

286 ----- א - דין השכמת הבוקר ובו ט' סעיפים:

286 ----- הקדמה

286 ----- א

286 ----- ב

286 ----- ג

287 ----- ד

287 ----- ה

287 ----- ו

287 ----- ז

288 ----- ח

288 ----- ט

288 ----- ב - דין לבישת בגדים ובו ו' סעיפים:

288 ----- א

289 ----- ב

289 ----- ג

289 ----- ד

289 ----- ה

290 ----- ו

290 ----- ג - הנהגת בית הכסא ובו יא סעיפים:

290 ----- א

290 ----- ב

290 ----- ג

290 ----- ד

291 ----- ה

291 ----- ו

291 ----- ז

291 ----- ח

291 ----- ט

292 ----- י

292 ----- יא

292 ----- ד - דיני נטילת ידים ובו ב' סעיפים:

292 ----- א

293 ----- ב

293 ----- א - דין השכמת הבוקר ובו יט סעיפים:

293 ----- א

294 ----- ב

294 ----- ג

294 ----- ד

294 ----- ה

294 ----- ו

294 ----- ז

294 ----- ח

295 ----- ט

295 ----- י

295 ----- יא

295 ----- יב

295 ----- יג

295 ----- יד

296 ----- טו

296 ----- טז

296 ----- יז

296 ----- יח

296 ----- יט

296 ----- ב - דין לבישת בגדים ובו ט' סעיפים:

296 ----- א

297 ----- ב

297 ----- ג

297 ----- ד

297 ----- ה

297 ----- ו

297 ----- ז

297 ----- ח

298 ----- ט

298 ----- ג - הנהגת בית הכסא ובו כה סעיפים:

298 ----- א

298 ----- ב

298 ----- ג

298 ----- ד

298 ----- ה

298 ----- ו

298 ----- ז

299 ----- ח

299 ----- ט

299 ----- י

299 ----- יא

299 ----- יב

299 ----- יג

299 ----- יד

300 ----- טו

300 ----- טז

300 ----- יז

300 ----- יח

300 ----- יט

300 ----- כ

301 ----- כא

301 ----- כב

301 ----- כג

301 ----- כד

301 ----- כה

301 ----- ד - דיני נטילת ידים ובו כא סעיפים:

301 -----א

302 -----ב

302 -----ג

302 -----ד

302 -----ה

302 -----ו

302 -----ז

302 -----ח

303 -----ט

303 -----י

303 -----יא

303 -----יב

303 -----יג

303 -----יד

303 -----טו

304 -----טז

304 -----יז

304 -----יח

304 -----יט

304 -----כ

304 -----כא

304 -----ה - דין כוונת הברכות ובו ג' סעיפים:

304 -----א

305 -----ב

305 -----ג

305 -----ו - דין ברכות אשר יצר ואלהי נשמה ופירושיו ובו ט' סעיפים:

305 -----א

305 -----ב

305 -----ג

305 -----ד

306 -----ה

306 -----ו

306 -----ז

306 -----ח

306 -----ט

307 ----- ז - דין ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים ובו ז' סעיפים:

307 -----א

307 -----ב

307 -----ג

307 -----ד

307 -----ה

307 -----ו

307 -----ז

308 ----- ח - הלכות ציצית ועטיפתו ובו ל' סעיפים:

308 -----א

308 -----ב

308 -----ג

308 -----ד

308 -----ה

308 -----ו

309 -----ז

309 -----ח

309 -----ט

309 -----י

309 -----יא

310 -----יב

310 -----יג

310 -----יד

310 -----טו

310 -----טז

310	-----	ז
311	-----	יח
311	-----	יט
311	-----	כ
311	-----	כא
311	-----	כב
312	-----	כג
312	-----	כד
312	-----	כה
312	-----	כו
312	-----	כז
313	-----	כח
313	-----	כט
313	-----	ל
313	-----	ט - איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית ובו ט' סעיפים:
313	-----	א
313	-----	ב
314	-----	ג
314	-----	ד
314	-----	ה
314	-----	ו
314	-----	ז
315	-----	ח
315	-----	ט
315	-----	י - דיני כנפות הטלית ובו כג סעיפים:
315	-----	א
315	-----	ב
315	-----	ג
315	-----	ד
316	-----	ה

316 ----- ו

316 ----- ז

316 ----- ח

316 ----- ט

316 ----- י

316 ----- יא

317 ----- יב

317 ----- יג

317 ----- יד

317 ----- טו

317 ----- טז

318 ----- ז

318 ----- יח

318 ----- יט

318 ----- כ

318 ----- כא

319 ----- כב

319 ----- כג

319 ----- יא - דיני חוטי הציצית ובו לה סעיפים:

319 ----- א

319 ----- ב

319 ----- ג

320 ----- ד

320 ----- ה

320 ----- ו

320 ----- ז

320 ----- ח

320 ----- ט

320 ----- י

321 ----- יא

321	-----	יב
321	-----	יג
321	-----	יד
321	-----	טו
322	-----	טז
322	-----	יז
322	-----	יח
322	-----	יט
322	-----	כ
322	-----	כא
323	-----	כב
323	-----	כג
323	-----	כד
323	-----	כה
323	-----	כו
323	-----	כז
324	-----	כח
324	-----	כט
324	-----	ל
324	-----	לא
324	-----	לב
325	-----	לג
325	-----	לד
325	-----	לה
325	-----	יב - דברים הפוסלים בציצית ובו ז' סעיפים:
325	-----	א
325	-----	ב
326	-----	ג
327	-----	ד
327	-----	ה

327 ----- ו

327 ----- ז

327 ----- יג - דיני ציצית בשבת. ובו ט' סעיפים: -

327 ----- א

328 ----- ב

328 ----- ג

328 ----- ד

328 ----- ה

329 ----- ו

329 ----- ז

329 ----- ח

329 ----- ט

329 ----- יד - דיני ציצית שעשאן נכרי ונשים וטלית שאולה ובו טו סעיפים: -

329 ----- א

329 ----- ב

330 ----- ג

330 ----- ד

330 ----- ה

330 ----- ו

330 ----- ז

331 ----- ח

331 ----- ט

331 ----- י

331 ----- יא

331 ----- יב

331 ----- יג

332 ----- יד

332 ----- טו

332 ----- טו - אם להתיר הציצית מבגד לבגד ודין נקרע הטלית ובו טז סעיפים: -

332 ----- א

332 ----- ב

332 ----- ג

332 ----- ד

333 ----- ה

333 ----- ו

333 ----- ז

333 ----- ח

333 ----- ט

334 ----- י

334 ----- יא

334 ----- יב

335 ----- יג

335 ----- יד

335 ----- טו

335 ----- טז

336 ----- טז - שיעור טלית ובו ב' סעיפים:

336 ----- א

336 ----- ב

336 ----- יז - מי הם החייבים בציצית ובו ד' סעיפים:

336 ----- א

336 ----- ב

336 ----- ג

337 ----- ד

337 ----- יח - זמן ציצית ובו ח' סעיפים:

337 ----- א

337 ----- ב

337 ----- ג

338 ----- ד

338 ----- ה

338 ----- ו

338 ----- ז

338 ----- ח

338 ----- ט - זמן ברכת ציצית ובו ג' סעיפים:-----

338 ----- א

339 ----- ב

339 ----- ג

339 ----- כ - דיני לקיחת ומכירת טלית ובו ו' סעיפים:-----

339 ----- א

339 ----- ב

339 ----- ג

339 ----- ד

340 ----- ה

340 ----- ו

340 ----- כא - כדת מה לעשות בציצית שנפסקו בטליתות ישנים ובו ה' סעיפים:-----

340 ----- א

340 ----- ב

340 ----- ג

340 ----- ד

341 ----- ה

341 ----- כב - ובו סעיף אחד:-----

341 ----- א

341 ----- כג - דיני ציצית בבית הקברות ובו ה' סעיפים:-----

341 ----- א

341 ----- ב

341 ----- ג

342 ----- ד

342 ----- ה

342 ----- כד - שכר לבישת הציצית ועונשה ובו ח' סעיפים:-----

342 ----- א

342 ----- ב

342 ----- ג

342 ----- ד

342 ----- ה

343 ----- ו

343 ----- ז

343 ----- ח

343 ----- כה - דיני תפילין בפרטות ובו מב סעיפים:

343 ----- א

343 ----- ב

343 ----- ג

343 ----- ד

344 ----- ה

344 ----- ו

344 ----- ז

344 ----- ח

344 ----- ט

344 ----- י

344 ----- יא

345 ----- יב

345 ----- יג

345 ----- יד

345 ----- טו

345 ----- טז

345 ----- ז

346 ----- יח

346 ----- יט

346 ----- כ

346 ----- כא

346 ----- כב

346 ----- כג

347 ----- כד

347 ----- כה

347 ----- כו

347 ----- כז

347 ----- כח

347 ----- כט

348 ----- ל

348 ----- לא

348 ----- לב

348 ----- לג

348 ----- לד

349 ----- לה

349 ----- לו

349 ----- לז

349 ----- לח

349 ----- לט

349 ----- מ

349 ----- מא

350 ----- מב

350 ----- כו - דין מי שאין לו אלא תפלה אחת ובו ה' סעיפים:

350 ----- א

350 ----- ב

350 ----- ג

350 ----- ד

350 ----- ה

350 ----- כז - דין מקום הנחתן ואופן הנחתן ובו כד סעיפים:

350 ----- א

351 ----- ב

351 ----- ג

351 ----- ד

351 -----ה

351 -----ו

351 -----ז

352 -----ח

352 -----ט

352 -----י

352 -----יא

352 -----יב

353 -----יג

353 -----יד

353 -----טו

353 -----טז

353 -----יז

353 -----יח

353 -----יט

354 -----כ

354 -----כא

354 -----כב

354 -----כג

354 -----כד

354 -----כה - דין חליצת התפילין ובו י' סעיפים:

354 -----א

355 -----ב

355 -----ג

355 -----ד

355 -----ה

355 -----ו

355 -----ז

356 -----ח

356 -----ט

- 356 ----- י
- 356 ----- כט - ובו סעיף אחד:-----
- 356 ----- א
- 356 ----- ל - זמן הנחתן ובו ה' סעיפים:-----
- 356 ----- א
- 357 ----- ב
- 357 ----- ג
- 357 ----- ד
- 357 ----- ה
- 358 ----- לא - דין תפילין בשבתות וימים טובים ובו ב' סעיפים:-----
- 358 ----- א
- 358 ----- ב
- 358 ----- לב דין כתיבת התפילין ובו פ' סעיפים:-----
- 358 ----- א
- 358 ----- ב
- 359 ----- ג
- 359 ----- ד
- 359 ----- ה
- 359 ----- ו
- 359 ----- ז
- 360 ----- ח
- 360 ----- ט
- 361 ----- י
- 361 ----- יא
- 361 ----- יב
- 361 ----- יג
- 362 ----- יד
- 362 ----- טו
- 362 ----- טז
- 362 ----- יז

362	-----	יח
363	-----	יט
363	-----	כ
364	-----	כא
364	-----	כב
365	-----	כג
365	-----	כד
365	-----	כה
365	-----	כו
366	-----	כז
366	-----	כח
366	-----	כט
366	-----	ל
367	-----	לא
367	-----	לב
368	-----	לג
368	-----	לד
368	-----	לה
369	-----	לו
369	-----	לז
369	-----	לח
369	-----	לט
369	-----	מ
370	-----	מא
370	-----	מב
370	-----	מג
371	-----	מד
371	-----	מה
371	-----	מו
372	-----	מז

372	-----	מח
373	-----	מט
373	-----	נ
374	-----	נא
374	-----	נב
375	-----	נג
375	-----	נד
376	-----	נה
376	-----	נו
376	-----	נז
377	-----	נח
377	-----	נט
378	-----	ס
378	-----	סא
378	-----	סב
379	-----	סג
379	-----	סד
380	-----	סה
380	-----	סו
381	-----	סז
381	-----	סח
382	-----	סט
382	-----	ע
383	-----	עא
383	-----	עב
384	-----	עג
384	-----	עד
384	-----	עה
385	-----	עו
385	-----	עז

386 ----- עח

386 ----- עט

387 ----- פ

387 ----- לג - דין תיקוני התפילין ודיני הרצועות ובו ו' סעיפים:

387 ----- א

387 ----- ב

388 ----- ג

388 ----- ד

388 ----- ה

388 ----- ו

389 ----- לד - דין הנחת הפרשיות בתפילין ובו ט' סעיפים:

389 ----- א

389 ----- ב

389 ----- ג

389 ----- ד

390 ----- ה

390 ----- ו

390 ----- ז

390 ----- ח

390 ----- ט

391 ----- לה - דין מנין השיטין ובו ב' סעיפים:

391 ----- א

391 ----- ב

391 ----- לו - דין דקדוק כתיבתן ובו ו' סעיפים:

391 ----- א

391 ----- ב

391 ----- א

391 ----- ב

392 ----- ג

392 ----- ד

392	ה
392	ו
393	ז
393	ח
393	ט
393	י
393	כ
394	ך
394	ל
394	מ
394	ם
394	נ
395	ן
395	ס
395	ע
395	פ
395	ף
395	צ
396	ץ
396	ק
396	ר
396	ש
396	ת
396	ג
396	ד
397	ה
397	ו
397	לז - זמן הנחת התפילין ובו ג' סעיפים:
397	א
397	ב

397 ----- ג

398 ----- לח - מי הם החייבים בתפילין והפטורים ובו יא סעיפים:

398 ----- א

398 ----- ב

398 ----- ג

398 ----- ד

398 ----- ה

398 ----- ו

399 ----- ז

399 ----- ח

399 ----- ט

400 ----- י

400 ----- יא

400 ----- לט - מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם ובו יא סעיפים:

400 ----- א

401 ----- ב

401 ----- ג

401 ----- ד

401 ----- ה

401 ----- ו

401 ----- ז

401 ----- ח

402 ----- ט

402 ----- י

402 ----- יא

402 ----- מ - דין איך לנהוג בקדושת התפילין ובו יא סעיפים:

402 ----- א

402 ----- ב

402 ----- ג

403 ----- ד

403	ה
403	ו
403	ז
403	ח
404	ט
404	י
404	יא
404	מא - דין הנושא משאוי איך ינהוג בתפילין ובו סעיף אחד:
404	א
404	מב - אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש ובו ו' סעיפים:
404	א
405	ב
405	ג
405	ד
405	ה
405	ו
406	מג - דין איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבית הכסא ובו ט' סעיפים:
406	א
406	ב
406	ג
407	ד
407	ה
407	ו
408	ז
408	ח
408	ט
408	מד - איסור שינה בתפילין ובו ב' סעיפים:
408	א
409	ב
409	מה - דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ ובו ג' סעיפים:

409 -----א

409 -----ב

409 -----ג

410 -----מו - הלכות ברכות השחר ושאר ברכות ובו יא סעיפים:

410 -----א

410 -----ב

411 -----ג

411 -----ד

411 -----ה

412 -----ו

412 -----ז

413 -----ח

413 -----ט

413 -----י

413 -----יא

414 -----מז - דיני ברכת התורה ובו י' סעיפים:

414 -----א

414 -----ב

414 -----ג

414 -----ד

414 -----ה

415 -----ו

415 -----ז

416 -----ח

416 -----ט

416 -----י

416 -----מח - אומרים פרשת התמיד ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד ובו ג' סעיפים:

416 -----א

417 -----ב

417 -----ג

417 ----- מט - שיכול לומר קריאת שמע בעל פה ובו סעיף א':

417 ----- א

417 ----- נ - טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן ובו ג' סעיפים:

417 ----- א

418 ----- ב

418 ----- ג

418 ----- נא - דיני תפלה מברוך שאמר עד ישתבח ובו יג סעיפים:

418 ----- א

418 ----- ב

419 ----- ג

419 ----- ד

419 ----- ה

420 ----- ו

420 ----- ז

420 ----- ח

420 ----- ט

421 ----- י

421 ----- יא

421 ----- יב

421 ----- יג

421 ----- נב - דין מי ששהה לבוא לבית הכנסת עד ישתבח ובו ב' סעיפים:

421 ----- א

422 ----- ב

422 ----- נג - דין הראוי לירד לפני התיבה ובו לו סעיפים:

422 ----- א

422 ----- ב

423 ----- ג

423 ----- ד

423 ----- ה

423 ----- ו

424	ז
424	ח
424	ט
424	י
424	יא
425	יב
425	יג
425	יד
425	טו
425	טז
426	יז
426	יח
426	יט
426	כ
426	כא
426	כב
426	כג
427	כד
427	כה
427	כו
427	כז
427	כח
427	כט
428	ל
428	לא
428	לב
428	לג
428	לד
429	לה
429	לו

נד - דינים השייכים לישתבח ובו ד' סעיפים:----- 429

א----- 429

ב----- 429

ג----- 429

ד----- 430

נה - דיני קדיש ובו כו סעיפים:----- 430

א----- 430

ב----- 430

ג----- 431

ד----- 431

ה----- 431

ו----- 432

ז----- 432

ח----- 432

ט----- 432

י----- 432

יא----- 433

יב----- 433

יג----- 433

יד----- 433

טו----- 433

טז----- 434

יז----- 434

יח----- 434

יט----- 434

כ----- 434

כא----- 434

כב----- 435

כג----- 435

כד----- 435

435 ----- כה

436 ----- כו

436 ----- נו - דין עניית הקדיש על ידי הקהל ובו ח' סעיפים:

436 ----- א

436 ----- ב

436 ----- ג

436 ----- ד

437 ----- ה

437 ----- ו

437 ----- ז

438 ----- ח

438 ----- נז - דין ברכו וענייתו ובו ה' סעיפים:

438 ----- א

438 ----- ב

438 ----- ג

438 ----- ד

438 ----- ה

438 ----- נח - הלכות קריאת שמע וברכותיה ובו יא סעיפים:

438 ----- א

439 ----- ב

439 ----- ג

439 ----- ד

440 ----- ה

440 ----- ו

440 ----- ז

440 ----- ח

440 ----- ט

441 ----- י

441 ----- יא

441 ----- נט - דין ברכה ראשונה ביוצר ובו ו' סעיפים:

441 -----א

442 -----ב

442 -----ג

442 -----ד

443 -----ה

443 -----ו

443 ----- ס - דין ברכות לקריאת שמע ואם צריכים כוונה ובו ה' סעיפים:

443 -----א

443 -----ב

444 -----ג

444 -----ד

444 -----ה

445 ----- סא - דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע ובו כה סעיפים:

445 -----א

445 -----ב

445 -----ג

445 -----ד

446 -----ה

446 -----ו

446 -----ז

446 -----ח

447 -----ט

447 -----י

447 -----יא

447 -----יב

447 -----יג

447 -----יד

448 -----טו

448 -----טז

448 -----יז

448	-----	יח
448	-----	יט
448	-----	כ
448	-----	כא
448	-----	כב
449	-----	כג
449	-----	כד
449	-----	כה
449	-----	סב - דין מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו ובו ג' סעיפים:
449	-----	א
449	-----	ב
449	-----	ג
450	-----	סג - לישב בשעת קריאת שמע ושלא יישן ובו י' סעיפים:
450	-----	א
450	-----	ב
450	-----	ג
450	-----	ד
450	-----	ה
451	-----	ו
451	-----	ז
451	-----	ח
451	-----	ט
451	-----	י
451	-----	סד - דין הטועה בקריאת שמע ובו ד' סעיפים:
451	-----	א
452	-----	ב
452	-----	ג
452	-----	ד
	-----	סה - הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור קוראין קריאת שמע או שהפסיק בשעת הקריאה ובו ג' סעיפים:
452	-----	

- 452 -----א
- 453 -----ב
- 453 -----ג
- 453 -----סו - באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק ובו יג סעיפים: -----
- 453 -----א
- 454 -----ב
- 454 -----ג
- 454 -----ד
- 454 -----ה
- 455 -----ו
- 455 -----ז
- 455 -----ח
- 455 -----ט
- 456 -----י
- 456 -----יא
- 457 -----יב
- 457 -----יג
- 457 -----סז - דין ספק אם קרא קריאת שמע ובו ב' סעיפים: -----
- 457 -----א
- 458 -----ב
- 458 -----סח - שלא להפסיק בפיוטין ובו ב' סעיפים: -----
- 458 -----א
- 459 ----- (א)
- 459 -----ב
- 459 -----סט - דין פורס על שמע ובו ט' סעיפים: -----
- 459 -----א
- 460 -----ב
- 460 -----ג
- 460 -----ד
- 461 -----ה

461 ----- ו

461 ----- ז

462 ----- ח

462 ----- ט

462 ----- ע - מי הם הפטורים מקריאת שמע ובו ה' סעיפים:

462 ----- א

463 ----- ב

463 ----- ג

463 ----- ד

463 ----- ה

464 ----- עא - אבל והעוסקים במת פטורים מקריאת שמע ובו ו' סעיפים:

464 ----- א

464 ----- ב

465 ----- ג

465 ----- ד

465 ----- ה

465 ----- ו

466 ----- עב - דין נושאי המטה והמנחמים והמלוין ובו ה' סעיפים:

466 ----- א

466 ----- ב

466 ----- ג

466 ----- ד

466 ----- ה

467 ----- עג - הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג ובו ג' סעיפים:

467 ----- א

467 ----- ב

467 ----- ג

468 ----- עד - שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה ובו ז' סעיפים:

468 ----- א

468 ----- ב

468 ----- ג

469 ----- ד

469 ----- ה

469 ----- ו

469 ----- ז

עה - להזהר מגלוי ושער [וקול אשה] בשעת קריאת שמע וכן שלא לקרותה כנגד הערוה ובו י' סעיפים:

469 -----

469 ----- א

470 ----- ב

470 ----- ג

470 ----- ד

470 ----- ה

470 ----- ו

470 ----- ז

471 ----- ח

471 ----- ט

471 ----- י

עו - להזהר מצואה בשעת קריאת שמע ובו יא סעיפים:

471 ----- א

471 ----- ב

472 ----- ג

472 ----- ד

472 ----- ה

472 ----- ו

473 ----- ז

473 ----- ח

473 ----- ט

473 ----- י

473 ----- יא

עז - שלא לקרות כנגד מי רגלים ובו ב' סעיפים:

474 -----

474 -----א

474 -----ב

474 -----עח - מי שנצטרך להטיל מים בשעת קריאה ובו ד' סעיפים:

474 -----א

474 -----ב

474 -----ג

475 -----ד

475 -----עט - מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה ובו יא סעיפים:

475 -----א

475 -----ב

475 -----ג

475 -----ד

476 -----ה

476 -----ו

476 -----ז

476 -----ח

476 -----ט

477 -----י

477 -----יא

477 -----פ - מי שאינו יכול להשמר מהפיח ובו ג' סעיפים:

477 -----א

477 -----ב

477 -----ג

478 -----פא - דין צואת קטן ובו ג' סעיפים:

478 -----א

478 -----ב

478 -----ג

478 -----פב - דין צואה יבשה ובו ב' סעיפים:

478 -----א

479 -----ב

- 479 ----- פג - דיני בית הכסא בקריאת שמע ובו ה' סעיפים:
- 479 ----- א
- 479 ----- ב
- 479 ----- ג
- 479 ----- ד
- 480 ----- ה
- 480 ----- פד - אם מותר לקרות במרחץ ובו סעיף אחד:
- 480 ----- א
- 480 ----- פה - באיזה מקומות אסור לקרות קריאת שמע ובו ד' סעיפים:
- 480 ----- א
- 481 ----- ב
- 481 ----- ג
- 481 ----- ד
- 481 ----- פו - שצריך להרחיק מן מים סרוחים ובו סעיף אחד:
- 481 ----- א
- 482 ----- פז - כמה צריך להרחיק בשעת קריאת שמע מן גרף של רעי ובו ד' סעיפים:
- 482 ----- א
- 482 ----- ב
- 482 ----- ג
- 482 ----- ד
- 483 ----- פח - בעל קרי מותר בקריאת שמע ובו ב' סעיפים:
- 483 ----- א
- 483 ----- ב
- 483 ----- פט - הלכות תפלה וזמנה ובו ט' סעיפים:
- 483 ----- א
- 484 ----- ב
- 484 ----- ג
- 485 ----- ד
- 485 ----- ה
- 486 ----- ו

486 ----- ז

486 ----- ח

486 ----- ט

487 ----- צ - דין מקום הראוי להתפלל והולך בדרך ובו כה סעיפים:

487 ----- א

487 ----- ב

487 ----- ג

487 ----- ד

488 ----- ה

488 ----- ו

488 ----- ז

489 ----- ח

489 ----- ט

489 ----- י

490 ----- יא

490 ----- יב

490 ----- יג

491 ----- יד

491 ----- טו

491 ----- טז

491 ----- יז

492 ----- יח

492 ----- יט

492 ----- כ

493 ----- כא

493 ----- כב

493 ----- כג

493 ----- כד

493 ----- כה

494 ----- צא - שיאזור מתניו וכסה ראשו בשעת תפלה ובו ו' סעיפים:

494 -----א

494 -----ב

494 -----ג

494 -----ד

494 -----ה

495 -----ו

495 ----- צב - הנצרך לנקביו ודין רחיצה ושאר הכנות ובו י' סעיפים:

495 -----א

495 -----ב

496 -----ג

496 -----ד

496 -----ה

496 -----ו

496 -----ז

497 -----ח

497 -----ט

497 -----י

497 ----- צג - קודם שיתפלל צריך לשהות ובו ד' סעיפים:

497 -----א

497 -----ב

497 -----ג

498 -----ד

498 ----- צד - צריך לכוין כנגד ארץ ישראל ודין הרוכב או יושב בספינה ובו י' סעיפים:

498 -----א

498 -----ב

499 -----ג

499 -----ד

499 -----ה

500 -----ו

500 -----ז

500 -----ח

500 -----ט

501 -----י

501 -----צה - כיון איבריו בשעת התפלה ובו ד' סעיפים:

501 -----א

501 -----ב

501 -----ג

501 -----ד

502 -----צו - שימנע כל הטרדות כדי שיכוין ובו ג' סעיפים:

502 -----א

502 -----ב

502 -----ג

502 -----צז - שלא יגהק ולא יפהק בשעת התפלה ובו ה' סעיפים:

502 -----א

503 -----ב

503 -----ג

503 -----ד

503 -----ה

504 -----צח - צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו ובו ה' סעיפים:

504 -----א

504 -----ב

504 -----ג

504 -----ד

505 -----ה

505 -----צט - דין שתוי ושכור לתפלה ובו ד' סעיפים:

505 -----א

505 -----ב

505 -----ג

505 -----ד

506 -----ק - תפלת המועד צריך לסדר ובו סעיף אחד:

- 506 -----א
- 506 ----- קא - שצריך לכוין בכל הברכות ושיכול להתפלל בכל לשון ובו ה' סעיפים:
- 506 -----א
- 506 -----ב
- 506 -----ג
- 507 -----ד
- 507 -----ה
- 507 ----- קב - שלא להפסיק כנגד המתפלל ובו ה' סעיפים:
- 507 -----א
- 508 -----ב
- 508 -----ג
- 508 -----ד
- 508 -----ה
- 508 ----- קג - מי שנזדמן לו רוח בתפלתו או עטוש ובו ג' סעיפים:
- 508 -----א
- 508 -----ב
- 509 -----ג
- 509 ----- קד - שלא להפסיק בתפלה ובו ז' סעיפים:
- 509 -----א
- 509 -----ב
- 510 -----ג
- 510 -----ד
- 510 -----ה
- 510 -----ו
- 511 -----ז
- 511 ----- קה - דין המתפלל שתי תפלות ובו סעיף אחד:
- 511 -----א
- 511 ----- קו - מי הם הפטורים מתפלה ובו ד' סעיפים:
- 511 -----א
- 511 -----ב

512 ----- ג

512 ----- ד

512 ----- קז - המסופק אם התפלל ודין תפלת נדבה ובו ה' סעיפים:

512 ----- א

513 ----- ב

513 ----- ג

513 ----- ד

513 ----- ה

513 ----- קח - מי שלא התפלל לסיבת טעות או אונס ובו יח סעיפים:

513 ----- א

513 ----- ב

514 ----- ג

514 ----- ד

514 ----- ה

514 ----- ו

514 ----- ז

514 ----- ח

514 ----- ט

515 ----- י

515 ----- יא

515 ----- יב

515 ----- יג

516 ----- יד

516 ----- טו

516 ----- טז

516 ----- יז

517 ----- יח

517 ----- קט - דין איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הצבור ובו ה' סעיפים:

517 ----- א

517 ----- ב

518 ----- ג

518 ----- ד

519 ----- ה

519 ----- קי - דין היוצא לדרך ופועלים מה יתפללו וסדר תפלת הדרך ובית המדרש ובו י' סעיפים: -----

519 ----- א

519 ----- ב

520 ----- ג

520 ----- ד

520 ----- ה

520 ----- ו

520 ----- ז

521 ----- ח

521 ----- ט

521 ----- י

522 ----- קיא - דין סמיכות גאולה לתפלה ובו ד' סעיפים: -----

522 ----- א

522 ----- ב

522 ----- ג

522 ----- ד

523 ----- קיב - שלא להפסיק לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות ובו סעיף אחד: -----

523 ----- א

523 ----- קיג - דיני הכריעות ב'ח ברכות ובו ט' סעיפים: -----

523 ----- א

523 ----- ב

523 ----- ג

524 ----- ד

524 ----- ה

524 ----- ו

525 ----- ז

525 ----- ח

- 525 -----ט
- 525 ----- קיד - דין הזכרת הרוח וגשם וטל ובו יא סעיפים:
- 525 -----א
- 526 -----ב
- 526 -----ג
- 527 -----ד
- 527 -----ה
- 527 -----ו
- 528 -----ז
- 528 -----ח
- 529 -----ט
- 529 -----י
- 529 -----יא
- 529 ----- קטו - טעם ברכת אתה חונן ובו סעיף אחד:
- 529 -----א
- 530 ----- קטז - פירוש ברכת רפאנו ודינה ובו סעיף אחד:
- 530 -----א
- 530 ----- קיז - דיני ברכת השנים ובו ה' סעיפים:
- 530 -----א
- 531 -----ב
- 531 -----ג
- 531 -----ד
- 532 -----ה
- 532 ----- קיח - חתימת ברכת השיבה ובו ב' סעיפים:
- 532 -----א
- 532 -----ב
- 533 ----- קיט - דין הרוצה להוסיף בברכות ובו ו' סעיפים:
- 533 -----א
- 533 -----ב
- 533 -----ג

- 533 ----- ד
- 534 ----- ה
- 534 ----- ו
- 534 ----- קכ - שראוי לומר רצה בכל תפלה ובו ב' סעיפים:
- 534 ----- א
- 534 ----- ב
- 534 ----- קכא - דיני מודים ובו ג' סעיפים:
- 534 ----- א
- 535 ----- ב
- 535 ----- ג
- 535 ----- קכב - דינים השייכים בין י'ח ליהיו לרצון ובו ג' סעיפים:
- 535 ----- א
- 535 ----- ב
- 536 ----- ג
- 536 ----- קכג - דיני הכריעות בסיום י'ח ברכות ובו ח' סעיפים:
- 536 ----- א
- 536 ----- ב
- 536 ----- ג
- 537 ----- ד
- 537 ----- ה
- 537 ----- ו
- 537 ----- ז
- 538 ----- ח
- 538 ----- קכד - דין הנהגת ש'ץ בי'ח ברכות ודין עניית אמן ובו יד סעיפים:
- 538 ----- א
- 538 ----- ב
- 538 ----- ג
- 539 ----- ד
- 539 ----- ה
- 539 ----- ו

540 ----- ז

540 ----- ח

540 ----- ט

540 ----- י

541 ----- יא

542 ----- יב

542 ----- יג

542 ----- יד

542 ----- קכה - דיני קדושה ובו ד' סעיפים:

542 ----- א

543 ----- ב

543 ----- ג

544 ----- ד

544 ----- קכו - דין ש"ץ שטעה ובו ד' סעיפים:

544 ----- א

544 ----- ב

544 ----- ג

544 ----- ד

545 ----- קכז - דין מודים דרבנן ובו ג' סעיפים:

545 ----- א

545 ----- ב

545 ----- ג

546 ----- קכח - דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן ובו ס' סעיפים:

546 ----- א

546 ----- ב

546 ----- ג

546 ----- ד

547 ----- ה

547 ----- ו

547 ----- ז

548	-----	ח
548	-----	ט
548	-----	י
548	-----	יא
549	-----	יב
549	-----	יג
549	-----	יד
549	-----	טו
550	-----	טז
550	-----	יז
550	-----	יח
550	-----	יט
550	-----	כ
551	-----	כא
551	-----	כב
551	-----	כג
552	-----	כד
552	-----	כה
552	-----	כו
552	-----	כז
552	-----	כח
553	-----	כט
553	-----	ל
554	-----	לא
554	-----	לב
555	-----	לג
555	-----	לד
556	-----	לה
556	-----	לו
556	-----	לז

557	לח
558	לט
558	מ
558	מא
558	מב
558	מג
558	מד
559	מה
559	מו
559	מז
560	מח
560	מט
560	נ
561	נא
561	נב
562	נג
562	נד
562	נה
563	נו
563	נז
564	נח
564	נט
564	ס
565	קכט - באיזה תפלות נושאים כפים ובו ב' סעיפים:
565	א
565	ב
565	קל - רבונו של עולם שאומרים בשעת נשיאת כפים ובו ב' סעיפים:
565	א
566	ב
566	קלא - דיני נפילת אפים ובו ו' סעיפים:

566 -----א

567 -----ב

567 -----ג

567 -----ד

568 -----ה

568 -----ו

569 ----- קנה - שכל אחד חייב בתלמוד תורה ובו ב' סעיפים:

569 -----א

570 -----ב

570 ----- קנו - סדר משא ומתן ובו כא סעיפים:

570 -----א

570 -----ב

571 -----ג

572 -----ד

572 -----ה

572 -----ו

572 -----ז

573 -----ח

573 -----ט

573 -----י

574 -----יא

574 -----יב

574 -----יג

574 -----יד

575 -----טו

575 -----טז

575 -----יז

575 -----יח

575 -----יט

575 -----כ

575	-----	כא
576	-----	קנח - דיני נטילת ידים לסעודה. ובו יט סעיפים:
576	-----	א
576	-----	ב
577	-----	ג
577	-----	ד
577	-----	ה
578	-----	ו
578	-----	ז
578	-----	ח
579	-----	ט
579	-----	י
579	-----	יא
579	-----	יב
579	-----	יג
580	-----	יד
580	-----	טו
580	-----	טז
581	-----	יז
581	-----	יח
581	-----	יט
581	-----	קנט - באיזה כלי נוטלין לידים וכיצד יבאו המים לידיו ובו כה סעיפים:
581	-----	א
581	-----	ב
581	-----	ג
582	-----	ד
582	-----	ה
582	-----	ו
583	-----	ז
583	-----	ח

583 -----ט

583 -----י

584 -----יא

585 -----יב

585 -----יג

586 -----יד

586 -----טו

586 -----טז

587 -----יז

587 -----יח

588 -----יט

588 -----כ

588 -----כא

589 -----כב

589 -----כג

589 -----כד

589 -----כה

590 -----קס - איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה ובו יט סעיפים:

590 -----א

590 -----ב

590 -----ג

590 -----ד

590 -----ה

591 -----ו

591 -----ז

591 -----ח

591 -----ט

592 -----י

592 -----יא

592 -----יב

592 ----- יג

593 ----- יד

593 ----- טו

593 ----- טז

594 ----- יז

594 ----- יח

595 ----- יט

595 ----- קסא - דיני חציצה וטבילה ובו ח' סעיפים:

595 ----- א

595 ----- ב

595 ----- ג

596 ----- ד

596 ----- ה

596 ----- ו

596 ----- ז

597 ----- ח

597 ----- קסב - דיני הגבהה ושיפשוף הידים בנטילה ובו טז סעיפים:

597 ----- א

597 ----- ב

597 ----- ג

598 ----- ד

598 ----- ה

598 ----- ו

599 ----- ז

599 ----- ח

600 ----- ט

600 ----- י

600 ----- יא

601 ----- יב

601 ----- יג

602	יד
602	טו
602	טז
602	קסג - דין מי שאין לו מים והמאכיל לאחרים ובו ב' סעיפים:
602	א
603	ב
603	קסד - שיכול להתנות על הנטילה ובו ב' סעיפים:
603	א
604	ב
604	קסה - דין העושה צרכיו ורוצה לאכול ובו ג' סעיפים:
604	א
605	ב
605	ג
605	קסו - דיני בציעת הפת ובו סעיף אחד:
605	א
606	קסז - מקום וזמן הבציעה ומי הוא הבוצע ובו כג סעיפים:
606	א
606	ב
607	ג
607	ד
608	ה
608	ו
608	ז
608	ח
609	ט
609	י
610	יא
610	יב
610	יג
610	יד

610 ----- טו

611 ----- טז

611 ----- ז

611 ----- יח

612 ----- יט

612 ----- כ

613 ----- כא

613 ----- כב

613 ----- כג

614 ----- קסח - על איזה מיני פת מברכין ובו כג סעיפים:

614 ----- א

614 ----- ב

614 ----- ג

614 ----- ד

615 ----- ה

615 ----- ו

616 ----- ז

616 ----- ח

617 ----- ט

617 ----- י

618 ----- יא

618 ----- יב

619 ----- יג

619 ----- יד

620 ----- טו

620 ----- טז

621 ----- ז

621 ----- יח

622 ----- יט

622 ----- כ

622 ----- כא

623 ----- כב

623 ----- כג

623 ----- קעד - דין ברכת היין בסעודה ובו יא סעיפים:

623 ----- א

623 ----- ב

624 ----- ג

624 ----- ד

625 ----- ה

625 ----- ו

626 ----- ז

626 ----- ח

626 ----- ט

627 ----- י

628 ----- יא

628 ----- קעז - דין דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה ומה דינם ובו ז' סעיפים:

628 ----- א

629 ----- ב

629 ----- ג

630 ----- ד

630 ----- ה

630 ----- ו

631 ----- ז

631 ----- קעח - איזה דברים קרויים הפסק בסעודה ובו ט' סעיפים:

631 ----- א

631 ----- ב

632 ----- ג

632 ----- ד

633 ----- ה

633 ----- ו

- 633 ----- ז
- 634 ----- ח
- 635 ----- ט
- 636 ----- קעט - איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך ובו ח' סעיפים: -----
- 636 ----- א
- 636 ----- ב
- 636 ----- ג
- 636 ----- ד
- 637 ----- ה
- 637 ----- ו
- 637 ----- ז
- 638 ----- ח
- 638 ----- קפ - דין פירורי הפת ובו ו' סעיפים: -----
- 638 ----- א
- 638 ----- ב
- 638 ----- ג
- 638 ----- ד
- 639 ----- ה
- 639 ----- ו
- 639 ----- קפא - דין מים אחרונים ובו ט' סעיפים: -----
- 639 ----- א
- 639 ----- ב
- 640 ----- ג
- 640 ----- ד
- 640 ----- ה
- 640 ----- ו
- 640 ----- ז
- 641 ----- ח
- 641 ----- ט
- 641 ----- קפב - דין כוס ברכת המזון ושלא יהיה פגום ובו ו' סעיפים: -----

641 -----א

641 -----ב

642 -----ג

642 -----ד

642 -----ה

643 -----ו

643 ----- קפג - המברך האיך יתנהג בכוס של ברכת המזון ובו טו סעיפים:

643 -----א

643 -----ב

643 -----ג

644 -----ד

644 -----ה

644 -----ו

644 -----ז

644 -----ח

645 -----ט

645 -----י

645 -----יא

646 -----יב

646 -----יג

646 -----יד

646 -----טו

646 ----- קפד - לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך ומי ששכח ולא בירך ובו ג' סעיפים: -----

646 -----א

647 -----ב

648 -----ג

648 ----- קפה - לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון ובו ה' סעיפים: -----

648 -----א

649 -----ב

650 -----ג

650 ----- ד

650 ----- ה

652 ----- קפו - אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון ובו ד' סעיפים:

652 ----- א

652 ----- ב

652 ----- ג

653 ----- ד

653 ----- קפז - דיוקים בנוסח ברכת המזון ובו ט' סעיפים:

653 ----- א

653 ----- ב

653 ----- ג

653 ----- ד

654 ----- ה

654 ----- ו

654 ----- ז

654 ----- ח

655 ----- ט

655 ----- קפח - נוסח ברכה ג' ודיני ברכת המזון בשבת והטועה בברכת המזון ובו יז סעיפים:

655 ----- א

655 ----- ב

655 ----- ג

655 ----- ד

656 ----- ה

656 ----- ו

656 ----- ז

656 ----- ח

657 ----- ט

657 ----- י

658 ----- יא

658 ----- יב

659 ----- יג

659 ----- יד

659 ----- טו

659 ----- טז

659 ----- יז

661 ----- קפט - נוסח ברכה רביעית ודיניה ובו ח' סעיפים:

661 ----- א

661 ----- ב

661 ----- ג

661 ----- ד

662 ----- ה

662 ----- ו

662 ----- ז

662 ----- ח

662 ----- קצ - שתיית היין אחר הברכה ודיניו ובו ח' סעיפים:

662 ----- א

663 ----- ב

663 ----- ג

663 ----- ד

664 ----- ה

664 ----- ו

665 ----- ז

665 ----- ח

665 ----- קצא - אם הפועלים מחוייבים לברך ובו סעיף אחד:

665 ----- א

666 ----- קצב - ברכת זימון בשלשה או בעשרה ובו ז' סעיפים:

666 ----- א

666 ----- ב

667 ----- ג

667 ----- ד

667 -----ה

667 -----ו

667 -----ז

668 -----קצג - אם מצטרפין לזימון אם לאו ובו ב' סעיפים:

668 -----א

668 -----ב

668 -----קצד - שלשה שאכלו כאחד ונפרדו לענין הזימון ומה דינן ובו ג' סעיפים:

668 -----א

669 -----ב

669 -----ג

669 -----קצה - חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם ובו ד' סעיפים:

669 -----א

669 -----ב

670 -----ג

670 -----ד

670 -----קצו - מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון ובו ז' סעיפים:

670 -----א

671 -----ב

671 -----ג

671 -----ד

671 -----ה

671 -----ו

671 -----ז

672 -----קצז - דין צירוף לזימון ג' או עשרה ובו ט' סעיפים:

672 -----א

672 -----ב

673 -----ג

673 -----ד

673 -----ה

673 -----ו

674 ----- ז

674 ----- ח

674 ----- ט

675 ----- קצח - אחד נכנס אצל שלשה שאכלו ובו ב' סעיפים:

675 ----- א

675 ----- ב

675 ----- קצט - על מי מזמנין ועל מי אינן מזמנין ובו יא סעיפים:

675 ----- א

675 ----- ב

676 ----- ג

676 ----- ד

676 ----- ה

676 ----- ו

676 ----- ז

677 ----- ח

677 ----- ט

678 ----- י

678 ----- יא

678 ----- ר - דין המפסיק כדי לברך ובו ג' סעיפים:

678 ----- א

678 ----- ב

679 ----- ג

679 ----- רא - מי הוא המברך ובו ה' סעיפים:

679 ----- א

679 ----- ב

679 ----- ג

680 ----- ד

680 ----- ה

680 ----- רב - דיני פירות האילן ובו כד סעיפים:

680 ----- א

681	-----	ב
681	-----	ג
681	-----	ד
682	-----	ה
682	-----	ו
682	-----	ז
682	-----	ח
682	-----	ט
683	-----	י
684	-----	יא
684	-----	יב
686	-----	יג
686	-----	יד
686	-----	טו
687	-----	טז
687	-----	יז
688	-----	יח
689	-----	יט
689	-----	כ
689	-----	כא
689	-----	כב
689	-----	כג
690	-----	כד
690	-----	רג - דין ברכת פירות הארץ ובו ז' סעיפים:
690	-----	א
690	-----	ב
690	-----	ג
690	-----	ד
691	-----	ה
691	-----	ו

691 ----- ז

691 ----- רד - דיני הברכות ליתר המאכלים ובו יח סעיפים:

691 ----- א

691 ----- ב

692 ----- ג

692 ----- ד

692 ----- ה

692 ----- ו

692 ----- ז

692 ----- ח

693 ----- ט

693 ----- י

693 ----- יא

693 ----- יב

693 ----- יג

694 ----- יד

694 ----- טו

694 ----- טז

694 ----- יז

695 ----- יח

695 ----- רה - דיני ברכת ירקות ובו ו' סעיפים:

695 ----- א

695 ----- ב

696 ----- ג

696 ----- ד

696 ----- ה

696 ----- ו

696 ----- רו - דין הפסק וטעות בברכת הפירות ובו טו סעיפים:

696 ----- א

697 ----- ב

697 ----- ג

697 ----- ד

697 ----- ה

697 ----- ו

697 ----- ז

697 ----- ח

698 ----- ט

698 ----- י

699 ----- יא

699 ----- יב

699 ----- יג

700 ----- יד

700 ----- טו

700 ----- רז - דין ברכה אחרונה על פירות ובו ב' סעיפים:

700 ----- א

700 ----- ב

701 ----- ריב - שהעיקר פוטר את הטפל ובו יא סעיפים:

701 ----- א

701 ----- ב

701 ----- ג

702 ----- ד

702 ----- ה

702 ----- ו

702 ----- ז

703 ----- ח

703 ----- ט

704 ----- י

704 ----- יא

705 ----- ריג - מי שיצא אם מוציא אחרים ובו ז' סעיפים:

705 ----- א

- 706 ----- ב
- 706 ----- ג
- 706 ----- ד
- 706 ----- ה
- 707 ----- ו
- 707 ----- ז
- 708 ----- ריד - בכל ברכה צריך שיהיה שם ומלכות ובו ב' סעיפים:
- 708 ----- א
- 708 ----- ב
- 708 ----- רטו - עניית אמן אחר הברכות ובו ה' סעיפים:
- 708 ----- א
- 708 ----- ב
- 709 ----- ג
- 709 ----- ד
- 709 ----- ה
- 710 ----- סימן ח
- 710 ----- (א)
- 710 ----- (ב)
- 710 ----- (ג)
- 711 ----- (ד)
- 711 ----- (ה)
- 712 ----- סימן ט
- 712 ----- (א)
- 712 ----- (ב)
- 712 ----- סימן יא
- 712 ----- (א)
- 712 ----- (ב)
- 713 ----- (ג)
- 713 ----- (ד)
- 713 ----- סימן יג

- 713 ----- (א)
- 713 ----- סימן יד
- 713 ----- (א)
- 713 ----- (ב)
- 714 ----- (ג)
- 714 ----- סימן טו
- 714 ----- (א)
- 715 ----- (ב)
- 715 ----- סימן כב
- 715 ----- (א)
- 716 ----- סימן לב
- 716 ----- (א)
- 716 ----- (ב)
- 716 ----- (ג)
- 716 ----- (ד)
- 716 ----- (ה)
- 716 ----- (ו)
- 716 ----- (ז)
- 717 ----- (ח)
- 717 ----- (ט)
- 717 ----- (י)
- 717 ----- (יא)
- 717 ----- (יב)
- 717 ----- (יג)
- 717 ----- (יד)
- 718 ----- (טו)
- 718 ----- סימן לג
- 718 ----- (א)
- 718 ----- סימן לט
- 718 ----- (א)

- 718 ----- (ב)
- 718 ----- סימן מ
- 718 ----- (א)
- 718 ----- (ב)
- 719 ----- (ג)
- 719 ----- סימן מב
- 719 ----- (א)
- 719 ----- (ב)
- 719 ----- (ג)
- 719 ----- סימן מג
- 719 ----- (א)
- 719 ----- סימן נז
- 719 ----- (א)
- 720 ----- סימן נח
- 720 ----- (א)
- 720 ----- סימן ס
- 720 ----- (א)
- 720 ----- סימן סג
- 720 ----- (א)
- 720 ----- סימן סו
- 720 ----- (א)
- 720 ----- (ב)
- 720 ----- (ג)
- 721 ----- (ד)
- 721 ----- סימן סז
- 721 ----- (א)
- 721 ----- (ב)
- 721 ----- סימן סח
- 721 ----- (א)
- 721 ----- סימן סט

- 721 ----- (א)
- 721 ----- סימן ע
- 721 ----- (א)
- 722 ----- (ב)
- 722 ----- סימן עג
- 722 ----- (א)
- 722 ----- (ב)
- 722 ----- (ג)
- 722 ----- סימן עה
- 722 ----- (א)
- 722 ----- (ב)
- 722 ----- (ג)
- 723 ----- (ד)
- 723 ----- סימן עו
- 723 ----- (א)
- 723 ----- סימן עט
- 723 ----- (א)
- 723 ----- סימן פ
- 723 ----- (א)
- 723 ----- (ב)
- 723 ----- סימן פא
- 723 ----- (א)
- 723 ----- סימן פג
- 724 ----- סימן פד
- 724 ----- (א)
- 724 ----- סימן פה
- 724 ----- (א)
- 724 ----- (ב)
- 724 ----- (ג)
- 724 ----- סימן פז

- 724 ----- (א)
- 725 ----- סימן קנח
- 725 ----- (א)
- 725 ----- סימן קנט
- 725 ----- (א)
- 725 ----- סימן קסח
- 725 ----- (א)
- 725 ----- (ב)
- 726 ----- (ג)
- 726 ----- (ד)
- 726 ----- (ה)
- 726 ----- (ו)
- 726 ----- (ז)
- 727 ----- (ח)
- 727 ----- (ט)
- 727 ----- (י)
- 727 ----- (יא)
- 727 ----- סימן קעד
- 727 ----- (א)
- 728 ----- (ב)
- 728 ----- (ג)
- 728 ----- (ד)
- 728 ----- (ה)
- 728 ----- (ו)
- 728 ----- (ז)
- 729 ----- (ח)
- 729 ----- (ט)
- 730 ----- סימן קעז
- 730 ----- (א)
- 730 ----- (ב)

730 ----- (ג)

730 ----- סימן קעח

730 ----- (א)

730 ----- סימן רב

730 ----- (א)

730 ----- (ב)

731 ----- (ג)

731 ----- (ד)

731 ----- (ה)

731 ----- רמב - להזהר בכבוד שבת ובו יג סעיפים:

731 ----- א

732 ----- ב

732 ----- ג

732 ----- ד

732 ----- ה

733 ----- ו

733 ----- ז

733 ----- ח

733 ----- ט

733 ----- י

734 ----- יא

734 ----- יב

734 ----- יג

734 ----- רמג - דין המשכיר שדה ומרחץ לנכרי. ובו טז סעיפים:

734 ----- א

734 ----- ב

735 ----- ג

735 ----- ד

735 ----- ה

736 ----- ו

736 ----- ז

736 ----- ח

737 ----- ט

737 ----- י

737 ----- יא

738 ----- יב

738 ----- יג

738 ----- יד

738 ----- טו

738 ----- טז

739 ----- רמד - איזו מלאכות יכול הנכרי לעשות בעד הישראל ובו כב סעיפים:

739 ----- א

739 ----- ב

740 ----- ג

740 ----- ד

740 ----- ה

740 ----- ו

740 ----- ז

741 ----- ח

741 ----- ט

741 ----- י

741 ----- יא

742 ----- יב

742 ----- יג

742 ----- יד

742 ----- טו

743 ----- טז

743 ----- ז

743 ----- ח

743 ----- ט

743 ----- כ

744 ----- כא

744 ----- כב

745 ----- רמה - ישראל ונכרי איך יתנהגו בשותפות. ובו יט סעיפים:

745 ----- א

745 ----- ב

745 ----- ג

746 ----- ד

746 ----- ה

746 ----- ו

746 ----- ז

747 ----- ח

747 ----- ט

747 ----- י

748 ----- יא

748 ----- יב

748 ----- יג

748 ----- יד

749 ----- טו

749 ----- טז

749 ----- יז

749 ----- יח

750 ----- יט

750 ----- רמו - דיני השאלה והשכרה לנכרי בשבת. ובו יט סעיפים:

750 ----- א

750 ----- ב

750 ----- ג

750 ----- ד

751 ----- ה

751 ----- ו

- 751 ----- ז
- 752 ----- ח
- 752 ----- ט
- 752 ----- י
- 753 ----- יא
- 753 ----- יב
- 754 ----- יג
- 754 ----- יד
- 754 ----- טו
- 755 ----- טז
- 755 ----- יז
- 755 ----- יח
- 755 ----- יט

756 ----- רמז - דין נכרים המביאים כתבים בשבת ובו יב סעיפים:

- 756 ----- א
- 756 ----- ב
- 756 ----- ג
- 757 ----- ד
- 757 ----- ה
- 757 ----- ו
- 757 ----- ז
- 757 ----- ח
- 758 ----- ט
- 758 ----- י
- 758 ----- יא
- 758 ----- יב

758 ----- רמח - דין המפליג בספינה וההולך בשיירה בשבת ובו יד סעיפים:

- 758 ----- א
- 759 ----- ב
- 759 ----- ג

759 ----- ד

760 ----- ה

760 ----- ו

760 ----- ז

761 ----- ח

761 ----- ט

762 ----- י

762 ----- יא

762 ----- יב

762 ----- יג

763 ----- יד

763 ----- רמט - דינים השייכים לערב שבת ובו יג סעיפים:

763 ----- א

764 ----- ב

764 ----- ג

764 ----- ד

764 ----- ה

764 ----- ו

764 ----- ז

765 ----- ח

765 ----- ט

765 ----- י

765 ----- יא

765 ----- יב

766 ----- יג

767 ----- רנ - הכנת הסעודות לשבת ובו ח' סעיפים:

767 ----- א

767 ----- ב

767 ----- ג

767 ----- ד

768	ה
768	ו
768	ז
768	ח
768	רנא - שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה ובו ה' סעיפים:
768	א
768	ב
768	ג
769	ד
769	ה
769	רנב - מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת ובו כ' סעיפים:
769	א
770	ב
770	ג
770	ד
770	ה
771	ו
772	ז
772	ח
772	ט
772	י
773	יא
773	יב
773	יג
774	יד
774	טו
775	טז
775	יז
775	יח
775	יט

775	-----	כ
776	-----	רנג - דין כירה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת ובו כט סעיפים:
776	-----	א
776	-----	ב
776	-----	ג
776	-----	ד
776	-----	ה
777	-----	ו
777	-----	ז
777	-----	ח
777	-----	ט
778	-----	י
778	-----	יא
778	-----	יב
779	-----	יג
779	-----	יד
779	-----	טו
780	-----	טז
780	-----	יז
780	-----	יח
780	-----	יט
781	-----	כ
781	-----	כא
782	-----	כב
782	-----	כג
782	-----	כד
782	-----	כה
783	-----	כו
784	-----	כז
784	-----	כח

- 784 -----כט
- 785 -----רנד - דיני תבשילים המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת ובו טו סעיפים:
- 785 -----א
- 785 -----ב
- 786 -----ג
- 786 -----ד
- 786 -----ה
- 786 -----ו
- 787 -----ז
- 787 -----ח
- 787 -----ט
- 788 -----י
- 788 -----יא
- 788 -----יב
- 788 -----יג
- 788 -----יד
- 789 -----טו
- 789 -----רנה - הכנת האש קודם הכנסת שבת ובו ד' סעיפים:
- 789 -----א
- 789 -----ב
- 789 -----ג
- 790 -----ד
- 790 -----רנו - ו' תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת ובו סעיף אחד:
- 790 -----א
- 790 -----רנז - דיני הטמנת החמין ובו יג סעיפים:
- 790 -----א
- 791 -----ב
- 791 -----ג
- 791 -----ד
- 791 -----ה

792	-----	ו
792	-----	ז
792	-----	ח
792	-----	ט
793	-----	י
793	-----	יא
793	-----	יב
794	-----	יג
794	-----	דנח - מותר להשים בערב שבת דבר קר על דבר חמה ובו סעיף אחד:
794	-----	א
794	-----	רנט - כמה דיני הטמנה וטלטולם ובו ה' סעיפים:
794	-----	א
794	-----	ב
794	-----	ג
795	-----	ד
795	-----	ה
795	-----	ו
795	-----	ז
796	-----	ח
797	-----	דס - דיני הכנסת שבת ובו ה' סעיפים:
797	-----	א
797	-----	ב
798	-----	ג
798	-----	ד
798	-----	ה
798	-----	דסא - זמן הדלקת נרות לשבת ובו ז' סעיפים:
798	-----	א
799	-----	ב
799	-----	ג
800	-----	ד

800 -----ה

800 -----ו

801 -----ז

801 ----- חסב - לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקייה ובו ה' סעיפים:

801 -----א

801 -----ב

801 -----ג

801 -----ד

802 -----ה

802 ----- חסג - מי ומי המדליקין ואם טעו ביום המעונן ובו כה סעיפים:

802 -----א

802 -----ב

802 -----ג

802 -----ד

803 -----ה

803 -----ו

803 -----ז

804 -----ח

804 -----ט

804 -----י

805 -----יא

806 -----יב

806 -----יג

806 -----יד

806 -----טו

807 -----טז

807 -----יז

807 -----יח

807 -----יט

807 -----כ

807 -----כא

808 -----כב

808 -----כג

808 -----כד

808 -----כה

809 -----רסד - דיני הפתילה והשמן ובו טז סעיפים:

809 -----א

809 -----ב

809 -----ג

809 -----ד

810 -----ה

810 -----ו

810 -----ז

810 -----ח

810 -----ט

810 -----י

810 -----יא

811 -----יב

811 -----יג

811 -----יד

811 -----טו

812 -----טז

812 -----רסה - דין כלים הנתנים תחת הנר ובו ט' סעיפים:

812 -----א

812 -----ב

812 -----ג

812 -----ד

813 -----ה

813 -----ו

813 -----ז

813 -----ח

814 -----ט

814 ----- רסו - דין מי שהחשיך לו בדרך ובו כז סעיפים:

814 -----א

814 -----ב

815 -----ג

815 -----ד

815 -----ה

816 -----ו

816 -----ז

816 -----ח

816 -----ט

817 -----י

817 -----יא

817 -----יב

817 -----יג

818 -----יד

818 -----טו

818 -----טז

818 -----יז

818 -----יח

819 -----יט

819 -----כ

819 -----כא

819 -----כב

819 -----כג

820 -----כד

820 -----כה

820 -----כו

820 -----כז

820 ----- רסז - דין התפלה בערב שבת ובו ו' סעיפים: -----

820 ----- א-----

820 ----- ב-----

821 ----- ג-----

821 ----- ד-----

821 ----- ה-----

821 ----- ו-----

822 ----- רסח - דין הטועה בתפלת השבת ובו יח סעיפים: -----

822 ----- א-----

822 ----- ב-----

822 ----- ג-----

822 ----- ד-----

823 ----- ה-----

823 ----- ו-----

823 ----- ז-----

823 ----- ח-----

823 ----- ט-----

823 ----- י-----

823 ----- יא-----

824 ----- יב-----

824 ----- יג-----

824 ----- יד-----

824 ----- טו-----

825 ----- טז-----

825 ----- יז-----

825 ----- יח-----

825 ----- רסט - דין הקידוש בבית הכנסת ובו ד' סעיפים: -----

825 ----- א-----

825 ----- ב-----

826 ----- ג-----

826	-----	ד
826	-----	ער - לומר משנת במה מדליקין ובו ב' סעיפים:
826	-----	א
826	-----	ב
826	-----	רעא - דיני קידוש שעל היין ובו ל' סעיפים:
826	-----	א
827	-----	ב
827	-----	ג
827	-----	ד
827	-----	ה
827	-----	ו
827	-----	ז
828	-----	ח
828	-----	ט
828	-----	י
829	-----	יא
829	-----	יב
830	-----	יג
831	-----	יד
831	-----	טו
831	-----	טז
831	-----	יז
832	-----	יח
832	-----	יט
832	-----	כ
832	-----	כא
833	-----	כב
833	-----	כג
833	-----	כד
833	-----	כה

834 ----- כו

834 ----- כז

834 ----- כח

834 ----- כט

834 ----- ל

835 ----- ערב - על איזה יין מקדשין ובו יד סעיפים:

835 ----- א

835 ----- ב

835 ----- ג

835 ----- ד

835 ----- ה

835 ----- ו

836 ----- ז

836 ----- ח

836 ----- ט

836 ----- י

836 ----- יא

837 ----- יב

837 ----- יג

837 ----- יד

837 ----- רעג - שיהיה הקידוש במקום סעודה ובו יב סעיפים:

837 ----- א

838 ----- ב

838 ----- ג

838 ----- ד

838 ----- ה

839 ----- ו

839 ----- ז

839 ----- ח

839 ----- ט

839 ----- י

840 ----- יא

840 ----- יב

840 ----- עדר - דיני בציעת הפת בשבת ובו ח' סעיפים:

840 ----- א

840 ----- ב

840 ----- ג

841 ----- ד

841 ----- ה

841 ----- ו

841 ----- ז

841 ----- ח

841 ----- ערה - דברים האסורים לעשות בשבת לאור הנר ובו יג סעיפים:

841 ----- א

842 ----- ב

842 ----- ג

842 ----- ד

842 ----- ה

842 ----- ו

842 ----- ז

843 ----- ח

843 ----- ט

843 ----- י

843 ----- יא

843 ----- יב

843 ----- יג

844 ----- רעו - דיני נר שהדליק הנכרי בשבת ובו יז סעיפים:

844 ----- א

844 ----- ב

844 ----- ג

844 ----- ד

845 ----- ה

845 ----- ו

845 ----- ז

845 ----- ח

846 ----- ט

846 ----- י

846 ----- יא

846 ----- יב

847 ----- יג

847 ----- יד

847 ----- טו

848 ----- טז

848 ----- יז

848 ----- רעז - שלא לגרום כבוי הנר ובו ח' סעיפים:

848 ----- א

848 ----- ב

849 ----- ג

849 ----- ד

849 ----- ה

850 ----- ו

850 ----- ז

851 ----- ח

851 ----- רעח - שיכול לכבות הנר בשביל החולה ובו ד' סעיפים:

851 ----- א

851 ----- ב

852 ----- ג

852 ----- ד

853 ----- רעט - דיני טלטול הנר בשבת ובו ט' סעיפים:

853 ----- א

853 ----- ב

853 ----- ג

853 ----- ד

854 ----- ה

854 ----- ו

854 ----- ז

854 ----- ח

855 ----- ט

855 ----- רפ - דין תשמיש המטה ובו ג' סעיפים:

855 ----- א

855 ----- ב

855 ----- ג

855 ----- רפא - דיני זמירות ביום השבת ובו ה' סעיפים:

855 ----- א

856 ----- ב

856 ----- ג

856 ----- ד

856 ----- ה

856 ----- רפב - קריאת התורה והמפטיר ובו כ' סעיפים:

856 ----- א

857 ----- ב

857 ----- ג

857 ----- ד

857 ----- ה

857 ----- ו

858 ----- ז

858 ----- ח

858 ----- ט

858 ----- י

858 ----- יא

858 ----- יב

859 ----- יג

859 ----- יד

859 ----- טו

860 ----- טז

860 ----- יז

860 ----- יח

860 ----- יט

860 ----- כ

861 ----- רפג - למה אין מוציאין שני ספרי תורות בשבת ובו סעיף אחד:

861 ----- א

861 ----- רפד - דין ההפטרה וברכותיה ובו יד סעיפים:

861 ----- א

861 ----- ב

861 ----- ג

861 ----- ד

862 ----- ה

862 ----- ו

862 ----- ז

862 ----- ח

862 ----- ט

863 ----- י

863 ----- יא

863 ----- יב

863 ----- יג

863 ----- יד

864 ----- רפה - לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ובו י' סעיפים:

864 ----- א

864 ----- ב

864 ----- ג

864 ----- ד

864 ----- ה

865 ----- ו

865 ----- ז

865 ----- ח

865 ----- ט

865 ----- י

866 ----- רפו - דיני תפלת מוסף בשבת ובו ה' סעיפים:

866 ----- א

866 ----- ב

866 ----- ג

866 ----- ד

866 ----- ה

867 ----- רפז - ניחום אבלים וביקור חולים בשבת ובו ג' סעיפים:

867 ----- א

867 ----- ב

867 ----- ג

867 ----- רפח - דין תענית ודין תענית חלום בשבת ובו יד סעיפים:

867 ----- א

867 ----- ב

868 ----- ג

868 ----- ד

868 ----- ה

868 ----- ו

868 ----- ז

869 ----- ח

869 ----- ט

870 ----- י

870 ----- יא

870 ----- יב

870	-----	יג
870	-----	יד
870	-----	רפט - סדר סעודת שחרית של שבת ובו ג' סעיפים:
870	-----	א
870	-----	ב
871	-----	ג
871	-----	רצ - בשבת ישלים מאה ברכות בפירות ובו ו' סעיפים:
871	-----	א
871	-----	ב
871	-----	ג
871	-----	ד
872	-----	ה
872	-----	ו
872	-----	רצא - דין שלש סעודות ובו ח' סעיפים:
872	-----	א
872	-----	ב
873	-----	ג
873	-----	ד
873	-----	ה
874	-----	ו
874	-----	ז
874	-----	ח
874	-----	רצב - דין תפלת מנחה בשבת ובו ז' סעיפים:
874	-----	א
875	-----	ב
875	-----	ג
875	-----	ד
875	-----	ה
875	-----	ו
876	-----	ז

876 ----- רצג - דין ערבית במוצאי שבת ובו ד' סעיפים:

876 ----- א

876 ----- ב

876 ----- ג

876 ----- ד

877 ----- רצד - דין הבדלה בתפלה ובו ז' סעיפים:

877 ----- א

877 ----- ב

877 ----- ג

877 ----- ד

878 ----- ה

878 ----- ו

878 ----- ז

878 ----- רצה - הבדלה שעושה ש"ץ ובו ה' סעיפים:

878 ----- א

879 ----- ב

879 ----- ג

879 ----- ד

879 ----- ה

879 ----- רצו - דיני הבדלה על היין ובו יט סעיפים:

879 ----- א

879 ----- ב

880 ----- ג

880 ----- ד

880 ----- ה

880 ----- ו

880 ----- ז

880 ----- ח

881 ----- ט

881 ----- י

881 ----- יא

881 ----- יב

881 ----- יג

882 ----- יד

882 ----- טו

882 ----- טז

882 ----- יז

883 ----- יח

883 ----- יט

884 ----- רצז - דין בשמים להבדלה ובו ט' סעיפים:

884 ----- א

884 ----- ב

884 ----- ג

884 ----- ד

884 ----- ה

885 ----- ו

885 ----- ז

885 ----- ח

885 ----- ט

886 ----- רחצ - דין נר הבדלה ובו כא סעיפים:

886 ----- א

886 ----- ב

886 ----- ג

886 ----- ד

886 ----- ה

887 ----- ו

887 ----- ז

887 ----- ח

887 ----- ט

888 ----- י

888 ----- יא

888 ----- יב

888 ----- יג

889 ----- יד

889 ----- טו

889 ----- טז

889 ----- ז

889 ----- יח

889 ----- ט

890 ----- כ

890 ----- כא

890 ----- רצט - שלא לאכול ושלא לשתות ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל ובו כא סעיפים:

890 ----- א

890 ----- ב

891 ----- ג

891 ----- ד

891 ----- ה

891 ----- ו

891 ----- ז

892 ----- ח

892 ----- ט

892 ----- י

893 ----- יא

893 ----- יב

893 ----- יג

893 ----- יד

893 ----- טו

894 ----- טז

894 ----- ז

894 ----- יח

894 ----- יט

894 ----- כ

895 ----- כא

895 ----- ש - שיסדר שלחנו במוצאי שבת ובו ד' סעיפים:

895 ----- א

895 ----- ב

895 ----- ג

895 ----- ד

שא - האיך יהא הילוכו בשבת ובאיזה מקומות לא ילך ובאיזה לא ילך ואם נשרו כליו: -----

895 ----- א

896 ----- ב

שא - באיזה כלים מותר לצאת בשבת ובאיזה מהם אסורים ובו סג סעיפים: -----

896 ----- א

896 ----- ב

897 ----- ג

897 ----- ד

898 ----- ה

898 ----- ו

899 ----- ז

899 ----- ח

900 ----- ט

900 ----- י

900 ----- יא

900 ----- יב

901 ----- יג

902 ----- יד

902 ----- טו

902 ----- טז

902 ----- יז

902	-----	יח
902	-----	יט
903	-----	כ
903	-----	כא
903	-----	כב
904	-----	כג
904	-----	כד
904	-----	כה
905	-----	כו
905	-----	כז
905	-----	כח
905	-----	כט
906	-----	ל
906	-----	לא
906	-----	לב
906	-----	לג
907	-----	לד
907	-----	לה
907	-----	לו
908	-----	לז
908	-----	לח
909	-----	לט
909	-----	מ
909	-----	מא
910	-----	מב
910	-----	מג
910	-----	מד
911	-----	מה
911	-----	מו
911	-----	מז

911	-----	מח
912	-----	מט
912	-----	נ
912	-----	נא
912	-----	נב
913	-----	נג
913	-----	נד
913	-----	נה
913	-----	נו
913	-----	נז
914	-----	נח
914	-----	נט
914	-----	ס
914	-----	סא
915	-----	סב
915	-----	סג
915	-----	שב - דיני ניקוי וקיפול הבגדים בשבת ובו כה סעיפים:
915	-----	א
915	-----	ב
915	-----	ג
916	-----	ד
916	-----	ה
916	-----	ו
916	-----	ז
916	-----	ח
917	-----	ט
917	-----	י
917	-----	יא
918	-----	יב
918	-----	יג

918	-----	יד
918	-----	טו
919	-----	טז
919	-----	יז
919	-----	יח
919	-----	יט
919	-----	כ
920	-----	כא
920	-----	כב
921	-----	כג
921	-----	כד
921	-----	כה
921	-----	שג - דיני תכשיטי אשה ובו כד סעיפים:
921	-----	א
921	-----	ב
922	-----	ג
922	-----	ד
922	-----	ה
922	-----	ו
922	-----	ז
923	-----	ח
923	-----	ט
923	-----	י
923	-----	יא
923	-----	יב
924	-----	יג
924	-----	יד
924	-----	טו
924	-----	טז
924	-----	יז

925 ----- יח

925 ----- יט

925 ----- כ

925 ----- כא

925 ----- כב

926 ----- כג

927 ----- כד

927 ----- שוה - במה בהמה יוצאת בשבת ובו לח סעיפים

927 ----- א

928 ----- ב

928 ----- ג

928 ----- ד

929 ----- ה

929 ----- ו

929 ----- ז

929 ----- ח

929 ----- ט

929 ----- י

930 ----- יא

930 ----- יב

930 ----- יג

930 ----- יד

931 ----- טו

931 ----- טז

931 ----- יז

931 ----- יח

931 ----- יט

932 ----- כ

932 ----- כא

932 ----- כב

932 ----- כג

933 ----- כד

933 ----- כה

933 ----- כו

934 ----- כז

934 ----- כח

934 ----- כט

935 ----- ל

935 ----- לא

935 ----- לב

935 ----- לד

936 ----- לה

936 ----- לו

936 ----- לז

936 ----- לח

937 ----- שו - באיזה חפצים מותר לדבר בשבת ובו כט סעיפים:

937 ----- א

937 ----- ב

937 ----- ג

938 ----- ד

938 ----- ה

938 ----- ו

939 ----- ז

939 ----- ח

939 ----- ט

940 ----- י

940 ----- יא

940 ----- יב

940 ----- יג

941 ----- יד

941	טו
941	טז
942	יז
942	יח
942	יט
942	כ
942	כא
943	כב
943	כג
943	כד
943	כה
943	כו
943	כז
944	כח
944	כט
945	שז - דיני שבת התלויים בדבור ובו לח סעיפים:
945	א
945	ב
945	ג
945	ד
945	ה
945	ו
946	ז
946	ח
946	ט
946	י
947	יא
947	יב
947	יג
947	יד

948 ----- טו

948 ----- טז

948 ----- יז

949 ----- יח

949 ----- יט

949 ----- כ

949 ----- כא

949 ----- כב

950 ----- כג

950 ----- כד

950 ----- כה

951 ----- כו

951 ----- כז

951 ----- כח

951 ----- כט

951 ----- ל

952 ----- לא

952 ----- לב

952 ----- לג

952 ----- לד

953 ----- לה

953 ----- לו

953 ----- לז

953 ----- לח

954 ----- שח - דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת ובו פט סעיפים:

954 ----- א

954 ----- ב

954 ----- ג

955 ----- ד

955 ----- ה

955	ו
955	ז
955	ח
956	ט
956	י
956	יא
956	יב
957	יג
957	יד
957	טו
957	טז
958	יז
958	יח
958	יט
958	כ
959	כא
959	כב
959	כג
959	כד
959	כה
960	כו
960	כז
960	כח
960	כט
960	ל
961	לא
961	לב
961	לג
961	לד
961	לה

962	-----	לו
962	-----	לז
962	-----	לח
962	-----	לט
963	-----	מ
963	-----	מא
963	-----	מב
963	-----	מג
964	-----	מד
964	-----	מה
964	-----	מו
964	-----	מז
965	-----	מח
965	-----	מט
965	-----	נ
965	-----	נא
965	-----	נב
966	-----	נג
966	-----	נד
966	-----	נה
967	-----	נו
967	-----	נז
967	-----	נח
968	-----	נט
968	-----	ס
968	-----	סא
968	-----	סב
969	-----	סג
969	-----	סד
969	-----	סה

969	-----	סו
969	-----	סז
969	-----	סח
970	-----	סט
970	-----	ע
970	-----	עא
970	-----	עב
970	-----	עג
971	-----	עד
971	-----	עה
971	-----	עו
971	-----	עז
972	-----	עח
972	-----	עט
972	-----	פ
972	-----	פא
973	-----	פב
973	-----	פג
973	-----	פד
973	-----	פה
973	-----	פו
973	-----	פז
974	-----	פח
974	-----	פט
974	-----	שט - טלטול ע"י דבר אחר אם מותר בשבת ובו יא סעיפים:
974	-----	א
974	-----	ב
975	-----	ג
975	-----	ד
975	-----	ה

976 ----- ו

976 ----- ז

977 ----- ח

977 ----- ט

977 ----- י

977 ----- יא

977 ----- שי - דיני מוקצה בשבת ובו כ' סעיפים: -----

977 ----- א

978 ----- ב

978 ----- ג

978 ----- ד

979 ----- ה

979 ----- ו

979 ----- ז

979 ----- ח

980 ----- ט

980 ----- י

980 ----- יא

980 ----- יב

981 ----- יג

981 ----- יד

981 ----- טו

982 ----- טז

982 ----- ז

982 ----- יח

982 ----- יט

982 ----- כ

983 ----- שיא - דין מת בשבת ושאר טלטול מן הצד ובו טו סעיפים: -----

983 ----- א

983 ----- ב

983 ----- ג

983 ----- ד

984 ----- ה

984 ----- ו

984 ----- ז

984 ----- ח

984 ----- ט

985 ----- י

985 ----- יא

985 ----- יב

985 ----- יג

986 ----- יד

986 ----- טו

987 ----- שיב - הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת ובו טו סעיפים

987 ----- א

987 ----- ב

987 ----- ג

987 ----- ד

988 ----- ה

988 ----- ו

988 ----- ז

988 ----- ח

988 ----- ט

988 ----- י

989 ----- יא

989 ----- יב

989 ----- יג

989 ----- יד

989 ----- טו

989 ----- שיג - טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת ובו כה סעיפים:

989	-----א
990	-----ב
990	-----ג
990	-----ד
991	-----ה
991	-----ו
991	-----ז
991	-----ח
992	-----ט
992	-----י
992	-----יא
992	-----יב
992	-----יג
993	-----יד
993	-----טו
993	-----טז
993	-----יז
994	-----יח
994	-----יט
994	-----כ
994	-----כא
995	-----כב
995	-----כג
995	-----כד
995	-----כה
995	-----שיד - דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת ובו כא סעיפים:
995	-----א
996	-----ב
996	-----ג
996	-----ד

997 -----ה

997 -----ו

997 -----ז

997 -----ח

998 -----ט

998 -----י

998 -----יא

998 -----יב

998 -----יג

999 -----יד

999 -----טו

999 -----טז

1000 -----יז

1000 -----יח

1001 -----יט

1001 -----כ

1001 -----כא

1002 -----שטו - דברים האסורים משום אהל בשבת ובו כ' סעיפים:

1002 -----א

1002 -----ב

1002 -----ג

1003 -----ד

1003 -----ה

1003 -----ו

1003 -----ז

1004 -----ח

1004 -----ט

1004 -----י

1004 -----יא

1005 -----יב

1005	-----	יג
1005	-----	יד
1005	-----	טו
1006	-----	טז
1006	-----	יז
1006	-----	יח
1007	-----	יט
1007	-----	כ
1007	-----	שטז - צידה האסורה והמוותרת בשבת ובו כה סעיפים:
1007	-----	א
1008	-----	ב
1008	-----	ג
1008	-----	ד
1008	-----	ה
1009	-----	ו
1009	-----	ז
1009	-----	ח
1009	-----	ט
1009	-----	י
1010	-----	יא
1010	-----	יב
1010	-----	יג
1010	-----	יד
1010	-----	טו
1011	-----	טז
1011	-----	יז
1011	-----	יח
1012	-----	יט
1012	-----	כ
1013	-----	כא

1013 ----- כב

1013 ----- כג

1014 ----- כד

1014 ----- כה

1014 ----- שיז - דין קשירה ועניבה בשבת ובו יא סעיפים:

1014 ----- א

1015 ----- ב

1016 ----- ג

1016 ----- ד

1016 ----- ה

1016 ----- ו

1017 ----- ז

1017 ----- ח

1017 ----- ט

1017 ----- י

1017 ----- יא

1018 ----- שיח - דין המבשל בשבת ובו לא סעיפים:

1018 ----- א

1018 ----- ב

1018 ----- ג

1018 ----- ד

1018 ----- ה

1019 ----- ו

1019 ----- ז

1019 ----- ח

1019 ----- ט

1020 ----- י

1020 ----- יא

1021 ----- יב

1021 ----- יג

1021	יד
1021	טו
1022	טז
1022	יז
1022	יח
1022	יט
1022	כ
1023	כא
1023	כב
1023	כג
1023	כד
1024	כה
1024	כו
1024	כז
1025	כח
1025	כט
1025	ל
1025	לא
1026	שיט - דין הבורר בשבת ובו כט סעיפים:
1026	א
1026	ב
1026	ג
1026	ד
1026	ה
1027	ו
1027	ז
1027	ח
1027	ט
1028	י
1028	יא

1028	-----	יב
1028	-----	יג
1029	-----	יד
1029	-----	טו
1029	-----	טז
1029	-----	יז
1029	-----	יח
1030	-----	יט
1030	-----	כ
1030	-----	כא
1030	-----	כב
1030	-----	כג
1031	-----	כד
1031	-----	כה
1031	-----	כו
1031	-----	כז
1031	-----	כח
1031	-----	כט
1032	-----	שכ - דיני סחיטה בשבת ובו כח סעיפים:
1032	-----	א
1032	-----	ב
1033	-----	ג
1033	-----	ד
1033	-----	ה
1034	-----	ו
1034	-----	ז
1034	-----	ח
1034	-----	ט
1034	-----	י
1035	-----	יא

1035 ----- יב

1035 ----- יג

1035 ----- יד

1035 ----- טו

1035 ----- טז

1036 ----- ז

1036 ----- יח

1036 ----- יט

1036 ----- כ

1037 ----- כא

1037 ----- כב

1037 ----- כג

1037 ----- כד

1038 ----- כה

1038 ----- כו

1038 ----- כז

1038 ----- כח

1039 ----- שכא - דיני תולש בשבת ודין טוחן ודין תקוני מאכל או מעבד ולש ובו טז סעיפים:

1039 ----- א

1039 ----- ב

1039 ----- ג

1040 ----- ד

1040 ----- ה

1040 ----- ו

1041 ----- ז

1041 ----- ח

1041 ----- ט

1042 ----- י

1042 ----- יא

1042 ----- יב

1042 ----- יג

1043 ----- יד

1043 ----- טו

1043 ----- טז

1044 ----- שכג - דין השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקוןן וטבילתן בשבת ובו יב סעיפים:

1044 ----- א

1045 ----- ב

1045 ----- ג

1045 ----- ד

1045 ----- ה

1045 ----- ו

1046 ----- ז

1046 ----- ח

1046 ----- ט

1046 ----- י

1047 ----- יא

1047 ----- יב

1047 ----- שכד - דיני הכנת מאכל לבהמה בשבת ובו יב סעיפים:

1047 ----- א

1047 ----- ב

1047 ----- ג

1048 ----- ד

1048 ----- ה

1048 ----- ו

1048 ----- ז

1049 ----- ח

1049 ----- ט

1049 ----- י

1049 ----- יא

1049 ----- יב

שכה - נכרי שעשה מלאכה בעד ישראל ובו כב סעיפים: 1050 -----

א- 1050 -----

ב- 1050 -----

ג- 1050 -----

ד- 1050 -----

ה- 1051 -----

ו- 1051 -----

ז- 1052 -----

ח- 1052 -----

ט- 1052 -----

י- 1053 -----

יא- 1053 -----

יב- 1053 -----

יג- 1053 -----

יד- 1054 -----

טו- 1054 -----

טז- 1054 -----

יז- 1055 -----

יח- 1055 -----

יט- 1055 -----

כ- 1055 -----

כא- 1056 -----

כב- 1056 -----

שכו - דיני רחיצה בשבת ובו יג סעיפים: 1057 -----

א- 1057 -----

ב- 1057 -----

ג- 1057 -----

ד- 1058 -----

ה- 1058 -----

ו- 1058 -----

1058 ----- ז

1059 ----- ח

1059 ----- ט

1059 ----- י

1059 ----- יא

1059 ----- יב

1060 ----- יג

1060 ----- שכז - דיני סיכה בשבת ובו ה' סעיפים:

1060 ----- א

1060 ----- ב

1060 ----- ג

1060 ----- ד

1060 ----- ה

1061 ----- שכח - דין חולה בשבת ובו נה סעיפים:

1061 ----- א

1061 ----- ב

1061 ----- ג

1061 ----- ד

1062 ----- ה

1062 ----- ו

1062 ----- ז

1062 ----- ח

1062 ----- ט

1063 ----- י

1063 ----- יא

1063 ----- יב

1063 ----- יג

1064 ----- יד

1064 ----- טו

1064 ----- טז

1064	-----	יז
1064	-----	יח
1065	-----	יט
1065	-----	כ
1066	-----	כא
1066	-----	כב
1066	-----	כג
1066	-----	כד
1066	-----	כה
1067	-----	כו
1067	-----	כז
1067	-----	כח
1067	-----	כט
1067	-----	ל
1068	-----	לא
1068	-----	לב
1068	-----	לג
1069	-----	לד
1069	-----	לה
1069	-----	לו
1069	-----	לז
1069	-----	לח
1070	-----	לט
1070	-----	מ
1070	-----	מא
1070	-----	מב
1070	-----	מג
1071	-----	מד
1071	-----	מה
1071	-----	מו

1071 ----- מז

1071 ----- מח

1071 ----- מט

1072 ----- נ

1072 ----- נא

1072 ----- נב

1072 ----- נג

1072 ----- נד

1072 ----- נה

1073 ----- שכט - על מי מחללין שבת ובו י' סעיפים:

1073 ----- א

1073 ----- ב

1073 ----- ג

1073 ----- ד

1074 ----- ה

1074 ----- ו

1074 ----- ז

1074 ----- ח

1074 ----- ט

1074 ----- י

1074 ----- של - דיני יולדת בשבת ובו יא סעיפים:

1074 ----- א

1075 ----- ב

1075 ----- ג

1075 ----- ד

1076 ----- ה

1076 ----- ו

1076 ----- ז

1076 ----- ח

1077 ----- ט

1077 ----- י

1077 ----- יא

1078 ----- שלא - דיני מילה בשבת ובו יד סעיפים:

1078 ----- א

1078 ----- ב

1078 ----- ג

1078 ----- ד

1078 ----- ה

1079 ----- ו

1079 ----- ז

1079 ----- ח

1079 ----- ט

1080 ----- י

1080 ----- יא

1080 ----- יב

1080 ----- יג

1080 ----- יד

1081 ----- שלב - שלא לילד הבהמה בשבת ובו ג' סעיפים:

1081 ----- א

1081 ----- ב

1081 ----- ג

1081 ----- שלג - שלא לפנות אוצר בשבת ובו ו' סעיפים:

1081 ----- א

1081 ----- ב

1081 ----- ג

1082 ----- ד

1082 ----- ה

1082 ----- ו

1082 ----- שלד - דיני דליקה בשבת ובו כט סעיפים:

1082 ----- א

1082	-----	ב
1083	-----	ג
1083	-----	ד
1083	-----	ה
1083	-----	ו
1084	-----	ז
1084	-----	ח
1084	-----	ט
1084	-----	י
1085	-----	יא
1085	-----	יב
1086	-----	יג
1086	-----	יד
1086	-----	טו
1086	-----	טז
1086	-----	יז
1087	-----	יח
1087	-----	יט
1087	-----	כ
1087	-----	כא
1088	-----	כב
1088	-----	כג
1088	-----	כד
1088	-----	כה
1089	-----	כו
1089	-----	כז
1089	-----	כח
1089	-----	כט
1090	-----	שלה - דין חבית שנשברה ובו ה' סעיפים:
1090	-----	א

1090 ----- ב

1091 ----- ג

1091 ----- ד

1091 ----- ה

1091 ----- שלו - אם מותר לילך ע"ג העשבים וכן באילן ובו כב סעיפים:

1091 ----- א

1092 ----- ב

1092 ----- ג

1092 ----- ד

1092 ----- ה

1092 ----- ו

1093 ----- ז

1093 ----- ח

1093 ----- ט

1093 ----- י

1093 ----- יא

1094 ----- יב

1094 ----- יג

1094 ----- יד

1094 ----- טו

1094 ----- טז

1095 ----- יז

1095 ----- יח

1095 ----- יט

1095 ----- כ

1095 ----- כא

1095 ----- כב

1095 ----- שלז - דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכוין ובו ה' סעיפים:

1095 ----- א

1096 ----- ב

1096 ----- ג

1096 ----- ד

1096 ----- ה

1097 ----- שלח - דברים האסורים בשבת משום השמעת קול ובו ט' סעיפים:

1097 ----- א

1097 ----- ב

1097 ----- ג

1098 ----- ד

1098 ----- ה

1098 ----- ו

1098 ----- ז

1099 ----- ח

1099 ----- ט

1099 ----- שלט - כמה דינים פרטיים הנוהגים בשבת ובו יא סעיפים:

1099 ----- א

1099 ----- ב

1100 ----- ג

1100 ----- ד

1100 ----- ה

1100 ----- ו

1100 ----- ז

1101 ----- ח

1101 ----- ט

1101 ----- י

1101 ----- יא

1102 ----- שמ - כמה דינים מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות. ובו יח סעיפים:

1102 ----- א

1102 ----- ב

1102 ----- ג

1103 ----- ד

- 1103 -----ה
- 1103 -----ו
- 1104 -----ז
- 1104 -----ח
- 1104 -----ט
- 1104 -----י
- 1104 -----יא
- 1105 -----יב
- 1105 -----יג
- 1105 -----יד
- 1105 -----טו
- 1106 -----טז
- 1106 -----יז
- 1106 -----יח
- 1106 -----שמא - היתר נדרים בשבת ובו ד' סעיפים:
- 1106 -----א
- 1106 -----ב
- 1107 -----ג
- 1107 -----ד
- 1107 -----שמב - בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזרה ובו סעיף אחד:
- 1107 -----א
- 1107 -----שמג - דין קטן בשבת ובו יא סעיפים:
- 1107 -----א
- 1108 -----ב
- 1108 -----ג
- 1108 -----ד
- 1108 -----ה
- 1108 -----ו
- 1109 -----ז
- 1109 -----ח

1109	ט
1110	י
1110	יא
1110	שדמ - דין ההולך במדבר בשבת ובו ב' סעיפים:
1110	א
1110	ב
1111	שמה - דין ארבע רשויות לשבת ובו כז סעיפים:
1111	א
1111	ב
1111	ג
1111	ד
1112	ה
1112	ו
1112	ז
1112	ח
1113	ט
1113	י
1113	יא
1113	יב
1114	יג
1114	יד
1114	טו
1115	טז
1115	יז
1115	יח
1115	יט
1116	כ
1116	כא
1116	כב
1117	כג

1117 ----- כד

1117 ----- כה

1118 ----- כו

1118 ----- כז

1118 ----- שמו - דיני עירובין מן התורה ובו יג סעיפים:

1118 ----- א

1118 ----- ב

1119 ----- ג

1119 ----- ד

1119 ----- ה

1119 ----- ו

1120 ----- ז

1120 ----- ח

1120 ----- ט

1120 ----- י

1121 ----- יא

1121 ----- יב

1122 ----- יג

1122 ----- שמז - על איזה הוצאה חייב מן התורה ובו י' סעיפים:

1122 ----- א

1122 ----- ב

1122 ----- ג

1122 ----- ד

1123 ----- ה

1123 ----- ו

1123 ----- ז

1125 ----- ח

1125 ----- ט

1125 ----- י

1126 ----- שמח - דין המושיט כלי מרשות לרשות ובו ג' סעיפים:

1126 -----א

1126 -----ב

1126 -----ג

1126 -----שמט - דין ארבע אמות ברשות הרבים ובו ו' סעיפים:

1126 -----א

1127 -----ב

1127 -----ג

1127 -----ד

1127 -----ה

1128 -----ו

1128 -----שנ - דין המוציא ראשו ורובו מרשות לרשות ובו ד' סעיפים:

1128 -----א

1128 -----ב

1129 -----ג

1129 -----ד

1129 -----שנא - דין המושיט ידו לצינור ברשות הרבים לשתות ובו ב' סעיפים:

1129 -----א

1129 -----ב

1130 -----שנב - הקורא בספר ונתגלגל מרשות לרשות ובו ד' סעיפים:

1130 -----א

1130 -----ב

1130 -----ג

1131 -----ד

1131 -----שנג - דיני זיזין ברשות הרבים ובו ה' סעיפים:

1131 -----א

1131 -----ב

1132 -----ג

1132 -----ד

1132 -----ה

1132 -----שנד - דין בור ואשפה ברשות הרבים ובו ג' סעיפים:

1132 -----א

1133 -----ב

1133 -----ג

1133 -----שנה - דיני גזוזטרא ובית הכסא ובו יז סעיפים:

1133 -----א

1134 -----ב

1134 -----ג

1134 -----ד

1134 -----ה

1135 -----ו

1135 -----ז

1135 -----ח

1135 -----ט

1135 -----י

1136 -----יא

1136 -----יב

1137 -----יג

1137 -----יד

1137 -----טו

1137 -----טז

1137 -----יז

1138 -----שנו - דין אמת המים העוברת בחצר ובו ד' סעיפים:

1138 -----א

1138 -----ב

1138 -----ג

1138 -----ד

1139 -----שנז - דיני חצר פחות מארבע אמות וביב ובו ח' סעיפים:

1139 -----א

1139 -----ב

1140 -----ג

1140 ----- ד

1140 ----- ה

1140 ----- ו

1140 ----- ז

1141 ----- ח

1141 ----- שנח - דין איזה מקומות נקראים מוקפים לדירה ובו כב סעיפים:

1141 ----- א

1142 ----- ב

1142 ----- ג

1142 ----- ד

1142 ----- ה

1143 ----- ו

1143 ----- ז

1143 ----- ח

1143 ----- ט

1144 ----- י

1144 ----- יא

1144 ----- יב

1144 ----- יג

1144 ----- יד

1145 ----- טו

1145 ----- טז

1145 ----- ז

1146 ----- יח

1146 ----- יט

1146 ----- כ

1146 ----- כא

1147 ----- כב

1147 ----- שנט - דין רחבה שאחורי הבתים ובו ב' סעיפים:

1147 ----- א

1147 ----- ב

1147 ----- שס - דין היקף מחיצות לשבת ובו ח' סעיפים:

1147 ----- א

1148 ----- ב

1148 ----- ג

1148 ----- ד

1148 ----- ה

1149 ----- ו

1149 ----- ז

1150 ----- ח

1150 ----- שסא - דין גג הסמוך לרשות הרבים ובו ו' סעיפים:

1150 ----- א

1150 ----- ב

1150 ----- ג

1150 ----- ד

1151 ----- ה

1151 ----- ו

1151 ----- שסב - איזה מחיצה קרוי מחיצה לטלטל ובו כב סעיפים:

1151 ----- א

1152 ----- ב

1152 ----- ג

1152 ----- ד

1152 ----- ה

1152 ----- ו

1153 ----- ז

1153 ----- ח

1153 ----- ט

1153 ----- י

1154 ----- יא

1154 ----- יב

1154	-----	יג
1154	-----	יד
1155	-----	טו
1155	-----	טז
1155	-----	יז
1155	-----	יח
1156	-----	יט
1156	-----	כ
1156	-----	כא
1156	-----	כב
1156	-----	שסג - דיני מבוי ולחי ובו מד סעיפים:
1156	-----	א
1157	-----	ב
1157	-----	ג
1157	-----	ד
1158	-----	ה
1158	-----	ו
1158	-----	ז
1158	-----	ח
1158	-----	ט
1158	-----	י
1159	-----	יא
1159	-----	יב
1159	-----	יג
1159	-----	יד
1160	-----	טו
1160	-----	טז
1160	-----	יז
1160	-----	יח
1160	-----	יט

1161	-----	כ
1161	-----	כא
1161	-----	כב
1161	-----	כג
1161	-----	כד
1162	-----	כה
1162	-----	כו
1162	-----	כז
1163	-----	כח
1163	-----	כט
1163	-----	ל
1164	-----	לא
1164	-----	לב
1165	-----	לג
1165	-----	לד
1165	-----	לה
1166	-----	לו
1166	-----	לז
1166	-----	לח
1167	-----	לט
1167	-----	מ
1167	-----	מא
1168	-----	מב
1168	-----	מג
1169	-----	מד
1169	-----	שסד - דין מבוי המפולש ועשוי כנדל ובו ט' סעיפים:
1169	-----	א
1170	-----	ב
1170	-----	ג
1170	-----	ד

1170 -----ה

1171 -----ו

1171 -----ז

1171 -----ח

1171 -----ט

1171 ----- שסה - דין מבוי שנפרץ ובו י' סעיפים:

1171 -----א

1172 -----ב

1172 -----ג

1173 -----ד

1173 -----ה

1174 -----ו

1174 -----ז

1174 -----ח

1175 -----ט

1175 -----י

1175 ----- שסו - דין עירוב לחצר שהרבה בני אדם דרים בתוכו ובו יח סעיפים:

1175 -----א

1176 -----ב

1176 -----ג

1176 -----ד

1177 -----ה

1177 -----ו

1177 -----ז

1178 -----ח

1178 -----ט

1178 -----י

1179 -----יא

1179 -----יב

1179 -----יג

- 1180 ----- יד
- 1180 ----- טו
- 1180 ----- טז
- 1181 ----- יז
- 1181 ----- יח
- 1181 ----- שסז - דין אם אשה יכולה לערב ובו סעיף אחד:
- 1181 ----- א
- 1182 ----- שסח - אם אחר שעירבו נתקלקל העירוב ובו ד' סעיפים:
- 1182 ----- א
- 1182 ----- ב
- 1183 ----- ג
- 1183 ----- ד
- 1183 ----- שסט - באיזה אופן מקנין העירוב ובו סעיף אחד:
- 1183 ----- א
- 1184 ----- שע - דיני שיתוף בעירוב. ובו י' סעיפים:
- 1184 ----- א
- 1184 ----- ב
- 1185 ----- ג
- 1185 ----- ד
- 1185 ----- ה
- 1186 ----- ו
- 1186 ----- ז
- 1187 ----- ח
- 1187 ----- ט
- 1187 ----- י
- 1188 ----- שעא - כשאחד מבני חצר נפרד משם או מת ובו ו' סעיפים:
- 1188 ----- א
- 1188 ----- ב
- 1189 ----- ג
- 1189 ----- ד

1189 -----ה

1189 -----ו

1190 -----שעב - דין שיתופי הדירות לעירוב ובו כב סעיפים:

1190 -----א

1191 -----ב

1191 -----ג

1191 -----ד

1191 -----ה

1191 -----ו

1192 -----ז

1192 -----ח

1192 -----ט

1193 -----י

1193 -----יא

1193 -----יב

1193 -----יג

1194 -----יד

1194 -----טו

1194 -----טז

1195 -----יז

1195 -----יח

1195 -----יט

1195 -----כ

1196 -----כא

1196 -----כב

1197 -----שעג - דיני שתי גזוזטראות בשתי עליות ובו סעיף אחד:

1197 -----א

1197 -----שעד - נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו ובו ד' סעיפים:

1197 -----א

1198 -----ב

- 1198 ----- ג
- 1198 ----- ד
- 1199 ----- שעה - מה הם הדברים השרויים בחצר שאינם אוסרים ובו ה' סעיפים:
- 1199 ----- א
- 1199 ----- ב
- 1200 ----- ג
- 1200 ----- ד
- 1200 ----- ה
- 1200 ----- שעו - בור ובאר שבין שתי חצירות ובו ד' סעיפים:
- 1200 ----- א
- 1201 ----- ב
- 1201 ----- ג
- 1202 ----- ד
- 1202 ----- שעז - דין ב' עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר ובו סעיף אחד:
- 1202 ----- א
- 1203 ----- שעה - דין החצרות הפתוחות זו לזו ובו ה' סעיפים:
- 1203 ----- א
- 1203 ----- ב
- 1203 ----- ג
- 1204 ----- ד
- 1204 ----- ה
- 1204 ----- שעט - דין חצירות ובתים ביניהם ובו ב' סעיפים:
- 1204 ----- א
- 1204 ----- ב
- 1204 ----- שפ - דיני ביטול רשות ובו ז' סעיפים:
- 1204 ----- א
- 1205 ----- ב
- 1205 ----- ג
- 1205 ----- ד
- 1205 ----- ה

1206	ו
1206	ז
1206	שפא - דיני המבטל רשותו ועבר והוציא ובו ז' סעיפים:
1206	א
1207	ב
1207	ג
1208	ד
1208	ה
1209	ה* -
1209	ו
1209	ז
1209	שפב - אם דירת גוי מעכבת בעירובו ובו כג סעיפים:
1209	א
1210	ב
1210	ג
1210	ד
1210	ה
1210	ו
1210	ז
1211	ח
1211	ט
1211	י
1211	יא
1212	יב
1212	יג
1212	יד
1212	טו
1212	טז
1213	יז
1213	יח

- 1213 ----- יט
- 1214 ----- כ
- 1214 ----- כא
- 1214 ----- כב
- 1214 ----- כג
- 1214 ----- שפג - כשאין הנכרי בבית אינו מעכב ובו ג' סעיפים:
- 1214 ----- א
- 1215 ----- ב
- 1215 ----- ג
- 1215 ----- שפד - נכרי אכסנאי אם מעכב ובו סעיף אחד:
- 1215 ----- א
- 1216 ----- שפה - דין צדוקי ומומר בעירוב ובו ד' סעיפים:
- 1216 ----- א
- 1216 ----- ב
- 1216 ----- ג
- 1216 ----- ד
- 1217 ----- שפו - דיני שיתוף בעירוב ובו ט' סעיפים:
- 1217 ----- א
- 1217 ----- ב
- 1217 ----- ג
- 1218 ----- ד
- 1218 ----- ה
- 1218 ----- ו
- 1218 ----- ז
- 1218 ----- ח
- 1219 ----- ט
- 1220 ----- שפז - שותפין במבוי צריכים לערב בחצירות ובו ב' סעיפים:
- 1220 ----- א
- 1220 ----- ב
- 1220 ----- שפח - דין אם לא עירבו החצירות יחד וגם לא נשתתפו במבוי ובו סעיף אחד:

- 1220 -----א
- 1221 -----שפט - נכרי שיש לו חלון פתוח למבוי ובו סעיף אחד:
- 1221 -----א
- 1221 -----שצ - מבוי שצדו אחד נכרי וצדו אחד ישראל ובו ב' סעיפים:
- 1221 -----א
- 1221 -----ב
- 1221 -----שצא - דין ביטול רשות לאותן ששכחו לערב ובו ג' סעיפים:
- 1221 -----א
- 1222 -----ב
- 1222 -----ג
- 1223 -----שצב - דין עירובין לעיר ובו ט' סעיפים:
- 1223 -----א
- 1223 -----ב
- 1223 -----ג
- 1224 -----ד
- 1224 -----ה
- 1225 -----ו
- 1226 -----ז
- 1226 -----ח
- 1226 -----ט
- 1227 -----שצג - דין עירוב [ב]יום טוב שחל בערב שבת ודין בין השמשות לעירוב ובו ג' סעיפים:
- 1227 -----א
- 1227 -----ב
- 1227 -----ג
- 1228 -----שצד - ספק עירוב מה דינו ובו ג' סעיפים:
- 1228 -----א
- 1228 -----ב
- 1228 -----ג
- 1228 -----שצה - דיני ברכת עירוב ובו סעיף אחד:
- 1228 -----א

1229 ----- שצו - דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת ובו ד' סעיפים:

1229 ----- א-

1229 ----- ב-

1230 ----- ג-

1230 ----- ד-

1230 ----- שצז - דין שביבת היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה ובו כ' סעיפים:

1230 ----- א-

1230 ----- ב-

1231 ----- ג-

1231 ----- ד-

1231 ----- ה-

1231 ----- ו-

1231 ----- ז-

1231 ----- ח-

1232 ----- ט-

1232 ----- י-

1232 ----- יא-

1232 ----- יב-

1232 ----- יג-

1232 ----- יד-

1233 ----- טו-

1233 ----- טז-

1233 ----- יז-

1233 ----- יח-

1233 ----- יט-

1234 ----- כ-

1234 ----- שצח - דין היאך מודדין אלפים אמה ובו יד סעיפים:

1234 ----- א-

1234 ----- ב-

1234 ----- ג-

1234 ----- ד

1235 ----- ה

1235 ----- ו

1235 ----- ז

1236 ----- ח

1236 ----- ט

1237 ----- י

1237 ----- יא

1237 ----- יב

1238 ----- יג

1238 ----- יד

1239 ----- שצט - במה מוודין התחומין ומקום המדידה ומי הוא המודד ובו טו סעיפים:

1239 ----- א

1239 ----- ב

1239 ----- ג

1239 ----- ד

1239 ----- ה

1239 ----- ו

1240 ----- ז

1240 ----- ח

1240 ----- ט

1240 ----- י

1241 ----- יא

1241 ----- יב

1241 ----- יג

1241 ----- יד

1241 ----- טו

1242 ----- ת - מי שישב לו בדרך לנוח ולא ידע אם הוא בתחום אם לאו ובו סעיף אחד:

1242 ----- א

1242 ----- תא - מי שישן בדרך וחשכה לו קונה אלפים אמה לכל רוח ובו ב' סעיפים:

- 1242 -----א
- 1243 -----ב
- 1243 ----- תב - דין חריץ מים שבין ב' תחומין ובו ב' סעיפים: -----
- 1243 -----א
- 1243 -----ב
- 1243 ----- תג - דין בקעה שהקיפיה נכרים ובו סעיף אחד: -----
- 1243 -----א
- 1244 ----- תד - דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים ובו ד' סעיפים: -----
- 1244 -----א
- 1244 -----ב
- 1244 -----ג
- 1245 -----ד
- 1245 ----- תה - דין היוצא חוץ לתחום ובו ט' סעיפים: -----
- 1245 -----א
- 1246 -----ב
- 1246 -----ג
- 1246 -----ד
- 1246 -----ה
- 1246 -----ו
- 1247 -----ז
- 1248 -----ח
- 1248 -----ט
- 1249 ----- תו - מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת ובו ג' סעיפים: -----
- 1249 -----א
- 1249 -----ב
- 1249 -----ג
- 1249 ----- תז - מי הם שיכולים לילך חוץ לתחום ובו ג' סעיפים: -----
- 1249 -----א
- 1249 -----ב
- 1250 -----ג

- 1250 ----- תח - דין הנחת עירוב וקנין שביתה ובו סעיף אחד:
- 1250 ----- א
- 1250 ----- מהדו"ב לסי' רמג
- 1250 ----- עיין
- 1251 ----- ומכל
- 1251 ----- [*הג'ה
- 1252 ----- והשתא
- 1252 ----- ושאני
- 1253 ----- אבל
- 1253 ----- אלא
- 1254 ----- וחילוק
- 1254 ----- והראב"ד
- 1255 ----- וממוצא
- 1255 ----- וגם
- 1256 ----- וגם
- 1256 ----- וספר
- 1257 ----- והכי
- 1257 ----- וגם
- 1258 ----- והנה
- 1259 ----- ומהאי
- 1259 ----- אי
- 1260 ----- והנה
- 1260 ----- עי' -
- 1260 ----- מהדו"ב לסי' רנט
- 1260 ----- עיין
- 1261 ----- ומיהו
- 1261 ----- וכן
- 1262 ----- ומיהו
- 1262 ----- והא
- 1263 ----- והא

- 1263 ----- והנכון
- 1264 ----- וגם
- 1264 ----- והנה
- 1265 ----- ומיהו
- 1265 ----- אבל
- 1266 ----- והשתא
- 1266 ----- ולא
- 1267 ----- והשתא
- 1267 ----- והנה
- 1268 ----- והנה
- 1268 ----- הילכך
- 1269 ----- (ומה
- 1269 ----- מהדו"ב לסי' רנב וסי' דש
- 1269 ----- עיין
- 1269 ----- ועיין
- 1270 ----- וקרוב
- 1270 ----- אבל
- 1271 ----- והנה
- 1271 ----- ומיהו
- 1272 ----- ומיהו
- 1272 ----- מהדו"ב לסי' שא
- 1272 ----- מה
- 1272 ----- אך
- 1273 ----- וגם
- 1273 ----- ומיהו
- 1273 ----- והא
- 1274 ----- והשתא
- 1274 ----- והנה
- 1274 ----- והנה
- 1275 ----- ושיטה

- 1275 -----אבל
- 1276 -----מה
- 1276 -----הגהות הרב למהדורא בתרא
- 1276 ----- [א]
- 1276 ----- [ב]
- 1276 ----- [ג]
- 1277 ----- [ד]
- 1277 ----- [ה]
- 1277 ----- [ו]
- 1277 ----- [ז]
- 1277 ----- [ח]
- 1277 ----- [ט]
- 1277 ----- [י]
- 1278 ----- [יא]
- 1278 ----- [יב]
- 1278 ----- סימן רמב
- 1278 ----- (א)
- 1278 ----- (ב)
- 1278 ----- (ג)
- 1279 ----- (ד)
- 1279 ----- (ה)
- 1280 ----- סימן רמג
- 1280 ----- (א)
- 1281 ----- (ב)
- 1281 ----- סימן רמד
- 1281 ----- (א)
- 1282 ----- ועוד
- 1283 ----- (ועוד)
- 1283 ----- (ב)
- 1284 ----- (ג)

- 1285 ----- (ד)
- 1285 ----- (ה)
- 1285 ----- (ו)
- 1285 ----- (ז)
- 1286 ----- (ח)
- 1286 ----- (ט)
- 1286 ----- והנה
- 1287 ----- (י)
- 1287 ----- סימן רמה
- 1287 ----- (א)
- 1288 ----- ולענין
- 1288 ----- (ב)
- 1288 ----- (ג)
- 1289 ----- (ד)
- 1289 ----- עיין
- 1291 ----- ועיין
- 1291 ----- סימן רמו
- 1291 ----- (א)
- 1292 ----- (ב)
- 1292 ----- (ג)
- 1294 ----- (ד)
- 1294 ----- (ה)
- 1295 ----- (ו)
- 1296 ----- (ז)
- 1296 ----- סימן רמז
- 1296 ----- (א)
- 1296 ----- (ב)
- 1297 ----- סימן רמח
- 1297 ----- (א)
- 1298 ----- (ב)

1299	-----	(ג)
1299	-----	(ד)
1299	-----	(ה)
1299	-----	(ו)
1300	-----	(ז)
1300	-----	(ח)
1300	-----	סימן רמט
1300	-----	(א)
1300	-----	(ב)
1301	-----	(ג)
1301	-----	(ד)
1303	-----	ועיין
1304	-----	(ה)
1304	-----	סימן רג
1304	-----	(א)
1304	-----	(ב)
1305	-----	סימן רנא
1305	-----	(א)
1306	-----	סימן רנב
1306	-----	(א)
1307	-----	(ב)
1307	-----	(ג)
1307	-----	(ד)
1307	-----	(ה)
1310	-----	(ו)
1312	-----	(ז)
1312	-----	ומיהו
1313	-----	(ח)
1313	-----	(ט)
1313	-----	(י)

- 1313 -----(יא)
- 1314 -----(יב)
- 1314 -----(יג)
- 1314 -----(יד)
- 1315 ----- סימן רנג
- 1315 ----- (א)
- 1315 ----- (ב)
- 1315 -----(ג)
- 1315 ----- (ד)
- 1315 ----- (ה)
- 1315 ----- (ו)
- 1316 -----(ז)
- 1316 ----- (ח)
- 1316 -----(ט)
- 1316 -----(י)
- 1317 -----(יא)
- 1318 ----- הנה
- 1318 ----- סימן רנד
- 1318 ----- (א)
- 1319 ----- (ב)
- 1319 -----(ג)
- 1319 ----- סימן רנה
- 1319 ----- (א)
- 1320 ----- סימן רנז
- 1320 ----- (א)
- 1320 ----- (ב)
- 1320 ----- (*)
- 1322 -----(ג)
- 1323 ----- סימן רנה
- 1323 ----- (א)

- 1323 ----- סימן רנט
- 1323 ----- (א)
- 1324 ----- (ב)
- 1324 ----- (ג)
- 1325 ----- (ד)
- 1326 ----- סימן רס
- 1326 ----- (א)
- 1326 ----- (ב)
- 1326 ----- סימן רסא
- 1326 ----- (א)
- 1326 ----- (ב)
- 1327 ----- (ג)
- 1328 ----- סימן רסב
- 1328 ----- (א)
- 1328 ----- סימן רסג
- 1328 ----- (א)
- 1329 ----- (ב)
- 1329 ----- (ג)
- 1330 ----- (ד)
- 1330 ----- (ה)
- 1331 ----- (ו)
- 1331 ----- (ז)
- 1331 ----- (ח)
- 1333 ----- אבל
- 1334 ----- ולדינא
- 1334 ----- סימן רסד
- 1334 ----- (א)
- 1334 ----- (ב)
- 1335 ----- (ג)
- 1335 ----- סימן רסה

- 1335 ----- (א)
- 1335 ----- (ב)
- 1335 ----- (ג)
- 1336 ----- (ד)
- 1336 ----- סימן רסו
- 1336 ----- (א)
- 1336 ----- (ב)
- 1337 ----- וחילוק
- 1338 ----- (ג)
- 1338 ----- (ד)
- 1339 ----- (ה)
- 1339 ----- (ו)
- 1340 ----- (ז)
- 1340 ----- (ח)
- 1340 ----- (ט)
- 1341 ----- (י)
- 1341 ----- (יא)
- 1342 ----- סימן רסז
- 1342 ----- (א)
- 1343 ----- סימן רסח
- 1343 ----- (א)
- 1343 ----- (ב)
- 1343 ----- סימן רעא
- 1343 ----- (א)
- 1343 ----- (ב)
- 1343 ----- (ג)
- 1344 ----- (ד)
- 1344 ----- (ה)
- 1345 ----- (ו)
- 1345 ----- (ז)

- 1345 ----- (ח)
- 1345 ----- סימן ערב
- 1345 ----- (א)
- 1346 ----- (ב)
- 1346 ----- סימן ערה
- 1346 ----- (א)
- 1347 ----- (ב)
- 1347 ----- (ג)
- 1347 ----- סימן רעו
- 1347 ----- (א)
- 1348 ----- (ב)
- 1348 ----- (ג)
- 1349 ----- (ד)
- 1349 ----- (ה)
- 1350 ----- סימן רעז
- 1350 ----- (א)
- 1350 ----- (ב)
- 1351 ----- (ג)
- 1351 ----- סימן רעט
- 1351 ----- (א)
- 1351 ----- סימן רפד
- 1351 ----- (א)
- 1352 ----- סימן רפה
- 1352 ----- (א)
- 1352 ----- סימן רפו
- 1352 ----- (א)
- 1353 ----- סימן רפח
- 1353 ----- (א)
- 1353 ----- (ב)
- 1353 ----- סימן רצא

- 1353 ----- (א)
- 1354 ----- (ב)
- 1354 ----- סימן רצג
- 1354 ----- (א)
- 1354 ----- סימן רצו
- 1354 ----- (א)
- 1355 ----- והנה
- 1356 ----- (ב)
- 1356 ----- (ג)
- 1356 ----- סימן רצז
- 1356 ----- (א)
- 1356 ----- (ב)
- 1357 ----- סימן רחצ
- 1357 ----- (א)
- 1357 ----- סימן רצט
- 1357 ----- (א)
- 1357 ----- (ב)
- 1358 ----- (ג)
- 1358 ----- (ד)
- 1358 ----- סימן שא
- 1358 ----- (א)
- 1359 ----- (ב)
- 1359 ----- ומה
- 1359 ----- (ג)
- 1359 ----- (ד)
- 1360 ----- (ה)
- 1361 ----- (ו)
- 1361 ----- (ז)
- 1362 ----- (ח)
- 1362 ----- ומה

- 1362 ----- (ט)
- 1363 ----- (י)
- 1364 ----- (יא)
- 1364 ----- (יב)
- 1364 ----- סימן שב
- 1364 ----- (א)
- 1365 ----- והנה
- 1366 ----- סימן שג
- 1366 ----- (א)
- 1366 ----- (ב)
- 1367 ----- סימן שה
- 1367 ----- (א)
- 1367 ----- (ב)
- 1368 ----- סימן שו
- 1368 ----- (א)
- 1368 ----- סימן שמה
- 1368 ----- (א)
- 1369 ----- (ב)
- 1371 ----- (ג)
- 1371 ----- סימן שמו
- 1371 ----- (א)
- 1372 ----- סימן שמז
- 1372 ----- (א)
- 1373 ----- סימן שמח
- 1373 ----- (א)
- 1373 ----- (ב)
- 1373 ----- (ג)
- 1374 ----- סימן שנ
- 1374 ----- (א)
- 1374 ----- סימן שנג

1374 ----- (א)

1374 ----- (ב)

1375 ----- סימן שנה

1375 ----- (א)

1375 ----- (ב)

1376 ----- (ג)

1376 ----- מצות - פסח

1376 ----- יש

1376 ----- א

1377 ----- ב

1377 ----- ג

1377 ----- ד

1377 ----- ה

1377 ----- ו

1377 ----- ז

1377 ----- ח

1377 ----- תכט - מנהג ימי ניסן ובו יט סעיפים:

1377 ----- א

1378 ----- ב

1378 ----- ג

1378 ----- ד

1378 ----- ה

1378 ----- ו

1379 ----- ז

1379 ----- ח

1379 ----- ט

1379 ----- י

1379 ----- יא

1380 ----- יב

1380 ----- יג

1380 ----- יד

1380 ----- טו

1380 ----- טז

1380 ----- יז

1380 ----- יח

1381 ----- יט

1381 ----- תל - מנהג שבת הגדול ובו ג' סעיפים:

1381 ----- א

1381 ----- ב

1381 ----- ג

1382 ----- תלא - זמן בדיקת החמץ ובו יא סעיפים:

1382 ----- א

1382 ----- ב

1382 ----- ג

1382 ----- ד

1383 ----- ה

1383 ----- ו

1384 ----- ז

1384 ----- ח

1384 ----- ט

1384 ----- י

1384 ----- יא

1384 ----- תלב - דין ברכת בדיקת החמץ ובו יב סעיפים:

1384 ----- א

1385 ----- ב

1385 ----- ג

1385 ----- ד

1385 ----- ה

1385 ----- ו

1386 ----- ז

1386	-----	ח
1386	-----	ט
1387	-----	י
1387	-----	יא
1387	-----	יב
1387	-----	תלג - דיני בדיקת החמץ ובו מג סעיפים:
1387	-----	א
1388	-----	ב
1388	-----	ג
1388	-----	ד
1388	-----	ה
1388	-----	ו
1388	-----	ז
1389	-----	ח
1389	-----	ט
1389	-----	י
1389	-----	יא
1389	-----	יב
1390	-----	יג
1390	-----	יד
1390	-----	טו
1390	-----	טז
1390	-----	יז
1390	-----	יח
1391	-----	יט
1391	-----	כ
1391	-----	כא
1391	-----	כב
1391	-----	כג
1392	-----	כד

1392	כה
1392	כו
1393	כז
1393	כח
1393	כט
1394	ל
1394	לא
1395	לב
1395	לג
1395	לד
1396	לה
1396	לו
1396	לז
1396	לח
1396	לט
1397	מ
1397	מא
1397	מב
1397	מג
1397	תלד - דינים הנוהגים תיכף אחר הבדיקה ובו טז סעיפים:
1397	א
1398	ב
1398	ג
1398	ד
1398	ה
1398	ו
1399	ז
1399	ח
1400	ט
1400	י

1400 ----- יא

1400 ----- יב

1400 ----- יג

1401 ----- יד

1401 ----- טו

1401 ----- טז

1401 ----- תלה - דין מי שלא בדק בליל י"ד ובו ד' סעיפים:

1401 ----- א

1401 ----- ב

1402 ----- ג

1402 ----- ד

1402 ----- תלו - דין המפרש בים והיוצא בשיירא ובו כג סעיפים:

1402 ----- א

1403 ----- ב

1403 ----- ג

1403 ----- ד

1403 ----- ה

1404 ----- ו

1404 ----- ז

1404 ----- ח

1405 ----- ט

1405 ----- י

1405 ----- יא

1405 ----- יב

1406 ----- יג

1406 ----- יד

1406 ----- טו

1407 ----- טז

1407 ----- ז

1407 ----- יח

1407 ----- יט

1408 ----- כ

1408 ----- כא

1409 ----- כב

1409 ----- כג

1409 ----- תלז - המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור ובו ז' סעיפים:

1409 ----- א

1410 ----- ב

1410 ----- ג

1410 ----- ד

1410 ----- ה

1411 ----- ו

1411 ----- ז

1411 ----- תלח - עכבר שנכנס למקום בדוק וככר בפיו ובו יב סעיפים:

1411 ----- א

1412 ----- ב

1412 ----- ג

1412 ----- ד

1412 ----- ה

1413 ----- ו

1413 ----- ז

1413 ----- ח

1413 ----- ט

1414 ----- י

1414 ----- יא

1414 ----- יב

1414 ----- תלט - דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח ובו ט' סעיפים:

1414 ----- א

1415 ----- ב

1415 ----- ג

1415 ----- ד

1415 ----- ה

1416 ----- ו

1416 ----- ז

1416 ----- ח

1416 ----- ט

1417 ----- תמ - דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל ובו יז סעיפים:

1417 ----- א

1417 ----- ב

1417 ----- ג

1418 ----- ד

1418 ----- ה

1418 ----- ו

1419 ----- ז

1419 ----- ח

1419 ----- ט

1419 ----- י

1420 ----- יא

1420 ----- יב

1421 ----- יג

1421 ----- יד

1421 ----- טו

1421 ----- טז

1422 ----- יז

1422 ----- תמא - דין מי שהלוה על חמץ ובו טז סעיפים:

1422 ----- א

1422 ----- ב

1423 ----- ג

1423 ----- ד

1423 ----- ה

1424 ----- ו

1424 ----- ז

1424 ----- ח

1424 ----- ט

1425 ----- י

1425 ----- יא

1425 ----- יב

1426 ----- יג

1426 ----- יד

1426 ----- טו

1426 ----- טז

1427 ----- תמב - דין ביעור תערובת חמץ קודם הפסח ובו לד סעיפים:

1427 ----- א

1427 ----- ב

1427 ----- ג

1428 ----- ד

1428 ----- ה

1428 ----- ו

1428 ----- ז

1429 ----- ח

1429 ----- ט

1430 ----- י

1431 ----- יא

1431 ----- יב

1431 ----- יג

1431 ----- יד

1432 ----- טו

1432 ----- טז

1432 ----- ז

1432 ----- יח

1433 ----- יט

1433 ----- כ

1433 ----- כא

1434 ----- כב

1434 ----- כג

1434 ----- כד

1434 ----- כה

1435 ----- כו

1435 ----- כז

1435 ----- כח

1436 ----- כט

1436 ----- ל

1436 ----- לא

1436 ----- לב

1437 ----- לג

1437 ----- לד

1437 ----- תמג - דין חמץ בערב פסח לאחר שש ובו יג סעיפים:

1437 ----- א

1437 ----- ב

1438 ----- ג

1438 ----- ד

1438 ----- ה

1438 ----- ו

1438 ----- ז

1439 ----- ח

1439 ----- ט

1440 ----- י

1440 ----- יא

1440 ----- יב

1440 ----- יג

1440 ----- תמד - דין ערב פסח שחל להיות בשבת ובו כ' סעיפים:

1440 ----- א

1441 ----- ב

1441 ----- ג

1441 ----- ד

1441 ----- ה

1441 ----- ו

1441 ----- ז

1442 ----- ח

1442 ----- ט

1442 ----- י

1443 ----- יא

1443 ----- יב

1443 ----- יג

1443 ----- יד

1443 ----- טו

1444 ----- טז

1444 ----- ז

1444 ----- יח

1445 ----- יט

1445 ----- כ

1445 ----- תמה - דין ביעור חמץ ובו יב סעיפים:

1445 ----- א

1446 ----- ב

1446 ----- ג

1446 ----- ד

1447 ----- ה

1447 ----- ו

1447 ----- ז

1447 ----- ח

1448 -----ט

1448 -----י

1448 -----יא

1448 -----יב

1449 ----- תמו - מי שמוצא חמץ בתוך המועד ובו ח' סעיפים:

1449 -----א

1449 -----ב

1450 -----ג

1450 -----ד

1450 -----ה

1451 -----ו

1451 -----ז

1452 -----ח

1452 ----- תמז - דין תערובות חמץ בתוך הפסח ובו סג סעיפים:

1452 -----א

1453 -----ב

1453 -----ג

1454 -----ד

1454 -----ה

1454 -----ו

1454 -----ז

1454 -----ח

1455 -----ט

1455 -----י

1456 -----יא

1456 -----יב

1456 -----יג

1456 -----יד

1456 -----טו

1456 -----טז

1457	-----	יז
1457	-----	יח
1458	-----	יט
1458	-----	כ
1458	-----	כא
1458	-----	כב
1459	-----	כג
1459	-----	כד
1460	-----	כה
1460	-----	כו
1460	-----	כז
1460	-----	כח
1461	-----	כט
1461	-----	ל
1461	-----	לא
1462	-----	לב
1462	-----	לג
1462	-----	לד
1462	-----	לה
1462	-----	לו
1462	-----	לז
1463	-----	לח
1463	-----	לט
1463	-----	מ
1463	-----	מא
1463	-----	מב
1464	-----	מג
1464	-----	מד
1464	-----	מה
1465	-----	מו

1466	-----	מז
1466	-----	מח
1466	-----	מט
1466	-----	נ
1466	-----	נא
1467	-----	נב
1467	-----	נג
1467	-----	נד
1467	-----	נה
1468	-----	נו
1468	-----	נז
1468	-----	נח
1469	-----	נט
1469	-----	ס
1470	-----	סא
1471	-----	סב
1471	-----	סג
1471	-----	תמח - דין חמץ שעבר עליו הפסח ובו לא סעיפים:
1471	-----	א
1472	-----	ב
1472	-----	ג
1472	-----	ד
1472	-----	ה
1472	-----	ו
1473	-----	ז
1473	-----	ח
1474	-----	ט
1474	-----	י
1474	-----	יא
1474	-----	יב

1475 ----- יג

1475 ----- יד

1475 ----- טו

1475 ----- טז

1476 ----- יז

1476 ----- יח

1476 ----- יט

1476 ----- כ

1476 ----- כא

1477 ----- כב

1477 ----- כג

1477 ----- כד

1477 ----- כה

1477 ----- כו

1477 ----- כז

1477 ----- כח

1478 ----- כט

1478 ----- ל

1478 ----- לא

1479 ----- תמט - דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים נכרים או בהיפך ובו ג' סעיפים:

1479 ----- א

1479 ----- ב

1479 ----- ג

1479 ----- תנ - דין ישראל ונכרי שיש להם שותפות ובו כז סעיפים:

1479 ----- א

1480 ----- ב

1480 ----- ג

1480 ----- ד

1481 ----- ה

1481 ----- ו

1481	ז
1482	ח
1482	ט
1482	י
1482	יא
1482	יב
1483	יג
1483	יד
1484	טו
1484	טז
1484	יז
1484	יח
1485	יט
1485	כ
1485	כא
1485	כב
1485	כג
1486	כד
1486	כה
1486	כו
1487	כז
1487	תנא - דיני הגעלת כלים ובו עח סעיפים:
1487	א
1487	ב
1487	ג
1488	ד
1488	ה
1488	ו
1488	ז
1488	ח

1489	-----ט
1489	-----י
1489	-----יא
1489	-----יב
1489	-----יג
1490	-----יד
1491	-----טו
1491	-----טז
1491	-----יז
1491	-----יח
1491	-----יט
1492	-----כ
1492	-----כא
1492	-----כב
1492	-----כג
1493	-----כד
1493	-----כה
1493	-----כו
1493	-----כז
1494	-----כח
1494	-----כט
1494	-----ל
1495	-----לא
1495	-----לב
1495	-----לג
1495	-----לד
1496	-----לה
1496	-----לו
1496	-----לז
1497	-----לח

1497	-----	לט
1498	-----	מ
1498	-----	מא
1498	-----	מב
1498	-----	מג
1499	-----	מד
1499	-----	מה
1500	-----	מו
1500	-----	מז
1500	-----	מח
1500	-----	מט
1501	-----	נ
1501	-----	נא
1501	-----	נב
1501	-----	נג
1502	-----	נד
1502	-----	נה
1502	-----	נו
1503	-----	נז
1503	-----	נח
1503	-----	נט
1503	-----	ס
1504	-----	סא
1504	-----	סב
1504	-----	סג
1505	-----	סד
1505	-----	סה
1506	-----	סו
1506	-----	סז
1506	-----	סח

1506	-----	סט
1507	-----	ע
1507	-----	עא
1507	-----	עב
1508	-----	עג
1508	-----	עה
1509	-----	עו
1509	-----	עז
1509	-----	עח
1509	-----	תנב - סדר וזמן הגעלת כלים ובו ל' סעיפים:
1509	-----	א
1510	-----	ב
1510	-----	ג
1510	-----	ד
1510	-----	ה
1511	-----	ו
1511	-----	ז
1511	-----	ח
1511	-----	ט
1511	-----	י
1512	-----	יא
1512	-----	יב
1512	-----	יג
1512	-----	יד
1513	-----	טו
1513	-----	טז
1513	-----	יז
1514	-----	יח
1514	-----	יט
1514	-----	כ

1514	-----	כא
1515	-----	כב
1516	-----	כג
1516	-----	כד
1516	-----	כה
1516	-----	כו
1516	-----	כז
1516	-----	כח
1517	-----	כט
1517	-----	ל
1517	-----	תנג - דיני החטים וטחינתם למצות ובו לג סעיפים:
1517	-----	א
1517	-----	ב
1517	-----	ג
1517	-----	ד
1518	-----	ה
1518	-----	ו
1518	-----	ז
1519	-----	ח
1519	-----	ט
1519	-----	י
1520	-----	יא
1520	-----	יב
1521	-----	יג
1521	-----	יד
1521	-----	טו
1521	-----	טז
1521	-----	יז
1522	-----	יח
1522	-----	יט

1522	-----	כ
1523	-----	כא
1523	-----	כב
1523	-----	כג
1523	-----	כד
1523	-----	כה
1523	-----	כו
1524	-----	כז
1524	-----	כח
1524	-----	כט
1524	-----	ל
1524	-----	לא
1525	-----	לב
1525	-----	לג
1525	-----	תנד - באיזו מצה אינו יוצא ידי חובתו ובו טו סעיפים:
1525	-----	א
1525	-----	ב
1525	-----	ג
1526	-----	ד
1526	-----	ה
1526	-----	ו
1526	-----	ז
1526	-----	ח
1527	-----	ט
1527	-----	י
1527	-----	יא
1527	-----	יב
1528	-----	יג
1528	-----	יד
1528	-----	טו

1528 -----תנה - דין מים שלשין בהם המצה ובו לד סעיפים:

1528 -----א

1528 -----ב

1528 -----ג

1529 -----ד

1529 -----ה

1529 -----ו

1530 -----ז

1530 -----ח

1530 -----ט

1530 -----י

1530 -----יא

1531 -----יב

1531 -----יג

1531 -----יד

1531 -----טו

1531 -----טז

1532 -----יז

1532 -----יח

1532 -----יט

1532 -----כ

1532 -----כא

1532 -----כב

1533 -----כג

1533 -----כד

1533 -----כה

1533 -----כו

1533 -----כז

1534 -----כח

1534 -----כט

1534 ----- ל

1534 ----- לא

1535 ----- לב

1535 ----- לג

1535 ----- לד

1535 ----- תנו - שיעור כמות לישת המצות ובו ט' סעיפים:

1535 ----- א

1536 ----- ב

1536 ----- ג

1536 ----- ד

1536 ----- ה

1536 ----- ו

1536 ----- ז

1537 ----- ח

1537 ----- ט

1537 ----- תנז - דיני הנהגת חלה בעיסת מצה ובו כא סעיפים:

1537 ----- א

1538 ----- ב

1538 ----- ג

1538 ----- ד

1538 ----- ה

1538 ----- ו

1539 ----- ז

1539 ----- ח

1539 ----- ט

1539 ----- י

1540 ----- יא

1540 ----- יב

1540 ----- יג

1540 ----- יד

1541 ----- טו

1541 ----- טז

1541 ----- יז

1542 ----- יח

1542 ----- יט

1543 ----- כ

1543 ----- כא

1543 ----- תנח - זמן וסדר לישת מצת המצוה ובו יז סעיפים:

1543 ----- א

1543 ----- ב

1544 ----- ג

1544 ----- ד

1544 ----- ה

1544 ----- ו

1545 ----- ז

1545 ----- ח

1545 ----- ט

1545 ----- י

1545 ----- יא

1545 ----- יב

1546 ----- יג

1546 ----- יד

1546 ----- טו

1546 ----- טז

1546 ----- יז

1547 ----- תנט - מקום וסדר לישת המצות ובו לב סעיפים:

1547 ----- א

1547 ----- ב

1547 ----- ג

1547 ----- ד

1547 -----ה

1547 -----ו

1548 -----ז

1548 -----ח

1548 -----ט

1548 -----י

1549 -----יא

1549 -----יב

1549 -----יג

1550 -----יד

1550 -----טו

1550 -----טז

1550 -----יז

1550 -----יח

1550 -----יט

1551 -----כא

1551 -----כב

1551 -----כג

1551 -----כד

1551 -----כה

1552 -----כו

1552 -----כז

1552 -----כח

1552 -----כט

1552 -----ל

1553 -----לא

1553 -----לב

1553 -----תס - דיני מצות המצוה ובו יב סעיפים:

1553 -----א

1553 -----ב

1554	-----	ג
1554	-----	ד
1554	-----	ה
1554	-----	ו
1555	-----	ז
1555	-----	ח
1555	-----	ט
1555	-----	י
1555	-----	יא
1556	-----	יב
1556	-----: סעיפים:	תסא - דיני אפיית המצה ובאיזה מצה יוצא ידי חובתו ובו כט סעיפים:
1556	-----	א
1556	-----	ב
1556	-----	ג
1557	-----	ד
1557	-----	ה
1557	-----	ו
1557	-----	ז
1557	-----	ח
1558	-----	ט
1558	-----	י
1558	-----	יא
1558	-----	יב
1558	-----	יג
1559	-----	יד
1559	-----	טו
1559	-----	טז
1559	-----	יז
1559	-----	יח
1560	-----	יט

1560	-----	כ
1560	-----	כא
1560	-----	כב
1560	-----	כג
1560	-----	כד
1560	-----	כה
1561	-----	כו
1561	-----	כז
1561	-----	כח
1561	-----	כט
1561	-----	תסב - דין מי פירות אם מחמיצין ובו כב סעיפים:
1561	-----	א
1562	-----	ב
1562	-----	ג
1562	-----	ד
1562	-----	ה
1562	-----	ו
1563	-----	ז
1563	-----	ח
1563	-----	ט
1563	-----	י
1564	-----	יא
1564	-----	יב
1564	-----	יג
1564	-----	יד
1564	-----	טו
1565	-----	טז
1565	-----	יז
1565	-----	יח
1565	-----	יט

- 1565 ----- כ
- 1566 ----- כא
- 1566 ----- כב
- 1566 ----- תסג - אם מותר לחרוך שבליים יחד ודיני כרמל ובו ה' סעיפים:
- 1566 ----- א
- 1566 ----- ב
- 1566 ----- ג
- 1567 ----- ד
- 1567 ----- ה
- 1567 ----- תסד - חרדל שנתערב בתוכו קמח ובו ב' סעיפים:
- 1567 ----- א
- 1567 ----- ב
- 1568 ----- תסה - דין מורסן בפסח ובו ו' סעיפים:
- 1568 ----- א
- 1568 ----- ב
- 1568 ----- ג
- 1568 ----- ד
- 1568 ----- ה
- 1569 ----- ו
- 1569 ----- תסו - אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצין ובו טז סעיפים:
- 1569 ----- א
- 1569 ----- ב
- 1570 ----- ג
- 1570 ----- ד
- 1570 ----- ה
- 1570 ----- ו
- 1570 ----- ז
- 1571 ----- ח
- 1571 ----- ט
- 1572 ----- י

1572 ----- יא

1572 ----- יב

1572 ----- יג

1573 ----- יד

1573 ----- טו

1573 ----- טז

1573 ----- תסז - דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא בתוכו חטה ובו סה סעיפים:

1573 ----- א

1574 ----- ב

1574 ----- ג

1574 ----- ד

1575 ----- ה

1575 ----- ו

1575 ----- ז

1575 ----- ח

1576 ----- ט

1576 ----- י

1576 ----- יא

1576 ----- יב

1576 ----- יג

1576 ----- יד

1577 ----- טו

1577 ----- טז

1577 ----- ז

1577 ----- יח

1578 ----- ט

1578 ----- כ

1578 ----- כא

1578 ----- כב

1578 ----- כג

1579 ----- כד
1579 ----- כה
1579 ----- כו
1579 ----- כז
1579 ----- כח
1580 ----- כט
1580 ----- ל
1580 ----- לא
1580 ----- לב
1581 ----- לג
1581 ----- לד
1581 ----- לה
1582 ----- לו
1582 ----- לז
1582 ----- לח
1582 ----- לט
1583 ----- מ
1583 ----- מא
1583 ----- מב
1583 ----- מג
1584 ----- מד
1584 ----- מה
1584 ----- מו
1585 ----- מז
1585 ----- מח
1585 ----- מט
1586 ----- נ
1586 ----- נא
1586 ----- נב
1586 ----- נג

1587 ----- נד

1587 ----- נה

1587 ----- נו

1588 ----- נז

1588 ----- נח

1588 ----- נט

1588 ----- ס

1589 ----- סא

1589 ----- סב

1589 ----- סג

1589 ----- סד

1589 ----- סה

1590 ----- תסח - שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות ובו כג סעיפים:

1590 ----- א

1590 ----- ב

1590 ----- ג

1590 ----- ד

1590 ----- ה

1591 ----- ו

1591 ----- ז

1591 ----- ח

1591 ----- ט

1591 ----- י

1592 ----- יא

1592 ----- יב

1592 ----- יג

1592 ----- יד

1593 ----- טו

1593 ----- טז

1593 ----- יז

1594 ----- יח

1594 ----- יט

1594 ----- כ

1594 ----- כא

1594 ----- כב

1594 ----- כג

1595 ----- תסט - שלא ליחד בשר לפסח ובו ה' סעיפים:

1595 ----- א

1595 ----- ב

1595 ----- ג

1595 ----- ד

1596 ----- ה

1596 ----- תע - שהבכורות מתענין בערב פסח ובו ט' סעיפים:

1596 ----- א

1596 ----- ב

1596 ----- ג

1596 ----- ד

1596 ----- ה

1597 ----- ו

1597 ----- ז

1597 ----- ח

1597 ----- ט

1598 ----- תעא - בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת ובו יד סעיפים:

1598 ----- א

1598 ----- ב

1598 ----- ג

1598 ----- ד

1598 ----- ה

1598 ----- ו

1599 ----- ז

1599	-----	ה
1599	-----	ט
1599	-----	י
1600	-----	יא
1600	-----	יב
1600	-----	יג
1600	-----	יד
1600	-----	תנעב - דיני הסיבה וד' כוסות ובו לא סעיפים:
1600	-----	א
1600	-----	ב
1601	-----	ג
1601	-----	ד
1601	-----	ה
1601	-----	ו
1601	-----	ז
1601	-----	ח
1602	-----	ט
1602	-----	י
1602	-----	יא
1602	-----	יב
1602	-----	יג
1603	-----	יד
1603	-----	טו
1603	-----	טז
1603	-----	יז
1604	-----	יח
1604	-----	יט
1604	-----	כ
1605	-----	כא
1605	-----	כב

1605	-----	כג
1605	-----	כד
1605	-----	כה
1606	-----	כו
1606	-----	כז
1606	-----	כח
1606	-----	כט
1606	-----	ל
1607	-----	לא
1607	-----	תעג - דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני ובו נג סעיפים:
1607	-----	א
1607	-----	ב
1607	-----	ג
1607	-----	ד
1608	-----	ה
1608	-----	ו
1608	-----	ז
1609	-----	ח
1609	-----	ט
1610	-----	י
1610	-----	יא
1610	-----	יב
1610	-----	יג
1610	-----	יד
1611	-----	טו
1611	-----	טז
1611	-----	יז
1611	-----	יח
1612	-----	יט
1612	-----	כ

1612 ----- כא
1612 ----- כב
1613 ----- כג
1613 ----- כד
1613 ----- כה
1613 ----- כו
1613 ----- כז
1614 ----- כח
1614 ----- כט
1614 ----- ל
1615 ----- לא
1615 ----- לב
1615 ----- לג
1615 ----- לד
1616 ----- לה
1616 ----- לו
1616 ----- לז
1616 ----- לח
1616 ----- לט
1617 ----- מ
1617 ----- מא
1617 ----- מב
1617 ----- מג
1617 ----- מד
1618 ----- מה
1618 ----- מו
1618 ----- מז
1618 ----- מח
1618 ----- מט
1619 ----- נ

- 1619 ----- נא
- 1619 ----- נב
- 1619 ----- נג
- 1619 ----- תעד - על כוס שני אין מברכין ובו ג' סעיפים:
- 1619 ----- א
- 1620 ----- ב
- 1620 ----- ג
- 1620 ----- תעה - יתר דיני הסדר ובו לג סעיפים:
- 1620 ----- א
- 1620 ----- ב
- 1620 ----- ג
- 1621 ----- ד
- 1621 ----- ה
- 1621 ----- ו
- 1621 ----- ז
- 1622 ----- ח
- 1622 ----- ט
- 1622 ----- י
- 1622 ----- יא
- 1622 ----- יב
- 1623 ----- יג
- 1623 ----- יד
- 1623 ----- טו
- 1623 ----- טז
- 1623 ----- יז
- 1623 ----- יח
- 1624 ----- יט
- 1624 ----- כ
- 1624 ----- כא
- 1625 ----- כב

1625 ----- כג

1625 ----- כד

1625 ----- כה

1625 ----- כו

1626 ----- כז

1626 ----- כח

1626 ----- כט

1626 ----- ל

1626 ----- לא

1626 ----- לב

1627 ----- לג

1627 ----- תעו - מנהג אכילת צלי בליל פסח ובו ז' סעיפים:

1627 ----- א

1627 ----- ב

1627 ----- ג

1628 ----- ד

1628 ----- ה

1628 ----- ו

1628 ----- ז

1628 ----- תעז - דיני אכילת האפיקומן ובו יא סעיפים:

1628 ----- א

1629 ----- ב

1629 ----- ג

1629 ----- ד

1629 ----- ה

1629 ----- ו

1629 ----- ז

1629 ----- ח

1630 ----- ט

1630 ----- י

1631 ----- יא

1631 ----- תעח - שלא לאכול אחר אכילת אפיקומן ובו ו' סעיפים:

1631 ----- א

1631 ----- ב

1631 ----- ג

1631 ----- ד

1631 ----- ה

1632 ----- ו

1632 ----- תעט - ברכת המזון על כוס שלישי ובו ט' סעיפים:

1632 ----- א

1632 ----- ב

1632 ----- ג

1632 ----- ד

1632 ----- ה

1633 ----- ו

1633 ----- ז

1633 ----- ח

1634 ----- ט

1634 ----- תפ - סדר כוס רביעי ובו ה' סעיפים:

1634 ----- א

1634 ----- ב

1634 ----- ג

1635 ----- ד

1635 ----- ה

1635 ----- תפא - שלא לשתות אחר ארבע כוסות ובו ב' סעיפים:

1635 ----- א

1635 ----- ב

1636 ----- תפב - דין מי שאין לו מצה שמורה ובו ז' סעיפים:

1636 ----- א

1636 ----- ב

1636 ----- ג

1637 ----- ד

1637 ----- ה

1637 ----- ו

1637 ----- ז

1638 ----- תפג - דין מי שאין לו יין ובו ו' סעיפים:

1638 ----- א

1638 ----- ב

1638 ----- ג

1638 ----- ד

1638 ----- ה

1639 ----- ו

1639 ----- תפד - מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים ובו ו' סעיפים:

1639 ----- א

1639 ----- ב

1640 ----- ג

1640 ----- ד

1640 ----- ה

1640 ----- ו

1641 ----- תפה - דין מי שנשבע שלא לאכול מצה ובו ג' סעיפים:

1641 ----- א

1641 ----- ב

1641 ----- ג

1641 ----- תפו - דין שיעור כזית ובו ב' סעיפים:

1641 ----- א

1642 ----- ב

1642 ----- תפז - סדר תפלת ערבית של פסח ובו ח' סעיפים:

1642 ----- א

1642 ----- ב

1643 ----- ג

1643 ----- ד

1643 ----- ה

1644 ----- ו

1644 ----- ז

1644 ----- ח

1645 ----- תפח - סדר תפלת שחרית של פסח ובו ח' סעיפים:

1645 ----- א

1645 ----- ב

1645 ----- ג

1645 ----- ד

1646 ----- ה

1646 ----- ו

1646 ----- ז

1646 ----- ח

1647 ----- תפט - סדר תפלת ליל שני של פסח וספירת העומר ובו ל' סעיפים:

1647 ----- א

1647 ----- ב

1647 ----- ג

1648 ----- ד

1648 ----- ה

1648 ----- ו

1649 ----- ז

1649 ----- ח

1649 ----- ט

1649 ----- י

1649 ----- יא

1649 ----- יב

1650 ----- יג

1651 ----- יד

1651 ----- טו

1651	-----	טז
1651	-----	יז
1652	-----	יח
1652	-----	יט
1652	-----	כ
1652	-----	כא
1652	-----	כב
1652	-----	כג
1652	-----	כד
1653	-----	כה
1653	-----	כו
1653	-----	כז
1653	-----	כח
1654	-----	כט
1654	-----	ל
1655	-----	תצ - סדר תפלת יום שני ותפלת חולו של מועד ובו יח סעיפים:
1655	-----	א
1655	-----	ב
1655	-----	ג
1655	-----	ד
1655	-----	ה
1655	-----	ו
1656	-----	ז
1656	-----	ח
1656	-----	ט
1657	-----	י
1657	-----	יא
1657	-----	יב
1657	-----	יג
1657	-----	יד

1657 ----- טו

1658 ----- טז

1658 ----- יז

1658 ----- יח

1658 ----- תצא - סדר הבדלה במוצאי יום טוב ובו ד' סעיפים:

1658 ----- א

1659 ----- ב

1659 ----- ג

1659 ----- ד

1659 ----- תצב - תענית שני וחמישי ושני אחר המועדים ובו ה' סעיפים:

1659 ----- א

1659 ----- ב

1660 ----- ג

1660 ----- ד

1660 ----- ה

1660 ----- תצג - דינים הנוהגים בימי העומר ובו ט' סעיפים:

1660 ----- א

1660 ----- ב

1660 ----- ג

1661 ----- ד

1661 ----- ה

1661 ----- ו

1661 ----- ז

1662 ----- ח

1662 ----- ט

1662 ----- תצד - סדר תפלת חג השבועות ובו כ' סעיפים:

1662 ----- א

1663 ----- ב

1663 ----- ג

1663 ----- ד

1663	ה
1663	ו
1663	ז
1664	ח
1664	ט
1664	י
1664	יא
1665	יב
1665	יג
1665	יד
1665	טו
1665	טז
1666	יז
1666	יח
1666	יט
1666	כ
1667	סימן תלא
1667	(א)
1668	(ב)
1669	סימן תלב
1669	(א)
1669	(ב)
1670	סימן תלג
1670	(א)
1670	(ב)
1670	(ג)
1671	(ד)
1672	(ה)
1673	(ו)
1674	(ז)

1675 ----- (ח)

1675 ----- (ט)

1675 ----- (י)

1676 ----- (יא)

1676 ----- (יב)

1676 ----- (יג)

1676 ----- (יד)

1677 ----- (טו)

1677 ----- (טז)

1677 ----- (יז)

1678 ----- סימן תלד

1678 ----- (א)

1678 ----- (ב)

1678 ----- (ג)

1678 ----- (ד)

1679 ----- סימן תלה

1679 ----- (א)

1679 ----- (ב)

1680 ----- סימן תלו

1680 ----- (א)

1681 ----- (ב)

1681 ----- (ג)

1681 ----- (ד)

1682 ----- (ה)

1682 ----- (ו)

1683 ----- (ז)

1683 ----- (ח)

1683 ----- (ט)

1683 ----- (י)

1683 ----- (יא)

1684 ----- סימן תלז -

1684 ----- (א)

1684 ----- (ב)

1684 ----- (ג)

1685 ----- (ד)

1685 ----- סימן תלח -

1685 ----- (א)

1685 ----- (ב)

1685 ----- (ג)

1686 ----- סימן תלט -

1686 ----- (א)

1686 ----- סימן תמ -

1686 ----- (א)

1686 ----- (ב)

1687 ----- (ג)

1687 ----- (ד)

1687 ----- (ה)

1688 ----- (ו)

1688 ----- (ז)

1688 ----- (ח)

1688 ----- (ט)

1688 ----- (י)

1689 ----- (יא)

1689 ----- (יב)

1690 ----- (יג)

1690 ----- (יד)

1690 ----- סימן תמא -

1690 ----- (א)

1690 ----- (ב)

1690 ----- (ג)

1691 ----- (ד)

1691 ----- (ה)

1691 ----- (ו)

1691 ----- סימן תמב

1691 ----- (א)

1692 ----- (ב)

1692 ----- (ג)

1692 ----- (ד)

1693 ----- (ה)

1693 ----- (ו)

1694 ----- (ז)

1694 ----- (ח)

1694 ----- (ט)

1695 ----- (י)

1696 ----- (יא)

1696 ----- (יב)

1697 ----- (יג)

1697 ----- (יד)

1697 ----- (טו)

1698 ----- (טז)

1699 ----- (יז)

1699 ----- (יח)

1701 ----- סימן תמג

1701 ----- (א)

1701 ----- (ב)

1702 ----- (ג)

1702 ----- סימן תמד

1702 ----- (א)

1703 ----- (ב)

1703 ----- סימן תמה

- 1703 ----- (א)
- 1704 ----- (ב)
- 1705 ----- (ג)
- 1705 ----- (ד)
- 1705 ----- (ה)
- 1705 ----- (ו)
- 1706 ----- סימן תמו
- 1706 ----- (א)
- 1707 ----- (ב)
- 1708 ----- (ג)
- 1709 ----- סימן תמז
- 1709 ----- (א)
- 1709 ----- (ב)
- 1710 ----- (ג)
- 1711 ----- תצה - איזה מלאכות אסורים ביום טוב ובו טו סעיפים:
- 1711 ----- א
- 1711 ----- ב
- 1711 ----- ג
- 1711 ----- ד
- 1712 ----- ה
- 1712 ----- ו
- 1712 ----- ז
- 1712 ----- ח
- 1713 ----- ט
- 1713 ----- י
- 1713 ----- יא
- 1713 ----- יב
- 1713 ----- יג
- 1714 ----- יד
- 1715 ----- טו

1715 ----- תצו - דין יום טוב שני של גליות ובו יא סעיפים:

1715 ----- א

1715 ----- ב

1716 ----- ג

1716 ----- ד

1716 ----- ה

1716 ----- ו

1716 ----- ז

1716 ----- ח

1717 ----- ט

1717 ----- י

1717 ----- יא

1717 ----- תצז - דין הכנה ביו"ט ובו לב סעיפים:

1717 ----- א

1717 ----- ב

1718 ----- ג

1718 ----- ד

1718 ----- ה

1718 ----- ו

1718 ----- ז

1718 ----- ח

1719 ----- ט

1719 ----- י

1719 ----- יא

1719 ----- יב

1719 ----- יג

1720 ----- יד

1720 ----- טו

1720 ----- טז

1720 ----- יז

1720 ----- יח

1721 ----- יט

1721 ----- כ

1721 ----- כא

1721 ----- כב

1722 ----- כג

1722 ----- כד

1722 ----- כה

1722 ----- כו

1722 ----- כז

1723 ----- כח

1723 ----- כט

1723 ----- ל

1723 ----- לא

1723 ----- לב

1723 ----- תצח - דין שחיטה ביו"ט ובו לח סעיפים:

1723 ----- א

1724 ----- ב

1724 ----- ג

1724 ----- ד

1724 ----- ה

1724 ----- ו

1725 ----- ז

1725 ----- ח

1725 ----- ט

1725 ----- י

1725 ----- יא

1726 ----- יב

1726 ----- יג

1726 ----- יד

1726	טו
1726	טז
1727	יז
1727	יח
1727	יט
1727	כ
1727	כא
1727	כב
1728	כג
1728	כד
1729	כה
1729	כו
1729	כז
1729	כח
1729	כט
1729	ל
1730	לא
1730	לב
1730	לג
1730	לד
1730	לה
1731	לו
1731	לז
1731	לח
1731	תצט - דין הפשט ומליגה ומליחה ביום טוב ובו יג סעיפים:
1731	א
1732	ב
1732	ג
1732	ד
1732	ה

1732	-----	ו
1732	-----	ז
1733	-----	ח
1733	-----	ט
1733	-----	י
1733	-----	יא
1733	-----	יב
1734	-----	יג
1734	-----	תק - הנצרך לבשר ביום טוב היאך יתנהג וסדר מליחתו ובו כב סעיפים:
1734	-----	א
1734	-----	ב
1734	-----	ג
1734	-----	ד
1735	-----	ה
1735	-----	ו
1735	-----	ז
1735	-----	ח
1735	-----	ט
1735	-----	י
1735	-----	יא
1736	-----	יב
1736	-----	יג
1736	-----	יד
1736	-----	טו
1736	-----	טז
1737	-----	יז
1737	-----	יח
1737	-----	יט
1737	-----	כ
1738	-----	כא

1738 ----- כב

1738 ----- תקא - עצים האסורים והמותרים ביום טוב ובו יח סעיפים:

1738 ----- א

1738 ----- ב

1739 ----- ג

1739 ----- ד

1739 ----- ה

1739 ----- ו

1739 ----- ז

1739 ----- ח

1740 ----- ט

1740 ----- י

1740 ----- יא

1740 ----- יב

1740 ----- יג

1740 ----- יד

1741 ----- טו

1741 ----- טז

1741 ----- יז

1741 ----- יח

1742 ----- תקב - דיני האש ביום טוב ובו ט' סעיפים:

1742 ----- א

1742 ----- ב

1742 ----- ג

1742 ----- ד

1742 ----- ה

1743 ----- ו

1743 ----- ז

1743 ----- ח

1743 ----- ט

1744 ----- תקג - שלא להכין מיום טוב לחבירו ובו יג סעיפים:

1744 ----- א

1744 ----- ב

1744 ----- ג

1744 ----- ד

1745 ----- ה

1745 ----- ו

1746 ----- ז

1746 ----- ח

1746 ----- ט

1746 ----- י

1746 ----- יא

1747 ----- יב

1747 ----- יג

1747 ----- תקד - דין התבלין ביום טוב ובו ט' סעיפים:

1747 ----- א

1747 ----- ב

1748 ----- ג

1748 ----- ד

1748 ----- ה

1748 ----- ו

1748 ----- ז

1748 ----- ח

1749 ----- ט

1749 ----- תקה - דין החולב בהמה ביום טוב ובו ח' סעיפים:

1749 ----- א

1749 ----- ב

1749 ----- ג

1749 ----- ד

1750 ----- ה

1750 ----- ו

1750 ----- ז

1750 ----- ח

1751 ----- תקו - דיני לישה ביום טוב ובו טו סעיפים:

1751 ----- א

1751 ----- ב

1751 ----- ג

1751 ----- ד

1751 ----- ה

1752 ----- ו

1752 ----- ז

1753 ----- ח

1753 ----- ט

1753 ----- י

1753 ----- יא

1753 ----- יב

1753 ----- יג

1754 ----- יד

1754 ----- טו

1754 ----- תקז - דיני אפייה ביום טוב ובו כא סעיפים:

1754 ----- א

1754 ----- ב

1754 ----- ג

1755 ----- ד

1755 ----- ה

1755 ----- ו

1755 ----- ז

1755 ----- ח

1756 ----- ט

1756 ----- י

1756 ----- יא

1756 ----- יב

1756 ----- יג

1757 ----- יד

1757 ----- טו

1757 ----- טז

1757 ----- יז

1757 ----- יח

1758 ----- יט

1758 ----- כ

1758 ----- כא

1758 ----- תקח - דברים האסורים ביום טוב להכנת צלי ובו ג' סעיפים:

1758 ----- א

1758 ----- ב

1759 ----- ג

1759 ----- תקט - כמה דינים פרטיים להלכות יום טוב ובו טז סעיפים:

1759 ----- א

1759 ----- ב

1759 ----- ג

1760 ----- ד

1760 ----- ה

1760 ----- ו

1760 ----- ז

1760 ----- ח

1761 ----- ט

1761 ----- י

1761 ----- יא

1761 ----- יב

1761 ----- יג

1761 ----- יד

1762 ----- טו

1762 ----- טז

1762 ---- תקי - כמה דברים האסורים לעשות ביום טוב ואיזו מהם מותרים ע"י שינוי ובו כא סעיפים:

1762 ----- א

1763 ----- ב

1763 ----- ג

1763 ----- ד

1763 ----- ה

1764 ----- ו

1764 ----- ז

1764 ----- ח

1764 ----- ט

1764 ----- י

1764 ----- יא

1765 ----- יב

1765 ----- יג

1765 ----- יד

1765 ----- טו

1765 ----- טז

1765 ----- יז

1765 ----- יח

1766 ----- יט

1766 ----- כ

1766 ----- כא

1766 ----- תקיא - הבערה ולהחם מים מותר ביום טוב ובו ז' סעיפים:

1766 ----- א

1767 ----- ב

1767 ----- ג

1767 ----- ד

1768 ----- ה

1768 ----- ו

1768 ----- ז

1769 ----- תקיב - שלא לבשל לצורך נכרי ביו"ט ובו ז' סעיפים:

1769 ----- א

1769 ----- ב

1769 ----- ג

1769 ----- ד

1770 ----- ה

1770 ----- ו

1770 ----- ז

1770 ----- תקיג - דין ביצה שנולדה ביום טוב ובו י"ט סעיפים:

1770 ----- א

1771 ----- ב

1771 ----- ג

1771 ----- ד

1771 ----- ה

1772 ----- ו

1772 ----- ז

1772 ----- ח

1772 ----- ט

1773 ----- י

1773 ----- יא

1773 ----- יב

1773 ----- יג

1773 ----- יד

1774 ----- טו

1774 ----- טז

1774 ----- יז

1774 ----- יח

1774 ----- יט

1775 ----- תקיד - שלא לכבות ביום טוב ובו כה סעיפים:

1775 ----- א-

1775 ----- ב-

1775 ----- ג-

1775 ----- ד-

1775 ----- ה-

1776 ----- ו-

1776 ----- ז-

1776 ----- ח-

1776 ----- ט-

1777 ----- י-

1777 ----- יא-

1777 ----- יב-

1777 ----- יג-

1777 ----- יד-

1777 ----- טו-

1778 ----- טז-

1778 ----- ז-

1778 ----- יח-

1778 ----- יט-

1778 ----- כ-

1778 ----- כא-

1779 ----- כב-

1779 ----- כג-

1779 ----- כד-

1779 ----- כה-

1780 ----- תקטו - דין דברים הבאים ביום טוב חוץ לתחום ובו כד סעיפים:

1780 ----- א-

1782 ----- [הגהה.]

1782 ----- ב-

1782 ----- ג

1782 ----- ד

1783 ----- ה

1783 ----- ו

1783 ----- ז

1783 ----- ח

1784 ----- ט

1784 ----- י

1784 ----- יא

1784 ----- יב

1785 ----- יג

1785 ----- יד

1785 ----- טו

1785 ----- טז

1786 ----- יז

1786 ----- יח

1786 ----- יט

1786 ----- כ

1787 ----- כא

1787 ----- כב

1788 ----- כג

1788 ----- כד

1788 ----- תקטז - דין איזה דברים מותרים לשלוח ביום טוב ובו ו' סעיפים:

1788 ----- א

1788 ----- ב

1788 ----- ג

1789 ----- ד

1789 ----- ה

1789 ----- ו

1789 ----- תקיז - באיזה אופן מותר ליקח ביום טוב מן החנוני מיני מאכל ובו ט' סעיפים:

1789	-----א
1789	-----ב
1790	-----ג
1790	-----ד
1790	-----ה
1790	-----ו
1790	-----ז
1791	-----ח
1791	-----ט
1791	-----תק"ח - דיני הוצאה מרשות לרשות ביום טוב ובו כב סעיפים:
1791	-----א
1791	-----ב
1792	-----ג
1792	-----ד
1792	-----ה
1792	-----ו
1792	-----ז
1793	-----ח
1793	-----ט
1793	-----י
1793	-----יא
1793	-----יב
1794	-----יג
1794	-----יד
1794	-----טו
1794	-----טז
1794	-----יז
1794	-----יח
1795	-----יט
1795	-----כ

1795	-----	כא
1795	-----	כב
1796	-----	תקיט - צירי דלתות מותר להסיר ולהחזיר לצורך יום טוב ובו ט' סעיפים:
1796	-----	א
1796	-----	ב
1796	-----	ג
1796	-----	ד
1797	-----	ה
1797	-----] *
1797	-----	ו
1797	-----	ז
1797	-----	ח
1797	-----	ט
1797	-----	תקכ:-----
1797	-----	א -
1798	-----	תקכא - דין שלשול פירות ביום טוב ממקום למקום ובו ד' סעיפים:
1798	-----	א
1798	-----	ב
1798	-----	ג
1798	-----	ד
1798	-----	תקכב - קצת דברים האסורים לטלטל ביום טוב ובו ד' סעיפים:
1798	-----	א
1798	-----	ב
1799	-----	ג
1799	-----	ד
1799	-----	תקכג - דינים הנוהגים בבהמות ביום טוב ובו ד' סעיפים:
1799	-----	א
1799	-----	ב
1799	-----	ג
1799	-----	ד

1800 ----- תקכד - כמה דברים האסורים ביום טוב ובו סעיף אחד:

1800 ----- א

1800 ----- תקכה - דין הלואה ביום טוב ובו ב' סעיפים:

1800 ----- א

1800 ----- ב

1800 ----- תקכו - דין מת ביום טוב ובו כב סעיפים:

1800 ----- א

1800 ----- ב

1800 ----- ג

1801 ----- ד

1801 ----- ה

1801 ----- ו

1801 ----- ז

1802 ----- ח

1802 ----- ט

1802 ----- י

1803 ----- יא

1803 ----- יב

1803 ----- יג

1803 ----- יד

1803 ----- טו

1803 ----- טז

1804 ----- ז

1804 ----- יח

1804 ----- יט

1804 ----- כ

1804 ----- כא

1805 ----- כב

1805 ----- תקכז - דיני עירוב תבשילין ובו ל' סעיפים:

1805 ----- א

1805	-----	ב
1806	-----	ג
1806	-----	ד
1806	-----	ה
1807	-----	ו
1807	-----	ז
1808	-----	ח
1808	-----	ט
1808	-----	י
1808	-----	יא
1808	-----	יב
1809	-----	יג
1809	-----	יד
1809	-----	טו
1810	-----	טז
1810	-----	יז
1811	-----	יח
1811	-----	יט
1811	-----	כ
1811	-----	כא
1812	-----	כב
1812	-----	כג
1812	-----	כד
1812	-----	כה
1812	-----	כו
1813	-----	כז
1813	-----	כח
1813	-----	כט
1814	-----	ל
1814	-----	תקכח - דין עירובי חצירות ביום טוב ובו ד' סעיפים:

1814 -----א

1814 -----ב

1814 -----ג

1814 -----ד

1814 ----- תקכט - דיני שמחת יום טוב ובו יג סעיפים:

1814 -----א

1815 -----ב

1815 -----ג

1815 -----ד

1815 -----ה

1815 -----ו

1815 -----ז

1816 -----ח

1816 -----ט

1816 -----י

1816 -----יא

1816 -----יב

1817 -----ג

1817 ----- תקפב - סדר תפלות עשרת ימי תשובה וראש השנה ובו יז סעיפים:

1817 -----א

1817 -----ב

1818 -----ג

1818 -----ד

1818 -----ה

1818 -----ו

1818 -----ז

1818 -----ח

1819 -----ט

1819 -----י

1819 -----יא

- 1819 ----- יב
- 1819 ----- יג
- 1819 ----- יד
- 1819 ----- טו
- 1819 ----- טז
- 1819 ----- יז

1820 ----- תקפג - דברים שנוהגים לאכול בראש השנה ובו [ח] סעיפים:

- 1820 ----- א
- 1820 ----- ב
- 1820 ----- ג
- 1820 ----- ד
- 1820 ----- ה
- 1820 ----- ו
- 1820 ----- ז
- 1821 ----- ח

1821 ----- תקפד - סדר קריאת התורה בראש השנה ובו ט' סעיפים:

- 1821 ----- א
- 1821 ----- ב
- 1821 ----- ג
- 1821 ----- ד
- 1821 ----- ה
- 1821 ----- ו
- 1822 ----- ז
- 1822 ----- ח
- 1822 ----- ט

1822 ----- תקפה - סדר התקיעות מיושב ובו יא סעיפים:

- 1822 ----- א
- 1822 ----- ב
- 1822 ----- ג
- 1822 ----- ד

1823 -----ה

1823 -----ו

1823 -----ז

1823 -----ח

1823 -----ט

1823 -----י

1824 -----יא

1824 ----- תקפו - דיני שופר של ראש השנה ובו כז סעיפים:

1824 -----א

1824 -----ב

1824 -----ג

1824 -----ד

1824 -----ה

1825 -----ו

1825 -----ז

1825 -----ח

1825 -----ט

1826 -----י

1826 -----יא

1826 -----יב

1826 -----יג

1826 -----יד

1826 -----טו

1827 -----טז

1827 -----יז

1827 -----יח

1827 -----יט

1827 -----כ

1827 -----כא

1827 -----כב

1828 ----- כג

1828 ----- כד

1828 ----- כה

1828 ----- כו

1828 ----- כז

1829 ----- תקפז - דין התוקע לתוך הבור ובו ה' סעיפים:

1829 ----- א

1829 ----- ב

1829 ----- ג

1829 ----- ד

1830 ----- ה

1830 ----- תקפח - זמן תקיעת שופר ובו ט' סעיפים:

1830 ----- א

1830 ----- ב

1830 ----- ג

1830 ----- ד

1830 ----- ה

1830 ----- ו

1831 ----- ז

1831 ----- ח

1831 ----- ט

1831 ----- תקפט - מי הם הראויים לתקיעת שופר ובו ט' סעיפים:

1831 ----- א

1831 ----- ב

1832 ----- ג

1832 ----- ד

1832 ----- ה

1832 ----- ו

1832 ----- ז

1833 ----- ח

1833 -----ט

1833 ----- תקצ - סדר הראוי לתקיעת שופר ובו כא סעיפים:

1833 -----א

1833 -----ב

1834 -----ג

1834 -----ד

1834 -----ה

1835 -----ו

1835 -----ז

1835 -----ח

1836 -----ט

1836 -----י

1836 -----יא

1837 -----יב

1837 -----יג

1837 -----יד

1837 -----טו

1838 -----טז

1838 -----יז

1838 -----יח

1839 -----יט

1839 -----כ

1839 -----כא

1839 ----- תקצא - סדר תפלת מוסף ביחיד ובו טו סעיפים:

1839 -----א

1839 -----ב

1839 -----ג

1840 -----ד

1840 -----ה

1840 -----ו

1840	-----	ז
1841	-----	ח
1841	-----	ט
1841	-----	י
1841	-----	יא
1841	-----	יב
1841	-----	יג
1842	-----	יד
1842	-----	טו
1842	-----	תקצב - תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות ובו יא סעיפים:
1842	-----	א
1842	-----	ב
1842	-----	ג
1843	-----	ד
1843	-----	ה
1843	-----	ו
1843	-----	ז
1844	-----	ח
1844	-----	ט
1844	-----	י
1844	-----	יא
1845	-----	תקצג - אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו ובו ד' סעיפים:
1845	-----	א
1845	-----	ב
1845	-----	ג
1845	-----	ד
1845	-----	תקצד - יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציאו ובו סעיף אחד:
1845	-----	א
1846	-----	תקצה - מי שאינו בקי בתקיעות ולא בתפלה ובו ב' סעיפים:
1846	-----	א

- 1846 ----- ב
- 1846 ----- תקצו - ובו ב' סעיפים:-----
- 1846 ----- א
- 1846 ----- ב
- 1847 ----- תקצז - אם מותר להתענות בראש השנה ובו ט' סעיפים:-----
- 1847 ----- א
- 1847 ----- ב
- 1847 ----- ג
- 1847 ----- ד
- 1847 ----- ה
- 1848 ----- ו
- 1848 ----- ז
- 1848 ----- ח
- 1848 ----- ט
- 1848 ----- תקצח - דין צו"צ בראש השנה ובו סעיף אחד:-----
- 1848 ----- א
- 1848 ----- תקצט - ובו סעיף אחד:-----
- 1848 ----- א
- 1849 ----- תר - ביצה שנולדה בראש השנה וסדר הקידוש ובו ז' סעיפים:-----
- 1849 ----- א
- 1849 ----- ב
- 1849 ----- ג
- 1850 ----- ד
- 1850 ----- ה
- 1851 ----- ו
- 1851 ----- ז
- 1851 ----- תרא - סדר יום שני של ראש השנה ובו ב' סעיפים:-----
- 1851 ----- א
- 1852 ----- ב
- 1852 ----- תרב - סדר עשרת ימי תשובה ובו ה' סעיפים:-----

1852 -----א

1852 -----ב

1852 -----ג

1852 -----ד

1852 -----ה

1852 ----- תרג - ובו סעיף אחד:

1852 -----א

1853 ----- תרג - סדר ערב יום כיפור ובו ז' סעיפים:

1853 -----א

1853 -----ב

1854 -----ג

1854 -----ד

1854 -----ה

1854 -----ו

1854 -----ז

1855 ----- תרה - מנהג כפרות בערב יום כיפור ובו ו' סעיפים:

1855 -----א

1855 -----ב

1855 -----ג

1855 -----ד

1855 -----ה

1855 -----ו

1856 ----- תרו - שיפייס אדם את חבירו בערב יום כיפור ובו יד סעיפים:

1856 -----א

1856 -----ב

1856 -----ג

1856 -----ד

1856 -----ה

1857 -----ו

1857 -----ז

1857 -----ח

1857 -----ט

1857 -----י

1857 -----יא

1858 -----יב

1858 -----יג

1858 -----יד

1858 ----- תרז - סדר הווידוי במנחה בערב יום הכיפורים ובו טז סעיפים:

1858 -----א

1858 -----ב

1859 -----ג

1859 -----ד

1859 -----ה

1859 -----ו

1859 -----ז

1860 -----ח

1860 -----ט

1860 -----י

1860 -----יא

1860 -----יב

1860 -----יג

1860 -----יד

1861 -----טו

1861 -----טז

1861 ----- תרח - סדר סעודה המפסקת ובו י' סעיפים:

1861 -----א

1861 -----ב

1861 -----ג

1862 -----ד

1862 -----ה

- 1862 ----- ו
- 1862 ----- ז
- 1863 ----- ח
- 1863 ----- ט
- 1863 ----- י
- 1863 ----- תרט - הטמנת חמין בערב יום כיפור ובו סעיף אחד:
- 1863 ----- א
- 1863 ----- תרי - הדלקת הנרות ביום הכיפורים ובו י' סעיפים:
- 1863 ----- א
- 1864 ----- ב
- 1864 ----- ג
- 1864 ----- ד
- 1864 ----- ה
- 1864 ----- ו
- 1864 ----- ז
- 1865 ----- ח
- 1865 ----- ט
- 1865 ----- י
- 1865 ----- תריא - ליל יום הכיפורים דינו כיומו ובו י' סעיפים:
- 1865 ----- א
- 1865 ----- ב
- 1866 ----- ג
- 1866 ----- ד
- 1866 ----- ה
- 1866 ----- ו
- 1866 ----- ז
- 1866 ----- ח
- 1866 ----- ט
- 1867 ----- י
- 1867 ----- תריב - שיעור אכילה ביום הכיפורים ושיעור כמותה ובו טז סעיפים:

1867 -----א

1867 -----ב

1867 -----ג

1867 -----ד

1868 -----ה

1868 -----ו

1868 -----ז

1868 -----ח

1868 -----ט

1868 -----י

1868 -----יא

1869 -----יב

1869 -----יג

1869 -----יד

1869 -----טו

1869 -----טז

1869 ----- תריג - איסור רחיצה ביום הכיפורים ובו כא סעיפים:

1869 -----א

1870 -----ב

1870 -----ג

1870 -----ד

1870 -----ה

1870 -----ו

1870 -----ז

1870 -----ח

1871 -----ט

1871 -----י

1871 -----יא

1871 -----יב

1871 -----יג

1872 ----- יד

1872 ----- טו

1872 ----- טז

1872 ----- יז

1872 ----- יח

1872 ----- יט

1872 ----- כ

1873 ----- כא

1873 ----- תריד - דיני סיכה ונעילת הסנדל ביום הכיפורים ובו יא סעיפים:

1873 ----- א

1873 ----- ב

1873 ----- ג

1873 ----- ד

1874 ----- ה

1874 ----- ו

1874 ----- ז

1874 ----- ח

1874 ----- ט

1875 ----- י

1875 ----- יא

1875 ----- תרטו - דין תשמיש המטה ביום הכיפורים ובו ב' סעיפים:

1875 ----- א

1875 ----- ב

1875 ----- תרטז - הקטנים מתי יתחילו להתענות ובו יא סעיפים:

1875 ----- א

1875 ----- ב

1876 ----- ג

1876 ----- ד

1876 ----- ה

1876 ----- ו

1876 ----- ז

1876 ----- ח

1877 ----- ט

1877 ----- י

1877 ----- יא

1877 ----- תריז - דין עוברה ומניקה ויולדת ביום הכיפורים ובו ה' סעיפים:

1877 ----- א

1877 ----- ב

1878 ----- ג

1878 ----- ד

1878 ----- ה

1879 ----- תריח - דין חולה ביום הכיפורים ובו יח סעיפים:

1879 ----- א

1879 ----- ב

1879 ----- ג

1879 ----- ד

1879 ----- ה

1880 ----- ו

1880 ----- ז

1880 ----- ח

1880 ----- ט

1880 ----- י

1880 ----- יא

1880 ----- יב

1881 ----- יג

1881 ----- יד

1881 ----- טו

1881 ----- טז

1881 ----- ז

1881 ----- יח

1882 ----- תריט - סדר ליל יום הכיפורים ובו יח סעיפים:

1882 ----- א

1882 ----- ב

1882 ----- ג

1882 ----- ד

1883 ----- ה

1883 ----- ו

1883 ----- ז

1883 ----- ח

1883 ----- ט

1883 ----- י

1884 ----- יא

1884 ----- יב

1884 ----- יג

1884 ----- יד

1884 ----- טו

1884 ----- טז

1884 ----- ז

1885 ----- יח

1885 ----- תרכ - מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית ובו ב' סעיפים:

1885 ----- א

1885 ----- ב

1885 ----- תרכא - סדר קריאת התורה ומילה ביום כיפור ובו יז סעיפים:

1885 ----- א

1885 ----- ב

1886 ----- ג

1886 ----- ד

1886 ----- ה

1886 ----- ו

1886 ----- ז

1886	-----	ח-
1887	-----	ט-
1887	-----	י
1887	-----	יא
1887	-----	יב
1887	-----	יג
1887	-----	יד
1888	-----	טו
1888	-----	טז
1888	-----	יז
1888	-----	תרכב - סדר תפלת מנחה ובו ו' סעיפים:
1888	-----	א-
1888	-----	ב-
1888	-----	ג-
1888	-----	ד-
1889	-----	ה-
1889	-----	ו
1889	-----	תרכג - סדר תפלת נעילה ובו י [ב] סעיפים:
1889	-----	א-
1889	-----	ב-
1889	-----	ג-
1889	-----	ד-
1890	-----	ה-
1890	-----	ו
1890	-----	ז
1890	-----	ח-
1890	-----	ט-
1891	-----	י
1891	-----	יא
1891	-----	י [ב]

1891 ----- תרכד - סדר מוצאי יום הכיפורים ובו טו סעיפים:

1891 ----- א-

1891 ----- ב

1891 ----- ג

1892 ----- ד

1892 ----- ה

1892 ----- ו

1892 ----- ז

1892 ----- ח

1893 ----- ט

1893 ----- י

1893 ----- יא

1893 ----- יב

1894 ----- יג

1894 ----- יד

1894 ----- טו

1894 ----- תרכה: תרכה:

1894 ----- א -

1894 ----- תרכו - העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג ובו כא סעיפים:

1894 ----- א

1895 ----- ב

1895 ----- ג

1895 ----- ד

1895 ----- ה

1895 ----- ו

1896 ----- ז

1896 ----- ח

1896 ----- ט

1896 ----- י

1897 ----- יא

1897 ----- יב

1897 ----- יג

1897 ----- יד

1897 ----- טו

1897 ----- טז

1898 ----- יז

1898 ----- יח

1898 ----- יט

1898 ----- כ

1898 ----- כא

1899 ----- תרכז - דין הישן בסוכה ובו ז' סעיפים:

1899 ----- א

1899 ----- ב

1899 ----- ג

1899 ----- ד

1899 ----- ה

1900 ----- ו

1900 ----- ז

1900 ----- תרכח - דיני סוכה שתחת סוכה ובו ט' סעיפים:

1900 ----- א

1900 ----- ב

1901 ----- ג

1901 ----- ד

1901 ----- ה

1901 ----- ו

1901 ----- ז

1902 ----- ח

1902 ----- ט

1902 ----- תרכט - ממה צריך להיות הסכך ובו לג סעיפים:

1902 ----- א

1902	-----	ב
1902	-----	ג
1903	-----	ד
1903	-----	ה
1903	-----	ו
1903	-----	ז
1903	-----	ח
1903	-----	ט
1904	-----	י
1904	-----	יא
1904	-----	יב
1904	-----	יג
1904	-----	יד
1905	-----	טו
1905	-----	טז
1905	-----	יז
1905	-----	יח
1905	-----	יט
1906	-----	כ
1906	-----	כא
1906	-----	כב
1906	-----	כג
1906	-----	כד
1907	-----	כה
1907	-----	כו
1907	-----	כז
1907	-----	כח
1907	-----	כט
1907	-----	ל
1908	-----	לא

1908 ----- לב

1908 ----- לג

1908 ----- תרלא - סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך ובו יב סעיפים:

1908 ----- א

1908 ----- ב

1908 ----- ג

1908 ----- ד

1909 ----- ה

1909 ----- ו

1909 ----- ז

1909 ----- ח

1910 ----- ט

1910 ----- י

1910 ----- יא

1911 ----- יב

1911 ----- תרלו - דין סוכה ישנה ובו ג' סעיפים:

1911 ----- א

1911 ----- ב

1911 ----- ג

1911 ----- תרלז - דין סוכה שאולה וגזולה ובו יב סעיפים:

1911 ----- א

1911 ----- ב

1912 ----- ג

1912 ----- ד

1912 ----- ה

1912 ----- ו

1912 ----- ז

1913 ----- ח

1913 ----- ט

1913 ----- י

1913 ----- יא

1914 ----- יב

1914 ----- תרלח - סוכה ונויה אסורין כל שבעה ובו כא סעיפים:

1914 ----- א

1914 ----- ב

1914 ----- ג

1914 ----- ד

1915 ----- ה

1915 ----- ו

1915 ----- ז

1915 ----- ח

1915 ----- ט

1916 ----- י

1916 ----- יא

1916 ----- יב

1916 ----- יג

1917 ----- יד

1917 ----- טו

1917 ----- טז

1917 ----- יז

1917 ----- יח

1917 ----- יט

1918 ----- כ

1918 ----- כא

1918 ----- תרלט - דיני ישיבת סוכה ובו כו סעיפים:

1918 ----- א

1918 ----- ב

1918 ----- ג

1918 ----- ד

1919 ----- ה

1919	-----	ו
1919	-----	ז
1919	-----	ח
1919	-----	ט
1920	-----	י
1920	-----	יא
1920	-----	יב
1921	-----	יג
1921	-----	יד
1921	-----	טו
1921	-----	טז
1921	-----	יז
1922	-----	יח
1922	-----	יט
1922	-----	כ
1923	-----	כא
1923	-----	כב
1923	-----	כג
1923	-----	כד
1923	-----	כה
1923	-----	כו
1924	-----	תרמ - מי הם הפטורים משיבת סוכה ובו כב סעיפים:
1924	-----	א
1924	-----	ב
1924	-----	ג
1924	-----	ד
1924	-----	ה
1924	-----	ו
1925	-----	ז
1925	-----	ח

1925	ט
1926	י
1926	יא
1926	יב
1926	יג
1926	יד
1927	טו
1927	טז
1927	יז
1927	יח
1928	יט
1928	כ
1928	כא
1928	כב
1929	תרמא - שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה ובו ב' סעיפים:
1929	א
1929	ב
1929	תרמב - דין לילה ראשונה שחלה בשבת ובו ב' סעיפים:
1929	א
1929	ב
1929	תרמג - סדר הקידוש ובו ה' סעיפים:
1929	א
1930	ב
1930	ג
1930	ד
1930	ה
1931	תרמד - סדר הלל כל ימי החג ובו סעיף אחד:
1931	א
1931	תרמה - דיני לולב ובו כא סעיפים:
1931	א

1931 ----- ב

1931 ----- ג

1931 ----- ד

1932 ----- ה

1932 ----- ו

1932 ----- ז

1932 ----- ח

1932 ----- ט

1932 ----- י

1933 ----- יא

1933 ----- יב

1933 ----- יג

1933 ----- יד

1933 ----- טו

1933 ----- טז

1934 ----- יז

1934 ----- יח

1934 ----- יט

1934 ----- כ

1934 ----- כא

1935 ----- תרמו - דיני הדס ובו יד סעיפים:

1935 ----- א

1935 ----- ב

1935 ----- ג

1935 ----- ד

1935 ----- ה

1936 ----- ו

1936 ----- ז

1936 ----- ח

1936 ----- ט

1936	י
1936	יא
1937	יב
1937	יג
1937	יד
1937	תרמז - דיני ערבה ובו ו' סעיפים:
1937	א
1938	ב
1938	ג
1938	ד
1938	ה
1938	ו
1938	תרמח - דברים הפסולים באתרוג ובו לא סעיפים:
1938	א
1939	ב
1939	ג
1939	ד
1939	ה
1939	ו
1940	ז
1940	ח
1940	ט
1940	י
1940	יא
1940	יב
1941	יג
1941	יד
1941	טו
1941	טז
1941	יז

1942	-----	יח
1942	-----	יט
1943	-----	כ
1943	-----	כא
1943	-----	כב
1944	-----	כג
1944	-----	כד
1944	-----	כה
1944	-----	כו
1944	-----	כז
1944	-----	כח
1945	-----	כט
1945	-----	ל
1945	-----	לא
1945	-----	תרמט - דברים הפוסלים בארבעת המינים ובו כ[ד] סעיפים:
1945	-----	א
1946	-----	ב
1946	-----	ג
1946	-----	ד
1946	-----	ה
1946	-----	ו
1947	-----	ז
1947	-----	ח
1947	-----	ט
1947	-----	י
1947	-----	יא
1948	-----	יב
1948	-----	יג
1948	-----	יד
1948	-----	טו

1948	-----	טז
1949	-----	יז
1949	-----	יח
1949	-----	יט
1949	-----	א'
1950	-----	כ
1950	-----	כא
1951	-----	כב
1951	-----	כג
1951	-----	כד
1952	-----	תרנ - שיעור הדס וערבה ובו ב' סעיפים:
1952	-----	א
1952	-----	ב
1952	-----	תרנא - דין נטילת לולב וברכתו ובו יז סעיפים:
1952	-----	א
1953	-----	ב
1953	-----	ג
1953	-----	ד
1953	-----	ה
1953	-----	ו
1953	-----	ז
1953	-----	ח
1954	-----	ט
1954	-----	י
1954	-----	יא
1954	-----	יב
1954	-----	יג
1954	-----	יד
1954	-----	טו
1955	-----	טז

1955	-----	ז
1955	-----	סימן תצה
1955	-----	(א)
1955	-----	(ב)
1956	-----	(ג)
1956	-----	(ד)
1957	-----	והנה
1957	-----	אבל
1958	-----	(ה)
1958	-----	(ו)
1959	-----	(ז)
1959	-----	(ח)
1959	-----	(ט)
1959	-----	(י)
1960	-----	(יא)
1960	-----	סימן תצז
1960	-----	(א)
1962	-----	(ב)
1963	-----	(ג)
1963	-----	(ד)
1963	-----	(ה)
1963	-----	(ו)
1964	-----	סימן תצח
1964	-----	(א)
1964	-----	(ב)
1964	-----	הנה
1965	-----	הנה
1965	-----	(ג)
1965	-----	(ד)
1965	-----	(ה)

1966 ----- הנה
1966 ----- (ו)
1967 ----- סימן תצט
1967 ----- (א)
1967 ----- (ב)
1967 ----- (ג)
1968 ----- הנה
1968 ----- ומה
1968 ----- סימן תק
1968 ----- (א)
1969 ----- (ב)
1969 ----- סימן תקא
1969 ----- (א)
1969 ----- (ב)
1970 ----- סימן תקג
1970 ----- (א)
1970 ----- (ב)
1971 ----- סימן תקה
1971 ----- (א)
1971 ----- סימן תקו
1971 ----- (א)
1971 ----- (ב)
1972 ----- (ג)
1972 ----- הנה
1972 ----- סימן תקז
1972 ----- (א)
1973 ----- (ב)
1973 ----- (ג)
1973 ----- (ד)
1975 ----- (ה)

- 1975 ----- (ו)
- 1976 ----- (ז)
- 1976 ----- סימן תקט
- 1976 ----- (א)
- 1976 ----- (ב)
- 1977 ----- (ג)
- 1977 ----- סימן תקי
- 1977 ----- (א)
- 1978 ----- (ב)
- 1979 ----- (ג)
- 1979 ----- (ד)
- 1979 ----- כתב
- 1980 ----- סימן תקיא
- 1980 ----- (א)
- 1981 ----- (ב)
- 1981 ----- סימן תקיב
- 1981 ----- (א)
- 1981 ----- (ב)
- 1981 ----- (ג)
- 1982 ----- (ד)
- 1982 ----- סימן תקיג
- 1982 ----- (א)
- 1982 ----- (ב)
- 1983 ----- (ג)
- 1983 ----- (ד)
- 1984 ----- (ה)
- 1984 ----- (ו)
- 1985 ----- סימן תקיד
- 1985 ----- (א)
- 1985 ----- (ב)

1985 ----- (ג)

1985 ----- (ד)

1985 ----- סימן תקטו

1985 ----- (א)

1986 ----- (ב)

1986 ----- (ג)

1986 ----- (ד)

1986 ----- (ה)

1986 ----- (ו)

1987 ----- סימן תקטז

1987 ----- (א)

1987 ----- (ב)

1987 ----- (ג)

1987 ----- סימן תקיח

1987 ----- (א)

1988 ----- (ב)

1988 ----- (ג)

1988 ----- (ד)

1988 ----- (ה)

1990 ----- סימן תקכז

1990 ----- (א)

1990 ----- (ב)

1991 ----- (ג)

1991 ----- (ד)

1991 ----- סימן תקכט

1991 ----- (א)

1991 ----- סימן א

1991 ----- הקדמה

1992 ----- [א]

1992 ----- [ב]

1993	-----	[ג]
1993	-----	[ד]
1993	-----	[ה]
1993	-----	[ו]
1994	-----	[ז]
1994	-----	[ח]
1994	-----	[ט]
1994	-----	[י]
1994	-----	[יא]
1995	-----	[יב]
1995	-----	[יג]
1995	-----	[יד]
1995	-----	[טו]
1995	-----	[טז]
1995	-----	[יז]
1996	-----	[יח]
1996	-----	[יט]
1996	-----	[כ]
1996	-----	[כא]
1996	-----	[כב]
1997	-----	[כג]
1997	-----	[כד]
1997	-----	[כה]
1997	-----	[כו]
1998	-----	[כז]
1998	-----	[כח]
1998	-----	[כט]
1998	-----	[ל]
1999	-----	[לא]
1999	-----	[לב]

1999	-----	[לג]
1999	-----	[לד]
1999	-----	[לה]
2000	-----	[לו]
2000	-----	[לז]
2000	-----	[לח]
2000	-----	[לט]
2000	-----	[מ]
2001	-----	[מא]
2001	-----	[מב]
2002	-----	[מג]
2002	-----	[מד]
2002	-----	[מה]
2002	-----	[מו]
2002	-----	[מז]
2002	-----	[מח]
2003	-----	[מט]
2003	-----	[נ]
2003	-----	[נא]
2003	-----	[נב]
2003	-----	[נג]
2004	-----	[נד]
2004	-----	[נה]
2004	-----	[נו]
2005	-----	[נז]
2005	-----	[נח]
2005	-----	סימן ב
2005	-----	[א]
2005	-----	[ב]
2005	-----	[ג]

2006	-----	[ד]
2006	-----	[ה]
2006	-----	[ו]
2006	-----	[ז]
2006	-----	[ח]
2006	-----	[ט]
2007	-----	[י]
2007	-----	[יא]
2007	-----	[יב]
2008	-----	[יג]
2008	-----	[יד]
2008	-----	[טו]
2008	-----	[טז]
2008	-----	[יז]
2009	-----	[יח]
2009	-----	[יט]
2009	-----	[כ]
2009	-----	סימן יח
2009	-----	הקדמה
2010	-----	[א]
2010	-----	[ב]
2010	-----	[ג]
2011	-----	[ד]
2011	-----	[ה]
2011	-----	[ו]
2011	-----	[ז]
2012	-----	[ח]
2012	-----	[ט]
2012	-----	[י]
2012	-----	[יא]

2012	-----	[יב]
2012	-----	[יג]
2012	-----	[יד]
2012	-----	[טו]
2012	-----	[טז]
2012	-----	[יז]
2013	-----	[יח]
2013	-----	[יט]
2013	-----	[כ]
2013	-----	[כא]
2013	-----	[כב]
2014	-----	[כג]
2014	-----	[כד]
2014	-----	[כה]
2014	-----	[כו]
2015	-----	[כז]
2015	-----	[כח]
2015	-----	[כט]
2015	-----	סימן כג
2015	-----	[א]
2015	-----	[ב]
2016	-----	[ג]
2017	-----	[ד]
2017	-----	[ה]
2017	-----	[ו]
2017	-----	[ז]
2017	-----	[ח]
2017	-----	[ט]
2017	-----	[י]
2018	-----	[יא]

2019	-----	[יב]
2021	-----	[יג]
2021	-----	[יד]
2022	-----	[טו]
2023	-----	[טז]
2023	-----	[יז]
2023	-----	[יח]
2024	-----	[יט]
2024	-----	[כ]
2024	-----	[כא]
2024	-----	[כב]
2024	-----	[כג]
2024	-----	[כד]
2025	-----	[כה]
2025	-----	[כו]
2025	-----	[כז]
2025	-----	סימן כד
2025	-----	[א]
2026	-----	[ב]
2026	-----	[ג]
2026	-----	[ד]
2027	-----	[ה]
2027	-----	[ו]
2027	-----	[ז]
2028	-----	[ח]
2028	-----	[ט]
2029	-----	[י]
2029	-----	[יא]
2030	-----	[יב]
2030	-----	[יג]

2030	-----	[יד]
2030	-----	[טו]
2031	-----	[טז]
2031	-----	[יז]
2031	-----	[יח]
2031	-----	[יט]
2031	-----	[כ]
2032	-----	[כא]
2032	-----	[כב]
2032	-----	[כג]
2032	-----	[כד]
2033	-----	[כה]
2033	-----	[כו]
2033	-----	[כז]
2033	-----	[כח]
2034	-----	[כט]
2034	-----	[ל]
2034	-----	[לא]
2034	-----	[לב]
2035	-----	[לג]
2035	-----	[לד]
2035	-----	[לה]
2038	-----	[לו]
2042	-----	[לז]
2043	-----	[לח]
2043	-----	[לט]
2043	-----	[מ]
2044	-----	[מא]
2045	-----	[מב]
2045	-----	[מג]

2045	-----	[מד]
2046	-----	[מה]
2046	-----	[מו]
2046	-----	[מז]
2047	-----	[מח]
2047	-----	סימן כה
2047	-----	[א]
2047	-----	[ב]
2048	-----	[ג]
2048	-----	[ז]
2049	-----	[ד]
2049	-----	[ה]
2049	-----	[ו]
2049	-----	[ח]
2049	-----	[ט]
2050	-----	[י]
2050	-----	[יא]
2050	-----	[יב]
2050	-----	סימן כו
2050	-----	[א]
2050	-----	סימן ל
2050	-----	[א]
2051	-----	[ב]
2051	-----	סימן לא
2051	-----	[א]
2051	-----	[ב]
2052	-----	[ג]
2052	-----	[ד]
2055	-----	[ה]
2056	-----	[ו]

2056	-----	[ז]
2056	-----	[ח]
2056	-----	[ט]
2056	-----	[י]
2056	-----	[יא]
2057	-----	[יב]
2057	-----	[יג]
2057	-----	[יד]
2057	-----	[טו]
2058	-----	[טז]
2058	-----	[יז]
2058	-----	[יח]
2058	-----	[יט]
2058	-----	סימון לב
2058	-----	[א]
2058	-----	[ב]
2058	-----	[ג]
2059	-----	[ד]
2059	-----	[ה]
2060	-----	[ו]
2060	-----	[ז]
2060	-----	[ח]
2061	-----	[ט]
2061	-----	[י]
2062	-----	[יא]
2062	-----	סימון לג
2062	-----	[א]
2062	-----	[ב]
2062	-----	[ג]
2062	-----	[ד]

2063	-----	[ה]
2063	-----	[ו]
2063	-----	[ז]
2064	-----	[ח]
2064	-----	[ט]
2064	-----	[י]
2064	-----	[יא]
2064	-----	[יב]
2066	-----	[יג]
2067	-----	[יד]
2067	-----	[טו]
2068	-----	[טז]
2069	-----	[יז]
2069	-----	[יח]
2069	-----	[יט]
2070	-----	[כ]
2070	-----	[כא]
2070	-----	[כב]
2072	-----	[כג]
2077	-----	הלכות רבית והלכות עיסקא
2077	-----	א
2077	-----	ב
2077	-----	ג
2078	-----	ד
2078	-----	ה
2078	-----	ו
2078	-----	ז
2079	-----	ח
2079	-----	ט
2080	-----	י

2080	-----	יא
2080	-----	יב
2080	-----	יג
2081	-----	יד
2081	-----	[טו]
2081	-----	טז
2082	-----	יז
2082	-----	יח
2082	-----	יט
2083	-----	כ
2083	-----	כא
2084	-----	כב
2084	-----	כג
2084	-----	כד
2085	-----	כה
2085	-----	כו
2085	-----	כז
2086	-----	כח
2086	-----	כט
2086	-----	ל
2087	-----	לא
2087	-----	לב
2087	-----	לג
2088	-----	לד
2089	-----	לה
2089	-----	לו
2089	-----	לז
2089	-----	לח
2089	-----	לט
2090	-----	מ

2090	-----	מא
2091	-----	מב
2091	-----	מג
2092	-----	מד
2092	-----	מה
2093	-----	מו
2094	-----	מז
2095	-----	מח
2095	-----	מט
2096	-----	נ
2096	-----	נא
2096	-----	נב
2097	-----	נג
2097	-----	נד
2098	-----	נה
2098	-----	נו
2098	-----	נז
2099	-----	נח
2099	-----	נט
2099	-----	ס
2099	-----	סא
2099	-----	סב
2100	-----	סג
2100	-----	סד
2100	-----	סה
2101	-----	סו
2101	-----	סז
2102	-----	סח
2102	-----	סט
2102	-----	ע

2103	-----	עא
2103	-----	עב
2103	-----	עג
2103	-----	עד
2104	-----	עה
2104	-----	עו
2104	-----	עז
2104	-----	עח
2104	-----	עט
2105	-----	פ
2105	-----	סימן קפג
2105	-----	הקדמה
2107	-----	[א]
2108	-----	[ב]
2108	-----	[ג]
2109	-----	[ד]
2109	-----	סימן קפד
2109	-----	[א]
2109	-----	[ב]
2109	-----	[ג]
2109	-----	[ד]
2109	-----	[ה]
2110	-----	[ו]
2110	-----	[ז]
2110	-----	[ח]
2110	-----	[ט]
2110	-----	[י]
2110	-----	[יא]
2110	-----	[יב]
2111	-----	[יג]

2111	-----	[יד]
2111	-----	[טו]
2111	-----	[טז]
2111	-----	[יז]
2111	-----	[יח]
2111	-----	[יט]
2111	-----	[כ]
2111	-----	[כא]
2112	-----	[כב]
2112	-----	[כג]
2112	-----	[כד]
2113	-----	[כה]
2113	-----	[כו]
2113	-----	[כז]
2113	-----	[כח]
2113	-----	[כט]
2113	-----	[ל]
2113	-----	[לא]
2113	-----	[לב]
2114	-----	[לג]
2114	-----	[לד]
2114	-----	[לה]
2114	-----	[לו]
2114	-----	[לז]
2114	-----	[לח]
2114	-----	[לט]
2114	-----	[מ]
2114	-----	[מא]
2115	-----	[מב]
2115	-----	[מג]

- 2115 ----- [מד]
- 2115 ----- [מה]
- 2115 ----- סימן קפה
- 2115 ----- [א]
- 2116 ----- [ב]
- 2116 ----- [ג]
- 2116 ----- [ד]
- 2116 ----- [ה]
- 2116 ----- [ו]
- 2116 ----- [ז]
- 2117 ----- [ח]
- 2117 ----- [ט]
- 2117 ----- [י]
- 2117 ----- [יא]
- 2117 ----- [יב]
- 2117 ----- [יג]
- 2117 ----- [יד]
- 2117 ----- סימן קפו
- 2117 ----- [א]
- 2118 ----- [ב]
- 2118 ----- [ג]
- 2118 ----- [ד]
- 2118 ----- [ה]
- 2118 ----- [ו]
- 2118 ----- [ז]
- 2119 ----- [ח]
- 2119 ----- סימן קפז
- 2119 ----- [א]
- 2120 ----- [ב]
- 2120 ----- [ג]

2120	-----	[ד]
2120	-----	[ה]
2120	-----	[ו]
2120	-----	[ז]
2121	-----	[ח]
2121	-----	[ט]
2121	-----	[י]
2121	-----	[יא]
2121	-----	[יב]
2122	-----	[יג]
2124	-----	[יד]
2124	-----	[טו]
2124	-----	[טז]
2124	-----	[יז]
2124	-----	[יח]
2125	-----	[יט]
2125	-----	[כ]
2125	-----	[כא]
2125	-----	[כב]
2125	-----	[כג]
2129	-----	[כד]
2130	-----	[כה]
2130	-----	[כו]
2130	-----	[כז]
2131	-----	[כח]
2131	-----	[כט]
2131	-----	[ל]
2131	-----	[לא]
2131	-----	[לב]
2131	-----	[לג]

2132	-----	[לד]
2133	-----	[לה]
2133	-----	[לו]
2134	-----	[לז]
2134	-----	[לח]
2134	-----	[לט]
2135	-----	[מ]
2135	-----	[מא]
2135	-----	[מב]
2136	-----	[מג]
2136	-----	[מד]
2136	-----	[מה]
2136	-----	[מו]
2137	-----	[מז]
2137	-----	[מח]
2138	-----	[מט]
2138	-----	[נ]
2138	-----	[נא]
2138	-----	[נב]
2138	-----	[נג]
2139	-----	[נד]
2139	-----	[נה]
2139	-----	[נו]
2139	-----	[נז]
2140	-----	סימן קפח
2140	-----	[א]
2140	-----	[ב]
2140	-----	[ג]
2140	-----	[ד]
2141	-----	[ה]

2141	-----	[ו]
2141	-----	[ז]
2141	-----	[ח]
2141	-----	[ט]
2142	-----	[י]
2144	-----	[יא]
2144	-----	[יב]
2144	-----	[יג]
2144	-----	[יד]
2144	-----	[טו]
2144	-----	[טז]
2144	-----	[יז]
2145	-----	[יח]
2145	-----	[יט]
2145	-----	[כ]
2145	-----	[כא]
2145	-----	[כב]
2145	-----	[כג]
2146	-----	[כד]
2146	-----	[כה]
2146	-----	[כו]
2146	-----	סימן קפט
2146	-----	[א]
2147	-----	[ב]
2147	-----	[ג]
2147	-----	[ד]
2147	-----	[ה]
2147	-----	[ו]
2147	-----	[ז]
2147	-----	[ח]

2147 ----- [ט]
2147 ----- [י]
2148 ----- [יא]
2148 ----- [יב]
2148 ----- [יג]
2148 ----- [יד]
2148 ----- [טו]
2148 ----- [טז]
2148 ----- [יז]
2148 ----- [יח]
2148 ----- [יט]
2149 ----- [כ]
2149 ----- [כא]
2149 ----- [כב]
2149 ----- [כג]
2149 ----- [כד]
2149 ----- [כה]
2149 ----- [כו]
2150 ----- [כז]
2150 ----- [כח]
2150 ----- [כט]
2150 ----- [ל]
2150 ----- [לא]
2150 ----- [לב]
2150 ----- [לג]
2151 ----- [לד]
2151 ----- [לה]
2151 ----- [לו]
2151 ----- [לז]
2151 ----- [לח]

2151	-----	[לט]
2152	-----	[מ]
2152	-----	[מא]
2152	-----	[מב]
2152	-----	[מג]
2153	-----	[מד]
2153	-----	[מה]
2153	-----	[מו]
2153	-----	[מז]
2153	-----	[מח]
2154	-----	[מט]
2154	-----	[נ]
2154	-----	[נא]
2154	-----	[נב]
2154	-----	[נג]
2155	-----	[נד]
2155	-----	[נה]
2155	-----	[נו]
2155	-----	[נז]
2155	-----	[נח]
2155	-----	[נט]
2155	-----	[ס]
2156	-----	[סא]
2156	-----	[סב]
2156	-----	[סג]
2156	-----	[סד]
2156	-----	[סה]
2156	-----	[סו]
2156	-----	[סז]
2157	-----	[סח]

2157 ----- [סט]
2157 ----- [ע]
2157 ----- [עא]
2157 ----- [עב]
2158 ----- [עג]
2158 ----- [עד]
2158 ----- [עה]
2158 ----- [עו]
2158 ----- [עז]
2158 ----- [עח]
2158 ----- [עט]
2158 ----- [פ]
2159 ----- [פא]
2159 ----- [פב]
2159 ----- [פג]
2159 ----- [פד]
2159 ----- [פה]
2159 ----- [פו]
2159 ----- [פז]
2159 ----- [פח]
2160 ----- [פט]
2160 ----- [צ]
2160 ----- [צא]
2160 ----- [צב]
2160 ----- [צג]
2161 ----- [צד]
2161 ----- [צה]
2161 ----- [צו]
2161 ----- [צז]
2161 ----- [צח]

2161	-----	[צט]
2161	-----	[ק]
2162	-----	[קא]
2162	-----	[קב]
2162	-----	[קג]
2162	-----	[קד]
2162	-----	[קה]
2162	-----	[קו]
2162	-----	[קז]
2163	-----	[קח]
2163	-----	[קט]
2163	-----	[קי]
2163	-----	[קיא]
2163	-----	[קיב]
2164	-----	[קיג]
2164	-----	[קיד]
2164	-----	[קטו]
2164	-----	[קטז]
2164	-----	[קיז]
2164	-----	[קיח]
2165	-----	סימן קצ
2165	-----	[א]
2165	-----	[ב]
2165	-----	[ג]
2165	-----	[ד]
2166	-----	[ה]
2166	-----	[ו]
2166	-----	[ז]
2166	-----	[ח]
2166	-----	[ט]

2166 ----- [י]
2166 ----- [יא]
2167 ----- [יב]
2167 ----- [יג]
2167 ----- [יד]
2168 ----- [טו]
2168 ----- [טז]
2168 ----- [יז]
2168 ----- [יח]
2168 ----- [יט]
2169 ----- [כ]
2169 ----- [כא]
2169 ----- [כב]
2170 ----- [כג]
2170 ----- [כד]
2170 ----- [כה]
2170 ----- [כו]
2170 ----- [כז]
2170 ----- [כח]
2170 ----- [כט]
2171 ----- [ל]
2171 ----- [לא]
2171 ----- [לב]
2171 ----- [לג]
2171 ----- [לד]
2171 ----- [לה]
2171 ----- [לו]
2172 ----- [לז]
2172 ----- [לח]
2172 ----- [לט]

2172 ----- [מ]
2172 ----- [מא]
2172 ----- [מב]
2172 ----- [מג]
2172 ----- [מד]
2172 ----- [מה]
2172 ----- [מו]
2173 ----- [מז]
2173 ----- [מח]
2173 ----- [מט]
2173 ----- [נ]
2173 ----- [נא]
2173 ----- [נב]
2173 ----- [נג]
2174 ----- [נד]
2174 ----- [נה]
2174 ----- [נו]
2174 ----- [נז]
2174 ----- [נח]
2174 ----- [נט]
2175 ----- [ס]
2175 ----- [סא]
2175 ----- [סב]
2175 ----- [סג]
2175 ----- [סד]
2175 ----- [סה]
2175 ----- [סו]
2176 ----- [סז]
2176 ----- [סח]
2176 ----- [סט]

2176 ----- [ע]
2177 ----- [עא]
2178 ----- [עב]
2178 ----- [עג]
2179 ----- [עד]
2179 ----- [עה]
2179 ----- [עו]
2180 ----- [עז]
2180 ----- [עח]
2180 ----- [עט]
2180 ----- [פ]
2180 ----- [פא]
2180 ----- [פב]
2181 ----- [פג]
2181 ----- [פד]
2181 ----- [פה]
2182 ----- [פז]
2182 ----- [פז]
2182 ----- [פח]
2182 ----- [פט]
2182 ----- [צ]
2183 ----- [צא]
2183 ----- [צב]
2183 ----- [צג]
2183 ----- [צד]
2183 ----- [צה]
2183 ----- [צו]
2183 ----- [צז]
2184 ----- [צח]
2184 ----- [צט]

2184	-----	[ק]
2184	-----	[קא]
2184	-----	[קב]
2184	-----	[קג]
2184	-----	[קד]
2184	-----	[קה]
2184	-----	[קו]
2185	-----	[קז]
2185	-----	[קח]
2185	-----	[קט]
2185	-----	[קי]
2185	-----	[קיא]
2185	-----	[קיב]
2186	-----	[קיג]
2186	-----	[קיד]
2186	-----	[קטו]
2186	-----	[קטז]
2186	-----	[קיז]
2186	-----	[קיח]
2186	-----	[קיט]
2186	-----	[קכ]
2186	-----	[קכא]
2187	-----	[קכב]
2187	-----	סימן קצא
2187	-----	[א]
2188	-----	[ב]
2189	-----	[ג]
2189	-----	[ד]
2189	-----	[ה]
2189	-----	[ו]

2190	-----	[ז]
2190	-----	[ח]
2190	-----	[ט]
2190	-----	[י]
2190	-----	[יא]
2190	-----	[יב]
2191	-----	[יג]
2191	-----	[יד]
2191	-----	[טו]
2191	-----	[טז]
2192	-----	[ז]
2192	-----	דיני תקוני המקוה ועשייתה -
2192	-----	נודע -
2193	-----	הלכות ת"ת פרק ראשון -
2193	-----	א
2194	-----	ב
2194	-----	ג
2195	-----	ד
2195	-----	ה
2196	-----	ו
2196	-----	ז
2197	-----	ח
2197	-----	ט
2198	-----	י
2198	-----	יא
2198	-----	יב
2198	-----	יג
2199	-----	יד
2199	-----	הלכות ת"ת פרק שני -
2199	-----	א

2200 ----- ב

2200 ----- ג

2201 ----- ד

2201 ----- ה

2202 ----- ו

2202 ----- ז

2203 ----- ח

2203 ----- ט

2204 ----- י

2204 ----- יא

2204 ----- יב

2205 ----- יג

2205 ----- הלכות ת"ת פרק שלישי

2205 ----- א

2205 ----- ב

2206 ----- ג

2206 ----- ד

2207 ----- ה

2208 ----- ו

2208 ----- ז

2208 ----- ח

2209 ----- הלכות ת"ת פרק רביעי

2209 ----- א

2209 ----- ב

2209 ----- ג

2210 ----- ד

2210 ----- ה

2211 ----- ו

2211 ----- ז

2212 ----- ח

2212	-----	ט
2212	-----	י
2212	-----	יא
2213	-----	יב
2213	-----	יג
2213	-----	יד
2213	-----	טו
2214	-----	טז
2214	-----	יז
2214	-----	יח
2215	-----	יט
2215	-----	סימן א
2215	-----	(א)
2216	-----	(ב)
2217	-----	(ג)
2218	-----	(ד)
2219	-----	(ה)
2220	-----	(ו)
2221	-----	(ז)
2223	-----	(ח)
2223	-----	(ט)
2224	-----	(י)
2225	-----	(יא)
2225	-----	(יב)
2225	-----	(יג)
2226	-----	(יד)
2226	-----	(טו)
2228	-----	(טז)
2229	-----	סימן ב
2229	-----	(א)

- 2229 ----- (ב)
- 2229 ----- (ג)
- 2230 ----- (ד)
- 2230 ----- (ה)
- 2233 ----- (ו)
- 2234 ----- (ז)
- 2234 ----- (ח)
- 2235 ----- (ט)
- 2236 ----- (י)
- 2236 ----- (יא)
- 2236 ----- (יב)
- 2236 ----- יג
- 2237 ----- (מה)
- 2237 ----- (יד)
- 2237 ----- (טו)
- 2238 ----- מהדורא בתרא
- 2238 ----- (כתבו)
- 2238 ----- מה
- 2241 ----- (הגהה)
- 2241 ----- (הגהה)
- 2243 ----- הלכות ת'ת פרק ראשון
- 2243 ----- (א)
- 2248 ----- (ב)
- 2248 ----- (ג)
- 2249 ----- הלכות ת'ת פרק שני
- 2249 ----- (א)
- 2250 ----- (ב)
- 2250 ----- הלכות ת'ת פרק שלישי
- 2250 ----- (א)
- 2255 ----- הלכות ת'ת פרק רביעי

- 2255 ----- (א)
- 2256 ----- (ב)
- 2256 ----- (ג)
- 2256 ----- סימן יח
- 2256 ----- (א)
- 2257 ----- (ב)
- 2258 ----- (ג)
- 2260 ----- (ד)
- 2262 ----- (ה)
- 2263 ----- (ו)
- 2263 ----- (ז)
- 2264 ----- (ח)
- 2265 ----- (*)
- 2266 ----- (ט)
- 2267 ----- (י)
- 2269 ----- סימן לב
- 2269 ----- (א)
- 2269 ----- (ב)
- 2271 ----- סימן קפג
- 2271 ----- (א)
- 2271 ----- (ב)
- 2275 ----- (ג)
- 2275 ----- סימן קפד
- 2275 ----- (א)
- 2276 ----- (ב)
- 2276 ----- (ג)
- 2276 ----- (ד)
- 2277 ----- סימן קפה
- 2277 ----- (א)
- 2277 ----- סימן קפו

- 2277 ----- (א)
- 2277 ----- סימן קפז
- 2277 ----- (א)
- 2281 ----- (ב)
- 2281 ----- (ג)
- 2281 ----- (ד)
- 2282 ----- (ה)
- 2284 ----- (ו)
- 2285 ----- (ז)
- 2285 ----- (ח)
- 2285 ----- (ט)
- 2285 ----- (י)
- 2286 ----- (יא)
- 2287 ----- מה
- 2289 ----- (יב)
- 2289 ----- (יג)
- 2294 ----- (יד)
- 2294 ----- (טו)
- 2294 ----- (טז)
- 2295 ----- סימן קפט
- 2295 ----- (א)
- 2296 ----- (ב)
- 2296 ----- מה
- 2297 ----- (ג)
- 2297 ----- (ד)
- 2299 ----- (ה)
- 2299 ----- דיני הלואה ובו מ' סעיפים:
- 2299 ----- א
- 2300 ----- ב
- 2300 ----- ג

2300	-----	ד
2300	-----	ה
2300	-----	ו
2301	-----	ז
2301	-----	ח
2301	-----	ט
2301	-----	י
2302	-----	יא
2302	-----	יב
2302	-----	יג
2302	-----	יד
2302	-----	טו
2302	-----	טז
2303	-----	יז
2303	-----	יח
2303	-----	יט
2304	-----	כ
2304	-----	כא
2304	-----	כב
2304	-----	כג
2305	-----	כד
2305	-----	כה
2305	-----	כו
2305	-----	כז
2305	-----	כח
2306	-----	כט
2306	-----	ל
2306	-----	לא
2306	-----	לב
2307	-----	לג

2307	לד
2307	לה
2307	לו
2308	לז
2308	לח
2308	לט
2308	מ
2308	דיני עדות ושטרות ושליש[ו]ת ובו נג סעיפים:
2308	א
2308	ב
2309	ג
2309	ד
2309	ה
2309	ו
2309	ז
2309	ח
2310	ט
2310	י
2310	יא
2310	יב
2311	יג
2311	יד
2311	טו
2312	טז
2312	יז
2312	יח
2313	יט
2313	כ
2313	כא
2313	כב

2314 ----- כג
2314 ----- כד
2314 ----- כה
2314 ----- כו
2315 ----- כז
2315 ----- כח
2315 ----- כט
2315 ----- ל
2316 ----- לא
2316 ----- לב
2316 ----- לג
2316 ----- לד
2317 ----- לה
2317 ----- לו
2317 ----- לז
2318 ----- לח
2318 ----- לט
2318 ----- מ
2318 ----- מא
2319 ----- מב
2319 ----- מג
2319 ----- מד
2319 ----- מה
2320 ----- מו
2320 ----- מז
2320 ----- מח
2320 ----- מט
2321 ----- נ
2321 ----- נא
2321 ----- נב

- 2321 ----- נג
- 2322 ----- דיני מכירה ומתנה ושליח ואפוטרופוס ובו יז סעיפים:
- 2322 ----- א
- 2322 ----- ב
- 2322 ----- ג
- 2322 ----- ד
- 2323 ----- ה
- 2323 ----- ו
- 2323 ----- ז
- 2323 ----- ח
- 2323 ----- ט
- 2324 ----- י
- 2324 ----- יא
- 2324 ----- יב
- 2324 ----- יג
- 2325 ----- יד
- 2325 ----- טו
- 2325 ----- טז
- 2325 ----- יז
- 2325 ----- דיני אונאה וגניבת דעת ובו לב סעיפים:
- 2325 ----- א
- 2326 ----- ב
- 2326 ----- ג
- 2326 ----- ד
- 2326 ----- ה
- 2327 ----- ו
- 2327 ----- ז
- 2327 ----- ח
- 2327 ----- ט
- 2328 ----- י

2328 ----- יא

2328 ----- יב

2328 ----- יג

2328 ----- יד

2329 ----- טו

2329 ----- טז

2329 ----- יז

2329 ----- יח

2329 ----- יט

2330 ----- כ

2330 ----- כא

2330 ----- כב

2330 ----- כג

2330 ----- כד

2331 ----- כה

2331 ----- כו

2331 ----- כז

2331 ----- כח

2332 ----- כט

2332 ----- ל

2332 ----- לא

2332 ----- לב

2333 ----- דיני מדות ומשקלות והפקעת שערים ובו כא סעיפים:

2333 ----- א

2333 ----- ב

2333 ----- ג

2333 ----- ד

2334 ----- ה

2334 ----- ו

2334 ----- ז

2334 -----ח

2334 -----ט

2335 -----י

2335 -----יא

2335 -----יב

2335 -----יג

2335 -----יד

2336 -----טו

2336 -----טז

2336 -----יז

2337 -----יח

2337 -----יט

2337 -----כ

2337 -----כא

2337 ----- דיני מציאה ופקדון ובו מ' סעיפים:

2337 -----א

2338 -----ב

2338 -----ג

2339 -----ד

2339 -----ה

2339 -----ו

2339 -----ז

2339 -----ח

2340 -----ט

2340 -----י

2341 -----יא

2341 -----יב

2341 -----יג

2341 -----יד

2342 -----טו

2342 ----- טז

2342 ----- יז

2342 ----- יח

2343 ----- יט

2343 ----- כ

2343 ----- כא

2343 ----- כב

2344 ----- כג

2344 ----- כד

2344 ----- כה

2344 ----- כו

2345 ----- כז

2345 ----- כח

2346 ----- כט

2346 ----- ל

2346 ----- לא

2346 ----- לב

2346 ----- לג

2347 ----- לד

2347 ----- לה

2347 ----- לו

2347 ----- לז

2348 ----- לח

2348 ----- לט

2348 ----- מ

2349 ----- דיני עוברי דרכים וצער בעלי חיים ובו יג סעיפים:

2349 ----- א

2349 ----- ב

2349 ----- ג

2349 ----- ד

2350 -----ה

2350 -----ו

2350 -----ז

2350 -----ח

2351 -----ט

2351 -----י

2351 -----יא

2352 -----יב

2352 -----יג

2352 ----- דיני הפקר והשגת גבול ובו יג סעיפים:

2352 -----א

2352 -----ב

2353 -----ג

2353 -----ד

2353 -----ה

2353 -----ו

2353 -----ז

2354 -----ח

2354 -----ט

2354 -----י

2354 -----יא

2355 -----יב

2355 -----יג

2356 ----- דיני גזלה וגנבה ובו לד סעיפים:

2356 -----א

2356 -----ב

2356 -----ג

2356 -----ד

2357 -----ה

2357 -----ו

2357	ז
2358	ח
2358	ט
2358	י
2359	יא
2359	יב
2360	יג
2360	יד
2360	טו
2361	טז
2361	יז
2361	יח
2362	יט
2362	כ
2362	כא
2362	כב
2363	כג
2363	כד
2363	כה
2364	כו
2364	כז
2364	כח
2364	כט
2365	ל
2365	לא
2365	לב
2365	לג
2366	לד
2366	דיני נזקי ממון ובו כה סעיפים:
2366	א

2366 ----- ב

2366 ----- ג

2366 ----- ד

2367 ----- ה

2367 ----- ו

2367 ----- ז

2368 ----- ח

2368 ----- ט

2368 ----- י

2368 ----- יא

2369 ----- יב

2369 ----- יג

2369 ----- יד

2370 ----- טו

2370 ----- טז

2370 ----- יז

2370 ----- יח

2371 ----- יט

2371 ----- כ

2371 ----- כא

2371 ----- כב

2371 ----- כג

2372 ----- כד

2372 ----- כה

2372 ----- דיני נזקי גוף ונפש ודיניהם ובו יז סעיפים:

2372 ----- א

2372 ----- ב

2373 ----- ג

2373 ----- ד

2373 ----- ה

2373 ----- ו

2374 ----- ז

2374 ----- ח

2374 ----- ט

2374 ----- י

2375 ----- יא

2375 ----- יב

2375 ----- יג

2375 ----- יד

2376 ----- טו

2376 ----- טז

2377 ----- ז

2377 ----- דיני שמירת גוף ונפש ובל תשחית ובו טז סעיפים:

2377 ----- א

2377 ----- ב

2377 ----- ג

2378 ----- ד

2378 ----- ה

2378 ----- ו

2378 ----- ז

2379 ----- ח

2379 ----- ט

2379 ----- י

2380 ----- יא

2380 ----- יב

2380 ----- יג

2380 ----- יד

2380 ----- טו

2381 ----- טז

2381 ----- דיני שאלה ושכירות וחסימה ובו ל' סעיפים:

2381 -----א
2381 -----ב
2381 -----ג
2382 -----ד
2382 -----ה
2382 -----ו
2383 -----ז
2383 -----ח
2383 -----ט
2383 -----י
2383 -----יא
2383 -----יב
2384 -----יג
2384 -----יד
2384 -----טו
2385 -----טז
2385 -----יז
2385 -----יח
2385 -----יט
2385 -----כ
2386 -----כא
2386 -----כב
2387 -----כג
2387 -----כד
2387 -----כה
2388 -----כו
2388 -----כז
2388 -----כח
2388 -----כט
2388 -----ל

2389 ----- דיני הלואה

2389 ----- (א)

2389 ----- (ב)

2389 ----- (ג)

2389 ----- (ד)

2390 ----- דיני עדות ושטרות ושלישית

2390 ----- (א)

2390 ----- (ב)

2390 ----- דיני מכירה ומתנה ושליח ואפוטרופוס

2390 ----- (א)

2391 ----- דיני אונאה וגניבת דעת

2391 ----- (א)

2391 ----- (ב)

2391 ----- דיני מדות ומשקלות והפקעת שערים

2391 ----- (א)

2391 ----- (ב)

2391 ----- דיני מציאה ופקדון

2391 ----- (א)

2392 ----- (ב)

2392 ----- (ג)

2393 ----- (ד)

2393 ----- (ה)

2393 ----- (ו)

2393 ----- (ז)

2393 ----- (ח)

2393 ----- הל' עוברי דרכים

2393 ----- (א)

2393 ----- (ב)

2393 ----- (ג)

2394 ----- (ד)

- 2394 ----- (ה)
- 2394 ----- הל' הפקר
- 2394 ----- (א)
- 2396 ----- הל' גזלה
- 2396 ----- (א)
- 2396 ----- (ב)
- 2397 ----- (ג)
- 2397 ----- (ד)
- 2397 ----- (ה)
- 2397 ----- (ו)
- 2397 ----- (ז)
- 2397 ----- (ח)
- 2397 ----- (ט)
- 2398 ----- (י)
- 2398 ----- (יא)
- 2399 ----- (יב)
- 2399 ----- הל' נזקי ממון
- 2399 ----- (א)
- 2399 ----- (ב)
- 2400 ----- (ג)
- 2400 ----- (ד)
- 2400 ----- הל' נזקי ג'נ
- 2400 ----- (א)
- 2400 ----- (ב)
- 2400 ----- (ג)
- 2401 ----- (ד)
- 2401 ----- הל' שמירת ג'נ
- 2401 ----- (א)
- 2401 ----- (ב)
- 2401 ----- הל' שאלה

- 2401 ----- (א)
- 2401 ----- (ב)
- 2401 ----- (ג)
- 2401 ----- (ד)
- 2401 ----- (ה)
- 2402 ----- (ו)

א – דין השכמת הבוקר ובו ט' סעיפים:

הקדמה

זאת מצאנו בכתבי הקודש של אדמו"ר ז"ל נ"ע שהתחיל לחבר השי"ע מהדורא תניינא כיד ה' הטובה עליו השכיל והוסיף הרבה חידושי דינים ואף שיש הרבה דברים מה שכבר נאמרו אמרנו שלא לדלג למען לא יחסר כל בו ומשנה לא זזה ממקומה:

א

יהודא בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר רץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים עז כנמר הוא שלא להתבייש מפני בני אדם המלעיגים וגבור כארי עיקר הגבורה הוא בלב להתגבר על יצרו לנצחו כגבור המתגבר על שונאו לנצחו ולהפילו לארץ וכן צריך כל אדם בבקר להתגבר על יצרו כארי לקום משינתו קודם אור הבקר לעבודת בוראו כדי שיהא הוא מעורר השחר כמ"ש אעירה שחר אני מעורר השחר ואין השחר מעיר אותי וזו מדה בינונית:

ב

אבל ראוי לכל ירא שמים וכל החיל אשר נגע ה' בלבו לקום בחצות הלילה ולקונן מעט במזמור על נהרות בבל וכיוצא בו (כמו שנדפס בסידורים) על חורבן בית המקדש וגלות השכינה כמ"ש קומי רוני בלילה לראש אשמרות וגו' וכמו שהקדוש ברוך הוא מקונן בעת ההיא ואומר אוי לי שהחרבתי את ביתי כו' וטוב מעט בכוונה מהרבות שלא בכוונה ואח"כ לעסוק בתורה שבעל פה עד אור היום:

ג

ונודע כבר מה שהפליגו במעלה זו בספר הזוהר וכן אמרו בגמרא שחצות לילה היא עת רצון וכמ"ש ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור וגו' וגם אמרו כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמרות שפכי כמים לבך נוכח פני ה' כלומר שכינה שרויה אצלך וראש אשמרות הוא חצות הלילה (ואם אינו יכול לקום בחצות יקום בראש האשמורה השלישית) וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי וזה הנקרא עבד ה' כמ"ש כל עבדי ה'

העומדים בבית ה' בלילות ונכון להכין תרנגול להקיצו משנתו בחצות וכמו שהיה עושה רבי עקיבא שהיה מוליך עמו תרנגול גם כשהיה מהלך בדרך כדי להקיצו בחצות ואם אין התרנגול מקיצו ישכור לו אדם שיקיצנו:

ד

ומיד שניעור משינתו כדי שיוכל להתגבר על יצרו לקום בזריזות בחצות או קודם עמוד השחר במדה בינונית יחשוב בלבו לפני מי הוא שוכב וידע שמלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא חופף עליו שנאמר מלא כל הארץ כבודו ואלו היה שוכב לפני מלך בשר ודם העומד עליו היה מתחייב בנפשו קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה:

ה

וזה כלל גדול בתורה ובמעלת הצדיקים ההולכים לפני האלקים כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כשיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול ואין דיבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו כדיבורו במושב המלך כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול מלך מלכי המלכים הקב"ה עומד עליו ורואה במעשיו כמ"ש אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד ה' ובושתו ממנו תמיד ואם לא יגיע אליו מיד יעמיק הרבה בענין זה עד שיגיע אליו וגם ישוב בתשובה שלימה על כל עונותיו שהם המונעים מהגיע אליו היראה כמ"ש עונותיכם היו מבדילים וגו':

ו

וטוב להרגיל עצמו לומר מיד שניעור משינתו (מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתו בחמלה רבה אמונתך) ועל ידי זה יזכור את ה' העומד עליו ויקום בזריזות אך לא יקום ויעמוד בפתע פתאום אלא ישהה מעט עד שיגמור נוסח זה בעודו שוכב או יושב כמו שיתבאר בהל' דרך ארץ ולפי שבנוסח זה אין בו שום שם מז' שמות שאינם נמחקין אין איסור לאמרו קודם שנטל ידיו אף אם ישן על מטתו ערום ומסתמא נגעו ידיו במקומות מטונפים שבגופו כמו שיתבאר בסימן ד' אבל אסור להוציא דברי תורה מפיו בידים מטונפות אבל להרהר בדברי תורה מותר ואעפ"כ [אין לו לדבר ולא אפילו להרהר] בדברי תורה בעודו מושכב על מטתו גם אם נטל ידיו אלא יקום ויעמוד או ישב באימה שנאמר הכון לקראת אלקיך ישראל:

ז

ומי שישן במלבושיו מאחר שיכול להיות שלא נגעו ידיו במקומות מטונפים שבגופו הרי סתם ידים אלו כשרות להזכיר השם בברכות ולדבר דברי תורה מדין התלמוד והפוסקים (כמו שיתבאר בסי' ד') ואין צריך לומר ליגע במלבושיו קודם נטילת ידים אע"פ שרוח רעה שורה עליהן רק שלא ליגע באוכלין ומשקין בלבד כמו שיתבאר שם אך בזוהר החמירו מאד שלא לברך ולא ללמוד וכן שלא ליגע במלבושיו וכן שלא לילך ד' אמות בעוד רוח הטומאה שורה על הידים קודם נטילת ידים שחרית והמהלך ד' אמות חייב מיתה כי בהשראת טומאה זו על ידיו חילל קדושת ה' אשר עליו כעל כל עבדי ה' המתקדשים בקדושתו של מקום ברוך הוא ותורתו הקדושה בקדושה וטהרה יתירה על טהרת המון עם אשר לא הגיעו למדה זו ומכל מקום אם אירע מקרה שאין לו מים ליטול ידיו ג' פעמים כראוי להעביר רוח הטומאה כשמשכים

בלילה חלילה לו ליבטל מדברי תורה עד שיאיר היום ויטול ידיו ג' פעמים אלא יטול מעט או ינקה בכל מידי דמנקי ויברך וילמוד כדין התלמוד והפוסקים:

ח

וזמן חצות לילה הוא שוה בקיץ ובחורף לעולם י"ב שעות אחר חצי היום שהוא אמצע הלילה ממש והיא עת רצון למעלה בכל זמן ובכל מקום ואף שהימים והלילות משתנים לפי האקלימים וריחוק המדינות זו מזו ממזרח למערב אין בכך כלום וכמו זמן קריאת שמע ותפילה וזמן כניסת שבת ויום טוב שהוא ג"כ בכל מדינה ומדינה לפי זמן הימים והלילות שלה (כי עת רצון שלמעלה ויחודים עליונים שבקריאת שמע ותפילה וקדושת שבת ויום טוב הוא למעלה מגדר המקום והזמן רק שמאיר למטה לכל מקום ומקום בזמנו הראוי לו וזהו ג"כ הטעם ששורה קדושה עליונה בחוץ לארץ ביום טוב שני של גליות ולכן גם בני ארץ ישראל הבאים לחוץ לארץ חייבים בקדושת היום אף שדעתם לחזור כמו שנתבאר בהלכות יום טוב):

ט

טוב לומר בכל יום פרשת העקידה לזכור זכות אבות ופרשת המן לבטוח בה' נותן לחם דבר יום ביומו ועשרת הדברות ויתר על כן טוב מאד לומר פרשת הקרבנות שהן עולה ושלמים ותודה וחטאת ואשם ודאי ותלוי וקרבת עולה ויורד ופרשת נסכים ושאר כל המנחות ככתוב במעמדות לקיים מ"ש ונשלמה פרים שפתינו וכמו שאמרו חכמים על פסוק זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת וגו' כל העוסק בתורת עולה כו' ומכל מקום מי שיש לו לב ללמוד ולהבין אין לומר אפילו פרשת הקרבנות בכל יום אלא לפרקים ודי לו באמירת פרק איזהו מקומן כי גדול תלמוד המביא לידי מעשה ולידי ידיעת התורה (כמ"ש בהלכות ת"ת) ואם יודע שנתחייב באיזה קרבן כגון עולה על ביטול מצות עשה או על הרהור הלב בלא תעשה ותודה לארבעה הצרכים להודות יאמר פרשת הקרבן מיד שנתחייב בו וכשיאמר פרשת הקרבנות יאמר ביום שהוא זמן הקרבנות ולא בלילה אבל אין צריך לומר מעומד כמו הכהן שהיה עובד מעומד מאחר שהוא איננו כהן העובד אלא שבקריאתו מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב לו הכהן וטוב לומר בשבת פרשת לחם הפנים:

ב – דין לבישת בגדים ובו ו' סעיפים:

א

מדת הצניעות שיבח הכתוב במקומות רבות וחכמים צוו בה לכל אדם להיות צנוע בכל אורחותיו ולא להתנהג בפריצות אפילו שלא בפני הבריות אלא בינו לבין עצמו כמו שיתבאר בהלכות צניעות ואפילו כשהוא יחידי בלילה ובחדרי חדרים צריך לנהוג בצניעות ובושת לפני הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו וכחשכה כאורה לפניו יתברך ולכן לא יגלה את בשרו ואפילו מעט כל מה שדרכו להיות מכוסה בבגדים לעולם ואפילו כשישן על מטתו בלילה יכסה כל בשרו בסדין ואפילו כשנכנס לבית הכסא לעשות צרכיו שצריך לגלות בשרו לא יגלה רק כמה שצריך לבד ולא יותר על הצורך אפילו מעט כמו שיתבאר:

ב

וכן כשפושט מלבושיו וחלוקו לישן על מטתו ערום יזהר לכסות בשרו מעט מעט בסדין תחת חלוקו בטרם יפשיטנו ממקום זה בבשרו בענין שכשיפשיטנו ממקום זה יהיה מקום זה כבר מכוסה בסדין ולא יהיה מגולה אפילו מעט מבשרו שלא לצורך אפילו רגע א' (וכן מי שאינו ישן ערום רק שפושט האנפלאות מעל רגליו יכסה רגליו תחילה בסדין ויפשיטן תחת הסדין) וכן כשיקום משינתו ילבש חלוקו מעט מעט תחת הסדין בעודו שוכב בענין שלא יהיה מעט מבשרו מגולה אפילו רגע אחד שלא לצורך (וכן באנפלאות שלנו ילבש מעט מעט תחת הסדין שלא לגלות רגליו שדרכן להיות מכוסות לעולם במדינות אלו שאין הולכין יחף לעולם אפילו בקיץ) וכן יזהר כשמחליף חלוקו (או אנפלאותיו) באמצע היום או הלילה אלא אם כן הוא בבית המרחץ שדרכן של בני אדם לילך שם ערומים ואי אפשר בענין אחר ואין בזה משום פריצות וכן כשרוחץ בנהר (רק שיש לו לפשוט וללבוש סמוך לנהר כל מה שאפשר בכדי שלא לילך בגילוי הגוף שלא לצורך) ואפילו ערותו א"צ לכסות בירידתו לנהר ולא עוד אלא שהמכסה נראה שהוא בוש בדבר וכאילו כופר בבריתו של אברהם אבינו אך בעלייתו שפניו כלפי העם ישחה או ישים ידו כנגד ערותו לכסותה ובלבד שלא יגע בה כמו שיתבאר וכן כשרוחץ במרחץ עם בני אדם ואם אפשר לו לכסותה מעיניהם בבגד מה טוב:

ג

טוב ליזהר לדקדק בחלוקו וכיוצא בו ללבוש כדרכו שלא יהפך הפנימי לחוץ ויראו התפירות המגונות ואמרי החלוק ויתגנה בעיני הבריות ואם לא נזהר והפך אם תלמיד חכם הוא צריך לפושטו ולחזור ללבוש כדרכו שלא יהיה בכלל משניאי ח"ו ועל פי הקבלה יש ליזהר מללבוש ב' מלבושים יחד מפני שקשה לשכחה:

ד

לעולם יקדים אדם ימינו על שמאלו בכל דבר לפי שהימין היא חשובה בכל התורה כולה לענין עבודה ובהן יד ובהן רגל במלואים ובמצורע וכן בחליצה לכך יש לאדם גם כן לחלוק כבוד לימינו לעולם ולכן כשינעול מנעליו ינעול של ימין תחילה וכשחולץ חולץ של שמאל תחילה שזהו כבודה של ימין ומנעלים שיש בהם קשירה ינעול של ימין ולא יקשרנו ואח"כ ינעול של שמאל ויקשרנו ואח"כ יקשור של ימין מפני שלקשירה יש לחלוק כבוד לשמאל שהיא חשובה בתורה לענין קשירת תפילין אך מנעלים שאין בהם קשירה ינעול של ימין תחלה וכן כשלוש חלוקו ושאר מלבושיו ילבש יד ימין תחילה וכן במכנסיים ואנפלאות רגל ימין תחילה ואם יש בהם קשירה יקשור של שמאל תחלה וכן כשרוחץ או סך ירחוץ או יסוך יד ימין תחילה וכשרוחץ כל גופו במרחץ ירחוץ ראשו תחילה מפני שהוא מלך על כל האיברים:

ה

ויקום וילך בכפיפת הראש מעט ולא בקומה זקופה וגרון נטוי כענין שנאמר ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים ואפילו פחות מד' אמות אסור וכל המהלך בקומה זקופה כאלו דוחק רגלי השכינה שנאמר מלא כל הארץ כבודו ושיעור הזקיפה כל שלא יוכלו עיניו לראות למטה בסמוך לרגליו וצריך מחמת זה לילך בנחת שלא ישל בהליכתו ומכל מקום לא יכוף קומתו או ראשו יותר מדאי אלא במידה בינונית בכדי שיראה את הבא כנגדו בפניו (בלי שיזקיף עיניו למעלה יותר מדאי):

ו

ומדת חסידות שלא לילך ד' אמות בגילוי הראש גם בימיהם שרוב העם היו רגילים לילך לפעמים הרבה בגילוי הראש מפני החום בימים ההם ועכשיו בזמן הזה שכולם דרכם לכסות ראשם לעולם אסור לילך או אפילו לישב בגילוי הראש משום צניעות שהרי זה כמגלה בשרו המכוסה וגם הקטנים נכון לכסות ראשם וכ"ש במדינות אלו שהנכרים נהגו לגלות ראשם וישראלים קדושים נזהרים בזה משום צניעות א"כ ההולך או אפילו היושב בגילוי הראש כמו הנכרי הרי זה עובר בלאו דובחוקותיהם לא תלכו אך אם משים ידו על ראשו לכסותו די בכך להיכר רק שלא יזכיר שם שמים כמו שיתבאר בסימן צ"א:

ג – הנהגת בית הכסא ובו יא סעיפים:

א

וגם כשיכנס לבית הכסא יהא צנוע ולא יגלה בשרו אלא כמה שצריך ובעת הצורך ולא קודם לכן אפילו רגע ולכן לא יגלה עצמו עד שישב ולא יגלה מלאחוריו כי אם טפח ומלפניו טפחיים משום קילוח מי רגלים הניתז למרחוק ויש גורסים בהפך ובאשה מלפניה ולא כלום ומלאחריה טפח או טפחיים לפי חילוף הגרסאות ולענין מעשה יש לצמצם כל מה שאפשר:

ב

ולא יכנסו שני אנשים יחד אלא ישב יחידי ויסגור הדלת בעדו שלא יכנס אחר לשם ואם מפחד לישב יחידי יניח אחר ידו על ראשו דרך חלון אך לא יספר עמו שאין מספרים בבית הכסא משום צניעות ולכן אם אי אפשר לסגור הדלת ואיש אחר רוצה ליכנס ינחרו זה לזה ולא ידברו רק הנשים כשהולכות לבית הכסא הקבוע לרבים כמו בית הכסא שבשדה בימיהם או בחצר בית הכנסת במדינות אלו תיקנו חכמים להיות נכנסות שתיים יחד או אפילו יותר ולהיות מספרות זו עם זו שם כדי שישמע קולן מבחוץ ולא יכנס איש לשם ויתייחד עמהן:

ג

וכשנפנה במקום מגולה כמו בשדה צריך להתרחק עד שלא יוכל חבירו לראות את פירועו מה שמגלה מבשרו מלפניו או מלאחוריו וא"צ להתרחק יותר עד שלא יראנו אלא אע"פ שרואהו מרחוק אין בכך כלום ואחורי הגדר נפנה מיד וכן בחצר אחורי כותל הבית ואע"פ שחבירו שומע קול עיטושו שלמטה אין בכך כלום שבהשמעת קול עיטושו שלמטה אין בו איסור כלל משום צניעות (אלא שהיא חרפה ובושה לרוב בני אדם ומי שאינו מקפיד אינו מקפיד וכן בימי חכמי התלמוד [עיי' ס' ק"ג ובתרומת הדשן סימן ט"ז] לא היו מקפידין על זה):

ד

ובכל הלכות צניעות של בית הכסא צריך ליזהר בלילה כמו ביום לבד מריחוק מקום בשדה וכיוצא בה שבלילה א"צ להתרחק כלל ויוכל ליפנות אפילו ברחוב העיר ואם יש שם איזו קרן זוית יפנה שם והוא

כשאין שם אדם אבל כשיש שם אדם אפילו נכרי אסור ליפנות בפניו כל שהוא בסמוך לו עד שיוכל לראותו אפילו אינו יכול לראות את פירועו כי מאחר שרואהו מקרוב אין זו צניעות:

ה

וכל זה ליפנות אבל להטיל מים התירו אפילו בפני רבים וביום משום חשש סכנה שלא יהא עקר ולכן אסור לו לנהוג צניעות ולהמתין אם צריך לכך ומכל מקום יש לו להסתלק לצדדים ואפי' אשה מבנה הקטן:

ו

הנפנה במקום מגולה שאין בו מחיצות צריך לכוין פניו לדרום ואחוריו לצפון או להפך אבל לא יפנה באחוריו למערב ולא למזרח מפני כבוד השכינה שהשכינה במערב ופני השכינה למזרח ולכך נקרא מזרח קדם ומערב אחור כמ"ש אחור וקדם צרתני ודרום נקרא ימין ותימן ואם נפנה ואחוריו לקרן מערבית דרומית או צפונית או לקרן מזרחית דרומית או צפונית אם משוכה כלפי צפון או דרום יותר מכלפי מזרח או מערב מותר ואם לאו אסור ובמקום שאפשר טוב לזהר שיהיו פניו לדרום ואחוריו לצפון ולא להפך כדי שלא ליפנות נגד ירושלים והמקדש ברוב מדינות אלו שהן משוכות ונטויות לצפון ירושלים יותר מלמערבה וכל שכן במדינות המכוונות לצפון ירושלים ממש:

ז

וכל זה במקום מגולה אבל במקום שיש בו מחיצות ואפילו אין שם רק מחיצה אחת במערב יושב בצד המחיצה בסמוך לה ונפנה ואחוריו למערב כלפי המחיצה ואם היא במזרח יושב בצדה ואחוריו למזרח ועל כן אין להקפיד כלל בבתי כסאות הבנויים בבתיים או בחצרות ואפילו אין מחיצה אחרת חוץ לבית הכסא רק כותל בית הכסא עצמו נדון משום מחיצה ויש אומרים שאין שום מחיצה מועלת לזה וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה במקום שאפשר שלא לבנות בית הכסא תחילה לפנות שם למערב או למזרח אלא לצפון וכל זה לפנות אבל להטיל מים מותר בכל ענין אפילו למערב ומזרח במקום מגולה:

ח

לא ישב ויפנה במהרה ובחוזק לפי שנפתח הנקב בחזקה וניתקין שיני הכרכשתא ויוצאת וכן מטעם זה לא יאנוס לדחוק את עצמו יותר מדאי וכן כשמקנח לא יקנח בחתיכת חרס שאינה חלקה וכיוצא בזה פן ינתק או ינקב הכרכשתא ומטעם זה התירו לטלטל בשבת צרורות שהם אבנים דקים וחלקים לקנח בהם אע"פ שהם מוקצים גם אם יש לפניו חתיכת חרס שאינה מוקצה והתירו להכניס לבית הכסא אבנים דקים הרבה עד כמלא היד לקנח בהן בזה אחר זה עד שיצא האחרון נקי ושוב אסור לקנח בהם יותר בשבת וכן בחול א"צ לקנח יותר כי זהו סימן שאין עוד ממשות צואה בפי הטבעת במקום שיכולה להיות נראית כשהוא יושב מאחר שהוא מקנח עצמו ג"כ בעודו יושב והקינוח יצא נקי אך מדת חסידות לרחוץ פי הטבעת במים:

ט

ומי שאינו איסטניס ומקנח באצבעותיו ממש לא יקנח ביד ימין אלא בשמאל מפני שבאצבעות ימינו קושר תפילין על שמאלו וטוב לזהר מלקנח באצבע אמצעית מפני שכורך עליה הרצועה ואיטר שמניח

תפילין על ימין וקושרן עליה בשמאל של כל אדם יקנח בימין של כל אדם וכל זה לקנח אבל לשפשף נצוצות של מי רגלים מותר גם בימין וכן להרוג כנה:

י

המטיל מים מעומד ואם לא יגביה האמה יפלו נצוצות מי רגלים הרבה על רגליו מותר לו לסייע בבצים מלמטה להגביהו ואם נפלו על רגליו צריך לשפשפם בידי מיד ולא ילך כך בין הבריות אבל לא יאחז באמה להגביהו שכל האוחז באמה כאלו מביא מבול לעולם פן יתחמם ויוציא זרע לבטלה אם לא שאוחז מעטרה ולמטה לצד הארץ ששם אינו מביא לידי חימום או שאוחז במטלית עבה שאינה מחממת ומי שהוא נשוי ואשתו עמו בעיר והיא טהורה מן הדין מותר לו לאוחז גם מעטרה ולמעלה כי מאחר שיש לו פת בסלו אינו בא לידי הרהור וחימום אך מדת חסידות להחמיר וגם מן הדין לא התירו לנשוי לאוחז אלא להשתין כדי שלא יפלו נצוצות על רגליו אבל לא להתחכך אם לא במטלית עבה שאינה מחממת כלל:

יא

המשהה את נקביו בין גדולים בין קטנים עובר מדברי סופרים משום אל תשקצו את נפשותיכם אך לא העמידו חכמים דבריהם במקום כבוד הבריות כגון עד שימצא מקום צנוע וכן במקום הפסק בתפלה ואפילו בברכות קריאת שמע כמו שיתבאר בהלכות קריאת שמע ותפלה ויש אומרים שבקטנים אין בהם משום בל תשקצו אלא שאסרו משום סכנה וגם שלא יהא עקר וכל שיכול להעמיד עצמו עד כדי שיעור הילוך פרסה אין בו משום בל תשקצו ולא משום סכנה בין בקטנים בין בגדולים לדברי הכל ויש אומרים שאפילו אינו יכול להעמיד עצמו פחות הרבה מכשיעור הילוך פרסה אין בו משום בל תשקצו כל זמן שאינו נצרך ומתאוה הרבה (בענין שאילו לא היה מעמיד עצמו בכח ומגביר כח המחזיק על כח הדוחה היה כח הדוחה גובר מאליו על כח המחזיק ועושה צרכיו בלי שום סיוע דוחק שידחוק האדם עצמו כלל אפילו מעט מזעיר אבל אם כח הדוחה לא היה גובר כל כך על כח המחזיק בלי סיוע דוחק שידחוק האדם עצמו מעט נמצא כשמעמיד על עצמו ומונע מלדחוק אינו נקרא משהה נקביו כי אינו אלא שב ואל תעשה ואין בו משום בל תשקצו):

ד – דיני נטילת ידים ובו ב' סעיפים:

א

תקנו חכמים ליטול ידיו במים בכל שחר ולברך על נטילת ידים והטעם יש מפרשים משום קריאת שמע ותפלה של שחרית לפי שהידים עסקניות הן ומן הסתם משמשו בשינה במקומות המטונפים שבגופו כמו שיתבאר וסמך לנטילה זו שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' לשמיע בקול תודה וגו' ואף שכשאינו לו מים יכול לנקות ידיו בכל דבר שמנקה שהרי לא נאמר ארחץ במים אלא בנקיון וכמו שיתבאר בס' צ"ב מכל מקום מצוה לחזר אחר מים עד מיל ואפילו הולך בדרך יחזור לאחוריו עד מיל כמו שיתבאר שם ומברכים על מצוה זו כדרך שמברכין על כל מצות של דבריהם אבל לתלמוד תורה ולהזכרת השם בשאר ברכות חוץ מקריאת שמע ותפלה א"צ לחזר אחר מים אלא די לנקות ידיו בכל דבר שמנקה ולפיכך גם כשנוטל במים לא יברך אבל לתפלת מנחה או ערבית צריך לחזר אחר מים עד מיל כמו לתפלת השחר לסברא זו ולסברא זו צריך לברך ג"כ על נטילת ידים למנחה או לערבית אם אין ידיו נקיות וצריך ליטול אבל אין המנהג כן עכשיו בכל ישראל אלא אין מברכין על נטילת ידים רק בשחר לבד כי כך היתה

תקנת חכמים ליטול ידיו במים בכל שחר לבד ולא בשביל נקיון כפים לתפלה אלא מהטעם המפורש בזוהר (פ' וישב) ומוזכר ג"כ בגמ' כדי להעביר רוח הטומאה השורה על הידים מפני הסתלקות קדושת הנשמה בלילה מגוף האדם כשישן ולהתקדש בקדושתו של מקום ברוך הוא ע"י זריקת מים טהורים מן הכלי ככהן המקדש ידיו מן הכיור ולכך תקנו לברך אשר קדשנו כו' ומכל מקום ראוי לחוש גם לסברא הראשונה למעשה לחזר אחר מים גם לתפלת מנחה וערבית עד מיל אבל לא לברך שספק ברכות להקל אך אין צריך ליטול מן הכלי אלא יכול לשכשך בתוכו ואפילו אינו שלם ואפילו במים שבקרקע ואפילו אין בהם רביעית ואפילו מים הפסולים לנטילת ידים לסעודה כי מאחר שנטילת ידים לתפלה אינה אלא משום נקיון אין צריך כלי ולא כח נותן ולא מים כשרים ולא שאר דברים המעכבים בנטילת ידים לסעודה אך צריך ליטול עד הפרק כמו לסעודה דהיינו עד חיבור האצבעות לכף היד לסברא הראשונה שבסוף סימן קס"א וכדי לצאת גם לסברא האחרונה שם יקח עוד מעט מים בכפו וישפשף כפות הידים זו בזו לנקות לקיים ארחץ בנקיון כפי:

ב

וגם בתלמוד הזהירו על רוח הטומאה זו ששורה על הידים ואמרו שאינה עוברת לגמרי עד שיטול ג' פעמים בסרוגין וגם הזהירו מאד שלא ליגע ביד קודם נטילה לא לעין ולא לאזן ולא לחוטם ולא לפה ולא לפי הטבעת ולא למקום הקזת דם ולא לאמה כגון מעטרה ולמטה או לצורך זיווג ולא למים שבגיגית המוכנים לנטילת ידים לכל בני ביתו שלא יטמאם בידיו וכן יזהר מאד בשעת נטילת ידיו מהכלי שלא יגע במים תוך הכלי ויטמאם כי אין המים מטהרים הידים אלא בשפיכה וכל שכן שצריך לזהר מאד שלא ליגע קודם נטילה בשום מאכל או משקה שלא לטמאם וצריך להזהיר הנשים על זה ביותר כי רוב תיקון המאכלים הוא על ידן אבל לנגיעת הנכרים אין לחוש כי רוח טומאה זו אינה מתאוה לשרות אלא בכלי של קדש במקום קדושה שנסתלקה משם שהם גופות ישראל כשהם ישנים ונשמתם הקדושה מסתלקת מגופם ואזי רוח הטומאה שורה על גופם וכשהנשמה חוזרת לגוף מסתלקת רוח הטומאה מכל הגוף ונשארת על הידים בלבד ומטעם זה נהגו להקל בנגיעת הקטנים שלא הגיעו לחינוך לפי שגמר ועיקר כניסת נפש הקדושה באדם הוא ב"ג שנים ויום א' לזכר וי"ב לנקבה שלכן נתחייבו אז במצות מן התורה ונעשו בני עונשים ותחלת כניסת נפש זו הקדושה היא בחינוך לתורה ולמצות שחייבו חכמים לחנך (גם במצות מילה ולכן הנזהר מנגיעת הקטן מיום המילה ואילך קדוש יאמר לו):

א – דין השכמת הבוקר ובו יט סעיפים:

א

יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו יתברך שלכך נברא ולכך מחזיר לו נשמתו ואף אם יסיתנו יצרו לאמר עדיין לא שבעת משנתך יתגבר עליו לקום שיהא הוא מעורר השחר ויחשוב בלבו לפני מי הוא שוכב וידע שמלך מלכי המלכים הקב"ה חופף עליו שנאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא נאם ה' ואלו היה שוכב לפני מלך בשר ודם שעומד עליו היה מתחייב בנפשו ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה ולכן יקום מיד בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה ואל יאמר הנני שוכב במטתי ואלמוד אלא יעמוד וילבוש מלבושיו משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל:

ב

וכן יחשוב בכל עסקיו ועניניו כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו כשיבתו ותנועותיו והוא לפני מלך גדול ואין דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו כדבורו במושב המלך כל שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כמ"ש אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' מיד יגיע אליו היראה וההכנעה מפחד הבורא יתברך ויבוש ממנו תמיד:

ג

ולא יתבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת בוראו יתברך ומכל מקום לא יענה דברי עזות כנגד המלעיגים שלא יקנה קנין בנפשו להיות עז פנים אפילו שלא במקום עבודתו יתברך:

ד

ואם אינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מכל מקום לא יאחר זמן התפלה שהציבור מתפללין:

ה

טוב לומר מיד כשיעור משנתו מודה אני לפניך מלך חי וקים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך ואין צריך לזה נטילת ידים אף אם ידיו מטונפות מפני שאין קדושה בתיבות נוסח זה כיון שאין בו שום שם (עיין סימן פ"ה) מהשמות שאינן נמחקין אבל אסור להוציא דברי תורה מפיו אם לא נטל ידיו עדיין מפני שבתיות עצמן יש בהן קדושה אבל מותר להרהר בדברי תורה בידיים מטונפות:

ו

הניעור משנתו ועמד תיכף ומיד על רגליו הוא קרוב למיתה יותר מן החיים אלא ישהה מעט קודם שיעמוד:

ז

אע"פ שמדין התלמוד אין צריך ליטול ידיו תיכף ומיד כשניעור משנתו אלא רשאי להלך בינתים וכן מותר מדין התלמוד ליגע במלבושיו קודם נטילת ידים מכל מקום חכמי הזוהר הזהירו מאד שלא לילך אפילו ד' אמות קודם נטילת ידים שחרית וכן הזהירו שלא ליגע במלבושיו קודם נטילת ידים וכל ירא שמים יחמיר לעצמו כדברי הזוהר וכל מדקדק במעשיו יזהר שמיד שניעור משנתו יטול ידיו אע"פ שנשאר מושכב ובזה ינצל מהוצאת שכבת זרע לבטלה:

ח

טוב להשכים קודם אור הבוקר להתחנן לפני בוראו וטוב שיתחנן בשעות שמשנתו המשמרות שהן לסוף שלישי הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולבסוף הלילה שבאלו הזמנים הקב"ה זוכר לחורבן בית המקדש וכו' לכן התפלה שיתפלל האדם באותה שעה על החורבן והגלות רצויה וקרובה להתקבל לכן ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש כמ"ש קומי

רוני בלילה לראש אשמורות ומכל מקום התורה והתפלה צריך להיות בשמחה כמ"ש עבדו את ה' בשמחה ויש לעסוק בתורה שבעל פה וטוב לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבוקר הן בערב:

ט

טוב מעט תחנונים בכוונה מהרבות שלא בכוונה וכן בתלמוד תורה ומי שיש לו לב להבין לתלמוד טוב לו לתלמוד מלהרבות בתחנונים כי תלמוד תורה גדול מעיון תפלה:

י

טוב לומר בכל יום פרשת העקידה כדי לזכור זכות האבות לפני הקב"ה וגם כדי להכניע יצרו לעבוד[ת] השי"ת כמו שמסר יצחק נפשו ופרשת המן כדי שיאמין שכל מזונותיו באין לו בהשגחה שכן היה במן שהשיגה הקב"ה לתת לכל אחד עומר לגלגולת לכל נפשות ביתו כמ"ש וימודו בעומר ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר ועשרת הדברות שע"י כן יזכור מעמד הר סיני בכל יום ותתחזק אמונתו ובקשו חכמים לקבוע עשרת הדברות בקריאת שמע ובטלום מפני המינים שלא יאמרו לעמי הארץ שאין שאר תורה אמת ותדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקב"ה ושמעו מפיו בסיני לפיכך אסור לאומרם בצבור דרך קביעות בכל יום אפילו שלא בתוך ברכות קריאת שמע אלא קודם ברוך שאמר רק כל יחיד מותר לקרותם לעצמו ולכן אין נוהגים ג"כ לכתבם על קונטרס מיוחד לציבור מפני המינים:

יא

אמרו חכמים כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וכל העוסק בתורת חטאת כאלו הקריב חטאת לפיכך טוב לומר בכל יום פרשת העולה ומנחה ושלמים ותודה וחטאת ואשם ודאי ואשם תלוי וקרבן עולה ויורד דהיינו פרשת ושמעה קול אלה וגו' ולפי שכל קרבן הבא בנדבה טעון נסכים לפיכך אחר עולה ושלמים ותודה יאמר פרשת נסכים אבל חטאת ואשם אין טעונים נסכים:

יב

אם יודע שנתחייב חטאת יאמר תחלה פרשת חטאת ואח"כ פרשת עולה מפני שהחטאת מכפרת לגמרי על אותו עון שהיא באה עליו והעולה הוא דורון ויש להקדים הכפרה קודם הדורון שקודם שיתרצה אל המלך לא יקבל הדורון:

יג

פרשת הקרבנות לא יאמר אלא ביום לפי שאין מקריבין קרבן בלילה אבל פרשת הכיור ופרשת תרומת הדשן כיון שהיו נעשים בלילה יכול לאומרם קודם אור היום:

יד

צריך לומר פרשת הקרבנות מעומד וכן מזמור לתודה דוגמת הקרבנות שהיתה מעומד:

טו

כשיסיים פרשת העולה יאמר יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב ומקובל לפניך כאלו הקרבת עולה וכך יאמר אחר פרשת המנחה והשלמים והתודה מפני שהם באים בנדבה אף אם לא נתחייב בהם אבל לא יאמר כך אחר פרשת החטאת והאשם ודאי ותלוי וקרבת עולה ויורד שמא לא נתחייב בהן והרי זה כמקריב חולין בעזרה לפי שאין באים בנדבה ומכל מקום אחר פרשת אשם ודאי ותלוי יאמר אם נתחייבתי אשם ודאי ותלוי יהי רצון מלפניך שיהא זה חשוב כו' שעכשיו אם לא נתחייב בהן אין קריאתו חשובה כהקרבה כלל והרי הוא כקורא בתורה אבל אחר פרשת חטאת לא יאמר כן לפי שאם אין הוא יודע בבירור שעבר עבירה שחייבין עליה חטאת אינו יכול להביא קרבן אע"פ שבאמת עבר עבירה שחייבין עליה חטאת ואם הביא אין מתכפר לו אא"כ היתה לו תחילה ידיעה ברורה שחטא שנאמר או הודע אליו חטאתו ויש נוהגין לומר גם אחר פרשת חטאת אם נתחייבתי כו' כי שמא נודע לו שחטא וחזר ושכח:

טז

בשבת ויום טוב לא יאמר יהי רצון מלפניך שיהא זה כו' לפי שאין קרבנות היחיד קרבים בשבת ויום טוב אבל הפרשיות אין הפסד לאומרן כקורא בתורה ומכל מקום אם אינו עם הארץ מוטב שיעסוק בפרשת היום:

יז

בערב הפסח ובחול המועד של פסח ובערב יום הכיפורים לא יאמר פרשת תודה מפני שלא היתה תודה קריבה בימים ההם כמו שיתבאר בסי' תכ"ט ות"ד:

יח

טוב לומר עם הקרבנות פסוק ושחט אותו על ירך המזבח צפונה וגו' מפני שיש במדרש אמר הקב"ה מעיד אני עלי שמים וארץ בשעה שקורין מקרא זה צפונה לפני ה' אני זוכר עקידת יצחק בן אברהם:

יט

יש נוהגין לומר פרשת הכיור ואח"כ פרשת תרומת הדשן ואח"כ פרשת התמיד ואח"כ פרשת מזבח מקטר קטרת ואח"כ פרשת סמני הקטורת ועשייתן כי כך היה סדר העבודות במקדש:

ב – דין לבישת בגדים ובו ט' סעיפים:

א

ומפני שמחויב האדם להיות תמיד אימת בוראו עליו יהיה צנוע בכל מעשיו שהצניעות והבושת מביאין לידי הכנעה לפני השי"ת לפיכך מי שישן ערום בלא חלוק כשיקום טוב ליזהר שלא ישב ואח"כ ילבש חלוקו שמיד כשישב הוא מגולה אלא יקח חלוקו ויכניס בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום הוא כבר מכוסה ואל יאמר הנני בחדרי חדרים מי רואני כי הקב"ה מלא כל העולם כבודו אשר לפניו כחשיכה כאורה:

ב

וטוב לכל אדם לדקדק בחלוקו ללבשו כדרכו שלא יהפך הפנימי לחוץ ויראו התפירות המגונות ויתגנה בעיני הבריות ואם לא נזהר והפך הפנימי לחוץ אם הוא תלמיד חכם צריך לפשטו ולחזור ללבשו כדרכו שלא יהיה בכלל כל משניאי אהבו מות שיאמרו הבריות כמה מגונים לומדי תורה:

ג

טוב ליזהר מלבוש ב' מלבושים יחד בבת אחת מפני שקשה לשכחה וטוב שישים ב' צידי המלבוש ביד ימינו וילבש הימין ואח"כ השמאל ולכוין כי הכל נכלל בימין ומן הימין בא לשמאל:

ד

לפי שמצינו שהימין היא חשובה בכל התורה כולה לענין בהן יד ובהן רגל של מלואים ושל מצורע וכן לענין חליצה לכן גם בנעילת מנעלים צריך ליתן חשיבות לימין ולנעול של ימין תחלה ולפי שמצינו שבקשירת תפילין חשובה יד שמאל שעליה קושרין את התפילין לכן גם כאן בקשירת מנעלים צריך ליתן חשיבות להשמאל ולכן לא יקשור את המנעל של ימין עד שינעול של שמאל ויקשרנו ואח"כ יקשור של ימין ובמנעלים שלנו שאין בהם קשירה ינעול של ימין תחלה מפני שאין נותנים חשיבות להשמאל אלא גבי קשירה בלבד דומיא דקשירת תפילין:

ה

כשחולץ מנעליו חולץ של שמאל תחלה מפני שזהו כבודה של ימין:

ו

כשהוא רוחץ או סך ירוחץ או יסוך של ימין תחלה וכשהוא רוחץ או סך כל גופו ירוחץ או יסוך ראשו תחלה מפני שהוא מלך על כל האברים:

ז

ויקום וילך בכפיפת קומה מפני שאסור לילך בקומה זקופה אפי' פחות מד' אמות שנאמר מלא כל הארץ כבודו משמע שמשתרבב הכבוד ויורד למטה והזוקף קומתו נראה כדוחק ולא ילך ד' אמות בגילוי הראש ומדת חסידות שלא ילך אפי' פחות מד' אמות ושלא לישב כלל בגילוי הראש ואפי' קטנים נכון לכסות ראשם כי היכי דתיהוי עלייהו אימתא דשמיא:

ח

ואח"כ יבדוק נקביו שמא יצטרך לנקביו באמצע התפלה אמרו חכמים כל הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה יפנה ויטול ידיו ואח"כ יקרא קריאת שמע ויתפלל ולעולם ירגיל אדם את עצמו לפנות בוקר וערב בשעה שאין בני אדם מצויין בשוק כדי שלא יצטרך להרחיק ואפילו במקום שא"צ להרחיק כגון שיש לו בית הכסא בביתו אעפ"כ ירגיל את עצמו לפנות בוקר וערב מפני שהוא זריזות ונקיות ומביא לידי קדושה:

ט

אמרו חכמים ובשפלות ידים ידלוף הבית על ידי שאדם מתעצל לכסות גופו כראוי ידלוף הבית יעלה גופו חטטים מכאן למדנו שיש לאדם לכסות כל גופו ואל ילך יחף ועוד אמרו חכמים המונע מנעלים מרגליו הרי הוא כמנודה למקום ולעולם ימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו:

ג – הנהגת בית הכסא ובו כה סעיפים:

א

בכל פעם שיכנס לבית הכסא יאמר להמלאכים המלואים אותנו התכבדו מכובדים כו' ועכשיו לא נהגו לאמרו מפני שאין מחזיקין את עצמינו ליראי שמים שהמלאכים מלואים אותנו:

ב

יהא צנוע בבית הכסא ולא יגלה את עצמו עד שישב ולא ילכו ב' אנשים ביחד כי אינו מדרך הצניעות ואם מתפחד לישב יחידי יוכל אחר להניח ידו על ראשו דרך חלון ולא ידבר שם ויסגור הדלת בעדו משום צניעות:

ג

אם רוצה למשמש בפי הטבעת בצרור או בקיסם כדי לפתוח נקביו ימשמש קודם שישב ולא ימשמש אחר שישב מפני שקשה לכשפים:

ד

אם הוצרך לפנות ואינו יכול ילך ד' אמות וישב ויעמוד וישב ויעמוד וישב עד שיפנה או יסיח דעתו מדברים אחרים:

ה

לא יפנה בעמידה:

ו

לא יגלה עצמו כי אם מלאחריו טפח ולא יותר משום צניעות ומלפניו טפחיים דמתוך שהוא דוחק את עצמו לגדולים הוא בא לידי קטנים וצריך טפחיים משום קילוח מי רגלים הניתזים למרחוק ואשה לא תגלה עצמה כי אם מלאחריה טפח ומלפניה ולא כלום:

ז

וכשישב יכוין שיהיו פניו לדרום ואחוריו לצפון או איפכא אבל לא ישב בין מזרח למערב בין שפניו למזרח בין שפניו למערב מפני שהשכינה במערב לפיכך לא יעשה צרכיו למערב ולא למזרח מפני שהוא כנגד

המערב במה דברים אמורים במיסך את רגליו אבל להטיל מים מותר אפי' פניו למערב אע"פ שמגלה את עצמו [מ]לפניו:

ח

ואפי' להסך רגליו אם יש מחיצה לצד מערב מותר לפנות סמוך למחיצה אם מחזיר אחוריו למערב ואם המחיצה לצד מזרח מחזיר אחוריו למזרח:

ט

כשם שאסור לפנות בין מזרח למערב כך אסור לישן בין מזרח למערב אם אשתו עמו במטה ודעתו לשמש אלא יכוין שתהא ראש המטה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום ונכון להיזהר אפי' אין אשתו עמו:

י

מי שאי אפשר לו בקלות להסב מטתו בין צפון לדרום אין עליו איסור לשמש מטתו בין מזרח למערב ויש לסמוך על ספר הזוהר שמצריך שיהא דוקא ראש המטה ומרגלותיה זה למזרח וזה למערב:

יא

המטיל מים מן הצופים (פי' כל מקום סביבות ירושלים שיכולין לראות את בית המקדש משם ומשם ואילך אין יכולים לראות נקרא אותו מקום צופים) ולפנים לא יטיל ופניו ממש כלפי הקודש אלא יחזיר פניו לצד אחר מעט:

יב

כשנפנה במקום שאין מחיצה מפסקת בינו לבין אדם כגון בבקעה צריך להתרחק עד מקום שלא יוכל חבירו לראות את מה שמגלה מבשרו בשעה שנפנה ואע"פ שחבירו שומע קול עיטושו שלמטה אפ"ה אין צריך להתרחק יותר ואם יש מחיצה מפסקת בינו לבני אדם בין שנפנה אחורי כותל בית בין שנפנה בבקעה אחורי גדר יכול לפנות מיד סמוך למחיצה אע"פ שחבירו שומע קול עיטושו שלמטה אעפ"כ אין צריך להתרחק כלל:

יג

לא ישב ויפנה במהרה ובחוזק לפי שנפתח הנקב בחזקה וניתקים שיני הכרכשתא וכן מטעם זה לא יאנס לדחוק את עצמו יותר מדאי:

יד

לא יקנח את עצמו ביד ימין מפני שבימין קושר את התפילין על השמאל לכן אין ראוי לקנח את עצמו בה ואטר יד מקנח בשמאלו שהוא ימין של כל אדם ואפילו מי שעושה כל מעשיו בימין אלא שכותב בשמאל לא יקנח בשמאל שכותב בה מפני שבה קושר תפילין על הימין כמו שיתבאר בסי' כ"ז סעיף ט':

טז

טוב לזהר שלא לקנח באצבע האמצעי שעליו הוא כורך רצועה של תפילין כמו שיתבאר בסי' כ"ז סעיף י"א:

טז

לא יקנח בחתיכת חרס שאינה חלקה ויש בה חידודים קטנים מפני הסכנה שלא ינתק בה שיני הכרכשתא ואפ' באוגני כלי חרש שהם חלקים ואינם מקרעים את הבשר לא יקנח בהם מפני שקשה לכשפים ולא יקנח בעשבים יבישים שהם חדים ומחתכים את הבשר וכן בכל דבר שהאור שולטת בו אין מקנחין בו מפני שהמקנח בדבר שהאור שולטת בו שיני הכרכרשתא נושרות ועכשיו שבת כסאות שלנו אינן בשדה נהגו לקנח בחתיכת חרס חלקה דעיקר החשש הוא כיון שהחרס מונח בשדה במקום הפקר שמא יטלוהו המכשפים ויעשו בו כישוף אבל עכשיו שבית הכסא שלנו אינן במקום הפקר לא חיישינן שיבא החרס לידי המכשפים וכן נהגו עכשיו לקנח בדבר שהאור שולטת בו ואינו מזיק ופוק חזי מאי עמא דבר:

יז

לא יקנח בצרור שקנח בו חבירו מפני שמביא את האדם לידי תחתונות ואם נתיבש הקינוח או שאינו מקנח באותו הצד שקנח חבירו אלא מצד אחר באותו הצרור לית לן בה ואם הוא עצמו קנח בו בכל גווני לית לן בה:

יח

כל הצניעות שנתבאר שצריך לנהוג ביום צריך לנהוג ג"כ בלילה אלא שא"צ להתרחק ואם אין שם אדם יכול לפנות אפילו ברשות הרבים אבל אם יש שם אדם אפילו נכרי אסור לפנות בפניו וכל זה לפנות אבל להשתין מותר אפילו ביום בפני רבים אם צריך לכך משום דאיכא סכנה אם יעמיד את עצמו:

יט

אע"פ שאין אשה מגלה את עצמה כלום בהטלת מי רגלים מכל מקום לא תעמוד להשתין כנגד פניו של איש אפילו כנגד פניו של תינוק משום דאיכא חציפותא אם תשתין בפניו ממש אבל לצדדין שאינה משתנת ממש בפניו לית לן בה:

כ

צריך לשפשף בידו הניצוצות של מי רגלים הניתזים ע"ג רגליו שלא יצא בהן לחוץ ויראה ככרות שפכה שאין מימי רגליו מקלחין אלא שותתין וכרות שפכה אינו מוליד ויאמרו על בניו שאינם שלו במה דברים אמורים דסגי ליה בשפשוף כשאוחז באמה ומשתין ועל דרך שיתבאר לקמן אבל אם אינו אוחז באמה מתוך שהרבה ניצוצות ניתזין על רגליו לכן אף אם משפשף בידו עדיין יהיה רישומן ניכר ויאמרו עליו שהוא כרות שפכה לכן ישתין לתוך עפר תיחוח או יעמוד במקום גבוה וישתין למקום נמוך או ישתין מיושב דבכל הני גווני ליכא למיחש לניצוצות:

כא

יזהר מאד שלא יאחוז באמה וישתין מפני שהוא גורם שיוציא שכבת זרע לבטלה אם לא שאוחז מעטרה ולמטה לצד הארץ דכשאוחז שם אינו בא לידי חימום כלל ואפילו אם האבר כבר בקישוי מותר לאחוז מעטרה ולמטה ודוקא באמה אסור לאחוז אבל מסייע הוא בבצים משום שאינו מתחמם על ידי כך:

כב

וכל זה בשאינו נשוי או שאין אשתו עמו או שהיא נדה אבל אם אשתו טהורה עמו בעיר כיון דיש לו פת בסלו אין יצרו תוקפו כל כך ומותר לאחוז באמה אפילו מעטרה ולמעלה לצד הגוף ומכל מקום מדת חסידות להזהר אפי' אשתו עמו כי מאחר שהעון גדול כל כך שהוא כמביא מבול לעולם ראוי לאדם להתרחק ולקדש עצמו במותר לו. מותר לאחוז באמה ע"י מטלית עבה שאינו מחמם להשתין או לבדוק אם ראה קרי:

כג

לא הותר לנשוי לאחוז באמה אלא להשתין שהוא צורך האדם שלא יפלו ניצוצות על רגליו אבל להתחכך או לבדוק את עצמו אם ראה קרי אסור אפי' לנשוי ואשתו עמו ואפי' מעטרה ולמטה יש להחמיר:

כד

כל המשהה את עצמו מלפנות כשהוא צריך לנקביו הרי זה עובר על בל תשקצו ואם נצרך לקטנים ומשהה את עצמו עובר על בל תשקצו ועל לא יהיה בך עקר:

כה

יזהר מאד לקנח היטב כי צואה במקומה במשהו כמ"ש בסימן ע"ו סעיף ו' עיין שם ואם אפשר לו טוב שירחץ במים:

ד – דיני נטילת ידיים ובו כא סעיפים:

א

כל אדם הקם ממטתו שחרית בין עשה צרכיו בין לא עשה צרכיו צריך לרחוץ ידיו ברביעית הלוג מים מן הכלי ואפילו אינו רוצה להתפלל עד לאחר כמה שעות לפי שכל אדם כשהקב"ה מחזיר לו נשמתו נעשה כבריה חדשה כמ"ש חדשים לבקרים כו' שהאדם מפקיד נשמתו עייפה והקב"ה מחזיר לו חדשה ורגועה כדי לעבוד להשי"ת בכל יכולתו ולשרתו כל היום כי זה כל האדם לפיכך צריכים אנחנו להתקדש בקדושתו וליטול ידינו מן הכלי כדי לעבוד עבודתו ולשרתו כמו כהן שהיה מקדש ידיו מן הכיור בכל יום קודם עבודתו וכיון שצריך ליטול ידיו מן הכלי דוקא לכן יברך על נטילת ידיים ולא על רחיצת ידיים מפני שהכלי שממנו נוטלין לידיים נקרא נטלא בלשון חז"ל לכן תיקנו בברכה זו לשון נטילה להורות דצריך כלי:

ב

בנטילה זו אין צריך שיבואו המים על ידיו מכח אדם דוקא אלא אפילו שפשף ידיו בתוך כלי של מים עלתה לו נטילה:

ג

אם אין לו כלי כלל אלא רוחץ ידיו במים שאובים שלא מן הכלי או שאין לו מים כדי שיעור רביעית הלוג לא ימנע בשביל זה מלברך על נטילת ידים משום דלא פלוג רבנן כיון שרוחץ ידיו במים הכשרים לנטילה אבל אם אין לו כלל מים הכשרים לנטילה על דרך שיתבאר לקמן בסי' ק"ס אם אינו רוצה להתפלל עד לאחר זמן מרובה באופן שיסיח דעתו משמירת ידיו ויצטרך ליטול ידיו פעם אחרת כדי להתפלל אזי לא יברך כלל על נטילה זו ואם אין לו מים כלל אם רוצה להתפלל מיד צריך לנקות ידיו קודם התפלה בצרור או בעפר או בקורה או בכל מידי דמנקי ויברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על נקיות ידים ואם אינו רוצה להתפלל מיד אין צריך אפי' לנקות את ידיו אם שכב במלבושיו ויכול לברך כן בלי נטילת ידים כל ברכות השחר דסתם ידים שאינן יודע להם שום טומאה אינן פסולות לברכה שלא תיקנו רחיצת ידים אלא לקריאת שמע ותפלה בלבד אבל אם היה ישן על מטתו ערום אסור להזכיר [שום] שם מז' שמות שאינן נמחקין או להוציא דברי תורה מפיו עד שינקה את ידיו בכל מידי דמנקי משום דמסתמא נגע במקומות המכוסים שבאדם כגון שוק וירך וכיוצא בהם שיש בהם מלמולי זיעה שהידים עסקניות הן:

ד

אמרו חכמים כל הישן בלילה ששים נשימות [כיון] שנסתלקה ממנו נשמתו באה רוח הטומאה ושורה על גופו ומיד שניעור משינתו נסתלקה רוח הטומאה מן כל גופו חוץ מן ידיו שאין רוח הטומאה מסתלק מעליהם עד שישפוך מים על ידיו ג' פעמים על כל יד בפני עצמו ולא ישפוך על יד אחת ג' פעמים רצופים אלא פעם א' על ימין ופעם א' על שמאל וכן יעשה ג' פעמים:

ה

וקודם שיטלם על דרך שנתבאר לא יגע בידיו לפה שלא יתאלם ולא לאזנים שלא יתחרש ולא לעינים שלא יסתמא ולא לחוטם ולא לפה שלא יהא בעל פולפיס דהיינו ריח החוטם והפה:

ו

וכן לא יגע בידיו קודם נטילה במקום הקזה וכן לא יגע לשום מאכל או משקה שלא יטמאם:

ז

א"צ לנגב הידים אחר הנטילה של שחרית ומותר לברך ברכת על נטילת ידים בלי ניגוב והוא הדין שאר כל הברכות וא"צ ליטול אלא האצבעות ומיהו טוב שיטלם עד פרק הזרוע:

ח

נטילת ידים שחרית אין נוטלין על גבי קרקע אלא לתוך כלי וטוב שיהא כלי התחתון מאוס:

ט

מים של נטילת ידים שחרית אסור להשתמש בהם שום תשמיש מפני שאסור ליהנות מהם מפני רוח רעה ששורה עליהן ולכן לא ילינם בבית וכן יזהר שלא ישפכם בבית ולא בשום מקום שעוברים שם בני אדם שמא יגע בהם אדם ויוזק:

י

כשהוא נוטל ידיו צריך ליטול יד ימינו תחלה מטעם שנתבאר בסי' ב' ולפי שטוב הוא שמן יד ימין יבואו המים על ידיו לטהרם מטעם שנתבאר בזוהר לפיכך יטול כלי של מים ביד ימינו ונותנו לשמאלו כדי שישפוך מים על ימינו תחילה:

יא

ולא ישפוך לו על ידיו מי שעדיין לא נטל ידיו שחרית שנאמר והזה הטהור על הטמא:

יב

אם שכשך ידיו לתוך כלי של מים ג' פעמים בכלי אחד לא עלתה לו נטילה להעביר רוח רעה מעליהן שמיד שכשך ידיו פעם ראשונה בתוך הכלי נטמאו כל המים שבכלי והוויין כמי שופכין ואם שכשך ידיו ג' פעמים בג' מימות מחולפים או בנהר דקמאי קמאי אזלי להו והני אחריני נינהו יש להסתפק אם עלתה לו נטילה להעביר רוח רעה שעליהן וטוב שיחזור ויטלם כדינם מפני שאפשר שאין רוח רעה מסתלקת מהידים אלא ע"י עירוי ג' פעמים מהכלי:

יג

אם היה ניעור כל הלילה צריך ליטול ידיו מיד כשיאור היום אע"פ שבכל הלילה לא הסיח דעתו משמירת ידיו כגון שהניחן בבתי ידים אעפ"כ צריך ליטול ידיו מן הכלי בלא ברכה כשיאור היום מפני שאפשר דכשתקנו חכמים נטילת ידים בכל שחר מטעם שנתבאר בסעיף א' לא רצו לחלק בין ישן דנעשה בריה חדשה ללא ישן כלל:

יד

המשכים קודם עמוד השחר ונטל ידיו טוב שיחזור ויערה על ידיו ג' פעמים כדינם כשיאור היום מפני שאפשר שלילה היא גורמת שישרה רוח רעה על הידים אפילו בלא שינה ומכל מקום אפילו השכיב עצמו אח"כ לישן פעם ב' שינת קבע דודאי שורה רוח רעה על ידיו וצריך לערות עליהן ג' פעמים כשיקום ממטתו אעפ"כ לא יברך על נטילה זו דלא תיקנו ברכת על נטילת ידים אלא כשנעשה בריה חדשה כמו שנתבאר בסעיף א' ובשינה זו השנית לא נעשה בריה חדשה דפעם א' נעשה בריה חדשה ולא ב' פעמים:

טז

אם ישן ביום שיעור ששים נשימות טוב שיערה על ידיו מים ג' פעמים מפני שאפשר שהשינה [היא] גורמת שתשרה רוח רעה על הידים אפילו ביום:

טז

דוד המלך עליו השלום היה נזהר שלא לישן כל הלילה ששים נשימות רצופין כדי שלא יטעום טעם מיתה רק היה מתנמנם כסוס עד חצות לילה ובחצות לילה היה מתגבר כארי:

יז

יש נוהגין לרחוץ פיהם שחרית מפני הרירים שבתוך הפה כדי לברך את שם הגדול בקדושה ובטהרה:

יח

אלו דברים שהן צריכין נטילה במים דוקא ולא בכל מידי דמנקי אבל א"צ לערות על ידיו ג' פעמים אלו הן הקם מהמטה והיוצא מבית הכסא ומבית המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו בידיו והנוגע ברגליו והנוגע בגופו בידו והחופף ראשו והנוגע בכינה והמשמש מטתו ומי שמפלה כליו אפילו לא נגע בכינה שלא מצא וההולך בין הקברות ומי שנגע במת אבל אם הלך אצל מת א"צ נטילה ומיהו נהגו ליטול אפילו כנס למת אחד והוא הדין המלוין אותו ומי שעשה אחת מכל אלו ולא נטל ידיו אם תלמיד חכם הוא תלמודו משתכח ואם אינו תלמיד חכם יוצא מדעתו:

יט

המקיז דם מהכתפים ולא נטל ידיו אח"כ מפחד ז' ימים ואינו יודע ממה מפחד המגלח שערו ולא נטל ידיו מפחד ג' ימים הנוטל צפרניו ולא נטל ידיו מפחד יום אחד:

כ

הרוחץ פניו ולא נגבם יפה פניו מתבקעות או עולה בהם שחין ורפואתו לרחוץ הרבה במי תרדין:

כא

רוחץ אדם פניו ורגליו בכל יום בשביל כבוד קונו שנאמר כי בצלם אלהים עשה את האדם:

ה – דין כוונת הברכות ובו ג' סעיפים:

א

צריך לכוין בברכות פירוש המילות שמוציא מפיו וכשיזכיר השם יכוין פירוש קריאתו באלף דל"ת לשון אדנו"ת שהוא אדון הכל ויכוין עוד פירוש כתיבתו ביו"ד ה' לשון הוי"ה שהוא היה הוה ויהיה אבל במקום שגם כתיבתו הוא באלף דל"ת א"צ לכוין אלא שהוא אדון הכל:

ב

במקום שכתובת השם היא באלף דל"ת קורין הא' בחטף פתח כי כן הוא נקוד במקרא אבל במקום שכתובתו הוא ביו"ד ה' יש קורין הא' בשב"א כנקודת היו"ד מן שם הוי"ה ברוך הוא ויש קורין האלף בחטף פתח כנקודת האל"ף בשם אל"ף דל"ת:

ג

וכשיזכיר שם אלקים יכוין שהוא תקיף ואמיץ אשר לו היכולת בעליונים ובתחתונים:

ו – דין ברכות אשר יצר ואלהי נשמה ופירושו ובו ט' סעיפים:

א

אע"פ שמדינא דגמרא א"צ לברך ברכת אשר יצר אלא כשעשה צרכיו מכל מקום נהגו העולם לברך בכל שחרית תיכף אחר ברכת על נטילת ידים ברכת אשר יצר לפי שבכל יום נעשה האדם בריה חדשה לכן שייך לברך בכל יום ויום אשר יצר את האדם בחכמה והרוצה להסתלק מהספק יזהר לעשות צרכיו תיכף ומיד אחר נטילת ידים שחרית וכשיצא מבית הכסא יטול ידיו פעם שנית ויברך אשר יצר ויצא ידי חובתו בברכת אשר יצר זו אף אם היה מחויב לברך אשר יצר על מה שנעשה בריה חדשה כי ברכה אחת עולה לכאן ולכאן וטוב שלא יברך ברכת על נטילת ידים עד לאחר נטילה שנית שנוטל אחר יציאתו מבית הכסא ובפרט אם צריך לנקביו שאז אסור לו לברך:

ב

יש נוהגים כשמשימין בבוקר ורוצים לילך תיכף ומיד לבית הכנסת להתפלל ממתנינים לברך על נטילת ידים עד בואם לבית הכנסת ומסדרין ברכות על נטילת ידים עם שאר ברכות השחר מפני שעיקר תקנת נטילת ידים בשחר הוא כדי להתקדש ולטהר ידינו קודם עבודתנו כמו כהן שהיה מקדש ידיו קודם עבודתו וכיון שעיקר העבודה הוא להללו ולשבחו ולהתפלל לפניו לכן קודם התפלה שייך לברך על נטילת ידים שאם אין תפלה אין נטילת ידים:

ג

במה דברים אמורים כשהולכין לבית הכנסת תיכף אחר נטילת ידים ומתחילין מיד לסדר סדר הברכות אבל אסור להפסיק בין נטילה לברכה בלימוד או בשום תפלה וכל שכן בדברים אחרים ומי שרוצה להפסיק בינתיים כגון אלו שאומרים תהלים קודם התפלה וכן בימי סליחות שאומרים סליחות קודם התחלת התפלה יזהר לברך על נטילת ידים בביתו תיכף אחר הנטילה:

ד

לפיכך מה שנוהגים בימי הסליחות ובימים נוראים שלאחר שמפסיקין באמירת הסליחות או באמירת תהלים ושאר דברים מתחילין לברך על נטילת ידים ואשר יצר ממ"נ לא יפה הם עושים וצריך למחות בידם אם לא ברכו עדיין על נטילת ידים ואשר יצר אם כן הוי הפסק מרובה ולא נכון לעשות כן כמו

שנתבאר ואם כבר ברכו א"כ הם עושים עכשיו ברכה לבטלה ואפילו הש"ץ לא יברך ב' פעמים ואפילו אם הוא מכוין בפעם הב' כדי להוציא את הרבים ידי חובתן אפ"ה הוי ברכה לבטלה שהרי בזמן הזה כולם בקיאים ויודעים לברך וכל אחד מברך לעצמו וש"ץ שאינו רוצה לשנות המנהג שלא לברך על נטילת ידים ואשר יצר לפני התיבה יזהר שלא לברך אלו הברכות קודם ירידתו לפני התיבה וגם יזהר שלא להפסיק בין נטילת ידים לברכת על נטילת ידים באמירת תהלים ולא בלימוד וכל שכן בדברים אחרים:

ה

אבל יש נוהגין לברך על נטילת ידים ואשר יצר בביתם מיד אחר הנטילה וכשבאים לבהכ"נ מברכים כל ברכת השחר לבד מאותן ברכות שברכו בביתם שאין מברכים אותם פעם ב' ומנהג זה יפה הוא וראוי לנהוג כן שהרי כל המצות צריך לברך עליהן קודם לעשייתן אלא שבנטילת ידים אי אפשר לברך קודם הנטילה לכן נדחית הברכה עד לאחר הנטילה א"כ כל מה דאפשר לקרב הברכה שתהא סמוכה להנטילה צריך לקרב ולא להפסיק בינתיים:

ו

כל הברכות פותחין בברוך חוץ מברכה הסמוכה לחברתה כגון אהבה רבה שהיא סמוכה ליוצר אור ודי לה בברוך שבפתיחת יוצר אור וחוץ מברכת ההודאה כגון מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה כו' שמברכים על הגשמים שא"צ לפתוח בה בברוך כיון שהיא כולה לשון הודאה וכן כל כיוצא באלו:

ז

ברכת אלהי נשמה אינה סמוכה לברכת אשר יצר שהרי מיד שניעור משנתו צריך לברך אלהי נשמה מדינא דגמרא ואשר יצר א"צ לברך עד שיעשה צרכיו ומה שאינה פותחת בברוך היינו לפי שהיא ברכת ההודאה. ומכל מקום טוב לסמכה לברכת אשר יצר כדי שתהא ברכה הסמוכה לחברתה שדי לה בברוך שבתחלת ברכה ראשונה:

ח

המשכים לקום ויודע שיצטרך עוד לישן פעם ב' שינת קבע יאמר אלהי נשמה בלי חתימה וכשירצה לישן פעם ב' יאמר ברכת המפיל בלי פתיחה רק יאמר ברוך המפיל חבלי כו' עד החתימה ולא עד בכלל וכשיקום בפעם ב' יאמר אלהי נשמה כו' עם חתימתה אבל ברכת על נטילת ידים לא יברך רק כשקם ממטתו בפעם ראשונה כמ"ש בסימן ד':

ט

יש נוהגין שאחר שבירך אחד ברכת השחר וענו אחריו אמן חוזר אחד מהעונים אמן ומברך ג"כ כל ברכת השחר ועונין אחריו אמן וכסדר הזה עושין כל אותן שענו אמן תחלה ועושין כן כדי לענות צ' אמנים בכל יום ואין לערער עליהם ולומר שכבר יצאו ידי חובתן באמן שענו תחלה מפני שהמברך אינו מכוין להוציא אחרים ידי חובתן ואפילו אם היה המברך מכוין להוציא אחרים ידי חובתן הם אינם מכוונים לצאת בברכתו:

ז – דין ברכת אשר יצר כל היום אחר הטלת מים ובו ז' סעיפים:

א

כל היום כשעושה צרכיו בין קטנים בין גדולים מברך אשר יצר אבל א"צ לברך על נטילת ידיים אפילו היו ידיו מלוכלכות ששפשף בהם או קנח בהם ואפילו רוצה ללמוד או להתפלל מיד ואע"פ שאי אפשר לו להתפלל אא"כ נטל ידיו במים אם יש לו מים מכל מקום לא תיקנו חכמים לברך על הנטילה אלא בשחר משום דנעשה כבריה חדשה וכמו שנתבאר בסי' ד' ובנטילת ידיים לאכילה משום סרך תרומה:

ב

המטיל מים ולא שפשף אם נזהר שלא ליגע בערותו א"צ ליטול ידיו כלל אפילו אם רוצה להתפלל מיד מכל מקום נכון הדבר שירחוץ ידיו קודם שילמוד או שיזכור את השם משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל:

ג

מי שהטיל מים ושכח לברך אשר יצר אע"פ שהסיח דעתו מלהטיל עוד מים ואח"כ נמלך והטיל עוד מים אפ"ה א"צ לברך ב' פעמים אשר יצר אלא מברך פעם אחת ועולה לו אף למה שהטיל בתחלה הא למה זה דומה למי שאכל והסיח דעתו מלאכול עוד ושכח ולא בירך ברכת המזון ואח"כ נמלך וחזר ואכל שא"צ לברך ברכת המזון ב' פעמים אלא פעם אחת ועולה לו אף למה שאכל בתחלה:

ד

אין שיעור להטלת מים כי אפילו לטיפה אחת חייב לברך שאם יסתם הנקב מלהוציא הטיפה ההיא היה קשה לו וחייב להודות ולכן כשאדם רוצה לילך לבית הכנסת להתפלל או הולך לאכול ובודק את עצמו שמא יצטרך לנקביו ומטפטף מעט צריך לברך אשר יצר כיון שנפתחו נקביו:

ה

לא יאמר רופא חולי כל בשר אלא רופא כל בשר:

ו

מי ששותה סם המשלשל ובדעתו לפנות הבני מעיים עד שתכלה הזוהמא מהם כיון שלא הסיח דעתו מעשיית צרכיו לפיכך לא יברך אשר יצר עד אחר גמר ההוצאה:

ז

מי שאכל דבר שצריך לברך ברכה אחרונה ושכח ולא בירך והטיל מים ונזכר קודם שבירך אשר יצר יברך תחלה אשר יצר ואח"כ הברכה האחרונה מפני שתדיר קודם לשאינו תדיר:

ח – הלכות ציצית ועטיפתו ובו ל' סעיפים:

א

כל הקורא קריאת שמע בלא ציצית מעיד עדות שקר בעצמו והואיל שכל אדם צריך להיות זהיר וזריז להקדים המצוה בכל מה דאפשר לכן תיכף ומיד אחר נטילת ידים שידי נקיות ויכול לברך יתעטף בציצית:

ב

וכשיתחיל להתעטף קודם שיתעטף לגמרי יברך מעומד להתעטף בציצית (עיין בס' כ"ה ותמצא טעם ע"ז) הב' של בציצית תהא נקודה בפתח:

ג

כל ברכות המצות צריך להיות מעומד חוץ מברכת השחיטה והפרשת חלה שאינן מצוה כל כך שאינו עושה אלא לתקן מאכלו אבל עשיית המצות עצמן יש מהן שא"צ להיות מעומד ויש מהן שצריכין כאשר יתבאר כל אחד ואחד במקומו בס"ד:

ד

העטיפה בציצית אמרו חז"ל שצריך להיות דוקא מעומד ומצאו להם סמך ורמז מן התורה נאמר כאן בציצית והיה לכם ונאמר בעומר וספרתם לכם מה לכם האמור בעומר צריך להיות מעומד כמו שיתבאר לקמן בסימן תפ"ט אף כאן מעומד:

ה

יש אומרים מדתקנו חז"ל לברך להתעטף בציצית מכלל דהמצוה היא להתעטף דוקא וכל עטיפה שאינה כעטיפת הישמעאלים אינה נקראת עטיפה אלא לבישה ולכן צריך להתעטף בטליתו כעטיפת הישמעאלים דהיינו לכסות הראש עם הפנים עד גומות שבלחי למטה מפיו ולדבריהם טליתות קטנות שלנו שאין בהם עטיפת הראש פטורים מציצית לגמרי:

ו

אבל יש אומרים שכל כסות של ד' כנפות אע"פ שאין בה עיטוף חייבת בציצית שהרי נאמר בתורה על כנפי בגדיהם וכל מלבוש ובגד במשמע והעיטוף אין לו אפילו רמז בתורה כלל ומה שתקנו חכמים לברך להתעטף בציצית היינו לפי שהיה מנהגם לעטוף ראשם בטליתם ואף בימיהם לא היו מתעטפין כעטיפת הישמעאלים אלא כדרך בני אדם שמתעטפין בכסותם ועוסקין במלאכתם פעם בכיסוי הראש ופעם בגילוי הראש לכן אף אנחנו אף שאנו מברכין להתעטף בציצית אין אנו צריכין יותר והלכה כסברא הב'. ומכל מקום כדי לקיים מצות ציצית מן המובחר נכון הדבר להתעטף כעטיפת הישמעאלים בשעת ברכה ויעמוד כך כדי הילוך ד' אמות ובזה יוצא אף לסברא הראשונה דעיקר הקפידא היא בשעת לבישה דהא אם היה רוצה היה מסירה ממנו לגמרי אחר כך:

וכן יעשה בטליות קטנים שלנו אע"פ דקיימא לן דיוצאין בה ידי חובת ציצית אע"פ שאין בהם עיטוף מכל מקום כדי לצאת לדברי הכל (א) אם רוצה לברך להתעטף בציצית טוב שיניח הטלית קטן על ראשו ורוחב הטלית יהיה לקומתו שכן הוא דרך העיטוף ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות ואח"כ ימשכנו מעל ראשו וילבשנו ודוקא בבגד שעושים כעין חתיכה אחת מרובעת ובית הצואר באמצע וא"כ כשמתעטף בארכו [סביב] ראשו ורוחב גופו כמו שנתבאר דזהו דוקא מיקרי עיטוף הוי ליה ב' ציצית מצד זה וב' ציצית מצד זה אבל אם הבגד תפור א"כ כשיתעטף בארכו סביב ראשו ורוחב גופו אזי יבאו כל הד' ציצית מצד אחד ולא נכון לעשות כן כמו שיתבאר לקמן לכן ילבשנו כדרכו ולא יתעטף בו כלל על ראשו ולא יברך עליו להתעטף בציצית אלא יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות ציצית וכן אפילו על טלית קטן העשוי מחתיכה אחת מרובעת ואינו תפור אם לובשו כדרכו ואין מעטף בו ראשו מברך ג"כ על מצות ציצית:

ח

אותן שאין מתכסים בטליתם אלא הראש וסביב הצואר בלבד ואין מקפידין לכסות את הגוף צריך למחות בידם דעיקר העיטוף הוא בגוף לכולי עלמא ולא נחלקו בסעיף ה' אלא אם צריך ג"כ לכסות הראש בטליתו אבל כסוי הראש בלבד בלי כסוי הגוף לכולי עלמא לא נקרא כסות כלל (עיין סי' יו"ד):

ט

נהגו לעשות עטרה לטלית מחתיכת משי לסימן שאותן ציצית שלפניו יהיו לעולם לפניו ולא יורידן למטה שמעלין בקודש ואין מורידין והאר"י ז"ל לא היה מקפיד על זה. טוב ליהרר שבשעת עטיפה יזרוק כל הד' ציצית לצד שמאל כעטיפת הישמעאלים כדי הילוך ד' אמות:

י

יחז[ו]ר ב' ציצית לפניו וב' ציצית לאחוריו כדי שיהא מסובב במצות יש נוהגין לשום צד ימין על כתף שמאל כדי שיהיה מסובב במצות:

יא

אם כמה אנשים מתעטפים כל אחד בטליתו בבת אחת כל אחד מברך לעצמו ואם רצו האחד מברך והאחרים שומעין ועונין אמן ויוצאין בזה דשומע כמדבר. אבל אדם אחר שאינו מתעטף עכשיו בציצית אינו יכול לברך כדי לפטור את המתעטף כיון שהוא עצמו אין צריך לברך עכשיו ברכה ואם המתעטף הוא בור שאינו יודע לברך יכול לברך לו אחר אע"פ שאין צריך עכשיו לברכה זו כיון שכל ישראל ערבים זה בזה א"כ גם הוא צריך לברכה זו עכשיו (לכן נוהגין שהש"ץ מברך בקול רם כדי להוציא את מי שאינו בקי) וכן הדין בכל ברכות המצות:

יב

התורה קראתן ציצית ואין לשון ציצית אלא חוטין נפרדין כמו שערות הנפרדין כמ"ש ויקחני בציצית ראשי על כן צריך להפריד החוטין זה מזה קודם הברכה ואם נשתהא לבא לבית הכנסת ובעוד שיפריד הציצית יתבטל מלהתפלל עם הציבור א"צ להפרידן:

יג

בכל יום ויום קודם שיברך צריך (ב) שיעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים שמא נפסקו מהם איזו חוטין וכן צריך לעיין באותו חלק של ציצית המונח על כנף הבגד שמא נפסק חוט א' ואע"פ שבדק הציצית אתמול צריך לחזור ולבדקם למחר ואין אומרים העמידן על חזקתן שהם עכשיו כמו [שהין] תמול שלשום משום דאם לא יבדקם בשעת הברכה לא יבדקם לעולם ובודאי אי אפשר להעמידן לעולם בחזקת כשרות כיון שדרכן לפסוק ע"י דריסת הרגלים או מחמת סבות אחרות לכן תקנו חכמים שיבדוק בכל יום ויום אבל באותו היום שכבר בדקן פעם אחת שוב א"צ לבדקן אפילו אם הסיר טליתו מעליו והסירה דעתו מלבוש עוד ואח"כ באמצע היום נמלך ללבוש א"צ לבדקן ומותר לצאת בהן כך בלי בדיקה אפילו לרשות הרבים בשבת מפני שמעמידן אותן על חזקתן שהרי היו שלמים באותו היום כשבדקן בשחר:

יד

מי שלבש הרבה בגדים של ציצית זה על גבי זה אע"פ שבברכה אחת נפטרו כולם מכל מקום צריך לבדוק הציצית של כל אחד ואחד בפני עצמו שמא נפסק חוט א' מציצית של אחד מהם ונמצא לובש ד' כנפות בלא ציצית:

טו

מי שנשתהא לבא לבית הכנסת ובעוד שיתעסק בבדיקת הציצית יתבטל מלהתפלל עם הציבור וכן מי שבא לבית הכנסת וקראוהו לעלות לספר תורה ועדיין לא לבש טליתו כיון שהציבור ממתניין עליו לכן משום טורח הציבור רשאי ללבוש הטלית בלא בדיקת הציצית דכיון שהוא יודע שאתמול היו הציצית שלימות מעמידן אותן בחזקתן:

טז

אם בדק טליתו והניחו במקום ידוע ולמחר מצאו כמו שהניחו א"צ לבדוק דודאי לא נפסלו הציצית בינתיים:

יז

כשיתעטף בציצית יכוין שצונו הקב"ה להתעטף בציצית כדי שנזכור כל מצותיו לעשותם שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה':

יה

וכיון שטעם לבישת הציצית הוא כדי לזכור המצות לפיכך הלוּבש טלית קטן יזהר ללוּבשו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות ואותן הלוּבשים אותו תחת הבגדים יזהרו שילבשו אותו באופן שיראו הציצית תמיד שע"י ראייתן יזכרו המצות תמיד:

יט

צריך שיהיו הציצית מבחוץ שנאמר וראיתם אותו ודלא כאותן שתוחבין אותן בהכנפות ובשעת הדחק כגון שהולך בין העכו"ם וחושש שלא ילעיגו עליו יכול לתחבם בהכנפות. אך בשעת הברכה יהיו מגולין לפחות כדי הילוך ד' אמות:

כ

אם רוצה ללוּבש הטלית קטן מיד בקומו כדי שלא ילך ד' אמות בלא ציצית והרי עדיין אין ידיו נקיות ולא יכול לברך יכול ללוּבשו בלא ברכה ולכשינקה ידיו ימשמש בציציותיו ויברך דהמשמוש הוא כאילו לובשו עכשיו ואם בדעתו להתעטף בטלית אחרת מיד שינקה ידיו א"צ למשמש ב[זו] ולברך עליה רק יברך על הטלית שלובש אח"כ וכיון במחשבתו לפטור גם את זאת שלבש כבר:

כא

אם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות כולם חייבים בציצית אפילו לובשן כולן כאחת שנאמר על כנפי בגדיהם הרבה בגדים במשמע. ואם לובשן כולם זה אחר זה בלי הפסק שיחה בנתיים והיה דעתו מתחלה בשעת הברכה ללבשם כולם מיד לא יברך אלא ברכה אחת לכולם אפילו אם פשט הראשון קודם שלבש השני (ג) אבל אם הפסיק ביניהם בשיחה או בדברים אחרים צריך לברך על כל אחד ואחד ודוקא כשהפסיק שלא לצורך לבישה אבל לצורך לבישה כגון שאמר תנו לי הבגד אין צריך לברך (ד) וכן אם לא היה בדעתו מתחלה בשעת ברכה ללבשם כולם מיד אע"פ שנמלך אח"כ ולבשם כולם זה אחר זה מכל מקום כיון שמתחלה לא היה דעתו כן הוה כמפסיק וצריך לברך על כל מה שנמלך אחר שגמר ללוּבש הבגדים שהיה דעתו עליהן בשעת הברכה אבל אם הביאו לו עוד בגדים ללוּבש כשעדיין היה מונח לפניו מאותן הבגדים שהיה דעתו עליהן בשעת הברכה ולא לבשן עדיין בשעה שנמלך ללוּבש גם אלו הבגדים שהביאו לו עכשיו אזי לא יחזור ויברך על אלו הבגדים שהביאו לו עכשיו כיון שלא גמר עדיין לבישת בגדים הראשונים שכבר בירך עליהם הרי זה דומה [למי] שלא גמר סעודתו והביאו לו עוד לאכול דא"צ לחזור ולברך:

כב

אם לובש טלית קטן בביתו אע"פ שבירך עליו להתעטף בציצית ועל דרך שנתבאר מכל מקום אם אח"כ הולך לבית הכנסת ומתעטף בטלית גדול צריך לחזור ולברך עליו ג"כ להתעטף ואינו נפטר בברכה הראשונה משום (ה) דההליכה מביתו לבית הכנסת חשוב הפסק ואף אם לא הפסיק בשום שיחה בינתיים ואפילו היה ביתו סמוך לבית הכנסת ולא עוד אלא אם אפילו רוצה להתעטף בטלית גדול בביתו רק שקודם שמתעטף בטלית גדול יצא חוץ לפתח ביתו וחזר הוי הפסק בין הברכה שבירך על הטלית קטן ללבישת

הטלית גדול וצריך לחזור ולברך. אבל אם לא יצא מפתח ביתו בינתיים אפילו אם בירך על טלית קטן בחדר זה והולך להתעטף בטלית גדול בחדר אחר באותו הבית א"צ לחזור ולברך כיון ששני החדרים הם בבית אחד לא חשוב הפסק מה שהולך מזה לזה אם אינו מפסיק בשיחה או בדברים אחרים:

כג

הפושט טליתו ובשעה שפושט דעתו לחזור וללבוש מיד א"צ לברך עליו כשיחזור וילבשו מיד אפילו לא נשאר עליו טלית קטן אפילו פושט בבית זה וחוזר ולבושו בבית אחר לא הוי הפסק כיון שחוזר ולבוש אותה הטלית בעצמו שכבר בירך עליו וגם לא הסיח דעתו כלל מלבישתו לכן נפטר בברכה שבירך עליו כשלבשו בפעם ראשונה אבל אם כשפשטו לא היה דעתו לחזור וללבוש עד לאחר כמה שעות אזי אפילו אם אח"כ נמלך ללבושו תיכף ומיד צריך לחזור ולברך עליו אפילו נשאר עליו טלית קטן ואפילו אם לא יצא מפתח ביתו כלל בינתיים וחוזר ולבושו באותו החדר שפושטו:

כד

וכן אפילו אם כשפשטו היה דעתו לחזור וללבוש מיד אלא שאח"כ שכח או נמלך מללבוש עד לאחר כמה שעות אזי צריך לחזור ולברך עליו אפילו לא יצא מפתח ביתו כלל בינתיים וחוזר ולבושו באותו החדר שפושטו:

כה

הפושט טליתו סתם שלא היה בדעתו כלום לא שיחזור וילבשו מיד ולא שלא יחזור וילבשו מיד אם כשפשט הטלית נשאר עדיין עליו טלית קטן אם כן לא הסיח דעתו מהמצוה לכן כשיחזור וילבוש את הטלית שפשט מתחלה אין צריך לברך עליו אבל אם כשפשט הטלית לא נשאר עליו שום בגד שיש בו ציצית אם כן הסיח דעתו לגמרי מן המצוה לכן כשיחזור וילבוש את הטלית שפשט צריך לחזור ולברך עליו:

כו

מי שהיה לבוש טלית ונפלה ממנו כשיחזור ויתעטף בה צריך לחזור ולברך כיון שנפלה שלא מדעתו לכן אינו מועיל כלום מה שדעתו שיחזור וילבשו. במה דברים אמורים שנפלה כולה מעל גופו אבל אם מקצתה נשאר על גופו אע"פ שנפלה רובה אין צריך לחזור ולברך כיון שנשאר עליו קצת מהמצוה. ודוקא שאותו מקצת שלא נפל נשאר מונח על גופו אבל אם נשאר מונח על ידו כיון שאין מצוה כלל בהנחתו על היד שהרי עיקר העיטוף הוא בגוף א"כ הרי לא נשאר עליו מהמצוה כלום ולכן כשחוזר ומתעטף בה צריך לחזור ולברך:

כז

כל בגד שיש בו ד' כנפות שהוא מיוחד להתלבש בו ביום אם לא פשטו בלילה רק שנשאר עליו עד הבקר אין צריך לברך עליו בבקר כיון דיש אומרים שכסות יום חייב להטיל בו ציצית אף אם רוצה ללבושו בלילה א"כ לא היה כאן זמן פטור לבגד זה ולכן אין הלילה מפסקת כלל וכיומא אריכתא דמי. ומכל מקום כיון דיש אומרים (עיי' סי' י"ח) שכסות יום פטורה מציצית אם רוצה להתלבש בה בלילה וא"כ הרי עבר זמן

פטור לבגד זה והוי הפסק אף שהוא מלובש בהציצית כל הלילה מכל מקום כיון שהוא פטור מציצית בעת ההיא הרי זה דומה כמו שלא היו עליו הציצית כלל כל הלילה וצריך לחזור ולברך עליהן כשיגיע זמן חיובם בבקר לכן כדי לצאת לדברי הכל טוב שיברך על טלית אחר ופטור גם את זה שלן בו:

כח

אסור להתכסות בבגד שהוא חייב בציצית ולא הטיל בו ציצית ואם לובשו עובר על מצות עשה שהרי ביטל מצות ציצית:

כט

מי שהיה מתפלל תפלת שמנה עשרה ונפל טליתו מעליו והניחו אחרים עליו את הטלית כשיסיים את תפילתו ימשמש בציצית ויברך:

ל

הישן ביום טוב שלא יסיר מעליו הטלית קטן לגמרי רק שיתכסה בו בעת השינה וכשלובשו אח"כ א"צ ברכה כיון שלא הסיר ממנו לגמרי:

ט – איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית ובו ט' סעיפים:

א

כתוב אחד אומר ונתנו על ציצית הכנף פתיל תכלת שאין צריך לומר הכנף שהרי כבר נאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם ומה תלמוד לומר הכנף ללמדך שתהא הציצית נעשית ממין הכנף דוקא ואם [ה]טלית של משי צריך לעשות הציצית של משי וכתוב אחד אומר לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך על ארבע וגו' משמע שהציצית נעשית מהצמר או [מ]הפשתים דוקא הא כיצד ציצית של צמר או של פשתים פוטרין בין בטלית של צמר או פשתים בין בטלית של שאר מינים ועל זה נאמר צמר ופשתים [גדילים] תעשה לך אבל ציצית של שאר מינים אין פוטרין אלא בטלית העשוי ממין הציצית כגון ציצית של משי בטלית של משי ושל קנבוס בטלית של קנבוס:

ב

אע"פ שפתיל תכלת האמור בתורה הוא צמר שצבוע בצבע תכלת מכל מקום מטילין אותו אפילו בטלית של פשתן מן התורה מפני שכלאים הותרה בציצית אבל חכמים אסרו בטלית של פשתן גזירה שמא יטילו ג"כ בכסות לילה ונמצא לובש כלאים שלא במקום מצוה ואפילו ציצית של פשתים אסור בטלית של פשתן גזירה שמא יטיל בה ג"כ תכלת לפיכך אין לעשות כלל טלית של פשתן כיון שהיא פטורה מן הציצית לגמרי במה דברים אמורים בזמן שהיה התכלת מצוי אבל בזמן הזה כיון שאין תכלת מצוי שלא שייך למגזר שמא יטיל תכלת בטלית של פשתן לכן אם אי אפשר לו רק בטלית של פשתן יש להתיר להטיל בו ציצית של פשתים ומותר ג"כ לברך עליו ואם ירצה יעשה כנפות של עור ויטיל בו ציצית של צמר עיין בי"ד סי' ש' ס"ה:

ג

ונכון לזהר שלא להטיל ציצית של פשתים אפילו בבגד של כל שאר המינים גזירה שמא יטיל גם כן בבגד של צמר אבל אם אי אפשר לו רק בציצית של פשתים מותר כמו שנתבאר בטלית של פשתן:

ד

(א) יש אומרים שאין ציצית של צמר ופשתים פוטרין בבגדים של שאר מינים אלא א"כ יהיו הציצית צמר ופשתים יחדיו דהיינו ב' חוטין תכלת וב' חוטין פשתים שנאמר צמר ופשתים יחדו גדילים תעשה לך אבל ציצית של צמר לבד או של פשתים לבד אין פוטרין אלא במינן ואף על פי שאין המנהג כן שהרי מטילין ציצית של צמר בטלית של משי מכל מקום כל ירא שמים יחמיר לעצמו לעשות ציצית של משי בטלית של משי וכן בשאר כל המינים. ומפני שיש אומרים שכל בגד שאינו מצמר ופשתים אינו חייב בציצית כלל מן התורה אלא מדברי סופרים לכן הרוצה לקיים מצוה זו מן המובחר יזהר שיהיה לו טלית גדול וטלית קטן של צמר לבן ויטיל בהם ציצית של צמר לבן ובזה מקיים מצות ציצית בלי שום פקפוק:

ה

טלית שהשתי שלה של צמר והערב של משי או שאר מינים וכן להיפוך אין תקנה לטלית זו לדברי האומרים דציצית של צמר אינן פוטרין בבגדים של שאר מינים שהרי אינו יכול להטיל בה ציצית של צמר מפני שמעורב בה שאר מינים ולא ציצית של שאר מינים שהרי צמר מעורב בה לכן כל ירא שמים לא יתלבש כלל בבגד כזה. ואותן שנוהגין להטיל ציצית של צמר בטלית של משי יטילו ג"כ בטלית זו ציצית של צמר ומכל מקום נכון הדבר שלא יברך על טלית שיש בה תערובות חוטי משי אם ציציותיה הן של צמר וכל שכן אם כולה של משי או מינים אחרים והציצית הן של צמר רק שיברך על טלית אחרת ויפטר גם את זו (ב) אבל אם הציצית הם ממין הטלית כגון של משי לטלית של משי ושל קנבוס לטלית של קנבוס יכול לברך עליו:

ו

וכל זה בטלית שיש בו תערובות חוטי צמר עם חוטי שאר מינים אבל צמר שלא נטווה שנתערב עם משי או שאר מינים שלא נטוו ועשה מהם טלית אם הרוב של צמר יעשה ציצית של צמר ואם הרוב של שאר מינים יכולים לעשות ציצית של שאר מינים מחצה על מחצה יעשה ציצית של צמר מפני שהן פוטרין בכל הבגדים אפילו של שאר מינים ולדברי האומרים דאין ציצית של צמר פוטרין בשאר מינים אין לטלית זו תקנה לכן כל ירא שמים לא יתלבש בטלית כזו:

ז

אין לעשות כל הד' ציצית אלא ממין אחד כגון טלית של משי לא יטיל בה קצת הציצית של צמר וקצתם ממשי מפני שאפשר שלא אמרה תורה שציצית של צמר או פשתים פוטרין בכל המינים אלא כשעושה כל הציצית מהם אבל קצת ציצית ממין הטלית וקצת מצמר או פשתים שמא לא צותה התורה והרי זה ספק פסול מן התורה:

ח

בכל התורה לא נקרא צמר סתם אלא צמר רחלים בלבד אבל של עזים נקרא נוצה ושל גמלים ושל ארנבים אע"פ שהם נקראים צמר מכל מקום אין נקרא צמר סתם אלא בשם לווי צמר גמלים צמר ארנבים לפיכך ציצית הנעשה מהם אינן פוטרין את הטלית אלא א"כ הטלית הוא ממין הציצית כדין ציצית הנעשים משאר מינים שהרי גבי ציצית כתיב בתורה צמר סתם צמר ופשתים יחדיו גדילים תעשה לך:

ט

יש אומרים כיון שלמדנו מן התורה שצריך לעשות הציצית ממין הכנף א"כ צריך שיהיה ג"כ צבעם ממין צבע הכנף כגון אם הטלית אדומה מטילין לה ציצית אדומים ואם היא ירוקה מטילין לה ציצית ירוקים. ויש אומרים שלא הקפידה תורה אלא על ממשות הציצית שיהיה ממין ממשות הטלית אבל הצבע לא הקפידה תורה כלל שיהא דוקא ממין צבע הטלית וכן הלכה וכן נוהגין באלו הארצות לעשות ציצית לבנים אפילו בבגדים צבועים ומשום שאמרו חז"ל שנתעטף הקב"ה כש"ץ וכתב לבושיה כתלג חיזור ראוי לכל מדקדק במעשיו לעשות ג"כ הטלית קטן וגדול לבנים כדי שיהיה יוצא לדברי הכל כשיעשה הציצית לבנים:

י – דיני כנפות הטלית ובו כג סעיפים:

א

טלית שאין לה ד' כנפות פטורה מן הציצית שנאמר על ארבע כנפות כסותך יש לה יותר מד' כנפות חייבת שנאמר אשר תכסה בה והאי קרא יתירה הוא אלא לרבות בעלת ה' כנפות או יותר שחייבת ומה ראית לרבות בעלת ה' ולמעט בעלת ג' מרבה אני בעלת ה' שיש בכלל ה' ד' ומוציא אני בעלת ג' שאין בכלל ג' ד':

ב

והואיל ולא נתרבו בעלת ה' כנפות או יותר אלא מחמת שיש בהם ד' כנפות מכאן אתה למד שבעלת ה' כנפות או יותר א"צ להטיל ציצית לכל כנפות הטלית אלא לד' [מהם] בלבד ואם עבר והטיל לחמש כנפות עבר על כל תוסיף:

ג

כשהוא מטיל לבעלת ה' או יותר יטיל בד' כנפות המרוחקות זו מזו יותר משום שנאמר על ד' כנפות והמרוחקות זו מזו [הן יותר] ניכרים שהן כנפות:

ד

טלית שהיה לה ד' כנפות וחתך קרן אחד באלכסון ועשהו ב' כנפות הרי נעשית בעלת ה' כנפות ונשארה בחיובה וה"ה אם חתך ב' קרנות באלכסון הרי נעשית בעלת ו' כנפות:

ה

אע"פ שהלכה שבעלת ה' כנפות או יותר חייבת מכל מקום טוב ליהרר לכתחלה שלא לעשות בשום בגד יותר מד' כנפות מפני שיש חולקין ופוטריין אותו מן הציצית:

ו

מי שהגביה כנפות טליתו ותפר הכפלים עד שנראה כאלו הכנפות מקוצעות בעיגול ולא נשאר שם כנף אעפ"כ לא נפטרה מציצית דכל כמה שלא חתכם לגמרי מן הטלית מכלל דעדיין הוא צריך להם וסופם לחזור לתחלתם ועדיין הם נחשבים מכלל הטלית והרי יש לה ד' כנפות וחייב להטיל ציצית על מקום כנף הראשון אע"פ שהוא עכשיו תפור לבגד כיון שסופו לחזור לתחילתו ואם לא כפל הכנפות בעיגול רק כפלם בענין שנשאר עדיין שם קרן על מקום הכפל מטיל הציצית על מקום הכפל כיון שיש בה תואר כנף:

ז

מלבושים של עור פטורים מן הציצית שנאמר על כנפי בגדיהם ואין נקרא בגד אלא שנארג:

ח

היה רוב הטלית מן העור ומיעוטה מן הבגד אף על פי שכנפיה הם ג"כ מהבגד פטורה. אבל אם רובה מן הבגד ומיעוטה מן העור אע"פ שכנפיה הם ג"כ מן העור חייבת לפי שהכל הולך אחר עיקר הבגד שנאמר אשר תכסה בה משמע שחייב ציצית תלוי באותו חלק מהבגד המכסה את עיקר הגוף:

ט

אם הטלית של עור ובגד תפור תחתיה פטורה אבל אם היא של בגד ועור תפור תחתיה חייבת לפי שהתחתון טפל לעיקר הבגד:

י

היה בה שלש כנפות ועשה בה שלש ציצית ואחר כך עשה לה עוד כנף רביעי ועשה גם בו ציצית הרי השלש ציצית הראשונים פסולים וצריך להתירם ולחזור ולהטיל בטלית לפי שמתחלה כשהטיל הג' ציצית בבגד היתה עשייתן בפסול שעדיין לא היתה הטלית מחוייבת בציצית כלל שהרי לא היה בה עדיין ד' כנפות ואע"פ שאח"כ עשה בה גם הכנף הד' מכל מקום אין הג' ציצית הראשונים חוזרים להיות כשרים על ידי כך כיון שלא עשה בהם עצמן שום מעשה חדש להכשירן והתורה אמרה גדילים תעשה ולא מן העשוי כבר בפסול:

יא

וכן הדין אם אפילו לא עשה בה אלא ציצית אחת או אפילו אם לא כרך אלא חוליא אחת ואח"כ השלימה לד' כנפות ועשה בהן ציצית צריך להתיר החוליות או הציצית שנעשה בפסול ולחזור ולהטילם בטלית:

יב

אבל כל הציצית שנעשו בטלית אחר שכבר היתה בת ד' כנפות הרי הם כשרים אע"פ שהיו תלוין בטלית בשעה שהיתה הטלית פסולה מחמת הציצית שנעשו בפיסול מכל מקום לא נפסלו על ידי כך הציצית כיון שהן עצמן נעשו בכשרות:

יג

טלית שהיתה ארוכה כשתים וכפלה לשתיים ומתעטף בה יש אומרים שמטילין לה ציצית כשהיא כפולה דהיינו ב' ציצית במקום הכפל אחד מכאן ואחד מכאן משום דזה המקום נקרא כנף בשעת העטיפה שהטלית היא כפולה וב' ציצית בקרנות הא' מן ראשי הטלית התלוין. ויש אומרים שצריך להטיל הציצית במקום הנקרא כנף כשהטלית היא פשוטה שהרי סתמא עשויה להתפשט וכמופשטת דמי כיון שלא תפרה לכן לא יטיל הב' ציצית במקום הכפל משום דכשתתפשט הטלית יהיו הציצית באמצע הטלית אלא יטיל בד' קרנותיה הפשוטים ומאחר שלא נתברר לנו הלכה כדברי מי לכן יזהר כל אדם שלא להתלבש כלל בטלית כפולה אלא א"כ תפרה אחר שכפלה ואפילו לא תפרה אלא מרוח אחת מכל מקום כיון שאינה יכולה להתפשט עוד מכפילתה לכן לדברי הכל מטילין לה ב' ציצית במקום הכפל שהוא המקום הנקרא כנף כשהטלית כפולה:

יד

טלית שהטיל לה ב' ציצית בכנף א' הרי זו פסולה שהרי עבר על בל תוסיף ואם חתך ציצית א' מהם אפילו חתך את הראשונה והניח את השניה הרי היא כשרה ואע"פ שעשיית השניה היתה בפיסול שהרי בעשייתה עבר על בל תוסיף וכשחתך הראשונה לא עשה שום מעשה בהשניה שהרי היתה כבר עשויה והתורה אמרה גדילים תעשה ולא מן העשוי כבר בפיסול אפ"ה השניה כשרה משום דמה שהטיל השניה בעוד שהראשונה תלויה בטלית כיון שיש איסור דבל תוסיף בעשייה זו לכן אין עשייה זו נחשבת כלום וכאלו לא עשה כלל דמי ואח"כ כשחותך את הראשונה ומכשיר את הטלית בהשניה חשיב יותר למעשה ונחשב לו אז חתיכת הראשונה כאלו עושה השניה ואין כאן תעשה ולא מן העשוי כבר שהרי לא היתה עשויה עדיין כיון שעשייתה היתה באיסור אין זו נחשבת עשייה כלל ועכשיו הוא שעושה אותה במה שחותך הראשונה:

טו

וכן הדין אם הטיל ה' ציצית בטלית שיש בה ה' כנפות ואח"כ חתך אחד מהן בין שחתך א' מהארבע ציצית שהטיל בתחלה בין שחתך את ציצית החמישית שהטיל באחרונה הרי הטלית כשירה מן הטעם שנתבאר:

טז

מלבושים שהם סתומים למעלה ופתוחים למטה ויש להם ד' כנפות כגון אלו המלבושין שפותחים אותם למטה משני צדדיהן אם רובם פתוח חייבים בציצית ואם רובם סתום ה"ז כאלו היה כולה סתום ואין זה נקרא כנף ולכך הם פטורים מן הציצית ואם חציה פתוח וחציה סתום מטילין אותו לחומרא וחייבים

בציצית אבל אין מברכין עליו דספק ברכות להקל ואין יוצאין בו בשבת דשמא פטור מן הציצית והרי הם כמשאוי ואפילו לכרמלית שאין בו אלא איסור דרבנן אין יוצאין בו ולא אמרו ספק דבריהם להקל אלא כשכבר נעשה הספק איסור אבל אסור לעשות ספק איסור דרבנן לכתחלה:

יז

מלבושים שהם פתוחים למטה משני צדדיהם כגון טליתות קטנים שלנו אם רובם פתוח והוא רוצה לפטרן מציצית על ידי שיקבע בו רצועה המחברת ב' כנפי המלבושים מחציו ולמטה כדי שיהיה רובו סתום ויפטר מן הציצית צריך שיזהר שיקבע את הרצועה למטה מן החגור דוקא כדי שיהא רוב הסתום רוב הנראה לעינים דאל"כ יהיה אסור מפני מראית עין ודוקא כשקובע רצועה המחברת אבל אם קובע הקרסים המחברים ב' כנפי המלבוש אפילו אם קובע אותן למטה מן החגור אין מועיל כלום ליפטר מן הציצית כיון שהוא יכול לפתוח את הקרסים בקל אין זה חשוב חיבור כלל אם לא שהקרסים נכפפות מאד בענין שאי אפשר לפותחן אלא ע"י מעשה אזי הן חשובין חיבור ומועילין לפטור מן הציצית אם הם קבועין מהחגור ולמטה:

יח

ולכן צריך ליזהר בטליתות קטנים שלנו שמטילין בהם ציצית שיהיה רובו פתוח משני צדדיו רוב הנראה לעינים. וגם יזהר שלא לקבוע בו קרסים למטה מן החגור ואפילו אם הוא למעלה מן חציו כגון שהטלית קטן ארוך מאד מכל מקום אסור מפני מראית העין ואפילו אם אין הקרסים נכפפים מאוד באופן שאפשר לפתחם בנקל אפ"ה אסור מפני מראית העין:

יט

כנפות הטלית שמטילין בהם ציצית צריך להיות מרובעים דוקא ולא עגולים שאין עיגול נקרא כנף:

כ

מצנפת אף על פי שיש לה ד' כנפות פטורה שנאמר כסותך אשר תכסה בה פרט למצנפת שאינה עשויה לכסות את הגוף אלא את הראש בלבד ואפילו מצנפת שבארצות המערב ששני ראשי המצנפת מושלכים על כתיפם וגופם אף על פי שמתכסה בה ראש[ו] ורוב[ו] פטורה כיון שעיקרה לכסות הראש עשויה:

כא

סודר שנותנין על צוואר במלכות ארץ ישראל שנקרא בלשון ערב"י שי"ד פטור מן הציצית אע"פ שיש בו שיעור טלית שיתבאר לקמן סימן ט"ז ואע"פ שנהנה בו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים מכל מקום כיון שעיקר הנחתם אינה להנאת כיסוי אלא להשתמש בהם לצרור בהם מעות ולקנח הזיעה לא מקרי כסות כלל:

כב

מלבושים של גלילות אשכנז וספרד שהם פתוחים מלפניהם למעלה ומלמטה ויש להם ד' כנפות ב' מלמעלה וב' מלמטה פטורים מן הציצית מפני שעיקר מצות ציצית הוא שיהיה ב' ציצית לפניו וב' ציצית לאחוריו כמו שנתבאר בסימן ח'. אבל באלו המלבושים שכל הד' כנפות הם מלפניו ואי אפשר ללבשם בענין אחר יש לומר שלא חייבה אותן התורה כלל ולכן נהגו להקל. אבל כל ירא שמים יחמיר לעצמו לעשות קרן אחת עגולה כדי שלא יהיה לו ד' כנפות מרובעים:

כג

מלבושים שקורין רא"ק שמחובר למעלה חתיכת בגד מרובעת ומונחת על כתיפו מאחוריו שקורין קאלנע"ר פטורין מן הציצית שהרי לצד מעלה אין לו כנפות רק כנפות הקאלנע"ר [ה]מונחים מאחוריו ואין זה כנפות הואיל ואין ב' הקרנות שמאחוריו מכוונות כנגד הכנפות שמלפניו ולכן אין נקראים כנפות כלל מפני שאינן קצה הבגד והרי זה דומה להתופר ב' כנפות באמצע הבגד שבודאי אינו צריך להטיל שם ציצית מפני שאין זה כנף האמור בתורה:

יא – דיני חוטי הציצית ובו לה סעיפים:

א

מצות ציצית בזמן שהיה תכלת מצוי היה מצותה שיקח ב' חוטין צבועין [בצבע] הנקרא תכלת וב' חוטין שאינן צבועין הנקראים חוטי לבן מפני שאין אנו מצווים לצבען ממילא נשארים בלבנותם ועכשיו שאין לנו תכלת צריך ליקח ב' חוטי לבן במקום ב' חוטי תכלת מפני שאין ציצית פחות מד' חוטין שנאמר גדילים תעשה לך ואין גדיל פחות מב' חוטין שגודלן זה על גב זה וכשהוא אומר גדילים הרי כאן ארבע ואם הוסיף אפילו חוט א' על הד' חוטין הרי עבר על כל תוסיף ולכן אותה הציצית שהוסיף בה החוט היא פסולה עד שיסיר חוט א' ממנה עיין סי' יו"ד:

ב

חוטי הציצית צריכין שזירה שנאמר פתיל תכלת שיהיה טווי ושזור כעין פתילה ומה תכלת טווי ושזור אף לבן כן שהרי הוקשו זה לזה שנאמר גדילים תעשה וגו':

ג

וצריכים שיהיו טוויין ושזורין לשם ציצית דוקא דהיינו שיאמר בתחלת הטווייה והשזירה שהוא עושה כן לשם ציצית או שיאמר לאשה טווי לי ציצית לטלית שנאמר תעשה לך לשם חובתך ואם לא היו טוויין לשמן או שלא היו שזורין לשמן פסולין. ויש בעלי נפש שמחמירין על עצמן אפילו בניפוץ הצמר אבל אין נוהגין כן:

ד

טוון נכרי או ששזר אפילו ישראל עומד על גביו ואומר לו שיעשה לשם ציצית פסולין (א) דנכרי אדעתיה דנפשיה קעביד ואינו חושש לדברי ישראל אלא אם כן מסייע ישראל מעט אבל אם טוון או שזרן חרש שוטה וקטן (ב) וגדול עומד על גביו ואומר להם שיעשו לשם ציצית כשר:

ה

ד' חוטי הציצית צריך ליתנם לטלית ולכפלים כדי שיהיו ח' חוטין שנאמר פתיל תכלת שיהיה כפול כעין פתילה ולאחר שכפול צריך שיהיה בכל חוט מהח' חוטין אורך י"ב גודלין ומודדין במקום הרחב שבגודל:

ו

שיעור הגודל של אדם בינוני הוא כרוחב ז' שעורות כשמונחות זו בצד זו בדוחק והן כאורך ב' שעורות בריוח:

ז

אלו הי"ב גודלין מודדין לאחר שעשה כל הכריכות והקשרים ומתחילין למדוד אותן משפת הכנף אבל כל מה שמונח על הכנף אין למדוד בכלל החשבון ולכן צריך שיהיה אורך כל חוט מהד' חוטין שלשים גודלין דכשיכפלים יהיה כל חוט מהח' חוטין ט"ו גודלין ב' גודלין מנקב הטלית שבו תוחבין הציצית עד שפת הכנף דהיינו שיעור קשר אגודל שיתבאר לקמן בסימן זה וגודל א' להקשרים וי"ב גודלין יהיו תלויין להכשר הציצית:

ח

אחד מהחוטין יהיה יותר ארוך כדי שיכרוך בו את הגדיל כמו שיתבאר בסי' זה לקמן ואם אין לו חוט א' ארוך כל כך שיוכל לכרוך בו כל הכריכות יכול לכרוך קצת כריכות בחוט זה וקצת כריכות בחוט אחר כי כן בזמן שהיה תכלת מצוי היו כורכין קצת כריכות בתכלת וקצתם בחוטי הלבן:

ט

אם רוצה לעשות הציצית ארוכין יותר מי"ב גודלין רשאי ויכול להאריכם כמו שירצה וטוב לעשות כן כדי שאפילו אם יפסקו ישאר בהם י"ב גודלין:

י

כבר אמרנו בסימן ט' שהציצית צריכין להיות ממין הכנף דוקא ולכן אין עושין הציצית מן הצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצים ביניהם ולא מן הנימין הנתלשין מן הצאן ולא מן שיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד ואם עשה מהן ציצית הרי הם פסולים לפי שאין מינים הללו ראויים לעשות מהם בגד שהן פסולת הצמר ואין הבגד נעשית מכמותן והתורה אמרה הכנף מין כנף כמ"ש בסימן ט' והוא הדין כל מיני צמר הגרועין שאין בגד נעשית מהן פסולין לציצית מטעם האמור:

יא

גזל חוטין שנטוו לשם ציצית והלך הגזלן ועשה מהם ציצית הרי הם פסולין שנאמר ועשו להם משלהם פרט לגזול ואם מכר הגזלן את הציצית לאחר (ג) אם כבר נתייאשו הבעלים מהם הרי הם כשרים מפני שקנה אותן הלוקח ביאוש בעלים ושינוי רשות מהגזלן ללוקח כמו שכתוב בחושן משפט סי' שס"א:

יב

גזל צמר שלא נטווה וטוואן הגזלן לשם ציצית אם עדיין לא נתייאשו הבעלים ממנו הרי הם פסולים לציצית מפני שהם עדיין גזל ואינם של גזלן כלל שהרי לא קנה אותן בשינוי זה שעשאן חוטין מפני שהוא שינוי החוזר לברייתו שהרי החוטין אפשר לחזור ולעשות אותן צמר אבל אם כבר נתייאשו הבעלים ממנו או אפילו אם לא נתייאשו עדיין אלא שהגזלן עשה בצמר זה שינוי גמור שאין חוזר לברייתו (ד) כגון שליבן את הצמר בגפרית ועל דרך שנתבאר בח"מ סי' ש"ס ע"ש כיון שהגזלן קנה את הצמר לגמרי דהא אפילו אם הצמר הוא בעין אין צריך להחזיר להגזלן אלא דמי הצמר א"כ הרי היא כשלו ממש לכל דבר ולכן הציצית שעשה ממנו הרי הם כשרים אבל מכל מקום לא יברך עליהם דאין זה מברך אלא מנאץ כיון שעל ידי גזילה בא הציצית לידו:

יג

המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית אע"פ שאין בעלי חיים שנעבדו אסורים להדיוט וכל המחובר לו הרי הוא כמוהו וא"כ הצמר הזה מותר להדיוט מכל מקום למצוה אסור משום דמאוס הוא לגבוה שהרי בעלי חיים שנעבדו אסורין לגבוה לגבי המזבח וא"כ ה"ה לצמר שעל גביהן ואעפ"י דכשעושה ממנו ציצית הוא משתנה מכמות שהיה שהרי מקודם היה צמר ועכשיו נעשו חוטין מכל מקום עדיין מראהו עליו וניכר שהוא צמר אבל המשתחוה לפשתן נטוע מותר לעשות ממנו ציצית שהרי מחובר שנעבד מותר בהנאה ואף לגבוה אינו מאוס כלל כיון שנשתנה מכמות שהיה בשעה שנעבד שהרי מקודם היה כעץ בעלמא ועכשיו שעשה ממנו חוטין הרי מראה הראשון חלף והלך לו ממנו לגמרי:

יד

כשעושה הנקב שתוחב בו הציצית לא יעשנו למעלה משלשה גודלין משפת הבגד מפני שנאמר על הכנף ולמעלה מג' אין זה כנף אלא בגד ואם עשה הנקב למעלה מג' גודלין אעפ"י (שכשעושה) [שכשקושר] הציצית בבגד עושה החוטין קצרים על הכנף כדי להקמיט הכנפות ומתכפל עד שבא הנקב למטה מג' גודלין אפ"ה פסול:

טו

ואם עשה הנקב למעלה מג' גודלין ואחר שהטיל הציצית בנקב חתך בנקב כדי שיתלו הציצית למטה מג' גודלין פסול משום שנאמר גדילים תעשה וגו' ולא מן העשוי כבר בפסול כמ"ש בס"י י':

טז

ולא יעשה הנקב סמוך לשפת הבגד שנאמר על הכנף ואם היה סמוך מאוד לשפת הבגד היה תחת הכנף ולכן צריך להרחיק הנקב משפת הבגד כשיעור שיש מן קשר אגודל עד סוף הציפורן דהיינו לערך ב' גודלין ואם אחר כך כשקושר הציצית עשה חלק החוטין שעל הכנף קצרים ונתכללו הכנפות עד שבא הנקב למטה משיעור שנתבאר אפילו הכי כשר:

יז

שיעור ג' גודלין אלו שאמרנו וכן שיעור מלא קשר אגודל שצריך להרחיק מודדין אותן ביושר משפת אורך הבגד וכן משפת רוחב הבגד אבל לא ימדוד אותם באלכסון מן הקרן זויות של כנף הבגד:

יח

שיעור מלא קשר אגודל שאמרנו שצריך להרחיק הנקב משפת הבגד אין צריך ליזהר בזה אלא בשעת הטלת הציצית בבגד אבל אם לאחר שהטיל הציצית בבגד ניתקו מחוטי השתי או הערב ונתרחב הנקב וירדו הציצית למטה ממלא קשר אגודל כשר וכן אם לאחר הטלת ציצית בבגד נסתר הבגד מלמטה בשפתו עד שנפחת מן השפה עד הכנף משיעור מלא קשר אגודל כשר שלא הקפידה תורה על זה שלא תהא הציצית תחת הכנף אלא בשעת עשייה שנאמר ועשו להם ציצית על כנפי וגו' ומכל מקום לכתחלה טוב לעשות אימרא סביב הנקב שתוחב בו הציצית כדי שלא ינתקו החוטין של בגד מבפנים סביב הנקב ויפחת משיעור מלא קשר אגודל משפת הבגד ויסברו העולם שהיה כן קודם הטלת הציצית וכן יעשה אימרא בשפת הבגד כדי שלא יפחת משיעור קשר אגודל משפתו עד הנקב:

יט

אם יש גדיל שקורין (לייסט) בשפת הבגד שגודלין שם כדי שיהיה חזק בין שהגדיל הוא בשפת רוחב הבגד בין שהוא בשפת אורך הבגד לא יטיל את הציצית שם בגדיל אע"פ שהוא [מרחיק] מלא קשר אגודל משפת הכנף כגון שהגדיל הוא רחב אעפ"כ אין מטיילין בו ציצית משום שנאמר על כנפי בגדיהם והגדיל אינו נחשב עיקר מן הבגד אלא הוא טפל ומשמש לבגד:

כ

כשמטיילין ציצית בבגד עצמו אין צריך להרחיק משפת הבגד מלא קשר אגודל חוץ מן הגדיל אלא גם הגדיל נחשב בכלל השיעור וכן לענין הרחקת ג' גודלין שאמרנו נחשב ג"כ הגדיל בכלל הבגד ולכן צריך ליזהר שלא יהיה הנקב למעלה מג' גודלין מן שפת הגדיל החיצונה:

כא

אע"פ שהגדיל נחשב בכלל הבגד לענין שיעור מלא קשר אגודל מכל מקום לכתחלה טוב למדוד מלא קשר אגודל בלא הגדיל ויהיה הנקב תוך ג' הגודלין עם הגדיל כמו שנתבאר ואם הגדיל רחב הרבה יחתוך מקצתו:

כב

אם בשפת הבגד בולטין חוטי שתי בלא ערב או ערב בלא שתי יש להסתפק אם אלו החוטין נחשבין בכלל הבגד או לאו כיון שאינן כאריג גמור לכן צריך ליזהר שלא יהיה הנקב למעלה מג' גודלין משפת החוטין הללו שמא הן נחשבין בכלל הבגד ואם משך החוטין הוא רחב הרבה יחתוך קצתו וגם יזהר למדוד מלא קשר אגודל לבד מאלו החוטין שמא אינם נחשבים בכלל הבגד:

כג

מותר ליקח חוט אחד ארוך וכופלו לארבעה ותוחבה בכנף וכופלם והרי הם ח' ואח"כ פוסק ראשי החוטין ונעשים ח' חוטין ואם שכח ולא פסק ראשי החוטין עד שכרך אפילו חוליא אחת ואחר שכרך החוליא קשר אפילו קשר אחד פסול כיון דמן התורה די בחוליא אחת וקשר אחד שהרי נאמר סתם גדילים תעשה ולא (נתפרט) [נתפרש] בכתוב מנין הגדילים א"כ כבר נעשו הציצית בפסול שהרי כשכרך החוליא וקשר הקשר לא הי' ד' חוטין שלמים אלא חוט אחד כפול לח' ולכן אפילו אם יפסוק אח"כ את ראשי החוטין אין מועיל כלום כיון שגוף הציצית כבר נעשו בפסול והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי כבר בפסול אבל אם פסק ראשי החוטין תיכף אחר שכרך חוליא אחת קודם שקשר אפילו קשר אחד אחר החוליא וכל שכן אם פסק אותם תיכף אחר הקשר הראשון קודם שהתחיל לכרוך את החוליא כשר כיון שלא נעשו עדיין כל הכשר ציצית הכתוב בתורה בפסול קודם שפסק ראשי החוטין אין לפוסלן משום תעשה ולא מן העשוי כבר בפסול ומכל מקום לכתחלה טוב לפסוק ראשי החוטין קודם שיתחוב את הציצית בנקב בכדי שלא יעשה שום עשייה מהציצית בפסול:

כד

טוב ליזהר שלא לחתוך הציצית בסכין על דרך שנאמר לא תניף עליהם ברזל וגו' אלא ינשכם בשיניו:

כה

כתוב בתורה גדילים תעשה לך יכול יעשנה כולו גדיל תלמוד לומר ועשו להם ציצית וציצית הם חוטין נפרדין כמו שנתבאר בסי' ח' הא כיצד שיהא גדיל יוצא מהכנף וציצית יוצא מהגדיל ואין לגדיל שיעור מן התורה לכן בין שכרך רוב אורך הציצית בין שלא כרך אלא חוליא אחת כשר ובלבד שיעשה בסוף הכריכה קשר משום דהכריכה אינה מתקיימת בלא קשר לאחריה ונמצא שאין כאן גדיל:

כו

אם כרך כל הציצית ולא הניח אפילו משהו ענף יוצא פסול שהרי נאמר ציצית:

כז

בזמן שהיה תכלת תקנו חכמים שלא לפחות מלכרוך ז' חוליות כנגד ז' רקיעים שהתכלת דומה לרקיע וכן תיקנו לעשות קשר בסוף כל חוליא וחוליא שיהא היכר בין חוליא לחוליא ועכשיו שאין לנו תכלת אין אנו צריכין לדקדק במנין החוליות ולא במנין הקשרים שבין החוליות ומכל מקום המנהג פשוט בכל

ישראל משנים קדמוניות לעשות ה' קשרים משום שנאמר וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה' וכל המצות הם תרי"ג וציצית בגימטריא ת"ר וח' חוטין וה' קשרים עולה תרי"ג:

כח

נהגו לעשות ד' אורים בין הה' קשרים ולכרוך בכל אור קצת כריכות כיצד לוקח ד' חוטין מצד אחד של הכנף וד' מצד השני וקושרם זה על [גבי] זה ב' פעמים כי האחד לא יתקיים ואינו חשוב קשר כלל ואח"כ יכרך בחוט הארוך סביב הז' חוטין קצת כריכות וחוזר וקושר ב' פעמים זה על גבי זה וחוזר וכורך וכן יעשה עד שישלים ה' קשרים כפולים וד' אורים בינתיים מלאים כריכות ואין שיעור למנין הכריכות שבכל אור אלא יעשה כמו שירצה:

כט

נוי ציצית שיהיה שלישי אורך החוטין דהיינו ד' גודלין גדיל וב' שלישי ענף ואפילו האריך הציצית יותר מי"ב גודלין צריך שיהיה שלישי האורך גדיל והקשרים והכריכות ביחד הם נקראים גדיל בכל מקום ובין הכל לא יהיה אלא שלישי אורך החוטין דהיינו ד' גודלין וברעיא מהימנא כתוב שיהיה בין קשר לקשר כמלא רוחב אגודל לבד מהקשרים:

ל

נוהגים לכרוך באור הראשון ז' כריכות ובשני ח' ובג' י"א וברביעי י"ג כריכות שעולים כולם למספר ל"ט כמנין הוי"ה אח"ד ולפי שנוי הוא לציצית שיהיה אורך כל חוליות בשוה לכן באור הראשון שהכריכות הם מועטים ירחיקם זו מזו ובאור השני יקרבתם זו לזו מעט ובשלישי יקרבתם יותר וברביעי יותר עד שיהיה מדה אחת לכולם:

לא

יש נוהגין לכרוך הכריכות שבכל אור חוליות חוליות דהיינו לאחר שכרך ג' כריכות הראשונות ירחיק מעט ויחזור ויכרוך ג' פעמים באותו אור עצמו ואח"כ יכרוך א' מאור הראשון ויצרף לזה ב' מאור השני וירחק מעט ויכרוך עוד ג' פעמים וכן יעשה עד כלות הל"ט כריכות בי"ג חוליות קטנות וכן היו עושין בזמן שהיה תכלת:

לב

כל השיעורים שביארנו במנין החוליות או הכריכות או הקשרים אינן אלא לכתחלה אבל בדיעבד שכבר גמר עשיית הציצית או בשעת הדחק כגון בערב שבת עם חשיכה שאין לו פנאי העמידו דבריהם על דין תורה ודי בחוליא א' ובקשר אחד ויכול לברך עליהם:

לג

יש נוהגין לקשור בסוף כל חוט מהח' חוטין קשר אחד שלא יתפרקו משזירתן ויש שאינן נוהגין כן מפני שאינם רוצים להוסיף על ה' קשרים מטעם שנתבאר למעלה ובפרט אם החוטין שזורין יפה דלא שכיח כלל שיתפרקו:

לד

כשתולה הציצית בבגד צריך לדקדק שיתלה בענין שיהיה הגדיל התלוי נוגע ומכה בכנף הבגד ולא יהיה תלוי כלפי קרקע שנאמר על כנפי בגדיהם ולכן ב' ציצית התחתונות יהיו תלויים לאורך הבגד דכשיעטף בו ויהיה אורך הטלית סביב רוחב גופו יהיו הציצית נוגעים ומכים על הקרן אבל אם היתה תלית הגדיל על רוחב הבגד אם כן כשיעטף את קומתו מראשו עד רגליו ברוחב הבגד יהיה הגדיל תלוי כלפי הקרקע ולא יהיה תולה ונוגע ומכה על הכנף ובב' ציצית העליונים פעמים צריך שיהיה הגדיל תלוי לאורך הבגד ולפעמים לרחבו והכל לפי עטיפתו רק יזהר שלא יהיה הגדיל תלוי כלפי הקרקע אלא נוגע ומכה על הקרן:

לה

י"א שאין לעשות הציצית בבגד כמו שאנו עושים אלא יעשה ב' נקבים בבגד ויטיל הציצית בנקב האחד ויוציאם דרך נקב הב' ואין הלכה כ"א אלו והבא להחמיר על עצמו ולעשות כדבריהם לא יעשה כן אלא בטלית קטן כדי שלא יהיה נראה לכל ומתחזי כיוהרא:

יב – דברים הפוסלים בציצית ובו ז' סעיפים:

א

אע"פ שכבר ביארנו שבשעת הטלת הציצית בבגד יהיה אורך כל חוט מהח' חוטין י"ב גודלין מכל מקום אם לאחר שהטיל הציצית נפסקו כל הח' חוטין ולא נשתייר מכל חוט וחוט מד' חוטין הארוכין אלא כדי לעשות בו עניבה על כל חוט וחוט משאר חוטין הפסוקין מד' חוטין הארוכים על כל אחד ואחד בפני עצמו דהיינו אם נפסקו כל הח' חוטין צריך להיות בחוט הנפסק מד' חוטין הארוכים ג' פעמים כדי עניבה על חוט אחד ואפילו אם לא נפסקו אלא ז' חוטין צריך להיות בחוט הנפסק מד' חוטין הארוכים ג' פעמים כדי עניבה על חוט [אחד] ואם יש בו כשיעור הזה כשר ויש אומרים שאפילו לא נשתייר בכל חוטים הפסוקים מד' חוטין הארוכים אלא כדי שיוכל לעשות מכל חוטין הפסוקים מד' חוטין הארוכים עניבה א' מכולם יחד כשר ויש להחמיר כסברא הראשונה:

ב

במה דברים אמורים שצריך להיות בחוטין הפסוקין כדי עניבה כשנפסקו ה' חוטין מהשמונה או יותר אבל אם לא נפסקו אלא ד' חוטין מהשמונה אע"פ שלא נשתייר מהם כלום אם כל הד' חוטין שנפסקו הם מצד אחד של הקשר ודקדק בעת הטלת הציצית בבגד לתת סימן בד' ראשי החוטין בענין שלעולם ד' [ראשים] הללו הם מונחים מצד אחד של הקשר והד' ראשים האחרים הם מונחים מצד השני של הקשר כשר משום שהרי נשתייר מכל חוט וחוט שנפסק הראש השני שיש בו אפילו יותר מכדי עניבה ולא עוד

אלא אפילו אם נפסקו כל הח' חוטיין וד' מהם נפסקו לגמרי וד' חוטיין אחרים שמצד הב' של הקשר לא נשתייר בהם אלא כדי עניבה כשר כיון שנשתייר מכל חוט מד' חוטיין הארוכים כדי עניבה אין צריך יותר.

במה דברים אמורים כשהיו כל החוטים הפסוקין מצד אחד של הקשר אבל אם היו מב' הצדדים אפילו לא נפסקו אלא ב' חוטיין מהשמונה אחד מצד זה ואחד מצד זה ולא נשתייר בהם כדי עניבה או אפילו אם היו הב' חוטיין הפסוקין מצד אחד של הקשר אלא שלא דקדק בעת עשיית הציצית שיהיו הד' ראשים מונחים ביחד לעולם מצד אחד של הקשר א"כ יש לחוש שמא אלו ב' חוטיין הפסוקים הם חוט א' מד' חוטיין הארוכים א"כ הרי נפסק חוט אחד מד' חוטיין הארוכים לגמרי ולא נשתייר ממנו כדי עניבה לכן הציצית פסולים מפני שחסר א' מהד' חוטיין הצריכים להיות בציצית מן התורה ואם אין בכל אחד מב' החוטיין מהשמונה הנפסקין לבדם כדי עניבה אבל אם נצרך מב' השוירים שנשתיירו בהם יהיה כדי עניבה אפ"ה יש לפסול אע"פ שמחוט הארוך שנפסק הרי נשתייר כדי עניבה מכל מקום כיון דבכל א' מראשי חוט זה שנפסק היוצא חוץ לקשר אין בהם כדי עניבה בכל אחד לבדו א"כ הרי הם כאילו לא היו כלל דכל פחות מכדי עניבה הרי הוא כמו שאינו וא"כ הרי הוא כאלו לא נשתייר כלום מן החוט הארוך:

ג

ויש אומרים שלעולם אין מכשירין אפילו אם נשתייר כדי עניבה אלא אם כן נשתיירו ב' חוטיין ארוכין שלמים דהיינו ד' ראשים שכל אחד יש בו י"ב גודלין מפני שזהו שיעור ומנין חוטי לבן בזמן שהיה תכלת ולכן אף עכשיו שאנו צריכים להשלים ב' חוטי לבן במקום ב' חוטי תכלת מכל מקום להשלמה זו די בחוטיין הפסוקים שיש בהם כדי עניבה כיון דבשעת הטלת ציצית לבגד היו כל החוטיין שלמים אבל ב' חוטיין שהם עיקר המצוה והיו צריכין להיות אף בזמן שהיה התכלת אלו החוטיין צריכים להיות לעולם בשלימות ואז מכשירים בשאר החוטיין אם נפסקו ונשתיירו כדי עניבה בכל אחד מב' החוטיין הארוכים הנפסקים לפיכך אם נפסקו ג' ראשים מהשמונה ראשים אפילו נשתייר בכל אחד מהם כדי עניבה פסול לפי שיש לחוש שמא אין ב' ראשים שנפסקו יוצאים מחוט א' ארוך אלא כל אחד ואחד מהם בפני עצמו הוא יוצא מחוט אחד ארוך וא"כ הרי לא נשתיירו ב' חוטיין ארוכין שלמים.

אבל אם לא נפסקו אלא ב' ראשים אם נשתייר באחד מהם כדי שיוכל לעשות עניבה קטנה אפילו אינו יכול להכניס תוך העניבה חוטיין אחרים אלא אותו החוט לבדו שבו עושה העניבה כשר שהרי אפילו אם אלו הב' חוטיין שנפסקו הם יוצאין מחוט אחד ארוך אעפ"כ לא נפסק חוט הארוך לגמרי שהרי נשתייר בו כדי עניבה אבל אם לא נשתייר בשום א' מהב' ראשים שנפסקו כדי עניבה קטנה אם אלו ב' ראשים אינם יוצאים מצד אחד של הקשר אלא אחד מהם מצד זה ואחד מהם מצד זה או אפילו אם שניהם יוצאים מצד זה אלא שלא דקדק בעת עשיית הציצית שיהיה ד' ראשים מונחים תמיד ביחד מצד אחד של הקשר פסול לפי שיש לחוש שמא אלו ב' הראשים אינן יוצאין משני חוטיין ארוכים אלא שניהם יוצאים מחוט אחד ארוך וא"כ הרי נפסק חוט אחד מן הד' ארוכים ולא נשתייר ממנו אפילו כדי עניבה ואין כאן אלא ג' חוטיין ארוכים ואין ציצית פחות מד' חוטיין כמ"ש בס"י י"א. אבל אם אלו ב' הראשים יוצאים מצד אחד של הקשר ובעת עשיית הציצית דקדק לתת סימן בד' ראשים בענין שלעולם ד' ראשים הללו הם מונחים תמיד ביחד בצד אחד של הקשר אפילו נפסקו ב' הראשים לגמרי ולא נשתייר בשום אחד מהם כדי עניבה כשר משום דבודאי אלו הב' ראשים הם יוצאים מב' חוטיין ארוכים וא"כ הרי נשתייר בכל אחד מב' חוטיין ארוכים יותר מכדי עניבה דהיינו הראש השני השלם:

ד

מנהג העולם להחמיר כסברא האחרונה אבל בשעת הדחק כגון במקום שאין ציצית מצויים לתקן יש לסמוך על סברא הראשונה כי כן עיקר:

ה

כל מקום שצריך כדי עניבה ומחמת שהחוטין עבים אין יכול לענבן ואלו היו בינונים היה בהם כדי עניבה כשר כיון דאלו לא היו עבים כל כך היו כשרים מחמת שאז היה בהם כדי עניבה כ"ש שאין לפסלם עכשיו כשהם ג"כ עבים וניכרים יותר:

ו

כל מקום שצריך להשתייר כדי עניבה יש אומרים שצריך להשתייר כל הגדיל שלם ומן הענף ישתייר כדי עניבה וי"א שאפילו אם נפסקו במקום שהם כרוכים בגדיל ולא נשתייר בהם ממקום שנפסקו עד מקום שיוצאים מן הכנף דהיינו התחלת הגדיל אלא כדי עניבה כשר ולסברא הראשונה שבראש סעיף ב' אפילו נפסקו כל החוטין הכרוכין בגדיל ולא נשתייר מהם אלא כדי עניבה כשר ומכל מקום באותו מקצת גדיל שנשתייר יתיר ממנו קצת כריכות כדי שיהיה בו ג"כ ענף מעט כגון אם נשתייר מן הגדיל ג' חוליות יתיר ממנו ב' חוליות ויניח חוליא אחת כדי שיהיה שלישי גדיל ושני שלישי ענף ומנהג העולם להחמיר להצריך כדי עניבה מן הענף היוצא מן הגדיל כסברא הראשונה שבסעיף זה אבל אם אי אפשר בענין אחר כגון במקום שאין ציצית מצויים יש לסמוך על סברא האחרונה ומכל מקום לא יברך על ציצית אלו דספק ברכה להקל וגם לא יצא בהם בשבת לרשות הרבים:

ז

כל חוט מח' חוטין שנתפרק משזירתו לאחר שכבר הטיל את הציצית בבגד בין שנתפרק כל אורך החוט ונעשה ב' חוטין בין שלא נתפרק אלא מקצת החוט ומקצתו עומד עדיין בשזירתו כיון שהציצית פסולים אם אינם שזורים לכן אנו רואים אותו החוט או מקצתו שנתפרק משזירתו כאלו היה אותו החוט או מקצתו נפסק לגמרי מן הציצית ודינו כדן נפסקו מקצת החוטין שנתבאר לעיל אלא שבכאן יש להקל יותר ויש לנהוג כסברא הראשונה דלעיל סעיף ב' שאפילו אם לא נשתייר שזור מכל אחד ואחד מד' חוטין הארוכים אלא כדי עניבה כשר מפני שיש מי שאומר שחוטי הציצית א"צ שזירה כלל לכן יש להקל כאן יותר משאלו היו פסוקים ממש:

יג – דיני ציצית בשבת. ובו ט' סעיפים:

א

ארבעת הציצית מצוה אחת הן ולפיכך הן מעכבות זו את זו שכל זמן שאין בטלית כל הד' ציצית אינה מצויצית כהלכתה והיוצא בה בשבת לרשות הרבים חייב חטאת לפי שהציצית התלוים בה אין בהם מצוה והרי הם כמשאוי ואע"פ שהן מחוברין לטלית אינן בטלים לגבי הטלית מפני שהם חשובים בעיניו ודעתו עליהם עד שישלם כל הד' ציצית ואפילו נפסלו כל הד' ציצית ע"י פסיקת החוטין שלא נשתייר בהם כדי

עניבה אעפ"כ אותן החוטין שנשתיירו שלמים שלא נפסקו עדיין הם חשובים בעיניו ודעתו להוסיף עליהם עוד חוטין אחרים ולכן אע"פ שמחוברים לטלית אינן בטלים לגבי הטלית והרי הם כמשאוי כיון שעכשיו הם פסולים אינן לא מנוי הטלית ולא מתשמישי הטלית שהרי אין לטלית צורך בהם כלל אבל אם נפסקו כל החוטין שבכל הד' ציצית ולא נשאר בהם אפילו חוט אחד ארוך שיהיה שלם וקצת מהם נפסקו ולא נשתיירו בהם כדי עניבה בענין שכל הציצית הם פסולים ואין להם תקנה אלא הוא צריך לעשות ציצית אחרים תחתיהם לפיכך אין אלו חוטין הפסוקים חשובין בעיניו לכלום לכן בטלין הן לגבי הטלית ולפיכך מותר לצאת בהם אפילו לרשות הרבים אם היא טלית [שאולה] שאינה חייבת בציצית דאם לא כן הרי אסור להתלבש בטלית שיש בו ד' כנפות בלא ציצית כמ"ש סי' ח:

ב

טלית שהיא מצוייצת כהלכתה מותר לצאת בה לרשות הרבים אפילו בזמן הזה שאין לנו תכלת בין הטלית קטן בין הטלית גדול בין ביום בין בלילה ואע"פ שלילה לאו זמן ציצית הוא מפני שהציצית הכשרים הם מנוי הבגד ותכשיטיו כמו האימרא וכיוצא בה לפיכך אין זה כמשאוי רק יזהר שלא תהא הטלית מונחת לו על כתפו שלא כדרך לבישתה בחול כמ"ש סי' ש"א סעיף ל[ה] עיין שם:

ג

אין צריך לבדוק את הציצית כשהוא יוצא לרשות הרבים אם כבר בדקום באותו היום מפני שמעמידין אותן בחזקתן כמו שנתבאר בסימן ח עיין שם:

ד

אם נודע לו בשבת כשהוא עומד ברשות הרבים שהטלית שעליו הוא פסול מן התורה צריך לפשטו בין טלית קטן בין טלית גדול ואפילו ישאר עומד ערום בשוק שאין כבוד הבריות דוחה את לא תעשה שבתורה שנאמר אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' (ועיין בי"ד סי' ש"ג והוא הדין כאן) אבל אם היה בחול אם הוא טלית קטן א"צ לפשטו ואע"פ שהוא מבטל מצות עשה של תורה במה שהוא לבוש ד' כנפות בלא ציצית מכל מקום כיון שהוא אינו עושה מעשה בידים אלא העשה היא נדחית ממילא גדול כבוד הבריות ודוחה את איסור של תורה בשב ואל תעשה ומכל מקום צריך למהר ולילך לביתו להפשיטו מעליו אפילו הוא עוסק בדבר מצוה כגון שהוא בבית הכנסת או בבית המדרש כיון שהוא איסור של תורה אבל בטלית גדול שלנו כיון שאין לובשין אותו לשם מלבוש אלא לשם מצוה א"כ אין גנאי בהפשטתו ולכן צריך לפשטו אפילו בשוק:

ה

ההולך לבית הכנסת ומצא שנפסלה טליתו אע"פ שמתבייש להתפלל בלא טלית אסור לו להתלבש בטליתו אפילו בלא ברכה כיון שאין כאן גנאי גדול לישיב בלא טלית אין דוח[ין] עשה של תורה מפני גנאי קטן:

ו

במה דברים אמורים בחול כיון שהוא יכול להטיל ציצית בטליתו אם כן כשלוּבוּשו עובר על קום ועשה אבל בשבת כיון שאי[נו] יכול להטיל ציצית מחמת איסור שבת אין איסור מן התורה ללוּבוּש טלית בלא ציצית שהרי לא אמרה תורה לא תלבש בגד בלא ציצית אלא לאחר שילבוּשו מצות עשה להטיל בו ציצית וכיון שאינו יכול להטיל אינו עובר אלא דמכל מקום מדרבנן אסור ללוּבוּש כיון שסופו לבטל מצות עשה וחכמים לא העמידו דבריהם במקום כבוד הבריות אפילו אין שם אלא גנאי קטן לכן אם הוא מתבייש [להתפלל] בלא טלית יכול ללוּבוּשו בלא ברכה:

ז

במה דברים אמורים כשלא ידע קודם שבת שנפסלה טליתו אבל אם ידע בו קודם שבת אסור ללוּבוּש בשבת דהיה לו לתקן מאתמול:

ח

אם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שאין איסורו אלא מדרבנן שהטלית שעליו פסול א"צ לפשוטו דלא העמידו דבריהם במקום כבוד הבריות ואפילו בטליתות שלנו שאינם אלא לשם מצוה ואינם גנאי בהפשטתן מכל מקום כיון שאין כאן אלא איסור מדרבנן כמו שביארנו דמן התורה מותר להתלבש בטלית בלא ציצית בשבת וכיון שלא גזרו להפשיט את הטלית בכרמלית לא רצו לחלק בין טלית לטלית ואינו צריך לפשוט מעליו שום בגד בכרמלית:

ט

הרואה בחבירו שנפסלו לו ציציותיו אם הוא במקום שיצטרך לפשוט מעליו לא יאמר לו עד שיבא לביתו דמשום כבוד הבריות לא יפרישונו מאיסור שוגג ומכל מקום צריך הוא לקרוא לו שיבא לביתו במהרה ושם יאמר לו שיפשיטנו מעליו (א) וה"ה אם הוא במקום שאין צריך לפשוט מעליו רק בענין שצריך למהר ולילך לביתו לפשוט מעליו ועל דרך שנתבאר למעלה צריך הרואה לומר לו שילך לביתו במהרה ושם יפשיטנו מעליו:

יד – דיני ציצית שעשאן נכרי ונשים וטלית שאולה ובו טו סעיפים:

א

נכרי שהטיל ציצית בבגד פסול שנאמר דבר אל בני ישראל ועשו להם ציצית וגו' בני ישראל יעשו ציצית על הכנף ולא נכרי:

ב

האשה כשרה להטיל ציצית בבגד מפני שהיא בכלל בני ישראל ויש מדמין ציצית לתפילין כמו שהנשים פסולות לכתוב [תפילין] מפני שאינ[ן] חייב[ות] בהנחתן כמ"ש בס' ל"ט כך הם פסולות להטיל ציצית בבגד מפני שאינן חייב[ות] במצות ציצית. ולפי דבריהם אף קטן פסול להטיל ציצית בבגד (א) ואפילו אם הגדול

עומד על גביו ואומר לו שיעשה לשם מצות ציצית אבל הטווייה והשזירה כשר בנשים וקטנים אפילו לכתחלה לדברי הכל והלכה כסברא הראשונה ומכל מקום טוב ליזהר לכתחלה כסברא האחרונה:

ג

אם הטיל ישראל ציצית בבגד שלא בכוונה פירוש שלא נתכוין לשם מצות ציצית יש מי שאומר דכשרים הם מפני שאם אי אתה אומר כן למה הוצרך הכתוב לפסול את הנכרי שלא יטיל ציצית בבגד שהרי נכרי אינו מתכוין לשם מצות ציצית אבל יש אומרים שאם הטיל ישראל ציצית בבגד בלא כוונה פסולים (ב) ולא הוצרך הכתוב לפסול את הנכרי אלא אם ישראל עומד על גביו ומסייע עמו ואומר לו שיעשה לשם ציצית אפ"ה פסולים וכן הלכה. ומכל מקום בשעת הדחק [כגון] שאין לו טלית אחרת מצוייצת (כהלכתה) וגם אי אפשר לו להתיר הציצית ולחזור ולהטיל בטלית בכוונה כגון שהוא שבת יש לסמוך על סברא הראשונה וילבש טלית זו אבל לא יברך עליה דברכות אינן מעכבות:

ד

השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת פטור מלהטיל בה ציצית כל שלשים יום שנאמר כסותך שלך אבל לא של אחרים אבל לאחר שלשים חייב להטיל בה ציצית מדרבנן מפני שנראה כשלו ואלו שלשים יום צריכים להיות רצופים אבל אם החזירה להבעלים תוך ל' יום וחזר ושאלה ממנו אינו מצטרף אלא מונה הלמ"ד יום משאלה השניה:

ה

אם רוצה להטיל בה ציצית תוך שלשים יום ולברך עליו הרשות בידו ואינה ברכה לבטלה ואע"פ שהוא פטור מן הדבר יכול לומר וצונו להתעטף כמו שהנשים מברכין על כל המצות שהן פטורות מהם מטעם שיתבאר בסי' י"ז ע"ש:

ו

השואל מחבירו טלית מצוייצת חייב לברך עליו מיד משום דאדעתא דהכי השאילו לו שיברך עליו וכיון שאי אפשר שיברך ברכה המחוייבת על טלית שאולה אנן סהדי דנתכוין המשאיל בלשון המועיל ואם אי אפשר לו לברך עליו אלא א"כ היא שלו הרי היא שלו במתנה על מנת להחזיר:

ז

במה דברים אמורים בטלית המיוחדת למצות ציצית כגון טלית גדול או מה שקורין ארבע כנפות דבזה ודאי לא מקנה לו אלא כדי לעשות המצוה ולברך עליו ולכן הוי כאלו נתנה לו במתנה על מנת להחזיר אבל המשאיל לחבירו מלבוש של ד' כנפות שאדם לובש אותו דרך מלבוש בעלמא ולא לשם מצות ציצית אלא שמטיל בו ציצית מפני שיש בו ד' כנפות אין השואל צריך לברך עליו משום דאין לנו בירור שהשאילו לשם מצוה שנאמר דהוה כאלו נתנה לו במתנה על מנת להחזיר דשמא למלבוש בעלמא השאילו אבל אם ירצה לברך הרשות בידו כמו שנתבאר לעיל:

ח

השואל מחבירו טלית מצוייצת (ג) כדי לעלות לדוכן או לעלות לקרות בספר תורה או לירד לפני התיבה אם המשאיל יודע שהשואל לובשו לשם מצות ציצית א"כ אדעתא דהכי השאילו שיברך עליו והוי כאלו נתנה לו במתנה על מנת להחזיר ולכן מברך עליו השואל ברכה מחוייבת כאלו היתה שלו ממש אבל אם אין בדעת המשאיל שהשואל לובשה לשם מצות ציצית רק שהוא סובר שאינו לובשו אלא מפני כבוד הציבור א"כ אין עלינו לומר דהוי כאלו נתן לו במתנה על מנת להחזיר ולכן אין צריך השואל לברך עליה ברכה מחוייבת רק אם ירצה לברך הרשות בידו כמו שנתבאר לעיל:

ט

מותר להתעטף בטלית של חבירו שלא מדעתו ואינו כשואל שלא מדעת דנקרא גזלן כיון דליכא הכא חשש כילוי קרנא שאינו מתעטף בה אלא לפי שעה ומחזירה לו אחר כך וניחא ליה לאינש שיעשה מצוה בממונו במקום שאין שם חסרון כיס אלא דאם מצא הטלית מקופלת צריך הוא גם כן לקפלה לאחר שיסירנה מעליו דאם לא יקפלנה יקפיד בעל הטלית והוה שואל שלא מדעת דנקרא גזלן ואין צריך לקפלה כסדר [קיפולו] הראשון דוקא אלא אפילו אם מקפל בענין אחר די בכך ובשבת אין צריך לקפלו כלל ועיין סימן ש"ב:

י

לא התירו להתעטף בטלית של חבירו שלא מדעתו אלא באקראי בעלמא אבל בקביעות אסור שמא יקפיד בעל הטלית ואפילו באקראי לא התירו להתעטף אלא במקום שהניחו בעלים אבל לא יוציאנה מאותו מקום למקום אחר כגון מבית הכנסת לביתו או מבית בעלים לבית הכנסת ואפילו יחזור ויניחנה במקום שנטלה משם אסור דלא ניחא ליה לאינש שיטלטלו חפציו במקום שאין מיוחדים לו:

יא

כשמתעטף בטליתו של חבירו שלא מדעתו אין צריך לברך עליו שהרי כאן לא שייך לומר דהוה כאלו נתן לו במתנה על מנת להחזיר כיון שאין בעל הטלית יודע מאומה אבל אם ירצה לברך הרשות בידו כמו שנתבאר לעיל סעיף ו' ח' ט' עיין שם:

יב

וכן מותר להתלבש באקראי בעלמא בתפילין של חבירו שלא מדעתו וצריך לברך עליהם מפני שהתפילין חובת הגוף הם ואין צריך שיהיו התפילין שלו דוקא רק יזהר לקפלים אם מצאן מקופלים ושלא יוציאן ממקום שהונחו שם שמא יקפיד עליו בעל התפילין והוה מצוה הבאה בעבירה:

יג

ספרים של חבירו אסור ללמוד בהן שלא מדעתו אפילו באקראי בעלמא משום דבעל הספרים חושש שמא יקרא בהן הרבה עד שיקרעו מרוב משמושם ובשביל כך לא ניחא ליה שילמוד בהם כלום (ואם הפקיד ספרים אצל תלמיד חכם עיין בחו"מ ס' רצ"ב סעיף כ' עיין שם):

יד

כשם שטלית שאולה אינה בתורת חיוב ציצית כך ציצית שאולין אינן ציצית כלל ואינן פוטרין את הבגד שנאמר ועשו להם משלהם ואינן נקראין שאולין אלא אם כן התנה עמו המשאיל שיחזיר לו אותן החוטין בעצמן ששאלם ממנו אבל אם אינו צריך להחזיר לו אותן החוטין בעצמן אין זה נקרא שאלה אלא הלוואה והרי הם כשלו ממש ולכן מותר להטיל אותם בבגד אפילו לכתחלה ואפילו אם התנה עם המשאיל שיחזיר לו אותן החוטין עצמן אפ"ה אינן פסולין אלא אם כן אין המשאיל יודע שהוא שואל אותם ממנו לשם ציצית רק שהוא סובר שרוצה לעשות בהם מלאכה אחרת אבל אם המשאיל יודע שהשואל רוצה להטיל החוטין בבגד לשם ציצית ואדעתא דהכי השאילם לו מותר השואל להטילם בבגד ואפילו לכתחילה דהוה כאלו נתנה לו במתנה על מנת להחזיר וכמ"ש לעיל גבי טלית שאולה בסעיף ז':

טז

טלית של שותפין חייבת בציצית שנאמר על כנפי בגדיהם וגו' לשון רבים לרבות של שותפין:

טז – אם להתיר הציצית מבגד לבגד ודין נקדע הטלית ובו טז סעיפים:

א

מותר להתיר ציצית מבגד זה וליתנם בבגד אחר ואין בזה משום ביזוי מצוה לבגד שמתירין ממנו כיון שעושין מיד בבגד אחר:

ב

ואם נפסק חוט אחד מהח' חוטין אע"פ שנשתייר בו כדי עניבה אסור לכתחלה לעשותו בבגד אחר דקודם עשיית החוטין בבגד צריך להיות כל חוט מהח' חוטין ארוך י"ב גודלין כמו שנתבאר בס"י"א:

ג

ואם ירצה לקשור בחוט שנפסק עוד חוט אחר כדי להשלימה לי"ב גודלין הרשות בידו ויכול לעשותה בבגד אחר אפילו לכתחלה משום דהקשירה חשובה חיבור גמור כאלו הן חוט אחד ממש:

ד

במה דברים אמורים שהקשירה מועלת לעשותן חוט אחד כשנקשרו קודם עשיית החוטין בבגד אבל אם לאחר שהטיל החוטין בבגד נפסק חוט אחד מד' חוטין הארוכין ולא נשתייר בו כדי עניבה בענין שהציצית פסולה אין מועיל לו לתקנו ע"י שיקשור בו עוד חוט כיון שכבר נפסלה הציצית אין מועיל לו להקשירה אלא א"כ עושה מעשה בעיקר עשיית הציצית בבגד דהיינו שיתיר הציצית הפסולה מן הבגד ויקשור את החוט ויחזור ויטילה בבגד בכשרות אבל אם אינו עושה מעשה בעיקר עשיית הציצית בבגד אין קשירת החוט מועלת כלום שהרי אמרה תורה גדילים תעשה ולא מן העשוי כבר בפסול כמו שנתבאר בסימן יו"ד עיין שם:

ה

אסור להתיר ציצית מבגד אם אין בדעתו להטילן בבגד אחר מפני שהוא מבטל בחנם מצות בגד זה שמתיר אותם ממנה אבל אם אינו מבטל מצותה כגון שהוא רוצה לעשות מהבגד בגד אחר שלא יהיה לה ד' כנפות או שהוא רוצה למכרה לנכרי מותר להתיר הציצית ממנו כיון שאז אין הבגד בר חיובא אינו מבטל שום מצוה ממנו בהתרת הציצית (ולכן מותר להתיר הציצית מטלית של מתים) (ועיין ביו"ד סי' שנ"א) וכ"ש אם הוא מתיר הציצית ממנו כדי לעשות בו ציצית אחרים יותר יפים או מפני שנפסק אחד מהראשים והוא רוצה להטיל בו ציצית אחרים שלמים אע"פ שהציצית הראשונים כשרים מכל מקום רשאי להתירם ולהטיל ציצית אחרים תחתיהם:

ו

אין יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם ציצית התלויים בה ולתפרה בבגד אחר ואפילו אינו נוטל כנף הבגד לבדו אלא חותך חתיכת בגד גדולה סביב הכנף ותופרה עם הכנף שבה שהציצית תלויה בו בבגד אחר שיש בו ג' כנפות אסור לעשות כן ואם עשה כן הרי הציצית הזאת שהובאה מבגד אחר פסולים שנאמר ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם שבשעת עשיית הציצית על כנף צריך שיהיה הכנף מחובר לעיקר הבגד ואז פוטרין הציצית את הבגד אבל זו הציצית שהובאה מבגד אחר כיון שבשעת עשייתה בהכנף לא היה הכנף מחובר להבגד זה לכן אינה פוטרת את הבגד הזה עד שיתיר אותה מן הכנף ויחזור ויטילנה בו לאחור שיהיה הכנף מחובר לבגד זה:

ז

במה דברים אמורים כשאין בחתיכה ההיא שמביא מבגד אחר שיעור טלית שחייבת בציצית שיתבאר בס"ט ט"ז אבל אם יש בה שיעור טלית שחייבת בציצית אין צריך להתיר הציצית ממנה (א) כשיתפרנו בבגד אחר שיש בו כבר ג' ציצית תלויים שהרי בשעת עשיית הציצית היה הכנף מחובר לעיקר הבגד דהיינו לחתיכה זו כיון שיש בה שיעור טלית אז היא נקראת עיקר הבגד ואין צריך לומר שאם אינו רוצה לתפור החתיכה ההיא שיש בה שיעור טלית בבגד אחר אלא רוצה להתעטף בה לבדה שא"צ להתיר ממנה הציצית הראשונה אלא מטיל בה עוד ג' ציצית ומתעטף בה:

ח

טלית מצוייצת כהלכתה שחלקוה לב' חלקים ובכל חלק יש בו שיעור טלית שחייבת בציצית ונשאר לכל חלק ציצית א' או ב' ונמלך לחזור ולתפרם כבראשונה א"צ להתיר הציצית ולחזור ולהטילם כשיתפרם שהרי לא נפסלו הציצית במה שחלקו הטלית לשתיים כיון שהציצית נשארו תלויין בחתיכת בגד שיש בו שיעור טלית ויש בה ד' כנפות לכן עדיין שם ציצית כשרים עליהם אלא שנתפרדו הציצית זו מזו ואין הפרדה זו פוסלתן שהרי כל הציצית שבעולם מטילין אותן בבגד זו אחר זו:

ט

במה דברים אמורים שבכל חלק וחלק לבדו יש בו שיעור טלית שחייבת בציצית אבל אם בחלק אחד ממנה אין בו שיעור טלית אזי כשירצה לחזור ולתפרם צריך להתיר הציצית מהחלק שאין בו שיעור טלית

ולחזור ולהטיל אחר שיתפרם שהרי הציצית הזאת כבר נפסלה בעת שנחלקה הטלית לשתיים מפני שהיתה תלויה בחתיכה שאין בה שיעור טלית והיא פטורה מן הציצית לגמרי וכיון שכבר נפסלה הציצית שוב אינה מתכשרת ממילא ע"י מה שיתפור את ב' החלקים זה אל זה כיון שאינו עושה מעשה בגוף הציצית [ו] התורה אמרה גדילים תעשה ולא מן העשוי כבר בפיסול:

י

במה דברים אמורים כשחתך את הטלית לב' חלקים מופרדים או שנקרע לב' חלקים מופרדים אבל אם לא נתפרדו [החלקים] לגמרי אלא הם מחוברים זה לזה מעט אם יש בחיבור ההוא כרוחב ג' גודלין הרי הם כאלו הם מחוברים לגמרי ולא נחלקו כלל ולכן כשרוצה לחזור ולתפרם אין צריך להתיר הציצית אפילו מן החלק שאין בו שיעור טלית אבל אם אין בחיבור ההוא רוחב ג' גודלין הרי הם חשובין כנפרדים לגמרי ולכן כשיתפרם צריך להתיר הציצית מהחלק שאין בו שיעור טלית ויחזור ויטילה לאחר התפירה:

יא

אבל יש אומרים שהציצית לא נפסלה כלל בשביל שהיא תלויה בחתיכת בגד שאין בה שיעור טלית כיון שהיא תלויה בכנף כדרך כל הציצית התלויות בכנף ולכן אם יש בקרן של חתיכה ההיא שנחתכה או נקרעה מן הטלית ג' גודלין על ג' גודלין שזה שיעור הראוי להיות נקרא כנף הרי הציצית התלויה באותה החתיכה עומדת בכשרותה ולא נפסלה כלל ולכן א"צ להתירה מן החתיכה ולחזור ולהטילה אחר שיתפרנה אבל אם אין בקרן של אותה החתיכה מקום שהציצית תלויה בו ג' גודלין על ג' גודלין אפילו לא נפרדה החתיכה לגמרי מן הטלית אלא עדיין נשארת מחוברת להטלית אם אין באורך מקום חיבורה כרוחב ג' גודלין הרי היא כמפורדת לגמרי מן הטלית ונפסלה הציצית התלויה בה מפני שהיא תלויה בדבר שאין נקרא כנף כלל ולכן כשירצה לתפור החתיכה עם הטלית צריך להתיר הציצית הפסולה התלויה בה ולחזור ולהטילה בה או שיעשה בה ציצית חדשה (ב) ולענין הלכה יש להחמיר כסברא הראשונה היכי דאפשר אבל אם אי אפשר בענין אחר כגון שאותה הציצית שנפסלה נפסק בה אחד מהחוטין ונשתייר בה כדי עניבה שאע"פ שהיא כשרה מכל מקום אי אפשר להתירה מן הבגד ולחזור ולהטילה כמ"ש בראש הסי' וציצית אחרים אינן מצויין כלל יש לסמוך על סברא האחרונה:

יב

אם נחתך או נקרע הכנף ונפרד לגמרי מן הטלית ואין בו במקום שהציצית תלויה בו ג' גודלין על ג' גודלין שיעור הראוי להיות נקרא בגד יש אומרים שאותו הכנף נפסל מלהטיל בה ציצית אפילו אם ירצה להתיר אותה הציצית התלויה בו ולהטיל בו ציצית אחרת חדשה אחר התפירה משום דאותו הכנף כיון שאין עליו שם בגד שהרי אין בו ג' על ג' גודלין לכן אין התפירה מועלת לו לחברו עם הטלית ואע"פ שהוא מחובר בו הרי הוא נחשב כמפורד ממנו ואינו נחשב בכלל הטלית והציצית התלויה בו אינה פוטרת את הטלית אפילו הטיל בו את הציצית לאחר שתפרו עם הטלית שהרי אין הציצית תלויה בטלית כלל והרי הכנף הזה נחשב לאחר התפירה כמו הגדיל (שקורין לייסט) שכתוב בסי' יא שאין מטילין בו ציצית מפני שאינו נחשב מכלל הטלית ואע"פ"כ הוא עולה לשיעור ג' גודלין ולשיעור מלא קשר אגודל עיין שם ואע"פ שיש חולקין על סברא זו מכל מקום במקום שאפשר יש להחמיר:

יג

במה דברים אמורים שנפרד הכנף לגמרי מן הטלית אבל אם לא נפרד ממנו לגמרי אע"פ שאין באורך מקום חיבורם ג' גודלין מכל מקום כיון שנשאר מחובר מעט מועלת לו התפירה שיתפרנו בטלית שיהיה נחשב על ידי כן בכלל הטלית ולכן הציצית שיטיל בו אחר התפירה פוטרת הטלית הזה לדברי הכל:

יד

ונוהגין לתפור חתיכת בגד בכנפי הטלית משום דרוב בגדים אפילו חדשים יש בהן תפירה תוך ג' אגודלין לשפת הבגד ולסברא הראשונה שנתבאר בסמוך אין להיות שום חתיכת בגד תפורה תוך ג' גודלין לשפת הבגד במקום הטלית הציצית לכן נותנין במקום הטלית הציצית חתיכת בגד של ג' גודלין על ג' גודלין שאין בה שום תפירה כדי שיהיה הציצית תלויה על מקום הראוי להיות כנף ואפילו אם החתיכה ההיא שנותנין בכנפות הטלית היא של עור אין בכך כלום שהרי הטלית של בגד וכנפיה של עור חייבת בציצית כמ"ש סי' יו"ד:

טו

אם נקרע כנף הטלית מהנקב שהציצית תלויה בו ולמטה עד שפת הטלית אם קדמה הטלית ציצית בכנף להקרע שאותה הציצית היתה שם בשעת הקרע כשרה אע"פ שאין שם שיעור מלא קשר אגודל מפני ששיעור זה לא נאמר אלא בשעת עשיית הציצית בבגד כמו שכתוב סי' יא ואם נקרע ונשתייר כל שהוא ותפרה ואח"כ הטיל בו ציצית כשרה אע"פ שאין שם הרחקת שיעור מלא קשר אגודל לבד ממקום התפור מפני שהתפירה חשובה חיבור לענין שיהיה מקום התפור נחשב כשלם לגמרי אפילו לפי הסברא הראשונה שנתבאר בסמוך כיון שנשתייר כל שהוא שלא נקרע:

טז

אם נקרע הכנף במקום הראוי להטיל בו ציצית דהיינו תוך ג' גודלין לשפת הכנף ולמעלה ממלא קשר אגודל משפת הכנף יש אומרים שאפילו אין שם אלא קרע משהו לא יתפרנו בחוט הראוי לציצית כגון אם הטלית של פשתן לא יתפור את הקרע בחוטי פשתן רק בחוטי משי או שאר מינים ואם הטלית של משי לא יתפרנו בחוטי משי ואם הטלית של צמר לא יתפרנו בשל צמר אלא בשל משי או בשאר מינים ואיסור זה הוא גזירת חכמים שמא ישתייר מחוט התפירה ויניחנו שם בכנף לשם ציצית ויוסיף עליו ז' חוטין דהיינו ג' חוטין ארוכין וכפול כל א' לב' וחוט א' קצר יקשרנו בראש החוט שנשתייר מהתפירה וחוט זה הוא פסול מפני שלא נטווה לשם ציצית ולפי סברא זו אפילו אין שום קרע בכנף רק שתופר סביב הנקב שהציצית תלויה בו כדי שלא יתרחב הנקב וכן התופר חתיכת בגד בכנפי הטלית אם הוא תופר בחוט שראוי לעשות ממנו ציצית לזו הטלית צריך ליזהר שלא תהא שום תפירה תוך ג' גודלין לשפת הכנף ולמעלה ממלא קשר אגודל משפת הכנף מטעם שנתבאר אע"פ שיש חולקים על סברא זו מכל מקום יש להחמיר במקום שאפשר ואפילו לסברא זו אין איסור אלא א"כ תופר בחוט לבן אבל בחוט צבוע אין לחוש שמא יצרפנו לשאר חוטי הציצית דעכשיו אין נוהגין כלל לעשות ציצית צבועים:

טז – שיעור טלית ובו ב' סעיפים:

א

שיעור טלית שחייבת בציצית שיערו חכמים אם היא גדולה כל כך שקטן שהגיע לכלל חינוך מצות ציצית דהיינו שהוא בן ט' שנים שאז הוא מתהלך לבדו בשוק וטליתו עליו וא"צ לשמור טליתו שלא יאבד ממנו ואם הוא מתכסה בה ראשו ורוב אורך גופו ורוב רחבו וגדול בן י"ג שנים הלובשה אינו מתבייש לצאת בה באקראי לשוק היא נקראת כסות וחייבת בציצית ואסור להתלבש בה בלא ציצית אפילו בביתו ואם אין הקטן בן ט' שנים מתכסה בה ראשו ורובו אע"פ שהגדול בן י"ג שנים יוצא בה באקראי לשוק בטלה דעתו אצל כל אדם מפני שאינה נקראת כסות כלל ולכן היא פטורה מן הציצית וי"א שאם הקטן בן ט' מתכסה בה ראשו ורובו אע"פ שאין גדול בן י"ג שנים יוצא בה באקראי לשוק היא נקראת כסות וחייבת בציצית והלכה כסברא הראשונה לכן צריך [ליזהר] שלא לעשות טלית קטן פחות מזה השיעור שנתבאר לפי הסברא הראשונה ואם רוצה להתלבש בטלית שהיא פחותה מזה השיעור יטיל בה ציצית כדי לחוש לסברא האחרונה אבל לא יברך עליה:

ב

יזהרו לעשות בטליתות קטנים הכתפים רחבים דהיינו החתיכות המוטלות על הכתף כי היכי דלא ליתי אורא דהאי גיסא ואורא דהאי גיסא ולבטל ליה:

יז – מי הם החייבים בציצית ובו ד' סעיפים:

א

נשים ועבדים פטורים מציצית אפילו מתלבשים בטלית שיש בה ד' כנפות א"צ להטיל בה ציצית מפני שמצות ציצית היא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי כסות לילה פטורה מן הציצית וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים ועבדים פטורים ממנה שנאמר בתפילין למען תהיה תורת ה' בפין הוקשה כל התורה כולה לתפילין מה תפילין שהיא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי שבת ויום טוב אינן זמן תפילין ונשים ועבדים פטורים מהם מטעם שיתבאר בס"ל ל"ח אף כל מצות עשה שהזמן גרמא נשים ועבדים פטורים מהם חוץ ממצות פרטיות שיתבאר בעז"ה:

ב

טומטום (שהוא אטום לגמרי ולא נודע אם הוא זכר או נקבה) ואנדרוגינוס (שיש לו זכרות ונקבות) חייבים בציצית מספק שמא הם זכרים אבל אין צריכין לברך דספק ברכות להקל:

ג

ומכל מקום אפילו נקבות וודאים וכן עבדים אם ירצו להתעטף בציצית ולברך הרשות בידן כמו שנוהגין בשאר מצות עשה שהזמן גרמא ויכולין לומר וצונו להתעטף בציצית אע"פ שהן אינן מצוין מפני שהאנשים מצוים על כך וגם הן כשמקיימן מצות שהם פטורים מהם אעפ"י שאין להם שכר גדול

כמצווה ועושה מכל מקום קצת שכר יש להם לכן יכולות הן לברך על כל מצות שהן פטורין מהם אם עושין המצות כתיקונן בענין שהאנשים יכולים לברך עליהם ומכל מקום הואיל ומחזי כיוהרא אין להם להתלבש בציצית כיון דגם האנשים אינם חייבים במצוה זו אלא א"כ יש להן טלית בת ד' כנפות ואינו חובת הגוף כמו שופר ולולב שהנשים נוהגות להחמיר על עצמן:

ד

קטן היודע להתעטף כגון שיודע להשליך ב' כנפות לפניו וב' כנפות לאחוריו ויודע לאחוז הציצית בידו בשעת קריאת שמע כמו שנוהגין אביו חייב לקנות לו טלית בת ד' כנפות ולהטיל בה ציצית כדי לחנכו במצות (ועיין סי' כ"ד דזה אינה חובה כל כך אבל מכל מקום אביו חייב להטיל ציצית לכל בגד שיש לו ד' כנפות שהבן מתלבש בו כיון שכבר הגיע לחינוך):

יה – זמן ציצית ובו ח' סעיפים:

א

לילה לאו זמן ציצית הוא שנאמר וראיתם אותו וגו' פרט לכסות לילה אבל כסות סומא חייב בציצית מפני שישנו בראיה אצל אחרים ולכן אפילו ילבשנו הסומא חייב להטיל בו ציצית:

ב

י"א שלא מיעט הכתוב אלא כסות שאינו בראיה בשעת לבישה ולכן כל מה שלובש בלילה אפילו הוא כסות המיוחד ליום פטור אבל כל מה שלובש ביום אפילו הוא כסות המיוחד ללילה חייב להטיל בו ציצית קודם שילבשנו מפני שישנו בראיה בשעת לבישה. וי"א שלא מיעט הכתוב אלא כסות המיוחד ללילה שאותו כסות הוא פטור אפילו אם לובשו ביום כיון שמתחלה לא נעשה אלא ללובשו בעת שאינו ראוי לראיה אבל כסות המיוחד ליום או המיוחד ליום ולילה חייב בציצית אף אם לובשו בלילה ויברך עליו כיון שנעשה ללובשו בעת שראוי לראיה ומאחר שלא נתברר לנו הלכה כדברי מי יש להחמיר באיסורי תורה כחומרות ב' הסברות דהיינו להטיל ציצית בכסות המיוחד ליום או ליום ולילה אף אם לובשו בלילה וכן יטיל ציצית אפילו לכסות המיוחד ללילה אם לובשו ביום אבל לענין הברכה כיון דספק ברכות להקל לכן לא יברך רק כשלוש ביום כסות המיוחד ליום או כסות המיוחד ליום ולילה:

ג

מי שהיה לבוש טלית גדול מבעוד יום צריך לפושטו מעליו כשמתחילין ברכו מאחר דעכשיו אין לובשים את הטלית אלא לשם מצות ציצית ואם יהיה עליו הטלית בלילה יהיה נראה כאלו הוא סובר דלילה זמן ציצית הוא אבל בליל יום הכפורים הכל נוהגין להתעטף בטלית גדול ולברך עליו מבעוד יום ואין מסירין אותו בלילה מפני שהדבר ידוע שאין לובשים אותו לשם מצות ציצית אלא כדי להדמות למלאכים לובשים לבנים ומתעטפים לבנים:

ד

כל העובר לפני התיבה אפילו לומר סליחות ותחנונים צריך להתעטף בטלית גדול מפני כבוד הציבור ואפילו לומר קדיש יתום יש מי שאומר שצריך להתעטף ולכן מותרים להתעטף אפילו בלילה דהדבר ידוע שאין מתכוונים לשם מצות ציצית אלא מפני כבוד הציבור:

ה

סדינים וכרים אע"פ שאדם ישן בהם לפעמים ביום כיון שעיקרם לא נעשה אלא בשביל הלילה לכן נקראים כסות לילה ופטורין מן הציצית ולדברי האומרים כסות לילה חייב בציצית אם לובשו ביום צריך להטיל הציצית לסדינים וכרים שהרי אדם ישן בהם בבוקר ואעפ"כ המנהג פשוט שלא להטיל בהם ציצית כלל בין שהם של צמר בין שהם של פשתן מפני שיש אומרים שלא חייבה תורה אלא אותן בגדים שאדם מתכסה בהן דרך לבישה שנאמר אשר תכסה בה אבל דרך הצעה כגון סדינים וכרים אינן נקראים כסות כלל ומכל מקום כיון שיש חולקין על סברא זו לכן אם הסדינים או הכר של צמר יעשה קרן אחת עגולה כדי לפטור מן הציצית לדברי הכל:

ו

מאימתי מברך על הציצית יש אומרים משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה שנאמר וראיתם אותו משעת ראייה והכרת התכלת מתחיל החיוב. ויש אומרים דשעת ראייה נקרא משיעלה עמוד השחר שאז יכולים לראות את הציצית ואע"פ שאינו מכיר בין התכלת שבה ללבן שבה יכול לברך עליה דכבר חל עליה שעת החיוב וכן נוהגין. ומכל מקום טוב ליהדר לכתחלה שלא ללבוש את הטלית בברכה עד שיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה:

ז

המתעטף בציצית קודם שיעלה עמוד השחר כגון בימי הסליחות לא יברך עליהן ולכשיאור היום ימשמש בציציותיו ויברך עליהן משום דהממשמש הוא כאלו לובשן עכשיו ואם לא ימשמש בהן אין שייך לברך עכשיו על מה שלבש כבר קודם שעלה עמוד השחר:

ח

אם מתעטף בציצית אחר שהתפלל תפלת ערבית לא יברך עליהן שהרי כבר עשה לאותה שעה לילה בתפלתו אבל אם עדיין לא התפלל יכול לברך עליהן עד צאת הכוכבים:

יש – זמן ברכת ציצית ובו ג' סעיפים:

א

אין חייב להטיל ציצית אלא בטלית שרוצה ללבוש שנאמר אשר תכסה בה אבל אם אינו רוצה ללבוש אינו חייב להטיל בה ציצית ולפיכך העושה ציצית בטלית שרוצה ללבוש לא יברך כלום בשעת עשייה לפי שאין גמר המצוה בשעת עשייה אלא בלבישת הטלית:

ב

עשה טלית לצורך תכריכים אע"פ שלובשה לפעמים בחייו א"צ להטיל בה ציצית כיון שעיקרה אינה עשויה אלא להתכסות בה בשעה שפטור מן הציצית הוי ליה ככסות המיוחדת ללילה שפטור מלהטיל בה ציצית אפילו אם לובשה ביום ולדברי האומרים שכסות לילה חייב להטיל בה ציצית אם לובשה ביום הוא הדין כאן חייב להטיל בה ציצית אם מתלבש בה בחייו ומאחר שלא נתברר לנו הלכה כדברי מי לכן יטיל בה ציצית אבל לא יברך עליה:

ג

מוכרי כסות מותרים ללבוש טלית שאינה מצוייצת כיון שאין כוונתם להנאת לבישה אלא כדי להראות ללוקחים מדת הטלית אבל אסור ללבוש טלית שאינה מצוייצת כדי להעביר את המכס שאין נוטלין מכס מן המלבושים שהרי נהנה הוא בזאת הלבישה ומתכוין הוא לכך שעל ידי זה אין נוטלין ממנו מכס:

כ – דיני לקיחת ומכירת טלית ובו ו' סעיפים:

א

הלוקח טלית מצוייצת מישראל הרי זה בחזקת כשרות לפי שכל ישראל בקיאים בהכשר תיקון עשיית הציצית:

ב

הלוקח טלית מצוייצת מתגר נכרי אפילו אינו תגר למכור טליתות אלא הוא תגר לשאר סחורות ואומר שלקח טלית זו מישראל עם ציציותיה נאמן דחזקה על התגר שאינו משקר שאם ימצא בדאי בדבר אחד לא יאמינוהו בדברים אחרים ואין סומכין על חזקה זו אלא כשמוכר טלית מצוייצת כהלכתה דיש עוד צד להקל משום דאין דרך הנכרי לידע האיך עושין החוליות והקשרים ומסתמא לקחה עם ציציותיה מישראל אבל אין לוקחין ציצית שאינן תלוין בטלית מנכרי אפילו הוא תגר שמא הוא עצמו טוואן או שזרן:

ג

השולח ציצית לחבירו ביד נכרי צריך שיחתמנו חותם בתוך חותם ועל דרך שנתבאר בי"ד סי' קי"ח לפי שיש לחוש שמא יחליף הנכרי בחוטין אחרים שלא נטוו לשם ציצית במה דברים אמורים כשהוא בענין שיהנה הנכרי בחליפין אבל אם לא יהיה לו הנאה כלל מחליפין אין חוששין שמא יחליף הנכרי כדי להכשיל את ישראל:

ד

וכל זה כששולח חוטין שאינן שזורין או אפילו הן שזורין אלא שאינן מופסקין לד' חוטין ארוכים רק עדיין הן חוט אחד ארוך אבל אם הן שזורין ומופסקין לד' חוטין ארוכים אין לחוש שיחליף אותם הנכרי שבודאי אין לו חוטין אחרים כיוצא בהן לפי שאין עושין חוטין על דרך זה אלא לשם ציצית:

ה

וכן המוצא חוטי ציצית בשוק אם הם שזורין ומופסקין לד' חוטין ארוכין כשרים שבודאי לשם ציצית נעשו:

ו

אין מוכרין טלית מצוייצת לנכרי אפילו הוא תגר שלא יתלבש בה הנכרי וידמה לישראל הרואה אותו שהוא ישראל שהרי הוא לבוש בציצית ויתלוה עמו בדרך ויהרגנו הנכרי שהנכרי חשוד על שפיכת דמים וכן אין ממשכנין ואין מפקידין טלית מצוייצת אצל נכרי אלא א"כ הוא לפי שעה בענין שאין לחוש שמא יתלוה עמו ישראל בדרך:

כא – כדת מה לעשות בציצית שנפסקו בטליתות ישנים ובו ה' סעיפים:

א

ציצית תשמישי מצוה הן כלומר שאין בעצמן שום קדושה רק שמשמשין בהן לשם מצוה לפיכך אחר שנפסקו מן הטלית יכול לזרקן אפילו לאשפה אבל כל זמן שהן קבועין בטלית אסור להשתמש בהן שום תשמיש של חול כגון לקשור בהם שום דבר וכיוצא בזה משום ביזוי מצוה ויש אומרים דאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהם מנהג בזיון לזרקן באשפה או לכל מקום מגונה (אבל יכול לזרקן שלא במקום מגונה) וא"צ לגונזן לפי שאין בהם קדושה ואע"פ שהלכה כסברא הראשונה מכל מקום המחמיר ומדקדק במצות תבא עליו ברכה ויש בעלי הנפש שמחמירין לגונזן או להניחן תוך ספר אחד לסימן הואיל ונעשה בהם מצוה אחת יעשו בהן מצוה אחרת:

ב

טליתות של מצוה שבלו אדם בודל את עצמו מהן ואינו מותר לקנח את עצמו בהן ולא להשתמש בהן שום תשמיש מגונה אלא זורקן והן כלין מאליהן:

ג

מותר ליכנס בטלית מצוייצת לבית הכסא לפי שאין זה בזוי למצוה כל כך במה דברים אמורים בבגד שעשוי למלבוש ואינו מיוחד להתפלל בו אבל בטליתות של מצוה שלנו שאינן מיוחדים רק להתפלל בהן אין נכון שיכנס בהם לבית הכסא. וכן ההולך לפנות ביום הכיפורים צריך לפשוט את הקיט"ל כיון שאינו מיוחד רק להתפלל:

ד

אבל מותר לישן אפילו בטליתות של מצוה לפי שאין זה גנאי כל כך. וכן מותר ליתנם לכובס אפילו הוא נכרי:

ה

יש ליזהר שלא יהיו ציציותיו נגררים על גבי קרקע משום ביזוי מצוה:

כב – ובו סעיף אחד:

א

קנה טלית שהיא ראויה ללבוש כמו שהיא בשעת הקנייה מברך שהחיינו בעת הקנייה כמו שכתוב בסי' רכ"ג (א) ובשעת עשיית הציצית לא יברך כלום אבל אם קנה בגד ועשה ממנו מלבושים אינו מברך שהחיינו בשעת הקנייה שהרי עדיין אין לו שמחה מהן כיון שלא נעשו עדיין מלבושים אלא לאחר שעשה מהן מלבושים ומטיל בהן ציצית יברך שהחיינו בעת הטלת הציצית בכדי שתעלה הברכה גם על הטלת הציצית ואם לא בירך בשעת הטלת הציצית או שאין בבגד ד' כנפות שאינו מטיל בו ציצית כלל יברך שהחיינו בעת לבישה הראשונה קודם שיברך להתעטף בציצית ובבגד שאין בו ד' כנפות שאינו מטיל בו ציצית כלל אם לא בירך בשעת קניית הבגד יברך שהחיינו בעת לבישה ראשונה:

כג – דיני ציצית בבית הקברות ובו ה' סעיפים:

א

מותר ליכנס לבית הקברות והוא לבוש ציצית והוא שלא יהיו ציציותיו נגררים על הקברים כדי שלא יהיה כלועג לרש כלומר שהמתים הם רשים ופטורים מן המצות ואין יכולים לקיים אותן ואנו מקיימין אותן:

ב

במה דברים אמורים שמותר ליכנס בציצית לבית הקברות בציצית שמטיל במלבוש שלובש לצורך עצמו ולא כדי לקיים מצות ציצית כגון שיש לו עוד טלית אחרת מצוייצת כמו שהיה המנהג בימי חכמי הגמרא שהיה בכל בגדיהם ד' כנפות שאי אפשר שיסיר כל בגדיו כשילך לבית הקברות אבל בטליתות שאין מכוונים בהם למלבוש אלא כדי לקיים מצות ציצית בלבד כגון אנו שאין אנו מכוונים בבגדים שיש להם ד' כנפות אלא לשם מצוה בלבד אסור ליכנס בהם לבית הקברות אפילו אין הציציות נגררים על גבי הקברים משום לועג לרש במה דברים אמורים כשהציציות מגולים ונראים אז יש בהן משום לועג לרש אבל אם הם מכוסים ואין נראים כלל אין כאן לועג לרש:

ג

יש נוהגין לקשור ב' ציציות שבשני כנפות זה עם זה כשנכנסין לבית הקברות כדי שתתבטל מצות ציצית שעליהם אבל לא הועילו כלום בתקנתם דאע"פ שקושרים זה עם זה לא נתבטל מצות ציצית על ידי זה שהרי סופם לחזור ולהתיר אותם:

ד

הנכנס תוך ד' אמות של מת או תוך ד' אמות של קבר או תוך ד' אמות של בית הקברות דינו כנכנס לתוך בית הקברות:

ה

במקום שנוהגין להסיר הציציות מטלית של מת בבית שהוא מת שם קודם שמוציאין אותו אסורים הכתפים שנושאים אותו להתלבש בציצית משום לועג לרש אלא א"כ ציציותיהם מכוסים:

כד – שכר לבישת הציצית ועונשה ובו ח' סעיפים:

א

אף על פי שאין אדם חייב לקנות טלית בת ד' כנפות כדי שיתחייב בציצית אלא דוקא אם רוצה להתלבש בטלית בת ד' כנפות חייב להטיל בה ציצית מכל מקום טוב ונכון להיות כל אדם זהיר וזריז ללבוש טלית מצויצת כל היום כדי שיזכור המצות בכל רגע דוגמא לדבר כאדם המזהיר לחבירו על ענין אחד שקושר קשר באזורו כדי שיזכרנו ועל כן יש בציצית ה' קשרים כנגד ה' חומשי תורה וד' כנפות כדי שלכל צד שיפנה יזכור המצות:

ב

אפילו מי שאינו יכול להתלבש בציצית כל היום לכל הפחות יזהר שיהיה לבוש בציצית בשעת קריאת שמע ותפלה:

ג

מצוה לעשות טלית נאה וציצית נאה והוא הדין כל המצות צריך לעשותן בהידור בכל מה דאפשר שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות:

ד

מצוה לאחוז הציצית בידו השמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע רמז לדבר והיו הדברים האלה על לבבך ויש מי שאומר שיאחוז אותם בין קמיצה לזרת של שמאל וכשיגיע לפרשת ציצית יקחם בידו הימנית ויביט בהם והיו בידו עד שיגיע לנאמנים ונחמדים לעד ואז ינשק הציצית ויסירם מידו:

ה

טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך עליהם שנאמר וראיתם אותו וזכרתם וגו' ראיה מביא לידי זכירה וזכירה מביא לידי עשיה:

ו

יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיע לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא וחיבובי מצוה וגם נוהגין לנשק הציצית בשעה שמסתכל בהן והכל הוא חיבוב מצוה:

ז

כשמסתכל בציצית יסתכל בב' ציצית שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז לעשר ספירות שהן קשורין ואחודין זה בזה וגם יש בהם ט"ז חוטיין וי' קשרים עולים כ"ו כשם הוי' ברוך הוא:

ח

גדול עונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וגו' וכל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה:

כה – דיני תפילין בפרטות ובו מב סעיפים:

א

ואחר שלבש טלית מצוייצת יניח תפילין מיד כדי שיהיו עליו בשעת קריאת שמע ותפלה שכל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר על עצמו שהוא אומר וקשרתם לאות וכו' ואינו מקיים:

ב

המניחין הטלית וכיס התפילין לתוך כיס אחד יזהרו לכתחלה שלא יניחו כיס התפילין למעלה מן הטלית כדי שלא יפגע בהתפילין קודם שיפגע בהטלית ויצטרך להעביר על המצות כדי להתעטף בהציצית קודם הנחת התפילין שהרי מצות ציצית היא תדירה שנוהגת בין בחול בין בשבת ויום טוב ותפילין אינן נוהגין בשבת ויום טוב ותדיר קודם לשאינו תדיר:

ג

ואם לא נזהר בזה והניח כיס התפילין למעלה מן הטלית אעפ"כ יתעטף תחלה בהטלית קודם שיניח תפילין ואין זה כמעביר על המצות כיון שהתפילין הם מכוסים ומונחים עדיין בתוך כיסם אבל אם התפילין הם בגלוי ומונחין בלא כיסן למעלה מן הטלית אסור להעביר על המצוה שנזדמנה לידו וצריך שיניח התפילין קודם עטיפת הטלית:

ד

וכן אם תפילין מזומנים בידו ואין מזומן עדיין לפניו הטלית א"צ להמתין על הטלית כדי להקדימו להנחת תפילין אלא יניח תפילין מיד וכשיביאו לו טלית יתעטף בו מפני שאין משהין את המצוה אע"פ שיש לומר שיעשה אח"כ המצוה יותר מן המובחר מצוה בשעתה חביבה:

ה

ויש אומרים שהנחת תפילין צריך להקדים לעטיפת הציצית מפני שהתפילין יש בהם קדושה יתירה וקיבול עול מלכות שמים:

ו

והרוצה לצאת ידי כולם ילבוש טלית קטן בביתו קודם הליכתו לבית הכנסת ואח"כ יניח התפילין מיד ג"כ בביתו קודם הליכתו לבית הכנסת ואז ילך לבית הכנסת לבוש בציצית ומוכתר בתפילין כמבואר הטעם בזוהר ושם בבית הכנסת יתעטף בטלית גדול ואף אם נזדמן לידו הטלית גדול בעודו בביתו קודם שהניח תפילין א"צ להתעטף בו בביתו ואינו כמעביר על המצוה שנזדמנה לידו כיון שאין בדעתו כלל ללבושו כאן:

ז

והעולם נהגו להתעטף אף בטלית גדול בביתו קודם הנחת התפילין ואח"כ מניח תפילין והולך לבית הכנסת ובמקומות שנכרים מצויים ברחוב אין מתעטפים בטלית גדול עד בואו לחצר בית הכנסת:

ח

אע"פ שמדינא דגמרא מותר לילך בתפילין מגולין במבואות המטונפות אפילו יש שם טינוף להדיא מכל מקום אם יודע בודאי שילך דרך מבואות המטונפות לא יניח תפילין עד בואו לחצר בית הכנסת ושם יניח תפילין קודם כניסתו לבית הכנסת לקיים דברי הזוהר ויש נוהגין להניח תפילין בבית ולכסותם בשעת הליכה במבואות המטונפות וכן נכון:

ט

הרא"ש ז"ל היה מברך ברכות השחר עד עוטר ישראל בתפארה והיה מניח תפילין ואח"כ מברך עוטר ישראל בתפארה כדי ליתן שבח והודיה בברכה זו גם על התפילין שהם נקראים פאר שנאמר פארך חבוש עליך:

י

אם אחד התקשר את עצמו בקנס לילך לאמירת תהלים קודם אור הבוקר ואח"כ רוצה לחזור בו מפני שאינו יכול לילך לבית הכנסת מלובש בציצית ותפילין הרשות בידו לחזור בו ופטור מקנס ומכל מקום צריך התרה לנדרו (עיין בי"ד סי' רל"ב וסי' רי"ג):

יא

כיון בהנחת התפילין שצונו הקב"ה לכתוב ד' פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויציאת מצרים ולהניח על הזרוע כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח כדי שנזכור נסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ואשר לו הכח והממשלה לעשות בעליונים ובתחתונים כרצונו וישעבד להקב"ה הנשמה שהיא במוח וגם תאות ומחשבות לבו לעבודתו יתברך וע"י הנחת תפילין יזכור את הבורא יתברך וימעט הנאותיו:

יב

בתחילה יניח תפילין של יד ואח"כ תפילין של ראש ואם פגע בשל ראש תחילה יעבור על אותה מצוה ויניח של יד תחלה כיון שקדימת של יד לשל ראש הוא מן התורה שהרי בתחילה נאמר וקשרתם לאות על ירך ואח"כ והיו לטוטפות וגו' לפיכך אין משגיחין על העברת המצוה בזה:

יג

תפילין של יד ותפילין של ראש אינן מצוה אחת אלא הן ב' מצוות שאין מעכבות זו את זו כמו שיתבאר בסימן כ"ו ולפיכך כל אחת ואחת טעונה ברכה בפני עצמה ומפני שאסור לברך ברכה שאינה צריכה אם אפשר לפטור את עצמו בברכה אחת אין לברך ב' ברכות ולפיכך תקנו חכמים שיסמוך הנחת תפילין של ראש להנחת תפילין של יד בלי שום הפסק דיבור בינתיים כדי שתעלה הברכה שיברך על של יד גם לתפילין של ראש:

יד

ותקנו חכמים לברך עוד ברכה אחרת על תפילין של ראש לפי שהיא חשובה והיא עיקר המצוה ויש בה יותר קדושה שיש בה ד' בתים והשי"ן לכן מפני חשיבותה קבעה ברכה לעצמה:

טו

נוסח ברכת תפילין של יד: אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִנָּיֵחַ תְּפִלִּין וְנוֹסַח בְּרַכַּת תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוֹת תְּפִלִּין וַיֹּאמֶר לְהִנָּיֵחַ בְּקִמְצָה הֵיא וְלֹא בִּפְתַח שֶׁהוּא לְשׁוֹן עֲזִיבָה כְּמוֹ שֶׁכְּתוּב אַחֲכֶם הַאֶחָד הַנִּיחוּ אֶתִּי תְּפִלִּין הַלַּמְ"ד בְּדָגֶשׁ לְהוֹרוֹת עַל חֶסְרוֹן לַמְ"ד הַשְּׁנִיָּה לְפִי שֶׁהַתְּפִלִּין הוּא לְשׁוֹן פְּלִילָה וְהוֹכַחַה שֶׁהַתְּפִלִּין הֵן עֲדוֹת וְהוֹכַחַה שֶׁהַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עֲלֵינוּ כַּמְ"שׁ וְרֹאוּ כֹל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם הוִי"ה נִקְרָא עֲלֵיךְ וּדְרָשׁוּ חֲכָמִים אֵלּוּ תְּפִלִּין שֶׁבְּרֹאשׁ:

טז

יאמר על מִצְוֹת בפתח תחת הוא"ו שהוא לשון יחיד ולא יאמר בחולם שהוא לשון רבים שהרי לא נתקנה ברכה זו אלא לתפילין של ראש בלבד כמו שיתבאר בסימן כ"ו:

יז

כל ברכות המצוות צריך לברך אותן קודם התחלת עשיית המצוה לפיכך על תפילין של יד יברך אחר הנחה על הקיבורת קודם הקשירה שקשירתה זו היא התחלת עשייתה ועל תפילין של ראש יברך אחר הנחה על הראש קודם שיהדקנה היטיב על ראשו שההידוק הוא התחלת עשייתה אבל לא יברך קודם הנחה על הקיבורת או על הראש מפני שצריך לקרב הברכה לעשיית המצוה ולסומכן זו לזו בכל מה דאפשר:

יה

כבר ביארנו שאסור להפסיק בדיבור בין תפילין של יד לתפילין של ראש ואם הפסיק אזי אין ברכת תפילין של יד עולה לתפילין של ראש וצריך לברך על תפילין של ראש ב' ברכות להניח תפילין ועל מצות תפילין:

יט

במה דברים אמורים כשדיבר מענינים שאינם לצורך הנחת תפילין אבל אם הפסיק בענינים שהם נצרכים לו להנחת התפילין אין זה הפסק וא"צ לברך על תפילין של ראש אלא על מצות תפילין בלבד:

כ

אבל לכתחלה אסור להפסיק בין ברכת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש אפילו בדברים שהן לצורך הנחת תפילין אלא א"כ אי אפשר בענין אחר ואפילו לקרוץ בעיניו ולרמוז באצבעותיו אסור בין תפילין של יד לתפילין של ראש:

כא

אם שמע קדיש או ברכו או קדושה בין תפילין של יד לתפילין של ראש לא יפסיק לענות עם הצבור אלא שותק ושומע ומכוין למה שהציבור אומרים כמו שיתבאר הטעם בסימן (ק"ט) [ק"ד] ואם פסק וענה הוא הפסק בין ברכת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש וצריך לברך על תפילין של ראש ב' ברכות:

כב

אסור להפסיק בין תפילין של יד לתפילין של ראש אפילו במקום שאין גורם לברך ב' ברכות על תפילין של ראש כגון אותם המניחין תפילין בחול המועד בלא ברכה וכן המניחין תפילין דרבינו תם צריכים לתכוף ולסמוך תפילין של יד לתפילין של ראש בלי שום הפסק שיחה בינתיים שנאמר והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך ולא נאמר והיו לזכרון בין עיניך אלא משמע ששתיהם נחשבים להוי' ועשיה אחת מחמת שצריך לתוכפן זו אחר זו בלא שום הפסק אבל מכל מקום מותר לענות קדיש וקדושה וברכו ואמן על כל הברכות בין תפילין של יד לתפילין של ראש בתפילין דרבינו תם או בחול המועד מי שאינו מברך עליהם כיון שאינו גורם לברך ברכה שאינה צריכה על תפילין של ראש:

כג

ויש אומרים שלעולם אין תפילין של ראש טעונה ב' ברכות כי אם ברכה אחת כשאר כל המצות ולא נתקנה ברכת על מצות תפילין לתפילין של ראש אלא אם כן הפסיק בדיבור בין ברכת תפילין של יד להנחת תפילין של ראש אבל אם לא הפסיק בינתיים אזי עולה ברכת להניח תפילין שבירך על תפילין של יד גם לתפילין של ראש והמנהג באלו הארצות כסברא הראשונה ומכל מקום לרווחא דמלתא טוב לומר אחר ברכת על מצות תפילין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שכן צריך לומר אחר כל ברכה לבטלה כמו שיתבאר בסי' ר"ו וכן אם הוא מברך ב' ברכות על תפילין של ראש כגון שהשיח בין תפילין של יד לתפילין של ראש יאמר אחר ברכה השניה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלפי סברא האחרונה שנתבאר

בסמוך היתה ברכה ראשונה לבטלה ובעת שמברך ברכה ראשונה על תפילין של ראש שהיא ברכת להניח תפילין טוב למשמש בתפילין של יד בשעת ברכה משום שהמשמוש הוא חשוב כאלו מניחה עכשיו על הקיבורת ועל זה שייך לברך להניח תפילין:

כד

כבר ביארנו דברכת להניח תפילין עולה ג"כ לשל ראש על כן יש למעט ההפסק ביניהם בכל מה דאפשר ולכן לא יכרוך הרצועה סביב הזרוע עד לאחר שיניח תפילין של ראש כיון שכריכה זו אינה רק מנהג בעלמא ואינה בכלל המצוה על כן טוב לאחר אותה והאר"י ז"ל היה נוהג לכרוך כריכה זו קודם הנחת תפילין של ראש מפני שהוא סובר שכריכה זו היא מכלל המצוה ולפיכך אין זו הפסק כלל:

כה

יש מי שאומר שאסור להוציא את התפילין של ראש מהתיק עד שתהא התפילין של יד מונחת כבר על הקיבורת מהטעם הידוע למשכילים:

כו

ואף אם שתיהן מונחות לפניו חוץ לתיק לא יתקן לפתוח את התפילין של ראש עד אחר הנחת תפילין של יד דכשנוטל את התפילין של ראש בידו כדי לפתחה ואינה מניחה מיד הרי הוא מעביר על המצוה:

כז

יש אומרים שיניח התפילין של יד מיושב ותפילין של ראש מעומד מטעם שנתבאר בזוהר אבל במדינות אלו נוהגין להניח שתיהן מעומד (וירא שמים יוצא את כולם) ולכתחילה טוב לנהוג שתהא ההנחה על הקיבורת מיושב והברכה והקשירה על הקיבורת יהיה מעומד כמו שנתבאר בס' ח' שכל ברכות המצות צריך לברך מעומד:

כח

כל דבר שבעלי הקבלה והזוהר חולקים עם הגמרא או הפוסקים הנמשכים אחר הגמרא הלך אחר הגמרא או הפוסקים הנמשכים אחריה ומכל מקום אם בעלי הקבלה מחמירים יש להחמיר ג"כ אבל אין אנו יכולים לכופ את הצבור להחמיר וכן כל דבר שלא הוזכר כלל בגמרא ופוסקים אע"פ שנזכר בקבלה אין אנו יכולים לכופ את הצבור לנהוג כן:

כט

מי שחלץ את תפיליו והיה בדעתו שלא יחזור להניח עד לאחר זמן מרובה כמו ב' או ג' שעות ואח"כ נמלך לחזור ולהניח מיד צריך לחזור ולברך עליהם אבל אם בשעת חליצת התפילין היה דעתו לחזור ולהניחם מיד וחוזר ומניחן מיד א"צ לחזור ולברך עליהם מפני שכבר נפטרו בברכה שבירך עליהם כשהניחן בפעם א':

ל

במה דברים אמורים שלא עשה צרכיו בין חליצת התפילין להנחתן פעם ב' אבל אם עשה צרכיו בינתיים כיון שבעת ההיא לא היה יכול להניח תפילין א"כ אינו מועיל כלום מה שהיה בדעתו לחזור ולהניחן מיד ולכן צריך לחזור ולברך על הנחה שנייה כאלו לא היה בדעתו כלל בשעת חליצתן לחזור ולהניחן מיד:

לא

אם נשמטו התפילין ממקום הנחתן שיתבאר בסי' כ"ז וממשמש בהן להחזירן למקומן צריך לחזור ולברך עליהן דכיון שנשמטו שלא מדעתו אינו מועיל כלום מה שבדעתו לחזור ולהניחן על מקומן ואם אינו מחזיר אלא אחד מהן מברך כמי שאינו מניח אלא תפלה אחת כמו שיתבאר בסי' כ"ו אבל אם הוא בעצמו הזיזן ממקומן והיה בדעתו לחזור ולהניחן על מקומן מיד ומחזירן על מקומן מיד א"צ לחזור ולברך:

לב

עכשיו נהגו העולם שאפילו אם נשמטו התפילין ממקומן שלא בכוונה ומחזירן למקומן אעפ"כ אין מברכין עליהם ויש שנתנו טעם למנהגם שלא הצריכו לחזור ולברך אלא בלבוש תפילין כל היום ונשמטו ממקומן שלא בשעת התפלה שלא היה דעתו עליהן כלל אבל אנו שאין לובשין אותם אלא בשעת התפלה ואז מסתמא אינו מסיח דעתו מהם והוא מרגיש בשעה שנשמטין ממקומן והוי ליה כמזיזן בעצמו ממקומן על מנת להחזירן מיד למקומן שכבר נתבאר דאינו צריך לחזור ולברך:

לג

מי שהניח תפילין של יד על הקיבורת ובירך עליה ואח"כ נפסק הקשר של תפילין של יד והוצרך לעשות קשר אחר אמנם לא הסיח דעתו מהנחת התפילין א"צ לחזור ולברך על תפילין של יד בין שנפסק הקשר קודם שהידק התפילין של יד על הקיבורת בין אחר ההידוק קודם שהידק את התפילין של ראש על ראשו דכיון שהברכה שבירך על תפילין של יד עולה ג"כ לתפילין של ראש כמו שנתבאר וא"כ כל זמן שלא הניח תפילין של ראש עדיין הוא עסוק במצוה ששייכה לאותה ברכה ומה שעשה הקשר של יד הוא ג"כ מתיקון המצוה ששייכה לאותה ברכה כי אי אפשר לו להניח תפילין של ראש קודם תפילין של יד ועל כן הוא צריך לתקן התפילין של יד ואח"כ יניח שתיהן כראוי ונמצא דבשעה שנפסק הקשר עדיין לא נגמרה המצוה ששייכה לאותה הברכה שבירך על תפילין של יד לפיכך אינו דומה לנשמטו התפילין ממקומם דצריך לחזור ולברך כשמחזירן למקומן דשם קודם שנשמטו ממקומן כבר נגמרה המצוה ששייכה לברכה שבירך עליהם בתחילה וכשמחזירן למקומן מקיים מצות תפילין פעם ב' ולכן צריך לחזור ולברך אבל כאן מה שמתקן הקשר וחוזר ומניח התפילין של יד כראוי אינו מקיים מצות תפילין פעם ב' אלא גומר את המצוה ששייכה לברכה שבירך בתחילה:

לד

וכן הדין אם הותר ההידוק של תפילין של יד ונשמט התפילין של יד ממקומה קודם שהידק את התפילין של ראש אין צריך לחזור ולברך כשחוזר ומדהק את התפילין של יד על הקיבורת מטעם שנתבאר אבל אם לאחר שהידק את התפילין של ראש על ראשו נפסק הקשר של תפילין של יד אע"פ שלא נשמטה

התפילין של יד ממקומה או שהותר ההידוק של תפילין של יד אע"פ שלא נשמטה ממקומה צריך לחזור ולברך בשעה שמהדק את התפילין של יד על הקיבורת:

לה

מותר לברך על תפילין שאולין מפני שאדם יוצא ידי חובתו בתפילין של חבירו ומן התורה אדם יוצא ידי חובתו אפילו בתפילין גזולין אפילו עדיין לא נתייאשו הבעלים מהם שאין התפילין צריכין להיות משלו דוקא אבל חכמים פסלו תפילין גזולין כל זמן שהם ברשות הגזלן אפילו כבר נתייאשו הבעלים מהם מפני שהיא מצוה הבאה על ידי עבירה והיא מאוסה לפני הקב"ה ואם מניחן לא יברך עליהם כיון שאין כאן מצוה כלל ועל ברכה זו נאמר ובוצע ברך נאץ ה':

לו

במה דברים אמורים כשהן עדיין ברשות הגזלן אבל אם מכר הגזלן את התפילין לאדם אחר אם כבר נתייאשו הבעלים מהם מותר לברך עליהם כיון שכבר קנה אותם הלוקח על ידי יאוש ושינוי רשות והרי הן כשלו ממש לכל דבר כמו שנתבאר בח"מ סי' שנ"ג סעי' ג' ושנ"ו סעי' ג' א"כ לא נעשית המצוה ע"י עבירה שהרי קודם עשייתה כבר היו התפילין קנויין ללוקח ולא היה עליהן שם גזל:

לז

נהגו העולם שלא לחלוץ התפילין עד לאחר שאמרו קדושת ובא לציון ויש מי שאומר על דרך הקבלה שצ"ל בהן ג' קדישים ולכן אין לחולצם עד לאחר קדיש שלאחר קדושת ובא לציון והאר"י ז"ל לא היה חולץ עד לאחר על כן נקוה לך ויש שאין חולצים אותם עד לאחר קדיש יתום:

לח

ביום שיש בו מילה אין לחלוץ עד לאחר המילה:

לט

ביום שיש בו קריאת התורה והוא מקום שמחזירין הספר תורה להיכל אחר קדושת ובא לציון נוהגין שלא לחולצן עד לאחר שהחזירו הספר תורה להיכל:

מ

בחול המועד חולצין אותן קודם קריאת הלל בעוד שהש"ץ מחזיר את התפלה והש"ץ חולץ אחר הלל ובחול המועד של סוכות שיש שהות קודם ההלל בשעה שמוכרין האתרוג גם הש"ץ יחלוץ קודם הלל:

מא

בראש חודש במקומות שאומרים במוסף קדושת כתר חולצין קודם תפלת מוסף בלחש אחר קדושת ובא לציון לפי שאין ראוי להיות מוכתר בתפילין בשעה שאומר כתר יתנו לך ואפילו במקומות שאין אומרים קדושת כתר במוסף אף על פי כן נוהגין לחלצן קודם תפלת מוסף:

מב

החולץ תפיליו קודם שהחזירו הספר תורה להיכל לא יחלוץ בפני הספר תורה אלא יהפך לצד אחר דלא יהיה כבוד הספר תורה גרוע מכבוד רבו שאין (תלמיד) חולץ תפילין בפניו מהטעם שיתבאר בסימן ל"ח סעיף י':

כו – דין מי שאין לו אלא תפלה אחת ובו ה' סעיפים:

א

אם אין לו אלא תפלה אחת בין שהיא של יד בין שהיא של ראש מניח אותה שיש לו ומברך עליה מפני שכל אחת מצוה בפני עצמה ואין מעכבות זו את זו:

ב

והוא הדין אם יש לו שתיהן אלא שיש לו שום אונס שאינו יכול להניח רק אחת מהן מניח אותה שיכול ומברך עליה:

ג

המשכים לצאת בדרך עם שיירא ואין השיירא ממתנת עליו ואינו יכול להתעכב כדי להניח תפילין של יד מניח תפילין של ראש לבד שאין בהנחתו שהות כל כך במה דברים אמורים כשיהיה יכול להניח אח"כ גם תפילין של יד אבל אם לא יהיה יכול אח"כ להניח תפילין של יד צריך להניח עכשיו קודם הליכתו מביתו תפילין של יד ותפילין של ראש דמשום איחור דרכו לא התירו לו לבטל מצות תפילין:

ד

אם אינו מניח אלא תפילין של ראש לבד מברך עליה ב' ברכות להניח תפילין ועל מצות תפילין כמו שנתבאר הטעם בסימן כ"ה:

ה

אם אינו מניח אלא תפילין של יד בלבד אינו מברך אלא להניח תפילין לבד ויש אומרים שאפילו אינו מניח אלא תפילין של ראש לבד אינו מברך אלא על מצות תפילין לבד וכבר נתבאר בסימן כ"ה דהמנהג באלו הארצות כסברא הראשונה:

כז – דין מקום הנחתן ואופן הנחתן ובו כד סעיפים:

א

מקום הנחת תפילין של יד ביד שמאלו שנאמר על ידכה ודרשו רז"ל יד כהה דהיינו יד שמאל שהיא תשה וכהה:

ב

צריך להניחה בגובה הבשר שבפרק הזרוע שבין המרפק שקורין (אולעמבוגין בל"א) להכתף וזה המקום נקרא קיבורת אבל לא יניחנה למעלה מהקיבורת דהיינו שלא יניחנה למעלה מחצי הפרק שבין המרפק לכתף ואפילו בחצי התחתון של זה הפרק לא יניח בתחתיתו ממש למטה מהקיבורת שנאמר ושמיתם את דברי אלה וגו' צריכה שתהא שימה כנגד הלב וזהו קיבורת שהוא מכוון ממש כנגד הלב לכן צריך שיטה את התפילין של יד לצד הגוף מעט בענין שכשיכוף הזרוע למטה תהא התפילין של יד מכוון כנגד לבו ממש:

ג

מי שנקטעה ידו השמאלית למעלה מן הקיבורת אין צריך להניח תפילין בימינו אבל אם נקטעה למטה מן הקיבורת יש אומרים דחייב להניח תפילין של יד על הקיבורת (של שמאל) (והמ"א פסק של ימינו) ויש אומרים כיון שאמרה תורה על ידך למעלה מן היד דהיינו קיבורת וזה אין לו יד לכן הוא פטור מן התפילין של יד ולענין הלכה יש להחמיר בדברי תורה ולכן יניח בלא ברכה:

ד

מנהג יפה ונכון שיהא היו"ד של הקשר תפילין של יד נוטה לצד הלב והתפילין של יד עליו לצד חוץ:

ה

יש ליזהר שלא תזוז היו"ד של הקשר מהתפלה מהטעם שנתבאר בזוהר:

ו

מנהג נכון להניח תפילין של יד בענין שהמעברתא שבה עוברת הרצועה תהא מונחת לצד הכתף והקציצה לצד היד:

ז

יש אומרים שצריך שלא יהא דבר חוצץ בין התפילין לבשרו שנאמר על ידך משמע על ידו ממש בלא חציצה בינתיים וה"ה בתפילין של ראש צריך ליזהר בדבר שלא יהא שום דבר חוצץ בין תפילין לשערו ועפר או כנה מתה נקרא חציצה ולכן יש נוהגין לרחוץ מקום הנחת תפילין של ראש וכן ברצועות מה ששייך להקשירה דהיינו מה שמקיף את היד פעם אחת ומה שמקיף את הראש צריך ליזהר שלא יהיה שם שום חציצה ויש אומרים שאין צריך ליזהר כלל שלא יהא דבר חוצץ בין תפילין לבשרו או לשערו ואע"פ שאין הלכה כדבריהם מכל מקום אדם שהוא עלול לנזילות ולא יכול לגלות ראשו שלא יזיק לו הקרירות ואם נחייב אותו להניח תפילין של ראש על ראשו ממש בלי חציצה לא יוכל להניחה כלל ויתבטל ממצות תפילין על ידי זה לכן מוטב שנתיר לו לסמוך על סברא אחרונה ויניח תפילין של ראש על כובע דק הסמוך לראש ולא יברך עליה אבל על כובע עבה אסור להניחה מפני שצריך להניח תפילין של ראש כנגד מקום שמוח של תינוק רופס כמו שיתבאר והמניח על גבי כובע עבה אינו מניחו נגד המקום שמוחו

של תינוק רופס ואפילו המניח על גבי כובע דק צריך הוא לכסות את התפילה של ראש מפני הרואים שלא ילמדו לעשות כן אפילו בלא אונס גדול:

ח

אם יש לאדם מכה במקום הנחת תפילין של יד אעפ"כ יניח תפילין של יד שלא על המכה כי מקום יש בקיבורת להניח שני תפילין ואם המכה על כל הקיבורת ומצטער להניחה על גבי המכה פטור מתפילין של יד כמ"ש בסי' ל"ח ומכל מקום אם אפשר יניח סמרטוטין על המכה ויניח התפילין של יד עליהם בלא ברכה או יניח על הבגד בלא ברכה רק שיזהר לכסות את התפילין של יד שלא תהא נראית שנאמר והיה לך לאות לך לאות ולא לאחרים לאות במה דברים אמורים שצריך לכסותה כשמניחה על דבר שאין דרכו להיות לעולם מכוסה כגון בגד או סמרטוטין אבל אם מניחה על בשרו ממש א"צ לכסותה אפילו אם נקרע חלוקו וכל בגדיו במקום שכנגד תפילין של יד ואע"פ שנראית לאחרים אין בכך כלום שלא הקפידה תורה שתהא התפילין של יד מכוסה דוקא אלא אפילו אם היא נראית רק שתהא מונחת במקום שדרכו להיות תמיד מכוסה דהיינו קיבורת:

ט

אטר יד ימינו אם עושה כל מלאכתו בשמאלו יניח תפילין של יד בשמאלו שהיא ימין של כל אדם ואפילו עושה כל מעשיו בימין של כל אדם אלא שכותב בשמאלו יניח תפילין של יד בשמאלו שהיא ימין של כל אדם שנאמר וקשרתם וכתבתם מה כתובה בימין אף קשירה בימין ומדקשירה בימין מכלל דהנחת תפילין של יד על שמאל דביד שהוא כותב בה צריך לקשור את התפילין של יד על היד שכנגדו אבל אם כותב בימין של כל אדם אע"פ ששאר כל מעשיו עושה בשמאל של כל אדם ואפילו הוא כותב גם כן בשמאל כל אדם כיון דכותב גם כן בימין של כל אדם (בה הוא) צריך לקשור את התפילין של יד על היד שכנגדה ואצ"ל אם הוא שולט בשתי ידיו בשוה שהוא מניח על שמאל של כל אדם:

י

במה דברים אמורים כשנולד אטר יד אבל אם אח"כ הרגיל את עצמו לכתוב בשמאלו ושאר כל מעשיו עושה בימין אין דינו כאטר אלא מניח על שמאל כל אדם שהרי היא יד כהה שלו אבל אם הרגיל את עצמו לעשות כל מעשיו בשמאל יניח על ימין כל אדם שהרי היא יד כהה שלו:

יא

שיעור אורך רצועה של תפילין של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה את הקשר ותמתח רצועה א' עד אצבע אמצעית וכרוך ממנה על אצבעו ג' כריכות ויקשור:

יב

נוהגין לכרוך סביב הפרק שבין היד להמרפק ז' כריכות ויש לכרוך בפרק התחתון של האצבע האמצעי ב' כריכות ובפרק העליון כריכה אחת:

יג

אין לכרוך הרצועה על התיתורא כדי לחזקה ולהדקה על היד אלא תהא התפילין של יד תלויה ומונחת על הקיבורת כעין תפילין של ראש על הראש כיון שאין מצוה כלל בכריכה זו לכן אין להניחה על התיתורא שיש בה קדושה יותר מן הרצועה:

יד

בין עיניך האמור בתפילין של ראש זהו גובה שבראש או אינו אלא בין עיניך ממש נאמר כאן בין עיניך ונאמר להלן לא תשימו קרחה בין עיניכם מה להלן בגובה שבראש במקום שעושה קרחה אף כאן בגובה שבראש מקום שעושה קרחה וצריך להיות כל התפילין במקום שעושה קרחה דהיינו שקצה התחתון של התיתורא יהיה מונח על מקום התחלת עקרי השער במצחו ונמשך המקום הראוי להיות תפילין של ראש עד סוף מקום שמוחו של תינוק רופס דהיינו שהקצה העליון של התפילה לא יהיה מונח למעלה ממקום שמוחו של תינוק רופס:

טו

צריך שיהיה הקשר של תפילין של ראש מאחורי הראש למעלה בגובה העורף שהוא סוף הגולגולת והוא כנגד הפנים:

טז

צריך שיהיה הקשר באמצע העורף ולא יטה לכאן או לכאן:

יז

וצריך שיהא המקום שבקשר שנראה כעין דלי"ת לצד חוץ ולא כלפי העורף וה"ה בקשר תפילין של יד צריך ליזהר שלא יתהפך:

יח

צריך לכוין הקציצה שתהא באמצע רוחב הראש כדי שתהא כנגד בין העינים (ולכן טוב שיהא הקשר של תפילין של ראש בגובה):

יט

צריך שיהא צד השחור שברצועות לצד חוץ ולא יתהפכו הרצועות בין בתפילין של יד בין בתפילין של ראש ואם נתהפכו בשוגג מדת חסידות להתענות ואין להקפיד שלא יתהפכו אלא מה שמקיף את הראש ואת הקיבורת פעם א' אבל מה שכורך אח"כ וכן מה שמשלשל לפניו מהרצועה של תפילין של ראש אין צריך להקפיד כלל שלא יתהפך לפי שאינן מעיקר המצוה:

כ

ישלשל הרצועות של תפילין של ראש ויהיו תלויים מלפניו וקבלו הגאונים שצריך שיגיעו עד הטבור או למעלה ממנו מעט. ורוחב הרצועות של תפילין של יד ותפילין של ראש קבלו הגאונים שיהא כאורך שעורה לפחות:

כא

אם פחת משיעור אורך רצועה של תפילין של ראש וכן אם פחת משיעור רוחב הרצועות בין תפילין של יד ובין תפילין של ראש אם אינו מוצא רצועות אחרות מניחן כמות שהן מפני שכל השיעורים הללו לא נזכרו בגמרא:

כב

אבל אם אין ברצועות של תפילין של ראש בארכן כדי שיהיו משולשלין לפניו אפילו מעט פסולין מפני שזה נזכר בגמרא:

כג

תפילין של ראש טוב להיותם גלויים ונראים כמו שנאמר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ודרשו רז"ל אלו תפילין שבראש ולכן יש ליזהר שלא לכסות לגמרי את התפילין של ראש בטלית גדול רק שתהא מגולה קצת:

כד

אבל תלמיד בפני רבו אין דרך ארץ לגלות התפילין של ראש בפניו שלא ישוה עצמו לרבו ונראה כעזות פנים שהתפילין הן דרך כבוד כמו שאמר הכתוב וראו כל וגו' במה דברים אמורים שלובש תפילין כל היום שלא בשעת קריאת שמע ותפלה דאז מחזי כיוהרא אם מגלה אותן בפני רבו כיון דרוב העולם אין נוהגין להניח תפילין כל היום אבל בשעת קריאת שמע ותפלה כיון דהכל מניחין תפילין אז אין כאן יוהרא כלל ומותר לגלותן בפני רבו:

כח – דין חליצת התפילין ובו י' סעיפים:

א

אסור להסיח דעתו מהתפילין כל זמן שהן עליו אפילו רגע אחד קל וחומר מציץ מה ציץ שאין בו אלא אזכרה אחת אמרה תורה והיה על מצחו תמיד שלא יסיח דעתו ממנו תפילין שיש בהן אזכרות הרבה על אחת כמה וכמה ואינו נקרא היסח הדעת אלא כשעומד בשחוק או בקלות ראש (או שמטריד דעתו כל כך לצרכי הגוף עד שלבבו פונה מיראת שמים מחמת טרדתו) אבל כשעומד ביראה ומתעסק בצרכיו אף על פי שעוסק במלאכתו ובאומנתו ואין דעתו על התפילין ממש אין זה נקרא היסח הדעת שאם לא כן איך יכול כל אדם לילך בתפילין כל היום ומכל מקום מצוה מן המובחר שלא להסיח דעתו מהן כלל זולת בשעת תלמוד תורה ובתפילת י"ח:

ב

חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה ושעה דהיינו בכל פעם שנזכר בהם חייב למשמש בהם שעל ידי כך נזכר עליהם תדיר ולא יגיע לידי היסח הדעת גמור וימשמש בשל יד תחילה ואחר כך בשל ראש שלא להעביר על המצוה שהשל יד סמוכה לו למשמשו יותר מהשל ראש ואינו חייב למשמש בהן בשעת התפלה שאז אין לחוש שיבוא לידי היסח הדעת גמור שהוא שחוק וקלות ראש ואף על פי כן טוב שימשמש בהן כדי שיהיה דעתו עליהן ממש שזהו מצוה מן המובחר ומנהג יפה למשמש בתפילין כשמזכיר מצותן בקריאת שמע וממשמש בשל יד כשאומר וקשרתם לאות על ירך ובשל ראש כשאומר והיו לטוטפות בין עיניך:

ג

כשחולץ תפיליו צריך לחלוץ של ראש תחילה שאם יחלוץ של יד תחלה נמצאת מונחת עליו תפילין של ראש בלבדה והתורה אמרה והיו לטוטפות בין עיניך ודרשו חכמים כל זמן שבין עיניך יהיו שתים שלכך נאמר והיו שהוא לשון רבים ולא נאמר וקשרתם לאות על ירך ולטוטפות וכו':

ד

על פי הקבלה צריך לחלוץ של ראש מעומד כמו שהנחתה הוא מעומד וכן הכריכות של אצבע אבל תפילין של יד שהנחתה הוא מיושב על פי הקבלה חליצתה ג"כ מיושב ולמנהגינו שהנחת תפילין של יד היא גם כן מעומד (יכול) לחלצה ג"כ מעומד:

ה

יש מהחכמים שהיו נוהגין לחלוץ תפילין של ראש ביד שמאל שהיא יד כהה כדי להראות שקשה עליו חליצתן מפני שמצותן כל היום אלא שמפני שאין לנו גוף נקי אנו חולצין מיד אחר התפלה:

ו

יש שהיו נוהגין מטעם הידוע להם לחלוץ תפילין של ראש קודם שמסיר הרצועה מהאצבע ויש נוהגין מטעם הידוע להם להסיר הרצועה מקודם:

ז

כשמקפלין לא יכרוך הרצועות על הבתים אלא על הצדדים (ואינו דומה למטפחת שכורכין על הספר תורה מפני שהמטפחת נעשית שומר להספר תורה ומשמשה אליו בכריכה זו לכן אין כאן גנאי כלל לספר תורה בכריכה זו ואדרבה זהו כבודה משא"כ הרצועות שאינם משמשים כלום להבתים בכריכה זו) ויש נוהגין לכורכן ככנפים על שם כנפי יונה וכשכורכן על צדדי התפילין צריך לאחוז התפילין בידו ולגלול הרצועה עליהן ולא לאחוז הרצועה בידו ולגלול התפילין לתוכה שמוטב שתגלול הרצועה ממה שיתגללו התפילין:

ח

כשמניחן בתיק צריך לזהר להניחן בענין שכשיבא ליטלן משם ללובשן לא יוכל לפגוע בשל ראש תחילה כדי שלא יצטרך לעבור על המצוה ללבוש של יד תחילה ולכן מן הראוי היה להניחן בכיס צר וארוך של ראש מלמטה ועליו של יד שכשיבא ליטלן יפגע תחלה בשל יד המונח למעלה שאין איסור מן הדין במה שהשל יד מונח על גבי של ראש אע"פ שהשל ראש קדושתו חמורה מהשל יד הואיל ומכל מקום שניהם דבר אחד שהפרשיות הכתובות בזה כתובות בזה אלא שאעפ"כ יש שנהגו שלא להניחן בכיס אחד זה על גבי זה אלא בשני כיסין זה אצל זה אלא שהשל יד היא מונח קצת לצד מעלה שאם יהיו מונחים בשוה יצטרך לפעמים לעבור על המצוה דהיינו אם יבא השל ראש מזומן לפניו תחלה נגד יד ימינו שנוטל בה התפילין יצטרך לעבור עליו וליטול השל יד אבל כשהשל יד הוא קצת לצד מעלה אין כאן מעביר על המצוה שהרי השל יד סמוך לו יותר ונהגו לסמן הכיסים איזה לשל ראש ואיזה לשל יד שכיין שהשל ראש קדושתו חמורה אסור לשנות אח"כ הכיס שלו ליתן בו השל יד אלא א"כ התנה בתחילה כמו שיתבאר:

ט

כשנוטל התפילין מהתיק לא ינערם מן התיק אלא יטלן בידו מתוכו:

י

מנהג חכמים לנשק התפילין בשעת לבישתן ובשעת חליצתן:

כט – ובו סעיף אחד:

יא

אין לברך שום ברכה כשחולץ תפילין אפילו חולצן ערב שבת בין השמשות שאז חייב הוא לחלצן ששבת ויום טוב לאו זמן תפילין הוא וכשמניחן עליו לשם מצוה עובר על כל תוספי מכל מקום כיון שאם מניחן עליו בלא כוונה לשם מצוה אין בזה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים משום גזירה שמא יצא בהן לרשות הרבים כמו שיתבאר בסי' ל"א לפיכך לא שייך ברכה על זה כיון שבחליצת התפילין מצד עצמה אין בה מצוה ואין חולצן אלא משום גזירה ואצ"ל כשחולצן בחול סמוך לשקיעת החמה שאין לו לברך על זה שהרי לילה זמן תפילין הוא ואצ"ל לחולצן אלא שאין מורים כן כמו שיתבאר בסימן ל':

ל – זמן הנחתן ובו ה' סעיפים:

יב

לילה זמן תפילין הוא מן התורה שזה שנאמר ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה שמשמעו ימים ולא לילות אין הכתוב מדבר בחוקת התפילין אלא בחוקת הפסח שנאמר למעלה ועבדת את העבודה הזאת וגו' אבל חכמים אסרו להניח תפילין בלילה מפני שהוא זמן שינה וגזירה שמא ישכח וישן בהם ואסור לישן בתפילין מטעם שיתבאר בסי' מ"ד ולכן אף לאחר שעלה עמוד השחר שהוא יום לכל המצות

האמורות בתורה אסור להניחן עד שתגיע עת קימה משינה לרוב בני אדם דהיינו עד שיאיר היום בכדי שיראה את חברו ברחוק ד' אמות וכירנו והוא שיהיה חברו הרגיל עמו קצת שאלו רגיל עמו הרבה יכירנו אפילו מרחוק ואם אינו רגיל עמו כלל לא יכירנו אפילו בקרוב מאוד:

ב

אם הניחן קודם צאת הכוכבים וחשכה עליו אפילו הן עליו כל הלילה מותר ואין מורין כן הלכה למעשה שמא יבאו להניחן לכתחילה בלילה ולכן לא יעשה כן אלא בינו לבין עצמו אבל לא ברבים שמא יטעו לומר שמותר להניחן לכתחילה בלילה אלא א"כ הוא בבית המדרש שביושבי בית המדרש אין לחוש שיטעו ואם לא חלץ תפיליו כשהגיע צאת הכוכבים מפני שלא היה לו מקום לשמרן ונמצאו עליו כדי לשומרן מותר ומורין כן (וצריך שיאמר לרואים שעושה כדי לשומרן) אבל אסור להניחן עליו לכתחילה בלילה כדי לשומרן (ואם מניחן עליו מבעוד יום בשביל שיהיו עליו בלילה כדי לשומרן מותר ואין מורין כן להניחן לכתחילה בשביל כך):

ג

היה רוצה לצאת לדרך בהשכמה קודם שיאיר היום יכול להניחן קודם יציאתו וכשמגיע זמנו ימשמש בהן ויברך שאין לחוש שמא ישן בהם כיון שהשכים ויצא לדרך במה דברים אמורים בהולך ברגליו שאינו יכול לישן בהילוכו אבל הרוכב או יושב בקרון שיוכל לישן אסור להניחן קודם זמנן:

ד

היה בא בדרך ותפילין בראשו ושקעה עליו חמה דהיינו צאת הכוכבים ואינו רוצה לחולצן ולישא אותן בידו שמא יפלו מידו מניח ידו עליהם עד שמגיע לביתו מפני הרואים שלא יטעו לומר מותר להניח תפילין לכתחילה בלילה וכן היושב בבית המדרש ותפילין בראשו וקידש עליו בערב שבת ויום טוב שאין זמן תפילין ואינו יכול לחלוץ ולהניחן שם בבית המדרש שבשדה מפני שאינו מקום המשתמר מניח ידו עליהן עד שיבא לביתו שמשום בזיון התפילין התירו להכניסן דרך מלבוש לעיר ואם יש בית קרוב לחומה שמשתמרין שם חולצן ומניחן שם ולא ילך בהן יותר בעיר בין בלילי שבתות ויום טוב בין בלילי החול:

ה

מי ששכח ולא הניח תפילין כל היום ונזכר אחר שהתפלל תפלת ערבית מבעוד יום יש מי שאומר שאסור לו להניחן אז לפי שכבר עשאו לזמן זה לילה (וזמן שכיבה בקריאת שמע ותפלה של ערבית) ואם יניח בו תפילין יחזור ויעשהו יום והרי הן ב' קולות שסותרות זו את זו אבל אם הוא לא התפלל עדיין אפילו הציבור התפללו אין בכך כלום כיון שהוא אין עושה ב' קולות שסותרין זו את זו ויש מי שחולק על זה וטוב לחוש לסברא האחרונה:

לא – דין תפילין בשבתות וימים טובים ובו ב' סעיפים:

א

שבתות וימים טובים אינן זמן תפילין שנאמר והיה לך לאות וגו' יצא שבתות וי"ט שהן עצמן אות בין הקב"ה לישראל שנאמר כי אות היא ביני וגו' ואם מניחן בהם לשם מצוה עובר על בל תוסיף וגם מזלזל לאות של שבתות וימים טובים במה שמניח עליו בהן אות אחר וחייב מיתה אבל אם אין מניחן לשם מצותן אלא לצורך אחר מותר כגון המוצא תפילין בשבת מונחין בשדה מותר ללבשם ולהכניסן לעיר דרך מלבוש כמו שיתבאר בס"ש"א:

ב

יש אומרים שהאות של שבתות וימים טובים הוא חיוב המצות התלויות בהן ולפיכך גם חול המועד אינו זמן תפילין שהרי מצות תלויות בו בפסח מניעת אכילת חמץ ובחג מצות ישיבה בסוכה ויש אומרים שהאות הוא איסור עשיית מלאכה בלבד לפיכך חול המועד שמותר במלאכה מן התורה חייב בתפילין וכן נוהגין בכל גלילות אלו להניחן במועד ולברך עליהן אלא שאין מברכין עליהם בבית הכנסת בקול רם כמו בשאר ימות השנה להורות שיש בהן קצת קדושת האות ועוד לפי שי"א שאין לברך על תפילין בחול המועד לכן אותן שנהגו לברך נהגו לברך בחשאי כדי שלא יבא הדבר למחלוקת זהו טעם מנהגינו אבל מי שמניחן בלא ברכה יפה הוא עושה כי ספק ברכות להקל וברכות אינן מעכבות ואין לחוש בהנחתן לבל תוסיף אף להאומרים שחול המועד אינו זמן תפילין לפי שאינו מכוין בהנחתו לשם מצוה ודאי אלא מספק הוא מניחן ומטעם זה אין בשמירת יום טוב ב' של גליות משום בל תוסיף וכ"ש שאין לחוש מטעם זה לאיסור זלזול האות של חול המועד שאיסור זה ג"כ אינו אלא במתכוין לשם מצוה:

לב דין כתיבת התפילין ובו פ' סעיפים:

א

מצות תפילין שיכתוב ד' פרשיות שהוזכרו בהן מצותן שהן קדש לי כל בכור עד למועדה מימים ימימה והיה כי יביאך עד כי בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים ופרשת שמעו עד ובשעריך ופרשת והיה אם שמועך עד על הארץ וצריך לכתבן כסדר שהן כתובות בתורה לכתוב תחלה פרשת קדש ואח"כ והיה כי יביאך ואח"כ שמע ואח"כ והיה אם שמוע ואם שינה סדרן פסולין (התפילין הנעשים מפרשיות אלו אבל הפרשיות עצמן יש להן תקנה שהמוקדמת בתורה שכתבה באחרונה הרי יכול לכתוב עוד פרשיות המאוחרות לה ולצרפן אליה וכן המאוחרות שכתבן בראשונה יכול לצרפן לפרשה מוקדמת מתפילין אחרות שנפסלו בהן פרשיות המאוחרות ואם אי אפשר לו לצרפן צריכים גניזהיב) ויש אומרים יג שראוי להקדים ג"כ פרשיות של יד לשל ראש מפני שמוקדמת בפסוקיד אך אם לא הקדים לא פסול (וי"אטו שלכתחלה ראוי להקדים פרשיות של ראש לשל יד מפני שקדושת של ראש חמורה משל ידטז וכן נכון ע"פ הקבלהיז):

ב

על פי הקבלה צריך לכתוב ד' של אחד גדולה כל כך כמו ארבע דלת"ן קטנים:

ג

לכתחלה צריך לכתוב ד' פרשיות של יד בקלף אחדיט שנאמר כ והיה לך לאות משמע אות אחת דהיינו בית אחדכא שהוא אות הנראה מבחוץ וכשם שהיא אות אחת מבחוץ כך יש להיות אות אחת מבפניםכב שתהיינה כל הפרשיות כאגרת אחת על קלף אחד אבל בתפילין של ראש שיש בו ד' בתים צריך שתהיינה הפרשיות כתובות בד' קלפים לכתחלה כמו שיתבאר כג:

ד

הלכה למשה מסיני שאין התפילין נכתבין אלא בדיוכד ויש מי שהורהכה שאין הסת"ם נכתבין אלא בדיו שיוכל להמחק כמו שכתוב בפרשת סוטהכז וכתב ומחה כתב שיוכל למחות ולמדין גזירה שוהכז כתיבה כתיבה מפרשת סוטה לסת"ם לפיכך אין מטילין קנקנתום לתוך הדיו מפני שרישומו ניכר מאד ואינו נמחק לגמרי וטוב לחוש לדבריו לכתחלהכח לעשות הדיו מעשן עצים או שמנים שרוים במי עפציםכט וכיוצא בהם שאם תמחקנה יהא נמחקל וכל העשנים יפים לדילולא ושל שמן זית מן המובחר ואם כתב סת"ם במי עפציםלב וקנקנתום שהוא עומד ואינו נמחק כשריםלג שהעיקר שאין למדין כתיבה כתיבה מפרשת סוטהלד וכן נוהגין עכשיו אפילו לכתחלהלה א"כ מה מיעטה הלכה שנאמרה למשה מסינילו שיהיו כותבים בדיו למעט שאר מיני צבעונים כגון האדום והירוק וכיוצא בהם שאם כתב בסת"ם אפילו אות אחת בשאר מיני צבעונים או בזהב הרי אלו פסוליםלז וצריכים גניזהלח אלא כל הכתב צריך שיהיה שחורלט ואם זרק עפרות זהב על האותיותמ מעביר הזהב וישאר כתב התחתון וכשר אבל אם זרק את הזהב על אות אחת מהאזכרה אין לו תקנה וצריכה גניזה לפי שאסור להעביר הזהב מפני שהוא כמוחק את השם:

ה

וכתבתסמא דרשו חכמיםמב שיהא כתב תם ושלסמג שלא תדבק אות אחת בחברתהמד אלא כל אות תהא מוקפת גויל מכל רוחותיהמה ותהא מתוייגת כהלכתהמו כמו שיתבאר בס"ל"ו ואם האות גדולהמז ונדבקה בסופה באופן שאם יגרר מה שדבוק ישאר צורת אות יש מי שמכשירמח אף בלא גרירהמט ויש להחמירנ ולגרורנא ואפילו אם אין האות דבוקה בעצמה אלא התג של אות זו דבוק בתג אות אחרת יש להחמיר ולתקן בגרירה ואפילו אם תגי אות אחת דבוקים זה בזה טוב לתקנם כמו שיתבאר בס"ל"ונב ותקון מועיל אף בתפילין ומזוזותנג אף בנגיעות אות באות בענין שנפסלו לדברי הכל כמו שיתבארנד:

ו

לכתחלה יכתוב כתיבה גסה קצתנה שלא יהיו נמחקים מהרה וכן מצוה ליפותן מבחוץ למראהנו וכל שכן מבפנים שהרי בית המקדש היה מצופה זהב מבפניםנז:

ז

יש אומריםנח שצריך לכתוב בימין ואם כתב בשמאל פסולנט לפי שאין דרך כתיבה בכךס וכתיבה כלאחר יד היאסא שהרי הכותב בשבת ביד שמאל פטורסב ואין סברא שיכתוב אדם סת"ם בשבת ויפטרסג ואפילו אם שולט בשתי ידיוסד צריך לכתוב לכתחלה בימין ואם כתב בשמאל כשרסה ואטר יכתוב בימין

שלו שהיא שמאל של כל אדםסו ואם כתב בשמאלו שהוא ימין של כל אדם פסולסז ומכל מקום אם אי אפשר למצוא תפילין אחרים שנכתבו בימין יש להכשיר הנכתבים בשמאלסח בין באטר בין בשמאל של כל אדם מאחר שלא הוזכר פסול זה בתלמודסט אבל אם כתב בפיוע שתפס הקולמוס בשפתיו וכתב בו פסולים אפילו אי אפשר למצוא אחרים שבודאי אין דרך כתיבה כלל בפהעא:

ח

התפילין אינן כמזוזהעב שהיא צריכה שרטוט מהלכה למשה מסיני בכל שיטה ושיטה אבל בתפילין א"צ שרטוט כי אם בשיטה העליונהעג מפני שאסור מדברי סופרים לכתוב לכתחלה ג' תיבות מפסוק מכתבי הקודש בלא שרטוטעד כמו שיתבאר ביו"ד סי' רפ"ד [סעיף ב] אבל שאר השיטות א"צ שרטוט כי השיטה העליונה נעשית כמו שרטוט למה שתחתיהעה כמו שיתבאר שם ואין לו להחמיר ולשרטט בכל השיטותעו מפני שכל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוטעז אבל אם אינו יודע לישר השיטה בלא שרטוט טוב הוא שישרטט כל השורותעח כדי שיהיה הכתב מיושר ושוה משום זה אלי ואנוהועט ואפילו אם יודע לישר אף בלא שרטוט (עיין ב"יפ) ומשרטט כדי לכתוב יותר נאה ויותר ישר אינו נקרא הדיוט כיון שאינו עושה בדרך חומרא אלא כדי לכתוב יותר ביושר (שהוא הידור מצוה). ולא אמרו שכל הפטור מן הדבר כו' אלא כשעושה בדרך חומרא (במקום שלא יבא לידי איסור אם לא ינהוג בחומרא זופא וגם אין בה משום הידור מצוה אבל אם יש בה איזה הידור לאיזה מצוה וכן אם הוא נוהג בה לסייג וגדר שלא יבוא לידי איסורפב אינו נקרא הדיוט וזהו טעם כל החומרות שהחמירו האחרוניםפג שהן אחת משתים או לסייג וגדר שלא יבאו לעבור על איזה לא תעשה אפילו איסור קל של דברי סופרים כשראו שצריך לכך או משום הידור לאיזו מצות עשה אפילו של דברי סופרים אבל במקום שלא שייך הידור כגון היושב בסוכה בשעת הגשמים הרי זה הדיוט כמו שיתבאר בס' תרל"טפד וכן כל כיוצא בזה). ולא ישרטט בעופרתפה וכיוצא בו מפני שמקום השרטוט נשאר צבוע ובדיעבד כשרפו. וי"אפז שצריך לשרטט תמיד למעלה ולמטה ומן הצדדים בין בתפילין בין בכל מקום שכותב ג' תיבות מפסוקפח ואע"פ שידוע לכתוב בלא שרטוט והעיקר כסברא הראשונה כמו שיתבאר ביו"ד שם ואעפ"כ נוהגין להחמיר בתפילין כסברא האחרונהפט:

ט

הלכה למשה מסיניצ שאין תפילין נכתבות אלא על הקלף ולא על הדוכסוסטוס ולא על הגויל ואם שינה פסול ואין כותבין על הקלף אלא במקום בשר ואם כתב במקום שער פסול. מהו קלף ומהו דוכסוסטוסצא העור בשעת עיבודו שהוא נקרא גויל היו חולקין אותו לשנים והחלק החיצון שהוא לצד השער נקרא קלףצב שנקלף מחלק הפנימי הדבוק לבשר הנקרא דוכסוסטוס כי דוך הוא מקום בלשון ארמי וסוסטוס הוא בשר בלשון יון ומה שאמרו שכותבין על הקלף במקום בשר הוא במקום היותר קרוב לבשר דהיינו במקום חיבורו כשהוא דבוק לדוכסוסטוס וגוילים שלנו שאין חולקים אותם יש להם דין קלף וכותבין עליהם תפילין בצד שכלפי הבשר כי מה שמגררים מהעור קליפתו העליונה שבמקום שער אינו אלא כדי מה שצריך לתקנו ולהחליקוצג ואפילו אם היו חולקין אותו לשנים היה צריך לגרר ממנו כ"כ ומצד הבשר גוררין ממנו הרבה עד שאין נשאר אלא הקלף בלבד:

י

הקלף צריך להיות מעור המעובד בעפצים או בסידצה וכיוצא בו מדברים המכווצים את העור ומחזיקין אותוצו שאל"כ הרי הוא נקרא דיפתראצז ואינו נקרא ספר בלשון עבריצח ופסול לכתוב עליו ספר תורה שנקרא ספר בכמה מקומות בתורהצט וה"ה לכתוב עליו תפילין או מזוזות (שנלמדים בגזירה שוה כתיבה כתיבה מספר תורהקא שבמזוזה נאמר כתיבה בפירוש ותפילין הוקשו למזוזהקב שנאמרקג וקשרתם וכתבתם שמפני זה צריך גם בספר תורה ותפילין כתיבה תמהקד ממה שנאמר במזוזה וכתבתםקה ולמדין הימנה לתפילין בהיקש ולספר תורה בגזירה שוה) וצריך ליזהר שיהא העור מונח בסיד עד שיפול השער מעליו מאליוקו ואם מוציאו קודם לכן לא יכתוב עליו מפני שלא נתעבד כל צרכו ודיפתרא הוא:

יא

וצריך שיהא מעובד לשמוקז כגון בספר תורה לשם ספר תורה ובתפילין לשם תפילין ובמזוזה לשם מזוזה והמעובד לשם ספר תורה כשר גם לתפילין ומזוזהקט שהרי קדושת ספר תורה חמורה מקדושת תפילין ומזוזה והרי זה כאילו נתעבד גם לתפילין ומזוזהקיא שיש בכלל מאתים מנהקיב אבל המעובד לשם מזוזה פסול לתפילין כי קדושת התפילין גדול מקדושת המזוזה וטוב שיוציא בשפתיוקיג לשם ספר תורה או לשם תפילין ולא די במחשבה:

יב

אם עיבדו נכריקיד יש פוסליןקטו אפילו ישראל עומד על גביו ואומר לו שיעבד לשמוקטז כמו שהגט שכתבו נכרי פסולקיז אע"פ שישאל עומד על גביו ואומר לו שיכתבנו לשמו ולשמה לפי שהנכרי לדעת עצמו הוא עושה ואינו שומע להישאל (ואע"פ שהוא אומר ששומע לו אין פיו ולבו שוין ואף אם אומר שכפיו כך לבו אין נאמן על כרקיח) ויש מכשיריןקיט כשישראל עומד על גביו ואומר לו שיעבדנו לשמו ואינו דומה לגטקכ שצריך לכתוב כל תורף הגט לשמו ולשמה וזה לא ישמע לו אבל בעיבוד א"צ רק כשנותן העור לתוך הסיד שיתננו לשמו וזה ישמע לוקכא ומכל מקום לכתחילה צריך לסייעו קצת בעיבודהקכב וכן נוהגים במדינות אלוקכג שאין עבדנים ישראלים מצויים בכל המקומותקכד וצריך לסייעו בעיבוד עצמוקכה אבל אין מועיל מה שמסייעו להשחיר הרצועות שאין זה ממלאכת העיבוד ובדיעבד אפילו לא סייעו כללקכו רק שאמר לו שיתן לתוך הסיד לשמו כשרקכז ואם הישראל נותנו בתוך הסיד לשמו מניח את הנכרי בלבדו להוציאו לתקנוקכח וא"צ לסייעו עודקכט:

יג

עורות שנותנין לנכרי לעבדן לשמןקל ומסמן אותם בנקבים שעושה בהן במרצע כעין אותיות שלא יחליפם הנכרי בעורות אחרים אע"פ שנקל לנכרי לזייף שיניח עור זה ע"ג עור אחרת וינקבם במרצע דרך הנקבים שעשה הישראל אין חוששין לכך מפני שמתירא הנכרי פן יכיר הישראל בטביעות עין שנתן בסימנים או מפני שאלו הנקבים נעשו יותר מחדש משלו. (א) עור שעבדו שלא לשמוקלא אם יש תיקון לחזור ולעבדו לשמו יתבאר בי"ד סי' רע"אקלב:

יד

צריך שיהיה הקלף מעור בהמה או חיה או עוף הטורים קלג ואפילו מנבלות וטריפות שלהן אבל לא מעור בהמה חיה ועוף הטמאין שנאמר קלד למען תהיה תורת ה' בפין מן המותר בפיקלה ולא מעור הדג אפילו הוא טהור קלו מפני שזוהמתו רבה וכן כל אזכרה קלז אפילו שלא בסת"ם אין כותבין אותו ע"ג עור בהמה טמאה וכיצא בהקלח:

טו

הסופרים הזריזים עושים ג' מיני קלפים קלט העב יותר לכתוב בו פרשה שמע שהיא קטנה והדק ממנו לפרשת והיה כי יביאך שהיא יותר גדולה ולפרשת קדש ולפרשת והיה אם שמוע שהן ארוכות עושין קלף דק מאוד ובזה יתמלאו הבתים בשוה וזהו נוי תפילין:

טז

כבר נתבאר קמ שצריך להיות כתיבה תמה ושלימה לפיכך צריך שלא יהיה בקלף שום נקב במקום שיכתובקמא ואם כתב במקום נקב פסולקמב מפני שאינה כתיבה תמה ושלימהקמג אלא מופסקת ואפילו אם אין הנקב מפסיק כל עובי האות מעבר אל עברקמד אלא הוא באמצע העובי ודיו מקיפו מכל צדקמה מכל מקום באותו מקום הנקב היא מופסקת וחלוקה לשתייםקמו ואפילו אם יש (ב) בעוביה שמב' צדדי הנקב כשיעור עובי הצריך לאות זוקמז ואפילו אם גם יש באורך האות עד הנקב כשיעור אורך הצריך לאות זוקמח מכל מקום כיון שאנו חושבים הנקב לפיסוק בגוף האותקמט א"כ אין שם היקף גויל לאורך האות שעד הנקב וכן לעובי שבצדדי הנקב אין שם היקף גויל במקום הנקב והאות צריכה להיות כולה מוקפת גויל מכל רוחותיהקנ שלא יהיה משהו ממנה בלא היקף גויל והגויל שבסיום העובי שמצד זה של הנקב אינו מועיל להעובי שמצד זה מפני שהנקב מפסיק ביניהם וחולקם לשנים וכן הגויל שבסיום אורך האות שלאחר הנקב אינו מועיל לאורך האות שעד הנקב (ומכל מקום אם יכול לגרור מן עובי שמצדדי הנקב שישאר קלף חלק מפסיק בין הנקב לעובי האות שבצדוקנא וכן אם יכול לגרור מאורך שלמעלה מהנקב ואעפ"כ ישאר כשיעור אורך הצריך לאות זו הרי גרירה זו מועלת אפילו אם כבר כתב הרבה אחר אות זו ואין בזה משום שלא כסדרן כיון שאין פיסול באות זו אלא משום היקף גוילקנב כמו שיתבארקנג):

יז

וכל זה (בנקב הנעשה קודם הכתיבהקנד) כשחלל הנקב נראה לעיןקנה שנראית האות חלוקה לשתיים במקום הנקבקנו אבל כל נקב שהדיו עובר עליו וסותמוקנז ואינו נראה אלא נגד השמשקנח אינו נקב כלל וכותבין עליו לכתחלה ומפני זה התירו לכתוב על עור עוף המעובדקנט אע"פ שכולו מלא נקבים דקים ממקום הנוצות:

יח

וכל זה בנקב הנעשה קודם הכתיבהקס שבשעת הכתיבה כבר היא מופסקת ע"י הנקב ואינה תמה ושלימה אבל אם היתה כתיבה תמה כהלכתה ואח"כ אירע בה נקב אע"פ שהנקב מפסיק כל עובי האות מעבר לעבר ונראית חלוקה לשתייםקסא אם יש בארכה שעד הנקב כשיעור הכשר אות זו בלי צירוף מה

שמהנקב ולמטה כשירהקסב ואף אם אין כשיעור עד הנקב אלא שהנקב אינו מפסיק כל עובי האות אלא נשאר מעביהקסג חוט דק שלםקסד בצד הנקב כשירה שהרי אם עשה עוביה דק כ"כ מתחילתה היתה כשירהקסה שהרי לא נתנו שיעור לעובי האותיות ויכול לעשותן דק כמו שירצה:

יט

וכמה הוא שיעור הכשר אורך האותיות שנפסקו בנקב אם נפסקה רגל הימנית של ה"אקסו וכיוצא בהקסז כגון הרי"ש או הדלי"ת ונשתייר ממנה למעלה מהנקבקסח כמלא אות קטנה שהיא יו"דקסט כשירה אבל אם נפסק הרגל השמאלית של ה"א יש אומריםקע שאפילו לא נשתייר ממנה אלא כל שהוא בין למעלה מהנקב בין למטה מהנקב כשירה ויש אומריםקעא שגם רגל השמאלית צריך להיות כמלא יו"ד ואם לאו פסולה וכן הלכהקעב. אבל אם ניקב תוכהקעג של ה"א או של מ"ם וכיוצא בהןקעד אפילו הנקב ממלא כל החלקקעה ולא נשאר שם היקף גויל כשירה (ג) וכן אם אין היקף גויל כלל לאיזו אות מבחוץקעו שניקב שם נקב ארוך המגיע עד סוף הקלף כשירה כיון שהיתה מוקפת קלף מתחלתה בשעת הכתיבה אבל אם לא היתה מוקפת קלף מתחלתה אע"פ שהיא ארוכה כראויקעז ולא נפסקה כלל בנקב כגון רגל כ"ףקעח או נו"ןקעט הפשוטות וכיוצא בהן שבשיטה האחרונה שהן ארוכות ומגיעות עד סוף הקלף מתחילתןקפ פסולות [נ]מכל מקום אם יכול לגרור מהן מעט בסוף הקלףקפא וישתייר בהן כשיעור הרי גרירה זו מועלת אפילו אחר כתיבת כל הפרשה ואין בזה משום שלא כסדרןקפב כיון שלא היו פסולות תחילה רק משום חסרון היקף גויל בלבד כמו שיתבארקפג. וי"אקפד שאם הנקב ממלא כל חלל ה"א או המ"ם וכיוצא בהן פסולות כיון שאינן מוקפות גויל בתוכן ואע"פ שהיו מוקפות מתחילתן אבל אם אין הנקב ממלא כל החלקקפה אע"פ שהנקב הוא סמוך לאות ממש שלא נשאר קלף חלק אפילו משהו בין האות להנקב שבתוכה והאות צריכה להיות כולה מוקפת גויל מכל רוחותיה מכל מקום היא חשובה מוקפת גויל גם במקום הנקב ע"י קלף החלק שבתוכה מצד הב' של הנקב וכן אם הנקב הוא במקצת עובי האות שכלפי חוץקפו ומקצת עוביה שכלפי תוכה נשאר קיים הרי היא כשירה ע"י מקצת עובי זה שכלפי תוכה שהוא חשוב מוקף גויל ע"י קלף החלק שמצד הב' של הנקב (וכן אם הנקב הוא מפסיק כל עוביה אלא שנשאר בארכה שעד הנקב כשיעור הכשירו הרי היא מתכשרת ע"י שיעור זה שהוא חשוב מוקף גויל גם בתחתיות ע"י הקלף החלק שלמטה מהנקב (ואם נשתייר מאורך [אות] זה גם למטה מהנקב אינה נפסלת בכך ומתכשרת היא ע"י קלף החלק שבתחתיותו שכיון שמה שמן הנקב עד קלף החלק אינו אות אחרת אינו חשוב הפסק בין האות לגויל המקיפה כמו שהנקב אינו חשוב הפסקקפז) אבל אם לא נשתייר קלף חלק כלל למטה מהנקב פסולה) ולפי סברא זו אין (ד) חילוק בין נקב שלפני הכתיבה בין נקב שלאחר הכתיבהקפח שכיון שקלף החלק שמצד הב' של הנקב מצטרף לאות להיותה נחשבת מוקפת גויל גם במקום הנקב א"כ אף אם (ה) היה הנקב קודם הכתיבה אינו פוסל יותר מלאחר כתיבהקפט (כיון שנשתייר שיעור הכשר אות שלם לגמרי בלי שום נקב). והעיקר כסברא הראשונהקצ ואע"פ"כ יש לחוש לסברא האחרונה להחמירקצא כשלא נשתייר קלף חלק כלל מצד הב' של הנקב בין שהנקב הוא חוץ לאות סמוך לה ממש בין שהוא בתוכה וממלא כל חללה וי"אקצב (ו) שאף לפי סברא האחרונה אין האות צריך להיות מוקף גויל גם אחר הכתיבה אלא מבחוץ אבל לא מבפנים ואפילו אם הנקב שבתוכה ממלא כל חללה כשרה ונכון להחמירקצג:

כ

ואם נפסקה אחת מאותיות הפשוטות שאין להם אלא ירך אחתקצד כגון וא"ו או זי"ן או נו"ן פשוטה וכיוצא בהן אין שיעור הכשרן כמלא אות קטנה שהיא יו"ד כמו ברגל ה"א וכיוצא בה שהרי וא"ו שלא

נשתתיר ממנה אלא כמלא יו"ד אין זה וא"ו כלל וכן בשאר אותיות הפשוטות אלא הכשרן תלוי בקריאת התינוק שאינו חכם ולא טפש שאם התינוק יודע לקרותן כהלכתן כשרות ואם לאו פסולותקצה אבל תינוק חכם שמבין העניןקצו דהיינו פירוש המלות הרי הוא אומר האות הנפסקת מתוך הבנתו שמתפרש יפה לפי הענין ואין סומכין עליו אבל אם אינו חכם כל כך להבין הענין אע"פ שהוא חכם בהכרת האותיות היטיבקצו סומכין עליו וזהו לא טיפש שאמרוקצו. ומכאן אתה למדקצט שאין צריך לכסות מלפניו שאר האותיות כמו שנוהגין שא"כ אף החכם שמבין הענין שקורא מהיכן יבין לקרות אות זו כהלכתה כיון שאינו יודע ענינה ופירושה ומכל מקום אות שנפסקה בנקב ונשתתיר ממנה גם למטה מהנקב צריך לכסות מלפניו מה שלמטה מהנקב לפי שהוא יצרפנה עם מה שלמעלה מהנקב ויקרא האות כהלכתה ובאמת אינן מצטרפין כיון שהנקב מפסיק ביניהם. וה"ה אם מפסיק ביניהם שריטה העוברת בעובי האות מעבר לעבר אבל אם אינה עוברת מעבר לעבררא אפילו היתה כן בשעת הכתיבה אינה פוסלת כיון שאין האות חלוקה לשתיים לגמרי ואינו דומה לנקב שבאמצע העובי שפוסל אם היה בשעת הכתיבהרבי לפי שמקצת עובי האות שמצד זה של הנקב אינו מוקף גויל במקום הנקב וכן מקצת עובי שמצד זה של הנקב משא"כ בשריטה שהיא קלף חלק וחשובה היקף גויל למקצת העובי שהאות מתכשרת בו שלא נתנו שיעור לעובי האותיות ויוכל לעשותן דקות מאד אפילו לכתחלהרג. ואם השריטה עוברת מעבר לעבר והיתה כן בשעת הכתיבה יש אומריםרד שאין קריאת התינוק מועלת בה אפילו אם יכסו מלפניו מה שלמטה שלא הכשירו בקריאת התינוק אלא באות שנכתבה מתחלה ארוכה כראוי ואח"כ נתקצרה על ידי הנקב או על ידי שריטה ויש אומריםרה שאפילו היתה קצרה מתחלתה והתינוק קוראה כהלכתה כשרה ולכן אם אירע שכתב הסופר איזו אות מאותיות הפשוטות ומסתפק בשיעור ארכה אם היא ארוכה כהלכתה ואי אפשר לו להגיה משום שלא כסדרן כמו שיתבאר מראה לתינוק שאינו חכם ולא טפש וסומך עליו (וכן עיקרו וכן נוהגין):

כא

אין מכשירין ע"י קריאת התינוק אלא כשאנו מסופקים אם אורך האות הוא כשיעוררז או אם רוחב האות הוא כשיעור כגון ד שנכתבה קטנה כעין יו"דרח שאם התינוק קוראה ד' כשרה. אבל אם ידוע לנו שאין האות כהלכתהרט אפילו התינוק קוראה כהלכתה אין זה מועיל כלום כגון שמקצת יודי"ן של העייני"ן והשיני"ן והאלפי"ן או רגלי התו"ן אינן נוגעים בגוף האות פסולותרי אף שהתינוק קוראן כהלכתן כי מה תועיל קריאת התינוק ועיינו רואות שאין האות כהלכתה. ומכל מקום מועלת קריאת התינוק באותיות אלו לענין שיוכל לתקנן אף אם כתב אחריהוריא ואין בזה משום שלא כסדרן כמו שיתבארריב:

כב

ואם נפלה טיפת דיו לתוך האות ואינה ניכרת האותרג (אע"פ שעדיין היא מוקפת גויל בתוכה) כגון שנפלה לתוך ד' ונראית כה"א או שנפלה לתוך ב' ונראית כפ"א או שאין שם ב' עליה או שנפלה לתוך אות אחרת ואין שמה עליה או שמחסרת קצת מן האותריד אפילו אינה מחסרת ממנה אלא קוצה והוא קוץ שהאות נפסלת בחסרונו או שנראית הטיפה כאלו הוא גופה של אות אע"פ שהאות ניכרת היטב פסולה ואין לה תקנה לגרור הטיפת דיו ועל ידי כך תהיה האות כתיקונהרטו מפני שהוא כחך תוכות דהיינו שחוקק התוך של אותרטז וממילא נשאר צורת אות במה שאינו נגרר והתורה אמרהריז וכתבתם ולא וחקקתםריח ופי' חכמיםריט שבחך תוכות הכתוב מדבר וה"ה אם מוחק הדיו בעודו לח ועל ידי כך נעשית האות כתקנהרכ הרי זה כחך תוכות שאין חילוק בין חקיקה וגרירה למחיקה כיון שאינו כתיבה והתורה אמרה וכתבתם:

כג

וכן אם טעה וכתב ד' במקום רי"ש או ב' במקום כ' אין תקנה לגרור או למחוק התגרמא מפני שהוא כחק תוכות אבל יכול להוסיף עליו דיו ולעשותו עגול כרי"ש או ככ"ףרכב והוא שלא כתב עדיין כלום אחר אות זורכג שאם לא כן פסול משום שלא כסדרן כמו שיתבאררכד וכן אם כתב רי"ש במקום ד' או כ' במקום ב' יכול להוסיף דיו ולעשותה מרובעת כהלכתהרכה אם לא כתב אחריה שכל שמתקן על ידי כתיבה ולא על ידי גרירה או מחיקה כשר אבל אינו יכול לגרור הכ"ף לעשותה כמו בי"ת או הרי"ש לעשותה כדלי"תרכו:

כד

וכל זה בגרירת דיו אבל אם נטף שעוה על האותיות גוררה וכשררכז. ואם מותר לגוררה מספר תורה בשבת יתבאר בס' ש"מ

כה

מ"ם פתוחה שנדבק פתיחתה ונסתמהרכט אין מועיל לגרור הדבק ולפותחה מפני שהוא כחק תוכות ומה תקנתהרל לגרור כל החרטום ותשאר בצורת נו"ן כפופה ואח"כ יכתוב מה שגרר ואין בזה משום חק תוכות אע"פ שלא גרר צורת הנו"ן וחזר וכתבו מחדש לפי שצורת הנו"ן נעשה מתחלה בהכשררלא אלא שנפסלה האות בנגיעת החרטום לכן די כשיגרור החרטום וחוזר וכותב מחדש אבל רי"ש שכתבה כמין ד'רלב יש להחמיר ולומר שלא די כשיגרור הירך לבד או הגג לבד ויחזור ויכתבנו מחדש מפני שבין הגג ובין הירך נעשה בפיסול שכן דרך הסופרים שכותבין (ז) תחלה הגג עם התג שמאחוריו ואח"כ הירך למטהרלג ונמצא שגם הגג נעשה בפיסול שעשה לו תג מאחוריו ואין צריך לומר הירך שנעשה אחר עשיית התג ולכן צריך לגרור שניהם ואע"פ שי"ל שאף כשיגרור אחד מהם כיון שבמה שנשאר אין בו צורת אות כלל א"כ כשחוזר וכותב מה שגרר ה"ז ככותב האות מתחלתהרלד אע"פ"כ אין להקל לשייר מאומה מן האות כיון שכולה נעשה בפיסול שאף שהגג כולה נעשה בהכשר רק הריבוע שמאחוריו בלבד הוא הפסול מכל מקום כיון שהכל נעשה בכתיבה אחת הרי הכל אחדרלה וכן כ"ף פשוטהרלו שצריך להיות רגלה ארוכה כפליים כגהרלז שלא תדמה לר' ועשה לה גג רחב כאורך רגלה אם אינו יכול למשוך רגלה שתהיה כפליים כגה צריך למחוק כל הגרלח הואיל וכולה נעשית בכתיבה אחת ואפילו במלת אלהיך יכול למחוקרלט רק שיזהר שלא ימחוק הרגל משא"כ בחרטום של מ"ם שאינו נעשה בכתיבה א' עם צורות הנו"ן וה"ה כל אות שנכתב בב' כתיבותרמ כגון הג' וכיוצא בה דינה כמ"ם:

כו

ומכל מקום כל מה שכתב באותו אות אחר שנעשה בה הפיסול צריך לגררו ולכתבו מחדשרמא אע"פ שלא נכתב בכתיבה אחת עם הפסול כגון יו"ד העליונה של הא' שהיא נוגעת בגג שתחתיה יותר ממה שצריך להיות נוגעתרמב שאין צריך להיות נוגעת אלא בעוקצה הימינירמג ולא בעצמה כמו שיתבאר בס' ל"ורמד והוא כתב הגג סמוך מאוד עד שנגע בעצמו של יו"ד צריך לגרור כל הגג והיו"ד שתחתיה ולכתבה מחדש אבל אם עוקצה השמאלי נוגע בגג ולא עצמה של יו"ד כשררמה שאף בלא עוקץ זה שם יו"ד עליה אינו פוסל בנגיעתו (ח) ואם יו"ד התחתונה נוגעת בעצמה לגרמו א"צ לגרור הגג אלא יו"ד התחתונה בלבד שנעשית בפיסול וה"ה ברגל התי"ו

כז

וכן הדין בידו"י השי"ן והעי"ן והצד"י והפ"א שנגעו בגוף האות בעצמן ולא בעוקצן בלבדרמח שצריך לגרור כל מה שכתב באותו אות אחר שנעשה בה הפיסול ואין קריאת התינוק מועלת בזה כללרמט כיון שעיינינו רואות שאין האות כתיקונה וכן אם נגעו רגלי הה"א והקו"ף בגרנ אפילו נגיעה דקה כחוט השערהרנא ותינוק שאינו חכם קוראן כהלכתן פסולות ואין תקנה להפרידן משום חק תוכותרנב ומכל מקום אין צריך לגרר כל האותרנג אלא די שיגרר הרגל שנעשית בפיסול ויחזור ויכתבנה אבל הגג וירך ימיני שנעשה מתחלה בהכשר אין צריך לגררן ומכל מקום אם כתב מתחילה רי"ש ואח"כ טעה ועשה לה תג כעין דלי"תרנד אין לה תקנה בגרירת התג בלבד שכיון שאין עושה מעשה בגוף האות אלא היא נעשית רי"ש על ידי גרירה בלבד הרי זה כחק תוכותרנה משא"כ בה"א וקו"ף שעושה מעשה בגופן שגורר רגלן וחוזר וכותבן מחדש והרי זה כאלו כותב כל האות כיון שאין שם ה"א וקו"ף עליהן בלי רגל זו ולפ"ז גם ברי"ש שטעה ועשה לה תג כעין דלי"תרנו יש להקל בגרירת התג עם הגג בלבד או עם הירך בלבד כדי לעשות מעשה בגוף האות והשאר אין צריך לגרור כיון שנעשה בהכשר מתחילה ואעפ"כ המחמיר לגרור את כולה תבא עליו ברכהרנז:

כח

וכל זה כשהפיסול הוא בצורת גוף האותרנח אבל אותיות הנוגעות ודבוקות זו בזורנט בין שנדבקה קודם שנגמרה השניתרס שלא היתה עליו צורת אות בהכשר מעולם בין שנדבקה אחר שנגמרה יכול להפרידן בסכין וכשררסא ואין בזה משום חק תוכותרסב כיון שלא היה פסולן בגופרסג אלא מחמת חסרון היקף גויל סביב להן לפיכך אם נשתנה צורת האות ע"י דביקתה לחברתהרסד אין פירוד מועיל בה ודינה כמ"ם שנסתמה שכל מה שנכתב בפיסול צריך גרירה ויש אומריםרסה שה"ה אם כל אורך האות דבוקה לחברתה אין פירוד מועיל בהן:

כט

כל מקום שאין פירוד מועיל אין העברה בקולמוס על האות מועלת שלא יצטרך לגררה ולכתבה מחדשרסו שכיון שכתב התחתון קיים אין העליון מועיל כלום שכתב על גבי כתב אינו כתב כלל אלא על גבי הקלף:

ל

כל מקום שאין פירוד מועיל וצריך לגרור ולחזור ולכתוב אפילו מעטרסז אין תקנה זו מועלת אלא כשעדיין לא כתב כלום אחר הטעות אבל אם כתב צריך למחוק כל מה שכתב אחריו ולחזור ולכתוב הכל אחר שיתקן הטעותרסח ואם כתב אחד משמותרסט שאינן נמחקיןער צריכה פרשה זו גניזה לפי שכשמתקן הטעות ע"י כתיבה לאחר שכתב איזה אות מהפרשה אחר הטעות נמצא פרשה זו כתובה שלא כסדרהרעא והתורה אמרה והיוערב בהויתן יהיורעג. אבל אותיות שנדבקו זו בזועדר בענין שפירוד מועיל בהן יכול להפרידן אפילו אחר כתיבת כל הפרשהערה ואין בזה משום כותב שלא כסדררועו כיון שעתה אינו כותבן אלא מכשירן ע"י גרירות הדביקות שביניהם וגרירה אינה כתיבהרעז ואפילו אות שמכשירו ע"י כתיבה מועטת מכל מקום אם היתה צורתה עליה קודם לכן בשעת כתיבתה ולא היתה נראית כלל כאות אחרת כגון היודי"ן שעל השיני"ן ועל העייני"ן והצד"י ושל האלפי"ן ופאי"ן ורגלי התווי"ן שלא היו נוגעין בגוף האותרעח ותינוק שאינו לא חכם ולא טפש קוראן כהלכתן יכול לתקנו אחר כן ואין

בזה משום שלא כסדרן. אבל אם רגל הה"א או הקו"ף נוגע בגג אפילו נגיעה דקה כחוט השערהרעט שצורתן עליהן והתינוק קוראה כהלכתה מכל מקום כיון שצריך לגרר תחילה כל הרגל א"כ שוב אין צורתן עליהן וכשחוזר וכותבן הרי זה כותב שלא כסדרן וכך בשאר נגיעות שצריך לגרור האות עד שתפסיד צורתהרפא אי אפשר לתקנה אחר כן כגון יו"ד העליונה והתחתונה של האל"ףרפב והשי"ןרפג והעי"ן והצד"י והפ"א ורגל התי"ורפד שהן נוגעין בגוף האות יותר מהראוי בענין שנפסלה וכן מ"ם פתוחה שנסתמהרפה וכל כיוצא בזה ואפילו במקום שא"צ גרירה כלל אלא כתיבה משהו בלבד מכל מקום אם האות חלוקה לשתיים ונראית כב' אותיותרפו כגון צד"י שכתבה יו"ד נו"ן או שי"ן שכתבה עי"ן יו"ד אף על פי שהתינוק שאינו חכם קוראן כהלכתןרפז אינו יכול לתקנו אח"כרפח שכיון שענינו רואות שיש להן צורת אותיות אחרות אם כן כשמתקנם אח"כ ה"ז כתיבה מחדש והרי זה כותבה שלא כסדרה וכן חי"ת שכתבה ב' זייני"ן ופרידתן ניכרת היטיב תיכף ומיד שרואין אותןרפט אבל אם אין ניכרת פרידת החטוטרורצ שעל גבי זייני"ן עד שיסתכל בה יכול לתקן אח"כ ואפילו אם התינוק קוראן זייני"ן אין הולכין אחריו באות זו לפי שאין התינוק מורגל בח' כזו שעם החטוטרורצא (אבל בצד"י ושי"ן הולכין ט)רצב אחר קריאת התינוקרצג בין להקל בין להחמיר אלא אם כן ענינו רואות שהן יו"ד נו"ן או עי"ן יו"ד אין משגיחין על התינוק) וכן אם לא עשה רגל ימנית של יו"דרצד אין לה תקנה אח"כ (אפילו אם התינוק קוראה כתיקונה) מפני שאין שם יו"ד עליה בלא רגל זו ונמצא כותב שלא כסדרן אבל אם לא עשה עוקץ השמאלי יכול לתקן אח"כ שאף בלא עוקץ זה שם יו"ד עליה ואין בעשייתו משום כותב שלא כסדרן:

לא

הכתיבה צריכה להיות לשמהרצה שיכתוב הפרשיות לשם קדושת תפילין בפירושרצו ואם כתבן סתם פסולותרצו והאזכרות צריך לכתבן לשם קדושתן בפירושרצו ואם כתבן סתם יגזו ויש להסתפק בכל מקום שצריך לשמה אם די במחשבהרצט שיחשוב בלבו שעושה דבר זה לשם מה שצריך לעשותו כגון הפרשיות לשם קדושתן והאזכרות לשם קדושתן או אם צריך להוציא כן בשפתיו ולא די במחשבה לבד וספק של תורה להחמיר וצריך שיאמר בפיו בהתחלת הכתיבה אני כותב פרשיות אלו לשם קדושת תפילין ומלבד זה בכל פעם שכותב אזכרה צריך שיאמר שכותבה לשם קדושת ה' ואם לא אמר כן בפירוש בכתיבת האזכרות אלא חושב כן בלבו כשרות בדיעבדשא הואיל והוציא בתחלת הכתיבה בפיו שכותבן לשמן אבל אם לא הוציא מפיו בתחלת הכתיבהשב יש להחמיר בשל תורהשג ולפסול אפילו בדיעבד אע"פ שחישב בלבו אבל בעיבוד העורות יש להקל בדיעבדדש אם חשב בלבו בתחילת העיבוד שמעבדן לשם ספר תורה או תפילין אע"פ שלא הוציא בשפתיו לפי שיש אומריםשה שא"צ עיבוד לשמה אלא למצוה מן המובחר אבל בדיעבד כשר אע"פ שמעובד שלא לשמו ואף שאין דבריהם עיקרשו מכל מקום יש לסמוך ע"ז להקל בדיעבד כשחישב בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו כיון שיש להסתפק שמא די במחשבה לבדה אפילו לכתחילה:

לב

כשבא להתנמנם לא יכתובשז מפני שאינו כותב אז בכוונה לשמהשח (שאף שלומר בפיו א"צ אלא בתחילת הכתיבה מכל מקום במחשבתו צריך להיות בכל הכתיבה שכותב לשם תפילין ולא כמתעסק בעלמא כמו שבגט צריך להיות במחשבתו בכל תורף הגט שכותבו לשמו ולשמהשט כמו שנתבאר למעלהשי):

לג

צריך לדקדק מאוד בחסירות ויתרותשיא שאם חסר או יתיר אות אחת פסולין התפילין ונמצא המניחין אותן מברכין בכל יום ברכה לבטלה וגם שרוין בכל יום בלא מצות תפילין ונמצא עונש הסופר מרובה לכן צריך להיות מאוד ירא שמים וחרד לדבר ה' המתעסק בכתבת התפילין ותיקונם וגם צריך להזהיר ולמחות בסופרים המניחים לנעריהם לכתוב תפילין או מזוזותשיב ואם רואה שנכתבו כהלכתן אזי מוכרן והוא מחטיא את הרבים ומכשילן בתפילין ומזוזות פסולין כי הנער נער ואינו מכוין בכתבתו אלא ליפות הכתב להתלמד ולהתרגל בו ולא לשם קדושה וכוונת מצוה בעולם והרי עונש הסופר מרובה מאוד ועתיד ליתן את הדין ולקבל עונשו הרבה מאד ועליו נאמרשיג ארור עושה מלאכת ה' רמיה לכן יזהר כל סופר מזה וטוב לו:

לד

טוב לנסות הקולמוס קודם שיתחיל לכתוב הפרשהשיד שלא יהא עליו דיו יותר מדי ויפסיד וכן יזהר אם טוב הקולמוס לכתוב בו את השם שלא יתחיל לכתוב את השם מיד שלא יפסידנו בריבוי הדיושטו אלא יעשה כמו שיתבאר בי"ד סי' רע"ושטז וכן יזהר קודם שיכתוב כל שםשיז לעיין ולקרות כל מה שכתוב באותה פרשה שלא יהיה שם פסולשיח ולא יבא השם לידי גניזה על ידו ואחר שישלים הפרשה יקראנה כולה בכוונה ודקדוק היטב פעמים ושלוש קודם שיכתוב פרשה שניהשיט וכן בשניה ובשלישית ומלבד זה טוב שיחזור ויקרא כל פרשה בתפילין של ראש קודם שיתננה בתוך ביתו שמא תתחלף לו באחרת ולמה יחזור לדקדק ולהגיה כל פרשה אחר שהשלימה מפני שאם ימצא איזה חסרון אות באיזה פרשה לא היא לבדה נפסלה אלא כל מה שלאחריה גם כן נפסל על ידהשכ משום שיהיו שלא כסדרן עם פרשה המוקדמת שיכתוב מחדש לאחריהן וכן מטעם זהשכא אינו יכול לתלות האות שנחסרה בין השיטותשכב כדרך שתולין בספר תורה לפי שבתפילין נאמרשכג והיו בהויתן יהיושכד שצריך להיות כסדרן וכן במזוזהשכה:

לה

אבל אם ייתר אות אחתשכו יש לה תקנה ע"י שיגרר אותה אם היא בסוף התיבה או בתחלתה אבל אם היא באמצע התיבה פעמים שאין תיקון מועילשכז משום שכשיגררנה יהיה נראה כב' תיבות ופעמים שתיקון מועילשכח ע"י שיגררנה וימשוך האות שלפניה שתמלא מקומה ולא תהיה התיבה חלוקה כגון לאבותיך שכתב מלא וי"ו אחר הב' יגררנה וימשוך הב' שלפניה שתמלא מקומה וכן אם התיקון תלוי בכ"ף או דל"ת או רי"ש שאפשר להמשיכן מעט למלא מקום אות היתירה שנגררה אבל אם האותיות שאפשר להמשיכן הן אחר אות היתירה שאי אפשר להמשיכן לאחוריהם עד שיגרר מהם תחילה כגון שאר שכתב מלא וי"ו אחר הא' שאי אפשר למשוך הרי"ש לאחריה עד שיגרר רגלה תחילה ונמצא שביטל צורתה וכשמתקנה אח"כ נמצא כותב שלא כסדרן ואין תקנה אלא א"כ יכול למלאות מקומו ע"י שיעבה קצת האות שלפניה ושלאחריה שאין בזה משום שינוי האותשכט משא"כ כשהאותיות שאפשר להמשיכן הן לפני האות היתירה אזי אפשר להמשיכן הרבה מבלי שיגרע מהם כלום:

לו

אמנם יש להסתפק של במצ"ת שמשפטה להיות חסר וכתבה מלא אם מועיל אריכות הצ' למטה אחר שיגרור הוי"ו כי שמא כל עוד שאינו מאריך האות למעלה נחשבת כב' תיבות וכן בנת"ן שמשפטה להיות חסר אם מועיל אריכות הנו"ן למטה אחר גרירות הוי"ו ומכל מקום כל שנראית כב' תיבות פסולה אבל אם בתחילת הכתיבה ממשיך רגל התחתון של הנו"ן והצד"ישלא וכותב האות הסמוכה בתוכה כזה כשר ובלבד שלא ימשוך יותר מדאישלב ואם המשיך יותר מדאי כדי למלאות השיטהשלג יש להסתפק אם כשר אם לאו (י) ויש להראות לתינוק שאינו לא חכם ולא טפושלד כמו שעושין בכל אות שיש בה ספק כמ"ש סימן ל"ושלה:

לז

אם כתב תיבה אחת יתירה יגררנה ויהיה מקומה חלקשלו ואף שאין צריך להיות שם חלק אין זה פוסל כל שאין במקום החלק כשיעור הריחוק שבין פרשה לפרשה שהוא כדי ט' אותיותשלז ואם סיום התיבה שלפניה הוא אות ה' או קו"ף אינו יכול להמשיכן למלאות מקום החלק מפני שרגל הה' והקו"ף צריך להיות בסופןשלח ואם יגרר הרגל ויכתבנו בסוף נמצא כותב שלא כסדרןשלט אבל אם יהיה חלק כשיעור ט' אותיות כשיגרור תיבה היתירהשמ ונמצא שיהיה ריחוק שבין פרשה לפרשה במקום שאין שם פרשה ויפסלו התפליןשמא יש להקל למשוך הה"א אף על פי שלא תהא רגלה בסופהשמב מאחר שלא הוזכר זה בתלמוד:

לח

היה כותב וטעה ומחקו בעודו לח או שנתייבש וגררו וכן אם נפל דיו על הקלף ומחקו בעודו לח או גררו לאחר שנתייבש מותר לכתוב על מקום המחק או על מקום הגררשמג אפילו האזכרה כמו שמותר בספר תורהשדמ ומכל מקום טוב לכתחילה שלא ימחקו בעודו לחשמה אלא ייבשנו יפה באש כי אז יגרר בקל ולא ישאר לו שום רושם:

לט

נדבק אות לחברתה באותיות השם יכול לגוררן ולהפרידןשמו ואין בגרירה זו משום מוחק את השםשמז שהרי מתקן הוא ב[ז]ה:

מ

אותיות ותיבות שנמחקושמח קצת אם רשומן ניכר כל כך שתינוק שאינו לא חכם ולא טפש יכול לקרותן מותר להעביר קולמוס עליהן להיטיב הכתב ולחדש ואין בזה משום שלא כסדרן כיון שגם עכשיו הכתב הוא כשרשמט ומה שמוסיף עליו אינו אלא שמשמרו שלא יתמחק יותר במה דברים אמורים כשקצת צבע הדיו קייםשנ אבל אם קפץ כל הדיו מהקלף ולא נשאר רק רושם אדמימות מהחלודה של הדיו כשמעביר הקולמוס עליהן ה"ז כותב שלא כסדרן ואין צריך לומר אם בתחלת הכתיבה לא היה הדיו שחורשנא אלא דומה ללבן שהוכה מראיתו או לאדום וצריך להעביר עליהן קולמוס שיש בזה משום שלא כסדרן:

מא

(יא) יש לזהר לכתחלה שלא יכנס ראש הלמ"ד של שיטה זו בתוך אויר הה"א והח"ת שבשיטה שלמעלה ממנושנב אפילו בלא נגיעה ואם נכנסו בענין שהפסיד צורת האות כגון שנכנס לתוך דלי"ת ונראית כה"א פסולהשנג:מא (יא) יש לזהר לכתחלה שלא יכנס ראש הלמ"ד של שיטה זו בתוך אויר הה"א והח"ת שבשיטה שלמעלה ממנושנב אפילו בלא נגיעה ואם נכנסו בענין שהפסיד צורת האות דלי"ת ונראית כה"א פסולהשנג:מא (יא) יש לזהר לכתחלה שלא יכנס ראש הלמ"ד של שיטה זו בתוך אויר הה"א והח"ת שבשיטה שלמעלה ממנושנב אפילו בלא נגיעה ואם נכנסו בענין שהפסיד צורת האות כגון שנכנס לתוך דלי"ת ונראית כה"א פסולהשנג:

מב

אם אין הפרשיות שגורות בפיו צריך שיכתוב מתוך הכתבשנד שמא יטעהשנה ואם מקצת הפרשה שגורה בפיו מותר לכתוב אותו מקצת בעל פה והשאר מתוך הכתבשנו:מב אם אין הפרשיות שגורות בפיו צריך שיכתוב מתוך הכתבשנד שמא יטעהשנה ואם מקצת הפרשה שגורה בפיו מותר לכתוב אותו מקצת בעל פה והשאר מתוך הכתבשנו:מב אם אין הפרשיות שגורות בפיו צריך שיכתוב מתוך הכתבשנד שמא יטעהשנה ואם מקצת הפרשה שגורה בפיו מותר לכתוב אותו מקצת בעל פה והשאר מתוך הכתבשנו:

מג

כשכותב בעל פהשנז מפני שהן שגורות בפיו צריך לקרות כל תיבה בפיו קודם שיכתבנהשנח שמא יטעה ויקדים המאוחרות מחמת שגירותו בהשנט ואפילו אם אחד מקרא אותו מלה במלהשם צריך הוא ג"כ להוציא כל מלה ומלה בפיו אבל אם כותב מתוך הכתב א"צ להוציא בפיושסא שראיתו בכתב שלפניו מועלת כמו הקריאה בפיו במה דברים אמורים כשהן שגורות בפיושסב ואעפ"כ כותב מתוך הכתב אבל אם אינם שגורות בפיו שצריך הוא לכתוב מתוך הכתב אין ראיתו בכתב מועלת לו לשלא יצטרך להוציא כל תיבה בפיו קודם שיכתבנה:מג כשכותב בעל פהשנז מפני שהן שגורות בפיו קודם שיכתבנהשנח שמא יטעה ויקדים המאוחרות מחמת שגירותו בהשנט ואפילו אם אחד מקרא אותו מלה במלהשם צריך הוא ג"כ להוציא כל מלה ומלה בפיו אבל אם כותב מתוך הכתב א"צ להוציא בפיושסא שראיתו בכתב שלפניו מועלת כמו הקריאה בפיו במה דברים אמורים כשהן שגורות בפיושסב ואעפ"כ כותב מתוך הכתב אין ראיתו בכתב מועלת לו לשלא יצטרך להוציא כל תיבה בפיו קודם שיכתבנה:

מד

אפילו מתוך הכתב אינו רשאי לכתוב אלא מי שהוא יודע לקרות שסג שאם אינו יודע לקרות אע"פ שיודע לכתוב האותיות יכול לטעות בקל ואינו מרגישמד אפילו מתוך הכתב אינו רשאי לכתוב אלא מי שהוא יודע לקרות אע"פ שיודע לקרות שסג שאם אינו יודע לקרות אע"פ שיודע לכתוב האותיות יכול לטעות בקל ואינו מרגיש

מה

צריך להניח חלק בכל פרשה למעלה ולמטה מהשיטותשסה כמו חצי ציפורןשסו יש אומריםשסז ששיעור זה למעלה הוא כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור ך' ונו"ן פשוטים כדי שגם הם יהיו מוקפים גוילשסח אם יזדמנו שם וי"אשסט שצריך להניח חלק כחצי ציפורן למעלה למעלה מגגו של למ"ד ולמטה למטה מך' ונו"ן פשוטה ויש לחוש לדבריהם לכתחלהשע אבל בתחילת הפרשה ובסופה אין צריך להניח כללשעא אך הסופרים נהגו להניח קצת בתחילה ובסוףשעב:מה צריך להניח חלק בכל פרשה למעלה ולמטה מהשיטותשסה כמו חצי ציפורןשסו יש אומריםשסז ששיעור זה למעלה הוא כדי גגה של למ"ד ולמטה כשיעור ך' ונו"ן פשוטים כדי שגם הם יהיו מוקפים גוילשסח אם יזדמנו שם וי"אשסט שצריך להניח חלק כחצי ציפורן למעלה למעלה מגגו של למ"ד ולמטה למטה מך' ונו"ן פשוטה ויש לחוש לדבריהם לכתחלהשע אבל בתחילת הפרשה ובסופה אין צריך להניח כללשעא אך הסופרים נהגו להניח קצת בתחילה ובסוףשעב:

מו

צריך ליזהר לכתחילה להניח בין תיבה לתיבהשעג כמלא אות קטנה שהיא יו"דשעד ובדיעבד אין לפסולשעה אלא א"כ נראית כתיבה אחת לתינוק שאינו לא חכם ולא טיפש כמ"ש ב"ד סימן רע"דשעו בספר תורה וכן לכתחילה צריך ליזהר שלא יהיה בין אות לאות אלא כחוט השערהשעז ובדיעבד אין לפסולשעח אלא א"כ נראית התיבה חלוקה לשתיים לתינוק שאינו לא חכם ולא טיפש כמו שכתוב שם בספר תורה וי"אשעט שלכתחילה צריך להניח ג"כ בין שיטה לשיטה כמלא שיטה כמו בספר תורהשפ ויש אומריםשפא שא"צ לדקדק בזה אלא בספר תורה וכן נהגו הסופריםשפב שאין מדקדקין בזה בתפילין ובמזוזות:מו צריך ליזהר לכתחילה להניח בין תיבה לתיבהשעג כמלא אות קטנה שהיא יו"דשעד ובדיעבד אין לפסולשעה אלא א"כ נראית כתיבה אחת לתינוק שאינו לא חכם ולא טיפש כמ"ש ב"ד סימן רע"דשעו בספר תורה וכן לכתחילה צריך ליזהר שלא יהיה בין אות לאות אלא כחוט השערהשעז ובדיעבד אין לפסולשעח אלא א"כ נראית התיבה חלוקה לשתיים לתינוק שאינו לא חכם ולא טיפש כמו שכתוב שם בספר תורה וי"אשעט שלכתחילה צריך להניח ג"כ בין שיטה לשיטה כמלא שיטה כמו בספר תורהשפ ויש אומריםשפא שא"צ לדקדק בזה אלא בספר תורה וכן נהגו הסופריםשפב שאין מדקדקין בזה בתפילין ובמזוזות:מו צריך ליזהר לכתחילה להניח בין תיבה לתיבהשעג כמלא אות קטנה שהיא

יו"ד שעד ובדיעבד אין לפסולשעה אלא א"כ נראית כתיבה אחת לתינוק שאינו לא חכם ולא טיפש כמ"ש בי"ד סימן רע"ד שעו בספר תורה וכן לכתחילה צריך לזהר שלא יהיה בין אות לאות אלא כחוט השערה שעז ובדיעבד אין לפסולשעה אלא א"כ נראית התיבה חלוקה לשתים לתינוק שאינו לא חכם ולא טיפש כמו שכתוב שם בספר תורה וי"א שעט שלכתחילה צריך להניח ג"כ בין שיטה לשיטה כמלא שיטה כמו בספר תורה שפא שא"צ לדקדק בזה אלא בספר תורה וכן נהגו הסופרים שפב שאין מדקדקין בזה בתפילין ובמזוזות:

מז

בין בספר תורה בין בתפילין ומזוזות אין להניח חלק כלל בין פסוק לפסוק יותר מבין תיבה לתיבה בפסוק אחד שפג מפני שאין אנו בקיאים בהפסק הפסוקים שנפסקו למשה מסיני שפד ומכל מקום אם הניח לא פסלשפה אם לא הניח כשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה שהיא לכתחלה כג' תיבות שפו אשר אשר אשר מאותו הכתב ובדיעבד כתשעה אותיות קטנות שהן יודין של אותו הכתב כמו שכתוב בי"ד סי' ער"המז בין בספר תורה בין בתפילין ומזוזות אין להניח חלק כלל בין פסוק לפסוק יותר מבין תיבה לתיבה בפסוק אחד שפג מפני שאין אנו בקיאים בהפסק הפסוקים שנפסקו למשה מסיני שפד ומכל מקום אם הניח לא פסלשפה אם לא הניח כשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה שהיא לכתחלה כג' תיבות שפו אשר אשר אשר מאותו הכתב ובדיעבד כתשעה אותיות קטנות שהן יודין של אותו הכתב כמו שכתוב בי"ד סי' ער"המז בין בספר תורה בין בתפילין ומזוזות אין להניח חלק כלל בין פסוק לפסוק יותר מבין תיבה לתיבה בפסוק אחד שפג מפני שאין אנו בקיאים בהפסק הפסוקים שנפסקו למשה מסיני שפד ומכל מקום אם הניח לא פסלשפה אם לא הניח כשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה שהיא לכתחלה כג' תיבות שפו אשר אשר אשר מאותו הכתב ובדיעבד כתשעה אותיות קטנות שהן יודין של אותו הכתב כמו שכתוב בי"ד סי' ער"ה

מח

לכתחילה יש לזהר לעשות כל השורות שוות שפח שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת ואפילו אות אחת שפט ומכל מקום אם נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות בסוף השיטה שז ואינו יכול לכותבה בתוך השיטה באותו כתב שהוא כותב בו יכול לכתוב ג' אותיות ממנה בתוך השיטה וב' חוץ לשיטה אבל לא ב' בתוך השיטה וג' חוץ לשיטה ואפילו תיבה בת ח' אותיות שצא לא יכתוב ה' ממנה בתוך השיטה וג' חוץ לשיטה אע"פ שרוב התיבה בתוך השיטה ואפילו ב' אותיות שצב אם הן תיבה אחת לא יכתוב אותן חוץ לשיטה שצג וכל זה לכתחילה שצד אבל בדיעבד אפילו כתב תיבה בת הרבה אותיות חוץ לשיטה לא פסל:מח לכתחילה יש לזהר לעשות כל השורות שוות שפח שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת ואפילו אות אחת שפט ומכל מקום אם נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות בסוף השיטה שז ואינו יכול לכותבה בתוך השיטה באותו כתב שהוא כותב בו יכול לכתוב ג' אותיות ממנה בתוך השיטה וב' חוץ לשיטה אבל לא ב' בתוך השיטה וג' חוץ לשיטה ואפילו תיבה בת ח' אותיות שצא לא יכתוב ה' ממנה בתוך השיטה וג' חוץ לשיטה אע"פ שרוב התיבה בתוך השיטה ואפילו ב' אותיות שצב אם הן תיבה אחת לא יכתוב אותן חוץ לשיטה שצג וכל זה לכתחילה שצד אבל בדיעבד אפילו כתב תיבה בת הרבה אותיות חוץ לשיטה לא פסל:מח לכתחילה יש לזהר לעשות כל השורות שוות שפח שלא תהא אחת נכנסת ואחת יוצאת ואפילו אות אחת שפט ומכל מקום אם נזדמנה לו תיבה בת ה' אותיות בסוף השיטה שז ואינו יכול לכותבה בתוך השיטה באותו כתב שהוא כותב בו יכול לכתוב ג' אותיות ממנה בתוך השיטה וב' חוץ לשיטה אבל לא ב' בתוך השיטה וג' חוץ לשיטה ואפילו תיבה בת ח' אותיות שצא לא יכתוב ה' ממנה בתוך השיטה וג' חוץ

לשיטה אע"פ שרוב התיבה בתוך השיטה ואפילו ב' אותיות שצב אם הן תיבה אחת לא יכתוב אותן חוץ לשיטה שצג וכל זה לכתחילה שצד אבל בדיעבד אפילו כתב תיבה בת הרבה אותיות חוץ לשיטה לא פסל:

מט

אותיות השם שצעה בין שם המיוחד בין שאר שמות שאינן נמחקין שצו ואפילו הנטפל לשם מאחריו צריך שיהיו כולם בתוך השיטה ולא יצא מהן כלל חוץ לשיטה לכתחילה ובדיעבד כשר בתפלין שצז (שאי אפשר לתקן משום שלא כסדרן שצח) אבל בספר תורה שצט יכול למחוק כל השורות העליונות אם אין בהם שום שם משמות שאינן נמחקין ואח"כ ימשוך אותן עד שתהיינה שוות עם השם היוצא: ט אותיות השם שצעה בין שם המיוחד בין שאר שמות שאינן נמחקין שצו ואפילו הנטפל לשם מאחריו צריך שיהיו כולם בתוך השיטה ולא יצא מהן כלל חוץ לשיטה לכתחילה ובדיעבד כשר בתפלין שצז (שאי אפשר לתקן משום שלא כסדרן שצח) אבל בספר תורה שצט יכול למחוק כל השורות העליונות אם אין בהם שום שם משמות שאינן נמחקין ואח"כ ימשוך אותן עד שתהיינה שוות עם השם היוצא:

נ

ד' פרשיות של יד הואיל והן נכתבות בקלף אחדת ושייך בהן פתוחה וסתומהתא שכשמניח מקום חלק בסוף שיטה אחרונה של פרשה ראשונה כדי ט' אותיות ומתחיל פרשה שלאחריה בראש השיטה בדף הב' תב הרי פרשה שלאחריהתג נקראת פתוחה כמו שבספר תורהתד נקראת פרשה המתחלת בראש הדף פרשה פתוחה כשיש ריוח כדי ט' אותיות לפניה בסוף שיטה אחרונה שבדף הקודם לפיכך צריך לכתוב בשל יד כל פרשה כמו שהיא בספר תורהתה אם פתוחה פתוחה ואם סתומה סתומה דהיינו שצריך להניח מקום חלק כדי ט' אותיות בסוף שיטה אחרונה שבפרשת קדשתו כדי שפרשת והיה כי יביאך שיתחיל בראש השיטה הא' שבדף הב' תהיה פרשה פתוחה כמו שהיא בתורה ואם עשאה סתומה פסולהתז. אבל פרשת קדש לא שייך בה פתוחה וסתומהתח כיון שאין כתוב לפניה כלום בתפלין ולכן מתחילין אותה בראש השיטה הראשונה ואין מניחין לפניה כלום אע"פ שבתורה היא פתוחה שכיון שאין כתובה לפניה כלום אין לך פתוחה גדולה מזו שאין כתב אחר סותמה. ובסוף שיטה אחרונה שבפרשת והיה כי יביאך צריך להניח מקום חלק כדי ט' אותיות כדי שפרשת שמע שיתחיל בראש שיטה הא' שבדף הג' תהיה פתוחה כמו שהיא בתורה ואם עשאה סתומה פסולהתט. אבל פרשת והיה אם שמוע שהיא סתומה בתורהתי צריכה להיות ג"כ סתומה בתפלין ואם עשאה פתוחה יש מי שפוסלתיא ויש מכשירין בדיעבדתיב שאף שבתורה היא סתומה מכל מקום כיון שבתורה אינה סמוכה כלל לפרשת שמע אין זה נחשב שינויטיג מה שהריוח שבינה לפרשת שמע הוא פתוח ולא סתום כמו שסתום הריוח שלפניה בתורה כיון שגם בתורה אין הריוח סתום בפרשת שמע שלפניה ויש בינה לפרשת שמע שבתורה ריוח הרבה פתוח משא"כ פרשת שמע אף שאינה סמוכה בתורה לפרשת והיה כי יביאך אין זה מועיל כלל לשלא יצטרך לעשות פתוחהתיד וכן עיקר. אבל אם אין לפני ריוח כלל בינה לפרשת שמעטטו באיזה שיטה משיטות הדפין שלהן לא בדף שלה ולא בדף של פרשת שמע דהיינו שהתחיל אותה בראש שיטה העליונה שבדף ולא הניח ריוח כלל לפני באותה שיטה ולא בסוף שיטה של פרשת שמע או שהניח ריוח

ואין בו כשיעור ריוח שבין פרשה לפרשה דהיינו כדי לכתוב ט' אותיות הרי זה נחשב (שינוי גמור) ממה שהיא כתובה בתורה ופסולה אפילו דיעבד אלא צריך להיות לפניה ריוח סתום כמו לפני כל פרשה סתומה שבתורה אבל בסופה אין צריך להניח שום ריוח וכן נוהגין לסיים על הארץ בסוף שיטה התחתונה

נא

וסתומה שבתורה יש לה ד' צורות אחת לדברי הכל וג' נחלקו בהן הרמב"ם תיז והרא"ש תיח המכשיר בזו פוסל בזו והמכשיר בזו פוסל בזו. דהיינו שאם סיים איזה פרשה בתחילת איזה שיטה וכתב אפילו תיבה אחת מאותה פרשה בראש שיטה זו ואח"כ הניח מקום חלק כדי ט' אותיות בשיטה זו ואח"כ התחיל פרשה שלאחריה בשיטה זו עצמה וכתב אפילו תיבה אחת בשיטה זו מפרשה שלאחריה הרי פרשה שלאחריה נקראת סתומה לדברי הכלתית. אבל אם סיים איזו פרשה בסוף השיטה או בפחות מכדי ט' אותיות מסוף השיטה והניח חלק בשיטה שלאחריה כדי ט' אותיות והתחיל פרשה שלאחריה הרי פרשה זו שלאחריה נקראת פתוחה להרא"ש אבל להרמב"ם גם זו סתומה היא בין שהיא בשיטה שלאחריה באותו הדף בין שהיא בראש דף הב' רק שאין שיטה שלימה פנויה ביניהם לא בסוף דף הא' ולא בראש דף הב' כמו שיתבאר לקמן. וה"ה אם סיים איזה פרשה והניח חלק כדי ט' אותיות בסוף שיטה זו אחר שסיים הפרשה ולא התחיל פרשה שלאחריה מיד בראש שיטה שלאחריה אלא הניח מעט ריוח אפילו פחות מכדי ט' אותיות ואח"כ התחיל פרשה שלאחריה הרי פרשה זו שלאחריה נקראת סתומה להרמב"ם שכל שאין הפרשה מתחלת בראש השיטהתכ ויש לפניה ריוח כדי ט' אותיות בין באותה שיטה בין בשיטה שלפניה היא סתומה להרמב"ם אפילו היא בראש דף הב' אבל להרא"ש כל שיש ריוח בכדי ט' אותיות בין בראש השיטה בין בסוף השיטה הרי הפרשה שלאחריה נקראת פתוחה. ואם סיים איזה פרשה בסוף שיטה או בפחות מכדי ט' אותיות מסוף השיטה והניח שיטה אחת שלימה פנויה והתחיל פרשה שלאחריה בראש שיטה שלישית או בפחות מכדי ט' אותיות מראשה להרא"ש נחשב מקום החלק של שיטה הפנויה שבין הפרשיות האלו כאלו הוא חלק באמצע שיטה בין ב' פרשיות והרי הפרשה הב' נקראת סתומה אבל להרמב"ם היא פתוחה בין שסיום פרשה הראשונה והתחלת השניה הכל בדף אחד בין שהן בב' דפין והשיטה הפנויה היא בסוף דף הא' תכא או בראש דף הב'

נב

והנה בתפילין אי אפשר לעשות פרשת והיה אם שמוע שתהא סתומה לדברי הכלתכג שהרי אין כותבין לפניה כלום באותה שיטה שמתחילין אותה בה שפרשת שמע מסתיימת בדף בפני עצמו והיא בדף בפני עצמותכד ואם יתחיל אותה בראש השיטה שבראש הדף ויניח ריוח בסוף פרשת שמע כדי ט' אותיות תהיה פתוחה לדברי הכל ובתורה היא סתומה ואם לא יניח ריוח כדי ט' אותיות כ"ש שאינה כמו שהיא בתורהתכה שאינה נקראת כלל פרשה בפני עצמה כשאין כדי ט' אותיות ריוח לפניה אלא אין לה תקנה [אלא] או לעשותה סתומה להרא"ש שתכו ולא להרמב"ם כגון שיניח שיטה אחת פנויה ויתחילנה בשיטה הב' או לעשותה סתומה להרמב"ם ולא להרא"ש כגון שלא יתחילנה בראש השיטה אלא יניח לפניה ריוח כדי ט' אותיות בראש השיטה שאז היא סתומה להרמב"ם. ומכל מקום יזהר (יב) שלא להניח ריוח בסוף פרשת שמע כדי ט' אותיות ואע"פ שבספר תורה אם אירע שנשאר בסוף השיטה כדי ט' אותיות ואין שם עוד מעט ריוח לכתוב תיבה א' מפרשה שלאחריה בשיטה זו אעפ"כ היא פרשה סתומה כשמניח מעט ריוח בשיטה שלאחריהתכז שפרשה פתוחה היא לעולם בראש השיטהתכח וכשאינה בראש השיטה היא סתומה להרמב"ם ומכל מקום כיון שהריוח שבסוף השיטה הוא סימן לפתוחהתכט שכשאין

שם ריוח אחר זולתו בשיטה שלאחריה תהיה הפרשה שלאחריה פתוחה וכשאין ריוח כשיעור בסוף השיטה היא סימן שלאחריה תהיה סתומה א"כ בתפילין שביד הסופר לעשות כמו שירצה יש לו לסיים פרשת שמע בסוף שיטה או בפחות מכדי ט' אותיות מסוף השיטה כדי להורות שפרשה שלאחריה היא סתומהתל ולא אמרן שאף אם מניח ריוח כדי ט' אותיות בסוף השיטה אעפ"כ פרשה שלאחריה סתומה כשאינה מתחלת בראש השיטה אלא אם אירע לו כן בספר תורהתלא שאינו רשאי להמשיך האותיות או לקצר בשביל ריוח שבין פרשה לפרשה כמ"ש בי"ד סי' רע"ג ואם אירע לו שהניח בתפילין כדי ט' אותיות בסיום פרשת שמע א"צ להניח בתחלת פרשה שלאחריה כדי ט' אותיות אלא מעט ריוח. אבל אם לא הניח כדי ט' אותיות בסיום פרשת שמע ולא בהתחלת פרשה שלאחריה אע"פ שבצירוף שניהם יחד יהא כדי ט' אותיות ויותר אין מצטרפין זה עם זהתלב והרי אין כאן (פתוחה) [פרשה] כלל כיון שאין ריוח ט' אותיות במקום אחד ויש מי שאומרתלג שמצטרפין זה עם זה ונעשה על ידי כן פרשה שלאחריה סתומה להרמב"ם ואפשר גם להרא"ש ולכן יש לעשות כן לכתחלה כדי לצאת ידי שניהם לפי דבריו אבל יש לחוש לסברא הראשונה שלא להכניס את עצמו לספק תפילין פסולין שהרי לפי סברא הא' שאין כאן פרשה כלל הן פסולין אליבא דכ"ע אפילו בדיעבד משא"כ כשעשאה פתוחה העיקר כהמכשירים בדיעבד

נג

וכיון שאי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל נוהגין בהרבה מדינות לעשותה סתומה להרמב"םתלד לפי שכן עיקר אף בספר תורה אם אי אפשר לעשות לדברי הכל כמ"ש בי"ד סימן ער"התלה אבל במדינות אלו נוהגין לעשותה פתוחהתלו כמו הפרשיות שלפניה לפי שיש מי שמתירתלז לעשותה פתוחה אפילו לכתחילה הואיל ואינה סמוכה בתורה לפרשת שמע ואף שאין דבריו עיקר מכל מקום כיון שהעיקר הוא שבדיעבד כשר בכל עניןתלח ואי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל סמכו האחרונים על דבריו שלא לבטל המנהג כדי שלא להוציא לעז על הראשוניםנג וכיון שאי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל נוהגין בהרבה מדינות לעשותה סתומה להרמב"םתלד לפי שכן עיקר אף בספר תורה אם אי אפשר לעשות לדברי הכל כמ"ש בי"ד סימן ער"התלה אבל במדינות אלו נוהגין לעשותה פתוחהתלו כמו הפרשיות שלפניה לפי שיש מי שמתירתלז לעשותה פתוחה אפילו לכתחילה הואיל ואינה סמוכה בתורה לפרשת שמע ואף שאין דבריו עיקר מכל מקום כיון שהעיקר הוא שבדיעבד כשר בכל עניןתלח ואי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל סמכו האחרונים על דבריו שלא להוציא לעז על הראשוניםנג וכיון שאי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל נוהגין בהרבה מדינות לעשותה סתומה להרמב"םתלד לפי שכן עיקר אף בספר תורה אם אי אפשר לעשות לדברי הכל כמ"ש בי"ד סימן ער"התלה אבל במדינות אלו נוהגין לעשותה פתוחהתלו כמו הפרשיות שלפניה לפי שיש מי שמתירתלז לעשותה פתוחה אפילו לכתחילה הואיל ואינה סמוכה בתורה לפרשת שמע ואף שאין דבריו עיקר מכל מקום כיון שהעיקר הוא שבדיעבד כשר בכל עניןתלח ואי אפשר לעשותה סתומה לדברי הכל סמכו האחרונים על דבריו שלא לבטל המנהג כדי שלא להוציא לעז על הראשונים

נד

וכל זה בתפילין של יד אבל בתפילין של ראש שהפרשיות נכתבים על ד' קלפים אין להקפיד בהן בפתוחות וסתומות אך נהגו להקפידנד וכל זה בתפילין של יד אבל בתפילין של ראש שהפרשיות נכתבים על ד' קלפים אין להקפיד בהן בפתוחות וסתומות אך נהגו להקפיד של ראש שהפרשיות נכתבים על ד' קלפים אין להקפיד בהן בפתוחות וסתומות אך נהגו להקפיד

נה

טוטפות שאמרה תורה בתפילין של ראשתמא קבלו חכמיםתמב שהן ד' בתים של עורתמג לד' פרשיות כל פרשה בבית בפני עצמו ולפרשיות של תפילין של יד בית אחד של עור שנאמרתמד והיה לך לאותתמה אות אחד אמרתי ולא יותר:נה טוטפות שאמרה תורה בתפילין של ראשתמא קבלו חכמיםתמב שהן ד' בתים של עורתמג לד' פרשיות כל פרשה בבית בפני עצמו ולפרשיות של תפילין של יד בית אחד של עור שנאמרתמד והיה לך לאותתמה אות אחד אמרתי ולא יותר:

נו

ועור הבתיםתמו בין של יד בין של ראש צריך להיות מבהמה חיה ועוף הטהורים אפילו מנבילות וטריפות שלהן רק שהוא מן המותר בפירתמז ורשאי לעשות הבתים מקלפתמח שגם הוא נקרא עור ויש מי שאומרתמט שאין לעשות בתים מקלף אלא א"כ שישים הקלף במי קליפת עצים (שקורין בלשון אשכנז למ"אתנ) שמעבדין בהם עורות וטוב לחוש לדבריו לכתחלהתנא ורשאי לעשות מעור שלילתנב שגם היא נקראת עור לענין זה אע"פ שהיא כבשר לענין טומאהתנג וכן הרצועות יכול לעשותן מקלף ועור שלילתנד ויש אומריםתנה שעור שליל הוא יותר הגון למצוה כי לא נעבדה בו עבירה שלא היה בו תשמיש של זכר ונקבה ויש מי שאומרתנו שאחר עור שליל יותר הגון עור עוף ואח"כ עור החיה ואח"כ עור הבהמה הכשרה ואח"כ עור נבילה וטריפהו ועור הבתיםתמו בין של יד בין של ראש צריך להיות מבהמה חיה ועוף הטהורים אפילו מנבילות וטריפות שלהן רק שהוא מן המותר בפירתמז ורשאי לעשות הבתים מקלפתמח שגם הוא נקרא עור ויש מי שאומרתמט שאין לעשות בתים מקלף אלא א"כ שישים הקלף במי קליפת עצים (שקורין בלשון אשכנז למ"אתנ) שמעבדין בהם עורות וטוב לחוש לדבריו לכתחלהתנא ורשאי לעשות מעור שלילתנב שגם היא נקראת עור לענין זה אע"פ שהיא כבשר לענין טומאהתנג וכן הרצועות יכול לעשותן מקלף ועור שלילתנד ויש אומריםתנה שעור שליל הוא יותר הגון למצוה כי לא נעבדה בו עבירה שלא היה בו תשמיש של זכר ונקבה ויש מי שאומרתנו שאחר עור שליל יותר הגון עוף ואח"כ עור החיה הכשרה ואח"כ עור נבילה וטריפהו ועור הבתיםתמו בין של יד בין של ראש צריך להיות מבהמה חיה ועוף הטהורים אפילו מנבילות וטריפות שלהן רק שהוא מן המותר בפירתמז ורשאי לעשות הבתים מקלפתמח שגם הוא נקרא עור ויש מי שאומרתמט שאין לעשות בתים מקלף אלא א"כ שישים הקלף במי קליפת עצים (שקורין בלשון אשכנז למ"אתנ) שמעבדין בהם עורות וטוב לחוש לדבריו לכתחלהתנא ורשאי לעשות מעור שלילתנב שגם היא נקראת עור לענין זה אע"פ שהיא כבשר לענין טומאהתנג וכן הרצועות יכול לעשותן מקלף ועור שלילתנד ויש אומריםתנה שעור שליל הוא יותר הגון למצוה כי לא נעבדה בו עבירה שלא היה בו תשמיש של זכר ונקבה ויש מי שאומרתנו שאחר עור שליל יותר הגון עור עוף ואח"כ עור החיה ואח"כ עור הבהמה הכשרה ואח"כ עור נבילה וטריפה

נז

עור הבתיםתנח צריך שיהא מעובד לשמו כמו קלף הפרשיותתנט וי"אתס שאינו דומה לקלף הפרשיות שהפרשיות הן עיקר הקדושהתסא אבל הבתים הן טפלין ומשמישים להם וא"צ עיבוד לשמו ויש לסמוך על דבריהםתסב כשאי אפשר בענין אחר כדי שלא להתבטל ממצות תפילין ויכול ג"כ לברך עליהתסג עד

שימצא אחרים:נז עור הבתיםתנח צריך שיהא מעובד לשמו כמו קלף הפרשיותתנט וי"אתס שאינו דומה לקלף הפרשיות שהפרשיות הן עיקר הקדושהתסא אבל הבתים הן טפלין ומשמים להם וא"צ עיבוד לשמו ויש לסמוך על דבריהסתסב כשאי אפשר בענין אחר כדי שלא להתבטל ממצות תפילין ויכול ג"כ לברך עליהותסג עד שימצא אחרים:נז עור הבתיםתנח צריך שיהא מעובד לשמו כמו קלף הפרשיותתנט וי"אתס שאינו דומה לקלף הפרשיות שהפרשיות הן עיקר הקדושהתסא אבל הבתים הן טפלין ומשמים להם וא"צ עיבוד לשמו ויש לסמוך על דבריהסתסב כשאי אפשר בענין אחר כדי שלא להתבטל ממצות תפילין ויכול ג"כ לברך עליהותסג עד שימצא אחרים:

נח

ד' בתים של ראשתסד צריכים להיות מעור אחד שנאמרתסה ולזכרון בין עיניך זכרון אחד אמרתי לך ולא ב' וג' זכרונות וחתיכות עור תפורים יחד חשובים כעור אחדתסו (וה"ה אם הם דבוקים בדבקתסז) ומכל מקום טוב ונכון לעשותם מעור אחד ממשתסח שנוטלין עור עגל הרך ומכניסין אותו בחריצי הדפוס ומניחין אותו כך עד שיתייבש ונוטלין הדפוס מתוכו ונמצאו הבתים עשויים מאליהסנח ד' בתים של ראשתסד צריכים להיות מעור אחד שנאמרתסה ולזכרון בין עיניך זכרון אחד אמרתי לך ולא ב' וג' זכרונות וחתיכות עור תפורים יחד חשובים כעור אחדתסו (וה"ה אם הם דבוקים בדבקתסז) ומכל מקום טוב ונכון לעשותם מעור אחד ממשתסח שנוטלין עור עגל הרך ומכניסין אותו בחריצי הדפוס ומניחין אותו כך עד שיתייבש ונוטלין הדפוס מתוכו ונמצאו הבתים עשויים מאליהם

נט

תפילין בין של יד בין של ראש הלכה למשה מסיני שתהיינה מרובעותתע ריבוע מכוון שארכו כרחבו בענין שאלכסונו יהיה עודף על ארכו ב' חומשי ארכותעא בקירובתעב וריבוע זה צריך להיות מכוון בהן בין במקום מושבןתעג שהיא התייתוראתעד שצריכה להיות מרובעת כמו שיתבארתעה בין בתפרן שתהא התפירהתעו מרובעת ממש ארכה כרחבה בין בגוף הבתיםתעז שיהיה הבית מרובע ארכו כרחבו (בכל משך גבהותעח) אבל על גבהו אין להקפיד אם הוא יותר מארכו ורחבותעט ואם היו מרובעים ואחר כך נתקלקל ריבוען באחד ממקומות אלותפ צריך לתקנן ואם לא תקנן פסולין כיון שריבוען היא הלכה למשה מסיני ושל ראש יהיה כל הד' בתים יחד מרובעיןתפא ולא כל אחד בפני עצמו ולכתחלה יעשה כל הד' בתים שויןתפב שלא יהא אחד רחב מחבירו:נט תפילין בין של יד בין של ראש הלכה למשה מסיני שתהיינה מרובעותתע ריבוע מכוון שארכו כרחבו בענין שאלכסונו יהיה עודף על ארכו ב' חומשי ארכותעא בקירובתעב וריבוע זה צריך להיות מכוון בהן בין במקום מושבןתעג שהיא התייתוראתעד שצריכה להיות מרובעת כמו שיתבארתעה בין בתפרן שתהא התפירהתעו מרובעת ממש ארכה כרחבה בין בגוף הבתיםתעז שיהיה הבית מרובע ארכו כרחבו (בכל משך גבהותעח) אבל על גבהו אין להקפיד אם הוא יותר מארכו ורחבותעט ואם היו מרובעים ואחר כך נתקלקל ריבוען באחד ממקומות אלותפ צריך לתקנן ואם לא תקנן פסולין כיון שריבוען היא הלכה למשה מסיני ושל ראש יהיה כל הד' בתים יחד מרובעיןתפא ולא כל אחד בפני עצמו ולכתחלה יעשה כל הד' בתים שויןתפב שלא יהא אחד רחב

מחבירו:נט תפילין בין של יד בין של ראש הלכה למשה מסיני שתהיינה מרובעותתע ריבוע מכוון שארכו כרחבו בענין שאלכסונו יהיה עודף על ארכו ב' חומשי ארכותעא בקירובתעב וריבוע זה צריך להיות מכוון בהן בין במקום מושבותעג שהיא התיתוראתעד שצריכה להיות מרובעת כמו שיתבארתעה בין בתפרן שתהא התפירהתעו מרובעת ממש ארכה כרחבה בין בגוף הבתיםתעז שיהיה הבית מרובע ארכו כרחבו (בכל משך גבהותעח) אבל על גבהו אין להקפיד אם הוא יותר מארכו ורחבותעט ואם היו מרובעים ואחר כך נתקלקל ריבוען באחד ממקומות אלותפ צריך לתקנן ואם לא תקנן פסולין כיון שריבוען היא הלכה למשה מסיני ושל ראש יהיה כל הד' בתים יחד מרובעינתפא ולא כל אחד בפני עצמו ולכתחלה יעשה כל הד' בתים שוינתפב שלא יהא אחד רחב מחבירו:

ס

עור הבתים מצוה לעשותן שחורתפג כמו הרצועות ואע"פ שברצועות הוא הלכה למשה מסיניתפד ולא בתיםתפה מכל מקום מצות תפילין הוא שיהיה הכל שחורס עור הבתים מצוה לעשותן שחורתפג כמו הרצועות ואע"פ שברצועות הוא הלכה למשה מסיניתפד ולא בתיםתפה מכל מקום מצות תפילין הוא שיהיה הכל שחורס עור הבתים מצוה לעשותן שחורתפג כמו הרצועות ואע"פ שברצועות הוא הלכה למשה מסיניתפד ולא בתיםתפה מכל מקום מצות תפילין הוא שיהיה הכל שחור

סא

חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד מקום התפרתפז ואם לא הגיע כשירהתפח והוא שיהיה ניכר החריץ למעלהתפט כדי שיהיה ד' ראשיה נראות לכל במה דברים אמורים כשעשה מחיצות הבתים מבפנים גם בין בית לביתתצ מלמעלה עד סוף רוחב הפרשהתצא מעור אחדתצב עם מחיצות החיצונים אבל אם לא עשה כן או שעשה כן ונקרע אחר כך העור שבין פרשה לפרשה פסול כמו שיתבאר סי' ל"גסא חריץ שבין בית לבית צריך שיגיע עד מקום התפרתפז ואם לא הגיע כשירהתפח והוא שיהיה ניכר החריץ למעלהתפט כדי שיהיה ד' ראשיה נראות לכל במה דברים אמורים כשעשה מחיצות הבתים מבפנים גם בין בית לביתתצ מלמעלה עד סוף רוחב הפרשהתצא מעור אחדתצב עם מחיצות החיצונים אבל אם לא עשה כן או שעשה כן ונקרע אחר כך העור שבין פרשה לפרשה פסול כמו שיתבאר סי' ל"ג

סב

גובה הבתים אין להם שיעורתצד ויכול לעשותן גדולים או קטנים כמו שירצה והמנהג של החכמים ואבות בתי דינים לעשות של ראש גבוהים יותר מג' אצבעותתצה כיון שמניחין אותן בגלוי ויש שבח בגליון כמו שנתבאר סי' כ"זתצו אבל החכמים ותלמידים ותלמיד בפני רבו שאין דרך ארץ לגלות תפילין בפניותצז מניחין תפילין קטנות כאצבע ומחצה תחת המצנפת מפני דרך ארץ שלא ישוו את עצמם לרבותיהן בפניהם ונראין כעזי פנים מפני שהתפילין הם דרך כבוד וגדולה כמו שכתובתצח וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ודרשו רז"ללתצט אלו תפילין שבראש:סב גובה הבתים אין להם שיעורתצד

ויכול לעשותן גדולים או קטנים כמו שירצה והמנהג של החכמים ואבות בתי דינים לעשות של ראש גבוהים יותר מג' אצבעותתצה כיון שמניחין אותן בגלוי ויש שבח בגילויין כמו שנתבאר סי' כ"זתצו אבל החכמים ותלמידים ותלמיד בפני רבו שאין דרך ארץ לגלות תפילין בפניותצז מניחין תפילין קטנות כאצבע ומחצה תחת המצנפת מפני דרך ארץ שלא ישוו את עצמם לרבותיהן בפניהם ונראין כעזי פנים מפני שהתפילין הם דרך כבוד וגדולה כמו שכתובתצח וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ודרשו רז"ל לתצט אלו תפילין שבראש: סב גובה הבתים אין להם שיעורתצד ויכול לעשותן גדולים או קטנים כמו שירצה והמנהג של החכמים ואבות בתי דינים לעשות של ראש גבוהים יותר מג' אצבעותתצה כיון שמניחין אותן בגלוי ויש שבח בגילויין כמו שנתבאר סי' כ"זתצו אבל החכמים ותלמידים ותלמיד בפני רבו שאין דרך ארץ לגלות תפילין בפניותצז מניחין תפילין קטנות כאצבע ומחצה תחת המצנפת מפני דרך ארץ שלא ישוו את עצמם לרבותיהן בפניהם ונראין כעזי פנים מפני שהתפילין הם דרך כבוד וגדולה כמו שכתובתצח וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך ודרשו רז"ל לתצט אלו תפילין שבראש:

סג

וכן אורך ורוחב הבתים אין לו שיעורתק אבל אורך ורוחב התיתורא יש לה שיעורתקא שיהיה לכתחילה יותר מכאצבע לכל הפחות (ג)תקב שהרי אמרו חכמיםתקג מקום יש בראש להניח ב' תפילין ואם היו כשרים בכאצבע היה מקום להניח ג' תפילין והגאונים אמרותקד שהבתים של ראש צריך להיות אצבעים על אצבעיםתקה לכתחילה ואם פחת לא פסלתקו (יד) ובתים של יד אצבע על אצבעתקז לכתחילה וכל אצבע סתם היא גודלתקה ויש לחוש לדבריהםתקט אף שלא נהגו כן: סג וכן אורך ורוחב הבתים אין לו שיעורתק אבל אורך ורוחב התיתורא יש לה שיעורתקא שיהיה לכתחילה יותר מכאצבע לכל הפחות (ג)תקב שהרי אמרו חכמיםתקג מקום יש בראש להניח ב' תפילין ואם היו כשרים בכאצבע היה מקום להניח ג' תפילין והגאונים אמרותקד שהבתים של ראש צריך להיות אצבעים על אצבעיםתקה לכתחילה ואם פחת לא פסלתקו (יד) ובתים של יד אצבע על אצבעתקז לכתחילה וכל אצבע סתם היא גודלתקה ויש לחוש לדבריהםתקט אף שלא נהגו כן: סג וכן אורך ורוחב הבתים אין לו שיעורתק אבל אורך ורוחב התיתורא יש לה שיעורתקא שיהיה לכתחילה יותר מכאצבע לכל הפחות (ג)תקב שהרי אמרו חכמיםתקג מקום יש בראש להניח ב' תפילין ואם היו כשרים בכאצבע היה מקום להניח ג' תפילין והגאונים אמרותקד שהבתים של ראש צריך להיות אצבעים על אצבעיםתקה לכתחילה ואם פחת לא פסלתקו (יד) ובתים של יד אצבע על אצבעתקז לכתחילה וכל אצבע סתם היא גודלתקה ויש לחוש לדבריהםתקט אף שלא נהגו כן:

סד

שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיניתקי שיעשה בעור הבתים של ראש כמין שי"ן בולטת מקמטי העורתקיא אחד מימינו ואחד משמאלו וקבלו הגאוניםתקיב שהשי"ן של ימין המניחתקיג תהיה של ג' ראשים ושל שמאל המניח של ד' ראשים ואם הפך לא פסלתקיז והיודי"ן של השיני"ןתקטו בין בשל ג' ראשים בין בשל ד' ראשיםתקטז צריכים ליגע למטה בשולי השיני"ן וחודן של שולי השיני"ן צריך שיגיע עד מקום התפרתקיז לכתחלהתקיח ולא ימשיך השיני"ן הרבהתקיט אלא שגם חודן של שוליהן יהי נראה על התפר לכתחלה: סד שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיניתקי שיעשה בעור הבתים של ראש כמין שי"ן בולטת מקמטי העורתקיא אחד מימינו ואחד משמאלו וקבלו הגאוניםתקיב שהשי"ן של ימין

המניחתקיג תהיה של ג' ראשים ושל שמאל המניח של ד' ראשים ואם הפך לא פסלתקיד והיודי"ן של השיני"ן ותקטו בין בשל ג' ראשים בין בשל ד' ראשים תקטז צריכים ליגע למטה בשולי השיני"ן וחודן של שולי השיני"ן צריך שיגיע עד מקום התפרתקיז לכתחלהתקיח ולא ימשיך השיני"ן הרבהתקיט אלא שגם חודן של שוליהן יהי' נראה על התפר לכתחלה: סד שי"ן של תפילין הלכה למשה מסיניתקי שיעשה בעור הבתים של ראש כמין שי"ן בולטת מקמטי העורתקיא אחד מימינו ואחד משמאלו וקבלו הגאוניםתקיב שהשי"ן של ימין המניחתקיג תהיה של ג' ראשים ושל שמאל המניח של ד' ראשים ואם הפך לא פסלתקיד והיודי"ן של השיני"ן ותקטו בין בשל ג' ראשים בין בשל ד' ראשים תקטז צריכים ליגע למטה בשולי השיני"ן וחודן של שולי השיני"ן צריך שיגיע עד מקום התפרתקיז לכתחלהתקיח ולא ימשיך השיני"ן הרבהתקיט אלא שגם חודן של שוליהן יהי' נראה על התפר לכתחלה:

סה

יש אומריםתקכ שהשיני"ן צריכים להיות מקמטי העור ואם עשאן בדפוס לא יצא מפני שהוא כחק תוכות שאף שהשיני"ן הבולטות בדפוס דוחקות העור וחוקקות בו צורתה וה"ז חקיקת גוף האותיות ולא תוכה מכל מקום העור שהוא רך נדחק גם סביבת בליטת השי"ן שבדפוס ע"י דפוס הב' שגוף השי"ן שוקע בו ותוכותיה בולטין בו ודוחקין תוכות השי"ן בעור וה"ז חק תוכותתקכא וי"אתקכב שאין לחוש בשי"ן זו לחק תוכות שלא פסלו חק תוכות אלא בפרשיותתקכג של תפילין ומזוזות וכן בספר תורה ובגט שנאמר בהן כתיבהתקכד בתורה כתיבה ולא חקיקהתקכה אבל בשי"ן זו לא נאמר בהלכה למשה מסיני כתיבה בה וכן המנהג פשוט לעשותה בדפוסתקכו ואעפ"כ טוב לחוש לסברא הא'סה יש אומריםתקכ שהשיני"ן צריכים להיות מקמטי העור ואם עשאן בדפוס לא יצא מפני שהוא כחק תוכות שאף שהשיני"ן הבולטות בדפוס דוחקות העור וחוקקות בו צורתה וה"ז חקיקת גוף האותיות ולא תוכה מכל מקום העור שהוא רך נדחק גם סביבת בליטת השי"ן שבדפוס ע"י דפוס הב' שגוף השי"ן שוקע בו ותוכותיה בולטין בו ודוחקין תוכות השי"ן בעור וה"ז חק תוכותתקכא וי"אתקכב שאין לחוש בשי"ן זו לחק תוכות שלא פסלו חק תוכות אלא בפרשיותתקכג של תפילין ומזוזות וכן בספר תורה ובגט שנאמר בהן כתיבהתקכד בתורה כתיבה ולא חקיקהתקכה אבל בשי"ן זו לא נאמר בהלכה למשה מסיני כתיבה בתורה כתיבה בדפוסתקכו ואעפ"כ טוב לחוש לסברא הא'

סו

תיתורא של תפילין הלכה למשה מסיניתקכח בין בשל יד בין בשל ראש תיתורא הוא גשרתקכט בלשון ארמי דהיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר וכן מעברתא של תפילין הלכה למשה מסיניתקל בין בשל יד בין בשל ראש דהיינו שעור התיתורא יהיה ארוך ובולט מצד אחד והבליטה תהיה כפולה לעבור הרצועה בתוכה ועל כן נקרא בליטה זו מעברתאתקלא ולפי שהלכה למשה מסיני

שמקום מושב התפילין דהיינו התיטורא יהיה מרובע ממשתקלב לפיכך צריך לחתוך המעברתא מב' צדדין (במקום שמסתיים ריבוע התיטורא) שלא תהא המעברתא רחבה (שם) כמו רוחב התיטורא כדי שיהיה ניכר ריבוע התיטוראסו תיתורא של תפילין הלכה למשה מסיניתקכח בין בשל יד בין בשל ראש תיתורא הוא גשרתקכט בלשון ארמי דהיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר וכן מעברתא של תפילין הלכה למשה מסיניתקל בין בשל יד בין בשל ראש דהיינו שעור התיטורא יהיה ארוך ובולט מצד אחד והבליטה תהיה כפולה לעבור הרצועה בתוכה ועל כן נקרא בליטה זו מעברתא תקלא ולפי שהלכה למשה מסיני שמושב התפילין דהיינו התיטורא יהיה מרובע ממשתקלב לפיכך צריך לחתוך המעברתא מב' צדדין (במקום שמסתיים ריבוע התיטורא) שלא תהא המעברתא רחבה (שם) כמו רוחב התיטורא כדי שיהיה ניכר ריבוע התיטוראסו תיתורא של תפילין הלכה למשה מסיניתקכח בין בשל יד בין בשל ראש תיתורא הוא גשרתקכט בלשון ארמי דהיינו שישים עור למטה לכסות פי הבתים ונראה כעין דף של גשר וכן מעברתא של תפילין הלכה למשה מסיניתקל בין בשל יד בין בשל ראש דהיינו שעור התיטורא יהיה ארוך ובולט מצד אחד והבליטה תהיה כפולה לעבור הרצועה בתוכה ועל כן נקרא בליטה זו מעברתא תקלא ולפי שהלכה למשה מסיני שמושב התפילין דהיינו התיטורא יהיה מרובע ממשתקלב לפיכך צריך לחתוך המעברתא מב' צדדין (במקום שמסתיים ריבוע התיטורא) שלא תהא המעברתא רחבה (שם) כמו רוחב התיטורא כדי שיהיה ניכר ריבוע התיטורא

סז

צריך לגלול כל פרשה מסופה לתחלתהתקלד כשנותנה בתוך ביתה כמו שמזוזה נגללת מאחד כלפי שמעתקלה ולא להיפוך מטעם שנתבאר ביו"ד סי' רפ"ח סז צריך לגלול כל פרשה מסופה לתחלתהתקלד כשנותנה בתוך ביתה כמו שמזוזה נגללת מאחד כלפי שמעתקלה ולא להיפוך מטעם שנתבאר ביו"ד סי' רפ"ח סז צריך לגלול כל פרשה מסופה לתחלתהתקלד כשנותנה בתוך ביתה כמו שמזוזה נגללת מאחד כלפי שמעתקלה ולא להיפוך מטעם שנתבאר ביו"ד סי' רפ"ח

סח

יש אומריםתקלז שהלכה למשה מסיני לכרוך את הפרשיות במטלית או בקלףתקלח ואם לא כרכן פסוליותקלט ויש חולקיותקמ ונהגו לכרכן בקלף לכתחלהתקמא אבל אם לא כרכן כשרות בדיעבד אם אין לו אחריםתקמב ויש מקפידין מלכרכן אלא בקלף הכשר לבתים ורצועותתקמג שכיון שכריכה זו הלכה למשה מסיני דינה כבתים ורצועות שצריכים להיות ממין המותר לפינתקמד ולא ממין האסור אבל במטלית שלא שייך בה איסור אין להקפיד בהסח יש אומריםתקלז שהלכה למשה מסיני לכרוך את הפרשיות במטלית או בקלףתקלח ואם לא כרכן פסוליותקלט ויש חולקיותקמ ונהגו לכרכן בקלף לכתחלהתקמא אבל אם לא כרכן כשרות בדיעבד אם אין לו אחריםתקמב ויש מקפידין מלכרכן אלא בקלף הכשר לבתים ורצועותתקמג שכיון שכריכה זו הלכה למשה מסיני דינה כבתים ורצועות שצריכים להיות ממין המותר לפינתקמד ולא ממין האסור אבל במטלית שלא שייך בה איסור אין להקפיד בהסח יש אומריםתקלז שהלכה למשה מסיני לכרוך את הפרשיות במטלית או בקלףתקלח ואם לא כרכן פסוליותקלט ויש חולקיותקמ ונהגו לכרכן בקלף לכתחלהתקמא אבל אם לא כרכן כשרות בדיעבד אם אין לו אחריםתקמב ויש מקפידין מלכרכן אלא בקלף הכשר לבתים ורצועותתקמג שכיון שכריכה זו הלכה למשה מסיני דינה כבתים ורצועות שצריכים להיות ממין המותר לפינתקמד ולא ממין האסור אבל במטלית שלא שייך בה איסור אין להקפיד בה

הלכה למשה מסיני שיכרוך על הפרשה שער בהמה או חיה הטהורים תקמו וי"אתקמז שיכרוך השער על גוף הפרשה ואחר כך יכרוך הקלף למעלה וי"אתקמח שמתחלה יכרוך עליהם הקלף ואח"כ השער על גבי הקלף ונוהגין לצאת ידי שניהם תקמט שכורכין שער על הפרשה ואחר כך כורכין עליו קלף כשר וחוזרין וכורכין עליו שער ונהגו שיהיה שער זה של עגלתקנ כדי שיזכור מעשה העגל ולא יחטאתקנא ואם לא מצא של עגל כורך בשל פרה או בשל שור ורוחץ השער היטיב בתחלה עד שיהיה נקיתקנב וחכמי הזוהר הזהירו ואמרותקנג שיהיה קצת שער זה יוצא חוץ לבתים של ראש פחות מאורך שעורה יש אומרים תקנד שהשער היוצא יהיה מפרשת קדש וי"א מפרשת והיה אם שמוע וטוב שיצא מפרשת והיה אם שמוע בצד הפונה לפרשת קדשסט הלכה למשה מסיני שיכרוך על הפרשה שער בהמה או חיה הטהורים תקמו וי"אתקמז שיכרוך השער על גוף הפרשה ואחר כך יכרוך הקלף למעלה וי"אתקמח שמתחלה יכרוך עליהם הקלף ואח"כ השער על גבי הקלף ונוהגין לצאת ידי שניהם תקמט שכורכין שער על הפרשה ואחר כך כורכין עליו קלף כשר וחוזרין וכורכין עליו שער ונהגו שיהיה שער זה של עגלתקנ כדי שיזכור מעשה העגל ולא יחטאתקנא ואם לא מצא של עגל כורך בשל פרה או בשל שור ורוחץ השער היטיב בתחלה עד שיהיה נקיתקנב וחכמי הזוהר הזהירו ואמרותקנג שיהיה קצת שער זה יוצא חוץ לבתים של ראש פחות מאורך שעורה יש אומרים תקנד שהשער היוצא יהיה מפרשת קדש וי"א מפרשת והיה אם שמוע וטוב שיצא מפרשת והיה אם שמוע בצד הפונה לפרשת קדש

ע

כל פרשה צריכה להיות זקופה מעומד בתוך ביתה תקנו לכתחלה כדרך שמעמידין ספר תורה בהיכל ואם נתנה שם מושכבת כשרה תקנז (טו) וצריך ליזהרתקנח שלא להפך הפרשיות בבתים אלא יניחם שם בענין ששיטה העליונה תהיה למעלה בראש הבתים ושיטה התחתונה למטה לצד פה הבתים ולכתחלה יש ליזהר שראש הפרשה יהיה מונח לצד ימין הקוראתקנט שהוא עומד נגד המניח שאם בא לפתחן ולקראן יהיו מונחין לפניו כהלכתן שהרי מצינו שסדר הנחתן בבתים הן מסודרים לפי ימין הקורא שיהיה קורא כסדר מתחלה פרשת קדש של ימינו ואח"כ פרשת והיה ושאר הפרשיות של שמאלו כמ"ש בס"ל ל"דע כל פרשה צריכה להיות זקופה מעומד בתוך ביתה תקנו לכתחלה כדרך שמעמידין ספר תורה בהיכל ואם נתנה שם מושכבת כשרה תקנז (טו) וצריך ליזהרתקנח שלא להפך הפרשיות בבתים אלא יניחם שם בענין ששיטה העליונה תהיה למעלה בראש הבתים ושיטה התחתונה למטה לצד פה הבתים ולכתחלה יש ליזהר שראש הפרשה יהיה מונח לצד ימין הקוראתקנט שהוא עומד נגד המניח שאם בא לפתחן ולקראן יהיו מונחין לפניו כהלכתן שהרי מצינו שסדר הנחתן בבתים הן מסודרים לפי ימין הקורא שיהיה קורא

כסדר מתחלה פרשת קדש של ימינו ואח"כ פרשת והיה ושאר הפרשיות של שמאלו כמ"ש בסי' ל"דע כל פרשה צריכה להיות זקופה מעומד בתוך ביתהתקנו לכתחלה כדרך שמעמידין ספר תורה בהיכל ואם נתנה שם מושכבת כשרהתקנז (טו) וצריך ליזהרתקנח שלא להפך הפרשיות בבתים אלא ינחם שם בענין ששיטה העליונה תהיה למעלה בראש הבתים ושיטה התחתונה למטה לצד פה הבתים ולכתחלה יש ליזהר שראש הפרשה יהיה מונח לצד ימין הקוראתקנט שהוא עומד נגד המניח שאם בא לפתחן ולקראן יהיו מונחין לפניו כהלכתן שהרי מצינו שסדר הנחתן בבתים הן מסודרים לפי ימין הקורא שיהיה קורא כסדר מתחלה פרשת קדש של ימינו ואח"כ פרשת והיה ושאר הפרשיות של שמאלו כמ"ש בסי' ל"ד

עא

אם כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשרותתקסא אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיתנן בד' בתיסתקסב כל אחת מושכבת בביתהתקסג וצריך שיתן חוט או משיחה בין כל בית לביתתקסד להבדילה זה מזהתקסה י"אתקסו שלא הצריכו הבדלה זו אלא דוקא כשכל הד' פרשיות נכתבות על קלף אחד אבל אם הן כתובות על ד' קלפים כהלכתן א"צ חוט או משיחה כלל וי"אתקסז שאפילו הן כתובות על ד' קלפים צריך להעביר חוט או משיחה בין כל בית לבית וכן נוהגין להעביר חוט התפירהתקסח בין כל בית לביתתקסט לכתחלה אבל אם לא העביר כשרתקע שהעיקר כסברא הא': עא אם כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשרותתקסא אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיתנן בד' בתיסתקסב כל אחת מושכבת בביתהתקסג וצריך שיתן חוט או משיחה בין כל בית לביתתקסד להבדילה זה מזהתקסה י"אתקסו שלא הצריכו הבדלה זו אלא דוקא כשכל הד' פרשיות נכתבות על קלף אחד אבל אם הן כתובות על ד' קלפים כהלכתן א"צ חוט או משיחה כלל וי"אתקסז שאפילו הן כתובות על ד' קלפים צריך להעביר חוט או משיחה בין כל בית לבית וכן נוהגין להעביר חוט התפירהתקסח בין כל בית לביתתקסט לכתחלה אבל אם לא העביר כשרתקע שהעיקר כסברא הא': עא אם כתב כל הד' פרשיות בקלף אחד כשרותתקסא אפילו אין ריוח ביניהם ובלבד שיתנן בד' בתיסתקסב כל אחת מושכבת בביתהתקסג וצריך שיתן חוט או משיחה בין כל בית לביתתקסד להבדילה זה מזהתקסה י"אתקסו שלא הצריכו הבדלה זו אלא דוקא כשכל הד' פרשיות נכתבות על קלף אחד אבל אם הן כתובות על ד' קלפים כהלכתן א"צ חוט או משיחה כלל וי"אתקסז שאפילו הן כתובות על ד' קלפים צריך להעביר חוט התפירהתקסח בין כל בית לביתתקסט לכתחלה אבל אם לא העביר כשרתקע שהעיקר כסברא הא':

עב

פרשיות של יד דינן כשל ראשתקעא לכריכת שער וקלף ולגללן מסופן לתחלתן ולהכניסן לביתן זקופות אלא שלכתחלה צריך לכתבן על קלף אחד מטעם שנתבאר למעלהתקעב ואם כתבן על ד' קלפים והניחן בד' בתים כמו של ראש יצאתקעג והוא ששטח עור על הד' בתים שיהיו נראים כבית אחד מפני שצריך שיהיה אות אחד מבחוץ כמו שנתבאר למעלהתקעד ואצ"ל אם כתבן על ד' קלפים והניחן בבית אחד שיצא וא"צ לדבק הקלפים יחד ואף על פי כן המנהג לדבקן בדבקתקעה ונזהרין ליטול דבק כשרתקעו דהיינו מבהמה הטהורה שיהיה ממין המותר בפירעב פרשיות של יד דינן כשל ראשתקעא לכריכת שער וקלף ולגללן מסופן לתחלתן ולהכניסן לביתן זקופות אלא שלכתחלה צריך לכתבן על קלף אחד מטעם שנתבאר למעלהתקעב ואם כתבן על ד' קלפים והניחן בד' בתים כמו של ראש יצאתקעג והוא ששטח עור על הד' בתים שיהיו נראים כבית אחד מפני שצריך שיהיה אות אחד מבחוץ כמו שנתבאר

למעלהתקעד ואצ"ל אם כתבן על ד' קלפים והניחן בבית אחד שיצא ואצ"ל לדבק הקלפים יחד ואף על פי כן המנהג לדבקן בדבקתקעה ונזהרין ליטול דבק כשרתקעו דהיינו מבהמה הטהורה שיהיה ממין המותר בפירעב פרשיות של יד דינן כשל ראשתקעא לכריכת שער וקלף ולגללן מסופן לתחלתן ולהכניסן לביתן זקופות אלא שלכתחלה צריך לכתבן על קלף אחד מטעם שנתבאר למעלהתקעב ואם כתבן על ד' קלפים והניחן בד' בתים כמו של ראש יצאתקעג והוא ששטח עור על הד' בתים שיהיו נראים כבית אחד מפני שצריך שיהיה אות אחד מבחוץ כמו שנתבאר למעלהתקעד ואצ"ל אם כתבן על ד' קלפים והניחן בבית אחד שיצא ואצ"ל לדבק הקלפים יחד ואף על פי כן המנהג לדבקן בדבקתקעה ונזהרין ליטול דבק כשרתקעו דהיינו מבהמה הטהורה שיהיה ממין המותר בפיר

עג

אם ציפה הבתים בזהב או בעור שאינו כשר לעשות ממנו בתים כגון של בהמה טמאה הרי אלו פסולים
אם ציפה הבתים בזהב או בעור שאינו כשר לעשות ממנו בתים כגון של בהמה טמאה הרי אלו פסולים
אם ציפה הבתים בזהב או בעור שאינו כשר לעשות ממנו בתים כגון של בהמה טמאה הרי אלו פסולים

עד

הלכה למשה מסיני שיהיו התפילין נתפרין בגידי בהמה או חיה הטהורים תקעט (לוקחים הגידין שיש בעקב בהמה או חיה שהן גידים לבנים תקפ ואם הם קשים מרככין באבנים עד שיהא עשוי כפשתן וטוין ושזורין אותן) ויש מי שאומרתקפא שקבלה בידו מן הגאונים שמצוה לתפור בגידי שור לכתחלהתקפב וטוב לחוש לדבריועד הלכה למשה מסיני שיהיו התפילין נתפרין בגידי בהמה או חיה הטהורים תקעט (לוקחים הגידין שיש בעקב בהמה או חיה שהן גידים לבנים תקפ ואם הם קשים מרככין באבנים עד שיהא עשוי כפשתן וטוין ושזורין אותן) ויש מי שאומרתקפא שקבלה בידו מן הגאונים שמצוה לתפור בגידי שור לכתחלהתקפב וטוב לחוש לדבריועד הלכה למשה מסיני שיהיו התפילין נתפרין בגידי בהמה או חיה הטהורים תקעט (לוקחים הגידין שיש בעקב בהמה או חיה שהן גידים לבנים תקפ ואם הם קשים מרככין באבנים עד שיהא עשוי כפשתן וטוין ושזורין אותן) ויש מי שאומרתקפא שקבלה בידו מן הגאונים שמצוה לתפור בגידי שור לכתחלהתקפב וטוב לחוש לדבריו

עה

אין לילך לבתי הנכרים לקנות מהם גידים תקפד אם ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה טמאהתקפה אף על פי שהרוב נוטלין מבהמה טהורה לפי שכיון שהוא הולך אצל נכרי בשעה שהם קבועין בבתיהם אין הולכין בזה אחר הרוב שכל הקבוע כמחצה על מחצהתקפו אבל אם הנכרי הביא לשוק מותר לקנות ממנו שכיון שפירש ממקום קביעותו אנו אומרים כל הפורש מן הרוב הוא פורש ואם אין ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה טמאה מותר לקנות מהם בכל ענין שרוב בהמות הנאכלים הם טהורים ומאותן שאינן נאכלין אין נוטלין מהם גידים שבודאי אין הנכרי נוחר בהמתו בשביל גידיה וכל זה בגידים שאינן טוין אבל גידים טוין אסור לקנות מהם בכל ענין שכיון שהלכה למשה מסיני הן צריך שתהיה עשייתן לשמן כמו שצריך לעשות הרצועות שחורות לשמן מפני שהשחרתן היא הלכה למשה מסיני כמו שיתבאר בס' ל"גתקפז וטויות הגידים זו היא עשייתן וצריך להיות לשמה (כמו שחוטי הציצית טווייתן זו היא עשייתן וצריך להיות לשמהתקפה) ונכרים לאו בני לשמה הןעיה אין לילך לבתי הנכרים לקנות מהם גידיםתקפד אם ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה טמאהתקפה אף על פי שהרוב נוטלין מבהמה טהורה לפי שכיון שהוא

הולך אצל נכרי בשעה שהם קבועין בבתיהם אין הולכין בזה אחר הרוב שכל הקבוע כמחצה על מחצהתקפו אבל אם הנכרי הביא לשוק מותר לקנות ממנו שכיון שפירש ממקום קביעותו אנו אומרים כל הפורש מן הרוב הוא פורש ואם אין ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה טמאה מותר לקנות מהם בכל ענין שרוב בהמות הנאכלים הם טהורים ומאותן שאינן נאכלין אין נוטלין מהם גידים שבודאי אין הנכרי נוחר בהמתו בשביל גידיה וכל זה בגידים שאינן טוויין אבל גידים טוויין אסור לקנות מהם בכל ענין שכיון שהלכה למשה מסיני הן צריך שתהיה עשייתן לשמן כמו שצריך לעשות הרצועות שחורות לשמן מפני שהשחרתן היא הלכה למשה מסיני כמו שיתבאר בס' "גתקפז וטוויית הגידים זו היא עשייתן וצריך להיות לשמה (כמו שחוטי הציצית טווייתן זו היא עשייתן וצריך להיות לשמהתקפח) ונכרים לאו בני לשמה הןעוה אין לילך לבתי הנכרים לקנות מהם גידיםתקפד אם ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה טמאהתקפה אף על פי שהרוב נוטלין מבהמה טהורה לפי שכיון שהוא הולך אצל נכרי בשעה שהם קבועין בבתיהם אין הולכין בזה אחר הרוב שכל הקבוע כמחצה על מחצהתקפו אבל אם הנכרי הביא לשוק מותר לקנות ממנו שכיון שפירש ממקום קביעותו אנו אומרים כל הפורש מן הרוב הוא פורש ואם אין ידוע שמקצתן נוטלין אותן מבהמה טמאה מותר לקנות מהם בכל ענין שרוב בהמות הנאכלים הם טהורים ומאותן שאינן נאכלין אין נוטלין מהם גידים שבודאי אין הנכרי נוחר בהמתו בשביל גידיה וכל זה בגידים שאינן טוויין אבל גידים טוויין אסור לקנות מהם בכל ענין שכיון שהלכה למשה מסיני הן צריך שתהיה עשייתן לשמן כמו שצריך לעשות הרצועות שחורות לשמן מפני שהשחרתן היא הלכה למשה מסיני כמו שיתבאר בס' "גתקפז וטוויית הגידים זו היא עשייתן וצריך להיות לשמה (כמו שחוטי הציצית טווייתן זו היא עשייתן וצריך להיות לשמהתקפח) ונכרים לאו בני לשמה הן

עו

יש מי שאומרתקצ שחוטין הנעשין מן הקלף הן כגידים עצמן וכשרים לתפור בהן ספר תורה ותפילין ויש לסמוך על דבריותקצא במקום שאין גידים מצוים לתפור בחוטין אלו עד שיזדמנו להם גידים שלא להתבטל ממצות תפילין:עו יש מי שאומרתקצ שחוטין הנעשין מן הקלף הן כגידים עצמן וכשרים לתפור בהן ספר תורה ותפילין ויש לסמוך על דבריותקצא במקום שאין גידים מצוים לתפור בחוטין אלו עד שיזדמנו להם גידים שלא להתבטל ממצות תפילין:עו יש מי שאומרתקצ שחוטין הנעשין מן הקלף הן כגידים עצמן וכשרים לתפור בהן ספר תורה ותפילין ויש לסמוך על דבריותקצא במקום שאין גידים מצוים לתפור בחוטין אלו עד שיזדמנו להם גידים שלא להתבטל ממצות תפילין:

עז

קבלה ביד הגאוניםתקצב לתפור י"ב תפירות כנגד י"ב שבטים ג' תפירות בכל צד וחוט התפירה יהיה סובב מב' רוחות בכל תפירה ותפירהתקצג ואם פיחת מי"ב תפירות או הוסיף לא פסלתקצד וא"צ שתהיה התפירה בתוך הבית אלא סמוך לביתתקצה ומכל מקום צריך שיהיה עור הבית מתפשט ונכפל בין ב' הכפלים של התיתורא במקום התפירהתקצו כדי שתהיה התפירה גם בעור המתפשט מהבית (שהוא נחשב מגוף הבית) ונמצא גוף הבית תפור בתיתורא ואם לאו פסולתקצז שהרי הלכה למשה מסיני שתפילין יהיו תפוריותקצח והבתים הם הנקראים תפילין ולא התיתורא ומפני זה צריך לרבע גם גוף הבתיםתר ולא די בריבוע התיתורא מפני שאמרותרא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני והבתים הם הנקראים תפילין והתיתורא נקראת תיתורא של תפילין:עז קבלה ביד הגאוניםתקצב לתפור י"ב תפירות כנגד י"ב שבטים ג' תפירות בכל צד וחוט התפירה יהיה סובב מב' רוחות בכל תפירה ותפירהתקצג ואם

פיחת מי"ב תפירות או הוסיף לא פסלתקצד וא"צ שתהיה התפירה בתוך הבית אלא סמוך לביתתקצה ומכל מקום צריך שיהיה עור הבית מתפשט ונכפל בין ב' הכפלים של התיתורא במקום התפירהתקצו כדי שתהיה התפירה גם בעור המתפשט מהבית (שהוא נחשב מגוף הבית) ונמצא גוף הבית תפור בתיתורא ואם לאו פסולתקצז שהרי הלכה למשה מסיני שתפילין יהיו תפוריןתקצח והבתים הם הנקראים תפילין ולא התיתוראתקצט שמפני זה צריך לרבע גם גוף הבתיםתר ולא די בריבוע התיתורא מפני שאמרותרא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני והבתים הם הנקראים תפילין והתיתורא נקראת תיתורא של תפילין:עז קבלה ביד הגאוניםתקצב לתפור י"ב תפירות כנגד י"ב שבטים ג' תפירות בכל צד וחוט התפירה יהיה סובב מב' רוחות בכל תפירה ותפירהתקצג ואם פיחת מי"ב תפירות או הוסיף לא פסלתקצד וא"צ שתהיה התפירה בתוך הבית אלא סמוך לביתתקצה ומכל מקום צריך שיהיה עור הבית מתפשט ונכפל בין ב' הכפלים של התיתורא במקום התפירהתקצו כדי שתהיה התפירה גם בעור המתפשט מהבית (שהוא נחשב מגוף הבית) ונמצא גוף הבית תפור בתיתורא ואם לאו פסולתקצז שהרי הלכה למשה מסיני שתפילין יהיו תפוריןתקצח והבתים הם הנקראים תפילין ולא התיתוראתקצט שמפני זה צריך לרבע גם גוף הבתיםתר ולא די בריבוע התיתורא מפני שאמרותרא תפילין מרובעות הלכה למשה מסיני והבתים הם הנקראים תפילין והתיתורא נקראת תיתורא של תפילין:

עח

יש מחמיריןתרב שאם נפסק חוט התפירה באמצע התפירה יטלנו כולו משם ויחזור ויתפור מחדש בחוט אחר שכיון שנפסק בשעת התפירה בודאי אינו חזק וסופו לפסוק וכל העומד לפסוק כפסוק הואתרג ואינו כלום אבל אם החוט קצר מתחלתו ולא נפסק יכול לגמור בחוט אחר וא"צ שתהיה כל התפירה בחוט אחד:עח יש מחמיריןתרב שאם נפסק חוט התפירה באמצע התפירה יטלנו כולו משם ויחזור ויתפור מחדש בחוט אחר שכיון שנפסק בשעת התפירה בודאי אינו חזק וסופו לפסוק וכל העומד לפסוק כפסוק הואתרג ואינו כלום אבל אם החוט קצר מתחלתו ולא נפסק יכול לגמור בחוט אחר וא"צ שתהיה כל התפירה בחוט אחד:עח יש מחמיריןתרב שאם נפסק חוט התפירה באמצע התפירה יטלנו כולו משם ויחזור ויתפור מחדש בחוט אחר שכיון שנפסק בשעת התפירה בודאי אינו חזק וסופו לפסוק וכל העומד לפסוק כפסוק הואתרג ואינו כלום אבל אם החוט קצר מתחלתו ולא נפסק יכול לגמור בחוט אחר וא"צ שתהיה כל התפירה בחוט אחד:

עט

קשר של תפילין הלכה למשה מסיניתרד שלאחר שהכניס הרצועה לתוך המעברתא יעשה קשר כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל ידתרה להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל ראש וטוב ליזהר להשלים השם כסדרותרו שמתחלה יעשה השי"ן ואח"כ הקשר של ראש וקשר של יד אחר כך כסדר אותיות השם והקשר של ראש אין צריך שיהיה נראה כמין דלי"ת אלא מצד חוץתרז ולא מצד פנים שכלפי הראש ויש נוהגין לעשותו בענין שיהיה נראה כמין דלי"ת מב' צדדין:עט קשר של תפילין הלכה למשה מסיניתרד שלאחר שהכניס הרצועה לתוך המעברתא יעשה קשר כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל ידתרה להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל ראש וטוב ליזהר להשלים השם כסדרותרו שמתחלה יעשה השי"ן ואח"כ הקשר של ראש וקשר של יד אחר כך כסדר אותיות השם והקשר של ראש אין צריך שיהיה נראה כמין דלי"ת אלא מצד חוץתרז ולא מצד פנים שכלפי הראש ויש נוהגין לעשותו בענין שיהיה נראה כמין דלי"ת מב' צדדין:עט קשר של תפילין הלכה למשה מסיניתרד שלאחר

שהכניס הרצועה לתוך המעברתא יעשה קשר כמין דלי"ת בשל ראש וכמין יו"ד בשל ידתרה להשלים אותיות שד"י עם השי"ן שבשל ראש וטוב ליזהר להשלים השם כסדרותרו שמתחלה יעשה השי"ן ואח"כ הקשר של ראש וקשר של יד אחר כך כסדר אותיות השם והקשר של ראש אין צריך שיהיה נראה כמין דלי"ת אלא מצד חוץתרז ולא מצד פנים שכלפי הראש ויש נוהגין לעשותו בענין שיהיה נראה כמין דלי"ת מב' צדדין:

פ

ונוהגין להעביר עור על הבית של ידתרח לרוחב הזרוע לפי שהתפילין של יד הם גבוהים וקצרים ומשימין אותן תחת הבגדים ומתקלקלים תחת הבגדים לכך נהגו להעביר עליהן רצועה זו לחזקן ובמקצת מקומות אין נוהגין להעבירהפ ונוהגין להעביר עור על הבית של ידתרח לרוחב הזרוע לפי שהתפילין של יד הם גבוהים וקצרים ומשימין אותן תחת הבגדים ומתקלקלים תחת הבגדים לכך נהגו להעביר עליהן רצועה זו לחזקן ובמקצת מקומות אין נוהגין להעבירהפ ונוהגין להעביר עור על הבית של ידתרח לרוחב הזרוע לפי שהתפילין של יד הם גבוהים וקצרים ומשימין אותן תחת הבגדים ומתקלקלים תחת הבגדים לכך נהגו להעביר עליהן רצועה זו לחזקן ובמקצת מקומות אין נוהגין להעבירה

לג – דין תיקוני התפילין ודיני הרצועות ובו ו' סעיפים:

א

אם נקרעו מחיצות הפנימיות שבין בית לבית בתפילין של ראש ומבחוץ כולן קיימין ושלימים אם הם חדשים כשרים בכל ענין (אלא א"כ נקרעו ג' בתים בענין זה) ואם הם ישנים פסולים אפילו לא נקרעו אלא ב' בתים ואפילו יש מחיצה שלימה ביניהם אלא שנקרעו בזה מחיצה של צד ימין ובזה מחיצה של צד שמאל אבל אם יש ביניהם בית אחד שלם דהיינו ב' מחיצות שלימות כשרים אפילו הם ישנים ובלבד שלא נקרעו ג' בתים דהיינו כל ג' מחיצות הנשארות ויש אומרים להיפך שחדשים גרועים מישנים שכיון שבזמן מועט נקרעו כל כך בודאי עור מקולקל הוא מעיקרו ויש להחמיר כדברי שניהם:

ב

יש מי שאומר שהוא הדין בתפירות אם נפסקו ב' תפירות זו בצד זו או ג' אפילו זו שלא כנגד זו פסולים במה דברים אמורים בישנים אבל בחדשים כל זמן שעור מושב הבתים קיים כשרים ואלו הם חדשים כל שאוחזין מקצת העור שנקרע תפרו ותולין בו התפילין והוא חזק ואינו נפסק אבל אם אינו ראוי לתלות בו אלא הוא נפסק הרי אלו ישנים ולדברי האומרים שחדשים גרועים מישנים לענין נקרעו הבתים ה"ה שהם גרועים לענין נפסקו התפירות וטוב לחוש לדבריהם גם בנפסקו התפירות להחמיר בחדשים כמו בישנים אפילו בשנפסקו ב' זו בצד זו אעפ"י שיש מקילין בזה לגמרי בין בחדשים בין בישנים אבל בשנפסקו ג' אפילו זו שלא בצד זו הם פסולים לדברי הכל ובמקום שאי אפשר למצוא תפילין אחרים ולא לחזור ולתפור תפילין אלו יש לסמוך על המקילין בנפסקו ב' תפירות זו בצד זו בין בחדשים בין בישנים שלא להתבטל ממצות תפילין:

ג

עור הרצועות צריך להיות מבהמה או חיה הטהורים שלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורים בלבד וצריך שיהא מעובד לשמו ואם לאו פסול לדברי הכל ואפילו להמכשירים בבתים ויכול לעשותן אפילו מקלף כמו שנתבאר בס' ל"ב:

ד

הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות מבחוץ אבל מצד פנים יעשה מאיזו צבע שירצה חוץ מאדום שהוא גנאי שלא יאמרו שמדם חטטיו נצבעו והאדימו אבל הבתים אין צריך להיות שחורות אלא משום נוי מצוה ולא מהלכה למשה מסיני כמו שנתבאר בס' ל"ב:

ה

וכיון שרצועות שחורות הלכה למשה מסיני צריך שישחירן ישראל לשמן ולא נכרי ואפילו בדיעבד פסולות ע"י נכרי אלא על דרך שנתבאר בס' ל"ב בעיבוד (א) ויש מי שאומר שיש להן תקנה שיחזור וישחירן ישראל לשמן וטוב להחמיר אבל אם הנכרי השחיר את הבתים כשרים שהרי אפילו לא השחירן כלל כשרין ומכל מקום לכתחלה טוב שישחירן ישראל לשמן כמו הרצועות:

ו

רצועה שנפסקה אין לה תקנה לא בקשירה ולא בתפירה שנאמר וקשרתם ודרשו רז"ל קשר תם דהיינו הרצועה שקושר בה התפילין תהיה תמה ושלימה ולא קשורה או תפורה בד"א כשנפסקו תוך שיעורן דהיינו בשל ראש עד הטבור מצד ימין ועד החזה מצד שמאל ובשל יד עד כדי שתקיף הזרוע לקשור התפלה עם הזרוע וכדי שתמתח עד אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אותה אצבע ג' כריכות ויקשור אבל כל יתרון האורך שהיא בשביל שכורך הרצועה כמה פעמים סביב היד אין הקשירה והתפירה פוסלין בו ויש אומרים שאין קשירה ותפירה פוסלת בו אלא במה שמקיף הראש בלבד או במה שמקיף הזרוע לקשור התפלה עם הזרוע שכשיש שם קשר או תפר אין הקשר של ראש או של יד נקרא קשירה תמה אבל במה שתלוי מן הראש עד החזה והטבור וכן במה שנמתח מהזרוע עד אצבע אמצעית מועלת בה קשירה או תפירה ויש מקילין עוד שאפילו במה שמקיף הראש והזרוע מועלת תפירה כשתופרן מצד פנים שלא יהיה התפר נראה מבחוץ ותהא נראית כשלימה והוא שיתפרנה בגידים כשרים ויש מקילין אפילו בחוטים ולענין הלכה יש להחמיר (בשל תורה) כסברא הראשונה במקום שאפשר ואף שיש להקל לתפור מבפנים במה שתלוי מן הראש הואיל ויש מתירים אפילו במה שמקיף הראש מכל מקום קשה ליזהר שלא תהא התפירה נראית כלל מבחוץ אבל בשעת הדחק יש לסמוך על דברי המקילין יותר כדי שלא יתבטל ממצות תפילין ומכל מקום לא יברך שברכות איןן מעכבות:

לד – דין הנחת הפרשיות בתפילין ובו ט' סעיפים:

א

סדר הנחת הפרשיות של ראש בבתים קבלו חכמים קדש והיה כי יביאך בימין הקורא שהוא האיש העומד כנגד המניח ושמע והיה אם שמע משמאל הקורא שהוא ימין המניח ואפילו אם המניח הוא איטר אין הולכין אחר ימין ושמאל שלו אלא אחר ימין ושמאל של הקורא דהיינו ימין ושמאל של כל אדם:

ב

ואם החליף איזה פרשה שנתנה שלא בביתה המיוחד לה פסולין:

ג

ויש בסדר זה מחלוקת ישנה בין הגאונים הראשונים ונחלקו ג"כ בזה רש"י ור"ת.

רש"י וסייעתו מפרשים דברי חכמים שמע והיה אם שמע משמאל שמאל זו התחלתה היא מאמצע ראש המניח שב' פרשיות הראשונות הן בשמאל ראש המניח שהוא ימין הקורא ושתי פרשיות האחרונות הן מאמצע הראש לצד ימינו שהוא שמאל הקורא ותחלת שמאל זו היא פרשת שמע ואחריה פרשת והיה אם שמע ונמצא שפרשת קדש הוא בבית החיצון משמאל המניח שהוא ימין הקורא ואחריה והיה כי יביאך ואחריה שמע מימין המניח שהוא שמאל הקורא ואחריה והיה אם שמע בבית החיצון ונמצא שהקורא כשקורא כדרכו מימינו לשמאלו קורא אותן כסדרן כמו שהן כתובות בתורה שכמו שכתבתן צריכה להיות כסדרן כך הנחתן בבתים צריכה להיות כסדרן לגבי הקורא.

אבל ר"ת וסייעתו מפרשים מה שאמרו חז"ל שמע והיה אם שמע משמאל שמאל זו התחלתה היא בבית החיצון שמימין המניח שהוא שמאל הקורא ושם נותנין פרשת שמע ואחריה והיה אם שמע בבית הסמוך לו המתקרב יותר לימין הקורא ונמצא שפרשת שמע היא בבית החיצון שמימין המניח ופרשת קדש בבית החיצון שבשמאלו וסימן לדבר הוא שיני"ן דהיינו שיני"ן של קדש ושמע אצל שיני"ן שבצדדי הבתים החיצונים ופרשיות והיה כי יביאך והיה אם שמע הן באמצע וסימן לדבר הווי"ת סמוכות זו לזו.

ולפי שכתבתן כסדרן לדברי הכל לכן בפרשיות של יד שהן נכתבות בקלף אחד צריך להניח חלק פרשת והיה אם שמוע ויכתוב תחלה פרשת שמע בקצה הקלף ואח"כ לפניה פרשת והיה אם שמוע וצריך להניח חלק כדי ט' אותיות בסוף שיטה אחרונה שבפרשת והיה אם שמוע כדי שפרשת שמע שבראש שיטה העליונה שבדף שלאחריה תהיה פרשה פתוחה כמו שהיא פתוחה בתורה וכן צריך להניח בסוף פרשת והיה כי יביאך להנוהגים להתחיל פרשת והיה אם שמוע בראש שיטה העליונה כשאר הפרשיות אבל להנוהגים לעשותה סתומה ומניחין לפניה חלק כט' אותיות בראש שיטה העליונה אין להם להניח חלק כדי ט' אותיות בסוף פרשת והיה כי יביאך:

ד

והעיקר כרש"י וסייעתו וכן מנהג העולם ואעפ"כ כיון שתפילין אלו פסולין מן התורה לר"ת וסייעתו ונמצא שרוי כל ימיו בלא תפילין לכן כל ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה ב' זוגי תפילין ויניחם יחד ויכוין בהנחתן באותן שהן כהלכה אני יוצא ידי חובה והשאר הן כרצונות בעלמא כי מקום יש בראש להניח ב'

זוגי תפילין וכן בזרוע ויניח תפילין של ראש של רש"י למטה לצד הפנים ושל ר"ת למעלה מהן (וכן בזרוע) ואע"פ שהמניח ב' זוגות תפילין כשרות עובר בבל תוסיף אם הוא מתכוין למצוה בשניהם ואף אם אינו מתכוין למצוה אלא באחת מהן אעפ"כ אסור מדברי סופרים מכל מקום כאן שזוג אחד הוא פסול ממ"נ אין כאן משום בל תוסיף כלל שהרי לא עשה אלא מצוה אחת ולא הוסיף כלום בגוף המצוה זו שזוג הב' עומד בפיסולו בפני עצמו ואינו שייך כלל לזוג הכשר אלא כשהוא מתכוין למצוה בשניהם אסור מדברי סופרים מפני שנראה כמוסיף כמ"ש סי' תרנ"א:

ה

ואם אינו יודע לכוין המקום להניח יחד או שחושש מפני היוהרא יניח של רש"י ויברך עליהן שהן העיקר והן יהיו עליו בשעת קריאת שמע ותפלה ולאחר התפלה יניח של ר"ת בלא ברכה כדי לצאת לדברי הכל ואם לבו נוקפו שקרא קריאת שמע בלא תפילין לר"ת וסייעתו והעיד עדות שקר בעצמו יחזור ויקרא קריאת שמע אחר התפלה פרשה שמע ופרשת והיה אם שמוע שבהן הוזכרו מצות תפילין וא"צ לומר גם פרשת ויאמר:

ו

מכל מקום לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול ולא יעשה כן במקום הרואים אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות שכיון שהעולם נוהגים כרש"י נראין להם כיוהרא מי שחושש להחמיר על עצמו בזה אם אינו מוחזק להם שמחמיר על עצמו גם כן בשאר דברים:

ז

לא יניח ב' הזוגות בכיס אחד אלא יעשה ב' כיסים וסימן לכל כיס וכיס שלא יתן של זה בזה לפי שזוג אחד מהן הוא חול ואסור להניחו בכיס המיוחד לתפילין אלא אם כן התנה מתחלה עליו כן בשעה שיחדו לכך כמו שיתבאר בסי' מ"ב:

ח

וכן לא יחליף הבתים והרצועות מזה לזה אלא אם כן התנה מתחלה:

ט

(במה דברים אמורים במי שמניח שניהם יחד שהוא חושש לברך ולקרות קריאת שמע בשל רש"י לבדו מפני שיש בזה איסור לר"ת וסייעתו יש לו גם כן לחוש לר"ת וסייעתו לענין איסור זה להשתמש חול בקודש אבל מי שמברך על של רש"י ומניח של ר"ת אחר התפלה כיון שסומך על של רש"י וסייעתו לענין איסור ברכה לבטלה מפני ההכרח אע"פ שהוא איסור חמור שהסמיכוהו חז"ל על לאו לא תשא את שם ה' וגו' יכול לסמוך ג"כ במקום ההכרח והצורך לענין איסור זה שגם כן אינו אלא מדברי סופרים שלא אסרה תורה אלא להשתמש בקדשי גבוה של מזבח ושל בדיק הבית שמועלין בהן וכל מקום שאין מעילה אין איסורו אלא מדברי סופרים אפילו בקדשי גבוה ולפיכך יכול ליטול רצועה משל ר"ת לשל רש"י כשאין לו אחרת אבל משל רש"י לשל ר"ת אין ליטול בכל ענין):

לה – דין מנין השיטין ובו ב' סעיפים:

א

נהגו במנין השיטין על פי הקבלה ביד הסופרים איש מפי איש לכתוב בשל יד ז' שיטין בכל פרשה ופרשה ובשל ראש ד' שיטין בכל פרשה ופרשה ואם שינה לא פסל ויש להם גם כן קבלה בתיבות ראשי שיטין בשל יד ובשל ראש והסופרים שלנו מדקדקים במנין השיטין אבל בראשי השיטין אינן נזהרין ומשנים כאשר יזדמן להם ומי שירצה לדקדק בהם אם יוכל לכוין השיטין בענין זה יעשה אבל לא יאריך ויקצר האותיות כדי לכוין ראשי השיטות:

ב

אבל יכול להאריך מעט האותיות בשיטה שניה כדי לכוין סופי השיטות ולא אסרו אלא להמשיכן כל כך בענין שיהא נראה לעין שהן גדולות מחברותיהם ונראה הכתב כמנומר כמ"ש בי"ד סי' רע"ג וער"ה:

לו – דין דקדוק כתיבתן ובו ו' סעיפים:

א

לכתחלה צריך לכתוב כתיבה תמה ושלימה בתמונת האותיות שלמדוה מדברי התלמוד ומדרשים וקבלה מהראשונים אבל אם שינה לא פסל אלא א"כ הפסיד צורת האות לגמרי כמו שיתבאר:

ב

זו היא תמונת האותיות

א

צריכה להיות הנקודה העליונה עשויה כיו"ד ולפיכך צריך להיות בה ג' עוקצים כמו ביו"ד עוקץ א' למעלה לכתחילה ושנים למטה א' מימין הנוגע בגג האל"ף ואם לאו פסולה כמו שיתבאר וא' משמאל לכתחלה והוא לא יהיה נוגע בגגה ואם נגע כשרה כמו שנתבאר סי' ל"ב ויו"ד זו צריכה להיות לכתחלה שיהיה פניה עם עוקציה שלמעלה הפוכים קצת כלפי מעלה וקבלה מהחסיד שתהא רגל יו"ד זו נוגעת באל"ף לכתחלה באמצע גגה ולא בקצהו וסוף הגג של צד ימין צריך לכתחילה שיהא עקום קצת כלפי מעלה ולא יהא עקום הרבה ונקודה התחתונה פעמים שתמונתה כדל"ת קטנה הפוכה על פי הסוד וכן צ"ל בתפילין על פי קבלת האר"י ז"ל ופעמים שתמונתה ג"כ כיו"ד תלויה בתגה בגוף האל"ף ולכן לכתחלה צריך שיהא לה עוקץ קטן לצד ימין למטה ועל פי הסוד צריך שיהא עוקץ זה מכוון כנגד עוקץ העליון שעל היו"ד העליונה:

ב

(על פי הסוד צריכה להיות מרובעת למעלה כמו דל"ת ולא עגולה כרי"ש) צריך ליזהר בתג שלאחריה לרבעה שלא תהא נראית ככ"ף ואם נראית ככ"ף פסולה ואם ספק אזי מראין לתינוק וצריך לכתחלה שיהא לה בראשה

מצד שמאל תג קטן ועל פי הקבלה יהא לה עקב עב למטה כי תמונתה כמו דלי"ת תוך גרון של וא"ו על כן צריך שיהיה לה זזית למעלה שתהא כמו דלי"ת ועקב טוב למטה שיהא במקום ראשו של וא"ו:

ג

צריך שיהא ראשה עב ורגל ימין דקה תהיה לכתחלה ויורדת מעט למטה יותר מירך שמאל וירך שמאל לא תהיה עקומה אלא משוכה בשוה ומוגבהת קצת כלפי דלי"ת לכתחלה ויש מי שקבלה בידו שגוף הגימ"ל יהיה כמו זיי"ן שימשוך רגל ימין מאמצע הראש ולא מקצהו כמו בוי"ו וכן כל ראשי שמאל שבאותיות שע"ט נ"ז ג"ץ יהיו דומים לזיי"ן ועל כן התגי"ן שעליהם נקראו זייני"ן אבל קבלת האר"י ז"ל אינו כן כמו שיתבאר וירך שמאל תהא נמוכה כדי להמשיך אות אצל ראש הגימ"ל כי כן קבלה מהחסיד ולכשיכתוב וא"ו אצל נו"ן כפופה יכתבנה בתוך כפיפת הנו"ן כדי להסמיך ראשיהן זה אצל זה וכשיכתוב ך' פשוטה אצל צד"י כפופה טוב לעקם צואר הצד"י מעט לצד ימין כדי שיקרב קצת כ"ף הפשוטה לראשי הצד"י אבל בלי צורך לא יעקם שום אות כי כן קבלה מהראשונים שיהא כולם בעמידה פשוטים ולא מוטים לא לימין ולא לשמאל:

ד

צריך שיהא גגה ארוך ורגלה קצרה שאם תהא רגלה ארוכה מגגה תדמה לכ"ף פשוטה ותפסל כשלא יקראנה התינוק ד' ולכתחלה צריך שתהא הרגל פשוטה בשיפוע קצת לצד ימין ושיהא לה תג קטן בראש גגה מצד שמאל וצריך לזהר בתג שלאחוריה לרבעה שלא תהא נראית כרי"ש ותפסל על ידי קריאת התינוק ויש מי שקבלה בידו שאינו די שיהא לה זזיות חדה מלאחוריה אלא לכתחילה יהא לה שם עקב טוב כי תמונתה כמו ב' ווי"ן סגורים והעקב הוא נגד ראש הוי"ו א' ויעשה ג"כ עוקץ קטן לצד ימין בולט על פניה למעלה ועוקץ זה הוא כנגד ראש הוי"ו הב':

ה

צריך לעשות לה לכתחלה תג קטן למעלה מצד שמאל וגם באחוריה יעשה עוקץ קטן שתהא מרובעת כמו דלי"ת ולא עגולה כר' והנקודה שבתוכה לא תהא סמוכה לגגה אלא יהא ביניהם חלק כל כך בכדי שאדם בינוני יכירנו היטב מעל ספר תורה שעל גבי הבימה כשקורא בו ואם נגעה ממש בגגה אפילו נגיעה דקה כחוט השערה פסולה ולא תהא הנקודה נגד אמצע הגג אלא נגד סופו בצד שמאל ואם עשאה באמצע פסולה וצריך לתקנה אלא א"כ אין תיקון מועיל אזי יש להכשיר אפילו לכתחילה כמ"ש סי' ל"ב ויש מי שקבלה בידו שהנקודה תהא דקה למעלה ועבה קצת למטה כעין יו"ד כי תמונת הה' היא דלי"ת ויו"ד (בכל ההי"ן חוץ מההי"ן של שם הוי"ה ב"ה שיש בהם קבלה אחרת כמו שיתבאר) ותהיה הנקודה עקומה למטה לצד ימין ולא לצד שמאל פן תדמה לתי"ו:

ו

צ"ל ראשה קצר שלא תדמה לרי"ש ורגלה ארוכה שלא תדמה ליו"ד ותפסל על ידי קריאת התינוק וטוב שתהיה עגולה לצד ימין בראשה שלא תדמה לזיי"ן ואע"פ שראש הזיי"ן עובר מב' צדדין מכל מקום יש לחוש שמא תינוק שאינו חכם ולא טפש יקראנה זיי"ן ותפסל ועל פי הסוד צ"ל רגלה פשוטה בשוה ועביה

מתמעט והולך מעט מעט עד שתהא חדה למטה ועל פי קבלת האר"י ז"ל צריך להיות עוקץ קטן מצד שמאל בראש כל הווי"ן שבתפילין ולא בספר תורה:

ז

צריך ליזהר שלא תהא רגלה ארוכה שלא יתדמה לנו"ן פשוטה ותפסל על ידי קריאת התינוק וראשה צריך להיות עובר מב' צדדין שלא תדמה לוי"ו ויהיה מרובע על פי הסוד:

ח

לכתחלה צריך לעשות לה חטוטרות על גבי ב' רגליה וגם תג קטן בראש רגל שמאל אבל רגל ימין יהיה ראשו עגול לצד ימין לכתחלה וב' רגליה צ"ל כב' זייני"ן לכתחלה ועל פי קבלת האר"י ז"ל צ"ל רגל הימנית כמו וי"ו בתפילין וקו החטוטרות שעל רגל הימין יהיה עב ושעל רגל השמאל יהיה דק ואם האריך החי"ת עד שנשתנה צורת הזייני"ן לגמרי אפילו עשאה דלי"ת וזיי"ן וחטוטרות על גבו פסולה ובתפילין אין לה תיקון משום שלא כסדרן אבל אם לא עשה לה חטוטרות כלל אפילו האריכה הרבה כשרה בדיעבד:

ט

צריך שיהא ראש ימין שלה כפוף מעט למטה לכתחלה אבל לא יהיה כפוף הרבה לכתחלה וראש שמאל שלה יהיה כזיי"ן (לדברי המצריכים כן בכל אותיות שעטנ"ז ג"ץ אבל לפי קבלת האר"י ז"ל תהיה כוי"ו ישרה בתפילין) אבל ראש ימין לכתחלה יהיה עגול כוי"ו ולא יהא ראוי להושיב עליו כתרי התגין שאם ראש ראשון היה שוה והגון לתגין כמו ראש הב' לא היו מדלגין עליו להושיבם בראש הב' דומה למה שאמרו אין מעבירין על המצות ומטעם זה כל היודי"ן שבצד ימין בעי"ן וצד"י ושי"ן שבספר תורה כולם פניהם כלפי מעלה ואין ראוי להושיב עליהן כתרי התגי"ן:

י

צ"ל עליה תג קטן מלמעלה לכתחלה וצריך לעשות ראשה כפוף בשמאלו למטה שיהיה כמו עוקץ קטן יורד למטה ויהיה עוקץ זה קצר מרגלה פן תדמה לחי"ת ורגלה יהיה כפוף קצת לכתחלה להיטיב צורתה ויהיה רגל קטן ולא גדול פן תדמה לרי"ש ויהיה קצר ולא ארוך שלא תדמה לוי"ו ותפסל על ידי קריאת התינוק ואם חסר עוקצה השמאלי ואצ"ל רגלה הימנית פסולה ובשמאלי מועיל תיקון אפילו בתפילין אבל לא בימיני כמו שנתבאר בסי' ל"ב:

כ

כפופה קבלת החסיד שהיא צריכה להיות עגולה מכל צד ולא יהיה לה שום זווית לכתחלה ואם עשה לה זווית באחוריה מלמעלה כשרה אם היא עגולה למטה אבל אם עשה מלמטה ומלמעלה הרי זו דומה לב' ופסולה:

ד

פשוטה צ"ל גגה קצר שלא תדמה לרי"ש לכן לא ימשוך אותה בסוף השיטה ואע"פ שכל האותיות אין למשכן מכל מקום בדיעבד כשרות אבל זו פסולה אם תינוק שאינו חכם ולא טפש אינו קוראה כהלכתה ולכתחלה צריך להיות כל הפשוטות ארוכות כשיעור שאם נכפלו יהיו כפופות ומטעם זה לא יעשה לכ"ף פשוטה זויות למעלה אלא תהיה עגולה כמו רי"ש שאם כופפין אותה שתיעשה כף כפופה שאין חילוק ביניהם רק שזו כפופה וזו פשוטה ואם עשה לה זויות למעלה כמו דלי"ת פסולה ואין לה תיקון בתפילין ומזוזות שדינה כרי"ש שעשאה כמו דלי"ת שצריך לגרור את כולה כמו שנתבאר בס' ל"ב:

ה

צריך להיות צוארו ארוך כו"ו וראשו עגול לצד ימין ולצד שמאל זויות לראשו כמו שהוא ראש הוי"ו כי תמונת הלמ"ד היא כמו כף כפופה ועליה וי"ו ומטעם זה יהיה זנבה עב וכפוף היטב לפניה ותהיה עגולה מאחריה לצד ימין ככף כפופה אבל לצד שמאל מקום חיבור גופה וצוארה יהיה לה זויות בין סוף הוי"ו שיורד בדקות לצורת כף וכל זה לכתחילה ועל פי הסוד צריך להיות לה ב' תגי"ן על ראש צוארה ימינה גדול ושמאלה קטן:

ו

פתוחה ומ"ם סתומה צריך שיהיו שוין לכתחלה בכל היכולת שהרי שתיהן נקראות ממי"ן אלא שזו מ"ם פתוחה וזו מ"ם סתומה ולכן אין לעשות מ"ם פתוחה עגולה למעלה ולמטה בצד ימין שאם יעשה בסתומה שמא יתדמה לס' לתינוק שאינו חכם ולא טפש (ועוד כי האותיות צריכים להיות נכרות מיד כשרואין אותן בראיה קלה ולא עד שישתכל בהן קצת) אלא תהיה להן זויות למטה בצד ימין לכתחילה אבל למעלה יש שעושין שם עגולות לכתחלה כדי שתהיה תמונת המ"ם פתוחה ככ"ף כפופה ווי"ו ומטעם זה אין עושין גג עגול אלא מאריכים אותה בשוה עד כנגד קצה מושב התחתון שעיי"כ דומה גופה לכ"ף כפופה ויש שעושין אותה שם מרובעת ונמצא תמונת המ"ם פתוחה היא ב' ווי"ן והעיקר כסברא הראשונה והחרטום צריך שיגיע עד כנגד מושב התחתון כדי שיהא ראוי לסתום ותמונתו לכתחלה היא כמו וי"ו עומדת מוטה קצת ולא הרבה ולכן לא יהיה הפגם שבין הגג ובין ראש החרטום גדול כ"כ שיצטרך למשוך ממנה בעקמומיות ולא יהיה וי"ו עומדת:

ז

סתומה כבר נתבאר שיש לעשותה עגולה בצד ימין לכתחלה אבל לא למטה וגגה יהיה עובר מחוץ לסתימה כעובי קולמוס כי זהו שיעור הנקודה של מ"ם פתוחה כי מ"ם סתומה גם כן תמונתה כף ווי"ו כמו הפתוחה אלא שהוי"ו סותמתה:

ח

יהא ראשה כזיי"ן לפי שצריכה להיות שוה לנו"ן פשוטה בכל היכולת לכתחלה שהרי שתיהן נקראות נוני"ן אלא שזו כפופה וזו פשוטה והפשוטה צריכה להיות ג"כ בענין שאם תכפנה תהיה כפופה כמו שיתבאר ויהיה הראש קצר ומושבה התחתון משוך לצד שמאל היטב יותר מן הראש שלא תדמה לבי"ת

וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אות אצל ראשה כמו שנתבאר למעלה ותהיה עגולה גם מלמטה לצד ימין וכן כל האותיות הכפופות צריכים להיות לכתחלה עגולות למטה שאם תפשטנה תהיה פשוטה:

ז

פשוטה תואר צורתה כמו זי"ן אך שהיא ארוכה כשיעור שתהא ראויה להעשות נו"ן כפופה אם תכפנה כמ"ש למעלה בכ"ף פשוטה ואם היא קצרה מראין לתינוק שאינו חכם ולא טפש ואם קוראה זי"ן פסולה:

ח

צריך שתהא מלמעלה גגה שוה לכתחלה כי היא מחוברת מב' אותיות כ"ף כפופה דבוקה עם וי"ו בסופה וצריך שתהא עגולה בג' זויותיה וגגה למעלה יהא לכתחלה עובר חוץ לסתימה כעובי קולמוס שהוא שיעור גגו של וי"ו הדבוקה בסופה:

ט

יהיה ראש הראשון כעין יו"ד שפניה מעט למעלה מטעם שנתבאר למעלה באות ט' וגופה יהיה בעמידה כדי שיוכל להסמיך אות אצלה וראש הב' הוא כמו זי"ן עומד בה מטעם שנתבאר למעלה שם אבל על פי קבלת האר"י ז"ל יהיו ב' קוין של העייני"ן שבתפילין כשתי ווי"ן ישרות:

י

כפופה קבלה מהחסיד לעשות לה זויות לכתחלה למעלה בצד ימין מבפנים ומבחוץ אבל למטה תהיה עגולה מבחוץ כמו כל הכפופות שצריך להיות עגולות למטה לכתחלה אבל מבפנים שם תהא לה זויות כדי שיהא בלבן שבפנים צורת בי"ת כי כן קבלה מהחסיד:

יא

פשוטה צ"ל עגולה למעלה בצד ימין לכתחלה כמו שהכפופה היא למטה אבל קבלת החסיד לעשותה מרובעת למעלה כמו שהכפופה היא למעלה וצריכה להיות ארוכה לכתחלה כשיעור שתהיה ראויה להעשות פ' כפופה אם תכפנה:

יב

כפופה ראשה הראשון יהא כפוף קצת כלפי מעלה מטעם שנתבאר למעלה ויריכה ידביק באמצע צווארה ולא למטה פן תדמה לעיין וראשה הב' כמו זי"ן מטעם שנתבאר למעלה וצוארה קצת ארוך כדי להסמיך אות אצל ראשה ומושבה משוך לצד שמאל היטב כי תואר גופה היא כמו נו"ן כפופה ויו"ד עליה ותהיה עגולה למטה בצד ימין לכתחלה כמו בכל הכפופות ועל פי קבלת האר"י ז"ל כל הצד"י שבתפילין יהא ראש ימין כמו יו"ד הפוכה ושמאלה נו"ן כפופה:

ז

פשוטה תהא ראשה כמו של כפופה ורגלה תרד למטה מדבוק הראשים לכתחלה בכדי שיהא ראוי לעשותה כפופה:

ק

צ"ל תג קטן על גגה בצד שמאל לכתחלה ויריכה הימנית צריכה להיות עקומה היטב לצד רגל שמאל התלויה ויש למשוך רגל שמאל התלויה באלכסון קצת לצד ימין:

ר

תהיה עגולה ממש מאחוריה למעלה שלא תדמה לדלי"ת ותפסל על ידי קריאת התינוק ויריכה קצר שלא תדמה לכף פשוטה ותפסל ע"י קריאת התינוק:

ש

ב' ראשיה הראשונים יהיו כעין יו"ד שפניה למעלה מטעם שנתבאר למעלה וראשה הג' כעין ז' מטעם שנתבאר שם ולפי קבלת האר"י ז"ל כל השיני"ן שבתפילין יהיו ג' קוין כג' ווי"ן ישרות וצריך לדבק ראש האמצעי לצד שמאל למטה ולא יהא מושב רחב למטה אלא חד לצד שמאל לכתחלה ואז יהיו כל הג' ראשים עומדים למטה על רגל אחת כמו הקו"ף והרי"ש:

ת

קבלה מהראשונים שיהיה גגה עם רגל ימין כמו דלי"ת ורגל שמאל יש שעושין כעין וי"ו הפוכה ויש שעושין כמו ד' קטנה הפוכה וכל מקום שההלכה רופפת בידך הלך אחר המנהג וכל זה לכתחלה:

ג

כל האותיות צריכים להיות גולם אחד כגון יוד"י האל"ף והעי"ן והפ"א והצד"י והשי"ן ורגלי התי"ו צריכים להיות נוגעות באות ובאחת שאינה נוגעת פסולין התפילין עד שיתקנו ואין קריאת התינוק מועלת בזה כמו שנתבאר בסימן ל"ב וכן מ"ם סתומה וסמ"ך צריכין להיות מודבקות וסמוכות לגמרי ואפילו פירוד דק כחוט השערה פוסל בהם וכן בשאר אותיות חוץ מרגל הה' והקוף שאין להם ליגע ואם נגעו פסולין התפילין ואין תיקון מועיל בהן כמו שנתבאר שם:

ד

כל אות שיש בה ספק שמא אין בה כשיעור הראוי בענין שהיא פסולה או שמא אין צורתה עליה בענין שהיא פסולה מראין לתינוק שאינו חכם ולא טפש ואם יודע לקרותה כהלכתה כשרה אבל אם ידוע לנו שאין האות כהלכתה אין קריאת התינוק מועלת כמו שנתבאר בסי' ל"ב:

ה

אותיות שעטנ"ז ג"ץ והוא הדין נו"ן פשוטה וצ' כפופה בכל מקום שהם צריך לזיינן בג' תגין קטנים וצריך שיהיו התגין נוגעין בגוף האותיות וכל אחד נפרד מחבירו ואם אינן נוגעין בגוף האות או שנוגעין זה בזה פסולין וצריך לתקנן לכתחלה אבל בדיעבד אפילו לא עשה להן כלל תגין כשרין ויש פוסלין אם לא תייג שעטנ"ז ג"ץ ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה ולתקנן ואפילו בתפילין מועיל תיקון ואין בזה משום שלא כסדרן הואיל וגוף האות צורתו עליו:

ו

ונהגו הסופרים לעשות עוד תגין בכמה מקומות ואין חשש בזה רק שיזהרו מאד כשעושים על היו"ד או על הוא"ו שיעשו תגין דקין שלא תתקלקל צורות הוא"ו או היו"ד:

לז – זמן הנחת התפילין ובו ג' סעיפים:

א

גדול שכר מצות תפילין וכל מי שאינו מניחן הרי הוא בכלל פושעי ישראל בגופן ואף אם נמנע מפני שצריכים גוף נקי ושמא לא יזהר בקדושתן עבירה היא בידו שבשעת קריאת שמע ותפלה עכ"פ בקל ויכול ליזהר ושנו חכמים ליום הדין אם יהיה זכאי במצות תפילין כף זכות מכרעת ואם פשע בהן כף חובה מכרעת שאין לך גדולה בכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין שהוקשה כל התורה כולה לתפילין שנאמר למען תהיה תורת ה' בפיך לכך צריך כל אדם שיהא זהיר במצות תפילין וכל הזהיר בהן מאריך ימים:

ב

מצותן להיות עליו כל היום אבל מפני שצריכין גוף נקי שלא יפיח בהן וצריך שלא יסיח דעתו מהם על דרך שנתבאר בסי' כ"ח ואין כל אדם יכול ליזהר בזה נהגו שלא להניחן כל היום ומכל מקום צריך כל אדם ליזהר בהן להניחן בשעת קריאת שמע ותפלה (שהרי באותה שעה בע"כ הוא נזהר מהפיח והיסח הדעת בענין שנתבאר בסי' כ"ח):

ג

קטן היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יפיח בהן ושלא לישן בהם ושלא יכנס בהן לבית הכסא אפילו לקטנים חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו במצות ויש מי שאומר שקטן זה הוא בן י"ג שנה ויום א' אלא שלא הביא ב' שערות אבל פחות מכן אין בו דעת לשמור תפילין ואין מחנכין אותו בהן וכן נהגו במדינות אלו מקדם ועכשיו נוהגים לחנכו ב' וג' חדשים קודם הזמן:

לח – מי הם החייבים בתפילין והפטורים ובו יא סעיפים:

א

חולה מעיים פטור מן התפילין אפילו אין לו צער ואפילו הולך בשווקים וברחובות מפני שאין יכול ליזהר בהן היטב לשמור את עצמו בנקיות ואין לו להחמיר על עצמו בזה אלא בשעת קריאת שמע ותפלה והוא שנראה לו שיכול להעמיד את עצמו בגוף נקי (וכיצד יעשה מי שאינו יכול להשמר את עצמו מהפיח בשעת התפלה יתבאר בס' פ'):

ב

אבל שאר חולה אם מצטער בחליו ואין דעתו מיושבת עליו מפני צערו פטור מפני שאסור להסיח דעתו מהן ואם לאו חייב אף על פי שהוא חולה:

ג

נשים ועבדים כנענים פטורים מתפילין מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא שהרי שבת ויום טוב אינן זמן תפילין ואם רצו הנשים להחמיר על עצמן ולהניחן מוחין בידן מפני שאינן יודעות לשמור את עצמן בנקיות:

ד

המניח תפילין צריך ליזהר מהרהור תאות האשה ואם אי אפשר לו בלא הרהורים טוב שלא להניחם והוא שידוע לו בודאי שאי אפשר שלא יהרהר אבל מספק לא ימנע ממצות תפילין:

ה

אבל ביום ראשון של אבילות דהיינו ביום הקבורה אסור להניח תפילין מפני שהתפילין נקראין פאר שנאמר פארך חבוש עליך ואבל מעולל בעפר קרנו ואין נאה לתת פאר תחת אפר אבל ביום הב' חייב בתפילין שעיקר המרירות אינו אלא יום אחד שנאמר ואחריתה כיום מר ומכל מקום לא יניח עד אחר הנץ החמה שאז כבר עבר מקצת זמן הראוי להנחת תפילין ואמרינן מקצת היום ככולו כמ"ש בי"ד סי' שפ"ח וכיון שהניח שוב אינו חולץ אפילו באו פנים חדשות דהיינו מנחמים חדשים שלא היו אתמול אבל לכתחלה לא יניח בפניהם עד שילכו להם (ודין תפילין בט' באב יתבאר בס' תקנ"ה):

ו

חתן ושושביניו וכל בני החופה בשעת המשתה פטורים מפני שמצוי בהן שכרות וקלות ראש ואע"פ שחייבין בקריאת שמע קורין קריאת שמע בלא תפילין וכן פטורין מן התפלה לפי שמתוך שמחת לבם לא יוכלו לכונן משא"כ בקריאת שמע שמצות כוונתה אינו אלא בפסוק ראשון בדיעבד ובקל יוכלו ליישב דעתם לכונן בפסוק ראשון והשאר יאמרו בלא כוונה ועכשיו שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה גם בלא שמחת נישואין אין לחתן ולכל בני החופה לפטור את עצמן מהתפלה מחמת חסרון כוונה וכן נוהגין שמפסיקין המשתה כשמגיע זמן תפלה ונוהגין גם כן להניח תפילין שכיון שמפסיקין המשתה ועומדים

ומתפללים שוב אין לחוש לקלות ראש בשעת התפלה משא"כ בדורות הראשונים שלא היו מפסיקין המשתה כדי להתפלל והיו קורין קריאת שמע בתוך המשתה היו פטורין מתפילין שמא יבואו בהן ליד קלות ראש שהוא מצוי בשעת המשתה ויש אומרים שחתן ושושביניו וכל בני החופה העוסקים במשתה נקראים עוסקים במצוה לענין שפטורין משאר מצות לכן הם פטורים ג"כ מקריאת שמע ואצ"ל מן התפלה ומן התפילין אפילו בזמן הזה והמקיל כסברא זו לא הפסיד אע"פ שנוהגין כסברא הראשונה ולכן בימות הקיץ שלפעמים סעודת הנשואין היא נמשכת עד הבוקר פטורין מכולם ובלבד שיהא החתן מיסב עמהם שאז היא מצוה לסברא האחרונה:

ז

כותבי סת"ם בשעה שעוסקין במלאכתן וכן תגריהם ותגרי תגריהם שהם לוקחין כדי להוציאן למוכרן למי שצריך להם ואין כוונתם כדי להשתכר וכן כל העוסקים במלאכת שמים פטורין מהנחת תפילין כל היום זולת בשעת קריאת שמע ותפלה כדי לקבל [עליו] עול מלכות שמים שלימה וגם שלא יעידו עדות שקר בעצמם במה דברים אמורים כשאינם עוסקים במלאכתם בשעת קריאת שמע אבל אם הם עוסקים א"צ להפסיק משום קריאת שמע ותפלה אפילו אם יעבור זמנם אלא שלכתחלה אסורים להתחיל משהגיע סמוך לזמן קריאת שמע (עיין סי' ע"ב) אבל אם התחילו קודם לכן או אפילו התחילו באיסור אין צריך להפסיק לקריאת שמע אף על פי שיש להם שהות לעסוק במלאכתם אחר קריאת שמע וקריאת שמע היא מצוה עוברת אף על פי כן כל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת אפילו אפשר לו לקיים שתיהן לפי שכל שעוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אף על פי שאפשר לו ולכן המשמר את המת פטור מתפילין ומקריאת שמע ומתפלה ומכל המצות אע"פ שיכול לקיים כל המצות וכן החופר קבר למת פטור מכולם אע"פ שנח מעט שגם בשעת נוחו נקרא עדיין עוסק במצוה שעל ידי כך יתחזק כחו לחזור ולחפור ולכן הוא פטור אז אע"פ שיכול אבל מי שלבוש בתפילין אע"פ שמקיים מצוה אינו נקרא עוסק במצוה להפטר מכל המצות אלא בשעה שלובשן אבל לא אח"כ כשהולך בהן כל היום וכן מי שמצא אבידתו של חבירו ומשמרה בתיבתו אע"פ שמקיים מצוה אינו נקרא עוסק במצוה להפטר מכל המצות כל זמן היותה בתוך תיבתו וכן כל כיוצא בזה ואפילו כשעוסק במצוה אחת ונזדמנה לו מצוה אחרת ויכול לעשות שתיהן כאחת בלא שום טורח מהיות טוב אל תקרא רע ויצא ידי שתיהן ולא אמרו שכל העוסק במצוה פטור מן המצוה אלא כשצריך לטרוח טירחא בעשיה האחרת טורח אחר אבל לא כשטורח אחד לשתיהן וכדרכו במצוה הראשונה יכול לצאת ידי שתיהן:

ח

המצטער אפילו מצטער מפני הצינה וכן כל מי שאין דעתו מיושבת ונכונה עליו ואי אפשר לו ליישב דעתו פטור מן התפילין מפני שאסור להסיח דעתו מן התפילין אבל אם אפשר לו ליישב דעתו חייב ליישב דעתו ולהניח שהרי אבל חייב מיום ב' ואילך אע"פ שמצטער ואין דעתו מיושבת מפני שיש לו ליישב דעתו ושלא להצטער:

ט

הקורא בתורה פטור מהנחת תפילין כל היום דהיינו שא"צ להפסיק מלימודו להניחם (זולת) בשעת קריאת שמע ותפלה כדי לקבל עליו עול מלכות שמים שלימה ואע"פ שכל מצוה שאי אפשר לעשותה

ע"י אחרים חייב להפסיק כדי לעשותה כמו שיתבאר בי"ד סימן ר"מ מ"מ בתפילין נאמר בהן לאות על ידך ולזכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפין וזה שכבר יש תורת ה' בפיהו א"צ לאות ולזכרון ואם רצה להפסיק ולהניחן יכול ג"כ לברך עליהם שאע"פ שפטור מלהפסיק בשבילן מ"מ כיון שרוצה להפסיק מלימודו הרי הוא חייב בתפילין מיד שמפסיק:

י

לא יחלוץ תפיליו בפני רבו שמזלזל הוא בכבודו שמגלה ראשו בפניו אלא יפנה לצד אחר מפני אימתו ויחלוץ שלא בפניו:

יא

היה צריך לתפילין ולמזוזה ואין ידו משגת לקנות שניהם תפילין קודמין מפני שהם חובת הגוף ועכשיו שאין מניחים תפילין אלא בשעת קריאת שמע ותפלה אם אפשר לו לשאול תפילין מאחרים לקריאת שמע ותפלה מזוזה קודמת שאי אפשר בשאלה (מנודה אם מותר בתפילין יתבאר בי"ד סי' של"ד):

לט – מי הם הכשרים לכתוב תפילין ולקנות מהם ובו יא סעיפים:

א

תפילין שכתבן עבד כנעני או אשה או קטן אפילו הוא בן י"ג שנים אלא שאינו ידוע בודאי שהביא ב' שערות ועדיין אינו בן י"ח שנה שנוכל לומר מן הסתם הביא כבר ב' שערות או שכתבן נכרי או כותי אפילו כתבן בפירוש לשמן או שכתבן ישראל מומר לכל התורה אפילו לתיאבון או אפילו לעבירה אחת אלא שאינה לתיאבון אלא מפני שאינו חושש עליה כלל (א) כגון שיש לפניו היתר ואיסור ומניח ההיתר ואוכל את האיסור או שכתבן מסור אפילו הוא מסור לתיאבון פסולין מפני שנאמר וקשרתם וכתבתם כל שישנו בקשירה דהיינו שמוזהר עליה ומאמין בה ישנו בכתובה וכל שאינו בקשירה אינו בכתובה ועבד ואשה ונכרי אינן מוזהרין על קשירה וקטן אף על פי שמוזהר על הקשירה מדברי סופרים לחנכו במצות אינו מוזהר עליה מן התורה (וגם מדברי סופרים אין האזהרה אלא על אביו כמו שיתבאר בסי' שמ"ג) ומומר ומסור אע"פ שהן מוזהרין עליה מ"מ כיון שפרקו עול בודאי אינם מאמינים במצוות.

ויש אומרים שפסול המומר לעבירה אחת מפני שאינו חושש עליה והמסור הוא מדברי סופרים שהחמירו עליהם חכמים לעשותם כנכרים הואיל ופרקו מעליהם עול מצוה אבל מומר לכל התורה כולה אפילו לתיאבון פסול מן התורה לדברי הכל שהרי הוא כנכרי לכל דבריו כיון שיצא מן הכלל (ב) ואפילו אם אינו אלא מומר לעבודה זרה או לחלל את השבת בפרהסיא הוא כנכרי לכל דבריו כמ"ש בי"ד סי' ב' וכן אם הוא מומר להכעיס אפילו לדבר אחד לבד הרי הוא כנכרי לכל התורה כמ"ש בי"ד שם ומי שאינו מניח תפילין אפילו אינו עושה להכעיס פסול מן התורה לדברי הכל שהרי אינו בקשירה והוא שאינו מניחן מפני שאינו חושש עליהם כלל אבל אם אינו מניחן לתיאבון כגון שהולך אחר עסקיו כשר לכתוב ואצ"ל מי שאינו מניחן מפני שאין יכול להניחן כגון שנקטעה ידו השמאלית שכשר לכתוב שהרי מוזהר הוא על התפילין ומאמין במצותן אלא שאינו יכול להניחן מחמת אונסו:

ב

גר שחזר לדתו מחמת יראה וכותב תפילין לשמן יש מכשירים ויש פוסלים מפני שאינו בקשירה שהרי אפשר לו להניח תפילין בצנעא ואינו מניח ויש להחמיר כדבריהם בשל תורה:

ג

כל שפסול לכותבן פסול לכל תיקון עשייתן כשעושה מעשה בגוף התפילין כגון לעשות חיפוי הבתים או לתפרן אבל לעבדן כשר אפילו נכרי אם מעבד לשמו כמו שנתבאר בסימן ל"ב ואם אחד מהפסולין חפן בבתים או תפרן פסולין מפני השי"ן של שם שבבתים של ראש שהוא בכלל חפוי ותפירה אבל אם גרר דבק שבין אות לאות או עשה שאר תיקון כשר בדיעבד וה"ה אם תפר ספר תורה:

ד

תפילין שכתבן מין דהיינו האדוק לעבודה זרה ישרפו שסתם מחשבת מין לעבודה זרה:

ה

נמצאו ביד מין ואינו ידוע מי כתבן יגנזו מספק שמא הוא כתבן אבל אין שורפין מספק:

ו

נמצאו ביד נכרי ואין ידוע מי כתבן כשרים אפילו להמחמירים בספר תורה שנמצא ביד נכרי וחוששים שמא הוא כתבם כמ"ש בי"ד סי' רפ"א לפי שבספר תורה יש לחוש שמא כתבו לעצמו להתלמד בו אבל תפילין אין דרכן לכתבן ובודאי באו לידו מישראל ואינו דומה למין דלעיל בסעיף ה' שהמין הוא יודע לכתוב ויש לחוש שמא אירע מקרה שכתב גם תפילין אע"פ שאין לו צורך בהן אבל סתם נכרים אינם יכולים לכתוב אלא שבספר תורה חיישינן שמא אירע אחד שיודע לכתוב וכתב ספר תורה כדי להתלמד בתוכה אבל אין לחוש כל כך שמא אירע אחד שיודע לכתוב ואירע שכתב גם תפילין שאין לו צורך בהם:

ז

אין לוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן הנכרי יותר מכדי דמיהם הרבה בכדי שלא להרגילים לגנבן ולגזלן אבל מחוייבים לקנותן מהם מעט יותר מכדי דמיהן שלא יזלזלו בהן ולא יאמר להנכרי שימכרם בדבר מועט מאד פן יכעוס הנכרי וישליכם לאיבוד:

ח

אין לוקחין תפילין אלא מן המומחה שבקי בחסירות ויתירות אבל לא ממי שאינו מומחה אע"פ שהוא רוצה לבדקן לפי שיש לחוש שמא יתעצל בבדיקתן מפני שטורח הוא לו להסיר התפירה ולחזור ולתופרן:

ט

לקח ממי שאינו מומחה בודק בחסירות ויתירות ואין לחוש שמא עיבדן שלא לשמן מפני שהכל בקיאים בזה ואין צריך לבדוק כולן אלא אפילו לקח ממנו מאה קציצות די שיבדוק ג' קציצות ב' של ראש ואחד של יד או ב' של יד ואחד של ראש אם מצאן כשרות הוחזק זה האיש והרי כולן כשרות ואין השאר צריכין בדיקה ואם לקח צבתים צבתים חזקתן שמסופרים הרבה הם לוקחים לפיכך צריך לבדוק מכל צבת ב' של ראש ואחד של יד או ב' של יד ואחד של ראש:

י

המוכר תפילין ואומר שהיו של אדם גדול נאמן שעד אחד נאמן באיסורין ושוב א"צ בדיקה שחזקה על חבר שלא הוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן:

יא

תפילין שהוחזקו בכשרות פעם אחת א"צ בדיקה לעולם מן הדין שכל זמן שחיפויין שלם הרי הן בחזקתן ואין חוששין שמא נמחקה אות מתוכן או נקבה ומכל מקום נכון לבודקן מפני שמתקלקלים מן הזיעה ואם אין מניחן אלא לפרקים צריכים בדיקה פעמים בשבע שנים שיש לחוש שמא נתעפשו וכן אם נקרע החיפוי צריכין בדיקה וכן אם נשרו במים ואם אין לו מי שיודע לבדקן ולחזור ולתפרן יניחן כך בלא בדיקה שלא יתבטל ממצות תפילין:

מ – דין איך לנהוג בקדושת התפילין ובו יא סעיפים:

א

אסור לתלות תפילין על היתד בין ברצועות והבתים תלויים למטה בין בבתים והרצועות תלויות למטה מפני שהוא דרך בזיון ומכל מקום באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויות למטה אין להקפיד אבל אם התפילין תלויים אסור אפילו באקראי בעלמא ואין בכלל זה מה שהתפילין של ראש תלויה באויר ומחזיקין ביד ברצועות ומשימין על הראש כי זהו צורך הנחתן:

ב

כשהן בכיסן מותר לתלותן אבל ספר תורה אסור לתלותה אפילו בכיסה וסידורים הקבועים בלוחות שבהן שלשלת של כסף אסור לתלותן בה שהלוחות אינן דומות לכיס לפי שהן מחוברות לסידור והרי הן כסידור עצמו:

ג

בית שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו עד שיוציאן או שיעשה לפניהם מחיצה גבוה י' טפחים אע"פ שהן מגולין או שיכסן ב' כיסויין כלי בתוך כלי והוא שאין הב' מיוחד להם או שהחיצון מיוחד להם והפנימי אין מיוחד להם ואצ"ל אם שניהם אינן מיוחדים להם אבל אם שניהם מיוחדים ואפילו מאה שהם מיוחדים להם חשובים ככלי אחד אע"פ שאין מניחין לעולם התפילין כמו שהן בתוך החיצון אלא מניחין אותן בתוך

הפנימי והפנימי בתוך החיצון לפיכך אותן המניחין כים התפילין והטלית לתוך כים גדול הרי גם כים הגדול נקרא כליין המיוחד להן וצריך עוד כלי על גביו אך אם כים התפילין מחובר למעלה על כים הגדול הרי צד הב' של כים הגדול אינו נקרא כליין ומועיל להן אם הפכו:

ד

אם פירש טלית על גבי כים של תפילין שמונח אף על פי שאינה כרוכה תחתיו מלמטה מותר:

ה

אם המזוזה קבועה בפנים בחדר יש מי שמצריך כלי בתוך כלי דהיינו לכסותה בב' כיון ואם יש זכוכית על השם די בפריסת סודר אחד על הזכוכית ויש מי שאומר שמזוזה כיון שקבועה כולה בכותל ואין בה אלא נקב בלבד די שיסתום את הנקב בחתיכת שעווה או דבר אחר שמבטלו שם וא"צ כלי בתוך כלי לפי שהכותל חולק רשות לעצמו לכל מה שבתוכו כשאין נקב פתוח משם לבית ואף אם המזוזה קבוע בשפופרת מכל מקום כיון שהיא מחוברת לכותל הרי היא ככותל אבל סתימת זכוכית אינה מועלת שכיון שהמזוזה נראית דרך הזכוכית אסור כמו שאסרו ערוה בעששית משום לא יראה בך ערות דבר ותשמיש המטה היא גם כן גנאי ודומה לערוה וצריך סתימה גמורה שאין המזוזה נראית מתוכה ויש לסמוך על דבריו להקל בדברי סופרים בשגם שי"ל שאף מי שהצריך כלי בתוך כלי לא הצריך אלא בכלי לבד מפני (א) שאינו מבטלו שם ואינו מועיל לסתום פתיחת נקב הכותל לבית שלא יהא כל מה שבתוכו נידון כאלו הוא בתוך הבית:

ו

אפילו הניחן כלי בתוך כלי אסור להניחן תחת מרגלותיו אפילו אין אשתו עמו מפני שנוהג בהן מנהג בזיון וכן להניחן במטה כנגד צדו דינם כתחת מרגלותיו ואפילו תחת מראשותיו אסור כנגד ראשו אפילו כלי בתוך כלי אפילו אין אשתו עמו אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר אפילו שלא בכלי כלל רק שיניחן בענין שלא יתגלגלו משם לצדדין כגון שהניחן בין כר התחתון לכר שתחת ראשו שלא כנגד ראשו ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי דהיינו שיניחם בתוך כלי א' והכר שתחת ראשו הוא כלי ב' ולא התירו חכמים להניח תפילין תחת מראשותיו (כשאשתו עמו) אפילו כלי בתוך כלי אלא כדי שישתמרו מן הגנבים והעכברים ולפיכך אם יש לו מקום אחר שמשתמרים שם לא יניחן כלל במטה:

ז

היה יוצא מהמטה מקום שהוא גבוה ג' טפחים למעלה מראשותיו או נמוך ג' טפחים למטה מראשותיו מותר להניחן עליו אף על פי שאשתו עמו במטה ובלבד שיניחם כלי בתוך כלי:

ח

אשתו עמו ואינו רוצה לשמש נקרא אין אשתו עמו (ב) ויש מי שאוסר להיות אשתו עמו במטה עד שיניח התפילין והספרים שבחדר כלי בתוך כלי שמא ישכח עליהן וישמש (ונכון לחוש לדבריו אע"פ שאין איסור בדבר מן הדין שהרי מן הדין מותר לישן עם אשתו בט' באב ואין חוששין שמא ישכח אלא שנכון הדבר להחמיר כמו שיתבאר בס' תקנ"ד):

ט

שכח ושמש מטתו בתפילין לא יאחוז לא בבתים ולא ברצועות עד שיטול ידיו מפני שהידים עסקניות הן ושמא נגעו במקום הטינופת ומיד שנוטל ידיו צריך לחלצן עד שיקנח הקרי (ג) אם ישנו עליו ואז יכול לחזור וללבשן שבעל קרי מותר בתפילין לאחר שקנח הקרי אבל לא בעוד שהקרי עליו:

י

שכח וישן בהם וראה קרי וצריך לסלקן בעוד שהקרי עליו לא יאחוז בבתים אלא יאחוז ברצועות ומסירן עד שיקנח הקרי מעליו ויטול ידיו אבל לא יטול ידיו מיד שניעור משנתו מפני שאין לחוש בהם כל כך שמא נגעו במקום הטינופת כשישן שתהא נטילתן כדאי להשהות עליו התפילין בעוד שהקרי עליו עד שיטול ידיו ואעפ"כ אין מתירים לו לאחוז בבתים כיון שאפשר ע"י הרצועות אבל בשימש מטתו אין מתירים אפילו על ידי הרצועה הואיל והידים עסקניות הן:

יא

הנכנס לסעודת קבע חולצן ומניחן על השולחן שיהא מזומנים לו בשעת גמר הסעודה שיחזור ויניחן עליו קודם ברכת המזון במה דברים אמורים בסעודת קבע שיש לחוש שמא ישתכר ויתגנה בתפיליו אבל לאכילת עראי א"צ לחלצן כלל:

מא – דין הנושא משאוי איך ינהוג בתפילין ובו סעיף אחד:

א

הנושא משאוי על ראשו צריך לחלוץ תפילין של ראש עד שיסיר המשאוי ואפילו דבר קל כגון מטפחת אסור להניח על הראש שיש בו תפילין שגנאי הוא כשיש על הראש דבר אחר שאינה מלבוש ואין דרכה להיות על הראש אבל דבר שדרכה להיות על הראש כגון כובע ומצנפת מותר אפילו אם מונח על התפילין ומכל מקום אם הוא משאוי כבד ד' קבין והתפילין נדחקות צריך להסירן:

מב – אם מותר לשנות תפילין של יד לשל ראש ובו ו' סעיפים:

א

אסור לשנות תפילין של ראש לעשותה של יד אפילו אין לו תפילין של יד ויש לו ב' של ראש ואפילו ליקח רצועה משל ראש לשל יד אסור מפני שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה ושל ראש קדושתו חמורה שרובו של שם שד"י הוא בשל ראש השי"ן בבתים והד' בקשר אבל בשל יד אין בו כי אם היו"ד אבל משל יד לשל ראש מותר לשנות שיעשה לו ד' בתים בתוכו ואם היו חדשים שלא הניחן עדיין עליו מותר לשנות אפילו משל ראש לשל יד שטולה עליהם מכסה עור אחד ונראית כבית אחד בחוץ ואף שהם ד' מבפנים אין בכך כלום בדיעבד כמו שנתבאר בסי' ל"ב ואין בזה הורדה מקדושה חמורה לקדושה קלה הימנה אע"פ שזימנם והכינם לצורך הראש לפי שההזמנה אינה כלום:

ב

אם התנה עליהם מתחילה שיוכל לשנותה לשל יד יכול לשנותה אפילו לבשן אדם על ראשו אח"כ:

ג

אם נפסקה רצועה של יד סמוך לקשר והופך ראש השני למעלה ועושה בו הקשר וראש הראשון יהיה למטה לא יקשור שם למטה חתיכת הרצועה שהיה הקשר בה שנפסקה שם מפני שמורידה מקדושתה כיון שהיה בה הקשר והיו"ד ועתה יעשה בה כריכות האצבעות אלא צריכה גניזה ואם אין הרצועה ארוכה כל כך אזי לא יעשה כל כך כריכות סביב היד:

ד

סודר שהזמינו לצרור בו תפילין לעולם ולא לפי שעה בלבד ואח"כ צרר בו תפילין פעם אחת אפילו צררן בו לפי שעה בסתם ולא על דעת שיהא מיוחד לכך לעולם נאסר להשתמש בו דבר חול כגון לצרור בו מעות אלא אם כן התנה עליו בתחלה שיוכל לצרור בו מעות כשירצה או שבשעה שצרר בו התפילין התנה בדעתו שצוררן בו על דעת לפנותן לאחר זמן ויחזור להיות חול כמו שהיה קודם שצרר בו ואם עשה כיס לשם תפילין אפילו צרר בו על דעת לפנותן אסור והוא הדין אם היה כיס והוסיף בו איזה דבר לשם תפילין ואח"כ צררן בו אפילו על דעת לפנותן אסור עד שיטול מה שחידש אבל אם לא צררן בו מעולם אינו נאסר בהזמנה אפילו עשה כיס מחדש לשם תפילין וכן אם צררן בו אפילו פעמים רבות לפי שעה ולא הזמינו מעולם לשם תפילין קודם שצררן בו וגם כשצררן בו לא היה אז בדעתו שיצרור בו תפילין לעולם מותר להשתמש חול אפילו בשעה שמשתמש בו קודש כגון לצרור בו תפילין ומעות יחד אבל אם צררן בו אפילו פעם אחת על דעת לצררן בו לעולם הרי זה כאלו הזמינו וצררן בו ונאסר וכל זה בסודר או כיס שלו אבל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלא א"כ גנב בגד ועשאו כיס שאז קנאו בשינוי מעשה ואסרו:

ה

קטן שצרר תפילין בסודר שהזמינו לכך נאסר אבל דבר הנאסר בהזמנה לבדה כמו שיתבאר אינו נאסר בהזמנת קטן מפני שחרש שוטה וקטן יש להם מעשה ואין להם מחשבה אפילו גילו מחשבתם בדיבורם:

ו

יש אומרים שלא אמרו שהזמנה בלבדה אינה מועלת לאסור להשתמש בו חול אלא כשהזמינו להיות תשמישי קדושה כגון כיס של תפילין וכן רצועות של תפילין (א) תשמישי קדושה הן ולא גוף הקדושה אבל אם הזמינו להיות גוף הקדושה כגון קלף המעובד לשם ספר תורה או תפילין ומזוזות אסור לכתוב עליו דברי חול אלא אם כן התנה עליו אבל מותר להורידו לקדושה קלה שהרי תפילין של ראש מותר לעשותה של יד אם הם חדשים אף על פי שהם גוף הקדושה וכן קלף המעובד לשם ספר תורה מותר לכתוב עליו תפילין ומזוזות כמו שנתבאר בסימן ל"ב אף על פי שקדושת ספר תורה גדולה מקדושתן וגט לא נקרא דבר שבקדושה כלל ואסור לכתבו על קלף המעובד לשם ספר תורה אלא אם כן התנה ויש אומרים שאף בגוף הקדושה הזמנה אינה כלום (ב) עד שיעשה בו מעשה של גוף הקדושה כגון שיתחיל לכתוב על הקלף ספר תורה או תפילין ומזוזות וה"ה שאר כתבי הקודש אפילו על הנייר ואז אסור לכתוב

עליו דברי חול אפילו התנה עליו בתחלה לפי שלדברי הכל אין תנאי מועיל בגוף הקדושה להשתמש בו חול כשהוא בקדושתו אבל לתשמישי קדושה מועיל תנאי לדברי הכל אפילו בעודן בקדושתן (רק שישתמש בהם שלא בשעת מצותן כגון עטרות של ספר תורה ליטול מהן ולהניחן בראש חתנים) כמו שיתבאר בסי' קנ"ד ובלבד שלא יהא תשמיש מגונה כמו שיתבאר בסי' קנ"א אבל תשמישי מצוה כגון ציצית שופר לולב נר חנוכה א"צ לתנאי כלל לדברי הכל שאפילו עשאן לשם כך בלי שום תנאי ונעשית בהם מצותן פעמים רבות מותר להשתמש בהם חול רק שלא ישתמש בהם בשעת מצותן כגון לקשור איזה דבר בחוטי ציצית התלויים בבגד כמו שנתבאר בסי' כ"א (ואצ"ל בתשמישי קדושה כגון לכוון איזה דבר ברצועה הקבוע בתפילין שעליו שאפילו תנאי אינו מועיל בזה משום בזוי מצוה) ולענין הלכה יש להחמיר כסברא הא' אף על פי שהעיקר כסברא הב' ואעפ"כ נהגו עכשיו לכתוב גיטין וקמיעות על קלף המעובד לשם ספר תורה לפי שכיון שנהגו כן הרי זה כאלו התנה עליו מתחלה שהרי כשהסופרים מתקנים אותן מתקנים אותן על דעת להשתמש בו הן לדבר קדושה הן לדבר הרשות כיון שמנהגם בכך (ג) (וכן מה שנהגו הרבה בני אדם שמתמשיך בשק של תפילין כשהם בדרך הוא מטעם זה שכיון שנהגו כן הרי זה כאלו התנו עליו כשעשאוהו או כשקנאוהו שישתמשו בו בדרך כמנהגם):

מג – דין איך להתנהג בתפילין בהכנסו לבית הכסא ובו ט' סעיפים:

א

אסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפילין שבראשו או בזרועו גזירה שמא יעשה בהן צרכיו אבל בבית הכסא עראי דהיינו מקום שאין רגלין לפנות שם לגדולים מותר להשתין בהן ואין חוששין שמא יפנה שם אפילו הוא מקום צנוע ויש מי שאוסר להשתין בתפילין אפילו שלא בבית הכסא גזירה שמא יפיח בהן כי כן דרך המשתינים ותפילין צריכין גוף נקי ויש לחוש לדבריו במה דברים אמורים כשהן עליו אבל כשהן בכיסן ואוחז הכיס בידו מותר להשתין בה לדברי הכל שכשהן בכיסן אין אסור בהפחה לדברי הכל כמו שיתבאר בסי' מ"ד ואם אינן בכיסן אלא אוחזן בידו אפילו אם תופסן בבגדו ובידו אסור להשתין בהן מעומד אפילו שלא בבית הכסא שמא (א) ישפשף ביד זו את ניצוצות מי רגלים שיפלו על רגליו כשמשתיך מעומד:

ב

אבל אם הן בחיקו וחגר חגורה וכן אם הן צרורין וקשורין בבגדו שאינו צריך (עי' במה שכתבתי לעיל) לאחזן בידו מותר להשתין בהם אפילו מעומד:

ג

אבל אם משתיך מיושב או בעפר תיחוח שאין ניצוצות נופלין על רגליו מותר להשתין בהן אפילו כשהן מגולין בידו ובלבד שלא יכנס בהן לבית הכסא קבוע גזירה שמא יעשה בהן צרכיו כשהן מגולין בידו כיון שהוא מקום שרגלים לפנות בו לגדולים אבל אם אוחזן בבגדו בידו מותר אפילו לעשות בהן צרכיו בבית הכסא קבוע וצריך שיאחזן בימינו כנגד לבו אבל לא בשמאלו שמא יקנח בה אבל בימין אין מקנחין ולשפשוף ניצוצות אין לחוש כשנפנה לגדולים שאף שאי אפשר לגדולים בלא קטנים שמתוך שדוחק עצמו לגדולים בא לידי קטנים מכל מקום מן הסתם הוא עושה צרכיו מיושב ומיושב אין לחוש לניצוצות

ויזהר לגלגלן ברצועות שלהן שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח שגם ברצועות יש קדושה שהרי ד' ויו"ד של שד"י קבועים בהן וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות מפתח בית הכסא ומניחן עליו וכן כשנכנס צריך לחלצן ברחוק ד' אמות מפתח בית הכסא ומכניסן בבגדו בידו ואפילו הנכנס לבית הכסא קבוע להשתין מים צריך לחלצן ברחוק ד' אמות ואע"פ שאין איסור מן הדין לילך בתפילין אפילו תוך ד' אמות של צואה עצמה מכל מקום כיון שזה צריך הוא לחלוץ תפיליו משום גזירת חכמים שמא יעשה בהן צרכיו יש לו לחלצן מיד שמגיע לד' אמות של בית הכסא שהן כד' אמות של צואה עצמה כמו שיתבאר בסי' פ"ג אבל יכול להוליכן עמו בידי עד בית הכסא ושם יאחזן בבגדו ביד ימין אם ישתין מיושב או בעפר תיחוח אבל אם ישתין מעומד לא יוליכן עמו לבית הכסא אלא יתנו לחבירו אא"כ מוליכן בכיסן אבל הנכנס לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו מיושב אין לו ליתנן לחבירו שכיון שהתירו לו חכמים להכניסן לבית הכסא בבגדו בידו יש להכניסן עמו כדי שישמרוהו מן המזיקים וגם מצוה לשמרן בעצמו במה דברים אמורים שהנכנס לבית הכסא קבוע צריך לחלצן ברחוק ד' אמות בבית הכסא שהצואה שבו היא מגולה בלא חפירה אבל אם היא בחפירה הרי החפירה היא רשות לעצמו ובית הכסא שלמעלה רשות לעצמו ואין לו דין בית הכסא כלל כמו שיתבאר בסי' פ"ג ומותר ליכנס בתוכו בתפילין שעליו ומכל מקום קודם שישתין צריך לחלצן לדברי הכל כמו בשאר בית הכסא קבוע (וגם לכסותן כמו שיתבאר בסימן שט"ו) במה דברים אמורים להשתין אבל לעשות צרכיו צריך לחלצן ברחוק ד' אמות ממקום שרוצה לעשות צרכיו אפילו נפנה במקום שאינו בית הכסא כלל אלא בחצירו או על פני השדה:

ד

וכל זה כשנפנה ביום אבל אם נפנה בלילה או סמוך לחשיכה שאין שהות להניחן עליו עוד אחר עשיית צרכיו לא יעשה בהן צרכיו אפילו הן גלולין בבגדו ולא יכנס בהן לבית הכסא קבוע אפילו להשתין מיושב והן גלולין בבגדו אלא חולצן ברחוק ד' אמות ומניחן בכיסן אם יש בו טפח אבל אם אין בו טפח בטל הוא לגבי התפילין כיון שהוא כליין ואם מניחן בכלי שאינו כליין אפילו אין בו טפח אינו בטל לגביהן ואוחז הכיס או הכלי בידו ונכנס אפילו לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו או להשתין אפילו מעומד:

ה

וכל זה שהתירו חכמים להכניס תפילין לבית הכסא קבוע אפילו כשהן בכיסן הוא בבית הכסא שבשדה שאי אפשר להצניען חוץ לבית הכסא שמא יטלו אותן עוברי דרכים אבל בבית הכסא שבבית לא יכניסן כלל אפילו בכיסן כיון שיכול להניחן במקום המשתמר וכן לא יעשה בהן צרכיו בחצירו אפילו שלא בבית הכסא אפילו הן בכיסן אבל מותר להשתין בהן שלא בבית הכסא קבוע כשהן בכיסן אפילו הוא בביתו וחצירו:

ו

ואפילו בבית הכסא שבשדה לא התירו אלא בתפילין שאדם לובשן כל היום והולך בהן בשדה ואי אפשר לטרוח בכל פעם להשיבן לביתו וגם אי אפשר להצניען בשדה מפני עוברי דרכים אבל שאר ספרים אסור להכניסן אפילו בבית הכסא שבשדה בבגדו בידו להשתין מיושב או לעשות צרכיו אפילו שלא בבית הכסא קבוע כי יכול להניחם בביתו אבל מותר להכניסן בכיסן לבית הכסא קבוע שבשדה לעשות צרכיו או להשתין אפילו מעומד (אבל בבית הכסא שבבית או לעשות בהן צרכיו בחצירו אפילו שלא בבית הכסא קבוע דינם

כתפילין שאסור אפילו בכיסן) וספר תורה אסור להכניסו אפילו בכיסו לבית הכסא קבוע אפילו שבשדה כמו שיתבאר ביו"ד סימן רפ"ב וכל זה כשרוצה לעשות צרכיו גדולים או אפילו קטנים אלא שהוא בית הכסא קבוע ויש לחוש שמא יפנה שם לגדולים אבל אם נכנס שלא לעשות צרכיו כלל יש מתירין להכניסן בידו אפילו מגולין לבית הכסא קבוע אפילו שבבית והוא הדין לשאר ספרים ויש מי שאוסר בנכנס לבית הכסא קבוע שלא לעשות צרכיו כמו שיתבאר כמו בנכנס לעשות צרכיו ונכון לחוש לדבריו במה דברים אמורים להכניסן בידיו אבל ליכנס לבית הכסא בתפילין שבראשו או בזרועו שלא לעשות צרכיו כלל אפילו קטנים לדברי הכל אסור בכל ענין אפילו הן מכוסין על ראשו וזרועו שהרי אפילו בבית המרחץ אסרו ליכנס בתפילין שעליו ולא אמרו שאין איסור ליכנס לבית הכסא קבוע להשתין בתפילין שעליו אלא משום גזירה שמא יפנה בהן אלא משום שלהשתין הוא חייו של אדם ואי אפשר בלעדו ולא היו מטריחין אותו לחלוץ תפיליו בשביל כך משא"כ כשנכנס שלא לצורך וליכנס למרחץ אף שהוא צרכו של אדם מכל מקום כיון שמוכרח הוא לחלצן במרחץ כשיפשיט כל בגדיו הצריכוהו לחלצן על פתח המרחץ שלא יכנס בהן כלל לבית המרחץ ומטעם זה הצריכוהו לחלצן ברחוק ד' אמות מבית הכסא קבוע כשנכנס להשתין כמו שנתבאר למעלה:

ז

במה דברים אמורים ליכנס לבית הכסא אבל צואה שאינה בבית הכסא מותר לילך אצלה בתפילין שעל ראשו וזרועו אם דרך הילוכו הוא שם וא"צ להרחיק ממנה ולכן מותר לילך בתפילין שעל ראשו במבואות המטונפות אע"פ שהצואה נראה לעין וא"צ לכסות התפילין של ראש מן הדין ואעפ"כ טוב לכסות בכובע:

ח

וכן מותר לרופא ליקח עביט של מי רגלים לבדוק בו החולה אע"פ שתפילין בראשו ובעל נפש יחמיר לעצמו:

ט

אם שכח תפילין בראשו ועשה בהן צרכיו מניח ידו עליהן לכסותן עד שיגמור עמוד הראשון שאם יפסיק מיד יבא לידי הדרוקן ויוצא וחולץ של יד ושל ראש וחוזר ונכנס:

מד – איסור שינה בתפילין ובו ב' סעיפים:

א

כל זמן שתפילין בראשו או בזרועו אסור לישן בהן אפילו שינת עראי מפני שגנאי הוא לתפילין כשישן בהן והן מגולין ואם פרס סודר עליהן ואין עמו אשה ישן בהם שינת עראי אבל לא שינת קבע שמא יפח בהן כיצד הוא עושה שלא ירדם בשינה וישן שינת קבע יניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן ואין בשינה משום היסח הדעת לפי שהיסח הדעת הוא כשעומד בשחוק או קלות ראש (או שמטריד דעתו בצרכי הגוף הרבה) כמו שנתבאר בסי' כ"ח וכשישן הוא שוכח כל הבלי עולם אבל אם יש אשה עמו במטה לא ישן בהם כלל שמא ישכח וישמש מטתו אבל אם אינן בראשו וזרועו אלא כרוכין בידו מותר לישן בהם אפילו שינת קבע ויש אוסרין לישן שינת קבע אצל התפילין אפילו כשהן מונחים על השלחן עד שיפרוס סודר

עליהן גזירה שמא יפיח והעיקר כסברא הא' שלא חששו להפחה אלא כשהן עליו שהן צריכין גוף נקי ואם אוחזן בידו ואינן כרוכין בידו אסור לישן בהם אפילו שינת עראי שמא יפלו מידו במה דברים אמורים כשאוחזן בלא נרתקן אבל כשהן בנרתקן מותר אפילו שינת קבע לדברי הכל שאין לחוש כל כך אם יפלו וגם אין לחוש כלל להפחה אף לסברא האחרונה:

ב

נהגו העולם להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלא נרתקן וה"ה אם נפל ספר תורה אפילו בנרתקו:

מה – דין תפילין בבית הקברות ובבית המרחץ ובו ג' סעיפים:

א

אסור ליכנס בתוך ד' אמות של מת או של קבר ותפילין בראשו משום לועג לרש ובית הקברות שהוא מוקף מחיצה יש להחמיר שלא ליכנס בתוכו כלל בתפילין שבראשו אפילו רחוק הרבה מן הקברות שמא יתקרב בתוך ד' אמות של איזה קבר בלי דעת אבל חוץ למחיצה מותר אפילו בסמוך לה אף ע"פ שהוא תוך ד' אמות להקברות מפני שהמחיצה מפסקת ואינו נראה כלועג לרש:

ב

במה דברים אמורים כשהן מגולין אבל אם הן מכוסין אין כאן לועג לרש ומותר בכל ענין וצריך שגם הרצועות תהיינה מכוסות לפיכך אע"פ שמותר ליכנס בתפילין של יד לבדה הואיל והיא מכוסה צריך ליזהר ברצועה שעל אצבעו שתהיה ג"כ מכוסה:

ג

בבית המרחץ בבית החיצון שכל העומדים בו הן לבושים מותר להניח שם תפילין על ראשו וזרועו לכתחלה ובבית האמצעי שמקצת בני אדם עומדים שם לבושים ומקצתן ערומים אסור להניח שם תפילין לכתחלה אפילו בשעה שאין שם אדם ערום אבל אם היו בראשו א"צ לחולצן כשנכנס לשם ובבית הפנימי שכל העומדים בו הם ערומים אפילו היו בראשו צריך לחלצן כשנכנס לשם אפילו בשעה שאין שם אדם בד"א במרחץ שזוהמתו רבה מהבל החמין שמשמשין בו אבל בבית הטבילה אע"פ שעומדים בו ערומים כיון שתשמישו בצונן אין בו זוהמא ומותר ליכנס בו בתפילין כשאין שם אדם ערום לכן מברכין ברכת הטבילה במקוה אפילו קודם שירד למים אע"פ שלמעלה מהמים עומדים שם ערומים אבל אם יש שם ערום אסור ליכנס לתוכו בתפילין או בשאר כתבי הקודש שאסור לעמוד ערום בפני כתבי הקודש (ולכן צריך ליזהר לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הספרים עיין ס"י ער"ה):

(סליק הלכות תפילין)

מו – הלכות ברכות השחר ושאר ברכות ובו יא סעיפים:

א

ברכות השחר תקנום חכמים על סדר העולם והנהגתו מה שהבריות נהנין בכל יום שיברכו להקדוש ברוך הוא על זה בפעם ראשונה שנהנין הנאה זו בכל יום ויום להשלים מנין המאה ברכות שחייב כל אדם לברך בכל יום ויום מערב ועד בקר כמו שתיקן דוד המלך עליו השלום ע"י מעשה שהיו מתים בכל יום מאה נפשות מישראל ולא היו יודעים על מה היו מתים עד שחקר והבין ברוח הקודש ותיקן מאה ברכות בכל יום ורמז לדבר נאום הגבר הוקם על על בגימטריא ק' וסמך לדבר מן התורה ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אל תקרי מה אלא מאה.

והן מאה ברכות שהן ליראה את ה' ולא הבה אותו ולזכרו תמיד על ידי הברכות שמברך תמיד ערב ובוקר וצהרים בג' תפלות וברכות השחר ושאר ברכות הקבועות בכל יום ובכל עת והן ק' ברכות אף ביום התענית נ"ז בג' תפלות וב' לפני קריאת שמע של ערבית וג' לאחריה עם יראו עינינו הרי ס"ב ובסעודת הלילה מברך ח' ברכות על נטילת ידים והמוציא וד' של ברכת המזון ועל כוס שבברכת המזון מברך לפניו ולאחריו הרי ע' ואח"כ ברכת המפיל כשהולך לישן ועל נטילת ידים בשחר ואשר יצר ואלהי נשמה הרי ע"ד וט"ו ברכות מהנותן לשכוי עד הגומל חסדים טובים הרי פ"ט וג' ברכות התורה וב' של תפילין וא' של ציצית וברוך שאמר וישתבח ושתים לפני קריאת שמע ואחת לאחריה הרי ק'.

ובשבת חסרו מג' תפלות ל"ו ברכות וב' ברכות של תפילין וברכת יראו עינינו ונתוספו ז' של מוסף וט"ז של ב' סעודות וב' של קידוש הלילה כשמקדש על הכוס וא' של קידוש היום הרי כ"ו חסרו י"ג צריך למלאותן בפירות ומיני בשמים ואם אין לו יכוין וישמע ברכות הקוראין בתורה והמפטיר ויענה אחריהן אמן כמ"ש בס' רפ"ד אבל אם לא ישמע הברכה אע"פ שידע איזה ברכה מברך ועונה אחריה אמן אינה עולה לו למנין ק' ברכות אבל מי שיש לו פירות אינו יוצא בשמיעת הברכות וביום הכפורים יכול להריח ולמלאות מנין ק' ברכות אך אי אפשר לברך על כל פעם אם לא בהיסח הדעת כמו שיתבאר בס' רי"ז והשאר יכוין בשמיעת הברכות בחזרת הש"ץ וכן יעשה מי שמתענה מבעוד יום שחסרו לו ח' של סעודת הלילה:

ב

ברכות השחר נתקנו לברך כל אחת בשעה שנתחייב בה דהיינו כשיעור משנתנו יאמר אלהי נשמה וכששומע קול התרנגול יברך הנותן לשכוי בינה וכשלושב חלוקו והוא מושכב יברך מלביש ערומים וכשיניח ידו על עיניו דרך חלוק (אבל שלא דרך החלוק אסור להושיט יד לעין קודם נטילת ידים כמו שנתבאר בס' ד') יברך פוקח עורים וכשיושב יברך מתיר אסורים מפני שמניע עצמותיו שהיו כל הלילה כמו כפותים וכשזוקף יברך זוקף כפופים שהיתה קומתו כפופה כל הלילה ועכשיו עמדה על מעמדה וכשיניח רגליו בארץ יברך רוקע הארץ על המים וכשנועל מנעליו יברך שעשה לי כל צרכי ואין לשנות הנוסח ולומר צרכי הכ"ף בקמץ שהוא לשון רבים מפני שברכה זו אינו אלא על נעילת מנעלים שהוא צורך האדם (ועל שאר צרכיו מברך עליהם בפני עצמו כשנהנה מהם) וכשהולך יברך המכין מצעדי גבר ויש נוהגין לומר אשר הכין וכשחוגר חגורו או לובש האבנט המפסיק בינו לערוה יברך אוזר ישראל בגבורה וכשמשים כובע או מצנפת בראשו יברך עוטר ישראל בתפארה.

ולמה הוזכרו שם ישראל בב' ברכות אלו ולא באחרות לפי שהחגורה והכובע בישראל אינם כמו באומות שבאומות אינן אלא להנאת הגוף בלבד אבל בישראל הם ג"כ משום צניעות וקדושה החגורה להפסיק בין לבו לערוה והכובע שלא יהא בגלוי הראש ואף שאין איסור בזה מן הדין מכל מקום מדת צניעות וקדושה הוא שעל ידי כך ממשיך מורא שמים על ראשו.

וכשנוטל ידיו יברך על נטילת ידים וכשנוטל פניו יברך המעביר שינה מעיני וכו' ויהי רצון כו' עד בא"י גומל חסדים טובים לעמו ישראל ואין לענות אמן אחר המעביר שינה מעיני קודם ויהי רצון מפני שהכל ברכה אחת ארוכה פותחת בברוך וחותרמת בברוך ואע"פ שצריך לומר החתימה מעין הפתיחה י"ל שגומל חסדים טובים הוא החסד שעושה הקב"ה שמעביר חבלי שינה מעיניו:

ג

עכשיו מפני שאין הידים נקיות וגם מפני עמי הארצות שאינם יודעים אותן נהגו לסדרן בבית הכנסת והם עונין אחריהן אמן ויוצאים ידי חובתן שברכות אלו אינן דומין לברכות המצות שצריך לברך עובר לעשייתן לפי שמברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות אבל ברכות הללו שהן שבח והודאה יכול לברך אותן גם אחר כך ואפילו שמע קול תרנגול בחצות יכול לברך עליו בשחר כיון שלאחר מכן מברך לא נתנו בהם חכמים שיעור תכיפה:

ד

ועוד ג' ברכות שחייב אדם לברך בכל יום שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה ואפילו השבוי יאמר שלא עשני עבד שאין הברכה על החירות מהעבדות אלא על שאין העבד חייב אלא במצות שהאשה חייבת בהם.

וגר יש אומרים שיאמר שעשני גר כי כשנעשה גר הוא כקטן שנולד ונעשה בריה ועשיה חדשה אבל לא יאמר שלא עשני גוי שהרי היה גוי בתחלת עשייתו ואע"כ יאמר שלא עשני עבד ואע"פ שהיה נכרי וגרוע מעבד מכל מקום היה יכול להתגייר ולהתחייב בכל המצות אבל אם היה עבד לא היה יכול להשתחרר אלא א"כ שחררו רבו וי"א שאין לו לברך שעשני גר כי נתגייר ע"י בחירתו שבחר בדת ישראל ולפי דברי המקובלים שברכות אלו הן על יציאת נשמתו בלילה שלא נדבק בה נשמת גוי או עבד או אשה גם הגר יכול לברך כן.

והנשים נוהגות לברך שעשני כרצונו והוא כמו שמצדיק עליו את הדין על הרעה:

ה

כשמסדרין אותן בבית הכנסת יש לסדרן כסדר שמתחייבין בהן כל מקום ומקום לפי מנהגו כגון במקומות שאין הולכין יחף כלל ונועלים מנעלים תחלה ואח"כ הולכין מברך תחלה העושה לי כל צרכי ואח"כ המכין מצעדי גבר ובמקומות שהולכין קצת יחף בתוך הבית ואח"כ נועלין כשיוצאין לשוק מברכין המכין מצעדי גבר תחלה (וכן לענין פוקח עורים ומלביש ערומים).

ואם טעה בסדר הברכות אין בכך כלום חוץ מברכת מתיר אסורים וזוקף כפופים שאם בירך זוקף כפופים לא יחזור ויברך מתיר אסורים מפני שבכלל זקיפת הקומה הוא התרת האיברים ותנועתם ולמה יחזור לברך על זה שנית.

אבל אם בירך תחלה שלא עשני עבד יחזור לברך שלא עשני גוי אף שהגוי גרוע מהעבד לפי שיש מעלה בגוי שאינה בעבד שהעבד אין לו יחוס שאין זרעו מיוחס אחריו אלא אחרי האם כמו בבהמה שנאמר שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור משא"כ בנכרי וגם הנכרי יכול להתגייר מעצמו ולהיות כישראל גמור מה שאין כן בעבד.

וכן אם בירך תחלה שלא עשני אשה יחזור לברך שלא עשני גוי ועבד שהאשה אינה יכולה להתחייב בכל המצות כמו נכרי שיתגייר ועבד שישחררו רבו וצריך ליתן הודאה למקום ברוך הוא שלא שם חלקו כמעולה שבהם אלא זכה לעבוד ה' ולהיות קרוב אליו יותר מכולם:

ו

במדינות אלו נוהגין לברך הנותן ליעף כח ותקנוהו הגאונים אחר חתימת התלמוד מפני תשות כח שירדה לעולם ובכל יום מתחדש כחו של אדם וכמו שאמרו חדשים לבקרים רבה אמונתך בשר ודם מפקיד פקדון אצל חבירו והוא מחזירו בלוי ומקולקל וכל אדם מפקיד נשמתו אצל הקב"ה לעת ערב עיפה והוא מחזירה לו חדשה ורגועה וראו הגאונים לתקן ברכה על החסד הגדול הזה.

ויש מפקפקים לאמרה מפני שאין כח ביד שום אדם לתקן ברכה אחר חתימת התלמוד ואין בזה כדאי לדחות המנהג ותקנת הגאונים (אבל ברכה שלא תיקנה הגאונים או שלא נתפשטה תקנתם ולא נהגו בה רוב הציבור אין לאמרה כלל לדברי הכל ולכן צריך למחות ביד המדפיסים שלא להדפיס בא"י בסוף כמה תחינות ובקשות כי הן ברכות לבטלה לדברי הכל) וכן מה שיש נוהגין לברך בשחר ברכות אחרות נוספות כגון ברוך סומך נופלים ברוך מגביה שפלים טעות הוא בידם ואין לאמרם כלל:

ז

כל ברכות השחר אם לא נתחייב באחד מהן כגון שלא שמע קול תרנגול או שלא הלך או שלא לבש או שלא חגר (או שהיה נייעור כל הלילה ולא הוצרך להעביר חבלי שינה מעיניו) יש אומרים שאותה ברכה שלא נתחייב בה לא יאמרנה ויש אומרים שכל הברכות שהן על סידורו של עולם והנהגתו כגון הנותן לשכוי בינה ורוקע הארץ מברך אותן אע"פ שלא נתחייב בהן אבל הברכות שהן להנאתו כגון מלביש ערומים והמכין מצעדי גבר ואוזר ישראל בגבורה ועוטר ישראל אם לא נתחייב בהן כגון ששוכב על מטתו ערום לא יאמרן כלל ויש אומרים שאפילו לא נתחייב בהן כלל יברך כולן כסדרן מפני שאין הברכות על הנאת עצמו בלבד אלא מברכין שהקב"ה ברא צרכי העולם ואם הוא אינו נהנה אחרים נהנין וכן המנהג פשוט ואין לשנות ויש מי שאומר שאעפ"כ סומא לא יברך פוקח עורים כיון שהוא דבר החסר בגופו אבל חרש יברך הנותן לשכוי בינה כיון ששמיעת האוזן אינה מוזכרת בברכה.

ולכתחלה טוב להביא עצמו לידי חיוב כל הברכות אם אפשר לו (ואם אי אפשר בכולן עכ"פ יש לו לילך וללבוש ולחגור ולעטר קודם שיסדר ברכותיהן כדי לחוש לסברא שניה):

ח

יש מקומות שנוהגין לסדר ברכות התורה קודם פרשת תמיד ואע"פ שאומרים פסוקים הרבה קודם ברכות התורה אין חוששין לזה הואיל ואומרים אותן דרך תחנונים ולא דרך לימוד וקריאה בתורה אבל יותר נכון מנהג הנוהגין לברך מיד אחר אשר יצר ואלהי נשמה (או אחר גומל חסדים טובים ויהי רצון כו') קודם שאומרים שום פסוק מן המקרא.

ובימי הסליחות יברך ברכת התורה קודם הסליחות וידלגנה אח"כ וכן יש לנהוג בכל מקום ואם יש אחד שלא אמרה עדיין ירד לפני התיבה ויאמרנה אח"כ במקומות שנוהגין לאמרה לפני התיבה כדי להוציא את מי שאינו יודע וכן יעשה בראש השנה ויום כפור:

ט

טוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו' ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד כי לפעמים אומרים הצבור פיוטים ביוצר ושוהין עד קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה לדברי האומרים שפסוק ראשון בלבד הוא מן התורה.

ומכל מקום אף על פי שאומר כן בכל יום לא יתכוון לצאת ידי חובתו בזה אלא כשירא שהצבור יעברו זמן קריאת שמע אבל כשלא יעברו מוטב לצאת ידי קריאת שמע עם הצבור ולקרותה כדינה בברכותיה ולסמוך גאולה לתפלה וכשירא שהציבור יעברו זמן קריאת שמע יש לו לקרות כל הפרשה ראשונה כדי לצאת ידי חובתו להאומרים שכל הפרשה הראשונה הוא מן התורה (ולהאומרים שגם פרשת ויהי אם שמוע וגו' הוא מן התורה יש לקרותה גם כן ויכוון שאם יעברו הציבור זמן קריאת שמע יהיה יוצא בזה ואם לאו יהיה כקורא בתורה).

אבל זכירת יציאת מצרים אף על פי שמצותה ג"כ בזמן קריאת שמע מכל מקום יוכל לסמוך על זכירת יציאת מצרים שבפסוקי דזמרה כגון אנכי ה' אלהיך המעלך מארץ מצרים:

י

במדינות אלו שנוהגין לומר אתה הוא עד שלא נברא העולם כו' אין לשנות הנוסחא ולומר אתה הוא עד שלא בראת (אבל מה שנהגו לחתום בא"י מקדש כו' מן הראוי היה שלא לחתום בשם כיון שלא הוזכרה ברכה זו בתלמוד שלנו (וגם בתלמוד ירושלמי יש שאין גורסין בו הזכרת השם בחתימתה וגם הגאונים לא מצינו שתקנו בה הזכרת השם כמו שתקנו בהנותן ליעף כח) אלא כיון שנהגו נהגו לפיכך הרוצה ליזהר שלא להכניס עצמו לספק ברכה לבטלה יפה הוא עושה):

יא

על פי הסוד יש לומר פסוק ואני ברוב חסדך קודם בואו לבית הכנסת ובכניסתו יאמר בבית אלהים נהלך ברגש ויקבל עליו מצות עשה של ואהבת לרעך כמוך קודם תפלה ויש מי שקבלה בידו לומר פרשה שמע ישראל כשיוצא מביתו לבית הכנסת:

מז – דיני ברכת התורה ובו י' סעיפים:

א

ברכת התורה צריך לזהר בה מאד שלא חרבה הארץ אלא מפני שלא ברכו בתורה תחלה לפי שלא היתה חשובה בעיניהם כל כך לברך עליה לכך היו מזלזלים בברכתה לכן לא הגינה עליהם תורתם אע"פ שעסקו בה הרבה ולכך יראה כל אדם שתהיה כלי חמדתו של הקב"ה שהיה משתעשע בה בכל יום חשובה בעיניו לברך עליה בשמחה יותר מעל כל הנאות שבעולם שזה מורה שעוסק בה לשמה ויזכה לשלשלת הנמשך לעוסק בה לשמה שהוא לא ימושו מפ"ך ומפי זרעך וגו' שתעשה שאלתו ובקשתו שמבקש בברכתה ונהיה אנחנו וצאצאינו ויש מדקדקים להוסיף וצאצאי צאצאינו כי כל שהוא ובנו ובן בנו תלמיד חכם שוב אין תורה פוסקת מזרעו לעולם וא"צ לכך כי בכלל צאצאינו הם ג"כ בני בנינו:

ב

צריך לברך בין למקרא לבד בין למשנה לבדה בין לתלמוד לבדו בין למדרש לבדו שהכל תורה היא ונתנה למשה מסיני והמהרהר בדברי תורה א"צ לברך וה"ה שיכול לפסוק דין בלא נתינת טעם לדבריו שזהו ג"כ אינו אלא הרהור והרהור לאו כדיבור הוא כמו ש[י]תבאר בסימן ס"ב:

ג

יש מי שאומר שהכותב בדברי תורה אע"פ שאינו קורא צריך לברך והוא שכותב ספרים לעצמו דרך לימודו ומבין מה שהוא כותב אבל סופר המעתיק ואינו מבקש להבין א"צ לברך וכן אם כותב איזה פסוק באגרת הרשות לדבר צחות אינו צריך לברך כיון שאינו מתכוין ללימוד ולענין מעשה אין לסמוך על דבריו לברך על כתיבה לבדה בשום ענין שהרי אינו רק מהרהר בדברי תורה אלא ראוי לכל כותב בדברי תורה שיוציא מפיו קצת תיבות להנצל מברכה לבטלה אם אינו אומר פסוקי ברכת כהנים או שאר דבר מן התורה אחר הברכה כמו שנוהגין:

ד

ברכת התורה אשר קדשנו במצותיו וצונו על דברי תורה ונוסח מדינות אלו לעסוק בדברי תורה והערב נא וכו' ואשר בחר בנו כו' וגר יכול לברך ג"כ אשר בחר בנו:

ה

יש אומרים שצריך לומר והערב בוי"ו שברכה אחת היא עם אשר קדשנו במצותיו וצונו כו' שהוא מטבע ארוך פותחת בברוך וחותרת בברוך אתה ה' המלמד כו' שאם היה מטבע קצר והערב היא ברכה בפני עצמה היה לה לפתוח בברוך ואף על פי שהיא ברכה הסמוכה לחברתה אין זה מועיל כלום במקום שהברכה שלפניה היא מטבע קצר שהרי ברכת ההבדלה פותחת בברוך אף על פי שהיא סמוכה לברכת הנר והבשמים הואיל והן קצרות.

ויש אומרים שהערב היא ברכה בפני עצמה ואינה דומה לברכת ההבדלה לפי שברכת הבדלה אינה סמוכה לעולם לברכת הנר והבשמים שאם רוצה מברך על הנר ובשמים בפני עצמם ואחר כך מבדיל על הכוס

בלא נר ובשמים ומטעם זה פותחת ברכת אשר בחר בנו בברוך לפי שבקריאת התורה בצבור מברך אותה בפני עצמה וכן נהגו לומר הערב בלא וא"ו אבל יותר טוב לומר בוא"ו לפי שאף אם היא ברכה בפני עצמה ואומרה בתוספת וא"ו אין בכך כלום אבל אם היא ברכה אחת ואומרה בלא וא"ו ה"ז מפסיק באמצע ברכה וכן על פי הסוד היא ברכה בפני עצמה ויש לענות אמן בינתיים ואעפ"כ יש לומר והערב בוא"ו:

ו

ברכת אהבה רבה או אהבת עולם הואיל ויש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד כו' הרי זו פוטרת מלברך ברכת התורה אם למד אחר קריאת שמע ותפלה מיד בלי הפסק שאז נראית ברכה לשם עסק התורה כמו לקריאת שמע ואז לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו הפסיק ועמד וחזר ללימודו על דרך שיתבאר בברכת התורה אבל אם אינו לומד מיד אחר התפלה צריך לברך על מה שילמוד.

ויש אומרים שא"צ לברך אלא א"כ לא קרא קריאת שמע מיד אחר אהבה רבה או אהבת עולם אבל אם קרא מיד אחריה דיה בכך ופוטרת לימוד של כל היום על דרך שיתבאר בברכת התורה.

ויש לחוש לדברי שניהם וליזהר לברך ברכת התורה קודם התפלה ולא לסמוך על אהבה רבה או אהבת עולם אם לא ילמוד מיד אחר התפלה כסברא הראשונה וגם שלא לברך ברכת התורה על מה שילמוד אח"כ כסברא האחרונה:

ז

וכשמברך ברכת התורה יש אומרים שאין צריך ללמוד מיד אחריה אלא אף על פי שהפסיק בין ברכה ללימודו דינו כאלו הפסיק באמצע לימודו ועל דרך שיתבאר ואינה דומה לברכת המצות ולברכת הנהנין שאם הפסיק בין ברכה להתחלת עשיה שעליה מברך צריך לחזור ולברך לפי שכיון שאם רצה שלא לעשותה עד לאחר שעה הרשות בידו ולפיכך כשמפסיק בין ברכה לעשיה נראה שאין אותה ברכה חוזרת על אותה עשיה אבל תלמוד תורה שחייב לעסוק בה תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא חשיב הפסק מאחר שבאותו זמן שמפסיק מחוייב הוא ללמוד ויש חולקים על זה ונכון לחוש לדבריהם וליזהר שלא להפסיק ביניהם כלל כמו בשאר מצות.

וכן נהגו לומר ברכת כהנים סמוך לברכת התורה וכיון שאומרים אותה לשם לימוד (ולא משום זכר לנשיאת כפים) אומרים אותה אפילו קודם אור הבקר אע"פ שאין נשיאת כפים בלילה.

ולדברי הכל אם התחיל ללמוד אחר ברכת התורה והפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו וחזר ללימודו א"צ לחזור ולברך אם הוא אדם שרגיל ללמוד תמיד ואף כשיוצא להתעסק בפרנסתו ממהר לעשות צרכיו בכל מה דאפשר כדי לחזור וללמוד שעסק זה אינו חשוב הפסק לענין ברכה כיון שבשעה שהוא מתעסק בו דעתו על לימודו וה"ה למרחץ ולבית הכסא שאינן חשובין הפסק לפי שאף בעודו במרחץ ובית הכסא אינו מסיח דעתו מללמוד אח"כ וכן אם השכיב עצמו לישן ואינו יכול לישן אין זה הפסק לפי שבעודו ניעור דעתו על לימודו וכן אם ישן על אצילי ידיו שינת עראי אינה חשובה הפסק.

אבל ישן שינת קבע על מטתו חשובה הפסק וכן מי שאין דרכו ללמוד תמיד ובירך ולמד שיעורו ויצא לעסקיו והסיח דעתו מללמוד עוד באותו היום ואח"כ נמלך לחזור וללמוד צריך לחזור ולברך ויש אומרים

שברכת התורה היא כברכות השחר שלא תקנו אותן אלא פעם אחת ביום ולפיכך אפילו ישן שינת קבע על מטתו או שיצא לעסקיו והסיח דעתו א"צ לחזור ולברך וכן נהגו.

וכשלומד בלילה כל זמן שלא ישן א"צ לברך לדברי הכל שהלילה הולך אחר היום וכשיישן שינת קבע והשכים קודם עלות השחר צריך לברך לדברי הכל שאף לסברא אחרונה שהיא כברכות השחר הרי גם ברכות השחר זמנן הוא ג"כ קודם אור היום מיד שניעור משנתו.

ואם היה ניעור כל הלילה לסברא הראשונה א"צ לברך כשיאור היום כל זמן שלא הסיח דעתו מללמוד ולסברא האחרונה צריך לברך כשיאור היום כמו שאר ברכות השחר שנוהגין לברך אע"פ שלא נתחייב בהן והרוצה לצאת ידי ספק ישמע ברכת התורה מאחר ויתכוין לצאת ידי חובתו אם אפשר ואם לאו יברך בעצמו:

ח

המשכים קודם אור היום ללמוד מברך ברכת התורה וא"צ לחזור ולברך בבית הכנסת אפילו אם הוא ש"ץ ויורד לפני התיבה כמו שנתבאר בסימן מ"ו וסימן ו':

ט

המשכים קודם אור היום יכול לברך כל סדר הברכות חוץ מברכת הנותן לשכוי בינה ופרשת התמיד עיין סי' א' שימתיין מלאמרה עד שיאור היום ואם שמע קול תרנגול יכול לברך הנותן לשכוי בינה מיד אחר חצות לילה.

ולכתחלה יטול ידיו קודם שיברך ללמוד ואם אין לו מים יכול לברך וללמוד בלא נטילה רק שינקת ידיו בצרור או בעפר או בקורה כמו שנתבאר בסימן ד':

י

נשים מברכות ברכות התורה שהרי חייבות ללמוד מצות שלהן לידע היאך לעשותן והיאך ליזהר מכל לא תעשה שהן מוזהרות בהן כאנשים והן חייבות בתפלה כמו אנשים כמו שיתבאר בסימן ק"ו (ועוד שברכת התורה מברכין קודם פרשת התמיד ובקריאת פרשת התמיד הן שוות לאנשים שהרי תפלה במקום תמיד תקנוה):

מח – אומרים פרשת התמיד ופסוקי קרבן שבת אומרים אצל פרשת התמיד ובו ג' סעיפים:

א

נהגו כל ישראל וקבעו חובה על עצמן לקרות פרשת התמיד בכל יום קודם התפלה שע"י הקריאה זו מעלה הקב"ה עליהם כאלו הקריבו קרבן תמיד במועדו כמו שנתבאר בסי' א' וטוב לומר גם פרשת הקטורת אחר פרשת התמיד כמו שנתבאר שם ויש נוהגין לומר אביי הוה מסדר סדר המערכה וכו' ורבון העולם וכו' ואם אי אפשר לומר הכל בצבור מפני שהצבור אין אומרים אלא פרשת התמיד בלבד יכול

לומר הכל בביתנו משיאור היום ולחזור ולקרות פרשת התמיד עם הציבור ואין לחוש שיהיה נראה כמקריב ב' תמידין ועובר בבל תוסיף לפי שבקריאה אין בה משום בל תוסיף ועל צד היותר טוב יכוין בפעם הב' שהוא כקורא בתורה וטוב לומר פרשת הקרבנות מעומד דוגמת הקרבנות שהיה מעומד:

ב

בשבת נוהגין לומר פסוקי קרבן מוסף שבת אחר פרשת התמיד ואף על פי שעדיין לא התפללו שחרית ואסור להקדים מוסף לתמיד של שחר מכל מקום הרי אמרו כבר פרשת התמיד ואם תחשב אמירת הפסוקים של מוסף להקרבה גם אמירת פרשת התמיד נחשבה להקרבה אבל בראש חודש ויום טוב אין צריך להזכיר פסוקי קרבן מוסף אצל פרשת תמיד מפני שקורין בתורה בפסוקי מוסף ובמדינות אלו נוהגין שמזכירין גם בראש חדש כדי לפרסם שהוא ראש חודש:

ג

נהגו המדקדקים להתנועע בשעה שקורין בתורה דוגמת התורה שנתנה ברתת כמ"ש וירא העם וינועו וגו' וכן עושין בשעה שמתפללין על שם כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך ויש מי שאומרים שאין להתנועע אלא בפסוקי דזמרה שהם שבח והלל אבל לא בתפלת י"ח רק בחתימת הברכות נוהגין קצת להתנועע בנחת לקיים מפני שמי נחת הוא ולענין מעשה היאך שיעשה יעשה ובלבד שיכוין:

מט – שיכול לומר קריאת שמע בעל פה ובו סעיף א':

א

נהגו לקרות פרשת הקרבנות וכן שאר פסוקים כגון זמירות ושירת הים וקריאת שמע וכיוצא בזה הכל בעל פה ואע"פ שאמרו חז"ל דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה מכל מקום כל דבר שהוא שגור ורגיל בפי הכל כגון אלו שאמרנו מותר אבל אם לא שגור בפי הכל אע"פ ששגור בפיו אסור וי"א שטעם המנהג הוא שלא אסרו לומר דברים שבכתב בעל פה אלא שאומר כדי להוציא אחרים ידי חובתם (אבל כל אחד לעצמו מותר ויש ליזהר כסברא הראשונה אבל המקיל כסברא האחרונה אין צריך למחות בידו) וסומא מותר לקרות בעל פה לדברי הכל משום עת לעשות לה' הפרו תורתך:

ג – טעם למה אומרים משנת איזהו מקומן ובו ג' סעיפים:

א

קבעו לשנות אחר פרשת התמיד פרק איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל כדי שיזכה כל אדם ללמוד בכל יום מקרא משנה ותלמוד דברייתא דרבי ישמעאל היא במקום תלמוד שהמדרש כתלמוד ומפני שהיא תחלת תורת כהנים שהוא ראש לכל פרשת הקרבנות קבעוה אצל הקרבנות וכן משנת איזהו מקומן קבעוה אחר התמיד משום שנאמר ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי וכי בכל מקום מקטירין ומגישין אלא אלו תלמידי חכמים שעוסקין בהלכות עבודה בכל יום בכל מקום שהם מעלה אני עליהם כאלו מקטירים ומגישים לשמי ועוד מפני שבפרק זה אין בו מחלוקת והוא משנה ברורה למשה מסיני:

ב

אין קריאת פרק זה וברייתא זו עולה ללימוד משנה ותלמוד אלא למי שמבין אבל מי שאינו מבין צריך ללמוד ולהבין שאם לא כן אינו נחשב ללימוד שאף בתפלה מוטב להתפלל בלשון שמבין אלא שיש לומר שאף שהוא אינו מבין הקב"ה יודע כוונתו ומבין אבל אם אומר המשנה ואינו מבין אינו נקרא לימוד כלל:

ג

יש מקומות שאין אומרים איזהו מקומן בבית האבל מפני שאסור בתלמוד תורה ואין זה נכון שכל שהוא סדר היום אין בו משום תלמוד תורה לאבל כמו שיתבאר בסימן תקנ"ד ובי"ד סימן שפ"ד:

נא – דיני תפלה מברוך שאמר עד ישתבח ובו יג סעיפים:

א

תיקנו לומר פסוקי דזמרה בכל יום דהיינו מתהלה לדוד עד כל הנשמה תהלל וגו' כדי לסדר שבחו של מקום ברוך הוא תחלה ואחר כך יתפלל כי כן עשה משה רבינו עליו השלום בתפלתו שאמר תחלה אתה החילות להראות את עבדך את גדלך וגו' ואח"כ אעברה נא וגו' וכדי לעמוד בתפלה מתוך שמחה של מצוה ולמה בחרו במזמורים אלו לפי שאמרו כל האומר תהלה לדוד ג' פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא ואגב אותו מזמור תקנו לומר עד סיום תהלים שיש שם י' פעמים הללויה כנגד עשרה הלולים שבספר תהלים ניצוח ניגון שיר וכו' ותקנו ברכה לפניהם ולאחריהם לפניהם ברוך שאמר ואחריהם ישתבח.

ויש מקומות שנוהגין להוסיף הודו לה' קראו בשמו כאשר הוא כתוב בספר דברי הימים לפי שדוד קבעו לאומרה בכל יום לפני הארון.

ומזמור לתודה לפי שכל השירות עתידין להבטל חוץ ממזמור לתודה ולכן יש למשוך אותו בנגינה ונוהגין במדינות אלו שלא לאומרה בשבת ויום טוב מפני שאין תודה קריבה בהן וכן בימי הפסח אין תודה קריבה משום חמץ שבה וכן בערב פסח כמו שיתבאר בסי' תכ"ט וכן בערב יום כפור כמו שיתבאר בסי' תר"ד אבל בט' באב אומרים אותו שהרי בזמן שבית המקדש היה קיים היו מקריבין תודה גם בט' באב.

ויש שמוסיפין עוד פסוקים אחרים וכל מקום ומקום לפי מנהגו ויש נוהגין לומר כל הפסוקים והמזמורים שמוסיפים קודם ברוך שאמר ובמדינות אלו נוהגין לאמרם אחר ברוך שאמר כדי שיהיה לכולם ברכה לפניהם ולאחריהם.

ונוהגין להוסיף קודם ברכת ישתבח ויברך דוד עד מהללים לשם תפארתך כאשר הוא בספר דברי הימים ויברכו שם כבודך עד שירת הים כאשר הוא בספר נחמיה ושירת הים לפי שכל אותם ט"ו לשונות של שבח הסדורות בברכות ישתבח דרשום חכמים מתוך שירת הים ומתוך אותן פסוקים של ויברך דוד:

ב

יש לומר ברוך שאמר בניגון ובנעימה כי הוא שיר נאה ונחמד ותקנוהו אנשי כנסת הגדולה ע"י אגרת שנפלה מן השמים ומצאוהו כתוב בו ויש בה פ"ז תיבות וסימנו ראשו כתם פ"ז וקבלו לאמרו מעומד

אפילו ביחיד ועל פי הסוד יש לומר בפה עמו ולא בפי עמו בתשבחות בחיר"ק התי"ו ויאחוז בב' ציצית שבטלית שהן כנגד פניו בשעת אמירת ברוך שאמר:

ג

אם סיים ברוך שאמר קודם שסיים הש"ץ עונה אחריו אמן ואין אמן זה חשוב הפסק בין פסוקי דזמרה לברכה שלפניהם לפי שגם אמן שבח הוא וכעין זמרה (אבל אם עדיין לא סיים הברכה לא יענה שאין מפסיקין באמצע שום ברכה אפילו בעניית אמן אלא באמן של האל הקדוש ושל שומע תפלה בלבד כמו שיתבאר בסימן ס"ו) ויש מי שאומר שברכה זו של ברוך שאמר הואיל ואינה מוזכרת בתלמוד מפסיקין בה לכל אמן.

ואם סיים עם הש"ץ בבת אחת יש אומרים שלא יענה אמן מפני שהעונה אמן אחר ברכתיו ה"ז מגונה ואף שיש מקום לחלוק ולומר שאין זה עונה אמן אחר ברכתיו שעכ"פ הוא עונה אחר ברכת הש"ץ אעפ"כ יש לחוש לדבריהם ומכל מקום אם סיים עם הש"ץ בבת אחת ברכת ישתבח וכיוצא בה מהברכות שיש מקומות נוהגין לענות בה אמן אפילו אחר ברכות עצמו כמו שיתבאר במקומן אף שבמדינות אלו אין נוהגין כן לענות אחר ברכת עצמו מכל מקום כשמסיים עם הש"ץ בבת אחת יכול לענות וה"ה אם הש"ץ סיים ברכה אחת והוא סיים ברכה אחרת יכול לענות אחר ברכת הש"ץ אפילו סיים הוא ברכה שאין עונין עליו אחר ברכת עצמו לדברי הכל:

ד

צריך ליזהר מלהפסיק בדיבור משיתחיל ברוך שאמר עד סוף י"ח לפי שברוך שאמר היא ברכה שלפני פסוקי דזמרה וישתבח ברכה לאחריהם ואסור להפסיק ביניהם אפילו לצורך מצוה כמו שאסור להפסיק בקריאת שמע וברכותיה ובין ישתבח ליוצר אור ג"כ אין להפסיק והמפסיק עבירה היא בידו וחוזר עליו מעורכי המלחמה לפי שפסוקי דזמרה נתקנו להסדיר שבחו של מקום ברוך הוא קודם התפלה וכיון שכן הוא אינו בדין לדבר בין סידור השבח והתפלה אלא א"כ לצורך מצוה כמו שיתבאר בסימן נ"ד ובין ברכות קריאת שמע לתפלה אסור להפסיק אפילו לצורך מצוה מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה:

ה

ושאילת שלום מברוך שאמר עד ישתבח דינה כמו בקריאת שמע וברכותיה שבין הפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד כמו שיתבאר בסי' ס"ו.

ואלו הן בין הפרקים בין ברוך שאמר להתחלת המזמורים ובין כל מזמור לחבירו ובין סוף המזמורים לישתבח ופסוקים המלוקטים שאינם מזמור שלם יש מי שאומר שכל שנים או שלשה פסוקים הנאמרים כאן כסדר שהם כתובים במקומם דינם כמזמור שלם וכשמפסיק בין אחד לחבירו דינו כמפסיק באמצע מזמור ובין סופם לתחלת פסוק אחר דינו כבין הפרקים כגון במדינות אלו מהודו עד אמן והלל לה' הוא פרק אחד אע"פ שאינם מזמור שלם בדברי הימים וכן ב' פסוקים תנו עז וגו' נורא אלהים וגו' עד ברוך אלהים הם ג"כ פרק אחד הואיל והם סמוכים זה לזה בתהלים וכן ב' פסוקים אל נקמות וגו' הנשא וגו' עד על גאים וכן ג' פסוקים נפשנו חכתה וגו' כי בו וגו' יהי חסדך וגו' וכן ג' פסוקים יהי שם ה' וגו' ממזרח וגו' רם וגו' וכן ב' פסוקים ברוך ה' אלהים וגו' וברוך שם וגו' וכן מויברך דוד עד לשם תפארתך

ומאתה הוא עד במים עזים ומיושע עד סוף השירה אבל בין הפסוקים שאינם סמוכים זה לזה בתהלים דינם כבין הפרקים (אבל באמצע פסוק דינו כאמצע פסוק של קריאת שמע כמו שיתבאר בסי' ס"ו).

וכל זה לענין שאילת שלום אבל לענין להפסיק לעניית אמן אין פסוקי דזמרה וברכותיה דומין לקריאת שמע וברכותיה ומותר לענות אמן על כל הברכות מברוך שאמר עד ישתבח אפילו באמצע המזמור ואצ"ל בין המזמורים לברכה שלפניהם או שלאחריהם (לפי שאמן הוא ג"כ שבח וכעין זמרה אינו חשוב הפסק בפסוקי דזמרה).

ויש מי שאומר שאפילו באמצע הברכה שלפניהם מותר לענות אמן אף על פי שהיא פותחת בברוך וחותרמת בברוך אין לחוש במה שמפסיק בין פתיחה לחתימה בעניית אמן הואיל וברכה זו אינה מוזכרת בתלמוד.

ואם הוא צריך להפסיק באמצע פסוקי דזמרה טוב שיאמר ברוך ה' לעולם עד ויברך דוד קודם שידבר וכשיחזור למקום שפסק יאמר ג"כ אלו הפסוקים לפי שהם כמו ברכה:

ו

אסור לומר פסוק מי ימלל גבורות ה' אחר ברוך שאמר קודם הודו מפני שנראה כאומר מי שרוצה למלל גבורות ה' ולהשמיע כל תהלתו יאמר הודו לה' וגו' והרי זה חירוף:

ז

צריך להפסיק מעט בין אלילים ובין וה' שמים עשה שלא יהא נראה כחוזר למעלה וגם בין כי לכל יש פסיק ולכן הכ"ף דגושה ובין העמים לאלילים ובין שמים לעשה צריך ג"כ להפסיק קצת שלא תבלע המ"ם וכן בכל מ"ם שבסוף תיבה ותיבה שלאחריה מתחלת באל"ף או בעי"ן צריך לזהר כן כמו שיתבאר בסימן ס"א:

ח

צריך לכוין בפותח את ידך פירוש המלות המוציא בשפתיו ואם לא כיון צריך לחזור ולומר בכוונה לפי שעיקר מה שקבעו לומר תהלה לדוד בכל יום הוא מפני שבח שבפסוק זה שהקב"ה הוא משגיח על בריותיו לפרנס ואף עכשיו שאין אנו חוזרין בשביל חסרון כוונה לפי שקרוב שאף כשיחזור לא יכוין כמו שיתבאר בסי' ק"א מכל מקום כיון שאינו אלא פסוק אחד חוזר שבקל יוכל לכוין כשירצה:

ט

נוהגין לומר פסוק ואנחנו נברך יה אחר תהלה לדוד לסיים בהללויה כדי לשלשל הללויה אחר הללויה שכל המזמורות שלאחריה פותחות בהללויה ומסתיימות בהללויה ועוד לפי שכל האומר תהלה לדוד מובטח לו שהוא בן עולם הבא לכן אומרים אחריו ואנחנו נזכה לברך יה גם לעולם הבא ומטעם זה אומרים אותנו גם במנחה אע"פ שאין אחריו מזמור הללויה:

י

נוהגין לכפול כל הנשמה תהלל יה לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה וכן פסוק ה' ימלוך לעולם ועד שהוא סוף השירה ויש מוסיפין פסוק כי בא סוס פרעה וגו' שגם הוא מהשירה עיין בי"ד סי' ער"ה:

יא

כשמגיע לועתה אלהינו מודים אנחנו לך או לוכל קומה לפניך תשתחוה אין לשחות ולהשתחוות שם כמו שיתבאר בסי' קי"ג.

ונהגו לעמוד לויברך דוד עד תפארתך ויש מוסיפין לעמוד עד שאומרים אתה הוא ה' האלהים שר"ת אהיה ואח"כ יושבין וכשאומרים ואתה מושל בכל נותנים צדקה מעומד:

יב

מי כמכה נאדר וגו' הכ"ף דגושה אבל מי כמכה באלים וכן כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך הכ"ף רפויה. ידמו כאבן הכ"ף דגושה עם זו גאלת הג' דגושה שכך הוא במסורות וכן בשאר דגוש ורפה צריך ליזהר ולקרות כמו שנמסר במסורות ולא ירפה החזק ולא יחזק הרפה כמו שיתבאר בסי' ס"א:

יג

אין אומרים הזמירות במרוצה כי אם בנחת מלה במלה כדי לכוין בהם יפה ואותן שאומרים אותם במרוצה (כשיש שם מנין) לא יפה הם עושים שמקצרים בשבחו של מקום בשביל שאילת צרכם היש מושל שיתרצה בכך והוא הדין לאותם שמכוונים בתפלה בברכות שהן תחנה ובקשת צרכי הגוף ולא בברכות שהן שבח והודאה למקום ברוך הוא:

גב – דין מי ששהה לבוא לבית הכנסת עד ישתבח ובו ב' סעיפים:

א

תפלת צבור היא רצויה ומקובלת לעולם שנאמר כביר לא ימאס ואומר פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי לפיכך מי שבא לבית הכנסת ומצא צבור בסוף פסוקי דזמרה יש לו לדלג פסוקי דזמרה כדי להתפלל עם הצבור שפסוקי דזמרה גם כן לא נתקנו אלא בשביל התפלה שתהיה רצויה ומקובלת על ידי שמסדר שבחו של מקום תחלה ואחר כך יתפלל ואם כן מוטב להתפלל עם הצבור שאז תפלתו מקובלת ודאי.

וכיצד מדלג אם יש לו שהות לקרות מזמור תהלה לדוד די במזמור זה לברך לפניו ברוך שאמר ואחריו ישתבח ואף שתיקנו לברך ולקרות מתהלה לדוד עד כל הנשמה מכל מקום כיון שעיקר התקנה לא היתה אלא בשביל מזמור זה כמו שנתבאר בסימן נ"א די לו במזמור זה כדי שיקרא קריאת שמע ויתפלל עם הצבור ואם יש לו שהות יותר יאמר אחר תהלה לדוד ב' מזמורים של הילולים שהם הללו את ה' מן השמים ומזמור הללו אל בקדשו ואם אין לו שהות לומר שניהם יאמר הללו אל בקדשו לבדו ואם יש לו שהות יותר יאמר כל ה' מזמורי הללויה ואם יש לו שהות יותר יאמר גם ויברך דוד עד לשם תפארתך

ומדלג עד ישתבח ואם יש לו שהות יותר יאמר הודו לה' קראו עד והוא רחום ומדלג עד והוא רחום שלפני אשרי כי בינתיים אינם רק פסוקים מלוקטים ואם כבר התחילו הצבור יוצר ואין לו שהות לומר פסוקי דזמרה אפילו בדילוג יקרא קריאת שמע וברכותיה עם הצבור ויתפלל עמהם.

ואח"כ יש אומרים שצריך לקרות כל הפסוקי דזמרה עם הברכות שלפניהם ולאחריהם ויש אומרים שאין צריך כל עיקר לפי שלא נתקנו אלא קודם התפלה לפיכך אין לו לברך כלל לא לפניהם ולא לאחריהם אלא אם רוצה לקרותם בלא ברכה יפה הוא עושה והלוואי שיאמרם כל היום ולענין הלכה יש לו לקרותם אחר התפלה כדי לחוש לסברא הראשונה אבל לא יברך לא ברוך שאמר ולא ישתבח שספק ברכות להקל.

ומכל מקום יאמר כל הברכות שמחויב לברך בבקר כמו שנתבאר בסי' מ"ו ויש מי שאומר שלא יברך ברכת אלהי נשמה מפני שיצא בברכת מחיה המתים שבתפלה וטוב לחוש לדבריו לכתחלה לברך אותה קודם התפלה:

ב

אם בא כשהתחילו הקהל ישתבח טוב שישמע ישתבח מהש"ץ ואם בא סמוך לקריאת שמע ויכול להתחיל יוצר ולהגיע להתפלל י"ח עם הצבור יעשה כן אף ע"פ שלא יקרא קריאת שמע עם הצבור כי עיקר הקפידה היא שיתפלל י"ח עם הצבור.

וכל זה בדיעבד שעבר ושהה לבא לבית הכנסת אבל לכתחלה חייב כל אדם לזרז את עצמו לבא לבית הכנסת בענין שלא יצטרך לדלג כלום כדי להתפלל תפלת י"ח עם הצבור:

נג – דין הראוי לירד לפני התיבה ובו לו סעיפים:

א

עד ישתבח א"צ לש"ץ שירד לפני התיבה כלל אבל כשמגיעים לישתבח יש לו להש"ץ לעמוד לפני התיבה ולומר ישתבח ולא ימתין מלירד לפני התיבה עד הקדיש שלאחר ישתבח לפי שיש להסמיק הקדיש לישתבח בכל מה שאפשר ואסור להפסיק ביניהם כלל ולכן נהגו שהש"ץ עומד ג"כ כשאומר ישתבח שלא להפסיק משיביה לעמידה בין ישתבח לקדיש שלאחריו שהוא צריך לומר אותו בעמידה מן הדין מפני שהוא דבר שבקדושה והוא הדין לברכו.

במה דברים אמורים בש"ץ שאומר גוף הקדיש וברכו אבל הצבור שעונין אחריו יש אומרים שאינם צריכים לעמוד כמו שיתבאר בסימן (נ"ה) [נ"ו] ואעפ"כ נוהגין לעמוד בשעת אמירת ישתבח אפילו כשאומר אותו ביחיד:

ב

אע"פ שאין צריך הש"ץ לומר לפני התיבה אלא מישתבח ואילך מכל מקום צריך שיקרא לעצמו תחלה קצת פסוקי דזמרה וברוך שאמר לפניהם ואם לאו אינו יכול לומר ישתבח שהרי היא ברכה אחרונה לפסוקי דזמרה כמו שנתבאר בסימן נ"א ולכן צריך למחות ברבים שטועים כשהם בדרך ואין עת להאריך

שמתחילין מישתבח ומברכין ברכה לבטלה אלא יאמרו ברוך שאמר וקצת פסוקי דזמרה על דרך שנתבאר בסי' נ"ב או יתחילו מיוצר אור:

ג

מי שלא היה לו טלית עד שהגיע לישתבח לא יברך על עטיפת ציצית בין פסוקי דזמרה לישתבח ואין צריך לומר באמצע פסוקי דזמרה מפני שאסור להפסיק מברוך שאמר עד סוף ישתבח אפילו לצורך מצוה כמו שנתבאר בסימן נ"א אלא יברך בין ישתבח ליוצר שאז מותר להפסיק לצורך מצוה כמו שיתבאר בסימן נ"ד.

במה דברים אמורים ביחיד אבל ש"ץ שלא הביאו לו טלית עד ישתבח יתעטף ויברך קודם שיתחיל ישתבח כדי שיאמר הקדיש מיד אחר ישתבח ולא יפסיק אלא א"כ הביאו לו אחר ישתבח כמו שיתבאר בסי' נ"ד.

וכן אם אין מנין בבית הכנסת ימתין הש"ץ עם ישתבח וישתוק ולא ידבר כלום עד שיבא מנין ויאמר ישתבח וקדיש ויכול להמתין ולשהות אפילו חצי שעה שזהו שיעור כדי לגמור את כל פסוקי דזמרה מברוך שאמר עד סוף ישתבח ואף על פי כן אין צריך לחזור לראש הואיל ושהה ברצונו שלא מחמת אונס כמו שיתבאר בסי' ס"ה ובדיעבד אפילו שהה מחמת אונס כגון שלא היה המקום נקי וכיוצא בזה בענין שבקריאת שמע כיוצא בזה יש שמצריכים לחזור לראש כמו שיתבאר שם מכל מקום בפסוקי דזמרה שהם מדברי סופרים יש לסמוך על דברי המקילין שם:

ד

ש"ץ צריך שיהיה הגון שנאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה ואמרו חכמים זה ש"ץ שאינו הגון ויורד לפני התיבה.

ואיזהו הגון שיהיה ריקן מעבירות ושיהיה פרקו נאה דהיינו שלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו ושיהיה עניו ומרוצה לעם כדי שיסכימו לתפלתו ויש לו נעימה וקול ערב שמושך הלב ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים כדי שיהיו הפסוקים של תפלה סדורים בפיו:

ה

אם אין מוצאין מי שיהיו בו כל המדות הללו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ומעשים טובים ואם היה כאן עם הארץ זקן וקולו נעים והעם חפצים בו ובן י"ג שנה המבין מה שהוא אומר ואין קולו נעים הוא קודם לעם הארץ הזקן כי יודע מה מתפלל:

ו

מי שעבר עבירה בשוגג אפילו הרג נפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות ש"ץ מפני שלא נקרא אין פרקו נאה אלא מי שמועד לעשות דברים שאינם מהוגנים אבל מי שבאה לידו שגגת מעשה ומתחרט הרי זה צדיק גמור לכל התורה כולה אבל אם עשה במזיד (פעמים רבות) אע"פ שאח"כ עשה תשובה גמורה אין ממנין אותו ש"ץ שהרי מכל מקום יצא עליו שם רע קודם התשובה ולא היה פרקו נאה ומכל מקום אם עבר עבירה באונס אפילו המיר באונס ושב יכול להיות ש"ץ קבוע.

וכל זה למנותו ש"ץ לכתחלה אבל אין מעבירין אותו מפני שם רע שיצא עליו בילדותו או אפילו יצא עליו מקרוב וידוע ואם יוצא עליו שם רע עתה והוא קול שאינו פוסק (ואין לו אויבים המוציאים קול) אפילו יחיד יכול למחות להעבירו.

וש"ץ שיצא פעמים רבות טריפה מתחת ידו מסלקין אותו מש"ץ ואין מחזירין אותו אפילו אחר שיעשה תשובה המכשרתו להיות שוחט ובודק כבתחלה כיון שכבר יצא עליו שם רע פעם אחת וסלקוהו שוב אין ממנין אותו לכתחלה:

ז

ראוי לש"ץ שיכנס לבית הכנסת ראשון ויצא אחרון וטוב לחזור אחר ש"ץ בן צדיק כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק כו' ויש אומרים שצדיק בן רשע תפלתו על הצבור יותר נשמעת מתפלת בן צדיק לפי שמתוך שאין לו זכות אבות הוא שפל רוח בתפלתו שאין בוטח בתפלתו על מעשה אבותיו כמו בן צדיק כי אם על חסדו של הקדוש ברוך הוא (ולענין מעשה הכל לפי ענין שפלות רוח של זה וצדקת אבותיו של זה):

ח

אין מומין פוסלין אלא בכהנים אבל לא בש"ץ ואעפ"כ יש ליזהר במומין הגלויים משום הקריבהו נא לפחתך הירצך וגו':

ט

אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו מפני כבוד הצבור ואפילו הצבור מוחלין על כבודם אסור במה דברים אמורים בש"ץ קבוע אבל באקראי יכול לירד לפני התיבה משהביא ב' שערות ובלבד שלא יתמנה מפי הציבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים שזהו ג"כ קביעות לאותם העתים אבל אם מנוהו הצבור או הש"ץ שיהיה הוא מוכן להתפלל לפעמים כשלא יהיה ש"ץ בבית הכנסת אין זה נקרא קביעות כיון שאפשר שלא יבא לידי כך ולא אסרו אלא לעתים ידועים שלאותו עת הוא קבוע בודאי.

וכל זה בכל השנה אבל בתענית צריך להיות זקן ממש ש"ץ לכתחלה כמו שיתבאר בס' תקע"ט או המופלג שבצבור והוא הדין בראש השנה ויום כפור טוב שיהיה אדם מופלג ש"ץ אם אפשר:

י

אם אין שם מי שיודע להיות ש"ץ כי אם בן י"ג שנה ויום א' מוטב שיהיה הוא ש"ץ אף על פי שאין לו זקן משיתבטלו מלשמוע קדושה וקדיש:

יא

מי שאינו בעל זקן כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו ה"ז כאלו נתמלא זקנו לפיכך בן כ' שנה אע"פ שאין לו זקן ממנין אותו וכן אם היה לו זקן אפילו מעט הרי זה כנתמלא זקנו אם הוא מבן י"ח שנה ומעלה:

יב

סריס יש אומרים שמותר למנותו אם הוא בן עשרים שאז נעשה גדול והוא שנראו בו סימני סריס ואם לא נראה בו אינו נקרא גדול עד שיעברו רוב שנותיו כמו שיתבאר באה"ע סימן קע"ב ויש מי שאומר שאף על פי כן אין זה כבוד הצבור למנות סריס:

יג

יש ללמד זכות על מקומות שנוהגין שהקטנים יורדים לפני התיבה להתפלל ערבית במוצאי שבתות לפי שאין מוציאים את הרבים ידי חובתן שהרי אינן מחזירין את התפלה רק שאומרים ברכו וקדיש ובמקומות שלא נהגו כן אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו בתפלת ערבית (משום ברכו שבה והוא הדין שלא יפרוס על שמע למי שלא שמע ברכו בשחרית ואין ברכו של תפלת שחרית וערבית דומה לברכו של קריאת התורה שקטן יכול לאמרה לפי שאינה חובה כל כך אלא על העולה לקרות בתורה אבל אלו הן חובה על כל צבור לשמען שחרית וערבית) וקטן שאינו חייב אינו מוציאים ידי חובתן.

ואפילו מי שמגיע לכלל י"ג שנה ביום השבת אין לו להתפלל ערבית של שבת במקומות שנוהגין להתפלל של שבת בערב שבת מבעוד יום משום תוספת שבת שהרי עדיין לא נשלמו לו י"ג שנה עד ליל שבת שתוספת שבת אינה מועיל לענין שנות ימי הנער אבל אם מתפלל בלילה ערבית מותר לירד לפני התיבה.

ומה שאמרו י"ג שנה ויום א' לא שצריך יום א' יותר על י"ג שנה אלא לומר שצריך י"ג שנה שלימות מיום אל יום ולא שיום א' בשנת י"ג נחשב שנה אבל מיד שהגיע תחילת כניסת היום שנולד בו וכלו בו י"ג שנה שלימות הרי מקצת כניסת היום זה נחשב כיום שלם והרי הוא בן י"ג ויום א' וא"צ י"ג שנה מעת לעת ואם צריך לבדוק אם הביא ב' שערות יתבאר בסימן נ"ה:

יד

ש"ץ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו הערב אם הוא מחמת ששמח בלבו על שנותן הודאה להקב"ה בנעימה תבא עליו ברכה והוא שיתפלל בכבוד ראש ועומד באימה ויראה אבל אם מכוין להשמיע קולו ושמח בקולו ה"ז מגונה ועליו נאמר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה ומכל מקום כל שמאריך בתפלתו לא טוב הוא עושה מפני טורח הצבור:

טו

מי שיש לו קול נעים ירנן להקדוש ברוך הוא ולא שאר רננות.

ואם רק יקנח ואחר כך יתפלל:

טז

אין ממנין לעגי שפה שאינן יודעין לחתך האותיות כגון אלו שקורין לאלפי"ן עיני"ן ולעיני"ן אלפי"ן וה"ה למי שקורא לחתי"ן ההי"ן ואם כולם מדברים כך מותר להיות שם ש"ץ ואין צריך להביא להם ש"ץ ממקום אחר:

יז

פוחח והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולין לא ירד לפני התיבה מפני כבוד הצבור וראוי לש"ץ שיהיה לו בגדים ארוכים שלא יראו רגליו (אם הולך בלא אנפלאות):

יח

סומא יורד לפני התיבה מפני שחייב בכל המצות ויכול להוציא את הרבים ידי חובתן ואם יכול לעלות ולקרוא בתורה יתבאר בסימן קמ"א:

יט

ש"צ קבוע יורד לפני התיבה מעצמו ולא ימתין עד שיאמרו לו לפי שנראה שאינו סומך על דיבור הצבור שמנוהו לכך אבל מי שאינו ש"צ קבוע צריך לסרב מעט קודם שיורד לפני התיבה ולא יסרב יותר מדאי אלא פעם ראשונה מסרב וממאן לגמרי כלומר איני כדאי לכך וכשיאמרו לו פעם שנית מכין עצמו כמו שרוצה לעמוד ובפעם שלישי יעמוד ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול אינו מסרב לו כלל שאין מסרבין לגדול אלא בדבר שיש בו גסות ושררה כמו שיתבאר בסי' ק"ע:

כ

אם טעה הש"ץ וצריכין להעמיד אחר תחתיו אותו שמעמידין תחתיו לא יסרב כלל מפני שגנאי הוא שתהא התפלה מופסקת כל כך:

כא

האומר איני עובר לפני התיבה מפני שבגדי צבועים או מפני הסנדל שברגלי לא ירד באותו התפלה כלל לא בצבועים ולא בלבנים ולא בסנדל ולא יחף מפני שדרך האפיקורסין להקפיד בכך וחוששין שמא אפיקורסות נזרקה בו ואע"פ שנותן טעם לדבריו ומראה פנים שלכבוד המקום עושה כן ודרך ענוה הוא אוחז ללבוש לבנים מכל מקום כיון שהצבור מבקשים ממנו להתפלל להם כך אין ראוי לו להיות סרבן מפני דברים אלו אם לא שאפיקורסות נזרקה בו:

כב

יש מונעים גר מלהיות ש"צ מפני שאינו יכול לומר אלהי אבותינו ונדחו דבריהם שאף הגרים יכולים לומר אלהי אבותינו שנאמר כי אב המון גוים נתתיך כלומר מכאן ואילך אתה אב לכל הגוים שיתגירו:

כג

אפילו יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוגי יהיה ש"צ אם לא שהסכים עליו מתחלה ורבים יכולים לחזור בהם אפילו אחר שהסכימו וגם בכל המנויים יכול יחיד לעכב ואפילו במרביץ תורה והוא שרוצה לקבל ש"צ או רב אחר ויש אחר לשכור בדמיו של זה שרוב הצבור חפצים בו וכל מי שהעבירוהו ועמד כך ימים בהסכמת הקהל ואח"כ רוצים לחזור ולמנותו הרי זו כתחלת קבלה ואפילו יחיד יכול לעכב והוא הדין אם מנוהו תחלה לזמן ואח"כ נשלם הזמן.

ואין היחיד יכול לעכב בכל מקום אלא כשיש לו טעם הגון ויציע טעמו לפני טובי העיר ואם יראו שדבריו נכונים שראוי לו לעכב מטעם זה יחושו לדבריו ולא ימנוהו ואם הוא שונא להש"ץ יכול למחות שלא ימנוהו לש"צ אבל אם כבר הסכימו עליו ואח"כ נעשה שונאו אינו יכול למחות אלא הש"ץ מחוייב לומר בפיו שיסיר הקנאה מלבו ויוציאנו בתפלתו.

וכל זה בימים הראשונים שהיו הכל מתכוונים לשם שמים אבל עכשיו אם היו חוששין לדברי יחיד לעולם לא היו יכולין להשוות למנות שום מינוי כי כל אחד היה מטיל מום בקדשים וזה מוחה בשל זה וזה מוחה בשל זה לפיכך נוהגין לילך אחר רוב דיעות של פורעי שכר הש"ץ אפילו יש פסולי קורבה ביניהם ויש מקומות ממנין י"א או י"ג אנשים על זה והכל שלא ירבו מחלוקת ואין משגיחין על המיעוטים:

כד

ש"צ צריך להיות אהוב לקהל שאל"כ כשקורא התוכחה סכנה היא למי שאינו אוהבו ואם הוא שונאו לא יעלה:

כה

יראו שלא יהיה ש"ץ טפש שיוכל להתעסק בצרכי צבור כראוי ואין הש"ץ צריך להחניף לצבור במילי דשמיא וצריך להוכיחן:

כו

אם אחד אבל על אביו ורוצה להתפלל כדרך האבלים ואחד רוצה להתפלל בשביל אחר מי שירצה הקהל שיתפלל הוא יתפלל שקדיש בלבד הוא יכול לומר בשביל אביו שלא מדעת הקהל אבל לא יוכל להיות שליח הקהל להתפלל על כרחם ולכן אע"פ שנוהגין שהמוהל דוחה האבל מלהתפלל מכל מקום אם הקהל רוצים שיתפלל האבל זכה האבל ויום שמת בו אביו ואמו שקורין יאר ציי"ט קודם למוהל אם אין הקהל מקפידים בכך:

כז

אין למנות ש"צ על פי השר אע"פ שרוב הצבור חפצים בו כי חלילה לקבל עבודת בוראנו ע"י הנכרים כי לא כצורינו וגו':

כח

ש"ץ יותר ראוי להיות בשכר מבנדבה לפי שבמקום שהוא לוקח שכר ברור מן הקהל אין פרץ ואין צוחה שאין אחר שאינו הגון רשאי לפשוט רגלו להתפלל ואם היה בנדבה הרשות נתונה לכל ובפרוץ הדבר יעלה מי שאינו הגון וגם הש"ץ נזהר בתפלתו ותיקוניו כשהוא שכיר:

כט

אין לאדם להתפלל בלא רצון הקהל וכל מי שמתפלל שלא ברשות מחמת אלמות וגיאות אין עונין אמן אחר ברכותיו שנאמר ובוצע ברך נאץ ה' ואין להתקוטט בעבור שום מצוה כגון גלילת ספר תורה וכיוצא

בו שהרי הצנועין מושכין ידיהם מלחם הפנים והגרגר[נ]ים חוטפין ואכילת לחם הפנים הוא מצות עשה של תורה:

ל

שכר ש"ץ יש אומרים שפורעים מקופת הקהל שגובין לפי ממון כל איש כערכו ואף על פי שהש"ץ מוציא את הדל כעשיר מכל מקום אין יד העני משגת כעשיר וכן כל מה שהיא תקנת הצבור ונעשה ע"י ממון נותנים לפי ממון ויש אומרים שגובין חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות כי יש סברא לומר שהעני צריך להש"ץ כמו העשיר ויש לפעמים שהעשירים מוסיפים בשכר להש"ץ שקולו ערב יותר ואין העניים חפצים בכך על כן עשו פשרה זאת וכן הוא מנהג קהלות במדינות הרבה ובקצת מקומות דל ועשיר נותנים בשוה אך יש לו קצבה מכל נישואין וזה לפי ממון ובמקום שאין מנהג יש לגבות לפי ממון שברוב הפעמים העשירים מוסיפים בשכר לפי נעימת הקול ואין יד העניים משגת לתת עמהם:

לא

צבור שצריכים לשכור רב וש"ץ ואין בידם כדי סיפוק שניהם אם הוא רב מובהק ובקי בהוראה הוא קודם לש"ץ שתלמוד תורה קודם לכל ואם לאו ש"ץ קודם כדי להוציא הרבים ידי חובתן.

ואין מסלקין ש"ץ מאומנתו אלא א"כ נמצא בו פסול בעדים אבל לא משום רנון בעלמא כגון שיצא עליו שם שנתפס עם הנכרית או שמסר ממון ישראל ביד נכרי ומכל מקום יש להושיב בית דין על ככה ואם יבואו עליו עדים בזה וכיוצא בזה מעבירין אותו ואין חוזרין ומקבלין אותו עד שישוב בתשובה שלימה בלי ערמה ואפילו נשבע שלא ילך עוד בדרכים אלו אין זה כלום שהרי כבר מושבע ועומד הוא מהר סיני:

לב

ש"ץ שהוא שוחט ובודק לא יתפלל בבגדים הצואין ומסריחין וטוב שיחלוף בגדיו כל היום כשמהלך בין הבריות שלא יהיה בכלל משנאי אהבו מות ואם אינו רוצה להחליף בגדיו בשעת התפלה ולהתפלל מעבירין אותו וש"ץ המנבל פיו או שמרנן בתפלה בשירי הנכרים שמנגנים בהם לעבודת אלילים מוחין בידו שלא לעשות כן ואם אינו שומע מעבירים אותו:

לג

ש"ץ שהזקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים אע"פ שאין קול בנו ערב כקולו אם ממלא מקומו בשאר דברים ואין קולו משונה אין הצבור יכולים למחות בידו לפי שכל המתמנה לש"ץ מן הסתם על דעת כן נתמנה שאם לפעמים לא יוכל להתפלל שימנה אחר לסייעו וא"כ בנו קודם בסיוע לכל אדם ואפילו אחר מותו בנו קודם לכל אדם כי כן הוא בכל המנויים שהבן שראוי לכך קודם אפילו לאחרים שגדולים ממנו חוץ ממנויים של כתר תורה כגון חכם הממונה להרביץ תורה או לדין שהתורה אינה ירושה:

לד

במה דברים אמורים במקום שאין שם מנהג אבל אם המנהג הוא שאין בנו קודם לאחר יעשו כמנהגם ואפילו אם נהגו למנות הש"ץ עצמו על זמן ידוע ובכלות הזמן מעבירין אותו וממנין אחר תחתיו יעשו

כמנהגם ואין בזה משום בזיון לו כיון שנהגו כך וה"ה לשאר מנויים הצריכים לצבור כגון קופה של צדקה וכיוצא בה משאר צרכי ציבור בין שנוטלין עליהם שכר בין שאין נוטלין אם נהגו למנות אנשים לזמן ובהגיע הזמן יצאו אלו ונכנסו אחרים תחתיהם אפילו לא קבעו להם זמן בפירוש כשמינו אותם סתמן כפירושן מאחר שנהגו כך:

לה

אין נכון להעביר ש"ץ (תוך זמנו) בשביל אחר שקולו ערב יותר ואם הרוב חפצים באחר ישמשו שניהם כאחד:

לו

יש מי שאומר שראוי לש"ץ שיתפלל מתוך הסידור המיוחד לצבור שבודאי נכתב לשם שמים ולא לשם התפארות אבל בהנדפסין אין חילוק בין של צבור לאחד:

נד – דינים השייכים לישתבח ובו ד' סעיפים:

א

ישתבח אינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברוך שאמר ששתיהן נתקנו על פסוקי דזמרה זו לפנייהם וזו לאחריהם ופסוקים שביניהם אינם חשובין הפסק ולכן נוהגין במקומות הרבה לענות אמן אחר ברכת ישתבח אפילו אחר ברכת עצמו שלא אמרו שכל העונה אמן אחר ברכתיו הרי זה מגונה אלא כשלא בירך רק ברכה אחת או אפילו בירך ב' ברכות אלא שאין אחיזה לזו בזו שרשאי הוא להפסיק ולדבר בינתיים כגון ברכת השחר אבל כשעונה אחר סיום ב' ברכות או יותר הסמוכות זו לזו שיש אחיזה לזו בזו כגון ברכת קריאת שמע ושמונה עשרה הרי זה משובח וכן ישתבח כיון שהיא סמוכה לברוך שאמר ואסור להפסיק ביניהם בדיבור ומטעם זה עונין אמן אחר בונה ירושלים שבברכת המזון.

וי"א שאין עונין אמן אחר ברכת עצמו אלא בברכת בונה ירושלים שבברכת המזון לבד להפסיק בין ג' ברכות הראשונים שבברכת המזון שהן מן התורה לברכה רביעית שהיא מדברי סופרים אבל שאר ברכות שכולן מדברי סופרים אין עונין אמן אחר ברכת עצמו אפילו בסיום כמה ברכות הסמוכות זו לזו וכן נוהגין במדינות אלו:

ב

אין לענות אמן אחר בא"י אל מלך גדול בתשבחות שאין זה סיום הברכה אלא אחר חי העולמים שזה סיום הברכה:

ג

המספר בין ישתבח ליוצר עבירה היא בידו וחוזר עליו מעורכי המלחמה מטעם שנתבאר בסימן נ"א ויש מי שאומר שלצרכי צבור או לצורך מצוה כגון לפסוק צדקה למי שבא להתפרנס מן הצדקה מותר להפסיק וכן ש"ץ שלא היה לו טלית ותפילין והביאו לו בין ישתבח לקדיש יכול ללבושן ולברך עליהן אבל כשהביאו

לו קודם ישתבח יברך עליהם קודם ישתבח כמו שנתבאר בסי' נ"ג אבל בין קדיש לברכו לא יפסיק בשום דבר ואצ"ל בין ברכו ליוצר אור בין ש"ץ עצמו ובין הצבור שעמו:

ד

ומזה שמפסיקין בין ישתבח ליוצר לצורך מצוה נתפשט המנהג מקדם בהרבה מקומות לברך חולה או לקבול בבית הכנסת שיעשו לו דין בין ישתבח ליוצר שכל זה נקרא צורך מצוה.

ולאחר כן כשחוזרין ומתפללין יאמר הש"ץ מקצת פסוקי דזמרה ויאמר קדיש עליהם כי לעולם אין אומרים קדיש בלא תהלה לפניו ואם לא אמר פסוקים לא יאמר קדיש אלא יאמר ברכו בלא קדיש כמו שבערבית נוהגין לומר ברכו בלא קדיש הואיל ואין אומרים פסוקים לפניו.

והפורס על שמע לא יאמר קדיש אם לא שאמר פסוקים שלעולם לא תמצא קדיש בלא פסוקים שלפניו אם לא אחר גמר התפלה ולכן נהגו לומר פריסת שמע אחר גמר תפלת י"ח בלחש כדי שיאמר הקדיש על תפלת י"ח אבל אח"כ לא שייך לומר קדיש.

ועתה חדשים מקרוב באו שפורסין על שמע אחר קדיש האחרון מיד ואינו נכון דמה ענין לומר ב' קדישין סמוכין זה לזה ויש ללמדם שיאמרו מקצת פסוקים בין ב' הקדישים.

ומנהג כל ישראל שאין מקדישין בקדיש לעולם אלא בסיום הפסוק או אגדה שהיא דרשת הפסוק אבל לא בסיום התורה שבעל פה שאינה דרשת הפסוק ולכן נוהגין לומר אחר פרקי אבות אגדת רבי חנינא בן עקשיא אומר כו' ואחר פיטום הקטורת ובמה מדליקין אגדת אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים וכו' וא"כ גם כשלומדין משניות יש לומר איזה אגדה בסיומן כדי לומר קדיש לאחריה (אבל אחר איזהו די בסיום תפלת יהי רצון):

נה – דיני קדיש ובו כו סעיפים:

א

אומרים קדיש בכל מקום שיש הפסק בסדר התפלה והם לא פחות מז' קדישים בכל יום על שם שבע ביום הללתיך ואלו הם א' אחר פסוקי דזמרה ששם הוא הפסק סדר הפסוקים. ב' אחר סיום תפלת י"ח שהיא מצוה בפני עצמה ואינה דבוקה למה שלאחריה. ג' אחר סדר קדושת וברא לציון שהוא ג"כ דבר שבקדושה. ד' אחר אשרי למנחה שהיא מצוה בפני עצמה שכל האומר תהלה לדוד בכל יום ג' פעמים מובטח לו שהוא בן עולם הבא. ה' אחר סיום תפלת י"ח של מנחה שהיא מצוה בפני עצמה. ו' אחר ברכות של קריאת שמע של ערבית מטעם שיתבאר בסי' רל"ו. ז' אחר תפלת ערבית שכבר נשלמה התפלה.

וז' אלו הן חובה כשמתפללין בצבור והשאר מנהג וראוי לכל אדם לזהר שלא לפחות מלענות י' קדישים בכל יום:

ב

כל דבר שבקדושה כגון קדיש וברכו וקדושה אין אומרים בפחות מעשרה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל ולהלן נאמר הבדלו מתוך העדה וגו' ולמדין גזרה שוה תוך תוך מה תוך האמור להלן עדה אף תוך

האמור כאן עדה ואין עדה פחותה מעשרה שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת צא מהם יהושע וכלב נשארו עשרה.

ועדה זו צריך להיות כולה מזכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות וכמו שהיתה עדה האמורה להלן אבל נשים ועבדים וקטנים אינן מצטרפין:

ג

אם התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתם גומרין אותו הקדיש או אותה הקדושה שהתחיל והוא שנשתיירו רוב[ן] ומכל מקום עבירה היא לצאת ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו אבל אם נשארו עשרה מותר לצאת:

ד

ולא שהתחיל הקדושה עצמה אלא אפילו התחיל ברכות אבות בקול רם ויצאו מקצתן גומר אפילו קדושה וכל תפלת י"ח וסדר קדושת ובא לציון וקדיש שלאחריה שלא בעשרה שכל זה מגמר תפלת י"ח הוא ולכך אין ש"ץ אומר קדיש שלם עד אחר סדר קדושה זו ואותו קדיש שלם חוזר על תפלת י"ח שהרי אומר תתקבל צלותהון וכו'.

ומכל מקום אם הוא יום הכניסה אין קורין בתורה אם הלכו מקצתן קודם שהתחילו לקרות שהקריאה אינה מגמר התפלה שהרי במנחה קורין קודם התפלה.

וכן אם יצאו מקצתן לאחר שהתחילו יוצר לא יתחיל הש"ץ להתפלל התפלה בקול רם שתפלת י"ח וקדושה אין להם ענין עם קדיש וברכו וכן כיוצא בזה בערבית לא יאמר הקדיש שלאחר תפלת י"ח אלא א"כ היו עשרה בתחלת תפלת י"ח ולא די במה שהיו עשרה בשעת קריאת שמע וברכותיה אבל קדיש שלפני תפלת י"ח יאמר כשהיו עשרה בתחלת ערבית אע"פ שיצאו מקצתן אח"כ.

וקדיש שלאחר עלינו בין בשחרית בין בערבית לא יאמר אלא א"כ יש עשרה בשעת אמירת הקדיש ואפילו היו עשרה בשעת אמירת עלינו אין זה מועיל לקדיש שלאחריו הואיל ואינו אלא מנהג לומר קדיש אחר עלינו ולא מתקנת חכמים הוא וה"ה בקדיש שאומרים אחר הלימוד צריך שיהיו עשרה בשעת אמירת הקדיש.

וה"ה אם היו עשרה באמירת פסוקי דזמרה או באמירת אשרי שלפני תפלת המנחה ואח"כ יצאו מקצתן קודם שהתחיל הקדיש לא יתחילו בפחות מעשרה שאף שקדיש זה הוא מתקנת חכמים שסדרו התפלה מכל מקום כיון שלא יוכל לומר ברכו או תפלת י"ח אחר קדיש זה כמו שסדרו חכמים אין קדיש זה חובה כלל שתקנת חכמים היתה לומר קדיש וברכו סמוכים זה לזה ומטעם זה אסור להפסיק ביניהם בשום ענין כמו שנתבאר בסימן נ"ד וכן במנחה תקנתם היתה לומר קדיש לפני תפלת י"ח שלעולם אין מתחילין תפלת י"ח כך בלא קדיש לפניו כמו שיתבאר בסי' רצ"ב:

ה

יש מתירין לומר דבר שבקדושה בט' וצירוף עבד או אשה או קטן לפי שעל כל עשרה בני ברית השכינה שורה אלא שאינו כבוד שמים לומר דבר שבקדושה בפחות מט' בני מצות שט' נראים כעשרה ובלבד

שיהיה הקטן יותר מבן ו' שנה ויודע למי מתפללין שפחות מבן שש אע"פ שיודע אין דעתו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמו שאינו בן דעת ויש אומרים שאין אשה ועבד או קטן מצטרפים בשום ענין אלא צריך שיהו כל עשרה זכרים בני חורין גדולים שהביאו ב' שערות ובפחות מכן אין השכינה שורה ואין אומרים דבר שבקדושה ואפילו ע"י ספר תורה שביד הקטן אין לצרפו וכן עיקר ואעפ"כ אין למחות באותן שנוהגין להקל בשעת הדחק לצרפו ע"י חומש שבידו או אפילו בלא חומש כיון שיש להם על מי שיסמכו ומכל מקום לא יאמרו אלא ברכו וקדיש שהוא חיוב אבל לא קדיש שאחר עלינו שאינו אלא מנהג:

ו

אם לא הביא ב' שערות אפילו הוא גדול בשנים דינו כקטן עד שיצאו רוב שנותיו דהיינו ל"ו שנה שאז נתברר שהוא סריס ולא יביא שערות לעולם ואם נראה בו סימני סריס קודם לכן דינו כגדול מבן עשרים שנה ומעלה ומכל מקום א"צ לבדוק בשערות בכל שהגיע לכלל שנותיו דהיינו בן י"ג שנה ויום א' שכיון שתפלה מדברי סופרים סומכין על החזקה שמן הסתם הביא ב' שערות כיון שהגיע לכלל שנותיו שראוי להביא בהן ב' שערות:

ז

אם התחיל אחד מעשרה להתפלל תפלת י"ח לבדו ואינו יכול לענות עמהם אעפ"כ מצטרף עמהם וה"ה לב' או ג' או ד' כל שנשאר הרוב שעונין אמן אין עניית המיעוט מעכבת שאין אמירת דבר שבקדושה ב' תלוי בענייתן רק שיהיו שם שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל על כל עשרה שהם בני קדושה שכינה שורה עליהם ויכולים לומר דבר שבקדושה (כגון קדיש וברכו או אפילו קדושה אם הש"ץ לא התפלל עדיין בלחש לעצמו אבל כשהש"ץ חוזר התפלה פעם ב' צריך ליזהר שיהיו ט' שומעין ועונין אמן אחריו שלא יהיה ברכותיו לבטלה כמ"ש סימן קכ"ד):

ח

ויש אומרים שה"ה אם אחד מי' ישן מצטרף לדבר שבקדושה אע"פ שאינו עונה עמהם אבל יותר מאחד אין כבוד שמים לצרפם אם הם ישנים ויש אומרים שאין לדמות ישן למתפלל לפי שהישן נשמתו מסתלקת ממנו ואין קדושה שורה עליו ואפשר שרוח הטומאה שורה עליו אפילו כשישן ביום כמו שנתבאר בס' ד' ולענין מעשה אין להכניס את עצמו למחלוקת כיון שאפשר להקיצו:

ט

כשאדם מתפלל לבדו אע"פ שיש עשרה בלעדו נכון שימתינו מלומר קדיש עד שיגמור כדי שיזכה גם הוא אבל אם מתפלל עמהם ומאריך בתפלתו א"צ להמתין עליו כמ"ש ס' קכ"ד:

י

ומי שישן בשעה שהצבור מגיעין לדבר שבקדושה נכון שימתינו עד שיעוררוהו משנתו ואם לא רצה לעמוד א"צ להמתין:

יא

חרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הן כפקחים ומצטרפים לכל דבר שבקדושה אע"פ שאין עונין עמהם ואפילו הם ב' או יותר כל שהרוב הם פקחים שיכולים לענות אמן אין עניית המיעוט מעכבת כל שהם בני מצות והשכינה שורה עליהם אלא שאם הש"צ התפלל כבר בלחש לא יחזיר התפלה שנית אלא א"כ יש ט' השומעים ועונין אמן כמ"ש סי' קכ"ד אבל מי שאינו שומע ולא מדבר הרי הוא כשוטה וקטן וזהו חרש שדברו בו חכמים בכל מקום:

יב

לעולם הוא קטן עד שיביא ב' שערות אחר שיהיה בן י"ג שנה ויום אחד אבל קודם לכן אע"פ שהביא ב' שערות אינו אלא שומא:

יג

מי שנולד ביום ראשון של ראש חודש כסליו שהוא יום ל' של מרחשוון ובשנת י"ג חודש מרחשוון חסר וראש חודש כסליו אינו אלא יום א' אעפ"כ אינו נעשה בר מצוה עד ראש חודש כסליו שאע"פ שלחדשים ושנים מונין מיום ב' של ראש חודש שהוא עיקר ויום א' הוא מן חודש שלפניו מכל מקום עדיין לא מלאו י"ג שנים שלימות מיום אל יום עד שיעברו כ"ט יומין שלמים ממרחשוון כמו שנולד אחר שעברו כבר כ"ט יום:

יד

עברין שעבר על גזירת הצבור שגזרו בנידוי וחרם או שעבר עבירה שנתחייב עליה נידוי מצטרף למנין עשרה לכל דבר שבקדושה שנאמר בעכ"פ חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא ובקדושתו הוא עומד ולא יצא מכלל ישראל אבל אם נדוהו מאצלם אינו מצטרף לכל דבר שבקדושה שאם מצטרף מה הועילו בתקנתם שהבדילוהו מאגודתם ומכל מקום מותר להתפלל בבית הכנסת שהוא שם כיון שיש עשרה בלעדו אלא א"כ פירשו להחמיר עליו בכך:

טו

צריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח צבור עמהם אבל אם מקצתם בחדר זה ומקצתם בחדר אחר אינם מצטרפים אף על פי שהפתח פתוח ביניהם ואפילו אם הרוב עומדים בבית הכנסת והמיעוט בעזרה שלפני בית הכנסת אינם נגררים אחר הרוב להצטרף עמהם ואפילו העומדים על האסקופה בתוך הפתח מן האגף ולחוץ דהיינו כשסוגר הדלת ממקום שפה הפנימית של עובי הדלת ולחוץ כלחוץ שהדלת מבודלת בין פנים לחוץ ואף על פי שהיא פתוחה הרי מקומה כלחוץ (ולא מקום עובי בלבד אלא כל מקום חפיתה שהיא חופפת על האסקופה עד מקום שהיא נוקשת בו כגון שהדלת קבועה באמצע עובי האסקופה וסובבת על צירה מצד פנים לצד חוץ עד כנגד הציר הרי כל עובי האסקופה משפה הפנימית עד מקום הנקישה שהוא כנגד הציר הכל כלחוץ):

טז

במה דברים אמורים כשהעומדים בחוץ אינם נראים להעומדים בפנים אבל מי שמראה פניו להעומדים בבית הכנסת אפילו הוא עומד אחורי בית הכנסת ומראה להם פנים דרך חלון שביניהם אפילו גבוה כמה קומות אפילו אינו רחב ד' מצטרף עמהם לעשרה אבל מי שאינו מראה פנים להם אפילו עומד על גביהן מלמעלה על גג בית הכנסת אינו מצטרף עמהם בין שעומד על הגג ממש בין שעומד על עובי הכתלים של בית הכנסת שגם עובי הכתלים אינם נגררים אחר תוכם להיות נידון כלפנים אע"פ שאינו מראה פניו להם:

יז

אם מקצתן מבפנים ומקצתן בחוץ וש"ץ על גבי האסקופה תוך הפתח הוא מצרפן מפני שהוא רואה אלו ואלו וה"ז כאילו מקצת העומדים בחוץ נראים למקצת העומדים בפנים שהם מצטרפין:

יח

חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה דהיינו שנפרצה קטנה במקום חיבורה לגדולה ונפל כל אותו כותל שהיה מפסיק ובגדולה נשארה משארית כותל זה פסין מכאן ומכאן הרי הגדולה כמופלגת מן הקטנה ע"י הפסין שמכאן ומכאן שהן מועילים לחלק הרשויות (אם אין ביניהם יותר מעשר אמות) שאפילו חצר אחת שהעמיד בה פס משהו מכאן ופס משהו מכאן באמצע כתלי ארכה נתחלקה לשתי רשויות לכל דבר כמו שיתבאר בסי' שס"ג והקטנה אינה מופלגת מן הגדולה שהרי אין לה פסין מכאן ומכאן והרי היא כקרן זוויות של הגדולה לפיכך אם ט' בגדולה וא' בקטנה מצטרף עמהם שהקטנה נגררת אחר הגדולה וה"ז כאלו הוא בתוך הגדולה כיון שהרוב בגדולה אבל אם ט' בקטנה ואחד בגדולה אין מצטרף עמהם שאין הגדולה נגררת אחר הקטנה והם אינם נגררים אחריו כיון שהמה הרבים ואפילו היו מחצה על מחצה ה' בקטנה וה' בגדולה אינן מצטרפין שאין נגרר אלא המיעוט אחר הרוב:

יט

היה ש"צ בקטנה וציבור בגדולה מוציאן ידי חובתן שהוא נגרר אחריהם אבל אם ש"צ בגדולה וציבור בקטנה אין מוציאן ידי חובתן שאין הרוב נגרר אחר היחיד:

כ

(וכל זה כשנכנסים כתלי אורך הקטנה לתוך הגדולה ומופלגים שם ג' טפחים מכותלי אורך הגדולה שאל"כ גם הקטנה היא כמופלגת מן הגדולה ע"י פסי הגדולה משום נראה בחוץ ושוה מבפנים כמו שיתבאר בסי' ש"ס):

כא

במקומות שהש"ץ עומד בתיבה או בבימה אע"פ שהיא גבוה י' טפחים ורחבה ד' על ד' או יותר ויש לה מחיצות גבוהות י' טפחים או יותר מצטרף עמהם ומוציאם ידי חובתן מפני שהיא בטלה לגבי בית הכנסת ואע"פ שהיא רשות בפני עצמה לענין עמידה בפני ספר תורה כמו שיתבאר בי"ד סי' (רפ"ב) [רמ"ב] מכל

מקום בטלה היא לגבי בית הכנסת לענין זה שמצטרפין הואיל והוא תשמיש בית הכנסת ורגלי בני בית הכנסת בתוכה ועוד כיון שרואין אלו את אלו מצטרפין כמו שנתבאר לעיל:

כב

וכל זה לענין צירוף או להוציא י"ח אבל אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש או קדושה יכול לענות עמהם כל השומע קולם אפילו הוא בבית אחר לגמרי ואפילו כמה בתים מפסיקים ביניהם מפני שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים ויש אומרים שמכל מקום צריך שלא יהיה מפסיק טינוף או עבודה זרה שהיא חשובה כצואה לענין זה ויש לחוש לדבריהם.

וכן לענין להוציא י"ח לא אמרו שצריך שיהיה במקום אחד אלא הש"ץ עם הציבור אבל כשהם במקום אחד יכול לצאת כל השומע קול הש"ץ אף ע"פ שאינו עמהם ועל דרך שנתבאר וכמו שיתבאר בסי' רע"ג ות"צ:

כג

עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת בימים נוראים כופין אותו לישאר או לשכור אחר במקומו שכיון שמנהג הוא בכל תפוצת הגולה שאפילו אותם שאין להם מנין שלם כל השנה שוכרים להם אחד או שנים בימים נוראים או הולכים למקום מנין ה"ז דומה לספר תורה ובית הכנסת שבני העיר כופין זה את זה אבל אם הם י"א יכול אחד לצאת ואין חוששין שמא יצטרך אחד לצאת לנקבו ויצטרכו להמתין שא"כ אין לדבר סוף ואם ב' רוצים לצאת שניהם שוכרים אחד בשותפות להשלים המנין במקומם ושניהם יפרעו בשוה אפילו אחד עני ואחד עשיר כיון שכל אחד חייב להשלים המנין עני כמו עשיר.

אבל אם אין דרין בישוב אלא ח' או ט' ושוכרים להם א' או ב' להשלים המנין פורעין חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות כי יש סברא לומר שהעני חייב בהשלמת המנין כמו העשיר ויש סברא לומר שהעני יכול לילך לעיר הסמוכה והעשיר אינו יכול לעזוב ביתו ורכושו על כן עשו פשרה זאת משא"כ כשדרין כאן מנין שלם אין אחד מהם רשאי לבטל המנין אפילו ילך הוא לעיר שיש בה מנין:

כד

כל היוצאים בענין שצריכים לשכור אחר במקומן צריכין ג"כ ליתן לשכר ש"ץ כאלו לא יצאו ואפילו מי שיוצא זמן ארוך לפני יום טוב צריך ליתן לשכר הש"ץ והשלמת המנין כמו שיוצא סמוך ליום טוב כיון שלא יחזור ביום טוב לביתו ומי שאינו יכול לחזור לביתו מחמת אונס שאינו רשאי לבא במדינה פטור אפילו הגיע זמן הרגל והוא שהוא אנוס ממש אבל אם מחמת חוב ממון או פשיעה לא יכול לבוא לא יפסידו חבריו חלקם:

כה

אין כופין לשכור להשלים המנין אלא בימים נוראים וכגון שאין חסרים אלא א' או ב' אלא א"כ מנהג קבוע בעיר לכוף לשכור אפילו בחסרון ג' או ד' אבל אם יש מנין שלם מיושבי העיר כופין לשכור ש"ץ

ואפילו כל השנה כדי להתפלל שם תמיד בעשרה וכן מקום שאין מנין תמיד בבית הכנסת כופין זה את זה בקנסות שיבואו תמיד מנין לבית הכנסת שלא יתבטל התמיד:

כו

ישובים שצריכים לשכור מנין וש"ץ ויש סביבות שרגילין לבא ג"כ שם עם בני ביתם א"צ ליתן כלום להישוב שאם היו רוצים היו הולכים לעיר אחרת שיש שם מנין בלעדם ולא היו צריכים ליתן כלום אפילו לשכירות הש"ץ כיון שגם בלעדם הם צריכים שם לש"ץ:

נו – דין עניית הקדיש על ידי הקהל ובו ח' סעיפים:

א

צריך ליזהר מאד בעניית הקדיש (והשומע ואינו עונה הוא בנידוי מ' יום) ויש להשתדל לרוץ לשמוע קדיש שקדושת הקדיש גדולה מכל הקדושות ויש יותר מצוה בעניית הקדיש מבעניית קדושה ומכל מקום אם יש לפניו ב' בהכ"נ באחד מגיעים לקדיש שאחר שמונה עשרה ובאחד מגיעים לקדושה ילך ויענה קדושה כי שם ישמע ג"כ הקדיש שלאחר שמונה עשרה:

ב

ויש לכונן היטב באמן יהא שמיה רבא שכל העונה אמן יהא שמיה רבא בכל כח כוונתו קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה ויש לענות אותו בקול רם שקול זה שובר כל המקטרגים ומבטל כל גזרות קשות ומכל מקום לא יתן קולות גדולות שלא יתלוצצו עליו בני אדם ויגרום להם חטא:

ג

יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמאי הוא תרגום של יהי שמו הגדול מבורך לעולם ולעולמי עולמים לכן אין להפסיק בין יהא שמיה רבא למברך שלא להפסיק באמצע המאמר ומכל מקום אצ"ל בנשימה אחת.

וצריך לומר מְבָרַךְ הַב' בקמ"ץ והרי"ש בפת"ח שאז פירושו כמו מבורך שאם יאמר רי"ש בציר"י יהיה פירושו שיברך לאחרים.

וצריך לומר לעלם בקמ"ץ העין.

ויש לומר ולעלמי בוא"ו:

ד

מצות הקדיש הוא לשמוע מן הש"ץ יתגדל כו' וע"ז יענה איש"ר שאמן יהא שמיה רבא הוא ענייה על יתגדל כו' וצריך לשמוע לכונן על מה הוא עונה כמו שצריך לכתחלה לשמוע ולכונן לברכה שעונה עליו אמן וגם הש"ץ צריך לומר ג"כ (איש"ר) [יש"ר] כו' כמו הצבור.

ומכל מקום אינו דומה לגמרי לעניית אמן שבדיעבד אם בא לבית הכנסת כשהצבור עונין כבר איש"ד עונה עמהם (איש"ד) [יש"ד] הואיל והוא שבח בפני עצמו אף ע"פ שאומרים אותו על יתגדל כו' אבל לא יענה אמן יהא שמיה רבא אלא א"כ יוכל לכוין דעתו שידע לענות על הקדיש שאז אינה אמן יתומה בדיעבד אע"פ שלא שמע כיון שיודע על מה הוא עונה כמ"ש סימן (קכ"ה) [קכ"ד].

אבל לכתחלה כשאפשר לו לשמוע צריך לשמוע ולא יסמוך על מה שיוכל לכוין דעתו אחר כך ולכן יש לגעור בהמשיחים כשהש"ץ אומר הקדיש אפילו כשיש מנין בלעדם השומעים ומכוונים לש"ץ.

ואם אין ט' שומעין לש"ץ לא יאמר כלל קדיש שכל דבר שבקדושה אי אפשר לומר בפחות מי' ט' שומעין ואחד אומר וכן צריך להזהיר להאומרים ועתה יגדל נא וגו' זכור וגו' שיאמרו קודם שיתחיל הש"ץ יתגדל (עיין סימן ס"ו):

ה

יש אומרים שא"צ לעמוד כשעונין קדיש וברכו אלא שכל קדיש שתפסו מעומד כגון שלאחר הלל טוב שלא ישב עד לאחר שיענה אמן יהא שמיה רבא וי"א שיש לעמוד כשעונה קדיש או כל דבר שבקדושה שיש ללמוד ק"ו מעגלון מלך מואב שקם מעצמו מעל כסאו לדברי ה' כל שכן אנחנו עמו וטוב לחוש לדבריהם (עיין סימן קמ"ו):

ו

יש מקומות נוהגין לענות אמן אחר בריך הוא שסוברים דברין הוא חוזר על דקודשא והוא תרגום של הקב"ה אבל במדינות אלו אין מפסיקים כלל בין בריך הוא ללעילא מן כל ברכתא שסוברים דשמיה דקודשא הוא הפסק מאמר וברין הוא לעילא כו' הוא ענין בפני עצמו ומכל מקום לא יפה עושים קצת שעונין בריך הוא לעילא שהוא כמו חירוף שמשמע שאינו מבורך אלא למעלה ולא למטה אלא יש להם לומר גם מן כל ברכתא כו' וגם לא יפה עושים החזנים שמפסיקים בניגונם בין מכל לברכתא בשבת ויום טוב:

ז

פעם אחת מצאו אליהו ז"ל ועמו ד' אלפים גמלים טעונים אמרו לו מה אלו טעונים אמר להם אף וחימה למה אמר להם לעשות נקמה באף וחימה ממי שמספר בין קדיש לברכו בין קדושה לקדושה בין קדוש לברוך בין ברכה לברכה בין פרק לפרק בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך וכל המדבר בהן עליו נאמר ולא אותי קראת וגו'.

יש למדין מכאן שהעונה אמן יהא שמיה רבא צריך לומר גם יתברך עד דאמירן בעלמא וי"א שיוצא ידי חובתו במה ששומע מהש"ץ דשומע כעונה ומה שאסרו לדבר בין אמן יהא שמיה רבא ליתברך אם הש"ץ הוא מאריך באמן יהא שמיה רבא והוא ענה כבר לא יספר כלום קודם שיתחיל הש"ץ יתברך ועוד שאפשר שלא הקפיד אליהו אלא על תיבת יתברך בלבד שצריך לאמרה ולהסמיכה לתיבת עלמא אבל יותר אין צריך לומר אלא לשמוע כמו שאסור לומר יתגדל עם הש"ץ אלא צריך לכוין ולשמוע וכן נוהגין לענות עד יתברך ומנהג יפה הוא לפי שכשהש"ץ אומר במהירות יצטרך הוא למהר יותר כדי לענות אמן אחריו והמהירות מבטלת הכוונה לכן מוטב לשמוע:

ח

נוהגין שהש"ץ כורע ה' כריעות בקדיש ביתגדל וביהא שמייה רבא וביתברך ובברוך הוא ובאמן ולאחר שסיים הקדיש נוהגין לפסוע ג' פסיעות ואח"כ אומר עושה שלום במרומיו כמו בסיום שמונה עשרה:

ז - דין ברכו וענייתו ובו ה' סעיפים:

א

הש"ץ צריך לומר ברכו את ה' המבורך בקול רם כדי שישמעו כל הקהל ויענו אחריו ברוך ה' המבורך לעולם ועד:

ב

ואם אמר בלחש יש אומרים שמי שלא שמע (א) ממנו ברכו אלא שמע הקהל שסביביו עונין אחריו ברוך ה' כו' אינו יכול לענות עמהם אלא עונה אחריהם אמן ויש מי שאומר שאם ט' שמעו ממנו ברכו ועונין אחריו יכולים כל הקהל לענות עמהם כיון שיש כאן עשרה האומרים דבר שבקדושה וכן עיקר כמ"ש בס' קכ"ד (עיי' במ"א שם):

ג

וצריך הש"ץ לחזור ולומר ברוך ה' וכו' כדי שלא יוציא את עצמו מן הכלל שאומר להם ברכו והוא אינו מברך ואע"פ שאמר המבורך ולא הוציא עצמו מן הכלל לגמרי צריך הוא להחזיר את עצמו לכלל לגמרי ולומר ברוך ה' המבורך כמו שאמרו הצבור (עיי' לקמן סי' קצ"ג) [קצ"ב]:

ד

ונהגו שהש"ץ מאריך בברכו והקהל אומרים יתברך וישתבח כו' בעוד שהוא מאריך בניגון אבל בשעה שאומר התיבות אסור לומר כלום אלא צריך לכוין ולשמוע כמו בקדיש ולכן אם אין הש"ץ מאריך כל כך בניגון אלא בחתוך האותיות אין לאמרו כלל:

ה

מקום שנוהגין לצעוק על חבריהם בין קדיש וברכו ליוצר אור או לדבר בצרכי רבים טועים הם שאסור להפסיק ביניהם אפילו לצורך מצוה כמו שנתבאר בס' נ"ד:

זח - הלכות קריאת שמע וברכותיה ובו יא סעיפים:

א

קריאת שמע שחרית וערבית היא מן התורה שנאמר בשכבך ובקומך.

יש אומרים שפרשה ראשונה בלבד היא מן התורה ומה שנאמר בפרשה שנייה ובשכבך ובקומך בדברי תורה הכתוב מדבר ויש אומרים שגם פרשה ב' היא מן התורה ויש אומרים שפסוק ראשון בלבד שהוא שמע ישראל הוא מן התורה ומה שנאמר ודברת במ כו' ובשכבך ובקומך הוא מוסב על פסוק ראשון בלבד אבל פרשת ציצית שתקנוה משום זכירת יציאת מצרים לדברי הכל היא מדברי סופרים כשמזכיר יציאת מצרים בפני עצמו כמו"ש בסימן ס"ז (ובעל נפש יחמיר לעצמו בשל תורה בכל מה שנוגע למעשה בחילוקי סברות אלו כמו שיתבאר לפנינו):

ב

(זמן קריאת שמע של שחרית) מן התורה הוא משעלה עמוד השחר שאז מקצת בני אדם רגילים לקום ממטתם ואע"פ שהם מועטים הרי אמרה תורה ובקומך לשון יחיד לומר שהולכין אף אחר המיעוט אבל הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו מן התורה שאף שמקצת בני אדם קמים גם כן קודם עלות השחר מקרה הוא ואין הולכין אחריו.

וחכמים עשו הרחקה וגדר ותקנו שלא יקרא לכתחלה עד שעה שדרכן של רוב בני אדם לקום ממטתם דהיינו שיאיר היום כל כך עד שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות וכירנו והוא שרגיל עמו קצת שאם רגיל עמו הרבה יכירנו אפילו מרחוק הרבה ואם אינו רגיל עמו כלל לא יכירנו אפילו בקרוב אלא כמו אכסניא שרגיל לבא לקץ עתים:

ג

ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות מעלות השחר שהוא תחלת זמנה מן התורה לפי שיש קצת בני אדם שרגילים לקום ממטתם בסוף ג' שעות על היום כגון בני מלכים וכיוצא בהם.

ושעות אלו הם זמניות שכל יום בין ארוך בין קצר נחלק לי"ב שעות ונמצא לעולם רביע היום הוא זמן קריאת שמע בין ביום ארוך בין ביום קצר ולכן צריך ליזהר בימות החורף למהר לקרוא קריאת שמע מאחר שהיום קצר ורביע היום קצר הוא:

ד

ומצוה מן המובחר שלא לקרותה מיד שהאיר היום כשיעור שנתבאר אלא כוונתיקין שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה כדי שיסיימו קריאת שמע וברכותיה דהיינו גאל ישראל עם הנץ החמה שאז הוא זמן תפלה לכתחלה כמו שיתבאר בסימן פ"ט ויתפללו מיד כדי לסמוך גאולה לתפלה ומי שיוכל לכוין ולעשות כן שכרו מרובה מאד ומובטח לו שהוא בן עולם הבא.

(ומי שאינו יכול לכוין לעשות כן אין להקדים לקרות קריאת שמע ולהתפלל קודם הנץ החמה אלא אחר הנץ החמה מפני שזמן התפלה לכתחלה הוא אחר הנץ החמה וזמן קריאת שמע נמשך עד רביע היום לכתחלה שהויתיקין שהיו מקדימין לקרות קודם נץ החמה מעט לא היו מקדימין משום חובת קריאת שמע אלא כדי לכוין להתפלל בדמדומי חמה דהיינו בתחלת יציאתה כמו שיתבאר בסימן פ"ט.

ויש אומרים שגם משום חובת קריאת שמע היו מקדימין לקרותה קודם נץ החמה לפי שלכתחלה יש לקרותה בשעה שהוא שעת קימה לרוב בני אדם כמו שנתבאר ועד נץ החמה קמים רוב בני אדם שאין ישנים אחר נץ החמה אלא בני

מלכים וכיוצא בהם לפיכך מי שאינו יכול לכוין לעשות כוונתיקין אי אפשר לו לסמוך גאולה לתפלה לכתחלה אלא א"כ
יכול לכוין שיקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה וודאי ויתפלל אחר נץ החמה וודאי אע"פ שלא יתפלל בדמדומי
חמה ואם גם זה לא יוכל לכוין יקרא קריאת שמע וברכותיה קודם נץ החמה לכתחלה ויתפלל אחר הנץ החמה ולא יסמוך
גאולה לתפלה.

והעיקר כסברא הראשונה ואעפ"כ נכון לחוש לסברא האחרונה ולקרא לפחות פרשה ראשונה קודם נץ החמה אף על פי
שעדיין לא לבש ציצית ותפילין ואחר נץ החמה יקראנה כולה עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה):

ה

אם לא קרא אותה קודם נץ החמה יש לו להקדים לקרותה במהרה כל מה שיוכל אם יש לו ציצית ותפילין
(וציבור להתפלל עמהם ולסמוך גאולה לתפלה):

ו

מי שהוא אנוס כגון שהיה משכים לצאת לדרך מיד שעלה עמוד השחר למקום גדודי חיה ולסטים
שיצטרך ללכת במהרה ולא יוכל לעמוד על מקום אחד כשיגיע זמן קריאת שמע ולא לכוין בקריאתה
אפילו בפסוק ראשון בלבד או שבני השיירא הולכים במהרה ולא ימתינו כלל בדרך כשיגיע זמן קריאת
שמע ש[י]ן[וכ]ל לעמוד ולכוין יכול לקרותה בביתו מיד שעלה עמוד השחר ויסמוך גאולה לתפלה ויתפלל
כמ"ש בסוף סימן פ"ט לפי שבמקום אנוס העמידו על דברי תורה שמשעלה עמוד השחר זמנה הוא ויש
מי שאומר שהוא הדין כשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה שמרבים בתחנונים אחר התפלה
וצריכים למהר להתפלל יכולים לקרות קריאת שמע משעלה עמוד השחר.

מכל מקום אין להקדים לומר יוצר אור כל כך בהשכמה עד שיכיר עכ"פ בין תכלת ללבן:

ז

אבל מי שמשכים לצאת בדרך שלא במקום גדודי חיה ולסטים וגם אין בני השיירא נחפזים כל כך בדרך
בענין שיוכל לעמוד ולכוין אפילו בפסוק ראשון בלבד כשיגיע זמן קריאת שמע לא יקרא בביתו אעפ"י
שעלה עמוד השחר אלא בדרך כשיגיע זמן קריאת שמע (והיאך ינהג עם התפלה יתבאר בסוף סימן פ"ט):

ח

אם קראה מיד שעלה עמוד השחר אע"פ שלא היה אנוס יצא שבדיעבד העמידוהו על דברי תורה בכל
ענין.

ואם קרא בלא ברכותיה יחזור לקרותה בזמנה בברכותיה שאף שכבר יצא ידי חובת קריאת שמע לא
הפסיד ברכותיה כמו שנתבאר בסימן ס':

ט

מי שהיה אנוס ולא קרא ק"ש ערבית בלילה שהוא קוראה אחר שעלה עמוד השחר כמ"ש בסי' רל"ה
והוא משכים ג"כ לצאת לדרך למקום גדודי חיה ולסטים בענין שיוכל לקרוא קריאת שמע של שחרית

מיד שעלה עמוד השחר אי אפשר לקרא ק"ש ב' פעמים אחת בשביל לילה ואחת בשביל יום שמאחר שעשה לאותה שעה לילה א"א לחזור ולעשותה יום (א) אלא יקרא בשביל ק"ש של לילה שזמנה עובר שאחר נץ החמה אי אפשר לקרותה כלל כמו שיתבאר שם ושל שחרית ימתין אולי יזדמן לו לקרותה בזמנה כהלכתה:

י

אע"פ שזמנה נמשך עד סוף שעה ג' אם עברה שעה ג' ולא קראה קוראה בברכותיה כל שעה ד' שהוא שלישי היום כדין תפלת השחר שהיא עד שלישי היום ואין לו שכר על קריאתה אלא כקורא בתורה אבל לא כמי שקוראה בזמנה שאז שכרו גדול מהעוסק בתורה כל היום אפילו שלא בשעת קריאת שמע ותפלה ואם עברה שעה ד' ולא קראה שוב אינו יכול לקרותה עם ברכותיה אבל בלא ברכותיה יכול לקרותה כל היום וטוב שיקראנה כדי לקבל עליו עול מלכות שמים (ויש אומרים שיכול לקרותה כל היום בברכותיה והעיקר כסברא הראשונה):

יא

אם לא קראה ביום יש אומרים שיש לה תשלומין בערבית שיקרא תחלה של ערבית ואח"כ של שחרית וכן אם לא קרא קריאת שמע של ערבית יש לה תשלומין בשחרית כמו בתפלה שאם לא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים ויש אומרים שאינה דומה לתפלה שהיא בקשת רחמים ויכול לבקש בכל עת ובכל שעה אבל קריאת שמע תלה הכתוב זו בזמן שכיבה וזו בזמן קימה ואיך יקרא של שכיבה בזמן קימה או של קימה בזמן שכיבה ועל זה נאמר מעוות לא יוכל לתקן כו' (וכן עיקר).

וכל זה בקריאת שמע בלבדה אבל ברכותיה לדברי הכל אי אפשר לאמרן אלא בזמנן (כי היאך יאמר יוצר אור בערב ואשר בדברו מעריב ערבים בבקר וברכות האחרונות הן סמוכות לראשונות):

נט – דין ברכה ראשונה ביוצר ובו ו' סעיפים:

א

שבע ברכות תקנו חכמים לקריאת שמע בשחר שתיים לפניה ואחת לאחריה ובערב שתיים לפניה ושתיים לאחריה וסמכו אותן על פסוק שבע ביום הללתיך וגו'.

ברכה ראשונה פותחת בברוך בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך ותקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב המינים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חשך וחותרמת בברוך בא"י יוצר המאורות.

ואם טעה ואמר בא"י אמ"ה אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור עד סיום הברכה וחתם ביוצר המאורות יצא אבל אם אמר אשר בדברו מעריב ערבים ולא אמר (מיד) יוצר אור אע"פ שחתם ביוצר המאורות לא יצא שהרי כל פתיחת הברכה לא היתה כתיקונה (שלא בדרך כלל על יצירת האור משא"כ כשנזכר מיד ואמר יוצר אור תיקן טעותו ובירך על יצירת האור) ואם אמר בא"י אמ"ה יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים בחכמה פותח כו' אפילו עד סיום הברכה וחתם ביוצר המאורות יצא שכיון שפתיחת הברכה וחתמתה כתיקונה אע"פ שבאמצע שינה ממטבע שטבעו חכמים יצא בדיעבד אבל אם חתם המעריב

ערבים אעפ"י שפתח ביוצר אור בלבד ואמר כל הברכה כתיקונה עד החתימה לא יצא שכל הברכה צריכה להיות פתיחתה וחתימתה כתיקונה אפילו בדיעבד.

וכל מקום שלא יצא אם לא נזכר שטעה עד שגמר אהבה רבה או אהבת עולם לא יפסיק לחזור ליוצר אור בינה לקריאת שמע אלא יאמר יוצר אור אחר תפלת י"ח ואעפ"י שמקדים קריאת שמע לברכת יוצר שתקנו לפניו אין זה מעכב בדיעבד כמו שיתבאר בס' ס':

ב

יש אומרים שהקדושה שביוצר יכול היחיד לאמרה שאינה דומה לקדושה שבתפלה שאומרים נקדישך או נקדש שאנחנו מקדישים אותו ואין רשאי להקדיש בפחות מעשרה אבל קדושה של יוצר שאין אנו מקדישין אותו אלא מזכירין הקדושה שאומרים לו משרתיו מותר ביחיד שאינה אלא כמו סיפור דברים וכן קדושת ובא לציון כיון שאינה אלא קריאת פסוקים בעלמא אין בכך כלום ויש אומרים שאין היחיד אומר לא קדושת יוצר ולא קדושת ובא לציון אלא כשמגיע לקדושה שביוצר יאמר ואומרים ביראה קדוש והאופנים כו' ואומרים ברוך וטוב לחוש לדבריהם וליזהר שיחיד יאמרנה בניגון וטעמים כקורא בתורה אבל המנהג כסברא הראשונה.

וכשעונין קדושה זו בצבור יש לענות בקול רם ויש לומר אותה מיושב ולא שישב אם היה עומד אלא שאם היה יושב אין לו לעמוד לקדושה זו כמו לקדושה שבתפלה:

ג

יש לומר מעריצים ומקדישים וממליכים הכל במ"ם ולא בנו"ן כי כל נוסח הברכה הוא לשון מקרא ולשון מקרא הוא במ"ם ולא בנו"ן (ויש נוהגין מטעם הידוע להם לומר בנו"ן):

ד

ברכות אלו של קריאת שמע הש"ץ מוציא את הרבים ידי חובתן אפילו מי שהוא בקי ואינן דומות לתפלה שאין הש"ץ מוציא אלא מי שאינו בקי לפי שהתפלה בקשת רחמים היא וצריך כל אחד לבקש רחמים על עצמו אם יודע משא"כ בברכות אלו וכיוצא בהן.

ומכל מקום אינו מוציא אלא ש"ץ את הצבור דהיינו כשיש שם ט' השומעים ועונין אמן אבל כשאין ט' שומעין יחיד הוא ואין יחיד מוציא את היחיד אפילו מי שאינו בקי אלא בברכת הנהנין וברכת המצות וכיוצא בהן משאר כל הברכות חוץ מברכת קריאת שמע וכל ברכת השחר שהן ברכות שבח והודאה ונתקנו לאמרם בפיו או שישמע אותן ברוב עם שהיא הדרת מלך כשט' שומעין מאחד ועונין אחריו אמן וברכת המזון אע"פ שהוא ג"כ ברכת הודאה על העבר מכל מקום כיון שהוא ברכת הנהנין הקלו בהן.

ומכל מקום הואיל וברכות קריאת שמע הן ארוכות אין לסמוך על שמיעתן מהש"ץ אפילו בציבור כי שמא יפנה לבבו באמצע הברכה לדברים אחרים ולא ישמע מהש"ץ לכן יש לומר כל הברכה בנחת עם הש"ץ ואז אע"פ שיפנה לבבו (ויקרא מקצתה בלא כוונה) יצא (שהכוונה אינה מעכבת בדיעבד אלא בפסוק ראשון של קריאת שמע ובברכה ראשונה של תפלת י"ח).

ויזהר למהר לסיים הברכה קודם שיסיים הש"ץ כדי שיענה אמן אחריו כמ"ש בס"י נ"א ויש אומרים שאחר סיום ברכת הבוחר בעמו ישראל באהבה לא יענה אמן שלא להפסיק בין קריאת שמע לברכה שלפניה כמו שאסור להפסיק בין כל דבר מצוה או דבר הנאה שמברכין עליו להברכה שלפניו ויש אומרים שעונין אמן גם אחר ברכה זו ואין חשש במה שמפסיק בינה לקריאת שמע לפי שברכות קריאת שמע אינן דומות לשאר ברכות המצות שהרי אין מברכין אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות קריאת שמע אלא ברכות בפני עצמן הן ותיקנו לברך אותן קודם קריאת שמע וכן המנהג פשוט במדינות אלו כמו שיתבאר בסימן ס"א:

ה

אם טעה הש"ץ בברכת יוצר בענין שצריך לעמוד אחר תחתיו אם טעה קודם קדושה הרי זה העומד תחתיו צריך לחזור לראש הברכה כמו בטועה בברכת התפלה וכמ"ש בס"י קכ"ו ואם טעה לאחר שענו הציבור קדוש כו' לא יתחיל מראש הברכה מפני שעניית קדוש חשובה כסיום ברכה לענין זה ומוהאופנים הוא כמו ראש ברכה אחרת וכן עניית ברוך כבוד כו' הוא כמו סיום ברכה לענין זה ולאל ברוך הוא כמו ראש ברכה אחרת לפיכך אם טעה באופנים יחזור ויתחיל זה שתחתיו מוהאופנים ואם טעה מלאל ברוך נעימות ואילך יחזור ויתחיל לאל ברוך כו':

ו

יש אומרים שאין לומר אור חדש כו' לפי שצריך לומר מעין פתיחה וחתימה סמוך לחתימה וזה אינו מעין פתיחה וחתימה לפי שחכמים סדרו הברכה על אור המתחדש בכל יום ולא על אור העתיד להתחדש ויש מישיבים המנהג לומר שהיא מעין פתיחה וחתימה לפי שיוצר אור זהו האור שברא הקב"ה בו ימי בראשית וגנזו לצדיקים לעתיד לבוא ועל אור זה נאמר והלכו גוים לאורך וזהו שאומר אור חדש שחדש בו ימי בראשית עתיד הקב"ה לחדש לנו:

ס – דין ברכות לקריאת שמע ואם צריכים כוונה וכו' ה' סעיפים:

א

ברכה שניה נחלקו חכמים בפתחתה יש אומרים אהבה רבה ויש אומרים אהבת עולם אהבתנו כו' והגאונים הכריעו לומר בשחרית אהבה רבה ובערבית אהבת עולם וכן נוהגין במדינות אלו. ולמה אין ברכה זו פותחת בברוך מפני שהיא סמוכה ליוצר אור ודי לה בברוך שביוצר אור:

ב

הברכות אינן מעכבות את קריאת שמע שאם קראה בלא ברכותיה יצא ידי חובת קריאת שמע וחוזר וקורא הברכות בלא קריאת שמע שברכות קריאת שמע אינן כברכות שאר מצות שאין מברכין אותן אלא עובר לעשייתן שהרי אינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות את שמע וכמו שנתבאר בס"י נ"ט ואעפ"כ טוב לחזור ולקרות קריאת שמע עם הברכות ואם לא חזר וקרא לא הקריאת שמע ולא הברכות יצא ידי חובת קריאת שמע בין יחיד שעשה כן בין צבור:

ג

סדר הברכות אינם מעכבות שאם הקדים שניה לראשונה יצא ידי חובת ברכות ואע"פ שהשניה אינה פותחת בברוך וכל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה מכל מקום כיון שנתקנה סמוכה לחברתה אף כשקורא אותה בפני עצמה אין בה שם ומלכות בפתחתה:

ד

זכירת מעמד הר סיני ומעשה עמלק ומעשה מרים ומעשה העגל הן מצות עשה של תורה וגם זכירת שבת יש אומרים שמצותה בכל יום וטוב לזכרן אצל קריאת שמע שכשיאמר ובנו בחרת יזכור מתן תורה וקרבנותנו להר סיני לשמך הגדול מעשה עמלק שאין השם שלם עד שימחה זרעו להודות לך הפה לא נברא אלא להודות ולא לדבר לשון הרע וזהו זכירת מעשה מרים וזכרתם את כל מצות ה' זו היא שבת ששקולה כנגד כל המצות ומעשה העגל יש מי שאומר שיזכור כשאומר (ליחדך) באהבה ולא כאותה שעה שעשו את העגל שלא היה באהבה עם הקב"ה:

ה

כל המצות צריכות כוונה לצאת ידי חובה בעשיית אותה מצוה ואם עשאה בלא כוונה לצאת ידי חובתו אלא כמתעסק בעלמא או לכוונה אחרת ולא לשם אותה מצוה לא יצא ידי חובתו מן התורה ויש אומרים שמצות אין צריכות כוונה ואף המתעסק יצא בדיעבד והלכה כסברא הראשונה במה דברים אמורים במצות של תורה אבל בשל דברי סופרים י"א שהלכה שא"צ כוונה ויש חולקין כמו שיתבאר בס' תע"ה וקריאת שמע היא מן התורה וצריכה כוונה לדברי הכל.

ואף להאומרים שאפילו מצות של תורה א"צ כוונה מכל מקום בקריאת שמע צריך כוונת הלב שיבין מה שהוא אומר בפיו ולא אמרו שאינו צריך כוונה אלא בכוונה לצאת ידי חובה אבל צריך כוונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל מלכות שמים בהסכמת הלב ואינו דומה לשאר מצות שהן מצות עשייה וכל שעשה מצותה אע"פ שלא כיון לה הרי קיים מצות עשייתה אלא שאין זה מן המובחר וכ"ש אם כיון לצאת אע"פ שהרהר בה באמצע בדברים אחרים יצא לדברי הכל אבל קריאת שמע ותפלה שהן קבלת עול מלכות שמים או סידור שבחים אינו בדין שיהיה לבבו פונה לדברים אחרים.

וכל זה בפסוק ראשון של קריאת שמע שהוא שמע ישראל שהוא עיקר קבלת מלכות שמים וכן בברכה ראשונה של תפלה אבל מואהבת ואילך אין הכוונה מעכבת בדיעבד ואפילו היה קורא בתורה או מגיה הפרשיות אלו בעונת קריאת שמע יצא ידי חובתו אף על פי שלא נתכוין לצאת ידי חובתו והוא שנתכוין בפסוק ראשון (א) (מפני שעיקר קריאת שמע אינה אלא פסוק ראשון בלבד שהוא מן התורה והשאר שתיקנו חכמים לא הצריכו כוונה אלא לכתחלה אבל אם קרא השאר בלא כוונה א"צ לחזור ולקרוא בין שקרא בלא כוונה לצאת בין שלא בכוונת הענין.

ואף להאומרים שאף מצות של דברי סופרים צריכים כוונה לצאת מכל מקום בקריאת שמע כיון שאינה מצות עשייה אלא קבלת מלכות שמים ועול מצות שהוא דבר התלוי בכוונת הענין לפיכך כיון שלא הצריכו לחזור ולקרוא מפני חסרון כוונת הענין לא הצריכו גם כן לחזור מפני חסרון כוונה לצאת כי מה בצע שיחזור לדבר בלי לב ודי במה שהצריכוהו לקרות בכל יום שעל ידי כן יבא גם כן לקבלה בלב ברוב הפעמים שהרי לכתחלה הצריכו כוונה אלא שאם אירע מקרה שלא נתכוין לא הטריחו לחזור.

אבל להאומרים שמואהבת ואילך הוא ג"כ מן התורה צריך כוונה לצאת בכל מה שהוא מן התורה אבל כוונת הענין די בפסוק ראשון לדברי הכל בדיעבד):

סא – דין כמה צריך לדקדק ולכוין בקריאת שמע ובו כה סעיפים:

א

לכתחלה צריך להזהר ולקרות כל הג' פרשיות של קריאת שמע בכוונה באימה וביראה ברתת ובזיעה כדרך שבני המדינה קורין פרוטגמא שמשגר להם המלך דהיינו כתב המלך על בני מדינתו שהם עומדים על רגליהם וקורין אותן באימה וביראה וברתת ובזיעה וקריאת שמע היא פרוטגמא של הקב"ה לעמו ישראל ולא הטריח עלינו הקב"ה לקרותה מעומד אלא בלכתך בדרך אך צריך עכ"פ לקרותה באימה וביראה:

ב

וצריך שתהיה בעיניו כפרוטגמא חדשה שלא שמעה מעולם וזהו שאמר הכתוב אשר אנכי מצוך היום כלומר בכל יום יהיו בעיניך כחדשים ולא כמו שכבר שמע דבר אחד הרבה פעמים ששוב אינו חביב אצלו כבתחלה:

ג

בקריאת שמע יש רמ"ה תיבות וחסרו ג' תיבות להשלים רמ"ח כנגד אבריו של אדם שכל הקורא קריאת שמע כתיקונה כל אבר נוטל תיבה אחת ומתרפא בה לכן נוהגין שהש"ץ חוזר ואומר ה' אלהיכם אמת בקול רם ובזה כל אדם יוצא הואיל ושומעין מפיו של ש"ץ ג' תיבות אלו.

וכל הצבור כשקורין לעצמן בלחש אומרים אני ה' אלקיכם אמת וממתינים על הש"ץ ואח"כ מתחילין וציב ואינן חוזרין ואומרים אמת שכל האומר אמת בלי הפסק תיבה אחרת בינתיים כאלו אומר שמע שמע שמשתיקין אותו אם לא שהה כלל בינתיים כמו שיתבאר ואף אם שהה קצת אין לכפול לכתחלה בלי הפסק תיבה אחרת בינתיים אבל אם רוצה כל יחיד לחזור עם הש"ץ ה' אלהיכם אמת אין איסור בדבר מאחר שמפסיק בין אמת לאמת בתיבת ה' אלהיכם.

והש"ץ יש נוהגין שלא לומר אמת כשקורא בלחש לעצמו שאם יאמר בלחש אמת וחוזר ואומר אמת בקול רם יהיה רמ"ט תיבות ויש נוהגין לומר אמת גם בלחש שלא להפריד בין ה' אלקיכם לאמת ואמת השני אינו מן המנין אלא נוסח ברכת אמת וציב הוא:

ד

ומי שאינו קורא קריאת שמע בצבור עליו נאמר וחסרון לא יוכל להמנות אלו ג' תיבות שחסרו לו ממנין רמ"ח.

ואעפ"כ יש לו קצת תקנה לכיין בט"ו ווי"ן שבאמת ויצ"ב יש מפרשים כוונה זו שט"ו ווי"ן עולין צ' והן כנגד ג' שמות הוי"ה שכל אחד עולה כ"ו וד' אותיותיו הן ל' ויש מפרשים שט"ו ווי"ן עולין צ' ועם הקריאה הרי צ"א כמנין השם בקריאתו ובכתיבתו וכאלו אמר ה' אדנ"י אמת.

ויש אומרים תקנה אחרת לקורא ביחיד שיאמר אל מלך נאמן שמע וגו' וג' תיבות אלו משלימין מנין רמ"ח והן במקום אמן שיש לענות אחר הבוחר בעמו ישראל באהבה כי אמן ר"ת אל מלך נאמן ומכל מקום כשקורא בצבור לא יאמר אל מלך נאמן רק יאמר אמן אחר הש"ץ כשמסיים הברכה וכן נוהגין במדינות אלו:

ה

נוהגין לקרות פסוק ראשון בקול רם כדי לעורר הכוונה ונוהגין ליתן ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין:

ו

כל המאריך בדלי"ת של אחד מאריכין לו ימיו ושנותיו וגם לא יחטוף בחי"ת אלא יאריך בה קצת כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ שז' רקיעים והארץ כמנין חי"ת ולזה רמז החטוטרות שבאמצע הגג של חי"ת כלומר חי הוא ברומו של עולם אבל בדלי"ת צריך להאריך יותר כדי שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם וא"צ להאריך יותר מכשיעור זה ויש נוהגין להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות:

ז

צריך להדגיש בדלי"ת שלא תהיה כרי"ש ולא שיקראנה בדגש שהרי אין בה דגש אלא שיטעימנה בפה יפה וכל שכן שלא יפה עושים המדגישים ומאריכין יותר מדאי ונראה כאלו הד' נקודה בשו"א ומה שאמרו להאריך בד' של אחד לא אמרו להאריך ולמשוך בקריאת הד' שהרי כל אות שבסוף התיבה ואין נקודה תחתיה היא נחטפת לגמרי אלא יאריך במחשבתו להמליכו בד' רוחות בקריאת הד' ואחריה בטרם שיתחיל ברוך שם.

ואף מי שאינו מאריך בד' של אחד יש לו להפסיק מעט בין אחד לברוך כי עיקר קיבול מלכות שמים הוא בפסוק ראשון ויש לו להפסיק בינו לבין שאר דברים:

ח

האומר שמע שמע משתקין אותו מפני שנראה כמקבל עליו שתי רשויות והוא שאומר כל הפסוק וחוזר ואומר שנית אבל אם כופל כל תיבה מגונה הוא אבל אין משתקין אותו שאין זה דומה למקבל עליו שתי רשויות אלא כמתלוצץ ויש אומרים להיפך שכשכופל כל תיבה משתקין אותו וכשאומר כל הפסוק ושונה אותו אין משתקין אותו אבל מגונה הוא ולדברי הכל אין משתקין אותו אלא כשאומר בצבור ובקול רם אבל לכתחלה אסור בכל ענין אפילו לקרות כל הפרשה ולחזור ולשנותה מיד אלא א"כ כשקורא קריאת שמע על מטתו שמותר לו לקרות קריאת שמע כמה פעמים כדי להשתקע בשינה מתוך קריאת שמע ויש מי שאומר שגם בזה יש ליזהר מלומר פסוק ראשון ב' פעמים וראוי לחוש לדבריו אבל מה

שיש נוהגין לומר שמע בכל פעם שאומרים ויעבור בסליחות אין בזה שום חשש שכיון שמפסיק הרבה בינתיים לא נראה כמקבל ב' רשויות:

ט

האומרים באשמורת בסליחות וביום הכפורים בתפלת נעילה ב' פעמים פסוק שמע ישראל יש ללמדן שלא יאמרו שהרי לדברי הכל עכ"פ מגונה הוא ויש אומרים גם כן שמשתיקין:

י

ה' הוא האלקים שאומרים בתפלת נעילה ז' פעמים מנהג כשר הוא שמשבחים אותו שדר למעלה מז' רקיעים ואין לחוש בכופלתו לב' רשויות שהרי מצינו שהוכפל במקרא גבי אליהו ויאמרו (כל העם) ה' הוא האלקים וגו':

יא

יש אומרים שיש לזהר שלא לענות אמן אמן משום ב' רשויות ויש אומרים שאין חשש שהרי דוד אמר אמן ואמן ואין לחלק בין אומר בוא"ו לאומר בלא וא"ו וכן עיקר:

יב

מה שנוהגין לומר ג' פעמים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בסיום תפלת נעילה אין לחוש משום ב' רשויות שלא חששו אלא בשמע ישראל שהיא עיקר קבלת מלכות שמים אבל כשאמרו שמע ישראל פעם אחת אין לחוש בכפילת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לב' רשויות שהרי עונין אותו על ה' אחד שבשמע ישראל:

יג

אחר פסוק ראשון צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בחשאי לפי שבשעה שביקש יעקב לגלות הקץ לבניו נסתלקה ממנו שכינה אמר שמא יש בכם אחד שאינו הגון פתחו כולם ואמרו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד כלומר שמע ממנו אתה ישראל אבינו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבנו אלא אחד מיד פתח הזקן ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמרו חכמים היאך נעשה נאמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לא כתבו משה בתורה לא נאמר אמרו יעקב התקינו לומר בחשאי ואם לא אמרו כל עיקר מחזירין אותו:

יד

צריך להפסיק מעט בין ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד לואהבת כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לשאר מצות כי שמע ישראל וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד הוא לשון קבלה שאנחנו מקבלים אלהותו ומלכותו ואהבת הוא לשון צוואה.

ויש להפסיק בפסוק ראשון בין ישראל לה' ובין אלהינו לה' הב' כדי שיהיה נשמע שמע ישראל כי ה' שהוא אלהינו הוא ה' אחד:

טו

צריך להפסיק בין היום לעל לבבך ובין היום ללאהבה שלא יהיה נראה היום על לבבך ולא למחר:

טז

צריך להפסיק בין נשבע לה' כדי להטעים יפה העי"ן שלא תהא נראית כה' וכאלו אומר נשבע ה' ח"ו.
צריך להתזיז זיי"ן של תזכרו ושל וזכרתם שלא תדמה קריאתה לסמ"ך כי כל ז' הסמוכה לכ"ף שלאחריה
דומה קריאתה לסמ"ך אם לא מתיזין אותה:

יז

צריך להדגיש יו"ד של שמע ישראל שלא תבלע ולא תראה אל"ף וכאלו אומר ישראל וכן יו"ד של והיו
שלא יהיה נשמע כאלו אומר והאו:

יח

צריך ליתן ריוח בין וחרה לאף שלא יהיה נראה כאלו אומר וחרף:

יט

צריך ליתן ריוח בין תיבה שאות שבתחלתה כאות שבסוף תיבה שלפניה שלא תבלע אות אחת מהן כגון
על לבבך על לבבכם ואבדתם מהרה הכנף פתיל אתכם מארץ וכן בכל לבבך בכל לבבכם אלא שבהן צריך
שלא יפסיק הרבה שהרי יש מקף בינתיים וצריך להסמיכן ואעפ"כ יתן ריוח והבדל בל' שיהיה נשמע
שקורא ב' למדי"ן:

כ

כל תיבה שתחלתה אל"ף וסוף תיבה שלפניה מ"ם צריך להפסיק מעט ביניהם שלא תבלע האל"ף כגון
ולמדתם אותם וקשרתם אותם וראיתם אותו ושמרתם את וזכרתם את ועשיתם את שלא יהיה נראה
כקורא מותם מותו מת:

כא

ולא בקריאת שמע בלבד אלא אף בפסוקי דזמרה ובתפלה צריך לדקדק בכל זה והוא הדין הקורא בתורה
או בנביאים או בכתובים יש לו ליזהר בכל זה ומה שהזהירו בקריאת שמע הוא מפני שכל ישראל קורין
אותה פעמים ביום חכמים ועמי הארץ לפיכך הוצרכו להזהיר מפני עמי הארץ שאינם בקיאים בקריאה:

כב

צריך ליזהר שלא ידגיש הרפה ולא ירפה הדגש ולא יניח שו"א הנע ולא יניע שו"א הנח ואיזה שו"א נע
ואיזה שוא נח ידוע להמדקדקים וכל דקדוקים אלו הם לכתחלה כמו שיתבאר בסי' ס"ב:

כג

יש מי שאומר שצריך לקרות קריאת שמע בטעמים כמו שהם בתורה וראוי לחוש לדבריו אבל לא נהגו כן במדינות אלו וקשה לשנות המנהג בזה כי הקריאה בטעמים מפסדת הכוונה למי שלא הורגל בה מעודו לכווין בנגינה ובפירוש המלות כראוי אבל הרוצה להחמיר על עצמו ויודע שיוכל לכוין בשתייהן יחמיר ותבא עליו ברכה:

כד

מנהג יפה הוא למשמש בתפילין ובציצית כשמזכיר מצוותן בקריאת שמע דהיינו שימשמש בתפילין של יד כשאומר וקשרתם לאות כו' ובתפילין של ראש כשאומר והיו לטוטפת כו' וכשהוא אומר וראיתם אותו ימשמש בב' ציצית שלפניו ויסתכל בהן כמו שנתבאר בס' כ"ד:

כה

יש נוהגין לקרות קריאת שמע בקול רם מלבד ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ויש נוהגין לקרותה בלחש מלבד פסוק ראשון מפני חשש שמא יבטח אחר על השמיעה ולא יקרא בעצמו ובאמת אינו יוצא בשמיעה אלא כשט' שומעין מאחד המכווין להוציאם כמו שנתבאר בס' נ"ט:

סב – דין מי שלא דקדק בקריאת שמע או לא השמיע לאזנו וכו' ג' סעיפים:

א

אף על פי שצריך לדקדק באותיותיה קרא ולא דקדק בהן יצא:

ב

יכול לקרותה בכל לשון שנאמר שמע בכל לשון שאתה שומע ויזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק באותיותיו כמו בלשון הקודש והוא שמבין הלשון והוא הדין לתפלה וברכת המזון אבל קידוש וברכות המצות והלל יוצא אפילו אינו מבין הלשון:

ג

צריך להשמיע לאזניו מה שמוציא מפיו שנאמר שמע השמע לאזניך ואם לא השמיע לאזניו יצא ובלבד שיוציא בשפתיו אבל אם קראה בלבו לא יצא שהרהור אינו כדבור ומכל מקום אם הוא אנוס שאינו יכול להוציא בשפתיו כגון שאין המקום נקי בענין שאינו יכול להוציא בשפתיו דהיינו שאין המקום מטונף לגמרי יש לו להרהר ואף על פי שאינו יוצא ידי חובה אלא באמירה יש לו להרהר בלבו וה' יראה לבבו ויתן לו שכר המחשבה דאמרינן הכי במדרש אמרי האזינה ה' אמר דוד רבונו של עולם בשעה שאני יכול לדבר אמרי האזינה ובשעה שאני יכול לדבר בינה הגיגי והגיגי רצה לומר המחשבה שאם היה רוצה לומר דיבור אפילו לבשר ודם אין לומר בינה בדבר ששומע אלא מתוך שאינו אלא במחשבה אמר לשון בינה וכן נראה מהפסוק שאומר בהגיגי תבער אש דברתי בלשוני דמשמע שהדיבור דבר אחד והמחשבה דבר אחר:

סג – לישב בשעת קריאת שמע ושלא יישן ובו י' סעיפים:

א

כל אדם קורין קריאת שמע כדרכן בין עומדין בין יושבין בין שוכבין בין מהלכין בין רוכבין על גבי בהמה שנאמר ובלכתך בדרך א"כ למה נאמר בשכבך ובקומך בזמן שבני אדם שוכבין ובזמן שבני אדם עומדין ומכל מקום פרקדן דהיינו שהוא מוטל מפניו טוחות בקרקע או מושלך על גביו מפניו למעלה אפילו אם הוא בענין שאין איסור בשכיבה זו משום חשש שמא יבא לידי קישוי כגון שמוטה על צדו מעט אסור לקרות קריאת שמע עד שיתהפך על צדו לגמרי מפני שמקבל מלכות שמים דרך שררה וגאווה אלא א"כ היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו או שהוא חולה ויש אומרים שאפילו לשוכב על צדו לא התירו לקרות כך אלא כששוכב ערום תחת סדינו שלא הטריחו עליו לעמוד וללבוש בגדיו והעיקר כסברא הראשונה:

ב

מי שרוצה להחמיר לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד נקרא עבריין שעובר על דברי חכמים ואף שהחכמים התירו גם מעומד מכל מקום כיון שלפי דבריהם אין מעלה כלל במעומד מביושב שזה שנאמר ובקומך אין הכתוב מדבר כלל בעמידה אלא בזמן קימה והוא מחמיר לעמוד הרי נראה שאינו חושש לדבריהם ולפירושם בכתוב וחייב מיתה ואין דומה כלל לשאר חומרות שאנו מחמירין מאיזה טעם במה שהקילו חכמים שאף חכמים היו מודים שיש מעלה בחומרא מאותו טעם אלא שלא רצו להחמיר:

ג

במה דברים אמורים ביושב שעומד אבל אם היה מהלך ורוצה לעמוד ולקרות כל הג' פרשיות של קריאת שמע כדי שיוכל לכוין היטב רשאי ותבא עליו ברכה כיון שאינו מתכוין בעמידה אלא בשביל הכוונה משא"כ ביושב שיוכל לכוין כמו מעומד לכן מה שנוהגין לומר ביום הכפורים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד מעומד מותר לעמוד כשמגיע לקריאת שמע אע"פ שהיה יושב ויכול לכוין מכל מקום אינו עושה משום חובת קריאת שמע אלא משום חובת היום:

ד

ואם רצה לקרות כל הג' פרשיות כשהוא מהלך הרשות בידו מלבד פסוק ראשון שצריכין לעמוד מהילוכו (או לישב) ולקרותו כדי לכוין היטב והוא הדין אם היה רוכב על גבי בהמה צריך להעמידה שאינו יכול לכוין כל כך שהוא טרוד בהליכתה אבל אם יושב בעגלה א"צ להעמידה:

ה

אע"פ שלכתחלה צריך לכוין בכל הג' פרשיות עיקר הכוונה היא בפסוק ראשון שהוא קבלת מלכות שמים והוא הדין לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שהוא ג"כ קבלת מלכות שמים אבל מואהבת ואילך הוא לשון צוואה לפיכך אם קרא קריאת שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון או בברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד צריך לחזור ולקרותן ואפילו האומרים שמצות א"צ כוונה מודים בזה שאם לא כיון לבו לא יצא ידי חובתו מן התורה כמו שנתבאר בסי' ס'.

וכשקורא פסוק שמע ישראל פעם שנית יקרא בלחש אם הוא בצבור שלא יהיה נראה כמקבל ב' רשויות ואם לא נזכר שלא כיון לבו עד לאחר שסיים כל הפרשה צריך לחזור לראש שאי אפשר לקרותו במקום שנזכר משום שנמצא קוראה למפרע ולא יצא כמו שיתבאר בסימן ס"ד:

ו

אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש שיוכל לכיון מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש שאע"פ שהוא קורא מתנמנם יצא ואע"פ שלכתחלה צריך לכיון בכולה אין מטריחין ומצערים אותו בשביל כך כיון שהוא אנוס בשינה אבל עכ"פ מצערים אותו עד שיקרא כולו בפיו ולא אנוס שינה בלבד אלא הוא הדין אם אנוס אנוס אחר שלא יוכל לכיון מואהבת ואילך אין מטריחין עליו לכיון כיון שהוא אנוס:

ז

הקורא קריאת שמע לא ירמוז לחבירו בעיניו ולא יקרוץ בשפתיו ולא יראה באצבעותיו ואפילו לצורך מצוה ואם עשה כן עליו הכתוב נאמר ולא אותי קראת יעקב כו' מפני שנראה כקורא דרך עראי והתורה אמרה ודברת בם ודרשו חכמים עשה אותם קבע.

במה דברים אמורים בפרשה ראשונה מפני שיש בתחלתה קבלת מלכות שמים הצריכו לעשותה קבע אבל מכאן ואילך מותר (א) לצורך מצוה קצת כעין מעשה שהיה ששנה תלמיד בפני רבו במשנה זכריה בן קפוטל ורבו קרא פרשה שנייה של קריאת שמע והורה לו בידו לקרות קבוטל:

ח

היה עוסק במלאכה ורצה לקרות קריאת שמע יתבטל ממלאכתו עד שיקרא קריאת שמע פרשה ראשונה כדי שלא יהיה כקורא דרך עראי ואפילו יכול לכיון:

ט

האומנין וכן בעה"ב שהיו עושין מלאכה בראש האילן או בראש שורות הבנין קורין קריאת שמע במקומן וא"צ לירד אבל מכל מקום צריכים להתבטל ממלאכתם בפרשה ראשונה כמו שנתבאר:

י

הכתף אף על פי שמשאו על כתיפו קורא קריאת שמע מפני שיוכל לכיון אבל לא יתחיל בשעה שטוען ולא בשעה שפורק מפני שאין לבו מיושב:

סד – דין הטועה בקריאת שמע ובו ד' סעיפים:

יא

קראה למפרע לא יצא שנאמר והיו בהווייתן יהו במה דברים אמורים בסדר הפסוקים אבל אם הקדים פרשה לחברתה אע"פ שאינו רשאי יצא לפי שאינה סמוכה לה בתורה:

ב

קרא פרשה וטעה בה אם יודע היכן טעה כגון שקרא כל הפרשה ודלג פסוק אחד באמצע חוזר לראש אותו הפסוק וגומר הפרשה שאם יקרא הפסוק במקום שנזכר נמצא קוראה למפרע (ואפילו דילג תיבה אחת או אות אחת או ששינה נקודה אחת על דרך שיתבאר בסימן קמ"ב צריך לחזור לראש הפסוק שטעה בו) ואם אינו יודע היכן טעה צריך לחזור לראש הפסוק ממקום שמסתפק בו בטעות כגון אם ידוע לו שאמר פסוק שמע בכוונה חוזר לואהבת ואם אינו יודע שאמר שמע בכוונה חוזר לשמע:

ג

טעה בין פרשה לפרשה שהוא יודע שסיים פרשה ואינו יודע אם ראשונה ואם שניה חוזר לסיום פרשה ראשונה ויתחיל והיה אם שמוע:

ד

היה עומד בוכתבתם ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שניה חוזר לוכתבתם שבפרשה ראשונה במה דברים אמורים כשלא התחיל למען ירבו ימיכם אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם אין לו לחוש שמא התחיל כן אחר וכתבתם שבראשונה לפי שמן הסתם קרא כפי רגילתו שהורגל שלא לומר למען ירבו עד סיום פרשה שניה ומכל שכן אם מצא עצמו בתיבה אחרת באמצע פרשה חזקה שאמר כל מה שלמעלה ממנה:

סה – הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור קוראין קריאת שמע או שהפסיק בשעת הקריאה ובו ג' סעיפים:

א

קראה סירוגין דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה בין בדיבור וחזר וגמרה אפילו שהיה כדי לגמור את כולה יצא אפילו אם היה ההפסק מחמת אונס וכן במגילה ובתקיעת שופר אבל בתפלה אם היה כדי לגמור את כולה מראש עד סוף צריך לחזור לראש ויש אומרים שאין חילוק בין קריאת שמע לתפלה ובכל מקום אם היה מחמת אונס שאף אם היה רוצה שלא לשהות לא היה יכול צריך לחזור לראש אם היה כדי לגמור את כולה מראש עד סוף ולא ממקום ששוהה ומפסיק בו עד סוף ומשערין לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם ואפילו בברכת קריאת שמע אם היה באמצע הברכה כדי לגמור את כולה מראשה לסופה צריך לחזור לראש אבל אם הפסיק שלא מחמת אונס היה רוצה היה קורא ושהה ברצונו והפסיק בין בדבור בין בשתיקה אפילו זמן רב א"צ לחזור אלא למקום שפסק וכן יש לנהוג הלכה למעשה כי כן עיקר.

ואונס זה יש אומרים אפילו אונס לסטים או אונס אחר כל שלא היה יכול לקרות אפילו אם רצה ויש אומרים שאינו חשוב הפסק מחמת אונס לחזור לראש אלא א"כ לא היה יכול לקרות מחמת שהאיש אינו ראוי כגון שהתחיל לקרות קריאת שמע והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו והוצרך להפסיק עד שיכלו או מחמת שהמקום אינו ראוי לקריאה כגון שקוראה מהלך והגיע למבואות המטונפות והוצרך להפסיק

אבל אם האיש או המקום ראויין אלא שאונס אחר מעכבו ומצריכו להפסיק אפילו שהה זמן רב חוזר למקום שפסק.

ולענין הלכה יש מי שאומר שבתפלה אפילו באונס אחר חוזר לראש מאחר שיש אומרים שאפילו בלי אונס כלל חוזר לראש אבל בקריאת שמע א"צ לחזור לראש אלא אם כן האיש או המקום אינו ראוי:

ב

קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקורין קריאת שמע צריך לקרות עמהם פסוק ראשון שלא יראה כאלו אינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם חבריו והוא הדין שאר דבר שהציבור אומרים כגון תהלה לדוד צריך לקרוא עמהם שכן דרך ארץ והוא הדין אם הוא בבית הכנסת ואומר דברי תחנונים או פסוקים במקום שרשאי לפסוק אבל אם הוא עסוק במקום שאינו רשאי לפסוק כגון מברוך שאמר ואילך לא יפסיק אלא יאמר התיבות שהוא אומר בשעה שהציבור אומרים פסוק ראשון בניגון הצבור שיהא נראה כאלו קורא עמהם ויש אומרים דמפסיק אפילו באמצע ברכות קריאת שמע לקבל עול מלכות שמים עם הציבור ויש אומרים דבפסוקי דזמרה יש להפסיק אבל בברכות שלפני קריאת שמע אין להפסיק כלל בשביל פסוק ראשון של קריאת שמע אלא יאמר אותן התיבות בניגון כמו שהציבור אומרים קריאת שמע ולענין הלכה למעשה כסברא הג' דבפסוקי דזמרה יש להפסיק ובאמצע הברכות של קריאת שמע אין להפסיק אלא יאמר התיבות בניגון הציבור ומאן דמפסיק בברכות דקריאת שמע לקרוא פסוק ראשון עם הציבור ראוי לגעור בו:

ג

קרא קריאת שמע ונכנס לבית הכנסת ומצא ציבור שקורין קריאת שמע טוב שיקרא עמהם כל קריאת שמע ויקבל שכר כקורא בתורה אבל אינו חייב רק בפסוק ראשון כמו שנתבאר:

סו – באיזה מקום יכול להפסיק ובאיזה מקום לא יפסיק ובו יג סעיפים:

א

אע"פ שאסור לספר בברכות קריאת שמע אפילו בדברי תורה ואפילו בלשון הקודש התירו שאילת שלום מפני היראה ומפני הכבוד ומפני דרכי שלום.

כיצד בין פרק לפרק שואל בשלום אדם נכבד מפני כבודו ומשיב שלום לכל אדם מפני דרכי שלום ומותר לשאול בשלום הקורא אע"פ שידוע שיצטרך להשיב לו ומי שלא ראינו שיקפיד על חבריו כלל לא יפסיק אפילו בין הפרקים (בין להשיב בין לשאול מפני הכבוד) ובאמצע הפרק שואל בשלום אדם מי שהוא ירא ממנו כגון אביו שנאמר בו איש אמו ואביו תיראו או רבו שאמרו בו מורא רבך כמורא שמים ומשיב שלום לכל אדם נכבד.

וכל תלמיד חכם שהוא מופלג בדורו אע"פ שאינו רבו הוא ג"כ בכלל מורא ואם אינו מופלג בדורו רק שהוא גדול ממנו בחכמה אינו בכלל מורא אלא בכלל כבוד אבל אם הקורא גדול ממנו אין מפסיק לו אלא כמו לשאר כל אדם אע"פ שהוא תלמיד חכם:

ב

כל מקום שמותר להפסיק באמצע הפרק מותר אפילו באמצע הפסוק חוץ מפסוק שמע ישראל שלא יפסיק בו כלל אם לא מפני מי שירא ממנו שמא יהרגנו והוא הדין לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שגם הוא בכלל היחוד ומטעם זה אין להפסיק גם כן בין שמע ישראל לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

ויש אומרים שאפילו באמצע שאר הפסוקים לא יפסיק אלא בסיום ענין אבל לא באמצע הענין כגון פסוק ושמתם וגו' יכול להפסיק בין נפשכם לוקשרתם שהוא ענין אחר אבל עד נפשכם לא יפסיק בין תיבה לתיבה שהוא באמצע הענין ואם פסק חוזר לתחלת הפסוק (שהאין יתחיל מאמצע הענין שלא יהיה פירוש כלל לדבריו).

ולענין מעשה כשמפסיק לעניית קדיש ולקדושה ולברכו כמו שיתבאר יכול להפסיק אפילו באמצע הענין ולסמוך על בעלי סברא הראשונה שלא חלקו בכך והתירו בכל ענין וכדאי הם לסמוך עליהם לצורך מצוה רבה כזו אם אי אפשר למהר להגיע לסיום ענין ולענות עם הצבור אבל כשחוזר למקום שפסק יש לחוש לסברא האחרונה לחזור לתחלת הפסוק:

ג

אם שכח להניח ציצית ותפילין יש אומרים שיכול להפסיק בין הפרקים להניחן ולברך עליהן ויש אומרים שתפילין מפני שחובה לקרות ולהתפלל בהן כדי לקבל מלכות שמים שלימה מפסיק להניחן ויברך ג"כ אבל ציצית אינה חובת הגוף שאם אין עליו טלית פטור מציצית ויכול לקרות ואינו כמעיד עדות שקר כיון שאין עליו טלית החייבת בציצית לפיכך אסור להפסיק בברכתן אפילו בין הפרקים של קריאת שמע וברכותיה אלא לובשן בלא ברכה ולאחר התפלה ימשיך בהן ויברך וכן יש לנהוג הלכה למעשה:

ד

לעניית קדיש וקדושה וברכו ומודים מפסיק אפילו באמצע הפרק ואפילו באמצע הפסוק שאם מפסיק לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד של בשר ודם ק"ו לכבוד של הקדוש ברוך הוא ומטעם זה הוא הדין אם שמע קול רעמים יפסיק ויברך:

ה

כשמפסיק למודים ישחה ויאמר מודים אנחנו לך ולא יותר שבזה די שלא יהיה נראה ככופר במי שחביריו משתחוים ומודים לו.

וכשמפסיק לברכו לא יאמר רק ברוך ה' המבורך לעולם ועד ולא נוסח יתברך וישתבח כו' שאינו אלא מנהג ואפילו בפסוקי דזמרה אין מפסיקין לאמרו.

וכשמפסיקים לקדיש יאמר אמן יהא שמיה רבא עד יתברך ועד בכלל וישמע מהש"ץ עד ואמרו אמן ויענה אמן כי יש מחלוקת אם חייב לומר כל הנוסח מיתברך ואילך כמ"ש בס"י (נ"ה) [נ"ו] לכן אין להפסיק באמירתו במקום שאסור להפסיק ומכל מקום תיבת יתברך צריך לומר מטעם שנתבאר שם ומתקבל ואילך לא יענה אמן כי אינה אלא מנהג וכ"ש הנוהגין לומר ועתה יגדל נא וגו' קודם שמתחיל הש"ץ יתגדל שאין מפסיקין לאמרו בכל מקום שאסור להפסיק.

ובקדושה יאמר רק קדוש וברוך ולא ימלוך שימלוך אין אומרים המלאכים ואינו מעיקר הקדושה ויש מי שאומר שגם ימלוך הוא מעיקר הקדושה והעיקר כסברא הראשונה ולדברי הכל נוסח שמוסיפין בשבת אינו מנוסח הקדושה ואין אומרים אותו במקום שאסור להפסיק.

ועל ברכת התורה יענה ברוך ה' המבורך לעולם ועד וגם אמן אחר נותן התורה מפני שברכה זו היא ג"כ כמו דבר שבקדושה שהרי אינה נאמרת על קריאת ספר תורה אלא כשקורין בעשרה.

אבל אחר שאר ברכות אין עונין אמן בקריאת שמע וברכותיה אפילו בין הפרקים חוץ מן אמן שעונין אחר ברכת האל הקדוש ואמן שאחר שומע תפלה שיש להם דין דבר שבקדושה עונין אותן אפילו באמצע הפסוק:

ו

כהן שהיה קורא קריאת שמע וקראוהו לקרות בתורה יש אומרים שאינו מפסיק שלא אמרו להקדימו אלא משום כבוד כהונתו ואם היה פנוי ומקדימין אחר לפניו נמצא מקילין לכבוד כהונתו אבל זה שאינו יכול לקרות משום קריאת שמע אין בכאן זלזול לכבוד כהונתו במה שעולה ישראל במקומו ויש אומרים שאפילו ישראל שקורא קריאת שמע וקראוהו לעלות לספר תורה מפסיק אפילו באמצע הפרק ק"ו מכבוד הבריות ויראתם וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות המנהג מפני המחלוקת.

ומכל מקום לא יקרא עם החזן כלל ויסמוך על דברי האומרים שיכול לברך על שמיעה מהחזן כמו שיתבאר בס' קמ"א ומכל שכן שלא יפסיק ויאמר להחזן שיאמר מי שבירך.

ואחר כך חוזר למקום שפסק בקריאת שמע ואין צריך לחזור לראש אפילו שהה כדי לגמור את כולה כיון ששהה ברצונו שזה אינו נקרא אונס כלל ובלא אונס כלל מודים כמו שנתבאר בסימן ס"ה:

ז

ואלו הן בין הפרקים בין ברכה ראשונה לשניה בין שניה לשמע בין שמע למהיה אם שמע בין והיה אם שמע לויאמר אבל בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק בשום ענין שלא להפסיק בין ה' אלקיכם לאמת משום שנאמר וה' אלקים אמת אלא יאמר אני ה' אלקיכם אמת ואז יפסיק כדין הפסק באמצע הפרק ויש ליזהר לומר גם ויציב לפי שויציב הוא ג"כ לשון אמת על כן אין להפסיק בין [נו] לה' אלקיכם בדיבור אחר אלא במלת אמת בלבדה:

ח

אם פסק מפני היראה או הכבוד אחר שאמר אמת וכן אם סיים ה' אלהיכם אמת קודם הש"ץ וממתין על הש"ץ שיאמר עמו ברכת אמת ויציב אינו חוזר ואומר אמת אלא מתחיל מויציב או ממקום שפסק:

ט

צריך לסמוך גאולה לתפלה מטעם שיתבאר בסימן קי"א ולא יפסיק אחר שסיים גאל ישראל אפילו כמו באמצע הפרק.

ולכן יש אומרים שאין עונין אמן אחר גאל ישראל לא אחר ברכת עצמו אפילו במקום שנוהגין לענות אחר ברכות עצמו בסיום ב' או ג' ברכות ולא אחר הש"ץ ויש אומרים שעניית אמן אינה חשובה הפסק כיון שהיא צורך הברכה וסיומה וכן נוהגין במדינות אלו לענות אמן בין גאולה לתפלה אחר שמסיים הש"ץ ברכה זו אבל לא אחר ברכת עצמו כמו שנתבאר בסימן נ"ד.

ומי שרוצה לצאת לדברי הכל יוכל לכוין לסיים עם הש"ץ ואז אינו מחוייב לענות אמן אחר הש"ץ לפי מנהגינו שאין עונין אמן אחר ברכת עצמו אפילו אחר ישתבח וכיוצא בו ממקומות שמותר לענות אמן אחר הש"ץ כמו שנתבאר שם ובסי' נ"א.

ויש מדקדקים להמתין בצור ישראל כדי לענות אמן אחר הש"ץ (א) ויש אומרים שאסור להפסיק באמצע הברכה בעניית אמן אפילו אמן שאחר ברכה זו בעצמה אלא באמן שהוא כמו דבר שבקדושה בלבד כמו שנתבאר למעלה (ולפיכך אין לזוז בזה מהמנהג או יעשה בענין שיוצא לדברי הכל):

י

אין להפסיק לענות קדיש וקדושה בין גאולה לתפלה כמו שאין מפסיקין בתפלה עצמה שמסיום הגאולה הוא התחלת התפלה וכיצד הוא עושה ממתין בשירה חדשה כדי לענות ואפילו אם שוהה כדי לגמור את כולה אין בכך כלום כמו שנתבאר בסי' ס"ה:

יא

מי שאין לו תפילין והצבור מתפללים מוטב שיתעכב עד אחר תפלת הצבור לשאול לו תפילין מחבירו כדי שיקרא קריאת שמע ויתפלל בתפילין ויקבל עליו מלכות שמים שלימה ממה שיתפלל עם הצבור בלא תפילין ויעיד עדות שקר בעצמו.

אבל מי שמתירא שמא יעבור זמן קריאת שמע עד שימצא תפילין קורא קריאת שמע בלא תפילין ואם מתירא שמא יעבור גם זמן תפלה מתפלל גם כן וכשיבואו תפילין לידו אחר כך יניחן במנחה או יניחן באמצע היום ויאמר בהם איזה מזמור.

ואם באו לידו בין קריאת שמע לתפלה (ב) יש אומרים שאין מפסיקין לברך עליהן אלא בין הפרקים אבל לא באמצע הפרק לפיכך מויאמר ואילך יניחן בלא ברכה ואחר התפלה ימשמש בהם ויברך (ג) ויש אומרים אפילו באמצע הפרק יכול לברך עליהן אבל לא בין גאולה לתפלה שהרי דינו כמו באמצע התפלה ממש אפילו לענות קדיש או קדושה שהיא מצוה עוברת וכל שכן בברכת התפילין שיכול לברך אחר כך וכן יש לנהוג.

וכל זה בתפילין שהן חובה לתפלה כדי לקבל מלכות שמים שלימה אבל ציצית שאין חובת הגוף אלא כשיש עליו טלית החייבת בציצית לא יפסיק להתעטף בה בין גאולה לתפלה אפילו בלא ברכה שהעיסוף חשוב ג"כ הפסק בתפלה עצמה כמו שנתבאר בסי' (צ"ג) [צ"ז] והוא הדין בין גאולה לתפלה כיון שאין בו צורך כל כך לתפלה אבל קודם שסיים גאל ישראל יכול להתעטף בלא ברכה אפילו באמצע הפרק שהרי אפילו לעסוק במלאכתו מותר בעוד שהוא קורא קריאת שמע חוץ מבפרשה ראשונה כמו שנתבאר בסימן ס"ג:

יב

כל מי שלא אמר ברכת אמת ויציב שחרית (כמו שתקנוהו) ואמת ואמונה ערבית אע"פ שיצא ידי קריאת שמע שהברכות אינן מעכבות את קריאת שמע (אפי' לא אמרן כלל) לא יצא ידי חובת המצוה כתיקונה שנאמר להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות וברכת אמת ויציב כולה הוא על חסד שעשה עם אבותינו שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם וברכת אמת ואמונה מדבר בה גם על העתידות שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים ולשום נפשנו בחיים ולהדריכנו על במות אויבינו כל אלה הניסים התדירים תמיד.

ובסוף ברכה חוזר לגאולת מצרים כדי לסמוך לגאל ישראל שהוא לשון עבר ומה שנוהגים לסיים במערכת מלך צור ישראל וגואלו אין למחות מפני שלשון זה כולל ג"כ לשון עבר שלשון גואל כולל עבר והוה ועתיד (כמו מוציא לחם שכולל גם עבר כמו שיתבאר בסי' קס"ז).

וצריך להזכיר יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכות בכורות באמת ויציב וכן באמת ואמונה ואם לא הזכיר אחת מהן לא יצא ידי חובתו (ומחזירין אותו).

אבל שאר הנוסח אם שינה אותו ולא אמר אותו לשון אלא בנוסח אחר ואפילו אם דילג הרבה יצא וכן הוא בנוסח שאר כל הברכות הארוכות ולא אמרו שהמשנה ממטבע שטבעו חכמים לא יצא אלא כשמשנה בפתיחתן או בחתימתן אבל שאר הנוסח אינו מעכב אלא התיבות שפרטו חכמים שהן מעכבות כגון אלו שאמרנו (וכגון ברית ותורה ומלכות בברכת המזון וגשמים בתפלה וכל כיוצא בהן):

יג

אם אין פנאי לאדם להתפלל בעונת קריאת שמע ולסמוך גאולה לתפלה יקרא קריאת שמע בעונתה בלא ברכותיה ואח"כ יקראנה בברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה (ד) ויש אומרים שיכול ג"כ לומר ברכות שלפניה ולשייר ברכת אמת ויציב ואח"כ לסמוך גאולה לתפלה:

סז – דין ספק אם קרא קריאת שמע ובו ב' סעיפים:

א

ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא צריך לחזור ולקרות מפני שקריאת שמע הוא מן התורה וספק של תורה הוא להחמיר.

ואף להאומרים שפסוק ראשון או פרשה ראשונה בלבד היא מן התורה והשאר תקנת חכמים צריך לחזור ולקרות כל הג' פרשיות שכך היתה התקנה שכל זמן שיקרא קריאת שמע של תורה יקרא כל הג' פרשיות ומטעם זה צריך גם כן לחזור ולברך הברכות שלפניה ולאחריה אם נסתפק לו אם אמרם אף על פי שהברכות מדברי סופרים לפי שכך היתה התקנה שכל זמן שקורין קריאת שמע של תורה אפילו מפני הספק בלבד קורין אותה בברכותיה אבל אם יודע שקראה אלא שמסופק אם בירך לפניה ולאחריה לא יחזור ויברך שספק ברכות להקל.

ואם מסופק גם בפרשת ציצית אם קראה בקריאת שמע אם לא צריך לחזור ולקרותה עם ברכת אמת ויציב שלאחריה שהיא ג"כ בספק אם אמרה והוא ספק של תורה והוא הדין לאמת ואמונה של ערבית

שמצות עשה מן התורה לזכור יציאת מצרים בכל יום ביום ובלילה שנאמר למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך ימי חיך הימים כל ימי חיך להביא הלילות וכיון שהוא מחויב להזכיר יציאת מצרים מפני הספק צריך להזכירה בברכה ובנוסח שתקנו לה חכמים שהיא ברכת אמת ויציב (א) (ויש לו לחזור גם פרשת ציצית שהיא ואמת ויציב הן דבר אחד ומצוה אחת).

ואם אמר איזה פסוק של יציאת מצרים או איזה הלכה שנזכר בה יציאת מצרים יצא ידי חובתו מן התורה ונעשית ברכת אמת ויציב ספק דברי סופרים ולהקל (ב) ויש מי שאומר שמכל שכן אם אומר שירת הים שיצא מן התורה:

ב

ואם ידוע לו שקרא פסוק ראשון או אפילו פרשה ראשונה ומסופק בשניה צריך לחזור ולקרואה לדברי הכל אף להאומרים שהיא מדברי סופרים לפי שמתחלה כך תקנוה שתהיה כקריאת שמע של תורה לענין שיחזור לקרותה על הספק כמו קריאת שמע של תורה:

סח – שלא להפסיק בפיוטין ובו ב' סעיפים:

א

מה שנוהגין במקומות הרבה לומר פיוטים בברכות קריאת שמע יש אומרים שכל מי שאפשר לו לבטל המנהג שלא על ידי המחלוקת יבטל לפי שהפיוטים שאינן מענין הברכה חשובין הפסק גמור ואפילו אם הם מענין הברכה אין לומר שהוא כמאריך הברכה ומוסיף בה שהרי אמרו מקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך וכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות אינו אלא טועה ועוד שהיא סיבה להפסיק בדברים בטלים כשהשליח צבור אומר הפיוט.

ויש אומרים שאין איסור בדבר שזה שאמרו במקום שאמרו לקצר אינו רשאי להאריך לא אמרו אלא בברכות ארוכות שפותחות בברוך וחותמות בברוך אינו רשאי לקצר שלא לפתוח בברוך או שלא לחתום ואם שינה הרי זה משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ולא יצא ידי חובתו אבל שאר נוסח הברכה לא נתנו בו חכמים שיעור שיאמר כך וכך מלות לא פחות ולא יותר שאם כן היה להם לתקן נוסח כל ברכה במלות מנויות וזה לא מצינו בשום מקום ולא הזכירו אלא המלות שיש הקפדה בהן לבד כגון יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכות בכורות באמת ויציב וברית ותורה בברכת הארץ וכיוצא בהן אבל שאר הנוסח שלא הזכירו שיש הקפדה בו אינו מעכב כלל אם שינה אותו ואמרו בלשון אחר או אפילו לא אמרו כלל והוא הדין אם הוסיף והאריך בו אפילו התוספות מרובה על העיקר וכמו שהתירו להוסיף בברכת התפלה מעין כל ברכה וברכה וכמו שיתבאר בסימן קי"ט וכן נוהגין במדינות אלו והמקיל ואינו אומרם לא הפסיד.

ומכל מקום לא יעסוק בשום דבר ואפילו בדברי תורה אסור להפסיק לעסוק כל זמן שהצבור אומרים פיוטים כ"ש לדבר שום שיחה בטילה ומכל מקום מי שלומד על ידי הרהור שרואה בספר ומהרהר אין בזה איסור כלל שהרהור אינו כדבור ואינו חשוב הפסק אלא שיש לחוש להמון עם שאל יראו מן הלומד בספר ויפסיקו גם כן בדברים אחרים על כן אין לאדם לפרוש עצמו מהצבור במקום שנהגו לאמרם ויאמר אותם עמהם.

(א)

ובפסח (שהחזנים מאריכין הרבה בניגונים) מוטב לומר הפיוט קודם שיתחיל הברכה שהרוב הוא שלא מעין הברכה וחשוב הפסק באמצע הברכה (כששוהין בו כדי לגמור את כולה).

וכל זה בצבור אבל המתפלל ביחיד אין לו לומר שום פיוט בברכת קריאת שמע אפילו קודם שמתחיל הברכה שהרי אסור להפסיק בין ישתבח ליוצר.

ואפילו בצבור אם שכח לומר הפיוט עד שגמר הברכה אסור לאמרו שכשאומרו באמצע הברכה טעם ההיתר הוא משום שהוא מעין הברכה אבל בין ברכה לברכה אסור להפסיק:

ב

וכל זה בברכת קריאת שמע אבל בתפלת י"ח אין הפיוטים חשובים הפסק שהרי מותר להוסיף מעין כל ברכה וברכה ואפילו בג' ראשונות שאסור לבקש בהן צרכיו יש מתירין לומר פיוטים הואיל והן צרכי רבים כמו שיתבאר בס' קי"ב וכן רבי אלעזר הקליר שהיה מארץ ישראל מקרית ספר ובימיו היו מקדשים על פי הראיה שהרי לא תיקן שום קרוב"ץ ליום שני ותנא הוא והוא תיקן קרוב"ץ לג' ראשונות.

ויש נוהגין שלא לומר שום פיוט אפילו שלא בברכת קריאת שמע אלא מה שסדרו הראשונים כגון הקליר"י שתקנו על דרך האמת.

אמנם המנהגים שנהגו בשרשי התפלה אין לשנות ממנהג אבותיו כי י"ב שערים בשמים כנגד י"ב שבטים וכל שבט יש לו שער ומנהג בפני עצמו לבד מה שנזכר בגמ' (או בדברי הפוסקים שלמדו דבריהם מהגמ') הוא שוה לכל:

סט – דין פורס על שמע ובו ט' סעיפים:

א

אם יש בני אדם שהתפללו כל אחד בפני עצמו ביחיד ולא שמעו לא קדיש ולא קדושה עומד אחד מהם ואומר קדיש וברכו וברכה ראשונה של קריאת שמע שהוא יוצר אור פעם שניה (ושאר הצבור שומעין ועונין אמון) (מטעם שנתבאר בס' נ"ז) וענין זה נקרא פורס על שמע פורס מלשון חתיכה כמו פרוסה שאין אומרין אלא מקצת מברכותיה ולאחר שסיימו ברכת יוצר אור אומר ברכת אבות וגבורות וקדושה ואתה קדוש וזה נקרא עובר לפני התיבה ואין עושים דברים אלו בפחות מעשרה מפני שהם דברים שבקדושה.

והשומעים רשאים ללכת לדרכם אחר קדושה אבל העובר לפני התיבה צריך לגמור כל התפלה אע"פ שכבר התפלל לעצמו שאסור להפסיק בתפלת י"ח שאינו דומה לברכה]ת קריאת שמע שהוא מפסיק בהן ואינו אומר אלא ברכת יוצר אור בלבדה הואיל וכבר קרא לעצמו תחלה קריאת שמע וברכותיה לפי שברכות קריאת שמע אין להם סדר שסדרן אינו מעכב לפי שאינן נתלות זו בזו שיצטרך לסדר זו אחר זו לכן רשאי להפסיק ביניהם אם כבר יצא ידי חובתו אבל ברכות התפלה יש להם סדר שתקנו לסדרן זו אחר זו ואם שינה סדרן צריך לחזור לראש לסדרן על הסדר לפי שכולן נתלות זו בזו כסדר שקבעו חכמים לפיכך כיון שהתחיל במקצתן צריך לגמור את כולן כמו שהן סדורות זו אחר זו אע"פ שכבר יצא ידי חובתו:

ב

ויש אומרים שהפורס על שמע הוא כשעדיין לא קראו קריאת שמע וברכותיה שאז אומר אחד מהם קדיש וברכו ומברך ברכות שמע והם שומעין ועונין אחריו אמן ויוצאים ידי חובתן (ולפיכך ג"כ לא היה יכול קטן לפרוס על שמע שכל שאינו מחויב אינו מוציא ידי חובה) ופורס הוא לשון פרוסה והצעה והוא כנוי לכל מה שפורס ומסדר לפני קריאת שמע (ואחריה) דהיינו קדיש וברכו וברכות קריאת שמע כי הוא יברך הזבח תרגומו ארי הוא יפרוס זבחה.

ותקנו כן כדי להוציא את מי שאינו בקי כמו שתקנו בתפלה אבל עכשיו שכולם בקיאים וכל אחד מברך לעצמו די בקדיש וברכו בלבד וכל אחד מברך לעצמו אח"כ ברכות קריאת שמע.

ואם כבר קראו קריאת שמע וברכותיה א"צ לחזור ולברך אפילו ברכה ראשונה לא הפורס ולא השומעים (ולפיכך ג"כ קטן יכול לפרוס (ממה) [כמו] שנתבאר בס' נ"ג) וכן נוהגין במדינות אלו:

ג

יש אומרים שפורסין על שמע בערבית כמו בשחרית ובמדינות אלו נהגו להקל בערבית לפי שאין אומרים קדיש בערבית קודם ברכו ומשום ברכו בלבד אין מקפידין כל כך (ומכל מקום אם אחד רוצה להחמיר על עצמו ולפרוס בערבית אין מוחין בידו ותבא עליו ברכה):

ד

מי שלא שמע קדיש וברכו וקדושה ורוצה לפרוס על שמע או לירד לפני התיבה אף על פי שיש בבית הכנסת עשרה צריך לחזור אחר ששה שלא שמעו עדיין דהיינו חמשה והוא כדי שיהיו רוב המנין מאותם שלא שמעו ויש אומרים שאפילו ט' ששמעו מצטרפים לאחד שלא שמע שיוכל לפרוס ולירד לפני התיבה שכיון שהם שומעים לדבר שבקדושה שמוציא בפיו ועונין אחריו הרי הוא מקדש ה' בעשרה ולענין מעשה יש לחזור לכתחלה אחר ששה שלא שמעו ואם אינם נמצאים יש לסמוך על סברא האחרונה.

ולדברי הכל א"צ שמי שלא שמע יפרוס בעצמו אלא אפילו מי ששמע כבר יכול לפרוס ולעבור לפני התיבה בשבילו כמו שהוא בכל המצות התלויות בדבור או בשמיעה שכל מי שמחוייב בדבר אע"פ שיצא כבר ידי חובתו יכול להוציא אחרים ידי חובתן שיאמר הוא והם ישמעו ממנו ששומע כעונה.

ומכל מקום אם אותו שלא שמע הוא בקי לפרוס ולעבור לפני התיבה מוטב שיפרוס ויעבור הוא משיפרוס ויעבור אחר שכבר שמע ויצא ידי חובתו כמ"ש בס' רע"ג לענין קידוש ועכשיו נהגו שלעולם האבלים פורסים שמע ואפילו שמעו ויש אחר שלא שמע וידע לפרוס בעצמו ואין מנהג זה נכון.

ויש מקומות שנוהגין שהש"ץ אומר ברכו בכל יום אחר קדיש האחרון כדי להוציא מי שמתאחר לבא לבית הכנסת ולא שמע עדיין ברכו ואף אם אירע שלא בא אדם לבית הכנסת אחר ברכו אין מדקדקים בכך לבד משבתות ויום טוב כמו שיתבאר בס' קל"ג ואין לבטל מנהגם בבית הכנסת מפני המחלוקת אבל בבית המדרש שאין לחוש למחלוקת יש לנהוג שלא יאמר הש"ץ ברכו אלא א"כ בא אחד אחר ברכו.

אבל כל מי שהיה בשעת אמירת ברכו ושמע וענה עם הצבור אף שלא בירך יוצר אור עם הצבור מפני שהאריך בסדר התמיד ובפסוקי דזמרה ויצטרך לומר יוצר אור ביחיד אע"פ שאינו רשאי שהיה לו לדלג פסוקי דזמרה כדי להתפלל עם הצבור אין לש"ץ לומר ברכו בשבילו (אם הוא עדיין לא הגיע ליוצר אור) הואיל והוא כבר שמע וענה אחר ברכו עם הצבור והוא הדין אם שמע ברכו מאחד מהעולים לקרות בספר תורה ביום הכניסה וענה אחריו דיו ואין הש"ץ חוזר בשבילו (אם לא הגיע עדיין ליוצר אור) אבל כשמגיע ליוצר אור יכול לומר קדיש וברכו אם מזמין לו ט' שישמעו ויענו אחריו ואע"פ שכבר שמע וענה עם הצבור (וגם הם שמעו וענו) מכל מקום כיון שעכשיו הוא בא לסמוך ליוצר אור יכול לחזור ולאמרו (והוא הדין שאם הגיע ליוצר אור כשהש"ץ הגיע לקדיש אחרון חוזר הש"ץ ברכו בשבילו) וכן צריך ליזהר במדינות אלו שהאבלים פורסים שמע שלא יפרסו בשביל מי ששמע ברכו אפילו מהא' העולין לספר תורה (אלא א"כ בא לסמוך ברכו ליוצר אור).

נוהגין לפרוס שמע אחר תפלת י"ח בלחש מטעם שנתבאר בסי' נ"ד וכל אותם שלא שמעו ברכו מתקבצים אז לפתח בית הכנסת אצל האבלים שהם פורסים שמע ונמשך מזה קלקול שעדיין מקצת הקהל מתפללים ואלו עוברין לפניהם ואסור לעבור כנגד המתפללין על כן צריך ליזהר בזה:

ה

אעפ"י שאפילו יחיד שהתפלל כבר בפני עצמו אלא שלא שמע קדושה יכול לירד לפני התיבה ולחזור ולהתפלל כל התפלה בשביל הקדושה מכל מקום אם לא התפלל עדיין אין לו להתפלל בלחש תחלה אלא א"כ יש ששה שהם רוב מנין שלא התפללו עדיין שאז הם כמו צבור גמור ומתפללים בלחש תחלה ואח"כ חוזר אחד מהם התפלה בקול רם אם יש ט' שישמעו ויענו אמן אבל בפחות מששה שלא התפללו לא יתפלל הש"ץ בלחש תחלה אפילו הש"ץ הוא מאותן שלא התפללו עדיין אלא יתחיל מיד בקול רם שהרי עיקר הכוונה הוא בשביל הקדושה (ומטעם זה לא יאמר בקול רם אלא עד האל הקדוש ולא יותר שלא התירו להשמיע קולו בתפלתו אלא בחזרת הש"ץ בלבד וזה אינו ש"ץ כיון שאינו רשאי לחזור התפלה ואינו מתפלל אלא פעם אחת בשביל חובת עצמו בלבד):

ו

מי שנתאחר לבא לבית הכנסת ולא שמע לא ברכו ולא קדושה וחושש שמא לא יהיו עשרה בבית הכנסת כשיגיע לתפלה יש מתירין שיפרוס ויעבור לפני התיבה להתפלל שמונה עשרה מיד ואח"כ יקרא קריאת שמע וברכותיה ולא יחזור להתפלל ואף על פי שאינו סומך גאולה לתפלה אין בכך כלום הואיל וכוונתו לומר קדושה בעשרה ואין להקל בזה לכתחלה אלא יתפלל כסדר ויסמוך גאולה לתפלה ואם יהיה עשרה בבית הכנסת יאמר קדושה (א) שאין להפסיק בין גאולה לתפלה משום קדושה (כמו שנתבאר בסי' ס"ו):

ז

אסור לש"ץ או לאחר להפסיק בין גאולה לתפלה של שחרית או בקריאת שמע וברכותיה כדי לפרוס על שמע לאותם שבאו לבית הכנסת לאחר שענו הקהל קדיש וברכו והתחיל כבר הש"ץ בברכת יוצר אור אבל אם עדיין לא התחיל חוזר ואומר ברכו פעם שנית בשביל אותם שבאו לאחר שענו הקהל ברכו אבל

בין גאולה לתפלה של ערבית מותר להפסיק להוציא אחרים ידי חובתן בברכו שהרי בלא זה מפסיקין בין גאולה לתפלה בפסוקים וקדיש הואיל ותפלת ערבית רשות כמו שיתבאר בס' רל"ו:

ח

יש מי שאומר שאם התפללו צבור בבית הכנסת ובאו צבור אחר לחזור ולהתפלל כסדר תפלת צבור שיעבור אחד מהם לפני התיבה להוציא אחרים ידי חובתן בדברים שבקדושה אין לש"ץ השני לעמוד במקום שעמד הראשון אם הראשונים עדיין בבית הכנסת אלא שהשלימו סדרם כי זה גנאי לראשונים כאילו לא יצאו ידי חובתן בראשונה ועומד זה להוציאם ידי חובתן אבל אם יצאו הראשונים מבית הכנסת אין לחוש לזה.

ואם אין ש"ץ לאחרונים יכול אפילו ש"ץ הראשונים לירד לפני התיבה שנית להוציאם ידי חובתן (בדברים שבקדושה ויכול לחזור ולהתפלל להם כל תפלת י"ח בשביל הקדושה שבה כמו שנתבאר אבל לא תפלת לחש ולא ישתבח וברכות קריאת שמע שכולם בקיאים וכל אחד מברך לעצמו).

ואם הראשונים הוציאו ספר תורה וקראו בו נוהגים בקצת מקומות שאין האחרונים מוציאים ספר תורה שנית לקרות באותו בית הכנסת ויש שנתנו טעם למנהגם שהוא משום פגמו של ספר תורה שמא יאמרו שמצאו פסול בספר תורה ראשונה ומפני כך הוציאו ספר תורה שניה ואף אם הוא ספר תורה הא' עצמו מכל מקום הראשונים אין מכירין אותה ושמה יאמרו שהיא ספר תורה אחרת שהוציאו משום פסול שמצאו בראשונה (אבל מן הדין אין שום איסור בדבר שאין לחוש לפגמו של ראשונה אלא כשעולה לקרות בשניה מי שעלה כבר בראשונה וגם בזה אין לחוש אלא כשעולה וקורא בשניהם זה אחר זה מיד בלי הפסק איש בינתיים כמו שיתבאר בס' קמ"ד וכ"ש כאן שמפסיקין בינתיים הרבה וגם הוא צבור אחר שבודאי אין לחוש לכלום):

ט

סומא אע"פ שלא ראה מאורות מימיו יכול לפרוס על שמע אפילו בזמן שהפורס היה מברך גם יוצר המאורות להוציא אחרים ידי חובתן מפני שגם הוא חייב בברכת יוצר המאורות כמו אחרים הפקחים לפי שהוא נהנה במאורות שרואין הפקחין שיוכלו לראותו ולהורות אותו הדרך אשר ילך בה:

ע – מי הם הפטורים מקריאת שמע ובו ה' סעיפים:

א

נשים ועבדים פטורים מקריאת שמע מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא שאין מצותה אלא בזמן שכיבה ובזמן קימה ומכל מקום נכון הוא ללמדם שיקבלו עליהם עול מלכות שמים ויקראו לפחות פסוק ראשון וכן פטורין מברכות קריאת שמע שיש להם ג"כ זמן קבוע של ערב עד נץ החמה ושל שחר עד ד' שעות כמו שנתבאר בס' נ"ח ומכל מקום חייבין בזכירת יציאת מצרים שהוא מצות עשה שלא הזמן גרמא שמצותה ביום ובלילה לפיכך יש להם לברך הברכה שנתקנה על יציאת מצרים שהוא אמת ויציב וכיון שהם חייבים בתפלת י"ח כמו שיתבאר בס' (ק"י) [ק"ו] יש להם ג"כ לסמוך גאולה לתפלה (א) (ואם רצו לברך גם שאר ברכות של קריאת שמע וגם פסוקי דזמרה וברכותיה הרשות בידם):

ב

קטנים פטורים מקריאת שמע אע"פ שיש בה קבלת מלכות שמים כמו שפטורים משאר כל המצות והוא שלא הגיע לחינוך ויש אומרים שאפילו הגיע לחינוך לא הטילו על אביו לחנכו בקריאת שמע וברכותיה לפי שאין מצוי אצלו בזמן קריאת שמע בערב וישן הוא בבקר וראוי לנהוג כסברא הראשונה ולדברי הכל חייב לחנכו בתפלה אם הגיע לחינוך כמו שיתבאר בסי' ק"ו:

ג

הכונס את הבתולה פטור מקריאת שמע וברכותיה ומן התפלה (עיין סימן ק"ו) כל ג' ימים אחר כניסתו לחופה אם לא עשה מעשה מפני שהוא טרוד במחשבתו טרדת מצוה שמחשב על עסק הבתולים וג' ימים אלו הם לבד מיום החופה כגון אם היתה החופה ביום ד' פטור מקריאת שמע מליל ד' עד ליל מוצאי שבת ולא עד בכלל מפני שלאחר ג' ימים כבר נתקררה דעתו ואין טרוד עוד במחשבתו.

במה דברים אמורים בזמן הראשונים שהיו מכוונים היטיב בקריאת שמע אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינם מכוונים כראוי גם הכונס את הבתולה קורא קריאת שמע וברכותיה ומתפלל כשאר בני החופה שאינם פטורים אלא בשעת המשתה כמו שנתבאר בסי' ל"ח.

ודין שכור לקריאת שמע יתבאר בסי' צ"ט:

ד

היה עוסק בצרכי רבים והגיע זמן קריאת שמע לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ואח"כ יקרא אם נשאר עת לקרות.

במה דברים אמורים בדורות הראשונים שהיו עוסקים עמהם לשם שמים אבל עכשיו אין לפטור מקריאת שמע אלא א"כ אין מי שישתדל אלא הוא שאז אפילו עוסק בהצלת ממון לבד עוסק במצוה הוא ולא יפסיק.

ומכל מקום טוב שיקרא פסוק ראשון וברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אם אפשר לקרות במקום שהוא עוסק שלא יצטרך להפסיק עסקיהם.

ועכ"פ חייב להזכיר יציאת מצרים אפילו לאחר שעבר זמן קריאת שמע שזו היא מצוה בפני עצמה ומצותה כל היום ולכן לאחר שגמר עסקיהם יאמר איזה פרשה שיש בה יציאת מצרים אם כבר עברה שעה ד' שאינו אומר עוד ברכת אמת ויציב כמו שנתבאר בסי' נ"ח:

ה

היה עוסק באכילה (אפילו בסעודה קטנה) או שהיו עוסקים בדין (אפילו בגמר דין) או שהיה במרחץ (ואפילו להזיע בעלמא) או שהיה עוסק בתספורת או שהיה מהפך בעורות וכל כיוצא בעסקים אלו שיש לחוש שמא ימשך בהם כמו שיתבאר בסי' רל"ב צריך להפסיק ולקרות אע"פ שיש שהות לקרות לאחר שיגמור עסקים אלו גזירה שמא ימשוך בהם ויעבור זמן קריאת שמע.

ואינה דומה לתפלה שאם התחיל א"צ להפסיק כמו שיתבאר שם לפי שקריאת שמע הוא מן התורה החמירו בה יותר לפיכך קוראה בלא ברכותיה שברכותיה הם ג"כ מדברי סופרים.

במה דברים אמורים כשהתחיל באיסור דהיינו שהתחיל לאכול תוך חצי שעה לעלות השחר או שנכנס למרחץ או להסתפר (או לבורסקי) להפך בעורות או מלאכה אחרת כיוצא בהן לאחר שעלה עמוד השחר שקודם עלות השחר מותר ליכנס למרחץ או להסתפר אפילו בסמוך לעלות השחר ממש כמו שיתבאר בסי' פ"ט (אבל לאחר שעלה עמוד השחר אסור להתעסק בצרכיו עד שיתפלל כמו שיתבאר שם ואפשר דהוא הדין לקריאת שמע שהיא קבלת מלכות שמים ולא דמי לאכילה דה"ט שיתפלל על דמון) אבל אם התחיל בהיתר א"צ להפסיק אפילו לקרות קריאת שמע אם יש שהות לקרות לאחר שיגמור ואם היה מתיירא שמא ימשוך ויעבור זמן קריאת שמע ופסק וקרא קריאת שמע ה"ז משובח ואינו דומה לתפלה שהוא צורך הדיוט כמו שיתבאר בסי' רל"ב.

ויש אומרים שהעוסק באכילה צריך להפסיק לתפלת השחר אפילו התחיל בהיתר הואיל ואיסור אכילה קודם התפלה הסמיכוהו על לא תעשה שבתורה שנאמר לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם כמו שיתבאר בסי' פ"ט (ב) (וכיון שצריך להתפלל צריך ג"כ לקרות קריאת שמע וברכותיה כדי לסמוך גאולה לתפלה) וכן עיקר כמו שיתבאר שם:

עא – אבל והעוסקים במת פטורים מקריאת שמע ובו ו' סעיפים:

א

מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו אפילו אינו מוטל עליו לקבורו כגון שמתה אחותו נשואה שבעלה חייב בקבורתה או אפילו יש לו מי שישתדל בשבילו לעסוק בצרכי הקבורה או אפילו כבר עסק כל צרכו פטור מקריאת שמע ותפלה ומכל הברכות ואפילו מעניית אמן ומכל המצות האמורות בתורה ואפילו אם רצה להחמיר על עצמו ולקרות או אפילו לענות אמן שאינו מתבטל בשבילו מצרכי המת אסור מדברי סופרים מפני כבודו של מת שיהיה לבו פנוי לחשב בצרכי המת ויחשוב בהם תמיד ואפילו הוא בעיר אחרת ונודע לו קודם הקבורה אסור שלא חילקו חכמים ויש מתירים אם יש לו מי שיתעסק בשבילו ואצ"ל אם הוא בעיר אחרת שאינו יכול להתעסק ונוהגין כסברא הראשונה (ולדברי הכל בן שהוא אונן על אביו יכול לילך לבית הכנסת ולומר קדיש על אביו כי זהו כבודו של אביו).

וכל זה קודם הקבורה אבל מיד שמתחילין להשליך עפר על המת חייב בקריאת שמע אם לא עבר זמנה ותפלת י"ח בלבדה יכול להתפלל אפילו אחר זמנה שהוא שלישי היום אם לא עבר עדיין חצות היום אבל אח"כ לא יתפלל מנחה שתים לתשלומין של שחרית כיון שהיה פטור בשחרית ומטעם זה לא יאמר כל ברכות השחר אפילו נקבר קודם שעבר זמן קריאת שמע ותפלה כיון שבשעה שחל חיוב הברכות דהיינו כשקם ממטתו היה פטור מהן א"צ להשלימן אח"כ ואם מברך ברכה לבטלה היא:

ב

וכל זה בחול אבל בשבת כיון שאי אפשר לעסוק בצרכי המת בקבורתו ואין אנינות נוהגת כלל חייב בקריאת שמע ותפלה ובכל המצות האמורות בתורה כל היום.

ולעת ערב אם הוא מחשיך על התחום להתעסק בצרכי הקבורה פטור אבל אם אינו מחשיך על התחום חייב גם לעת ערב בכל המצות.

ויש לו ג"כ לקרות קריאת שמע של ערבית מבעוד יום אע"פ שאין הקהל קורין במוצאי שבת עד הלילה מכל מקום זה שיהיה פטור בלילה לא יבטל ממנו עול מלכות שמים כל שיכול לקרות קודם הלילה שהרי רוב הקהל קורין כל ימות השבוע מבעוד יום א"כ יכול זה לסמוך על זה באותו שבת ואצ"ל שיש לו להתפלל תפלת ערבית של מוצאי שבת מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה שהוא לילה גמור לענין תפלה לר' יהודה ואף מי שנהג לעולם כחכמים יכול לסמוך על דברי רבי יהודה אפילו במוצאי שבת במקום איזה אונס שאי אפשר לו להתפלל בלילה כמו שיתבאר בס' רצ"ג:

ג

יום טוב שני דינו כחול שהרי יכול לקברו היום כמו בחול ויום טוב ראשון אם רוצה לקברו בו ביום על ידי נכרים דינו כחול שהרי צריך להמציא להם ארון ותכריכין ואם אינו רוצה לקברו בו ביום דינו כמו בשבת. ודין ליל יום טוב במקום שאין קוברין מת בלילה וכן ביום במקום שאי אפשר לקברו מחמת איזה אונס יתבאר בס' תקמ"ח:

ד

המשמר את המת אע"פ שאינו מתו פטור מקריאת שמע ומתפלה ומכל מצות האמורות בתורה מפני שהוא עוסק במצוה וכל העוסק במצוה לא הטריחתו תורה לטרוח במצות אחרות אע"פ שיכול כמו שנתבאר בס' ל"ח היו שנים משמרים זה משמר וזה קורא ואח"כ משמר זה וקורא זה:

ה

וכן החופר קבר למת פטור מכולן אפילו בשעת נוחו כמו ש(י) [נ]תבאר שם היו חופרים שנים או יותר כל הצריכים לצרכי החפירה בבת אחת פטורין ואם יש נוספין נשמטין וקורין וחוזרין אלו הנוספים ומתעסקים והאחרים נשמטין כמספר הנוספין וקורין וחוזרין להתעסק ונשמטים אחרים עד שנמצא שקראו כולם ולא נתבטל שום דבר מעסק הקבר כלל (אפילו רגע):

ו

אסור לקרות קריאת שמע תוך ד' אמות של מת או תוך ד' אמות של קבר משום לועג לרש חרף עושהו ואם קרא לא יצא וצריך לחזור ולקרות שקנסוהו חכמים על שעבר על דבריהם ואפילו היה שוגג. ובית הקברות המוקף מחיצה מותר לקרות חוץ למחיצה אפילו סמוך לה ובתוך ד' אמות לקברות אבל בתוך המחיצה יש למנוע אפילו חוץ לד' אמות שמא יתקרב לד' אמות של איזה קבר בלי דעת ואם קרא יצא כיון שאינו איסור ברור אלא משום חשש לבד:

עב – דין נושאי המטה והמנחמים והמלוין ובו ה' סעיפים:

א

נושאי המטה וחילופיהם וחילופי חילופיהם בין אותם שלפני המטה בין אותם שלאחריה מאחר שיש למטה צורך בהם לשאת אותה כגון בעיר שיש בה חבורה המזומנת לכך וכל בני החבורה מחליפין לשאת לפי שכולם חפצים לזכות בו כולם פטורים מקריאת שמע (לפי שהם טרודים טרדת מצוה) אבל שאר המלוין את המת שאין למטה צורך בהן חייבים בקריאת שמע (ואע"פ שהלוית המת הוא בכלל גמילות חסד וגמילות חסד הוא מן התורה מכל מקום הם אינם טרודים כלל ויכולין לקרות פסוק ראשון בכוונה ובעמידה והשאר כשהם מהלכין) אבל פטורים מהתפלה כמו שיתבאר בס' ק"ו:

ב

אין מוציאים את המת סמוך להתחלת זמן קריאת שמע בענין שאין שהות להוציאו ולקברו קודם שיגיע זמן קריאת שמע שמא יתעכבו בקבורתו עד שיעבור זמנה ואם התחילו להוציאו (אפילו לאחר שהגיע זמן קריאת שמע) אין מפסיקין כדי לקרות אלא אותם שאין למטה צורך בהם בלבד.

במה דברים אמורים בקריאת שמע של שחרית אבל סמוך לזמן קריאת שמע של ערבית מותר להוציאו אף ע"פ שאין שהות לקברו קודם זמן קריאת שמע לפי שאם לא יקברנו היום יעבור על לא תלין (ואף אם יוכל בלילה לקברו יעבור על מצות עשה כי קבור תקברנו ביום ההוא אם לא יקברנו קודם שקיעת החמה) ומכל מקום אם הוא מפלג המנחה ולמעלה שיש אומרים שהוא זמן קריאת שמע כמו שיתבאר בס' רמ"ה טוב לחוש לדבריהם ולקרות קריאת שמע תחלה ולקברו אח"כ (כיון שרוב העולם נוהגים כסברא זו אע"פ שהעיקר כדברי החולקים כמו שיתבאר שם):

ג

העם העוסקים בהספד בזמן שהמת מוטל לפנייהם נשמטין אחד אחד וקורין ומתפללין שאי אפשר שיקראו כולם כאן אצל המת משום לועג לרש אין המת מוטל לפנייהם אלא בבית אחר הם קוראים ומתפללין והאונן יושב ודומם ואין עונה אחריהם כלום מטעם שנתבאר בס' ע"א:

ד

קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין וכל העם הולכים אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים שם האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין אם יכולים העם להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד ואפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה יתחילו ויקראו כל מה שיוכלו ואם לאו לא יתחילו אם יש שהות לקרוא אחר כך אבל אם יעבור זמן קריאת שמע יקראו קריאת שמע תחלה כיון שעדיין לא התחילו במצות תנחומין:

ה

העומדים בשורה לנחמו הפנימים הרואים פני האבל פטורים והחיצונים שאינן רואים פני האבל חייבים:

עג – הישן עם אשתו ובניו איך יתנהג ובו ג' סעיפים:

א

שנים שהם ישינים ערומים ומתכסים בטלית אחד ובשר שניהם נוגעים זה בזה לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהם ממתניהם ולמטה מפני שנגיעת בשרם ממתניהם ולמטה מביאה אותנו לידי הרהור בשעת קריאתו (א) ואסור משום ולא יראה בך ערות דבר

ואף על פי שאין הכתוב מדבר אלא בערותו ממש כשהיא מגולה ונראית כמו שיתבאר שם מכל מקום מדברי סופרים

בשעה שה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך דהיינו כשעוסק בקריאת שמע או בתפלה או בתלמוד תורה כמו שיתבאר בסי' ע"ד

כל דבר שמביא לידי הרהור נקרא ערוה כמו שאמרו טפח באשה ערוה כמו שיתבאר בסי' ע"ה.

ואף על פי (ב) שאפילו לערוה ממש מועיל כיסוי כאן אין כיסוי מועיל כיון שמכל מקום הוא בא לידי הרהור על ידי שמרגיש נגיעת בשר חברו בבשרו ממתנים ולמטה ומטעם זה אסרו שמיעת קול זמר אשה שהיא ערוה אף על פי שהקול אינו נראה אלא נשמע לו מביאו לידי הרהור כמו שיתבאר בסימן ע"ה.

(במה דברים אמורים (ג) כשקורא קריאת שמע או מתפלל או מדבר בדברי תורה בפיו אבל להרהר בדברי תורה מותר אפילו כשערוותו ממש מגולה מטעם שיתבאר בסימן ע"ה כ"ש ששומע קול אשה או ששוכב עם אשתו בקירוב בשר אפילו שלא בחזרת פנים אע"פ שאסור לקרות בפיו כמו שיתבאר ומטעם זה מותר להרהר בדברים שבקדושה בשעת תשמיש שהרהור אינו כדיבור לענין זה אע"פ שהוא כדיבור לענין להרהר במבואות המטונפות):

ב

היתה אשתו ישנה עמו א"צ להפסקת טלית בינו לבינה מפני שאשתו כגופו שהואיל שרגיל בה לא יבא לידי הרהור אבל מכל מקום אינו קורא אלא בחזרת פנים ממנה דהיינו שיחזירו שניהם אחוריהם זה לזה כדי שלא יהיה בשרה נוגע בערותו או בשרו בערותה ויבא לידי הרהור ויש מי שאוסר אף באשתו שלא בהפסקת טלית ונכון לחוש לדבריו:

ג

היה ישן עם בניו בעודם קטנים מותר לקרות בחזרת פנים בלא הפסקת טלית שאין לחוש שמא יבא לידי הרהור מחמת נגיעת בשר הקטנים בבשרו כל שאין בשרו נוגע בערותו ולא בשרם בערותו ואם הם גדולים צריך להפסקת טלית.

עד כמה הם חשובים קטנים התינוק עד שיהיה לו י"ב שנה והתינוקת עד שתהיה לה י"א שנה ואפילו הביאו ב' שערות בתוך זמן הזה אינן כלום ובשנת י"ג לתינוק ושנת י"ב לתינוקת אם הביאו ב' שערות אסור בלא הפסקת טלית ואם לאו מותר ומשנת י"ג ואילך לתינוק וי"ב לתינוקת אפילו לא הביאו ב' שערות אסור בלא הפסקת טלית:

עד – שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה ובו ז' סעיפים:

א

כתוב בתורה ושבת וכסית וכו' כי ה' אלהיך מתהלך בקרב מחניך וגו' והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר וגו' מכאן למדו חכמים שבכל מקום שה' אלהינו מתהלך עמנו דהיינו כשאנו עוסקים בקריאת שמע ובתפלה או בדברי תורה צריך להיות המחנה קדוש שלא תהא צואה מגולה שם ושלא יראה ה' בנו ערות דבר דהיינו שלא יהיה דבר ערוה כנגד פניו של אדם הקורא או מתפלל כמלא עיניו מפני שעיקר מחנהו של אדם הוא כנגד פניו וצריך שיהיה מחנה זה קדוש שלא יראה בו ה' ערות דבר ואיסור זה הוא מן התורה.

והחכמים הוסיפו שהמקומות אשר ה' שוכן בהם בקרבנו שהם ראשו ולבו של אדם הקורא או מתפלל צריך ג"כ שלא יהיו רואים את הערוה דהיינו שלא יהיה עם הערוה תחת מכסה אחד בלי הפסק וחציצה ביניהם (אע"פ שמן התורה אין בזה משום ולא יראה בך כו' כיון שערוותו מכוסה נגד בני אדם) לפיכך אם היה ישן ערום ומתכסה בטליתו אע"פ שהוציא ראשו חוץ לטליתו שלא יהיה עם ערוותו תחת מכסה אחד הרי זה לא יקרא עד שיחויץ בטליתו על לבו להפסיק בין לבו לערוה שלבו רואה את הערוה אסור והוא הדין אם לבו רואה את ערות חברו דהיינו שאין הפסק בין לבו לערות חברו כגון ששניהם שוכבים ערומים ומתכסים בטלית אחד והם רחוקים זה מזה שאין בשרם נוגע אלא שפניהם זה כנגד זה:

ב

אפילו אם לבו מכוסה בבגד להפסיק בינו לערוה צריך שתהא ערוותו גם כן מכוסה ואם הוא מגולה אסור לקרות מן התורה אפילו אם החזיר פניו ממנה שלא יראנה או שעצם עיניו שהרי לא נאמר לא תראה ערות דבר אלא לא יראה בך כלומר שתהא מכוסה בענין שלא תהא נראה לאחר העומד אצלו לפיכך העומד בבית ערום והוציא ראשו חוץ לחלון שלא יראה ערוותו אף על פי שכיסה לבו בבגד הרי זה לא יקרא כיון שערוותו מגולה ונראית בבית.

אבל הישן ערום בכילה שאינו גבוה י' טפחים והוציא ראשו חוצה לה וגם כיסה בבגד על לבו אע"פ שערוותו מגולה בכילה ה"ז כמכוסה בטלית שכיון שאין הכילה גבוה י' טפחים שם כסוי עליה ואינה דומה לבית שהוא חלוק רשות לעצמו וכיון שהערוה נראית בתוכו אסור:

ג

מים אפילו הן צלולין חשובים כסוי לערוה ובלבד שיוציא ראשו ולבו חוץ למים שלא יהיה עם ערוותו תחת מכסה אחד כמ"ש סעיף א' ואם לבו תוך המים אם הם צלולים אסור משום לבו רואה את הערוה ואם הן עכורים שאין איבריו נראים בהם מותר לקרות בתוכם והוא מפני שהם חשובים הפסק בין לבו לערוה והוא שלא יהיה ריחם רע שאז צריך להרחיק מהם ד' אמות כמ"ש לקמן ומים צלולים שעל גבי קרקע עוכרן ברגליו ומותר והרוחץ במים צלולים שבכלי שאי אפשר לעכרן ורוצה לשתות אם לבו תוך המים יכסה בבגד ממטה ללבו ויברך.

אבל אם כסהו בידו אינו חשוב כסוי שהלב והיד גוף אחד הן ואין הגוף יכול לכסות את עצמו והוא הדין אם מכסה את ראשו בידיו אינו חשוב כסוי שיוכל לברך כך בגילוי הראש כמ"ש לקמן בס' צ"א:

ד

אם האדם מחבק גופו בזרועותיו ה"ז חשובה הפסקה בין לבו לערוה שאף שהיד אינה חשובה כיסוי חשובה הפסקה כיון שמכל מקום אין לבו רואה את הערוה:

ה

יש אומרים שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק אע"פ שאינן מפסיקות למטה מלבן לפי שערוותן למטה מאד ואין לבם רואה את הערוה ומכל מקום אם הן ערומות כיון שערוותן מגולה ונראית לאחרים אסור משום ולא יראה בך ערות דבר וגו' ואם היא יושבת שאז אין פניה של מטה נראית מותרת לברך אע"פ שהיא ערומה כמ"ש בס' ר"ו:

ו

שאר איבריו רואים את הערוה מותר אבל אם איזה מאיבריו נוגע בערוותו או בערות חבירו אסור לקרות או להתפלל ויריכותיו שהערוה שוכבת עליהן צריך להפסיקן בבגד או להרחיקן בענין שלא יגע הגיד בהן אבל בכיס אין לחוש אם נוגע בהן לפי שלא אסרו אבריו נוגעים בערוותו אלא משום גזירה אטו ידו נוגעת בערוותו שאז יבא לידי הרהור לפיכך בכיס שאין לחוש בו משום הרהור אף אם היתה נוגעת בו אין לגזור בו משום אבריו רואים את הערוה אע"פ"י שהוא ערוה גמורה לענין שאם הוא מגולה אסור לקרות כנגדו משום ולא יראה בך וגו':

ז

היתה טליתו חגורה לו על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום מותר לקרות קריאת שמע כיון שערוותו מכוסה וגם הטלית מפסקת בין לבו לערוה אבל להתפלל אסור עד שיכסה לבו לפי שבתפלה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה אבל בקריאת שמע אינו מדבר עם המלך:

עה – להזהר מגלוי ושער [ויקול אשה] בשעת קריאת שמע וכן שלא לקרותה כנגד הערוה ובו י' סעיפים:

א

טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסות ערוה הוא אפילו היא אשתו מפני שמביא לידי הרהור כשמסתכל בו ולכן אסור לקרות ולהתפלל כנגדו (כמו כנגד ערוה ממש עד שיחזור פניו לצד אחר).

ויש מתירין (א) אם אינו מסתכל בו אפילו רואה אותו בהעברה בעלמא כיון שאינו ערוה אלא משום שמביא לידי הרהור ואין לחוש להרהור אלא כשמסתכל בו ולא בראיה בעלמא וכל שכן אם מעצים עיניו ואינו רואהו כלל שמוותר ואין צריך להחזיר פניו (ויש לסמוך על דבריהם כשאי אפשר בענין אחר).

(ויש אומרים (ב) דלפי סברא הראשונה לא אמרו טפח אלא באשתו אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח אסור ואין דבריהם עיקר).

אבל פניה וידיה שדרכן להיות מגולים מותר לקרות כנגדן שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור.

אבל כנגד שוקה אסור אע"פ שהשוק אינו מקום צנוע באיש שדרכו להיות מגולה (במקומות שהולכין בלא אנפלאות) כיון שהוא מקום צנוע באשה ערוה היא ויש אומרים שאפילו פחות מטפח שמגולה בשוקה ערוה היא אפילו באשתו ונכון לחוש לדבריהם:

ב

וכל זה לאנשים אבל האשה עצמה אפילו היא ערומה מותרת לקרות ולהתפלל אם היא יושבת שאין פניה שלמטה נראין כמ"ש בסי' ע"ד ואין בגילוי כל גופה משום ולא יראה בך ערות דבר לפי שאינה ערוה אלא לאנשים ומשום הרהור ולפיכך אף אשה אחרת מותרת לקרות ולהתפלל כנגד אשה ערומה אם אין פניה שלמטה נראין ויש מי שאוסר לאשה אחרת (והעיקר כסברא הראשונה):

ג

אם לבושה דק ונראה בשר מתוכה אסור כמו בערוה בעששית כמו (שנתבאר) [שיתבאר]:

ד

שער של אשה שדרכה לכסותה ערוה היא מפני שמביא לידי הרהור ואסור לקרות או להתפלל כנגדה על דרך שנתבאר אפילו היא אשתו (ג) אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש וכן שערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן בקצת ארצות מותר לקרות כנגדן שכיון שרגילין בהן אינן מביאין לידי הרהור ופאה נכרית אפילו דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה וגם מותר לגלותה ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש:

ה

שער של ערות איש יוצא דרך נקב שבבגדו מותר לקרות כנגדו:

ו

קול זמר של אשה בין בפנויה בין באשת איש אפילו של אשתו הוא ערוה ואסור לקרות קריאת שמע כששומעו והוא הדין להתפלל או לדבר בדברי תורה אבל קול דבורה כיון שרגיל בו אינו ערוה אפילו של אשת איש ואפילו קול זמר אם יכול לכוין לבו לתפלתו בענין שאינו שומעו ואינו משים לב אליו מותר:

ז

ערות בהמה אינו נקרא ערוה ומותר לקרות כנגדה אבל הגוים אע"פ שנאמר בהם בשר חמורים בשרם ערותם נקרא ערוה שנאמר וערות אביהם לא ראו וגו' ואסור לקרות כנגדם וכן כנגד ערות קטן אפילו בן יומו ויש מתירין כנגד ערות קטן כל זמן שאינו ראוי לביאה דהיינו עד שיהיה בן ט' שנים ויום א' וכן עיקר ולכן א"צ לכסות ערות הקטן בשעת ברכת המילה ויש מי שאומר שמכל מקום לא יאחוז המוהל הערוה בידו בשעת ברכה:

ח

ערוה בעששית ונראית דרך דפנותיה אסור לקרות כנגדה ואפילו היא בבית אחר ונראית דרך עששית שבחלון לפי שבראיה תלה הכתוב שנאמר ולא יראה בך וגו' והרי היא נראית:

ט

היתה ערוה כנגדו והחזיר פניו ממנה עם כל גופו עד שנעשית לו מן הצד אע"פ שעומד בסמוך לה מן הצד תוך ד' אמות מותר לקרות אצלה ואף על פי שנאמר והיה מחניך קדוש ולא יראה בך וגו' ומחנהו של אדם הוא ד' אמות מכל צד כמ"ש בסי' ע"ט מכל מקום כיון שאמרה תורה ולא יראה בך תלה הכתוב בראיה ולא אסר אלא ערוה הנראית ומכל מקום אם יכולה להיות נראית אלא שהוא עוצם עיניו מראות ברע או שהוא סומא או בלילה אין זה מועיל כלום שהרי לא נאמר לא תראה אלא לא יראה כמ"ש בסימן ע"ד ויש מתירין בזה לפי שמלא יראה בך וגו' אין ללמוד אלא לערות עצמו שכשערתו מגולה אסור לקרות אפילו עצם עיניו או סומא או בלילה שנאמר ולא יראה בך וגו' אבל לא לערות חבירו והעיקר כסברא הראשונה:

י

מותר להרהר בדברי תורה כשהוא ערום וא"צ לומר כנגד ערוה אחרת שנאמר ערות דבר דיבור אסור הרהור מותר (ד) ומכל מקום אין לו לשמוע ברכה מחבירו (ולצאת ידי חובתו) (כי אי אפשר לומר) שומע כעונה (כיון שאי אפשר לו לענות):

עו – להזהר מצואה בשעת קריאת שמע ובו יא סעיפים:

א

צואה בעששית מותר לקרות כנגדה אע"פ שרואה אותה דרך דפנותיה לפי שבצואה תלה הכתוב בכיסוי שנאמר ושבת וכסית את צאתך והרי היא מכוסה:

ב

צואה בגומא מניח סנדל על גבי הגומא וקורא שעל ידי כן חשובה כמכוסה והוא שאין ריח רע מגיע אליו כמו שיתבאר בסי' ע"ט ואין אומרים שהסנדל בטל לגבי רגלו ואינו חשוב כיסוי כמו שהרגל עצמה אינה מועלת לכסות צואה שתחתיה בגומא משום דאין זה מחניך קדוש כיון שאין הפסק כיסוי בין גוף האדם לצואה שבגומא אלא הסנדל הוא חשוב כיסוי והפסק ביניהם.

ומכל מקום (א) בטל הוא לגבי רגלו לענין שצריך שלא יהיה נוגע בצואה שבגומא שאם הוא נוגע בה יש להסתפק ולומר שהרי זה כאלו נוגע ברגלו מפני שהסנדל הוא טפל ומשמש לרגלו בנגיעה זו שהרגל נוגע בצואה על ידי הסנדל שהיא מעמידה את הסנדל על הצואה וחשובה כאלו היא עצמה נוגעת בצואה.

ואף להמתירים בצואה על בשרו ומכוסה בבגדו אין הסנדל נחשב כיסוי לצואה שעליו ואין זה מחניך קדוש וספיקא של תורה לחומר.

אבל צואה שעל בגדיו מבפנים כיון שהוא מכוסה בבגדיו הרי זה מחניך קדוש ואין אומרים שהבגד בטל לגבי גופו וכאלו גופו נוגע בצואה על ידי הבגד כיון שאין הבגד משמש לגוף בנגיעה זו שהבגד נוגע בצואה כיון שאין ריח רע מגיע אליו מותר לקרות ולהתפלל כשהוא לבוש בבגדים אלה ומכל מקום מדת חסידות להחליפם בשעת התפלה כמו שיתבאר בסימן (צ"א) [צ"ח]:

ג

צואה אפילו היא עוברת כגון שצפה על פני המים או שאחד נושא גרף של רעי ומעבירו לפני הקורא או המתפלל צריך להפסיק עד שתעבור מכנגד פניו ד' אמות לצדדין או לפניו כמלא עיניו כמו בצואה מונחת כמו שיתבאר בסי' ע"ט לפיכך פי חזיר אסור לקרות קריאת שמע כנגדו אע"פ שהוא עובר מפני שהוא כצואה עוברת ואפילו הוא עולה מן הנהר אין הרחיצה מועלת לו מפני שהוא כגרף של רעי שאסור לקרות כנגדו אע"פ שאין בו רעי הואיל והוא מיוחד לכך כמו שיתבאר בסי' פ"ז:

ד

היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו אפילו הבגד נוגע בה וכן אם הכניס ידו לבית הכסא ואינו מריח ריח רע וכגון שיש מחיצה בינו לבין מחיצות בית הכסא והכניס ידו לבית הכסא דרך חור שבמחיצות דאם לא כן אסור משום בית הכסא עצמו אף על פי שיש לו מחיצות כמו שיתבאר בסי' פ"ג אבל עכשיו שאין לאסור אלא משום היד בלבדה שהיא בבית הכסא או משום אותו מקום בבשרו שהצואה מונחת עליו תחת בגדיו שאותו מקום אין אני קורא בו והיה מחניך קדוש וגו' (ו) יש אומרים שאין לאסור בשבילם לקרות ולהתפלל שנאמר כל הנשמה תהלל יה הפה והחוטם הם בכלל ההילול ולא שאר איברים ואף על פי שאינם נקיים מותר ויש אוסרים משום שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך ויש אומרים שלא התירו המתירים בצואה שעל בשרו אלא במקום שהיא נכסית מאליה בלא מלבוש כגון בין אצילי ידיו ולענין מעשה נכון לעשות כדברי האוסרים בכל ענין.

ואפילו בשכבת זרע שעל בשרו נכון להחמיר בה כמו בצואה אע"פ שהיא מכוסה בבגדו אע"פ שמעיקר הדין אינה כצואה כלל ומכל מקום א"צ לרחוץ במים אלא א"כ היא יבשה כבר אבל אם עדיין היא לחה מקנחה במפה ודיו במה דברים אמורים כשהיא על בשרו אבל על בגדו ומכוסה שמותר אפילו בצואה כמו שנתבאר לעיל כ"ש בשכבת זרע שאינו כצואה כלל מן הדין ומכל מקום מקצת חסידים הראשונים היו משמשים מטותיהם ערומים שלא תדבק שכבת זרע בחלוקיהן אע"פ שהוא מכוסה מלמעלה וכן היו מחמירים על עצמן שלא יהיה על בגדיהם אפילו טיפי מימי רגלים וכ"ש טיפות צואה:

ה

מי שידיו מטונפות מקינוח בית הכסא אם אין בהם ממשות צואה אלא לכלוך בעלמא והיא יבשה והלך ריחה מותר לקרות אע"פ שהיא מגולה על ידיו:

ו

צואה במקומה היינו בנקב פי הטבעת אפילו היא מכוסה אסור לקרות לדברי הכל שאף המתירים בצואה מכוסה על בשרו מודים בצואה במקומה מפני שזוהמתה מרובה שחמה היא ולא יצאה לאויר ואין ריחה

מתפזר והוא שאם היה עומד היתה נראית ואפילו לא היתה נראית כשהוא עומד אלא כשהוא יושב אבל אם לא היתה נראית כלל מותר מפני שלא נתנה תורה למלאכי השרת וכל זה לאותו אדם עצמו אבל אחר מותר לקרות אצלו כשהוא מכוסה בבגדיו:

ז

מי שיש לו חולי הטחורים וזב ממנו דם תמיד ואגב הדם יוצא ממנו ליחה סרוחה ומעופשת ויש לה ריח רע אסור בכל דבר שבקדושה כל זמן שליחה סרוחה שותת ממנו ואם אין שם ריח רע אם הדם או הליחה יוצא בדרך דחייה בסירוגין מן המעיים הם ויש לו תקנה לרחוץ מקום הזוהמא ואם שותת ויורדת תמיד מעצמה שלא בדרך דחייה מפי הטבעת היא ואין צריך תקנה דהוי כדם מכתו:

ח

היה לפניו מעט צואה יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא והוא שיהיה הרוק עבה שלא תהא הצואה נראית וכן מים שע"ג צואה אינם חשובים כיסוי אלא א"כ הם עכורים שאין הצואה נראית מתוכם ואין ביטול הרוק מועיל אלא לפי שעה אבל אם לא יקרא מיד והרוק נימוח ונבלע בה לא בטלה:

ט

ספק אם צואה בבית מותר לקרות שחזקת בית שאין בו צואה ספק אם צואה באשפה אפילו אם הוא בבית אסור שחזקת אשפה שיש בה צואה ואפילו במקום [אחר] שספק אם יש שם צואה כגון לפני הבתים שדרך להיות שם צואה אסור וכ"ש בחצר אלא א"כ ידוע שאין דרך להיות שם צואה אבל ספק מי רגלים אפילו באשפה מותר מפני שלא אסרה תורה לקרות כנגד מי רגלים אלא כנגד עמוד של קילוח אבל לאחר שנפלו לארץ מותר לקרות אצלן מן התורה אע"פ שהם מגולים שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ ולא הצריכן כסוי כמו בצואה שנאמר בה וכסית את צאתך אלא שחכמים גזרו עליהן גזירה משום צואה ולא גזרו אלא בודאן אבל לא בספקן:

י

מצא צואה בין בבית בין באשפה וספק אם היא צואת אדם או של כלבים תולין במצוי בין להקל בין להחמיר שאם מצויין בה תינוקות יותר מכלבים אפילו בבית אסור ואם אפילו באשפה מצויין כלבים יותר תולין בכלבים:

יא

קרא קריאת שמע או התפלל במקום שראוי להסתפק בו בצואה ומצאה שם אח"כ צריך לחזור ולקרות ולהתפלל לפי שפשע במה שלא בדק המקום קודם שקרא או התפלל והריני קורא בו וזבח רשעים תועבה (ואם בירך ברכת המזון או שאר ברכות יתבאר בס' קפ"ה) אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו בצואה א"צ לחזור ולקרות ולהתפלל ואם מצא מי רגלים אפילו במקום שראוי להסתפק בהם א"צ לחזור ולקרות ולהתפלל הואיל ואין איסורן אלא מדברי סופרים:

עז – שלא לקרות כנגד מי רגלים ובו ב' סעיפים:

א

מי רגלים לאחר שנפלו לארץ כיון שאין איסורן אלא מדברי סופרים יכול לבטלם על ידי שישפוך עליהם רביעית מים ואפילו הם בכלי מטיל עליהם רביעית מים בין שהיו הם תחלה בכלי ונותן עליהם רביעית מים בין שנותן תחלה המים בכלי ובלבד שלא יהיה כלי המיוחד למי רגלים שאז אפילו אין בו מי רגלים כלל אסור לקרות כנגדן ואין מועיל בנתנת המים להכשיר הכלי עצמו כמו שיתבאר סימן פ"ז:

ב

רביעית שאמרו למי רגלים של פעם אחד בין שהשתין הרבה או מעט ולשל ב' פעמים ב' רביעית ולשל ג' פעמים ג' וכן לעולם וכל זה כשהם בעין אבל אם נבלעו בבגד אע"פ שהוא טופח על מנת להטפח אם חוזר ומטפחו במים דיו ובשבת מנגב בו ידיו כמ"ש בס"י ש"ב וכן בארץ:

עח – מי שנצטרך להטיל מים בשעת קריאה ובו ד' סעיפים:

א

היה קורא קריאת שמע והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו פוסק עד שיכלו לשתות וחוזר לקרות אפילו נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפח כיון שהם מכוסין בבגד העליון ואם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש כמ"ש בס"י ס"ה:

ב

ואם נפלו מי רגלים בארץ מרחיק מהם ד' אמות ואם הוא מקום שיכולין ליבלע בקרקע במהרה יכול להמתין עד שיבלעו ואין חוששין שמא ישהה בהמתנה זו כדי לגמור את כולה ויצטרך לחזור לראש לפי שאף אם יהיה כן אין כאן איסור במה שקורא קריאת שמע ב' פעמים מפני שהוא כקורא בתורה (ומכל מקום לכתחלה אין לשהות כל כך כמ"ש בס"י פ"ה) אבל אם אירע כן כשעומד בתפלה לא ימתין עד שיבלעו כי שמא ישהה כדי לגמור את כולה ויצטרך לחזור לראש ויגרום ברכה שאינה צריכה אלא ירחיק ד' אמות או יצא לחדר אחר ויגמור שם תפלתו:

ג

במה דברים אמורים כשבגדו העליון נקי ומכסה על מי רגלים שנפלו על בגדים התחתונים אבל אם לכולן מי רגלים שבבגדיו הוא מגולה שאף אם ירחק ד' אמות לא יתפלל בנקיות לא יפסיק תפלתו כלל אלא גומרה במקום שעומד שם אע"פ שמי רגליו מגולין וא"צ להחליף בגדיו אפילו יש לו שכיון שלאחר שנפלו ממנו מי רגליו אין איסורן אלא מדברי סופרים לא הטריחוהו להפסיק תפלתו ולבוש בגדים אחרים כיון שהוא עומד כבר בתפלתו שאסור להפסיק בה בלבישת הבגד וגם אם בא להחמיר על עצמו אינו רשאי משא"כ בהרחקת ד' אמות כשבגדו העליון נקי אין בה טורח כלל (וגם אינה חשובה הפסק כל כך כמו לבישת בגד):

ד

מי שיש לו חולי שמטפטף תמיד מי רגלים לאונסו וא"כ לא יוכל להתפלל לעולם יעשה לו בגד סביב איברו כדי שבגדים העליונים יהיו נקיים ויכנס לבית הכנסת ויתפלל ובשעת הטפת מי רגלים יפסוק ואח"כ יחזור למקום שפסק רק יזהר שלא יתחיל להתפלל כשהוצרך כבר לטפטף ואע"פ שיודע שבתוך תפלתו יצטרך לטפטף אין בכך כלום כיון שאי אפשר לו להמתין עד שיטהר (עי' סי' פ').

עט – מי שנזדמן לו צואה בשעת קריאה ובו יא סעיפים:

א

היתה צואת אדם מאחריו אפילו אין לה ריח צריך להרחיק ממנה ד' אמות שנאמר והיה מחניך קדוש ומחנהו של אדם דהיינו חנייתו היינו ד' אמות לכל רוח (שזהו מקומו של אדם כשישכוב ויפשוט ידיו ורגליו כמ"ש סי' שמ"ט) חוץ מכנגד פניו ששם עיקר חנייתו וצריך להיות מחנהו קדוש כמלא עיניו ואפילו בלילה שאינו רואה אותה או שהוא סומא צריך להרחיק עד מקום שהפיקח לא יוכל לראותה ביום וצדדים שלפניו הרי הם כלפניו ושלאחריו כלאחריו (וצדדין ממש יתבאר בסימן פ"א):

ב

ואם יש לה ריח צריך שלא יהיה ריחה בתוך ד' אמות שלאחריו וצדדין שאל"כ אין מחנהו קדוש לפיכך צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח ואפילו אם יש לו חולי שאינו מריח צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח למי שמריח (אבל מלפניו א"צ להרחיק מלא עיניו ממקום שכלה הריח אלא כיון שאינו יכול לראותה הרי מחנהו קדוש):

ג

ש"ץ המתפלל וצואה בבית הכנסת או באיזה בית שמתפלל שם אפילו הוא לאחריו בכל הבית צריך הוא לשתוק עד שיוציאוהו מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהיה אחד מן הקהל בתוך ד' אמות ממקום שכלה הריח ואי אפשר לו לכוין ולשמוע מהש"ץ ואין הש"ץ מוציאו ידי חובתו אלא א"כ שומע ממנו ואם הוא בפסוקי דזמרה שאינו מוציא אחרים ידי חובתן מותר לש"ץ לומר כדרכו אם הוא חוץ לד' אמות ובמי רגלים שאין להם ריח יכולים כל הקהל להרחיק ד' אמות ויכול הש"ץ לומר כדרכו בכל ענין:

ד

היתה במקום גבוה י' טפחים או נמוך י' טפחים ה"ז רשות לעצמו ונקרא מחנהו קדוש אע"פ שיושב בצדה ורואה אותה וקורא והוא שאין ריחה מגיע אליו ויש אומרים שצריך שיהיה רוחב מקום ההוא ד' טפחים על ד' טפחים ואז הוא מקום חשוב לחלוק רשות לעצמו כמו ברשויות של שבת ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה:

ה

וכן אם היתה בחדר אחד והוא קורא בחדר אחר אפילו הפתח פתוח ביניהם והוא יושב אצל הפתח בסמוך לה ורואה אותה מותר אם אין ריחה מגיע אליו לפי שהפתח היא כסתום כיון שיש לה גיפופים מכאן ומכאן המבדילים בין חדר לחדר ויש מי שאוסר מי שרואה אותה אע"פ שהיא ברשות אחרת והעיקר כסברא הראשונה שכיון שהיא ברשות אחרת אע"פ שרואה אותה ה"ז כצואה בעששית שאין איסור כלל בראייתה ואעפ"כ טוב לחוש לדבריו ואם מעצים עיניו או בלילה מותר בזה לדברי הכל כיון שהיא ברשות אחרת וגם אינו רואה אותה:

ו

אם העבירו צואה בבית ונשאר עדיין ריח רע בבית יש להחמיר שלא לקרות בו עד שיכלה הריח אע"פ שהצואה כבר חלפה ועברה ומכל מקום מי שאינו מריח מותר לקרות בזה כיון שאין צואה בבית:

ז

חצר קטנה שנפרצה במילואה לגדולה ובגדולה יש גיפופים העודפים על הפרצה מכאן ומכאן הקטנה אינה חשובה כבית בפני עצמה אלא הוא כקרן זוויית של הגדולה הואיל ונפרצה לה במילואה והגדולה היא כבית בפני עצמה הואיל ונשתיירו בה גיפופים מכאן ומכאן לפיכך אם צואה בגדולה אסור לקרות בקטנה (א) (עד שירחיק כשיעור) אבל אם צואה בקטנה מותר לקרות בגדולה בלא הרחקה כיון שהוא כבית בפני עצמו רק שלא יהיה ריחה מגיע אליו וגם שלא יראנה לדברי האוסרים לעיל סעיף ה' (במה דברים אמורים כשכותלי אורך הקטנה נכנסים לתוך הגדולה ומופגלים שם ג' טפחים מכותלי אורך הגדולה שאל"כ אף הקטנה היא כבית בפני עצמה על ידי גיפופי הגדולה משום נראה מבחוץ ושוה מבפנים כמו שיתבאר בסי' ש"ס):

ח

צואת כלב או חזיר אם נתן בהם עורות מרחיק מהם כמו מצואת אדם ואם לאו דינן כמו צואת שאר בהמה חיה ועוף שא"צ להתרחק מהם כלל אם אין בהם ריח ואם יש בהם ריח אין צריך להרחיק אלא עד שיכלה הריח ולא יותר חוץ מצואה רכה של חמור הבא מן הדרך ומצואת חתול ונמיה שהן כצואת אדם לפי שסתמן ריחן רע ולכן אפילו יזדמן פעם אחת שאין להם ריח אסרו כצואת אדם ואם יש להם ריח צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח וכן הדין בנבלה מסרחת ומכל מקום ההולך בדרך אע"פ שרואה צואת בהמה כנגדו אם אין הריח בא לו אינו חושש למיעוט לתלותה בשל חמור אבל בסמוך לעיר יש אומרים שיש לחוש לפי שרוב בהמות המצוים שם הם חמורים במקומות שהחמורים מצוים:

ט

יש אוסרין לקרות כנגד מי רגלי חמור הבא מן הדרך וכנגד צואת תרנגולים אדומים (שקורין ענגלי"שן הא"ן בלא"א או אינדי"ק) שתרגולין אלו צואתן מסרחת מאד (ולכן היא כצואת אדם שאע"פ שיזדמן שאין לה ריח רע אסור ואם יש לה ריח צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח כמו בצואת אדם ולא כצואת שאר עופות שיש להן ריח) אבל צואת שאר תרנגולים ההולכים בבית דינו כדין צואת שאר עופות אבל הלול שלהם יש בו סרחון לרוב ולכן דינו כצואת אדם:

י
אסור לקרות קריאת שמע כנגד אשפה שריחה רע (אפילו אין הריח מצואה מגולה שעליה אלא מהטמונה ומכוסה) או מצואה שחלפה ועברה ונשאר ריחה שם (והוא שהריח מגיע אליו):

יא

ריח רע שאין לו עיקר כגון שיצא ממנו רוח מלמטה גזרו עליו חכמים משום ריח רע שיש לו עיקר ואסור בדברי תורה עד שיכלה הריח ואין צריך להרחיק כלום ואם יצא מחבירו מותר בדברי תורה מפני שהוא דבר שאי אפשר ליזהר ממנו שהתלמידים שבבית המדרש קצתם גורסים בלילה וקצתם ישנים ומפחים בתוך השינה לפיכך לא גזרו על של חבירו לדברי תורה ולכן אפילו אם לומד ביחיד ואפשר לו לצאת למקום אחר אינו צריך לצאת כיון שלא גזרו על זה כלל לדברי תורה אבל לקרות קריאת שמע (או להתפלל) גזרו אפילו על של חבירו עד שיכלה הריח כיון שלעולם אפשר לו לילך למקום אחר לקרות או להתפלל שם:

פ – מי שאינו יכול להשמר מהפיח ובו ג' סעיפים:

א

מי שמתילד לו רוח בבטנו ומוציא רוחות בבקר וברי לו שאינו יכול לעמוד על עצמו מלהפיח עד שיגמור כל תפלת י"ח מוטב שיעבור זמן התפלה ממה שיתפלל בלא גוף נקי שהתפלה יש לה תשלומין שאם נאנס ולא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתים וזה ג"כ אנוס הוא שאי אפשר לו להתפלל י"ח בלא גוף נקי שגנאי גדול הוא להפיח כשעומד לפני המלך ומדבר עמו וכדי בזיון וקצף שהרי הצריכו להרחיק ד' אמות כשמבקש להפיח בתפלה ואי אפשר לו לעמוד על עצמו כמו שיתבאר בסימן ק"ג:

ב

וכיון (א) שאינו מתפלל תפלת י"ח של שחרית לא יאמר ג"כ פסוקי דזמרה אלא א"כ יאמר בלא ברכותיה כקורא בתורה שהם נתקנו בברכה כדי לסדר שבחיו של הקב"ה קודם התפלה כמ"ש בסימן נ"א נ"ב:

ג

אבל (ב) קריאת שמע וברכותיה צריך לומר בזמנו אפילו בלא גוף נקי שאינו נקרא מדבר עם המלך אלא כשעומד לפניו בתפלת י"ח כמ"ש בסימן ע"ד ואף שיקרא קריאת שמע בלא תפילין שהתפילין צריכין גוף נקי לא ימתין ויעבור זמן קריאת שמע כדי לקרותה בתפילין כמ"ש בסי' ס"ו ואם יראה לו שיוכל לעמוד על עצמו בשעת קריאת שמע יניח תפילין בין אהבה לקריאת שמע ויברך עליהן ואח"כ יחלצם מיד אבל הטלית יכול ללבוש ולברך קודם שיתחיל הברכות שא"צ גוף נקי לציצית:

פא – דיין צואת קטן ובו ג' סעיפים:

א

קטן שיכול לאכול כזית דגן שהם ה' מיני תבואה שצואת מינים אלו מסרחת אפילו אינו יכול לאכול אלא על ידי בישול כגון דייסא וכיוצא בה אם אין צריך לשהות מתחלת כזית זה עד סופו יותר ממה שגדול בינוני שוהה באכילת פרס ממאכל זה צריך להרחיק מצואתו וממי רגליו כמו משל גדול אבל אם צריך לשהות יותר מכאן הרי זה כאוכל עכשיו חצי זית ולמחר חצי זית שכן הלכה למשה מסיני שאין אכילה מצטרפת לשהייה ארוכה כזו ושיעור כזית יתבאר בסימן תפ"ו ושיעור פרס בסי' תרי"ב:

ב

ואם הקטן הוא חלש ואינו יכול לאכול כזית בכדי אכילת פרס אף על פי שהגיע לשנים שאחר כיוצא בו יכול לאכול א"צ להרחיק מצואתו וממי רגליו אפילו הוא בן ג' וד' שנים (א) (והוא שעדיין לא היה יכול לאכול מימיו כזית דגן בכדי אכילת פרס) אבל אם היה יכול לאכול פעם אחת ואח"כ נחלש ואינו יכול דינו כגדול שצריך להרחיק מצואתו וממי רגליו (ואפילו אינו יכול) ואפילו לא אכל דגן מימים רבים ואפילו לא אכל מעולם שאף שצואה זו אינה מדגן מכל מקום (כל שהיה יכול לאכול כזית דגן בכדי אכילת פרס) בני מעיים מסריחים כל מיני מאכל שיאכל וכל זה מן הדין אבל טוב וישר לקרות ולהתפלל במקום שהוא נקי לגמרי אפילו מצואת תינוק בן יומו (אם אפשר בקל אע"פ שאין איסור בדבר):

ג

אם היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו ברחוק ד' אמות (ואינו יכול לחזור פניו ממנה מפני שצריך להחזיר פניו כנגד בית קדשי קדשים) ילך לפניו כדי שיזרקנה מאחוריו ד' אמות ואם אי אפשר כגון שיש לפניו נהר או דבר אחר המעכב ילך בכדי שיניחנה לצדדים ד' אמות וכן בקריאת שמע אם אי אפשר לו ואינו צריך לחזור אלא למקום שפסק ולא לראש התפלה או הקריאת שמע אע"פ שהתפלל וקרא כנגד הצואה לפי שאין זה זבח רשעים תועבה כיון שלא היתה ד' אמות סביבו שבהן לבדם הוא שמחויב לבדוק שלא תהא בהם צואה אם הוא מקום שראוי להסתפק בצואה ואם לא בדק בהן פושע הוא ותפלתו תועבה אבל לא הטריחו לבדוק לפניו כמלא עיניו אע"פ שהוא במקום הראוי להסתפק בו בצואה:

פב – דיין צואה יבשה ובו ב' סעיפים:

א

צואה אפילו יבשה כחרס ואין בה ריח כלל אסור לקרות כנגדה מן התורה ואפילו יבשה כל כך שאם יזרקנה נפרכת יש להסתפק ולאסור שספק של תורה להחמיר עד שיתפרך על ידי גלילה שיותר בקל נפרכת על ידי זריקה מעל ידי גלילה אבל כשהיא נפרכת על ידי גלילה אזי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה אף על פי שלא נתפרכה עדיין אבל אם תשבר לשנים על ידי גלילה אין זה מועיל ובזמן הקור שהצואה נקרשת הרבה כאבן יש להסתפק אם מועיל לקרות כנגדה כי שמא אף ע"פ שנקרשת עדיין שם צואה עליה ואסור מן התורה כמו בית הכסא שאין בו צואה שאסור מפני שעדיין שמו עליו כמ"ש בסי' פ"ג וכ"ש זו שיכולה לחזור לקדמותה על ידי חום וספק של תורה להחמיר:

ב

מי רגלים שנבלעו בקרקע אם הם מרטיבין היד שנוגעת בהן אסור לקרות כנגדן ויש אומרים שאינו אסור אלא בטופח על מנת להטפח כגון שאם מניח ידו עליהם תעלה בה ליחות שאם יניחנה על דבר אחר יקבל ממנה ליחות ואם אין ליחות כל כך מותר ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים:

פג – דיני בית הכסא בקריאת שמע ובו ה' סעיפים:

א

כשם שאסור לקרות קריאת שמע כנגד הצואה מן התורה כך אסור לקרות כנגד בית הכסא ישן דהיינו שנשתמש בו כבר פעם אחד בעשיית צרכיו ואפילו אם פינה ממנו הצואה אח"כ שכיון שחל עליו שם בית הכסא פעם אחד מאוס הוא ואין זה מחנה קדוש ואסור מן התורה ואפילו הוא ממחיצות גבוהות י' טפחים שהן חולקות רשות לעצמן לכל מה שבתוכן ונמצא שהצואה שבתוכן היא ברשות בפני עצמו מכל מקום המחיצות עצמן כיון שהם מיוחדים לכך הם מאוסין כמו גרף של רעי וצריך להרחיק מהם ד' אמות ולפניו כמלא עיניו אפילו פינה ממנו הצואה ולכן צריך לזהר שלא לקרות או להתפלל או להרהר בדברי תורה בחצר כנגד בית הכסא כמלא עיניו אף על פי שהוא סגור ואי אפשר לראות הצואה שבו.

במה דברים אמורים כשעשה בחצירו חדר מיוחד לזה אבל אם עשה בית הכסא במחיצות של בית או חצר אין על המחיצות אלו דין בית הכסא אע"פ שהן ג"כ מחיצות של בית הכסא (ו) כיון שאינן מיוחדות לו בלבד [ו] מותר לקרות אפילו בסמוך להן ממש (רק שלא יהיה סמוך להחלל שביניהם שנפלה שם ולא כנגדו מלא עיניו):

ב

הזמין מקום או חדר לבית הכסא ועדיין לא נשתמש בו אסור לקרות בתוכו מדברי סופרים הואיל ונקרא עליו שם בית הכסא יש בו בזיון לקריאה שבתוכו אבל מותר לקרות כנגדו אפילו בסמוך לו תוך ד' אמות שאין קריאת השם בלבד כדאי לאסור חוצה לו:

ג

היו לפניו ב' חדרים ואמר חדר זה יהיה לבית הכסא וגם זה הרי שניהם אסורים לקרות בתוכם אבל אם אמר על השני וחדר זה ולא אמר וגם זה הרי השני ספק אם הזמינו לכך אם לא לפיכך אין קורין לכתחלה ואם קרא יצא אבל אם קרא במקום שאסור לקרות בודאי אפילו אין איסורו אלא מדברי סופרים צריך לחזור ולקרות כמ"ש בס"ע"א:

ד

בית הכסא שהוא בחפירה ופיו ברחוק ד' אמות מן הגומא והוא עשוי במדרון בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק וכן המי רגלים יורדין מיד לגומא הרי הוא כסתום וכאלו אין שם בית הכסא כלל חוץ לגומא (בין שיש לו מחיצות בין שאין לו) ומותר לקרות שם אם אין שם ריח רע וגם אין משתינים חוץ לגומא.

אבל אם משתינים שם לפעמים (ורגילים בכך) אסור להרהר שם בדברי תורה ואצ"ל לקרות קריאת שמע (ואפילו בשעה שאין שם מי רגלים) לפי שיש שם בית הכסא על מקום זה שחוץ לגומא שמשתינים שם וצריך להרחיק ממקום זה ד' אמות ולפניו כמלא עיניו (א) (ומכל מקום אם יש לו מחיצות אין להם דין מחיצות בית הכסא להרחיק מהן כיון שאין המחיצות אלא לבית הכסא של הטלת מי רגלים שאין אסורין אלא מדברי סופרים אחר שנפלו לארץ שהצואה שבגומא כסתום דמי ואין מחיצות אלו נקראים בשבילה מחיצות בית הכסא):

ה

בני אדם שיש להם ספסל נקוב שנפנים עליו וכן באותם בתים שיש בתוכם כסאות קטנים נקובים לצורך הילדים קטנים שבבית צריך ליזהר שיהיו מכוסים בשעת קריאת שמע ותפלה ודברי תורה או יוציאים מהחדר שמתפלל או לומד בו אפילו הם נקיים בתוכם ועל גבם שכיון שהם מיוחדים לפנות עליהם הרי הם כבית הכסא שאפילו אין בו צואה צריך להרחיק ממנו ד' אמות ולפניו כמלא עיניו מן התורה:

פד – אם מותר לקרות במרחץ ובו סעיף אחד:

א

מרחץ חדש שלא רחצו בו מותר לקרות בו שאין קריאת שם אוסרתו כמו שאוסרת בבית הכסא לפי שבית הכסא הוא מאוס ביותר.

ומרחץ ישן בבית החיצון שכל העומדים שם הם לבושים מותר לקרות שם קריאת שמע ולהתפלל.

ובאמצע שקצת מן העומדים שם הם לבושים וקצתם ערומים יש שם שאילת שלום אבל לא קריאת שמע ותפלה ודברי תורה (א) אפילו בשעה שאין שם אדם ערום אבל מותר להרהר שם בדברי תורה אפילו כשיש שם ערומים ומותר לפסוק שם דין ובלבד שלא יאמר טעמו של דבר שזה אינו אלא כמו הרהור בדברי תורה שמחשב הטעם בלבו.

והבית הפנימי שכל העומדים שם הם ערומים אפילו שאילת שלום אסור כי שלום הוא שמו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ויקרא לו ה' שלום והוא הדין שאסור ליתן שלום לחבירו במבואות המטונפות.

ואדם ששמו שלום יש אסורין לקרות בשמו אלא בלשון (לע"ז) ויש מתירין כיון שאין מתכוין על ענין השלום אלא להזכרת שמו של אותו אדם (ובדברי סופרים הלך אחר המיקל וכן נוהגין).

ואסור לענות שם אמן ולא להרהר בשום דבר שבקדושה ואם שאל לו אדם דבר הלכה אסור לומר לו אין משיבין במרחץ אבל בבית האמצעי מותר לומר לו כך:

פה – באיזה מקומות אסור לקרות קריאת שמע ובו ד' סעיפים:

א

לא ילך אדם במבואות המטונפות ויניח ידיו על פיו ויקרא קריאת שמע ואפילו אם היה קורא ובא צריך להפסיק כשיגיע למבואות המטונפות ואם לא פסק עליו הכתוב אומר כי דבר ה' בזה וגו' הכרת תכרת וגו' וכשיוצא משם חוזר למקום שפסק אם לא שהה כדי לגמור את כולה כמ"ש בס"ה.

ולא קריאת שמע בלבד אלא כל ענין שהוא מדברי הקודש אסור לאמרה במקום הטינופת דהיינו במקום שיש בו צואה או מי רגלים או בבית הכסא או בבית המרחץ ואפילו לאמרו בלשון חול.

ולא לאמרו בלבד אלא אפילו להרהר בלבו אסור אפילו בדברי תורה שחייב להגות בה יומם ולילה ולכן כשנכנס לבית הכסא טוב לחשוב חשבונותיו שלא יבא לידי הרהור תורה ובשבת שאסור לחשבם יפנה לבו להרהר בציורים ובנינים נאים וכיוצא בדמיונים אלו המושכים ומפנים לבו מלבא לידי הרהור דבר שבקדושה ואפילו הלכות בית הכסא אסור ללמוד בבית הכסא וכן הלכות בית המרחץ בבית המרחץ:

ב

אבל דברים של חול מותר לאומרם שם בלשון הקודש אלא שמדת חסידות הוא להחמיר.

וכן הכינויים כגון רחום וחנון ונאמן וכיוצא בהם מותר לאומרם שם מן הדין לפי שגם בני אדם מכונים בהם לפעמים כמו שנאמר חנון ורחום וצדיק:

ג

שמות המיוחדין להקב"ה והן ז' שמות שאינן נמחקין אסור להזכירן שם (א) אפילו בלשון חול דהיינו שם שהקב"ה נקרא בפי כל עם ולשון שיהיה (כגון גא"ט בל"א או בוג"א בלשון פולין ורוסיא) שאף ששם זה אין בו קדושה באותיות כתיבתו ומותר למחקן מכל מקום יש בו משום בזיון בהזכרתו במקום טינופת כמו בהזכרת שלום שמותר ג"כ למחקו ואעפ"כ כיון שהקב"ה נקרא בו אף על פי שאינו מיוחד לו אסור להזכירו כשמתכוין על ענין השלום כמו שנתבאר סימן פ"ד (ב) כ"ש שמות המיוחדים לו בלשונות הנכרים שלכמה דברים דינם כשמות שבלשון הקודש (ג) כגון לענין שבועה ולענין הזכרת שם שמים לבטלה ולענין קללת חבירו בשם (עיי' ח"מ סי' כ"ז) (ולענין ברכת השם עיי' בי"ד סי' ש"מ [סל"ז]):

ד

אם נזדמן לו להפריש מדבר איסור במרחץ או בבית הכסא מפריש אפילו בלשון הקודש ובענין קודש דהיינו לומר לו אפילו בלשון הוראה שאסור לעשות כך וא"צ לדקדק ולומר אל תעשה כך בלי לשון איסור והוא הדין אם נכנסה אשה בלבו מותר להרהר בדברי תורה מפני שהוא כמו להפריש מדבר איסור שהתורה מצלת מהרהורים רעים ואפילו שלא להפריש מאיסור מותר לומר לחבירו עשה לי כך וכך אפילו אם הוא בענין שממילא הוא הוראה שבזה מורה לו שהוא מותר לו לעשות כך כיון שאינו אומר בלשון הוראה:

פו – שצריך להרחיק מן מים סרוחים ובו סעיף אחד:

א

מים סרוחים או מי משרה ששורין בהן פשתן או קנבוס שסתמן מסריחין צריך להרחיק מהן ד' אמות ממקום שכלה הריח ולפניו כמלא עיניו כמו מן הצואה:

פז – כמה צריך להרחיק בשעת קריאת שמע מן גרף של רעי ובו ד' סעיפים:

א

גרף של רעי ועביט של מי רגלים צריך להרחיק מהם ד' אמות ולפניו כמלא עיניו כמו מן הצואה ומי רגלים עצמן אע"פ שאין בהן כלום ואפילו אין בהם ריח רע שכיון שהם מיוחדים לכך הרי הם כמחיצות של בית הכסא שאסור מן התורה משום והיה מחניך קדוש ולכן אין הטלת רביעית מים או יותר מועלת כלום בגרף של רעי ועביט כמו שמועלת במי רגלים עצמן לפי שמי רגלים לאחר שנפלו לארץ אין איסורן אלא מדברי סופרים לפיכך הקילו בהן לבטלם במים משא"כ בגרף ועביט שאיסורן מן התורה ועוד שמי רגלים הם צלולין ומתערבין עם רביעית מים שנותן בהם ומתבטלים בהם אבל גרף ועביט אין מה שבלוע בהם מתערב במים שיתבטל בהן:

ב

גרף ועביט שניהם של חרס הם אלא שהמיוחד לרעי נקרא גרף והמיוחד למי רגלים נקרא עביט והוא הדין אם הם של עץ מפני שהחרס או עץ של גרף ועביט הוא מובלע בתוכו הרבה ומלא זוהמא ומאוס כבית הכסא אבל אם הם של מתכת או של זכוכית או של חרס מצופה (א) בזכוכית (או בבדיל ועופרת) כיון שאינן מובלעים ומלאים זוהמא כל כך מותר לקרות כנגדן אם הם רחוצים יפה ובלבד שלא יהיה בהן ריח.

ואפילו של חרס או של עץ אם הם מיוחדים גם כן לתשמיש אחר כגון לשפוך לתוכן שופכין אינן דומין לבית הכסא ואם אין בהם צואה ולא ריח מותר והוא הדין אפילו כלי המיוחד להשתין בלבד אלא שבכל פעם שמשתיין נותן בתוכו רביעית מים לבטלם:

ג

גרף ועביט שכפה עליהם כלי אחר מותר שכיסוי מועיל להם כמו לצואה ומי רגלים אבל אם כפה הגרף או העביט עצמו לא הועיל כלום שכיון שהוא בלוע בתוכו הרי ברו בתוכו אבל של מתכת וזכוכית שאינן רחוצות מתוכו מועלת לו כפייה כיון שאין איסורו אלא מתוכו:

ד

בית שיש בו צואה או מי רגלים או גרף או עביט מותר לקרות בו כשמרחיק מהם ד' אמות מלאחריו ואין אומרים שכל הבית הוא כדין [ד' אמות].

ואם יש בבית מטה גבוה י' טפחים ומחיצותיה מגיעות (לפחות מג' טפחים סמוך) לארץ והגרף והצואה הם אחורי המטה הרי המטה חשובה כמחיצה להפסיק בינו לביניהם וא"צ להרחיק מהם ד' אמות והוא שתהיה המטה חוצצת מכותל לכותל ואם לאו אינה חשובה כמחיצה שהיא בטלה לגבי הבית (אבל אם עשה מחיצה לשם כך אין צריך לחצוץ מכותל לכותל אפילו היא מחיצת עראי כגון מחצלת או סדין) (עס"י שט"ו) ואם הניחם תחת המטה אע"פ שאינן גבוה י' טפחים אם מחיצותיה מגיעות עד פחות מג' טפחים סמוך לארץ שכסתומים ומכוסים הם במחיצות המטה שכל פחות מג' טפחים כלבוד הוא.

והוא הדין אם נפל עליהם כלי ויש אויר קצת בין הכלי לקרקע כגון שהכלי בולט קצת מצד אחד אם הוא אויר פחות מג' טפחים בגובה כלבוד הוא אבל אם הכלי פתוח למעלה אפילו פחות מג' טפחים אסור מפני שצריך שיהיה מכוסים ולא מגולים:

פח – בעל קרי מותר בקריאת שמע ובו ב' סעיפים:

א

כל הטמאים אפילו טומאה יוצא עליהם מגופן כגון זב וזבה וכיוצא בהן קורין קריאת שמע ומתפללין חוץ מבעל קרי שהוציאו עזרא מן כלל הטמאין ואסרו בין בדברי תורה בין בקריאת שמע ותפלה כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויין אצל נשותיהן כתרנגולים ולא פשטה תקנה זו ברוב ישראל ואח"כ בטלה אותה תקנה לגמרי משום ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה והעמידו הדבר על הדין שאף בעל קרי מותר בדברי תורה ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה בט' קבין וכן פשט המנהג.

ואף בזמן שנהגו בטבילה לא הצריכוהו אלא לבריא ששמש מטתו אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מכלום (וחולה ששמש מטתו) ובריא לאונסו דיו בט' קבין שישפוך עליו מכלי אחת או אפילו מב' וג' אבל מד' כלים אין מצטרפין והוא שיתחיל השני עד שלא פסק הראשון וכן השלישי עד שלא פסק השני ותשעה קבין אלו אינן מטהרין אלא כששופכין עליו אבל לא כשטובל בהם בין שהם בכלי בין בקרקע עד שיהיה ארבעים סאה (בקרע) ואז מועילים לטבול בהם אפילו לבריא ששמש מטתו אפילו הם שאובים:

ב

נהגו הנשים טהרה ופרישות בעצמן שלא ליכנס לבית הכנסת ושלא לראות ספר תורה בשעת נידותן וגם כשמתפללין אינן עומדות בפני חברותיהם ומשום מנהג וכבוד עושין כן ולא משום איסור ובימי ליבונן לא נהגו להחמיר ובימים נוראים מיום אחד של סליחות ואילך שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת מותרות לילך לבית הכנסת אף בימי נידותן כשאר נשים כי יהיה להן לעצבון גדול שהכל מתאספין והן יעמדו חוץ וכן כל כיוצא בזה כגון שמשיאה את בנה או בתה או שהיא בעצמה יולדת שהולכין לבית הכנסת אחר ד' שבועות מותרת אפילו היא נדה.

וכל זה לילך לבית הכנסת אבל להתפלל בביתה ולברך כל הברכות ובפרט ברכת המזון וקידוש שהן מן התורה חייבות לכולי עלמא אפילו בשעת נידותן ומה שנוהגין שלא להזכיר את השם בשעת נידותן או שלא ליגע בספר אין מנהג זה עיקר ועל כל פנים תשמע ברכת המזון וקידוש מאחרים ואם אין אחר תקדש ותברך בעצמה בלחש כל הברכות שחייבת בהן:

פט – הלכות תפלה וזמנה ובו ט' סעיפים:

א

אנשי כנסת הגדולה תיקנו להתפלל בכל יום שלשה תפלות של י' ברכות שהתפללו האבות וקבעו שתים מהן חובה שהן שחרית ומנחה כנגד ב' תמידין שהן חובה בכל יום ושל ערבית תקנו רשות כנגד

איברים ופדרים שאם לא נתעכלו מבעוד יום הם קרבים והולכים כל הלילה אבל עכשיו כבר קבלוהו כל ישראל עליהם לחובה כמו שיתבאר במקומה.

וכשרבו האפיקורסין בישראל והיו מצירין להם מאד ומסיתין את העם לכפור בתורה שבעל פה עמד רבן גמליאל ובית דינו והוסיפו ברכת המינים בכל תפלת י"ח.

וזמן התפלות הוא כזמן התמידין שתמיד של שחר זמנו מתחיל משעלה עמוד השחר שהוא אור הנוצץ מהחמה במזרח מהלך ד' מילין קודם נץ החמה אלא שהיו ממתנינים עד שהאיר כל פני המזרח עד שבחברון לפי שפעם אחת באו לידי טעות על ידי שעלה מאור הלבנה ודימו שהוא אור הנוצץ במזרח בשחר ונמשך זמנו עד סוף שעה ד' מעלות השחר שהוא שלישי היום שמכאן ואילך אינו נקרא בקר.

לפיכך גם תפלת השחר זמנה מתחיל מעלות השחר אלא שלכתחלה מצוה להתחיל עם נץ החמה דהיינו אחר יציאתה ולא קודם לכן משום שנאמר יראוך עם שמש וגו' וראוי ליזהר בזה בימי הסליחות שרגילין להקדים קודם נץ החמה ואינו נכון אבל בדיעבד אם עבר והתפלל משעלה עמוד השחר יצא ואף לכתחלה יכול לעשות כן בשעת הדחק כמו שיתבאר.

ונמשך זמנה עד סוף שלישי היום שצריך לגמור התפלה קודם שיעבור שלישי היום בין שהיום ארוך בין שהיום קצר כגון אם היום ארוך י"ח שעות מעלות השחר עד צאת הכוכבים שלישי היום הוא ו' שעות משעלה עמוד השחר ואם הוא ט' שעות שלישיתו הוא ג' שעות ולכן צריך ליזהר בחורף להשכים להתפלל בענין שיגמרו תפלת י"ח קודם שלישי היום אע"פ שכבר קראו קריאת שמע בעונתה קודם התפלה כמו שנתבאר בס' מ"ו.

ואם טעה או עבר ולא התפלל עד אחר שלישי היום עד חצות יצא ידי חובת תפלה אבל לא יצא ידי חובת תפלה בזמנה ומכל מקום אין צריך להתפלל במנחה שתים לפי שגם בתשלומין שבמנחה אין לו שכר תפלה בזמנה:

ב

ואפילו לכתחלה יכול להתפלל שחרית עד חצות אם עבר ולא התפלל קודם לכן אפילו עבר במזיד שאין תשלומין במנחה יש לו תשלומין עד חצות כיון שלא הגיע עדיין זמן תפלה אחרת אבל אחר חצות מיד כיון שהגיע כבר זמן תפלת המנחה אע"פ שאינו יכול להתפלל מנחה עד אחר חצי שעה אחר חצות זהו משום שרוב בני אדם (אינם בקיאים) לכוין השעות כל כך אבל באמת זמנה מתחיל מיד אחר חצות לפיכך אין לו תשלומין עוד לתפלת השחר אלא א"כ טעה או נאנס ולא התפלל אותה בזמנה.

וגם בטעות או אונס אין לו תשלומין אלא להתפלל מנחה שתים כלומר שמתחלה יתפלל מנחה שהוא חובת שעה ואז כיון שהוא עסוק בתפלה חוזר ומשלים מה שטעה בתפלותיו כמו שיתבאר בסימן ק"ח לפיכך צריך להמתין חצי שעה אחר חצות כדי להתפלל מנחה תחלה ואח"כ יחזור להתפלל לשם תשלומין של שחרית ואם הפך לא יצא כמו שיתבאר שם:

ג

כיון שהגיע זמן תפלה דהיינו משעלה עמוד השחר אסור לאדם להקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום ורמז לדבר שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא כלומר במה חשבתו לזה

שהקדמת כבודו לכבודי ועיקר כבודו של מקום ועבודתו היא תפלת י"ח ולפיכך אפילו השכים ובירך כל ברכות השחר ואמר כמה שירות ותשבחות ואפילו קבל עליו עול מלכות שמים בקריאת שמע בעונתה קודם התפלה אסור להשכים לפתח חבירו ליתן לו שלום או אפילו לומר לו צפרא דמריה טב אם אינו הולך אלא להקביל פניו אבל אם הוצרך ללכת לראות איזהו עסק ואגב זה הולך לפתח חבירו לומר לו צפרא דמריה טב מותר אבל לא יתן לו שלום כי שמו של הקב"ה שלום ואין זה כבוד המקום לחלק כבוד בשמו לבשר ודם קודם שחלק לו כבוד בעבודת התפלה וכן אסור לכרוע לו על ברכיו אפילו בלא נתינת שלום (כי זהו כבוד גדול כמו כבוד שבתפלה שכורעים בה להקב"ה ואסור להקדים כן לבשר ודם).

והוא שמשכים לפתחו אבל אם מצאו בשוק או בבית הכנסת יכול לכרוע לו וליתן לו שלום מן הדין אבל נהגו שלא ליתן שלום קודם התפלה אפילו מצאו בשוק אפילו בלא כריעה ואפילו הוא רגיל ליתן לו שלום בכל יום אלא יאמר צפרא דמריה טב שעל ידי שמשנה בלשון יתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל כמו שיתבאר.

ויש אוסרין לכרוע על ברכיו אפילו מצאו בשוק ואפילו בלא נתינת שלום כלל ויש לחוש לדבריהם ומכל מקום יש להקל בזה אם התחיל כבר לברך ברכות השחר הואיל ואיסור זה לא נזכר בתלמוד אלא הוא מסברא אבל אם הוא משכים לפתחו אסור לכרוע לו (אפילו בלא נתינת שלום) עד שיתפלל י"ח:

ד

אסור לאדם להתעסק בצרכיו קודם תפלת י"ח בשחר כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל ויש נוהגין להקל בזה לאחר שאמרו ברכות השחר קודם ברוך שאמר ואינו נכון וכן אסור לצאת לדרך בבקר עד שיתפלל י"ח אלא א"כ יוצא בשיירא ואינה ממתנת לו:

ה

אסרו חכמים לאכול או לשתות משעלה עמוד השחר עד שיתפלל י"ח וסמכו איסור זה על מ"ש לא תאכלו על הדם כלומר לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם וכל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחר ג[וי]ך אל תקרא ג[וי]ך שמשמעו כל צרכי גופך אלא ג[אי]ך לשון גאווה אמר הקב"ה לאחר שאכל ושתה זה ונתגאה קיבל עליו עול מלכות שמים.

לפיכך מותר לשתות מים קודם התפלה אע"פ שהם צורך הגוף הואיל ולא שייך בהם גאווה ואפילו בשבת ויום טוב שצריך לקדש על הכוס לפני הסעודה אין הקידוש אוסרו מלשתות קודם תפלת השחר כיון שעדיין לא הגיע זמנו שאין קידוש אלא במקום סעודה וסמוך לה והרי אי אפשר לו לאכול כלום קודם תפלת השחר.

ואפילו כל מיני אוכלים וכל מיני משקין ששייך בהם גאווה מותר לאכלם ולשתותם לצורך רפואה שאין ברפואה משום גאווה אבל לרעבו ולצמאו אסור אלא א"כ אינו יכול לכיין דעתו בתפלתו עד שיאכל או שישתה ואפילו עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה מכל מקום אם רוצה לאכול ולשתות כדי לכיין הרשות בידו:

ו

אם התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק כשעולה עמוד השחר ואע"פ שבתפלת המנחה א"צ להפסיק מכל מקום כאן הואיל ואיסור האכילה קודם התפלה הסמיכוהו חכמים על לא תעשה שבתורה שהוא לא תאכלו על הדם צריך להפסיק אפילו התחיל בהיתר וי"א שאין צריך להפסיק לתפלה אפילו התחיל באיסור אלא לקריאת שמע בלבד שהיא מן התורה צריך להפסיק אם התחיל באיסור וקורא קריאת שמע בלא ברכותיה שברכותיה הן מדברי סופרים והעיקר כסברא הראשונה ואם בדרך ברכת המזון ועוסק בשתיה צריך להפסיק לדברי הכל:

ז

אפילו ללמוד אסור משהגיע זמן התפלה אם הוא רגיל להתפלל בבית מדרשו ביחיד ואינו רגיל לילך לבית הכנסת יש לחוש שמא ימשך בלימודו ויעבור זמן קריאת שמע ותפלה אבל מי שרגיל לילך לבית הכנסת מותר ללמוד בביתו עד שעת תפלת הצבור.

ואם הוא מלמד לאחרים אפילו אינו רגיל לילך לבית הכנסת מותר כיון שהשעה עוברת שזכות הרבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח"כ ולפיכך אפילו אם נמשך בלימודו עד שזמן קריאת שמע ותפלה עובר לא יפסיק מלימודו כמו שיתבאר בס' ק"ו:

ח

מותר ליכנס למרחץ ולהסתפר סמוך לשחרית שלא גזרו אלא סמוך למנחה שהוא דבר המצוי שרוב העם נכנסין שם ביום אבל בשחר דבר שאינו מצוי הוא ולא גזרו בו אבל להפך בעורות וכל מלאכה כיוצא בה שאסרו סמוך למנחה אסור גם סמוך לשחרית שהוא דבר המצוי שאדם משכים למלאכתו קודם עלות השחר:

ט

בשעת הדחק כגון שצריך להשכים לצאת לדרך בין ברגליו בין בקרון או בספינה ואין השיירא ממתנת לו עד אחר נץ החמה להתפלל תפלת י"ח כמצותה בביתו מעומד יכול להתפלל משעלה עמוד השחר קודם צאתו ואם האיר כבר היום עד שיכיר את חבריו ברחוק ד' אמות שהוא זמן קריאת שמע יקרא גם קריאת שמע וברכותיה בביתו ויסמוך גאולה לתפלה.

ואם לא האיר היום כל כך יתפלל י"ח לבדה בביתו מעומד וימתין מלקרות קריאת שמע עד שיגיע זמנה אם אפשר לקרותה בדרך כמצותה דהיינו שיעמוד ויכוין בפסוק ראשון כמו שנתבאר בס' נ"ח אבל תפלה שהיא צריכה עמידה בכולה מן הסתם לא יזדמן לו בדרך להתפלל מעומד (שבני השיירא לא ימתינו לו או שעל ידי כך יטרד ולא יוכל לכוין כמו שיתבאר בסימן צ"ד) לפיכך צריך להתפלל מעומד קודם צאתו אף על פי שאינו סומך גאולה לתפלה וגם עדיין לא הגיע עיקר זמנה שהוא נץ החמה לפי שתפלה מעומד שקולה כנגד כולם וגדולה מהם.

ועכשיו אין רוב העולם נזהרין בזה לפי שתפלה מעומד אינה גדולה מסמיכת גאולה לתפלה אלא משום שעומד יכול לכוין היטיב ועכשיו אינן מכוונים כל כך בתפלה.

ומכל מקום אם הוא בדרך וירא שמא יעבור זמן קריאת שמע וידוע לו שיגיע למלון קודם שיעבור זמן תפלה יכול לקרות קריאת שמע בלבדה ולהמתין עם ברכותיה ועם התפלה עד שיגיע למלון כדי להתפלל מעומד ולסמוך גאולה לתפלה (אבל מן הדין א"צ להמתין כלל כמו שיתבאר בסי' צ"ד):

צ – דין מקום הראוי להתפלל והולך בדרך ובו כה סעיפים:

א

המתפלל צריך שיכין מקום ראוי לתפלתו ושיכין לה בגדיו וגופו ומחשבתו.

מקום כיצד לא יעמוד לא על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל ולא על גבי מקום גבוה ויתפלל אלא במקום נמוך לפי שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה' ואם היה זקן או חולה שקשה לו לירד מן המטה מותר לעמוד עליה אם אפשר לו לעמוד וכן ש"ץ שצריך להשמיע לצבור מותר לו לעמוד על גבי מקום גבוה אפילו על גבי כסא וספסל ואין בזה משום גבהות כיון שכוונתו בזה כדי להשמיע לצבור ועכשיו נהגו שהמקום שהש"ץ עומד עליו הוא עמוק משאר בית הכנסת משום ממעמקים קראתיך ה' ולכן נקרא הש"ץ בכל מקום יורד לפני התיבה:

ב

שיעור מקום גבוה שאמרו הוא ג' טפחים שפחות מכן אין גבהו ניכר היה גבוה ג' ויש בו ד' אמות על ד' אמות הרי הוא כעלייה ומותר להתפלל בו וכן אם היה מוקף מחיצות אף על פי שאין בו ד' אמות על ד' אמות מותר להתפלל בו שאין גבהו ניכר כיון שחלק רשות לעצמו:

ג

האומנים שעלו לעשות מלאכה לבעל הבית בראש הזית או בראש התאנה והגיע זמן תפלה עומדין שם ומתפללין ואין בזה משום לא יעמוד אדם על גבי מקום גבוה ויתפלל שכוין שעלו לעשות שם מלאכתם ה"ז כמו שעלו לעלייה אבל בשאר אילנות צריכים לירד למטה ולהתפלל ולמה נשתנו הזית והתאנה משאר אילנות מפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות ויש טורח גדול בעלייתם וירידתם ויתבטלו ממלאכתם ולכן אמרו שיתפללו שם אבל שאר אילנות שאין בהן ביטול מלאכה כל כך ירדו.

אבל בעל הבית כיון שאינו משועבד למלאכה שהוא ברשות עצמו צריך לירד אפילו מראש הזית והתאנה לפי שאין דעתו מיושבת עליו כשעומד בראש האילן שמתירא שלא יפול ואינו יכול לכוין היטב ואם הקילו אצל פועלים משום ביטול מלאכה לא הקילו אצל בעל הבית:

ד

צריך לפתוח פתחים או חלונות בבית הכנסת כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדו שנאמר וכיון פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם לפי שגורמין לו לכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע ואע"פ שהמתפלל צריך שיתן עיניו למטה כמו שיתבאר בסי' צ"ה מכל מקום כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעזור הכוונה וכן כשמתפלל בבית אחר שלא בבית הכנסת צריך להתפלל בבית שיש בו חלונות וטוב שבבית הכנסת יהיו י"ב חלונות ואין צריך שכולם יהיו במזרח אלא יותר טוב שכל הצדדים יהיו פתוחים:

לא יתפלל אלא בבית ולא במקום פרוץ כמו בשדה אלא א"כ הוא בדרך מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר.

ומכל מקום לא יכנס לחורבה כדי להתפלל במקום צניעות מפני החשד שיחשדוהו שיש לו זונה מיוחדת שם ומפני המפולת ומפני המזיקין ואם החורבה עומדת בשדה אין לחוש בה לחשד שאין זונה מצויה בשדה ואם היא חורבה בריאה וחזקה אין לחוש בה למפולת ואם שנים נכנסין בה אין לחוש למזיקין שלאחד נראה ומזיק ולשנים נראה ואינו מזיק ולג' אינו נראה כל עיקר אם לא במקום שידוע שרגילין שם מזיקים ואבוקה כשנים וירח כשלשה לפיכך אם הם שנים מותר ליכנס בה אם היא בריאה וחזקה ועומדת בשדה ואם לאו מוטב להתפלל בדרך מליכנס בה.

ואם מתיירא שלא יפסיקוהו עוברי דרכים יתפלל תפלה קצרה שהיא הבינונו כמו שיתבאר בס' ק"י:

המתפלל י"ח אחורי בית הכנסת ואינו הופך פניו לבית הכנסת נקרא רשע.

יש מפרשים שאחורי בית הכנסת הוא הצד שהפתח פתוח בו דהיינו מערב וכשמתפלל באותו צד חוץ לבית הכנסת והופך אחוריו לבית הכנסת נקרא רשע מפני שנראה ככופר במי שהצבור מתפללין לפניו שהם מתפללים כלפי מזרח והוא מתפלל כלפי מערב ונראה כשתי רשויות אבל אם היה עומד מבחוץ לכותל מזרחי ופניו כלפי המזרח אף על פי שאחוריו לבית הכנסת כיון שמתפלל למזרח כמו שהצבור מתפללין אינו נראה ככופר ואינו נקרא רשע.

ויש מפרשים שאחורי בית הכנסת הוא אחורי כותל מזרחי ואם עומד ומתפלל שם ופניו כלפי המזרח נקרא רשע הואיל ואחוריו לבית הכנסת אבל כשמחזיר פניו לבית הכנסת אע"פ שמתפלל כלפי מערב והצבור כלפי מזרח אין בכך כלום כיון שפניו כל הקהל כלפי כותל מזרחי ופניו ג"כ כלפי אותו כותל.

וראוי לחוש לדברי שניהם שלא להתפלל מבחוץ לכותל מזרחי בין שהופך פניו לבית הכנסת בין שהופך פניו למזרח ואחוריו לבית הכנסת ושלא להתפלל מבחוץ לכותל מערבי ופניו כלפי מערב ואחוריו לבית הכנסת (כי זה נקרא רשע לדברי הכל) אבל אם פניו לבית הכנסת כיון שמתפלל כלפי מזרח כמו שהצבור מתפללין אע"פ שעומד מבחוץ אין בכך כלום לדברי הכל אלא שלכתחלה מצוה מן המובחר להתפלל בבית הכנסת עם הצבור כמו שיתבאר:

ולדברי הכל אם עומד מבחוץ לצד צפון או דרום ואחוריו לבית הכנסת נקרא ג"כ רשע מפני שאינו מתפלל לרוח שהצבור מתפללין וגם אחוריו לבית הכנסת ואם הופך פניו לבית הכנסת לדברי הכל אינו נקרא רשע אע"פ שאינו מתפלל לרוח מזרח כמו שהצבור מתפללין אין לחוש כיון שאינו מתפלל למערב היפך ממה שמתפללין הצבור וגם פניו הוא לבית הכנסת (אבל יותר טוב שיתפלל למזרח כמו הצבור ואע"פ שאין פניו לבית הכנסת אין בכך כלום כיון שאין אחוריו לבית הכנסת):

ח

וכל זה כשבית הכנסת עומד כמגדל במקום שפנוי כל סביביו והמתפלל עומד אצל אחד מכתליו בחוץ בחצר בית הכנסת שכשהוא הופך אחוריו לבית הכנסת הפיכתו ניכרת ומזלזל בה והרי (הוא) מאותם שנאמר בהם אחוריהם אל היכל ה' אבל אם הוא מתפלל בבית או בעזרה הסמוכים לבית הכנסת ופניו כנגד ארץ ישראל כראוי ואחוריו לכותל העזרה שהוא כותל מזרחי של בית הכנסת מותר שאינו ניכר שמחזיר אחוריו לבית הכנסת כיון שהוא ברשות בפני עצמו:

ט

אסור לעבור חוץ לבית הכנסת בצד שהפתח פתוח בשעה שהצבור מתפלל מפני שנראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת כיון שעובר אצל הפתח ואינו נכנס ואם היה לבוש תפילין מותר מפני שנראה לכל שאינו מפורקי עול ואם היה נושא משא מותר שמשאו מוכחת עליו שזה שלא נכנס הוא מפני המשאוי ולא משום פריקת עול וכן אם היה רוכב על גבי בהמה מותר לפי שנראה לכל שמפני שהוא טרוד בשמירת בהמתו אינו נכנס ואין בזה ביזוי לבית הכנסת וכן אם יש בית הכנסת אחר בעיר או שלבית הכנסת זה יש פתח אחר מותר שאין כאן ביזוי שהרואה יאמר שיכנס לבית הכנסת אחר או לבית הכנסת זה בפתח אחר אף אם קצת לא יאמרו כך אין בכך כלום שאין טעם האיסור משום חשד אלא משום ביזוי בית הכנסת וכיון שאינו ניכר ונראה לכל רואהו עובר כאן שאינו רוצה ליכנס כלל לבית הכנסת אין כאן ביזוי לבית הכנסת בפניהם כי שמא יכנס לבית הכנסת אחר או בפתח אחר:

י

לעולם ישתדל אדם להתפלל בבית הכנסת עם הצבור ואף על פי שיכול להתפלל בביתו בעשרה מכל מקום ברוב עם הדרת מלך וגם אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה במקום רנה שם (תהא תפלה) דהיינו בבית הכנסת ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימות קול ערב שם תהא התפלה נשמעת.

ואם הוא אנוס שאין יכול לבא לבית הכנסת כגון שתש כחו אע"פ שאינו חולה אם אי אפשר לו לאסוף עשרה אליו יש לו לכין להתפלל בשעה שהצבור מתפלל בבית הכנסת שהיא עת רצון ואין תפלתו נדחית אף על פי שאינה מתקבלת ברצון כמו בבית הכנסת עם הצבור ואם מתפלל מוסף בשעה שהצבור מתפלל שחרית או להיפך אינו נקרא בשעה שהצבור מתפלל והוא הדין בני אדם הדרים בישובים ואין להם מנין יש להם להתפלל שחרית ומנחה בשעה שקהלות ישראל מתפללין.

אבל ערבית צריכים להמתין עד צאת הכוכבים שלא הקילו להתפלל מבעוד יום אלא משום טורח הצבור שאי אפשר לחזור ולאספם לתפלת ערבית בלילה אם יפרדו איש מעל אחיו אחר תפלת המנחה כמ"ש בסי' רל"ה אבל המתפללין ביחיד צריכים להתפלל בזמנה.

ואף תפלת שחרית בימות הקיץ שהצבור מאחרין אותה אע"פ שאין עוברין זמן קריאת שמע ותפלה מכל מקום כיון שהמתפלל ביחיד אסור אפילו ללמוד עד שיתפלל כמו שנתבאר סי' פ"ט אין לו להמתין כלל עד שעה שהצבור מתפלל בבית הכנסת אלא יתפלל מיד בנין החמה.

ומי שהוא בעיר ונאנס ולא התפלל עם הצבור והוא מתפלל ביחיד לאחר שכבר גמרו כל הצבור תפלתם בבית הכנסת אעפ"כ יש לו להתפלל בבית הכנסת מפני שהוא מקום קבוע ומיוחד לתפלת צבור ותפלתו של אדם נשמעת שם כמו שנתבאר לעיל וגם מפני שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר אלהים נצב בעדת אל כלומר בבית מועד שלו שנועדים שם לפניו:

יא

אע"פ שמי שתש כחו ואינו יכול לבא לבית הכנסת יש לו לכוין ולהתפלל בשעה שהצבור מתפללים מכל מקום זה אינו אלא למצוה מן המובחר לפי שהוא עת רצון אבל אם בא להקדים תפלתו לתפלת הצבור אין בזה איסור מן הדין לפיכך אם חלש לבו וקשה עליו להמתין מלאכול עד אחר גמר תפלת הצבור מותר להקדים תפלתו בביתו כדי לאכול מיד.

אבל מי שבא לבית הכנסת אסור לו להקדים תפלתו לתפלת הצבור בין בבית הכנסת בין שרוצה לצאת חוץ לבית הכנסת אלא ימתין כדי להתפלל עם הצבור שתפלת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום אלא א"כ רואה שזמן התפלה עובר ואין הצבור מתפללים לפי שמאריכים בפיוטים או לסבה אחרת מתפלל הוא בפני עצמו כדי להתפלל בעונתה אבל אם אין זמן תפלה עובר ואע"פ שהם מאריכים בפיוטים לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור בשביל כך אלא ינהוג כמ"ש סי' ס"ח.

ואם הוא חולה או אנוס אנוס אחר שאי אפשר לו להמתין על הצבור יכול להקדים תפלתו אפילו בבית הכנסת אבל אם אינו חולה אלא שחלש לבו וצריך לאכול אינו רשאי להקדים אלא כשהוא בביתו (שלא בא כלל לבית הכנסת אבל אם בא אסור אפילו רוצה לצאת חוץ לבית הכנסת ולהתפלל קודם הצבור):

יב

מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס בו להתפלל נקרא שכן רע וגורם גלות לו ולבניו שנאמר כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי וגו' הנני נתשם מעל אדמתם וגו'.

וכל המשכים ומעריב לבית הכנסת זוכה לאריכת ימים שנאמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי וגו' וכתב אחריו כי מוצאי מצא חיים וגו' ואם יש ב' בה"כ בעירו טוב לילך להרחוקה כי שכר פסיעות יש:

יג

מצוה לרוץ לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה שנאמר נרדפה לדעת את ה' וגו' ומכל מקום אין לו לרוץ אלא עד פתח בית הכנסת אבל בבית הכנסת עצמה ילך באימה וביראה ואפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה וגם בחול נוטלת א' מת"ק ממאור עיניו אעפ"כ ירוץ לכל דבר מצוה.

אבל כשיוצא מבית הכנסת אסור לרוץ ולא לפסוע פסיעה גסה לפי שמראה עצמו שעוכב בית הכנסת דומה עליו למשאוי במה דברים אמורים כשהולך לעסקיו אבל אם יוצא על מנת לחזור מצוה לרוץ כדי לחזור מהר וכן אם יוצא מבית הכנסת לבית המדרש:

יד

מותר לרוק בבית הכנסת אף שהיה אסור במקדש ובלבד שישפשפנו ברגליו שלא יהיה מגולה בבית הכנסת מפני הכבוד ואם יש תבן או גמי בבית הכנסת רוקק עליו וא"צ לשפשף שהרי הרקיקה מכוסה בגמי ואם מותר לרוק בתפלת י"ח יתבאר בסימן צ"ז.

והרוצה שלא לרוק תדיר בבית הכנסת ילעוס קודם כניסתו שורש מתוק (שקורין לאקרי"ץ) אבל בערב יום כפור ובערב ט' באב אסור שישאר המתיקות בפיו וכשבולע הרוק בולע המתיקות (אבל משום בליעת הרוק לבדו אין איסור כמ"ש בסי' (תקמ"ו) [תקס"ז]):

טו

לעולם ישכים אדם לבית הכנסת כדי שיזכה וימנה מעשרה ראשונים והוא שיתפלל שם עמהם שאפילו מאה באין אחריו נותנים לו שכר כנגד כולם.

וטוב שיאספו עשרה ויבואו ביחד לבית הכנסת:

טז

שנים שנשארו לבדם אחרונים בבית הכנסת ומיהר אחד וסיים תפלתו קודם חבירו חייב לגמול חסד עם חבירו ולהמתין עליו אם הוא בבית הכנסת שבשדות שיש בהם חשש מזיקין או אפילו בבית הכנסת שבעיר אלא שהיא תפלת ערבית שמתפללים בלילה ומפחד חבירו להשאר שם יחידי ועל ידי כך מתבלבלת תפלתו ואם חבירו נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו ואעפ"כ עמד להתפלל הרי גילה דעתו שאינו מפחד לישאר יחידי לפיכך א"צ להמתין עליו מן הדין אבל מדת חסידות להמתין עליו אפילו בענין זה ואפילו בבית הכנסת שבעיר ואפילו בתפלת שחרית ומנחה וכל זה כשחבירו מאריך בסדר התפלות שדרך כל הצבור לאמרם אבל אם מאריך בבקשות ותחנונים א"צ להמתין עליו:

יז

ההולך בדרך והגיע למלון מבעוד יום ורוצה ללון שם אם יש לפניו עד ד' מילין ועד בכלל מקום שמתפללין בעשרה צריך לילך ללון שם אם יכול לבא שם בעוד היום גדול [ו] שלא יהא צריך ללכת יחידי אבל יותר מד' מילין לא הטריחוהו (חכמים) ולאחריו צריך לחזור עד מיל ולא עד בכלל כדי להתפלל בעשרה (והוא הדין הדר בישוב תוך מיל למקום שמתפללין שם בעשרה חייב לילך בכל יום בקר וערב להתפלל בעשרה).

ומכל שכן שלא ישכים אדם לילך לדבר הרשות מעיר שמתפללין שם בעשרה אם יכול לבא למחוז חפצו בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת יחידי אחר התפלה (ואפילו אם הוא רוצה להשכים ולילך קודם שהגיע זמן התפלה) שתפלת הצבור אע"פ שהוא מצוה מדבריהם היא גדולה ממצות עשה של תורה הואיל ומקדשין בה ה' ברבים שהרי מותר לעבור על מצות עשה של תורה ולשחרר עבדו כדי להשלימו לעשרה כמ"ש ביורה דעה ס' (רמ"ז) [רס"ז].

ומכל מקום תלמוד תורה גדול מכולם (שהרי מנו עיון תפלה עם הרבה דברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרון קיימת לעולם הבא ואעפ"כ אמרו ותלמוד תורה כנגד כולם) לפיכך מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל כלל

(כי אם לדברים הכרחיים לצרכי גופו ולימודו) אין לו לבטל מלימודו ולילך לבית הכנסת אלא יתפלל בביתו בעשרה ואם לא ימצא עשרה טוב לו שיתפלל יחידי משיתבטל מלימודו בשעת הליכה לבית הכנסת.

ואף אל פי כן לא ירגיל עצמו בכך שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מבית הכנסת כי לא ידונו אותו לכף זכות שבשביל לימודו אינו בא לבית הכנסת ומטעם זה אין לו לעסוק בתורה בבית הכנסת בשעה שהצבור אומרים סליחות ותחנונים (או בשעת קריאת התורה) על ס' קמ"ו.

אבל אם יכול לאסוף אליו י' לביתו מצוה יותר שיתפלל במקום מדרשו הקבוע לו בביתו משיבטל לימודו וילך לבית הכנסת אע"פ שיש שם רוב עם שהוא הדרת מלך ואצ"ל בית המדרש הקבוע לרבים שקדושתו גדולה מבית הכנסת (כמ"ש בס' (קצ"ג) [קנ"ג]) ומצוה (אף למי שאין תורתו אומנתו להתפלל שם יותר מבית הכנסת אפילו אין בו רוב עם כמו בבית הכנסת והוא שיתפלל בו בעשרה):

יה

יקבע מקום לתפלתו שלא ישנהו אם לא לצורך גדול וכל מי שקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו שכן מצינו באברהם שקבע מקום לתפלתו שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם כו' ואין די במה שיקבע לו בית הכנסת אחד בעיר להתפלל בו אלא גם בבית הכנסת שקבוע בו צריך שיהא לו מקום קבוע וכל תוך ד' אמות חשוב מקום אחד שאי אפשר לצמצם וגם כשמתפלל בביתו יקבע לו מקום שלא יבללוהו בני הבית:

יט

לעולם יכנס אדם שיעור ב' פתחים לבית הכנסת ואח"כ יתפלל שנאמר לשמור מזוזות פתחי.

יש מפרשים שיעור ב' פתחים דהיינו רוחב ח' טפחים יכנס לפנים שלא ישב אצל הפתח לפי שנראה עליו כמשאוי עכוב בית הכנסת ויהיה מזומן סמוך לפתח לצאת ולפ"ז עכשיו שכל אחד מכיר את מקומו אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח אין בכך כלום שהדבר ידוע שאינו יושב שם אלא דרך קביעות.

ויש מפרשים הטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין ולפ"ז אם אינו פתוח לרשות הרבים אין בכך כלום.

ויש מפרשים שלא ימהר להתפלל מיד כשיכנס אלא ישהה כדי הילוך שיעור ב' פתחים דהיינו ח' טפחים ונכון לחוש לכל הפירושים.

וי"א שהמתפלל צריך ליכנס לפנים מב' דלתות שנאמר לשקוד על דלתותי וגו' ולכן נהגו לעשות אכסדרה לפני בית הכנסת:

כ

המתפלל י"ח צריך שלא יהיה דבר חוצץ בינו לבין הקיר שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל ודבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצין וכן מטות שלנו העשויים לשכיבה ואין דרך לטלטלן ממקום למקום נקראת דבר קבוע ואינן חוצצות ואינו חוצץ אלא דבר גדול שגבהו י' טפחים ורחבו ד' טפחים על ד' טפחים אבל דבר קטן אינו חשוב הפסק בינו לקיר וכל דבר שהוא צורך התפלה אפילו הוא גדול הרבה אינו חשוב הפסק כגון השולחן שבבית שמניחין עליו הסידור ולכן נהגו בבית הכנסת שיש לפני כל אחד שולחן קטן (שקורין שטענדי"ר) שמניחין עליו הסידורים אע"פ שגבוה י' ורוחב ד'.

וכל זה למצוה מן המובחר אבל אם אי אפשר בקלות להתפלל בצבור בענין שלא יהא דבר שגבוה י' ורוחב ד' חוצץ בינו לבין הקיר כגון לפעמים שמתפללים ב' באיזו חדר ואי אפשר לכל אדם לעמוד בלא חציצה בינו לכותל אל ימנע מתפלת הצבור בשביל זה כי אין בזה איסור כשצריך לכך מצד דוחק המקום ומכל מקום יעצים עיניו או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ ולא יבא לידי ביטול כוונה ע"י דבר החוצץ שלפניו:

כא

בעלי חיים חוצצין ואדם אינו חוצץ מפני שהוא מינו ויש מי שאומר שיש ליזהר מלהתפלל אחורי שום אדם וטוב לחוש לדבריו אבל מן הדין אין איסור אלא באחורי רבו כמ"ש לקמן:

כב

בגדים המצויירים שתולים בכותלי בית הכנסת לנוי אע"פ שמן הדין אין בהם משום חציצה אין נכון להתפלל כנגדם כדי שלא יהא מביט בציורם ולא יכוין בתפלתו ואם יקרה לו להתפלל נגדם יעצים עיניו וגם כשמציירים כותלי בית הכנסת נכון שלא לצייר ציורים נגד פניו של אדם אלא למעלה מקומת איש ולכן אין נכון ג"כ לצייר ציורים בספרים שמתפללין בהם שלא תתבטל הכוונה.

אבל בגדים שמצויר עליהם דברי תפלות אפילו לישב עליהם בבית הכנסת אסור וצריך להוציאם מבית הכנסת כדי שלא ישאר לנו שום דבר בבית הכנסת כי מה לנו להניח בבית הכנסת שלנו דבר שהוא מוכן ומזומן לתפלתם (אבל שלא בבית הכנסת אפילו מצוייר עליהן צורות האסורים כמ"ש ב"ד סי' קמ"א יש להן תקנה ע"י ביטול כמ"ש ב"ד סימן קל"ט (וקמ"ה) [וקמ"ו]):

כג

לא יתפלל בצד רבו ולא אחורי רבו עד שירחיק ד' אמות מפני שכשעומד בתפלה מצד רבו מראה את עצמו כאלו הם שוים ואחורי רבו ג"כ יוהרא הוא וכ"ש שלא יתפלל לפניו ואחוריו לרבו אלא א"כ הרחיק ד' אמות.

וי"א שכל זה כשמתפללין ביחיד אבל בבית הכנסת אם כך הוא סדר ישיבתו אין לחוש אם מתפלל לפניו או לאחוריו ואע"פ שטוב להחמיר המנהג להקל ועכ"פ צריך ליזהר שירחיק מאחוריו רבו כדי שיוכל רבו לפסוע ג' פסיעות לאחוריו ולא יצטרך להמתין עליו עד שיסיים הוא את תפלתו ונמצא גורם טורח ועכוב לרבו ואם הוא תלמיד חבר מותר אבל לפני רבו אסור אפילו בתלמיד חבר אלא ע"ד שנתבאר:

כד

כל מקום שאין קורין בו קריאת שמע אין מתפללין בו וכשם שמרחיקין מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראית הערוה לקריאת שמע כך מרחיקין לתפלה:

כה

היה עומד בתפלה והשתין תינוק בבית הכנסת ישתוק עד שיביאו מים להטיל על המי רגלים או יהלך לפניו עד שיהיו מי רגלים לאחוריו ד' אמות או ילך לצדדיו אם אי אפשר לפניו או יצא מבית הכנסת ויגמור

תפלתו ויותר טוב לילך למקום אחר ולא לשתוק כי שמא ישהה כדי לגמור את כולה ויצטרך לחזור לראש
ונמצא גורם ברכה שאינה צריכה:

צא – שיאזור מתניו ויכסה ראשו בשעת תפלה ובו ו' סעיפים:

א

בגדיו כיצד אין צריך לומר שתהא ערותו מכוסה ולא יהא לבו רואה את הערוה אלא אפילו אם היתה
טלית חגורה לו על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה וחוצץ בטליתו על מתניו שלא יהא לבו רואה את הערוה
אסור להתפלל עד שיכסה לבו מטעם שנתבאר סימן ע"ד ואם לא כסה את לבו או שנאנס ואין לו במה
שיתכסה הואיל וכסה ערותו והתפלל יצא:

ב

צריך לאזור אזור בשעת התפלה אפילו אם יש לו אבנט שאין לבו רואה את הערוה משום שנאמר הכון
לקראת אלהיך ישראל אבל בשאר ברכות מותר לברך בלא חגורה מאחר שיש לו אבנט במכנסיים ואין
לבו רואה את הערוה והוא הדין אפילו בלא מכנסיים אם בגדיו מונחים ממש על בטנו וחוצצים בין לבו
לערוה ומי שהולך כל היום בלא חגורה א"צ לאזור בשעת תפלה:

ג

אסור להוציא אזכרה מפיו בראש מגולה ויש אומרים שיש למחות שלא ליכנס לבית הכנסת בגילוי
הראש ומדת חסידות הוא שלא לילך ד' אמות בגילוי הראש אפילו שלא בבית הכנסת כמ"ש בס"י ב':

ד

כובעים הקלועים מקש חשובים כיסוי אבל הנחת ידו על ראשו אינה חשובה כיסוי לפי שהיד והראש
גוף אחד הן ואין הגוף יכול לכסות את עצמו אבל אם אחר מניח ידו על ראשו יש להקל (כיון שרש"ל מיקל
לגמרי):

ה

לא יעמוד אדם בתפלה באפונדתו ולא ברגלים מגולים אם דרך אנשי המקום שלא יעמדו לפני הגדולים
אלא בבתי רגלים אבל אם דרכם לעמוד יחפים בפני הגדולים כמו בארץ הערב מותר להתפלל יחף.

ובמדינות אלו אין להתפלל בבתי שוקיים של פשתן אם לא ילבש עליהם אנפלאות (שקורין זאקי"ן) שגנאי
הוא לעמוד בפני הגדולים בבתי שוקיים של פשתן בלבד ומכל שכן כשנועלין סנדל (שקורין פאנטאפי"ל)
שהעקב מגולה (אבל באנפלאות מותר להתפלל אף בלא בתי שוקיים מאחר שיש לו אזור להפסיק בין לבו לערוה או
שבגדיו מונחים ממש על בטנו כמ"ש בסעיף ב').

וכן אין ללבוש בשעת התפלה בתי ידים כדרך עוברי דרכים:

דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהן עטופים ומנהג החכמים הראשונים כשהיה שלום בעולם היו מתקשטים בבגדים נאים ומתפללים משום הכון כו' כלומר התנאה לפניו ובעת הזעם היו עומדים כעבד לפני רבו שמשליך אדרתו מעליו שלא יראה כחשוב וחובק את ידיו באצבעותיו מאימת רבו ויראתו דהיינו שחובק אצבעותיו של ידיו זה בשל זה כאדם ששובר אצבעותיו כשמצטער ויש מהחכמים שהיו עושים כן אף בעת שלום.

ומכל מקום טוב ליזהר שלא לחבוק אצבעותיו בעת שלום כי בזה מוריד דין על עצמו אלא יניח ידיו זה על זה כפותין כמ"ש בסימן צ"ה:

צב – הנצרך לנקביו ודין רחיצה ושאר הכנות וכו' י' סעיפים:

גופו כיצד היה צריך לנקביו אל יתפלל עד שיפנה משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל במה דברים אמורים בגדולים אבל בקטנים א"צ לחזור ולהתפלל ואפילו בגדולים אינו צריך לחזור אלא כשאינו יכול להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול להעמיד עצמו שיעור הילוך פרסה יצא בדיעבד אבל לכתחלה לא יתפלל בגוף משוקץ אפילו אם יעבור זמן התפלה עד שיפנה ואפילו בדברי תורה אסור כל זמן שגופו משוקץ ויש מי שמתיר אפילו לכתחלה אם יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה ויש לסמוך על זה אם הוא בענין שבעוד שיפנה יעבור זמן התפלה:

וכל זה כשהוצרך קודם התחלת התפלה אבל אם באמצע תפלתו נתעורר לו תאוה בין לקטנים בין לגדולים אם יכול להעמיד עצמו עד שיסיים תפלתו יעמיד עצמו ולא יפסיק אפילו לקטנים באמצע תפלת י"ח.

ואם אינו יכול להעמיד עצמו יפסיק לגדולים אבל לקטנים לא יפסיק ואפילו מים שותתין על ברכיו ממתין עד שיכלו המים וחוזר לתפלתו וא"צ להרחיק כמ"ש בסי' ע"ח.

אבל באמצע קריאת שמע וברכותיה אם רצה מרחיק ומטיל מים ואם רצה קורא כדרכו ומעמיד עצמו עד שיסיים תפלתו אבל לגדולים צריך להעמיד עצמו אם יכול ולא יפסיק אפילו בקריאת שמע וברכותיה (או אפילו בפסוקי דזמרה מברוך שאמר ואילך).

והוא שאינו מתאוה כל כך בענין שיהא בו משום בל תשקצו כשמעמיד עצמו אף ע"פ שאינו יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה אבל אם הוא בענין שיש בו משום בל תשקצו מפסיק בין לקטנים בין לגדולים באמצע קריאת שמע וברכותיה אבל לא באמצע תפלת י"ח שלא התירו להפסיק באמצע תפלת י"ח אלא משום חשש סכנות נפשות בלבד וכמו שיתבאר בסימן ק"ד וקל וחומר משום איסור בל תשקצו שאינו אלא מדברי סופרים שהם אמרו והם אמרו (ואם מרוב דחקו נתעטש או שבקש להתעטש יתבאר בסי' קי"ג) [ק"ג]:

ג

ומכל מקום לכתחלה יבדוק את עצמו יפה קודם התפלה שלא יצטרך לנקביו אח"כ ויטרוד בתפלתו וכן יסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו.

ואח"כ צריך לרחוץ ידיו במים אע"פ שנוטל ידיו שחרית כיון שנגע בטינופת אחר נטילת שחרית ומכל מקום לא יברך על רחיצה זו אם כבר בירך על נטילת שחרית מטעם שנתבאר בסימן ז':

ד

ואם אין לו מים צריך לחז(ו)ר אחריהם עד פרסה אם הוא בדרך והמים נמצאים לפניו ברחוק פרסה ויכול להגיע אליהן קודם שיעבור זמן התפלה והוא שהולך יחידי אבל אם הולך בשיירא א"צ להפרד מן השיירא ללכת יחידי למקום המים ואם צריך לחזור לאחריו למקום מים עד מיל חוזר יותר ממיל אינו צריך לחזור. ואם מתיירא שמא יעבור זמן התפלה עד שיגיע למקום המים לא יחז(ו)ר אחריהם כלל רק ינקה ידיו בצרור או בעפר או בקורה או בכל דבר שמנקה:

ה

וכל זה כשידיו מלוכלכות או שנגעו במקום מטונף אבל אם אינו יודע להן שום לכלוך אע"פ שהסיח דעתו מהם אחר נטילת שחרית אין צריך לחזור וליטלן ולא לנקותן שסתם ידים כשרות לתפלה כמו שכשרות לשאר ברכות ויש אומרים שהיסח הדעת פוסל לתפלה כמו שפוסל לאכילה מפני שהידים עסקניות הן ושמא נגעו במקום הטינופת וכן עיקר.

ומכל מקום אם אין מים מזומנים לפניו א"צ לחז(ו)ר אחריהם אם אינו יודע להם שום לכלוך שלענין זה יש לסמוך על סברא הראשונה אלא ינקה ידיו בכל דבר שמנקה שנקיון מועיל אף לידיים של היסח הדעת שפסול היסח הדעת הוא משום שמא מודבק בהן מעט זיעה או צואה וכשמנקה יתקנחו.

ואפילו בידיים מלוכלכות א"צ לחז(ו)ר אחר מים אלא כשאפשר אבל כשעומד בתפלה שאי אפשר לזוז ממקומו ונזכר שנגע במקום מטונף די בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל.

אבל לכתחלה אסור ליגע במקום מטונף (אפילו יש לו מים מזומנים לפניו שלא להפסיק) בתפלה כמו שיתבאר בסי' צ"ז:

ו

וכל זה בתפלה אבל לתלמוד תורה די בנקיון בעלמא בכל ענין אפילו יש מים מזומנים לפניו:

ז

מקום המטונף הם מקומות המכוסים באדם לפי שיש בהם מלמולי זיעה וכן אם חיכך הראש כמ"ש בסי' קס"ד וכן צואת האוזן וצואת האף הן טינופות ואסור ליגע בהן בתפלה כי אם ע"י בגד:

ח

המשתין לא יתפלל עד שישהה כדי הילוך ד' אמות משום ניצוצות שבאמתו והמתפלל לא ישתין עד שישהה כדי הילוך ד' אמות אחר סיום תפלתו שכל ד' אמות תפלתו שגורה בפיו ושפתיו רוחשות אבל לאחר שישהה כדי הילוך ד' אמות מותר לו להשתין במקום שהתפלל ומדת חסידות שלא להשתין בתוך ד' אמות של תפלה:

ט

הרוקק לא יתפלל עד שישהה כדי הילוך ד' אמות והמתפלל לא ירוק לרצונו מחמת טיול עד שישהה כדי הילוך ד' אמות אבל אם נזדמן לו רוק מותר אפילו בתוך התפלה כמ"ש בס"י צ"ז:

י

טוב ליתן צדקה קודם התפלה שנאמר אני בצדק אחזה פניך:

צג – קודם שיתפלל צריך לשהות ובו ד' סעיפים:

א

המתפלל צריך שישהה במקום שמתפלל שעה אחת קודם תפלתו כדי שיכוין לבו למקום שנאמר אשרי יושבי ביתך ואח"כ יהללך סלה ושעה אחת אחר תפלתו שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ואח"כ ישבו ישרים את פניך וחסידים הראשונים היו שוהין שעה ממש משעות בינונית שהן כ"ד במעת לעת ולשאר עם די בשעה מועטת כדי הילוך ב' פתחים שהם ח' טפחים כמ"ש בסימן צ'.

יש נוהגין להתפלל מתוך הספר כדי לכוין מאד והכל לפי מה שהוא מרגיש בנפשו:

ב

אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש שהיא הכנעה מאימת הקב"ה שנאמר עבדו את ה' ביראה דהיינו התפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה ביראה.

ולא יעמוד לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס אלא מתוך שמחה של מצוה כגון דברי תנחומים של תורה כגון סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו רצון יראיו יעשה שומר ה' את כל אוהביו:

ג

אין עומדין להתפלל מתוך דין ולא מתוך הלכה שלא יהא לבו טרוד בה בתפלתו ולא יוכל לכוין יפה אלא מתוך הלכה פסוקה שאין לפלפל בה כלום ולא יטרד בה בתפלה והיא נקראת ג"כ שמחה של מצוה שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב.

ומכל מקום אם עסק בפלפול הלכה והתחילו צבור להתפלל יתפלל עמהם ובפרט עכשיו שאין מכוונים כל כך בתפלה ולא הזהירו אלא לכתחלה שלא יעסוק בפלפול קודם התפלה:

ד

העוסק בצרכי צבור הרי זה כעוסק בתורה יש מפרשים לענין לעמוד מתוכו להתפלל שגם זו שמחה היא לו שעוסק בצרכי צבור ובלבד שיהא דבר שאין בו טרדה דומה להלכה פסוקה ויש מפרשים לענין שאין צריך לפסוק ולהתפלל כמו שהעוסק בתורה ותורתו אומנותו א"צ לפסוק לתפלה וכבר נתבאר בסימן ע' שהעוסק בצרכי צבור אפילו לקריאת שמע אינו פוסק וכ"ש לתפלה.

ואין צריך להתפלל מנחה שתים בשביל תשלומי שחרית שכיון שבשעת חובתו היה פטור ממנה מן הדין א"צ לתשלומין כלל:

צד – צריך לכוין כנגד ארץ ישראל ודין הרוכב או יושב בספינה ובו י' סעיפים:

א

בקומו להתפלל אם היה עומד בחוץ לארץ יחזיר פניו כנגד ארץ ישראל שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם ויכוין גם כנגד ירושלים וכנגד המקדש וכנגד בית קדשי קדשים היה עומד בארץ ישראל יחזיר פניו כנגד ירושלים שנאמר והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת ויכוין גם כנגד בית המקדש וכנגד בית קדשי הקדשים היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש שנאמר והתפללו אל הבית הזה ויכוין גם כנגד בית קדשי הקדשים היה עומד אחורי המקדש (אבל בבית המקדש אסור לעמוד בזמן הזה שכולם טמאי מתים שאין לנו אפר פרה כמו שיתבאר בסי' תקס"א) במערבו של בית קדשי קדשים יחזיר פניו למזרח כנגד בית קדשי קדשים שנאמר והתפללו אל המקום הזה ואם היה עומד בצפון יחזיר פניו לדרום כנגדו ואם עומד בדרומו יחזיר פניו לצפון כנגדו נמצאו כל ישראל מכוונים לבם למקום אחד ועל זה דרשו חכמים כמגדל דוד צוארן בנוי לתלפיות תל שכל פיות פונים בו:

ב

במקומות שנוהגים להתפלל לרוח משאר רוחות עכ"פ יצדד פניו לצד ארץ ישראל אם הוא בחוץ לארץ ולירושלים אם הוא בארץ ישראל ולמקדש אם הוא בירושלים ואנו מחזירין פנים למזרח מפני שאנו יושבין במערבו של ארץ ישראל ונמצא פנינו לארץ ישראל ולכן קובעים ארון הקודש במזרח ואפילו קבעוהו לצד אחר יתפללו לצד מזרח.

ומכל מקום מדינות אלו שהן לצד צפון הרבה אע"פ שהן במערבו של ארץ ישראל לא יקבעו מקום הארון וצד התפלה דהיינו כותל מזרחי כנגד אמצעית רוח מזרחית שלהם אלא כנגד מזרחית דרומית (קצת כפי ערך נטיית נקודת אמצע מזרח שלהם מכנגד ירושלים ונקודה זו הוא מקום יציאת שמש לעיר זו בתקופת ניסן ותשרי האמיתית והוא מקום פגישת גלגל משה היום באופק עיר זה שלכן היום והלילה שוים שם בתקופת ניסן ותשרי).

ומקום זה בכל מדינות אלו הוא להלאה מנקודת נוכח הראש של ירושלים וצריך לחשוב כמה יהיה כנגד ירושלים ברוב שמגלגל משה היום עד רובע עגול שמנוכח הראש שלנו עד מקום פגישת האופק שלנו

במשוה היום ואם רוחב זה שמעגול זה עד משוה היום כנגד ירושלים הוא יותר מרוחב שממשוה היום עד נוכח הראש של ירושלים צריך לצדד קצת לדרום כפי ערך יתרון הזה ואם הוא פחות מזה צריך לצדד לצפון קצת ודבר זה תלוי במרחק המדינה מים המערבי כלפי המזרח ובהרחקה מטבור הארץ כלפי צפון יותר ממרחק ירושלים וחשבון זה קל להיודעים דרכי החשבון במשולש כדורי:

ג

ומי שרוצה לקיים אמרם הרוצה להחכים ידרים ולהעשיר יצפין יכול לעשות כן אפילו בצבור אע"פ שהם מתפללין למזרח ומכל מקום צריך לצדד פניו למזרח כנגד ארץ ישראל אפילו מתפלל ביחיד ויכול לעשות גם בהיפוך שעיקר עמידתו יהיה למזרח ויצדד פניו לדרום או לצפון כדי להחכים או להעשיר ודרך זה יותר נכון כשמתפלל בצבור כדי שלא יהא נראה כמו שחלוק מהצבור קצת שהם עומדים למזרח והוא לדרום או לצפון אלא א"כ שכח ועמד לצפון או לדרום והתחיל כבר להתפלל אזי די לו שיהפך פניו למזרח ולא יעקור רגליו להפוך עמידתו למזרח.

אבל אם שכח ועמד למערב לא יהפוך פניו כלל שהרי אי אפשר להפוך פניו למזרח ויתפלל לכן א"צ להפוך פניו כלל אלא א"כ רוצה להחכים או להעשיר וא"צ לעקור רגליו להפוך עמידתו למזרח לפי שיש מן החכמים שהיו מתפללים לכתחלה למערב מפני שהשכינה במערב ויש מי שהיה מתפלל לאיזה רוח שהיה מזדמן לו מפני שסובר ששכינה בכל מקום ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד שכבר התחיל להתפלל לאיזו רוח שא"צ להפסיק בתפלתו לעקור רגליו ולעמוד כנגד ארץ ישראל:

ד

סומא ומי שאינו יכול לכיין הרוחות להתפלל כנגד ארץ ישראל יכוין לבו לאביו שבשמים שנאמר והתפללו אל ה':

ה

היה רוכב על החמור אינו צריך לירד ולהתפלל אפילו יש לו מי שיתפוס את חמורו אלא מתפלל דרך הילוכו ויחזיר פניו לארץ ישראל אם אפשר לו וכן אם היה בספינה או על גבי קרון אם יכול לעמוד עומד ואם לאו יושב במקומו ומתפלל ויחזיר פניו לארץ ישראל אם אפשר לו ואם היה הולך ברגליו מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ארץ ישראל ואפילו שלא במקום סכנה ואפילו הולך לדבר הרשות לא הצריכוהו להפסיק הליכתו ולעמוד בשעת התפלה לפי שיקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו.

אבל אם קדם הוא להשיירא ויש לו מי שיאחוז את חמורו ירד למטה ויתפלל וכל שכן כשמהלך ברגליו שצריך הוא לעמוד ולהתפלל שבעמידה זו לא יטרד לבו כיון שמבלעדי כן צריך הוא להמתין על השיירא.

ויש אומרים שבכל ענין צריך הוא לעמוד באבות כדי לכוין שאם לא כיון לבו באבות צריך הוא לחזור ולהתפלל וכשמתפלל דרך הילוכו אינו יכול לכוין כל כך לכן צריך לעכב הבהמה שלא תהלך עד שיגמור ברכת אבות אבל א"צ לירד למטה וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה.

ולכתחלה לא יצא לדרך משעלה עמוד השחר עד שיתפלל תחלה בביתו כל תפלת י"ח מעומד כמו שנתבאר בסימן פ"ט ומכל מקום אם עבר ויצא יכול להתפלל דרך הילוכו אפילו מהלך סמוך לעיר בתוך התחום ואף ע"פ שיגיע למחוז חפצו בעוד שיש עדיין שהות הרבה להתפלל אעפ"כ יכול להתפלל בדרך מיד שהגיע זמן התפלה ואינו מחויב להתעכב מלהתפלל עד שיגיע למחוז חפצו כדי להתפלל שם מעומד שכיון שכבר חל עליו חובת התפלה והוא בדרך יכול לצאת ידי חובתו מן הדין באשר הוא שם ואינו מחוייב להחמיץ המצוה כדי להתפלל מעומד כיון שעכשיו הוא פטור מהעמידה.

ומכל מקום כדי לקיים המצוה מן המובחר נכון הוא שימתין עד שיגיע למחוז חפצו להתפלל שם מעומד אם ידוע לו שיהיה לו שם מקום מיוחד שלא יבלבלוהו בני הבית ואין בזה משום אין מחמיצין את המצות וזריזים מקדימין למצוה כיון שמתכוון כדי לקיים מצוה מן המובחר:

ו

היה יושב בספינה או בעגלה ומפחד לעמוד בכל התפלה ומתפלל מיושב מכל מקום יעמוד במקום הכריעות אם אפשר לו כדי שיהא כורע מעומד ופוסע ג' פסיעות ואם רוכב על גבי בהמה יחזיר הבהמה ג' פסיעות לאחוריה ועולה לו כאלו פוסע בעצמו או יחזיר עצמו על גבי בהמתו כדרך שהיה נוהג אם בא להפטר מן המלך:

ז

זקן שאינו יכול לעמוד יושב במקומו ומתפלל וכן חולה. ומתפלל אפילו שוכב על צידו והוא שיכול לכוין דעתו.

ואם אי אפשר לו להתפלל בפיו מפני חלישותו טוב שעכ"פ יהרהר בלבו שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם ואע"פ שאינו יוצא ידי חובתו בהרהור כמו שיתבאר בסימן ק"א.

אבל אם אינו יכול לכוין דעתו קורא קריאת שמע לבדה אם אפשר לו לפי שכוונת קריאת שמע אינה אלא פסוק ראשון ובקל יוכל לכוין:

ח

מי שהיו לו נכרים מכאן ומכאן ומתיירא שמא יפסיקוהו בתפלתו או שמא יפסידו מקחו אם יעמוד ויתפלל יושב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו ואע"פ שצריך לפסוע ג' פסיעות בסוף התפלה יושב ומתפלל וכורע.

יש לזהר שלא לסמוך עצמו לכותל או לעמוד או לחבירו בשעת תפלה כמו שיתבאר בסי' קמ"א:

ט

מי שהוכרח להתפלל מיושב או מהלך טוב שיחזור ויתפלל מעומד כשיוכל בתורת נדבה אם הוא בטוח שיוכל לכוין יפה בתפלתו כמו שיתבאר בסי' ק"ז:

י

מי שבא בדרך והוא סמוך למלון של נכרים אם יכול להסתלק מן הדרך ולהתפלל מעומד במקום שקרוב הדבר לגמרי שלא יפסיקוהו שם עוברי דרכים מוטב שיסתלק ויתפלל שם משיתפלל בבית של נכרי שבודאי יש בו גלולים ותועבות ואין להכניס לשם דבר (שבקדושה) שהרי משה רבינו עליו השלום אמר כצאתי את העיר וגו' ולא רצה להתפלל בכרך של מצרים לפי שהיתה העיר מלאה גלולים אבל אם אי אפשר להסתלק מן הדרך במקום שלא יפסיקוהו יתפלל במלון באיזו קרן זויות שלא יבללוהו בני הבית ואין לחוש לגלולים שהרי כל תפלתינו בעירות מלאות גלולים.

ואם אי אפשר להסתלק מן הדרך וצריך להתפלל מהלך או מיושב וגם במלון לא ימצא קרן זויות שלא יבללוהו מוטב להתפלל בדרך מהלך או מיושב כיון שאז יכול לכוין יותר ומכל מקום אם יכול להתפלל במלון בבקעה או בחצר או בגינה מוטב ויצא ידי שניהם להתפלל מעומד ובכוונה:

צה – כיון איבריו בשעת התפלה ובו ד' סעיפים:

א

המתפלל צריך שיכוין רגליו זו אצל זו בכיון כאלו אינן אלא רגל אחד להדמות למלאכים שנאמר בהם ורגליהם רגל ישרה כלומר רגליהם נראות כרגל אחד.

וטוב לכוין רגליו גם כשאומר קדושה עם ש"ץ שהרי אומר נקדש כשם שמקדישים בשמי מרום ובמרום מקדישים כן ברגל ישרה:

ב

יש מי שאומר שכשעומד להתפלל ילך לפניו ג' פסיעות דרך קירוב והגשה לדבר שצריך לעשות וטוב לחוש לדבריו:

ג

כתוב אחד אומר והיו עיני ולבי שם כל הימים וכתוב אחד אומר נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים וכדי שיתקיימו ב' מקראות אלו אמרו שהמתפלל צריך שיכוף ראשו מעט שיהיו עיניו למטה לארץ שהרי אנו מתפללים נגד בית המקדש שנאמר בו והיו עיני ולבי שם כו' לכן יתן עיניו למטה כנגדו ויחשוב כאלו עומד בו ומתפלל ועל ידי זה תפלתו רצויה ובלבו יכוין למעלה אל אל שבשמים (ואותן המגביהים ראשיהם ועיניהם למעלה כמביטים על הגג המלאכים מלעיגים עליהם) וקודם התפלה ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה וכן בתוך התפלה אם נתבטלה כוונתו כמ"ש בס"י צ':

ד

צריך לעמוד בתפלה כעבד לפני רבו באימה ביראה בפחד ואל יניח ידיו על חלציו מפני שהוא דרך יוהרא וטוב שיניח על לבו כפותין הימנית על השמאלית במקום שנוהגין לעמוד כן לפני המלך כשמדברים עמו ושואלין מאתו צרכיהם והכל כמנהג המקום ונוהגים קצת מטעם הידוע להם לכוף האגודל בתוך פיסת

היד ויש נוהגין מטעם הידוע להם להניח זרועותיהם על לבם ימנית על שמאלית שיהיה פרק אמצעי משתי זרועות נגד פני המתפלל:

צו – שימנע כל הטדדות כדי שיכוין ובו ג' סעיפים:

א

כשהוא מתפלל לא יאחוז בידו תפילין ולא ספר מכתבי הקודש ולא קערה מלאה ולא סכין ולא מעות ולא ככר מפני שלבו עליהם שלא יפול ויטרד ותבטל כוונתו אבל שאר דברים שאם יפלו לא יפסדו ולא יזיקו לו מותר לאחוז מן הדין אלא שמצוה מן המובחר שלא לאחוז כלום אלא יהיו ידיו כפותין כעומד לפני המלך כמ"ש ס' צ"ה סעיף ד'.

ולולב בזמנו מותר לאחוז אע"פ שאם יפול אפשר שיפסל מכל מקום כיון שהאחיזה היא מצוה אינו נטרד בשבילו:

ב

מותר לאחוז סידור בידו בשעה שמתפלל שכיון שאוחזו לצורך התפלה אינו נטרד בשבילו ומכל מקום אם לא היה בידו קודם שהתחיל לא יחזו(ו)ר אחריו בתפלה ליטלו משום הפסק אלא אם כן היה במקום מיוחד שהוא מוכן אז מותר ליטלו אפילו בתוך התפילה והוא שנוטלו כדי להתפלל מתוכו.

וכל המתפלל מתוך הסידור יזהר שירשום תחלה כל המקומות שצריך להתפלל באותה תפלה ולא יחפש אחריהם בתוך התפלה כי יפסיק על ידי זה ולא יוכל לכוין יפה:

ג

נפל ספר לפניו על הארץ ואינו יכול לכוין יפה מפני זה מותר להגביהו כשיסיים אותה ברכה שהוא עומד בה:

צז – שלא יגהק ולא יפהק בשעת התפלה ובו ה' סעיפים:

א

לא יגהק דהיינו נפיחה שאדם מוציא מגופו לפיו מתוך שבעו ולא יפהק דהיינו שפותח פיו כאדם הרוצה לישן או שעמד משינה ואם גיהק או פיהק לרצונו ה"ז מגסי הרוח אם צריך לפהק מתוך אונס יניח ידו על פיו שלא תראה פתיחתו.

ולא יניח ידו על סנטרו דהיינו לחי התחתון בשעת התפלה מפני שהוא דרך גסות הרוח וחזנים העושים כן בשעת הזמר מותר לפי שאינם מתכוונים לגסות אלא להנעים את הקול אבל שלא בשעת הזמר אסור:

ב

הרק בתפלתו כאלו רק בפני המלך לפיכך אסור לרוק לרצונו שלא מאונס אפילו עומד בתחנונים שלאחר התפלה שכל זמן שלא פסע הרי זה עומד לפני המלך אבל אם צריך לרוק מותר כדי שלא יצטער בתפלה ונמצא טרוד.

ומכל מקום לא ירוק על גבי קרקע אפילו יש שם גמי או תבן שיכסו הרוק אלא מבליעו בכסותו בענין שלא יהא נראה כגון בבגד התחתון אבל בבגד העליון שהרוק נראה אסור ובמקומות שלובשין בחגורה חתיכת בגד (שקורין פציילט) אפשר שמותר להבליע בו אע"פ שהרוק נראה שכיון שהוא עשוי לכך אין בו משום מיאוס.

ואם הוא אסטניס שמאוס עליו להבליעו בכסותו או שמאוס עליו להשהותו בפיו עד שיבלענו (או שהוא כסות נאה ואם נצריכנו שיבליענו יטרידנו ג"כ) זורקו לאחוריו אבל לא לפניו מפני שהמתפלל שכינה לפניו וצדדין הם כלפניו לענין זה ואם אי אפשר לו לזרקו לאחוריו זורקו לשמאלו אבל לא לימינו משום שנאמר ה' צלך על יד ימינך ואם אי אפשר לו לרוק כי אם לפניו מותר כדי שלא יטרד:

ג

אם כנה עוקצתו ימשמש בבגדיו להסירה שלא תתבטל כוונתו אבל לא יסירנה בידו אפילו היא במקום שאין שם מלמולי זיעה (שאיין צריך נטילת ידים לתפלה כמו שאין צריך אם נגע בשאר בעלי חיים טמאים) מכל מקום מאוסה היא וגנאי הוא אפילו אם יראנה אדם ק"ו כשעומד בתפלה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

אבל שלא בשעת תפלת י"ח יכול ליטול כנה ולזרקה בבית הכנסת כמו שמותר לרוק בבית הכנסת.

(ואפילו נגע במלמולי זיעה) די בנקיון עפר להזכרת השם או לדברי תורה כמ"ש בסי' ד' וצ"ב.

או יטלנה ע"י בגד לפי שמשום רוח רעה ששורה על הידים הנוגעים בכנה אין נקיון מועיל אלא נטילה במים כמ"ש בסי' ד':

ד

אם נשמט טליתו ממקומו יכול למשמש בו ולהחזירו אפילו נפל רובו אבל נפל כולו אינו יכול לחזור ולהתעטף בו משום הפסק (אלא א"כ שהוא טרוד על ידי זה ואינו יכול לכזין):

ה

הנושא משאוי על כתפיו והגיע זמן התפלה פחות מד' קבין מפשילו לאחוריו ומתפלל ולא יאחזנו בידו על כתפיו (כדי שלא יהיה טרוד בתפלתו באחיזת המשאוי על כתפיו בידו ולא יוכל לכזין כראוי ועוד לפני מלך בשר ודם אין עומדין כן ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא) ד' קבין לא יפשילנו לאחוריו מפני שכובדו מונעו מלכזין אלא מניחו ע"ג קרקע עד לאחר התפלה:

צה – צריך שיהיה לו כוונה בתפלתו ובו ה' סעיפים:

א

מחשבתו כיצד המתפלל צריך שיכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו שנאמר תכין לבם תקשיב אזניך וצריך שיראה עצמו כאלו שכינה שרויה כנגדו ויעיר הכוונה ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו ויחשוב כי אלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל ישל ק"ו לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שצריך לכוין לפניו אף מחשבתו כי לפניו המחשבה כדיבור כי כל המחשבות הוא חוקר וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ולהתגברות רוח השכליות עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה ישתוק עד שתתבטל המחשבה.

ואם אינו יכול לכוין פירוש המלות עכ"פ צריך שיחשוב בשעת התפלה בדברים המכניעים את הלב ומכוונים לבו לאביו שבשמים ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש.

וקודם התפלה יחשוב מרוממות האל יתברך ושפלות האדם ויסיר כל תענוגי אדם מלבו.

ואין לנשק בניו הקטנים בבית הכנסת כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום ברוך הוא.

וילדים המבלבלים אבותיהם בתפלה אין להביאם כלל לבית הכנסת:

ב

לא יתפלל לא במקום שיש בו דבר שמבטל כוונתו כגון במקום שיש שכר חדש שמריח ולא בשעה שמבטלת כוונתו שאין דעתו מיושבת עליו מאיזה צער או כעס או מטורח הדרך.

ועכשיו אין אנו נזהרין בכל זה מפני שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה:

ג

אל יעשה תפלתו קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום ברוך הוא דהיינו שלא יתפלל מפני החיוב כדי לצאת ידי חובתו שאז תפלתו דומה עליו כמשאוי ומבקש ליפטר ממנה אלא כמי שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך וגם יאמרנה בלשון תחנונים כרש המבקש בפתח:

ד

התפלה היא במקום קרבן ולכן צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ושלא יערב בה מחשבה אחרת כמו מחשבה שפוסלת בקדשים ותהא מעומד כמו עבודה וקביעות מקום כמו הקרבנות שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמו ושלא יחוץ דבר בינו לקיר כמו הקרבן שחציצה פוסלת בינו לכלי וראוי שיהיה לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה כמו בגדי כהונה אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה ומכל מקום טוב שיהיו לו מכנסיים מיוחדים לתפלה משום נקיות (אע"פ שמן הדין אין צריך נקיות לתפלה יותר מתלמוד תורה שאע"פ שהמכנסיים מלוכלכים מבפנים מותר כמ"ש סימן ע"ו):

ה

אל יחשוב ראוי אני שיעשה הקדוש ב"ה בקשתי כיון שכוונתי בתפלה כי אדרבה זהו מזכיר עונותיו של אדם שעל ידי כך מפשפשים במעשיו לומר בטוח הוא בזכויותיו אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו ויאמר בלבו מי אני דל ונבזה בא לבקש מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו:

צט – דין שתוי ושכור לתפלה ובו ד' סעיפים:

א

שתה רביעית יין בבת אחת אל יתפלל עד שיסיר יינו מעליו אע"פ שיעבור זמן התפלה ואם שתה יותר אם הוא יכול לדבר לפני המלך אינו נקרא שכור אלא שתוי ותפלתו תפלה אם עבר והתפלל וא"צ לחזור ולהתפלל כשיפוג יינו אף ע"פ שלא עבר עדיין זמן תפלה ואם אינו יכול לדבר לפני המלך נקרא שכור ואם עבר והתפלל תפלתו תועבה וכאלו עובד עבודה זרה שנאמר ויחשבה עלי לשכורה וגו' ותאמר וגו' אל תתן את אמתך לפני בת בליעל וגו' ואין בליעל אלא עבודה זרה שנאמר יצאו אנשים בני בליעל מקרבך וידיחו וגו' וצריך הוא לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו ואפילו עבר זמן התפלה משלים אותה בזמן תפלה שלאחריה כמ"ש בסי' ק"ח.

ודין קריאת שמע וברכותיה לענין שכור הוא כדין תפלה ולענין שתוי יתבאר בסימן קפ"ה אבל שאר ברכות יכול לברך אע"פ שהוא שכור:

ב

יין שבתוך הסעודה אינו משכר ויש אומרים גם יין שלפני המזון כמו שיתבאר בסימן תע"ג:

ג

שינה כל שהוא מפיגה את היין אם לא שתה אלא רביעית אבל אם שתה יותר מרביעית כ"ש ששינה מועטת משכרתו אבל שינה הרבה ודאי מפיגתו.

וכן דרך מיל מפיגה את היין בין מהלך ברגליו בין רוכב ע"ג בהמה אם לא שתה אלא רביעית אבל אם שתה יותר מרביעית כ"ש שדרך טורדתו אם מהלך ברגליו אבל אם היה רכוב שאין לו טורח כל כך אפילו ביותר מרביעית דרך מפיגתו והוא שרכוב ג' מילין ומכל מקום הכל לפי רוב היין שאם הרבה לשתות מאד אין דרך ג' מילין מפיגתו:

ד

כל אחד שהוא שתוי די לו להמתין לפי שמרגיש בנפשו שיפיג יינו ולכן אין נזהרין עכשיו ביינות שלנו שמתפללים אע"פ ששתו רביעית יין ויותר כיון שאנו מרגישים ויודעים ביינות שלנו שאינם חזקים וכ"ש אם מתפללים מתוך הסיודור שבידם שאין חוששין לשכרות מעט ואף בעל פה אין לחוש כל כך עכשיו מלהתפלל כשהוא שתוי אם יעבור זמן התפלה עד שיפיג יינו כיון שעכשיו אין מכוונים כל כך בתפלה.

אבל שכור לגמרי שאינו יכול לדבר לפני המלך צריך ליזהר אף עכשיו כיון שתפלתו תועבה וכאלו עובד עבודה זרה וצריך לחזור ולהתפלל:

ק – תפלת המועד צריך לסדר ובו סעיף אחד:

א

תפלה של מועדות ושל ראשי חדשים אין אדם רגיל בהן כל כך מפני שאינו מתפלל אותן תדיר אלא לפרקים לפיכך צריך להסדיר אותן מתחלה קודם שיתפלל כדי שתהא תפלתו שגורה בפיו.

ועכשיו נוהגים להקל בזה ויש שלמדו זכות עליהם לומר שלא הצריכו להסדיר אלא כשמתפללין בעל פה אבל כשמתפללין מתוך הספר א"צ להסדיר שהרי רואה מה שמתפלל ומכל מקום תפלה שצריך להבין פירוש הדברים ודאי צריך ללמוד ולהסדיר תחלה שאין ספר מועיל לו בזה בפרט בפיוטים שחמור פירושם:

קא – שצריך לכוין בכל הברכות ושיכול להתפלל בכל לשון ובו ה' סעיפים:

א

המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכוין בכולן לפחות יכוין באבות ולעולם ימוד אדם את עצמו אם יכול לכוין לבו באבות יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שתתיישב דעתו ויוכל לכוין באבות לפחות ואם לא יכוין באבות אף על פי שכיון בכל השאר צריך לחזור ולהתפלל.

ועכשיו אין חוזרין בשביל חסרון כוונה שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין א"כ למה יחזור אבל קריאת שמע שעיקר מצות כוונתה אינה אלא פסוק ראשון חוזרין שבקל יוכל לכוין וכן פסוק פותח את ידך שבפסוקי דזמרה כמו שנתבאר בסימן נ"א (וס"א) [וס"ג].

וירגיל אדם את עצמו שיכוין לפחות בחתימת כל ברכה שיש בהן קי"ג תיבות כמו שיש בתפלת חנה וקי"ג פעמים לב בה' חומשי תורה לומר שצריך כוונת הלב:

ב

לא יתפלל בלבו לבד אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש ולא ישמיע קולו (לאחר העומד אצלו חוץ לד' אמותיו) שנאמר רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וכל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה כאלו אין הקב"ה שומע תפלת לחש (וחכמים תקנו תפלה בלחש לגמרי שלא להשמיע אלא לאזניו בלבד כדי שלא לבייש עוברי עבירה שהם מתוודים על עונותיהם בתפלה):

ג

ואם אינו יכול לכוין בלחש או שאינו יכול לכוין כל כך כמו בקול רם מותר להגביה קולו כדי לכוין יפה והוא שמתפלל בינו לבין עצמו אבל בצבור אסור להגביה קולו מפני שמטריד הצבור אלא אם אינו יכול לכוין

בלחש ילך ויתפלל בביתו בקול ואפילו אם יכול לכוין בלחש כמו בקול אם משמיע קולו כשמתפלל בביתו כדי שילמדו ממנו בני ביתו נוסח התפלה מותר.

ולכן נוהגין שבראש השנה ויום כפור מגביהין קולם כדי שילמדו זה את זה מפני שאין רגילין בתפלות אלו ועוד כדי לעורר הכוונה ביותר מפני שהם ימי תשובה ואין חוששים שיטרידו ויטעו זה את זה כיון שסידורים ומחזורים בידם ואעפ"כ יותר טוב להתפלל בלחש אם יכול לכוין ועכ"פ יזהרו שלא להגביה קולם יותר מדאי שכל המגביה קולו הרבה ה"ז מנביאי השקר שנאמר בהם ויקראו בקול גדול.

ומכל מקום ש"ץ המגביה קולו כדי לעורר הכוונה ולהשמיע יפה לבריות יפה הוא עושה שעיקר תפלת הש"ץ נתקנה בקול רם אבל אותם שעושים כן להראות קולם עושים שלא כהוגן:

ד

המתפלל בלחש ולא השמיע לאזניו יצא אבל אם התפלל בלבו ולא הוציא בשפתיו לא יצא שהרהור אינו כדיבור:

ה

יכול להתפלל בכל לשון שירצה כשמתפלל בצבור אבל ביחיד לא יתפלל אלא בלשון הקודש לפי שאין מלאכי השרת מכירין בשאר לשונות והיחיד צריך למלאך מליץ לקבל תפלתו אבל צבור א"צ למליץ שנאמר הן אל כביר לא ימאס.

והנשים שנהגו להתפלל בלע"ז תפלת י"ח שהן חייבות בהן כאנשים כמ"ש בסי' (ק"י) [ק"ן] יש שלמדו עליהן זכות לומר שלא מנעו ליחיד להתפלל בשאר לשונות אלא כששואל צרכיו כגון שמתפלל על החולה או על שום צער שיש לו בביתו אבל תפלה הקבוע לצבור אפילו יחיד יכול לאומרה בכל לשון ויש שלמדו עליהן זכות אחר לומר שלא מנעו להיחיד מלהתפלל בשאר לשונות אלא מלשון ארמי בלבד שהוא מגונה בעיני מלאכי השרת ואינם נזקקין לו אבל מכירין ויודעים בכל הלשונות אפילו מחשבות לבו של אדם.

וכל זה ללמוד זכות על הנשים שחייבות בתפלה למה מתפללות בלע"ז ואינן לומדות את התפלה בלשון הקודש עם פירוש המלות אבל עם הארץ שאינו מבין בלשון הקודש אף ע"פ שיוכל להתפלל בלשון הקודש מוטב שיתפלל בלשון שמבין אפילו ביחיד כדי שיכוין לבו ממה שיתפלל בלשון הקודש בלא כוונת הלב שתפלה בלא כוונה אינה כלום:

קב - שלא להפסיק כנגד המתפלל ובו ה' סעיפים:

א

אסור לישב בתוך ד' אמות של המתפלל בין מלפניו בין מלאחריו בין מן הצדדים צריך להרחיק ד' אמות כי המקום אשר המתפלל עומד עליו אדמת קודש הוא הואיל ושכינה כנגדו כמ"ש בסי' צ"ז וצריך לנהוג כבוד במקום זה כל זמן שהוא מתפלל ומקומו של אדם הוא ד' אמות.

ואם אינו רוצה להיות יושב ובטל שם אלא עסוק בתורה או בשירות ותשבחות מותר לישב שכשעוסק שם בדברי קדושה אין גנאי בישיבתו שם והוא שמוציא דברי תורה בפיו אבל הרהור בדברי תורה אינו מועיל לזה שהרהור אינו נראה וישיבתו נראית גנאי למקום קדוש:

ב

יש מי שאומר שאם היושב בצד המתפלל הוא חלש מותר לו לישב שאין ישיבתו נראית גנאי לפי שחולשתו מוכחת עליו שמפני כך ישב ויש לסמוך על דבריו אם אי אפשר לו בקל להרחיק ד' אמות ולישב שם:

ג

אם היושב ישב כבר ועמד זה בצידו להתפלל א"צ לקום שהרי זה בא בגבולו והוא שמתפלל בבית שלא יחדוהו לתפלה אבל בבית הכנסת שיחדוהו לתפלה צריך לקום מפני שהוא מקום המיוחד לכל ולא שייך לומר זה בא בגבולו ואפילו בביתו מדת חסידות הוא לקום כדי להרים מכשול מחבירו שעושה שלא כשורה שעמד להתפלל בתוך ד' אמות של היושב כבר בהיתר ואינו מחויב לקום מפניו וישיבתו היא גנאי למקום קדוש:

ד

אסור לעבור כנגד המתפללין בתוך ד' אמות שלפניהם שמא תתבטל כוונתם אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד שם ולא ילך להלאה שלא יהיה כנגד פניהם שכל שיוכל לראותו אסור מפני שמתבטלת כוונתו וחכמי הזוהר אוסרים אפילו בצדיהם תוך ד' אמות:

ה

אם השלים תפלתו והיה אדם אחד מתפלל אחריו אסור לפסוע ג' פסיעות עד שיגמור מי שאחריו את תפלתו שאם יפסע קודם לכן הרי הוא עובר כנגד המתפלל וצריך לדקדק בזה אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו מאחר שכבר התחיל:

קג – מי שנזדמן לו רוח בתפלתו או עטוש ובו ג' סעיפים:

א

היה עומד בתפלה ויצא ממנו רוח מלמטה ממתין עד שיכלה (הרוח) [הריח] וחוזר למקום שפסק:

ב

בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה ואינו יכול להעמיד עצמו הולך לאחוריו ד' אמות ומוציא הרוח ולא ילך לצדדים מפני שצריך שיהיו פניו מכוונים כנגד המקום שהתחיל להתפלל שלא יהא נראה כפוסק לגמרי ואין כוונתו לחזור לתפלתו וממתין עד שיכלה הריח ואומר רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעה במותנו ואין

אמירה זו חשוב הפסק בתפלה הואיל וכבר מופסקת תפלתו על ידי הרוח וחוזר למקומו וחוזר למקום שפסק ולא יגמור תפלתו במקום שנתרחק שם הואיל וכבר התחיל להתפלל כאן וקבעה השכינה מקום כאן וכשבקש להתעטש נתרחק ממקום השכינה לפיכך צריך הוא לחזור למקום שקבע לשכינה.

ועכשיו לא נהגו אפילו המדקדקים להרחיק ד' אמות ולומר רבון וכו' ויש שלמדו זכות לומר שלא הצריכו להרחיק אלא כשמתפלל בביתו אבל כשמתפלל בצבור שזה לו בזיון גדול שנראה לכל בשתו וכלימתו אינו צריך להרחיק כלל שגדול כבוד הבריות וכיון שא"צ להרחיק אין לומר ג"כ רבון כו' כיון שאין חרפתו וכלימתו ניכרת רק ממתין עד שיכלה הריח.

וכל זה כשאינו יכול להעמיד עצמו אבל אם יכול חייב להעמיד עצמו בכל מה דאפשר שלא להפיח בתפלה ואין בזה משום בל תשקצו ואפילו אם נצרך לנקביו יעמיד עצמו כמ"ש בסי' צ"ב:

ג

המתעטש בתפלתו מלמטה אפילו הפחה מועטת שאינה משמעת קול סימן רע לו מלמעלה סימן יפה לו שכשם שעושין לו נחת רוח מלמטה שהעיטוש הוא נוח לאדם כך עושין לו נחת רוח מלמעלה למלאות שאלתו ובקשתו:

קד – שלא להפסיק בתפלה ובו ז' סעיפים:

א

לא יפסיק בתפלתו ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו אבל מלך אומות העולם שיש לחוש שמא יהרגנו יפסיק ומכל מקום אם אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תחלת כל ברכה וסופה קודם שיגיע אליו יקצר שלא יצטרך להפסיק.

או אם אפשר לו להטות מן הדרך יטה ולא יפסיק בדבור וכן אם היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו יטה מן הדרך ולא יפסיק בדיבור אבל בענין אחר אין לו לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו אלא א"כ הוא בתחנונים שאחר התפלה שאז מותר לו לעקור ממקומו ע"י כריעות והשתחויות (או לצורך אחר) אבל שלא לצורך לא יזוז ממקומו עד שיפסע ג' פסיעות לאחוריו כדרך שנפטרים מן המלך:

ב

ואפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק בדבור לומר לאחר להסיר מעליו הנחש אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום באמצע עשיית המצוה אלא שבתפלה הואיל ועומד לפני המלך אין לזוז ממקומו שלא לצורך עד לאחר התפלה שיפטר מלפני המלך בג' פסיעות לאחוריו כמו שנתבאר אבל לצורך כזה מותר אפילו באמצע ברכות י"ח.

במה דברים אמורים בנחש שרוב הפעם אינו נושך אבל עקרב שהוא מועד לעקוץ ולהמית פוסק אפילו בדבור שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ואפילו נחש אם רואה שהוא כעוס כנגדו ובא להזיקו פוסק אפילו בדבור:

ג

אם ראה שור בא כנגדו פוסק שמרחיקין משור תם חמשים אמה וממועד כמלא עיניו ואם שוורים שבמקום ההוא מוחזקים שאינם מזיקין אינו פוסק אלא א"כ ראה שור שהזיק כבר פעם אחת:

ד

בכל מקום שפוסק אם שהה בהפסקתו מחמת אנסו כדי לגמור את כל התפלה מראשה לסופה חוזר לראש כמו שנתבאר בסי' ס"ה ומשערין לפי המתפלל כמו שנתבאר שם.

ואם לא שהה כל כך חוזר לתחלת הברכה שפסק בה אם פסק בדבור באמצע איזו ברכה מי"ג ברכות אמצעיות אבל אם פסק בג' ראשונות חוזר לראש מפני שהן חשובות כברכה אחת ואם בג' אחרונות חוזר לרצה שהן חשובות ג"כ כאחת שג' ראשונות הן כעבד שמסדר שבח לפני רבו וג' אחרונות הן כעבד שקבל פרס מרבו ונוטל רשות והולך לו.

במה דברים אמורים כשפסק בדיבור מחמת אונס או בשוגג אבל אם שח במזיד חוזר לראש בכל ענין (ועכשיו שרוב העולם אין נזהרין להשיח בברכות קריאת שמע חשובים שוגגים שאומר מותר שוגג הוא).

ואפילו אם הפסיק בדבור מחמת אונס או בשוגג באמצע איזו ברכה (מהאמצעיות) ולא חזר לתחלת הברכה אלא למקום שפסק וגמר תפלתו ועקר רגליו צריך לחזור לראש התפלה לפי שאותה ברכה שהפסיק בדבור באמצעה אינה עולה לו וכאלו לא אמרה כלל וי"ח ברכות מעכבות זו את זו לענין שאם דילג אחת מהן ולא נזכר עד שעקר רגליו צריך לחזור לראש כמ"ש בסימן קי"ט (אבל מי שאינו יודע להתפלל כולן אלא מקצתן יאמר אותן שיודע ואינן מעכבות זו את זו כמו שיתבאר בסי' תקצ"ג).

אבל אם הפסיק בין ברכה לברכה גומר תפלתו על הסדר אפילו לכתחלה ואפילו שח במזיד (חוץ מג' ראשונות וג' אחרונות שהן חשובות כאחת לכל דבר).

(וי"א שאפילו שח במזיד באמצע ברכה יש לו תקנה לחזור לתחלת אותה ברכה מיד אחר השיחה אלא שאם אחר השיחה חזר למקום שפסק וגמר תפלתו) (או אפילו אותה ברכה ששח בה לבדה) אע"פ שעדיין לא עקר רגליו שאם היה שוגג היה חוזר לתחלת הברכה ששח בה עכשיו שהוא מזיד צריך לחזור לראש.

וכן הדין אם הזיד ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים או שאלה בברכת השנים או של ראש חודש וחולו של מועד בעבודה:

ה

אפילו לענות קדיש וברכו וקדושה לא יפסיק בתפלת י"ח אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ויהיה כעונה בפיו ששומע כעונה בכל מקום ואע"כ אין בזה משום הפסק תפלה כיון שאינו מוציא בפיו וכשמגיע הש"ץ בקדיש ליתברך וישתבח חוזר הוא לתפלתו:

ו

היה עומד בתפלה וקראוהו לספר תורה אינו פוסק אפילו להאומרים שבקריאת שמע פוסק ועולה לספר תורה כמו שנתבאר בסי' ס"ו:

אחר שסיים שמונה עשרה ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדושה וקדיש וברכו כמו שיתבאר בסי' קכ"ב:

קה – דין המתפלל שתי תפלות ובו סעיף אחד:

א

המתפלל ב' תפלות זו אחר זו כגון שחרית ומוסף או ששכח ולא התפלל וצריך להשלימה בזמן תפלה שלאחריה ומתפלל שתיים זו אחר זו צריך להמתין בין זו לזו כדי שתהא דעתו מיושבת לערוך דבריו בלשון תחנה דהיינו כדי הילוך ד' אמות אפילו אינו רוצה לחזור למקומו אלא מתפלל שנית במקום שעומד שם כשפסע אחר תפלה הראשונה אבל לחזור למקומו אפילו אינו רוצה להתפלל שנית צריך להמתין כמו שיתבאר בסי' קכ"ג:

קו – מי הם הפטורים מתפלה ובו ד' סעיפים:

א

כל הפטורים מקריאת שמע פטורים מתפלה וכל שחייב בקריאת שמע חייב בתפלה חוץ מהמלוין את המת שאין למטה צורך בהן שאע"פ שחייבים בקריאת שמע פטורים מתפלה הואיל והיא מדברי סופרים ועוד שהיא בעמידה ואין יכולין לשהות כל כך אבל קריאת שמע עיקר כוונתה ועמידתה אינה אלא בפסוק ראשון ובקל יוכל לעמוד ולכוין:

ב

נשים ועבדים אע"פ שפטורים מקריאת שמע חייבים בתפלה מפני שהוא מצות עשה שלא הזמן גרמא שזמני התפלה הם מדברי סופרים ועיקר מצות התפלה היא מן התורה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם איזו עבודה שבלב זו תפלה אלא שאין לה נוסח ידוע מן התורה ויכול להתפלל בכל נוסח שירצה ובכל עת שירצה ומשהתפלל פעם אחד ביום או בלילה יצא ידי חובתו מן התורה.

ועל פי סברא זו נהגו רוב הנשים שאינן מתפללין י"ח בתמידות שחר וערב לפי שאומרות מיד בבקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומן התורה יוצאות בזה ואפשר שאף חכמים לא חייבום יותר.

אבל יש אומרים שעיקר מצות תפלה היא מדברי סופרים שהם אנשי כנסת הגדולה שתיקנו י"ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה חובה וערבית רשות ואע"פ שהוא מצות עשה מדברי סופרים שהזמן גרמא והנשים פטורות מכל מצות עשה שהזמן גרמא אפילו היא מדברי סופרים כגון הלל וקידוש הלבנה אעפ"כ חייבו אותן בתפלת שחרית ומנחה הואיל ותפלה היא בקשת רחמים וכן עיקר.

אבל תפלת ערבית שהוא רשות אע"פ שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה מכל מקום הנשים לא קבלו עליהם ורובן אינן מתפללות ערבית במ"ש:

ג

קטנים שהגיעו לחינוך חייבים לחנכם להתפלל י"ח ערב ובוקר ומכל מקום רשאי ליתן להם לאכול קודם תפלת שחרית ואסור לענותם כמו שיתבאר בסי' רס"ט ושם"ג לענין להאכילם קודם קידוש:

ד

מי שתורתו אומנתו כגון רבי שמעון בן יוחאי וחביריו מפסיק לקריאת שמע ומברך לפניו ולאחריה אבל אינו מתפלל כל עיקר כיון שמבלעדי כן אינו מבטל מלימודו אפילו רגע גם בשביל התפלה לא יבטל ואף שצריך לבטל ולהפסיק לימודו לעשיית כל המצות אפילו של דברי סופרים מכל מקום תפלה הואיל ואינה אלא בקשת רחמים על עניני עולם הזה אין לו להניח חיי העולם ולעסוק בחיי שעה אבל אנו מפסיקין בין לקריאת שמע בין לתפלה כיון שמבלעדי כן אנו מבטלין הרבה.

ומכל מקום אם מלמד לאחרים ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו להתקבץ ללמוד אחר התפלה לא יפסוק מלימודו עמהם אפילו אם יעבור זמן התפלה ומכל מקום פוסק וקורא פסוק ראשון של קריאת שמע כדי לקבל מלכות שמים בזמן קריאת שמע ויחזור אחר הלכה שיש בה יציאת מצרים כדי להזכיר יציאת מצרים בזמן קריאת שמע ואחר לימודו טוב שיגמור כל קריאת שמע ואע"פ שעבר זמנה לא הפסיד כאדם שקורא בתורה.

ואם אין השעה עוברת ויש לו שהות עדיין לקרות קריאת שמע ולהתפלל אינו פוסק כלל אפילו לומד יחידי ואפילו התחיל ללמוד באיסור לאחר שכבר הגיע זמן קריאת שמע ותפלה שאסור לו להתחיל ללמוד עד שיתפלל תחלה אם אינו רגיל לילך לבית הכנסת כמו שנתבאר בסי' פ"ט אעפ"כ אם התחיל אין צריך להפסיק ורשאי ללמוד כל זמן שיש שהות עדיין לקרות קריאת שמע ולהתפלל אח"כ:

קז – המסופק אם התפלל ודין תפלת נדבה ובו ה' סעיפים:

א

אם הוא מסופק אם התפלל י"ח אם לאו צריך לחזור ולהתפלל ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבתי ואע"פ שכל ספק מדברי סופרים להקל הצריכו לחזור ולהתפלל מפני שהלואי שיתפלל אדם כל היום בתורת נדבה אלא שאם ברי לו שהתפלל כבר וחוזר ומתפלל בתורת נדבה צריך לחדש איזה דבר בתפלתו כדי להודיע שהוא נדבה ולא יהא כמקריב ב' תמידין ועובר משום בל תוסיף שתפלת חובה היא במקום עולת התמיד ותפלת נדבה היא במקום עולת נדבה אבל אם מסופק אם התפלל אם לאו א"צ לחדש שום דבר בתפלתו הב' שכשחוזר ומתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה.

וע"י חידוש חוזר ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה חוץ מתפלת מוסף שאין מתפללין אותה בנדבה אפילו מוסף ראש חודש כיון שאומר ומוספים כהלכתם והמוספים אינן קרבין אלא משל צבור ואין היחיד יכול להתנדב אותם ובשבת ויום טוב אינן מתפללין נדבה כלל לפי שאין נדרים ונדבות קריבין בהם:

ב

אם התחיל להתפלל לשם חובה שהיה סובר שלא התפלל עדיין ונזכר בתוך התפלה שכבר התפלל צריך לפסוק אפילו באמצע ברכה ואפילו יכול לחדש בה דבר אינו יכול לגומרה לשם נדבה כיון שכבר התחיל בה לשם חובה ואי אפשר להביא קרבן שחציו חובה וחציו נדבה:

ג

חידוש זה שאמרנו הוא שיחדש איזה דבר בכל ברכה מן האמצעית מעין הברכה ואם חידש אפילו בברכה אחת דיו כדי להודיע שהוא נדבה ולא חובה:

ד

אין צבור מתפללים תפלת נדבה לפי שאין צבור מביאין קרבן נדבה אלא לקיץ המזבח כשהמזבח בטל וזהו דבר שאינו מצוי לכן אין להתפלל תפלת י"ח כנגד זה אבל יחיד יכול להתפלל תפלת נדבה אפילו בצבור:

ה

הרוצה להתפלל תפלת נדבה צריך שיהא מכיר את עצמו זריז וזהיר ואומד בדעתו שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף אבל אם אינו יכול לכוין יפה אנו קורין בו למה לי רוב זבחיכם והלואי שיוכל לכוין בג' תפלות הקבועים ליום:

קח – מי שלא התפלל לסיבת טעות או אונס ובו יח סעיפים:

א

טעה או נאנס ולא התפלל שחרית צריך להתפלל מנחה שתים הראשונה לשם מנחה והב' לתשלומין שצריך להקדים תפלת המנחה שהיא חובת שעה לתפלת התשלומין ואם היפך שהיתה בדעתו שתהא הראשונה לתשלומין לא יצא ידי חובת תפלה שהיא לתשלומין וצריך לחזור אותה אחר התפלה שהוא חובת שעה (לפי שלא תקנו תשלומין אלא כשעוסק בתפלה שהיא חובת שעה שאז חוזר ומשלים מה שפסק בתפלתו ולא קודם לכן ולא אח"כ כמו שיתבאר) וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפלה לתשלומין.

ויש מפקפקים לומר שא"צ לחזור ולהתפלל אלא א"כ גילה דעתו בפירושו בתפלתו שהשניה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין וכגון שהוא מוצאי שבת והבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה כמו שיתבאר ויש לחוש לדבריהם לחדש איזה דבר כשחוזר ומתפלל שאז אין חשש ברכה לבטלה לדברי הכל כמו שנתבאר בס' ק"ז סעיף א':

ב

טעה או נאנס ולא התפלל מנחה צריך להתפלל ערבית שתים הראשונה לשם ערבית והב' לתשלומין ואע"פ שהתפלות הן כנגד הקרבנות אין אומרים כיון שעבר יומו בטל קרבנו כיון שמכל מקום התפלות הן בקשת הרחמים וכל אימת שיתפלל יש לו שכר תפלה אלא שאין לו שכר תפלה בזמנה:

ג

טעה או נאנס ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים הראשונה לשם שחרית והשניה לתשלומין ואסור לאכול עד שיתפלל השניה ואם התחיל אין צריך להפסיק:

ד

אבל קריאת שמע יש אומרים שאין לה תשלומין וברכות קריאת שמע לדברי הכל אין להן תשלומין כמו שנתבאר בסימן נ"ח:

ה

וטוב שלא יתפלל לתשלומין מיד אחר תפלת שחרית אלא יפסיק ביניהם באשרי (שאחר נפילת אפים) כדי לעמוד גם בתפלת תשלומין מתוך דברי תנחומין של תורה כמו שיתבאר בסי' רל"ד סעיף ב'.
וכן כשמתפלל מנחה שתים או ערבית שתים טוב לומר אשרי בין תפלה לתפלה אע"פ שמן הדין די בשהייה כדי הילוך ד' אמות כמ"ש בסי' ק"ה אך הזוהר הזהיר שלא לומר מזמור תהלה לדוד אחר מנחה או אחר ערבית אא"כ יאמרנו כקורא בתורה ולא בתורת חובה:

ו

מי שצריך להתפלל שחרית שתים או מנחה שתים והוא ש"ץ יוצא במה שמחזיר התפלה בקול רם:

ז

אין תשלומין לתפלה שהפסיד אלא בזמן תפלה (הסמוכה לה) אבל לא בשעה שאינה זמן תפלה כגון אם שהה הרבה אחר שהתפלל תפלה שהיא חובת שעה אינו יכול להתפלל עוד לתשלומי תפלה שהפסיד לפי שלא תקנו תשלומין לתפלה שהפסיד אלא בזמן שעוסק בתפלה שהיא חובת שעה שאז כיון שהוא עסוק בתפלה הוא חוזר ומשלים מה שפשע בתפלותיו:

ח

לא תקנו תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לה בלבד כגון אם טעה ולא התפלל שחרית ולא מנחה מתפלל ערבית שתים האחרונה לתשלומי מנחה שהיא תפלה הסמוכה לערבית אבל שחרית אין לה תשלומין וכן בשאר תפלות.

ומכל מקום אם טעה ולא התפלל שחרית בשבת מתפלל מנחה שתים אע"פ שכבר עבר מוסף לפי שאין ענין למוסף עם שחרית ומנחה שהם במקום התמידים ולכן הם נקראות סמוכות זו לזו אע"פ שהמוסף מפסיק ביניהם כיון שהוא ענין אחר לגמרי:

ט

אע"פ שאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה לאותה תפלה ותפלות אחרות שהפסיד אין להם תשלומין מכל מקום אם רוצה להתפלל אותן נדבה ושיחדש בהן דבר כמו שנתבאר בסי' ק"ז הרשות בידו ונכון

לעשות כן ולכן מי שהיה חולה או תפוס בתפיסה ולא היה המקום נקי נכון הדבר שכשיצא יתפלל כל התפלות שהפסיד ויחדש בהן דבר.

ואם יצא מתפיסה בראש חודש מזכיר בכולן יעלה ויבא.

(אבל אם יצא בשבת לא ישלימן בנדבה עד למחר כמו שנתבאר בסי' ק"ז):

י

עבר כל היום ולא התפלל מוסף אין לה תשלומין שהאיך יקרא הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם לא תקנו ז' ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו בלבד ובזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות שהן בקשת הרחמים ולואי שיתפלל כל היום:

יא

לא תקנו תשלומין אלא לשוגג או לאנוס אבל מי שהזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין אפילו בתפלה הסמוכה לה ועליו נאמר מעוות לא יוכל לתקן וגו' ומכל מקום אם רוצה יתפלל אותו נדבה וא"צ חידוש שכיון שאם היה שוגג היה חייב להשלימה בלי שום חידוש ועכשיו שהוא מתפלל בנדבה עושה מזיד כשוגג ויש לו שכר תפלת תחנונים ובקשת רחמים אלא שאין לו שכר תפלת מצוה אלא שכר תפלת הרשות:

יב

אינו נקרא מזיד אלא כשמבטל התפלה בשאט בנפש בלי שום טרדא אבל מי שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד ועל ידי כך הפסיד מלהתפלל אע"פ שעשה שלא כדין שאסור לעבור זמן תפלה משום הפסד ממון מכל מקום אינו נקרא מזיד ופושע לענין שלא יהא תשלומין לתפלתו.

וכן מי שהיה שכור ולא היה יודע הזמן חשוב אונס אע"פ שהתחיל לשתות אחר שהגיע זמן התפלה מפני שהיה סבור שיהיה לו שהות להתפלל לאחר שיפיג מן היין המועט שהתחיל לשתות בדיעה מיושבת ואח"כ נמשך לבו אחר המשתה ושכח על התפלה ונשתכר כל כך עד שלא נשאר שהות להסיר יינו מעליו טרם עבר זמן התפלה.

וכן מי שהיה מתעסק באיזה עסק ולא התפלל בעוד שהיה לו זמן להתפלל מפני שהיה סבור שעדיין ישאר לו זמן לאחר שיגמור אותו עסק שהוא מתעסק בו ובין כך ובין כך שכח על התפלה ונמשך בעסקו עד שעבר זמן התפלה אינו נקרא מזיד שהשוכח כאנוס הוא ויש לו תשלומין אפילו אם העסק הוא מהעסקים האסורים משהגיע זמן התפלה והוא התחיל בעסק זה באיסור כיון שלא ביטל התפלה בשאט בנפש אלא היה סבור להתפלל אחר שיגמור העסק ושכח אח"כ:

יג

מי שבא לבית הכנסת סמוך לערבית וירד לפני התיבה והתפלל ערבית מבעוד יום ועדיין לא התפלל מנחה אין לדמותו להזיד ולא התפלל כיון שעדיין לא עבר זמן המנחה לפיכך צריך להתפלל מנחה מיד ואף

אם תמצא לומר שאי אפשר לו להתפלל תפלת המנחה באותה שעה כיון שכבר עשאו לילה בתפלת ערבית מכל מקום לא יהא אלא ערבית שתים והשניה לתשלומי מנחה.

ואם הוא ראש חודש יזכיר יעלה ויבא גם בשניה כיון שכבר קבל עליו ראש חודש:

יד

טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתים של שבת הראשונה לשם ערבית והשניה לתשלומין ואם התפלל השניה של חול לא יצא ידי תשלומין שאין תפלה בשבת בלי הזכרת שבת.

וכן אם לא התפלל מנחה בערב ראש חודש מתפלל ערבית שתים של ראש חודש ואם אמר יעלה ויבא בראשונה ולא בשניה או שלא אמר בשתייהן א"צ לחזור שאין חוזרין בשביל הזכרת ראש חודש בערבית מפני שאין מקדשין את החודש בלילה כמו שיתבאר בס' תכ"ב אבל אם הזכיר בשניה ולא בראשונה צריך לחזור ולהתפלל בשביל תשלומין לפי שגילה דעתו שכיון בראשונה לשם תשלומי מנחת ערב ראש חודש ולכן לא הזכיר בה של ראש חודש ובשניה כיון לשם ערבית של ראש חודש והמקדים תפלת תשלומין לתפלה שהיא חובת שעה לא יצא ידי תשלומין כמו שנתבאר למעלה והוא שעשה כן במזיד אבל אם שכח להזכיר בראשונה א"צ לחזור כמו שיתבאר:

טו

טעה ולא התפלל ערבית בראש חודש והתפלל שחרית שתים ושכח יעלה ויבא בב' צריך לחזור ולהתפלל אע"פ שהוא לתשלומי ערבית ובערבית אין חוזרין בשביל הזכרת ראש חודש זהו מפני שאין קידוש החודש בלילה אבל עכשיו שמתפלל אותה ביום צריך לחזור ולהתפלל:

טז

טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית במוצאי שבת שתים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה לפי שהבדלה די בפעם אחת מה שאין כן בהזכרת ראש חודש שצריך להזכיר בכל התפלות שבהן לכן צריך ג"כ להזכיר בתפלת תשלומין שמתפלל בהם כמו שנתבאר ואם הבדיל בשתייהן יצא וכן אם לא הבדיל בשתייהן א"צ לחזור שאין חוזרין בשביל הזכרת הבדלה בתפלה הואיל ויכול לאומרה על הכוס כמו שיתבאר בס' רצ"ד.

אבל אם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו לשם ערבית ראשונה לא עלתה וצריך לחזור ולהתפלל י"ח לתשלומי מנחה לפי שגילה דעתו שכיון בראשונה לשם תשלומי מנחת שבת ולכן לא הבדיל בה ובשניה כיון לשם ערבית מוצאי שבת והוא שלא הבדיל במזיד אבל אם שכח מלהבדיל בה א"צ לחזור שהרי לא גילה דעתו כיון שעשה בלא דעת:

יז

טעה במנחה של שבת והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת אע"פ שלא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולהתפלל אם הוא נזכר מבעוד יום מכל מקום אם לא נזכר עד שחשכה א"צ להתפלל ערבית שתים שהרי בערבית ג"כ לא יתפלל רק י"ח של חול כמו שהתפלל במנחה ולא ירויח כלום בתשלומין אלו ויש אומרים שכיון שלא יצא במנחה ה"ז כאלו לא התפלל כלל שצריך להתפלל ערבית שתים והדבר מוכרע ולצאת

ידי ספק יתפלל הב' בתורת נדבה וא"צ לחדש בה דבר שכיון שמתפלל על הספק אין לך חידוש גדול מזה כמו שנתבאר בסי' ק"ז.

וכן אם לא הזכיר יעלה ויבא במנחה של ראש חודש ובלילה אינו ראש חודש אבל אם בלילה ג"כ ראש חודש צריך להתפלל ערבית שתים לדברי הכל שהרי ירויח הזכרת יעלה ויבא בתפלת תשלומין וכן הדין בליל יום טוב ב'.

וה"ה אם שכח ותן טל ומטר או משיב הרוח שירויח אותם בתפלת תשלומין:

יה

הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה כגון יעלה ויבא שלא בראש חודש וחולו של מועד או של שבת ויום טוב בחול אם נזכר שטעה פוסק מיד אפילו באמצע הברכה ואם לא נזכר עד לאחר שגמר הברכה או כל התפלה יש אומרים שאין הזכרת מאורע שאר ימים חשובים הפסק בתפלה להצריכה לחזור לראש או לתחלת הברכה שהפסיק בה וי"א שדינו כאלו הפסיק בשיחה באמצע התפלה שצריך לחזור לראש או לתחלת הברכה שהפסיק בה על דרך שנתבאר בסי' ק(י)ד (ולענין הלכה) אע"פ שספק ברכות להקל מכל מקום בתפלה הואיל והלואי שיתפלל אדם כל היום לפיכך כל מקום שהדבר מוכרע יחזור ויתפלל בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר כמו שנתבאר:

קט – דין איך יתנהג היחיד לכוין בתפלתו עם הצבור ובו ה' סעיפים:

א

הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין י"ח (של מנחה) ואין השעה עוברת עדיין אם יכול להתחיל י"ח ולגמור עד שלא יגיע הש"ץ לקדושה יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד שיענה אמן אחר האל הקדוש שאמן זה חשוב כקדושה ואם שמע כבר קדושה או שידוע שישמע אח"כ א"צ להמתין.

ואם מצא הצבור מתפללין ערבית אם יכול להתחיל ולגמור עד שיגיע ש"ץ לקדיש שלאחר י"ח בענין שיוכל לענות אחריו יהא שמיה רבא על דרך שנתבאר בסי' נ"ו אפילו אם לא יוכל לענות אמן יהא שמיה רבא כמ"ש שם יתפלל ואם לאו אל יתפלל אע"פ ששמע כבר קדיש בערבית לפי שהקדיש אין לו קצבה. ומכל מקום הקדישים שמן עלינו ואילך בין בשחר בין בערב כיון שאינן אלא מנהג אפשר שא"צ להמתין עליהם.

אבל אם פורסים על שמע והוא לא שמע עדיין ברכו צריך להמתין בשביל ברכו ואפילו אם אומרים אותו בלא קדיש כגון בערבית:

ב

ואם נכנס לבית הכנסת אחר קדושה או שנכנס קודם לכן והמתין עד לאח"כ אם יכול להתחיל ולגמור עד שיגיע הש"ץ לשומע תפלה בכדי שיוכל לענות אמן אחר ברכת שומע תפלה שאמן זה ג"כ חשוב כקדושה וקדיש יתפלל ואם לאו אל יתפלל עד לאחר מודים וכן בשבת ויום טוב ומוסף ראש חודש שאין בהם אמן של שומע תפלה לא יתפלל אלא אם כן יכול לגמור קודם שיגיע ש"ץ למודים כדי שישחה עם

הצבור במודים שאם הם יכרעו והוא לא יכרע עמהם היא נראה ככופר במי שחביריו כורעים ומשתחווים לו (וכן בכל מקום שהצבור כורעים ומשתחווים כגון בעלינו).

והוא הדין אם יכול להגיע למודים או לאחת מהברכות ששוחים בהן כשיגיע ש"ץ למודים יתפלל ואף על פי שלא יכול לומר מודים שהצבור אומרים אין בכך כלום כיון ששוחה עמהם.

במה דברים אמורים במוסף או במנחה או אפילו בתפלת שחרית וממתין קודם חתימת גאל ישראל אבל אם אמר עד גאל ישראל שאינו יכול עוד להמתין ולענות משום סמיכת גאולה לתפלה ומוכרח להתחיל ולהתפלל מיד ונזדמן לו שמגיע ש"ץ למודים והוא באחת הברכות באמצען ישחה עמו שמותר לשחות באמצע כל הברכות אבל אם אינו מוכרח להתחיל מיד לא יתחיל על סמך שישחה באמצע איזו ברכה כי שמא לא יוכל לצמצם שיהיה באמצע ברכה כשמגיע ש"ץ למודים אלא יהיה בתחלת ברכה או בסופה ואין שוחין בתחלת ברכה או בסופה אלא באבות והודאה בלבד כמו שיתבאר בסי' (קל"ג) [ק"ג] ואם יתן לבו לצמצם בזה יטרד ולא יכוין יפה בתפלתו:

ג

וכשהוא מוכרח להתחיל מיד ומתחיל עם הש"ץ כשיגיע עם ש"ץ לנקדישך או לנקדש כפי נוסח מדינות אלו יאמר עמו מלה במלה כל נוסח הקדושה כמו שהוא אומר שאף שאין היחיד אומר קדושה בתפלתו כשהוא אומר עם הש"ץ אינו נקרא יחיד וכן יאמר עמו מלה במלה כל נוסח ברכת האל הקדוש וברכת שומע תפלה כדי שיסיים הברכה עם הש"ץ ביחד ושוב א"צ לענות אמן כמו שהש"ץ א"צ שהצבור עונים אחריו ועניית הצבור היא ג"כ על ברכות של זה וגם יכוין שכשיגיע ש"ץ למודים יגיע גם הוא למודים או להטוב שמך כדי שישחה גם הוא עם הצבור במודים ואם יכול לגמור כל התפלה עד שיגיע ש"ץ לסיום שומע תפלה יכול להתפלל בפני עצמו אחר סיום האל הקדוש.

וכל זה כשמוכרח להתפלל מיד משום סמיכת גאולה לתפלה או מפני שהשעה עוברת אבל אם אינו מוכרח לא יתחיל עם הש"ץ ולומר עמו נוסח הקדושה לפי שלכתחלה צריך לשתוק ולשמוע נוסח הקדושה מפי הש"ץ ולענות אחריו קדוש וברוך וימלוך בלבד כמו שיתבאר בסי' קכ"ה:

ד

מי שבא לבית הכנסת תיכף אחר קדושה ואם ימתין עד אחר שיגיע ש"ץ למודים לא יוכל לענות אמן יהא שמיה רבא (אחר הקדיש) שאחר י"ח ואם ימתין עד אחר הקדיש יעבור זמן התפלה או לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור יתחיל מיד שמוטב לבטל מודים מלבטל אמן יהא שמיה רבא.

וה"ה אם בא סמוך לקדושה ואם יתחיל מיד לא יוכל לומר קדושה ואם ימתין עד אחר קדושה לא יוכל לומר מודים ואם ימתין עד אחר מודים יעבור זמן התפלה יתחיל אחר קדושה שמוטב לבטל מודים מקדושה עם הצבור.

ואם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תיכף יבטל אמן יהא שמיה רבא ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור מוטב להתפלל עם הצבור:

ה

יחיד העומד בתפלת י"ח וכשמגיע למקום קדושה היו הצבור אומרים קדושת ובה לציון או קדושת יוצר אינו אומר עמהם קדוש לפי שאין הקדושות שוות ויש מי שאומר שה"ה אם היה הצבור אומרים קדושת מוסף והיחיד מתפלל שחרית אינו אומר עמהם קדוש שאין הקדושות שוות.

וי"א שקדושת שחרית וקדושת מוסף נקראות קדושות שוות משא"כ קדושת ובה לציון וקדושת יוצר שאינן אלא סיפור דברים כמו שנתבאר בסי' נ"ט וכן עיקר (ומכאן אתה למד שהיחיד כשמגיע בתפלתו לברכת אתה קדוש יכול לענות קדוש עם הצבור אע"פ שהוא לא אמר ולא שמע נקדש או נקדישך מפי הש"ץ שהרי קדושת יוצר ובה לציון אין בהם נקדש ואע"פ כן לא מנעוהו אלא מפני שאין הקדושות שוות):

קי – דין היוצא לדרך ופועלים מה יתפללו וסדר תפלת הדרך ובית המדרש ובו י' סעיפים:

א

בשעת הדחק שאי אפשר לו להתפלל שמונה עשרה ברכות כגון שהשעה עוברת או שהוא בדרך וירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים אם יתפלל כל שמונה עשרה ברכות דרך הילוכו או מיושב או מעומד כמו שנתבאר בסי' צ"ד או שעומד במקום שהוא טרוד וירא שמא יפסיקוהו או שלא יוכל להתפלל תפלה ארוכה בכוונה מחמת טרדת דעתו מתפלל מעין שמונה עשרה שהוא תפלת הבינונו שכוללת כל י"ג ברכות אמצעיות וחותרם בשומע תפלה וצריך לומר לפניו ג' ברכות ראשונות כתקן ולאחריה ג' אחרונות כתקן.

וצריך לאמרן כולן מעומד ואינו יכול לאמרן דרך הילוכו בדרך כמו שהתירו בתפלת שמונה עשרה כדי שלא יטרד לבו בעיכוב דרכו ולא יוכל לכיין כמו שנתבאר שם לפי שכיון שמתפלל תפלה קצרה מעין י"ח לא יטרד כל כך בעמידתו וכשיגיע לביתו א"צ לחזור ולהתפלל י"ח הואיל וכבר אמר מעין י"ח.

ואינו מתפלל הבינונו לא בימות הגשמים מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים ולא במוצאי שבת ויום טוב מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת (ואין לו לכללן בהבינונו לומר בה מעין הבדלה ושאלה לפי שהשאלה והבדלה אינן ברכות בפני עצמן אלא תקנו לכללן בברכות י"ח שאלה בברכת השנים והבדלה בחונן הדעת ואם היה אומר בהבינונו מעין הבדלה ושאלה היה נראה שהן ג"כ ברכות בפני עצמן כמו כל ברכות האמצעיות שאומר מעין כל אחת ואחת בהבינונו):

ב

הפועלים שעושים מלאכה אצל בעל הבית אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתן מתפללין י' ברכות שלימות אבל אין יורדין לפני התיבה ואין נושאים כפיהם משום ביטול מלאכתו של בעל הבית ואם נותן להם שכר פעולתם לבד סעודתם צריכים למהר המלאכה ומתפללין מעין י"ח.

ועכשיו אין דרך בעל הבית להקפיד בכך ומן הסתם על דעת כן שוכרין אותם שיתפללו י"ח וה"ה שילכו לבית הכנסת להתפלל בעשרה במקום שאין דרך בעל הבית להקפיד בכך:

ג

ההולך במקום גדודי חיה וליסטים מתפלל תפלה קצרה שהוא צרכי עמך מרובים כו' וחותרם בשומע תפלה וא"צ לא לג' ראשונות ולא לג' אחרונות ומתפלל כשהוא מהלך ואם יכול לעמוד עומד.

וכשיגיע לשוב ותתברר דעתו צריך להתפלל תפלת י"ח כתקנה אם לא עבר זמנה אע"פ שהתפלל תפלה קצרה מעומד הואיל ולא אמר בה אפילו מעין י"ח ואם שכח או שעבר זמנה דינו כשכח ולא התפלל לגמרי שצריך להשלים אותה בזמן תפלה שלאחריה כמ"ש בסי' ק"ח:

ד

היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך שהיא יהי רצון מלפניך ה' או"א שתוליכנו לשלום וכו' ואף אם הולך יחידי יאמרנה בלשון רבים שמתוך כך תפלתו נשמעת ואם בא להוסיף בה דברי ריצוי יכול לאמרם בלשון יחיד כיון שאינו ממטבע הברכה שקבעו חובה לרבים (ויש מי שאומר שע"פ הסוד י"ל מלת ותנני לחן בלשון יחיד אע"פ שהוא ממטבע הברכה הקבוע לרבים).

ומן הדין יכול לומר תפילת הדרך אפילו כשהוא מהלך אלא משום מהיות טוב אל תקרא רע יעמוד כשיאמרנה אם אפשר לו כגון שבני השיירא ג"כ עומדים ומכל מקום א"צ לעמוד אלא מלילך אבל אם היה רכוב א"צ לירד אלא יעמיד הבהמה מלילך אם אפשר לו שאם ירכוב הרי הוא כמהלך (וה"ה ליושב בעגלה שא"צ לירד אלא להעמיד הסוסים אם אפשר לו):

ה

א"צ לומר תפלת הדרך אלא פעם אחת בכל יום שהוא הולך ואפילו אם ינוח בעיר באמצע היום וחוזר ללכת ממנה להלאה או לשוב לביתו אבל אם דעתו ללון בעיר ואח"כ נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת כאלו כבר לן בה (שכן הוא בכל הברכות שכשהוא נמלך צריך לחזור ולברך כמ"ש בסי' ר"ו):

ו

מאימתי מתפלל אותה משעה שמהלך בדרך אבל לא כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה לפי שאין להתפלל תפלת הדרך עד שיחזיק בדרך ועיבורה של עיר דהיינו ע' אמה ושיריים סמוך לעיר הרי הוא בתוך לעיר ויש מי שמתיר אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת בו ביום שזה נקרא ג"כ החזיק בדרך שמוחזק לילך בודאי ויש לסמוך על דבריו בדיעבד (ולדברי הכל כשהוא בדרך יכול לאומרה בתוך העיר שלן בה כיון שכבר החזיק והולך בדרך ועודנו מחזיק בה שבעיר זו אינו אלא אורח נטה ללון):

ז

תפלת הדרך חותמת בברוך ואינה פותחת בברוך לפי שאינה אלא בקשת רחמים ואעפ"כ טוב להסמיכה לאיזו ברכה כדי שתהיה ברכה הסמוכה לחברתה שא"צ לפתוח בברוך כגון אם הולך בבקר יסמיכה לברכת הגומל חסדים טובים לעמו ישראל אם מברך ברכת השחר לאחר שהחזיק בדרך כמו שנתבאר ואם הולך באמצע היום יאכל או ישנה כשיעור שיברך ברכה אחרונה או יטיל מים ויברך אשר יצר ואח"כ יתחיל מיד יהי רצון מלפניך כו':

ח

לא תקנו תפלת הדרך אלא כשיש לו לילך פרסה שהיא ח' אלפים אמה שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם ואם רוצה לאמרה על דרך פחות מפרסה לא יחתום בברוך (אתה ה') אבל אם הוא מקום מוחזק בסכנה צריך לאמרה אפילו בפחות מפרסה.

וי"א שלא תקנו תפילת הדרך אלא בתחלת הדרך שהיא פרסה ראשונה ויש לחוש לדבריהם לכתחילה לאמרה בפרסה ראשונה ואם שכח מלאמרה יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך ובלבד שלא הגיע לתוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה:

ט

היוצא לדרך טוב שיטול רשות מגדולי העיר אע"פ שאינם רבותיו כדי שיברכוהו ואל יאמרו לו לך בשלום אלא לך לשלום שהרי יתרו שאמר למשה לך לשלום עלה והצליח ודוד שאמר לאבשלום לך בשלום הלך ונתלה.

וכשהוא בדרך יעסוק בתורה (שנאמר ובלכתך בדרך) ולא יעסוק בעיון הלכה שלא יתעה בדרך אלא א"כ יושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים.

ואל יאכל בדרך יותר משיעור אכילת שני רעבון משום חולי מעיים אלא א"כ יושב בספינה (וכיוצא) בה. וכשנכנס לעיר ללון יכנס בכי טוב ויצא בכי טוב שמא יפול באחת הפחתים אבל סמוך לעירו שהוא יודע להזהר שם מהפחתים יכול לילך שם בלילה אם אינו הולך יחידי שאין לחוש למזיקים:

י

הנכנס לבית המדרש צריך להתפלל בכניסתו שלא יארע דבר תקלה על ידו וביציאתו צריך ליתן הודאה על חלקו.

בכניסתו מה הוא אומר יהי רצון מלפניך ה' או"א שלא אכשל בדבר הלכה כו' וה"ה מי שיושב ללמוד ביחידות ובפרט אם הגיע להוראה צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד ובהוראה לומר על טמא טהור ועל אסור מותר וטוב לומר נוסח אחד קצר כולל הרבה וזהו יהי רצון מלפניך ה' או"א שתאיר עיני במאור תורתך והצילני מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת עד מאד כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה (וכשלומד בחבורה צריך לבקש ג"כ שלא ישמח בתקלתם ולא ישמחו בתקלתו).

ביציאתו מה הוא אומר מודה אני כו' וה"ה העוסק בתורה ביחידות צריך לומר כן בכל ערב אחר גמר לימודו (אם למד כל היום):

קיא – דיין סמיכות גאולה לתפלה ובו ד' סעיפים:

א

(אע"פ שקריאת שמע וברכותיה מצוה בפני עצמה ותפלה מצוה בפני עצמה) צריך לסמוך ברכת גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם אפילו באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק שנוהגין לומר קודם תפלת י"ח כגון פסוק כי שם ה' אקרא ודומיו חוץ מפסוק אדני שפתי תפתח שהוא חובה מתקנת חכמים ואינו חשוב הפסק שכיון שקבעוהו חכמים בתפלה נעשה מכלל התפלה וכתפלה ארוכה היא וי"א שמותר לענות אמן אחר גאל ישראל וכן נוהגין כמו שנתבאר בסי' ס"ו.

ובמוסף ומנחה שאין שם סמיכת גאולה לתפלה מותר לומר פסוקים קודם אדני שפתי תפתח אבל לא אחריו משום הפסק בתפלה שהרי פסוק זה מכלל התפלה הוא:

ב

יש מי שאומר שבשבת א"צ לסמוך גאולה לתפלה מפני שסמיכה זו למדוה חכמים ממה שכתוב יהיו לרצון וגו' צורי וגואלי וכתוב אחריו יענך ה' ביום צרה אבל שבת לאו יום צרה הוא וימים טובים דינם כחול הואיל והם ימי הדין שבפסח העולם נידון על התבואה ובעצרת על פירות האילן ובחג על המים.

ואין לסמוך על סברא זו אם לא במקום שצריך לכך לפי שלימוד זה אינו אלא סמך בעלמא ועיקר סמיכת גאולה לתפלה הוא מדברי חכמים שדימו י"ח ברכות אחר ברכת גאולה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתח המלך ויצא המלך לקראתו ואם רואהו המלך שהפליג והלך לו אף הוא מפליג ושוב אין מתקרב אליו כשחוזר ודופק כך הוא במפסיק בין גאולה לתפלה:

ג

הש"ץ כשמתחיל י"ח בקול צריך לומר תחלה פסוק אדני שפתי תפתח הואיל והוא מכלל התפלה וטוב שיאמרנו בלחש.

אבל שאר פסוקים אין צריך לומר ואם רצה לומר רשאי ואין איסור כלל להפסיק (בעניני התפלה וצרכיה) בין תפלת לחש לתפלה שבקול (אבל להתעסק בדברים אחרים אסור עד אחר נפילת אפים כמו שיתבאר בסי' קל"א):

ד

אם עד שלא קרא קריאת שמע וברכותיה מצא צבור שמתפללין לא יתפלל עמהם תחלה ולקרות אח"כ קריאת שמע וברכותיה כמו שעושים בפסוקי דזמרה לפי שסמיכת גאולה לתפלה שחרית גדולה מתפלה עם הצבור (אבל בערבית תפלת הצבור גדולה מסמיכת גאולה לתפלה כמו שיתבאר בסי' רל"ו):

קיב – שלא להפסיק לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות ובו סעיף אחד:

א

ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים תקנו י'ח ברכות על הסדר ג' ראשונות להסדיר שבחו של מקום תחלה כעבד שמסדר שבחו של רבו תחלה ואח"כ מבקש פרס מרבו וג' אחרונות הן כעבד שקיבל פרס מרבו ונפטר והולך לו וי"ג האמצעיות הן בקשת פרס לפיכך אם רצה היחיד לשאול צרכיו בברכות האמצעיות רשאי כמו שיתבאר בס' קי"ט אבל בג' ראשונות וג' אחרונות שהן סידור שבח אין לשאול בה צרכי יחיד אבל צרכי צבור מותר שהרי עבודה ושים שלום בקשת צרכי רבים הן ועם מה שהעבד מסדר שבחו של רבו יכול לשאול צרכי צבור שזהו ג"כ שבח וכבוד להרב שרבים צריכים לו ועל כן נהגו במדינות אלו לומר קרוב"ץ בג' ראשונות וג' אחרונות אע"פ שיש בהן כמה בקשות וגם אין בהם משום הפסק בתפלה אפילו להאומרים שאסור להפסיק בפיוטים בברכות קריאת שמע כמו שנתבאר בסמ"ח:

קיג – דיני הכריעות בי'ח ברכות ובו ט' סעיפים:

א

אלו ברכות ששוחין בהן באבות תחלה וסוף ובהודאה תחלה וסוף ואם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחלתה מלמדין אותנו שלא ישחה שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה ואין כאן תקנת חכמים כלל לשחות ויבאו להקל על ידי כך באבות ובהודאה. אבל באמצעיתן מותר לשחות שאין לחוש שיבואו לעקור תקנת חכמים על ידי זה כיון שחכמים לא תקנו כלל לשחות באמצע שום ברכה:

ב

הנוהגים לשחות בראש השנה ויום כפור כשאומרים זכרנו ומי כמוך צריכים לזקוף כשמגיעים לסוף הברכה ואע"פ שבאבות כורע בסוף הברכה מכל מקום צריך לזקוף מעט בסוף זכרנו קודם שיאמר איזו תיבות הסמוכות לברוך אתה כדי שיוכל אח"כ לחזור ולשחות כשיאמר ברוך אתה שלא די בשחיה הראשונה מפני שצריך לכרוע בברוך כמו שיתבאר ועוד כדי שיהיה נראה שחוזר וכורע משום חיוב ששחיה ראשונה היתה רשות ובסוף מי כמוך א"צ לזקוף עד שיגיע לברוך אתה שאז זוקף מעט כדי שלא להוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו לשחות אלא בברוך אתה שבאבות והודאה.

וכן הנוהגים להתפלל כל התפלה בראש השנה ויום כפור בכריעה צריכים לזקוף בסוף כל ברכה ובתחלת כל ברכה שלא להוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו אלא בתחלת אבות והודאה ובסופן:

ג

הכורע בהודאה שבברכת המזון ובהודאה של הלל שהיא הודו לה' כי טוב וגו' הרי זה מגונה והוא הדין בשאר הודאות כגון לך לבדך אנחנו מודים ועתה אלקינו מודים אנחנו לך שאין לכרוע בברוך אתה ולא בהודאה אלא במקומות שתקנו חכמים באבות תחלה וסוף ובהודאה שבתפלה תחלה וסוף מפני שלשון

הודאה אינו מלשון השתחואה כלל אלא מלשון החזקת טובה והילול והכורע מחמת לשון הודאה שמזכיר ה"ז מגונה וסכל הוא וכריעתו סכלות.

אבל מי שכורע באיזה מקומות של שבחים או תחנונים או מחמת איזה טעם שיש לו שנראה לו שראוי לשחות באותו מקום או מחמת המנהג כמו הכריעות שבקדיש או מחמת שנתלהב לבו בתפלה ה"ז משובח ואינו כמוסיף על תקנת חכמים שלא תקנו אלא בהודאה שבתפלה בלבדה וה"ז דומה כמי שכורע באמצע ברכות של תפלה שאין בזה כמוסיף על תקנת חכמים כיון שלא תקנו כלל לשחות באמצע שום ברכה כמו שנתבאר אבל הכורע בהודאות הנ"ל מחמת לשון הודאה שמזכיר ה"ז סכל.

וכן הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה ה"ז ג"כ מגונה מפני שכורע מחמת לשון השתחואה שמזכיר ובאמת אין לכרוע מפני זה אבל בואנחנו כורעים כיון שאינו אומר על עצמו אלא על כל העולם כולו שמשתחוים לפניו יתברך יפה הם עושים וכמו כן מה שנוהגים לכרוע במוסף יום הכפורים בזה הכהנים והעם וכו' היו כורעים ג"כ אינו אומר על עצמו אלא לזכר מה שעשו הכהנים והעם בזמן בית המקדש ואנו מדמים עצמינו במקום הכהנים ג"כ יפה עושים וכן מה שאומרים בסדר עבודה במוסף יום כפור חטאו עו פשעו בני ישראל אנו מדמין עצמינו כאלו אנחנו אותן בית ישראל ויפה עושים אותן המכים על לבם כדרך שעושים באמרם אשמנו:

ד

המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה ולא יכרע מאמצע מתניו וראשו ישאר זקוף אלא גם ראשו יכוף כאגמון ולא ישחה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסיים מפני שנראה כיוהרא ששוחה יותר מדאי וזקן וחולה שאינו יכול לשחות עד שיתפקקו כיון שהרכין ראשו דיו מאחר שניכר שחפץ לכרוע אלא שמצטער:

ה

המתפלל כורע בברוך וזקוף בשם על שם ה' זקוף כפופים ומכל מקום בכריעה שבתחלת ברכה אם רצה שלא לזקוף עד סמוך לחתימה הרשות בידו אלא שאם רצה לזקוף מיד צריך לזקוף בשם. וכן בכריעה שבסוף ברכה שהוא חייב לזקוף מיד כדי שלא להיות שחוח בתחלת ברכה שלאחריה אזי צריך הוא לזקוף בשם שמשום ה' זקוף כפופים לא הצריכו לזקוף מכריעתו כלל אלא אם מבלעדי כן הוא זקוף אזי משום ה' זקוף כפופים זקוף בשם ולכן הנוהגין להתפלל בראש השנה ויום כפור בכריעה א"צ לזקוף אלא בסוף ברכה ותחלתה כמו שנתבאר:

ו

כשהוא כורע כורע במהירות בפעם אחת וכשהוא זקוף זקוף בנחת ראשו תחלה ואח"כ גופו שלא תהא הכריעה נראית עליו כמשאוי אם יזקוף במהירות. וע"פ הסוד כשאומר ברוך יכרע בברכיו ובאתה ישתחוה עד שיתפקקו כל החוליות:

המתפלל ובא כנגדו נכרי ושתי וערב בידו והגיע למקום ששוחין בו לא ישחה אע"פ שלבו לשמים מפני מראית העין שנראה כמשתחוה לעבודה זרה (וכל מקום שאסרו מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור) ואם הנכרי הוא שר או הגמון שאף מבלעדי השתי וערב שבידו משתחווים לו אפשר להקל אפילו במקום רואים כמו שיתבאר בי"ד סי' ק"נ:

ח

אין להוסיף על תואריו של הקדוש ברוך הוא יותר מהאל הגדול הגבור והנורא לפי שכשאומר יותר מהם ומסיים נראה כאלו סיים כל שבחיו ומי יוכל להשמיע כל תהלתו וגם אלו השלשה כינויים אם לא שכתבן משה בתורה ובאו אנשי כנסת הגדולה ותיקנום בתפלה לא היינו אומרים אותם לפיכך אין לשנות ממטבע שטבעו חכמים.

במה דברים אמורים בתפלת י"ח אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו יכול להרבות בתוארים כמו שירצה מפני שכשהוא מתחנן בינו לבין עצמו ואומר תוארים נראה שאינו אומרם אלא לפי שאלו התוארים צריכים לבקשתו מה שאין כן בתפלת י"ח שבזאת הברכה הראשונה לא באו בכאן התוארים אלא כדי להזכיר שבחו של מקום בלבד שהרי עדיין אין אנו שואלין שום צורך מאתו.

ויש אוסרין בכל ענין לפי שכל השלימות שהם אצלינו אין אצלו יתברך ממינם דבר אלא כולם חסרונות בחוקו יתברך והוא משל למלך שהיה לו אלף אלפים דנרי זהב ומקלסין אותו בשל כסף שגנאי הוא לו (שכל השבחים והכינויים לא יוחסו לו יתברך על צד החיוב כי שמו מרומם על כל ברכה ותהלה אלא על דרך שלילה לשלול הפכם משמו יתברך כנודע להידועים ענין אחדותו יתברך הפשוט בתכלית הפשיטות).

והעיקר כסברא הראשונה ולכן נהגו לומר תחינות ענינ[ו]ן המסודרים בא"ב וכל אות תואר ושבח בפני עצמו וכן הרבה תפלות דומות לזו ואעפ"כ נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום שיאמר אותן בקריאת פסוקים לצאת לדברי הכל:

ט

האומר בתחנוניו מי שריחם על קן צפור ירחם עלינו משתיקין אותו שאין מצות המקום רחמנות אלא גזירות על עמו להודיע שהם עבדיו ושומרי מצותיו וגזירת חוקותיו אף בדברים שיש לשטן ולאומות העולם להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה זו.

וכן האומר על הטוב שאתה עושה לנו יזכר שמך משתיקין אותו שחייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה כמו שיתבאר בסי' ר"ל:

קיד – דין הזכרת הרוח וגשם וטל ובו יא סעיפים:

א

ברכה שניה אינה פותחת בברוך מפני שהיא סמוכה לחברתה וכן כל ברכות האחרות הן סמוכות זו לזו לכן הן חותמות בברוך ואין פותחות בברוך.

ומתחילין להזכיר הגשם בברכה שניה בתפלת מוסף של שמיני עצרת ואין פוסקין עד תפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח והזכרה זו היא ריצוי שאלה שטרם שישאלו הגשמים בעונתם כשיגיע זמן השאלה מרצין לפניו בהזכרת גבורותיו שמוריד גשמים וקבעו הזכרה זו בברכת מחיה המתים מפני שהגשמים הם שקולים כתחיית המתים שכשם שתחיית המתים חיים לעולם כך הגשמים חיים לעולם.

והיה מן הדין להזכיר ולרצות לפניו מיום טוב הראשון של חג שבחג נידונים על המים אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שאי אפשר לישב בסוכה בשעת הגשם אין מזכירין הגשם עד עבור ז' ימי ישיבה בסוכה וראוי היה להתחיל להזכיר מיד בליל יום טוב האחרון אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבית הכנסת נמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר ויעשו אגודות אגודות.

ולמה אין מזכירין בשחרית לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה ובשחרית אי אפשר להכריז מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה לפיכך אף מי שהוא חולה או אנוס שמוותר לו להקדים תפלתו הצבור אפילו בבית הכנסת בשאר ימות השנה כמו שנתבאר בסימן צ' אסור לו להקדים תפלת מוסף של שמיני עצרת לתפלת הצבור אפילו בביתו לפי שאסור להזכיר הגשם עד שיכריזו בצבור.

אבל אם יודע שהכריזו בצבור אע"פ שהוא לא שמע מזכיר ומטעם זה הבא לבית הכנסת והצבור התחילו להתפלל יתפלל ויזכיר אע"פ שהוא לא שמע כשהכריזו והדר במקום שאין מנין ימתין עד זמן שמתפללים בקהילות:

ב

וכן לענין הפסקה אין פוסקין מלהזכיר עד שמכריזין בבית הכנסת מוריד הטל קודם תפלת מוסף יום טוב הראשון של פסח במקומות שנוהגין לומר מוריד הטל במקום מוריד הגשם בימות החמה שהכרזת הטל סימן הוא להם להפסקת הזכרת הגשם וקודם הכרזה זו אין הצבור מפסיקין מלהזכיר הגשם כדי שלא יהיה דבר מעורב ביניהם שזה מזכיר וזה אינו מזכיר ויהיה אגודות אגודות אבל היחיד שמתפלל בינו לבין עצמו רשאי להזכיר הטל במקום גשם.

ובמדינות אלו (שאינן נוהגין להזכיר טל בימות החמה במקום הגשם ואין הכרזת טל סימן כלל להפסקת הזכרת גשם) נוהגין שלא להפסיק מלהזכיר גשם עד תפלת המנחה ששמעו כבר מש"ץ שפסק בתפלת מוסף אבל בתפלת מוסף כל הקהל וגם הש"ץ מזכירין הגשם בתפלת לחש כדי שלא יהיה דבר מעורב בין הצבור שאי אפשר להכריז קודם התפלה שיפסיקו מלהזכיר הגשם מפני שנראה כממאנים בגשמים על דרך שאמרו אין מתפללין על רוב טובה ומה שאין הש"ץ פוסק בתפלת השחר הוא משום אותם שלא היו בבית הכנסת בערבית וכשישמעו שהש"ץ אינו מזכיר בשחרית יסברו שמפסיקין מלהזכיר בתפלת ערבית שהיום הולך אחר הלילה בכל מקום ולשנה הבאה לא יזכירו בערבית ונמצא זה מזכיר וזה אינו מזכיר:

ג

בטל וברוחות לא חייבו חכמים להזכיר לא בהזכרה שבברכת מחיה המתים ולא בשאלה שבברכת השנים מפני שאינן נעצרים לעולם ואם בא להזכיר מזכיר.

ונוהגין בכל המקומות לומר משיב הרוח בהזכרה בימות הגשמים ואין מזכירין את הרוח בשאלה אבל בימות החמה אין מזכירין אותו כלל מפני שאינו מתבקש אלא בימות הגשמים כדי לנגב ליחות הארץ שהוא מרובה ואם לא הזכירו בימות הגשמים או שהזכירו בימות החמה אין מחזירין אותו אפילו לא סיים עדיין הברכה.

והטל שהוא דבר המתבקש לעולם יש מקומות שנוהגין להזכירו בימות החמה ולשאל אותו בין בימות החמה בין בימות הגשמים שאף שאין נעצר לעולם מכל מקום מבקשים שיהיה לברכה שלפעמים אינו לברכה ואם הזכירו בימות הגשמים או שלא הזכירו בימות החמה או שלא שאל אותו בין בימות החמה בין בימות הגשמים אין מחזירין אותו אפילו לא סיים עדיין הברכה מאחר שלא חייבו חכמים כלל להזכיר בטל וברוחות ובמדינות אלו נוהגים לשאל הטל בימות הגשמים ולא בימות החמה ולא להזכירו לא בימות החמה ולא בימות הגשמים ואם הזכירו ושאל אותו אין מחזירין אותו (כגון שאמר ותן טל ונזכר קודם שאמר ומטר):

ד

אם אמר מוריד הגשם בימות החמה מחזירין אותו לפי שהגשמים בימות החמה אינם אלא סימן קללה לכן הצריכו לזה שהזכיר קללה בתפלתו שיחזור ויתפלל בלא קללה אותה ברכה שהזכיר בה קללה לפיכך הוא צריך לחזור לראש הברכה שאם יחזור למכלכל חיים לא יבטל בזה מה שהזכיר שלא כדין שכן דינה של הזכרה בימות הגשמים לומר מכלכל חיים אחר מוריד הגשם ואם נזכר אחר חתימת הברכה צריך לחזור לראש התפלה לפי שכל הטועה באיזו ברכה בענין שצריך לחזור ולתקן טעותו ולא חזר עד שחתם ברכה זו לא די לו שיחזור למקום שטעה לתקן טעותו אלא צריך לחזור לראש הברכה כמו שיתבאר וג' ברכות ראשונות חשובות כברכה אחת כמו שיתבאר:

ה

ואפילו בזמן שהגשם אינו סימן קללה כגון שלא יצא עדיין ניסן של חמה ואפילו אם צריכים לגשמים מחזירים אותו שכיון שרוב הזמן שפוסקין מלהזכיר גשם הגשם בו סימן קללה לא חלקו חכמים ואמרו שמשעה שפוסקים מלהזכיר אם הזכיר מחזירין אותו.

ואפילו בארצות שלעולם הן צריכות לגשמים בימות החמה בענין שאם שאל בהן גשמים בימות החמה בברכת השנים אין מחזירין אותו כמו שיתבאר בס' ק"ז מכל מקום אם הזכיר בהן גשם בתחיית המתים מחזירין אותו שצורך ארצות לגשמים אינו ענין להזכרה אלא לשאלה (שבשאלה הוא מבקש על ארצו אבל בהזכרה הוא משבח להקדוש ברוך הוא שהוא מוריד גשמים שלא בעתם שהם סימן קללה לארץ ישראל וכיוצא בה לכן צריך לחזור ולומר אותה ברכה בלא קללה):

ו

בימות הגשמים אם לא אמר מוריד הגשם (אפילו אמר משיב הרוח) מחזירין אותו והוא שלא הזכיר טל אבל אם הזכיר טל אין מחזירין אותו (אפילו לא סיים הברכה) שאף שהטל אינו נעצר מכל מקום שבח הוא להקב"ה בהזכרתו כמו בהזכרת הגשם שכשם שהגשמים חיים לעולם כך הטל הוא חיים לעולם שעל ידי

כך מתברכת התבואה (ובכמה מקומות קראו חכמים להטל טל תחיה משא"כ הרוח שאף שאי אפשר לעולם בלא רוחות אינו נקרא חיים לעולם כמו גשם וטל.

לכך יש בני אדם שמזכירין הטל כל ימות החמה כדי שאם ישכחו לומר מוריד הגשם בימות הגשמים חזקה שאמרו מוריד הטל כמו שהם רגילים בימות החמה ואין מחזירין אותו):

ז

במה דברים אמורים שמחזירין אותו אם לא הזכיר גשם ולא טל בימות הגשמים כשסיים כל הברכה והתחיל ברכה שלאחריה ואז חוזר לראש התפלה מטעם שנתבאר למעלה אבל אם נזכר קודם שסיים הברכה יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם במקום שנזכר שלא קבעו חכמים מקום בתוך הברכה להזכיר שם הגשם אלא אמרו סתם מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים אלא שנהגו לאמרו לפני מכלכל חיים לפי שהגשם כלכלה ופרנסה אבל אם לא אמרו לפני מכלכל חיים בכל הברכה מקומה.

ואפילו אם סיים הברכה ונזכר קודם שהתחיל אתה קדוש א"צ לחזור לראש אלא יאמר משיב הרוח ומוריד הגשם בלא חתימה ושוב אומר אתה קדוש שכל שלא התחיל בברכה שלאחריה לא נקרא סיום ברכה זו לגמרי לענין דברים שמחזירין אותו אע"פ שנקרא סיום לענין דברים שאין מחזירין אותו כגון הבדלה בחונן הדעת ויעלה ויבוא בערבית ראש חודש שאין לאמרם כשסיים הברכה אע"פ שלא התחיל ברכה שלאחריה כמו שיתבאר בסי' רצ"ד ותכ"ב:

ח

ג' ברכות ראשונות חשובות כאחת הואיל וענינם אחד לסדר שבחו של מקום קודם שאלות צרכיו כעבד שמסדר שבח לפני רבו קודם שמבקש פרס ממנו וכן ג' אחרונות חשובות כאחת שהן כעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו כמו שנתבאר בסימן קי"ב לפיכך בכל מקום שטעה בג' ראשונות חוזר לראש התפלה ובג' אחרונות חוזר לעבודה בין שהוא יחיד בין צבור אם הוא טעות שאי אפשר לתקנו אלא א"כ יחזור לראש הברכה שטעה בה כגון שטעה בחתימתה שחתם בברכה זו בענין ברכה אחרת או שחתם האל הקדוש בעשרת ימי תשובה ולא נזכר עד לאחר כדי דבור שאי אפשר לו לתקן טעותו ע"י שיחזור ויחתום כהוגן שאין חזרה מועלת אלא בתוך כדי דבור.

וכיוצא בזה בברכות אמצעיות צריך לחזור לראש ברכה זו.

וה"ה אם חתם כהוגן אלא (שכל נוסח הברכה עד החתימה אמר נוסח אחר שלא כענין ברכה זו כלל ולא נזכר עד לאחר שחתם) (או שלא אמר שום נוסח תחלה רק החתימה בלבדה שנמצא) שלא אמר ברכה זו אלא במטבע קצר כברכת הפירות והמצות שפתיחתן היא חתימתן ושינה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור לראש ברכה זו אם היא מברכות אמצעיות ובג' ראשונות צריך לחזור לראש ובג' אחרונות לעבודה (ואצ"ל אם דילג ברכה אחת לגמרי ולא נזכר עד אחר חתימת ברכה שאחריה) שאל"כ כשיאמר במקום שנזכר הו"ל השניה כטעות באמצע.

אבל אם דילג באמצעה (ואפילו אמר במקום הדילוג נוסח אחר שאינו מעין ברכה זו) כל שחתם כהוגן (ואמר קודם החתימה איזו בקשה כענין ברכה זו ואמרה בלשון משונה מתיקון חכמים) אינו נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות כמו שנתבאר בסי' ס"ו וס"ח שאינו נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים אלא כשמשנה

בפתיחתן או בחתימתן בברכות שחותמות בברוך ופותחות בברוך [ו]וברכות י"ח שחותמות בברוך ואינן פותחות בברוך אף אם שינה פתיחתה ואמרה בלשון אחר בענין הברכה דינו כאלו שינה באמצע ברכה שהרי הן ברכות הסמוכות זו לזו וכל פתיחתה היא כמו אמצע ברכה):

ט

כל מקום שאמרו חוזר לברכה שטעה בה כגון שדילג או טעה בחתימת ברכות אמצעיות או בג' אחרונות שחוזר לעבודה שהיא ראשיתן או שהזכיר הגשם בימות החמה שחוזר לראש ברכה שניה אם לא סיים הברכה הכל לא אמרו אלא כשטעה בשוגג אבל במזיד ומתכוין צריך לחזור לראש התפלה וה"ה אם שח במזיד כמו שנתבאר בס"ק"ד:

י

המתפלל ואינו יודע אם הזכיר הגשם אם לאו עד שלשים יום חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר מכאן ואילך מה שהוא צריך הוא מזכיר לפיכך אם מסופק בימות החמה אם הזכיר מוריד הגשם עד שלשים יום בחזקת שהזכירו כמו שהיה רגיל כל ימות החורף וצריך לחזור ובימות הגשמים צריך גם כן לחזור עד שלשים יום במדינות אלו שאין מזכירין טל בימות החמה והרי כל שלשים יום הוא בחזקת שלא הזכיר לא טל ולא גשמים מן הסתם לאחר ל' יום א"צ לחזור שכבר נתרגל לשונו לומר כהלכה ומן הסתם אמר כהרגל לשונו ואפילו אם שגג או פשע יום או יומים ולא התפלל כלל לא הורע חזקתו בזה וכיון שהוחזק ברוב אלו ימים דיו בכך שכיון שאחר שלא הזכיר איזה יום חזר אח"כ והזכיר עד תום ל' יום ה"ז בחזקה של ל' יום:

יא

אם ביום הראשון של פסח אומר ברכת אתה גבור עד מוריד הטל ועד בכלל או במדינות אלו עד מכלכל חיים ועד בכלל בלא מוריד הגשם צ' פעמים הרי נתרגל לשונו לומר (ו)רב להושיע (ו)מוריד הטל או (ו)רב להושיע מכלכל חיים כאלו אמר כן ל' יום שבל' יום מימות החול ג"כ אינו אומר אלא צ' פעמים ג' פעמים בכל יום ואם הורגל כשאומר מפוזרין ק"ו ברצופין לפיכך אם אח"כ אינו זוכר אם הזכיר הגשם חזקה שלא הזכירו וא"צ לחזור וכן אם בשמיני עצרת אומר צ' פעמים אתה גבור עד ומוריד הגשם ועד בכלל ואח"כ נסתפק אם הזכיר הגשם חזקה שהזכירו (ויש חולקין על זה וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה שלא לעשות כן לסמוך על זה אבל אם עשה כן ואח"כ נסתפק אם הזכירו אין צריך לחזור כי כן עיקר):

קטו – טעם ברכת אתה חונן ובו סעיף אחד:

א

מפני שמותר האדם מן הבהמה היא הבינה והשכל קבעו ברכת אתה חונן ראש לאמצעיות שאם אין בינה אין תפלה:

קטז – פירוש ברכת רפאנו ודינה ובו סעיף אחד:

א

רפאנו ה' ונרפא הושיענו כו' הוא לשון הכתוב רפאני ה' וארפא הושיעני ואושעה כי תהלתי אתה לפיכך אין לומר רפאנו ה' אלקינו אלא בלשון הכתוב.

ואע"פ שהכתוב ליחיד אין מכנין אותו לרבים וכאן אומרים בלשון רבים מה שכתוב בלשון יחיד יש אומרים שהטעם הוא מפני שלא אסרו אלא בזמן שמתכוין לקרות או לתרגם שאינו רשאי לשנות מלשון הכתוב אבל כשאומר דרך תפלה ובקשה מותר לשנות הפסוק לפי צורך השעה ולפי ענין התחנה ובקשה ויש אומרים שהטעם הוא מפני שלא אסרו לשנות אלא כשקורא כל המזמור או כל הענין כסדר ואז אפילו דרך תפלה ובקשה אסור לשנות אבל כשמתפלל ואומר פסוקים הנה והנה יכול לשנות מיחיד לרבים ומרבים ליחיד ויש להחמיר כדבריהם שלא לשנות מזמור שלם מיחיד לרבים או להיפך אפילו דרך תפלה וגם פסוק לא ישנה אלא כשאומרו דרך תפלה ובקשה כמו שנתבאר לסברא הראשונה (לפי שאפשר שגם לסברא האחרונה לא התירו אלא בדרך זה):

קיז – דיני ברכת השנים ובו ה' סעיפים:

א

ברכת השנים צריך לשאול בה מטר בימות הגשמים ומפני מה קבעו השאלה בברכת השנים מתוך שהיא פרנסה קבעוה בברכת פרנסה.

ומתחילין לשאול בארץ ישראל מליל ז' במרחשון לפי שהיא ארץ הרים וצריכה לגשמים מיד אחר החג והיה ראוי לשאול בה מיד אחר החג אלא שאיחרו השאלה ט"ו ימים אחר החג כדי שיגיע האחרון שבישראל שעלה לרגל לביתו לנהר פרת שהוא מקום ישוב היותר רחוק מירושלים ולא יעצרנו הגשם (ואף לאחר החורבן היו מתאספים ג"כ מכל הסביבות בירושלים לרגל כמו שעושים גם היום לפיכך לא בטלו תקנת חכמים שתקנו השאלה בארץ ישראל בז' במרחשון).

ובבבל וכיוצא בה שאינה ארץ הרים כארץ ישראל וא"צ לגשמים מיד אחר החג מתחילין בליל ס' אחר תקופת תשרי ויום התקופה ויום השאלה הם בכלל הס' נמצא לעולם ב' ימים בין התקופה לשאלה שאם התקופה ביום א' השאלה היא בליל ד' וס' יום אלו אין מונין אותם מעת לעת אלא אפילו נפלה התקופה ביום מתחילין לשאול בליל ס' מיום זה.

ואנו מנהיגנו כבני בבל בכל מקום ויש שתמהו וחלקו על זה אף שאנו הולכים אחרי חכמי בבל בכל מקום ועושים כמותם במקום שנחלקו חכמי בבל וחכמי ארץ ישראל מפני שתלמוד בבלי הוא עיקר זהו בדבר איסור והיתר וחיוב ופטור וטומאה וטהרה אבל בדבר התלוי בצורך השעה ואין בו שינוי לעבור על דברי תורה ראוי לילך אחר השנים והמקומות והזמן שבבל שוכנת על מים רבים וא"צ לגשמים עד ס' לתקופה או היה זמן הזרע מאוחר בבבל אבל בארצות אלו שזמן הזרע הוא מחצי תשרי ואילך הדבר ידוע שאם לא ירדו גשמים מיד אחר הזרע שהוא מתקלקל שהעופות והעכברים יאכלוהו כולו למה לא נעשה כבני ארץ ישראל ששואלין הגשמים בז' במרחשון כי בדבר זה אין מחלוקת בין בני בבל ובין בני ארץ ישראל שיתנו אלו טעם לדבריהם שראוי לעשות כך ואלו נותנים טעם שראוי לעשות כמותן אלא שבבבל היו

עושים כפי הצריך להם ובארץ ישראל כפי הצריך להם וכן בכל ארץ שהיא רחבת ידים ראוי לעשות בה כפי הצורך לכולה אפילו לשאול גשמים בימות החמה אם צריכים לכולה.

אבל מקומות הצריכים גשמים בימות החמה ואינם נקראים ארץ בפני עצמה כיחידים דמי ושואלין בשומע תפלה שהוא מקום שאלת כל צרכיו של אדם כמו שיתבאר בסי' קי"ט אבל בברכת השנים אין רשאי לשנות מטבע הצבור מפני צורך עצמן ולשאול מטר בזמן שהוא מזיק לרוב העולם ואם טעו ושאלו בברכת השנים מחזירין אותם כמו יחיד הטועה וגם בשומע תפלה אין שואלין אלא כל יחיד לעצמו בתפלת לחש אבל אין אומרים ותן טל ומטר בתפלת הצבור שהיא חזרת הש"ץ אלא מרצין לפניו יתברך בתענית ובסליחות ובמזמורים ופסוקים של מטר ואין הש"ץ משנה ממטבע הצבור לומר בפירוש ותן טל ומטר בשומע תפלה.

ולענין הלכה לא נתקבלה סברא זו שכבר נהגו מעולם בכל תפוצות ישראל שבחוץ לארץ לילך אחר בני בבל בזה ולפ"ז אם ארץ אחת צריכה לגשמים בימות החמה אפילו היא רחבת ידים כמו אשכנ"ז בכללה או ספר"ד בכללה ואפילו ארצות רבות רחבת ידים כיוחידים הם ובשומע תפלה ומכל מקום אם ארץ אחת כולה צריכה למטר בימות החמה וטעה בה היחיד ושאל מטר בברכת השנים יכול לסמוך על סברא זו בדיעבד ואינו מחויב לחזור אלא אם רוצה לחזור ולהתפלל בתורת נדבה (וא"צ לחדש בה דבר כיון שמתפלל על הספק כמו שנתבאר בסי' ק"ז וק"ח) וה"ה אם בארצות אלו טעה היחיד ושאל מטר מז' במרחשון ואילך אינו מחויב לחזור:

ב

עד מתי שואלין הגשמים עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח ומשם ואילך פוסקין לשאול כמו שפוסקין להזכיר ואפילו קודם שפוסקין להזכיר כגון שטעה והתחיל בליל יום טוב תפלת חול ונזכר אחר שהתחיל ברכת השנים שהוא צריך לגמור אותה ברכה כמו שיתבאר בסי' רס"ח לא יאמר בה ותן טל ומטר שהרי אף להזכיר היה מן הדין להפסיק בליל יום טוב אלא שאחרו עד מוסף משום שאין כל העם מצויים בבית הכנסת בלילה ויהיו אגודות אגודות כמו שנתבאר בסי' קי"ד א"כ בשאלה שאין הצבור שואלים אף הוא לא ישאול.

וכן אם השאלה היא בליל שבת וטעה יחיד והתפלל של חול לא ישאל כיון שהצבור לא התחילו עדיין שהיחיד נגרר אחר הצבור בכל מקום:

ג

ואם שאל מטר אחר יום טוב הראשון של פסח בין שנזכר קודם סיום הברכה בין שנזכר אח"כ צריך לחזור לראש הברכה מטעם שנתבאר בסי' קי"ד ואם לא נזכר עד לאחר חתימות ברכות אחרות צריך לחזור לראש ברכת השנים ולומר משם ואילך כל הברכות על הסדר כמו שיתבאר בסי' קי"ט:

ד

אם לא שאל מטר בימות הגשמים מחזירין אותו אפילו אם שאל טל שהשאלה אינה דומה להזכרה שכשהזכיר טל במקום גשם אין מחזירין אותו לפי שהזכרה הוא סידור שבחו של מקום והורדת הטל היא

ג"כ שבח לו כמו הורדת הגשם כמו שנתבאר בסי' קי"ד אבל בשאלה צריך לשאול כל דבר המביאו לידי ברכה הן טל הן גשם ואין טל עולה במקום גשם.

ומכל מקום אם לא שאל טל אין מחזירין אותו ששאלת הטל אינו אלא מנהג שחכמים לא חייבו כלל בטל לא בשאלה ולא בהזכרה מטעם שנתבאר שם:

ה

אם לא שאל מטר ונזכר קודם שהתחיל תקע בשופר שואלו שם ונחשב כאלו שואלו בתוך ברכת השנים כמו שנתבאר בסי' קי"ד ואם נזכר אחר שהתחיל תקע בשופר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו ושואל בשומע תפלה משא"כ בהזכרה שהוא שבח ואין לה ענין בשומע תפלה ואם הוא שרוי בתענית וצריך לומר עננו בשומע תפלה יאמר ותן טל ומטר קודם עננו שהשאלה חמורה מעננו שאם לא אמרה כלל מחזירין אותו משא"כ בעננו לכך ראוי להקדימה ואם נזכר אחר חתימת שומע תפלה קודם שהתחיל רצה אומר ותן טל ומטר ואח"כ מתחיל רצה ונחשב כאלו שואלו בשומע תפלה.

ואם לא נזכר עד לאחר שהתחיל רצה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אע"פ שלא עקר רגליו דינו כעקר וה"ה אם רגיל לומר תחנונים וסיים תחנוניו ואמר אחריהם יהיו לרצון וגו' שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו כמו שיתבאר בסי' תכ"ב:

קיה – חתימת ברכת השיבה ובו ב' סעיפים:

א

השיבה שופטינו חותם בה מלך אוהב צדקה ומשפט משא"כ בשאר ברכות שאין מלכות בחתימתן אלא במשפט בלבד משום שנאמר מלך במשפט יעמיד ארץ.

ומראש השנה עד יום כפור חותם המלך המשפט ופירושו הוא מלך המשפט וכן הוא לשון המקרא לפעמים כמו הארון הברית ודומיו ואם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט יתבאר בסי' תקפ"ב:

ב

בברכת המינים צריך לכלול גם הזדים שנאמר ושבר פושעים וחטאים יחדו ועוזבי ה' יכלו עוזבי ה' אלו המינים שאינם מאמינים בדת משה שהיתה מן השמים ופושעים אלו הזדים כי פושעים אלו המורדים כמו שכתוב מלך מואב פשע בי.

ובברכת הצדיקים צריך לכלול גם גרי צדק משום שנאמר מפני שיבה תקום וגו' וכתוב אחריו וכי יגור אתך גר וגו' הרי גרים סמוכים לצדיקים לכך כוללם בברכה אחת:

ק"ט – דין הרוצה להוסיף בברכות ובו ו' סעיפים:

א

אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעיות מעין הברכה מוסיף כיצד היה לו חולה מבקש עליו רחמים בברכת רפאנו היה צריך לפרנסה מבקש בברכת השנים אבל בשומע תפלה יכול לשאול כל צרכיו מפני שהיא כוללת כל הבקשות וכשהוא מוסיף מתחיל בברכה ואח"כ מוסיף אבל לא יוסיף ואח"כ יתחיל הברכה מפני שצריך לעשות עיקר ממטבע שתקנו חכמים ובקשתו תהיה טפילה.

ויש מי שאומר שכשמוסיף בברכה מעין אותה ברכה אם מוסיף ומבקש רחמים בשביל כל ישראל צריך לומר בלשון רבים ולא בלשון יחיד שלא יהיה כהפסק בתפלה ולא יוסיף אלא בסוף הברכה ולא באמצעה שכששואל צרכי רבים באמצע הברכה נראה כמוסיף על מטבע שתקנו חכמים במה דברים אמורים ביחיד אבל בצבור מותרים ולכן אומרים סליחות באמצע ברכת סלח לנו וכן באמצע ברכה אמצעית של יום הכפורים ואם שואל צרכיו ממש כגון שיש לו חולי בתוך ביתו או שהוא צריך לפרנסה יכול לשאול אפילו באמצע הברכה והוא שיאמר בלשון יחיד ולא בלשון רבים שלא ידמה כמוסיף על מטבע שתקנו חכמים ובשומע תפלה יכול לשאול בין בלשון יחיד בין בלשון רבים בין צרכיו ממש בין צרכי רבים שברכת שומע תפלה כוללת כל הצרכים ולכך נתקנה ומכל מקום כשמוסיף לצורך יחיד לא יאריך אפילו הוא מעין הברכה או בשומע תפלה אבל לאחר התפלה קודם שעקר רגליו רשאי להאריך אפילו כסדר יום הכפורים ומה שנוהגין לומר סליחות בסלח לנו ומרבים בתחנונים באמצע ברכה זהו מפני שהם צרכי רבים וכן אפילו לצורך יחיד מותר לומר סליחות ותחנונים הרבה באמצע ברכה אם רבים צריכים לתורתו שזהו כצורך רבים.

וטוב ליזהר בכל זה אע"פ שיש חולקים על דבריו ומתירין כל זה (ודבריהם נראים עיקר):

ב

טוב להתוודות בשומע תפלה בלשון יחיד מלבד הוידווי שבלשון רבים שאחר התפלה ולשאול אח"כ מזונותיו אפילו הוא עשיר:

ג

המבקש רחמים על חבריו בפניו א"צ להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא הזכיר שם מרים אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו:

ד

אע"פ שג' ראשונות חשובות כאחת וכן ג' אחרונות מכל מקום י"ג אמצעיות אינן חשובים כאחת לפיכך אם דיילג ברכה אחת או שטעה בה טעות שמחזירין אותנו א"צ לחזור לברכת אתה חונן אלא לראש הברכה שטעה בה או שדיילג ומכל מקום משם ואילך צריך לומר על הסדר שאם לא נזכר עד לאחר כמה ברכות צריך לחזור ולומר כולן אחריה שאם יאמר אותה ברכה לבדה במקום שנזכר נמצא שינה סדרן של ברכות ולא יצא ידי חובתו שסדר ברכות הוא מאנשי כנסת הגדולה ומהם כמה נביאים וסמכו סדרן על המקראות:

ה

לפיכך ש"ץ ששכח לומר ענינו בתענית צבור בין גואל לרופא ולא נזכר עד לאחר שחתם ברכת רפאנו לא יחזור שאם היה חוזר היה צריך לומר ענינו ואח"כ רפאנו שלא לשנות סדרן של ברכות וזה אי אפשר שא"כ ברכת רפאנו היא ברכה לבטלה כיון שאין מחזירין אותו בשביל עננו כמו שיתבאר בסי' תקס"ה אבל אם לא חתם רפאנו יאמר עננו ואח"כ רפאנו ולא אמרו שאין מחזירין אותו אלא כשאי אפשר לו לתקן טעותו אלא א"כ יחזור ויברך ברכות התפלה שנית אבל לומר ברכת עננו לבדה מחזירין אותו שזה אינה נקרא חזרה כיון שאומרה במקומה בין גואל לרופא.

ואם נזכר אחר חתימת רפאנו קודם חתימת שומע תפלה יאמר עננו בשומע תפלה כיחיד וה"ה אם לא היו עשרה המתענים בבית הכנסת ובאו אחר רפאנו אומר בשומע תפלה ויחתום בא"י העונה בעת צרה ושומע תפלה ואין זו חתימה בשתים מפני שברכת שומע תפלה וחתימתה משמעה בין על תפלת תענית בין על שאר התפלה לפיכך אם חתם בשומע תפלה לבד יצא ואם שכח גם בשומע תפלה אומרה ברכה בפני עצמה אחר בשלום ואין זה שינוי מסדר הברכות כיון שכבר נסתיימו ברכות י"ח:

ו

אם טעה ואמר עננו קודם ראה נא בענינו צריך לחזור ולומר עננו אחר ראה נא שאם לא יחזור נמצא שאמר ברכת ראה נא שלא במקומה שמקומה קודם ענינו וסדר הברכות מעכב:

קכ – שראוי לומר רצה בכל תפלה ובו ב' סעיפים:

א

אומרים רצה בכל התפלות ולא כאותן שנוהגים להתחיל במנחה ובערבית ואשי ישראל ותפלתם כו' שאין טעם למנהגם:

ב

ואשי ישראל הן נשמות הצדיקים שמקריב מיכאל שר הגדול על המזבח של מעלה (ולמטה הן הקרבנות שמקריבים הצדיקים ומוסרים נפשותיהם להקב"ה על כל דיבור ודיבור היוצא מפיהם המכונה בשם מזבח) (באהבה רבה הבאה אליהם מלמעלה ע"י מיכאל שר החסד) וזו היא תפלה הנקרא עבודה שבלב והקרבנות אלו שהן באש ההתלהבות נקראות אשי ישראל ותפלתם היא גוף התפלה שהן תיבותיה:

קכא – דיני מודים ובו ג' סעיפים:

א

במודים שוחין תחלה וסוף כמו שנתבאר בסי' קי"ג ומי שאינו שוחה במודים שדרתו נעשה נחש לאחר ז' שנים אחר מותו (ואינו קם בתחיית המתים).

ואם נזדמן לו רוק במודים לא ישחה עד שיצא הרוק:

ב

האומר מודים מודים כאומר שמע שמע ומשתקין אותו כמו שנתבאר בס"א:

ג

יחיד אין לו לומר ברכת כהנים שהוא אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו כו' כי בצבור נתקנה כנגד נשיאות כפים שאינה אלא בעשרה ולפיכך אף הש"ץ אין אומר במנחה אלא בתענית צבור מפני שאין נשיאת כפים במנחה אלא בתענית צבור משום חשש שכרות וערב ראש השנה אינו נקרא תענית צבור ואם נהגו שאף היחיד אומרה בזמן הראוי לנשיאות כפים אין למחות:

קכב – דינים השייכים בין י"ח ליהיו לרצון ובו ג' סעיפים:

א

תקנת חכמים לומר אחר י"ח פסוק יהיו לרצון וגו' כמו שאמרו דוד אחר י"ח מזמורים וכיון שהוא תיקון חכמים ומכלל התפלה אסור להפסיק בינו לי"ח אפילו לענות קדיש וקדושה ואצ"ל באמירת אלהי נצור ושאר תחנונים שאחר התפלה שאינן אלא מנהג ולא חובה כלל אלא צריך לומר יהיו לרצון קודם אלהי נצור ואם בא לחזור ולאמרו פעם אחרת אחר התחנונים הרשות בידו.

ובין יהיו לרצון לאלהי נצור מותר להפסיק (ולענות כל דבר שבקדושה אבל לא דבר אחר עד שיעקור רגליו שהרי אפילו לזוז ממקומו אסור עד שיפסע ג' פסיעות לאחוריו כמו שנתבאר בסימן ק"ד והפסק בדבור חמור מהליכה ממקומו שהרי לצורך מותר להלך ואסור לדבר כמו שנתבאר שם ואפילו לרוק אסור קודם שפסע לפי שעדיין עומד לפני המלך כמו שנתבאר בס"א צ"ז כ"ש לדבר לפני דברים אחרים) ואם התחיל לומר אלהי נצור או שאר תחנונים והתחיל ש"ץ לסדר תפלתו והגיע לקדושה מקצר ועולה ופוסע לאחוריו ואפילו לא קצר יכול להפסיק ולענות כדרך שמפסיק לענות בברכות קריאת שמע אפילו באמצע שהתחנונים אינם חמורים כתפלה אע"פ שעדיין לא עקר רגליו.

וי"א שאם אינו אומר יהיו לרצון עד אחר סיום התחנונים אין בזה איסור שהרי בברכות י"ח עצמן אם בא לומר בסוף כל ברכה מעין הברכה אומר ואין להחמיר בין י"ח ליהיו לרצון יותר מהברכות עצמן וכן נוהגין במדינות אלו וכיון שמפסיקין בין י"ח ליהיו לרצון באלהי נצור ושאר תחנונים מפסיק ג"כ לענות כל דבר שבקדושה ומכל מקום אם יכול לקצר בתחנונים כדי לומר גם יהיו לרצון קודם שיפסיק יותר טוב לקצר.

אבל טוב לחוש לסברא הראשונה שהוא עיקר ולנהוג לכתחלה לומר ב' פעמים יהיו לרצון אחד מיד אחר י"ח ואחד אחר התחנונים כנהוג:

ב

הרגיל לומר ד' דברים אלו זוכה ומקבל פני השכינה עשה למען שמך. עשה למען ימינך. עשה למען תורתך. עשה למען קדושתך:

ג

יש נוהגין לומר אלהי עד שלא נוצרתי כו' בכל יום.

ומותרים לאומרו בשבת:

קכג – דיני הכריעות בסיום י"ח ברכות ובו ח' סעיפים:

א

המתפלל צריך שיפסע ג' פסיעות לאחוריו כדרך שנפטרים מלפני המלך ואח"כ יתן שלום ואם לא עשה כן כאלו לא התפלל.

ונוטן שלום תחלה לשמאלו שהיא ימין השכינה השרויה נגדו בצאתו מן התפלה ואחר כך לימינו שהוא שמאל השכינה דהיינו שכשאומר עושה שלום במרומיו יטה בראשו לצד שמאלו וכשאומר הוא יעשה שלום עלינו יטה בראשו לצד ימינו ולא יתן שלום בשעה שפוסע אלא לאח"כ.

וקודם שפוסע יש לו לכרוע ויפסע הג' פסיעות בכריעה אחת ובעודו כורע קודם שיזקוף יתן שלום לשמאלו ולימינו.

והורגלו להשתחוות אח"כ לפני ה' כעבד הנפטר מרבו.

ונהגו לומר אח"כ יהי רצון שיבנה בית המקדש כו' כי התפלה במקום העבודה ולכן אנו מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש:

ב

מי שמוסיף על ג' פסיעות יוהרא היא שנראה חולק כבוד לשכינה יותר משאר בני אדם:

ג

במקום שכלו השלשה פסיעות יעמוד ולא יחזור למקומו עד שיגיע שליח צבור לקדושה שאם חוזר מיד דומה לתלמיד שנפטר מרבו ופסע לאחוריו וחוזר מיד שסופו מוכיח על תחלתו שלא פסע לאחוריו כדי ליפטר ממנו אבל כשמגיע שליח צבור לקדושה נראה לכל שחוזר בשביל הקדושה.

ויש אומרים שמהתחיל ש"ץ להתפלל בקול רם מותר לחזור למקומו מפני שנראה לכל שחוזר בשביל לכוין למה שיאמר הש"ץ.

והש"ץ עצמו יכול לחזור מיד מן הדין שנראה לכל שעושה כן כדי להוציא רבים ידי חובתן אלא שנהגו לעמוד כדי הילוך ד' אמות וכן יחיד המתפלל די לו שיעמוד כדי הילוך ד' אמות לפי סברא זו.

אבל לפי סברא הראשונה י"א שגם יחיד המתפלל צריך להמתין כשיעור שיגיע ש"ץ לקדושה אם לא שצריך לחזור ולהתפלל שנית כגון לתשלומין שאז לדברי הכל די שימתין כדי הילוך ד' אמות מטעם שנתבאר בסימן ק"ה ולא יותר מפני שנראה לכל שחוזר למקומו כדי לחזור ולהתפלל וכן אם חוזר למקומו כדי ליפול על פניו מיושב כמו שיתבאר בסי' קל"א.

ולענין מעשה במקום שאפשר בקל יש לחוש לסברא הראשונה וכן נוהגין אבל במקום שיש דוחק בבית הכנסת ויבאו לידי מחלוקת יכול לחזור למקומו מיד שפתח הש"ץ בקול רם.

וכשאומרים פיוטים קודם קדושה לדברי הכל א"צ לעמוד עד קדושה אלא מיד שפתח ש"ץ בקול רם חוזר למקומו:

ד

אם הוא רוצה עומד במקום שפסע ואינו חוזר למקומו וי"א שיש לפסוע ו' פסיעות ג' לאחוריו וג' בשובו למקומו שיש לו לחזור למקומו בג' פסיעות לפניו ומטעם זה קצת מקפידין שלא יעבור אדם לפניו בעוד שהם עומדין במקום שפסע שלא יפסיק זה בין ו' פסיעותיהם אבל מכל מקום על ידי קפידתם טועים שכשרואים מי שרוצה לעבור לפניו הם ממהרים לחזור למקומו קודם שיעור שנתבאר:

ה

יחיד שמתפלל בצבור וסיים תפלתו קודם לצבור אין לו רשות להחזיר פניו לצבור עד שיסיים ש"ץ תפלתו שאז רשאי להחזיר פניו אבל לא לחזור למקומו עד שיגיע ש"ץ לקדושה במקום שאפשר כמו שנתבאר ויש מחמירים לעמוד במקום שפסע ולכוין שם רגליו כמו בתפלה עד שיגיע ש"ץ לקדושה וטוב לחוש לדבריהם.

וכשפוסע עוקר רגל שמאל תחלה לפי שדרך הליכת אדם בסתם היא לעקור רגל ימין תחלה לכן עוקר כאן רגל שמאל תחלה להראות כאלו כבד עליו ליפטר מלפני המקום ומטעם זה אטר רגל עוקר תחלה שמאלו שהוא ימין כל אדם:

ו

שיעור פסיעות אלו לכל הפחות הוא כדי שיתן גודל בצד עקב ואפילו אם המקום צר לפי שפחות מזה אינה נקראת פסיעה כלל ולכתחלה לא יפסיע פסיעות גסות יותר מזה מפני שנראה כרץ מלפני המלך:

ז

גם הש"ץ צריך לפסוע ג' פסיעות כשמתפלל בלחש אבל כשחוזר התפלה בקול רם א"צ לחזור ולפסוע ג' פסיעות מפני שסומך על הפסיעות שבסוף הקדיש שלם שתקנוהו חכמים לש"ץ אחר כל תפלה אלא שמפסיקים בקריאת ספר תורה וסדר קדושה והלל ואבינו מלכנו וכל כיוצא בהן שכולן לסדר התפלה באים וקדיש שלאחריהם חוזר עיקר על תפלת י"ח ואם בא לפסוע גם אחר תפלת י"ח אין למחות בידו.

ואם לא התפלל בלחש רק בקול רם צריך לפסוע ג' פסיעות אחר תפלתו שבקול רם מלבד הפסיעות שאחר הקדיש:

ח

כשהש"ץ חוזר התפלה אין צריך לומר יהיו לרצון בסוף התפלה מפני שסומך על תקבל צלותהון שבסוף הקדיש. ויש אומרים שצריך לומר יהיו לרצון בסוף התפלה ונוהגין כסברא הראשונה ואעפ"כ טוב לחוש לסברא אחרונה:

קכד – דין הנהגת ש"ץ בי"ח ברכות ודין עניית אמן ובו יד סעיפים:

א

לאחר שסיימו הצבור תפלתם יחזור ש"ץ התפלה בקול רם שאם יש מי שאינו יודע להתפלל ישמע כל התפלה מהש"ץ ויוצא אבל הבקי אינו יוצא ידי חובתו בתפלת ש"ץ. ואפילו מי שאינו בקי אינו יוצא אלא בצבור דהיינו שט' יהיו שומעין ומכוונים לברכת הש"ץ ויענו אמן אחריו כמו שנתבאר בסי' נ"ט:

ב

ואינו יוצא אלא כשמבין בלשון הקודש אלא שאינו יודע להתפלל אבל אם אינו מבין מה שהש"ץ אומר אינו יוצא בשמיעה מהש"ץ אלא צריך להתפלל לעצמו בלשון שמבין כי אף באמירה אינו יוצא אלא א"כ מבין (כמו שנתבאר בסימן ס"ב) שהרי כשאינו מבין אינו מכוין אפילו באבות ומי שלא כיון באבות לא יצא ידי חובתו כמו שנתבאר בסימן ק"א (לפיכך חייב הוא ללמוד להבין פירוש התפלה ולפחות ברכת אבות) וצריך אותו שיוצא בתפלת ש"ץ לכיון לכל מה שאומר ש"ץ מראש עד סוף.

ואח"כ יפסע לאחוריו ג' פסיעות (כאדם שמתפלל לעצמו ולא יפסיק ולא ישיח עד לאחר שיפסע) כדרך שאינו מפסיק ואינו שח כשמתפלל הוא בעצמו עד לאחר שיפסע כמו שנתבאר בסימן קכ"ב שהרי שמיעה זו עולה לו במקום תפלה (אלא לענות דבר שבקדושה לבד יכול להפסיק קודם שפסע כמו שנתבאר שם).

אבל קודם סיום שמיעת י"ח אפילו לדבר שבקדושה אינו מפסיק אלא לענות אמן אחר ברכות הש"ץ שאמן הוא בכלל הברכה כמו שיתבאר ואינו חשוב הפסק בתפלה אבל לא יאמר ברוך הוא וברוך שמו שאין אומרים ברוך הוא וברוך שמו אלא כשעומדים במקום שמותר להפסיק שם כמו שיתבאר.

וכן בכל מקום ששומע ברכה ומתכוין לצאת ידי חובתו בשמיעתו כגון קידוש והבדלה וברכת הפירות והמצות לא יענה ברוך הוא וברוך שמו שהרי שומע כעונה ואסור להפסיק באמצע הברכה ואפשר שאפילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו כיון שמפסיק בין ה' למלכות בדבר שאינו מתיקון חכמים הרי זה משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות וצריך להזהיר לרבים שנכשלים בזה):

ג

ש"ץ שנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שהתפללו בלחש והוא צריך לעבור להם לפני התיבה לאלתר יורד לפני התיבה ומתפלל בקול רם לצבור וא"צ לחזור ולהתפלל בלחש לאחרים מוציא לעצמו לא כ"ש ואין בזה משום המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה כיון שעל ידי הדחק הוא עושה כן.

וכן אם הוא שעת הדחק שאי אפשר להתפלל בלחש תחלה כגון שירא שמא יעבור זמן התפלה ולא יוכל לגמור כל י"ח ברכות של חזרת התפלה תוך זמן התפלה יכול להתפלל מיד בקול רם והצבור מתפללין עמו מלה במלה בלחש עד לאחר האל הקדוש וטוב שיהיה אחד לכל הפחות שיענה אמן אחר ברכת הש"ץ אם יהיה לו שהות להתפלל אח"כ או שהתפלל כבר:

ד

קהל שהתפללו בלחש וכולם בקיאים בתפלה אעפ"כ ירד ש"ץ לפני התיבה ויחזור התפלה בקול רם כדי לקיים תקנת חכמים שכשתקנו חכמים שיחזור ש"ץ התפלה לא הצריכו לחפש בכל תפלה אחר כל איש ואיש שבבית הכנסת אם יש שם מי שאינו בקי אם לאו אלא תקנו שיהיה ש"ץ חוזר התפלה לעולם שמא יהיה פעם אחד בבית הכנסת מי שאינו בקי ויוציאנו הש"ץ ידי חובתו.

וכן כל דבר הניתקן בשביל דבר אחר אין ענינו שלא נעשית התקנה ההיא עד שיהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו רק ענינו שנעשית התקנה ההיא עכ"פ גזירה שמא יהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו (ואפילו אם בטלה הגזירה לגמרי לא בטלה התקנה שנתקנה במנין חכמים עד שימנו מנין אחר להתירה אע"פ שבטל הטעם שבגללו תיקנו כמו שיתבאר בס' ת"ר).

ועוד צריך הש"ץ לחזור התפלה כדי לומר קדושה בצבור:

ה

כשסיימו הצבור להתפלל י"ח ויש יחידים שמאריכים בתפלתם אין לש"ץ להמתין עליהם אפילו היו חשובי העיר מפני טורח הצבור וכן אם היה מנין בבית הכנסת אין להמתין על אדם חשוב או גדול שעדיין לא בא מפני כבוד צבור.

ועכשיו נהגו שהש"ץ ממתין עד שיסיים האב בית דין את תפלתו לפי שרוב האנשים מתפללין במרוצה ואם יחידים מתפללים מלה במלה לא יוכלו לומר קדושה עם הצבור לכן ממתנים לפיכך אם אין אב"ד בעיר ימתינו על המתפלל מלה במלה אבל כשמאריך אין להמתין עליו.

ומי שצריך להאריך וירא שיתלוצצו עליו יכול לילך לאחוריו בשעה שמתחיל הש"ץ אף על פי שעדיין לא גמר תפלתו ויחזור למקומו ויגמור:

ו

כשש"ץ חוזר התפלה יש לכל הקהל לשתוק ולכוין לברכות שמברך הש"ץ ולענות אמן ואם אין ט' מכוונים לברכותיו קרוב להיות ברכותיו לבטלה כי חזרת הש"ץ נתקנה לאמרה בעשרה וכשאינן ט' מכוונים לברכותיו נראה כברכה לבטלה לכן כל אדם יעשה עצמו כאלו אין ט' זולתו ויכוין לברכת הש"ץ.

ויש לגעור באנשים שלומדים בעת חזרת הש"ץ או אומרים תחנונים ואפילו אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן כראוי שלא תהיה אמן יתומה כמו שיתבאר לא יפה הם עושים (שאם אין ט' המכוונים לתחלת הברכות הרי הש"ץ אומר תחלת הברכות לבטלה שלא כמו שתקנו חכמים שהרי תקנו חזרת הש"ץ כדי להוציא את שאינו בקי ואינו מוציא אלא כשט' שומעים לו ואם אין ט' שומעים אלא בסוף הברכות אע"פ שזה שאינו בקי שומע בכל הברכות לא יצא ידי חובתו כיון שתחלת הברכות לא שמע אלא ביחיד ואין היחיד מוציא את היחיד בתפלה והמתפלל סוף

הברכות בלא תחילתן לא יצא ידי חובתו כמו שנתבאר בס' קי"ד וכיון שתקנת חכמים היתה שישמעו ט' לפחות גם תחלת הברכות כדי להוציא את שאינו בקי לא בטלה תקנתם אף עכשיו שכולם בקיאים כמו שנתבאר.

וכל אדם יעשה עצמו כאלו אין ט' זולתו וכיון לכל ברכה מראשה עד סופה) שאם הלומדים יפנו ללימודים עמי הארץ ילמדו מהן שלא להאזין להש"ץ ויעסקו בשיחה בטילה נמצאו מחטיאים את הרבים:

ז

יש אומרים שכל העם יעמדו כשחוזר הש"ץ התפלה כיון שמכוונים ושומעים התפלה מהש"ץ ושומע כעונה וכאלו מתפללין בעצמן (ולכן נקראו התקיעות שבחזרת הש"ץ בראש השנה תקיעות מעומד לפי שכל העם עומדים בחזרת הש"ץ):

ח

על כל ברכה שאדם שומע בכל מקום נוהגין לומר ברוך הוא וברוך שמו על שם הכתוב כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו ועוד אפילו כשמזכיר צדיק בשר ודם צריך לברכו שנאמר זכר צדיק לברכה. ומכל מקום כיון שאינו אלא מנהג ולא מתיקון חכמים אין מפסיקין לאומרו בכל מקום שאסור להפסיק לדבר הרשות אפילו במקום שמותר להפסיק לעניית אמן כגון בפסוקי דזמרה:

ט

ואחר כל ברכה וברכה יענה אמן בין אותם שיצאו ידי תפלה בין אותם שלא יצאו ידי תפלה והכוונה שיכוין בלבו אמת היא הברכה שבירך המברך ואני מאמין בזה כי אמן הוא לשון האמנת דברים. ואמן שאחר שאלות ובקשות כגון אמן שבקדיש וכיוצא בו יכוין על העתיד שיאמנו דבריו ובקשותיו של זה ויקוימו במהרה.

ובברכות אמצעות של תפלה וברכת רצה ושים שלום שחתמתן היא שבח והודאה לשמו וגם ייחול וקיווי שיקוים דבר זה במהרה טוב לכיון גם כן באמן ב' הענינים שאמת הוא דבר זה ושיאמנו דבריו (של זה) ויקוים דבר זה במהרה:

י

לא ישיח שיחת חולין בשעה שש"ץ חוזר התפלה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא אפילו יש ט' זולתו שכל המשיח בבית הכנסת בשעה שהצבור עסוקין בשבחו של מקום מראה בעצמו שאין לו חלק באלהי ישראל ואפילו העוסק בתורה שאינו חוטא כל כך לא יפה הוא עושה כמו שנתבאר.

וילמד אדם בניו הקטנים ויחנכם לענות אמן ומיד שהתינוק עונה אמן יש לו חלק לעולם הבא.

וצריך שיחנכם לעמוד באימה וביראה ואותן שרצים ושבים בבית הכנסת בשחוק מוטב שלא להביאם כלל לבית הכנסת:

לא יענה אמן חטופה דהיינו כאלו האל"ף נקודה בחט"ף (קמ"ץ או קמץ חט"ף אלא בקמ"ץ גדול) וכן שלא יחטוף וימהר לענות אותו קודם שיסיים המברך.

וכן לא יענה אמן קטופה דהיינו שמחסיר קריאת הנו"ן שאינו מוציאה בפה שתהא ניכרת וכן לא יפסוק התיבה לשתיים.

ולא יענה אמן יתומה דהיינו שלא ימתין עם העניית האמן אלא מיד שכלתה הברכה מפי המברך יענה אמן ואם השליח ציבור מאריך הרבה בניגון של ואמרו אמן יאמר מיד אמן כי הארכת הניגון הרבה הוא הפסק.

וכן אם לא שמע הברכה מפי המברך אע"פ שידע איזו ברכה הוא מברך מאחר שלא שמעה אם עונה אחריו אמן ה"ז אמן יתומה במה דברים אמורים כשהוא חייב באותה ברכה לברך אותה ורוצה לצאת ידי חובתו בעניית אמן אחר המברך אותה אבל אם אינו חייב בה שאינו רוצה לצאת ידי חובתו בזה רשאי לענות אחר כל ברכה אע"פ שלא שמעה ואע"פ שאינו יודע איזה ברכה היא וי"א שאם אינו יודע איזו ברכה ה"ז אמן יתומה ואפילו אינו מחויב בה לא יענה אחריה אבל אם יודע איזו ברכה היא אע"פ שלא שמעה מפי המברך עונה אחריה אפילו אם הוא חייב בה ויוצא ידי חובתו בענייה זו.

והלכה כשתי הסברות להחמיר שאם הוא חייב באותה ברכה ורוצה לצאת בה ידי חובתו צריך שישמע אותה מפי המברך ואם לאו אף שידע איזה ברכה היא ה"ז אמן יתומה כסברא הראשונה ואף אם אינו מחויב בה אם אינו יודע איזו ברכה היא לא יענה אחריה כסברא האחרונה.

וי"א שאפילו אם אינו מחויב לברך אותה ויודע איזו ברכה היא אם הברכה נתקנה להוציא רבים ידי חובתו כגון חזרת הש"ץ לא יענה אחריה עד שישמע אותה כאלו היה רוצה לצאת בה ידי חובתו שכיון שתקנת חכמים היא שיחזור ש"ץ התפלה להוציא את שאינו בקי והצבור חייבים לשתוק ולשמע כל ברכה מפי הש"ץ ולענות אחריו אמן אם כן הרי ברכות אלו עליהם חובה לשמען מהש"ץ אף על פי שהתפלל כבר אבל אחר ברכות התורה שבצבור יכול לענות אף על פי שלא שמע שהברכות לא לצורך הצבור נתקנה אלא מפני שהקורא בצבור ראוי לו לברך ואף שחובה על הצבור לשמען כמו שיתבאר בסי' קל"ט מכל מקום עיקר ברכתו היא לצורך עצמו ולא לצורך הצבור כמו בתפלה ויש לחוש לדבריהם לכתחלה ליזהר לשמוע ברכות י"ח מפי הש"ץ.

אבל אם לא היה יכול לשמוע כגון שהיה מתפלל י"ח וכשסיים תפלתו סיים ש"ץ ברכה אחת עונה אחריו אם יודע איזה ברכה היא ואפילו לא סיים תפלתו עד שהרבה מן הצבור ענו כבר אמן (ואין עונין אמן אחר אמן אלא אחר הברכה וצריך לענות מיד שכלתה הברכה ואם לאו היא אמן יתומה אעפ"כ) אם לא כלתה אמן מפי רוב הצבור עונה עמהם (אע"פ שיש שיהוי בין גמר הברכה להתחלת ענייתו) לפי שכל שלא כלתה אמן מפי רוב העונים עדיין לא נשלם ענין הברכה לגמרי שעניית אמן גם כן מן הברכה היא כמו שיתבאר בסי' קס"ז.

אבל לאחר שכלתה אמן מפי רוב הצבור אף ע"פ שהמיעוט מאריכים אין בהארכתם כלום שהמאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה וא"כ נשלם כבר ענין הברכה לגמרי (וזוה שמתחיל עתה לענות אמן אמן יתומה היא כיון שיש שיהוי הרבה בין גמר הברכה מפי המברך להתחלת ענייתו ואף ע"פ שאמן של הצבור ג"כ מן הברכה היא אין לו לענות אחריהם שאין עונין אמן אחר העונין אמן אלא אחר המברך אבל אם אין שיהוי בין גמר הברכה להתחלת ענייתו יכול לענות אחר העונים אמן כגון ששמע אחד עונה אמן אחר איזו ברכה והוא יודע איזו ברכה היא יכול לענות אחריו מיד

אם זה לא האריך כל כך כמו שהצבור מאריכים ומשתהים בעניינתם מפני שאי אפשר שיצמצמו כולם להתחיל ולפסוק ברגע אחד) ויש מי שאומר שאפילו כלתה אמן מפי רוב הצבור (ואפילו סיימו כולם) יכול לענות אמן אחריהם ונחשב כעונה אחר הברכה (כיון שכולם התחילו מיד אחר הברכה) והוא שיענה אחריהם מיד [1] ולענין מעשה הכל לפי ענין שיהוי שמגמר ברכת המברך לסיום עניית העונים).

וכן בקדיש וקדושה וברכו כל שלא סיימו רוב הצבור עונה עמהם אע"פ שלא (שמעו כולם) [שמע כלום] מפי הש"ץ [2] ולסברא האחרונה אפילו סיימו רובן כל שנשאר ט' עמו שהם עשרה עם הש"ץ שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה) ואף להאומרים שכל שהוא מחוייב בדבר אינו יוצא ידי חובתו בענייה עד שישמע מכל מקום אינו נקרא מחוייב בדבר לענין זה אלא בדבר שמחוייב לאמרו אף ביחיד משא"כ בקדיש וקדושה וברכו:

יב

ולא יענה אמן קצרה אלא ארוכה קצת כדי שיוכל לומר אל מלך נאמן כי זהו פירושו של אמן והם ראשי תיבות שלה.

ולא יאריך בה יותר מדאי לפי שאין קריאת התיבה נשמעת כשמאריך יותר מדאי ואם יש קצת מהעונים שמאריכים יותר מדאי א"צ הש"ץ או שאר המברך להמתין עליהם אם ברכה שלאחריה היא ברכה שאינה חובה על הכל לשמוע אבל אם מוציא את הרבים ידי חובתן צריך להמתין אף על הטועים ומאריכים באמן כדי שישמעו ויצאו ידי חובתן גם הם:

יג

העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו:

יד

מי ששכח ולא אמר יעלה ויבא בראש חודש או בחולו של מועד וכן בכל דבר שצריך לחזור בשבילו יש לו תקנה שיכוין דעתו וישמע מש"ץ כל י"ח ברכות מראש עד סוף כאדם שמתפלל לעצמו ולא יפסיק ולא ישיח ופוסע ג' פסיעות לאחריו שכיון שכבר התפלל אלא ששכח מלהזכיר הש"ץ מוציאו ידי חובתו אע"פ שהוא בקי.

אך אין כל אדם יכול לכוין דעתו לשמוע מש"ץ מראש ועד סוף (ושמא לבבו יפנה ולא ישמע מש"ץ איזה דבר המעכב בתפלה [3]) לכן מוטב להתפלל בעצמו:

קכה – דיני קדושה ובו ד' סעיפים:

א

כשם שמצות קדיש היא שהש"ץ אומר יתגדל ויתקדש כו' בשביל כל הציבור והם עונים אחריו אמן יהא שמיה רבא כך היא מצות הקדושה לכתחילה שיאמר הש"ץ נקדישך או נקדש והציבור שותקין ומכוונים למה שש"ץ אומר עד שמגיע לקדושה ואז עונין הצבור קדוש וכן בלעומתם [וב] ובדברי קדושך ואפילו אם יש ט' ויותר השומעים ומכוונים לש"ץ (אין ליחיד לומר עם הש"ץ נקדישך או נקדש שכיון שקבעו נוסח זה

בקדושה יש לנהוג בו דין קדושה כמו בקדוש וברוך ואין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה ולש"ץ יש ט' השומעים ומכוונים לו ולו מי שומע) ואם רצה לומר מלה במלה עם הש"ץ בלחש אין איסור בדבר שכיון שהם אומרים כל מלה ומלה יחדיו אמירת שניהם נחשבת כאחת כמו שיתבאר בסי' קפ"ג אלא שאין לעשות כן לכתחלה אלא מדוחק וכמו שיתבאר שם וכמו שנתבאר בסי' ק"ט.

וכל זה ביחיד אבל אם כל הצבור נהגו לומר נקדישך עם הש"ץ אע"פ שאין אומרים בלחש מלה במלה עם הש"ץ אין למחות כיון שמקדישין בעשרה ואע"פ שאינו נקרא צבור אלא כשאחד אומר וט' שומעין ועונין אבל כשכל אחד אומר לעצמו כיחידים הם כמו שיתבאר בסי' תקצ"ד מכל מקום בדבר שבקדושה א"צ לכך שלא אמרו אלא אין אומרים דבר שבקדושה בפחות מעשרה אבל עשרה רשאים כולם לומר נקדש כמו שאומרים קדוש וברוך שהוא עיקר הקדושה ואע"כ אומרים כל הצבור אפילו שלא בדרך ענייה אחר הש"ץ כגון קדושת ובא לציון לדברי האומרים שאינה נאמרת אלא ב' אלא שבקדושת י"ח יש לנהוג לכתחילה כמו בקדיש שאמן יהא שמיה רבא הוא ענייה שעונין הצבור אחר יתגדל שאמר הש"ץ כמו עניית אמן אחר הברכות וכן בקדושה יש לענות קדוש וברוך אחר נקדישך או נקדש שאמר הש"ץ אלא א"כ מדוחק שמוכרח לומר עם הש"ץ כמו שנתבאר בסימן ק"ט.

ויש נוהגין כן מטעם הידוע להם אפילו שלא מדוחק לומר כל נוסח הקדושה עם הש"ץ מלה במלה בלחש ותיבת נקדישך ונעריצך וקדוש קדוש בקול רם:

ב

אסור לדבר באמצע קדושה וכל המדבר עליו הכתוב אומר ולא אותי קראת יעקב וגו' כמו שנתבאר בסימן נ"ו ואפילו יש מנין בלעדו אסור ואפילו ללמוד אם לא בשעה שהש"ץ מנגן בשעת הנגון ולא בשעה שמחתך האותיות והנוסח שמוסיפין בשבת אינו מכלל קדושה ומכל מקום אסור לספר בין קדוש לברוך כמו שנתבאר בסי' נ"ו וטוב שלא לספר עד אחר אמן של האל הקדוש.

ויראה הש"ץ לסיים לעומתם כו' ובדברי כו' קודם שיתחילו הקהל ברוך וימלוך:

ג

ונוהגין לישא העינים למרום בשעה שאומרים קדוש קדוש קדוש וטוב שתהיינה סגורות וכן נוהגין שמנענעין גופן ונושאים אותן מן הארץ וסמך למנהג מס' היכלות ברוכים אתם לה' שמים ויורדי מרכבה אם תאמרו ותגידו לבני מה שאני עושה בשעה שמקדישין ואומרים קדוש קדוש קדוש ולמדו אותן שיהיו עיניהם נשואות למרום לבית תפלתם ונושאים עצמם למעלה כי אין לי הנאה בעולם כאותה שעה שעניניהם נשואות בעיני ועיני בעיניהם ובאותה שעה אני אחז בכסא כבודי בדמות יעקב ומחבקה ומנשקה ומזכיר גלותם וממהר גאולתם ואמרו במדרש ובשתים יעופף מכאן תקנו לעוף אדם על רגליו בשעה שאומרים קדוש קדוש קדוש ולא כאותם שדולגים וקופצים ויש מי שקבלה בידו שירים גופו ועקביו למעלה בברוך וימלוך כמו בקדוש.

ויש מי שהיה נוהג מטעם הידוע לו לכרוע בברוך וימלוך ולזקוף בשם ואין בזה משום איסור השתחויה במקום שלא תקנו חכמים כמו שאין איסור בכרוע באמצע ברכות י"ח מטעם שנתבאר בסי' קי"ג.

ויזהר לכוין רגליו בשעה שאומר קדושה עם הש"ץ כמו שנתבאר בסי' צ"ה:

ד

השומע קדושה במקום אחד ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור אומרים קדושה חוזר ועונה עמהם:

קבו – דין ש"ץ שטעה ובו ד' סעיפים:

א

ש"ץ שטעה ודילג אחת מכל הברכות וכשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו אין מסלקין אותו מן התיבה אלא חוזר למקום שטעה כמו יחיד הטועה.

אבל אם דילג ברכת המינים מסלקין אותו מהתיבה מיד ואין ממתנינים לו עד שיזכירוהו כי שמא נזרקה בו מינות ואינו רוצה לקלל עצמו לכן דילג ברכה זו ומכל מקום אין מסלקין אותו מלהיות ש"ץ משום פעם אחת כיון שיש לומר שטעה.

ואם התחיל בה וטעה אין מסלקין אותו מהתיבה וכן אם דילג ראש הברכה וסיים חתימתה אין מסלקין אותו אלא חוזר לראש הברכה וכן אם לא רצה לומר ולכופרים אלא ולמלשינים אין מסלקין אותו מפני שיש מקומות שאומרים לכתחלה ולמלשינים:

ב

ש"ץ שטעה ואינו יודע לחזור למקומו יעבור אחר תחתיו ולא יהיה סרבן באותה שעה כמו שנתבאר בסי' נ"ג ומתחיל מתחלת הברכה שטעה זה אם היה הטעות באמצעות ולא די שיחזור למקום שפסק ראשון מפני שאי אפשר לחלק ברכה אחת לשנים ואם היה הטעות בג' ראשונות מתחיל בראש ובג' אחרונות מתחיל בעבודה. שג' ראשונות חשובות כאחת וכן ג' אחרונות כמו שנתבאר בסימן קי"ד:

ג

כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל ש"ץ חוזר ומתפלל אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם חוץ משחרית של ראש חודש או של שבת ויום טוב שאם טעה ש"ץ ולא הזכיר של ראש חודש או של שבת ויום טוב אין מחזירין אותו מפני טורח הצבור שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה של ראש חודש ושל שבת ויום טוב והוא שלא נזכר עד שהשלים תפלתו שדינו לחזור לראש ויש בזה טורח הצבור אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לעבודה אם הוא ראש חודש (או לברכה אמצעית של שבת ויום טוב) שאין בזה טורח צבור כל כך.

ויחיד שלא הזכיר ראש חודש בשחרית ונזכר אפילו אחר שהשלים תפלתו צריך לחזור אע"פ שתפלת המוספין לפניו ומכל מקום אם לא חזר עד אחר שהתפלל מוסף א"צ שוב לחזור ולהתפלל שחרית שאין להחמיר בדיעבד ליחיד מלכתחלה לרבים:

ד

אם טעה ש"ץ כשהתפלל בלחש לעולם אינו חוזר ומתפלל שנית בלחש מפני טורח הצבור אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול רם והוא שלא טעה בג' ראשונות שאם טעה בהן לעולם חוזר כמו שחוזר היחיד

ויש מקילין אף בג' ראשונות ויש לסמוך על דבריהם כשלא נזכר עד אחר שהשלים תפלתו שא"צ לחזור לראש מפני טורח צבור אבל אם נזכר קודם שהשלים אין בחזרתו טורח כל כך:

קכז – דין מודים דרבנן ובו ג' סעיפים:

א

כשיגיע ש"ץ למודים שוחין עמו הצבור ואפילו יחיד המתפלל י"ח צריך לשוח עמו אם הוא עומד באמצע ברכה כמו שנתבאר בס' ק"ט כדי שלא יהא נראה ככופר במי שחביריו משתחווים לו ולא די בשחייה מועטת אלא כשיעור שאר שחיות שנתבאר בס' קי"ג ובלבד שלא ישחו יותר מדאי כמו שנתבאר שם.

ואומרים הצבור מודים שהוא תיקון הרבה חכמים ונקרא מודים דרבנן ויש אומרים שחותמין בא"י אל ההודאות וי"א שלא לחתום לפיכך נוהגין לחתום בלא הזכרת השם ואומרים ברוך אל ההודאות.

ויש מי שאומר שצריך לשחות גם בסוף בעל שאנו מודים לך וטוב לחוש לדבריו ובמדינות אלו המנהג לומר הכל בשחייה אחת מתחלה ועד סוף אע"פ שיש בו הזכרה אין להקפיד משום ה' זוקף כפופים אלא בסוף הברכה או בתחלתה כמו שנתבאר בס' קי"ג:

ב

יש מקומות שהכהנים נושאים כפיהם בכל יום ואין אומרים שם אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו כו' כמו שיתבאר בס' קכ"ח ואם אין שם כהנים צריך הש"ץ לומר ברכת כהנים שהיא אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו כו' עד ואני אברכם ובמדינות אלו אין אומרים רק עד שלום ואפילו כשהכהנים נושאים כפיהם אומר אותה השליח צבור במדינות אלו כמו שיתבאר שם ובזמן שאינו ראוי לנשיאות כפים אין אומרים אותה כמו שנתבאר בס' קכ"א.

ואין הצבור נוהגים לענות אמן אחר ברכת כהנים שאומר הש"ץ לפי שא"צ לענות אמן אלא כששומעין מפי כהן המברך אלא נוהגין לומר כן יהי רצון במקום אמן יש נוהגין לומר כן בסוף הברכה בלבד ויש נוהגין לומר כן אחר כל פסוק והנוהגין לומר אחר כל פסוק יהי רצון ובסוף פסוק ג' כן יהי רצון טועים הם שיהי רצון בלא מלת כן אין משמעות איזה דבר יהי רצון:

ג

נהגו במדינות אלו לומר בשחרית שים שלום וכן בכל זמן שאומר אלהינו ואלהי אבותינו כו' אבל בערבית מתחילין שלום רב וכן במנחה אפילו הש"ץ כשאין אומרים או"א כו' ויש מתחילין שים שלום במנחה של שבת הואיל ואומרים בו כי באור פניך נתת לנו שהיא התורה שקורין במנחה בשבת:

קכח – דיני נשיאת כפים ואיזה דברים הפוסלים בכהן ובו ס' סעיפים:

א

מצות עשה מן התורה שיברכו הכהנים את ישראל בכל יום בנשיאת כפים שנאמר כה תברכו וגו' ולהלן הוא אומר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם.

ומשנשאו כפיהם וברכו פעם אחת ביום יצאו ידי חובתן מן התורה וחכמים תקנו שישאו כפיהם בכל תפלה מן התפלות שביום (ו)שחרית ומוסף (דתענית) ונעילה ומנחה דתענית וגם במנחה של כל ימות השנה היה ראוי להיות בה נשיאת כפים אלא שמנעו משום חשש שכרות כמ"ש בס"י קכ"ט.

ואין נשיאת כפים בפחות מעשרה שאם היו עשרה כשהתחיל הש"ץ י"ח ואח"כ יצאו מקצתן אע"פ שהוא גומר כל התפלה אין שם נשיאת כפים שמצות עשה בפני עצמה היא אלא שקבעוהו חכמים בתפלה אבל אם היו עשרה כשהתחילו הכהנים לברך ואח"כ יצאו מקצתן גומרין ברכתם והוא שנשתיירו רובן והכהנים עולים למנין עשרה או רוב עשרה לפי שגם הם בכלל הברכה שנאמר ואני אברכם כלומר לכהנים ואפילו ט' כהנים וישראל א' מברכים אותו שברכת כהנים נאמרת בלשון יחיד יברכך וגו':

ב

זר שנשא את כפיו אפילו עם הכהנים עובר בעשה שנאמר דבר אל אהרן ואל בניו לאמר כה תברכו את בני ישראל ולא זרים ולא הבא מכלל עשה עשה:

ג

כל כהן שאין בו אחד מהדברים המעכבין שיתבאר אם לא עלה לדוכן אע"פ שביטל מצות עשה אחת ה"ז כעובר בג' עשה כה תברכו אמור להם ושמו את שמי והוא שיהיה בבית הכנסת כשקרא הש"ץ כהנים או אם אחד משאר העם אמר לו לעלות או ליטול ידיו שנאמר אמור להם ומתרגמין כד תימר להון ואם לאו אינו מחוייב כלל לישא כפיו אלא אם רוצה.

והוא שעקר רגליו בעבודה לעלות לדוכן אבל אם לא עקר רגליו בעבודה שוב אינו עולה אפילו היה בבית הכנסת כשקראו כהנים ואפילו אמרו לו לעלות כמו שיתבאר ומכל מקום אם אמרו לו קודם העבודה חייב הוא לעקור רגליו בעבודה שלא יעבור על ג' עשה.

(ואף אם לא אמרו לו קודם העבודה אלא שיודע שיקרא הש"ץ כהנים צריך הוא לעקור רגליו בעבודה שלא יגרום שיבוטל מצות עשה של תורה שהרי ברכת עבודה וכל התפלה היא מדברי סופרים ונשיאת כפים היא מן התורה אלא שיש כח ביד החכמים לעקור דבר תורה בשב ואל תעשה והם מנעוהו מנשיאת כפים כל שלא עקר רגליו בברכת עבודה אע"פ שקוראים אותו ואומרים לעלות א"כ לכתחלה אין לגרום לעקור דבר תורה לפיכך כל כהן שהוא חלוש ואינו רוצה לישא כפיו לא די לו שלא יעקור רגליו בעבודה אלא צריך הוא שלא יהיה בבית הכנסת כשקורא הש"ץ כהנים):

ד

ואם עלה כבר פעם אחת ביום זה שוב אינו עובר אפילו אמרו לו עלה שכבר יצא ידי חובתו מן התורה ותקנת חכמים שתקנו נשיאת כפים בכל תפלת צבור יכולה להתקיים בכהנים אחרים.

ומכל מקום אם רוצה לעלות פעם שנית ביום זה יכול לברך קודם שישא כפיו אפילו באותו צבור שכבר נשא כפיו היום כגון בשחרית ומוסף (ואע"פ שהוא אינו מחוייב לישא כפיו מצד עצמו מכל מקום תקנת חכמים היא שתהיה נשיאת כפים בתפלה זו ויכול לברך עליו כמו על כל שאר תקנות ומצות דברי סופרים):

ה

כהנים שאינם רוצים לעלות לדוכן ויוצאים מבית הכנסת א"צ לשהות חוץ לבית הכנסת אלא בשעה שהש"ץ קורא כהנים ואח"כ רשאים ליכנס שאף שהם בבית הכנסת כששאר הכהנים נושאים כפיהם והם אינם נושאים כפיהם אין בכך כלום כיון שאי אפשר להם לעלות וכשקראו כהנים לא היו בבית הכנסת ולא קראו להם כלל.

ומכל מקום הכהנים נהגו סלסול שלא ליכנס עד שיגמרו השאר ברכת כהנים כדי שלא יאמרו עליהם שהם פגומים דהיינו בני גרושה או חלוצה אם יהיו בבית הכנסת כשאחיהם הכהנים נושאים כפיהם והם אינם נושאים עמהם ומטעם זה יוצאים מבית הכנסת קודם רצה שלא יאמרו עליהם שהם פגומים כשיראו את אחיהם הכהנים שעוקרים רגליהם לעלות לדוכן והם אינם עוקרים וכן מטעם זה אף הפסולין לנשיאת כפים שלא מחמת פגם יוצאים מבית הכנסת בשעת הדוכן שלא יאמרו עליהם שהם פגומים.

ומכל מקום אם לא יצאו מבית הכנסת כשקורא הש"ץ כהנים ואפילו אמרו להם לעלות לא יעלו אפילו אינן פסולין אלא מדברי סופרים ואע"פ שכשאינו עולה כשקוראין או אומרים לו הרי הוא עובר על מצות עשה מכל מקום יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ולפיכך אינו עובר כלום כיון שחכמים מנעוהו:

ו

תקנת חכמים שלא יעלו כהנים לדוכן בסנדלים או במנעלים גזירה שמא תפסק לאחד רצועות הסנדל או המנעל ויתירא שלא יתלוצצו עליו וישב לקשרה וחבריו מברכין ויבאו לומר עליו שהוא בן גרושה או בן חלוצה ולפיכך הלך וישב לו.

ואפילו מנעלים שאין בהם רצועה מקושרת אסור שלא חלקו חכמים בגזירתם בין מנעל למנעל אבל בתי שוקיים מותרים אפילו אינן בתי שוקיים ומכנסים יחד אלא קושרים אותה ברצועה סמוך לארכובה אין חוששין שמא תפסק הרצועה וישב לקשרה שלא חששו (חכמים) אלא ברצועות סנדל שגנאי הוא לו ומתלוצצין עליו כשסנדלו מותרת אבל בהתרת רצועה שקושרין בה בתי שוקיים אין בה גנאי כל כך.

ויש אומרים שמכל מקום אם הם של עור אסורים שבכלל מנעל הם ובמנעלים לא חלקו ואסרו אפילו אין בו רצועה כלל ואם הם של בגד מחופה עור אינם בכלל מנעל לענין זה ומותרים ואפילו של עור לבד אם הם בתי שוקיים ומכנסים יחד כיון שמגיעים עד המתניים אינן בכלל מנעלים אבל נהגו בקצת מקומות להקל בבתי שוקיים בכל ענין:

ז

טוב ליזהר להצניע המנעלים תחת הספסלין שלא יהיה מגולים ונראין מפני כבוד הצבור:

ח

כל כהן שלא נטל ידיו לא ישא את כפיו שנאמר שאו ידיכם קודש וברכו את ה' ואע"פ שנטל ידיו שחרית צריך לחזור וליטול לפני עלותו לדוכן שתהיה תיכף לה ברכה ושיעור תכיפה יתבאר בסי' קס"ו ולכן צריך ליטול סמוך לרצה (וברצה הם עוקרים רגליהם לעלות לדוכן כמו שיתבאר והש"ץ לא יאריך ברצה ובמודים).

ושיעור נטילה זו כשיעור קידוש ידים לפני עבודה שבמקדש דהיינו עד הפרק שהוא חבור היד והזרוע ואפשר שצריך ג"כ מים שלא נשתנו מברייתן כמו שיתבאר בסי' ק"ס ושיבאו המים על ידי הכהן מכאן אדם כמו שיתבאר בסי' קנ"ט וכמו בקידוש ידים שבמקדש:

ט

ואין לברך על נטילה זו לפי שי"א שיוצא ידי חובתו בנטילת שחרית ולא הצריכו ליטול לפני נשיאת כפים אלא כשהסיח דעתו משמירת ידיו אחר נטילת שחרית וספק ברכות להקל.

ויש מקומות נוהגין שבתפלת שחרית אין נוטלין ידים לנשיאת כפים ובמוסף נוטלין מפני היסח הדעת ואעפ"כ אין מברכין אפילו אם ידוע שהסיח דעתו לפי שאפשר שהיסח הדעת אינו פוסל לנשיאת כפים כמו שאינו פוסל לשאר דברי תורה ולא הצריכו ליטול ידיו לנשיאת כפים אלא כשנגעו ידיו במקום הטינופת ולא די להן נקיון בעלמא כמו לשאר דברי תורה.

לפיכך אם ידוע לו שנגע במקום מטונף אחר שבירך על נטילת ידים שחרית לדברי הכל חייב ליטול ולברך על נטילת ידים שנית קודם עלותו לדוכן אבל מה לעשות שלא נהגו כן לכן כל כהן ירא וחרד ישמור ידיו משעת נטילתו שחרית שלא ליגע במקום המלוכלך שיתחייב לברך על נטילת ידים פעם ב':

י

נוהגים שהלוי יצוק מים על ידי הכהנים על שם וגם את אחיך מטה לוי וגו' הקרב אתך וילוו עליך וישרתוך וכדי שהכהנים יוסיפו קדושה על קדושתם שמקדישים ידיהם מן הלויים הנקראים קדושים שנאמר וקדשת את הלויים.

ולוי המקדש ידי הכהנים יש לו להתקדש עצמו תחלה שיטול ידיו קודם שיצוק על ידי הכהנים שאין יוסיף קדושה והוא אינו קדוש ובמדינות אלו סומכין הלויים על נטילת ידים שחרית אבל אם נגע במקום מטונף ראוי הוא שיטול ידיו תחלה.

ואם אין שם לוי יצוק בכור פטר רחם שהלוי הוא קדוש על ידו אבל בכור לאב בלבד אין בו קדושה עכשיו שניטל העבודה מבכורות ואם אין שם לוי ולא בכור טוב שיטול ידיו הכהן בעצמו משיטול על ידי ישראל שמוטב שיתקדש על ידי עצמו שהוא קדוש משיתקדש על ידי ישראל שאינו קדוש כמותו:

יא

אם הלוי חכם והכהנים עמי הארץ אין צריך ליתן מים על ידיהם שלא יזלזל בכבוד תורתו ואם מקצת הכהנים תלמידי חכמים צריך ליצוק על כולם מפני דרכי שלום ויש מי שאומר שאף אם כולם עמי הארץ צריך ליצוק מים על ידיהם (מפני דרכי שלום כמו שכהן עם הארץ עולה לקרות בתורה לפני לוי חכם מפני דרכי שלום כמ"ש בסי' קל"ה) והעיקר כסברא הראשונה (לפי שכשהלוי מונע עצמו בשב ואל תעשה ואינו הולך לשרת הכהנים

ליצוק מים על ידיהם אין לחוש למחלוקת כל כך כמו שיש לחוש בחכם העולה לקרות בתורה ראשון בפני הכהן) ומכל מקום אם רוצה לוי למחול על כבודו וליצוק על ידי כהנים רשאי ונכון לעשות כן כדי להוסיף קדושה על קדושת הכהנים ואין בזה איסור משום זלזול תורתו (כיון שאינו משרת את הכהנים דרך חק ומשפט כהונה אלא מתכוין להוסיף קדושה על קדושתם ואין איסור כלל לחכם לזלזל את עצמו משום איזו הידור מצוה והוספת קדושה ואדרבה זהו כבודו כמו שיתבאר בסי' ר"ן):

יב

כל כהן שאינו עולה לדוכן קודם שיסיים השליח ציבור ברכת עבודה שוב אינו עולה שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם ואחר כן וירד מעשות החטאת וגו' משמע שבירך קודם שנסתלק מהעבודה לכן תקנו בתפלה שיעלו הכהנים לדוכן קודם סיום ברכת העבודה ואף אם לא יעלו לדוכן ממש אלא שעוקרים רגליהם לעלות אע"פ שלא הגיע לדוכן עד לאחר רצה ומודים ה"ז כאלו עלה בעבודה.

ולכתחלה יעקור כל כהן ממקומו כשמתחיל הש"ץ רצה:

יג

אפילו אם היה אנוס ולא עקר רגליו בעבודה לא יעלה ואם עלה לא ירד.

ואם עקר רגליו מביתו לבא לבית הכנסת ולא כדי לעלות לדוכן אין עקירה זו מועלת כלום אבל אם עקר רגליו מביתו לבא לבית הכנסת כדי לעלות לדוכן עקירה זו מועלת אם היתה קודם שסיים הש"ץ ברכת עבודה כגון שהיה ביתו סמוך לבית הכנסת:

יד

כשעוקרים הכהנים רגליהם לעלות לדוכן אומרים יהי רצון מלפניך ה' או"א שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלימה ולא יהיה בה מכשול ועון מעתה ועד עולם.

וטוב שלא יאמרו תפלה זו מיד שעוקרין רגליהם בעבודה אלא ימתינו עד אחר שיאמרו מודים עם הש"ץ ואז יחזירו פניהם להיכל ויאמרו תפלה זו ויאריכו בה עד שיסיים הש"ץ ברכת הודאה כדי שיענו הקהל אמן על שתיהם:

טו

כשהם עומדין בדוכן ופניהם כלפי היכל ואחוריהם כלפי העם אצבעותיהם כפופות לתוך כפיהם כשאר בני אדם ואינן פושטין ופורסים ידיהם עד שיקרא להן הש"ץ כהנים שאז מחזירים פניהם כלפי העם ופושטים ידיהם שנאמר וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם משמע שפשט ידיו בשעת הברכה (שאם היו ידיו כפופות לתוך הכף נמצא שלא נשא והגביה כל היד לגמרי).

ואין הש"ץ קורא כהנים אלא לשנים שהפסוק אמור להם שתרגומו כד תמרון להון משמע לשנים אבל אם אין שם אלא כהן אחד אינו קורא לו אלא הוא מעצמו מחזיר פניו ונושא כפיו ומברך קודם שישא כפיו (ואעפ"י שמצד עצמו אינו מחויב לישא כפיו כמ"ש לעיל כיון שאין קוראין לו) ואפילו אם הם ב' אלא שאחד מהן קטן אין קוראים להם:

טז

יש מקומות שאין אומרים או"א ברכנו כו' כשהכהנים נושאים כפיהם אלא מיד כשמסיים הש"ץ ברכת מודים קורא בקול רם כהנים ואין קריאה זו חשובה הפסק בתפלה הואיל ונשיאת כפים הוא צורך התפלה אבל במדינות אלו נוהגין שהש"ץ אומר או"א כו' בלחש עד מלת כהנים שאומרה בקול רם והיא קריאה לכהנים וחוזר ואומר עם קדושיך כאמור בלחש ומפני זה אין קריאה זו חשובה הפסק כיון שאומרה בלשון ברכה ותפלה:

יז

כשמחזירים פניהם כלפי העם מברכין אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה.

וכולם מברכים ולא יברך אחד והאחרים יענו אמן מפני הטירוף.

ויש אומרים לברך ברכה זו כשפניהם כלפי ההיכל קודם שיחזירו פניהם ויש נוהגין להתחיל הברכה כשפניהם כלפי ההיכל ומחזירים פניהם וגומרים לצאת ידי ב' הסברות.

ולדברי הכל מברכין קודם שישאו ויפרסו כפיהם שנשיאת כפים היא עיקר מצות (התורה) וכל המצות מברך עליהם עובר להתחלת עשייתן לכתחילה אבל החזרת פניהם אינה מגוף המצוה אע"פ שהיא מעכבת כמו שיתבאר:

יח

א"צ להיות פני הכהנים כלפי הש"ץ אלא אפילו אם ההיכל קבוע בצפון והתיבה שהש"ץ לפניו היא במזרח הכהנים עומדים לפני ההיכל בצפון ופניהם לדרום כלפי העם ומכל מקום אין ההיכל מעכבם כלל בנשיאת כפים שאפילו במקום שאין שם ספר תורה הכהנים מחזירים פניהם כלפי העם ומברכים:

יט

ב' כהנים השונאים זה את זה מותרים לעלות ביחד ואין אחד יכול לומר לחבירו עלה אתה בשחרית ואני במוסף או להיפוך כי יכול לומר אני רוצה לברך בשתייהן אבל כהן השונא את הצבור או הצבור שונאים אותו סכנה היא לכהן אם ישא את כפיו (ולכן יצא מבית הכנסת) ועל זה תקנו בברכה לברך את עמו ישראל באהבה:

כ

אחר הברכה קודם שמתחילין יברוך צריכים להגביה ידיהם כנגד כתפותיהם שברכת כהנים אינה נאמרת אלא בנשיאת כפים.

ויש להגביה יד הימנית קצת למעלה מהשמאלית ורמז לדבר וישא אהרן את ידיו כתיב ידו.

ופושטים ידיהם מטעם שנתבאר.

ונוהגים לחלוק ראשי אצבעותיהם על פי המדרש מציץ מן החרקים ששכינה למעלה מראשיהם ומציץ מבין חרכי אצבעותיהם.

ונוהגין לכיין לעשות ה' אוירים בין ב' אצבעות לב' אצבעות אויר אחד ובין אצבע לאגודל וכן ביד שניה ובין גודל לגודל לקיים מציץ מן החרקים ובין תיבה לתיבה רשאים לקרב האגודלים זה בזה (וה"ה שאר אצבעות) ויש נזהרין בשעת אמירת התיבות להניח אגודל ימין על שמאל שיהיה כעין חלון ביניהם כדי שיהיה ה' חלונות (שחרקים הוא תרגום של חלונות).

ונהגו לפרוש ידיהם בענין שיהיה תוך כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים הפך מפרישת ידים לתפלה:

כא

מצוה להקרות לכהנים כל תיבה ותיבה שנאמר אמור להם יברכך וגומר ודרשו חכמים שתהיה אמירה להם על כל דיבור ודיבור שאם לא בא הכתוב אלא לתרגומו כד תימרון להון לא היה ראוי לכתוב אמור להם לפני הברכה אלא לפני כה תברכו שהרי אינן מצווין לברך אלא א"כ קראו להם אלא כוונת הכתוב שאף אם חל עליהם הציווי לברך כגון שקראו להם מצוה לומר להם כל הברכה מלה במלה כדי שלא יטעו ומכל מקום אין זה מעכב כלל כמו שיתבאר כיון שכוונת הכתוב היא שכבר חל עליהם הציווי משקראו להם.

ויש אומרים שתיבת יברכך מתחילין הכהנים מעצמם וא"צ להקרות שבתיבה ראשונה אין לחוש לטעות (ואף שדרשו חכמים שתהיה אמירה על כל דיבור ודיבור מכל מקום בתיבה ראשונה די באמירה שאמרו להם לברך דהיינו כשקראו אותם כהנים שקריאה זו היא אמירה להם שיברכו ואין ברכה פחותה מתיבה אחת אבל לאחר שאמרו תיבת יברכך הרי ברכו כבר ברכה אחת וקיימו מה שאמרו להם לברך לכן צריך לחזור ולומר להם על כל דיבור ודיבור לפיכך אם הוא כהן אחד שאין קורין לו צריך להקרותו אף תיבת יברכך כדי שתהא אמירה על כל דיבור ודיבור) ובמדינות אלו נוהגין כסברא הראשונה להקרות אף תיבת יברכך בכל ענין:

כב

לכתחלה נכון שיהיה הש"ץ מקרא אותם לפי שברכת כהנים היא מכלל התפלה לכן טוב שיאמרנה המתפלל אלא א"כ הוא כהן כמו שיתבאר ומטעם זה ג"כ אין הקראתם אותם חשובה הפסק בתפלה:

כג

אין מברכין אלא בלשון הקודש ובעמידה ובקול רם ובנשיאת כפים ואפילו בדיעבד לא יצאו אם שינו באחת מאלה.

בלשון הקודש שנאמר כה תברכו עד שיאמרו בלשון הזה.

בעמידה שנאמר לשרתו ולברך בשמו מה שירות מעומד שנאמר לעמוד לשרת אף ברכה מעומד.

אבל הצבור רשאים לישב רק שיהיה פניהם נגד פני הכהנים שנאמר אמור להם כאדם האומר לחבירו שמדבר עמו פנים אל פנים (אבל בדיעבד אין זה מעכב שהרי עיר שכולה כהנים כולם עולים לדוכן אע"פ שאין מברכין כאדם האומר לחברו פנים כנגד פנים כמו שיתבאר).

בקול רם שנאמר אמור להם כאדם האומר לחברו שאומר לו בקול כדי שישמע אף כאן אין אומרים הברכה בינם לבין עצמם בלחש אלא עד שישמעו כל העם אשר ישנו פה ולכתחלה צריך לומר במעולה שבקולות לא גדול ולא קטן אלא בינוני:

כד

הכהנים עונים אחר המקרא על כל מלה ומלה עד שיסיימו פסוק ראשון ואז עונין הצבור אמן וכן אחר פסוק ב' וכן אחר פסוק ג'.

ואח"כ מתחיל הש"ץ שים שלום ואז הכהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל.

ונוהגים להאריך בתפלה זו עד שיסיים הש"ץ ברכת שים שלום כדי שיענו הצבור אמן על שתיהן ואם אינם יכולים להאריך כל כך יאמרו אדיר במרום כו' ויכוונו לגמור עם הש"ץ ובראש השנה ויום כפור שמאריכים בניגונים היום תאמצנו יש מי שאומר שלא יתחילו רבון עד לבסוף שיגמרו עם הש"ץ:

כה

אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם מן הציבור להיכל עד שיתחיל הש"ץ שים שלום ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם מפשיטתן להיות כשאר בני אדם עד שיחזירו פניהם מן הציבור ואינם רשאים לעבור מן הדוכן ולילך עד שיסיים הש"ץ ברכת שים שלום אלא עומדים שם כפופים לפני ההיכל ולא ידברו עד שירדו מן הדוכן ויש מי שאומר שצריכים להמתין מליד עד שיכלה אמן מפי רוב הצבור אחר ברכת שים שלום שכל שלא כלתה עניית אמן מפי רוב העונים עדיין לא נסתיימה הברכה כמ"ש בסי' קכ"ד וכן המנהג:

כו

כשמחזירים פניהם בין בתחלה שמחזירים פניהם מן ההיכל כלפי העם בין בסוף שמחזירים פניהם מן הציבור להיכל לא יחזירו אלא דרך ימין שכשעומדים תחלה ופניהם למזרח יפנו לצד דרום ואח"כ למערב נגד הצבור ובחזרתם למזרח יפנו לצד צפון שהוא ימינם כשפניהם כלפי הצבור למערב:

כז

כשיורדין מן הדוכן לא יחזירו אחוריהם להיכל אלא יצדדו ויחזירו פניהם קצת להיכל כתלמיד הנפטר מרבו שמחזיר פניו אליו בצאתו מלפניו.

ואחר שירדו יזהרו שלא יגעו במנעליהם המטונפים ואם נגעו יטלו ידיהם לתפלה שיתפללו אח"כ ואף אם אינם מטונפים צריכים ליטול ידיהם אם נגעו בהן מפני סכנת רוח רעה כמ"ש בסימן ד':

כח

אין הקורא כהנים רשאי לקרות כהנים עד שיכלה מפי (רוב) הצבור אמן שעונים אחר ברכת מודים במקומות שאין אומרים או"א ברכנו כו' כשהכהנים נושאים כפיהם (שעד שיכלה אמן מפי רוב) הצבור אי אפשר לכהנים לשמוע קריאתו אותם שב' קולות כאחד אינם נשמעים).

ואין הכהנים רשאים להתחיל ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן עד שיכלה דבור קריאת כהנים מפי הקורא.

ואחר שברכו הכהנים אשר קדשנו בקדושתו של אהרן אינם רשאים להתחיל יברכך עד שיכלה מפי כל הצבור אמן שעונים אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן ואף אם יש בצבור (איזה) קצת שטועים ומאריכים באמן יותר מדאי בענין שאף שלאחר שכלתה תיבת יברכך מפי המקרא במדינות אלו שקורין גם תיבת יברכך עדיין לא כלתה אמן מפיהם צריך להמתין עליהם לפי שהוא חיוב על כל העם אשר ישנו פה לשמוע כל הברכה מפי הכהנים כמ"ש למעלה אבל המקרא א"צ להמתין אלא עד שיכלה אמן מפי רוב הצבור שאין חובה כלל על הציבור לשמוע מהמקרא אלא על הכהנים (ומכל מקום קודם שיכלה אמן מפי רוב הציבור אי אפשר לכהנים לשמוע מן המקרא שב' קולות אינם נשמעים).

ויש מי שאומר שגם הקורא כהנים צריך להמתין עד שיכלה מפי כל הצבור אמן של ברכת מודים וכן המקרא צריך להמתין עד שיכלה מפי כל הצבור אמן של ברכת אשר קדשנו שאם יקרא כהנים או מקרא אותם בעוד שקצת מאריכין באמן לא ישמעו הכהנים קריאתו להם או הקראתו אותם שב' קולות אינן נשמעין וטוב לחוש לדבריהם:

כט

אין הכהנים רשאים להתחיל בתיבה עד שתכלה התיבה מפי המקרא (כדי שישמעו הצבור התיבה יפה מפי הכהנים ולא תתערב בה שמיעתם מהמקרא).

ואין הצבור עונין אמן עד שתכלה ברכה מפי הכהנים בין בפסוק ראשון בין בפסוק ב' או ג'.

ואין הש"ץ רשאי להתחיל שים שלום עד שיכלה אמן מפי רוב הצבור אבל אם יש מיעוט שמאריכין באמן א"צ להמתין עליהם כמ"ש בס' קכ"ד.

ומיד שמתחיל שים שלום אומרים הכהנים רבון העולמים:

ל

אין השליח ציבור רשאי לענות אמן אחר (סיום) ברכה של כהנים מפני הטירוף שמא תתבלבל דעתו ולא יוכל לכוין לחזור לברכת שים שלום שכיון שהוא מכוין בעניית אמן כראוי הסיח דעתו למחשבה אחרת ולא יוכל לחזור מהר לתפלתו ויטעה מה שאין כן כשאינו עונה אמן הוא נותן דעתו על תפלתו בשעה שהצבור עונין.

אבל מפני הפסק בתפלה אין לחוש באמן שאחר ברכת כהנים לפי שברכת כהנים מכלל התפלה הוא.

ואם מובטח בעצמו שיחזור לתפלתו בלא טירוף הדעת רשאי ויש מי שאוסר והעיקר כסברא הראשונה וכל שכן עכשיו שמתפללין מתוך הספר שאין לחוש כל כך לטעות:

לא

וכן המקרא את הכהנים בין שהוא ש"ץ בין אחר לא יענה אמן אחר סיום פסוק א' או ב' של ברכת כהנים שמא לא יוכל לכוין מהר לדעת להתחיל פסוק שלאחריה שיתעלם ממנו איזו פסוק יש לו להקרות אם ב' או ג'.

אבל אחר ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן יש מי שמתיר לענות אמן אפילו לפי מנהגנו שקורין גם תיבת יברכך לפי שזה אין לחוש כלל שיתעלם ממנו תחלת הברכה ואין חוששין אלא שמא יתחלף לו פסוק ב' בג' (אבל בתחלת הברכה אין לחוש לזה שמטעם זה יש מקומות שאין מקרין כלל תיבת יברכך מפני שאין לחוש בה לטעות ואף למנהגנו שמקרין אותה אינו משום חשש טעות אלא משום שדרשו חכמים שצריך להיות אמירה על כל דיבור ודיבור כמ"ש למעלה).

ואפילו הוא ש"ץ אין אמן זה חשוב לו הפסק בתפלה מפני שהוא צורך התפלה שנשיאת כפים הוא מכלל התפלה ואי אפשר לנשיאת כפים בלא ברכה שלפניו ואם הוא מובטח שיוכל לכוין מהר לדעת איזה פסוק יש לו להקרות רשאי לענות אמן אחר פסוק א' או ב' ובפרט עכשיו שמקרין מתוך הספר:

לב

וכן ש"ץ שהוא כהן אפילו אין שם כהנים אחרים לא ישא כפיו מפני הטירוף שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין ולהתחיל בשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור ואם הוא מובטח בעצמו שהוא נושא כפיו וחוזר לתפלתו בלא טירוף דעת אם אין שם כהן אלא הוא ישא כפיו כדי שלא תתבטל נשיאת כפים.

וכיצד יעשה יעקור רגליו מעט בעבודה לעלות לדוכן ויאמר עד ברכת כהנים שכל כהן שאין עוקר רגליו בעבודה לעלות לדוכן שוב אינו עולה וכשיגיע לברכת כהנים יעקור ממקומו לגמרי ויעלה לדוכן ויברך ברכת כהנים ואחר יהיה מקרא אותו ברכת כהנים אבל לא יקרא לו כהנים או כהן שאין קוראים אלא לשנים כמ"ש למעלה ולכן לא יאמר המקרא או"א ברכנו כו' שכיון שאינו קורא כהנים בבקשה זו אין ענין להמקרא אלא יאמרנה הש"ץ כמו שאומרים בכל הימים שאין בהם נשיאת כפים שבקשה זו מכלל התפלה שלכן אינה חשובה הפסק כמ"ש למעלה ואחר שיגמור ברכת כהנים יחזור למקומו ויסיים שים שלום.

ואם המקרא כיון לבו לתפלת הש"ץ מראש ועד סוף ולא שח באמצע יותר טוב שיעמוד המקרא לפני התיבה במקום הש"ץ מיד אחר נאה להודות ויאמר או"א ברכנו כו' ויהיה מקרא אותו ויסיים הוא שם שים שלום (כדי שלא תהיה התפלה מופסקת בהליכת הש"ץ מהדוכן למקומו לפני התיבה).

וכשהמקרא מסיים שים שלום יש אומרים שישא הש"ץ את כפיו אפילו אינו מובטח לחזור לתפלתו והוא שהמקרא הוא מובטח (לחזור לשים שלום) וגם שיוכל לכוין לתפלת הש"ץ עד שים שלום ולא יטרדנו מה שיצטרך להקרות לש"ץ ויש אוסרין עד שיהיה הש"ץ מובטח אך עכשיו שמתפללין מתוך הספר הכל מובטחים.

אבל אם לא כיון המקרא לתפלת הש"ץ מראש ועד סוף או ששח באמצע אינו יכול לסיים שים שלום שלכתחלה דין חזרת הש"ץ כדין תפלת לחש שמי שצריך לחזור ולומר ברכה אחת מי"ח צריך לומר כולן על הסדר כמ"ש בסי' קי"ט וה"ה בשבע של שבת ויום טוב וכשכיון לתפלת הש"ץ ה"ז כאלו התפלל בעצמו ששומע כעונה וכששח באמצע הרי הפסיד מה ששמע כבר וצריך לחזור לראש אם היה כן

בתפלת לחש כמ"ש בסי' קי"ד וכן אם באמצע פנה לבבו לדברים אחרים הרי הפסיד מה שלא שמע ואין לו לסיים שים שלום כיון שאפשר שיסיים הש"ץ.

אבל ש"ץ שטעה ואינו יודע לחזור ועובר אחר תחתיו לא הצריכוהו לחזור לראש התפלה מפני טורח הציבור אלא חוזר למקום שטעה הש"ץ כמ"ש בסי' קכ"ו:

לג

וכל זה כשאין שם כהן אלא הוא שאז התירו לעקור רגליו בתפלה כדי שלא תתבטל נשיאת כפים שהיא תיקון חכמים בכל תפלה הראויה לכך כמ"ש למעלה אבל אם יש שם כהנים אחרים הראוים לנשיאת כפים אפילו אם הש"ץ מובטח שיחזור לתפלתו בלא טירוף הדעת אינו רשאי לעקור רגליו לעלות לדוכן.

ויזהרו העם שלא לומר לו לעלות או ליטול ידיו אבל אם אמרו לו צריך לעלות (אפילו אינו מובטח) אם אמרו לו בעבודה או קודם לכן שהרי עובר בעשה אם אינו עולה ומפני חשש טירוף ובלבול התפלה אין לו לעבור בעשה שתפלה היא מדברי סופרים.

(אבל כשאי אפשר לו אינו עובר כלום אעפ"י שהוא בבית הכנסת כשקוראים כהנים מפני שהקורא אינו מתכוין לקרות את הש"ץ כלל הואיל ואסור לו לעקור רגליו וכל שהקורא אינו מתכוין לו אינו עובר אפילו הוא בבית הכנסת כגון אם נסתר אחורי העמודים שבבית הכנסת שלא יראנו הקורא מפני שמן הסתם הקורא אינו מכוין בקריאתו אלא לכהנים הנראים וידועים וכ"ש הש"ץ שבודאי אין הקורא מתכוין לו אלא לשאר הכהנים בלבדם.)

ואפילו היה מתכוין גם להש"ץ אינו עובר כלום כיון שלא עקר רגליו בעבודה ומנעוהו חכמים מלעלות שיש כח ביד חכמים לעקור דברי תורה בשב ואל תעשה ואף שאסור לגרום לעקור דברי תורה והיה לו לעקור רגליו בעבודה כיון שידוע שיקראו הכהנים כמו שנתבאר למעלה מכל מקום איסור זה אינו אלא מדברי סופרים והם אמרו והם אמרו והתירו איסור זה כאן שלא להפסיק בתפלה בעקירת רגליו לצורך מצוה שאפשר לה להתקיים ע"י אחרים).

ויש מתירין לש"ץ כהן לעלות לדוכן אפילו יש כהנים אחרים ואין איסור בעקירת רגליו הואיל ודבר מצוה הוא והוא שמובטח שיחזור לתפלתו כמ"ש למעלה ועכשיו שמתפללין מתוך הספר הרי כולם מובטחים ולכן נהגו במקומות הרבה שש"ץ כהן נושא כפיו בכל ענין אבל במקום שאין מנהג יש לנהוג כסברא הראשונה כי כן עיקר:

לד

כשהש"ץ כהן ואינו עולה לדוכן עם שאר הכהנים לא יקרא הוא להם כהנים ולא יהיה מקרא אותם וה"ה לכהן אחר שאינו יכול להקרות שנאמר אמור להם מכלל שהאומר אינו מהם אלא מישראל ולפי שלכתחלה נכון שהש"ץ יהיה מקרא ברכת כהנים כמ"ש למעלה לפיכך משתדלין לכתחלה שיהיה הש"ץ ישראל.

וכשהש"ץ כהן יעמוד ישראל אצלו ויתחיל או"א ברכנו כו' וקורא כהנים ומקרא אותם והש"ץ עומד ושותק עד שיגמרו ברכת כהנים ומסיים הש"ץ שים שלום אפילו אם כיון לבו המקרא לתפלת הש"ץ שכיון שהש"ץ עומד במקומו למה לנו לחלק התפלה לשנים (משא"כ כשהש"ץ עולה לדוכן כמו שנתבאר).

ואם אין שם ישראל שיכול להקרות יש מי שאומר שיברכו בלא הקראה כלל.

ויש אומרים שהש"ץ הוא מקרא אע"פ שהוא כהן שלא מנעוהו לכהן להקרות אלא לכתחלה במקום שאפשר להקרות כמשמעות הכתוב לפי פשוטו (אבל כשאי אפשר בענין אחר סומכין על מדרש שדרשו קצת חכמים אמור להם שתהא אמירה משלהם שכהן קורא כהנים וה"ה שמקרא אותם וכן עיקר):

לה

אין הכהנים רשאים לנגן בברכת כהנים ב' או ג' ניגונים משום טירוף הדעת שכשרוצים לצאת מניגון לניגון צריכים לכוין ולדקדק יפה להשמיע קול שוה ומיושר וע"י שמטרידים דעתם בזה לא ידעו איזה פסוק או תיבה יתחילו ואף שהמקרא קורא לפניהם מכל מקום אם תטרף דעתם ישכחו ג"כ קריאת המקרא אלא ינגנו ניגון אחד מראש ועד סוף.

וה"ה לש"ץ בתפלתו אין לו לנגן נגונין הרבה בתפלתו בענין אחד:

לו

בשעה שהכהנים מברכים העם לא יביטו בעם ולא יסיחו דעתם אלא יהיה עיניהם כלפי מטה כמי שעומד בתפלה בכוונה שהרי הם מתפללים שיברך הקדוש ברוך הוא את כל ישראל והעם המקבלים את הברכה גם כן יכוונו לברכה ויהיו פניהם נגד פני הכהנים מטעם שנתבאר למעלה ולא יסתכלו בהם שלא יסיחו דעתם וכל שכן שלא יסתכלו במקום אחר.

ולכן נהגו במקומות הרבה לשלשל הטלית של מצוה על פניהם וידיהם כדי שלא יוכלו להסתכל בעם ולא העם בהם לא בפניהם ולא בידיהם.

ובמדינות אלו נהגו שהכהנים משלשלין הטלית על פניהם כדי שלא יוכלו להסתכל לבד אבל ידיהם חוץ לטלית כדי שהם עצמן לא יוכלו להסתכל בידיהם ולא יבאו לידי היסח הדעת והעם משלשלין הטלית ג"כ על פניהם כדי שלא יוכלו להסתכל בידי הכהנים ומנהג זה יותר נכון להיות נשיאת כפי הכהנים גלויים ונראים ולא תהא טליתו חוצצת בין כפיהם להעם כי כן הוא משמעות הכתוב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם שלא יהיה דבר חוצץ בינו לעם ולא אמרו אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים כמו שיתבאר אלא כשיש צבור המתברכים מהכהנים בבית הכנסת אזי גם מי שהוא חוץ לבית הכנסת מתברך עמהם אלא שבדיעבד אין זה מעכב שהרי עיר שכולה כהנים כולם עולים לדוכן כמו שיתבאר (אבל טלית שעל פני העם בטלה לגבי גופם כשאר מלבושיהם ואינה חוצצת).

ולא אסרו אלא להסתכל אבל ראייה בעלמא מותרת אך נוהגין ליזהר:

לז

עם שאחורי הכהנים אינם בכלל ברכה שברכת כהנים אינו אלא פנים כנגד פנים כמ"ש למעלה אבל מלפניהם ובצדיהם אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים רק שיחזירו פניהם כלפי הכהנים.

וצדדים שלאחריהם כלאחריהם כגון אותם העומדים בכותל מזרחי וההיכל בולט קצת לבית הכנסת והכהנים עומדים לפניו אע"פ שהעומדים אצל הכותל הופכים פניהם כלפי הכהנים אינן בכלל ברכה.

ועם שבשדות כיון שהם אנוסים שטרודין במלאכתם ואינם יכולים לבא לבית הכנסת הם בכלל ברכה אפילו הם אחורי הכהנים אבל כל מי שהוא בעיר ויכול לבוא לבית הכנסת לקבל הברכה פנים אל פנים כדת של תורה ואינו בא מראה בעצמו שאין הברכה חשובה בעיניו לבא לבית הכנסת בשבילה לכך אינו בכלל ברכה אם הוא אחורי הכהנים לכן כל מי שהוא בעיר ויכול לבא לבית הכנסת לקבל הברכה ואפילו העומדים בחצר בית הכנסת ואינם יכולים ליכנס לבית הכנסת מפני שאין להם מקום שם מכל מקום אם עומדים אחורי כותל מזרחי אינם בכלל ברכה שהרי יכולים לעמוד לצד מערב שהוא נגד פני הכהנים או יעמדו לצדדי בית הכנסת ויהפכו פניהם לבית הכנסת כלפי הכהנים.

וכן העומדים בבית הכנסת בכותל מזרחי אינם אנוסים אף על פי שעכשיו כל אחד קונה לו מקום בבית הכנסת ואין אחד יכול לעמוד במקום חבירו מכל מקום יכולים לילך למקום הכהנים שהוא פנוי או לעמוד באמצע בית הכנסת (על הבימה או ברוח מערבית של בית הכנסת או בחצר בית הכנסת לצד מערב או לצדדי בית הכנסת אם אפשר לשמוע שם ברכת כהנים).

ויש מי שלומד זכות עליהם לומר שכיון שההיכל מחובר לכותל הרי הוא כגוף הכותל וכאלו הכהנים עומדים סמוך לכותל ממש והרי הם כאלו העומדים בצדדי הכהנים ממש רק שיהפכו פניהם כלפי הכהנים אבל אנשי מעשה נזהרין להתרחק מכותל מזרחי ולילך לצד מערב קצת עד שיהיה פניהם נגד פני הכהנים או נגד צידיהם ממש:

לה

עיר או בית הכנסת שכולה כהנים אם אין שם אלא עשרה כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשדות ומי עונה אחריהם אמן הנשים והטף.

(ואע"פ שאין מי שקורא להם כהנים ואין מי שמקרא אותם אין בכך כלום שהקריאה וההקראה אינן מעכבות כלל כמ"ש למעלה ולדברי האומרים שכהן שאינו עולה יכול לקרות ולהקרות גם כאן הש"ץ שאינו עולה אפילו הוא מובטח שלא תיטרף דעתו שהרי הוא כהן ויש כהנים אחרים הרי הוא קורא ומקרא).

ואם יש שם יותר מעשרה היתרים מעשרה יעלו ויברכו והעשרה עונים אחריהם אמן (ויזהרו שלא לקרות כהנים בבית הכנסת שלא יעברו אלו העשרה בעשה שאף שהקורא אינו מתכוין אלא להיתרים מעשרה מכל מקום מי מפיס מי הם היתרים).

ואם יש שם ישראל אחד הרי כל הכהנים עולים ומברכים וישראל זה עונה אחריהם שאפילו ישראל אחד ראוי הוא לקבל הברכה מטעם שנתבאר למעלה.

אבל כהנים אע"פ שהם מתברכים עם ישראל בברכת כהנים מכל מקום אינם חשובים לקבל הברכה בלבדם אלא א"כ הם עשרה לפיכך כשאין מהם עשרה מקבלים הברכה בבית הכנסת כולם עולים ומברכים לאחיהם שבשדות.

וכן הנשים והטף אע"פ שהם בכלל הברכה מכל מקום אינם חשובים לקבל הברכה בלבדם:

לט

בשעה שהכהנים מברכים אין לומר שום פסוק כי כלום יש עבד שמברכים אותו בשליחות רבו ואינו מאזין ומכוין לברכה שמברכו רבו ואם היו אומרים הפסוקים לא היו יכולים לכוין לברכה לכך יש לשתוק ולכוין לברכה.

ומכל מקום עכשיו שהכהנים מאריכים הרבה בניגונים נהגו לומר ג"כ פסוקים בשעת הארכת הנגון אך יותר טוב שלא לאמרם והאומרים יאמרו בשעה שהמקרא מקרא התיבה וממשיכה בניגון:

מ

כהן אינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על הג' פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על בל תוסיף אם אמר בנשיאת כפים ובהחזרת פנים כלפי העם (ולכן אומרים השקיפה כו' מפני שכבר פשטו כפיהם והחזירו פניהם).

אבל אם אומר ג' פסוקים אלו כמה פעמים ביום אינו עובר על בל תוסיף שלא שייך בל תוסיף אלא במוסיף על המצוה עצמה ולא בעשית המצוה ב' פעמים:

מא

לפיכך כהן שנשא כפיו ואח"כ הלך לבית הכנסת אחר ומצא ציבור שלא הגיעו לברכת כהנים יכול לישא כפיו שנית ומברך על נשיאת כפים זו אע"פ שכבר יצא ידי חובתו בנשיאת כפים הראשונה כמ"ש למעלה:

מב

כהן שלא התפלל עדיין ומצא ציבור מתפלל נושא כפיו ואין התפלה מעכבתו ואם ירא שאם יעלה לדוכן יעבור זמן תפלה ילך חוץ לבית הכנסת ויתפלל שאם יהיה בבית הכנסת כשיקראו כהנים ולא יעלה יעבור בעשה אבל אם אמרו לו לעלות או ליטול ידיו לא ילך החוצה להתפלל אלא צריך לעלות שלא יעבור בעשה שהתפלה היא מדברי סופרים ונדחית מפני מצות עשה של תורה ואם מתיירא שיעבור זמן קריאת שמע יקראנה בלא ברכותיה ואם אין פנאי לקרות כולה יקרא פסוק ראשון להאומרים שפסוק ראשון בלבד הוא מן התורה (או פרשה ראשונה להאומרים שפרשה ראשונה מדאורייתא כמ"ש בס' מ"ו):

מג

וכן כהן העומד בתפלה ואמרו לו לעלות לדוכן או ליטול ידיו צריך להפסיק ולעלות אפילו יש שם כהנים אחרים ואם לא אמרו לו אינו פוסק אם יש שם כהנים אחרים (ואע"פ שהוא בבית הכנסת כשקוראים כהנים אינו עובר מטעם שנתבאר למעלה בסעיף ל"ג) ואם אין שם כהנים אחרים פוסק ועולה כדי שלא תתבטל נשיאת כפים:

מד

אלו הפסולים לנשיאת כפים מדברי סופרים מי שיש לו מומין בפניו או בידיו כגון שידיו הן כפופות או עקומות לצדיהן או שהן בוהקניות דהיינו שמנומרות בנקודות דקות וכן אם פניו בוהקניות או עקומים

לא ישא את כפיו מפני שהעם מסתכלין בו ובאים לידי היסח הדעת וה"ה מי שיש לו מומין ברגליו במקום שעולין לדוכן בלא בתי שוקיים שהמומין גלויים ומסתכלין בהם.

אבל מומין שבסתר אינן פוסלין לנשיאת כפים אף על פי שפוסלין לעבודה שבמקדש ולא הוקשה נשיאת כפים לעבודה אלא לענין עמידה שנאמר לעמוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו לעמידה הוקשה ולא לדבר אחר (שאם לא בא הכתוב אלא ללמד על שירות שהיא בעמידה הרי כבר נאמר לעמוד לשרת ושנה עליו הכתוב לעכב שנאמר העומדים שם וגו'):

מה

וכן מי שריריו יורד על זקנו או שעניו זולפות דמעה וכן סומא אפילו באחת מעיניו לא ישא את כפיו מפני שמסתכלין בו.

ואם היה דש בעירו דהיינו שהם רגילים בו ומכירים הכל שיש בו אותנו מום בין שאותנו מום הוא בפניו בין בידיו ורגליו ישא את כפיו ואפילו הוא סומא בשתי עיניו.

וכל מי ששהה ל' יום בעיר במום זה נקרא דש בעירו והוא שהיא עירו שדר בה או שבא לגור בה ושהה בה שלשים יום ואפילו לא בא להשתקע בה להיות מבני העיר אלא בא להיות מלמד או סופר או משרת שנה או חצי שנה נקרא דש בעירו בשלשים יום לפי שרגילים בני העיר לישא וליתן עמו בדברים ומסתכלין בו והרגל עין הוא בלמ"ד יום כמו הרגל הלשון שנתבאר בסי' קי"ד אבל אם הולך באקראי לעיר אחרת ושהה בה ל' יום אינו נקרא דש בעירו (עד שישהה בה י"ב חודש) לפי שאין בני העיר רגילין לישא וליתן עמו:

מו

אם מנהג המקום לשלשל הכהנים טלית על פניהם אפילו יש בפניו כמה מומין ישא את כפיו כיון שאין לחוש להיסח הדעת אבל אם אין המנהג כן ורצה זה שמום בו לשלשל טליתו אסור שכיון שהוא משונה מחביריו יבואו להסתכל בו ויסיחו דעתם ואפילו רצו כל הכהנים לשלשל טליתם אין להתיר שכיון שלא הורגלו בני העיר לשלשל טליתם כשישלשלו עכשיו מכירים העם שבשביל זה שיש בו מום הוא ובאין להסתכל בו וכ"ש אם הוא לבדו נושא כפיו ומשלשל טליתו שלא כמנהגם שניכר שבשביל מום שבו הוא ויבואו להסתכל בו.

וכן אם מנהג המקום שידי הכהנים הן לפני מן הטלית שעל פניהם אפילו יש כמה מומים בידיו ישא את כפיו ויש מי שאומר שה"ה אם מנהג הקהל לכסות פניהם בטלית אפילו יש בפניו וידיו כמה מומין ישא כפיו ואין נוהגין כן:

מז

היו ידיו צבועות אסטיס ופואה לא ישא כפיו מפני שהעם מסתכלין בהן אלא א"כ דש בעירו ואם רוב אנשי העיר מלאכתם בכך ישא את כפיו אע"פ שאינו דש בעירו:

מח

מי שאינו יודע לחתוך האותיות כגון שאומר לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן שאף שאין עיי"ן בברכת כהנים מכל מקום כשאומר יאר ה' מחזי כאומר יער שעיי"ן ואל"ף שוין אצלו וכן מי שקורא לסבולת שבולת ולשבולת סבולת וכן מי שקורא לחתי"ן ההי"ן וכן כל כיוצא בזה לא ישא את כפיו אלא א"כ כל בני עירו קוראין כך כגון במדינות אלו שרובם ככולם אינם יודעים להבחין בין עיי"ן לאל"ף לפיכך לא שייך פסול זה בינינו.

ויש מי שאומר שאף במקומות שמצויים הרבה אנשים מאד שאין מבחינים בין שבולת לסבולת נושאים כפיהם (לפי שאין הפסול מחמת שאין יכול לומר האות כראוי אלא מפני שמביא את העם לידי היסח הדעת שהם תמהים עליו כשמשנה קריאת האותיות ובמקומות שהן רגילים בשינוי זה אין חוששין לו ואין מסיחים דעתם מן הברכה ולפ"ז אין לחוש אם קורא לעייני"ן אלפי"ן אפילו אם כל אנשי המקום קורים כראוי שכיון שאין עיי"ן בברכת כהנים אין לחוש להיסח הדעת.

ועיקר כסברא הראשונה שהפסול הוא מפני שמשנתה משמעות לשון הברכה ואין היתר אלא במקומות שרובם ככולם קורין כך שאצלם משמעות הברכה כך היא):

מט

קטן אפילו הוא בן י"ג שנה אלא שלא הביא ב' שערות אינו נושא את כפיו בפני עצמו שאין כבוד הצבור להיות כפופים לברכתו אבל עם כהנים אחרים שהם גדולים אפילו אינו בן י"ג שנים שיודע לישא את כפיו נושא עמהם כדי להתחנך במצות ורשאי לברך על נשיאת כפיו כמו שמברך על שאר מצות שהוא פטור מהן מן התורה ומחנכין אותו בהן מדברי סופרים.

ומשהביא ב' שערות נושא כפיו אפילו בפני עצמו באקראי ולא בקביעות עד שיתמלא זקנו משום כבוד הצבור שאין כבודם שיברכם יחידי בקביעות מי שלא נתמלא זקנו וכל מי שהגיע לשנים שראוי להתמלאות זקנו דהיינו בן כ' אע"פ שלא נתמלא זקנו דינו כנתמלא ונושא כפיו אפילו יחידי בקבע.

ואינו נקרא קבע אלא כשנושא כפיו בכל יום אבל במדינות אלו שאין הכהנים נושאים כפיהן אלא ברגל אפילו נושא כפיו בכל רגל ורגל אין זה אלא באקראי ורשאי לישא כפיו יחידי אפילו הוא פחות מבן כ' (רק שצריך לדקדק בשערותיו שלא יבא לידי ברכה לבטלה):

נ

כהן שהרג את הנפש אפילו בשוגג לא ישא כפיו שנאמר ובפרישכם כפיכם אעלים עיני מכם גם כי תרבו תפלה אינני שומע ידיכם דמים מלאו ואפילו עשה תשובה שהרי נאמר גם כי תרבו תפלה אינני שומע וגו' ויש אומרים שאם עשה תשובה נושא כפיו ולא מנעו ממנו נשיאת כפים אלא כשעומד במרדו ויש להקל על בעלי תשובה שלא לנעול דלת בפניהם וכן נוהגין.

ואם העם מרננים אחריו שהוא שופך דמים ועומד במרדו כיון שלא נתברר הדבר ישא כפיו וכן אם מל תינוק ומת נושא כפיו כי שמא לא כלו לו חדשיו ואפילו ידוע שכלו לו חדשיו כיון שנתכוין למצוה אין לפסלו מנשיאת כפים וכן אם דחף אשה הרה והפילה נושא כפיו שההורג את העובר פטור אפילו אם כלו לו חדשיו:

כהן שהמיר דתו אפילו לדת הישמעאלים שאינם עובדים עבודה זרה (קנסוהו חכמים להיות) מחולל מקדושתו ואינו נושא כפיו ואינו קורא בתורה ראשון והוא שלא עשה תשובה אבל אם עשה תשובה אפילו המיר דתו לעבודה זרה וחזר בו חוזר לקדושתו.

ושאר עבירות חוץ ממימרו דתו ושופך דמים אפילו גילוי עריות אין מונעין נשיאת כפים אפילו לא חזר בו כמו שיתבאר.

לפיכך ערל נושא כפיו אפילו לא מל עצמו במזיד ואע"פ שערל פסול לעבודה אין לפוסלו לנשיאת כפים משום שהוקשה ברכה לשירות כי לא הוקשה אלא לעמידה בלבד כמ"ש למעלה סעיף מ"ד.

ומכל מקום הואיל והוקשה ברכה לעבודה במקצת אסרו חכמים לשיכור לישא כפיו כמו שאסרה תורה לשיכור לעבוד עבודה במקדש כמ"ש יין ושכר אל תשת וגו' וסמכו איסור זה למה שנסמכה פרשת כהן מברך לפרשת נזיר מה נזיר אסור ביין אף כהן מברך אסור ביין ונתנו על כהן מברך קולי נזיר וקולי משרת במקדש קולי נזיר מה נזיר מותר בשאר משקים המשכרים ואינו אסור אלא מכל אשר יעשה מגפן היין וגם אין מומין פוסלין בו אף כהן מברך אין מומין פוסלין בו ואין שאר משקין המשכרים מונעים אותו מנשיאת כפים כמו במשרת במקדש אפילו נשתכר עד שאינו יכול לדבר לפני המלך שנשיאת כפים אינה דומה לתפלה שהוא עומד ומדבר עם המלך משא"כ בנשיאת כפים שמדבר אל העם (כמ"ש אמור להם) אלא א"כ הגיע לשכרותו של לוט שאז פטור מכל המצות.

וקולי משרת במקדש מה משרת מותר ביין כל שהוא ואינו מוזהר אלא על רביעית שנאמר שכר יין שיש בו כדי לשכר ואף על רביעית אינו באזהרה אלא כששתאו דרך שכרות רביעית בבת אחת אבל אם הפסיק בו או שנתן לתוכו מעט מים פטור משא"כ בנזיר אף כהן מברך אם שתה רביעית יין בב' פעמים או שנתן לתוכו מעט מים מותר ואם שתה יותר מרביעית אע"פ שהוא מזוג ואפילו שתאו בכמה פעמים לא ישא כפיו עד שיסיר יינו מעליו ומה מפיג את היין נתבאר בס' צ"ט.

ויש אוסרים שיכור בנשיאת כפים אפילו נשתכר משאר משקין או אוכלים המשכרים ולכתחילה אסור לשתות כלל משקה המשכר קודם נשיאת כפים (וכן נוהגים) ולא נתנו קולי נזיר אלא לענין מומין בלבד:

לא היה בו אחד מהדברים המעכבים נשיאת כפים אף ע"פ שהוא רע מעללים ובליעל ועז פנים ואינו מדקדק במצות וכל העם מרננים אחריו נושא כפיו שמצות עשה היא לכל כהן לישא כפיו ואין אומרים לרשע הוסף רשע (על רשעתך) והמנע מן המצות ואל תתמה ותאמר מה תועיל ברכת הדיוט זה שאין קבלת הברכה תלויה בכהנים אלא בהקב"ה שנאמר ואני אברכם ואפילו מרננים אחריו בעבירות חמורות כגון גילוי עריות ואפילו נודע שהרנון הוא אמת ואפילו עובר ואינו חוזר בו כלל נושא כפיו (חוץ מחילול שבת בפרהסיא שהוא כנכרי לכל דבר) לפי שאין שאר עבירות מונעים נשיאת כפים אלא ממיר דת (משום קנס) ושפיכת דמים (משום ידיכם דמים מלאו):

נג

במה דברים אמורים כשעובר על מצות שישראל וכהנים שוין בהם אבל אם עובר על מצות המיוחדות לכהנים קנסוהו חכמים ופסלוהו מכל מעלות הכהונה כגון כהן שנשא גרושה או חלוצה או שנטמא למת שאינו מז' מתי מצוה אינו נושא כפיו ואין נוהגים בו קדושה אפילו לקרות בתורה ראשון.

ואפילו גירשה או מתה פסול עד שידור הנאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהן שנדר שהודר על דעת רבים אין לו התרה אבל כשלא ידור על דעת רבים שמא ילך אצל חכם וישאל על נדרו לפי שיצרו תוקפו לעריות אבל בנטמא למת אין צריך לידור אלא די שישוב ויקבל עליו שלא יטמא עוד למתים:

נד

יש אומרים שכהן שיש לו בת שזינתה ארוסה או אפילו נשואה או שהמירה שמן הסתם זינתה את אביה היא מחללת ואין מחוייבים לקדשו עוד לקרות בתורה ראשון ושאר מעלות הכהונה אבל מכל מקום נושא כפיו שאין שאר עבירות מונעים נשיאת כפים אפילו הן בו וכ"ש בבתו (ולא נהגו כדבריהם לפי שלא נאמר את אביה היא מחללת אלא כשזינתה בעדים והתראה וכשהעידו בפני סנהדרין אבל עכשיו נוהגין בו קדושה לכל דבר):

נה

החלל דהיינו הנולד מאיסורי כהונה שהן גרושה זונה חללה אינו נושא כפיו לפי שאינו בכיהונו והרי הוא כזר לכל דבר כמ"ש באה"ע סימן ז' (לפיכך אם נושא כפיו עובר בעשה כמו זר שנשא כפיו).

ואפילו חלל של דבריהם כגון הנולד מחלוצה אינו נושא כפיו אף ע"פ שנשיאת כפים היא מן התורה ועובר בעשה אם אמרו לו לעלות יש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה.

ומטעם זה כל הפסולים מדברי סופרים אין עולין אפילו אמרו להם כמ"ש למעלה אלא שהפסולים שלא מפני פגמם יש להם לצאת מבית הכנסת קודם רצה שלא יאמרו עליהם שהם פגומים כמ"ש שם ומכל מקום אין חיוב עליהם לצאת מבית הכנסת שכיון שחכמים מנעום מנשיאת כפים אין עוברים כלום.

אבל כהנים הנמנעים מנשיאת כפים מחמת המנהג כגון במקומות שנהגו שבתוך ז' ימי האבלות אינו נושא כפיו מפני שאין שרוי בשמחה והמברך יש לו להיות בשמחה וטוב לב כמו שמצינו ביצחק שצווה לעשות לו מטעמים קודם שיברך ובמדינות אלו שנוהגים שכל זמן האבילות אפילו עד י"ב חודש על אביו ועל אמו וכל שלשים על שאר קרובים אינו נושא כפיו אפילו אין שם כהן אלא הוא אפילו בימים טובים שאינו נקרא שרוי בשמחה שהרי אסור לילך לשמחת נשואין וכיוצא בה וה"ה הקובר מתו ברגל שהרי אסור בשמחה כל ימות הרגל אף על פי שעדיין לא חל עליו האבילות וכן האונן אפילו ביום טוב שהוא חייב בכל המצות מכל מקום אינו שרוי בשמחה הרי כולם חייבין לצאת מבית הכנסת קודם שקורא הש"ץ כהנים שלא יעברו בעשה שהרי מן הדין הם רשאים לישא כפיהם.

ויש להם לצאת קודם רצה כדי שלא יאמרו עליהם שהם פגומים.

ואם אמרו להם לעלות או ליטול ידיהם חייבים לעלות אם אמרו להם קודם סיום ברכת עבודה כדי שלא יעברו בעשה לכן לא יהיו בבית הכנסת כשאומרים לכהנים ליטול ידיהם:

וכן כהן שהוא פנוי ואינו רוצה לישא כפיו מפני שהשרוי בלא אשה שרוי בלא שמחה חייב לצאת מבית הכנסת קודם קריאת כהנים שלא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו.

אבל המנהג הוא שנושא כפיו אע"פ שאינו נשוי (ומכל מקום הרוצה שלא לישא כפיו ולצאת מבית הכנסת אין מוחין בידו שיש לו על מה לסמוך אבל נשוי שאין אשתו עמו נושא כפיו לדברי הכל):

נהגו בכל מדינות אלו שאין נשיאת כפים אלא ביום טוב משום שאז שרויים בשמחת יום טוב וטוב לב הוא יברך משא"כ בשאר ימים אפילו בשבתות הם טרודים על מחיתם ועל ביטול מלאכתם ואינם שרויים בשמחה.

ואפילו ביום טוב אין נשיאת כפים אלא בתפלת מוסף שיוצאים אז מבית הכנסת ויטיבו לבם וישמחו בשמחת יום טוב.

ויום הכפורים אע"פ שאין בו שמחת אכילה ושתיה נושאים כפים בו כמו ביום טוב מפני שיש בו שמחת מחילה וסליחה וכפרה וקדושה וכבוד היום במלבושים נאים ומטעם זה יש מקומות שנושאים כפים בו אפילו בשחרית ויש מקומות שנושאים כפים בו גם בנעילה מפני שהוא סמוך ליציאה מבית הכנסת כמו שהוא הטעם בשאר יום טוב.

אבל יום טוב ויום כפור שחל להיות בשבת לא היה ראוי לפי זה לבטל נשיאת כפים מיום טוב זה בשביל שיש בו קדושה נוספת של שבת אלא שיש מקומות שנהגו כן שלא לישא כפיהם ביום טוב שחל להיות בשבת לפי שמנהג הכהנים לטבול לנשיאת כפים וטובלין מערב יום טוב ואין נזקקין לנשותיהם ביום טוב וכשחל בשבת לא רצו לבטל העונה ולא רצו לטבול שחרית מטעם שיתבאר בסימן שכ"ו (אבל ביום הכפורים שחל בשבת לא שייך טעם זה) ומכל מקום אם ליל יום טוב שחל באמצע שבוע שהוא ליל טבילה ישמש ויטבול ביום טוב אבל הפורשים מנשותיהם בליל יום טוב ואין טובלין בערב יום טוב שבוש גמור הוא.

וכל טעמים אלו הם לישב המנהג אף שאין בהם כדאי לבטל מצות עשה של תורה מכל מקום כשאין קוראים כהנים אינם עוברים כלום אבל מכל מקום יישר כחם של בני ארץ ישראל וסביבותיהם שנושאים כפיהם בכל יום כתיקון חכמים ומקיימים ג' מצות עשה בכל יום ואין חוששין לטבול.

וכל שחרית ומוסף שאין נשיאת כפים במדינות אלו אומר הש"צ או"א ברכנו כו' אפילו הוא כהן שלא מנעו לכהן אלא לקרות כהנים ולהקרותן ומן הטעם שנתבאר למעלה אבל לומר כן כהנים עם קדושיך סתם בלא קריאה מותר לכתחילה (ואין לחוש שכשישמעו שיאמר כהנים עם קדושיך יאמרו עליו שהוא אינו בכלל כהנים אלא בן גרושה וחלוצה לפי שהכל יודעים שנוסח התפלה כך הוא שמטעם כיוצא בזה מותר לכהן לקרות לכהן אחר לספר תורה כמ"ש בסי' קל"ה):

גה

באלו התיבות נהגו הכהנים שהופכין בהם פניהם לדרום ולצפון יברכ"ך וישמר"ך אלי"ך ויחונ"ך אלי"ך ל"ך שלו"ם לפי שכל תיבות אלו הם לנוכח לכן הופכין פניהם גם לדרום ולצפון כדי שיתברכו כולם (ובתיבות שלום מפני שהוא סוף הברכה ועיקרו כי ברכתו של הקב"ה הוא שלום לכן מברכים לכולם בשלום [C]).

ונוהגים להאריך בסוף תיבות אלו מפני שכל אחד מהם הוא סוף ברכה בפני עצמה.

ונכון שהאומרים רבונו של עולם חלום חלמתי כו' שיאמרו בשעה שהכהנים מאריכים בניגון בסוף התיבה שבסוף הפסוק שכבר כלתה ברכה זו מפי הכהנים וא"צ עוד להאזין להם אבל בעוד שהם אומרים תיבות הברכה צריך להאזין להם ולכוין ואסור לומר שום דבר כמ"ש למעלה.

ואף שחכמים התירו לומר רבונו של עולם על חלומות מפני הסכנה שמא צריך רפואה לחלומו מכל מקום כיון שאפשר לתקן זה לומר בשעת הארכת הניגון שבסוף התיבה יש לתקן.

ואע"פ שרפואתו אינו אלא כשאומר רבונו של עולם כו' בשעת ברכת כהנים ולא לאחר שכלתה ברכה מפי כהנים מכל מקום כל זמן שהם מאריכים בניגון הברת אות אחרונה של התיבה עדיין לא נסתיימה תיבה זו לענין שלא תועיל אז אמירת רבונו של עולם כו' (כיון שהצבור לא ענו עדיין אמן) ואע"פ שנסתיימה לענין שא"צ להאזין עוד לכהנים כיון שהאזין כבר תחלת הברת אות אחרונה והארכת ההברה בניגון א"צ לשמוע כלל.

ואע"פ שבתבית שלום הן מאריכים בניגון קודם שיאמרו מ"ם של שלום וכשאומרים אז רבונו של עולם ומסיימים עם הכהנים א"כ אין שומע המ"ם של שלום כראוי לשמוע בשתיקה וכוונה מכל מקום בתבית וישמרך ויחונך שאפשר לתקן שישמעו גם האות האחרונה מתקנים.

ומכל מקום אף שאומרים רבונו של עולם כשהם מאריכים בניגון סוף הפסוק לא יאמר המקרא רבונו של עולם כו' אפילו אינו ש"ץ שהרי אפילו לענות אמן אסור מפני הטירוף ואצ"ל שהש"ץ לא יאמר רבונו של עולם מפני שהוא הפסק בתפלה:

נט

כל כהן יש לו לעשות שום דבר פעם אחת בשנה להחזיק את עצמו בכהונה כגון ליקח מתנות אם אינו יכול לישא כפיו מחמת איזה אונס כגון שמלמד לתלמידיו בעת שהצבור נאספים לבית הכנסת או שהוא חולה במעיו ואינו יכול לשהות נקביו עד גמר ברכת כהנים:

ס

אסור להשתמש בכהן אפילו בזמן הזה וכמועל בהקדש הוא שהרי נאמר וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב ואף עכשיו שאין לנו קרבנות בקדושתו הוא עומד.

ואם הכהן הוא מוחל על כבודו מותר שהכהונה שלו היא ויכול למחול כבודו וליתן רשות לישראל להשתמש בו ויש מי שאומר שאינו יכול ליתן רשות להשתמש בו אלא א"כ יש לו איזה הנאה כגון בשכר או אפילו בחנם לאדם חשוב שהוא חפץ לשמשו ונהנה מזה שזכה לשרת בקודש אבל אם אין לו שום הנאה מזה אינו יכול למחול שנאמר וקדשתו ודרשו חכמים קדשהו בעל כרחו.

(והעיקר כסברא הראשונה שהרי יכול ליתן רשות לישראל לקרות ולברך לפניו אע"פ שאין לו שום הנאה מזה כמ"ש בס"י קל"ה ור"א ואין אומרים וקדשתו בעל כרחו אלא בדברים התלויים בקדושת הכהנים שאינו רשאי לחלל קדושתו ולישא גרושה וכיוצא בה לפי שקדושת הכהנים לא ניתנה להם ליהנות בה גופם כמו שקדושת ישראל לא נתנה להנות בה גופם שמצות לאו ליהנות ניתנו אלא גזירת מלך היא עליהם שיהיו קדושים הואיל ונבחרו לשרת למלך הקדוש כמ"ש קדושים תהיו כי קדוש וגו' קדוש יהיה כי קדוש וגו' לפיכך אינה בידם למחלה אבל כבוד הכהונה ניתן להם להנאתם לעלות לתורה ראשון וליטול מנה יפה ראשון וכן להקדימם לכל דבר שבקדושה כבוד זה הנאת הגוף הוא לפיכך הוא בידם למחול כבודם ורשאי ליתנו לישראל אם רצה כי רצונו של אדם זהו כבודו):

קכט - באיזה תפלות נושאים כפים ובו ב' סעיפים:

א

אין נשיאת כפים אלא בשחרית ומוסף ונעילה ביום שיש בו נעילה כגון ביום הכיפורים אבל לא במנחה מפני שהשכרות מצוייה באותה שעה ושמא יהיה הכהן שכור.

וגזרו במנחה של יום הכפורים ושאר תענית צבור שיש בהן נעילה כמ"ש בס"י תקע"ט אף ע"פ שאין בהם חשש שכרות גזירה משום מנחה של שאר ימים לפי שביום שיש בו נעילה מתפללים מנחה בעוד היום גדול כדי להתחיל נעילה קודם שקיעת החמה ומתחלפת היא במנחה של שאר ימים שהיו נוהגים להתפלל בעוד היום גדול מפני אותם שרוצים לאכול אח"כ שאסור לאכול קודם תפלת המנחה כמ"ש ס"י רל"ב.

אבל בתענית שאין בהם נעילה הואיל ותפלת המנחה הוא סמוך לשקיעת החמה היא דומה לתפלת נעילה ואינה מתחלפת במנחה של שאר הימים לפיכך יש בה נשיאת כפים:

ב

כהן שעבר ועלה לדוכן ביום הכפורים במנחה כיון שהדבר ידוע שאין שם שכרות ה"ז נושא כפיו ואין מורידין אותו מפני החשד שלא יאמרו פסול הוא ולכך הורידוהו ולכן נוהגים במדינות אלו לומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו כו' ביום הכפורים במנחה אע"פ שאין אומרים אלא בזמן הראוי לנשיאת כפים מכל מקום הואיל ואם עלה לא ירד ונושא כפיו נקרא קצת ראוי לנשיאת כפים:

קל - רבנו של עולם שאומרים בשעת נשיאת כפים ובו ב' סעיפים:

א

מי שראה חלום ואינו יודע מה ראה וחושש שמא חלם חלום שצריך לרפואה יקום לפני הכהנים בשעה שנושאין כפיהן ויאמר רבנו של עולם אני שלך כו' אם צריכים רפואה רפאם כו' ויכוין לסיים כשמסיימן הכהנים פסוק א' או ב' או ג' כדי שיענו הצבור אמן גם על בקשתו ואם לא סיימו הכהנים עדיין יוסיף ויאמר אדיר במרום כו' עד שיסיימו הכהנים.

ובמקום שאין עולין לדוכן יאמר כל זה בשעה שהש"ץ אומר שים שלום ויכוין לסיים עם הש"ץ שיענו הציבור אמן ואם רואה שלא יוכל לסיים עם הש"ץ יתחיל בשעה שהש"ץ אומר יברכה.

ולא יאמר כן בכל יום ויום אלא ביום שראה חלום ומה שנהגו הכל לומר כן ברגל כשהכהנים עולים לדוכן זהו לפי שאי אפשר שלא ראה חלום שצריך רפואה בין רגל לרגל:

ב

טוב לומר תחלה בין חלומות שחלמתי על אחרים ואח"כ בין חלומות שחלמתי על עצמי ושחלמו אחרים עלי לפי שאמרו המתפלל על חבירו הוא נענה תחלה לכן יש לו להקדים תפלתו על אחרים מעל עצמו. ונוהגין לסיים ותשמרני ותחנני ותרצני ותשמרני כנגד וישמרך ותחנני כנגד ויחונך ותרצני הוא רצון ושלוש:

קלא – דיני נפילת אפים ובו ו' סעיפים:

א

לאחר שסיים השליח ציבור חזרת התפלה נופלים על פניהם ומתחננים כל מקום לפי מנהגו וגם עיקר נפילת אפים הוא מנהג שנהגו כל ישראל מימות עולם ואף על פי כן אינה חובה אלא רשות לכן כל הלכותיה תלויות במנהג כמו שיתבאר ותחניה זו שמתחנן בנפילת אפים צריך לומר מיד אחר התפלה אבל אם הפסיק ועסק בדברים אחרים אחר התפלה שוב אין תחניתו נשמעת כל כך לכן אין לדבר בין תפלה לנפילת אפים (אע"פ שמן הדין אין איסור בדבר שהרי עיקר נפילת אפים היא רשות) ומכל מקום א"צ ליזהר אלא מלהפסיק ולעסוק בדברים אחרים לגמרי אבל שיחה מועטת אין לחוש וכל שאין מפסיקין בדברים אחרים לגמרי יכול לילך אחר התפלה למקום אחר ליפול שם על פניו.

ועיקר נפילת אפים שנהגו בה בימי הראשונים היא ליפול על פניו ארצה אפילו שלא בפישוט ידים ורגלים (ואפילו יושב על הארץ ונופל על פניו ארצה) ואדם חשוב אינו רשאי ליפול על פניו בענין זה בפני הצבור כשמתפלל על הצבור אם אין הצבור נופלים כך כמוהו אלא א"כ הוא בטוח במעשיו שיענה כיהושע בן נון (שהרי) נאמר בו קום לך למה זה אתה נופל על פניך (משמע שאין לו ליפול) לפי שאם לא יענה מיד יהרהרו הצבור אחריו לומר שאינו הגון ואינו ראוי ליענות.

וכן כל אדם אסור ליפול על פניו ארצה על גבי רצפת אבנים אפילו שלא בפישוט ידים ורגלים גזירה משום השתחוואה בפישוט ידים ורגלים שהיא אסורה מן התורה ולוקין עליו שנאמר ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה ואינו מותר אלא במקדש בלבד.

ואם אינו מדביק פניו בקרקע אלא מטה על צידו מותר אפילו לאדם חשוב בפני הצבור ואפילו על גבי רצפת אבנים שלא בפישוט ידים ורגלים כמו שיתבאר ועכשיו שלא נהגו ליפול על פניהם ממש אלא בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבד לא שייך כל זה.

וכיון שאין נופלין ממש אלא שמכסה פניו נהגו ליפול אפילו מעומד אך ע"פ הקבלה ראוי להיות נפילת אפים מיושב ואם אי אפשר לישב במקום שכלו הג' פסיעות ימתין כדי הילוך ד' אמות ויחזור למקומו ויפול מיושב.

ונוהגים לכסות הפנים בבגד ולא די בכיסוי היד שנופל פניו עליה לפי שהיד והפנים גוף אחד הן ואין הגוף יכול לכסות את עצמו כמו שנתבאר סי' ע"ד וצ"א.

ונהגו במקומות הרבה להטות על צד שמאל לפי שמצינו כשאדם מתפלל שכינה מימינו שנאמר ה' צלך על יד ימינך וכמ"ש בסי' צ"ז נמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם היה מוטה על ימינו היה להיפך ולא יתכן לעבד להיות אחוריו כלפי אדוניו וי"א להטות על יד ימינו שכשהוא מוטה על ימינו ושכינה כנגדו יכוון שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני ונהגו במדינות אלו להטות בשחרית על ימינו ולא על שמאלו משום כבוד התפילין שבשמאלו ובמנחה או אפילו בשחרית כשאין לו תפילין בשמאלו מטה על שמאלו והש"ץ העומד מימין הארון טוב שיטה ראשו מעט כלפי הארון אף כשנופל על יד ימינו (וה"ה היושבים בצד המנורה לפני הארון ונופלים על פניהם למזרח כמו הש"ץ).

ע"פ הקבלה יש לומר מזמור אליך ה' נפשי אשא אך מפני שהאומרו ולבו רחוק ממנו גורם לו להאסף בלא עתו לפיכך נמנעו לאומרו במדינות אלו אלא אומרים רחום וחנון כו' ה' אל באפך כו':

ב

לאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב כל מקום ומקום לפי מנהגו ומנהג פשוט לומר ואנחנו לא נדע מה נעשה כו' לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם שיתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כאשר עשה משה רבינו עליו השלום שנאמר ואשב בהר וגו' ואתנפל לפני ה' וגו' ומאחר שאין בנו כח להתפלל בענין אחר אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה כו' ואחר כך חצי קדיש אשרי למנצח:

ג

יש נוהגים שאין נופלים אפים אלא במקום שיש שם ספר תורה וסימן לדבר במלחמת העי ויפול על פניו לפני ארון ה' ובמקום שאין ספר תורה נוהגין לומר תחינה בלא כיסוי פנים.

וחצר בית הכנסת הפתוחה לבית הכנסת המתפללים בה כשבית הכנסת פתוח נוהגים לומר תחנה בנפילת אפים כמו בבית הכנסת עצמו אבל לא כשבית הכנסת נעול ובית הכנסת של נשים היא כבית אחד לענין זה עם בית הכנסת שהספר תורה בתוכה אפילו אינו פתוח לו ונוהגים לומר בו בנפילת אפים אבל עזרה שלפני בית הכנסת דינה כחצר בית הכנסת.

אפילו יחיד המתפלל בביתו כשמתפלל בשעה שהציבור מתפלל בבית הכנסת יכול ליפול עמהם בשעה שהם נופלים שהרי הוא כאלו עומד עמהם שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים כל שיש עשרה במקום אחד כמו שנתבאר בסי' נ"ה:

ד

אין נפילת אפים בלילה מטעם הידוע ליודעים לפיכך אם נמשכה תפלת המנחה עד הלילה אין ליפול על פניו ויש לדלג אבינו מלכנו כדי ליפול מבעוד יום ומכל מקום אין לחוש לזה אלא בודאי לילה אבל לא בבין השמשות ונוהגים ליפול על פניהם בליל אשמורות הואיל והוא קרוב ליום ויש נוהגים להאריך בסליחות עד נכון היום ואז נופלים על פניהם:

ה

נהגו שלא ליפול על פניהם בבית החתן ביום כניסתו לחופה מפני שיום טוב שלו הוא ולא בבית הכנסת ביום מילה מפני שמצות מילה בשמחה קבלו עליהם ולא כשיש שם חתן בבית הכנסת ולא בבית האבל מפני שז' ימי אבילות הוקשו לז' ימי החג לענין איסור עשיית מלאכה שנאמר והפכתי חגיכם לאבל וה"ה לזהו רחום שאומר [ים] בב' וה'.

ואף לאחר שיצאו מבית החתן והאבל ובאו לבתיהם א"צ לומר תחנון לפי שמקומו הוא מיד אחר תפלת י"ח וכיון שנדחה ממקום קביעתו נדחה לגמרי וה"ה לזהו רחום במדינות אלו שנוהגים לומר קודם נפילת אפים בכל הימים אע"פ שאמירתו חובה כמ"ש בס' קל"ד (מכל מקום כיון שחיובו אינו אלא מפני המנהג ועכשיו נפטרו מלאמרו בשעת חיובו דהיינו בזמן שנוהגים לאמרו בכל יום שהוא מיד אחר תפלת י"ח קודם נפילת אפים נפטרו כל הימים).

אבל בראש חודש שנוהגים שאין אומרים הלל בבית האבל (יש לכל אחד לומר הלל אחר כך כשבא לביתו שמצות הלל היא כל היום ואין מקומו קבוע מיד אחר תפלת י"ח שאפילו קודם התפלה צריך לקרותו לפעמים כמ"ש בס' תכ"ב ואצ"ל אחר התפלה שזמנה כל היום אפילו ליחיד בראש חודש ואין אומרים אותו מיד אחר תפלת שחרית אלא משום זריזין מקדימין למצות ועוד שאינו דומה לזהו רחום שהיו פטורים מלאמרו בשעת חובתו מפני האבלות של אבל שהיא לו כיום טוב אבל מן הלל אינם פטורים אלא שמפני האבילות שבבית אין רוצים לומר שם לא המתים יהללו יה מפני שנראה כלועג לרש לפיכך צריכים לצאת משם ולקרות כמו שהמתפלל כשהוא מהלך בדרך והגיע אצל קברות אחר י"ח מיד שהוא צריך להרחיק משם משום לועג לרש ולקרות הלל).

במה דברים אמורים בהלל של ראש חודש שחיובו אינו אלא מנהג ולא נהגו לקרות בבית האבל אבל בחנוכה שההלל הוא חובה מתקנת חכמים קורים גם בבית האבל שגם האבל חייב בו אלא שנוהגים שהאבל כל ל' ועל אביו ועל אמו כל י"ב חודש אינו עובר לפני התיבה בעת ההלל כי הקהל אז בשמחה כעין שבתות ויום טוב:

ו

אין מונעין מליפול על פניהם ביום המילה אלא בבית הכנסת שהמילה בו אבל בבית הכנסת אחר נופלין ובזמן הקור שמלין התינוק בביתו נוהגים שלא ליפול על פניהם בבית הכנסת שבעל הברית מתפלל שם וכל זה בתפלת שחרית שמלין אז התינוק אבל במנחה אע"פ שמתפללין אצל התינוק אומרים תחנון.

משא"כ בחתן שאין אומרים תחנון כל היום כשמתפללים אצל החתן או אם בא לבית הכנסת ביום כניסתו לחופה ויש מקומות נוהגים שאין החתנים הולכים לבית הכנסת יום או יומים קודם החופה כדי שיוכלו הקהל לומר תחנון אך אם נכנסו לבית הכנסת אומרים תחנון לבד מיום החופה ויש נוהגים שלא לומר תחנון כל ז' כשהחתן בבית הכנסת שכל ז' ימי המשתה הם לו כרגל ואפילו ביום ח' לחופתו (בשחרית) אין נוהגים ליפול על פניהם כיון שהיתה החופה סמוך לערב (ולא נשלמו ז' ימים עד יום ח' בעת ההיא).

ויש מקומות נוהגים שלא לומר תחנון גם במנחה כשמתפללים אצל התינוק אבל בבית הכנסת נופלים אע"פ שבעל הברית מתפלל שם ובשבת אומרים צדקתך צדק אפילו אין עושין הסעודה אלא בלילה:

הסימנים החסרים עד סימן קנ"ח לא ידענו מה היה להם כי לא היו בדפוס מעולם וחבל על דאבדין

ועתה חדשים מקרוב נמצאו באמתחת הרב

סימנים קנ"ה וקנ"ו

וה' יורינו דעת להאיר עינינו במאור תורתו אמן:

קנה – שכל אחד חייב בתלמוד תורה ובו ב' סעיפים:

א

כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורין ואפילו עני המחזיר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו עת לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה.

ובעת זו צריך שילמוד תורה שבכתב ותורה שבעל פה הלכות פסוקות ותלמוד ולא תלמוד בלבד אם הוא תחלת לימודו לפי שבתחלה צריך לידע הרבה מן האיסור והמותר בלא טעמים וראיות ואיך לעשות המצות הנהוגות כדי שידע לשמור ולעשות ולא יחטא קודם שידע הכל על נכון מעומק לימוד התלמוד.

ועת זו שביום מצוה מן המובחר לקבוע אותה מיד אחר התפלה קודם שילך לעסקיו וכל היוצא מבית הכנסת לבית המדרש והולך ללמוד זוכה ומקבל פני השכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון (וע"ש בתלים בתרגום יונתן ובגמרא סוף מסכת מ"ק דכ"ט ע"א ובמד"ר פ' שמות ספ"ב ובירושלמי ספ"ד דשביעית) וקביעות העת צריך שיהיה קבועה ותקועה בענין שלא יעבירונו אף אם הוא סבר להרויח הרבה.

ומכל מקום קודם שילך לבית המדרש יכול לאכול פת שחרית אם הוא רגיל וטוב שירגיל בו כי פ"ג מיני חלאים כמנין מחלה תלויים במרה וכולם פת במלח וקיתון של מים שחרית מבטלתן.

ומצוה להנהיג עצמו בהנהגה טובה לשמור בריאותו כדי שיהיה בריא וחזק לעבודת בוראו ועל כן אינו רשאי לסגף עצמו אלא א"כ יש בו צורך לעבודה כגון שטבעו נוטה להיות שטוף בתאוות אכילה ושתיה או שאר תאוות ואי אפשר לו לכפות טבעו אלא א"כ יטה עצמו לקצה אחרון ולנהוג בעצמו בפרישות לגמרי מאותו דבר שטבעו כוסף ומנהיג בזה זמן רב עד שידע בנפשו שאף אם ינהג עצמו בזה הדרך הממוצע לא יטנו טבעו מדרך הישרה.

וזהו כלל לכל המדות שבאדם חוץ מן הגאווה והכעס שבהם אין ראוי לילך במדה בינונית אלא להתרחק מגובה הלב והכעס עד קצה האחרון וכמו שאמרו חכמים מאד מאד הוי שפל רוח בפרק ד' דאבות משנה ד' יע"ש בפירוש הרע"ב ובפ"ה המשניות להרמב"ם שהאריך בזה וכן בענין הכעס וכמו שיתבאר לקמן סימן קנ"ו ס"ג:

ב

אם צריך לעשות דבר נחוץ מיד אחר התפלה ורוצה ללות עת הקבוע לו ולפורעה אח"כ ביום או בלילה (כמו שיתבאר בסימן רל"ח ס"ב מהש"ס דערובין פרק הדר ד' ס"ה ע"א) אעפ"כ טוב שילמוד אפילו הלכה אחת או פסוק אחד מיד אחר התפלה.

ואף מי שאינו יודע ללמוד ילך לבית המדרש ושכר הליכה בידו או יקבע לו מקום וילמוד מעט בזה שיודע ויכניס יראת שמים בלבו ויפשפש במעשיו אולי ימצא בהם איזה צד עבירה ויפרוש ממנה:

קנו – סדר משא ומתן ובו כא סעיפים:

א

לא אמרו (וכ"ה בפרש"י בתהלים סי' קיט ע"פ עת לעשות לה' הפרו תורתך ובילקוט שם) קביעת עתים לתורה אלא במי שצריך לעסוק בדרך ארץ להחיות נפשו ונפשות ביתו אבל מי שא"צ לכך או שמתפרנס משל אחרים חייב לקיים והגית בו יומם ולילה כמשמעו (ועיין בסנהדרין פרק חלק דף צ"ט ע"ב ובמנחות פרק י"א דף צ"ט ע"ב צא ובדוק כו' ושאר תנאי שם לא פליגי אלא במי שצריך לעסוק בדרך ארץ ובאדר"נ פ' כ"א ובמד"ר ריש פתיחתא דאיכה ובקהלת רבה דף קט"ו א ע"פ בשפל קול הטחנה מה טחנה זו כו').

ואף מי שצריך לכך לא יעשה מלאכתו עיקר אלא עראי כדי פרנסתו בלבד ותורתו קבע וזה יתקיימו בידו אבל כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה כי העוני יעבירו על דעת קונו אלא מי שחשקה נפשו בתורה ונשא לבו לקיים מצוה זו כראוי יעשה מלאכה מעט בכל יום כדי חייו ושאר יומו ולילו עוסק בתורה:

ב

וכשעושה מלאכה או נושא ונותן לא תהיה כוונתו אלא כדי למצוא צרכי הגוף כדי שיוכל לעבוד לבוראו כמ"ש בכל דרכיך דעהו וגו' (משלי סי' ג' ו') (ועיין מזה באדר"ן פי"ז ובח' פרקים להרמב"ם פ"ה).

וחייב כל אדם ללמוד לבנו מלאכה או לעסוק בסחורה ואם אינו עושה כן כאלו מלמדו לסטות שסופו ללסטם את הבריות בשביל פרנסתו.

ויזהר לישא וליתן באמונה שלא יחליף את דבורו שנאמר והין צדק יהיה לך שיהיה הן שלך צדק ולאן שלך צדק כלומר כשאתה מדבר הן או לאו קיים דבריך והצדק אותם (ועיין בהרמב"ם פ"ה מה' דיעות הי"ג ופ"ז מה' מכירה ה"ח ובפ"י המשניות סוף שביעית ובשל"ה במסכת חולין שלו דף קי"ד ע"א גבי ענין מו"מ באמונה) וכל המחליף את דבורו כאילו עובד כוכבים ומזלות ואפילו מחשבה שנגמרה בלבו טוב לקיימה כל מי שיש בידו יראת שמים שנאמר ודובר אמת בלבבו (תהלים סי' טו) במה דברים אמורים בדבר שבינו לחבירו אבל (אם) דברי עצמו מצרכיו אם אין בהן סמך מצוה א"צ לקיימן.

ואפילו מפני השלום לא יבטיח שקר לחבירו ולא אמרו מותר לשנות מפני השלום אלא בסיפור דברים שכבר עברו (ומכל מקום צ"ע קצת כיון שהשלום גדול מכל המצות כמ"ש במ"ר פ' חוקת ע"פ בקש שלום ורדפהו ובגמ' התיר לשנות דבורו מפני השלום והרי"ף פ' אלו מציאות כתב דלאו היתר הוא אלא מצוה א"כ מנלן דלשנות בלהבא אסור

שמא יש להתיר ע"ד בכל דרכיך דעהו פ"ט דברכות דף ס"ג ע"א ועי' במד"ר פ' בראשית פ"א ועי' באליה רבא מזה ובפמ"ג) ולא בדבר שלהבא.

ויזהר מלהזכיר שם שמים לבטלה שבכל מקום שהזכרת השם מצויה מיתה או עניות מצויה (ופשוט לחלק בין דין זה ובין שאלת שלום חבירו בשם שהתירו חכמים במשנה פ"ט דברכות).

ויזהר מלשבע אפילו באמת שאלף עיירות היו לו לינאי המלך וכולם נחרבו לפי שהיו נשבעים שבועות אע"פ שהיו מקיימים אותם:

ג

מצות עשה מן התורה לילך בדרכי ה' שנאמר והלכת בדרכיו (בפ' תבא כח ט) וכך למדו בפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון ועושה מתנת חנם מה הוא נקרא רחום אף אתה היה רחום מה הוא נקרא ארך אפים אף אתה היה ארך אפים וכן שאר כל המדות שיש באדם צריך להדמות עצמו בהם לבוראו ולמאוס ברע שבהם ולבחור בטוב.

וכיצד ירגיל אדם עצמו במדות טובות עד שיקבעו בו יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי המדות האלו ויחזור בהם תמיד עד שתהיה עשייתן קלה בעיניו ויקבעו המדות בנפשו כגון אם היה כילי יפזר ויתן ממון הרבה לעניים ויגמול חסד גם לעשירים ויחזור ויתן עד שתקבע בנפשו מדת ורב חסד שנשתבח בה הקב"ה.

ואחר שתקבע בנפשו מדה זו (בערכין פרק המקדיש שדהו דף כ"ח ע"א במשנה וגמרא שם ובכתובות פרק נערה דף נ' ע"א ועיין בפרש"י פ"ב דביצה דף ט"ז ע"א ובפרק ו' דחולין דף פ"ד ע"א) לא יפזר יותר מדאי שזו אינה דרך טובה ותקנת חכמים שלא יבזבז יותר מחומש אלא ינהג בדרך המיצוע הוא דרך הטובה והישרה.

חוץ משפלות הרוח שמאד מאד הוי שפל רוח כי תועבת ה' כל גבה לב (משלי ס"ז טז ה') לכן יתרחק מזה עד קצה האחרון וכל המגביה לבבו כאלו כפר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' וגו' (בפ' עקב ח' י"ד) וכל מי שיש בידו גסות הרוח הוא כאשר הוא ואין עפרו ננער בתחיית המתים.

וכן הכעס מדה רעה מאוד ומגסות הרוח היא באה לכן יתרחק מזה גם כן עד קצה אחרון ואפילו אם צריך לכעוס על העם להפרישם מדבר עבירה ולהחזירם למוטב יראה עצמו כאלו הוא כועס ותהיה דעתו מיושבת עליו בינו לבין עצמו ואמרו חכמים כל הכועס כאלו עובד כוכבים ומזלות ונשמתו מסתלקת ממנו שנאמר טורף נפשו באפו (באיוב ס"י"ח ד) לפיכך ציוו להתרחק מן הכעס עד שינהיג עצמו שלא ירגיש כלל לדברי המכעיסים וזו דרך צדיקים עלובים ואינם עולבים שומעים חרפתם ואינם משיבים עושים מאהבה ושמחים ביסורים ועליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו (בס' שופטים סוף ס"ה ה').

ואם הוא תלמיד חכם וחירפו וביזהו אחד מהעם הוא לא ישיב על חרפתו ומכל מקום יהיה לו עונש על בזיון התורה ואם יבא אחר לנקום נקמתו בקיום המשפט ישתוק ולא ימחה בידו ועל זה אמרו כל תלמיד חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם הואיל ואין תורתו חשובה בעיניו ואינו מקפיד על בזיונה ומכל מקום אם מפיסים אותו צריך להתפייס מיד שבפיוס זה כבר נתקן כבוד התורה ועל זה אמרו כל המעביר על מדותיו ומוחל למי שמפייסו מעבירין לו על כל פשעיו וכל זה בצער הגוף אבל בדבר שבממון אף תלמיד חכם אסור ליטור בלבו ואין צריך לומר לנקום.

והנוקם מחבירו או הנוטר עובר בלא תעשה שנאמר לא תקום ולא תטור את בני עמך (בפ' קדושים תהיו) איזהו נקימה אמר לו השאילני קרדומך ולא השאילו ולמחר בא חבירו אצלו ואמר לו השאילני מגלך ואמר לו איני משאילך כדרך שלא השאלתני זו היא נקימה ואם אמר לו הריני משאילך ואיני כמותך זו היא נטירה אלא ימחה הדבר מלבו ולא יזכירנו ולא יעלה על לב לעולם וצריך כל האדם ליזהר בזה:

ד

(רמב"ם בסה"מ בעשין סימן ו' וגם הרמב"ן בהשגות שם סי' ז' מודה לזה וכ"ש שהמגלת אסתר שם סק"ב כתב שאין הגירסא כמ"ש הרמב"ן וכ"ה בפ"ק דתמורה דף ג' ע"ב כדבריו וכן פירש"י שם. סמ"ג עשין סי' ח') מצות עשה לידבק בידועי ה' ובתורתו שנאמר ובו תדבק (בפרשת עקב יו"ד כ') ונכפל הציווי במקום אחר שנאמר ולדבקה בו (ס"פ נצבים) ואמרו רז"ל וכי אפשר לאדם לידבק בשכינה אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ובתלמידיהם כדי ללמוד מעשיהם וכן ציוו חכמים ואמרו הוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם לפיכך צריך כל אדם להשתדל לישא בת תלמיד חכם ולהשיא בתו לתלמיד חכם ולאכול ולשתות עם תלמידי חכמים ולעשות פרקמטיא לתלמידי חכמים ולהתחבר להם בכל מיני חיבור שנאמר ולדבקה בו וכל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה כאילו נהנה מזיו השכינה.

ועוד דרשו בספרי שם ולדבקה בו למד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם (ועיין באדר"ן פכ"ט ועיין בגמ' פ' בתרא דיומא דף ע"ה ע"א ע"פ והמן כזרע גד הוא והוא מהמכילתא):

ה

מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לחוס על כבודו ועל ממונו כמו שחס על כבוד וממון שלו והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא:

ו

כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק אלא מצוה עליו להודיעו ולומר למה עשית לי כך וכך שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ואם רוצה למחול לו ולא להוכיחו הרי זה מדת חסידות ולא הקפידה התורה אלא על המשטמה:

ז

הרואה את חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצוה עליו להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על נפשו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך ואם לא קיבל ממנו יחזור ויוכיחנו שנאמר הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים עד שיכנו החוטא או יקללנו ואינו מחויב להוכיח אלא עמיתו שהוא חבירו שהוא גס בו אבל איש אחר שאם יוכיחנו ישנאנו וינקום ממנו אינו צריך להוכיחו כיון שבודאי לא ישמע לו אבל חבירו אפילו אם יודע שלא ישמע לו חייב להוכיחו אלא אם כן הוא חוטא בשוגג שאז אנו אומרים מוטב שיהיה שוגג ואל יהיה מזיד.

ורבים אפילו הם מזידין אין להוכיחם יותר מפעם אחת אם ידוע לו שדבריו אינם נשמעים ועל זה אמרו כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע ואם הם שוגגים אין להוכיחם כלל שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים.

במה דברים אמורים ביחיד המוכיח אבל על הבית דין מוטל להוכיחם ולגעור בהם שלא יהיו נתפשים באותו עון ואפילו הוא דבר שאיסורו אינו אלא מספק ואפילו אם רבים הם השוגגים ואין להם להשט ולומר מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידיים אלא אם כן הוא איסור שאינו מפורש בתורה ופרצו בו רבים מפני חסרון אמונתם באיסור שאז קשה מאוד למחות בידם שאי אפשר לבית דין להעמיד שוטרים בבית כל אחד ועל זה אמרו הנח להם לישראל מקצוץ עליהם ומגער בהם מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידיים:

ח

כל המוכיח את חברו בין בדברים שבינו לבינו בין בדברים שבינו לבין המקום צריך להוכיחו בינו לבין עצמו וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא לטובתו ואם דיבר אתו קשות והכלימו עובר בלא תעשה שנאמר ולא תשא עליו חטא כן אמרו חכמים יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא (ואע"פ שרש"י שם פירש דהיינו כשיוכיחו ברבים להלבין פניו הנה הסמ"ג והרמב"ם פירשו שלא יוכיחו בדברים קשים עד שפניו נשתנות והיינו אפילו בינו לבינו) מכאן שאסור לאדם להכלים את חברו אפילו בינו לבינו ואין צריך לומר ברבים לפיכך לא יקראנו בשם שהוא בוש ממנו ולא מספר לפניו דבר שהוא בוש ממנו וכל המלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא.

במה דברים אמורים בדברים שבין אדם לחברו אבל בדברי שמים אם לא חזר בו צריך להוכיחו ברבים עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל וכל זה בעבירה שבסתר אבל אם עבר עבירה בגלוי יוכיחו מיד שלא יתחלל שם שמים ותלמיד שראה את רבו עובר עבירה יאמר לו למדתני רבינו כך וכך להזכירו אולי שוגג הוא ואם אינו שומע לו לא יוכיחו עוד מה שאין כן בחבירו כמו שנתבאר:

ט

חייב אדם ליזהר ביתומים ואלמנות אפילו הם עשירים גדולים וכל המקניטן או הכעיסן או הכאיב לבם או רדה בהן או איבד ממונן הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר כל אלמנה ויתום לא תענון וכל שכן המכה אותן או המקללן במה דברים אמורים בזמן שעינה אותן לצורך עצמו אבל אם עינה אותן רבן כדי ללמדן תורה או אומנות או להוליכן בדרך ישרה ה"ז מותר ואעפ"כ לא ינהג בהן מנהג כל אדם אלא יעשה להם הפרש וינהלם בנחת וברחמים גדולים אחד יתום מאב ואחד יתום מאם ועד אימת נקראים יתומים לענין זה עד שלא יהיו צריכין לאדם להסמך עליו ולאמנן ולהטפל בהן אלא יהיה עושה כל צרכי עצמו לעצמו כשאר כל הגדולים:

י

המרגל בחבירו עובר בלא תעשה שנאמר לא תלך רכיל בעמך (קדושים יט טז) איזהו רכיל זה שטוען דברים והולך מזה ואומר כך וכך אמר פלוני כך וכך שמעתי על פלוני אע"פ שהוא אמת ואינן דברים של גנאי כלל וגם אותו פלוני לא מכחישים כלל הרי זה מחריב את העולם שמזה יוכל לבא לפעמים לידי שפיכת דמים כמו שאמרו במעשה דואג עם אחימלך (ולשון הכ"מ כך הוא שרכיל היינו האומר פלוני ופלוני אמר עליך כך וכך או עשה לך כך וכך כו' וז"ל הסמ"ג שם איזהו רכיל המגלה לחבירו דברים שדיבר ממנו אדם בסתר והביא ראיה מהמשנה פרק ג' דסנהדרין והגמרא שם דף ל"א א' וכן משמע בערוך סוף ערך לשון וז"ל לא תלך רכיל תרגום ירושלמי לישנא תליתאי ועיין פ"ג דעירובין דף ט"ו ע"ב בגמרא ופירש"י ד"ה לישנא תליתאי והתוספות שם פירשו בענין אחר ובהראב"ד בהלכות דיעות רפ"ז משמע כפרש"י וכן משמע במד"ר ר"פ אמור) והמקבלו נענש יותר מן האומר

אלא א"כ הוא רואה דברים הניכרים ובכלל לאו זה הוא לשון הרע והוא המספר בגנות חבירו אע"פ שאמר אמת ואפילו אמר היכן מצוי אור תדיר אם לא בבית פלוני שמצוי אצלו בשר ודגים הרי זה לשון הרע אם הוציאו בדרך לשון הרע שנתכוין לגנות שהוא בזוללי בשר למו אבל האומר שקר על חבירו נקרא מוציא שם רע ועיין פ"ד דכתובות דף מ"ו ע"א:

יא

אחד המספר בלשון הרע בפני חבירו או שלא בפניו והמספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חבירו בגופו או בממונו או לצערו או להפחידו אף על פי שאינן דברים של גנאי על חבירו הרי זה לשון הרע ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר ואם האומר מזהיר שלא לאומרו אפילו אמר בפני רבים יש בו משום לשון הרע במה דברים אמורים כשמספר בפני חבירו או בפני שלשה יש בו משום לשון הרע להאומר כשאומר דבר של קנטור וגנאי או דבר שיכול לגרום לו נזק או צער אבל דבר שיש לומר שאין כוונתו ללשון הרע כגון היכן מצוי אור בבית פלוני שמצוי לו בשר אין בו משום לשון הרע אם אומר כן בפניו וכן אם אמר בפני שלשה שה"ז כאומר בפניו שאי אפשר שלא יגיע הדבר באזניו:

יב

אבק לשון הרע כיצד מי יאמר לפלוני שיהיה כמו שהוא עתה או שיאמר שתקו מפלוני איני רוצה להודיע מה אירע ומה היה וכיוצא בדברים האלו וכל המספר בטובתו של חבירו בפני שונאיו או בפני רבים מהעם שיש לחוש שיש בהם אחד משונאיו הרי זה אבק לשון הרע שהוא גורם ששונאו יספר בגנותו אבל בפני אוהביו מותר לספר בשבחיו ובלבד שלא ירבה יותר מדאי מתוך שמספר ומונה מדותיו אי אפשר שלא יבוא לידי גנות וכן המספר לשון הרע דרך רמאות והוא שמספר לתומו כאילו אינו יודע שדבר זה שדיבר לשון הרע הוא או שזה עשה פלוני.

ועיין עוד מ"ש הגמ"י שם סק"ג בירושלמי מותר כו' והוא גם כן בילקוט ח"ב רמז קס"ו ועיין מג"א בשם הגהת סמ"ק ועיין מ"ש בהלכות נזקי ממון ס"ז ובשו"ע ח"מ סי' תכ"א סוף סעיף י"ג דבכהאי גוונא דהתם מיירי בירושלמי:

יג

אורח אינו רשאי לשבח את בעל הבית שהוא טוב עין שמא ירבו עליו אורחים ויאכלו כל אשר לו ועל זה נאמר מברך רעהו בקול גדול בבוקר השכם קללה תחשב לו (במשלי סימן כז יד) ועיין עוד מפסוק זה באבות דרבי נתן סוף פרק י"א:

יד

כל האומר דבר לחבירו הוא בבל יאמר עד שיאמר לו לך אמור:

טו

אסור למנות את ישראל אפילו אינו מתכוין רק להטיל גורל על איזה סכום ומספר ואפילו לדבר מצוה אלא מוציאים אצבעותיהם ומונים האצבעות.

כתיב יביא במשפט על כל נעלם בסוף קהלת לרבות אפילו ההורג כינה בפני חבריו:

טז

השח שיחת חולין והוא שיחת הילדות וקלות ראש עובר בעשה שנאמר ודברת בם בם ולא בדברים אחרים ואף אם קבע עתים לתורה לא יעסוק בשאר היום אלא בדברים שיש בהם צורך אבל לא בשיחת הילדות וקלות ראש אלא יחזור ללימודו וקביעת העת אינה אלא להחמיר שלא ימשוך כל היום בדרך ארץ כמו שנתבאר לעיל סעיף א':

יז

זריזים מקדימים למצות ואין צריך להקדים יותר מעמוד השחר:

יח

כל המחניף בדבר עבירה מחמת יראתו מפני בעל עבירה ואינו חושש על יראת הקדוש ברוך הוא עונשו גדול אך אם מתיירא שלא יהרגנו מותר לומר לו יפה עשית אפילו עבר עבירה גדולה ולא אסרו לחנוף אלא שלא במקום סכנה ועיין בספר יראים ס' נ"ה ובכד הקמח אות ח' ובראשית חכמה שער הקדושה פרק י"ב:

יט

אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו ויש מהחכמים שהיה נמנע לעבור בספינה שיש בה רשעים גמורים שמא נפקד דין עליהם ויתפס עמהם ויש מהחכמים שהיה מחזיר לעבור בספינה שיש בה יהודים ואינם יהודים אמר שהשטן אינו שולט בשתי אומות ועיין מ"א סוף ס' זה:

כ

כל מי שהקיז דם ואין לו במה להברות נפשו נתנו לו חכמים עצה שיטול בידו דינר רע וילך אצל החנוני ויטעום יין אם טוב הוא לקנותו ואחר כך כשירצה לקנות לא יקח החנוני את הדינר וילך לו אצל חנוני אחר ויעשה כן עד שיטעום רביעית ואף על פי שבהקזה שלנו אין חשש כל כך מכל מקום יש ללמוד מזה לשאר חולי:

כא

בדברי תורה ענה כסיל כאולתו פן יהיה חכם בעיניו אבל בדברי העולם אל תען כסיל כאולתו פן תשוה לו (במשלי סימן כ"ו):

קנה – דיני נטילת ידים לסעודה. ובו יט סעיפים:

א

כל האוכל פת שמברכין עליו המוציא צריך ליטול ידיו תחלה אע"פ שאינן מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה לפי שסתם ידים שהסיח מהם דעתו משמירתן הן שניות לטומאה ופוסלות את התרומה מדברי סופרים עד שירחצם במים כהלכתן ותקנו אף באכילת חולין משום סרך תרומה שירגילו ליטול ידיהם בכל אכילה ולא ישכחו ליטול לתרומה ולא רצו לחלק בין כהנים לישראלים שאין אוכלים תרומה.

וגם עכשיו שאין הכהנים אוכלין תרומה מפני הטומאה לא בטלה תקנה זו כדי שיהיו רגילים בני ישראל כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו לאכול בטהרה.

ולא תקנו אלא בפת לפי שרוב התרומות הן בפת שמן התורה אין תרומה נוהגת אלא בדגן תירוש ויצהר שנאמר ראשית דגן תירושך ויצהרך וגו' והדגן שהוא ה' מיני תבואה דרך אכילתו הוא לעשות ממנו פת ותירוש ויצהר הם יין ושמן דרך שתייתן הם בכלי ואין אדם עשוי ליגע בהם בידי לפיכך לא הצריכו בהם נטילת ידים אפילו בתרומה ואצ"ל בחולין.

וגם בפת חולין לא הצריכו אלא בפת שרגילין בה תדיר לקבוע סעודה עליהם אבל פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות שאין מברכין עליהם המוציא לפי שאין רגילין לקבוע סעודה עליהם כמ"ש בס' קס"ח א"צ נטילת ידים כמו שא"צ לדגן קודם שנעשה פת אע"פ שתרומתו היא מן התורה אלא שאינה רגילה ומצויה כל כך בבית לפיכך לא גזרו בשבילה בחולין.

ומכל מקום אם קבע סעודתו על פת הבאה בכיסנין ולחמניות דקות כשם שמועלת קביעות זו לענין המוציא כך מועלת לענין נטילת ידים שלא לחלוק ביניהם לפת גמורה כיון שקובע עליהם כמו על פת גמורה ויברך ג"כ ברכ(ו)ת על נטילת ידים:

ב

אפילו פת גמורה אם אינו אוכל אלא פחות מכביצה בלא קליפתה יש להסתפק אם צריך נטילת ידים לפי שפחות מכביצה אינו נקרא אוכל לענין טומאת אוכלין שמפני זה אינו מטמא משקים ואוכלים אחרים שנגעו בו שנאמר מכל האוכל אשר יאכל וגו' וחכמים לא הצריכו נטילת ידים בחולין משום סרך תרומה אלא באכילה ולא בנגיעה ופחות מכביצה כיון שאינו נקרא אוכל לענין טומאה אין אכילתו חשובה אכילה לענין נטילת ידים לפיכך יטול ידיו ולא יברך ואפילו אוכל כל שהוא צריך נטילת ידים בלא ברכה.

אבל אם אוכל כביצה אפילו מפירורין דקין יברך על נטילת ידים שאף שאינן מצטרפין לכביצה לטומאת אוכלין מכל מקום כיון שאוכל ומכניס לתוך מעיו שיעור הנקרא אוכל אף לענין טומאת אוכלין אכילתו חשובה אכילה לענין נטילת ידים אבל אם אוחז חתיכה גדולה שיש בה כביצה ויותר ואוכל ממנה פחות מכביצה יטול בלא ברכה הואיל ואינו אוכל כשיעור הנקרא אוכל לענין טומאת אוכלין:

אע"פ שהשותה א"צ נטילת ידים מכל מקום אם אוכל דבר שטיבולו במשקה בין שמטבלו עתה בין שהיה מטובל מקודם ואוכל כשהוא מטובל ומלוחלח שלא נתנגב צריך ליטול ידיו תחלה לפי שהמשקים עלולים לקבל טומאה יותר שא"צ הכשר ועוד שאף משקה חולין שנגעו בו סתם ידים נטמא ונעשה ראשון לטומאה ומטמא אוכלין ומשקין אחרים בכל שהוא לפיכך החמירו בה יותר משום סרך תרומה והצריכו נטילת ידים לכל דבר שמלוחלח במשקה אפי' הוא משקה שאין במינו תרומה כלל כגון מים ודבש משום סרך תרומת יין ושמן.

ואפי' אין מטבל אלא ראש הירק ואין ידיו נוגעות במשקה כלל גזירה שמא יגעו בו ואפי' לאכול ע"י כף צריך נטילת ידים אם מים מצויין לפניו בתוך מיל או ד' מילין כמו שיתבאר בסימן קס"ג גזירה שמא יטבלנו בידו כדרכו או יאכלנו בידו כשהוא מטובל ומלוחלח במשקה כיון שדרכו להאכל ביד.

אבל דבר שדרכו לאכול על ידי כף לא גזרו שמא יגע בו בידיו ולפיכך אף אם נגע בידיו דרך מקרה בתוך הכף א"צ נטילת ידים כמו שאין צריך לשתייט משקין לפי שאין דרכם ליגע בהם בתוך הכוס ולכן אף אם בא ליגע בהם בתוך הכוס א"צ נטילת ידים ולא עוד אלא אפילו השותה מים בידו מן הנהר וכן הטובל אצבעו בשמן או דבש ושאר משקין ומוציץ אח"כ א"צ נטילת ידים לפי שלא תקנו כלל נטילת ידים למשקין אלא ע"י טיבול אוכלין ולא בענין אחר הואיל ועיקר דרך שתיית המשקים הוא בכלי.

ומכל מקום בדבש עב וראוי לאכילה שרגילים לפעמים לאכול ממנו ביד בלא כלי (אלא שהוא טופח על מנת להטפיח שקרוי משקה לדברי הכל כמו שיתבאר) יש להחמיר שלא ליקח ממנו באצבע לאכול בלא נטילת ידים כי יש לומר מאחר שתקנו חכמים נטילת ידים לאוכלין שטיבולן במשקה כ"ש למשקים עצמן אם אוכלם בידו בדרך אכילה ולא הוציאו מכלל תקנה זו אלא השותה בידו או בכלי לעולם.

ובמדינות אלו לא נהגו רוב המון עם ליטול ידיהם לכל דבר שטיבולם במשקה ויש שלמדו עליהם זכות לומר שסמכו על דעת מקצת הראשונים שאמרו שלא הצריכו חכמים נטילת ידים לדבר שטיבולו במשקה אלא בימיהם שהיו אוכלין בטהרה משא"כ עכשיו שכלנו טמאי מתים ואין למחות בידם מאחר שיש להם על מי שיסמוכו אבל העיקר כסברא הראשונה ומכל מקום לא יברך על נטילת ידים שספק ברכות להקל:

ד

אין נקרא משקה בלשון התורה אלא ז' משקים שהם המים והיין והשמן והחלב והטל ודבש דבורים ודם בהמה חיה ועוף וכגון שמטבל בו לרפואה לפיקוח נפש אבל דם דגים אינו נקרא משקה והאוכל דג עם דמו א"צ נטילת ידים:

ה

וכן שאר כל מי פירות אפי' במקום שרגילין לעשות משקים לשתיה מסחיטת איזה פירות שהוא חשוב כמשקה לענין שבת אינו נקרא משקה לענין טומאה וכן לענין נטילת ידים שתקנו משום סרך תרומה לאכלה בטהרה:

אפילו פירות הכבושים או שלוקים ומבושלים באחד מז' משקים אלו (א) שסחט המשקה שנבלע בהם אין על הנסחט זה תורת משקה אלא תורת אוכל מאחר שהיה בלוע באוכל כמ"ש בסימן ש"כ וכן בבשר ודגים ושאר מיני אוכלים הכבושים או שלוקים בא' מז' מיני משקים אלו.

ומכל מקום לאכול האוכל זה הכבוש או השלוק ומבושל בעוד שהרוטב והמרק טופח עליו שלא נתנגב עד שלא יהא בו טופח על מנת להטפיה צריך נטילת ידים שהרי אוכל זה מטובל במשקה שהמרק של הכבושים או השלוקים ומבושלים משקה גמור הוא כשהוא מז' משקים רק מה שנבלע ממנו בתוך האוכל בלבד יצא מתורת משקה ולא מה שטופח על גביו אע"פ שנחשב כאוכל לענין ברכה כמ"ש בס"ר ר"י ולכן ינגב אותו תחלה ממשקה שעל גביו ואף שחוזר ומתלחלח ממשקה הנסחט מתוכו כשנוטלו בידו אין בכך כלום או יאכלנו על ידי כף אם הוא דבר שדרכו לאכול על ידי כף:

כל משקה שנקפה ונקרש עד שאין בו טופח על מנת להטפיה יצא מתורת משקה בין שנקרש על ידי בישול בין ע"י צינה.

ולכן א"צ ליטול ידיו למרקחת מרוקחת היטב עד שאין על גבה דבש טופח על מנת להטפיה ויש אומרים שהדבש אינו יוצא מתורת משקה לעולם אפי' נקפה ונקרש לגמרי ואין בו משקה טופח כלל ויש לחוש לדבריהם ומכל מקום אם אין מים מצויים בקל לפניו יוכל לאכול בכף או בסכין אף אם דרך מרקחת זו להאכל ביד שאין להחמיר כל כך בזה ולגזור שמא יגע מאחר שיש מתירין ליגע.

אבל אם יש על המרקחת דבש טופח על מנת להטפיה אין להקל כלל על ידי כף וסכין.

אך אם בתחלת יציאת הדבש מהשעוה דהיינו כשריסק החלות של דבש כדי להוציא הדבש מהם חישוב עליו לאוכלין בלבד ולא למשקין דהיינו שחישוב כדי לעשות ממנו מרקחת וכיוצא בה או ליתנו לתוך התבשיל או לערב בו אוכלין אחרים ולאכלו עמהם בדרך אכילה ולא לשתותו כלל נעשה אוכל ע"י מחשבה זו ולא ירדה עליו תורת משקה כלל ויש חולקין בזה ולכן יש להקל גם בזה על ידי כף או סכין:

וכל זה במרקחת שהדבש ניכר בפני עצמו בתוכה או על גבה אבל אם אינו עומד בפני עצמו כלל בלא תערובת אוכל כגון שנמחה האוכל המרוקח לגמרי ונעשה גוף אחד ממש עם הדבש בענין שאין במרקחת זו דבש טופח על מנת להטפיה ניכר בפני עצמו בלי תערובת אוכל הנימוח נתבטל הדבש מתורת משקה לגמרי ונעשה אוכל אע"פ שהוא טופח על מנת להטפיה מאחר שנעשה גוף אחד ממש עם האוכל העומד לאכילה וראוי לאכילה דהיינו שהמרקחת עבה קצת שאין דרך בני אדם לגמעה ולבלוע בבת אחת בלי היפוך בלשון כלל שזו דרך שתיה היא אלא דרכה להפכה מעט בלשון עד שתגיע לבית הבליעה שזו היא דרך אכילה כגון תפוחים וגודגדניות (שקורין פלומ"ן וקרשי"ן בל"א) מרוסקים ומרוקחים היטב בדבש ונעשו חתיכות עבות.

(ואם היא רכה כל כך שדרך בני אדם לגמעה ולבלוע בלי היפוך בלשון כ"ש שאין צריך נטילת ידים כמו שא"צ לשתיה אפי' שותה בידו כמ"ש למעלה.

אך אם מטבל בה איזה אוכל צריך נטילת ידים כמטבל במשקה גמור מאחר שהיא רכה כל כך אע"פ שהאוכל המחוי ניכר בה והוא שהדבש הוא הרוב כמו שיתבאר):

ט

כל משקה אע"פ שנקרש לגמרי אם חוזר ונימוח חוזר להיות תורת משקה עליו על הנימוח ולכן עיסה המטוגנת בחמאה צריך ליטול ידיו תחלה שהחמאה היא חלב שקרוש וחזר ונימוח אבל המטוגנת בשומן אין צריך נטילת ידים שהשומן אינו מז' משקין וכן מרקחת בדבש תמרים או דבש הקנים (שקורין צוק"ר).

ואפי' לטיגון בחמאה א"צ נטילת ידים אלא במקומות שמתכיין החמאה לבדה תחלה בכלי אחד ואח"כ משימין אותה לתוך הטיגון כשהיא מהותכת ונימוחה שכבר ירד עליהם תורת משקה קודם שנתנה לתוך האוכל שהוא הטיגון אבל במקומות שנותנין לתוך הטיגון חמאה קרושה שאין בה טופח על מנת להטפוח אין צריך נטילת ידים לטיגון זה שכיון שהחמאה קרושה היתה אוכל גמור וכשהתחילה להיות נימוחה ולצאת ממנה משקה הרי יצא לתוך האוכל שהוא מין הטיגון וכל משקה הבא לאוכל מתחלת יציאתו אין עליו תורת משקה כלל אלא תורת אוכל כמו שיתבאר בסי' ש"כ:

י

מוהל היוצא מבשר צלי אינו נקרא משקה ואפי' הודח הבשר במים קודם הצלייה מכל מקום בשעת הצלייה נתייבש אותו לחלוחית ומן הבשר יוצא מוהל והוא מלחלוחית הבשר עצמו ואינו נקרא משקה:

יא

הנוטל ידיו לפירות נגובים אפילו לחטים ושעורים שתרומתן מן התורה ה"ז מגסי הרוח ואע"פ שצריך לברך סתם ידים כשרות לברכה אלא א"כ יודע שנגע במקום מטונף במה דברים אמורים כשנוטל בתורת חיוב נטילת ידים כדרך נטילה לפת אבל אם נוטל דרך נקיות שרוצה להחמיר על עצמו לנקות ידיו לכבוד הברכה אע"פ שאינו יודע להם שום טומאה מותר:

יב

השותה א"צ ליטול אפי' ידו אחת אלא א"כ שותה בתוך הסעודה ואין ידיו נקיות כמו שיתבאר בסי' ק"ע:

יג

נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ נמלך לאכול לחם יחזור ויטול ידיו בלא ברכה אם לא הסיח דעתו לפי שלהאומרים שדבר שטיבולו במשקה אין צריך נטילת ידים כלל בזמן הזה ה"ז כאלו נוטל לנקיות בעלמא ולא לשם מצות נטילה ונטילת ידים צריכה כוונה לשם נטילה המכשרת לאכילה ואצ"ל אם נטל ידיו שלא לאכול אלא משום נקיות שהיו ידיו מלוכלכות ואח"כ נמלך לאכול שצריך לחזור וליטול ידיו.

ומכל מקום לא יברך אם לא הסיח דעתו מהם לפי שיש אומרים שנטילת ידים אינה צריכה כוונה וספק ברכות להקל כי שמא עלתה לו נטילה הראשונה ועל נטילה הראשונה לא שייך לברך כיון שלא נתכוין כלל לנטילה למה הדבר דומה לנדה שנפלה למים ונטהרה מטומאתה שאינה מברכת על טבילה זו בעלייתה:

יד

מי שהוא במדבר או במקום סכנה ואין לו מים ומפחד לחזור אחריהם פטור מנטילת ידים (וא"צ למנוע מלאכול אע"פ שלא יסתכן בתעניתו עד שיביאו לו מים או שיש לו לאכול דברים אחרים שאינם צריכים נטילת ידים לפי שבמקום סכנה לא גזרו כלל על נטילת ידים וכן כשהיו יוצאים במחנה למלחמה היו פטורים מנטילת ידים):

טו

צריך ליזהר מאוד בנטילת ידים שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי ובא לידי עניות ונעקר מן העולם ואפי' הנוטל ידיו ברביעית מצומצם מביאו לידי עניות אלא יוסיף ליטול ידיו בשפע וכל הנוטל מלא חפניו מים נותנים לו מלא חפניו טובה וברכה ומכל מקום לא יכוין לכך כדי להתעשר שנמצא עובד על מנת לקבל פרס אלא יעשה לכבוד קונו:

טז

אף על פי שהנטילה היא מדברי סופרים מברכין עליה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים והיכן ציונו שנאמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ולפיכך כשאנו שומעים לדברי חכמים אנו מקיימים מצות ה' שצונו לשמוע אליהם וזהו טעם כל הברכות שמברכין על מצות של דבריהם.

ומן הדין היה ראוי לברך קודם הנטילה שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן אלא שלפעמים אין ידיו נקיות כגון היוצא מבית הכסא לכך מברכין לעולם אחר הנטילה שלא לחלק בין נטילה לנטילה ועוד שגם הניגוב הוא מן המצוה כמו שיתבאר ואף על פי שלפעמים א"צ ניגוב לא רצו לחלק בין נטילה לנטילה.

ומכל מקום מי שנוטל ידיו בב' שטיפות ראוי לו לברך אחר שטיפה הראשונה קודם שיתן עליהם מים שניים שכבר ידיו הן נקיות וראויות לברכה אף אם היה בבית הכסא.

ואם שכח ולא בירך עד אחר הניגוב יברך אח"כ ואף על פי שכל המצות שלא בירך עליהן עובר לעשייתן אינו מברך עליהן לאחר גמר עשייתן מכל מקום מצוה זו כיון שלפעמים אי אפשר לברך עליה קודם עשייתה כגון היוצא מבית הכסא ומוכרח לברך אחר עשייתה אין לחלק בה בין פעם לפעם ולעולם יכול לברך אח"כ.

אלא שלכתחלה מדקדקים לברך קודם הניגוב הואיל וגם הוא מן המצוה אבל עיקר הנטילה שמברכים עליה היא הנטילה לבדה שכבר נעשית.

ומכל מקום אם נזכר אחר שבירך המוציא שוב אינו מברך על נטילת ידים.

(והוא הדין אם הוצרך ליטול ידיו באמצע סעודה לדברי האומרים שצריך לברך על נטילת ידים ושכח ולא בירך עד שאכל פת אינו מברך עוד שכיון שהנטילה אינה אלא בגלל האכילה כל שהתחיל לאכול שוב לא שייך לברך על הנטילה שכבר חלפה ועברה.)

ולא עוד אלא אפי' לא התחיל לאכול לא שייך לברך אלא מיד אחר הנטילה ולא מופלג ממנה ולכן יש אוסרים להפסיק בדיבור בין נטילה לברכה כמ"ש בס' קס"ה ואם הפליג אפי' בשתיקה שוב אינו מברך שאף שלא היה יכול לברך עובר לעשייתה ומוכרח לברך אח"כ אין סברא כלל שיוכל לברך עליה לעולם אלא מיד אחר עשייתה):

יז

כל האוכל בלא ניגוב ידיים כאלו אוכל לחם טמא שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אל תקרי לחמם אלא לח מים ועוד לחמם טמא בגימטריא בלא ניגוב ידיים.

יש מפרשים שטומאה זו היא ממים הראשונים שנטמאו מהידים אם אין בהם רביעית ואף שמים השניים מטהרין את הראשונים מכל מקום לכתחילה צריך להעביר את הראשונים לגמרי ע"י ניגוב ולא די שיתנגבו מאליהן אלא צריך לשפשפן במפה או בשאר דברים שהשפשוף מטהרן ביותר אבל המטביל ידיו וכן הנוטל שתי ידיו בבת אחת ושופך עליהם רביעית בבת אחת וכן אם שפך על ידו אחת רביעית וכן שפך על חברתה שאין שם מים טמאים כלל א"צ לנגבן ומכל מקום יש בו משום מיאוס אם דעתו קצה עליו.

ויש מפרשים שטומאתן היא מאיסתן שדבר מיאוס קרוי טמא כמו שאמר הכתוב לחמם טמא וגו' וה"ה אם שפך רביעית בבת אחת ולא הקילו אלא במטביל לפי שלא חשו חכמים לתקן ניגוב לטהר הידים ממאיסותן אלא כשמטהרן בטהרה שתקנו חכמים שהיא נטילה בכלי אבל כשמטהרן בטבילה שהיא כעין טהרה של תורה שהיא טבילה לא חשו לתקן בה כלום ויש להחמיר כדבריהם:

יח

אל ינגב ידיו בחלוקו מפני שקשה לשכחה:

יט

כשהוא נוטל ידיו נוטל ימין תחלה ואחר כך יד שמאל וכן בכל פעם שרוחץ ידיו רוחץ של ימין תחלה כמ"ש בס' ב':

קנט – באיזה כלי נוטלין לידיים וכיצד יבאו המים לידיו ובו כה סעיפים:

א

אין נוטלין לידיים אלא מכלי שסמכו טהרת ידיים על הזאת מי חטאת או על קידוש ידיים ורגלים במקדש שהיו צריכים כלי שבקידוש ידיים ורגלים נאמר ועשית כיור וגומר ורחצו ממנו וגומר ובמי חטאת נאמר ונתן עליו מים חיים אל כלי:

ב

כל הכלים כשרים אפי' כלי גללים כלי אבנים כלי אדמה שאינם חשובים כלים לענין טומאה:

ג

צריך שיהא הכלי מחזיק רביעית ואם אינו מחזיק רביעית אין נוטלין ממנו לידיים אפי' רוצה למלאותו ב' וג' פעמים:

ד

ואם ניקב בכונס משקה דהיינו שאם ידחקו אותו לתוך מים יכנסו המים בתוכו דרך הנקב והוא גדול מנקב שהמשקין שבתוך הכלי יוצאים בו אז בטל מתורת כלי.

ואין נוטלין ממנו לידים אפי' אם הוא מחזיק רביעית מן הנקב ולמטה אם נוטל דרך פיו למעלה כי מה שממנו מן הנקב ומלמעלה אינו חשוב כלי ונמצא שאין המים באים על ידו מהכלי.

(ואפי' אין בו מים אלא מהנקב ולמטה מכל מקום כששופכם על ידיו דרך פיו הם באים על ידיו מכח דבר שאינו כלי שמכח הכלי לא היו באים שם על ידיו שהן סמוכות לפי הכלי דהיינו שאם מה שהוא למעלה מהנקב לא היה כלל והיו המים שופכים מלמטה ממקום שהנקב שם לא היו שופכים על ידיו כלל אם היה אוחז ידיו במקום שאוחזן עכשיו סמוך לפי הכלי כששופך למעלה דרך פי הכלי.

אלא א"כ מגביה שולי הכלי גבוה יותר מפיו שאז ודאי אף אם מה שלמעלה מהנקב לא היה כלל היו המים הולכים ממעלה למטה על ידיו דרך הנקב כמו שהולכים עכשיו דרך פי הכלי והוא הדין אף אם אינו מגביה כל כך אלא שהנקב הוא סמוך לפי הכלי ומגביה שוליו קצת בענין שהקלוח היה הולך על ידיו אף אם לא היתה חתיכת הכלי שלמעלה מהנקב שהקלוח הולך עליה רק שהיו חתיכות הכלי שבצדדי הקלוח שלמעלה מהנקב שצדדים אלו מונעים את המים מלהתפשט לצדדין ואף שמניעתן זו היא מכח דבר שאינו כלי אין בכך כלום כמו שיתבאר).

ואם נוטל דרך הנקב מותר בכל ענין כיון שמחזיק רביעית ממנו ולמטה ואצ"ל אם שבר והסיר מה שלמעלה מהנקב:

ה

אבל אם אינו מחזיק רביעית מהנקב ולמטה אע"פ שיכול לקבל רביעית כשיטנו על צדו כגון שתקן והרחיב מקום מושבו שלא ישפכו ממנו מים כשיטהו על צדו וכן חבית שנחלקה לארכה שהיא מקבלת על דופןה כשהיא שוכבת בלי שיסמכוה בדבר אחר אין נוטלין ממנה לידים לפי שכל כלי שאינו יכול לקבל כשהוא יושב על שוליו אלא כשמטהו על דפנו אינו נקרא כלי אלא שבר כלי הואיל ואין משתמשין בו כשהוא יושב על שוליו ויש מקילין בכל שבר כלי שיכול לקבל רביעית בלי שיסמכוהו בדבר אחר ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים.

אבל אם אינו יכול לקבל רביעית אלא ע"י סמיכה לדברי הכל אין נוטלין ממנו אפילו הוא שלם אם מתחילתו נעשה לקבל שלא ע"י סמיכה ואח"כ נפחת קצת במקום מושבו שאין בו נקב:

ו

לפיכך מגופה של חבית שיש בה בית קיבול רביעית אין נוטלין ממנה מפני שהיא חדה ואינה מקבלת רביעית שלא מסומכת ואם הרחיבה מלמטה עד שהיא מקבלת רביעית כשהיא יושבת שלא מסומכת נוטלין ממנה ואף על פי שמתחלתה לא נעשית לקבלה אלא לכיסוי הואיל ועכשיו היא מתוקנת גם לקבלה אבל כל כיסוי שלא תיקנו לקבלה אע"פ שיכול לקבל כשהוא יושב שלא מסומך כגון כיסוי כוסות ודומיהן אין נוטלין מהן ויש מקילין בכל כיסויי הכלים לומר שהם חשובים עשויים לקבלה הואיל ורגילים לפעמים ליתן לתוכם מעט משקה ואפי' כיסוי שאינה יכולה לישוב שלא מסומך מפני החדוד שבתחתיתו כגון כיסוי קדרה וכיוצא בה רגילים לפעמים (להזמין) להפכו על פי הקדירה ולתת לתוכו מעט רוטב ולפיכך נוטלין

ממנו לידיים אם יכול לישב שלא מסומך אע"פ שלא תיקנו לקבלה כגון שנשבר החידוד מאליו ויש להחמיר כסברא הראשונה:

ז

כלי שאינו יכול לישב שלא מסומך אלא שאף אם לא יסמכוהו וישפכו המים ממנו ישאר מהם רביעית נוטלין ממנו לידיים מאותם המים שמחזיק אף כשמוטה על צדו אבל לא ממים יתרים שמחזיק כשאוחזין אותו בידיים במישור שהם אינם באים מכח כלי.

וכן כלי שניקב ונוטלין ממנו דרך הנקב אין נוטלין אלא ממים שמחזיק עד הנקב אבל לא ממים שמנקב ולמעלה שהם אינן באים מכח כלי אע"פ שבאים דרך הנקב:

ח

חמת וכפישה והם מיני נאדות של עור שתקנן ועשה להם בית מושב נוטלין מהם ואפילו נפחתו מפיהם או מצדיהם כל שמחזיקין רביעית מהפחת ולמטה.

אבל השק והקופה שהתקינן לשבת בלא סמיכה וזפתן בזפת עד שהם מקבלים משקין אין נוטלין מהם לידיים לפי שרובן אין מלאכתן למשקין.

וה"ה לכובעים של לבדים אפילו הם קשים כל כך שאין מים זבים מהם מכל מקום אינן עשויים לקבל מים ומכל מקום ע"י הדחק מותר ליטול מהם לפי שעוברי דרכים רגילים לשתות בהם ולכך אינן דומין לגמרי לשק ולקופה שאין רגילות כלל להשתמש בהם למשקין והמשתמש בטלה דעתו אצל כל אדם.

ויש אוסרים אפילו בשעת הדחק הואיל ולא נעשה לקבלה כלל מתחלתן וגם עתה אינן עומדין לכך ואינן דומין לכיסוי הכלים שיכולים לישב שלא מסומכים שיש מתירין ליטול מהם לפי שרגילים לפעמים ליתן בהם מעט משקין אבל בכובעים אין רגילות כלל אלא בעוברי דרכים בלבד ובטלה דעתם אצל כל אדם (וגם הם אינן מזמינין אותם לכך אלא שותין בהם באקראי על ידי הדחק).

(ולהאוסרין בכיסוי כלים אף על פי שיכולים לישב שלא מסומכים כל שלא תקנם לקבלה אסור ליטול מכובעים אפילו בשעת הדחק אף לפי סברא ראשונה (וכבר נתבאר שיש לחוש לדבריהם)):

ט

כלי שמתחילתו תקנוהו כך שאינו יכול לעמוד בלא סמיכה ואין משתמשין בו אלא ע"י סמיכה אינו בטל מתורת כלי מפני זה כיון שלכך נעשה מתחילתו וזה עיקר תשמישו:

י

לפיכך כלי שהוא מלא נקבים מתחתיו ופיו צר מלמעלה וכשמניח אדם אצבעו עליו אין המים יוצאים וכשמסירה המים יוצאים מותר ליטול ממנו אע"פ שאינו מחזיק כלום שכיון שעשוי לקבלה בענין זה וזה עיקר תשמישו נקרא כלי.

אבל כל דבר שלא נעשה לקבלה אין מועיל לו מה שלכך נעשה מתחלתו וזה עיקר תשמישו כגון קנקנים שאינם שוים למעלה אלא בולט מהם כמו דד ששופכים דרך שם והוא גבוה יותר מהכלי (או ששפתי הכלי עצמן אינם שוין אלא גבוהים מצד אחד ונמוכים מצד אחד או שיש בהם חדודים יוצאים ויש בין חידוד לחבירו ככונס משקה אין נוטלין במקום הגבוה אלא במקום הנמוך) ואצ"ל בקנקנים שיש בהם נקב בצדיהם סמוך לפיהם שאין נוטלין מהם אלא דרך הנקב שמהנקב ולמעלה אין עליהם תורת כלי אף על פי שכך נעשו מתחילתם הואיל ואינם עשויים לקבלה מהנקב ולמעלה.

אבל כלי שיש בו ברזא למטה מותר ליטול ידיו ממנו ע"י הסרת הברזא אע"פ שהמים באים מלמעלה מהנקב הואיל ונעשה מתחלתו לקבל ע"י ברזא וזה עיקר תשמישו.

אפילו היה כלי שלם לגמרי מתחלתו ואח"כ ניקבו ועשה לו ברזא ה"ז כתחילת תיקונו שעכשיו עושהו כלי חדש להשתמש בו דרך הנקב ע"י ברזא.

ואפי' לא עשה לו ברזא אלא סתם הנקב לגמרי שלא (פתחו) [יפתחו] עוד ואפילו לא סתמו בזפת וכיוצא בו אלא שתחב בו עץ וכיוצא בו בחוזק (אם הוא כלי עץ) מועלת בו סתימה זו לעשות כלי כמו שמועלת בו ברזא.

אבל אם פקקו בסמרטוט אינו מועיל לעשות כלי לפי שהוא תיקון עראי ואינו עשוי להתקיים (וה"ה אם סתמו בטיט תיקון עראי הוא בכלי שמשמשין בו במים ולכן אינו מועיל לנטילת ידים) ואפי' סתימה יפה כזפת וכיוצא בו אינה מועלת אם סותם לפי שעה ועתיד להחזירה לאחר זמן.

ובכלי חרס אין סתימה מועלת אלא בזפת או גפרית או סיד מעורב בגפסיס או בבדיל ועופרת או בקולן של סופרים שמדבקים בהם ניירותיהם (ואצ"ל בדבק) אבל לא בשאר דברים.

ובכלי זכוכית אין סתימה מועלת כלל לעשותם כלי אפי' בדיל ועופרת וכיוצא בהם.

וכן כלי מתכות שתשמישן בחמין כגון קומקום וכיוצא בו אין זפת וכיוצא בו מדברים הנמוסים בחמין מועילות לעשותם כלי לנטילת ידים אלא א"כ יחדם לנטילת ידים שאל"כ סתימה שאינה עשויה להתקיים היא וה"ה לקומקום של חרס או קדירה וכיוצא בהם אבל שאר כלי מתכות מועלת בהם סתימת זפת וכיוצא בו.

ויש אומרים שאין זפת וכיוצא בו מועיל אלא בכלי חרס (וכלי מתכות) ולא בכלי עץ ואפי' כלי עץ שלם ששוליו הם נסרים מדובקים בזפת אין נוטלין ממנו אע"פ שכך נעשה מתחילתו ולא התירו בברזא אלא לפי שהוא עץ ועץ בעץ מתהדק היטב:

יא

יש אומרים שלא אמרו [שיעור] כונס משקה אלא בכלי שלם שניקב אבל גיסטרא שיעורו במוציא משקה ואיזה גיסטרא כל כלי שנשבר ממנו קצת ואפי' לא נשברו אלא אזניו שאוחזים אותו בהם לטלטלו ממקום למקום לפי שכלי שלם שניקב כמוציא משקה משתמשין בו משקין ע"י שמעמידן תחתיו גיסטרא לקבל משקין הנוטפין אבל אין מעמידין גיסטרא לגיסטרא וראוי לחוש לדבריהם:

יב

יש אומרים שלא אמרו שיעור כונס משקה אלא בכלי שניקב אבל נתבקע שיעורו במוציא משקה ויש אומרים שאין חילוק בין ניקב לנתבקע ונסדק שלעולם אינו בטל מתורת כלי בפחות מכונס משקה לפי שראוי להשתמש בו על ידי העמדת גיסטרא תחתיו וכן עיקר.

וכל נקב או סדק שמים יוצאים בו טיפה אחר טיפה בידוע שהוא כונס משקה ופסול לדברי הכל:

יג

לא ימלא חפניו מים ויתן לחבירו על ידיו שאין נוטלין אלא מן הכלי.

והוא הדין אם נטל ידו אחת מן הכלי ואח"כ שפך ממנה לידו השניה לא עלתה לו נטילה.

ויש מתירין בזה שכיון שנטילת ידו הראשונה היתה מהכלי נקראת נטילת השניה נטילה מכח הכלי משא"כ כשחבירו נתן לו בחפניו שאין באים על ידו של זה מכח כלי אלא שלחבירו באו מן הכלי וכן נהגו מקדם להקל אבל העיקר כסברא הראשונה ולכן יש להחמיר לכתחילה.

ואף המתירין לא התירו אלא כשידו הראשונה היתה טהורה כגון ששפך עליה רביעית בבת אחת ונטהרה ומקבל בה עוד מים ושופך ממנה על השניה ג"כ רביעית בבת אחת או אפילו מעט מים ראשונים ושניים ומשפשף זו בזו שיגיעו המים בשניה בכל הפרק הצריך נטילת ידים.

אבל אם שפך על הראשונה פחות מרביעית נטמאו המים שעליה וכששופכם על השניה מטמאין המים את היד השניה וגם יד השניה מטמא את המים שעל גבי הראשונה כשמשפשף בה וכשחוזר ונוטל מים שניים לטהר הראשונים אינן מועילות כלום לטהרם מטומאתם שנטמאו מיד השניה שאין המים שניים מטהרים הראשונים אלא כשנטמאו מן היד ששפכם עליה ולא כשנטמאו מיד אחרת ונשאר יד זו בטומאתה עד שינגבה יפה ממימיה ויחזור ויטלה כראוי וגם יד השניה שנטמאה ממי הראשונה אין מים שניים מועילים לטהרה וצריך לנגבה ולחזור וליטלה.

ואף אם נטל גם מים שניים על ידו הראשונה קודם ששפך ממנה להשנייה מכל מקום כשמשפשף זו בזו נטמאו מי הראשונים מן השניה וחוזרים ומטמאים את הראשונה.

אבל כששופך רביעית בבת אחת אינן מקבלין טומאה כלל מהידים לא מיד זו ששפכם עליה ולא מיד זו ששפשפה בהם.

והוא שישפוך תחילה הרביעית על כל הפרק הצריך נטילת ידים ליד הראשונה (ומקבל עוד מים לשפשף בהם השניה) אבל אם מקבל רביעית בפיסת היד לבד ומשפשף בהם שתי ידיו לא עלתה לו נטילה כי מיד שקיבל המים בפיסת ידו נטמאו שלא אמרו רביעית מים אין מקבלים טומאה אלא בדרך נטילה שהוא כששופכם על כל הפרק שהיא נטהרה בנטילה זו אבל אם שפכם על החצי הרי חצי זה בטומאתו לדברי האומרים שאין ידים טהורות לחצאין כמו שיתבאר בס' קס"ב וחוזר ומטמא את הידים וכשמשפשף בהם כל ידיו נטמאו כל ידיו וצריך לנגבן.

ויש אומרים שלא התירו המתירין אלא כשטיהר ידו הראשונה ברביעית או במים ראשונים ושניים ומקבל בה עוד ושופך על השניה ג"כ או רביעית או מים ראשונים ושניים שיגיעו לכל הפרק אבל אם שפשף

השניה בראשונה להגיע המים ראשונים ושניים לכל הפרק לא עלתה לו נטילה לפי שהמים הראשונים מטמאין את היד הראשונה בנגיעת היד השניה בהם ואף אם מים הראשונים אלו הם מרביעית שטיהרו יד הראשונה מכל מקום כיון שנשתיירו בה מעט מהם ושפכם על השניה נטמאו מיד השניה שהרי אין בהם רביעית וחוזרין ומטמאין יד הראשונה בנגיעתה בהם כשמשפשוף בה. (וכן עיקר).

ולדברי הכל אם נטל ב' ידיו בבת אחת שאדם אחר שופך עליהן נעשו שתיהן כיד אחת ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו בזו כשמשפשוף במים זו בזו להגיע המים לכל הפרק ואפילו אינו שופך עליהן כל הרביעית כמו שיתבאר בסימן קס"ב ואף על פי שאין המים מגיעים לכל הפרק מכח הכלי אלא בשפשופו אין בכך כלום):

יד

צריך שיבאו המים על ידיו מן הכלי מכח נותן ולא מאליהם שכן מצינו במי חטאת שנאמר בהם והזה הטהור על הטמא.

לפיכך צינור שדולין מים מן היאור ושופכין בו ונמשכין ממנו המים להשקות השדה אינו יכול ליתן ידיו לתוכו או תחתיו כדי שיקלחו המים עליהן כשיגיעו להן מפני שאינן באים על ידו מכח אדם שכבר פסק כח השופך ואם משים ידו קרוב למקום השפיכה אף על פי שאינן משים תחת השפיכה ממש עלתה לו נטילה שכל זמן שהמים קרובים למקום השפיכה עדיין מכח אדם הם באים ואף על פי שהצינור המונע המים מלהתפשט לצדדי נהר אינו כלי אין בכך כלום כיון שעיקר הילוך המים הוא מכח כלי:

טו

אם הטביל ידיו בתוך הצינור אינן טהורות מכח טבילה מפני שהם שאובין.

במה דברים אמורים כשהדולה שופך ונותן לתוך הצינור עצמו אבל אם נותן אותם חוץ לצינור על הקרקע וממשיך אותם לצינור והטביל בו ידיו טהורות שהשא[ו] בה שהמשיכוה בקרקע כשרה לנטילת ידים שהיא מדברי סופרים אף להפוסלים בטבילת כל גופו שהיא מן התורה עד שיהיה רוב המקוה מי גשמים והמיעוט שאובה שהמשיכוהו כמ"ש ביו"ד סי' ר"א ומכל מקום צריך שיהא בצינור מ' סאה ושיגדור בתוכו למטה לעכב זחילת המים שיהיו נקיים ועומדים ולא זוחלין כמו שיתבאר:

טז

ואפילו דולה ונותן לתוך צינור עצמו אם הדלי נקוב מאחוריו ככונס משקה ובעוד ששופך דרך פיו לצינור מקלח מאחוריו ליאור מטביל בו את הידים בשעה שהדלי שופך לתוכו ונחשב כאלו הטביל ביאור שהקילוח שמאחורי הדלי מחבר מימי הדלי למימי היאור והנצוק שמהדלי לצינור מחבר מים שבצינור למים שבדלי וחשובים מים שבצינור מחוברים למי היאור ואע"פ שהנצוק אינו חשוב חבור לטבילת כל גופו וגם הקלוח שמאחורי הדלי אינו נצוק אם אין בו אלא ככונס משקה בצמצום שהוא יורד טפה אחר טפה אעפ"כ לענין נטילת ידים הקילו שבדבר מועט חשוב חיבור.

לפיכך ההולך בספינה בים ואינו יכול להטביל ידיו בים יקח כלי מנוקב בכונס משקה ודולה בו מהים ומטביל בו ידיו שמימיו מחוברים למי הים הואיל והם נוטפין ממנו לים דרך הנקב (אבל אם אפשר לו בקל להטביל ידיו

בים אין לו לעשות כן לפי שיש חולקין על זה ואומרים שהנצוק אינו חבור לנטילת ידים כמו שאינו חבור לטבילת כל גופו ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום במקום שאפשר מהיות טוב אל תקרא רע).

אבל אי אפשר לדלות בכלי שלם וליטול ממנו לידים בדרך נטילה מפני שמי הים מלוחים הם ופסולים לנטילת ידים ואינם כשרים אלא בדרך טבילה כמו שיתבאר בס' ק"ס:

יז

אבנים הקבועים בכותל שחקק בהן בית קיבול ותיקן להם ברזא אין ליטול מהן לידים שכיון שהם קבועים בכותל לעולם הרי הן ככותל ואין שם כלי עליהן אע"פ שעשה להן בית קיבול אבל אם חקק להן בית קיבול תחלה ואח"כ חיברן בכותל נוטלין מהן הואיל והיה עליהן שם כלי בתלוש וכן כלי המחובר לקרקע נוטלין ממנו.

והוא שיש לו ברזא ונוטל דרך ברזא שמסירה בכל שפיכה ושפיכה שזו נקראת נטילה מכח נותן כמו שיתבאר אבל אם הכניס ידיו לתוך הכלי ושכשכן במים לא עלתה לו נטילה שזו אינה נטילה אלא כעין הטבלה היא זו הואיל והכלי מחובר לקרקע ואין טבילה בשאובין.

אבל אם אין הכלי מחובר לקרקע הרי זו דרך נטילה אע"פ שאין באים על ידיו מכח נותן לפי שבין שנוטל ידיו מתוך הכלי ובין מכניס ידיו לתוך הכלי הכל נקרא נטילה בכלי משא"כ בצינור (א) שאינו כלי מפני שאין לו ד' דפנות לפיכך הצריכו שיתן בו ידיו קרוב לשפיכת הדלי שיבאו המים על ידיו מכח שופך מהכלי וה"ה לכל מי שאוחז ידיו חוץ לכלי צריך שיבאו המים על ידיו מכח נותן מהכלי אבל כשמששים ידיו בתוך הכלי א"צ לנותן רק שיהא במים כשיעור נטילה שהיא רביעית וא"צ להיות כשיעור טבילה שהוא מ' סאה.

ויש אומרים שלעולם אינה חשובה נטילה אלא א"כ באו המים על ידיו מכח נותן כמו שמצינו בקידוש ידים ורגלים במקדש דכתיב ורחצו ממנו ולא בתוכו שבתוכו אינו רוחץ מכח נותן אבל חוצה לו רוחץ ע"י הסרת הברזא מהדד היוצא ממנו וזה נקרא כח נותן כמו שיתבאר.

ובשעת הדחק יכול לסמוך על סברא הראשונה ויברך על נטילת ידים ואם אח"כ נזדמן לו ליטול כדרך נטילה יטול בלא ברכה ויש אוסרין אפי' בשעת הדחק לפי שהעיקר כסברא האחרונה (ויש לחוש לדבריהם שלא לברך על נטילה זו אלא נוטל בלא ברכה ויכרוך ידיו במפה ויאכל שיש מי שמתיר על ידי מפה בכל מקום כמו שיתבאר בס' קס"ג):

יח

חבית שיש בה מים מניחה על ברכיו ונוטל כי מה שברכיו מסייעין לשפוך נחשב כח נותן ואם היתה מוטה בארץ ע"י שנתגלגלה מאליה והמים מקלחים ממנה או שעומדת והמים יוצאים דרך הנקב ע"י שנפלה הברזא מאליה ונתן ידיו שם לא עלתה לו נטילה.

אבל אם הסיר הברזא וקבל המים על ידיו נחשבת הסרתו דבר המונע שפיכת המים כאילו שפך המים בידיו ומכל מקום צריך להחזירה ולהסירה בכל שפיכה ושפיכה היוצאת מהנקב שקילוח ראשון לבד נחשב כאלו בא מכוחו ואח"כ מקלח מאליו לפיכך הנוטל מכיור שמתוקן ע"י תרנגול כעין ברזא צריך להפך התרנגול כמה פעמים בכל נטילת יד ויד לפי שהקילוח הוא דק ואין מספיק לשפוך על כל הפרק הצריך נטילה בקילוח ראשון היוצא מהנקב:

יט

אם הטוה חבית מלאה מים והלך וישב לו והחבית שופכת מים כל היום מחמת הטייתו ונטל ידיו ממנה עלתה לו נטילה כי כל המים היוצאים מהחבית מכחו הם יוצאים שבהטייתו הניע כל המים מחמת הטייה זו משא"כ בברזא שלא עשה מעשה בגוף המים אלא שהסיר דבר המונעם מלצאת לכן אינו נחשב מכחו אלא קילוח ראשון היוצא מיד מן הנקב שפתח:

כ

אם הקוף נותן מים לידיים יש מכשירין לפי שלא הצריכו אלא כח נותן בלבד יהיה מי שיהיה ויש אומרים שהצריכו שיבאו המים מכח אדם דוקא כמו במי חטאת ויש לחוש לדבריהם לכתחלה אבל בדיעבד יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים.

והוא שהנוטל מתכוין לשם נטילה המכשרת לאכילה כמו שנתבאר בסי' קנ"ח משא"כ כשאדם נותן לידיים מועלת כוונת הנותן אף על פי שהנוטל אינו מתכוין כלל.

ואם הנותן הוא פחות מבן שש יש מי שאומר שדינו כקוף לפי שאין בו דעת כלל ואין כוונתו כוונה אבל מבן ו' ואילך אע"פ שהוא קטן וכן חרש ושוטה או אפילו נכרי מועלת כוונתם אע"פ שהנוטל אינו מתכוין.

ואם הוא מתכוין יכול ליטול מחרש שוטה וקטן ונכרי אע"פ שאינן מתכוונים שכולם קרוים אדם לענין ביאת מים מכח אדם לנטילת ידיים.

וכן מותר ליטול מהנדה אם היא בתו או משרתת שלו אע"פ שהנדה וכן הנכרי מטמאים במשא ונטמאו המים שבכלי אע"פ שלא נגעו בהם והאיך יטהרו המים את הידיים אפי' לחולין כיון שנוטלין משום סרך תרומה ולתרומה הן פסולות מפני שנטמאו מהמים הטמאים מכל מקום כיון שאנו כלנו טמאי מתים ואי אפשר להיות לנו מים טהורים אין לחוש גם לטומאת הנכרי והנדה ויש מחמירין בנדה ונכרי כיון שאפשר ליזהר מטומאתן ואין דנין אפשר משאי אפשר וטוב לחוש לדבריהם שלא לקבל נטילה מנדה ונכרי אבל אם הנכרי הביא מים בכלי והוא נוטל בעצמו אין לחוש (שזהו גם כן דבר שאי אפשר) ומי שיוכל להזהר גם בזה אשריו:

כא

המטביל ידיו במי מקוה אף על פי שאין המים באים על ידו מכח נותן ידיו טהורות אם כל גופו נטהר בהם ידיו לא כל שכן והוא שראויים לטבול בהם כל גופו דהיינו שיש בהם מ' סאה אבל פחות ממ' סאה או שהם זוחלין פסולי' גם לטבילת ידיים ויש אומרים שאפילו אין בהם אלא רביעית כיון שאינן שאובים והם בקרקע כשרים לטבילת ידיים לפי שמן התורה א"צ מ' סאה לשום טבילה אלא לטבילת כל גופו בלבד לפי שזהו שיעור מים שכל גופו עולה בהם בבת אחת שאין טבילה לחצאין אבל טבילת כלים די ברביעית מי גשמים שבקרקע אם הכלי מתכסה בתוך המים כגון מחטין וצנורות אלא שהחכמים אמרו שלא יהא חילוק בין טבילת גופו לטבילת כלים והצריכו הכל במ' סאה וכיון שטבילת כלים שהיא מן התורה דיה ברביעית כל שכן נטילת ידיים שהיא מדברי סופרים שדיה ברביעית כיון שידיה מתכסות בהם ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים בדיעבד אבל לכתחילה יש להחמיר כסברא הראשונה:

כב

במה דברים אמורים במי מקוה שהם מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שנקוו ונתקבצו למקום אשבורן אבל מי מעיין לדברי הכל כשרים לטבילת ידים כל שמתכסים בהם ידיו בבת אחת לפי שגם לטבילת כל גופו יש מכשירין כל שכל גופו עולה בהם בבת אחת אע"פ שאין בהם מ' סאה כגון לאדם קטן כמו שיתבאר ביו"ד סי' ר"א ואפי' הם זוחלין.

אבל מי גשמים והפשרת שלגים וכיוצא בהם שהם זוחלין יש להסתפק לפי סברא האחרונה אם הקילו בנטילת ידים גם בזוחלין כמו שהקילו בפחות ממ' סאה או שלא הקילו בזוחלין מפני שפסולות גם לטבילת כלים מן התורה (ולכן יחזור ויטול כהלכה ולא יברך אם בירך על הנטילה הראשונה כי שמא נטל ובירך כהלכה וספק ברכות להקל):

כג

וכל זה במי מקוה אבל מים שאובין אפי' הם במקום אשבורן ויש בהם מ' סאה פסולות לטבילת ידים ויש מכשירין במ' סאה שאובין בקרקע הואיל והם כשרים לטבילת בעלי קריין הצריכים טבילה לדברי תורה מתקנת עזרא כמו שנתבאר בסי' פ"ח (והעיקר כסברא הראשונה).

ומים שבכלי המחובר לקרקע לדברי הכל פסולים לטבילת ידים (ואפי' הם מי גשמים שאין טבילה בכלים כמו שיתבאר ביו"ד סי' ר"א).

ושא[נ]בה שהמשיכוה על גבי קרקע לדברי הכל כשרה לנטילת ידים כמ"ש למעלה:

כד

לא יטול מים מהנהר בידו אחת ויתן על ידו השנית לפי שאין כאן לא נטילה ולא טבילה שנטילה היא מן הכלי וידו אינה כלי.

אבל אם נטל ידו אחת מן הכלי ואחת בטבילה ידיו טהורות ומברך על נטילת ידים.

אבל המטביל ב' ידיו יש אומרים שאינו מברך על נטילת ידים אלא על טבילת ידים או על שטיפת ידים לפי שלשון נטילה נתקן על שם הכלי שנקרא נטלא ויש אומרים שמברך על נטילת ידים ולא על טבילת ידים שהיכן ציונו על טבילת ידים אבל על נטילת ידים ציונו ויש בכלל מאתיים מנה שמחמת חיוב הנטילה שציונו אנו מטבילין עכשיו ויש מי שהכריע שאם מטביל במים הכשרים לנטילה מברך על נטילת ידים אבל אם מטביל במים הכשרים לטבילה ולא לנטילה כמו שיתבאר בסי' ק"ס מברך על טבילת ידים (והמברך על שטיפת ידים יוצא לדברי הכל):

כה

המטביל ידיו אין צריך שתי פעמים כמו שהצריכו מים שניים בנטילה לטהר הראשונים שנטמאו מהידים אם אין רביעית אבל בטבילה אין כאן מים טמאים כלל וכן א"צ לנגב ידיו כמו שנתבאר בסימן קנ"ח וכן א"צ להגביה ידיו כמו שיתבאר בסימן קס"ב:

קס – איזו מים כשרים ואיזו פסולים לנטילה ובו יט סעיפים:

א

מים שנשתנו מראיהם בין מחמת מקומם בין מחמת דבר שנפל לתוכן כגון שנפל לתוכן דיו או קומוס או יין ושכר ושינו מראיהן פסולים לנטילת ידים אבל אם נפל לתוכם עפר וטיט אע"פ שעכרום כשרים כמו שיתבאר (לפי שגידול המים הוא בעפר וטיט ודרכם בכך ואין זה חשוב שינוי) ואם נשתנו מחמת עשן או דבר אחר פסולים אבל אם נשתנו מחמת עצמן כשרים ואפילו נשתנו שינוי הפוסל אם אח"כ חזרו לברייתן חזרו לכשרותן:

ב

עשה במים מלאכה או ששרה בהם פתו אפילו נתכוין לשרות בכלי זה ונפל לשני פסולים לנטילת ידים לפי שכשאדם עושה במים דבר שיש לו צורך בו נעשו כשופכין שעומדין לשפיעה ואין נוטלין בשופכין אבל אם לא נתכוין לשרות כלל רק שנפל פת למים ונשרו בהם כשרים שלא עשאם שופכין ויש מי שפוסל גם בזה ויש להקל בדברי סופרים:

ג

אם הדיח בהם כלים או ירקות פסולים ואם היו כלים מודחים או חדשים או ירקות מודחים ונקיים כשרים שאין זו נקראת מלאכה לפסול המים משום שופכין הואיל ואין בה צורך שמבלעדיה היו כבר נקיים ומכל מקום אם שרה בהם הירקות כדי שלא יכמשו וכן אם נתן בהם כלים שנתבקעו בימות החמה כדי שיתכווצו ה"ז מלאכה ופסולים וכן אם נתן כלי של יין לתוך המים לצננו פסולים אבל נתן בהם דגים חיים שלא ימותו אין זו מלאכה שאין המים פועלין בהם כלל רק מצילין אותן ממיתה וגם אינן נקראים שופכין וכן אם נתן לתוכם דבר המריח כדי שיריחו כשרים שהרי אינן שופכין שהם כמאוסים אבל כאן נתכוין להשביחם:

ד

אם המים בכלי שיש בו שנתות ונתן לתוכו בשר ועולין המים עד השנתות ובזה יודע משקלו ה"ז עשיית מלאכה במים ופסולין לנטילת ידים (אבל אם היה יודע משקל המים ושקל הבשר כנגדם כשרים כיון שלא נעשית המלאכה בגופן):

ה

אם הטביל בהם הנחתום את הגלוסקים אע"פ שלא נשתנו מראיהם פסולים אבל אם טבל בהם ידיו וטח פני הגלוסקין או שחפן מהם בחפניו המים הנשארים בכלי לא נעשה בהם מלאכה שטבילת ידיו בהם אינה קרויה מלאכה עד שידיו בהם והוא שהיו מלוכלכות תחילה לפיכך כשרים אם לא נשתנו מראיהן.

אבל אם הדיח בהם ידיו מהבצק הדבוק בהם פסולים אע"פ שלא נשתנו מראיהן ויש אומרים שהדחת ידים אינה חשובה מלאכה לפסול המים לנטילת ידים כיון שעכשיו רוצה בהם ג"כ ליטול ידיו (ופסול מלאכה אינה משום שופכין אלא משום שנשתנו מתורת מים כשנעשה בהם איזו מלאכה וכשהדיח או נטל בהם ידיו לא נשתנו

מתורת מים לענין נטילת ידים) ולפי סברא זו אין איסור ליטול ידיו ממים שנטל בהם חבירו ונתקבלו למטה בכלי אלא משום שנטמאו המים ע"י חבירו אם לא שפך רביעית בבת אחת ומים השניים אין מטהרים אלא המים שעל גבי היד בלבד אבל אם שפך רביעית בבת אחת שאין כאן מים טמאים כלל מותר והעיקר כסברא הראשונה (דדוקא כשארבעה וחמשה נוטלין כאחת שחשובים כיד אחת אין חוששין משום מלאכה אבל בלאו הכי חוששין) ולכן איסור ליטול במים שנטל חבירו ונתקבלו למטה בכלי אפי' שפך רביעית בבת אחת מפני שנעשה בהם מלאכה שטיהרו הידים לאכילה ונעשו שופכין:

ו

אבל היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מים מן הדלי לטהר ידיו ושאר המים שבדלי כשרים לנטילת ידים לסעודה (מפני שלא טיהר ידיו במים הנשארים בדלי אלא במים שבחפניו אבל אם הטבילין בדלי לטהרן הרי נעשה מלאכה בכל המים שבדלי ואפי' לא היו ידיו מלוכלכות ממש מכל מקום כיון שיש לו צורך לנקותן במים משום שנגעו במקום הטינופת נעשו המים כשופכין כמו המשתמש בהם שאר דברים שהוא צורך לו אפילו הוא דבר הרשות כמו שנתבאר למעלה כל שכן נקיון זה שהוא חובה ואינו דומה להדיח כלים מודחים שאין צורך בהדחה זו):

ז

מים שלפני הנפח אע"פ שלא נשתנו מראיהם פסולים מפני שבידוע שנעשתה בהם מלאכה דהיינו שכיבה בהם ברזל.

ושלפני הספר אם נשתנו מראיהם פסולים ואם לאו כשרים כי מה שהספר טובל ידיו בהם להשרות בהם השערות דומה לטובל ידו וטח פני הגלוסקים שמים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה:

ח

מים כשרים שנתן לתוכן מעט מים פסולים בטלים ברוב ואפי' אם הפסולים משלימים לשיעור רביעית אין לחוש בנטילת ידים לחולין.

לפיכך מים ששתו מהם בהמה חיה ועוף אין לפוסלם משום מלאכת השתיה שנעשתה במעט מים שהוחזר מפיהם לכלי כמו שהוא דרך בהמה חיה ועוף בשתייתן שמגביהין פיהם לאחר שקלטו מן המים והמים נופלין מפיהם כי מים אלו בטלים ברובם ויש פוסלים בשתה מהם כלב או חזיר מפני שנמאסים והרי הם כשופכים ויש לחוש לדבריהם:

ט

אין המלאכה פוסלת אלא במים שאובין בין שהם בכלים בין שהם בקרקע כשנעשתה בהם המלאכה ואח"כ נוטלין בכלי ליטול מהם אבל אם עשה מלאכה במי מקוה או מעין בעודם מחוברים לא נפסלו.

אבל שינוי מראה פוסל גם בעודם מחוברים במה דברים אמורים לנטילת ידים אבל להטביל בהם ידיו רשאי אם כשרים לטבילת הגוף כגון מעין שאין שינוי מראה פוסל בו או מקוה שנשתנה מראה המים מחמת דבר שאין בו ממש כגון הדחת סלי זיתים וענבים או שנפלו לתוכם מי צבע כמ"ש ביו"ד סי' ר"א:

י

לא תקנו חכמים נטילה אלא במים הראויים לשתיית בהמה אבל מים מלוחים או מרים או סרוחים עד שאין הכלב יכול לשתות מהם פסולים לנטילת ידיים אף ע"פ שכשרים למי מקוה לטבילת כל הגוף ואצ"ל לטבילת ידיים ואם הם עכורים מחמת טיט שנתערב בהם אם הכלב יכול לשתות מהם כשרים בין לנטילת ידיים בין לטבילה ואם אין הכלב יכול לשתות מהן פסולים לשתייהם:

יא

חמי טבריא הם מרים ואין ראויים לשתיית הכלב אף לכשמצננם לפיכך אין נוטלין מהם לידיים אבל מטבילין בהם כשהם במקום קביעותן אפי' אין בהם מ' סאה שהמעין מטהר בכל שהוא.

אבל אם המשיך אותם בארץ דרך חריץ שבקרקע חוץ למקומם והפסיקן מהמעין הנובע חם אין מטבילין בהן אם אין בהם מ' סאה אפי' להאומרים שאצ"מ' סאה לטבילת ידיים בשאר מי מקוה כמו שנתבאר בסימן קנ"ט כאן גזרו שמא יטול מהם ג"כ בכלי כי יאמר מה לי ליטול מהם לידיים בכלי מה לי להטביל הידיים בתוכן כיון שאין בהם מ' סאה ופסול לטבילת כל הגוף ואעפ"כ כשרים לידיים אבל כשיש בהם מ' סאה שהוא שיעור מקוה לא יבא להקל ליטול מהם בכלי ממה שמקילין להטביל בהם כשיש בהם שיעור מקוה וראויים לטבילת כל הגוף לפיכך חריץ שמימיו מחוברים למי המעין הנובע חם בענין שראוי לטבול בו כל הגוף מטבילין בו את הידיים ויש אומרים שאף בזה יש לחוש שמא יבא להקל ליטול מהם בכלי לפי שלא יעלה על דעתו שמימיו מחוברים למי המעין ויאמר מה לי ליטול ממנו בכלי מה לי להטביל בתוכו כיון שאין בו שיעור מקוה שהוא מ' סאה ויש לחוש לדבריהם לכתחלה:

יב

ולא חמי טבריא בלבד אלא הוא הדין כל מים שאין ראויין לשתיית כלב ואין בהם מ' סאה אע"פ שהם מחוברים למקוה שיש בו מ' סאה יש להחמיר שלא להטביל בהם.

וכל מים שראויים לשתיית הכלב כשהם צוננים אפילו הם מעינות חמין נוטלין מהן אפילו בכלי וכל שכן חמי האור אפילו בעודן חמין.

ומי הים הן מלוחין ואינן ראויים לשתיית הכלב ואין נוטלין מהן לידיים בכלי אלא א"כ הרתיחו אותם שאז ראויים:

יג

ספק נעשה מלאכה במים שנטל בהם ספק לא נעשה בהם ואם תמצא לומר שלא נעשה בהם ספק היה בהם כשיעור ספק לא היו ידיו טהורות ואפילו ספק נטל ידיו ספק לא נטל טהור וכל ספק בטהרת ידיים טהור אפילו במחלוקת הפוסקים מפני שנטילת ידיים עיקרה מדברי סופרים וספק דברי סופרים להקל ויש מי שאומר שעם כל זה אם יש לו מים אחרים מזומנים לפניו אומרים לו קום ורחץ והוציא עצמך מן הספק (אבל אם יודע שנטל כהלכה ואחר כך נולד בהן ספק כגון שנסתפק אם הסיח דעתו מהם אם לאו או שידע שלא הסיח דעתו רק שהושיט ידיו סמוך למקום הטינופת וספק אם נגע בהם ספק לא נגע אצ"ל לחזור וליטלן אפילו לצאת ידי ספק מפני שמעמידן אותן בחזקתן):

יד

השלג והברד והכפור והגליד והמלח אם ריסקן עד שנעשו מים נוטלין מהם לידים אם יש בהם כשיעור וכן נוטלין בכל דבר שברייתו מן המים כגון יבחושים אדומים או שומן דג והוא שריסקן עד שנעשו מים.

במה דברים אמורים כשנוטל בכלי ושופך על ידיו אז צריך ריסקן שאין נטילת ידים אלא במים אבל להטביל ידיו במ' סאה שבקרקע יש מתירין אפילו בלא ריסקן ושלג המונח על פני הארץ כל שיש מ' סאה מחובר יחד אפילו נמוך מאוד מותר להטביל בו ויש אומרים שאין טבילה אלא במים אלא שהשלג וכיוצא בו מצטרפין להשלים למ' סאה אף על פי שאינן מרוסקים אבל אין טובלין בהם אלא א"כ ריסקן עד שנעשו מים ובשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים:

טו

יש אומרים שאין נטילת ידים אלא במים ולא בשאר משקין ומי פירות לפי שעשו נטילת ידים לחולין כטבילה לתרומה ואין עושין מקוה אלא מן המים והרי אפילו מים שאין בהם מראה מים פסולים כל שכן שאר משקין ומי פירות (ואפילו יין לבן שדומה מראיתו למראה מים מכל מקום אם הקפידו על מראה מים כל שכן על גוף המים).

ויש מכשירין כל מי פירות לנטילת ידים שלא פסלו שינוי מראה אלא במים שנשתנו ממראיתם אבל מי פירות שעומדים במראיתם שם מים עליהם שהרי נקרא מי פירות אבל ביין אפילו לבן אין נוטלין בו בין חי בין מזוג במים שאין שם מים עליו כלל.

ואין צריך לומר בשמן ודבש שהרי אינם מנקים אבל במי דבש (שקורין מע"ד) ושכר נוטלין [מהן לידים] שהרי עיקרן מים ואע"פ שנשתנו מראיהם אין לחוש כיון שנשתנו לעילוי.

ויש אומרים שאף היין כשר לנטילת ידים בין חי בין מזוג במים אלא שלכתחלה אסור לעשות כן כדי שלא יהא מזלזל בדבר חשוב שנשתנה לעילוי עד שקובע ברכה לעצמו לברך עליו בורא פרי הגפן (משא"כ בשאר מי פירות שמותר ליטול בהם אם אין לו מים כמ"ש בס"ק ע"א וקפ"א) אבל בדיעבד אם נטל ביין אפילו אדום ידיו טהורות.

ובשעת הדחק יש לסמוך על דברי המקילין בדברי סופרים ליטול ידיו במי פירות ושכר ו[מי] דבש אפילו לכתחלה (וביין בדיעבד):

טז

שיעור המים שנוטלין מהם לידים הוא לא פחות מרביעית הלוג (והוא שיעור טהרה מן התורה לטבילת כלים).

ולא הצריכו אלא שיהא רביעית בכלי שנוטל ממנו אבל א"צ לשפוך כל הרביעית על ידיו אלא אם כן רוצה לטהרן בשטיפה אחת אבל אם רוצה לשפוך עליהם מים ראשונים ושניים א"צ אלא כדי שיספקו בכל פעם למשוח בכל הפרק הצריך נטילת ידים.

ומים הנשארים בכלי שנוטל ממנו יכול ליטול מהם איש אחר אם מספיקים לו אע"פ שאין בהם רביעית הואיל והם באים משיורי טהרה שהיה בהם רביעית כשנוטל הראשון.

והוא שבאים שניהם ליטול ידיהם כאחד אע"פ שנוטלין זה אחר זה מועיל שיורי טהרה של ראשון לטהר יד השני בפחות מרביעית.

ויש אומרים שאין שיורי טהרה של הראשון מועילין בנוטלין זה אחר זה אלא אם כן המים יורדים בקלוח אחד מן הראשון לשני כגון שפשט הראשון ידיו ליטול ואחר יוצק על ידיו ואחר כך פשט השני ידיו למטה מידי הראשון וקילוח יורד על ידיו של ראשון ומהן לידי של שני ידי שתיהן טהורות אף על פי שנפחת שיעור הרביעית בכלי כשמגיעים המים לידי של שני טהורות מפני שהם באים משיורי טהרה.

והוא שפשט השני ידיו סמוך לידי הראשון שאז הן נחשבות כיד אחת אבל אם היו מרוחקות מידי הראשון לא עלתה לו נטילה לפי שהוא נוטל במי רחיצת חבירו (שהם פסולים אפילו הם מי רביעית משום שנעשה בהם מלאכה כמו שנתבאר למעלה).

ואפי' ידיהן סמוכות לא התירו אלא כשנתכוונו מתחלה ליטול כאחת ע"י קילוח היורד מראשון לשני שאז חשובות ידיהן כיד אחת בנטילה זו אף על פי שלא פשט השני ידיו עד אחר שהתחיל כבר הראשון ליטול ידיו אבל אם מתחלה נתכוין הראשון ליטול לעצמו ואחר כך כשהתחיל כבר ליטול פשט השני ידיו למטה ממנו אינן חשובות כיד אחת ולפיכך (אם אין היוצק על ידיהם שופך רביעית בבת אחת) נטמאו ידי השני ממים הטמאים שיורדים מידי הראשון וצריך לנגבן ולחזור וליטלן (ואף אם שופך רביעית בבת אחת צריך לחזור וליטלן אלא שא"צ לנגבן תחלה).

(והעיקר כסברא האחרונה ומכל מקום בשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים):

יז

אבל יותר משנים אינן יכולים ליטול מרביעית ואפילו מרביעית ומחצה עד שיהיה חצי לוג שאף שלא הקפידו חכמים על שיעור המים שיגיעו לידי רק שיהיה רביעית בכלי מכל מקום חשו חכמים אם יטלו רבים ממים מועטים שמא לא ידקדקו יפה ליטול כל הפרק שכל אחד יצמצם המים כדי שישאר לחבירו אך אם היה רביעית ומחצה ונטל הראשון חצי רביעית ונשאר בכלי רביעית יכולים שנים ליטול מרביעית זו על דרך שנתבאר כמו אלו היתה רביעית לבדה מתחילה בכלי.

ומחצי לוג יכולים ליטול אפי' ד' על דרך שנתבאר ולא ה' שמא יצמצמו המים ומלוג יכולים ליטול כמה בני אדם כל זמן שמספיקין המים לשפוך כל אחד ואחד על ידיו ג' פעמים או ב' פעמים כמו שיתבאר בס' קס"ב.

והוא הדין שיכולים ד' וה' להניח ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה וליטול כאחד שכולן חשובות כיד אחת ואין מטמאות זו את זו ובלבד שירפו ידיהם בענין שיגיעו המים לכל יד ויד בלי שום חציצת יד אחרת:

יח

שיעור רביעית שאמרו צריך שיהא מכונס במקום אחד שאם נטל משמינית וחזר ונטל משמינית (ואפילו נטל משתיהן בבת אחת כגון שאחרים יוצקים על ידו והקלוח מתערב) ידיו טמאות כמו שהיו:

יט

רביעית שאמרו בין לנוטל ב' ידיו בין לנוטל ידו אחת בלבד בין לידיו של גדול בין לידיו של קטן נטלו ב' בני אדם זה ידו אחת וזה ידו אחת ואח"כ חזר השני ונטל ידו השנית הרי אלו כג' בני אדם שידו השנית נחשבת כיד אדם אחר כיון שלא נטל מתחלה אלא ידו אחת ולפיכך אם היה בכלי חצי לוג ידיו טהורות ואם לאו אין ידו השניה טהורה שאין נוטלין בפחות מחצי לוג יותר משני בני אדם שמא יצמצמו המים וכאן יש לחוש ג"כ שמא יצמצם כיון שאינו נוטל שתי ידיו כאחת:

קסא – דיני חציצה וטבילה ובו ח' סעיפים:

א

כל דבר החוצץ בטבילת כל הגוף חוצץ בנטילת ידים שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה ולפיכך צריך (לטהר) [ליזהר] מכל דבר שמקפידים עליו להסירו לפעמים.

כגון צואה שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר דהיינו אם הציפורן גדול ועודף על בשר האצבע ויש שם צואה תחת עודף זה צריך להסירה קודם נטילה לפי שדרך רוב בני אדם להקפיד עליה משום מיאוס לכן אינה בטלה לגבי היד וחוצצת אף למי שאינו מקפיד עליה.

ובצק שתחת הציפורן אפילו כנגד הבשר דרך רוב בני אדם להקפיד עליו וחוצץ לכל אדם כשרוחצים ידיהם:

ב

רטיה שעל בשרו אם אין שם מכה אלא מיחוש בעלמא ויוכל להסירה מתי שירצה צריך להסירה קודם נטילה אבל אם יש שם מכה אין צריך ליטול כלל במקום הרטיה כמו שיתבאר בסיומן קס"ב:

ג

טיט הבורות וטיט היוצרים שהם נדבקים ביותר ומונעים המים מלבא תחתיהם וכן שאר כל הטיט כשהוא יבש ונדבק בבשר חוצצין בין על גבי היד בין תחת הציפורן אפי' כנגד הבשר.

אלא א"כ הוא דבר מועט שאין דרך בני אדם להקפיד עליו להסירו (כשרוחץ ומנקה ידיו) א"צ להסירו ג"כ לנטילת ידים לסעודה וה"ה לבצק וצואה אם הן מעט כל כך שאין דרך רוב בני אדם להקפיד עליו אינו חוצץ אפי' הוא שלא כנגד הבשר.

ואם הוא מקפיד עליו חוצץ אע"פ שאין הרוב בני אדם מקפידים עליו ומה שלא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים קודם הנטילה הוא משום שאין מקפידין להסירו (בשעת רחיצת ונקיון ידים במדינות אלו לכן אינו חוצץ לנטילת ידים אם הוא כנגד הבשר אפילו הוא טיט הבורות והיוצרים אבל אם הוא מקפיד עליו צריך להסירו ויש אומרים שכל דבר שרוב בני אדם אין מקפידין עליו אע"פ שהוא מקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם ויש לסמוך על דבריהם בנטילת ידים שעיקרה מדברי סופרים אבל לא בטבילת כל הגוף כמו שיתבאר ביו"ד סי' קצ"ח).

ואם הצפרנים גדולים ועודפים על הבשר צריך כל אדם לנקר הטיט והצואה שתחתיהם כי רוב בני אדם מקפידים על מה שלא כנגד הבשר וחוצץ אף למי שאינו מקפיד אלא א"כ הוא מעט כל כך שאין דרך להקפיד עליו.

(ובשבת דוחק את הבשר שתחת הציפורן כדי שלא יגרור את הציפורן כשמסיר הטיט):

ד

צריך לזהר בציפורן שפירשה מיעוטה לקוץ אותה שהיא חוצצת כמו שיתבאר ב"ד ס' קצ"ח:

ה

הדיו והצבע לחים אינם חוצצים מפני שנמחים במים יבשים חוצצים והוא שיש ממשות הצבע על ידיו אבל אם אין עליהן אלא מראית הצבע אינו חוצץ.

ומי שהוא צובע אין הצבע חוצץ על ידיו אף על פי שיש ממשות של צבעונים על ידיו וכן מי שאומנתו להיות שוחט או קצב וידיו מלוכלכות תמיד בדם אינו חוצץ וכן למוכר שומן ואע"פ שרוב בני אדם מקפידים כיון שרוב בני אומניות הללו אין מקפידין אין חוצצין להם אבל לאחר שאינו רגיל בכך חוצצין אפי' אינו מקפיד.

והנשים שדרכן לצבוע ידיהם לנוי וכיוצא בזה אין אותו צבע חוצץ.

וכל זה במיעוט היד אבל אם רוב היד מכוסה בדבר שיש בו ממש חוצץ אפי' לאותם שאין דרכם להקפיד:

ו

ריר היוצא מן המכה ומתייבש ונעשה גליד אם אינו מקפיד עליו להסירו או שמצטער להסירו שמעתה אין דעתו להסירה כל זמן שיהיה בענין זה קרוי אינו מקפיד ואינו חוצץ לנטילה אף על פי שלטבילה מחמירין:

ז

טבעת כשהיא דחוקה באצבע חוצצת ורפויה אינה חוצצת כי המים באים בינה לאצבע ומכל מקום לכתחילה יש להסיר הטבעת קודם נטילה אפילו רפויה כי אין אנו בקיאים מהו [נקרא] רפויה ויבאו להקל גם בדחוקה ובדיעבד עלתה לו נטילה אם היתה רפויה.

והוא ששפך עליה רביעית בבת אחת כמו שיתבאר בסימן קס"ב.

אבל אם היתה דחוקה לא עלתה לו נטילה אם לפעמים מקפיד עליה להסירה כגון שיש בה אבן טובה שמקפיד עליה להסירה בשעת נטילה שלא תתלכלך במים ובאשה אפילו טבעת שאין בה אבן טובה דרכה להסירה בשעת לישה לכן חוצצת לעולם אע"פ שאינה מקפדת להסירה משום ליכלוך המים אבל האיש שאין דרכו ללוש א"צ להסיר הטבעת שאין בה אבן טובה קודם נטילה אפילו אינה רפויה לפי שאינו מקפיד עליה להסירה לעולם:

ח

שיעור נטילת ידים כל היד עד הקנה של זרוע כשיעור קידוש ידים שבמקדש ויש אומרים שהקילו בנטילת ידים ולא הצריכו אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד.

וראוי לנהוג כסברא הראשונה שכיון שהוא דבר שאין בו טורח למה לא נוציא נפשינו מהמחלוקת ונכון להתנות ולומר שאינו מקבל דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו מים כל כך לא יצטרך להחמיר כמנהגו וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר על עצמו.

ואם נוטל ידיו בפני רבים במקום שנוהגים ליטול עד מקום חיבור האצבעות לבד אין לו להחמיר בפניהם שלא יהא נראה כב' תורות ח"ו בעיניהם.

ואם היו ידיו מלוכלכות לדברי הכל צריכים נטילה עד הזרוע:

קסב – דיני הגבהה ושיפשוף הידים בנטילה ובו טז סעיפים:

א

סדר נטילה מרביעית כך הוא אם שופך כל הרביעית בפעם אחת על שתי ידיו כאחת כגון שאחר יוצק על ידיו או שאוחז הכלי בראשי אצבעותיו ושופך על ב' ידיו כאחד נטהרו ידיו ואין צריך לומר אם יש לו מים רבים ושופך רביעית על כל אחת בפני עצמה.

אבל אם בא ליטול על כל אחת בפני עצמה מרביעית בלבד צריך לשפוך על כל אחת ב' פעמים כי כששופך על היד פעם אחת נטמאו המים מהיד הואיל ואין בהם רביעית שהוא שיעור טהרה בידים וכששופך שנית מטהרים מים שניים את מים הראשונים ואת היד.

ואח"כ מנגבה במפה או בדבר אחר להסיר הראשונים לגמרי מן היד משום טהרה יתירה להאומרים שזהו טעם הניגוב כמ"ש בס' קנ"ח:

ב

ואף אם ניגב בדבר קשה שאין המים נבלעים כגון ששפשפן בכותל או בראשו (אפילו בשערותיו רק שלא חכך בהן שאז היה צריך לחזור וליטול אלא ששפשף עליהם מלמעלה) אע"פ שחוזר ונוגע במי השפשוף אין ידיו נטמאות משום נגיעתם בלחלוחית מים הראשונים שהיו טמאים כיון שכבר נטהרו במים השניים.

ואם שפך על כל יד בפני עצמו שטיפה אחת מרובה כשתים דהיינו שיש במי שטיפה זו כדי שימשח כל הפרק הצריך נטילת ידים ב' פעמים נטהרו המים כאלו שפך עליהם ב' פעמים:

ג

במה דברים אמורים כששפך על כל יד בפני עצמה אבל אם שופך על שתי ידיו כאחת אין שטיפה אחת מועלת לטהרן כלל אלא א"כ שופך עליהן רביעית בבת אחת אבל פחות מרביעית אע"פ שהמים באו משירי טהרה על דרך שנתבאר בס' ק"ס אינן מטהרים שתי ידים כאחת אלא בשתי שטיפות שהמים השניים מטהרים את הראשונים ואת הידים:

ד

אבל המים שעליהם טמאים וצריך לנגבן ואחר יאכל.

ואם שפשפן בדבר קשה וחזר ונגע במי השפשוף נטמאו הידים בנגיעתן בלחלוחית מים הטמאים.

ואם הטבילן במי מקוה א"צ ניגוב שהמקוה מטהר מים הטמאים בהשקה:

ה

וכל זה כשידיו נקיות אבל אם יש עליהן לכלוך טיט או שאר כל דבר החוצץ צריך לשפוך עליהן ג' פעמים ראשונה להעביר הלכלוך ואח"כ מים ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת.

ומים ששפך ראשונה נטמאו מהידיים אפילו שפך רביעית בבת אחת הואיל ולא טיהרו הידיים מפני הלכלוך שעליהן שחוצץ וגם מים ראשונים שאחריהם לא טיהרו ונטמאו גם הם מהידיים הואיל והמים ששפך ראשונה לא באו כלל לטהרת הידיים כי אם להסיר החציצה.

ואעפ"כ אינם ממעטים את הרביעית שאף אם לא נשאר בכלי רביעית כשמתחיל ליטול מים ראשונים שאחריהם אין בכך כלום לפי שהמים ששפך ראשונה הם צורך הנטילה ומכללה וכיון שהיה רביעית בכלי בהתחלת נטילתו דיו.

(אבל אם אין על ידיו דבר החוצץ אע"פ שהם מלוכלכות ומטונפות שצריך להעביר מהם הטינוף בנטילה כל שאינו חוצץ בנטילה כגון שהוא לח דיו במה שעובר ע"י ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת שהם באים לטהר את הידיים מטומאתן.)

ועיקר טומאת הידיים לא גזרו אלא מפני שהם עסקניות ושמה נגעו במקום מטונף לכך התקינו נטילה לטהרן מטינופן אלא שכיון שגזרו עליהן טומאה נטמאו מים הראשונים ונטהרים ע"י שניים):

ו

טומאת הידיים וטהרתן אינה אלא עד הפרק הצריך נטילת ידיים ולא חוץ לפרק שאם נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק לא נטמאו שם אע"פ שהם שם ראשונים ולפיכך אם חזרו לפרק אינן מטמאין את היד אבל אם הראשונים שהיו בתוך הפרק ונטמאו יצאו חוץ לפרק אע"פ שנטל גם השניים חוץ לפרק לא טיהרום שם ולפיכך אם חזרו לפרק חזרו ונטמאו הראשונים את היד לכך אמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה שלא יחזרו המים שחוץ לפרק לתוך הפרק.

ומכל מקום אם נוטל כל היד עד הקנה של זרוע לא יגביה כל היד לגמרי כדי שלא יצאו ממנה מים על הזרוע במקום שישארו שם גם אחר שינגב ידיו שאינו מנגב אותו מקום מפני שהוא מכוסה בבגדים ואח"כ כשישפיל ידו לאכול בה יחזרו מהזרוע לידו ויטמאוה אלא יגביה ראשי אצבעותיו ועל ידי זה תהא שאר היד מוגבהת קצת שמהאצבעות אין לחוש שירדו על הזרוע.

וצריך לזהר שיהיו מוגבהים ועומדים מסוף הנטילה עד שינגבן שאם יגביהן ויחזור וישפילן יחזרו המים שיצאו חוץ לפרק ע"י הגבהתו וישבו לתוך הפרק.

לפיכך יטול שתי ידיו כאחת שאם יטול ידו אחת ויגביהנה ואחר כך ישפוך בה על השניה נמצא מורידה למטה כששופך בה.

ואם רוצה להשפילן מתחילת הנטילה שלא יצאו מים ראשונים חוץ לפרק כלל מתוך הפרק הרשות בידו רק שישגיח שיבוא המים על ראשי האצבעות.

ואם שופך רביעית על כל יד בפני עצמה או רביעית על ב' ידיו כאחד שאין שם מים טמאים כלל א"צ ליזהר בזה כלל ואצ"ל המטביל ידיו.

ויש מפרשים מה שאמרו חכמים הנוטל צריך שיגביה ידיו אינו בנוטל כל היד עד הקנה של זרוע אלא בנוטל האצבעות לבדן וכדברי האומרים שהנטילה דיה עד מקום חיבור האצבעות לכף היד וטומאת הידים לראשונים וטהרתן מהשניים היא עד הקנה של זרוע לפיכך יש לחוש שמא הלכו הראשונים חוץ למקום חיבור האצבעות ונטמאו שם אף אם לא יצאו לשם מהאצבעות אלא הלכו לשם מחמת הכלי והשניים שמא לא הלכו בכל מקום שהלכו הראשונים ונשארו הראשונים בטומאתן ומטמאין היד אם יורדים לאצבעות כשמשפיל ידיו לכן צריך להגביה ראשי אצבעותיו למעלה מסוף הנטילה עד שינגב ואף אם רוצה להשפילן מתחלת הנטילה אינו מועיל כי אי אפשר לצמצם ליטול ממש בתוך הפרק שלא ילכו המים חוץ לאצבעותיו מעט ואם הלכו לשם נטמאו שם אע"פ שלא ירדו לשם מהאצבעות אלא מהכלי והמטביל ידיו או ששפך עליהם רביעית כאחד אפילו שפך על האצבעות ויצאו מהן חוץ לפרק לא נטמאו שם כלל כיון שהם מי טהרה.

ועל פי סברא זו נהגו עכשיו להקל בהגבהת הידים לפי שנוהגין לשפוך על כל יד ג' פעמים אף שהן נקיות ושוב אין לחוש שמא לא הלכו השניים בכל מקום שהלכו הראשונים שאם לא הלכו השניים הלכו השלישיים:

ז

כששופך הראשונים על היד צריך ליזהר ולשפוך בשפיכה אחת על כל פרק הצריך נטילת ידים ומכל מקום א"צ שפיכה אחת ממש אלא שלא יפסיק מלשפוך עד שיגיעו המים בכל הפרק שאין ידים טהורות לחצאין לפי שאין דרך נטילה בכך ואם פסק אחר שנטל מקצת היד אין נטילת מקצת זו עולה לו (ואפי' שפך רביעית בבת אחת ונטמאו המים כיון שלא טיהרו כלום) וצריך לחזור ולשפוך גם על מה שנטל ואם לא שפך אלא על הנשאר מידו שלא נטל הרי ידו טמאה כשהיתה (אפילו אם גם שפיכה זו היתה רביעית).

ויש אומרים שאם יש עדיין על מקצת היד שנטל טופח על מנת להטפח מצטרפת נטילה זו עם מה שהוסיף ונטל הנשאר מידו שמשקה טופח על מנת להטפח חיבור לטהרה וה"ז כנטילה אחת ויש להחמיר כסברא הראשונה.

וכל זה בראשונים אבל בשניים נוטל מקצת ידו וחוזר ומוסיף על מקצתה השני ואפילו נתנגב מקצתה הראשון:

ח

אחר נטילת מים שניים על ב' ידיו או רביעית בבת אחת ישפוף ידיו זו בזו.

ואם לא נטל אלא עד מקום חיבור האצבעות לכף היד יזהר כשמשפוף זו בזו שלא תיגע זו בזו בכף היד במקום שלא נפלו שם מים ולא נטהר שמקום זה מטמא מים שעל ידו השנייה בנגיעתה בו והמים חוזרים ומטמאין את היד אע"פ שהם מים שניים אבל אם שפך רביעית בבת אחת א"צ ליזהר בזה שמי רביעית

מי טהרה הם ואינן מתטמאין ויש אומרים שלא אמרו מי רביעית מי טהרה הם אלא במקום שהם מטהרים שאז אינן מתטמאין מאותו מקום כגון אם נטל רביעית עד מקום חיבור האצבעות ויצא משם לכף היד אין הכף מטמאתן לפי שמטהרים הם למקום שבאו שמה אבל אם יד אחת טמאה נגעה בהם טמאתם אע"פ שהם מי רביעית (ויש להקל בדברי סופרים):

ט

אם שפשפן זו בזו אחר ששפך עליהם מים ראשונים פחותים מרביעית אפילו שפך על כל אחת בפני עצמה שטיפה אחת מרובה כשתים שנטהרו בהן חזרו ונטמאו בנגיעתן זו בזו.

ואפילו מים שניים אין מועילין לטהרן לפי שהמים שעל יד זו נטמאו בנגיעתן במי זו ושעל זו בנגיעת מי זו ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה ולא שנטמאו מיד אחרת וחוזרים ומטמאים את הידים לפיכך צריך לנגבן תחלה ויחזור ויטלם כראוי.

ואפילו אם שפך על אחת הראשונים ושניים שהמים שעליה טהורים חזרה ונטמאה אם נגעה בה חברתה שלא שפך עליה אלא ראשונים בלבד ואפילו היתה שטיפה אחת מרובה כשתים שהיד טהורה מכל מקום המים טמאים מטמאים המים שעל זו ומכל מקום יש אומרים שמים אחרים מועילים לטהרה כיון שהיתה כבר טהורה לגמרי עם המים שעליה:

י

אפילו נגע בה יד שאינה נטולה כלל בין שהיא ידו בין ידו של אחר שלא נטל ידיו הרי המים שעליה מתטמאין מיד הטמאה שנגעה בהם וצריך ליתן עליה שניים אחרים ואם לא נתן עליה אלא הראשונים בלבד אין להם תקנה אלא בניגוב או בהשקה למי מקוה וגם היד שאינה נטולה אין לה תקנה אלא בניגוב לפי שנטמאה גם כן ממי חברתה הטמאים ואין מים שניים ואפילו רביעית בבת אחת מטהרים טמאה הבאה מחמת יד אחרת (אבל אם נגעה בשניים שטומאתן היא בנגיעתם אין צריך לנגבה).

וכבר נתבאר שבמי רביעית בבת אחת יש להקל ולומר שאינן מתטמאין כלל ולפיכך אם שפך על ידו אחת רביעית בבת אחת ונגעה בה ידו השניה שלא שפך עליה כלום ידו הראשונה טהורה (וגם השניה אף על פי שיש עליה לחלוחית מים מן הראשונים ולחלוחית זה שעליה נטמאה ממנה שהרי אין בו רביעית מכל מקום מיטהר הוא ע"י מים ראשונים ושניים או רביעית בבת אחת שישפוך עליה כיון שטומאתה היא מיד זו עצמה).

אבל אם נתן על ידו השניה מים הראשונים פחותים מרביעית ונגעה בזו שנתן עליה רביעית בבת אחת נטמאה יד זו ממימי (השניים) [השניה] הטמאים וצריך לשפוך עליה מים שניים לטהרה שכל מים טמאים מטמאים את היד הנוגעת בהם אפילו היא טהורה לגמרי ואפילו באמצע הסעודה:

יא

וכל זה כשנוטל ידו אחת או שתיהן כל אחת בפני עצמה אבל אם מצרף ידיו זו לזו ונוטל שתיהן כאחת הרי הן נחשבות כיד אחת לגמרי ואינן מטמאות זו את זו בנגיעתן זו במים טמאים שעליהן משטיפה הראשונה ויכול לשפשפן זו בזו.

ונכון הדבר לשפשפן מיד אחר שטיפה הראשונה כדי לרחוץ יפה הזיעה קודם שיתן עליהם מים שניים לטהרן לפיכך כל הנוטל ידיו מרביעית או ישפוך לו אחר עליהן או יאחז הכלי בראשי אצבעותיו כדי שיטול ב' ידיו כאחת וישפשפם מיד אחר שטיפה הראשונה שאם יטול כל אחת בפני עצמה יש לחוש שמא תיגע יד בחברתה קודם שיתן מים שניים על שתיהן אבל אם נוטל כל יד מרביעית אין צריך לחוש לזה.

ואפי' ד' וה' שהניחו ידיהן זו בצד זו או זו על גבי זו כי ד אחת חשובות ואינן מטמאות זו את זו כמו שנתבאר בסי' ק"ס:

יב

נטל ב' ידיו זו לעצמה וזו לעצמה מים הראשונים פחותים מרביעית ונמלך כשנטל המים השניים והגיע ידיו זו לזו ושפך על שתיהן כאחת ידיו טמאות מפני שכשמצרף ידיו זו לזו לקבל מים השניים נטמאו ידיו בנגיעתן זו לזו כי מים שעל גב זו מטמאים המים שעל גב חברתה וגם היד עצמה וכשנוטל את השניים לא טיהרו את הראשונים כיון שנטמאו מיד אחרת אלא גם השניים נטמאו בהם וצריך לנגב ידיו ולחזור וליטלן כראוי:

יג

כל טומאת המים מהידים אינה אלא במים שעל היד בשעת נטילה שאז בקל נטמאו המים בין מהיד עצמה כגון מים ראשונים בין מיד אחרת טמאה ואפילו הם מים שניים אבל מים שאינן על היד אף על פי שידים טמאות נוגעות בהם בשעת נטילה אינן מטמאות אותן שהרי לא אסרו ליתן מים בחפניו לחבירו אלא מפני שאין חפניו כלי אבל לא משום שנטמאו המים מחפניו וכן היוצא מבית הכסא יכול לשאוב בחפניו מן הדלי והמים הנשארים כשרים לנטילה ואפילו אם הנוטל עצמו בשעת נטילתו נוגע בידיו הטמאים במים שעל הכלי או שבתוך הכלי בין קודם מים ראשונים בין קודם שניים לא נטמאו מידיו.

לפיכך כלי שניקב בשוליו ותחב בו ברזא ודוחק אותה למעלה ויוצאים המים על ידו אף על פי שהברזא מלוחלחת במים ונוגע בהם בידו הטמאה לא נטמאו ויכול לחזור ולדוחקה בידו השניה שנטלה בראשונה ע"י דחיקת הברזא בידו הראשונה שלא היתה נטולה כלל.

ומכל מקום צריך שישפוך על כל אחד רביעית בבת אחת או שטיפה אחת מרובה כשתים שלא יצטרך למים שניים או שישפוך הראשונים ושניים על יד זו ואחר כך הראשונים ושניים על יד זו שאם ישפוך הראשונים על זו ועל זו ואחר כך השניים על זו ועל זו נמצא נוגע בברזא בידו לחה ממים הראשונים הטמאים ונדבקו מים טמאים בברזא וכשחוזר ודוחקה בידו השניה נטמאה ממים טמאים שנדבקו בה וצריך לנגבה.

וכן יזהר בכלי שאין לו אלא אוזן אחד שאם יאחזנה בידו לחה ממים טמאים לא יאחזנה בידו השניה אבל אם היתה האוזן מלוחלחת במים הטהורים אף על פי שנגעו בהם ידיים טמאות אין לחוש ליגע בהם אפילו בשעת נטילה.

(ואפילו מים שעל גבי ידיים טמאות אינן מטמאים אלא בשעת נטילתן לאכילה אבל מי שידיו מלוחחות במים שלא בשעת נטילתן לאכילה ונגע בהן מי שטיהר ידיו לאכילה ידיו טהורות):

יד

כששופך מים ראשונים על ידיו צריך ליזהר שלא ישאר על ידיו צרור או קיסם או שום דבר אחר לפי שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גב היד ולא המים שיצאו מהיד על גבי צרור או דבר אחר וחוזרים ומטמאים את היד שהיא נוגעת בהם.

ואפילו שלג וברד ושאר דברים שהם מבריית המים כיון שאינו מרוסק ופסול לנטילה אין מים שניים מטהרין אותן המים שע"ג ואם שופך רביעית מים כאחת על ידיו א"צ ליזהר בכך:

טו

מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה ואינו יכול להסירה מחמת כאב המכה די לו שיטול שאר היד שלא במקום המכה ואין זו נטילה לחצאין כיון שאינו יכול ליטול חציה השניה ודומה למי שנקטע אצבעו שנוטל שאר היד אמנם צריך ליזהר שלא יגיעו המים לרטיה שלא יחזרו ויטמאו היד ומפני שקשה להזהר שיגיעו המים עד הרטיה ולא יפלו על הרטיה לכן ישפוך רביעית כאחת על כל היד שאז לא נטמאו המים.

במה דברים אמורים ברטיה שבודאי סופה להסירה אלא שאינו יכול להסירה עכשיו לכן אינה בטלה לגבי היד (שהרי אם היה יכול להסירה מתי שירצה היה צריך להסירה משום חציצה ואם היתה בטלה לגבי היד לא היתה חשובה חציצה) אבל דברים שאינן חוצצין מפני מיעוטן שאינן מקפידין עליהם להסירן לעולם הרי הם בטלים לגבי היד לגמרי ואין לחוש להמים שעליהם שיחזרו ויטמאו היד לפי שמים שניים מטהרים מים שעליהם כמים שעל היד עצמה:

טז

מים ראשונים דהיינו מים שלפני המזון נוטלים בין על גבי כלים בין על גבי קרקע שאין רוח רעה שורה עליהם כמו על אחרונים שלאחר המזון.

(ואם נגע בשופכין שעל גבי קרקע או בכלי אם לא נטל רביעית בבת אחת נטמאו ידיו אע"פ ששפך שם גם מים שניים שאין מים שניים מטהרים אלא מים שעל גבי ידיו ולא שעל גבי קרקע או כלי ואפילו השניים מרובים מהראשונים ואפילו הן מי רביעית ולכן מי ששואב בכלי קטן מכלי גדול ואוחז בידו שפת הכלי הלחה ממים טמאים אע"פ שהטביל מקום אחיזתו במי רביעית כששואב מכלי הגדול לא הועיל כלום):

קסג – דין מי שאין לו מים והמאכיל לאחרים ובו ב' סעיפים:

א

אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה או אוכל בכף שאינו נוגע בפת גזירה שמא יגע.

ואפילו המהלך בדרך והגיע עת האוכל ולא מצא מים אם יודע שיש לפניו מים ברחוק ד' מילין צריך להמתין עד שיגיע לשם ואם יש מים לאחריו בפחות ממיל צריך לחזור לשם אע"פ שנחוץ לדרכו.

אבל אם יש ברחוק מיל לאחרי ויותר מד' מילין לפניו יכרוך ידיו במפה ויאכל פתו או דבר שטיבולו במשקה או אוכל ע"י כף וכן אם הוא ספק אם ימצא מים בתוך ד' מילין.

ושומר גינה או פרדס דינו כלאחרי לפי שאי אפשר לו לעזוב שמירתו כל כך עד שילך מיל ויחזור אבל היושב בביתו צריך לילך ד' מילין אם יודע שימצא מים:

ב

המאכיל לאחרי א"צ נטילת ידים והאוכל צריך נטילת ידים אע"פ שהמאכיל נותן הפת לתוך פיו והוא אינו נוגע בפת גזירה שמא יגע והמאכיל אף שנוגע לא גזרו עליו לפי שלא גזרו על נגיעת חולין אלא על אכילה משום סרך תרומה ובמאכיל שהוא דבר שאינו מצוי לא גזרו.

ואסור להאכיל למי שיודע בו שלא נטל ידיו משום ולפני עור לא נתן מכשול ואפילו הפת של האוכל רק שמושיטו לו אסור לסייע ידי עוברי עבירה כמו שיתבאר בסימן שמ"ז:

קסד – שיכול להתנות על הנטילה ובו ב' סעיפים:

א

נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם לכל היום כולו אפילו שלא בשעת הדחק ובלבד שלא יסיח דעתו משמירתו מנגיעה במקום מטונף ואם הניחן בבתי ידים אין לך שמירה מעולה מזו ומכל מקום אם נזדמנו לו מים מוכנים לפניו וא"צ לטרוח אחריהם טוב שיחזור ויטול ולא יברך.

ולא בנטילת שחרית לבד מועיל תנאי אלא כל היום בכל זמן שנוטל ידיו שלא לצורך אכילת פת כגון לדבר שטיבולו במשקה או שיוצא מבית הכסא מתנה עליהן לאכילת פת שיאכל אח"כ לפי שנטילת ידים צריכה כוונה כמ"ש בסי' קנ"ח ואע"פ שלטיבול במשקה ויוצא מבית הכסא לא יברך על נטילת ידים ובשעת אכילה ג"כ לא יברך על נטילת ידים על זה שנטל כבר אין בכך כלום שהרי פטור הוא מן הנטילה כיון שידי שמורות.

אבל אם אינו נוטל אלא לצורך אכילת פת שיאכל אח"כ אסור כי תקנת חכמים היא שתהא תיכף לנטילת ידים סעודה משא"כ כשנוטל שלא לצורך אכילת פת אלא שמתנה עליהן שיוכל לאכול ע"י זה אח"כ אינו מחוייב כלל לאכול עכשיו ואח"כ כשבא לאכול כבר הוא פטור מן הנטילה ולא חלה עליו תקנת החכמים כלל שלא תיקנו אלא בנוטל לאכילה שיאכל מיד וזה לא נטל לאכילה אלא לדבר אחר.

ואם נטל ידיו לאכילה מועלת נטילה זו גם לאכילה אחרת אם שמר ידיו ואפילו תנאי אין צריך שהתנאי אינו אלא משום כוונה וזה נתכוין (לנטילה באכילה) [לאכילה בנטילה] זו.

ועכשיו נהגו שלא להתנות על הנטילה לפי שיש אומרים שאין תנאי מועיל אלא בשעת הדחק לפי שחששו שמא יבואו להאכילו דבר האסור כשיראוהו אוכל בלא נטילה שיסברו שהוא נכרי ומכל מקום אם יושב בעגלה עם נכרי ואין ממתנינים עליו הרי זה שעת הדחק:

מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף צריך לחזור וליטול ידיו ויברך על נטילת ידים ואם נגע בעוד הפרוסה בפיו לא יבלע עד שיטול ידיו ולא מקום הטינופת ממש אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש בהם מלמולי זיעה וכן אם חיכך בראשו וכל כיוצא בזה (אבל אם שפשף ידיו על ראשו מלמעלה כגון לנגבה ולא חיכך בה תוך השער בראשו ממש אין לחוש).

ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה כי לא תיקנו אלא בתחילתה אלא א"כ הפסיק סעודתו והלך להפליג בדבר אחר והסיח דעתו משמירת ידיו שצריך לחזור וליטול ולברך על נטילת ידים כי כסעודה אחרת היא הואיל והפליג בינתיים אבל משום נגיעה במקום הטינופת ואפילו עשה צרכיו אין לברך על נטילת ידים.

(שכל העושה מצוה אחת ב' פעמים אינו חוזר ומברך אלא א"כ הפליג בנתיים או שהסיח דעתו ממנה וחזר ונמלך או שפסקה המצוה מעצמה וחוזר לעשותה כגון שנשמטה ונפלה טליתו מעליו כמ"ש סי' ח' אבל זה שהפסיק טהרת ידים בידים על מנת לחזור ולטהרן או שלא מדעת כלל ובדעתו לא היה מטמאן כי אם על דעת לחזור ולטהרן אין זה חשוב הפסק בטהרתן לחזור ולברך כשחוזר ומטהרן כיון שלא הסיח דעתו מלטהרן שהרי אפילו מי שמסיר טליתו מדעתו בסתם אין צריך לחזור ולברך אם נשאר עליו טלית קטן שיש בזה גילוי דעת שאינו מסיח דעתו ממצוה זו אע"פ שאין בדעתו כלום על טלית זו ואינו יודע אם יחזור ויתעטף בה כמו שנתבאר שם כ"ש זה שהדבר ידוע שבודאי יחזור למצותו לטהר את ידיו שהרי הוא מיסב בסעודה ודעתו לאכול).

(ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות):

קסה – דין העושה צרכיו ורוצה לאכול ובו ג' סעיפים:

העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב' פעמים ראשונה יטול נטילה שאינה מכשרת לאכילה אלא לנקות ידיו לברך אשר יצר ושנייה נטילה כשרה לברך על נטילת ידים שאם יטול נטילה אחת כשרה ויברך תחלה אשר יצר (מפני שנתחייב בה תחלה ועוד שהיא תדירה) ואח"כ על נטילת ידים יהיה הפסק בין נטילה לברכתה ואף אם יברך תחלה על נטילת ידים ואח"כ אשר יצר מכל מקום יהיה הפסק בין נטילה להמוציא ויש אוסרים להפסיק ביניהם בדברי עסק וענין אחר כמ"ש בס"י קס"ו.

ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת יברך אשר יצר מיד כשמשפשף ידיו לנקותן מלכלוכן לאחר ששפך עליהן שטיפה ראשונה שאז ידיו כשרות לברכה אבל אינן כשרות לאכילה עד שישפוך עליהן מים שניים ואז יברך על נטילת ידים בשעת הניגוב שבענין זה אין כאן הפסק בין נטילה לברכתה ולא בין נטילה להמוציא כי לא נגמרה הנטילה עד ששפך עליהם מים שניים וכגון ששפך על שתי ידיו כאחת שאל"כ אין יכול לשפשפן זו בזו עד שישפוך עליהם מים שניים כמו שנתבאר בס"י קס"ב.

ומכל מקום יותר נכון ליטול ב' פעמים לפי שרוב פעמים רגילין לשפוך רביעית בבת אחת על ב' ידיו או על כל אחת בפני עצמה בשטיפה ראשונה ושוב א"צ מים שניים לטהרן ויש כאן הפסק.

ואם נטל נטילה אחת כשרה ושכח לברך עד ששפך מים שניים או ששפך רביעית בבת אחת לא יברך תחלה אשר יצר ויחזור ויטול שנית ויברך על נטילת ידים לפי שכבר יצא ידי חובתו בנטילה הראשונה

ואינו יכול לברך על נטילת ידים על נטילה השניה בלבדה כיון שאינו מחויב בה ואם יברך על נטילה הראשונה אחר השנייה נמצא שהפסיק בין נטילה לברכתה אלא יברך תחילה על נטילת ידים על נטילה זו לבדה ואח"כ אשר יצר שברכת אשר יצר אינה חשובה הפסק בין נטילה להמוציא כיון שלטהרת ידים היא באה גם כן.

(אבל בין נטילה לברכתה יש לחוש יותר להפסק מטעם שנתבאר בסי' קנ"ח ועוד שיש בזו שתי הפסקות בין נטילה לברכתה ובין נטילה להמוציא).

ואותן הנזהרין מלהשיח בין נטילת ידים להמוציא ומשיחין בין נטילת ידים לברכתה טועים הם וצריך להזהירם שלא ישיחו כלל.

ואם עושה צרכיו באמצע הסעודה כיון שא"צ לברך המוציא א"צ ליטול ידיו אלא פעם אחת ואין לחוש להפסקת אשר יצר בין נטילה לאכילה כי אפילו בין נטילה להמוציא יש מתירין בהפסק מועט כזה כמו שנתבאר בסי' קס"ו ואין חוששין לדברי האוסרים אלא בין נטילה להמוציא מפני שאמרו חכמים כל התוכף ברכת המוציא לנטילה אינו ניזוק בכל אותה סעודה אבל כשאין שם ברכת המוציא א"צ ליזהר אלא מהפסק גדול האסור לדברי הכל מפני תקנת חכמים שתיקנו תיכף לנטילת ידים סעודה כמ"ש שם וכמו שנתבאר בסי' קס"ד:

ב

אכל דבר שחייב לברך בורא נפשות רבות ברכה אחרונה ושכח והטיל מים יברך תחלה אשר יצר ואח"כ בורא נפשות רבות מפני שברכת אשר יצר תדירה יותר וכל התדיר מחבירו קודם לחבירו:

ג

אם רבים מסובין בסעודה הגדול נוטל ידיו תחילה מפני כבודו אלא שקצת גדולים רגילין ליטול באחרונה שלא להפסיק בשהייה עד שיטלו כולם ושלא לדבר דברי עסק וענין אחר כמו שיתבאר סי' קסו:

קסו – דיני בציעת הפת ובו סעיף אחד:

א

לא אמרו תיכף לנטילת ידים סעודה אלא שלא יתעסק בינתיים באיזה עסק עד שיסיח דעתו מהסעודה ואפילו למזוג כוס לקידוש היום אם מוזגו בחמין שצריך לדקדק הרבה שלא יחסר או ייתר הרי זה היסח הדעת מהסעודה ואסור לעשותו בין נטילת ידים לסעודה והוא הדין לכל כיוצא בזה אבל אם יושב בטל ואינו עושה בינתיים שום מעשה שיש בו היסח הדעת אף על פי ששוהה הרבה ואפילו משיח מעט אין לחוש כיון שהשולחן לפניו ודעתו לאכול ובלבד שלא יפליג בדברים שלא יבא לידי היסח הדעת ולכן מותר לומר קידוש והבדלה בין נטילת ידים להמוציא ולא אמרו תיכף לנטילת ידים ברכה אלא במים אחרונים בלבד.

ויש אומרים שגם במים ראשונים צריך ליזהר כמו במים אחרונים שהרי אמרו התוכף לנטילת ידים ברכה אינו ניזוק בכל אותה סעודה וזהו במים ראשונים שבמים אחרונים מה שהיה כבר היה לפיכך צריך ליזהר שלא להפסיק אפילו בשהיה כדי הילוך כ"ב אמה שבשיעור זה נקרא הפסק אפילו יושב במקומו (ואם הלך מביתו לבית אחר נקרא הפסק אפילו הולך מעט) ושלא לצורך אין להפסיק אפילו בשהייה מועטת ולדבר אסור אפילו בדברי תורה (או איזה ברכה מרובה שלא מענין הסעודה כגון להבדיל על הכוס) ואין צריך לומר בדבר חול וטוב לחוש לדבריהם.

ומכל מקום אין צריך ליזהר אלא מלדבר באיזה עסק וענין אחר אבל שיחה בעלמא ב' או ג' תיבות אינן חשובין הפסק לדברי הכל אפילו במים אחרונים (כיון שאין בהם ענין שלם) וכל שכן שמותר להשיב הן או לאו כששואלין אותו דבר.

ומענין הסעודה וצרכיה אינו חשוב הפסק אפילו בין המוציא לאכילה כל שכן בין נטילה להמוציא וכל שכן שהשהייה בניגוב והילוך ממקום שנטל ידיו למקום הסעודה אינן חשובין הפסק כיון שהוא צורך הסעודה אלא שלכתחילה צריך ליטול ידיו סמוך למקום הסעודה אם אפשר שכמו שצריך למזוג הכוס של קידוש בחמין קודם הנטילה לדברי הכל אע"פ שהקידוש הוא צורך הסעודה כיון שאפשר למזוג קודם הנטילה (ואפילו לכתחילה מותר להפסיק בצרכי סעודה בין נטילה להמוציא אם שכח עליהם קודם הנטילה אע"פ שאסרו בין המוציא לאכילה) לכן מי שנוהג להתפלל בכל יום על מזונו קודם הסעודה כמ"ש בזוהר הקדוש ושכח להתפלל קודם הנטילה מותר לו להפסיק בכך בין נטילה להמוציא.

והעולם נהגו לומר מזמור ה' רועי בין נטילה להמוציא (ויש ללמד עליהם זכות לפי שלפעמים שאין הידים נקיות קודם הנטילה וכיון שזהו מענין סעודה ואינו חשוב הפסק לדברי הכל הקילו בו שלא לטרוח להזהר לאמרו קודם הנטילה בנקיון כפים):

קסז – מקום זמן הבציעה ומי הוא הבוצע ובו כג סעיפים:

א

מצוות עשה מן התורה לברך את ה' אחר אכילת מזון שנאמר ואכלת ושבעת וברכת את ה' וגומר ומדברי סופרים לברך לפני כל אכילה ושתיה אמרו אם כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן וכל הנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה.

ועל כל אוכל ומשקה מברך עליהם ברכה כוללת לכמה מינים כמו בורא פרי האדמה לכל מיני פירות הארץ ובורא פרי העץ לכל פירות העץ חוץ מן היין והפת שמתוך חשיבותן קבעו להן ברכה לעצמן שהיין הוציאוהו מכלל פירות האילן לברך עליו בורא פרי הגפן מפני חשיבותו שמשמח את הלב שנאמר ויין ישמח לבב אנוש והפת הוציאו מכלל פירות הארץ לברך עליו המוציא לחם מן הארץ מפני חשיבות הלחם שסועד הלב שנאמר ולחם לבב אנוש יסעד:

ב

וכבוד הברכה היא לבצוע פרוסת הברכה במקום היפה שבפת והוא מקום שנאפה יפה ונתקשה יפה היטב מאפייה שהוא מובחר שבפת ולא ממקום הרך כגון אם הביאו לפניו פת פרוסה לא יבצע מאמצעיתה שהוא רך אלא יבצע מלמעלה שהוא מקום המובחר שבפת בפת שלם.

ויש אומרים שצריך לבצוע ממקום שמתחיל לקרום ולהתבשל תחלה כשנאפית הפת בתנור ובתנורים שלנו שמושיבין הפת על שולי התנור יש אומרים שצד העליון מתחיל להתבשל תחלה מחום אויר התנור ויש אומרים שצד התחתון מתבשל תחלה מחום שולי התנור שהיתה אש בוערת עליו ולצאת ידי שניהם יש לבצוע מצדי הפת ולחתוך מצד העליון ומעט מצד התחתון אע"פ שהעיקר כסברא אחרונה אפילו בתנורים שבימיהם שהיתה אש בוערת בשולי התנור בשעת אפיית הפת שהיתה מדובקת בדפנותיו כמו שיתבאר בסימן רנ"ד.

ויבצע בצד שכנגד המתבקע כי זה הצד התחיל לאפות ונדחקה העיסה עד שנתבקע הצד שכנגדו:

ג

מצוה מן המובחר לברך על הפת כשהיא שלימה ולא לפורסה תחילה ואח"כ לברך עליה אם הביאו לפניו שלימה ואף אם הביאו לפניו פרוסה מצוה מן המובחר לברך עליה כך כשהיא פרוסה גדולה ולא יפרוס ממנה עד לאחר הברכה.

וצריך שתכלה כל הברכה בעוד שהיא שלימה או פרוסה גדולה וגם אחר שגמר הברכה לא יבצע עד שיכלה ענייית אמן מפי רוב העונים אם יוצאים ידי חובתם בברכתו לפי שגם ענייית אמן מכלל הברכה היא אבל המיעוט המאריכים יותר מדאי א"צ להמתין עליהם שכל המאריך באמן יותר מדאי אינו אלא טועה.

וטוב לחתוך מעט בסכין פרוסת הבציעה מן הלחם קודם שיתחיל לברך כדי שלא יפסיק בשהיית החיתוך בין ברכה לאכילה ואינו מפרידה ממנו עד אחר שתכלה כל הברכה ואין הלחם חשוב כפרוס ע"י חתך מועט כזה אם הוא בענין שאם יאחז בפרוסה יעלה שאר הככר עמה ולא יחתוך יותר מכשיעור הזה שאם יחתוך יותר בענין שאם יאחז בפרוסה לא יעלה שאר הככר עמה אע"פ שאם יאחז בככר תעלה הפרוסה עמה הרי זה כפרוס לכל דבר.

לפיכך בשבת ויום טוב אין לחתוך כלל בלחם עד לאחר הברכה כי שמא תשמיט ידו ויחתוך יותר מכשיעור הזה ונמצא שבצע על פרוסה ובשבת צריך להיות לחם משנה שלם ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין ברכה לאכילה שהשהייה בלבדה בלא דיבור אינה חשובה הפסק אלא שבחול עושים כן על צד היותר טוב ומכל מקום אם שכח וחתך בשבת כמו בחול לא הפסיד הלחם משנה שכל שאוחז בפרוסה ושאר הככר עולה עמו הרי הוא כשלם לכל דבר.

ועוגה דקה גם בחול א"צ לחתוך בה קודם שיברך כיון שאין שהות בשבירתה אחר הברכה:

ד

מהלכות דרך ארץ שלא לבצוע פרוסה קטנה מפני שנראה כצר עין ולא גדולה יותר מכביצה בחול מפני שנראה כרעבתן אבל בשבת מצוה לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה ואין לחוש לרעבתנות כמו שיתבאר בסימן רע"ד.

וכל זה כשאוכל לבדו אבל אם אוכל עם בני ביתו או אורחים מצוה מן המובחר לבצוע פרוסה גדולה כל כך שיתן לכל המסובים היוצאים ידי חובתם בברכתו מפרוסה זו שבירך עליה ולא מהלחם הנשאר ממנה.

ושיעור פרוסת המוציא בין לבצוע בין לכל אחד מהמסובין יש אומרים שהוא לא פחות מכזית ויאכלנו כולו בבת אחת ויש אומרים שא"צ כזית שהרי אפילו כל שהוא ראוי לברך המוציא ודי שתהא פרוסת המוציא כחצי זית שלא יהא נראה כצר עין וכן נוהגין:

ה

כל הברכות כולן מברכים אותן בלשון עבר ולא בלשון הווה שהרי כבר הוציא מן הארץ לחם זה שהוא בא ליהנות ממנו וכבר ברא פרי זה או מזון זה ומה שמברכין בורא ולא שברא הוא מפני שבורא הוא משמע ג"כ לשון עבר כמ"ש בורא השמים לכן מברכין בלשון הפסוק וכן המוציא משמע ג"כ לשון עבר כמ"ש המוציא לך מים מצור החלמיש.

ואע"פ שיש מקום לטעות ולומר שהמוציא אינו מורה לשון עבר כמ"ש המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים ועדיין לא הוציאם אז ואף שיש לומר שכוונת הכתוב שכשתצאו אעשה לכם שתדעו כי אני ה' אלהיכם הוא המוציא אתכם ולשון עבר הוא מכל מקום היה ראוי יותר לומר מוציא לחם שהוא לשון מבורר על העבר כמ"ש אל מוציאם ממצרים וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו אעפ"כ מברכין המוציא כדי שלא לערב האותיות שהם מ"ם של העולם ומ"ם של מוציא שאם לא יתנו ריוח ביניהם תבלע אחת מהן.

ומה שאומרים לחם מן אע"פ שיש ערבוב אותיות הוא מפני שהוא לשון הפסוק מצמיח חציר לבהמה וגו' להוציא לחם מן הארץ שכל הברכות והתפללות תפשו לשון הכתוב בכל מה דאפשר וצריך לזהר ליתן ריוח בין לחם ובין מן וכן בין שאר ב' אותיות ששוות בברכות:

ו

אין לברך המוציא קודם שיתפוס הלחם בידו כמו שאין מברכין על המצות אלא סמוך לעשייתן כשהמצוה מזומנת בידו לעשותה ולא קודם לכן כמו שנתבאר בסימן כ"ה (ואם בריך ואח"כ נטלו בידו א"צ לחזור ולברך אבל אם בריך ואח"כ הביאוהו לפניו צריך לחזור ולברך כמו שיתבאר בס' ר"ו):

ז

צריך שיתפוס הלחם בימינו שכל דבר שמברכין עליו צריך לאחוז בימין בשעת הברכה וטוב שיתן עליו שתי ידיו שיש בהן י' אצבעות כנגד י' מצות התלויות בפת לא תחרוש בשור ובחמור זריעת כלאים לקט שכחה ופיאה בכורים תרומות מעשר ראשון ושני וחלה ולכך יש י' תיבות בברכת המוציא וי' תיבות בפסוק מצמיח חציר לבהמה וי' תיבות בפסוק עיני כל אליך ישברו וי' תיבות בפסוק ארץ חטה כו':

ח

לא יתחיל לברך עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן ללפת בו פרוסה של ברכה כדי שתהא נאכלת בטעם משום כבוד הברכה ואפילו אם יתאחר הדבר עד שיביאו ואם המסובין רבים צריך להמתין עד שיביאו לפני כל אחד ואחד שהם יוצאים ידי חובתם בברכתו וצריכים לטעום מיד אחר ברכתו כמו שיתבאר ואם היא פת נקיה או מתובלת בתבלין או במלח כעין שלנו או שנתכוין לאכול פת חריבה א"צ להמתין ואם

רוצה להמתין הרשות בידו ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא כיון שהוא לצורך הסעודה אף על פי שאינו לצורך המוציא.

מכל מקום נהגו להניח מלח על השולחן לפי שהשולחן דומה למזבח והאכילה כקרבן ונאמר על כל קרבן תקריב מלח וכשישראל יושבים על השולחן וממתנים זה על זה עד שיטלו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם לכן מצוה להניחו על השולחן אפילו לא יאכלו ממנו ועל פי הקבלה יש לטבל פרוסת הבציעה במלח ג' פעמים.

וכיון שהשולחן דומה למזבח טוב לזהר שלא להרוג עליו כנה (אבל לזרוק עליו כנה אין לחוש שהרי בית הכנסת שקדושתו חמורה שאסור לאכול בו ואעפ"כ יכול לזרוק בו כנה שלא בשעת התפלה כמו ש[נ]תבאר בסימן צ"ז):

ט

ואחר הברכה יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה ואם שח צריך לחזור ולברך אלא אם כן היתה השיחה בדברים שהם מעניני הדבר שמברך עליו כגון שאמר הביאו מלח או ליפתן ואפילו פת שלנו שא"צ מלח מכל מקום כיון שהוא חפץ לאכול על ידי טיבול במלח הרי זה מעניני הסעודה וכן אם אמר תנו לפלוני לאכול.

ואפילו אם אמר תנו מאכל לבהמה צורך הסעודה הוא ואינו חשוב הפסק לפי שאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו שנאמר ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואחר כך ואכלת ושבעת אבל לשתות אדם קודם כמו שמצינו ברבקה שאמרה שתה וגם גמליך אשקה וכן אכילת עראי ואין בה כדי שביעה יש מי שמתיר קודם שיתן לבהמתו ואעפ"כ כיון שהוא צורך הסעודה אע"פ שאינו צורך אכילת פרוסה של ברכה אינו חשוב הפסק כדיעבד אבל לכתחלה אסור להשיח אפילו לצורך פרוסה של ברכה ואפילו בעודו לועס עד שיבלע ואם שח בעודו לועס בדבר שאינו מענין צרכי הסעודה אפשר שצריך לחזור ולברך שהרי הברכה אינה אלא על הבליעה ולא על הלעיסה שהלועס ואינו בולע א"צ לברך כמ"ש סי' ר"י.

וצריך לזהר ג"כ שלא לילך ממקום למקום עד שיבלע כי הליכה ממקום למקום חשובה הפסק אלא אם כן היא לצורך האכילה שאז מותר לכתחילה אם אי אפשר בענין אחר כגון שאי אפשר לו לברך במקום אכילתו לפי שאינו נקי שכיון שאי אפשר לו לאכול בענין אחר הרי זה כדיעבד והוא שב' המקומות הם בבית אחד כמו שנתבאר בסימן קע"ח:

י

ואפילו אחר שטעם המברך אם שח אחד מהמסובין קודם שיטעום צריך המשיח לחזור ולברך לעצמו אם שח בדבר שאינו מענין צרכי סעודה כי לא תהא שמיעתו הברכה מהמברך גדולה מהמברך עצמו והיה משיח בין ברכה לאכילה שהיה צריך לחזור ולברך משום שהפסיק בין ברכה לאכילה ואף זה הפסיק בין שמיעה לאכילה שהשומע כמברך.

וכן רבים שעושים מצוה אחת ואחד מברך לכולם אם הפסיק אחד מהם בין שמיעת הברכה לעשיית המצוה אע"פ שהמברך כבר עשה המצוה תיכף לברכתו אין זה מועיל לזה שהפסיק בינתיים וצריך הוא לחזור ולברך לעצמו.

ומכל מקום אם בשעה שהבוצע היה מברך המוציא היה אחד מהמסובין נוטל ידיו וכיון לברכת המוציא ואח"כ ניגב ידיו ובירך על נטילת ידים יוצא בברכת הבוצע וא"צ לחזור ולברך ברכת המוציא שברכת על נטילת ידים אינה חשובה הפסק בין המוציא לאכילה לפי שהוא צורך הסעודה:

יא

שכח ואכל ולא בירך המוציא אם נזכר בתוך הסעודה מברך על מה שיאכל מעתה ואם לא נזכר עד שגמר סעודתו אין מברך על מה שאכל שברכת הנהנין דומה לברכת המצות שאין מברכים אלא עובר לעשייתן ולא אח"כ אלא א"כ היא מצוה שאי אפשר לברך עליה עובר לעשייתן כמו שנתבאר בסי' קנ"ח ויש מי שחילק בין ברכת הנהנין לבין ברכת המצות שיכול לברך אח"כ אם לא בירך לפנייהם ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה טוב לחוש לדבריו בברכת הנהנין שאפשר לו לאכול עוד מעט ויברך בתחילה ויוצא לדברי הכל:

יב

אם הוא מסופק אם בירך ברכת המוציא אם לאו אינו חוזר ומברך כי ברכת המוציא מדברי סופרים וספק דברי סופרים להקל ואינו רשאי להחמיר על עצמו אלא שלא לאכול אבל לא לברך שלא ליכנס לספק ברכה לבטלה:

יג

אם במקום ברכת המוציא בירך שהכל נהיה בדברו או שאמר בריך רחמנא מלכא (דעלמא) מריה דהאי פתא ואפילו לא הזכיר שם הפת כלל שאמר מריה דהאי והיתה הפת מונחת לפניו יצא ואינו נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים כיון שבירך על הפת שאוכל והזכיר שם ומלכות בברכתו כי רחמנא הוא שם ה' בבבל (אע"פ שבתרגום הוא כינוי של רחום):

יד

רבים שנתוועדו לאכול אחד מברך לכולם והשאר יכוונו לבם לשמוע ויענו אמן והמברך יכוין לאמן שאומרים ואפילו הם שנים לבד שבברכת המזון כל אחד מברך לעצמו אחד מהם מברך המוציא לפי שבסוף הסעודה הם מתפרדים זה מזה לפיכך אינן מצטרפין לברכה אחת אלא בזימון שלשה משא"כ בתחלת הסעודה שהם מתחברים וקובעים עצמן לאכול יחד:

טו

במה דברים אמורים כשהסיבו על המטות שהוא דרך קבע שכן היה מנהגם כשמתחברים לאכול בחבורה אחת היה כל אחד מיסב על מטתו ולא היה קבע סעודה בלא הסיבה אם הם אורחים הסועדים אצל בעל הבית שדרך לתת לכל אחד ואחד בפני עצמו על השולחנות הקטנים אשר לפני כל אחד ואחד ואינם יודעים קביעותם עד שהסיבו יחד אבל אם יושבין בלא הסיבה על המטות עדיין אינן קבועים יחד וכל אחד מברך לעצמו אבל בעל הבית עם בני ביתו אע"פ שישבו בלא הסיבה הרי הם קבועים ביחד לפי שכל בני הבית נגררים אחר בעל הבית ואחד מברך לכולם ואפילו בני חבורה שאינם בעל הבית עם בני ביתו אם

אמרו נאכל כאן או במקום פלוני כיון שהכינו מקום לאכילתם הרי נקבעו יחד אפילו לא הסיבו ולא אמרו שצריך הסיבה אלא כשישבו פתאום בלי שום אמירה תחלה לאכול יחד במקום זה.

ועכשיו שאין אנו רגילין בהסיבה הרי ישיבתנו בשולחן אחד או בלא שולחן במפה אחת חשובה קביעות אפי' לבני חבורה כמו הסיבה בימיהם אבל אם אינם יושבין על שולחן אחד או מפה אחת אינן קבועים יחד אפי' הכינו מקום לאכילתם ואפי' בעל הבית עם בני ביתו.

והשמש אע"פ שאינו קבוע בישיבה אצל השולחן אלא עומד ומשמש ואוכל בלא קבע שהולך ובא תמיד באמצע אכילתו יוצא בברכת הבוצע לפי שדרכו בכך וזו היא קביעתו לעמוד לשרת ולאכול:

טז

במה דברים אמורים שצריך שולחן אחד או מפה אחת בבית אבל בשדה די בהכנת מקום שיאמרו נאכל כאן או במקום פלוני ואפילו היה כל אחד רוכב על בהמתו ואוכל מכרו כיון שעמדו במקום אחד נקבעו יחד אע"פ שלא ירדו מהבהמות.

אבל אם היו הולכין ואוכלים לא נקבעו אע"פ שאמרו נאכל יחד ואפילו מהלכין ברגליהם ואוכלים מכרו אחד אבל אם הולכים בספינה אחת ואמרו נאכל נקבעו באמירה זו אפילו כל אחד אוכל מכרו ואפילו שלא על מפה אחת אבל אם יושבים בעגלה יש להסתפק אם דינם כרוכבים על גבי בהמה שהעגלה ג"כ מהלכת משא"כ בספינה שהיא אינה חשובה מהלכת אלא המים הולכים תחתיה והיא נחה לעולם על אותם המים או אפשר כיון שהם יושבים בעגלה אחת מצטרפין משא"כ ברוכבים שאף שהם יושבים הרי כל אחד הוא רוכב בפני עצמו.

ואם היו אוכלים בשדה מפוזרים ומפורדים אף על פי שאוכלין כולם בשעה אחת ומכרו אחד כיון שלא קבעו מקום ואוכלין מפוזרין אין מצטרפין:

יז

כל מקום שאין מצטרפין מפני שלא נקבעו יחד וכל אחד מברך לעצמו אם בירך אחד לכולם אע"פ שנתכוין להוציאם ידי חובתם והם נתכונו לצאת לא יצאו שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שכל המחויב בדבר מוציא חבירו ידי חובתו אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא ראוי שיברך ואין אחד פוטר חבירו בברכתו אלא א"כ נקבעו יחד על דבר שדרך לקבוע עליו כגון פת ויין שקביעותם מצרפתן להיותם נחשבים כגוף אחד לברכה אחת לכולם.

אבל אם נקבעו יחד אלא שכל אחד צריך לברך לעצמו מפני שאין קביעותם מועלת כגון בברכת המזון בפחות מג' או ברכה אחרונה של פירות כל אחד ואחד מברך לעצמו ואם בירך אחד לכולם יצאו ידי חובתם בדיעבד כמו שיתבאר בסימן קצ"ג ורי"ג ויש אומרים שבכל מקום יצאו ידי חובתם בדיעבד והעיקר כסברא הראשונה:

יח

וכל מקום שקביעותם מועלת לצרפם לברכה אחת מצוה שאחד מברך לכולם ולא כל אחד בפני עצמו משום שנאמר ברוב עם הדרת מלך ומכל מקום רשאים הם לקבוע יחד על דעת שלא להצטרף כמו

שיתבאר בסי' רי"ג ולפיכך נהגו עכשיו לברך כל אחד לעצמו משום שההמון לא היו נזהרים מלהשיח בין שמיעת הברכה להטעימה לכן הנהיגו לברך כל אחד לעצמו וכיון שנהגו כן הרי זה כאילו היתה דעתם בפירוש בקביעותם יחד שקובעים על דעת שלא להצטרף ופטורין מהידור זה:

יט

בני חבורה שאין ביניהם בעל הבית או שכולם בעלי בתים גדול בחכמה שבהם הוא הבוצע משום כבודו או נותן רשות למי שירצה ואם הם שוין ואחד מהם כהן מצוה להקדימו ואם כהן עם הארץ והוא תלמיד חכם הוא קודם לו ואסור לחכם להקדים את עם הארץ לפניו דרך חוק ומשפט כהונה אלא א"כ מוחל לו ונותן לו רשות לברך בלא כהונתו כמו שיתבאר בסי' ר"א ואם הכהן ג"כ תלמיד חכם אלא שהישראל גדול ממנו טוב להקדימו להכהן אבל אינו חיוב בדבר ואם מקדימו מאריך ימים ואם יש ביניהם בעל הבית הוא קודם אפילו לכהן תלמיד חכם כדי שיבצע בעין יפה.

(אף שקדימת הכהן היא מן התורה מכל מקום מן הסתם מוחל לו הכהן בכבודו בשביל זה ואף אם אינו מוחל לו אין לו קדימה בבציעה נגד בעל הבית שהרי ביד הבעל הבית שלא ליתן לו לאכול כלל שאין זה ממשפטי הכהונה להאכילם בחנם ואף אם הוא שכירו אינו מחויב ליתן לו כאן עכשיו אלא לאחר זמן או במקום אחר משא"כ בברכת המזון שכבר אכל ונתחייב בברכת המזון עם כולם יחד הוא קודם לכולם אם אינו מוחל להם).

ואם בא לחלוק כבוד לגדול ממנו רשאי וכן נהגו וכן החתן ביום חתונתו הוא קודם לכל לבצוע אע"פ שיש שם גדול וכהן שכיון שהסעודה היא בשבילו ובידו לדחותה אין קדימה נגדו לשום אדם.

ומדת ענוה היא שאף שהבוצע הוא הגדול נוטל רשות מכל בני החבורה ואומר בתחלה ברשות מורי ורבותי כאלו הם גדולים ממנו ולהם נאה לברך ונהגו ליטול רשות מכהן לברכת המזון וכן נכון שהרי מצוה להקדימו וא"כ אסור לברך בלא רשותו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ומכל מקום אין מועיל מה שאומר ברשות אם לא נתן לו הכהן רשות:

כ

אין המסובים רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע כגון אם הם רוצים לחתוך מן הלחם שבצע ממנו הבוצע ולטעום קודם שיטעום הוא אבל הוא לא יתן להם כלל קודם שיטעום שלא להפסיק בשהיית נתינה זו בין ברכה לאכילה שלא לצורך שהרי הם אינם רשאים לטעום מה שנותן להם עד שיטעום הוא תחילה.

ואם כל אחד אוכל מכרו ואין זקוקים לככר שביד הבוצע רשאים לטעום מכרותיהם קודם שיטעום הבוצע מכרו רק שימתינו עד שיכלה אמן מפי רוב העונים כמו שהבוצע צריך להמתין כמו שנתבאר למעלה ובשבת ויום טוב צריך להיות לפני המסובין לחם משנה חוץ ממה שלפני הבוצע ואז רשאים לטעום קודם הבוצע שאל"כ זקוקים הם לככר שלפני הבוצע לצאת בהן ידי חובת לחם משנה (וגם בחול צריך להיות לפנייהם ככר שלם כמו לפני הבוצע שאל"כ זקוקים הם לככר שלם שלפני הבוצע שכיון שיש על השולחן פת שלימה אסור לבצוע על הפרוסה אלא על דרך שיתבאר בסי' קס"ח).

ואם בא הבוצע לחלוק כבוד למי שגדול ממנו שיטעום תחילה הרשות בידו ויש חולקין:

כא

הבוצע הוא פושט ידו תחלה לקערה לאכול ואם בא לחלוק כבוד למי שגדול ממנו רשאי. הבוצע נותן פרוסה לפני כל אחד והאחר נוטלה בידו אלא א"כ האוכל הוא אבל וכל אלו ממנהגי דרך ארץ שנהגו חכמי ישראל בסעודה ובשבת אין אבילות נוהגת. ויזהר הבוצע שלא יזרוק חתיכת המוציא לפני המסובין שאסור לזרוק הפת אפילו על השולחן כמו שיתבאר בסי' קע"א:

כב

טוב ליזהר שלא להאכיל פרוסת הבציעה לנכרי או לבהמה ועוף משום כבוד הברכה ויש לאכלה קודם שיאכל פת אחרת כדי שתהא נאכלת לתיאבון משום חיבוב מצוה ויש אומרים שטוב לאכלה בסוף הסעודה והרוצה לצאת ידי שניהם יאכל קצת בתחילה וקצת בסוף:

כג

מי שאינו אוכל אינו יכול לברך המוציא להוציא האוכלין ידי חובתן אפילו אינן יודעין לברך לעצמן כיון שהוא אינו מחויב בברכה זו וכל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאף מי שאינו מחויב בדבר מפני שכבר יצא ידי חובתו יכול לברך למי שעדיין לא יצא ואינו יודע לברך לעצמו כגון לקדש קידוש היום לנשים ועמי הארץ לפי שבמצות שהן חובה כל ישראל ערבים זה בזה וגם הוא נקרא מחויב בדבר כשחבירו לא יצא ידי חובתו עדיין משא"כ בברכות הנהנין שאף שהן חובה על הנהנה מכל מקום בידו שלא ליהנות ושלא לברך לפיכך אין אחר שאין נהנה נקרא מחויב בדבר הברכה זו שזה צריך לברך על מה שחפץ ליהנות.

ואפילו בשבת שהוא חייב לאכול פת מכל מקום כיון שחייב זה אינו אלא להנאתו שאם אינו נהנה באכילתו והתענית עונג לו פטור מלאכול א"כ אם אינו יודע לברך ג"כ לא יהנה שאסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה ואין כל ישראל ערבים שיהנה זה.

אבל כל אכילה ושתייה שהן חובה על האדם שלא משום הנאתו כגון מצה בליל ראשון של פסח ויין של קידוש בין של לילה ובין של יום אם אינו יודע לברך יכול אחר שכבר יצא להוציא ידי חובתו אף מברכת הנהנין שבהן שהן המוציא ובורא פרי הגפן ואין צריך לומר ברכת אכילת מצה וברכת הקידוש עצמה שהם מברכות המצות ואם מקדש על הפת מוציא גם מברכת המוציא שבקידוש שהיא חובה משום קידוש ולא משום הנאתו.

וכל זה לגדול שאינו יודע לברך אבל לקטנים רשאי לברך כל ברכת הנהנין כדי לחנכן במצות ואפילו אין חינוכם מוטל עליו כגון שאינן מבני ביתו:

קסח – על איזה מיני פת מברכין ובו כג סעיפים:

א

הביאו לפניו חתיכה של פת ופת שלימה מצוה מן המובחר לברך על השלימה אפילו היא פת קיבר וקטנה והחתיכה פת נקיה וגדולה מהשלימה.

והוא שהכל מין אחד אבל אם השלימה משעורים והחתיכה מחטים אפילו היא פרוסה קטנה היא קודמת לברך עליה הואיל והחטה מוקדמת בפסוק בשבעת המינין שנשתבחה בהם ארץ ישראל וכל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה כמו שיתבאר בסי' רי"א ואעפ"כ ירא שמים יוצא ידי שתיהן שמניח הפרוסה בתוך השלימה ובוצע משתיהן יחד הואיל וגם השעורה היא מז' המינין והיא שלימה אבל אם השלימה היא של שיפון אף על פי שהוא מין שעורים כיון שלא הזכירו הכתוב בפירוש כמו חטים אין צריך להניחו כלל עם הפרוסה של חטים:

ב

וכל זה כשרוצה לאכול משתיהן אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחת מהן יברך עליה ואין לו לחוש להשנית אע"פ שהיא מוקדמת בפסוק והיא חשובה וחביבה עליו שמשום קדימתה וחשיבותה אינו מחויב לאכול ממנה כלל ואין צריך לומר אם רוצה לאכול המוקדמת בפסוק שאין לו לחוש להשנית השלימה שאינו מחויב לאכול ממנה משום שלימותה ואפילו אם רוצה לאכול פרוסה שאינה מז' המינים אינו מחויב לאכול ממנה מפני שלימותה וחשיבותה:

ג

אם יש לאדם ב' חצאי לחם ואין לו לחם שלם ללחם משנה בשבת יחברם יחד בעץ שיש תורת כלי עליו או בשום דבר שאינו מוקצה ולא יהא חיבורם נראה ודינו כשלם לענין לחם משנה כמו שדינו כשלם לענין עירובי חצירות כמו שיתבאר בסי' שס"ו אבל אם יש לו לחם שלם אין לסמוך על זה כי יש לומר שאינו נחשב כשלם אלא לענין עירובי חצירות בלבד שלא הצריכו בו שלם אלא משום איבה בלבד שלא יבא אחד לומר אני נותן שלם ואתה נותן פרוסה וכשאין חיבורו נראה אין לחוש לכך אבל לענין לחם משנה אינו נחשב כשלם ע"י חיבור זה כמו שאינו נחשב ככר אחד לענין טומאה וטהרה ע"י חיבור זה ובחול א"צ לחברו כלל:

ד

שתי גלוסקאות הדבוקות זו בזו שנאפו ונדבקו בתנור כך ונחתך מן האחת והשניה נשארה שלימה טוב יותר להפריד החתיכה מהשלימה כדי שתהא נראית שלמה ממה שיניחנה דבוקה בה אע"פ שנראית יותר גדולה שהרי שלימה קטנה קודמת לברכה מפרוסה גדולה מכל מקום אל יבצע ממנה במקום שהיתה דבוקה בחברתה ששם נראית כפרוסה אלא יבצע ממקום השלם שבה ומכל מקום בפרוסה ממש א"צ ליזהר בזה לבצוע בצד השלם שבה שהרי מכל מקום פרוסה היא מצד שכנגדו משא"כ בגלוסקא שנפרדה מחברתה ששלימה היא אלא שנראית כפרוסה במקום שנדבקה ונפרדה:

ה

הביאו לפניו לאכול שתי שלימות או שתי פרוסות אחת גדולה ואחת קטנה מברך על הגדולה והוא ששתיהן ממין אחד ושוות בנקיות אבל אם היתה הקטנה פת נקיה והגדולה פת קיבר מברך על הנקיה אבל אם שתיהן שוות בגדלותן ושתייהן נקיות רק שזו לבנה יותר מזו מברך על הלבנה יותר אבל אם השניה שאינה לבנה כל כך היא גדולה מזו יש להסתפק איזה מהן קודמת לברכה.

וכל זה במין אחד אבל אם אחד של שעורים ואחד של כוסמין אע"פ שהכוסמין יפים ונקיים משעורים מברך על של שעורים לפי שהשעורה מפורשת בז' המינים משא"כ כוסמין שאף שהן מין חטים ומכלל ז' המינים הן כמו שיתבאר בסימן ר"ח לא הזכירם הכתוב בפירוש כשעורים.

במה דברים אמורים כששתיהן חביבות עליו בשוה אבל אם של כוסמין חביב עליו יותר יש אומרים שמברך על החביב ויש אומרים שמברך על מין ז' שבפסוק כמו שיתבאר בסימן רי"א:

ו

הביאו לפניו לאכול פת נכרי ופת של ישראל מברך על של ישראל אפי' אינו נזהר מפת נכרים ואם פת של נכרי פת נקיה ופת של ישראל פת קיבר מברך על איזה שירצה אם שתיהן שלימות או פרוסות ושוות בגדולתן והן ממין אחד והוא שאינו נזהר מפת נכרים אבל הנזהר ממנה לא יבצע ממנה בשום ענין ויש אומרים שאפילו נזהר ממנה רשאי לבצוע ממנה אם היא נקיה וחביבה עליו שאיסור פת של נכרים הוא איסור קל והתירוהו משום חיבוב מצוה שיברך על החביב עליו ויש לסלק הפת של נכרים מן השולחן עד לאחר ברכת המוציא.

ואם מיסב עמו אורח שאינו נזהר מפת של נכרים והביא עמו על השולחן פת של נכרי נקיה כיון שהאורח חפץ לאכול היפה של נכרים ואי אפשר לו לאכול בלא ברכה וברכתו מוטלת על בעל הבית להוציא ידי חובתו ממנו הותרה גם לבעל הבית לבצוע עליה משום חיבוב מצוה וכיון שהותר לו לבצוע הותר לו לכל סעודה זו שאינו כבוד שמים שיברך עליה ואח"כ יפרוש ממנה ואף על פי שא"צ לברך על החשוב וחביב אלא כשרוצה לאכול ממנה ובעל הבית זה שנזהר מפת של נכרים אינו רוצה לאכול כלל ממנה מכל מקום כיון שאם לא היה נזהר ממנה היתה חשובה וחביבה לו אלא שהאיסור מונעו ממנה לכן אם ימצא עילה שיוכל שיאכלנה בהיתר כגון כאן שיחבב בה המצוה התירו לו חכמים כי כל ברכות הנהנין תלויה בחביבות שעל חביבות הנאתו הוא מברך ומשבח להקב"ה אבל אם בלא איסור פת של נכרים אינה חשובה עליו מפת של ישראל צריך לברך על פת של ישראל.

וכן להיפך אם בעל הבית אינו נזהר מפת של נכרים ואין דעתו לאכול כל הסעודה אלא פת של נכרי כי היא נקיה ובני ביתו אוכלים פת שאינו נקיה של ישראל אע"פ ששתי הלחם מונחים לפניו צריך לבצוע על של נכרים הנקיה הואיל ואין דעתו לאכול אלא ממנה והיא חביבה עליו ואע"פ שבני ביתו יאכלו משל ישראל אין זה כלום הואיל והוא הבוצע:

ברכת המוציא אין לה שיעור שאפילו אינו רוצה לאכול אלא פירור פחות מכזית צריך לברך המוציא ולא נתנו שיעור כזית אלא בברכת המזון ושאר ברכות אחרונות אבל לא בברכה ראשונה שאסור ליהנות מהעולם הזה אפילו משהו בלא ברכה.

ח

במה דברים אמורים בלחם גמור שדרך בני אדם לקבוע סעודתו עליו אבל מיני לחמים שיתבארו לפנינו שאין דרכם של רוב בני אדם לקבוע סעודתם עליהם אין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון רק בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש אלא אם כן אוכל שיעור שאחרים רגילים לקבוע סעודה לפעמים על שיעור כזה לפי שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם הלחם שהוא מזון ולא קבעו לברך המוציא על הלחם אלא מפני חשיבותו שסועד הלב וכל לחם שאין קובעים עליו סעודה בטלה חשיבותו אלא אם כן יש בו כדי לסעוד.

וכן ד' ברכות של ברכת המזון לא קבעו עליו אלא מפני חשיבותו שמן התורה (א) היה די בברכה אחת מעין ג' שהרי לא נאמר בתורה אלא פעם אחת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך ודרשו מפסוק זה לברך על המזון ועל הארץ ועל המקדש ודי בברכה אחת לכולם אלא שחכמים תקנו לברך על כל אחד בפני עצמו ולא תקנו אלא בלחם שרגילים לקבוע סעודה עליו אבל מיני לחמים שאין רגילין לקבוע עליהם אפילו הוא אכל ושבע מהם שנתחייב לברך אחריהם מן התורה דיו בברכה אחת מעין ג' של תורה אלא אם כן אוכל שיעור שבני אדם קובעים עליו כשאוכלים מין לחם זה במקרה אבל אם רוב בני אדם אין קובעים עליו אף על פי שהוא קובע עליו בטלה דעתו אצל רוב בני אדם.

ומכל מקום אם הוא קבע סעודתו עליו ואכל עמו בשר ודברים אחרים כמו שנוהגים בסעודת לחם גמור עד ששבע וגם אחרים רגילים לקבוע עליו אם אוכלים עמו שאר דברים כמו שאכל הוא מברך המוציא וברכת המזון וכן אם הוא שבע ממנו לבדו וגם אחרים רגילין לשבוע ממנו כשמלפתין אותו באיזה ליפתן מברך המוציא וברכת המזון.

ומכאן אתה למד ששיעור קביעות סעודה האמור כאן אינו כשיעור סעודה האמור בעירוב שהוא כג' ביצים שהיא פחותה שבסעודת עניים הבריאיים ושם סעודה עליה אבל אינה סעודת רוב בני אדם הבריאיים (כשאוכלין ממנו לבדו בלא ליפתן ודברים אחרים) (אלא כשיעור עומר לגולגולת לב' סעודות) שאל"כ מה הועילו כאן לשער שיעור שאחרים קובעים עליו עם איזה ליפתן הרי גם על ידי ליפתן אין שם סעודה עליה בפחות מכג' ביצים פת שאל"כ למה הצריכו בשתי סעודות של עירובי תחומין כשתי סעודות פת אם פחות מכן ראוי לב' סעודות ע"י ליפתן יהא די בזה לערובי תחומין מקל וחומר מליפתן של פת מב' סעודות שמערבין בו כל שכן הפת הנאכלת בב' סעודות הללו.

ואם מתחלה היה בדעתו לאכול מעט ובירך בורא מיני מזונות ואח"כ נמלך ואכל שיעור שרוב בני אדם קובעים [סעודה] עליו יברך אחריו ברכת המזון אע"פ שלא בירך המוציא לפניו כגון שלא היה כדי קביעות סעודה במה שנשאר לפניו אחר שנמלך אבל אם נמלך לאכול עוד כשיעור קביעות סעודה מלבד מה שאכל כבר צריך ליטול ידיו ולברך המוציא תחילה וא"צ לברך תחילה ברכה אחת מעין ג' על מה שכבר אכל לפי שמצטרף עם מה שיאכל להפטר בברכת המזון כיון ששניהם מין לחם אחד משא"כ באוכל דבר

שטעון ברכה מעין ג' לפני סעודת לחם גמור שאין מצטרפין זה עם זה להפטר בברכת המזון אלא צריך לברך תחילה ברכה אחת מעין ג' כמו שיתבאר בס' ר"ח:

ט

ואלו הם מיני לחמים שאין דרכם של בני אדם לקבוע סעודתם עליהם פת הבאה בכיסנין ולחמניות וטרוקנין וטריתא.

פת הבאה בכיסנין יש מפרשים שהיא פת עשויה כמין כיס שממלאין אותה קודם אפייתה בדבש או בצוק"ד או שקדים או אגוזים או שאר כל מיני פירות או תבלין אע"פ שהעיסה עצמה נילושה במים לבד ונאפת בתנור או במחבת בלא שום משקה (כגון עפי"ל פלאדי"ן או פאווי"דלא פלאדי"ן) ובכלל זה מה שעושים בפורים עיסה רחבה וכפולה וממלאים אותה בשומשמין ואפילו אם המילוי הוא רב מאוד ועיקר הכוונה בפת זו לאכילת המילוי מכל מקום מין דגן הוא חשוב ואינו בטל לגבי המילוי ואע"פ שהוא רב ממנו ולכך מברכין עליו בורא מיני מזונות וגם המילוי נפטר בברכה זו שהוא טפל למין דגן.

והוא שמתכוונין ג"כ לאכילת מין הדגן שהיא העיסה שבה המילוי אע"פ שאין זו עיקר הכוונה אבל אם אין מתכוונין כלל לאכול העיסה כגון אותם ריקיקין דקין שנותנים מרקחת עליהם שהדבר ידוע שאין מתכוונים כלל לאכול העיסה רק שבאים לדבק המרקחת עליהם כדי שלא יטנפו הידים מהדבש הרי הם טפלים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן ואפילו אם אכל תחלה המרקחת ונשארו הרקיקים לבדם אבל במדינות אלו שמניחים המרקחת על הדובשנין (שקורין לעקו"ך פלאדי"ן) שטובים למאכל א"כ כוונתו ג"כ על אכילת הדובשנין ומברך עליהם בורא מיני מזונות ופוטר את המרקחת שהיא טפילה למין דגן:

י

וכל עיסה שהמילוי טפל אליה אף על פי שאוכלה לבדה אחר שנטל המילוי ממנה אינו מברך עליה אלא בורא מיני מזונות ולא המוציא הואיל ובשעת אפייתה היתה באה בכיסנין אבל אם אינו אוכל אלא המילוי שנטל ממנה לבדו מברך עליו ברכה הראויה לו שהכל או בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ.

וכל זה (ב) כשהמילוי הוא מפירות וכיוצא בהם מדברים שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת בהם את הפת ולא למזון ולשובע אלא אוכלים אותם לקנוח סעודה ולתענוג כמ"ש בסימן קע"ז ולכן אין דרכם של רוב בני אדם לקבוע סעודה ג"כ על הפת הממולאת מהם אבל אם המילוי הוא מדברים שדרך בני אדם לקבוע סעודה עליהם ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וגבינה וביצים וירקות (או שדרך לקבוע סעודה עליהם למזון ולשובע אע"פ שאין מלפתין בהם הפת כגון כרוב ותרדין וכל כיוצא בהם ממעשה קדירה שהם מעיקר הסעודה) כמו שיתבאר שם אין מילוי זה מוציא את הפת הממולאת בו מתורת לחם גמור שהכל קובעים עליו לפי שגם על זו אין רוב בני אדם נמנעים מלקבוע סעודה עליהם מפני המילוי שבה כיון שהמילוי ראוי ג"כ לקבוע עליו סעודה ללפת בו את הפת (או למזון ולשובע).

ויש אומרים שאין חילוק בין מילוי פירות למילוי בשר וגבינה וכיוצא בהם ולעולם מברך בורא מיני מזונות אלא א"כ אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו והעיקר כסברא הראשונה וירא שמים לא יאכל מהם פחות משיעור קביעת סעודה אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע כמו שיתבאר:

ויש מפרשים שפת הבאה בכיסנין היא פת שנלוושה בדבש או בחלב וחמאה או בשומן או בשמן (ג) או במי ביצים או במי פירות ויין או בשאר משקין חוץ ממים ואפילו (ד) עירב בה מעט מים אם הרוב הוא משאר משקין מברכין עליו בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין ג' ואע"פ שכל המשקין אין מוציאין העיסה שנלוושה בהם מתורת לחם לענין חלה מכל מקום אין דרך בני אדם לקבוע סעודה אלא על פת שנלוושה במים לפיכך אין בה חשיבות לחם גמור לברך המוציא וברכת המזון אלא א"כ אוכל שיעור שרוב בני אדם קובעים עליו וכן אם עירב בה תבלין הרבה יותר ממים אע"פ שנלוושה במים לבד ואפי' אם עירב בה תבלין ודבש יותר מקמח שכמעט הדבש והתבלין הם עיקר והקמח הוא לדבקם ולהקפותם אין הקמח טפל אצלם לברך עליהם ברכה הראויה להם לפי שמלבד מה שהקמח מדבק ומקפה התערובת הוא מכשירו ומתקנו ג"כ לאכילה ומן הסתם ניתן הקמח בתערובות זה על דעת שניהם לדבק ולהכשיר וכיון שהוא מין דגן הוא חשוב ואינו בטל בתערובת כל שבה ג"כ להכשירו לאכילה ולכן מברכין על תערובת זו בורא מיני מזונות ואם אכל שיעור קביעות סעודה מברך ברכת המזון על תערובת זה (כמו שמברכין ברכת המזון על תערובת קמח תבואה בקמח קטניות שעשה מהם פת אם יש בתערובת כזית בכדי אכילת פרס קמח תבואה כמו שיתבאר לקמן) אבל עיסה שנלוושה במים ועירב בה מעט דבש ותבלין אע"פ שטעם הדבש ותבלין נרגש בעיסה אין מברכין עליה בורא מיני מזונות אלא המוציא וברכת המזון כיון שהרוב מים וכן במעט חלב וחמאה ושמן ושומן ושאר משקין ומי פירות ועל כן יפה עושים שאופין עוגות (שקורין שמאל"ץ קוכ"ן) ללחם משנה כי אין שם רק מעט שומן:

ויש מפרשים שפת הבא בכיסנין היא פת שנלוושה אפילו במים ואפילו אינה מתובלת ואינה ממולאת אלא שעושים אותה עוגות יבשות וכוססין אותה לתיאבון ולא כדי להשביע (שקורין קיכל"ן).

ולענין הלכה יש להקל בדברי סופרים כדברי כולם ובפרט בספק ברכות שלא לברך ברכת המזון ד' ברכות על מה שלסברא אחת די בברכה אחת מעין ג' כי אין כאן ספק של תורה אף אם אכל כדי שביעה שהוא חייב בברכת המזון מן התורה שהרי מן התורה די לעולם בברכה אחת מעין ג'.

וכיון שמברך ברכה אחת מעין ג' אין לו לברך המוציא שלא יהיו ברכותיו סותרות זו את זו ועוד שברכת בורא מיני מזונות כוללת גם כן לחם גמור אלא שמפני חשיבותו הוציאוהו מכלל שאר מזון וקבעו לו ברכה בפני עצמו וכל שאין ברור לנו שיש בו חשיבות לחם גמור אין להוציאו מחזקתו שהוא בכלל מזון בודאי ואע"פ שהמברך בורא מיני מזונות על לחם גמור לא יצא ידי חובתו הואיל ונשתנה לעילוי וחשיבות נשתנית ברכתו מכל מקום בספק לחם גמור יצא שספק ברכות של דבריהם להקל ואפי' לכתחילה אין כאן חשש ברכה לבטלה שכיון שהקילו חכמים בדבריהם לצאת בספק ברכה אין זו ברכה שאינה צריכה ואינה לבטלה בודאי כיון שיוצא בה ידי חובתו ורשאי לאכול על ידה ואינו נושא שם שמים לשוא ולא לשקר שהרי מברך ה' באמת שברא מיני מזונות ולא עוד אלא שגם זה מזון הוא אלא שכשאינו יוצא בה ידי חובתו בברכה זו הרי זו ברכה שאינה צריכה ונושא שם שמים לשוא אבל לא לשקר אפילו אם בירך על דבר שאינו מזון כלל.

וכל בעל נפש הרוצה להחמיר על עצמו לא יאכל פחות משיעור קביעות סעודה (אלא פת שנלוושה במשקין או מי פירות והיא ממולאת בפירות וכיוצא בהם) כי אם בתוך הסעודה למזון ולשובע כמו שיתבאר:

לחמניות הן ריקיין דקים (שקורין ניבל"ש) ובקצת מדינות אלו (בלינע"ש) הנעשים מתערובת קמח ומים בקדרה בלילה רכה מאד ושופכים על עלי ירקות רחבים ונאפית בתנור עם העלים או שופכים על מחבת שאין בה משקה שדינה כתנור בין שהרתיחה תחלה ואח"כ שפך בה בין ששפך בה ואח"כ הרתיחה ומעט משקה שמושחין המחבת שלא תישרף העיסה אינו נקרא משקה.

אבל אם יש בה משקה אפילו אוכל מהם שיעור קביעת סעודה מברך בורא מיני מזונות ומעין ג' לפי שלא היתה עליהם תורת לחם מעולם לא בשעת לישתם כיון שבלילתם רכה ולא בשעת אפייתם כיון שנטגנו במשקה ואין לחם אלא האפוי ולא מטוגן.

ואפילו אותם (ה) שאין בלילתן רכה מאד כל שאין בלילתן עבה אין עליהן תורת לחם בשעת לישתם ולא בשעת אפייה אם נטגנו במשקה אבל אם נאפו בתנור או במחבת בלי משקה לחם גמור הוא ומברכין עליו המוציא אפילו לא אכל שיעור קביעת סעודה שכיון שאין בלילתן רכה מאד דרכם של בני אדם לקבוע עליהם סעודה לפעמים אע"פ שאין בלילתם עבה לגמרי.

ויש אומרים שאותן שבלילתן רכה מאד אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון כשאוכל שיעור קביעות סעודה אלא כשאינן ריקיין דקין מאד אחר האפיה כגון ששפך הרבה על העלים או על המחבת עד שנעשו עבים קצת ע"י האפיה אע"פ שאינן עבים לגמרי אבל אם גם אחר האפיה הם ריקיין דקים מאד כגון אותם שאופים בדפוס בין ב' ברזלים אין קביעות סעודה מועלת בהם לברך המוציא וברכת המזון לפי שאין עליהם תורת לחם כלל גם בשעת האפיה כיון שהם ריקיין דקים מאד ויש לחוש לדבריהם שלא לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה כי אם בתוך הסעודה למזון ולשובע.

וכן בטרייתא דהיינו שלוקחים קמח ומים ומערבין ושופכין על הכירה והוא מתפשט ונאפה (ו) יש אומרים שאין עליו תורת לחם כלל ואפילו אוכל כשיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות ומעין ג'.

(אבל טרוקנין דהיינו שעושים גומא בכירה ונותנים בה קמח ומים מעורבים בה אע"פ שבלילתה רכה מאד מכל מקום כיון שע"י האפיה נעשים עבים מועלת בהם קביעות סעודה לברך המוציא וברכת המזון כעל לחם גמור אבל בפחות משיעור קביעות סעודה מברך בורא מיני מזונות הואיל ובלילתו רכה מאד ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליהם סעודה):

וכל מיני לחמים הללו שאין דרך רוב בני אדם לקבוע סעודה עליהם אם בא לאוכלם בתוך הסעודה לקנח סעודה ולתענוג להקל מכובד המאכל כמו שרגילין שכוססין עוגות יבשות בסוף הסעודה או מיני מתיקה אינם נפטרים בברכת הפת וצריך לברך עליהם בתחילה בורא מיני מזונות כמו שצריך לברך על פירות שאוכלין בקנח סעודה כמ"ש בס"י קע"ז אלא שהפת הבא בכיסנין לפי שנחלקו בה ויש אומרים שלחם גמור הוא מה שיש אומרים שהוא פת הבאה בכיסנין לפיכך אין לברך בתוך הסעודה אלא על מה שלדברי הכל נקרא פת הבאה בכיסנין.

אבל אם בא לאוכלם למזון ולשובע הרי הם באים מחמת הסעודה ונפטרים בברכת הפת כמו שנפטרים כל מעשה קדרה שבתוך הסעודה שבאים למזון אף על פי שאין מלפתין בהם את הפת כמו שיתבאר שם ואפילו מיני עיסה הממולאים בפירות א"צ לברך אפילו על הפירות שבהם כמו שמברכין על שאר הפירות שבתוך הסעודה לפי שהפירות הללו הם טפילים לגבי העיסה שהוא מיני דגן ונפטרים עמה בברכת הפת

הואיל והיא באה בתוך הסעודה למזון ולשובע כמו שהם נפטרים עמה בברכת בורא מיני מזונות כשמברך עליה שלא בתוך הסעודה או בתוך הסעודה כשהיא באה לקנוח ותענוג ואין להחמיר וליקח קצת פירות מן העיסה ולברך עליהם כי היא ברכה לבטלה אם אוכל גם העיסה ואפילו מיני עיסה שבלילתם רכה מאד ונטגנו במשקה שאין עליהם תורת לחם כלל אפילו כשאוכלים מהם שיעור קביעות סעודה אעפ"כ נפטרים בברכת הפת כשבאים בתוך הסעודה למזון ולשובע כמו שנפטרים כל מעשה קדרה שבאים לתבשיל ולמזון:

טז

אבל כל דבר שבלילתה עבה לגמרי שיש עליו תורת לחם בשעת לישה יש אומרים שאפילו ריככו במים ועשאו סופגנין ובשלו במים או טיגנו במשקה לא נתבטלה תורת לחם ממנו לענין המוציא וברכת המזון כמו שלא נתבטלה ממנו לענין חלה ואם אוכלו בתוך הסעודה נפטר בברכת הפת כמו שאר לחם גמור ואפילו אוכלו לקנוח ולתענוג בלבד.

ויש אומרים שנתבטל ממנו תורת לחם על ידי בישול או טיגון ואפילו אוכל ממנו שיעור קביעות סעודה אינו מברך אלא בורא מיני מזונות ומעין ג' ואפילו אם הוא בענין שקרוי לחם לענין חלה כגון שבשעת לישה לא היה בדעתו לבשלו או לטגנו ואחר כך נמלך שהוא חייב בחלה לפי שבחלה הכל הולך אחר גלגול הקמח במים שאז חל חיוב חלה ולפיכך כשהיתה עליו תורת לחם בשעת לישה שהיתה בלילתה עבה מיד חל עליו חיוב חלה ושוב לא נפקע ממנו ע"י בישול וטיגון אבל לענין המוציא וברכת המזון הכל הולך אחר האפיה כשנעשה ראוי לאכילה וכל שלא נאפה בתנור או במחבת בלי משקה אינו קרוי לחם ואם אוכלו בתוך הסעודה לקנוח ולתענוג אינו נפטר בברכת הפת.

וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יאכלנו אלא בתוך הסעודה למזון ולשובע אבל המנהג להקל כסברא אחרונה (כי כן עיקר):

טז

ואף לסברא הראשונה יש אומרים שא"צ לברך המוציא וברכת המזון אלא כשאוכל שיעור קביעות סעודה שא"כ די בברכת בורא מיני מזונות ומעין ג' כמו לפת הבאה בכיסנין שהוא ג"כ לחם גמור לחלה ואעפ"כ כיון שאין דרכם של בני אדם לקבוע עליה אין מברכין עליה המוציא וברכת המזון אף על מיני טיגון ג"כ אין דרך לקבוע סעודה עליהם (ולפי דבריהם אף לסברא הראשונה צריך לברך עליהם בורא מיני מזונות בתוך הסעודה אם אוכל מהם מעט לקנוח ולתענוג).

ויש חולקים (ואומרים שאינם דומין) לפת הבאה בכיסנין שהיא ג"כ לחם גמור לדברי האומרים שהיא פת שנילושה במשקין או מי פירות אבל מיני טיגון שבשעת לישתם היו לחם גמור לא נפקע מהם שם לחם גמור ע"י טיגון או בישול לענין המוציא וברכת המזון כמו שלא נפקע מהם לענין חלה לסברא הראשונה.

אבל לדברי האומרים שפת הבאה בכיסנין היא פת גמורה שנילושה במים לבד אלא שאח"כ מילא אותה דבש או במיני פירות או עשה ממנה עוגות דקות יבשות וכוססין אותו לתיאבון ואף שבשעת לישה היה לחם גמור וגם נאפו בתנור כלחם גמור אעפ"כ אין מברכין עליהם המוציא וברכת המזון הואיל ואין דרך רוב בני אדם לקבוע עליהם כל שכן עיסה שנילושה במים ואח"כ בישלה או טיגנה במשקה או בדבש

שבודאי הטיגון בדבש אינו גרוע ממילוי בדבש האפוי בתנור שמבטלו מתורת לחם גמור שהרי המילוי אינו אלא בפנים ובטיגון כל העיסה היא שרויה בדבש ובלועה ממנו בכולה וגם לא נאפית בתנור כלל.

וכבר נתבאר למעלה שמן הדין יש להקל בדברי סופרים וכל שכן כאן שהמנהג להקל בכל ענין:

יז

וכל זה כשיש תאר לחם על העיסה אחר הטיגון (ז) והבישול כגון שנאפית במחבת אלא שהיה שם מעט מים שנתבשלה בהם בשעת אפייתה או מעט משקה שנטגנה בהם בשעת אפייתה כמו פשטיד"א ופלאדי"ן וקרעפלי"ך.

אלא שהפשטידא ופלאדי"ן שהן ממולאות בבשר וגבינה יש אומרים שהן פת הבאה בכיסנין אפילו אם נאפו בתנור ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון בלא קביעות סעודה לדברי הכל ואם אוכלן בתוך הסעודה נפטרות בברכת הפת אפילו הן מטוגנות מפני שהן באין לתבשיל ולמזון ולא לקנוח ותענוג כיון שהן ממולאים בבשר וגבינה ולא בפירות.

אבל מיני עיסה שנתבשלו בקדרה (כמו ורימזלי"ך בל"א שקורין בארצנו לאקשי"ן וכן קרעפלי"ך במקומות שאין אופים אותן כלל במחבת שיש בה משקה אלא מבשלים אותן תחלה ואחר כך מטגנין אותן) אין עליהם תאר לחם כלל ואין להחמיר בהם כלל שלא לאכלם בלא המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה ואפילו הן חתיכות גדולות שיש בכל אחת כזית ויותר:

יח

במה דברים אמורים בעיסה שנתבשלה אבל לחם גמור שנתבשל לא נתבטל מתורת לחם ע"י בישול אפילו לסברא האחרונה ואפילו ע"י טיגון ומברכים עליה המוציא וברכת המזון אפילו בלא קביעות סעודה ואפילו אם נימוח בבישול ולא נשאר מכל פרוסה אלא כזית.

אבל פרוסה פחותה מכזית בין שהיתה פרוסה גדולה ונחלקה בבישול בין שהיתה פחותה מכזית קודם שנתבשלה יצאה מתורת לחם ע"י בישול לענין ברכה אפילו אם נראה שיש בה תאר לחם שכיון שנתבשל אינו חשוב תאר לחם ומברך בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה מפירותים פחותים מכזית ואפילו נדבקו על ידי הבישול ויש בהם עתה כזית ויותר בכל חתיכה אלא שקודם הבישול לא היה בכל אחד בפני עצמו כזית.

והוא שנתבשלו (ח) בכלי ראשון אבל אם הניחם בקערה ועירה עליהם מכלי ראשון תלוי במחלוקת שנחלקו בעירווי אם מבשל ככלי ראשון אם לאו לכן יש למנוע שלא לאכלם כי אם בתוך הסעודה אם נראה שיש עליהם תאר לחם דהיינו שניכר וידוע שהוא לחם.

אבל אם הלך מהם תאר הלחם על ידי העירווי ואפילו פירורים השרויים במים צוננים שהלך מהם תאר הלחם על ידי שרייה זו מברך עליהם בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו אם אוכל שיעור קביעות סעודה שכבר נתבטלו ויצאו מתורת לחם לגמרי כיון שאין כזית בכל אחד וגם לא תאר לחם וכל שהמים מתלבנים מחמת הפירורים כבר הלך מהם תאר הלחם והוא הדין לחתיכות פת שמייבשין על הגחלים ושורין אותו בשכר שאם אין כזית בכל אחד ואין תאר לחם מברכין עליהם בורא מיני מזונות:

יט

וכן פירורי לחם שמחברים ומדבקים אותם בקערה בדבש או חלב או מרק אם אין עליהם תאר לחם מחמת זה ואין בכל אחד בפני עצמו כזית אין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה כמו בבישול וטיגון לסברא האחרונה שנתבאר למעלה שכן עיקר.

אבל פירורי לחם שאינן מחוברין יחד אע"פ שאין עליהם תאר לחם מפני שהן דקין ביותר מברכין עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בלא קביעות סעודה אפי' על פירור אחד דק כקמח מברך המוציא שכיון שהוא פת בפני עצמו בלי תערובת שום משקה בתוכו המחברו ומדבקו אינו יוצא מתורת פת לעולם (ט) ואפילו אם נותן פירורים דקים לתוך איזה משקה לפי שעה לרככם ואינם שוהים בתוכו עד שילך תאר הלחם מעליהם ע"י שרייה זו מברך עליהם המוציא אע"פ שאין עליהם תאר לחם מחמת שהם דקים ביותר ואפילו אם נותנם במשקה חם שהיד סולדת בהם אם הוא בכלי שני שאינו מבשל:

כ

וכן אם פירר הלחם לפירורים דקים כקמח וחזר וגבלם יחד אפילו נשרו תחלה במים עד שהלך תאר הלחם מהם כיון שעכשיו יש בהם כזית צריך לברך עליו המוציא וברכת המזון שבכזית א"צ תאר לחם ואפילו לש אותם ברותחין של כלי שני (י) ואפילו אם לש אותם במשקין ומי פירות אין להם דין פת הבאה בכיסנין שכיון שהיו לחם גמור מתחילתם אינן יוצאים לעולם מתורת פת אלא א"כ אין בכל אחד כזית (ואינן מגובלים יחד בדרך לישה אלא מחוברים בלבד ע"י איזה משקה המדבקם זה עם זה או שנשרו בתוכו עד שהלך מהם תאר הלחם). [

ואפילו אם אחר הלישה טגנן במשקה או אפילו בישראלם בקדרה לא נתבטלו מתורת לחם כמו שבכזית לחם גמור לא נתבטל מתורת לחם ע"י טיגון ובישול.

ומכל מקום אם עירב בהם קמח וטגנן בשומן או שאר משקים יש להסתפק אם נלך אחר הרוב (שהוא הקמח והשומן) ואין מברכים עליהם המוציא וברכת המזון אפילו בקביעות סעודה) וכן אם לש אותם עם שומן וקמח הרבה מהם אם נלך אחר הקמח ולא יברך המוציא וברכת המזון אלא בשיעור קביעות סעודה אחר האפיה כדין קמח שנילוש בשומן או במשקין ומי פירות ונאפה בתנור כי אפשר שכמו שמין דגן חשוב ואינו בטל ברוב בשאר מינים כך לחם גמור אינו בטל ברוב מפני חשיבותו אפילו בקמח של מין דגן.

אבל אם לש אותם ברותחין מכלי ראשון כיון שיצאו מתורת לחם בשעה שנתבטלו ברותחין ולא היה בהם כזית בכל פירור הרי דינם כקמח שנילוש שמברכין עליו בורא מיני מזונות אחר הטיגון אע"פ שיש בו כזית:

כא

יש מי שאומר שהשורה פתו ביין אדום הואיל ונשתנית צורתה על ידי זה בטל ממנה תאר לחם ואם אין בכל פרוסה כזית מברך בורא מיני מזונות ומעין ג' אפילו אוכל שיעור קביעות סעודה.

וגם א"צ לברך בורא פרי הגפן על היין הבלוע בפת מפני שהוא טפל אליה וכן השורה פת שמברכין עליו בורא מיני מזונות ביי"ש או בשאר משקין א"צ לברך על המשקין הבלועים בה אבל אם בירך על הפת המוציא א"צ לברך כלל על שאר משקין אפילו בדרך שתייה שאין מברכין על שתייה שבתוך הסעודה

כמ"ש בסי' רי"ב וכן כשנותנים יין בקערה עם המלח לטבל בו הבשר א"צ לברך על היין מפני שהוא טפל לבשר והבשר כבר נפטר בברכת המוציא כמו שיתבאר בסי' קע"ז:

כב

קמח שחלטו ברותחין ואח"כ עשה ממנו פת ואפאה בתנור או במחבת בלא משקה לחם גמור הוא ומברכים עליו המוציא וברכת המזון ואפילו היתה בלילתו רכה במים רותחין כיון שאח"כ אפאו בלא משקה נעשה לחם גמור (אלא א"כ היתה בלילתו רכה מאוד שאז אפילו בלא חליטה ברותחין אין מברכין עליה המוציא וברכת המזון אלא כשיעור קביעות סעודה כמ"ש למעלה):

כג

בצק שאופין בשפוד ומושחין אותו תמיד בשמן או שומן או מי ביצים או מי פירות אין תורת לחם עליו כלל ומברך עליו בורא מיני מזונות ומעין ג' (יא) (אפילו בקביעות סעודה) אבל לחם גמור שצולין בשפוד אף שמושחין אותו בשמן אינו יוצא מתורת לחם לעולם כמ"ש למעלה:

קעד – דין ברכת היין בסעודה ובו יא סעיפים:

א

יין אע"פ שבא לשתות תוך הסעודה מברך עליו בורא פרי הגפן ואינו נפטר בברכת הפת אע"פ ששותה לשרות האכילה שבמעיו והרי זה כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה שנפטרים בברכת הפת כמו שנתבאר מכל מקום הואיל והיין הוא חשוב שגורם ברכה לעצמו בכמה מקומות כגון בקידוש והבדלה וברכת אירוסין שמברכין על היין בורא פרי הגפן אע"פ שא"צ לשתיתו לפיכך אינו נחשב טפל לפת להפטר בברכתו מברכה ראשונה שהיא בורא פרי הגפן אע"פ שטפל אליה להפטר בברכת המזון מברכה אחרונה לפי שאינו גורם לעצמו ברכה אחרונה (א) אלא ברכה ראשונה (לבדה שבשבילה היא עיקר הבאת הכוס בכל דבר הטעון כוס):

ב

אבל על מים או שאר משקים אין לברך עליהם בתוך הסעודה ואפילו שותה לצמאו לפי שהם באים מחמת הסעודה שאי אפשר לאכילה בלא שתיה וגם אם אוכל איזה דבר למתק השתיה הרי זה טפל למשקה והמשקה ללחם ונפטרים בברכת הלחם ואפילו אם היה צמא קודם הסעודה כיון שלא רצה לשתות אז כדי שלא יזיקו לו המים נמצא כי שתיית המים בסיבת הפת היא וברכת הפת פוטרם.

(ואע"פ שהפת היא סבה רחוקה להם ואינם דומים לפירות שאוכלים בגמר הסעודה לעכל המאכל שהפת הוא סבה קרובה להם ואעפ"כ טעונים ברכה לפנייהם כמו שיתבאר בסימן קע"ז לפי שהפירות הם דברים הבאים שלא מחמת הסעודה שדרך לאכלם כל היום לפיכך אם אוכלם בשעת סעודה אינם חשובים טפלה לפת אלא א"כ באו לצורך אכילתה שיאכל עדיין כגון ללפת הפת או לעורר תאות המאכל כמו שיתבאר ולא לעכל המאכל שכבר אכל כי מה שהיה כבר היה אבל מים ושאר משקין ששתייתם כל היום היא מחמת סעודה שרוב הצמאון היא מחמת אכילה ואפילו משקין ששותין אותם

אפילו שלא לצמאון כגון שכר ומי דבש אין דרכם לשתותם קודם אכילה אלא אחריה נמצא שבאים מחמת אכילה לפיכך כשבאים בתוך הסעודה אפילו ע"י סיבה רחוקה הרי הם טפלים לסעודה וברכת הפת שהוא עיקר הסעודה פוטרם).

והוא שקובע סעודה על פת אבל אם אוכל מעט פת בשביל שלא יזיקו לו המים בלבד מברך על הפת שהכל כמו שיתבאר:

ג

ויין שרף שבתוך הסעודה אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל הרי הוא טפל לסעודה וא"צ לברך עליו ואם שותהו כדי לחמם האצטומכא לעכל המאכל צריך לברך עליו (כמו שצריך לברך על הפירות שבאים לעכל) לפי שגם הי"ש אין שתייתו מחמת אכילה לעולם כשאר משקין וגם אין כוונת רוב בני אדם לעורר בו תאות המאכל שהרי רגילים לשתותו בכל בקר אף בלא סעודה לפיכך אינו נחשב טפל אלא כשבא לצורך אכילה שיאכל עדיין.

ואם שורה בו פת (ב) יתבאר לקמן.

ובשבת אין צריך לברך עליו בכל ענין שנפטר בברכת הכוס של קידוש ואפילו קידש על היין כמו שיתבאר (אלא אם כן קידש בלילה על הפת).

ויש אומרים שגם מים ושאר משקים (ג) טעונים ברכה בתוך הסעודה כמו יין ולא הוצרכו ליתן טעם לברכת היין מפני שגורם ברכה לעצמו אלא מפני שהיין ממשיך אדם לתאות אכילה והרי הוא צורך סעודה אבל שאר משקים שאינם מעוררים תאות המאכל צריך לברך עליהם אע"פ שאינם חשובין כהיין.

ויש מצריכים עוד לברך על המים בכל פעם ופעם כי מן הסתם נמלך הוא בכל פעם לפי שאין דרך לשתות מים אלא לצמא ולא היה יודע שיצמא עוד והעיקר כסברא הראשונה.

והרוצה להסתלק מן הספק יתן לאחר שאינו אוכל לברך ויתכוין לפוטרו או ישב קודם נטילה במקום סעודתו ויברך על מעט מים או שאר משקין על דעת לשתות כל צרכו בתוך סעודתו (ואפילו אם נמלך לשתות עוד לפני הסעודה א"צ לברך שאין זה קרוי נמלך כיון שהיה בדעתו לשתות אח"כ בסעודה על סמך ברכתו זו).

ולא ישתה כשיעור רביעית שלא יצטרך לברך ברכה אחרונה על דרך שיתבאר ולא יפטור בזה מה שישתה בתוך סעודתו וגם יזהר שלא לצאת חוצה קודם סעודה שכשמשנה מקומו צריך לחזור ולברך כשחוזר למקומו כמו שיתבאר לקמן.

אבל המנהג כסברא הראשונה:

ד

בירך על יין א"צ לברך על שאר משקין לדברי הכל שיין פוטר כל מיני משקים בין בשעת הסעודה בין בשאר פעמים לפי שהיין הוא עיקר משקה והוא ראש לכל מיני משקין לכן הוא עיקר לענין ברכה וכולן טפלים אליו והוא שהיו המשקין לפניו בשעה שבירך על היין (או שהיה דעתו עליהם).

ואפילו אינו קובע עצמו לשתות יין אלא שותה יין מעט לצורך מצוה כגון קידוש והבדלה ושותה משקין הרבה אח"כ נפטרים בברכת היין (אם היה דעתו עליהם וכו' שיתבאר):

ה

אם שתה יין לפני הסעודה אפילו קודם שקבע עצמו לסעודה א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה שנפטר בברכת היין שלפני הסעודה אלא א"כ לא היה בדעתו תחלה לשתות יין בתוך הסעודה ואח"כ נמלך אבל בסתם אינו נקרא נמלך כי רגילות הוא לשתות יין בסעודה (ד) אפילו בחול לשרות האכילה שבמעיו ולכן המבדיל על שלחנו דהיינו סמוך לסעודתו ובמקום סעודה א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה.

ויש אומרים שיין הבדלה הואיל ואינו בא לשתיה אלא למצוה אינו פוטר היין שבסעודה אלא א"כ הבדיל על שלחנו ממש דהיינו אחר שקבע עצמו לסעודה על השלחן או אחר שנטל ידיו (ה) שנטילת ידים היא התחלת קביעות הסעודה אע"פ שלא ישב בשלחן עדיין ואפילו נטל ידיו והבדיל בחדר אחר (ועל דרך שיתבאר). ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שכשמבדיל קודם שקובע עצמו לסעודה יכוין שלא לפטור בברכה זו היין שבתוך הסעודה ובדיעבד שלא כיון לכך א"צ לברך על היין שבתוך הסעודה שספק ברכות של דברי סופרים להקל.

במה דברים אמורים ביין הבדלה שאינו שייך לסעודה אבל יין קידוש הואיל והוא שייך לסעודה שאין קידוש אלא במקום סעודה פוטר היין שבתוך הסעודה לדברי הכל אפילו קידש קודם שקבע עצמו לסעודה אע"פ שישן זה אינו לשתיה אלא למצוה (ו) וכל שכן יין שלפני הסעודה בחול שהוא לשתיה שפוטר היין שבתוך הסעודה אפילו אם בירך עליו קודם שקבע עצמו לסעודה.

(והוא שבירך במקום סעודה דהיינו באותו חדר שסועד בו אבל מחדר לחדר צריך לחזור ולברך אלא א"כ שתה כשיעור שנתחייב לברך ברכה אחת מעין ג' ולא בירך שאז יש אומרים שא"צ לחזור ולברך ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד כמו שיתבאר בס"ק ע"ח ואפילו באותו חדר אם יצא ממנו בינתיים וחזר הרי דינו כמחדר לחדר כמו שיתבאר שם) במה דברים אמורים בסתם אבל אם היה בדעתו בפירוש כשבירך על היין בחדר זה לפטור בברכה זו את היין שבתוך הסעודה שיסעוד בחדר אחר פוטר אפילו לכתחלה אם שני החדרים הם בבית אחד כמו שיתבאר שם:

ו

וכל מקום שישן שלפני הסעודה פוטר את היין שבתוך הסעודה א"צ לברך לאחריו ברכה אחרונה כלל אפילו שתה לפני הסעודה כשיעור לפי שנפטר הוא בברכת המזון כמו היין שבתוך הסעודה ששניהם הם שתיה אחת כיון שנפטרו בברכה ראשונה אחת אבל המבדיל לפני הסעודה וכיון שלא לפטור היין שבתוך הסעודה או שאין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה צריך לברך אחריו ברכה אחרונה לפני הסעודה אם שתה כשיעור (ואם שכח ולא בירך לפני הסעודה ונזכר קודם ברכת המזון צריך לברך מיד מעין ג') ואם לא נזכר עד לאחר ברכת המזון א"צ לברך שברכת המזון פוטרת מעין ג' על היין בדיעבד כמו שיתבאר.

במה דברים אמורים ביין הבדלה שאינו אלא למצוה אבל השותה יין לפני הסעודה בחול א"צ לברך אחריו אפילו אין בדעתו כלל לשתות יין בתוך הסעודה לפי שישן שלפני הסעודה בא לפתוח בני מעיים להמשיך אדם לתאוות אכילה ומכלל הסעודה הוא לכן נפטר בברכת המזון כשאר דברים הבאים מחמת הסעודה והוא הדין ליי"ש.

אבל השותה (ז) שאר משקין לפני הסעודה בחול צריך לברך אחריהם ואפילו דעתו לשתות ג"כ בתוך הסעודה כיון שאינו פוטר בברכת המשקין שלפני הסעודה את המשקין שבתוך הסעודה מברכה ראשונה

שהרי שאר משקין שבתוך הסעודה א"צ ברכה כלל (ואם שכח ולא בירך ונזכר אפילו אחר ברכת המזון צריך לברך שברכת המזון אינה פוטרת בורא נפשות רבות אפילו בדיעבד):

ז

במה דברים אמורים כשאין לו כוס לברכת המזון אבל אם דעתו לברך ברכת המזון על הכוס א"צ לברך כלל ברכה אחרונה על המשקין שלפני הסעודה אפילו לכתחלה לפי שנפטרים בברכה אחרונה שיברך אחר הכוס של ברכת המזון.

ומכל מקום ישנה פחות מרביעית לפני הסעודה ובזה יסתלק מן הספק ואם שתה רביעית יהיה לו כוס לברכת המזון לברך אחריו ברכה אחרונה לפטור משקין ששתה לפני הסעודה אם רוצה להסתלק מספק סברת המצריכים ברכה למשקין כמו שנתבאר שלפי דבריהם א"צ לברך אחר משקין שלפני הסעודה כיון שהם פוטרים את המשקין שבתוך הסעודה מברכה ראשונה:

ח

וכל זה בחול אבל בשבת ויום טוב שמקדש על הכוס א"צ לברך אחריו לדברי הכל אפילו הוא של שאר משקין לפי שהוא שייך לסעודה שאין קידוש אלא במקום סעודה ולכן נפטר בברכת המזון כמו יין שלפני הסעודה שהוא בא מחמת הסעודה.

ואינו דומה לדברים הבאים מחמת הסעודה לאחר הסעודה קודם ברכת המזון כמו שהיו רגילים בימיהם אחר גמר הסעודה למשוך ידיהם מן הפת ולקבוע לאכילת פירות ולשתיה וכל דבר שמביאים אז לפניהם אפילו דברים הבאים מחמת הסעודה כגון מיני לפתן ומיני ירקות שנאכלים למזון ולשובע ולא לקנוח ולתענוג ואף על פי כן טעונים גם ברכה אחרונה ואינן נפטרים בברכת המזון הואיל ולא באו בתוך עיקר הסעודה כמו שיתבאר בסי' קע"ז לפי שכל מה שבא לאחר שכבר סילקו ידיהם מן הפת אינו נחשב טפל לפת להפטר עמה בברכותיה שהן המוציא וברכת המזון אבל דברים הבאים מחמת הסעודה בשעה שדעתם על הפת ואין ידיהם מסולקות הימנה אע"פ שעדיין לא התחילו בה הם טפלים אליה להפטר בברכתה מברכה אחרונה.

אבל לא מברכה ראשונה (ח) שלא ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה בתחלה כמו שיתבאר שם:

ט

ואפילו יין הבא לפניהם לאחר שכבר משכו ידיהם מן הפת אין צריך לברך לאחריו שנפטר בברכת המזון אע"פ שאינו נחשב מכלל הסעודה לפי שכיון שהיין סועד הלב היה ראוי לתקן לברך אחריו שלש ברכות גמורות כמו אחר הפת אלא מפני שאין דרך בני אדם לקבוע סעודה עליו די לו במעין ג' אבל כששותהו בסעודה של קבע מתוך שהיא קביעות לאכילה הרי זו קביעות לשתיה ונפטר בברכת המזון אפילו לכתחלה.

אבל שאר משקין אחר גמר הסעודה לאחר שמשכו ידיהם מן הפת טעונים ברכה לאחריהם.

ולקמן סי' קע"ז יתבאר אם שייך במדינתנו דין זה שלאחר הסעודה.

(ואף בימיהם) לא היו צריכים לברך ברכה ראשונה על היין שלאחר הסעודה קודם ברכת המזון לפי שנפטר בברכת היין שלפני הסעודה אם היה בדעתו אז לשתות גם אחר הסעודה או אפילו בסתם אם הוא שבת או יום טוב או יום הקזה או יום שנכנס למרחץ שסתם כל אדם דרכו לקבוע סעודתו על היין בימים אלו אף במקומות שאין היין מצוי כל כך ולכן אינו נקרא נמלך מן הסתם אלא א"כ יודע בעצמו שהוא נמלך.

אבל אם לא בירך על יין לפני הסעודה אלא בתוך הסעודה אינו פוטר בסתם את היין שלאחר הסעודה אלא א"כ נתכוין לפוטרו בפירוש לפי שהיין שבתוך הסעודה שתייתו גרועה שאינו בא לשתיה אלא לשרות האכילה שבמעיו שלא היו רגילין לשתות בתוך הסעודה אלא מעט לשרות בלבד והיין שלאחר הסעודה הוא בא לשתיה ואינו בדין שיפטור הגרוע את החשוב שלא בכוונה.

ועכשיו שאין אנו רגילים למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון הרי גם היין שלאחר גמר הסעודה הוא בא לשרות ונפטר בברכת יין שבתוך הסעודה.

(רק ט) בסעודות גדולות שרגילים למשוך ידיהם מן הפת ולערוך השולחן במיני מגדים ולקבוע שתיה קודם ברכת המזון אין היין נפטר בברכת היין שבירך בתוך הסעודה אלא א"כ היה בדעתו לפטרו.

אבל על שאר משקים א"צ לברך כמו שא"צ לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה שמביאים אחר גמר הסעודה לפי שנפטרים בברכת המוציא מטעם שנתבאר.

אבל במקומות שאין דרכם לקבוע שתיה אחר הסעודה קודם ברכת המזון בסעודות גדולות אף ששותין יין בגמר הסעודה כשאוכלין מיני מגדים כיון שאין קובעין עצמן לשתיה א"צ לחזור ולברך כי גם שתיה זו היא צורך הסעודה ומתחלה היה דעתו גם עליה לפוטרה בברכת היין שבירך בתוך הסעודה).

וכל זה ביין שלאחר הסעודה אבל כל מה ששותה בתוך הסעודה די לו בברכה אחת בכל ענין אפילו בסתם אלא א"כ יודע שהוא נמלך:

י

ואפילו המלכת ספק שמה המלכה כגון מי שנכנס לבית חבירו ויש שם חבורה שמסובין לשתיה והושיטו לו כוס ובירך עליו ואח"כ הושיטו לו כוס אחר צריך לחזור ולברך על השני כי כשבירך על הראשון לא היה יודע אם יתנו לו כיון שהוא אינו קבוע עמהם לשתיה אפילו לא שתה עדיין כל הכוס שנתנו לו תחלה והושיטו לו כוס אחר בעוד שהיה אצלו יין מכוס הראשון צריך לברך על הכוס האחר שהושיטו לו.

משא"כ מי שהיה קבוע עם המסובין והביאו לו כוס בעוד שהיה לפניו מכוס הראשון אע"פ שלא היה יודע שיביאו עוד יין בסעודה זו אחר שכבר התחילו לשתות (ולא היו יודעים אם יביאו עוד יין כמו שיתבאר בסימן ר"ו) מכל מקום מאחר שהיה קבוע עם המסובין ויש קבע לשתית יין שלפעמים אדם קבוע עצמו על היין ונגרר משתיה לשתיה ושותה יותר ממה שהכין בראשונה הרי היה בדעתו מתחלה שאם יביאו לו יותר ישתה מהם ואין זה נמלך מאחר שיודע שאם יביאו עוד יתנו לו ג"כ.

אבל אם אינו יודע כלל אם יתנו לו הרי זה נמלך מספק וכן בסעודות גדולות שהמסובים רבים ויש בהם אנשים שמסתפקים אם יגיע להם הכוס צריכים המסופקים לברך על כל כוס:

אבל אם היה דעתו בפירוש בשעה שבירך על הכוס הראשון שיצא בברכתו על כל מה שיתנו לו יותר אפילו אם היה ספק לו אם יתנו לו כלל אלא שהיתה דעתו שאם יתנו לו יותר יצא ידי חובתו בברכה זו א"צ לברך על כוס האחר שיושיטו לו.

וכן אם בירך אחד לכולם על דרך שיתבאר בסי' רי"ג ונתכוין המסופק שאם יתנו לו יצא בברכתו של המברך א"צ לברך על הכוס שיושיטו לו.

ומכל מקום לכתחלה אין לנהוג כך שיברך אחד לכולם בתוך הסעודה משום שאין בית הבליעה פנוי ואין דעתם לשמוע הברכה מפי המברך וגם לא יוכלו לענות אחריו אמן שיצאו בברכתו כי אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ונמצא בא לידי סכנה.

לפיכך אם אומר להם סברי מרנן כלומר תנו דעתכם לברכה לצאת ידי חובתכם כדי שיפנו בית הבליעה ויניחו אכילתם ויתנו דעתם לשמוע הברכה ויענו אמן אחד מברך לכולם וכן נוהגין.

ומטעם זה נתפשט המנהג בכל מקום שמברכין על היין כגון בקידוש והבדלה אם אחד מברך לכולם לצאת בברכתו אומר סברי מרנן ולא ברשות מרנן כדי שלא לחלוק בברכת היין בין אם מברכין שלא בשעת הסעודה ובין יין הבא להם בתוך הסעודה:

חסר בהעתק סי' קע"ה וקע"ו

אך הרוצה לעמוד על עיקרן של דברים ימצא בסידור [לקמן בסדר ברכת הנהנין שבסוף הכרך]

הכל כתוב ומפורש בלי שום חסרון

דהיינו מה ששייך לסי' קע"ה ימצא בפרק י"ב

מסעיף י"ג עד סעיף (י"ט) [כ"א]

ומה ששייך לסי' קע"ו ימצא בפ"ד

מסעיף י"א עד סוף הפרק

קעז – דין דברים הבאים בתוך הסעודה ואחר הסעודה ומה דינם ובו ז' סעיפים:

דברים הבאים בתוך הסעודה אם הם דברים הבאים מחמת הסעודה דהיינו דברים שדרך לקבוע סעודה עליהם בין ללפת בהם את הפת כגון בשר ודגים וירקות וגבינה וביצים ומיני מלוחים בין למזון ולהשביע כגון כרוב ותרדין ודייסא וכל מעשה קדרה שאינן באין ללפת אלא לתבשיל ולמזון א"צ ברכה לפנייהם אפילו אוכלם בלא פת שברכת המוציא פוטרם ולא לאחריהם שברכת המזון פוטרם (א) (שכיון שאין דרכם לאכול אותם כל היום כמו הפירות אלא בשעת סעודה בלבד הרי הם טפלים לפת שהוא עיקר הסעודה ולכן נפטרים בברכת הפת אע"פ שאוכלם בלא פת).

(במה דברים אמורים כשקבע סעודתו על הפת שאז כל המאכלים שהם מיני לפתן ולא מיני מזון הם) באים מחמת הפת לכן הם טפלים אליה אבל אם אינו חפץ לאכול פת ואוכל מעט פת ומברך עליה המוציא לפטור המאכלים (ב) יש להסתפק אם נפטרים בברכתה כיון שאינן באין מחמתה או אפשר כיון שדרכם לקבוע סעודה עליהם הפת פוטרם ולכן יברך עליהם ולא על הפת אם לא בשבת או יום טוב):

ב

ואם הם דברים הבאים שלא מחמת סעודה דהיינו שאין דרך לקבוע סעודה עליהם לא ללפת ולא להשיבוע כגון כל מיני פירות וכיוצא בהם בין חיים בין מבושלים ואפילו נתבשלו עם בשר אם אוכל אותם בלא פת טעונים ברכה לפניהם.

ואפילו אוכלם בגמר הסעודה כדי לעכל המאכל (או לקנוח להקל מכובד המאכל) אינן נפטרים בברכת המוציא כיון שאינן מעיקר הסעודה ואין דרכם לבא מחמת הסעודה לעולם אלא דרכם לאכלם כל היום אפילו שלא בשעת סעודה.

אבל אין טעונים ברכה לאחריהם (ג) (אפילו אוכלם באמצע הסעודה לא לעכל ולא לקנוח אלא לתענוג בלבד) שכיון שבאו בתוך הסעודה קודם שמשכו ידיהם מן הפת ברכת המזון פוטרם לפי שכל מה שבא תוך הסעודה הוא מכלל השביעה שנאמר בה ושבעת וברכת:

ג

אבל אם אוכלם עם פת נעשו טפלה לפת וברכת המוציא פוטרתן אפילו קבע לפתן סעודתו על דבר אחר והביאו לפניו פירות לקנוח ולתענוג ואוכל מהם מעט עם פת.

ואם הביאום לפניו ללפת בהם גם כן את הפת ואכל מהם מעט עם הפת אפילו אוכל אח"כ בלא פת א"צ לברך לפניהם אם דעתו לאכול עוד מהם עם פת שכיון שתחלת אכילת הפירות וסופה היא עם הפת מצטרפין הם עם שאר הסעודה להפטר בברכת הפת אף מה שאוכל בינתיים בלא פת כיון שהביאו אותם מתחלה ללפת בהם הפת ומלפת בהם פת בתחלה וגם בסוף דעתו ללפת בהם ואף אם אח"כ נמלך שלא ללפת בהם בסוף אין בכך כלום כיון שבשעה שאוכל מהם על סמך ברכת המוציא כוונתו ללפת בהם עדיין אחר כך.

אבל אם מתחלה לא הביאום ללפת בהם את הפת אלא לקנוח סעודה אף שמלפת בהם פת תחלה וסוף ואוכל בינתיים בלא פת צריך לברך לפניהם כיון שעיקרם לקנוח ולא ללפת אינן מצטרפין לשאר הסעודה לפטור מה שאוכל בלא פת.

וכל זה כשתחלת אכילתו מהפירות היא עם פת אבל אם מתחיל לאכול בלא פת אף אם באו ללפת ומלפת בהם אלא שאוכל מעט בתחלה בלא פת צריך לברך.

וטוב לנהוג כן לעולם כשבאים לו פירות באמצע סעודתו ללפת הפת לאכול מהם תחלה מעט בלא פת ולברך ואח"כ יאכל בין עם פת בין בלא פת לפי שיש מסתפקין אף אם מלפת בהם הפת תחלה וסוף ואוכל בנתיים בלא פת אם נפטרים בברכת המוציא:

ד

וכל זה כשקבע לפתן סעודתו על דבר אחר ובאמצע הסעודה הביאו לו פירות אבל אם קבע לפתן סעודתו על הפירות נעשו לו הפירות כדברים הבאים מחמת הסעודה שנפטרים בברכת המוציא אפילו אוכלם בלא פת בתחלת אכילתם וא"צ לאכול מהם תחלה עם פת ויש חולקים.

ולכן טוב שיאכל תחלה מעט עם פת ואז אף אם אחר כך אוכל מהם בלא פת א"צ לברך עליהם ואפילו אין דעתו לאכול עוד עם פת כיון שעיקר קביעת סעודתו היה עליהם ללפת בהם את הפת.

ומי שאוכל תמרים וכיוצא בהם בין מאכל למאכל להמשיך תאות האכילה כיון שהוא צורך סעודה נפטרים בברכת הפת בכל ענין כמו פרפראות שנתבאר בסימן קע"ו:

ה

וכל מקום שאין הפירות נפטרים בברכת הפת צריך לברך עליהם אפילו היו לפניו בשעה שבירך המוציא ונתכוין לפוטרם.

וכל מקום שהם נפטרים נפטרים אפילו לא היו לפניו בשעה שבירך המוציא ולא היה דעתו עליהם (ואע"פ שבכל מקום אין העיקר פוטר את הטפל בברכתו אם אין הטפל לפניו ואין דעתו עליו מכל מקום בסעודה כיון שקובע עצמו לאכילה הרי דעתו מן הסתם על כל מה שיביאו לפניו אע"פ שלא היה כן בדעתו) בפירוש.

אבל אם ידוע שלא היה דעתו על זה כלל כגון שאחר שבירך על הפת שלחו לו דורון מבית אחרים שאינו סמוך עליהם ולא היה דעתו על הדורון אינו נפטר בברכת הפת אפילו הוא דבר שדרכו לבא ללפת את הפת ומלפת בו את הפת ועכשיו אין העולם נזהרים בזה במדינות אלו מפני שבינינו הוא דבר מצוי שאחד שולח לחבירו דורון בסעודה אפילו מבית אחרים.

(וכל זה לענין אם נפטר בברכת הפת אבל כל דבר שנפטר בברכת הפת אע"פ שסיים לאכלו וגמר בלבו שלא לאכול ממנו עוד בסעודה זו וחזר ונמלך לאכול א"צ לברך עליו כמו שיתבאר בסימן קע"ט):

ו

ודברים הבאים לאחר הסעודה (שהיה מנהג בימות חכמי התלמוד שבסוף הסעודה היו מושכים ידיהם מן הפת ומסירים אותה וגם השלחנות הקטנים שלפני כל אחד ואחד וקובעין עצמן לאכול פירות ופרפראות לקנוח סעודה ולשתות יין) הרי כל מה שמביאים אז לפניהם אפילו דברים שדרכם לבא ללפת הפת טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם (ואצ"ל פירות חוץ מתמרים שנפטרים בברכת המזון כמו שיתבאר בסי' ר"ח) מפני שהמוציא וברכת המזון אינן פוטרים אלא מה שנאכל תוך עיקר הסעודה בעוד שלא סילקו ידיהם מהפת.

ועכשיו שאין מסלקין השלחן אחר הסעודה קודם ברכת המזון אין לנו סילוק הפת בסתם עד ברכת המזון או מים אחרונים או שיטול כוס ברכת המזון בידו אע"פ שלא נטל ידיו או שיאמר תנו כוס ונברך ברכת המזון שאז סילק דעתו מלאכול לגמרי (ואצ"ל אם אמר בפירוש שמסלק את עצמו מלאכול עוד אע"פ שלא אמר תנו ונברך והוא הדין אם גמר כן בלבו).

ואע"פ שאם חוזר ונמלך לאכול פת יש מתירין לאכול בלא ברכה כמו שיתבאר בסי' קע"ט ואז יכול ג"כ לאכול כל הדברים שנפטרו בברכתה מכל מקום כל זמן שלא חזר וידיו מסולקות הימנה אין שאר דברים נפטרים בברכתה אף על פי שלא סילק דעתו מהם:

ז

ובסעודות גדולות שרגילים למשוך ידיהם מן הפת ולערוך השלחן בפירות ולקבוע שתיה היה ראוי לברך על המשקים אע"פ שהם באים מחמת הסעודה וגם ברכה אחרונה על הפירות קודם ברכת המזון אלא שלא נהגו כן.

ויש מי שלימד עליהם זכות לומר שלא הצריכו לברך בימיהם אלא משום שנראה כסעודה אחרת מה שאוכלים ושותים אחר סילוק השלחן לכך אינן נפטרים בברכת הפת לא מברכה ראשונה ולא מברכה אחרונה אבל כל מה שאוכלין ושותין על השלחן שאכלו עליו הפת סעודה אחת היא עם הפת ולכן נפטרים בברכותיה אע"פ שסילקו דעתם ממנה לגמרי ואפילו אמרו תנו ונברך עד שיטלו מים אחרונים או שיטול כוס ברכת המזון כמו שיתבאר בסי' קע"ט:

קעח – איזה דברים קרויים הפסק בסעודה ובו ט' סעיפים:

א

היה אוכל בחדר זה (א) ונטל המאכל בידו והלך לחדר אחר לאכול צריך לחזור ולברך שכיון שעמד והלך למקום אחר עמידתו זו היא גמר אכילתו וזו אכילה אחרת היא וטעונה ברכה בתחלה אע"פ שלא הסיח דעתו בינתיים ואפילו חוזר למקומו לאכול צריך לחזור ולברך שכיון ששינה מקומו בינתיים הפסיק אכילתו אבל בחדר אחד מזוית לזוית אינו נקרא שינוי מקום אפילו הוא טרקלין גדול.

ואם מתחלה כשבירך בחדר זה היה בדעתו לשנות מקומו מחדר לחדר באמצע אכילתו אפילו אוכל בחדר השני מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון א"צ לחזור ולברך.

והוא שיהיו שני החדרים בבית אחד אבל מבית לבית או אפילו מבית לחצר אין דעתו מועלת כלום אפילו נוטל המאכל בידו כשהולך וחוזר ואוכלו בלא היסח הדעת בינתיים.

ומכל מקום אם במקום שאוכל יכול לראות את מקומו הראשון שאכל שם אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו אין צריך לחזור ולברך אפילו מבית לחצר ואפילו לא היה כן בדעתו כשבירך ואפילו על מאכל אחר שברכתו כברכת הראשון אם היה בדעתו לאכול כשבירך כמו שיתבאר בסי' ר"ו:

ב

וכל זה ביחיד או בבני חבורה ועקרו כולם ממקום למקום אבל אם הניחו מקצתם במקומם אפילו אחד מהם והשאר הלכו כולם אפילו לבית אחר אפילו אינו סמוך לבית זה כשהם חוזרים א"צ לברך על מה שיאכלו כאן כאלו לא עקרו ממקומם כלל בינתיים כיון שהניחו מקצת חבריהם נשארה קביעותם כאן ואין זו עקירה.

אבל אם רוצים לאכול במקום שהלכו צריכים לברך ואין מועיל מה שהניחו מקצת חבריהם בחדר זה למה שיאכלו בחדר אחר:

ג

וכל זה בדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם כגון כל אוכל ומשקה שברכתם האחרונה היא בורא נפשות רבות שא"צ לברך ברכה אחרונה במקום אכילה או שתיה אלא רשאי לעמוד ממקומו קודם שיברך ולילך למקום אחר לברך שם לפיכך עמידתו ממקומו לילך זהו גמר סעודתו וכשחוזר ואוכל או שותה במקום אחר או לאחר שחוזר למקומו סעודה אחרת היא וטעונה ברכה שנית אע"פ שלא בירך עדיין ברכה אחרונה על סעודה הראשונה.

אבל דברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם כגון פת או אפילו מעשה קדרה מחמשת המינים או אפילו פירות מז' המינים ויין שברכתן האחרונה הואיל והיא מעין ג' ברכות של ברכת המזון היא חשובה להצריך ולברך במקום אכילה או שתיה כמו ברכת המזון לפיכך כשהוא עומד ממקומו לילך למקום אחר אין עמידתו גמר סעודתו שהרי צריך הוא לחזור למקומו לברך ברכה האחרונה לכן כשחוזר ואוכל ושותה אפילו במקום אחר על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל משום לסיים סעודתו ואצ"ל כשחוזר למקומו וא"צ לברך בתחלה אפילו לא הניח מקצת חבירים.

והוא שאכל כבר כזית אבל פחות מכזית דינם כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם.

ויש אומרים שמין דגן לבד טעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו שנקרא מזון ויש אומרים פת בלבד ולכתחלה יחמיר בכל שבעת המינים לברך במקומו וכן בדיעבד אם שינה מקומו א"צ לחזור ולברך שספק ברכות להקל:

ד

ואפילו הלך בתוך הסעודה לבית אחר ואוכל ושותה שם דברים שאינם טפלים לסעודה לענין ברכה ראשונה והוצרך לברך עליהם בבית הראשון כמו יין ופירות כיון שהם טפלים לענין ברכה אחרונה ונפטרים בברכת המזון על דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל ושותה ואין צריך לברך עליהם שם אפילו לא אכל שם פת ואפילו לא היה בדעתו כשבירך המוציא לשנות מקומו באמצע סעודתו.

ואם אוכל שם פת מברך ברכת המזון במקום שגומר אכילת הפת כמו שיתבאר בס' קפ"ד.

ומכל מקום לכתחלה אסור לעקור כלל ממקומו עד שיברך ברכת המזון תחלה אם לא היה כן בדעתו כשבירך המוציא שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו מפני חשיבותו טעון לברך אחריו קודם שיעקור ממקומו (שכמו שמועלת חשיבותו שלא לברך במקום אחר כך מועלת חשיבותו לברך קודם שיעקור למקום אחר ואף שיאכל גם במקום השני ויברך שם מה מועיל זה לאכילה הראשונה שהיתה טעונה ברכה במקומה לכתחלה קודם שיעקור משם משום חשיבותו).

אלא שאם כבר עקר א"צ לחזור ולברך שבזה לא יתקן מה שעיות בעקירתו אלא משום שצריך לברך במקום אכילה אוכל הוא מעט במקום השני ומברך.

אבל לכתחלה לא יעקור בלא ברכה ואפילו אם הניח מקצת חבירים שאין זו עקירה אם היה עתיד לחזור אליהם מכל מקום כשהולך לגמור סעודתו בבית אחר הרי הוא עוקר מחבורתו.

אבל אם הולך על דעת לחזור למקומו לגמור סעודתו אין זו עקירה בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אפילו לא הניח מקצת חבירים ומכל מקום צריך שילך על דעת לאכול שם כמו שיתבאר.

ואפילו הולך שלא על דעת לחזור) אם מתחלה כשבירך המוציא היה בדעתו לגמור בבית אחר מותר שהרי מתחלה לא קבע במקום זה כל סעודתו וכמו שנוהגים הולכי דרכים שאוכלים דרך הילוכם ויושבים ומברכים במקום סיום אכילתם מפני שלכך נתכוונו מתחלה שלא לקבוע מקום לאכילתם במקום שבירכו המוציא והתחילו שם לאכול:

ה

וכל זה כשהולך לבית אחר לאכול שם אבל אם אינו הולך לאכול שם אע"פ שהיה בדעתו מתחלה לילך שם אסור לו לעקור ממקומו עד שיברך ברכת המזון ואפילו הניח מקצת חברים גזירה שמא ישכח מלחזור למקומו לברך משא"כ כשהולך לאכול שם שמברך במקום שגומר סעודתו אם שוכח לחזור למקומו ואין לחוש אלא לעקירה ממקום אכילה בלא ברכה אם אין דעתו לחזור למקומו ולברך ולא היה דעתו על זה מתחלה:

ו

וכל זה כשהולך לדבר הרשות או אפילו לדבר מצוה שאינה עוברת אבל לצורך מצוה עוברת כגון לקראת חתן או לקראת כלה או לבית הכנסת להתפלל עם הצבור מותר לילך ולברך ברכת המזון כשיחזור ואפילו לא הניח מקצת חברים שאין להניח מצוה עוברת משום חשש שמא ישכח.

ואפילו לעקור בסעודתו מבית לבית ולברך ברכת המזון בבית האחרון ולא היה דעתו על זה מתחלה מותר לצורך מצוה עוברת כגון לברך שם בזימון כמ"ש בס' תע"ט.

ואע"פ שלעקור קודם ברכת המזון שלא על דעת לחזור למקומו ולברך אין האיסור משום חשש שמא ישכח אלא איסור גמור הוא מדברי סופרים ואין עוברין אפילו על איסור קל של דבריהם משום מצוה עוברת מכל מקום כיון שדעתו לאכול בבית אחר ולברך שם אינו איסור ברור שיש לומר שאין זו עקירה שהרי כשחוזר ואוכל בבית שני א"צ לברך בתחלה מפני שעל דעת סעודתו הראשונה הוא אוכל לסיים סעודתו והכל לסעודה אחת היא נחשבת כמו שנתבאר.

אלא לפי שיש חולקין על זה כמו שיתבאר ולדבריהם האיסור ברור וגם לפי סברא הראשונה יש לומר שאף שהכל סעודה אחת היא מכל מקום בשני מקומות היא וכל מה שאכל במקום זה צריך לברך אחריו מיד לכתחלה קודם שיעקור למקום אחר לפיכך אין להקל אפילו לצורך מצוה עוברת אם לא היה דעתו על זה מתחלה:

ז

אם עמד והלך לדבר הרשות אפילו שהיה שם הרבה כל שלא היה כדי שיתעכל המזון שבמעיו א"צ לחזור ולברך המוציא כשחוזר לאכול במקומו או במקום אחר אם לא הסיח דעתו בינתיים אבל אם הסיח

דעתו מלאכול עוד כיון שיש כאן היסח הדעת ושינוי מקום צריך לחזור ולברך המוציא מטעם שיתבאר בסי' קע"ט.

וגם צריך לחזור וליטול ידיו אפילו לא שהה כלל שכיון שהסיח דעתו מן האכילה מן הסתם לא נזהר בשמירת ידיו והסיח דעתו מהן.

ואפילו לא הסיח דעתו מלאכול אם הפליג הרבה בדברים צריך לחזור וליטול ידיו אע"פ שא"צ לברך המוציא מפני שמן הסתם הסיח דעתו משמירתן כמו שנתבאר בסי' קס"ד.

ויש מי שאומר שהוא הדין אם עמד להתפלל באמצע סעודתו צריך לחזור וליטול ידיו אחר התפלה כשחוזר לסעודתו משום חשש היסח הדעת בשעת התפלה אלא א"כ שמר ידיו (כמו שבלייל פסח אע"פ שנטל ידיו בטיבול ראשון חוזר ונוטל לסעודה משום חשש היסח הדעת בשעת אמירת ההגדה כמ"ש בסימן תע"ה).

ולפי מה שנתבאר בסי' צ"ב שהעיקר כהאומרים שהיסח הדעת פוסל בתפלה כמו באכילה א"צ לחזור וליטול ידיו אחר התפלה שהרי משום תפלה עצמה אינו מסיח דעתו משא"כ באמירת ההגדה בליל פסח שאין היסח הדעת פוסל בה חוששים שמא הסיח דעתו.

אבל ברכת המוציא א"צ לברך לדברי הכל אפילו הלך לבית הכנסת להתפלל ושהה שם הרבה כל שלא הסיח דעתו מלאכול עוד ואין התפלה חשובה הפסק בסעודה אפילו היה מוכרח להפסיק ולהתפלל מפני שאין שהות עוד ביום להתפלל אח"כ ואע"פ שבשעת התפלה אי אפשר לו לאכול מאומה אינה חשובה הפסק משום זה.

ואינו דומה לברכת המזון שחשובה הפסק משום זה להצריך ברכה על כוס ברכת המזון הואיל ובשעת ברכת המזון אי אפשר לשתות לפי שברכת המזון הוא סילוק והיסח הדעת על מה שאכל ושתה משא"כ תפלה כמו שיתבאר בסי' קע"ט:

ה

ויש אומרים שדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם דינם כדברים שאין טעונים ברכה לאחריהם במקומם לענין שינוי מקום בדיעבד שצריך לחזור ולברך אלא א"כ הניח מקצת חברים.

אבל לכתחלה אסור לעקור ממקומו בלא ברכה אחרונה (ואפילו לצורך מצוה עוברת) בדברים הטעונים ברכה לאחריהם במקומם אלא א"כ הניח מקצת חברים ודעתו לחזור למקומו שאז אין זו עקירה.

ואפילו בדיעבד שלא הניח מקצת חברים ועקר ממקומו וחזר צריך לברך ברכה אחרונה תחלה ואח"כ ברכה ראשונה על מה שיאכל אח"כ שכיון ששינה מקומו הרי פסק סעודתו וזו סעודה אחרת היא וצריך לברך תחלה על סעודה הראשונה ואח"כ יתחיל סעודה השנייה.

והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה להקל בדברי סופרים.

ואף לסברא האחרונה אין שינוי מקום חשוב הפסק בסעודה אם חוזר למקומו אלא כשהוא חוץ למקומו כגון שהלך לדבר עם חבירו והפליג בדברים או שהלך לבית הכנסת להתפלל או שהלך לאיזה עסק ושהה בו אבל אם לא שהה אפילו עשה איזה דבר מדברי הרשות בדרך עראי כגון שהוצרך לנקביו ונכנס לבית הכסא וכיוצא בזה (אינו חשוב הפסק בסעודה ואצ"ל אם דיבר עם חבירו ולא הפליג ואפילו הוא דבר הרשות).

(ואצ"ל אם יצא להביא דבר מצרכי הסעודה) (ולכן השמש המשמש בסעודה אע"פ שהולך ובא תמיד ממקום למקום אינו נחשב שינוי מקום לו לחזור ולברך בכל פעם שבא אף לפי סברא זו).

(והוא הדין לסברא הראשונה אין שינוי מקום חשוב הפסק בכל זה בסעודה אף אם עדיין לא אכל כזית שא"צ לברך כלל ברכה אחרונה והוא הדין בדברים שאינם טעונים ברכה לאחריהם במקומם אם קבע עליהם והם דברים שקביעותם קביעות כמ"ש בס' ר"ג מפני שאין הפסק עראי חשוב להפסיק סעודת קבע).

ואצ"ל מי שישן שינת עראי במקום סעודתו שאין חשוב הפסק בסעודה וחוזר ואוכל בלא ברכה לדברי הכל.

אבל שינת קבע הוא סילוק והיסח הדעת יותר מדאי וחשובה הפסק לדברי הכל אע"פ שישן במקום סעודתו.

אבל כל שניעור אע"פ שהפליג הרבה בדברים אחרים במקום סעודתו כל שלא הסיח דעתו מלאכול חוזר ואוכל בלא ברכה לדברי הכל ויש אומרים שאפילו הסיח דעתו כמו שנתבאר בס' קע"ט:

ט

האוכל בשדה שאינה מוקפת מחיצות כיון שנתרחק עד שלא יוכל לראות מקומו הראשון נקרא שינוי (כמו מחדר לחדר שבהקף מחיצות) ואפילו אוכל פירות האילן במזרחו וחוזר ואוכל במערבו כיון שאינו רואה מקומו מפני האילן שמפסיק נקרא שינוי מקום וצריך לחזור ולברך אם לא היה בדעתו לאכול במערבו כשבירך במזרחו.

אבל אם אוכל בחדר אחד אע"פ שיש מקום גבוה באמצע ובא לאכול אחריו כגון אחורי התנור שאינו יכול לראות משם מקומו הראשון אין זה שינוי מקום שכיון שמוקף מחיצות הרי הכל אחד.

וכן אם היה בגן ורוצה לאכול מפירות כל אילן ואילן כיון שבירך על אחד א"צ לחזור ולברך על האחרים אם היה בדעתו כן כשבירך שאם לא כן נמלך הוא וצריך לחזור ולברך.

ואע"פ שהיה בדעתו כן אם אין הגן מוקף מחיצות אין דעתו מועלת כלום לכל האילנות שאינו רואה מקומו הראשון שזהו שינוי מקום שצריך לחזור ולברך ואינו דומה כלל לאילן אחד ממזרחו למערבו שהוא כמו מחדר לחדר בבית אחד שדעתו מועלת אבל שינוי מקום שמאילן לאילן דומה לשינוי מקום שמבית לבית כיון שאינן מוקפים מחיצות אבל כל שרואה מקומו הראשון אין כאן שינוי מקום כלל אפילו מאילן לאילן כיון שאינו מוקף מחיצות ויש מי שמחמיר גם בזה וספק ברכות להקל.

ומגן לגן המוקפים מחיצות כל אחד בפני עצמו אפילו הן סמוכים זה לזה צריך לחזור ולברך אפילו אם כשבירך היה דעתו על הכל לפי שהם כמו מבית לבית שאין דעתו מועלת כלום:

קעט – איזה דברים קרויין היסח הדעת בסעודה שצריך לחזור ולברך ובו ח' סעיפים:

א

גמר סעודתו והסירו הלחם וכל המאכל מעל השלחן או גם השלחן עצמו כמו שהיו נוהגין בימיהם ורצה לחזור לאכילתו אין צריך לברך בתחלה המוציא ולא ברכה אחרת על דברים הבאים מחמת הסעודה ואפילו גמר בלבו שלא לאכול עוד ואח"כ נמלך ואע"פ שבכל מקום נמלך זקוק לחזור ולברך בסעודה אינו כן לפי שיש קבע לסעודה כלומר שאדם קובע עצמו עליה ודרכו להמשך בה ולהגרר מאכילה לאכילה ופעמים שאדם יושב בסעודה קטנה וממשיך לסעודה גדולה לפיכך אף שגמר בלבו שלא לאכול עוד אין זה סילוק והיסח הדעת כיון שדרכו של אדם להיות נמלך לפעמים בסעודתו.

ואין נמלך זקוק ברכה בסעודה אלא א"כ בשעה שבירך המוציא לא היה לו אלא מעט לחם ולא היה יודע כלל בשעת הברכה שיהיה לו יותר אחר כך ועל דעת כן בירך המוציא ואח"כ נתנו לו יותר או שאחר כך נמלך ליקח כמ"ש בס' קס"ט וקע"ד.

וכן שאר מאכלים שידוע שבשעת ברכת המוציא לא היה דעתו עליהם כלל כענין שנתבאר בסימן קע"ז. ואפילו לחם ושאר דברים שהיתה דעתו עליהם אלא שגמר לאכול ועקר ממקומו והסיח דעתו מלאכול עוד כשחוזר לסעודתו צריך לחזור ולברך לפי שאין דעתו של אדם להגרר מאכילה לאכילה אלא כשיושב במקום קביעות סעודתו ולא כשיוצא למקום אחר:

ב

וכל זה באכילה אבל בשתיה אם גמר בלבו שלא לשתות עוד ואח"כ נמלך צריך לחזור ולברך ואפילו לא גמר בלבו בפירוש אלא אמר תנו כוס ונברך ברכת המזון והוא הדין אם אמר בואו ונברך ברכת המזון בלא כוס הרי זה סילוק והיסח הדעת משתיה ואם אח"כ נמלך לשתות צריך לברך בתחלה אבל אם נמלך וחוזר לאכילתו אוכל בלא ברכה.

ואם מחמת אכילה זו נגרר לשתות שותה ג"כ בלא ברכה אבל אם צמא לשתות מחמת אכילתו הראשונה צריך לברך שאף שהשתיה טפילה אליה אין זה מועיל לענין היסח הדעת ונמלך כמו שיתבאר בס' (רי"ח) [רי"ב] אבל א"צ לברך ברכה אחרונה:

ג

וכן אם נמלך לאכול שאר דברים הבאים מחמת הסעודה אף שאין בדעתו לאכול פת כלל א"צ לברך עליהם שכיון שאם רצה לאכול פת א"צ לברך המוציא אינה כסעודה אחרת בזמן הזה שאין נוהגין להסיר השלחן קודם ברכת המזון כמו שנתבאר בסימן קע"ז:

ד

ויש אומרים שאכילה ושתיה שוין שכיון שאמר נברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת מהסעודה ואם נמלך לאכול צריך לברך המוציא ואצ"ל אם הסיח דעתו בפירוש אע"פ שלא אמר נברך ברכת המזון

וכל שכן שצריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה לפניהם וגם לאחריהם כל שסילק דעתו מהפת או שאמר נברך ברכת המזון שכיון שאם רצה לחזור ולאכול צריך לחזור ולברך המוציא כסעודה אחרת היא אע"פ שלא סילקו השלחן ולכן אין ברכת המזון פוטרת אותה כמו שנתבאר בסימן קע"ז.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל:

ה

ולדברי הכל אם נטל הכוס בידו לברך ברכת המזון אע"פ שלא נטל ידיו וגם לא אמר מתחלה תנו כוס ונברך ברכת המזון הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי מאכילה ושתיה וצריך לברך עליהם וגם ברכה אחרונה צריך לברך על שאר דברים הבאים מחמת הסעודה קודם ברכת המזון ואין ברכת המזון פוטרתן שכסעודה אחרת היא כיון שסילק דעתו מהפת.

ואם נטל ידיו מים אחרונים אע"פ שלא נטל הכוס הרי זה סילוק והיסח הדעת לגמרי וצריך לברך.

ואפילו בברכה אינו רשאי לאכול ולא לשתות משום הפסק בין מים אחרונים לברכת המזון אלא א"כ רוצה לחזור וליטול מים אחרונים אח"כ סמוך לברכת המזון שמים הראשונים נעשו כמים בעלמא ואין לחשבם לסמוך להם ברכת המזון אף שנטלם בתורת אחרונים.

וכל מקום שצריך לחזור ולברך המוציא משום היסח הדעת צריך לחזור וליטול ידיו כראוי לאכילת פת שכיון שהסיח דעתו מאכילת פת הסיח דעתו משמירת ידיו.

(ומים האחרונים אינם מועילים לו לאכילת פת אף אם נטלן כראוי הואיל ולא נתכוין בהם לאכילת פת כמו שנתבאר בסי' קנ"ח):

ו

אם בעל הסעודה אמר נברך ברכת המזון כל המסובין אסורים לשתות בלא ברכה והוא ששתקו והסכימו לדבריו אבל אם אחד מהאורחים או מבני ביתו אמר כן אפילו האומר עצמו יכול לחזור בו ולשתות עם בעל הבית לפי שאינו עושה היסח הדעת באמירתו מפני שידוע שאין הדבר תלוי בו אלא בבעל הבית וכיון שבעל הבית לא עשה היסח הדעת אף הוא דעתו סומכת על בעל הבית לשתות עמו:

ז

וכן הקרואים בבית בעל הבית לאכול מיני פירות אע"פ שמביאין להם בזה אחר זה א"צ לברך אלא על הראשון ואע"פ שבשעת הברכה לא היו יודעין כמה יביאו להם כיון שדעתם על בעל הסעודה שזימנן א"כ כל מה שהוא מביא לפניהם היתה דעתם עליהם למפרע כיון שהיתה דעתם עליו.

אבל אם בא אליהם איש אחד שלא זימנוהו ואינו קובע עצמו עמהם אלא נכנס אצלם לפי שעה וכל אחד מהמסובים מושיט לו כוס או מיני פירות צריך לברך על כל אחד ואחד אם מושיטים לו אחר שכבר בירך על כוס שלפניו ואפילו עדיין לא שתאו כולו.

ועכשיו שהמנהג הוא שמושיטים כוסות הרבה למי שנכנס במסיבה הקבועים לשתיה א"צ לברך אלא על כוס הראשון כמו שנתבאר בסי' קע"ד:

ח

אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים ואי אתה ניזוק. אכל כל מאכל ולא אכל מלח שתה כל משקה ולא שתה מים ביום ידאג מפני ריח הפה ובלילה מפני ריח הפה ומפני אסכרה וכל המקפה אכילתו במים אינו בא לידי חולי מעיים.

והאוכל מלח אחר אכילתו לא יאכל בגודל מפני שקשה לקבור בנים ולא בזרת מפני שקשה לעניות ולא באצבע שקשה לשחין רע אלא באמה ובקמיצה.

ועכשיו לא נהגו כלל באכילת מלח אחר סעודה ואין ניזוקין מפני שנשתנו הטבעים כמו שנתבאר בס' קע"ג:

קפ - דין פירורי הפת ובו ו' סעיפים:

א

כל מי שאינו משייר פת על שולחנו אין רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו אבל בברכה מהו אומר אכול והותר:

ב

ונכון שלא להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון כדי שיהא ניכר שמברך ה' על חסדו וטובו הגדול שהכין מזון לכל בריותיו:

ג

אם לא נשאר לו לחם על השולחן לא יביא פת שלימה ויתננה על השולחן מפני שנראה כעורך שולחן לעבודה זרה כמו שאמר הכתוב העורכים לגד שולחן וגו' אבל אם היתה שלימה מונחת כבר על השולחן כמו שבשבת בוצעים על לחם משנה טוב שלא להסירה עד אחר ברכת המזון:

ד

בימי חכמי התלמוד שהיו מסלקים את השולחנות הקטנות שלפני כל אחד ואחד קודם מים אחרונים והיו נוטלים מים אחרונים במקום השולחנות היו צריכים לכבד קרקע הבית במקום השולחנות קודם הנטילה שלא ישארו שם פירורי פת וימאסו במי הנטילה ואע"פ שמותר לאבד פירורים שאין בהם כזית חוששים שמא יהיה השמש עם הארץ שמותר להשתמש בשמש עם הארץ ויניח על השולחן גם פירורים שיש בהם כזית כשמסיר הלחם מעל השולחן ואח"כ יפלו ממנו כשמסלקין אותן משם וימאסו במי הנטילה לכך יכבד תחלה.

אבל אנו שאין אנו מסלקין השולחן ואנו נוטלים הידים במקום שאין שם פירורים א"צ לכבד תחלה:

ה

אע"פ שמוותר לאבד פירוורים שאין בהם כזית בידים לא יזרקם במקום דריסת רגלי בני אדם מפני שקשה לעניות כשדורסים על פירוורי לחם ולא התירו אלא לאבדם כגון להשליכם למים וכיוצא בזה:

ו

נוהגים לכסות הסכין בשעת ברכת המזון כי השלחן דומה למזבח ובמזבח נאמר לא תניף עליהם ברזל לפי שהברזל מקצר ימיו של אדם והמזבח מאריך ימי האדם ואינו בדין שיונף המקצר על המאריך וגם השולחן מאריך ימיו של אדם ומכפר עונותיו בהכנסת אורחים שגדול כחה של לגימה שמשרה שכינה. ונהגו במקומות הרבה שלא לכסותו בשבת ויום טוב כי בחול מכסין אותו מפני שהוא כחו של עשו ובשבת ויום טוב אין שטן ופגע רע ומנהגן של ישראל תורה היא:

קפא – דין מים אחרונים ובו ט' סעיפים:

א

מים אחרונים מצוה משום קדושה להתקדש לברך ה' על המזון שהידיים שהן מזוהמות מלכלוך המאכל הן פסולות לברכה.

ועוד הוסיפו לעשות חובה גם על אותם שאין מזכירין את ה' בברכת המזון אלא שומעין מהמברך לפי שאמרו אחר כל אכילתך אכול מלח ויש מלח סדומית שמסמא את העינים ויש לחוש שמא נגע בידיו בגרגיר מלח סדומית או מלח אחר שטבעו כמלח סדומית שהיה מעורב במלח שאכלו אחר הסעודה וכשיתן אחר כך ידיו על עיניו יסמא אותן אם לא יטול ידיו תחלה.

לפיכך אין להם לברך על נטילה זו כמו שאין מברכין על שמירה משאר סכנות כגון המסנן מים בלילה מפני סכנות עלוקה וכיוצא בזה אבל המברך שנטל ידיו משום מצוה וקדושה היה ראוי שיברך עליה אלא לפי שעכשיו אין עושין המצוה כתקנת חכמים ומנהגם שהיו נוהגים למשווח הידיים בשמן ערב אחר הנטילה להעביר הזוהמא מהידיים ועכשיו אין לנו שמן ערב וכיון שאין אנו עושים המצוה כתקנה נהגו שלא לברך אפילו המברך ברכת המזון:

ב

מים אחרונים אין נוטלין על גבי קרקע אלא בכלי מפני רוח רעה ששורה עליהם כשהם על גבי קרקע ואם אין לו כלי נוטל על גבי עצים דקים וכיוצא בהם והוא הדין כל דבר שחוצץ בינם לקרקע אפילו רצפה שאין רוח רעה אלא על גבי קרקע.

ובמקום שאין בני אדם עוברים שם יכול ליטלם על גבי קרקע לכן מותר ליטלם תחת השולחן ואע"פ שלפעמים מסלקין השולחן מכל מקום בין כך ובין כך יתנגבו:

ג

אין נוטלין בחמין שהיד סולדת בו מפני שמפעפעין את הידים ואין מעבירין את הזוהמא ויש אוסרין אפילו בחמין שאין היד סולדת בו ויש להקל בדברי סופרים:

ד

א"צ ליטול אלא עד פרק שני של אצבעות שלמעלה ממנו אינו מגיע לכלוך המאכל.
וא"צ לשפוך עליה אלא פעם אחת.

ואין שיעור למים של נטילה זו ואינם כמים ראשונים ששיעורם לא פחות מרביעית:

ה

צריך שישפיל ראשי אצבעותיו למטה בשעת הנטילה כדי שתתד הזוהמא (ולכן אין לרחוץ ידיו תוך הכלי אלא ישפוך עליהם כדי שתתד הזוהמא אבל אמצעים שבין גבינה לתבשיל של בשר יכול לרחצן בתוך הכלי):

ו

אם המסובין הם רבים מתחילין מן הקטן שגנאי הוא לגדול ליטול ידיו וימתין יושב בטל עד שיטלו כולם לפיכך מתחילין מן הקטן היושב בסוף והגדול עוסק באכילה או בדבר אחר עד שיגיעו המים אליו.

ונוטלין כולם דרך ישיבתם ואין מכבדין זה את זה עד שיגיעו לחמשה האחרונים לפי שאין מכבדים בידיים מזהמות וכיון שלא נשארו אלא חמשה שלא נטלו שאחד מהן הוא המברך מתחילין מן המברך ואח"כ אין מכבדין זה את זה וכן אם אין שם אלא חמשה מתחילין מן המברך כדי שיעיין בברכת המזון בעוד שאלו הארבעה נוטלים ששיעורו חכמים שבשיעור נטילת ארבעה יוכל לעיין בד' ברכות של ברכת המזון וכן בשיעור זה אין בו הפסק בין נטילה לברכה.

ומה שאמרו תיכף לנטילת ידים ברכה לאו תיכף ממש אלא בכדי שיעור זה מכל מקום שלא לצורך אסור להפסיק כלל.

ולכן מוזגין כוס של ברכת המזון קודם הנטילה כדי לתכוף הנטילה לברכה בכל מה דאפשר.

ואסור להשיח בינתים איזה עסק וענין אחר אפילו בדברי תורה אבל שיחה בעלמא ב' וג' תיבות אין לחוש אלא משנטל הכוס בידו לברך כמ"ש בס' קפ"ג:

ז

יש אומרים שמים אחרונים אין צריכים ניגוב ויש מי שאומר שהמברך מנגב ידיו תחלה ואח"כ מברך אבל המסובין אינם צריכים לנגב לדברי הכל וגם במברך יש להקל בדברי סופרים עיין ס' קע"ג:

ח

מים אחרונים נוטלים בכל מיני משקה אפילו בשמן ודבש וחלב מפני שהם מעבירין את הזוהמא חוץ מיין שאין נוטלין בו מפני חשיבותו כמו שנתבאר בס' ק"ס וקע"א.

וכן מים הפסולים לראשונים משום מלאכה או שינוי מראה כשרים לאחרונים:

ט

יש שאין נוהגים ליטול מים אחרונים מפני שאין מלח סדומית מצויה בינינו ומשום ידים מזוהמות אין חוששין הואיל ועכשיו אין מקפידין לרחצן מלכלוך המאכל אין זה קרוי זוהמא לנו.

ומכל מקום מי שהוא איסטניס ורגיל לרחוץ ידיו אחר הסעודה הרי הן לו ידים מזוהמות וצריך ליטולן קודם ברכת המזון ואפילו רוצה לברך על היין באמצע הסעודה יקנחן קודם שיברך אבל נכון לכל אדם ליזהר במים אחרונים:

קפב – דין כוס ברכת המזון ושלא יהיה פגום ובו ו' סעיפים:

א

יש אומרים שברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד וצריך לחזו(ו)ר אחריו כדרך שמחזרין אחר כל מצות שהן חובה ולא יאכל אם אין לו כוס לברך עליו ומצפה שיהיה לו אח"כ ואפילו אם צריך לעבור זמן אכילה אחת.

ולפי זה אם שנים אוכלים יחד צריך כל אחד ליטול כוס לברכת המזון משא"כ בשלשה שמזמנים יחד המברך על הכוס מוציאם ידי חובתם מהכוס כמו שמוציאם מברכת המזון.

ויש אומרים שברכת המזון אינה טעונה כוס אלא כשמברכין בזימון ויש אומרים שאפילו בג' או עשרה אינה טעונה כוס לחובה אלא למצוה מן המובחר אם יש לו אבל א"צ לחזור אחריו כדרך שמחזרים אחר המצות שהן חובה (וכן נוהגין עכשיו) במה דברים אמורים בזימון אבל ביחיד א"צ כוס כלל אף למצוה מן המובחר ואפילו יש לו.

ויש מדקדקים כשמברכים ביחיד להניח הכוס על השלחן ולא לאחזו בידו כדי לצאת לדברי הכל שלהאומרים טעונה כוס אפילו ביחיד הרי הכוס לפניו ואחיזתו אינה אלא למצוה מן המובחר לדברי הכל (אבל מנהג העולם שלא לברך על הכוס כלל ביחיד ונכון מנהג זה על דרך הקבלה):

ב

כוס ברכת המזון אינה אלא של יין ולא של שאר משקין אפילו קבע סעודתו עליהם שכל כוס של ברכה לא תקנו אלא מיין שהוא משמח אלקים ואנשים.

ובמקומות שאין היין מצוי והשכר או שאר משקין הם חמר מדינה דהיינו שרוב אנשי המקום דרכם לקבוע עליהם סעודתם כמו שקובעים על היין במקומות שהוא מצוי מברכים עליהם ברכת המזון אף על פי שיש יין בעיר וכל שאין יין הרבה גדל כדרך יום סביבות כל העיר אפילו גדל מעט סמוך לעיר וגם מצוי

הרבה יין בחנות אין זה נקרא מצוי כיון שהוא ביוקר ובודאי אין רוב אנשי העיר קובעים תמיד סעודתם עליו.

ומכל מקום מצוה מן המובחר לברך על יין וכ"ש אם יש לו יין בביתו שאין זה הידור כלל לברך על שאר משקים אלא א"כ יש לו מעט לצורך קידוש שקידוש קודם לברכת המזון מפני שהוא טעון כוס לדברי הכל ואף שאפשר לקדש על הפת מכל מקום עיקר הקידוש נתקן על היין כמו שיתבאר בס' רע"א:

ג

וכל זה במשקים חשובים כשכר וכיוצא בו אבל משקים גרועים כמו מה שקורין במדינות אלו (קווא"ס) או (בארש"ט) אין להם חשיבות יותר ממים ואין מברכים עליהם ברכת המזון אפילו במקום שדרך רוב אנשי העיר לקבוע סעודה עליהם ואצ"ל קידוש והבדלה לפי שאינו נקרא חמר מדינה אלא מה שיש לו חשיבות באותה מדינה כעין חשיבות יין בכל המדינות.

ואפילו אינו שתיית רוב אנשי העיר אלא שותין אותו לפרקים בלבד מפני חשיבותו כמו (מע"ד) במדינות אלו לא נגרע מפני זה לברך ולקדש עליו כיון שזהו מפני חשיבותו שהוא חשוב יותר מן השכר ולכן ראוי יותר לכוס של ברכה מן השכר וגם הוא חמר מדינה יותר ממנו כיון שחשוב יותר שהרי כל מעלת היין לכוס של ברכה אינו אלא מפני חשיבותו ולא מפני שהוא רוב השתייה במקומות שהוא מצוי לרוב שהרי אף במקומות שישאר משקים הם רוב השתייה אעפ"כ מצוה מן המובחר ביין מפני חשיבותו א"כ כל משקה שחשוב יותר הוא קרוב ליין יותר.

ומה שנהגו ההמון כששותין שכר בסעודה ואחר הסעודה קובעים עצמם לשתות מי דבש ומברכין ברכת המזון על השכר באמרם שהוא חמר מדינה הוא ביזוי מצוה והוא בכלל מה שאמרו שלא יהא שולחן מלא ושולחן רבך ריקם ועוד כיון שמי דבש חביב עליו מהשכר הוא מוקדם לברכה כמו שיתבאר בס' רי"א:

ד

כוס של ברכה צריך שלא יהא פגום שאם שתה ממנו פגמו ואפילו לא הקריב אליו את פיו אלא שפך לתוך פיו אבל אם שפך ממנו לתוך ידו או לתוך כלי ושתה אין בכך כלום.

وهוא שלא שפך אלא מעט בענין שעדיין שם מלא עליו או שאח"כ שפכו לתוך כוס קטן ממנו והוא מלא או שזורק לתוכו איזה דבר להגביה היין שיהא הכוס מלא שאינו צריך להיות מלא כולו מיינ כי די ברביעית רק שלא יהיה חסר.

ואפילו שתה מהכד או מחבית של חרס שהיא קטנה נפגם כל היין שבהם אבל אם שתה מחבית של עץ שהיא גדולה אין להקפיד ויש מחמירין ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שלא להניח לשתות אפילו מפי ברזא מחבית גדולה:

ה

כוס פגום יכולים לתקנו ע"י שיוסיפו עליו מעט יין שעיקר הפגום משום ששתה ממנו וכשחוזר ומוסיף עליו מיתקן בכך כמו פגימת המזבח שמיתקן אם חוזר וסותמו וכן אם החזיר יין שבכוס פגום לקנקן

נתבטל בתוכו ברוב וכשר ומכל מקום אין לעשות כן ולכן נוהגים להוסיף עליו מעט מהקנקן ובזה מיתקן ואח"כ שופכים אותו לתוך הקנקן וחוזרים ומוציאים אותו מהקנקן לשם ברכה כמ"ש בסימן קפ"ג:

ו

אפילו ע"י מעט מים שיוסיפו עליו מיתקן בין יין בין שאר משקים שהם חמר מדינה אם אי אפשר לתקנם במינם והוא שאינם מתקלקלים מחמת המים עד שאינם ראויים לשתיה וכוס יין אפילו יש לו עוד יין יכול לתקנו על ידי מים כל שאינו מקלקלו בכך שהרי רגילים למוזגו במים.

ואם המים הם פגומים פסולים אפילו למזוג בהם יין שאינו פגום שאין המים מתבטלים ביין ברוב הואיל וטעם המים נרגש ביין שיין מזוג אינו שוה בטעמו לשאינו מזוג.

ובשעת הדחק שאין לו לא יין ולא מים מוטב לברך על כוס פגום מלברך בלא כוס כלל במקומות ששאר משקים אינם חמר מדינה או שאין לו:

קפג – המברך האיך יתנהג בכוס של ברכת המזון ובו טו סעיפים:

א

עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה טעון הדחה ושטיפה חי ומלא עיטור ועיטוף מקבלו בשתי ידי ונותנו לימינו ומגביהו טפח ונותן עיניו בו ויש אומרים אף משגרו במתנה דרך דורון וחשיבות לאנשי ביתו זו אשתו ואפילו לא אכלה עמהם כדי להניח ברכה לביתו:

ב

הדחה ושטיפה הדחה מבפנים ושטיפה מבחוץ כדי שיהא כוס של ברכה יפה מבית ומחוץ ואם הוא נקי מבית ומבחוץ ואין בו שיורי כוסות דהיינו שיורי יין ששרה בו פת או שקנחו יפה במפה דיו כיון שהוא יפה מבית ומבחוץ:

ג

חי יש אומרים שיתן מהיין חי לתוך הכוס וכשמגיע לברכת הארץ יתן לתוכו מים שכל כוס של ברכה מצוה מן המובחר שיהא מזוג כדי שיהא ערב ולמה בברכת הארץ להודיע שבח הארץ שיינותיה חזקים וצריכים מזיגה ואע"פ שהמברך בחוץ לארץ מאחר שאינו מוזג עד ברכת הארץ מוכח הדבר ששבח ארץ ישראל הוא בא להראות מכל מקום אם אין היין חזק שהוא ערב בלא מזיגה א"צ למוזגו כלל ובקצת מקומות נוהגין למזוג כל יין על פי הקבלה:

ד

ויש מפרשים חי בלשון אשכנז פרי"ש שיוציאנו מהחבית מיד סמוך לברכה ובמדינות אלו שאין לנו יין הרבה א"צ אלא לשפכו מהקנקן שמחזיקין בו יין סמוך לברכה ולא מהחבית אלא א"כ שולח לחנוני לקנות אזי ישלח סמוך לברכה שיהיה חי מהחבית.

ויש מפרשים חי שיהא הכוס שלם ששבירת הכלים זו היא מיתתן ואפילו נשבר בסיס של מטה פסול אלא א"כ בשעת הדחק וטוב לחוש לכל הפירושים כשאפשר.

מלא כמשמעו שיהא מלא על כל גדותיו ומכל מקום אם חושש שאם יהא מלא הרבה ישפוך ויתבזה ומניח קצת ריקן למעלה אין לחוש שעדיין שם מלא עליו:

ה

עיטור יש מי שהיה מעטרהו בתלמידים שהיה מושיב תלמידיו סביבותיו בשעת הברכה ויש מי שהיה מעטרהו בכוסות שהיה מניח כוסות יפים סביביו להדרו בהם ואנו אין לנו עיטור:

ו

עיטוף יש מי שהיה מתעטף בטליתו ויש מי שהיה פורס סודרו על ראשו ואנו אין לנו עיטוף ומכל מקום כל ירא שמים לא יברך במצנפת רק ישים הכובע על ראשו ויש מדקדקין נוהגין ג"כ להתעטף בבגד העליון ויש אומרים על פי הקבלה שאין עיטוף אלא בארץ ישראל מפני כבוד השכינה:

ז

מקבלו בשתי ידיו להראות חביבות הכוס שהוא חושק לקבלו בכל כחו וכשיתחיל לברך נוטלו בימינו לבדו ולא בב' ידיו כדי שלא יהא נראה כמשאוי עליו והימין היא חשובה יותר לכבוד הכוס ולא יסייע כלל בשמאל אפילו לסמוך בה ימינו שאין השמאל נוגעת בכוס כלל ויש מתירים לתמוך הימין בשמאל ויש להחמיר אם לא לצורך כגון שהכוס גדול.

ואם המברך איטר אוחז הכוס בימין שלו שהוא שמאל כל אדם שהיא חשובה אצלו.

ואין ליטול הכוס בבתי ידים רק יסירם קודם.

ויש מי שאומר שעל פי הקבלה יש להעמיד הכוס על הכף והאצבעות תהיינה זקופות סביב הכוס ולא לאחוז באצבעותיו ויש אומרים להעמיד על האצבעות ממש:

ח

מגביהו מן הקרקע טפח אם הוא יושב על גבי קרקע ואם הוא מיסב בשולחן מגביהו מעל השולחן טפח כדי שיהא נראה לכל המסובין ויסתכלו בו:

ט

ונותן עיניו בו כדי שלא יסיח דעתו ממנו ועל כן יש מי שפוסל כוס שפיו צר (שקורין קלו"ג גלא"ז) לברך עליו מפני שאינו יכול ליתן עיניו ביין שבתוכו ואין זה נכון שלא הצריכו ליתן עיניו ביין אלא בכוס שלא יסיח דעתו ממנו ומכל מקום לכתחלה יש לברך על כוס אחר (כדי שיוכל לשתות רביעית כאחת כמ"ש בסי' ק"צ מה שאי אפשר לעשות כן בקל בכוס שפיו צר) אבל אם אין שם כוס אחר בקלות יברך על זה ואין בו חשש פסול כלל:

י

משיאחז הכוס בידו לברך לא ישיח המברך אפי שיחה קלה ב' וג' תיבות משום היסח הדעת ויש אומרים שגם המסובין אין להם להסיח משנטל המברך הכוס בידו לברך וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה.

ולדברי הכל משהתחיל המברך לברך לא ישיחו גם המסובין אצ"ל בשעה שהוא מברך שהם צריכים לשמוע ולהבין מה שאומר המברך אלא אפילו בין ברכה לברכה אין להם להשיח כמו שאין המברך רשאי להשיח שהשומע כמברך בעצמו ואם עברו ושחו בין ברכה לברכה בשעה שהמברך שותק מעט יצאו ואפילו אם שח המברך בעצמו יצא אבל אם שחו בשעה שהוא מברך לא יצאו.

ושערוריה זו מצויה בין ההמון שבשעה שהמברך בזימון מברך אין שומעין לו ומדברים דברים אחרים ועוברים על עשה של תורה בשאט נפש וטוב מאד היה שלא לברך כלל בזימון שאז היה כל אחד מברך לעצמו משא"כ עכשיו שטועים לומר שיוצאים בברכת המברך והם אינם שומעין מה הוא אומר וגם לכל אדם נכון שיאמר בלחש מלה במלה עם המברך כל ברכה וברכה ואפילו החתימות לפי שאין כל אדם יכול לכוין לשמוע כל תיבה ומפי המברך ואם באמצע יפנה לבבו ולא ישמע איזו תיבה המעכבת לא יצא ידי חובתו ובחתימות ימהר לסיים קודם שיסיים המברך כדי שיוכל לענות אמן אחריו כמו שנתבאר בסי' נ"א ונ"ט.

ואע"פ שאין מזמנין אלא כשמצטרפין לברך כולם ברכת המזון בבת אחת דהיינו שאחד מברך לכולם ולא כשכל אחד מברך לעצמו שאין כאן זימון כלל כמ"ש בסי' קצ"ג מכל מקום כיון שכל ברכת המזון עד החתימה אומרים כולם יחד מלה במלה עם המברך ברכת המזון ה"ז כאמירה אחת וגם החתימות הם חוזרים ושומעים מפי המברך ועונים אמן אחריו כמו כשאחד מברך לכולם ממש ואע"פ שברכת הזימון צריכים לשמוע מפי המברך דוקא כמו שיתבאר שם מכל מקום בברכת המזון מחמת חסרון כוונה יש לנהוג כן.

ויש חולקין על זה ואומרים שאין מזמנים אלא א"כ אחד מברך לכולם והם שומעים ולכל הפחות צריכים לשתוק ולשמוע עד סיום ברכת הזן וכן עיקר ומסיום ברכת הזן ואילך יש לנהוג כסברא הראשונה מחמת דוחק חסרון כוונה אבל עד סיום ברכת הזן השמיעה מעכבת הזימון שאין יוצאים ידי זימון כלל בעניית ברוך שאכלנו לבד כמ"ש בסי' קצ"ג:

יא

יש מי שאומר שלענין לשאול בברכת המזון מפני היראה או מפני הכבוד דינה כתפלה שאין מפסיקין בה אלא מפני חשש סכנה ולא כקריאת שמע וברכותיה שהקלו בהן מפני היראה והכבוד (לפי שבקריאת

שמע נאמר ודברת בם ודרשו חכמים מכאן שיש לך רשות לדבר בם דבר אחר וא"צ לקרותה כולה בתכיפה אחת מן התורה אלא מדברי סופרים והם אמרו להקל מפני היראה והכבוד ולא ראו להחמיר בברכת קריאת שמע שעיקרן מדברי סופרים יותר מבקריאת שמע עצמה אבל ברכת המזון צריך להיות לכתחלה בתכיפה אחת מן התורה שכן הוא משמעות הפסוק וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך לברך על הארץ והמזון וירושלים בברכה אחת בלא הפסק בינתיים אלא אין זה מעכב בדיעבד הואיל ולא נאמר בברכת המזון יהיו בהיתן יהיו כמו שנאמר בקריאת שמע לענין קראה למפרע כמ"ש בסימן ס"ד):

יב

צריך לישב בשעה שמברך בין אם היה מהלך בביתו כשאכל בין שאכלו מעומד או (מיסב) כשמגיע לברך צריך לישב כדי שיוכל לכוין יותר ולא יהא מיסב שהוא דרך גאווה אלא ישב באימה ולא המברך בלבד אלא כל המסובין לא ישבו בקלות ראש אלא באימה אך אם לא עשו כן אפילו בדרך מהלך בדיעבד יצא.

וכל זה בביתו אבל המהלך בדרך ואוכל דרך הילוכו א"צ לישב ולברך לפי שאין דעתו מיושבת עליו אם ישב מפני שיקשה בעיניו איחור דרכו ולא יוכל לכוין יפה:

יג

לא החמירו לברך מיושב אלא בברכת המזון הואיל והיא מן התורה ויש אומרים שה"ה לברכה אחת מעין ג' אע"פ שהיא מדברי סופרים הואיל והיא מעין ג' של תורה ויש לחוש לדבריהם:

יד

אסור לעשות מלאכה בעודו מברך מפני שנראה כמברך בדרך עראי ומקרה אפילו תשמיש קל אסור לעשות אע"פ שאינו מונעו מלכוין ואצ"ל שלא יעסוק בדבר שצריך לשום לבו אליו ואפילו היא דבר מצוה כגון עסק התורה שנמצא פונה לבבו מכוונות הברכה וזה אינו נכון לכתחלה גם בשאר ברכות שכיון שכולם צריכים כונה לכתחילה לדברי הכל וכן בקריאת שמע אפילו מפרק שני ואילך משא"כ מלאכה בידיים לא מנעו אלא בפרק א' של קריאת שמע:

טו

אין נותנים כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שהוא שונא בצע וגומל חסד בממונו שנאמר טוב עין הוא יבורך אל תקרא יבורך אלא יברך:

**קפד – לקבוע ברכה במקום סעודה ועד כמה יכול לברך ומי ששכח ולא בירך
ובו ג' סעיפים:**

א

כבר נתבאר בסי' קע"ח שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו טעון לברך אחריו קודם שיעקור ממקומו לכתחילה.

ואם שכח ועקר ממקומו קודם שיברך לא הטריחוהו חכמים לחזור למקומו ולברך אלא מברך במקום שנזכר ואם חזר הרי זה משובח אבל אם עקר ממקומו במזיד צריך לחזור למקומו ולברך ואם בירך במקום שנזכר יצא ויש אומרים שאפילו בשוכח צריך לחזור למקומו ולברך ואם בירך במקום שנזכר יצא ובמזיד אפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולברך במקומו ולענין הלכה ספק ברכות להקל ובדיעבד שכבר בירך במקום שנזכר א"צ לחזור ולברך במקומו אפילו עקר ממקומו במזיד אבל לכתחלה יחזור למקומו ויברך אפילו הוא שוגג אם אפשר לו שאין לו עיכוב מחמת החבורה שנתלוו עמו בדרך ואינן רוצים להמתין עליו שאז יש לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים אם היה שוגג ואפילו במזיד אם הוא רחוק שעד שיחזור למקומו יתעכל המזון שבמעיו ולא יוכל לברך כמ"ש בסמוך יברך במקום שנזכר.

וכל זה כשאין לו פת עוד אבל אם יש לו פת עוד א"צ לחזור למקומו בכל ענין אלא יאכל מעט פת במקום שנזכר ויברך ברכת המזון לאחריו שכל דבר הטעון ברכה לאחריו במקומו טעון במקום שגמר אכילתו ולא במקום שהתחיל ואפילו אם במקום שגמר אינו אוכל כשיעור שחייב לברך אחריו יש אומרים שמברך במקום שגמר לפי שמכל מקום עיקר חיוב ברכה האחרונה חל עליו במקום שגומר שהרי קודם שגומר אין עליו חיוב לברך אלא יכול לאכול עוד כמה פעמים ולפטור כולן בברכה שיברך לבסוף כולן כל שלא יתעכל המזון בין אכילה לאכילה ובאותה ברכה יתחייב אף בלא אכילה זו הראשונה נמצא שחיוב הברכה אחר אכילה זו לא חל עליו אלא כשגומרה על דעת שלא לאכול עוד עד לאחר שיתעכל המזון במעיו ואף גם זאת אם אח"כ נמלך לחזור ולאכול חוזר ונפקע ממנו החיוב לברך עד שיגמור לפיכך כשיאכל בב' מקומות מברך במקום שגמר אע"פ שכשגמר במקום הראשון לא היה בדעתו לאכול עוד במקום השני.

ומכל מקום לכתחלה אינו רשאי לעקור ממקומו בלא ברכה אפילו על דעת לחזור ולאכול במקום השני ולגמור סעודתו שם ולברך ברכת המזון אלא א"כ היתה דעתו מתחילה לכך כשבירך המוציא כמ"ש בס' קע"ח.

וכל זה ממקום למקום אבל מזוית לזוית בחדר אחד אפילו הוא טרקלין גדול הכל מקום אחד הוא ואפילו לכתחלה רשאי לברך בזוית אחרת ואפילו מבית לחצר אם רואה את מקומו נחשב כמקום אחד כמו שנתבאר שם ואם אכל בחדר אחד זה על דעת לברך בחדר אחר בבית זה אפשר שמועיל מה שדעתו לברך שם כמו שמועיל אם דעתו לגמור סעודתו שם כמו שנתבאר שם ויש לסמוך על זה כשהמקום שאוכל בו אינו נקי:

ב

מן התורה אינו חייב לברך אחר המזון אלא א"כ שבע ממנו שנאמר ואכלת ושבעת וברכת וגומר ומדברי סופרים לברך ברכת המזון על כזית שהוא שיעור אכילה אבל פחות מכזית אינה נקרא אכילה כלל.

ודין צירוף לכזית יתבאר בס' ר"י.

ואם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך ברכת המזון אם לאו אם אכל עד ששבע חוזר ומברך מספק מפני שהוא ספק של תורה ואם לאו אינו חוזר ומברך.

וכל מקום שחוזר ומברך צריך לומר ג"כ ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים כדי שלא יבואו לזלזל בה ועוד שכך היתה התקנה שבכל פעם שמברך ברכת המזון יברך ד' ברכות:

עד אימתי יכול לברך ברכת המזון עד שיתעכל המזון שבמעיו וכמה שיעורו כל שאינו רעב מאותה אכילה ומשעה שהתחיל להיות רעב אע"פ שלא נתעכל עדיין לגמרי כיון שהתחיל להתעכל שוב אינו מברך וכן לענין שתיה ואכילת פירות אם אינו צמא או רעב ותאב לאותם פירות יברך אם אינו יודע לשער אם נתעכלו.

וכל זה כשאכל כל צרכו מהלחם או מהפירות אבל אם אכל מעט וחפץ לאכול עוד אלא שלא היה לו יותר בזה אי אפשר לשער כל זמן שאינו רעב ותאב כיון שתיכף היתה לו ג"כ תאוה ואדרבה באכילה ממשכת לו תאוה יותר ממה שהיתה לו קודם לכן והוא הדין ממה שיהיה לו אח"כ כשיתעכל זה המעט וא"כ אין ראייה כלל מתאותו שכבר נתעכל אלא שיעורו עד כדי הילוך ד' מילין שהוא שיעור שעה וחומש לפי מה שיתבאר בסי' תנ"ט.

ויש חולקים על שיעור זה ומצריכים לברך מיד באכילה מועטת שגם אחר האכילה הוא רעב ואם אירע ששהה אחר אכילתו יאכל מעט קודם ברכת המזון להוציא עצמו מידי ספק שאין אנו בקיאים בזה לשער בעצמו אם אינו רעב כל כך כמו שהי' בתחלה קודם שאכל שאם הוא רעב כבתחילה ודאי כבר נתעכל המזון במעיו שמי שאינו רעב ואוכל פירות או מיני מתיקה לתענוג הוא שיכול להיות תאב להם יותר אחר האכילה אע"פ שלא נתעכלה ממה שהיה תאב קודם לכן לפי שכיון שטעם טעמם נתעורר לו תאוה להם וכן אפילו מי שאוכל לחם ואינו רעב כשאוכל מעט מעוררת לו אכילה זו תאוה המאכל מפני שפותחת בני מעיו ומרחבת אותם ויקבל המאכל אח"כ לתיאבון אבל מי שאכל לחם לרעבונו אפילו באכילה מועטת מתיישבת דעתו מעט ואינו רעב כל כך כמו שהיה ואפילו בכזית שאין בו כדי להשיב דעתו מכל מקום אינו רעב כל כך ממש כמו שהיה וכן האוכל שאר מאכלים לרעבונו וגם מי שאינו רעב אין האכילה מעוררת לו תאוה המאכל אלא תיכף ומיד אחר שפתחו בני מעיו אבל אם שהה אחר אכילתו נסתמה אצטומכא ושוב אינו חפץ לאכול כל כך אפילו כמו שהיה חפץ קודם שאכל ואם אחר כך חוזר ותאב מעט כמו קודם שאכל ודאי בכך נתעכלה אכילה זו ואינו יכול לברך ואין אנו בקיאים בזה לכן לא ישהה כלל אחר אכילה מועטת קודם ברכת המזון ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות שלא יוכל לברך עד כדי הילוך ד' מילין כסברא הראשונה.

ואם אירע ששהה אחר אכילתו וחוזר ואוכל להוציא עצמו מידי ספק א"צ לברך המוציא כל שלא הסיח דעתו וי"א אפילו הסיח דעתו כמ"ש בסי' קע"ט.

אבל כל שזודאי נתעכל המזון שבירך עליו נסתלקה ברכה הראשונה וכן הרוצה לפטור שתי אכילות בברכה אחת ושהה בינתיים כשיעור עיכול צריך לחזור ולברך:

קפה – לברך ברכת המזון בקול רם ויתר פרטים בברכת המזון ובו ה' סעיפים:

ברכת המזון נאמרת בכל לשון שנאמר וברכת את ה' וגומר בכל לשון שאתה מברך כי לא חייבך הכתוב אלא שתברך את ה' אלהיך ובכל לשון שאתה מכיר שאתה מברך ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך תוכל לברך אבל אם אינו מכיר הלשון אינו יוצא ידי חובתו ואפילו בלשון הקודש שאין אני קורא בו וברכת את ה' אלקיך כיון שאינו מבין תיבות הברכה שמוציא מפיו (עי' בסי' תלד במ"א סק"ו והיינו משום

דביטול סגי בלב כמ"ש בח"י ס"ק י"א משא"כ בהמ"ז צריך שיוציא בשפתיו כדלקמן) ואע"פ שידוע למי מברך וכונתו לברך ה' בתיבות אלו וכ"ש אם לבבו פונה לדברים אחרים בשעת אמירת הברכות אע"פ שמבין לשון הקודש ולכן הנשים ועמי הארץ שאינם מבינים לשון הקודש חייבים לברך ברכת המזון בלשון שמבינים ולא בלשון הקודש וכן אינם יוצאים בשמיעה מהמברך בלשון הקודש בזימון אלא יברכו לעצמן בלשון שמבינים.

ויש אומרים שבלשון הקודש יוצא אדם ידי חובתו אע"פ שאינו מבין הלשון משא"כ בשאר לשונות ולכן הנשים ועמי הארץ יוצאים ידי חובתם בשמיעה מהמברך בזימון בלשון הקודש וכן נוהגים אע"פ שראוי להחמיר כסברא הראשונה:

ב

וכל זה בברכת המזון אבל בשאר ברכות בין ברכת הנהנין בין ברכת המצות ואפילו קידוש לשבת שהוא מן התורה יש אומרים שיוציא ידי חובתו בכל לשון אפילו אינו מבין וכן בהלל.

משא"כ במגילה ובקריאת שמע ובתפלה שבמגילה נאמר בה ואל היהודים ככתבם וכלשונם למעט שאר לשונות כשאינן מכירין ובקריאת שמע נאמר שמע בכל לשון שאתה שומע כלומר מבין אבל אם אינו מבין הלשון אפילו הוא לשון הקודש לא יוצא ידי חובתו אלא א"כ הבין ונתכוין בפסוק ראשון שעד כאן מצות כוונה ומכאן ואילך מצות קריאה ומצות קריאה יכול לקיים אף שאינו מבין הלשון כמו בהלל ומגילה וכן תפלה הואיל והכוונה מעכבת בה אפילו בדיעבד בברכה ראשונה דינה כקריאת שמע אבל שאר ברכות חוץ מברכת המזון אין הכוונה מעכבת בדיעבד.

ויש אומרים שכל הברכות הן כברכת המזון לענין זה שאינו יוצא ידי חובתו כשאינו מבין הלשון לפי סברא האחרונה בשאר לשונות ולפי סברא הראשונה אפילו בלשון הקודש שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה וכמו שבברכת המזון אין אני קורא בו וברכת את ה' כשאינו מבין תיבות הברכה או שלבבו פונה לדברים אחרים ה"ה בשאר ברכות לא יצא ידי חובת הברכה.

משא"כ בהלל ובמגילה שאין בהם אלא מצות קריאה לעכב כמו בקריאת שמע מפסוק ראשון ואילך יכול הוא ג"כ לברך על קריאה זו אף שאינו מבין בלשון הקודש כמו שעם הארץ שידוע לקרות בתורה עולה ומברך עליה בציבור אף על פי שאינו מבין קריאתו ואפילו בזמן הזה שהעולה הוא אינו קורא בעצמו אבל כל הברכות לא תקנו אותם כדי לקרותן אלא לברך את ה' כמו שכתוב בברכת המזון וברכת את ה' אלהיך לפיכך אם אינו מבין התיבות שהן עיקר הברכות או שלבבו פונה לדבר אחר בשעת אמירתן לא בירך כלום אפילו בירך בלשון הקדש לפי סברא הראשונה.

(ותיבות עיקר הברכה הן ברוך ה' ומלכות וענין שמברך עליו כגון בורא פרי האדמה או שהכל נהיה בדברו וכן בברכות המצות אבל שאר נוסח הברכה בברכות הארוכות ואפילו תיבות המעכבות אפילו בדיעבד כגון ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים אין מעכבות אלא אמירתן ולא הבנתן לפי שאין שם ברכה עליהן לומר שכיון שאינו מבין אינו מברך ה' אבל כל ברכה שפותחת וחותרת בברוך מעכבת הבנתה בפתחתה ובחתימתה ואפילו הן ברכות רבות סמוכות זו לזו כמו ברכת קריאת שמע.

ואין דומות לברכות התפלה מברכה שניה ואילך שאין הבנתן מעכבת בדיעבד לפי שכל ברכת התפלה הן מצוה אחת ג' ראשונות כעבד שמסדר שבח לפני רבו וי"ג אמצעיות כעבד שמבקש פרס מרבו וג' אחרונות כעבד שקיבל מרבו ונפטרו

ונוטל רשות ולכן אי אפשר לומר זו בלא זו כמו שנתבאר בסי' (ק) ס"ט לפיכך כיון שהבין ונתכוין בברכה ראשונה שהיא עיקר סידור שבחיו של הקב"ה לא הצריכו לחזור ולהתפלל כיון שקיים עיקר מצות חכמים שסידר שבחיו של מקום בפיו ובלבבו בברכה ראשונה שזהו עיקר מצות התפלה שהרי אם לא כיון לבו בברכה ראשונה אע"פ שכיון בכל שאר התפלה לא יצא ידי חובתו אבל בברכות קריאת שמע שכל אחת מצוה בפני עצמה כמו שנתבאר שם אין הבנה וכוונה של זו מועלת כלום לזו).

ולענין הלכה ספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה צריך ליזהר מאד בכונת הברכה ובפרט בברכת המזון כיון שיש אומרים שאפילו בדיעבד לא יצא:

ג

לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא והוא שהוציא בשפתיו אלא שבירך בלחש כל כך עד שלא השמיע לאזנו אלא בירך בלבו אבל אם לא הוציא בשפתיו כלל אלא הרהר בלבו לבד לא יצא שהרהור אינו כדיבור.

ומכל מקום אם מחמת חולי או אונס אחר אינו יכול להוציא בשפתיו צריך להרהר בלבו כמו שהצריכו חכמים לבעל קרי קודם שביטלו תקנת עזרא אם אין לו מים לטבול שיהרהר בלבו ברכת המזון הואיל והיא מן התורה.

אבל מי שהוא אנוס ואינו יכול להוציא בשפתיו שאר ברכות שהוא חייב בהן מדברי סופרים א"צ להרהר בלבו מן הדין כמו שלא הצריכו לבעל קרי להרהר בדברי תורה שהיה מותר להרהר כל היום בדברי תורה כיון שאינו יוצא ידי חובת הברכות בהרהור אלא שאעפ"כ יש לו להרהר הברכה שנתחייב בה כי ה' יראה ללבב ליתן לו שכר המחשבה וכמ"ש אמרו בלבבכם וגו'.

(וכן יעשה החולה אפי' בברכה שלא נתחייב בה אלא שמביא עצמו לידי חיוב כגון ברכת הנהנין אבל הבריא שהוא אנוס ואינו יכול לבטא בשפתים מפני המקום שאינו נקי בענין שאסור לדבר ומותר להרהר כמ"ש בסי' ס"ב או מפני אונס אחר לא יהנה מעולם הזה בלא ברכה אע"פ שמהרהר אותו בלבו כיון שאינו יוצא ידי חובתו בהרהור בדיעבד).

ויש אומרים שכל הברכות אפי' ברכת המזון יוצא אדם ידי חובתו בהרהור בדיעבד ואינן דומות לקריאת שמע שנאמר בה ודברת בם והרהור אינו כדיבור אבל בברכת המזון לא נאמר ודברת אלא וברכת והמברך בלבו ג"כ שם ברכה עליה והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום בשאר ברכות שהן מדברי סופרים יש לסמוך על זה בשעת הדחק ולצורך גדול:

ד

בעל הבית שאוכל עם בניו הקטנים שהגיעו לחינוך ברכת המזון ואינן יודעים לברך או עם אשתו שאינה יודעת לברך צריך לברך בקול רם כדי שישמעו ויצאו ידי חובתן אע"פ שאינם מזמנים עליהם וטוב שיאמרו עמו מלה במלה לפי שאי אפשר לכיון ולשמוע כמו שנתבאר בסי' קפ"ג (וכן בקידוש והבדלה):

ה

אע"פ ששתוי יין אסור בתפלה עד שיסיר יינו מעליו אע"פ שיכול לדבר לפני המלך ואינו משתבש כמו שנתבאר בסי' צ"ט מברך הוא ברכת המזון כל שיכול לדבר לפני המלך אפילו אינו יכול לדבר כראוי שמדבר

וניכר מדיבורו שהוא שתוי אלא שאינו נכשל ומשתבש שנאמר ואכלת ושבעת וברכת וגו' ואחר שביעה פעמים שהוא שתוי ואעפ"כ חייבה אותו התורה לברך.

אבל אם הוא שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך בלא שבוש יש אומרים שאינו מברך ברכת המזון שברכת שכור תועבה כמו שתפלתו תועבה כמו שנתבאר בסי' צ"ט ואם בירך יש להסתפק אם צריך לחזור ולברך כשיפיג יינו בעוד שלא נתעכל המזון שבמעיו כמו שהצריכו בתפלה לחזור ולהתפלל כשיפיג יינו כיון שברכת המזון אינה חמורה כל כך כמו תפלה שהרי שתוי מותר לכתחלה בברכת המזון ולא בתפלה.

וכן יש להסתפק במי שבירך ברכת המזון ואח"כ מצא צואה כנגדו או בצדו תוך ד' אמות במקום שראוי להסתפק בו בצואה וצריך לבדקן קודם שיברך שם ופשע ולא בדק בענין שבתפלה צריך לחזור ולהתפלל משום שנאמר זבח רשעים תועבה כמו שנתבאר בסי' ע"ו אם החמירו ג"כ בברכת המזון להצריכו לחזור ולברך משום פשיעותו כיון שברכת המזון אינה חמורה כמו תפלה לענין שתוי.

(ומכאן אתה למד שהשתוי ג"כ אסור בקריאת שמע כמו בתפלה שהרי מי שקרא קריאת שמע במקום שראוי להסתפק בו בצואה הצריכוהו לחזור ולקרוא כמו שהצריכוהו בתפלה כמו שנתבאר בסי' ע"ו וברכות קריאת שמע הן כקריאת שמע עצמה).

וכן יש להסתפק אם פסק באמצע ברכת המזון אפילו בשתיקה ושהה כדי לגמור את כולה מחמת איזה אונס אם צריך לחזור לראש כמו שהצריכוהו בתפילה לדברי הכל (הואיל והיא חמורה כתפלה לענין הפסקה שאין מפסיקין בה מפני היראה והכבוד כמו שנתבאר בסי' קפ"ג או שמא כיון שאינה חמורה כתפלה לענין שתוי וכן לענין הפסקה בדיעבד שלא הצריכוהו לחזור לראש בברכת המזון כמו שהצריכוהו בתפלה יש לומר שהוא הדין אם שהה כדי לגמור את כולה).

(וספק ברכות להקל שאף שברכת המזון מן התורה מכל מקום זה שיצטרך לחזור לראש ולברך משום שברכת שכור תועבה או משום שזבח רשעים תועבה שפשע ולא בדק המקום או משום ששהה כדי לגמור את כולה מחמת אונס ולא ברצונו אינו אלא מדבריהם).

ויש אומרים אפילו שכור שאינו יכול לדבר לפני המלך כלל מברך ברכת המזון שנאמר ושבעת וברכת ואחר השביעה פעמים שהוא שכור.

ולכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ולברך קודם שבא לידי כך ואם אירע שנשתכר אעפ"כ יברך ברכת המזון כסברא האחרונה כי הוא ספק של תורה ולהחמיר.

ולפי סברא האחרונה גם בקריאת שמע וברכותיה לא נפטר השתוי אלא השכור לבדו כי מה שהחמירו בהן לחזור ולקרוא כשפשע ולא בדק המקום ולא החמירו כן בברכת המזון אינו משום שהן חמורות ממנה לענין שתוי אלא לענין שכור לבד לפיכך לכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ואם אירע ששתה לא ימנע מקריאת שמע מפני שהוא ספק של תורה וכל הקורא קריאת שמע אפילו מספק צריך לקרותו בברכותיו כמ"ש בסי' ס"ז.

ושאר כל הברכות כולן יכול לברך אע"פ שהוא שכור כמ"ש בסי' צ"ט ואף להאומרים שהכוונה מעכבת בכל הברכות מכל מקום השכור יש לו כוונה שהרי הוא כפקח לכל דבר ולכל עונשין שבתורה דינו כמתכוין כמ"ש בחושן משפט סימן רל"ה אלא לקריאת שמע ולתפלה שהן צריכות כוונה מעולה אין כוונת השכור

חשובה כוונה ותועבה היא כיון שהיא משובשת שהרי אינו יכול לדבר לפני המלך בלא שיבוש אבל בשאר ברכות די בכוונה כל שהוא אע"פ שהיא משובשת:

קפו – אם נשים וקטנים חייבים בברכת המזון ובו ד' סעיפים:

א

נשים חייבות בברכת המזון וספק הוא אם חייבות מן התורה מפני שהוא מצות עשה שאין הזמן גרמא או אינן חייבות אלא מדברי סופרים מפני שנאמר על הארץ הטובה אשר נתן לך והארץ לא נתנה לנקבות להתחלק אלא לזכרים ובנות צלפחד חלק אביהם נטלו שהיה מיוצאי מצרים.

אבל כהנים ולוים היו להם ערי מגרש.

וכן גר שנכנס לדת ישראל ונלוה עליהם ונטפל אליהם ונחשב כאחד מהם לכל המצות הנוהגות בהם ולהם ניתנה הארץ למורשה נתחייב גם הוא כאלו ניתנה גם לו שהוא והם עם אחד הוא לכל דבר משא"כ בנשים שהם עם בפני עצמו וכן כהנים ולוים אם לא היה להם ערי מגרש לא היו מתחייבים במצוה זו מפני שניתנה הארץ לישראל לפי שהם שבט בפני עצמן ואינם טפלים לישראל וגם הם חלוקים מהם במצות הרבה.

ועבדים שאינם משוחררים אע"פ שהן זכרים אינם כגרים אלא כנשים כמו שלמדו חכמים על עבדים בגזרה שוה לה לה מאשה שכל מצוה שהאשה פטורה גם העבד פטור כמ"ש בס' מ"ו:

ב

וספק של תורה להחמיר לענין שהן אינן מוציאות ידי חובה את האנשים החייבים מן התורה כי שמא הן פטורות מן התורה וכל מי שאינו מחויב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן.

אבל איש שאינו מחויב בדבר מן התורה כגון שלא אכל כדי שביעה יכול להוציא הנשים שאכלו כדי שביעה כמו שיכול להוציא את האנשים שאכלו כדי שביעה מטעם שיתבאר בס' קצ"ז:

ג

וכן אשה מוציאה את האיש שלא אכל כדי שביעה ואפילו היא ג"כ לא אכלה כדי שביעה שמכל מקום היא מחויבת מדברי סופרים כמותו וכן מוציאה את הקטן שהוא חייב מדברי סופרים כדי לחנכו במצות.

אבל הקטן אינו מוציא את האשה שאכלה כדי שביעה שמא היא מחויבת מן התורה אבל מוציא הוא את מי שלא אכל כדי שביעה אפילו הוא א[יש] כיון שאינו חייב מן התורה אלא מד"ס ואפילו אם הקטן גם כן לא אכל כדי שביעה שמכל מקום הוא חייב מדברי סופרים כמותו שברכת המזון אינה דומה למגילה והלל וברכות קריאת שמע ושאר מצות שעיקרן מדברי סופרים שאין הקטן שהגיע לחינוך מוציא את הגדול לפי שהקטן מצד עצמו כשהוא עתה פטור לגמרי אלא שמחנכין אותו כדי שיהא רגיל במצוה זו ויהיה סריך כמנהגו כשיגדל לפיכך אינו בדין שיוציא את מי שהוא גדול כבר אע"פ שחיובו אינו אלא מדברי סופרים כיון שהקטן גם חיוב זה אינו חייב אלא משום להרגילו לכשיגדל שאז יתחייב חיוב זה של דברי סופרים אבל בברכת המזון מה שמחנכין את הקטן לברך אחר אכילתו לשובע כשיגדל שהוא חיוב

מן התורה לפיכך כשם שהוא מוציא את הגדול שלא אכל כדי שביעה אם הוא אכל כדי שביעה כך מוציא אם לא אכל כדי שביעה כיון שחינוכו כשלא אכל כדי שביעה מועיל לו להרגילו כמו כשאכל (ו) יותר:

ד

וכל זה שנשים וקטנים מוציאים אחרים ידי חובתן הוא כשאחר אינו יודע לברך בעצמו אבל היודע לברך בעצמו אינו רשאי לצאת בשמיעה אפילו מהמחויב כמותו אלא ע"י זימון בשלשה ונשים וקטנים אין מזמנין עליהם כמ"ש בס"י קצ"ג שהם אין מברכין בזימון:

קפז – דיוקים בנוסח ברכת המזון ובו ט' סעיפים:

א

סדר ברכת המזון ראשונה ברכת הזן שניה ברכת הארץ שלישית בונה ירושלים ושלישתן מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת זו ברכת הזן שהיא על אכילה ושביעה על הארץ זו ברכת הארץ הטובה זו ירושלים כמ"ש ההר הטוב הזה והלבנון:

ב

מן התורה יכול לאומרה באיזה מטבע שירצה כל אחד כפי דעתו והרחבת לשונו ובאו משה ויהושע ודוד ושלמה ותקנו המטבע לכל ברכה וברכה בזמנם לפי מה שנתוסף טובה לישראל:

ג

כיצד משה תקן מטבע ברכת הזן בשעה שירד המן לישראל יהושע תיקן מטבע ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ שקודם כיבוש הארץ היו אומרים במטבע אחרת ודוד ושלמה תקנו מטבע ברכת בונה ירושלים דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך (שקודם לכן היו מבקשים סתם על המקום אשר יבחר ה' לשכן שמו שם) ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו ואנו אין אנו אומרים ברכת הארץ ובונה ירושלים באותו המטבע ממש כי הם היו מבקשים להמשיך שלות הארץ והמלכות והבית ואנו מבקשים להחזירם לנו בקרוב:

ד

כל המשנה ממטבע שטבעו (חכמים) לא יצא ידי חובתו ומחזירין אותו.

ועיקר המטבע המעכב בברכת הזן היא פתיחת הברכה וחתמתה לבד ובברכת הארץ צריך לומר בה הודאה תחלה וסוף וברית ותורה באמצע שע"י ברית ניתנה הארץ לאברהם בפרשת מילה ונתתי לך ולזרעך אחר כך את ארץ מגוריך וגו' ובזכות התורה והמצוות ירשו את הארץ שנאמר למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ וגו' ואומר ויתן להם ארצות גוים וגו' בעבור ישמרו חוקיו ותורותיו וגו' והפוחת לא יפחות מהודאה אחת וכל הפוחת מהודאה אחת ה"ז מגונה וצריך להזכיר שבחה של ארץ ישראל שהיא ארץ חמדה טובה ורחבה מפני שמצינו שנשתבחה בזה הלשון שנאמר אל ארץ טובה ורחבה וגו'

ואומר ואתן לך ארץ חמדה וגו' ובבונה ירושלים צריך להזכיר מלכות בית דוד מפני שע"י דוד נתקדשה ירושלים.

ואם חיסר אחד מכל אלה שלא אמר ארץ חמדה טובה ורחבה או שלא הזכיר ברית או תורה בברכת הארץ או מלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו ומחזירים אותו לראש ברכת המזון כמ"ש בס"י קפ"ח (הואיל ושינה המטבע שטבעו הנביאים אבל הודאה תחלה וסוף אינה מעכבת כיון שחתם בא"י על הארץ וכו').

ובברכת הזן אפי' אמר בריך רחמנא מלכא מאריה דהאי פיתא בריך רחמנא דזן כולה יצא שכיון שפתח וחתם בברוך אע"פ שדילג כל השאר אין זה משנה ממטבע שטבעו חכמים לבד מהתיבות שהזכירו חכמים שיש בהם הקפדה כגון אלו שנתבארו וכמו שנתבאר בס"י ס"ו וס"ח.

ומכל מקום לכתחלה צריך לומר כל המטבע כתיקונה אם לא לקטנים פחותים משמנה שנים שמחנכין אותם בברכת המזון מעט מעט (מכל ברכה עד שידעו לברך כל ברכה כתיקונה) וכן בשעת הדחק שהוא נחפז ולא יוכל לברך בכוונה אם יצטרך לברך כל ברכה ארוכה כתיקונה יכול לקצר ולדלג בברכת הארץ ובבונה ירושלים מה שאינן מעניני הברכה ואצ"ל בברכה רביעית שההוספה שבה אינו אלא מנהג לבד ולא מטופס הברכה אבל בברכת הזן אין לדלג בה (הואיל וכולה מעין הברכה):

ה

יש נוהגים לומר ברוך משביע לרעבים בא"י אמ"ה הזן כו' ואין לאומרו שאינו ממטבע הברכה והמוסיף גורע ולא יאמר כי לעולם חסדו עמנו כי חסדיו הם עם כל חי:

ו

בברכת הארץ לא יאמר על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה ברית ותורה שהרי אומר על בריתך שחתמת בבשרינו ועל תורתך שלמדתנו ודי בפעם אחת ומה שאמרו שצריך להזכיר ברית ותורה לא התיבות ממש אלא הענין:

ז

יש אומרים שהנשים אין להם לומר על בריתך שחתמת בבשרינו ונשים ועבדים אין להם לומר ועל תורתך שלמדתנו שהרי אין מצווים על תלמוד תורה ועכשיו נהגו לומר הכל לפי שכיון שאין נקרא אדם אלא כשיש לו אשה כמו שנאמר זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם הרי הזכר ונקבה הם גוף אחד לפיכך יכולות לומר על ברית הזכרים שחתמת בבשרנו וכן תורתך שלמדתנו על למוד הזכרים ועוד שגם הנשים צריכות ללמוד מצוות שלהן לידע האריך לעשותן והאריך ליזהר מכל לא תעשה שבתורה שהן מוזהרות בהן כאנשים כמו שנתבאר בס"י מ"ז:

ח

בחנוכה ופורים אומרים בברכת הארץ על הנסים ואם לא אמרו אין מחזירין אותו כמו שיתבאר בס"י תרפ"ג ותרצ"ה ומכל מקום יכול לומר בתוך הרחמן שיאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו בימים ההם בזמן וכו' וכן יש לנהוג:

ט

יש נוהגים לומר לא יְחַסֵּר לנו ואל יְחַסֵּר לנו ויש נוהגים לומר לא יְחַסֵּר ואל יְחַסֵּר.
בפי כל חי ולא בפה לפי שהוא סמוך לכל חי:

קפח – נוסח ברכה ג' ודיני ברכת המזון בשבת והטועה בברכת המזון ובו יז סעיפים:

א

אחר שחתם בונה ירושלים יענה אמן אחר ברכת עצמו מפני שהוא סיום הברכות של תורה ואף לפי מנהג מדינות אלו שאין עונין אמן אחר ברכת עצמו אפילו בסיום ברכות כאן צריך לענות כדי לחלק בין ג' ברכות של תורה לרביעית שהיא מדברי סופרים:

ב

אמן זו יאמרנה בלחש כדי שלא ירגישו שברכה רביעית אינה מן התורה ויזלזלו בה ובמדינות אלו המנהג לאומרו בקול רם ויש מישבין המנהג לומר שלא חששו שיזלזלו בברכה רביעית אלא בימיהם שהיו הפועלים הולכים למלאכתם כששומעים אמן שאחר בונה ירושלים שלא חייבו חכמים בברכה רביעית מפני ביטול מלאכתו של בעל הבית לכך היו עונין אמן בלחש כדי שלא ישמעו הפועלים (ויכירו שברכה רביעית אינה מן התורה) ויבואו לזלזל בה (אף שלא במקום ביטול מלאכת בעל הבית) אבל עכשיו שגם הפועלים מברכים ד' ברכות כמ"ש בסי' קצ"א אין לחוש לזה:

ג

בבונה ירושלים כיון שנזכר בה מלכות דוד אין להזכיר בה מלכות שמים שאינו דרך כבוד להשוותן יחד והאומר מלכותך ומלכות בית דוד משיחך טועה וכן אין לומר בה אבינו מלכנו.

ויש אומרים שאין לומר ג"כ מלך חנון ורחום בסיום יעלה ויבא ולא נהגו כן כי לא חששו מלהזכיר מלכות שמים אצל מלכות דוד אלא בסמוך לה דהיינו באותו ענין שמבקש על מלכות בית דוד אין להזכיר מלכות שמים סמוך לו קצת (כל אותו ענין) על כן אין לומר אבינו מלכנו שהוא ג"כ סמוך לו כי ועל הבית כו' הוא ענין אחד עם מלכות בית דוד שזה תלוי בזה אבל יעלה ויבא הוא ענין בפני עצמו ואינו מענין זה:

ד

נוסח ברכה זו פותח רחם ה' אלהינו או נחמנו ה' אלהינו וחותם בונה ירושלים או מנחם ציון בבנין ירושלים ואע"פ שפתח ברחם וחותם במנחם אין לחוש ולומר שהחתימה אינה מענין הפתיחה לפי שעיקר החתימה כפתיחתה ממש הכל ברחמים.

ובין בשבת ובין בחול יש לומר נוסח אחד ולא כאותם שאומרים בחול בלשון רחמים ובשבת בלשון נחמה לפי שאין מבקשים רחמים ותחנונים בשבת וטעות הוא בידם שגם נחמנו הוא בקשת רחמים ותחנונים כמו רחם ואין לחוש שהרי אומרים פרנסנו וכלכלנו ואין חוששין לאיסור שאלת צרכיו לפי שטופס הברכה

כך היא וגם כל הרחמן יכול לומר בשבת אע"פ שאינן מטופס הברכה שתקנו חכמים שכיון שנהגו הכל לאמרם בכל פעם שמברכין ברכת המזון נעשה להם כטופס ברכה ואין בהם משום שאלת צרכיו בשבת:

ה

יש אומרים רעינו הרי"ש בשב"א שהוא לשון בקשה וי"א רוענו בחולם שהוא שם התואר על שם ה' רועי.

אבל זוננו לדברי הכל אומרים במלאפוס"ם הזי"ן שהוא לשון בקשה כמו שובנו אלהי ישענו ולא בחול"ם זוננו בשם התואר:

ו

בשבת ויום טוב וחולו של מועד וראש חודש צריך להזכיר קדושת היום בברכת המזון שגם ראש חודש יש בו קדושה שהרי יש בו קרבן מוסף ונוסח ההזכרה בשבת רצה והחליצנו וכו' וביום טוב ובחולו של מועד ובראש חודש יעלה ויבא.

ולפי שההזכרה היא בקשת רחמים קבעוה בברכת בונה ירושלים שהיא ג"כ בקשת רחמים ולא בברכת הארץ כמו על הנסים בחנוכה ופורים שהיא הודאה ואם הזכיר בברכת הארץ לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולהזכיר בבונה ירושלים.

ואם חל יום טוב או חולו של מועד או ראש חודש בשבת אומרים תחלה רצה ואח"כ יעלה ויבא מפני שהשבת תדיר ומקודש מהם.

ואינו מזכיר של יום טוב או חולו של מועד או ראש חודש ברצה והחליצנו ולא של שבת ביעלה ויבא אף לדברי האומרים שבתפלה מזכיר של שבת ביעלה ויבא לפי שבתפלה לא נסתיים עדיין ענין של שבת קודם יעלה ויבא שהרי עתיד לחתום בשל שבת אבל בברכת המזון כבר נסתיים ענין של שבת ברצה והחליצנו:

ז

טעה ולא הזכיר של שבת ונזכר אחר שחתם ברכת בונה ירושלים קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה ה' מקדש השבת:

ח

ואם טעה ולא הזכיר של יום טוב אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה בא"י מקדש ישראל והזמנים.

ומי שאינו יודע נוסח ברכה זו צריך לחזור לראש ברכת המזון כיון שאינו יודע לתקן מה שעוית אך אם יודע הפתיחה והחתימה אף שאינו יודע שאר הנוסח כראוי א"צ לחזור לראש בשביל זה כיון שהוא אומר עיקר הברכה שהוא להזכיר שבת או יום טוב בברכה בשם ומלכות בפתיחה ובשם לבד בחתימה.

ואם חל יום טוב בשבת כוללן יחד ואומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הזה בא"י מקדש השבת וישראל והזמנים:

ט

וכל זה כשנזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב שכיון שמזכיר קדושת היום מיד אחר סיום בונה ירושלים קודם שפתח בברכה שלאחריה הרי זה כאלו הזכיר קודם סיום ברוך בונה ירושלים שכל שלא פתח בברכה שלאחריה לא נקרא סיום ברכה לענין דברים שמחזירים אותו כמו שנתבאר בסימן קי"ד אלא שבתוך בונה ירושלים די בהזכרה לבדה בלא ברכה כיון שמזכיר בתוך הברכה מה שאין כן כשמזכיר אחר החתימה צריך להזכיר בברכה בשם וגם במלכות מפני שאינה ברכה הסמוכה לחברתה שאינה קבועה וסמוכה לה לעולם אלא באקראי כשטעה.

אבל אם נזכר אחר שהתחיל הטוב והמטיב אפילו לא אמר אלא תיבת ברוך בלבד אין לו תקנה בהזכרה כאן שהיא שלא במקומה וצריך לחזור לראש ברכת המזון שג' ברכות של ברכת המזון חשובות כברכה אחת.

ובכל מקום שטעה בהן טעות שמחזירים אותו חוזר לראש ברכת המזון אבל ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים היא ברכה בפני עצמה ואם טעה בה טעות שמחזירים אותו אינו חוזר אלא לראשה:

י

וכל זה בשבת ויום טוב של שלש רגלים אבל בחולו של מועד וראש חודש וראש השנה אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו חוזר מפני שברכת המזון בימים אלו היא רשות שאם רוצה אוכל פירות וכיוצא בהם כדי שלא יתענה ובראש השנה יש מתירין אפ' להתענות ואף שאין דבריהם עיקר מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה אם יחזור לראש.

משא"כ בשבתות וימים טובים של שלש רגלים שהוא חייב לאכול פת שמברכין עליו ברכת המזון שבשבת נאמר וקראת לשבת עונג וביום טוב נאמר ושמחת בחגך ואין עונג ושמחה בלא אכילת לחם (שקובעים עליו סעודה) שהלחם הוא עיקר הסעודה שכל סעודה נקרא על שם הלחם (ומיני לחמים שאין קובעין עליהם סעודה צריך לאכול מהם כשיעור קביעות סעודה) ואז הוא חייב לברך ברכת המזון כמ"ש בס' קס"ח.

ומכל מקום אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב בראש חודש אומר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון וספק הוא אם הוא חותם בא"י מקדש ישראל וראשי חדשים אם לאו וספק ברכה להקל ולא יחתום ואפילו בלילה שבתפלה אינו חוזר אם לא אמר יעלה ויבא בעבודה אע"פ שנזכר קודם שהתחיל ברכה שלאחריה בברכת המזון צריך לומר בא"י אמ"ה שנתן וכו' לפי שבתפלה כיון שאף שלא נזכר עד שהתחיל מודים לא הצריכוהו לחזור לעבודה להזכיר של ראש חודש במקום שתקנו חכמים לפי שאין מקדשין החדש בלילה אין לו להזכיר ג"כ בין עבודה למודים משום הפסק בתפלה אבל בברכת המזון אחר שחתם בונה ירושלים נסתיימה ברכת המזון של תורה ואין לחוש להפסק אם יברך אשר נתן כו' קודם שיתחיל הטוב והמטיב ואף שאין מחזירים אותו משום הזכרת ראש חודש בלילה מכל מקום זו אינה חזרה אלא הוספת ברכה שתקנו להוסיף במקום שאין לחוש בה להפסק:

וכן בחולו של מועד אומר בא"י אמ"ה אשר נתן מועדים לעמו ישראל לששון ולשמחה את חג פלוני הזה ואינו חותם.

ובראש השנה אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים טובים לעמו ישראל את יום הזכרון הזה ואינו חותם ואינו אומר לששון ולשמחה.

וחולה שאכל ביום הכיפורים אומר בא"י אמ"ה אשר נתן ימים קדושים לעמו ישראל את יום הכיפורים הזה ואינו חותם ואם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו חוזר שהרי אין ברכת המזון חובה לו מחמת קדושת היום אלא מחמת חליו.

ויש אומרים שבראש השנה ויום הכפורים חותם כמו בשבת ויום טוב בראש השנה אומר בא"י מקדש ישראל ויום הזכרון ולא מלך על כל הארץ ולא יאמר ודברך אמת וקיים לעד קודם החתימה כמו שאומר בהפטורה ובקידוש שהרי ברכה זו אינה חובה משום קדושת היום אלא במקום הזכרה בעלמא שביעלה ויבא וביום הכפורים אומר בא"י מקדש ישראל ויום הכפורים.

(ואף על פי שאין ברכת המזון חובה להם אין זה מונע החתימה כמו שאינו מונע הפתיחה מטעם שנתבאר ולא מנע החתימה בראש חודש אלא מפני שכיון שאין בו קדושה לאסור עשיית מלאכה וכן שאר מצות הנוהגות בכל מקרא קדש אינן נוהגות בו אלא קרבן מוסף בלבד יש לומר שאין לחתום בו מקדש ישראל וראשי חדשים אלא בתפלת מוסף בלבד אבל בברכת המזון די בהזכרתו לבד כמו בשאר תפלות משא"כ בראש השנה ויום הכיפורים שהם מקראי קדש ובכל התפלות חותמין בהן מקדש חותם גם כן בברכת המזון.

ואצ"ל בסעודה ג' או ד' של שבת שחותם אף על פי שאין חובה לאכול פת כמו שיתבאר.

ולענין הלכה אף על פי שספק ברכות להקל הסומך על סברא אחרונה וחותם לא הפסיד שאף בראש חודש יש אומרים לחתום ואין אומרים ספק ברכות להקל לפי שמן הסתם אין לשנותה מבשבת ויום טוב.

ובראש השנה י"ל שהכל מודים שאין לשנותה משאר יום טוב שלא חלקו חכמים בברכה אחת לומר פעם כולה ופעם מקצתה שמתעם זה פותחת ברכת הקידוש בברוך אע"פ שהיא סמוכה לברכת היין לפי שלפעמים א"צ לברך על היין כגון שיושב בסעודה מבעוד יום לכך הצריכו לעולם לפתוח הקידוש בברכה שלא לחלק בברכה אחת אבל בראש חודש אינו מברך אותה ברכה שמברך בשבת ויום טוב שהרי פותח אשר נתן ראשי חדשים כו' משא"כ בראש השנה שפותח אשר נתן ימים טובים וכו' כבשאר יום טוב ושאר הנוסח אינו מעכב כלל כמו שנתבאר למעלה בסעיף [ח'] ואצ"ל בסעודה ג' או ד' של שבת ויום טוב שפותח באותו נוסח ממש שבסעודות ראשונות).

ויש אומרים שחולה שאכל ביום הכיפורים אינו מזכיר כלל של יום כיפור בברכת המזון אפילו לכתחלה כמו שיתבאר בסי' תרי"ח ויש לחוש לדבריהם שלא לכונוס לספק ברכה לבטלה ולא יברך כלל ברכת אשר נתן כו' אם שכח לומר יעלה ויבא:

בראש חודש וחולו של מועד אם לא נזכר עד שהתחיל ברכת הטוב והמטיב שאינו חוזר אין נוהגין לומר יעלה ויבא בתוך הרחמן כמו שנוהגין בעל הנסים לפי שביעלה ויבא יש בו הזכרות שמות ולא רצו לאמרם

שלא לצורך אע"פ שאין איסור בדבר שהרי אומרים כל היום תחינות ובקשות שיש בהן הזכרות שמות ולא אסרו אלא להזכיר השם לבטלה או בברכה שאינה צריכה:

יג

ראש חודש שחל בשבת ולא הזכיר לא של שבת ולא של ראש חודש ונזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב כולל ראש חודש עם שבת ואומר שנתן שבתות למנוחה וראשי חדשים לזכרון וחותרם בא"י מקדש השבת וישראל וראשי חדשים שהרי אף בראש חודש לבד ספק אם חותרם אלא שספק ברכה להקל אבל כאן שמברך בשביל השבת כולל עמו גם ראש חודש אבל אם לא שכח אלא של שבת לבד אומר ברוך שנתן שבתות כו' ואינו כולל של ראש חודש:

יד

אם הזכיר של שבת ולא הזכיר של ראש חודש ולא נזכר עד אחר שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אינו חוזר לראש שאף שחייב לאכול פת אין חיוב זה אלא משום שבת אבל בראש חודש אין חיוב הזכרה לעולם שיתחייב לברך ברכת המזון ולהזכיר והרי זה דומה למפטיר בנביא בראש חודש שחל להיות בשבת שאין מזכיר של ראש חודש הואיל ואין הפטורה בראש חודש לעולם.

ואם הזכיר של ראש חודש ולא של שבת כשחוזר לראש ברכת המזון צריך להזכיר גם של ראש חודש לכתחלה שבכל ברכת המזון צריך להזכיר של ראש חודש אף שאינו מברך בשביל ראש חודש.

אבל בשבת חנוכה אם הזכיר של חנוכה ולא הזכיר של שבת וחוזר לראש א"צ להזכיר של חנוכה מפני שהזכרת חנוכה אינה חובה כלל בברכת המזון כמו שיתבאר בסי' תרפ"ב:

טו

סעודה שלישית בשבת דינה כראש חודש שאינו חוזר אם התחיל ברכת הטוב והמטיב לפי שיש אומרים שסעודה ג' א"צ פת ואף שאין דבריהם עיקר מכל מקום יש לחוש לדבריהם שלא לכנוס לספק ברכה לבטלה ובסעודה ג' ביום טוב לדברי הכל אינו חוזר שהרי אינה אלא רשות ומכל מקום אם נזכר קודם שהתחיל ברכת הטוב והמטיב אפילו בסעודה רביעית בשבת ויום טוב אומר ברוך שנתן שבתות כו' או שנתן ימים טובים כו' כמו שאומר בראש חודש אע"פ שא"צ פת כלל באותו יום וכל סעודותיו אפילו הראשונה אין לה עילוי יותר מסעודה הרביעית של שבת:

טז

שלשה שאכלו בשבתות ויום טוב וזימנו ושכחו להזכיר מעין המאורע והם צריכים לחזור לראש ברכת המזון יברכו כל אחד לעצמו כי מידי זימון כבר יצאו:

יז

היה אוכל בשבת ונמשכה סעודתו עד שחשיכה אפילו כמה שעות בלילה מזכיר של שבת בברכת המזון לפי שהכל הולך אחר התחלת הסעודה שאז חל עליו חיוב הזכרה מעין המאורע ולא נפקע ממנו חיוב זה ביציאת היום.

וה"ה לראש חודש חנוכה ופורים ויש אומרים שבראש חודש חנוכה ופורים הואיל ואין בהם תוספת מחול על הקדש אינו מזכיר מעין המאורע אחר שיצא היום ואין נוהגין כן.

ומכל מקום אם נמשכה סעודתו בערב שבת או בערב ראש חודש תוך הלילה צריך להזכיר של שבת או של ראש חודש אם אכל כזית משחשיכה אע"פ שבתחלת הסעודה היה פטור מלהזכיר לפי שמכל מקום חל עליו חיוב ההזכרה באכילת כזית משחשיכה וה"ה לחנוכה ופורים.

ויש אומרים שאפילו לא אכל כזית משחשיכה צריך להזכיר כיון שבשעה שמברך כבר קידש היום של שבת או יום טוב או ראש חודש חנוכה ופורים.

וכן אם נמשכה סעודתו בשבת או ראש חודש חנוכה ופורים עד הלילה אע"פ שגמרה מבעוד יום אלא שמברך בלילה אינו מזכיר מעין המאורע (של אותו היום) כיון שכבר פנה היום ונוהגין כסברא הראשונה.

והוא שלא התפלל ערבית אע"פ שהציבור התפללו כבר אבל אם התפלל ערבית אפילו מבעוד יום באמצע סעודתו שוב אינו מזכיר מעין המאורע של אותו היום אפילו מברך ג"כ מבעוד יום ואצ"ל מי שנמשכה סעודתו למוצאי שבת והתפלל ערבית שאינו מזכיר עוד של שבת בברכת המזון ואע"פ שלסברא ראשונה שהכל הולך אחר התחלת סעודה היה ראוי להזכיר גם אחר תפלת ערבית מכל מקום יהא נראה שדבריו סותרים זה את זה שתחלה התפלל תפלת יום שלאחריו ואח"כ מזכיר יום העבר.

(מכל מקום אם לא התפלל ערבית ומוצאי שבת הוא ראש חודש מזכיר של שבת וגם של ראש חודש אם אכל כזית משחשיכה ואין כאן סתירה כיון שמזכיר של שבת תחלה ואח"כ של ראש חודש ואע"פ שאי אפשר לומר שמקבל עליו ראש חודש עכשיו כשמזכירו אחר שהזכיר כבר שבת שהרי מקובל ועומד היא מששקעה החמה וגם אם היה מקבלו עכשיו לא חל עליו חיוב ההזכרה עכשיו אלא כשאכל כבר קודם שהזכיר של שבת אין לחוש לכל זה שאף שחל עליו ראש חודש כבר מזכיר הוא של שבת כמו שמזכיר מעין המאורע בכל מוצאי שבת ומוצאי ראש חודש אפילו כמה שעות בלילה שכבר חלף והלך לו יום שמזכיר הואיל והתחלת הסעודה היתה בו ואע"פ שנראה לכל העולם שהוא לילה אין זו סתירה כל שהוא לא עשה כבר דבר הסותר לזה וה"ה במוצאי שבת לראש חודש כשמזכיר של שבת לא עשה עדיין דבר הסותר לזה ואח"כ כשמזכיר של ראש חודש האמת הוא שהוא מזכיר).

ויש אומרים שאעפ"כ זו סתירה היא ולכן מזכיר של ראש חודש שהיא חובה לדברי הכל ולא של שבת שהיא מחלוקת אבל במוצאי שבת של חנוכה ופורים מזכיר של שבת ולא של חנוכה ופורים לפי שכל יום שאין בו קרבן מוסף אין הזכרתו חובה בברכת המזון כמ"ש סי' תרפ"ב (עיין לעיל סי' [ד]) ותרצ"ה והעיקר כסברא הראשונה.

ואם משחשיכה לא אכל כזית פת לדברי הכל מזכיר שבת לבד כל שלא התפלל ערבית.

ואם הבדיל על שולחנו דינו כהתפלל ערבית ושוב אינו מזכיר של שבת בברכת המזון ואם אמר המבדיל בין קודש לחול בלבד בלא כוס כמ"ש בסי' רצ"ט יש להסתפק (ולפי מ"ש כאן אין כאן ספק דלא גרע מהזכרת ראש חודש) אם דינו כהתפלל ערבית ולפיכך שב ואל תעשה עדיף שהרי יש אומרים שלעולם אינו מזכיר של שבת אחר שיצא היום:

קפט – גוסח ברכה רביעית ודיניה ובו ח' סעיפים:

א

ברכה רביעית פותחת בברוך שאינה כסמוכה לחברתה לפי שאינה מכלל ברכת המזון אלא אח"כ ניתוספה כשנתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ברכת הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה וקבעוה בברכת המזון שכולה הודאה וסמכוה אצל בונה ירושלים לפי שכשנחרבה ביתר נגדעה קרן ישראל ואין עתידה לחזור עד שיבא בן דוד.

וצריך לומר בה ג' מלכיות אחת שלה ושתים בשביל ברכת הארץ ובונה ירושלים שלא הזכיר בהן מלכות ואע"פ שהן סמוכות לברכת הזן שיש בה מלכות מכל מקום כיון שהזכיר מלכות בית דוד בבונה ירושלים אין דרך ארץ שלא יזכיר ג"כ מלכות שמים בה אלא שלא רצו להזכיר מלכות שמים אצל מלכות בית דוד לכך תקנו להזכיר כנגדה מלכות בהטוב והמטיב ואגב שתיקנו מלכות כנגד בונה ירושלים תיקנו גם כן כנגד ברכת הארץ ואלו הן ג' מלכות מלך העולם אבינו מלכנו המלך הטוב.

ובמדרש אמרו שצריך לומר בה ג' הטבות וג' גמולות ואלו הן ג' הטבות הטוב א' והמטיב ב' הוא הטיב מטיב יטיב לנו ג' שהן נחשבין כאחת זה מנהג העולם ויש שהיו נוהגים לומר הוא הטיב לנו הוא מטיב לנו הוא יטיב לנו כדרך שאומרים השלש גמולות שהן הוא גמלנו הוא גומלנו הוא יגמלנו:

ב

אע"פ שהיא ברכה ארוכה אינה חותמת בברוך מפני שמתחלה תיקנוה במטבע קצר בא"י אמ"ה הטוב והמטיב בלבד ואח"כ הוסיפו בה כל הדברים הללו:

ג

אין לומר אל שבכל יום ויום אלא אל בכל יום ויותר נכון שלא לומר כלל מלת אל שהרי כבר אמר האל אבינו ועוד שאם בא ליחס הטבה לשם אל היה לו לומר המלך האל הטוב והמטיב:

ד

כשיש נכרי בבית נוהגים לומר כולנו יחד בני ברית להוציא הנכרי מכלל הברכה שאסור לברך הנכרים שנאמר ולא תחנם ויותר נכון לומר בני ברית כולנו יחד שלא יהיה בכלל הברכה אפילו רגע כשאומר כולנו יחד קודם שמסיים בני ברית.

ונשים ועבדים בני ברית הם כמ"ש טפכם נשיכם וגו' לעברך בברית וגו'.

(וכן המומר בכלל בני ברית הוא שאע"פ שחטא ישראל הוא ולכן כשמומר בבית אין לומר כולנו יחד בני ברית כדי להוציאו מכלל הברכה):

ה

בברכת (המזון) בעל הבית מסיים ונאמר אמן שאין יכול לגזור אומר ואמרו אמן משא"כ בברכת עושה שלום במרומיו שהוא שבח של הקב"ה וכל ישראל מצווין אומר ואמרו אמן (ואף אם מברך לעצמו אומר כן להמלאכים השומרים אותו):

ו

כל המברך את ישראל מצוה לענות אחריו אמן ולכן יש לענות אמן אחר הרחמן.
ויאמר מאת ה' כלשון הפסוק ישא ברכה מאת ה' וגו':

ז

נוהגים לומר בשבת ויום טוב וראש חודש מגדול כמו שכתוב בשמואל ובחול מגדיל כמו שכתוב בתהלים וסימן חדש ושבת קרא מקרא ר"ל כמ"ש בנביאים.
ויש מפקפקים במה שאומרים הרחמן בכמה גוונים שהוא הפסק בין ברכת המזון לשתיית הכוס ויש מיישבין שכיון שנהגו בהם נעשו כאלו הם מטופס הברכה ואינם חשובים הפסק:

ח

בבית האבל מוסיפים בברכה רביעית מעין המאורע כל שבעה כמ"ש בי"ד סי' שע"ט בין האבל עצמו שמברך בין אחרים שאוכלים עמו ומברכים בזימון ואין חוששין בבית האבל לומר ג' הטבות וג' גמולות שאינן נזכרים בתלמוד אלא כשמגיע להמלך הטוב אומרים החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת שופט בצדק לוקח נפשות במשפט שליט בעולמו לעשות בו כרצונו כי כל דרכיו משפט ואנחנו עמו ועבדיו ובכל אנו חייבים להודות לו ולברכו גודר פרצות בישראל הוא יגדור את הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום הרחמן וכו':

קצ – שתיית היין אחר הברכה ודיניו ובו ח' סעיפים:

א

אחר שסיים ברכת המזון צריך לברך בורא פרי הגפן על הכוס של ברכת המזון אפילו אם כבר בירך על היין שבתוך הסעודה שכל מה שאוכל ושותה אחר ברכת המזון סעודה אחרת היא לפי שברכת המזון היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה וגם אי אפשר לשתות ולאכול בעודו מברך.

ומפני זה נשתנה ברכת המזון מכל דברים הטעונים כוס כגון קידוש והבדלה ברכת חתנים ומילה שבכולם ברכת היין קודמת וכאן מברך בורא פרי הגפן אחר ברכת המזון ולא לפניה אפילו אם לא בירך על היין בתוך הסעודה ואפילו בירך הרי כשנטל הכוס בידו לברך ברכת המזון הסיח דעתו מלשתות קודם ברכת המזון ואם היה נמלך לשתות היה צריך לחזור ולברך וכיון שכן למה אינו מברך בורא פרי הגפן קודם ברכת המזון אלא לפי שבברכת המזון הוא מודה ומשבח לבוראו על מה שאכל ושתה הוא סילוק והיסח הדעת על מה שעשה ואפילו על ברכת המזון שמברך והכוס בידו לכך צריך לברך תיכף לשתייתו:

ב

כל דבר הטעון כוס לא די באחיזת הכוס לבדה בשעת אמירת אותו דבר שזה אינו מעכב כלל בדיעבד אלא עיקר מה שהטעינו כוס הוא לשתות ממנו אחר אמירת אותו דבר שתהא אותה אמירה כעין שירה הנאמרת על היין שמנסכין על גבי המזבח שהיא שתיית המזבח אף כאן תהא נאמרת שירה על שתיית היין ואין שתייה חשובה לומר שירה אלא אם כן שותה שיעור הראוי ליישב דעתו של אדם שהוא כמלא לוגמיו שהיא שתיה של הנאה ובפחות משיעור זה לא קיים מצות הכוס כלל.

וכל דבר שהכוס מעכב בו אפילו בדיעבד שאם אמר בלא כוס צריך לחזור ולומר על הכוס כגון קידוש והבדלה ה"ה אם אמר על הכוס ולא שתה ממנו כמלא לוגמיו מיד קודם שעקר ממקומו ובלא היסח הדעת בינתיים צריך לחזור ולקדש כמ"ש בס' רע"א וכן בברכת המזון לא קיים מצות הכוס כלל:

ג

וצריך ג"כ שיהיה היין בשעת האמירה אצלו על השלחן או על גבי דבר אחר באותו חדר מוכן לשתיה וזהו ג"כ מעכב אפילו בדיעבד שאם אין היין לפניו בשעת האמירה ג"כ אינו נקרא אומר שירה על היין משא"כ אחיזת הכוס בידו אינו אלא מי' דברים שנאמרו בכוס למצוה ולא לעכב כמו שנתבאר בס' קפ"ג:

ד

אע"פ ששתיית כוס של ברכה מעכבת אין מעכב שישתה המברך בעצמו אלא די בשתיית אחר ואפילו מטעים ממנו לתינוק (כמלא לוגמיו של תינוק) יצא ידי חובה (שייעור מלא לוגמיו הוא בכל אדם לפי מה שהוא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו) אע"פ שהתינוק אינו מחויב בדבר אין בכך כלום לפי שגם על המברך לא חל החיוב כלל שלא חייבוהו אלא לומר שירה על היין שישתה ממנו איזה אדם מישראל שיהיה שתיה שהיא חשובה הנאה לו (ואפילו תינוק בן יומו).

ומכל מקום לכתחלה צריך להטעים לתינוק גדול קצת שהגיע לכלל חינוך ברכת הנהנין כדי שיוכל לברך ברכת היין ולא תהא ברכתו לבטלה מפני שהתינוק שומעה ממנו ומברך ושותה משא"כ אם יטעים לקטן שלא הגיע לחינוך יפסיד ברכת היין שלא יוכל לאמרה אע"פ שאינה מעכבת.

(אבל רשאי הוא להטעים לגדול שיברך בעצמו ברכת היין אם הוא אינו שותה יין מפני ששונא אותו או משום נדר אבל מי שהוא שותה יין מצוה מן המובחר שיטעום בעצמו וכן לכל המסובים שזימן עליהם אך א"צ לכל אחד ואחד כמלא לוגמיו אלא די בטעימה כל שהוא).

ויש אומרים שכל דבר הטעון כוס חוץ מקידוש לא הצריכו לטעום ממנו אלא משום שלא יהא גנאי לברכת היין שיאמרו שלא לצורך הוא ברכה זו ונראית כברכה לבטלה אבל באמת הוא לצורך שכך תקנו חכמים בכל שירה הנאמרת על היין שייסדרו אותה אצל ברכת היין שהוא עיקר שירה המיוחדת ליין לפיכך רשאי לברך ברכת היין ולהטעים לקטן אע"פ שלא הגיע לחינוך ברכות ואפילו אינו יודע לדבר שכיון שהטעימה אינה אלא משום גנאי דיה בתינוק קטן כזה.

וכן נוהגין במילה שביום הכיפורים הואיל ואי אפשר בענין אחר כמ"ש בס' תרכ"א אבל במקום שאפשר כגון קידוש שבבית הכנסת בשבת ויום טוב יש לחוש לסברא הראשונה להטעים לקטן שהגיע לחינוך ברכה כמו שיתבאר בס' רס"ט.

(אבל קידוש שבבית שאדם יוצא בו ידי חובתו יש אומרים אפילו לפי סברא האחרונה שלא די במה שיטעים לתינוק ולא אפילו שיטעים לגדול אלא המקדש בעצמו צריך לטעום כמלא לוגמיו ואם לאו לא יצא משום שנאמר זכור את יום השבת לקדשו ואמרו חכמים זכרוהו על היין כלומר על שתיית היין לכבוד היום לפיכך המזכירו על היין הוא המקדש שותה ממנו בעצמו וראוי לחוש לזה לכתחלה כמ"ש בס' רע"א).

ולפי סברא זו שתקנת חכמים הוא בכל דבר הטעון כוס שיסדרו אותו על ברכת היין א"כ מי שאינו שותה יין אי אפשר לו לברך ברכת המזון על הכוס אלא א"כ יטעים ממנו לקטן שהגיע לחינוך אבל לא לגדול שיברך בעצמו לפי שהמברך ברכת המזון הוא בעצמו צריך לברך ברכת היין לפי סברא זו והוא אינו רשאי לברך ברכת היין לחבירו אף להאומרים שברכת המזון טעונה כוס שלדבריהם ברכת היין היא חובה כברכת המצות שאדם יכול להוציא חבירו ידי חובתו כמ"ש בס' קס"ז מכל מקום כיון שחבירו יכול לברך בעצמו אין לאחר לברך לו (אבל בקידוש והבדלה רשאי שכיון שצריך לברך ברכת קידוש והבדלה בשביל עצמו יכול לומר גם ברכת היין שנתקנה קודם ברכת קידוש והבדלה כמ"ש בס' ער"ב).

(ומכל מקום מי שבמצותיו חפץ מאד לברך ברכת המזון בזימון על הכוס יוכל לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים.

וכן בהבדלה אם לא טעם כמלא לוגמיו א"צ לחזור ולהבדיל שספק ברכות של דבריהם להקל כסברא האחרונה):

ה

אע"פ שמצוה מן המובחר שכל המסובים יטעמו מכוס של ברכה א"צ לטעום מכוס המברך אלא יכול כל אחד ליתן כוסו לפניו ויותר טוב לעשות כן אם אפשר לפי שכוס המברך הוא פגום לאחר ששתה ממנו המברך.

ואף שאפשר לתקנו ע"י שיוסיפו בו יין לשתות כל אחד ואחד מהמסובין מכל מקום יותר טוב שיטעמו מיין של ברכה שכשיש לפני כל אחד ואחד כוסו בשעת ברכת המזון הרי כולם הן כוסות של ברכה כמו כוס המברך.

ואם לפני המסובין הן כוסות ריקנים יכול ליתן מכוס הברכה מעט לכל כוס וכוס שלהם אחר שבירך בורא פרי הגפן קודם שתייתו כדי שיטעמו מכוס שאינו פגום ואין בזה משום הפסק בין ברכה לשתיה כיון שהוא לצורך שתיית המסובים ומה שהוא מברך הוא כאלו הם מברכים שהרי הם יוצאים בברכתו וכן אם כוסות שלפניהם מלאים אלא שהם פגומים יכול לשפוך מכוס שלו לתקנם קודם שישתה.

וכיון שהם זקוקים לכוסו אין להם לטעום עד שיטעום הוא כמו שנתבאר בס' קס"ז אבל אם אינם זקוקים לכוסו שכוסות שלהם מלאים ואינן פגומים יכולים לטעום קודם שיטעום הוא:

ו

אע"פ שטעמת כוס של ברכה די בכמלא לוגמיו בכוס של ברכת המזון טוב לשתות רביעית לצאת מידי ספק ברכה אחרונה שכמלא לוגמיו באדם בינוני הוא רוב רביעית שהוא יותר מכזית ומכזית עד רביעית יש מסתפקים אם צריך לברך ברכה אחרונה כמ"ש בס' ר"י].

ויותר מרביעית א"צ לשתות אף אם הוא אדם גדול שכמלא לוגמיו הוא יותר מרביעית.

ומצוה לגמוע גמיעות גסות משום חיבוב מצוה:

ז

אם דעתו לשתות עוד לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף והוא שדעתו לשתות עוד מיד שאל"כ יש לחוש שמא יתעכל מה ששתה כמו שנתבאר בסימן קפ"ד ואם היה בדעתו לשתות מיד וטעה ובירך ברכה אחרונה א"צ לברך ברכה ראשונה כיון שהיה בדעתו לשתות עוד ובירך בטעות אבל אם בירך במתכוין אע"פ שדעתו לשתות עוד צריך לברך ברכה ראשונה שכל ברכה אחרונה היא סילוק והיסח הדעת למה שלפניה ומפסקת הואיל ואי אפשר לשתות בעודו מברך כמו שנתבאר למעלה:

ח

אע"פ שכל המסובים יוצאים בברכת היין שבירך המברך ברכת המזון שהוא מתכוין להוציאם ידי חובתן ואף שיש איזה שהות עד שיגיע הכוס לכל אחד ואחד אין בזה משום הפסק כל שלא הפסיק בדיבור מכל מקום בסעודה גדולה שהמסובים רבים ואין יודעים עד היכן יגיע כוס של ברכת המזון הרי כל אחד מהמסופקים אם יגיע לו צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן לעצמו מפני שהוא כנמלך מפני שבשעת שמיעתו ברכת המברך לא ידע אם יגיע לו ואם נתכוין בשמיעתו שאם יגיע לו שיצא ידי חובתו בשמיעה זו יצא וא"צ לחזור ולברך לעצמו:

קצא – אם הפועלים מחוייבים לברך ובו סעיף אחד:

א

פועלים שכירי יום העושים מלאכה אצל בעל הבית מקצריין בברכת המזון כדי שלא לבטל ממלאכת בעל הבית שבשעת ברכת המזון אי אפשר לעסוק במלאכה כמ"ש בסי' קפ"ג כיצד ברכה ראשונה כתיקונה שנייה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותרם בברכת הארץ מפני שברכת הארץ ובונה ירושלים הן דומות לכן כוללן בברכה אחת שמנין הברכות אינן מן התורה כי בברכה אחת שכולל בה מעין שלשתן יוצא ידי חובתו מן התורה כמו שנתבאר בסימן קס"ח אלא משה ויהושע ודוד ושלמה תקנו מטבע שלשתן ומשום ביטול מלאכת בעל הבית הקילו וברכה רביעית שעיקרה מדברי סופרים אין הפועלים אומרים אותה כלל בין שמברכין בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך ברכת המזון כתיקונה הרי הן עומדין למלאכתם כשחותם ברכת ירושלים.

במה דברים אמורים כשנוטלים שכר על מלאכתם מלבד סעודתן אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה שאוכלים לבד מברכין כל הד' ברכות כתיקונן וכן אם בעל הבית מיסב עמהם בסעודה אף על פי שנוטלים שכר מלבד הסעודה מברכין כל ד' ברכות.

ועכשיו לעולם מברכין כל ד' ברכות לפי שאין דרך בני אדם להקפיד בכך ומן הסתם על דעת כן שוכרים פועלים שיברכו כל הד' ברכות:

קצב – ברכת זימון בשלשה או בעשרה ובו ז' סעיפים:

א

כבר נתבאר בס' קס"ז שברכת הנהנין אינה דומה לברכת המצות שאחד מוציא חבירו בברכתו אבל בברכת הנהנין מי שנהנה הוא מברך בעצמו על הנאתו ואין חבירו פוטר אלא א"כ נקבעו יחד בדבר שקביעות מועלת בו שדרכו בכך שקביעותם מצרפתם להיות נחשבים כגוף אחד וברכה אחת לכולם.

במה דברים אמורים בברכה ראשונה שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול יחד אבל בברכה אחרונה כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפין זה עם זה להחשב כגוף אחד שיפטרו בברכה אחת מהם אלא א"כ הם משלשה ולמעלה שיש שבח וקלוס יותר כשמצטרפין לברכה אחת לפי שהם ראויים לזמן כלומר להזדמן יחד לצירוף ברכה בלשון רבים.

ואומר אחד מהם נברך שאכלנו משלו והשנים אומרים ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו.

ואם הם ג' בלא המברך יכול לומר ברכו שאכלנו משלו כיון שהם ראויים לברך בלשון רבים בלעדו ומכל מקום יותר טוב לומר נברך שלא להוציא עצמו מכלל המברכים ואע"פ שאמר נברך צריך הוא לחזור ולהכניס עצמו לכלל המברכים לגמור ולחזור ולומר אחריהם ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו ואח"כ מתחיל ברוך א"י אמ"ה וכו'.

ומי שאומר גם בראשונה ובטובו חיינו אין מוחין אותו:

ב

יש נוהגין להוסיף ברוך הוא וברוך שמו קודם שמתחילין בא"י אמ"ה הזן וכו' והוא תוספת על ברכת הזימון אבל כשמברך ביחיד אין מקום לאמרו (וגם בזימון אומרו המזמן לבדו ולא המסובין).

(וגם כשהמזמן אומר בא"י אמ"ה כו' אין להם לומר ברוך הוא וברוך שמו אלא ישתקו וישמעו כמ"ש בס' קכ"ד או יאמרו עמו מלה במלה כמ"ש בס' קפ"ג).

ויש אומרים שאחר שחזר המברך ברוך שאכלנו יענו המסובין אמן אחריו כי בכאן נשלמה ברכת הזימון.

ויש אומרים שלא אמרו לענות אחר ברוך שאכלנו אלא באחד מן השוק שנכנס אצל חבורה כשעונין ברוך שאכלנו והוא שומע מן המסובין ולא אחר ברוך שאכלנו של המברך וכן כשבא אצלם בשעה שאומר המברך נברך שאכלנו א"צ לענות אחר ברוך שאכלנו של המסובין אלא די במה שעונה ברוך ומבורך אחר נברך של המברך כמו שיתבאר בס' קצ"ח ואע"פ שהשומע ברכה אחת ב' פעמים חייב לענות ב' פעמים מכל מקום כיון שברוך שאכלנו היא ענייה על נברך והוא ענה כבר אחר נברך מה שראוי לו לענות שוב א"צ לענות אחר ענייתם אע"פ שלא ענה כענייתם וגם אינה ענייה גמורה על אמירת המברך שהוא אומר נברך שאכלנו וזה אינו עונה ברוך שאכלנו כל שכן שהמסובין שענו ברוך שאכלנו שאינם צריכים לחזור ולענות אחר המברך שחוזר ועונה כענייתם וכן המנהג.

ולדברי הכל המברך אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו של המסובין כיון שחוזר לומר בפיו אחריהם מיד מה שאמרו הם.

(וכן הדין בכל זה בעניית ברכו בבית הכנסת):

ג

אם הם עשרה חייבים להזכיר השם בברכת הזימון שהמברך אומר נברך אלהינו שאכלנו משלו והם עונים אחריו ברוך אלהינו שאכלנו משלו ובטובו חיינו.

ואין לומר נברך לאלהינו כי לא מצינו במקרא למ"ד אלא אצל שיר והודאה כמו שירו לה' הודו לה' אבל בברכה נאמר במקלות ברכו אלהים וגו' ברכו עמים אלהינו וגו' ורבים כמותם כולם בלא למ"ד. ומעשרה ולמעלה אפי' הם אלף או ריבוא כך הם מברכים:

ד

כל המשנה מזה הנוסח כגון שאומר נברך על המזון שאכלנו משלו או שאומר נברך למי שאכלנו משלו הרי זה בור שכשאומר נברך על המזון נראה כמברך למזון וכשאומר למי שאכלנו משמע שמרובים הם זה זן את זה וזה את זה ולפי דבריו מברך את בעל הבית משא"כ שאכלנו משלו סתם משמע שהוא יחידי שהכל אוכלים משלו ומה שאומרים בהגדה למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו זהו לפי שבנסים אי אפשר לטעות שעושה נסים זולתי הקב"ה משא"כ בברכה אפשר לטעות שמברך את בעל הבית וכשהם עשרה כיון שמזכירין את השם אין מקום לטעות שמברכין המזון ויכול לומר נברך אלהינו על המזון שאכלנו אבל לא למי שאכלנו כי לא יהיה פירוש לדבריו כלל ואף אם יאמר מי שאכלנו הרי זה בורות כי מה סימן צריך לתת:

ה

וכן האומר במקום ובטובו חיינו ומטובו חיינו או ובטובו חיים ה"ז בור שמטובו משמע דבר מועט וממעט בתגמוליו של מקום ומה שאומרים שבענו מטובך זהו בשאלה שהשואל שואל דבר מועט כעני בפתח שאינו מרים ראש לשאול שאלה גדולה ובטובו חיים משמע שאר העולם חיים ולא הוא ומוציא עצמו מן הכלל:

ו

אם טעה המזמן בעשרה והעונים ולא הזכירו את השם בברכת הזימון אינם יכולים לחזור ולזמן בשם כיון שכבר יצאו ידי חובת זימון אלא שבטלו מצות הזכרת השם ומעוות שלא יוכל לתקן הוא אבל אם עדיין לא ענו אחריו כיון שלא נתקיימה עדיין מצות זימון יחזור המברך ויזמן בשם ואחר כך יענו אחריו:

ז

בזוהר הזהירו לומר בפיו קודם ברכת המזון תן לנו הכוס ונברך או באו ונברך לפי שכל דבר שבקדושה צריך הזמנה בפה עובר לעשייתו כדי להמשיך הקדושה ולהעביר מה שכנגדה ומזה נוהגים לומר בלשון אשכנז (רבותי מי"ר וועלי"ן בענטשי"ן) והם עונים יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם:

קצג – אם מצטרפין לזימון אם לאו ובו ב' סעיפים:

א

שנים שאכלו כאחת אם נקבעו בקביעות המועלת לצרף לזימון בשלשה אע"פ ששנים אין ראויים לזימון ולכן צריך כל אחד לברך לעצמו לכתחלה מכל מקום אם אחד יודע לברך והשני אינו יודע מברך היודע ומוציא מי שאינו יודע.

וצריך לכוין מלה במלה לכל מה שיאמר המברך והמברך צריך לכוין להוציאו ידי חובתו.

ואם צריך שיהיה העם הארץ מבין בלשון הקודש נתבאר בסימן קפ"ה:

ב

איזו היא קביעות המצטרפת לזימון כשהסיבו על המטות או שישבו בשולחן אחד או בלא שולחן במפה אחת בזמן הזה שאין לנו הסיבה או שקבעו [חסר]:

קצד – שלשה שאכלו כאחד ונפרדו לענין הזימון ומה דינן ובו ג' סעיפים:

א

שלשה שאכלו כאחת ושכחו ובירך כל אחד לעצמו בטל מהם הזימון ואין יכולים לחזור ולזמן שאין זימון למפרע וכן אם בירכו שנים מהם אין השלישי יכול לזמן עמהם אבל אם אחד מהם שכח ובירך לעצמו יכולים השנים האחרים לזמן עמו ויכול לענות ברוך שאכלנו אף על פי שלא אכל כלום אחר שבירך ברכת המזון מפני שכבר נצטרף עמהם באכילתו קודם שבירך ברכת המזון ואף על פי שכבר בירך אחר אכילתו אין בכך כלום להאומרים שאם שנים אכלו פת השלישי מצטרף עמהם לזימון אפילו לא אכל עמהם פת אלא ירק ולא נתחייב בברכת המזון כלל כמ"ש בסימן קצ"ז.

ואף על פי שהאוכל ירק ומברך אחריו ברכה אחרונה שוב אינו מצטרף לזימון מפני שכבר נסתלק מהם מכל מקום כאן שאכל פת ונקבע עמהם לא נסתלק מהם בברכתו לעצמו לענין שלא יוכלו האחרים לזמן עמו.

ואפי' להאומרים שאין מצטרף לג' אלא א"כ אכל כזית פת ויש לחוש לדבריהם לכתחלה כמו שיתבאר שם מכל מקום כאן הרי כבר אכל פת עמהם ונצטרף עמהם לזימון אלא שמפני שכבר בירך לעצמו בטל הזימון ממנו מפני שאין זימון למפרע ולכן לא בטל אלא ממנו אבל לא מהאחרים שלא בירכו עדיין לפיכך הם יוצאים ידי זימון אבל הוא אינו יוצא.

ואם האחד לא בירך לעצמו אלא זימן עם שנים אחרים אינו מצטרף עם השנים שאכלו עמו ואין יכולים לזמן עמו:

ב

שלשה שאכלו ויצא אחד מהם לשוק קוראים אותו ומודיעים לו שרוצים לזמן כדי שיכוין ויצטרף עמהם ויענה עמהם ברכת זימון ויוצאים ידי חובתם וגם הוא יוצא ידי חובתו אע"פ שאינו בא ויושב עמהם אלא שעומד לפני הפתח רק שישמע עד סיום ברכת הזן כמ"ש בס' קצ"ג.

במה דברים אמורים בשלשה אבל בעשרה כיון שצריכים להזכיר את השם אינן מצטרפין עד שיבא וישב עמהם שבפחות מעשרה שיושבים ביחד אין דרך ארץ להזכיר את השם:

ג

שלשה שאכלו כאחת ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השניה ואחד השלישית מחוייבים בזימון וכל אחד יברך הברכה שיודע והשנים שומעים ויוצאים ידי חובתם והיודע ברכה ראשונה הוא מזמן ואומר נברך שאכלנו משלו ברוך שאכלנו משלו ובטובו חיינו אם הוא יודע והם אינם יודעים לענות.

ואם הוא אינו יודע אע"פ שאחד מהם יודע אין מזמנים כלל שאי אפשר להם לחלק ברכת הזימון וברכת הזן לשנים לפי שהעיקר כהאומרים שנברך אינה ברכה בפני עצמה כלל כמ"ש בס' קצ"ג אלא מברכים בלא זימון וה"ה אם הם ב' ואחד מהם יודע ב' ברכות ואחד השלישית.

אבל אם כל המסובים אינם יודעים איזו ברכה משלש ברכות של תורה לא יברכו כלל מה שיודעים כי שלשתן מעכבות זו את זו אבל ברכה רביעית שהיא מדברי סופרים אע"פ שכולם אין יודעים אותה אינה מעכבת ג' ברכות של תורה.

ובג' ברכות הללו אם אחד יודע חצי הברכה ואחד חצי השניה אין ברכה אחת מתחלקת לשנים והיא מעכבת את שאר הברכות.

ויש אומרים שג' ברכות של ברכת המזון אין מעכבות זו את זו ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה:

קצה – חבורות שאוכלים בהרבה מקומות מה דינם ובו ד' סעיפים:

א

ב' חבורות שאוכלות בבית אחד או בב' בתים שאין דרך הרבים מפסקת ביניהם אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון ואם לאו אינן מצטרפות אלא אלו מזמנין לעצמן ואלו מזמנין לעצמן ואם יש שמש אחד לשתיהן הוא מצרפן אע"פ שלא אכל עמהם:

ב

וכל זה כשנכנסו מתחילה לשם על דעת להצטרף אבל בסתם אינן מצטרפות אפי' רואים אלו את אלו והם בבית אחד ושמם אחד לשתיהן שהרי אינן מצטרפות לזימון אלא א"כ קבעו בשלחן אחד לאכול יחד שאז נחשבים כגוף אחד וברכה אחת לכולם וכאן כל חבורה היא לעצמה משא"כ כשנכנסו ונחלקו לב'

חבורות על דעת להצטרף לברכה אחת ה"ז כאלו נכנסו ונתחברו בחבורה אחת שעיקר החיבור והצירוף הוא הכוונה להתחבר.

אבל אם נכנסו ונחלקו סתם שלא על דעת להצטרף אע"פ שבשעת ברכת המוציא היה בדעתם להצטרף שוב אין כוונתם מועלת לחברם ולצרפם אפי' לברכת המוציא עצמה כמ"ש בס"י קס"ז כ"ש לברכת המזון.

ואם נכנסו זו אחר זו אע"פ שהשנייה נכנסה על דעת להצטרף עם הראשונה אם הראשונה לא היה בדעתה כלל בשעת כניסתה על השנייה להצטרף עמה אלא נכנסה סתם אינן מצטרפות לפיכך בסעודות גדולות במקומות שנכנסים בזה אחר זה יזמנו כל חבורה לעצמה:

ג

אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית אם המברך יושב על המפתן הוא מצרפן לפי שהוא יכול לראות אלו ואלו בהפיכת פניו לכאן ולכאן והרי זה כמקצתן רואים אלו את אלו שהוא נחשב מאלו ומאלו שהרי מוציא את כולם ידי חובתם:

ד

כל מקום שמצטרפות ב' חבורות צריך שישמעו שתיהן כל ברכת המזון בביאור מפי המברך ולפחות ברכת הזן כמ"ש בס"י קפ"ג וקצ"ג.

ומי שלא שמע ברכת הזימון שהוא נברך שאכלנו משלו בביאור אינו יכול לענות עמהם ברוך שאכלנו אלא עונה אחריהם אמן לדברי האומר כן בברכו שבבית הכנסת כמ"ש בס"י נ"ז וכבר נתבאר שם שאין דבריו עיקר:

קצו – מי שאכל דבר איסור אם מצטרף לזימון ובו ז' סעיפים:

א

מי שאכל דבר איסור אע"פ שאינו אסור אלא מדברי סופרים אין מזמנין עליו.

ויש אומרים שה"ה שאין מברך אחריו ברכת המזון אפי' אכל בשוגג שאין עבירה מצוה ואם יודע שהוא אסור ובא לאכלו אינו מברך עליו בתחלה שאין זה מברך אלא מנאץ כמ"ש ובוצע ברך נאץ ה'.

ויש אומרים שלא אמרו כן אלא במצוה הבאה בעבירה שאין ראוי להזכיר עליה שם שמים ואין מברכין עליה ברכת המצות שאין עבירה מצוה אבל ברכת הנהנין צריך לברך אפי' האוכל איסורי תורה במזיד כי מי שאוכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום אחר שיהא ריחו נודף ביותר ויהנה ג"כ מהעולם הזה בלא ברכה ולא מנעו אלא לזמן עליו לפי שאין חביריו רשאים להתחבר עמו בחבורה ובני חבורה שכולן אכלו מדברים האסורים גם הם אין להם קבע שאין קבע וחייבור לדברים האסורים והרי זה כעין אכילת פירות שאין להם קבע לזימון אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברך הואיל ונהנה.

ולענין הלכה יש להכריע שאם אכל איסור בשוגג יברך אחריה אבל המזיד לא יברך לא בתחילה ולא בסוף שאין זה מברך אלא מנאץ:

ב

אם גזל או גנב לחם אפוי אע"פ שכבר נתייאשו הבעלים אינו מברך עליו בתחלה לפי שאם היו הבעלים באים לתבעו ממנו היה חייב להחזירו להם ולא היה יכול לפטור את עצמו בדמים נמצא שאכילתו היא בעבירה וברכתו ניאוץ אבל מברך אחריו ברכת המזון שכשכבר אכלו הוא שלו ודמים הוא חייב לו ואף שאכל באיסור כיון שאחר האכילה יכול לפטור את עצמו בדמים שיהא מה שאכל שלו אין ברכתו אז ניאוץ:

ג

אם גזל חטים או קמח ואפה פת מברך גם בתחלה שכבר קנאו בשינוי ונעשה שלו שאם באו הבעלים יכול לפטור את עצמו בדמים ואין אכילתו עבירה ואע"פ שכיוצא בזה במצוה אינו מברך עליה הואיל ומכל מקום ע"י עבירה באה לידו כמ"ש בס"י י"א אין לדמות ברכת הנהנין לברכת המצות מטעם שנתבאר בסברא האחרונה שבסעיף א' ואף לסברא הראשונה אינן דומות אלא כשנהנה בעבירה ולא כשבאו ע"י עבירה ויש חולקין בזה (וספק ברכות להקל):

ד

וכל זה בגנב וגזלן עצמו אבל אחרים מברכין בתחלה ובסוף לדברי הכל שהרי לא ע"י עבירה באה לידם אלא א"כ גנב לחם אפוי ולא נתייאשו הבעלים כמ"ש בס"י תרמ"ט:

ה

אם אכל איסור במקום סכנה לדברי הכל מברך עליו תחלה וסוף שהיתר הוא אוכל ומצוה הוא עושה להציל נפשו:

ו

שלשה שאכלו כאחת ואחד מהם אכל פת נכרי והב' נזהרים ממנו או שאחד מהן כהן ואכל חלה אע"פ שהיא אסורה להשנים מזמנין עליו הואיל והיא מותרת לו.

ואם היו כהנים עם זר אוכלין כאחד והזר אוכל פת נכרי והכהנים נזהרים ממנה ואוכלים חלות אינן מצטרפין לזימון שכל צירוף לזימון אינו אלא כשהם יכולים להתחבר יחד באכילתם לאכול לחם אחד וכאן כל אחד נזהר מלחם חבירו (משא"כ כשהזר אינו אוכל פת שנזהר ממנה הכהן שאוכל חלה אף שהזר אינו יכול לאכול מלחמו של כהן כיון שהכהן יכול לאכול מלחמו של ישראל או השלישי שאוכל פת נכרי יכול לאכול עם הב' מצטרפים):

ז

וכן אחד אוכל גבינה וב' בשר מצטרפים שהאוכל גבינה יכול לאכול מלחמם אע"פ שהוא מלוכלך בבשר אם יקנח פיו וידיחנו אבל אם אוכל גבינה קשה אינן מצטרפין שהמנהג עכשיו שלא לאכול בשר אחר גבינה קשה על ידי קינוח והדחה וכן בסעודת מצוה מראש חודש אב עד תשעה באב שמקצת הקרואים אוכלים גבינה כמ"ש בס"י תקנ"א כיון שנזהרים מבשר מחמת המנהג אין מצטרפין עם אוכלי בשר וצריכים לזמן לעצמן אלא אם כן אכלו כזית פת קודם שאוכלי בשר התחילו לאכול בשר בלחמם שכזית

זה היו יכולים לאכול מלחמו או שאחד מבני הסעודה אכל כזית לחם אחר שאינו מלוכלך לא בבשר ולא בחלב שזה מצרף את כולם שהרי כולם יכולים לאכול מלחמו.

וכן ג' שמודרים הנאה זה מזה או אפילו אחד שמודר מב' והב' ממנו אע"פ שיכולים לשאול על נדרם כל זמן שלא נשאלו אין מצטרפין אם כל אחד אוכל משלו אבל אם אוכלים משל בעל הבית מצטרפין (שדרך בעל הבית להאכיל אורחים לחם כל צרכם וא"כ אף אם יאכל זה מפרוסה שחתך זה לצורך עצמו אינו נהנה אלא משל בעל הבית כיון שלא יחסר לחמו של זה משא"כ באוכלי בשר וגבינה שאין יכולים לאכול זה מהפרוסה שחתך זה אע"פ שיכולים לחתוך כל אחד פרוסה לעצמו מכך אחד בפרט קודם נגיעתם בבשר ובחלב אין זה מועיל לחברם ולצרפם כי מה לי ככרות נפרדים ומה לי ככר אחד):

קצו – דין צידוף לזימון ג' או עשרה ובו ט' סעיפים:

א

שנים שאכלו כאחת וגמרו סעודתם ובא שלישי וקבע אצלם אם אינם שבעים כל כך בענין שאם היו מביאים לפניהם איזה דבר החביב אצלם לקנוח סעודה היו יכולים לאכול ממנה אפילו כל שהוא לא נגמרה סעודתם עדיין ומצטרף עמהם אע"פ שלא אכלו כלום משבא אצלם.

ואם אמרו כבר נברך ברכת המזון הרי הסיחו דעתם מלאכול עוד ונגמרה סעודתם ושוב אינו מצטרף עמהם אלא א"כ אכלו עמו (ואין צריך לומר אם הסיחו דעתם בפירוש מלאכול עוד ואף להאומרים שהיסח הדעת מאכילה אינו זקוק לחזור לברך המוציא אם נמלך לחזור ולאכול מפני שדרכו של אדם להיות נמלך בסעודתו להמשך מסעודה קטנה לגדולה מכל מקום כל זמן שאינו נמלך וחוזר ואוכל נגמרה אכילה הראשונה בהיסח דעתו כיון שעומד בדעתו ואינו חוזר ממנה [1]).

ומכל מקום אפי' נטלו ידיהם מים אחרונים מצוה שיחזרו ויטלו מים ראשונים ויברכו המוציא ויאכלו כזית כדי לברך בזימון ואפי' אם זה אינו חפץ לאכול כלל מצוה שיתנו לו לאכול מעט כדי לזמן עליו שכל שנים שאכלו כאחד מצוה עליהם לחזר אחר זימון כל מה שיכולים כמ"ש בס"י קצ"ג:

ב

אין מזמנין אלא על מי שאכל כזית שפחות מכזית אינו נקרא אכילה ואפי' אכל פת.

ומשאכל כזית מזמנין עליו ומצטרף בין לג' בין לעשרה אפילו אכל כזית ירק או שאר פירות ואפילו אין כזית בירק אלא שטיבלו בציר ואכל ויש בו כזית עם הציר שעל גבי הזית מזמנין עליו שהציר מצטרף כמ"ש בס"י ר"י ואפילו לא אכל כלום אלא שתה רביעית מאיזה משקה ואפילו מן המים מצטרף עמהם ועונה ברוך שאכלנו ששתיה בכלל אכילה.

והוא שאכל כזית זה או שתה רביעית זו לאחר שעלה והיסב עמהם על המטה בימי חכמי התלמוד שכך היתה דרך קביעות סעודתם ובזמן הזה בישיבה בשלחן אחד שאל"כ אף מי שאוכל פת אינו מצטרף כמ"ש בס"י קצ"ג ומכל מקום א"צ לישב אלא בשעת אכילתו או שתייתו אבל בשעת הזימון יכולים לזמן עליו אפילו עומד בחוץ לפני הפתח כמ"ש בס"י קצ"ד.

ואפילו ג' שאכלו ירק או שתו מצטרפים לשבעה שאכלו פת לזמן בשם הואיל ורוב הניכר הוא מאוכלי פת אבל ששה שאכלו פת אין מזמנין בשם בצירוף ד' שלא אכלו פת שששה אינם רוב הניכר.

ויש אומרים שלא הקילו באכילת ירק או שאר אוכלים חוץ מן הפת ובשתיית כל משקה אלא להצטרף לעשרה שכבר יש מאוכלי הפת שיעור הראוי לזימון אלא שאינן רשאים להזכיר השם בפחות מעשרה לכן די בצירוף ג' אוכלי ירק או שותים איזה משקה שהם יכולים ג"כ לענות עמהם ברוך אלהינו שאכלנו משלו אבל בזימון ג' כל שאין ג' שאכלו פת שהם חייבים בזימון אין מזמנין בצירוף מי שלא אכל פת כיון שאינו חייב בזימון.

ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שאם אכלו ב' ובא שלישי אצלם ויכולים להזקיקו שיאכל כזית פת יתנו לו פת אבל אם אינו רוצה נוהגין ליתן לו לשותות או לאכול מיני מגדים ומזמנים עליו כסברא הראשונה:

ג

וכל זה לענין צירוף אבל ג' אוכלים פת שמזמנים לדברי הכל יכול לענות עמהם אף מי שאכל כזית ירק או שתה רביעית ואפי' שלא בישיבה בשלחן עמהם כמו שיתבאר בס' קצ"ח:

ד

המצטרף צריך ליזהר שלא לברך ברכה אחרונה עד שיזמנו עליו שאם בירך ברכה אחרונה על אכילתו או שתייתו שוב אינו יכול לזמן ולענות עמהם שכבר נסתלק מהם:

ה

עד היכן הוא הזימון עד סיום ברכת הזן שכל המצטרפים לזימון צריכים לכיין ולשמוע ברכה ראשונה מברכת המזון מפי המזמן כמ"ש בס' קצ"ג ואע"פ ששמע ברכת הזן לא נפטר בה מברכה אחרונה על אכילתו אלא א"כ אכל תמרים ובשתיה לא נפטר אלא א"כ שתה יין כמו שיתבאר בס' ר"ח ומכל מקום לכתחלה יכוין שלא לצאת ידי חובתו לכתחלה בשמיעתו ברכת המזון שלכתחלה צריך לברך על כל מין ברכה הראויה לו כמו שיתבאר:

ו

שנים שאכלו ושבעו ונתנו לשלישי לאכול מעט שיצטרף עמהם לזימון אם אכל כזית פת יכול לברך להם ברכת המזון אפי' לא אכל כדי שביעה ואינו חייב בברכת המזון מן התורה כמותם לפי שמן התורה אף מי שלא אכל כלל יכול להוציא את מי שאכל ושבע שלא אמרו כל מי שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתם אלא במי שאינו מצווה כלל כמו נשים במצות שאינן נוהגות בהן אבל כל שמצוה זו נוהגת בהן אע"פ שלא נתחייב בה עתה הוא אלא חבירו נקרא הוא ג"כ מחוייב בדבר מדין ערבות שכל ישראל ערבים זה בזה ועליו להציל חבירו מעון ולפוטרו ממצוה שנתחייב בה.

ואף שברכת המזון היא ברכת הנהנין ובברכת הנהנין מי שאינו נהנה אינו מוציא את מי שנהנה לפי שאינו מחוייב בברכה זו משום ערבות הואיל ואינו חובה על חבירו שיכול הוא שלא ליהנות ושלא להתחייב בברכה כמ"ש בס' קס"ז מכל מקום בברכת המזון כיון שכבר נהנה ונתחייב לברך מחוייב הוא להצילו מעון ולברך לו.

אלא שהחכמים אמרו שמי שלא אכל פת אינו יכול לברך ברכת המזון שאין לברך ברכת הנהנין בלא הנאה וסמכו זה על מה שכתוב ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך ואפי' אם זה שאכל ושבע אינו יודע לברך אין חבירו מברך לו שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה ועוד שזה אינה עקירה שיכול אחר לאכול עמו ולברך לו אבל מי שאכל פת אפי' כזית כיון שמברך על הנאת עצמו מוציא ג"כ חבירו שאכל כדי שביעה.

אבל אם לא אכל כזית פת שמברכין אחריו ברכת המזון אפי' אכל תבשיל מחמשת המינים שמברכין אחריו מעין שלש אינו יכול לברך ברכת המזון כדי להוציא את האוכלים פת אפי' לא אכלו אלא כזית.

ויש אומרים שמי שלא אכל כדי שביעה אינו מוציא את מי שאכל כדי שביעה וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה שאם בני חבורה מקצתם אכלו כדי שביעה ומקצתם לא אכלו כדי שביעה מברך אחד מהאוכלים כדי שביעה ויוצאים האחרים אלא א"כ שהאוכלים כדי שביעה אין בהם מי שיודע לברך אזי יברך מי שאכל כזית ויוציא את כולם ידי חובתם (אם היה שבע כבר קודם שאכל הכזית שאי אפשר לו להביא עצמו לידי חיוב של תורה ע"י שיאכל יותר אבל אם אפשר לו לאכול יותר יש לחוש לסברא האחרונה):

ז

ואם אכלו כולם כדי שביעה ומקצתם שתו ומקצתם לא שתו והם תאבים לשתות טוב שיברך מי ששתה לפי שיש אומרים שמן התורה אינו חייב לברך אלא אם שתה אם הוא תאב לשתות שנאמר ואכלת ושבעת ודרשו חכמים ואכלת זו אכילה ושבעת זו שתיה ואע"פ שאין דבריהם עיקר שזה סמך בעלמא הוא שסמכו חכמים לחייב ברכת המזון על כזית שנאמר ואכלת זו אכילה ובכזית ושבעת זו שתיה אבל אין המקרא יוצא מידי פשוטו שאינו חייב לברך אלא כשאכל ושבע ואפי' לא שתה מכל מקום טוב לחוש לדבריהם במקום שאפשר שיברך מי ששתה.

אבל אם מקצתם אכלו לשובע ולא שתו ומקצתם לא אכלו לשובע ושתו יברך מי שאכל לשובע אע"פ שלא שתה כיון שהעיקר כהאומרים שחיוב ברכת המזון מן התורה תלוי באכילה כדי שביעה ולא בשתיה:

ח

וכל זה כשמברכים בזימון כתיקון חכמים שהמזמן לבד הוא מברך ומוציא את כולם ידי חובתם אבל עכשיו שכולם מברכים בלחש עם המזמן אין לחוש לכל זה ויכול לברך אף מי שאכל כזית לבד ולא שתה אע"פ שיש אחרים שאכלו לשובע ושתו.

אלא שכבר נתבאר בסי' קפ"ג שאין לנהוג כן אלא ישמעו מפי המזמן לפחות עד סיום ברכת הזן:

ט

מי שהיה כבר שבע קודם שאכל ואכל אכילה גסה אם נהנה גרונו מאותה האכילה מברך לפניו ולאחריו ומוציא אחרים ידי חובתם אף על פי שהם חייבים מן התורה והוא אינו חייב אלא מדברי סופרים אבל אם נפשו קצה עליו ואין גרונו נהנה מאכילתו אינו מברך כלל לא לפניו ולא לאחריה לפי שזו אינה חשובה אכילה כלל לכל מצות שבתורה בין לענין מצות עשה כמו שנתבאר בסי' תע"ז בין לענין מצות לא תעשה כמה שכתבנו בסי' תרי"ב:

קצח – אחד נכנס אצל שלשה שאכלו ובו ב' סעיפים:

א

שלשה שאכלו והם מברכים בזימון ונכנס אחד שלא אכל אם נכנס כשאמר המברך נברך שאכלנו משלו חייב לענות אחריו ברוך ומבורך שמו תמיד לעולם ועד ושוב אינו עונה אמן אחר ברוך שאכלנו כמ"ש בסימן קצ"ה ואם מזמנים בעשרה עונה אחריו ברוך אלהינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד והוא הדין אם היה שם כשאכלו ולא אכל עמהם.

ואם לא ענה אחריו כך או שנכנס כשהמסובין עונין ברוך שאכלנו שאינו יכול לענות ברוך ומבורך כיון שלא שמע שאמר המברך נברך (ואף לדברי האומרים שמי שלא שמע ברכו מש"ץ יכול לענות עם הציבור כאן אינו יכול לענות עם המסובין שהם עונים ברוך שאכלנו והוא לא אכל ולענות בפני עצמו ג"כ אינו ראוי כיון שלא שמע) יענה אחריהם אמן ושוב אינו עונה אחר ברוך שאכלנו שחוזר המברך.

ואין צריך לומר בברכות הגמורות שיש בהן הזכרת השם שחייב לענות אחריהם אמן אע"פ שאינו חייב בהם.

ואם נכנס כשהמברך חוזר ואומר ברוך שאכלנו יש אומרים שצריך לענות אחריו אמן ויש אומרים שא"צ שכיון שהמסובים שאכלו הם שותקים אין עליו שום חיוב כלל (ויש לחוש לסברא הראשונה):

ב

וכל זה כשהוא לא אכל ולא שתה אבל אם אכל כזית ירק או דבר אחר או שתה רביעית מאיזה משקה ולא בירך עדיין ברכה אחרונה ונכנס אצלם יכול לענות עמהם ברוך שאכלנו משלו אע"פ שלא אכל עמהם בחבורה אחת אלא בבית אחר (ואפילו נכנס בשעה שכל המסובין עונין עונה עמהם ברוך שאכלנו אע"פ שלא שמע נברך כיון שעונה עם המסובין ששמעו לפי דברי האומרים כן בברכו):

קצט – על מי מזמנין ועל מי אינן מזמנין ובו יא סעיפים:

א

השמש שאכל כזית מזמנים עליו שאף שלא קבע עצמו בשלחן עמהם אלא עומד ומשמש עליהם ואכל מעומד וגם הולך ובא באמצע אכילתו ואין לו קביעות כלל עמהם מצטרף עמהם לזימון שכיון שדרך אכילתו בכך זו היא קביעותו משא"כ באיש אחר כמ"ש בס' קצ"ג:

ב

כותי בזמן הזה אינו מצטרף לזימון אפילו הוא חבר שכבר נמנו עליהם ועשאו כנכרים גמורים לכל דבריהם (אבל צדוקי מזמנין עליו אם חבר הוא):

ג

עם הארץ אין מזמנים עליו ואפילו קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים להקשות ולפרק להבין מתוכם טעמי המשניות על בוריים הרי זה עם הארץ לענין זה ועכשיו מזמנים אפילו על עם הארץ גמור כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו שאם היו פורשים מהם גם הם היו פורשים מן הצבור לגמרי.

ומכל מקום מי שאינו קורא קריאת שמע שחרית וערבית אין מזמנים עליו שכיון שרוב עמי הארץ קוראים לא שייך לומר שיהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו אם יפרשו מיחידים שאינם קוראים ואצ"ל מי שהוא רשע ועובר עבירה בפרהסיא שאינו מעולה מעם הארץ בזמן התלמוד (ואינו דומה לכותיים קודם שגזרו עליהם שהם היו מדקדקים במצות שהחזיקו בהם ובמצות שלא החזיקו אינן מורדים ופושעים אלא מעשה אבותיהם בידיהם):

ד

נכרי אין מזמנין עליו אפילו נתכוין לברך אלהינו ואפילו גר שמל ולא טבל אין מזמנין עליו שאינו גר עד שימול ויטבול כראוי.

וגר גמור יכול לברך אפילו בזימון להוציא אחרים ידי חובתם ויכול לומר על שהנחלת לאבותינו לפי שלאברהם נתנה הארץ למורשה ואברהם נקרא אב המון גוים:

ה

אונן בחול שהוא פטור מלברך אין מזמנין עליו ואפילו להאומרים שאם רצה להחמיר על עצמו לענות ולברך הרשות בידו מכל מקום כיון שהוא פטור אינו מצטרף:

ו

נשים האוכלות עם ג' אנשים שחייבים לזמן חייבות גם הם לזמן עמהם ואם הם שלש ורצו ליחלק לזמן לעצמן הרשות בידם (אם האנשים הם פחות מ' שאינם מזמנים בשם ואם צריכות להבין לשון הקודש נתבאר בס' קצ"ג).

אבל נשים האוכלות בפני עצמן פטורות לזמן ואם רצו לזמן הרשות בידם וה"ה לעבדים ולא תהא חבורה של נשים ועבדים מזמנים יחד משום פריצות העבדים אלא נשים לעצמן ועבדים לעצמן ובלבד שלא יזמנו בשם:

ז

וכן אם ט' אנשים בני חורין ואשה אחת או עבד אכלו יחד אינן מצטרפין להשלים לעשרה לזמן בשם אע"פ שהם חייבים בזימון שכל דבר שבקדושה אינו אלא בעשרה אנשים בני חורין כמ"ש בס' נ"ה ואין צריך לומר שאינן מצטרפין להשלים לזימון בג' כיון שאין עליהם חובת זימון כלל (אפילו אם) [אלא אם כן] אכלו עם אנשים שחייבים לזמן לעצמן.

ואפילו אם רצו לצרפן אינם רשאים מפני שנראה כפריצות כשניכר צירוף נשים עם אנשים בזימון שאומר המברך נברך בצירוף כולנו ואפילו באשה עם בעלה ובנה אין חברתן נאה כשמצטרפין יחד וכן בעבדים

שצירופן ניכר יש בזה משום פריצות שהעבדים הם שטופי זימה ופרוצים ביותר ואין לבני חורין לצרפם עמהם צירוף הנראה וניכר כשמזמנין עליהם משא"כ כשיש זימון בלא נשים ועבדים אף שהנשים והעבדים מצטרפין לצאת ידי חובתן בשמיעה מהמברך ולענות אחריו בברכת הזימון אין בזה משום פריצות כיון שאין צירופן ניכר כלל בברכת המברך.

אלא א"כ נשים ועבדים מזמנין יחד שלזה יש לחוש לפריצות העבדים בנשים אף שאין צירופן ניכר וה"ה עבדים עם קטנים אין מזמנים יחד משום פריצות העבדים במשכב זכור עם הקטנים:

ח

אנדרוגינוס אינו מזמן לא לאנשים ולא לנשים לאנשים שמא הוא נקבה ואינו מוציאם ידי חובתם אם אכלו כדי שביעה כמ"ש בסימן קפ"ט ולנשים שמא הוא זכר ויש בו משום פריצות אבל מזמן הוא למינו שאם הוא נקבה כולם נקיבות וכן להיפוך.

אבל טומטום אין מזמן אפילו למינו כי שמא כשיקרע זה ימצא נקבה וכשיקרעו אלו ימצאו זכרים ואינו מוציאם ידי חובתן:

ט

יש אומרים שקטן היודע למי מברכין מזמנין עליו והוא שיגיע לעונת הפעוטות שהוא כבן ט' או בן י' כל אחד לפי חריפותו ולכל הפחות גדול מבן ו' אם הוא חריף ויודע מעצמו בלי שילמדוהו למי מברכין אבל פחות מבן ו' אף על פי שהוא חריף ויודע מעצמו אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות והרי הוא כמי שאינו בן דעת.

וקטן אחר שהגיע לעונת הפעוטות מצטרף אפילו לזמן בעשרה בשם אף להאומרים שאינו מצטרף לקדיש ולברכו ולקדושה שבברכת המזון הקילו בה הואיל וכל אחד ואחד יכול לפטור עצמו מחיוב ברכת הזימון (שיכול לברך לעצמו) משא"כ בקדיש וברכו וקדושה שכל אחד ואחד לא היה יכול לפטור עצמו מחיובו בשום ענין צריך שיהיו כולם בני מצוה אבל ב' קטנים אינן מצטרפין.

אבל יש אומרים שבין לג' בין לעשרה אין הקטן מצטרף עד שיהיה בן י"ג שנה שלימות שאז אע"פ שהוא קטן פורח דהיינו שפרחו בו ב' שערות ולא נגמרו כשיעורן שהוא כדי לכוף ראשן לעיקרן הקילו בו לצרפן לזימון בין לג' בין לי' אף על פי שלכל המצות הוא קטן והוא שיודע למי מברכים אבל אם נגמרו סימניו כשיעורן אין מדקדקין אחריו אם יודע למי מברכין ומזמנין עליו בכל ענין כיון שהגיע לכלל מצות.

ויש מחמירין ואומרים שאפילו הוא בן י"ג שלימות ויודע למי מברכין אם ידוע שלא הביא ב' שערות ארוכות כשיעורן אין לצרפו לא לג' ולא לי' אבל בסתם מזמנין עליו שזימון הוא מדברי סופרים וסומכין על החזקה שמן הסתם הביא ב' שערות כשיעורן בתשלום י"ג שנה כדרך רוב בני אדם וכן נוהגין במדינות אלו שלא לזמן על קטן פחות מבן י"ג ויום אחד ואין לשנות.

וכל זה לענין זימון אבל להוציא אחרים ידי חובתם בברכתנו לדברי הכל אינו מוציא עד שיהיה בן י"ג שנה ויום אחד וידוע שהביא ב' שערות כשיעורן ע"י בדיקה או שנתמלא זקנו שברכת המזון הוא מן התורה ובשל תורה אין סומכין על חזקה זו:

י

מי שבני אדם מחזיקין אותו לשוטה אם לא הגיע לכלל שוטה שדברו בו חכמים מזמנין עליו אבל חרש ושוטה שדברו בהם חכמים בכל מקום שאינן בני דעת ופטורים מכל המצות דינם כקטן פחות מבן ו' שאין מזמנין עליו לדברי הכל ואין מצטרפין לא לג' ולא לעשרה.

וחרש שדברו בו חכמים בכל מקום הוא שאינו שומע ולא מדבר אבל מדבר ואינו שומע (וכן אילם שאינו מדבר ושומע) (אפילו הם ב' ויותר) כיון שהם כפקחים לכל דבריהם מצטרפים לזימון אם הם מבינים ומכוונין לזה (אע"פ שאין החרש שומע ברכת הזימון והאלם אינו עונה).

במה דברים אמורים לזימון בעשרה שלדבר שבקדושה אין עניית המיעוט מעכבתם כמ"ש בס' נ"ה אבל לזימון בג' צריך שהב' ישמעו מפי המזמן עד סיום ברכת הזן וגם שיענו אחריו ברוך שאכלנו כו' ואם לאו אין כאן זימון כלל כמ"ש בס' קצ"ג:

יא

מי שנידוהו על דבר עבירה אין מצט"רפין אותו לזימון לא לג' ולא לעשרה שזהו ענין נידוי שמרחיקים אותו ומבדילים אותו מאגודתם ואם נידוהו על עסקי ממון יתבאר ביו"ד סי' של"ד:

ד – דין המפסיק כדי לברך ובו ג' סעיפים:

א

שלשה שאכלו כאחת וגמרו [שנים] סעודתם ואחד לא גמר האחד מפסיק על כרחו להשנים ועונה עמהם ברכת הזימון ושומע עד הזן את הכל כמ"ש בס' קצ"ג.

ואם לאו הוא לא יצא ידי חובת זימון אבל הם מזמנין עליו בין עונה בין אינו עונה כל שהוא עומד שם ושומע ויכול לענות ואם אינו עומד עמהם קורין לו עד שיתקרב אליהם ויכול לשמוע ולענות עמהם כמ"ש בס' קצ"ד (משא"כ בחרש שאינו יכול לשמוע ואילם שאינו יכול לענות אין מזמנין עליהם אלא בעשרה כמ"ש בס' קצ"ט):

ב

אבל שנים אינן חייבים להפסיק לאחד לפיכך אין חיוב זימון חל עליהם כלל עד שיתרצו להפסיק לאחד ולברך ואם לא רצו להפסיק וזימן הוא עליהם ולא ענו אחריו או שלא שמעו עד הזן את הכל לא עשה כלום ולא יצא ידי זימון לפיכך אף הוא אינו רשאי לברך עד שיגמרו השנים סעודתם ויזמן עליהם שהרי כבר נתחייב בזימון מתחלת הסעודה אם התחילו שלשתם יחד כמ"ש בסימן קצ"ג.

ואם נתרצו להפסיק לו וזימן עליהם ואח"כ בא אחד מן השוק וקבע עמהם וגמרו סעודתם עמו אינן חוזרין ומזמנין שכבר פרח מהם זימון כשזימנו פעם ראשונה אבל אחד המפסיק לשנים ואח"כ באו ב' מן השוק וקבעו אצלו וגמר סעודתו עמהם חוזר ומזמן עמהם שהוא נעשה טפל לב' אלו שלא זימנו עדיין כמו שנתבאר בס' קצ"ג והוא הדין פעם ב' וג' או יותר יכול להפסיק ולזמן עם כל שנים שבאו וקבעו אצלו ואכל עמהם כזית.

וה"ה אם היו ט' קבועים יחד מתחילה והפסיק אחד לב' מהם יכול [ה]אחד לחזור ולהפסיק לב' אחרים מהם ולחזור ולהפסיק לב' אבל ב' האחרונים פרח זימון מהם כשזימנו הראשונים ולא נשאר זימון בחבורה אם לא שאכלו עוד אחר זימון הראשונים כמ"ש שם בס' קצ"ג ושם נתבארו כל פרטי דיני פרח זימון:

ג

המפסיק לזימון א"צ לחזור ולברך המוציא כשחוזר לסעודתו שאין כאן הפסק והיסח הדעת כלל כי גם בשמיעתו ברכת הזן היתה כוונתו לאכול עוד ושלא לצאת בברכה זו ולפיכך אם אח"כ נמלך שלא לאכול עוד צריך לחזור ולברך ברכת המזון.

אבל אם לא היה בדעתו לאכול עוד פת רק פרפרת יצא ידי חובת ברכת הזן ומתחיל ברכות המזון מברכת הארץ ומכל מקום יזהר שלא יסיח בינתיים ואחר ברכת המזון יברך מעין ג' שהיא ברכה אחרונה על הפרפרת שהיא מחמשת המינין כי לא נפטרה בברכת המזון הואיל ולא בירך בה ברכת הזן.

ואם אחר שיצא ידי חובת ברכת הזן נמלך לחזור ולאכול פת צריך ליטול ידיו ולברך המוציא תחילה שכבר עשה סילוק והיסח הדעת בברכה אחת מברכת המזון (אבל היסח הדעת לבדו אינו זקוק לברך המוציא כמ"ש בסימן קע"ט):

דא – מי הוא המברך ובו ה' סעיפים:

א

גדול בחכמה שבכל המסובין הוא יברך ברכת המזון לכולם אפילו אם בא בסוף הסעודה ואם רוצה ליתן רשות לקטן לברך הרשות בידו.

ואם הגדול מוציא ליחה (שקורין הוש"ט) יברך אחר כי זה אין נכון שיפסיק פעמים רבות ויהיה רוקק ואחרים ימתינו:

ב

חכם ישראל קודם לכהן אפילו שאינו חכם כמותו אע"פ שהוא ג"כ תלמיד חכם ומכל מקום טוב שימחול ישראל החכם על כבודו ויקדימו הכהן לברך ולא יברך לפניו כיון שהכהן ג"כ תלמיד חכם והעושה כן מאריך ימים.

אבל לכהן עם הארץ אסור להקדים דרך חוק ומשפט כהונה משום בזיון התורה כי מעלתה גדולה ממעלת הכהונה אבל אם החכם נותן לו רשות לברך כך בלא חוק ומשפט כהונה מותר ואפילו אם החכם הוא כהן והעם הארץ הוא ישראל:

ג

כהן וישראל שהם שוין בחכמה מצות עשה מן התורה להקדים הכהן שנאמר וקדשתו ודרשו חכמים לכל דבר שבקדושה כלומר בכל דבר שיראה גדול הוא מקודש כגון לפתוח ראשון בקריאת התורה ולהיות ראש המדברים בכל קיבוץ עם לדבר ולדרוש תחילה וכן בישיבה ידבר בראש וכן בסעודה הוא קודם לברך

המוציא וברכת המזון וליתן לו מנה יפה בתחילה לכל המסובין אלא א"כ יש ישראל גדול ממנו בחכמה אזי יתנו להחכם מנה היפה תחילה וצריך ליזהר בכל אלו שהם מן התורה אבל כשהכהן חולק איזה שותפות עם חבירו ישראל אין צריך ליתן לו החלק היפה שאין זה דרך כבוד שיטול חלק היפה שכל הנותן עיניו בחלק היפה אינו רואה סימן ברכה לעולם.

ובמקום שאין כהן טוב להקדים גם כן הלוי לישראל בכל אלו אם הם שוין בחכמה (והעושה כן מאריך ימים אבל אין חיוב בדבר שלא נאמר וקדשתו אלא בכהן כי את לחם אלהיך הוא מקריב וגו'):

ד

במה דברים אמורים שהחכם קודם לכהן וכהן ללוי ולוי לישראל לברך ברכת המזון כשכל המסובין הם בעלי בתים ואין שם אורח או שכולם אורחים ואין שם בעל הבית מיסב עמהם אבל אורח ובעל הבית אפילו בעל הבית הוא כהן וגדול בחכמה האורח מברך כדי שיברך לבעל הבית ומה ברכה מברכו יהי רצון שלא יבוש ולא יכלם בעל הבית הזה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא ויצליח בכל נכסיו ויהיו נכסיו מוצלחים וקרובים לעיר ולא ישלוט שטן במעשי ידיו ואל יזדקק לפניו שום דבר חטא ועון מעתה ועד עולם.

ומכל מקום אם האורח אינו הגון בעיני בעל הבית רשאי להעביר ממנו הברכה וליתנו לאחד מבני ביתו אפילו לא יברכנו כגון שהוא סמוך על שלחנו בשכר שאין צריך לברך לבעל הבית.

ואפילו הגון בעיניו ורוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו הרשות בידו:

ה

ואורח שנותנים לו לברך ואינו מברך מקצר ימיו משום שנמנע לברך בעל הבית שהוא מזרע אברהם שנאמר בו ואברכה מברכך ומכלל הן אתה שומע לאו.

וגם כל אדם יש לו לחזור שיתנו לו כוס של ברכה לברך ברכת המזון בזימון ולא לשמוע ולענות אמן שאף שהשומע כעונה ועונה אמן כמוציא ברכה מפיו מכל מקום ממהרין ליתן שכר תחלה להמברך:

רב – דיני פירות האילן ובו כד סעיפים:

א

על כל פירות האילן בין מז' המינים בין משאר מינים ברכה ראשונה שלהם היא בורא פרי העץ (א) שמפני חשיבותם הוציאום מכלל פירות הארץ אע"פ שגידולם מן הארץ וקבעו להם ברכה מיוחדת פרטית ומבוררת שמבררת ופורטת חשיבותם שהם פרי העץ ולא גדלים באדמה כדי להרבות בכבוד המקום בהזכרת שבחו בפרטות שברא פירות חשובים כפרי העץ:

ב

לפיכך כל דבר שגדל על העץ ואינו עיקר הפרי אין בו חשיבות לברך עליו בורא פרי העץ ומברכין עליו בורא פרי האדמה.

והוא שנוטעים האילן על דעת לאכול גם אותו דבר כגון מין אילן קטן הנקרא צלף שעליו שלו ראויין לאכילה ויש בעליו תמרות בולטות כמו בעלי ערבה וגם הן ראויין לאכילה מברך על העליו ועל התמרות בורא פרי האדמה הואיל ונוטעין הצלף על דעת לאכול גם מן העליו והתמרות שאין ממעטין את האילן בכך.

אבל הקור שהוא הראש של דקל שניתוסף בכל שנה והוא רך וראוי לאכילה אינו מברך עליו בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו לפי שאין נוטעין את הדקל על דעת כן לאכול את הקור שהאוכלו ממעט ענפי הדקל וה"ה ללולבי גפנים:

ג

וכן שקדים קטנים שהם רכים ואוכלם בקליפתם החיצונה מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו שאין נוטעים אותם אלא על דעת שיגדלו ויעשו פרי בתוך הקליפה.

במה דברים אמורים בשקדים שעיקר אכילתם כשהם קטנים היא קליפתם ואין נוטעים אותם אלא על דעת לאכול הפרי שבתוכם כשיגדלו אבל שאר כל הפירות שגם כשאוכלים אותם כשהם קטנים אוכלים מגוף הפרי שיגדל אח"כ מברך עליהם בורא פרי העץ גם כשהם קטנים אף על פי שלא ניטע האילן בשביל כך הואיל ואכל גוף הפרי שניטע האילן בשבילו.

ומכל מקום על ענבים קטנים מכפול הלבן אינו מברך עליהם בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה לפי שעדיין אין שם פרי עליהם כלל ולפיכך אין בהם חשיבות לברך עליהם בורא פרי העץ כמו שאין חשיבות בעליו ותמרות של צלף אע"פ שניטע האילן על דעת לאכלם ג"כ.

ושיעור פול הלבן שבימיהם לא נודע לנו לפיכך לעולם הוא מברך בורא פרי האדמה על הענבים שהם בוסר עד שיהיו גדולים ביותר שכל דבר שברכתו ספק אם היא בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ מברך בורא פרי האדמה.

ומכל מקום אין לאכול מהם כשיעור שחייב ברכה אחרונה אלא בתוך הסעודה כיון שהוא ספק אם יברך מעין ג' או בורא נפשות רבות.

וכן חרובים (ב) קטנים קודם שיראה בהם כמין שרשראות של חרובים וזתים קודם שיגדל הנץ סביבם אין שם פרי עליהם ומברך עליהם בורא פרי האדמה:

ד

אבל שאר כל האילן משיוציא פרי אע"פ שהוא קטן מאד שם פרי עליו ומברך עליו בורא פרי העץ ובלבד שלא יהא מר או עפוף ביותר עד שאינו ראוי לאכילה אפילו ע"י הדחק שאז אין מברכין עליו כלל.

ואפילו אם מתקן ע"י האור או דבר אחר אין מברכין עליו בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו שכיון שאינו ראוי לאכילה כלל בלא מיתוק אין שם פרי עליו כלל ואינו חשוב אפילו כפרי האדמה אלא כעץ בעלמא הוא:

ה

וכן שקדים המרים אין מברכין עליהם כלום כשהם גדולים שאינם ראויים לאכילה אפילו ע"י הדחק אבל קטנים שהם רכים מברכים עליהם בורא פרי העץ כי עיקר אכילתם היא הקליפה ואינה מרה ועל דעת כן נוטעים אותן אבל הגדולים עיקר אכילתם מה שבפנים והוא מר.

ואם מיתקן ע"י האור או דבר אחר מברכים עליהם בורא פרי העץ כי הם פרי גמור ונוטעים אותם על דעת כן:

ו

במה דברים אמורים (ג) שמברכין על פירות קטנים שלא נגמר בישולם בורא פרי העץ בפירות שנתלשו מן האילן ואם לא נתלשו היו מתבשלים ונגמרים עליו אבל הנובלות שהם פ[ירות] שנשרפו מהחום ונבלו ונפלו מן האילן קודם שנתבשלו וכן מין תמרים שאין מתבשלין על האילן אלא תולשין אותן ועושים אותם כומר בארץ ומתבשלין או נותנים אותם למחצלאות להתחמם עד שיתבשלו וכן סופי ענבים שאין מתבשלין לעולם מפני שהגיע הסתיו מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו שהואיל ונשתנו לקלקול מחמת קור או חום או דבר אחר נגרעו וירדו ממעלתם לענין חשיבות הברכה יותר מאלו לא היו מגיעים לכלל פרי מפני קטנותם שהיו מברכין עליהם בורא פרי האדמה עכ"פ ועכשיו שגדלו והגיעו לכלל פרי ונשתנו מברכין עליהם כברכת פת ותבשיל שנשתנו לקלקול שהיא שהכל נהיה בדברו כמ"ש בס' ר"ד:

ז

וכן על החומץ שעושים מסופי ענבים מברכין שהכל כמו על הענבים עצמן שהיוצא מן הענבים כמותן כמו שיתבאר:

ח

גרעיני הפירות אם הם מתוקים (ד) וראויים לאכילה שם פרי עליהן ומברך עליהן בורא פרי העץ ואם הם מרים אינו מברך עליהם כלל ואף אם מיתקן ע"י האור או דבר אחר אינו מברך עליהם אלא שהכל נהיה בדברו שגרעינים המרים אין שם פרי עליהם כלל וכעץ בעלמא הם:

ט

האביונות של צלף שהם עיקר הפרי מברכין עליהם בורא פרי העץ והקפריסין שהיא קליפה גדולה שסביבות האביונות כעין קליפה הגדילה סביבות אגוזים דקים י"א שגם הם חשובים פרי ומברכים עליהם בורא פרי העץ וי"א שאינם חשובים פרי ומברכין עליהם בורא פרי האדמה וכן על קליפות חיצונות של שאר פירות כגון של רמונים וכיוצא בהם מברכים בורא פרי האדמה שאין מברכין בורא פרי העץ אלא על עיקר הפרי כמ"ש למעלה ולפיכך מברכין על קליפי מרנצי"ן מרוקחין בורא פרי האדמה ולענין הלכה (ה)

לכתחלה יברך בורא פרי האדמה שאז יוצא לדברי הכל ואם בירך בורא פרי העץ יצא שספק ברכות להקל וכן בכל דבר שברכתו ספק:

5

כל הפירות שסחטן להוציא מימיהם אין מימיהם חשובים כמותם לברך עליהם בורא פרי העץ ואפילו יצאו מעצמן כמו דבש הזב מהתמרים אלא מברך עליהם שהכל נהיה בדברו כי זיעה בעלמא היא ואינה נחשבת כגוף הפרי חוץ מזתים וענבים שהיוצא מהם כמותם שאף שנשתנו נשתנו לעילוי שבשינויים הם באים לכלל דרך אכילתם שעיקר הפרי לכך נטעוהו ענבים להוציא מהן יין וזיתים להוציא מהן שמן לפיכך פרי הוא וראוי לברך עליו בורא פרי העץ.

אלא שהיין מפני חשיבותו שסועד ומשמח הלב כמ"ש ויין ישמח לבב אנוש הוציאוהו מכלל פירות העץ וקבעו לו ברכה לעצמו והיא בורא פרי הגפן שהיא ברכה פרטית ומבוררת יותר שמבוררת ופורטת יותר חשיבותו שהוא פרי הגפן ואם בירך בורא פרי העץ לא יצא אפילו הוא יין חזק שאינו ראוי לשתייה בלא מים ואין זה דרך שתייתו וחשיבותו כשהוא חי וכל פרטי ברכות יין שמברכין עליו בורא פרי הגפן יתבאר בסי' ר"ד וער"ב.

והשמן אין מברכין עליו בורא פרי העץ כששותהו לבדו כמות שהוא שהרי הוא מזיק לגופו ואינו נהנה כלל בשתייתו ואין לברך ברכת הנהנין כלל על שתיה זו אלא כגון שערבו עם איזה משקה בענין שנהנה ממנו ואינו מזיקו ואע"פ שהשמן מועט אין הולכים אחר הרוב לברך ברכת אותו משקה אלא מברך על תערובת זה בורא פרי העץ שהיא ברכת השמן.

במה דברים אמורים בחושש בגרונו ומתכוין לרפואה בשתייה זו שהשמן מרכך את הגרון ומרפאו אלא מפני שאי אפשר לשתות שמן לבדו לכך שותה ע"י תערובת שאר משקין הרבה ממנו אבל כוונתו בשתייה זו הוא על השמן לפיכך מברך ברכת השמן שהיא העיקר ופוטר את המשקה הטפל שכל עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה כמ"ש בס' ר"ב אבל אם אינו חושש בגרונו ואינו מתכוין בשתייה זו לרפואה כלל המשקה עיקר שהוא הרוב והשמן טפל ונפטר בברכת המשקה.

ויש אומרים שאפילו אם השמן הוא הרוב אינו נחשב עיקר כשאינו מתכוין לרפואה הואיל ואינו ראוי לשתייה בלא תערובת משקה אלא המשקה עיקר ומברך עליו ופוטר השמן (ולסברא הראשונה אם השמן הוא הרוב אינו מברך כלום מפני שמזיק לגופו ואינו נהנה בשתייה זו כלל מפני שהשמן הוא הרוב וספק ברכות להקל).

וכן השותה חומץ מעורב במי שלקות שמברך עליהם בורא פרי האדמה על דרך שיתבאר בסי' ר"ה אם מתכוין לרפואה כגון שחושש בשיניו ומגמע בהם חומץ אלא מפני שהוא חזק ואינו ראוי לשתייה מערבו במי שלקות החומץ עיקר אפילו הוא מועט ומי שלקות טפלים ומברך ברכת החומץ שהיא שהכל נהיה בדברו ואם אינו מתכוין לרפואה החומץ בטל ברוב במי השלקות.

אבל אם החומץ הוא הרוב אף שלפי סברא האחרונה המי שלקות הם העיקר הואיל והחומץ אינו ראוי לשתייה לבדו בלא תערובת מכל מקום יש לחוש לסברא הראשונה ולברך על החומץ שהכל נהיה בדברו ולפטור המי שלקות שעל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא.

ואפילו אם אוכל שמן עם פת אין צריך ליטול ידיו ולברך המוציא אם אינו מתכוין אלא לרפואה שאף הפת נעשה טפילה אם אינו מתכוין באכילתה אלא בשביל השמן שיוכל לאכלה עמו ולא יזיק לו אבל אם הוא

רעב ותאב לאכול פת אע"פ שאוכל עמה השמן לרפואה הפת עיקר ומברך עליה ברכת המוציא ופוטרת את השמן כמו כל הדברים הבאים מחמת הסעודה כמ"ש בסי' קע"ז.

וכן המערב שמן בשאר משקין לרפואה והוא צמא ותאב לשתות המשקין עיקר לדברי הכל אם הם הרוב. וכל זה בשמן שהוא מזיק ואין הנאה כלל בשתייתו כמות שהוא אבל אוכלים ומשקים שהחין נהנה מהם אע"פ שהם מזיקים וקשים לגוף צריך לברך עליהם ברכה המיוחדת להם ואם אין החין נהנה מהם אע"פ שהם יפים ומועילים לגוף אין מברכין עליהם כמו שיתבאר בסי' ר"ד:

יא

כל הפירות אפילו זיתים וענבים ששראן או בשלן במים אע"פ שנכנס טעם הפרי במים אינו מברך על אותם המים אלא שהכל שהמים הם עיקר במה דברים אמורים בפירות שדרכן לאכלן חייך אבל מיני ירקות שדרך אכילתם ע"י בישול מי בישולם כמותם שעל דעת כן נוטעים אותם לאכול גם מימיהם עמהם או עם פת ולא יצאו מתורת אוכל לגמרי ולפיכך מברכין עליהם ברכת הירקות אף אם בא לשתותן בפני עצמן אבל פירות שדרך אכילתם חיים אף אם נתייבשו ואז אין דרכם להאכל חיים אלא ע"י בישול מכל מקום אין עיקר נטיעתם על דעת כן ומברך על מימיהם שהכל אם בא לשתותם בפני עצמן וכ"ש על מי שרייתם.

ויש אומרים שכל הפירות מי בישולם או שרייתם כמותם ומברך עליהם בורא פרי העץ אם בא לשתותם בפני עצמן שכיון שעיקר בישול המים בשביל הפירות לפיכך כיון שנתנו הפירות טעם בהם הולכים אחר הטעם ואינן דומים למשקין היוצאים מהפירות מעצמם או ע"י כתישה וסחיטה שזיעה בעלמא היא לפי שהמשקה אין לו טעם הפרי כמו שיש למרק טעם הפרי.

וספק ברכות להקל ואם בירך בורא פרי העץ יצא וא"צ לחזור ולברך אבל לכתחלה יברך שהכל ויוצא לדברי הכל ואם אכל תחלה הפרי ובירך בורא פרי העץ ואח"כ בא לשתות המרק לא יברך עליו שהכל נהיה בדברו כי שמא נפטר כבר בברכת בורא פרי העץ לכן טוב שישתה דבר אחר תחלה לברך עליו שהכל:

יב

וכל זה לצאת ידי ספק ברכה ראשונה אבל אם יש ספק בברכה אחרונה כגון מי שריית או בישול תאנים או שאר פירות של שבעת המינים שברכה אחרונה שלהם היא ברכה אחת מעין ג' וכששותה המרק לבדו יש להסתפק אם מברך מעין ג' או בורא נפשות רבות לכן כל ירא שמים לא ישתה כשיעור אלא בתוך הסעודה או יאכל פרי מז' מינים וגם ישתה מים כדי שיצטרך לברך ברכה אחת מעין ג' וגם בורא נפשות רבות.

אפילו במי שריית צמוקים יעשה כן אם שראן על דעת לאכלן עם מימיהם שאז תורת מרק על מימיהם ולא תורת יין אבל אם שראן שלא על דעת לאכלן כלל אלא לשתות מימיהם לבד תורת יין עליהם אף על פי שלא משך אותו עדיין מן הצמוקים ומברך עליו בורא פרי הגפן על דרך שיתבאר בסימן ער"ב.

וכן בשאר פירות אם שראם או בשלם לשתות מימיהם לבד אין שם מרק עליהם אלא שם משקה ולדברי הכל מברך עליהם שהכל נהיה בדברו ובורא נפשות רבות ולכן מברכין על שכר תמרים שהכל נהיה בדברו ולא בורא פרי העץ וכן על מים מבושלים עם עלים שקורין (טי"א) אין מברכין עליהם בורא פרי האדמה מטעם זה אלא שהכל נהיה בדברו.

וכן מרק של כל מעשה קדרה מחמשת המינין (בין שהגרעינים שלימים רק שאינם עומדים בעינם שנתבשלו כל כך עד שנתמעכו וברכתם בורא מיני מזונות בין שנחלקו במכתשת לשנים או לשלשה ויותר בין תבשיל מקמח של חמשת המינים) אין המרק נחשב כתבשיל לברך עליו בורא מיני מזונות אם בא לשתותו בפני עצמו אלא א"כ בשלו בשביל לאכול התבשיל שאז הוא בטל לגבי התבשיל אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק לבדו כמו שמבשלים שעורים לחולה לשתות המרק לרפואה וכן מקמח עושים לפעמים מעט לביבות ומשימים ג"כ מעט קמח לתוך המרק ועיקר הכוונה על שתיית המרק ולא על אכילת הלביבות מברכין עליו שהכל נהיה בדברו שאינו בטל לגבי התבשיל ושם משקה עליו ומטעם זה מברכין על שכר שעורים שהכל נהיה בדברו ולא בורא מיני מזונות כמו שיתבאר בסימן ר"ד.

ואפילו אם אוכל ג"כ התבשיל עם המרק אין המרק נפטר בברכת התבשיל שאינו טפל אליו כלל כיון שעיקר הבישול בשביל המרק ומכל מקום כדי לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך שהכל נהיה בדברו תחלה על המרק ולשתות ממנו בפני עצמו מעט ואח"כ מברך על התבשיל בורא מיני מזונות שגם התבשיל אינו נעשה טפל אל המרק אע"פ שעיקר הבישול בשבילו לפי שמין דגן הוא חשוב ואינו נעשה טפל להפסיד ברכתו כל שבא ליתן טעם בקדירה כמ"ש בס' ר"ח.

(אבל תבשיל ממין דגן שהגרעינים עומדים בעינם שברכתו בורא פרי האדמה הרי המרק כמרק של שאר פירות שאפילו עיקר הבישול בשביל אכילת הפירות אין מברכין על המרק אלא שהכל נהיה בדברו לסברא הראשונה הואיל ואין דרך אכילתם ע"י בישול ואף חמשת מיני דגן אין דרך אכילתם ע"י בישול כשהם שלמים ועומדים בעינם אלא לעשות מהם פת או תבשיל לאחר שנכתשו או נטחנו שמפני זה אין מברכין עליהם בורא מיני מזונות אלא לאחר שנכתשו או נטחנו שהוא דרך אכילתם כמ"ש בס' ר"ח מפני חשיבותם.

אבל מיני קטניות שדרך אכילתם ע"י בישול גם בעודם שלמים ועומדים בעינם מברכים על המרק בורא פרי האדמה לדברי הכל אף על פי שדרך לאכלם ג"כ חיים.

והוא שאין עיקר הבישול בשביל המרק לבדו אבל אם עיקר הבישול בשביל המרק בין במיני קטניות בין במיני דגן מברכין עליו שהכל אף אם אוכל ג"כ התבשיל עמו ואין המרק טפל אליו כלל ואינו נפטר בברכתו אלא לעשות על צד היותר טוב ראוי לברך תחלה על המרק ולשתות ממנו מעט בפני עצמו ואח"כ יברך על התבשיל אם הוא מין דגן אבל אם הוא ממיני קטניות לא יברך עליו כלל מפני שהוא טפל אל המרק ונפטר בברכתו כיון שעיקר הבישול בשבילו וכן בפירות שעיקר בישולם לצורך המרק.

אבל מיני ירקות אף אם נתבשלו לצורך המרק כגון לשתותם לרפואה מברך עליהם ברכת הירקות כיון שכל העולם מבשלים אותם לאכילה ואז המרק בטל לגבי תבשיל לא נשתנית ברכת המרק בשביל זה שבשלם לצורך מימיהם.

(כי בטלה דעתו אצל כל אדם ואינו דומה למרק של שעורים שמבשלים לחולה שאין לומר בהם כל כך בטלה דעתו אצל כל אדם שמבשלים לאכילה והמרק בטל לגבי התבשיל שהרי הרבה בני אדם עושים דייסא משעורים שהיא בלא מרק כלל והרבה אין מבשלים אותו כלל אלא עושים ממנו פת וכן מיני קטניות הרבה עושים מהם כעין דייסא בלא רוטב כלל והרבה עושים מהם פת והרבה אוכלים חיים וכן פירות שדרכם להאכל חיים וגם היבשים שאין דרכן להאכל חיים הרבה שורין אותם לצורך מימיהם כמו שרגילים באגסים יבשים ובצימוקי ענבים לפיכך מברכין עליהם שהכל לדברי הכל).

ומיני זרעים שאינם נאכלים לאחר בישולם אלא שולקין אותם לצורך מימיהם כגון השבת (שקורין עני"ש) וכיוצא בו זהו פריים שלא יצאו מתורת אוכל לגמרי כמ"ש למעלה ואפילו אם נתן לתוכן שמן להכשירם וליתן בהם טעם בטל ברוב.

ואם עיקר הבישול הוא רק בשביל התבשיל ולא כדי לשתות או לאכול המרק עם התבשיל כלל כמו שרגילים לעשות במיני עיסה שמבשלים אותם קודם הטיגון שלא לאכול המרק כלל אין מברכין עליו אלא שהכל נהיה בדברו אם בא לשתותו בפני עצמו לפי סברא הראשונה שאין מברכין על מרק של ירקות כברכת הירקות עצמן אלא משום שדרך אכילתם הוא עם הירק לפיכך נחשב פרי כמותם והוא הדין כאן אין המרק נחשב מזון כהתבשיל אלא א"כ דרכו להאכל עמו ולכך נתבשל אבל לסברא אחרונה נהפוך הוא כיון שעיקר בישול המרק בשביל התבשיל והתבשיל נתן בו טעם נחשב כמותו שנעשה טפל אליו.

וכן מי שריית פירות שנכבשו בהם להתקיים אין מברכין עליהם אלא שהכל נהיה בדברו לפי סברא הראשונה אף על פי שנכנס טעם הפרי במים הואיל ולא נכבשו בהם כדי שיתנו בהם טעם ולא היתה הכוונה כלל על המים שיהיו מוכשרים ומוטעמים ביותר בטעם הפרי שיכנס בהם כמו שהכוונה היא בבישול ירקות גם על המים שיהיו מוטעמים בטעם הירק שלכך נחשבים כמותם הואיל ונתבשלו גם לצורך עצמן ולא לצורך הירקות לבד אבל לסברא האחרונה נהפוך הוא:

יג

וכל זה במרק שנתבשל בו המאכל או שנשרה בו עד שנתן בו טעם אבל אם לא נתבשל ולא נשרה בו אלא שערבן לאכול יחד ובא לשתותו בפני עצמו צריך לברך עליו ברכה המיוחדת לו לדברי הכל וכשאכלן ביחד א"צ לברך עליו כלום אפילו הוא (שמן) [יין] מפני שהוא טפל למאכל ונפטר בברכתו ואם עיקר כוונתו הוא על המרק והמאכל הוא לצורך שתיית המרק מברך על המרק ואם כוונתו על שניהם אין הולכין בו אחר הרוב אלא מברך על שניהם תחלה על המאכל ואוכל ממנו מעט ואח"כ שהכל נהיה בדברו על המרק אבל לא יברך על שניהם יחד כי ברכה השניה תהיה מפסקת בין ברכה ראשונה לטעימה ואפילו אם המאכל הוא מין דגן אינו נחשב עיקר לפטור המרק בברכתו לפי שאף מין דגן שנעשה רך וראוי לשתיה כמרק אין מברכין עליו בורא מיני מזונות כמ"ש בס' ר"ח.

אבל מרק שנתבשל בו המאכל או נשרה בו ונתן בו טעם הרי הוא בטל לגבי המאכל וכאוכל הוא חשוב הואיל ועיקרו בשביל המאכל כמ"ש לסברא האחרונה או מפני שדרך המאכל לאכול עמו מרק או עם פת ולא יצא מתורת אוכל לגמרי כמו שנתבאר לסברא הראשונה:

יד

ואפילו במרק שנתבשל בו לא נחלקו אלא כשנתבשל בו הפרי לבד בלא בשר אבל אם נתבשל בו בשר לדברי הכל מברך עליו שהכל אם בא לשתותו בפני עצמו אפילו במרק של ירקות כי טעם הבשר שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הירקות או הפרי (אבל מרק של תבשיל ממין דגן שמברכין עליו בורא מיני מזונות הרי טעם הדגן שבמרק חשוב עיקר יותר מטעם הבשר שמין דגן חשוב מכל המינים כמ"ש בס' ר"ח):

טז

וירקות שנתבשלו בחומץ או במשקה שקורין בארש"ט או במשקה אחר חוץ ממים אין מברכין על המרק ברכת הירקות לפי סברא הראשונה שאין מי ירקות חשובים כמותם אלא מפני שמבשלים בהם עד שיתנו טעם בהם ויאכלום ג"כ והרי אף אם לא היה הבישול אלא בשביל המרק לבדו לאכלו בטעם הירקות שנכנס בו ע"י הבישול לא היו מברכין עליו ברכת הירקות כיון שיש להחומץ או שאר משקה עוד

טעם של עצמו הרי טעם זה עיקר כמו בפירות המרוקחים בדבש שטעם שלהם חשוב עיקר ומברכים עליהם ברכתם ולא ברכת הדבש אף על פי שנתבשלו כדי שיתן טעם בהם ולא אמרו שמרק הירקות כמותם אלא במים שאין להם טעם הנאה של עצמם אלא למי שהוא צמא כמ"ש בס"ר"ד אבל לסברא האחרונה אם עיקר הבישול בשביל הירקות הרי המרק בטל אצלם ונחשב כמותם משנתנו בו טעם אע"פ שיש להם עוד טעם שלהם:

טז

כל הפירות בין פירות העץ בין פירות האדמה אין מברכים עליהם ברכתם אלא בדרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותם ואם דרכם לאכלם מבושלים מפני שהם טובים יותר מבושלים מחיים אע"פ שהם טובים וראויים לאכילה גם כשהם חיים אין מברכים עליהם ברכתם אלא לאחר הבישול אבל כשהם חיים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא ג"כ לאכלם חיים אפילו הם טובים מבושלים יותר מחיים מברכין עליהם ברכתם בין חיים בין מבושלים.

ואפילו פירות שדרך אכילתם הוא כשהם חיים ולא מבושלים שאין דרך רוב העולם לבשלם לא נשתנית ברכתם בשביל שבישולם שכיון שהגיעו לכלל פרי כשהם חיים אין הבישול מבטל תורת פרי מהם והוא שלא נשתנה טעמם לגריעותא שהם טובים מבושלים כמו חיים אבל אם הם טובים יותר חיים מבושלים כיון שנשתנו מדרך אכילתם לגריעותא בטעמם ירדו ממעלתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו כשהם מבושלים:

יז

וכן אם נשתנה תארם לגמרי ע"י הבישול מכמות שהיה בעודם בדרך אכילתם כגון שנתבשלו כל כך עד שנימוחו לגמרי שאין עליהם תאר הפרי כמות שהיה בעודנו חי שהוא דרך אכילתו נשתנית ברכתם ומברכים עליהם שהכל נהיה בדברו אבל פירות שדרך אכילתם הוא כשהם מבושלים אע"פ שנימוחו דרך אכילתם הוא בכך ולא נשתנית ברכתם אע"פ שנשתנה תארם לגמרי.

ואם לא נימוחו לגמרי ועדיין תאר הפרי עליהם לא נשתנית ברכתם אף על פי שאין דרך אכילתם בכך כגון תמרים שמיעכן ביד ועשה מהם עיסה לאחר שהוציא מהם גרעינם וכן כל כיוצא בהם משאר פירות אע"פ שאין דרכם בכך אעפ"כ לא נשתנית ברכתם ומברך עליהם בורא פרי העץ הואיל ולא נשתנה תארם לגמרי.

(ואינו דומות לקמח של חטים שאפילו לא נטחן דק דק אלא עדיין יש בו טעם של חטים וראויים לאכילה קצת חיים ואעפ"כ אינו מברך עליו ברכת החטין שהיא בורא פרי האדמה אלא שהכל נהיה בדברו לפי שנשתנה תאר החטים לגמרי בטחינתם אע"פ שלא נטחנו דק דק כקמח גמור משא"כ בתמרים וכיוצא בהם שנתמעכו עדיין תאר פרי עליהם[.]

אבל שומשמן שטחנן וכן אגוז שכתשו ביותר עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברך עליהם שהכל נהיה בדברו הואיל ואין דרכם בכך.

וכן קטניות מבושלים שנתמעכו דרך כלי מנוקב שהן דקים מאד [אבל] אם מיעך אותם בכף מברך עליהם בורא פרי האדמה כיון שממשן קיים וניכר מהותן ותארן ועוד שדרך אכילתם בכך.

וכן פירות שנכתשו ביותר עד שאין תארם עליהם אם הוא דרך אכילתם לא נשתנית ברכתם כגון (זנגבי"ל) או בשמים שחוקים ומעורבים עם (צוק"ר) או מרוקחים בדבש לא נשתנית ברכתם מפני שדרך אכילת הבשמים היא ע"י שחיקה.

וכן ורדים וכיוצא בהם מפירות שדרך אכילתם הוא לחתכם ולרקחם מברכים עליהם ברכתם אפילו הם כתושים ביותר שאין תארם ניכר עליהם כלל כי גם זה דרך אכילתם מאחר שאין דרכם להאכל כשהם שלמים בלא ריקוח אבל אגוז המרוקח בדבש עד שאינו ניכר במהותו ותארו מברכים עליו שהכל נהיה בדברו הואיל ודרך אכילתו הוא בעודו חי ושלם וכן כל כיוצא בו מפירות הנאכלים חיים (וברכת הורדים היא בורא פרי האדמה לפי שאין עיקר הפרי כי פרחים המה וכן הלונדרים אינו עיקר הפרי).

ויש אומרים שאפילו פירות שנימוחו לגמרי בבישול ואין עליהם תואר הפרי כלל או שנכתשו ביותר עד שאין מהותן ותארן ניכר כלל לא נשתנית ברכתם אע"פ שאין דרך אכילתם בכך.

ואינן דומים לקמח חטים שלא נטחן דק דק לפי שהקמח יש לו עילוי אחר שעושין ממנו פת וזה עיקר פרו ששל דעת כן זורעים אותם לפיכך כיון שנשתנה ויצא מכלל פרי ולא בא לעיקר פרו נגרע וירד ממעלת פרי האדמה לברך עליו שהכל נהיה בדברו משא"כ בפירות שאין עושין מהם פת אין שינויים מוציאים מתורת פרי לגמרי לשנות ברכתם.

אבל מיני קטניות שדרך בני אדם לעשות מהם פת הרי שינויים מוציאים מתורת פריים לדברי הכל אפילו נשתנו אחר בישולם שאז אין דרך לעשות מהם פת ואצ"ל שאם נשתנו בעודן חיים כגון מיני קטניות טיטארק"י שטוחנין אותם קצת שקורין גרופי"ן ועושין תבשיל מקמחן כעין דייסא מברכין עליו שהכל.

(אבל לסברא הראשונה מברכין עליו בורא פרי האדמה שהרי זהו דרך אכילתו ואדרבא עשיית פת מקטניות אינו דרך אכילתו שהרי מברכין עליו שהכל נהיה בדברו כמ"ש בסימן ר"ח).

ולסברא האחרונה מה שמברכים על פת קטניות שהכל נהיה בדברו אף על פי שאין לה עילוי אחר זהו מפני שהפת נשתנה ויצא מתורת פרי לגמרי יותר משינוי קמח או פירות הנימוחים או הנטחנים והנכתשים ביותר).

ולענין הלכה בכל זה ספק ברכה להקל בדיעבד אבל לכתחילה יברך שהכל נהיה בדברו לצאת לדברי הכל:

יה

אגוז המטוגן בדבש אפילו בישלו במים קודם הטיגון ונשתנה טעמו לגריעותא וברכתו אז שהכל נהיה בדברו אעפ"כ כשחוזר ונתקן ע"י הטיגון חוזר לברכתו שהיא בורא פרי העץ ואף שתיקון זה הוא ע"י הדבש וברכת הדבש היא שהכל מכל מקום האגוז הוא חשוב עיקר והדבש טפל אליו לתקנו ולהכשירו וכן בכל מיני פירות מרוקחים בין פירות האילן בין פירות הארץ ואפילו פירות שאינן ראויים לאכילה כלל בלא טיגון בדבש כגון ורדים וכיוצא בהם אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי אינו בא אלא להכשיר הפרי לאכילה והרי זה כפרי שאין דרכו לאכלו חי אלא מבושל שמברכין עליו ברכתו ולא ברכת המים שנתבשל בהם והכשירוהו לאכילה:

יט

במה דברים אמורים בפירות שנגמר בישולם אבל פירות שאינם ראויים לאכילה אפילו ע"י הדחק כשהם חיים מפני שלא נגמר בישולם והכשירם ע"י דבש הדבש הוא עיקר ואפילו אם מטגנן בלא דבש מברך עליהם שהכל נהיה בדברו מטעם שנתבאר למעלה לפיכך אגוזים שמבשלים בדבש בעודם ירוקים ורכים מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו שהרי הם מרים ואינם ראויים לאכילה כלל בלא דבש:

כ

קנים המתוקים שסוחטין אותן ומבשלים מימיהם עד שנקפאות וידמו למלח (שקורין צוק"ר) וכן המוצץ אותן יש אומרים שמברך שהכל נהיה בדברו כעל שאר מי פירות ויש אומרים שאינן דומין לשאר מי פירות הואיל ואין הקנים ראויים לאכילה ואין נוטעין אותם אלא בשביל מימיהם זהו פריים ומברכים עליהם בורא פרי העץ וספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה יברך שהכל לצאת לדברי הכל:

כא

פלפלין בעודן רטובים שהם ראויים לאכילה יש אומרים שמברך עליהם בורא פרי העץ כיון שהם גדלים באילן ויש אומרים שמברכים עליהם בורא פרי האדמה הואיל ועיקר נטיעתם הוא על דעת שיתייבשו ויאכלו רובם שחוקים [כ]תבלין ואינן נאכלין בפני עצמם אלא מיעוטם לפעמים וספק ברכות להקל בדיעבד אבל לכתחילה יברך בורא פרי האדמה לצאת לדברי הכל:

כב

אבל פלפלין יבשים וזנגביל יבש וכן הצפורן (שקורין נעגלי"ך) וכל כיוצא באלו שאין נאכלים ביובש אלא ע"י תערובת אין מברכין עליהם כלום כשאוכלם בפני עצמם שאין זו אכילה של הנאה לברך עליה ברכת הנהנין אבל עץ של קנמון (שקורין צמרינ"ד) רגילין לאוכלו ביובש ומברכין עליו בורא פרי האדמה כי הוא גדל על הארץ כמו קנים:

כג

וכן אגוז שקורין מושק"ט נו"ס רגילין ג"כ לאכלו ביובש ומברכין עליו בורא פרי העץ ומי שיש לו שלשול ונותן המושק"ט לתוך השכר כדי שיעצור אם אינו צמא ואינו שותה אלא לרפואה המושק"ט עיקר והשכר טפל ומברך בורא פרי העץ ואם הוא צמא או תאב לשתות השכר גם בלא רפואה אע"פ שנותן לתוכו המושק"ט לרפואה השכר עיקר ומברך שהכל ופוטר את המושק"ט (הואיל ובליעת המושק"ט הוא ע"י שכר ובלעדיו לא היה בולעו) ואף שי"א שאפילו שמן שאינו ראוי לאכילה כלל בלא תערובת ואעפ"כ אם עירבו באיזה משקה אין המשקה נחשב עיקר אלא א"כ השמן מועט שהוא בטל בתוכו ברוב כמ"ש למעלה וכאן שהמושק"ט והשכר אינן נבללים זה בזה אלא המושק"ט עומד בעינו בתוך השכר (ו)אין לילך אחר רוב שכר אלא א"כ היה מתבשל בו כמ"ש למעלה וא"כ היה צריך לברך על המושק"ט בפני עצמו ועל השכר בפני עצמו מכל מקום ספק ברכות להקל:

כד

כל פרי שהוא מסופק בו אם הוא פרי העץ או פרי האדמה שאינו יודע לבררו על פי הסימן שיתבאר בסימן ר"ג או פרי העץ שמסתפק בו אם הוא עיקר הפרי אם לאו יברך בורא פרי האדמה ואם אינו יודע מה הוא מברך שהכל נהיה בדברו ומכל מקום אם הוא דבר שיכול לפוטרו בתוך הסעודה הוא טוב יותר שאז אין ספק כלל וכל זה בספק שנסתפק לו אחר שלמד אבל מי שלא למד לא יאכל בברכת שהכל כי אינה פוטרת הכל אלא בדיעבד ולא לכתחלה כשאפשר וזה אפשר לו לילך אצל חכם שילמדנו הלכות ברכות:

רג – דין ברכת פירות הארץ ובו ז' סעיפים:

א

על פירות הארץ מברכין בורא פרי האדמה וסימן לידע איזה פרי העץ ואיזה פרי האדמה כל שאילו ינטל הפרי ונשאר הענף קיים לשנה הבאה ומוציא הפרי הרי זה פרי העץ אבל כל שכלו עציו לגמרי בחורף וחוזרים וצומחים משרשיו אין פירותיו חשובים פרי העץ ומברכין עליהם בורא פרי האדמה לפיכך מברכין על תותים הגדילים בסנה בורא פרי האדמה:

ב

במה דברים אמורים בתותים שהם טובים לאכילה ופרי גמור הן אלא שאין הענף מתקיים משנה לחברתה אבל מיני פירות גרועים הגדילים באילני סרק כגון תפוחים קטנים ואגסים קטנים הגדילים ביער וכן ענבי ההדס אע"פ שהם ראויים לאכילה אינם חשובים פרי ואין מברכין עליהם אלא שהכל נהיה בדברו בין חיים בין מבושלים אבל אגוזים קטנים הגדילים ביער פירות חשובים הם ומברכין עליהם בורא פרי העץ וכן פרי שקורין ברומבערי"ן ופרי אדום שקורין ערפור"ט וכן אותם שקורין יאגידע"ס השחורים אבל האדומים גדילים בעשב וברכתם בורא פרי האדמה:

ג

אותן תותים אדומים הנמצאים בתמוז (וגם) יש (מין) הנמצאים בחורף ואין בהם אלא שרף לבד כנוס בתוך החרצנים ומוצצים אותן וזורקין אותן מברכין עליהם שהכל כעל שאר מי פירות ואף אם בולען עם הקליפה והגרעין מכל מקום עינינו רואות שהקליפה והגרעין אין ראויים לאכילה א"כ אין לברך אלא על המשקה שבתוכה:

ד

זנגביל בעודו רטוב שהוא ראוי לאכילה מברכים עליו בורא פרי האדמה ולא בורא פרי העץ לפי שאינו עיקר הפרי כי הוא שרש תחת הקרקע וכן על שרש שקורין לאקרי"ץ אם בולעו:

ה

וכן זנגביל יבש שעשה ממנו מרקחת מברכים עליו בורא פרי האדמה וכן פלפלים יבישים שאף שנעשו ראויים לאכילה ע"י הדבש אין הדבש חשוב עיקר אלא טפל שהרי הוא בא להכשירם ולתקנם וכן בשמים שחוקים ומעורבים עם צוק"ר כמו שרגילים לכתוש זנגביל יבש ולערבו עם צוק"ר (שקורין מאגי"ן פולווע"ר) אף שאינן ראויים לאכילה כלל בפני עצמן אין הצוק"ר חשוב עיקר אלא טפל שהוא בא להכשירם ולתקנם:

ו

במה דברים אמורים במיני בשמים ותבלין שדרכן להאכל ע"י טיגון בדבש או ע"י תערובת צוק"ר או דבר אחר בענין שהם חשובים עיקר כגון זנגביל ופלפלין וצפורן וכיוצא בהם אבל מיני בשמים ותבלין שאין דרכן להאכל אלא כשמתבלין בהם התבשיל ואז התבשיל הוא עיקר ואין האכילה נקראת על שם התבלין כלל וכאלו אינן עומדין לאכילה כלל כגון ציטווא"ר וכיוצא בו אין שם פרי עליו כלל ואף אם תקנו והכשירו לאכילה כמות שהוא כמו שרגילין שצולין ציטווא"ר ואוכלין לרפואה אין מברכין עליו אלא שהכל כיון שאין נוטעין אותו על דעת לאכלו כלל אלא על דעת ליתן בתבשיל ואצ"ל אם טגנו בדבש או שעירבו עם צוק"ר אבל כשצולין זנגביל"ל לרפואה מברכין עליו בורא פרי האדמה כיון שנעשה ראוי לאכילה על ידי זה:

ז

צנון מברכין עליו בורא פרי האדמה אע"פ שהיה סופו להקשות:

רד – דיני הברכות ליתר המאכלים ובו יח סעיפים:

א

על דבר שאין גידולו מן הארץ כגון בשר בהמה חיה ועוף דגים וחגבים חלב וגבינה וביצים מים מלח ודבש מברכים שהכל נהיה בדברו וכן כמהים ופטריות אף שגידולם מן הארץ שמלחלוחית הארץ הם גדילים על העצים ועל הכלים כיון שאין יניקתם מן הארץ אלא מן האויר אינם נקראים פרי האדמה ומברכין עליהם שהכל נהיה בדברו:

ב

וכן כל דבר שנשתנה לקילקול נשתנה ברכתו המיוחדת לו ומברכים עליו ברכה הכוללת הכל שהיא שהכל נהיה בדברו כגון הפת שעטיפשה ותבשיל שנשתנה צורתו ונתקלקל מעט אבל אם נתקלקל לגמרי עד שאינו ראוי לאכילה אפילו על ידי הדחק אין מברכין עליו כלל וכן פת שעטיפשה.

וכן יין שהחמיץ עד שבני אדם נמנעים לשתותו מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל נהיה בדברו ואם נעשה חומץ גמור דהיינו שהוא חזק כל כך שכשמשליכים אותו על הארץ הוא מבבעע ומעלה רתיחות אין מברכין עליו כלל מפני שהוא מזיקו ואינו ראוי לשתיה כלל ואם ערבו במים עד שהוא ראוי לשתות מברך עליו שהכל:

ג

וכן כל דבר שאין נוטעים אותו על דעת לאכלו בדרך שהוא אוכלו מברך עליו שהכל כגון פירות חיים שדרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותם הוא לאכלם מבושלים ואצ"ל דבר שאין נוטעים אותו על דעת לאכלו כלל כגון הקור של דקל ולולבי גפנים ושקדים הרכים שעיקר אכילתם היא קליפתם החיצונה ואין נוטעין אותן על דעת כן כלל משא"כ בשאר פירות שלא נגמר בישולם כמו שנתבאר כל זה בסי' ר"ב:

ד

וכן שחת של תבואה שגוזזין אותה בעודה ירק ואוכלה מברכין עליה שהכל נהיה בדברו.
וכן מיני זרעים שאינם עומדים לאכילה אלא ליתן טעם בקדירה כגון שבת וכמון וכסבר אע"פ שהם מתוקים וטובים לאכילה מברכין עליהם שהכל.

וכן כל מיני פירות שבישולם במים ועשה מהם משקה כגון שכר תאינים ושכר תמרים מברכין עליהם שהכל ואפילו שכר שעורים מברכין עליו שהכל ולא בורא מיני מזונות הואיל והוא צלול ועומד לשתיה ואין מברכין בורא מיני מזונות אלא על מאכל כמ"ש בסי' ר"ח ואינו דומה למרק של תבשיל מחמשת המינין שמברכין עליו בורא מיני מזונות לפי שהמרק בטל על גבי התבשיל שהוא עומד בעינו משא"כ בשכר שאין בו כלום [מ]ממשות השעורים ועוד שהמרק עיקרו לצורך בשול התבשיל משא"כ בשכר כמ"ש בסי' ר"ב:

ה

יש אומרים שעל עשבי השדה שאינן נזרעים מברכים שהכל במה דברים אמורים בעשבים שהם גרועים מצד עצמן אבל פירות טובים הגדילים בלא זריעה כגון אותם שקורין יאגידע"ס מאלני"ש מברכין בורא פרי האדמה כמו שמברכין בורא פרי העץ על פירות חשובים הגדילים באילני סרק כמ"ש בסי' ר"ג ויש מי שהיה נוהג לברך בורא פרי האדמה על הגדילים בארץ ובורא פרי העץ על הגדילים באילן אפילו הם מינים גרועים כעשבים ודומיהם:

ו

יין שריחו חומץ וטעמו יין עדיין שם יין עליו ולא נשתנית ברכתו אבל אם טעמו חומץ אע"פ שריחו יין מברכין עליו שהכל שהכל הולך אחר הטעם:

ז

יין מבושל לא נשתנה לגריעותא אף על פי שאין כל אדם שותה יין מבושל כחי מפני חזקו מכל מקום טעמו וריחו הם משובחים יותר ולפיכך לא נשתנית ברכתו ומברכין עליו בורא פרי הגפן:

ח

וכן יין שמערבים בו דבש ופלפלין אף על פי שנשתנה טעם היין על ידי הדבש והפלפלין לא נשתנה לגריעותא ומברכים עליו בורא פרי הגפן.

אבל יין שנתערב בו אחד משאר משקין אם נתערב בו כל כך עד שנפסד טעם היין אין לברך עליו בורא פרי הגפן אלא שהכל כיון שנשתנה לגרועותא ואם נתערב בו שכר תאינים שהוא אינו מפסיד טעם היין הולכים אחר הרוב אם הרוב יין מברכים בורא פרי הגפן ואם הרוב שכר מברכים שהכל:

ט

יין שמזגו במים אפילו המים הם הרוב מברך עליו בורא פרי הגפן אם הוא יין חזק שראוי לשתיה ע"י מזיגה גדולה כזו ודרך בני אדם לשתותו במקום יין ע"י מזיגה זו שאל"כ בטלה דעתו אצל כל אדם ואם היין הוא אחד משהו במים שיש במים ו' פעמים כמותו אין מברכין עליו בורא פרי הגפן בכל ענין שאע"פ שיש בו טעם יין אינו חשוב כלום בשישה חלקים מים:

י

שמרי יין שבמשמרת שנתן עליהם מים ג' מדות ויצא מהם ד' שנתמצה לתוכם מדה אחת יין מהשמרים הרי זה כיון מזוג שכן היה דרך מזיגת היין בימי חכמי התלמוד שהיו יינותיהם חזקים למזגו בג' חלקים מים ולפיכך מברכים עליו בורא פרי הגפן ואם יצא פחות מד' אע"פ שיש בהם טעם יין קיוהא בעלמא הוא ואין מברכין עליו אלא שהכל ויינות שלנו שאינם חזקים כל כך משערים בשיעור מזיגת היין שבאותו מקום ואם יצא פחות מזה מברך שהכל אבל שמרים שלא נתן עליהם מים (אין היוצא מהם נחשב כקיוהא בעלמא) אלא יין גמור הוא ומברכים עליו בורא פרי הגפן:

יא

תמד שעושין מחרצנים או זגים שנותנים עליהם מים דינם כשמרים שאם לא יצא מהם יין כשיעור מזיגה שבאותו מקום מברכים עליו שהכל במה דברים אמורים בחרצנים וזגים שנעצרו בקורה אבל אם לא נדרכו אלא ברגל כיון שנשאר בהם לחלוחית יין הרבה אפילו נתן עליהם ג' מדות ומצא ג' או פחות מברכים עליו בורא פרי הגפן שייך הוא והמים נבלעים בזגים ובחרצנים ובמה שיוצא יש בו יין מרובה. וצמוקים שנתן עליהם מים יתבאר בס' ער"ב:

יב

זגין שנתנו עליהם תאנים לחזק כח היין אע"פ שהזגין הם (מרובה) [הרוב] יש להסתפק אם ראוי לברך על תמד הזה בורא פרי הגפן כיון שכל כח התאנים במשקה ומספק יברך שהכל כברכת מי שריית תאנים ושאר פירות שמברכין עליהם שהכל לדברי הכל אם הם עומדים לשתיה כמ"ש בס' ר"ב ואם שתה כשיעור שחייב ברכה אחרונה ורוצה לצאת ידי ספק ישתה יין ויברך אחריו ויפטר מלברך אחר תמד זה ממ"נ שהיין פוטר כל מיני משקה בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה כמ"ש בס' ר"ח וס' קע"ד:

יג

אין מברכין על המים שהכל נהיה בדברו בתחילה ובורא נפשות רבות באחרונה אלא כששותה לצמאו אבל אם שותה להבליע לוגמתו שחנקתו אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף לפי שאין הנאה לאדם בשתיית המים אלא בשעה שהוא צמא אבל שאר משקין שיש הנאה לגוף בשתייתן ובטעמן צריך לברך עליהם

בתחילה ובסוף אע"פ שאינו תאב להם ואינו שותה ברצון אלא מחמת אונס לוגמתו שחנקתו כיון שמכל מקום הוא נהנה בשתייתם:

יד

וכן כל האוכלים והמשקים שאדם אוכל ושותה לרפואה אם טעמן טוב והחיק נהנה מהם מברך עליהם תחילה וסוף אע"פ שאינו תאב להם כלל ואינו אוכלם אלא מחמת אונס חליו אבל אם הם רעים שאין לו הנאה אע"פ שמתרפא מהם אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף (ואם אינם טובים ולא רעים לגמרי יש מי שאומר שלעולם מברך עליהם שהכל):

טז

וכן חולה האוכל ביום הכיפורים או מי שאוכל דבר איסור מפני הסכנה כיון שנהנה צריך לברך בתחילה ובסוף אע"פ שאינו נהנה ברצון כלל אלא מחמת אונס חליו.

ויש אומרים שהוא הדין לבריא שאנסוהו לסטים לאכול ולשתות שאע"פ שנהנה מחמת אונס צריך לברך אלא אם כן נפשו קצה מלאכול בענין שאין זו הנאה כלל על דרך שנתבאר בסי' קצ"ז ויש אומרים שהבריא שאנסוהו לסטים אינו מברך על אכילתו ושתייתו אע"פ שאי אפשר שלא יהנה כי איך יברך ה' שברא מאכל זה או משקה זה ואין לו חפץ בו כלל עכשיו מה שאין כן בחולה שכיון שכבר הוא חולה וחפץ להתרפאות במאכל או במשקה זה כל שכן שחייב להודות לה' שבראם ואף שמשום הנאת רפואה לבדה אין לו לברך ברכת הנהנין מכל מקום צריך לברך משום האכילה והשתיה שהוא חפץ בהם כדי להתרפאות כיון שכבר הוא חולה אבל באונס לסטים אף שכבר באו עליו לסטים אילו לא נברא מאכל לא היו אונסים אותו לאכלו (וספק ברכות להקל):

טז

דבש שבישלו עם מיני בשמים כתושים כדי לבשמו כמנהג הולכי דרכים הדבש עיקר והבשמים טפלים ומברך שהכל שהרי הבשמים באים לתקן הדבש ולהטעימו אבל מיני מרקחת מפירות או עשבים או מיני בשמים מרוקחים בדבש אפילו הם כתושים ביותר ומעורבים בדבש הם חשובים עיקר ומברכים עליהם ברכתם על דרך שנתבאר בסי' ר"ב לפי שהדבש הוא בא לקיים דבר המרוקח בו לפיכך הוא טפל אצלו אפילו הוא הרבה ממנו:

יז

במה דברים אמורים במרקחת (שהיא עשויה לקיום לאכול ממנה מעט מעט לפרקים ולא לאכלה הרבה למזון ולתבשיל לפיכך אין הדבש נחשב עיקר אע"פ שהוא הרוב) אבל תבשיל העשוי לאכילה הנעשה מתערובת דבש ומינים אחרים שאינם מחמשת מיני דגן אלא כגון פירות וקטניות הולכים אחר הרוב ואם הרוב הוא דבש הוא עיקר ומברך עליו ופותר את הפירות וכן בהיפך אפילו אינם כתושים ומעורבים עמו אלא עומדים בעינם בתוכו כיון שנתבשלו יחד ונעשו תבשיל אחד וה"ה לשאר משקים חוץ ממים אבל אם לא נתבשלו יחד ועירבן לאכלן יחד אין הולכים אחר הרוב אלא צריך לברך על שניהם כמ"ש בסי' ר"ב אלא א"כ אחד

מהם עיקר אצלו והשני אינו אלא לתקן ולהכשיר אכילת חבריו שאז גם בנתבשלו יחד מברך על העיקר אף אם הוא המועט:

יה

שהכל נהיה בדברו צריך לומר נְהִיָּה בְּקַמְ"ץ הַיּו"ד שכל הברכות נתקנו בלשון עבר כמ"ש בס' קס"ז ולכן אומרים בורא ולא הבורא מפני שבורא הוא יותר מבורר על העבר כמו שנתבאר שם:

דה – דיני ברכת ירקות ובו ו' סעיפים:

א

על הירקות מברך בורא פרי האדמה בין חיין בין מבושלים וכן מיני קטניות שטובין חיין ומבושלים ואפילו מיני ירקות וקטניות שטובים מבושלים יותר מחיין אם דרך רוב בני אדם לאכלם ג"כ כשהם חיין מברך בורא פרי האדמה גם כשהם חיין.

(ואפילו מיני ירקות שאין דרך רוב בני אדם לאכלם חיין אלא ע"י פת או דבר אחר כגון בצלים וכיוצא בהם ובא לאכלם בפני עצמן) ומכל מקום שום ובצל שהזקינו ואינם ראוים לאכלם חיין בלא פת מפני שהם שורפים במאוד מברך עליהם שהכל (כמו על החומץ הואיל ונשתנו לגריעותא).

וכשהם מבושלים מברך עליהם בורא פרי האדמה אפילו בישראל בפני עצמן ואע"פ שדרך אכילתם מבושלים הוא ליתנם בתבשיל ולא לאכלם בפני עצמן מכל מקום כיון שגם כשהם בתבשיל דרכם להאכל ואכילתם חשובה אע"פ שהיא טפילה אצל התבשיל הרי דרך אכילתם זו [מ]חשיבתם לברך עליהם בורא פרי האדמה בלא פת.

ואין דומין לשבת וכמון וכיוצא בהם שכשהם בתבשיל אין אכילתם חשוב שאינן עשויין לאכילה כלל לפיכך אף כשבישלים בפני עצמן או אפילו אוכלם חיים אינו מברך עליהם אלא שהכל כמ"ש בס' ר"ד:

ב

אבל שום ובצל שלא הזקינו וכן כרשים וכיוצא בהם שהם טובים חיים וכשמבשלים אותם בפני עצמן הם מתקלקלים ואין טעמן טוב כמו חיין מברכים עליהם שהכל כיון שנשתנו לגריעותא ואפילו נתבשלו עם בשר או דבר אחר ונשתבחו כיון שאין השבח מצד עצמן אין מועיל להם לברך בורא פרי האדמה.

ואינן דומין לאגוז שנתבשל במים ונשתנה לגריעותא ואח"כ טגנוהו בדבש ונתקן שמברכים עליו בורא פרי העץ אף ע"פ שאין התיקון והשבח אלא מהדבש כמ"ש בס' ר"ב לפי שהאגוז הוא עיקר והדבש הוא טפל אליו לתקנו ולהכשירו משא"כ בשום וכיוצא בו שהתבשיל שמשביחן הוא עיקר והם מקבלים טעם ממילא:

ג

יש מיני ירקות שאין דרך לאכלם חיין (אפילו עם פת) אלא מבושלים או מלוחים או כבושים שדינם כמבושלים כגון כרוב דלעת ותרדין וכיוצא בהם מברך עליהם כשהם חיין שהכל נהיה בדברו ומבושלים או כבושים בורא פרי האדמה.

וכן מיני לפתות (שקורין ריבי"ן [ו] מערי"ן) דרך אכילתם הוא לאכלם מבושלים ומברך עליהם בורא פרי האדמה כשהם מבושלים או כבושים בחומץ או בחרדל ואפילו אם היו משתנים לגריעותא אם היו מבושלים בלא בשר ונשתבחו מחמת הבשר כיון שדרכם בכך לבשלם עם בשר כדי שיתן טעם בהם הרי דרך אכילתם זו מחשיבם לברך עליהם בורא פרי האדמה משא"כ בשום וכיוצא בו שאין דרכם ליתנם בתבשיל כדי שיתן התבשיל בהם טעם אלא כדי שיתנו הם טעם בו לפיכך אין דרך אכילתם זו מחשיבתם יותר מחשיבותם בפני עצמן וכשהם חיים מברך עליהם שהכל שאין זו דרך אכילתם שעל דעת כן נוטעים אותן:

ד

וכן קטניות יבשים האוכלם חיים מברך שהכל שאין זו דרך אכילתם אבל בעודם רטובים מברך בורא פרי האדמה אפילו על השרביטין הראוים לאכילה במה דברים אמורים בשל גנות שהן נזרעים על דעת לאכלן חיים אבל הנזרעים בשדות דרכם להניחם ולהאכל מבושלים ולפיכך אין מברכים עליהם כשהם חיים אפילו בעודם רטובים אלא שהכל בין על הקטניות בין על השרביטין:

ה

ירקות שסחטן מברך על מימיהם שהכל נהיה בדברו כעל שאר מי פירות אבל על מי בישולם מברך בורא פרי האדמה כמו שנתבאר בסימן ר"ב:

ו

ירק מחותך אפילו נחתך לחתיכות קטנות לא נשתנית ברכתו ועל דרך שנתבאר בסימן ר"ב:

לו – דין הפסק וטעות בברכת הפירות ובו טו סעיפים:

א

בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא הואיל ועיקר האילן הוא מן הארץ אבל אם בירך על פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא לפיכך אם הוא מסופק בפרי אם הוא פרי עץ או פרי האדמה יברך בורא פרי האדמה ויצא ממה נפשך ועל הכל אם בירך שהכל נהיה בדברו יצא ואפילו על פת ויין.

וכל זה בדיעבד אבל לכתחילה צריך לברך על כל דבר ברכתו המיוחדת לו אלא אם כן נולד לו ספק אחר שלמד כמו שנתבאר בסימן (ר"ד) [ר"ב]:

ב

היו לפניו פרי האדמה ופרי העץ ובירך תחלה על פרי האדמה צריך לחזור ולברך על פרי העץ כי לא נפטר בברכת בורא פרי האדמה אלא כשבירך עליו ולא כשבירך על פרי האדמה במה דברים אמורים במברך בסתם אבל אם נתכוין לפטור בברכתו גם פרי העץ יצא ואפילו לא היו פרי העץ עדיין לפניו כשבירך ואח"כ הביא והו לפניו:

ג

כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין הברכה לאכילה אפילו מפני הכבוד והיראה ואם הפסיק ודיבר דיבור שאינו לצורך האכילה צריך לחזור ולברך כמו שנתבאר בסי' קס"ז.

ואפילו בשתיקה אסור להפסיק יותר מכדי דיבור שהוא כדי שאילת שלום תלמיד לרב שהן ג' תיבות אלו שלום עליך רבי ואם שהה יותר א"צ לחזור ולברך ושהייה שהיא לצורך אכילה אינה חשובה הפסק כלל אפילו לכתחלה לפיכך המברך על הפרי וחותר ממנו ואוכל לא יחנותך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר כמו שנתבאר בסימן קס"ח ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין הברכה לאכילה הואיל והוא צורך אכילה.

ומכל מקום האוכל אגוז וכיוצא בו ישברנו ואחר כך יברך כי שמא התליע בתוכו או נרקב ונמצא בירך לבטלה:

ד

כל הברכות נאמרות בכל לשון ואם צריך להבין הברכות נתבאר בסי' קפ"ה:

ה

וצריך שישמיע לאזניו ואם לא השמיע יצא ובלבד שיוציא בשפתיו כמו שנתבאר בסי' קפ"ה:

ו

וצריך ליזהר מצואה ומי רגלים וגילוי ערוה ולבו רואה את הערוה כמו בקריאת שמע והאשה מותרת לישוב ערומה ולברך מפני שבישיבתה פניה של מטה מכוסים בקרקע או בספסל שהיא יושבת עליו ובירכותיה כשתשוה רגליה ותאסף אותן זו לזו משא"כ באיש שהגיד והביצים בולטים ונראים:

ז

אין לברך בגילוי הראש כמו שנתבאר בסימן (ק)צ"א:

ח

כל דבר שמברך עליו לאכלו או להריח בו או לעשות בו מצוה צריך לאחוז בימינו כשהוא מברך.

ויש מי שאומר שעל דרך הקבלה אין לתחוב הפרי שמברך עליו בסכין ולאחוז הסכין בימינו כי הם ב' הפכים בנושא אחד שהימין ממנה תוצאות חיים והסכין הוא כחו של עשו המקצר חיים כמו שנתבאר בסמ"ק פ':

ט

ואם לא אחזו כלל אם היה לפניו כשבירך עליו יצא ואם בירך ואח"כ הביאו לפניו אף שבירך על דעת כן צריך לחזור ולברך.

אבל מי שבירך על פירות שלפניו ואח"כ הביאו לו יותר מאותו המין או ממין אחר שנפטר בברכה הראשונה כגון שברכותיהם שוות או שהראשון עיקר והשני טפל א"צ לחזור ולברך אפילו הביאו לפניו מין האחר אחר שכלה הראשון שכבר אכלו כולו.

והוא שכשבירך היה דעתו גם על השני לאכלו אפילו לא היה בדעתו בפירוש לפטרו בברכה זו אבל אם לא היתה דעתו עליו בשעת הברכה צריך לחזור ולברך אם כבר אכל הראשון קודם שהביאו מין האחר לפניו אבל אם יש עדיין לפניו ממין הראשון כשהביאו לפניו מין אחר הדומה להראשון כגון ששניהם מיני פירות או ששניהם מיני משקין א"צ לחזור ולברך עליו שכל זמן שהוא עוסק באכילת או שתיית הראשון אינו עושה היסח הדעת מן הסתם אלא א"כ נמלך ממש לפי שכן דרכו של אדם כשהוא עוסק באכילה או בשתייה להמשיך בה ולגרור מאכילה לאכילה ומשתייה לשתייה.

אבל אם שותה שכר והביאו לו דגים למתק השתיה אע"פ שהכל ברכה אחת וגם הדגים הם טפלים להשכר שעל ידי כך שותה יותר אינם נפטרים בברכה אחת אלא א"כ היתה דעתו עליהם או שהיו לפניו בשעת ברכה כמ"ש בסמ"ק רי"ב.

(ואם הביאו לפניו מאותו המין ממש אף אם כבר אכל הראשון כולו א"צ לחזור ולברך אלא א"כ הוא נמלך ממש אבל בסתם אינו עושה היסח הדעת ממין זה שהיה לפניו בשעת הברכה להיות נמנע מלאכלו עוד כשיביאו לפניו לפי שדרכו של אדם להמשיך באכילה ולהרבות בה מאחר שהתחיל בה).

ויש אומרים שלא אמרו כן אלא בסעודה שאדם קובע עצמו בה אבל בפירות וכיוצא בהם אף אם קובע עצמו בהם אין קביעתו כלום שאין קבע לפירות וכיון שלא היתה דעתו על מה שהביאו לפניו אחר הברכה אף שאינו נמלך ממש צריך לחזור ולברך בכל ענין אף אם הביאו לו מאותו המין ממש ולא אכל עדיין הראשון וספק ברכות להקל ומכל מקום לכתחלה טוב ליזהר להיות דעתו על כל מה שיביאו לו.

ואורחים הקרואים לאכול מיני פירות כיון שדעתם על בעל הבית שזימנם הרי דעתם על כל מה שהביאו לפניו כמ"ש בס"י קע"ט ואפילו הביאו לפניו מין אחר אחר שכלה הראשון א"צ לחזור ולברך:

י

וכל זה כשהראשון והשני הם שוים בחשיבות שאין לזה קדימה על זה אם היו שניהם לפניו אבל אם הב' חשוב מהא' מפני שהוא מין ז' או שהוא חביב על דרך שיתבאר בס"י רי"א אינו נפטר בברכת הראשון אפילו אם הוא גם כן לפניו בשעת הברכה אלא שבירך בסתם ולא נתכוין לפטור השני בברכה זו ואף על פי שמן הסתם דעתו עליו מכל מקום אינו בדין שיפטור שאינו חשוב את החשוב בדרך גרור אלא אם כן נתכוין לפוטרו בפירוש אבל לא בסתם (כמ"ש בס"י קע"ז) וכשנתכוין לפוטרו פוטרו אפילו לא היה לפניו

בשעת ברכה ואם הביאוהו לפניו בעודו מברך אף על פי שהוא יפה מן הראשון וחביב עליו וגם הוא מין ז' יאכל תחלה מן הראשון (כיון שהתחיל עליו הברכה שבירך עליו):

יא

נטל בידו פרי לאכלו ובירך עליו ונפל מידו ונאבד או נמאס עד שאינו ראוי לאכילה ויש ממין זה לפניו עוד צריך לחזור ולברך עליהם אפילו היתה דעתו עליהם כשבירך לפי שהברכה חלה על זה שאחז בידו כשבירך וזה פוטר את כולם אבל כשלא אכל את זה לא נפטר בברכה שבירך על זה.

ומכל מקום העומד על אמת המים מברך ושותה אע"פ שהמים שהיו לפניו כשבירך חלפו והלכו לפי שלכך נתכוין מתחילה שלא לשתות מים אלא מה שיבאו אחר ברכתו ועליהם חלה ברכתו.

ויש אומרים שהברכה חלה על כל מה שמוכן לפניו ודעתו עליו וא"צ לחזור ולברך עליו אם נפל מידו הפרי שבירך עליו וכן אם בירך על הכוס ונשפך וחוזר וממלאו מן הקנקן שעומד לפניו על השלחן או על הספסל שאצלו מוכן לשתיה אין צריך לחזור ולברך עליו וכן עיקר להקל בספק ברכות.

והוא שהיתה דעתו בברור לאכול ולשתות ממה שלפניו אף אם לא היה נופל מידו מה שבירך עליו אבל בסתם אין הברכה חלה אלא על מה שבידו בשעת הברכה.

ואפילו אם היתה דעתו בבירור לאכול ולשתות עוד אין הברכה חלה על זה אלא כשהוא לפניו בשעת הברכה אבל אם אח"כ הביאוהו לפניו צריך לחזור ולברך עליו אם נפל מה שבידו ממנו אפילו במקום שלא היה צריך לברך עליו אם היה אוכל או שותה ממה שבידו כשבירך.

(ובמים שבאמת המים כיון שהם מעורבים ומחוברים וגוף אחד הם הברכה על כולם אף על מה שלא היה לפניו בשעת הברכה):

יב

וכל זה כשאוכל או שותה לבדו אבל אם יש אחרים עמו והוא מברך גם להם להוציאם ידי חובתן ונפל מה שבידו אחר הברכה יש אומרים שא"צ לחזור ולברך כי הברכה חלה גם על מה שביד אחרים אפילו לא אחזו בידם אלא היה לפנייהם הברכה חלה על מה שלפניהם כשהם טועמים אחר ברכתו ולכן גם הוא א"צ לחזור ולברך על מה שמביאים לו אחר כך רק שלא יפסיק בינתיים בשיחה:

יג

וכל מקום שהוא צריך לחזור ולברך וברכתו הראשונה היא לבטלה צריך לומר אחריה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכן כל מי שמזכיר שם שמים לבטלה.

ואם נפל מידו האוכל או נשפך הכוס קודם שאמר אלהינו יסיים ויאמר למדני חקיך שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן הזכרת שם שמים לבטלה וכן כל ברכה לבטלה שנזכר קודם שיאמר אלהינו:

יד

בירך על המים ושמע שיש מת בשכונה ומנהג לשפוך כל מים שאובין שבשכונת המת ישתה מעט מן המים שלא תהא ברכתו לבטלה ואח"כ ישפוך השאר ואף להאומרים שטעם המנהג הוא מפני שמלאך המות מטיל טפת דם המות במים והשותה מהן מסתכן מכל מקום שומר מצוה לא ידע דבר רע ומאחר ששתה מעט שאין ברכתו לבטלה ישפוך השאר משום חשש סכנה.

ואם שמע שהתקופה נופלת ימתין מעט עד שעברה התקופה וישתה כי יש אומרים שאין סכנה בהם אלא לשתות בשעת התקופה ואף האומרים שכל שלא היה בהם ברזל בשעת התקופה יש סכנה לשתות מהם גם אח"כ מכל מקום שומר מצוה לא ידע דבר רע:

טו

השותה מים ושופך מעט קודם שתייתו משום חשש מים הרעים ישפוך קודם שיתחיל לברך ולא אחר הברכה משום בזיון הברכה:

רז – דין ברכה אחרונה על פירות ובו ב' סעיפים:

א

על פירות האילן חוץ מה' מינים שיתבאר בסימן ר"ח ועל כל פירות אדמה וירקות וכל דבר שאין גידולו מן הארץ מברך לאחריהם בורא נפשות רבות ואם אכל כשיעור מכל מין ומין ממינים אלו מברך לאחריהם ברכת אחת כיון שברכתם שוה וה"ה אם אכל ושתה.

וברכה זו חותם בה בלא שם שאומר ברוך חי העולמים לפי שי"א שתקנו בה חתימה ויש אומרים שלא תקנו אלא הוא מטבע קצר:

ב

וחסרונן הוא מלשון כל מחסוריך עלי כלומר צרכי סיפוקן שהם חסרים וצריכים להם לצורך קיום חיותם שאי אפשר להם להתקיים זולתם כגון לחם ומים ועל כל מה שבראת להחיות בהם הם שאר הדברים שבראם להתענג בהם כגון מיני פירות ויש אומרים שחסרונן הוא דבוק לעל כל מה שבראת כלומר שהם חסירים וצריכים לכל מה שבראת להחיות כו'.

צריך לומר חי בצר":

הסימנים החסרים לא נדפסו בתוך הש"ע מעולם

וכל מבקשם ימצאם [לקמן] בתוך סדר ברכת הנהנין מהרב המחבר זצלה"ה

ריב – שהעיקר פוטר את הטפל ובו יא סעיפים:

א

כל שהוא עיקר ועמו טפילה מברך על העיקר ופוטר את הטפילה בין מברכה ראשונה בין מברכה אחרונה. אין צריך לומר אם הטפילה מעורבת עם העיקר כגון כל תערובת ב' מינים שהאחד הוא עיקר והב' אינו אלא לתקנו ולהכשירו או אפילו שניהם עיקר אלא שהאחד מרובה והאחד מועט שהרוב נחשב עיקר והמועט טפל או בתערובת ממשות דגן שאפילו הוא מועט נחשב עיקר.

ואפילו אינו מעורב ממש עם הטפל אלא שנעשה על דעת לאכול שניהם יחד כגון עיסה ממולאת בפירות ואז אפילו אוכל הטפל לבדו אחר שבירך על העיקר א"צ לחזור ולברך.

אלא אפילו אינן מעורבין כלל זה עם זה אלא שעיקר האכילה הוא ממין אחד והשני אינו בא אלא מחמת הראשון שאם לא היה אוכל הראשון לא היה אוכלו כלל עתה הרי הוא טפל אליו ונפטר בברכתו אפילו הוא לחם שהוא חשוב מכל המינים כגון מי שחפץ לאכול דג מלוח וכדי שלא יזיקנו בגרונו אוכל עמו פת הרי הוא טפילה לדג ונפטרת בברכתו.

והוא שאינו רעב ואינו תאב כלל לאכילת הפת ולא היה אוכלו כלל עכשיו אם לא המליח אבל אם הוא תאב גם לאכילת פת אע"פ שאוכלו עם המליח אינה טפילה אליו אפילו אם תאב לו יותר וצריך לברך עליה המוציא ופוטר את המליח הואיל והוא מדברים שדרכן לבוא תוך הסעודה שהם נפטרים לעולם בברכת הפת אף שאינם באים מחמתה כמ"ש בס"י קע"ז:

ב

וכן מי שאוכל לפני סעודה פת שרויה ביי"ש אע"פ שעיקר כוונתו בזה על היי"ש אלא מפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו שורה בו פת ואוכלו מכל מקום כיון שהוא לפני הסעודה ודאי כוונתו גם כן לסעוד הלב ולפיכך אין הפת טפילה להיי"ש וצריך לברך עליה המוציא ופוטר את היי"ש אפילו אין כוונתו בו כדי לעורר תאות המאכל שלא היה נפטר בברכת הפת אם היה שותהו בפני עצמן כמ"ש בס"י קע"ד.

וכן אפילו אם שורה פת ביין שצריך לברך עליו בורא פרי הגפן אף בתוך הסעודה א"צ לברך על הבלוע בפת השרויה בו שכיון שכוונתו ג"כ לסעוד הלב הפת עיקר והיין טפל שכל תערובת מין דגן עם מין אחר הדגן עיקר לעולם כל שמתכוונין גם כן לאכילתו אע"פ שעיקר הכוונה הוא בשביל מין האחר כמ"ש בס"י ר"ח:

ג

ולפיכך אפילו פת הבאה בכסנין שמברך עליה בורא מיני מזונות אם שורה אותה ביין או יי"ש ושאר משקין א"צ לברך על משקה הבלוע בה ולא על משקה שע"ג כגון שמטבל בדבש ואוכלו אפילו אם עיקר כוונתו על המשקה (שכיון שהיא מה' מינים היא עיקר).

אלא א"כ אינו מתכוין לאכילתם כלל אלא כדי שלא יטנפו את הידים מהדבש כמ"ש בסימן קס"ח או שורה ביי"ש וכוונתו על היי"ש בלבד אלא שמפני שהוא חזק וקשה לו לשתותו לבדו הוא שורה בו פת ואוכלה אע"פ שאינו מתאוה לה כלל כגון מי ששורה אחר הסעודה מעט פת ביי"ש ואוכלה לעכל המאכל שאז נעשית הפת טפילה ליי"ש וצריך לברך עליה שהכל כדין יי"ש הבא לעכל המאכל כמ"ש בס"י קע"ד.

(ואם שורה בו מאכל שמתאווה לו ואינו מחמשת המינים באנו למחלוקת שנתבאר בסי' ר"ב שי"א שכל תערובת ב' מינים שאחד מהם היה אוכלו גם אלו היה לבדו והשני לא היה אוכלו לבדו נעשה זה טפל לזה הואיל ואינו אוכלו אלא ע"י שמעורב [ב] זה ואע"פ שכוונתו על שניהם בשווה ויש חולקים בזה וספק ברכות להקל כמו שנתבאר שם):

ד

ואפילו אם מתכוין ומתאווה לטעם הפת השרויה במשקה אלא שאינו עושה לאכילה אלא לשתייה כגון שמפרר לחם דק ונותן לתוך שכר חם כדי שיתן בו טעם כיון שאין בלחם ממשות ודבר חשוב השכר עיקר (שלא אמרו שכל תערובת שיש בו דגן הדגן עיקר אלא כשיש בו ממשות הדגן ולא ריבה בו משקה הרבה עד שנעשה רך וראוי לשתייה אלא הוא עב וראוי לאכילה כמ"ש בסימן ר"ח):

ה

וכל זה בפת או מאכל אחר שאוכל עם המליח או עם היי"ש ביחד אבל מה שאוכל אח"כ לבדו צריך לברך עליו תחלה וסוף כיון שבאכילה זו איננו טפל כלל וגם מתחלה לא נעשה טפל אלא בשעת אכילתו אותם יחד ולא מתחלת עשייתם יחד באפייה או בישול שע"ז נעשו כדבר אחד ממש לברכה לענין שהעיקר פוטר את הטפל אף אם אוכלו אח"כ לבד (אבל לא לענין שיברך על הטפל ברכת העיקר אם בא לאכול לבדו מתחלה מטעם שיתבאר).

ואם גם באכילה זו הוא טפל א"צ לברך עליו אע"פ שאוכלו לבדו כגון מי שאוכל פת למתק השתייה ששתה כבר א"צ לברך עליה שהיא טפילה למשקה ונפטרת בברכתו:

ו

וכל פת שהיא טפילה לענין ברכה היא טפלה ג"כ לענין נטילת ידים וא"צ ליטול ידיו אפילו אוכל כביצה. וטוב למנוע מלאכול פת למתק השתייה כי מי יוכל להבחין אם אוכלה למתק השתייה או למילוי כרס שאז צריך לברך עליה המוציא:

ז

וכל זה במיתוק השתייה ששתה כבר אבל האוכל גרעיני גודג[ד] ניות וכיוצא בהם למתק השתייה שישתה שאכילתם גוררת לו תאוה לשתייה אע"פ שאכילתם טפלה להשתייה והיתה נפטרת בברכתה אם היה אוכל אחר שבירך על השתייה מכל מקום כשאוכל קודם השתייה אי אפשר שיפטר בברכת השתייה שיברך אחר אכילתו כי אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה בתחלה לכן צריך לברך עליהם ברכה המיוחדת להם.

וכן הרוצה לשתות בבוקר או אחר שינת צהרים ורוצה לאכול מעט תחלה כדי שלא ישתה על לב ריקן אע"פ שאכילה זו היא צורך השתייה וטפלה אליה צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה כדי שלא יהנה מהעולם הזה בלא ברכה:

ח

במה דברים אמורים כששותה יין שברכתו בורא פרי הגפן שאי אפשר לברך ברכה זו על המאכל אבל השותה משקה שברכתו שהכל יש אמורים שיברך על המאכל שאוכל תחלה שהכל ולא ברכתו המיוחדת לו שכיון שאכילתו אינה אלא לצורך השתיה וטפילה אליה מברך עליה ברכת השתיה שהיא עיקר.

אבל כל טפל שאין אכילתו טפלה אל העיקר אלא כשאוכל שניהם יחד או הטפל אחר העיקר וכשאוכלו קודם העיקר אין אכילתו טפילה אליו כלל כגון שהביאו אליו פת או מאכל אחר לאכול עם המליח שלא יזיקנו בגרונו או למתק השתיה אחר שישתה וכשבא לאכול ממנו לפני המליח או לפני השתיה אין אכילה זו טפלה אליה כלל צריך לברך עליה ברכה המיוחדת לה ולא ברכת המליח או המשקה אע"פ שהיא שהכל.

לפיכך טוב שיאכל ממנו מעט קודם ברכת המליח או המשקה כדי שיברך עליו ברכה המיוחדת לו ולא יפטרנו בברכה אחרת בתורת טפילה.

ואע"פ שמן הדין אין לחוש לכך שאף שברכת העיקר היא שהכל שהיא ברכה כוללת וברכת הטפילה היא ברכה מבררת ופורטת אין לה דין קדימה על העיקר כיון שאינו אוכל עתה הטפל אלא בשביל אכילת העיקר א"כ קודם שהתחיל באכילת העיקר שעדיין אינו חפץ לאכול הטפל אינו מחויב לאכול בשביל קדימת ברכתו כמ"ש בס' רי"א מכל מקום כיון שהעיקר והטפל אין ברכותיהם שוות ואם יברך על העיקר תחילה לא יברך כלל על הטפל ואם יברך על הטפל תחילה יחזור ויברך על העיקר טוב יותר לעשות כן להרבות בברכות כי לעולם ירבה האדם בברכות הצריכות וימעט בשאינן צריכות וזו היא ברכה הצריכה שהרי היא מיוחדת להטפל ולא להעיקר וגם בברכת העיקר אינה מיוחדת אל הטפל אלא כוללת גם את הטפל ולא צוו למעט אלא כשיכול לפטור ב' דברים בברכה אחת המיוחדת לשניהם:

ט

במה דברים אמורים כשאין העיקר חביב לו יותר מהטפל אלא שהשעה צריכה לכך לעשות ממנו עיקר כגון שאכל כבר פירות מתוקין ביותר והוצרך לאכול אחריהם מליח לחתך הליחות הנקבצות באצטומכא ואוכל עמו איזה מאכל שלא יזיקנו בגרונו אבל אין המליח חביב עליו ואינו מתאוה לו כלל כמו שאינו מתאוה להמאכל עכשיו אם לא המליח.

או אפילו אם העיקר חביב עליו עכשיו אלא שברוב הפעמים הטפל חביב עליו יותר וא"כ אין קדימה להעיקר כמ"ש בס' רי"א.

ואצ"ל אם גם עכשיו הטפל חביב עליו יותר אלא שאעפ"כ לא היה אוכלו אם לא שהוצרך לאכול המליח ומפני זה הוא טפל אליו ואף שאעפ"כ אין צריך להקדים הטפל מן הדין אע"פ שהוא חביב כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר מכל מקום כדי להרבות בברכות טוב להקדימו כיון שאין להעיקר דין קדימה מצד עצמו.

ואף אם מצד ברכתו יש לו דין קדימה כגון שברכתו בורא פרי האדמה או בורא פרי העץ וברכת הטפל היא שהכל מכל מקום כיון שאם יברך על העיקר תחילה בורא פרי העץ או בורא פרי האדמה לא יברך כלל על הטפל שברכתו שהכל נהיה בדברו לא שייך כלל בזה קדימה ויותר טוב להרבות בברכות כמו שנתבאר.

אבל אם העיקר חביב עליו לעולם יותר מן הטפל צריך לברך עליו תחילה שכיון שהוא חשוב ממנו ומוקדם לברכה מחמת חביבות עצמו ולא מחמת ברכתו ראוי הוא לברך עליו ולפטור הטפל בברכתו מחמת טפילתו שזהו עיקר מעלת חשיבותו כשפוטר דבר אחר בברכתו ולא קדימה לבדה שאין בה מעלה כל כך לדברים החשובים מצד עצמן כמ"ש בס' רי"א.

ואף אם ברכת העיקר היא שהכל וברכת הטפל היא מבוררת ופרטית אין זה מועיל להקדימו כיון שלא היה אוכלו כלל אם לא העיקר.

ואפילו אם עכשיו כשאוכל הטפל עם העיקר הטפל חביב עליו יותר אלא שכשאוכלו לבדו אינו חביב לו כמו העיקר אין לו לברך עליו כלל כיון שכשבא לאכלו לבדו הרי אינו חביב עליו כמו העיקר וכשבא לאכלו עם העיקר הרי הוא טפל אליו וכל עיקר וטפל אף על פי שהטפל חביב מברך על העיקר ופוטר את הטפל הנאכל עמו או אחריו:

י

לעולם אין הטפל נפטר בברכת העיקר ואפילו אם הם ב' מינים שברכותיהם שוות אלא כשהיה הטפל לפניו או שהיתה דעתו עליו בבירור בשעה שבירך על העיקר אבל אם אחר הברכה הביאוהו לפניו ולא היתה דעתו עליו בבירור בענין שאם לא היה טפל היה צריך לחזור ולברך אין טפילתו מועלת כלום לפטרו בברכת העיקר לא מברכה ראשונה אע"פ שברכותיהם שוות ועל דרך מה שנתבאר בס' ר"ו ולא מברכה אחרונה כשאין ברכותיהם [האחרונות] שוות אלא א"כ קבע עצמו על העיקר והוא דבר שקביעות מועלת בו מפני שדרכו בכך כגון פת וכן יין כמ"ש בס' ר"ו וכן שכר ודבש במדינות אלו כמ"ש בס' רי"ג.

ומכל מקום מי שאוכל פת או מאכל אחר למתק השתיה ודרכו בכך ברוב הפעמים הרי זה כאילו היתה דעתו עליו.

ואם אין דרכו בכך מברך על הפת שהכל כברכת המשקה שהיא טפילה אליו.

(אבל אין צריך ליטול ידיו תחילה אף אם הוא בענין שצריך לברך עליה המוציא כגון שהיא טפילה לדבר שאין ברכתו שהכל ולענין נטילת ידים לא שייך לחלק בין אם היתה דעתו על הטפל בשעת ברכת העיקר או שנמלך עליו אחר הברכה אלא כיון שאוכלה בתורת טפילה לדבר אחר פטור מנטילת ידים שלא תיקנו לפת אלא כשאוכלה לסעוד הלב שסעודתה רגילה ומצויה תמיד ויש לחוש לסרך תרומה כמ"ש בס' קנ"ח):

יא

וכל טפילה הנאכלת אחר אכילת העיקר אינה נפטרת בברכתו אלא אם כן אוכלה במקום שאכל העיקר ולא שינה מקומו בינתיים מחדר לחדר כמו שלא היתה נפטרת אם לא היתה טפילה מפני שעמידתו ממקומו הוא גמר סעודתו ומה שאוכל אח"כ סעודה אחרת היא כמו שנתבאר בסימן קע"ח.

אלא א"כ היא טפילה לדבר הטעון ברכה לאחריו במקומו שאז אין עמידתו גמר סעודתו כל שלא בירך ברכה האחרונה כמ"ש:

ריג – מי שיצא אם מוציא אחרים ובו ז' סעיפים:

א

על כל פירות ושאר אוכלים חוץ מפת וכל משקין חוץ מיין אם האוכלים או השותים הם שנים או יותר אחד מברך לכולם אע"פ שלא הסיבו על המטות.

ואפילו בימיהם שלא היה קבע לסעודה בלא הסיבה אם הם אורחים הסועדים אצל בעל הבית וכל אחד שולחן קטן לפניו שאינם יודעים קביעותם יחד עד שהסיבו יחד וכל זמן שלא נקבעו יחד אין אחד פוטר את חבירו בברכתו בפת ויין שהם חשובים ודרכם לקבוע עליהם בהסיבה מפני חשיבותם מכל מקום בשאר דברים שאינם חשובים כל כך ואין דרכם כל כך בהסיבה פוטר אחד את חבירו בלא הסיבה.

ומכל מקום צריך שיהיו קבועים יחד בישיבה ולא בעמידה.

ובזמן הזה שאין דרכנו בהסיבה כלל אין חילוק בין פת ויין לשאר דברים שבלא ישיבה גם בשאר דברים אינו פוטר ובישיבה גם בפת ויין פוטר והוא שישבו כולם בשולחן אחד או בלא שולחן במפה אחת בדברים שדרך קביעותם אכילתם היא על המפה ודברים שדרך לקבוע עליהם אף בלא מפה כגון יין וכיוצא בו משישבו בקביעות יחד על הספסלים או על הקתדראות זה אצל זה זה הוא קביעותם אבל לא כשישבו זה בכה וזה בכה.

במה דברים אמורים ביין הרשות אבל ביין קידוש והבדלה פוטר אחד את חבירו אפילו בעמידה ואפילו אין עומדים במקום אחד אלא כל אחד בביתו שאחד מקדש או מבדיל בביתו ומתכוין להוציא שכנו ושכנו שומע על הכוס שבידו ושותה הואיל והיא חובה ואינה כברכת הנהנין כמ"ש בס"י רע"ג.

ואפילו אם כבר טעם המקדש או המבדיל כמלא לוגמיו ושוב אין השומעים צריכים לטעום אלא למצוה מן המובחר אעפ"כ נפטרים בברכתו אפילו בעמידה שמתוך שהם מצטרפים יחד לצאת ידי קידוש והבדלה מצטרפים ג"כ לצאת ידי ברכת היין.

ויש אומרים שבשאר דברים חוץ מפת ויין אין אחד פוטר את חבירו ואפילו הסיבו שכיון שאין דרכם לקבוע עליהם כל כך אין קביעות מועלת בהם אלא א"כ באו בתוך הסעודה שמתוך שמועלת קביעות להפת מועלת ג"כ לשאר דברים.

ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה נהגו במדינות אלו לברך כל אחד לעצמו בשאר דברים לחוש לסברא האחרונה חוץ משכר ומי דבש לפי שרגילין לקבוע עליהם אף בלא סעודה לפיכך מועלת בהם קביעות כמו ביין.

ומכל מקום אף ביין אם ב' או ג' נכנסים לבית אדם ונותנים להם יין לשתות דרך עראי כל אחד מברך לעצמו אפילו יושבים בשולחן אחד שאין אחד פוטר חבירו בכל הדברים אלא בישיבת קבע על דעת שלא לעקור מיד ממקום זה אפילו לילך לקבוע במקום אחר ואצ"ל אם אין דעתם לקבוע כלל אלא לשתות בדרך עראי:

ב

וכל זה בברכה ראשונה שדעתם להתחבר ולקבוע עצמן לאכול ולשתות יחד הרי קביעותם זו מצרפתם להחשב כגוף אחד וברכה אחת לכולם אבל בברכה האחרונה כיון שכבר אכלו והם מתפרדים זה מזה אינן מצטרפים זה עם זה להחשב כגוף אחד וצריך לברך כל אחד בעצמו על הנאת גופו ולא אמרו שיברך אחד לכולם אלא בפת שמברכים עליה ברכת המזון ולא בשאר ברכות אחרונות שאינן חשובות כברכת המזון לומר עליהם נברך בתחילה.

ומכל מקום בדיעבד שבירך אחד ונתכוין להוציא השומעים והם נתכונו לצאת ידי חובתם יצאו אם היו קבועים באכילתם קביעות המועלת לצרפם לברכה ראשונה.

ואם אחד אינו יודע לברך בעצמו יוצא לכתחילה בברכת חבירו שקבע עמו.

ועכשיו שההמון מזלזלים מאוד בברכה אחרונה יש לעשות כן לכתחלה שיברך אחד בקול רם להוציא כל השומעים אע"פ שיודעים לברך בעצמן:

ג

כבר נתבאר בסי' קס"ז שברכת הנהנין אינו יכול לברך להוציא חבירו ידי חובתו אלא א"כ גם הוא חייב בברכה זו בין שהיא ברכה ראשונה או אפילו ברכה אחרונה מטעם שנתבאר בסי' קצ"ז ואפילו בדיעבד אם מי שלא נתחייב בברכה זו בירך להוציא השומעים אע"פ שנתכוונו לצאת בשמיעתם וגם ענו אמן לא יצאו שאף שהשומע כעונה מכל מקום כיון שברכתו היתה לבטלה הרי לא שמעו ברכה הגונה:

ד

אין אדם יוצא ידי חובתו בשמיעת הברכה אפילו ענה אמן אלא א"כ שמעה מתחילתה ועד סופה ונתכוין לצאת בה ידי חובתו והמברך נתכוין להוציא.

ואז יוצא ידי חובתו בדיעבד אפילו לא ענה אמן.

(ולדברי האומרים שמצות של דבריהם א"צ כוונה אע"פ שלא נתכוין המברך להוציא וגם הוא לא נתכוין לצאת בה יצא בין בברכה אחרונה בין בברכה ראשונה כגון מי שנטל פרי בידו לאכלו או מצוה לעשותו וקודם שהספיק לברך שמע ברכה זו מפי אחר המברך לעצמו אין צריך לברך ויש לחוש לדבריהם וליזהר שלא ליכנס בספק ברכה לבטלה):

ה

לא הצריכו שיהיו המברך והשומעים קבועים יחד בישיבה אלא בהנאת אכילה ושתיה שכל אחד נהנה בפני עצמו אבל במוגמר שכולם נהנים ביחד מהריח העולה ממנו פוטר אחד את חבירו אפילו בעמידה ואפילו אינן קבועים במקום אחד אלא זה בכה וזה בכה וכן ברכת האור במוצאי שבת.

(ועוד שברכת האור אינה כברכת הנהנין ממש כי היא הנאה כעין חובה ומטעם זה גם בברכת הריח שבמוצאי שבת פוטר אחד את חבירו שלא בקביעות ישיבה אפילו מריחים זה אחר זה ואפילו שלא בשעת הבדלה):

כל מקום שאחד פוטר את חברו בברכת הנהנין מפני קביעותם יחד או מפני שנהנים ביחד מצוה שאחד יברך לכולם ולא כל אחד לעצמו שנאמר ברב עם הדרת מלך.

אבל בברכת המצות אם כל אחד עושה מצוה בפני עצמו אף שכולן מצוה אחת כגון שכל אחד מתעטף בציצית או לובש תפילין הרשות בידם אם רצו אחד מברך לכולם כדי לקיים ברב עם הדרת מלך ואם רצו כל אחד מברך לעצמו

(כדי להרבות בברכות כי לעולם ירבה אדם בברכות הצריכות ואף שהשומע כעונה מכל מקום המברך הוא עיקר שהוא נעשה שליח לכולם להוציאם ידי חובתן וכולם מקיימים מצות הברכה על ידו וכאלו כולם מברכים ברכה אחת היוצא מפי המברך שפיו כפיהם וראוי יותר שיקיים כל אחד ואחד בעצמו מצות הברכה משיקיימנה ע"י שליח שכיון שכל אחד חייב בברכה זו לעצמו הרי זה ריבוי ברכות הצריכות ואינם דומות כלל לחזרת הש"ץ ולברכת הזימון שנתבאר בסימן קצ"ב.

משא"כ בברכות הנהנין כשכולן קבועים יחד שהם נחשבים כגוף אחד נהנה ולכן די להם בברכה אחת כמ"ש בסימן קס"ז אם כן אם יברכו כל אחד לעצמו אינן ברכות הצריכות כלל כיון שהנאת כלם נחשבת כהנאת גוף אחד ע"י קביעתם יחד אלא א"כ תחילת קביעותם היתה על דעת שלא להצטרף לברכה אחת שאז נעשה כאלו לא נקבעו כלל יחד כמו שכתוב בסימן קצ"ג) אבל כשקבעו עצמן סתם נעשו כגוף אחד ואין מעלה כל כך בריבוי הברכות ואף שאין בזה איסור ברכה שאינה צריכה כיון שכל אחד חייב בברכה זו וגם עכשיו ששומעים הם כעונים מכל מקום כיון שאין מעלה בריבוי הברכות צריך שיברך אחד לקיים ברב עם וכו'.

וכן כשכולם נהנים ביחד די בברכה אחת לכולם אף ע"פ שלא נקבעו יחד ואין מעלה כל כך בריבוי הברכות. וה"ה בברכות המצות כשכולם מקיימים המצוה ביחד כגון שמיעת קול שופר או מגילה מצוה שאחד מברך לכולם בין התוקע או הקורא בין אחד מן השומעים וכן אם יושבים בסוכה אחת.

אבל אם רצו לקיים כל אחד המצוה בפני עצמו ולברך לעצמן הרשות בידם כגון שיקרא כל אחד המגילה לעצמו אם אין שם עשרה או שיתקע לעצמו ומכל מקום טוב שיקרא אחד לכולם לקיים ברב עם הדרת מלך אע"פ שאין חיוב בדבר שאין לחייב אדם שיקיים המצוה המוטלת עליו ע"י שליח כשיכול לקיימה בעצמו וכן בקידוש והבדלה וכל כיוצא בהן:

וכל זה כשכל אחד מקיים מצוה שלימה אבל אם בין כולם נעשית מצוה אחת שלימה אחד מברך לכולם בכל ענין ואין רשאים לברך כל אחד לעצמו כגון בני ביתו של בעל הבית שבודקין את החמץ בחדר הבית שלא נשלמה המצוה ולא יצא ידי חובת ביעור חמץ עד שיבערנו מכל חדרינו

(ואפילו רבים שעושים מצוה אחת שלימה לאדם אחד שכולן מוטלות עליו חובה כגון שמפרישין חלה מעיסותיו או קובעים מזוזות בפתחיו או מלין את בניו בשעה אחת אין רשאים לחלק אלא צריכין לעשות ביחד כדי שיברך אחד לכולם שכיון שלא יצא ידי חובת מצוה זו עד שיעשה כולם הרי לא נגמר המצוה עד שיעשה כולם ולכן די בברכה אחת ואסור לגרום ברכה שאינה צריכה).

(אבל אם מלין ב' תינוקות של ב' בני אדם רשאים לחלק ולמולם בזה אחר זה ולברך כל אחד לעצמו ונכון לעשות כן מטעם שנתבאר ביו"ד):

ריד – בכל ברכה צריך שיהיה שם ומלכות ובו ב' סעיפים:

א

כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה וכל ברכות הפותחות בברוך צריך לומר גם מלכות בפתחתן ואם לאו לא יצא חוץ מברכה ראשונה של תפילת י"ח שאינה הודאה על הנאה או מצוה אלא על תביעת צרכיו של אדם כדי שיסדר שבחיו של מקום ואח"כ יתפלל לפיכך לא תיקנו בה מלכות וכן בברכות מעין שבע שביליל שבת הואיל ופתחתה היא מעין ברכה ראשונה של תפילה י"ח:

ב

אפילו אם לא דיגל אלא תיבת העולם לבד צריך לחזור ולברך שמלך לבדו אינו חשוב מלכות (כי אין לא ביאור כלל בלא תיבת העולם שהוא סמוך עליה שאת"ל שהוא מוסב על תיבת אלהינו כלומר שאלהינו הוא מלך אין זו כוונת חכמים שתיקנו מלכות בברכות אלא שיהיה מוסב על ברוך שבתחלת הברכה כלומר ברוך מלך העולם שהרי מסיים שהכל כו' או אשר כו' או שעשה כו' שכל זה מוסב על ברוך וכשאינו אומר העולם אינו מוסב על ברוך אלא תיבת ה' אלהינו אבל מלך נשאר לבדו אלא א"כ היה אומר המלך ואת"ל שמלך מוסב למטה מלך שעשה כו' או מלך שהכל כו' גם זו אינה כוונת חכמים במטבע הברכות אלא ששאר הברכה יהא מוסב על השם שהוא עיקר הברכה ולא על מלך לבד):

רטו – עניית אמן אחר הברכות ובו ה' סעיפים:

א

העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה אלא א"כ בירך שתי ברכות או יותר שיש אחיזה לזו בזו עונה בסוף כולן אמן כמ"ש בסימן נ"ד ויש חולקין גם בזה כמו שנתבאר שם וכן מנהג מדינות אלו ואין לשנות המנהג.

ואחר ברכה אחרונה של פירות וכיוצא בהם לדברי הכל אינו עונה אמן אחר ברכת עצמו כי אין לה אחיזה עם ברכה ראשונה שהרי רשאי להפסיק ולדבר בינתיים ואינו דומה לישתבח שהיא ברכה אחרונה אחר פסוקי דזמרה ויש לה אחיזה עם ברכה ראשונה שהיא ברוך שאמר לפי שאסור להשיח באמצע פסוקי דזמרה כמ"ש שם:

ב

אבל אחר ברכת אדם אחר מישראל חובה לענות אמן אע"פ שהוא אינו מחויב בברכה זו כלל ואפילו לא שמעה מתחלתה ועד סופה אלא סופה בלבד או אפילו לא שמעה כלל רק שהוא יודע איזו ברכה היא שלא תהא אמן יתומה כמ"ש בסי' קכ"ד.

אבל נכרי המברך ברכה מן הברכות שתקנו חכמים אין עונים אחריו אמן אלא א"כ שמע כל הברכה מפיו וכותים עשאום כנכרים לכל דבריהם אבל אחר מין דהיינו האדוק לעבודה זרה אסור לענות אמן אפילו שמעו כל הברכה מפיו (לפי שסתם מחשבת מין בהזכרת השם היא לעבודה זרה) וכן מי ששינה מטבע הברכה אין עונין אחריה אמן.

וכן אין עונין אמן אחר תינוק שלומד הברכות לפני רבו שמותר ללמד לתינוק הברכות כתקונן אפילו שלא בזמן ואע"פ שהם לבטלה בשעת הלימוד אע"פ שאסור לגדול המתלמד אבל כשאינן מברכין לבטלה עונין אחריהם אמן כגון שמברכין אותן בזמן כדי לפטור מחיובן שהם חייבים בהן כדי לחנכם במצות וכן בשעה שקורין ההפטרה בציבור ומברכין לפני ולאחריה:

ג

כל המברך ברכה שאינה צריכה הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כאילו נשבע לשוא ואסור לענות אמן אחריו ואע"פ שמן התורה אין איסור בהזכרת שם שמים לבטלה אלא כשמזכירו בדברי הבאי שאין בהם צורך ולא בדרך ברכה אע"פ שאינה צריכה מכל מקום מדברי סופרים אסור אפילו בדרך ברכה שאינה צריכה (אבל לצורך מותר להזכיר אפילו בדבר הרשות):

ד

אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כגון כל שני דברים שיכול לפוטרם בברכה אחת אסור לגרום שיצטרך לחזור ולברך כגון שיפסיק בנתיים בשיחה או בדבר אחר הגורם שיצטרך לחזור ולברך ואפילו בשבת שחסרו הרבה ברכות ממנין ק' ברכות שחייב אדם לברך בכל יום אסור לגרום ברכה שאינה צריכה כדי להשלים לק'.

במה דברים אמורים כשיכול לפטור ב' דברים בברכה שהיא מיוחדת לשניהם אבל אם היא מיוחדת לדבר אחד אלא שיכול לפטור בה גם השני בתורת טפלה טוב יותר להרבות בברכות כמ"ש בסי' רי"ב:

ה

לפיכך אם הביאו לו פירות בתוך הסעודה טוב יותר להניחם לאחר ברכת המזון כדי שיברך אחריהם ברכתם האחרונה המיוחדת להם ולא יפטרם בברכת המזון שאינה מיוחדת להם ואינה פוטרם אלא משום שהם נחשבים מכלל הסעודה הואיל ובאו קודם שמשכו ידיהם מן הפת ואם באו אחר כך טעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם ואין נפטרים בברכת המזון שאין ברכת המזון פוטרת מעין ג' ולא בורא נפשות רבות כמ"ש בסי' קע"ז ור"ח ויש חולקים ויש להחמיר כסברא הראשונה.

ובפרט בשבת ויום טוב כדי להשלים ק' ברכות יש לו להניחם לאחר ברכת המזון להשלים בהם ולא לסמוך על שמיעת חזרת הש"ץ וברכת התורה וההפטרה:

סליק הלכות ברכות:

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

סימן ה

(א)

אם רוצה לברך עליו להתעטף בציצית. הנה אע"פ שבש"ע לא נאמר בפירוש שאם מעוטף בו ראשו ורובו מברכין להתעטף, מכל מקום מוכרח הוא, דהא טעם המברכים על מצות אינו אלא משום שאינו מתעטף בו האיך יברך להתעטף, וכמו שכתוב במגן אברהם שכתב לדידן דמברכין על מצות פשיטא דאין צריך להתעטף בו ראשו וכו', משמע דסבירא ליה דהא דכתב בש"ע וטוב להניח כו', היינו כדי שתהא הברכה אליבא דכולי עלמא (אף שבבית יוסף לא משמע כן).

הגם שאפשר לפרש דברי המגן אברהם בענין אחר, מכל מקום מה שכתבתי הוא ברור ופשוט.

(ב)

כתב בתשובת בית יעקב ואם הוא בדרך ואין לו טלית אחר מותר להעלים עיניו ולברך בלא בדיקה עכ"ל. ולפי שטעמו לא מסתבר, וגם האחרונים חולקין על דין זה כמו שיתבאר בעזרת השם יתברך, לכן לא העתקתיו.

דהנה אם דעתו לדמות זה למה שכתבו האחרונים, דבמקום שאי אפשר סומכים על החזקה לא קרב זה אל זה דנדון זה אינו נקרא אי אפשר, דממה נפשך אם ימצא כשר הרי אפשר, ואם ימצא פסול מה מצוה מרויח במה שלובש טלית פסול, דבמה שמעלים עיניו לא ינצל מברכה לבטלה ומביטול מצות עשה.

ואף אם דעתו דבדיקה זו חומרא בעלמא היא, כדמשמע מלשון הרא"ש בתשובה ובהלכות קטנות מכל מקום מה שאי אפשר למצוא טלית אחרת לא מעלה ולא מוריד, כמו שנתבאר לעיל.

ועוד דלדבריו אם כן בשבת דאי אפשר לעשות ציצית אין צריך לבדוק הציצית של טלית גדול אלא אם כן יש לו שתי טליתים, ולא משמע הכי במגן אברהם סעיף קטן ה, שהרי רמ"א ז"ל סתם וכתב דאין צריך בדיקה משמע אפילו אין לו אלא טלית אחת, וגם אי אפשר בשאלה, ועל זה כתב המגן אברהם שכבר בדקו בשעת ברכה וגם רש"ל ז"ל שסובר דאין לברך על טלית שאולה כמו שכתב הט"ז סימן יד, מכל מקום סובר שצריך לבדוק את הציצית בשבת, כמו שכתב בשמו המגן אברהם בסימן ער"ה סעיף קטן א וכן עמא דבר לבדוק את הציצית בשבת אפילו אי אפשר למצוא טלית אחרת. אם כן שמע מינה דלא סבירא לן כהבית יעקב.

(ג)

אבל אם הפסיק ביניהם בשיחה כו'. כן כתבו הרא"ש והטור והש"ע, ואחריהם נמשכו כל האחרונים לבד המגן אברהם, שכתב וזה לשונו, לפי מה שהכריעו האחרונים ביורה דעה סימן יט שאין לברך הוא הדין כאן, עד כאן לשונו. ולא עיין שם בש"ך שכתב בשם כל האחרונים דצריך לברך זולת הט"ז שמספק את עצמו בכך וכבר השיג עליו בנקודות הכסף. [ובספרים אחרים הגיה במגן אברהם דיש לברך, וכן צריך להיות].

(ד)

וכן אם לא היה בדעתו כו'. כן כתב (הטור) [האגור] וש"ע, והסכים לזה הב"ח והמגן אברהם. ואף הט"ז אינו חולק בדין זה, אלא אם יש עדיין לפניו מהבגדים שהיה בדעתו עליהם בשעת הברכה, וזה הניח בצריך עיון. ודו"ק הטיב בדבריו, ותשכח דהכי הוא כדאמינא.

ולפי זה אפשר שגם המגן אברהם אינו חולק על הט"ז כלל, דהמגן אברהם לא איירי אלא כשכבר לבש הבגדים שהיה בדעתו עליהם בשעת הברכה, שהרי כתב, ומהאי טעמא גבי מילה צריך לברך, עיין שם, וגבי מילה לא איירי כלל שהביאו השני בעוד שהראשון לא נימול (ועיין בש"ך שם שהקשה מבעל העיטור שבסימן יט ודו"ק).

ובלאו הכי דברי הט"ז נכונים לדינא, שהרי ביורה דעה סימן יט הסכימו הט"ז והש"ך בשם רוב האחרונים דלא כבעל העיטור, אם כן מוכח דלא קיימא לן לחלק בין שחיטה למילה (ואף המגן אברהם לא כתב כן אלא לתרץ דברי רמ"א ביורה דעה שפסק כבעל העיטור, וכבר חלקו עליו כל האחרונים שם ביורה דעה עיין שם). ולפי זה על כרחך צריך לומר דלגבי שחיטה אין קבע, שהרי שחיטה ומילה שווין לדעת כל האחרונים, ומילה לכולי עלמא אין קבע כמו שכתב המגן אברהם, ואם כן צריך לומר דגבי שחיטה נמי אין קבע, דאם לא כן מאי טעמא דהאחרונים לחלוק על בעל העיטור ורמ"א ז"ל עיין שם בש"ך סק"ט ודו"ק.

וכיון שנתברר שדעת האחרונים דלא אמרינן יש קבע לשחיטה, אם כן שוב אין לחלק בין שחיטה לציצית וכיון שפסקו האחרונים ביורה דעה כסמ"ג דאין לברך כשעדיין מונחים לפניו מהראשונים, אם כן הוא הדין נמי גבי ציצית וכמו שכתב הט"ז.

(ה)

דההליכה מביתו לבית הכנסת כו'. כן כתבו הש"ע והמגן אברהם. ואע"פ שהט"ז חולק על זה, מכל מקום לפי מה שכתב המגן אברהם כל דבריו דחויין.

דמה שהקשה מהתוספות לא קשה מידי, דהתם הוי בבית אחד, עיין בזבחים ריש פרק ג ובמסכת מידות ודו"ק ובבית אחד לא הוי הלוך הפסק כלל, כמו שכתב המגן אברהם. ובזה מיושב מה שהקשה החכם צבי על התוספות, ודו"ק הטיב.

ומ"ש הט"ז דאם כן הוי ליה למחשב תיכף כו' אישתמיטתיה מה שכתב הבית יוסף בסימן רו בשם שבלי לקט, וכן פסק רמ"א שם בהגהה, דאפילו בשתיקה אסור להפסיק, ואף להרד"א שחולק על זה כמו שכתב המגן אברהם, מכל מקום מודה דלכתחילה אסור להפסיק.

ומ"ש הט"ז מסימן קד לא קשיא מידי, דאף הרב בית יוסף מודה דההליכה בעצמה אינה הפסק, אלא השינוי מקום מביתו לבית הכנסת הוא דהוי הפסק, כמו שכתב המגן אברהם, ובסימן קד מיירי בבית אחד. ואפילו מבית לבית נמי לא קשיא מידי, דבאמצע מצוה לא שייך הפסק כמו שכתב המגן אברהם. ואם כן מאחר שנסתלקו כל התמיהות של הט"ז פשיטא דנקטינן כהשלחן ערוך.

סימן ט

(א)

יש אומרים שאין ציצית כו'. כן כתב מהר"מ מרוטנבורק שהביא הבית יוסף, ולזה נתכוין הרדב"ז שהביא המגן אברהם, והבית יוסף חולק עליו, וכן כתבו תרומת הדשן והמגן אברהם סעיף קטן ג. והבאר היטב לא דק כלל בכאן במה שכתב דאינו חייב אלא מדרבנן, דהיינו לשיטת הרי"ף והרמב"ם, אבל לשיטת תוספות ורא"ש וסייעתיה שכתב רמ"א וכן עיקר פשיטא דחייב מדאורייתא. וכן מה שכתב בשם הרדב"ז, כבר נתבאר שכל הפוסקים חולקים עליו על זה וכן פסקו הש"ע והמגן אברהם.

(ב)

אבל אם הציצית הם ממין כו'. זה פשוט. דהא אפילו להרי"ף והרמב"ם דשאר מינים דרבנן מברכין עליהו, כמו שמברכין על כל מצות דרבנן. והבאר היטב לא דק בזה במה שכתב יטיל חוטין של צמר ולא של משי, כי אדרבה נהפוך הוא דשל משי לכולי עלמא פוטר, מה שאין כן בשל צמר לדעת מהר"מ. ובאמת המגן אברהם לא כתב כן אלא בטלית של צמר וערב של משי, דשם אי אפשר בשל משי דהא לא פטר בשל צמר, ודו"ק היטיב במגן אברהם ותשכח דהכי הוא כמה דאמינא. וכן מה שכתב המגן אברהם בסימן ח שלא לברך על טלית של משי היינו אם הציצית של צמר, דלא שכיח ציצית של משי, דבעינן טוויה לשמה, עיין באגודה ודו"ק.

סימן יא

(א)

דנכרי אדעתיה דנפשיה כו'. כן פסק הרמב"ם. ואף הרא"ש לא נחלק עליו אלא גבי עיבוד עורות לשם ספר תורה, כיון דאין צריך לחשוב לשמה אלא בתחילת העיבוד זה יעשה הנכרי על דעת ישראל המלמדו ומזהירו על כך, אבל גבי טווית ציצית, דכל הטוויה צריכה להיות לשמה הוי דומיא דכתיבת הגט דמודה ביה הרא"ש דנכרי אדעתיה דנפשיה קא עביד, עיין ברא"ש.

וזהו טעמו של הב"ח שפסק ביורה דעה סימן רעא דבדיעבד כשר אפילו בלי סיוע הישראל, ובסימן יד כאן פסק דלא מועיל אפילו בדיעבד בלי סיוע הישראל.

ומלשון הש"ע אין ראייה כלל, שהרי בבית יוסף סימן לב מבואר להדיא דאפילו לדעת הרא"ש פסול בלא סיוע הישראל, ואף הדרכי משה לא חולק על זה אלא על כרחך צריך לומר דהש"ע קיצר כאן וסמך על מה שכתב בסימן לב, שמשם נלמד דין זה בבית יוסף.

(ב)

וגדול עומד על גביו כו'. המגן אברהם כתב דזה תלוי במחלוקת שנזכר בבית יוסף סימן תס, ושם מסיק הב"ח והמגן אברהם להקל (הגם שדברי המגן אברהם שם אינם ברורים במה שכתב דלהרא"ש כשר אפילו בנכרי וישראל עומד על גביו, שהרי הרא"ש לא הכשיר אלא גבי עיבוד כמו שכתב להדיא). וכן משמע במגן אברהם סימן יד סעיף קטן ג במה שכתב דקטן דינו כאשה, והיינו בגדול עומד על גביו כמו שיתבאר בסימן יד.

(ג)

ואם מכר הגזלן כו'. כן מבואר בסימן תרמט. ואף שיש אומרים שם חוץ מיום ראשון, דבעינן לכם וציצית נמי בעי לכם, מכל מקום, כבר כתב שם המגן אברהם דמיירי לפני יאוש. ומה שמסיק שם להחמיר היינו בשאר הימים לפני יאוש, אבל אחר יאוש אפילו ביום ראשון כשר, כדמוכח בהדיא בגמרא גבי עובדא דאוונכרי. וכן משמע שם במגן אברהם סעיף קטן ו. וכן כתב שם בעטרת זקנים, דלא כמשמעות הלבוש. והבאר היטב שם לא דק בזה, ודו"ק.

(ד)

שינוי גמור שאין חוזר כו'. זהו כוונת המגן אברהם במה שכתב ועיין בחושן משפט סימן שס דהוי שינוי גמור עד כאן לשונו. ואף דהט"ז חולק על זה, מכל מקום הרי בסימן תרמט פסקו כן בעלי הש"ע בשם התוספות והר"ן דלא כרמב"ם, ואף הט"ז לא חלק עליהם שם. וכן הסכימו שם כל האחרונים דלא הוי מצוה הבאה בעבירה, אם הקנין שקנה אותה בא לו קודם קיום המצוה עיין שם בט"ז סעיף קטן א. ואף שבאליה זוטא כאן הסכים לדברי הט"ז, מכל מקום הרי בסימן תרמט חזר בו וסתר כל דברי הט"ז שבכאן (ועיין שם שכתב דאם השינוי אינו על ידי הליבון אלא על ידי הטווייה עצמה דהוי מצוה הבאה בעבירה, וראיתו מתוספות עיין שם אבל מדברי המגן אברהם לא משמע הכי, שהרי הכשיר על ידי יאוש ושינוי הטווייה. וכן משמע מכל הפוסקים בסימן תרמט שלא חילקו בין קודם אגודת הלולב בין לאחר האגודה, הגם שיש לדחות).

סימן יג

(א)

והוא הדין אם הוא במקום שאין צריך כו'. מהמשך לשון המגן אברהם שאחר שכתב ובחול צריך למהר כו' כתב הרואה בחבירו דיקראנו לבא לביתו כו', עיין שם.

סימן יד

(א)

ואפילו אם הגדול עומד על גביו כו'. הגם דמגן אברהם סתם וקיצר כאן, מכל מקום על כרחך מוכח דמיירי הכי, דאם לא כן תיפוק ליה דצריך לשמה, כמו שיתבאר. ואין לומר דציצית סתמא לשמה קאי, שהרי מטילם בבגד ומוכחא מילתא דלשם ציצית, ולכן אין לפסול הקטן כדמשמע בתוספות גיטין פרק ב עיין שם, מכל מקום כיון דבש"ע פוסל אם הטיל סתם מכלל דלא סבירא ליה כהתוספות, אלא כמו שכתב הרא"ש בהלכות ספר תורה ליישב קושיית התוספות עיין שם. והרמב"ם שחולק על מה שכתב הרא"ש בהלכות ספר תורה כמו שנתבאר בסימן לב משום הכי מכשיר אם הטיל ישראל בלא כוונה, ודוק היטיב.

(ב)

ולא הוצרך כו' ומסייע עמו כו'. כן כתוב באלי' זוטא דלא כעולת תמיד, וכן משמע לפי מה שנתבאר בסימן יא.

(ג)

כדי לעלות לדוכן כו'. הנה על דין זה דצריך לברך מיד כששאלה מצויצת יש שני טעמים, האחד נתבאר ברא"ש פרק ח דחולין משום דאדעתא דהכי כו' והוי כאלו נתן לו במתנה כו' (וכמו שכתבתי בפנים סעיף ו). ולפי זה משמע דאם לא השאילה לו אדעתא שיברך עליה אין צריך לברך. וכן פסקו הט"ז והמגן אברהם סעיף קטן ח. הטעם השני נתבאר ברא"ש הלכות ציצית, דלא פטרו טלית שאולה אלא מלהטיל בה ציצית, אבל אם שאלה מצויצת חייב לברך עליהם מיד. ולפי זה אפילו לא השאילה לו אדעתא שיברך עליהם אפילו הכי חייב לברך. וכן כתב במעדני מלך פרק ח דחולין שדברי הרא"ש הם סותרים למה שכתב בהלכות ציצית. וכן דעת הטור שלא הזכיר כלל טעמא דאדעתא כו'. וכן כתב באליה זוטא בשם הרוקח. ולענין הלכה, כבר נתבאר שדעת הט"ז והמגן אברהם לפסוק כטעם הראשון.

ולפי זה מה שכתב המגן אברהם דהעובר לפני התיבה צריך לברך, ומביא ראיה מרא"ש הלכות ציצית אין ראיה כלל, דהתם אכתי לא נחית עדיין הרא"ש ז"ל לסברא זו דאדעתא כו'. ותדע, שהרי כתב שם שכך כתב בעל העיטור, ובטור אבן העזר סימן כח משמע דלא סבירא ליה לבעל העיטור סברא זו דאדעתא כו' (ועיין ברא"ש פרק קמא דקדושין), אלא על כרחך צריך לומר דסבר כטעם השני שנתבאר. אבל לפי מה שכתבו לעיל האחרונים לפסוק כטעם הראשון דאדעתא כו' אם כן הכל תלוי בדעת המשאיל, וכמו שנתבאר בפנים וכן משמע במעדני מלך פרק ח דחולין.

ומה שכתב המגן אברהם ראיה מפסקי התוספות המעיין בפסקי תוספות יראה בעין דאדרבה משם מוכח להיפך, שהרי כתבו וזה לשונם השואל טלית יכול לברך מיד, כמו נשים המברכות וכו', אבל חובה אינו עד שלושים יום, וכן כהנים המתעטפים כו', אבל בית חייב במזוזה מיד עד כאן לשונם, אם כן משמע בהדיא דאין חייב לברך, אלא הרשות בידו לברך. ואפשר שגם כוונת המגן אברהם הוא דיכול לברך. אי נמי דהמגן אברהם סובר דהעובר לפני התיבה ומתעטף אין כוונתו אלא לשם מצות ציצית, ואם כן יש לומר אדעתא כו'.

ולכן כתבתי דהכל תלוי בדעת המשאיל אם השאילה לו אדעתא שיברך ובזה אף המגן אברהם מודה, דאם דעת המשאיל שאינה לובשה אלא משום כבוד, ולא משום מצות ציצית, דלא הוי כאלו נתנה לו במתנה על מנת להחזיר, כמו שכתבתי לעיל בשם המעדני מלך.

(מה שכתב הט"ז והאר"י הרבה להקשות על הרא"ש לא קשיא מידי, עיין מגן אברהם סימן זה סעיף קטן ח וסימן תרנח סעיף קטן ג, ודו"ק היטיב).

סימן טז

(א)

כשיתפרנו בבגד אחר שיש בו כבר ג' ציצית תלויים כו'. אע"פ שהט"ז לא כתב כן, משום דציצית שבחלק זה נפסלו מחלק האחר כיון שהם פרודים זה מזה עיין באר היטב. ומכל מקום המגן אברהם לא סבירא ליה הכי, דאם כן היה אוסר לחזור ולתפור שני החלקים שנפרדו זה מזה כמו שאוסר הט"ז מטעם הנזכר לעיל. ובאמת לא סבירא ליה להמגן אברהם כן, כדמוכח מדבריו בסעיף קטן ד מה לי וכו' חלוק לשנים וכו', עיין שם דמיירי כשחוזר ותופר השני חלקים אשר נתפרדו. וכן דעת הש"ע בסעיף ד כמו שכתב הט"ז עצמו בסעיף קטן ד, וזהו לשונו משמע כאן שמפרש נקרע כולה נפסק מהבגד כו' ומשמע אפילו הציצית

הישנים עד כאן לשוננו. וכן באמת דעת הרא"ש ורבנו ירוחם אליבא דרב עמרם עיין בית יוסף. רק התוספות לא סבירא ליה הכי, וכן הנימוקי יוסף לפירוש הט"ז, ואף הם לא סבירא להו כסברת הט"ז שבכאן, שהרי נימוקי יוסף כתב שהציצית נפסלה משום שלא נשתייר שיעור כנף ולסברת הט"ז אפילו אם נשתייר שיעור כנף היא נפסלה מחלק ב' שנפרד ממנה הכנף, (או) [אלא ודאי] דלא נפסלה (כ"כ) [בכך] אלא משום דלא נשתייר שיעור כנף, ולהתוספות משום דאין בכנף שיעור טלית, ואם כן הציצית אין צריך כלל לכנף זה, והוי כמו הטיל למוטלת שבאותה סוגיא, דהוי תעשה ולא מן העשוי. אבל אם יש בכנף שיעור טלית לא נפסלה הציצית שבו כמו שכתב הרשב"א.

עיין בית יוסף דמשמע בהדיא כמו שכתבתי, שהרי כתב הבית יוסף אם תפרו כשר, דלא חשיב כמאן דפסק עד כאן, וכיון שבדין זה לא נזכר בתוספות שישתייר שלשה גודלין, לכן פסק כרבינו ירוחם. אבל הנימוקי יוסף דמיירי קודם התפירה, וזה נזכר בהדיא בתוספות דלא חשיב חיבור פחות משלשה גודלין, והוא הדין לפי שיטת הנימוקי יוסף אם לא נשתייר שלם כשיעור כנף שמחובר קצת לא חשיב חיבור בפחות משלשה גודלין כסברת התוספות לפי שיטתם. ולכן תמה הרבה על מהר"י אבוהב שהכשיר לפי הנימוקי יוסף אם נשתייר כל שהוא עיין שם היטיב ודו"ק. ואף שהבית יוסף קשיא ליה שם דלמא לא מתכשר עד שישתייר הרוב שלא יקרע, מכל מקום כתבתי שדי בשלשה גודלין אף אם נקרע תוך שלשה גודלין לרוחב הבגד, כיון דלסברת התוספות סגי בהכי כמו שכתב הבית יוסף, דלהתוספות אף אם נקרע תוך שלשה גודלין ברוחב הטלית כשר, אם נשתייר שלשה גודלין באורך הטלית, וגם יש לצרף סברת הרבינו ירוחם.

(ב)

ולענין הלכה כו'. הנה הש"ע השמיט הסברא הראשונה שכתבתי בפנים, והיא סברת התוספות, וסבירא ליה דאפילו נקרע לגמרי למעלה משלש, כיון שיש במה שנקרע שיעור כנף כשרה הציצית הישנה, והיינו כפירושו דהנימוקי יוסף לפי שכן דעת הרמב"ם כמו שכתב בבית יוסף עיין שם, ולכן כתב בסעיף ב דכנף זה לא היה בבגד זה כו', והוא מפירוש רש"י, משמע דאם היה מבגד זה היה כשר. וכן משמע ממה שכתב בסוף סעיף ד וירא שמים יוצא את כולם היכי דאפשר, משמע דסבירא ליה דההלכה כדברי המיקל יותר, והיינו הנימוקי יוסף והרמב"ם, אלא דהירא שמים יחמיר לעצמו. ומכל מקום כיון שהט"ז פסק בסעיף קטן (ג) [ד] כהתוספות כמו שכתבתי לעיל, לכן כל אדם צריך להחמיר, וכמו שכתבתי לעיל.

סימן כב

(א)

ובשעת עשיית הציצית לא יברך. כן פסקו המגן אברהם והש"ך ביורה דעה סימן כח עיין שם שהאריך בזה. אלא מה שכתב הט"ז ראייה מכסוי הדם, כיון דגם בכסוי הוכיח הש"ך שם דאין לברך.

סימן לב

(א)

עור שעובדו נו'. ומה שכתב הט"ז מתשובת הגאון - התם מעיקרא חיפה שמיה, כמבואר שם ברא"ש, וגרע מדיפתרא, ועל ידי סיד משוי ליה קלף כמו שכתב רבינו תם ודו"ק.

(ב)

(ב) **בעוביה נו'.** בית יוסף בשם המאירי דאיירי בכהאי גוונא, דכשר אחר כך לפי שנשתייר כמלא אות נו' עיין בית יוסף.

(ג)

(ג) **וכן אם אין היקף נו'.** כן משמע בשולחן ערוך גבי כ"ף פשוטה. וכן הוא בירושלמי פרק קמא דמגילה בשם רב חסדא דפליג על אשיאן שמצריך היקף בתוכה. וכן צריך לומר בספר התרומה סימן רה בפנים וכן מצאתי כתוב הוגה שם, וסיים שם בספר התרומה] ה[דתלמודנו מכשיר לגמרי, רצונו לומר, בלי שישתייר כדי לגרור וכדי אות עיי"ש.

(ד)

ומה שכתב בספר הלכה ברורה לחלק בין תוכה למבחוץ - זה אינו, כמבואר בירושלמי שבספר התרומה, דרב ורב חסדא פליגי על אשיאן, אף על גב דאינהו מיירי מבחוץ ואיהו מיירי בתוכה, עיין שם.

(ה)

ומה שכתב ט"ז דירושלמי סבירא ליה כמו שכתב בית יוסף לרש"י - צריך עיון גדול, דאם כן למה פליג אשיאן על רב, אלא ודאי סבירא ליה כמו שכתב הט"ז סוף סעיף קטן ח, וכמו שיתבאר בפנים, הכי נמי סבירא ליה לרש"י.

(ו)

משמעות ספר התרומה ומרדכי, דלא סבירא להו לפלוגי בין לפני כתיבה בין לאחר כתיבה, דהא ניקב תוכה ויריכה שבגמרא היינו אחר כתיבה, ואפילו הכי לא התירו ספר התרומה וסייעתו בלא היקף קלף אלא (בתוכה).

(ז)

לבוש [ו] לחם חמודות שהביא מגן אברהם. וכן משמע ממה שכתב המגן אברהם סעיף קטן לה, דלא כדמשמע לכאורה ממה שכתב הט"ז, ודו"ק. וכן משמע ממה שכתב המגן אברהם בסעיף קטן כו בשם ר' יעקב [ה] לוי.

(ח)

ואם יו"ד התחתונה כו'. ומה שכתב המגן אברהם סעיף קטן לה, משום דקאי גם אפנים, לא דק בלישניה, וסמך על מה שכתב לעיל, וגם התם לא תליא בכולה דווקא, עיין שם בט"ז.

(ט)

הולכין כו'. דכשהתינוק קוראן כהלכתן למה יגרעו מח' שאינו קוראה. וכן משמע במהרי"ל, דאם היה מורגל היו הולכים אחריו כו', עיין שם.

(י)

להראות לתינוק כו'. הרא"ש וטור סימן לו כתבו כן כלל לכל האותיות שיש בהם ספק, עיין שם.

(יא)

(יא) **יש לזהר כו'.** ר"ן פרק ב דגיטין בשם רמב"ן. ועיין בית יוסף אבן העזר סימן קלא שהתוספות ורא"ש ורשב"א וספר התרומה]ה] ומרדכי חולקים, להכי לא הזהיר כאן בשולחן ערוך אלא לכתחלה, דלא כב"ח וט"ז, אלא כמו שכתב המגן אברהם.

(יב)

(יב) **ומכל מקום יזהר שלא להניח ריוח כו'.** אמר הכותב: ידוע ומפורסם לכל הסופרים מובהקים דמדינתנו, שהנהיג הרב להניח ריוח דווקא בסוף פרשת שמע כשיעור ט' אותיות, וגם קודם התחלת פרשת והיה אם שמוע להניח ריווח כשיעור ט' אותיות (וראיתי כתוב הדור על זה אצלו פלפול עמוק וחרף באריכות גדול, וחבל על דאבדין), בין בתפילין בין במזוזות, אלא שבתפילין הריוח שבסוף פרשת שמע וכן קודם התחלת והיה אם שמוע כשיעור ט' אותיות גדולות, דהיינו כשיעור ג' פעמים אשר, ובמזוזות אין צריך להיות הריוח רק כשיעור ג' יודי"ן סוף פרשת שמע וכשיעור ג' יודי"ן קודם התחלת פרשת והיה אם שמוע. ובשעה שכתב השולחן ערוך שלו נמשך אחר דעת הבית יוסף בשולחן ערוך שלו, ואחר כך חזר בו.

(יג)

(יג) **אמרו חכמים כו'.** עיין תוספות ורא"ש, שמכאן ראייה לשימושא רבא דבעינן אצבעים, ובשימושא רבא מבואר בהדיא דהיינו לכתחילה, ואם כן הוא הדין ליותר מכאצבע, דלא כעולת תמיד.

(יד)

ובתים של יד כו'. מה שכתב בית יוסף בשם בעל העיטור, כוונתו שגבהו כאורך אצבע, ורחבו כרחבה בריבוע, כמבואר בספר התרומה עיין שם.

(טז)

וצריך לזהר כו'. עיין ביורה דעה סוף סימן רפ[ט], דאפילו בדיעבד פסול מושכב לרש"י ומעומד לרבנו תם, משום בזיון, וכל שכן כשהפך, ואף רש"י מודה.

סימן לג

(א)

ויש מי שאומר כו'. עיין בית יוסף אבן העזר סוף סימן קלא ובשולחן ערוך שם דלא קיימא לן הכי. ואפשר דשאני הכא דבחזותא תליא מלתא והעליון הוא הנראה, ובצבע הלך אחר הנראה, עיין פרק יא דנגעים משנה ה. וצריך עיון לדינא.

סימן לט

(א)

כגון שיש לפניו היתר ואיסור כו'. ואפשר שכן הוא גם להרמב"ם. ולא דמי לשחיטה, שהרי מסור כשר לשחוט לפי דעת השולחן ערוך ביורה דעה סימן קיט, עיין שם בסימן ב.

(ב)

אם אינו כו'. עיין ביורה דעה רס"י קנח דמין הוא לענין מורידין, ואפילו הכי אין שחיטתו אסורה בהנאה כשחיטת מין (חולין דף יג), משום דהתם דוקא באדוק כדפירש רש"י שם, וכן כתב השולחן ערוך בסימן שלד והש"ך סימן רפא לענין לשרוף, והוא הדין לענין להכעיס, כדמשמע ביורה דעה סימן ב דכנכרי לבד הוא לענין שחיטה, והוא הדין לענין לשרוף דכי הדדי נינהו, כדתייא גבי מין בחולין דף יג שחיטת מין כו' ספריו כו', ובגמרא בעבודה זרה מיירי לענין מורידין.

סימן מ

(א)

מפני שאינו מבטלו כו'. עיין סוף פרק ו דאהלות שהדלת של פרדסקין אינה חשובה סתימה, הואיל ועשויה להפתח, ולכן נידון מחצה למחצה, כמו בסדין פתוח, אבל דלת פתוחה גריע טפי.

(ב)

(ב) **אשתו עמו כו'.** וכן דעת כל האחרונים (עיין מגן אברהם סימן מד) ששתקו והודו לו. וכן משמע בגמרא יום טבילה הוה כו', עיין שם ברש"י. וכן משמע בהדיא בגמרא דסוכה שהביא הט"ז, דתנא קמא פליג על ר' יוסי, דאף ר' יוסי לא אמר אלא בילדים. ואין לחלק בין יום ללילה, דהא בט' באב ויום כפור לא חלקו בזה, עיין ט"ז סימן תרטו. ואף בילדים סגי כשחולצין, ולא הצריך כלי בתוך כלי, משום דלא חמיר איסורו

כל כך. ולא דמי לאבלות דחיישינן משום דאקילו גביה, ולא משום דקיל איסורא, כמ"ש הט"ז, אלא משום דחיישינן למזיד, עיין שם בגמרא ורא"ש, מה שאין כן הכא דליכא למיחש למזיד, כמבואר בט"ז.

(ג)

(ג) **אם ישנו עליו נו'.** עיין בית יוסף דלתירוץ האחרון על כרחך צריך לומר שבשמש מטתו אין קרי עליו. ודו"ק.

סימן מב

(א)

רצועות של תפילין נו'. עיין סימן קנד סעיף ג אבל צריך עיון ממה שכתב המגן אברהם סימן לב סעיף קטן נא וסימן לג סעיף קטן ד דנהפוך הוא.

(ב)

(ב) **עד שיעשה בו מעשה נו'.** דעלה קאי, ולא אגט דהוא חול לגמרי, דלא כעולת תמיד דסבירא ליה דישי בו קצת קדושה. וכן הדין בבית הכנסת.

(ג)

(ג) **מה שנהגו נו'.** צריך עיון דהוה תשמיש דתשמיש, עיין סימן [ק]נד סעיף [ג] בהג"ה; ועוד שמיוחד גם כן לטלית שהוא גם כן כחול לנגדן, ומה לי הוא ומה לי דבר אחר. וצריך עיון.

סימן מג

(א)

שמא ישפשף נו'. (עיין תוספות וט"ז סעיף קטן ד דלא כמ"א שם, ודו"ק. וכן משמע בבית יוסף).

סימן נז

(א)

(א) **דין זה במ"א.** וצ"ע שסותר למ"ש המ"א סי' קכד. ובסימן קל"ט לקמן שכיון שלא שמעו עשרה הוי יחיד ולא מועיל כמו שכתב בב"י בשם מהר"י וצע"ג:

סימן נח

(א)

אלא יקרא בשביל ק"ש של לילה נו'. כ"כ הטור ברמזים ומש"ש אחר נץ החמה צ"ע דא"כ בלא החזיק בדרך נמי משכחת לה ודו"ק:

סימן ס

(א)

מפני שעיקר ק"ש אינה אלא פסוק ראשון נו'. כ"מ בב"י ס"י ס"ג דהא בהא תליא. ואף שכ"כ לכוונת הענין הרי העתיק שם לשון הרשב"א דאין לחלק כלל בין פסוק ראשון לשאר פסוקים לענין כוונה לצאת, וע"כ צ"ל בכאן כמ"ש, וכן הוא בהדיא ברשב"א בדף י"ג ע"ב לפי"ד הרמב"ם. ואף להראב"ד סגי בכוונת קריאה שהיא כל דהוא כמ"ש לעיל. עי' ס' תר"ץ ס"ט:

סימן סג

(א)

לצורך מצוה קצת כעין מעשה נו'. עי' סעיף ז' וצ"ע עי' ב"י דדמין להדדי ואפשר דמלאכה דומה למצוה כמו שנתבאר בסימן ש"ו וש"א סעיף נ"ח ותרי"ג סעיף א':

סימן סו

(א)

ויש אומרים שאסור להפסיק נו'. הלכה ברורה וכ"מ בטור וב"י ס' נ"ט שאין דרך לענות אלא כמו שעשה הרא"ש, וכ"פ בש"ע שם ובס' נ"א, וכ"מ בהדיא בלבוש ס' נ"ט שכתב כיצד יעשה נו':

(ב)

יש אומרים שאין מפסיקין לברך נו'. ר"מ מקוצי ותוספות וב"י ובדרכי משה שפירש הכל לפני קודם גאל ישראל, ולא קשה מידי כל מה שכתוב באבן העזר. ורבי יצחק ברבי יהודה לא מסתבר ליה שלעולם לא היה מברך רב על התפלין בשעת הנחתן שחרית:

(ג)

ויש אומרים שאפילו באמצע הפרק נו'. טור מגמרא. ועיין במה שכתוב בס' נ"ח שהתוספות והרא"ש ורשב"א פליגי על רמב"ן והרב רבינו יונה ודו"ק:

(ד)

ויש אומרים שיכול ג"כ לומר כו'. רמ"א, וכן משמע מלשון רוקח שבב"י ולא יאמר אמת כו' להרחיק כו'. וכוונת המ"א צ"ע, דהא מדינא אין צריך לחזור ולקרוא כמו שנתבאר בסי' ס' בסעיף ב', וא"כ הפסיק בין ה' לאמת (וגם את"ל דחייא בר רב דף י"ד, איך קרא כך תחלה). ואם ירצה להחמיר לחזור ולקרוא כדי לסמוך, גם לרמ"א יעשה כן. ומשום סמיכה לחתימת אהבת אין לחוש לפ"ד הרשב"א בשם הגאונים, וגם הרוקח ס"ל הכי, ומש"ה לא הקפיד אלא על בין ה' לאמת:

סימן סז

(א)

ויש לו לחזור כו'. וצ"ע דמאי שנא כשאומר(ים) עכשיו מכשאמרה תחילה דנעשית אמת ויציב מדברי סופרים:

(ב)

ויש מי שאומר שמכ"ש כו'. וצ"ע דהא כתיב את יום צאתך ואף שי"ל קשה לסמוך ע"ז במ"ע דאורייתא:

סימן סח

(א)

ובפסח שהחזנים מאריכים כו'. צ"ע בלא"ה נמי לתסור וא"ל משום ששהה כדי לגמור את כולה דאסור כששוהין במה שאינו מעין הברכה באמירה ובניגון יחד אבל במעין הברכה אין האמירה מפסקת ובשלא מעין הברכה נמי שרי בפחות מכדי לגמור את כולה כיון שמקצתה מעין הברכה וצ"ע:

סימן סט

(א)

שאיך להפסיק כו'. ומהרי"א ס"ל כהרוקח שבב"י וכמ"ש בתרומת הדשן שדברים אלו מגומגמים כו' וע"ש בטור.

סימן ע

(א)

ואם רצו כו'. עי' סי' (י"ח) [י"ז] ובסי' תכ"ו ובש"ע מבואר דאין לחלק בין וצונו לשאר ברכות ובלאה"נ כ"ש הוא:

(ב)

וכיון שצריך כו'. ואפשר בלאו האי טעמא אסור גם קודם ק"ש שהוא עיקר קבלת מלכות שמים ויש בה משום ואותי השלכת כו':

סימן עג

(א)

ואסור משום ולא יראה כו'. כ"מ ממה שאמרו טפח באשה וקול ערוה. ואיסורן אינן אלא משום הרהור כמ"ש הרשב"א עיין ב"י (ומשום חשש הרהור אסור אפי' בתלמוד תורה כמבואר מב"י שהעתיק לשון המרדכי ולשון הראב"ד). ולהרהר (בדברי תורה) נגד טפח פשיטא דשרי:

(ב)

ואע"פ שאפי' לערוה ממש מועיל כיסוי כו'. אבל א"ל דמשום הרהור לחוד אסור דא"כ בחורים דבסי' ל"ח למה לא אסרם בק"ש ע"ש בב"י דמהרהרים בק"ש ומאי שנא ק"ש מתפילין ודו"ק:

(ג)

בד"א כשקורא ק"ש כו'. צ"ע אם אפשר להרהר ב' הרהורים בבת א' וא"ל אין מקום לדברים אלו ודו"ק:

סימן עה

(א)

ויש מתירין אם אינו מסתכל כו'. הרב רבינו יונה ב"י רמב"ם. וכן משמע בהדיא בגמרא מדלא משני הכא במאי עסקינן כשאינו מסתכל ולא רואה כלל ולק"מ ודו"ק. ולפ"ז צ"ע מ"ש רמ"א ויש אומרים כו', פשיטא דלכ"ע אסור בלא ק"ש משום הסתכלות ואפי' במקומות המטונפות:

(ב)

ויש אומרים דלפי סברא הראשונה כו'. צ"ע לפ"ז גם במקומות המגולים ליתסר כיון שיכול לבוא להרהור אם יסתכל שכל גוף אשה אינה ערוה אלא מהאי טעמא:

(ג)

אבל בתולות כו'. רא"ש לפ"ד הר"י צ"ל שמותר להסתכל בשער וברא"ש ריש פ"ב דקדושין לא משמע כן:

(ד)

ומכל מקום אין לו לשמוע כו'. עיין פרישה וש"ך וט"ז שהפכו האיסור שם דלא כמ"א וכן משמע בתוס' דף כ' ע"ב ודו"ק היטב:

סימן עו

(א)

ומכל מקום בטל הוא כו'. מ"א. ותי' הב"י א"א לומר כלל לשיטת הרא"ש ודו"ק. עי' השגת הראב"ד בדבוקה דוקא ולא קאי אגומא ומשום הכי כתב הרשב"א על הראב"ד חילוק זה וכן דעת הרז"ה:

סימן עט

(א)

עד שירחיק כשיעור. וצ"ע מאי שנא מגפנים ע"ש ברש"י ותוספות:

סימן פ

(א)

וכיון שאינו מתפלל י"ח כו'. והרא"ש שלא הזהיר ע"ז לשיטתיה אזיל דסבירא ליה בסימן נ"ב שאפשר אחר התפלה יאמרם בברכותיה ע"ש ובטור:

(ב)

אבל ק"ש וברכותיה כו'. כ"מ מפרי חדש ותשובת רמ"א וכ"מ בהדיא ממ"ש ואם יראה לו כו' ומאי שנא ק"ש מברכותיה אדרבה כקורא בתורה הוא ומ"ע דאורייתא היא איך יבטלנה מחשש שלא נזכר בגמ' ושום פוסק וכן משמע מלשון מוטב וצ"ע:

סימן פא

(א)

והוא שעדיין לא כו'. כ"מ מט"ז דשוה לגמרי ואי לא תימא הכי איזה שיעור יש לגדול דלא תני הכא בכ"מ:

סימן פג

(א)

(א) ומכל מקום אם יש לו מחיצות. ט"ז. ואי לא תימא הכי פליג על הרא"ש ואף גם זאת צ"ע ממ"ש הרא"ש גבי עביט ועיין ב"י סי' פ"ז בשם הרמב"ם וצ"ע:

סימן פד

(א)

אפי' בשעה שאין שם כו'. ב"ח עולת תמיד עטרת זקנים וכ"מ במ"א כאן סק"א ובסס"י מ"ה דלפמ"ש שם ע"כ מיירי שאין אדם באמצעי שאל"כ צריך לחלוץ תפלין וכ"מ מדאצטריך לאשמועיןן בש"ע שאין שם ק"ש תיפוק לי' משום ערום דלא היו מכסים ערותם עיין אה"ע סי' כ"ג ומשום דר' יוסי בר חנינא מפרש בהדיא נקט ליה:

סימן פה

(א)

אפי' בלשון חול. ב"ח עולת תמיד עטרת זקנים וגם השי"ך סי' קע"ט מודה הכא משום דשלום יוכיח שא"כ יש תפלה בב"ה שנאמרת בכל לשון ואין קדושה בתיבות ועי' פרש"י סנהדרין (צ"ו) [נ"ו] דכיננוי דגבי ברכת השם הוא שאינן נמחקין דלא כרמב"ם בפירושו המשנה פ"ד דשבועות וגבי קריעה הזכירו כינוי שם ואפ"ה קורע על שמות הנכרים כמ"ש בי"ד סי' ש"מ (סל"ו) [סל"ז]:

(ב)

כ"ש שמות המיוחדים כו'. וכ"מ מברכת המזון שנאמר בה וברכת את ה' וכל ברכה שאין בה ה' כו' ואפ"ה נאמרת בכל לשון:

(ג)

כגון לענין שבועה כו'. עי' השי"ך סי' רל"ז ואף את"ל שהם ככינויים וכתרוצא דאביי בשבועות דף (ל"ד) [ל"ה] מכל מקום אף בכינויים היינו טעמא דשרי משום דצדיק נקרא כן (וצ"ע מגמרא שבועות שם) (משא"כ בשמות אלו):

סימן פז

(א)

בזכוכית כו'. ב"י ובסי' תנ"א אינו אלא מנהג לכתחלה ע"ש בב"י ומ"א וגם אין ראייה כלל משם דאין החומרא משום שבליעתו מרובה מכלי מתכת שכלי עץ לפ"ד הש"ע יוכיחו אלא משום שבליעתן חזקה ואינן יוצאין מדופיין אלא באור כמ"ש התוס' בחולין דף ח' בכלי חרס דדמי לכלי שתשמישו באור שאל"כ אין ראייה מכלי חרס ע"ש:

סימן קנח

(א)

שסחט המשקה נו'. רי"ף רא"ש (תוס') פכ"ב דשבת (וטוש"ע סי' ש"ך) לענין שבת וה"ה לענין טומאה מדמדמו כבשים ושלקות לענבים וזוהי ג"כ כוונת רש"י בברכות דף נ"ב ע"א וא"ש דלק"מ מ"ש עליו מהרי"ט בסי' ע"ז מכמה משניות ע"ש ודו"ק:

סימן קנט

(א)

שאינו כלי נו'. ועי' במה שנתבאר לקמן דהראב"ד ס"ל דאריתא דדלאי מיירי בכלי המחובר לקרקע דדוחק לומר דה"ק דה"ל שאובין ובעינן מ' סאה משא"כ במקוה כהר"י גם מסתימת גמרא ופוסקים משמע דאפי' יש מ' סאה אין מטבילין והש"ע ס"ל דאינו כלי מדמכשר בהמשכה והא דפסל כלי המחובר לקרקע היינו משום דלא מסתברא ליה להקל כבה"ג דבתראי פליגי עליה אלא משום דהרמב"ן ורשב"א ס"ל הכי כדמשמע בב"י בשם מהרינ"ח ואינהו פסלי כה"ג ודו"ק:

סימן קסח

(א)

שמן התורה נו'. ב"י, מ"א סי' קצ"א סק"א, דלא כמו שכתב כאן, וכן דעת הש"ע כאן והט"ז (ומיהו להאומרים שמעין ג' בד' מינים היא דאורייתא, צריך לומר דארץ הפסיק הענין למעין ג', אך אנו קיימא לן כהרמב"ם וסמ"ג עיין סי' ר"ט, וגם לבה"ג ורא"ש וטור יש לומר דארץ הפסיק היא אסמכתא דרבנן לאחר שתקנו מנין הברכות בפת ולא בד' המינים, וכן משמע בסמ"ג שהביא ב"י בסי' ר"ט שלא הקשה בפשיטות מדאמרינן ארץ הפסיק הענין אלא מסברא דנפשיה דסבירא ליה מנין הברכות דאורייתא (ולפי הטעם שנתבאר בסידור אתי שפיר טפי):

(ב)

וכל זה כשהמילוי נו'. (וצריך עיון קצת דהא דבש דרך ללפת בו פת) וכן דעת רמ"א בסי' קס"ח סעיף י"ג. וכן הוא בהדיא בריא"ז שממנו מקור הדין בשבלי לקט ואגור (שהוא הר"י מטארני שהביאו הרא"ש רפ"ק דסוכה והר"ן פי"ו דשבת כמבואר בשלטי גבורים שם בשבת), עיין שם שכיסנין עשויים לקנוח ופשטיד"א לקביעות סעודה משום הכי מחלק שם ביניהם. וכן משמע מלשון הרי"ף ורא"ש שקראו כל אכילת עראי כיסנין, א"כ הבאה בכיסנין פי' היינו שעשויה לאכלה בתורת כיסנין, דהיינו לקנוח ולא לקביעות סעודה. וכן הוא בהדיא כהר"י שאינו מזון אלא מיני מתיקות נו', ופשטיד"א עשוי למזון (ואפילו במילוי פירות משמע בתשב"ץ לברך המוציא, עיין אליה זוטא סעיף י"ז, אלא דהמ"א סי' קע"ז פירש בענין אחר). וכן הוא ג"כ כוונת רש"י שמאכלה מועט, ורצה לומר שעשוי לאכול מעט לקנוח סעודה או לתענוג בעלמא מחמת המלוי ולישה בתבלין. ומה שכתב הט"ז דאורחא דמלתא נו', זה אינו דפשטיד"א היתה מצויה מאד בימי רש"י ותוס', עיין תוס' ביצה דף ח' ובב"י סוף סימן תק"ט בשם סמ"ג ומרדכי והג"מ. ועוד שרוב האי ורמב"ם פירשו

בענין אחר א"כ מנ"ל להוסיף עוד על מה שהזכירו בפירוש המפרשים שלא כמותם, ובפרט שרש"ל וב"ח מחמירים, אלא שהש"ע הכריע להקל (אבל להקל יותר מהשו"ע אין לנו):

(ג)

או במי ביצים כו'. שבלי לקט, ומהתוס' אין ראיה כלל דאפילו במי פירות ואפילו בתבלין הרבה ס"ל דלא מקרי כיסנין כלל כמו אובלייא"ש, עייין אבן העוזר:

(ד)

עירב בה מעט מים כו'. ט"ז (ומה שהקשה המ"א לא קשה מידי, כיון שע"י קביעות מברך ברכת המזון לחם גמור הוא לכל מילי, אלא משום דלא קבעי אינשי אינו מברך בלי קביעות כמו שכתב הב"י, ובגמ' לא מדמי אלא בכהאי גונא דאפילו בקביעות לא מברך, כמו שכתב המ"א ס"ק כ"ח, וטרוקנין יוכיחו) (ואף שי"ל, וביו"ט אינו יוצא י"ח אלא ע"י קביעות משום דאין שמחה אלא בלחם חשוב דקבעי עליה, עייין רא"ש פ"ז דבעינן לחם שהוא עיקר אכילה):

(ה)

ואפילו אותם כו'. כן משמע במ"א סק"כ במה שכתב רמ"א סעיף י"ד בהג"ה (וכן הוא בהדיא במרדכי פרק כל שעה דאובלייא"ש תחלתם סופגנין, מכלל דאינה עבה לגמרי, אלא משום דסופה עיסה מברכין עליה המוציא כמו שכתבו בתוס' ברכות דף מ"ב, דלא כמו שכתב ברא"ש שם):

(ו)

יש אומרים שאין עליו כו'. ש"ע (ומ"ש המ"א להטור צריך עיון גדול שהטור חילק ביניהם. אלא ודאי שנמשך אחר גירסת הרי"ף דבטרייתא אמרינן גובלא כו'. עייין שם בהרר"י (וכן צריך לומר ברא"ש מדכתב טרוקנין סופה עיסה, וכן הוא בירושלמי שהביא במלחמות ספ"ב דפסחים, א"כ אף בלא קביעות נמי כמו שכתב רמ"א סי"ד בהג"ה. ולפי מה שכתב המ"א סק"כ אתי שפיר, עייין תוס' ברכות ל"ח לחלק בין סופה עיסה לנילוש דהוה גובלא כטרוקנין) דדוקא לגירסתו ברש"י צריך להפריש ביניהם, אבל לגירסת הרי"ף חדא טרייתא היא וטרייתא דארעא גריעא טפי, משום הכי בעי מאי מברך, ואפילו הכי מהני בה קביעות, ומדקרי לה גובלא מכלל שהיא כעין גביל מירתח שהיא כל כך בלילה רכה שתיאפה מחום מועט, ואינה בגומא אלא ע"ג קרקע, כמו שכתוב באבן העוזר (וגם מה שכתב אבן העוזר זה אינו, כדמשמע מלשון הרי"ף פרק כל שעה שכתב על ארעא, וכן משמע בריא"ז שם בשלטי גיבורים דקרי לה חררה, אם כן כל שכן לגביל מירתח שבכירה. אבל לנהמא דהנדקא ודכותח אין הכרח כלל דמהני קביעות, משום הכי סתם הטור. וכיון דאפילו בפטור מן החלה מהני קביעות, מכלל שבטרוקנין שחייבים א"צ קביעות לפי דעת הטור שהמוציא תלוי בחלה. והוא הדין במיני טיגון משמעות הטור דא"צ קביעות, מדסמך להם טרוקנין וטרייתא, וכתב אבל טרייתא כו'. אבל לדידן שאינם תלויים זו בזו יש לומר דטרייתא דארעא היא אפילו בגומא כטרוקנין, ואף אם אינה כן, מכל מקום יש לומר לרב יוסף דתלי טעמא משום גובלא הוא הדין לטרוקנין):

(ז)

והבישול כגון כו'. מ"א (אף אם תמצוי לומר שזה אינו לפי משמעות התוס' ומרדכי וש"ע ורמ"א דלא הקילו אלא בלאקשי"ן לפי שהן דקין יותר, מכל מקום יש לסמוך בזה על הכרעת סמ"ג והג"מ שבב"י, וכן משמע בר"ן, כיון דבלאו הכי לא קיימא לן כר"ת גם בחלה כמו שכתב המ"א דלא כש"ך, וכן בדין דהחולקים על ר"ת המה הרבים ובתראי):

(ח)

והוא שנתבשלו כו'. בה"ג, מרדכי. ועיין במרדכי בפרק כירה בשם רא"ם להחמיר אפילו בכלי שני משום חסרון ידיעתנו, ויש לומר שהוא משום שבת וסקילה וחטאת כמו שכתב הרא"ם שם, אבל אין להחמיר כל כך בספק ברכה שהיא דרבנן, עיין מ"א סי' רט"ו:

(ט)

ואפילו אם נותן כו'. רב ל"ט (ועיין שם ברא"ש ואינו מחובר יחד כו', משמע אע"ג דשרוי בקערה לרככה מצנימותה כדפרש"י, הפך לכאורה ממה שכתבו הב"י ומ"א. אבל מדמייתי אביי מליקט מכולן לחביצא על כרחך צריך לומר שהחיבור לא מהני כלל לאפוקי מתורת לחם אלא מתואר לחם, משא"כ בשרייה לפי שעה דמיירי שם כדמסיק הרא"ש שם, אבל בשרייה מרובה מודה להתוס', וכן הלבוש סעיף י"א לא כתב יש מי שאומר משום דלא פליג כלל, דלא כפרי חדש):

(י)

ואפילו אם לש כו'. רמ"א סי' תע"א עיין שם בחק יעקב. ובמ"א שם סק"ה דאפילו בכהאי גונא דמתקריא כיסנין זימנין דמצה עשירה היא, מכלל דבכהאי גונא לא הויא כיסנין. ועיין שם במ"א סק"ח דכל שכן אם לא נאפית, אם כן אם טיגנה דינה כלחם שלם מטוגן. ורש"י (ועיין במנחות דף ע"ה ע"ב שלא הזכיר כלל ואפאן ואם כן הכא נמי יש לומר דלא נקטיה בדוקא אלא לאורחא דמילתא) שפירש שאפאן, לשיטתיה אזיל דמיירי בבישול שמבטל מתורת לחם ממנו בפחות מכזית, ולכן אי אפשר להפקיע הבישול אלא ע"י אפייה, אבל להרב רבינו יונה דמשום שנתפרר לפחות מכזית לחוד נתבטל מתורת לחם, יכול לחזור ע"י דבק טוב המחבר אפילו קמח לעשותו לחם לחלה והוא הנגבל במשקה, כמבואר בירושלמי שהביא הרא"ש בהלכות חלה, אבל בחביצא כל פירור הוא בפני עצמו ואינן נבללין זה בזה. ומה שכתב המ"א ואפאן, הוא לרבותא, כמו שכתב בס' תע"א. וכן משמע ממה שכתב אם עירב קמח וטגנן כו', משמע דבלא תערובות פשיטא דתורת פת עליו. ואין לומר דזהו לר"ת, דאם כן מאי מהני קמח הא בלילתן עבה. ואין לומר שטיגנן אחר אפיה ועירב הקמח בלישה, הרי נאפה הקמח ג"כ ונעשה לחם גמור, ואחר אפייה אינו מתערב בקמח (להיות נבלל בו יפה להתבטל ברוב) לחודיה קאי:

(יא)

אפילו כו'. ומה שכתב המ"א בשם רבינו ירוחם צריך עיון גדול, דאף לפי הגהתו משמע כן בהדיא, דתלי טעמא דמהני קביעות משום דלחם הוא לחלה אבל טריתא דפטורה מברך בורא מיני מזונות בכל ענין, ולכן כפל רבינו ירוחם לשונו ואין מברכים המוציא כו', לומר דלא משכחת לה כלל דמברכין עליו המוציא. וגם הטור שכתב כן בטריתא לא כתב כן כאן, וכתבם סמוכים זה לזה ולא כללם בחדא בבא, וע"כ צריך לומר כמ"ש לעיל:

סימן קעד

(א)

אלא ברכה ראשונה כו'. רמב"ן פרק ערבי פסחים, תוס' שם.

(עין רש"י עירובין מ' ועין סי' ק"צ בט"ז וסי' רע"א סעיף י"ד), וב"ה כל שכן דעדיפא ביין הבדלה. ועוד דברכה ראשונה נמי משכחת לה שתיפטר בהמוציא עין סי' רצ"ט. אך התוס' פסחים ק"ג ד"ה רב אשי כתבו דמצות הבאת כוס לא תליא בברכה. וגם אחר יין אירוסין ונשואין צריך לברך. ולפי זה צריך עיון בזה:

(ב)

ואם שורה כו' נו'. עין מ"א סי' קס"ח סק"ל, וכן הוא ג"כ כוונת הנחלת צבי ועטרת צבי סי' קע"ז על השרייה לבדה אבל לא למה שישתה אח"כ, דהא מדמי לה לפירות, ואי לא לא קיימא לן כוותיה, כמו דלא קיימא לן כמו שכתב בתחלה שם, עין שם במ"א סק"ב, ועין שם סוף סעיף א:

(ג)

ויש אומרים שגם מים כו'. בה"ג (ולהט"ז אשתמיטתיה מה שכתב המרדכי כמו שיתבאר לקמן, וגם הרא"ש שכתב כן על בה"ג על כרחך כוונתו דזיין טובא כמו פת משא"כ בשכר, עין סי' ר"ח סעיף י"ז):

(ד)

אפילו בחול כו'. רא"ש פרק ערבי פסחים, ט"ז סי' רצ"ט. ולא ס"ל דרא"ש לשיטתיה אזיל, עין סי' קע"ח ס"ה, אלא שאני התם דהוי הבדלה מילתא אחריתא לכולי עלמא בכהאי גוונא, כמו שכתב הט"ז שם. וכן משמע ברשב"א והג"מ דפשיטא דבעיא מקום סעודה לכולי עלמא בהבדלה, דאם לא כן מי הזקיקם לירד למחלוקת שאין כאן מקומה, וא"צ כלל לכוונתם שם:

(ה)

שנטילת ידים היא כו'. כן הוא כוונת התוס' דמהאי טעמא א"צ לברך לאחריו, אף שלא שייך כאן אי אפשר לאכילה כו', מכל מקום לא גרע מפירות שבתוך הסעודה, דהא לא ס"ל כרשב"א שפירש הטעם משום דבאים לגרור וכהרא"ה במ"א ס"ק י"א, ונטילת ידים הוי ליה התחלה כמ"ש בס' רל"ב. אבל קודם נטילה צריך לברך מיד ולא להמתין עד שיגמור לשנות יין שבתוך המזון, שאין לקבוע סעודה קודם ברכה אחרונה שמחוייב כבר. משא"כ בתוספות ד"ה בא להם כו'. עין תוספות סד"ה [ו] רב ששת ודו"ק:

(ו)

וכל שכן יין כו'. מ"א וכן משמע בש"ע (אף שהתוס' לא סבירא להו הכי, שכתבו דלא גרע כו', היינו משום ברכה אחרונה, עין במש"ל, אבל לפי מה שכתב הש"ע סעיף ו' כהרא"ש בלי שום חולק אין להחמיר אף לפי דעת התוס' אלא בהבדלה, עין סי' רצ"ט. ומיהו אף בפחות מכשיעור אין להקל נגד משמעות האחרונים שלא הזכירו ברכה אחרונה, שאף את"ל שגם המ"א נתכוין לזה שכשקבע עצמו לסעודה הוי ליה כותף הסעודה וא"צ ברכה אחרונה, מכל מקום ממה שכתב הט"ז סי' רצ"ט מבואר להדיא דנטילת ידים אינה משום ברכה אחרונה):

(ז)

אבל השותה כו'. מ"א (ומה שכתב בשם המאור צריך עיון גדול, דשם מבואר בהדיא דדוקא ביין, משום דסבירא ליה דברכת המזון פוטרת מעין ג', וכן הוא בר"ן בשמו).

ואף לפי משמעות המ"א יש לומר דמה שכתב לנהוג כר"ן (ורשב"א) [ורמב"ן] הוא ג"כ לאפוקי מהמאור עיין שם, דהא פליגי עליה עיין שם. וכן דעת התוס' ומרדכי, וכן פסק רמ"א סי' רצ"ט, עיין שם במ"א סק"י. והכי קיימא לן בסי' תע"ג ס"ו, עיין שם בט"ז ובטור סי' תע"ה, מבואר משם דלכולי עלמא לא ס"ל כהמאור לפי דעת המ"א. ודו"ק).

(ולהט"ז אשתמיטתיה מה שכתב המרדכי דדוקא היין ממשיך תאות אכילה ולא שאר משקים, ופשוט הוא) עיין סי' תע"א.

וגם ביין הרא"ש יחידאה הוא, ופליגי עליה התוס' דף ק' סע"ב והמרדכי גבי ברכה אחרונה של כוס ב' והרמב"ן ור"ן שם והרז"ה שם, והסכים עמו הרשב"א בתשובה סי' ע"ב, וכן כתב בהדיא בחידושיו דף י"ז ע"ב בשם ירושלמי, וכן משמע מדעת ראבי"ה בטור סי' (תע"ה) [תע"ד] ומהר"ם בהג"מ דדוקא כוס ב' דפוטור יין שבתוך המזון א"צ לברך אחריו, דלהרא"ש גם אחר הראשון א"צ. אלא שהש"ע נמשך אחר הטור שסתם כמסקנת אביו הרא"ש, עיין טור סוף סי' סימן ער"ב. ואם כן הבו דלא לוסף עלה. והיינו טעמא דהבדלה:

(ח)

אבל כו'. (עיין מ"א סי' רי"ב סק"ד, ואף לפי דעת רמ"א שם יש לומר דהכא לא הוי טפלה כל כך כי התם. עיין שם בדרכי משה, ועיין בתרומת הדשן וברא"ש. וצריך עיון):

(ט)

רק בסעודות כו'. טור וב"י לבוש מ"א סי' קע"ז (ומה שכתב שם בשם הרב רבינו יונה, לא שייך הכא, שאף שאינה סעודה אחרת אין לשרות פוטר לשתות ביין שגורם ברכה לעצמו. ומה שכתב הרב רבינו יונה כן בבעיא זו, היינו משום דע"י סילוק השלחן מסיח דעתו מהפת, כמבואר ברשב"א תלמידו בשם תוס', וכן הוא בתוס' פסחים ק"ג. אבל מה שהוסיף המ"א אחר שהסכים להב"י ולבוש דבסעודות גדולות מושכים ידיהם מהפת ואפילו הכי אין צריך לברך על דברים הבאים מחמת סעודה לפי שעדיין הוא בתוך הסעודה, כלומר שהרי גם בתוך הסעודה ממש הם נפטרים בברכת המזון בלי שיאכלם עם פת, אם כן מה הפסיד להם סילוק הפת רק שיהיו נאכלים בתוך הסעודה שנאכל בה פת, משא"כ ביין (וכן משמע בהדיא ממה שכתב הרב רבינו יונה דסילוק דעת מהני לדין ביין) שתלוי בלשרות או לשתות.

ומה שכתב הרשב"א בשם הראב"ד, לא קיימא לן הכי אלא כמשמעות סתימת כל הפוסקים, שהרי לא כתב כן אלא על בעיא זו, אבל במתניתין ליכא למימר הכי, דהא מפרש בגמרא הואיל וקובע סעודתו כו', מבואר דהאכילה גורמת ולא (השיחה), (וגם לא שייך כלל לומר דבשבת ויום הקזה קובעים לשוח הרבה ונותנין יין אח"כ), וא"כ גם בחול נמי, לפי מה שכתבו התוס' (ורשב"א לשיטתיה אזיל כמו שכתב ב"י בשמו גבי מים דיין בחול בתוך הסעודה נמי) במסקנא רבינו ירוחם ורא"ש פרק ערבי פסחים וברמב"ם שם, וכן פסק בדרכי משה, אלא ודאי דלא ס"ל כרשב"א וספר אהל מועד שבב"י. ודו"ק):

סימן קעז

(א)

שכיון שאין כו'. הרב רבינו יונה (ומהאי טעמא אף מין לפתן שאוכלן בלא פת א"צ לברך אם קובע ללפת פת במינים אחרים, משא"כ במיני פירות, והיינו טעמא משום דגם זה בא מחמת פת, דזהו טעם פטורם בברכת הפת, מדפוטרות אפילו בפירות שאוכל בלא פת אם קבע עליהם, ויש לומר דהוא הדין בלפתן דמחמת סעודה, רוצה לומר פת:

(ב)

יש להסתפק כו'. מ"א (ולא דמי למה שכתבו התוס' דף ל"ח, משום דבא מחמת סעודה, דכל מה שאינו לפתן היינו דהוא עצמו סעודה יחשב כיון שבא להשביע, והפת הוא ראש לכל מילי סעודה כמו יין למשקים, אבל לפתן אינו סעודה. אבל מה שכתב אבן העוזר צריך עיון גדול, דלמה לי סבת הפת במים):

(ג)

אפילו אוכלם כו'. (ומה שכתב הלבוש וכן הוא ברשב"א, זה אינו, דבכהאי גוונא גם לפניהם אין צריך, כמו שכתבו הרא"ש ומ"א סי' קס"ח וקע"ד, וגם לעכל לא הזכירו כלל, אלא תלו טעמא כיון שבאו בתוך כו'):

סימן קעח

(א)

ונטל המאכל כו'. דהא בדברים שאין טעונין עסקינן. ועיין סי' ר"ו סעיף ה' דאם לא היה לפניו מאותו המין צריך לברך אם לא היה דעתו אפילו בלא שינוי מקום, וא"כ מה קמ"ל רב חסדא, אלא על כרחך כמ"ש, ואתי שפיר דמהני דעתו אפילו לדעת הרא"ש בפירוש הירושלמי ברכות פ"ו ה"א מאן דנסיב תורמסא כו', עיין שם סימן ר"ו ס"ו:

סימן רב

(א)

שמפני חשיבותם כו'. רש"י דף ל"ט (גבי בפה"א נגד שהכל נהיה בדברו וה"ה לבפה"ע נגד בפה"א דלכ"ע חשיבא טפי אלא דלא חשיבא כ"כ כבפה"א נגד שהכל נהיה בדברו כמ"ש הרא"ש ע"ש ובגמ' דף (מ"ה) [ל"ה] גבי יין דכל דחשיב טפי פורטין אותו יותר והיינו טעמא דפת):

(ב)

וכן חרובים כו'. (ובבדק הבית ר"ל שלא לברך כלל וכמ"ש בש"ע דאל"כ מנ"ל לפלוגי בין ברכה לשביעית בחרובים יותר מבבוסר):

(ג)

בד"א שמברכין כו'. ומ"ש הש"ך שדוחק לחלק כך היינו לענין רבעי דלא מהני ביה שינוי כמו בברכה. וגם אם היה תלוי בשינוי א"כ פגים שלא נשרפו ולא נפלו ליתחייבו. אבל מ"ש בשם הרמב"ם גם בברכה זה אינו דא"כ הל"ל והן כלשונו בכל פירוש המלות וכ"כ כאן גבי קור. ועוד דלא פליג על הגמ' ופוסקים דמדמו לשביעית מדלא הביאו ב". אלא ודאי דנובלות ר"ל שנופלים וכמ"ש בפירוש המשנה ספ"ק דערלה, וע"ז פי' כאן שהן פגין, ולא תמרי דזיקא שנגמר בישולן כמ"ש הש"ך, ואז דרכן ליפול ע"י הרוח ולא בעודן פגין, אלא יפלו ע"י שנבלו לשון כמישה כפרש"י בפרשת יתרו, ולפי שנופלין מחמת שנובלין נקרא הנופל נובל. שאם גם בושלי כמרי הוא ע"י רוח היינו תמרי דזיקא וליפטרי ממש ע"י גמ'. ומש"כ הש"ך לחלק בין ברכה לערלה זה אינו דגרעינים יוכיחו. ות"י הב' ג"כ צ"ע דהא קפרס לאו טפל הוא כדאיתא בגמ', וגם גרעינים לפמ"ש הרא"ש. ולפמ"ש י"ל שכוונתו שאין למדין אלא אם מה שנראה טפל הוא פרי אם לאו והוא שלא נשתנה אבל בנשתנה גם פרי עצמו לא דמי ברכה לערלה:

(ד)

וראויים לאכילה כו'. (ומ"ש אבן העזר בשם הרמב"ם פ"ב דעוקצין זה אינו ע"ש ברמב"ם שלא הזכיר כלל שראויים לאכילה ובודאי לא פליג על התוס'):

(ה)

לכתחלה כו'. ע"י הרב רבינו יונה דטעמיה דבה"ג ג"כ משום ספיקא הוא ואף שהרי"ף לא הזכיר חוץ לארץ והרמב"ם פסק כר"ע גם בא"י לא קי"ל הכי כמ"ש ביו"ד סי' רצ"ד. אבל מ"ש המ"א צע"ג ואשתמיטת' מ"ש הרא"ש אבל גרעינים כו' ע"ש. ואפ"ה פטירי מרבעי דלאו פרי גמור הן כמו בוסר ופגין (ע"י פ"ב דעוקצין אם מטמאין) דחייבים בערלה ולא ברבעי דדמי למעשר שני דכתיב ביה פרי ופטר פגין ובוסר עד שיגיעו לזמן שמותר לקצצן בשביעית שכבר הם פרי גמור כדתנן ספ"ד דשביעית משא"כ בברכה דמשאסור לקצצן מברך בפה"ע אע"ג דלא פרי גמור הוא. וה"ה לגרעינים הראויים לאכילה דהא אסירי בתרומה ומטמאין טומאת אוכלין אם כנסן לאוכלין כדתנן פי"א דתרומות בתוספתא שהביא הר"ש פ"ג דעוקצין (ומנובלות דפטירי מרבעי להטור יו"ד וברכתן שהנ"ב אין ראייה דהא להרמב"ם חייבים אפ"ה ברכתם שהכל נהיה בדברו). והא דתנן בפ"ב דעוקצין כל הגרעינים כו' ר"ל אפי' שאינן ראויים.

ומשה"נ לא קתני בהו ביעור בשביעית (פ"ג) [פ"ז]:

רמב - להזהר בכבוד שבת ובו יג סעיפים:

א

שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים והם כבוד וענג שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכובד ועיקרן מן התורה שהשבת הוא (א) בכלל מקראי קדש שנאמר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש וגו' ומקרא קדש פירשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקיה ולענגו בענג אכילה ושתייה ויש אומרים שמקרא קדש הוא לקדשו באיסור עשיית מלאכה אבל הכבוד בשבת ויום טוב והענג בשבת הן מדברי

סופרים (אבל ב) הענג והשמחה ביום טוב במאכל ומשתה הוא מן התורה כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט) ומכל מקום צריך להזהר בהם מאד שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה וכל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה אז תתענג על ה' וגו' ובדברי רז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו וניצול מדינה של גיהנם:

ב

במה מענגו בימי חכמי הגמרא היו מענגין בדגים גדולים ובתבשיל של תרדין שמאכלים אלו היו חשובים ענג בימיהם וכל מקום ומקום לפי מנהגו יענגוהו במאכלים ומשקים החשובים להם ענג.

ואין חיוב לאכול בשר ולשתות יין בשבת אלא לפי שמן הסתם יש לרוב בני אדם ענג באכילת בשר יותר מבשאר מאכלים ובשתיית יין יותר מבשאר משקים לכך יש להם להרבות בבשר ויין כפי יכלתם והשגת ידם:

ג

וכל המרבה בהוצאת שבת ובתיקון מאכלים רבים וטובים הרי זה משובח והוא שידו משגת.

ואף אם אין לו עכשיו מעות מזומנים אלא חפצים ימשכנם וילוו עליהם והקב"ה ימציא לו לפרוע ועל זה אמרו רז"ל אמר הקב"ה לוו עלי ואני פורע כלומר שאין הוצאת שבת ויום טוב עולה בחשבון הקצבה שנקצב לו בראש השנה למזונות כל השנה ושאר צרכיו שכך אמרו חכמים כל מזונותיו והוצאותיו של אדם קצובין לו מראש השנה שקוצבין לו כמה ישתכר בשנה זו לצורך מזונותיו ושאר צרכיו של כל ימות השנה חוץ מהוצאות שבתות ויום טוב שאין קוצבין עליה כלום אלא אם מוסיף בהוצאת שבת ויום טוב מוסיפין לו.

אבל אם אין לו חפצים למשכנם ולפרוע בהם לא ילוו ושהקב"ה יפרע כי מאחר שאין לו משלו אין עליו חיוב כלל להרבות בהוצאת שבת יותר מהשגת ידו:

ד

ואף אם אין ידו משגת כלום ורוצה ליטול מן הקופה של צדקה המתחלקת בכל ערב שבת לא יטול אם אינו צריך ליטול לצורך מזונותיו של ימות החול של שבוע הבא ובשביל מזונות יום השבת ג"כ לא היה צריך ליטול אם היה נוהג כבחול ממש לאכול בו שתי סעודות בלבד פת וקטניות כסעודותיו בחול כגון שיש לו מזון י"ד סעודות לשבעה ימים שעד ערב שבת הבא סעודה אחת לכל יום וסעודה אחת לכל לילה אלא שרוצה ליטול כדי לאכול שלשה סעודות בשבת וכל שכן אם רוצה ליטול כדי להתענג קצת יותר מימות החול שאסור לו ליטול מן הקופה בשבוע זו שכך אמרו חכמים עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות:

ה

אבל בערב שבת הבא נותנין לו מזון ט"ו סעודות לאותה שבוע כדי שיהיה לו שלשה סעודות לאותו שבת וגם נותנים לו דגים וירק לאותו שבת שכיון שכבר נצרך לבריות נותנים לו כל צרכו שנאמר די מחסורו אשר יחסר לו וכן מי שנותנים לו מדי שבוע בשבוע מצדקה אחרת שמותר לו לקבל ממנה הרבה כל שאין לו שיעור המפורש ביו"ד סימן רנ"ג הרי זה יכול להרבות בהוצאת שבת כפי ערך מה שנותנים לו

(ובלבד שלא יוציא כל כך לשבתות עד שתחסר פרנסתו בחול ויצטרכו להוסיף לו מן הצדקה ;<[א];/t& מחמת הוצאותיו לשבתות שנמצא מטיל כבוד שבתותיו על הבריות וכבר אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות):

ו

ואם מה שנותנים לו אינו מספיק לו להרבות בהוצאת שבת ושיתיר מזה לפרנסתו לחול בענין שיצטרכו להוסיף לו מכל מקום אם יש לו מעט משלו יזרז את עצמו להוציא ממון בכבוד השבת בכל מה שאפשר. אבל אם אין לו כלום משלו אין צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת שכבר אמרו עשה שבתך כו' ומכל מקום צריך הוא לעשות דבר מועט בתוך ביתו לקיים מצות עונג.

ואם מה שנותנים לו אינו מספיק לו אפילו לדבר מועט צריך הוא לצמצם מעט בשאר הימים בענין שיוכל לעשות דבר מועט לענג שבת.

וכל שכן מי שאינו נוטל כלום מהצדקה אלא מסתפק במועט שיש לו משלו שאינו צריך לבקש מאחרים שיתנו לו כדי לכבד את השבת אלא יצמצם מעט בשאר הימים בענין שיעשה דבר מועט לענג שבת וזה טוב יותר משיצטרך לבריות:

ז

אף מי שאין ידו משגת להרבות במאכלי שבת טוב לו ליזהר שלא יפחות משני תבשילין וטוב ליזהר לאכול דגים בכל סעודה אלא אם כן הדגים מזיקים לו לפי טבעו או ששונאם שאין לו מהם עונג אלא צער והשבת לענג ניתן כמו שיתבאר בסימן רפ"ח.

ואם הנכרים מייקרים השער של הדגים ומחמת זה יש כמה בני אדם שאין יכולים ליקח דגים לשבת נכון לתקן שלא יקנה שום ישראל מהם דגים איזה שבתות כדי שאח"כ יוזילו השער ויוכלו הכל לקיים מצות עונג שבת:

ח

אם שלחו לאדם איזה דבר מאכל שיאכלנו בשבת אל יאכלנו בחול (ממדת חסידות אבל מן הדין אין איסור בדבר עיין סימן תרצ"ד):

ט

מותר ללוות בריבית של דבריהם לצורך סעודת שבת ויום טוב או לצורך שאר סעודת מצוה אם אי אפשר ללוות בלא ריבית:

י

זכור את יום השבת לקדשו וגו' דרשו בית שמאי שתהא זוכרו מאחד בשבת שאם נזדמן לך חלק יפה תהא מתקנו לשבת ואמרו עליו על שמאי הזקן שכל ימיו היה אוכל לכבוד שבת כיצד מצא בהמה נאה לוקחה ואומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה לוקחה ומניחה לשבת ואוכל את הראשונה בחול נמצא אוכלה לזו כדי שהיפה תאכל בשבת אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה בו שהיה אומר ברוך ה' יום יום

יעמס לנו צרכינו ואף הלל מודה שכדברי בית שמאי יותר נכון לעשות אלא שהיה בוטח בה' שבודאי יזמין לו לשבת מנה יפה מכל הימים:

יא

עזרא תיקן שיהיו מכבסים בגדים בחמישי בשבת מפני כבוד השבת כדי ללבוש לבנים בשבת אבל בערב שבת אין פנאי לכבס מפני שצריך להתעסק בצרכי שבת:

יב

נוהגין ללוש כדי שיעור חלה כל אחד בביתו לעשות מהם לחמים לבצוע עליהם בשבת ולא ליקח לחם מן השוק כמו בשאר ימים ודבר זה מכבוד שבת ויום טוב ואין לשנות המנהג:

יג

(ובמקומות שאוכלים פת של נכרים כל ימות החול טוב לזהר שלא לאכול בשבת ויום טוב כי אם מלחמים הכשרים שנילושו בביתו שזהו כבוד שבת ויום טוב):

רמג – דין המשכיר שדה ומרחץ לנכרי. ובו טז סעיפים:

א

אסרו חכמים לומר לנכרי לעשות לנו מלאכה בשבת בין בחנם בין בשכר ואע"פ שאומר לו מקודם השבת שיעשה בשבת ואע"פ שאינו צריך לאותה מלאכה עד לאחר השבת שכשהנכרי עושה בשבת הוא עושה בשליחות ישראל ואע"פ שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו מן התורה אלא בישראל הנעשה שליח לישראל שנאמר בתרומה כן תרימו גם אתם תרומת ה' ודרשו חכמים גם לרבות שלוחכם מכאן ששלוחו של אדם כמותו ומה אתם בני ברית אף שלוחכם בני ברית אבל הנכרי אינו בתורת שליחות מן התורה מכל מקום מדברי סופרים יש שליחות לנכרי לחומרא.

ויש רמז לאיסור זה בשבת ויום טוב מן התורה שנאמר ביום טוב כל מלאכה לא יעשה בהם משמע אפילו ע"י אחרים שאין מצווים על השביתה ביום טוב וקל וחומר לשבת ומכל מקום אין זו אלא אסמכתא בעלמא.

ועיקר האיסור אמירה לנכרי בין בשבת בין ביום טוב אינו אלא מדבריהם כדי שלא תהא שבת קלה בעיני העם ויבאו לעשות בעצמן וכן ביום טוב ואפילו בחולו של מועד וכן בשאר כל איסורין שבתורה כמו שיתבאר במקומן:

ב

והפליגו חכמים באיסור זה וגזרו בו גזרות כגון אם עשה הנכרי מעצמו בשביל ישראל אסרו ליהנות בשבת ממלאכתו ולמוצאי שבת עד בכדי שיעשה משום גזרה שמא יאמרו לו לעשות בשבת.

וכן אם רואהו עושה מלאכה בשבת בשבילו פעמים שצריך למחות כגון אם יגיע לישראל ריוח ממנה אפילו לאחר השבת (ואם גם לו מגיע ריוח ממנה יתבאר בסימן רמ"ד ורנ"ב):

ג

לפיכך מי שיש לו מרחץ שרוחצים בה הכל ונותנים לו שכר או שיש לו תנור שאופין בו הכל ונותנים לו שכר או שיש לו רחיים שטוחנין בהן הכל ונותנין לו שכר ורוצה לשכור לו נכרי לכל השנה שיתעסק בכל המלאכות הצריכות במרחץ ורחיים ותנור ויקבל השכר מן הרוחצים והטוחנים והאופים ויביאהו להישראל צריך הוא למחות בהנכרי ולא יניחנו שיתעסק בהם בשבת בשביל נכרים שירחצו ויטחנו ויאפו שם לפי שהישראל מרויח בעבודת הנכרי בשבת שמגיע לו שכר מזה (ואפילו אם הנכרי אינו צריך לעבוד כלום שכבר הכין הכל מערב שבת מכל מקום מה שהנכרי הזה מקבל השכר מהנכרים הוא עושה זה בשביל הישראל ולהישראל עצמו אסור לו לקבל השכר של יום השבת לכן אסור ג"כ שיקבל הנכרי בשבילו).

ואין להתיר לפי שהנכרי טורח לעצמו בשביל השכר שקצץ לו כיון שאם היה הישראל מונע את עצמו מריוח השבת והיה אומר לנכרי שלא יהיה כלל בשבת אצל המרחץ ורחיים ותנור לא היה מנכה לו כלום משכרו שהרי לא שכרו לכל יום ויום בפני עצמו אלא לשנה או חדש בבת אחת.

ואע"פ שהנכרי אינו מעלה על דעתו שהישראל אינו מכריחו להתעסק בשבת ושישלם לו כל שכרו אף אם לא יתעסק כלל בשבתות אלא הוא עוסק לפי תומו להשלים קבלנותו שקיבל עליו בתחלת שכירותו בסתם להתעסק כל השנה או החדש כדי שישלם לו כל שכרו משלם ולא יהיה לו עליו שום תרעומות ואם כן הנכרי מתכוין לטובת עצמו מכל מקום כיון (שבאמת) שאין להנכרי טובה וריוח מעסק זה שבשבת שאף אם לא יתעסק בשבת לא ינכה לו כלום משכרו ולהישראל מגיע ריוח מזה אם כן נראה הדבר כאלו עסק זה הוא בשביל הישראל בלבד:

ד

וכל שכן שאם שכר הנכרי לימים שאמר לו בעד כל יום ויום שתתעסק במרחץ או תנור או רחיים אתן לך כך וכך אף על פי שלא אמר לו שיתעסק בשבת והנכרי מעצמו הולך ומתעסק גם בשבת צריך למחות בידו ולא יניחנו להתעסק בשבת שאף שהנכרי מתכוין לטובת עצמו כדי ליטול השכר שקצץ לו בעד כל יום מכל מקום כיון שהוא עושה כן מחמת דבורו של ישראל ששכרו להתעסק איזה ימים הרי זה כעוסק בשליחות הישראל שאף שהישראל לא אמר לו להתעסק בשבת אלא שכרו לאיזה ימים סתם מכל מקום הנכרי שמתעסק בשבת מתעסק הוא מחמת השכירות ששכרו הישראל לאיזה ימים והרי בדעתו היום שהוא שכירו של ישראל היום והוא עושה שליחות הישראל לפיכך אף שעושה בשביל טובת עצמו אין זה מועיל כלום שלענין שליחות אין לחלק בין עושה לטובת המשלח בין עושה לטובת השליח בין כך ובין כך שלוחו הוא:

ה

אפילו אם שכר הנכרי לשנה אם עבר ולא מיחה בידו והניחו להתעסק בשבת והביא הנכרי את השכר להישראל אף על פי שלא הביא לו שכר שקיבל ביום השבת בפני עצמו אלא הביאו בהבלעה עם שאר הימים כגון שהביא לו בבת אחת שכר ארבעה וחמשה ימים ויום השבת ביניהם שאין בזה איסור משום

שכר שבת כמו שיתבאר בסעיף י"א אעפ"כ אסור להישראל ליהנות מן השכר שקיבל הנכרי ביום השבת שקנסוהו חכמים:

ו

אבל אם רוצה הישראל להשכיר המרחץ לנכרי שיעבוד בו הנכרי בכל אימת שירצה ולא יהיה מוכרח בעבודתו ויטול כל השכר לעצמו רק שיתן להישראל דבר קצוב בכל שנה או בכל חדש בין שיסיקנו או לא יסיקנו מן הדין היה מותר שאף שהנכרי יעבוד בו בשבת הרי אינו מתכוין בעבודתו לטובת הישראל אלא לטובת עצמו שהרי אף אם לא יסיקנו בשבת לא ינכה להישראל כלום משכרו ואף אם היה הישראל מנכה לו אם לא היה מסיקו אעפ"כ היה מסיקו כדי להשתכר נמצא שעושה רק לטובת עצמו אעפ"כ אסור חכמים לעשות כן מפני מראית העין לפי ששם הישראל נקרא על המרחץ שהכל יודעים שמרחץ זה הוא של ישראל וכשיראו שנכרים רוחצים במרחצו של ישראל בשבת ונכרי מתעסק במרחץ יאמרו שנכרי זה הוא שכיר יום אצל הישראל ויחשדוהו שעובר על דברי סופרים במה שמניח את הנכרי להתעסק בשבת (או אפשר יחשדו את הישראל שהוא שכר לו נכרי זה שיתעסק במרחצו בשבת) ואף שגם הישראלים רחצו בתוכו לפעמים בחול וראו שנכרי זה הוא המתעסק גם בחול מכל מקום לא יעלה על דעתם שהישראל השכיר המרחץ לנכרי זה שיטול כל השכר לעצמו ונכרי זה מתעסק בו לדעת עצמו שלא בשליחות הישראל לפי שאין דרך רוב העולם לשכור המרחץ לפי שהוצאותיו מרובות ושכרו מועט ואין השכר מספיק להשוכר ליתן דבר קצוב לבעל המרחץ ושישתייר לו סך חשוב יתר על שכר טרחו ועמלו לפיכך דרך העולם שכל מי שיש לו מרחץ שוכר לו פועל שיתעסק בו וכל השכר הוא לבעל המרחץ:

ז

אבל מותר להשכיר שדה לנכרי שיעבוד עבודתה כל אימת שירצה ולא יהיה מוכרח בעבודתו ויטול כל הפירות לעצמו רק שיתן להישראל דבר קצוב בכל שנה בין שיתן לו מעות בין שיתן לו מפירות שדה זו והנכרי עובד אפילו בשבת ואין לחוש למראית העין שיאמרו שהנכרי שכיר יום הוא אצל הישראל או ששכרו לעבוד אדמתו בשבת לפי שדרך רוב העולם הוא ליתן השדה באריסות לאריס דהיינו אדם המקבל השדות לחורשן ולזורען ולעבוד כל עבודתן ונוטל בשכר עבודתו מחצה או שליש או רביע הפירות והשאר לבעל השדה לכן מן הסתם כשיראו נכרי עובד בשבת בשדה של ישראל יאמרו שזהו אריסו של הישראל וליתן השדה באריסות לנכרי אין בו שום איסור כלל אע"פ שיש להישראל הנאה במלאכה שהאריס עושה בשדה בשבת שהרי רוב הפירות של השדה הם של הישראל מכל מקום כיון שהנכרי אינו מתכוין במלאכתו בשביל טובת הישראל אלא בשביל טובת עצמו שיטול חלק המגיע לו מפירות השדה אע"פ שמאיליו נהנה הישראל אין בכך כלום רק שיזהר שלא יאמר לו שיעשה בשבת:

ח

אבל מי שיש לו נכרי שכיר לשנה שיעשה כל המלאכות הצריכות לשדהו באותה שנה אע"פ שמן הדין היה מותר להניחו לעבוד שדהו בשבת שהרי הנכרי להנאת עצמו הוא מתכוין כדי שיטול השכר שקצץ לו שאף שהישראל ישלם לו אף אם לא יעשה אותה מלאכה בשבת מכל מקום הרי יצטרך לעשותה ביום אחר שהרי שכרו לכל המלאכות הצריכות לשדהו כל השנה לכך הוא עושה אותה בשבת כדי שלא יצטרך לעשותה ביום אחר (וגם אינו נראה כשלוחו של ישראל כמו שכיר יום מטעם שיתבאר בסמ"ד) מכל מקום

מפני מראית העין צריך הוא למחות בידו שהרואה את הנכרי עובד בשבת בשדה של ישראל לא יעלה על דעתו שהוא שכיר שנה אלא ידמה לו שהוא שכיר יום.

ולא אמרו שבשכירות שדה אין לאסור מפני מראית העין לפי שדרך רוב העולם ליתן השדה באריסות אלא כשהאמת כן הוא שנכרי זה העובד יש לו זכות בפירות שדה זו כאריס ויותר מאריס שהרי שכורה היא אצלו וכל פירותיה שלו ואינו נותן לבעל השדה אלא דבר קצוב לפיכך כשיראו אותו עובד בשבת יתלו לומר שאריס הוא ויש לו חלק בפירות השדה ולטובת עצמו הוא מתכוין בעבודתו ויחקרו אחריו בעת הקציר אם האמת הוא כן ימצאו שבאמת יש לו זכות בפירות השדה משא"כ בנכרי שהוא שכיר שנה כשיחקרו אחריו בעת הקציר יראו שאין לו כלום בפירות השדה יתברר להם למפרע שלא היה אריס ויאמרו ששכיר יום היה ומכל מקום אם השדה היא חוץ לתחום אין לאסור מפני מראית העין כמו שיתבאר בסימן רמ"ד ע"ש:

ט

הרחיים דינם כשדה שמותר להשכירם לנכרי לשנה או לחדש שיעבוד ויתעסק בהם כל אימת שירצה ויטול כל השכר לעצמו רק שיתן להישראל דבר קצוב והנכרי עובד אפילו בשבת ואין לחוש למראית העין לפי שגם הרחיים דרך רוב העולם ליתן באריסות כמו שדות אבל התנור דינו כמרחץ שאסור להשכירו לנכרי יותר מלששת ימי החול לפי שכשיעסוק בו הנכרי בשבת יש בו משום מראית העין שיאמרו ששכיר יום הוא שכן הוא דרך התנור לעסוק בו על ידי שכירי יום ולא להשכירו ולא ליתנו באריסות לפי שיציאותיו מרובות ושכרו מועט כמו מרחץ.

ומכל מקום הכל לפי מנהג המדינה שבמקומות שדרך רוב אנשי העיר להשכיר התנור או המרחץ או ליתנם באריסות ולא לעסוק בהם על ידי שכירי יום מותר להשכירם שם לנכרי או ליתנם לו באריסות ובמקומות שאין דרך רוב אנשי העיר להשכיר רחיים ולא ליתנם באריסות אלא עוסקים בהם על ידי שכירי יום אסור להשכירם שם לנכרי או ליתנם לו באריסות:

י

ואף במקומות שאין דרך רוב אנשי העיר להשכיר מרחץ או תנור או רחיים או ליתנם באריסות מכל מקום אם יש שם אדם שהשכירם או נתנם באריסות שנה אחר שנה עד שנתפרסם לרבים שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם או ליתנם באריסות מותר לו להשכירם לנכרי או ליתנם לו באריסות:

יא

אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ ורחיים ותנור ליותר מלששת ימי החול לא התירו לו ליטול השכר המגיע לו בעד יום השבת אלא כשהשכיר לו את יום השבת בהבלעה עם שאר הימים כגון שהשכיר לו לשנה או לחדש שאמר לו בעד כל שבוע תתן לי כך וכך או אפילו בעד כל ג' ימים או כל ב' ימים תתן לי כך וכך שנמצא שלא השכיר לו ליום השבת בפני עצמו אלא בהבלעה עם ימים אחרים ואח"כ כשהנכרי משלם לו השכר משלם בעד כל שבוע כך וכך או בעד כל ג' ימים או בעד כל ב' ימים כך וכך נמצא שאין משלם לו שכר של יום השבת בפני עצמו אלא בהבלעה עם יום אחר:

יב

אבל אם השכיר לו לימים נפרדים שאמר לו אני משכיר לך לשנה או לחדש ובעד כל יום ויום תתן לי כך וכך נמצא שיום השבת מושכר להנכרי בפני עצמו שהרי כל יום ויום הוא שכירות בפני עצמו (ויוכל לחזור בו באמצע שנה או חדש) לפיכך אע"פ שאח"כ משלם לו הנכרי בעד כל הימים בבת אחת אסור לו ליטול שכר המגיע לימי השבתות שהרי הנכרי מחשב עמו סכום ימים נפרדים ומשלם לו בעד כל יום ויום נמצא שמשלם בעד יום השבת בפני עצמו שלא בהבלעה ואסור ליטול שכר שבת שלא בהבלעה שאין משתכרים בשבת משום גזירת מקח וממכר:

יג

במקומות שאסור להשכיר לנכרי מרחץ או תנור ורחיים מפני מראית העין אם עבר והשכיר מותר לו לקבל כל השכר מהנכרי דכיון שלא עשה איסור מעיקר הדין אלא מפני מראית העין אין קונסין אותו:

יד

אף במקום שמותר להשכיר לנכרי מרחץ תנור ורחיים לא ישכירם לו בערב שבת אלא קודם לכן כמו שיתבאר בסימן רמ"ו ע"ש הטעם:

טו

אף במקומות שאסור להשכיר מרחץ תנור ורחיים לנכרי לא אסרו אלא כשנקרא שם הישראל עליהם שידוע ומפורסם לרבים שהם של ישראל שראו אותו מתעסק בהם כמה פעמים בימות החול אבל ישראל שקנה מנכרי מרחץ תנור ורחיים ולא התעסק בהם כלל אלא חזר והשכירו מיד לנכרי אחר הרי זה מותר לפי שעדיין לא נקרא עליהם שם הישראל ואין כאן חשש מראית העין:

טז

וכן אם יש לישראל בית דירה בחצר אחרת שהוא אינו דר בתוכה ושם יש מרחץ באותה הדירה אם כל ימות החול אין דרך שום ישראל לרחוץ באותה מרחץ רק שכיני הדירה מותר לו להשכירו לנכרי או ליתנו לו באריסות ואין כאן חשש מראית העין לפי שכל מי שאינו רוחץ באותו מרחץ כלל בימות החול אינו יודע שמרחץ זה הוא של ישראל שכיון שהוא עומד בחצר בפני עצמו ואין שום ישראל דר באותה חצר ושכיני המרחץ שרוחצין בה בחול יודעין הן שאין הנכרי שכיר יום אצל הישראל וכל השכר שנותנים בעד הרחיצה נותנו הנכרי לישראל אלא השכירו לו או נתנו לו באריסות וכל השכר שנותנין בעד הרחיצה הוא להנכרי אבל אם דרך שום ישראל שאינו משכיני המרחץ לרחוץ בו בחול מתוך שהוא יוצא ונכנס בו יודע שהוא של ישראל ואחר כך כשיעבור שם לפעמים בשבת ויראה נכרים רוחצין בו יחשוד את ישראל בעל המרחץ לומר שנכרי המתעסק במרחץ בשבת הוא שכיר יום אצל הישראל:

רמד – איזו מלאכות יכול הנכרי לעשות בעד הישראל ובו כב סעיפים:

א

אף על פי שאסור להניח לנכרי שיעשה מלאכה לישראל בשבת אף על פי שעושה בשכר אם הוא עושה בתורת שכיר יום כגון ששכרו הישראל קודם השבת ואמר לו בעד כל יום ויום שתעבוד לי אתן לך כך וכך אף על פי שלא אמר לו שיעבוד גם בשבת אלא מעצמו הוא עובד צריך הוא למחות בידו כמו שנתבאר בסימן רמ"ג אבל אם הוא עושה בתורת קבלנות שקיבל עליו לעשות כך וכך בעד שכר כך וכך בין שעושה משלו בין שעושה משל הישראל שנתן לו ממה לעשות המלאכה כגון שנתן לו בגד לתפור וקצץ לו שכר או שנתן לו חוטיץ לארוג לו בגד בין שקיבל עליו לארוג כל הבגד בין שלא קיבל עליו כלל לארוג כל הבגד אלא שקצץ לו בעד כל אמה ואמה שיארוג מותר להניחו שיעשה כל מלאכתו בשבת ואפילו לכתחלה מותר ליתן לו אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה על דרך שיתבאר בסימן רנ"ב אף על פי שיודע שהנכרי יעשה בשבת (ובכך הוא חפץ) מכל מקום הנכרי אינו עושה בשביל טובת הישראל אלא בשביל עצמו למהר להשלים מלאכתו כדי לקבל שכרו.

ואינו דומה לשכיר יום שהשכיר יום אין המלאכה שלו כלל ואין לו עסק בה שהרי אין כוונתו בעבודתו כדי להשלים המלאכה שהרי לא עליו המלאכה לגמור ואין לו תועלת כלל בהגמרה אלא כוונתו לעבוד את הישראל כל היום כדי שיתן לו שכרו לפיכך הרי זה כעושה שליחות הישראל אבל הקבלן המלאכה היא שלו שכוונתו בעבודתו היא להשלים המלאכה כדי ליטול שכרו ואינו כשלוחו של ישראל.

ומכל מקום צריך לזהר שלא יעשה בבית הישראל [ו] שלא יאמר לו שיעשה בשבת וגם שיקצוץ לו דמים קודם השבת וגם שלא יתן לו אלא א"כ בענין שיוכל הנכרי לעשות כל המלאכה בחול אם ירצה קודם השבת או לאחריו כמ"ש בסימן רנ"ב ע"ש כל פרטי דינים אלו:

ב

במה דברים אמורים שמותר להניח לקבלן נכרי לעשות בשבת כשעושה מלאכה בדבר התלוש מן הקרקע שהנכרי יכול לעשותה בביתו או במקום אחר שאינו רשות הישראל ואין הדבר ניכר שהיא מלאכת הישראל ואין כאן חשש מראית העין אבל כשעושה במחובר לקרקע כגון שקיבל עליו לבנות בית לישראל או לקצור שדה לישראל כיון שהקרקע גלויה ומפורסמת לכל שהיא של ישראל ניכר הדבר לכל רואה שגם המלאכה היא של הישראל לפיכך אם הוא בתוך העיר או בתוך תחומה אסור להניחו שיעשה בשבת מפני מראית העין שהרואה יאמר שהוא שכיר יום אצל הישראל.

ואפילו אם אין הדבר מפורסם לכל שקרקע זו היא של ישראל מכל מקום יש לחוש למראית העין של שכניו שהם יודעים שקרקע זו היא שלו ואינן יודעים שהנכרי העוסק במלאכה הוא קבלן אלא יאמרו שהוא שכיר יום ואפילו אם הוא דר בכפר בין הנכרים שאין לו שם שכנים ישראל מכל מקום אם עושה בתוך תחום הכפר יש לחוש שמא יזדמנו לו שם אורחים שישבתו אצלו ויראו את הנכרי עוסק בשבת בקרקע הישראל ויחשדוהו שהנכרי שכיר יום אצלו וגם יש לחוש לבני ביתו שהם יודעים שהמלאכה היא שלו ויחשדו אותו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו.

אבל כשעושה בדבר תלוש אף שמקצת ישראל יודעים שהמלאכה היא של ישראל לא גזרו חכמים כיון שרוב הפעמים אין הדבר נודע לאחרים כלל שמלאכת תלוש אין לה קול כלל משא"כ כשעושה במחובר

שהוא במקום גלוי ומפורסם ורוב הפעמים המלאכה גלויה ומפורסמת לרבים שמלאכת מחובר יש לה קול לפיכך אם לפעמים אין חשש מראית העין אלא ממקצת ישראל גזרו חכמים:

ג

וכל זה כשעושה המלאכה בתוך העיר או בתוך תחום העיר שיכולין אנשי העיר לילך לשם בשבת אבל כשעושה המלאכה חוץ לתחום וגם אין עיר אחרת שישראל דרים בה תוך תחומיו של מקום המלאכה מותר להניחו שיעשה בשבת:

ד

אפילו מלאכת תלוש אם היא מפורסמת וידועה לרבים שהיא של ישראל והיא נעשית במקום גלוי ומפורסם כגון בנין הספינה שדרך לבנותה על שפת הנהר שהוא מקום פרהסיא אסור להניחו לעשות בשבת מפני מראית העין:

ה

בד"א בספינה וכיוצא בה מדברים ששם הישראל נקרא עליהם שאומרים דבר זה הוא של פלוני אבל דבר שאין שם הישראל נקרא עליו רק שעושה בפרהסיא ונתפרסם לרבים שדבר זה נעשה בשבת לצורך הישראל כגון ישראל ששכר לו נכרי בקבלנות לעשות לו כלים חדשים ועשה אותם בשבת בפרהסיא שאף שיצא הקול ונתפרסם לרבים שעושה בשביל הישראל מכל מקום עדיין לא נקרא שמו עליהם להיות נקראים כלים של פלוני כיון שעדיין לא באו לרשותו מעולם לפיכך אף שעושה במקום גלוי ומפורסם אינו צריך למחות בידו מעיקר הדין ומכל מקום טוב להחמיר ולמחות בידו לחוש לרנון שעה שלא ירונו אחריו לומר שנכרי עושה מלאכה בשבת בשליחותו:

ו

אפילו לעשות בתלוש אם הוא לצורך מחובר כגון לפסול האבנים ולתקן הקורות כדי לשקעם בבנין צריך למחות בידו אם הוא בתוך התחום אפילו עושה רחוק מהבנין ואפילו עושה בביתו שאין הדבר ניכר שעושה בשביל בנין זה של הישראל מכל מקום כיון שסופן לשקעם בהבנין הרי דינם כהבנין עצמו:

ז

ואם לא מיחה בידו ועשה בשבת בקבלנות יש להתיר לשקעם בבנין וכן הבית שנבנה בשבת בקבלנות מותר להישראל ליכנס לדור בו לפי שיש מי שמתיר קבלנות נכרי ואפילו במחובר וכדאי הוא לסמוך עליו בדיעבד אבל נכרי שכיר יום שבנה בשבת נכון להחמיר שלא יכנס בו שום ישראל לעולם ואפילו אם כששכר את הנכרי לימים התנה עמו שלא יעשה ביום השבת והנכרי עשה מעצמו (ו)אם עשה לטובת הישראל נכון שלא יכנס בו שום ישראל לעולם אבל אם נתכוין לטובת עצמו מותר אפילו לבעל הבית לדור בו כיון שהתנה עמו שלא יעשה בשבת:

ח

בקצת מקומות נוהגין היתר שהקהל שוכרים נכרים בקבלנות לפנות הזבל מן הרחוב והנכרי עושה לעצמו ואפילו בשבת ואין חוששין למראית העין ויש שלמדו עליהם זכות לפי שכבר נתפרסם הדבר שדרך לשכור נכרי בקבלנות לפנות הזבל ולא שכיר יום וא"כ אין כאן חשש מראית העין כמ"ש בסימן רמ"ג לענין מרחץ תנור ורחיים ע"ש.

ומטעם זה יש להתיר להניח לנכרים לבנות בית הכנסת בשבת אם הוא מקום שמפורסם בו דרך בנין הבתים ע"י אומנים קבלנים ולא ע"י שכירי יום כמו שהוא ברוב המקומות שהאדריכל לבדו הוא קבלן והאומנים עושי מלאכה שתחתיו הם שכירי יום ששם יש חשש מראית העין ומכל מקום אין להתיר אלא בשעת הדחק כגון שיש חשש שמא יתבטל בהמשך הזמן בנין בית הכנסת לגמרי מחמת רשעת הנכרים אבל שלא בשעת הדחק אין להתיר מפני חילול השם בעיני הנכרים שהם אינם מניחים לשום אדם לעשות מלאכה בפרהסיא ביום אידם ואנו מניחים לעשות מלאכה בשבת בשבילנו בפרהסיא אבל כיבוד הרחוב אינו נקרא על שם הישראל כל כך ואין בו חילול השם לכן נוהגין להתירו אף שלא בשעת הדחק ומכל מקום במקום שאין שם מנהג אין להקל אף בכיבוד הרחוב:

ט

מי ששכר לו נכרי לשנה או לשתיים שיכתוב לו או שיארוג לו בכל עת שיצטרך בתוך זמן משך שכירותו כמו שהוא דרך השרים שיש להם סופר מיוחד שכותב לו כל עת שצריך וכשצריך צריך הוא יושב בטל מותר להניחו שיעשה בשבת מה שצוה לו קודם השבת (רק שיזהר שלא יאמר לו שיעשה בשבת) אם אינו עושה בבית הישראל לפי שאין לישראל ריוח במה שעושה בשבת שאם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת ואף אם המלאכה צריכה לו במוצאי שבת מיד מכל מקום אין זה נקרא ריוח אלא הנאה בעלמא וריוח הוא כגון שהמלאכה היתה מתבטלת לגמרי אם לא היתה נעשית בשבת שאז הוא מרויח המלאכה ע"י שנעשית בשבת וכמ"ש בסימן רנ"ב וכן אם יש לו ריוח אחר שרכושו מתרווח ומתרבה ע"י שנעשית המלאכה בשבת כמ"ש בסימן רמ"ג:

י

במה דברים אמורים כשאין הישראל מקפיד עמו כלל אם הוא יושב ובטל לאחר שצוה לו לעשות המלאכה אלא בידו לעשותה בכל עת שירצה לפיכך כשהוא עושה בשבת לדעת עצמו הוא עושה ולא מחמת הישראל אבל אם הוא מקפיד עמו על ביטולו הרי הוא עושה בשבת מחמת הישראל לפיכך צריך הוא לומר לו שלא יעשה בשבת ואם אעפ"כ הוא עושה אינו צריך למחות בידו שלדעת עצמו הוא עושה:

יא

וכל זה כשאין הנכרי מושכר לו אלא למלאכות מיוחדות כגון לכתוב או לארוג בכל עת שיצטרך ואחר שגמר המלאכה הוא יושב ובטל אבל אם שכרו לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירתו אסור להניחו שיעשה בשבת לפי שהישראל מרויח מלאכה זו בשבת שהרי כשיהיה פנוי אחר השבת יצטרך לעשות מלאכות אחרות ואין להתיר מפני שהנכרי עושה לטובת עצמו כדי לקבל כל שכרו שהרי אף אם לא יעשה בשבת לא ינכה לו כלום כמ"ש בסימן רמ"ג ויש מתירים גם בזה לפי שהנכרי אינו מעלה על

דעתו שהישראל אינו מכריחו לעשות בשבת ושלא ינכה לו כלום משכרו אף אם לא יעשה כלום בשבת אלא הוא עושה מאליו לפי תומו להשלים קבלנותו שקיבל עליו בתחילת שכירותו לעשות כל המלאכות שיצטרכו לישראל בכל משך זמן שכירותו כדי שישלם לו כל שכרו משלם ולא יהיה לו עליו שום תרעומת ואין לסמוך על סברא זו (מטעם שנתבאר שם) כי אם לענין דליקה משום הפסד כמ"ש בסימן של"ד ולענין שליחות איגרת כמ"ש בסימן רמ"ז ע"ש הטעם:

יב

ישראל הקונה מכס אסור לו לקבל מכס בשבת אפילו הביאו דבר מאכל שאינו מוקצה וראוי לאכילה כגון שהובא מתוך התחום והוא דבר שאין בו חשש שמא נלקט היום מהמחובר או שמא ניצד היום אעפ"כ אסור לו לקבל בעצמו משום שנאמר ממצוא חפצך חפצך אסורים כמ"ש בסימן ש"ו אלא שוכר לו נכרי בקבלנות דהיינו שאומר לו לכשתגבה מאה דינרים אתן לך כך וכך אבל לא ישכור לו נכרי ליום השבת שכשהנכרי הוא שכיר יום הרי הוא כשלוחו של ישראל משא"כ בקבלנות שאינו כשלוחו של ישראל אלא לעצמו הוא טורח כדי להרבות שכרו.

ואע"פ שהישראל קובע לו מלאכתו שיעשה בשבת אין בזה משום אמירה לנכרי שבות לפי שקבלת המכס אין בה איסור אפילו לישראל אלא משום שבות והרי זה שבות דשבות שיש מתירין אותו במקום הפסד כמ"ש בסימן ש"ז [ז] ואף שיש אוסרין אף במקום הפסד אם לא לצורך מצוה כמ"ש שם מכל מקום כאן חשוב דבר מצוה שאם לא יטול המכס מהנכרי בשבת לא יוכל לגבותו אחר השבת וישתקע הממון ביד הנכרי והרי הוא עושה מצוה במה שמציל הממון מידם כמ"ש בי"ד סימן קמ"ט ושע"ב:

יג

אפילו אם הוא מכס שצריך לעשות בו מלאכה גמורה כגון שצריך לכתוב אעפ"כ מותר לומר לנכרי שיתעסק בו בשבת בקבלנות לפי שאדם בהול על ממונו ואם לא נתיר לו אמירה לנכרי יבא להתעסק בעצמו ושמא ישכח ויכתוב לפיכך מתירים לו איסור אמירה לנכרי שהוא מדברי סופרים כדי שלא יבא לידי כתיבה האסורה מן התורה:

יד

וכן מותר לו להשכיר לנכרי את המכס שיטול לעצמו מה שיגבה בשבת הן רב הן מעט והוא יתן לישראל דבר קצוב שנמצא שהוא טורח לעצמו ואינו כשלוחו של ישראל וכשמשכיר המכס לנכרי וכן כששוכר לו הנכרי בקבלנות אין חוששין למראית העין שהרואה יאמר שכיר יום הוא אצלו לפי שבמקום הפסד גדול לא גזרו על מראית העין ואף אם לפעמים הוא הפסד מועט מכל מקום כיון שעל הרוב דרך להיות הפסד גדול במניעת קבלת המכס בשבתות לא חלקו חכמים והתירו לגמרי גזירה זו של מראית העין במכס ובכל כיוצא בזה שדרך להיות שם הפסד גדול על הרוב:

טז

וכשמשכיר המכס לנכרי יכול להשכיר לו ליום השבת בלבד שלא בהבלעה עם שאר הימים ואינו דומה למרחץ שאסור להשכירו לשבת בלבד כדי שלא יטול שכר בשבת שלא בהבלעה לפי שהמרחץ גופו קנוי

לו אף ביום השבת וכשהנכרי נותן לו שכר בעד מרחץ שלו שהיה מושכר לו ליום השבת הרי משתכר הישראל במרחץ שלו בשבת והרי זה נקרא שכר שבת ואסור ליטלו שלא בהבלעה משא"כ במכס וכיוצא בו שכשהשכירו לנכרי ליום השבת הרי מכרו לו לגמרי ליום זה ואין כאן שכר שבת כלל שאין הנכרי נותן לו שכר כלל אלא קנה ממנו לגמרי ליום זה והרי זה דומה למי שיודע שיביאו לו סחורה בשבת ומוכרה לנכרי מערב שבת שיקבלנה למחר לעצמו שאין בזה משום שכר שבת:

טז

וכן ישראל ששכר המטבע מהמלך יכול להשכירו לנכרי ליום השבת שאין בזה משום שכר שבת שאין הנכרי נותן לו שכר כלל בעד דבר שהוא שלו בשבת שהרי הכל הוא של המלך אלא שהרשות בלבד שיש לישראל מהמלך הוא שהשכיר לו והרי מכרו לו לגמרי ליום זה וכן יכול לשכור לו נכרי בקבלנות ע"ד שנתבאר במכס ואע"פ שמשמיעים קול בשבת בהכאת המטבע אין בכך כלום כיון שכבר השכירו לנכרי או ששכרו לו בקבלנות:

יז

ואסור להישראל או שלוחו לישב אצל הנכרי בשעת קבלת המכס או המטבע אע"פ שכבר השכירו לו ואין להישראל שום עסק בו מכל מקום כשהוא יושב אצלו הרי הוא נראה כעושה בשבילו ולצרכו ואסור מפני מראית העין ואם שכר לו את הנכרי בקבלנות ומתיירא שמא יגנוב הרבה כיון שיש חשש הפסד מרובה יכול להושיב אצלו ישראל או לישב בעצמו לשמרו שלא יגנוב שבמקום הפסד מרובה אין חוששים למראית העין:

יח

במה דברים אמורים כשישראל היושב אינו משגיח ומעיין על הנכרי רק שיניח הכל לתיבת המכס או המטבע ולא יגנוב לעצמו כלום אבל אסור לו לעיין ולידע מה הוא ההתעסקות שעושה הנכרי כדי ליקח ממנו חשבון על זה דכיון שבשבת עצמה אסור ליקח ממנו חשבון אסור לו ג"כ לעיין עליו בשביל החשבון שלמחר שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור להכין ולהזמין את עצמו כדי לעשותו אחר השבת כמ"ש בסמ"ט ש"ו:

יט

מותר ליתן כסף לנכרי בקבלנות לתקן לו מעות והנכרי עושה לעצמו אפילו בשבת ואע"פ שמשמיע קול בפרהסיא אין בכך כלום כיון שאין ידוע לרבים שהוא עושה בשביל ישראל אין כאן חשש מראית העין:

כ

ישראל ששכר המלח מהשר לשנה שכמה מלח שיעשה בתוך השנה הוא שלו והוא שוכר לו פועלים נכרים לשנה או לחדש וקצץ להם שכרם לפי רבוי מלאכתם דהיינו מכל כך וכך מלח שיבשלו נותן להם כך וכך אע"פ שמבשלים בכלים של הישראל מותר להניחם שיעשו בשבת שאין אדם מצווה על שבייתת כליו כמ"ש בס"י רמ"ו והנכרים הם כקבלנים שעושים לטובת עצמן כדי להרבות בשכרן שהרי אין שכרם

משתלם לפי הימים או חדשים אלא לפי סכום המלאכה שגומרין וכך משלם להם נמצא שהם מתכוונים בעשייתם בשבת לטובת עצמן.

(ואף שאם לא היו עושים בשבת היה מגיע הפסד לישראל שהרי ישראל שכר המלח שיבשל בתוך שנתו והימים שהחסיר ולא בישל מהם אין להם תשלומים שלא ינכה לו השר כלום משכרו וגם לא יניחנו לבשל כנגדם בשנה האחרת ובשביל כך כשהישראל שוכר פועלים לחדש או לשנה הוא מקפיד עליהם מאד שלא יבטלו אפילו יום אחד והם מוכרחים לעשות גם בשבת מחמת קפידתו מכל מקום בשביל כך אין צריך למחות בידם שלא יעשו בשבת אלא די שיאמר להם שאינם מוכרחים לעשות בשבת בשבילו ואם ירצו שלא לעשות בשבת הרשות בידם ואם אעפ"כ הם עושים מאליהם כדי להרבות בשכרם אין צריך לומר להם כלום אע"פ שמגיע לישראל הנאה גדולה מזה אין בכך כלום כיון שהנכרים מתכוונים לטובת עצמן [C]).

ואין לאסור מפני מראית העין לפי שהרואה אינו יודע שבישול זה הוא של ישראל שהכלים שמבשלים בהם וכן העצים שמבעירים בהם אין שם הישראל נקרא עליהם דהיינו שאין מפורסם לרבים שהן של ישראל.

ובלבד שלא יביאו עצים מרשות הישראל בשבת שכל קבלנות אינה מותרת אלא אם כן מסר לו מערב שבת כל מה שרוצה למסור לו לצורך המלאכה ואפילו אם מסר להם העצים מערב שבת אלא שלא הוציאו מרשותו עד שחשכה אסור להניחם שיוציאו בשבת מפני מראית העין שיאמרו שבשבת מסר להם וכמו שיתבאר בס' רמ"ו ע"ש:

כא

ואם הוא בענין שיש חשש מראית העין אין להתיר מחמת הפסד מרובה שיפסיד הישראל בכל שבתות השנה אלא אם כן הוא בענין שמפסיד הרבה מכיסו ממה שצריך לשלם להשר ולפועלים ויתר הוצאותיו אבל אם הוא בענין שלא יפסיד כלום מכיסו אלא שמפסיד הריוח שהיה יכול להרויח הרבה בעשיית המלח גם בשבתות אין מתירין לו בשביל כך איסור של מראית העין ואינו דומה למכס ולמטבע שאף אם הוא בענין שלא יפסיד כלום מכיסו אלא משום שלא יפסיד הריוח של השבתות התירו לו איסור מראית העין לפי שהמכס כבר נתחייבו בו הנכרים הסוחרים העוברים בשבת ליתנו להמלך והישראל כבר קנה חיוב זה מהמלך נמצא שאם לא יטלנו הישראל מהסוחרים הרי זה כמפסיד הריוח שבא כבר לכיסו וכן המטבעות שיעשו עושי המלאכה אשר למלך בעל כרחו של ישראל כבר הם קנויים לישראל ואם לא יטלם הישראל הרי זה כמפסיד הריוח שבא כבר לכיסו:

כב

וישראלים ששוכרים מהשר שיהיה רשות בידם לחפור בהרים למצוא העפר שעושים ממנו ברזל ושורפים וצורפים העפר יום ולילה לא ישבתו עד כלות משך זמן שכירותם ושוכרים להם פועלים לכך לשנה או לחדש וקוצצים להם שכר כך וכך בעד כך וכך ברזל הרי דינם כדין שוכר את המלח לכל דבר אם הוא בענין שאין לחוש למראית העין ע"ד שנתבאר בס' רמ"ג ע"ש וכן הדין בשוכרי היתוך הזכוכית מהשרים וכן בכל כיוצא בזה:

רמה – ישראל ונכרי איך יתנהגו בשותפות. ובו יט סעיפים:

א

ישראל ונכרי שקיבלו שדה בשותפות שיהיה מוטל על שניהם לעמול לחרוש ולזרוע ושאר כל עבודות השדה וכשיגיע הקציר יטלו חלק בפירות בעד עבודתם לא יאמר הישראל להנכרי עבוד אתה בשבת וכשיגיע הקציר תטול חלקך בפירות כנגד עבודתך גם בשבתות ואני אעבוד כנגד זה יום אחד בחול ואטול חלקי בפירות כנגד עבודתי בחול אע"פ שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו ומותר לומר לנכרי עשה מלאכה בשבת לצורך כמו שיתבאר בסי' ש"ז מכל מקום כיון שעבודת השדה מוטלת בכל יום ויום על שניהם בשוה חצי יום על זה וחצי יום על זה א"כ כשהישראל אומר להנכרי שיעבוד בשבת כל היום והוא יעבוד כנגד זה יום אחד שלם בחול הרי זה כמעמיד פועל במקומו שיעשה מלאכתו בשבת:

ב

ואפילו אם לא אמר להנכרי כלום אלא הנכרי מעצמו היה עובד כל ימי השבתות והישראל היה עובד כנגדן בחול (בסתם שלא פירש שעושה כן לפרוע להנכרי שהתעסק בשבילו בשבת) אסור להישראל שיבא לחשבון עם הנכרי בשעת חלוקת הפירות ולומר נחלוק בשוה שכל יום השבת שעבדת עבדתי כנגדו בחול לפי שבזה הוא מגלה דעתו שזה שעבד יום שלם בחול עבד חציו בשביל הנכרי כדי לפרוע להנכרי שעבד בשבילו חצי יום השבת ונמצא עבודת חצי יום השבת נחשבת על שמו והרי זה נוטל שכר שבת שלא בהבלעה שהרי מזכיר את יום השבת בפירוש אלא יניח להנכרי שמא ירצה יטול לעצמו תחלה כנגד כל השבתות שעבד הוא לבדו והשאר יחלוק עמו בשוה.

ואם נתרצה הנכרי מאליו לחלוק עמו בשוה בלא שיחשוב עמו הישראל יום החול כנגד יום השבת או אפילו נטל הנכרי חלקו גם בעד השבתות שעבד והניח להישראל חלקו גם בעד ימות החול שעבד לבדו אלא שעשה כן מאליו בלא שיחשוב עמו הישראל יש מתירין דכיון שלא גילה הישראל עצמו דעתו בפירוש שיש לו חלק בעבודת הנכרי בשבתות אין כאן שכר שבת כלל ויש אוסרין בשניהם מטעם שיתבאר וכן עיקר ומכל מקום הפסד גדול יש לסמוך על דברי המתירין:

ג

ואם מתחלה בשעה שקבלו השדה התנה הישראל עם הנכרי שביום השבת לא יהיה מוטל כלל על הישראל לעבוד בשדה רק על הנכרי לבדו וביום אחד בחול יהיה מוטל על הישראל לבדו הרי זה מותר דכיון שהתנה עמו בשעה שקיבל עליו עבודת השדה שלא יהיה מוטל עליו כלל בשבת נמצא שבשבת אין להישראל חלק בשדה כלל אלא כולה מוטלת על הנכרי לבדו בשבת ואין הנכרי עושה כלל בעד הישראל וכולה מוטלת על הישראל לבדו ביום אחד בחול.

ולפיכך מותר לו אח"כ לבא עמו בחשבון לחשוב ימי החול שעבד הוא לבדו כנגד שבתות שעבד הנכרי לבדו ולחלוק הפירות בשוה ואין זה נוטל שכר שבת אלא שכר ימי החול:

ד

ישראל ונכרי שהיו שותפין במלאכה או בסחורה בחנות אם התנו מתחלה בשעה שנשתתפו שיהא שכר יום השבת לנכרי בלבדו הן רב הן מעט ושכר יום א' אחר השבת כנגדו לישראל בלבדו הרי זה מותר מטעם שנתבאר ואפילו אם אח"כ נתרצה הנכרי לחלוק עמו כל השכר בשוה אין בכך כלום שמתנה הוא שנותן לו.

אבל אם באו לחשבון אח"כ שאמר הנכרי לישראל אתה נטלת בלבדך בחול מנה ואני נטלתי בשבת צ' זוז מלא לי עד שיהיה לנו חלקים שוים וכל שכן אם אמר כן הישראל להנכרי שנמצא התנאי שהתנו בתחלה שיהא שכר השבת להנכרי בלבדו הן רב הן מעט לא היה אלא הערמה בעלמא אלא הנכרי התעסק בשבת גם בעד הישראל ובשביל זה התעסק הישראל בחול גם בעד הנכרי לכך הם חולקים אח"כ בשוה ונמצא שגם הישראל נוטל שכר שבת ונוטלו שלא בהבלעה שהרי מזכיר לו את יום השבת בפירוש לפיכך צריך שיניח להנכרי שיטול לעצמו אם ירצה שכר כל השבתות ואח"כ יחלוק עמו בשוה:

ה

במה דברים אמורים כשהיה שכר השבת ידוע אבל אם אינו ידוע יכול לחלוק עמו כל השכר בשוה כיון שהתנה עמו שיהא שכר יום אחד לו לבדו כנגד שכר יום השבת שיטול הנכרי לבדו ומן הסתם שכר יום אחד שוה לחבירו לפיכך חולקין כל השכר בשוה:

ו

ואם לא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו וגם אחר שנשתתפו לא אמר הישראל להנכרי שיתעסק בשבת והוא יתעסק כנגד זה יום אחד בחול אלא הנכרי מעצמו התעסק בשבת והישראל בלבדו התעסק יום אחד בחול (סתם שלא פירש שמתעסק בלבדו בעבור שהנכרי התעסק בלבדו בשבת) אם אח"כ נתרצה הנכרי לחלוק עמו כל השכר בשוה מאליו בלא שיחשוב עמו הישראל וגם הנכרי לא הזכיר לו השבתות כלל אלא חלק עמו סתם יש מתירין שהרי אין כאן איסור משום שכר שבת כיון שנוטלו בהבלעה עם שאר הימים ויש אוסרים אלא יניח להנכרי שכר כל השבתות ואם אין שכר השבתות ידוע יניח לו שביעית השכר והשאר יחלוק עמו בשוה שאם יחלוק עמו כל השכר בשוה ויהנה הישראל משכר שבת נמצא שלמפרע היה להישראל חלק בעבודת הנכרי בשבתות והיה הנכרי עובד בשבילו כאילו היה שלוחו וכן עיקר אם לא בהפסד גדול שאז יש לסמוך על סברא הראשונה כמו שנתבאר:

ז

אבל אם היו שותפין בדבר שאין צריך לעשות בו שום מלאכה כגון שהיו שותפין בתנור שכל מי שמסיק התנור ואופה בו נותן להם שכר ואין מוטל עליהם כלל עסק היסק התנור רק עסק קבלת השכר מוטל על שניהם בשוה אע"פ שלא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו שיהא עסק קבלת השכר מוטל על הנכרי לבדו שיקבל לעצמו שכר השבת הן רב הן מעט ושכר יום אחד להישראל לבדו אם אח"כ לא אמר להנכרי שיתעסק לבדו לקבל שכר השבת ושיתעסק הוא לבדו לקבל שכר יום אחר אלא הנכרי מעצמו התעסק לבדו לקבל שכר השבת והישראל לבדו התעסק ביום אחר ואח"כ בשעת חלוקה נתרצה הנכרי מאליו לחלוק כל השכר בשוה הרי זה מותר לדברי הכל שכאן אין לומר משום שנמצא שלמפרע היה להישראל

חלק בעבודת הנכרי בשבתות והיה הנכרי עובד בשבילו שהרי כאן לא עבד הנכרי כלום רק שקיבל שכר השבת ושכר זה נוטלו ממנו הישראל בהבלעה שבשאר הימים:

ח

ואפילו אם הם שותפין בדבר שצריך לעשות בו מלאכה אם אין הישראל עושה בחול כנגד מה שהנכרי עושה בשבת אלא כל ימות החול הם מתעסקים בשוה שניהם ביחד או זה חצי יום וזה חצי יום או זה יום וזה יום לבד מיום השבת שהנכרי מתעסק בו לבדו אזי מותר להישראל לחלוק עמו כל השכר בשוה לדברי הכל דכיון שאין הישראל פורע להנכרי כלום בעד עבודתו בשבת שהרי אינו עובד כנגד זה בחול כלום א"כ מה שעובד הנכרי בשבת לבדו הוא מתכוין לטובת עצמו בלבד כדי להשתכר ואינו כשלוחו של הישראל שאינו עושה בשבילו כלל ואף שאח"כ מגיע להישראל הנאה מזה שחולק עמו בשוה אין בכך כלום כיון שהנכרי לא נתכוין להנאת הישראל אלא לטובת עצמו.

ומכל מקום יזהר שלא לחלוק שכר השבת אלא בהבלעה עם שאר הימים אע"פ שמעיקר הדין אין כאן איסור משום שכר שבת שהרי אין להישראל חלק כלל במלאכת הנכרי בשבת ומה שחולק עמו בשוה מתנה הוא שנותן לו מכל מקום יש לאסור לפי שנראה הדבר כאלו הוא נוטל שכר שבת כיון שיש לו חלק באותו דבר שהנכרי עושה בו המלאכה בשבת:

ט

וכן ישראל שיש לו תנור שכולו שלו ונותנו לנכרי שיסיקנו ויאפה לכל מי שירצה לאפות ויחלוק עמו השכר בשוה מדי יום ביום יכול לחלוק עמו אף שכר השבתות בהבלעה לפי שהנכרי מתכוין בעבודתו בשבת לטובת עצמו ואינו כשלוחו של הישראל כיון שאין המלאכה מוטלת כלל על הישראל רק על הנכרי לבדו וגם אין הישראל מצוה לו שיעשה בשבת אלא מעצמו הוא עושה להנאת עצמו והישראל נהנה מאליו.

ומכל מקום לא יניחנו לכתחלה להתעסק בתנורו בשבת אלא במקומות שמוותרים שם להשכיר תנור לנכרים והנכרים מתעסקים בתנור אף בשבתות ואין חוששין שם למראית העין מטעם שנתבאר בס' רמ"ג אבל במקומות אחרים אסור לכתחלה מפני מראית העין כמו שנתבאר שם לענין שכירות:

י

וכן הדין במרחץ ורחיים וחנות.

אם אין הישראל חולק עם הנכרי שכר כל הימים בשוה אלא כל השכר של יום אחד להישראל הן רב הן מעט וכל השכר של יום ב' להנכרי הן רב הן מעט אסור לו ליטול שכר יום אחד כנגד שכר יום השבת שנטל הנכרי לעצמו שאם יטול כל השכר של יום אחד בחול כנגד יום השבת נמצא שטרח הנכרי להתעסק בתנור באותו היום של חול בעד שכר יום השבת שנטל כולו לעצמו והרי נהנה הישראל מטורח זה שהוא שכר שבת שלא בהבלעה:

יא

ואפילו התנה עמו כן מתחלה קודם שנשתתף עמו בשכר התנור אין זה מועיל כלום שאין התנאי מועיל אלא כשיש להנכרי חלק בגוף הדבר שעושה בו המלאכה שאז כשמתנה עמו מתחלה שיהא שכר השבת להנכרי לבדו ושכר יום אחד להישראל לבדו הרי זה כמקנה לו חלקו שיש לו בגוף אותו דבר שיהא כל גוף אותו דבר קנוי להנכרי לבדו כל ימי השבתות וביום אחד כנגדן להישראל לבדו אבל כאן שכל גוף התנור הוא של הישראל אף שהתנה עמו שיהא התנור בשבת להנכרי לבדו מכל מקום לא הקנהו לו קנין גמור לחלוטין לכל השבתות אף אם לא יתעסק בתנור כנגדן בחול בשביל שכר הישראל אלא הקנהו על תנאי על מנת שיתעסק בחול כנגד השבת והרי זה כמשכירו לו לשבתות בעד שיעסוק בשבילו בחול והרי הוא נוטל שכר שבת שלא בהבלעה:

יב

אבל מותר לו להתנות עם הנכרי (מתחלה) שיטול לעצמו שכר ב' או ג' ימים וכנגד זה יתן להישראל שכר ב' או ג' ימים אחרים אף על פי שהשבת הוא באותן הימים שנוטל הנכרי וכנגדו נוטל הישראל אין בזה איסור משום שכר שבת כיון שנוטלו בהבלעה עם יום אחר ומכל מקום אין תנאי זה מועיל אלא כשהקנה לו חלק בגוף התנור דהיינו שבימים אלו שהשבת בתוכם גוף התנור הוא קנוי להנכרי שנמצא הוא עושה מלאכה בתנור שלו ואינו נראה כשלוחו של ישראל אבל אם לא הקנה לו חלק בגוף התנור אסור לומר לו שיטול לו שכר ימים אלו שהשבת בתוכם בעד שיסיק לו בחול דכיון שמסיק בשבת בתנורו של ישראל ויש ריוח לישראל בהיסק השבת שאם לא היה מסיק בשבת לעצמו לא היה מסיק לישראל בחול הרי נראה כאלו מסיק בשבת בשביל הישראל ובשליחותו שצוהו לעסוק בשבת:

יג

אפילו אם המלאכה מוטלת גם על הישראל כגון שהם שותפים בתנור או במרחץ או ברחיים או במלאכה או בסחורה בחנות אין איסור כשלא התנו מתחלה אלא כשהוא עובד לבדו ביום אחד בחול כנגד השבת שעבד הנכרי לבדו ונוטל כל שכר יום ההוא לעצמו אבל אם כל ימות החול הם שוים בעבודה ובשכר יכול להשכיר כל השבתות לנכרי בהבלעה שיעבוד לבדו ב' או ג' ימים ויטול כל השכר לעצמו הן רב הן מעט רק שיתן להישראל דבר קצוב בעד ב' או ג' ימים אלו אע"פ שהשבת בכללם אין בכך כלום כיון שאינו מצוה לו שיעשה בשבת והנכרי עושה מעצמו לטובתו.

ואף במקומות שאסורים שם להשכיר לנכרי תנור מרחץ ורחיים מפני מראית העין מכל מקום כאן כיון שהנכרי שותף עמו אין כאן מראית העין שהכל יודעין שיש להנכרי חלק במלאכה זו ולהנאת עצמו הוא מתכוין ומטעם זה בכל מקום שהתירו בשותפות נכרי התירו אפילו עושה בפרהסיא ואין חוששין למראית העין:

יד

וכן יכול לשכור את הנכרי שותפו בקבלנות דהיינו שיעבוד הנכרי גם בעד חלק הישראל ובעד כך וכך שכר שישתכר לחלקו יתן לו כך וכך רק שלא יאמר לו שיעשה בשבת אלא יאמר לו כל אימת שתשתכר

לחלקי כך וכך אתן לך כך וכך והנכרי עושה לעצמו אפילו בשבת כמו שנתבאר בס' רמ"ד שאין בזה איסור אלא משום מראית העין וכאן שהנכרי הוא שותפו אין כאן חשש מראית העין:

טז

כל מקום שמועיל אם התנו אם לא התנו בתחלה בשעה שנשתתפו יש תיקון על ידי שיבטלו השיתוף וימחלו זה לזה התנאים שביניהם ויחזרו להשתתף ויתנו בעת השיתוף ואם נשתתפו בחנות ולא התנו בתחלה יחזרו ויקחו כל אחד חלקו ויבטלו השותפות ואח"כ יחזרו להשתתף ויתנו בתחלה ואם לקחו שדה בשותפות ולא התנו בתחלה יבקשו מהמוכר שיחזור להם דמיהם ואח"כ יחזרו ויקנו ממנו קנין חדש ויתנו בעת הקנייה (ועיין בח"מ ס' קצ"ד דין קניית הנכרי וע"ש ס' קפ"ט):

טז

מותר ליתן לנכרי סחורה למכרה או מעות להתעסק בהן ואף שהנכרי מתעסק בהן בשבת אין בכך כלום כיון שהישראל לא צוה לו שיתעסק בשבת ובלבד שיקצוץ לו שכר בעד טרחו או שיתן לו חלק מהריוח שירויח שאז הוא מתכוין בעסקו בשבת לטובת עצמו להרבות בשכרו והישראל נהנה מאליו כשנוטל גם שכר שבת בהבלעה.

ואין לאסור מפני מראית העין שלא יאמרו שהוא שלוחו של הישראל לפי שאין הכל יודעין שמעות אלו וסחורה זו הן של ישראל:

יז

במה דברים אמורים כשאין המלאכה מוטלת כלל על הישראל רק על הנכרי לבדו שאז אין הנכרי כשלוחו לעשות מלאכה בשבת כיון שאינה מוטלת כלל על הישראל או אפילו אם היא מוטלת ג"כ עליו אלא שאינו עושה לבדו יום אחד כנגד יום השבת שעשה הנכרי לבדו שכיון שאין הישראל פורע כלום להנכרי בעד עבודתו בשבת לבדה אין הנכרי מתכוין כלל בעבודתו בשבת רק בשביל עצמו ולא בשביל הישראל ואינו כשלוחו אבל אם הוא עושה לבדו יום אחד כנגד יום השבת שעשה הנכרי לבדו הרי הנכרי כשלוחו ואין תקנה לזה אלא שלא יהנה כלום ממעשה הנכרי בשבת דהיינו שכל השכר של השבת יניח להנכרי לבדו אלא אם כן הוא הפסד גדול שאז יש לסמוך על דעת המתירין ליהנות משכר שבת בהבלעה ע"ד שנתבאר:

יח

ישראל שלקח תנור למשכון וקיבל עליו הנכרי שמה שיעלה שכר התנור יתן כולו להישראל ברבית מעותיו מותר לקבל ממנו גם שכר השבת אפילו שלא בהבלעה לפי שגוף התנור הוא של הנכרי ואין להישראל חלק בו כלל וגם אין הישראל אומר לו שיעשה בשבת אלא הנכרי מעצמו הוא עושה לטובתו כדי לשלם חובו שנתחייב ליתן שכר התנור להישראל ברבית מעותיו:

יט

אם אפו נכרים בשבת בתנורו של ישראל בעל כרחו ונתנו לו שכר התנור אסור ליהנות ממנו עולמית בין לו בין לאחרים מפני שהוא שכר שבת:

רמו – דיני השאלה והשכרה לנכרי בשבת. ובו יט סעיפים:

א

מותר להשאיל כלים ולהשכירם לנכרי ואף על פי שהנכרי עושה בהם מלאכה בשבת מפני שאין אנו מצווין על שביתת הכלים שלנו שלא יעשה בהם הנכרי מלאכה בשבת או שלא תיעשה בהן מלאכה בשבת מאליה כמ"ש בסימן רנ"ב (ולענין להשכיר דבר של פרהסיא עיין סימן רמ"ג).

וכשנוטל השכר לא יטול שכר השבת אלא בהבלעה כגון אם השכיר לו לשבוע או לחדש יכול ליטול השכר אף ששכר השבת מובלע בו אבל אם השכיר לו לימים נפרדים בעד כל יום ויום כך וכך לא יטול ממנו שכר המגיע לימי השבת כמו שנתבאר בסימן רמ"ג עיין שם ואפילו אם השכיר לו ישראל כלים שאין עושים בהם מלאכה כלל ואפילו השכיר לו חדר לדור בו לא יטול שכר שבת אלא בהבלעה (עיין סי' ש"ו):

ב

יש אומרים שהכלים שעושים בהם מלאכה כגון רחיים במקום שמותר להשכירם לנכרי כמו שנתבאר בסי' רמ"ג ומחרישה וכיוצא בהן משאר כלי אומנות אסור להשכירם לנכרי בערב שבת דכיון שיש ריוח להישראל במה שהכלים נשכרים לנכרי גם ביום השבת כי ידוע הוא אף שמשכירם לו לשבוע או לחדש אם היה משכיר לו חוץ משבתות שלא היה רשאי לעשות בהם מלאכה גם בשבת היה הנכרי פוחת לו מעט משכירות שנותן עכשיו כשמשכיר לו סתם ויש לו רשות לעשות גם בשבת לפיכך כשהנכרי עושה מלאכה בשבת סמוך ליום שהשכירם לו דהיינו ערב שבת הרי נראה כאלו עושה בשליחות הישראל שצוהו לעשות בשבת כשהשכירם לו אתמול כיון שיש ריוח לישראל במה שהוא רשאי לעשות בשבת וכן עיקר:

ג

אבל להשאיל לו כלים שעושים בהם מלאכה מותר אפילו בערב שבת סמוך לחשכה דכיון שאין ריוח לישראל במה שהנכרי רשאי לעשות בהם בשבת אין נראה כאלו עושה בשליחותו ואפילו אם משאילו בתנאי על מנת שישאילנו הנכרי כלי אחר לאחר השבת ונמצא שיש ריוח לישראל במה שמשאיל להנכרי גם בשבת מכל מקום כיון שאינו נוטל שכירות ממש בעד זה לא גזרו חכמים:

ד

אסור להשאיל שום חפץ לנכרי בשבת ואפילו בערב שבת אם הוא סמוך לחשיכה כל כך עד שאין שהות לנכרי להוציא החפץ מפתח ביתו של הישראל לרשות הרבים מבעוד יום אסור להשאילו מפני מראית העין שהרואה את הנכרי יוצא מבית הישראל וחפץ ישראל בידו יחשוד את הישראל שהוא שולח חפציו בשבת ע"י נכרי זה שלא יעלה על דעתו שהשאיל לו והוא מוציאו לצורך עצמו ואפילו בעיר שאין בה

רשות הרבים אלא כרמלית שאין איסור של תורה אפילו לישראל להוציא לתוכה מרשות היחיד אעפ"כ כיון שמדברי סופרים אסור להוציא אפילו ע"י נכרי שלא לצורך מצוה כמו שיתבאר בס"י ש"ז אם כן יחשדוהו שהוא עובר על דברי סופרים:

ה

אבל בעיר המעורבת שמותר לטלטל בתוכה מותר להשאילו אפילו בשבת אם הנכרי דר במקום המעורב שמותר לטלטל בו או אפילו דר במקום שאינו מעורב אלא בענין שאין לחוש למראית העין של הרואה אותו יוצא מביתו של ישראל (כגון שביתו של ישראל רחוק כל כך ממקום שאינו מעורב בענין שהרואה אותו יוצא מביתו של ישראל אינו רואה כשהוא יוצא למקום שאינו מעורב).

ומ"מ אם ידוע לו שהנכרי יוליכנו היום חוץ לתחום אסור להשאילו בשבת לפי שחפצו של ישראל שהיו ברשותו בבין השמשות קנו אצלו שביתה בשביתתו דהיינו אלפים אמה לכל רוח ולא יותר ואף שאין אדם מוזהר על תחום כליו כמו שאינו מצווה על שביתת כליו מכל מקום כיון שקנו שביתה אצלו ואין להם אלא אלפים אמה אסור לו לגרום להם בידים שיובאו חוץ לתחום ע"י שמוסרו ביד נכרי אבל מותר להראותם לו ולומר לו שיטלם מעצמו כיון שאינו מוסרם לו בידים ויש מתירין אפילו למסור לו בידים כיון שהנכרי הוא המוציאן חוץ לתחום מדעתו לצורך עצמו והישראל אינו אלא גורם בעלמא וכן עיקר.

ויש חולקין על כל זה ואומרים שאפילו בעיר המעורבת ואפילו הנכרי דר ג"כ במקום המעורב אסור להשאילו בשבת או אפילו בערב שבת כל שאינו יוצא מפתח ביתו מבעוד יום לפי שהרואה אותו יוצא מבית ישראל בשבת וחפץ ישראל בידו יאמר שמכר לו חפץ זה בשבת או הלואה לו לזמן מרובה (דהיינו יותר מל' יום שהיא נקראת הלואה) ולא התירו בשבת אלא שאלה שהוא לזמן מועט כמ"ש בס"י ש"ז או יאמר (הרואה) שנתנו לו למשכון ואסור ליתן משכון בשבת כמ"ש שם או יאמר שנתנו לו לתקנו ולעשות בו מלאכה ואסור ליתן בשבת שום דבר לעשות בו מלאכה אפילו בקבלנות ואפילו קצץ עמו מערב שבת.

ולענין הלכה יש להקל בשאלה בעת הצורך כסברא הראשונה אבל אם מכר לו אפילו בערב שבת או שהלואה לו לזמן מרובה יותר משלשים יום או שנתנו לו למשכון או שנתנו לעשות בו מלאכה צריך שיצא מפתח ביתו מבעוד יום אפילו היא עיר המעורבת לפי שיש לחוש שמא יודע להרואה אותו יוצא מבית ישראל שהישראל מכרו לו או הלואה או משכנו או נתנו לו לעשות בו מלאכה כיון שכן הוא האמת ויחשדהו שעשה כן בשבת משא"כ בשאלה כשיודע לו האמת אין כאן חשד כלל אף אם ידמה לו שהשאילו בשבת שהרי מותר להשאיל בשבת:

ו

וכל זה בחפצים של ישראל אבל חפצים של נכרי שהיו מופקדים ביד ישראל ובא ליטלו בשבת יכול ליתנו ואע"פ שיוציאנו לרשות הרבים כמ"ש בס"י ש"ז ע"ש תשלום דינים אלו:

ז

אסור להשאיל בהמתו לנכרי לעשות בה מלאכה מפני שהנכרי עושה בה גם בשבת ואדם מצווה על שביתת בהמתו שנאמר למען ינוח שורך וחמורך ואף להשכירה לו אסור מן התורה אע"פ שמשכירה

הרבה ימים קודם השבת ואפילו אם מתנה עמו שלא יעשה בה כלום בשבת והבטיח לו אין זה מועיל כי אין הנכרי נאמן על כך מטעם שיתבאר בסי' ש"ה ע"ש:

ח

במה דברים אמורים כשגוף הבהמה של ישראל אבל ישראל ששכר בהמה מנכרי יכול לחזור ולהשכירה או להשאילה לנכרי אחר דכיון שאין גוף הבהמה שלו אינו מצווה על שביתתה.

ויש מי שאוסר להשאילה לפי שיש להסתפק שמא ע"י השכירות ששכרה הישראל שנותן דמים להנכרי בעדה כדי שיהא רשאי לעשות בה מלאכה נקנה לו על ידי כך הבהמה לימים אלו ששכרה לו מהנכרי וכשחוזר ומשאילה לנכרי והנכרי עושה בה מלאכה בשבת עובר הישראל משום שביתת בהמתו משא"כ כשחוזר ומשכירה לנכרי מותר ממה נפשך שאם נקנה גוף הבהמה לישראל נקנה ג"כ לנכרי ששכרה ממנו ואין הישראל מצווה על שביתתה וטוב לחוש לדבריו:

ט

מותר להשכיר או להשאיל בהמתו לנכרי ולהתנות עמו שיחזירנה לו קודם השבת ואם עבר הנכרי על תנאו ועיכבה ולא החזירה קודם השבת יפקירה הישראל בינו לבין עצמו קודם השבת שאז אינו מצווה על שביתתה כיון שאינה שלו שכבר הפקירה.

ואע"פ שמדברי סופרים כל הפקר שאינו בפני שלשה אינו הפקר כלל שכשיש שלשה בודאי הוא מפקיר בלב שלם ואין כאן חשש הערמה שהרי אחד מהשלשה יכול לזכות מיד בהפקר הזה והשנים הנשארים יכולים להעיד לו שזכה מההפקר ולא יוכל המפקיר לחזור בו ולהוציאו ממנו מכל מקום אע"פ שמפקיר בינו לבין עצמו בודאי מפקיר בלב שלם כדי שינצל מאיסור של תורה.

ומכל מקום אין אדם אחר יכול לזכות בה אפילו אם מפקירה בפני שלשה כשאר הפקר דכיון שאינה מפקירה אלא כדי להפקיע מעליו איסור שבת בלבד א"כ מן הסתם אינו מפקירה אלא ליום השבת בלבד בשעה שהנכרי עושה בה מלאכה שהפקר ליום אחד או אפילו לשעה אחת הרי הוא הפקר גמור לאותו יום ואותה שעה כמ"ש בחו"מ סי' רע"ג ובמוצאי שבת מיד היא חוזרת להיות שלו ואין שום אדם יכול לזכות בה ואף בשבת אינה הפקר אלא בשעה שעושה בה מלאכה שהרי לא הפקירה אלא כדי להנצל מאיסור עשיית המלאכה שהנכרי עושה בה בשבת וא"כ בשעה שאינו עושה בה כלום היא חוזרת להיות שלו ואין שום אדם יכול לזכות בה (אלא בשעה שהנכרי עושה בה ואז לא יניחנו הנכרי ואף אם יניחנו הנכרי מכל מקום אותה רגע שזוכה בה היא בטלה ממלאכת הנכרי וחוזרת היא להיות של ישראל):

י

ואם הוא רוצה יכול להקנות גוף הבהמה לנכרי זה ליום השבת קודם השבת והוא שיאמר לו בפניו בהמתי קנויה לך שאז מתכוין הנכרי לקנותה והיא נקנית לו באמירה זו כיון שהיא ברשותו אבל אם אומר כן שלא בפניו לא קנאה הנכרי כלל:

וכל זה בדיעבד שכבר השכירה או השאילה לנכרי בהיתר שהתנה עמו שיחזירנה לו קודם השבת אבל לכתחלה אסור להשכירה או להשאילה סתם על סמך שכשיגיע השבת יפקירנה או יקנה אותה להנכרי לפי שמפורסם לרבים שהיא בהמת ישראל וההפקר וההקנאה אינן מפורסמים כלל ויש כאן חשש מראית העין.

ויש מתירין להשכיר או להשאיל לכתחלה על סמך שכשיגיע השבת יפקירנה או יקנה אותה להנכרי בפני שלשה ישראלים שע"י השלשה ישראלים יתפרסם הדבר לכל מי שיודע שהיא בהמת ישראל.

ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק כגון מי שיש לו שדות ואי אפשר לו ליתן לנכרי באריסות אלא אם כן ישכיר לו גם שוורים לחרוש בהם ואי אפשר לו למנעו שלא יחרוש בהם בשבת וגם אי אפשר לו להטיל עליו כל אחריות השוורים אף לענין יוקר וזול ומיתה באונס ע"ד שיתבאר אזי יש להתיר לו שיפקירם בפני ג' וטוב להורות לו שיפקירם בפני דייני העיר והם יפרשו לו ענין ההפקר שיפקירם בלב מלא ולא יתבע מן הנכרי אפילו אם ע"י פשיעותו יארע בהם הפסד בשבת והם יפרסמו ההפקר לכל שלא יהיה חשש מראית העין וכן יש להתיר לצורך מצוה כגון לשלוח אתרוגים על בהמתו ע"י נכרי ע"ד שיתבאר בסי' תרנ"ה אם מפקיר בהמתו בפני שלשה ואם אי אפשר לו יכול להפקיר אפילו בינו לבין עצמו שלדבר מצוה אין לחוש למראית העין אבל שלא לצורך מצוה ושלא בשעת הדחק אין להתיר לכתחלה אפילו רוצה לפרסם לרבים שמפקירה או שמקנה גוף הבהמה להנכרי ליום השבת לפי שאפשר שימצאו הרבה שיודעים מהשכירות והשאלה שהן לכל ימות השבוע ואינן יודעים מההפקר וההקנאה שהן לשבת בלבד ויראה להם שגם בשבת היא שכורה ושאלה בלבד להנכרי וגוף הבהמה של ישראל כמו בכל ימות השבוע.

אבל אם גם בימות החול גוף הבהמה קנוי להנכרי אף על פי שלא הקנה לו קנין גמור שיהא רשות בידו למוכרה וליתן להישראל דמיה אלא לא הקנה אותה לו רק לענין יוקר וזול ואחריות מיתה דהיינו ששם אותה בדמים להנכרי בשעה שהשכירה או השאילה לו ואם תתייקר בסוף משך זמן שכירותו או שאילתו כשיחזירנה להישראל יהיה העודף להנכרי ואם תוזל יתחייב לשלם לו העודף מביתו אע"פ שהוא אנוס בזול זה וכן אם תמות אפילו באונס יתחייב לשלם ונמצא ריוח בהמה זו וחסרונה הכל לנכרי כאלו היתה בהמתו ממש לפיכך אין הישראל מצווה על שביתתה שאף שגוף הבהמה משועבד לו שלא יוכל הנכרי למוכרה שלא מדעתו מכל מקום כל זמן שהיא מחוסרת גוביינא שעדיין לא גבה אותה מבית הנכרי לביתו הרי היא כבהמת הנכרי כיון שאין להישראל עליה אלא שעבוד בעלמא וכל חסרונה ורווחה להנכרי.

ואין לחוש למראית העין כיון שאינה של הנכרי בשבת לבד אלא בכל זמן משך שכירותו או שאילותו אפילו בימות החול א"כ הרי זה דומה למוכר בהמתו לנכרי והנכרי עושה בה מלאכה בשבת שאין שם חשש מראית העין לפי שיש פרסום לדבר ומכל מקום כיון שלא מכרה לו ממש יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך היתר שכל מה שאפשר לו לעשות להוציא את עצמו מידי חשד יש לו לעשות:

וכן יכול להשכירה או להשאילה לנכרי ע"י שיזהיר אותו שלא יעשה בה בשבת ובאם שיעבור על תנאו ויעשה אזי היא קנויה לו ליום השבת ויתחייב באונסין שיארעו לה בשבת ויכתוב כן בערכאותיהם שנמצא כשבא הנכרי לעשות בה בשבת אינה בהמת ישראל כלל שהרי קנאה הנכרי להתחייב באונסיה ואף

שאינה קנויה לו אלא בשבת בלבד אין לחוש למראית העין כיון שכתב כן בערכאותיהם יש לדבר קול ופרסום:

יג

ישראל ונכרי שהם שותפים בבהמה לטחון ברחיים וכיוצא יש היתר שיעשה בה הנכרי בשבת ע"י שיתנה עם הנכרי בתחלה בשעה שקנאוה שיטול הנכרי כל שכר השבת בלבדו והישראל יטול כנגד זה כל שכר יום אחד בחול בלבדו שכשמתנה עמו כן בתחלת השותפות הרי זה כמקנה לו בלבדו כל גוף הבהמה לשבתות ולישראל בלבדו ביום אחר ואין להישראל חלק בה בשבתות ואינו מצווה על שביתתה ואם אח"כ נתרצה הנכרי מאליו לחלוק עמו כל השכר בשוה הרי זה מותר כמ"ש בס' רמ"ה.

ואפילו אם אחריות הבהמה הוא על שניהם בשוה כל ימות השבוע אפילו בשבת אעפ"כ אין הישראל מצווה על שביתתה מחמת שאחריותה גם עליו בשבת כיון שהתנה עמו שיטול כל שכר השבת לעצמו הרי היא קנויה לו בלבדו לשבת ואין לישראל חלק בה כלל ומה שאחריותה גם על הישראל זהו תנאי אחר שהרויח הישראל להנכרי משלו וקיבל גם עליו אחריות השבת שאז של הנכרי והנכרי הרויח משלו להישראל וקיבל גם עליו אחריות יום אחד בחול שאז היא של הישראל:

יד

ואם לא התנה עמו כן בתחלת השותפות לא יתנה עמו אחר כך שאף אם עכשיו אין כאן איסור משום שביתת בהמתו שהרי עכשיו אין הנכרי נמנע מלעשות בה מלאכה בעל כרחו של הישראל מאחר שכבר נשתתף ויש לו חלק בה מכל מקום יש איסור במה שנוטל ריוח יום אחד בחול כנגד יום השבת שהרי נוטל שכר שבת שלא בהבלעה כמ"ש בס' רמ"ה ובכגון זה שלא התנו מתחלה יותר יש היתר כשלא יאמר לו כלל טול אתה בשבת ואני בחול אלא יחלוק עמו כל הרויח של כל ימות השבוע בשוה שאז הוא נוטל שכר שבת בהבלעה אלא שגם זה אין להתיר אלא במקום הפסד גדול אם גם הנכרי בעצמו צריך לעשות מלאכה בשבת עם הבהמה והישראל יעשה כנגדו בחול כמ"ש שם:

טז

וגם במקום הפסד גדול או אפילו אינו רוצה ליטול כלל בחול כנגד השבת אף שאין איסור משום שכר שבת ולא משום שביתת בהמתו מאחר שהנכרי אינו נמנע מלעשות בה מלאכה בשבת בעל כרחו של הישראל מכל מקום יש איסור למפרע במה שנשתתף עם הנכרי בבהמה שהנכרי יעשה בה מלאכה בשבת בעל כרחו ויש תיקון לזה ע"י שיתנה עמו שאם יעשה בה מלאכה בשבת אזי היא קנויה לו ליום השבת ויתחייב באונסין שיארעו בשבת ויכתוב כן כמו שנתבאר למעלה או ע"י שיקנה לו גם חלקו לענין יוקר וזול ומיתה באונס כמו שנתבאר למעלה.

או אפילו ימכור לו חלקו במכירה גמורה ואעפ"כ לא יוכל הנכרי למוכרה שלא מדעתו כגון שיזקוף עליו הדמים במלוה שיפרעם לו כשיתבענו ויחזור הנכרי ויעשה לו בהמה זו אפותיקי לחובו דהיינו שכל זמן שלא יפרע לו חובו במעות לא יוכל לסלקו בדבר אחר כי אם בבהמה זו ולפיכך כל זמן שלא נתן לו המעות אינו יכול למכרה שלא מדעתו ואעפ"כ אינו עובר עליה משום שביתת בהמתו כיון שעדיין לא גבה ממנו בהמה זו לפירעון (חובו) ואין לו עליה אלא שעבוד בעלמא.

ואם הוא רוצה יכול ליקח הבהמה לביתו למשכון לאחר שזקף עליו הדמים במלוה ויאמר לו אם לא תפרעני חלקי במעות כשאתבעך תהא בהמה זו קנויה לי אז להפרע ממנה חובי ויחזור ויתן לו הבהמה לעבוד בה ולפיכך כל זמן שלא נתן לו המעות אינו יכול למוכרה שלא מדעתו ואעפ"כ אינו עובר עליה משום שביתת בהמתו כל זמן שלא תבעו ולא נקנית לו לפירעון ובלבד שלא יאמר לו מעכשיו תהא קנויה לי אם לא תפרעני חלקי במעות כשאתבעך לפי שכשיתבענו חלקו בשעת חלוקה או כשיארע בה הפסד או כשירצה הנכרי למוכרה ולא יפרע לו במעות נמצא שלמפרע היתה קנויה לישראל ועבר עליה משום שביתת בהמתו:

טז

ובין שעשאה אפותיקי ובין שלא עשאה ובין שנטלה למשכון ובין שלא נטלה אלא מכרה לו במכירה גמורה שיהא רשות בידו למוכרה שלא מדעתו כיון שכל זמן שלא מכרה הם שותפים בה ויש חשש מראית עין לפיכך יש לו לפרסם לרבים שעשה דרך היתר:

יז

היתר זה של עשיית אפותיקי או שיטלה למשכון מועיל אף כשכל הבהמה היא של ישראל ומשכירה או משאילה לנכרי רק שיפרסם שעשה דרך היתר:

יח

במה דברים אמורים כשמשכירה או משאילה לו לעשות מלאכת עצמו אבל לעשות מלאכת ישראל בשבת אין היתר כלל אפילו אם מכרה לו במכירה גמורה שמכל מקום הנכרי עושה מלאכה בשבת בשביל הישראל אם לא קצץ לו שכר על זה וכן אם הוא שכירו לשנה לכל המלאכות שיצטרך שדינו כאלו לא קצץ כמו שנתבאר בס' רמ"ג ורמ"ד אבל אם אינו שכור לו אלא למלאכה זו בלבד לעשותה לו בכל עת שיצטרך לה בתוך משך זמן שכירותו כגון מי שיש לו סוסים ועגלה ושכר לו נכרי לשנה שיסע עם סוסים ועגלה שלו בכל עת שיצטרך להוליך בהם סחורה בתוך שנה זו והנכרי נוסע גם בשבת מעצמו בלא אמירת הישראל אינו צריך לומר לו שלא יסע בשבת אם נוסע מבית הישראל מבעוד יום מטעם שנתבאר בס' רמ"ד רק שיקנה לו הסוסים באחד מהדרכים שנתבארו ויפרסם שעשה דרך היתר.

והוא שיהיו קנויים לו גם בימות החול בתוך משך זמן נסיעתו אבל אם אינו מקנה לו אלא לשבת בלבד אסור מפני מראית העין כמו שנתבאר למעלה וכן אם הוא עצמו נוסע ג"כ עם הסוסים כל ימות החול ומזונותיהם עליו הרי הם נקראים על שמו אע"פ שמכרם להנכרי במכירה גמורה אף לימות החול כיון שהנכרי אינו אלא שכירו ולפיכך צריך הוא למחות בידו שלא יסע בשבת מפני מראית העין:

יט

כשם שאדם מצווה על שביתת בהמתו בשבת כך הוא מצווה על שביתתה ביום טוב לפיכך כל פרטי ההלכות שנתבארו לענין שאלה ושכירות בהמתו לנכרי ושותפות עמו גבי שבת הן נוהגים ג"כ גבי יום טוב שאין בין יום טוב לשבת אלא מלאכות שהותרו בגלל אוכל נפש שנאמר כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש וגו'.

ויש אומרים שביום טוב אין אדם מצווה מן התורה על שביתת בהמתו לפי שלא נצטוינו ביום טוב אלא שלא נעשה מלאכה ומה שבהמתנו עושה אין זו נקראת מלאכה אצל הבהמה ואף בשבת לא למדנו איסור זה ממה שנאמר לא תעשה כל מלאכה שאין זו מלאכה כלל אצלנו אלא מצוה אחרת היא שנאמר למען ינוח שורך וחרמורך ואינה נוהגת ביום טוב כלל והוא הדין לשביתת עבדו שאינה נוהגת ביום טוב לפי דבריהם לפי שאינה בכלל מלאכה אלא מצוה אחרת היא שנאמר למען ינוח עבדך ואמתך כמוך. ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא הראשונה (עיין סי' תצ"ה):

רמז – דין נכרים המביאים כתבים בשבת ובו יב סעיפים:

א

מותר לשלוח אגרת או שאר חפצים וכלים ביד נכרי אפילו בערב שבת סמוך לחשיכה כל שיוצא מפתח ביתו של ישראל מבעוד יום והוא שקצץ לו דמים בשכר הולכתו שאז אינו עושה בשביל הישראל אלא בשביל עצמו לקבל השכר שקצץ לו ואינו נראה כשלוחו של ישראל ובלבד שלא יאמר לו שילך גם בשבת שאמירה לנכרי שבוט אף שאומר לו קודם השבת וכן לא יאמר לו ראה שתהא שם באחד בשבת או בשני וכיוצא בזה אם ידוע לו שאי אפשר לו להיות אז שם אם לא שילך גם בשבת שהרי זה כאומר לו לך בשבת:

ב

ואם לא קצץ לו שכר ההליכה הרי הנכרי טורח בשביל ישראל לפיכך אסור לשלחו אפילו ביום ראשון אלא אם כן יש שהות שיוכל להגיע קודם השבת לבית הראשון הסמוך לחומה שבעיר שנשתלח לשם שאז אף אם איחר דרכו והולך גם בשבת אין בכך כלום שהליכה זו אינה מחמת הישראל אלא מחמת עצמו ואף שאפשר שיצטרך לילך בשבת מבית הראשון הסמוך לחומה שבאותה העיר עד בית של מי שצריך ליתן האגרת לידו מכל מקום כיון שאין כאן איסור אלא מדברי סופרים תולין להקל לומר שאותו אדם שצריך ליתן האגרת לידו הוא דר בבית הסמוך לחומה:

ג

במה דברים אמורים כשמשלח האגרת לאדם קבוע שיש באותה עיר שהוא מקבץ כל האגרות השלוחות לשם ונוטלן ושולחן ע"י שלוחו כל אגרת למי שנכתבה אליו וזהו הנקרא בי דואר שכל כתב אליו יובל וכשהוא קבוע בעיר אזי מותר לשלוח אליו אגרת אפילו בערב שבת ע"י נכרי שלא קצץ לו שכר כל שיש שהות להגיע אליו מבעוד יום אבל אם אין בי דואר קבוע באותה העיר ששולח לשם וצריך הנכרי בעצמו להגיע האגרת ליד מי שנכתבה אליו אסור לשלחו אפילו ביום ראשון אע"פ שיש שהות להגיע לאותה העיר הרבה קודם השבת מכל מקום יש לחוש שמא לא ימצא אותו אדם בביתו ויצטרך לילך אחריו ושמא יצטרך לילך אחריו גם בשבת.

ומכל מקום אם הוא דרך קרוב כגון מהלך יום אחד ומשלחו ביום ב' או ג' יש להתיר שאף אם לא ימצא האיש בביתו יש לו שהות הרבה ללכת קודם השבת:

ד

וכל זה כשלא קצץ אבל אם קצץ מותר לשלחו אפילו לעיר שאין שם בי דואר ואפילו היא דרך רחוקה מאוד ואפילו יוצא מביתו ערב שבת עם חשיכה:

ה

ויש אומרים שאפילו לא קצץ אין איסור לשלחו אלא בערב שבת דכיון שמשלחו סמוך לשבת הרי נראה כאלו אומר לו לילך בשבת לפיכך צריך שיהא שהות ביום שיוכל להגיע מבעוד יום לבית הסמוך לחומה שבאותה העיר אם קבוע שם בי דואר ואם לא קבוע שם בי דואר אסור לשלחו בערב שבת אלא אם כן קצץ אבל כשמשלחו בד' וה' או קודם לכן כיון שהוא מופלג לפני השבת אין נראה כאומר לו לילך בשבת ולפיכך אע"פ שלא קצץ מותר לשלחו אפילו לדרך רחוקה מאד אע"פ שאין בי דואר קבוע באותה העיר ויש לסמוך על דבריהם אם צריכים לכך:

ו

אין חילוק בין שקבוע בי דואר באותה העיר לשאינו קבוע אלא באגרת שהיא כתב יד ישראל שניכר לכל שהיא של ישראל וכשהנכרי מוליכה בשבת אחר האיש שנשלחה אליו יש קצת מראית העין שיאמרו שבשבת נתנה לו הישראל להוליכה ואע"כ כשמשלחו מופלג לפני השבת לא החמירו כל כך לחוש למראית העין כזה לפי סברא האחרונה שנתבאר וכשקצץ לא החמירו לדברי הכל.

אבל אם היא כתב יד נכרי והוא הדין שאר חפצים שאינם ניכרים לכל שהם של ישראל מותר לשלחם אפילו בערב שבת לדברי הכל כל שיש שהות ביום שיוכל להגיע מבעוד יום לבית הסמוך לחומה שבאותה העיר ששולחם לשם שאף אם לא ימצא האיש בביתו ויצטרך לילך אחריו בשבת אין בכך כלום כיון שבשעה שהישראל משלחו אין הדבר ידוע לו שלא ימצא בביתו והרי משלחו בשליחות שאפשר לגומרה מבעוד יום וכשהולך אח"כ גם בשבת אינו נראה כשלוחו של ישראל כיון שבשעה ששלחו לא היה ידוע שיצטרך לילך בשבת:

ז

אם שכרו לימים דבר קצוב לכל יום בהליכתו וחזירתו אלא שאינו מקפיד עמו מתי ילך אסור לשוכרו וליתן האגרת לידו בערב שבת דשמא יצא בשבת ויהא נראה כאילו צוהו לילך בשבת כיון ששכרו לימים ושכרו סמוך לשבת אבל בד' וה' מותר לשוכרו לימים וליתן לו אז האגרת הואיל ואינו מקפיד עמו באיזה יום ילך כשילך בשבת אינו נראה כשלוחו ואף ששכרו לימים אינו דומה לשכיר יום הואיל וקבל עליו כל מלאכת הולכת האגרת הרי זה דומה לקבלן (עיין סי' רמ"ג ורמ"ד):

ח

אם אמר להנכרי שיתן לו שכרו אע"פ שלא פירש כמה יתן לו הרי זה כאלו קצץ וקצב לו שדעת הנכרי סמוכה שבודאי יתן לו שכרו כפי מה שיתפשר עמו אח"כ ובשביל טובת עצמו הוא טורח אבל אם לא אמר לו בפירוש שיתן לו שכרו אלא שהנכרי מעצמו יודע שישלם לו אין זה כלום שאין דעת הנכרי סמוכה בודאי על השכר ההוא שיש ספק בלבו שמא לא יתן לו ובשביל הישראל הוא טורח:

ט

במה דברים אמורים כשהוא מצפה וממתין לתשלום שכר ואין דעתו סמוכה עליו בודאי אבל אם אינו מצפה כלל לתשלום שכר אלא עושה בחנם מן הסתם עושה כן לשלם גמול לישראל על הטובה שקבל ממנו כבר והרי זה כעושה בשביל שכר ויש חולקין על זה אם לא שהנכרי מאליו מתחיל לומר להישראל שילך לו בחנם שאז בודאי דעתו בשביל טובת הנאה שקיבל ממנו כבר וטוב להחמיר כדבריהם:

י

אבל לשלוח אגרת בחנם בערב שבת ביד עבדו השכור לו לשנה או לשתיים לכל המלאכות שיצטרך בתוך משך זמן שכירותו לדברי הכל אסור כמו שנתבאר בסימן רמ"ד שהעיקר כהאוסרין בזה עיין שם הטעם. ומכל מקום בד' וה' יש להתיר לשלוח אפילו שלא בעת הצורך כיון שיש מתירים בשכיר שנה שעושה מלאכה בשביל ישראל כמו שנתבאר בסימן רמ"ד ואע"פ שאין דבריהם עיקר מכל מקום יש לצרף דבריהם לדברי האומרים שבד' וה' מותר לשלוח אגרת בכל ענין אע"פ שלא קצץ כלל ולסמוך על זה להקל לגמרי אף שלא בעת הצורך:

יא

אבל אם אין הנכרי שכור לו לכל המלאכות שיצטרך אלא לשלוח בידו אגרות בלבד בכל עת שיצטרך לשלוח בתוך משך הזמן שכירותו מותר לשלוח בידו אפילו בערב שבת ע"ד שנתבאר בסי' רמ"ד ע"ש הטעם:

יב

כל מקום שאסור לשלוח מפני שלא קצץ אף אם הנכרי הולך מעצמו לאותה העיר שיש לו דרך לשם יש להחמיר שלא לשלוח בידו כשלא קצץ שאף שאינו טורח כלום בהליכה בשביל ישראל מכל מקום מה שהוא מוציא האגרת מרשות לרשות ומעבירה ד' אמות ברשות הרבים או אפילו בכרמלית הוא עושה מלאכות אלו בשביל ישראל כשלא קצץ ומכל מקום אם יש שהות להגיע לשם קודם השבת מותר לשלוח בידו אע"פ שאין בי דואר קבוע שם לפי שאף אם לא ימצא האיש בביתו לא ילך אחריו כלל כיון שאין לו דרך לשם והוא אינו נושא אגרת זו בלא קציצה אלא מחמת שיש לו דרך לשם:

רמח – דין המפליג בספינה וההולך בשיידא בשבת ובו יד סעיפים:

א

אין מפליגים בספינה בימים המלוחים פחות מג' ימים מעת לעת קודם השבת דהיינו מיום ד' ואילך ויום ד' בכלל האיסור לפי שכל המפליגים בימים המלוחים יש להם בכלל ג' ימים הראשונים צער ובלבול ושינוי וסות וגופם משתבר מנענוע הספינה ואין רוחם חוזרת עד לאחר שלשה ימים מעת לעת ואם יפליג פחות מג' ימים קודם השבת לא יהיה לו עונג בשבת.

במה דברים אמורים כשמפליג לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת אע"פ שלא יהיה לו עונג בשבת לפי שהעוסק במצוה פטור ממצוה אחרת.

ומכל מקום לכתחלה יפסוק עם הנכרי המוליך הספינה שישבות ולא יוליכנה בשבת ואם אח"כ אינו שובת אין בכך כלום ואם אי אפשר לו לפסוק עמו שגם עכשיו אומר שלא ישבות בשבת יש אומרים שאסור לו להפליג עד לאחר השבת (ומכל מקום אם יש חשש שתתבטל המצוה שהולך אליה מחמת איחור דרכו יש להקל וכן אם אי אפשר בקל למצוא ספינה לאחר השבת להפליג בה יש להקל בשעת הדחק):

ב

ואם הוא דרך מועט כגון מצור לצידון שאין שם אלא מהלך יום אחד כשהרוח טוב מותר להפליג אפילו לדבר הרשות בערב שבת בבוקר לפי שאפשר שיהיה רוח טוב ויגיעו לשם קודם הלילה ובמקום שנהגו שלא להפליג בערב שבת כלל אפילו דרך מועט אסור להם לשנות מהמנהג ע"ד שיתבאר בסימן תס"ח וביו"ד סימן רי"ד:

ג

וכל זה בימים אבל בנהרות כיון שאין שום צער להמפליגין בהן מותר להפליג בהם אפילו בערב שבת בכל ענין אם הספינה הולכת בשביל נכרים.

ואע"פ שהולך בשבת כמה פרסאות אין בזה משום איסור תחומין אפילו להאומרים דתחום י"ב מיל הוא מן התורה שנאמר אל יצא איש ממקומו דהיינו ממחנה ישראל שהיתה י"ב מיל מכל מקום כשמהלך על פני המים אין בזה איסור מן התורה כיון שאינו דומה למחנה ישראל שהיתה ביבשה ואע"פ שעל כל פנים יש איסור תחומין במים מדברי סופרים מכל מקום אם הספינה מהלכת למעלה מ' טפחים מקרקע הנהר אין בזה איסור אפילו מדברי סופרים לפי שיש ספק אם יש איסור תחומין למעלה מ' טפחים אפילו בי"ב מיל ביבשה כמ"ש בס' ת"ד וכיון שעל פני המים אין איסור תחומין אפילו י"ב מיל אלא מדברי סופרים לדברי הכל אם כן הרי זה ספק דברי סופרים שהולכין בו להקל בכל מקום.

אבל אם הספינה מהלכת למטה מ' טפחים דהיינו שאין י' טפחים מים מתחת שולי הספינה עד קרקעית הנהר אסור לילך בה בשבת חוץ לתחום אפילו נכנס לספינה שלשה ימים קודם השבת דהיינו מליל רביעי בשבת ואילך ואפילו אם הספינה משוקעת הרבה במים בענין שאצל דופניה יש במים עומק י' טפחים ותחת שוליה אין שם י' טפחים הרי זה אסור אפילו אם הוא יושב למעלה בענין שממקום ישיבתו יש יותר מ' טפחים ויש מתירין כשהוא יושב למעלה מ' טפחים ואין רגליו תלויות לתוך מטה מ' טפחים אם הספינה מהלכת למעלה מג' טפחים ואין איסור אלא כשיושב על שולי הספינה ואין מעל שוליה עד הקרקע י' טפחים או שיושב על דבר אחר ואין מעל אותו דבר עד הקרקע י' טפחים ויש לסמוך על דבריהם כשצריך לכך:

ד

ואם הוא מסופק אם היא מהלכת למעלה מ' טפחים או למטה מ' טפחים הרי זה מותר שכל שיש ספק בדברי סופרים הולכין להקל ואין צריך להחמיר אלא כשידוע בבירור שיש איסור מדברי סופרים:

ה

ואם נכנס לספינה קודם ג' ימים לפני השבת דהיינו בשלישי בשבת או קודם לכן מותר לילך בה בשבת חוץ לתחום אף אם ידוע לו שמהלכת למטה מ' טפחים או אפילו למטה מג' טפחים דכיון שאיסור תחומין אינו אלא מדבריהם לא רצו להחמיר כל כך לאסור כשנכנס לספינה קודם ג' ימים כיון שהוא אינו עושה כלום והספינה היא שמוליכה אותו מחוץ לתחום.

ואפילו אם הוא בענין שאפשר שיצטרך הישראל לחלל שבת בהולכת הספינה אפילו במלאכה האסורה מן התורה מפני פיקוח נפש אעפ"כ מותר לו ליכנס בתוכה קודם ג' ימים שהרי עכשיו הוא נכנס בהיתר וכשיגיע השבת ויצטרך לעשות מלאכה מפני פיקוח נפש מותר הוא ואין כאן חילול.

אבל תוך ג' ימים קודם שבת אסור ליכנס לתוכה אפילו אם היא מהלכת למעלה מ' טפחים אם יודע שיצטרך לחלל שבת מפני פיקוח נפש אפילו בדבר שאינו אסור אלא מדברי סופרים לפי שנראה כנכנס בכוונה למקום סכנה כדי שיחלל שבת אח"כ.

ומה שאין חוששים לכך קודם ג' ימים הוא לפי שג' ימים הראשונים שבשבוע הן נקראים ימים שאחר השבת העבר ואינם מתייחסים לשבת הבאה לפיכך אינו מחוייב ליזהר בהם שלא לעשות בהם דבר שיודע שיצטרך אח"כ לחלל שבת הבאה שכשיגיע שבת ויצטרך לחללו מפני פיקוח נפש מותר הוא ואין כאן חילול משא"כ בג' ימים האחרונים שבשבוע שנקראים ימים שלפני השבת ומתייחסים לשבת הבאה מחוייב הוא מדברי סופרים להזהר בהם שלא לעשות בהם דבר שיודע שיצטרך אח"כ לחלל השבת שלא יהא נראה כאלו מתכוין בעשייתו כדי לחלל השבת אח"כ:

ו

ואפילו אם ידוע לו שלא יצטרך לחלל השבת כלל שהנכרים עושים הכל מכל מקום אם עיקר ההליכה של הספינה הוא בשביל ישראל כגון שרובה ישראל אסור ליכנס בתוך ג' ימים שלפני השבת אפילו אם היא מהלכת למעלה מ' טפחים לפי שמה שהנכרים עוסקים בהולכת הספינה בשבת יש בזה איסור גמור (אע"פ שהם עוסקים מעצמם בלא אמירת ישראל והם מתכוונים לטובתם לקבל השכר שקצצו להם בעד שיוליכו אותם למחוז חפצם והרי הם קבלנים לכך ומותר להניח לקבלן שיעשה מלאכתו בשבת מכל מקום כאן) שהישראל נהנה בשבת עצמה מגוף המלאכה שעושה הנכרי בשבילו בשבת (הרי כל המלאכה נקראת על שם הישראל שאף על פי שהנכרי מתכוין כדי שיגיע לו טובה מזה מכל מקום כיון שעכשיו בשעת עשיית המלאכה יש לישראל הנאה ממנה הרי היא נעשית בשבילו יותר מבשביל הנכרי שהנכרי ג"כ מתכוין בשביל הישראל אלא שעושה כן בעד השכר שיתן לו ואינו דומה לקבלן המתקן כלים לישראל בשבת שאין הישראל נהנה בשבת עצמה מגוף מלאכה זו אלא לאחר השבת כשיגמרם וישתמש בהם) ולפיכך אין היתר לעולם לילך בשבת בספינה המהלכת בשביל ישראל אלא שמפני הסכנה מותר הוא כיון שכבר נכנסו לתוכה ואם לא ילכו בשבת יסתכנו א"כ אין ליכנס לתוכה אלא קודם ג' ימים שלפני השבת מטעם שנתבאר:

ז

וכל זה כשהולך לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מותר להפליג אפילו בערב שבת אפילו בספינה המהלכת למטה מ' טפחים אפילו הוא בענין שכשיגיע קרוב לעיר אפשר שיצטרך לילך חוץ לתחום מפני הסכנה ואפילו הספינה הולכת בשביל ישראל ואפילו יצטרך לעשות מלאכות גמורות האסורות מן התורה דכיון

שעכשיו מפליג בהיתר לא גזרו חכמים כשהולך לדבר מצוה אף שיצטרך אח"כ לחלל שבת מפני פיקוח נפש.

ומכל מקום לכתחלה יפסוק עם הנכרי שישבות ולא ילך בשבת כשלא יהיה אז חשש סכנה בדבר ואם אח"כ לא ישבות וילך אף שאין חשש סכנה בדבר אין בכך כלום:

ח

אבל לחלל שבת לצורך מצוה אפילו בדבר שאין בו אלא איסור שבות מדברי סופרים לא התירו אלא אם כן הוא שבות דשבות כמ"ש בסימן ש"ז לפיכך אם אין שם חשש סכנה כשיצא מהספינה ולא ילך עמהם חוץ לתחום בשבת אסור לו להפליג בה לילך עמהם גם בשבת אם היא מהלכת למטה מי' טפחים אע"פ שהולך לדבר מצוה אלא א"כ נכנס לתוכה קודם ג' ימים שלפני השבת:

ט

וכן אסור לו ליכנס בספינה בשבת עצמה אע"פ שהולך לדבר מצוה אפילו מהלכת למעלה מי' טפחים ואפילו לילך לתוך התחום ואפילו היא מהלכת בשביל נכרים לפי שאסרו ליכנס כלל בספינה בשבת אפילו אינה מהלכת כלל אלא צפה על פני המים כמו שיתבאר בסי' של"ט לפי שנראה כאילו הוא עצמו צף ושט על פני המים ואסור לשוט בשבת משום גזירה שמא יעשה חבית של שייטין שמלמדין את עצמן לשוט במים על חבית.

אבל כשנכנס לספינה מערב שבת אע"פ שהולכת גם בשבת ונראה כשט לא גזרו חכמים כיון שהוא אינו עושה כלום בשבת שמאליו הוא שט ע"י כניסתו לתוכה מערב שבת שהיא שעת היתר אפילו לעשות חבית של שייטין ולפיכך אפילו אם היא מפלגת מהיבשה בשבת עצמו אין בכך כלום כיון שנכנס לתוכה מערב שבת ומכל מקום אם יצא ממנה ליבשה אסור לו לחזור לתוכה בשבת לפי שבכניסה זו שבשבת יש בה איסור משום שט.

ויש מתירין ליכנס בתוכה ולהפליג בשבת אם קנה בה שביתה מערב שבת דהיינו שהיה בתוכה מתחלת בין השמשות עד שחשכה דכיון שבתחלת כניסת השבת היתה שביתתו בתוכה נעשית היא כביתו ואף שיצא ממנה אח"כ ושהה הרבה ביבשה ואפילו לן שם לא הפסיד בזה שביתתו שבספינה רק שיזהר לחזור לאותה ספינה שקנה בה שביתה ולא יכנס לספינה אחרת וכן נתפשט המנהג בקצת מקומות ואין למחות בידם אף שהעיקר כסברא הראשונה כיון שיש להם על מי שיסמכו.

ומכל מקום לאחר שהפליגה חוץ לתחום אסורים לצאת ליבשה אפילו נכנסה לתוך עיר המוקפת חומה לדירה כמ"ש בסי' ת"ה.

ויש נוהגין עוד לסדר שלחן בספינה ולהדליק שם נרות ולעשות קידוש כדי שיתפרסם לכל שקנו בה שביתה ולא יחשדו אותם כשיפליגו בה למחר ביום.

ומכל מקום צריכים להזהר שישבו שם בספינה כל בין השמשות עד שתחשך ולא יצאו ממנה כלל באמצע בין השמשות שבכל רגע ורגע שבבין השמשות יש ספק שמא הוא תחלת הלילה וברגע של תחלת הלילה צריך להיות בספינה כמו שנתבאר:

י

ואפילו אם חל יום טוב בערב שבת יכול לקנות בו שביתה ואין בזה משום הכנה ואף אם קנה שביתה בערב יום טוב אינה מועלת לשבת שלאחריו וכן אם קנה שביתה בערב שבת אינה מועלת ליום טוב שאחר השבת וצריך לחזור ולקנות שביתה בבין השמשות של מוצאי שבת ליום טוב וכן הדין בב' ימים טובים של גליות אבל בב' ימים טובים של ראש השנה די בשביתה שקנה בערב יום טוב הראשון אף ליום טוב השני כמו שיתבאר כל זה בס' תט"ז:

יא

וכל זה כשמפליג בנהר והספינה הולכת בשביל נכרים ומהלכת למעלה מ' טפחים.

ואף אם מוליכים אותה ע"י בהמות המהלכים בשפת הנהר אין בכך כלום ואינו דומה לקרון שמוליכים אותו בהמות שאסור להלך בו אפילו בתוך התחום גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיג בה הבהמות כמ"ש בס' ש"ה לפי שהיושב בקרון קרוב הוא אצל הבהמות ודרך הוא שלפעמים הוא מנהיג הבהמות אבל היושב בספינה רחוק הוא מבהמות המהלכות בשפת הנהר ומוליכים את הספינה ע"י חבלים ארוכים ואין דרכו לעולם להנהיג אותן:

יב

ובמקום שנהגו להפליג אף בימים המלוחים (מערב שבת או אפילו בשבת ע"י קניית שביתה מערב שבת) אם אינם הולכים לטיול אלא לסחורה או לראות פני חביריהם אין למחות בידם לפי שיש מי שאומר שכל מה שהאדם הולך לסחורה אפילו יש לו מזונות והולך לסחורה להרוחה או שהולך לראות פני חבירו חשוב הכל דבר מצוה לענין זה שמותר לו להפליג בתוך ג' ימים לפני השבת אע"פ שיתבטל מעונג שבת וגם אף שאפשר שיצטרך לעשות מלאכה גמורה בעצמו מפני פקוח נפש ואינו חשוב דבר הרשות אלא מי שהולך לטייל בלבד:

יג

היוצאים בשיירא במדבר והכל יודעים שהם צריכים לחלל שבת כי מפני הסכנה לא יוכלו לעכב לבדם במדבר בשבת אסורים לצאת תוך ג' ימים לפני השבת מטעם שנתבאר למעלה אלא א"כ הולכים לדבר מצוה כגון לעלות לארץ ישראל שאז אם נזדמנה להם שיירא אפילו בערב שבת מותרים לצאת ולכתחלה יפסקו עמהם לשבות בשבת ואם אח"כ כשיהיו במדבר לא ירצו לשבות יכולים ללכת עמהם חוץ לתחום אפילו יותר מ"ב מיל אם מתייראים מפני חיות רעות או אפילו אם מתיירא מפני לסטים שלא יגזלו ממנו בהמה ולא יוכל ללכת ברגליו או אם יקחו ממונו ולא יוכל לחיות עוד במדבר או אם יקחו מלבושיו בזמן הקור כמעט ימות בקרירות כל אחד מאלו נקרא פיקוח נפש ומותר לו לילך עמהם.

ויש אומרים כיון שיודע בבירור גמור שבודאי יצטרך לחלל שבת אסור לצאת אפילו ביום ראשון אפילו לדבר מצוה ולא התירו לדבר מצוה או קודם ג' ימים שלפני השבת אלא להפליג בספינה שאין שם ודאי גמור שיצטרך לחלל שבת שאפשר כשיגיע השבת יגיעו לנמל אחר ויעמדו שם כל השבת ואזי לא יחללו בעשיית מלאכה ולא בתחומין אע"פ שאין במים עומק י' טפחים אע"פ שקרוב לודאי הוא שיצטרך לחללו

הקילו חכמים קודם ג' ימים או לדבר מצוה אפילו בתוך ג' ימים אבל כשהוא ודאי גמור שיצטרך לחללו לא הקילו כלל בשום ענין.

ויש להחמיר כדבריהם אבל אין למחות ביד המקילין הואיל ויש להם על מי שיסמכו.

ואפילו מי שהולך לארץ ישראל לסחורה ולא כדי להתיישב בה אין למחות בידו לפי שיש מי שאומר שזהו ג"כ דבר מצוה שהרי אמרו חכמים כל המהלך ד' אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן עולם הבא.

ומכל מקום אם הולך בתוך ג' ימים לסחורה או לראות פני חבירו יש למחות בידו הואיל ורבו האוסרים שאין זה חשוב דבר מצוה כלל:

יד

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שכבר יצא בשיירא אפילו בערב שבת ואפילו לטייל והגיע למקום שיש לו חשש סכנה להפרד מהשיירא יכול ללכת עמהם בשבת עד שיגיע למקום שאין לו חשש סכנה להפרד מהם ושם ישבות ולא ילך עמהם ואפילו הוא סמוך לעיר לא יכנס לתוכה לפי שאין לו שם אלא ד' אמות כדי היוצא חוץ לתחום.

ואף אם היה לו חשש סכנה עד שנכנס לעיר אינו רשאי להלך בה יותר מד' אמות אף אם היא מוקפת מחיצות לדירה כיון שיצא שלא ברשות חכמים שאסרו לצאת בשיירא תוך ג' ימים לדבר הרשות ואפילו אם יצא לסחורה או לראות פני חבירו הרי זה כיוצא לדבר הרשות ממש לענין זה כמו שנתבאר.

ומכל מקום אם יצא מחמת שלא היה בקי בהלכה והיה סבור שמותר לצאת אף לדבר הרשות מותר לו להלך בכל העיר ואלפים אמה לכל רוח סביבותיה כיון שבתחלת יציאתו לא יצא באיסור במתכוין ואח"כ כשהגיע השבת היה במקום סכנה ומה שהלך בשבת חוץ לתחום דינו כיוצא חוץ לתחום כדי להציל נפשות שיש לו שם אלפים אמה לכל רוח כמו שיתבאר בסי' ת"ז לפיכך אף אם קודם שהגיע לעיר לא היה לו שם חשש סכנה רשאי ליכנס לעיר אם הוא בתוך אלפים לעיר ואין צריך לומר אם יצא בהיתר כגון לדבר מצוה ממש או קודם ג' ימים שיש לו אלפים אמה לכל רוח משהגיע למקום שאין בו חשש סכנה להפרד מהשיירא:

דמט – דינים השייכים לערב שבת ובו יג סעיפים:

א

אסור לאדם שיהלך בערב שבת יותר מג' פרסאות מתחלת היום כדי שיגיע למקום שביתתו בעוד היום גדול ויוכל להכין שם צרכי שבת ואפילו אם הוא בענין שאם ילך יותר יגיע לביתו ובני ביתו אפשר ששמו אל לבם שמא יבא היום והכינו גם בשבילו אעפ"כ אסור שמא לא שמו אל לבם כלל מביאתו ולא הכינו לו כלום אבל אם ידוע להם בודאי שיבא היום כגון ששלח להם שליח להודיעם או שהודיעם קודם נסיעתו מביתו מותר לו לילך כל היום:

ב

וכל זה כשהוא במקום שיוכל להכין שם צרכי שבת או שאחרים יכינו לו אבל אם הוא במקום שאי אפשר להכין צרכי שבת וגם אחרים לא יכינו לו מוטב שילך אפילו כמה פרסאות אולי יגיע למקום שיוכל להכין שם צרכי שבת או שאחרים יכינו לו משישאר שם שבדאי לא יוכל להכין ואפילו אם יש עמו צידה כדי צרכי שבת מכל מקום אם הוא במקום שאינו ישוב בטוח מותר לו לילך משם אפילו כמה פרסאות עד שיגיע למקום ישוב בטוח שכשאינו במקום ישוב בטוח אין לו עונג שבת כלל:

ג

וכל זה כשהולך ברגליו אבל אם רוכב על סוס או הולך בקרון יכול לילך כמה פרסאות ואעפ"כ יוכל להגיע למקום שבינתו בעוד היום גדול (ומכל מקום לא יהלך יותר מכדי שיעור שהוא מהלך ג' פרסאות של אדם בינוני המהלך ברגליו דהיינו ד' שעות וד' חומשים משעות בינונית שהן כ"ד למעת לעת עיין סי' תנ"ט):

ד

ובמדינות אלו רוב בני אדם מכינים צרכי שבת בריוח לכן אין נזהרים כלל מלילך יותר מג' פרסאות בכל ענין כשהולך לביתו או להתארח בבית אחרים:

ה

אסור לקבוע בערב שבת סעודה גדולה של משתה שאינו רגיל בה בימי החול מפני כבוד השבת שע"י שמרבה באכילה ושתייה בערב שבת אפילו בבוקר יותר מדרכו בשאר ימות החול לא יוכל לקיים סעודת שבת שבלילה כראוי:

ו

במה דברים אמורים בסעודת הרשות או אפילו סעודת מצוה אלא שאין זמנה בערב שבת שיכול לדחותה ליום אחר ולעשות הסעודה באותו יום אבל אם זמנה היום כגון סעודת מילה וסעודת אירוסין ונשואין שאין לו לדחות האירוסין שמא יקדמו אחר לארסה וכן הנשואין אין לו לדחות שלא להבטל מפריה ורביה וכן המילה אף אם אינה בשמיני ללידתו אי אפשר לדחותה ליום אחר שאסור להניחו ערל אפילו יום אחד לפיכך מותר לעשות הסעודה ג"כ בו ביום ואם אח"כ לא יוכל לקיים סעודת שבת שבלילה אין בכך כלום כיון שזוהי גם כן סעודת מצוה ויאכל למחר ביום שלש סעודות כמ"ש בס"י רע"ד:

ז

ומכל מקום מצוה להתחיל הסעודה לכתחלה קודם שעה עשירית שהרי משעה עשירית ואילך מצוה להמנע מלקבוע אפילו סעודה קטנה שרגיל בה בחול אם היא סעודת הרשות כמו שיתבאר אם כן גם בסעודת מצוה כיון שאפשר להקדימה קודם שעה עשירית יש לו להקדימה לכתחלה.

וטוב שלא לאכול בסעודה זו אלא מנין מצומצם לבד מן השייכים לסעודה כגון הקרובים והשושבינים בסעודת נשואין והקרובים ובעלי הברית דהיינו המוהל והסנדק בסעודת מילה:

ח

סעודת פדיון הבן בזמנו דהיינו ביום ל"א ללידתו דינה כסעודת מילה אבל אם אירע איזה אונס שלא פדאו ביום ל"א אין לפדותו בערב שבת ולעשות אז סעודה של משתה דכיון שכבר נדחית המצוה מזמנה ידחנה ג"כ מערב שבת מפני כבוד השבת (אלא יפדנו בלא סעודה של משתה) וכן מי שאירס קודם ערב שבת ואירעו אונס שלא היה יכול לעשות הסעודה ביום האירוסין לא יעשנה בערב שבת דכיון שכבר נדחית מזמנה דהיינו יום האירוסין ידחנה ג"כ מפני כבוד השבת (אבל בנשואין נמשכת מצות הסעודה (ג) [ז'] ימים אחר החופה כמו שיתבאר בסי' תר"מ):

ט

סעודה שרגיל בה בימות החול דהיינו סעודה קטנה שאינה של משתה מן הדין מותר לאכלה בכל היום אפילו סמוך לחשכה אבל מצוה להמנע מלקובעה מתחלת שעה עשירית ואילך כדי שיכנס לשבת כשהוא תאב לאכול ויאכל סעודת שבת לתיאבון.

אבל לאכול ולשתות בלי קביעות סעודה אינו נמנע בערב שבת ובערב יום טוב עד שחשיכה דהיינו עד בין השמשות כמו שיתבאר בסי' רע"א [א] חוץ מערב פסח כמו שיתבאר בסי' תע"א:

י

אבל לאחר שחשכה או לאחר שקיבל עליו שבת אפילו מבעוד יום (אם דעתו להתחיל סעודת שבת קודם שחשיכה [י]) מצוה להמנע מלאכול שום דבר אפילו בלא קביעות סעודה אפילו לאחר שקידש על הכוס קודם אכילת עיקר סעודת שבת דהיינו מלחם שמברכים עליו המוציא שהוא עיקר סעודת שבת שמבלעדו אינו יוצא ידי חובת ג' סעודות כמו שיתבאר בסי' רע"ד לפי שאם יאכל ממאכל אחר קודם אכילת הלחם לא יאכל הלחם לתיאבון (ומכל מקום אין למחות ביד המקילין כיון שמן הדין אין חיוב גמור לאכול סעודת שבת לתיאבון כמו שנתבאר):

יא

במה דברים אמורים כשאוכל אותו מאכל קודם הסעודה מחמת שחפץ ומתאוה לאוכלו קודם הסעודה ולא בתוך הסעודה אבל אם מה שאוכלו קודם הסעודה הוא מחמת שרוצה להשלים מאה ברכות ע"י שמברך עליו גם ברכה אחרונה כשאוכלו קודם הסעודה שאינו נפטר בברכת המזון שלאחר הסעודה יש בזה (איסור גמור מן הדין שאסור לגרום חיוב ברכה כשאפשר לפוטרה בברכה אחרת כמו שנתבאר בסי' [ר] ט"ז ועוד יש) איסור במה שמקדים ברכת אותו מאכל לברכת הלחם שברכת הלחם קודמת לכל הברכות כמו שנתבאר בסי' רי"א משא"כ כשאוכלו קודם הסעודה מחמת שאינו חפץ ומתאוה לאכלו כלל בתוך הסעודה אלא קודם הסעודה אזי אינו צריך כלל להקדים לפניו ברכת הלחם עיין סי' רי"א:

יב

אין קובעים תענית לכתחלה בערב שבת אלא אם כן שיטעום מעט קודם קבלת שבת כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה אלא אם כן הוא איסטניס שכשאוכל ביום אפילו מעט לא יאכל בלילה לתיאבון.

במה דברים אמורים בתענית יחיד שאין קבוע לו זמן שאפשר לו להתענות אותו תענית ביום אחר אבל אם זמנו הוא בערב שבת כגון המתענה תעניות של ימי מיתת הצדיקים שיתבאר בסי' תק"פ וכן המתענה בערב ראש חודש אינו צריך לדחות התענית ליום אחר אם אירע בערב שבת (וכן המתענה בכל ימות השבוע שבאותו יום מתענה הוא ג"כ) ואע"פ שכל התעניות אלו שבערב שבת אינם חובה כלל אין צריך לדחותו מפני כבוד השבת לפי שאיסור זה שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה איסור קל הוא ולא חששו לו אלא שלא לקבוע בו התענית לכתחלה כשאפשר לקובעו ביום אחר אבל מי שאי אפשר לו לקובעו ביום אחר אין לו לדחות התענית לגמרי בשביל כך.

ורשאי להשלים התענית בערב שבת עד צאת הכוכבים ואם קיבל עליו התענית במנחה חייב הוא להשלימו כמו המקבל עליו תענית בשאר ימות השבוע שחייב הוא להשלימו עד צאת הכוכבים ויש אומרים שאם השלים תפלת ערבית של שבת מבעוד יום צריך לאכול מיד ואינו רשאי להתענות עד צאת הכוכבים דכיון שקיבל עליו שבת בתפלה אסור לו להתענות עוד שאין מתענין בשבת אפילו שעה אחת כשמתכוין לשם תענית כמו שיתבאר בסי' רפ"ח ואף אם קיבל התענית במנחה שחייב הוא להשלימו אעפ"כ יאכל מיד לאחר השלמת (הצבור את) התפלה לפי שהוא מתענה עד אחר קבלת שבת זהו ג"כ השלמה שכבר נשלם יום החול וחל עליו השבת.

ולענין הלכה יש לנהוג כסברא האחרונה בתענית יחיד שאין חיוב ההשלמה בו אלא מחמת קבלתו אותו וכיון שמתענה עד אחר קבלת שבת יוצא ידי חובתו ומכל מקום לכתחלה יפרש בשעת קבלת התענית שאינו מקבלו אלא עד לאחר יציאה מבית הכנסת אבל בתענית צבור שההשלמה בו הוא חובה צריך להשלים גם בערב שבת כסברא הראשונה ואפילו אם התנה מאתמול שלא יתענה אלא עד לאחר יציאה מבית הכנסת אין תנאו מועיל כלום שאין התענית תלוי כלל בתנאו שהרי הוא תענית צבור.

ואם הוא תענית חלום לדברי הכל ישלים עד צאת הכוכבים שהרי אף בשבת עצמה מתענין תענית חלום:

יג

המתענה בכל ערב חודש או בכל עשרת ימי תשובה או בכ' סיון או במיתת הצדיקים או ביום שמת בו אביו ואמו אם בפעם הראשון שאירע התענית בערב שבת השלימו עד צאת הכוכבים צריך לנהוג כן לעולם בכל פעם שיאירע בערב שבת משום שהוא כמו נדר וצריך שיתירו לו שלשה והוא שבשעה שהשלים בפעם הראשון היה בדעתו לנהוג כן לעולם או שהשלים ג' פעמים בערב שבת ולא התנה שיהא בלי נדר אבל מחמת שהשלים כמה פעמים כשאירע בחול אינו חשוב כנדר לענין שיצטרך להשלים כשאירע בערב שבת.

ויש חולקין בזה ואומרים שבתענית יום שמת בו אביו ואמו כשחל בחול בשנה הראשונה והשלים אז התענית בודאי היה בדעתו לנהוג כן לעולם לפי שלא עלה על דעתו לחשוב היאך יתנהג להבא כשיאירע בערב שבת לפיכך הרי זה כנדר וצריך להשלים לעולם אף כשיאירע בערב שבת וכן בתענית ימי מיתת הצדיקים וערב ראש חודש אם כשהתענה פעם הראשון בחול והשלימו היה בדעתו לנהוג כן לעולם או שהתענה והשלים ג' פעמים בחול ולא התנה שיהא בלי נדר הרי זה כנדר וצריך להשלים אף כשיאירע בערב שבת וכן נהגו העולם (ואף על פי כן המיקל לעת הצורך כסברא הראשונה לא הפסיד):

רג – הכנת הסעודות לשבת ובו ח' סעיפים:

א

לעולם ישכים אדם לטרוח ולהכין צרכי שבת בערב שבת בבקר ורמז לדבר שנאמר והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו משמע לאלתר שיביאו יכינו וההבאה היתה בבקר שנאמר וילקטו אותו בבקר בבקר.

ואע"פ שהכין בהשכמה מצוה שיוסיף גם בבין השמשות ורמז לדבר שנאמר והיה משנה (כלומר שיכינו שנית):

ב

ויש לאדם למעט קצת בלימודו בערב שבת וכל שכן בשאר עסקיו כדי שיהא פנוי להכין צרכי שבת אלא אם כן הכין כבר ביום ה' או שיש לו מי שיכין לו:

ג

ונוהגין בקצת מקומות שלא לקבוע ישיבה בערב שבת לפי שלימוד הישיבה הוא דבר שאין לו קצבה שרגילין לפלפל ושמא ימשכו הרבה בפלפולם ולא יהא להם פנאי אח"כ להכין צרכי שבת אבל מי שלומד דבר שיש לו קצבה אם רגיל ללומדו בכל יום אין לו לבטלו בערב שבת ואף דבר שאינו רגיל ללומדו בכל יום מכל מקום אם לומד עם רבים אל יבטלנו ואפילו כשלומד ביחיד אם הוא דבר שדרך ללומדו בערב שבת כגון פירוש רש"י מפרשת השבוע כמו שיתבאר בס"י רפ"ה יכול ללמוד כדרכו.

ואם אח"כ לא ימצא לקנות אזי לא יקבע לימודו בבקר שהוא זמן שמוצא לקנות ואם לא ימצא לקנות אחר התפלה אזי יקנה בתחלה ואח"כ יתפלל ובלבד שיקרא קריאת שמע מקודם שמא יעבור זמנה עד שיקנה אבל התפלה נמשך זמנה יותר ואף שיש לחוש שמא יעבור גם זמן תפלה מכל מקום מצוה זו של הכנת סעודות שבת היא עוברת בודאי שאח"כ לא ימצא לקנות ומכל מקום אם הצבור מתפללין אל יפרוש מהם:

ד

אפילו מי שיש לו כמה עבדים יש לו להשתדל להכין בעצמו צרכי שבת שכן הוא בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו.

ואפילו מי שהוא אדם חשוב ביותר ואין דרכו ליקח דברים מן השוק ולא להתעסק במלאכות שבבית חייב להשתדל ולעשות שום דבר מצרכי השבת בעצמו שזהו כבודו של שבת וגדולי החכמים היו עושים בעצמם מלאכות שאינן לפי כבודם כדי להרבות בכבוד השבת יש מהם שהיה מחתך הירק דק דק בעצמו ויש מהם שהיו מבקעים עצים בעצמם ויש מהם שהיה מצית האור תחת העצים בעצמו ויש מהם שהיה מתקן הבית ומפנה כלי החול ומכניס כלים הצריכים לשבת ובעסק זה היה יוצא ונכנס תמיד בביתו בערב שבת להוציא כלי החול ולהכניס משאות כלי תשמיש ובגדי חופש ומיני מגדים להראות כבוד השבת שהוא חשוב עליו וחרד לכבודו כאדם שמקבל את רבו בביתו שהוא מראה לו שהוא חשוב עליו וחרד

לכבודו לטרוח ולהרבות בשבילו ומהם ילמוד כל אדם לטרוח בעצמו ואל יאמר איך אפגום כבודי כי זהו כבודו שמכבד השבת:

ה

יש לזהר להשחזי הסכין בכל ערב שבת כי זהו מכבוד השבת שמכין עצמו לאכילה ורמז לדבר והכינו את אשר יביאו ובתיבת את נרמז הסכין מלשון לאתים ולמזמרות ואומר וידעת כי שלום אהלך ודרשו חכמים זו השחזת סכין כי אם קהה הברזל ולא יוכל לחתוך אין זה שלום בית:

ו

טוב לומר על כל דבר שקונה זהו לכבוד שבת וכן בכל מה שהוא עושה טוב לחשוב שעושה לכבוד שבת:

ז

טוב יותר לקנות בערב שבת מלקנות ביום ה' במה דברים אמורים במשקין ומיני מגדים וכיוצא בהם מדברים שאינם צריכים הכנה להכנים שיהיו ראויים להנאתם אבל מאכלים הצריכים עדיין הכנה טוב יותר לקנות ביום ה' כדי שיהיה לו פנאי הרבה לטרוח בהכנתם ולהתעסק בשאר צרכי שבת:

ח

יש לטעום התבשילים בערב שבת וטוב לטעום מכל תבשיל ותבשיל:

רנא – שלא לעשות מלאכה בערב שבת מן המנחה ולמעלה ובו ה' סעיפים:

א

אסרו חכמים לעשות מלאכה בערב שבת וערב יום טוב מן המנחה ולמעלה וכל העושה אינו רואה סימן ברכה לעולם מאותה מלאכה שמה שמרויח בה מפסיד כנגד זה ממקום אחר אבל אין עונשין אותו עליה לא נדוי ולא מכות מרדות כדרך שעושין לעובר על דברי חכמים לפי שלא החמירו כל כך באיסור זה ומכל מקום גוערין בו ומבטלין אותו מלעשותה בעל כרחו:

ב

יש אומרים שאיסור זה הוא מן מנחה גדולה ולמעלה דהיינו ממש שעות ומחצה ואילך ויש אומרים שהוא ממנחה קטנה דהיינו מתשעה ומחצה ואילך ולענין הלכה המיקל בדברי סופרים לא הפסיד הברכה:

ג

לא אסרו אלא מלאכה גמורה אבל פרקמטיא מותרת עד שיעור שיתבאר בסי' רנ"ו.

ואפילו מלאכה גמורה אינה אסורה אלא כשנקבע עצמו עליה אבל מותר לעשות מלאכה לפי שעה דרך עראי כגון אם נזדמן לו לכתוב אגרת שלומים וכיוצא בזה שלא אסרו אלא לעשות מלאכה דרך קבע כדי שיהיה פנוי להתעסק בצרכי שבת.

(ואפילו מי שאינו צריך כלל להתעסק בצרכי שבת אסור לו לעשות מלאכה מן המנחה ולמעלה לפי שלא רצו חכמים לחלק בגזרתם).

ואפילו לקבוע עצמו למלאכה גמורה אין איסור אלא כשאינה לצורך השבת או אפילו לצורך השבת אלא שעושה בשכר אבל לעשות לצורך השבת בחנם כגון לתפור בגדים לצורך השבת בין לו בין לחבירו בחנם מותר כל היום וכן מותר להעתיק ספרים ללמוד בהם בין שכותב לעצמו בין שכותב לחבירו בחנם דכיון שהוא דבר מצוה הרי זה כלצורך שבת:

ד

אסור לספר את הנכרי בערב שבת מן המנחה ולמעלה אפילו תספורת שהיא מעשה הדיוט ואפילו מספרו בחנם כיון שאין במלאכה זו צורך השבת.

אבל מותר לספר את ישראל כל היום אפילו מעשה אומן ואפילו בשכר ואינו דומה לתפירת בגדים ושאר המלאכות שאין הדבר ניכר שהמלאכה נעשית עכשיו בשביל השבת לפיכך אין היתר אלא בחנם (שכשיטול שכר הרי זה כאלו נעשית בשביל שכרו בלבד ואינה נעשית כלל עכשיו בשביל השבת) אבל התספורת ניכרת שנעשית עכשיו בשביל השבת:

ה

מי שהוא עני ורוצה לעשות מלאכה להשתכר להוציא השכר לצורך שבת מותר לו לעשות כל היום שהרי אפילו בחול המועד מותר לו לעשות כל המלאכות על דרך זה כמו שיתבאר בסי' תקמ"ב וכל שכן בערב שבת מן המנחה ולמעלה שהוא קל מחולו של מועד לפיכך כל מה שמותר בחולו של מועד כל שכן שמותר בערב שבת כל היום אפילו בשכר:

דנב – מלאכות המותרים והאסורים להתחיל בערב שבת כדי שיהיו נגמרים בשבת ובו כ' סעיפים:

א

מותר להתחיל במלאכה בערב שבת סמוך לחשכה אע"פ שאינו יכול לגומרה מבעוד יום והיא נגמרת מאליה בשבת כגון לשרות דיו וסממנים במים וכן ליתן השעורים במים בגיגית סמוך לחשיכה והם נשרים שם כל השבת כולה וכן ליתן מוגמר תחת הבגדים על גבי גחלים סמוך לחשיכה והם מתגמרים והולכים כל השבת כולה אפילו אם המוגמר והגחלים מונחים בכלי שאף שהמלאכה נעשית בשבת בכלי של ישראל אין בכך כלום שאין אדם מצווה על שביתת כליו שלא תיעשה בהן מלאכה בשבת מאליה אפילו אם הוא בענין שהכלי בעצמו הוא העושה מלאכה בשבת מאליו כגון לפרוס מצודות חיה ועופות ודגים מבעוד יום והם נצודים בשבת אע"פ שהמצודה היא העושה מעשה הצידה בשבת שהפח נקשר ותופס העוף וכן היקוש שפושטים לחיות ללוכדן ברגליהן כשהם נוגעים בו קופץ ומתחבר מאליו ולוכד:

ב

וכן מותר לתת צמר לתוך היורה מבעוד יום (וצובעו) [לצובעו] והוא מצטבע מאליו כל השבת כולה והוא שתהא היורה עקורה מעל האש כל השבת כולה שאם עומדת על האש אסור משום גזרה שמא ישכח ויחתה בגחלים בשבת למהר בישול סממני הצבע וגם שתהא היורה טוחה בטיט סביב כסויה שאם אינה טוחה אסור משום שמא ישכח ויגלה כסויה בשבת (ומגיס) [ויגיס] בה בכף והמגיס בקדרה רותחת אפילו אינה על האש חייב משום מבשל שההגסה גורמת למהר הבישול ואפילו אם סממני הצבע נתבשלו כבר כל צרכן מבעוד יום מכל מקום כשמגיס בהן בשבת חייב משום צובע שע"י ההגסה נקלט הצבע בצמר אבל כשהיא טוחה בטיט לא יבא לטרוח כל כך לסתור הטיחוי כדי להגיס.

אבל מותר לתת אונין (פי' מטוה) של פשתן לתוך התנור מבעוד יום כדי שיתלבנו שם כל השבת כולה אע"פ שאין פי התנור טוח בטיט סביב כיסויו דכיון שהרוח קשה להאונין לא יבא לגלות כיסוי התנור כדי לחתות בגחלים שבשוליו:

ג

מותר למכור לנכרי ולהטעינו המקח סמוך לחשיכה ובלבד שיצא מפתח ביתו עם המקח מבעוד יום אפילו היא עיר המעורבת כמו שנתבאר בס"י רמ"ו.

ואפילו אם ייחד להנכרי חדר בחצרו שיניח שם מקחו קודם השבת ואח"כ בשבת בא הנכרי ליטלו משם להוליכו לביתו לא יניחנו להוליכו עד לאחר השבת אלא אם כן שהנכרי אלים והוא מתיירא ממנו שאז יש להקל אף אם לא ייחד לו מקום למקחו קודם השבת:

ד

ומותר ליתן בגדיו לכובס נכרי ועורות לעבדן נכרי סמוך לחשכה בקבלנות והנכרי עושה מעצמו אפילו בשבת ובלבד שהישראל לא יאמר לו שיעשה בשבת וכן לא יאמר לו ראה שתגמר המלאכה ביום א' או ביום ב' וידוע שאי אפשר לגמרה אז אלא אם כן שיעשה גם בשבת שהרי זה כאלו אומר לו בפירוש לעשות בשבת אבל כשלא אמר לו כלום והנכרי עושה בשבת מעצמו אינו צריך למחות בידו לפי שאין הנכרי מתכוין בעשייתו בשבת בשביל הישראל שהרי אף אם לא היה עושה עד לאחר השבת היה מקיים ציווי הישראל כיון שהישראל לא גילה לו דעתו לעשות בשבת אלא הוא עושה בשבת לעצמו כדי להשלים קבלנותו שאם לא יעשה היום יצטרך לעשות למחר ועכשיו שעשה היום יהיה פנוי למחר:

ה

במה דברים אמורים כשהנכרי עושה בשבת בביתו או בבית אחר שאינו רשות ישראל שאז אין הדבר ניכר שהיא מלאכת ישראל אבל אסור להניחו לעשות ברשות ישראל לפי שכשעושה ברשות ישראל ניכר הדבר שהיא מלאכת הישראל ושמא יחשדוהו שנתן לו בשבת או יחשדוהו שהנכרי הוא שכיר יום אצלו ולא קבלן כמו שנתבאר בסימן רמ"ד.

ואפילו כשהמלאכה נעשית בבית נכרי יש אומרים שאין היתר אלא כשאין מגיע ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת שאף אם יעשנה אחר השבת יהנה ממנה הישראל כך כמו עכשיו שהיא

נעשית בשבת ואף שהוא חפץ יותר שתיעשה בשבת כדי שתגמר מקודם ויכול ליהנות ממנה מקודם ואין זה נקרא ריוח כיון שאף אם תיעשה אחר השבת יהנה ג"כ ממנה אבל אם הוא בענין שאם תיעשה אחר השבת לא יוכל ליהנות ממנה ואין לו בה חפץ כלל אלא אם כן תיעשה בשבת כגון שהולך לדרך מיד במוצאי שבת וכיוצא בזה בענין שיש ריוח לישראל ממה שהמלאכה נעשית בשבת אסור ליתנה להנכרי קודם השבת אלא אם כן שיוכל לגמרה בימי החול קודם השבת או אח"כ ואף אם נתנה לו בכדי שיוכל לגמרה קודם השבת ונדוע לו שהנכרי עושה בשבת צריך למחות בידו דכיון שלהישראל יש ריוח מזה שהמלאכה נעשית עכשיו בשבת ולהנכרי אין ריוח מזה שמצדו לא יבצר לעשותה אחר השבת אלא שהוא עושה בשבת לפי תומו להשלים פעולתו ואין מגיע לו ריוח מזה כמו שמגיע להישראל לפיכך נראה הדבר כאלו בשביל זה הישראל נעשית המלאכה בשבת ויש מי שמתיר ליתנה לו סמוך לחשכה והוא יעשה מעצמו בשבת בביתו רק שלא יגלה לו דעתו שצריך לו שתיעשה בשבת ולא יאמר לו כלל שיוצא לדרך במוצאי שבת מיד.

ואפשר שאינן חולקים כלל שהמתיר אפשר שלא התיר אלא כשהוא בענין שכשלא יעשה בשבת ואחר השבת לא יהיה להישראל כלל חפץ במלאכתו אזי לא ישלם לו הישראל בעד מלאכתו ונמצא שבמה שהוא עושה המלאכה בשבת מגיע לו ריוח שישלם לו הישראל בעד מלאכתו ובזה אפשר שגם האוסר מודה שהוא מותר דכיון שגם להנכרי מגיע ריוח ממלאכת השבת אינה נראית כאלו היא נעשית בשביל הישראל בלבד אבל אם הוא בענין שאף אם לא יעשה בשבת יעשה אחר השבת ויצטרך הישראל לשלם לו כיון שלא התנה עמו בתחלה על מנת שתוגמר המלאכה במוצאי שבת מיד ונמצא שאין מגיע ריוח להנכרי ממה שעושה בשבת אלא להישראל בלבד אפשר שבזה אף המתיר מודה שהוא אסור:

ו

וכל זה כשקוצץ לו דמים בשכר מלאכתו שאז הוא טורח לעצמו כדי לקבל שכרו ואינו נראה כעושה שליחותו של הישראל או שעושה בטובת הנאה דהיינו שעושה בחנם בשביל טובת הנאה שקבל כבר מהישראל וע"ד שנתבאר בסי' רמ"ז שדינו כאלו קצץ לו שכר אבל אם אין הנכרי חפץ לעשות בחנם אלא מצפה הוא לתשלום שכר אבל אין דעתו סמוכה עליו בודאי שלא קצץ לו הישראל שכר ונמצא שהוא טורח בספק בשביל הישראל ונראה כעושה שליחותו לפיכך לא יתן לו אלא א"כ שיוכל לגומרה קודם השבת ודבר שקצבתו ידוע כגון כלים לכובס בזמנינו זה מותר ליתן לו אפילו סמוך לחשכה בסתם בלא קציצה דאטו בכל פעם ופעם יקצוץ עמו.

ויש מתירין אפילו בדבר שאין קצבתו ידוע ליתן לו בה' בשבת או קודם לכן אע"פ שלא יוכל לגומרה קודם השבת שכשנותן לו בערב שבת אם אינו יכול לגומרה מבעוד יום הרי זה נראה כאלו נותן לו על מנת שיגמור בשבת כיון שנותן לו סמוך לשבת והוא אינו יכול לגומרה מבעוד יום אבל בחמישי כיון שאינו סמוך לשבת אין נראה כנותן לו על מנת לעשות גם בשבת ואם הנכרי יעשה מעצמו בשבת אין בכך כלום שלהשלים קבלנותו הוא עושה ואינו נראה כשלוחו של הישראל אלא בשעה שמקבל הקבולת שאז אף אם הישראל קוצץ לו דמים הרי זה נראה כשלוחו של ישראל וכיון שנותן לו רחוק מיום השבת אף אם הוא נראה אז כשלוחו מכל מקום אין נראה כאלו שולחו לעשות בשבת אלא אם כן נותן לו סמוך לשבת וכן עיקר.

(ומה שאנו מחמירים גבי שילוח אגרת כסברא הראשונה כמו שנתבאר בסי' רמ"ז הטעם הוא לפי שכששולחו בדרך עם אגרת שיוליכנה למחוז חפצו נראה כאלו אומר לו לילך בכל יום אפילו בשבת עד שיגיע למחוז חפצו ולפיכך צריך שיהיה יכול להגיע לשם קודם השבת אע"פ שמשלחו הרבה ימים קודם השבת):

ז

ומכל מקום אם רואה אותו עושה מלאכתו בשבת צריך לומר לו שלא יעשה אע"פ שנתן לו בא' בשבת אע"פ שהיה יכול לגומרה כבר קודם השבת (לפי שכשהישראל רואהו בשבת עוסק במלאכתו ושותק לו אזי מבין הנכרי שבשבת הוא נוח לו להישראל ומתכוין לעשות בשבילו משא"כ כשאינו רואהו הוא מתכוין להשלים קבלנותו):

ח

במה דברים אמורים כשלא קצץ לו שכר ואפילו עושה בטובת הנאה שדינו כקצץ לו שכר לענין ליתן לו אפילו בערב שבת מכל מקום כשרואהו עושה בשבת צריך למחות בידו (דכיון דאין דעתו סמוכה לקבל שכר בעד מלאכתו הרי הוא מתכוין בשביל הישראל כשהוא מבין מדעת הישראל שעסק זה נוח לו) אבל אם קצץ לו שכר (הרי הוא מתכוין בעשייתו בשבת כדי לקבל שכרו ולא בשביל הישראל אף שרואהו ושותק לו ולפיכך) אין צריך למחות בידו כלל.

ומכל מקום אם המלאכה נעשית בפרהסיא ומפורסם לרבים שהיא של ישראל צריך למחות מפני מראית העין כמו שנתבאר בסי' רמ"ד לפיכך החלוקים שלנו במדינות אלו שהם ניכרים שהם של ישראל כשמכבסן הנכרי בשבת על גבי הנהר צריך למחות מפני מראית העין שיאמרו שבשבת נתנם לו לכבסן ומכל מקום לכתחלה מותר ליתנם לו אפילו בערב שבת ואין חוששים שמא יכבסן בשבת בפרהסיא:

ט

וכל זה כשהמלאכה נעשית בחפצים של ישראל כגון כלים של ישראל שביד הכובס ועורות לעבדן או לרצען לתפור מהם מנעלים וחוטין לארוג מהם בגד אבל אם הישראל לא נתן לו כלום אלא הנכרי תופר מנעלים מעורות שלו ואורג בגד מחוטין שלו בבית שלו אף על פי שרואהו עושה אותה בשבת אינו צריך לומר לו כלום אע"פ שלא קצץ לו שכר אם אינו עושה בפרהסיא או שאין מפורסם לרבים שעושה בשביל הישראל לפי שעדיין לא נקרא שמו עליהם שאם ירצה הנכרי ימכור אותם לאחר ויעשה לו אחרים. ואף לכתחלה מותר לצוות את הנכרי לעשותם אפילו בערב שבת סמוך לחשכה רק שלא יאמרו לו שיעשה בשבת:

י

וכן אם הנכרי מאליו בלא אמירת ישראל עושה מלאכה בשבת משלו אפילו בבית ישראל בשביל ישראל כגון שמבעיר מדורה מעצים שלו בשביל שיתחמם הישראל כנגדה או שמדליק נר שלו בשביל שישתמש ישראל לאורה אין צריך למחות בידו דכיון שהיא עושה מאליו בודאי הוא עושה לטובת עצמו שיודע שלא יפסיד ובודאי יקבל טובת הנאה מהישראל כנגד זה.

אבל אם מבעיר עצים של הישראל ומדליק נר הישראל אע"פ שמכיון שעושה מאליו בודאי דעתו על טובת הנאה שיקבל מהישראל מכל מקום כיון שהנכרי היה צריך ליטול רשות מתחלה מהישראל אם

יבעיר עציו וידליק נרו בשבת והוא עושה כן מדעת עצמו והישראל רואהו ושותק לו א"כ מבין הנכרי מדעת הישראל שזה נוח לו ומתכוין הוא בעשייתו בשביל הישראל לפיכך צריך למחות בידו אפילו שלא בבית ישראל.

ואפילו אם מבעיר מעצים שלו ומדליק מנר שלו שאין צריך למחות בידו מכל מקום אסור לו ליהנות בשבת מהנר והמדורה שהבעיר בשבילו לפי שאם יהנה גופו ממנה בשבת נמצא שעיקר המלאכה נעשית בשבילו בשבת שאף שהנכרי מתכוין לטובת עצמו מכל מקום עיקר עשיית מלאכתו היא שיהנה גוף הישראל ממנה בשבת שאם לא הנאת גוף הישראל ממנה בשבת לא היה עושה אותה כלל בשבת וכיון שעיקר עשיית המלאכה היא בשבילו יש לגזור גזרה שמא יאמר לו לעשות לו בשבת אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה כשנעשית בשבילו:

יא

אבל נכרי שעשה לישראל כלי בשבת בקבלנות שקיבל מערב שבת וקצץ לו שכר מותר לו ליהנות ממנו בשבת עצמה כיון שהנכרי עשאה לטובת עצמו להשלים פעולתו ולקבל שכרו ולא נתכוין בשביל שיהנה ממנו הישראל בשבת עצמה שאף אם לא יהנה ממנו בשבת עצמה לא ימנע הנכרי מעשות מלאכתו בשבת וא"כ אין לאסור לו ליהנות ממה שעשה הנכרי לטובת עצמו לפי שאף אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה לא יבא לומר לנכרי שיעשה לו כיון שאין מתירים לו אלא כשמתכוין הנכרי לטובת עצמו ולא כשמתכוין בשביל ישראל.

ויש אוסרים להשתמש בכלי הנגמר בשבת ביד נכרי וגם במוצאי שבת צריך להמתין בכדי שיעשו דהיינו כשיעור שהות ששהה הנכרי בעסק עשיית הכלי בשבת כדי שלא יהנה ממלאכת שבת וכן יש לנהוג לכתחלה אם לא שצריך אליו הכלי בשבת שאז יש להקל.

ואם נסתפק שמא נגמר הכלי בערב שבת יש להקל בכל ענין כיון שיש מתירין לגמרי (ואם נגמר ביום טוב א' מותר בליל יום טוב ב' בכדי שיעשו עיין סי' תקט"ו) ואם גמר הנכרי תפירת מנעלים מערב שבת רק שתיקנם והחליקם בשבת מותר ללבשם בו ביום לדברי הכל שהרי אינו נהנה בלבישתו ממלאכת השבת אלא ממלאכת החול שהרי היה יכול ללבשם בלא תיקון זה וכן כל כיוצא בזה:

יב

וכל זה בכלים שעשה לישראל אבל נכרי העושה על המקח למכור לכל מי שיזדמן לו אם היא עיר שרובה נכרים מותר ליקח ממנו בשבת בהקפה בלא פיסוק דמים על דרך שיתבאר בסי' שכ"ג ומותר ללבשם בו ביום אף על פי שידוע שעשאו בשבת דכיון שרוב העיר הם נכרים מן הסתם עשאו על דעת נכרים שכל העושה על דעת הרוב הוא עושה וכן הדין ביום טוב ואף שיש להחמיר בנולד ביום טוב כמו שיתבאר בסי' תצ"ה מכל מקום כאן אין בו משום נולד הואיל והוא דבר שגמרו בידי אדם כמו שיתבאר בסימן שכ"ה:

יג

במה דברים אמורים כששיגרן הנכרי או הביאן בעצמו לבית הישראל אבל אסור לשלוח אצלו ליטול כלים מביתו (בשבת) אפילו ע"י נכרי אע"פ שנגמרו מערב שבת לפי שאין מביאים כלים מבית האומן כלל אפילו בחולו של מועד אלא אם כן הן לצורך המועד אע"פ שנגמרו קודם המועד מפני מראית העין

שיאמרו שבמועד נתן לו לתקנם ולצורך המועד לא חששו למראית העין במועד שהוא קל כמו שיתבאר בס' תקל"ה אבל כאן בשבת (אע"פ שנגמרו מערב שבת) או יום טוב אפילו לצורך שבת ויום טוב אסור ליטול מבית האומן לבית ישראל אפילו מבית לבית בחצר אחת אלא אם כן שהנכרי אינו אומן כלל אלא הוא חנוני הלוקח מהאומנים ומוכר לאחרים שאז מותר ליקח אצלו אפילו בביתו או בחנותו ולהביא לבית ישראל אפילו דרך הרחוב אם היא עיר המעורבת:

יד

מותר לפתוח מים לגינה דהיינו לעשות נגר קטן משפת המעין לגינה סמוך לחשכה והמים נמשכים והולכים לגינה כל השבת כולה ומשקים את הזרעים אע"פ שהמשקה בשבת חייב.

וכן מותר להניח קילור עבה על העין לרפואה ואספלנית על גבי המכה והם מתרפאים והולכים כל השבת כולה אע"פ שבשבת אסור להניחם כמו שיתבאר בס' שכ"ח.

וכן מותר לטעון קורות בית הבד על גבי הזיתים ועגולי הגת על גבי הענבים סמוך לחשכה והם נסחטים והולכים כל השבת כולה אע"פ שהסוחט בשבת חייב יא ומכל מקום השמן והיין היוצא מהם משחשכה אסור כדין משקין שזבו מאליהם בשבת שהם אסורים בו ביום משום גזרה שמא יבא לסחוט בידים כמו שיתבאר בס' ש"כ.

במה דברים אמורים כשהטעין עליהם סמוך לחשכה ממש אבל אם הטעין עליהם מבעוד היום גדול בענין שנתרסקו מחמת הטעינה קודם שחשכה מותרין השמן והיין היוצא מהם כל השבת כולה שכאן אין לגזור שמא יבא לסחטם בידים לפי שאף אם יסחטם לא יעשה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים כיון שכבר הם מרוסקים והיה המשקה זב מהם מאליו בלא טעינת הקורה והעגולים ובלא סחיטה בידים אלא שע"י הטעינה והסחיטה הוא ממהר לצאת.

וכן יב הבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום מותרין המשקין היוצאין מהן בשבת:

טז

מותר ליתן חטים לתוך רחיים של מים סמוך לחשכה והם נטחנות כל השבת כולה ואע"פ שהרחיים הן של ישראל ואין חוששין להשמעת קול הרחיים בשבת שלא יאמרו רחיים של פלוני טוחנות בשבת לפי שהכל יודעים שהרחיים טוחנות מעצמן ולא יבאו לחשדו שבשבת נתן החטים לרחיים.

ויש חולקים על זה ואוסרין ברחיים ובכל מקום שיש השמעת קול כשהמלאכה נעשית מאליה בשבת מפני שהוא זלזול שבת שיאמרו שבשבת התחיל המלאכה אלא אם כן שהמלאכה נעשית ברשות נכרי ואין שם הישראל נקרא עליה כלל כגון ליתן חטים לתוך רחיים של נכרי מבעוד יום או שנותן להנכרי מבעוד יום והנכרי נותן לרחיים שלו אפילו בשבת אם קצץ לו שכר כמו שנתבאר למעלה ובלבד שלא יעמוד ישראל אצלו בשבת לשמרו שלא יגנוב מפני מראית העין שיאמרו שהוא שלוחו של ישראל העומד עליו אלא א"כ יש חשש הפסד מרובה שאז אין חוששים למראית עין כזה כמו שנתבאר בס' רמ"ד וכל שכן אם השעה צריכה לכך כגון שהוא סמוך לפסח וצריך הישראל לשמור הרחיים שלא יבאו שם מים.

ולענין הלכה במקום שאין שם מנהג יש להחמיר כסברא האחרונה אלא אם כן יש שם הפסד יג שאז יש לסמוך על סברא הראשונה:

טז

ומכל מקום מותר להעמיד מערב שבת זוג המקשקש לשעות עשוי ע"י משקולת אע"פ שמשמיע קול בשבת לא יבאו לומר שהעמידו בשבת ועבר על גזרת חכמים שאסרו להשמיע קול בשבת (בכלי המיוחד לכך) כמו שיתבאר בסי' של"ח לפי שהכל יודעים שדרכו להעמידו מאתמול שכן הוא דרכו לעולם להעמידו בכל יום על יום שלאחריו:

יז

לא יצא אדם לרשות הרבים סמוך לחשכה וחפץ בידו גזירה שמא ישכח להסיר החפץ מידו להצניעו עד לאחר שחשכה ואז יזכור שהחפץ בידו וישכח שהוא שבת ויצא ג"כ עם החפץ מרשות היחיד לרשות הרבים או יעבירו ד' אמות ברשות הרבים או יכניסנו מרשות הרבים לרשות היחיד אבל אם לא היה נזכר מהחפץ משחשכה לא היה עובר על איסור של תורה שלא אסרה תורה אלא מלאכת מחשבת דהיינו שהוא מחשב ומתכוין לעשיית מלאכה ושגגתו שמביא עליה חטאת היא שאינו יודע שהיום שבת או שאינו יודע שמלאכה זו אסורה:

יח

אבל מותר לצאת לרשות הרבים סמוך לחשכה במחט התחובה לו בבגדו וכל כיוצא בזה בענין שאם היה יוצא בו בשבת היה פטור מן התורה כמו שיתבאר בסי' ש"א ואף שהוא אסור בשבת מגזירת חכמים מכל מקום סמוך לחשכה לא גזרו על זה שאין גוזרין גזרה לגזרה לפיכך בזמן הזה שפשט המנהג כהאומרין שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה אלא כרמלית כמו שיתבאר בסי' שמ"ה אין איסור כלל לצאת סמוך לחשכה אפילו בחפץ שבידו שהרי איסור ההוצאה בכרמלית אינו אלא גזרה מדבריהם ואין גוזרין גזרה לגזרה:

יט

ומותר לצאת אפילו ברשות הרבים גמורה בתפילין שבראשו (ושבזרועו) סמוך לחשכה ואין חוששים שמא ישכח מלהסירן עד לאחר שתחשך ואז שמא יצטרך לפנות ויסיר התפילין מראשו (וזרועו) ויוליכין בידו להצניען וישכח שהוא שבת ויעבירן ד' אמות ברשות הרבים דכיון שאסור להסיר דעת מתפילין לנהוג קלות ראש כשהוא לבוש בהן כמו שנתבאר בסי' כ"ח מתוך כך הוא נזכר עליהן תדיר ויסלקן קודם שתחשך:

כ

מצוה יד על כל אדם שימשמש בבגדיו ערב שבת סמוך לחשכה שלא יהיה בהם דבר שאסור לצאת בו בשבת אפילו למנהגנו כהאומרים שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה ויתיר חגורו ויקח כל התלוי בו:

דנג – דיין כידה ותנור ליתן עליה הקדרות בערב שבת ובו כט סעיפים:

א

כידה שהיא עשויה כעין קדירה גדולה ומסיקין אותה בתוכה על שוליה ושופתין על פיה קדרה למעלה והיא ארוכה וקצרה ויש בה למעלה מקום שפיתת ב' קדרות אם הוסקה בגפת שהוא פסולת של זיתים או בעצים אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה לצורך הלילה או עד למחר אם כשמגיע הלילה אין התבשיל מבושל עדיין כמאכל בן דרוסאי (פירוש שם אדם ליסטים שהיה אוכל תבשילו אף שעדיין לא נתבשל כל צרכו) שמא יחתה (פירוש ינער) ויהפך הגחלים במחתה בשבת לגמור בישולו אלא אם כן הכירה היא גרופה דהיינו שגרף ממנה כל הגחלים לחוץ או שהיא קטומה דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם ואין צריך לקטום עד שלא יהיה ניכר שם אש כלל אלא די בקטימה כל שהוא ואפילו הובערו הגחלים אח"כ מאליהם אין בכך כלום דכיון שגילה דעתו מבעוד יום שאינו צריך להגחלים שוב אין לחוש שמא יחתה בשבת והגחלים שעממו הרי הן כקטומה:

ב

ואם הוסקה בקש ובגבבא מותר להשהותו עליה אע"פ שאינה גרופה ולא קטומה לפי שאין בגחלי הקש והגבבא ממשות כלל ואין לחוש בהם שמא יחתה:

ג

ואפילו הוסקה בגפת ועצים מותר לסמוך לה קדרה בסמוך חוצה לה מבעוד יום להשהותה שם לצורך הלילה או עד למחר אע"פ שכשמגיע הלילה לא נתבשלה עדיין כמאכל בן דרוסאי ואין חוששים שמא יחתה בגחלים שבתוך הכירה כדי למהר בישול הקדרה שחוצה לה שאין חיתוי זה מועיל לה כל כך.

ושתי כירות המתאימות זו אצל זו ודופן של חרס מפסיק ביניהם האחת גרופה או קטומה והשנייה אינה גרופה ולא קטומה מותר להשהות על גבי הגרופה וקטומה אע"פ שמוסיף הבל משאינה גרופה וקטומה לפי שזהו כסומך חוצה לה לשאינה גרופה וקטומה.

ד

ותנור שהוא עשוי כעין קדירה גדולה רחב למטה וצר למעלה ומתוך כך נקלט חומו לתוכו יותר מבכירה אסור אפילו לסמוך לו אם היד סולדת שם אפילו הוא גרוף וקטום ואפילו הוסק בקש או בגבבא ואין צריך לומר להשהות על גביו או בתוכו דמתוך שהבלו חם ביותר אינו מסיח דעתו וחוששים שמא יחתה בזו האש המעוטה אע"פ שהיא אש קש וגבבא ומכוסה באפר:

ה

ולמה אסרו בתנור הגרוף מפני שהגורף אינו גורף אלא רוב האש ועצמה ואי אפשר לגרוף כל האש עד שלא תשאר ניצוץ אחד ומפני שהבלו חם ביותר יש לחוש שמא יחתה להבעיר הנצוצות הנשארות בתנור.

ואם נתקרה (א);gt; הבלו עד שאין היד סולדת שם מותר להשהות שם בתוכו וכל שכן שמותר להשהות על גביו או לסמוך חוצה לו אם אין היד סולדת במקום שמהה ואפילו בשבת עצמה מותר

להשהות שם (אבל בתוך התנור ממש או בתוך הכירה אסור ליתן שם בשבת אפילו תבשיל שבישול כל צרכו אע"פ שהן גרופים וקטומים וגם אין היד סולדת בהם כלל) כמו שיתבאר:

ו

וכופח שהוא עשוי ככירה אלא שאין בו למעלה רק מקום שפיתת קדרה אחת ומתוך כך חומו גדול מחום הכירה אבל פחות הוא מן חום התנור אם הוסק בקש או בגבבא דינו ככירה שהוסקה בקש וגבבא ואם הוסקה בגפת ועצים דינו כתנור לכל דבר:

ז

והתנורים שלנו שפתחם מן הצד אין הבלם (מרובה) חם כל כך כהבל התנור שבימיהם ולא כהבל הכופח הואיל והן רחבים יותר משפיתת קדרה אחת ולפיכך הרי דינם שוה לכירה לכל דבר.

ח

וכל זה כשכבר התחיל להתבשל מבעוד יום אלא שעדיין לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אבל אם הוא חי לגמרי מותר ליתנו אפילו בתוך התנור שהוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום ואין חוששים שמא יחתה בשבת דכיון שעכשיו הוא חי הוא מסיח דעתו ממנו עד למחר שבליילה לא יהיה ראוי עדיין אף אם יחתה בגחלים ובכל הלילה עד למחר יוכל להתבשל אף בלא חיתוי כלל.

ומכל מקום צריך שיתננו שם סמוך לחשכה ממש שאם נתנו שם מבעוד יום כבר נתבשל קצת קודם כניסת שבת וצריך לסלקו משחשכה אלא א"כ נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי קודם כניסת השבת שאז אין לחוש לחיתוי שאף בלא חיתוי יכולה להתבשל כל צרכה לצורך הלילה כיון שנתבשלה כבר חצי בישולה מבעוד יום וגם היא ראויה כבר להאכל ע"י הדחק בבישול זה שמבעוד יום.

ואפילו אם לא נתן אלא חתיכה אחת חיה בקדרה שהתחילה כבר להתבשל מותר כאלו היתה כולה חיה לפי שע"י אותה חתיכה מסיח דעתו מכל הקדרה עד למחר.

וכל זה בבשר חי שאי אפשר לו להתבשל עוד לצורך הלילה אבל ירק חי וכיוצא בו אסור להשהותו אלא אם כן נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום לפי שאף שהוא חי עכשיו יכול הוא להתבשל לצורך הלילה ואינו מסיח דעתו ממנו עד למחר:

ט

ויש אומרים שאפילו תבשיל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או אפילו נתבשל כל צרכו אלא שהוא מצטמק ויפה לו דהיינו שיפה לו לאדם ושמח במה שהתבשיל מצטמק חוששין שמא יחתה בשבת למהר בישולו או כדי שיהא מצטמק ולפיכך דינו שוה לכל דבר לאילו התחיל להתבשל ולא נתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי שנתבאר למעלה.

וכבר נתפשט המנהג להקל כסברא הראשונה:

וכל זה כשאין הקדירה נוגעת בגחלים כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל או על גבי אבנים בתוך הכירה או התנור אבל אם היא עומדת על גבי גחלים אף שהן עוממות וקטומות אסור בכל ענין אף אם הוא מצטמק ורע לו דהיינו שרע לו לאדם ועצב הוא בזה שהתבשיל מצטמק או שהוא חי לגמרי לפי שזה נקרא הטמנה שמטמין על גבי הגחלים והגחלים הם מוסיפים הבל בקדרה ואסור להטמין על גבי דבר המוסיף הבל אפילו מצטמק ורע לו או חי לגמרי כמו שיתבאר בסימן רנ"ז עיין שם הטעם.

ויש חולקין על זה ואומרים שלא אסרו להטמין על גבי דבר המוסיף הבל אלא כשמדביק דבר המיטלטל סביב הקדרה שהקדרה כולה טמונה באותה דבר ואף שאותו דבר אינו מוסיף הבל אלא שהעמיד הקדרה על גבי דבר המוסיף הבל הרי זה אסור כאלו היתה כולה טמונה בדבר המוסיף הבל אבל כאן אף שדופני הכירה או התנור מקיפים סביב דופני הקדרה ואף אם פיהם סתום למעלה מכל מקום כיון שאין שום דבר המיטלטל דבוק סביב דופני הקדרה אין זה נקרא הטמנה מטעם שיתבאר בסי' רנ"ז ואין שום איסור במה שהיא עומדת על גבי דבר המוסיף הבל וכן המנהג.

ואפילו אם גחלים בוערות מקיפות ודבוקות סביב דופני הקדרה אין זה הטמנה כיון שהוא מגולה למעלה.

אלא שאז אסור לישראל ליטול הקדרה משם בשבת לפי שעל ידי נטילת הקדרה הוא מחתה את הגחלים העליונות ונופלות על התחתונות ומכבות אותן והעליונות הן נבערות מאליהן על ידי חיתוי זה ואף שהוא אינו מתכוין לחתות מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא שאי אפשר ליטול הקדרה שלא יחתה הגחלים ומכל מקום מותר לומר לנכרי ליטלה ואף שכל דבר שאסור לעשותו בשבת אסור לומר לנכרי לעשותו מכל מקום כאן שהאיסור נעשה מאליה בלא מתכוין והישראל אינו אומר לו כלל לעשותו אלא שולחו לעשות דבר המותר אם כן אף שמאליו נעשה האיסור הרי לא נעשה בשליחות הישראל שהישראל לא צוהו על ככה והנכרי אינו מוזהר כלל על השבת אלא שאסור לנו לשלחו לעשות איסור:

יא

ואם הגחלים אינן סביב הקדרה אלא תחתיה מן הדין מותר אפילו לישראל ליטלה שאף אם ינענע קצת הגחלים ע"י נטילת הקדרה לא יובערו על ידי כך ולא יוכבו ואף שהן מוקצות ואסור לטלטל המוקצה אפילו בנענוע כל שהוא מכל מקום כיון שאינו מנענען בידו אלא ע"י הקדרה הרי זה נקרא טלטול מן הצד ואין בו איסור כלל.

אלא שמכל מקום לכתחלה לא יטלנה הישראל בעצמו אלא ע"י נכרי ואם אין שם נכרי יטלנה בעצמו ויזהר ליטלה בנחת שלא יחתה הגחלים וגם שלא ינענען כלל (אם אפשר לו) לפי שיש אומרים שאפילו ע"י נענוע בלבד הן מתבערות קצת וכיון שהוא נוטלה בנחת בענין שיוכל להיות שלא ינענען כלל אין כאן פסיק רישיה ולא ימות אף אם אף על פי כן הן מתנענעות אין בכך כלום שדבר שאינו מתכוין הוא:

יב

כל מקום שנתבאר שאסור להשהות תבשיל שלא נתבשל כמאכל בן דרוסאי אם עבר ושהה אפילו בשוגג ששכחה שם או שהיה סבור שהוא מותר אסור בין לו בין לאחרים עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו:

יג

שיעור מאכל בן דרוסאי יש אומרים שהוא כמו שלישי בישול הראוי לכל אדם ויש אומרים שהוא כמו חצי בישול ולענין הלכה אע"פ שבדברי סופרים הלך אחר המיקל מכל מקום משום חומר שבת צריך ליזהר לכתחלה שיתבשל חצי בישולו מבעוד יום אם אין שם אחד מדרכי ההיתר $(ב)$; אבל בדיעבד יש להתיר התבשיל בכל ענין אם נתבשל שלישי בישולו מבעוד יום:

יד

כירה שהסיקוה בקש וגבבא או אפילו בגפת ועצים אלא שהיא גרופה וקטומה ונטל הקדרה מעליה בין מבעוד יום בין משחשכה ובא להחזירה עליה בשבת אם עודה בידו שלא הסירה מידו כשנטלה מעל הכירה עד שעה שרוצה להחזירה ולא פינה ממנה התבשיל לקדרה אחרת אלא רוצה להחזירו כשהוא באותה קדרה שהיתה על הכירה מותר לו להחזירו (בשבת) אם בתחלה כשנטל הקדרה מעל הכירה היה בדעתו שיחזירנה אח"כ שנמצא שלא בטלה עדיין שהייה הראשונה שהשהה אותה שם על הכירה מבעוד יום כיון שבשעת סילוקה מהכירה אין דעתו לעוקרה ממנה לגמרי אלא להחזירנה לה אח"כ.

אבל אם בתחלה כשנטלה לא היה דעתו להחזירה לה וכן אם הסירה מידו פעם אחת או שפינה התבשיל לקדרה אחרת כבר בטלה לה שהייה הראשונה וכשרוצה להחזירה הרי זה כמושיבה בשבת בתחלה וחכמים לא התירו אלא חזרה אבל לא להושיב קדרה בתחלה בשבת על הכירה אע"פ שהיא בענין שאין בה משום איסור בישול כגון שהיא מבושלת כבר כל צרכה שאין בישול אחר בישול ומותר לסומכה אצל המדורה אפילו במקום שהיד סולדת בו מכל מקום כשמעמידה על הכירה שהוא מקום שדרך לבשל שם הרי זה נראה כמבשל לכתחלה בשבת.

ומכל מקום כשהיה דעתו להחזירה ועודה בידו מותר להחזירה אפילו לכירה אחרת אע"פ שהבלה מרובה מהראשונה.

אבל אם בתחלה היתה טמונה בדרך שיתבאר בסי' רנ"ז ובשבת בא לעוקרה מהטמנה זו ולהושיבה לכירה אסור שהרי זה כמושיב בתחלה וכן אם היתה בכירה ובשבת בא ליטלה מהכירה ולהטמינה אפילו בכרים וכסתות או בשאר בגדים שאין מוסיפים הבל אלא מעמידין ההבל אסור שהרי זה כמטמין בתחלה בשבת שאסור אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אלא על דרך שיתבאר בסי' רנ"ז ומכל מקום אם אין הכרים והכסתות כרוכים אלא סביב דופני הקדרה אבל פיה מגולה למעלה הרי זה מותר שאין זה דרך הטמנה:

טז

תנור שהסיקוהו אפילו בקש וגבבא ואפילו הוא גרוף וקטום שהשהה עליו על פי אחד מדרכי ההיתר שנתבארו למעלה אסור להחזיר לו הקדרה בשבת אף על פי שעודה בידו והיה דעתו להחזירה ואפילו הוא מצטמק ורע לו והוא הדין לכופח שהסיקוהו בגפת ועצים לפי שדינם ככירה שהוסקה בגפת ועצים ואינה גרופה וקטומה שאסור להחזיר לה בשבת בכל ענין גזירה שמא יחתה בגחלים ואף שלהשהות מערב שבת לא חששו לחיתוי במצטמק ורע לו מכל מקום לענין חזרה בשבת עצמה החמירו יותר:

טז

וכל זה כשמחזיר הקדרה על גבי פי הכירה מלמעלה שדופני הקדרה בולטין קצת למעלה מדופני הכירה אבל להחזירה לתוך הכירה ממש והוא הדין לתוך התנורים שלנו אסור בכל ענין אע"פ שהוסקו בקש וגבבא ונגרפו ונקטמו ואותה הקדרה עודה בידו והיה דעתו להחזירה:

יז

ואותן כירות שאין להן תוך וחלל אלא הן פשוטות ותוכן וגבן אחד מותר להחזיר להן:

יח

ואפילו על גבי הכירה אין היתר אלא כשכבר נתבשל המאכל כל צרכו אע"פ שהוא מצטמק ויפה לו אבל אם עדיין לא נתבשל כל צרכו אע"פ שכבר נתבשל יותר מכמאכל בן דרוסאי אסור להחזירו בשבת מן התורה מפני שהוא מבשל ממש ואפילו אם נתבשל כל צרכו אלא שכבר נצטנן לגמרי אסור להחזירו בכל ענין אפילו אם הוא בענין שאין בו משום איסור בישול כגון שהוא תבשיל יבש שאין בו מרק כלל שכשהוא מבושל כל צרכו אין בו משום איסור בישול לדברי הכל אף שנצטנן לגמרי כמו שיתבאר בסי' שי"ח מכל מקום על גבי הכירה אסור להחזירו דכיון שנצטנן לגמרי בטלה לה שהיה הראשונה והרי זה כמושיב בשבת לכתחלה:

יט

אבל אם הוא חם קצת אף על פי שאין היד סולדת בו מותר להחזירו אם הוא בענין שאין בו משום איסור בישול כגון שהוא יבש שאין בו מרק שלדברי הכל אין בו משום בישול אף אם היה צונן לגמרי ואפילו אם יש בו מרק שיש בו משום בישול אם נצטנן לגמרי מכל מקום כשלא נצטנן לגמרי נוהגים להקל לענין לסומכו כנגד המדורה כמו שיתבאר שם אם כן הוא הדין שיש להתיר לפי זה להחזירו על גבי הכירה הגרופה או קטומה או שהוסקה בקש או גבבא והקדרה עודה בידו והיה דעתו להחזירה.

אבל המנהג להקל עוד אפילו להחזיר תוך תנורים שלנו שדינם כתוך הכירה ומחזירים גם לאחר שהסיר הקדרה מידו והניחה על גבי קרקע ושהתה שם הרבה וגם לא היה דעתו בתחלה להחזירה ואפילו פינה התבשיל לקדרה אחרת ואין למחות בידם לפי שיש אומרים שלא הצריכו חכמים שיהיה דעתו להחזירה ועודה בידו אלא בשנטלה מהכירה מבעוד יום ובא להחזירה בשבת שאז אם לא היה דעתו להחזירה או שכבר הסירה מידו הרי זה כמושיב בשבת לכתחלה כיון שבתחלה כניסת השבת לא היתה שם כלל על הכירה אבל כשנטלה מהכירה משחשכה כיון שבתחלת כניסת שבת היה תבשיל זה על הכירה אינו נראה כמושיבו בשבת בתחלה אף אם לא היתה דעתו להחזירה וגם כבר הסירה מידו ופינהו לקדרה אחרת ולכן מותר להחזירה אם הוסקה בקש וגבבא או שהיא גרופה או קטומה והתבשיל נתבשל כל צרכו ולא נצטנן לגמרי.

ועל זה סומכים העולם להקל יותר ולומר שאף מה שאסרו חכמים להחזיר לתוכה לא אסרו אלא כשנטלה ממנה מבעוד יום והיתה בידו עד לאחר שחשכה ומכל מקום כל אדם יש לו להחמיר לעצמו שלא להחזיר לתוך הכירה והתנור אף שנטלה משם לאחר שחשכה אף על פי שהיתה דעתו להחזירה ועודה בידו לפי שאין טעם מספיק לחלק בין נטלה משחשכה ובין נטלה מבעוד יום לענין חזרה לתוכה.

ואפילו לענין להחזיר על גבי הכירה אם לא היה בדעתו להחזירה או שכבר הסירה מידו או שפינהו לקדרה אחרת טוב להחמיר לפי שרבו האומרים שאף לענין זה אין חילוק בין נטלה מבעוד יום לנטלה משחשכה.

ויש נוהגים להקל עוד להחזיר למחר ביום לתוך התנור שאפו בו מבעוד יום אף על פי שלא גרפוהו אם לא חממו עוד התנור אחר האפיה להטמין בו החמין של סעודת שחרית אלא הטמינו בתנור אחר לפי שהגחלים שנשארו מן החימום שחממוהו לצורך האפיה כבר כהו ועממו והרי הן כגרופות (ומכל מקום אם היד סולדת שם אסור) כמו שנתבאר למעלה.

ויש מקילין עוד דאפילו הטמינו בו החמין מכל מקום אחר סעודת שחרית בודאי עממו כל גחליו ומותר להחזיר לתוכו לפי המנהג (אם אין היד סולדת שם):

כ

וכל זה להחזיר על גבה או לתוכה אבל מותר לסמוך אצלה חוצה לה בשבת וכן אצל התנור שלנו אף אם גוף התבשיל נוגע בדופן התנור מן הצד ואפילו הוסק בגפת ועצים ואינו גרוף וקטום שאין לחוש לחיתוי בסומך חוצה לו כמו שנתבאר למעלה ואפילו כבר סילק תבשיל זה מהתנור מבעוד יום והניחו על גבי קרקע ולא היה דעתו להחזירו לתוכו ולא אפילו לסמכו אצלו ואפילו הוא $gt;(ג);lt$; תבשיל ישן ונצטנן לגמרי אלא שהוא בענין שאין בו משום בישול כגון שהוא יבש הרי זה מותר לסמוך לפי שאינו נראה כמבשל בשבת לכתחלה שאין דרך לבשל חוץ להתנור והכירה והרי דינו כסומך כנגד המדורה שיתבאר בסי' שי"ח].

ויש אוסרים לסמוך אצל כירה או תנור שלנו שאינן גרופים וקטומים והוסקו בגפת ועצים אף שהיתה דעתו להחזירה או לסמכה ועודה בידו משום גזרה שמא יחתה שאף שלענין לסמוך שם מבעוד יום לא חששו לחיתוי מכל מקום לענין לסמוך בשבת החמירו יותר.

והמנהג כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב לחוש לדבריהם:

כא

וכל זה כשמחזיר בשבת למקום שהיד סולדת שם $gt;(ד);lt$; (דהיינו שאם תבשיל זה שמחזיר היה צונן היה יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו) אבל אם אין היד סולדת שם לדברי הכל מותר לסמוך שם אפילו בתנור שבימיהם אע"פ שאינו גרוף וקטום.

ואפילו על גבי הכירה $gt;(ה);lt$; הגרופה או קטומה מותר להחזיר אם אין היד סולדת שם אע"פ שכבר סילק תבשיל זה מבעוד יום והניחו על גבי קרקע ולא היה בדעתו להחזירו כלל ואפילו פינהו לקדרה אחרת ואפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי ואפילו יש בו מרק לפי שכשאין שם חום כל כך שהיד סולדת בו אינו נראה כמבשל שם לכתחלה.

(אבל לענין להחזיר לתוך הכירה או לתוך התנור אפילו שלנו אין חילוק בין היד סולדת בו לאין היד סולדת בו):

כב

וכל זה להחזיר בשבת עצמה אבל אם עקר הקדרה מעל גבי הכירה מבעוד יום ונמלך להחזירה סמוך לחשכה קודם קבלת שבת אע"פ שכבר הניחה על גבי קרקע ואפילו נצטננה לגמרי ואפילו פינהו לקדרה אחרת יכול להחזירה אפילו לתוכה או אפילו לתוך התנור שבימיהם אע"פ שאינו גרוף וקטום.

ויש אומרים שכל שהוא סמוך לחשכה כל כך שאם היתה הקדרה צוננת לא היה אפשר להרתיחה מבעוד יום אסור להחזירה לכירה זו ולא לכירה אחרת אף שעכשיו היא רותחת אלא על דרך שמותר להחזיר בשבת עצמה משום גזרה שמא יבאו להחזיר אף בשבת עצמה אבל אם היה יכול להרתיחה מבעוד יום אלא שאין שהות להרתיחה קודם קבלת שבת אין בכך כלום.

והמנהג להקל לגמרי כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב להחמיר והמנהג להקל ולכן טוב ליזהר שלא ליטול הקדרה מהכירה או התנור שנתבשלה שם וליתנה סמוך לחשכה על גבי תנור בית החורף שהוא אינו גרוף וקטום אם היד סולדת שם אלא אם כן מניח שם שום דבר תחת הקדירה כמו שצריך להניח בשבת עצמה כמו שיתבאר:

כג

אבל לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום סמוך לחשכה אע"פ שהיד סולדת שם מותר ;gt;(ז);lt;& לדברי הכל אע"פ שיש אוסרים בשבת עצמה וכל שכן לסמוך כנגד המדורה במקום שהיד סולדת בו שאפילו בשבת עצמה מותר אם הוא בענין שאין בו משום בישול כמ"ש בס"ח וסמוך לחשכה מותר אף אם הוא בענין שיש בו משום בישול כגון שיש בו מרק ונצטנן לגמרי או אפילו עדיין לא נתבשל כמאכל בן דרוסאי ואם הוא חי לגמרי מותר אפילו להחזירו על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה סמוך לחשכה ממש ;gt;(ח);lt;& לדברי הכל שבחי אין לחוש כלל לחיתוי כמו שנתבאר למעלה:

כד

אם עבר ;gt;(ט);lt;& והחזיר בשבת למקום שאסור להחזיר (שם לדברי הכל) בין בשוגג בין במזיד אסור עד מוצאי שבת בכדי שיעשו במה דברים אמורים במצטמק ויפה לו אבל אם מצטמק ורע לו מותר אפילו בו ביום שהרי לא נהנה מן האיסור.

ויש מסתפקין אפילו במצטמק ויפה לו אם יש לאסור כלל בדיעבד אם היה שוגג בדבר מאחר שהיה מבושל כבר כל צרכו ויש לסמוך על זה להתיר לאחרים שלא הוחזר בשבילם ומכל מקום לבני ביתו אין להתיר שגם בשבילם הוחזר:

כה

וכל זה כשהחזיר ישראל בעצמו אבל אם החזיר על ידי נכרי אפילו במזיד מותר אפילו מצטמק ויפה לו אם היה מבושל כל צרכו שאינו נהנה ממנו כל כך כיון שכבר היה ראוי לאכול.

במה דברים אמורים כשהיה חם קצת מתחלה שהיה ראוי לאכול אבל אם היה צונן לגמרי שלא היה ראוי לאכול וחממו הנכרי אפילו מעצמו בשבת בשביל ישראל במקום שאסור להחזיר שם בשבת (לדברי הכל)

והישראל בעל התבשיל ראה ושתק כיון שהועילו מעשה הנכרי אסור לכל אדם לאכלו אפילו לאחר שיצטנן עד שימתינו במוצאי שבת בכדי שיעשו.

אבל אם הישראל בעל התבשיל לא ידע כשהחזירו הנכרי שהוא צונן לגמרי או שלא ראהו כלל כשהחזירו הרי זה מותר שמן הסתם אין הישראל רוצה כלל שיחמם הנכרי את תבשילו לאחר שנצטנן לגמרי ולא כל הימנו שיאסור את התבשיל של ישראל בעל כרחו.

(ואפילו אם צוה את הנכרי להחזיר) אם החזיר (אפילו הישראל בעצמו) למקום שיש מתירים אפילו לכתחלה כגון שסמך אצל תנור שאינו גרוף וקטום או כנגד המדורה תבשיל שנתבשל כל צרכו ויש בו מרק ונצטנן לגמרי ונתחמם שם עד שהיד סולדת בו שאע"פ שיש בה חיוב חטאת (לישראל) מכל מקום כיון שיש מתירים אפילו לכתחלה כמ"ש בס' שי"ח יש לסמוך על דבריהם בדיעבד (שלא לאסור מעשה הנכרי אפילו צוהו ישראל) :

כו

המשכים בבקר וראה שהקדיחה תבשילו שבקדרה שעל פי הכירה שאינה גרופה וקטומה שהשהה עליה באחד מדרכי ההיתר שנתבארו למעלה ומתיירא פן יקדיח יותר יכול להסיר הקדרה מהכירה ולהניח קדרה ישנה ריקנית על פי הכירה [אבל לא קדרה] חדשה מטעם שיתבאר בס' תק"ב ואז ישם הקדרה שהתבשיל בתוכה על גבי הקדרה הריקנית ואין כאן איסור במה שמחזיר בשבת לכירה שאינה גרופה וקטומה דכיון שהקדרה הריקנית סותמת פי הכירה תחת הקדרה שהתבשיל בתוכה הרי זה כגרופה וקטומה.

וכן מותר ליתן תבשיל בשבת על פי קדרת חמין הטמונה על גבי האש (שבכירה) ע"ד שיתבאר בס' רנ"ז אף על פי שהיד סולדת שם ואין חוששין לחיתוי בגחלים כיון שהקדרה מפסקת בין תבשיל זה להגחלים.

ואפילו אם הסיר תבשיל זה מהכירה מבעוד יום ולא היה בדעתו להחזירו והניחו על גבי קרקע ואפילו פינהו מקדרה לקדרה ואפילו הוא תבשיל ישן ונצטנן לגמרי אלא שהוא בענין שאין בו משום בישול כגון שאין בו מרק שאף שבכל אחד מאלו אסור להחזירו בשבת אפילו על גבי כירה הגרופה וקטומה מפני שנראה כמבשל לכתחלה בשבת מכל מקום כשמניחו על גבי הקדרה שעל גבי הגחלים (שבכירה) אינו נראה כמבשל לכתחלה לפי שאין דרך בישול בכך.

ולפי זה יש לומר בתנור שלנו שיש עליו מעזיבה שאף אם אינו גרוף וקטום וכן תנור בית החורף שאינו גרוף וקטום ואפילו האש בתוכו מותר ליתן על גביו בשבת אף על פי שהיד סולדת שם כל $gt;\text{it}&\text{it}$ מה שמותר ליתן על פי קדרה הטמונה על גבי הגחלים כיון שהמעזיבה מפסקת בין האש להקדרה שהתבשיל בתוכה.

ויש אומרים שאע"פ שאין היד סולדת שם צריך שיניח עתה שום דבר תחת הקדרה להפסיק בינה להגחלים שבתנור כדי שיהיה לו היכר בזה ולא יבא לחתות אבל המעזיבה שהיא עשויה מכבר אינה חשובה הפסק והיכר למונעו מלחתות וכן עיקר.

ומכל מקום קודם שהוסק התנור נהגו להקל ליתן על גביו בלא הפסק אע"פ שיתחמם אח"כ כשיוסק ואז יהיה חשש שמא יחתה אעפ"כ אין למחות בידם כיון שיש להם על מי שיסמוכו:

כז

אבל לסמוך אצל תנור בית החורף שאינו גרוף וקטום ואפילו האש בתוכו מותר בכל ענין לפי מנהגינו כמו שנתבאר למעלה רק שיהיה התבשיל חם קצת אם יש בו מרק והיד סולדת במקום שסומך לתנור אבל אם אין היד סולדת שם אצל התנור אף על פי שנצטנן התבשיל לגמרי מותר לסמוך בכל ענין כמו שנתבאר למעלה.

ומכל מקום אם יודע שהנכרי יסיק אח"כ את התנור לחמם את הבית שזהו מותר בשבת על דרך שיתבאר בסי' רע"ו וכשיתחמם התנור מאד יתחמם גם כן התבשיל שאצלו עד שהיד סולדת בו אסור להניחו שם אלא יטלנו משם קודם שיסיק הנכרי לפי שזהו כאחד מניח את הקדרה ואחד נותן את האור שתחתיה שהראשון פטור אבל אסור מדברי סופרים:

כח

אבל מותר לומר לנכרי שיניח שם את התבשיל ואח"כ יסיק התנור לחמם הבית ונרתח התבשיל מאליו לפי שעיקר כוונת הנכרי בהסיקו אינה בשביל התבשיל אלא בשביל חימום הבית שהוא דבר המותר והתבשיל נרתח מאליו ואף שהוא פסיק רישיה ולא ימות אין בזה איסור באמירה לנכרי מטעם שנתבאר למעלה ויש מי שאוסר בזה כיון שהנכרי מתכוין בהסיקו גם בשביל התבשיל שהרי הניחו על גבי התנור או אצלו אף שעיקר כוונתו בשביל הבית אין זה מועיל כלום והמנהג כסברא הראשונה ומכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו במקום שאין שם צורך כל כך:

כט

אבל אם נתן נכרי מים לתוך הקדרה הקבועה בתנור כדי שלא תבקע כשיסיק התנור ואח"כ הסיק התנור ונרתחו המים מותר ליהנות הישראל מהם בשבת (יא);gt; ואפילו לכתחלה מותר לומר לו שיתן מים בקדרה קודם שיסיק התנור לדברי הכל שהרי אין כוונתו כלל לחמם המים אלא לחמם הבית שאין נותנים מים בקדרה אלא כדי שלא תבקע הקדרה.

(ומכל מקום אם הישראל חפץ באותן המים שיתחממו להדיח בהם כלים אסור לומר לנכרי שיתנם לקדרה דכיון שהישראל בעצמו אסור לו ליתנם שם אפילו סמוך לחשכה אם חפץ בהם להדחת כלים) משום גזירה שמא יחתה בגחלים לאחר שיוסק התנור כמו שיתבאר בסי' רנ"ד אסור לומר לנכרי ליתנם שם שכל דבר מדברים אלו שנתבארו בסימן זה שאסור לעשותו משום גזירה שמא יחתה או משום שנראה כמבשל בתחלה אסור לומר לנכרי לעשותו ואפילו אם אין לו חפץ כלל במים שיתחממו אסור לו ליתן המים בעצמו אפילו קודם שהוסק התנור:

המנהג שנהגו כסברא הראשונה (דסעיף כ"ח) אף אם כוונתו בנתינת המים כדי לחממם מותר כיון שעיקר כוונתו בהסיקו הוא בשביל הבית ואם נתן המים בקדרה לאחר שהסיק התנור אע"פ שהיתה הקדרה צוננת עדיין כשנתן בה המים אם ידוע בבירור שנתנן כדי לחממם הרי הם אסורים עד מוצאי שבת בכדי שיעשו לדברי הכל כדין נכרי שעשה מלאכה גמורה בשביל ישראל אבל מן הסתם לא נתנן אלא כדי שלא תבקע הקדרה:

רנד – דיני תבשילים המוכנים מערב שבת כדי להגמר בשבת ובו טו סעיפים:

א

כבר נתבאר בסי' רנ"ג שבשר חי מותר להשהותו סמוך לחשכה אפילו בתנור שאינו גרוף וקטום במה דברים אמורים במבושל בקדרה שאינה ממהרת להתבשל ומסיח דעתו ממנה עד למחר ובכל הלילה יכולה להתבשל בלא חיתוי בגחלים והוא הדין בצלי שנצלה בקדרה אבל בצלי שאצל הגחלים או שעל גבי הגחלים אסור להשהותו שם אפילו הוא חי ואפילו אם הוא בתנור וכסה פי התנור לפי שהצלי שאין קדרה מפסקת בינו לגחלים ממהר הוא לצלות ויוכל להגמר שיהא ראוי לסעודת הלילה ויש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויסיר כיסוי התנור ויחתה בגחלים לגמור צליתו אלא א"כ טח בטיט סביב הכיסוי שאז אין חוששים שמא יטרח כל כך לסתור הטיחוי ולא יזכור על השבת לפיכך מותר להשהותו בתוכו בין צלי שעל גבי הגחלים בין מבושל בקדרה בין חי לגמרי בין שהתחיל לצלות או להתבשל ולא נצלה ונתבשל עדיין כמאכל בן דרוסאי:

ב

וכל זה בבשר שור ועז או איל גדול וכיוצא בהם ממינים שבשרם קשה ואין הרוח מזיק לו אבל בשר גדי ועוף וכיוצא בהם ממינים שבשרם רך והרוח מזיק לו מותר לצלותו על הגחלים או אצל הגחלים בתוך התנור מכוסה אף על פי שאינו טוח בטיט בין שהוא חי לגמרי בין שהתחיל לצלות ולא נצלה כמאכל בן דרוסאי לפי שבודאי לא יגלה פי התנור כדי לחתות בגחלים כיון שהרוח מזיק לבשר.

במה דברים אמורים כשהגדי והעוף הם מנותחים לחתיכות אבל אם הם שלמים אין הרוח מזיק להם והרי דינם כבשר שור ועז וכל זמן שחלל הגוף שלם אף על פי שאין עליו ראשו וכרעיו נקרא שלם לענין זה שהצלעות מגינות עליו מבפנים שלא יזיק לו הרוח.

ומכל מקום אם נצלה מבעוד יום משני צדדיו כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו אפילו הוא שלם ואפילו בשר שור ועז ואפילו חוץ לתנור על הגחלים או אצל הגחלים.

ואף להאוסרים להשהות קדרה בכירה שאינה גרופה וקטומה כל זמן שמצטמק ויפה לו מכל מקום בצלי שמונח על גבי הגחלים ממש (א)it> מודים הם שמותר כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום דכיון שהגיע למאכל בן דרוסאי אם יחתה בגחלים יחרוך הבשר אבל בצלי שאינו על גבי הגחלים ממש אסור להשהותו שם אלא אם כן נצלה כל כך מבעוד יום עד שהוא מצטמק ורע לו להאוסרים שם להשהות קדרה על גבי כירה כל זמן שמצטמק ויפה לו.

וכבר נתבאר שם שהמנהג כהמתירין להשהות קדרה כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום ולפי זה מותר להשהות הצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום אף שהוא חוץ לתנור סמוך לגחלים וכל שכן על גבי הגחלים ממש רק שצריך ליזהר שימתין להסיר הבשר מעל גבי הגחלים בשבת עד לאחר שכבו הגחלים שלא יכבה כלום בסילוקו הבשר שעליהם שאינו דומה לקדרה שמותר לסלקה מעל גבי הגחלים בשבת כמ"ש בסי' רנ"ג לפי שאין הקדרה מכבה אותם כלל אבל הבשר מכבה אותם קצת (במוהל הנוסף ממנו) בסילוקו מהם:

ג

אם עבר והשהה צלי שלא נצלה כמאכל בן דרוסאי במקום שאסור להשהות בין בשוגג בין במזיד אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו.

ומכל מקום אם השהה בתנור מכוסה אפילו אינו טוח בטיט מותר בדיעבד אפילו הוא בשר שור ועז לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה שאין חוששים שיגלה פי התנור כדי לחתות ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד.

וכן אם השהה בשר (ב)lt> גדי מנותח וכיוצא בו אצל הגחלים לא על הגחלים ממש בין בתוך התנור אפילו מגולה בין חוץ לתנור יש להתיר בדיעבד לפי שיש מתירים אפילו לכתחלה שאין חוששים שיחתה בגחלים דכיון שהבשר הוא רך אם יחתה בגחלים יתחרך הבשר שאין צריך אלא חמימות האש בלבד אבל על גבי הגחלים ממש אפילו בשר גדי אסור לדברי הכל אפילו בדיעבד אם לא נצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום דכיון שהניחו על גבי הגחלים ממש אינו חושש אלא שיצלה מהרה אע"פ שיתחרך ושמא יחתה אבל כשנצלה כמאכל בן דרוסאי מאחר שראוי לאכילה קצת למה יחתה להפסידו ולפיכך מותר אפילו להאוסרים לכתחלה אף בקדרה:

ד

פירות הנאכלים חיין כגון תפוחים וכיוצא בהם מותר לצלותם סמוך לחשכה אע"פ שאין שהות שיצלו מבעוד יום ומותר להשהותם אפילו שלא על גבי הגחלים ממש לפי מנהגנו שנתבאר שכל שנצלה כמאכל בן דרוסאי מותר להשהותו ופירות שנאכלים חיין אינן גרועים מצלי שנצלה כמאכל בן דרוסאי.

ומכל מקום בשבת עצמה אסור להניחם בכל מקום שיוכלו להתחמם עד שהיד סולדת בו ואפילו לסמכם אצל התנור קודם שיוסק התנור אסור אלא אם כן נצלו כל צרכן מבעוד יום כמ"ש בס' רנ"ג אפילו אם הטמינם מבעוד יום אצל קדרה חמה המכוסה בבגדים או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל ובשבת נפל הכיסוי אסור להחזירו עליהם אם עדיין לא נתבשלו כל צרכן והיד סולדת שם וכן אסור להוסיף עוד בגד אחר בשבת מפני שממהר לגמור בישולם בשבת:

ה

אבל פירות שאין נאכלים כשהם חיים ואפילו בצל שלפעמים אוכלים אותנו חי מכל מקום אין טוב לאכלו חי כמו תפוחים וכיוצא בהם והוא הדין כל דבר שאין טוב לאכלו חי אסור לצלותו סמוך לחשכה אלא אם כן יש שהות ביום שיצלה כמאכל בן דרוסאי אבל אם לא נצלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום אסור להשהותו בכל מקום שאסור להשהות בשר שור ועז שלא נצלה כמאכל בן דרוסאי:

ו

אסור ליתן סמוך לחשכה פת לתנור שהיה בימיהם אע"פ שהוא גרוף וקטום או לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום ולא חררה על גבי גחלים אלא אם כן יש שהות ביום כדי שיקרמו פני הפת המדובקים בתנור ופניה של צד חלל התנור וכן בחררה שאז אין לחוש שמא יחתה שלא יפסיד הפת ועיסה הממולאה בבשר או

בדגים (או בגבינה) צריך שיקרמו פניה מלמעלה ומלמטה ויתבשל המילוי שבתוכה כמאכל בן דרוסאי וכל פת שנאפית כל כך עד שאם פורסה אין חוטים נמשכים הימנה בידוע שקרמו פניה כראוי עיין סי' תס"א.

ויש אומרים שאיזה צד הפת שקרם תחלה די בכך ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד שאם עבר ונתן פת לתנור סמוך לחשכה ולא קרמו אלא פניה המדובקים בתנור שמן הסתם אותו הצד קרם תחלה וכן פני החררה שלצד הגחלים מותר לו לאכלה בשבת.

אבל אם לא קרמו פניה כלל אסורה בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו אפילו נתנה סמוך לחשכה ממש בענין שכיוצא בזה גבי בשר שבקדירה היה מותר אפילו לכתחלה כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה מכל מקום בפת וכל כיוצא בזה כגון עוגה ומיני בצק שאופין בקדירה אין זה מועיל כלום לפי שהן אינן צריכים שהות גדול לאפייתן כמו שצריך לבישול בשר ויכולין הן להגמר שיהו ראויין לסעודת הלילה ויש לחוש שמא יחתה בגחלים לגמור אפייתן לצורך סעודת הלילה:

ז

במה דברים אמורים שנתנה במזיד אבל אם היה שוגג מותר לו לרדות ממנה כדי מזון שלש סעודות של שבת אם אין לו פת אחרת לשבת ויכול לומר לאחרים שאין להם פת לשבת באו ורדו לכם מזון ג' סעודות וכשהוא רודה לא ירדה במרדה אלא בסכין וכיוצא בו שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ואם אי אפשר לו לרדות בשינוי יכול לרדות במרדה כדרכו:

ח

ולמה לא קנסו על השוגג כמו שקנסו על המשהה תבשיל בשוגג אע"פ שאין לו תבשיל אחר לפי שאין חיוב כל כך לאכול תבשיל בשבת אבל בלא פת אי אפשר לקיים מצות ג' סעודות בשבת כמו שיתבאר בסי' רע"ד ומכל מקום אם אין לו מה לאכול כלל בשבת כי אם אותו התבשיל בלבד שהשהה בשוגג מותר לו לאכול מפני כבוד השבת שאסור להתענות בו כמו שיתבאר בסי' רפ"ח ואם יש לו חתיכת פת גדולה מספקת לשלש סעודות אסור לו לאכול בשבת מפת זו שנאפית באיסור כדי לברך על לחם משנה שלמים כיון שעיקר מצות שלש סעודות בשבת יכול לקיים בלא פת זו:

ט

לא הצריכו לרדות בשינוי אלא כשנאפית באיסור אבל אם נאפית בהיתר כגון שקרמו פניה מבעוד יום או בתנור שלנו הגרוף וקטום או שפי התנור מכוסה וטוח בטיט שאז אין לחוש לחיתוי כמו שנתבאר למעלה מותר לרדות במרדה כדרכו כיון שהוא צורך שבת שאין לו פת אחרת אבל אם יש לו פת אחרת אסור לרדות אפילו בשינוי שרדיית הפת היא אסורה מדברי סופרים ולא התירוה אלא לצורך שבת.

במה דברים אמורים בתנורים שבימיהם שהיה כעין קדירה והיו מדביקים פת לדופני התנור ושייך בהם רדייה אבל בתנורים שלנו שהפת מונחת על שולי התנור לא שייך בהם כלל רדייה ומותר להוציא מהתנור כל הפת שנאפית בהיתר אע"פ שיש לו פת אחרת ומכל מקום לא יוציא ברוח שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אלא יתחוב בה סכין וכיוצא בו או יוציאה במקל:

י

במה דברים אמורים כשדעתו לאכול בשבת מהפת שמוציא אע"פ שאינו צריך לה שיש לו אחרת אבל אם אין דעתו לאכול ממנה אסור להוציאה אפילו ע"י שינוי שאסור להכין משבת לחול אפילו בענין שאין בו שום סרך מלאכה אלא טלטול בעלמא כגון להביא יין מהמרתף לבית בשבת לצורך הבדלה במוצאי שבת וכל כיוצא בזה וכמו שיתבאר בס' תק"ג לענין יום טוב עיין שם:

יא

אפילו אם אין דעתו לאכול מהפת בשבת אסור ליתנה לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום סמוך לחשכה כל כך שאין שהות שיקרמו פניה מבעוד יום אע"פ שהוא אופה אותה לצורך מוצאי שבת ובכל השבת כולה יכולה להאפות בלא חיתוי מכל מקום חוששים שמא ימלך אח"כ לאכלה בשבת שהרי מותר לו להוציאה מתנור שלנו שאין בו רדייה וכיון שיהיה דעתו עליה לאכלה שמא ישכח ויחתה בגחלים לגמור אפייתה שמטעם זה אסור להשהות תבשיל לצורך סעודת שחרית בכל מקום שאסור להשהותו לצורך סעודת הלילה משום גזרת שמא יחתה כמו שנתבאר בס' רנ"ג אע"פ שעד סעודת שחרית יוכל להתבשל בלא חיתוי:

יב

מי שנתן פת לתנור בשבת עצמה בין בשוגג בין במזיד ונמלך לרדותה מהתנור קודם שתיאפה מותר לו לרדותה אע"פ שאין בה צורך שבת שהרי אינה ראויה לאכילה ואפילו בתנורים שלהם ששייך בהם רדייה שהתירו לו חכמים איסור של דבריהם כדי שלא יבא לידי איסור סקילה או לידי איסור חטאת ומכל מקום אם אפשר לו לרדות ע"י שינוי ישנה.

אבל לאדם אחר לא התירו לרדות אפילו ע"י שינוי כדי שלא יבא חבירו לידי חיוב חטאת או סקילה שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך כיון שחבירו פשע במה שנתן הפת לתנור עיין סוף סי' ש"ו[ו]:

יג

לא ימלא אדם קדרה עססיות ותורמסין או שאר כל מיני קטניות ויניח על גבי כירה או לתוך התנור שלנו שאינו טוח בטיט אם אינ[ן] גרופים וקטומים אלא א"כ יש שהות ביום שיתבשלו כמאכל בן דרוסאי לפי מנהגנו אבל אם אין שהות ביום כ"כ אסור להניחה שם אפילו סמוך לחשכה ממש בענין שכיוצא בזה בבשר מותר להשהותו שם כיון שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ולא יוכל להגמר עוד לסעודת הלילה אבל כל מיני קטניות הם ממהרים להתבשל ויכולין להגמר לסעודת הלילה וכן הדין בכל מיני ירקות.

ואם עבר והניחה שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו:

יד

וכן הדין בנותן מים בקדרה לחממם לתנור שלנו שאינו גרוף וקטום (ג); (לצורך שתיה או אפילו) לצורך הדחת כלים בשבת שצריך שיניח שם הקדרה מבעוד יום כל כך שיהא שהות ביום שיוכלו להתחמם חצי החימום לכתחלה לפי מנהגנו או שיחמו כל צרכם להאוסרים להשהות שם תבשיל

שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או אפילו כל צרכו עד שיהיה מצטמק ורע לו והמים חמין ג"כ מצטמקין ורע להן.

אבל לא יניחנה שם סמוך לחשכה ממש שהמים ג"כ הם ממהרים להתחמם ואף שהמים ראויים לשתיה גם כשהם צוננים מכל מקום אינם טובים כל כך כפירות הנאכלים חיים שנתבאר למעלה ואם עבר והניח שם בין בשוגג בין במזיד ולא נתחממו שלישי חימום מבעוד יום אסורים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו:

טז

אסור ליתן מים סמוך לחשכה לתוך קדרה הקבועה בתוך תנור בית החורף אלא אם כן יש שהות שיוכלו להתחמם חצי חימום מבעוד יום שאף שכוונתו שלא תבקע הקדרה מכל מקום כיון שחפץ ג"כ במים הללו שיתחממו כדי להדיח בהם כלים בשבת כמו שדרך הוא להדיח בהם יש לחוש שמא יחתה בגחלים (ואע"פ שמוותר לסמוך אצל תנור שאינו גרוף וקטום כמו שנתבאר בסי' רנ"ג מכל מקום כיון שקדרה זו בולטת על הגחלים שבתנור הרי זה כמשהה על גבי הגחלים ממש).

ואם עבר ונתן אפילו בשוגג ולא נתחממו שלישי חימום מבעוד יום אסור אפילו להדיח בהם כלים עד למוצאי שבת בכדי שיעשו (ומכל מקום אם נתנם שם קודם שהוסק התנור אפשר שיש להקל אם היה שוגג):

רנה – הכנת האש קודם הכנסת שבת ובו ד' סעיפים:

א

אסור לעשות מדורה מעצים סמוך לחשכה אלא אם כן מצית בהם האור כל כך עד שתהא השלהבת עולה מאליה בלי סיוע עצים אחרים גזרה שמא יחתה בה בשבת ויניד העצים כדי שתעלה השלהבת ואם הוא עץ יחידי צריך שיאחוז האור מבעוד יום ברוב הקיפו וברוב עביו דהיינו שיכנס האור בעובי העץ עד רובו ומבחוץ יקיפנו ג"כ עד רוב הקיפו שאז ידלק מאליו בשבת ולא יצטרך כלל להנידו:

ב

עצים שלא הודלקו מבעוד יום כשיעור שנתבאר אע"פ שהודלקו אח"כ מאליהם בשבת בענין ששוב אין לחוש שמא יחתה בהם אעפ"כ אסור להנות מהם בשבת כיון שהודלקו מבעוד יום באיסור אבל אם הודלקו מבעוד יום כשיעור שנתבאר יכול להתחמם כנגדם ולהשתמש לאורן בין שהם על גבי קרקע בין שהם על גבי מנורה ואפילו מדברים שאסור לעשות מהם פתילה לנר מפני שהאור מסכסכת בהם ואינה נאחזת בהם יפה כמו שיתבאר בסי' רס"ד מותר לעשות מהם מדורה בכל מקום לפי שבמדורה שהיא היסק גדול מבעיר האחד את חברו:

ג

יש אומרים שבפחמין אפילו לא אחז בהם האור אלא כל שהוא מבעוד יום הרי זה מותר לפי שהם דולקים והולכים מאליהם ויש חולקין על זה ובדברי סופרים הלך אחר המיקל:

מדורה של זפת ושל גפרית ושל קש וגבבא אפילו לא אחז בהן האור אלא כל שהוא הרי זה מותר שהם דולקים והולכים מאליהם וכן מדורה $gt;(א);lt(א)$ של קנים ושל גרעיני תמרים כשהם מפורדים אבל אם הקנים הם אגודים והגרעינים הם בסל צריכים שיצית בהם האור כל כך בענין שתהא השלהבת עולה מאליה לפי שאין השלהבת יכולה ליכנס בהם מאליה:

רנו – ו' תקיעות שהיו תוקעין בערב שבת ובו סעיף אחד:

א

כשהיו ישראל בישובן תיקנו חכמים לתקוע שש תקיעות במקום גבוה להבדיל העם מן המלאכה ועכשיו נהגו בקהלות הקדושות שכל שהוא סמוך לשבת כחצי שעה או שעה שמכריז שליח צבור להכין עצמן לשבת שצריך להוסיף מחול על הקודש כמו שיתבאר בס' רס"א וכן ראוי לנהוג בכל מקום (שמאחרים תפלת ערבית).

ועל כל פנים צריך לשלוח איש לבטל הבעלי מלאכות ממלאכתם מן המנחה ולמעלה דהיינו שתי שעות ומחצה קודם הלילה ע"ד שנתבאר בס' רנ"א וגם פרקמטיא אף שהיא מותרת אחר המנחה כמ"ש שם מכל מקום ראוי לשלוח איש לסגור החנויות כמו שעה קודם הלילה כי פעמים רבות יוצא מהן מכשלה גדולה שלפעמים בא שר אחד ונמשך המשא ומתן עד הלילה ממש והקולר תלוי בצואר ראשי העם כמו שדרשו חכמים ממה שנאמר ואשימם בראשיכם.

וגם צריך להזהיר רוב העם שיש להם היתר שכל עוד שלא אמרו ברכו עושין כל הצריך להם לשבת אע"פ שהוא לילה ממש ולכן יש להקדים אמירת ברכו ואין להמתין על אדם גדול שעדיין לא בא לבית הכנסת כי זכות הוא לו שלא יתחלל שבת על ידו והחכם עיניו בראשו:

רנו – דיני הטמנת החמין ובו יג סעיפים:

א

הבא לסלק קדרה מעל גבי כירה ולהטמינה כדי שלא תצטנן אסור לו להטמינה בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום גזרה שמא יטמין ברמץ דהיינו אפר שמעורב בו גחלים ואח"כ בשבת ישכח ויחתה בגחלים ואם עבר והטמין אפילו בשוגג התבשיל אסור בין לו בין לאחרים עד למוצאי שבת אם הוא מצטמק ויפה לו או שהיה צונן ונתחמם ע"י הטמנה זו אבל אם הוא עומד בחמימותו כשעה הראשונה והוא דבר שמצטמק ורע לו מותר שהרי אינו נהנה כלל מן האיסור אבל לכתחלה אסור אפילו הוא מצטמק ורע לו.

ואינו דומה להשהייה שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כל שהתבשיל נתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום לפי שסתם הטמנה היא לצורך מחר שמתמינה ומכסה שלא תתקרר עד למחר ולפיכך צריכה יותר לחיתוי כדי שלא יתקרר התבשיל בכל הלילה אבל סתם שהייה היא לצורך הלילה שהרי מניחה מגולה ולכך אינה צריכה כל כך לחיתוי כל שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום ואפילו אם משהה אותה עד למחר אין לחוש לחיתוי לפי שאין מעט חיתוי מועיל לה לשמור חומה עד למחר כיון שהיא מגולה אבל כשהיא טמונה מועיל לה מעט חיתוי לכן חוששים שמא יחתה אם היא טמונה ברמץ

וגזרו על כל דבר המוסיף הבל משום רמץ ואפילו אם מטמין לצורך הלילה שלא חלקו חכמים בגזרתם ומטעם זה אסור להטמין אפילו בשר שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה שאע"פ שמותר להשהותו לפי שמסיח דעתו ממנו עד למחר ובכל הלילה יוכל להתבשל בלא חיתוי ואם יוכל להתקרר אח"כ אף אם יחתה מעט לא יועיל כלום כיון שהוא מגולה אבל בהטמנה יש לחוש שמא יחתה אחר גמר בישולו להחזיק חומו שלא יתקרר שמעט חיתוי יועיל לזה.

ויש חולקין על זה ואומרים שאף להטמין בדבר המוסיף הבל מבעוד יום מותר כל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי או שהוא חי לגמרי סמוך לחשכה ממש כמו שמותר להשהות על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה כמו שנתבאר בסי' רנ"ג ובמקום שנהגו להקל על פי סברא זו אין למחות בידם אבל אין לנהוג כן בשאר מקומות.

ויש מקילין עוד שאף אם אינו חי סמוך לחשכה מכל מקום אם מסיח דעתו ממנו עד למחר דינו כחי לגמרי ומותר להטמינו לצורך מחר אע"פ שלא הגיע עדיין למאכל בן דרוסאי ואין לסמוך על סברא זו אלא בדיעבד ובלבד שלא יהא רגיל לעשות כן:

ב

בשבת עצמה אסור להטמין החמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל אף על פי שאינו דומה לרמץ כלל ולמה אסרו גזירה שמא ימצא קדרה צוננת כשיבא לסלקה מהכירה ולהטמינה בדבר שאינו מוסיף הבל וישכח שהוא שבת וירתחנה על גבי האור ויתחייב משום מבשל ולהאומרים שאין בישול בדבר שהוא מבושל כבר אף שנצטנן אח"כ כמ"ש בסי' שי"ח חוששין שמא יחתה בגחלים להרתחה ויתחייב משום מבעיר.

אבל בבין השמשות אע"פ שהוא ספק חשכה מותר להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל לפי שסתם קדרות עדיין רותחות הן בבין השמשות שסמוך לבין השמשות מעבירן מעל גבי האור ואין לחוש שמא נצטננה וירתחנה:

ג

אפילו תבשיל שנתבשל כל צרכו ומצטמק ורע לו אסור להטמין משחשכה אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל:

ד

אסור לכפות כלי על קדרה רותחת לשמור חומה (אם כולה טמונה תחתיו) אלא אם כן הכלי הוא רחב שאין דפנותיו נוגעים בצדי הקדרה שאז אין כאן הטמנה כלל אבל מותר לכפות כלי על התבשיל כדי לשמרו מן העכברים או כדי שלא יתטנף בעפרורית לפי שאין זה כמטמין להחם אלא כשומר ונותן כיסוי על הקדרה:

ה

אלו הם דברים המוסיפים הבל פסולת של זיתים ושל שומשמין לאחר שהוציאו שמןן וזבל ומלח וסיד וחול בין שהם לחים בין שהם יבשים ותבן וזגין דהיינו פסולת של ענבים לאחר שהוציאו ינם ומוכין (פירוש

כל דבר רך קרוי מוכין כגון צמר גפן ותלישי צמר רך של בהמה וגרידת בגדים בלויים) ועשבים בזמן שארבעתן לחים אפילו הם לחים מחמת מים צוננים שנפלו עליהם.

אבל כל מיני כסות ופירות ונוצות כל העופות ונעורת של פשתן דקה ונסורת של חרשים ועורות בין עבודין בין שאינן עבודין וגיזי צמר אינן מוסיפים הבל בכל ענין:

ו

אפר שאין גחלים מעורבים בו אפילו הוא חם אינו מוסיף הבל ואם הטמין בו קדרה מבעוד יום ובשבת מצא בו מעט גחלים בוערות סביב לה או תחתיה אין לאסור התבשיל בדיעבד מאחר שעיקר ההטמנה היתה בדבר המותר:

ז

מותר להטמין בסלעים מבעוד יום אע"פ שמוסיפים הבל לפי שהוא דבר שאינו מצוי כלל שיטמין בסלעים משום שהם משברים הקדרה או שמקלקלים המאכל וכל דבר שאינו מצוי כלל לא גזרו בו חכמים אבל דבר שלפעמים טומנים בו אף שאינו מצוי כל כך גזרו בו חכמים שלא להטמין בו אם הוא מוסיף הבל:

ח

טמן מבעוד יום בדבר שאינו מוסיף הבל ונתגלה מבעוד יום בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים והיה בדעתו לחזור ולכסותו מבעוד יום או משתחשך אסור לכסותו משתחשך שהרי זה כמטמין לכתחלה בשבת כיון שבתחלת כניסת השבת היה מגולה.

אבל אם היה טמון בתחילת כניסת (השבת) הלילה ואח"כ נתגלה מותר לחזור ולכסותו בין שנתגלה מאליו בין שגילהו בידים אע"פ שלא היה בדעתו לחזור ולכסותו ואפילו לכתחלה יכול לגלותו ולחזור ולכסותו וכן אם רצה להוסיף עליו בשבת עוד דברים שאינם מוסיפים הבל הרי זה מוסיף וכן אם רצה ליטלו כולו ולתת אחר במקומו בין שהראשון חם יותר מהשני בין שהשני חם יותר מהראשון אפילו לא היה מכוסה אלא בסדין יכול ליטול הסדין ולכסותו בגלופקרין.

והוא שנתבשלה הקדרה כל צרכה אבל אם אינה מבושלת כל צרכה והיא טמונה על גבי הכירה (שיש בה גחלים) ע"ד שיתבאר אסור אפילו להוסיף על הכיסוי שתוספת זה גורם למהר הבישול מהגחלים:

ט

לא אסרו להטמין בשבת בדבר שאינו מוסיף הבל אלא כשמטמין באותה קדרה עצמה שנתבשל בה התבשיל שאז יש לגזור שמא ירתיחנה אבל אם פינהו לקדרה אחרת מותר להטמינו ואפילו אם חזר והחזירו לקדרה הראשונה מותר להטמינו (שכבר נתקרר קצת בדופני קדרה השנייה וחכמים לא אסרו אלא כשהוא חם בכלי ראשון שנתבשל בו ואם נתקרר קצת עד שאין היד סולדת בו אפילו בעודו בכלי ראשון מותר להטמינו) וכל שכן שמותר להטמין צונן גמור כדי שלא יצטנן ביותר או כדי שתפיג צנתו.

וכל זה בדבר שאינו מוסיף הבל אבל בדבר המוסיף הבל אסור להטמין אפילו צונן גמור ואפילו מבעוד יום:

י

קופה שטמן בתוכה הקדרה במוכין או בשאר דבר שאינו מוסיף הבל אסור להעמידה מבעוד יום על גבי פסולת של זיתים לפי שהם מעלים הבל (ב);<math>gt;lt;math> למעלה בהמוכין והמוכין מוסיפין הבל בקדרה הטמונה בהם והרי היא כטמונה בדבר המוסיף הבל אבל מותר להעמידה על גבי פסולת של שומשמין שהם אינם מעלים ההבל למעלה.

וכן מותר להעמידה בתוך הכירה שנתבשלה שם להטמינה שם בדבר שאינו מוסיף הבל ואע"פ ששולי הכירה שהקדרה עומדת שם הם חמין מאד מכל מקום כיון שאין חום הכירה מחמת עצמה אלא מחמת האש וכל שעה היא מתקררת והולכת אינה נקראת דבר המוסיף הבל ואינו דומה לפסולת של זיתים וכיוצא בהם שהם מוסיפים הבל מעצמם.

ומכל מקום צריך שתהא הכירה גרופה מהגחלים אבל אם יש בה גחלים אפילו הן קטומות אסור להטמין בה הקדרה בבגדים או בשאר דבר שאין מוסיף הבל אפילו אם אינה נוגעת בגחלים כלל כגון שיושבת על גבי כסא של ברזל או שתלויה על גבי אבנים לפי שאף שהבגדים אינם מוסיפים הבל מחמת עצמן מכל מקום מחמת הגחלים שתחתיהם שמעלים הבל למעלה מוסיפים הבגדים הבל בקדרה והרי היא טמונה בדבר המוסיף הבל.

ואם הוא בענין שאין הבגדים נוגעים בקדרה כגון שנתן על הקדרה כלי רחב שאינו נוגע בצדי הקדרה ונתן הבגדים על הכלי שנמצא שאין כאן הטמנה כלל אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל הרי זה מותר שאף שהגחלים מעלין הבל למעלה אין בכך כלום כיון שאין הקדרה טמונה בשום דבר.

והוא שלא תהא הקדרה נוגעת בגחלים אבל אם היא יושבת על גבי גחלים אף אם היא מגולה לגמרי יש אוסרים לפי שזהו כמטמין בדבר המוסיף הבל כיון שאף הקדרה נוגעת בגחלים והם מעלים ומוסיפים בה הבל ויש אומרים שכל שהקדרה מגולה למעלה אין זו הטמנה ואף אם היא בתוך התנור ופי התנור מכוסה אין בכך כלום לפי שלא אסרו הטמנה בדבר המוסיף הבל אלא משום גזרה שמא יטמין ברמץ לפיכך אין לאסור אלא כעין רמץ שהוא (ג);<math>gt;lt;math> דבר המיטלטל ומודבק לדופני הקדרה אבל דופני התנור ופיה אינן מודבקים להקדרה (ואף אם התנור הוא קטן וצר אי אפשר שלא יהיה אויר קצת מפסיק ביניהם) וכן המנהג:

יא

וכל זה כשהגחלים הן קטומות או שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום או שנתן חתיכת בשר חיה בקדרה סמוך לחשכה ממש שאם לא כן לדברי הכל אסור אף בלא שום הטמנה כמו שנתבאר בס' רנ"ג. במיני בצק ובמיני קטניות שממהרים להתבשל אין מועיל כלום מה שהן חיינן סמוך לחשכה (שממהרין להתבשל) כמו שנתבאר בס' רנ"ד:

יב

ואם התנור טוח בטיט סביב כיסויו מותר בכל ענין אף בהטמנה ממש (בתוך הגחלים) שאז אין לחוש לחיתוי כמ"ש שם ולכן נוהגים לטוח פי התנור בטיט ובמקומות שאין נוהגים כן צריך שלא יהיה שם הטמנה וצריך שיתבשלו הקטניות ומיני בצק מבעוד יום כמאכל בן דרוסאי או שהגחלים יהיו קטומות:

יג

מצוה להטמין לשבת כדי שיאכל חמין בשבת כי זהו מכבוד ועונג שבת אבל מי שהחמין מזיקין לו מותר לו לאכול צונן אבל מי שאינו מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת חוששין שמא אפיקורס הוא:

רנח – מותר להשים בערב שבת דבר קר על דבר חמה ובו סעיף אחד:

א

מותר $(א)$; להטמין מבעוד יום בין תבשיל חם בין תבשיל קר על גבי קדרה רותחת ואין זה כמטמין על גבי דבר המוסיף הבל שאסור אפילו מבעוד יום לפי שאין הקדרה הרותחת נקרא מוסיף הבל שהרי חומה הולך ומתמעט:

רנט – כמה דיני הטמנה וטלטולם ובו ח' סעיפים:

א

מוכין שטמן בהם הקדרה מבעוד יום דרך מקרה שלא יחדן לכך אסור לטלטלם בשבת לפי שהם מוקצים שמן הסתם הם עומדים לעשות מהם לבדים ולא להטמין בהם קדרות או שאר תשמיש המותר בשבת ואין עליהם תורת כלי כלל אבל אם יחדם להטמנה דהיינו שגמר בדעתו להטמין בהם לעולם מותר לטלטלם דכיון שהם ראויים להטמנה והוא יחדם לכך הרי יש עליהם תורת כלי מאחר שהן ראויים לתשמיש המיוחד להם.

אבל אם טמן בגיזי צמר אע"פ שלא יחדן לכך מותר לטלטלן שאין הגיזין חשובין כל כך וכשמטמין בהם פעם אחת מן הסתם עומדות הן להטמנה אבל הגיזין שנתנו לאוצר לסחורה (והוא $(א)$; מקפיד עליהן להשתמש בהן שום תשמיש אלא) שטמן בהן דרך מקרה אסור לטלטלם בשבת אלא אם כן יחדם לכך לעולם:

ב

כשטמן בדבר שאסור לטלטלו ובא ליטול מהם הקדרה בשבת כיצד הוא עושה אם כיסוי הקדרה מגולה מקצתו מההטמנה או חז במקצת המגולה $(ב)$; ומסירו ואף שההטמנה המוקצה מונחת עליו אינו נעשה בסיס לדבר האסור לפי שאין הכיסוי משמש כלל להטמנה אלא לקדרה ואוחז בראשי דופני הקדרה שנתגלו מתחת הכיסוי ומוציא את הקדרה כולה מההטמנה ואם אין הכיסוי מגולה כלל אם יכול לתחוב כוש או סכין $(ג)$; בתוך הכיסוי ולהגביהו ולהסירו מהקדרה הרי זה מותר ואף שמטלטל ההטמנה ע"י הכיסוי אין בכך כלום שטלטול מן הצד הוא ואינו טלטול כמו שיתבאר בסי' שי"א:

ג

במה דברים אמורים בכיסוי קדרה שיש תורת כלי עליו ואינו מוקצה אבל אם גם הכיסוי הוא דבר המוקצה אם מקצת דופני הקדרה מגולים כל כך מההטמנת המוקצה עד שיכול לאחוז שם בידי הרי זה

אוחז שם ומגביה הקדרה ומוציאה משם וההטמנה נופלת מעליה מאליה ואח"כ מנערה עד שיפול מעליה הכיסוי המוקצה שהקדרה לא נעשית בסיס להכיסוי ולהטמנה לפי שהכיסוי וההטמנה הם משמשים להקדרה לחממה ואין הקדרה משמשת להן:

ד

הטומן בקופה מלאה מוכין שאסור לטלטלם והוציא משם הקדרה על דרך שנתבאר כל זמן שלא נתקלקלה הגומא יכול להחזירה לשם אבל אם נתקלקלה הגומא אסור להחזירה לפי שמטלטל המוכין המוקצין ע"י החזרת הקדרה ואינו דומה לטלטול ההטמנה ע"י הכיסוי שההטמנה מיטלטלת מאליה ע"י הכיסוי והוא אינו מתכוין אלא לטלטול הכיסוי בלבד אלא שאי אפשר לו לטלטל הכיסוי בלבדו שלא תהא ההטמנה מיטלטלת עמו אבל כאן הוא מטלטל ההטמנה בידיים ע"י הקדרה שצריך לסלק ההטמנה אילך ואילך כדי להרחיב הגומא מקום מושב הקדרה אבל לכתחלה יכול להוציא הקדרה על דעת להחזירה אחר כך אם לא תתקלקל הגומא ואין חוששין שמא יבא להחזירה אף אם תתקלקל:

ה

הנותנים אבנים ולבנים סביב הכירה צריך שייחדם לכך לעולם כדי שיהא מותר לטלטלם בשבת וכן עצים העומדים להסקה שסותמים בהם פי התנור בשבת צריך שייחדם לכך לעולם שהרי כל זמן שלא ייחדן לכך אינן חשובים לו ומשליכן ולפיכך אסור לטלטלם אם לא שמצניען ומייחדן לכך ומכל מקום אותן האבנים המונחים על גבי הכירה אין צריך ייחוד בפירוש שמן הסתם הם מיוחדים לתשמיש:

ו

יום טוב שחל להיות בערב שבת אסור להטמין חמין לשבת באבנים שאסור לצדד אבנים ביום טוב מפני שדומה לבנין ומכל מקום אם אין לו במה להטמין כי אם באבנים (ד); it& ; יש להתיר להטמין בהם מפני שאין כאן בנין קבוע אלא בנין עראי ואינו אסור אלא מדברי סופרים ומשום כבוד שבת לא גזרו כיון שאי אפשר לו להטמין בענין אחר:

ז

תנור שמניחים בו החמין לשבת וסותמין פיו בדף ושורקים אותו בטיט מותר לסתור אותה סתימה בשבת כדי להוציא החמין ואע"פ שהתנור מחובר לקרקע ואסור לסתור בנין המחובר לקרקע מכל מקום הואיל ומן התורה אין איסור אלא כשסותר גוף הבנין אבל לא כשסותר פתחו אלא שחכמים הוא שגזרו שלא לסתור דלתות של בנין המחובר לקרקע ולא גזרו אלא כשהדלת נעשה שם לקיום לאיזה זמן שלא היה בדעתו על מנת לסתרו בשבת והרי זה נראה כסותר אבל שריקת התנור שלא נעשית כלל לקיום אלא לשמור החום לפי שעה ולסותרה למחר לא גזרו עליה.

ויש מחמירים שלא יסתור אותה ע"י ישראל אם אפשר ע"י נכרי וכן אם אפשר ע"י קטן אין לסותרה ע"י גדול ואם אי אפשר יסתור גדול ע"י שינוי קצת וכן נוהגים.

ומכל מקום אם ידוע שיש בתנור גחלים לוחשות אסור לפותחו ע"י ישראל מפני שהרוח נכנס בו ומבעיר הגחלים ואף שאינו מתכוין להבעיר מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא אבל ע"י נכרי מותר שכל פסיק רישיה אין בו איסור אמירה לנכרי כמו שנתבאר בסי' רנ"ג.

וכן אם רוצה לחזור ולסתום התנור בדף ויש בתוכו גחלים לוחשות אסור לסותמו ע"י ישראל מפני שהרוח מפיה דרך סדק קטן ודומה למפיה ומבעיר הגחלים יותר מאילו היה התנור פתוח אבל ע"י נכרי מותר ואף לישראל מותר לסותמו כל שאינו סותמו לגמרי ובלבד שיניח הרבה פתוח אבל אם מניח מעט פתוח כל שכן שהרוח מפיה ואסור:

ח

אפילו אין בו גחלים (לוחשות) אין היתר לחזור ולסותמו בשבת אלא א"כ ידוע בבירור שכבר נתבשלו הקדרות כל צרכן אבל אם יש להסתפק שמא לא נתבשלו עדיין כל צרכן כגון בלילה סמוך להטמנתן אסור לסתום התנור אפילו ע"י נכרי מפני שגורם למהר בישולם ואפילו בדיעבד אסור התבשיל ומכל מקום אם עשה ע"י נכרי יש להתיר בדיעבד מאחר שאף אם לא היה סותם (התבשיל) [התנור] היה התבשיל ג"כ מתבשל כל צרכו נמצא שאינו נהנה כל כך מן האיסור.

ולכתחלה טוב לזהר שלא לומר לנכרי לסתום התנור אחר קבלת שבת אפילו קודם חשכה אם הקדרות לא נתבשלו עדיין כל צרכן ואע"פ שישמן הדין מותר (עיין לקמן):

הדבר עכשיו שאנו מניחים הקדרות בתוך התנור מגולות ואין אנו עושים שום הטמנה סביב דופןותיהן ועל פיהן אם כן אין להם רק דין שהייה ולא דין הטמנה ולפיכך אם נתבשלו כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום מותר להשהותן אע"פ שאין התנור גרוף ולא קטום ובשר אם נותנו חי בקדרה סמוך לחשכה ממש הרי זה מותר.

אבל במיני בצק בין מבושלים בין נאפים ובמיני קטניות ובמים ובצלי הנצלה בשפוד אין מועיל חי וצריך שיהיו כמאכל בן דרוסאי קודם שבת ובתנור טוח בטיט הכל מותר בכל ענין ואם יש בו גחלים לוחשות אין לפותחו כי אם ע"י נכרי.

ואם הגחלים סביב הקדרה לא יטול ישראל הקדרה מתוכו כי אם נכרי ואם הקדרה עומדת על הגחלים מותר אם אי אפשר ע"י נכרי (והוא הדין בקדרות שלצורך הלילה אם העמידן על הגחלים ובא ליטלן בשבת מעל הגחלים רק שיזהר שלא יכסה אותן בבגדים מלמעלה כשמעמידן על הגחלים אפילו הן עוממות).

ומותר לסמוך תבשיל חם שנתבשל כל צרכו אצל התנור שהוסק כבר והאש בתוכו ואפילו על הלבזבז שסביב התנור אבל על התנור צריך ליתן לבינה או דבר אחר תחת הקדרה על התנור שהוסק כבר ויש גחלים לוחשות בתוכו אע"פ שאין היד סולדת שם עליו מלמעלה אבל כשלא הוסק עדיין נהגו להקל אע"פ שרוצה להסיקו מיד.

אבל תבשיל צונן אפילו קודם שהוסק אסור אפילו לסמוך אצלו כי אם ע"י נכרי קודם שהוסק ואז מותר אפילו על גביו אבל לאחר שהוסק אסור אפילו ע"י נכרי כי אם לצורך חולה או קטן שאין לו מה לאכול.

ותבשיל שאין בו רוטב אפילו הוא קר דינו כחם ואם עדיין לא נצטנן לגמרי אף על פי שיש בו רוטב נהגו להקל כאלו הוא חם לגמרי.

ואם סומך אצל התנור במקום שאין יכול להתחמם עד שהיד סולדת בו מותר אפילו נצטנן לגמרי אבל על התנור צריך דבר המפסיק אף שאין היד סולדת שם ואף אם התבשיל חם לגמרי והוא הדין לתוך הקכלי"ן צריך דבר המפסיק.

ופירות חיים וכן מיני משקין דינם כתבשיל שיש בו רוטב ונצטנן לגמרי בין לאיסור בין להיתר.

וליתן על גבי קדרה הקבועה בתנור דינה כאצל התנור אבל אסור ליתן קנקן עם משקין לתוך המים שבקדרה ההיא ואסור ליתן המים לקדרה ההיא אפילו קודם שהוסק התנור כי אם על ידי נכרי ומותר ליהנות מהמים בשבת אם נתנם נכרי קודם שהוסק התנור אבל אם נתנם ישראל אסור ליהנות מהם עד מוצאי שבת בכדי שיעשו ואפילו נתנם בערב שבת סמוך לחשכה אחר שהוסק התנור אסור ליהנות מהם עד למוצאי שבת בכדי שיעשו.

ואסור לכרוך בשבת קדרה עם תבשיל (חם) בכרים וכסתות או בשאר בגדים אם כולה טמונה בהם ואם פינה התבשיל לקדרה אחרת מותר לכורכו שם:

סליק קיצור הלכות שהיה והטמנה:

דס – דיני הכנסת שבת ובו ה' סעיפים:

א

מצוה לרחוץ כל גופו לכתחלה בערב שבת בחמין מפני כבוד השבת ואם אי אפשר לו ירחץ פניו ידיו ורגליו בחמין ומכל מקום אין רחיצה זו חובה גמורה אלא המקיימה מקבל עליה שכר ושאינו מקיימה אינו נענש עליה ומצוה לחוף הראש ולגלח הצפרנים בכל ערב שבת.

ואם היו שערות ראשו גדולות מצוה לגלחן שלא יכנס לשבת כשהוא מנוול ומצוה מן המובחר לגלח בערב שבת ממש ולא קודם לכן כדי שיהא ניכר שעושה לכבוד השבת ואם אין לו פנאי בערב שבת מחמת טורח צרכי שבת יגלח ביום ה' שכל מה שאפשר לקרב הגילוח ליום השבת יש לו לקרב כדי שיהא ניכר שעושה בשביל כבודו.

ונוהגין בקצת מקומות שלא להסתפר בראש חודש אפילו חל בערב שבת מפני חשש סכנה כי כן הזהיר רבינו יהודה החסיד:

ב

יש נזהרין שלא לקצוץ צפרני הידים והרגלים ביום אחד מפני חשש סכנה ויש נזהרין שלא לקוץ אלא בערב שבת או בערב יום טוב וקוצצין מן הרגלים ביום ה' ומן הידים בערב שבת אבל בשאר הימים אין קוצצין כלל מטעם הידוע להם ויש מקפידים שלא ליטול צפרנים ביום ה' מפני שהצפרנים מתחילין לחזור ולצמוח ביום ג' לגילוחן ואינם רוצים שיהיה זה בשבת:

ג

יש מקפידים שלא ליטול הצפרנים כסדרן אצבע אחר אצבע הסמוכה לה מפני שקשה לשכחה ולקבור בנים ולעניות אלא מפסיקים בין אצבע לאצבע באצבע אחרת שאינה סמוכה לה ומתחילין ליטול בשמאל בקמיצה דהיינו באצבע רביעית הסמוכה לזרת ובימין באצבע דהיינו אצבע שנייה הסמוכה לגודל ונמצא הסימן לסדרן בדאג"ה בימין ובשמאל דבהג"א ויש מלעיגים על זה ומכל מקום טוב ליזהר לכתחלה:

ד

השורף צפרנים חסיד, קוברן צדיק, זורקן רשע שמא תעבור עליהן אשה עוברה ותפיל ולדה אבל מותר לזרקן בבית המדרש וכיצא בו מקום שאין נשים מצויות לעבור שם ואין לחוש שמא יכבדו אותו מקום וישליכו הצפרנים החוצה ותעבור אשה עוברה עליהן לפי שאף אם תעבור עליהן לא יזיקו לה כלום שאין מזיקות אלא כשהן באותו מקום שזרקן שם כשנטלו מהאצבעות אבל לא כשפינן משם למקום אחר:

ה

סמוך לחשכה קודם בין השמשות צריך אדם לשאול לאנשי ביתו אם עשרו הפירות הצריכים לשבת שאין מעשרים בשבת ואף במדינות אלו שאין המעשרות נוהגים טוב שישאל אם הפרישו חלה שאין מפרישין חלה בשבת (ואף שחלת חוץ לארץ אוכל והולך ומשייר מעט ואח"כ מפרישה מעיקר הדין מכל מקום לכתחלה נוהגים להפרישה קודם אכילה שמא ישכח אח"כ ונמצא שאכל טבל למפרע) וצריך לשאלם ג"כ אם ערבו עירובי חצירות ועכשיו שנוהגים לערב בערב פסח לכל השנה אין צריך לזה וצריך להזהירם קודם בין השמשות שידליקו את הנר ויפסקו מלעשות מלאכה וכשהוא שואלם ומזהירם על דברים אלו צריך שיאמר בלשון רכה כדי שיקבלו ממנו ולא ימהר להזכירם בעוד היום גדול שלא יפגעו ויאמרו עדיין יש שהות ואם אינו בביתו כשמגיע סמוך לחשכה אלא בבית הכנסת או במקום אחר צריך לשלוח שליח לביתו להזכירם על דברים אלו:

רסא – זמן הדלקת נרות לשבת ובו ז' סעיפים:

א

ספק חשכה ספק אינה חשכה וזהו נקרא בין השמשות בכל מקום והוא כדי מהלך ג' רביעי מיל (ועוד מ"ט אמות) קודם צאת ג' כוכבים בינונים אסור לעשות בו מלאכה מן התורה כיון שהוא ספק לילה ואם עשה חייב אשם תלוי ואפילו דבר שאין איסורו בשבת אלא מדברי סופרים אסור לעשות ג"כ בבין השמשות ואפילו אם נסתפק לו אם הוא בין השמשות או יום אין זה כלום שכל ספק הבא מחמת חסרון ידיעה אינו כלום שאם הוא אינו יודע אחרים יודעים.

ולדבר מצוה מותר לעשות בה כל דבר שהאסור בשבת עצמה הוא מדברי סופרים וכן אם הוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר שהוא משום שבות בין השמשות הרי זה מותר:

לפיכך מותר לערב עירובי חצרות בבין השמשות אם לא עירב מבעוד יום לפי שהוא נחפז ונצרך לעירוב כדי שיוכל לטלטל בחצר וגם הוא דבר מצוה כמו שיתבאר בסי' שס"ו וכן מותר להטביל כלים בבין השמשות אם לא טבלם מבעוד יום והוא צריך להם לשבת שאין לו כלים אחרים וכן מותר לעשר פירות אם אין לו מה יאכל בשבת שזהו צורך מצוה אבל אסור להפריש חלה בחוץ לארץ שהרי יכול לאכול בלא הפרשת חלה ולשייר מעט עד אחר השבת ולהפריש מן המשווייר ומותר לעשר את הדמאי ולהטמין את החמין בדבר שאינו מוסיף הבל מטעם שנתבאר בסי' [רנ"]ז ומותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך שבת בין השמשות שזהו לצורך מצוה ומותר לומר לו להדליק בין השמשות נר של יום מיתת אביו או אמו שמאחר שהעולם נזהרים בזה הרי זה כצורך גדול וכל שהוא צורך גדול בענין שאם לא יעשו יהיה לו צער לא גזרו עליו בבין השמשות אע"פ שאין בו צורך שבת כלל וכן במקום הפסד מרובה לא גזרו על שבות בבין השמשות.

אבל אסור לערב עירובי תחומין בבין השמשות אפילו לדבר מצוה וצורך גדול והפסד מרובה מטעם שיתבאר בסי' תט"ו ועוד לפי שעל ידי העירוב קונה שם שביתה והרי זה כקונה קנין בידיים בשבת ולא התיירו לקנות קנין אפילו בבין השמשות ולצורך מצוה והפסד מרובה (ששבות זה לקנות קנין הוא חמור משאר כל השבותים) (שאיסורו מפורש בדברי קבלה בנחמיה סי' יג) ומכל מקום אם עבר ועירב אפילו לדבר הרשות עירובו עירוב כמ"ש בסימן תט"ו:

וכל זה כשעדיין לא קיבל עליו שבת אבל אם כבר קיבל עליו שבת בתפלת ערבית של שבת שהתפלל מבעוד יום או שענה ברכו עם הצבור או שרוב הצבור ענו ברכו אף על פי שהוא לא ענה עמהם שחל עליו השבת בעל כרחו אע"פ שאינו רוצה לקבלו כמ"ש בסי' רס"ג אסור לו לעשות בעצמו כל שבות אפילו קודם בין השמשות אפילו לדבר מצוה וצורך גדול כגון להטמין חמין לשבת בדבר שאינו מוסיף הבל אפילו אין לו מה יאכל בשבת וכן לערב עירוב חצרות אף על פי שצריך מאוד לטלטל בחצר צרכי שבת וכל כיוצא בזה.

אבל מותר לומר לנכרי לעשות אפילו מלאכה גמורה ואפילו לדבר הרשות אם הוא הרבה קודם הלילה לפי שבוודאי יש מקומות ישראל שלא קיבלו עדיין את השבת ועושים מלאכות אפילו בעצמן והיאך נאסור לאלו שקיבלו שלא יעשו אפילו על ידי נכרי.

אבל אם הוא חצי שעה קודם הלילה שאז אפשר שכל מקומות ישראל קיבלו כבר את השבת אסור לעשות ע"י נכרי אפילו דבר שהוא משום שבות אפילו קודם בין השמשות אם הוא לדבר הרשות ואין שם שעת הדחק אבל לדבר מצוה או לצורך גדול מותר לעשות ע"י נכרי אפילו מלאכה גמורה ואפילו בבין השמשות אע"פ שכבר קבלו השבת שאין מחמירים בקבלת שבת יותר מבין השמשות בלא קבלת שבת אלא לענין לעשות בעצמו אבל לענין אמירה לנכרי אין מחמירים יותר מבין השמשות בלא קבלת שבת שמותר לעשות בו כל מלאכה ע"י נכרי לדבר מצוה או צורך גדול כמו שנתבאר:

ד

יש אומרים שמצות עשה מן התורה להוסיף מחול על הקדש באיסור עשיית מלאכה בכניסת שבתות ויום טוב וביציאתם שנאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש בערב (מערב עד ערב תשבתו שבתכם) יכול יתחיל ויתענה בתשעה תלמוד לומר בערב אי בערב יכול משתחשך תלמוד לומר בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפים מחול על הקדש אין לי אלא בכניסתו ביציאתו מנין תלמוד לומר מערב עד ערב אין לי אלא יום הכיפורים ימים טובים מנין תלמוד לומר תשבתו שבתות מנין תלמוד לומר שבתכם הא כיצד כל מקום שנאמר שבות מוסיפים מחול על הקדש מלפניה ולאחריה:

ה

זמן תוספת זה מלפניה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והוא כדי ג' מילין ורביע שמתחלת השקיעה עד צאת ג' כוכבים הוא מהלך ד' מילין ובין השמשות הוא קודם צאת הכוכבים מהלך ג' רביעי מיל נשאר ג' מילין ורביע מתחלת השקיעה עד בין השמשות והזמן הזה אם רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שהוא ודאי יום מחול על הקדש אבל בין השמשות אינו נחשב לתוספת שהרי הוא ספק לילה ואסור בו במלאכה מן התורה בלא מצות תוספת.

ואם רוצה להקדים ולקבל עליו תוספת שבת מפלג המנחה ולמעלה דהיינו שעה ורביע זמניות קודם הלילה הרשות בידו ונאסר בעשיית מלאכה אבל אם קיבל קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום ומותר בעשיית מלאכה.

ומכל מקום לכתחלה יש להחמיר שלא לעשות מלאכה אם קיבל שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה לפי שיש אומרים שמתחלת השקיעה ואילך הוא לילה גמור מן התורה (שאז הוא זמן ראיית ג' כוכבים בינונים לפי דבריהם) ובין השמשות שהוא כדי הילוך ג' רביעי מיל קודם תחלת השקיעה ופלג המנחה הוא שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה.

ויש אנשי מעשה שעושין לכתחלה כסברא זו שפורשים ממלאכה שעה ורביע זמניות קודם תחלת השקיעה אבל אין למהר להדליק הנר ולהתפלל ערבית של שבת עד שעה ורביע זמניות שקודם צאת הכוכבים ולא שקודם תחלת השקיעה ואפילו בדיעבד אם הדליק אז הנר צריך לכבותו ולחזור ולהדליק לצורך שבת כמו שיתבאר בסי' רס"ג וכן אם התפלל אז צריך לחזור ולהתפלל אח"כ לפי שהעיקר כסברא הראשונה:

ו

מי שאינו בקי בשיעור בין השמשות ואינו יודע מאימתי יוסיף עליו (צריך להסתלק מכל ספק ולקבל שבת הרבה קודם תחלת השקיעה ולכן) ידליק הנרות בעוד שהשמש בראשי האילנות ואם הוא יום המעונן ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבעוד יום ואם הוא בשדה שאין שם תרנגולין ידליק כשהעורבים יושבים שם מבעוד יום:

יש מקומות נוהגים לומר מזמור שיר ליום השבת קודם ברכו ובאמירת מזמור זה הם מקבלים תוספת שבת עליהם ונאסרין בעשיית מלאכה אבל במדינות אלו אע"פ שנוהגים לומר ג"כ מזמור זה קודם ברכו אף על פי כן עושים כל המלאכות עד ברכו ממש לפי שמתחלה כשהתחילו לומר זה המזמור לא היה בדעתם לקבל תוספת שבת באמירת מזמור זה אלא באמירת ברכו:

רסב – לקדש השבת בשולחן ערוך ובכסות נקייה ובו ה' סעיפים:

א

צריך אדם לסדר שלחנו בערב שבת ללילי שבת ויציע המטות שיושבים עליהם ויתקן כל עניני הבית שימצאנו ערוך ומסודר בבואו מבית הכנסת שזהו כבוד השבת ונוהגין שהשלחן הוא ערוך במפה כל יום השבת לכבוד השבת ואין לשנות ויש נוהגין להיות ב' מפות על השלחן מלבד העליונה שעל הלחם משום שכשמנערין הפת נמצא השלחן מגולה:

ב

טוב לפנות קורי עכביש מהבית מבעוד יום לנקות את הבית לכבוד שבת וטוב לזיזהר בסעודת הלילה שלא לזרוק דבר בבית חוץ לשלחן אם אין דרכו לכבד הבית בדבר המותר (עיין סי' של"ז) אחר סעודה זו שלא ינוול את הבית אלא יזרוק על המפה שעל השלחן ואח"כ ינערה חוץ לבית וכן בסעודת שחרית אם אינו מכבדו אח"כ:

ג

חייב כל אדם להשתדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת כפי יכולתו שצריך לכבד השבת בכסות נקיה כמו שנתבאר בסי' רמ"ב ובדברי קבלה נאמר וכבדתו מעשות דרכיך ודרשו חכמים וכבדתו שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול שיחליפנו באחר (שהוא נאה ממנו) שהמלבוש נקרא כבוד שהוא מכבד את האדם כשבא למקום שאין מכירים אותו ורואים אותו לבוש בגדי חמודות אזי הם מכבדים אותו ואם אי אפשר לו להחליף לפחות ישלשל בגדיו כלפי מטה שיראו ארוכים והוא מדת עשירים היושבים בביתם ואינם צריכים לסלק בגדיהם מן הארץ בשביל מלאכה וכבוד שבת הוא ומי שאפשר לו טוב שיהיה לו גם טלית אחר.

ויש אנשי מעשה מדקדקים שלא ללבוש בשבת מכל מה שלבש בחול אפילו אזור ומכנסים וחלוק וטוב לילך בקצת בגדי שבת כל היום עד אחר הבדלה במוצאי שבת:

ד

ילבש בגדים הנאים וישמח בביאת שבת כיוצא לקראת המלך וכיוצא לקראת חתן וכלה כמו שהיו עושים גדולי החכמים שהיו מתעטפים בבגדים נאים ואומרים באו ונצא לקראת שבת המלכה והיו אומרים בואי כלה בואי כלה ובקצת מקומות נוהגים לצאת מבית הכנסת לחצר ולומר כן ויש נוהגין לצאת השדה:

ה

וטוב ללבוש בגדי שבת מיד אחר שרחץ עצמו לכן טוב לרחוץ סמוך לערב וללבוש בגדי שבת מיד כדי שילבוש אותם סמוך לכניסת השבת ויהיה ניכר שבשביל כבוד השבת הוא לובשם:

רסג – מי ומי המדליקין ואם טעו ביום המעונן ובו כה סעיפים:

א

תיקנו חכמים שיהיה לכל אדם נר דולק בשבת בכל חדר וחדר שהולך שם בשבת משום שלום בית שלא יכשל בעץ או באבן וחייב כל אדם כשאוכל סעודת הלילה לאכלה אצל אור הנר שזה בכלל עונג שבת הוא ועיקר מצות הדלקת נרות הוא נר זה שאוכל אצלו ויהא זהיר בו לעשותו יפה וכל הזהיר בו זוכה לבנים תלמידי חכמים שנאמר כי נר מצוה ותורה אור ע"י נר מצוה בא אור תורה.

ויש מכוונים לעשות ב' פתילות בנר זה אחד כנגד זכור ואחד כנגד שמור ובנרות של שעה או של חלב וכיוצא בהן מדליקין ב' נרות ויכולין ג"כ להוסיף ולהדליק ג' או ד' כי יכולין להוסיף על דבר המכוון כנגד דבר אחר רק שלא יפחות ולכן אשה ששכחה פעם אחת להדליק נוהגין שמדלקת כל ימיה ג' ואם שכחה כמה פעמים מוספת בכל פעם כדי שיהיה לה היכר וזכרון שתהא זהירה מכאן ולהבא בכבוד שבת ולא תבא לידי שכחה אבל אם נאנסה ולא הדליקה כגון שהיתה בבית האסורים וכיוצא בזה אינה צריכה להוסיף כנגד זה ויש נוהגין להדליק לעולם ז' נרות ויש נוהגים להדליק עשרה מטעם הידוע להם.

ונוהגין להדליק בבית הכנסת ב' נרות של שעה כרוכים לזכור ושמור בדבור אחד נאמרו ואף בביתו טוב לעשות כן לפי טעם זה וגם כדי להרבות האורה להידור מצוה ועל נרות של בית הכנסת אין מברכין מטעם שיתבאר:

ב

מי שאין לו מעות לקנות נר לשבת חייב אפילו לחזר על הפתחים בשביל נר זה ואין זה בכלל עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות לפי שזהו בכלל עונג סעודת הלילה שכשאוכלה בלא נר אין לו עונג ממנה כל כך וסעודת הלילה היא מעיקר סעודות השבת ואינה דומה לסעודה שלישית שעליה אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות כמו שנתבאר בסימן רמ"ב:

ג

ואפילו מי שיש בידו מעט מעות וצריך ליקח בהם מאכלים לשבת ולא יהיה לו במה לקנות נר הרי הנר קודם לכל המאכלים של שבת חוץ מפת שהפת קודמת לנר שהיא עיקר מצות הסעודה כמו שיתבאר בס' רע"ד:

ד

ואם אין ידו משגת לקנות יין לקידוש ונר לשבת נר שבת קודם ואף על פי שקידוש היום הוא מן התורה מכל מקום על היין אינו אלא מדברי סופרים וגם אפשר לקדש על הפת ולפיקך נר שבת קודם משום

שלום ביתו שמצטערין בני ביתו לישיב בחשך ולאכול ולכן אם יש לו נר אחד לאכול אצלו די בכך ויקנה אחר כך יין לקידוש :

ה

אחד האנשים ואחד הנשים חייבים להיות בבתיהם נר דלוק בשבת אלא שהנשים מוזהרות בו יותר מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית ועוד מפני שהיא כבתה נרו של עולם לכך נתנו לה מצות הדלקת נר שבת שתתקן מה שקלקלה ולפיכך אף אם ירצה הבעל להדליק בעצמו האשה קודמת ומכל מקום טוב שהוא יתעסק בתיקון הפתילות והנרות וגם ידליק בשאר חדרים שאין אשה מדלקת שם ונוהגין כשהאשה יולדת הבעל מדליק ומברך בשבת הראשונה אבל בשאר השבתות אע"פ שהיא נדה וכן בכל פעם כשהיא נדה מברכת בעצמה (עיין סי' פ"ח):

ו

לא יקדים למהר להדליקו בעוד היום גדול לפי שאז אינו ניכר שמדליקו לכבוד שבת וגם לא יאחר ואם רוצה להדליק הנר בעוד היום גדול ולקבל עליו שבת באותה שעה סמוך להדלקה רשאי כי כיון שמקבל עליו שבת לאלתר אין זו הקדמה ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע זמניות קודם הלילה (עיין סי' רס"א).

ואם הדליק הנר בעוד היום גדול ולא קיבל עליו שבת מיד צריך לכבותו ולחזור ולהדליקו לצורך שבת כדי שתהיה ההדלקה עצמה ניכרת שהיא לכבוד השבת ומכאן סמכו הקדמונים שהיו משגרים התינוק[ו]ת מבית הכנסת לבתיהם קודם ברכו שיצוו להדליק אז ולא ידליקו קודם מנחה כיון שאינן מקבלים אז עליהם את השבת:

ז

יש אומרים שכיון שהדליק נר שבת חל עליו השבת ונאסר בעשיית מלאכה אלא אם כן התנה שאינו מקבל עליו שבת בהדלקה זו ועל פי זה נוהגות הנשים שאחר שברכו והדליקו הנרות משליכות לארץ הפתילה שבידן שהדליקו בה הנרות ואינן מכבות אותה שכבר חל עליהן שבת בגמר הדלקה זו אבל יכולות להדליק נרות הרבה שכולן מצות הדלקה אחת הן ואין קבלת השבת חלה עד אחר גמר ההדלקה.

ויש חולקים על זה ואומרים שאין קבלת שבת תלויה כלל בהדלקת נרות אלא בהתחלת תפלת ערבית של שבת שכיון שאמר הש"ץ ברכו הכל פורשים ממלאכתם וכן עיקר (ומכל מקום לדברי הכל צריך שיקבל שבת לאלתר אחר ההדלקה כמו שנתבאר למעלה).

אבל המנהג הוא כסברא הראשונה שאותה אשה המדלקת מקבלת שבת עליה בהדלקה זו ולכן תתפלל מנחה תחלה אבל שאר בני הבית מותרים במלאכה עד ברכו ואפילו אותה אשה אם התנית תחלה אפילו בלבה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו מועיל לה תנאי זה במקום הצורך אבל שלא במקום הצורך אין לסמוך על התנאי לפי שיש אומרים שאין תנאי מועיל כלל לפי דעת האומרים שקבלת שבת תלויה בהדלקת נר שבת.

וכל זה כשהדליקה הנרות שעל השלחן שהן עיקר המצוה ובהן תלויה קבלת השבת אבל שאר הנרות שמדלקת בבית ובשאר חדרים אין קבלת שבת תלויה בהן לדברי הכל ומותר לה לעשות אחריהן כל המלאכות עד שתדליק נרות שעל השלחן.

וכל זה באשה אבל באיש המדליק אין בו שום מנהג כלל ומעמידין על עיקר הדין שאין קבלת שבת תלויה בהדלקת נרות אלא באמירת ברכו ומכל מקום טוב להתנות לכתחלה:

ח

המדליק נר של שבת ויום טוב אחד האיש ואחד האשה חייבים לברך עובר לעשייתן בא"י אמ"ה אקב"ו להדליק נר של שבת או של יום טוב כדרך שמברכים על שאר כל מצות מדברי סופרים עובר לעשייתן.

והמנהג שמברכים אחר ההדלקה לפי שסוברין שאם תברך תחלה קיבלה לשבת ותהא אסורה להדליק ואף ביום טוב מדליקין תחלה כדי שלא לחלק בברכה אחת לברך אותה פעמים קודם הדלקה ופעמים אחר כך וכדי שתהא הברכה עובר לעשייה אינה נהנית מן האור עד אחר הברכה דהיינו שמשימה ידה לפני הנר מיד אחר ההדלקה עד אחר גמר הברכה ואז מסירה ידה ונהנית מן האור וזה נקרא עובר לעשייה:

ט

בחורים ההולכים ללמוד חוץ לביתם צריכים להדליק נר שבת בחדרם ולברך עליו אע"פ שאינם אוכלים שם לפי שהדלקת נר בשבת חובה אף בלא אכילה כדי שלא יכשל בעץ ואבן כמ"ש למעלה אבל מי שהוא אצל אשתו ומדליק בכל החדרים שהולך שם בשבת כמו שנתבאר למעלה אין צריך לברך עליהם לפי שאשתו מברכת בשבילו בבית אכילה אבל כשאינו אצל אשתו אינו נפטר בברכת אשתו כשיש לו חדר מיוחד שם במקום שמתארח.

ואם אין לו חדר מיוחד שם (ואפילו אם יש לו אלא שבעל הבית משתמש שם ג"כ וצריך הבעל הבית להדליק שם נר שלו) אין האורח צריך להדליק שם כלל כיון שיש לו שלום בית במקום שהוא שם וגם מצות הדלקת נר שבת הוא מקיים במה שמדליקים נר שבת בביתו (משלו).

אבל אם אין לו מי שידליק בביתו (או אפילו אם מדליקים שם אלא שאינן מדליקים משלו אינו נפטר בהדלקתם אף אם הוא בענין שכשהיה אצלם נפטר בהדלקתם כגון שסמוך על שלחנם שנעשה מכלל בני ביתם ונפטר בנר שלהם מכל מקום עכשיו שאינו אצלם אינו נפטר בנרם אלא) צריך הוא לקיים מצות הדלקת נר שבת במקום שהוא ע"י שיתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בנר שלו או שיקנה לו בעל הבית חלק בנר שלו במתנה כמו שיתבאר בס' תרע"ז לענין נר חנוכה (במה דברים אמורים כשאוכל שם משלו אבל אם הוא סמוך על שלחן בעל הבית נעשה כבני ביתו של בעל הבית ויוצא בנרו של בעל הבית ואינו צריך להשתתף עמו כלל כמו שיתבאר שם) וכל זה כשאין לו חדר מיוחד שם:

י

ב' או ג' בעלי בתים שאוכלין על שלחן אחד ומברכים כל אחד על מנורה שלו יש מפקפקין לומר שיש כאן ברכה לבטלה לפי שכבר יש שם אורה מרובה מנרות שהדליק הראשון ויש מיישבין המנהג שכל מה

שניתוספה אורה בבית יש בה שלום בית ושמחה יתירה להנאת אורה בכל זוית ומכל מקום אפילו לפי דעתם לא יברכו שנים במנורה אחת שיש לה קנים הרבה.

ולדברי הכל יכול השני לברך בחדר המיוחד לו אע"פ שאינו אוכל שם ואינו משתמש שם שום צורך אכילה מטעם שנתבאר למעלה ואפילו בחדר המיוחד לראשון אם הראשון משתמש שום צרכי אכילה באותו חדר ועדיין לא היה שם יכול השני להדליק שם משלו או ממה שיקנה לו הראשון ולברך על הדלקה זו אע"פ שהוא לא ישתמש כלום אצל נרותיו:

יא

ולפיכך נוהגות מקצת הנשים בליל טבילה שהן צריכות לחפוף ראשן וגופן בחמין מבעוד יום בבית המרחץ אצל המקוה ואי אפשר להן להדליק הנרות קודם לכתן לשם לפי שהן מקבלות השבת ע"י הדלקת הנרות כמו שנתבאר ואסורות לרחוץ בחמין אח"כ ואינן רוצות לילך בין חפיפה לטבילה לביתן להדליק נרות שמתיראות שלא יטנפם בלכתן ותהא בהם חציצה לכן מדליקין נרות שלהן בין חפיפה לטבילה בבית הכנסת של נשים אם הוא סמוך לבית הטבילה והשמש משתמש שם שום דבר מצרכי אכילה לאור נרותיה וכל שכן אם היא עצמה יכולה להשתמש שם שום דבר שתהנה בו בלילה לצורך אכילה אבל אינה יכולה להדליק ולברך על נרות המיוחדים לבית הכנסת שדרך להדליקן שם בכל שבת אפילו אם תרצה להשתמש צרכי אכילה לאורן לפי שנרות הללו אינן עשויים להאיר ולהשתמש לאורן אלא לכבוד בלבד.

ומכל מקום יותר טוב שבלייל טבילה ידליק הבעל ויברך (או תלך בין חפיפה לטבילה לביתה להדליק שם וכל שכן אם אפשר שתחוף בביתה שזה יותר טוב ואם אי אפשר בכל אלה תדליק ותברך קודם לכתה לבית הטבילה ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו שתנאי זה מועיל במקום הצורך כמו שנתבאר) וכן תעשה כשיש חופה בערב שבת וצריכה לילך לשם ותתאחר שם עד אחר שקיעת החמה ואי אפשר לה שתקבל שבת קודם לכתה לשם (אזי תדליק ותברך ותתנה שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו ומכל מקום אין לה להתנות תנאי זה אלא אם כן הבעל יקבל עליו שבת מיד סמוך להדלקתה דכיון שהיא אינה מקבלת לאלתר לאחר הדלקתה שצריכה לשהות הרבה בחפיפתה או בלכתה לחופה אם כן אם גם הבעל לא יקבל לאלתר יצטרך לכבות הנר ולחזור ולהדליקו סמוך לקבלת שבת כמו שנתבאר למעלה ונמצא שבירכה לבטלה).

אבל אין לה להדליק לכתחלה קודם לכתה בלא ברכה ובבואה מהטבילה משחשכה או מהחופה תפרוש ידיה לפני הנרות ולברך אז קודם שתהנה לאורן וכן אם דעתה לבא מהחופה בבין השמשות אין לה לסמוך על זה שלא להדליק קודם לכתה ושתצוה לנכרי להדליק כשתבא בבין השמשות ושתברך היא על ידי פרישת ידיה מיד אחר הדלקת הנכרי שלא תהנה לאורן עד אחר ברכתה לפי שהאיך תברך וצונו להדליק והן דולקות כבר מקודם לכן או על ידי הנכרי

ומכל מקום בדיעבד ששכחה ולא הדליקה קודם בין השמשות ונזכרה בבין השמשות יש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק ושתברך היא קודם שתהנה לאורן (דכיון שעיקר מצות הדלקת נר שבת אינה ההדלקה בלבד אלא ההנאה והתשמיש לאורה היא עיקר המצוה אלא שההדלקה היא התחלה והכנה למצוה זו ולכן מברכים עליה וזו ששכחה ולא בירכה בתחלת המצוה יכולה לברך קודם עיקר המצוה דהיינו קודם שתהנה לאורן) ומכל מקום לא תצוה להדליק אלא נר אחד על השלחן שזהו עיקר המצוה (אבל נר אחד אפשר להתיר לה אף אם יש שם כבר נר דלוק שמאחר שהנשים נזהרות מאד בברכה זו הרי זה כצורך גדול שהתירו בו שבות בבין השמשות כמו שנתבאר בס' רס"א):

יב

סומא יכולה ג"כ לברך על נר שבת שהרי היא נהנית ג"כ ממאורות כמו שנתבאר בס"ט ומכל מקום אם יש לה בעל פיקח יברך הבעל אך אם אוכלת בשלחן אחד עם אחרים שבירכו והדליקו אין לה לברך שהרי אז אין מצוה בהדלקה זו אלא משום שמחה יתירה כמו שנתבאר למעלה ולה אין שמחה כלל מאור הנר:

יג

מצוה לעשות לכתחלה נרות ארוכים שידליקו עד הלילה ומכל מקום אם עשה נרות קטנים שאינן דולקים עד הלילה אין כאן ברכה לבטלה שכיון שאכל לאורן ונהנה מהן בסעודת שבת אבל אם לא אכל לאורן כגון שאכל בחצר וע"ד שיתבאר בס"ט רע"ג אם אינן דולקות עד הלילה שאז הוא נהנה מהן בחזרתו לבית שלא ישל בעץ ואבן באישון אפילה ולילה הרי בירך לבטלה ומכל מקום אם הוא בענין שהיה שם קצת חושך באיזה מקום סמוך לחשכה אם לא היו דולקות שם והשתמש שם באותו מקום שום דבר לאורן אין בזה איסור:

יד

אם הדליק נר במקום שאין משתמשין בו כלום בשבת שאינו חייב להדליק שם נר ואחר כך נטל נר זה הדלוק והניחו במקום שמשתמשים בו לא יצא ידי חובתו בנר זה דכיון שבשעה שהדליקו היה במקום שאין משתמשים בו בשבת אינו ניכר שהודלק לכבוד השבת ואם ברך על הדלקתו הרי זו ברכה לבטלה אבל יכול לברך ולהדליק במקום שמשתמשין בו בשבת אע"פ שאין משתמשים שם צרכי אכילה אם הוא חדר שלו או שהוא מיוחד לו בין שיניחנו דולק שם בין שיניחנו אח"כ אפילו במקום שאין משתמשים בו כלום בשבת וידליק כאן נר אחר דכיון שהנר שבירך עליו היה מונח שעה מועטת כאן במקום החייב בנר שבת אין כאן ברכה לבטלה.

ומכל מקום לכתחלה יש ליזהר לברך על אותן הנרות שהן כבר על השלחן ולא על שאר הנרות אפילו אותן שבתוך הבית ואפילו רוצה להניחן אח"כ על השלחן לפי שעיקר המצוה הן הנרות שעל השלחן שאוכלין לאורן וראוי שתהא הברכה על אותן המונחים במקום שהוא עיקר המצוה ומכל מקום די שם בנר אחד (או ב' נרות כנגד זכור ושמור).

אבל אם יש נשים רבות בבית אחד יכולות לברך לכתחלה גם בשאר מקומות ובלבד שיהא מקום שמשתמשים בו בשבת אע"פ שאין משתמשים בו צרכי אכילה אם הוא חדר המיוחד לה או לבעלה ואם אינו מיוחד לה אינה יכולה להדליק שם אלא אם כן משתמשים שם צרכי אכילה אע"פ שהם אין משתמשים שם כלום אלא בעל הבית ובני ביתו או אפילו אחרים משתמשים שם צרכי אכילה:

טו

(בד"א כשאוכלת משלה אבל אם היא סמוכה על שלחן בעל הבית אינה יכולה לברך שם אלא אם כן החדר מיוחד לה או לבעלה שאם לא כן אינה חייבת כלל להדליק שם שאין חיוב נר שבת חל עליה כלל לפי שהיא בכלל בני ביתו של בעל הבית ונפטרת בנרו ואף אם בעל הבית מצוה לה להדליק ועושה אותה שליח לפוטרו מחיובו שהוא חייב להדליק שם לפי שמשתמש שם בשבת אפילו משתמש שם צרכי אכילה ואפילו אם הוא או מקצת בני ביתו אוכלים שם מכל מקום כיון

שהוא או אשתו בירכו במקום אחד ונפטר בברכה זו לכל החדרים שחייב להדליק שם כמו שנתבאר למעלה א"כ גם שלוחו אינו יכול לברך שם ויש חולקים על זה וכן נתפשט המנהג במדינות אלו):

טז

אע"פ שלא התפללו הקהל עדיין אם קדם היחיד והתפלל ערבית של שבת מבעוד יום חל עליו קבלת השבת ואסור בעשיית מלאכה אפילו אם אומר בפירוש שאינו רוצה לקבל עדיין אין זה מועיל כלום כיון שהזכיר כבר עניינו של יום בתפלה:

יז

אם רוב הקהל קבלו עליהם שבת המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחם ואסורים במלאכה אע"פ שלא היו בבית הכנסת אצל קבלת שבת ואפילו אומרים בפירוש שאינם רוצים לקבל שבת עדיין:

יח

ואם אירע שאחד לא תיקן עדיין מאכלו לשבת כשהצבור רוצים לומר ברכו יש להם להמתין עליו (ממדת חסידות) ואם הוא סמוך לבין השמשות אל ימתינו:

יט

אבל אם רוב הקהל לא היו בבית הכנסת אינם נמשכים אחר המיעוט ועיר שיש בה בתי כנסיות הרבה אין הקהל המתפללין באחד מהם נמשכים אחר המתפללים באחרים אע"פ שהמה המיעוט נגד האחרים (ויחיד שלא היה בבית הכנסת שקבלו בה שבת אע"פ שהוא רגיל להתפלל תמיד באותו בית הכנסת אם רוב העיר לא קבלו עדיין שבת אפשר להתירו במלאכה):

כ

אדם שבא לעיר וכבר קבלו אנשי העיר שבת עליהם אע"פ שעדיין היום גדול חל עליו השבת ג"כ ואם היה עליו שום חפץ מוקצה או מעות לא יטלטלנו בידי להסירו ממנו אלא יעשה כמו ש[י]תבאר בס' רס"ו במי ששכח כיסו עליו בשבת וע"ש:

כא

מי שטעה ביום המעונן וסובר שהוא חשכה ממש והתפלל ערבית של שבת ואח"כ נודע לו שעוד היום גדול אע"פ שכשהתפלל היה מפלג המנחה ולמעלה שהוא זמן הראוי לתוספת שבת צריך הוא לחזור ולהתפלל ערבית כיון שהוא לא נתכוין בתפלתו מפני קבלת תוספת שבת אלא מפני שהוא לילה והרי התפלל בטעות ומותר לו לעשות מלאכה קודם קבלת שבת בתפלה השניה לפי שקבלה הראשונה היתה בטעות ואינה חשובה כלום:

כב

במה דברים אמורים ביחידים אבל צבור שטעו ביום המעונן והתפללו ערבית של שבת בעוד היום גדול אינם צריכים לחזור ולהתפלל אם כשהתפללו היה מפלג המנחה ולמעלה לפי שאין מטריחין על הצבור וכיון שאינם צריכים לחזור ולהתפלל חל עליהם קבלת השבת שבתפלה הראשונה ואסורים במלאכה ומכל מקום אם יש מיעוט שלא קיבלו עדיין שבת אינן נמשכים אחר הרוב כיון שקבלת הרוב היתה בטעות ויש חולקין על זה ואומרים שאף אם כל הצבור קבלו בטעות מותרים כולם במלאכה אע"פ שאינם צריכים לחזור ולהתפלל לפי שאין מטריחין עליהם אבל קבלתם אינה כלום כיון שהיא בטעות ויש לסמוך על דבריהם אם צריכים לכך:

כג

מי ששהה להתפלל מנחה בערב שבת עד שקבלו הקהל שבת דהיינו שאמרו ברכו לא יתפלל מנחה באותה בית הכנסת בשעה שהקהל מתפללין ערבית שמאחר שהקהל קדשו היום אין לו לעשותו חול אצלם אלא ילך חוץ לבית הכנסת ויתפלל שם מנחה של חול והוא שלא ענה עמהם אחר ברכו אבל אם ענה הרי קבל עליו שבת ואסור לו להתפלל מנחה של חול אלא יתפלל ערבית שתים כדין טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת שנתבאר בסימן ק"ח:

כד

ואם בא לבית הכנסת סמוך לברכו יתחיל להתפלל מנחה של חול ואע"פ שמיד בעודו מתפלל מנחה יאמרו הצבור ברכו ויקבלו שבת אין לו לחוש במה שהוא מתפלל אצלם תפלה של חול כיון שהתחיל בהיתר ואע"פ שכל דבר שצריך להתחיל בהיתר צריך להקדים כל כך בענין שיוכל לגמור קודם שתגיע שעת האיסור אבל אם ידוע שימשוך תוך שעת האיסור הרי זה כמתחיל באיסור כמו שנתבאר בסימן רל"ה מכל מקום כאן אין להקפיד כל כך לפי שאיסור זה שלא להתפלל תפלה של חול אצל צבור המתפלל של שבת אינו אלא חומרא בעלמא:

כה

מי שקדם להתפלל ערבית של שבת קודם שהתפללו הקהל אף על פי שכבר חל עליו קבלת שבת יכול לומר אפילו לישראל חבירו שלא קבל עדיין השבת שיעשה לו מלאכה ומותר לו ליהנות מהמלאכה בשבת דכיון שלחבירו מותר הוא אין באמירתו אליו איסור כלל (ולא אסרו האמירה לנכרי אף על פי שאינו מצווה על השבת) אלא כשאומר לו בשעה האסורה לכל ישראל (עיין סי' רס"א).

וכן מי שמאחר להתפלל ערבית במוצאי שבת או שממשיך סעודתו בלילה מותר לו לומר אפילו לישראל שכבר התפלל והבדיל בתפלה שיעשה לו מלאכה ומותר לו ליהנות ולאכול ממלאכתו אע"פ שאח"כ יזכיר עדיין של שבת בברכת המזון:

דסד – דיני הפתילה והשמן ובו טז סעיפים:

א

אסור לעשות פתילה לנרות של שבת מדבר שהאור אינו נאחז בו ונכנס בתוכו אלא נסרך סביביו והשלהבת קופצת כגון צמר ושער ופשתן שאינו נפוץ ופסולת של משי וכיוצא בהם דכיון שאינן דולקים יפה חוששים שמא יטה הנר כדי שיתקרב מאוד השמן שבתוכו אל הפתילה וידלק יפה ונמצא מבעיר בשבת אבל עושים מצמר גפן וקנבוס וכיוצא בהם מדברים שהאור נאחז בהם ונכנס בתוכם ופשתה נפוצה יותר טובה מכולם:

ב

ואם הדליק בדברים האסורים אסור להשתמש לאורן שום תשמיש בעולם אפילו תשמיש שאין צריך עיון כלל שאין צריך להתקרב אצל הנר בשבילו דכיון שאינן מאירים יפה חוששים שמא יטה הנר אע"פ שמשתמש מרחוק ואין חילוק בזה בין נרות שעל השלחן לשאר הנרות שבבית או שבשאר כל החדרים שכולן צריכים להיות מדברים המותרים.

ויש אומרים שאם יש במקום אחד נר כשר שעשוי מדבר המותר אע"פ ששאר כל הנרות עשויים מדבר האסור אין בכך כלום אפילו אם נר הכשר דולק בחדר בפני עצמו דכיון שהצריכוהו נר כשר במקום אחד יש לו היכר וזכרון בזה ולא יבא להטות ולצורך שבת יש לסמוך על דבריהם בדיעבד ומותר להשתמש לאורן ואם יש במקום אחד נר אחד כשר ועומד אצלו נר פסול מותר להשתמש שם לדברי הכל בכל ענין שהרי אף אם לא היה שם אלא נר הכשר בלבד היה יכול להשתמש שם ומה מפסידו אור נר הפסול:

ג

יש אומרים שכל דבר שאפשר לעשותו בלא נר כגון למשוך יין מן המרתף וכיוצא בזה מותר לעשותו לאור נר הפסול אע"פ שאין לו שום נר כשר בשום מקום לפי שאין לחוש בזה שמא יטה כיון שאפשר לעשות זה בלא נר כלל ולצורך שבת יש לסמוך על זה בדיעבד:

ד

אם כרך דבר שמותר להדליק על דבר שאסור להדליק בו ועשאו פתילה אחת אם נתכוין בזה להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה אסור להדליקה לנר של שבת גזרה שמא יבא להדליק בדבר האסור בלבדו ואם נתכוין להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תרד למטה מותר להדליקה אע"פ שגם דבר האסור דולק בה.

ואם דבר האסור הוא דבר שאינו ראוי לפתילה בלבדו כגון קש וגמי וכיוצא בהם מותר לכרוך עליהם דבר המותר ולהדליקן אפילו אם מתכוין להעבות הפתילה כדי להוסיף אורה לפי שאין לחוש שמא יבא להדליק בדבר האסור בלבדו כיון שאין ראוי לפתילה כלל בלבדו:

ה

מותר ליתן גרגיר של מלח וגריס של פול על פי הנר בערב שבת כדי שיהא דולק יפה בשבת שהמלח והגריס צוללין את השמן ונמשך יפה אחר הפתילה ואין בזה איסור במה שגורם קצת הבערה בשבת:

ו

אסור להדליק נר לשבת בין נר שעל השלחן בין כל נר שבבית או שבשאר חדרים משמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה ואלו הם זפת ושעווה ושמן העשוי מצמר גפן (שומן) אליה (ושאר שומן) וחלבים שאינם מבושלים וקרבי דגים שלא נימוחו דכיון שאינן דולקים יפה חוששים שמא יטה הנר ושאר כל השמנים נמשכים אחר הפתילה ומדליקין בכולם חוץ מן העטרן מפני שריחו רע וגזרה שמא יניחנו ויצא וחובה לאכול אצל הנר בשבת וחוץ מן הצרי מפני שריחו נודף גזרה שמא יסתפק ממנו והמסתפק מהנר הדולק יש בו משום מכבה ועוד מפני שהוא עף ונדבק האור בכותלי הבית ושמא יהא בהול על ממונו ויבא לכבות.

ומטעם זה צריך לזהר שלא לסתום התנור שיש בו אש בעץ:

ז

שמנים שאינם נמשכים אחר הפתילה שנתן לתוכן שמן זית כל שהוא ואז הם נמשכים אחר הפתילה אעפ"כ אסור להדליק בהן גזרה שמא יבא להדליק בהן בלא תערובת שמן:

ח

וחלב שהתיכו וכן קרבי דגים שנימוחו שהם נמשכים אחר הפתילה מותר להדליקם ע"י שיתן לתוכם שמן כל שהוא משאר כל השמנים שמדליקין בהם אבל בלא תערובת שאר שמן אין מדליקין בהם גזרה שמא יבא להדליק בהם כשעדיין לא ניתוכו ונמוחו ואז אינם נמשכים ויש חשש הטיית הנר משא"כ כשמדליקם ע"י תערובת שאר שמן כל שהוא אף אם יבא להדליקם ע"י תערובות זה כשעדיין לא נתוכו ונימוחו לא יהיה שם חשש הטייה לפי שהם נמשכים אחר הפתילה ע"י השמן כל שהוא:

ט

שמרי שמן אפילו של שמן זית אין מדליקים בהם מפני שאינן נמשכים אחר הפתילה:

י

אם עבר והדליק בשמנים שאסור להדליק בהם דינו כהדליק בפתילות שאין מדליקין בהם וכמו שנתבאר למעלה:

יא

לא אסרו להדליק בשמנים שאינם נמשכים אלא כשהשמן אינו כרוך סביב הפתילה כמו נרות שלנו אלא מונח כולו בכלי שהוא הנר ותוחב פתילה בתוכו שאז הוא אינו נמשך אחר הפתילה אבל אם כרך אותו

סביב הפתילה כגון שכרך זפת או שעוה אפילו שאינו מהותך סביב הפתילה הרי הוא נמשך אחריה ומותר להדליק בו ומכל מקום אם עשה פתילה מדברים האסורים וכרך סביבה את השעוה או את החלב אפילו המהותך אסור להדליק בה שאף שהשמן נמשך אחר הפתילה מכל מקום הפתילה מחמת עצמה אינה דולקת יפה וחוששים שמא יטה:

יב

אע"פ שכל השמנים חוץ מאלו שמנו חכמים כשרים להדליק בהם לכתחלה מצוה מן המובחר להדר אחר שמן זית כמו לנר חנוכה כמו שיתבאר בס' תרע"ג ואם אין שמן זית מצוי מצוה יותר בשאר שמנים שאורן זך וצלול מבנרות של חלב ושל שעוה הכרוכים לפי שיש אוסרים אותן שאינם מחלקים בין השמן הפסול המונח בכלי לכרוך סביב הפתילה.

ואם צריך ללמוד בלילה לאור הנר ידליק נר כרוך ולא שאינו כרוך לפי שאצל הכרוך יש היתר ללמוד כמו שיתבאר בסימן ער"ה ומצוה יותר בנר של שעוה מבשל חלב לפי שאורו צלול יותר:

יג

המדליק צריך שידליק כל כך עד שיאחז האור ברוב אותה חתיכת פתילה היוצאת מן הנר וכן בנר הכרוך צריך שיאחוז האור ברוב היוצא מהכרוך:

יד

מן הדין אין צריך להבהב הפתילה על השלהבת קודם שידליקנה כדי שתהיה מחורכת ותדליק יפה אבל נהגו הנשים להדליק הפתילה ולכבותה כדי שתהיה מחורכת קודם שתדליקנה לשם מצוה כדי שתאחז בה האור יפה בין בנר של שמן בין בנר הכרוך ומנהג יפה הוא:

טז

סמרטוטין דהיינו בלאי בגדי פשתן הגסים אין עושים אותם פתילה לנר אפילו הם מחורכים לפי שאינם דולקים יפה אבל בגדי פשתן הדקים מדליקים בהם (אפילו הם חדשים) אע"פ שאינן מחורכים.

ואם חל יום טוב בערב שבת אסור להדליק בחתיכת בגד שהיא ג' אצבעות מצומצמות לא פחות ולא יותר לפי שקודם שמתחיל להדליקה תורת כלי עליה לענין קבלת טומאה לפי שנקראת בגד ומיד שהתחיל להדליקה קודם שהדליק רוב היוצא ממנה חוץ לנר נתבטלה מתורת כלי שכיון שנפחתה מג' אצבעות אינה מקבלת טומאה שאין שם בגד עליה והרי נעשית שבר כלי ביום טוב וזהו הנקרא נולד שנולד ביום טוב וכל נולד אסור להשתמש בו ביום טוב א"כ מה שהוא מתעסק להדליק רוב היוצא ממנה חוץ לנר אחר שהתחיל להדליקה הוא עושה איסור בזה שמשתמש בנולד ביום טוב.

במה דברים אמורים כשמניחם בנר כך כמות שהיא שלא קיפלה כדרך שגודלין פתילות אבל אם קפלה וגדל ממנה פתילה מערב יום טוב מותר להדליק בה לפי שכבר נתבטלה מתורת בגד לענין טומאה מערב יום טוב ואין כאן נולד:

אין להדליק בנר ישן של חרס על השלחן ששם עיקר מצות נר שבת כמו שאין מדליקים בו בחנוכה כמו שיתבאר בסי' תרע"ג ע"ש:

דסה – דין כלים הנתנים תחת הנר ובו ט' סעיפים:

א

אסור ליתן כלי מנוקב מלא שמן על פי הנר כדי שיהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר גזרה שמא יסתפק מהשמן שבכלי כיון שאינו מחובר לנר ויש בזה איסור משום מכבה שעל ידי כן יכבה הנר בזמן קרוב יותר מאם לא היה מסתפק ממנו כלום והיה נוטף כולו לתוך הנר.

ואף להאומרים דמותר לחתוך נר של שעוה הדולק ביום טוב ואין בזה משום מכבה הואיל ובשעה שחותך ממנו אינו (מכבה) [מכהה] אורו כלל ואע"פ שגורם לו ליכבות במהרה אין בכך כלום כמו שיתבאר בסי' תקי"ד ולפי דבריהם אף כאן אין בו משום מכבה כשנוטל מהשמן שבכלי כיון שאינו מכהה כלל את אור הנר בשעת נטילתו שהרי נשאר עדיין שמן בכלי שיטפטף לנר מכל מקום חוששין שמא ימלך ויטול מהנר כל השמן עם הכלי או בלא הכלי ונמצא מכהה אור הנר בשעת נטילתו ויש בזה משום מכבה לדברי הכל.

ואם חיבר הכלי לנר חיבור יפה בסיד או בחרסית הרי זה מותר דכיון שחברו לו נעשה כלי אחד ובדול הוא ממנו משום איסור שבת כמו מהנר עצמו ולא יבא להסתפק ממנו:

ב

וכן לא ימלא אדם קערה שמן ויתננה בצד הנר ויתן ראש הפתילה בתוכה בשביל שתהא שואבת מהשמן שבתוכה גזרה שמא יסתפק ממנה כיון שאינה מחוברת לנר:

ג

אסור ליתן כלי בשבת תחת נר הדולק לקבל בו שמן הנוטף מהנר מפני שהוא מבטל כלי מהיכנו שהיה מוכן מתחלה לטלטלו ועכשיו אוסרו בטלטול מחמת השמן שבתוכו שהוא מוקצה מחמת איסור כמו שיתבאר בסי' רע"ט וחכמים אסרו לבטל כלי מהיכנו מפני שדומה כאלו סותר הכלי אבל מותר ליתנו שם מבעוד יום ואם לא נטף לתוכו שמן בשבת מותר לטלטלו שלא נאסר במחשבה בלבדה ואם יש בכלי דבר המותר מותר להניחו תחת הנר לקבל בו שמן שהרי יוכל לטלטל הכלי בשביל ההיתר שבתוכו אם הוא בענין שמותר לטלטל בשבילו ועל דרך שיתבאר בסי' ש"ט וש"י:

ד

מותר ליתן כלי מבעוד יום תחת השלחן שעליו דולק נר ובשבת אחר האכילה יסיר את השלחן והכלי עומד מעצמו תחת הנר ואין בזה מה שגורם בשבת לבטל כלי מהיכנו ע"י הסרת השלחן כיון שאינו מבטלו בידים בשבת ועוד שהרי אין נזהרים מלהשים כלי על השלחן תחת הנר אע"פ שנפל בו שמן כי אין מתכוין

לכך וכאן ג"כ אינו מתכוין בהסרת השלחן בשבת אלא להצלת השלחן ונתינת הכלי תחתיו היתה בהיתר מבעוד יום:

ה

מותר ליתן כלי בשבת תחת נר של שעוה או של חלב הדולק לקבל בו את הנר אם יפול שאין כאן ביטול כלי מהיכנו כיון שאפשר לנער הנר מהכלי מיד שיפול שמה ולטלטל הכלי אח"כ כמו שירצה שאין איסור לנער הנר משום איסור כיבוי או הבערה כמו שיתבאר בסי' רע"ז וגם אין איסור משום טלטול מוקצה כיון שאינו מטלטל הנר המוקצה בידיים אלא מנער הכלי והוא נופל מאליו ואין הכלי נעשה בסיס לדבר האסור כיון שלא היה האיסור בתוכו בבין השמשות וגם היה דעתו לנערו (עיין סי' ש"ט) ואינו דומה לנתינת כלי תחת הנר של שמן לקבל שמן הנוטף שאף שאפשר לנער השמן מהכלי מכל מקום הוא אינו חפץ בכך שלא להפסיד השמן ובשביל כך הוא נותנו שם ומבטלו מהיכנו:

ו

אסור ליגע בנר דולק כשהוא תלוי אע"פ שאינו מטלטלו ואין איסור במוקצה בנגיעה בעלמא מכל מקום אסור פן יתנדנד קצת מנגיעתו ומכל מקום אם היה דבר היתר מונח עליו מותר ליטלו מעליו (ובלבד שלא יגע בו בידיו) ואין לחוש במה שמתנדנד הנר ע"י נטילת אותו דבר מעליו לפי שהוא טלטול מן הצד ואינו טלטול כמו שיתבאר בסי' שי"א במה דברים אמורים בנר של שעוה וכיוצא בו אבל אם היה נר של שמן תלוי אסור ליטול דבר המותר מעליו פן יתנדנד הנר קצת ויתקרב השמן אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר או יתרחק קצת ממנה ויש בו משום מכבה כמו שיתבאר בסי' רע"ז:

ז

מותר ליתן כלי בשבת תחת נר לקבל בו נצוצות שאין כאן ביטול כלי מהיכנו מפני שהנצוצות אין בהם ממש כלל ולכך מותר ליטול הכלי אף אחר שנפלו הנצוצות לתוכו אבל אסור ליתנו בשבת לקבל בו הפחמן הנופלים מהפתילה לפי שיש בהם ממש נאסר הכלי בטלטול אחר שנפלו לתוכו ואע"פ שאפשר לנערם ממנו ולטלטלו אח"כ כמו שירצה מכל מקום כיון שאי אפשר לנערם מיד שנפלו לתוכו עד לאחר שיכבו שלא יתחייב משום מכבה ומבעיר כדין החותה בגחלים אם כן הרי הוא מבטלו מהיכנו לפי שעה עד שיכבו הפחמים ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה שלא במקום הפסד מרובה כמ"ש בסימן רס"ו:

ח

כשנותן הכלי תחת הנר לקבל בו נצוצות לא יהיה בכלי מים או שאר משקים מפני שמקרב זמן כיבוי הנצוצות שיכבו מיד שיפלו שמה ולא התירו אפילו בדליקה לגרום כיבוי אלא באחד משני דברים או שיהיו המים בתוך כלי כגון כלי חרס חדשים מלאים מים שהם אינם יכולים לקבל האור וכשמגיע האור להם הם מתבקעים ומכבים שנמצא האור הוא שמכבהו והאדם אינו אלא גורם בעלמא שהרי כשנתן המים בכלים אלו היה הפסק מחיצה בין המים להאור דהיינו דופני הכלים או אפילו אין המים בתוך כלי אלא שהוא בענין שאין המים מכבים מה שהודלק כבר אלא שהם מונעים האור מלשרוף יותר כגון טלית שאחזה בה האור מותר ליתן משקה על הטלית רחוק קצת מן האור שכשיגיע שם האור לא יוכל לשרוף יותר ומאליו

יכבה אבל כאן שאין דופני כלי מפסיקים בין נר למים שבכלי שתחתיו והמים מכבים ממש את הנצוצות אין זה נקרא גרם כיבוי.

ואפילו מבעוד יום אסור ליתן מים לכלי זה גזרה שמא יתן משחשכה ואע"פ שכל מלאכה הנעשית בשבת מאליה אין בה איסור כלל אף אם מתחילה נעשה בידים סמוך לחשכה ואין חוששים שמא יבא לעשות כן משתחשך לפי שהכל יודעים איסור עשיית מלאכה בשבת ולא יטעו בזה אבל כאן ידמה בדעתו שאין בזה שום איסור כלל אף משתחשך כיון שנותן המים קודם נפילת הנצוצות:

ט

ומכל מקום מותר ליתן מים בעששית שמדליקים בה בערב שבת כדי להגביה השמן דכיון שאינו מתכוין לכיבוי כלל אין לחוש שמא יעשה כן בשבת ונוהגין להתיר אף אם מתכוין לכיבוי כדי שלא תתקלקל העששית כשתדליק הפתילה על שוליה לפי שבאמת אין כאן כיבוי כלל שאף אם לא יתן לתוכו מים כשיכלה השמן תכבה הפתילה ואין המים ממהרים הכיבוי כלל אלא שמגביהים השמן כדי שלא תתקלקל העששית כשתדליק הפתילה על שוליה עם שמן מעט מזער ולפי טעם זה יש מי שאומר שאף בשבת מותר ליתן מים לעששית אם מדליקה נכרי לצורך חולה.

אבל אסור ליתן מים לתוך שפופרת שתוחב בה נר של שיעור או של חלב אפילו מבעוד יום שהרי כשמגיע האור לשם המים הם מכבים ממש (אבל מותר לתחוב הנר לתוך החול וכיוצא בו בענין שכשיגיע האור לשם ימנעו מלשרוף יותר ויכבה מאליו שגרם כיבוי הוא כמו שנתבאר למעלה ואפילו משחשכה מותר לעשות כן כגון ביום טוב כמו שיתבאר בס' תקי"ד):

דסו – דין מי שהחשיך לו בדרך ובו כז סעיפים:

א

מי שהיה בא בדרך וקדש עליו היום והיו עמו מעות ויש לו חמורו וגם יש עמו נכרי לא יניח כיסו על חמורו מפני שהוא מצווה על שביתתו אלא יתננו לנכרי להוליכו לו בשבת עד מקום שביתתו שהוא תוך התחום ממקום שקדש עליו היום ולמוצאי שבת לוקחו ממנו ואע"פ שלא נתן לו שכר על זה שנמצא טורח בשביל ישראל ואע"פ שנתן לו משחשכה הרי זה מותר מפני שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ואם לא נתיר לו טלטול המעות והולכה על ידי נכרי שאין איסורן אלא מדברי סופרים יבוא להוליכו בעצמו ויעבור על איסור של תורה ומכל מקום לכתחלה יש לו ליתנו לו מבעוד יום ולא לטלטל מוקצה בשבת:

ב

במה דברים אמורים בכיסו אבל אם מצא מציאה לא התירו לו ליתנה לנכרי אפילו מבעוד יום לפי שאין אדם בהול כל כך על המציאה כמו על שלו ממש ויוכל להעמיד עצמו שלא לבא לידי איסור של תורה בשבילה במה דברים אמורים כשעדיין לא הגביה אותה אבל אם כבר הגביהה ובא לידו מבעוד יום נעשית כשלו ממש:

ג

אם אין עמו נכרי או שאינו מאמינו לנכרי מניח כיסו על חמורו וכדי שלא יעבור על שביתת בהמתו יניחנו עליה לאחר שעקרה יד ורגל ללכת שעכשיו אין כאן איסור מן התורה שאין איסור מן התורה במעביר ד' אמות ברשות הרבים או במוציא מרשות היחיד לרשות הרבים או במכניס מרשות הרבים לרשות היחיד אלא כשאדם אחד עוקר את החפץ ממקום הנחתו ומעבירו או מוציאו או מכניסו וכן אם אחר עקר החפץ והניחו על זה כשהוא עומד שמיד שהניחו עליו כשהוא עומד כבר נעשית הנחה לחפץ זה לעקירה זו הראשונה ואח"כ כשזה עוקר רגליו ללכת הרי זה עקירה שניה לחפץ זה וחייב אבל אם אחר הניחו עליו לאחר שהוא עקר כבר רגליו ללכת לא נעשית עדיין הנחה לעקירה הראשונה שעקר חבירו ולפיכך אף שזה הולך החפץ אח"כ הרבה פטור הוא מפני שלא עשה כל המלאכה שחסרה לו העקירה שעשאה חבירו אלא שאסור מדברי סופרים וכאן כשמניח על בהמתו אחר שעקרה יד ורגל מותר אפילו לכתחלה שהתירו לו משום הפסד כיסו שלא יבא להוליכו בעצמו.

וכשהבהמה עומדת להשתין מים או להטיל גללים וכיוצא בזה וכל שכן אם עומדת לנוח צריך ליטול הכיס ממנה ולאחר שתחזור ותעקור יד ורגל ללכת יניחנו עליה שאם לא יעשה כן יש כאן איסור של תורה שהרי כשעמדה נעשית הנחה לעקירה הראשונה שעקר הוא וכשחוזרת לילך הרי היא בעצמה עושה עקירה לכיס וכשתנוח אח"כ תעשה גם הנחה והרי כאן מלאכה גמורה.

ולכתחלה צריך ליטול ממנה כשתרצה לעמוד קודם שעמדה כדי שלא תעשה אפילו הנחה לעקירה הראשונה שעקר הוא שאף שאין כאן אלא איסור מדברי סופרים אף אם תעשה הנחה זו מכל מקום כל מה שאפשר למעט באיסורי דברי סופרים צריך למעט שהרי לא התירו אלא מפני הדחק וכן יעשה לעולם בכל פעם שתרצה לעמוד יטלנו מעליה וכשתעקור ללכת יניחנו עליה (עד שיגיע לחצר החיצונה של העיר כמו שיתבאר):

ד

ואפילו אם אין הבהמה שלו שאין כאן איסור משום שביתת בהמתו אעפ"כ צריך לזהר בכל זה דכיון שהוא מחמר אחריה אם תעשה מלאכה גמורה יעבור על לא תעשה אע"פ שאינה שלו.

ומכל מקום אם אינה שלו צריך להניחו עליה אפילו יש עמו נכרי דכיון שהוא נזהר שלא תעשה מלאכה גמורה האסורה מן התורה אלא דבר שאין בו איסור אלא מדברי סופרים אף אם אדם היה עושה כיוצא בו א"כ מוטב שיעשה ע"י הבהמה דבר האסור לו בעצמו מדברי סופרים משיעשה בעצמו דבר האסור מדברי סופרים דהיינו האמירה לנכרי ונתינת הכיס אליו שיוליכנו לו ויעשה שליחותו בשבת אבל כשהבהמה שלו והוא מצווה על שביתתה אף שנזהר שלא תעשה מלאכה גמורה מכל מקום יותר טוב שתשבות לגמרי לפיכך צריך ליתן כיסו לנכרי שאינו מצווה על שביתתו:

ה

ואם הוא משא כבד שלא יוכל הנכרי לשאת אותו בידי יתן גם החמור לנכרי במתנה גמורה או יפקירנה ואזי דינה כבהמה שאינו שלו כלל וכמו שנתבאר:

ו

אף על פי שהתירו לו להניח כיסו על חמורו לא התירו לו לרכוב עליו (ואפילו אם הוא בענין שאם לא ירכב עליו והכיס תחתיו אלא יהא הכיס מגולה על חמורו יהיה שם חשש מלסטים שלא יגזלהו ממנו אף על פי כן לא התירו לו איסור רכיבה בדרכים שלנו (שאינן להם דין רשות הרבים גמורה כמו שיתבאר בסימן שמ"ה) ואף אם לא נתיר לו הרכיבה לא יבא לידי איסור של תורה אף אם יוליכנה בעצמו ומה הפרש לנו בין איסור הרכיבה ובין איסור הכרמלית שניהם הם מדברי סופרים לפיכך אין להתיר לו (אלא טלטול המעות והולכה על ידי הבהמה בלא עקירה והנחה כדי שלא יבא להוליך בעצמו ויטלטל ג"כ המעות ויעשה ג"כ עקירה והנחה ומוטב להתיר לו מעט מדברי סופרים משיעבור על הרבה מדברי סופרים בזדון אבל) הרכיבה (אין להתיר לו) אלא ילך ברגליו:

ז

ואפילו אם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מפני חשש סכנה וכשירכב על החמור יהיו רגליו תלויות למעלה מ' טפחים מן הארץ וכל למעלה מ' טפחים אין בו משום איסור תחומין כמו שנתבאר בסי' רמ"ח וכשילך ברגליו יעבור על איסור תחומין ואפילו איסור תחומין שהם מן התורה כגון חוץ ל"ב מיל להאומרים שהם מן התורה אעפ"כ ילך ברגליו לפי שאף שכשירכוב יהיו רגליו למעלה מ' טפחים מכל מקום כיון שהוא יושב במקום שנוח תשמישו דהיינו על גבי החמור שהוא מקום נוח לתשמיש ישיבה ורגלי החמור נוגעים בארץ הרי זה דומה להולך בקרון שאע"פ שגבוה י' טפחים מכל מקום אם יש בו ד' על ד' יש בו משום תחומין כמו שיתבאר בסי' ת"ד.

ומכל מקום אם הוא בענין שיש חשש סכנה אם לא ירכב וילך בקרון כגון שהולך במדבר עם שיירא ולא יוכל ללכת עמהם אם ילך ברגליו וכל כיוצא בזה יכול לרכוב וילך בקרון אף כשעודנו בתוך התחום שאין שם איסור כלל בהליכה ברגל:

ח

וכשאין שם חשש סכנה וצריך לירד מן הקרון אם לא ירד ממנו מבעוד יום צריך להסיר ממנו כל חפציו ולהניחם על הקרון קודם שירד ממנו אם גוף העגלה עצמה בלא הגלגלים היא רחבה ד' וגם היא גבוהה י' טפחים בלא הגלגלים שאז היא רשות היחיד גמורה אע"פ שיש חלל הרבה תחתיה א"כ כשירד על הארץ שהיא כרמלית אסור לו לטלטל מכרמלית לרשות היחיד ואם אין העגלה גבוהה י' טפחים בעצמה אע"פ שגבוהה י' טפחים עם הגלגלים אינה רשות היחיד אם יש תחתיה חלל ג' טפחים כמו שיתבאר בסי' שמ"ה ומותר לטלטל מכרמלית לתוכה ואם אין רחבה ד' טפחים אע"פ שגבוהה בעצמה י' טפחים הרי זה מקום פטור ומותר לטלטל אפילו מרשות הרבים לתוכו ואם היא מלמעלה רחבה ד' טפחים אע"פ שמלמטה אינה רחבה ד' טפחים הרי זו רשות היחיד כמו שיתבאר שם:

ט

אם אין עמו לא חמור ולא נכרי אם יש עמו חרש ושוטה וקטן יתן כיסו להשוטה שיוליכנו לו שהוא פטור מכל המצות ולא יתננו לחרש וקטן אע"פ שגם הם פטורים מכל מקום החרש יש לו דעת מועטת ומתחלף בפיקח והקטן יבא לכלל דעת ולהתחייב במצות אבל השוטה אין לו דעת כלל ולא יבא לכלל דעת אבל אם אין עמו שוטה אלא חרש או קטן יתננו להם ואם יש עמו חרש וקטן יתננו לאיזה שירצה לפי ששניהם

שקולים שהחרש יש לו דעת מועטת והקטן אע"פ שאין לו דעת כלל מכל מקום יבא לכלל דעת גמורה כשיגדל:

י

ויכול ליתנו לקטן אפילו הגיע לחנוך והוא בנו שחייב לחנכו במצות מכל מקום חינוך זה אינו אלא מדברי סופרים והתירו לו חכמים כדי שלא יבא לעשות בעצמו.

ומכל מקום כשנותנו לו או אפילו לחרש ושוטה צריך ליתנו להם כשעקרו רגליהם ללכת וליטלו מהם כשהם רוצים לעמוד כדי שלא יעשו עקירה והנחה כמו שנתבאר למעלה שאף שאינו מצווה על שביתתם מכל מקום הרי אסור להאכילם דבר האסור בידיים מן התורה כמו שיתבאר בסי' שמ"ג וזה שנותן להם כיסו אף על פי שנותן להם מבעוד יום מכל מקום כיון שיודע שיוליכוהו בשבת ולדעת כן נותן להם הרי זה כמאכילם איסור בידיים לפיכך אין היתר אלא שלא יעשו עקירה והנחה שאז אין בזה איסור של תורה (אף אם היה ברשות הרבים גמורה) והתירו לו חכמים איסור של דבריהם כדי שלא יבא לעשות בעצמו.

ומכל מקום אם היה עמו חמור יניחנו על חמורו ולא יתננו לאחד מאלו שהם בכלל אדם ויש במינם שחייבים במצות ויתחלפו בהם:

יא

ואם אין עמו שום אחד מכל אלו התירו לו לטלטל בשבת כיסו או מציאה שבאה לידו מבעוד יום פחות פחות מד' אמות דהיינו שלא יוליכם ד' אמות רצופים משקדש היום אלא ילך עמהם פחות מד' אמות ויעמוד מעט לנוח ויחזור וילך פחות מד' אמות ויעמוד מעט לנוח וכן יעשה עד שיגיע למקום שביתתו ואם עמד לתקן משאו אין עמידה זו מפסקת אלא צריך שיעמוד כדי לנוח.

ויש מחמירין בכל מקום שהתירו לטלטל פחות פחות מד' אמות שישב בכל פחות מד' אמות אבל העמידה אינה כלום כיון שאין כוונתו בעמידתו בשביל לנוח ולהנפש אלא הוא רוצה לנוח כדי להתיר איסור טלטול ד' אמות וטוב לחוש לדבריו במקום שאפשר:

יב

ומכל מקום אין פחות פחות מד' אמות מועיל אלא לענין איסור מעביר ד' אמות ברשות הרבים אבל לא לענין הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים ולא לענין הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד אלא כיצד יעשה כשמגיע לביתו עם כיסו אם יכניסנו כדרכו נמצא מכניס מרשות הרבים או כרמלית לרשות היחיד אלא מיד שיגיע לפתח ביתו קודם שיעמוד שם יזרקנו לביתו כלאחר יד דהיינו שלא כדרך זריקה כגון מכתפיו ולאחריו ואין בזריקה זו איסור מן התורה ואף אם היא רשות הרבים גמורה אלא מדברי סופרים והתירו לו כדי שלא יבא להכניסו כדרכו:

יג

ואם אינו יכול להוליכה פחות פחות מד' אמות מפני שמתירא מלסטים שלא יגזלוהו ממנו וכן אפילו אם יש עמו חמור ומתירא להניחו עליו מפני הלסטים שאם יניחנו עליו ויטלנו בכל עת שיעמוד כמו שנתבאר יראוהו הלסטים ויגזלוהו ממנו יכול לרוץ עם כיסו עד שיגיע לביתו שאין כאן איסור של תורה

אף אם היא רשות הרבים גמורה אם התחיל לרוץ קודם שקדש עליו היום שלא היתה העקירה בשבת וכל זמן שהוא רץ אין כאן עקירה והנחה עד שיגיע סמוך לבית ואז קודם שיעמוד לפני פתח ביתו ותיעשה הנחה צריך הוא לזרוק כיסו לתוך ביתו כלאחר יד כדי שלא יכניס מרשות הרבים לרשות היחיד.

ובזמן הזה שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית יש להתיר אף אם מתחיל לרוץ משחשכה רק קודם שיעמוד לפני פתח ביתו יזרקנו כלאחר יד שנמצא שאין כאן אלא עקירה בלא הנחה:

יד

במה דברים אמורים כשהוא רץ אבל לילך לאט לא התירו לו אפילו אם התחיל מבעוד יום לפי שלפעמים יעמוד מעט בלא דעת ויחזור וילך ונמצא עושה עקירה והנחה בשבת משא"כ כשהוא רץ יש לו היכר וזכרון בריצה זו שאסור לו לעמוד ולא יבא לשכוח:

טו

וכן מי שהיתה חבילתו על כתיפו וקדש עליו היום רץ תחתיה אפילו ברשות הרבים עד שמגיע לפני פתח ביתו ויזרקנה שם כלאחר יד ואף אם עמד באמצע מרוצתו לתקן המשוי פטור (אלא שלכתחלה אסור לעמוד כלל אלא אם כן אי אפשר לו בענין אחר):

טז

וכל זה במי שהחשיך לו בדרך שאינו פושע שהיה סבור שעדיין יש שהות ביום לבא לעיר אבל מי שיצא מביתו סמוך לחשכה והוציא כיסו עמו לרשות הרבים או אפילו לרמלית ושכח אח"כ להסירו ממנו ולהצניעו קודם שחשכה לא התירו לו שום אחד מהדרכים האלו אפילו לומר לנכרי להצניעו הואיל ופשע בו שיצא עם כיסו סמוך לחשכה כמ"ש בס' רנ"ב:

יז

אבל אם היה כיסו תלוי בחגורו ושכחו ולא ידע בו בשעת יציאתו לרשות הרבים סמוך לחשכה ואפילו שכח כיסו עליו עד שחשכה ואחר כך (הוציאו) יצא עמו לרשות הרבים או אפילו ידע שכיסו עליו בשעת יציאתו אלא שיצא מבעוד יום ולא סמוך לחשכה שאינו פושע בזה ואח"כ שכחו להצניעו עד שחשכה מותר לו ליתנו לנכרי שיביאנו לו לביתו ואם אין עמו נכרי או שאינו מאמינו יוליכנו פחות פחות מד' אמות ויזרקנו לביתו כלאחר יד ואם מתירא שלא יגזלוהו ממנו רשאי לרוץ עד לפני ביתו כמו שנתבאר שהתירו כל זה כדי שלא יבא להוליכו כדרכו בעקירה והנחה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ובודאי לא יעזבנו בשוק כשאי אפשר לשמרו שם (ע"י שומר נכרי או שומר ישראל) עד למוצאי שבת:

יח

אבל אם אפשר לשומרו שם עד למוצאי שבת אסור להביאו לביתו אפילו ע"י נכרי אלא מתיר חגורה בשוק והכיס נופל ואומר לנכרי לשומרו ואם מביאו הנכרי מעצמו אין צריך לומר לו כלום:

יט

ומי ששכח כיסו עליו ונזכר בשבת כשהוא בתוך הבית או בתוך החצר או אפילו בתוך עיר המעורבת יכול לילך עמו עד לתוך חדר מוצנע ושם יתיר חגורו והכיס נופל ואין בזה איסור טלטול מוקצה דכיון שהמוקצה ישנו עליו כבר הרי הוא יכול לנושאו עליו לכל מקום שירצה כמו שיתבאר בסי' ש"ח (ועוד שזהו טלטול ע"י גופו ולא בידי וואין בו איסור כלל כמו שיתבאר בסי' שי"א):

כ

וכל זה בכיסו או מציאה שבאה לידו מבעוד יום אבל אם מצא ארנקי בשבת (אפילו בתוך עיר המעורבת) אסור אפילו לומר לנכרי ליטלו אע"פ שירא פן יקדמנו אחר דכיון שאדם יכול להעמיד עצמו עליה לא התירו לו שום איסור של דבריהם (אפילו איסור טלטול מוקצה ע"י נכרי שאף שיש מתירין איסור זה במקום הפסד מרובה מכל מקום כאן אינו מפסיד כלום משלו אלא שנמנע מהריוח).

ומכל מקום מותר לישב אצלו ולשמרו עד למוצאי שבת שמותר לשמור המוקצה בשבת כמ"ש בסי' שי"ו] וכל שכן שמותר לומר לנכרי לשומרו (ואם מביאו מעצמו אין צריך לומר לו כלום):

כא

מי שבא מן הדרך בליל שבת ובהמתו טעונה (שנטל המשווי מעליה כשרצתה לעמוד והניחו עליה כשהיא מהלכת או שהחשיך כשהיא הלכה סמוך לעיר) כשיגיע לחצר החיצונה של העיר שהוא מקום המשתמר הראשון נוטל מעליה הכלים המותרים לטלטלם בשבת.

(ולכתחילה יטלם קודם שעמדה בחצר כדי שלא תעשה היא הנחה ואם עמדה אין בכך כלום שהיא הנחה בלא עקירה שהרי כשהגיע לפני פתח החצר שעמדה שם מעט קודם שנכנסה צריך היה ליטול המשווי מעליה קודם שעמדה ולהניחו עליה אחר שעקרה רגליה ליכנס לחצר כדי שלא תעשה היא הנחה ועקירה כמו שנתבאר למעלה).

ואפילו אם המשווי הוא יותר מט"ו סאין שאם היה על עגלה היה אסור להורידו ממנה בשבת כמו שיתבאר בסי' של"ג מכל מקום מעל הבהמה לא גזרו על זה מפני צער בעלי חיים:

כב

ואם יש עליה דברים המוקצים מתיר את החבלים של האוכף שהשקים קשורים בהם והשקים נופלים מאליהם:

כג

היו בשקים דברים המשתברים אם יפלו כגון כלי זכוכית האסורים לטלטלם כגון שהם כוסות של מקיזי דם שאין ראויים בשבת לכלום לפי שהם מאוסים ואי אפשר להשתמש בתוכם ומוקצה מחמת מיאוס כזה אינו מותר בטלטול בשבת אלא אם כן ראוי לכסות בו כלים וכיוצא בזה כמו שיתבאר בסי' ש"ח אבל אלו אינן ראויים לכך שמקפיד עליהם להשתמש בהם בענין זה שלא יפלו וישתברו כיצד יעשה ליטלם מעל החמור מביא כרים וכסתות ומניח תחתיהם ומתיר החבלים והשקים נופלים על הכרים וכסתות:

כד

במה דברים אמורים יא בשקים קטנים שיכול לשמוט הכרים מתחתיהם (לכשירצה) ששומט כר העליון מתחתיהם ונופלים על השני ומן השני על השלישי וכן עד שמגיעים לארץ שהשקים לא נעשו בסיס לדבר האיסור כיון שלא היו השקים עליהם בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת אבל אם הם שקים גדולים שאי אפשר לשמוט הכרים מתחתיהם אסור להניחן תחתיהן מפני שמבטל כלי מהיכנו אלא פורקן מן החמור בנחת שלא ישברו ואע"פ שאי אפשר לפריקה בנחת בלא טלטול קצת מכל מקום התירו לו דבר זה מפני הפסד מרובה וצריך ליזהר שלא יסמוך על הבהמה כשפורק מעליה כמו שיתבאר בסי' ש"ה:

כה

ואם אי אפשר לפרוק בנחת שלא ישברו יש מתירין להניח כרים וכסתות תחתיהם שלא גזרו על ביטול כלי מהיכנו במקום הפסד מרובה אבל אינו יכול להניח על החמור עד למוצאי שבת מפני צער בעלי חיים שהוא אסור מן התורה:

כו

וכל זה בכלים המוקצים שיש הפסד מרובה בשבירתן אבל אם היו חתיכות זכוכית רחבות שעושים מהן חלונות שאין בשבירתן אלא הפסד מועט שהרי סופן להחתך לחתיכות קטנות אסור להניח תחתיהן כרים וכסתות אפילו הן משאות קטנים שאפשר לשמוט הכרים מתחתיהם מכל מקום עד שיספיק לשמטם כולם בנחת שלא ישברו הכלים הרי כבר הם מבוטלים מהיכנם באותה שעה ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה שלא במקום הפסד וכל שכן שאסור לפורקן בנחת שאי אפשר בלא טלטול קצת אלא צריך להתיר החבלים שיפלו השקים מעל הבהמה:

כז

מי שחשכה לו בדרך ותפילין בראשו או שיושב בבית המדרש שבשדה וחשכה לו מותר לילך בהם לביתו ואע"פ שאסור לצאת בתפילין בשבת מכל מקום משום בזיון התפילין שלא יניחן בשדה או בבית המדרש שבשדה שאינו מקום המשתמר התירו לו לילך לבוש בהן עד ביתו שיצניען שם וכשהוא מהלך בהן צריך להניח ידו עליהן לכסותן מפני הרואים שלא יחשדוהו ואם יש בית סמוך לחומה שהן משתמרין שם חולצן ומצניען שם ולא ילך בהן עד ביתו (וכבר נתבאר זה בסי' ל')

רסז – דין התפלה בערב שבת ובו ו' סעיפים:

א

נוהגין שלא ליפול על פניהם אחר תפלת מנחה בערב שבת:

ב

ונוהגים להקדים תפלת ערבית יותר מבימות החול ונכון הוא כדי להקדים קבלת שבת בכל מה שאפשר רק שיהא מפלג המנחה ולמעלה כמו שנתבאר בסי' רס"א ורס"ג.

ואף המתפללין ערבית בזמנה בצאת הכוכבים כל ימות החול יכול הוא להקדים בערב שבת להתפלל מפלג המנחה ולמעלה כדברי רבי יהודה שאומר שמפלג המנחה ואילך הוא לילה לענין תפלה ואף שלפעמים בשאר ימים מתפלל מנחה בזמן ההוא והרי הן שתי קולות הסותרות זו את זו כמ"ש בס"י רל"ג] אין חוששים לזה בתפילת ערבית של שבת שיש מצוה כשמתפלל אותה מבעוד יום שמוסיף מחול על הקודש אלא שצריך הוא ליזהר שלא להתפלל מנחה בו ביום עצמו אחר פלג המנחה שלא יעשה ב' קולות הסותרות זו את זו בזמן אחד.

וגם צריך ליזהר לקרות קריאת שמע כמ"ש בס"י רל"ה ויכול הוא ג"כ לקרותה בלילה עם ברכותיה ומבעוד יום יתפלל התפלה של שבת בלבד בלא קריאת שמע וברכותיה ואף שאינו סומך גאולה לתפלה אין בכך כלום כיון שמתכוין למצוה להוסיף מחול על הקדש.

ומכל מקום אם רוצה להתפלל גם התפלה של שבת בלילה הרשות בידו ויוסיף מחול על הקדש בלא תפלה ואף המתפלל ערבית מבעוד יום יכול לקבל תוספת שבת קודם תפלה:

ג

כשם שאמרו לענין תפלה כך אמרו לענין קידוש היום שיכול לקדש ולאכול מפלג המנחה ולמעלה אפילו אם לא התפלל ערבית עדיין ובאכילה זו שמבעוד יום יוצא ידי חובת סעודה אחת מג' סעודות שחייב לאכול בשבת (כיון שכבר קיבל עליו תוספת שבת נעשה אצלו כשבת עצמה לכל דבר) ויש מחמירים שימשיך סעודתו בלילה עצמו שיאכל כזית לפחות אחר צאת הכוכבים כדי שיקיים ג' סעודות בשבת עצמה דכיון שג' סעודות אלו למדום חכמים ממה שנאמר ג' פעמים היום אצל אכילת המן בשבת לפיכך צריך לאכול בעיצומה של יום ולא בתוספתו וטוב לחוש לדבריהם:

ד

(המתפלל א ערבית בזמנה כל ימות החול ובערב שבת מתפלל מבעוד יום) (אע"פ שקרא גם קריאת שמע) אסור לו להתחיל לאכול כחצי שעה סמוך לצאת הכוכבים (אלא א"כ הוא שעת הדחק) (שיכבו הנרות עד הלילה) כמ"ש בס"י רל"ה (שהרי הוא לא יצא ידי חובתו כלל בקריאת שמע שקרא מבעוד יום):

ה

בברכת השכיבנו לא יחתום שומר עמו ישראל כמו בחול שאין ישראל צריכין שמירה בשבת שהשבת מגינה עלינו אלא כיון שהגיע לובצל כנפיך תסתירנו יאמר ופרוס סוכת כו' ברוך אתה ה' הפורס כו' ובמדינות אלו נוהגין לומר ג"כ כי אל שומרינו כו' ושומר צאתנו כו' כמו בחול וחותרים ופרוס כו' בא"י הפורס כו' לפי שהרבים הם שאינם צריכין שמירה בשבת אבל היחיד צריך שמירה לפיכך אין חותרים שומר עמו ישראל שכללות עם ישראל אינם צריכין שמירה בשבת אבל כשאומרים ושומר צאתנו מבקשים בזה על כל יחיד ויחיד:

ו

הנוהגין לומר ושמרו בני ישראל את השבת כו' יש להם על מה שיסמוכו ואין זה הפסק בין גאולה לתפלה לפי שאם שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין והרי זה מעין גאולה גם כן:

דסח – דיין הטועה בתפלת השבת ובו יח סעיפים:

א

צריך לומר פרשת ויכלו בתפלת ערבית וכל המתפלל ואומר ויכלו מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית שנאמר ויכלו אל תקרי ויכלו אלא ויכלו כלומר הקב"ה והוא:

ב

אם טעה והתחיל ברכות אמצעיות של חול אם נזכר באמצע ברכה צריך לגמור כל אותה ברכה ואח"כ מתחיל ברכה אמצעית של שבת בין שנזכר בברכה ראשונה של אמצעיות של חול שהיא אתה חונן ובין שנזכר בשאר ברכות אמצעיות של חול וכן ביום טוב לפי שמן הדין היה ראוי לתקן גם בשבת ויום טוב כל ברכות האמצעיות כמו בחול ולהזכיר קדושת היום בעבודה כמו בראש חודש וחולו של מועד אלא שמפני כבוד שבת ויום טוב לא הטריחוהו חכמים ותיקנו ברכה אחת אמצעית לקדושת היום א"כ זה שהתחיל ברכות אמצעיות של חול יש לו לגמור אותה ברכה שהתחיל כיון שהיא ראויה לאמרה עתה מן הדין:

ג

במה דברים אמורים בתפלת ערבית או שחרית או מנחה אבל במוסף אם התחיל ברכות אמצעיות של חול צריך לפסוק באמצע הברכה שנזכר בה ולהתחיל אמצעית של תפלת מוסף לפי שבתפלת מוסף לא היה ראוי כלל מן הדין להתפלל כל האמצעיות של חול אלא ברכה אחת של מוסף בלבדה שהרי אף בראש חודש וחולו של מועד שהטריחו להתפלל י"ח ערבית שחרית ומנחה ואעפ"כ במוסף אין מתפללין אלא ז' ברכות א"כ אין הטעם מפני הטורח אלא מפני שאין צריך יותר ויש חולקין על זה וספק ברכות להקל:

ד

אפילו אם לא התחיל אלא תיבה אחת מהברכות אמצעיות של חול שנזכר בה צריך לגמור את כולה במה דברים אמורים בשאר כל הברכות האמצעיות חוץ מברכת אתה חונן שאם לא אמר אלא תיבת אתה בלבדה אע"פ שהיה מתכוין לומר אתה חונן שהיה סבור שהוא חול ונזכר קודם שאמר חונן לא יגמור אותה ברכה אלא יאמר מיד קדשת את יום השביעי כו' אם הוא בערבית וכן אם הוא במנחה יאמר מיד אחד ושמך אחד כו' לפי שלא התחיל עדיין תפלת חול בפיו שתיבת אתה היא ג"כ בתפלת שבת ואף שהיתה מחשבתו על תפלת החול אין בכך כלום שאין הברכה נפסדת בשביל כוונה אחרת כמו שנתבאר בס"ר"ט אבל אם הוא בתפלת שחרית שאין תיבת אתה באותה תפלה א"כ זה שאמר אתה שהיה סבור שהוא חול הרי התחיל בתפלת החול וצריך לגמור אותה ברכה ואח"כ יתחיל ישמח משה.

אבל אם היה יודע שהוא שבת אלא שנכשל בלשונו מחמת הרגלו כל ימות החול ואמר תיבת אתה ונזכר קודם שאמר חונן לא יגמור אותה ברכה אלא חוזר לתפלת שבת לפי שהרי זה כהחליף תפלה של שבת זו בזו כיון שידוע שהוא שבת ולא אמר אלא תיבת אתה שישנה ג"כ בתפלות השבת כגון אתה קדשת או אתה אחד ואם היה רוצה היה יכול לומר קדשת או אחד אחר תיבת אתה שאמר א"כ לא התחיל עדיין של חול ומכל מקום אין צריך לומר קדשת או אחד אלא יאמר מיד ישמח משה ויהיה פירוש דבריו אתה הקב"ה ישמח משה במתנת חלקו:

ה

מי שטעה והתחיל תפלה של חול בשבת סימן רע לו ויפשפש במעשיו ויהרהר בתשובה:

ו

יש נוהגים מטעם הידוע להם לומר בערבית וינוחו בה ובשחרית ומוסף וינוחו בו ובמנחה שבתות קדשך וינוחו במ:

ז

מי שטעה להתפלל כל התפלה של חול בשבת ולא הזכיר כלל ענין קדושה של שבת בתפלתו לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולהתפלל תפלה של שבת אבל אם הזכיר של שבת בתוך י"ח אע"פ שלא קבע לשבת ברכה בפני עצמה יצא ידי חובתו ובמוסף אם התפלל י"ח ולא אמר רק ונעשה לפניך את חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף באחת מהברכות יצא:

ח

טעה והתפלל של חול בשבת ולא הזכיר של שבת אם עקר רגליו צריך לחזור לראש בכל ענין ואם לא עקר רגליו עדיין אע"פ שסיים תפלתו אלא שלא אמר עדיין התחנונים שהוא רגיל לומר אחר תפלתו כגון אלהי נצור אינו חוזר אלא לתחלת ברכה של שבת וגומר אחריה ג' ברכות האחרונות אבל אם כבר סיים תחנונים צריך לחזור לראש אף על פי שעדיין לא עקר רגליו:

ט

ואם הוא מסופק אם הזכיר של שבת בתפלת י"ח שהתפלל צריך לחזור ולהתפלל שמן הסתם לא הזכיר כיון שאין כן הרגלו של אדם אבל אם הוא מסופק אם התפלל תפלת י"ח של חול או אם התפלל ז' ברכות של שבת יש להסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל:

י

הטועה בברכה אמצעית של תפלות השבת והחליף של תפלה זו בשל תפלה האחרת של שבת אם נזכר קודם שסיים ברכה זו של תפלה האחרת צריך לפסוק ולחזור לראש ברכה זו מתפלה של עכשיו ואם סיים ברכה זו אינו חוזר לפי שעיקר ברכה האמצעית הוא רצה נא במנוחתנו שהוא שוה בכל התפלות:

יא

במה דברים אמורים בתפלת ערבית שחרית ומנחה אבל בתפלת מוסף אם התפלל במקומה אחת משאר התפלות לא יצא הואיל ולא הזכיר קרבן מוסף וכן אם התפלל מוסף בערבית או שחרית או מנחה לא יצא הואיל והזכיר קרבן מוסף בתוך תפלתו ואמר שקר לפני המקום:

יב

אחר תפלת לחש בערבית נוהגין לחזור ולומר ויכולו משום יום טוב שחל להיות בשבת שאין אומרים אותו בתוך התפלה וצריך לאמרו אז אחר התפלה וכדי שלא לחלק בין שבת לשבת נהגו לאמרו בכל השבתות וגם כדי להוציא את מי שאינו יודע לאמרו ונוהגין לאמרו כולם יחד בקול רם ומעומד לפי שבזה אנו מעידים להקב"ה במעשה בראשית והעדים צריכים להעיד מעומד ואם שכח לאמרו בבית הכנסת טוב שיאמר אותו שבקידוש מעומד:

יג

תקנו חכמים שאחר תפלת לחש יאמר השליח צבור ברכה אחת מעין שבע ולמה תקנו בליל שבת יותר משאר לילות שלא תקנו חזרת ש"ץ אחר תפלת ערבית כמו שנתבאר הטעם בסי' רל"ז לפי שבת כנסיות שבימיהם היו בשדות ששם מצוים מזיקים וכל שאר לילות היו עסוקין במלאכתן ובגמרם מלאכתם מתפללים ערבית בביתם ולא היו באים לבית הכנסת בלילה אבל ליל שבת היו באים לבית הכנסת וחששו שיש שאינן ממהרים לבוא ושוהין לאחר תפלת הצבור וישארו יחידים בבית הכנסת ויסתכנו לכך האריכו תפלת הצבור כדי שיהיה פנאי ליחיד לגמור תפלתו בעוד שהש"ץ אומר ברכה זו לפיכך לא תיקנוה אלא על הש"ץ בלבד ואם ירצו הצבור לאומרה עם הש"ץ צריך שיאמרו בלא פתיחה ובלא חתימה כדי שלא יברכו לבטלה וכן המנהג במדינות אלו לומר עם הש"ץ מגן אבות עד זכר למעשה בראשית ואף המתפלל ביחיד שרוצה לומר כן הרשות בידו:

יד

יום טוב שחל להיות בשבת אינו מזכיר יום טוב בברכה מעין שבע לפי שאלמלא שבת אין ברכות מעין שבע ביום טוב מפני שברכה זו לא נתקנה בשבת בגלל חובת היום אלא מפני המזיקין (ובליל יום טוב לא היו באים ג"כ לבית הכנסת מפני שהיו טרודים במלאכת אוכל נפש) ואינו דומה לנעילה שביום הכיפורים שחל להיות בשבת שצריך להזכיר גם של שבת בנעילה אע"פ שאין נעילה בשבת לפי שמכל מקום יום זה הוא נתחייב בארבע תפלות דהיינו שחרית מוסף מנחה נעילה וצריך להזכיר ענין היום שהוא שבת בכל אחת מהן אבל כאן לא נתקנה הברכה בשביל חובת היום אלא בשביל סכנת המזיקין:

טו

אין אומרים ברכה מעין ז' אלא בבית הכנסת קבוע דהיינו בכל מקום שמתפללין בו בעשרה בקביעות אבל מקום שמתפללין בו בעשרה באקראי בעלמא כגון אותן שעושים לפרקים מנין בביתם וכן בבית חתנים ואבלים שעושים מנין בביתם אין לומר שם ברכת מעין ז' דכיון שאין שם מנין קבוע לא שייך הטעם בשביל שיסיימו תפלתם המאחרים לבא ואף על פי שעכשיו שבת כנסיות שלנו בישוב לא שייך כלל טעם זה אלא שתקנת חכמים לא בטלה אע"פ שבטל הטעם שבגללו תקנו מכל מקום בכל מקום שאין שם מנין קבוע לא תקנו בו חכמים מעולם ואם קובעים מקום להתפלל בו בעשרה איזה זמן כגון בירידין שרגילים לקבוע מקום על כמה שבועות יש מי שהורה לאמרה שם שגם שם יש המאחרין לבוא ובמקום שנהגו לאמרה אף במנין שהוא באקראי בעלמא אין למחות בידם (כיון שלא נזכר דבר זה בגמרא ובדברי הגאונים):

טז

אף בשבת שאחר יום טוב אומרים ברכה מעין ז' אע"פ שאז אינו מצוי כל כך המאחרים לבא כמו בשאר ערבי שבתות שהם יום חול ומתעסקין בהם במלאכה עד הערב:

יז

מעשה בחסיד אחד שראה בחלומו חסיד אחר ופניו מוריקות אמר לו למה פניך מוריקות אמר לו מפני שהייתי מדבר בשעה שהצבור היו אומרים ויכולו ולא אמרתי עמהם ביחד וגם מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"ץ היה אומר ברכה מעין ז' ובשעה שהיה אומר יתגדל עד אמן יהא שמה רבא ולא הטיתי אזני לשמוע ממנו בכוונה על כן יש ליזהר:

יח

אם טעה והתפלל תפלה של חול בליל שבת או אפילו לא התפלל כלל אם שמע ברכה מעין ז' מהש"ץ מראש ועד סוף יצא ידי חובתו ואע"פ שבשאר תפלות אין הש"ץ מוציא אלא את מי שאינו בקי אבל לא את הבקי מכל מקום בתפלת ערבית שהיא רשות הקלו בה ולכך יוצא ג"כ במעין ז' במקום ז'.

וטוב שיאמרנה עם הש"ץ כשיוצא בה ידי חובתו אבל אם כבר אמרה ש"ץ אסור ליחיד לאמרה כדי לצאת בה ידי חובתו לפי שלא נתקנה אלא בצבור ומכל מקום אם עבר ואמרה ביחיד יצא ידי חובתו הואיל ותפלת ערבית רשות:

רסט – דין הקידוש בבית הכנסת ובו ד' סעיפים:

א

חכמים הראשונים תקנו לקדש על היין בבית הכנסת כדי להוציא את האורחים שאין להם יין השובתים בחדרים הסמוכים לבית הכנסת ואוכלים שם מיד אחר קידוש זה שהרי קידוש זה להם הוא במקום סעודה שבשעה שהשליח ציבור היה אומר קידוש זה היו האורחים כבר בחדריהם ושומעים משם את הקידוש ויוצאין בו אבל הצבור אינן יוצאים בו אף אם נתכוונו לצאת כיון שאין שומעים אותנו במקום סעודה:

ב

ואף עכשיו שאין לנו אורחים השובתים אצל בית הכנסת להוציאם ידי חובתם אעפ"כ נוהגים לקדש בבית הכנסת על היין לפי שתקנת חכמים לא בטלה אף על פי שבטל הטעם שבגללו תקנו כמו ברכה מעין ז' שאומרים אף בזמן הזה שבתאי כנסיות שלנו הם בישוב כמו שנתבאר בסי' רס"ח ואף שיש חולקים ומערערים על מנהג זה שנהגו לקדש בבית הכנסת עכשיו שאין אורחים וכן נתפשט המנהג במדינות הרבה שלא לקדש בבית הכנסת מכל מקום במדינות אלו שנהגו בו אין לבטל המנהג כי העיקר כסברא הראשונה ויש מגדולי הדור שהיה נוהג לקנות מהקהל מצות היין של קידוש זה שיתננו הוא משלו ולא אחר וכן נוהגים עכשיו במקצת מדינות לקנותו בדמים יקרים (ואין לבטל המנהג כי הרבה גאונים יסדוהו):

ג

המקדש בבית הכנסת אסור לו לטעום מהכוס שהרי הוא אינו יוצא בקידוש זה ואסור לטעום כלום קודם קידוש אלא כיצד יעשה שלא תהא ברכת בורא פרי הגפן לבטלה יטעים מהכוס לקטן שהגיע לחינוך והקטן ישמע הברכה ממנו ויוצא בה ידי חובתו ונמצא שלא בירך לבטלה שמותר להאכיל את הקטן קודם קידוש בין של לילה בין של יום ואסור לענותו שלא אסרו להאכילו איסור בידיים אלא כשהמאכל אסור מצד עצמו כגון טרפה וכיוצא בה אבל כשהמאכל מותר מחמת עצמו אלא שהוא זמן האסור באכילה מותר להאכיל לקטן שהרי מאכילים הקטנים ביום הכיפורים אפילו קטן שאין בו חשש סכנה אם יתענה.

ואם אין קטן בבית הכנסת יטעום המקדש עצמו או אדם אחר וישתה כשיעור שחייבים לברך אחריו ברכה אחרונה דהיינו רביעית שיש אומרים שיוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה כמו שיתבאר בס' רע"ג ולכן היא בדעתו לצאת ידי חובתו בקידוש זה שאם לא כן אסור לטעום קודם קידוש ואעפ"כ יכול הוא לחזור ולקדש בביתו כדי להוציא את אשתו ובניו ובני ביתו אם אינם יודעים לקדש בעצמן כמ"ש שם:

ד

נהגו לעמוד בשעה שהש"ץ מקדש בבית הכנסת ואמרו הראשונים שזה מועיל לעייפות הברכיים:

ער – לומר משנת במה מדליקין ובו ב' סעיפים:

א

נוהגים לומר פרק במה מדליקין לפי שיש בו דין הדלקה והג' דברים שצריך לומר עם חשכה והספרדים אומרים אותו קודם תפלת ערבית כדי שע"י קריאת פרק זה יזכור הג' דברים שצריך אדם לומר ויזהיר עליהם וגם כדי שידעו במה מדליקין ובמה אין מדליקין ויזהרו לעשות כן אבל אחר תפלת ערבית מה תועלת שיזכור הלא אין בידו לתקן מעתה אבל במדינות אלו אין חוששים לזה אלא אומרים אותו אחר התפילה כדי שמי שאיחר לבא לבית הכנסת יסיים תפלתו בעוד שהצבור אומרים אותו ולכן אין נוהגין לאמרו בשבת של חול המועד שאז אין מתאחרין כל כך לפי שאין עושים מלאכה כל כך וכל שכן ביום טוב שחל להיות בערב שבת וכן ביום טוב שחל בשבת אין נוהגין לאמרו כדי למהר בשמחת יום טוב:

ב

במקומות שמקדשים בבית הכנסת יש לקדש קודם אמירת במה מדליקין לפי שיש להקדים קדושת היום בכל מה שאפשר:

רעא – דיני קידוש שעל היין ובו ל' סעיפים:

א

מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרוהו זכירות שבח וקידוש.

וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה ויש אומרים שהבדלה אינה אלא מדברי סופרים ומן התורה אין צריך לזכרהו אלא בכניסתו בלבד ויתבאר בס' רצ"ו:

ב

ותקנו חכמים שתהא זכירה זו על כוס של יין בין בכניסתו בין ביציאתו.

ומצוה מן המובחר לקדש סמוך לתחלת כניסתו בכל מה שאפשר ואף אם יצא מבית הכנסת מבעוד יום יש לו לקדש מיד דכיון שהוסיף מחול על הקדש הרי זה אצלו כניסת השבת ויש לו לקדש מיד סמוך לכניסתו ואחר הקידוש צריך לאכול ג"כ מיד כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה ואם אינו תאב לאכול מיד יכול להמתין מלקדש תוך הלילה כמה שירצה כדי שיאכל לתיאבון ויוכל לסמוך על מה שכבר זכרו בתחלת כניסתו בתפלת ערבית שכבר יצא בזה מן התורה שהרי מן התורה אין צריך אלא זכירה בדברים בלבד בלא יין והרי זכרו בתפלה:

ג

יש נזהרים שלא לקדש בשעה ראשונה של הלילה (דהיינו שעה שביעית אחר חצות היום עיין סי' תכ"ח) אלא או קודם הלילה או לאחר שעה תוך הלילה לפי שבשעה הראשונה הוא מזל מאדים וסמא"ל מושל עליו וכבר נתבאר שלכתחלה יש לו לקדש מיד בבואו מבית הכנסת מבעוד יום:

ד

הקידוש ביום טוב הוא מדברי סופרים ואעפ"כ יש לו כל דיני קידוש של שבת לכל דבר אלא שאם אין לו אלא כוס אחד וחל יום טוב בערב שבת הרי קידוש של שבת קודם לשל יום טוב כיון שעיקר הקידוש בשבת הוא מן התורה אע"פ שעל הכוס הוא מדברי סופרים:

ה

נשים חייבות בקידוש היום בשבת מן התורה וביום טוב מדברי סופרים ואע"פ שכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ממנה בקידוש היום חייבות שנאמר זכור את יום וגו' ונאמר שמור את יום וגו' כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והואיל והנשים מוזהרות בשמירתו להשמר בו מעשיית מלאכה שהיא מצות לא תעשה כל מלאכה וגו' וכל מצות לא תעשה אף שהזמן גרמא נשים מוזהרות בה הרי הן מוזהרות ג"כ בזכירתו דהיינו קידוש היום:

ו

וכיון שהנשים חייבות בקידוש היום מן התורה כמו האנשים יכולות להוציא את האנשים ידי חובתם אלא שלכתחלה אין להורות כן לשואל הלכה למעשה (שלא יבאו לזלזל במצות):

ז

וקטן אפילו הוא בן י"ג שנה אם אינו ידוע שהביא ב' שערות אינו מוציא את האשה כיון שהיא מחוייבת מן התורה בודאי והוא אינו מחוייב אלא מספק כי שמא לא הביא ב' שערות עדיין והוא פטור מכל המצות

מן התורה לכן תקדש האשה בעצמה ואם אינה יודעת תאמר עם הקטן מלה במלה ואפילו אם שומעת הקידוש מגדול מכל מקום אם אינה מבינה לשון הקודש תאמר עמו מלה במלה כמו שנתבאר בסי' קצ"ג:

ח

מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש שבלילה ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום ויין לקידוש שביום הרי קידוש הלילה קודם לכל לפי שהוא מן התורה אע"פ שיכול לקדש על הפת וגם על היין אינו אלא מדברי סופרים מכל מקום כיון שעיקר קידוש זה הוא מן התורה גם היין שלו קודם לכל חוץ מן הפת שאם אין לו פת לחם משנה היא קודמת ליין של קידוש הלילה ויקדש על הפת לפי שהפת הוא עיקר מצות סעודת השבת שאי אפשר לקיימן כלל בלא פת כמ"ש בסי' רע"ד.

ואם יש לו פת ויין לקידוש הלילה וצריך (לקנות יין לקידוש שביום) ולהכין צרכי סעודה לכבוד לילה ולכבוד יום הרי צרכי סעודה שלכבוד היום קודמין (לקידוש היום) ולצרכי סעודה שלכבוד הלילה שכבוד יום קודם לכבוד לילה וכן מי שיש לו מעט מיני מגדים יניחם עד היום ולא יאכלם בלילה שכבוד היום קודם (וכן קידוש שביום קודם לצרכי סעודה שלכבוד הלילה):

ט

אסרו חכמים לטעום כלום אפילו מים משהגיע זמן הקידוש עד שיקדש דהיינו משהגיע בין השמשות שנתקדש היום מספק או אפילו מבעוד יום אם התפלל ערבית מבעוד יום.

ואע"פ שכל מצות הקבוע להם זמן לא אסרו אלא לקבוע סעודה משהגיע זמנן משום גזרה שמא ימשך בסעודה ויעבור הזמן אבל טעימה בעלמא מותר שאין לחוש בה שמא ימשך ויעבור הזמן מכל מקום בקידוש וכן בהבדלה החמירו יותר לפי שעיקר מצותן הוא בתחלת זמנן דהיינו סמוך לכניסת השבת וסמוך ליציאתו.

ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות ואע"פ שבשאר כל המצות אפילו של תורה אם התחיל בהיתר דהיינו קודם שהגיע המצוה אין צריך להפסיק ומטעם זה ג"כ אין צריך להפסיק לקריאת שמע ולתפלה כשיגיע זמנן מכל מקום בקידוש היום לא התירו לו לגמור סעודתו ולקדש אח"כ לפי שעיקר הקידוש נתקן במקום סעודה של שבת וקודם לה ולא לאחריה שנאמר וקראת לשבת עונג ודרשו חכמים במקום עונג דהיינו במקום שיתענג שם בסעודת שבת שם תהא קריאת הקידוש מלפניה.

ומכל מקום אין לו להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון מטעם שיתבאר אלא יקדש מיד ויגמור סעודתו כדי שיהא הקידוש במקום סעודה שלאחריו:

י

וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת קודם שיקדש ואח"כ יסירנה כדי שתתראה הפת כאלו הובאה עתה על השלחן לכבוד שבת שהזכיר בקידוש:

ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה אם כבר בירך על היין בסעודה זו שגם יין זה של קידוש נפטר באותה ברכה וגם על היין ששותה בתוך המזון שלאחר הקידוש אין צריך לברך מטעם זה וכן אם מקדש על הפת אין צריך לברך עליה המוציא אלא יתחיל מברכת הקידוש אבל אם קידש על הכוס צריך לברך המוציא על פת שיאכל אחר הקידוש הואיל ובשעת אמירת הקידוש אי אפשר לו לטעום כלום שאי אפשר לו לאכול ולדבר כאחד.

ואינו דומה למתפלל באמצע סעודתו שאין תפלתו חשובה הפסק להטעינו לחזור ולברך המוציא על פת שיאכל אח"כ לפי שעדיין לא נגמרה סעודתו כיון שלא היה אסור באכילה בשעה שהתפלל ואם היה רוצה היה אוכל בשעה שהתפלל והיה מתפלל אח"כ ואפילו אם לא היה ביום לגמור סעודתו ולהתפלל אח"כ שחייב הוא להפסיק סעודתו ולהתפלל ואסור לו לאכול עוד מכל מקום לא נאסר עליו אלא אכילת קבע שמא ימשך בה ויעבור זמן התפלה אבל טעימה בעלמא היתה מותרת לו בשעה שהתפלל ולפיכך אין תפלתו חשובה הפסק בסעודה (ועוד שלא נאסרה עליו אכילה אלא מפני שהגיע זמן התפלה ואחר כך חוזר לקביעותו הראשונה אבל כאן נאסרה עליו האכילה כדי שיהא הקידוש לפני האכילה ולא לאחריה כמו שנתבאר א"כ הרי הקידוש מחלק שתי האכילות שכשאוכל אחר כך היא נחשבת סעודה אחרת) מיד שהגיע זמן הקידוש נאסר עליו אפילו טעימה בעלמא ונעשה כאלו נגמרה כבר סעודתו לכך חשובה אמירת הקידוש הפסק כיון שבשעת אמירתו לא היה יכול לאכול כלום והוא אמרו אחר גמר סעודתו.

אבל היין של קידוש אע"פ ששותהו אחר קידוש אין צריך לברך עליו כיון שזמן ברכתו הוא קודם אמירת הקידוש ואז עדיין אין שם אמירה מפסקת ואף להאומרים שתקנת חכמים הוא בקידוש וכל דבר הטעון כוס שיברכו עליו ברכת היין תחלה כמו שנתבאר בסי' ק"צ מועלת ברכה הראשונה לקידוש כמו שמועלת לברכת הנהנין שאין צריך לחזור ולברך הואיל ובשעה שהיא חשובה גמר וסילוק סעודה מפני איסור הטעימה קודם קידוש לא היתה עדיין אמירה המפסקת ולא נסתלקה עדיין ברכה הראשונה ובשעת אמירת הקידוש הרי דעתו על הכוס שבידו לשתותו מיד ואמירת הקידוש היא לצורך השתיה ואינה חשובה הפסק לזה כמו שאינה חשובה הפסק לכל מקדש על הכוס משא"כ בפת שאוכל לאחר שקידש על הכוס שבשעת אמירת הקידוש הוא כקודם אמירתו שהיתה שעת גמר וסילוק סעודה.

ויש חולקין על זה ואומרים שמה שנאסר עליו האכילה משהגיע זמן הקידוש אין זה נחשב גמר הסעודה כיון שבדעתו לאכול אח"כ וגם עכשיו היה אוכל מדעתו אלא שחיוב הקידוש מונע אותו וכשיסור המונע דהיינו אחר שיקדש יחזור לאכילתו לפיכך אין אמירת הקידוש מפסקת כמו שאין התפלה מפסקת ואין צריך לחזור ולברך המוציא.

וספק ברכות להקל ומכל מקום כל בעל נפש יש לו ליזהר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום:

וכל זה כשלא אמר עדיין תנו לנו הכוס ונברך ברכת המזון אבל אם אמר כן כבר בין שאמר כן קודם זמן הקידוש בין אחר שהגיע זמנו צריך הוא לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש שהרי הסיח דעתו משתיה מחמת ברכת המזון.

אבל אם מקדש על הפת אין צריך לברך עליה המוציא וכן אפילו אם קידש על הכוס אין צריך לברך המוציא על הפת שאוכל אחר הקידוש לפי שאמירת תנו לנו ונברך אינה חשובה היסח הדעת לענין אכילה אלא לענין שתיה בלבד כמו שנתבאר בס' קע"ט.

אבל אם נטל כבר ידיו במים אחרונים צריך לברך המוציא אפילו על הפת שמקדש עליה וכל שכן שאם קידש על הכוס שצריך לברך המוציא על הפת שאוכל אח"כ שנטילת מים אחרונים חשובה היסח הדעת גם לענין אכילה כמ"ש שם ואף שלכתחלה טוב שלא לאכול ולשתות כלל אחר נטילת מים אחרונים אע"פ שמברך על אכילתו ושתיתו ואח"כ קודם ברכת המזון יחזור ויטול מים אחרונים כמ"ש שם מכל מקום כאן יותר טוב שיקדש מיד ויאכל מעט אחריו כדי שיהא הקידוש במקום סעודת שבת שלאחריו ממה שיברך בהמ"ז מיד ויקדש אח"כ מפני שאם יעשה כן יכנס במחלוקות רבות.

שיש אומרים שיברך בורא פרי הגפן על כוס ברכת המזון ויטעמנו ולא יברך שוב בורא פרי הגפן על כוס של קידוש שכבר נפטר בברכה זו ויש אומרים שלא יטעום כלום מכוס של ברכת המזון שהרי לא קידש עדיין ולפיכך לא יברך עליו בורא פרי הגפן אלא יניחנו עד לאחר שיטעום מכוס של קידוש ואז יטעום ג"כ ממנו ואי אפשר לו לצאת ידי שניהם שיקדש אותו על אותו כוס עצמו שבירך עליו ברכת המזון לפי שברכת המזון היא קדושה בפני עצמה והקידוש הוא מצוה בפני עצמו ואין אומרים ב' קדושות על כוס אחת שאין עושין מצות חבילות חבילות.

ואף אם הוא מיסב יחידי ומברך ברכת המזון בלא כוס מכל מקום אם יקדש מיד אחר ברכת המזון יש אומרים שאינו יוצא ידי חובתו אלא אם כן יחזור ויאכל מיד שיהא הקידוש במקום סעודת שבת שלאחריו וא"כ מה שבירך ברכת המזון היא ברכה שאינה צריכה שהרי היה יכול ליפטר בברכת המזון שיברך אחר אכילה השניה ואף שיש אומרים שאין צריך לחזור ולאכול לפי שבדיעבד יוכל לסמוך על סעודה שאכל כבר שכשיקדש אחריה מיד הרי זה קידוש במקום סעודה אע"פ שהיא סעודת החול מכל מקום כדי לחוש לסברא הראשונה צריך ליזהר שלא לבא לידי כך.

אלא אע"פ שנטל מים אחרונים יפרוס מפה ויקדש ויחזור ויאכל מעט כדי שיהא הקידוש במקום סעודת שבת שלאחריו ואח"כ יחזור ויטול מים אחרונים ויברך ברכת המזון וכל שכן אם לא נטל ידיו עדיין שצריך לעשות כן אע"פ שכבר גמר סעודתו מבעוד יום אלא שלא הספיק לברך ברכת המזון עד שהגיע זמן הקידוש:

יג

ואם עבר והתחיל לברך אחר שהגיע זמן הקידוש אפילו התחיל לברך משחשכה לא יזכיר של שבת בברכת המזון דכיון שמברך על הסעודה שגמר בחול מבעוד יום האיך יזכיר בה של שבת אבל אם משך סעודתו עד תוך הלילה אע"פ שאינו רשאי צריך להזכיר של שבת בברכת המזון אע"פ שעדיין לא קידש שכבר חלה עליו קדושת שבת מאליה.

(ואין צריך לומר שאם פירס מפה וקידש וגמר סעודתו שצריך להזכיר של שבת בברכת המזון אפילו אם החמיר ופירס מפה וקידש מבעוד יום קודם שהגיע זמן הקידוש וגם מברך ברכת המזון מבעוד יום דכיון שקידש חלה עליו קדושת שבת):

יד

שנים שהיו שותין אחר גמר הסעודה מבעוד יום ואמרו בא ונקדש קידוש היום אע"פ שלא הגיע עדיין זמן הקידוש נאסר עליהם לשתות עד שיקדשו ואם רוצים לחזור ולשתות אע"פ שאינם רשאים צריכים הם לחזור ולברך בורא פרי הגפן שכיון שאמרו לקדש הסיחו דעתם משתיה עד שיקדשו אבל אם מקדשים מיד אינם צריכים לברך על כוס של קידוש כמו שנתבאר למעלה שהרי באמירה זו לא הסיחו דעתם מכוס של קידוש:

טו

אע"פ שאסור לטעום קודם קידוש אם שכח או עבר וטעם אפילו אכל סעודה גמורה צריך לקדש מיד שנזכר ואסור לו לטעום כלום משנזכר עד שיקדש ולא יברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש אם בירך כבר על יין וכן אם מקדש על הפת אין צריך לברך המוציא אם בירך כבר ואף אם מקדש על הכוס אין צריך לברך המוציא על הפת שאוכל אח"כ כמו שנתבאר למעלה (ואם נזכר אחר שגמר סעודתו אין צריך לאכול עוד אחר הקידוש כדי שיהא הקידוש במקום סעודת שבת שלאחריו דכיון שאכל הסעודה משחשכה אחר שנכנס השבת הרי היא נקראת סעודת שבת וכשמקדש אחריה הרי קידש במקום סעודת שבת).

ואם נזכר אחר שבירך המוציא קודם שטעם פרוסת המוציא לא יקדש על היין ויצטרך לטעום מהפת קודם קידוש כדי שלא תהא ברכת המוציא לבטלה אלא יקדש על הפת ואף אם אין לפניו לחם משנה וצריך להמתין עד שיביאו לפניו אין זה הפסק ואף אם יצטרך לדבר ולומר להם שיביאו לו אין זה הפסק כלל כיון שהוא לצורך הסעודה וכמו שנתבאר בסימן קס"ז:

טז

אע"פ שמצוה מן המובחר לקדש סמוך לכניסת השבת מכל מקום נמשך עיקר מצותו כל הלילה ואם שכח או עבר ולא קידש בלילה יש לו תשלומין למחר כל היום ויאמר כל הקידוש של לילה מלבד פרשת ויכולו שאינו ענין לאמרה ביום לפי שבלילה היתה גמר מלאכתו של הקב"ה:

יז

אע"פ שהשלחן צריך להיות ערוך ומסודר מבעוד יום כמו שנתבאר בסימן ר"ב מכל מקום אין מביאים אותו למקום הסעודה עד אחר הקידוש כדי שיהא ניכר שבא לכבוד שבת ואם הביאו קודם קידוש צריך לפרוס עליו מפה לכסותו כאילו אינו כאן עד אחר קידוש כדי שיתראה כאלו הובא עתה לכבוד שבת.

במה דברים אמורים בימיהם שהיו להם שלחנות קטנים כל אחד שלחנו לפניו ולא היה להם טורח להפסיק ולהביאם אחר קידוש אבל עכשיו ששלחנות שלנו גדולים וטורח להביאו אחר הקידוש ולהפסיק בין קידוש לסעודה נוהגין להביאו לכתחלה קודם קידוש ולפרוס מפה לכסות הפת עד אחר הקידוש בין שמקדש על היין בין שמקדש על הפת וצריך שתהא גם מפה תחת הפת על השלחן כדי שתהא הפת בין שתי מפות זכר למן שהיה עליו טל מלמעלה וטל מלמטה:

יה

כוס של קידוש בין של לילה בין של יום ובין של הבדלה טעון כל הדברים שטעון כוס של ברכת המזון שיהיה שלם ושישטפנו מבחוץ וידיחנו מבפנים ויהיה מלא יין על כל גדותיו ולא יהיה היין פגום ויקבלנו בשתי ידיו ויאחזנו בימינו לבדו ויגביהנו מעל השלחן טפח ויתן עיניו בו שלא יסיח דעתו ממנו כמו שנתבאר בסימן קפ"ג:

יט

אע"פ שאמר ויכולו בבית הכנסת צריך לחזור ולאמרו על הכוס קודם קידוש כדי להוציא בניו ובני ביתו הקטנים שלא אמרוהו עדיין ואח"כ יברך בורא פרי הגפן וברכת קידוש ואם שכח לאמרו קודם קידוש אומרו בתוך הסעודה על הכוס.

וטוב לעמוד בשעת אמירת ויכולו מטעם שנתבאר בסימן רס"ח אבל בשעת ברכת הקידוש יותר טוב לישב (מטעם שנתבאר בסי' רצ"ו) אבל במדינות אלו נתפשט המנהג לישב אף בשעת אמירת פרשת ויכולו כי מאחר שאמרוהו כבר בבית הכנסת מעומד אין מקפידין כל כך לעמוד בשעה שאומרה להוציא בניו ובני ביתו ומכל מקום עומדים קצת כשמתחילין י"ום ה"ששי ו"יכולו ה"שמים שנרמז השם בראשי תיבות.

וכשמתחילין טוב ליתן עיניו בנרות כי ב' פעמים נר עולה ת"ק והיא רפואה לפסיעה גסה שנוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם אבל בשעת ברכת הקידוש צריך ליתן עיניו בכוס כמו שנתבאר למעלה:

כ

מי שאין לו יין לקידוש של לילה ושל יום אלא כוס אחת ואם יחלקנו לב' כוסות לא יהיו מלאים (או אפילו אם כוס זה אינו מלא אלא שאם יחלקנו לב' כוסות לא יהיה רביעית יין בכל אחת) יניחנו כולו בכוס אחת ויקדש עליו בלילה וכדי שלא יהיה כולו פגום כשיטעם בו עכשיו מכולו ישפוך ממנו מעט לכלי אחר קודם שיטעמנו ויהא נזהר שיהא נשאר בכוס זה רביעית כדי שיטעום מרביעית שאין כוס של ברכה פחות מרביעית ואח"כ יחזיר לתוכו מה שבכלי האחר ובזה הוא מתוקן מפגימתו כמו שנתבאר בסי' קפ"ב.

(ואם כוס זה אינו מלא גם עכשיו אלא שאם יחלקנו לב' כוסות לא יהיה רביעית שלמה בכל אחת ישפוך ממנו מעט קודם קידוש ואחר שיטעמנו יחזירנו לתוכו ולא ישפוך ממנו אחר הקידוש קודם הטעימה (מפני שהוא בזיון הברכה) עיין סי' רצ"ו) כמו שנתבאר בסי' ר"ו) וגם שלא להפסיק בין ברכה לטעימה בחנם כיון שלא יהיה הכוס מלא אף אם לא ישפוך ממנו כלום קודם הקידוש.

ואם אין לו אלא רביעית יין בצמצום יין שאינו מזוג או אפילו יותר משהו אלא שאין לו כשני רוב רביעית מרווחים וכשהוא שותה בלילה נחסר לו למחר הרבה ימזגנו למחר במים עד שיעמוד על רביעית והוא שיהא ראוי לשתייה במזיגה זו בענין שיהא ראוי לברך עליו בורא פרי הגפן כמו ש[נ]תבאר בסי' ר"ד:

כא

וכל זה כשיש לו כוס אחר להבדלה שאם לא כן מוטב שיניחנו להבדלה ויקדש על הפת ממה שיקדש עליו ולא יהיה לו על מה להבדיל שאין מבדילים על הפת ומכל מקום אם יש לו שכר להבדיל עליו במקום שהשכר הוא חמר מדינה לא יניחנו להבדלה ואפילו קידוש של יום קודם להבדלה כשאפשר להבדיל על

השכר שהוא חמר מדינה לפי שבקידוש אפילו של יום יש אומרים שאין מקדשין על השכר אע"פ שהוא חמר מדינה כמו שיתבאר בסי' ער"ב ובהבדלה הכל מודים שמבדילים עליו.

במה דברים אמורים ביחיד בביתו אבל בבית הכנסת הבדלה קודמת לקידוש לפי שבקידוש שבבית הכנסת אינו מוציא שום אדם ידי חובתו וגם יש חולקים ומערערים על קידוש זה כמ"ש בסי' רס"ט אבל הבדלה היא מצוה לדברי הכל להוציא מי שאין לו יין כמ"ש בסי' רצ"ה]:

כב

שלשה מנוחלי העולם הבא ואחד מהם המשייר יין מקידוש להבדלה דהיינו שיש לו מעט יין ומונע שתייתו בשביל הבדלה ויש אומרים דהיינו שמקדש בלילה על כוס גדול שישתייר באותו כוס לקידוש של יום ולהבדלה ויתקן אותו מפגימתו כמ"ש למעלה ובתוך הסעודה שותה יין אחר וטוב לנהוג כן:

כג

אחר שקידש על הכוס יטול ידיו לסעודה ויברך על נטילת ידים ואם שכח ונטל ידיו קודם קידוש לא יקדש על היין אלא על הפת לפי שבנטילה זו גילה דעתו שהפת חביבה לו מייין וצריך לקדש על החביב ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו לכתחלה יכול ליטול ידיו קודם הקידוש ואין הקידוש מפסיק בין נטילת ידים לסעודה כיון שהוא לצורך הסעודה והעיקר כסברא (הראשונה) [האחרונה] וכן המנהג פשוט במדינות אלו לבד מליל פסח כמו שיתבאר בסי' תע"ג ומכל מקום מי שרוצה להחמיר על עצמו שלא ליטול עד אחר הקידוש יפה הוא עושה ואין מוחין בידו על שעובר על המנהג כי יכול לומר אעשה כדברי הכל.

ולדברי הכל אסור למזוג הכוס בחמין אחר נטילת ידים כי צריך דקדוק גדול שלא יחסר ולא יותיר והרי זה הפסק והיסח הדעת ולכתחלה טוב ליזהר שאפילו השפיכה בלבדה מהקנקן לכוס תהיה קודם נטילת ידים:

כד

המקדש צריך שיטעום מהכוס כמלא לוגמיו ולא מלא לוגמיו ממש אלא כל שאילו מסלקו לצד אחד בפיו ויראה מלא לוגמיו והוא רובו של רביעית באדם בינוני והגדול לפי גדלו צריך שיהיה כמלא לוגמיו שלו ומכל מקום אין צריך יותר מרביעית אע"פ שעדיין אינו כמלא לוגמיו:

כה

אם לא טעם המקדש וטעם אחד מהמסובין אם טעם כמלא לוגמיו ממש יצאו כולם ידי חובתן אבל אין שתיית שנים מצטרפת למלא לוגמא לפי שצריך שיהנה אחד מהם משתיית כוס של ברכה ובפחות ממלא לוגמיו אינה נקראת שתייה של הנאה.

ומכל מקום מצוה מן המובחר שיטעמו כולם מכוס של ברכה אבל אין צריך מלא לוגמיו לכולם אך מי שיש לו יין מעט מוטב שיטעום אחד בלבד כשיעור ויניח השאר למחר לקידוש או להבדלה.

והגאונים סוברים שאם לא טעם המקדש עצמו כמלא לוגמיו לא יצא אע"פ שטעמו המסובין כל אחד כמלא לוגמיו וראוי לחוש לדבריהם לכתחלה במה דברים אמורים בקידוש אבל בהבדלה ובשאר כל הדברים הטעונים כוס מודים הגאונים שאפילו לכתחלה די בטעימת אחד מהמסובין כמלא לוגמיו:

כו

קידש על הכוס וקודם שטעם הפסיק בדבור חוזר ומברך בורא פרי הגפן ואינו צריך לחזור ולקדש אבל אם הסיח דעתו משתיית כוס זה (או) שיצא מחדר זה לחדר אחר אע"פ שחזר למקומו צריך לחזור ולקדש ואינו יוצא ידי חובתו בקידוש הראשון כיון שהפסיק בינו לטעימת הכוס בהיסח הדעת (או) בעקירת מקום מחדר לחדר:

כז

וכן אם נשפך כוס שקידש עליו יביאו לו כוס אחר ויברך עליו בורא פרי הגפן אם לא היה בדעתו לשתות עוד יין אחר הקידוש ואין צריך לחזור ולקדש אם לא הסיח דעתו ולא הפסיק בעקירת מקום בינתיים. ואם קידש בשחרית על השכר ונשפך הכוס (כיון שנפשו של אדם קצה בשכר בשחרית) יש להקל שאין צריך להביא כוס אחר לברך עליו שהרי יש אומרים שאפילו יוצא ידי חובתו במה שמברך המוציא על הפת כמו שיתבאר בסימן רע"ב]:

כח

אבל אם קידש על כוס מלא מים כסבור שהוא יין צריך לחזור ולקדש על היין אף אם הוא בענין שאין צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן כגון שהיה בדעתו לשתות עוד יין אחר הקידוש וכמו שנתבאר בסימן ר"ט דכיון שתקנו חכמים לומר הקידוש על היין וזה אמרו על המים צריך לחזור ולקדש. ומכל מקום אם בשעה שקידש על המים היה לפניו רביעית יין בכלי אחד על השלחן או על הספסל אצלו מוכן לשתות אזי אינו צריך לא לברכת בורא פרי הגפן ולא לחזור ולקדש אלא ישתה מיד מן המוכן שלפניו שהרי זה כאילו קידש על היין ההוא שאף שכוס של קידוש צריך שיאחזנו בידו מכל מקום אין זה מעכב בדיעבד:

כט

אין צריך לשפוך מכוס המקדש לכוסות יין שלפני המסובין היוצאים ידי חובתן בשמיעה אלא אם כן היו פגומין שאז הוא צריך לשפוך לכל כוס וכוס קודם שיטעום הוא כדי שישתו כולם מכוסות שאינן פגומין שזהו מצוה מן המובחר:

ל

לא יטעמו המסובים קודם שיטעום המקדש אם הם זקוקים לכוסו ששופך ממנו לכוסות שבידם ריקנים או פגומים אבל אם היו להם כוסות יין שאינן פגומים רשאים לשתות קודם שישתה המקדש כמו שנתבאר כל זה בסי' ק"צ:

ערב – על איזה יין מקדשין ובו יד סעיפים:

א

אין מקדשים על היין שריחו רע אע"פ שלא נשתנה לחמיצות כלל אלא ריחו וטעמו יין שמברכים עליו בורא פרי הגפן רק שמסריח קצת מחמת שהיה בכלי מאוס אף על פי כן הקריבהו נא לפחתך הירצך או הישא פניך.

וכן אין מקדשין על היין שנתגלה אף על פי שעכשיו אין נזהרים בגילוי לפי שאין נחשים מצויים בינינו אף על פי כן הקריבהו נא לפחתך וגו' ומכל מקום אם לא עמד מגולה אלא שעה מועטת אין להקפיד כל כך בפרט במדינות אלו שאין היין מצוי כל כך לפי שגם הפחות והסגנים אין מקפידים על כך בדיעבד אלא אם כן נמר ריחו וטעמו:

ב

יין מגתו מקדשין עליו וסוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום ומכל מקום מצוה מן המובחר ביין ישן שהוא משובח יותר:

ג

מקדשים על יין שבפי חבית אע"פ שיש בו קמחין ובלבד שיסננו תחלה להעביר הקמחין אם אפשר לו. ומכל מקום אם יש עליו קרום לבן אין מקדשים עליו לפי שמן הסתם כבר פג בו טעמו ונעשה חומץ ויין שטעמו חומץ אע"פ שריחו יין אין מקדשים עליו ואפילו בורא פרי הגפן אין מברכים עליו כמו שנתבאר בס' ר"ד אבל אם ידוע שטעמו יין אע"פ שריחו חומץ מברכים עליו בורא פרי הגפן ומקדשים עליו שהכל הולך אחר הטעם ומכל מקום מצוה מן המובחר לברור יין טוב לקדש עליו ולא ליקח אפילו מסתם יין שבמרתף כי שמא יהיה ריחו חומץ:

ד

יין לבן מקדשים עליו כמו שיתבאר בס' תע"ב :

ה

ומקדשים על יין שבשולי החבית אף על פי שיש בו שמרים ועל יין שחור ועל יין מתוק ומכל מקום מצוה מן המובחר לברור היין המשובח ביותר לקדש עליו:

ו

יין חי אפילו אם הוא חזק כל כך שראוי להמזג בשלשה חלקים מים וחלק אחד יין מקדשים עליו אפילו בלא מזיגה כלל ומכל מקום יותר טוב למזגו ובלבד שיהא מזוג כראוי (עי' ס' ר"ד) ויינות שלנו שאינם חזקים הם יותר טובים בלא מזיגה:

ז

יין צמוקים דהיינו שכותשים ענבים יבשים ונותנים עליהם מים ושורים אותם בהם ג' ימים ותוסס ונעשה יין מקדשים עליו בין שנכמשו בעודם בגפניהם בין שנצטמקו ונתייבשו בחמה או ע"י תולדת האור והוא שיוצא מהם קצת לחלוחית בלא שרייה כשמעצרים אותם (שאותו הלחלוחית הוא שנכנס במים ע"י שרייה ומהפכם ליין) אבל אם אינו יוצא מהם שום לחלוחית אף אם ידרכום ברגל או יעצרום בקורה אלא ע"י שרייה בלבד אין מקדשים עליו ואפילו בורא פרי הגפן אין מברכים עליו:

ח

שמרי יין או חרצנים שנתן עליהם מים ונעשה יין מקדשים עליו אם ראוי לברך עליו בורא פרי הגפן כמו שנתבאר בס' ר"ד:

ט

יש אומרים שאין מקדשים על יין מבושל ועל יין שיש בו דבש שאין מקדשים אלא על היין הראוי לנסך על גבי המזבח ויש אומרים שלא מיעטו אלא יין שאינו ראוי לנסך מפני גריעות שבו כגון מגולה ושריחו רע אבל המבושל אין פסולו למזבח אלא מפני שנשתנה מברייתו אבל לא נשתנה לגריעות אלא לעילוי כמ"ש בס' ר"ד לפיכך מקדשים עליו ואין צריך לומר יין שיש בו דבש שאין פיסולו למזבח מחמת עצמו אלא מחמת הדבש שנאמר כי כל שאור וכל דבש וגו' וכן עיקר וכן נוהגים לקדש עליהם אפילו יש לו יין אחר אלא שאינו טוב כמותם:

י

מדינה או עיר שרוב יינם שכר או שאר משקים דהיינו שדרך רוב אנשי העיר לקבוע סעודותיהם על השכר או שאר משקים כמו שהוא דרך לקבוע על היין במקום שהיין מצוי הרי משקין אלו בעיר זו כמו יין ונקראים שם חמר מדינה לענין כל הדברים הטעונים כוס וכל שאין יין הרבה גדל סביבות העיר כמהלך יום שאף שמצוי הרבה יין אצל החנוני מן הסתם אין דרך רוב אנשי עיר זו לקנות יין תמיד מן החנוני אלא קובעים רוב סעודותיהם על שאר משקים והרי הם חמר מדינה ואף במקומות שהיין גדל שם ובשנה אחת לקה היין ואינו מצוי כל כך ורוב העיר קובעים רוב סעודותיהם בשנה ההיא על שאר משקים הרי משקים אלו חמר מדינה בשנה ההיא.

ויש חולקין על כל זה ואומרים שאינו נקרא חמר מדינה אלא אם כן רוב השנה אין היין מצוי כלל בכל העיר אפילו אצל החנוני אבל אם רוב השנה הוא מצוי אצל החנוני אף שהוא ביוקר אין שום משקה נקרא חמר מדינה לענין כל הדברים הטעונים כוס (חוץ מברכת המזון מטעם שנתבאר בס' קפ"ב) אף בשעה שאין היין מצוי כלל בעיר.

ומנהג העולם כסברא הראשונה:

יא

יש אומרים שלא הוזכר חמר מדינה אלא לענין הבדלה וברכת המזון ושאר דברים הטעונים כוס חוץ מקידוש שאין מקדשין לעולם אלא על היין ולא על שאר משקים שהם חמר מדינה אף אם אי אפשר

למצוא יין כלל בכל המדינה אלא יקדש על הפת וביום יוצא ידי חובתו במה שמברך המוציא על הפת ויש אומרים שאפילו מי שיש לו יין יכול לקדש על חמר מדינה מן הדין אלא שאין זה הידור מצוה וצריך לקדש על היין לכתחלה אבל אם אין יין בביתו אף שישנו אצל חנוני אין צריך לקדש עליו אלא אם כן רוצה לעשות מצוה מן המובחר.

ולענין מעשה אם אין יין בעיר יקדש בלילה על הפת לחוש לסברא הראשונה וביום יקדש על המשקה שהוא חמר מדינה שאם לא יברך אלא על הפת איזה היכר יהיה לקידוש זה שאף בלא מצות קידוש זה היה מברך על הפת אבל אם יש יין בעיר אין לקדש על הפת אלא על היין בין בלילה בין ביום לפי שיש אומרים שלא תקנו כלל קידוש על הפת אלא על הכוס.

ומכל מקום במדינות אלו שהיין ביוקר יש להקל בקידוש של יום לקדש על המשקה שהוא חמר מדינה אף אם יש לו יין בביתו דכיון שמברך בתחלה על כוס חמר מדינה ואח"כ על הפת יוצא בזה לדברי הכל ואף שיש מי שאומר שלא תקנו שום קידוש אלא על היין בלבד ולא על הפת ולא על חמר מדינה מכל מקום אין להחמיר כל כך בקידוש של יום שאינו חיוב כל כך כמו של לילה כיון שהיין ביוקר במדינות אלו.

ומכל מקום מצוה מן המובחר לקדש לעולם על היין:

יב

מי שאינו שותה יין מחמת נדר יכול לקדש עליו וישתו אחרים המסובין עמו ואם אין עמו אחרים יקדש על הפת ולא על היין או ישמע קידוש מאחרים שמקדשים על היין אבל מי שאינו שותה יין מחמת ששונאו יש לו לדחוק את עצמו לשתות ממנו בקידוש של לילה ולא יקדש על הפת מטעם שנתבאר או ישמע מאחרים המקדשים על היין:

יג

אין צריך לברך ברכה אחרונה על כוס של קידוש בין של לילה בין של יום (בין שהוא יין בין שאר משקה) לפי שהקידוש הוא מצרכי הסעודה והרי כוס זה טפל לסעודה ונפטר בברכת המזון שלאחר הסעודה כאלו שתהו בתוך הסעודה (עיי' סי' קע"ד) (ואם שתה עוד קודם הסעודה מלבד כוס הקידוש אם הוא יין אין צריך לברך אחריו מטעם שנתבאר בסי' קע"ד ואם הוא שאר משקה צריך לברך אחריו אלא אם כן יברך ברכה אחרונה אחר כוס ברכת המזון כמו שנתבאר שם):

יד

אין צריך לברך על היין שבתוך הסעודה לפי שנפטר בברכת בורא פרי הגפן שבקידוש (עיי' סי' קע"ד):

רעג – שיהיה הקידוש במקום סעודה ובו יב סעיפים:

א

אין קידוש אלא במקום סעודה שאם קידש בבית זה ואכל בבית אחר בין שהיה דעתו מתחלה לאכול בבית האחר בין שקידש על דעת לאכול בבית זה ואח"כ נמלך לאכול בבית אחר לא יצא ידי חובתו בקידוש

הראשון וצריך לחזור ולקדש קודם שיאכל בבית האחר בין בקידוש של לילה ובין בקידוש של יום שנאמר וקראת לשבת עונג ודרשו חכמים במקום עונג סעודת שבת שם תהא קריאת הקידוש ואין צריך לומר שאם קידש ולא סעד אחריו כלל שלא יצא ידי חובת קידוש:

ב

ואפילו בבית אחד מחדר לחדר שקידש בחדר אחד על דעת לאכול בחדר זה ואח"כ נמלך לאכול בחדר אחר וכן מבית לעליה או מעליה לבית צריך לחזור ולקדש במה דברים אמורים בנמלך אבל אם כשקידש היה דעתו לאכול בחדר אחר אין צריך לחזור ולקדש אם שני החדרים הם בבית אחד וכן מבית לעליה או מעליה לבית (ומכל מקום לכתחלה טוב שלא לעשות כן שיש חולקים על זה) אבל מבית לבית או מבית לחצר אינו מועיל מה שהיה בדעתו מתחלה על כך וצריך לחזור ולקדש כמו שנתבאר.

ומכל מקום אם בשעת אכילתו שם יכול הוא לראות משם את מקומו שקידש בו אפילו דרך חלון ואפילו מקצת מקומו יש אומרים שזה נקרא קידוש במקום סעודה ששני מקומות אלו כמקום אחד לענין קידוש כמו שהן כמקום אחד לענין צירוף לזימון כמ"ש בס"ק צ"ה ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק:

ג

מפנה לפנה בבית אחד שקידש בזוית זו על דעת לאכול כאן ואח"כ נמלך לאכול בזוית אחרת באותו בית ואותו חדר ואפילו הוא טרקלין גדול אין צריך לחזור ולקדש שכל החדר נחשב מקום אחד ומכל מקום לכתחלה טוב שלא לעשות כן שיש חולקים על זה:

ד

וסוכה שהיא בתוך הבית אף על פי שמחיצות הסוכה מפסיקות בין חלל הסוכה לחלל הבית אינה כחדר בפני עצמו כיון שאין מחיצות עשויות לתשמיש אלא לשם מצות סוכה ולפיכך אם קידש בבית ואחר כך נמלך לאכול בסוכה או להפך אין צריך לחזור ולקדש שהרי זה כמו מפנה לפנה אבל אם מחיצות הבית מפסיקות בין חלל הבית לחלל הסוכה אף על פי שפתח הבית פתוח לסוכה הרי זה כמחדר לחדר (ואם אין הסוכה סמוכה לבית אלא אויר החצר מפסיק ביניהם הרי זה כמבית לבית או מבית לחצר):

ה

צריך לאכול במקום הקידוש לאלתר אחר הקידוש אבל אם לא אכל עד לאחר זמן לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולקדש קודם שיאכל ואין חילוק בין זמן קצר לזמן ארוך.

במה דברים אמורים כשמתחלה כשקידש לא היה בדעתו לאכול מיד אבל אם היה בדעתו לאכול מיד אלא שאירעו אונס שלא אכל עד לאחר זמן יצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור ולקדש כשאוכל במקום הקידוש והוא שלא יצא ממקום זה משקידש עד שיאכל אבל אם יצא בינתיים צריך לחזור ולקדש.

ואם מתחלה כשקידש היה בדעתו שלא לאכול עד לאחר זמן ואפילו היה בדעתו ג"כ שלא יאכל בבית זה אלא בבית אחר ואח"כ נמלך ואכל מיד במקום הקידוש אינו צריך לחזור ולקדש:

ו

יכול אדם לקדש לאחרים אע"פ שאינו אוכל עמהם ואין בזה משום קידוש שלא במקום סעודה כיון שלהשומעים היוצאים ידי חובתן הוא מקום סעודה ומכל מקום כיון שהוא אינו יוצא ידי חובתו בקידוש זה וכן אם כבר קידש לעצמו במקום סעודתו כיון שהוא אינו צריך לקידוש זה אין לו לקדש לאחרים לכתחלה אלא אם כן הם אינם יודעים לקדש בעצמם.

וכשעדיין לא קידש לעצמו צריך ליזהר שלא יטעום כלום מכוס של קידוש זה שאסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו ואעפ"כ יכול לברך להם בורא פרי הגפן שבקידוש זה אף על פי שברכת הנהנין אין מי שאינו נהנה יכול להוציא אחרים אע"פ שאינן יודעים לברך מכל מקום ברכת בורא פרי הגפן של קידוש בין של לילה בין של יום וכן ברכת המוציא כשמקדש על הפת אינן דומות לשאר ברכת הנהנין הואיל והן חובה וכמו שנתבאר בסי' קס"ז:

ז

הורו הגאונים שזה שאמרו חכמים אין קידוש אלא במקום סעודה אין צריך שיגמור שם כל סעודתו אלא אפילו אם אכל כזית או אפילו כזית מחמשת המינים שמברכים עליהם בורא מיני מזונות או ששתה רביעית יין מלבד כוס הקידוש יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה ויכול לאכול אח"כ הסעודה במקום אחר בין מיד בין לאחר זמן ואינו צריך לברך על הכוס קודם אותה סעודה בין בלילה בין ביום שכיון שכבר יצא ידי קידוש במקום סעודה הרי סעודה זו האחרת דומה לסעודה שלישית של שבת שאין צריך לברך על הכוס לפניה:

ח

אבל אם אכל פירות אפילו הרבה וכן אם שתה שאר משקים אע"פ שהם חמר מדינה אינו יוצא ידי קידוש במקום סעודה לפי שהיין סועד הלב וחמשת המינים נקראים מזון לכך הם ראויים להקרא עליהם שם סעודה משא"כ בשאר משקים ופירות:

ט

יש אומרים שאפילו שתה רביעית יין מכוס הקידוש יוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה ולא הצריכו סעודה במקום קידוש אלא כשלא שתה רביעית שלמה אלא רוב רביעית ויש לסמוך על דבריהם לעת הצורך כגון בקידוש שבבית הכנסת או מילה ואין שם קטן להשקותו מכוס של ברכה ישתה גדול רביעית שלמה ויתכוין לצאת ידי חובתו כמו שנתבאר בסימן רס"ט (ומכל מקום אם אפשר טוב שישתה עוד רביעית שלמה מלבד רוב רביעית שיוצא בו ידי חובת קידוש כדי לצאת לדברי הכל):

י

אם קידש בתוך ביתו ושמע שכנו הקידוש ממנו כשהוא בתוך בית שלו ושלחנו ערוך לפניו לאכול מיד באותו מקום יוצא בו ידי חובתו שהרי הוא שומע במקום סעודתו ואע"פ שהמקדש הוא במקום אחר אין בכך כלום והוא שיתכוין המקדש להוציא ידי חובתו ויתכוין הוא לצאת בשמיעה זו ואפילו לכתחלה יכול

אדם לקדש בביתו כדי שישמעו שכניו ויצאו ידי חובתן ואפילו אם הוא אינו אוכל עדיין ואינו יוצא בקידוש זה אלא שמקדש בשביל שכניו שאינם יודעים לקדש:

יא

מי שביתו סמוך לבית הכנסת ושמע הקידוש בתוך ביתו מהשליח ציבור שמקדש בבית הכנסת אף על פי שמתכוין לצאת בו לא יצא לפי שבזמן הזה שאין לנו אורחים השובתים אצל בית הכנסת אין השליח ציבור מתכוין כלל להוציא שום אדם בקידוש זה ואינו מקדש אלא מחמת המנהג:

יב

לכתחלה צריך לאכול סעודת הלילה במקום שהנרות דולקות ואף אם אוכל מבעוד יום אין לו לאכול בחצר אף אם נהנה שם יותר מפני האויר או מפני הזבובים אבל אם הוא מצטער הרבה בבית מפני השרב או מפני הזבובים יכול לקדש ולאכול בחצר אף על פי שאינו רואה הנרות שהנרות לעונג נצטוו ולא לצער רק שיזהר שיהיו הנרות ארוכים שידלקו עד הלילה כמו שנתבאר בסימן רס"ג ע"ש:

עדר – דיני בציעת הפת בשבת ובו ח' סעיפים:

א

שלוש סעודות חייב כל אדם לאכול בשבת ורמז לזה ששלוש פעמים היום נאמר גבי אכילת המן בשבת שנאמר ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו וגו':

ב

וחייב כל אדם לבצוע על שתי ככרות שלמות אחד אנשים ואחד נשים וסמך לזה שנאמר לקטו לחם משנה וגו'.

ואין צריך שיבצע משתיהן אלא שיאחז שתיהן בידו ויבצע מאחת מהן שהרי לא נאמר לחם משנה אלא בלקיטה דהיינו אחיזה (ורשאי להשמיט השניה מידו בשעת הבציעה ודי במה שאחז שתיהן בשעת ברכת המוציא).

וצריך לבצוע מן העליונה שאין מעבירין על המצות במה דברים אמורים ביום השבת או בליל יום טוב אבל בליל שבת יש נוהגין מטעם הידוע להם לבצוע על התחתונה וכדי שלא לעבור על המצות מניחין התחתונה קרוב אצלם יותר מהעליונה ונמצא שאין כאן מעביר על המצוה כלל או לוקחין העליונה בשעת ברכת המוציא ומניחים אותה למטה ובוצעין עליה:

ג

מצוה לבצוע בשבת פרוסה גדולה שתספיק לו לכל הסעודה מפני שנראה כמחבב סעודת שבת שחפץ לאכול בה הרבה ואע"פ שבחול אין לעשות כן מפני שנראה כרעבתן מכל מקום הואיל ואינו עושה כן כל ימות החול אלא בשבת בלבד ניכר הדבר שאינו עושה בשביל רעבתנות אלא בשביל כבוד השבת:

ד

אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום הבוצע אם הם זקוקים לככרו דהיינו שאין להם לחם משנה לפני כל אחד והם יוצאים ידי חובתם במה ששומעים ממנו ברכת המוציא שמברך על לחם משנה ואוכלים מאותו לחם משנה אבל אם יש לחם משנה לפני כל אחד מהם שאינם זקוקים לטעום מלחם משנה שלפניו יכולים לטעום ממה שלפניהם קודם שטעם הוא ממה שלפניו:

ה

אפילו אכל אדם כל מיני מעדנים ומיני תבשילין הרבה אע"פ שהם מחמשת המינים אינו יוצא ידי חובת ג' סעודות שחייב אדם לסעוד בשבת עד שיאכל לחם שמברכין עליו המוציא וברכת המזון (ועוד שעיקר סעודה הוא הלחם שעליו יחיה האדם) לפי שלגבי אכילת המן שממנה למדו ג' סעודות נאמר בה לחם שנאמר ויאמר אליהם משה הוא הלחם אשר נתן וגו':

ו

וכיון שאכל יתר מעט מכביצה יצא ידי חובתו אבל כביצה בלבד נקראת אכילת עראי ואינו יוצא בה ויש אומרים שבכזית בלבד יוצא ידי חובתו ויש אומרים שבסעודה שלישית אין צריך לחם כלל ויתבאר הכל בסימן רצ"א:

ז

טוב לברך על ב' אגודות של הדס קודם קידוש של לילה ושל יום ובתוך סעודה שלישית:

ח

אם יש קצת אונס שלא יוכל לסעוד בלילה יכול לדחות הסעודה עד למחר שיאכל ג' סעודות ביום ובלבד שיקדש בלילה ויאכל מיד אחר הקידוש כזית מחמשת המינים או שישתה עוד רביעית יין כמו שנתבאר בסימן רע"ג אבל אם אין שם אונס אין לעשות כן שהרי אפילו מבעוד יום מצוה למנוע מלאכול כדי שיאכל בלילה לתיאבון כמו שנתבאר בסימן רמ"ט:

ערה – דברים האסורים לעשות בשבת לאור הנר ובו יג סעיפים:

א

אסור להשתמש לאור הנר בשבת כל דבר שצריך עיון הרבה כגון לפלות בגדיו או לבדוק ציצית או לקרות בספר לאור הנר של שמן ואפילו אם אינו מוציא בפיו מה שהוא קורא גזרה שמא ישכח ויטה הנר לקרב השמן אל הפתילה כדי שתדלוק יותר יפה ויתחייב משום מבעיר.

אבל בנר של שעווה או של חלב הכרוך סביב הפתילה שאין דרך להטותו כשהפתילה היא כשרה (עיין סי' רס"ד) יש מתירים ויש אוסרים גזירה שמא ימחוט ראש הפתילה ויש בזה משום מכבה ולעת הצורך יש לסמוך על סברא הראשונה:

ב

אפילו אם הנר קבוע בחור שבכותל שאינו יכול להטותו ואפילו הוא גבוה עשר קומות שאינו יכול ליגע אליו כלל ואפילו הוא סגור בעששית אסור בכל ענין שלא חלקו חכמים בדבר שהנר שאסרו להשתמש לאורו תשמיש שצריך עיון אסרוהו בכל ענין:

ג

ומכל מקום לא אסרו אלא לאדם אחד בלבד אבל שנים קורין ביחד שאם יבא האחד להטות יזכירו חבירו והוא שקורין בענין אחד שאז משגיח האחד במה שחבירו עושה אבל אם זה קורא בענין זה וזה קורא בענין זה אף על פי ששני העניינים הם בדף אחד הרי כל אחד ואחד טרוד בעניינו ואין משגיח במעשה חבירו ולפיכך אסורים לקרות.

ואפילו כשקורין ענין אחד אלא שזה קורהו בספר אחד וזה קורהו בספר אחר הרי כל אחד טרוד בספרו ואינו משגיח במעשה חבירו ולכך אסורים לקרות ולכן אסור לומר פיוטים בבית הכנסת בלילי יום טוב שחל להיות בשבת לפי שכל אחד קורא מספרו ויש אומרים שאין חילוק בין ספר אחד לספרים הרבה כל שקורין בענין אחד מותר והמנהג כסברא הראשונה:

ד

הרוצה לקרות ואומר לאחר שעמו שאינו קורא תן דעתך עלי שלא אטה הנר הרי זה מותר לקרות והוא הדין אם אומר כן לאשתו אע"פ שדעתה קרובה אצלו לא תניחהו להטות וכן אם מפלה את בגדיו והיא משמרתו שלא יטה הרי זה מותר אבל אם היא או אחר ג"כ מפלה עמו אסור שהרי כל אחד בודק במקום אחר וכל אחד טרוד בבדיקתו ואינו משגיח במעשה חבירו:

ה

אדם חשוב שברור לו שאין דרכו להטות הנר בעצמו כל ימות החול מותר לו לקרות בשבת ואפילו יחידי ואין אחר משמרו:

ו

לא התירו לשנים שיקראו בענין אחד אפילו בספר אחד אלא לאור הנר אבל אצל המדורה אפילו עשרה כאחד אין קורין שמתוך שזנבות האודים סמוכים להם יוכל אחד לחתות בהם בקל ובמהירות כל כך קודם שירגיש בו חבירו ומה יועיל שיזכירו חבירו אחר שחתה כבר (ומטעם זה אף כשמתחממים אצלה לא ישבו בסמוך לזנבות האודים):

ז

תינוק[ו]ת של בית רבן קורין לאור הנר אפילו שלא בפני רבן מפני שאימת רבן עליהן ואין פושטין יד לשום דבר אף בחול אלא על פי רבן ולפיכך לא יבאו להטות:

ח

מותר לקרות פרק במה מדליקין לאור הנר שהרי הוא מזכיר איסור שבת ואיך ישכח ויטה:

ט

נוהגים לקרות בליל יום הכפורים במחזורים מפני שאימת יום הכפורים עליהם ולא יטו:

י

הרב יכול לראות לאור הנר מהיכן יקראו התינוקות ולסדר ראשי הפרשיות בפיו מתוך הספר לאור הנר והשאר קורא בעל פה לסייע את התינוקות ולא ראשי פרשיות בלבד אלא כל שיודע קצת הפרשה בעל פה ובקצת צריך לראות בספר אפילו באמצע הפרשה הרי זה מותר שמאחר שאינו מעיין בספר תמיד יש לו היכר בזה ולא יבא לשכוח ולהטות.

לפיכך ליל פסח שחל להיות בשבת מותר לקרות ההגדה בספר לאור הנר לפי שאין עם הארץ שלא תהא שגורה בפיו קצת ואינו צריך לעיין בספר אלא לפרקים (ואף כשקורא כולה בספר מותר כיון שאינו צריך לזה) והוא הדין הזמירות שאומרים בכל שבת על השלחן מי שרגיל בהן קצת בעל פה יכול לאמרן מתוך הספר וכל שכן שהמשכים בשבת לבית הכנסת מתפלל שם לאור הנר הדולק מבעוד יום שזהו מותר שהתפלה ושאר דברים שהוא רגיל לאמרם הם שגורים בפיו יותר מההגדה אבל ללמוד אסור אפילו הוא יום אם החדר אפל עדיין בענין שצריך לנר:

יא

כלים הדומין זה לזה וצריך עיון רב להבחין (בין זה לזה) ביניהם אסור לבדקן לאור הנר ואפילו להבחין בין בגדיו לבגדי אשתו אסור אם הם דומים זה לזה אבל מסתכל הוא מה שבכוס ומה שבקערה לאור הנר שהתירו לו מפני הנקיות ומפני הסכנה והוא הדין לברור ירק האוכל מתוך הפסולת וכן כל כיוצא בזה:

יב

שמש שאינו קבוע אסור לו לבדוק כוסות או קערות הדומין ולהבחין ביניהם לאור הנר מפני שאינו מכירן וצריך הוא לעיין בהם הרבה עד שיבחין ביניהם ושמא ישכח ויטה אבל השמש הקבוע הואיל ומכירן אינו צריך עיון הרבה להבחין ביניהם לפיכך אם בא לבדוק אין מונעים אותו אבל אין מורין לו לכתחלה לבדוק אע"פ שהוא מותר דכיון שמקרב ידיו לנר להבחין ביניהם חוששים שמא יסתפק מהשמן שבנר.

במה דברים אמורים בנר של שמן אבל נר של נפט כיון שהוא מאוס אין חוששים שיסתפק ממנו ומורין לו לכתחלה ויש אומרים שבנר של נפט אפילו שמש שאינו קבוע מותר לבדוק לאורו מפני שאורו רב ולא יצטרך להטות ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים:

יג

נהגו לכסות הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הנרות משום ביזוי מצוה (וגם בחול יש סכנה לעמוד בפני הנר ערום):

דעו – דיני נר שהדליק הנכרי בשבת ובו יז סעיפים:

א

נכרי שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור לכל אדם להשתמש לאורו בשבת אפילו למי שלא הודלק בשבילו שהחמירו בזה חכמים הואיל ונעשית מלאכה גמורה של תורה בשביל ישראל בשבת וכן אם הבעיר מדורת עצים בשביל ישראל אסור לכל אדם מישראל להתחמם כנגדה בשבת ואפילו אם הנכרי נתכוין לטובת עצמו כגון ששכרו ישראל וקצץ לו שכר כך וכך בעד כל יום ויום שידליק לו נרות ויבעיר לו מדורה או שקצץ לו בעד כל הדלקה והדלקה והבערה ולא צוהו להדליק ולהבעיר בשבת אלא הוא עושה מעצמו כדי להרבות בשכרו אעפ"כ אסור ליהנות ממלאכתו בשבת שהואיל וגוף הישראל היא נהנה בשבת מגוף המלאכה הרי עיקר המלאכה נעשית בשבת בשבילו שהרי הנכרי אינו נהנה מגוף המלאכה אלא משכרה והוא מתכוין בעשיית גוף המלאכה בשבת בשביל שיהנה הישראל ממנה בשבת נמצא שעשיית מלאכת השבת היא בשבילו כשיהנה ממנה בשבת ויש לגזור גזרה שמא יאמר לו לעשותה בשבת בשביל הנאתו אם יהיה מותר לו ליהנות ממנה כשעיקר עשייתה בשביל הנאתו:

ב

ומכל מקום לא הטריחו על הישראל לצאת מביתו כשמדליק בו הנכרי נר בשבילו מדעת עצמו אף על פי שיש לו הנאה מאור הנר רק שלא ישתמש כלום לאורו וכן במדורה והוא הדין אם הוא שובת במלון בבית הנכרי אינו צריך לצאת ממנו כשמדליק הנכרי נר בשבילו דכיון שהוא שובת בו נעשה כביתו וטורח לו לצאת ממנו ואם רוצה לעשות מדת חסידות יהפוך פניו מאור הנר להראות שאינו חפץ בו:

ג

ומכל מקום אם הנר הוא של ישראל צריך הוא למחות בידו לכתחלה שלא ידליקנו בשבילו מטעם שנתבאר בס' רנ"ב וכן במדורה מעצים של ישראל (ואם לא השגיח בו והדליקו מותר לו ליהנות להשתמש לאורו ובלבד שלא יערים במחאתו).

ואם מיחה בנכרי המשרתו בביתו ולא השגיח בו (אע"פ שמוותר לו להשתמש לאור הנר שמיחה בו מכל מקום) חייב הוא לגרש מביתו את הנכרי הזה שאינו שומע לו ומדליק או מבעיר בשבילו בשבת ואע"פ שהוא מתכוין לטובת עצמו כדי להרבות בשכרו שקצץ לו בעד כל הדלקה והבערה והרי זה כקבלן שאין צריך למחות בידו אף שעושה המלאכה בחפצים של ישראל כמ"ש שם מכל מקום אסור לו להניחו שיעשה בביתו מפני מראית העין כמו שנתבאר שם:

ד

אבל אם הנר או העצים של הנכרי אינו צריך למחות בו כשעושה מדעת עצמו אע"פ שלא קצץ לו שכר מטעם שנתבאר שם ואפילו בתוך בית ישראל אין חוששים למראית העין כשהמלאכה נעשית בחפצים של נכרי מטעם שיתבאר בס' שכ"ה:

ה

ומכל מקום מותר לו למחות בו וכן מותר למחות בנכרי שבא להוסיף שמן שלו בנר הדולק ואין בזה משום כיבוי שע"י מחאתו גורם מהירות הכיבוי וכשמיחה בנכרי המדליק משלו בין בביתו בין בבית הנכרי ולא השגיח בו מותר לו להשתמש לאורו ובלבד שלא יערים במחאתו:

ו

וכל זה כשהדליק בשביל ישראל אבל אם הדליק בשביל עצמו או בשביל נכרי אחר מותר לכל ישראל להשתמש לאורו אפילו הנר של הישראל שאין גוזרים שמא יאמר לנכרי שידליק בשביל עצמו או בשביל נכרי אחר וכן אם הדליק לצורך חולה אפילו שאין בו סכנה או לצורך קטנים שדינם כחולה שאין בו סכנה לכל דבר מותר לבריאים להשתמש לאורו שאין כאן גזרה שמא יאמר לנכרי להדליק בשביל החולה שהרי דבר מותר הוא אפילו לכתחלה:

ז

ישראלים ונכרים שהסיבו יחד ובא נכרי והדליק להם נר אם רוב המסיבה נכרים מותר להשתמש לאורו ואם רובה ישראל אסור להשתמש לאורו שמן הסתם מתכוין המדליק לצורך הרוב ואם מחצה ישראל ומחצה נכרים ג"כ אסור שמן הסתם הוא מכוין לצורך שניהם ואף אם ספק לאיזה מהם מדליק הולכים להחמיר בספק זה.

וכל זה כשמדליק סתם שמן הסתם כוונתו בשביל המסובין אבל אם יש הוכחה שמדליק בשביל עצמו כגון שאנו רואים שהוא משתמש לאורה (מיד) אע"פ שהרוב ישראל מותר להשתמש לאורה וכן אם יש הוכחה שמדליק בשביל נכרי אחר אבל אם יש הוכחה שמדליק לצורך ישראל ולצורך נכרי אע"פ שהרוב נכרים אסור:

ח

בקצת מקומות נהגו רבים להקל באמירה להנכרי להדליק נרות לצורך סעודה כשנכבו הנרות ואי אפשר לאכול בחשך ויש שלמדו זכות על שלא מיחו בידם חכמים לפי שסומכין על מי שאומר שלא גזרו על שבות של אמירה לנכרי במקום מצוה אפילו לומר לו לעשות מלאכה גמורה של תורה ומכל מקום אם נר אחד דלוק עדיין ויכולים לאכול אצלו אסור לומר לנכרי שידליק עוד שאין כאן מצוה כל כך לדחות בשבילה שבות של אמירה לנכרי (ואם הדליק מעצמו מותר ליהנות ממנו אף לאחר שכבה הראשון כיון שעונג שבת תלוי בזה כמו שיתבאר).

אבל כל אדם צריך להחמיר לעצמו שלא לומר לנכרי להדליק נר אע"פ שיושב בחושך ואינו יכול לאכול סעודת שבת לפי שרבו האומרים שלא התירו שבות במקום מצוה אלא שבות דשבות כמו שיתבאר בסי' ש"ז ודבריהם עיקר לפיכך אין להקל כלל בזה אפילו לצורך גדול אלא שאין למחות בהמקילין שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים:

ט

אבל לומר לנכרי שיביא לו נר הדלוק כבר במקום אחר יש מתירים אפילו אם אפשר לו בלעדו בין נר של שעה וחלב בין נר של שמן לפי שטלטול הנר אינו אסור אלא מפני שהוא מוקצה כמו שיתבאר בסי' רע"ט וכל מוקצה מותר לטלטלו בטלטול מן הצד כמו שיתבאר בסי' שי"א וכיון שהישראל בעצמו היה יכול להביא הנר לכאן בהיתר בטלטול מן הצד כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה כשמביאו הנכרי באיסור בטלטול גמור אין בכך כלום שלא אסרו לעשות ע"י נכרי בשבת אלא דברים שאין שום היתר לישראל לעשות בעצמו ואין להורות היתר זה אלא לבני תורה אבל לעמי הארץ אין להתיר שלא יתרגלו באמירה לנכרי וידמו דבר לדבר ויקילו יותר:

י

במה דברים אמורים כשמביאו לכאן כדי ליהנות כאן לאורו או מפני שצריך למקום שהיה הנר עומד שם אבל אסור לטלטל על ידי נכרי כדי להצניעו כדי שלא יגנב לפי שטלטול זה הוא לצורך הנר שהוא מוקצה ואין היתר לישראל לטלטל מוקצה אפילו בטלטול מן הצד כשטלטולו הוא בשביל המוקצה עצמו כמו שיתבאר בסי' שי"א.

(ואף שיתבאר שם שכל טלטול מן הצד שהוא על ידי גופו שלא בידי יכול לטלטלו אפילו לצורך המוקצה ושאר טלטול מן הצד שהיה על ידי דבר אחר שבידיו אין היתר אלא כשמטלטלו לצורך מקומו אבל לא כשצריך להשתמש בגוף המוקצה ואם כן זה הנר אם יטלטלנו על ידי דבר אחר שבידיו לא יוכל לטלטלו כדי ליהנות מאורו כאן במקום שמביאו וגם א"א כלל להביאו על ידי הטלטול מן הצד של דבר אחר שבידיו ואם יטלטלנו על ידי גופו כגון באחורי ידיו או בין אצילי ידיו וכיוצא בזה יכול לטלטלו אף בשביל שלא יגנב אעפ"כ אין להתיר לומר לנכרי שיצניענו לפי שאותם המתירים טלטול כדרכו על ידי נכרי כשיש היתר לישראל מן הצד הם סוברים שאף על ידי גופו אין היתר לטלטל לצורך המוקצה עצמו אלא כדי להשתמש בגוף המוקצה או מפני שצריך למקומו ואין להקל יותר ממה שהם עצמם מקילים):

יא

אם אומר אדם לעבדו ולשפחתו לילך עמו לחוץ בלילה ומדליקים הנר מעצמן אף על פי שגם הם צריכין לנר זה ומתכוונים לצורך עצמן בלבד אין זה נקרא לצורך נכרי כיון שעיקר ההליכה היא לצורך ישראל ובשבילו ולפיכך (צריך למחות בם שלא ידליקו אם הנר שלו ואם לא מיחה בהם והדליקוהו) אסור לילך עמהם לחוץ עד שיניחו הנר בבית שלא יהנה מאור הנר שהודלק בשביל הליכתו אפילו הנר של נכרי (ואם מיחה בם ולא השגיחו בו והדליקו מותר להשתמש לאורו אם אינו מערים כמו שנתבאר למעלה):

יב

אבל נר שמדלקת השפחה להדיח כלי אכילה לאורו אע"פ שהדחה זו היא לצורך הישראל אין הדלקה זו נקרא בשביל ישראל הואיל ואין גוף הישראל נהנה (מנר זה) (מהדחה זו) אלא שכלים שלו מודחים והיא חייבת להדיחם לצרכה היא מדלקת וא"צ למחות בה ומותר להשתמש לאור נר זה:

יג

וכל זה בנר אבל במדורה שעשאה נכרי אפילו לצרכו בלבד או לצורך חולה אפילו שיש בו סכנה אסור לבריא להתחמם כנגדה גזרה שמא ירבה הנכרי עצים בשבילו אם יהיה מותר לו להתחמם בה ואינה דומה לנר שאין שם חשש שירבה בשבילו שנר לאחד נר למאה משא"כ במדורה שכל מה שמתרבים בני אדם המתחממים בה צריך להרבות בה עצים להרחיבה אבל אם חימם את בית החורף לצרכו או לצורך חולה מותר לבריא לילך מבית הקיץ לבית החורף להתחמם בו שאין לחוש שמא ירבה לחממו בשבילו שחימום לאחד חימום למאה.

ויש מתירין אפילו במדורה ואין גוזרים שמא ירבה בשבילו מפני שאף אם לא היה מרבה בשבילו היה נהנה קצת מהמדורה ואף שע"י רבוי העצים נהנה ממנו בריוח אין תוספת הנאה זו כדאי לגזור בשבילה שמא יאמר לו להרבות בשבילו עצים ואף אם עשה הנכרי מדורה קטנה לצרכו בלבד או לצורך חולה ואח"כ בא זה להתחמם כנגדה והוסיף הנכרי עצים בשבילו מדעת עצמו אין הוספה זו אוסרתו להתחמם שם כיון שהיה יכול להתחמם שם קצת אף בלא הוספה זו וכן אם היתה המדורה דולקת מבעוד יום ובשבת הוסיף בה הנכרי עצים בשביל ישראל מותר להתחמם כנגדה.

(רק שלכתחלה צריך לזהר בכל זה למחות בו אם העצים של ישראל כמו שנתבאר).

ולעתהצורך יש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים:

יד

ומכל מקום אם כבר כלו עצים שהודלקו מבעוד יום או לצורך נכרי או לצורך חולה ואין דולקים במדורה זו אלא העצים שהוסיף בשבת בשביל ישראל אסור להתחמם כנגדה וכן אם היה נר דולק מבעוד יום או לצורך נכרי או לצורך חולה ובא נכרי והוסיף עוד נר בשביל ישראל אין היתר להשתמש לאורו אלא בעוד שהנר הראשון דולק אבל לאחר שכבה הראשון אסור להשתמש לאור השני וכן אם הוסיף שמן בנר הדולק אין היתר להשתמש לאורו אלא עד בכדי שיכלה השמן שהיה בנר בתחלה ואח"כ אסור.

ויש חולקין על זה ומתירין בין במדורה בין בנר בין בהוספת השמן אע"פ שהם של ישראל דכיון שבתחלה כשעשה הנכרי האיסור בשביל ישראל היה מותר ליהנות ממנו לא יצא מידי התירו לעולם אף לאחר שכלו עצים הראשונים או הנר הראשון או השמן הראשון ובמקום צורך גדול דהיינו שעונג שבת תלוי בזה יש לסמוך על דבריהם להקל:

טו

וכל האיסורים שנתבארו בחימום כנגד המדורה או בית החורף אינן אלא בארצות שאינן קרות אבל בארצות הקרות כמו במדינות אלו מותר לומר לנכרי לעשות מדורה בשביל ישראל ביום שהקור גדול וכן לומר לו לחמם את בית החורף לפי שהכל הם כחולים אצל הקור הגדול אבל ביום שאין הקור גדול כל כך אם אין לו קטנים שמצטערים הרבה אסור לומר לנכרי לעשות מדורה או לחמם בית החורף.

ואם עושה מדורה מעצמו מעצי ישראל צריך למחות בידו ואם לא מיחה אסור להתחמם כנגדה ואם חימם בית החורף מעצמו בשביל ישראל מעצי ישראל אסור ליכנס בו כדי להתחמם אבל אם הוא דר בו א"צ לצאת ממנו:

טז

אם שכר הנכרי שיסיקנו לו בכל יום ויום כל ימות החורף והסיקו גם בשבת כשאין הקור גדול הרי זה כעושה מעצמו וא"צ לצאת מביתו אלא שלכתחלה צריך למחות בו:

יז

והנוהגים היתר אף ביום שאין הקור גדול מכל מקום אין מוחין בידם שמוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידיים ואף ביום שהקור גדול אין לחמם בית החורף שני פעמים ביום השבת כי די במה שהסיק התנור פעם ראשון בבקר ומכל מקום הכל לפי הקור ולפי בית החורף אם ממשיך החום זמן מרובה והחכם עיניו בראשו:

דעז – שלא לגרום כבוי הנר ובו ח' סעיפים:

א

נר דולק שהוא מונח קרוב אל הדלת (נגד פתיחת הדלת ממש) בענין שכשיפתחו הדלת יוכל לכבות אם ינשב הרוח מבחוץ אסור לפתוח הדלת כנגדו שמא יכבנו הרוח ואף שאינו מתכוון לכיבוי ודבר שאינו מתכוין מותר מכל מקום כיון שאם ינשב הרוח אי אפשר שלא יכבה ופסיק רישיה ולא ימות הוא לפיכך אף בשעה שאין רוח מנשב בחוץ אסור לפותחה שמא יתחיל לנשב מיד שיתחיל לפתוח ואפילו אם הנר הוא מונח אחורי הדלת כגון דלת שנפתחת לפניו ומאחריה מונח בבית נר דלוק אסור לפותחה אם הנר הוא קרוב לדלת והוא (מכוון נגד פתיחת הדלת ממש דהיינו נגד החלל שבין הדלת למזוזה שהצירים קבועים בה מבפנים שחלל זה נעשה ע"י פתיחת הדלת).

אבל אם הדלת פתוחה כבר מותר לנעלה בשביל שלא יכבה הנר ואין בזה משום גרם הבערה וכן החלון שכנגד נר שעל השלחן מותר לנועלו ואסור לפתחו אם הנר קרוב אליו קצת:

ב

ואם הנר קבוע בכותל אחורי הדלת אסור לפתוח הדלת כדרכו בחול שמא תהא הדלת נוקשת בנר שאחוריה ואי אפשר שלא תכבנו כשתנקש בו ופסיק רישיה הוא אלא יזהר לפתוח בנחת שלא תגע הדלת בנר שאחוריה אבל לנועלה מותר בכל ענין.

ואם הוא בענין שכשינעול בחוזק כדרכו תנקש הדלת על המזוזה בחוזק כל כך עד שיתנדנד כל הכותל ויתנדנד נר הקבוע בו ויתקרב קצת השמן שבנר אצל הפתילה ויתחייב משום מבעיר או יתרחק קצת ממנה ויש בזה משום מכבה צריך ליזהר בין בפתיחה בין בנעילה שתהא בנחת (בענין שלא יהא פסיק רישיה) אף אם הנר רחוק מהדלת:

ג

ואם הנר קבוע בדלת עצמה אם הוא של שמן אסור לפתוח או לנעול הדלת כדרכו בחול שעל ידי הפתיחה ונעילה כדרכו אי אפשר שלא יתקרב קצת השמן אל הפתילה (ויתחייב משום מבעיר) או יתרחק קצת ממנו (ויש בו משום מכבה) אלא פותח ונועל בנחת בענין שלא יהא פסיק רישיה.

ואין איסור בטלטול הדלת משום הנר המוקצה הקבוע בה לפי שהדלת לא נעשית בסיס לנר מפני שהיא חשובה שמשמשת לבית ובטלה אצלו ולא להנר.

ואם הוא נר של שעה וכיוצא בו מותר לפתוח ולנעול כדרכו אלא א"כ הוא בענין (שיש לחוש) שיכבה לגמרי אם לא יזהר לפתוח ולנעול בנחת אבל אם יפול ע"י כך לארץ אין בכך כלום כמו שיתבאר.

וכן אם הנר הוא אחורי הדלת והוא בענין שאין לחוש להרוח שמבחוץ (כגון שהדלת נפתח מחדר לחדר) אלא שיכבה מחמת הדלת עצמה שמנשבת עליו אם פותחה כדרכו בחול צריך לזהר לפותחה בנחת (בענין שלא יהיה פסיק רישיה):

ד

אסור לפתוח הדלת כנגד המדורה הקרובה קצת אל הדלת אם הרוח מנשבת מבחוץ שהרוח מבערת המדורה יותר ואפילו אין שם אלא רוח מצויה שאינה מבערת בודאי את המדורה גזרה משום רוח שאינה מצויה שהיא מבערת בודאי ופסיק רישיה הוא אבל אם היתה פתוחה כנגד המדורה מותר לסגרה ואין בזה משום מכבה:

ה

הניח נר על גבי טבלא מבעוד יום ושכח לסלקו ממנה קודם שחשכה ונצרכה לו הטבלא לטלטלה ולהשתמש בה בשבת מנער את הטבלא והנר נופל מעליה על הארץ ומטלטלה לכל מקום שירצה ובלבד שלא יתכוין לכבות הנר בניעור זה ואף אם נכבה מאליו על ידי נפילתו אין בכך כלום שדבר שאינו מתכוין הוא ואין כאן פסיק רישיה שאפשר שלא יכבה ע"י כך.

במה דברים אמורים כשכבר כלה השמן מהנר ולא נשאר בו רק פתילה דולקת או שהוא נר של שעה וכיוצא בו אבל נר שיש בו שמן אסור לנער הטבלא להפילו מעליה לפי שאי אפשר שלא יתקרב השמן קצת אל הפתילה ויתחייב משום מבעיר או יתרחק קצת ממנו ויש בו משום מכבה וכל שכן אם ישפוך ממנו קצת.

ומכל מקום מותר לומר לנכרי לנערה שכל פסיק רישיה מותר על ידי נכרי כמו שנתבאר בסי' רנ"ג ולפיכך אף בנר של שעה וכיוצא בו טוב שלא יעשה הישראל בעצמו אלא על ידי נכרי אם אפשר בקל למצוא נכרי או שא"צ לטבלא כל כך.

ואם צריך למקום הטבלא יכול לטלטלה עם הנר שעליה אפילו הוא של שמן לאיזה מקום שירצה כמו שיתבאר בסי' ש"ט:

וכל זה כששכח לסלק הנר מהטבלא קודם כניסת השבת שלכן לא נעשית הטבלא בסיס לדבר המוקצה כיון שאינה משמשת אז לנר מדעת בעל הבית אלא מחמת שכחתו אבל אם מדעתו הניח הנר על הטבלא שיהיה עליה בכניסת השבת הרי נעשית בסיס להנר וטפלה אליו ואסורה בטלטול כמוהו לפיכך אסור לנערה אף אם הנר הוא של שעה וכיוצא בו ואף אם צריך למקום הטבלא אבל מותר ליגע בטבלא כמו שמותר ליגע בכל מוקצה כמ"ש בסי' ש"ח ועל ידי נכרי מותר לטלטלה ולנערה מטעם שנתבאר בסי' רע"ו.

ויש אומרים שאינה נקראת בסיס אלא א"כ היתה דעתו שיהיה הנר עליה כל השבת כולה אבל אם היה דעתו לסלקו אחר כניסת השבת על ידי נכרי או על ידי נייעור או שאר טלטול מן הצד הרי זה מותר לנערה אם הנר של שעה וכיוצא בו ויש לסמוך על דבריהם להקל במקום הפסד כגון נר שעל השלחן שנפל על השלחן וחושש שלא ישרף השלחן ינער השלחן והנר נופל מעליו אם הוא של שעה וכיוצא בו אם היה דעתו מבעוד יום לסלקו מעל השלחן בשבת על ידי נכרי או על ידי טלטול מן הצד.

ואם נפל הנר על המפה שעל השלחן אע"פ שהנר היה עומד עליה בכניסת השבת לא נעשית המפה בסיס לו לדברי הכל מטעם שיתבאר בסי' ש"ט ויכול לנערה שיפול הנר מעליה או שאר מוקצה שנפל עליה בשבת אע"פ שאין שם הפסד אם לא ינער.

ואף אם נפל הנר או שאר מוקצה שעל השלחן שנעשה בסיס להנר שהיה מונח עליו בכניסת השבת מכל מקום אם היה מונח על השלחן בכניסת השבת דהיינו בבין השמשות גם לחם (שלצורך השבת) הרי נעשה בסיס לאיסור ולהיתר בכניסת השבת ואף לאחר שסלקו הלחם ממנו לא נעשה בסיס להנר בלבדו כיון שהוא כבר אחר כניסת השבת ולפיכך יכול לנערו להפיל מעליו הנר ושאר מוקצה לטלטלו אח"כ כמו שירצה וכן אם היו מונחים עליו בין השמשות שאר דברים שאינם מוקצים והוא שיהיו (הלחם או) שאר הדברים חשובים יותר מן דליקת הנר דהיינו מן השלהבת שהנר נעשה בסיס אליה כמ"ש בסי' רע"ט.

ואם צריך לגוף השלחן לטלטלו למקום אחר אם אפשר לנער ממנו הנר (כגון שא"צ עוד לנר זה) ינערנו ממנו מתחלה ע"י שיטה השלחן ויפול הנר מעליו ואח"כ יטלטלנו למקום שירצה ואם אי אפשר לנער (כגון שהוא צריך עוד לנר זה במקום האחר או שיש חשש הפסד בנייעור זה שלא ישבר הנר) רשאי לטלטלנו בעוד הנר עליו הואיל ולא נעשה בסיס לו בלבדו בבין השמשות ואפילו אם אינו צריך עוד לנר אלא שצריך למקום השלחן ואם ינער שם הנר לא יוכל לעשות חפצו באותו מקום מותר לטלטל השלחן עם הנר שעליו למקום אחר הואיל ולא נעשה השלחן בבין השמשות בסיס לאיסור בלבדו וכמו שיתבאר כל זה בסי' ש"ט וש"י עיין שם כל פרטי דינים אלו וטעמיהם:

מותר להניח נר של שבת מבעוד יום על גבי אילן וידלוק שם בשבת אבל אין מניחין נר של יום טוב דולק על האילן אפילו מבעוד יום גזרה שמא יעלה באילן ביום טוב ליטול ממנו הנר ונמצא משתמש במחובר לקרקע ביום טוב שהוא אסור מטעם שיתבאר בסי' של"ו אבל בשבת אין לחוש שמא יעלה עליו ליטול הנר לאחר שיכבה שהרי הוא אסור בטלטול אף לאחר שיכבה כמו שיתבאר בסי' רע"ט:

ח

מותר לכפות קערה של חרס על גבי הנר בשביל שלא יאחוז האור בקורה שמה שהוא מטלטל הקערה בשבת בשביל הצלת הקורה האסורה בטלטול בשבת אין בזה שום איסור כלל וכל שכן שמותר לכפותה על הנר כדי לשמש מטתו ומכל מקום צריך שיניח מעט אור תחתיה שאם לא כן יכבה הנר:

רעח – שיכול לכבות הנר בשביל החולה ובו ד' סעיפים:

א

מותר לכבות את הנר בשביל החולה שיישן אם הוא חולה שיש בו חשש סכנה אם לא יישן וכן מי שמתירא מפני לסטים שלא יהרגוהו מותר לכבות הנר שלא יראוהו שפקוח נפש דוחה שבת אפילו בחשש ספק סכנה כמו שיתבאר בס' שכ"ח.

אבל אם אין שם חשש סכנת נפשות אלא סכנת ממון וכן בשביל חולה שאין בו סכנה אסור לכבות מדברי סופרים ואם כבה פטור מפני שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה כלומר שהמלאכה צריכה לו בשביל גופה דהיינו שצריך לו גוף הדבר שגוף המלאכה נעשית בו כגון שמכבה עצים דולקים בשביל הפחמים שהם ראויים לצורפים שגוף מלאכת הכיבוי נעשה בגוף הפחמים שהם צריכים לו אבל מלאכה שאינה צריכה לגופה היא כשהיא צריכה לו בשביל דבר אחר שאין גוף המלאכה נעשית בו כגון שמכבה את הנר מפני שחס על השמן שלא ידלק כולו עכשיו או מפני שחס על חרס הנר שלא יבקע כשהפתילה דולקת עליו שגוף מלאכת הכיבוי נעשה בפתילה והוא מתכוין במלאכתו מפני שצריך לשמן או לנר וכן המכבה את הדליקה מפני שחס על ממונו וכן המכבה גחלת בשביל שלא יזקו בה רבים וכן זה שמכבה בשביל החולה או מפני הלסטים הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה כיון שאינו מתכוין בשביל צורך הפחמים או הפתילה שהכיבוי נעשה בהן.

ואפילו אם מכבה בשביל שצריך לפתילה אינו חייב אלא אם כן צריך לחזור ולהדליקה אחר זמן וגם היא פתילה חדשה שזהו פעם ראשון שהודלקה וגם לא הובהבה קודם שהודלקה שע"י כיבוי זה היא מיתקנת להדלקה יותר ממה שהיתה בתחלה אבל אם אין צריך לחזור ולהדליקה לאחר זמן ואפילו אם צריך לחזור ולהדליקה אלא שהיא פתילה ישנה שכבר הודלקה פעם אחת ואפילו היא פתילה חדשה שלא הודלקה מקודם כלל אלא שהובהבה קודם שהודלקה שע"י כיבוי זה אינה מותקנת להדלקה יותר ממה שהיתה בתחלה הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה שאף שהוא צריך לגוף הדבר שהמלאכה נעשית בו דהיינו שהפחם שבראשה שהכיבוי נעשה בו הוא צריך לו שיהא נוח לחזור ולהדליקה מכל מקום כיון שהדבר שהמלאכה נעשה בו אינו מתתקן כלום ע"י המלאכה יותר ממה שהיה בתחלה הרי אין המלאכה צריכה לגופה של אותו דבר כלל כיון שאין מתקנת אותו כלום ואינה נקראת מלאכה הצריכה לגופה אלא אם כן שהמלאכה מתקנת את גוף הדבר שנעשית בו יותר ממה שהיה בתחלה שאז היא צריכה לגופה וגם שיהא צורך לאדם בגוף הדבר שהמלאכה נעשית בו ומתקנת אותו:

ב

במה דברים אמורים בכיבוי שהיא מלאכת קלקול שמקלקל ההבערה לפיכך אינה חשובה צריכה לגופה בזה בלבד מה שגוף הדבר שנעשית בו צריך להאדם אלא עד שגוף הדבר מתתקן ע"י המלאכה שנעשית

בו יותר ממה שהיה בתחלה וכן הסותר בנין על מנת לחזור ולבנותו או הקורע על מנת לחזור ולתפור אין אסור מן התורה אלא אם כן אם דעתו שיהא בנין האחרון יותר טוב מן הראשון וכן בתפירת הבגד שנמצאו הסתירה והקריעה הן מתקנים הבנין והבגד שיהיו יותר טוב מבתחלה שמבלעדי הסתירה והקריעה אי אפשר כלל לתקן הבנין והבגד שיהיו יותר טובים אבל שאר מלאכות שאינן מלאכות הקלקול אף [אם] אינן מתקנות את גוף הדבר שנעשית בו שכיון שגוף הדבר שנעשית בו הוא צריך להאדם הרי זה המלאכה הצריכה לגופה כגון המוציא קרדום מרשות לרשות כדי לחתוך בו שאף שאין הקרדום מתתקן כלל בהוצאה זו הרי זה חייב הואיל והוא צריך לגוף הדבר שהוציא אבל אם אינו צריך לגוף הדבר שהוציא כגון המוציא מת לקבורה שגוף המת אין לו בו שום צורך כלל הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה וכן כל כיוצא בזה.

ויש אומרים שאפילו מלאכת הקלקול אין צריך שיהיה התיקון יותר טוב מבתחלה חוץ ממכבה הנר שאינו חייב אלא אם כן נתכוין להבהב הפתילה ע"י כיבוי זה שתהא נוחה לחזור ולהדליקה אבל אם אינו חושש על הבהובה אלא שמתכוין בכיבוי לחוס עליה שלא תדלק כולו עכשיו אף על פי שמתכוין כדי לחזור ולהדליקה לאחר זמן מכל מקום עיקר גוף הדבר שמלאכת הכבוי נעשה בו הוא הפחם שבראשה שהאור אחז בו וכיון שאין כוונתו בכיבוי בשביל שצריך לפחם זה אלא בשביל שצריך לשאר הפתילה שלא אחז בה האור הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה אלא לדבר אחר שאין המלאכה נעשית בו:

ג

וכל זה להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה ואינה אסורה אלא מדברי סופרים אבל יש חולקין על זה ואומרים שאפילו מלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה מן התורה ומכל מקום אף לפי דבריהם מותר לכבות הנר בשביל שיישן החולה שיש בו סכנה וכן מי שמתירא מפני הלסטים ויש חשש (סכנה בדבר) סכנות נפשות אבל אם אין שם אלא חשש צער הגוף בלבד בענין שאי אפשר לבא לעולם לידי חשש סכנה מצער ההוא אסור לכבות ואם כבה חייב לפי דבריהם.

והחילוקים שבין ב' הסברות אלו להלכה ולמעשה יתבארו כל אחד ואחד על מקומו ויש דברים הרבה שהכל מודים שאין בהם איסור מן התורה אלא אם כן צריך לגופן ויש דברים שהכל מודים בהם שחייב עליהם מן התורה אע"פ שאין צריך לגופן ויתבאר ג"כ כל אחד ואחד במקומו:

ד

והכל מודים בפסיק רישיה ולא ימות שחייב עליו מן התורה לפעמים וכיצד מצינו זה והלא כשאנו מתכוין למלאכה בוודאי אין צריך לגופה כלל מצינו בכגון שהדבר ידוע שנזכר לו במלאכה שנעשית בלא כוונתו וחפץ הוא בה אע"פ שלא נתכוין לה והרי היא צריכה לו עכשיו שכבר נעשית מאליה בלא כוונתו כיצד כגון נקב שבחבית שמוציאין בו היין שפקוק בנעורת של פשתן שהנעורת בלועה מיין הרבה וכשמוציאה וחוזר ופוקק בה ומהדקה בחוזק אי אפשר שלא יסחוט יין ממנה ואע"פ שאינו מתכוין אלא לסתום הנקב הרי זה פסיק רישיה ואם יש כלי תחת פקיקת הנעורת שהיין הנסחט ממנה נוטף לתוכו הרי זה חייב על פקיקה זו שהדבר ידוע שנזכר לו ביין הנסחט מהנעורת לתוך הכלי שיוכל ליהנות ממנו כשיהיה בכלי אבל כשיהיה בלוע בנעורת אין לו בה הנאה של כלום והרי זו מלאכה הצריכה לגופה אע"פ שלא נתכוין לה וכן כל כיוצא בזה:

רעט – דיני טלטול הנר בשבת ובו ט' סעיפים:

א

נר שהדליקו בו מבעוד יום ודלק עד לאחר שחשכה אף על פי שכבה אחר כך אסור לטלטלו כל השבת כולה אפילו לצורך גופו או לצורך מקומו ואינו דומה לשאר כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו או לצורך מקומו כמו שיתבאר בסי' ש"ח לפי שבבין השמשות כשהיה הנר דולק היה אסור בטלטול אפילו לצורך גופו ומקומו מפני שהיה בסיס לשלהבת הדולקת בו שהיא מוקצה ונעשה הנר מוקצה כמוה ומתוך שבבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת היה מוקצה מדעת האדם שהקצהו מדעתו כשהדליק בו ועשאו בסיס לדבר (האסור) המוקצה הוקצה לכל השבת כולה כמו שיתבאר בסי' ש"י.

ואפילו מנורה גדולה שדלק עליה נר אחד מבעוד יום נעשית כולה בסיס לו ונאסרה בטלטול לכל השבת אפילו לאחר שכבה הנר (אפילו אם אינה של פרקים) אבל בשבת האחרת מותר לטלטל הנר והמנורה לצורך גופן או מקומן כיון שלא דלקו בהן בתחלת כניסת אותה השבת:

ב

וכן השמן שנשאר בנר אחר שכבה משחשכה אסור לטלטל וכל שכן להסתפק ממנו כל אותה השבת הואיל והוקצה בתחלת כניסתה דהיינו שבבין השמשות כשהיה דולק היה אסור להסתפק ממנו משום איסור כיבוי כמ"ש בסי' רס"ה נאסר להסתפק ממנו בכל אותה השבת וכיון שאסור להסתפק וליהנות ממנו בשבת אסור ג"כ לטלטלו הואיל ואינו ראוי לכלום בו ביום ועוד שגם בטלטול הוקצה בבין השמשות כשהיה דולק מפני שנעשה בסיס לשלהבת שהוא מוקצה וכן הפתילה נעשית ג"כ בסיס לשלהבת ואסור לטלטל מה שנשתייר ממנה כל אותה השבת:

ג

אע"פ שהנר שהדליקו בו באותו שבת אסור לטלטלו כל השבת כולה אפילו לצורך גופו ומקומו מכל מקום מי שהוא איסטניס והנר הוא מאוס עליו בשעה שאינו צריך לו דהיינו (לאחר שכבה או) למחר ביום ואינו יכול לסבול שיהא מונח אצלו יכול להוציאו מעליו למקום אחר מפני שהרי נר זה לו כגרף של רעי לכל אדם שהתירו לטלטלו להוציאו מבית כמ"ש בסי' ש"ח (ומכל מקום אין כל אדם יכול לומר איסטניס אני אלא מי שידוע שהוא איסטניס):

ד

אע"פ שטלטול הנר אינו אסור אלא מפני שנעשה בסיס לדבר האסור דהיינו השלהבת אין היתר שיניח על הנר מבעוד יום מעט לחם או שאר דבר המותר בטלטול כדי שיהא הנר בבין השמשות בסיס לאיסור ולהיתר לפי שהנר הוא עשוי בשביל השלהבת לכך הוא טפל אליה ולא להלחם או שאר דבר אף שאותו דבר חשוב מהשלהבת וכן הדין במנורה:

ה

אם התנה מבעוד יום על נר זה שיטלטלנו בשבת לכשיכבה מותר לטלטלו אחר שכבה ואין אומרים מתוך שהוקצה בבין השמשות הוקצה לכל השבת הואיל ואף בבין השמשות לא הוקצה מדעתו לכל השבת שהרי היה דעתו עליו לטלטלו לכשיכבה והרי בודאי יכבה בשבת כשיכלה השמן.

ויש אומרים שאין התנאי מועיל כלום שהואיל והקצהו מדעתו לבין השמשות דהיינו שכשהדליק בו היה בדעתו שיהא השמן דולק בו בבין השמשות ויהא הנר בסיס לכך הוקצה לכל השבת כולה וכן נוהגים במדינות אלו

ונוהגין לטלטלו ע"י נכרי אפילו להצניעו כדי שלא יגנב שאסור כל זמן שהוא דולק כמ"ש בס' רע"ו אעפ"כ אחר שכבה אין בזה איסור שמאחר שהמנהג כך הרי זה כאלו התנה עליו מתחלה לטלטלו ע"י נכרי לכשיכבה ולענין טלטול ע"י נכרי סומכין על סברא הראשונה שהתנאי מועיל לכשיכבה וטוב להתנות כך בפירוש:

ו

וכל זה בנר שהודלק מבעוד יום אבל אם הודלק אחר כניסת השבת דהיינו משחשכה על ידי נכרי לצורך קטנים או לצורך חולה שאין בו סכנה או שעבר ישראל והדליקו בין בשוגג בין במזיד מותר לטלטלו אחר שכבה לצורך גופו או מקומו הואיל ולא היה מוקצה בתחלת כניסת השבת אלא באמצע השבת כשהיה דולק לא נעשה על ידי זה מוקצה לכל השבת כולה אלא בשעה שהוא דולק בלבד.

ואפילו אם הדליקו מבעוד יום אם היה מותר לטלטלו בבין השמשות כגון נר של חיה ושל חולה שיש בו סכנה אע"פ שנאסר אח"כ בטלטול כגון שילדה החיה ואינה צריכה לנר ונתרפא החולה מכל מקום כשיכבה הנר מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו הואיל ולא היה אסור בטלטול בבין השמשות:

ז

נר שלא הדליקו בו באותה שבת אפילו הוא של חרס שהוא מאוס כשהדליקו בו כבר ואפילו הדליקו בו נפט שהוא מסריח מותר לטלטלו בשבת לצורך גופו ומקומו שאינו מוקצה מחמת מיאוס הואיל והוא ראוי לכסות בו כלים ואינו דומה לצרורות ואבנים שאף שראויים לכסות בהם כלים אסורים בטלטול לפי שאין עליהם תורת כלי כלל אבל נר זה יש עליו תורת כלי:

ח

מנורה בין גדולה בין קטנה אם היא של פרקים אסור לטלטלה אפילו לצורך גופה ומקומה אע"פ שלא הדליקו בה באותו שבת שחוששין שמא תפול מידו ותתפרק ויחזיר פרקיה ויתקעם ויהדקם בחוזק ויתחייב משום בונה כמו שיתבאר בס' שי"ג.

ואפילו אם אינם של פרקים אלא יש בה חריצים סביב ודומה לשל פרקים אסור לטלטלה גזרה שמא יאמר הרואה שהיא של פרקים ויבא להתיר אף של פרקים ואף אם היא קטנה מאוד שאין דרך לעשותה של פרקים כלל והכל יודעים שהם חריצים בלבד ולא פרקים אעפ"כ לא רצו חכמים לחלק בגזרתם בין גדולה לקטנה:

ט

וכל זה במנורה וכיוצא בה מהכלים שדרכן להתפרק כשנופלים אבל כלים שאין דרכם להתפרק כשנופלים כגון כוסות וכיוצא בהם מותר לטלטלם אף שהם בענין שאסור להחזיר פרקיהם כמו שיתבאר בסי' שי"ג ואפילו מנורה של פרקים אם פרקיה רפויים לעולם שאין דרך להדקם בחוזק מותר לטלטלה ואף להחזיר פרקיה אם נפלו כמו שיתבאר שם עיין שם הטעם:

רפ – דין תשמיש המטה ובו ג' סעיפים:

א

תשמיש המטה מתענוגי שבת הוא לפיכך עונת תלמידי חכמים הבריאים שהיא פעם אחת בשבוע קבעוה מליל שבת לליל שבת כמו שנתבאר בסי' ר"מ:

ב

מתקנת עזרא לאכול שום או שאר דברים המרבים זרע בערב שבת או בליל שבת בשביל קיום העונה וצריך ליזהר שלא לבטל העונה שלא יעבור על לא תעשה של תורה אלא אם כן האשה מוחלת ואעפ"כ טוב לקיימה כמו שנתבאר שם:

ג

מותר לבעול בתולה לכתחלה בשבת ואין בזה איסור משום הצער שיש לה בשבת בבעילה ראשונה וגם אין איסור משום חובל במה שמוציא דם לפי שדם הבתולים אינו מובלע בכותלי בית הרחם אלא כנוס הוא שם כמופקד ומוצנע בתוך הכלי וזה אינו אלא כפותח הכלי שיצא הדם מתוכו וגם אין איסור במה שעשה פתח בגוף האשה לפי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה שאין צריך לפתח זה כלל שיהא פתוח לפי שהבתולה נוחה לו יותר.

ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה מכל מקום זה מקלקל הוא שהבתולה חשובה מן הבעולה וכל המקלקלים פטורים ואף שלכתחלה אסור מדברי סופרים אף אם היא מלאכה שאינה צריכה לגופה ומקלקל מכל מקום במקום מצוה לא גזרו חכמים ועוד שאיסור לפתוח פתח הוא משום [מ]תקן כלי כמו שיתבאר בסי' שכ"ח וכשאינו צריך לפתח זה אין זה תיקון כלל ולא עשה כלום כמו שיתבאר שם:

רפא – דיני זמירות ביום השבת ובו ה' סעיפים:

א

בשבת צריך להקדים לבא לבית הכנסת יותר מביום טוב כמ"ש בסי' תקכ"ט ומכל מקום נוהגים לאחר יותר מבחול משום השינה שהיא עונג שבת ומכל מקום צריך ליזהר מאד שלא לעבור זמן קריאת שמע ותפלה אבל בימי החורף שהלילות ארוכים יכולים להקדים כמו בחול:

ב

ונוהגים להרבות בזמירות של שבת דהיינו שמוסיפים בפסוקי דזמרה למנצח השמים כו' ואומרים נשמת אחר שירת הים ומסיימין בו ישתבח ואח"כ מתחילין יוצר אור והכל יודוך ואל אדון ולאל אשר שבת ובכל מקום ומקום לפי מנהגו ומכל מקום אין כל זה חובה אלא רשות ואם רצה אינו אומר כלל מלבד לאל אשר שבת שאף אם שכח לאומרו בתוך התפלה נכון לאומרו אחר התפלה הואיל והוא מדבר בשבח השבת ומכל מקום אם נזכר בתוך התפלה אפילו קודם שסיים ברכת יוצר לא יחזור לראש הברכה בשבילו הואיל ואינו אלא מנהג בעלמא (והוא הדין שלא יאמר אותו לבדו במקום שנזכר כיון שאינו שייך שם):

ג

ויש להאריך ולהנעים בניגון הזמירות של שבת בשביל כבוד היום ואין למחות בש"ץ שמאריך בהם בניגון אע"פ שהמוחה מתכוין משום בטול תורה ומכל מקום לא יאריך יותר מדאי כדי שיאכלו קודם חצות היום כמו שיתבאר בס' רפ"ח:

ד

וכל זה בניגון שיש בו נעימה כעין שעושין בפסוקי דזמרה אבל לא כמו המשוררים המאריכים בשיר ומפרידים תיבה מחברתה וכבר הפליגו הקדמונים בגנותם (עיין סי' נ"ג):

ה

כשמגיע בנשמת לולך אנחנו מודים לא ישחה שם כמו במודים שאין לשחות אלא במקומות שאמרו חכמים כמו שנתבאר בס' קי"ג:

רפב – קריאת התורה והמפטיר ובו כ' סעיפים:

א

כבר נתבאר בס' קל"ה שמשה רבינו תיקן להם לישראל שיהיו קורין בספר תורה חמשה גברי ביום טוב וששה ביום הכיפורים וז' בשבת בשביל המעלה והקדושה יתירה שיש בכל אחד על חבריו הוסיף בו איש אחד.

ואם רצו להוסיף על מנין זה יכולים להוסיף כמו שירצו ולא היתה התקנה אלא כדי שלא יפחתו ממנין זה ויש אומרים שביום טוב אין מוסיפים על ה' כדי שלא יהא שוה עם יום הכיפורים ושבת אם יקרא בו ששה או שבעה וכן ביום הכיפורים אין מוסיפים על ששה שלא יהא שוה לשבת והסברא ראשונה עיקר ואעפ"כ נהגו במדינות אלו כסברא אחרונה ביום הכפורים ובכל יום טוב מלבד בשמחת תורה שהכל רוצים לעלות לתורה וסומכין על סברא הראשונה שהיא עיקר וגם ביום הכיפורים ובכל היום טוב אין המפטיר מהמנין כמו שיתבאר:

ב

ויום טוב שחל להיות בשבת לדברי הכל מותר להוסיף כמו בשבת בלבדה ויום הכיפורים שחל להיות בשבת טוב שלא להוסיף מפני שסיימי מנין העולים מכוונים שמסיימין בדברי כפרה וכפר בעדו וכו' וכן כולם ולכן טוב שלא לשנותם:

ג

יש מי שאומר שלא התירו להוסיף על מניין הקרואים אפילו בשבת אלא בזמן חכמי המשנה שלא היו כל העולים לתורה מברכים אלא ראשון היה מברך ברכה ראשונה והאחרון היה מברך ברכה אחרונה אבל עכשיו שכל אחד מברך בפני עצמו אסור להוסיף כדי שלא להרבות בברכות דכיון שכבר יצאו בז' הרי השאר מברכים ברכה שאינה צריכה.

ואף שאין זה עיקר שהרי אף בזמן חכמי הגמרא היו נוהגים כבר לברך כל אחד ואחד בפני עצמו ולמה לא הזכירו זה בגמרא שנאסר להם להוסיף מכל מקום טוב לחוש לדבריו וגם מפני טורח הציבור ראוי לצבור לעשות תקנה שלא לקרות הרבה יותר על ז' המחוייבים:

ד

יש אומרים שמותר לקרות עולים הרבה בפרשה אחת שחוזר וקורא זה מה שקרא זה וחוזר ומברך ואין בזה חשש ברכה לבטלה שהרי בחול המועד של סוכות וחנוכה עושים כן ומכל מקום אין השני עולה למנין ז' קרואים המחוייבים בשבת אלא אם כן הוסיף עוד ג' פסוקים שלא קראם הראשון כמו שנתבאר בס' קל"ז.

ויש אומרים שלכתחלה אסור להשני לברך על הפסוקים שכבר בירך עליהם הראשון אלא אם כן יוסיף עליהם ג' פסוקים ואין למדין מחול המועד וחנוכה שאי אפשר בענין אחר וכן נוהגין במדינות אלו כל השנה לבד משמחת תורה שסומכין על סברא הראשונה ובמקצת מקומות אף בשבת חתונה:

ה

הכל עולים להצטרף למנין ז' קרואים בשבת אפילו אשה וקטן היודע למי מברכין אע"פ שאינן מחוייבים בדבר אבל אמרו חכמים אשה לא תקרא בצבור מפני כבוד הצבור ואפילו קטן אינו עולה אלא להצטרף לגדולים אבל לא שיהיו כולם קטנים או נשים כיון שאינן מחוייבים בדבר.

וכן אין הקטן יכול להיות מקרא את העולים דהיינו שהוא יקרא בקול רם בספר תורה והעולים אומרים אחריו בלחש וכל הצבור יוצאים ידי חובתן בשמיעה ממנו הואיל והוא אינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציאם ידי חובתן עד שיתחייב כמותם דהיינו משיביא שתי שערות:

ו

כשהקטן עולה להצטרף לא יהיה ראשו מגולה מפני כבוד התורה וכל שכן גדול עיין סי' ב' וסי' ח' וקנ"א:

ז

ועכשיו אין נוהגין לקרות הקטן אלא למפטיר ואף אם אין כהן בבית הכנסת אלא קטן כהן נוהגים לקרות ישראל במקום כהן ואין בזה איסור במה שאין חולקין כבוד לכהונה אף שמן הדין כהן הקטן יכול לעלות מכל מקום אין אנו מחוייבים כלל לכבד כהנים קטנים שמצות עשה של וקדשתם אינה אלא על הגדולים שנאמר כי את לחם אלהיך הוא מקריב והקטן פסול להקריב:

ח

ממזר מותר לעלות לתורה שגם לו ניתנה התורה שהרי הוא חייב בכל המצות האמורות בתורה. ועבד כנעני שלא נשתחרר דינו כאשה שהרי אינו חייב אלא במצות שהאשה חייבת בהן. ואם אמו ישראלית הרי זה כישראל גמור לכל דבריו:

ט

וסדר הקרואים בשבת נתבאר בסי' קל"ו [ו] ואין איסור לקרות עם הארץ שהוא נכבד ועשיר וגדול הדור לפני תלמיד חכם כי אין זה בזיון לתלמיד חכם רק כבוד לתורה שמתכבדת באנשים גדולים:

י

המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה ויברך עליה תחלה וסוף ואח"כ יפטיר בנביא כדי שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה אם יקרא בנביא לבדו כמו שקראו העולים הראשונים בתורה לבדה:

יא

והמפטיר עולה למנין ז' שאם קראו בתורה ששה והמפטיר הוא השביעי די בכך ויש אומרים שאינו עולה למנין ז' הואיל ואינו קורא אלא בשביל כבוד התורה שיהא עודף על כבוד הנביא והעיקר כסברא הראשונה.

ומכל מקום בשבת ויום טוב ויום הכיפורים שיכולים להוסיף על המנין נהגו כל ישראל מדורות הראשונים שהמפטיר אינו מן המנין ובזה יוצאים לדברי הכל שאף להאומרים שהוא עולה למנין מכל מקום הרי יכולין להוסיף על המנין אבל בט' באב ושאר תעניות ציבור ויום הכיפורים במנחה שאין יכולים להוסיף על ג' המפטיר הוא מהג':

יב

בימי חכמי הגמרא אף להאומרים שהמפטיר אינו עולה למנין והיה נשלם המנין קודם המפטיר לא היה המפטיר חוזר וקורא איזה פסוקים ממה שקרא השביעי כמו שאנו נוהגים אלא השביעי היה משייר כמה פסוקים בפרשה שיקראם המפטיר ואף שהמפטיר אינו קוראם אלא בשביל כבוד התורה ופסוקים ההם הם חובת היום שחובה לקרותם היום אף על פי כן יכול המפטיר לקרותם שאף שלענין לעלות למנין אין קריאת המפטיר נחשבת הואיל ואינו קורא אלא בשביל כבוד התורה מכל מקום לענין חיוב קריאת כל הפרשה אין מקפידים על כך.

ואחר חבור הגמרא תקנו רבנן סבוראי לומר קדיש אחר שנשלם מנין הקרואים קודם המפטיר כדי להפסיק בין קריאתם לקריאת המפטיר באמירת הקדיש להודיע שהמפטיר אינו מן המנין ואם כן אי אפשר שהשביעי ישייר כמה פסוקים בפרשה להמפטיר שאין להפסיק בקדיש באמצע הפרשה שעדיין לא נשלמה חובת היום לכן הנהיגו שיגמור השביעי או האחרון כל הפרשה ויאמרו קדיש והמפטיר חוזר וקורא ג' פסוקים לפחות ממה שקרא כבר הז' או האחרון (או שאר העולים).

במה דברים אמורים בשבת ויום טוב ויום הכיפורים שהמפטיר אינו מן המנין אבל בתשעה באב ושאר תעניות ציבור במנחה ויום הכיפורים במנחה שהמפטיר הוא מהמנין אין אומרים קדיש קודם המפטיר שלא להפסיק באמצע המנין וגם באמצע הפרשה:

יג

ביום שמוציאים ב' ספרים נוהגים להשלים המנין בספר ראשון והמפטיר קורא בשני אין צריך לומר בימים שספר השני אינו אלא מתקנת הגאונים כגון בכל יום טוב שקורין פרשת המוספין בספר ב' וקריאת פרשה זו אינו אלא מתקנת הגאונים כמו שיתבאר בס' תפ"ח בודאי די במה שקורא אותה המפטיר אע"פ שאינו קוראה אלא בשביל כבוד התורה אלא אפילו בימים שקריאת הפרשה שבספר שני הוא מתקנת אנשי כנסת הגדולה כגון ראש חודש שחל בשבת וד' פרשיות שבחדש אדר אעפ"כ יכול המפטיר לקרותה אע"פ שאינו קוראה אלא בשביל כבוד התורה שהרי קריאת הפרשה בכל שבת היא מתקנות משה רבינו ע"ה ואעפ"כ היה המפטיר משלימה בימי חכמי הגמרא:

יד

ולמה אין נוהגין שהאחרון מהמנין יקרא בספר שני והמפטיר יחזור ויקרא מה שקרא האחרון לפי שלא רצו לנהוג לכפול פרשה אחת ולברך עליה ב' פעמים שלא לצורך כיון שאפשר להשלים המנין בספר הא' ושיקרא המפטיר בלבדו בספר ב' שכשאינו מוציאין אלא ספר אחד הוא שיש הכרח לעשות כן מחמת הקדיש שאי אפשר לאמרו קודם שנגמרה הפרשה אבל כשקורין ב' ענינים בב' ספרים אומרים קדיש אחר השלמת המנין בספר הא' קודם קריאת המפטיר בענין השני והוא הדין אם מוסיפים הרבה בספר אחד אומרים הקדיש אחר השלמת הקריאה:

טו

וביום שמוציאים ג' ספרים כגון ראש חודש טבת שחל בשבת שצריך לקרות פרשת השבוע ופרשת ראש חודש וענין של חנוכה וכן בשמחת תורה שצריך לקרות פרשת וזאת הברכה ובראשית ופרשת המוספים אזי ג"כ המפטיר בלבד קורא באחרונה ומשלימין המנין או אפילו אם מוסיפים על המנין הכל עולים בב' ספרים הראשונים ואחריהם אומרים קדיש קודם המפטיר להפסיק בין קריאתם לקריאת המפטיר שקריאתו אינו אלא בשביל כבוד התורה אבל קודם הקריאה בספר ב' אין נוהגים לומר קדיש אף אם כבר נשלמו מנין הקרואים בספר אחד והקורא בספר ב' הוא נוסף על המנין.

ויש מנהגים אחרים בענין אמירת הקדיש בין כשמוציאים ב' ספרים ובין כשמוציאים ג' ואין לשנות שום מנהג וכן אם יש מקום שנוהגים כשמוציאים ב' ספרים (בראש חודש שחל בשבת ובד' פרשיות) שהאחרון מהמנין קורא בשני והמפטיר חוזר וקורא מה שקרא האחרון אין מזחיחין אותם:

טז

קטן היודע למי מברכין יכול לעלות למפטיר אין צריך לומר בשבת שהמפטיר אינו אלא חוזר וכופל מה שקרא השביעי אלא אפילו בפרשת המוספין וראש חודש שחל בשבת וד' פרשיות יכול לעלות אם יודע למי מברכין ואע"פ שפרשת זכור היא חובה מן התורה שישמענה כל אדם מישראל והקטן שאינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציאם ידי חובתן מכל מקום עכשיו הרי הש"ץ קורא בקול רם ומשמיע לצבור ומוציאם ידי חובתן:

יז

מי שעלה לקרות בתורה והלך לבית הכנסת אחר וקראוהו לעלות שם ונזדמנה לו אותה פרשה שקראה כבר צריך לחזור ולברך עליה תחלה וסוף:

יח

אם לא נמצא בבית הכנסת מי שיודע להפטיר בנביא אלא אחד מאותם שעלו כבר לקרות בתורה אף על פי כן כשעולה להפטיר בנביא צריך לחזור ולקרות בתורה תחלה מפני כבוד התורה ולברך עליה תחלה וסוף ואין די במה שקרא כבר מקודם.

במה דברים אמורים כשכבר אמר הש"ץ קדיש אחר השלמת המנין ואח"כ נודע שאין בבית הכנסת מי שיודע להפטיר מבלעדי אותם שקראו כבר וגם הש"ץ קרא כבר בברכה אבל אם נודע לו כן קודם שאמר קדיש לא יאמר הקדיש מיד אלא השביעי יפטיר בנביא ואין צריך לחזור ולקרות בתורה פעם ב' כי די במה שעלה לשביעי כיון שלא הפסיקו עדיין באמירת הקדיש אחר קריאתו ואחר ההפטרה וברכותיה יאמרו קדיש ואם השביעי אינו יודע להפטיר בנביא אזי יאמר השליח ציבור קדיש אחר השביעי ויעלה להפטיר היודע ממי שעלה לקרות בתורה קודם ויחזור ויקרא בתורה ממה שקרא ויברך תחלה וסוף אבל אם יש אחרים שיודעים להפטיר בנביא מוטב שיפטיר זה שעדיין לא קרא ואל יפטיר זה שעלה כבר לקרות בתורה (בצבור זה):

יט

אם טעה הש"ץ וסיים הפרשה עם הששי ואמר קדיש אין צריך לקרות עוד אחר לשביעי מלבד המפטיר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי ודי בכך כי העיקר שהמפטיר עולה למנין שבעה (אבל אם לא אמר קדיש עדיין יקרא עוד שביעי מלבד המפטיר כדי לצאת אף להאומרים שהמפטיר אינו עולה למנין ז' כמו שנוהגין ולצאת לדברי הכל):

כ

אם דילג הש"ץ אפילו תיבה אחת ואפילו אות אחת בקריאת שבת שחרית צריך לחזור ולקרות אותו פסוק שדילג בו עם עוד ב' פסוקים הסמוכים לו ולברך עליהם תחלה וסוף אם כבר בירך העולה ברכה אחרונה ואף אם כבר סיימו הפרשה והפטירו והתפללו מוסף צריך הש"ץ או אחר לחזור ולקרות הג' פסוקים שבהם הדלוג בצבור זה בברכה תחלה וסוף כמו שנתבאר בסי' קל"ז עיין שם כל פרטי דין זה:

רפג – למה אין מוציאין שני ספרי תורות בשבת ובו סעיף אחד:

א

אף שתקנו הגאונים להוציא לכל יום טוב ספר שני לקרות בפרשת המוספים בשבת לא תקנו כן מפני שבפרשת מוסף השבת אין בה אלא ב' פסוקים בלבד ואין קורין בתורה פחות מג' פסוקים כמו שנתבאר בסי' קל"ז ועוד לפי שצריך להפטיר בנביא בכל שבת מענין הפרשה שקרא ממנה המפטיר ואם יקרא במוסף שבת יצטרך להפטיר מענין שבת ויהיו כל ההפטרות של כל השנה בענין אחד משא"כ כשקורא בפרשת השבוע יפטיר בכל שבת מענין אותה הפרשה:

רפד – דין ההפטרות וברכותיה ובו יד סעיפים:

א

המפטיר בנביא לא יפחות מכ"א פסוקים בשבת ששבעה עולים לקרות בתורה וצריך שיפטיר בנביא ג' פסוקים כנגד כל אחד מהעולים מפני שפעם אחת גזרו שמד על ישראל שלא יקראו בתורה וקראו בנביאים מענין הפרשה שבעה כנגד השבעה שהיו צריכים לקרות בתורה ולא היו פוחתין מג' פסוקים לכל אחד כמו שאין פוחתין בתורה והרי בין כולם כ"א פסוקים ואח"כ כשבטלה הגזרה וחזרו לקרות בתורה התקינו שיהא אחד קורא בנביא מענין הפרשה כ"א פסוקים בשבת אבל ביום טוב די בט"ו פסוקים כנגד ה' העולים בתורה ואם נשלם הענין בפחות מכ"א או בפחות מט"ו כגון פרשת שובה שהיא קטנה או כגון פרשת עולותיכם ספו על זבחיכם וגו' אין צריך להשלים מענין אחר (לא שמלפניו ולא שמלאחריו):

ב

ותקנו שיברך המפטיר ז' ברכות כנגד שבעה שקראו בתורה שתי ברכות שבירך על התורה שקורא קודם שיפטיר בנביא כמ"ש בסי' רפ"ב וחמש ברכות מברך על ההפטרות אחת מלפניה וד' לאחריה. ואין לענות אמן אחר אמת וצדק שאין שם סיום הברכה ומפני שהרבה טועים לענות שם אמן לכן טוב למפטיר שלא לעשות שם שום הפסק כלל למען ידעו שאין שם סיום ברכה:

ג

לא נתקנה ההפטרות אלא בצבור אחר שקראו בספר תורה אבל אם לא קראו בספר תורה אלא בחומש בלא ברכה כמ"ש בסי' קמ"ג לא יאמר ההפטרות עם ברכותיה אבל בלא ברכותיה יכולים לאמרה ונכון הדבר שיאמרוה שלא תשתכח להם תורת ההפטרות אבל אם קרא בספר תורה פסול ועל דרך שנתבאר בסי' קמ"ג יאמרו ההפטרות עם ברכותיה כמו שנתבאר שם:

ד

אף על פי שספר תורה החסר אפילו אות אחת אין קורין בו אבל בהפטרות אין צריך שיהא הנביא שמפטירים בו ספר שלם אלא די בפרשה שמפטירין בה (כדי שלא יקרא בעל פה דברים שבכתב) ואף אם גם פרשה זו אינו כתובה כמשפט כתיבת ספרי הנביאים בימי חכמי הגמרא דהיינו על הגויל או על הקלף של

עור בהמה טהורה ועשוי בגלילה כספר תורה כמ"ש בי"ד סי' רע"א אעפ"כ (היו) יכולים להפטיר בה (אף בימיהם) שההפטרה לא נתקנה כלל שיקראוה בספר כשר כמו שתקנו בקריאת התורה לקרות בספר תורה כשר אלא שאסור לקרותה על פה ואף שבימיהם היה אסור לכתוב פרשיות פרשיות בפני עצמן כל שאינן ספר שלם בין שהן מן התורה בין שהן מנביאים וכתובים כמ"ש בי"ד סי' רפ"ג אעפ"כ התירו לכתוב הפטרות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך שאין יכולת ביד כל צבור לקנות להם נביאים שלמים ויתבטלו מקריאת ההפטרה לגמרי.

ואף שעכשיו שנתגלית מלאכת הדפוס והספרים בזול אעפ"כ מותר להדפיס או לכתוב ההפטרות בלבדן לפי שאף אם ידפיסו ספר נביא שלם על הנייר לא יהיה מותר לקרות בו אלא משום עת לעשות לה' כיון שאינו על עור בהמה טהורה ואינו עשוי בגלילה ואף אם בהפטרה זו הנדפסת או הכתובה יש בה חסרון הרבה תיבות קורא החסרון בעל פה אם הוא בענין שאין איסור משום דברים שבכתב אי אתה רשאי לאמרם בעל פה (עיין סי' קמ"ג):

ה

ואם אין ההפטרה כלל בבית הכנסת אלא בבית אחר ואי אפשר להביאה משם שאין עירוב בעיר ילכו עשרה מבית הכנסת לאותו בית ויפטיר שם המפטיר שקרא בתורה תחלה בבית הכנסת אבל לא יקרא ההפטרה בעל פה בבית הכנסת:

ו

ראש חדש שחל להיות בשבת אין המפטיר מזכיר ענין של ראש חדש כלל בברכת על התורה כו' לפי שאינו ענין כלל לראש חודש בהפטרה שהרי אלמלא שבת אין הפטרה בראש חדש לבד:

ז

צריך לכוין לברכות הקוראים בתורה ולברכות המפטיר ויענה אחריהם אמן ויעלו לו להשלים מנין מאה ברכות שחיסר מנינם בשבת אם אין לו פירות הרבה להשלים בהם כמ"ש בס' מ"ו ועיין סי' ר"צ:

ח

קטן היודע לקרות שיודע לחתוך האותיות בטוב ויודע למי מברכין יכול להפטיר בנביא ויש נוהגים סלסול וכבוד במרכבה של יחזקאל שמפטירין בעצרת ובשירת דוד כשמפטירים אותה בז' של פסח שלא יפטיר אלא גדול ויש נוהגים כן גם בשבת שובה:

ט

אם קראו קטן למפטיר וקרא בתורה ונמצא שאינו יודע לומר ההפטרה וכן אם אירע כן בגדול יכול אחר לאמרה ואין צריך לקרות בתורה עוד כי די בקריאה הראשונה שאף שתקנו שהמפטיר בנביא יקרא בתורה תחלה מפני כבוד התורה שתהא נקראת קודם הנביא כמו שנתבאר בס' רפ"ב מכל מקום גם כשהקטן או אחר קרא בתורה יש בזה ג"כ כבוד לתורה שניכר הדבר לכל שקרא בשביל ההפטרה שתהיה נקראת אחר קריאה בתורה שבוודאי לא יבאו לומר שקרא בשביל עצמו ולא בשביל ההפטרה שהרי כבר נשלמו

הקרואים ואמרו קדיש אחריהם ויש חולקין על זה לפיכך לכתחלה אסור לעשות כן לקרות למפטיר מי שאינו יודע לומר ההפטרה בעצמו ואם קראו אותו יעלה ויקרא בתורה ויקרא אחר ההפטרה כסברא הראשונה:

י

אם נשתתק המפטיר באמצע ההפטרה דינו כמו בספר תורה שהבא לסיים תחתיו לא יתחיל ממקום שפסק הראשון אלא צריך לחזור ולהתחיל ממקום שהתחיל הראשון כמו שנתבאר בסי' ק"מ (ועיין שם אם צריך לחזור ולברך בתחלה):

יא

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה לפיכך לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים ויש נוהגים מטעם הידוע להם שלא לסמוך על שמיעה בלבדה אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר ומכל מקום צריכים לזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר עיין סי' קפ"ג):

יב

אין לסלק ספר הנביאים מלפני המפטיר עד לאחר שיגמור לברך אחריו כדי שיראה ויברך על מה שהפטיר:

יג

בכל שבת שקורין ב' פרשיות בתורה מפטירים הפטרה של פרשה השניה שבה מסיימין ובה קורא המפטיר תחלה חוץ משבת שקורים אחרי מות וקדושים שמפטירים הפטרת אחרי מות כמו שיתבאר בסי' תכ"ח:

יד

נהגו להזכיר אחר קריאת התורה נשמת המתים ולברך העוסקים בצרכי צבור וכל מקום לפי מנהגו ונוהגים לומר יקום פורקן ואין בכל זה משום איסור תחנה בשבת שאין זו תחנה אלא ברכה גם נוהגים לומר אב הרחמים ובכל יום שאין אומרים בו צו"צ אין אומרים אותו ואין מזכירים נשמות וכן כשיש חתונה או מילה ויש מקומות שאין אומרים אותו כשמברכין החדש ואין מזכירין נשמות אלא למי שנקבר באותו שבוע ובימי הספירה כשמברכין ראש חודש אייר וסיון אומרים אב הרחמים מפני הגזרות שאירעו בימים ההם ואף אם אירע מילה בשבתות ההם אומרים אותו אבל אם חל ראש חודש בשבתות ההם אין אומרים אותו וכל כיוצא בזה הולכים אחר המנהג:

רפה – לקרות הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ובו י' סעיפים:

א

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבוע פרשת אותו השבוע שנים מקרא ואחד תרגום ופסוק שאין בו תרגום קוראהו ג' פעמים (ועטרות ודיבון וגו' שיש בו תרגום ירושלמי מכללתא ומלבשתא וגו' צריך לקרותו):

ב

הקורא שנים מקרא ואחר כך לועז כל מלה ומלה בלשון לע"ז שמבין לא יצא ידי חובתו במקום תרגום לפי שהתרגום מפרש כמה דברים שאין להבין מתוך המקרא אבל הקורא (בפירוש התורה שמפרש כל מלה ומלה יותר מפירושו של התרגום יש אומרים שהוא יותר טוב מהתרגום וכן הקורא) ב' פעמים מקרא ובפעם ג' חוזר ולומד כל הפרשה עם פירוש רש"י שהוא בנוי על יסוד התלמוד הרי זה מועיל יותר מהתרגום שהוא מפרש יותר ויש אומרים שהתרגום זכה מפני שניתן בסיני כגון יגר שהדותא והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום כל ירא שמים יש לו לקרות התרגום וגם פירוש רש"י ומי שאינו מבין פירוש רש"י יש לו לקרות בפירוש התורה שבלשון לע"ז שמבין:

ג

יש נוהגין לקרות כל פרשה בין פתוחה בין סתומה ב' פעמים ואח"כ התרגום עליה מיד קודם שיקרא פרשה שניה וכן בכל פרשה ויש נוהגין לקרות כל פסוק ב' פעמים והתרגום עליו מיד ומנהג זה נכון יותר כי כן היו עושים בזמן שהיו מתרגמין בקריאת התורה בצבור שהיו מתרגמין כל פסוק בפני עצמו (אבל מן הדין יכול לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בכל ענין שירצה) ופסוק האחרון טוב לכופלו ולחזור ולאמרו כדי לסיים בתורה (כי כן בזמן שהיו מתרגמין היו מסיימים במקרא שהיו כופלים פסוק האחרון):

ד

מי שהוא רגיל בפסקי טעמים בעל פה טוב שיקרא שנים מקרא בספר תורה כשר בכל ערב שבת וערב שבת:

ה

חייב להשלים פרשיותיו עם הצבור שלא יקרא בשבוע זה פרשת שבוע אחר אבל מיום ראשון ואילך נקרא עם הצבור שכבר התחילו הצבור פרשה זו בשבת במנחה.

ומצוה מן המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת שחרית כי כן צוה רבינו הקדוש את בניו שלא יאכלו שבת שחרית קודם שישלימו הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ואם לא השלים קודם אכילה חייב להשלים אחר אכילה עד המנחה אבל משם ואילך כיון שהתחילו הצבור פרשה אחרת עבר זמנה של זאת.

ויש אומרים שבדיעבד יכול להשלימה עד סוף יום ג' בשבת כמו שיתבאר לענין הבדלה בסימן רצ"ט ויש אומרים שבדיעבד יכול ג"כ להשלימה עד שמחת תורה שאז משלימין כל הצבור את כל התורה וטוב

לחוש לדבריהם שמי שעבר ולא השלים בזמנה ישלים עד סוף יום ג' ואם לא השלים יש לו להשלים עד שמחת תורה שנים מקרא ואחד תרגום ולא כאותן שאומרים מקרא לבד:

ו

יש נוהגין מטעם הידוע להם לגמור כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ערב שבת אחר חצות ויש נוהגין לגמור כולה ערב שבת שחרית אחר התפלה ושלא להפסיק כלל באמצע שנים מקרא ואחד תרגום אפילו בדבור ואם אין לו תרגום יקרא מקרא ב' פעמים ואח"כ כשיהיה לו תרגום יקראנו אבל מן הדין אין צריך לקרות כל הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בפעם אחת אלא אפילו פרשה אחת היום מקרא לבד ופרשה אחרת למחר וכן כל ימי השבוע ואח"כ מקרא על הסדר:

ז

לפיכך מלמדי תינוקות שגמרו הפרשה עם התינוקות פעם אחת אינם צריכין לחזור ולקרותה ב' פעמים אלא יקראו פעם אחת והתרגום במה דברים אמורים כשלמדו עם התינוקות פירוש המלות בלבד אבל אם למדו פירוש המקרא יצאו ידי תרגום גם כן ועל דרך שנתבאר למעלה ואינם צריכים אלא לחזור ולקרות המקרא פעם אחת אם לא קראו עם התינוקות ב' פעמים:

ח

יש מתירים לקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה כמ"ש בס' קמ"ו ויש אומרים שיוצא ידי חובתו בשמיעת הקריאה מהש"ץ אם שמע כל הפרשה בבירור ודי שיקרא עוד פעם אחת עם תרגום אלא שלכתחלה אין לסמוך על השמיעה מטעם שנתבאר בסימן נ"ט אבל יש אומרים שאינו יוצא כלל בשמיעת הש"ץ שמלבד שמיעה זו חייב לקרות שנים מקרא ואחד תרגום כמו שנתבאר למעלה ובשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה:

ט

אין צריך לקרות פרשת יום טוב לעצמו בערב יום טוב שהרי כבר קרא או יקרא פרשה זו בשבתה ומכל מקום בערב שמחת תורה יקרא פרשת וזאת הברכה שנים מקרא ואחד תרגום שעכשיו הוא זמנה:

י

ההפטרות של כל השבתות אין צריך לקרותן לעצמו מן הדין אלא שנהגו לקרותן כדי שיהא בקי בה ויודעה כי שמא יקראוהו למפטיר בבית הכנסת ובד' פרשיות יש לו לקרות הפטרה של ד' פרשיות שמפטירין אותה בבית הכנסת ולא הפטרה של פרשת השבוע וכן בשבת ראש חודש ומחר חדש ושבת חנוכה.

ואם אירע חתונה בשבת במקומות שנוהגים אז להפטיר בבית הכנסת שוש אשיש יש לו ג"כ לקרותה לעצמו ולא הפטרת השבוע כי שמא יקראוהו למחר אבל אם אירעו הרבה חתונות בשבתות זו אחר זו די במה שקרא שוש אשיש בראשונה ויש לו לקרות בשאר השבתות הפטרת השבוע:

דפו – דיני תפלת מוסף בשבת ובו ה' סעיפים:

א

זמן תפלת מוסף מתחיל מיד אחר תפלת השחר אף אם התפלל שחרית בבקר מיד אחר שהגיע זמנה יכול ג"כ להתפלל מוסף בעת ההיא שזמן הקרבת המוסף מתחיל מיד אחר הקרבת תמיד בבקר:

ב

ואין לאחר תפלת מוסף יותר משבע שעות על היום דהיינו שעה אחר חצות והמאחר כל כך נקרא פושע ואעפ"כ יוצא ידי חובתו מפני שזמנה כל היום אפילו אם כבר התפלל מנחה חוזר ומתפלל מוסף כמו שיתבאר ואם שכח ולא התפלל אותה עד שחשכה אין לה תשלומין כמו שיש לשאר תפלות כמו שנתבאר בס' ק"ח:

ג

ואם עבר והתפלל אותה קודם שהתפלל שחרית יצא שאף שקרבן מוסף שהקריבוהו קודם תמיד של שחר פסול מכל מקום בתפלה לא החמירו כל כך להיות חוזר ומתפלל הואיל והתפלל אותה בשעה הראויה להקרבה:

ד

מוותר לטעום אחר תפלת שחרית קודם תפלת המוספין כמו שמוותר לטעום קודם תפלת המנחה משהגיע זמנה דהיינו אכילת פירות אפילו הרבה כדי לסעוד הלב ופת כביצה ולא יותר כמו שנתבאר בס' רל"ב ובלבד שיקדש מתחלה וישתה רביעית יין או יאכל כזית מחמשת המינין אחר הקידוש מיד כמו שנתבאר בס' רע"ג:

ה

היו לפניו שתי תפלות אחת של מנחה ואחת של מוספים כגון שאיחר להתפלל מוסף עד שהגיע זמן המנחה דהיינו שש שעות ומחצה צריך להתפלל של מנחה תחלה לפי שהיא תדירה יותר מתפלת המוספים וכל התדיר את חבירו קודם את חבירו.

במה דברים אמורים כשצריך עתה להתפלל שתיהן כגון שרוצה לאכול סעודה גדולה או קטנה ואסור לו לאכול קודם שיתפלל מנחה כמו שנתבאר בסימן רל"ב אזי צריך להקדימה אבל אם אינו צריך כלל עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף במה דברים אמורים כשעדיין לא הגיע זמן מנחה קטנה שהיא עיקר תפלת המנחה אבל משהגיע עיקר זמנה צריך להקדימה בכל ענין.

ויש אומרים שאפילו קודם מנחה קטנה צריך להקדים מנחה בכל ענין ויש לחוש לדבריהם וליזהר ביום הכיפורים שמאריכים בתפלת שחרית שיתחילו מוסף קודם שש ומחצה כדי שלא יצטרכו להתפלל מנחה תחלה לפי סברא זו כמו שיתבאר בס' תר"כ.

ומכל מקום אם אירע שהאריכו בשחרית עד אחר שש ומחצה ואפילו אם אירע שלא התחילו מוסף עד שהגיע זמן מנחה קטנה לא יתפללו מנחה תחלה בצבור כדי שלא יטעו ההמון לעשות כן פעם אחרת ולא אמרו להתפלל מנחה תחלה אלא ביחיד שאירע לו כן:

רפז – ניחום אבלים וביקור חולים בשבת ובו ג' סעיפים:

א

מותר לבקר חולים בשבת ולא יבקש עליהם רחמים כדרך שאומרים בחול המקום ירחם וכו' שע"י בקשת רחמים יעורר בכי ויצטער אלא צריך להרחיב דעתם בדברי תנחומים שלא יצטערו בשבת שיאמר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום ויש אומרים שאין צריכין לומר ורחמיו מרובים כו' וכן נהגו וכן הש"ץ כשמברך החולה בבית הכנסת ואומר מי שבירך כו' לא יאמר המקום ישלח רפואה כו' אלא יאמר שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבא:

ב

ומותר לנחם אבלים בשבת ומותר לומר כדרך שאומרים בחול המקום ינחמך שע"י בקשתו על נחמתו לא יעורר בכי:

ג

ובקושי התיירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת שמא יבא להצטער עמהם ולא כאותן שאין הולכים כל ימות השבוע רק בשבת לבד:

רפח – דין תענית ודין תענית חלום בשבת ובו יד סעיפים:

א

צריך למהר לאכול סוף שעה ששית שאסור להתענות בשבת עד חצות אפילו אם אינו מתכוין לשום תענית אלא שנמנע מחמת עסקו בדבר אחר אפילו הוא דבר מצוה כגון שקורא ומתפלל אסור אלא אם כן אינו חפץ לאכול עדיין והאיחור הוא עונג לו כמו שיתבאר (והוא הדין אם מתענג בקריאה ותפלה יותר מבאכילה) ואם מתכוין לשם תענית אפילו שעה אחת אסור:

ב

אדם שהאכילה מזקת לו שאז עונג הוא לו שלא לאכול אין צריך לאכול כלל וכמעט שאסור לו לאכול שלא יצטער בשבת וכן מי שמתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת יכול להתענות גם בשבת שמצות סעודות שבת אינה אלא בשביל עונג אבל בענין אחר אסור להתענות בשבת אפילו מחמת תשובה וחסידות אע"פ שיש לו תענוג בתענית זה אין לו להחליף עונג חכמים שתקנו בג' סעודות בעונג אחר שאינו מוכרח שיהיה בשבת ולא התירוהו חכמים:

ג

אבל מותר להתענות תענית חלום בשבת כשחלם בו ביום שיפה תענית לחלום לבטל הגזר דין כאש לנעורת אם מתענה בו ביום והתירו לו חכמים בשביל שיקרע גזר דינו ועוד לפי שאין כאן ביטול עונג שבת לגמרי כיון שנפשו עגומה עליו בשביל חלומו אם לא יתענה ואם יתענה בטוח הוא שיקרע גזר דינו א"כ הרי התענית הזו תענוג הוא לו.

ומכל מקום אף שקורעים גזר דינו חוזרים ונפרעים ממנו על שביטל עיקר עונג שבת ומה תקנתו יתענה עוד תענית בחול שיתכפר לו ולכתחלה צריך להתענות מיד למחר ביום ראשון שאין ראוי לו להתעכב לבקש סליחה וכפרה אלא אם כן תשש כחו ואינו יכול להתענות ב' ימים זה אחר זה יכול להתענות אח"כ כשיחזק כחו וכל שכן אם היה ביום ראשון חנוכה או פורים או ערב יום הכיפורים או ראש חודש או חולו של מועד וכל שכן יום טוב אפילו יום טוב ב' של גליות שלא יתענה עד אח"כ.

אבל אם למחר הוא יום שאיסור התענית בו אינו אלא מנהג כגון בחדש ניסן אפילו בערב פסח או אסרו חג יתענה כמו שיתבאר בסי' תכ"ט והוא הדין בימי הגבלה ובין יום הכיפורים לסוכות ואפילו בראש חודש ניסן וראש חודש אב יכול להתענות הואיל ויש מתענים בהם בכל שנה תענית צדיקים כמ"ש בסי' תק"פ.

ובכל ימים אלו המתענה בהם תענית חלום אינו צריך להתענות אח"כ תענית על תעניתו כמו המתענה בשבת אבל המתענה תענית חלום בראש חודש חנוכה ופורים ויום טוב אפילו יום טוב ב' של גליות וחולו של מועד צריך להתענות אח"כ תענית על תעניתו כמו בשבת כמ"ש בסי' תקס"ח:

ד

המתענה תענית חלום בשבת ולמחר הוא תענית חובה כגון י"ז בתמוז או ט' באב או עשרה בטבת או תענית אסתר שנהגו בו חובה או אפילו תענית יחיד שנהג בו חובה כגון מי שיש לו מנהג קבוע להתענות ביום א' של סליחות אינו עולה לו כיון שאף אם לא היה מתענה בשבת היה מתענה תענית זה אין תענית זה מכפר לו על ביטול עונג שבת שלא מצינו כפרה בחנם ויש חולקין על זה והעיקר כסברא הראשונה וכן יש להורות אם הוא איש בריא שאין התענית מזיק לו אבל מי שקשה עליו התענית אם סומך על המקילין לא הפסיד:

ה

אין להתענות בשבת על חלומות שהם הפסד ממון אלא על דבר שמחללין עליו את השבת:

ו

אם חבירו ראה עליו חלום רע לא יתענה בשבת:

ז

יש אומרים שאין להתענות תענית חלום בשבת אלא על חלום שראהו ג' פעמים ויש אומרים שבזמן הזה אין להתענות תענית חלום בשבת בכל ענין לפי שאין אנו בקיאים בפתרון חלומות לידע איזו טוב ואיזו רע.

ויש אומרים שעל אלו חלומות מתעניין בשבת אף בזמן הזה הרואה ספר תורה או תפילין שנשרפו או יום הכיפורים בשעת נעילה או קורות ביתו או שיניו שנפלו אבל אם ראה לחייו שנשרו הרי זה סימן טוב שמתו היועצים עליו רעה ויש אומרים הרואה יום הכיפורים אף שלא בשעת נעילה ויש אומרים אף הרואה שקורא בספר תורה (בצבור) ויש אומרים אף הרואה שנושא אשה.

ויש אומרים שכל חלומות שביארו פתרוןם בגמרא שהם רעים מותר להתענות עליהם בשבת אבל יש אומרים שנשתנו פתרוני החלומות מזמן חכמי הגמרא לזמנינו כמו שנשתנו הרפואות שבזמניהם וכן יש אומרים שהרואה יום הכיפורים אפילו בשעת נעילה אינו חלום רע כי הוא סימן יפה שמחלו עונותיו וכן הרואה קורות ביתו שנפלו אמרו במדרש שחלמה אשה אחת כך ופתרו לה שתלד זכר וכן היה לה.

ויש אומרים עוד שאפילו החלומות שמתענים עליהם לדברי הכל לא יתענה עליהם בשבת אלא אם כן התענית עונג לו שנפשו עגומה עליו אם לא יתענה ולפי שעונג השבת הוא מן התורה ואף להאומרים שהוא מדברי קבלה כמו שנתבאר בסי' רמ"ב מכל מקום להתענות לגמרי לדברי הכל אסור מן התורה כמ"ש בסי' תק"ע ותענית חלום אינה חובה ולא מצוה אלא רשות אפילו בחול לפיכך יש להורות כן הלכה למעשה שלא יתענה בשבת על שום חלום אלא אם כן אינו מבטל בו עונג שבת שיש לו עונג מהתענית יותר ממה שיהיה לו כשיאכל וישתה שיצטער מפחד החלום אבל אדם שאינו מתפחד כל כך מהחלום או אפילו אם מתפחד אלא שהתענית קשה לו ומצטער בו הרבה יותר ממה שמצטער בפחד החלום אסור להתענות בשבת על שום חלום.

ואם הרבה ביום וחלם בלילה לא יתענה עליו בשבת בכל ענין שאין בזה הוראה מן השמים כלל:

ח

המתענה תענית חלום בשבת צריך לומר ענינו אחר סיום תפלתו בלא חתימה וטוב לכללו באלהי נצור כו' וטוב לומר ג"כ רבון העולמים גלוי וידוע לפניך וכו' כמו בחול ומותר לומר ג"כ אלהי עד שלא נוצרת כו' או שאר בקשות על מחילת עונות ויכול ג"כ להתוודות ולומר חטאתי עויתי פשעתי ולא אסרו לומר תחנונים בשבת אלא לבקש בהם על צרכיו כגון על פרנסה או על רפואה לחולה שיש לו בביתו וכיוצא בהם מצרכי הגוף אבל חרטת עונות טוב לומר בכל יום:

ט

ואפילו שאלת צרכיו התיירו אם הוא חולה המסוכן סכנת היום שזועקים ומתחננים עליו בשבת אפילו בצבור וכן מותר לברך על החולה המסוכן בו ביום וכן המקשה לילד שהיא מסוכנת בו ביום אבל חולה שאין מסוכן בו ביום אסור לבקש עליו ולא לברכו בשבת כיון שאפשר לעשות כן אחר השבת.

אבל אם אירע לאדם (בשבת) מאורע שצריך לבקש עליו רחמים מיד יכול אפילו ליפול על פניו ולבקש רחמים ביחיד אע"פ שאין שם סכנת היום שהרי התיירו אפילו להתענות על חלום אע"פ שאין שם סכנת היום רק מפני שצריך להתענות בו ביום שחלם בו אבל בצבור אסור לבקש רחמים על המאורע כל שאין שם סכנת היום.

וכן אם יש בעיר עשרה שמתענים תענית חלום בשבת אחת לא יעשו עצמן צבור לחזור אחר אחד מהם שיתפלל תפלת המנחה בקול רם ולומר ענינו בצבור:

י

אם מותר להתענות או לזעוק ולהתחנן בשבת על איזו צרה שקרה לרבים או ליחיד יתבאר בסימן תקע"ו:

יא

המתענה תענית חלום בשבת יש לו לעסוק כל היום בתורה ותפלה בשביל שיתכפר לו ויקרע לו גזר דינו:

יב

מי שישן שינת צהרים וחלם לו חלום רע יש אומרים שמועיל לו אם יתענה י"ב שעות משניעור משינתו עד אמצע הלילה ואז יבדיל אם עושה כן בשבת וצריך להתענות למחר יום שלם אף אם כבר אכל סעודה ג' קודם שחלם והיה רשאי שלא לטעום עוד כלום בשבת מכל מקום כיון שהתענה לשם תענית עבירה היא בידו וצריך כפרה בתענית יום שלם ובין בחול ובין בשבת כשהוא עושה כן לא יאמר ענינו במנחה כיון שאכל כבר:

יג

אם הקדימה לאכול בשבת קודם זמן הסעודה בחול הוא עונג לו כגון שנתעכלה כבר סעודת הלילה צריך להקדים כי זהו כבוד השבת שמקדימין זמן סעודתו לזמן סעודת החול ואם האיחור מזמן סעודת החול הוא עונג לו צריך לאחר וזהו כבודו שמתאוה לאכול ואוכל לתיאבון:

יד

וכן מי שרגיל בכל יום בבשר ויין והרי כל ימיו כשבת צריך לשנות זמן הסעודה של שבת מזמן סעודת החול שיקדים או יאחר שעה מועטת בכדי שלא יצטער:

דפט – סדר סעודת שחרית של שבת ובו ג' סעיפים:

א

בשבת שחרית בבואו מבית הכנסת צריך שיהיה שולחנו ערוך ומפה פרוסה על הפת מטעם שנתבאר בס' רע"א ומטה שאוכל עליה מוצעת יפה כמו בסעודת הלילה לפי שכבוד יום קודם לכבוד לילה:

ב

ותקנו חכמים לקדש על היין קודם סעודת שחרית כמו קודם סעודת הלילה לפי שכבוד יום קודם לכבוד לילה ואם לא יקדש ביום על היין יהא כבוד לילה עודף על כבוד יום מכל מקום לא תקנו לברך ברכת הקידוש שבירך בלילה אלא די בברכת בורא פרי הגפן שיברך על היין כדי שיהא היכר בזה שקידוש זה אינו אלא מדברי סופרים ומכל מקום גם זה הקידוש צריך שיהיה במקום סעודה ושלא יטעום כלום קודם לו כמו בקידוש הלילה אך מותר לשתות מים קודם תפלת השחר מפני שעדיין לא חל עליו חובת קידוש.

ויש אומרים שמותר לטעום קודם קידוש שביום הואיל ועיקרו אינו אלא מדברי סופרים לא החמירו בו כל כך ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק כגון שאין לו יין ולא שאר משקה חמר מדינה אפילו אם גם פת אין לו יכול לאכול שאר מאכלים קודם קידוש זה אף אם מצפה שיביאו לו אחר זמן על מה לקדש אין צריך להמתין.

ואם יש לו פת צריך לברך על הפת תחלה קודם שיאכל שאר מאכלים שהרי יש אומרים שאף לכתחלה יכול לקדש על הפת דהיינו לברך המוציא עליה כמו שנתבאר בס' ער"ב ואם יש לו חמר מדינה אף שאין לו יין לא יטעום כלום אפילו פת קודם שיברך על הכוס כמ"ש שם:

ג

אבל בלילה אם אין לו לא יין ולא חמר מדינה ולא פת לקדש עליהם ומצפה שיביאו לו אחד מהם תוך הלילה לא יטעום כלום משאר מאכלים עד שיביאו לו על מה לקדש ויש לו להמתין על כל פנים עד חצות לילה אבל אם אינו מצפה שיביאו לו בלילה מותר לו לאכול שאר המאכלים בלא קידוש ואינו מחוייב ללון בתענית בשבת בשביל קידוש על היין או על הפת הואיל וכבר יצא ידי חובת עיקר קידוש של תורה במה שהזכיר של שבת בתפלת ערבית:

רצ - בשבת ישלים מאה ברכות בפירות ובו ו' סעיפים:

א

צריך להרבות בפירות ומגדים ומיני ריח אם יש לו כדי להשלים מנין מאה ברכות אף ששמע הברכות של קריאת התורה וההפטרה כמו שנתבאר בס' מ"ו:

ב

אם רגיל בשינת צהרים בחול אל יבטלנה בשבת כי עונג הוא לו:

ג

ואחר השינה צריך לקבוע מדרש ללמוד תורה לרבים שנאמר בפרשת שבת ויקהל משה ודרשו חכמים למה נאמר בפרשה זו ויקהל שלא נאמר כן בכל התורה כולה אמר הקב"ה למשה רד ועשה לי קהילות גדולות בשבת כדי שילמדו הדורות הבאים אחריו להקהל קהילות בכל שבת להכנס בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ללמוד בהם תורה לרבים על כן צריך לקבוע מדרש להודיע לעם את חקי האלהים ולדרוש בדברי אגדה להכניס יראת שמים בלבבם ולא כמו שנוהגים עכשיו:

ד

ואסור לקבוע סעודה בעת המדרש אלא יקדימנה או יאחרנה שצריכים הכל לבא לשמוע הדרשה או ללמוד בעצמם כשאין שם דורש כראוי והדורש לעם חקי האלהים ולהכניס בלבבם יראת שמים ונתאחר לבא לבית המדרש לא יניח הדרשה בשביל סעודה שלישית לפי שלימוד תורה ויראת שמים לרבים קודם לכל המצות שבתורה:

ה

לא ניתנו שבתות ויום טוב לישראל אלא כדי לעסוק בהם בתורה שכל ימות החול הם טרודים במלאכתם ואין להם פנאי לעסוק בה בקביעות ובשבת הם פנויים ממלאכה ויכולים לעסוק בה כראוי לפיכך פועלים ובעלי בתים שאינם עוסקים בתורה בקביעות כל ימי השבוע לא ימשיכו הרבה בעונג אכילה ושתיה בשבת ודי להם בעונג קצת שצריכים לעסוק בתורה הרבה אבל תלמידי חכמים העוסקים בתורה בקביעות כל ימי השבוע ימשיכו קצת יותר בעונג אכילה ושתיה כי הם מתענגים בלימודם כל ימות השבוע ומכל מקום גם הם צריכים לעסוק בתורה ואינם רשאים למשוך כל היום בעונג אכילה ושתיה ושינה שהרי נאמר שבת לה' אלהיך:

ו

לא יאמר בשבת לבני ביתו נישן היום כדי לעשות מלאכתנו בערב (עיין סי' ש"ז):

רצא – דין של סעודות ובו ח' סעיפים:

א

יהא זהיר מאד לקיים סעודה שלישית ואף אם הוא שבע הרי יכול לקיים אותה (ביותר מכביצה מעט אבל) כביצה ואף שכביצה היא סעודת עראי (ואינו [יוצא בה]) מכל מקום מאחר שיש בה כדי שביעה נקרא סעודה (ויוצא בה) (ויש אומרים שאפילו בכזית יוצא ידי חובתו לכתחלה בכל אחת משלש סעודות כמו שיתבאר בסי' תרל"ט ויש להחמיר לכתחלה כסברא הראשונה אם אפשר לו).

ואם אי אפשר לו לאכול כלל אין צריך לצער את עצמו לאכול שסעודות השבת לעונג ולא לצער אבל החכם עיניו בראשו שלא למלאות בטנו בסעודת הבקר כדי ליתן מקום לסעודה שלישית:

ב

זמן סעודה ג' הוא משיגיע זמן מנחה גדולה עד הערב דהיינו משש שעות ומחצה ואילך ואם עשאה קודם לכן לא קיים מצות סעודה שלישית אלא אם כן נמשך בה עד אחר המנחה שאכל (יותר מ) כביצה אחר שש ומחצה אבל לכתחלה גם התחלת הסעודה תהא אחר שש ומחצה.

ולהאומרים שמהגיע זמן מנחה גדולה אסור לקבוע אפילו סעודה קטנה עד שיתפלל מנחה תחלה כמ"ש בסי' רל"ב צריך להתפלל לעולם מנחה קודם סעודה שלישית וכן נוהגים במדינות אלו.

אבל המתירים לקבוע סעודה קודם תפלת המנחה אומרים שבשבת טוב לאכול סעודה ג' קודם תפלת המנחה לפי שבין מנחה למעריב בבין השמשות אסור לשתות מים בתוך הסעודה או אחריה מפני שהוא קרוב לזמן חזרת הנשמות לגיהנם במוצאי שבת והשותה אז מים מהנהר הרי זה גוזל את המתים שמתקררים במים קודם חזרתם ויש חשש סכנה בדבר ולפי מנהגינו שאנו אוכלים בין מנחה למעריב יש לנו ליזהר שלא לשתות אז מים שנשאבו אז מהנהר אלא מים שבבית שנשאבו קודם לכן מהנהר או שאר משקים.

ויש אומרים שאיסור זה של שתיית מים מהנהר בבין השמשות הוא בערב שבת שמתקררים כשיוצאים מהגיהנם וטוב לחוש גם לדבריהם:

ג

אם נמשכה סעודת הבקר עד שהגיע זמן מנחה גדולה שאז מתחיל זמן סעודה ג' טוב שיפסיק הסעודה ויברך ברכת המזון ויטול ידיו מיד ויברך המוציא על לחם משנה ויסעוד שאם לא יעשה כן מאחר שנמשכה סעודת הבקר עד אותה שעה לא יוכל לאכול אחר כך סעודה ג' אלא אכילה גסה אבל מיד סמוך לאכילה עדיין האצטומכא פתוחה.

ומכל מקום כדי שלא יהא נראה שהכל סעודה אחת טוב להפסיק מעט אחר ברכת המזון בדברי תורה או בטיוול קצת וטוב ג"כ לקום ולילך מעט ולא להשאר יושב במקומו אף שמפסיק מעט בדברי תורה אבל אם אינו מפסיק בברכת המזון אף שמפסיק הרבה בדברים אחרים ובטיוול הרי הכל נחשב סעודה אחת.

ואין איסור במה שמפסיק בברכת המזון וגורם לחזור ולברך המוציא וברכת המזון על גמר הסעודה שהיה יכול לגומרה קודם ברכת המזון והרי זה גורם ברכה שאינה צריכה דכיון שמפסיק בשביל כבוד שבת אין כאן משום מרבה בברכות שלא לצורך.

אבל אין לדרוש כן ברבים כיון שקודם חצות אינו יכול להפסיק בברכת המזון ולצאת ידי חובת סעודה ג' במה שיאכל אחר ברכת המזון ואין העולם בקיאים בהלכה זו לחלק בין קודם חצות לאחר חצות אלא כל אדם יעשה כן לעצמו:

ד

אבל מי שיודע בעצמו שאפשר לו לאכול אחר שיתפלל מנחה בצבור טוב שיתפלל מנחה בצבור תחלה ואח"כ יאכל סעודה ג' כמו שנוהגין ואפילו אם חל יום טוב במוצאי שבת שאי אפשר לו לאכול סעודה ג' בין מנחה למעריב שהרי מצוה להמנע מלקבוע סעודה בערב יום טוב משעה עשירית ולמעלה כמו בערב שבת מכל מקום אם יודע שיוכל לאכול קודם שעה עשירית אין לו לחלק סעודת הבוקר לשתיים ע"י הפסק ברכת המזון לפי שיש אומרים שיש כאן משום מרבה בברכות שלא לצורך ואם עבר וחלקה לשתיים יצא ואין צריך לחזור ולאכול סעודה ג' אע"פ שאפשר לו בין שהוא ערב יום טוב בין שאינו ערב יום טוב:

ה

מי שיש לו מזון ב' סעודות לשבת ואם יחלקם לג' סעודות לא יהיה לו לכל סעודה לשבעה מוטב שיאכל ב' סעודות לשבעה ואל יאכל ג' שלא לשבעה ומכל מקום אם נמשכה סעודת הבוקר עד שהגיע זמן מנחה גדולה יחלקה לשתיים ע"י הפסק ברכת המזון כמו שנתבאר שהרי ישבע כשיאכל שנית מיד אבל לכתחלה אין להמתין עם סעודת הבקר עד סמוך למנחה גדולה בשביל קיום סעודה ג' שהרי אסור להתענות עד חצות כמו שנתבאר בסי' רפ"ח.

(ומכל מקום אף כשאוכל בבקר טוב לו שיחלקנה לשתים ע"י הפסק ברכת המזון לפי שיש אומרים שיוצא בזה ידי חובת סעודה ג' ואף שהעיקר כהאומרים שזמן סעודה ג' הוא מן המנחה ולמעלה כמו שנתבאר מכל מקום כיון שאין לו במה לקיימה בזמנה טוב שיקיימנה בבקר שיקיימנה לפי סברא זו אף שאינה עיקר ממה שלא יקיימנה כלל):

ו

בסעודה ג' אין צריך לקדש על היין דהיינו לברך על הכוס קודם הסעודה כמו קודם סעודת שחרית לפי שלא תקנו חכמים קידוש ביום אלא כעין קידוש שבליילה ומה בלילה די בקידוש אחד אף ביום די בקידוש אחד שבשחרית:

ז

אבל צריך לבצוע על שתי ככרות שלמות כמו בסעודות הראשונות ואפילו סועד פעמים הרבה בשבת צריך לכל סעודה לחם משנה ויש אומרים שאפילו לסעודה ג' די בככר אחד שלם לפי שביום ו' ירד המן לכל אחד שני עומרים ומכל עומר עשו שתי ככרות הרי ד' ככרות לב' עומרים אכל אחת מהן ביום ו' ואחת בליל שבת ואחת בבקר נשארה ככר א' שלם לסעודה ג' וכן נתפשט המנהג להקל במדינות אלו לבצוע בסעודה ג' על ככר אחד שלם אבל יש להחמיר ליקח שנים כסברא הראשונה שהוא עיקר אלא אם כן אין לו שנים שאז לא יפחות מככר אחד שלם.

אבל יש מקילין עוד שיכול לקיים סעודה ג' בכל מאכל העשוי מחמשת המינים שמברכים עליו בורא מיני מזונות שהוא נקרא מזון ויש מקילין עוד שיכול לקיימה גם כן בדברים שדרך ללפת בהן את הפת כגון בשר ודגים וכיוצא בהם אבל לא בפירות ויש מקילין עוד שאפילו בפירות יכול לקיימה.

ואין לסמוך כלל על כל זה אלא אם כן אי אפשר כלל בענין אחר כגון שהוא שבע ביותר ואי אפשר לו לאכול פת בלא שיצער את עצמו וכן ערב פסח שחל להיות בשבת שאי אפשר לאכול פת במדינות אלו שאין נוהגין במצה עשירה כמו שיתבאר בס' תע"א:

ח

נשים חייבות בסעודה שלישית כמו אנשים וכן לבצוע על ב' ככרות בכל סעודה שלכל מעשה שבת איש ואשה שוין מטעם שנתבאר בס' רע"א:

רצב – דין תפלת מנחה בשבת ובו ז' סעיפים:

א

נוהגין לומר אחר אשרי קודם תפלת מנחה ובא לציון גואל וכל סדר קדושה במקום סדר קדושה שאומרים בכל יום בבקר אלא שבשבת ויום טוב שמאריכים בתפלת שחרית ומוסף הניחוהו עד המנחה:

ב

עזרא תיקן שיהיו ג' אנשים קורין בספר תורה בצבור בכל שבת במנחה עשרה פסוקים או יותר מפרשת שבוע הבא בשביל יושבי קרנות המתעסקים בסחורה כל ימות השבוע ואינם באים לשמוע קריאת התורה בשני וחמישי לפיכך תיקן בשבילם קריאה יתירה בשבת במנחה שהם פנויים ויבואו לשמוע.

ואפילו אם חל יום טוב להיות בשבת קוראים בפרשת שבוע הבא ולא בפרשת יום טוב שאין ענין ליום טוב כלל לקריאת התורה במנחה שהרי אלמלא שבת אין קריאת התורה ביום טוב במנחה:

ג

ונוהגין לומר קודם קריאת התורה פסוק ואני תפלתי וגו' על פי מה שדרשו חכמים על פסוק ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר וכתוב אחריו ואני תפלתי וגו' אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אין אומה זו כשאר אומות העולם אומות העולם כשהם שותים ומשתכרים הולכין ופוחזין ואנו לא כן אלא אע"פ ששתינו ואני תפלתי וגו' ולכך הנהיגו לומר כן קודם קריאת התורה שקורין בשביל יושבי קרנות כדי להודות ליוצרנו שלא שם חלקנו כהם שהם פוחזין כל היום ואנו אף היושבי קרנות שבנו מתאספים לשמוע תורה.

וביום טוב שחל בחול אין נוהגין לאמרו הואיל ואין קוראין בו בתורה במנחה ומטעם זה גם בשבת במקום שאין ספר תורה אין צריך לאמרו אלא שנהגו בשבת לאמרו בכל ענין:

ד

אין אומרים קדיש אחר קריאת התורה במנחה שאין כאן במה להפסיק בין קדיש זה לקדיש שאומרים קודם תפלה בלחש שאף שנוהגים לומר יהללו מכל מקום פסוק אחד הוא ואינו חשוב הפסק ואסור לומר ב' קדישים זה אחר זה בלא הפסק פסוקים בינתיים לפיכך במקום שאין בו ספר תורה שאין שם הפסק בין קדיש שלאחר ובא לציון לקדיש שקודם התפלה בלחש לא יאמרו אלא קדיש אחד שואני תפלתי אינו אלא פסוק אחד ואינו חשוב הפסק וטוב שאז לא יאמרו כלל ואני תפלתי או יאמרוהו קודם הקדיש מיד אחר סיום סדר קדושה כדי שלא להפסיק כלל בין הקדיש לתפלה בלחש אפילו בפסוק אחד שלעולם אין אנו מתחילין תפלה בלא קדיש לפניה חוץ מתפלת השחר מפני סמיכת גאולה לתפלה:

ה

נוהגים לומר ג' פסוקים צדקתך והם כעין צדוק הדין על ג' צדיקים שנפטרו בשעה זו יוסף משה ודוד:

ו

ונוהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה למעריב כי חכם שמת בית מדרשו בטל דהיינו שאינם לומדים בחבורה אבל שנים שנים לומדים בבתייהם כמ"ש ביו"ד סי' שד"מ ולכן המנהג לדרוש קודם מנחה ואם נמשכה הדרשה עד סמוך לחשכה שלא יוכלו לקיים סעודה שלישית אזי לא יאמרו פרקי אבות או שיר המעלות:

אם חל בשבת יום שאין אומרים בו נפילת אפים במנחה אם היה חל בחול כגון חנוכה וראש חודש אין נוהגין לומר צו"צ במנחה וכן אם ראש חודש למחר אין נוהגין לומר צו"צ במנחה שהרי בחול ג"כ אין נוהגין לומר נפילת אפים בערב ראש חודש במנחה:

רצג – דין ערבית במוצאי שבת ובו ד' סעיפים:

א

נוהגים שמאחרים תפלת ערבית במוצאי שבת כדי להוסיף מחול על הקודש אבל עיקר יציאת השבת הוא משעת צאת ג' כוכבים קטנים שאין אנו בקיאים בבינונים ומיד שיצאו ג' כוכבים קטנים היה מותר בעשיית מלאכה אלא שצריך להמתין עד שיהיו ג' כוכבים עומדים רצופים במקום אחד ולא מפוזרים שזהו השיעור שצריך להוסיף מחול על הקודש ביציאת השבת אבל מיד שנראים ג' כוכבים רצופים מותר להבדיל ולעשות מלאכה אע"פ שעדיין לא התפלל ערבית ואם הוא יום המעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו:

ב

מי שהוא אנוס שאי אפשר לו להבדיל על הכוס בלילה כגון שצריך לילך לדבר מצוה והולך מביתו מבעוד יום עד סוף התחום ויושב שם עד שחשכה ומיד שחשכה הולך לדרכו יכול להתפלל ערבית ולהבדיל על הכוס בביתו מבעוד יום ובלבד שיהא מפלג המנחה ולמעלה.

ולא יברך על הנר מבעוד יום אלא יבדיל בלא נר ובעשיית מלאכה אסור עד צאת הכוכבים רצופים אע"פ שהבדיל וכן קריאת שמע צריך לחזור ולקרות בצאת הכוכבים כשהולך בדרך ואינו יוצא במה שקרא מבעוד יום אע"פ שבהבדלה יוצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור ולהבדיל אף אם יזדמן לו כוס בדרך.

ואם הוא רוצה יכול להתפלל תפלת י"ח בלבדה מבעוד יום בלא קריאת שמע וברכותיה וכשתחשך לו בדרך יקרא קריאת שמע בברכותיה ואף שאינו סומך גאולה לתפלה אין לחוש הואיל ומתכוין לדבר מצוה:

ג

יש אומרים שאף שחכמים התיירו לאדם לעשות כן טוב לאדם ליזהר שלא יעשה כן מפני שהוא דבר התמוה לרבים:

ד

(היו) נוהגים לומר והוא רחום וברכו במשך גדול ובאריכות נועם כדי להוסיף מחול על הקדש:

רצד – דין הבדלה בתפלה ובו ז' סעיפים:

א

כשתקנו אנשי כנסת הגדולה לישראל נוסח הברכות ותפלות וקידושים והבדלות תקנו הבדלה בתפלה בלבדה ולא על הכוס לפי שכשעלו מן הגולה היו דחוקים בעניות ולא היה ספק ביד כולם לקנות יין להבדלה.

ותקנוה בברכת חונן הדעת מפני שההבדלה שאדם יודע להבדיל בין קדש לחול חכמה היא לו לפיכך קבעוה בברכת חכמה ועוד מפני שאסור לתבוע צרכיו במוצאי שבת קודם הבדלה כמו שאסור בשבת עצמו לפיכך קבעוה קודם שאלת צרכיו שבברכות אמצעיות:

ב

ואח"כ כשהעשירו ישראל קבעוה חכמים על הכוס וכשחזרו והענו חזרו חכמים וקבעוה בתפלה וכדי שלא יהא ההבדלה מיטלטלת תדיר ע"י עושר ועוני מתפלה לכוס ומכוס לתפלה התקינו חכמים שלעולם צריך כל אדם המבדיל בתפלה להבדיל גם על הכוס אם יוכל למצוא.

וצריך לחזר אחריו כדרך שמחזרים על שאר כל מצות שהן חובת הגוף אלא אם כן אי אפשר לו למצוא אזי יוצא ידי חובתו בהבדלה שבתפלה ורשאי לאכול אם אינו מצפה שיהיה לו כוס למחר ביום ראשון אף שמצפה שיהיה לו אח"כ אין צריך להתענות עד שיבדיל על הכוס אלא רשאי לאכול מיד שכבר יצא ידי חובתו בהבדלה שבתפלה (ואם מצפה שיהיה לו למחר ביום יתבאר בסי' רצ"ו).

ואין צריך לומר שהמבדיל על הכוס קודם שהתפלל ערבית שצריך להזכיר ההבדלה בתפלה שהרי עיקר תקנת ההבדלה (היה בתפלה) שתקנו אנשי כנסת הגדולה כשעלו מן הגולה היתה להזכירה בתפלה וכן מי ששכח או נאנס ולא התפלל ערבית במוצאי שבת ומתפלל שחרית שתים צריך להזכיר הבדלה בתפלה שניה שהיא לתשלומין אע"פ שכבר הבדיל על הכוס בלילה לפי שההבדלה שבתפלה היא עיקר התקנה:

ג

אם טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת משלים תפלתו ולא יחזור בשביל ההבדלה הואיל וצריך עדיין לאמרה על הכוס ויהיה יוצא ידי חובתו רק שיזהר מלעשות שום מלאכה קודם שיבדיל על הכוס או יאמר אחר תפלה המבדיל בין קודש לחול בלא ברכה ויעשה מלאכה כמו שיתבאר בסי' רצ"ט.

ואם שכח (ועשה מלאכה באיסור או) טעם מאומה קודם שיבדיל על הכוס צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה וגם על הכוס שאינו יוצא בהבדלה שעל הכוס בלבדה הואיל ואינה כהוגן שטעם (או עשה מלאכה) קודם לה:

ד

אם טעה ולא הזכיר הבדלה בתפלה ואין לו כוס בלילה וסבור שאף למחר לא יהיה לו צריך לחזור ולהתפלל מיד ולהזכיר הבדלה בתפלה אע"פ שמצפה שיהיה לו אח"כ מכל מקום מן הסתם אין דעתו להתענות כל כך ואם יטעום מאומה אינו יוצא בהבדלה שעל הכוס בלבדה כמו שנתבאר (בס"ג):

ה

במה דברים אמורים כשנזכר אחר סיום תפלתו ואז צריך לחזור לראש התפלה אם כבר עקר רגליו או שכבר סיים התחנונים שרגיל לומר לאחר תפלתו כמו שנתבאר בסימן קי"ז או אפילו אם נזכר באמצע תפלתו אלא שכבר סיים ברכת שומע תפלה ואז צריך לחזור לראש ברכת אתה חונן אבל אם נזכר קודם שסיים ברכת שומע תפלה יאמרנה בשומע תפלה כמו מי ששכח שאלה בברכת השנים שאומרה בשומע תפלה.

ואף שיש אומרים שאינה דומה לשאלה שהיא תפלה ובקשה ויש לה ענין בברכת שומע תפלה שהיא ג"כ תפלה ובקשה משא"כ הבדלה אין לה ענין כלל לשומע תפלה ודבריהם עיקר ולכן מי שיש לו כוס או שמצפה שיהיה לו כוס למחר אף שנזכר קודם שומע תפלה לא יאמרנה בשומע תפלה מכל מקום מי שאינו מצפה כלל לכוס למחר ויצטרך לחזור ולהתפלל יש לו לסמוך על סברא ראשונה לאמרה בשומע תפלה ולא לחזור לברכת אתה חונן שלא ליכנס לספק ברכות שאינם צריכים:

ו

תשעה באב שחל להיות באחד בשבת אם טעה ולא הזכיר הבדלה בתפלת ערבית אין צריך לחזור ואף אם נזכר קודם שומע תפלה אל יאמרנה בשומע תפלה הואיל ויאמרנה עדיין על הכוס במוצאי ט' באב ויהיה יוצא ידי חובתו שהרי לא יטעום מאומה קודם מוצאי ט' באב:

ז

בכל מקום שאין צריך לחזור בשביל ששכח להזכיר הבדלה אף אם נזכר מיד שהזכיר השם שבסיום ברכת אתה חונן או מיד שסיים ברכה זו אע"פ שלא פתח עדיין בברכה שלאחריה לא יחזור לראש ברכת אתה חונן אף אם רוצה להחמיר על עצמו שאסור לברך ברכה שאינה צריכה ואף אם רוצה לומר אתה חוננתנו בלא חתימה אינו רשאי משום הפסק בתפלה וכן הדין בכל מקום שנזכר בתוך התפלה.

אבל אם סיים תפלתו ורוצה לחזור ולהתפלל מראש התפלה בתורת נדבה הרשות בידו וע"ד שנתבאר בסי' ק"ז.

ואם נזכר קודם שהזכיר השם שבסיום ברכת אתה חונן יתחיל מיד אתה חוננתנו ויגמור משם על הסדר וחננו מאתך וכו' בא"י וכו':

רצה – הבדלה שעושה ש"ץ ובו ה' סעיפים:

א

נוהגים לומר ויהי נועם לפי שהוא מזמור של ברכה שבו בירך משה את ישראל בשעה שסיימו מלאכת המשכן ונוהגים לכפול פסוק אורך ימים וגו' שעל ידי כך נשלם השם היוצא ממנו.

ונוהגין לומר סדר קדושה ומתחילין ואתה קדוש ולא ובא לציון גואל לפי שאין גאולה בלילה.

וכל זה האריכות שמאריכין אחר תפלת ערבית במוצאי שבת הוא כדי שישתהו ישראל בהשלמת סדריהם כדי להאריך לרשעים מלחזור לגיהנם כי ממתנינים להם עד שישלימו כנסיה אחרונה שבישראל את סדריהם:

ב

יש נוהגים מטעם הידוע להם לומר מעומד פסוק ויהי נועם:

ג

אם חל יום טוב או יום הכיפורים באחד ימי המעשה בשבוע הבא אפילו חל בערב שבת הבא אין נוהגים לומר ויהי נועם שכיון שאומרים ומעשה ידינו כוננה ב' פעמים צריך שיהיו כל הששת ימים ראויים למלאכה אבל אם חל בשבת אומרים אותו.

ובזמן שאין אומרים אותו אין נוהגים לומר גם ואתה קדוש וכל סדר קדושה לפי שויהי נועם שייך למלאכת המשכן ועל ידי כך שרתה שכינה בישראל וזהו ואתה קדוש יושב תהלות ישראל על כן הן נסמכין זה לזה לעולם אבל ויתן לך נוהגים לומר בכל ענין:

ד

נוהגים שהש"ץ מבדיל בבית הכנסת על היין כדי להוציא מי שאין לו יין בביתו להבדיל עליו (וישתה מהכוס בעצמו אם נתכוין לצאת ידי חובתו בהבדלה זו או ישקה ממנו לאחר שנתכוין לצאת ידי חובתו אבל אם משקה ממנו לתינוקות אין שום אדם יכול לצאת ידי חובתו בהבדלה זו כיון שלא שתה מהכוס אדם שיוצא ידי חובתו בהבדלה זו):

ה

נהגו לומר ולהזכיר אליהו הנביא במוצאי שבת אחר הבדלה להתפלל שיבא ויבשרנו הגאולה שאין אליהו בא בערב שבת שלא לבטל ישראל מעסקי צרכי השבת וגם בשבת אינו בא אם יש איסור תחומין למעלה מי' טפחים ועל כן אנו מתפללים כיון שעבר השבת ויכול לבא שיבא ויבשרנו:

רצו – דיני הבדלה על היין ובו יט סעיפים:

א

הנהיגו חכמים להריח בבשמים במוצאי שבת מטעם שיתבאר בסי' רצ"ז וצריך שיברך קודם הריח והצריכו ג"כ לברך על האור בכל מוצאי שבת מטעם שיתבאר בסי' רצ"ח וסדרו ברכות אלו על הכוס אחר ברכת היין קודם ברכת הבדלה בתחלה על הבשמים ואח"כ על הנר ונמצא סדר הבדלה שעל הכוס ברכת היין וברכת הבשמים וברכת הנר וברכת הבדלה וסימנך יבנ"ה "יין" בשמים "נר" הבדלה:

ב

וצריך לזהר בכוס של הבדלה בכל הדברים שצריך לזהר בכוס של קידוש ושל ברכת המזון כמו שנתבאר בסי' קפ"ג וסי' רע"א:

ג

נהגו לומר קודם הבדלה שבבית הנה אל ישועתי וגו' ליהודים היתה וגו' כוס ישועות אשא וגו' הכל לסימן טוב ואין חובה בדבר:

ד

ובשעת ברכת הבדלה יתנו השומעים את עיניהם בכוס ובנר:

ה

ונוהגין לשפוך מעט יין מהכוס על הארץ לסימן טוב שכל בית שאין יין נשפך בו כמים אין בו סימן ברכה על כן עושין סימן ברכה בתחלת השבוע ואין בזה איסור משום ביזוי משקה ששופכו לאיבוד כיון שאינו שופך אלא דבר מועט.

ויש לנהוג שפיכה זו בשעה שממלא הכוס על כל גדותיו יערה עליו עוד מעט בענין שישפך ממנו מעט על הארץ אבל אין לשפוך על הארץ מייך שהכוס נתמלא בו שהרי אם ישפוך ממנו לא יהיה הכוס מלא על כל גדותיו כראוי ואם לא ישפוך ממנו כלום עד אחר ההבדלה כדי שבשעת ההבדלה יהיה עדיין מלא על כל גדותיו הרי זה בזיון לברכת בורא פרי הגפן שבירך אותה על כוס מלא כראוי וקודם ששתה ממנו שפך ממנו לארץ כאלו היה בו דבר מאוס כשבירך עליו לכן אין לנהוג שפיכה זו אלא בדרך שנתבאר.

גם נוהגין לשפוך על השלחן מן יין הנשאר בכוס אחר שתיית המבדיל ומכבין בו הנר כדי שיהא נראה לכל שלא הודלק נר זה אלא למצוה לנר של הבדלה לברך עליו (לפיכך אם מבדיל על נר שבבית שלא הודלק בשביל כך אינו צריך לכבותו) ונוהגין לרחוץ עיניהם מייך של שפיכה זו משום חבוב מצוה:

ו

אין צריך להטעים מכוס של הבדלה להשומעים כמו שצריך בכוס של קידוש אלא המבדיל רגיל לשתותו כולו:

ז

אין מבדילין על הפת אפילו אין לו יין ולא שאר משקים ואינו דומה לקידוש שמקדשין על הפת לפי שהקידוש יש לו ענין להפת שאין קידוש אלא במקום סעודה אבל הבדלה אין לה ענין כלל להפת:

ח

אבל מבדילין על כל משקה שהוא חמר מדינה חוץ מן המים אלא אם כן יש לו יין שאז אין זה הידור מצוה אם יבדיל על שכר או שאר משקים אע"פ שהם חמר מדינה אבל אם אין יין בביתו אף שישנו אצל חנוני אין צריך לקנותו ומכל מקום מצוה מן המובחר להבדיל על היין בכל ענין:

ט

ואפילו אם יש לו כוס יין שאינו מלא וכוס מלא שכר או שאר משקה חמר מדינה טוב יותר להבדיל על היין אם אינו פגום אבל אם הוא פגום והוא בענין שאי אפשר לתקנו מפגימתו ע"י נתינת מעט מים לתוכו כגון שהוא מזוג במים כבר כראוי בענין שאם יוסיף עליו מעט מים לתוכו יתקלקל אזי טוב יותר להבדיל על משקה חמר מדינה שאינו פגום:

י

ונוהגין במדינות אלו להקל להבדיל במוצאי פסח על השכר אף אם יש לו יין הרבה בביתו לפי שהשכר חביב עליו אז יותר מן היין אבל מי שאינו חביב עליו כל כך יש לו להבדיל על היין ואף מי שחביב עליו אינו יכול להבדיל עליו אלא במקום שהוא חמר מדינה וע"ד שנתבאר בסימן ער"ב אבל במקומות שהיין גדל שם שהיין הוא חמר מדינה אינו יכול להבדיל על שום משקה אף שהוא חביב עליו מאד וגם אין יין נמצא כלל בעיר וע"ד שנתבאר שם:

יא

יום טוב שחל להיות במוצאי שבת שצריך לקדש ולהבדיל על כוס אחד ואין לו יין יש אומרים שיכול לומר יקנה"ז על הפת שאף שאין מבדילין על הפת מכל מקום הבדלה זו טפלה לקידוש וכיון שמקדשים על הפת יכולים ג"כ לומר עליה ההבדלה אגב הקידוש ויש אומרים שיותר טוב לומר הקידוש וההבדלה על כוס של שכר או שאר משקה שהם חמר מדינה והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה:

יב

מי שאין לו במוצאי שבת לחול לא יין ולא שאר משקים חמר מדינה ואי אפשר לו למצוא בלילה עד למחר ביום יש אומרים שמוותר לו לאכול מיד מן הדין אם הזכיר הבדלה בתפלה אלא שמדת חסידות הוא שלא לטעום מאומה עד שיבדיל למחר ויש אומרים שמן הדין אסור לו לטעום מאומה אם מצפה שלמחר ביום יהיה לו כוס להבדיל עליו אבל אם אינו מצפה שיהיה לו למחר ביום אין מחייבים אותו להתענות עד ההבדלה לפיכך מותר לו לאכול אף במוצאי שבת מיד ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אלא אם כן הוא אדם חלש שקשה לו להתענות עד שיביאו לו כוס למחר אזי יכול לסמוך על סברא הראשונה להקל בדברי סופרים:

יג

ואם אין לו אלא כוס אחד והוא רוצה לסעוד ואם יבדיל על כוס זה וישתה ממנו רוב רביעית לא יהיה לו כוס לברכת המזון כגון שאי אפשר לו להוסיף מים ביין הנשאר להשלימו לרביעית שלא יתקלקל מחמת המים שכבר הוא מזוג כראוי במים מתחלה הרי זה סועד קודם הבדלה ומברך ברכת המזון על כוס זה ואחר גמר ברכת המזון מברך עליו בורא פרי הגפן וברכת הבשמים והנר וההבדלה ואח"כ שותהו שמוטב שידחה איסור האכילה קודם הבדלה משיברך ברכת המזון בלא כוס אחר הבדלה.

במה דברים אמורים כשאינו מצפה שיהיה לו למחר עוד כוס שיוכל לברך עליו ברכת המזון אבל אם הוא מצפה שלמחר יהיה לו עוד כוס אסור לו לטעום כלום קודם שיבדיל אלא מבדיל על כוס זה שיש לו

במוצאי שבת ולא יסעוד עד שיביאו לו כוס למחר לברכת המזון כמו שנתבאר בכוס של הבדלה לפי סברא האחרונה.

אבל לפי סברא הראשונה שאין צריך להמתין מלאכול עד שיביאו לו למחר כוס להבדלה גם כאן לא יהיה צריך להמתין מלסעוד עד למחר שיביאו לו כוס לברכת המזון אלא יהיה רשאי לסעוד מיד ולברך בלא כוס ולכן יסעוד קודם שיבדיל על כוס זה שיש לו כדי שיברך ברכת המזון על הכוס כמו שנתבאר.

וכל זה להאומרים שברכת המזון טעונה כוס כמו קידוש והבדלה שצריך לחזר אחר כוס לברכת המזון כמו שצריך לחזר אחר כל מצות שהן מדברי סופרים שהן חובה כמו שנתבאר בסי' קפ"ב אבל להאומרים שברכת המזון אינה טעונה כוס בתורת חובה גמורה אלא שמצוה מן המובחר לברך ברכת המזון על הכוס אין מצוה זו דוחה איסור טעימה קודם הבדלה אלא יבדיל בתחלה על כוס זה שיש לו ואח"כ אם ירצה יאכל ויברך ברכת המזון בלא כוס ואין צריך להמתין מלאכול עד שיביאו לו כוס אף אם מצפה שיביאו לו בלילה זה לאחר זמן.

(ולענין מעשה כיון שלא נפסקה הלכה לא כהאומרים ברכת המזון טעונה כוס ולא כהאומרים שאינה טעונה כוס לכן מי שנוהג לעולם כהאומרים שטעונה כוס גם עתה יסעוד קודם הבדלה אבל אם לפעמים הוא סומך על האומרים שאינה טעונה כוס גם עתה יחוש לדבריהם ולא יסעוד קודם הבדלה):

יד

מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש ולהבדלה נתבאר בסי' רע"א איזה מהם קודם ומי שאין ידו משגת לקנות שמן לנר חנוכה ויין להבדלה יתבאר בסי' תרע"ח:

טו

נוהגים במדינות אלו להבדיל מעומד לכבוד המלך שאנו מלוין אותו ודרך לוויה מעומד ומכל מקום אחר גמר ההבדלה יש לו לישב ולשתות הכוס שאין לתלמידי חכמים לאכול או לשתות מעומד:

טז

כל דבר שמברך עליו צריך לאחזו בימינו בשעת הברכה כמו שנתבאר בסי' ר"ו [ו] לפיכך בשעת ברכת בורא פרי הגפן צריך לאחזו הכוס בימינו ויהיו הבשמים בשמאלו ואח"כ צריך להחליף הכוס לשמאלו והבשמים לימינו ויברך על הבשמים וטוב שיהיה הכוס בשמאלו עד לאחר ברכת בורא מאורי האש כדי שיוכל להסתכל בצפורני ימינו כמו שיתבאר בסי' רח"צ ואח"כ צריך להחזיר הכוס לימינו ולברך עליו ברכת ההבדלה שנתקנה על הכוס:

יז

(ש"ץ המבדיל בבית הכנסת אף שנתכוין לצאת ידי חובתו וכן אחרים ששמעו ונתכוונו לצאת ידי חובתם יכולים לחזור ולהבדיל בביתיהם להוציא בני ביתם הקטנים שלא היו בבית הכנסת אבל הגדולים שלא היו בבית הכנסת הואיל והם יכולים להבדיל בעצמם אין למי שיצא כבר ידי חובתו להבדיל להם אלא יבדילו בעצמם אבל) מי שנתכוין שלא לצאת ידי חובתו בהבדלה שבבית הכנסת אף הש"ץ עצמו שנתכוין שלא לצאת ידי חובתו בהבדלתו צריך לחזור

ולהבדיל בביתו לפיכך נהגו העולם שכל אחד חוזר ומבדיל בביתו אף אם כל בני ביתו היו בבית הכנסת לפי שאין דעתם כלל לצאת ידי חובתם בהבדלה שבבית הכנסת:

יה

השומע הבדלה בין בבית הכנסת בין בתוך הבית ונתכוין לצאת ידי חובתו כששמע ברכת הבדלה אע"פ שלא היה בדעתו לצאת בהבדלה זו בשעת ברכת היין (ואפילו לא שמע כלל ברכת היין) אין בכך כלום ויצא ידי חובת הבדלה (אלא שאינו יכול לשתות יין על סמך ברכת היין שבירך המבדיל כל שלא נתכוין בשמיעת ברכת היין לפטור בה היין שישתה הוא):

יט

לדברי האומרים שעיקר הבדלה הוא מן התורה שנאמר זכור את יום השבת לקדשו זכרוהו בין בכניסתו בין ביציאתו כמו שנתבאר בס' רע"א הרי גם הנשים חייבות בהבדלה מן התורה כשם שחייבות בקידוש מן התורה מפני שהוקש זכור לשמור כמ"ש שם וחייבות גם כן להבדיל בתפלה ועל הכוס כתקנת חכמים שתקנו עליהן כמו שתקנו על האנשים הואיל והן חייבות כמותם מן התורה בעיקר הבדלה.

אבל לדברי האומרים שמצות זכור אינה אלא בכניסת השבת ולא ביציאתו ועיקר הבדלה אינה אלא מדברי סופרים יש מי שאומר שהנשים פטורות ממנה כמו שהן פטורות מכל מצות עשה שהזמן גרמא בין של תורה בין של דברי סופרים ואף שבכל מעשה שבת איש ואשה שוין אפילו בדברים שאינם אלא מדברי סופרים הואיל והן שוין בדברים שהן מן התורה דהיינו זכור ושמור השוים חכמים גם בדבריהם שתקנו בגלל זכירת השבת או שמירתו אבל הבדלה אינה ענין לשמירת השבת אלא דבר בפני עצמו הוא שתקנו חכמים להבדיל בין קודש לחול ומצאו להם סמך מן התורה שנאמר ולהבדיל בין הקדש ובין החול.

ויש חולקין על זה ואומרים שההבדלה היא מענין זכירת השבת וקדושתו שמזכירין הבדל בין קדושתו לחול ולפיכך הנשים חייבות בהם מדברי סופרים כמו שחייבות בכל הדברים שתקנו חכמים בגלל קדושת השבת לפי שתקנו דבריהם כעין של תורה שהנשים חייבות בזכור ושמור מן התורה כאנשים וכן עיקר.

ומכל מקום יש לחוש לסברא הראשונה שלא יבדיל לנשים מי שאינו צריך להבדיל בשביל עצמו שכבר יצא ידי חובתו וגם אין זכרים אחרים גדולים או קטנים שומעים ממנו אלא נשים בלבד שלפי סברא הראשונה שהנשים פטורות מהבדלה הרי זה מברך לבטלה.

אבל הנשים עצמן יכולות להבדיל לעצמן אף אם הם פטורות כמו שהן יכולות לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא שמקיימות שאינה ברכה לבטלה כמו שנתבאר בס' י"ז ומכל מקום אין לאיש לצאת ידי חובתו בשמיעת הבדלה מאשה כדי לחוש לסברא הראשונה ועוד מטעם שנתבאר בס' רע"א גבי קידוש היום):

רצז – דיין בשמים להבדלה ובו ט' סעיפים:

א

הנהיגו חכמים להריח בבשמים בכל מוצאי שבת כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת ליציאת השבת בשביל הנשמה יתירה שהלכה לפיכך מיישבים ומשמחין אותה בריח טוב במה דברים אמורים כשיש לו בשמים אזי הוא צריך להריח בהם אבל אם אין לו אין צריך לחזר אחריהם כדרך שמחזרים אחר המצות הואיל ואינם אלא בשביל להשיב את הנפש:

ב

מי שמתענה בשבת צריך לברך על הבשמים במוצאי שבת שכיון שבאת הנשמה יתירה בליל שבת אינה הולכת עד מוצאי שבת.

ואם חל יום הכיפורים בשבת יתבאר בס' תרכ"ד:

ג

כל הבשמים שנתבאר בס' רי"ז שאין מברכים עליהם ברכת הריח בין מחמת איסור ערוה או עבודה זרה ובין מפני שאינה עשויה בשביל להריח בהם אם הריח בהם במוצאי שבת בין שבירך בין שלא בירך לא יצא וצריך לחזור ולהריח בבשמים אחרים אם יש לו ולברך עליהם.

אבל כל ריח שמברכים עליו אף אם אינו מין בושם אלא פרי העומד לאכילה שריחו טוב יכול להריח בו במוצאי שבת ויברך הנותן ריח טוב בפירות ואם הוא מין בושם יברך ברכה הראויה לו אם הוא מין עץ בורא עצי בשמים ואם הוא מין עשב בורא עשבי בשמים ואם אינו לא מין עץ ולא מין עשב כגון המור (שקורין פיזום) יברך בורא מיני בשמים.

והעולם נהגו לברך במוצאי שבת בורא מיני בשמים על כל המינים שיהיו לפי שאין הכל בקיאים בברכות נהגו לברך ברכה שיוצאים בה בדיעבד על כל המינים ומכל מקום טוב להניח חתיכת מור בתוך מיני ריחות שמברכים עליהם בורא מיני בשמים כדי שיברך ברכת בורא מיני בשמים כהלכתה:

ד

פלפלים כתושים וזנגבל כתוש אם מברכים עליהם במוצאי שבת נתבאר בס' רי"ו:

ה

שקים מלאים בשמים שמשימים הנכרים תוך קנקני היין כדי שיקלוט היין ריחם אע"פ שמותר להריח בבשמים אלו ואין בהם איסור משום ריח היין שנבלע בהם והמריח בהם אינו מכוין לריח היין שנבלע בהם אלא לריח עצמה מכל מקום במוצאי שבת אין ליטלם לבשמים של הבדלה לכתחלה מפני שהם מאוסים לגבוה לכל דבר מצוה מחמת יין האסור הבלוע בהם:

ו

יש אומרים שמצוה לברך במוצאי שבת על הדס של מצוה שהואיל שנעשה בו מצוה אחת יש לעשות בו מצוה אחרת ואף על פי שהוא יבש ואין ריחו נודף כל כך מכל מקום מריח הוא קצת ויש אומרים שיותר טוב לברך על שאר בשמים שעיקר ריחם בהם מלברך על הדס יבש שאין בו אלא ריח קצת וכן נוהגין במדינות אלו ומכל מקום טוב להניח גם הדס אצל הבשמים שמברכים עליהם בורא מיני בשמים או בורא עצי בשמים ויריח בשניהם ויעשה כדברי הכל:

ז

מי שאינו נהנה מריח שאין לו חוש הריח לא יברך על הבשמים כשמבדיל אלא אם כן נתכוין להוציא בני ביתו הקטנים המריחים שהגיעו כבר לחינוך ברכות אבל אינו יכול לברך בשביל גדולים המריחים אף שאינם יודעים לברך בעצמן לפי שברכה זו היא ברכת הנהנין וברכת הנהנין אין מי שאינו נהנה יכול לברך בשביל מי שנהנה מטעם שנתבאר בסי' קס"ז.

ואינו דומה לברכת היין של קידוש שהיא ג"כ ברכת הנהנין ואעפ"כ יכול מי שאינו נהנה לברך לפי שהיין של קידוש אינו תלוי בהנאתו כלל שלא תקנהו חכמים בשביל הנאת האדם אלא בשביל שצריך לזכרהו על היין אבל הבשמים במוצאי שבת לא הנהיגו חכמים אלא בשביל הנאת האדם להשיב נפשו הדואבת ליציאת השבת והרי ברכתה כשאר ברכת הנהנין:

ח

וכן מי שהבדיל כבר לעצמו וחוזר ומבדיל להוציא אחרים שאינם יודעים להבדיל בעצמם לא יברך להם על הריח שיריחו הם אלא צריך גם הוא לחזור ולהריח עמהם כדי שתהא ברכתו בשביל עצמו ולא בשבילם בלבד:

ט

אבל ברכת בורא מאורי האש יכול לברך להם אע"פ שאינו צריך לברך אותה בשביל עצמו לפי שברכת האור לא נתקנה בשביל הנאת האדם אלא לזכר שנברא האור במוצאי שבת כמו שיתבאר בסי' רח"צ לכך אינה דומה לברכת הנהנין.

ויש חולקין על זה ואומרים שאף שלא נתקנה בשביל הנאת האדם מכל מקום הואיל ואינו צריך לחזור אחר האור לברך עליו במוצאי שבת כדרך שצריך לחזור אחר כל המצות שהן חובה כמו שיתבאר בסי' רח"צ לפיכך אין ברכה זו דומה לברכת המצות שמפני שהן חובה יכול לברך אותן מי שיצא כבר ידי חובתו כדי להוציא אחרים שלא יצאו עדיין ידי חובתן כמו שנתבאר בסי' קס"ז וטוב לחוש לדבריהם שלא להכנס בספק ברכה לבטלה:

רחצ – דין נר הבדלה ובו כא סעיפים:

א

צריך לברך בורא מאורי האש בכל מוצאי שבת על אור הנר אם יש לו אבל אם אין לו אור במוצאי שבת אין צריך לחזר אחריו כדרך שצריך לחזר אחר שאר מצות לפי שלא תקנו ברכה זו אלא לזכר שנברא האור במוצאי שבת שנטל אדם הראשון ב' אבנים והקישן זו בזו ויצא מהן אור ואף שאין מברכים על שאר כל הדברים בשעה שנבראו מכל מקום האור כיון שנאסר בשבת והותר במוצאי שבת הרי זה כאלו נברא עתה מחדש ומברכים עליו בשעת בריאתו:

ב

במה דברים אמורים שאינו צריך לחזר אחריו במוצאי שבתות אבל במוצאי יום הכיפורים אפילו כשחל בחול יש אומרים שצריך לחזר אחר ברכת האור לפי שהיא כברכת הבדלה שמברך להקב"ה שהבדיל לנו זה היום משאר יום טוב שנאסר בו להבעיר אור עד עתה בלילה:

ג

מי שאין לו כוס להבדיל צריך לברך על האור מיד שרואה (עיין סי' תקנ"ט) וכן על הבשמים אם יש לו:

ד

מצוה מן המובחר לברך על אבוקה שיש בה עצים הרבה ומאורות הרבה שהרי מברכים בורא מאורי האש לשון ריבוי מאורות ומכל מקום אף כשמברך על הנר יברך בורא מאורי האש שהרבה גוונין יש באור שלהבת אדומה לבנה וירקרקת.

ונר של שמן שיש בה פתילות הרבה דולקות הרי זו אבוקה ואף אם אין שם אלא ב' עצים דולקים יחד וכן ב' פתילות בנר אחד (אם אינן בשתי פיות הנר אלא בפה אחד) הרי זו אבוקה.

וכן אם (ב' נרות של שמן או של שעוה וחלב מקורבים זה לזה עד שאורותיהם מדובקים יחד הרי זו אבוקה שהרי יש כאן ריבוי מאורות ביחד אבל אם אין אורותיהם מדובקים יחד הרי כל נר נחשב בפני עצמו אע"פ שהם מקורבים זה לזה אלא אם כן) קלע ב' נרות של שעוה זה על גבי זה ועשאן נר אחד (שאז) דינם כאבוקה (אף אם אין אורותיהם מדובקים יחד כיון שעשאן כעין גוף אחד אין כל אחד נחשב בפני עצמו).

וטוב ליזהר שלא ליקח להבדלה אבוקה מעצים שריחן רע (שקורין קי"ן) אם אפשר בענין אחר שהרי במוצאי שבת אנו צריכים להשיב נפש בריח טוב ויש נוהגין מטעם הידוע להם להבדיל על אבוקה מנרות של שעוה ולא משאר נרות ולא מעצים:

ה

אם אין לו אבוקה עכ"פ יש לו למצוה מן המובחר להדליק נר אחד להבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית (אם אי אפשר לקרבם כל כך זה אצל זה עד שיהיו אורותיהם מדובקים יחד):

ו

אין מברכים על האור אע"פ שרואהו עד שיהיה סמוך לו כל כך שיכול ליהנות ממנו כל כך להשתמש לאורו עד שיוכל להכיר לאורו בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת.

ונוהגין להסתכל בצפרנים לראות שיוכל להנות לאורו ולהכיר בין מטבע למטבע כמו שמכיר בין צפורן לבשר ועוד שהצפרנים הן סימן ברכה שהן פרות ורבות לעולם ויש לראות בצפרני יד ימין ויאחוז הכוס בשמאלו כמו שנתבאר בס' רצ"ו.

ונוהגין להסתכל בכפות הידים שיש בשרטוטי היד סימן להתברך בו ויש לכפוף הד' אצבעות על האגודל לתוך כף היד שאז רואה הצפרנים עם הכף בבת אחת ואינו רואה אז פני (הצפרנים) [האצבעות] שבפנים אלא אחוריהם ששם הצפרנים ויש נוהגין לפשוט אח"כ הד' אצבעות ולראות מאחוריהם על הצפרנים:

ז

אין מברכים על האור שלא שבת בשבת ממלאכת עבירה כגון נר שהודלק בשבת אין מברכים עליו במוצאי שבת הואיל ונעשה מלאכת הבערה בשבת באור זה בעבירה ואפילו הדליקו נכרי לצורך עצמו כיון שאם היה ישראל מדליקו היה עובר עליו הרי זו מלאכת עבירה ואם עבר ובירך עליו צריך לחזור לברך על אור ששבת אם יש לו אבל אם הדליקו נכרי לצורך חולה שאין בו סכנה או אפילו ישראל לצורך חיה או שאר חולה שיש בו סכנה אין זו מלאכת עבירה ומברכים עליה במוצאי שבת וכן עשית שהיתה דולקת והולכת מערב שבת עד מוצאי שבת מברכים עליה במוצאי שבת שאין זו מלאכת עבירה מה שדלקה בשבת הואיל והודלקה בהיתר מערב שבת:

ח

אין מברכים על אור של עבודה זרה שאסור ליהנות מתשמישי עבודה זרה ואף הנר הדולק לפניו אסור ליהנות לאורו ואע"פ שהברכה היא על השלהבת ושלהבת אין בה ממש ואין איסור עבודה זרה חל עליה בפני עצמה מכל מקום כל זמן שהשלהבת קשורה בגחלת של עבודה זרה אסור ליהנות ממנה מחמת איסור הגחלת שהיא קשורה בה ולכן אין מברכים עליה אף אם שבתה בשבת כגון שהודלקה במוצאי שבת לפי שאין מברכים אלא על אור שיוכל ליהנות ממנו כמו שנתבאר ואם עבר ובירך צריך לברך על אור אחר אם יש לו.

אבל אם ישראל הדליק נר שלו מנר של [נכרי] מברכין עליו שמותר ליהנות ממנו אע"פ שהודלק משלהבת של עבודה זרה שהשלהבת אין בו ממש (אבל נכרי שהדליק מנר של עבודה זרה אין מברכין עליו משום גזירה כמו שיתבאר):

ט

לא אסרו לברך על אור שלא שבת ממלאכת עבירה דהיינו נר שהודלק בשבת אלא על אותו נר עצמו אבל אם הדליק ישראל ממנו נר אחר במוצאי שבת מברכים עליו שאף שיש בנר זה אור מהנר הראשון שלא שבת מכל מקום יש בו תוספת של היתר דהיינו מה שהאור מתוסף מאליו בהדלקת השני במוצאי שבת שהוא זמן היתר והרי הוא מברך על התוספת של היתר.

אבל אותו נר עצמו שהודלק בשבת אין מברכין עליו במוצאי שבת אפילו לאחר זמן מרובה שכבר ניתוסף בו הרבה אור בזמן היתר משום גזירה שמא יבאו לברך על עמוד ראשון של האור שלא שבת דהיינו ביציאת השבת מיד שעדיין לא ניתוסף כלום על עמוד הראשון שדלק ברגע שלפני יציאת השבת אבל בנר שהדליק ממנו ישראל במוצאי שבת אפילו הדליקו במוצאי שבת מיד אין לגזור אם נתיר לברך עליו שמא יטעו לברך על נר הראשון שלא שבת לפי שסתם נר שלא שבת לא הודלק בשבת ע"י ישראל אלא ע"י נכרי ומפני שנתיר לברך על נר שהדליק ישראל לא יטעו לברך על נר שהדליק נכרי שישראל בנכרי אינו מתחלף.

אבל נכרי שהדליק נר במוצאי שבת אין מברכים עליו אלא אם כן הדליקו מישראל אבל אם הדליקו מנכרי אחר אין מברכים עליו גזירה שמא יבאו לברך על נר שהדליק נכרי בשבת ויברכו עליו במוצאי שבת מיד קודם שיתוסף האור של היתר אבל כשאור זה של נכרי שמברך עליו בא מישראל אע"פ שגם הישראל הדליק מנכרי כל שיד הישראל באמצע אין לגזור משום עמוד הראשון של נר שהודלק בשבת וכל שכן אם יד ישראל בתחלתו שהישראל הוא שהוציא האור מעצים ואבנים במוצאי שבת או שהדליקו מאור הדולק מערב שבת או מגחלים שהובערו מערב שבת שמברכים על נר שהדליק הנכרי ממנו:

י

ואם נכרי הוציא אור במוצאי שבת מעצים ואבנים או מאור וגחלים שמערב שבת או מאור שהודלק בשבת בהיתר אין מברכים על אורות אלו בעצמן אבל אם הדליק הנכרי מהם נר אחר מברכים עליו (ויש אומרים בהיפך שעל נר זה אין מברכים עליו שגזרו על כל נר שהדליק נכרי במוצאי שבת שלא מישראל משום נר שהדליקו בשבת אבל על אותו אור עצמו שהוציא הנכרי במוצאי שבת שלא מישראל משום נר לחוש לדברי שניהם שידליק ישראל נר מאור זה או מנר זה ויברך עליו לדברי הכל):

יא

אם עבר ובירך על נר שהדליק נכרי מנכרי אין צריך לחזור ולברך כיון שאין אסור אלא משום גזרה והוא הדין בנר שהודלק בשבת אם בירך עליו במוצאי שבת לאחר שניתוסף בו אור של היתר שאין איסורו אלא משום גזירה:

יב

נכרים שהדליקו נר לפניהם אף על פי שהדליקוהו מישראל אין מברכים עליו שסתם מסיבת נכרים לעבודה זרה והרי זה כנר של עבודה זרה:

יג

היה הולך חוץ לכרך וראה אור אם רוב אנשי הכרך נכרים אינו מברך עליו שמן הסתם הוא אור של נכרי שלא הדליק מישראל ואם רוב ישראל או אפילו מחצה על מחצה מברך עליו אם הוא יכול ליהנות כאן לאורו להכיר בין מטבע למטבע:

יד

אור שהוציאוהו במוצאי שבת מעצים ואבנים אע"פ שלא שבת בשבת שנברא עתה מחדש מברכים עליו שהרי אין מברכים על האור אלא לזכר שנברא האור במוצאי שבת מאבנים שהקישן אדם הראשון זו בזו אבל במוצאי יום הכיפורים אין מברכין אלא על האור ששבת ממש ולא אפילו על נר שהדליק ישראל מנכרי כמו שיתבאר בסי' תרכ"ד:

טו

גחלים הבוערות כל כך שאלו מכניס קיסם ביניהן הוא נדלק מברכים עליהם והוא שעשויין כדי להאיר אבל אם עשויין כדי להתחמם כנגדן אין מברכין עליהם שאפילו על הנר אין מברכין אם אינו עשוי להאיר כמו שיתבאר:

טז

אור של כבשן בתחלת שריפת הלבנים אין מברכים עליו שאז אינו עשוי להאיר אבל אחר שנשרפה אז עשוי להאיר ומברכים עליו:

יז

נר של בית הכנסת בימיהם היו מברכים עליו לפעמים אם היה אדם חשוב מתארח אצלם בבית הכנסת שאז הנר נעשה להאיר לו או אם שמש הכנסת אוכל בחדר הסמוך לבית הכנסת שחלונותיו פתוחים לבית הכנסת שנעשה הנר להאיר לו אם אין הלבנה מאירה לו שמה אבל אם לא היה שם אדם חשוב ולא שמש האוכל שם ויש נר דולק שם לא היו מברכין עליו שלא נעשה להאיר אלא לכבוד שכינה.

לפיכך עכשיו שאין לנו אורחים בבית הכנסת ולא שמש האוכל שם אין מברכים על נר שבבית הכנסת (ועוד שעכשיו דרכנו להדליק בבית הכנסת אפילו ביום בשביל כבוד שכינה ולפיכך אף אם מדליקים בלילה גם בשביל להאיר אין מברכים עליו הואיל ואף ביום היו מדליקים אותו) (אבל אם מרבים נרות בלילה יותר מביום בשביל להאיר מברכים עליהם):

יח

אין מברכים על נר של מת כשמוציאים אותו לקבורה במוצאי שבת אם הוא מת חשוב שאילו היו מקברים אותו ביום היו ג"כ מוציאים נר לפניו לכבודו שנמצא נר זה שמוציאים לפניו במוצאי שבת אינו עשוי בשביל להאיר בלבד כיון שאף ביום היו מוציאים לפניו אבל מת שאינו חשוב כל כך להוציא לפניו נר כשהיו מקברים אותו ביום מברכים על הנר שהוציא לפניו בלילה שהוא עשוי בשביל להאיר בלבד:

יט

סומא לא יברך על הנר במוצאי שבת שהרי אין מברכין על הנר אפילו כשרואה אותו אלא כשיוכל ליהנות מאורו כל כך עד שיוכל להכיר בין מטבע למטבע אלא יבדיל בלא ברכת הנר:

כ

היו יושבים בבית הכנסת במוצאי שבת והביאו להם אור לא יברכו עליו כל אחד ואחד בפני עצמו אלא אחד מברך וכולם שומעים ויוצאים ידי חובתן ואע"פ שאם היה כל אחד מברך בפני עצמו לא היו מבטלים כל כך מלימודם כמו עכשיו שצריכים לבטל עד שישתקו כולם וישמעו מכל מקום עכשיו יש הידור יותר כי ברוב עם הדרת מלך:

כא

היה נר טמון בחיקו אע"פ שהוא בידו אינו מברך עליו כיון שהוא טמון ואינו יכול לראותו ולהכיר בין מטבע למטבע לאורו אם לא יוציאנו מחיקו ואפילו נר שיכול להכיר בין מטבע למטבע לאורו אלא שאינו יכול לראות את השלהבת כגון שהנר עומד בקרן זוית והוא עומד מן הצד קצת בענין שאינו רואה השלהבת אע"פ שיכול להשתמש לאורה לא יברך עד שיוכל לראות השלהבת ואם הנר הוא בעששית שיכול לראות השלהבת מתוך דופני העששית יכול לברך עליו (ויש חולקים):

רצט – שלא לאכול ושלא לשתות ולא לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל ובו כא סעיפים:

א

אסרו חכמים לאכול שום דבר או לשתות שום משקה חוץ ממים במוצאי שבת עד שיבדיל על הכוס אע"פ שהבדיל כבר בתפלה ואפילו לטעום מעט אסור מטעם שנתבאר בס' רע"א:

ב

ואפילו היה יושב ושותה מבעוד יום צריך להפסיק כשמגיע בין השמשות שהוא ספק לילה אבל אם היה יושב ואוכל מבעוד יום אינו צריך להפסיק אפילו משתיה אפילו כשמגיע ודאי לילה ורשאי להמשיך בסעודתו כמה שירצה תוך הלילה כיון שהתחיל בהיתר אבל אם שכח והתחיל הסעודה באיסור דהיינו מבין השמשות ואילך צריך להפסיק מיד שנזכר.

ויש מתירין אפילו להתחיל בבין השמשות בין לאכול בין לשתות ואין איסור אלא בודאי לילה שאז הוא זמן הראוי להבדלה וכן נתפשט המנהג בסעודות גדולות שמתחילין בביה"ש ואין למחות בידם כיון שיש להם על מה שיסמכו אבל העיקר כסברא הראשונה.

ולדברי הכל כשמגיע ודאי לילה צריך אפילו להפסיק אם היה קבוע לשתיה בלבד מבעוד יום ואפילו מאכילה אם שכח והתחיל בודאי לילה צריך להפסיק מיד שנזכר ואם נזכר לאחר שבירך המוציא קודם שטעם פרוסת המוציא יטעמנה מיד ואחר כך יבדיל שאם יבדיל מתחלה תהא ברכת המוציא לבטלה שאחר כך יצטרך לחזור ולברך המוציא כיון שהפסיק כל כך בין ברכה לטעימה:

ג

היו יושבים ואוכלים מבעוד יום ואחר גמר הסעודה קבעו לשתייה אין צריך להפסיק כשיגיע הלילה שהכל נחשב לסעודה אחת כל זמן שלא ברכו ברכת המזון ואפילו אמרו זה לזה באו ונבדיל וחזרו ונמלכו לשתות או לאכול הרי אלו מותרים לשתות ולאכול ואינם צריכים להפסיק מחמת שגמרו בדעתם ואמרו להבדיל וגם אינם צריכים לחזור ולברך על מה שנמלכו לאכול ולשתות קודם שיבדילו לפי שלא הסיחו דעתם לגמרי מאכילה ושתייה עד שיבדילו ע"י אמירה זו שאמרו להבדיל מיד כיון שיכולים עדיין לחזור בהם ולאכול ולשתות מיד קודם שיבדילו:

ד

המפסיק להבדיל על הכוס באמצע שתייתו אע"פ שהיה קבוע לשתיה בלבד שהוא חייב להפסיק ולהבדיל כשיגיע הלילה ואסור לו מעתה לשתות עוד עד שיבדיל אעפ"כ אין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של הבדלה שנפטר בברכת בורא פרי הגפן שבירך על שתיה הראשונה אע"פ שבנתיים היה שעת איסור דהיינו משהגיע הלילה עד שהבדיל ואין צריך לומר אם מפסיק באמצע אכילתו ומבדיל על היין שאין צריך לברך עליו בורא פרי הגפן אם כבר בירך בורא פרי הגפן על יין שבתוך הסעודה או שלפני הסעודה.

ואם הוא מבדיל על השכר אין צריך לברך עליו שהכל בתוך הסעודה אע"פ שלא בירך עדיין שהכל לא בתוך הסעודה ולא לפני הסעודה שברכת המוציא פוטרת את השכר של הבדלה כמו שפוטרת שאר שכר שישותין בתוך הסעודה.

ולפי שיש חולקים על כל זה לכן טוב ליזהר לכתחלה שלא להבדיל קודם ברכת המזון לא על השכר ולא על היין אם כבר בירך בורא פרי הגפן על יין ואם הוא רוצה להבדיל או שלא היה קבוע אלא לשתיה בלבד שהוא חייב להפסיק ולהבדיל לא יברך על כוס של הבדלה כדיעה א' שהיא עיקר:

ה

אם התפלל תוך הסעודה חל עליו חובת הבדלה ואסור לו לחזור לסעודתו עד שיבדיל מתחלה על הכוס ואפילו הקדים להתפלל ערבית מבע"י חל עליו חובת הבדלה מיד ואסור לו לטעום כלום חוץ ממים עד שיבדיל:

ו

כשהיה יושב ואוכל מבעוד יום שאינו צריך להפסיק מסעודתו ולהבדיל קודם ברכת המזון יש לו לשתות ג"כ מכוס של ברכת המזון אע"פ שלא הבדיל עדיין לפי שכוס של ברכת המזון הוא ג"כ מכלל הסעודה למי שנזהר לעולם לברך ברכת המזון על הכוס אבל מי שמברך לפעמים בלא כוס לפי שסומך על האומרים שברכת המזון אינה טעונה כוס אסור לו לשתות עתה מכוס ברכת המזון קודם הבדלה:

ז

בין מי שמותר לו לשתות ממנו ובין מי שאסור לו לשתות ממנו קודם הבדלה אינו יכול גם להבדיל עליו מיד קודם שישתה ממנו אלא יבדיל על כוס יין אחר אם יש לו לפי שברכת המזון היא קדושה בפני עצמה

והבדלה היא קדושה בפני עצמה ואין אומרים ב' קדושות על כוס יין אחד כשאפשר לאמרו על ב' כוסות לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות.

אבל אם אין לו עוד יין לכוס הבדלה צריך להבדיל עליו מיד קודם שישתה ממנו אחר ברכת המזון ולא יאחר ההבדלה עם השתיה לאחר זמן לפי שצריך לשתות מכוס ברכת המזון מיד אחר ברכת המזון להאומרים שברכת המזון טעונה כוס.

(ואף להאומרים שאינה טעונה כוס מכל מקום כיון שהוא מברך עכשיו ברכת המזון על הכוס לפי שלדברי הכל יש עכ"פ מצוה מן המובחר לברך על הכוס א"כ יש לו ג"כ לשתותו מיד אחר ברכת המזון למצוה מן המובחר אע"פ שאין חיוב בדבר ולכן יש לו להבדיל מיד אחר ברכת המזון על כוס זה כדי לשתותו מיד ואם יש לו עוד יין לכוס הבדלה יש לו להבדיל מיד על כוס של יין השני ולא יברך בורא פרי הגפן על כוס הראשון של ברכת המזון אלא על כוס שני של הבדלה ומיד אחר שתיית כוס הבדלה ישתה גם כן כוס ברכת המזון למצוה מן המובחר):

ח

עיקר מצות הבדלה בלילה שכח או הזיד ולא הבדיל בליל מוצאי שבת יבדיל למחר ביום ואסור לו אז לטעום מאומה חוץ ממים עד שיבדיל כמו שאסור בלילה שכח או הזיד ואכל קודם הבדלה צריך להפסיק מיד ולהבדיל כמו אם התחיל לאכול בלילה.

ואם לא הבדיל למחר ביום א' יבדיל ביום שני קודם שיטעום כמו שנתבאר ביום א' וכן עד סוף יום ג' אבל משם ואילך אינו יכול להבדיל עוד לפי שג' ימים הראשונים של השבוע נקראים ימים שאחר השבת והרי הן בכלל מוצאי שבת אבל ג' ימים האחרונים נקראים ימים שלפני השבת הבאה ואין להם ענין לשבת שעברה:

ט

כשמבדיל ביום ראשון או משם ואילך לא יברך אלא ברכת בורא פרי הגפן וברכת ההבדלה אבל לא יברך על האור שאין מברכין על האור אלא בליל מוצאי שבת שהוא תחלת ברייתו ע"י אדם הראשון כמ"ש בסי' רח"צ וכן על הבשמים לא הצריכו לברך אלא בליל מוצאי שבת שהוא סמוך ליציאת השבת אבל אח"כ אין להם ענין לכוס ההבדלה ולפיכך אסור להפסיק בברכתם בין ברכת היין לשתיתו:

י

מי שמתענה ג' ימים וג' לילות מליל מוצאי שבת ואילך ישמע הבדלה מאחרים ואם אין אחרים אצלו יכול להבדיל בשבת מפלג המנחה ולמעלה בלא בשמים ונר ולשתות מהכוס ואח"כ מקבל התענית עליו ובלילה יברך על הנר ובשמים בלא כוס ויכול להתפלל ערבית ג"כ מבעוד יום קודם שיבדיל ובלבד שיקרא קריאת שמע בזמנה כמ"ש בסי' רצ"ג.

אבל מי שמתענה ב' ימים בלבד לא יבדיל בשבת מבעוד יום אלא במוצאי יום ב':

יא

ומי שמתענה ב' ימים וב' לילות לפני ראש השנה וחל ראש השנה ביום ג' לא ימתין מלהבדיל עד מוצאי יום ב' שהוא ליל ראש השנה לפי שיצטרך לומר יקה"ז על כוס אחד או על פת אחד כמו שצריך ביום טוב שחל במוצאי שבת מטעם שיתבאר בס' תע"ג ויש בזה איסור משום שאין אומרים ב' קדושות על כוס אחד שקידוש יום טוב היא קדושה בפני עצמה ואין לה ענין להבדלת מוצאי שבת של חול משא"כ ביום טוב שחל במוצאי שבת שמזכירין קדושת יום טוב גם בהבדלה שמבדילין בין קדש לקדש הרי הקידוש וההבדלה כענין אחד אבל כאן שצריך להבדיל הבדלת מוצאי שבת שהיא בין קדש לחול אין לה ענין כלל לקידוש של יום טוב לפיכך אינו יכול לומר שתיהן על כוס אחד או על פת אחד מטעם שנתבאר למעלה:

יב

ואם אירע שהמתין מלהבדיל עד ליל ראש השנה ישמע קידוש מאחרים ולא יטעום פרוסת המוציא עד שיבדיל על הכוס וישתה שהרי אסור לטעום כלום קודם הבדלה ואח"כ יברך המוציא ויאכל מיד כדי שיהא הקידוש במקום סעודה ואף אם האחרים קדשו על פת והוציאו אותנו ידי חובתו אף מברכת המוציא אעפ"כ צריך הוא ג"כ לברך המוציא לעצמו הואיל והפסיק בהבדלה על הכוס בין שמיעתו ברכת המוציא לאכילתו אע"פ שידי קידוש יצא במה שטעמו הם מהפת אף שהוא עדיין לא טעם מכל מקום לענין הפסק בין ברכת המוציא לאכילה אין טעימתם מועלת לו כמו שנתבאר בס' קס"ז:

יג

המבדיל על היין ורוצה לסעוד מיד אם ברכת היין של הבדלה פוטרת היין שבתוך הסעודה נתבאר בס' קע"ד ושם נתבאר אימתי צריך לברך ברכה אחרונה על כוס הבדלה שלפני הסעודה בין שהוא יין בין שהוא שאר משקים ע"ש:

יד

אם רוצה לסעוד תיכף להבדלה צריך ליזהר שלא יביאו לחם לשלחן קודם הבדלה ואם הביאו צריך לכסותו במפה עד אחר ההבדלה שלא יראה הפת בושתו שהרי מן הדין היה צריך להקדים ברכת הלחם לברכת היין כשרוצה לאכול מיד לפי שהוא מוקדם ליין בשבח ארץ ישראל בפסוק ארץ חטה ושעורה וגו' אלא שעכשיו אינו יכול להקדימו והרי זה בזיון לו לכן יש לכסותו אבל אם אינו רוצה לסעוד מיד אינו צריך לכסותו:

טו

אע"פ שיצא השבת והוסיף מחול על הקדש אסור לאדם שיעשה חפציו קודם שילוח את המלך דהיינו שיבדיל או על הכוס או בתפלה ואפילו חפצים האסורים בשבת עצמה מדברי סופרים (אבל איסורי דברי סופרים התלויים בדבור מותרים מטעם שנתבאר בסוף סי' רס"ג חוץ מבקשת צרכיו שאסרו קודם שיבדיל בתפלה כמו שנתבאר בס' רצ"ד) וכן יש מתירין כל איסורי דברי סופרים שאין בהם סרך מלאכה ואינן אסורים משום שבות אלא משום עובדין דחול וכן נוהגים במוצאי יום הכיפורים כמו שיתבאר בס' תרכ"ג]:

טז

ואם רוצה לעשות אפילו מלאכה גמורה קודם שיבדיל בתפלה או על הכוס אומר ברוך המבדיל בין קדש לחול בלא שם ומלכות להיכר בעלמא ללות המלך ועושה מלאכה אבל אסור לטעום כלום אף אם הבדיל בתפלה וגם אמר המבדיל עד שיבדיל על הכוס:

יז

אם חל יום טוב במוצאי שבת ורוצה לעשות מלאכה המותרת ביום טוב קודם שיבדיל בתפלה אומר ברוך המבדיל בין קדש לקדש בלא שם ומלכות:

יח

אותן הנשים שאינן מתפללות ערבית ואינן מבדילות בתפלה במוצאי שבת יש ללמדן לומר ברוך המבדיל בין קדש לחול קודם עשיית מלאכה לפני הבדלה שעל הכוס ואם אינן יודעות לומר המבדיל צריכות לשמוע מאחרים.

ואם עושות קודם שמיעתן אין למחות בידן כי יש אומרים שלא אסרו אלא מלאכות גמורות כגון כותב ואורג וחטיבת עצים וכיוצא בהם אבל הדלקת הנר בעלמא והוצאה מרשות לרשות וטלטול ד' אמות ברשות הרבים שאין בהם טורח כלל לא אסרו כלל ואף שאין דבריהם עיקר (ולא הותרו מלאכות שאין בהם טורח אלא ליש אומרים שאף שהבדיל בתפלה וגם אמר המבדיל בלא ברכה אסור במלאכה עד שיבדיל על הכוס שלדבריהם עכ"פ במלאכות שאין בהם טורח מותר מיד שהבדיל בתפלה שהרי מדליקים נר להבדלה אבל קודם שהבדיל בתפלה אין היתר בשום מלאכה אפילו דברים האסורים מדברי סופרים עכ"פ אם לא אמר המבדיל) מכל מקום הנשים שנהגו כך אין צריך למחות בידן.

אבל אם הן עושות מלאכות גמורות צריך למחות בידן ולכן יש לדרוש ברבים שילמדו בנותיהם לומר המבדיל במוצאי שבת מיד מפני שהרבה מהן מבעירות עצים ואש ומחממות מים שהן מלאכות גמורות:

יט

וכל זה לענין למחות בנשים שאינן יודעות לומר המבדיל אבל האנשים אסורים אפילו בטלטול הנר וכיוצא בזה קודם שיבדילו בתפלה או שיאמרו המבדיל.

וכל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא להדליק ולא לעשות שום מלאכה קודם סדר קדושה של הצבור אע"פ שכבר הבדיל בתפלה וגם אמר המבדיל וכל העושה מלאכה קודם סדר קדושה אינו רואה סימן ברכה לעולם מאותה מלאכה אבל טלטול הנר וכיוצא בזה מותר מיד אחר שהבדיל בתפלה או אמר המבדיל ושמש הכנסת רשאי להדליק נרות בבית הכנסת מיד אחר שהבדיל בתפלה (או שאמר המבדיל) אע"פ שלא אמרו הצבור עדיין סדר קדושה (כיון שהיא לצורך מצוה) (ומכל מקום צריך לזהר להדליק אחר שאמרו הצבור ברכו):

כ

קצת נוהגים לדלות מים בכל מוצאי שבת מהבארות או מהמעיינות לפי שאמרו חכמים שבארה של מרים שהיא בימה של טבריא היא מחזרת בכל מוצאי שבת על כל הבארות והמעיינות וכל מי שפוגע בה

ושותה ממימיה מתרפא מיד מכל תחלואיו לכך נוהגין לדלות בכל מוצאי שבת כי אולי יזדמנו להם מבארה של מרים:

כא

מי שמוסיף מחול על הקודש הרבה אם מותר לומר למי שהבדיל שיבשל לו ויהא מותר לו לאכול מיד מתבשיל זה נתבאר בסי' רס"ג:

ש – שיסדר שלחנו במוצאי שבת ובו ד' סעיפים:

א

לעולם יסדר אדם שלחנו במוצאי שבת בכל מיני סידור הנהוגים אצלו בעריכת השלחן לסעודה גמורה אע"פ שעכשיו לא יאכל אלא כזית הן מחמת שאין לו יותר הן מחמת שאינו תאב ליותר מכל מקום יש לו לעשות הכנה בסידור השלחן כגון פריסת מפה וכיוצא בזה כמו לסעודה גמורה כדי ללוות את השבת ביציאתו דרך כבוד כמו בכניסתו כמו שנתבאר בסי' ר[ס]ב:

ב

ולכן יש נוהגים להרבות נרות במוצאי שבת יותר משאר לילות החול ונוהגים ג"כ לומר פיוטים וזמירות אחר הבדלה ללות את השבת אחר שיצא כדרך שמלוין את המלך אחר שיצא מן העיר:

ג

וטוב לבשל בשר או דבר אחר במוצאי שבת לכבוד סעודה זו ובזמננו שמאחרין כל כך סעודה ג' שאין יכולים לאכול במוצאי שבת יכולים לקיים סעודה זו בפירות (ואין צריך להקדים סעודה ג' בשביל שיאכלו סעודה זו כראוי שסעודה זו אינה חובה כל כך אלא מצוה מן המובחר בלבד):

ד

יש מהמדקדקים שהיה לו טלית (מיוחד) של מצוה מיוחדת לשבת ובכל מוצאי שבת היה קופלה כדי להתעסק במצוה מיד: השלמה לתחלת הסימן:

שא – האיד יהא הילוכו בשבת ובאיזה מקומות לא ילך ובאיזה כלים או חפצים ילך ובאיזה לא ילך ואם נשרו כליו:

א

אם תשיב משבת רגלך וכו' וכבדתו מעשות דרכיך וגו' שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול לפיכך אסור לרוץ בשבת או לקפץ דהיינו לעקור שתי רגליו בבת אחת או לדלג דהיינו לעקור רגלו השניה קודם שיניח הראשונה או לפסוע פסיעה גסה דהיינו כל שיש בה יותר מאמה מראש גודל רגל זו עד ראש גודל

רגל השניה אם אפשר לו בפחות דהיינו שאין שם רפש וטיט (x); או אמת המים כמו שיתבאר ואף בחול אין לפסוע פסיעה גסה מפני שנוטלת אחת מחמש מאות ממאור עיניו של אדם:

ב

במה דברים אמורים בהולך לדבר הרשות אבל אם (b);

עד כאן מצאנו:

שא – באיזה כלים מותר לצאת בשבת ובאיזה מהם אסורים ובו סג סעיפים:

א

אף על פי שנאמר בתורה סתם לא תעשה כל מלאכה ולא נתפרש בה איזה עשייה נקראת מלאכה ואיזה עשייה אינה נקראת מלאכה ומצד הסברא שההוצאה וההכנסה מרשות לרשות אינה נקראת בשם מלאכה כלל אעפ"כ ממה שסמכה תורה פרשת שבת למלאכת המשכן ללמוד שאין מלאכת המשכן דוחה את השבת מכאן אנו לומדים שכל מלאכה שהיתה חשובה במשכן נקראת מלאכה לענין שבת וההוצאה היתה ג"כ מלאכה חשובה במשכן שנאמר איש ואשה אל יעשו עוד מלאכה לתרומת הקדש ויכלא העם מהביא הא למדת שההבאה שהיו מביאין מביתם שהוא רשות היחיד אל משה העומד במחנה לוייה שהיא רשות הרבים נקראת הבאה זו מלאכה.

ומנין כל המלאכות שהיו במשכן הן ל"ט והן נקראות אבות מלאכות שיש עוד תולדות שלמדו מפי השמועה שלא אותן המלאכות בלבד שהיו במשכן נקראו מלאכות אלא כל מלאכה הדומה למלאכה שהיתה במשכן היא נקראת ג"כ בשם מלאכה כמותה והרי היא בכלל לא תעשה כל מלאכה כגון הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד היא תולדת ההוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים (שהיא דומה לה ממש[.]).

ואפילו כל מלאכה הדומה במקצת למלאכה שהיתה במשכן הרי היא תולדתה אע"פ שאינה דומה לה ממש כגון הטוחן הוא אב מלאכה שהיתה במשכן בשחיקת סממני הצבע והמחתך הירק דק דק הוא תולדת הטוחן שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים דקים הרבה וכל העושה דבר הדומה לזה היא תולדת הטוחן אע"פ שאינה דומה לו לגמרי שהטוחן משנה את גוף הראשון לגמרי מה שאין כן המחתך אף על פי כן הואיל ודומה לו בהעשותה גופים רבים מגוף אחד הרי זו תולדתו וכן יש בשאר כל המלאכות (ומתוך הצעה זו יתבאר לך טעם כל הדברים שאמרו עליהם שהם אסורים בשבת מן התורה כמו שיתבאר כל אחד ואחד במקומו):

ב

כל המלאכות כולן אינן אסורין בשבת מן התורה אלא לעשותן בשבת כדרך שעושה אותן בחול אבל אם עושה אותן בשינוי מדרך החול שאין דרך בחול לעולם לעשותן כן מלאכה זו פטור מן התורה אבל אסור לעשותן כן מדברי סופרים שמא יבא לעשותה כדרכה בחול כיצד כגון שהוציא חפץ לאחר ידו או ברגליו או בפיו או בין אצילי ידיו או במנעלו וכל כיוצא בזה שאין דרך להוציא כן בחול הרי זה פטור אבל אסור ואוכלין שהוציאן בפיו חייב שזה ג"כ דרך הוצאתן בחול.

וכל דבר אינו חייב עליו אלא אם כן הוציאו דרך משוי אבל אם הוציאן דרך מלבוש שלבשו והוציאו או אפילו לא לבשו אלא תלאו במלבושיו לתכשיט או שתלאו באחד מאיבריו לתכשיט אע"פ שדרך להוציאו כן בחול פטור מן התורה ויש מהם דברים שמוותרים אפילו מדברי סופרים ויש מהם דברים שאסורים מדברי סופרים לאשה ולא לאיש והם כל תכשיט שאפשר לה לשלפה ממנה להראות נזיה לחברתה כדרך הנשים ויש דברים שאסורים אף לאיש והם כל תכשיט שהוא רפוי עליו שאפשר לו בקל ליפול מעליו מאליו וכמו שיתבאר:

ג

וכל דבר שאוחזו בידו והוציאו חייב עליו בכל ענין אע"פ שהוא תכשיט או מלבוש שדרך ללבושו או להתקשט בו באחד מאיבריו מכל מקום דרך הוא ג"כ להוציאו בידו לפעמים.

ויש דברים שאפילו לא אחזן בידו אלא תלאן במלבושיו או באחד מאיבריו חייב עליהם אם דרך להוציאן כן בחול לפעמים כגון איש היוצא בסיף החגורה לו במתניו או בקשת או במגן או ברומח התלויין עליו במקום שדרך לתלותן שם בחול לפעמים הרי זה חייב כיון שהוציאן כדרך הוצאתן בחול והן אינן לא מלבוש ולא תכשיט שאם היו תכשיט לא היו בטלין לעתיד לבא שנאמר וכתתו חרבותם לאתים וגו'.

אבל אם יצא לבוש בשריון או בכובע של ברזל או באנפלאות של ברזל העשויות למלחמה הואיל והן דרך מלבוש הרי זה פטור אבל אסור מדברי סופרים משום שנראה כיצא למלחמה בשבת.

וכן אם יצא לבוש בתפילין פטור אבל אסור מדברי סופרים אפילו אם הוא בענין שאין איסור בלבישתן משום בל תוסיף כגון שאינו מתכוין לשם מצות תפילין כמו שנתבאר בסי' כ"ט ול"א מכל מקום אסור לצאת בהן מדברי סופרים גזירה שמא יצטרך ליכנס לבית הכסא ויסירן מעליו וישכח ויביאן בידו ד' אמות ברשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד כדי להצניען.

וכן לא יצא אדם קטן במנעל שהוא גדול ממדת רגליו שמא יפול מעל רגלו וישכח ויביאנו בידו אבל יוצא הוא בחלוק גדול שאין לחוש שמא יפול מעליו וכן לא יצא אדם במנעל אחד ברגלו אחת ורגלו השנית בלי מנעל כי שמא ישחקו עליו על שהולך במנעל אחד ויסירנו מעל רגלו וישכח ויביאנו בידו ואם יש לו מכה ברגלו השניה שאי אפשר לו לנעול בה מנעל מותר לו לצאת במנעל שברגלו האחת שאין בה מכה שאין לחוש שמא ישחקו עליו לפי (ג); שמכתו מוכחת עליו שאי אפשר לו לנעול בה (וכל איסורים שנתבארו ושיתבארו בסי' זה אם אסורים ג"כ בחצר ובבית יתבאר בסימן ש"ג):

ד

לא יצא אדם בין איש בין אשה במחט בין נקובה בין שאינה נקובה התחובה לו בבגדו באותן מקומות שבבגדו שאין דרך לעולם לתחובה שם בחול אף על פי שאין זה הוצאה כדרכה מכל מקום אסור מדברי סופרים.

אבל איש שיצא במחט הנקובה התחובה לו בבגדו לחבר קצותיו כגון (ד); מפתחי חלוקו וכיוצא בזה מהמקומות שבבגדו שדרך לתחוב שם מחט בחול אע"פ שהיא לצורך הלבישה חייב חטאת לפי שאין דרך לתחוב שם מחט הנקובה אלא מחט שאינה נקובה וזה שתחב מחט נקובה משוי הוא לו אע"פ שהיא צריכה לו ללבישתו שאין אדם רשאי לצאת עם כל חפצים הצריכים לו כשאינן לא תכשיט ולא דרך

מלבוש (ואין זו נקראת הוצאה שלא כדרכה לפי שלפעמים בחול כשרוצה להוליך מחט הנקובה לאיזה מקום תוחבה לפעמים בבגדו בהמקומות שתוחבין מחט שאינה נקובה ומוליכה כך ברשות הרבים עד המקום שהוא חפץ) ולפיכך הרי זו הוצאה כדרכה וחייב עליה וכל שכן אם אינה תחובה לו לצורך לבישתו רק תחובה בהמקומות שבבגדו שדרך לתחוב בהם מחט בחול לפעמים כשמוליכה לאיזה מקום:

ה

אבל מחט שאינה נקובה התחובה בבגדו אפילו במקומות שדרך לתחוב בהם בחול פטור מפני שמחט זו הואיל ודרכה לשמש באותן המקומות שבבגד לצורך הלבישה הרי היא כבית יד לאותן מקומות ותורת מלבוש עליה ומכל מקום מדברי סופרים אסור לצאת בה מפני שראשה העב שאינו נקוב יש עליו תורת תכשיט ויש לחוש שמא ישלפנו מבגדו להראות נזיה לאחרים וישכח ויביאנו בידו ואף אם אין עליו תורת תכשיט כלל אין להקל לפי שיש חולקים ואומרים שאיש היוצא במחט שאינה נקובה התחובה בבגדו לצורך הלבישה הרי זה חייב.

(ואף לפי סברא הראשונה אין להתיר במחט שאינה נקובה שאין עליה תורת תכשיט כלל אלא בזמן שדרך האנשים לתחוב מחט שאינה נקובה בבגדיהם לצורך הלבישה שנעשית מחט זו להם כבית יד לבגדיהם הואיל ודרכה לשמש לצורך לבישתם אבל בזמן שאין דרכם בכך אם היא תחובה בשבת במקום שדרך לתחובה בו בחול לפעמים כשרוצה להוליכה לאיזה מקום חייב ואם לאו פטור אבל אסור מדברי סופרים כשאר כל הוצאה שלא כדרכה בחול).

וכל זה באיש אבל דין האשה במחט הנקובה ושאינה נקובה יתבאר בסי' ש"ג:

ו

טבעת שיש עליה חותם היא מתכשיטי האיש ולא מתכשיטי האשה וטבעת שאין עליה חותם היא מתכשיטי האשה ולא מתכשיטי האיש ולפיכך האיש שיצא בטבעת שאין עליה חותם שבאצבעו חייב שמשוי הוא לו ואין זו הוצאה שלא כדרכה לפי שלפעמים נותנת אשה לבעלה טבעתה שאין עליה חותם שיוליכנה לאומן לתקנה והוא משים אותה באצבעו עד שמגיע אצל אומן נמצא שדרך הוצאה היא אף לאיש לפעמים להוציא טבעת שאין עליה חותם באצבעו וכיון שאינה תכשיט לו חייב עליה אבל אם יצא בטבעת שיש עליה חותם שהוא תכשיט לו פטור אבל אסור מדברי סופרים גזירה שמא ישלפנה מאצבעו להראות נזיה לאחרים ואח"כ ישכח ויביאנה בידו.

ויש אומרים שלא גזרו גזירה זו אלא בנשים לפי שהן שחצניות ודרכן בכך להראות נזיה תכשיטיהן זו לזו אבל איש אינו שחץ ואין דרכו בכך ולכן מותר לו לצאת בטבעת שיש עליה חותם שהיא תכשיט לו וכן בשאר תכשיטיו ואע"פ שאינם מחוברים לכסותו שאפשר לו לשלפם וליטלם בידו להראותם לאחרים אין חוששין לזה הואיל ואין דרכו בכך וכן עיקר.

במה דברים אמורים במיני תכשיטין הדומין לטבעת שיש עליה חותם שהיא תכשיט לאיש ולא לאשה וכן כל מיני תכשיטין שהם תכשיטין לאיש ולא לאשה שאין דרך האשה להתקשט בהם כלל אבל מיני תכשיטים שהם תכשיט לאיש ולאשה שגם הנשים דרכן להתקשט בתכשיטין הללו כגון מחט שאינה נקובה לפי סברא הראשונה שנתבאר למעלה וכל כיוצא בה הרי הם אסורים אף לאנשים לדברי הכל כדי שלא לחלק באיסור מין תכשיט אחד בין אנשים לנשים.

(ולפיכך אף בזמן הזה שנהגו האנשים להתקשט בחול אף בטבעת שאין עליה חותם והרי הוא עכשיו להם תכשיט ולא משוי אעפ"כ אסורים לצאת בה בשבת הואיל והוא תכשיט ג"כ לנשים ולפי זה אף בטבעת שיש עליה חותם אין לצאת בזמן הזה שהנשים נהגו ג"כ להתקשט אף בטבעת שיש עליהן חותם והרי הן תכשיט לאיש ולאשה אלא שעכשיו נהגו היתר אנשים ונשים בכל הטבעות ואין למחות בידם כמו שיתבאר בסי' ש"ג עיין שם הטעם):

ז

טבעת שקבוע בה אבן חלקה או אפילו כתובין בה אותיות על האבן או על הטבעת אין זה נקרא חותם שלא נקרא חותם אלא אם כן חקוקים בה אותיות או צורות כדי שאם יחתמוה על השעוה יהיו על השעוה אותיות או צורות בולטות וכן אם בולטין בה אותיות או צורות שאם יחתמוה על השעוה יהיו על השעוה אותיות או צורות שוקעות כל זה נקרא חותם ומותר לאיש לצאת בטבעת שיש עליה חותם זה (אם אין דרך הנשים להתקשט בה) ובלבד שלא יהיה בולט בחותמת צורת אדם שלימה או שאר צורות האסורות אפילו בחול כמו שיתבאר ביו"ד סי' קמ"א:

ח

דבר העשוי לתכשיט וגם להשתמש בו כגון מפתחות נאות של כסף כמין תכשיט אע"פ שתלאן בשלשלת שבצוארו או בחגורתו או בשאר מקומות שבבגדיו כדי להתקשט בהן בלבד אסור לצאת בהן מפני שהרואה יאמר שלצורך תשמיש הוא מוציאן ולא כדי להתקשט בו כלל.

ויש חולקין על זה ומתירין במפתחות של כסף שכיון שאין דרך לעשות מפתחות של כסף הרי עיקר עשייתן משום תכשיט ואף שמשתמשים בו ג"כ מכל מקום כיון שעיקרו לתכשיט עשוי לו אינו נחשב לו כמשוי ומותר לצאת בו וכן המנהג במקצת מדינות אלו ובלבד שיהא בענין שאין לחוש בו שמא יפסוק ויפול לארץ וישכח ויביאנו בידו וגם שיהא בענין שאין האשה יכולה לשלפה משם להראותה לחברותיה או שאינה צריכה לשלפה משם שיכולה להראותו בעודו תלוי שם שאם לא כן אף לאיש אסור לצאת בה כיון שהוא תכשיט גם לאשה (ועיין סי' ש"ג שעכשיו נהגו להקל בתכשיטין).

אבל אם הוא של ברזל או של נחושת אע"פ שתלאו שם לנוי כעין תכשיט אסור לצאת בו מטעם שיתבאר ועוד שכיון שדרך הוא כן לעשות המפתח מברזל ונחושת הרי עיקרו נעשית לתשמיש ומשוי הוא ואסור לצאת בו אפילו אם הוא מחובר וקבוע לעולם בחגורה או בשאר מקומות מבגדיו אפילו הוא קבוע שם בחוזק כל כך עד שאי אפשר להסירו משם לעולם בלי קלקול המקום שהוא קבוע בו שכיון שהוא עשוי לתשמיש בפני עצמו ואינו משמש כלום לאותו מלבוש שהוא קבוע בו אינו בטל לגבי אותו מלבוש והרי זה כאילו הוציאו בלבדו בלי אותו מלבוש ואע"פ שהמלבוש חשוב הרבה ממנו איננו טפל למלבוש בשביל כך כיון שאיננו צורך המלבוש ולא תשמיש המלבוש והרי זה כאילו יוצא בטלית שאינה מצויצת כהלכתה שחייב חטאת מטעם זה כמו שיתבאר.

ומכל מקום אם הוא קבוע בראש החגורה ועשוי (כעין זענקי"ל לחגור בו יש מתירים לפי שאז הוא משמש להחגורה ובטל אצלה ואע"פ שאינו קבוע שם אלא בשבת בלבד) וכן נוהגין במקצת מדינות אלו אבל אם הוא קבוע באמצע החגורה אין שום היתר בעולם אלא אם כן הוא של כסף שאז עיקרו נעשית לתכשיט.

וכן נדון של כסף שרגילין להתקשט בו מותר לצאת בו והוא שלא יהא בה סכין וכן תיק של בתי עינים (שקורין ברילי"ן) אף שהוא עשוי מכסף לתכשיט אסור לצאת בו כשהבתי עינים בתוכו לפי שאין הסכין

והבתי עינים בטלים לגבי הנדן והתיק אע"פ שהם של כסף מפני שהסכין והבתי עינים הם עיקר שהרי אין אומרים נעשה סכין לנדן ובתי עינים לתיק אלא נעשה נדן לסכין ותיק לבתי עינים:

ט

לא יצא החייט במחט התחובה לו בבגדו אפילו באותן מקומות שאין דרך שאר כל אדם לתחוב בהם לעולם ואף הוא אינו תוחב שם אלא לסימן שיכירנו כל רואיהו שהוא חייט וכן הנגר שנותן קיסם באזנו לסימן וכן הסורק שנותן משיח[ה] בצווארו לסימן וכן כל שאר אומנים שנותנים דבר מאומנתם לסימן לא יצאו בהם בשבת ואם יצאו פטורין שאין זו הוצאה כדרכה כיון ששאר כל אדם אינן מוציאים כן ואף האומנים אין דרכם להוציא בענין זה אלא בשעה שרוצים להכריז על עצמם שהם אומנים ולא בשאר פעמים:

י

לא יצא הזב בכיס שעושה להצילו מזיבתו שלא יטנף בה בגדיו ואם יצא חייב להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה אבל להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה כמו שנתבאר בס' רע"ח אף זה פטור לפי שאינו צריך כלל לגוף הכיס שמוציאו ואין לו חפץ בגופו אלא שיצילנו מזיבתו אבל מכל מקום אסור מדברי סופרים כשאר מלאכה שאינה צריכה לגופה.

וכן אשה נדה המקשרת בגד לפניה שלא תלכלך בגדיה בדם נדותה אסורה לצאת בו אלא אם כן הוא סינר עשוי כעין מלבוש מלפניה ומלאחריה כמו מכנסיים שלובשים לצניעות אבל אם הוא מלאחריה בלבד אלא שקושרתו ברצועות לפניה אין זה דרך מלבוש ואסור במה דברים אמורים כשמתכוונת בבגד זה להציל מטינוף בלבד שאז אינו נחשב למלבוש אלא אם כן עשוי כעין מלבוש גמור אבל אם מתכוונת בו להציל גופה מצער דהיינו שלא יפול הדם על בשרה ויטייבש שם ונמצא מצערה הרי נעשה בגד זה מלבוש גמור כשאר מלבושים שהם עשויים להגנת הגוף ומותרת לצאת בו אף שאינו עשוי כעין מלבוש גמור:

יא

אסור לאשה ליתן בגד על צעיפה מפני הגשמים שלא ילכלכו הצעיף שכיון שמתכוונת בו להציל מטינוף אינו נחשב מלבוש אבל אם מתכוונת שלא ירדו הגשמים על בשרה ויצערוה מותרת לפרוס בגד על ראשה אע"פ שעל ידי זה ניצול הצעיף ג"כ מטינוף ואף כשמתכוונת בו להציל מטינוף בלבד אם אינו מונח על ראשה בלבד אלא היא מתעטפת בו ג"כ רוב גופה כדרך מלבוש ואע"פ שהוא בגד עב וגס שאינו ראוי לה ולא היתה מתעטפת בו בלא הגשמים מותרת לצאת בו אפילו הוא שק ויריעה וחמילה (פירוש מיני בגדים גסים) וכן באיש וכל שכן שמותר לאיש ליתן כובע על גבי כובע שעל ראשו מפני הגשמים כיון שהוא דרך מלבוש ובלבד שיהיה עמוק על ראשו כמו שיתבאר:

יב

אין הקיטע שנקטעו רגליו יוצא בקב שלו דהיינו שעושה כמין דפוס של רגל וחוקק בו מעט לשום ראש שוקו בתוכו ואין עושה קב זה כדי להלך בו שהרי עכ"פ צריך הוא למקלו ומותר לו לצאת במקלו כמו

שיתבאר הואיל והוא צורך הילוכו אלא עשיית קב זה הוא בשביל שלא יהא נראה כחסר רגל אלא נכה רגל (ה);<math>it\> ;<math>gt\& ;<math>it\> לפיכך כיון שאינו צורך הילוכו (הרי הוא משוי) ואסור לצאת בו.

(ואף שכל דבר שיש עליו תורת מלבוש מותר ללבושו ולצאת בו אף שאינו צריך ללבושו לצורך הליכתו אלא לצורך אחר וא"כ הוא הדין קב זה שהוא מנעל שלו למה לא יצא בו אע"פ שאינו צורך הליכתו אלא להתחפש בו שלא יראה חסר רגל לפי שקב זה אין עליו תורת מנעל כלל הואיל והוא של עץ ואין נקרא מנעל אלא של עור כמו שיתבאר בס' תרי"ד.

ואף אם קב זה מחופה עור שאז יש תורת מנעל עליו כמו שיתבאר שם ואעפ"כ לא יצא בו הקיטע שכיון שאין בו אלא ראש שוקו חוששין שמא ישמט ממנו וישכח ויביאנו בידו אלא אם כן עור החופה את הקב עודף ממנו ג"כ למעלה מן הקב בענין שיוכל ללבוש עודף זה על שוקו ולקשור שם עליו שלא יוכל להשמט ממנו).

אבל מי שאינו קיטע מותר לו לצאת במנעל של עץ (ואפילו אינו מחופה עור כלל שכיון שהרגל נכנסת בו אין חוששין שמא ישמט מעל רגלו) אע"פ שאינו יכול להדקו בחוזק סביב רגלו וכל שכן שמותר לצאת במיני מנעלים המחופים עור שקורין (פאנטיני"ש) אע"פ שיכולים להשתמט מהרגלים במהרה שכיון שהרגל נכנסת בעור החופה אין חוששין שישמטו לגמרי ויש מקומות שנוהגין להחמיר שלא לצאת בהם לכתחלה אע"פ שמותר מן הדין אבל אם שכח ויצא בהם אינו צריך להסירם מעל רגליו ברשות הרבים:

יג

קיטע בשתי רגליו ומהלך על ארכבותיו ועל אורך שוקיו ועושה לו סמוכות של עור או של עץ לאורך שוקיו מותר לצאת בהם לפי שהם תכשיט שלו אבל קיטע שיבשו וכווצו גידי שוקיו וארכבותיו ואינו יכול להלך עליהם כלל אלא עושה לו כמין כסא נמוך ויושב עליו וכשהוא מהלך נסמך בידיו על ספסלים קטנים ועוקר גופו מן הארץ ונדחף לפניו וחוזר ונח על אחוריו והכסא קשורה לו מאחוריו ועושה לו סמוכות של עור או של עץ לראשי רגליו התלולים שכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת לפעמים כשיש לפניו קרקע גבוה אבל רוב פעמים הן תלויין באויר ואין נוגעין לארץ לא יצא בסמוכות אלו בשבת שכיון שהם תלולים ואינם מונחים על הארץ יש לחוש שמא ישמטו מעל רגליו וישכח ויביאנו בידו אבל בכסא שמאחוריו ובספסלים שבידיו מותר לו לצאת שכיון שאינו יכול ללכת מבלעדם הרי הם מנעליו (שכל גופו נסמך עליהם).

וכן חיגר שאינו יכול לילך כלל בלא מקל מותר לצאת בו אפילו אינו קשור לו אבל אם אפשר לו לילך קצת בלא מקל ואינו נוטלו אלא (ו);<math>it\> ;<math>gt\& ;<math>it\> להחזיק את עצמו שיוכל ללכת (בטוב) יותר ולא יפול וכן זקן ההולך בביתו בלא מקל וכשיוצא לחוץ נשען על מקלו מחמת תשוש כחו אסור לצאת בו בשבת אפילו אם הוא זקן כל כך שמנענע גופו ומתיירא פן יפול (שכיון שהולך בביתו בלא מקל אם כן אין צריך זה למקל שיסמוך עליו כל גופו וכל הליכתו אלא שמתחזק בו בעת שמתירא ליפול הרי זה כמשוי שנושא לצורך הליכתו ואינו דומה למנעלים שכל גופו נסמך עליהם בכל הליכתו ולכך מותר לצאת בהם אף אם אין עליהם שם מנעל כגון של עץ שאינו מחופה עור) וכן חולה שעמד מחליו אם אפשר לו לילך (קצת) בלא מקל אסור לצאת בו ואם לאו מותר וכן סומא לא יצא במקל שהרי אפשר לו לילך זולתו ואינו נוטלו אלא לישר ולתקן פסיעותיו ואין צריך לומר (ז);<math>it\> ;<math>gt\& ;<math>it\> החשובים שנוהגים לילך במקל חשוב שבידם שאסורים לצאת בו בשבת ואפילו ביום טוב אסורים לצאת בו (עין סי' תקכ"ב):

יד

טוב ליזהר שלא לצאת בשבת כמו שהוא יוצא בחול בלתי מלבוש או תכשיט אחד שיזכור על ידו שהיום שבת ולא יבא לחללו:

טז

מי שאסור וכבלים ברגליו מותר לצאת בהם מפני שהם לו כמו מלבוש ואין חוששים שמא יפלו מעל רגליו ויביאם בידו לפי שמן הסתם הם תקועים היטב שלא יברח:

טז

אין יוצאין באנקטמין והוא כמין חמור שעושים הליצנים ונראה כרוכב עליו והוא נושא והולך ברגליו ולא בקשרים והם עצים גבוהים שיש בהם מושב לכף הרגל והולכין בהם בטיט ולא בפרמי והם כעין צורות פרצוף שנותנים על הפנים להפחיד התינוקות (שכל אלו משוי הם ואינם מלבושים ותכשיטין) ואם יצא בהם פטור (שאין זו דרך הוצאה לרוב בני אדם):

יז

אין יוצאין בתיבה או קופה או מחצלת ואפילו מפני הגשמים אפילו שנתלבש בהם כמו במלבוש שכיון שאין דרך להתלבש בהם לעולם הרי הן משוי אבל יוצאין בשק ויריעה וחמילה דרך מלבוש מפני שדרך לצאת בהן בשעת הגשמים ולכן אף שלא בשעת הגשמים שם מלבוש עליהם:

יח

יוצאין בפשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנין על גבי המכה בשבת כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה מפני שהם לו כמו מלבוש ובלבד שהוכנו מבעוד יום בענין שאין בהם משום טלטול מוקצה על דרך שיתבאר בס' ש"ח] וכן מותר לכרוך סמרטוט על המכה שבידו או שבאצבעו ולצאת בו לרשות הרבים (ואין חוששין למראית העין שיאמרו שמתכוין להוציא הסמרטוט ולא בשביל המכה כרכו בידו):

יט

ואין צריך לומר שמותר לצאת בספוג וחתיכות בגדים דקים ישנים שעל המכה שהן מרפאים אותה והרי הן לו כתכשיט וכן בקליפות שום ובצל ועלי גפנים ושאר עלים המרפאים ובלבד שלא יתנם על גבי המכה בתחלה בשבת אע"פ שאינו רוצה לצאת בהם לרשות הרבים לפי שגזרו חכמים על כל דבר המרפא שלא ליתנו בתחלה בשבת משום שלא יבא לשחוק סמנים בשבת כמו שיתבאר בסימן שכ"ח אבל אם היה עליה מערב שבת ונפלה מעליה בשבת שמותר להחזירה עליה כמו שיתבאר שם מותר להחזירה אפילו ברשות הרבים כמו שמותר להחזיר ללבוש מלבושים שנפלו מעליו ברשות הרבים וכן רטיה וכיוצא בה שנפלה ממכתה ולא הגיע לארץ אלא נפלה על גבי כלי שמותר להחזירן על גבי מכתו כמו שיתבאר שם מותר להחזירן אפילו ברשות הרבים:

כ

מוותר לאגוד סמרטוט על הרטייה או על שאר דברים שעל המכה ולצאת בו לרשות הרבים ויכול להתירו ברשות הרבים ולחזור ולקשרו שם ואין חוששים כשמתירו בידו ברשות הרבים שמא ישכח ויביאנו בידו מטעם שיתבאר בסימן ש"ג אבל אסור לכוון חוט או משיחה על גבי הרטייה או שאר דברים שעל המכה לפי שהחוט או משיחה חשובים קצת ואינם בטלים לגבי רטייה כמו אגוד של סמרטוט שאינו חשוב כלל שכשמתירו מהרטייה שאינו צריך לו עוד הרי הוא משליכו לארץ ולפיכך הוא בטל לגבי הרטייה:

כא

הבנים יוצאין בזגין של זהב הארוגים או תפורים להם בכסותם לנוי אבל אם אינם ארוגים או תפורים אלא תלויין ע"י קשר וכיוצא בזה אסורים לצאת בהם אע"פ שהם בני קטנים לפי שאין דרך לצאת בזגין אלא בני מלכים וכיוצא בהם מבני עשירים גדולים ולשאר בני הר"ה הוא יוהרא ובני מלכים והעשירים משחקים עליהם על שמתיהרים בדבר שאינן ראויין להם ויש לחוש שמא ישמע אביו של זה ההולך בזגין שמשחקים עליו וילך ויסיר הזגין מבנו כיון שאינן ארוגין ולא תפורים וישכח ויביאנו בידו ברשות הרבים.

ואפילו כשהם ארוגים בכסותם לא ילכו בהם אפילו בבית אלא כשאין בהם עינבל אבל אם יש בהם עינבל העשוי להשמיע קול אסורים ללבשם בשבת שאסור להשמיע קול של זוג העשוי לקשקש בו התינוק כמו שיתבאר בסי' של"ח ושל"ט ואע"פ שכאן עושה זאת הקטן ואין אנו מצווים להפריש הקטן מחלול שבת מכל מקום אסור ליתן לו מלבוש זה שהזוג ארוג בו שהרי זה כמאכילו איסור בידים עיין סי' שמ"ג.

אבל כשאין בו עינבל מותר אף לגדול לצאת בכסותו שהזוג ארוג או תפור בו ואם הוא מבני מלכים או כיוצא בהם אף אם תלוי בצוארו מותר לצאת בו ואין חוששין שמא יפסוק ויפול ויביאנו בידו לפי שמן הסתם כל זוג של כסף או זהב תוקעין אותו יפה בשלשלת שלא יפסוק אבל זוג של שאר מיני מתכת אין כל אדם רשאי לצאת בו עד שיהיה ארוג או תפור בכסותו שאף שאין לחוש בו שמא ישחקו עליו בני מלכים וכיוצא בהם כיון שאין זה חשוב כלל ואין בו יוהרא שדרך כל אדם לצאת בו מכל מקום יש לחוש שמא יפסוק ויפול ויביאנו בידו:

כב

וכל זה בזוג שהיה דרך בימיהם לעשותו לנוי לכל הבגדים של בני מלכים וכיוצא בהם מכסף וזהב ושאר כל אדם משאר מיני מתכות ולכך לא רצו חכמים להטריח לפוסקו מערב שבת מכל הבגדים שהוא ארוג או תפור בהם ולגנות הבגדים אבל תכשיט שאין רגילין לחברו בבגד אסור לצאת בו אף על פי שארוג ותפור בבגד שגזרו עליו גזירה משום אינו ארוג ותפור כיון שאין שם גנאי כלל אם יפסיקנו מהבגד שהרי אין רגילות כלל לחברו בבגד.

במה דברים אמורים בשאר מיני מתכת אבל של כסף או זהב מותר בכל ענין ואפילו לתלותו בצוארו שכיון שמן הסתם תוקעין אותו יפה שלא יפול ויפסוק מחמת שדמיו יקרים אין לגזור בו שמא לא יחברנו יפה בענין שיוכל ליפסק וליפול ולכן התירו לצאת במפתח של זהב או כסף התלויים בבגדו אף על פי שאין רגילות לתלותו שם ואסרו במפתח של שאר מיני מתכות כמו שנתבאר למעלה לבד מטעם המבואר שם:

כג

וכל זה בתכשיט שהוא דבר המותר לצאת בו ואין צריך שיהיה מחובר לכסות אלא משום גזירה שמא יפסק ויפול אבל אם חיבר לכסותו דבר שאינו עשוי לתכשיט אלא להשתמש בו שהוא דבר האסור לצאת בו אין חיבורו לכסות מתירו לצאת בו והרי הוא כתלוש ומופסק מהכסות דכיון שהוא עשוי להשתמש בפני עצמו ואינו משמש כלום לאותו מלבוש שהוא אינו בטל לגבי אותו מלבוש אע"פ שהמלבוש חשוב הרבה ממנו כמ"ש למעלה.

במה דברים אמורים כשדבר זה שחיברו לכסות הוא חשוב קצת נגד הכסות אבל אם אינו חשוב כלל נגד חשיבות הכסות כגון מטפחת שמקנחין בו את האף (שקורין פאציל"ש) הרי היא בטילה לגבי הכסות אם היא תפורה לו בב' תכיפות שב' תכיפות חשובין חיבור לענין כלאים (ולענין שבת עיין סי' ש"מ) אבל אם היא תפורה לחגורה אסור לצאת בו שנגד החגורה היא חשובה ואינה בטלה אליה ואין צריך לומר אם קשורה שם אפילו בקשר של קיימא ואף אם רוצה לחגור שם במטפחת זו על גבי החגורה או תחתיה אין זה מועיל כלום שאין יוצאין בב' חגורות זו על גבי זו כמו שיתבאר ומי שרוצה לישא עמו מטפחת זו אין לו תקנה אלא אם כן יקשרנה בראש החגורה (מערב שבת) בקשר של קיימא שאז נעשית כחגורה אחת ארוכה ויחגור את עצמו בכולה כל זמן שהולך ברחוב וכן אסור לצאת במטלית שקושרין בפתילין של כובע לקנח בה עיניו מפני שאינה בטלה לגבי הכובע:

כד

אותן עגולים ירוקים שגזרה מלכות שכל יהודי ישא אחד מהם בכסותו מותר לצאת בהם בשבת שהם בטלים לגבי הכסות אף אם אינם תפורים בכסות אלא מחוברים בה קצת על ידי קשירה וכיוצא בה:

כה

מותר לצאת במיני עשבים שקושרין אותם בקשרים ותולין אותם בצואר לרפואה ואינם כמשוי לאדם אלא כתכשיט הואיל והם לרפואה ומטעם זה מותר לצאת בקמיע מומחה שתכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו אבל אין יוצאין בקמיע שאינו מומחה אפילו לכרמלית.

ואיזהו קמיע מומחה כל שעשהו איש מומחה אע"פ שהקמיע עצמה אינו מומחה וכל שכן אם קמיע עצמו הוא מומחה אע"פ שעשהו איש שאינו מומחה.

כיצד נעשה האיש מומחה כגון שכתב לחש אחד בג' איגרות וריפא ג' בני אדם כל איגרת רפאתה אדם אחד נעשה איש הכותב מומחה ללחש זה וכל פעם שיכתבנו מותר לצאת בו בשבת אע"פ שהקמיע עצמו אינו מומחה שאגרת זו הד' לא רפאתה עדיין מעולם ואף שהאיש אינו יודע כלום ברפואות אין בכך כלום ואם אדם אחר כתב איגרת זו הרביעית אע"פ שהוא אותו לחש עצמו שבאיגרות הראשונות אסור לצאת הואיל ולא כתבה איש המומחה שמזלו גורם ואף האיש המומחה לא נעשה מומחה ע"י כן אלא ללחש זה בלבד אבל לא לשאר לחשים ואף אם כתב כמה מיני לחשים וכל אחד מהם הועילו כמה פעמים לא נעשה מומחה אלא ללחשים אלו שהועילו ג' פעמים אבל לא לשאר לחשים שלא הועילו עדיין ג' פעמים:

כו

וכיצד נעשה קמיע עצמו מומחה אע"פ שלא עשאו איש מומחה כגון שכתב לחש אחד באיגרת אחת ורפאתה אותו איגרת ג' פעמים שנעשה זו האיגרת מומחה ומותר לכל אדם לצאת בה בשבת אע"פ שהאיש אינו מומחה עדיין שלא כתב אלא קמיע אחת ואם יכתוב עוד לחש זה באיגרת אחרת אסור לצאת באותה איגרת בשבת כל זמן שלא רפאתה ג' פעמים:

כז

אין האיש נעשה מומחה עד שירפאו ג' איגרותיו לג' בני אדם כל איגרת לאדם אחד אבל אם ריפא לאדם אחד כמה פעמים בכמה איגרות של לחש אחד לא נעשה מומחה ללחש זה שיש מקום לתלות הרפואה במזלו של החולה שמזלו גורם לו שיקבל רפואתו מקמיעות אבל כשכותב לחש זה לאדם אחר אפשר שלא יועיל לו כלום ואסור לצאת בו (ואף אדם זה שנתרפא כבר ג' פעמים אסור לצאת באיגרת אחר של איש זה שלא נעשה עדיין מומחה לכל אדם):

כח

אבל אם איגרת אחת רפאתה ג' פעמים אפילו לאדם אחד נעשית קמיע זו מומחה לכל אדם שכל אדם מותר לצאת בה בשבת שמן הסתם יש לתלות הרפואה בקמיע המומחה ולא במזל החולה משא"כ כשג' איגרות רפאו אדם אחד שאז לא נעשית שום אחת מהן קמיע מומחה וע"כ צריך לתלות הרפואה במזל אדם או במזל הרופא הכותב איגרות או במזל החולה שמקבל הרפואה מהאיגרות אזי לא נעשה הרופא מומחה על ידי כך כי שמא מזל החולה גורם אלא אם כן ריפא לג' בני אדם שאז מן הסתם הרפואה תלויה במזלו כיון שהוחזק בג' אנשים:

כט

ואם הרופא אבד את המחאתו מלחש זה כגון שאחר שריפא ג' בני אדם בלחש אחד כתב עוד ג' איגרות מלחש זה לג' בני אדם ולא הועילו כלום מכאן ואילך אסור לצאת באיגרותיו שיכתוב עוד או אפילו באגרות שכתב כבר בעודו מומחה.

במה דברים אמורים באגרות שלא רפאו אלא פעם או שתים אבל איגרת שריפאתה כבר ג' פעמים כיון שנעשית קמיע מומחה מצד עצמה מותר לכל אדם לצאת בה לעולם אף לאחר שאבד הרופא שכתבה את המחאתו.

במה דברים אמורים כשנעשית איגרת זו קמיע מומחה קודם שנעשה הרופא מומחה או אפילו אם באו ב' המחאות כאחד כגון שכתב ב' איגרות לב' בני אדם כל אחת מהם ריפאה לאדם אחד מהן לבדו פעם או שתים בלבד ואח"כ כתב איגרת שלישית לאחד מהם וריפאה אותו אדם ב' פעמים ואז עדיין לא נעשה הרופא מומחה כיון שלא הוחזק עדיין בג' אנשים וכן איגרת זו השלישית אינה קמיע מומחה עדיין כיון שלא ריפאה אלא ב' פעמים ואח"כ ריפאה איגרת זו השלישית פעם ג' לאדם אחר נעשה רופא שכתבה מומחה ללחש זה כיון שהוחזק בג' אנשים וגם איגרת זו השלישית נעשית קמיע מומחה לעולם אף לאחר שיאבד הרופא המחאתו.

אבל אם נעשה הרופא מומחה קודם שנעשית איגרת זו קמיע מומחה דהיינו שריפא כבר ג' אנשים בג' איגרות קודם שריפא איגרת זו פעם ג' אף אם איגרת זו היא משני אגרות שנתחזק בהן הרופא למומחה אסור לצאת בה אחר שאבד הרופא המחאתו כי שמא אין איגרת זו קמיע מומחה מצד עצמו ומה שריפאה פעם ג' הוא מחמת שכתבה רופא שנתברר לנו כבר המחאתו ע"י שריפא כבר ג' פעמים בג' איגרות וא"כ לאחר שאבד הרופא המחאתו שמא אבדה ג"כ המחאת איגרת זו:

ל

כל קמיע מומחה שמותר לצאת בה אין חילוק בין אם הוא של כתב בין אם הוא של עיקרין בין אם הוא חולה שיש בו סכנה בין שאין בו סכנה ואפילו אם לא אחזו עדיין שום חולי כלל אלא שהוא ממשפחת נכפין וכיוצא בהן משאר החולאים ודואג שלא יאחזנו חולי משפחתו ותולה בו קמיע מותר לצאת בו (בשבת לרשות הרבים).

וקמיע של כתב שיש בו אזכרות או פסוקים מכתבי הקודש אם הוא מחופה עור שמותר ליכנס בו לבית הכסא מותר לצאת בו בשבת לרשות הרבים ואם אינו מחופה עור אסור לצאת בו בשבת גזירה שמא יצטרך לבית הכסא ויסירו מעליו בידו וישכח ויביאנו בידו ברשות הרבים ואם הוא חולה שיש בו סכנה אם יסירו מעליו אפילו לפי שעה הרי מותר לו ליכנס לבית הכסא מפני פיקוח נפש ולכן מותר לו גם כן לצאת בו לרשות הרבים:

לא

לא יקשור הקמיע באצעדה או בטבעת ויצא בו לרשות הרבים או לכרמלית מפני מראית העין שנראה כאלו מתקשט בו בתורת תכשיט ואינו מתכוין כלל לרפואה ובאמת אינו תכשיט כלל אלא מחמת הרפואה אבל כשהוא קשור ותלוי בצוארו יכול להתירו ברשות הרבים אם אינו קשור של קיימא ולחזור ולקושרו ואין חוששין כשמתירו בידו ברשות הרבים שמא ישכח ויביאנו בידו מטעם שיתבאר בסי' ש"ג:

לב

נאמן הרופא לומר על עצמו שהוא מומחה לקמיעות שכבר ריפא ג' אנשים בג' אגרות וכן נאמן לומר על קמיע אחת שריפא ושי"נה ושילש ונעשה קמיע מומחה אע"פ שהוא אינו מומחה עדיין:

לג

מותר לצאת בביצת החגב ששמו חרגול שתולין אותו באזנו לכאב האוזן ובשן של שועל חי שתולין למי שישן יותר מדאי שיקיץ משינתו ובשן של שועל מת שתולין למי שאינו יכול לישן שיישן ובמסמר מעץ שצלבו עליו שמרפאים בו נפח של מכת ברזל (אע"פ שכל אלו רפואתן בסגולה מותר לצאת בהן בין בחול בין בשבת) ואין בזה משום דרכי האמורי כיון שניכר הדבר שמתכוין לרפואה וכן בכל דבר שעושה וניכר בו שמתכוין לרפואה אע"פ שאין ידוע לנו היאך באה הרפואה ע"י עשיית דבר זה אבל אם עושה איזה מעשה ואין ניכר בו שהוא משום רפואה אסור משום דרכי האמורי שהזהירה התורה עליהן ולא תלכו בחוקות הגוי וגו'.

אבל כל לחש מותר לרפואה או להגן שלא יבא עליו חולי או נזק אפילו אם אין ידוע אם לחש זה מועיל או לאו אבל אם ידוע שלחש זה אינו מועיל אסור משום דרכי האמורי ויש מי שחושש בכל לחש שאינו בדוק ובכל קמיע שאינה מומחה משום דרכי האמורי וכל בעל נפש יחוש לדבריו (במקום שאין שם צורך כל כך):

לד

כל מי שיש לו ברגלו מכה שרפואתו לקשור עליה מטבע שיש עליו צורה מותר לצאת בו שכיון שהוא מרפא הרי הוא לו כתכשיט (ומלבוש) אבל אם הוא מכה שאין המטבע מרפא אותה ואינה קשורה עליה אלא להגן עליו שלא תנגוף בקוצים ויתדות הדרכים אסור לצאת בה שהמטבע חשוב הוא ואינו מתבטל מחשיבותו להקרא עליו שם מלבוש (ותכשיט) אלא אם כן יש בו צורך לרפואה (שאז יש עליו שם תכשיט):

לה

היוצא בטלית המקופלת ומונחת על כתפיו דהיינו שלאחר שנתנה על ראשו הגביה שולין[ה] על כתיפיו בין שהגביה כל אורך שוליה בין שלא הגביה אלא שני כנפי שוליה ונתן כנף אחד על כתף זה וכנף אחד על כתף זה ואמצעית שוליה משולשלת על גופו למטה מכתפיו חייב שאין זה דרך מלבוש אלא משוי הוא ויש פוטרין כשאמצעית שוליה משולשלת למטה מכתפיו אף על פי שכנפיה נתונים על כתיפיו וכן עיקר אבל אסור מדברי סופרים מפני שנראה כמשוי ואפילו אם אין כנפיה נתונים על כתיפיו אלא שתפסם בידיה והגביה כדי שלא יתלכלך או כדי שלא יקרע אסור.

אבל אם אינו מגביה בידיה אלא הוא מתעטף בטליתו בענין ששוליה מוגבהין הרבה מן הארץ וכנפי שוליה אינם נתונים על כתיפיו אלא הם משולשלים על זרועי ידיו ואמצעית שוליה משולשלת למטה מכתפיו ומכסה רוב גופו הרי זה מותר ולפי זה מותר להתעטף בטלית תחת הגלימא להביאו לבית הכנסת בשבת שחרית שאף שמתעטף בה בענין שמתקצרת שאינה יוצא מתחת הגלימא למטה כל שהוא מכסה רוב גופו מותר:

לו

לא אסרו ליתן כנפי שוליה אפילו על כתיפיו אלא כשמתכוין להגביה הטלית שלא תלכלך בשוליה או שלא תקרע או שלא תעכבהו מללכת במהרה אבל אם כונתו להתנאות בזה כמנהג אנשי המקום שמתנאים בזה גם בחול הרי זה מותר שזהו דרך לבישתם ואינו נראה כמשוי ואין צריך לומר שמותר לקפל קצוות שולי טליתו מכאן ומכאן על ידיו כדי להתנאות ובלבד שאמצעית שוליה משולשלת למטה מכתפיו ומכסה רוב גופו.

וכל זה בטלית שהיא חתיכה אחת מרובעת כמו טליתות של מצוה שלנו שאין בהם נקבים להוציא הידים מתוכם אבל מלבושים שלנו שהוא לבוש בהם ומוציא את הידים מתוכם מותר לתפוס בידיהם מקצת המלבוש אפילו בשוליו להגביה שלא יעכבוהו מללכת או שלא יתלכלך או שלא יקרע אבל לא יגביה הרבה (ח) כל אורך שוליה בענין שלא יהא רוב גופו מכוסה ולא יהיו דרך מלבוש כלל ואף אם אמצעית שוליו מכסה רוב גופו לא יגביה קצוות שוליו על כתיפיו כיון שליש אומרים שיש בזה חיוב חטאת ולדברי הכל עכ"פ נראה כמשוי ואסור מדברי סופרים ואף שלבוש בו ומוציא ידיו מתוכו.

ומלבושים שלנו שנתעטף בהן ולא הוציא ידיו מתוכם אסור לתפוס קצתם בידי להגביהם שלא יתלכלך אפילו אינו תופס בשוליהם:

לז

במקומות שנהגו לקפל הטלית ולהניחה כך מקופלת על כתפיהם סביב צוארם והולכין כך אף בחצרות ובבתיהם מותרים לצאת כן בשבת אף לרשות הרבים שדרך מלבוש הוא להם אבל אם אין הולכין כן בבתיהם אלא כשיוצאין לחוץ מקפלין הטלית על כתפיהם תחת הגלימא להביאה לבית הכנסת אסור לצאת כן בשבת ואם יצא חייב כמו שנתבאר למעלה ומכל מקום מותר לקפל צד הימין ולהניחה על כתף שמאל כדרך שמתעטפין בטליתות של מצוה ולצאת כן לרשות הרבים הואיל וכך הוא דרך לבישתה אף בבית.

וכן יוצא אדם בסודר המקופל ומונח על כתפו הואיל וכך הוא דרך לבישתו ואינו צריך לכרוך נימא מן הסודר על אצבעו שלא יפול מעליו אבל במקומות שאין כך דרך לבישתו כגון במדינות אלו אם רוצה להוציא סודר צריך לכסות בו ראשו ורובו דרך מלבוש גמור ואם אין הסודר רחב כל כך לכסות ראשו ורובו יש לו תקנה לעשותו כמין אבנט ולצאת בו דהיינו שיקשור ב' ראשי הסודר (שמלפניו) זה בזה (כנגדו) למטה מכתפיו (וגם אמצעות הסודר שמלאחריו יהא משוך למטה מכתפיו) שנמצא עשוי כמין אבנט ומותר לצאת בו (אף שחגור באבנט אחר למטה להמתירים לצאת בב' חגורות כמו שיתבאר).

ויש מי שאומר שאף במקומות שדרך לבישתם הוא בסודר המקופל על כתפיהם צריך שיהא הסודר רחב לכסות ראשו ורובו אם יפשיטוהו מקיפולו ואם אינו רחב כל כך אין שם מלבוש עליו ואין יוצאין בו אלא אם כן עשאו כמין אבנט כמו שנתבאר ויש להם לחוש לדבריו:

לה

היוצא במעות הצרורים לו בסדינו שהוא לבוש בו חייב אף על פי שאינו אוחזם בידו לפי שדרך להוציא כן בחול לפעמים אבל היוצא במעות התפורים בבגדו פטור שאין דרך הוצאה בכך אבל אסור לצאת בו מדברי סופרים בין שתפורים בו מעות בין כסף וזהב שאינם מוקצים.

ובמקום הפסד כגון שהוא בין הנכרים שאי אפשר לו להפקידם אצלם וגם לא להניח הבגד בביתם שלא יגנבוהו ממנו כשיצא החוצה נוהגין להקל לצאת בהם לפי שיש אומרים שכל שבות שהוא שינוי מדרך החול לא גזרו עליו במקום הפסד מרובה כמו שיתבאר בס' ש"ז וגם יש אומרים שעכשיו אין לנו רשות הרבים אלא כרמלית ואפילו הוצאה כדרכה אינה אסורה בה אלא מדברי סופרים.

ומכל מקום אין להקל אלא כשאי אפשר לו שלא לצאת לכרמלית כגון שמתירא לישב כלוא בבית כל היום שלא ירגישו הנכרים שיש אצלו מעות ויחפשו כליו לגוזלם ממנו או אפשר שיבא לידי סכנה שיהרגוהו בשביל מעותיו אבל אם אפשר לו שלא לצאת כגון שהוא בין ישראלים אלא שאינו מאמינם להפקידם אצלם או להניח הבגד בביתם ישב בבית כל השבת ולא יצא בהם לכרמלית ואם אין חשש להפקיד אצלם או שאין חשש להניח הבגד בבית יש <u>ש</u> להחמיר לפושטו מעליו מבעוד יום שלא יהא לבוש בו בשבת אפילו בבית שמא ישכח ויצא בו כמו שיתבאר בס' ש"ג:

לט

וכל זה בתפורים בבגדו שאין זו הוצאה כדרכה אבל אם הם צרורים בו או שהם בכיס התפור בו שדרך להוציא בו בחול או שהן באזור חלול שדרך להוציא בו כשפיו למעלה או שהן בין בגדיו לבשרו במקומות שדרך להוציא כן בחול לפעמים אסור לצאת בהם אפילו לכרמלית אע"פ שמתירא לישב עמהם בבית שלא ירגישו בו הנכרים ואפילו לטלטל המעות להצניעם באיזה מקום באותה חצר אסור שלא התירו שום שבות גמור משום הפסד מרובה ואפילו אם הם מעות מנוקבים שאין יוצאין בהוצאה בשפוי לא מפקע שם מוקצה מהם אלא אם כן הם של כסף ושל זהב ונקובים כדי לתלות בצואר בתו לתכשיט (שאז מותר לטלטלן אף שלא במקום חשש הפסד כלל אם הם מיוחדים לכך).

ומכל מקום מותר לו $(י)$ לשאת המעות אצלו באותו חצר לפי שזהו טלטול כלאחר יד כיון שאינו מטלטלן בידו אלא בגופו ובלבד שיש חשש הפסד אם לא ישאום אצלו שאם לא כן אף אם אינם מעות המוקצים אלא שאר כסף וזהב יש להחמיר שלא לשאת אותם אצלו שמא ישכח ויצא בהם כמו שנתבאר:

מ

וכל זה $(יא)$ כשההפסד הוא בא בענין שאין נבהל כל כך בשבילו ואינו נחפז כל כך מחמתו להצלת ממנו כגון זה ששובת בין הנכרים שמתירא שלא יגזלו ממנו מעותיו שאינו בהול כל כך כשאין מתירים לו לצאת בהם מביתם כיון שעדיין אין שום אדם בא לגזול ממנו.

אבל מי שלסטים באים עליו לגזול ממנו או שעבדי המושל באים לחפש בתיבתו לקחת ממנו שהוא בהול ונחפז להציל מהם יש מתירים לטלטל מעותיו בידו להחביאם במחבואות ואם אין לו מחבא באותו חצר יש מתירין אפילו להוציא למקום אחר דרך כרמלית לפי שאין אדם מעמיד עצמו על ממנו ובודאי יצילם מהפסד ואם לא נתיר לו להציל ע"י טלטול מוקצה וטלטול הכרמלית שהן מדברי סופרים יש לחוש שלא יבא לידי איסור של תורה בהצלתם שיחפירם בקרקע וכיוצא בזה (שכיון שהוא בהול ונחפז בהצלתם ימהר להצילו בכל הצלה שתזדמן לו יותר במהרה כי אומר בלבו האין שאעשה לא אעשה בהיתר משא"כ כשהתירו לו חכמים להציל ע"י איסור של דבריהם לא יציל ע"י איסור של תורה).

ולענין הלכה אין להקל אלא באיסור טלטול מוקצה אבל לא באיסור הכרמלית כמו שיתבאר בס' של"ד:

מא

לבדים הקשים הרבה אסור להוציאם לרשות הרבים או לכרמלית כשהוא מעוטף בהם דרך מלבוש לפי שאינם ראויים למלבוש ונראים כמשוי אבל אם אינם קשים הרבה מותר אפילו אינו צריך כלל להתעטף בהם ואין מתעטף בהם אלא כדי להוציאם לרשות הרבים לישב עליהם שם הוא או אחר ובלבד שיתעטף בהם ראשו ורובו אבל אם לא כסה בהם ראשו אלא כל גופו בלבד לא נעשו מלבוש על ידי כן ואסור להוציאם אפילו אם צריך להם להתכסות בהם גופו.

וכן הדין בכל דבר שאינו מלבוש ורוצה להוציא ע"י שיתעטף בו כדרך מלבוש כגון סדין או סודר במדינות אלו כמו שנתבאר למעלה:

מב

מותר לצאת לרשות הרבים בשני מלבושים השוים זה על גבי זה אע"פ שאינו צריך אלא לאחד מהם ואינו מוציא השני אלא לצורך חברו ואין השני נראה כמשוי הואיל והוא לבוש בו ואפילו מיני מלבושים שאין דרך לעולם להתלבש בשנים לצורך עצמו כגון שתי חגורות זו על גבי זו אין השניה חשובה משוי הואיל והוא חגור בה ויש חולקין בזה ואוסרין שתי חגורות שכיון שלו בעצמו אין שום הנאה ותועלת ללבישתו מהחגורה השניה ואינו מוציאה אלא לצורך חברו הרי הוא משוי וכן ראוי לנהוג ואף אם אינו מוציאו לצורך חברו אלא שחוגר חגורה חשובה על גבי חגורה קרועה אסור שכיון שבהחשובה בלבדה די לו לצורך לבישתו הרי השניה חשוב משוי אף על פי שהוא חגור בה כיון שאין דרך לחגור כן אבל במקומות שדרך לחגור ב' חגורות מותר לצאת בהן.

ובכל מקום מותר לצאת בב' חגורות כשיש מלבוש מפסיק ביניהם כגון התחתונה על גבי החלוק והעליונה על גבי הסרבל שאז יש הנאה ותועלת משתייהן וכן בכל ענין שיש לו בעצמו הנאה ותועלת ללבישתו משתי החגורות ואף אם עכשיו אינו צריך הוא אלא לאחת מהן ומוציא השניה לצורך חברו הואיל וחגור בענין שדרך לחגור בה לפעמים לצורך עצמו אינה משוי ומותר:

מג

וכל זה בחגורה אבל בשאר מלבושים אפילו אותם שרוב הפעמים אין דרך להתלבש בשנים השוים לצורך עצמו כגון שני חלוקים זה על גבי זה או שני סרבילים זה על גבי זה או ב' אנפלאות זו על גבי זו הואיל ובימות הקור דרך הוא לפעמים להתלבש בשנים ושלושה מלבושים או יותר הרי הם חשובים דרך מלבוש כל השנה ומותר להוציאם אפילו לצורך חברו וכן מותר לצאת בשני כובעים (אפילו לצורך חברו לפי) שכן דרכו בחול לשום כובע גדול על גבי כובע קטן ובלבד שיהא בענין שלא יוכל הרוח להפריח כובע העליון מעל ראשו כמו שיתבאר:

מד

בבתי ידים (שקורין הענטשי"ך) מותר לצאת לפי שהם מלבוש של הידים ויש מי שמחמיר להצריך שיתפרום מערב שבת בבתי ידים של מלבושיו (או שיקשרם בהם קשר של קיימא יפה) לפי שלפעמים צריך למשמש בבשרו מפני כינה או פרעוש העוקצים אותו ואינו יכול למשמש בידים הלבושים בבתי ידים וצריך להוציא יד אחד מבית יד אחד ואוחז הבית יד בידו השניה שלא כדרך מלבוש שמא ישכח ויביאנה כך ד' אמות וראוי לחוש לדבריו.

אבל באותו בית יד שלנו שמשמין בו שתי הידים אחת מפה ואחת מפה מותר לצאת בו בלי שום קשירה ותפירה לפי שאף אם יוציא ממנו ידו אחד כדי למשמש בה באיזה מקום ישאר עדיין לבוש על ידו השניה ואין כאן איסור כלל אם ילך כך ד' אמות ואין חוששין שמא יוציא ממנו שתי ידיו ואחר כך ישכח ויאחזנו בידו וילך בו ד' אמות ויש מחמירין גם בזה (וטוב לחוש לדבריהם במקום שאפשר שאין הקור גדול כל כך) אבל המנהג להקל (בכל ענין):

מה

מותר לצאת בטלית המצוייצת כהלכתה אפילו בלילה שאינו זמן ציצית שאין הציצית הכשירות חשובין משוי אלא הרי הן מנוי הבגד ומתכשיטיו כמו האימרה וכיוצא בה במה דברים אמורים באיש אבל באשה שיצאתה בטלית המצוייצת חייבת שמשוי הוא לה זו ואם אינה מצוייצת כהלכתה הרי הן משוי אף לאיש ולא יצא בה ואם יצא חייב חטאת מפני שאותן החוטין חשובין הן בעיניו ודעתו עליהם עד שישלימם ויעשם ציצית ולפיכך אינם בטלים לגבי הטלית אע"פ שהם קשורים בו קשר של קיימא:

מו

אבל מותר לצאת מעוטף בכילה שתלויין בה רצועות שמושכין אותה בהן על גבי כלונס שעל גבי המטה אע"פ שהרצועות אינן צריכין כלל לכילה כשמתעטף ויוצא בה מכל מקום כיון שאינן חשובין כלל הרי הן בטלין לגבי הכילה לפיכך מותר לצאת ברצועות התלויות באבנט שאינן חשובות ובטילות לגבי האבנט אבל אם הן של משי הרי הן חשובות ואינן בטילות ואסור לצאת בהן אלא אם כן המנעלים או הבתי שוקים קשורין בהם שאז הן משמשות ללבישתו ואינן משוי:

מז

וכן הדין בכל דבר שנפסק מן הבגד וראשו אחד מחובר לבגד כגון לולאות וכיוצא בהן אם הוא חשוב אסור לצאת בו שכיון שאינו משמשת כלום לבגד מחמת שנפסק ראשו אחד הרי הוא משוי ואינו בטל לגבי הבגד כיון שהוא חשוב ודעתו עליו אבל אם אינו חשוב הרי הוא בטל לגבי הבגד ומותר לצאת בו:

מח

כובע גדול שמשמין על הראש כדי לעשות צל על הפנים להגין מפני החמה או כדי להגין מפני הזבובים וכל כיוצא בזה שהוא מתכוין ללבישתו שיאהיל עליו להגין מאיזה דבר אסור ללבושו בשבת אפילו בתוך הבית משום איסור עשיית אוהל אם הוא מתפשט להלן מראשו טפח על טפח (ואפילו הוא כנגד פניו בלבד).

בד"א כשהטפח המתפשט (הזה) הוא קשה וחזק שאינו נכפף למטה אבל אם נכפף למטה אף אם בולט הרבה יותר מטפח סביבות כל ראשו אין שם אוהל עליו ומותר לפיכך מותר לפרוס הטלית על ראשו אע"פ שבולט הרבה להלן מראשו אלא אם כן הוא ממין בגד הקשה (שקורין גרא"ב גרי"ן) ויש אומרים שלא אסרו אלא כשהוא קשה ביותר כעין גג (שאי אפשר לו בקל להיות נכפף לכן יש עליו שם אוהל אבל אם אינו קשה ביותר אין שם אוהל עליו ומותר) ויש (יב)it& ; מי שמיקל עוד שאם אינו עומד בשוה אלא בשיפוע אין שם אוהל עליו ומותר אף שהוא קשה ביותר וטוב להחמיר (בכל זה שיהא נכפף ממש למטה מאיליו ואז אף אם מגביהו ומעמידו בשוה בידו אין בכך כלום).

וכל זה כשמתכוין בו להאהיל עליו להגן מאיזה דבר אבל אם אינו מתכוין רק לכסות ראשו אע"פ שממילא נעשה אוהל סביבו אין בכך כלום לפי שכל אוהל שאין לו דפנות תחתיו אין איסור בעשייתו אלא אם כן מתכוין בו לעשיית אוהל כמו שיתבאר בס' שט"ו:

מט

לפיכך מותר ללבוש כובע גדול של לבד הנהוג בקצת מקומות שקורין (בריטי"ל) אף אם יש בתוכו נייד קשה שעל ידי כן מתקשה ביותר ועומד בשונה כיון שאינו מתכוין לאוהל אלא לכסות ראשו ובמקומות שנהגו להקל בכל ענין אף אם הוא מתכוין לאוהל אין למחות בידם כי יש להם על מה שיסמכו שיש מתירין לגמרי בכל ענין שסוברים שלא גזרו כאן משום עשיית אוהל הואיל ונעשה דרך לבישה:

נ

וכל זה ללבוש הכובע בבית אבל אסור ללבוש על גבי כובע קטן שעל ראשו ולצאת בו אע"פ שאינו מתפשט טפח להלן מראשו לפי שיש לחוש שמא יפריחנו הרוח מעל ראשו וישכח ויביאנו בידו ד' אמות אלא אם כן הוא מהודק בראשו או שהוא עמוק שראשו נכנס לתוכו ואין הרוח יכול להפריחו מראשו או שהוא קשור ברצועה תחת גרונו שבזה אין לחוש לכלום ובמקומות שאין דרך בני אדם לילך ברחוב בכובע קטן בלבד בלי כובע זה הגדול מותר לצאת בו בכל ענין שבודאי לא ילך ד' אמות בלעדו אבל אם יש עליו כובע שדרך לילך בו ברחוב לפעמים אסור ללבוש עליו שום כובע אחר בין גדול בין קטן אף על פי שהוא צריך לו מחמת הקור וכיוצא בזה אלא אם כן הוא בענין שאין לחוש בו שמא יפילנו הרוח מעל ראשו כמו שנתבאר:

נא

מי שמצא תפילין בשבת ברה"ר או בשדה או בכל מקום שאינן משתמרים מכלבים וכיוצא בהם ויכולין לבא לידי בזיון כיצד יעשה אם יש בהם רצועות קשורות שיכול ללבושן יכניסן לעיר זוג זוג דהיינו שילבישן כדרכן בחול תפילין של יד על זרועו ושל ראש על ראשו ונכנס וחולצן בעיר (בחצר החיצונה שהוא מקום המשתמר ראשון) וחוזר ויוצא ולובש זוג אחר עד שיכניס כולן ואינו יכול ללבוש ב' זוגות כאחת אף על פי שלא יעבור בזה בבל תוסיף שהרי שבת אינו זמן תפילין כלל וכשמוסיף על המצוה שלא בזמנה לא שייך בל תוסיף כלל מכל מקום כיון שבחול אין לובש לעולם ב' זוגות א"כ זוג השני אינו נקרא דרך לבישה אלא כמשוי הוא ולא התירו חכמים משום בזיון התפילין אלא זוג אחד שהוא כדרך לבישה בחול ואינו נראה כמשוי ואין איסורו שלא במקום בזיון אלא משום גזירה שמא יביאנו בידו כמו שנתבאר למעלה:

נב

ואם היו זוגות הרבה בענין שלא יספיק היום להכניס כולן זוג זוג דרך לבישה כיון שיצטרך להכניס גם משתחשך לא יכניסן כלל ביום אלא ישב כאן לשמרן עד שתחשך ואז יכניס כולן בידינו.

וכל זה באיש אבל אשה שמצאה תפילין אפילו הן זוג אחד תשב ותשמרן עד הלילה ולא תכניסן לעיר דרך מלבוש שכיון שאין הנשים מניחות תפילין בחול אינן מלבוש להן אלא משוי גמור.

ואם מתיירא לישב כאן עד שתחשך מפני ליסטים שודדי לילה יטול כולן בידי מיד ויוליכן פחות פחות מד' אמות כדרך שנתבאר בס"ו רס"ו עד שמגיע לחצר החיצונה או נותן כולן לחבירו שאצלו בתוך ד' אמות וחבירו לחבירו שאצלו עד שיגיעו לחצר החיצונה של עיר שהוא מקום המשתמר הראשון וכשיגיע לפני החצר ההוא יושיט אותן לחבירו העומד בחצר וחבירו יטלן מידו בשעה שהוא הולך שנמצא הוא עושה עקירה מרשות הרבים וחבירו עושה הנחה ברשות היחיד או יכניסו אותן זוג זוג דרך לבישה אם יש שהות

ביום להכניס כולן אבל לא יזרקם לחצר כלאחר יד כמו שנתבאר בסי' רס"ו מפני בזיון התפילין כמ"ש בי"ד סי' רפ"ב:

נג

ואם הוא בימי הגזירה שגזרו שלא להניח התפילין שיש בו סכנה אפילו לישב עליהן לשמרון וכל שכן להביאן בידיהו שיאמרו שהוא מניח תפילין מכסן במקומן והולך לו בין שהם הרבה בין שהם מעט:

נד

וכן אם מצא ספר תורה בשדה בימי הגזירה שגזרו שלא ללומדו מכסהו במקומו והולך לו ואם אינו זמן הגזירה צריך לישב ולשמרו עד שתחשך ואז יביאנו לביתו ואם היו הגשמים יורדים שמתקלקל הספר אם יהיה כאן עד הלילה יתעטף בהספר כעין מלבוש וחוזר ומכסה עליו בבגדיו ומביאו לביתו מיד שאף שאינו דרך מלבוש גמור התירו לו מפני כבוד התורה:

נה

הבא להציל כליו מפני הדליקה האיך יוציאם דרך רשות הרבים יתבאר בסי' של"ד:

נו

המלבן את הצמר או את הפשתן וכן כל כיוצא בהן ממה שדרכן להתלבן חייב והוא מאבות מלאכות שכן במשכן היו מלבנים הצמר והפשתים העשויים למלאכות המשכן והמכבס בגדים הרי הוא תולדת מלבן וחייב והסוחט את הבגד עד שיוציא המים שבו הרי זה כמכבס בגדים וחייב משום מלבן.

לפיכך אסור לילך בשבת במקום שיכול להחליק וליפול במים שמא ישרו בגדיו במים וישכח ויסחוט ואם הלך ונפל ונשרו בגדיו במים וכן מי שנשרו בגדיו בגשמים הרבה שירדו עליהם אינו צריך לפושטן מיד אלא יכול להלך בהן (כל היום) ואין חוששין שמא ישכח ויסחטם בהילוכו (בהם) אבל לא ינערם מן המים כמו שיתבאר בסי' ש"ב.

וכשפושטן מעליו לא ישטחם לנגבם בשבת מפני מראית העין שהרואה אותם שטוחים לנגב יאמר שכבסן בשבת ואפילו לשטחם בחדר שאין שם רואה אסור שכל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין שלא יחשדוהו שעשה אסור של תורה אסור אפילו בחדרי חדרים מפני שיש לחוש שמא יארע פעם אחת שיבא אחד פתאום לשם ויראהו ויחשדהו שעבר על דברי תורה לפיכך לא רצו לחלק בגזרתם ואסרו בכל ענין אף אם הוא בענין שאין לחוש לכך:

נז

ולא אסרו אלא לשטחם בשבת אבל אם היו שטוחים מערב שבת אינו חייב לסלקן בשבת מפני מראית העין אבל לשטוח בשבת אסרו בכל ענין אפילו לא נשרו במים אלא מן הזיעה:

נח

בגד השרוי במים אפילו אין שם אלא שרייה מועטת אסור לנגבו סמוך לאש אע"פ שאינו שוטחו שם אלא מנגבו שם כשהוא לבוש בו שאין כאן מראית העין אעפ"כ אסור משום בישול שהמים הבלועים מתבשלים שם אם הוא סמוך לאש כל כך עד שהבגד יכול להתחמם שם כל כך עד שהיד סולדת בו אבל אם אינו סמוך כל כך מותר לנגבו שם כל שאינו שוטחו:

נט

בגד השרוי במים אסור לטלטלו לאחר שפשטו מעליו שמא ישכח ויסחטנו אלא אם כן הוא בגד שאינו מקפיד על מימיו ואף בחול לא היה סוחטו או שאין בו אלא שריה מועטת שאין דרך להקפיד עליה לסוחטה.

ואם נשרו בשכר או ביין אדום או בשאר משקין שאינם מלבנים מותר לטלטלו אע"פ שנשרו הרבה ואף לכתחלה מותר להשרותו בהם כגון לסננם עליו כמו שיתבאר בס"ט ושי"ט (כ"ז):

ס

הרוחץ פניו ידיו ורגליו בחמין שהוחמו מערב שבת או אפילו כל גופו בחמי טבריא או בצונן התירו לו להסתפג במטפחת או בסדין וכיוצא בהן אע"פ שמקפיד על מימיהם לסוחטם בהם בחול לא חששו שמא ישכח ויסחטם בשבת לפי שזהו דבר שאי אפשר לגזור עליו שכיון שכל הרוחצין מסתפגין אם אתה אוסרו להסתפג אף אתה אוסרו ברחיצה וזהו דבר שאי אפשר שפעם אחת גזרו שלא לרוחץ מפני הבלנים שהיו מחמין חמין בשבת ואמרו מערב שבת הוחמו ואח"כ ראו שאין הדבר עומד וחזרו והתירו.

ומותר לו גם כן להביא המטפחת בידו מבית המרחץ לביתו אם יש שם עירוב ואין חוששין שמא ישכח ויסחטנו בהליכתו (שאם נחוש לכך ונאסור לו להביאו הרי אנו אוסרים להסתפג שאי אפשר לו להפקירו ולהניחו בבית המרחץ) ואסור לו למוסרו להבלן מפני שהבלנים חשודים על הסחיטה לסחוט בידיהם.

ואף עכשיו בזמן הזה שאפשר לעמוד בלא רחיצה בשבת וא"כ אפשר למונעו מלהסתפג אעפ"כ אין איסור בדבר מאחר שלא נאסר מעולם במנין חכמים ומכל מקום טוב להסתפג בדבר שאינו מקפיד על מימיו לסוחטו אף בחול:

סא

מותר לעמוד על שפת הנהר ולרוחץ ידיו בנהר ואין בזה איסור במה שמוציא המים שעל ידיו מן הנהר אל שפתו לפי שהנהר הוא כרמלית ושפת הנהר הוא ג"כ כרמלית ומותר להוציא מכרמלית לכרמלית בפחות מד' אמות רק שיזהר לנגב ידיו יפה מיד שהוציאתם מהנהר קודם שילך ד' אמות וכן הרוחץ בנהר צריך לנגב גופו יפה כשעולה מהנהר שלא ישארו עליו מים ויטלטלנו ד' אמות בכרמלית.

אבל ההולך ברשות הרבים ומטר סוחף עליו ועל לבושו לא הקפידו חכמים על זה לפי שהוא דבר שאי אפשר לעמוד עליו שלפעמים אדם הולך ברשות הרבים ופתאום ירד הגשם עליו לכן התירו לו בכל ענין (אף לצאת מביתו בשעת הגשם שאין לאסור דבר לחצאין):

סב

בעלי הקרחה שמניחין על ראשיהם פשתן סרוק או צמר מנופץ שיהא נראה כשער בראשיהם מותרים להניחו בראשיהן בשבת ולצאת בו לרשות הרבים שתכשיט שלהם הוא ובלבד שהוכנו מבעוד יום בענין שאין בו איסור משום טלטול מוקצה וע"ד שיתבאר בסי' ש"ח:

סג

מותר לתלות מצנפת בצוארו למי שיש לו מכה בראשו או בזרועו ולצאת בו לרשות הרבים וכן לכרוך סמרטוטין על היד או על האצבע שיש בו מכה ולצאת בהם לרשות הרבים וכל שכן אם כרוכים על המכה ממש כמו שנתבאר למעלה (ע"ש הטעם):

שב – דיני ניקוי וקיפול הבגדים בשבת ובו כה סעיפים:

א

המנער טלית חדשה שחורה מן הטל שעליה חייב מפני שניעורה מן הטל הוא מיפה ומועיל לה כמו כיבוס והוא שמקפיד עליה שלא ללבשה בלא ניעור אבל אם אינו מקפיד עליה שאף אם לא היה מנערה לא היה נמנע מללבשה אין יפוי זה חשוב אצלו ככיבוס ומותר לו לנערה קודם שילבשנה אבל אם היא לבנה או אדומה או שאר מיני צבעונים או שאינה חדשה אין הניעור יפה לה כמו כיבוס ולכן מותר לנערה אף אם מקפיד עליה שלא ללבשה בלא ניעור ועד אימתי נקראת חדשה כל זמן שלא נשתמשו בה כל כך אלא עדיין היא בחידושה:

ב

במה דברים אמורים בטל אבל אם ירדו גשמים (הרבה) על שום בגד בין לבן בין שחור ושאר מיני צבעונים וכל שכן אם נפל במים הואיל ונבלעו בו מים אסור לנערו מפני שדרך כל בגד בלוע ממים כשמנערין אותו נסחטין ממנו מים והוא שהבגד חדש שמן הסתם הוא מקפיד עליו ביותר לנערו מיד מפני שמתקצר במים אבל אם אינו מקפיד עליו מותר לנערו (שאף אם יסחוט ממנו המים הרי אינו מתכוין לכך ודבר שאינו מתכוין מותר אבל כשהוא מקפיד עליו לנערו אזי הוא כפסיק רישיה ולא ימות שקרוב לודאי שיסחטו המים ממנו בניעורו) ויש מי שאוסר אף אם הוא בגד ישן שאינו מקפיד עליו וטוב לחוש לדבריו:

ג

יש מי שאומר שאסור לנער בגד חדש ושחור מן העפר או האבק שעליו אם מקפיד שלא ללבשו בלא ניעור משום שהוא ככיבוס שהאבק מקלקל מראיתו וניעורו ממנו הוא כיבוס וטוב לחוש לדבריו.

אבל מותר להסיר הנוצות מן הבגד שאין הנוצה דבוקה בבגד כמו האבק והעפר ואין הסרתה דומה כלל לכיבוס (ואין איסור בהסרת הנוצות משום טלטול מוקצה לפי שמן הסתם כבר היו בכר או בכסת ונפלו מהן על הבגד והרי הן ראויות להחזירן להן ולשכב עליהן ולכך אינן מוקצות כלל אבל נוצות שלימות שאינן ראויות לכר וכסת עד שימרוט אותן מקנים שלהן שהם קשים ואינם ראויים לשכב עליהן אסור לטלטלן בשבת כמ"ש בסי' תצ"ט לענין יום טוב) ואם

מותר להסירם על ידי מכבדת העשויה מקסמים יתבאר בסי' של"ז וכן אם ישב לו זרע פשתן או תבשיל על כסותו מותר לקלפו:

ד

הקורע על מנת לחזור ולתפור ע"ד שנתבאר בסי' רע"ח חייב שהוא מאבות מלאכות שכן במשכן יריעה שנפל בה תולעת ומנקב בה נקב קטן ועגול וכדי לתופרו צריך לקרוע למעלה ולמטה את הנקב שלא תהא התפירה עשויה קמטים וקמטים והקורע שלא על מנת לחזור ולתפור פטור אבל אסור מדברי סופרים.

לפיכך מי שנסתבכו בגדיו בקוצים מפרישן בצנעה ומתמהמה כדי שלא יקרעו ואם נקרעו אין בכך כלום כיון שלא נתכוין לכך ואין כאן פסיק רישיה שכיון שהתמהמה היה אפשר שלא יקרעו.

ומותר לפצוע את האגוז במטלית ואין חוששין שמא תקרע כמו שיתבאר בסי' תק"ח:

ה

דרך האומנים העושים כלי מתכת להכות בפטיש על הכלי אחר שנגמר כדי להשוות עקמימותו בהכאה זו והכאה זו היא גמר מלאכת הכלי והוא אב מלאכה שהיתה בכלי המשכן וכל העושה שום דבר שהוא גמר עשיית הכלי ותיקונו הרי גמר זה נחשב למלאכה והוא תולדות מכה בפטיש שהיה במשכן כגון הצר צורה בכלי העומד לציירו אפילו לא צייר אלא מקצת הצורה הרי עשה מקצת גמר הכלי וחייב שאף שהציור מצד עצמו אינו חשוב מלאכה מכל מקום עכשיו שהכלי נגמר וניתקן על ידו הרי הוא נחשב למלאכה וכן כל העושה איזה תיקון לכלי הרי תיקון זה נחשב למלאכה וחייב ואין צריך לומר העושה כלי מתחילתו שחייב משום מכה בפטיש אף אם הוא בענין שאין בו משום בונה כמו שיתבאר בסי' שי"ד וסי' שכ"ב:

ו

לפיכך הלוקט יבלת שעל גבי הבגדים כגון אלו היבלת שבכלי צמר הנשארים בהם מן האריגה וכן קשין וקסמים דקין שנארגו בבגד שלא במתכוין הנוטל אותם לאחר האריגה חייב משום מכה בפטיש אם הוא מקפיד עליהם דהיינו שהוא מסירם בכוונה כדי ליפות הבגד שיפוי זה הוא חשוב גמר עשיית הבגד ותיקונו לפי שמקפיד עליהם אבל אם אינו מקפיד עליהם ואינו מסירם אלא דרך מתעסק בעלמא פטור אבל אסור מדברי סופרים:

ז

שלל שעושים החייטים דהיינו שבתחילת תפירתם מחברים בחוטין את עליונות הבגד עם מה שתופרים תחתיו ואחר גמר תפירתם מוציא חוטין אלו מן הבגד יש להסתפק אם המוציאם בשבת חייב משום מכה בפטיש אם מקפיד עליהם ואם אסור מדברי סופרים אם אינו מקפיד עליהם ויש להחמיר:

ח

מותר לקפל הבגדים קודם לבישתם כדי שיתפשטו מקמטיהם ויהיו מהודרים עליו כשילבישם והוא שילבישם בו ביום וכן אחר שלבשם ופשטם מעליו יוכל לחזור ולקפלם אם דעתו לחזור וללבשם בו ביום

שנמצא קיפול זה הוא לצורך השבת אבל אם אין דעתו לחזור וללבשו עד למוצאי שבת אסור לקפלו בשבת (מטעם שיתבאר) ולכן אסור לקפל הטלית של מצוה שפושטין בשבת שחרית במקומות שאין חוזרין ומתעטפין בהם במנחה:

ט

לא התירו לקפל אפילו לצורך השבת אלא באדם אחד אבל שנים לא יקפלו בגד אחד מפני שכששנים מקפלים הן מפשיטים קמטיו (בידיהם בקיפולם) ונראין כמתקנין כלים בשבת (משא"כ כשאחד מקפל מתפשטים הקמטים מאליהן) ואפילו באדם אחד לא התירו אלא בבגדים חדשים אבל לא בישנים שהישנים קיפולם מתקנם יותר מן החדשים שהחדשים קשים מאליהן ואין ממהרין לקמוט ואפילו בחדשים לא התירו אלא בלבנים אבל לא בצבועים שהצבועים קיפולם מתקנם יותר ואפילו בלבנים לא התירו אלא כשאין לו בגד אחר מקופל להחליף היום שאז התירו לו משום כבוד שבת שלא ילך בבגדים מקומטים אבל אם יש לו בגד אחר מקופל אסור לקפל את זה משום שעכ"פ נראה קצת כמתקן כלי בשבת.

ויש מי שאומר שלקפל שלא כסדר קיפולו הראשון מותר בכל ענין אף (לצורך מחר) ובשני בני אדם והוא בגד ישן וצבוע ויש לו להחליף לפי שאין לקיפול זה שום קיום ואין כאן שום תיקון כלי כלל ונראין דבריו:

י

אין מציעין המטה משבת למוצאי שבת אע"פ שיש שהות ביום שיוכל לישן עליה בשבת עצמו מכל מקום כיון שאין דעתו לישן עליה עד למוצאי שבת הרי הוא מכין משבת לחול ואסור מדברי סופרים.

ומכל מקום אם המטה עומדת בחדר שדר שם ויש בזיון ודבר מגונה הוא אם תעמוד כך בלא הצעה מותר להציעה שזהו ג"כ לצורך השבת ולכבודו.

ומציעין מליל שבת לשבת אפילו עשר מטות ויותר שאם יצטרך לישן באחת מהן יישן ומכל מקום טוב יותר להציען מערב שבת (עיין ס' רס"ב):

יא

מכבש והוא כלי שכובשין בו הבגדים אחר הכביסה והן שתי לוחות זה על זה והבגדים ביניהם ועמודים מנוקבים קבועים בארבע זוויות של לוח התחתון וכנגדם יש נקבים בלוח העליון בארבע זוויות ותוחבין העמודים בנקבי העליון ומורידין העליון למטה על הבגדים לכבשן ואח"כ תוחבין יתידות בנקבי העמודים שלא יעלה העליון למעלה מותר להתיר מכבש זה בשבת דהיינו ליטול היתידות מהעמודים ולפותחו ליטול ממנו הבגדים לצורך שבת.

במה דברים אמורים במכבש של בעלי בתים אבל מכבש של כובסים אסור להתירו מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו דומה לסתירה ואפילו אם היה מותר כבר מערב שבת אסור לשמוט ממנו בגדיו ללבשם בשבת גזירה שמא יבא להתירו בשבת:

יב

חלוק לאחר כביסה הוא מתקשה ומשפשפים אותו בידיים לרככו ואף הליבון שלו מזהיל יותר על ידי שפשוף זה אעפ"כ מותר לשפשפו בשבת ואינו נראה כמלבן לפי שהדבר ידוע שכוונתו בשביל לרככו ולא בשביל להזהיל הליבון שאין אדם מקפיד כל כך על ליבונו וציהולו של חלוק שהוא בגד תחתון אבל הסודר שהוא בגד עליון ואדם מקפיד יותר על ליבונו וציהולו אסור לשפשפו בידיים מפני שנראה כמתכוין להזהיל הליבון והרי זה דומה למלבן.

ויש אומרים שלא התירו אף בחלוק אלא כשהוא של צמר או של משי אבל של פשתן וכן כל שאר כלי פשתן אסור לשפשפם אפילו מעט בידיים כדי לרככם מפני שריככם זהו ליבונם ונכון לחוש לדבריהם כיון שהוא דבר שאין בו צורך כל כך ומנהג העולם להקל לשפשפם בידיים לרככם (אלא שנזהרין לרכך בכלי המיוחד לכך):

יג

אסור לעשות קמטים בענק שבצואר שקורין (קאלנע"ר) בעצים המיוחדים לכך וכן הקמטים שעושות הנשים בבתי זרועותיהם אסורות לעשות בשבת ויום טוב ואפילו בחולו של מועד כמו שיתבאר בס' תקי"ט ותקמ"א:

יד

טיט שעל רגלו או על מנעלו מקנחו בכותל אבל לא בקרקע גזירה שמא ישוה גומות שבקרקע בכוונה לפי שדרך אדם לחזר אחר מקום גומא לקנח בו רגליו שהטיט מתקנח שם היטב ומתוך שהוא עסוק לקנח יש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויכוין להשוות הגומות בקינחו ויש מתירין אף בקרקע שאין חוששין שישוה גומות במתכוין ואם הושוו הגומות מאליהן ע"י קינחו אין בכך כלום שדבר שאינו מתכוין מותר ויש אוסרין אף בכותל של חומה מפני שנראה כמוסיף על הבנין.

ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל ומותר לקנח מן הדין בין בקרקע בין בכותל של חומה אלא שלכתחלה טוב לקנח בקורה או בכותל של עץ שהוא מותר לדברי הכל וכן בחתיכת חרס המותרת בטלטול ע"ד שיתבאר בס' ש"ח ואם אין לפניו אחד מכל אלו יותר טוב לקנח בכותל אפילו של חומה מלקנח בקרקע מפני שרבו המתירין על האוסרין לקנח בכותל של חומה:

טו

הממחק את העור דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שיחליק פני העור חייב והוא מאבות מלאכות שכן היו עושין במשכן בעורות תחשים ואילים מאדמים.

לפיכך אין מגרדין סנדל או מנעל בין חדש בין ישן אפילו בגב הסכין ואין צריך לומר בחודו או בצפורן מפני שקולף את העור מעט והרי זה ממחק:

טז

לפיכך הנוהגים לקנח מנעליהם בברזל הקבוע לפני פתח בית הכנסת לא יפה הם עושים שהרי הוא חד כמו גב הסכין ולכן צריך לעשותו עב ורחב בראשו:

יז

טיט שעל גבי בגדו לא ישפשו מבחוץ (דהיינו במקום הטיט) מפני שנראה כמלבן אלא ישפשו מבפנים כיצד לוקח הבגד מבפנים (דהיינו בצד הב' כנגד הטיט) ומשפשו שאז אין הדבר ניכר כל כך שמעביר את הטיט שיהא נראה כמלבן ויכול ג"כ לגרד הטיט בצפורן או בסכין אפילו בחודו שאין לחוש בבגד לממחק.

במה דברים אמורים בטיט לח אבל בטיט יבש יש אומרים שאפילו לשפשו מבפנים אסור ואין צריך לומר לגרדו מפני שטיט היבש מתפרר לפירורים דקים על ידי שפשוף או גרידה והרי זה כעין תולדת הטוחן שמחלק גוף אחד לגופים דקים הרבה ואסור מדברי סופרים אבל מן התורה אין איסור כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר ונטחן ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה מכל מקום כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר אין פירור זה תולדת הטוחן שאין דרך לטחון אלא כשצריך לגוף דבר הנטחן:

יח

במה דברים אמורים שאסור מדברי סופרים כשיש שם ממשות הטיט שכשמגרדו נופלים ממנו פירורים זה דומה לטוחן אבל אם אין שם אלא מראה הטיט ומגרד שם לבטל המראה אין זה דומה לטוחן ומותר וכן מי שבגדו מטונף קצת ואין שם ממשות הצואה אלא המראה בלבד יכול לגרד שם להסיר המראה כדי להתפלל בנקיות אע"פ שמוותר להתפלל כך בלא גרידה כמו שנתבאר בסימן ע"ו:

יט

מנעל או סנדל שיש עליו טיט או צואה מותר לשכשכו במים להעבירן מעליו וכן שאר כל כלי עור שנתלכלכו מותר ליתן עליהם מים להעביר הלכלוך או לשכשכו במים עד שיעבור ואין בזה משום כיבוס שאין כיבוס בעור בשכשוך לבדו אבל אסור לשפשו צדו זה על צדו זה לאחר שבאו עליו מים שזהו כיבוס גמור ואסור גם בעור (מדברי סופרים אבל מן התורה אינו חייב אף אם סחטו אח"כ):

כ

אבל בגד שיש עליו איזה ליכלוך כגון טפת דם או רוק וכל שכן טיט או צואה אם נתן על מקום המלוכלך מים (או שאר משקה המלבן) אפילו כל שהוא חייב אע"פ שלא שכשך כלל לפי ששריית בגד זהו כיבוס (ואפילו שאר משקים שאינם מלבנים אלא מלכלכים אע"פ"כ אסור ליתנם על מקום הלכלוך להעבירו מטעם שיתבאר) אלא יקנח הלכלוך בסמרטוט ויזהר לקנח בקל ולא ידחוק פן יסחוט לכלוך הבלוע בבגד שיש איסור בסחיטתו מדברי סופרים כמו שיתבאר בסימן ש"כ:

כא

אבל בגד שאין עליו לכלוך וטינוף אע"פ שהושחר מחמת לבישה או תשיש אין אומרים בו שרייתו זהו כיבוסו ומותר ליתן עליו מים מועטים אבל לא מרובים משום גזרה שמא יבא לסחטו אחר כך להוציא מימיו אלא אם כן הוא בגד שאינו מקפיד על מימיו לסחטם ממנו אף בחול כמו שנתבאר בסי' ש"א.

ויש חולקין על זה ואומרים שאף בגד שאין עליו שום לכלוך שרייתו זהו כיבוסו אף אם ליבוננו מצהיל מאד ולכן אסור ליתן עליו אפילו כל שהוא מים או שאר משקה המלבן אע"פ שאינו מתכוין לליבון דפסיק רישיה הוא (א);> ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה (שאינו זו מלאכה שאינה צריכה לגופה הואיל ומה שהבגד מתלבן נוח הוא לו אף על פי שאינו מתכוין לכך עיין סי' רע"ח) ולפי זה מים שיש בהם תולעים אסור לשתותם על ידי מפה בשבת אף על פי שאינו נשרה במים אלא דבר מועט מהמפה כדי הנחת פיו.

אבל יש מקילין אף לפי סברא זו במעט מים שאין אומרים שרייתו בהם זהו כיבוסו (כשאינו מתכוין לליבוננו ולכן מותר לשתות המים על ידי מפה הואיל ולא נשרה אלא דבר מועט ואינו מתכוין לליבון כלל ואין למחות ביד המקילין כיון שלסברא הראשונה מותר בכל ענין אבל כל ירא שמים יחמיר לעצמו שלא לכונוס לספק איסור של תורה).

ואין חילוק בכל זה בין בגדים לבנים לצבועים שגם בצבועים שייך איסור כיבוסו כמו שנתבאר למעלה בין שהם של פשתן בין שהם של צמר או משי או שאר מינים.

ומכל מקום לדברי הכל אין אומרים בבגד שאין עליו לכלוך שרייתו במים זהו כיבוסו אלא כשהוא בדרך נקיון אבל אם הוא בדרך לכלוך כגון המסתפג בסדין אחר הרחיצה וכן המנגב ידיו במפה אחר הנטילה אע"פ שיש רוב מים על גופו ועל ידיו ומטפיח הסדין והמפה אין בזה משום כיבוסו שאינו כיבוסו אלא לכלוך ומטעם זה התירו להולך לדבר מצוה לעבור במים בבגדיו ואין אומרים שרייתו זהו כיבוסו לפי שזהו ג"כ דרך לכלוך כשמכניסו במים כשהוא לבוש בהם ואינו דרך נקיון כלל ויש מחמירין שלא יהא ריבוי מים על ידיו אלא ינגבן בכח זה בזה להסיר מהם המים כפי יכולתו קודם שיקנחו במפה וטוב לחוש לדבריהם בדבר שאין בו הפסד כלל אבל המנהג להקל וכן עיקר.

ולכן מותר לנגב ידיו בבגד שהטיל עליו תינוק מי רגלים כדי לבטל את מי רגלים בהמים שיבאו עליהם מניגוב ידיו על דרך שנתבאר בסי' ע"ז ואין בזה משום כיבוסו כיון שהוא דרך לכלוך ע"י ניגוב ידיו ולא דרך נקיון אבל אסור ליטול ידיו במים על המי רגלים כדי לבטלם שאף שהמים היורדים מידי נקראים שופכים אין זה נקרא דרך לכלוך כיון שהם צלולים וראוים לכיבוס ושרייתם זהו כיבוסם לפי סברא האחרונה שנתבאר למעלה שאומרים שריית בגד זהו כיבוסו אף כשאין עליו שום לכלוך וטינוף ואם יש על בגדו צואה ושאר דבר מטונף אסור להעבירו אפילו ע"י ניגוב הידים אף שהוא דרך לכלוך כיון שמעביר בזה לכלוך יותר גדול משא"כ במי רגלים שאינו מעבירם מהבגד על ידי הניגוב אלא שמבטלם ומטהרם כדי שיוכל להתפלל ולכתחלה טוב ליזהר שלא ליקח תינוק בחיקו בשבת אם לא על כר:

כב

מי שנתלכלכו ידיו בטיט מקנחם בזנב הסוס או בזנב הפרה או במפה הקשה העשויה לאחוז בה הקוצים אבל לא במפה שמקנחים בה הידים שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לכבס המפה:

כג

כוס שהיה בו מים או יין או שאר משקים אפילו שאינם מלבנים אסור לנגבו במפה אפילו אם אינו מקפיד על מימיה לסחטם שכיון שהכוס צר אי אפשר שלא יסחוט קצת ממה שיבלע במפה ע"י הנגוב ויש בזה איסור מדברי סופרים עכ"פ אף במשקים שאינם מלבנים כמו שיתבאר בסי' ש"כ אבל מותר לקנח הספסל וכיוצא בבגד שאינו מקפיד על מימיו לסחטו אחר הקינוח אף בחול אבל מותר לנגב הידים אחר הנטילה אף בבגד שמקפיד על מימיו (וכן פניו) מפני שלא גזרו כלל על זה כמו שנתבאר בסי' ש"א (עיין שם הטעם):

כד

אין מסתכלין בשבת במראה של מתכת שהיא חריפה כאיזמל ודרך להסיר בה בחול את הנימין המדולדלין מראשו וזקנו כשרואה בה שהן מדולדלין ויש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויסיר בה הנימין כדרכו בחול ואף אם הוא קבוע ומחוברת בכותל אסור שלא חלקו חכמים בגזרתם במראה זו שיש בה חשש זה לפעמים וגם הנשים אסורות להסתכל במראה זו מפני שדרכן בחול להשיר בה שערות לבנות מתוך השחורות:

כה

אבל מותר להסתכל במראה שאין בה חשש זה אפילו אינה קבוע אם הוא בענין שאין איסור משום לא ללבש גבר שמלת אשה על דרך שנתבאר ביו"ד סי' קנ"ו:

שג – דיני תכשיטי אשה ובו כד סעיפים:

א

לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן ולא ברצועות הכרוכין לה על ראשה גזירה שמא תזדמן לה טבילה בשבת ואם יהיה לה היתר לצאת בחוטין ורצועות אלו תלך בהם ג"כ לבית הטבילה ושם תצטרך לרפותם שלא יהיו מהודקים על ראשה שלא תהא חציצה בטבילה ויש לחוש שמא תחלצם לגמרי מעל ראשה ואחר הטבילה שמא תשכח שהוא שבת ותביאם בידה לביתה שלא תרצה לחזור ולקושרם על ראשה כי רגילות הוא אף בחול לפעמים כשחולצת תכשיטין קטנים חוץ לביתה לאיזה צורך אינה מקפדת לעולם לחזור וללבשם אלא נושאת אותם בידה לפעמים עד ביתה אבל אין רגילות כלל לעשות כן בתכשיטין גדולים כגון חגורה וסרבל שהם מעיקר המלבוש ואינה הולכת ממקומה עד שתחזור ותלבשם לפיכך אין חוששין שמא תביאם בידה לביתה אחר הטבילה ואפילו נשים זקנות שאינן צריכות לטבילה (וכן הבתולות) אסורות לצאת ברצועות וחוטין אלו שלא חלקו חכמים בגזרתם בין אשה לאשה:

ב

ואם החוטין והרצועות (א); קלועין בתוך שיערה מותרת לצאת בהן שאם תזדמן לה טבילה היא זהירה להתיר קליעתה מבעוד יום שבשבת אסור להתיר קליעת השער כמו שיתבאר ואם החוטין הם (חלולים עשויים מעשה רשת) (מעשה אריגה) שאינה יכולה למותחן ולהדקן בחזקה על ראשה ומפני כך המים באים בהן ואינן חוצצים מותרת לצאת בהן בשבת אף שאינן קלועין בתוך שיערה ובלבד שלא יהיו מזוהבין

שאז היא מקפדת עליהם שלא ללכלכם במים ומסירתן מעליה קודם טבילה וכן לא יהיו מטונפות בטיט לפי שמקפדת ג"כ עליהם להסירם קודם טבילה כדי שלא ימחה הטיט במים ויטנוף על בשרה בעלייתה מן הטבילה:

ג

מותרת אשה לצאת בחוטין הכרוכין בצוארה מפני שאין אשה חונקת עצמה להדקם בחזקה סביב צוארה ומן הסתם הם רפויים וא"כ אינם חוצצים שהמים באים בהם אבל בקטלא שבצוארה והוא בגד שתולה בצוארה כנגד לבה ויש לו מקום שנצים כעין שעושים למכנסיים ותוחבת בו רצועה רחבה וקושרת הרצועה סביב צוארה אסורה לצאת בה לפי שהיא חונקת עצמה ברצועה זו כדי שתראה כבעלת בשר שמתוך שהרצועה רחבה אינה מזיקתה והרי זו חציצה בטבילה ואף אם רצועה זו רפויה על צוארה שאינה חוצצת אסורה לצאת בבגד זה אם הוא חשוב ומצוייר בזהב גזירה שמא תחלצנו מעליה להראות נוי לחברותיה כדרך הנשים שהן שחצניות ומראות תכשיטיהן זו לזו ואח"כ תשכח שהוא שבת ותביאנו בידה ד' אמות ברשות הרבים:

ד

וכן לא תצא אשה בטוטפת והוא כמין ציץ על מצחה ומגיע לה מאוזן לאוזן ולא בשרביטין והוא ג"כ כמין ציץ שכורכתו על ראשה ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן בין שהם של כסף וזהב בין שהם של מיני צבעונין והוא שאינן תפורים לשבכה שאז יש לחוש שמא תשלפם להראותה לחברותיה אבל אם הם תפורים לשבכה אין לחוש לכך שודאי לא תחלצם עם השבכה שלא תגלה שערה.

במה דברים אמורים בנשואה אבל בתולה שאינה חוששת לגילוי שערה יש אומרים שאסורה לצאת בהם אף אם הם תפורים בשבכה שמא תחלצם עם השבכה כדי להראות נוי ואחר כך תשכח ותביאם בידה:

ה

לא תצא בכבול והוא כיפה של צמר דהיינו חוטי צמר ארוגים ברוחב שתי אצבעות כשיעור ציץ ומניחתו סביב פניה לתכשיט במקום ציץ ויש לחוש שמא תשלפנו להראותו:

ו

לא תצא באיצטמא דהיינו מטלית שתולין בה חוטין של צבעונין כעין גלופקרין ותולין אותה לכלה להפריח ממנה הזבובים שאם יעמוד לה זבוב על פניה היא מתביישה לטורדו ומצטערת בו ואין דבר זה תכשיט לה כלל וכמשוי הוא ולכן לא תצא בו אע"פ שהיא צריכה לו:

ז

לא תצא בעיר של זהב יש אומרים שהוא תכשיט עגול ומציירין בו צורת ירושלים ויש בו לשון באמצעו שבו מחברין אותו למלבוש ויש אומרים שהוא כעין עטרה על הראש ומציירין בו צורת ירושלים (ולענין הלכה אין בדבר מחלוקת כלל שלדברי הכל כל תכשיט שאפשר לה לשלפו ולהראותו אסורה לצאת בו בין שהוא על ראשה בין שהוא במלבושה ואפילו אינה מצוייר אלא שדברו חכמים בהווה בימיהם ופרטו כל התכשיטים שהיו בימיהם):

ח

יוצאת אשה בכליל של זהב בראשה שאין יוצאה בה אלא אשה חשובה שאין דרכה לשלף ולהראות ולכן לא גזרו על כליל זה בין שהוא עשוי מחתיכות של זהב חרוזות בחוט בין שאותן חתיכות קבועות במטלית אבל אותן תכשיטין שכל הנשים (עשירות) רגילות בהם גזרו עליהם אף לאשה חשובה שלא רצו לחלק בתכשיט אחד בין אשה לאשה:

ט

רסוקיא דהיינו חתיכת מעיל רחבה אם יש בה רצועות קצרות תלויות בה לקשרה בהן ולהדקה סביבותיה מותרת לצאת בו כיון שהוא מהודק יפה ואין חוששין שמא יותר הקשר ותפול מעליה אבל אם אין בה רצועות אסורה לצאת בה שמא תפול מעליה ותשכח ותביאנו בידה:

י

לא תצא בנזמי האף שמא תשלפם להראותם אבל יוצאת בנזמי האוזן מפני שאזניה מכוסות בקישוריה וטורח הוא לה לגלותן לשלוף מהן הנזמים להראותן ובמקומות שנוהגין לגלות האזנים אסורה לצאת גם בנזמי האוזן ולכן הבתולות שאזניהן מגולות אסורות לצאת בנזמים:

יא

דרך הנשים להעמיד קישוריהן במחטין כגון מפתחי חלוקה וצעפה וכיוצא בהן ומותרת לצאת במחט זו מן התורה אע"פ שאין עליה שם תכשיט ומלבוש כלל שכיון שהיא משמשת לה לצורך לבישה הרי היא כבית יד להמלבושים.

במה דברים אמורים במחט שאינה נקובה אבל מחט נקובה אין דרך הנשים להעמיד בה קישוריהן והרי היא משוי גמור ולכן לא תצא בה ואם יצאת חייבת (ואע"פ שהוציאה אותה ע"י קישוריה ולא בידה אין זו הוצאה שלא כדרכה מטעם שנתבאר בס' ש"א).

ואף מחט שאינה נקובה שראשה אחד עב ועשוי כעין תכשיט אסורה מדברי סופרים להעמיד בה קישוריה משום גזרה שמא תשלפנו להראותה ועכשיו נהגו להקל במחט שאינה נקובה שראשה אחד עב מפני שאינו עשוי כעין תכשיט.

והוא שמעמדת בה קישוריה אבל אם אינה מעמדת בה קישוריה אף שצריכה לה לאיזה צורך שיהיה כגון לחלוק בה שיערה וכיוצא בהן כיון שאינה משמשת לה לצורך לבישה הרי היא משוי גמור כשאין ראשה העב עשוי כעין תכשיט שאין אדם יכול לצאת בכל החפצים הצריכים לו כשאין לא מלבוש ולא תכשיט ואם הוא עשוי כעין תכשיט אסור מדברי סופרים משום גזירה:

יב

טבעת שיש עליה חותם אינה תכשיט לאשה אלא משוי גמור שאין דרך הנשים להתקשט בטבעת אלא כשאין עליה חותם ואם יצאה בה חייבת ואין זו הוצאה שלא כדרכה מפני שלפעמים נותן האיש בחול לאשתו טבעתו שיש עליה חותם להוליכה לבית להצניעה והיא משימה אותה באצבעה עד שמגעת

לבייתה ונמצא שדרך הוצאה היא אף לאשה לפעמים להוציא באצבעה טבעת שיש עליה חותם וכיון שאינה תכשיט לה חייבת עליה כשהוציאה בשבת אבל כשיצאת בטבעת שאין עליה חותם פטורה אבל אסורה מדברי סופרים משום גזירה שמא תשלפנה מאצבעה להראותה:

יג

לא תצא בכוליאר והוא תכשיט שקושרת בו מפתחי חלוקה ולא בכובלת והוא קשר שקשור בה בושם שריחו טוב ואשה שריחה רע טוענתו עליה ובשבת אסורה לצאת בו משום גזרה שמא תשלפם מעליה להראותו:

יד

אם חסר לה שן אחד ומשימה שן אחר במקומה אם הוא של זהב לא תצא בו משום שהוא משונה במראיתו משאר השיניים ושמא ישחקו עליה ותטלנו משם בידה ותשכח ותביאנו אבל אם הוא של כסף שהוא דומה במראיתו לשאר השיניים וכל שכן אם הוא שן של אדם מותרת לצאת בו:

טו

לא תצא במנעל הקרוע למעלה שמא ישחקו עליה ותחלצנו מעל רגלה ותביאנו בידה ולא תצא במנעל חדש שלא הלכה בו עדיין שמא לא יבא למדת רגלה ותחלצנו ותביאנו בידה אבל אם נסתה ללכת בו מאתמול כבר הכירה בו שהוא מכוון לה או אינה מקפדת כלל על זה וכל זה באשה אבל איש מותר לצאת בין במנעל הקרוע בין במנעל חדש שלא נסה ללכת בו מאתמול מפני שאין האיש מקפיד כל כך על מנעליו כמו האשה שהיא שחצנית ושאר מלבושים שהם קרועים או חדשים אף האשה מותרת לצאת בהם לפי שבדברים גדולים שהם עיקר המלבוש אין חוששים בהם שתשלפם מעליה כמו שנתבאר למעלה:

טז

יוצאת בחוטי שיער הכרוכים לה על שער ראשה שאינן דומין לחוטי צמר ופשתן שמסירתן מעל ראשה כשצריכה לטבול משום חציצה אבל חוטי שער אין חוצצין על שער ראשה מפני ששער בשער אינו יכול להיות מהודק יפה שלא יבואו המים ביניהם ולכך אינה צריכה להסירם בשעת טבילה ואפילו אם חוטין אלו הם עשויים משער חברתה שאינה דומה במראיתו לשער שלה ואפילו הם משער של בהמה אין חוששין שמא ישחקו עליה ותסירם בידה ובלבד שלא תצא ילדה ששערותיה שחורות בחוטין העשויות משערות של זקנות שהן לבנות ולא תצא זקנה בחוטין של שער ילדה מפני ששחור על גבי לבן או לבן על גבי שחור הוא מגונה וישחקו עליה ותסירם מראשה ותביאם בידה.

אבל לא תצא בפיה נכרית דהיינו קליעת שער תלוש שנותנת על שערה כדי שתראה כבעלת שער הרבה שמא תחלצנה מעל ראשה להראותה או שמא תפול מעל ראשה ותביאנה בידה:

יז

יוצאת בקשר שעושין לרפואה מקיטוף עין הרע שלא ישלוט מפני שקשר זה הוא כקמיע מומחה שנתבאר בסי' ש"א ויוצאת במוך שבאזנה שנותנת לבלוע ליחה של צואת האוזן והוא שהמוך קשור

באזנה קשר מהודק שלא יוכל ליפול וכן במוך שבסנדלה אם הוא קשור בסנדלה או בעקיבה מפני שמוך זה הוא לה כמו תכשיט ומלבוש שהרי הוא משמש להנאת גופה כמו שאר מלבושים ובסנדל ומנעל הסתומים מכל צד מותר אפילו אין המוך קשור כלל כיון שאי אפשר לו ליפול משם אבל אם הם פתוחים אפילו מצד אחד צריך לקשרו שם:

יה

ויוצאת במוך שהתקינה לנדתה שיבלע בו הדם אע"פ שאינו קשור בירכותיה שאם יפול לא תביאנו בידה מחמת מאיסותו ואפילו עשתה לו בית יד במה דברים אמורים כשמשימה אותו שם כדי שלא יפול הדם על בשרה ויצערנה כשתייבש אבל אם משימה אותו כדי שלא יטנף הדם את בגדיה אסורה לצאת בו אע"פ שקשור לה כיון שאינו דרך מלבוש כמו שנתבאר בס"י ש"א:

יט

ויוצאת בפלפל ארוך שמשימה בפיה לריח הפה ובגרגיר מלח שמשימה בפיה לרפואת חולי השיניים מפני שהם כתכשיטים לה ובלבד שלא תתקנם בפיה לכתחלה בשבת ואפילו אם נתנתם בפיה מערב שבת ונפלו בשבת לא תחזירם לתוך פיה מפני מראית העין שנראה כאלו היא מערמת ליתנם בפיה כדי להוציאה לרשות הרבים שאין הכל יודעים למה היא נותנתם בפיה.

אבל מוך שבאזנה ושבסנדלה מותרת לקשרו שם בתחלה בשבת ולצאת בו מפני שניכר הדבר למה נותנת שם המוך והכל יודעים שהיא צריכה לו ואינה מערמת כלל והוא הדין שמותר לקשור קש או תבן בתוך המנעל בתחלה בשבת ולצאת בו ואם המנעל סתום מכל צד מותר אפילו בלא קשירה כמו במוך.

וכל מה שמותר באשה כל שכן שמותר באיש:

כ

יוצאת בבתי שוקים שקושרתם במשיחה סביב שוקיה אע"פ שאין המשיחה קשורה בהם (אלא עליהם) אין חוששין שמא ישתלשלו למטה (עם המשיחה שעליהם) ויפלו ותביאם בידה:

כא

יוצאת באצעדה בזרוע או בשוק והוא (ב) $gt;$ שתהא דבוקה לבשר ולא תשמט ותפול ותביאה בידה:

כב

אע"פ שכל מה שאסרו חכמים לצאת בין לאיש בין לאשה לא אסרוהו אלא מחשש שמא כשיטלם בידם יעבירם ד' אמות ברשות הרבים או יכניסם מרשות הרבים ליחיד כל דבר שהתירו לצאת בו מפני שאין שום דרך כלל שיטלנו בידו מותר לשלפו וליטלו ביד ברשות הרבים ולחזור ולהתלבש בו או להתקשט בו קודם שילך ד' אמות בין איש בין אשה ואין לנו לחוש שמא כשיטול בידו ישכח ויעבירנו ד' אמות לפי שאי אפשר לתקן חששא זו שהרי אם ישכח שהוא שבת מה נועיל כלום אם נאסר לו לשלפו מעליו ברשות הרבים בשבת הלא הוא סבור שהיום חול ואם יהא זכור כשהוא שולפו מעליו שהיום שבת

בודאי לא יעבירונו ד' אמות בידיו ואין לחוש שמא ברגע ישכח שהוא שבת ויעבירונו ד' אמות משא"כ בדברים שיש דרך לפעמים שיטלם בידו הן מחמת שיפלו ויגביהם הן מחמת שישחקו עליו ויטלם ביד הן באשה שתטלם להראותו הן שתטלם משום טבילה אסרו חכמים לצאת בהם בתחלה מביתו בשעה שזכור את השבת מחשש שמא ישכח את השבת כשיגיע העת שיטלם בידו ויעבירם אז ד"א בשכחתו או יכניסם אז מרשות הרבים לרשות היחיד:

כג

כל תכשיט ומלבוש שאסרו חכמים לצאת בו לרשות הרבים מחשש שמא יביאנו בידו אסור לצאת בו לחצר שאינה מעורבת בין האיש בין האשה ואין זו גזרה לגזרה שהכל גזירה אחת היא שהחצר שאינה מעורבת איסור ההוצאה בה דומה בעיני העם לאיסור ההוצאה ברשות הרבים ואם נתיר להם בחצר יתירו לעצמן גם ברשות הרבים לפיכך כשגזרו חכמים על רשות הרבים גזרו ג"כ על חצר שאינה מעורבת בכל התכשיטים האסורים ברשות הרבים חוץ מכבול ופיאה נכרית שהתירו לאשה בחצר שאינה מעורבת כדי שלא תתגנה על בעלה אם לא תתקשט כלל גם בחצר לפיכך התירו לה מקצת תכשיטיה אבל בחצר המעורבת מותר לצאת אפילו בדברים שיש בהם חיוב חטאת אם יצא בהם לרשות הרבים ואין חוששין שמא ישכח ויצא בהם מחצר לרשות הרבים.

ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו בתכשיטים שאסרו לצאת בהם לרשות הרבים משום גזרה שמא יביאם בידו אסור לצאת בהם אפילו בבית דהיינו שאסור להתקשט בהם כלל בשבת חוץ מכבול ופיאה נכרית לאשה גזירה שמא יצאו בהם לרשות הרבים ואין זו גזירה לגזירה שהדבר קרוב לודאי שכשירצה לצאת לרשות הרבים ישכח להסיר התכשיטין מעליו שהרי בחול אין דרך כלל לשלוף התכשיטין כשיוצא מביתו לרשות הרבים ואין צריך לומר שדבר שיש בו חיוב חטאת אם יצא בו לרשות הרבים שאסור להשים אותו עליו בבית ולכן אסור להשים איזה חפץ בתוך חיקו או בשאר מקומות שבבגדיו בשבת אפילו בתוך ביתו וכן לתלות מפתח או חפץ אחר בחגורתו או בשאר מקומות שבבגדיו בענין שאסור לצאת כן לרשות הרבים ואין היתר לטלטל שום חפץ בבית אלא בידו שבידו בודאי אין לחוש שמא ישכח ויוציאה לרשות הרבים שהרי רואה החפץ בידו משא"כ כשאינו בידו יש לחוש שמא ישכח שהחפץ אצלו כשיוצא לרשות הרבים ואפילו אם היה אצלו מבעוד יום צריך להסירו כשתחשך אם לא נזכר להסירו סמוך לחשיכה כמו שנתבאר בס' רנ"ב (ואפילו בעיר המעורבת שאין בה מקום האסור עכשיו בטלטול אסור) ואפילו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים כלל אין להקל בדבר.

ויש להחמיר כסברא זו אם לא בעת הצורך שאז יש לסמוך על סברא הראשונה כמו שנתבאר בס' ש"א. אבל יש מקילין עוד שאפילו לחצר שאינה מעורבת מותר לצאת בכל התכשיטין שאסרו משום גזירה שמא יביאם בידו.

ויש מקילין עוד לפי זה לצאת בהם אף לכרמלית אף על פי שאין לה מחיצות כחצר שאינה מעורבת ועל פי דבריהם אין למחות עכשיו בנשים שלנו היוצאות בכל מיני תכשיטים לפי שיש אומרים שבזמן הזה אין לנו רשות הרבים כלל אלא כרמלית.

ויש שלימדו עליהם זכות אחר שלא אסרו התכשיטין אלא בימיהם שלא היו התכשיטין מצוין כל כך לרוב ולא היו מתקשטות בהם כי אם בשבת ולכן היה דבר חידוש בעיניהן והיו מראות זו לזו משא"כ בזמן הזה שמצויין תכשיטין לרוב ויוצאת בהן גם בחול ואינן דבר חידוש בשבת שתראה אותם לחברותיה ואין היתר

זה מועיל אלא לתכשיטים שאסרו מחשש שמא תשלפם להראותם אבל תכשיטים שאסרו מחשש שמא יפלו או מחשש טבילה או שמא ישחקו עליה ותטלם בידה אין לנו לומר אלא שסומכות על דברי המקילין שנתבאר.

אבל כל הדברים שאסור לצאת בהם מן התורה מפני שהם משוי גמור אסור לדברי הכל לצאת בהם אפילו לכרמלית (ואפילו אם מוציא אותם הדברים בענין שאין בהם איסור מן התורה אף לרשות הרבים מחמת שהיא הוצאה שלא כדרכה מכל מקום כיון שהם משוי ולא תכשיט לא התירום לגמרי אפילו בחצר שאינה מעורבת אלא הרי הם כשאר שבות דשבות שלא התירו אלא במקום מצוה או הפסד מרובה כמו שנתבאר בס' ש"א וכמו שיתבאר בס' ש"ז).

ולפיכך היה ראוי למחות בנשים שלא תצאנה בטבעות שיש עליהם חותם ובאנשים שלא יצאו בטבעות שאין עליהם חותם שהרי הן משוי גמור להן אלא שאין למחות בנשים שכיון שלא ישמעו מוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות.

ויש מי שלימד זכות על אנשים שכיון שנהגו האנשים בזמן הזה לצאת בחול בטבעות שאין עליהם חותם הרי נעשו להם כתכשיט ומותר לצאת בהן לפי דברי המקילין בתכשיטים גם לנשים אבל לפי דברי האוסרים בנשים גם אנשים אסורים לצאת בטבעת זו שהיא תכשיט לאיש ולאשה כמו שנתבאר בס' ש"א.

ולפי היתר זה יש ללמוד היתר גם לנשים בטבעות שיש עליהן חותם שכיון שבזמן הזה נהגו הנשים לצאת בחול גם בטבעות שיש עליהן חותם הרי נעשו להן תכשיט ומותרין לצאת בהם בשבת לפי דברי המקילין. ומכל מקום צריך להזהיר לנשים שלא תצאנה אלא במחטין שצריכות להעמיד בהן קישוריהן ולא יותר כי בזה שאין להם תועלת בו ישמעו לנו.

וכל זה לענין להזהיר למחות בנשים או באנשים אבל כל אדם יש לו להחמיר על עצמו כסברא השניה שנתבאר למעלה ובעת הצורך יסמוך על סברא הראשונה שנתבאר למעלה:

כד

מחט שאינה נקובה שניטל עוקצה דהיינו הקשר שלה שבראשה העב וגם ניטל חוד שלה אין עליה תורת כלי כלל ואסור לטלטלה בשבת וצריך להזהיר לנשים שלא יטלטלוה לשום בצעיפים אלא אם כן ניטל חודה ועוקצה מערב שבת (ויחדה אותה) לשם כך (מבעוד יום) שע"י (יחוד מעשה) זה שמבעוד יום נעשית כלי לענין זה וכן מחט נקובה שניטל חודה וחורה (ויחדה אותה) מבעוד יום לשום אותה בצעיף מותר לשום אותה בצעיף בשבת ולצאת בה ג"כ:

(חסר)

שה – במה בהמה יוצאת בשבת ובו לה סעיפים

א

כבר נתבאר בס' רמ"ו שאדם מצווה על שביתת בהמתו מן התורה ואם בהמתו הוציאה איזה דבר לרשות הרבים אף שיצאת מאליה עבר הוא על מצות עשה של תורה אלא שיש מקצת דברים שדרך

הבהמה לצאת בהם בחול אף כשאינה נושאת משוי ודברים אלו חשובים לה תכשיט ומותר שתצא בהם לרשות הרבים בשבת ואלו הם כל דבר שהבהמה משתמרת על ידו שלא תברח כשהולכת ברשות הרבים כגון רסן וכיוצא בו כמו שיתבאר ואי אפשר לשמרה בשמירה פחותה מזו מעט מותר שתצא בשמירה זו לרשות הרבים לפי שכן דרכה בחול לצאת אף בשמירה זו ואף שהיא יתירה לה קצת שהרי אף בפחותה מזו די לה מכל מקום אין דרך העולם לכון השמירה ולצמצמה א"כ אף שמירה זו שהיא יתירה קצת היא תכשיט לה כיון שדרכה לצאת כך בחול פעמים רבות אף כשאינה נושאת משוי אבל אם די לה בשמירה פחותה מזו הרבה שנמצאת שמירה זו יתירה הרבה הרי היא משוי לה מפני שאין דרכה בחול לצאת בשמירה יתרה הרבה.

ואין צריך לומר שלא תצא בכל דבר שאינה נשמרת בו אע"פ שאותו דבר די לשמור בו בהמה אחרת כיון שאינו די לשמור בו בהמה זו אין דרך בהמה זו לעולם לצאת בדבר זה והרי הוא לה משוי גמור:

ב

לפיכך הנאקה והיא גמלא נקיבה גדולה ולבנה יוצאת בחטם והוא טבעת של ברזל שנוקבין חוטמה ומכניסין לה הטבעת אבל אינה יוצאת באפסר שכיון שאינה נשמרת בו הרי הוא משוי לה והלובדקים והוא חמור הבא מן לוב וכן הסוס שלנו יוצאים בין באפסר (פי' קבישטר"ו) בין בפרומביא (פי' פרי"ג) והוא רסן של ברזל ואף שהאפסר די להם אין הפרומביא להם שמירה יתרה הרבה אלא יתרה קצת ודרכם בכך פעמים רבות ומכל מקום לא יצאו בשניהם יחד באפסר ובפרומביא אלא באחת מהן אבל הפרד והגמל והחמור יוצאין באפסר אבל לא בפרומביא מפני שהפרומביא להם שמירה יתרה הרבה ואין דרכם בכך (אבל השור לא יצא באפסר כמו שיתבאר):

ג

וכל בהמה היוצאת באפסר אין צריך למשכה באפסר אלא מותר לכרוך חבל האפסר סביב צווארה לנוי ותצא בו שנוי זה דרכה הוא שכן רגילות בחול לכרוך האפסר לנוי.

במה דברים אמורים בנוי כזה וכיוצא בו שהוא רגיל בכל אבל נוי שאין רגילין בו אלא מקצת אנשים לא תצא בו כמו שיתבאר ויש אומרים שאפילו נוי הרגיל בכל אסור שתצא בו שאין נוי לבהמה ולא התיירו לכרוך חבל האפסר סביב צווארה אלא ברפיון קצת שיוכל להכניס ידו במהרה בין הכריכה לצווארה כדי למשכה כשתרצה להשמט ממנו שבענין זה הוא רגילות לצאת בחול (ולענין הלכה ברשות הרבים יש להחמיר כסברא האחרונה אבל בכרמלית שהיא מדברי סופרים יש להקל כסברא הראשונה) (ואעפ"כ כיון שהוא דבר שאין בו צורך כלל טוב להחמיר בכל מקום כסברא האחרונה):

ד

מותר לטלטל האפסר או הרסן וליתנו על הבהמה היוצאה בו ואין בו משום איסור טלטול מפני שמוכן הוא לבהמה ובלבד שלא ישען על ראשה או גופה כשנותנו עליה כמו שיתבאר:

ה

אם קשר חבל בפי הסוס הרי זה משוי לפי שאינו משתמר בו שהוא נשמט מפיו ואינו דומה לאפסר שהוא קשור בראשו:

ו

כל בהמה שעסקיה רעים מותר שתצא בשמירה יתרה ואע"פ שאין בנות מינה צריכות לאותה שמירה ומשוי הוא להן אינה משוי לה כיון שהיא צריכה לכך ודרכה בכך בחול ומותר שתצא אפילו בב' מיני שמירות כגון אפסר ורסן יחד אם היא צריכה לכך והכל לפי הענין:

ז

בעלי השיר כגון כלבים של ציידים וחיות קטנות שיש להם כמין אצעדה סביב צוארה וטבעת קבוע בה ומכניסין רצועה בטבעת ומושכין אותה בה מותר שיצאו בשיר זה לרשות הרבים ויכול למשכן בו כדרכו בחול ומותר גם כן לכרוך הרצועה סביב צווארן כמו שנתבאר למעלה:

ח

אילים יוצאים לבובים והוא עור שקושרים להם תחת זכרותם כדי שלא יעלו על הנקבות מפני שדרכם לצאת כך בחול והרי זה כמלבוש להם והרחלות יוצאות שחוזות והוא שקושרין אליהן כלפי מעלה על גבן כדי שיעלו עליהן הזכרים ויוצאות כבולות והוא שקושרין אליהן כבולות למטה כדי שלא יעלו עליהן הזכרים ויוצאות כבונות והוא שקושרין בגד סביבן לשמור הצמר שיהיה נקי והעזים יוצאות צרורות והוא שקושרין מטלית על ראשי דדיהן.

במה דברים אמורים כשקושרם שם כדי שיצטמקו דדיהן ולא יחלבו שאז דרך להיות הקשר מהודק יפה אבל אם קשרם שם כדי לשמור חלבם בדדיהן שלא יטפטף מהן לארץ שאז אין דרך להקפיד שיהיה מהודק יפה אסור להניחן לצאת כך בשבת גזרה שמא תפול המטלית מעל דדיהן וישכח ויביאנה בידו לביתו:

ט

החמור דרכו לצאת במרדעת אף כשאינו נושא משוי מפני שטבע החמור הוא קר ואפילו בתקופת תמוז קר לו ולכן נותנין עליו מרדעת לחממו ואם קשר לו המרדעת מערב שבת מותר שיצא בה בשבת שמלבושו היא אבל אם אינה קשורה לו לא יצא בה גזירה שמא תפול מעליו ויביאנה בידו ובשבת אי אפשר לקשרה לו מפני שכשקושר צריך להתקרב אליו ולישען עליו קצת ונמצא משתמש בבעלי חיים וזה אסור מטעם שיתבאר:

י

אבל לא יצא החמור באוכף אע"פ שקשור לו מערב שבת מפני שאין האוכף מחמם אותו ואין דרכו לצאת בו אלא אם כן נושא משוי ושאר כל הבהמות אף במרדעת לא יצאו מפני שאין דרכן בכך אלא אם כן נושאות משוי לפי שאינן צריכות להתחמם כמו החמור:

יא

מוותר ליתן מרדעת על החמור בחצר מפני הצינה ובלבד שלא יצא בה כיון שאסור לקשרה לו אבל על הסוס ושאר הבהמות אסור ליתן מרדעת כלל אפילו בחצר מפני שנראה כאילו רוצה להטעינו משוי וגם הוא טורח שלא לצורך כיון שאין לו צער מהצינה ואף שיש לו תענוג מחימום המרדעת לא התירו לטרוח בשבת בשביל תענוג הבהמה אלא בשביל צערה כמו החמור שיש לו צער מצינה אפילו בתקופת תמוז ובשעה שהקור גדול ואנו רואים שיש צער להסוס וכן בימות החמה אם הזבובים רבים ומצעים להסוס דינו כחמור ומוותר להניח עליו מרדעת אבל אסור להניח אוכף על גבי החמור כיון שאינו מחממו ואין צריך לומר על גבי סוס ושאר בהמות שאינן צריכות חימום כלל.

ובהמה שהיה עליה אוכף או מרדעת אסור להסירן מעליה בין שהיא חמור או סוס או משאר בהמות מפני שזהו טורח שלא לצורך ואפילו אוכף שעל גבי חמור שבא מן הדרך ונתייגע וצריך להסירו מעליו לצננו לא יטלנו מעליו בידו שאף שיש לו קצת צער מחימום המשוי של האוכף מכל מקום מאיליו יצטנן כשינוח שהחמור טבעו קר שאף בתקופת תמוז קר לו אלא אם הוא רוצה לצננו מיד מתיר מתחתיו את החבל שהאוכף קשור בו ומוליך ומביא את החמור בחצר עד שיפול האוכף מאיליו:

יב

אין תולין לחמור טרסקל והוא סל מלא שעורים שתולין לבהמה בצוארה ונותן פיה לתוכו ואוכלת ותענוג בעלמא הוא שלא תצטרך לשוח צוארה לארץ ואסור לטרוח בשבת בשביל תענוג הבהמה אבל עגלים וסייחים שצווארן קצר ומצטערים לשוח לאכול מעל גבי קרקע מותר לתלות להן טרסקל בצוארן בחצר אבל לא יצאו בו שמשוי הוא להן:

יג

לא יצא הסוס בזנב שועל שתולין בין עיניו שלא תשלוט בו עין הרע ולא בזהורית שבין עיניו שעושים לו לנוי שנוי זה אינו רגיל בכל אלא מקצת אנשים עושים כן ולא יצאו עזים בכיס שבדדיהן שקושרים אותן כדי שלא יסרטו דדיהן בקוצים שהיו דדיהן גסים גזרה שמא יפול הכיס ויביאנו בידו שאין דרך לקשור יפה כיס זה בקשר מהודק ולא תצא פרה בחסום שבפיה שחוסמין פיה שלא תרעה בשדות אחרים שכיון שאינו שמירת גופה הרי זה משוי ולא תצא כל בהמה בסנדל שנועלים ברגליה שלא תנגף גזירה שמא יפול מרגליה ויביאנו בידו אבל יוצאת באגד שעל גבי המכה ובקשקשים שעל גבי השבר והם שני לוחות שקושרים סביב עצם הנשבר שלא ינוד אנה ואנה עד שיתחבר ויוצאת בשיליא המדולדלת בה שיצתה מקצתה ותלויה בה:

יד

זוג התלוי בצואר בהמה או כלבים וחתולים ועופות אם פוקקו בצמר או במוכין שלא יקשקש העינבל בתוכו ולא ישמיע קול של שיר כדרך הזוגין מותר שתטייל בזוג זה בחצר אבל לא תצא בו לרשות הרבים אפילו היא עיר המעורבת בין אם הוא בצוארה בין אם הוא ארוג בכסותה (פירוש כגון סוסים מעולים שמכסים אותם בכסות כדי שלא יטנפו ואין כסות זו חשובה משוי כיון שדרכם בכך וכמ"ש למעלה ברחילות הכבונות) מפני מראית העין שנראה כאלו מוליכה לשוק למכור שאז הוא דרך לתלות להזוג לנאותה בפני הקונים אבל

בחצר אין שם רואים שיחשדוהו ואף שכל דבר שאסרו חכמים מפני מראית העין אסרו אפילו בחדרי חדרים מכל מקום כאן שאף אם יעשה כן במקום רואים לא יחשדוהו באיסור של תורה אלא באיסור מקח וממכר שהוא מדברי סופרים לא החמירו כל כך לאסור אף במקום שאין רואים וכן הדין בכל כיוצא בזה.

(חסר כאן. עיין מג"א ואליה זוטא ומרדכי ודרכי משה וצ"ע בס' התרומה):

טז

לא תצא בהמה בחותם בין שהוא בצוארה בין שהוא בכסותה גזירה שמא יפסק ויפול ויביאנו בידו ואפילו הוא ארוג בכסותה שלא חלקו חכמים:

טז

לא יצא הגמל במטולטלת והוא כמו כר קטן מלא מוכין שנותנין תחת זנבו שלא תשחית הרצועה את הבשר גזרה שמא יפול מעליו ויביאנו בידו ואפילו אם הוא קשור לו בזנבו חוששים שמא ישמט ויפול אלא אם כן קשור לו בזנבו ובחטוטרותו שכיון שקשור בשניהם אין לחוש שיפול וכן אם קשור בשלייתה יוצאה בו שבוודאי לא תנתחנו שיפול מעליה מפני שיכאב לה אם תנתחנו:

יז

לא יצא הגמל עקוד ולא רגול וכן שאר כל הבהמות ואיזהו עקוד שקושר ידו אחת עם רגלו ורגול שכופף רגלו אחת למעלה וקושרה שם כדי שלא ילך אלא על ג' רגלים שלא יוכל לברוח (גזרה שמא יפול החבל מעל רגליו ויביאנו בידו):

יח

לא יקשור גמלים זה בזה והוא תופס בידו אפסר הראשון וכולם נמשכים על ידו ואפילו אינן אלא שנים ואפילו היו קשורים זה בזה מערב שבת לא ימשכם כן בשבת אפילו היא עיר המעורבת מפני שנראה כאילו מוליכם לשוק למכור אבל אם תופס כמה אפסרי גמלים בידו מותר וכן שאר כל הבהמות (ועיין ב"ד סימן רצ"ז):

יט

המוציא בהמה ומושכה בחבל האפסר צריך ליזהר שלא יצא ראש החבל מתחת ידו טפח למטה מפני שדומה כמו שנושא חבל טפח זה בידו ואינו נראה שהוא מהאפסר שעל הבהמה ומכל מקום אם הוציא טפח אחד מתחת ידו לא עשה איסור אלא אם כן הוציא ב' טפחים אלא שלענין מעשה צריך להחמיר שלא יצא אפילו טפח אחד מידו וצריך שהחבל שבין ידו לבהמה יהיה גבוה מן הארץ טפח או יותר דהיינו שיזהר שלא להניח הרבה מן החבל בין ידו לבהמה כדי שלא יכביד כל כך באמצעו עד שיגיע בטפח הסמוך לארץ כדי שתהא נראית הבהמה נמשכת בו שאל"כ אין נראה שאוחז ראש האפסר בידו אלא חבל אחר ואם החבל ארוך הרבה יכרוך אותו סביב צוארה כמו שנתבאר למעלה:

כ

לא יצא החמור בסולם שבצוארו והם לוחות שקושרים סביב צוארו שלא יוכל לחכך מכתו בשיניו ולוחות אלו חשובים יותר מקשקשים שעל גבי השבר ואם יפלו מעליו יחוס עליהם ויביאם בידו לכן לא יצא בהם וכן לא יצא ברצועה שברגלו והוא כמין טבעת עבה שעושים מקש וקושרים ברגלי הבהמה שפסיעותיה קצרות ומכה רגליה זו בזו ועושים לה זה להגן שלא תכה זו בזו ואין התרנגולים יוצאים בחוטין שקושרים ברגליהם שלא יתחלפו באחרים ולא ברצועה קצרה שקושרים בה שתי רגליהם יחד כדי שלא יוכלו להרים רגליהם להתיז שלא ישברו את הכלים ואין האילים יוצאים בעגלה קטנה שתחת אליותיהם שעושים להם כן שלא תלקה האליה בסלעים וטרשים כשתהא נגררת בארץ ואין העזים יוצאים בעץ ידוע שנותנים בחוטמיהן כדי שיתעטשו ויפלו התולעים שבראשיהן שבכל אלו יש לחוש שמא יפלו ויביאם בידו ולא יצא העגל בעול קטן שנותנים על צוארו שיהא למוד לכוף ראשו לכשיגדל ולא בזמם שמניחים בפיו של עגל כדי שלא יינק מהפרה כשהיא במרעה (שכיון שאינו לשמירת גופו משוי הוא לו).

ולא תצא פרה בעור שרץ שנימיו חדין כמחט וקושרים עורו בדדי הבהמה שלא יינקוה שרצים ולא ברצועה שקושרים לה בין קרניה בין שקשרה לשימור דהיינו לאחזה ולמשכה בה כשתרצה לברוח בין שצבעה וקשרה לה לנוי מפני שנוי זה אינו רגיל בכל והרי הוא משוי ושימור אין הפרה צריכה כלל שאין דרכה לברוח וכן הדין בשור ולכן לא יצאו שור ופרה בחבל שבצוארם שמשוי הוא להם אבל עגלים מותר מפני שהם מורדים בקל וצריכים שמירה ודרכם לצאת באפסר לפעמים:

כא

הבהמה יוצאה בקמיע שהוא מומחה אבל לא בקמיע שלא נתמחה עדיין לבהמה אע"פ שנתמחה לאדם מפני שהאדם יש לו מזל ומלאך המליץ עליו למעלה ומזלו מסייע לו שיועיל לו הקמיע הזה מה שאין כן לבהמה:

כב

כל דבר שאסור שתצא בו הבהמה לרשות הרבים מפני שהוא משוי לה אסור שתצא בו לכרמלית מדברי סופרים לדברי הכל אף שהיא הוצאה שלא כדרכה כמ"ש בסי' ש"ג ביציאת האשה וכל דבר שהוא תכשיט לה לפי שדרכה לצאת בו בחול אלא שאסור שתצא בו בשבת מדברי סופרים משום גזרה שמא יפול ויביאנו מותר שתצא בו לכרמלית להמתירין כן בתכשיטי אדם כמ"ש שם אבל להאוסרים שם הוא הדין שאסור גבי בהמה וכבר נתבאר שם שכל אדם יש לו להחמיר לעצמו כדברי האוסרים אבל לדברי הכל מותר שתצא הבהמה בחצר (אפילו בדבר שאסור שתצא בו מן התורה) שאף שיש אוסרים באדם אף בחצר משום גזרה שמא ישכח ויצא בו לרשות הרבים כמ"ש שם מכל מקום בבהמתו לא החמירו לגזור כל כך לדברי הכל:

כג

אין רוכבים על גבי בהמה ולא נתלים עליה ולא נשענים עליה שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר שכללו חכמים כל שימוש בבעלי חיים בכלל גזרת הרכיבה שגזרו עליה משום שמא יבא לחתוך זמורה מאילן המחובר כדי להנהיג בה הבהמה שרוכב עליה ואפילו בצדי הבהמה אסור להשתמש כגון לשפשף

התינוק בצדי גבה כדי לשעשעו וכן להסמך לצדה אבל צדי צדדין כגון שדבר אחר מונח על צדי גבה או על שאר צדדיה והוא משתמש בצדי אותו דבר הרי זה מותר אבל אסור להשתמש על גבי אותו דבר המונח על צדה מפני שהוא כמשתמש על צדה ממש.

לפיכך קרון שהבהמה מוליכה אותו בתוך התחום אע"פ שנכרי מנהיג הבהמה אסור ליכנס לקרון מפני שידות הקרון הן על צדי הבהמה והידות עם גוף הקרון הכל דבר אחד והנכנס לקרון הרי זה משתמש בדבר המונח על צדי הבהמה ולא התירו אלא להשתמש בצדי אותו דבר וגם על הדף היוצא מאחורי הקרון אסור לישב מפני שהקרון עם כל המחובר בו ויוצא ממנו הכל נחשב לדבר אחד ואסור להשתמש על גביה אלא בצדיהם.

אבל ספינה שמוליכות אותה בהמות ההולכות בשפת הנהר מותר לילך בה בשבת שכיון שהבהמות הולכות רחוק ממנה הרי הוא צדי צדדים וגם אין לחוש בהולך בספינה שמא יחתוך זמורה להנהיג הבהמות כמו שיש לחוש ביושב בקרון כמ"ש בס"י רמ"ח:

כד

מי שעלה על גבי בהמה בשבת אפילו עלה במזיד שהיה ראוי לקנסו שישב עליה כל השבת ולא ירד ממנה עד לערב כמו שקנסו בעולה על גבי אילן בשבת אעפ"כ משום צער הבהמה לא רצו לגזור על זה וצריך לירד ממנה מיד וכן פורקין המשוי מעל גבי הבהמה משום צער בעלי חיים ואפילו היה המשוי דבר שהוא מוקצה ואסור בטלטול הרי זה מכניס ראשו תחת המשוי ומסלקו לצד אחר והוא נופל מאליו שאין איסור טלטול מוקצה אלא בידיו כמו שיתבאר בס"י ש"א ואינו רשאי להניח המשוי עליה עד למוצאי שבת מפני צער בעלי חיים (ואם יגיע לו הפסד אם יפול המשוי נתבאר בסימן רס"ו):

כה

וצריך ליזהר כשפורק המשוי שלא יסמוך עצמו לצדי הבהמה (ואם ב' שקין מונחים על החמור אחד מימינו ואחד משמאלו ובראש כל אחד מהשקין רצועה אחת וקושרים אותן שתי הרצועות יחד ועכשיו מונח הקשר כנגד גבו של החמור והשקין מכבידין לכאן ולכאן ואי אפשר להתיר הקשר אם לא יגביה השקין מעט ונמצא שנסמכים השקין על צדי הבהמה כשמגביה אותם אסור לפורקם בשבת מעל החמור):

כו

בהמה שנפלה לאמת המים אם יכול ליתן לה פרנסה במקומה מפרנסין אותה עד מוצאי שבת ואם המים עמוקים שאי אפשר לפרנסה שם מביא כרים וכסתות ומניח תחתיה ואם עלתה עלתה ואע"פ שמבטל כלי מהיכנו שהרי כשנשרו הכרים במים שוב אינן ראויים לכלום בו ביום (שאי אפשר לשטחן לנגבן כמ"ש בס"י ש"א) לא גזרו חכמים על זה במקום צער בעלי חיים שצער בעלי חיים הוא מן התורה.

אבל אסור להעלות הבהמה בידו אם לא עלתה על גבי הכרים אפילו אם תמות שם מפני שהיא מוקצה ולא התירו טלטול מוקצה אף במקום צער בעלי חיים שיש כח ביד חכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה (ויש מתירין להעלותה בידיים משום צער בעלי חיים ויש לסמוך על דעתם במקום הפסד מרובה) אבל (לדברי הכל) מותר לומר לנכרי להעלותה:

כז

וכן מותר לומר לו להמרות האווזות פעם אחת ביום משום צער בעלי חיים שאינן יכולות לאכול ואם אין שם נכרי מותר לישראל להמרותן אע"פ שאסרו המראה בשבת כמ"ש בס"ד משום צער בעלי חיים התירו ומכל מקום טוב לעשות ע"י קטן:

כח

הדש הוא מאבות מלאכות וכל המפרק אוכל או משקה ממקום שנתכסה בו כגון החולב את הבהמה שמפרק החלב מהדד הרי זה תולדת הדש שהדש גם כן מפרק התבואה מהשבולת ואינו חייב אלא כשחולב לתוך כלי ריקן אבל אם חולב לתוך כלי שיש בו אוכלין פטור מפני שמשקה הבא לאוכל הרי הוא כאוכל ונמצא שאין שם משקה על חלב זה אלא שם אוכל ודדי הבהמה הם גם כן אוכל והרי זה כמפריד אוכל מאוכל ואין בזה משום מפרק.

ואינו דומה לדש שמפרק התבואה שהיא אוכל מהשבולת שהיא פסולת והם שני דברים חלוקים זה מזה ושייך לומר שמפרק דבר אחד מתוך דבר אחר המכסה עליו וכן החולב לכלי ריקן שהחלב הוא משקה ומפרקו מהבהמה שהיא אוכל שהם שני דברים חלוקים זה מזה ומדובקין זה בזה ויפרק אחד מתוך חבירו המכסה עליו מה שאין כן כשהחלב הוא אוכל הרי הוא כמו דבר אחד עם גוף הבהמה שנתפרק ממנה שהוא גם כן אוכל והרי זה כנוטל מאכל עב וחוקק מתוכה מעט אוכל שאין בזה משום מפרק אוכל ממקום שנתכסה בו מפני שאין זה נחשב כיסוי לזה.

ומכל מקום מדברי סופרים אסור לחלוב אפילו לתוך האוכלים לפי שכיון שהבהמה אינה ראויה לאכילה בשבת מחמת איסור שחיטה אין שם אוכל עליה והרי היא כפסולת והמפרק מתוכה החלב שהיא אוכל הרי זה דומה לדש שמפרק אוכל מתוך הפסולת אבל ביום טוב שהיא ראויה לאכילה מותר לחלוב לתוך האוכלין ע"ד שיתבאר בס"ד תק"ה:

כט

מותר לומר לנכרי לחלוב הבהמה בשבת מפני שהיא מצטערת מרוב החלב ולא גזרו על אמירה לנכרי במקום צער בעלי חיים שהוא מן התורה ומכל מקום צריך שיטול הנכרי את החלב לעצמו או יחזור ויקנה החלב מהנכרי בדבר מועט כדי שלא יהא נראה כחולב לצורך ישראל אלא לצורך עצמו שלא התירו אלא האמירה משום צער בעלי חיים אבל לא שיעשה בשביל ישראל אלא בשביל עצמו שכשעושה בשביל ישראל הרי הוא שלוחו ממש והרי זה כאלו עשה הישראל בעצמו ששלוחו של אדם כמותו ואף שאין אומרים כן אלא בישראל שנעשה שליח לישראל מכל מקום חכמים החמירו כן גבי שבת ויום טוב וכיוצא בהן אף בנכרי שנעשה שליח לישראל שיהא נחשב כמותו ממש כשעושה בשבילו אבל כשעושה בשביל עצמו לא החמירו אלא שלא לומר לו לעשות וע"ד שיתבאר בסוף סי' ש"ז וכאן התירו משום צער בעלי חיים:

ל

במה דברים אמורים ;gt;(א);lt; כשאמר להנכרי לחלוב אבל אם נכרי חלב מעצמו מותר ליטול ממנו החלב בחנם ואין צריך לקנותו ממנו אפילו בדבר מועט (מפני שכל נכרי העושה מעצמו בודאי מתכוין לטובתו שיקבל טובת הנאה מהישראל בשביל זה כמו שנתבאר בסי' רנ"ב וה"ז כחולב לעצמו):

לא

וכל זה בנכרי שאינו עבדו אבל עבדו ושפחתו השכורים לו לשנה או לשנתים אין צריך לקנות מהם החלב אף אם אמר להם לחלוב בשבת מפני שהם מתכוונים במלאכתם לטובתם כדי שיקבלו כל שכרם בסוף שנתם שכשנשכרו בתחלה לדעת כן נשכרו שיחלבו בכל עת שצריך לחלוב:

לב

וכל זה לאכול החלב למוצאי שבת אבל (ב) בשבת עצמה אסור אפילו לטלטלו אפילו חלבה הנכרי מעצמו ואפילו היא בהמת הנכרי מפני שגזרו חכמים על משקים שזבו מהפירות בשבת מאליהם או ע"י נכרי לאסורם עד למוצאי שבת מטעם שיתבאר בסי' ש"כ ושכ"ה ובכלל גזרה זו הוא ג"כ החלב שנחלב בשבת שהוא ג"כ משקה הנולד בשבת וכיון שאסור באכילה אסור ג"כ בטלטול שמוקצה הוא כיון שאינו ראוי לבו ביום.

ואף אם חלבה לתוך האוכלין שאין על החלב תורת משקה ואינו בכלל גזרת משקין שזבו אעפ"כ אסור עד הערב אם לא נחלב מיד בכניסת השבת אלא לאחר זמן בענין שאפשר שרוב החלב שבדד הוא נולד שם בשבת שאותו החלב שניתוסף בה בשבת הוא מוקצה מפני שהוא מעשה חדש שנולד בשבת שדם נעכר ונעשה חלב ואף שהיה דעתו עליו מבעוד יום אין זה מועיל כלום כיון שלא היה אז עדיין בעולם ואינו דומה לשאר נולד בשבת שמוותר מפני שהיה כבר בעולם מבעוד יום אלא שנשתנה בשבת כמו שיתבאר בסי' ש"ח.

ומה שהתירו ביום טוב לחלוב לתוך האוכלין הוא מפני שכיון שהבהמה ראויה לאכילה ביום טוב עם החלב שבה שאם היה רוצה היה שוחטה ואוכל גם החלב שניתוסף בה ביום טוב מפני שהוא טפל אליה ובטל אצלה א"כ גם כשנחלב ממנה בחייה אינו אסור משום נולד מפני שהוא כאוכל הנפרד מאוכל שהוא עם גוף הבהמה הם כמו דבר אחד ששניהם תורת אוכל עליהם והרי זה אוכל שנפרד מאוכל ואין תורת נולד עליו אע"פ שהוא מעשה חדש משא"כ בשבת שאין הבהמה ראויה לאכילה הרי החלב שנחלב ממנה נקרא נולד גמור שנולד בעולם בשבת:

לד

הגבינות שעושות השפחות בשבת מחלב של ישראל אם עושות בבית ישראל אע"פ שעושות מעצמן שלא מדעת הישראל שבודאי מתכוונות לטובת עצמן למצוא חן בעיני הישראל כמ"ש בסי' ד"ש אעפ"כ צריך למחות בידן מפני מראית העין שיאמרו שלדעתנו הן עושות כיון שעושות בביתו וכמו שנתבאר בסי' רנ"ב ועוד שכיון שעושות מחלב שלו והוא רואה ושותק להן הן מבינות שהוא חפץ בכך ולדעתנו הן עושות כמ"ש שם:

לה

מי שיש לו נער נכרי ורוכב על הבהמה כשמוליכה להשקותה אינו צריך למנעו מפני שהחי נושא את עצמו ואין איסור אף לאדם להוציא את החי לרשות הרבים אלא מדברי סופרים ובהמתו לא גזרו אבל צריך למנעו שלא יתן עליה בגדיו שפשטם מעליו ולא שום דבר:

לו

מותר למסור סוס או חמור לרועה נכרי ואין חוששים שיעשה בהם מלאכה בשבת מפני שמתירא שלא יהא נתפס כגנב אם ישתמש בהם ואינו דומה למשאל בהמתו לנכרי לעשות בה מלאכה בחול ומתנה עמו שתנוח בשבת ואעפ"כ אסור מפני שאין הנכרי נאמן על כך כמו שנתבאר בס"י רמ"ו לפי ששם אינו נתפס כגנב אם יעשה בה גם בשבת כיון שהשבת היא בתוך משך זמן שאלתו שהיא מסורה לו למלאכה משא"כ הרועה שאין הבהמה מסורה לו כלל למלאכה אף בחול אלא לרעותה בלבד הרי הוא נתפס כגנב אם ישתמש בה ואם רואה אותו או נודע לו שעושה בה מלאכה בשבת חייב למחות בידו:

לז

מי שקנתה בהמתו שביתה בבין השמשות אצל הרועה השובת חוץ לתחום העיר ובשבת יצאה מתחום הרועה לתחום שלו אסור להביא בידו לביתו מפני שאין לה שם אלא ד' אמות כדין אדם היוצא חוץ לתחום שקנה בו שביתה בין השמשות כמו שיתבאר בס"י שצ"ו אבל מותר לו לקרותה שתבא אחריו עד ביתו כיון שאינו מוליכה בידים אלא היא הולכת מעצמה ע"י קריאתו ואיננו מוזהר למונעה מזה שאין אדם מוזהר על איסורי תחומי בהמתו כמו שיתבאר ואפילו אם יצאתה חוץ לתחום שלו וחוץ לתחום שלה יכול לקרותה שתבא אצלו ואין חוששים אם נתיר לו זה שמא יבא לילך אצלה חוץ לתחום כדי להביאה לביתו מפני שאין בהול על בהמתו כל כך לעשות איסור בשבילה כמו שיתבאר בס"י של"ב:

לח

מותר למסור בהמה לרועה אפילו בשבת אע"פ שבבין השמשות קנתה הבהמה שביתה אצל הישראל בעלה אלפים לכל רוח ובשבת יוליכנה הרועה לרעות חוץ לתחום אין בכך כלום שאין אדם מוזהר על תחום בהמתו ואפילו אם יוליכנה חוץ ל"ב מיל שיש אומרים שתחום זה מן התורה מכל מקום אינו נקרא בשם עשיית מלאכה אלא הוא איסור בפני עצמו ואין אדם מצווה אלא שתשבות בהמתו מעשיית מלאכה ולא מהליכה חוץ לתחום ולא קנתה הבהמה שביתה אצלו אלא לענין שאסור לכל אדם להוליכה בידים חוץ לתחום שלה אפילו מי שיכול לילך שם בעצמו כגון שהניח עירובי תחומין שם אבל מה שהנכרי מוליכה חוץ לתחום מעצמו בלא אמירת הישראל אע"פ שהישראל מסרה לו אין זה חמור ממה שהוא קורא לה והיא באה אחריו שהתירו חכמים.

ויש מי שאוסר למסרה לו בשבת אפילו אם ידוע שלא יוליכנה חוץ ל"ב מיל אלא חוץ לאלפים וטוב לחוש לדבריו.

ובמקום שנהגו להחמיר שלא למסור אף ביום ו' אם נהגו כן כדי לעשות סייג וגדר אין להתיר להם ואם נהגו כן מחמת טעות שהיו סבורים שיש איסור בדבר מתירים בפניהם ומודיעים להם שהוא מותר גמור ואף אם הרועה מוליך הבהמה מבית הישראל בשבת עצמה כיון שמסרה לו מערב שבת לא קנתה שביתה

כלל אצל הישראל כמו שיתבאר בסימן שצ"ז ואף שקנתה שביתה כרגלי הרועה הנכרי מכל מקום כיון שחפצי נכרי אין קוננין שביתה אלא משום שגזרו על בעלים נכרים משום בעלים ישראל כמו שיתבאר בסי' ת"א אין להחמיר כל כך לגזור אף כשהנכרי מוליכה חוץ לתחום מעצמו אף שהישראל מוסרה לו כיון שרבים מתירים בכל ענין:

שו - באיזה חפצים מותר לדבר בשבת ובו כט סעיפים:

א

וכבדתו מעשות דרכיך ממצוא חפצך ודבר דבר ממצוא חפצך דרשו חכמים חפצך אסורים לבקשם בשבת אפילו בדבר שאינו עושה בו שום מלאכה לא של תורה ולא שבות מדברי סופרים אלא שעושה איזה מעשה המותר אפילו הליכה בלבדה ומעשה זה או הילוך זה הוא בשביל כדי לעשות אחר השבת איזה דבר שאסור לעשותו בשבת בין מן התורה בין מדברי סופרים שנמצא מזמין עצמו בשבת בפועל ממש לא בהרהור לבד לדבר האסור בשבת כגון שמהלך בשדהו לראות מה היא צריכה אחר השבת מעידור וניכוש וכיוצא בהם מדברים האסורים בשבת או שהולך לפתח המדינה ויושב שם עד שתחשך כדי למהר לצאת בלילה למרחץ שחוץ לעיר שהרי הילוך זה הוא בשביל חפצים האסורים בשבת:

ב

במה דברים אמורים כשניכר הדבר שמתכוין לחפצים האסורים כגון זה שהולך בשדהו שמה מבקש שם אם לא לראות מה היא צריכה וכן ההולך על פתח המדינה ניכר הדבר שמתכוין כדי להתקרב במרחץ הסמוך למדינה שכן היה בימיהם שהמרחצאות היו סמוכים לפתח המדינה וכן אם מטייל בעיר כדי למצוא סוס או ספינה או קרון לשכרם אחר השבת לצאת בהם לדרך והוא בענין שניכר הדבר שמתכוין לכך.

אבל אם הוא בענין שאין הדבר ניכר שמתכוין לחפצים האסורים אלא לחפצים המותרים הרי זה מותר לפיכך מותר להלך חוץ לעיר תוך התחום ולהתעכב שם עד שתחשך כדי לתלוש פירות ועשבים מגינתו וחורבתו שבתוך התחום ולהביאם לביתו שאין הדבר ניכר שהולך לשם בשביל תלישת הפירות כי הרואה יאמר שמא מחמת טרדת עיונו בלמודו נמשך והלך עד כה אם הוא תלמיד חכם ואם הוא עם הארץ יאמר עליו שמא חמורו נאבד לו ומהלך לבקשו ונמשך בבקשתו עד שהגיע למקום הפירות ואז נמלך להחשיך עליהם לתלשם ולהביאם לביתו בלילה אבל הילוכו לא היה בשביל התלישה האסורה בשבת אלא בשביל הבאת החמור המותרת בשבת וכן כל כיוצא בזה:

ג

אבל אסור להחשיך על התחום דהיינו לילך בשבת עד סוף התחום (או אמצעו) ולהתעכב שם עד שתחשך כדי למהר דרכו לילך משם ולהלאה (שכיון שהולך משם ולהלאה במוצאי שבת ניכר הדבר שעיקר הילוכו היה בשביל כך שאם היה הילוכו לשם בשביל דבר אחר ולא היה בדעתו אז שילך משם ולהלאה מן הסתם לא נולד לו שם דבר חדש שנמלך בשבילו) (לילך משם ולהלאה).

במה דברים אמורים כשמחשיך שם בשביל דבר שאין צד היתר בעולם לעשותו בשבת כגון שצריך לילך חוץ לתחום לשכור פועלים או לתלוש פירות המחוברים או להביא משם פירות המוקצים שאין שום צד

היתר בעולם לשכור פועלים בשבת או לתלוש פירות או לטלטל פירות המוקצים אבל מותר להחשיך על התחום להביא בהמתו מחוץ לתחום במוצאי שבת שהבאת הבהמה היא דבר המותר בשבת ואף שאי אפשר לו להביאה בשבת מחוץ לתחום מכל מקום יש צד היתר בעולם שהיה יכול להביאה בשבת מחוץ לתחום כגון אם היו שם בורגנין דהיינו סוכות שומרים שכל אחת מהן מובלעת בתוך שבעים אמה וד' טפחים של חבירתה שעל ידי זה יכול להלך אפילו כמה פרסאות בשבת מפני שכולן נחשבות כעיר אחת ארוכה כמו שיתבאר בס' שצ"ח ואע"פ שעכשיו אין שם בורגנין.

וכן מותר להחשיך על התחום להביא משם פירות תלושין שאינם מוקצים שיש ג"כ צד היתר בעולם להביאם משם בשבת כגון אם היו שם מחיצות מקיפות את הדרך ממקום הפירות עד ביתו ואע"פ שעכשיו אין שם מחיצות (והטעם יתבאר בס' ש"ז).

אבל פירות המוקצים אי אפשר להביאם אף ע"י מחיצות כיון שהם אסורים בטלטול וכן אסור להחשיך על התחום להביא משם בהמה שאינה יכולה לילך ברגליה כגון טלה קטן שצריך לנשאו על כתפו ואי אפשר להביאו בשבת אף ע"י מחיצות מפני שהוא מוקצה ואסור בטלטול.

אבל מותר להחשיך כדי לשמור אותנו או פירות המוקצים או אפילו המחוברים שהם חוץ לתחום ששמירת המוקצה והמחובר הוא דבר המותר בשבת ואם כשהלך להחשיך לא נתכוין אלא בשביל לשמרם בלבד ואח"כ נמלך לתלשם ולהביאם לביתו במוצאי שבת הרי זה מותר:

ד

אסור לקנות או למכור וכן לשכור או להשכיר בשבת גזירה שמא יכתוב בין שמוכר או שמשכיר בפה בלבד בין שמוסר לו היום את החפץ (ואף על פי שאינו קוצץ עמו דמי המקח והשכירות ואפילו אינו מזכיר לו שם דמים כלל אלא שאומר לו לשון מכירה או שכירות ואפילו צריך ליקח מאכלים לשבת לא יאמר מכור לי אלא תן לי כמ"ש בס' שכ"ג ואפילו על ידי נכרי אסור לקנות בשבת כמו שיתבאר בס' תקי"ז ושכ"ה ע"ש):

ה

אמירה לנכרי לעשות בשבת היא שבות מדברי סופרים אף על פי שאמר לו קודם השבת אבל כשאומרים לו או לישראל חבירו בשבת שיעשה לו מלאכה למחר אין בזה משום שבות אלא שאסור משום ממצוא חפצך ואין הפרש בין איסור זה לאיסור זה אלא לענין צרכי מצוה שאסור לעשות מלאכה על ידי נכרי אפילו לצורך מצוה אף על פי שאמר לו קודם השבת והוא הדין לשאר כל דבר שהוא משום שבות לא התירו לצורך מצוה אלא אם כן הוא שבות דשבות כמ"ש שם אבל כשהמלאכה נעשית במוצאי שבת שהוא זמן היתר אלא שאומר לו בשבת ואין באמירה זו אלא משום שמתעסק בשבת בדבר האסור היום עסק זה התירו לצורך מצוה וכן להחשיך על התחום שאין איסורו אלא משום שמזמין את עצמו בשבת לדבר האסור היום הזמנה זו התירו לצורך מצוה שנאמר חפצך חפצך אסורים חפצי שמים מותרים:

ו

לפיכך מחשיכין על התחום כדי לעשות חוץ לתחום צרכי כלה או צרכי מת דהיינו ארון ותכריכים ולהביאם לעיר ויכול לומר לחבירו שיחשיך על התחום לעשות דברים אלו ולהביאם לו ויכול לומר לו לך

למקום פלוני למחר ואם לא [תמצא] במקום פלוני לך למקום פלוני אע"פ שלדבר הרשות אסור לומר לו בלשון זה מפני שלשון זה מוכיח שמשלחו לקנות איזה חפץ שהוא דבר האסור בשבת ויכול לומר לו ג"כ בפירוש קח במנה ואם לא [תמצא] במנה קח במאתים.

(שאף שהלוקח מיני מאכל מחנווני בשבת אסור להזכיר לו שם דמים כלל מפני שכשמזכיר שם דמים הרי זה מקח וממכר גמור משא"כ כשאינו מזכיר לו שם דמים אינו נראה כמקח וממכר אלא כשאלה כמו שיתבאר בסי' שכ"ג וא"כ גם כשמשלחו בשבת לקנות במוצאי שבת אם מזכיר לו שם דמים הרי הוא משלחו למקח וממכר גמור האסור לו בשבת אבל אם לא היה מזכיר שם דמים אזי לא היה נראה שמשלחו למקח וממכר גמור אלא לשאלה מכל מקום הזכרת דמים כאן הוא לצורך מצוה שאם לא יזכיר לו לא ידע כמה דמים לפסוק ואפשר שיחזור ריקם אם ייקרו השער וכיון שמזכיר לו הדמים לקנין שלאחר השבת התירו לו).

אבל לא יזכיר לו סכום מקח כלומר שלא יאמר לו סך ידוע שלא להוסיף עליו לפי שאמירה זו אינה אלא הצלת ממונו ואין בה צורך למצוה וכן לא יזכיר לו סך דמים דהיינו שלא יאמר לו לך לאיש פלוני שאני חייב לו כך וכך וקח ממנו צרכי המצוה הזאת ואהיה חייב לו סך הכל כך וכך (שצירוף סך זה אין בו צורך למצוה):

ז

(וכל זה כשמשלחו שיקנה במוצאי שבת אבל אם נזדמן לו לקנות בשבת ואי אפשר ליקח ממנו בהקפה בלי שיקצוץ לו דמי המקח אע"פ שהוא בענין שאי אפשר למצוא חפץ זה לצורך המצוה אלא בשבת בלבד אסור לקנותו שבשבת עצמה לא התירו לקנות אפילו לצורך מצוה אלא בדרך המותר אפילו לדבר הרשות דהיינו בהקפה בלי הזכרת שם דמים ולא שם מדה ולא סכום מנין ולא סכום דמים כמ"ש בסי' שכ"ג ואם חסר אחד מאלו הרי זה שבות גמור כשאר השבותים שלא התירום לצורך מצוה כי אם על ידי נכרי כמו שיתבאר בסי' ש"ז):

ח

אין משתכרין בשבת אפילו בדבר המותר גזרה משום מקח וממכר כיצד כגון השוכר את הפועל לשמור לו זרעים או דבר אחר ומשלם לו בעד כל יום ויום והוא משמרם גם בשבת שזהו דבר המותר לשמור אפילו פירות המחוברים לא יתן לו שכר בעד יום השבת בפני עצמו ואם נתן לו אסור לו לקבל ממנו לפיכך אין אחריותם עליו בשבת מגניבה ואבידה ששומר שכר חייב בהם מפני שבשבת אינו שומר בשכר אלא בחנם ואם שכרו לשבוע או לחדש או לשנה לא ינכה לו כנגד השבתות שלא אסרו אלא ליטול שכר יום השבת בפני עצמו אבל מותר ליטלו בהבלעה עם שאר הימים ולא יאמר לו תן לי שכר השבת אלא תן לי שכר החדש או שבוע או עשרה ימים וכיוצא בזה בענין שהשבת מובלע בחול :

ט

אף על פי ששכרו לחדש אם התנה עמו לשלם לו כך וכך בעד כל יום ויום אף על פי שמשלם לו בסוף החדש שכר השבתות בהבלעה עם שאר הימים אין זה כלום שלא נקרא הבלעה מה שמבליע לו יום השבת בשעת פירעון אלא כשהיה שכר השבת מובלע בשכר שאר הימים בשעת השמירה דהיינו כשהתנה עמו שישלם לו כך וכך בעד שמירת כל החדש אבל זה כל יום ויום ששמר נתחייב לו בעל הבית לשלם בסוף היום השכר של אותו היום שהרי אם הוא רוצה לא ישמור לו עוד שבשביל כך התנה עמו לשלם לו בעד כל יום ויום כדי שיוכל להפסיק באיזה יום שירצה וא"כ שכר השבת הוא בפני עצמו ואף

על פי שהוא רוצה לגמור שמירת כל החדש ואין בדעתו להפסיק באמצע החדש מכל מקום כיון שאם היה רוצה להפסיק באמצע החדש לא היה משלם לו בעד כל החדש אלא היה מחשב עמו יום מימי החדש כמו שנשכר לו נמצא ששכר השבת הוא בפני עצמו וכן הדין במשכיר חדר לחבירו והתנה עמו כך.

וכן הדין במלוי ברבית לנכרים בעד כך וכך לשבוע צריכים להלוות בענין שאם יפרעו החוב באמצע השבוע יפרעו הרבית בעד כל השבוע או לא יפרעו כלל החוב בתוך שבוע זה שאם יוכלו לפרוע באמצע השבוע ויצטרך לחשב עמהם הימים שעברו משבוע זה אף אם ינכה להם כנגד יום השבת שעבר משבוע זה אין זה מועיל כלום אלא אם כן ינכה להם כל השבתות שעברו שהרי בכל שבוע ושבוע אם היו רוצים היו פורעים באמצע השבוע והיה צריך לחשוב עמהם יום יום מימות החול נמצא שרבית זו היא נחשבת לכל יום בפני עצמו ולפיכך אף אם עבר כל השבוע ולא פרעו לו אינו רשאי ליטול כל הרבית אלא צריך לנכות כנגד יום השבת כיון שכל יום ויום הוא נחשב בפני עצמו:

י

וכן הדין בכל קנסות שקונסים לאדם כך וכך בעד כל יום ויום שעובר על תקנת חכמים כמ"ש באה"ע סי' ע"ו או על תקנת טובי העיר אע"פ שעברו עליו כמה שבועות אינו משלם בעד השבתות כיון שהיה יכול לחזור בו באמצע כל שבוע ושבוע אבל אם הקנס הוא לנכות לו מהחוב שיש לו על אחרים בעד כל יום ויום כך וכך מנכין לו גם בעד השבתות מפני שהקנס שנוטלים ממנו אינו נראה כשכר נטילת שבת אלא כשנוטלים ממנו איזה דבר שהוא בעין אבל לא כשמנכין לו מחוב שיש לו:

יא

אסור לשכור חזן להתפלל בשבת או יום טוב אע"פ ששכרוהו מבעוד יום שאסור לו ליטול שכר שבת או יום טוב והוא הדין לשכר התוקע בראש השנה ויש מתירין מפני שבמקום מצוה לא גזרו על שכר שבת שאין איסורו אלא משום גזירת שכירות בשבת שהיא עצמה אינה אסורה אלא משום גזרה שמא יכתוב וכן המנהג להקל ומכל מקום לדברי הכל אינו רואה סימן ברכה משכר זה לעולם הואיל והוא שכר השבת אף שהתירוהו לצורך מצוה ואם הוא מושכר לשנה או לחדש או לשבוע שיתפלל גם בחול ומשלמין לו בעד השבתות והחול בבת אחת הרי זה שכר שבת בהבלעה ומותר לדברי הכל:

יב

מותר לפקח על עסקי רבים בשבת ואפילו לילך לטרטיאות דהיינו מיני טרקלין של נכרים ששם נאספו לבית הועד וכן לילך לשלטון לפקח על עסקי רבים ואין בזה משום ממצוא חפצך ודבר דבר שצרכי רבים הם כמו חפצי שמים ומכל מקום לא התירו אלא לפקח ולהתעסק בדברים בלבד שאינו אסור בצרכי יחיד אלא משום ממצוא חפצך ודבר דבר אבל כל דבר האסור משום שבות גמור לא התירו לצרכי רבים כמו שלא התירו לצורך מצוה כמ"ש לעיל:

יג

וכן מותר לשדך התינוק ליארס שדבור של מצוה הוא וכן לדבר עם המלמד אם רוצה להישכר ללמדו ספר או אפילו ללמדו אומנות שזהו ג"כ מצוה שאם לא תהא לו אומנות לפרנס עצמו ילסטם את הבריות

אבל אסור לשכור המלמד (בשבת ואפילו) להזכיר לו סכום מעות (אסור) שזהו שבות גמור ולא התירוהו לצורך מצוה:

יד

וכן מותר לפסוק צדקה לעניים שדבור של מצוה הוא ואינו דומה למעריך דהיינו שאומר ערכי עלי או ערך איש פלוני עלי לגבוה שאסור משום שבות גמור כמ"ש בס"י של"ט לפי שכשנותן לגבוה כפי ערך שנים של הנערך ככתוב בתורה הרי זה כקונה את הנערך ע"י שנותן ערכו לגבוה ודומה למקח וממכר משא"כ בפסיקת צדקה ולא אסרו להקדיש שום חפץ לגבוה כמ"ש שם אלא משום שכיון שמקדיש חפץ ידוע הרי הוא מוציא באמירה זו מרשותו לרשות גבוה ודומה למקח וממכר אבל כשמחייב עצמו שיתן איזה דבר לגבוה עדיין לא יצא שום דבר מרשותו על ידי אמירה זו.

ולפי זה אסור להקדיש בשבת לבית הכנסת שום חפץ ידוע כגון ספר תורה או עטרה או טס לספר תורה ולא נהגו כן ויש שלימד עליהם זכות שלא אסרו אלא להקדיש חפץ למזבח או לבדק הבית שאותו החפץ יוצא לגמרי מרשותו לרשות גבוה שאין לו עוד שום זכות וחלק בו ודומה למקח וממכר אבל כשמקדיש חפץ לבית הכנסת יש לו חלק וזכות בו בתוך כל אנשי העיר שיש להם זכות בהקדשות של בית הכנסת למכרם כשיצטרכו כמ"ש בס"י קנ"ג ואינו דומה למקח וממכר שיוצא המקח לגמרי מרשות מוכר לרשות לוקח.

ומכל מקום טוב לזהר כשמקדיש חפץ לבית הכנסת בשבת שיקדישו בפיו מערב שבת אפילו בינו לבין עצמו ואז אע"פ שבשבת מביאו לבית הכנסת אינו אלא מפרסם ההקדש שהקדיש מערב שבת וזה מותר לדברי הכל:

טז

יש אומרים שבמקום שנוהגין לומר לקורא בתורה מי שבירך והוא נודר לצדקה או לחזן אסור לו לפסוק כמה יתן אלא יאמר לו סתם עשה לי מי שבירך והמנהג להקל בזה מפני שמותר לפסוק צדקה בשבת אבל מה שנוהגים קצת כשהחתן דורש בשבת שהם מחייבים עצמם ליתן כך וכך (מעות) אחר השבת לא יפה הם עושים שלא התירו לחייב עצמו אלא לצדקה וכיוצא בה משאר מצות אבל לדבר הרשות אסור משום ודבר דבר.

וכן הנוהגים ליתן כלים במתנה לחתן הדורש לא יפה הם עושים שאסור ליתן שום דבר במתנה לחבירו בשבת ויום טוב אלא מיני מאכל ומשקה שלצורך היום כמ"ש בס"י שכ"ג ותקי"ז שהרי אפילו להקדיש לגבוה אסרו והקדש דומה למתנה שיוצאה ג"כ לגמרי מרשותו לרשות חבירו ואפילו נתן לו חדר ורוצה לקנותו ע"י סגירת הדלת שהיא נקראת חזקה לענין שלא יוכל לחזור בו הנותן אסור לסגרה בשבת שאין קונין קנין בשבת בשום דרך מדרכי ההקנאה מפני שדומה למקח וממכר ואין צריך לומר בקנין סודר שסתמו עומד לכתובה ושמה יכתוב בשבת (ועיין סי' של"ט תשלום הלכות אלו):

טז

מה שנוהגין להכריז מצות בבית הכנסת מי שיתן יותר הוא יזכה בהן היה ראוי לאסור משום מקח וממכר שהוא שבות גמור ולא הותר לדבר מצוה אלא שאפשר ליישב המנהג בדוחק ולומר שאין שייך מקח

וממכר בדבר מצוה כי אם בחפץ הנקנה אבל אסור לקנות מקומות בבית הכנסת או בתים של צדקה והנכון כמו שנוהגין מקצת אנשי מעשה שכל מה שהוציא בפיו ליתן נותן לצדקה אפילו קנה חבירו המצוה שאז אינו דומה כלל למקח וממכר אלא לפסיקת צדקה ובדרך זה מותר אפילו לקנות מקומות ובתים מהצדקה וכל ירא שמים יזהר בזה:

יז

מה שנוהגים למכור האתרוגים אחר גמר מצותן דינם כמקומות בית הכנסת (שאינן היתר אלא בדרך שנתבאר) אבל בזמן מצותן שאינן קונים אותם אלא לצאת בהם ידי חובתן ולהחזירם הרי דינם כהכרזת המצות שנהגו להקל שאינו קונה גוף האתרוג אלא מצותו בלבד ואפילו ביום ראשון של חג שצריך לקנות גופו של אתרוג מכל מקום כיון שקונה אותו על מנת להחזירו נמצא שאינו קונה אותו אלא מצותו בלבד אבל אסור לקנות לגמרי את האתרוג או השופר ביום טוב אפילו אם אי אפשר לו לקיים המצוה בענין אחר שאין דוחין שבות גמור מפני מצות עשה כמ"ש בס' תקפ"ו ותרנ"ה:

יח

אסור למדוד שום דבר בשבת בין ביד בין בחבל מפני שהוא מעשה חול וזלזול שבת ומותר למדוד מדידה של מצוה כגון למדוד אם יש במקוה מ' סאה או למדוד החור אם יש בו פותח טפח להביא הטומאה מהחדר שהמת בו להחדר הסמוך לו ואע"פ שיכולים הכהנים לצאת ממנו לבית אחר מכל מקום כיון שהוא מודד שיעורי תורה אינו נראה כמעשה חול ומותר למדוד האזור של מי שכואב לו ראשו וללחוש על המדידה כמו שנוהגות הנשים מפני שהיא מדידה של מצוה ומשום הלחש אין איסור כמ"ש בס' ש"ז:

יט

אף לדבר הרשות אין איסור למדוד אלא כשמתכוין למדוד לאיזה צורך אבל אם מודד שלא לצורך כלל אלא כמתעסק בעלמא מותר:

כ

מי שנשבע לפרוע חובו לחבירו בז' בניסן וחל ז' בניסן בשבת יתבאר בחו"מ סי' ע"ג:

כא

מותר להרהר בעסקיו אפילו היאך לעשות מלאכות גמורות אחר השבת שלא אסרו אלא דבור לבד שנאמר ודבר דבר דיבור אסור הרהור מותר ומכל מקום אם יש לו מתוך הרהור טרדת הלב או נדנוד דאגה אסור ומשום ענג שבת מצוה שלא להרהר כלל בעסקיו אלא יהא בעיניו כאלו כל מלאכתו עשויה וזהו שכתוב ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ואין אדם יכול לעשות כל מלאכתו בשבוע אחד אלא יראה אדם בכל שבת כאלו כל מלאכתו עשויה ואין לך ענג גדול מזה:

כב

אסור לומר לנכרי אפילו מערב שבת שילך חוץ לתחום בשבת אחרי קרובי המת שיבואו להספידו שאין דוחין שום איסור מפני הספדו שהרי אפילו אם הביא הנכרי מעצמו חלילין למת להספידו בהם מחוץ לתחום אסור להספידו בהם כמ"ש בס"י שכ"ה אבל חולה שהכביד עליו חליו וירא פן ימות ומבקש שישלחו אחר קרוביו מותר אפילו לשכור נכרי רץ שירוץ אפילו כמה פרסאות בשבת להביא קרוביו במוצאי שבת שאף שלא התירו שכירות בשבת אפילו לצורך מצוה כאן התירו כדי שלא תיטרף דעתו עליו אם לא יעשו רצונו:

כג

להחליף משכון לנכרי בשבת יתבאר בס"י שכ"ה:

כד

הלוקח בית או שדה בארץ ישראל מן הנכרי מותר לו לומר לנכרי לכתוב לו שטר מכירה בשבת אם הנכרי הולך לדרכו בשבת ומעלהו בערכאות שלהם לחתום לו שאמירה לנכרי בשבת אינה אסורה אלא מדברי סופרים ומשום ישוב ארץ ישראל לא גזרו אף על פי שגזרו בשאר מצות:

כה

מי שאבדה לו אבידה מותר שיכריזו בשבת שמי שיודע בה יבא ויגיד ואפילו האבידה היא דבר שאסור לטלטלו בשבת מפני שהשבת אבידה מצוה ולומר למי שיודע ממנה שישבינה אמירה זו מחפצי שמים שמוותרים בשבת (ונהגו להכריז גם על אבידת נכרי מפני דרכי שלום שאנו מצווין מדברי סופרים להתנהג עמהם בדרכי שלום והרי זה כעין מצוה כמ"ש בס"י שכ"ה):

כו

אם מותר להחרים או לנדות בשבת או להתיר הנדוי והחרם יתבאר בס"י שמ"א:

כז

אסור להכריז בשבת על קרקע הנמכרת שכל מי שיש לו זכות עליה יבא ויגיד ואם לאו יאבד זכותו מפני שמה שאומר ואם לאו יאבד זכותו הוא כדן את הדין ואין דנין בשבת ואף אם מכריז סתם כל מי שיש לו זכות יבא ויגיד שאינו כדן את הדין אף שיש תקנה בעיר שאם לא יגיד בטל זכותו מכל מקום אסור משום ודבר דבר אלא שבמקום שנהגו להקל להכריז סתם אין למחות בידם כי יש מקום לומר שזהו כצרכי רבים שמותר לדבר בהם בשבת שכל דבר שהוא תיקון המדינה והוא מזדמן תדיר נקרא צורך רבים כיון שהוא מזדמן תדיר ומטעם זה נקראו הדינין צורכי רבים לענין חולו של מועד כמ"ש בס"י תקמ"ה ומה שאין דנין בשבת הוא משום שהוא שבות גמור כמ"ש בס"י של"ט ולא התירו שבות גמור לצרכי רבים אלא הדיבור בלבד כמו שנתבאר למעלה אבל במקום שאין שם מנהג זה אין לנהוג כן לכתחלה:

כח

אסור להכריז בשבת אצל מי שיש יין למכור אם הוא מקום שהיין מצוי בו הרבה שאין צורך מצוה בהכרזה זו ואסור משום דבר דבר אבל במקומות שאין היין מצוי כל כך מותר להכריז עליו בשבת שזהו צורך מצוה לקנות יין לקידוש ולכבוד היום ובלבד שלא יזכיר סכום מעות שזהו אסור אפילו לצורך מצוה אלא אם כן מכריז קודם ברכו וטוב לנהוג כן לעולם להכריז קודם ברכו ושאר משקין אסור להכריז כלל אחר ברכו בשבת אפילו בלא סכום מעות כיון שאין בהם צורך מצוה אלא אם כן מכריז קודם ברכו:

כט

מי שנודע לו בשבת שהוציאו נכרים את בתו מביתו להוציאה מכלל ישראל מצוה לשום לדרך פעמיו להשתדל להצלתה ויצא אפילו חוץ לי"ב מיל ואפילו אם יצטרך לעשות מלאכה גמורה להצלתה ואפילו אם $gt(a);lt\$ הוא ספק אם יצילנה מפני שענין זה הוא כפיקוח נפש שמחללין השבת אפילו בספק הצלה שאין לך פיקוח נפש יותר מזה שלא תצא מכלל ישראל ותחלל שבתות כל ימיה ומוטב לחלל עליה שבת אחת משתחלל היא שבתות הרבה שמטעם זה ג"כ מחללין שבת בשביל פיקוח נפש שאמרה תורה חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה (ולפיכך אף אם הבת היא קטנה שאינה מחוייבת עדיין במצות יחלל עליה להצילה שלא תחלל שבתות הרבה כשתגדיל שמטעם זה מחללין שבת לפיקוח נפש הקטנים).

ואם אינו רוצה להשתדל בהצלתה בחילול שבת כופין אותו והוא הדין אם אינה בתו אלא בת או בן איש אחר אע"פ שאינו קרובו ויש יכולת בידו להשתדל במצוה זו אע"פ שהוא ספק אם יציל כופין אותו להשתדל בכל מה שאפשר אפילו בעשיית מלאכות גמורות אם יצטרך להן.

ולא אמרו שאין אומרים לאדם חטא כדי שיזכה חבירך אלא כשחבירו פשע בזה וע"י פשיעתו בא לו האונס אח"כ כגון שהדביק פת בתנור בשבת ונזכר קודם שתיאפה שאף שמותר לו לרדות מן התנור כדי שלא יבא הוא לידי איסור חמור ממנו אסור לאדם אחר לרדותה כדי שלא יבא חבירו לידי איסור חמור של אפיית הפת בשבת כיון שחבירו פשע במה ששכח והדביק פת בתנור בשבת אבל כאן זה שהנכרים רוצים לאנסו לצאת מכלל ישראל לא פשע מאומה.

אבל אם אין רוצים להוציאו מכלל ישראל אלא שאונסים אותו לעבור עבירה אחת אפילו לעבוד עבודה זרה ואח"כ יניחוהו להחזיק דתו אין מחללין עליו שבת באיסור של תורה בשביל הצלתו (בין הוא בעצמו בין אחרים) מפני שלא ניתנה שבת לדחות אלא בשביל פיקוח נפש ולא בשביל הצלת עבירה חמורה ממנה אבל לחלל שבת באיסורי דברי סופרים מותר (אפילו לאחרים) כיון שהוא לא פשע (ואפילו אם אין רוצים לאנסו לעבודה זרה אלא לעבור על מצות לא תעשה אחרת של תורה אבל בשביל מצות עשה אין דוחין שבות כמ"ש בס' תקפ"ו).

וכל זה ביחיד אבל להציל רבים מעבירה (חסר).

(עיין סוף סי' תקפ"ו ותרג"ה בט"ז וצ"ע בכה"ג):

שז – דיני שבת התלויים בדבור ובו לח סעיפים:

א

ודבר דבר דרשו חכמים שלא יהא דיבורך של שבת כדיבורך של חול שלא יאמר דבר פלוני אעשה למחר ואפילו דבר שאינו אסור לעשותו בשבת עצמה אלא מדברי סופרים כגון שכירות ומקח וממכר וכיוצא בהם ואע"פ שאין דיבור זה שבשבת מועיל לו כלום לעשייה שיעשה למחר ואינו דומה לאומר לחברו שיעשה לו למחר שאמירה זו מועלת לעשייה שלמחר שע"י אמירה זו עושה חבירו למחר ונמצא שהוא מוצא חפציו בשבת ע"י אמירה זו שאומר לחבירו ואסור משום ממצוא חפצך (ודבר דבר).

משא"כ כשאומר על עצמו שיעשה דבר פלוני למחר אין לאסור משום ממצוא חפצך שאינו מוצא חפציו ע"י אמירה זו שאף אם לא היה אומר כן בשבת היה יכול לעשות כן למחר אעפ"כ אסור משום ודבר דבר שלא יהא דיבורו בשבת כדיבורו בחול ואפילו לומר מצוה פלונית אעשה למחר אסור אם הוא מצוה שאסור לעשותה בשבת ולא אמרו שחפצי שמים מותר לדבר בהם בשבת אלא כשיש צורך למצוה כדיבור זה אבל כאן אין אמירתו מועלת כלום לעשייה שלמחר:

ב

ואפילו בשיחת דברים בטלים שאין בהם זכר עשיית מלאכה כלל אסור להרבות בהם בשבת שלא יהא דבור השבת כדיבור החול ובני אדם שסיפור שמועות ודברי חידושים הוא עונג להם מותרים לספרם בשבת כמו בחול אבל גם בחול אין לבני תורה להרבות בשיחה זו משום מושב לצים אבל מי שאינו מתענג בריבוי השמועות אסור לספרם בשבת כדי שיתענג בהם חבירו:

ג

אסור לעכב הנכרי בשבת בשביל החוב אבל יכול לומר בחול לשופט מדוע לא עכבת הנכרי בשבת שעברה אע"פ שמבין מתוך דבריו שיעכבנו בשבתות הבאות אם יזדמן אז לעיר:

ד

אסור לעכב נכסי ראובן ביד שמעון בשבת:

ה

אסור לספר איזה דבר שנזכר בו צערו כגון ממיתת אוהבו וכיוצא בזה:

ו

כל דבר שאסור לעשות בשבת מן הדין אסור לומר לנכרי אפילו מבעוד יום לעשותו בשבת אפילו אינו צריך לדבר זה עד לאחר השבת כגון שאומר לו קודם השבת לשכור לו פועלים בשבת שיעשו לו מלאכה אחר השבת אבל דבר שאינו אלא חומרא בעלמא לישראל עצמו יכול לומר לנכרי בשבת לעשותו:

כל דבר שאסור לומר לנכרי לעשותו בשבת אסור אפילו לרמוז לו לעשותו והוא הדין שאסור לומר לו איזה ציווי לעשות דבר המותר בענין שיבין מתוך כך שיעשה מלאכה בשבת כגון לומר לנכרי שיקנח חוטמו כדי שיבין שיסיר הפחם שבראש הנר שהרי זה כמצווהו להסיר הפחם אלא שהוא ברמז ואפילו אם הנכרי בא מעצמו להסיר הפחם בלא רמיזת ישראל צריך למחות בידו אם עושה בשביל ישראל כיון שהנר הוא של ישראל כמו שנתבאר בסי' רע"ו.

אבל מותר לומר לנכרי איזה ציווי שיבין ממנו לעשות מלאכה אחר השבת או לרמוז לו מלאכה לעשותה אחר השבת שלא נאסר אלא דיבור בלבד שנאמר ודבר דבר.

ואם אינו אומר לו שום ציווי אלא שאומר לפניו איזה דבר שמבין ממנו לעשות מלאכה בשבת הרי זה מותר כגון נכרי שהביא אגרת חתומה או קשורה שאין ישראל יכול לפותחה ולקוראה יכול לומר להנכרי איני יכול לקרותה כל זמן שאינה פתוחה והנכרי פותחה מעצמו שהרי אינו אומר לו שום ציווי אפילו ברמז אלא שהנכרי מבין מעצמו שצריך לעשות כן (ולדעת עצמו הוא עושה להשלים פעולתו בשליחות אגרת זו ולכך אין צריך למחות בידו):

ח

מותר לומר לנכרי אחר השבת מדוע לא עשית דבר פלוני בשבת שעברה אע"פ שמבין מתוך דבריו שרצונו שיעשונו בשבת הבאה אין בכך כלום כיון שאומר לו כן בחול ואין באמירתו זו שום (רמז) ציווי לעשותה בשבת הבאה אלא שהנכרי מבין כן מעצמו (והוא שעשיית מלאכה זו היא בענין שאין צריך למחות כשרואה את הנכרי עושה אותה בשבת כגון שאין המלאכה נעשית בחפצים של ישראל והנכרי (אינו) שכירו של ישראל אלא רגיל לעשות לו בטובת הנאה עיין סי' רמ"ד ורנ"ב):

ט

במקום שיום השוק הוא בשבת אסור ליתן מעות לנכרי מערב שבת שיקנה לו חפץ פלוני אם אותו חפץ אינו מצוי לקנות באותו מקום אלא ביום השוק כמו שהוא רגיל בעיירות קטנות שהרי זה כאלו אמר לו בפירוש לקנות בשבת שהוא יום השוק (אבל בד' וה' מותר ליתן לו מעות מטעם שנתבאר בסי' רנ"ב) ואם מצוי קצת לקנות גם בשאר ימים מותר ליתן לו מעות אפילו בערב שבת ובלבד שלא יאמר לו קנה בשבת וגם לא יאמר לו שהוא הולך בדרך במוצאי שבת מיד ויצטרך הנכרי לקנותו בשבת שהרי זה כאומר לו בפירוש לקנות בשבת כמ"ש בסי' רנ"ב וכן הדין לענין כל דברים אלו בנותן כלים לנכרי למכור וטוב שלא לדור כלל בעיר שיום השוק הוא בשבת כי אי אפשר שלא יחטא ואם השוק אינו בשכונת היהודים אין לחוש:

י

מותר לומר לנכרי בערב שבת הילך מעות בהלואה וקנה בהם לעצמך חפץ פלוני למחר ביום השוק ואני אחזור ואקחנו ממך אחר השבת בפירעון חוב מעות אלו ואתן לך ריוח:

יא

מי ששכר לו נכרי בקבלנות להוליך סחורתו למקום פלוני ובא הנכרי ולקח הסחורה מבית ישראל בשבת אע"פ שאין כאן איסור אלא מפני מראית העין כמ"ש בס"י רמ"ו ראוי לקנסו בממון לפי עשרו או במלקות כפי ראות עיני בית דין אם אין לו ממון ואם טעה שסבר שמותר אין קונסין אותו ונאמן לומר שעשה בשוגג ואם לקח הסחורה מביתו מבעוד יום אע"פ שמפליג מן העיר בשבת מותר כמ"ש שם:

יב

דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשותו בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לנכרי לעשותו בשבת והוא שיהיה שם מקצת חולי אף על פי שאינו כולל את כל הגוף ולא סכנת אבר או לצורך מצוה אומר ישראל לנכרי לעלות באילן בראש השנה כדי להביא משם שופר לתקוע בו או לומר לו שיביא לו חמין בשבת מחצר לחצר שאין ביניהם עירוב (או דרך כרמלית עיין במ"ש סי' שכ"ה) כדי להרחיץ בהם המצטער.

ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד לא גזרו על שבות כגון לטלטל ע"י נכרי סחורה מוקצה הנפסדת ע"י גשמים (ואפילו להביאה לבית דרך כרמלית אם אי אפשר בענין אחר) ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול (והוא הדין לצורך גדול אע"פ שלא שייך שם הפסד).

וכל זה בדבר שעושה אותו הנכרי בשבת כדרך שהוא עושה בחול אבל דבר שמשנה בעשייתו מדרך החול אף על פי שהוא שבות גמור מותר לעשותו אפילו ע"י ישראל במקום צער כמ"ש בסימן שכ"ח ויש אומרים שהוא הדין במקום הפסד ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד גדול (עיין סימן של"ו):

יג

אסור לאדם לחשוב חשבונותיו בפיו בשבת גזרה שמא יכתוב בין חשבון העתיד להיות בין חשבון שעבר כבר אלא שצריך לו עדיין לידע אותו כגון כך וכך הוצאתי על בנין פלוני לשכר הפועלים ועדיין נשאר בידו משכר הפועלים שצריך לידע מה שנתן להם כדי שידע מה שמגיע להם עדיין ואפילו אם לפי חשבון לא יגיע להם כלום מכל מקום עכשיו קודם החשבון זה מסתפק לו שמא מגיע להם כלום הרי זה חשבון הצריך לו ויש לגזור שמא יכתבנו לזכרון.

אבל אם ידוע לו שאין מגיע להם כלום ממנו הרי זה חשבון שאינו צריך לו כלל ומותר לחשבו בשבת וכן כמה סאים תבואה היה לנו בשנה פלונית כמה דינרים הוציא בחתנות בנו וכיוצא באלו שהם בכלל שיחה בטלה המחשב אותם בשבת כמחשב אותם בחול ובלבד שלא ירבה בהם שאסור להרבות בשיחה בטלה בשבת כמ"ש למעלה:

יד

מותר לומר לפועל הנראה בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב אע"פ שמתוך כך מבין שצריך לו לערב לשוכרו למלאכה לפי שלא נאסר אלא דבור מפורש שנאמר ודבר דבר דבור אסור הרהור דהיינו מה שמבין מתוך דבריו הרי זה מותר אבל לא יאמר היה נכון עמי לערב שזהו כמדבר בפירוש שרוצה לשכרו:

לא אסרו לדבר בחפציו בשבת אלא בחפצים האסורים לעשותם בשבת ואי אפשר להמציא צד היתר בעולם לעשותם בשבת ואפילו אין האיסור אלא מדברי סופרים כגון לומר לחבירו או לומר על עצמו בשבת שיביא למחר פירות המוקצים לתוך ביתו אף על פי שהם היום בתוך התחום ואפילו בתוך העיר המעורבת מכל מקום טלטול מוקצה אין צד היתר בעולם לעשותו בשבת (כשצריך לגוף המוקצה עיין סי' רע"ו) אבל אם יוכל להמציא צד היתר לעשות בשבת אותה מלאכה עצמה שרוצה לעשות אחר השבת מותר לומר בשבת על עצמו או לחבירו שיעשנה אחר השבת (רק שיזהר שלא להזכיר לו לשון שכירות כמ"ש בסי' ש"ו) אפילו אם עכשיו אין שם אותו צד היתר כיצד אומר אדם לחבירו לכרך פלוני אני הולך למחר לך עמי מפני שיוכל להמציא צד היתר בשבת אילו היה שם בורגנין אף על פי שעכשיו אין שם בורגנין.

(מפני שענין איסור דיבור בחפציו הוא מה שמתעסק בשבת בדברים האסורים היום ולא נאסר אלא להתעסק בדברים שאיסורם נתלה בגופם אבל דברים שאיסורם נתלה בדבר אחר ואילולי אותו דבר היו דברים אלו בעצמם מותרים בשבת מותר להתעסק בהם בדבור לעשותם אחר השבת שהרי הוא אינו מתעסק באותו דבר הגורם להם האיסור אלא באותם דברים שהיה להם היתר מחמת עצמם אילולי אותו דבר הגורם להם האיסור לפיכך גבי איסור חוץ לתחום כיון שיש צד היתר ע"י בורגנין נמצא שאין האיסור בהילוך מחמת עצמו שהרי אותו הילוך עצמו מותר כשיש בורגנין אלא האיסור בהילוך הוא מחמת מניעת הדירין על הדרך והוא אינו מדבר אלא שילך בדרך ולא שילך במניעת הדירין וכן כל כיוצא בזה[.])

ואין היתר אלא בלשון זה אני הולך לך עמי אבל לא יאמר בלשון שמשמעו הליכה בקרון (שקורין בל"א פארי"ן) שהרי לזה אין בורגנין מועילים:

וכל זה כשמדבר על עצמו או לחבירו לעשות אחר השבת אבל לומר לנכרי לעשות בשבת אסור אף אם יוכל להמציא צד היתר לישראל לעשותו כיון שעכשיו אין שם אותו צד היתר אבל אם יש שם צד היתר באמת שיוכל הישראל לעשות בהיתר אותו דבר עצמו שהנכרי עושה באיסור יש מתירין לומר לנכרי סתם בלשון שאין מוזכר בו בפירוש שיעשה באיסור והנכרי עושה מעצמו באיסור כמ"ש בסי' רע"ו אבל אם אין שם צד היתר לישראל לעשות אותו דבר עצמו שהנכרי עושה לו אע"פ שיש צד ודרך שיוכל הישראל להגיע לאותו דבר שהנכרי עושה לו בלי שיעשה את המלאכה שהנכרי צריך לעשות באותו דבר עד שמגיע לישראל כגון שאומר לנכרי להביא לו מים לשתות מן הנהר אע"פ שיוכל הישראל לילך בעצמו לנהר ולשתות שם אין זה מועיל כלום להתיר האמירה לנכרי כמ"ש בסי' שכ"ה:

מותר לומר לחבירו שמור לי פירותי שבתחומך ואני אשמך לך פירותיך שבתחומי ואע"פ שהוא אסור לו לילך ולשמור פירותיו שבתחום חבירו אין איסור באמירתו לחבירו כיון שלחבירו מותר הוא וגם לו יש היתר על ידי בורגנין:

יה

השואל דבר מחבירו בשבת לא יאמר לו הלוני אלא השאילני שהמלוה את חבירו אינו יכול לתבעו בפחות משלשים יום מפני שההלואה להוצאה ניתנה ואין חוזרת בעין אלא פורע לו בדבר אחר כמותה ואין דרך ללות כדי לפרוע לאלתר אלא לאחר זמן מרובה ושיערו חכמים סתם הלואה שלשים יום וא"כ יש לחוש שמא יכתוב המלוה על פנקסו כך וכך הלויתי לפלוני כדי שלא ישכח לתבעו בסוף שלשים יום אבל המשאיל את חבירו יכול לתובעו מיד שהשאלה היא חוזרת בעין וא"כ אין לחוש לשכחה ולכך אין חוששים שמא יבוא לכתוב ואפילו אם שואל מחבירו כדי יין וכדי שמן וכן האשה מחברתה ככרות שאינן חוזרים בעין אעפ"כ כיון שאומר לו לשון שאלה הרי נותן לו רשות שיוכל לתבוע ממנו לאלתר כדין השאלה וכשם שאין לוין בשבת אלא בלשון שאלה כך אין פורעין אלא בלשון חזרה.

בלשון לע"ז שאין חילוק בין הלוני להשאילני לא יאמר לשון שאלה אלא יאמר תן לי ויכול לסיים ג"כ ואחזיר ואתן לך:

יט

במקום שנוהגים שסתם הלואה יכול לתבעו לאלתר רשאי לומר הלוני:

כ

השואל מחבירו בשבת ואין הלו(ו)ה מאמינו יכול להניח משכון אצלו ויניחנו בסתם ולא יאמר לו הילך משכון שזהו כמעשה חול במה דברים אמורים בשואל מיני מאכל ומשקה שהם צורך השבת לכן התירו להניח משכון כשאין הלה מאמינו אבל שלא לצורך השבת אסור להניח משכון כלל (מפני שדומה למקנה קנין בשבת עיין סי' ש"ו):

כא

שטרי הדיוטות דהיינו שטרי חובות ומקח וממכר ומשכנות וחשבונות וכל כיוצא בהם מחפצים האסורים לעשות בשבת אסור לקרותם בשבת משום ממצוא חפצך ואפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור ולא אמרו שדבור אסור הרהור מותר אלא כשאין הדבר ניכר שמהרהר בחפצים האסורים אבל כאן שניכר לכל שמהרהר בחפצים האסורים הכתובים בשטר הרי זה בכלל איסור ממצוא חפצך כמו שבכלל זה המטייל בשדהו לראות מה היא צריכה שאף שהטיול בשדה דבר המותר הוא מצד עצמו וגם ההרהור בצרכי שדהו דבר המותר הוא אעפ"כ כיון שניכר לכל שמטייל שם בשביל כך אסור משום ממצוא חפצך כמ"ש בס"י ש"ו:

כב

וגזרו על כל כתב אע"פ שאין בו מחפצים האסורים שלא לקרות בו בשבת ואפילו לעיין בלא קריאה אסור גזרה שמא יקרא או יעיין בשטרי הדיוטות לפיכך מי שזימן אורחים והכין להם מיני מגדים וכתב בכתב מערב שבת את שמות האורחים שזימן שלא ישכח לקראם אליו בשבת או שכתב שמות המינים שהכין להם אסור לקרות בכתב זה בשבת ואפילו לעיין בלא קריאה אסור.

ואפילו אם השמות חקוקים בטבלא או פנקס ולא כתובים אסור שמא יטעו להתיר אף בשטרי הדיוטות שהטבלא ופנקס מתחלפים בשטר אבל אם חקוקים בכותל מותר לקרותם בשבת שחקיקת הכותל אינה מתחלפת בשטר והוא שיהיו חקוקים חקיקה שוקעת אבל אם הם בולטין אסור אפילו לעיין בהם גזרה שמא ימחוק מן האורחים שיראה שלא הכין להם כל צרכם ויתחרט שזימן אורחים יותר מן הראוי ויגרוד ויעביר שמותם הבולטים מן הכותל כדי שלא יקראם השמש משא"כ חקיקה שוקעת שאינה נוחה למחוק ובתוך כך יזכור שהוא שבת ולא ימחוק ואפילו אם חקיקה הבולטת הוא גבוה הרבה בראש הכותל שאינו יכול להגיע שם למחוק אסור מפני שלא חלקו חכמים בגזרתם בין גבוה לנמוך כמ"ש בס"י ער"ה.

ואין צריך לומר שאם כתב בכתב על ראש הכותל שאסור גם משום גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות שהכתיבה שבכותל מתחלפת בכתיבה שבשטר:

כג

עכשיו נהגו שהשמש קורא לסעודה מתוך הכתב שכתובים בו שמות המזומנים לסעודה ויש שלימד זכות על המנהג לפי שאין נוהגין כך אלא בסעודת מצוה ולצורך מצוה אין לגזור משום שמא יקרא בשטרי הדיוטות שהרי אסור הקריאה בשטרי הדיוטות אינו אלא משום ממצוא חפצך ואיסור ממצוא חפצך לא שייך בדבר מצוה שחפצי שמים האסורים בשבת לעשותם מותר לדבר בהם ולא גזרו בחפצי שמים שמא יטעו להתיר גם חפצי הדיוט א"כ כל שכן שאין לגזור בדבר מצוה בחפצים המותרים שמא יקרא בשטרי הדיוטות ויעבור על איסור ממצוא חפצך.

ואין לאסור כאן משום גזרה שמא ימחוק מפני שזה לא שייך לגזור אלא בבעל הסעודה עצמו שיש בידו למחוק ולגרוע מנין הקרואים אבל השמש אין בידו לגרוע ואין לאסור בו אלא משום שמא יקרא בשטרי הדיוטות אם אינה סעודת מצוה (ולא אסרו חכמים למנות האורחים מתוך הכתב אלא לבעל הבית בעצמו משום גזרה שמא ימחוק שגזרה זו גזרו אף במקום הכנסת אורחים אע"פ שהיא מצוה גדולה ולא אסרו בחקוקים על הטבלא ופנקס משום גזירה שמא יקרא בשטרי הדיוטות אלא באורחים שאינם מעיר אחרת אלא שזימן אליו אחוזת מרעהו מבני עירו לסעודת מריעות שאינו סעודת מצוה עיין ס"י של"ג):

כד

וכן מה שנהגו שהשמש קורא הסכמות או חרמות מתוך הכתב אין לאסור משום שמא יקרא בשטרי הדיוטות מפני שהם צרכי רבים וצרכי רבים דינם כדבר מצוה כמ"ש בס"י ש"ו (וכן מה שנהגין להזכיר נשמות מתוך הכתב הוא כדבר מצוה שנודרין לצדקה בעד הזכרת נשמתם עיין ס"י ש"ו):

כה

אגרות של שאלת שלום אסור לקרותן ואפילו לעיין בהם בלא קריאה גזירה משום שטרי הדיוטות (ואין צריך לומר באגרות השלוחות למצוא חפץ אע"פ שהוא מחפצים המותרים לעשותם בשבת שיש לגזור בהן משום חפצים האסורים) ויש מתירין לקרות אגרת השלוחה לו שאינו יודע מה כתוב בה כי שמא יש בה דבר שצריך לו לגופו ואינו דומה לשטרי הדיוטות שאין בהם צורך הגוף אלא צורך ממונו ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים ומכל מקום לא יקרא בה בפיו אלא יעיין בלא קריאה כי יש מי שמיקל בעיון בלא קריאה אף בכתבים האסורים לקרותם לדברי הכל:

כו

מותר לטלטל האגרת בשבת ואין בה משום מוקצה אף אם אינה ראויה בשבת לעיקר הנאתה דהיינו לקרותה כגון שיודע שאין בה צורך הגוף שאסור אפילו לעיין בה מכל מקום ראויה היא להנאה אחרת כגון לצור על פי צלוחיתו וכיוצא בזה ואף אם הובאה מחוץ לתחום בשבת אין בה משום מוקצה כמ"ש בס' תקט"ו ואף זה שהובאה אליו מחוץ לתחום מותר לו ליהנות ממנה אפילו בעיקר הנאתה דהיינו לקרותה אם אינו יודע מה כתוב בה ואינה דומה לשאר דבר הבא מחוץ לתחום שאסור לזה שהובא בשבילו ליהנות ממנו עד למוצאי שבת שהטעם הוא משום גזרה שמא יאמר לנכרי שיביא לו מחוץ לתחום אבל באגרת לא שייך לומר כן ועוד שאגרת זו לא הובאה בשבילו כלל שהרי השולח שלחה בשביל עצמו ולא בשביל אותו ששלוחה אליו.

(ואף אם שלחה בשבילו מכל מקום נכרי המביאה בשבת מחוץ לתחום מתכוין לעשות שליחותו של השולח ולא בשביל מי ששלוחה אליו ואינו דומה לישראל ששיגר פירות לחבירו מערב שבת ע"י נכרי ונתעכב והביאם בשבת שאסורים למי שנשתלחו אליו כמ"ש בס' תקט"ו לפי שכיון שהנכרי יודע שישראל זה שמוליך אליו הוא יאכל בשבת פירות הללו ולכך הוא מוליכם לו א"כ הוא מתכוין בהבאתו מחוץ לתחום בשביל הנאת גופו של זה ומטעם זה אף אם הנכרי מתכוין לטובת עצמו לקבל שכרו אסור כמ"ש בס' תקט"ו מה שאין כן באגרת שאין גופו של זה שהיא שלוחה אליו נהנה בשבת מגוף האגרת ואין הנכרי מתכוין בהבאתו מחוץ לתחום אלא למלאות רצון הישראל השולח או בשביל טובת עצמו לקבל שכרו ולא בשביל זה ששלוחה אליו):

כז

נהגו שלא לקבל האגרת מיד הנכרי המביאה בשבת אלא אומרים לו שיניחנה על גבי קרקע או על גבי השלחן כי חוששין שמא טרם שיעמוד הנכרי לפוש יטול הישראל האגרת מידו ונמצא שהישראל עשה הנחה ואסור מדברי סופרים אף בזמן הזה שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים כמ"ש בס' שכ"ה:

כח

כל כתב שאסור לעיין בו בשבת אם הוא חשוב בעיניו ומקפיד להשתמש לצור על פי צלוחיתו וכיוצא בזה אסור לטלטלו שהרי אינו ראוי לכלום בשבת לפיכך יש אוסרים לטלטל גט כשר העומד לגרש בו כמ"ש באה"ע סי' קל"ו ע"ש אבל גט פסול או גט שכבר גירש בו את האשה מותר לטלטלו שהרי אין מקפידים עליו לצור על פי צלוחיתו:

כט

כותל או וילון שיש בו צורות חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם ממעשים שהיו כגון מלחמת דוד וגלית וכתוב תחתיהם זו צורת חיה פלוגית וזה דיוקן פלוני אסור לקרות כתב זה בשבת גזרה שמא יקרא בשטרי הדיוטות ואפילו לעיין בהם בלא קריאה אסור:

ל

וכן ספרי מלחמות (ודברי הימים של מלכי אומות העולם) וכן מליצות ומשלים של שיחת חולין כגון ספר עמנואל ואין צריך לומר דברי חשק אסור לקרותן בשבת ואפילו לעיין בהם בלא קריאה גזירה משום

שטרי הדיוטות ואף בחול אסור משום מושב לצים אף אם כתובים בלשון הקודש ובדברי חשק יש עוד איסור אפילו כתובים בלשון הקודש שמגרה יצר הרע בעצמו ומי שחיברן ומי שהעתיקן ואין צריך לומר המדפיסן הם בכלל מחטיאי הרבים אבל אותן ספרי דברי הימים שיוצא מהם ענייני מוסר ויראת שמים כגון ספר יוסיפון וכיוצא בו מותר לקרותם אפילו בשבת אפילו כתובים בלע"ז (ומכל מקום אין ראוי לבני אדם להרבות בהם):

לא

יש אומרים שאסור ללמוד בשבת וביום טוב רק בדברי תורה ויראת שמים ואפילו בספרי חכמות אסור שכל ספר שאין בו סרך קדושה יש לגזור משום שטרי הדיוטות ולפי זה אפילו לטלטלם אסור ויש מתירים בכל ספרי חכמות וספרי רפואות מפני שדבר חכמה אינו מתחלף בשטרי הדיוטות ואין לגזור על זה בשביל זה וכן נוהגין להקל ולפי סברא זו מותר להביט בשבת בכלי של החושים בכוכבים (שקורין אצטרלו"ב) ולהפכו ולטלטלו כמו שמותר לטלטל ספרי החכמה לפי סברא זו דמה הפרש בין כתוב ורשום בעט ברזל בלוחות נחושת לכתוב בספר ואין לאסור משום שמא יסלק הלוחות ויחזירן והרי זה כבונה כלי דכיון שדרך לוחות אלו להיות רפויין אין בהן משום בונה כמ"ש בס' שי"ג:

לב

אפילו דבר שמותר לשאול מן השד בחול כגון להגיד על הגניבה וכיוצא בה שיש מתירין לשאול מן השד הואיל ואין השד עושה לו מעשה אלא שמגיד לו דבר הנעלם ממנו כמ"ש ביו"ד סי' קע"ט אסור לשאול ממנו בשבת משום ודבר דבר אלא אם כן הוא שואל ממנו דבר לצורך רפואה שאז מותר לשאול ממנו בשבת בכל ענין שמותר בחול וע"ד שיתבאר ביו"ד שם וכן כל מיני לחשים שיש בהם רפואה מותר ללוחשם בשבת כמו בחול ואין בהם משום ודבר דבר:

לג

אם באו מים שוטפים ומפסידים נכסיו או שנתרועעו חביות של יין והולך לאיבוד מותר לקרות נכרי לשם אע"פ שיודע שבודאי יתקן הנכרי מעצמו את הפסד במלאכה גמורה רק שיזהר שלא לומר לו שום רמז צווי לתקן אבל מותר לומר לפניו כל המציל הפסד זה אינו מפסיד שכר טרחו שכמו שהתירו בדליקה לומר בפני נכרים כל המכבה אינו מפסיד כך התירו בכל הפסד ויש אומרים שלא התירו אלא בדליקה לבד והמיקל כסברא הראשונה בכל הפסד מרובה לא הפסיד:

לד

ישראל שאמר לנכרי לעשות לו מלאכה בשבת מותר ליהנות בה לערב לאחר שהמתין בכדי שיעשה ובלבד שלא יהיה דבר של פרהסיא כמ"ש בס' שכ"ה לענין נכרי שעשה מעצמו בשביל הישראל (ע"ש שיש חולקים):

לה

לא אסרו אמירה לנכרי אלא לעשות בשביל ישראל אבל מותר לומר לו שיעשה מלאכה לצורך עצמו או לצורך נכרי אחר ואפילו אם מגיע לישראל הנאה מזה כגון שאומר לנכרי כבה דליקתך וכוונתו שלא תעבור הדליקה מבית הנכרי לבית הישראל וכל כיוצא בזה.

ואפילו אם הנכרי עושה המלאכה לצרכו בכלים וחפצים של הישראל אינו צריך למחות בו כשרואהו.

במה דברים אמורים כשהנכרי עושה כן מעצמו אבל אסור לישראל לומר לו טול כלים אלו או חפץ זה ועשה בו מלאכתך בשבת ואפילו אם הוא מקנה לו לגמרי את החפץ הזה שהמלאכה נעשית בו כגון שאומר לו טול בשר זה ובשל אותו לצרכך בשבת ואפילו אין מזונותיו עליו שאין לו שום ריוח באמירה זו ואדרבה מפסיד הוא אעפ"כ כיון שאומר לו לעשות מלאכה בשלו הרי זה נראה כשלוחו אף שהוא מתכוין במלאכתו להנאת עצמו:

לו

נכרי שהביא חפצים שהם מוקצים לבית ישראל להפקידם אצלו יכול להוליכו למקום מוצנע שבביתו שיצניעם שמה ואין איסור בזה במה שאומר לנכרי לטלטל המוקצה עד אותו מקום שהרי טלטול זה הוא לצורך הנכרי ומותר לומר לנכרי עשה מלאכתך אבל אם החפצים המוקצים שהביא הנכרי הם של הישראל אינו רשאי לומר לו שיטלטלם להצניעו אלא אם כן בעוד שהחפצים ביד הנכרי שכשנכרי תופס המוקצה בידו מותר לומר לו לטלטלו לכל מקום שירצה הישראל (לפי שאף ישראל התופס מוקצה בידו בזדון או בשגגה מותר לטלטלו בעודו בידו לכל מקום שירצה כמ"ש בס"י ש"ח):

לז

נכרים המביאים עגלות מלאות תבואה בשבת לישראל שהם חייבים לו והישראל נותן להם מפתח אוצרו והם נושאים התבואה לאוצר ומודדים ומונים אותם שם בפני הישראל אין איסור בדבר שהנכרים במלאכת עצמן הם עוסקים כי אין התבואה של הישראל עד אחר שיחשוב עמהם אחר השבת ובשבת אינה אלא כפקדון אצלו והם מודדים ומונים את פקדונם.

אבל אם הביאו תבואה של ישראל אסור לומר להם לפנותה מהעגלות לתוך אוצרו אפילו בלא מדידה ומנין שהרי לישראל עצמו אסור לו לפנותה מדברי סופרים כמ"ש בס"י של"ג וכל דבר שאסור לישראל לעשות בשבת אפילו מדברי סופרים אסור לומר לנכרי לעשות בשבילו (ואפילו אם הם מעצמם באים לפנות לתוך אוצרו צריך למחות בידם שכיון שהתבואה שלו אם יראה וישתוק לדעתו הם עושים כמ"ש בס"י רנ"ב):

לח

נכרים העושים גבינות בשבת מחלב שלהם והישראל רואה את החליבה והגיבון כדי שיהיה מותר לישראל לאכלן ויוכל לקנותן אחר השבת לאכילה אף אם הישראל עומד בעדר חדש או חדשים והנכרי מתכוין בעשייתן בשביל למכרן לו בלבדו ולא לנכרים הרי זה מותר שמכל מקום הנכרי עושה לטובת עצמו ואין איסור כלל במה שהישראל עומד עליו במלאכתו בשבת (כיון שהנכרי במלאכת עצמו הוא עוסק)

שעדיין אין שם הישראל נקרא כלל על הגבינות עד שיקנה אותן ממנו אחר השבת (ולפיכך מותר לומר לו שיעשה אפילו בשבת שמותר לומר לנכרי עשה מלאכתך אף אם מגיע מזה ריוח לישראל כמו שנתבאר לעיל).

שח – דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת ובו פט סעיפים:

א

אסרו חכמים לטלטל מקצת דברים בשבת כדרך שהוא עושה בחול ומפני מה נגעו באיסור זה אמרו מה אם הזהירו נביאים וצוו שלא יהא הלוכך בשבת כהלוכך בחול ולא שיחת השבת כשיחת החול שנאמר ודבר דבר קל וחומר שלא יהא הטלטול בשבת כטלטול בחול כדי שלא יהא כיום חול בעיניו ויבא להגביה ולתקן כלים מפניה לפינה או מבית לבית או להצניע להסיע אבנים וכיוצא בהן שהרי הוא בטל ויושב בביתו ויבקש דבר שיתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שנאמר בתורה למען ינוח.

ועוד מפני גדר הוצאה נגעו בה שמא ישכח ויוציא הדבר שמטלטל בידו לרשות הרבים והיה מן הראוי לפי זה לאסור אפילו טלטול כלים שצריך להם אלא שאין גוזרים על הצבור יותר מדאי.

ועוד מפני שמקצת העם אינם בעלי אומנות אלא בטלים כל ימיהם כגון הטיילין ויושבי קרנות שכל ימיהם הם שובתים ממלאכה ואם יהיה מותר להלך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שבייתה הניכרת לפיכך שבייתה מדברים אלו היא שבייתה השוה בכל אדם ומפני זה נגעו באיסור הטלטול ואסרו שלא יטלטל אדם בשבת אלא כלים שצריך להם כמו שיתבאר:

ב

כל דבר שיש תורת כלי עליו מותר לטלטלו בשבת ע"ד שיתבאר אפילו כלי שמלאכתו לאיסור דהיינו שהכלי הוא מיוחד להשתמש בו תשמיש האסור בשבת כגון קורדום שמבקעים בו עצים או קורנוס של נפחים או של זהבים וכיוצא בהם ואפילו כלי שמלאכתו לאיסור שהוא מוקצה מחמת מיאוסו דהיינו שאדם מסיח ומקצה דעתו ממנו מחמת מיאוסו מלהשתמש בו במלאכה אחרת של היתר כגון נר ישן של חרס שלא הדליקו בו באותה שבת אין לו דין מוקצה בשביל כך ואפילו אם אינו ראוי כלל להשתמש בו במלאכה אחרת של היתר מחמת מיאוסו וסרחונו כגון נר אפילו של מתכת שהדליקו בו נפט אעפ"כ אין לו דין מוקצה להאסר בטלטול אלא מותר לטלטלו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור מפני שמכל מקום ראוי הוא לכסות בו כלים:

ג

ואפילו כלי שהקצה אותו מלהשתמש בו שום תשמיש כגון כלים המוכנים ועומדים לסחורה שאין רגילים להשתמש בהם שום תשמיש מכל מקום אם אינו מקפיד עליהם מלהשתמש בהם לא הסיח דעתו עדיין מהם לגמרי מלהשתמש בהם ולפיכך אין להם דין מוקצה להאסר בטלטול.

במה דברים אמורים בדבר שהוא כלי ממש אבל דבר שאינו כלי ממש אלא שיש עליו תורת כלי מחמת שראוי להשתמש בו איזה תשמיש בשבת כגון גיזין של צמר שראויין להסמך ולשבת עליהם וכן כל כיוצא בהם אם הכניסן לאוצר לסחורה ביטל תורת כלי שהיה עליהם ואסור לטלטלם אע"פ שאינו מקפיד כלל עליהם מלהשתמש בהם אלא אם כן חזר ויחדו לתשמיש לעולם:

ד

וכל הכלים שהם עומדים לסחורה והוא מקפיד עליהם שלא להשתמש בהם שום תשמיש אע"פ שאינם כלים היקרים ביותר ואין צריך לומר כלים היקרים ביותר אע"פ שאינם לסחורה אלא שמלאכתם לאיסור ומקפיד עליהם מלהשתמש בהם תשמיש אחר שלא יפחתו דמיהם אסור לטלטלו בשבת אפילו לצורך מקומו דהיינו שצריך להשתמש איזה תשמיש במקום שכלי זה מונח שם או לצורך גופו דהיינו שנמלך להשתמש איזה תשמיש בגוף כלי זה (והוא שנמלך כן משחשכה אבל אם נמלך כן מבעוד יום מותר לטלטלו שמחשבה מועלת למוקצה כמו שיתבאר) וזהו הנקרא מוקצה מחמת חסרון כיס:

ה

וכן סכין של שחיטה ושל מילה ואיזמל של ספרים וסכין של סופרים שמתקנין בו הקולמוסים כיון שמקפידים שלא להשתמש בהם תשמיש אחר המותר בשבת אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם ואפילו אם הסכין הזה תחוב בנדן עם סכינים אחרים אין אומרים שמן הסתם אין מקפיד עליו כלל הואיל ותחבו בנדן עם שאר סכינים.

ומכל מקום אין איסור אלא להוציא סכין זה מהנדן או לטלטל הנדן עם סכין זה לאחר שהוציא מתוכו שאר הסכינים אבל בעוד ששאר הסכינים בתוכו מותר לטלטלו אע"פ שסכין זה ג"כ בתוכו והוא שאי אפשר לנער סכין זה מהנדן או שיש חשש הפסד אם ינערנו או שצריך למקום הנדן כמו שיתבאר בסי' ש"ט וש"י בשאר כלי שהוא בסיס לאיסור ולהיתר עיין שם הטעם לכל זה:

ו

וכן קורנס שדכין בו בשמים במקומות שמקפידים עליו שלא להשתמש בו תשמיש אחר שלא יתלכלך הרי זה מוקצה מחמת חסרון כיס אבל במקומות שאין מקפידים עליו מותר לטלטלו לצורך גופו או מקומו כשאר כלי שמלאכתו לאיסור כמו שיתבאר וכן נייר חלק העומד לכתובה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס שמקפיד עליו שלא להשתמש עליו שום תשמיש שלא יתלכלך ועוד שכיון שמקפיד עליו שלא להשתמש בו אין עליו תורת כלי כלל כמו שיתבאר:

ז

נמצאת למד ששלשה מיני מוקצה הם בכלים שנים מותרים בטלטול והשלישי אסור מוקצה מחמת מיאוס ומוקצה מחמת שהקצה אותו מלהשתמש מותרים ומוקצה מחמת חסרון כיס אסור ויש עוד מין מוקצה רביעי והוא דבר שהיה מוקצה מחמת איסור בבין השמשות והלך לו האיסור בשבת ויש בדבר זה להקל ולהחמיר ויתבאר זה בסי' ש"י:

ח

וכל זה בדבר שיש תורת כלי עליו אבל כל דבר שאין תורת כלי עליו ואינו מאכל אדם ולא מאכל בהמה כגון אבנים ומעות ועצים וקנים וקורות ועפר וחול וקמח ועיסה (של ישראל אבל של נכרי יש מתירים כמו שיתבאר בסי' ש"י) והמת ובעלי חיים וכל כיוצא בדברים אלו ואפילו דבר שהוא ראוי להשתמש בו איזה תשמיש המותר בשבת כגון אבנים שראויין לפצוע בהן אגוזים וצרוורות שראויות לכסות בהן כלים וכל

כיוצא בהם כיון שאין תורת כלי עליהם אסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם אלא על פי הדרכים שיתבארו וזהו הנקרא מוקצה מחמת גופו:

ט

ובכלל מוקצה זה הוא כל מאכלות האסורות בהנאה שאינו יכול להאכילן אפילו לכלבים ואפילו אין איסורן אלא מדברי סופרים כגון סתם יינם וכיוצא בו ואפילו אין איסורן אלא בו ביום בלבד כגון טבל שיכול לתקנו במוצאי שבת ולאכלו אלא שבשבת אסור לתקנו מדברי סופרים כמו שיתבאר בס' של"ט וכן כל כיוצא בזה הוא מוקצה מחמת גופו ואסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו.

אבל מאכלות האסורות באכילה ומותרות בהנאה שיכול להאכילן לכלבים אם הן מוכנין ועומדים להאכילן לכלבים כגון נבלות וטרפות וכיוצא בהן מותר לטלטלן כשאר מאכלי בהמה ואם אינן עומדים לכלבים מחמת איסורן מפני שאין איסורן אלא בשבת כגון משקין שזבו מן הפירות מאליהן בשבת שאסורים בשתיה בו ביום בלבד וכן ביצה שנולדה בשבת שאסורה באכילה בו ביום בלבד וכן חלב שנחלב בשבת שאסור בו ביום בלבד וכן כל כיוצא בהם אע"פ שיכול להאכילם לכלבים מכל מקום כיון שאינן עומדים לכך אלא לאכילת אדם במוצאי שבת אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן.

אבל דבר שאיסור אכילתו הוא גם בחול אע"פ שיש לו היתר לאחר זמן כגון החדש מותר לטלטלו אפילו בארץ ישראל שכיון שנמשך זמן איסורו הרבה הרי הוא עומד גם בתוך הזמן להאכילו לבהמות ולמכרו לנכרים:

י

ויש עוד מין מוקצה באוכלים ומשקים בשבת ויום טוב והוא מוקצה מחמת מצוה שיתבאר בס' תרל"ח ותקי"ד.

נמצאו כל מיני המוקצה האסורים חמשה מוקצה מחמת חסרון כיס ומוקצה מחמת גופו ומוקצה מחמת איסור הנאה או אכילה ומוקצה מחמת מצוה ומוקצה מחמת שהיה אסור בבין השמשות שיתבאר בס' ש"י:

יא

כל דבר שיש עליו תורת כלי אפילו אם הוא גדול וכבד הרבה לא נתבטל שם כלי ממנו לא מחמת גדלו ולא מחמת כבדו והוא הדין לאבן גדולה או קורה גדולה אפילו מיטלטלת בעשרה בני אדם אם יש תורת כלי עליה כגון שיחדה לטלטלה לאיזה תשמיש וע"ד שיתבאר מותר לטלטלה בשבת:

יב

כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו בין לצורך גופו כגון קורדום לחתוך בו דבילה וקורנס לפצוע בו אגוזים או אפילו לסמוך בו כלים וכיוצא בזה בין לצורך מקומו אבל לצורך הכלי עצמו כגון שהכלי מונח במקום שירא שלא יגנב משם או שלא יפול וישבר או שמונח בחמה וירא שלא יתבקע שם ורוצה לטלטלו משם למקום הצל וכל כיוצא בזה אסור ואם מחשב עליו להשתמש בו תשמיש במקום אחר או שמחשב

להשתמש איזה תשמיש במקום זה שהכלי מונח שם מותר לו לטלטלו ממקום זה אע"פ שעיקר כוונתו בלטולו הוא כדי שלא יגנב או ישבר במקום זה:

יג

כשמטלטלו לצורך מקומו אינו צריך להשליכו מידו מיד שפינוהו ממקום זה הצריך לו אלא מותר להניחו באיזה מקום שירצה להצניעו שם שכיון שכבר הוא בידו רשאי לטלטלו יותר ממה שצריך לו ואפילו אם שכח ונטל בידו מוקצה גמור רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה כיון שכבר הוא בידו ויש מי שאוסר במוקצה גמור וראוי לחוש לדבריו אלא אם כן במקום הפסד כמו שנתבאר בס' רס"ו:

יד

כל מוקצה אינו אסור אלא בלטול אבל מותר ליגע בו בידיו ובלבד שלא ינענע אפילו מקצתו וכמו שנתבאר בס' רס"ה ולכן מותר ליגע במנורה שהנרות דולקות עליה אם אינה תלויה באויר כמו שנתבאר שם או בתנור בית החורף שהאש דולקת בתוכו וכן מותר ליקח דבר היתר המונח על דבר מוקצה כמו שנתבאר שם וכן להניחו על גביו וכן מותר לישב עליו אף אם הוא מתנענע תחתיו שטלטול כלאחר יד הוא ובלבד שלא יגע בו בידיו כמו שיתבאר מפני שכל מוקצה אינו אסור בהנאה להשתמש בו בלא טלטול ובלבד שלא יעשה מעשה בגוף המוקצה ע"י תשמיש זה כגון להצית אש ביום טוב תחת עצי מוקצה אע"פ שאינו מזיזם כלל כמו שיתבאר בס' תק"א:

טו

כל מוקצה אינו אסור אלא לטלטלו כדרכו בחול דהיינו בידיו אבל מותר לטלטלו בגופו כמו שיתבאר בס' שי"א וזהו נקרא טלטול כלאחר יד שהוא בשינוי מדרך החול ולכן מותר לטלטל מוקצה ברגליו לפנותו לכאן ולכאן דרך הילוכו לצורך מקומו או אפילו לצורך המוקצה עצמו כדי להצניעו (עיי' ס' שי"א) ואין צריך לומר שמותר לטלטל מוקצה ע"י נפוח שאין לך טלטול כלאחר יד גדול מזה:

טז

כלי שמלאכתו להיתר דהיינו שהוא מיוחד לתשמיש המותר בשבת כגון כוס וקערה וכיוצא בהן מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו אלא לצורך הכלי עצמו שחושש עליו שלא ישבר או שלא יגנב משם ומטלטלו משם להצניעו או שמטלטלו מחמה לצל שחושש שלא יתבקע בחמה.

אבל שלא לצורך כלל אסור לטלטל שום כלי אע"פ שמלאכתו להיתר לפי שבימי נחמיה בן חכליה שהיו העם מזלזלים באיסורי שבת כמ"ש בימים ההם ראיתי ביהודה דורכי[ם] גתות בשבת ומביאים הערימות וגו' עשו חכמים סיג וגדר לאיסור הוצאה וגזרו על כל הכלים אע"פ שמלאכתם להיתר שלא לטלטלם כלל אפילו לצורך תשמישן המיוחד להם חוץ מן כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהם מהכלים הצריכים ביותר לסעודת השבת.

ואח"כ כשראו חכמים שחזרו העם להזהר קצת באיסורי שבת חזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר לצורך גופו או לצורך מקומו.

ואח"כ כשראו שחזרו העם להזהר יותר חזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי עצמו אבל לטלטל שלא לצורך כלל עדיין לא נמנו עליו חכמים להתירו ונשאר עומד באיסורו שנאסר בגזרת חכמים שבימי נחמיה בן חכליה:

יז

אבל כל מיני אוכלים ומשקים המותרים בשבת וכל מיני ספרים שמותר לקרות בהם מותר לטלטלם אפילו שלא לצורך כלל לפי שלא גזרו בימי נחמיה אלא על כלים ולא על אוכלים וספרים והרי הם עכשיו כמו קודם הגזרה שבימי נחמיה שהיה מותר לטלטל כל דבר הראוי בשבת אפילו שלא לצורך כלל.

אבל דבר שאינו ראוי בשבת היה אסור לטלטל אף בימי דוד ושלמה או קודם לכן.

משא"כ כלים אפילו כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהן כולן היו בכלל הגזרה שגזרו גם עליהן שלא לטלטלן כי אם לצורך תשמישן ולא לצורך מקומן ולא לצורך גופן כשאינו תשמיש המיוחד להן שהרי לא הוציאו אותן מכלל שאר כלים אלא מפני הצורך שיש בתשמישן יותר מבתשמיש שאר כל הכלים א"כ אין להתירן אלא לצורך תשמישן בלבד ואח"כ כשהתירו וחזרו והתירו לטלטל כל כלי שמלאכתו להיתר אפילו לצורך הכלי עצמו גם כוסות וקערות וסכין וכיוצא בהן היו בכלל זה ולא הותרו אלא לטלטלן לצורך הכלי עצמו אבל לא שלא לצורך כלל:

יח

ומכל מקום מותר לאדם לישא הסכין אצלו אף כשהולך לבית הכנסת במקום שיש שם עירוב אע"פ שאינו צריך שם לסכין כיון שיצטרך לו אח"כ בו ביום ולא אסרו לטלטל שלא לצורך אלא כשאינו צריך לו כלל כל היום אבל אם ישתמש בו היום והוא נושא אצלו כדי שיהיה מוכן לו בשעתו מותר כיון שהוא חפץ בכך שיהיה מוכן לו הרי זה טלטול לצורך:

יט

התפילין אין דינן כספרי הקודש ולא אפילו ככלי שמלאכתו להיתר שהרי אסור לצאת בהן לרשות הרבים וכל דבר שאסור לצאת בו אסור ללבשו כלל בשבת אפילו בתוך הבית שמא ישכח ויצא בו כמו שנתבאר בסי' ש"ג ואף להמתירין שם ללבוש בבית אין התפילין כלי שמלאכתו להיתר הואיל והן מיוחדים ללבושן לשם מצוה ובשבת אסור ללבושן לשם מצוה כמו שנתבאר בסי' ל"א לפיכך אסור לטלטלן אפילו לצורך עצמן כגון להצניען שלא יגנבו אם הוא מקום שרוב הגנבים המצויים שם הם ישראלים שלא יבאו התפילין לידי בזיון בידם.

אבל לצורך גופן כגון בשביל שישמרוהו מן המזיקין או לצורך מקומן מותר לטלטלן כדין כלי שמלאכתו לאיסור שמכל מקום יש עליהן תורת כלי ומלבוש שהרי היוצא בהן לרשות הרבים פטור הואיל והן דרך מלבוש ותכשיט כמ"ש בסי' ש"א:

כ

וכן השופר או חצוצרות ושאר כלי שיר אסור לטלטלם כי אם לצורך גופם או מקומם כדין כלי שמלאכתו לאיסור שאסור לתקוע או לזמר בכלי שיר בשבת כמו שיתבאר בסי' תקפ"ח ושל"ט:

כא

כלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו אף לצורך הכלי עצמו כדין כלי שמלאכתו להיתר הואיל והוא מיוחד ג"כ למלאכת היתר:

כב

מדוכה אם יש בה שום וכיוצא בו מדברים הנידוכים בה מותר לטלטלה אף לצורך עצמה אע"פ שהיא כלי שמלאכתו לאיסור לפי שהמדוכה היא טפלה ובטלה להשום שבתוכה כמו שהקדרה טפלה להתבשיל שבתוכה והרי זה כאלו מטלטל את השום בלבדו שמותר לטלטלו אף שלא לצורך כלל אבל אם נתן במדוכה ככר או תינוק או שאר דברים המותרים בטלטול שאין המדוכה טפלה להם אסור לטלטלה על ידי כן לצורך עצמה שבמת בלבד הוא שהתירו לטלטל מחמה לצל ע"י ככר או תינוק וכיוצא בהם כמ"ש בס"י שי"א.

ויש חולקים ואומרים שהמדוכה או שאר כל כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך הכלי עצמו ע"י ככר או תינוק או שאר דבר המותר בטלטול ולא אמרו שלא התירו בטלטול ע"י ככר או תינוק לבד מן המת אלא בטלטול מוקצה גמור האסור לטלטלו אף לצורך גופו ומקומו אבל כלי שמלאכתו לאיסור שאינו מוקצה גמור והקילו בו לטלטלו לצורך גופו או מקומו הקילו בו ג"כ לטלטלו ע"י ככר או תינוק אף לצורך הכלי עצמו.

והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום הפסד מרובה יש לסמוך על סברא האחרונה:

כג

הנולד מותר בשבת כגון נכרי שעשה כלי חדש בשבת מעצמו מותר לטלטלו ולהשתמש בו ע"ד שנתבאר בס"י רנ"ב וס"י ש"י אע"פ שלא היה דעתו עליו מאתמול לטלטלו למחר אבל ביום טוב יש להחמיר בנולד כמו שיתבאר בס"י תצ"ה:

כד

וכן כל הכלים המותרים בטלטול שנשברו בשבת ואין השברים ראויים להשתמש בהם מעין מלאכתם הראשונה אלא מעין מלאכה אחרת לגמרי כגון שברי עריבה לכסות בהם פי חבית ושברי כלי זכוכית לכסות בהם פי הפך וכן כל כיוצא בזה הרי זה נולד שנעשה כלי חדש ומותר בשבת ולא ביום טוב אלא אם כן נשברו מערב יום טוב שאז הוכנו למלאכה אחרת מבעוד יום ואין זה נולד:

כה

אבל אם השברים ראויים להשתמש בהם מעין מלאכתם הראשונה כגון שברי עריבה לצוק לתוכן מקפה עבה שהיא דומה לעיסה המעורבת במים שמשתמשים בעריבה ושברי כלי זכוכית לצוק לתוכם שמן אין זה נולד ומותר לטלטלם אף אם נשברו ביום טוב:

כו

ואם אין השברים ראויים לשום מלאכה הרי הם מוקצה גמור לפי שאין תורת כלי עליהם כלל ואסור לטלטלם בשבת בין שנשברו בשבת בין שנשברו בחול אבל ביום טוב אם נשברו מבעוד יום מותר לטלטלם להסקה אם הם ראויים לכך כמו שמותר לטלטל ביום טוב שאר עצים העומדים להיסק אף שאין תורת כלי עליהם:

כז

וכל זה בכלים המותרים בטלטול שנשברו אבל כלים המוקצים מחמת חסרון כיס שנשברו אע"פ שהשברים אינם מוקצים מחמת חסרון כיס אם נשברו בשבת או ביום טוב אסור לטלטלם בו ביום שמתוך שהוקצו מדעת האדם בבין השמשות כשהיה הכלי המוקצה שלם עדיין הוקצו לכל היום כולו כמו שיתבאר בסי' ש"י:

כח

כל השברים האסורים בטלטול אפילו אותן שאינם ראויים לשום מלאכה אם הם מונחים במקום שיכולים להזיק כגון כלי זכוכית שנשברו על השלחן או במקום שהולכין מותר לטלטל השברים כדי לפנותם שלא יזקו בהם רבים שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו על איסור מוקצה ואפילו על איסור טלטול בכרמלית כמו שיתבאר.

אבל שברי כלי חרס האסורים בטלטול אסור לפנותם ואף שדורסים עליהם ונשברים אין בכך כלום שאין איסור בשבירת חרס אלא אם כן שוברו במתכוין בשביל שיהא ראוי על ידי כך לאיזה תשמיש שאז אסור משום תיקון כלי כמ"ש בסי' ש"י:

כט

חתיכת חרס שנשברה מכלי בין בחול בין בשבת והיא ראויה לכסות בה כלי מותר לטלטלה ואפילו במקום שאין כלים מצויים שם לכסותם בה כגון שמונחת ברשות הרבים מותר לטלטלה שם פחות מד' אמות הואיל ויש תורת כלי עליה בחצר שיש שם כלים וכן הדין בשברי שאר כלים אלא ששאר כלים יש מהן שאין שבריהם מותרים בטלטול אלא אם כן הם גדולים קצת כגון שברי עריבה לכסות בהם פי חבית אבל אם אינם ראויים לכיסוי פי חבית אע"פ שראויים לכיסוי פי כלי קטן מחבית אין תורת כלי עליהם כלל לפי ששברים הקטנים של העריבה דרך לזרקם לאשפה ואין דרך כלל לייחדם לכיסוי פי כלי קטן מחבית אבל חתיכת חרס אפילו היא קטנה דרך הוא לפעמים לייחדה לכיסוי פי כלי קטן לפיכך יש תורת כלי עליה אע"פ שלא ייחדה עדיין:

ל

ואם נשברה מהכלי בחול וזרקה לאשפה מבעוד יום אסור לטלטלה בשבת כיון שהקצה אותה מלכסות בה כלים וביטלה מהיות עוד תורת כלי עליה ואפילו אם היא ראוייה לעניים לכיסוי כלים אלא שבעליה הוא עשיר וזרקה לאשפה אע"כ אסורה בטלטול לכל העניים שבעולם שהכל הולך אחר הבעלים כמו שיתבאר:

לא

אבל אם זרקה לאשפה בשבת מותר לטלטלה הואיל והיה עליה תורת כלי בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת:

לב

לא בכל דבר אמרו שאם ראוי לכסות בו כלי יש תורת כלי עליו אלא בשברי כלים בלבד הואיל והיה כבר עליהם תורת כלי גמור כשהיו שלימים לכן לא נפקע מהם אף כשנשברו אם ראויין עדיין לכיסוי אבל כל דבר שאין בו שייכות כלי גמור כגון צרורות או אבנים וכיוצא בהם אף על פי שראויים לכסות בהם כלים לא ירד עליהם תורת כלי בשביל כך ואסור לטלטלם אפילו לצורך גופם ומקומם כמו שנתבאר למעלה.

ולכן צריך להזהיר לרבים שנכשלים ונוטלים חתיכת עץ שאינה כלי לסמוך בה איזה דף לשכוב עליו וכיוצא בענין זה אבל על ידי נכרי מותר כל טלטול מוקצה כשאינו לצורך המוקצה עצמו כמו שנתבאר בסי' רע"ו:

לג

שברי פתילה שאינן עומדים עוד להדלקה בנר הרי הן כצרורות ואבנים שאסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן אבל פתילה שלימה אפילו נדלקה כבר בחול או בשבת שעברה היא נקראת כלי ודינה ככלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו ומקומו אבל אם דלקה בבין השמשות של שבת זו הוקצית לכל היום כולו כמו שנתבאר בסי' רע"ט וכן נר שלם של שעוה או של חלב ואפילו נדלק כבר בחול או בשבת שעברה נקרא כלי שמלאכתו לאיסור.

ומכאן יצא טעות ההמון שמטלטלים נר שלם לצורך הדלקת מוצאי שבת או לצורך נכרי שידליקנה לעצמו וטועים הם שאינו מותר לטלטל כלי שמלאכתו לאיסור אלא כשצריך ישראל להשתמש בו בשבת עצמה איזה תשמיש המותר בשבת כגון קורנס לפצוע בו אוגוזים כמו שנתבאר למעלה:

לד

כל הכלים שיש להם דלתות קבועות בהם בין שהדלת הוא מן הצד בין שהוא כיסוי על גבי הכלי ונתפרקו הדלתות מהם בין שנתפרקו בשבת בין שנתפרקו קודם השבת מותר לטלטל אותן הדלתות מפני שכשהיו הדלתות מחוברות בכלים היה גם עליהן שם כלי אגב אביהן ואף שנתפרקו אח"כ מהכלים לא נפקע מהם שם כלי שהיה עליהן הואיל וראויות להחזירן ולחברן אל הכלים:

לה

אבל דלתות הבית שנתפרקו מן הבית בין שנתפרקו בשבת בין שנתפרקו קודם השבת אסור לטלטלן מפני שלא היה שם כלי עליהן מעולם ואע"פ שעכשיו כשנתפרקו הן ראויות להשתמש בהן כמו בשאר נסרים אעפ"כ אינן מותרות בטלטול לפי שהן ראויות להחזירן לבית ולכך הן עומדות ולא להשתמש עליהן כשאר נסרים.

דלת שידה תיבה ומגדל אם מותר ליטלה מהם או להחזירה להם יתבאר בסי' שי"ג ושי"ד:

לו

דבר שאין תורת כלי עליו שעשאו כיסוי לכלי נעשה עליו תורת כלי על ידי כך ומותר לטלטלו כשאר כלים והוא שתיקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך ואע"פ שעדיין לא נשתמש בו לכיסוי לעולם ואם נשתמש בו לכיסוי מבעוד יום אפילו פעם אחת זהו תורת כלי שלו ומותר לטלטלו בשבת אע"פ שלא עשה שום מעשה של תיקון במה דברים אמורים בדבר שדרכו לעשותו לכיסוי כגון חתיכות נסרים וכיוצא בהן אבל דבר שאין דרכו לעשותו כיסוי אע"פ שנשתמש בדבר זה לכיסוי פעמים רבות בחול כגון אבן שכיסה בה את פי החבית פעמים רבות אסור לטלטלה בשבת כמו שיתבאר:

לז

וכל זה בכיסוי כלים אבל כיסויי הקרקעות כגון כיסוי בור או דות אע"פ שתיקנו ועשה בו מעשה וגם נשתמש בו פעמים רבות בחול אסור לטלטלו אלא אם כן יש לו בית אחיזה שאוחזין בו כשמסירים אותו מהבור שזה מוכיח עליו שהוא עשוי להטלטל ויש עליו שם כלי.

וכסויי כלים הקבורים בקרקע לגמרי דינם ככסויי הקרקעות שגזרו על אלו מפני אלו אבל כלי שאינו קבור בקרקע לגמרי אע"פ שהוא מחובר לקרקע כגון תנורים שבימיהם שהיו כקדרה ומחברים למטה בטיט אין כיסויים צריך בית אחיזה אבל תנורים שלנו הבנויים על גבי קרקע דין כיסויים ככיסוי הדות שצריך בית אחיזה:

לה

מחט שלימה מותר לטלטלה ליטול בה את הקוץ כדין כלי שמלאכתו לאיסור שמותר לטלטלו לצורך גופו.

ובלבד שיזהר בנטילת הקוץ שיטלנו שלא יוציא דם בודאי ע"י נטילתו שיש בזה משום חובל אע"פ שאינו מתכוין לכך כיון שנוטלו בענין שהוא פסיק רישיה ולא ימות כגון אם נתהפך הקוץ בנטילתו ואי אפשר להוציאו משם מבלי הוצאת דם אסור להוציאו:

לט

אבל מחט שניטל חודה או חור שלה אסור לטלטלה מפני שבטל תורת כלי ממנה ואינה דומה לשברי שאר כלים שמותרים בטלטול הואיל וראוים לתשמיש אחר ומחט זו שניטל חודה או חורה ראויה ג"כ לתשמיש אחר כגון ליטול בה את הקוץ מכל מקום אין רגילות כלל לייחד אותה לתשמיש אלא דרכו של אדם לזורקה בין גרוטאות (פירוש שברי מתכות) משא"כ בשברי שאר כלים שרגילים לייחדם לתשמיש אחר לכן לא נפקע שם כלי מהם.

ומכל מקום אם ייחד מחט זו לאיזה תשמיש נעשה עליה תורת כלי ומותר לטלטלה כדין כלי שמלאכתו להיתר אם ייחדה לתשמיש המותר בשבת.

ומחט חדשה שלא ניקבה עדיין מותר לטלטלה לצורך גופה לפי שלפעמים אדם נמלך עליה ומניחה כן בלא נקב ומייחדה לנטילת קוץ לכן יש תורת כלי עליה אף שעדיין לא יחדה משא"כ כשניטל חודה אדם זורקה לבין הגרוטאות:

מ

שירי מחצלאות שבלו אע"פ שאינן ראויות לישיב עליהן מותר לטלטלן שלא נפקע מהם שם כלי שהיה עליהן הואיל והן ראויות עדיין לכסות בהן איזה טינוף ואם זרקן לאשפה מבעוד יום אסור לטלטלן כמו שנתבאר למעלה בשברי שאר כלים:

מא

אבל מטלניות שהן שירי בגדים שבלו אם אין בכל אחת מהן ג' על ג' אצבעות אסור לטלטלן מפני שאינן ראויות לא לעניים ולא לעשירים ואם יש בהן ג' על ג' והן של עני מותרים כל העניים שבעולם לטלטלן שהן ראויות להם לטלאי בבגדיהם אלא אם כן זרקום הבעלים לאשפה מבעוד יום אבל עשירים אסורים לטלטלן אע"פ שהן של עני אלא אם כן יש בהן ג' טפחים על ג' טפחים שאז הן ראויות גם לעשירים ועשיר שהוא דר בביתו של עני זה שהמטלניות שלו הרי הוא נגרר אחר בעל הבית ומותר לטלטלן אע"פ שאינם ראויות לו הואיל והן ראויות בבית זה שהוא דר בו אבל מטלניות של עשירים שהן פחות מג' טפחים על ג' טפחים אסורות אף לכל העניים שבעולם שכיון שהוקצו לבעליהן העשירים מפני שאינן ראויות להם הוקצו לכל העולם מפני שנעשו כאילו זרקו אותן בעליהן לאשפה וכן הדין בכל כיוצא בזה כמו שיתבאר.

ויש אומרים שמטלניות שהן שירי סתם בגדים אע"פ שאין בהם ג' על ג' אצבעות מותרות בטלטול לכל אדם הואיל והן ראויות לקנח בהם איזה טינוף ולא חלקו בין ג' על ג' אצבעות לפחות מכן אלא במטלניות שהן שירי טליתות של מצוה שאדם בודל עצמו מלקנח בהן ומלהשתמש בהן תשמיש מגונה.

והעיקר כסברא הראשונה שאף שהן ראויות לקינוח אין תורת כלי עליהן בשביל כך אלא אם כן ייחדן לכך שאף שברי שאר כל הכלים אין תורת כלי עליהם אף אם הם ראויים לקינוח אם לא ייחדם לכך או שראויים לסמוך בהם איזה כלי ולא ייחדם לכך אלא אם כן ראויים לכיסוי כלי כמו שנתבאר למעלה:

מב

מנעל בין חדש בין ישן שהוא מהודק על הדפוס מותר לשומטו ממנו בין לשמוט את הדפוס מתוך המנעל בין לשמוט המנעל מעל הדפוס ואין כאן איסור בטלטול הדפוס מפני שהדפוס יש עליו שם כלי אלא שמלאכתו לאיסור ומותר לטלטלו לצורך מקומו דהיינו חללו של המנעל שהדפוס בתוכו:

מג

סנדלים שבימיהם היו להם שתי רצועות קבועות בשני צדדיהם אחת בצד פנימי לבין שני רגלים ואחת לצד חוץ וכורכים שתי הרצועות על הרגל למעלה להחזיק שני צידי הסנדל על רגלו מפני שלא היה עור בסנדליהם אלא בצדדי הסנדל בלבד אבל מלמעלה היה פתוח לגמרי לפיכך היו צריכים שתי רצועות להחזיק שני צדי הסנדל על רגלו ואם נפסקה אחת מהן אי אפשר לילך בו עד שיתקננו ואעפ"כ מותר

לטלטלו אף אם נפסקה עם מקום קביעותה מפני שעדיין יש תורת כלי עליו הואיל והוא ראוי לחזור ולתקנו.

במה דברים אמורים כשנפסקה הפנימית של בין הרגלים שאם יתקנוה אין תיקונה נראה אבל אם נפסקה החיצונה אין דרכה לתקנה מפני שתקונה נראה לכל וגנאי הוא ולפיכך בטל הסנדל מתורת כלי ואסור לטלטלו ואינו דומה לשברי שאר כלים שמתרים בטלטול הואיל והם ראויים לכיסוי כלים אבל הסנדל אין דרכו לכסות בו כלים מפני מאיסותו:

מד

ואם נפסקה כשהוא מהלך בכרמלית התירו לו ליטול גמי לח שהוא מאכל בהמה ומותר בטלטול ולכרוך אותו על הסנדל ולקשור לתקנו שלא יפול מרגלו אבל אסור לקשור עליו חוט או משיחה שמא יבטלם להיות קבועים שם לעולם ונמצא עשה קשר של קיימא ואף בגמי לח לא התירו כן אלא בכרמלית שאם לא יעשה כן ויעזוב הסנדל שם יגנב משם אבל בחצר שהוא נשמר שם אסור לקשור בגמי שמא ימלך ויבטלנו בין שנפסקה רצועה הפנימית בין החיצונה אלא שאם נפסקה פנימית רשאי לטלטלו להצניעו במקום מוצנע באותו חצר ואם נפסקה חיצונה אסור כמו שנתבאר:

מה

וכל זה בסנדלים שלהם שמשנפסקה הרצועה אי אפשר לנועלו כלל אבל סנדלים שלנו אף אם נפסקה הרצועה ראוי לנועלו ותורת כלי עליו ומותר לטלטלו בכל ענין:

מו

חלוק שכבסו אותו ותחבו בו קנה מערב שבת לתלותו בו לייבשו יכול לשומטו מן הקנה אבל ליטול הקנה מתוכו אסור לפי שאינו כלי אלא אם כן ייחד הקנה לכך שאז נעשה עליו תורת כלי ע"י ייחוד זה כמו שיתבאר ואם תחבו בו כלי מותר ליטלו מתוכו אפילו הוא כלי שמלאכתו לאיסור כיון שטלטול זה הוא לצורך מקומו דהיינו חלל החלוק שהקנה בתוכו:

מז

כירה שנשמטה אחת מירכותיה דהיינו פטפוטין שלה כעין רגלים אסור לטלטלה לצורך גופה גזרה שמא יחזיר לה הרגל ויתקענה שם בחוזק ויתחייב משום בונה וכן ספסל ארוך שנשמטה אחת מרגליו כל שכן שתים אסור לטלטלו ולהניחו על ספסל אחר ולישב עליו אפילו נשמטה הרגל מבעוד יום אלא אם כן ישב עליו כך פעם אחת קודם השבת בלי החזרת הרגל שאז אין לחוש שמא ימלך להחזירה ולתקועה בשבת אבל אסור להחזירה לשם בשבת אפילו ברפיון גזרה שמא יתקענה בחוזק אלא אם כן דרכה לעולם להיות שם רפויה כמו שיתבאר בסי' שי"ג.

וכל זה כשנשמטה הרגל אבל אם נשברה מותר לטלטל הספסל ולהניחו על ספסל אחר ולישב עליו אפילו לא ישב עליו כך קודם השבת שכאן אין לחוש שמא יחזירנה ויתקענה כיון שראשה נשאר בספסל:

מח

לבנים שנשארו מהבנין מותר לטלטלם לפי שמעתה אינן עומדין לבנין אלא להסמך ולשבת עליהם ולכן תורת כלי עליהם ואם סידרם זה על זה גילה דעתו שהקצם לבנין ואסור לטלטלם שאין תורת כלי עליהם:

מט

קוץ המונח ברשות הרבים מותר לטלטלו פחות פחות מד' אמות עד שיסלקנו לצדי רשות הרבים ובכרמלית מטלטלו כדרכו אפילו הרבה בעקירה אחת מפני שיש לחוש שמא יזקו בה רבים ובמקום היזק רבים לא גזרו על שבות טלטול ד' אמות בכרמלית או פחות פחות מד' אמות ברשות הרבים וטלטול מוקצה:

נ

חריות של דקל יש מהם שמייחדים אותם לשיבה ויש מהם שעומדים לשריפה כשאר עצים ואם קצצם מן הדקל לשריפה הרי הם מוקצה כשאר עצים ואסור לטלטלם שאין תורת כלי עליהם הואיל ועומדים לשריפה.

אבל אם נמלך עליהם אח"כ שיהיו עומדים ומיוחדים לשיבה עד עת שיצטרך לפנותם הרי מחשבה זו מוציאים מידי מחשבה הראשונה אם נמלך כן קודם השבת ונעשה עליהם תורת כלי ומותר לטלטלם בשבת לסדרם לישב עליהם אע"פ שבשעה שנמלך עליהם בחול לשיבה לא היה בדעתו בפירוש גם בשבת אלא נמלך כן על ישיבת החול.

ואפילו אם לא נמלך עליהם שיהיו עומדים ומיוחדים לשיבה אלא שחשב עליהם מבעוד יום לישב עליהם למחר בשבת בלבד ולמוצאי שבת ישתמש בהם לשריפה מותר לטלטלם ולסדרם לישב עליהם בשבת זז:

נא

ואפילו אם לא חשב עליהם כלל לשיבה אלא שאירע מקרה שישב עליהם מעט קודם השבת מותר לטלטלם בשבת לסדרם ולישב עליהם והוא הדין לצורך מקומם או לצורך עצמם כדין כלי שמלאכתו להיות לפי שכיון שדרכם של חריות לייחדם ג"כ לשיבה לפיכך כיון שישב עליהם הוכנו לשיבה על ידי כן ונעשה עליהם תורת כלי:

נב

אבל שאר עצים וכן נדבך של אבנים אע"פ שישב עליהם פעמים רבות בחול וגם חשב עליהם שיהיו עומדים לשיבה גם בשבתות עד עת שיצטרך לפנותם מכאן לא ירד עליהם תורת כלי על ידי כך לפי שאין דרכם של שאר עצים ואבנים לייחדם לשיבה מפני שאין נוח לישב עליהם כמו על החריות לפיכך לא הוכנו לכך ע"י ישיבה או ע"י מחשבה בלבד כל שלא ייחדם לכך לעולם אלא אם כן עשה בהם מעשה רב להכניס לשיבה דהיינו שסדרם מבעוד יום כדי שיהיו מוכנים לישב עליהם למחר שמעשה גדול כזה מועיל להוריד עליהם תורת כלי אע"פ שאין דרכם לייחד לכך אבל אם שפשפם מבעוד יום כדי לישב עליהם למחר הרי זה מעשה כל שהוא ואינו מועיל כלום.

וכל זה אינו אלא להתיר לטלטלם בשבת לסדרם לישב עליהם אבל לישב עליהם כך בלי שיגע בהם לסדרם מותר בכל ענין אע"פ שלא ישב עליהם מעולם ולא חשב עליהם שום מחשבה ולא עשה בהם שום מעשה מבעוד יום שכל מוקצה אינו אסור אלא בטלטול בלבד ואף אם הם מתנענעים תחתיו בישיבתו אין זה נקרא טלטול שטלטול כלאחר יד הוא.

ולטלטלם שלא לצורך ישיבה אלא לצורך מקומם או לצורך אחר אסור בכל ענין שאין מעשה הסידור מועיל אלא לטלטול שלצורך ישיבה שבשביל כך סידרום:

נג

אסור לטלטל בקעת עץ או אבן לכסות בהם פי החבית או לסגור בהם את הדלת או להכות בהם בברזא לסתום הנקב שבחבית אף אם כבר נשתמש בהם תשמיש זה פעמים רבות בחול וגם חשב עליהם מבעוד יום להשתמש בהם תשמיש זה בשבת אין זה מועיל כלום אלא אם כן ייחדם לכך לעולם שאז ירד עליהם תורת כלי ע"י שנתייחדו לתשמיש זה לעולם אבל מה שייחדם לתשמיש זה לשבת זו בלבד אין זה מוריד עליהם תורת כלי אלא אם כן עשה בהם שום מעשה של תיקון המוכיח שהם מוכנים ועומדים לכך שאז מותר לטלטלם לצורך אותו דבר שהוכנו לו אבל לא לצורך אחר.

במה דברים אמורים בכיסוי פי החבית וסגירת הדלת והכאה בברזא וכיוצא בדברים אלו שאין דרכם של עץ ואבן לייחד אותם לכך אבל אם חשב עליהם להשתמש בהם למחר תשמיש שדרכם לייחד אותם לתשמיש זה כגון שחשב על האבן לפצוע בה אגוזים למחר אע"פ שלא ייחדה לכך אלא לשבת זו בלבד מותר לטלטלה גם לכל צרכיו לפי שכיון שהיא ראויה להתייחד לכך לעולם ודרכה בכך לפיכך די לה בהכנה קלה להכינה לכך דהיינו במחשבה לשבת זו בלבד או אם נשתמש בה כבר תשמיש זה מבעוד יום אפילו פעם אחת בלבד הוכנה לכך אע"פ שלא חשב עליה לשבת זו:

נד

זמורה שיש בראשה עקמומיות כעין מזלג שראוי לתלות בה דלי ולמלאות בה אע"פ שחשב עליה מערב שבת למלאות בה בשבת אסור למלאות בה אלא אם כן היתה קשורה בדלי מערב שבת גזרה שמא תהיה ארוכה לו ויקטמנה מתוך שהיא רכה ונוחה ליקטם ונמצא מתקן כלי בשבת:

נה

ענף שנחתך מן האילן מבעוד יום להניף בו על השלחן להבריח בו הזבובים מותר להניף בו בשבת ולטלטלו כשאר כל הכלים שכיון שייחדו לכך עשאו כלי גמור והוא הדין אם ייחדו לאיים על התינוקות שיכם בו והוא שייחדו לכך מבעוד יום.

אבל אסור לתלוש ענף מן המכבדת שמכבדים בה הבית מפני שעל ידי תלישה זו מתקנו להשתמש בה מה שהוא חפץ להשתמש בו דהיינו הכאת התינוקות וכל דבר שמתקנו להשתמש איזה תשמיש יש בו איסור משום תיקון כלי כמו שיתבאר בסי' ש"מ ואפילו על ידי נכרי אסור לתולשו דהיינו לנתקו ולהוציאו מתחת הכרך שעל המכבדת ואין צריך לומר שאסור לשבור ענף מן המכבדת שיש בשבירה זו עוד איסור אחר משום שבירת כלי כמו שיתבאר בסי' של"ז אבל כשמוציא ענף שלם אין בזה משום סתירת כלי

שהרי זה דומה לכלי של פרקים שאין בפריקתן משום סותר אלא אם כן תקועים בחיזוק ואומנות כמו שיתבאר בסימן שי"ג:

נו

פשתן סרוק וצמר מנופץ שנותנים על המכה אע"פ שלא חשב עליהם שיהיו מיוחדים למכתו אלא הניחם על מכתו דרך מקרה קודם השבת והסירם ממנה לאלתר מותר לטלטלם בשבת ליתנם על מכתו או לצורך אחר לפי שדברים אלו דרכם לייחדם למכה לכן הוכנו לכך בהנחה בעלמא וירד עליהם תורת כלי.

ואין צריך לומר אם חשב עליהם מבעוד יום שיהיו מיוחדים לתתם על המכה אע"פ שלא נתנם עדיין מעולם על המכה או אפילו לא חשב עליהם שיהיו מיוחדים ועומדים למכתו אלא חשב עליהם מבעוד יום להניחם עליה למחר בשבת בלבד ולמוצאי שבת ישליכם ואין צריך לומר אם עשה בהם מעשה מבעוד יום להכינם לכך כגון שצבעם בשמן וכרכן במשיחה.

ואין איסור בהנחתם על גבי המכה בשבת משום רפואה שגזרו עליה משום שחיקת סממנים כמו שיתבאר בסי' שכ"ח לפי שהם אינם מרפאים ואין מניחים אותם אלא כדי שלא יסרטו הבגדים את המכה:

נז

וכן פשתן סרוק וצמר מנופץ שמניחים בעלי הקרחה בראשיהם כדי שיהיו נראים כבעלי שער אע"פ שלא חשב עליהם שיהיו מיוחדים לכך אלא הניחם על ראשו דרך מקרה פעם אחת בחול מותר לטלטלם בשבת להניחם בראשו או לצורך אחר ואין צריך לומר אם חשב עליהם מבעוד יום שיהיו מיוחדים לכך אע"פ שלא הניחם בראשו מעולם או אפילו לא חשב עליהם שיהיו מיוחדים ועומדים לכך אלא חשב עליהם מבעוד יום להניחם בראשו למחר בשבת בלבד ולמוצאי שבת יסירם ממנו ויעשה לו אחרים ואין צריך לומר אם עשה בהם מעשה מבעוד יום להכינם לכך כגון שצבען לנוי וכרכן במשיחה.

וכל זה להניחם בראשו בביתו אבל לצאת בהם לרשות הרבים יש אוסרין אלא אם כן עשה בהם מעשה שצבען או שכרכן ואם לאו לא יצא בהם אלא אם כן הניחם בראשו פעם אחת מבעוד יום אבל מחשבה וייחוד אין מועילים אלא לענין טלטול ולא לענין הוצאה לפי שכיון שלא הניחם בראשו מבעוד יום וגם אין בהם מעשה המוכיח שהם מתוקנים לכך הרי זה נראה כמערים להוציאם בראשו משא"כ בפשתן וצמר שעל גבי המכה הרי מכתו מוכחת עליו שהוא צריך להם ואינו נראה כמערים אע"פ שלא הניחם עליה מבעוד יום:

נח

עורות בין עבודין בין שאינן עבודין מותר לטלטלן מפני שראויין להסמך ולשבת עליהם ויש תורת כלי עליהם בין שהם של בעל הבית בין של אומן המעבדן ומוכרן שאף הוא אינו מקפיד עליהם להסמך ולשבת עליהם ואינו חושש שמא יפחתו דמיהם ע"י כך.

במה דברים אמורים שמותר לטלטל עורות שאינן עבודין כשנתייבשו כבר אבל כשהם לחים אינם ראויים להסמך ולשבת עליהם אלא מדוחק ואין דרכם בכך ולכן אין עליהם תורת כלי בשביל כך ואסור לטלטלם

ויש מי שמתיר אף בלחין של בהמה גסה ואוסר של בהמה דקה אף ביבשין מפני שאינן ראויין להסמך ולשבת עליהם מחמת קטנן והעיקר כסברא הראשונה כמו שיתבאר בסימן של"ד וסימן תצ"ט:

נט

נסרים של בעל הבית מותר לטלטלם ושל אומן אסור מפני שהוא מקפיד עליהם מלהשתמש בהם שום תשמיש שלא יתקלקלו והרי הם מוקצה מחמת חסרון כיס ואם חשב עליהם מבעוד יום ליתן עליהם פת לאורחים בשבת או שום תשמיש אחר מותר לטלטלם:

ס

מותר להעביר מעל השלחן פרורין פחותים מכזית אף שאינן עומדים לאכילת אדם אלא לבהמה או לעופות וכן עצמות שראויים לכלבים וקליפי פירות שראויות לבהמה כגון שרביטים של קיטנית שהקיטנית גדל בתוכם וכל כיוצא בהם מותר להעבירן מעל השלחן מפני שמותרים בטלטול כשאר מאכלי בהמה ואף על פי שנתפרקו העצמות מהבשר והקליפות מהפירות בשבת עצמה והרי הן נולדו כמו שיתבאר בסי' תק"א אין בכך כלום שהנולד מותר בשבת אבל ביום טוב יש להחמיר בנולד ולהזהר שלא להעבירן מעל השלחן אלא כמו שיתבאר.

ואם אין הקליפות ראויות לבהמה כגון קליפי אגוזים [ו] שקדים וכיוצא בהן שהן אסורות בטלטול כעצים ואבנים אסור להעבירן מעל השלחן בין בידי בין בדבר אחר שבידיו כגון לגררן בסכין וכיוצא בו ולא התירו טלטול ע"י דבר אחר אלא כשדבר האסור כבר הוא מונח על דבר המותר והוא מטלטל בידי הדבר המותר והדבר האסור מיטלטל עמו מאליו כגון שמנער בידי את הטבלא או את המפה שהקליפות מונחות עליה כבר והן ננערות ג"כ ונפלות מעליה מאליהן שהטבלא לא נעשית בסיס לדבר האסור הואיל ולא היו הקליפות מונחות עליו בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת משא"כ כשמגררן בסכין אינן מיטלטלין מאליהן אלא הוא מטלטלן ע"י הסכין שנעשה לו כיד ארוכה:

סא

ואסור להגביה הטבלא או המפה עם הקליפות שעליה ולטלטלה למקום אחר אלא צריך לנערן ממנה מיד ואע"פ שדבר המותר הוא שמטלטל ונושא בידי למקום אחר ודבר האסור מיטלטל עליו מאליו מכל מקום לא התירו לטלטל מוקצה ע"י דבר אחר טלטול גמור כל שאפשר לנערן ממנו מיד שהניעור אינו טלטול גמור ע"י דבר אחר שכלאחר יד הוא ואם יש פת על הטבלא או על המפה שהקליפות עליה מותר להגביה עם הכל ולטלטלה לכל מקום שירצה מפני שהקליפות האלו הן בטלות לגבי הפת:

סב

ואף אם אין על השלחן אלא קליפות אלו או שאר דברים שאינם מאכל לבהמה מכל מקום אם הוא בענין שאין הניעור בלבד מועיל לו כגון שהוא צריך להשתמש במקום השלחן בענין שאם ינערן ממנו כאן ויפלו לארץ כאן לא יוכל להשתמש שם בארץ מה שצריך לו מותר לסלק השלחן למקום אחר אע"פ שהדברים המוקצים מונחים עליו שכיון שהוא לא נעשה בסיס להם הרי הוא מטלטל דבר המותר ודבר האסור מיטלטל עמו מאליו:

סג

חבילי קש וחבילי עצים רכים אם הזמינם למאכל בהמה מותר לטלטלם אפילו הם גדולים הרבה אבל סתמן להסקה הן עומדין ואסור לטלטלם ובמקומות שסתם קש אינו עומד להסקה אלא למאכל בהמה או לשכב עליו מותר לטלטלו:

סד

כל דבר שהוא ראוי למאכל מין חיה ועוף המצויים מותר לטלטלו ואפילו אינו ראוי לרוב מיני חיה ועוף כגון החצב שאינו ראוי אלא לצביים והחרדל שאינו ראוי אלא ליונים מותר לטלטלם במקום שהצביים והיונים מצויים דהיינו במקום שדרך סתם בני אדם לגדלם ורגילים בכך ולא די במה שמצויים אצל השרים בלבד:

סה

ודבר שאינו ראוי אלא לחיה ועוף שאינם מצויים באותה העיר אם יש לו מאותו מין חיה או עוף מותר לטלטל המאכל הראוי להם ואם לאו אסור ולכן אסור לטלטל העצמות במקום שאין כלבים מצויים כגון אם שובת בשדה או במלון שאין שם כלב בין שנתפרקו מן הבשר בשבת בין שנתפרקו מערב שבת ועצמות קשים כל כך שאף לכלב אינן ראויין אסור לטלטלן בכל מקום כעצים ואבנים:

סו

גרעיני תמרים במקומות שדרכם להאכילן לבהמות מותר לטלטלן ומכל מקום אדם חשוב צריך להחמיר על עצמו שלא לטלטלם אלא על דרך שינוי כגון שיניח אצלם חתיכת פת או שאר דבר המותר בטלטול ויטלטלם יחד לפי שבמקומות הרבה אין מאכילים אותם כלל לבהמות לכן יש לו להחמיר בהם אף במקום שמאכילין:

סז

כל הקליפין והגרעינין שאינן ראויין לבהמה אוכל את האוכל וזורקן בלשונו לאחוריו ולא יזרקם בידיו וגם לא יזרקם בלשונו לפניו ויסמוך בדעתו שכשיהיו הרבה מהם לפניו וימאסו בעיניו יהיה מותר להוציאן משם כדין גרף של רעי שיתבאר לפי שאין עושין גרף של רעי לכתחלה כמו שיתבאר:

סח

בשר חי אפילו תפל שאינו מלוח כלל מותר לטלטלו מפני שראוי לאכילת אדם שיש בני אדם שדעתם יפה וכוססין בשר חי (שאינן איסור באכילתו משום דם כמ"ש ביו"ד סי' ס"ז) אבל בשר קשה שאינו ראוי לכוס אותו אסור לטלטלו והוא הדין שאר דברים כיוצא בו כגון שומן חי צונן שאף שראויין לכלבים הרי אינן עומדים לכלבים אלא לאכילת אדם למוצאי שבת ובשבת אינן ראויין לו לכלום אבל בשר תפוח (פירוש שמסריח) מותר לטלטלו מפני שראוי לכלבים ועומד לכלבים:

סט

דג מלוח מותר לטלטלו ושאינו מלוח אסור מפני שאינו ראוי לשום אדם ואינו עומד להשליכן לכלבים:

ע

בשר של נכרי שנשחט היום מותר בטלטול כמו בשר נבלה שמתה בשבת שיתבאר בסי' שכ"ד:

עא

קמיע שאינו מומחה אע"פ שאין יוצאין בו מחשש שמא אין מועיל כלום ואין תורת תכשיט עליו וא"כ אין עליו תורת כלי כלל שהרי אינו ראוי לכלום אף בחול בין שהוא של כתב בין שהוא של עיקרין אעפ"כ מותר לטלטלו מפני שלא חששו לכך אלא לענין איסור הוצאה אבל לא לענין איסור טלטול ואם מותר לתלותו עליו בבית ובחצר נתבאר בסי' ש"ג:

עב

כל דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה בין של אדם בין של תרנגולים וכיוצא בהם אם היו בחצר שהוא דר בה דהיינו חצר לפני הבית או שאצל הבית שהוא יוצא ונכנס לתוכה תדיר שזהו מקום שמקפידין עליו שלא יהא בו טינוף מותר להוציאם לאשפה או לבית הכסא אפילו בידי ממש בלא כלי וזה הוא הנקרא בכל מקום גרף של רעי וכן אם הם במבוי במקום דריסת הרגל מותר לסלקם לצדדין.

אבל אם הם מונחים בחצר אחרת שאינו דר שם וכן אם הם בחצר שאחורי הבית שזהו מקום שאין מקפידים עליו אם יש בו טינוף אלא אם כן יושבים שם אבל כשאין יושבים שם אין מקפידין אף שנכנסים ויוצאין שם הואיל ואין נכנסין ויוצאין שם תדיר לפיכך אסור להוציאם משם אלא אם כן יושב שם ואם ירא מפני התינוק שלא ילך שמה ויתלכלך בהם מותר לכפות עליהם כלי שהכלי ניטל אף בשביל דבר שאינו ניטל בשבת כמו שנתבאר בסי' רע"ז ואף אם הם בחצר שדר בה אלא שהם בחלק המוקצה מהחצר לאשפה או לתרנגולין אסור להוציאם משם.

ואם גרף של רעי עומד במקום שאין מקפידים עליו כשהוא עומד כך אלא שהוא מלא ואי אפשר לפנות עליו שם מותר להוציאו ולהחזירו בדרך שיתבאר משום כבוד הבריות:

עג

גרף של רעי ועביט של מי רגלים אע"פ שמותר להוציאם לאשפה לפנותם שם אסור להחזירם לבית לפי שאסורים בטלטול אף כשהם ריקנים מפני שהם מאוסים כל כך עד שאינם ראויים אפילו לכסות בהם כלי ולא התירו מוקצה מחמת מיאוס אלא אם כן ראוי לכסות בו כלי כמו שנתבאר למעלה ואם צריך להחזירם כדי לחזור ולפנות עליהם היום מותר להחזירם ע"י שיתן לתוכם מים המותרים בטלטול דהיינו שהם ראויים עדיין לבהמה אף כשהם בתוך העביט או הגרף ואע"פ שלא התירו לטלטל דבר האסור בטלטול ע"י שיטלטל עמו דבר המותר בטלטול אלא במת בלבד כמו שיתבאר בסי' שי"א מכל מקום כאן שהוא צריך לחזור ולפנות עליהם היום הקילו משום כבוד הבריות והוא הדין אם צריך לחזור ולהוציא בהם צואה היום.

ויש מתירין להחזירם לבית בכל ענין ע"י נתינת מים לתוכם אע"פ שאינו צריך לחזור ולפנות עליהם היום ולא להוציא בהם צואה.

ויש להחמיר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום הפסד כגון שהגרף הוא חשוב קצת ויש הפסד אם יניחנו באשפה ויגנב משם יש לסמוך על סברא האחרונה:

עד

וכל זה כשכבר סילקם מידו כשהגיע לאשפה אבל בעודן בידו מותר להחזירם לדברי הכל בכל ענין ואף בלי נתינת מים לתוכם כדין כל מוקצה שאם ישנו כבר בידו מותר לטלטלו לכל מקום שירצה כמו שנתבאר למעלה ולפי מה שנתבאר שם שטוב להחמיר בזה גם כאן טוב ליתן לתוכם מים אף שעודן בידו:

עה

אין עושין גרף של רעי לכתחלה דהיינו שמביא לפניו דבר שעתיד לימאס או שעושה דבר שעתיד לימאס וסומך בדעתו שיוציאנו אח"כ כשימאס שאף שהתירו להוציא הדבר המאוס מכל מקום לא יעשה לכתחלה דבר שיהיה בודאי אח"כ מאוס לפניו ויוציאנו ומכל מקום אם עבר ועשה כן מותר להוציא אח"כ ואם אין בדעתו בתחלה שיוציאנו אח"כ מותר לעשות כן אף לכתחלה ואח"כ אם נמלך להוציא הרי זה מותר:

עו

במקום הפסד מותר לקבוע ישיבתו אצל גרף של רעי שהוא במקום שאין מקפידין עליו כדי שימאס הגרף בעיניו ויוציאנו משם ויסתלק ההפסד כגון אם איזה דבר נמאס ונפסד מפני הגשמים היורדים עליו בחצר שאינו דר שם יכול להכניס לשם מטתו לשכב עליה או להכניס שולחנו לאכול שם והוא הדין לשאר כלי תשמישו כגון ספריו ללמוד בהם וכיוצא בענין זה שזהו נקרא קביעות ישיבה וכשתתאונן דעתו עליו מפני המיאוס יוציאנו משם למקום המשומר מפני הגשמים וכן כל כיוצא בענין זה אבל ישיבה בלבדה בלא מטה או שולחן או שאר כלי תשמישו אינה מועלת כלום מפני שאם תתאונן דעתו עליו מפני המיאוס אנו אומרים לו קום ולך מכאן ושב במקום אחר כיון שמתחלה לא היה יושב כאן ועכשיו נכנס דרך עראי משא"כ כשקבע כאן דירתו ע"י מטה או שולחן או שאר כלי תשמישו אין מטריחים אותו לעקור דירתו מכאן אלא מוציאין את הגרף מלפניו:

עז

מכניס אדם מלא קופתו עפר מבעוד יום ומערה אותו בביתו לארץ ומותר לעשות בו כל צרכיו בשבת כגון ליטול ממנו לכסות רוק או צואה וכיוצא בזה והוא שייחד לו קרן זוית שאז ניכר הדבר שהוא מוכן ועומד לכך אבל אם עירה אותו באמצע ביתו למדרס רגלים הרי הוא בטל לגבי עפר קרקע הבית ומוקצה הוא ואסור לטלטלו לפיכך פירות הטמונים בחול מותר ליתלם משם בשבת שאין אותו העפר מוקצה שהרי הכינו לכך מתחלה וייחד לו כלי או קרן זוית ובלבד שיהא העפר תיחוח כל כך בענין שאין בו משום עשיית גומא כמו שיתבאר בס' תצ"ח:

עח

אסור לטלטל בהמה או חיה או עוף מפני שאינן ראויים בשבת כשהם חיים ואפילו עוף שראוי לצחק בו תינוק כשבוכה אסור לטלטלו ואעפ"כ מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו שהכלי ניטל אף לצורך דבר שאינו ניטל בשבת ואע"פ שבעוד שהאפרוחים על הסל אסור לטלטל את הסל מפני האפרוחים שעליו אעפ"כ אין כאן ביטול כלי מהיכנו אפילו לפי שעה הואיל ובידו להפריח האפרוחים מהסל מיד שעלו או שירדו עליו או שלא יעמדו עליו אפילו רגע ולאחר שירדו מעליו מותר לטלטלו ואם היו האפרוחים על הסל כל משך בין השמשות אסור לטלטלו כל היום כולו אף לאחר שירדו שמתוך שהוקצה ונעשה בסיס לאיסור בבין השמשות הוקצה לכל היום כולו:

עט

כל בהמה חיה ועוף מדדין אותם ברשות היחיד דהיינו שאוחז בצוארן ובצדדין ומסייען ומנענע רגליהן שילכו ובלבד שלא יגביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ שמוקצים הם ואסורים בטלטול ואע"פ שכל מוקצה כשם שאסור לטלטל כולו כך אסור לטלטל מקצתו אעפ"כ התירו לו לדדות אותם משום צער בעלי חיים אם הבעלי חיים צריכים לכך אבל אם אינם צריכים לכך אסור אפילו לדדות אותם ותרנגולת אסור אפילו לדדות אותה אפילו היא צריכה לכך מפני שהיא מגבהת עצמה כשמדדים אותה ונמצא זה מטלטל את כולה וזה לא התירו משום צער בעלי חיים אבל מותר לדחות אותה מאחוריה בידיים כדי שתכנס ללול אם ברחו ממנו:

פ

וכל זה לדדות ברשות היחיד אבל ברה"ר אסור לדדות שום בהמה חיה ועוף גזרה שמא יגביהם ויוליכם ויתחייב משום מעביר ד' אמות ברשות הרבים ולא אמרו החי נושא את עצמו אלא באדם אבל לא בבהמה חיה ועוף וכרמלית דינו כרשות הרבים לענין זה ולדחות אותם מאחריהם אם ברחו מותר אפילו ברשות הרבים:

פא

האשה מדדה את בנה אפילו ברשות הרבים שאין לגזור שמא תגביהנו ותוליכנו ארבע אמות ברשות הרבים שאף אם תעשה כן לא תעבור על דבר של תורה אלא על דבר של דברי סופרים שהחי נושא את עצמו ובלבד שלא תגררהו אלא יהא מגביה רגלו האחת ויניח השנייה על הארץ וישען עליה עד שיחזור ויניח רגלו שהגביה שנמצא לעולם הוא נשען על רגלו האחת אבל כשהיא גוררת שתי רגליו הרי זה כנושאתו ואסור אפילו בכרמלית ואם הוא קטן כל כך שצריך לגרור ב' רגליו ונשאתו ברשות הרבים חייבת שבקטן כזה אין אומרים החי נושא את עצמו וכן הנושא את הכפות או את החולה שאינו יכול לילך כלל חייב מפני שאינן נושאין את עצמן כלל ואף אם הוא גדול כל כך שיכול לילך ברגליו לבדו אסור לישא אותו אפילו בכרמלית שלא אמרו החי נושא את עצמו אלא לפטור מחטאת אבל עכ"פ אסור מדברי סופרים משום שבות ובכרמלית הוא שבות דשבות וצריך להזהיר לרבים שטועים בזה:

פב

כלי שנתרועע לא יתלוש ממנה חרס לכסות בו או לסמוך בו מפני שהוא כמתקן כלי שכל דבר שמתקנו בשבת להשתמש בו איזה תשמיש יש בו משום תיקון כלי כמו שיתבאר בסימן ש"מ:

פג

אסור לשחוק בכדור בשבת ויום טוב לפי שאסור לטלטלו מפני שאין תורת כלי עליו ויש מתירים לטלטלו ולשחוק בו ברה"י] ונהגו מקדם להקל ולא מיחו בידם הואיל ויש להם על מי שיסמוכו:

פד

אסור לשאת תחת אציליו זרע התולעים שעושים המשי מפני שאסור בטלטול שהרי אינו ראוי לכלום ועוד שמוליד בחומו:

פה

יש אוסרים לטלטל בגד שעטנז של ישראל אפילו לצורך גופו ומקומו מפני שאינו ראוי לכלום לא להתלבש בו ולא להציעו תחתיו אם אינו בגד קשה ע"ד שנתבאר ביו"ד סי' ש"א ויש מתירים לצורך גופו או מקומו מפני שמכל מקום יש תורת כלי עליו אלא שמלאכתו לאיסור והעיקר כסברא הראשונה מפני שאין תורת כלי מועיל אלא לכלי שמלאכתו לאיסור בשבת בלבד אבל בחול מלאכתו להיתר שאף אם בשבת אינו ראוי כלל לשום תשמיש מותר לטלטלו הואיל ויש עליו תורת כלי דהיינו שראוי הוא למלאכתו בחול כגון נר שמדליקין בו נפט שבשבת אינו ראוי לכלום ומותר לטלטלו מפני שיש עליו תורת כלי כמו שנתבאר למעלה אבל אם גם בחול אינו ראוי למלאכה כגון בגד שעטנז שאסור להתלבש בו גם בחול אין עליו תורת כלי ומלבוש כלל שאף שראוי להשתמש בו תשמיש אחר כגון לכסות בו כלים או להאחיל בו למעלה מראשו וכיוצא בתשמישים אלו שאין הבגד מיוחד להם ולא נעשה בשביל כך אינן מורידין עליו תורת כלי אלא אם כן ייחדו לכך כמו שכל צרורות ואבנים שהם ראויים לכיסוי כלים ואעפ"כ אין עליהם תורת כלי על ידי כך אלא אם כן ייחדם לכך כמו שנתבאר למעלה ואין מועיל כלל להבגד מה שיש עליו צורת ותואר מלבוש כיון שאסור ללבוש כמו שאין מועיל למאכל האסור באכילה בשבת להתירו בטלטול מפני שיש עליו תואר אוכל ותורת אוכל עדיף מתורת כלי:

פו

מותר לטלטל מניפה כדי להבריח בה הזבובים מפני שכלי הוא רק שיזהר שלא יהרוג זבוב:

פז

מכבדות שמכבדין בהן הקרקע הרי הן ככלי שמלאכתו להיתר לדברי המתירין לכבד בהן בשבת קרקע המרוצף כמו שיתבאר בסי' של"ז ואף שמכבדין בהן ג"כ קרקע שאינו מרוצף בחול מכל מקום הרי הן ככלי שמלאכתו לאיסור ולהיתר שמותר לטלטלו ככלי שמלאכתו להיתר כמו שנתבאר למעלה אבל לדברי האוסרים לכבד בשבת אף קרקע המרוצף אסור לטלטלן כי אם לצורך גופן או מקומן ככלי שמלאכתו לאיסור.

כלי שחוזים בו הכוכבים אם מותר להפכו ולטלטלו להביט בו נתבאר בסי' ש"ז:

פח

מה שמורה על השעות בין שהוא של חול בין של מין אחר כגון שרואין בצל נתפשט המנהג לאוסרו בטלטול כי אם לצורך גופו דהיינו שצריך להשתמש בגופו איזה תשמיש המותר או לצורך מקומו ככלי שמלאכתו לאיסור לפי שנעשה למדידת הזמן או הצל ויש לדמותה למדידה האסורה בשבת ואין להתירה מפני שהיא מדידה של מצוה שהוא לומד ע"י כלי זה שלא התירו מדידה של מצוה אלא כשהמדידה בעצמה יש בה מצוה כגון למדוד המקוה וכיוצא בה אבל כאן המדידה בעצמה אין בה שום ענין מצוה ואי משום שלומד על ידה איך יתלה לימודו בדבר האסור ויהיה מותר על ידי כך זהו טעם המנהג אבל מן הדין אין איסור ברור בדבר ולא היתר ברור:

פט

אפילו דבר הראוי בשבת אם הוא גרוע בעיני העשירים ואין דרכם להשתמש בו מחמת עשרם נעשה דבר זה מוקצה גמור להם ונאסר להם בטלטול אף שהוא של עניים אלא העשירים שבבית העניים מותרים לטלטלו כמו העניים עצמם ואם דבר זה הוא של עשיר אסור בטלטול אף לכל העניים שבעולם שמתוך שהוקצה לבעליו הוקצה לכל העולם במה דברים אמורים בדבר שאינו ראוי לבעליו מחמת גריעותו בעיני בעליו אבל דבר שאינו ראוי לבעליו מחמת שהוא אסור להם כגון יין לנזיר לא נעשה מוקצה בשביל כך הואיל והוא מותר לאחרים ולפיכך אף הנזיר עצמו מותר לטלטלו:

שט – טלטול ע"י דבר אחר אם מותר בשבת ובו יא סעיפים:

א

נוטל אדם את בנו ברשות היחיד והאבן בידו ואינו חשוב כמטלטל את האבן בידו והוא שאי אפשר בענין אחר כגון שיש לבנו געגועין עליו שאם לא יטלנו יחלה ולא גזרו על טלטול שלא בידים ממש במקום סכנת חולי וגם אי אפשר להשליך האבן מיד התינוק מפני שיצעק ויבכה אבל אם אין לו געגועין עליו אסור ליטלו ואינו דומה לשאר טלטול דבר האסור שמיטלטל מאיליו ע"י שמטלטל בידו את הדבר המותר שעמו שהתירו חכמים כשאי אפשר לנער האיסור מן ההיתר כמו שיתבאר לפי שלא התירו כן אלא כשצריך לדבר המותר אבל כאן אין זה צורך כל כך ליטול את התינוק כשאינו לו געגועין עליו:

ב

ואפילו כשיש לו געגועין עליו לא התירו אלא באבן אבל אם דינר בידו אסור אפילו לאחוז בידו והוא מהלך בהגליו ברשות היחיד גזרה שמא יפול הדינר מידו וישכח אביו ויגביהנו ונמצא מטלטל מוקצה טלטול גמור ולטלטול גמור חששו וגזרו אפילו במקום סכנת חולי כיון שאין שם סכנת נפש אם לא יטלנו:

ג

כלכלה שהיתה נקובה וסתמה באבן מבעוד יום (אם הדקה שם בחוזק) מותר לטלטלה שלא נעשית בסיס לדבר האסור לפי שאף האבן נעשה כלי (כשהוא מהודק בה) שהרי נעשה כדופנה וכן דלעת חלולה שתולין בה אבן להכבידה למלאות בה מים אם האבן קשור בה יפה מבעוד יום שאינו נופל ממנה כשממלאים בה מותר למלאות בה לפי שאף האבן הותר בטלטול מפני שנעשה כמו הדלעת עצמה שהוא בטל אצלה ואם לאו אסור למלאות בה אלא אם כן ייחד אבן זה לכך לעולם כמו שנתבאר לעיל בסי' ש"ח:

ד

דבר האסור בטלטול שמונח על דבר המותר אם הניחו עליו מבעוד יום מדעתו על דעת שישאר מונח שם גם בשבת הרי נעשה ההיתר בסיס להאיסור ונאסר בטלטול כמוהו ממש אבל אם לא היה בדעתו שישאר מונח שם בשבת ושכח להסירו ממנו קודם כניסת השבת שלא נעשה בסיס אליו וכן אם נעשה בסיס לאיסור ולהיתר כגון שהניח עליו מבעוד יום גם דבר המותר בטלטול שחשוב יותר מדבר האסור כמו שנתבאר בסי' ש"י כיון שלא נעשה בסיס לאיסור בלבדו הרי הוא עומד עדיין בהתירו ומותר לטלטלו אף שגם האיסור שעליו מיטלטל עמו מאיליו.

אלא שאם אפשר לנער האיסור ממנו מיד צריך לנערו מתחלה ואחר כך יטלטל ההיתר בלבד למקום שצריך אליו ואם אי אפשר לנער או שיהיה איזה הפסד בדבר המותר אם ינער את האיסור או שלא יספיק לו הניעור להשלים בו הצורך שהוא צריך לטלטול זה כגון שמטלטל ההיתר עם האיסור שעליו למקום אחר מפני שצריך לפנות מקומם זה שהם עליו עכשיו כדי להשתמש בו איזה תשמיש או צורך אחר בענין שאם ינער כאן האיסור לא יוכל להשלים צרכו במקום הזה מותר לטלטל ההיתר עם האיסור שעליו:

ה

כיצד כלכלה מליאה פירות והאבן בתוכה אע"פ שהניחו שם מבעוד יום במתכוין שישאר שם בשבת כיון שיש פירות בכלכלה הרי נעשית בסיס לאיסור ולהיתר ולא נאסרה בטלטול ולכן אם הם פירות רטובים ורכים מאד כגון תאנים וענבים שאם ינערן יתנפזו בקרקע ויפסדו מותר ליטול הכלכלה כמות שהיא עם הפירות והאבן שבתוכה ולהוליכה למקום שצריכים לו הפירות לאכלם שם ואין מחייבים אותו ליטול הפירות בידיהם ולהוליכם כי שמא יפלו מידיהם לארץ ויתנפזו.

ואם הם מונחים בסלים קטנים תוך הכלכלה יטול הסלים בידו מתוך הכלכלה ויוליכם אחד אחד בענין שאין חשש שיפלו הפירות לארץ.

ואם צריך ליטול גוף הכלכלה למקום אחר כדי להשתמש בה שם איזה תשמיש יטול הסלים מתוכה בידו ויניחם על גבי קרקע ואח"כ ינער האבן מתוכה ויטלנה.

ואם הם פירות יבשים שאינם נפסדים כשהם מתנפזים בקרקע אף שאינם בסלים לא יטול הכלכלה כמות שהיא עם הפירות והאבן בין שצריך לפירות בין שצריך לכלכלה אלא ינערם מתוכה עם האבן ואח"כ ילקטם בידו ויחזירם לכלכלה אם ירצה אבל אם צריך למקום הכלכלה בענין שלא יספיק לו הניעור מותר לו ליטלה מכאן כמות שהיא בכל ענין:

וכן אם הניח אבן על פי חבית של יין לכיסוי ושכח להסירה משם קודם השבת או שהניח מעות על הכר ושכח ליטלם מעליה קודם השבת והוא צריך ליטול יין מן החבית או לשכב על הכר כיון שהחבית והכר לא נעשו בסיס לדבר האסור הרי הוא מטה החבית על צדה והאבן נופלת ומנער את הכר והמעות נופלים.

ואם היתה החבית בין החביות בענין שאינו יכול להטותה במקומה יכול להגביהה כמות שהיא עם האבן שעליה ולנושאה למקום אחר להטותה שם כדי להפיל האבן מעליה.

ואם צריך למקום החבית והכר בענין שאין הניעור מספיק לו יכול לטלטלן כמות שהן עם האבן והמעות שעליהן כדי ליפנות מקומן.

ואם אינו צריך לא לגוף הכר ולא למקומה אלא שחושש שלא יגבנו המעות שעליה אסור אפילו לנערה כדי שיפלו המעות תחתיה מפני שלא התירו טלטול על ידי דבר אחר אלא כשמטלטל בשביל דבר המותר ולא בשביל דבר האסור כמו שיתבאר בסי' שי"א:

וכל זה בשוכח אבל אם הניחם שם מדעתו על דעת שישארו שם גם בשבת בין שצריך למקום החבית והכר בין שצריך לגופן ליטול היין מן החבית ולשכב על הכר אסור אפילו להטותן ולנערן לפי שכיון שנעשו בסיס לאיסור נעשו איסור כמוהו ואסור לטלטלן כלל אפילו בהטייה וניעור בלבד כמו האיסור עצמו.

ואפילו אם היה בדעתו שלא ישארו שם כל השבת כולה אלא בכניסת השבת בלבד דהיינו שהיה בדעתו שישארו שם עד לאחר בין השמשות בלבד שאז יסירם משם ע"י ניעור אין זה מועיל כלום להתיר לו אפילו הניעור שהיה דעתו עליו לפי שמתוך שנעשו החבית והכר בסיס לאיסור בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת הוקצו לכל השבת כולה ואין דעתו מועלת להתירם.

ויש אומרים שלא נעשו בסיס לאיסור אלא אם כן היה בדעתו שישארו שם האבן והמעות כל השבת כולה אבל אם היה בדעתו ליטלם משם באמצע השבת בין על ידי נכרי בין על ידי ניעור לא נעשו כלל החבית והכר בסיס להם אפילו בתחלת כניסת השבת ולא נאסרו כלל בטלטול ולא הוקצו לכל השבת כולה ולכן אם נמלך אפילו בתחלת כניסת השבת להטות החבית ולנער הכר אם הוצרך לגופן או לטלטלן כמו שהן עם האבן והמעות שעליהן אם הוצרך למקומן הרי זה מותר כמו בשוכח.

אבל אם לא היה בדעתו ליטול האבן והמעות מהחבית והכר על ידי ניעור או ע"י נכרי אלא היה בדעתו לטלטל באמצע השבת את החבית והכר עם האבן והמעות שעליהן למקום אחר על ידי נכרי או על ידי ישראל כשיצטרך למקומן אין זה מועיל כלום כיון שאף באותו מקום יהיה האבן והמעות מונחים עליהם הרי הן בסיס להם.

והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום הפסד יש לסמוך על סברא האחרונה כגון אם נפל נר על השלחן כמו שנתבאר בסי' רע"ז:

ח

ולדברי הכל אם הוא בענין שנעשו בסיס לאיסור בבין השמשות אף אם אח"כ ניטל האיסור מעליהן אסור לטלטלן כל השבת כולה כמו כשהיה האיסור עליהן שמתוך שהוקצו בין השמשות הוקצו לכל השבת כולה כמו שיתבאר בסימן ש"י:

ט

אין ההיתר נעשה בסיס לאיסור אלא אם כן הניחו עליו בכוונה לאיזה צורך בין לצורך האיסור עצמו בשביל שיתיישב עליו בטוב כגון מעות שעל הכר בין לצורך דבר אחר המותר כגון אבן שעל פי החבית אבל אם הניחו עליו בדרך אקראי שלא בכוונה לאיזה צורך שצריך לו שיהיה מונח עליו אלא כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות מקום לכל חפץ בשולי התיבה לא נעשה זה בסיס לזה ודינו כשוכח ולכן מותר לטלטל המפה שעל השולחן אע"פ שהמנורה עומדת עליה לפי שאינו צריך לו שתהא המנורה על המפה אלא על השולחן ואינו מעמידה על המפה אלא מפני שאי אפשר לו לפנות מקום להמנורה בגוף השולחן עצמו או מפני שאינו חושש לפנות לה מקום ולפיכך לא נעשית המפה בסיס להמנורה ולא נאסרה בטלטול:

י

קינה של תרנגולים שיש בה ביצה שיש בה אפרוח שביצה זו אסורה בטלטול מפני שאינה ראויה אף לכלב מחמת קליפתה הרי הקינה נעשה בסיס להביצה שכיון שהקינה עשויה לתרנגולין אין זה כשוכח אלא כמניח מדעת וכן כל כיוצא בזה:

יא

אם אדם הניח דבר מוקצה על דבר המותר של חבירו שלא מדעתו אף אם גם דבר המוקצה הוא של חבירו לא נעשה ההיתר בסיס להאיסור לפי שאין אדם אוסר חפץ של חבירו שלא מדעתו ואם עשה כן לטובת חבירו שמן הסתם נוח לחבירו דבר זה שעשה לטובתו כגון שנטל ראובן כלי חרס של שמעון והעמידו מבעוד יום תחת הנר בבית שמעון כדי שיפול הנר לתוכו ולא ישרף הבית ונפל הנר לתוכו קודם בין השמשות והיה בתוכו עד אחר בין השמשות נעשה הכלי בסיס להנר ואסור לטלטלו כל השבת כולה וכן כל כיוצא בזה:

שי – דיני מוקצה בשבת ובו כ' סעיפים:

א

כבר נתבאר בסי' ש"ח שמוקצה מחמת מיאוס מותר לפיכך עץ שתולין בו דגים לייבשם אע"פ שהוא מאוס מותר לטלטלו:

ב

כל דבר הראוי לאכילה בשבת אין בו דין מוקצה אפילו אם הוא עומד לסחורה כגון תמרים ושקדים ושאר פירות העומדים להוליכם לסחורה למקום אחר מותר לאכול מהם בשבת ואפילו אם דחה אותם בידים מלאכלו בשבת כגון חטים שזרען בקרקע מותר לאכול מהן בשבת אם עדיין לא השרישו וכן ביצים שנתנן תחת התרנגולת לגדל אפרוחים מותר לטלטלן וכן תמרים הנלקטים קודם בישולם וכונסים אותם בסלים והם מתבשלים שם מאליהם מותר לאכול מהם קודם גמר בישולם.

וכן כל מיני פירות שמניחים אותם במוקצה לייבשם מותר לאכול מהם קודם שיתייבשו חוץ מגרוגרות וצימוקים שאסור לאכול מהם או לטלטלן משהניחם במוקצה עד לאחר שנתייבשו לגמרי לפי שהן מסריחות בנתיים ואינן ראוין לאכילה משנשתהו שם מעט עד שיתייבשו לגמרי ולכן אסורים בשבת משום מוקצה ואין צריך לומר אם אינן ראוין לגמרי שהרי הן גרועין מכל מוקצה שהרי הן כאבנים ועפר ואפילו הזמנה מבעוד יום אין מועלת בהם כמו שיתבאר אלא אפילו אם הן ראוין ואינן ראוין שיש אנשים שאוכלים אותן ויש שאינן אוכלים אעפ"כ אסורים משום מוקצה שכיון שדחה אותן בידים אינן עולין מידי דחיתן עד שיהיו ראוין לגמרי.

ואינן דומין לשאר דברים שדחאם בידים שמוותרים לפי שאף שדחאם בידים אעפ"כ לא הסיח דעתו מהן לגמרי משא"כ גרוגרות וצימוקים שהניחן לייבשן כיון שהיה יודע שיסריחו הקצה דעתו מהן לגמרי עד שיתייבשו לגמרי ויתקנו היטב שיהיו ראוין לכל ואף שעכשיו בשבת נמלך לאכלם אינם מוכנים על ידי כך כיון שהיו מוקצים מדעתו מתחלת השבת כמו שיתבאר שכל דבר שהוקצה מדעת האדם בבין השמשות הוקצה לכל השבת כולה:

ג

במה דברים אמורים בגרוגרות וצימוקים של ישראל אבל גרוגרות וצימוקים של נכרי מותרין אם הם ראויין ואינן ראויין שאין דין מוקצה בשל נכרי לפי שהכל מוכן אצלו שהנכרי אינו מקצה כלום ודעתו על הכל וכיון שהוא מוכן לאיש אחד מוכן לכל.

במה דברים אמורים בדבר תלוש אבל מחובר שנתלש בשבת אפילו הוא של נכרי שתלשו לעצמו ואפילו היה בדעת הנכרי מבעוד יום לתלוש פירות אלו בשבת כגון ששמע את הנכרי אומר בערב שבת למחר אתלוש פירות אלו ואפילו הן פירות שנגמר בישולן שהכנה מועלת בהם אפילו בעודם במחובר כמו שיתבאר בסי' שי"ח אעפ"כ הם אסורים באכילה ובטלטול משום גזרת פירות הנושרין שיתבאר בסי' שכ"ב כמו שיתבאר בסי' שכ"ה.

ודבר שהיה מחוסר צידה מבעוד יום וצד אותו הנכרי בשבת אף אם היה בדעתו לצוד בשבת אין דעתו מועלת כלום שאין הדבר תלוי בו והרי הוא אסור בשבת משום מוקצה שכיון שלא היה ברשותו של אדם כלל אין זה מן המוכן:

ד

כל דבר שהיה אסור בטלטול בבין השמשות ובשבת הלך לו הדבר הגורם לו האיסור כגון דבר שהיה מוקצה בבין השמשות מחמת איסור דהיינו שמחמת איזה איסור שהיה אסור באכילה ולא היה ראוי

לכלום בבין השמשות היה מוקצה ואסור בטלטול ובשבת נסתלק ממנו האיסור ונעשה ראוי אעפ"כ אסור לטלטלו כל השבת כולה.

במה דברים אמורים כשדחאו האדם בידיים דהיינו שהאדם גרם לו האיסור בידיים כגון נר שהדליקו מבעוד יום וכבה אחר בין השמשות ונשתייר בו שמן ושמן זה נדחה בידי אדם מלהיות ראוי בשבת שכשהדליקו נאסר להסתפק ממנו בשבת משום איסור כיבוי לכן אסור להסתפק ממנו אף לאחר שכבה הנר ונסתלק האיסור שכיון שבבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת היה מוקצה מדעת האדם שהקצה אותו מדעתו כשגרם לו האיסור הוקצה לכל השבת כולה:

ה

וכן דבר שלא היה ראוי בבין השמשות מחמת עצמו ולא מחמת איזה איסור ונעשה ראוי משחשיכה שהוא אסור בטלטול כל השבת כולה אם נדחה בידי אדם מלהיות ראוי בין השמשות כגון גרוגרות וצמוקים שלא היו ראויין בבין השמשות ובשבת נתייבשו לגמרי ונעשו ראויין שכיון שבבין השמשות היו מוקצין מדעת האדם שהקצם מדעתו כשהכניסן לייבשן הוקצו לכל השבת כולה:

ו

אבל דבר שהיה מוקצה בבין השמשות בעל כרחו של אדם לא הוקצה לכל השבת כולה כגון דבר שהיה מוקצה מחמת איסור הבא מאליו ולא ע"י גרמת האדם ומשחשכה נסתלק האיסור שוב אין בו משום מוקצה אף על פי שכשהגיע בין השמשות הסיח דעתו ממנו לגמרי ולא היה מצפה כלל שיסתלק האיסור בשבת כגון בעלי חיים שהם מוקצים בשבת מחמת איסור שחיטה ושחטם בשבת לצורך חולה שחלה היום מותר לבריא לאכול מהם חי אף שהסיח דעתו מהם כשהגיעו בין השמשות משום איסור שחיטה כיון שהוא איסור הבא מאליו ולא ע"י גרמת האדם וכן כל כיוצא בזה:

ז

וכל זה בדבר שהיה מוקצה כל בין השמשות אבל דבר שהיה ראוי בבין השמשות אפילו במקצתו לבד ואח"כ נתקלקל בענין שנאסר באכילה או בטלטול בין שנתקלקל מאליו בין שנדחה בידי אדם ואח"כ חזר וניתקן חזר להתירו ואין אומרים מתוך שהוקצה ונאסר כבר במקצת השבת הוקצה לשארית השבת כולה שאין אומרים כן אלא כשהוקצה בתחלת כניסת השבת שהוא בין השמשות שאז הוקצה ליום שלם אבל כשלא הוקצה עד אח"כ שאין כאן יום שלם לא הוקצה לשארית היום שאין מוקצה לחצי שבת בין באיסור אכילה בין באיסור טלטול:

ח

גרוגרות וצמוקים שהיו מוקצים מפני שאינן ראויין וכשהגיע בין השמשות נתייבשו כבר והרי הם ראויים לאכילה אע"פ שלא ידעו הבעלים כלל באותה שעה שנתייבשו ואח"כ נודע להם שבבין השמשות כבר היו יבשים מותרין באכילה שמתחלה כשהקצו אותן והסיחו דעתם מהם לא הוקצו אלא עד שיתייבשו והרי נתייבשו והוכנו מבעוד יום:

ט

גרוגרות וצמוקים שיבשו קצת בענין שהם ראויים ואינן ראויין שיש אנשים שאוכלין אותן ויש שאינן אוכלין אם הזמינם לאכילה מבעוד יום מותר לאכול מהן בשבת שכיון שגילה דעתו שהן ראויין לו יצאו מתורת מוקצה ואם לאו אסור שכיון שלא גילה דעתו הרי הן עומדין בהקצאתן שהיו מוקצין מתחלה כשלא היו ראויין לשום אדם אבל אם הזמין לאכילה גרוגרות וצמוקים שאינן ראויין כלל אין הזמנתו מועלת כלום שהרי זה כמזמין את האבן לאכילה:

י

כל דבר שאסור לטלטלו אסור ליתן תחתיו כלי כדי שיפול לתוכו אפילו אם דעתו לנערו אח"כ מפני שאוסר הכלי בטלטול כל זמן שהמוקצה בתוכו ונמצא מבטל כלי מהיכנו ואסור לבטל כלי מהיכנו אפילו לפי שעה אלא במקום הפסד מרובה כמו שנתבאר בס"י ר[ס]ה ורס"ו.

אבל מותר לכפות עליו כלי שבזה אינו אסור הכלי בטלטול ובלבד שלא יגע הכלי בהמוקצה שאף שמוקצה מותר בנגיעה בעלמא אפילו בידיו כל שאינו מנענע כמו שנתבאר בס"י ש"ח מכל מקום כאן שהנחת הכלי על המוקצה לצורך המוקצה אסור אפילו נגיעה ע"י הכלי ויש חולקין על זה ואומרים שלא הזהירו חכמים שלא יגע הכלי בהמוקצה אלא כשהמוקצה הוא דבר המתנענע ע"י נגיעת הכלי כגון ביצה וכיוצא בה שנמצא הוא מטלטלה ע"י הכלי ולא התירו טלטול ע"י דבר אחר אלא לצורך דבר המותר כמו שיתבאר בס"י שי"א:

יא

כל דבר האסור בטלטול שהניחו מבעוד יום על גבי דבר המותר בטלטול על דעת שישאר מונח שם בשבת שנעשה ההיתר בסיס להאיסור ונאסר בטלטול כמוהו כמו שנתבאר בס"י ש"ט ומשחשיכה ניטל האיסור מעל גבי ההיתר אעפ"כ אסור לטלטלו כל השבת כולה כגון מטה שהניח עליה מעות מבעוד יום על דעת שישארו שם בשבת ומשחשיכה ניטלו המעות מעליה ע"י נכרי או קטן אסור לטלטלה כל השבת כולה שמתוך שהוקצית בין השמשות מדעת האדם שעשאה בסיס לאיסור הוקצית לכל השבת כולה.

אבל אם לא היו המעות עליה בין השמשות אלא לאחר כך הניחום עליה נכרי או קטן אפילו הניחום לדעת הישראל שהוקצית מדעתו מלטלטלם כל זמן שהמעות עליה אעפ"כ מותר לטלטלה אם ניטלו המעות מעליה הואיל ולא היתה מוקצה בבין השמשות אבל בעוד שהמעות עליה אסור לטלטלה מחמת איסור טלטול המעות שעליה אבל מותר להטותה ולנערה ולהפיל המעות מעליה ולטלטלה אח"כ למקום שירצה ואם צריך למקומה מטלטלה והן עליה כמו שנתבאר בס"י ש"ט בדבר שלא נעשית בסיס לאיסור שגם זו לא נעשית בסיס לאיסור הואיל ולא היה האיסור עליה בבין השמשות כמו שנתבאר בס"י רס"ה ורס"ו:

יב

וכל זה במטה שאינה מיוחדת למעות או אפילו ייחדה למעות אלא שעדיין לא הניח עליה מעות מעולם שבמחשבה בלבדה אינה נאסרת אבל אם ייחדה למעות ועשה בה מעשה שהניח עליה מעות פעם אחת אפילו בחול אסור לטלטלה בשבת אפילו לצורך גופה ומקומה ואינה דומה לשאר כלים המיוחדים למלאכת איסור שמותר לטלטלה לצורך גופה ומקומה מפני שאין מקפידים עליהם מלהשתמש בהם

תשמיש אחר המותר אבל מטה זו המיוחדת למעוֹת אדם מקפיד עליה ומייחד לה מקום שלא לטלטלה לתשמיש אחר והרי היא דומה למוקצה מחמת חסרון כיס שאסור לטלטלו אפילו לצורך גופו ומקומו כמו שנתבאר בסי' ש"ח ויש חולקין על זה ומתירין לטלטלה לצורך גופה ומקומה כשאר כלים המיוחדים למלאכת איסור ויש להחמיר כסברא הראשונה ולכן אין לטלטל כיס של מעוֹת אע"פ שהוציא המעוֹת ממנו מבעוד יום אלא אם כן עשה בו מעשה שפתחו מלמטה וסלקו מן הייחוד:

יג

ומכל מקום כיס של מעוֹת התפור בבגד הואיל ועיקר הבגד עומד ללבוש אם הוציא המעוֹת משם יוכל ללבוש הבגד שהכיס בטל אצלו ואפילו בכיס עצמו מותר להניח דבר בתוכו או ליטול ממנו שהרי אין הקצאתו אלא משום שאדם מקפיד עליו מלהשתמש בו תשמיש אחר וכאן אנו רואים שאינו מקפיד עליו (וצ"ע דא"כ לישתרי לגמרי):

יד

ואפילו אם יש מעוֹת בתוכו אין איסור אלא ללבוש את הבגד גזרה שמא ישכח ויצא בו לרשות הרבים כמו שנתבאר בסי' ש"א וש"ג אבל מותר לטלטל את הבגד ואפילו אם הניח את המעוֹת בכיס על דעת שישארו שם גם בשבת שנעשה הכיס בסיס להם אעפ"כ הבגד לא נעשה בסיס להם הואיל ואין המעוֹת על עיקר הבגד ודבר המותר הוא שמטלטל בידי וְהאיסור מיטלטל עמו מאליו בטלטול מן הצד שאין בו איסור כשאינו מטלטל בשביל האיסור אלא בשביל דבר המותר כמו שיתבאר בסי' שי"א אבל אסור להכניס ידו בכיס אם הניח בו המעוֹת על דעת שישארו בו גם בשבת שנעשה הכיס בסיס להם:

טו

וכל זה בכיס שפיו בלבד תפור בחור שבבגד והוא כולו תלוי אבל אם כולו תלוי לארכו בבגד נעשה כל הבגד בסיס למעוֹת שבכיס כמו הכיס עצמו שהכל אחד ואפילו אם הניח המעוֹת בכיס על דעת ליטלם ממנו קודם השבת ושכח ליטלם מבעוד יום שלא נעשה בסיס להם אפילו הכיס עצמו אעפ"כ אם אפשר לנער המעוֹת מהכיס צריך לנער מתחלה ואח"כ יטלטל הבגד לכל מקום שירצה כמו שאם היו המעוֹת על עיקר הבגד שהיה צריך לנער מתחלה כמ"ש בסי' ש"ט במעוֹת שעל הכר.

ואפילו בכיס שכולו תלוי לא התיירו לטלטל הבגד אלא כשהוא תפור בבגד (שאז הוא בטל אצל הבגד ואין הבגד נאסר בטלטול בשבילו) אבל אם כיס מלא מעוֹת קשור בבגד כיון שהכיס הוא כלי בפני עצמו (אינו בטל אצל הבגד ולכך) אסור לטלטל (כל) הבגד אם הניח המעוֹת בכיס על דעת שישארו שם גם בשבת (שנעשה הכיס בסיס להם והבגד לכיס הקשור ותלוי בו) ואף אם ניטל המעוֹת מהכיס (או הכיס מהבגד) משחשכה אסור לטלטל (כל) הבגד כל השבת כולה (כיון שנעשה בסיס בין השמשות) ואם הניחם על דעת ליטלם קודם השבת ושכח ליטלם מבעוד יום צריך לנער המעוֹת מהכיס אם אפשר לנער ואח"כ יטלטל הבגד לכל מקום שירצה אם אינו מתכוין בשביל המעוֹת כדי להצניעם כמ"ש בסי' ש"ט.

וכן אם יש מעוֹת בתיבה שבתוך השלחן אסור לטלטל את השלחן אלא בדרך שנתבאר אלא אם כן יש על השלחן מבעוד יום דבר המותר בטלטול שאז נעשה השלחן בבין השמשות בסיס לאיסור ולהיתר ומותר לטלטלו ע"ד שיתבאר:

טז

כבר נתבאר בסי' ש"ט שכלי שנעשה בסיס לאיסור ולהיתר מותר לטלטלו והוא שדבר המותר חשוב מדבר האסור אבל אם דבר האסור חשוב יותר מדבר המותר הרי ההיתר בטל אצל האיסור ואסור אפילו לנער האיסור כמו שאם היה בסיס לאיסור בלבדו שאסור אפילו לנער כמ"ש שם ואם ההיתר אינו חשוב אצלו מחמת רוב עשרו אע"פ שהוא חשוב לכל העולם אינו נקרא חשוב שהכל הולך אחר הבעלים כמ"ש בסי' ש"ח ע"ש כל פרטי דין זה:

יז

ואפילו אם דבר המותר חשוב יותר אם אפשר לנער האיסור בלבדו צריך לנער מתחלה ואחר כך יטלטל הכלי עם ההיתר למקום שירצה ואם אי אפשר לנער האיסור בלבדו מבלעדי ההיתר ינער גם ההיתר עמו אם אין הפסד בניעורו ואחר כך יטול ההיתר בלבדו ויחזירנו לכלי אם ירצה כמ"ש שם.

ואם הוא בענין שאם ינער גם ההיתר לא יוכל אח"כ ליטול ההיתר בלבדו כגון מחתה שיש עליה מבעוד יום אפר שמותר לטלטלו מפני שראוי לכסות בו רוק או צואה ויש עליה ג"כ שברי עצים או פחמים האסורים בטלטול וצריך לו לטלטל האפר למקום אחר לכסות בו ואם ינערנו עם השברים והפחמים לא יוכל אח"כ ליטול האפר לבדו בידיו כגון שהם שברים קטנים או פחמים קטנים שאי אפשר ליטול האפר מבלעדם מותר לטלטל המחתה כמות שהיא עם האפר והשברים והפחמים למקום שירצה.

במה דברים אמורים כשצריך לאפר אבל אם אינו צריך אלא לגוף המחתה לא יטלטלנה כמות שהיא אלא ינער האפר והשברים והפחמים במקומם הואיל ואין הפסד בניעורם ויטול המחתה בלבדה:

יח

וכל זה כשהיה ההיתר שם עם האיסור מבעוד יום שבבין השמשות נעשה הכלי בסיס לאיסור ולהיתר ואף אם משחשכה ניטל ההיתר משם לא נעשה הכלי בסיס אז כיון שלא היה בסיס בבין השמשות כמו שנתבאר למעלה אבל אם בבין השמשות היה עליו האיסור בלבדו ומשחשכה הונח גם ההיתר עליו אינו מועיל כלום הואיל ובבין השמשות היה בסיס לאיסור בלבדו נאסר לכל השבת כולה:

יט

אין האפר מותר בטלטול אלא כשהוסק מבעוד יום אבל אם הוסק בשבת אסור משום נולד כמ"ש בסימן תצ"ח ואם נתערב אפר שהוסק בשבת באפר של אתמול בטל ברוב אם עדיין לא היה ניכר מעולם בפני עצמו כמ"ש שם:

כ

תיבה שיש בה דברים המותרים בטלטול ומעות אם המעות אינן עיקר מותר לטלטלה כמות שהיא על פי התנאים שנתבארו:

שיא – דיין מת בשבת ושאר טלטול מן הצד ובו טו סעיפים:

א

אע"פ שהמת הוא מוקצה ואסור בטלטול אעפ"כ אם הוא מוטל במקום שירא עליו מפני הדליקה מותר לטלטלו כדי להצילו שהתירו חכמים איסור טלטול כדי שלא יבא לידי איסור חמור לכבות את הדליקה מפני שהוא בהול על מתו שלא ישרף.

ומכל מקום כל מה שאפשר לו לעשות יותר בהיתר צריך הוא לעשות דהיינו אם יש לו דבר המותר בטלטול שלא לצורך גופו או מקומו כגון תינוק או ככר או שאר אוכלין או כל כלי שמלאכתו להיתר מטלטלו על ידו דהיינו שמניח דבר המותר על המת או אצלו ומטלטל שניהם כאחד.

ואם אין לו דבר המותר בטלטול אם המת מונח על המטה ויש לו עוד מטה אחרת הופכו ממטה זו למטה זו ומזו לזו עד שייגיענו למקום המשומר מן הדליקה שזהו טלטול מן הצד והמטה לא נעשית בסיס למת הואיל ואין צריך אליה שכל עצמו אינו צריך אלא להטילו על גבי קרקע ואם אין לו מטה אחרת נושאו במטה זו או אפילו אם אינו מונח במטה מטלטלו טלטול גמור בידי להצילו מן הדליקה:

ב

ואם אי אפשר להצילו כי אם ע"י הוצאה לכרמלית יש מתירין משום בזיון המת שלא ישרף שגדול כבוד הבריות שדוחה מצות לא תעשה שבתורה שהיא לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך וגו' שבמצוה זו נצטוינו לשמוע לכל דברי סופרים ואיסור הכרמלית ג"כ אינו אלא מדברי סופרים.

ואעפ"כ אם יש לו דבר המותר בטלטול צריך להוציאו עמו כדי להקל איסור הטלטול שאף שאיסור הכרמלית נדחה מפני כבוד הבריות מכל מקום איסור הטלטול כיון שאפשר לתקנו ע"י טלטול דבר המותר צריך לתקנו בכל מה דאפשר ואף שמוסיף באיסור הכרמלית שמוציא עמו גם הדבר המותר בטלטול אין בכך כלום שאיסור הכרמלית נדחה כבר לגמרי בהוצאת המת אבל איסור הטלטול כיון שאפשר לתקנו אין לנו לדחותו שמוטב להרבות באיסור אחד מלדחות שני איסורים:

ג

מת המוטל בחמה וירא עליו פן יסריח אם יש לו דבר המותר בטלטול מטלטלו על ידו מחמה לצל ואם לאו לא יטלטלנו כלל אפילו להפכו ממטה למטה שלא התירו טלטול מן הצד אלא כשמטלטל לצורך דבר המותר כמו שיתבאר אבל כאן הוא מטלטל לצורך המת האסור בטלטול ולא התירו משום כבוד המת אלא איסור הוצאה לכרמלית שאי אפשר לתקנו כלל כשצריכים לכך אבל איסור טלטול כיון שאפשר לתקנו ע"י שיטלטל עמו דבר המותר לא התירוהו בשום ענין אפילו אין לו דבר המותר אלא בדליקה בלבד התירוהו משום שלא יבא לכבות:

ד

ואפילו אם יש לו דבר המותר אלא שאין לו מקום שיש בו צל באותה רשות אסור להוציאו לכרמלית ע"י דבר המותר אם אפשר לעשות לו תקנה ע"י שיפרסו מחצלאות לצל כמו שיתבאר אבל אם אי אפשר בכך וכן מת המונח בבית והוא קרוב להסריח ואין לו מקום קר באותה רשות לפנותו שמה יש מתירין להוציאו

לכרמלית ע"י דבר המותר משום בזיון המת שלא יסריח אבל אם הסריח כבר בבית ורוצה להוציאו כדי לסלק ריחו מבני הבית אם יש להם מקום אחר לצאת לשם אין מוציאים אותו אלא מניחין אותו במקומו ויוצאים הם ואם לאו מותר להוציאו שגדול כבוד הבריות וכן אם רוצה להוציאו משום כבודו שלא יתבזה בין החיים מותר להוציאו אם אין להם מקום אחר לצאת לשם וכן אם הוא מוטל בבזיון אחר כגון שהיה בספינה והיו הנכרים מתאספים שם שזהו בזיון קצת אליו מותר להביאו דרך כרמלית לבית ע"י דבר המותר וכן כל כיוצא בזה:

ה

אבל להוציאו לרשות הרבים גמורה אסור אפילו בדליקה ואפילו להאומרים שהוצאת המת אינה אסורה מן התורה אלא מדברי סופרים מפני שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה כמו שנתבאר בס"ח ולא התירוהו משום כבוד הבריות הואיל ועיקרה מן התורה דהיינו אם היה צריך לגופה משא"כ הכרמלית עיקרה מדברי סופרים:

ו

ואפילו ע"י נכרי אסור ברשות הרבים משום שגנאי הוא למת שיאמרו הבריות נתחלל עליו שבת חילול גמור אף שנעשה החילול ע"י נכרי משא"כ הכרמלית הכל יודעין שאינה בכלל מלאכות ועיקרה מדברי סופרים:

ז

לא התירו טלטול ע"י דבר המותר אלא במת בלבד אבל שאר דברים האסורים בטלטול אסור לטלטלם ע"י דבר המותר אפילו אם אינו מטלטל לצורך דבר האסור אלא לצורך דבר המותר שלא התירו טלטול ע"י דבר אחר לצורך דבר המותר אלא כשמטלטל ההיתר בידי וואיסור מיטלטל עמו אבל כשמטלטל האיסור בידי וההיתר מיטלטל עמו לא התירו אלא במת בלבד:

ח

ואפילו במת לא התירו אלא משום כבודו אבל לא לצורך כהנים שישארו בבתייהם או לצורך דבר אחר אפילו הוא דבר מצוה אבל מותר לטלטלו ע"י נכרי לצורך מצוה כגון חתונה אפילו שלא ע"י דבר המותר שכל שבות דשבות מותר במקום מצוה ואין צריך לומר שבכל מקום שמותר לטלטלו ע"י דבר המותר משום כבודו שמותר לטלטלו ע"י נכרי אפילו שלא ע"י דבר המותר:

ט

וכל זה בטלטול גמור אבל טלטול מן הצד דהיינו להפכו ממטה למטה מותר אפילו לצורך כהנים או אם צריך למקום המת או לדבר שהמת מונח עליו מפני שלא אסרו טלטול מן הצד אלא כשמטלטל לצורך האיסור דהיינו לצורך המת האסור בטלטול אבל כאן אינו מטלטל לצורך המת אלא לצורך דבר אחר המותר ואם אין לו מטה אחרת מותר לטלטלו במטה זו כיון שאי אפשר לנערה להפיל אותו מעליה לארץ שהרי שוב לא יוכל לטלטלו בטלטול מן הצד וכל שאי אפשר לנערה מותר לטלטלה כדרכה כשאינו מטלטל לצורך האיסור כמו שנתבאר בס"ח ש"ט בשוכח אבן על פי החבית:

י

לא הצריכו להניח על המת דבר המותר בטלטול אלא במת ערום או שהוא לבוש בתכריכים שהן בטילין אצלו ואסורים בטלטול כמוהו אבל מת שהוא לבוש בבגדו שהיה לבוש בו מחיים אין צריך להניח עליו כלום שבגד זה הוא מותר בטלטול שאינו בטל אצלו מפני שעתידים להפשיטו מעליו ולהלבישו תכריכים:

יא

מת המוטל בחמה ואין להם מקום לפנותו או שלא רצו להזיזו ממקומו מותר לעשות עליו אהל עראי על ידי הערמה לצורך החי כיצד באים שני בני אדם ויושבים משני צדדיו על גבי קרקע חם להם מלמטה מחום הקרקע שרתחו חמה זה מביא מטתו ויושב עליה וזה מביא מטתו ויושב עליה חם להם מלמעלה זה מביא מחצלת ופורס על גביו לצל וזה מביא מחצלת ופורס על גביו זה זוקף מטתו ומסירה משם ונשמט והולך לו וזה זוקף ומסיר מטתו ונשמט והולך לו ונמצאת מחיצה עשויה מאליה שהרי מחצלת זה ומחצלת זה גביהן סמוכות זו לזו ושני קצותיהן על הקרקע משני צידי המת שהתירו לעשות אהל עראי בשביל צער החי ולא בשביל המת ולכן הצריכו שישבו מתחלה עד שייחם להם מלמטה ואז יביאו מטות לישב עליהן אף שאין במטות צורך כלל לעשיית האהל כדי שיהא נראה שפריסת המחצלאות אינה כדי לעשות אהל על המת בחיבור שתיהן אלא כדי לפרוס כל אחד על עצמו להגן מפני החמה שהרי גם כשחם להם מלמטה הביא כל אחד מטתו וישבו עליהן ומטעם זה צריכים לזקוף ולהסיר מטתם משם ולעמוד פריסת המחצלאות כדי שגם בזה יהא נראה שפריסת המחצלאות לא היתה בשביל המת אלא להגן עליהם מפני החמה שהרי כשחם לו מלמטה הביא מטה וישב עליה וכשעמד זקפה והלך לו:

יב

מותר לסוך את המת ולהדיחו ובלבד שלא יזיז בו שום אבר שכל מוקצה כשם שאסור לטלטל כולו כך אסור לטלטל מקצתו ואפילו ע"י דבר המותר אסור לטלטלו כדי לרחצו אלא אם כן היה מטונף בטיט וצואה עד שמאוס בעיני רואיו שלא התירו טלטול במת ע"י דבר המותר אלא להצילו מבזיון כגון במוטל בחמה שלא יסריח או בזיון אחר כמו שנתבאר למעלה.

ולכן צריך למחות במה שנהגו להגביה המת מעל הכרים ע"י דבר המותר אף במקום שאין לחוש שמא יסריח ואף אם יש לחוש שיסריח מחום הכרים שומטין הכרים מתחתיו ואין מטלטלים אותו ומותר לזלף חומץ על גבי בגדים של המת בשביל שלא יסריח למוצאי שבת ויוכלו להתעסק בטהרתו ואין כאן משום ליבון שהחומץ אינו מלבן וגזרה שמא יסחוט גם כן אין גוזרין אלא במשקה המלבן כמו שנתבאר בס"י ש"א:

יג

אם היה פיו נפתח והולך קושר את הלחי בענין שלא יוסיף להפתח אבל לא כדי שיסגר מה שנפתח או קצתו שהרי אסור להזיז אבר ומטעם זה אין מעצימין עיניו של מת בשבת ועכשיו נהגו להעצים עיניו בשבת ולהזיז אבר שלא יתעקם ואומרים שיש סכנה בדבר ואין למחות בידם:

זה הכלל בטלטול ע"י דבר אחר כל שני דברים אחד אסור לטלטלו ואחד מותר לטלטלו והם סמוכים זה לזה או זה בזה או זה על זה והוא בענין שלא נעשה ההיתר בסיס לאיסור ע"ד שנתבאר בס"ט ובזמן שמטלטל אחד מהם מיטלטל עמו השני אם מטלטל האיסור בידו וההיתר מיטלטל עמו לא התירוהו בשום ענין אלא במת בלבד.

ואפילו אם מטלטל ההיתר בידיו והאיסור מיטלטל עמו אם הוא מתכוין בטלטול זה לצורך האיסור אין צריך לומר אם מטלטל לצורך האיסור עצמו כדי לשמרו מאיזה קלקול והפסד או כדי להצניעו או איזה ענין אחר אלא אפילו אם מטלטל מפני שצריך לו האיסור להשתמש בו איזה תשמיש המותר כגון לישב או לשכב עליו שזהו מותר כמו שנתבאר בס"ט ש"ח או כגון נר להשתמש לאורו במקום אחר וכל כיוצא בזה הואיל ומיטלטל בשביל האיסור אסור.

אבל אם אינו צריך כלל לגוף האיסור ואינו מטלטלו ע"י ההיתר אלא בשביל דבר המותר כגון לפנות מקומו זהו טלטול מן הצד שהתירו חכמים ע"ד שנתבאר בס"ט באבן שעל פי החבית ומעות שעל הכר.

ואין צריך לומר אם אינו מתכוין כלל לטלטול האיסור שאינו צריך לו כלל רק טלטול ההיתר בלבד אלא שאי אפשר לו לטלטל ההיתר אלא אם כן יטלטל האיסור על ידו כגון צנן תלוש הטמון בארץ ומקצת עליו מגולין נוטלו בהם ומוציאו אע"פ שבנטילתו מזיז עפר ממקומו והוא שלא השריש שאז אין בו משום תולש אף אם נתכוין לזריעה כשטמנו שם כמו שנתבאר בסימן ש"י ואף אם הוסיף מחמת לחות הקרקע אין בכך כלום כל שלא השריש והצנן לא נעשה בסיס להעפר שעליו אף אם היה בדעתו שישאר מונח שם כל השבת מפני שלא היתה כוונתו שיהא הצנן משמש להעפר אלא שיהא העפר משמש להצנן וכן בכל כיוצא בזה.

ואם אין מקצת עליו מגולין יש מתירין לתחוב כוש או סכין לתוך הצנן ולהוציאו בהם והעפר שעל גביו ננער מאליו ואף שבתחלת הגבהתו את הצנן מגביה גם העפר שעליו אין בכך כלום כיון שבשביל דבר המותר הוא ויש אוסרין לתחוב בעפר מפני שנראה כעושה גומא ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל.

אבל פירות הטמונים בקש או תבן המוקצים להסקה מותר לדברי הכל לתחוב כוש או סכין לתוך הפירות ולהוציאם שאין איסור גומא שייך אלא בעפר וכיוצא בו כמו שיתבאר בס"ט תק"ו ואם ייחד הקש והתבן להטמין בהם הפירות יצאו מתורת מוקצה ומותרים בטלטול וכן הדין בעפר שייחדו לכך כמו שנתבאר:

וכל זה בטלטול בידיו ע"י דבר אחר אבל לטלטל המוקצה בגופו שלא בידיו מותר אפילו מטלטלו לצורך האיסור כגון קש שהוא מוקצה מפני שסתמו עומד להסקה ואם הוא נתון על המטה שלא לשכב עליו ובשבת הוא בא לשכב עליו מותר לנענע בגופו כדי שיהא צף ורך ונוח לשכב עליו.

ואם הניח עליו מבעוד יום כר או סדין נעשה כמו שישב או שכב עליו מבעוד יום והרי זה מוכן לשיבה או לשכיבה ומעתה יש תורת כלי עליו ומותר לטלטלו בידיו וכן אם חשב עליו מבעוד יום לישב או לשכב עליו כמו שנתבאר בס"ט ש"ח בדבר שדרכו ג"כ לייחדו לשיבה או לשכיבה ואם הזמינו למאכל בהמה מבעוד יום מותר לטלטלו בכל ענין.

וכל זה במקומות שסתם קש עומד להסקה אבל במקומות שסתמו עומד למאכל בהמה או לשכיבה מותר לטלטלו בכל ענין כמו שנתבאר שם:

שיב – הנצרך לנקביו במה מקנח בשבת ובו טו סעיפים

א

משום כבוד הבריות התירו לטלטל אבנים לקנח בהם בבית הכסא ואפילו אם נפנה על הגג ויש טורח להעלותן עמו לגג הרי זה מותר וכמה אבנים מותר להכניס לבית הכסא מי שיש לו מקום קבוע לבית הכסא דהיינו שלעולם נכנס למקום אחד לפנות שם מותר להכניס שם אבנים כמלא היד שאם ישתירו לו מהן ערבית יקנח בהן שחרית ואין כאן טלטול שלא לצורך ואף שאחרים נכנסים ג"כ לפנות במקום זה ויש לחוש שיקנחו הם במה שישתייר ממנו אין בכך כלום שנמצא שטלטול הוא לצורך אחרים ואין זה טלטול שלא לצורך דמה לי הוא מה לי אחר ואע"פ שהאחרים יכולין לטרוח בעצמן להכניס להם אבנים מכל מקום כיון שאפשר שכל אבנים אלו שהוא מכניס יצטרכו לו בעצמו אם לא יקדימוהו אחרים לקנח במה שישתיירו ממנו בקינוח זה הרי זה טורח בשביל עצמו:

ב

אבל מי שאין לו מקום קבוע לבית הכסא שפעם הולך למקום זה ופעם למקום אחר מכניס עמו אבנים כשיעור ראשו של בוכנא שדכין בו בשמים ולא יותר לפי שאם ישתירו לו מהן ואח"כ ילך לפנות למקום אחר נמצא שטלטל בתחלה שלא לצורך ואם ניכר באבן שקנחו בו כבר פעם אחת מותר להכניסו אפילו הוא גדול הרבה או אפילו הן הרבה ממלוא היד מותר ליטול כולן דכיון שקנחו בהן ורושם הקינוח ניכר בהן הרי הן מוכנין ועומדין לכך ואין בהן משום מוקצה וכן אבנים שייחדן לקינוח מבעוד יום אע"פ שעדיין לא קנח בהן מעולם מותר להכניסן לבית הכסא אפילו הן הרבה והוא שייחדן לכך לעולם אבל יחוד לשבת אחת אינו מועיל כמו שנתבאר בסי' רנ"ט וש"ח:

ג

מי שיש לו בית הכסא סמוך לביתו שאין שום אדם אחר נפנה לשם אסור לו להכניס לשם אבנים בשבת אא"כ הן מוכנין ועומדים לכך מפני שהיה לו להזמין שם מאתמול שהרי מאתמול היה יודע שבודאי יפנה שם בשבת כיון שאין שום אדם אחר נכנס לשם לפנות משא"כ כשגם אחרים אפילו בני ביתו נכנסים שם לפנות לא הטריחוהו להזמין שם אבנים מבעוד יום על הספק כי שמא למחר ימצא אחר נפנה שם ויצטרך לילך לפנות במקום אחר וגם שמא יקנחו הם במה שיזמין הוא:

ד

יש אומרים שלא התירו לטלטל אבנים לקינוח אלא ברשות היחיד או פחות מד' אמות בכרמלית ויש אומרים שמותר לטלטלן אפילו ד' אמות בכרמלית ומכרמלית לרשות היחיד אם צריך לכך מפני שאיסור הכרמלית ג"כ אינה אלא מדברי סופרים כמו איסור הטלטול והתירוהו ג"כ משום כבוד הבריות ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ה

אם ירדו גשמים על האבנים ונטבעו אם רישומן ניכר מותר ליטלן כדי לקנח ואין בזה משום סותר ולא משום טוחן:

ו

צורר שעלו בו עשבים מלחות הקרקע מותר לקנח בו ואין חוששים שמא יתלשו ממנו עשבים לפי שאף אם יתלשו אין כאן איסור שדבר שאין מתכוין הוא ואף שגידול העשבים הוא מלחות הקרקע אין בזה משום תולש ועוקר דבר מגידולו במה שמגביהם מעל הקרקע לפי שאף כשהם באויר הם נהנים וגדילים מריח לחלוחיות הקרקע והרי הם כמחוברים עדיין בקרקע ואין בהגבהה זו שום איסור מן התורה אלא שמדברי סופרים אסור להגביהם משום שנראה כתולש כמו שיתבאר בסימן של"ו ומשום כבוד הבריות לא גזרו:

ז

לא יטלטל רגב אדמה לקנח בה מפני שאינה ראוייה לקינוח לפי שהיא נפרכת:

ח

אסור לקנח בחרס אפילו בחול משום סכנה שלא ינתק שיני הכרכשתא ואפילו אם חרס חלקה כגון מאוגני כלים שהם חלקים ואינם מקרעים את הבשר אין לקנח בה בחול מפני שיש לחוש לכשפים וכבר נתבאר בסי' ג' שבזמן הזה אין חוששים לכשפים אבל בשבת אם יש לפניו חרס חלקה וצורר יקנח בהחרס אף בזמן שהיה בה חשש כשפים מפני שיש תורת כלי עליה שראוייה לכסות בה פי הכלים ולא יקנח בהצורר שהוא מוקצה שלא התירו לקנח בצורר ואבן אלא כשאין לו דבר אחר המותר בטלטול לקנח בו:

ט

היו לפניו צורר ועשבים מחוברים ששניהם הם מוקצים יקנח בעשבים בעודן בחיבורן ולא יזיזם בידיו ואל יקנח בצורר שיצטרך לטלטלו בידו ואין איסור בקינוח העשבים משום משתמש במחובר שלא אסרו אלא באילן אבל לא בירק כמו שיתבאר בסי' ג' במה דברים אמורים בעשבים לחים אבל ביבשים אין מקנחין בהם מפני שהמקנח בדבר שהאור שולט בו שיניו התחתונות נושרות ואף בזמן הזה שאין נזהרין מלקנח בדבר שהאור שולט בו כמו שנתבאר בסי' ג' אין מקנחים בעשבים יבישים מפני שהם חדים ומחתכים את הבשר כמו שנתבאר שם:

י

אם אין לפניו אפילו צורר ואבן לקנח בהן יש מתירין לקנח אפילו באילן המחובר שבמקום כבוד הבריות לא גזרו על שימוש במחובר ואף אם צריך לקנח בעלין המחוברים בו הרי זה מותר ואין לחוש שמא יתלשו שדבר שאינו מתכוין הוא:

יא

לא ימשמש בו בצרור של הקינוח להחליקו שלא ישרט בבשר כדרך שהוא ממשמש בחול משום איסור כתישה אלא ימשמש בשינוי כלאחר יד:

יב

היה צריך לנקביו ואינו יכול לפנות שרפואתו למשמש בפי הטבעת בצרור וכיוצא בו לא ימשמש בשבת כדרך שהוא ממשמש בחול דהיינו שאוחז הצרור בכל היד וממשמש לפי שבמשמוש הזה יש בו משום השרת נימין ואף שאינו מתכוין לכך מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא שבוודאי משיר נימין במשמוש זה (ולא הותר משמוש זה אלא מפני הסכנה שעמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן) לכן הצריכו לעשות ע"י שינוי כלאחר יד דהיינו שאוחז הצרור בב' אצבעותיו וממשמש בנחת:

יג

למשמש בברזא בפי הטבעת דינה כצרור שלא יאחזנה אלא בשתי אצבעותיו ואסור לצאת בברזא אפילו תחובה כולה בגוף שכיון שמכניסה תדיר כדי לחזור ולהוציאה אינה בטלה אצל הגוף והרי זה כמוציא בפיו ובמרפיקו שאסור מדברי סופרים אבל דבר הבלוע בגוף מותר לצאת בו כגון לבלוע מרגלית או זהב ולצאת בהן לרשות הרבים:

יד

אסור לפנות בשדה ניר בשבת גזרה משום השואת גומות כי שמא יטול צרור ממקום גבשושית לקנח בו ואח"כ ישליכנו למקום גומא והרי זה משוה את החרישה והוא תולדת חורש ואם היא שדה חבירו אף בחול אסור ליכנס בה מפני שדש נירו ומקלקלו:

טו

אבנים גדולות שמצדדים אותן כמין מושב חלול ויושבים עליהם בשדות במקום המיוחד לבית הכסא מותר לצדדן בשבת מפני שבנין עראי הוא שאינו עשוי להתקיים ובנין עראי אינו אסור אלא מדברי סופרים ומשום כבוד הבריות לא גזרו ומכל מקום לעשות כמין אהל עם גג אסור אע"פ שהוא אהל עראי:

שיג – טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת ובו כה סעיפים:

א

פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון אפילו הוא דבר שאין עליו תורת כלי כלל וגם לא פקק בו מעולם בחול ובא לפקוק בו בתחלה בשבת אם חשב עליו מבעוד יום לפקוק בו (בשבת או שחשב עליו שיהיה מוכן ועומד להיות פקק לחלון אע"פ שלא חשב על השבת בפירושו) הרי זה מותר שע"י מחשבה זו ירדה עליו תורת כלי והותר בטלטול כשאר כל הכלים (כמ"ש בס"י ש"ח שמחשבה מועלת בדבר שדרכו לייחדו לכך ואם פקק בו פעם אחת מבעוד יום אף שלא חשב עליו לפקוק בו בשבת ירדה עליו תורת כלי ע"י פקיקה זו כיון שהוא דבר שדרכו לייחדו לכך כמ"ש שם).

ואפילו ארובה שבגג מותר לפקוק בפקק המותר בטלטול אע"פ שאינו קשור ותלוי שם מבעוד יום ואין בזה משום עשיית אהל בשבת מפני שאינו עושה בזה אלא תוספות לאהל והוספה זו עראי היא שאינה עשויה להתקיים הרבה שהיא עשויה להפתח תדיר ותוספת אהל עראי מותרת ולא אסרו אלא לעשות כל האהל עראי כמ"ש בס"י שט"ו לפיכך אם אין פקק זה עשוי להפתח תדיר אלא לעתים רחוקים אסור לפקק אפילו הוא חלון שבכותל מפני שהוא כמוסיף בנין הקבוע בכותל:

ב

וקנה שהתקינו להיות נועל בו שתוחבו בכותל אצל הדלת אין צריך שיקשרנו בדלת מבעוד יום שאף שלא היה קשור ותלוי שם מבעוד יום ותוחבו שם בשבת אין בו משום בונה בשבת הואיל ואינו מבטלו שם אלא עשוי להוציאו ולהכניסו תדיר.

ומכל מקום דומה הוא קצת לבנין יותר מפקק החלון והארובה ולפיכך אף אם חשב עליו מבעוד יום לנעול בו בשבת ואף אם ייחדו לכך לעולם ואף אם כבר נעל בו פעמים רבות בחול והוא מיוחד לכך אסור לנעול בו בשבת אלא אם כן תקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך בענין שתיקונו מוכיח עליו שהוא עומד לכך (שאז ניכר הדבר שאינו מבטלו שם אלא עשוי להוציאו ולהכניסו תדיר שכך מוכיח מעשה תיקונו שע"י מעשה תיקון זה יש עליו תורת כלי ואין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם לעולם) ואז מותר לנעול בו אף אם עדיין לא נעל בו מעולם מבעוד יום.

וגם מותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו כדין שאר כל הכלים שמלאכתם להיתר אבל אם הוא בענין שאסור לנעול בו בשבת אף שהוא מיוחד לנעול בו בחול אסור לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו כדין כלי המיוחד למלאכת איסור:

ג

ונגר שהוא יתד שתוחבין אותו בחור שבאסקופה לנעול הדלת הואיל ותוחבין אותו באסקופה למטה דומה הוא לבנין יותר מקנה שתוחבין בכותל מן הצד ואין נועלים בו אף שהוא מיוחד לכך ואף אם תיקנו ועשה בו מעשה המוכיח עליו שהוא עומד לכך אלא צריך שיהיה קשור שם מבעוד יום (ואז מותר לנעול בו אף שלא נעל בו עדיין מעולם ואף אם לא ייחדו לכך) שהואיל והוא קשור ומחובר שם מבעוד יום אינו נראה כבונה בשבת:

ד

כיצד יהא קשור אם יש בראשו גלוסטרא דהיינו שראשו עב וראוי לבוכנא לכתוש ולשחוק בו פלפלין הואיל והוא דומה לכלי אינו נראה כל כך כבונה שאין דרך לשקע כלי בבנין לבטלו שם ולפיכך אין צריך שיהא הקשר אמיץ אלא אפילו אם קשור בחבל דק שאינו ראוי להיות ניטל בחבל זה שאם היה רוצה ליטלו משם ולטלטלו ע"י חבל זה מיד היה נפסק די בכך אפילו אם אינו קשור בדלת עצמה אלא בבריח הדלת (או במזוזה שאף שאין הדבר ניכר כל כך שקשור שם מבעוד יום בשביל נעילת הדלת הואיל ואינו קשור בדלת עצמה וגם הואיל ואין הקשר אמיץ אעפ"כ אינו נראה כבונה בשבת הואיל והוא דומה לכלי) ואפילו אם החבל הוא ארוך ואין הנגר תלוי כלל באויר כששומטו מהחור שבמפתן אלא כולו מונח בארץ אין בכך כלום הואיל והוא מחובר שם מבעוד יום ע"י החבל:

ה

ואם אין בראשו גלוסטרא אם הוא קשור בדלת עצמה אפילו קשור בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו די בכך (לפי שניכר יפה שקשור שם מבעוד יום בשביל נעילת הדלת הואיל וקשור בדלת עצמה אע"פ שאין הקשר אמיץ ושוב אינו נראה כבונה בשבת) ואפילו אם כולו מונח בארץ כששומטו מהחור אבל אם אינו קשור בדלת עצמה אלא בבריח (או במזוזה) צריך שיהא הקשר אמיץ בענין שיהא ראוי לינטל בו (שכשהוא קשור יפה בחבל חזק ניכר הדבר שהוא עומד לנעילת דלת אף שאינו קשור בדלת עצמה ושוב אינו נראה כבונה בשבת) ואפילו אם כולו מונח בארץ כששומטו מהחור שבאסקופה:

ו

וכל זה כשהאסקופה היא גבוהה ואין החור שלה נוקב עד לארץ אבל אם נפחת החור מתחתיו והגיע לארץ בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב הנגר תחתיו בארץ הרי זה נראה כבונה ואסור לנעול בו בכל ענין אף אם יש בראשו גלוסטרא וקשור בדלת בחבל חזק.

במה דברים אמורים כשהנגר נוקב תמיד נקב חדש בארץ אבל אם מתחלה עשה חלל בקרקע מקום שראש הנגר יהיה נכנס לשם ושוב אין הנגר מוסיף נקב בארץ אינו נראה כבונה ומותר לנעול בו ע"ד שנתבאר:

ז

נגר שתחב בו בית יד באמציעותו והרי הוא דומה למקבת שהוא כלי מותר לנעול בו אף אם הוא נוקב בארץ ואף שאינו קשור כלל שאינו נראה כבונה הואיל וניכר בו שהוא כלי ואינו דומה ליש בראשו גלוסטרא שדומה ג"כ לכלי ואעפ"כ צריך להיות קשור ושלא יהא נוקב בארץ לפי שכאן עשה בו מעשה בידים בתחיבת הבית יד לתוכו ועל ידי כך עשאו כלי משא"כ הגלוסטרא לא עשאה הוא בידים בשביל תורת כלי.

וכן הבריח שתוחבין קצה האחד בנקב שבחומה מצד הדלת מכאן וקצה השני בנקב שמצד הדלת מכאן אם יש בו טבעת באמצעיתו שאוחזין בה בשעת פתיחה ונעילה ומושכין בה את הבריח הרי הוא בית יד לבריח ומותר לנעול בו אף שאינו קשור כלל:

ח

כל פתח שאינו עשוי לכניסה וליציאה תדיר אלא לעתים רחוקים כגון רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסין ויוצאין בה תדיר אם עשה לפתחה דלת שאינה סובבת על צירה (פירוש ציר הוא עץ חד הבולט מן הדלת להכניסו בחור שבאדן כדי שתהא הדלת חוזרת לכאן ולכאן) אלא כשרוצה לנעול בה זוקפה על חלל הפתח לסותמו בה בין שדלת זו עשויה מקרשים בין שהיא מחצלת של קנים שתלאה וזקפה שם לדלת וכן פרצה שבגנה ושבחצר שגדרה בקוצים ועשאום כעין דלת ולפעמים פותח דלת זו ונכנס ויוצא בפרצה זו לעתים רחוקים וחוזר ונועלה אם יש ציר בדלתות אלו או אפילו אין בהם עתה אלא שהיה להן ציר ונשבר ומקומו ניכר מותר לנעול בהן בשבת מפני שבהיכר הציר שבהן ניכרין הן שהן דלתות העשויות לפתיחה ונעילה ואינו נראה כבונה אלא שצריך ליהרר אם יש להן ציר שלא יחזור הציר לחורו כמו שיתבאר אבל אם אין להן

היכר ציר אסור לנעול בהן בשבת שהואיל ואינן עשויין להפתח אלא לעתים רחוקים הרי הן נראין בנעילתן כבנין מחיצה קבועה כל שאין בהן היכר שהן דלתות:

ט

ואפילו כשיש להן ציר לא התירו לנעול בהן אלא כשקשרן ותלאן שם מבעוד יום לנעול בהן ואז מותר לנעול בהן אף אם כשפותחן הן נגררות בארץ וכשנועלן מגביהן וזוקפן על האסקופה שכיון שהן קשורות ומחוברות שם מבעוד יום אינו נראה כבונה בשבת.

ואם קשרו וקבעו שם בענין שאף כשפותחן אינן נגררות בארץ אפילו אינן גבוהין מן הארץ אלא כמלא נימא מותר לנעול בהם אף אם אין להן היכר ציר מפני שאינו נראה כבונה בנעילה זו הואיל ואף כשהן פתוחין הן מחוברים וקבועין שם היטב שאינן נגררות בארץ:

י

ופתח העשוי לכניסה וליציאה תדיר מותר לנועלו אפילו בדלת שאין לה היכר ציר והיא נגררת בארץ כשפותחה או אפילו שומטין אותה לגמרי כשפותחין אותה שאינה קשורה שם כלל לפי שכיון שעשויה להפתח תדיר אינו עושה בנעילתה מחיצה קבועה אלא עראי ואין איסור כלל לעשות מחיצת עראי בשבת אלא ע"ד שיתבאר בסי' שט"ו:

יא

וכל זה בדלת שיש לה אסקופה התחתונה שזוקפין אותה עליה שאסקופה מוכחת על הדלת שהיא עשויה לנעילה ולא לבנין אבל אם אין לה אסקופה וכשנועלין בה מורדין אותה על הארץ וכשפותחין שומטין אותה ועוקרין אותה הואיל ואין לה צורת הפתח אין נועלין בה אפילו יש לה ציר כל שאינה סובבת על צירה ואפילו היא גבוהה מן הארץ ואפילו היא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר ויש מתירין בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר ויש להקל בדברי סופרים:

יב

וכן דלת העשוי מלוח אחד וכשפותחין שומטין אותה ועוקרים אותה הואיל ואינה דומה לשאר דלתות אין נועלין בה אפילו יש לה ציר כל שאינה סובבת על צירה ואפילו היא גבוהה מן הארץ ואפילו יש לה אסקופה ואפילו היא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר מפני שנראה כבונה ונותן קרש בכותל ויש מתירין בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר ויש להקל בדברי סופרים:

יג

אבל דלת העשויה מקרשים הרבה ויש לה אסקופה מותר לנעול בה לדברי הכל בפתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר אף ששומטין ועוקרין אותה לגמרי כשפותחה שאינה קשורה שם כלל ואף אם אין לה היכר ציר כמו שנתבאר למעלה והוא הדין במקום שנועלין בקרשים הרבה מפורדים ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכניסין שם הקרשים הואיל והפתח נעול בכמה קרשים חשובים כולם כדלת אחת עשויה מקרשים

הרבה ומותר לנעול בהם אף ששומטין אותה לגמרי כשפותחין ואף שאין להם היכר ציר אלא שהוא פתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר:

יד

כל דלתות הכלים כגון שידה תיבה ומגדל שיש להם דלתות מצדיהם ויש להן שני צירים דהיינו שני ראשים הבולטים מן הדלת אחד למעלה הנכנס בחור שבמשקוף ואחד למטה הנכנס בחור שבאסקופה אם יצא ציר התחתון כולו ממקומו אסור להחזירו גזרה שמא יתקע דהיינו שיהדקו שם בחוזק במקבות וגרזן שלא יוכל עוד לצאת משם ויתחייב משום בונה כמו שיתבאר או משום מכה בפטיש כמו שיתבאר בסי' שי"ד אבל אם יצא מקצתו דוחקו עד שמחזירו למקומו ואין חוששין שמא יתקע לפי שאין צריך כל כך לזה הואיל ואין כולו יוצא מהחור אבל אם יצא ציר העליון אפילו מקצתו אסור לדוחקו ולהחזירו למקומו גזרה שמא יתקע שהעליון צריך להדקו בחוזק יותר מהתחתון שהתחתון הוא מתקיים מאליו בחורו כשהעליון הוא במקומו:

טו

ואפילו דלת שאין לה ציר לא למעלה ולא למטה אלא באמצעה דהיינו שבאמצעה בולט ראש אחד וכנגדו יש חור במזוזת הפתח ותוחבין אותו בחור כשנועלין הדלת וכשפותחין מוציאין אותו מהחור שכאן אין לחוש שמא יתקע שהרי הדלת עשויה לפתוח ולנעול תדיר אעפ"כ אסור להחזיר ציר זה לחורו בשבת גזרה משום ציר שאינו באמצע הדלת אבל ביום טוב מותר משום שמחת יום טוב כמו שיתבאר בסי' תקי"ט:

טז

וכל זה להחזיר הדלתות אבל ליטול הדלתות מהכלים מותר בכל ענין אם אינן תקועין בהן בחוזק ואין בזה משום סותר מפני שאין בנין וסתירה בכלים אבל אם הן תקועין בחוזק יש בפריקתן משום סותר כמו שיתבאר:

יז

אבל דלת של בית ושל בור ודוה או של כלים המחוברים בקרקע כגון לול של תרנגולים שהוא כלי ומחובר בקרקע אסור בין ליטול בין להחזיר שכל דבר המחובר בקרקע יש בו בנין וסתירה לפיכך מה שנוהגים בסעודות גדולות בימות החמה ליטול החלונות ע"י נכרי לא יפה הם עושים שהרי בנטילה זו יש חיוב חטאת לישראל שהוא סותר על מנת לבנות שהרי עתיד להחזירן אח"כ וא"כ כשאומר לנכרי הרי זה שבות גמור ואינו שבות דשבות שהתירוהו במקום מצטער כמו שנתבאר בסי' ש"ז.

ולהאומרים שסותר על מנת לבנות אינו חייב אלא אם כן דעתו שבנין האחרון יהיה יותר טוב מן הראשון כמו שנתבאר בסי' רע"ח אין בנטילת החלונות אלא איסור מדברי סופרים ולומר לנכרי הוא שבות דשבות שהתירוהו במקום מצטער.

לפיכך אין צריך למחות בהמקילין כיון שיש להם על מי שיסמכו אבל כל אדם יחמיר לעצמו כסברא הראשונה שהיא עיקר וגם צריך להזהיר לרבים שנכשלים שנוטלין רביעיות החלונות (שקורין קוואטיר"ן) מן החלונות ואינם יודעים שיש בזה איסור גדול:

יה

ואפילו כלים שאינם מחוברין לקרקע אם הם גדולים כל כך שמחזיקין מ' סאה דהיינו אמה על אמה ברום ג' אמות עם הדפנות בלא עובי הרגלים והלבזבזין הרי הם כאהל ויש בהן בנין וסתירה ולפיכך אסור ליטול דלתותיהם מהם:

יט

לא אמרו שאין בנין וסתירה בכלים אלא בבנין גרוע וסתירת בנין גרוע כגון נטילת הדלת מהכלי והחזרתה שאין החזרה בנין גמור הואיל ועדיין היא מפורקת מהכלי שאינה תקועה שם בחוזק ויכול ליטלה ממנו בקל ולכן גם נטילתה אין זו סתירת בנין גמור וכן כל כלי שהוא של פרקים אם אין פרקיו תקועין בחוזק אין בפריקתן סתירה גמורה ולא בהחזרתן בנין גמור

אבל העושה כלי מתחלתו הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה והשובר כלי שלם הרי זו סתירת בנין גמור וחייב משום סותר וכן התוקע העץ בתוך הקרדום להיות לו לבית יד חייב משום בונה וכן כל התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה וחייב וכל המפרק עץ תקוע חייב משום סותר כמו הסותר בנין גמור:

כ

ואפילו בכלי של פרקים אם תקע פרקיו דהיינו שהדקם בחוזק בענין שצריך לזה גבורה ואומנות הרי זה בנין גמור וחייב משום בונה אם עשוי להתקיים הרבה ואם אינו עשוי להתקיים הרבה הרי זה בנין עראי ואסור מדברי סופרים אלא אם כן אינו עשוי לקיום כלל כמו שיתבאר:

כא

לפיכך כל כלי של פרקים שנתפרק אסרו חכמים להחזירו בשבת אפילו אינו מהדקו אלא מעט בענין שהוא רפוי ואינו רפוי גזרה שמא יתקע בחוזק אבל אם אינו מהדקו כלל אלא מניחו רפוי לגמרי מותר. והוא שדרכו של כלי להיות כך רפוי לעולם אבל אם דרכו להיות מהודק ותקוע בחוזק אף שעכשיו מניחו רפוי אסור להחזירו גזרה שמא יתקע.

וכוס של פרקים יש אומרים שאף שדרכו להיות מהודק קצת מותר להחזירו ולהדקו קצת ואין חוששים שמא יתקע בחוזק לפי שאין דרך הכוס כלל להדקו כל כך בחוזק עד שיתחייב עליו משום בונה ולא אסרו להדק אפילו מעט אלא במטה של פרקים וכל כיוצא בה משאר הכלים שיש לחוש בהם שמא יתקע בחוזק ויש אומרים שאין חילוק בין כוס לשאר כלים ואסור להחזיר הכוס אלא אם כן מניחו רפוי לגמרי ויש להחמיר כדבריהם אלא אם כן במקום צורך גדול אזי יש לסמוך להקל אם אין דרך הכוס כלל להדקו בחוזק.

אבל כוסות העשויים בחריצים סביב ומהודקים בחוזק לדברי הכל אסור להחזירם אפילו מניחם רפויים לגמרי ומכל מקום כיסויי כלים העשויים כך בחריצים סביב (שקורי"ן שרוי"ף) אע"פ שמהדקין אותם בחוזק מאד על פי הכלי אין בהם שום איסור לא בנטילתן משום סתירה ולא בהחזרתן משום בנין לפי שאין עשויין לקיום כלל רק לפותחן ולסוגרן תדיר גם בשבת עצמה ולא אסרו בנין עראי וסתירתו אלא כשאינו עשוי על מנת לסותרו בשבת עצמה כמו שיתבאר בסי' שי"ד:

כב

כל כלי של פרקים שהוא מהודק בחוזק בענין שהיה חייב משום הידוק זה אסור לפרקו בשבת משום סותר אבל אם הוא מהודק קצת שאין איסור בהדוק זה אלא משום גזרה שמא יתקע בחוזק אין בו ג"כ משום סותר ומותר לפרקו לכתחלה:

כג

קורה מתקרת הבית שנשברה מותר לסומכה בספסל או בארוכות המטה שהם כלי לא כדי שתעלה שהרי זה בונה אלא כדי שלא תוסיף לרדת יותר אבל בדבר שאינו כלי אע"פ שהוכן לטלטל אסור לסמוך בו תחת הקורה מפני שדומה לבונה משא"כ בכלי שאין דרך לבטלו לבנין כמו שנתבאר למעלה וצריך שיהא הכלי רפוי קצת תחת הקורה בענין שיוכל ליטלו משם כשירצה אבל אם מהדקו שם בחוזק בענין שלא יוכל שוב ליטלו משם אסור מפני שמבטל כלי מהיכנו.

ספסל שנשמטה אחת מרגליו נתבאר בסי' ש"ח:

כד

המשוה פני הקרקע בבית או בחצר כגון שהשפיל תל או מילא גומא או גיא הרי זה בונה וחייב לפיכך חצר שנתקלקלה במימי גשמים מביא תבן וזורה בה שהתבן אינו מבטלו שם מפני שראוי למאכל בהמה או לטיט ולפיכך אין בו משום בנין אבל לא יזרה בה דבר שמבטלו שם מפני שנראה כאלו מתכוין להשוות פני הקרקע וכיון שמבטלו שם הרי זה בנין קבוע.

במה דברים אמורים בחצר שנתקלקלה שכיון שהוא בא לתקן החצר הרי זה נראה כאלו מתכוין ג"כ להשוות פניה אבל בענין אחר מותר לזרות בה אפילו דבר שמבטלו שם כיון שאינו מתכוין להשוות פניה:

כה

כשזורה התבן בחצר שנתקלקלה לא יזרה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה שיהפכנו ויביא התבן על שוליה כדי לשנות מדרך החול אבל אסור לזרות בידו:

שיד – דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת ובו כא סעיפים:

א

כבר נתבאר שאין בנין וסתירה בכלים שאין מחזיקים ארבעים סאה כשאינו בנין גמור לפיכך חבית של חרס שאינה מחזקת ארבעים סאה שנשברה ודיבק שבריה בזפת מותר לשברה בשבת בין ביד בין בכלי

כדי ליקח מה שבתוכה ואין בה משום סתירה מפני שאינה בנין גמור ובלבד שלא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה שא"כ הרי הוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש כמו שיתבאר אבל כשאינו מתכוין לכך מותר ולא גזרו שמא יתכוין לכך מפני שחבית השבורה ודבוקה בזפת היא גרועה בעיניו ואינו חושש עליה כשחוזר ושוברה לתקן לה פתח נאה אבל אם היא שלימה אסור לשברה אפילו בענין שאינו מתקן לה פתח נאה מפני שסתירת בנין גמור אסורה אף בכלים ועוד גזירה שמא יתכוין לנקבה נקב יפה שיהא לה לפתח נאה:

ב

התוקע יתד בכותל לתלות בו כלים וכיוצא בזה חייב משום בונה ואפילו לא תקע היתד אלא שקדח חור בכותל לתקוע בו יתד חייב משום בונה על נקב זה הואיל ונקב זה הוא מועיל לבנין דהיינו לתקיעת היתד וכן העושה נקב בקרקע הבית כדי שיצאו המים חייב משום בונה אבל העושה נקב בדבר תלוש אינו חייב אלא אם כן הנקב עשוי להכניס ולהוציא בו כגון נקב שבלול של תרנגולים שאינו מחובר לקרקע שהוא עשוי להכניס האורה ולהוציא ההבל שנקב זה הוא פתח גמור וחייבים על עשייתו משום תיקון כלי שיהא תולדת מכה בפטיש כמ"ש ב"ב ש"ב ובין שעשה הנקב בעץ בין במתכת בין בכלים חייב עליו משום מכה בפטיש אם הוא עשוי להכניס ולהוציא:

ג

וגזרו חכמים על כל נקב אפילו עשוי להוציא בלבד או להכניס בלבד שמא יבא לעשות נקב שחייבים עליו לפיכך אין נוקבים נקב חדש בחבית שיזוב בו היין ואפילו היה בו נקב ובא להוסיף בו מעט להרחיבו אסור והוא שמתכוין להוסיף אבל אם היה סכין תקוע בחבית של עץ מבעוד יום כדי שיזוב היין במקום נקיבתו כשיוציאו אותו מותר להוציאו ולהכניסו בשבת ואף שאי אפשר שלא יוסיף בנקב ע"י הוצאה זו אין בכך כלום כיון שאינו מתכוין להוסיף ואף שפסיק רישיה ולא ימות הוא מכל מקום כיון שאף העושה נקב חדש כזה במתכוין אין בו איסור אלא מדברי סופרים הואיל ואינו עשוי אלא להוציא בלבד לפיכך לא החמירו בו כל כך לאסור אף להוסיף שלא במתכוין.

ויש חולקים ואומרים שלא התירו להוציא הסכין מהחבית בשבת אלא אם כן כבר הוציאו פעם אחת מבעוד יום שאז אינו פסיק רישיה שיוסיף בנקב ע"י הוצאה זו שבשבת אלא אפשר שלא יוסיף כלום וא"כ אף אם אירע שמוסיף אין בכך כלום שדבר שאינו מתכוין הוא.

והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שאין שם צורך כל כך טוב לחוש לסברא האחרונה:

ד

אבל סכין שהוא תחוב בכותל של עץ מבעוד יום אם הוא תקוע קצת בחוזק נהגו בו איסור להוציאו בשבת אלא אם כן הוציאו כבר פעם אחת מבעוד יום שאז אינו פסיק רישיה שיוסיף בנקב אבל כשעדיין לא הוציאו מעולם מנקב זה אי אפשר שלא יוסיף בנקב כשמוציאו בשבת כיון שהיה תקוע קצת בחוזק ולא התירו להוסיף שלא במתכוין אלא בחבית שאף לעשות בה נקב בתחלה ובמתכוין אין בו איסור לעולם אלא מדברי סופרים אבל העושה נקב בכותל במתכוין חייב חטאת לפעמים דהיינו אם נוקבו כדי לתקוע

בו יתד ואף המוסיף כל שהוא בנקב זה במתכוין חייב לכן יש להחמיר בו שלא להוסיף בו אף שלא במתכוין כשהוא פסיק רישיה זהו טעם המנהג.

אבל מן הדין אין בזה איסור ברור כיון שמכל מקום אם היה עושה נקב חדש בכותל בענין זה ממש שהוא מוסיף בו עכשיו בהוצאת הסכין דהיינו שלא על מנת לתקוע בה יתד לא היה בו איסור מן התורה לפי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה וגם הוא מקלקל הכותל וגם מה שמוסיף בנקב בהוצאת הסכין זהו נעשה כלאחר יד וכל כלאחר יד אין בו איסור כלל מן התורה אף במלאכה גמורה אם כן אין לאסור להוסיף שלא במתכוין כמו שלא אסרו כן בחבית לפי מה שנתבאר שהעיקר כהמתירין שם ומכל מקום אין להקל נגד המנהג:

ה

אבל סכין התקוע בספסל או בשאר דבר התלוש מותר להוציאו בשבת אף שעדיין לא הוציאו מעולם מפני שבעשיית נקב בדבר תלוש אין בו איסור לעולם משום בונה אלא משום גזירת תיקון כלי אם עשהו פתח להכניס או להוציא אבל כשאינו עושהו פתח כלל לא להכניס ולא להוציא אלא שנעשה ממילא ע"י הוצאת הסכין אין בו איסור כלל ואם הוא תקוע בחבית גדולה או בשאר כלים גדולים שמחזיקין מ' סאה שיש בהם בנין וסתירה הרי דינו כתקוע בכותל:

ו

חבית שהיה בה נקב ונסתם אפילו סתמו בידים בעץ או בדבר אחר מותר לפותחו בשבת במה דברים אמורים כשהוא למעלה מן השמרים אבל אם הוא כנגד השמרים אסור לפותחו (אלא אם כן עשוי לפותחו ולסותמו תדיר כגון ברזא שבחבית) שכיון שהוא למטה כל כך הרי כל כובד היין נשען עליו וצריך סתימה מעולה לפיכך כשפותחה חשוב כפותח נקב חדש משא"כ למעלה מן השמרים שאין צריך סתימה מעולה אינו חשוב כפותח מחדש:

ז

במקום שמותר לפתוח נקב ישן שנסתם מותר לנקבו אפילו במקדח כגון אם נשברה הברזא שבחבית ואינו יכול להוציאה יכול לנקבה במקדח ואין צריך לומר שמותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא התחובה בה אם הוא לצורך לשתות יין בשבת ובלבד שלא תהא הברזא התחובה בה נגד השמרים כמו שנתבאר:

ח

יש אומרים שלא התירו לפתוח נקב ישן אלא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה בנקב אבל בחבית של עץ שמהדקין מאד העץ שסותמין בו הנקב וחותכין ראשו על דעת שלא להוציאו ודאי נראה שזהו נקב חדש ואסור ויש חולקין על זה ויש לסמוך על דבריהם במקום צורך גדול להקל בדברי סופרים:

ט

מותר ליתן קנה חלול או שאר ברזא בחבית להוציא בהם היין אע"פ שלא היו מעולם בחבית זו ואינו יודע כלל אם יבאו למדת הנקב של חבית זו ואין חוששין שמא לא יבאו למדתו ויחתכם ויגרדם בסכין סביב סביב עד שיבאו למדתו ויתחייב משום מחתך כמו שיתבאר:

י

אבל אסור ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית כדי שלא יהיה היין שותת על דופני החבית אלא יהיה מקלח על העלה המקופל ועשוי כעין מרזב גזרה שמא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק ומה שלא גזרו כן בנתינת קנה חלול הוא לפי שהקנה אין הוא עושה שום מעשה בגופו אלא שתוחבו בחבית לפיכך אין גוזרין שמא יבא לעשות מעשה לתקן מרזב ליינו משא"כ בעלה שעושה מעשה בגופו שלוקחו ומקפלו כעין מרזב כיון שנראה כעושה מרזב גזרו בו שמא יבא לתקן מרזב גמור ליינו:

יא

ויש אומרים שגם בעלה לא אסרו משום גזרת מרזב אלא משום גזרה שמא יתקלקל עלה זה ויקטום עלה אחר מן הענף התלוש ליתנו בנקב החבית וקטימה זו אסורה משום תיקון כלי שכל דבר שמתקנו בשבת שיהיה ראוי להשתמש בו איזה תשמיש יש בו משום תיקון כלי כמו שיתבאר בסי' ש"מ ואף אם העלה הוא רך וראוי למאכל בהמה אעפ"כ יש איסור בקטימתו משום תיקון כלי שלא אמרו אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי הואיל והן רכין ואין מתקיימין כמו שיתבאר בסי' שכ"ב אלא כשמתקן האוכל להיות כלי בפני עצמו כגון שקוטם קש לחצוץ בו שיניו שאינו חשוב כמתקן כלי לפי שאין דרך האוכל כלל לעשות ממנו כלי בתחלה כיון שאינו מתקיים הרבה אבל דרך הוא לתקן בו כלי העשוי כבר כגון ליתן העלה בנקב שבחבית העשויה כבר לפיכך כשקוטמה לכך יש בקטימה זו משום תיקון כלי.

ולפי סברא זו שאין איסור בנתינת העלה בנקב שבחבית אלא משום שמא יקטום לא אסרו במקום שיש לו הרבה עלין קטומים מבעוד יום שאז אין לחוש שמא יקטום שאף אם יתקלקל אחד או שנים הרי יש לו עוד ואין חוששים שמא יתקלקלו כולם ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

יב

קורע אדם עור שעל פי החבית של יין או שאר משקה שלצורך השבת ואינו חושש מפני שפסיקת תלוש מותר לכתחלה כמו שיתבאר ובלבד שלא יתכוין לעשות כעין מרזב מעור הקרוע מפני שהוא כמתקן כלי:

יג

מביא אדם חבית של יין לפני האורחים ומתיז ראשה (פירוש ראש החבית הוא במקום המגופה שזהו מקום הגבוה שבה כשהיא מונחת שסביב למקום זה מכל צדדיו היא משפעת ויורדת) בסייף למטה ממגופתה דהיינו שחותך שפת פיה סביב עם המגופה שעל פיה ואף שעל ידי כך נעשה פתח חדש לחבית אין בכך כלום מפני שבודאי אין כוונתו כדי לעשות פתח חדש שאין דרך כלל לעשות כן להתיז ראש החבית בשביל עשיית פתח אלא לעין יפה הוא מתכוין להראות נדיבות לבו לפני האורחים שמרחיב להם מקום מוצא

היין והוא שהחבית שבורה ודבוקה בזפת וגם אינה מחזקת ארבעים סאה שאין בה משום סתירה כמו שנתבאר למעלה.

אבל אסור לעשות נקב בגוף החבית אפילו ברומח שעושה נקב גדול שאינו דומה לפתח מפני שמכל מקום על כרחך הוא מתכוין לפתח דהיינו שמפני שאינו חפץ לפתוח המגופה תדיר מאיזה טעם שיש לו לכך הוא עושה נקב זה להוציא בו יין בכל עת שלא יחפוץ לפתוח המגופה והרי זה פתח גמור העשוי להוציא שאסרוהו חכמים שאם היה מתכוין לעין יפה היה לו לפתוח המגופה שדרך שם יכולין להוציא יין יותר בריוח מדרך הנקב שעשה הוא:

יד

אבל מותר לעשות נקב במגופה מלמעלה להוציא בו יין אף אם החבית היא שלמה לפי שאין דרך כלל לעשות פתח במגופה מלמעלה אלא נוטל כל המגופה ולפיכך נקב זה שמלמעלה אינו נראה ונחשב כפתח כלל ולכן לא אסרוהו במגופה הואיל ואף העושה בה נקב גמור להכניס ולהוציא בו היין אינו חייב מן התורה כמו העושה בחבית עצמה מפני שהמגופה אינה חשובה חיבור להחבית אף כשהיא נתונה על פיה אלא הוא דבר בפני עצמו ולכן אין הנקב שבה קרוי עשוי להכניס ולהוציא בו לפי שכשמוציא ומכניס דרך הנקב שבה הרי זה כאלו מוציא ומכניס דרך פי החבית בלבד לפי שהנקב אינו מועיל כלום להוצאה והכנסה זו שאף מבלעדו היה יכול להכניס ולהוציא דרך פי החבית ואף שפיה סתום במגופה אין זו סתימה גמורה הואיל ואין המגופה חשובה חיבור לחבית לכן לא החמירו בה כל כך לאסור בה אפילו נקב שאינו עשוי אלא להוציא בלבד אם הוא עשוי במקום שאין דרך לעשות שם פתח דהיינו על גבה מלמעלה.

אבל אסור לעשות בה נקב בצדה דהיינו במקום שהיא משפעת ויורדת לפי שדרך הוא לפעמים לעשות בה פתח מן הצד כשרוצה שתהא החבית פתוחה להוציא ממנה יין תדיר ואינו רוצה לפתוח המגופה שלא יפול עפר או פסולת ביין לכן עושה בה פתח פתוח מן הצד:

טו

אבל בגופה של חבית אסור לעשות נקב אפילו מלמעלה אף שאין דרך לעשות שם פתח לפי שכיון שאם היה עשוי להכניס ולהוציא היה חייב עליו מן התורה אף שעשאו מלמעלה לפיכך גם כשאינו עשוי אלא להוציא בלבד אסור מדברי סופרים אף שעשאו מלמעלה:

טז

המחתך את העור ומקפיד לחתכו במדה הצריכה לו כגון שמקצצו לרצועות וסנדלים הרי זה אב מלאכה שכן במשכן היו מחתכים עורות אילים ותחשים במדה לעשותן מכסה לאהל וכל המחתך איזה דבר תלוש ומקפיד לחתכו במדה הרי זה תולדת המחתך כגון הקוטם ראש הנוצה שהוא דק ורך וראוי ליתנו בכר או בכסת חייב אם מתכוין לכך מפני שמקפיד לקטמו במדה הראויה לו וכן המגרד ראשי כלונסות שיהיו שוין וחדין חייב משום מחתך.

וכן המבקע עצים לחתיכות אם מקפיד לחתכן במדה חייב משום מחתך ואף אם אינו מקפיד על מדתן אם מבקע לחתיכות דקות מאד להבעיר בהן האש חייב משום טוחן אבל המבקע לחתיכות גדולות ואינו

מקפיד על מדתן אין בו איסור אלא מדברי סופרים משום שהוא מעשה חול וזלזול שבת אם אין בהם משום טלטול מוקצה כגון עצים המיוחדים לתשמיש ומוכנים לטלטל.

אבל שאר דבר תלוש שאין בחתיכתו משום מעשה חול מותר לחתכו לכתחלה כל שאינו מתכוין לחתוך במדה ואינו חותך לחתיכות דקות מאד וגם הוא דבר שאין בו תיקון כלי בחתיכתו וכמו שיתבאר בסי' ש"מ לפיכך מותר לחתוך קשרי השפוד שקושרים בטלה או עוף הצלויים בו וכן עופות ממולאים שתפרן מותר לחתוך חוט התפירה:

יז

וכן חותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל מותר לחתוך החבל אפילו בסכין או להפקיעו דהיינו להתיר קליעתו כדי לפותחם ליקח מה שבתוכם ואין צריך לומר שמותר להתיר הקשר שהרי אינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר ואף שהחבל עשוי לחבר הכיסוי עם הכלי וכשחותכו או מפקיעו הרי זה סותר חיבורם אין בזה משום סתירה לפי שהחבל הוא חיבור גרוע שאינו חזק כל כך וכשסותרו הרי הוא סותר בנין גרוע ואין סתירה בכלים אלא כשסותר בנין גמור לפיכך אינו מותר לחתוך ולהפקיע אלא בחבל וכיוצא בו אבל פותחות של עץ ושל מתכת שהם חזקים אסור להפקיע ולשבר אם נאבד המפתח שזהו סתירה גמורה האסורה אף בכלים.

וכן אסור להסיר הצירים שאחורי התיבה (דהיינו היתידות שמחברים כיסוי התיבה עם דופנה מאחורים שתוחבין יתד בחורים קטנים שבשני ברזלים משולבים אחד קבוע בכיסוי ואחד קבוע בדופן וע"י היתד התקוע בשניהם יחד הם מחוברים ומשולבים זה עם זה ויתד זה ראשו אחד עב קצת וראשו השני יש בו נקב ותוחבין בו יתד קטן) מפני שהם תקועים בחוזק והרי זו סתירה גמורה. וכן אסור להסיר החשוקים מחבית של עץ העשויה מנסרים הרבה והם מחוברים ע"י החשוקים שעליהם וכשמסיר החשוקים הרי זו סתירה גמורה.

ומכל מקום ע"י נכרי יש להקל בין בשבירת פותחות בין בהסרת הצירים והחשוקים לפי שיש אומרים שאין בנין וסתירה בכלים אפילו בבנין גמור וסתירה גמורה ולא אמרו שהמחזיר דלת שידה תיבה ומגדל ותוקעה בחוזק וכן המחזיר כלי של פרקים ותקע בחוזק חייב חטאת אלא מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש אבל כשסותר דבר התקוע בחוזק ואפילו סותר ושובר כלי שלם לגמרי אין בזה שום איסור כלל אם הוא לצורך השבת ויש לסמוך על דבריהם לענין אמירה לנכרי אם הוא לצורך השבת:

יח

חותלות של תמרים ושל גרוגרות דהיינו כלים העשויים מכפות תמרים ומניחין בתוכם גרוגרות או תמרים שלא נתבשלו בחמה שיגמרו שם בישולם אם הכיסוי קשור בהם בחבל מותר להפקיע החבל או לחתכו כמו שנתבאר למעלה ואפילו גופן של כלים אלו מותר להפקיע ולחתוך מפני שבנין כלים אלו העשויים מכפות תמרים הוא בנין גרוע שאינו עשוי להתקיים הרבה וכשסותרו אינו אלא כמי ששובר אגוזים ושקדים בשביל האוכל שבהם:

יט

חותמות שבקרקע כגון דלת של בור שקשור בו בחבל מותר להתיר הקשר מפני שאינו קשר של קיימא שהוא עשוי להתירו תדיר אבל אם אינו יכול להתיר הקשר אסור להפקיע קליעת החבל או לחתכו משום איסור סתירה שבכל דבר המחובר לקרקע יש בו בנין וסתירה אפילו אינו בנין גמור.

במה דברים אמורים כשהדלת עשויה שם לקיום על מנת שלא להסירה בשבת אלא כשרוצה לפתוח הבור מתיר הקשר ופותח הדלת אבל אינו מסירה משם לגמרי אלא היא קבועה שם לאיזה זמן אבל אם אינה עשויה לקיום כלל אין בה משום סתירה לא בהפקעת החבל או חתיכתו ולא אפילו בהסרת הדלת עצמה אלא אם כן היא סובבת על צירה והוא שומט הציר מחורו כמו שנתבאר בס' שי"ג ומטעם זה מותר להסיר הדף שמימינן לפני התנור ושורקין אותו בטיט מערב שבת כמו שנתבאר בס' רנ"ט מפני שאינו עשוי לקיום כלל אלא על מנת להסירו בשבת:

כ

כשם שאסור לפתוח כל נקב משום גזרת תיקון כלי כמו שנתבאר למעלה כך אסור לסתום כל נקב מפני שהוא כמתקן כלי לפיכך אסור לסתום נקב החבית אפילו בדבר שאינו מתמרח ואינו בא לידי סחיטה כגון שיסתום בצרור או בקיסם שהוכנו לתשמיש מבעוד יום שאין בהם משום איסור טלטול אבל אם מניח איזה אוכל וכל כיוצא בו בתוך הנקב כדי להצניעו ונמצא הנקב נסתם מותר.

ומותר לתלמיד חכם להערים בדבר זה שיסתום הנקב באיזה אוכל או כל כיוצא בו ויאמר לכל רואה שאינו מתכוין אלא להצניעו הואיל ואף אם יעשה בלא הערמה שיאמר שמתכוין לסתום אין כאן איסור אלא מדברי סופרים וגם כיון שהוא תלמיד חכם לא יבא לעשות בלא הערמה אבל לעם הארץ לא התירו להערים שמא יבא לעשות בלא הערמה שלא יאמר כלל שהוא מתכוין כדי להצניעו אלא כדי לסתום הנקב ויש מתירים בזה אף לעם הארץ ויש לסמוך על דבריהם להקל לתלמיד חכם שמוותר לו להערים בדבר זה אף בזמן הזה שאין לנו תלמידי חכמים לענין שאר דברים.

וכל זה לסתום הנקב בדבר שאין דרך לסתום בו אבל מותר לסתום בעץ שדרך לסתום בו דהיינו לסתום בברזא את הנקב העשוי להוציא בו יין אפילו אינו עשוי לפתחו ולסתמו תדיר אלא לעתים רחוקים מפני שאינו נראה כמתקן כלי בסתימה זו כיון שדרך הוא לעולם לסתמו בעץ זה אבל בדבר שאינו מתקן לברזא אסור לסתום בו הנקב העשוי להוציא בו יין אם נאבדה הברזא אלא אם כן ע"י הערמה לתלמיד חכם כמו שנתבאר:

כא

הממרח רטייה דהיינו שמחליק ומשווה הגומות שבה וכן הממרח שעוה או זפת וכל כיוצא בהן מדברים המתמרחים עד שהחליק פניהם הרי זה תולדת ממחק את העור דהיינו שמגרר את הצמר או השער מעל העור עד שמחליק פניו שהוא אב מלאכה שכן היו עושין במשכן כמו שנתבאר בס' ש"ב.

לפיכך אין סותמין נקב בשעוה וכיוצא בה אפילו אינו מכניס השעוה בתוך הנקב אלא מניחה על פי הנקב שאינו נראה כמתקן כלי בסתימה זו כיון שאין הסתימה נכנסת בתוך עובי דופני הכלי שבמקום הנקב אלא היא על פי הכלי מגבו וגם אפילו אם אין בשעוה זו משום איסור טלטול כגון שהכנינה לתשמיש

מבעוד יום אעפ"כ אסור לסתום בה משום גזירה שמא ימרח השעוה לדבקה בדופני הכלי סביב הנקב עד שיחליק פניה שם ויתחייב משום ממחק ואפילו בשומן או בשמן עב אסור לסתום גזרה משום שעוה.

ואסור להערים בכאן ולומר שאינו מתכוין אלא להצניעו אפילו הוא תלמיד חכם שכיון שבשעוה קרוב הדבר מאד לבא לידי חיוב חטאת שישכח וימרח כדרכו בחול כדי שתהא הסתימה מהודקת יפה לכן אסרו גם בשומן ושמן גזרה משום שעוה וכיוצא בה:

שטו – דברים האסורים משום אהל בשבת ובו כ' סעיפים:

א

אסור לעשות אהל דהיינו גג המאהיל עליו להגן מאיזה דבר כגון מן החמה או מן הגשמים או מאיזה דבר אחר אפילו הוא עראי שאינו עשוי להתקיים ואפילו אין מחיצות תחתיו כגון שפורס מחצלת על גבי ד' קונדיסין אעפ"כ כיון שעשוי כדי להאהיל ולהגן הרי זה אהל גמור ואסרוהו חכמים אע"פ שהוא עראי גזרה משום אהל קבע שהוא תולדת בונה:

ב

ולא אסרו אלא לעשותו בתחלה בשבת אבל אם היה אהל עראי עשוי מבעוד יום מותר להוסיף עליו בשבת כגון אם היתה המחצלת פרוסה מבעוד יום כדי טפח שזהו שיעור להיות נקרא אהל מותר לפרוסה כולה למחר ולהוסיף עוד מחצלאות שהכל אינו אלא תוספת לאהל טפח העשוי מאתמול ואפילו לפרוס על מחיצות מותר בענין זה וטפח שאמרו הוא חוץ מן הכריכה דהיינו שהמחצלת כולה אף שהיא כרוכה ונתונה שם מבעוד יום ויש בעובי עיגול כריכתה כדי טפח ויותר אף על פי כן צריך שיהיה יוצא ממנה כדי טפח פרוס לאהל מפני שסביב העיגול אינו נראה כאהל כלל:

ג

וכל זה באהל שהוא גג אבל מותר לעשות מחיצות עראי לכתחלה בשבת ואפילו עושה אותה כדי להגן מן החמה או מן הצינה אינה כאהל בשביל כך וכן אם עושה אותה בשביל הנרות שלא יכבה אותן הרוח ואין צריך לומר שמותר לעשות מחיצות לצניעות בעלמא שלא יהא יושב במקום מגולה או כגון מחיצה שעושים בשעת הדרשה להפסיק בין אנשים לנשים וכל כיוצא בזה.

ולעולם אין מחיצת עראי אסורה אלא אם כן עושה כדי להתיר סוכה כמו שיתבאר בס' תר"ל או להתיר טלטול על דרך שיתבאר בס' שס"ב או להתיר שאר איסור כגון שעושה מחיצה גבוה ל' טפחים בפני הספרים בפריסת סדין או מחצלת כדי שיהא מותר לשמש מטתו באותו חדר או כדי לעשות שם צרכיו אסור לעשותה בתחלה בשבת לפי שבכל מקום שהמחיצה מתרת היא חולקת שם רשות בפני עצמה כגון כשמתרת איסור טלטול היא עושה אותו מקום רשות היחיד וחולקת אותו מרשות הרבים או כרמלית שאצלו וכן בחדר שבו הספרים היא חולקת אותו לשתי רשויות הספרים הם ברשות בפני עצמה והוא משמש ועושה צרכיו ברשות בפני עצמה וכיון שהוא עושה אותה כדי שתחלוק רשות בפני עצמה הרי זה כעושה אהל.

אבל אם אינו צריך לו שתחלק רשות בפני עצמה מותר לעשותה בתחלה בשבת אף אם היא מתרת איסור כגון שתולה מחיצה בפני אור הנר כדי שיהיה מותר לשמש מטתו שאינו צריך כאן לחילוק רשויות אלא כיון שהמחיצה היא גבוה מהנר בענין שאינו רואה את הנר במקום שמשמש וגם היא עבה קצת בענין שאין האור נראה יפה דרך המחיצה מותר לשמש אף אם אינה גבוה י' טפחים שאינה חולקת רשות כלל וגם אם אינה קשורה בטוב בענין שלא יוכל הרוח להניד אותה כמו שצריך לקשור כן במחיצות העשויות לחילוק רשויות כגון בפני הספרים כמו שנתבאר בס"ר"מ וכיון שאינו צריך לו שתחלק רשות בפני עצמה מותר לעשותה אף בענין שחולקת רשות דהיינו שהיא גבוהה י' טפחים וקשורה היטב:

ד

וכן בספרים אם תולה המחיצה נגד כל הספרים שאין מגולין כלל שאינו צריך כאן לחילוק רשויות אם יש מכסה אחד על הספרים לבד ממחיצה זו שאף אם אין מחיצה זו גבוהה י' טפחים וגם אינה קשורה בטוב שאינה חולקת רשות כלל מכל מקום אינה גרועה מכיסוי בעלמא ומותר לעשות צרכיו שם או אפילו לשמש אם יש מכסה אחד על הספרים לבד ממחיצה זו שהרי יש כאן שני כיסויים והרי זה ככלי בתוך כלי לפיכך מותר לתלותה בשבת אפילו בענין שחולקת רשות כיון שאינו צריך לו שתחלק רשויות ואין צריך לומר שמותר לכסות הספרים בבגדים שני כיסויים שהרי אין כאן מחיצה כלל:

ה

ואפילו הספרים מגולים למעלה מהמחיצה שאין מחיצה זו חשובה כיסוי או שאין עוד כיסוי על הספרים ורוצה לשמש וצריך שתהא המחיצה גבוהה י' טפחים וקשורה כהלכתה כדי שתחלק רשות בפני עצמה וכן בכל מקום שרוצה לעשות מחיצה לחלק רשות אין איסור אלא לעשותה בתחלה בשבת אבל אם היתה עשויה מבעוד יום כשיעור טפח מותר להוסיף עליה בשבת שתוספת אהל עראי מותרת בין שטפח זה הוא מלמעלה למטה כגון מחצלת הכרוכה על המוט מבעוד יום וכדי טפח ממנה משולשל למטה מבעוד יום מותר לשלשל כולה למטה בשבת ולקשרה כהלכתה ובין שטפח זה הוא מן הצד כגון אם היתה מחיצה בולטת מן הצד לפני הספרים רוחב טפח מותר לתלות סדין בפניהם בשבת שהסדין הוא תוספת אהל עראי ואף שהמחיצה הבולטת שם היא קבועה אין בכך כלום כמו שנתבאר בס"ר ש"ג שאין איסור אלא כשהתוספת היא קבועה:

ו

וכל זה במחיצת עראי אבל מחיצה קבועה אסורה בכל ענין אפילו אינה נעשית אלא לצניעות בעלמא ואפילו להוסיף עליה תוספת קבועה אסור בכל ענין ומכל מקום מותר לתלות בשבת סדינים המצויירים לנוי אע"פ שקבועין שם כיון שאינן עשויין שם למחיצה:

ז

והוילון שתולין לפני הפתח במקום דלת אע"פ שהוא תלוי שם בקביעות מותר לתלותו בשבת שכיון שהוא נע ונד ברוח מצוייה וגם אינו מעכב להולכים ועוברים דרך שם אינו נקרא מחיצה קבועה אלא מחיצת עראי ואין בה איסור כשאינה עשויה להתיר וכן הפרוכת שלפני ארון הקדש מותר לתלותו

שם בשבת מטעם זה אפילו אם אין דלת לארון והפרוכת הוא מחיצה רביעית לארון מפני שמחיצת עראי הוא ואינו עשוי אלא לצניעות.

ובלבד שיזהר כשתולה הוילון וכיוצא בו שלא יכפל לרחבו טפח בשעה שתולה אותו שנמצא עושה אהל בגג טפח לפיכך אם הוא ווילון גדול תולין אותו שנים שיכולים לתלותו כולו כאחד שלא יתקפל אבל אחד אסור.

וכילה שיש לה גג תפור ותלוי סביבה כעין שפה אסור לתלותה כלל בשבת אפילו בעשרה שאי אפשר שלא תגבה השפה מעט ותיעשה אהל עראי:

ח

עצים שתוקעים ראשם האחד בדופן הספינה וכופפין ראשם השני בעיגול עד דופן השני ופורסים עליהם מחצלאות להגן מן החמה או מן הגשמים אם יש ברוחב העצים טפח אפילו באחד מהם מותר לפרוס עליהם מחצלאות בשבת שאינו אלא מוסיף על אהל עראי העשוי מבעוד יום ואפילו אין בשום אחד מהם רוחב טפח אם הם סמוכים זה לזה בפחות מג' טפחים הרי הם חשובים אהל שכל פחות מג' טפחים הוא כלבוד ומותר לפרוס עליהם מחצלאות בשבת וכן עריסת התינוק שיש עליה חשוקים ופורסין עליהם סדין להגן מפני הזבובים אם החשוקים הם בדרך שנתבאר מותר לפרוס עליהם סדין בשבת ואם לאו אסור:

ט

כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל שיאהיל על מה שתחתיו אלא כדי להשתמש בו איזה תשמיש בגופו כגון שמשים דף השולחן על רגליו אע"פ שעושה בזה גג עראי אין בכך כלום כיון שאינו מתכוין לעשיית אהל ומ"מ אם מעמיד גם מחיצות עראי תחת גג זה הרי זה דומה לאהל ואסור לעשותו כדרכו מלמטה למעלה אלא מלמעלה למטה דרך שינוי כגון מטה שהרגלים שלה הם דפים מחוברים כדופני התיבה ופורסים עליהם עור או שמניחים עליהם קרשים מלמעלה לישן עליהם לא יעמיד את הרגלים בתחלה ויניח העור או הקרשים עליהם כדרכו בחול שהרי זה דומה לעשיית אוהל אלא יאחז העור או הקרשים תחלה באויר ואח"כ ישים הרגלים תחתיהם שאין זה דומה לעשיית אוהל שאין דרך לבנות מלמעלה למטה:

י

ואם מטה זו אין עליה עור או קרשים אלא היא מסורגת בחבלים מלמעלה אם יש בין חבל לחבל ג' טפחים שאין כאן לבוד אסור לפרוס עליה סדין בתחלה בשבת או להניח עליה כר או כסת מפני שזה דומה לעשיית אהל וכן אסור לסלק בגד התחתון שעליה מפני שהוא כסותר אהל ואם היה עליה כר או כסת או בגד אחר פרוס מערב שבת כשיעור טפח מותר לפרוס בשבת על כל המטה שאינו אלא מוסיף על אהל עראי:

יא

וכל זה במטה זו שיש לה מחיצות דהיינו הרגלים שלה שהן כדפני התיבה ואפילו אין לה ד' מחיצות אלא שתים זו כנגד זו אבל מטות שלנו שאין על רגליהן תורת מחיצות מותר להעמידה תחלה ואח"כ להניח

בה הקרשים או אם היא מסורגת בחבלים מותר לפרוס עליה סדין בתחלה בשבת אף אם יש בין חבל לחבל ג' טפחים ואין בזה משום עשיית אהל מפני שאהל עראי כזה שאינו מתכוין בו לעשיית אהל לא אסרוהו חכמים אלא אם כן יש לו תחתיו מחיצות המגיעות לארץ שאז הוא דומה לאהל ואם הן מגיעות בפחות מג' טפחים סמוך לארץ יתבאר בסי' תק"ב:

יב

כשמסדין חביות זו על זו אחת על גבי שתים או חזו בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן מפני שהחלל שנעשה ביניהן דומה לאהל שיש לו ב' מחיצות וגג לפיכך צריך לעשותו בדרך שינוי מלמעלה למטה.

אבל מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן אף שנעשה ביניהן חלל טפח שהואיל ואין צריך כלל לאויר שביניהם אינו דומה לאהל שמשתמשים בחללו משא"כ בחבית צריך הוא לאויר שביניהן שלא יתעפשו החביות שבשביל כך הוא מסדרם כן וכן במטה אף אם אין לה אלא ב' מחיצות זו כנגד זו יש לו צורך באויר שתחתיה שמשתמש שם בנתינת סנדלים וכיצא בהם ואין צריך לומר אם יש לה ד' מחיצות כדפני התיבה שיכול להצניע שם חפציו כמו בתיבה:

יג

כל גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל לא אסרו לפרוסו על המחיצות שמעמיד תחתיו בשבת אלא כשלא היה הגג קבוע במחיצות מבעוד יום אבל אם היה כבר קבוע בהן מבעוד יום אלא שהיו נכפלים ומונחים מותר לפושטן ולהעמידן בשבת כגון כסא העשוי פרקים וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח ונמתח וכשמסירין אותו סוגרין אותו והעור נכפל מותר לפותחו לכתחלה בשבת אף אם יש לו מחיצות תחתיו מפני שאינו דומה לעשיית אהל כיון שאינו עושה כלום שהרי עשויים ועומדים הם כבר הגג עם המחיצות מבעוד יום אלא שמותחן בשבת לישב עליהם ומטעם זה מותר להעמיד החופה ולסלקה וכן הדף הקבוע בכותל שמניחין עליו ספרים אף אם יש להן מחיצות:

יד

משמרת שתולין אותה לתת בה שמרים לסנן ומותחים פיה לכל צד חשוב עשיית אהל ואסור לנטותה ולמותחה אם היתה תלויה עם השמרים מבעוד יום ואף על פי שגג בלא מחיצות אינו אסור משום אהל כאן אסרו כדי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול משום זלזול שבת אבל מותר לתלותה ולמותחה כדי ליתן בה פירות או שאר דברים או אפילו כדי לסנן בה יין ומים צלולים שמותר לסננם בשבת ואין כאן זלזול שבת כלל:

טו

אהל משופע אם יש בראשו גג רחב טפח ביושר או אפילו אין בראשו טפח אלא יש בפחות מג' טפחים סמוך לראשו רחב טפח שכל פחות מג' טפחים הוא כלבוד והרי זה כאילו יש בראשו גג רחב טפח הרי זה אוהל קבוע אם הוא עשוי להתקיים והנוטה אותו בשבת חייב משום בונה והמפרקו חייב משום סותר כמו סותר בנין גמור אבל אם אין בראשו גג טפח ולא בפחות מג' טפחים סמוך לראשו רחב טפח הרי זה

אוהל עראי והעושה אותו בתחלה בשבת פטור אבל אסור מדברי סופרים בין לנטותו בין לפרקו אפילו אינו עשוי לקיום כלל:

טז

כיצד טלית כפולה שכופלין אותה על המוט דהיינו שחציה תלויה על המוט מכאן וחציה מכאן וב' קצוותיה מגיעין לארץ ונכנס וישן שם בצל בין ב' קצוותיה אסור לתלותה בתחלה בשבת אע"פ שאין לה גג טפח ולא בפחות מג' סמוך לראשה רחב טפח ואם היתה כרוכה על המוט מבעוד יום ויש בקצוותיה חוטין תלויין שמושכין אותה בהם על המוט לפורסה לכאן ולכאן מותר למשכה בהם בשבת מפני שחוטין אלו כיון שהם תלויים בה מבעוד יום כדי למשכה בהם לפורסה הרי הם מועילים כמו אם היתה פרוסה רחב טפח מבעוד יום שאז אינו עושה בשבת אלא תוספת אהל עראי.

ומותר ג"כ לפורקה מעל המוט שכל אהל שמותר לנטותו ואין בו משום בנין אין בו ג"כ משום סתירה ומותר לפרקו חוץ מכשמוסיף על אהל טפח העשוי מבעוד יום שאינו מותר אלא לסתור את התוספת אבל לא את האהל העשוי מאתמול ואעפ"כ מותר כאן לפרק הטלית מעל המוט מפני שכאן לא היה אהל טפח ממש מבעוד יום אלא שהחוטין מועילין כמו רוחב טפח:

יז

במה דברים אמורים כשאין לה גג טפח ולא בפחות משלשה סמוך לראשה רוחב טפח אבל אם יש לה גג טפח או בפחות משלשה סמוך לראשה רוחב טפח שזהו אהל קבוע אין החוטין מועילין כלום שאפילו להוסיף על אהל קבוע אסור ואף אם טלית זו אין עשויה להתקיים כאן שדעתו לפורקה אעפ"כ כיון שהיא נטויה כדרך נטיית אהל קבוע לא הקילו בה חכמים כלום שמא ימלך עליה שתהא קבועה כך כמו שהיא נטויה ונמצא שהוסיף אהל קבוע ולא הקילו להוסיף על אהל עראי אלא כשהוא בענין שאין דרך כלל לקבועו כך כמו שהוא נטוי כגון פרישת מחצלת על גבי קונדיסין או על הספינה כמ"ש למעלה שאין דרך כלל לקבוע המחצלת שם כך כמו שהיא פרוסה בשבת וכן כל כיוצא בזה:

יח

כילת חתנים שאין בגג טפח ולא בפחות מג' סמוך לגג טפח הואיל והיא מתוקנת לכך מותר לנטותה ומותר לפרקה בשבת והוא שלא תהא משולשלת למטה מן המטה טפח מפני שהכילה עשויה להגן מן החמה או מדבר אחר ויש שם אהל עליה אלא שאין לה גג וכיון שהיא משולשלת למטה מן המטה טפח הרי המטה נעשית גג לקיר טפח שסביב המטה ואע"פ שהמטה אינה עשויה להגן ואין שם אהל עליה מכל מקום כיון שיש שם אהל על קיר טפח זה שהוא מכלל הכילה העשויה להגן הרי יש כאן אהל עם גג.

אבל מטה שאין עליה כילה אע"פ שהסדין הפרוס עליה יורד ממנה טפח למטה מן המטה מכל צדדיה אין בכך כלום שאף שהמטה נעשית גג לקיר טפח זה הרי אין כאן שם אהל כלל לא על טפח זה ולא על המטה ומטעם זה מותר לפרוס מפה על השלחן בתחלה בשבת אף אם היא יורדת למטה מן השלחן טפח מכל צדדיו:

יט

בגד ששוחטין על פי החבית לכסותה לא ישטחנו על פני כולה משום אהל אלא יניח מקצת פיה מגולה והוא שהחבית אינה מלאה לגמרי אלא היא חסירה טפח שאז כששוחט הבגד על פני כולה הרי זה כעושה אהל על חלל טפח אבל אם אינה חסרה טפח אין בה משום אהל שכל אהל שאין לו חלל טפח אינו קרוי אהל כלל.

אבל כשיש שם חלל טפח אע"פ שמחיצות של חלל זה דהיינו דופני החבית היו כבר עשויות מבעוד יום וא"כ אין לאסור בהן משום אהל שהרי מותר להניח קדרה על פי הכירה בשבת כמו שנתבאר בס' רנ"ג ואין בה משום אהל על חלל הכירה הואיל ודופני הכירה עשויות ועומדות כבר מבעוד יום ולא אסרו גג עראי שאינו מתכוין בו לעשיית אהל אלא כשמעמיד מחיצות תחתיו בשבת כמו שנתבאר למעלה והכיסוי שעל פי החבית ג"כ אינו מתכוין בו לאהל אלא לכיסוי בעלמא אעפ"כ אינו דומה לקדירה על גבי כירה מפני שפי החבית שבימיהם היה רחב הרבה יותר מפי הכירה וכשמכסה כל פיה הרי זה דומה לעשיית אהל אף שהמחיצות עשויות מבעוד יום.

והוא הדין שאסור ליטול הכיסוי המכסה כל פיה אם היא חסרה טפח משום שדומה לסותר אהל ואינו דומה למגופה שמוותר ליטלה ולהחזירה כמו שנתבאר בס' שי"ד לפי שהמגופה מתוקנת לכך ותיקונה מוכיח עליה שהיא עומדת לכך לכן אינה נראית כאהל משא"כ כשמכסה בבגד אף שהבגד מיוחד לכך מכל מקום אין בו תיקון המוכיח עליו שהוא עומד לכך וכן הדין בכיסוי שאר כלים הרחבים ביותר כרוחב פי החביות שבימיהם:

כ

ויש אומרים שלא אסרו כן בחבית וכיוצא בה אלא בגיגית וכיוצא בה שהיא רחבה יותר מדאי ויש להחמיר כסברא הראשונה והמקילין כסברא האחרונה אין למחות בידם מפני שיש אומרים שאין בכיסוי כלים משום אהל כלל אף בכלים הרחבים יותר מדאי:

שטז – צידה האסורה והמותרת בשבת ובו כה סעיפים:

א

צידה היא מאבות מלאכות שהיתה במשכן בתחשים וחלזון ואינו חייב עליה אלא כשאין הניצוד מחוסר עוד צידה אחר צידה זו דהיינו שצד אותו למקום שיוכלו לתפסו שם בקל ואינו צריך לומר הבא מצודה ונצודנו דהיינו שאינו צריך לבקש שם תחבולות לתופסו לפיכך אם הפריח את העוף עד שהכניסו לבית שחלונותיו סתומין או לביבר מקורה וסתום מכל צד ונעל הדלת בפניו או שרדף אחר חיה עד שהכניסה לבית או לביבר אפילו אינו מקורה או לגינה או לחצר ונעל בפניה חייב ובלבד שלא יהא הבית או הביבר גדול כל כך בענין שצריך לבקש תחבולות לתפוס שם העוף או החיה וכל שהבית או הביבר גדול כל כך שאינו יכול להגיע ולתפוס החיה או העוף במרוצה אחת מפני שנשמטין ממנו וצריך לרוץ אחריהם שנית הרי הן מחוסרין צידה עדיין ופטור.

והצד צפור דרור דהיינו מין צפור שדרכה לדור בבית כמו בשדה שיודעת להשמט בזוית הבית לכל צד (ולכן נקרא דרור על שם דירה שדרה בכל מקום) אינו חייב עד שיפריחנה למגדל שהיא ניצודה בו דהיינו למגדל שאינו גדול מאד אלא הוא בענין שיוכל לתפסו שם בלי תחבולות.

והצד ארי אינו חייב עד שיכניסנו לכיפה שלו שהוא נאסר בה.

וכל הצד למקום שהניצוד מחוסר שם צידה עדיין אע"פ שהוא פטור אסור מדברי סופרים והצד ממקום שהוא מחוסר צידה שם חייב וממקום שאינו מחוסר צידה מותר לצוד לכתחלה ביום טוב אבל לא בשבת משום איסור טלטול ויש אוסרים גם משום איסור צידה מדברי סופרים:

ב

הצד דבר שאינו מחוסר צידה כגון שצד צבי חיגר או זקן או חולה מחמת עייפות שהוא יגע ואינו יכול לזוז ממקומו פטור אבל אסור מדברי סופרים אבל הצד צבי ישן או סומא או חולה מחמת חום שנולד לו בגופו חייב מפני שהם עשויים להשמט כשמרגישים יד אדם ומחוסרי צידה הן:

ג

המשסה כלב אחר חיה כדי שיצוד אותו פטור אבל אסור מדברי סופרים ואף בחול אסור לצוד בכלבים משום מושב לצים ואינו זוכה לראות בשמחת לויתן:

ד

אין איסור צידה מן התורה אלא בדבר שיש במינו ניצוד דהיינו שדרך העולם לצוד מין זה שצד הוא כגון מיני חיות ועופות ודגים שדרך העולם לצוד מינים אלו אבל אם צד דבר שאין במינו ניצוד כגון צרעין וזבובים ויתושים וכיוצא באלו שאין דרך העולם לצוד מינים אלו מפני שאין בהם צורך אע"פ שהוא צד אותם לצורך פטור אבל אסור מדברי סופרים אפילו לצודן שלא לצורך אלא כמתעסק בעלמא.

ולכן צריך לזהר שלא לסגור תיבה או לסתום כלי שיש בה זבובים שהרי הם ניצודים בסתימה וסגירה זו ואף שאינו מתכוין כלל לצידה מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא אלא יתן סכין או שום דבר בין הכיסוי לכלי בענין שיוכלו לצאת משם ולא יהיה פסיק רישיה ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו שנמצא שאין כאן צידה כלל בכיסוי זה ויש לסמוך על דבריהם לענין שאין צריך לדקדק ולעייין אם יש שם זבובים ואף אם רואה בודאי שיש זבובים מפריח מה שנראה לעיניו ודיו ואינו צריך לחפש שמא נשארו עוד זבובים שכיון שהדבר ספק אם ישנן שם אין כאן פסיק רישיה:

ה

מותר לפרוס מחצלת על גבי כוורת של דבורים בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים ובלבד שלא יתכוין לצוד הדבורים וגם שיהא בענין שאינו מוכרח שיהיו נצודים בזה כגון שנשארו בכוורת חור שאינו מכוסה במחצלת ואפשר להם לצאת דרך שם ואפילו הוא חור קטן ומן הצד שאינו נראה לדבורים אין בכך כלום כיון שהוא אינו מתכוין לצוד ואין כאן פסיק רישיה כיון שאפשר שיצאו דרך החור קטן זה שמן הצד ואין הדבר מוכרח שלא יצאו בו אבל אם אין שם חור שאינו מכוסה במחצלת אסור דפסיק רישיה הוא.

ואף שיש מקילין בזבובים במקום שאם יפתח הכלי ליטלם משם יברחו מכל מקום כאן נקרא צידה גמורה מה שהדבורים נצודים בכוורת שלא יוכלו לצאת ממנה אע"פ שהוא לא יוכל ליטלם משם בידיו מפני שהכוורת היא מקום צידתן שדרכן להיות בכוורת והרי זה דומה לצד ארי והכניסו בכיפה שלו שאף שאינו יכול ליטלו משם בידיו שלא יברח חייב מפני שזהו מקום צידתו:

ו

הפורש מצודה ובשעת פרישתו נכנסה חיה לתוכה חייב אבל אם נכנסה אח"כ לתוכה פטור מפני שבשעת פרישתו אינו ידוע אם יצוד אם לאו אבל אסור מדברי סופרים ולפיכך אסור להעמיד בשבת המצודה לצוד בה עכברים:

ז

צבי שנכנס לבית מאליו ונעל אחד הדלת בפניו אפילו לא נעלה במנעל אלא שגפפה בלבד והוא בענין שהצבי שמור בכך שלא יוכל לברוח חייב מפני שזהו צידתו נעלו שנים פטורים שכל מלאכה שיכול אחד לעשותה ועשאוה שנים פטורים מפני שלא נעשית כדרכה בחול שאין דרך כלל לעשות בשנים מה שאפשר לעשות באחד ואם אין אחד יכול לנעול בלבדו ונעלו שנים חייבים ואם אחד יכול לנעול בלבדו ואחד אינו יכול ונעלו שניהם היכול חייב ושאינו יכול פטור מפני שאינו אלא מסייע להיכול ומסייע אין בו ממש וכן הדין בכל מלאכות שבת:

ח

אם היה הפתח מגופף כבר בדלת אחר שנכנס הצבי לבית בין שנתגפפה הדלת מאליה בין שעבר אחר וגפפה מותר לנעול במנעול שכיון שהצבי הוא כבר שמור שלא יוכל לברוח הרי כבר ניצוד ועומד הוא וכשנועלו במנעול אע"פ שמוסיף שמירה על שמירתו אינו אלא כשומרו מן הגנבים ואין בזה משום צידה:

ט

צבי שנכנס לבית וישב אחד על הפתח ומילא(ו)הו דהיינו שלא נשאר בינו למזוזת הפתח מקום פנוי כל כך בכדי שיוכל הצבי לברוח דרך שם הרי זה חייב ומותר לאדם אחר לישב בצדו של זה באותו מקום פנוי שבינו להמזוזה אף על פי שמוסיף שמירה על שמירתו של ראשון ואפילו עמד הראשון והלך לו ונסתלק שמירתו ואין הצבי נשמר אלא מחמת ישיבת השני שהמקום פנוי שבינו להמזוזה דהיינו מקום ישיבת הראשון אין בו כדי בריחת הצבי אעפ"כ אין השני צריך לקום ומותר לו לישב עד שתחשך וליטול הצבי שכיון שבשעה שישב בהיתר ישב שהרי הצבי היה ניצוד ועומד כבר על ידי ישיבת הראשון אין מחייבין אותנו להסתלק לאחר שעמד הראשון מפני שאינו עושה כלום עכשיו בישיבה זו שאינו אלא שומר לצבי הניצוד כבר על ידי הראשון ואפילו לכתחלה יכול לישב בצד הראשון על דעת שישאר יושב שם לאחר שיעמוד הראשון וילך לו:

י

וכן מי שהיה לו צבי קשור בביתו ובא אחד ונעל גם הדלת בפניו כדי להוסיף שמירה על שמירתו ואח"כ ניתר הצבי אין מחייבים אותו לפתוח הדלת כיון שבשעה שנעל בהיתר נעל ועכשיו אינו עושה כלום וכן

מי שנעל ביתו לשמרו ולא היה יודע כלל שנכנס צבי לבית ואח"כ נודע לו מותר לו להעמיד הפתח נעול עד שתחשך במתכוין כדי ליטול הצבי לפי שכשנעל בהיתר נעל כיון שלא היה יודע כלום ועכשיו שנודע לו אינו עושה כלום אבל אם יודע שצבי בבית אסור לנעלו אפילו אינו מתכוין כלל לצוד הצבי אלא לשמור ביתו דפסיק רישיה ולא ימות הוא:

יא

וכן מי שישב על הפתח ולא היה יודע שצבי בתוך הבית ואח"כ נודע לו מותר לו לישב שם עד שתחשך שעכשיו אינו עושה כלום וכן מי שנכנסה לו צפור תחת כנפי כסותו והיא ניצודה שם מאליה אין צריך לפתוח לה חלון אלא יושב ומשמרה עד שתחשך:

יב

מותר לפתוח הבית בפני הצבי כדי שיברח ויצא וכן צבי שנכנס למצודה מותר לפרקו ממצודתו ובלבד שלא יטלטלנו:

יג

שחיטה היא מאבות מלאכות שהיתה במשכן באילים ותחשים ולא שחיטה בלבד אלא כל הנוטל נשמה לאחד מכל מיני חיה בהמה ועוף ודג ושרץ בין בשחיטה בין בנחירה בין בהכאה חייב.

החונק את החי עד שימות הרי זה תולדת שוחט לפיכך אם נטל דג מן ספל של מים והניחו עד שמת חייב משום חונק ולא עד שימות ממש אלא כיון שיבש בו כסלע בין סנפיריו חייב אע"פ שהחזירו למים אח"כ מפני ששוב אינו יכול לחיות ולא עד שיבש ממש אלא אפילו כשנוגעין שם באצבע זב ריר משם ונמשך מן האצבע ולכן צריך לזהר שלא לומר לנכרי להוציא דג מן החבית של מים אע"פ שירא שימות שם.

וכל זה בנוטל הדג ממקום שהיה ניצוד ועומד שם ואינו מחוסר צידה כלל כגון ספל וחבית (עיין סי' תצ"ז) אבל אם נטלו ממקום שהיה מחוסר צידה שם כגון נהר או בריכה אפילו החזירו מיד למים שבכלי חייב משום צידה ואפילו לא תפסו בידו כלל אלא ששלה אותו מהנהר בתוך ספל של מים חייב משום צידה שהרי כשהוא בתוך הספל אינו מחוסר צידה כלל:

יד

נטילת נשמה שחייבין עליה לא עד שיטול כל נשמת החי אלא אפילו נטל מקצת נשמה חייב כגון המוציא דם מאחד מאברי החי חייב משום נטילת נשמה שבאותו מקום כי הדם הוא הנפש:

טו

ולא עד שיצא דם ממש אלא אפילו החובל באחד מאברי החי עד שנצרר הדם תחת העור אע"פ שלא יצא לחוץ חייב לפי שהיא חבורה שאינה חוזרת שכיון שנצרר הדם תחת העור שוב לא יוכל לחזור למקומו אלא שהעור מעכבו עתה מלצאת לחוץ וחייב משום נטילת הדם שבאותו מקום.

במה דברים אמורים בחובל באדם או בבהמה וחיה או בעופות או בשמנה שרצים האמורים בתורה (בפרשת שמיני) שהם החולד והעכבר וגו' שכל אחד מאלו יש לו עור המעכב על הדם מלצאת אבל החובל בשאר שקצים ורמשים אינו חייב עד שיצא מהן דם אבל אם נצרר הדם ולא יצא הרי זה חבורה החוזרת שאלמלא נעקר הדם ממקומו היה יוצא לחוץ כיון שאין לו עור המעכבו:

טז

כבר נתבאר בסי' רע"ח שיש אומרים שאין איסור מן התורה אלא במלאכה הצריכה לגופה דהיינו שצריך לגוף הדבר שהמלאכה נעשית בו לפיכך הנוטל נשמה אינו חייב אלא אם כן צריך לגוף החי שהנשמה ניטלה ממנו או לעורו או שצריך להנשמה שניטלה ממנו דהיינו לדם היוצא ממנו ליתנו לפני כלבו או שחובל באדם שהוא אויבו וחפץ הוא בדם היוצא ממנו שיראה נקמה באויביו (עיין חושן משפט סי' תכ"ד) אבל ההורג נחש בשביל שלא יזיקנו הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה כיון שאינו צריך לא לגוף הנחש ולא לדמו ואינו הורגו אלא כדי להנצל מהזיקו.

וכן הצד אינו חייב אלא אם כן יש לו צורך בגוף דבר הניצוד עצמו ומכל מקום הצד מיני חיה עופות ודגים בסתם חייב שסתם צידתו היא לצורך גופן או עורן וכן שמנה שרצים האמורים בתורה הצד אחד מהן בסתם חייב שסתם צידתו הוא לצורך עורן ולא בשביל להנצל מהזיקו שהרי אין דרכו להזיק אבל הצד אחד משאר שקצים ורמשים אינו חייב אלא אם כן צדן לצורך כגון לרפואה וכיוצא בה אבל אם צדן בסתם פטור שסתם צידתו אינה אלא בשביל להנצל מהזיקו שדרכו להזיק ולא בשביל צורך עורן שהרי אין להם עור ולא בשביל צורך גופן שהרי אינו ראוי לאכילה וסתמו אינו עומד לרפואה אלא אם כן מתכוין לכך בפירוש וא"כ הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה כיון שאין לו צורך בדבר הניצוד עצמו שגוף המלאכה נעשית בו:

יז

ואפילו לכתחלה מותר לצוד כל מיני רמשים שדרכו להזיק כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהם אפילו במקומות שאינן ממייתין בנשיכתן ואפילו אין רצין עתה אחריו כלל אלא שחושש על העתיד שמא ירוצו אחריו או אחר אדם אחר וינשכוהו או שמא לא ישמור עצמו מהם וינשכוהו או שמא יזיקו לאחרים שלא ידעו להשמר מהם שכיון שאינו צדן אלא בשביל להנצל מהזיקו הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור אבל אסור מדברי סופרים כאן התירו חכמים לגמרי מפני חשש היזק הגוף.

ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה ואין מחללין שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף אלא בשביל סכנת נפשות מכל מקום כאן כיון שאינו צדן כדרכו אלא מתעסק בהם שלא יוכלו להזיק שכופה עליהן כלי או מקיף עליהן או קושרן כדי שלא יזיקו לפיכך התירו לעשות כן אפילו ברמשים שאינן ממייתין כלל אלא שמזיקין בלבד:

יח

וכל זה ברמשים שדרכו להזיק ממש כגון נחשים ועקרבים אף במקומות שאינן ממייתין בנשיכתן על כל פנים הן מזיקין הגוף בנשיכתן וכן כל כיוצא בהן אבל כל שאינו מזיק הגוף אלא שמצערו בלבד כגון צרעה

וזבוב ויתושין ופרעושין וכיוצא בהן אסור לצודן ולכן אסור לתפוש פרעוש שעל בגדיו אפילו הוא מבפנים סמוך לבשר ואפילו הוא על בשרו ואינו עוקצו עדיין אסור לתפוסו אבל אם הוא עוקצו כבר מותר ליטלו בשעת עקיצתו ולהשליכו שכשנוטלו בשעת עקיצתו אינו כמתכוין לצידה אלא כמתעסק בו שלא יעקצנו ולא גזרו בזה אפילו במקום צער בלבד כיון שהוא דבר שאין במינו ניצוד וגם לא גזרו במקום צער על איסור טלטול הפרעוש אע"פ שהוא מוקצה וכן אם עוקצתו צרעה וכיוצא בה מותר ליטלה בידו ולהשליכה אם אי אפשר להפריחה.

ויש מתירין לצוד הפרעוש אפילו מעל בגדיו מבפנים כיון שיוכל לצערו שם ואפילו מעל חלוקו מבחוץ מותר לצודו כיון שהחלוק הוא סמוך לבשר ואפשר שיבא הפרעוש משם לבשר ויעקצנו אבל אם הפרעוש הוא על האדם באותו ענין שאין לחוש שיעקצנו שהוא על בגד העליון מבחוץ אסור לתפסו שם אבל מותר להפילו מעליו ע"י נייעור.

ולענין הלכה אם אפשר לו בקלות להפילו מעליו בלי נטילה ביד יש לעשות כן אפילו אם הוא על חלוקו מבפנים אבל אם הוא לבוש בבתי שוקים וקשה לו להפיל הפרעוש אם לא יטלנו ביד תחלה הסומך על המקילין בדברי סופרים לא הפסיד:

יט

וכל זה לענין צידת הפרעוש אבל להרגו אסור לדברי הכל אפילו הוא על בשרו ועוקצו שמשום צער בעלמא לא התירו אלא צידתו לפי שאין במינו ניצוד ולכן אין צידה זו חשובה מלאכה כלל אבל הריגתו היא מלאכה גמורה אלא שאינו צריך לגופו ויש אומרים שפטור עליה מכל מקום אסורה מדברי סופרים ולא התירוה משום צער בעלמא הואיל ועיקרה מן התורה דהיינו אם צריך לגופה ואפילו למוללו באצבעותיו להתיש כחו שלא יחזור אליו אסור גזרה שמא יהרגנו אלא יטלנו בידו ויזרקנו:

כ

אין חייבין משום נטילת נשמה אלא על מיני בעלי חיים שהם פרים ורבים ונהוין מזכר ונקבה אבל רמשים הנהוין מן הגללים ומן הפירות שהבאישו וכיוצא בהן כגון תולעים של בשר וכתולעים שבתוך הקטנית ההורגן פטור מפני שבמשכן לא היתה נטילת נשמה אלא באילים ותחשים וחלזון שהם פרים ורבים ונהוין מזכר ונקבה.

ומכל מקום הפרעוש יש בו משום נטילת נשמה אע"פ שהווייתו מן העפר ואינו פרה ורבה לפי שכל המתהווה מן העפר חיות יש בו כאלו פרה ורבה מזכר ונקבה כי תחלת בריית בעלי חיים היתה מן העפר כמ"ש ויאמר אלהים תוצא הארץ וגו' ואיזהו פרעוש זו היא שחורה הקופצת אבל לבנה הרוחשת היא הנקראת כינה ומותר להורגה בשבת מפני שהיא מן הזיעה.

במה דברים אמורים במוצא כינה על בשרו או שמצאה על בגדיו דרך מקרה אבל המפלה בגדיו מכנים מוללן באצבעותיו וזורקן (אפילו למים) אבל אסור להורגן בידיו שכיון שמפלה בגדיו חוששין שמא ימצא ג"כ פרעושים ויהרגם ג"כ.

במה דברים אמורים במפלה בגדיו אבל במפלה ראשו מותר להרוג הכנים בידיו מפני שאין פרעושים מצויין בראש:

כא

לא יקח אדם הכנים מעורות שועלים וכיוצא בהם משום שהוא מנתק שיער מן העור ויש בזה משום גוזז ואע"פ שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא:

כב

כל חיה ורמש שהן נושכין וממיתין ודאי כגון נחשים השרפים וכלב שוטה וכל כיוצא בהם מהמזיקין שכשנושכין הן ממיתין בודאי מותר להורגם בשבת אפילו אינן רצין אחריו כלל מפני שיש פיקוח נפש בהריגתן כי שמא ימיתו שום אדם מישראל וכל ספק נפשות דוחה את השבת אפילו במלאכה גמורה של תורה אף להאומרים שאפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה מן התורה.

ושאר מזיקין אפילו אותן שבודאי אין ממיתין בנשיכתן אלא שמזיקין את הגוף בלבד כגון נחשים ועקרבים במקומות שאין ממיתין לעולם בנשיכתן אלא שמזיקין בלבד וכן כל כיוצא בהם יש אומרים שאם הם רצים אחריו מותר להורגם להאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים לפי שבמקום היזק הגוף לא גזרו ואינו דומה לפרעוש העוקץ בשרו שאסור להרגו שהפרעוש אינו מזיק הגוף אלא מצערו בלבד.

ואם אינן רצין עתה אחריו אלא שחושש על העתיד אסור להרגם הריגה הניכרת שהיא נעשית במתכוין אבל מותר לדרסם לפי תומו בהליכתו ואפילו במתכוין כדי להרוג אלא שמראה עצמו כאילו הולך לו לפי תומו ואינו מכוין כלל להרוג שכוין שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים לא גזרו עליה כלל במקום היזק הגוף אפילו אין שם אלא חשש בעלמא אלא שבזה הצריכו לשנות בהריגתן בכל מה דאפשר לשנות דהיינו להראות עצמו כאלו אינו מכוין להרגם ואפילו מיני חיה ורמש שיש בנשיכתן ספק נפשות שלפעמים הן ממיתין ולפעמים אין ממיתין צריך לשנות בהריגתן כל שאינן רצין אחריו אבל מיני רמשים שאינן מזיקין כגון נמלים וכיוצא בהם אסור לדרסם אפילו אינו מתכוין להרגם אלא שהוא פסיק רישיה וצריך לדקדק בהילוכו במקומות שהם מצויים.

ולהאומרים שאפילו מלאכה שאינה צריכה לגופה חייבים עליה לא התירו להרוג כשרצין אחריו ולדרוס לפי תומו כשאין רצין אחריו אלא במיני חיה ורמש שיש בנשיכתם ספק נפשות אבל דבר שאינו ממית לעולם בנשיכתו אסור אפילו לדרסו ואפילו רץ אחריו שאין מחללים שבת במלאכה גמורה של תורה בשביל היזק הגוף.

והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום כל בעל נפש יש לו להחמיר על עצמו באיסור של תורה במקום שאפשר דהיינו אם אין רץ אחריו אל ידרסנו אם אפשר לו להשמר ממנו ולהזהיר לאחרים שישמרו ממנו:

כג

אותן האנשים שהורגין בשבת השממית (שקורין שפי"ן) צריך למחות בידם שהרי אינה מזקת ואף שיש לחוש שתפול לתוך המאכל מכל מקום דבר שאינו מצוי הוא וגם אפשר לכסות המאכלים וגם אחת מאלף היא מסוכנת במאכל וגם אם היה בה חשש סכנה לא התירו אלא לדרוס לפי תומו:

כד

חיה ועוף הגדילים ברשותו של אדם כגון מי שמגדל צביים בביתו או בחצירו או אווזים ותרנגולים ויונים הצדן בשבת פטור שהרי ניצודין ועומדין הן אבל הצד יוני שובך ויוני עלייה חייב שמחוסרין צידה הן שכשאדם בא ליטלן מקיניהן הן עשוין להשמט ולברוח מקיניהן מה שאין כן עופות הגדילים בבית שכשהן באין לכלובן בערב נוח לתופסן שם מפני שאז אינן עשוין להשמט ולברוח ולפיכך אף כשהן חוץ לכלובן אינן נקראים מחוסרים צידה כיון שלערב יבואו לכלובן מאליהן ומכל מקום מדברי סופרים אסור לצודן דהיינו לרדוף אחריהן עד שיכנסו למקום שנוח לתופסן שם אבל לטלטלן ביד אסור בלא איסור צידה משום מוקצה.

במה דברים אמורים כשהן בחצר או בית גדול כל כך שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה דהיינו לבקש תחבולות לתפסם שם והיו נקראים מחוסרים צידה כגון שהוא בית גדול כל כך שאינו יכול לתפסו שם במרוצה אחת ורודף שם אחריהם עד שיכנסו לחדר שאינו גדול כל כך ונועל הדלת בפניהם אבל אם הם בבית שאינו גדול כל כך ניצודין ועומדין הן או אפילו הן בבית גדול כל כך ואפילו הן ברשות הרבים ודוחה אותם עד שיכנסו לבית אחר גדול כל כך אין כאן צידה כלל ומותר:

כה

וכל זה בחיה ועוף אבל בהמות הגדילים ברשותו של אדם מותר לצודן אפילו מרשות הרבים.

וחתול דינו כשאר חיה ואסור לצודו אלא על דרך שנתבאר.

וכל זה בשלא מרדו אבל אם מרדו אפילו פרה שמרדה ואין צריך לומר חיה ועוף שמרדו הצדן בשבת חייב כמו הצד חיות ועופות הבר שהרי הללו ג"כ לא יבואו לכלובן לערב:

שיז – דין קשירה ועניבה בשבת וכו' יא סעיפים:

א

הקושר והמתיר הן מאבות מלאכות שכן במשכן היו צידי חלזון קושרין ומתירין ברשתותיהן שכל רשתות עשויות קשרים קשרים והן קשרי קיימא ופעמים שצריך ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף על זו ומתיר מכאן וקושר מכאן.

ומן התורה אינו חייב אלא על קשר של קיימא העומד להתקיים לעולם דהיינו שקושרו על דעת שישאר כן כל זמן שאפשר לו להיות קיים וכל זמן שלא יצטרך לו להתירו ואע"פ שאפשר שיצטרך לו להתירו בזמן קרוב ויתירנו אעפ"כ הואיל וכשקושרו אינו קוצב זמן בדעתו מתי יתירנו ואפשר שישאר כן לעולם הרי זה נקרא קשר של קיימא וחייבים על קשירתו ועל התרתו אבל אם קוצב בדעתו איזה זמן שאז יתירנו בודאי אפילו הוא זמן ארוך מאד אין זה של קיימא מן התורה ופטור בין על קשירתו בין על התרתו אבל מדברי סופרים נקרא זה ג"כ של קיימא הואיל ועומד להתקיים איזה זמן ואסור בין לקשרו בין להתירו אבל אם אינו עומד להתקיים כלל אלא להתירו ביומו כגון קשרים שבמלבושים ומנעלים שכשלושן שחרית קושרן וכשפושטן ערבית מתירן מותר לקשרן ולהתירן בשבת.

אבל אם הוא בדעתו שלא להתירן ביומן כגון תלמידי חכמים שלומדים בלילות ואינם חולצין מנעליהן ולא פושטים מלבושיהן בלילה אסורים לקשרם בשבת שחרית אם בדעתם שלא להתירן ערבית וכן אסורים להתירן בשבת אם כשקשרו אותן באחד מימות החול היה בדעתם שלא להתירם מיד בלילה שלאחריו אבל אם אין בדעתם כלום כשקושרין אלא קושרים סתם מותרים לקושרם בשבת ואף שאח"כ אין מתירין אותן בלילה עד לאחר איזה זמן אין נקראים בשביל כך קשר של קיימא הואיל ובשעת הקשירה לא היה הדבר ודאי שלא יתירו אותן בליל מוצאי שבת שהרי לפעמים גם התלמידי חכמים חולצים מנעליהם בלילה טרם ישכבו וכן מותרין להתירן בשבת אם קשרו סתם אפילו קשרו לפני השבת זמן מרובה ולא התירו בינתיים אבל קשרים שלעולם דרכו לקיימן איזה זמן בודאי ואין דרכו לעולם להתירו ביומן אסור לקושרן בשבת אפילו בסתם או להתירם.

ויש אומרים שכל קשר שאינו עומד להתקיים ז' ימים אינו נקרא קשר של קיימא אפילו מדברי סופרים ומותר לקשרו ולהתירו בשבת ואפילו אם רוב הפעמים דרכו לקיימן ז' ימים אלא שלפעמים ג"כ מתיר אותו בתוך ז' כגון תלמיד חכם שרוב הפעמים אינו חולץ מנעליו ולא פושט מלבושיו כי אם משבת לשבת שנמצא מקיים קשריהם ז' ימים ולפעמים ג"כ מתירן תוך ז' אין נקראים קשר של קיימא אלא אם כן יש בדעתו בשעת קשירתן שלא להתירן עד לאחר ז' אבל אם קושרן סתם אין נקראים של קיימא אלא אם כן דרכו לעולם לקיימם שבעה ימים כגון המשיחות שקושרין בהן בית הצואר של הכתונת מי שאין דרכו לעולם להתירן אלא כשמחלף הכתונת משבת לשבת אסור לקשרן ולהתירן בשבת.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא הראשונה אלא אם כן צריך הרבה לכך אזי יש להקל לעשות ע"י נכרי:

ב

יש אומרים שאין חייבים מן התורה אפילו על קשר העומד להתקיים לעולם אלא אם כן הוא מעשה אומן דהיינו שהוא קשר חזק ואמיץ כקשרים שהאומנים עושים בשעת מלאכתן כגון קשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרין הרצענין בשעת עשייתן וכן בכל כיוצא בזה אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן פטור כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה נפסק החבל וקשרו או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן הבהמה וכן כל כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא פטור אבל אסור מדברי סופרים אפילו אינו עומד להתקיים לעולם אלא כשיעור שנתבאר.

אבל קשר שהוא מעשה אומן אפילו אינו עשוי להתקיים כלל אלא להתירו ביומו אסור מדברי סופרים לקשרו ולהתירו בשבת גזרה משום קשר מעשה אומן העשוי להתקיים לעולם שחייבים עליו מן התורה.

ויש אומרים שאין חילוק כלל בין מעשה אומן למעשה הדיוט שאפילו קשר שהוא מעשה הדיוט חייבים עליו מן התורה אם הוא של קיימא ואם אינו עומד להתקיים כלל בענין שמותר במעשה הדיוט מותר ג"כ במעשה אומן.

ויש להחמיר כסברא הראשונה ולכן נהגו ליזהר שלא לקשור או להתיר שום קשר שהוא ב' קשרים זה על זה אפילו הוא עומד להתירו ביומו מפני שאין אנו בקיאים איזה קשר נקרא מעשה אומן שאסור לקשרו ולהתירו אפילו אינו עומד להתקיים כלל וכל קשר אמיץ שהוא קשור הדק היטב יש להסתפק בו שמא זהו מעשה אומן וב' קשרים זה על גבי זה הוא גם כן קשר אמיץ ומכל מקום במקום צער אין להחמיר בדברי סופרים ומותר להתירו אם אינו עומד להתקיים כלל בענין שמותר בודאי מעשה הדיוט כיון שלפי סברא האחרונה מותר אפילו בודאי מעשה אומן:

ג

במה דברים אמורים בב' קשרים זה על זה אבל קשר אחד ועניבה על גביו אין להסתפק בו כלל בקשר מעשה אומן ומותר לקשרו ולהתירו בכל ענין אם אינו עומד להתקיים כלל ואם אינו אלא קשר אחד בלבד בלא עניבה על גביו אינו נקרא קשר כלל ומותר לקשרו ולהתירו אפילו אם עומד להתקיים לעולם.

וכל זה בקושר ב' דברים ביחד אבל אם עשה קשר בראש אחד של חבל או חוט או משיחה דינו כב' קשרים זה על זה לכל דבר:

ד

קשר שאינו נקרא של קיימא מן התורה אלא מדברי סופרים מותר לקשרו לצורך מצוה כגון שקושר למדוד אחד משיעורי תורה ואפילו קשר מעשה אומן מותר לקשרו אם אי אפשר למדוד בענין אחר:

ה

נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל מותר להחזירן למקומן ובלבד שלא יעשה קשר בראש הרצועה כדי שלא תשמט מן הנקב מפני שהוא קשר של קיימא במה דברים אמורים במקומות שאין רגילין שם לקשור קשר זה אבל במקומות שרגילין לקשרו אסור אפילו להחזיר גזרה שמא יקשור ואפילו במקומות שאין רגילין לא התירו אלא להחזיר אבל במנעל חדש אסור ליתן הרצועה בשבת מפני שהוא מתקן כלי ואפילו להחזיר לא התירו אלא כשהנקב הוא רחב ויכול להחזיר בלי טורח אבל אם הנקב הוא צר שצריך טורח להכניס הרצועה בתוכו אין זה כמחזיר אלא כנותן בתחלה ואסור משום תיקון כלי וכן הדין ברצועות של מכנסיים אבל אבנט מותר להכניס במכנסיים בתחלה בשבת מפני שאינו מבטלו שם ועשוי להכניס ולהוציא תדיר לפיכך אין בו משום תיקון כלי אבל אסור להכניס משיחה לשם מפני שמבטלה שם:

ו

מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס שאינו קשר של קיימא שרוב הפעמים מתירין אותו ביומו מיד אחר הכביסה אבל אין פותחין אותו מחדש מפני שהוא מתקן כלי וחייב משום מכה בפטיש אבל משום קורע אינו חייב אלא א"כ עושה על מנת לתפור כמו שנתבאר בס' ש"ב.

אפילו אם כבר נפתח בית הצואר רק שחזר האומן ותפרו ביחד כדרך שהאומנים עושים או שקשרו האומן ואינו יכול להתירו אסור לחתוך החוטין.

במה דברים אמורים בקשר זה שקשרו האומן קודם גמר מלאכת הבגד שחתיכת חוטי קשר זה יש בה משום מכה בפטיש לפי שהיא גמר מלאכת הבגד שעל ידי כך מתוקן הבגד ללבשו וקודם לכן לא היה מתוקן מעולם ללבשו וכל דבר שהוא גמר מלאכה יש בו משום מכה בפטיש כמו שנתבאר בס' ש"ב אבל שאר קשירות שנקשרו אחר גמר מלאכת הבגד כגון קשרי הכיבוס או המשיחות שבכתונת שנקשרו ואינו יכול להתירן מותר לחתכן ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ אלא יעשה בצנעא ואם אינו רגיל להתיר המשיחות אלא כשמחליף הכתונת משבת לשבת אסור לחתכן כמו שאסור להתיר:

ז

במה דברים אמורים בקשירה אבל אם תפר הכובס את בית הצואר וכן זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושים אסור לחתכן או לנתקן זה מזה שאין חילוק בתפירה בין של קיימא לאינה של קיימא ולעולם יש בסתירתה משום קורע ואף שהקורע אינו חייב אלא אם כן עושה על מנת לתפור מכל מקום מדברי סופרים אסור בכל ענין ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא לנתק או לחתוך וכן עיקר ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ:

ח

קושרין דלי על פי הבור במשיחה או באבנט וכיוצא בו מדבר שאינו מבטלו שם אבל לא בחבל מפני שמבטלו שם והרי זה קשר של קיימא שהרי הדלי תלוי וקשור שם תמיד ואפילו בחבל של גרדי שהוא חשוב ואינו מבטלו שם אסור גזרה משום שאר חבלים.

במה דברים אמורים בדליים הקבועים בבור אבל דליים שלנו שאינן קבועין בבור אינו קשר של קיימא ומותר אפילו בשאר חבלים ובלבד שלא יהא הקשר מעשה אומן שאסור אפילו באינה של קיימא כמו שנתבאר למעלה:

ט

קושרים חבל בפני הפרה ברוחב הפתח בשביל שלא תצא מפני שאינו של קיימא שעשוי להתירו תדיר להוציא הבהמה להשקותה ואפילו לקשור בשבת שני ראשי החבל בשני צדי הפתח שלא היה תלוי כלל בפתח מאתמול מותר ואין חוששין שמא יבטל ראש אחד שיהא קשור לעולם ויוציא הבהמה בהתרת ראש השני בלבד אלא לפעמים יתיר ראש זה ולפעמים יתיר זה אבל אם באמת מבטל ראש אחד אסור:

י

כל קשר שלפעמים נמלך ומבטלו לעולם אף על פי שבתחלת עשייתו אינה על מנת לבטלו אסור שמא ימלך ויבטלנו לפיכך אסור ליטול חבל ולקשרו באבוס ובפרה שמא כשירצה להוליך הבהמה לא יתיר לעולם אלא ראש אחד ויניח השני קיים לעולם ויהיה קשר של קיימא במה דברים אמורים בשאר חבלים אבל בחבל של גרדי מותר שאינו מבטלו שם ואין לגזור כאן על של גרדי משום שאר חבלים מפני שגם בשאר חבלים אינו מצוי שיבטל ראש אחד לעולם אלא לפעמים מתיר ראש זה ולפעמים מתיר זה.

וכל זה לקשור החבל בשבת באבוס ובפרה אבל אם היה קשור כבר באבוס ורוצה לקשרו עתה בפרה או שהיה קשור בפרה ורוצה עתה לקשרו באבוס מותר בכל חבל לפי שאם בא לבטל קשר אחד מהם שיהא קשור לעולם מן הסתם אותו קשר שהיה קשור כבר מניחו לעולם קשור:

יא

הפותר חבלים מכל מין שיהיה חייב משום קושר ושיעורו להתחייב מן התורה כדי שיעמוד החבל בפתילתו בלא קשירה בסופו שנמצאת מלאכתו מתקיימת אבל מדברי סופרים אסור בכל שהוא וכן המפריד הפתיל חייב משום מתיר ושיעורו כשיעור הפותר והוא שלא יתכוין לקלקל שכל המקלקלים פטורין מן התורה אבל אסור מדברי סופרים:

שיח – דין המבשל בשבת ובו לא סעיפים:

א

המבשל בשבת או שעשה אחת משאר מלאכות במזיד אסור לו לעולם ליהנות מאותה מלאכה משום קנס וגם הקדרה שבישל בה אסורה לו לעולם מפני שהיא בלועה מדבר האסור לו אבל לאחרים מותר אף התבשיל במוצאי שבת מיד ואין צריכים להמתין בכדי שיעשו אף אם בישל בשבילם שלא הצריכו להמתין כן אלא בנכרי העושה בשביל ישראל שאם נתיר לו ליהנות במוצאי שבת מיד יש לחוש שמא יאמר לו לעשות בשבת כדי שיהיה הדבר מוכן לו במוצאי שבת מיד שאיסור האמירה לנכרי קל בעיני הבריות וכן אפילו בישראל העושה אלא שהתחיל מבעוד יום עשייתו בדבר שאסור להתחיל כמו שנתבאר בסי' רנ"ג שאיסור זה ג"כ קל בעיני הבריות ויש לחוש שיעבור עליו בשביל שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד ולכן הצריכו להמתין בכדי שיעשו גם לאחרים גזרה שמא יאמרו לאחר שיתחיל להם מבעוד יום אבל אין לחוש כלל שמא יאמר לישראל לעשות לו מלאכה בשבת בשביל ליהנות ממנה במוצאי שבת מיד ועוד שהישראל לא ישמע לו שאין אדם חוטא ולא לו.

וכן אם היה שוגג אסור בו ביום גם לאחרים שכיון שעשה איסור של תורה החמירו לקנוס בו ביום כמו במזיד שאסור גם לאחרים גזרה שמא יבשל במזיד ויאמר שוגג הייתי אבל לערב מותר גם לו מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו מטעם שנתבאר:

ב

אם עשה על פי הוראת חכם שטעה נקרא שוגג והוא הדין השוכח שהוא שבת או שהיא מלאכה:

ג

אם חל יום טוב במוצאי שבת אסור עד מוצאי יום טוב מפני שאין שבת מכינה ליום טוב ויש אומרים שאין הכנה שייך בזה מטעם שיתבאר בסי' תק"א ויש לחוש לסברא הראשונה:

ד

אם בישל במזיד ונתערב התבשיל במוצאי שבת בתבשילין אחרים בטל ברוב ואינו נקרא דבר שיש לו מתירין דהיינו שאפשר לאחרים לאכול התערובות הזה בהיתר גמור שלא מחמת ביטול ברוב מפני שאינו נקרא דבר שיש לו מתירין אלא כשיש צד היתר למי שנאסר לו אבל כאן אין היתר בלא ביטול ברוב אלא לאחרים שלא נאסר להם כלל ממוצאי שבת ואילך אבל אם נתערב בשבת כיון שבו ביום חל עליו שם דבר שיש לו מתירין לגבי אחרים שאין בטל להם ברוב חל עליו שם דבר שיש לו מתירין גם לגבי המבשל ונאסר לו התערובות הזה לעולם:

ה

השוחט בשבת לחולה שיש בו סכנה מותר הבריא לאכול ממנו חי ובלא מליחה אלא בהדחה בלבד כמ"ש בי"ד סי' ס"ז לפי שאסור למלוח בשבת כמו שיתבאר בסי' שכ"א ואפילו חלה החולה היום ואתמול לא היה בדעתו כלל שישחט היום אעפ"כ אין בה משום מוקצה מטעם שנתבאר בסי' ש"י.

אבל המבשל או עשה שאר מלאכה בשביל החולה שיש בו סכנה אסור בשבת לבריא או לחולה שאין בו סכנה גזרה שמא ירבה במלאכתו בשבילו משא"כ בשחיטה שאין בה להרבות בשביל הבריא שהרי אי אפשר לכזית בשר שצריך להחולה בלא שחיטת כל הבהמה.

ואפילו עשה ע"י נכרי בין לצורך חולה שיש בו סכנה בין לצורך חולה שאין בו סכנה אסור לבריא בשבת גזרה שמא ירבה בשבילו אבל למוצאי שבת מותר לבריא מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו כיון שהנכרי עשה בהיתר לצורך חולה במה דברים אמורים בשאר מלאכות חוץ מאפייה ובישול שאם אפה נכרי או בישל בשבת לצורך חולה אסור לבריא אף במוצאי שבת משום בשולי נכרים כמ"ש ביו"ד סימן קי"ג:

ו

הקוצץ פרי שלא נגמר בישולו לחולה בשבת אסור לבריא משום מוקצה אפילו חלה מבעוד יום והיה כבר בדעתו מבעוד יום לקצוץ הפרי בשבת מפני שאין הכנה מועלת כלל במחובר בכיוצא בזה שהוא גדל והולך בשבת אבל פרי שנגמר בישולו ושוב אינו גדל והולך מועלת בו הכנה אע"פ שהוא מחובר:

ז

המבשל הוא מאבות מלאכות שכן במשכן היו מבשלים סממנים לצבוע בה ולא בישול במים בלבד אלא אף הטיגון והאפייה והצלייה הן בכלל בישול וכן כל מי שריפה גוף קשה באור כגון המתין אחד ממיני מתכות או המחמם את המתכת עד שנעשה גחלת וכן הממסס השעוה או החלב או הזפת והגפרית באור או שהקשה גוף רך באור כגון המניח כלי אדמה באור עד שנעשו כלי חרס חייב משום מבשל.

וכשם שאסור לבשל באור כך אסור לבשל בתולדת האור כגון ליתן ביצה בצד קדרה שהוחמה באור או לשברה על הסודר שהוחם באור כדי שתצלה מעט ואם נצלית שם כמאכל בן דרוסאי חייב משום מבשל כמו בצולה על האור.

ואפילו בתולדת חמה כגון בסודר שהוחם בחמה אסור גזרה משום תולדות האור שהרואה סבור שהוחם הסודר באור וכן אסור לגלגלה על גבי חול ואבק דרכים שהוחמו מכח חמה ואסור להטמינה בהם אפילו מבעוד יום גזרה שמא יטמין ברמץ כמו שנתבאר בס' רנ"ז.

אבל בחמה עצמה כגון ליתן ביצה בחמה כדי שתצלה או ליתן מים בחמה כדי שיוחמו מותר מפני שאין דרך בישול בכך ואין לגזור על חמה משום אור מפני שחמה אינה מתחלפת באור:

ח

המבשל בחמי טבריא פטור מפני שהן כתולדת חמה אבל אסור מדברי סופרים אפילו אם התבשיל עומד על גביו ומתבשל מלמעלה אבל מותר להעמידם שם מבעוד יום אבל להטמינו כולו בתוכם אסור אפילו מבעוד יום משום איסור הטמנה כמו שיתבאר בס' שכ"ו:

ט

כל דבר לח יש בו בישול אחר בישול דהיינו תבשיל לח שנתבשל כבר כל צרכו ונצטנן ואפילו לא נצטנן לגמרי אלא שאין היד סולדת בו וחממו בשבת עד שהיד סולדת בו חייב משום מבשל אבל אם הוא חם

כל כך עד שהיד סולדת בו ומרתיחו יותר אין בזה משום בישול ומותר אפילו לכתחלה להרתיחו סמוך לאש במקום שאין לחוש לחיתוי כמו שיתבאר (ואם מותר ליתנו על גבי כירה או תנור נתבאר בסימן רנ"ג) ויש אומרים שאפילו נצטנן לגמרי אין בישול אחר בישול ומותר להרתיחו בשבת סמוך לאש במקום שאין לחוש לחיתוי.

ונהגו להקל אם לא נצטנן לגמרי אלא ראוי עדיין לאכול מחמת חמימותו אבל אם נצטנן לגמרי נוהגין כסברא הראשונה אפילו לענין דיעבד כמו שנתבאר בסימן רנ"ג ואפילו ליתנו על תנור בית החורף קודם שמסיקו הנכרי כדי שיתחמם כשיסיקנו אסור כמו שנתבאר שם וכן בכל דבר שיתבאר שיש בו משום בישול:

י

וכל זה בתבשיל שנתבשל כל צרכו אבל כל שלא נתבשל כל צרכו אפילו נתבשל כבר כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בישול אפילו בעודו רותח ואפילו יתבשל מאליה אלא שעושה דבר שמקרר בישולו כגון שמגיסו בכף:

יא

תבשיל יבש שאין בו רוטב כלל אין בו בישול אחר בישול אם נתבשל כבר כל צרכו ואפילו נצטנן לגמרי ומותר אפילו לשרותו בכלי ראשון רותח כדי שיהא נימוח שם ויהיה דבר לח.

ואם הוא דבר יבש שלא נתבשל מלפני השבת אין שורין אותו בשבת בחמין שהיד סולדת בו אפילו אינו נמוח שם כלל ואם שרה בכלי ראשון חייב ובכלי שני אסור לשרותו מדברי סופרים מפני שנראה כמבשל ואינו דומה לתבלין שמוותר ליתנם בכלי שני כמו שיתבאר מפני שהתבלין עשויין למתק הקדרה ואינו נראה כמבשל וכן כל דבר העשוי ליתן טעם בקדרה כגון שום ובצל הרי הם כתבלין ומותר ליתנם בכלי שני אע"פ שהיד סולדת בו ויש מי שמסתפק בבצל שמא הוא מתבשל גם בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו ונהגו להקל ויש מתירין בכל דבר יבש שלא נתבשל לשרותו בכלי שני שהיד סולדת בו ויש להחמיר בזה כסברא הראשונה.

אבל מותר לערות מכלי שני שהיד סולדת בו על כל דבר יבש שלא נתבשל חוץ ממין דג שנקרא קולייס האספנין ומליח הישן דהיינו בשר או דג מלוח של שנה שעברה שאלו אינם צריכים בישול אלא מעט ועירווי זה היא גמר מלאכת בישולן וחייב עליו משום מבשל אבל מותר לשרותן ולהדיחן במים צוננים.

וכן כל דבר קשה שלא נתבשל שאינו ראוי לאכילה כי אם על ידי שרייה או הדחה בחמין אם שרה אותו אפילו בכלי שני או הדיחו אפילו בעירווי מכלי שני ונעשה ראוי חייב משום מבשל.

וכן כל דבר שאינו מבושל שהוא מלוח הרבה ואינו ראוי לאכילה כי אם על ידי שרייה או הדחה בחמין אם שרה או הדיח בחמין חייב אבל מותר לשרותו ולהדיחו בצוננין ואפילו נעשה ראוי על ידי כך שכל דבר שאינו אוכל מותר לעשותו אוכל בשבת כמו שיתבאר בס' שכ"ד:

יב

יש מי שאומר שאע"פ שאין בישול אחר בישול בדבר יבש מכל מקום יש בישול אחר אפייה או צלייה שהאפוי או הצלוי אם נתנו אפילו בעודו רותח בתוך כלי ראשון שהיד סולדת בו חייב ולפ"ז גם בכלי שני יש להחמיר מדברי סופרים כמו שנתבאר למעלה ולכן צריך ליזהר שלא ליתן פת אפוייה אפילו בקערה שהיא כלי שני כל זמן שהיד סולדת בו.

ויש מי שמסתפק וחושש מחיוב חטאת גם בכלי שני שהיד סולדת בו מפני שיש דברים רכים שמתבשלים גם בכלי שני ואין אנו בקיאים בהן ושמא גם הלחם נקרא רך לענין זה ומתבשל גם בכלי שני שהיד סולדת בו וכן יש להסתפק ספק זה גם בשאר דברים ויש להחמיר בכולן לבד מבתבלין שהתירו חכמים בפירוש ליתנם בכלי שני וכן מים ושמן כמו שיתבאר והוא הדין לשאר משקין ואפילו בבשר צלוי יש להחמיר כיון שיש בישול אחר צליה אבל במבושל אין להחמיר כלל אפילו בכלי ראשון שלדברי הכל אין בישול אחר בישול בדבר יבש.

אבל יש מתירין באפוי וצלוי אפילו צוננים ליתנם אפילו בתוך כלי ראשון רותח מפני שאין בישול אפילו אחר אפייה וצלייה ונהגו ליזהר לכתחלה כסברא הראשונה שלא ליתן פת אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו אבל בדיעבד יש להתיר אפילו בכלי ראשון כסברא האחרונה:

יג

ולפי סברא הראשונה שיש בישול אחר אפייה וצליה יש ג"כ אפייה וצליה אחר בישול דהיינו שכל דבר המבושל אסור ליתנו בלא רוטב סמוך לאש במקום שיכול להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו אבל לדברי הכל אין אפייה וצליה אחר אפייה וצליה ודבר האפוי או צלוי מותר ליתנו סמוך לאש ע"ד שיתבאר אפילו נצטנן כבר לגמרי:

יד

כלי שיש בו דבר חם שהיד סולדת בו מותר להניחו בשבת על גבי קדרה הטמונה בבגדים כדי שישמור חומו ולא יצטנן ואפילו לא נתבשל כל צרכו שיש בו משום בישול כשעושה דבר שממהר לגמור בישולו מכל מקום כאן אי אפשר לו כלל לבא לידי בישול גמור ולא אפילו לידי הוספת בישול אלא להעמיד חומו בלבד ומותר לטוח פיו בבצק כדי להעמיד חומו אם יש לו בצק שנילוש מאתמול.

אבל אסור להטמינו תחת הבגדים כמו שנתבאר בס"י רנ"ג:

טו

אבל אין מניחין כלי שיש בו דבר שאינו חם כל כך עד שתהא היד סולדת בו על גבי קדרה שהיא חמה כל כך שהעליון יכול להתחמם מחומה עד שתהא היד סולדת בו והוא הדין על גבי מיחם שהוא חם כל כך במה דברים אמורים כשהעליון לא נתבשל עדיין כל צרכו שיש בו משום בישול אף כשהוא חם אבל אם נתבשל כבר כל צרכו אלא שנצטנן מעט אע"פ שאינו חם כל כך שהיד סולדת בו כיון שהוא חם קצת עד שהוא ראוי לאכול מחמת חמימותו כבר נתבאר שנוהגין להקל שאין בו משום בישול ומותר להניחו על

גבי קדירה או על גבי מיחם לחממו הרבה ואם הוא דבר יבש שנתבשל כל צרכו אפילו נצטנן לגמרי אין בו משום בישול ומותר לחממו על גביהן אפילו שתהא היד סולדת בו:

טז

ואפילו אם הקדירה טמונה על גבי האש כגון על גבי כירה שאינה גרופה וקטומה על פי הדרכים שנתבארו בסי' רנ"ג וכן מיחם שעל גבי האש מותר ליתן עליהן בשבת כל דבר שאין בו משום בישול כגון תבשיל יבש אפילו הוא צונן לגמרי או תבשיל לח שלא נצטנן לגמרי מטעם שנתבאר בסי' רנ"ג:

יז

כלי ראשון אפילו לאחר שהעבירוהו מעל האור מבשל כל זמן שהיד סולדת בו לפיכך אסור ליתן לתוכו תבלין וטוב למנוע מלתת תבלין בכלי ראשון אפילו אין היד סולדת בו כדי לעשות הרחקה וסייג לדבר אבל מלח מותר ליתן בתוכו כיון שהעבירו מעל האש שהמלח צריך בישול רב כמו בשר שור ואינו מתבשל אלא על האש ומכל מקום בשר שור אסור ליתן בכלי ראשון שאף שהבשר אינו מתבשל מכל מקום הלחלוחית שעליו מתבשל אלא אם כן שהוא יבש שאין עליו לחלוחית כלל ויש אומרים שהמלח אינו צריך בישול אלא מעט ואסור ליתנו אף בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו והמחמיר תבוא עליו ברכה.

ואם עבר ונתן מלח אפילו בכלי ראשון אפילו הוא על האש שעשה איסור המאכל מותר לפי שהמלח בטל נגד המאכל ויש חולקים ואוסרים עד מוצאי שבת:

יח

וכל זה במלח שאינו מבושל אבל מלח שלנו שמתקנים אותו ע"י בישול במים מותר ליתנו בכלי ראשון לדברי הכל שאין בישול אחר בישול בדבר יבש אפילו הוא נימוח ע"י בישול זה השני כמו שנתבאר למעלה ומכל מקום המחמיר בו כמו בשאר מלח תבוא עליו ברכה:

יט

אסור ליתן תבלין בקערה ולערות עליהם מכלי ראשון שהיד סולדת בו מפני שעירו מכלי ראשון מבשל כדי קליפה ואם עירה אזי הקליפה אסורה מפני שנתבשלה בשבת אבל אם עירה תחלה מהכלי ראשון לתוך הקערה מותר ליתן אח"כ התבלין לקערה מפני שחום כלי שני אין בו כח לבשל ואפילו להמחמירים בכלי שני לענין איסור והיתר שסוברים שיש בו כח להבליע ולהפליט כל זמן שהיד סולדת בו מכל מקום אין בו כח לבשל אף על פי שהיד סולדת בו ואינו דומה לכלי ראשון שמבשל כל זמן שהיד סולדת בו לפי שכלי ראשון מתוך שעומד (אצל האש) על האור דפנותיו חמין ומחזיק חומו הרבה ולכך נתנו בו שיעור כל זמן שהיד סולדת בו משא"כ בכלי שני שאין דפנותיו חמין והולך ומתקרר:

כ

אמבטי של מרחץ שהיא מלאה מים חמין אע"פ שהיא כלי שני אסור לערות לתוכה מים צוננים שכיון שהחמין שבה הן לרחיצה מן הסתם הן חמין מאד ונתבשלים הצוננים שמתערבין בהן.

אבל מותר ליתן מהחמין שבזו האמבטי לתוך אמבטי אחרת של צונן ואפילו מכלי ראשון מותר לערות לתוך מים צוננים שלא אמרו שעירוי מכלי ראשון מבשל אלא במערה חמין על גבי תבלין וכיוצא בהן שאין החמין מתערבין ממש בתוכן אלא מכין עליהם בקילוחן ומבשלין אבל מים במים שמתערבים ממש אין כח בקלוח לבשל מים התחתונים אלא התחתונים גוברים ומצננים את העליונים.

אבל אסור ליתן חתיכת בשר חם שהיד סולדת בו לתוך רוטב צונן שכיון שאינו מתערב ממש ברוטב הרי הוא מבשל כדי קליפה סביבו טרם שיתגבר עליו הרוטב ויצננו:

כא

מיחם שפינה ממנו מים חמין אסור ליתן לתוכו מים צוננים מועטין שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו אבל מותר ליתן לתוכו מים צוננים מרובים כדי להפשירן ואע"פ שע"י נתינת הצונן לתוכו הוא מצרפו ומחזיקו ונמצא מתקן כלי שכן דרך צורפי נחושת וברזל שמניחים ברזל ונחושת חמים לתוך מים צוננים בשביל שיתקשו ויתחזקו וזו היא גמר מלאכת הצורפים שהאור מפעפע המתכת וקרוב להשבר והמים מחזיקין אותו מכל מקום כיון שאינו מתכוין לתיקון הכלי אלא להפשיר המים מותר שאין כאן פסיק רישיה ולא ימות מפני שכשמצרפין הכלי מחממין אותו תחלה ביותר אבל כאן אפשר שלא יגיע לצירוף מפני שהמים מונעים אותו מלהתחמם כל כך:

כב

מותר לערות מים צוננים אפילו מועטים לתוך מים חמין שהיד סולדת בו שבכלי שני אבל לא לתוך חמין שבכלי ראשון ואם הצוננים מרובים כל כך שאי אפשר שיתחממו עד שתהא היד סולדת בו רק שיפיגו צינתן מותר אפילו לתוך כלי ראשון ובלבד שלא יהיה על האש:

כג

מותר להעמיד קיתון של מים או של שאר משקין צוננים בתוך כלי שני שיש בו מים חמין (ואפילו להטמין כולו בתוכה שמותר להטמין את הצונן בדבר שאינו מוסיף הבל כמו שנתבאר בס' רנ"ז והחמין הן נקראים דבר שאינו מוסיף הבל כמ"ש בס' רנ"ח).

אבל בכלי ראשון אסור להעמידו אפילו להפיג צנתו בלבד גזרה שמא ישכח וישתהה שם עד שתהא היד סולדת בו ואפילו באמבטי שהומשכו לתוכה חמי טבריא מן המעיין אסור להעמידו בתוכה מפני שהיא ככלי ראשון מדברי סופרים אלא יטול מהאמבטי בכלי שני ויעמידנו בתוכו:

כד

מותר ליתן קיתון של מים או שאר משקין כנגד המדורה להפיג צינתן ובלבד שיתנם רחוק מהאש בענין שאינן יכולין להתחמם באותו מקום עד שתהא היד סולדת בו אף אם ישהה שם זמן מרובה אבל אסור ליתנם סמוך לאש במקום שיכולין להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו ואפילו להניחן שם שעה מועטת שתפיג צינתן בלבד אסור גזרה שמא ישכחם וישהו שם עד שתהא היד סולדת בו והוא הדין פירות או שאר דברים הנאכלין כמות שהן חיינן שאף שאינם צריכים בישול מכל מקום אם נתבשלו חייב

לפיכך אסור להניחם במקום שיכולין להתבשל אם ישהו שם זמן מרובה דהיינו במקום שיכולין להתחמם עד שתהא היד סולדת בו.

אבל כל דבר שאין בו משום בישול מותר אפילו להרתיחו כנגד המדורה כגון תבשיל לח שנתבשל כל צרכו ועודנו חם שהיד סולדת בו או אפילו אין היד סולדת בו אלא שלא נצטנן לגמרי לפי המנהג שנתבאר למעלה שנהגו להקל בזה או אפילו נצטנן לגמרי אלא שהוא דבר האפוי או צלוי ואין אפיה וצליה אחר אפיה וצליה אפילו נצטנן לגמרי כמו שנתבאר למעלה.

ומכל מקום לא התירו אלא כנגד המדורה אבל אסור ליתנו על האש ממש או אפילו בסמוך לה ממש אלא צריך להרחיק קצת כי יש לחוש שמא ישכח שהוא שבת ויבא לחתות בגחלים אבל כשאנו מצריכים אותו להרחיק קצת יש לו בזה היכר וזכרון ולא יבא לחתות בגחלים:

כה

במה דברים אמורים שמותר לחמם האפוי כשאין בו שומן אבל פת כפולה שיש בתוכה חתיכות שומן שנקרש (שקורין אינפאנד"ה) אסור להחם אותה אפילו רחוק מן האש מקום שאין היד סולדת בו ואפילו להניחה בחמה מפני שהשומן שבה שנקרש חוזר ונימוח והרי זה דומה למרסק חתיכת ברד בשביל שיזובו מימיו שאסרו חכמים מפני שמוליד בשבת ודומה למלאכה שבורא מים הללו כמו שיתבאר בס"י ש"כ והוא הדין לשומן הנימוח.

ואפילו בדיעבד אסור מה שנימוח בשבת כמו משקין שזבו בשבת מפירות העומדים למשקין שאסורים משום גזרה שמא יסחוט הפירות כיון שהם עומדים לכך כמ"ש שם ואף שומן זה כיון שדרכו להיות זב וצלול לפיכך כשהוא קרוש הרי הוא כפירות העומדים למשקין והזב ממנו בשבת אסור עד לערב:

כו

במה דברים אמורים כשנימוח שומן הרבה כל כך עד שיזוב לחוץ והרי הוא בעין לבדו שאינו מעורב בשום דבר אלא הוא ניכר בפני עצמו אבל אם מניחה בריחוק מקום כל כך בענין שאין הרבה שומן נימוח עד שיזוב לחוץ אלא מעט ממנו נימוח ונבלע בפת עצמו ואינו בעין לבד מותר אפילו לכתחלה כמו שמותר ליתן חתיכת ברד לתוך כוס של יין אע"פ שהברד נמחה לשם מפני שהוא מתערב ומתבטל ביין שבכוס ואינו בעין כמו שיתבאר שם.

ואפילו אם מקצתו זב לחוץ מעט וישנו בעין כיון שדבר מועט הוא אינו חשוב כלום ומותר ולכן מותר להחם בשבת חתיכת בשר שמן אע"פ שמקצתו זב כיון שדבר מועט הוא אבל אסור להחם קדרה שקרש שמנוניתה אפילו במקום שאין היד סולדת בו ואע"פ שיש בה רוטב הרבה ונימוח השומן בתוך הרוטב מכל מקום השומן הוא צף למעלה וישנו בעין:

כז

אבל יש חולקים על כל זה ואומרים שאין איסור כלל במה שנימוח השומן ע"י שמניחו במקום חם ולא אסרו גבי חתיכת ברד אלא לרסק בידים אבל בנימוח מאליו לא גזרו ולכן מותר להחם פת זו הממולאת בשומן אפילו במקום שהיד סולדת בו שהרי אין כאן משום בישול לא בפת מפני שאין אפיה אחר אפיה

ולא בשומן הקרוש שנימוח מפני שאין בישול אחר בישול בדבר יבש אע"פ שנימוח בבישול זה השני כמו שנתבאר למעלה אבל קדרה שקרש שמנוניתה אין להחם אותה אלא במקום שלא יוכל התבשיל להתחמם עד שתהא היד סולדת בו מפני שברוטב שנצטנן יש בו משום בישול כמו שנתבאר למעלה.

ולענין הלכה נהגו להחמיר לכתחלה כסברא הראשונה אבל בדיעבד יש להקל כסברא האחרונה ואפילו לכתחלה יש לסמוך במקום הצורך על סברא האחרונה כי כן עיקר.

וכן יש להקל ליתן פת הממולאת בשומן על תנור בית החורף קודם שהוסק וכשיסיקנו הנכרי גם היא תתחמם עליו לפי שאפילו לענין איסור בישול בדבר שיש בו משום בישול אין בזה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים כיון שנותן שם קודם שיתן הנכרי את האור בתנור כמו שנתבאר בס"ג רנ"ג א"כ כאן שיש מתירין לגמרי יש להקל על כל פנים קודם שהוסק התנור ומכל מקום אין להקל בפני עם הארץ ויש לעשות על ידי נכרי:

כח

ולדברי הכל מותר ליתן שומן מהותך שנקרש על גבי מיני קמחים וקטניות רותחים ובלבד שלא ירסקנו בידים אלא יניחנו על גביהן או בתוכן והוא נימוח מאליו שהרי מה שנימוח אינו בעין אלא נכנס בתוכן אבל על גבי צלי חם יש להסתפק אם מותר ליתן עליו שומן קרוש שיהא נימוח מאליו שכיון שאין הנימוח נכנס בתוכו אלא צף על גביו יש לדמותו לקדרה שקרש שמנוניתה שנוהגין להחמיר לכתחלה:

כט

אסור ליתן צונן על המיחם אפילו להפשיר כל שהמיחם חם כל כך שאילו היה הצונן מונח עליו הרבה היה בא לידי בישול דהיינו שתהא היד סולדת בו שדין מניח על גבי מיחם כדין מניח כנגד המדורה אבל אם אינו חם כל כך מותר:

ל

האלפס והקדרה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור אם אינן מבושלין כל צרכן לא יוציא מהם בכף שנמצא מגיס ויש בזה משום בישול כמ"ש למעלה אבל אם נתבשלו כל צרכן מותר להגיס בהן לאחר שהעבירן מעל גבי האור אבל צמר שביורה אע"פ שקלט העין אסור להגיס בו (משום צובע) שכן דרך הצבעין להגיס בו תמיד כדי שלא יחרך.

ויש מחמירין גם בקדרה בכל ענין והעיקר כסברא הראשונה והרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש אבל להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צרכה ואינה על האש:

לא

אסור לטוח שמן ושום על גבי הצלי בעודו חם שהיד סולדת בו אפילו נצלה מבעוד יום דמכל מקום יתבשל השום והשמן אבל שומן שנקרש אין בו משום בישול אלא שיש להסתפק בו מצד אחר כמו שנתבאר למעלה:

שיט – דין הבורר בשבת ובו כט סעיפים:

א

הבורר הוא מאבות מלאכות שכן במשכן היו בוררים הפסולת מתוך הסממנים לפיכך כל הבורר פסולת מתוך האוכל אפילו בידו אחת ואפילו כדי לאכול לאלתר חייב.

אבל הבורר אוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר אינו חייב אלא אם כן בורר בנפה או כברה שזהו דרך ברירתו אבל אם בירר בקנון או תמחוי פטור מן התורה אבל אסור מדברי סופרים גזרה משום נפה וכברה ואם בורר האוכל בידו כדי לאכול לאלתר מותר מפני שנטילת האוכל מתוך הפסולת כדי לאכול מיד אין זה מעין מלאכה כלל שדרך אכילה כך הוא שהרי אי אפשר לאכול הכל האוכל עם הפסולת ולא אסרתו תורה אלא לעשותו בכלי המיוחד לכך דהיינו נפה וכברה אבל נטילת הפסולת אין זו דרך אכילה אלא דרך תיקון האוכל שיהא ראוי לאכילה הרי זו מלאכה גמורה ולפיכך אפילו אם האוכל מרובה על הפסולת ויש טורח יותר בברירת האוכל אעפ"כ לא יברור הפסולת אפילו כדי לאכול לאלתר:

ב

וכן הבורר אוכל מתוך הפסולת שלא לאכול לאלתר אלא להניחו לאכול לאחר זמן אפילו בו ביום נעשה כבורר לאוצר וחייב לפי שלא שייך כאן לומר דרך אכילה כך הוא כיון שאינו אוכל לאלתר:

ג

ואינו קרוי לאלתר אלא סמוך לסעודה ממש אבל אם לא יאכל עד לאחר שעה אסור אך כל שהוא סמוך לסעודה מותר לברור לצורך כל אותה סעודה אף על פי שתמשך איזה זמן ואפילו אחרים מסובין עמו מותר לברור לצורך כולם ואם נשתייר מברירתו עד לאחר הסעודה אין בכך כלום כיון שביירר בהיתר ובלבד שלא יערים:

ד

אין איסור משום בורר אלא בבורר פסולת מאוכל או להיפך אבל אם בורר אוכל מאוכל אפילו אינו חפץ לאכול כלל אלא אחד מהם והשני נוטלו וזורקו אינו נקרא פסולת בשביל כך הואיל והוא ראוי לאכילה ולפיכך מותר לברור אותו מתוך האוכל שחפץ לאכול ואין בזה משום בורר פסולת מתוך אוכל.

ואם אינו ראוי לאכילה אלא מתוך הדחק אף על פי שאינו נקרא פסולת גמור ואין איסור בברירתו מן התורה מכל מקום אסור מדברי סופרים כמו בפסולת גמור ולכן אסור להסיר העלין המעופשים מן הירק (שקורין שלאטי"ן) אפילו אם הן ראויין לאכילה ע"י הדחק אלא יברור הירק מן העלין דהיינו האוכל מתוך הפסולת וצריך ליזהר שלא לברור עד לאחר יציאת בית הכנסת שיהא סמוך לסעודה ממש ואז מותר לברור כל מה שצריך לאכול ממנו באותה סעודה:

ה

במה דברים אמורים שמוותר לברור אוכל מאוכל כשהכל מין אחד אבל אם היו לפניו שני מיני אוכלים מעורבים ורוצה לברור לאכול אחד מהם לאלתר ולהניח השני לאכול לאחר זמן הרי אותו המין שרוצה

לאכלו לאלתר נקרא אוכל והשני חשוב כפסולת ולכן צריך לברור בידו אותו שרוצה לאכלו לאלתר מתוך השני דהיינו אוכל מתוך הפסולת ולא להיפך ואם בוררו ומניחו לאכלו לאחר זמן אפילו לבו ביום חייב:

ו

שני מיני דגים נקראים ב' מיני אוכלים ואסור לברור בידו אלא אותו המין שרוצה לאכלו לאלתר ולא מסעודה לסעודה ואע"פ שהמין של מין אחד הן גדולות וניכרות כל אחת בפני עצמה ואפשר שלא שייך כאן ברירה כלל אעפ"כ אין להקל כי ספק חיוב חטאת הוא.

אבל כל שהוא מין אחד אע"פ שבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות אינה נקראת ברירה כלל הואיל והכל ראוי לאכילה ואין כאן פסולת ומותר לברור בכל ענין שירצה אפילו כדי לאכול לאחר זמן בו ביום ואפילו היו שני מינים ובורר משניהם יחד הגדולות מתוך הקטנות מותר הואיל ואיננו בורר מין אחד מחבירו:

ז

הבורר תורמסין מתוך פסולת שלהם חייב מפני שהפסולת שלהם ממתקת אותם כשישלקו אותם עמהם ומבלעדי כן הם מרים מאד לפיכך הם חשובים פסולת ופסולת שלהם ממתקת אותם חשובה אוכל ונמצא כבורר פסולת מתוך אוכל וחייב אפילו בורר בידו כדי לאכול לאלתר:

ח

כשם שיש איסור ברירה באוכלין כך ישנו בשאר דברים המעורבים עם הפסולת שלהם או שהם ב' מינים מעורבים כגון אם היו לפניו ב' מיני כלים מעורבים ורוצה לברור מין אחד מחבירו כדי להשתמש בו הרי מין זה חשוב כאוכל והשני חשוב כפסולת וצריך לברור האוכל מתוך הפסולת ולא להפך אעפ"י שאחד מהם גדול מחבירו וניכר בפני עצמו וגם צריך שיברור כדי להשתמש בו לאלתר כמ"ש בשני מיני אוכלין:

ט

אין מוללין מלילות כדרכן בחול דהיינו לשפשף שבלים בכפות ידיו כדי שיפול הזרע מהן אלא מולל בשינוי מעט בראשי אצבעותיו ואע"פ שמפרק האוכל מתוך השבלים בידיים והמפרק ביד הוא תולדת הדש בכלי כמ"ש בסי' ש"ה מכל מקום כיון שאינו מפרק אלא כלאחר יד כדי לאכול (לאלתר) מותר ולא גזרו משום שמא ימלול כדרכו מפני שאף המולל כדרכו אינו אלא מפרק כלאחר יד כיון שאינו נוטל האוכל ומפרקו בידו ממש אלא שמולל השבולת והדגן נופל ואין דרך לעשות כן אלא בכלי המיוחד לדישה אלא שאעפ"כ אסור מדברי סופרים וע"י שינוי לא גזרו.

ויש מחמירין שלא למלול כלל שבלים של תבואה וכן שרביטין של קטניות אפילו בראשי אצבעותיו ולכן אסור לפרק אגוזים לוזים או אגוזים גדולים מתוך קליפתן העליונה הירוקה שעל גבי קליפה הקשה והעבה אפילו בראשי אצבעותיו וטוב להחמיר מאחר שיכול לשברן ולאכלן כך בלא פירוק.

אבל מותר לשבר ולקלוף מהן קליפה הדקה שעל גבי הפרי תחת הקליפה הקשה הנשברת שאין איסור מפרק שייך אלא בקליפה העליונה וכן מותר לקלוף תבואה ומיני קטניות שנמללו מהשבלים והשרביטין מערב שבת רק שיזהר שלא יקלוף אלא מה שצריך לאכול לאלתר ולא כדי לאכול לאחר שעה כמו שיתבאר בסי' שכ"א.

אבל (לדברי הכל) אסור לפרק השרביטין בשבת ולהוציא הקטניות מתוכן (בידים כי זהו מפרק גמור) והעולם נהגו היתר בדבר ויש שלמדו עליהם זכות כיון שעודן לחין ואף השרביטין ראויין לאכילה אינו אלא כמפריד אוכל מאוכל ואין בזה משום מפרק כמו שנתבאר בסי' ש"ה אבל מיני קטניות שאין השרביטין ראויין לאכילה אין היתר כלל להוציא הקטניות מתוכם בשבת אלא אם כן אין הקטניות מחוברות כלל בשרביטין שכבר ניתקה מהם מערב שבת אלא שהיא מונחת כך בתוכם אזי מותר להוציאה מהם כל מה שרוצה לאכול ממנה לאלתר אבל לא כדי לאכול לאחר שעה משום איסור ברירה:

י

היו לו חטים שנמללו מערב שבת מהשבליים ועדיין הם מעורבים במוץ לא ינפה בקנן או תמחוי גזרה שמא ינפה בנפה וכברה שהוא חייב ולא אפילו בשתי ידיו דהיינו לנערן מיד לחבירתה כדי להפרידן מן המוץ אלא מנפה בידו אחת בכל כחו כדי שישנה מדרך החול (ולא יבא לנפות בנפה):

יא

אוכל ופסולת המעורבין אסור ליתנם במים כדי שיפול הפסולת למטה כגון שהפסולת הוא עפר או כדי שיצוף למעלה כגון שהוא תבן וכן הכרשינים אין שורין אותם במים כדי להציף הפסולת שלהם למעלה ולא שפין אותם ביד להסיר הפסולת מפני שהוא כבורר אבל נותנן בכברה אע"פ שהפסולת נופל דרך נקבי הכברה ונמצא מתברר מאליו:

יב

המשמר שמרים דהיינו המסנן במשמרת הרי זה תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת ע"י נפה וכברה או תולדת מרקד וחייב אבל אם נתן במשמרת שמרים מערב שבת מותר ליתן עליהם מים בשבת כדי שיחזרו צלולין לזוב:

יג

יין או מים שהם צלולים מותר לסנן במשמרת כדי שיהיו צלולין יותר או אפילו מפני הקמחין שע"פ היין או שנפלו בו קסמין דקין ואינו חשוב כבורר הואיל וראוי לשתייה לרוב בני אדם בלא ברירה זו.

אבל בסודרין אסור לסנן את המים או יין לבן וכיוצא בהם משום איסור ליבון ששריית הבגד זהו כיבוסו משא"כ משמרת שהיא עשויה לכך ואינו חושש לסחטה וגם אינו חושש לליבונה כלל ולפיכך אין ליבונה חשוב כלום לאסור שרייתה בשביל כך אף להאומרים ששריית הבגד זהו כיבוסו.

אבל יין אדום או שכר או שאר משקין שאין מלבנין שאין חוששין בהם לסחיטה מטעם שנתבאר שם מותר לסנן בסודרין אפילו הם עכורים קצת שרוב בני אדם אין שותין אותם בלא סינון אעפ"כ כיון שאפשר לשתותם כך ע"י הדחק אין זו ברירה גמורה והתירוהו ע"י שינוי דהיינו בסודרין ויש אוסרים בזה וטוב לחוש לדבריהם אבל אם הם עכורים לגמרי שאי אפשר לשתותם כך או שיש בהם שמרים אסור אפילו בסודר לדברי הכל:

יד

ויין מגיתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן אפילו לתוך המשמרת מפני שכל זמן שהוא תוסס עדיין לא נפרשו היין מן השמרים יפה וכל היין כגוף אחד הוא ואין כאן בורר אוכל מתוך פסולת וגם הוא ראוי לשתיה בלא סינון ודרכו בכך בשעת הגיתות שכל היינות עכורים ורוב בני אדם שותין אותו כך בלא סינון.

וכן חומץ שגם כן דרכו להשתמש ממנו אף כשהוא עב קצת מותר לסננו אבל אם הוא עב הרבה שאינו ראוי כלל בלא סינון אסור לסננו אפילו בסודר וכן משקה שקדים כתושים מערב שבת מותר לסננו כיון שיכולין לשתותן בלא סינון:

טו

כשמסננין בסודר משקה עכור קצת צריך לזהר שלא יעשה גומא בסודר לקבל המשקה אלא ישפוך עליו והוא ישקע מעצמו כדי לשנות מדרך החול:

טז

כל משקה שמוותר לסננו בסודר מותר לסננו בכפיפה מצרית ובלבד שלא יגביה הכפיפה משולי כלי התחתון טפח כדי לשנות מדרך החול אבל אותו כלי העשוי כנפה ומסננין בו הואיל והוא מיוחד לכך דינו כמשמרת שאין מסננין בה אלא משקה צלול שאין בו שמרים כמו שנתבאר:

יז

כלי שמריקין לתוכו יין מהחבית לא יהדק בפיו קשין וקסמין בחוזק מפני שדומה למשמרת אע"פ שאינה משמרת ממש שהרי עוברים בה שמרים מכל מקום הואיל ויש קסמין וטנופת שאין עוברים בה הרי זו דומה למשמרת אבל אם הוא יין צלול שאין בו טנופת אלא קסמין דקין מותר לסננו אפילו במשמרת גמורה כמו שנתבאר למעלה:

יח

מותר לערות בנחת מכלי לחבירו כדי שהפסולת והשמרים ישארו בשולי הכלי ובלבד שיזהר שכשיפסיק הקילוח ומתחילין לירד ניצוצות קטנות הנישופות באחרונה מתוך הפסולת אזי יפסיק ויניחם עם השמרים שאם לא יעשה כן הרי ניצוצות אלו מוכיחים שהוא בורר אבל בתחלת העירווי כשאין הפסולת ניכר לאו בורר הוא.

ולכן מותר לקלוט שומן הצף על פי החלב שקורין (שמעטנע) מלמעלה וכשיגיע סמוך לחלב יניח קצת ממנה עם החלב והוא ששומן זה צריך לאכלו בו ביום אבל אם אינו צריך לה אסור לטרוח משבת לחול ואם חושש שיפסיד או יתקלקל מותר לעשותו ע"י נכרי מפני שאיסור הטורח וההכנה משבת לחול הוא שבות מדברי סופרים ובמקום הפסד יש להתיר אמירה לנכרי בכל שבות מדברי סופרים כמו שנתבאר בסי' ש"ז.

ואם רוצה לאכול לאלתר אינו צריך להניח ממנה כלום עם החלב וכן המערה משקה מכלי לחבירו אינו צריך להפסיק כשיורדין הניצוצות שהרי מותר לברור אוכל או משקה מתוך הפסולת כשרוצה לאכול או לשותותו לאלתר כל שאינו בורר ע"י כלי אלא בידו כמו שנתבאר וכאן אף שמערה מכלי לכלי מכל מקום עיקר הברירה נעשה ע"י ידיו ואינו חשוב בורר בכלי אלא כשמסנן בסודר או כפיפה וכיוצא בהן:

יט

אבל שומן הצף על גבי התבשיל אסור לערותו כולו אפילו כדי לאכול התבשיל לאלתר מפני שהן שני מיני אוכלין ואותו המין שאוכל לאלתר נקרא אוכל והשני נקרא פסולת וכשמערה השומן שאינו רוצה לאכול הרי זה בורר פסולת מתוך אוכל:

כ

מותר להגביה החבית על איזה דבר כדי שיקלח ממנה היין היטב ואף שעל ידי זה יורד יין גם מתוך השמרים אינו חשוב כבורר כל זמן שאין הניצוצות מתחילין לירד מהשמרים כמו שנתבאר וכן מותר ליתן מים על גבי שמרים שבחבית שיקלטו טעם היין ואין בזה משום בורר ובלבד שישתה מהם בו ביום:

כא

אין מסננין את החרדל מהסובין שלו אע"פ שגם הם ראויים לאכילה ואין הסובין פסולת כלל ואין בו משום בורר מן התורה אף על פי כן אסור מדברי סופרים מפני שנראה כבורר אוכל מתוך הפסולת הואיל ומסנן כדי לאכול החרדל ולהשליך הסובין.

אבל אם נתן החרדל במסננת מערב שבת מותר ליתן בה ביצה לתקן מראה החרדל המסתנן בתוכה אע"פ שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון שהוא קשור נשאר למעלה עם הפסולת אינו נראה כבורר אוכל מתוך הפסולת מפני שהחלמון והחלבון שניהם אוכלין הם ואינו מסנן החלמון מן החלבון מחמת שהוא חפץ לאכול את החלמון ולא את החלבון אלא מחמת שהחלמון מועיל לתקן מראה החרדל ולא החלבון ואף שמשליך החלבון עם הפסולת ואוכל החלמון עם החרדל מכל מקום כיון שהסינון אינו בשביל האכילה אלא בשביל תיקון המראה אינו נראה כבורר אוכל מפסולת כיון שבאמת שניהם מין אוכל אחד הם:

כב

ואף אם היה הסינון בשביל האכילה לא היה אסור אלא כאן שהחלבון אף ששם אוכל עליו מכל מקום אינו ראוי לאכול כך כמות שהוא וגם רגילין להשליכו עם הפסולת לכן הוא נראה כפסולת לגבי החלמון הנאכל כמו שהוא עם החרדל ואסור מדברי סופרים אבל בענין אחר אין איסור כלל אפילו מדברי סופרים בברירת מין אוכל אחד דהיינו אפילו בורר חתיכות קטנות מתוך חתיכות גדולות קצת אע"פ שמשליך הקטנות ארצה אינן נראין כפסולת בשביל כך הואיל והן ראויין לאכילה ורגילות הוא לאכלן:

כג

מים שיש בהם תולעים האסורים ע"ד שנתבאר בי"ד סי' פ"ד אסור לסנן אפילו בסודר שהרי אי אפשר כלל לשתותן בלא סינון שמא יבלע אחד מהם.

אבל מותר לשתות ע"י מפה מפני שאין איסור בורר ומשמר אלא במתקן הענין קודם אכילה או שתיה שיהיה ראוי לאכילה או לשתיה שזהו דרך מלאכה אבל אם בשעת שתיה מעכב את הפסולת שלא יכנס לתוך פיו אין זה מעין מלאכה ומותר ואין לאסור משום שריית בגד זהו כיבוסו ולא משום גזרה שמא יסחוט כיון שדבר מועט הוא הנשרה במים כדי להנחת פיו ובדבר מועט אין לחוש כמו שנתבאר בס"ב ולהאוסרין שם אפילו בדבר מועט משום שריית בגד זהו כיבוסו אף כאן אסור וכבר נתבאר שם שכל בעל נפש יחמיר לעצמו במקום שאפשר:

כד

אם נפלו זבובים לכוס לא יוציא הזבובים לבדן מן הכוס שהרי זה כבורר פסולת מתוך האוכל שאסור אפילו כדי לאכול מיד אלא יקח גם מן המשקה קצת עמהם שאז אינו נראה כבורר כלל כמו שנתבאר למעלה:

כה

המחבץ דהיינו שלוקח חלב ונותן בו קיבה כדי לחבצו חייב משום בורר שהרי הפריש הקום מן החלב וכן אם נתן הקום בתוך כלי גמי ומי החלב נוטפים מתוכו הרי זה תולדת בורר אוכל מתוך הפסולת ע"י נפה וכברה וחייב ואע"פ שהקום והחלב שניהם מין אוכל אחד ואין כאן פסולת כלל אף על פי כן הואיל והם דברים לחים שהם מתערבים יפה והוא מפרידן יש בזה משום בורר כמו במפריד אוכל מפסולת:

כו

ואם גבנו ועשאו גבינה חייב משום בונה שכל המקבץ חלק אל חלק ודבק הכל עד שיעשה גוף אחד הרי זה תולדת בונה:

כז

נותנין שומשמין ואגוזים לדבש ובלבד שלא יחבצם בידיו:

כח

אסור ליתן שמרים במשקה כדי להעמידו אע"פ שראוי לשתותו בשבת מפני שעל ידי כן יורדין גם שמרי המשקה עצמו לשולי הכלי והרי זה תולדת בורר כמו המחבץ:

כט

הרוק ברוח והרוח מפזר הרוק חייב משום זורה ולהאומרים שכל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עליה אף כאן פטור אבל אסור מדברי סופרים אפילו אינו מתכוין לכך אלא שהוא פסיק רישיה ולא ימות:

שכ – דיני סחיטה בשבת ובו כח סעיפים:

א

הסוחט זתים להוציא מהם שמן או ענבים להוציא מהן יין חייב מפני שמפרק המשקה מהפרי וכבר נתבאר בסי' ש"ה שכל המפרק אוכל או משקה ממקום שנתכסה בו הרי זה תולדת הדש אבל שאר פירות מותר לסחטן מן התורה להוציא מימיהם מפני שכל מי פירות אין עליהם תורת משקה אלא היוצא מן הזיתים ומן הענבים בלבד אלא תורת אוכל עליהם והרי זה כמפריד אוכל מאוכל שאין בו משום מפרק כמו שנתבאר שם.

ומדברי סופרים אסור לסחוט אפילו תותים ורמונים מפני שמקצת בני אדם שיש להם הרבה תותים ורימונים הם סוחטין אותן לשם משקה כזיתים וענבים ואילו היו כן הרבה לשאר בני אדם היו גם כן רגילין לסחטם לשם משקה לפיכך כל מי שסוחטן לשם משקה מועלת מחשבתו להיות שם משקה עליהם מדברי סופרים ואין אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם וכן אותם אגסים (שקורין בערני"ס בל"א) שרגילין לסחטן לשם משקה במקצת מקומות אסור לסחטן בשבת בכל העולם כולו שאפשר שאם היה לכל העולם הרבה מהם כל כך כמו שם היו ג"כ סוחטין אותם לשם משקה וכן כל כיוצא בפירות אלו.

אבל שאר פירות שאין דרך העולם לסחטן לשם משקה דהיינו לשתות מימיהם מחמת צמא או תענוג אף שיש להם הרבה מהם ואפילו רגילין לסחטן לרפואה אין עליהם שם משקה בשביל כך אפילו מדברי סופרים ומותר לסחטן בשבת מפני שהוא כמפריד אוכל מאוכל ואע"פ שזה הסוחטן מתכוין לשם משקה בטלה דעתו אצל כל אדם.

ומכל מקום במקום שנהגו לסחוט איזה פרי לשם משקה הרי דינו שם כתותים ורמונים ואסור לסחוט בשבת באותו מקום לשם משקה שלא בטלה דעת זה הסוחט כיון שכל אנשי מקומו עושין כן בחול אבל בשאר מקומות מותר לסחוט הואיל ואין רגילין לסחוטו לשם משקה אף שיש להם הרבה ממנו.

ויש אומרים שכל הפירות אסור לסחטן מדברי סופרים לצורך מימיהם שכיון שזה הסוחט דעתו על מימיהם לשתותם מחמת צמא או מחמת תענוג (או אפילו לרפואה) הרי הם חשובים משקה מדברי סופרים ואין אומרים בטלה דעתו אצל כל אדם (אבל אם דעתו כדי לטבל בהם המאכל מותר כמו שיתבאר) אבל אם אינו סוחט אלא למתק הפרי ולא לצורך המשקה מותר בשאר כל הפירות ואפילו שותה המשקה הנסחט מותר כיון שאינו מתכוין בסחיטתו בשביל השתיה חוץ מתותים ורימונים וכיוצא בהן (מהפירות שמקצת בני אדם שיש להן הרבה סוחטין אותם לשם משקה כזיתים וענבים ואילו היה כן הרבה לשאר בני אדם היו רגילין גם כן לסחטן לשם משקה) שבהם אסרו לסחוט אפילו כדי למתקן בלבד גזרה שמא יסחוט גם כן לצורך המשקה (כמו שעושין אותן בני אדם שיש להם הרבה מהם).

וכן נוהגין להחמיר במקומות הרבה אבל העיקר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שנהגו להחמיר אין לשנות:

ב

וכל זה לסחוט אבל למצוץ בפיו המשקה מן הפירות יש מתירין אפילו מזיתים וענבים מפני שאין דרך סחיטה בכך ובטלה דעתו אצל כל אדם ויש אומרים שאף על פי כן אסור מדברי סופרים כמו שאסרו לינק

בפיו מן הבהמה אע"פ שמפרק כלאחר יד הוא כמו שיתבאר בס' שכ"ח וגם יש לחוש לחיוב חטאת כי שמא אין זה נקרא מפרק כלאחר יד כמו היונק מהבהמה לפי שלינק הוא שינוי גמור שאין דרך כלל לינק אלא לחלוב אבל מציצת פירות אינה שינוי כל כך כי רגילין לעשות כן לפעמים ואפילו פירות שאיסור סחיטתן הוא מדברי סופרים אסור למצוץ כמו זיתים וענבים שלא חלקו חכמים בגזרתם והוא הדין בנותן פת ביין או בשר במרק שאסור למצוץ אותם אע"פ שאין איסור בסחיטתן אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר ולכן אסור למצוץ קנה הצוק"ר שדינו כתותים ורימונים וכיוצא בהם.

והמנהג להקל אפילו בזיתים וענבים כסברא הראשונה והמחמיר אפילו בפת ובשר תבוא עליו ברכה ומכל מקום בשאר פירות חוץ מזיתים וענבים יש להקל כי יש צד להקל במציצת פירות ולומר שדרך אכילתן כך הוא וכל שהוא דרך אכילה אינו מעין מלאכה כלל ואף חכמים לא גזרו בו כמ"ש בס' שי"ט בבורר אוכל מתוך הפסולת:

ג

משקין שזבו בשבת מאליהם מזיתים וענבים אסורים עד לערב גזרה שמא יסחוט בידים כדי לשתותן היום אם יהיו מותרים ואפילו אם הזיתים והענבים הן עומדין לאכילה חוששין שמא ימלך עליהן לסחוט לשם משקין כמו שהוא דרך רוב הזיתים והענבים אבל משקין שזבו מתותים ורימונים וכיוצא בהן אם הן עומדים לאכילה המשקין מותרים ואין חוששים שמא ימלך עליהם למשקין ואם הן עומדין למשקין המשקין אסורים:

ד

זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום משקין היוצאין מהן בשבת מותרין מטעם שנתבאר בס' רנ"ב.

ואפילו לא נתרסקו מבעוד יום אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה אע"פ שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית ויוצא מהן עוד יין מותר לשתות מגיגית זו בשבת שכל מעט יין היוצא מהענבים בשבת מתבטל בס' ביין שהיה כבר בגיגית ואע"פ שהוא דבר שיש לו מתירין שלאחר השבת יהיה מותר בלא ביטול מכל מקום כיון שישן זה היוצא בשבת לא היה ניכר מעולם קודם שנתערב ולא היה עליו שם יין מעולם (ועיין ב"ד סי' קכ"ג אימתי חל עליו שם יין) לא חל עליו שם דבר שיש לו מתירין עד לאחר שכבר נתבטל ולא אמרו שדבר שיש לו מתירין אינו בטל אלא כשהאיסור בעין מתחלה וחל עליו שם דבר שיש לו מתירין ואח"כ נתערב.

ואפילו אם נתנו ענבים שלימים בגיגית זו בשבת ונתבקעו ביין בו ביום מותר לשתות יין מהגיגית מטעם זה אבל לכתחלה אסור ליתן ענבים שלמים ביין בשבת כדי שיתבקעו ויזוב יינם משום איסור סחיטה ואף שאינו סוחט בידיו ממש מכל מקום אסור מדברי סופרים:

ה

חרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות תמד מותר למשוך מהם בשבת ולשתות ואפילו לא נתן מים והיין מתמצה וזב מאליו מותר לשתותו כיון שכבר נתרסק מבעוד יום:

ו

מותר לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה שיש בה תבשיל כדי לתקן (עיין סי' תק"ה) האוכל שכל משקה הבא לאוכל כאוכל הוא חשוב ואין עליו שם משקה כלל והרי זה כמפריד אוכל מאוכל אבל אם אין בה אוכל אסור לסחוט לתוכה אע"פ שעתיד לערב בה אוכל ובשביל כך הוא סוחט לתוכה יין זה כדי לתקן ולמתק את האוכל שיתן בה אח"כ שיאכלנו עם יין זה והרי זה משקה הבא לאוכל וכאוכל הוא חשוב מכל מקום כיון שבשעת סחיטת היין אין בה אוכל עדיין ואין הדבר ניכר כלל שהוא בא לתקן אוכל אסור מדברי סופרים:

ז

וכן הדין בתותים ורמונים וכיוצא בהם אבל שאר פירות אף לדברי האוסרים לסחטן לצורך מימיהם מכל מקום אם אינו סוחטן אלא כדי לטבל המאכל במימיהם הרי זה מותר אע"פ שאין שם אוכל בתוך הכלי שסוחטן לתוכו מפני שבשעת סחיטתן יודעים הכל שסוחטן למתק האוכל ולא לשם משקה שאין דרך כלל לסחטן לשם משקה:

ח

במה דברים אמורים בפירות הראויים לאכילה אבל פירות שאינן ראויים לאכילה אסור לסחטן לדברי הכל אפילו לתוך האוכלים שכשסוחט פרי שאינו ראוי לאכילה אינו מפריד אוכל מאוכל אלא אוכל מפסולת ויש בזה משום מפרק כמ"ש בסי' ש"ה וגם משום בורר אוכל מתוך הפסולת אפילו רוצה לאכול לאלתר שלא התירו לברור אוכל מפסולת בידו כדי לאכול לאלתר אלא מפני שדרך אכילה כך הוא ליטול האוכל בידו מן הפסולת ולאכול ואינו מעין מלאכה אבל לסחוט ולאכול אינו דרך אכילה אלא דרך מלאכה:

ט

וכן אסור לסחוט הבוסר דהיינו ענבים שלא הגיעו לכפול הלבן אפילו לתוך האוכלין מפני שאינו ראוי לאכילה וכפסולת הוא לגבי יין הנסחט ממנו ולפי שלא נודע לנו שיעור פול הלבן אסור לסחוט ענבים לתוך אוכלים עד שיהיו ראויים לאכילה לרוב בני אדם ויש מי שמתיר לסחוט הבוסר לתוך האוכל (ואצ"ל בשאר פירות שאינן ראויים לאכילה ואפילו לסחטן לשם משקין מותר להמתירן בשאר פירות) ויש להחמיר כסברא הראשונה:

י

תפוחים דינם כשאר פירות ואפילו לימונים אין דינם כתותים ורמונים אלא כשאר פירות שמותר לסחטן לצורך מימיהן אפילו לשם משקה לדברי המתירים ולדברי האוסרים מותר על כל פנים לסחטן לצורך אוכל דהיינו לטבל המאכל במימיהן וכיוצא בזה ואע"פ שבאותן מקומות שיש להם הרבה מהם הם סוחטים אותן לצורך מימיהן אין דינם כתותים ורמונים בשביל כך אפילו באותן מקומות לפי שאינן סוחטין מימיהן לשם משקה אלא לצורך אוכל ואפילו אם נוהגין לסחטן לתוך מים לשתות מותר כיון שאין דרך לשתותן לבדן.

ומכל מקום לדברי האוסרים לסחוט שאר פירות לצורך מימיהן לשם משקה אסור לסחוט בשבת לימונים או שאר פירות לתוך מים או שאר משקין לשתותן לפי שלא אמרו אלא משקה הבא לאוכל הוא כאוכל ולא הבא למשקה:

יא

וכל זה בלימונים חדשים אבל הכבושים במלח וחומץ או במי מלח וכן שאר פירות וירקות הכבושים וכן השלקות אסור לדברי הכל לסחטן לצורך מימיהן אלא לצורך גופן לתקנם לאכילה ע"י כך שאז אין בו מפרק כיון שאינו צריך כלל לדבר המתפרק דהיינו מימיהן.

ואם סחטן לצורך מימיהן פטור מן התורה שאע"פ שמימיהן היו משקין גמורים קודם שנבלעו בהן כגון שנכבשו או נשלקו במים או יין וחומץ וכיוצא בהן משאר משקין כיון שעכשיו הן נסחטין מאוכלין תורת אוכל עליהן והרי זה כמפריד אוכל מאוכל ומכל מקום מדברי סופרים אסור לסחטן לצורך מימיהם הואיל והיו משקין גמורים קודם לכן משא"כ בפירות חיינן שמימי סחיטתן לא היה עליהם שם משקה מעולם לפיכך מותר לסחטן לדברי המתירין:

יב

מותר לסחוט כבשים ושלקות לצורך מימיהן לתוך קדרה שיש בה אוכל כדי לתקנו אבל אם עדיין אין בה אוכל אסור לסחוט לתוכה אע"פ שעתיד לערב בה אוכל מטעם שנתבאר למעלה:

יג

מותר לסחטן לתוך המוריים מפני שהוא חשוב אוכל אבל לתוך המשקין אסור לסחטן:

יד

הסוחט דג לצורך צירו דינו כסוחט כבשים ושלקות לצורך מימיהן:

טו

תפוח או שאר פרי מבושל מותר לסחטו להוציא ממנו מה שיש בו שהרי הוא סוחט כל האוכל ממנו ולא כדי להוציא ממנו מימיו:

טז

השלג והברד וכל כיוצא בהם אסור לרסק אותם בידיים דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיהן משום שדומה למלאכה שבזמננו מים הללו אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים בימות החמה כדי לצננו והם נימוחים מאליהם ואינו חושש וכן מותר להניחם בחמה או כנגד המדורה במקום שאין יכולים להתחמם שם עד שתהא היד סולדת בו והם נפשרים שם מאליהם.

ויש אומרים שלא התירו אלא ליתן לתוך הכוס שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מעורב ביין או במים שבכוס אבל כשהנימוח הוא בעין לבדו אסור אפילו בדיעבד מטעם שנתבאר בס"י שי"ח.

וכבר נתבאר שם שהעיקר כסברא הראשונה אלא שלכתחלה נוהגין להחמיר:

יז

לא אסרו אלא כשמתכוין לרסק בשביל שיזובו מימיו אבל מותר לשבור חתיכה ממנו אפילו אם יזובו קצת מים על ידי זה שדבר מועט הוא ואינו חשוב כלום ועוד שאינו מתכוין לכך ואינו פסיק רישיה ועוד שהם הולכים לאיבוד (ואינן דומין כלל לסחיטת פירות העומדים למשקים שאין המשקה הנסחט הולך לאיבוד ולכן אין לגזור כלל על זה מפני זה):

יח

מותר לשבר הקרח ליטול מים מתחתיו שהרי אינו בורא מים בזה ומשום שבירת הקרח אין איסור כלל שכל דבר תלוש שאינו כלי אין בשבירתו ופסיקתו שום איסור כלל כמ"ש בס"ד אבל בנהר או באר כיון שהקרח מחובר לקרקע אסור לשברו:

יט

צריך לזהר שלא לשפשף ידיו במלח מפני שהמלח נימוח על ידיו אבל מותר להשליך מים במלח וליטול ידיו מהם אע"פ שהמלח נמחה שם מאליו ובלבד שלא ישפשפנו בידיו ובחורף צריך שלא ליטול ידיו כלל במים שיש בהם שלג או ברד שהמה קלים להתרסק מהמלח ואם יטול יזהר שלא ידחקם בין ידיו שלא יהא מרסק בידים.

ויש אומרים שכל שהנימוח אינו בעין לבדו אלא מתערב בדבר אחר אפילו מרסקו וממחהו בידים מותר ולכן מותר ליטול ידיו ולשפשפם במים שיש בהם שלג וברד או מלח אע"פ שמרסקו וממחה אותם בידיו כיון שהם מתערבים במים שעל ידיו וכן מותר אפילו לרסק בידים חתיכות שלג וברד שיהא נמחה וזב לתוך כוס של יין או מים מפני שטעם איסור הריסוק בידים הוא משום גזרה שמא יסחוט פירות העומדים למשקין לפי שהשלג והברד למימיהן הן עומדים וכיון שהוא מתערב בדבר אחר לא גזרו לפי שאינו דומה לסחיטת פירות העומדים למשקין שהמשקה הנסחט הוא בעין לבדו.

ויש להחמיר כסברא הראשונה:

כ

ולפיכך יש מי שהיה נזהר להטיל מים בשלג כי ע"י השתן נימוח השלג והרי זה כממחהו בידים שאסור לפי סברא הראשונה אע"פ שאין הנימוח בעין לבדו (וגם הוא הולך לאיבוד) אבל מותר לדרוס שלג ברגליו כי אפשר שלא יהא נמחה ונמס על ידי כך ולכן אף אם הוא נמחה ונמס דבר שאינו מתכוין הוא ומותר כיון שאינו פסיק רישיה.

ויש מי שאומר שאפילו המנעלים לחים ובודאי נימס השלג שם מותר וכן מותר להטיל מי רגלים בשלג מפני שהוא דבר שאי אפשר לזהר בו בימות החורף כי כל הארץ מלאה שלג ולכן לא גזרו בו חכמים כלל

(וטוב להחמיר במקום שאפשר לזהר בקל):

כא

אסור לפרוס סודר על פי חבית של מים לכסותה שמא יתלכלך במים ויבא לסחטו ויתחייב משום מלבן אבל בגד העשוי לפרוס עליה מותר מפני שאינו חושש עליו לסחטו אם מתלכלך כיון שהוא מיוחד לכך אבל מותר לפרוס סודר על פי חבית של יין אדום או של שמן או שכר ושאר משקים כיוצא בהם ואפילו לשרותו לכתחלה במשקין הללו בידים כגון לסננו עליו מותר מפני שאין מלבן אלא מים ויין לבן וכיוצא בהם.

ומכל מקום בגד שנשרה אפילו במשקין שאין מלבנן אסור לסחטו משום איסור מפרק שהוא תולדת הדש כמו שסחיטת פירות אסורה משום מפרק אלא שאינו חייב על סחיטה זו אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין מהבגד אבל אם אינו צריך למשקין הנסחטין ואינו סוחט אלא כדי לנקות הבגד אין זה דומה לדישה כלל שהדש הוא צריך לתבואה שמפרק מהשבלים לפיכך אין בסחיטה זו איסור מן התורה אלא מדברי סופרים.

ולכן לא גזרו שלא לשרות בגד במשקין שאין מלבנים משום גזרה שמא יסחוט ויתחייב משום מפרק כיון שאינו חייב אלא אם כן צריך למשקין הנסחטין וזה אין לחוש כלל שיסחוט הבגד לצורך המשקין שיסחטו ממנו מפני שאינם חשובים כלום ואין דרך כלל לעשות כן:

כב

אסור להדוק מוכין בפי פך שיש בו משקין שמא יבא לידי סחיטה שע"י ההידוק יסחטו המשקין הבלועין במוכין לתוך הפך ואף שאינו מתכוין מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא כשיהדק היטב ולכן אסרו להדק כלל שמא יהדק היטב:

כג

ספוג אם יש לו בית אחיזה של עור שיאחזנו בו מקנחין בו ואם לאו אין מקנחין בו שכשאוחזו בידו הוא נסחט בין אצבעותיו ואף שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא ויש מי שאומר שאף כשיש לו בית אחיזה אי אפשר לקנח בספוג בלא סחיטה ואעפ"כ מותר שכיון שהסחיטה באה ע"י בית אחיזה אינה נקראת סחיטה אלא הרי הוא כמריק מים מצלוחית שאין בו משום מפרק אבל כשאין לו בית אחיזה שהוא נסחט במקום אחיזת ידו אסור:

כד

ברזא שמכניסין בנקב שבדופן החבית שמוציאין בו היין וכורכין סביב הברזא חתיכת בגד או נעורת של פשתן ופוקקים בה הנקב שבחבית אסור לפקוק בה בשבת אפילו היא חבית של יין אדום או שאר משקין שאין מלבנים מפני שע"י הפקיקה נסחטין משקין הבלועין בנעורת ופסיק רישיה ולא ימות הוא ואף שהמשקין הנסחטין הולכין לאיבוד מכל מקום אסור מדברי סופרים כמ"ש למעלה.

ויש אומרים שכל שהמשקין הולכין לאיבוד אין איסור אפילו מדברי סופרים אלא כשמתכוין לסחוט אבל כל שאינו מכוין לכך אע"פ שהוא פסיק רישיה מותר כיון שאין הסחיטה נוחה לו כלל שהרי אין לו שום הנאה ממנה ולא אסרו להדק מוכין בפי הפך אע"פ שאינו מתכוין לסחוט אלא מפני שהמשקין הנסחטין

מהמוכין לתוך הפך שמגיע לו הנאה מסחיטה זו אבל משקין הנסחטין מהנעורת שסביב הברזא הן הולכין לאיבוד אם אין כלי תחתיהם ואין לו בהם הנאה של כלום.

והעיקר כסברא הראשונה שהרי ספוג שאין לו בית אחיזה אין מקנחין בו אע"פ שאינו מתכוין לסחוט והמשקה הנסחט מהספוג הולך לאיבוד.

ומכל מקום העולם נהגו היתר בדבר לפקוק בנעורת בשבת ויש שלמדו עליהם זכות דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת אע"פ שנסחטין משקים מן הנעורת מותר כמו ספוג שיש לו בית אחיזה לדברי האומר שאף שהנסחט ממנו משקה מותר מפני שהוא כמריק מים מצלוחית ולפי זה אף אם יש כלי תחת הברזא לקבל משקה הנסחט מותר.

ולפי שרבו החולקים על דבריו לכן יש להנהיגם שלא יהיה כלי תחת הברזא כדי שהמשקה הנסחט ילך לאיבוד ויסמכו על סברא האחרונה שנתבאר אף שאינה עיקר מפני שיש מתירין לגמרי אפילו לסחוט במתכוין כל שהמשקה הולך לאיבוד וגם הברזא תהא ארוכה חוץ לנעורת כדי לצרף ג"כ קולא זו.

(ומשום איסור ליבון אין לחוש בנעורת ובחתיכת בגד שסביב הברזא אף אם הוא יין לבן שהוא מלבן מפני שהן עשויין לכך ואינו חושש לליבון כלל כמו שנתבאר בסי' שי"ט לענין משמרת):

כה

פוקקין את הביב בסודרין ובכל דבר המיטלטל כדי שלא יצופו המים על האוכלין ועל הכלים לפי שאינו חושש אם יצאו מים מועטים לפיכך אינו דוחק הרבה ולא יבא לידי סחיטה בפסיק רישיה:

כו

מותר ליתן כרכום בתבשיל ואין לחוש משום צובע שאין צביעה באוכלים:

כז

האוכל תותים או שאר פירות הצבועים צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה משום איסור צביעה ואע"פ שמקלקל הוא וכל המקלקל פטורים מכל מקום אסור מדברי סופרים ויש מקילין משום שאינו אלא דרך לכלוך ואין בו משום צובע כלל ויש להחמיר וכל שכן בבגד אדום שאינו מתקלקל כלל.

אבל אם צובע פתו במשקה הפירות אין בכך כלום שאין צביעה באוכלין וכן מה שצובע בהם פניו וידיו אין לחוש כלל שאין צביעה אלא בדבר שדרכו לצבעו ולא אסרו לאשה להעביר סרק על פניה משום צובע כמו שנתבאר בסימן ש"ג אלא מפני שהאשה דרכה בכך וכן לכחול את העינים שאסרו בין לאיש בין לאשה משום צובע מפני שדרכם בכך:

כח

אין איסור מן התורה אלא הצובע בצבע המתקיים אבל צבע שאינו מתקיים כלל כגון שהעביר ששר או סרק על גבי ברזל ונחושת וצבעו פטור שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום ומכל מקום אסור מדברי סופרים:

שכא – דיני תולש בשבת ודין טוחן ודין תקוני מאכל או מעבד ולש ובו טז סעיפים:

א

חבילי פיאה איזוב וקורנית הכניסן לייבשן לעצים אין מסתפקין מהן בשבת הכניסן למאכל בהמה או אפילו הכניסן בסתם הרי סתמן ג"כ למאכל בהמה ומותר להסתפק מהן וקוטם ואוכל ביד אבל לא בכלי כדרך חול ומולל השרביטין בראשי אצבעותיו לאכול הזרע שבתוכן אבל לא בכל היד כדרך שהוא עושה בחול:

ב

המעבד את העור הוא מאבות מלאכות שכן במשכן היו מעבדין עורות תחשים ואילים והמולח את העור חייב משום מעבד שהמליחה היא מצרכי העיבוד.

אבל המולח בשר חי אפילו מולחו הרבה כדי שיתקיים זמן מרובה ולא יסריח פטור שאין עיבוד באוכלין מן התורה אבל מדברי סופרים יש עיבוד באוכלין ולכן אסור למלוח בשר חי אפילו כדי לאכלו חי בשבת (אם עדיין לא נמלח להכשירו מדמו) לפי שהמלח מועיל לבשר חי (שלא נמלח עדיין) לרככו ולתקנו ולהכשירו לאכילה ודומה לעיבוד ואין צריך לומר שאסור למלחו כדי שיתקיים ולא יסריח אפילו במקום הפסד מרובה ואפילו נמלח והוכשר כבר מדמו וכן שאר דברים אסור למלוח בשבת כדי שיתקיימו אפילו במקום הפסד מרובה:

ג

וכן אסור לעשות מי מלח מרובים או שאר משקין עם מלח מרובים לתוך הכבשים דהיינו מיני ירקות או שאר דברים שכובשים להתקיים (אפילו יאכל מהם גם לאלתר שאינו טורח בשביל החול לבד מכל מקום) כיון שכובש אותם להתקיים דומה לעיבוד שהמלח מקיימן ויש אומרים שהכובש אסור מפני שהוא כמבשל מדברי סופרים.

ואפילו לעשות מי מלח או שאר משקין עם מלח שלא לתת לתוך הכבשים אלא לטבול בהם את פתו ולתת לתוך התבשיל אסור לעשות מהם הרבה ביחד דהיינו לעשות בבת אחת לצורך טבול ב' סעודות אלא מעט לצורך סעודה אחת בלבד (מפני שכשהוא עושה מהם הרבה נראה כאלו עושה אותם לכבישה) ואפילו לצורך סעודה אחת אינו רשאי לעשות אלא סמוך לסעודה אבל לא מסעודה לסעודה מפני שאסור למלוח שום דבר להניחו שלא לאכלו לאלתר כמו שיתבאר ואפילו אם נותן בהם שמן בין נתינת המים לנתינת המלח והשמן מעכב שאין המלח מתערב יפה עם המים ומתיש את כחו מהיות מי מלח עזין אעפ"כ אסור.

ואם נותן ב' שלישי מלח ושליש מים או שאר משקים אסור לעשות אפילו מעט לצורך טבול סעודה זו מפני שנראה כעושה מוריים לכבוש בו דגים שדרכו של מוריים לעשותו כך ואסור לכבוש בשבת משום עיבוד או משום בישול כמו שנתבאר:

כל דבר שהמלח מועיל לו לשנות את טבעו לרככו או להקשותו או להפיג מרירותו וכיוצא בענין זה כגון צנון ובצל ושום וכיוצא בהם מדברים החריפים שכשהם שוהים במלח הם מזיעים ויוצא מרירותם ונעשים קשים וכן פולין ועדשים שנתבשלו בקליפתן שהמלח מרכך הקושי שיש בהם מצד קליפתן וכן מיני קשואים (שקורין אוגערקע"ס) חייך שהמלח מועיל להם וכן כל דבר שרגילים לעשות ממנו כבשים אסור למלוח מהם יותר מחתיכה לבדה כדי לאכלה לאלתר שכשהוא מולח ב' חתיכות יחד וכל שכן יותר הרי זה נראה ככובש כבשים.

ואפילו חתיכה אחת של צנון וכיוצא בו אסור לטבלה במלח להשהותה הרבה במלחה כדי שיצא מרירותה אחר שתזיע כי זהו דומה לעיבוד אבל מותר להטביל אפילו כמה חתיכות כל אחת ואחת לבדה ולהניחה לפניו כדי לאכלם לאלתר זו אחר זו בלי שיהוי כל כך ואף אם הן משתהין שעה מועטת ומזיעין קצת אין בכך כלום ובלבד שלא ישהה אותם זמן ארוך אפילו באותה סעודה עצמה כגון מתחלת הסעודה עד סופה כדי שיזיעו הרבה שזהו דומה לעיבוד ואסור אפילו בחתיכה אחת לבדה.

ויש אוסרים להשהות כלל במלח אפילו שעה מועטת אפילו חתיכה אחת לבדה ולכן אסור לטבול ב' חתיכות אחת אחת לבדה ולהניחן לפניו לאכלן מיד זו אחר זו כי עד שיאכל הראשונה תשהה השניה במלחה ואינו מותר אלא לטבול חתיכה ולאכלה תיכף ומיד וכן נוהגין וכן הדין בכל דבר שהמלח מועיל לו ולפי סברא האחרונה אין הטעם במה שאסרו למלוח כמה חתיכות ביחד מפני שנראה ככובש כבשים אלא משום שעד שיאכל הראשונה תשהה השניה במלחה וכיון שהמלח מועיל לה הרי זה דומה לעיבוד.

לפיכך מה שנהגו לחתוך צנון דק ונותנין אותו בקערה ומולחין אותו ושופכין עליו חומץ אין איסור בדבר אע"פ שזהו דומה למולח הרבה חתיכות ביחד שאסור אפילו כדי לאכול לאלתר מכל מקום כיון שאין משהין אותן כלל במלח לבדו אלא שופכים עליהם מיד חומץ ומינים אחרים אינו דומה לעיבוד וכל שכן אם שופכים שם שמן שהשמן מתיש את כח המלח ומכל מקום צריך לזהר לשפוך את השמן או את החומץ תיכף ומיד אחר המליחה.

אבל מה שנוהגין קצת שעושין ירק (שקורין שלאטי"ן) שמולחין הירק תחלה בפני עצמו ומשהין אותו כך ומסננים המים שיוצאים ממנו ואח"כ מערבים אותו עם שמן וחומץ זהו איסור גמור ודומה יותר לעיבוד כיון שהוא ממתין עד שיקבל היטב המלח:

כל דבר שאין המלח מועיל לו לשנות טבעו אלא שהוא נותן בו טעם בלבד כגון ביצה ובשר [מותר למלחן ומכל מקום] אסור למלוח כדי להניח לסעודה אחרת ויש מי שאומר שאם יש איזה צד שטוב לו שימליחנו עכשיו ממה שימליחנו אחר כך סמוך לאכילה כגון שעכשיו הוא חם קצת ויקבל המלח בטוב יותר אין איסור בדבר (ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים אם צריך לכך):

מותר להשקות ירקות תלושים כדי שלא יכמשו שכיון שירקות הללו ראויים לאכילה ביומן מותר להשקותן כדרך שמותר לטלטלם אבל אם אינן ראויים לאכילה היום שאסורים בטלטול אסור להשקותן.

ולכן אסור להדיח בשר שלא נמלח שחל יום שלישי להיות בשבת כדי שלא יאסר לבישול לפי שהוא אסור בטלטול אם הוא בשר קשה שאינו ראוי לכוס אותו כמו שנתבאר בסי' ש"ח ואפילו אם הוא רך שראוי לכוס אין להקל שכיון שאינו רוצה לאכלו היום יש איסור בהדחתו משום שטורח משבת לחול ואינו דומה לירקות שראויים היום לאכילת כל אדם ואינו ניכר כלל שטורח משבת לחול כי שמא יאכלם היום משא"כ בשר חי שאינו ראוי לכוס אלא למי שדעתו יפה וגם אין דרכו כלל לכוססו חי אלא לבשלו וניכר הדבר שטורח משבת לחול.

ואפילו ע"י נכרי אין להקל שאף שהתירו במקום הפסד מרובה לעשות ע"י נכרי כל דבר שאינו אלא משום שבות כמ"ש בסי' ש"ז מכל מקום כאן אין הפסד כל כך אם לא ידיחנו שיוכל לאכלו צלי:

ז

הצריך לדון פלפלין וכיוצא בהם ליתן לתוך המאכל בשבת מותר לכתוש אותו בשינוי גדול מדרך החול כגון ביד של סכין וכיוצא בו אפילו הרבה ביחד אבל לא במדוך אפילו אינו של אבן כדרכו בחול אלא של עץ וכיוצא בו.

ויש אומרים שצריך גם כן שידוך גם כן בתוך הקערה וכיוצא בה אבל לא במכתשת אע"פ שכותש ביד של סכין וכיוצא בו ואין לשום הפלפלין תוך בגד ויכתוש בסכין עליו מפני שמוליד ריח בבגד אע"פ שאינו מתכוין לכך כמ"ש בסי' תקי"א ויש מתירין לכתוש במכתש (וטוב להחמיר במקום שאפשר).

אבל אסור לחתכם בסכין אפילו כדי לאכול מיד והוא הדין לכל התבלין שאין דרך לאכלם אלא ע"י תערובת:

ח

אבל כל דבר הראוי לאכילה כמות שהוא ואינו גדולי קרקע שאין במינו טחינה כלל כגון בשר מבושל או צלי או גבינה וכיוצא בהם מותר לחתוך דק דק (אפילו שלא לאכול מיד) מפני שאין טחינה באוכלין.

ואפילו היא גבינה קשה מאד מותר שהרי אפשר ללעסה בקושי ושם אוכל עליה ומותר לחתכה (אפילו מי שאינו יכול ללעוס) בין בסכין בין בקרדום או מגירה שאף שהם כלים שמלאכתם לאיסור מותר לטלטלם לצורך גופם כמו שנתבאר בסי' ש"ח.

אבל אסור לגוררה דק דק במורג חרוץ בעל פיפיות (שקורין רי"ב אייזין בל"א) אפילו כדי לאכול מיד דכיון שהכלי מיוחד לכך הרי זה דרך חול כמו שחיקת תבלין במדוך ובמכתשת והוא הדין בכלי אחר המיוחד לכך:

ט

אבל בשר חי הואיל ואינו ראוי אלא למי שדעתו יפה לכוס אותו שלא כדרכו אין שם אוכל עליו לענין זה ושייך בו טחינה ולכן אסור לחתכו דק דק לפני העופות ואע"פ שהוא ראוי לכלבים אין שם אוכל עליו בשביל כך הואיל ואינו עומד לכלבים אלא לאדם או לעופות מחמת חשיבותו ולהם אינו ראוי בלא חתיכה זז:

י

וכל זה בדבר שאינו גידולי קרקע אבל כל דבר שהוא מגידולי קרקע אפילו הוא אוכל גמור יש בו משום טוחן הואיל ויש במינו טחינה דהיינו בתבואה וקטנית ולפיכך אסור לחתוך הירק דק דק כדי לאכלו וכן גרוגרות וחרובים לפני זקנים ואם חתך דק דק חייב משום טוחן.

אבל מותר לפרר הלחם דק דק לפני התרנגולים ואין בזה משום טוחן הואיל וכבר נטחנה התבואה שממנה נעשה הלחם ואין טחינה אחר טחינה.

וכל זה בחותך ומניח ואינו אוכל לאלתר אלא לאחר שעה אבל מותר לחתוך דק דק כדי לאכול לאלתר או בשביל אחרים שיאכלו לאלתר או בשביל תרנגולים שיאכלו לאלתר מפני שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות אם כן דרך אכילתו כך הוא לאכול גם בחתיכות קטנות וכל שהוא דרך אכילה אין בו משום מלאכה כמ"ש בס"ט לענין בורר אוכל מתוך הפסולת כדי לאכול לאלתר שאין בו משום מלאכה הואיל ודרך אכילה כך הוא ומותר אפילו לכתחלה.

ויש מפקפקים על היתר זה ונכון לחוש לדבריהם ליזהר לחתוך את הירק (שקורין שלאטי"ן) לחתיכות גדולות קצת שאז אין בו משום טוחן לדברי הכל.

אבל במדינתנו נהגו לחתוך הצנן דק דק מאד וכן בצלים ויש להם על מי שיסמכו ועל כל פנים צריכים ליזהר שלא יתחילו עד אחר יציאה מבית הכנסת שצריך שיהא סמוך לסעודה ממש כמו שנתבאר בס"ט לענין בורר:

יא

וכל זה לחתוך דק דק בסכין אבל לדוך במדוך אפילו של עץ אסור אפילו כדי לאכול מיד ואפילו באוכל גמור כמו גרוגרות וחרובים לפני זקנים וכן שום ושחליים וכיוצא בהם מאוכלים הנידוכין אסור לדוך אותם אפילו לאכול מיד אבל מותר לרסקן בשינוי גדול כגון בעץ הפרור או ביד של סכין וכיוצא בו כמו שנתבאר בפלפלין:

יב

אין כותתין מלח במדוך אפילו של עץ אלא צריך שינוי גדול כגון לרסקו בידו של סכין או בעץ פרור אבל אסור לחתכו בסכין דק דק (שכיון שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י תערובת דינו כתבלין ולא כבשר וגבינה אף על פי שהוא ג"כ אינו מגדולי קרקע כמותם) במה דברים אמורים במלח הגס בתחלתו אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין מותר לחתכו בסכין דק דק כמו שמותר בפת משום שאין טוחן אחר טוחן כמו שנתבאר:

יג

דבר שאינו חפץ לאכלו (ולא להאכילו לתינוק) לאלתר אסור ללעסו בשינוי משום טחינה:

יד

חלות דבש שנתרסקו מהכוורת מבעוד יום אסור לרסקן להוציא מהן הדבש מפני שהוא מפריד אוכל מפסולת דהיינו הדבש הראוי לאכילה מהשעוה שאינה ראויה לו ויש בזה משום מפרק וגם משום בורר אוכל מפסולת ואף על פי שמרסק כדי לאכול לאלתר כמו שנתבאר בסימן ש"כ.

ואפילו יצא הדבש מעצמו אסור עד לערב גזרה שמא ירסק בידיים כדי לאכלו היום אלא אם כן נתרסקו החלות מבעוד יום שאז מותר הדבש היוצא ממנו בשבת כדין זיתים וענבים שנתרסקו מבעוד יום כמ"ש שם ובסי' רנ"ב.

אבל מותר לאכול הדבש הדבוק על גבי חלות סביב אף על פי שלא נתרסקו מבעוד יום:

טז

אסור לרדות דבש מהכוורת בשבת מדברי סופרים מפני שדומה לתולש במה דברים אמורים כשהחלות הן דבוקות בכוורת שנראה כעוקר דבר מגידולו אבל אם נתלשו מהכוורת מבעוד יום ומונחים כך בתוכה מותר להוציאן ולאכול הדבש הדבוק על גבן סביב ואפילו הן דבוקים בכוורת אלא שנתרסקו בתוכה מבעוד יום והדבש צף בכוורת מותר להוציאן ולאכול:

טז

הלש הוא מאבות מלאכות ואינו חייב בנתינת המים לתוך הקמח בלבד אלא עד שיגבל כדרכו בחול ואין המגבל חייב אלא בדברים שהם בני גיבול כגון קמח או עפר לטיט של בנין אבל אפר וחול הגס ומורסן וקמח קלי וכיוצא בהם לאו בני גיבול הן והמגבלן פטור אבל אסור מדברי סופרים לגבל קמח קלי הרבה שמא יבא לגבל קמח שאינו קלי ויתחייב אבל מותר לגבל את הקלי מעט מעט שזהו שינוי מדרך החול (ואפילו אם הגיבול הוא עב וקשה ונראה כלש מותר כיון שמגבל בשינוי) אבל תבואה שלא הביאה שלישי שקלו אותה ואח"כ טחנו אותה גסה והרי היא כחול והיא הנקראת שתיתא מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו אפילו הרבה בבת אחת והוא שיהיה הגיבול רך אבל קשה אסור מפני שנראה כלש (אלא אם כן מגבל מעט מעט כמו שנתבאר בקלי) ואפילו ברך צריך לשנות מעט אם עושה הרבה בבת אחת כיצד נותן את השתיתא ואח"כ נותן את החומץ אם הוא מקום שרגילין בו בחול ליתן החומץ תחלה ובמקום שרגילין בחול ליתן השתיתא תחלה יתנו בשבת החומץ תחלה.

ויש חולקין על כל זה ואומרים שאין חילוק בין דברים שהם בני גיבול לדברים שאינן בני גיבול ובכולן חייב בנתינת מים לבד או אחד משאר משקין ומי פירות אע"פ שלא גיבל כלל כי נתינת המים זהו גיבולו אלא אם כן הגיבול הוא רך שאז אין כאן לישה כלל ואין איסורו אלא מדברי סופרים והתירוהו לצורך השבת ע"י שינוי שיתבאר בין בדברים שהם בני גיבול בין בדברים שאינן בני גיבול ולפיכך בין קלי בין שתיתא אסור ליתן בהם המשקה בשבת אפילו בשינוי מדרך החול אלא אם כן הוא גיבול רך שאז מותר ליתן בשינוי דהיינו ליתן השתיתא תחלה ואח"כ החומץ במקום שזהו שינוי או להפך במקום שההפך הוא שינוי וכשנותן בשינוי מותר לגבל אפילו הרבה בבת אחת כיון שהוא גיבול רך אבל גיבול עב אסור בכל ענין משום לש אלא אם כן נתן המשקה כבר מבעוד יום אזי מותר לגבל בשבת (מעט מעט) בין בקלי בין בשתיתא.

ולפי סברא הראשונה חרדל שלשו מערב שבת יכול לערבו במשקה למחר בין ביד בין בכף וליתן לתוכו דבש ובלבד שלא יטרוף בכח אלא מערבו מעט מעט:

(חסר).

שכג – דין השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקון וטבילתן בשבת ובו יב סעיפים:

א

מותר לומר לחבירו בשבת מלא לי כלי זה משקה פלוני והשקיני ואשלם לך אחר השבת אפילו הכלי הוא מיוחד למדה (פירוש שרגיל המוכר למדוד בו ולמכור) ואין בזה משום קונה קנין בשבת בשביל כך מפני שאף המשקה את חבירו בדרך מתנה דרכו ג"כ לפעמים להשקותו בכלי המיוחד למדה.

(אבל כשמזכיר לו שם מדה אפילו אינו קונה ממנו כלל אלא שואל ממנו ואומר לו השאילני מדה יין שאין לאסור כלל משום מקח וממכר מכל מקום יש איסור משום עובדין דחול במה שהמשאל מודד לו המדה שמבקש ממנו כמו שנתבאר בס' ש"ו שאסור למדוד שום דבר בשבת מפני שהוא מעשה חול וזלזול לשבת אבל כשאינו מזכיר לו שם מדה אלא מלא לי כלי זה סתם אינו נראה כמתכוין למדידה אלא למלאות הכלי שמבקש ממנו בלבד ואין בו משום עובדין דחול).

במה דברים אמורים כשנוטל הלוקח (או השואל) מדה של מוכר (או של משאל) ומוליכה לביתו ואין צריך לומר אם מביא הלוקח מדה מביתו ואמר לו מלא לי כלי זה והמוכר ממלאהו מכלי אחר שאינו כמדה זו אבל למדוד תחלה בכלי המיוחד למדה ולשפוך אח"כ בכלי של לוקח (או השואל) אסור מפני שבזה ניכר שהוא מתכוין למדידה (ויש בו משום עובדין דחול).

ויש מקילין לומר שכל שאינו מכין ומצמצם המדה לגמרי שממעט או מוסיף מעט מותר ואין בו משום גזל מפני שידוע לבעלים שהכל רגילין בכך בשבת ויום טוב וכן נהגו להטיל טבעת במדה או שאר דבר שאינו מוקצה.

ויש מתירין אפילו להזכיר שם דמים ושם מדה רק שלא יזכיר לו סכום דמים או סכום מדה דהיינו שלא יאמר לו תן לי בעד כך וכך מעות וכבר יש לך בידי בעד כך וכך ויהיה לך בידי כך וכך וכן במדה תן לי מדה או כך וכך מדות וכבר יש לך בידי כך וכך ויהיה לך בידי כך וכך שכיון שמזכיר לו בסכום המעות שחייב לו ניכר שהוא מקח וממכר וכן כשמדקדק בסכום המדות הרי זה דרך חול ודומה למקח וממכר (ואפילו השואל מחבירו אסור לומר לו כן לפי שדומה למקח וממכר) אבל כשאומר תן לי בעד כך וכך אינו נראה שמתכוין למקח וממכר כלל אלא שמודיע לו כמה צריך לו והמעות כך וכך שמזכיר לו אינו אלא לסימן בעלמא שצריך לו כמה ששוה כך וכך מעות.

ולא אמרו שאסור להזכיר שם דמים כלל אלא בדבר שאין מקחו ידוע כגון הלוקח בשר מהטבח שאסור לומר לו תן לי בדינר בשר כמ"ש בס' ת"ק לפי שאי אפשר לומר שאינו אלא מודיע לו כמה בשר הוא צריך שהרי אינו יודע כמה יתנו לו בעד דינר וכן בכל כיוצא בזה אבל דבר שמקחו ידוע מותר להזכיר שם דמים וכן במדה אין איסור להזכיר שם מדה אלא בדבר שאין מדתו ידוע כגון שאומר לו תן לי מדה אגוזים וכיוצא בהם מדברים שאין רגילים למדוד שאז אינו יודע כמה מחזקת המדה ואינו יודע אם יהיה צריך יותר אם לאו ואם כן אי אפשר לומר שאינו אלא מודיע לו כמה הוא צריך וניכר שמתכוין ליקח במדה

דוקא כדי לידע כמה לפרוע לו והרי זה דרך חול ודומה למקח וממכר אבל דבר שמדתו ידוע כגון יין ושכר וכיוצא בהם מותר להזכיר לו שם מדה (ובלבד שיאמר לו תן לי כך וכך מדות אבל לא יאמר לו מדוד לי כך וכך מדות שאז ניכר שמתכוין ליקח במדה דוקא כיון שאומר לו מדוד לי).

והעיקר כסברא הראשונה ואף על פי כן במדינות אלו נתפשט המנהג כסברא זו להקל בהזכרת שם דמים בדבר שמקחו ידוע ובהזכרת שם מדה בדבר שמדתו ידוע ומכל מקום המוכר צריך ליזהר שלא לכוין המדה לגמרי כמ"ש למעלה (ואפילו אם הלוקח הביא מדה מתוך ביתו והמוכר ממלאה לו לא יכוין לגמרי כיון שהלוקח מזכיר לו שם מדה כמו שנתבאר למעלה):

ב

מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו (שכיון שעכשיו אין מדתו ידוע אין זה כדרך מקח וממכר שבחול):

ג

מותר לומר לחבירו תן לי ביצים ואגוזים במנין וכן לומר לחנוני תן לי עשרים ביצים או חמשים אגוזים ואין אומרים שזה דומה למקח וממכר שמזכיר לו מנין כדי לידע כמה יתחייב לפרוע לו לפי שאף בעל הבית בתוך ביתו דרכו להיות מונה כמה הוא נוטל שלא יטול אלא כפי הצורך.

אבל אסור להזכיר לו סכום מנין שלא יאמר לו הרי יש לך בידי חמשים אגוזים תן לי עוד חמשים ויהיה לך בידי מאה שהרי אין דרכו של בעל הבית להיות מצמצם כך בתוך ביתו והרי זה דומה למקח וממכר (ואסור אפילו אומר בפירוש השאילני):

ד

המביא כדי יין לסעודה ממקום למקום דרך מבוי המעורב לא יביאם בסל ובקופה לתת לתוכן ד' או ה' כדים מפני שנראה כמעשה חול לשאת משאות וזלזול לשבת הוא כשעושה כן במבוי שרבים מצויים בו (וגם יחשדוהו שנושא משאות לצורך החול) אלא יביאם אחד אחד או ב' ב' בידו או על כתפו וכיוצא בזה לשנות מדרך החול ואפילו אם אין בשינוי קלות במשא צריך לשנות כמ"ש בס' תק"י לענין יום טוב והוא הדין לשבת במבוי המעורב שישוין הם בזה.

ואם אי אפשר לו לשנות כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למהר להביאם לפניהם מותר:

ה

אבל המביא כדי יין מזוית לזוית או מבית לבית באותה חצר שאין רבים מצויים שם יותר טוב להביאם בסל ובקופה בבת אחת מלהביא כל אחד ואחד בפני עצמו מפני שמרבה בהילוך:

ו

מדיחים כלים לצורך היום כגון שנשאר לו עדיין סעודה לאכול בהם מותר להדיחם אפילו מיד אחר סעודה שלפניה אבל לאחר סעודה שלישית אסור להדיח כלי אכילה מפני שטורח ומכין משבת לחול אבל

כלי שתיה מותר להדיח כל היום מפני שאין קבע לשתיה אבל אם יודע בבירור שלא יצטרך להם עוד
אסור:

ז

מדיחין עשרה כוסות שאם יצטרך באחד מהם שותה:

ח

מותר להטביל כלי חדש בשבת אפילו היה אפשר להטבילו מערב שבת ואינו חשוב כמתקן כלי הואיל
ומן התורה מותר להשתמש בו בלא טבילה ואין חיוב טבילתו אלא מדברי סופרים.

ויש אומרים שאף על פי כן חשוב כמתקן ואסור אפילו לא היה אפשר להטבילו מערב שבת (אבל ביום טוב
מותר להטבילו כשלא היה אפשר לו להטביל מערב יום טוב כמו שיתבאר בסי' תק"ט) ואין צריך לומר לדברי
האומרים שטבילת כלים היא מן התורה כמ"ש בי"ד סי' ק"כ שזהו תיקון חשוב לדברי הכל ואסרוהו
חכמים מפני שדומה למתקן כלי ממש שהוא אב מלאכה כמו שנתבאר בסי' ש"ב.

וירא שמים יצא את כולם ויתן הכלי לנכרי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו ואז אין צריך טבילה כלל שמותר
ליתן מתנה בשבת כשהיא לצורך השבת כמ"ש בסי' ש"ו ומכל מקום אחר השבת צריך להטבילו בלא
ברכה כמו שנתבאר בי"ד שם.

ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים ימלאנו מים מן המקוה ועלתה לו טבילה ואינו נראה כמתקן מפני
שאינן הדבר ניכר שמתכוין להטבילו שהרואה אומר לשאוב מים הללו היה צריך שהרי אין הכל יודעים
שלא הטבילו עדיין ולא יברך על טבילה זו כדי שלא יהא ניכר שמתכוין לשם טבילה.

ואם אי אפשר בתקנות אלו לא יטביל שהעיקר כדברי האומרים שטבילת כלים היא מן התורה כמ"ש
בי"ד שם.

ומכל מקום אם עבר והטביל כלים בשבת אין קונסין אותו שלא להשתמש בהם בו ביום כדין העושה
מלאכה בשבת אפילו של דבריהם שאסור לו ליהנות ממנה עד לערב כמו שנתבאר בסי' שי"ח כיון שיש
מתירין אפילו לכתחלה:

ט

כוס ששתה בו נכרי יין מותר להדיחו לצורך היום ואינו חשוב כמתקן כלי לדברי הכל שהרי גוף הכלי
היתר הוא אלא שהיין אסור וכשמסירו ממנו אינו מתקנו אלא כמסיר ממנו גרף של רעי ומותר לטלטל
כוס זה אף אם יש בו פירוורי פת ששרה בו הנכרי ביין שהן אסורין בהנאה ואינן ראויים לכלום מכל מקום
הן בטלים לגבי הכוס לגמרי ואין אסורים טלטולו כלל:

י

איסור שמותר לבטלו בהיתר ע"ד שנתבאר בי"ד סי' צ"ט אסור לבטלו בשבת שאין לך תיקון גדול מזה
אבל מותר לשער ששים אפילו נתערב מערב שבת וכן להורות כל הוראה להיתר ואינו חשוב כמתקן
שהרי דבר זה היה מתקן מאליו אלא שלא היה ידוע להשואל עד שבא המורה והורה לו:

יא

מותר לשפשף הכלים בכל דבר המותר בטלטול כדי לצחצחם לצורך היום חוץ מכלי כסף בגרתקון שהוא שמרי יין שנתייבשו ונתקשו מפני שהוא מגרר את הכסף וממחקו שהכסף הוא רך נגדו והמחק הוא מאבות מלאכות ואף שאינו מתכוין לגררו אלא לצחצחו בלבד מכל מקום פסיק רישיה ולא ימות הוא אבל מותר לשפשף אפילו כלי כסף בנתר וחול שהוכנו לטלטל מבעוד יום אע"פ שגם הם גוררים את הכסף וממחקין אותם לפעמים מכל מקום כיון שאינו מתכוין אלא לצחצחון בלבד ולא פסיק רישיה הוא מותר:

יב

אין חופפין כלים במלח לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה ואסור מטעם שנתבאר בס"כ אבל מותר להדיחן במים מעורבים עם מלח כמו שמותר ליטול ידין מהם מטעם שנתבאר שם:

שכד – דיני הכנת מאכל לבהמה בשבת ובו יב סעיפים:

א

אין כוברין את התבן בכברה שיפול המוץ לארץ ולא יניחנו במקום גבוה כדי שירד המוץ שהרי זה כבורר אבל נוטלו בכברה ונותנו לתוך האבוס ואע"פ שהמוץ נופל לפעמים מאליו דרך נקבי הכברה כיון שאינו מכוין לכך ולא פסיק רישיה הוא מותר:

ב

לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו אלא משער באומד דעתו מפני שהמדידה אסורה משום עובדין דחול אף שלא במקום מקח וממכר כמו שנתבאר בס"ו ש"ו:

ג

כבר נתבאר בס"א שכ"א שהמורסן הוא מדברים שאינן בני גיבול ואם גבלו בשבת יש אומרים שהוא פטור מן התורה אבל אסור מדברי סופרים לגבול מורסן לבהמה או לתרנגולים כדרכו בחול אלא ע"י שינוי כגון לגבלו מעט מעט כמו שנתבאר שם או אפילו הרבה בבת אחת אלא שלא ימרס בידו אחר שנתן המים לתוכו כדרכו בחול אלא מעביר בו תרווד או מקל שתי וערב אפילו כמה פעמים עד שיתערב יפה שכיון שאינו ממרס בידו ולא יסבב התרווד או המקל בסביב כדרכו בחול אלא מעבירו שתי וערב הרי זה שינוי גמור ומותר גם כן לנערו מכלי אל כלי עד שיתערב יפה ומותר לערב המורסן בדרך זו בכלי אחד אפילו כור ואפילו כוריים כפי מה שצריך לבהמותיו היום ומחלק אותן בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה.

ולדברי האומרים שהמגבל המורסן חייב מן התורה ואפילו בנתנית מים בלבד בלא גיבול חייב כי נתנית המים זהו גיבולו כמו שנתבאר שם אסור ליתן מים למורסן בשבת אפילו ע"י שינוי אלא אם נתן בו המים מערב שבת אזי אין בגיבולו בשבת איסור מן התורה אלא מדברי סופרים והתירוהו ע"י שינוי בדרך זו שנתבאר וכבר נתבאר שם שיש להחמיר כסברא זו וכן נוהגין:

ד

קשים של שבליים שאגדו בב' וג' מקומות מותר להתירן בשבת כדי שתאכל מהם הבהמה אם אינו קשר של קיימא אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהו נוחים לאכלם מפני שכל דבר שהוא אוכל דהיינו שהוא ראוי לאכילה בלא תיקון אסור לטרוח בו להכשירו ולתקנו יותר לתענוג בעלמא אבל דבר שאינו אוכל דהיינו שאינו ראוי לאכילה בלא איזה תיקון שאין בו סרך מלאכה מותר לתקנו ולעשותו אוכל כגון עצים שקצצן מן האילן מבעוד יום ויש מאכילין אותם לבהמה בעודם לחים ומשפשפים בהם בידים להאכילם שאינם ראויים בלא שפשוף מותר לשפשפם בשבת וכן דלועים שהם קשים מותר לחתכם לפני הבהמה שאינה יכולה לאכלם בלא חתיכה והוא שנתלשו מבעוד יום אבל אם נתלשו בשבת אפילו ע"י נכרי שתלשן לעצמו אסורים בטלטול כמו שיתבאר בס"י שכ"ה:

ה

מחתכין נבילה לפני הכלבים אפילו נתנבלה היום ואין בה משום מוקצה אפילו לא היתה חולה כלל מבעוד יום שלא היה דעתו עליה כלל לכלבים מבעוד יום מפני שאין מוקצה בדבר שהסיח אדם דעתו ממנו אלא אם כן דחאו בידים כמו שנתבאר בס"י ש"י.

במה דברים אמורים בנבלה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה ואפילו נאכלת להם ע"י הדחק בלא חתיכה מותר לטרוח לחתכה להם יותר כמו שנתבאר למעלה (ועיי' (ס) סי' שכ"א אם מותר לחתוך בשר חי דק דק לפני העופות).

וכן אין חותכים שחת וחרובים לפני בהמה בין גסה בין דקה מפני שהם ראויים להם בלא חתיכה וכן כל כיוצא בזה:

ו

אין אובסין את הגמל דהיינו שמאכילו בידו הרבה כל כך עד שמרחיבים בני מעיו כאבוס שזהו טורח שלא לצורך היום ולא דורסים דהיינו שדורס לו מאכל בגרונו למקום שאין הגמל יכול להחזירו שזהו ג"כ טורח יותר אבל מלעיטים אותו דהיינו לתחוב המאכל למקום שהוא יכול להחזירו כשירצה וכן העגלים אין מאמרין אותם דהיינו לתחוב למקום שאינן יכולים להחזירו אבל מלעיטין למקום שיכולים להחזירו אע"פ שכוונתו כדי לפטמן וכן הדין באווזין ותרנגולים שמותר לתחוב המאכל בפיהם למקום שיכולים להחזירו וכן ביונים בייתיות:

ז

וכן שאר עופות או חיות הגדלות בבית התירו לטרוח ליתן להם מזונות ומים מפני שמזונתן עליך אבל אין נותנין מים ולא מזונות לדבורים ולא ליוני שובך ויוני עלייה ואפילו להשליך לפניהם אסור מפני שאין מזונתן עליך שיוצאים ואוכלים בשדה.

אבל נותנין מזונות לפני כלב שמזונותיו עליך ואפילו כלב של הפקר שאינו מגדלו בביתו מכל מקום קצת מצוה יש ליתן לו מעט מזונות שהרי הקב"ה חס עליו על שמזונותיו מועטים ומשהה אכילתו במעיו ג' ימים.

אבל אין נותנין מזונות לפני חזיר מפני שאין מזונותיו עליך שהרי אמרו ארור האיש מישראל שמגדל חזירים:

ח

יש נוהגים לתת חטים לפני העופות בשבת שירה ואינו נכון שהרי אין מזונותיהם עליך:

ט

מותר להאכיל תולעת המשי לפי שמזונותיו עליך שאין לו מה שיאכל כי אם מה שיאכילו האדם:

י

אע"פ שאדם מצווה על שביתת בהמתו מותר להניחה שתאכל מהמחובר בשבת שנאמר למען ינוח שורך וגו' וזו היא נייחה שלה ומותר אפילו להעמידה בידיו על גבי עשבים מחוברים ואין חוששים שמא יתלוש מהם בידיו להאכילה לפי שהוא איסור חמור בעיני הבריות.

אבל לא יעמידנה על גבי דבר האסור בטלטול מדברי סופרים מפני שאיסורו קל בעיני הבריות וחוששים שמא יטול ממנו בידיו להאכילה ולא אסרו אלא להעמידה על גבה ממש אבל מותר לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם ותאכל מעצמה שכיון שאינו עומד סמוך לעשבים אין לחוש:

יא

נוטלין מאכל מלפני חמור ונותנין לפני שור מפני שראוי הוא לו שהחמור אינו מטיל רירין ואין מה שלפניו נמאס וראוי הוא (לחתכו) לתת[ו] לפני השור אבל אין נוטלין מלפני שור ליתן לפני חמור מפני שנמאס ברידי השור ואינו ראוי עוד לחמור אלא ע"י הדחק וקרוב לודאי שלא יאכלנו ונמצא טורח בחנם בשבת ויש מחמירים ג"כ בשאר מיני בהמה שלא יטול מלפני אחת וליתן לפני אחרת שאינה מינה ואין למחות ביד הנוהגין היתר:

יב

שור שמפטמין אותו וגורפים האבוס שלפניו לתת לתוכו התבן והשעורים שלא יתערב בהם עפרורית ויקוץ במאכלו אסור לגרפו בשבת אפילו הוא אבוס של כלי גזרה משום אבוס שבקרקע ושבקרקע יש לחוש שמא כשיגרפו ויראה בו גומות ישוה אותן הגומות במתכוין כדי שלא יפלו השעורים לתוכן ואסור ג"כ לסלק התבן מלפניו כשהוא רב כדי שלא ידרסנו ברעי מפני שיש בו תבן שנמאס במדרס רגליו ואינו ראוי לו עוד והוא אסור בטלטול:

שכה – נכרי שעשה מלאכה בעד ישראל ובו כב סעיפים:

א

מותר לזמן נכרי לביתו לאכול עמו בשבת אע"פ שאסור ביום טוב משום גזרה שמא ירבה לבשל בשבילו כמו שיתבאר בס' תקי"ב אבל בשבת אין לחוש לזה ומותר אפילו ליתן מזונות לפני נכרי בלבדו ואע"פ שאין מזונותיו עליך מכל מקום כיון שמפרנסים עניי נכרים מפני דרכי שלום חשוב כמזונותיו עליך:

ב

ומותר ליתן לפניו מזונות בחצר אע"פ שיודע שיוציאן לחוץ והוא שיהיה לו רשות לאכלן שם אם ירצה ומכל מקום לא יתן הוא לידו ממש כדי שלא יעשה הוא העקירה מרשות היחיד אלא הנכרי יטול מידו שאז הנכרי הוא העושה העקירה ואין צריך לומר שמותר אם מניח על גבי קרקע או על גבי שלחן והנכרי נוטל משם.

אבל אם אין הרשות בידו לאכלן שם או שהם מזונות מרובים שאי אפשר לו לאכלן שם וניכר הדבר שיוציאן לחוץ וכן אם הנכרי עומד בחוץ ופשט ידו לפנים שידוע וניכר הוא שיוציא אסור ליתן לפניו מפני שנראה כנותן לו על מנת להוציא ואף שמוציא להנאתו ולא בשביל ישראל מכל מקום כיון שדבר זה שהוא מוציא נותנו לו הישראל משלו אסור מטעם שנתבאר בס' ש"ז:

ג

ואפילו כשעומד בפנים לא התירו ליתן לפניו אלא מזונות שיתכן לאכלם בחצר אבל לא שאר חפצים שדרך להוציאן מפני שנראה כנותן לו על מנת להוציא.

במה דברים אמורים בחפצים של ישראל אבל חפצים של נכרי מותר ליתנם לו שאף שנראה כנותן לו על מנת להוציא אין בכך כלום כיון שאינו מוציא בשביל הישראל אלא בשביל עצמו והחפץ אינו של ישראל ואפילו לומר בפירוש עשה מלאכתך בחפצים שלך מותר כמו שנתבאר שם.

ומכל מקום אם הנכרי עומד בחוץ ופשט ידו לפנים אסור ליתן לפניו אפילו חפצים שלו מפני מראית העין שהרואה שישאל נותן לו סבור שהוא חפץ של ישראל משא"כ כשנותן לפניו בחצר שאין שם רואים והרואה אותו יוצא מרשות ישראל וחפץ בידו הוא סבור שמוציא חפץ שלו ולא של הישראל.

(ומכל מקום אם האמת הוא שהוא חפץ של ישראל אסור שמא יודע האמת להרואים ויחשדוהו שנתנו לו כדי להוציא בשבילו משא"כ בחפץ של נכרי אם יודע האמת לרואים אין כאן חשד כלל):

ד

ואפילו הוא חפץ של נכרי אלא שהוא ממושכן לישראל דינו כחפץ של ישראל אפילו פדאו הנכרי (כ"מ בס' הנ"ב גבי מכירה) מבעוד יום ואפילו אם ייחד מקום להנכרי מבעוד יום בתוך רשותו להניח שם משכונו עד למחר שיבא ויטלנו משם אסור להניחו ליטלו בשבת משום מראית העין.

אלא אם כן שהנכרי הוא אלם שאז יש להקל אפילו לא ייחד לו מקום וכן במקום שיש בו משום דרכי שלום כגון נכרי שחלה ושלה אחר מאכל ישראל מותר לתת לו או אפילו לשלוח לו ע"י נכרי והוא הדין

לצורך מצוה כגון להוציא חמץ מביתו בפסח כמו שיתבאר בסי' תמ"ד מפני שהשליחות ע"י נכרי הוא שבות ועכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים אלא כרמלית כמ"ש בסי' שמ"ה הוא שבות דשבות והתירוהו לצורך מצוה כמו שנתבאר בסי' ש"ז והוא הדין מפני דרכי שלום והוא הדין בנכרי אלם ומכל מקום צריך ליזהר שלא יתן ליד הנכרי ממש כיון שאפשר בלא זה ואפילו בחפצים של נכרי צריך ליזהר בזה:

ה

מותר להחליף משכון לנכרי בשבת אם הוא מלבוש ויוציאנו הנכרי דרך מלבוש כי אין זה משא ומתן וגם בישראל מותר בענין זה אם הישראל צריך ללבוש בשבת ואם הנכרי מביא המעות ונוטל המשכון מותר ג"כ ובלבד שלא יחשוב עמו וטוב שהנכרי יקח המשכון בעצמו ולא יגע בו הישראל כדי שלא יהא נראה כנושא ונותן ואם הביא לו משכון אחר לא יגע גם בו:

ו

במקומות שנוהגים לאכול פת של פלטר נכרי יש מתירין ליקח ממנו בשבת אפילו פת שנאפית היום אם היא עיר שרובה נכרים שאז מן הסתם היא נאפית בשביל הנכרים ולא בשביל הישראל ואם כן אין לאסור אותה מדין נכרי העושה מלאכה בשביל ישראל וגם אין לאסור אותה מדין מוקצה אפילו אם היתה קמח או עיסה בבין השמשות שהן מוקצין כמו שנתבאר בסי' ש"ח אין אומרים בה מתוך שהוקצית בבין השמשות הוקצית לכל השבת כולה לפי שאין אומרים כן אלא בדבר שניתקן ונעשה ראוי מאליו משחשכה כגון נר שכבה מאליו משחשכה אבל כל דבר שגמרו בידי אדם דהיינו שנגמר תיקונו בשבת ונעשה ראוי על ידי אדם אין בו משום מוקצה כלל אפילו בבין השמשות בעודו אינו ראוי מפני שאינו מקצה ממנו דעתו כלל בבין השמשות מליהנות ממנו בשבת כיון שבידו הוא לתקנו ולעשותו ראוי בו ביום כגון הקמח שביד נכרי אין לו דין מוקצה כלל בשבת מפני שבידו הוא לאפותו ולעשותו ראוי בו ביום וכיון שהוא מוכן להנכרי בעליו הרי זה מוכן לכל.

ויש אומרים שלא אמרו כל דבר שגמרו בידי אדם אין בו משום מוקצה אלא בדבר שהתחלת מלאכת תיקונו כדי לעשותו ראוי היתה קודם השבת ונגמרה בשבת כגון נכרי שהתחיל לעשות כלי מערב יום טוב וגמרו ביום טוב אין בו משום נולד הואיל וגמרו בידי אדם כמו שנתבאר בסי' רנ"ב (וכן פת שהתחיל לאפותה דהיינו שנתנה בתנור מבעוד יום אף שבבין השמשות לא היתה ראויה עדיין אין בה משום מוקצה) אבל פת שהתחלת מלאכת תיקונה שעל ידי כך נעשית ראוי דהיינו מלאכת אפייתה היתה בשבת יש בה משום מוקצה אם היתה קמח או עיסה בבין השמשות אבל אם היתה תבואה בבין השמשות ונטחנה ונאפית בשבת אין בה משום מוקצה ולא משום נולד ביום טוב כמו שיתבאר בסי' תקי"ז.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אלא אם כן הוא שעת הדחק כגון שדר בכפר יחידי שאי אפשר לו לשאול פת מחבירו או לצורך מצוה כגון סעודת ברית מילה או לצורך ברכת המוציא אזי יש לסמוך על המתירים.

ומכל מקום אסור ליתן מעות להפלטר מערב שבת שיתן לו הפת בשבת שאז הוא אופה לצורך ישראל ואסור לאכול מהפת עד למוצאי שבת בכדי שיעשו כמו שיתבאר:

(וכל זה בפת אבל נכרי שבישל לעצמו מדברים שאין בהם משום בישולי נכרים אין בהם משום מוקצה לדברי הכל אפילו הן פירות שאינן נאכלים חיין ולא היו ראויים כלל בין השמשות לפי שאין אומרים מתוך שהוקצה בין השמשות הוקצה לכל השבת כולה אלא בדבר שמקצה אותו האדם מדעתו ודחאו בידים כגון תבואה שטחנה ועשאה קמח אבל לא בדבר שהוא מוקצה בעל כרחו של אדם כמו שנתבאר בס' ש"י):

ח

וכל זה באפייה (ובישול) וכיוצא בהן משאר מלאכות הנעשות בתלוש חוץ מסחיטת פירות שאם סחטן נכרי אפילו לעצמו אסורים המשקים לישראל עד לערב אם הוא בענין שהיו אסורים אם היו זבים מאליהן כמו שנתבאר בס' ש"כ לפי שגם אלו המשקין הבאים לישראל ע"י סחיטת נכרי הם בכלל הגזרה שגזרו על משקין שזבו מאליהן מפני שגם אלו באים להישראל ממילא כמו הזבין מאליהן.

וכן נכרי שליקט פירות מהמחובר לעצמו אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה כגון ששמע את הנכרי אומר מערב שבת למחר אלקוט פירות אלו והן פירות שנגמר בישולן שהכנה מועלת להן אפילו במחובר כמו שנתבאר בס' ש"ח אעפ"כ אסורים לישראל עד לערב לפי שהם בכלל הגזרה שגזרו על פירות הנושרים מאליהן כמו שנתבאר בס' שכ"ב שגם פירות אלו באים להישראל ממילא כמו הנושרים מאליהם.

ולא פירות בלבד אלא אפילו כל מחובר שנתלש מאליו או ע"י נכרי אע"פ שאינו מאכל אדם הוא בכלל גזרה זו כגון נכרי שליקט עשבים מהמחובר אפילו הוא בענין שאין בהם משום מוקצה כגון שיש לישראל בהמות שיכולים לרעות שם בעשבים אלו והרי הם מוכנים לו אעפ"כ אסורים משום גזרת פירות הנושרים ולכן אסור לישראל להשתמש בהם שום תשמיש כמו שאסור להשתמש בפירות הנושרים ולכן הם אסורים ג"כ בטלטול כיון שאינן ראויים לו בו ביום להשתמש בהם שום תשמיש והרי הם מוקצים כמו שפירות הנושרים יש להם דין מוקצה מטעם זה.

ואפילו עצים שתלשן הנכרי לעצמו או שנשרו מאליהן ביום טוב הם בכלל גזרה זו כמו שיתבאר בס' ת"ק ז.

וכן נכרי שצד דגים או חיה או עוף לעצמו אסורים לישראל ביום טוב כמו שיתבאר בס' ת"ק ז:

ט

אם ליקט או צד או אפה ובישל או שעשה אחת משאר מלאכות בשביל ישראל או בשביל ישראל ונכרים צריך להמתין לערב בכדי שיעשו גזרה שמא יאמר לנכרי לעשות בשבת כדי שיהא מוכן לו במוצאי שבת מיד ואפילו אחרים שלא נעשית המלאכה בשבילם צריכים להמתין כן שכל שנעשית מלאכת איסור של תורה בשביל ישראל החמירו חכמים שלא לחלק בין מי שנעשה בשבילו לאחרים אבל אם נעשה איסור של דברי סופרים בשביל ישראל מותר לאחרים מיד כמו שיתבאר ושיעור בכדי שיעשו יתבאר בס' ת"ק ז:

י

ספק אם ליקטן בשביל ישראל או שידוע שליקטן בשביל ישראל ואין ידוע אם נלקטו היום או לאו אסורות בו ביום וגם לערב בכדי שיעשו ואע"פ שהוא ספק דברי סופרים אין הולכין בו להקל הואיל והוא דבר שיש לו מתירין ויש אומרים שלערב מותר מיד שכיון שאיסור זה אינו אלא כעין קנס שלא יבא לומר לנכרי לעשות לו בשבת לא החמירו בספיקו אע"פ שיש לו מתירין והעיקר כסברא הראשונה.

ואף לפי סברא האחרונה לא הקילו אלא בכגון שהנכרי אמר לישראל מערב שבת ליתן לו פירות בשבת והלך לבית הנכרי ונתן לו שאז יש להסתפק שמא ליקט פירות אלו בשבת בשביל ישראל והיה בדעתו מערב שבת על פירות אלו ללקטם לו בשבת או שמא היה בדעתו ללקוט לו פירות אחרים ופירות אלו ליקטם לעצמו או לנכרי אחר ואח"כ נמלך ונתנם לישראל כשבא אצלו וכן כל כיוצא בזה אבל נכרי שהביא דורון לישראל או שהביא למכור בעיר שרובה ישראל אין תולין להקל שמא ליקטן מתחלה לעצמו ואח"כ נמלך להביאן לכאן אלא מן הסתם ליקטן מתחלה לשם כך וכן אין לתלות להקל שמא ליקטן מערב שבת לפי שנכרי המביא דורון או למכור מן הסתם הוא מתכוין להביא מן המשובח ומביא מאותן שליקט היום וכן לענין צידה ביום טוב:

יא

דבר שאין בו חשש צידה ומחובר אלא שהובא מחוץ לתחום אם הביאו הנכרי לעצמו או לנכרי אחר מותר לישראל אפילו בו ביום ואם הביאו לישראל אסור באכילה בו ביום למי שהובא בשבילו ולערב בכדי שיעשו גזרה שמא יאמר לנכרי להביא לו מחוץ לתחום בשבת כדי לאכול ממנו בו ביום או לערב מיד אבל לאחרים מותר אפילו בו ביום לפי שאיסור התחומין הוא מדברי סופרים ולא החמירו כל כך בשל דבריהם לאסור אף למי שלא הובא בשבילו ולכן אף מי שהובא בשבילו מותר לו לטלטלו כי אין לו דין מוקצה הואיל והוא ראוי לאכילה לאחרים בו ביום רק שצריך לזהר שלא לטלטלו חוץ לד' אמות ממקום שהניחו הנכרי אם הניחו במקום שאינו מוקף לדירה כגון בשדה או בעיר שאינה מעורבת דהיינו שאם טלטלו אחד ב' אמות לא יטלטלנו הב' יותר מב' אמות כמו שיתבאר בס' ת"א בכל דבר שהוציאו נכרי חוץ לתחום.

ואם הובאה בספינה מחוץ לתחום מותר באכילה אף למי שהובא בשבילו אם הלכה הספינה למעלה מעשרה טפחים שאין תחומין למעלה מ' טפחים כמו שיתבאר בס' ת"ד רק שצריך לזהר שלא לטלטלו חוץ לד' אמות אלא אם כן היה בספינה מערב שבת ולא היה למטה מ' טפחים משנכנס השבת עד שהגיע לתוך התחום של מקום זה שהוא בו עתה כמו שיתבאר שם:

יב

אע"פ שהבא מחוץ לתחום מותר למי שלא הובא בשבילו מכל מקום אם הביאו ב' דברים לב' בני אדם אסורים להחליף זה עם זה שהרי עכ"פ נהנה הוא במה שהובא לו מחוץ לתחום שעל ידי כן נותן חבירו לו את חליפיו:

יג

כל מקום שצריך להמתין בכדי שיעשו אין צריך להמתין אלא בכדי ששהא המביא ביום השבת כגון אם הביא לו ממקום רחוק בג' שעות על היום בשבת מפני שהוא רכב על סוס ולכן מיהר הבאתו אינו צריך

להמתין למוצאי שבת כדי הליכה לשם ברגל אלא די שימתין ג' שעות ואין צריך לחוש שמא לא רכב כל כך במרוצה אלא רכב הרבה בליל שבת כי מן הסתם אין דרך לרכוב בלילה.

במה דברים אמורים כשיודע מאיזה מקום הביא אבל אם אינו יודע כלל ואפשר שהביאו ממקום קרוב די שימתין למוצאי שבת בכדי הבאה מחוץ לתחום חוץ ממה שצריך לשהות בלקיטתו או צידתו אם הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה כמו שיתבאר בס' תקט"ו.

ויש אומרים שבכל מקום שצריך להמתין בכדי הבאה מחוץ לתחום ואין צריך לומר במקום שצריך להמתין בכדי הבאה ממקום רחוק יותר אין ליל מוצאי שבת עולה מן החשבון וצריך להמתין שיעור זה למחר ביום ראשון לפי שאין רגילות להביא בלילה ממקום רחוק חוץ לתחום וא"כ יש לחוש שמא מפני כך יאמר לנכרי להביא לו בשבת כדי שיהיה מוכן לו בליל מוצאי שבת אחר שישהה שיעור זה.

ויש לחוש לדבריהם לענין שבת אבל לענין יום טוב יש להקל כסברא הראשונה ואף לענין שבת יש להקל לצורך אורחים או שאר סעודת מצוה אבל במקום שצריך להמתין בכדי הבאה מתוך התחום כגון נכרי שליקט פירות או צד דגים בתוך התחום וצריך להמתין בכדי לקיטה או צידה והבאה מאותו מקום שליקט וצד בתוך התחום הרי הלילה עולה לו מן החשבון לדברי הכל:

יד

אם הוא ספק אם הובא מחוץ לתחום אסור למי שהובא בשבילו עד למוצאי שבת בכדי הבאה מחוץ לתחום מפני שהוא דבר שיש לו מתירין ולהאומרים שבאיסור כזה שאינו אלא כעין קנס שלא יבא לומר לנכרי לעשות בשבת לא החמירו בספיקו אע"פ שיש לו מתירין כמ"ש למעלה אף כאן מותר באכילה אפילו למי שהובא בשבילו אפילו בו ביום וכבר נתבאר שהעיקר כסברא הראשונה:

טו

וכל זה בנכרי שאינו שרוי עמו בעיר אבל נכרי השרוי עמו בעיר ופירות המצויים עמו בעיר אין מחזיקים מספק לומר שמא הביאן מחוץ לתחום כי אדרבה אנו אומרים כאן נמצאו וכאן היו ואפילו אם יש לנכרי ב' בתים אחד חוץ לתחום ואחד בתוך התחום תולין להקל שהביא מתוך התחום כי מן הסתם אינו מניח בית הקרוב והולך להביא מבית הרחוק אבל אם יש לו ב' בתים חוץ לתחום ואחד בתוך התחום יש לחוש לרוב הבתים שהם חוץ לתחום:

טז

נכרי שמילא מים לבהמתו מבור שהוא עמוק י' טפחים ורחב ד' טפחים העומד ברשות הרבים ונמצא שהוציא מרשות היחיד לרשות הרבים מותר לישראל להשקות מהם בהמתו כיון שהנכרי לא נתכוין כלל בשבילו והוא שאין הנכרי מכירו אבל אם הוא מכירו אסור גזרה שמא ירבה הנכרי לדלות גם בשבילו אם ישקה גם הוא מהם.

ואפילו אינו מכירו אם מילא לצורך בהמת ישראל אסור אפילו לאחרים להשתמש במים אלו אפילו תשמיש אחר כגון רחיצה והדחת כלים שכל שנעשה באיסור של תורה ע"י נכרי לצורך ישראל לא חלקו חכמים בין מי שנעשה בשבילו לאחרים אבל אם מילא מבור העומד בכרמלית או שהביא מים לרשות

הרבים מן הנהר שהוא כרמלית מותר לאחור שלא הובא בשבילו שאיסור הכרמלית אינו אלא מדברי סופרים.

ועכשיו נהגו העולם היתר אפילו לכתחלה לומר לנכרי להביא שכר או שאר דברים שהם צורך השבת דרך כרמלית ויש שלמדו עליהם זכות לומר שצרכי שבת חשובים הם כדבר מצוה שהתירו בו שבות דשבות כמו שנתבאר בסי' ש"ז וצריכים הם להזהר שלא ליתן הכלי ליד הנכרי וגם שלא ליקח מידו כמו שנתבאר שם וגם שלא ליתן מעות לנכרי כמ"ש בסי' תקי"ז (ומכל מקום אין להקל אלא בשכר וכיוצא בו מהדברים הצריכים בשבת צורך גמור שאי אפשר להיות בלעדם אלא בדוחק קצת אבל דברים שאין צריך כל כך כגון פירות ומיני תבשילים יתירים וכיוצא בהם אין נקראים דבר מצוה כמו שנתבאר בסי' רס"א):

יז

ליקט נכרי עשבים מהמחובר לצורך בהמתו מאכיל אחריו ישראל את בהמתו דהיינו שעומד בפניה שלא תוכל לנטות אלא דרך שם כמו שנתבאר בסי' שכ"ד בכל דבר האסור בטלטול ואף עשבים אלו אסורים בטלטול כמ"ש למעלה והוא שאין הנכרי מכירו אבל אם מכירו אסור לו אפילו לעמוד בפניה כדי שתאכל מהם בשבת גזרה שמא ירבה הנכרי ללקוט בשביל בהמתו אם יאכילנה מהם אבל למוצאי שבת אין צריך להמתין בכדי שיעשו כיון שהנכרי ליקט לצורך עצמו ואין איסורו בשבת אלא משום גזרה שמא ירבה בשבילו:

יח

וכן הדין בכל דבר שיש לחוש בו שמא ירבה בשבילו אם הוא מכירו כגון נכרי שצלה או בישל לעצמו דברים שאין בהם בישולי נכרים וכל כיוצא בדבר זה שצריך להרבות בו בשביל שנים יותר מבשביל אחד אבל בדבר שאין לחוש בו שמא ירבה בשבילו כגון שהדליק נר לעצמו או שעשה כבש לירד בו מהספינה שבנר אחד וכבש אחד יספיק לכל אפילו מכירו מותר:

יט

אע"פ שאינו מכירו אם אומר בפירוש שלצורך ישראל הוא עושה או אפילו אינו אומר כן אם מעשיו מוכיחים שלצורך ישראל הוא עושה כגון שהדליק נר בבית שהישראל בו והלך לו הנכרי ולא נהנה ממנו כלום אסור להשתמש לאורו:

כ

אם ליקט נכרי עשבים (לבהמתו) והאכיל (גם) לבהמת ישראל אין צריך למחות בידו ואע"פ שמן הסתם ליקט גם לצורך ישראל אין איסור בליקוט זה כלל כי כל נכרי העושה דבר מעצמו בודאי מתכוין הוא לטובת עצמו שיודע שלא יפסיד כמו שנתבאר בסי' רנ"ב ובלבד שלא יהיו עשבים של הישראל אלא של הנכרי או של הפקר מטעם שנתבאר שם (וגם אין איסור במה שמאכיל לבהמת ישראל מעשבים שליקט בשבילו שאף שאסור לישראל ליהנות ממה שעשה הנכרי בשבילו אע"פ שנתכוין לטובת עצמו כמו שנתבאר שם מכל מקום כאן אין גופו ממש נהנה מזה לא גזרו חכמים אלא אם כן הוא עצמו עומד בפניה כדי שתאכל אבל לא על מה שהנכרי מאכילה כיון שמתכוין בזה לטובת עצמו).

במה דברים אמורים כשהנכרי עושה כן דרך מקרה (שאינן הדבר ידוע בבירור שליפט גם בשביל ישראל כי שמא ליקטן לעצמו ואח"כ נמלך ליתן לבהמת ישראל) אבל אם רגיל לעשות כן צריך למחות בידו (שכיון שבודאי הוא ליקטן בשבילו גזרו חכמים אף על מה שמאכיל הנכרי מהם לבהמת ישראל):

כא

נכרי שעשה בשבת ארון או קבר לקבור בו מתו או למכור (בעיר שרובה נכרים) מותר לישראל ליקבר במוצאי שבת מיד ואם עשאו בשביל ישראל צריך להמתין בכדי שיעשו בין לקבור בו ישראל זה שנעשה בשבילו בין לקבור בו ישראל אחר.

במה דברים אמורים כשהקבר או הארון עומדים במקום המוצנע שאין הדבר מפורסם לכל שנעשו בשבת בשביל פלוני ישראל אבל קבר העומד בפרהסיא וכן ארון הנעשה בשבת אצל קבר העומד בפרהסיא בענין שהכל יודעים שקבר זה או ארון זה נעשה בשבת לפלוני ישראל אסור לקבור בו אותו ישראל עולמית ואף לאחר בכדי שיעשו משום קנס על שנתחלל שבת ע"י נכרי בפרהסיא בשבילו אבל מותר לקבור בו ישראל אחר לאחר בכדי שיעשו והוא הדין אם נתחלל שבת ע"י נכרי בפרהסיא בשביל ישראל חי אסור לו עולמית משום קנס אע"פ שלא צוה את הנכרי על ככה.

ויש אומרים שלא אסרו עולמית גבי מת משום קנס אלא משום שגנאי הוא למת שיקבר בקבר מפורסם שנתחלל בו שבת בשבילו ולפי זה גבי חי מותר אף לו לאחר בכדי שיעשו ולעת הצורך יש לסמוך על דעתם להקל בדברי סופרים.

ואף לפי סברא הראשונה לא החמירו חכמים אלא כשעשה הנכרי הדבר מעצמו אבל אם קבל עליו קודם השבת לעשות זה וקצץ לו הישראל שכר ולא קבע לו זמן אימתי יעשו ועשה בשבת מדעת עצמו אין איסור מן הדין לאחר המתנה בכדי שיעשו אע"פ שעשה בפרהסיא ואפילו היה הנכרי שכיר יום אלא שלא קבע לו הישראל איזה יום ועשה מעצמו בשבת ואפילו גבי מת מותר בענין זה מן הדין אלא שנכון להחמיר אף גבי חי לדברי הכל שלא יהנה ממנו עולמית שום אדם מישראל כל שנתחלל בו שבת ע"י נכרי בפרהסיא ע"י אמירת ישראל אפילו עשהו הנכרי בקבלנות שאין בו איסור מעיקר הדין כמין שיתבאר בס' תרס"ד אלא אם כן מיחה ביד הנכרי ולא השגיח בו בשביל הנאת עצמו כמ"ש בס' רמ"ד:

כב

נכרי שהביא בשבת דרך רשות הרבים חליטין להספיד בהם ישראל כיון שנעשה בהם איסור של תורה לא יספידו בהם לא אותו ישראל ולא ישראל אחר עד שימתינו בכדי שיכולים להביאם במוצאי שבת מאותו מקום שהביאם הנכרי בשבת בין שאותו מקום הוא חוץ לתחום בין שהוא בתוך התחום ואם אינו ידוע מהיכן הביאם די שימתינו בכדי שיכולין להביאם מחוץ לתחום במה דברים אמורים כשהביאם בצנעא אבל אם הביאם בפרהסיא בענין שהכל יודעים שהובאו ברשות הרבים בשבת בשביל פלוני ישראל אסור להספיד בהם אותו ישראל עולמית.

וכל זה ברשות הרבים גמורה אבל אם הביאם דרך כרמלית אם הביאם מתוך התחום אין צריך להמתין כלל אפילו למי שהובאו בשבילו שלא החמירו למי שהובאו בשבילו בכרמלית אלא שלא יהנה ממנה בשבת עצמה אבל לא להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו אלא אם כן הביאם מחוץ לתחום שאז מועלת הבאתו בשבת משא"כ בתוך התחום אין הבאתו בשבת מועלת כל כך (מפני שהיה הישראל יכול לילך לשם

בעצמו בשבת ולהביאם במוצאי שבת מיד ומשום שיעור מועט שהיה שווה במוצאי שבת בחזירתו משם לכאן אין לחוש בשביל כך שמא יאמר לנכרי לילך לשם בשבת).

ואם הוא ספק אם הביאם מחוץ לתחום או מתוך התחום אסור למי שהובא בשבילו אבל לאחרים מותר אפילו בודאי חוץ לתחום ואם הביאם מחוץ לתחום דרך כרמלית ואחר כך העבירם דרך רשות הרבים אין צריך להמתין אלא בכדי שיכולין להביאם מתחלת רשות הרבים במוצאי שבת ואח"כ מותר לאחרים או אפילו למי שהובא בשבילו אם הובאו מתוך התחום:

שכו – דיני רחיצה בשבת ובו יג סעיפים:

א

אסרו חכמים לרחוץ כל גופו או רובו בחמין בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע אפילו הוחמו מערב שבת מפני הבלנים שהיו מחמין בשבת ואמרו מערב שבת החמנו ואע"פ שלא נחשדו ישראל על השבתות לחלל בזדון מכל מקום היו נותנים עצים תחת המים צוננים מבעוד יום סמוך לחשכה והם מתבערים והולכים כל השבת ומחממים את המים שעליהם ודבר זה אסור משום גזרה שמא ישכח ויחתה בגחלים משחשכה לפיכך אסרו לכל אדם לרחוץ בחמין אפילו שלא במרחץ של הבלנים ואפילו לשפוך המים על גופו להשתטף שאין זו דרך רחיצה שבמרחץ ששם מכניס גופו ואבריו בתוך המים ואפילו רוחץ כל אבר ואבר לבדו ולא רוב גופו בבת אחת ואע"כ לא חלקו חכמים בגזרתם כיון שעכ"פ דומה קצת לרחיצה שבמרחץ שרוחץ כל גופו או רובו.

אבל מותר לרחוץ בחמין פניו ידיו ורגליו או שאר אברים כל שאינו רוחץ רוב גופו ולכן במקום שאין שם מנהג מותר לאשה ללבוש לבנים בשבת כי אינה צריכה לרחוץ אלא פניה של מטה ובין ירכותיה רק שתזהר שלא תרחץ בבגד שלא תבא לידי סחיטה.

וכל זה בחמי האור אבל בחמי טבריא מותר לרחוץ אפילו להכניס כל גופו יחד בתוך המים ואין צריך לומר בצוננים ומכל מקום לא התירו בחמי טבריא אלא כשהם בקרקע אבל כשהם בכלי דינם כחמי האור מפני שכל שהוא בכלי אינו ניכר בין חמי האור לחמי טבריא ויש לגזור על אלו מפני אלו:

ב

יש אומרים שלא התירו חמי טבריא אלא כשאין המקום מקורה אבל אם המקום מקורה אסור מפני שבא לידי זיעה ואסור להזיע בשבת כמו שיתבאר ויש אומרים שמותר להזיע בחמי טבריא שהרי לא אסרו את הזיעה אלא משום גזרת רחיצה כמו שיתבאר וכיון שמותר לרחוץ בחמי טבריא כל שכן שמותר להזיע בהם ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ג

אמת המים של חמי טבריא אסור להמשיך לתוכה אפילו מבעוד יום סילון של צונן ופי הסילון יוצא חוץ לאמה ומימיו נשפכים לעוקא שבקרקע ועושין כן כדי שיתחממו מים הללו שבסילון בעברם דרך האמה של חמין והרי זו כעין הטמנה בדבר המוסיף הבל שמים הללו נטמנו בתוך האמה של חמי טבריא שהן נקראים דבר המוסיף הבל וכבר נתבאר בסי' רנ"ז שאסור להטמין בדבר המוסיף הבל אפילו מבעוד יום

ואם עבר והטמין אסור ולכן אם עבר והמשיך הסילון של צונן לתוך האמה אסורים המים הנשפכים ממנו לעוקא בין ברחיצה בין בשתיה כאלו הוחמו בשבת שאסור אפילו לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו ואפילו אבר אחד בלבד ואם המשיך סילון זה בערב יום טוב דינם כחמין שהוחמו ביום טוב שאסור לרחוץ בהם כל גופו או רובו אבל מותרים בשתיה או לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו כמו שיתבאר בסי' תקי"א.

וכל זה כשגוף הסילון מוקף מכל צד ופיו יוצא חוץ לאמה אבל אם הוא שופך הצונן לתוך האמה אין זה נקרא הטמנה כלל שהצונן מתערב הוא בחמין ולא נטמן בו לפיכך מותר להמשיך הצונן מבעוד יום לשם והוא נמשך לשם והולך כל השבת כולה ואין בו משום בישול כיון שהתחיל מבעוד יום והוא נגמר מאליו בשבת כמו שנתבאר בסי' רנ"ב ומותר ג"כ לרחוץ אפילו כל גופו ביחד באמה זו כמו בשאר חמי טבריא:

ד

לא ישתטף אדם בצונן כל גופו ויתחמם כנגד המדורה מפני שמפשיר מים שעליו ונמצא כרוחץ בחמין כל גופו אבל מותר להשתטף בצונן אחר שנתחמם אצל האש מפני שאין המים שעליו מתחממים כל כך.

ויש אומרים שאפילו הרוחץ ידיו צריך ליזהר שלא לחמם כנגד המדורה אפילו במקום שאין היד סולדת בו אם לא ינגבם תחלה יפה מפני שמפשיר המים שעליהן ונמצא כרוחץ בחמין שהוחמו בשבת וחמין שהוחמו בשבת אפילו בהיתר אסור לרחוץ בהם אפילו אבר אחד ואפילו לא הוחמו אלא מעט שאין היד סולדת בו ויש להחמיר כדבריהם:

ה

מי שחש במעיו אסור ליתן על גבי בטנו כלי שיש בו מים חמין שמא ישפכו על רוב גופו ונמצא כרוחץ רוב גופו בחמין ואפילו אם הם מים מועטים שאין בהם כדי רחיצת רוב גופו מכל מקום אם הוחמו בשבת אפילו מעט שאין היד סולדת בו אסור כמו שנתבאר ואפילו בחול אסור לעשות כן מפני הסכנה שפעמים שהמים רותחים אבל מותר להחם בגד וליתנו על גבי בטנו ואפילו בשבת:

ו

הרוחץ בנהר צריך שינגב גופו יפה כשעולה מהנהר שלא ישארו המים עליו ויטלטלם ד' אמות בכרמלית כמו שנתבאר בסי' ש"א ועוד צריך [ליזהר] שלא לשוט גופו בנהר וגם שלא להשיט שום דבר כגון הקסמין שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן לנקות המים כמו שיתבאר בסי' של"ט ועוד צריך ליזהר כל רוחץ שלא לסחוט שערו ואף שלא שייך סחיטה בשיער שהשער קשה ואינו בולע המים בתוכו ממש מכל מקום אסור מדברי סופרים ומפני שאין הכל יודעים ליזהר בכל זה לכן נתפשט המנהג במדינות אלו שלא לרחוץ כלל בשבת אפילו בצונן אע"פ שאין אסור בדבר מן הדין:

ז

אדם מותר לטבול מטומאתו בשבת אפילו הצריך טבילה מן התורה כגון נדה וכיוצא בהם מפני שאינו נראה כמתקן אלא כיורד להקר ואפילו טובל במים סרוחים שאין דרך להקר בהם ואפילו בימות הגשמים שאין דרך להקר כלל מכל מקום פעמים שאדם מלוכלך בטיט וצואה ורוחץ אפילו בימות הגשמים ואפילו במים סרוחים כדי להעביר הטיט והצואה מעליו.

ובמדינות אלו נהגו לאסור טבילת אשה בשבת אלא אם כן יש בעלה בעיר וגם לא היה אפשר לה לטבול קודם השבת או שלא היה בעלה בעיר ובא בערב שבת שלא פשעה במה שלא טבלה קודם לכן אבל כל שהיה בעלה בעיר והיה אפשר לה לטבול ולא טבלה אינה טובלת בשבת ויש שנתנו טעם למנהג שכיון שנתפשט המנהג שלא לרחוץ בשבת אם כן כשטמא טובל מטומאתו הרי זה נראה כמתקן ולא כיורד להקר כיון שאין דרך כלל לרחוץ להקר מטעם שנתבאר אע"פ שאין איסור בדבר.

ומכל מקום מותר לטבול לקרי שכיון שטבילה זו אינה מן התורה (ואף לא חיוב גמור מדברי סופרים אינו נראה כמתקן וכן המומר ששב בתשובה מותר לטבול בשבת שאין טבילתו מן התורה כמו טבילת הגר) (ואף אין חיוב גמור מדברי סופרים) וכן כל אשה שצריכה לחזור ולטבול לחומרא בעלמא מותרת לטבול בשבת כמו שנתבאר בי"ד סי' קצ"ז]:

ח

מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו בדברים שאינם משירים שער מעורבים עם דברים המשירים ובלבד שלא יהא הרוב מדבר שמשיר בודאי בענין שהוא פסיק רישיה ולא ימות:

ט

מותר לרחוץ ידיו במורסן מפני שהוא גבול כלאחר יד ואע"פ שיש להחמיר שלא לגבל ע"י שינוי בשבת אלא אם כן נתן המים מערב שבת כמו שנתבאר בסי' שכ"ד מכל מקום כאן שאינו נותן מים ממש על המורסן אלא שלוקחו בידים רטובות מותר לדברי הכל:

י

אסור לרחוץ ידיו במלח וכל שכן בבורית או שאר חלב מפני שנימוח על ידו והרי זה כמוליד בשבת ודומה למלאכה כמו שנתבאר בסי' ש"כ שאסור לרסק שלג או ברד מטעם זה ולדברי האומרים שטעם איסור לרסק שלג וברד הוא משום גזרת סחיטת פירות העומדים למשקין שאף השלג והברד למימיהם הם עומדים כמו שנתבאר שם אם כן בורית ושאור חלב שאינן עומדים למשקין מותר לרסק לכתחלה אבל יש להחמיר כסברא הראשונה:

יא

מרחץ שהאור ניסוקת מבחוץ מתחתיו אם סתמו מערב שבת אותן הנקבים שהמרחץ מתחמם על ידו מותר לרחוץ בו במוצאי שבת מיד שהרי לא נתחמם כלל בשבת אבל אם לא סתמו נקביו מערב שבת אע"פ שמאליו הוחם בשבת צריך להמתין לערב בכדי שיעשו לפי שהוחם באיסור שאסור להיות נקביו פתוחים בשבת כשיש אש תחתיו גזרה שמא יחתה בגחלים:

יב

אסרו חכמים ליכנס למרחץ אפילו להזיע בלבד מפני עוברי עבירה שהיו רוחצין בחמין ואמרו מזיעין אנחנו ויש אומרים שאפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע אסור אף על פי שאינו מתכוין לכך:

יג

עיר שישראל ונכרים דרים בה ויש בה מרחץ רוחצת בשבת אם רוב נכרים מותר לרחוץ בה למוצאי שבת מיד שמן הסתם הוחמה בשבת בשביל הנכרים שהם הרוב ואם רובה ישראל צריך להמתין עד כדי שיוחם ואפילו במחצה על מחצה צריך להמתין כן לפי שמן הסתם הוחמה בשבת בשביל שניהם:

שכז – דיני סיכה בשבת ובו ה' סעיפים:

א

החושש במתניו לא יסוך שמן וחומץ (מעורבים) מפני שאין דרך לסוך בהם אלא לרפואה וכל שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה אסור מטעם שיתבאר בסי' שכ"ח אבל סך הוא בשמן (לבדו) אבל לא בשמן ורד לפי שדמיו יקרים ואינו מצוי ואין רגילים לסוך בו אלא לרפואה ואם הוא מקום שמצוי בו שמן ורד ודרך בני אדם לסוכו שלא לרפואה מותר לסוך בו אפילו לרפואה ובמקומות אלו שאין נוהגין לסוך בשמן כי אם לרפואה אסור לסוך בשום שמן לרפואה מפני שהדבר ניכר שמתכוין לרפואה ולכן אסור לסוך הראש שיש בו חטטין:

ב

מותר לסוך ולמשמש ביד על כל הגוף להנאה ובלבד שישנה מדרך חול דהיינו שיסוך וימשמש ביחד ולא ימשמש בכח אלא ברפיון ידים:

ג

אין מגרדין בכלי המיוחד לכך כדרך חול אלא אם כן היו ידיו או רגליו מטונפות בטיט או צואה ואם היה לו מגרדת המיוחדת לשבת מותר ומזה נהגו הבתולות להיות להן כלי משער חזיר המיוחד לשבת כמ"ש בסי' ש"ג:

ד

לא יסוך רגלו בשמן כשהיא בתוך המנעל או הסנדל החדשים מפני שעורן מתרכך ע"י לכלוך השמן ודומה לעיבוד אבל סך הוא את רגלו ואח"כ מניחה במנעל וסך הוא את כל גופו ומתעגל על גבי העור ואינו חושש והוא שלא יהא בשמן הנישוף מגופו שיעור כדי לעבדו אפילו יש בו כדי לצחצחו מותר והוא שלא יתכוין הוא אפילו לצחצחו גזרה משום לעבדו:

ה

הדורס על העור עד שיתקשה או המרככו בידי ומושכו ומשוה אותו כדרך שהאומנים עושים חייב משום מעבד:

שכח – דין חולה בשבת ובו נה סעיפים:

א

מי שיש לו מיחוש בעלמא שאין בו חשש סכנה כלל והוא מתחזק והולך כבריא אסור לעשות לו שום רפואה בשבת אפילו ע"י נכרי אלא ע"ד שיתבאר ואפילו דבר שאין בו משום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים ואין בו שום איסור כלל לבריא מכל מקום כיון שעושה לרפואה וניכר הדבר שמתכוין לרפואה אסור משום גזרה שמא ישחוק סממנים לרפואה כשיהיה מותר לעסוק ברפואות בשבת ויתחייב משום טוחן:

ב

מי שיש לו חולי של סכנה מצוה לחלל עליו את השבת והזריז הרי זה משובח והשואל הרי זה שופך דמים והנשאל הרי זה מגונה שהיה לו לדרוש ברבים שמותר ואפילו ספק נפשות דוחה את השבת שנאמר אשר יעשה האדם וחי בהם מה תלמוד לומר וחי בהם כלומר ראה שיהא חי ודאי בעשיית המצות ולא שיבא על ידי כך לידי ספק סכנה ומכל מקום אפילו בודאי סכנה אין מחללין אלא ברפואה שהיא ידועה לכל או על פי מומחה וכשהיא רפואה ידועה אף שאין ידוע אם זה יתרפא בה אם לאו מחללין מספק:

ג

כל מכה של חלל דהיינו באיברים הפנימיים מהשיניים ולפנים ושיניים עצמן בכלל מחללין עליה את השבת והוא שנתקלקלו השיניים או אחד משאר איברים הפנימיים מחמת מכה או שיש בהם בועא וכיוצא בזה אבל מיחושים בעלמא אינן נקראים מכה ואין מחללין עליהם אפילו אם כואב לו מאד.

ואם מצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו אזי מותר לחלל על ידי נכרי אפילו במלאכה גמורה (ואם אינו מצטער כל כך מותר לעשות ע"י נכרי כל דבר האסור משום שבות) כמו שיתבאר ולכן מי שחושש בשינו ומצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו (אזי מותר לחלל ע"י נכרי) אומר לנכרי להוציאו ואף שהישראל ממציא לו שינו ומסייע קצת בהוצאתו אין בכך כלום שמייע אין בו ממש לפי שאף אם לא היה הישראל מסייע סיוע זה אלא שלא היה מעכב על ידו היה הנכרי יכול לעשות דבר זה בלבדו (ולהאומרים מלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים מותר להוציאו ע"י נכרי אף אם לא חלה ממנו כל גופו כמו שיתבאר):

ד

מכה של חלל אינה צריכה אומד אלא אפילו בסתם שאין שם בקיאתן שמכירין בה שצריך חילול וגם החולה אינו אומר כלום עושין לו כל מה שרגילין לעשות לו בחול ממאכלים ורפואות שהם יפים לחולה אע"פ שאין סכנה כלל במניעת הדבר ההוא כיון שמכל מקום החולי יש בו סכנה אבל כשיודעים ומכירים באותו חולי שהוא ממתין ואין צריך חילול אסור לחלל עליו אע"פ שהיא מכה של חלל וכל שכן אם החולה או הבקי אומר שאין צריך.

ויש אומרים שאפילו במקום שצריך חילול אין מחללין ע"י ישראל אלא בדבר שיש לחוש בו שאם לא יעשהו לו יסתכן אבל כל שאין במניעת אותו דבר סכנה אע"פ שמכל מקום צריך הוא לו ורגילין לעשותו לו בחול אין עושין אותו בשבת אלא ע"י נכרים כדין צרכי חולה שאין בו סכנה.

(וכן יש לנהוג במדינות אלו שנוהגים להחמיר אפילו בדבר שיש סכנה במניעתו שלא לעשותו ע"י ישראל כל שאפשר לעשותו ע"י נכרי בלא דיחוי ועיכוב כלל כמו שיתבאר א"כ בדבר שאין במניעתו שום סכנה כלל יש לעשותו ע"י נכרי אף אם יש לחוש שיתעצל קצת אבל אם אין שם נכרי כלל יש לסמוך על סברא הראשונה ומכל מקום כל בעל נפש יחוש לעצמו באיסור של תורה):

ה

מכה שאינה של חלל נשאלין בבקי ובחולה אם יאמר אחד מהם שצריך לחילול או שיאמר שאם לא יחללו אפשר שיכביד עליו חליו והוא בענין שיש לחוש שאם יכביד עליו חליו אפשר שמסתכן מחללין ואם לאו אין מחללין:

ו

מכה שעל גב היד או על גב הרגל אפילו עלתה שם מאליה שלא מחמת הכאת ברזל וכן מי שבלע עלוקה והיא תולעת קטנה ומצויה במים וכשבאה לבשר אדם מוצצת הדם עד שהיא כמו חבית קטנה וכשאדם בולעה בתוך המים הוא מוצצת ליחה שבמעיו ונמצא כריסו צבה וכן מי שנשכו כלב שוטה או אחד מזוחלי עפר הממיתים אפילו ספק אם ממית אם לאו הרי הם כמכה של חלל:

ז

וכן מחללין על כל מכה שנעשית מחמת ברזל אפילו על הבשר מבחוץ שלא על גב היד והרגל וכן מחללין על שחין הבא בפי הטבעת ועל סימטא (והוא הנקרא פלונקר"ו בלע"ז) ועל מי שיש בו קדחת חם ביותר או אפילו אינו חם ביותר אלא שהוא עם סימור דהיינו עם קרירות (שקורין שוידר"ן בל"א) והוא שבפעם אחת בא עליו החמימות והקרירות אבל קדחת המצוי שתחלתו קר וסופו חם אין בו סכנה:

ח

מי שאחזו דם (והוא בענין שיש בו חשש סכנה) מקיזין אותו ואפילו הולך על רגליו ואפילו הוא יום הראשון שאחזו הדם (ואם אין בו חשש סכנה מותר לו להצטנן במים מפני שנראה כמיקר ולא כמתכוין לרפואה):

ט

החושש בעיניו או בעינו אחת ויש בה ציר או ששותת ממנה דמעות מחמת הכאב או ששותת דם או שיש בה ריר שמגליד תמיד או שהכאב נועץ בה כמו מחט או שהוא שורף וקודח מחללין בתחלת החולי של כל אלו מפני שאז יש סכנה שאם תפקע העין ימות שמאור העין תלוי בלב אבל בסוף החולי של כל אלו דהיינו שכבר הוא קרוב להתרפאות ולא נשאר בה אלא מקצת חולי שקודחת מעט אין עושין אפילו ע"י נכרי אלא דבר שהוא משום שבות כגון לכחול בסמנים השחוקים מאתמול כמו שיתבאר:

י

כל חולי שהרופאים אומרים שהוא סכנה אף על פי שהוא על הברשר מבחון מחללין עליו את השבת ואם רופא אחד אומר צריך חילול ורופא אחד אומר אין צריך חילול מחללין שכל ספק נפשות להקל.

ואפילו אין שם רופא מומחה אלא שאחד אומר שהוא מכיר בחולי זה ונראה לו שהוא צריך חילול מחללין על פיו כי כל בני אדם חשובין מומחין קצת וספק נפשות להקל (ואפילו אם אומר שיש להסתפק שמא הוא צריך לחילול מחללין והוא שאומר שהוא מכיר חולי זה) ומכל מקום אינו נאמן להכחיש את המומחה האומר שאין צריך חילול אפילו אם זה אומר שבודאי צריך חילול וכל זה בישראל אבל סתם נכרים שאינן רופאים אין מחזיקים אותם כבקיאים לחלל שבת על פיהם כשאין שם ישראל המכיר חולי זה:

יא

אם לא רצה החול[ה] לקבל התרופה שאינו רוצה שיחללו עליו שבת כופין אותו שהיא חסידות של שטות:

יב

חולה אומר צריך אני לתרופה פלונית ורופא אומר אין צריך שומעין לחולה כי לב יודע מרת נפשו ואם הרופא אומר שאותה התרופה מזיק לו שומעין לרופא:

יג

חולה שיש בו סכנה שאמדהו ביום שבת שצריך לעשות לו רפואה ידועה שיש בה מלאכת חילול שבת ח' ימים אין אומרים נמתין עד הלילה ונמצא שלא נחלל עליו אלא שבת אחת אלא יעשו מיד אע"פ שמחללין עליו ב' שבתות שאף שבודאי לא ימות היום שהרי אמדהו שיתקיים ח' ימים מכל מקום יש לחוש שמא ימות לאחר הח' ימים אם לא יתחילו לעשות לו הרפואה מיד אבל במקום שאפשר לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שהוי כלל אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה לפי שהשבת דחוויה היא אצל פיקוח נפש ולא הותרה לגמרי וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו.

ומכל מקום אף אם יש לפנינו נכרים או קטנים שאינן בני מצות אין אומרים הרי אפשר לעשות ע"י אלו ולא יתחלל שבת ע"י ישראלים בני מצות לפי שמכיון שאין דרך להצילו אלא בעשיית מלאכה האסורה בשבת הרי נדחה השבת בשבילו לגבי ישראלים המחוייבים בהצלתו ואין כאן חילול כלל ולא עוד אלא אפילו אם בא הישראל להחמיר על עצמו לעשות ע"י נכרי או קטן או מחמת שאינו רוצה לטרוח בעצמו יש איסור בדבר מדברי סופרים שמא יאמרו הרואים בקושי התירו פיקוח נפש ואין מתירים אותו לכתחלה ע"י המחוייבים במצות ושמא יבא הדבר שכשלא ימצאו נכרים או קטנים לא ירצו לחלל ע"י גדולי ישראל ואפילו בנשים שהן מחוייבות במצות ואין בהן חשש זה אעפ"כ אין מוסרין להן לבדן העסק והפיקוח הזה שיעשה על ידן כי שמא יתעצלו או יפשעו בו אבל מצטרפין עם ישראל ומוסרין הדבר לישראל והאשה מתעסקת ע"י הישראל שכיון שהישראל עוסק בו אף היא מזדרזת על ידו ומכל מקום מצוה מן המובחר להשתדל לעשות הכל ע"י ישראלים גדולים בחכמה ולא על ידי הדיוטות ונשים כדי שלא תהא שבת קלה בעיניהם ויבאו להקל שלא במקום פיקוח נפש וגם כדי להורות הלכה למעשה ברבים.

ויש אומרים שכיון שהשבת דחוייה היא ולא הותרה כלל מה שאפשר לעשות שלא היא חילול מן התורה צריך לעשות שלא היא חילול במלאכה מן התורה ולכן אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי עושה ע"י שינוי שאז אין איסור מן התורה ואם אפשר לעשות ע"י נכרי בלא איחור כלל צריך לעשות ע"י נכרי מן התורה ולא אסרו לעשות ע"י נכרי אלא במקום שיש לחוש שמא יתעצל הנכרי ויבא לידי דיחוי ועכוב אבל לא כשישראל עומד עליו ומזרזו בענין שאין לחוש לכלום.

והעיקר כסברא הראשונה ואעפ"כ המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה אבל טוב שלא לנהוג כן כי יש חשש שמא יראו עכשיו שאין עושין רק ע"י נכרי יסברו שיש איסור בזה לעולם על ידי ישראל ולפעמים לא יהיה נכרי מצוי ועל ידי זה יסתכן החולה במה שימתינו על הנכרי ועכ"פ הרוצה לעשות ע"י נכרי יגלה לרבים באותו פעם שיש היתר לישראל עצמו אלא שהנכרי הוא מזומן כאן:

יד

כל הזריז לחלל שבת בדבר שיש בו סכנה הרי זה משובח אפילו אם מתקן עמו דבר אחר כגון שפירש מצודה להעלות תינוק שנפל לנהר וצד עמו דגים וכן כל כיוצא בזה:

טו

ננעלה דלת בפני תינוק שובר הדלת ומוציאו שמא יבעת התינוק וימות:

טז

היה חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטין לו ואין אומרים נאכילנו נבלה שהיא איסור לאו ואל נחלל עליו שבת שהיא איסור סקילה כי השבת ניתנה לדחות כבר בהבערה ובבישול ועוד שבנבלה עובר על כל כזית וכזית ואפילו כשאוכל פחות מכזית יש איסור מן התורה בכל אכילה ואכילה משא"כ בשחיטה אינו עושה אלא איסור אחד אע"פ שהוא חמור ועוד שמא יהיה החולה קץ באכילת איסור ויפרוש ויסתכן ומכל מקום אם החולה צריך לאכילה לאלתר והנבלה מוכנת מיד והשחטה מתאחרת לו מאכילין אותו הנבלה.

אבל אם הוא צריך להרתיח לו יין ימלא ישראל ויחם נכרי לפי המנהג שנתבאר למעלה וישגיח עליו (עיין ביו"ד סי' קנ"ג וקנ"ה) שלא יגע בו קודם שירתיח ואף אם יגע בו אין בכך כלום כי אעפ"כ לא יהיה בו אלא איסור מדברי סופרים משא"כ כשיחם הישראל יעשה איסור של תורה ואין לחוש כלל שיקוץ החולה בו לפי שאין איסורו חמור כל כך:

יז

אמדוהו הרופאים שצריך גרוגרת אחת ורצו עשרה והביאו לו כל אחד גרוגרת כולן פטורין ויש להם שכר מאת ה' אפילו הבריא בראשונה:

יח

אמדוהו לב' גרוגרות ולא מצאו אלא ב' גרוגרות מחוברות כל אחת בעוקץ אחד בפני עצמו ועוד ג' גרוגרות מחוברות שלשתן בעוקץ אחד כורת העוקץ שיש בו ג' שאף שמרבה בגרוגרות מכל מקום ממעט

בתלישה שהיא עיקר המלאכה אבל אם היו ב' בעוקץ אחד וג' בעוקץ אחד לא יכרתו אלא העוקץ שיש בו ב' שאסור להרבות בשיעור הדבר שהמלאכה נעשית בו אע"פ שאינו מרבה בטורח המלאכה שהכל נעשית בבת אחת ומכל מקום אם הדבר בהול אין מדקדקים בכך שלא יבא לידי דיחוי ועיכוב:

יט

חולה שנפל מחמת חוליו למשכב ואין בו סכנה או שיש לו מיחוש שמצטער כל כך עד שנחלש ממנו כל גופו שאז אע"פ שהולך כנפל למשכב הוא דומה הרי צרכיו נעשין ע"י נכרי אפילו במלאכות גמורות של תורה כגון לאפות לו או לבשל לו אם צריך לכך ואע"פ שכל מאכלות האסורות אפילו מדברי סופרים לא התירו אותן לחולה שאין בו סכנה אע"פ כהתירו לו איסור בישולי נכרים בשבת שאי אפשר בענין אחר כיון שהוא מותר מחמת עצמו אלא שמעשה הנכרי גורם לו האיסור.

אבל אין מחללין עליו שבת ע"י ישראל באיסור של תורה אפילו יש בו סכנת אבר כל שאין בו סכנת נפש. ולחלל עליו ישראל באיסורי דברי סופרים בידיים כגון לעשות לו כל רפואה שהיא אסורה משום גזרת שחיקת סמנים אע"פ שאין בה בעצמה שום סרך מלאכה בעשייתה אפילו מדברי סופרים או אפילו יש גם בה בעצמה איסור מדברי סופרים בעשייתה מותר לעשותה לו בלא שום שינוי מדרך החול אם יש בו סכנת אבר אע"פ שלא נפל למשכב וגם לא חלה ממנו כל גופו.

אבל אם אין בו סכנת אבר אלא שנפל למשכב או שמצטער כל כך עד שחלה ממנו כל גופו אין עושין לו דבר האסור מדברי סופרים ע"י ישראל אלא בשינוי מדרך החול וע"י שינוי מותר לעשות אפילו מלאכה גמורה כגון הגונח [שמותר לינק] בפיו כמו שיתבאר שכיון שמשנה בעשייתה אינה אסורה אלא מדברי סופרים ואם צריך לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה אע"פ שיש בזה איסור מדברי סופרים משום גזרת שחיקת סמנים כמו שיתבאר מכל מקום כיון שהוא (דבר שאי אפשר לעולם לעשותו ע"י נכרי והוא) חולה בכל גופו התירו לו ויש אוסרין ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

כ

ואם לא נפל למשכב וגם אינו מצטער כל כך עד שנחלש כל גופו (אבל על כל פנים יש לו צער גדול) מותר לעשות לו על ידי ישראל כל שבות הנעשה בשינוי אפילו הוא מלאכה אבל אסור לו לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה וכל שכן שאר שבותים שלא בשינוי אע"פ שאין בהם סרך מלאכה וכן לעשות מלאכה גמורה ע"י נכרי שזהו שבות גמור שלא בשינוי.

ואם אין לו צער גדול ולא חולי הכולל כל הגוף אלא מקצת חולי אזי מותר לו לעשות כל שבות מדברי סופרים ע"י נכרי אפילו שלא בשינוי כמ"ש בסי' ש"ז אבל לא ע"י ישראל אפילו בשינוי ולכן מותר לעשות לו רפואה מבחוץ ע"י נכרי שיניחנה שם עליו כיון שהוא אינו עושה מעשה בזה ואף שמסייע לו קצת אין בכך כלום כמו שנתבאר למעלה (אבל אסור לאכול מאכלים הניכרים שהם לרפואה ע"ד שיתבאר).

אבל אם אין לו אפילו מקצת חולי אלא מיחוש בעלמא אסור לעשות לו אפילו ע"י נכרי שום דבר הניכר שהוא לרפואה כמו שנתבאר למעלה:

כא

כל שאסור לעשות ע"י ישראל אסור אפילו ע"י החולה בעצמו אבל כשעושה לו הנכרי מותר לחולה לסייעו קצת כגון נכרי הכוחל לעין ישראל בסוף החולי שהיא קודחת מעט מותר לו לפתוח ולסגור העין שיכנס בה הכחול יפה שמסייע אין בו ממש כל שהיה יכול הנכרי לעשותו בלבדו בלא סיוע הישראל אלא שלא היה הישראל מעכב על ידו כמו שנתבאר למעלה ואפילו כשהנכרי עושה לו מלאכה גמורה במקום שמותר מותר לחולה לסייעו בענין זה שנתבאר.

(ואע"פ שהמסייע למלאכה גמורה הוא שבות גמור מדברי סופרים כמ"ש בס' שמ"ו ואף כשמסייע לשבות עכ"פ הוא שבות דשבות מכל מקום כאן כיון שהתירו שבות אמירה לנכרי לצורך החולה הוא הדין שיש להתיר שבות הסיוע כיון שיש בו ג"כ צורך החולה שעל ידי כך נעשית הרפואה יותר בטוב ממה שהיתה נעשית ע"י הנכרי לבדו כגון סגירת העין שיכנס בו הכחול יפה וכן פתיחת העין להכניס בו הכחול או לפתיחת הפה להוציא השן אף שהיה הנכרי יכול לעשותה בלבדו מכל מקום לא הצריכו חכמים לכך להטיל זה על הנכרי ושלא יעשהו מי שהדבר שייך לו לעשותו דהיינו החולה בעצמו אבל כשהנכרי עושה שאר דבר האסור אפילו מדברי סופרים אין לישראל (אחר) לסייעו בעשייתו כיון שאין צורך כלל בסיועו שהרי הנכרי יכול לעשותו בלבדו אבל אם יש איזה צורך בסיועו שעל ידי כך נעשית הרפואה יותר בטוב ממה שהיה עושה הנכרי בלבדו מותר אף לישראל אחר לסייעו קצת).

ואם אי אפשר להעשות כלל בלתי סיוע הישראל אסור אף לחולה עצמו לסייעו:

כב

מותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול שסתם צרכי קטן דינם כצרכי חולה שאין בו סכנה ומותר להאכילו מוקצה אפילו בידים אם אי אפשר בענין אחר:

כג

לא התירו אמירה לנכרי בשביל חולה אלא כשצריך לה בשבת אבל לא לצורך מוצאי שבת:

כד

הקיז דם ונצטנן סכנה היא ועושין לו מדורה בשבת אפילו בתקופת תמוז אבל לחולה אחר אע"פ שיש בו סכנה מכל מקום אין בצינה סכנה לו שאפשר לחממו בבגדים לכן אין עושין לו מדורה אלא ע"י נכרים אלא אם כן אין שם בגדים לחממו בהם ולהאומרים שכל חולה שיש בו סכנה עושין לו ע"י ישראל כל מה שרגילין לעשות לו בחול אע"פ שאין במניעת הדבר ההוא סכנה (מכל מקום) מותר לעשות לו גם כן מדורה ע"י ישראל כדרכו בחול (וכבר נתבאר למעלה היאך יש לנהוג במדינות אלו):

כה

אין נותנין יין לתוך העין מפני שניכר הדבר שמתכוין לרפואה אבל מותר ליתנו על גבי העין מפני שאינו נראה אלא כרוחץ ולא כמתכוין לרפואה והוא שאינו פותח וסוגר העין אבל אם פותחה וסוגרה שיכנס בה היין ניכר הדבר שמתכוין לרפואה ואסור ועכשיו שאין דרך לרוחץ ביין אסור בכל ענין כשמתכוין לרפואה:

כו

רוק תפל דהיינו כל שלא טעם כלום משניעור משינתו והוא חזק ומרפא אסור ליתנו אפילו על גבי העין שאינו נראה כרוחץ שאין דרך לרוחץ ברוק מפני מאיסותו אבל אם רוחץ פיו במים ואח"כ מעבירם על עיניו אע"פ שרוק תפל מעורב בהם מותר מפני שאינן מאוסין לרוחץ בהם ואם אינו יכול לפתוח עיניו מותר ללחחם אפילו ברוק תפל לבדו שלא אסרו אלא במתכוין לרפואה אבל זו אינה רפואה:

כז

שורה אדם קילורין רכין וצלולין מערב שבת ונותן על גבי העין בשבת לרפואה ואין גוזרים משום שחיקת סמנים שכיון שהצריכוהו לשרותן מערב שבת יש לו היכר בזה שאסור לעסוק ברפואות בשבת ואין לחוש למראית העין מפני שאינו נראה אלא כרוחץ שכיון שהוא רך וצלול סבור הרואה שהוא יין ובלבד שלא יפתח ויסגור העין שאז מוכח שמתכוין לרפואה אבל קילור עב אסור ליתנו על גבי עין בשבת מפני שניכר שהוא לרפואה ואם הניחו עליה מבעוד יום מותר כמ"ש בס' רנ"ב:

כח

מעבירין גלדי מכה וסכין בשמן במקומות שדרכן לסוך אף שלא לרפואה כמ"ש בס' שכ"ז אבל לא יסוך בחלב מפני שנימוח ואסור מטעם שנתבאר בס' שכ"ו ואפילו בגמר מכה דהיינו שכבר נתרפאה ואין לו צער ממנה מותר להעביר גלדיה ולסוכה לתענוג בעלמא.

אבל אין נותנין שמן וחמין מעורבים יחד על גבי מכה ולא על גבי מוך ליתנו עליה מפני שניכר שמתכוין לרפואה אבל נותנין על בשרו חוץ למכה שאז אינו מוכח שמתכוין לרפואה והם שותתים ויורדים למכה אבל מותר לתת עליה שמן לבדו במקומות שדרכן לסוך שלא לרפואה וכן מותר לתת עליה חמין לבדן אם הוחמו מערב שבת וכן (מותר ליתן שמן לבדו) על גבי מוך ליתנו עליה (אבל לא חמין אפילו לבדן) אם אין המוך (עיין ס' ש"א) מיוחד לכך) משום גזרה שמא יסחוט אבל בשמן אין גוזרים שמא יסחוט כמ"ש בס' ש"כ):

כט

מותר ליתן על גבי המכה ספוג וחתוכות בגדים יבשים אם הם חדשים מפני שאינן לרפואה אלא כדי שלא יסרטו בגדיו את המכה אבל לא חתוכות בגדים ישנים שהן מרפאות במה דברים אמורים כשלא היו מעולם על המכה אבל אם היו כבר על המכה שוב אינן מרפאות אע"פ שהן ישנות ומותר ליתנו על גבי מכה בשבת:

ל

נותנין עלה על גבי המכה בשבת שאינו אלא כמשמרה חוץ מעלי גפנים שהם לרפואה והוא הדין כל עלין שהן מרפאין ואם נתנם עליה מבעוד יום והסירם מעליה משחשכה אפילו במזיד מותר להחזירה מפני שלא אסרו כל רפואה משום גזרת שחיקת סמנים אלא כשמתחילה בשבת אבל לא כשכבר עשאה לו מבעוד יום ומחזירה לו בשבת.

אבל רטייה שהסירה מעל גבי המכה במזיד אפילו עודה בידו אסור להחזירה גזרה שמא ימרח ויחליק הגומות שבה ויתחייב משום ממחק כמ"ש בס' שי"ד אבל אם הוחלקה מעל גבי המכה מאליה משחשכה

לא גזרו בזה ומותר להחזירה ואפילו אם נפלה ממנו לגמרי דינה כהחלקה במה דברים אמורים כשנפלה על גבי כלי אבל אם נפלה על גבי קרקע אם בא להחזירה הרי זה כמניחה בתחלה בשבת ואסור גזרה שמא ימרח ומשום גזרת שחיקת סמנים.

וע"י נכרי מותר להניחה על המכה אפילו בתחלה אם יש לו ממנה צער ומקצת חולי כמ"ש למעלה אבל אסור לומר לנכרי לעשות הרטייה בשבת שמירוח הרטייה הוא מלאכה גמורה וע"י נכרי הוא שבות גמור ולא התירוהו אלא אם כן חלה כל גופו או שיש סכנת אבר כמ"ש למעלה.

מגלה אדם קצת רטייה ומקנח פי המכה ומחזירה עליה וחוזר ומגלה קצתה השני ומקנח פי המכה ומחזירה עליה שכיון שאינו מסירה כולה בבת אחת מותר להחזירה אבל לא יקנח את הרטייה מפני שהוא ממרח:

לא

מכה שנתרפאה מותר ליתן עליה רטייה בתחלה בשבת מפני שאינו אלא כמשמרה שלא יסרטוה בגדיו ואין לחוש שמא ימרח או ישחוק סמנים שכיון שכבר נתרפאה אינו בהול עליה כל כך שיבא לידי מירוח ושחיקת סמנים:

לב

המפיס מורסא בשבת אם כדי לעשות לה פה בשביל שיכנס בה האויר לרפואה הרי זה חייב משום מכה בפטיש מפני שהוא מתקן לה פתח וכל המתקן פתח לשום דבר תלוש חייב משום תיקון כלי שהוא תולדת מכה בפטיש כמ"ש בסי' שי"ד] ומה לי תיקון כלי ומה לי תיקון מכה לכן גם בתיקון פתח למכה יש בו משום מכה בפטיש ואע"פ שאין חייבין אלא על פתח העשוי להכניס ולהוציא כמ"ש שם הרי אף פתח זה עשוי להכניס אויר ולהוציא ליחה תמיד.

ואם הפיסה כדי להוציא ממנה הליחה המצערתו בלבד ולא כדי להכניס בו אויר לרפואה מותר ואע"פ שממילא נעשה פתח הראוי להכניס ולהוציא מכל מקום כיון שאינו צריך לכך הרי זה מלאכה שאינה צריכה לגופה ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה מכל מקום כאן כיון שחיובו הוא משום תיקון המכה אם כן כשאינו צריך לתיקון זה ואינו מתכוין לו אף שנעשה מאליו אין זה חשוב תיקון כלל והרי זה כאילו לא עשה ולא כלום אלא שיש לגזור שמא יתכוין לפתח ומשום צערו לא גזרו.

ויש מי שאומר שלא התירו אלא כשמפיסה לצורך הליחה של עכשיו בלבד ואינו חושש אם תחזור ותסתום אבל אם חפץ שתשאר כך פתוחה להוציא ליחה תמיד אע"פ שאינו מתכוין להכניס לה אויר אסור וטוב לחוש לדבריו לעשות ע"י נכרי:

לג

אבל אסור לחוך שחין שמוציא דם ויש בו משום חובל ואינו דומה להוצאת ליחה שהליחה אינה מחוברת ומובלעת בבשר אלא כמופקדת ונתונה בתוך כלי וכשמפיס השחין להוציאה אינו אלא כפותח כלי להוציא מה שבתוכו מה שאין כן בדם שהוא מחובר ומובלע בבשר:

לד

נקב שבמכה שכבר נפתח ובא להרחיבו בשבת אפילו כל שהוא אסור אבל אם חזר ונסתם יש להסתפק אם מותר לחזור ולפתחו בשבת כבתחלה כמו שמותר לפתוח נקב שנסתם בכלי כמ"ש בסי' שי"ד וכן אותם שיש להם נקב בזרוע שקורין אפטור"א ונסתם הנקב קצת יש להסתפק אם מותר ליתן בתוכו קטנית שיפתח ורטייה מותר ליתן על האפטור"א שהרי היא כמכה שנתרפאה שמותר ליתן עליה רטייה כמ"ש (בסי' זה) ויש מי שאוסר ליתן על האפטור"א (ויש לחוש לדבריו).

ואם יודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחה בשבת דפסיק רישיה הוא אבל מותר להחליף בגד אחר שאם לא יחליף יסריח וגדול כבוד הבריות וגם יש לו צער מזה במה דברים אמורים במכה זו שיש בה נקב אבל במכה שאין בה נקב אסור להחליף הבגד או הנייר (לפי) שמושך ליחה מהמכה (בנטילתו אותם מעליה) ואסור משום מפרק כמו שיתבאר וכל שכן שלא יניח צוק"ר זל"ב על המכה שאין בה נקב:

לה

מי שנגפה ידו או רגלו שלא מחמת ברזל צומתה ביין כדי להעמיד הדם אבל לא בחומץ מפני שהוא חזק ויש בו משום רפואה ואם הוא מעונג אף היין מועיל לו כמו החומץ ואסור כשאין המכה על גב היד או על גב הרגל שאז מותר לחלל עליה אפילו במלאכה גמורה וכן אם היא מחמת הכאת ברזל כמ"ש למעלה:

לו

מי שנשמט פרק ידו או רגלו דהיינו שיצא העצם ממקומו לא ישפשפנו הרבה בצונן שזהו רפואתו אלא רוחץ כדרכו ואם נתרפא נתרפא:

לז

צפורן שפירשה וציצין שהם כמין רצועות דקות שפירשו מעור האצבע סביב הצפורן אם פירשו רובן כיון שהם קרובים להנתק אין בהם משום גוזז מן התורה אפילו כשחותכן בכלי אלא שאסור מדברי סופרים אבל להסיר ביד שאין זו דרך גזיזה מותר אפילו לכתחלה אם הן מצערות אותו והוא שפירשו כלפי מעלה דהיינו שהתחילו לפרוש [ל]צד הצפורן ויש אומרים שכלפי מעלה הוא כלפי הגוף ולא כלפי הצפורן וצריך לחוש לשני הפירושים ואם לא פירשו רובן ונטלן ביד פטור אבל אסור חתכן בכלי חייב משום גוזז ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה פטור ויש אומרים שבגוזז חייב לדברי הכל מטעם שיתבאר בסי' ש"מ:

לח

החושש בשיניו לא יגמע בהן חומץ ויפלוט שניכר הוא שהוא לרפואה אבל מגמע ובולע או מטבל בו פתו ויאכלנו כדרכו בחול.

ואפילו על ידי נכרי אסור לעשות לו שום דבר אף על פי שאין באותו דבר שום סרך מלאכה אפילו מדברי סופרים אלא שניכר שהיא לרפואה.

במה דברים אמורים במיחוש בעלמא אבל אם יש לו צער כל כך עד שנחלש כל גופו ממנו מותר לעשות על ידי נכרי כל דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר למעלה:

לט

החושש בגרונו לא יערענו בשמן דהיינו להשהות שמן בפיו טרם שיבלענו שניכר שמכוין לרפואה אבל בולע הוא שמן ואם נתרפא נתרפא ויש אוסרים אפילו לבלוע מפני שהשמן הוא מזיק לגוף ואין דרך לשתותו אלא לרפואה והכל לפי המקום והזמן שאם אין דרך בריאים לבלוע אסור אבל מותר ליתן שמן הרבה לתוך אניגרון ולבלוע שאז אינו מזיק לגוף ואינו ניכר שמתכוין לרפואה אלא לשתיה ובלבד שיבלענו מיד ולא ישהנו בפיו ואין צריך לומר שלא יפלטנו שאז ניכר שמתכוין לרפואה:

מ

הגונח מכאב לב שרפואתו לינק בפיו מן הבהמה מותר לינק בשבת מפני שמפרק כלאחד יד הוא שאין דרך לינק בפיו אלא לחלוב לתוך כלי ולשתות ממנו לפיכך אין ביניקה איסור מן התורה אלא מדברי סופרים ומשום צערו לא גזרו במה דברים אמורים בצער של הגונח אבל אם אין לו אלא צער של רעב אסור לינק מהבהמה בשבת אבל ביום טוב מותר לינק (אם אי אפשר לו לחלוב ע"י נכרי וגם אין לו מאכל לחלוב לתוכו):

מא

לא תקיל אשה חלב מדדיה לתוך הכוס או לתוך הקדרה להניק את בנה מפני שהחלב לתוך כלי מפרק גמור הוא וחייב משום דש ולא התירו מלאכה גמורה אלא במקום סכנה אבל מותר לאשה לקלח מהחלב בכדי שיאחוז התינוק את הדד וינוק שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק מן התורה אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ש"כ ולצורך התינוק לא גזרו אבל אסור להתיז מחלבה על מי שנשף בו רוח רעה מפני שאין בו סכנה וגם לא צער גדול כדי שנתיר לו איסור מדברי סופרים ע"י ישראל כמו שהתירו בגונח ודומיו עיין סוף סי' ש"ל:

מב

אין לועסין מין שרף הנקרא מצטכי ולא שפין את השינים בסם אימתי בזמן שמתכוין לרפואה אבל אם אינו מתכוין אלא משום ריח הפה מותר:

מג

כל אוכלין ומשקין שהם מאכל בריאים מותר לאכלן ולשתותן לרפואה אע"פ שהם קשים לקצת דברים וניכר קצת שמתכוין לרפואה כגון טחול שקשה לבני מעיים אלא שיפה ומועיל לשינים או כרשינין שקשין לשינים אלא שיפין ומרפאין לבני מעים אעפ"כ כיון שדרך הבריאים לאכלן לפעמים גם שלא לרפואה מותר לאכלן גם לרפואה.

וכל שאינו מאכל ומשקה בריאים אסור לאכלו ולשתותו לרפואה גזרה משום שחיקת סמנים והוא שיש לו מיחוש בעלמא ומתחזק והולך כבריא אע"פ שכואב לו מאד אבל אם חלה ממנו כל גופו אע"פ שמתחזק והולך ואין צריך לומר אם נפל למשכב כבר נתבאר למעלה שיש מתירין.

אבל אם אין לו מיחוש כלל ואינו מתכוין כלל לרפואה אלא לצורך אחר כגון האוכל שרפים מתוקים וגומע ביצה חיה כדי להנעים הקול מותר אבל כשמתכוין לרפואה אסור אע"פ שהוא בריא גמור ואין לו שום מיחוש:

מד

אין עושים אפיקטוזין דהיינו גרמת קיא שלא לצורך רפואה אפילו בחול משום הפסד אוכלין שבמעיו שמתוך כך הוא רעב וחוזר ואוכל ואם מצטער מרוב המאכל בחול מותר אפילו בסם ובשבת אסור בסם מפני שדומה לרפואה אבל מותר להכניס ידו לתוך גרונו עד שיקיא:

מה

החושש במעיו מותר לכפות עליהם כוס שעירו ממנו חמין אע"פ שעדיין יש בו הבל וכן מותר להעלות אזנים דהיינו גידי האוזן שיורדין לפעמים ומתפרקין הלחיים מעלין אותם בין ביד בין בכלי וכן להעלות אונקלי דהיינו תנוך שכנגד הלב שנכפף לצד פנים מפני שכל אחד מאלו אין עושין אותו בסממנים כדי שנחוש לשחיקה ויש לו צער מהם:

מו

וכן מי שנשתכר שרפואתו לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח מותר לסוכם בשבת מטעם זה ואין ללמוד מזה היתר לאותם שנוהגים בקצת מדינות להשים תוך החוטם אפר מעשב כתוש להפיג השכרות כי אותו אפר פעולתו כרפואה לשאר דברים ג"כ ושייך בו גזרת שחיקת סמנים:

מז

אסור לשפשף על הגוף בכח אפילו לתענוג בעלמא כמ"ש בס' שכ"ז ואין צריך לומר כדי שייגע ויזיע וכן אסור לייגע עצמו בשאר דבר כדי שיזיע לרפואה גזרה שמא ישחק וישתה סמנים המביאים זיעה ואסור לדחוק כריסו של תינוק כדי להוציא הרעי שמא יבא להשקותו סמנים המשלשלים:

מח

רוחצין לרפואה במי גרר ובמי חמתן ובמי טבריא ובמים היפים שבים הגדול אע"פ שהם מלוחים לפי שכן דרך לרחוץ בהם אף שלא לרפואה ואינו ניכר שמכוון לרפואה אבל לא במים הרעים שבים הגדול ולא במי משרה שהם מאוסים ואין דרך לרחוץ בהם שלא לרפואה במה דברים אמורים כששוהה בהם אבל אם אינו שוהה מותר שאינו נראה אלא כמיקר ובמקום שאין דרך לרחוץ בחמי טבריא אלא לרפואה אסור לרחוץ בהם בשבת לרפואה אפילו אינו שוהה בהם:

מט

אין רוחצין במים המשלשלים ולא בטיט שטובעין בו ואין שותין משקה המשלשל אפילו הוא מאכל בריאים ואינו שותהו לרפואה כלל מפני שכל אלו צער הם וכתוב וקראת לשבת עונג:

ג

לוחשין על נחשים ועקרבים בשביל שלא יזיקו אע"פ שאינן רצין אחריו ואין בכך משום צידה אפילו להמחייבים במלאכה שאינה צריכה לגופה:

גא

נותנין כלי על גבי העין להקר והוא שיהא כלי המותר בטלטול והוא הדין מה שעושין לאדם שחש בעיניו שמקיפין אותו בטבעת כדי שלא יתפשט הנפח:

גב

עצם שיצא ממקומו אסור להחזירו מפני שדומה לבונה (ועוד שכל רפואה אסורה) ואפילו לשפשפו הרבה בצונן אסור כמ"ש למעלה אבל עצם שנשבר מחזירים אותו למקומו שאם לא יחזירוהו בשבת יש בזה סכנה לאותו אבר ובמקום סכנת אבר לא גזרו:

גג

אסור להניח בגד על מכה שיוצא ממנה דם מפני שהדם יצבע אותו ואף על פי שמקלקל הוא מכל מקום אסור מדברי סופרים וכל שכן בבגד אדום שמתקנו ואי אפשר לו להוציא תחלה את הדם מהמכה משום חובל כמ"ש למעלה אלא כיצד יעשה כורך עליה קורי עכביש ומכסה בהם כל הדם וכל החבורה ואח"כ כורך עליה סמרטוט ויש מפקפקים לאסור כריכת קורי עכביש מפני שמרפאים אלא ירחוץ במים או ביין תחלה להעביר הדם שבמכה ואח"כ יכרוך עליה הסמרטוט וטוב לחוש לדבריהם אבל העיקר כסברא הראשונה:

גד

אסור למצוץ בפיו דם מהמכה משום חובל ובמילה לא התירו אלא מפני הסכנה ולכן אסור למצוץ דם שבין השנים (ואע"פ שהוא מפרק כלאחר יד מכל מקום אסור מדברי סופרים) ואסור להניח על המכה דבר המושך דם וליחה משום מפרק ואף על פי שמושך מעצמו מכל מקום כיון שהוא מניחו שם כדי למשוך הרי זה כחובל ומפרק בידי:

גה

אסור לשום פתילה בפי הטבעת כדרך שנוהגים לעשות למי שהוא עצור אלא אם כן ישים אותה בשינוי שיאחזנה בשתי אצבעותיו ויניחנה בנחת משום השרת נימין כמו שנתבאר בסי' ש"ב אבל אסור לעשות קריסטי"ר אפילו ע"י שינוי אפילו הכינה מאתמול (משום גזרת שחיקת סמנים) אם לא בחולה וגם בחולה צריך ליזהר שלא יבא לידי מלאכה גמורה של תורה (וכן) אם אפשר לעשות ע"י נכרי יעשה ע"י נכרי:

שכט – על מי מחללין שבת ובו י' סעיפים:

א

כל פיקוח נפש דוחה את השבת והזריז ה"ז משובח אפילו נפלה דליקה בחצר אחרת וירא שמא תעבור לחצר זו ויבא לידי סכנה כגון שיש בה חולה או קטנים ואין שהות להבריחם טרם שתגיע לה הדליקה מכבין כדי שלא תעבור ואפילו אפשר להבריחם דרך רשות הרבים גמורה מוטב לכבות מפני שהכיבוי מלאכה שאינה צריכה לגופה הוא כמ"ש בס' רע"ח והוצאת חולה או קטנים שאינם יכולים לילך היא מלאכה גמורה כמ"ש בס' ש"ח:

ב

אין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב אין צריך לומר אם היו ט' נכרים וישראל אחד עומדים בחצר ונפלה מפולת על אחד מהם באותה חצר ואין ידוע אם ישראל הוא אם נכרי שמפקחין עליו את הגל שהרי הישראל והנכרי היו קבועים באותה חצר וכל הקבוע הוא כמחצה על מחצה וספק נפשות להקל אלא אפילו פירש אחד מהם לחצר אחרת ושם נפלה עליו מפולת שהיה ראוי לילך אחר הרוב אעפ"כ מפקחין עליו שכיון שנשאר קביעות הראשון במקומו (בשעת פרישתו מהקביעות) הרי אנו חושבין אותו כקבוע עמהם להקל בספק נפשות.

אבל אם נעקרו כלם בזה אחר זה ובשעת עקירתם פירש אחד מהם לחצר אחרת ונפלה עליו מפולת אין מפקחין עליו שכיון שניער כבר קביעות הראשון ממקומו (בשעת פרישתו של זה) אי אפשר להקל בו משום קבוע והולכין בו אחר הרוב שהם נכרים.

אבל אם נעקרו כולם הרי עדיין הם קבועים ביחד וכשפירש אחד מהם הרי פירש מהקבוע ומפקחין עליו וכן תינוק שנמצא בעיר שרובה נכרים יש אומרים שאין מחללין עליו את השבת כיון שבכל יום ויום פורשים כולם ממקום קביעותם הולכין אחר הרוב (כמ"ש באה"ע סי' ד' ע"ש שיש חולקין):

ג

מי שנפלה עליו מפולת ספק עודנו חי ספק כבר מת ספק הוא שם ספק אינו שם אפילו אם תמצי לומר שהוא שם ספק ישראל ספק נכרי מפקחין עליו אע"פ שיש בו כמה ספיקות שהרי אמרה תורה וחי בהם שלא יוכל לבא בשום ענין לידי מיתת ישראל ע"י שמירת המצות.

ואפילו מצאוהו מרוצץ שאינו יכול לחיות אלא לפי שעה מפקחים ובודקים עד חוטמו אם יש בו חיות מפקחים ומוציאים אותו בשביל חיי שעה ואם לא הרגישו בחוטמו חיות אז ודאי כבר מת אפילו אינו מרוצץ בין שפגעו בראשו תחלה ובין שפגעו ברגליו תחלה וראו שאין חיות בלבו אעפ"כ בודקין עד חוטמו כי עיקר היכר חיות הוא בחוטם שנאמר כל אשר נשמת רוח חיים באפיו:

ד

מצא עליונים מתים לא יאמר כבר מתו התחתונים אלא מפקח עליהם שמא הם חיים מעשה היה ומצאו עליונים מתים ותחתונים חיים:

ה

הבא במחותרת בענין שאין לו דם ומותר להרגו ונפלה עליו מפולת שם אין מפקחין עליו (שהרי אין מצווין להחיותו):

ו

נכרים שצרו על עיירות ישראל אם באו על עסקי ממון אין מחללין עליהם את השבת ואם באו על עסקי נפשות ואפילו באו סתם ויש לחוש שמא באו על עסקי נפשות ואפילו עדיין לא באו אלא ממשמשים לבא יוצאים עליהם בכלי זיין ומחללין עליהם את השבת ובעיר הסמוכה לספר אפילו אינן רוצים לבא אלא על עסקי תבן וקש מחללין עליהם את השבת שמא ילכדו העיר ומשם תהא הארץ נוחה ליכבש לפניהם:

ז

יש אומרים שבזמן הזה שאנו דרין בין האומות ששוללין והורגין אפילו אם לא באו אלא על עסקי ממון מחללין עליהם את השבת לפי שאם לא יניחנו הישראל לשלול ולבוז יהרגנו וחזקה שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ויש לחוש שמא יעמוד אחד נגדם ויהרג והרי זה עסק נפשות ומכל מקום הכל לפי הענין אבל יחיד שבאו עליו ליקח ממונו יניח להם ליטול כל אשר לו ולא יחלל שבת אפילו באיסור דברי סופרים אלא ע"ד שנתבאר בס"י ש"א:

ח

הרואה ספינה שיש בה ישראל המטורפת בים וכן נהר שוטף וכן יחיד הנרדף מפני נכרי מצוה על כל אדם לחלל עליהם שבת כדי להצילם ואפילו הוא ספק אם יציל ומכל מקום אם יש סכנה אין לו לסכן עצמו כדי להציל את חבירו מאחר שהוא חוץ מן הסכנה ואף שרואה במיתת חבירו ואע"פ שהוא ספק וחבירו ודאי מכל מקום הרי נאמר וחי בהם ולא שיבא לידי ספק מיתה על ידי שיקיים מה שנאמר לא תעמוד על דם רעך:

ט

כל היוצאים להציל חוזרים בכלי זיינם למקומם אם מתפחדים מפני הנכרים לשבות במקום שהצילו כמו שיתבאר בס"י ת"ז:

י

מי שרוצים נכרים לאנסו להמיר אם מחללין עליו להצילו נתבאר בסוף סי' ש"ו:

של – דיני יולדת בשבת ובו יא סעיפים:

יא

יולדת היא כחולה שיש בו סכנה ומחללין עליה את השבת לכל מה שהיא צריכה קורין לה חכמה ממקום למקום ומיילדין אותה ובלילה מדליקין לה הנר אפילו היא סומא ואפילו אין הנשים המתעסקות עמה

צריכות לנר שהיו יכולות להתעסק עמה כל צרכה בלא נר אעפ"כ מדליקין בשבילה שאע"פ שהיא אינה רואה מתיישב לבה יותר כשיודעת שיש כאן נר שאומרת בלבה אם יש דבר הצריך לי חברותי רואות ועושות לי משא"כ כשתדע שאין כאן נר יש לחוש שתסתכן מפחד לבבה אשר תפחד שמא אין עושין לה יפה מה שהיא צריכה.

ומכל מקום הואיל וכאב היולדת דברים טבעים הם ואין אחת מאלף מתה מחמת לידה לפיכך החמירו חכמים לשנות בכל מה שאפשר לשנות בו כגון אם צריכים להביא לה כלי דרך רשות הרבים תביאנו לה חברתה תלוי בשערה שהיא הוצאה שלא כדרכה ואין בה איסור מן התורה וכן כל כיוצא בזה ואם צריכה לשמן לא תסוך חברתה שמן בשערותיה ותבא אצלה ותסחוט אותן אלא תביאנו בכלי תלוי בשערה שמוטב לעשות הוצאה בכלי ע"י שינוי מבלי איסור אחר מלהוסיף איסור סחיטה אע"פ שסחיטת שער אינה אסורה אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר בס"י שכ"ו:

ב

נכריה אין מילדין אותה בשבת אפילו בדבר שאין בו חילול שבת כגון שכבר נעקר הולד לצאת שאין בהוצאתו משום עוקר דבר מגדולו וגם הישראלית היא מילדת ידועה ונותנים לה שכר שמותר לה לילד נכריות בחול משום איבה מכל מקום בשבת אין כאן איבה שיכולה להשמט ולומר הנשים שלנו ששומרות את השבת מותר לילד אותן בשבת אבל שלכם שאינן שומרים את השבת אסור לנו לילד אותן בשבת.

ואפילו ישמעאלית שאינן עובדים עבודה זרה (ואין איסור לילד אותן בחול כמו בנכרים עובדי עבודה זרה שאסור אותן מפני שמילדת בן לעבודה זרה מכל מקום בשבת) אסור משום מלאכה שלא לצורך כמו שיתבאר בס"י של"ב (הואיל ואפשר להשמט בלי איבה) אבל הקראי"ם כיון שהם שומרים שבת מותר לילד אותן (בשכר בדבר שאין בו חילול שבת משום איבה) ואפילו בנכרים עובדי עבודה זרה אם אי אפשר להשמט בלי איבה מותר בדבר שאין בו חילול שבת:

ג

מאימתי נקראת יולדת לחלל עליה את השבת משתשב על המשבר או משעה שהדם שותת ויורד או משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה שאין בה כח להלוך כיון שנראה אחד מכל אלו מחללים עליה השבת לכל צרכיה אשר אפשר לעשותן כאן בלי עיכוב אבל לקרות חכמה ממקום למקום שהוא דבר הצריך שהות ועיכוב מותר מקודם לכן משעה שמרגשת קצת אפילו בספק וטוב ליזהר שכשתגיע האשה לחדש ט' יזמין הכל מערב שבת כדי שלא יצטרכו לחלל שבת:

ד

כל ג' ימים הראשונים היא חשובה כמסוכנת ודאי מפני שאיבריה מתפרקים ומרוסקת היא לפיכך מחללים עליה את השבת אפילו אומרת איני צריכה לחילול אלא שחברותיה אומרות שצריכה אפילו אין בהן חכמה ולא רופא עושין לה כל צרכיה שהדברים שעושים לחיה בחול ידועים הם לכל ואפילו אוכלת מאכל שאר בני אדם אנו אומרים שאין מרגשת לשעתה ואם תאכל צונן או שאר דברים שאין המסוכנת אוכלת אותם יביאוו לידי סכנה אבל אם חכמה או רופא אומרים שאינה צריכה לחילול שומעים להם כי

הרבה יולדות יש שאין עושין להן חמין בכל יום וכן נוהגים עכשיו בקצת מקומות שאוכלות בשבת חמין של אתמול:

ה

משלשה ועד סוף שבעה אמרה איני צריכה אין מחללין אפילו חברותיה אומרות שצריכה לפי שאינה בחזקת מסוכנת לאותן דברים שרגילות חברותיה לעשות לה בחול ואפשר שיכולה להמתין עד לערב אלא אם כן שחכמה או רופא אומרים שצריכה שאז מחללין גם בשאר חולים כמ"ש בס' שכ"ח.

וכל זה כשהיא אומרת איני צריכה אבל בסתם שהיא אינה אומרת כלום וחברותיה אינן יודעות מחללין אבל אם חברותיה אומרות שאינה צריכה אין מחללין אלא אם כן היא אומרת צריכה אני שאז אפילו מאה רופאים אומרים שאינה צריכה מחללין כי לב יודע מרת נפשו וכמו שיתבאר בס' תרי"ח לענין שאר חולים.

ומסוף ז' ואילך אפילו אמרה צריכה אני אין מחללין עליה אלא הרי היא עד ל' יום כחולה שאין בו סכנה שכל צרכיו נעשים ע"י נכרי חוץ מלענין מדורה שאם היא צריכה לכך עושים לה ע"י ישראל מפני שהצינה סכנה היא לה כל ל' יום ואפילו בתקופת תמוז ואם מותרים אחרים להתחמם כנגד מדורה זו נתבאר בס' רע"ו:

ו

ימים אלו אין מונין אותם מעת לעת אלא אם ילדה בד' בשבת סמוך לערב הרי כשמגיע תחלת ליל שבת הוא כבר יום רביעי ללידתה אע"פ שלא כלו ג' מעת לעת עד סמוך לערב בשבת וכן לענין שבעה ושלישים:

ז

היושבת על המשבר ומתה מביאין סכין בשבת אפילו דרך רשות הרבים וקורעין את בטנה ומוציאין הולד שמא ימצא חי ואע"פ שרוב הפעמים הוא מת קודם לאמו מכל מקום בפיקוח נפש אין הולכין אחר הרוב ולפעמים יוכל לחיות אחר מיתת אמו ואע"פ שעובר זה לא היה לו חזקת חיות מעולם מחללין עליו מספק כמו על מי שהיה לו חזקת חיות.

ומה שאין נוהגין כן עכשיו אפילו בחול מפני שאין אנו בקיאים במיתת האם בקרוב כל כך שאפשר לולד לחיות כי שמא נתעלפה ואם יקרעו בטנה ימיתוה וצריכים להמתין ובתוך כך ודאי מת הולד:

ח

הולד שנולד בשבת עושין לו כל צרכיו מרחיצין אותו ומולחין אותו שיתקשה הבשר וטומנין את השליא כדי שיחם הולד וחותרים את הטבור שכל דברים אלו יש לו צער מהם אם לא יעשו אותם לו וכיון שאין בהם מלאכה של תורה התירו חכמים.

במה דברים אמורים בולד של קיימא דהיינו שנולד לט' או לז' בודאי (כגון שפירש ממנה בעלה אחר שבעל) אבל נולד לח' או ספק בן ז' ספק בן ח' אין מחללין עליו בין בדברים אלו בין אפילו בדברים שיש במניעתו סכנה לו כגון לפקח עליו את הגל אלא אם כן גמרו שערו וצפרניו שאז בודאי נגמר לז' אלא שנשתהה

לצאת ממעי אמו אחרי גמרו ולפיכך אפילו הוא ודאי בן ח' כגון שפירש ממנה בעלה אחר שבעל הרי דינו כבן ז' ודאי לכל דבר ומלין אותו בשבת אבל אם היה שערו לקוי ואין צפרניו שלימין כברייתן אפילו הוא ספק בן ח' דינו כודאי בן ח' לכל דבר ואפילו לענין פיקוח נפש שמחללין מספק אפילו על עובר שלא היה לו חזקת חיות מעולם לפי שחוששים שמא כלו לו חדשיו וגמרו כבר שערו וצפרניו אבל זה שאנו רואין בו שלא גמרו קרוב לודאי הוא שהוא בן ח' שלא היה נגמר עד חדש הט' ומיהר לצאת קודם זמנו ונפל הוא.

ואפילו לטלטלו אסור כמו שאסור לטלטל את האבן ולכן אין מלין אותו בשבת ואין אומרים נמול ממה נפשך אם בן ז' הוא הרי מילתו דוחה שבת ואם בן ח' הוא אין כאן חילול שבת במילה זו שהרי הוא כמחתך בשר בעלמא שכיון שקרוב לודאי שהוא בן ח' לא רצו חכמים להתיר טלטול בשביל מילתו במקום שקרוב לודאי שאין מילתו כלום.

ויש חולקין על זה ואומרים שכיון שאפשר שהוא בן ז' וכל בן ז' אינו נפל אף על פי שלא נגמרו שערו וצפרניו ולכן אין איסור כלל לטלטלו בשבת וכן מלין אותו בשבת ממה נפשך אבל אין מחללין עליו שבת לדברי הכל בין בדבר שיש בו סכנה לו במניעתו בין בדברים שהתירו לעשות לולד ביום הולדו משום צערו אף על פי שאין בהם מלאכה של תורה.

ולפי סברא זו מלין עכשיו כל וולד אפילו נולד לח' כי אין אנו בקיאים בחדשי העיבור כי פעמים שהאשה מתעברת בסמוך לטבילתה ופעמים אינה מתעברת עד אח"כ ואפשר שהוא בן ז' ואף על פי שלא נגמרו שערו וצפרניו מלין אותו וכן מותר לטלטלו בשבת.

(ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל ולכן המיקל בטלטול כסברא האחרונה לא הפסיד אבל לענין מילה בשבת שב ואל תעשה עדיף וטוב לחוש לדברי האוסרים ואף שאין איסור בטלטולו יש איסור במילתו בשבת שלא לצורך כמו שיש איסור בחתיכת הטבור בשבת אף לפי סברא האחרונה כמו שנתבאר):

ט

אפילו בן ח' ודאי שאסור בטלטול לדברי הכל הרי אמו שוחה עליו ומניקתו מפני צער החלב שמצערה וכן היא בעצמה יכולה להוציא בידה החלב המצער אותה שכיון שהחלב הזה הולך לאיבוד אין בו משום מפרק אלא מדברי סופרים ומשום צערה לא גזרו:

י

מיישרים אברי הולד של קיימא שנתפרקו מחמת צער הלידה במה דברים אמורים ביום הלידה אבל אח"כ אסור מפני שנראה כבונה אבל לכרכו בבגדיו כדי ליישר אבריו מותר לעולם מפני שדרכו בכך גם בחול ואינו נראה כבונה בשבת אבל תינוק שאין כורכין אותו בחול ונתעקמו אבריו בשבת אסור לכרכו כדי ליישרם:

יא

אם נפלה ערלת הגרון של הולד מותר לשום אצבע לתוך פיו ולסלק הערלה למקומה אע"פ שלפעמים יקיא על ידי זה:

שלא – דיני מילה בשבת ובו יד סעיפים:

א

מילה בזמנה דוחה את השבת שנאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו ביום ואפילו בשבת והפריעה היא מכלל המילה והמציצה ג"כ דוחה את השבת מפני הסכנה וכן נותנים עליה רטייה וכיוצא בה אע"פ שאסרו לחולה שאין בו סכנה וכן לשאר צרכי רפואות מילתו דינו כחולה שיש בו סכנה.

אלא שלכתחלה צריך להכין מערב שבת ואם לא הכין מערב שבת מותר לעשות בשבת ע"י שינוי כגון בימיהם שהיו נותנים על המילה כמון שחוק ויין ושמן מעורבים אם לא שחק מערב שבת לועס בשינוי ונותן ואם לא עירב יין ושמן מערב שבת לא יערבם בשבת אלא נותן זה בפני עצמו וזה בפני עצמו כדי לשנות (ולענין יום טוב נתבאר בי"ד סי' רס"ו) וכן לשאר חולים אע"פ שלא היה ידוע מערב שבת שיצטרכו לערב להם יין ושמן מכל מקום אם אין בהם סכנה אסור לערב להם בשבת (שאסור לעשות להם רפואה בלא שינוי כמ"ש בס"י שכ"ח).

ואם אין לו כמון כלל או שאי אפשר ללעסו וצריך לשחקו או לשחוק סמנים אחרים המעצרים הדם תדחה המילה עד למחר שאין דוחה שבת אלא מילה עצמה אבל לא מכשיריה כמו שיתבאר אלא מפני הסכנה וא"כ אין להביאו לכתחלה לידי סכנה כדי שנצטרך לחלל שבת אח"כ אבל אם היה לו כמון שחוק או סמנים שחוקים מבעוד יום ומלו את הקטן ואח"כ נתפזרו שחוקן בשבת מפני הסכנה:

ב

כל זמן שלא סילק ידו מהמילה חוזר אפילו על ציצין שאינן מעכבין בדיעבד סילק ידו אינו חוזר אלא על ציצין המעכבין שנתבאר בי"ד סי' רס"ד:

ג

בן ח' שגמרו שערו וצפרניו או בן ז' ודאי אע"פ שלא גמרו מלין אותו בשבת ספק בן ז' ספק בן ח' ולא גמרו אין למולו בשבת כמ"ש בס"י ש"ל:

ד

מילה שלא בזמנה אפילו לא היה אפשר למולו קודם לכן כגון שהיה חולה אינה דוחה את השבת שאפשר למולו אחר השבת ולא יהיה שום חיסור מצוה בזה שהרי בלא זה אינה בזמנה:

ה

מי שנולד בערב שבת בין השמשות אין מלין אותו בשבת שהוא ספק שמיני ספק תשיעי שאין דוחין שבת מספק ואפילו לא הוציא אלא רוב ראשו בין השמשות אע"פ שיצא כולו בשבת ה"ז כנולד בין השמשות.

והתחלת בין השמשות הוא אחר הלוח ג' מילין ורביע לאחר התחלת השקיעה כמו שנתבאר בס"י רס"א והוא לערך רביעית שעה קודם צאת הכוכבים ואם נולד קודם לכן אע"פ שכבר שקעה החמה נימול ביום

ו' ואם נולד כן בשבת נימול בשבת ואף שיש אומרים שמתחלת השקיעה היא לילה כמו שנתבאר שם מ"מ הרי במדינות אלו אין אנו חוששין כלל לדבריהם שלפעמים אין מקבלים שבת ועושים כל המלאכות עד רביעית שעה קודם צאת הכוכבים א"כ אין לנו לדחות המילה מזמנה בשביל חשש זה:

ו

אנדרוגינוס שהוא ספק זכר ספק נקבה אין מילתו דוחה שבת וכן נולד כשהוא מהול אפילו אינו נראה מהול אלא בעת הקישוי אע"פ שצריך להטיף ממנו דם ברית אינו דוחה שבת מפני שאין זה חיוב ברור מן התורה וכן יוצא דופן ונכרית שילדה ואח"כ נתגיירה הואיל ואין אמו טמאה לידה יש להסתפק אם נימולים בשמיני או מיד שנולדו שהרי התורה סמכה מילת שמיני לטומאת היולדת וכן מי שיש לו שתי ערלות דהיינו ב' עורות זה על גבי זה או שני גידים יש להסתפק אם נימול בשמיני שהרי התורה אמרה ערלתו אחת לפיכך נימולים הם בשמיני מספק אבל אינן דוחין את השבת מספק:

ז

אין דוחה את השבת אלא מילה עצמה שאי אפשר לעשותה מערב שבת אבל כל מכשירי מילה כגון תיקון האיזמל והבאתו אצל התינוק ושחיקת סמנים ותיקון החלוק שיתבאר כיון שאפשר לעשותם מערב שבת אינן דוחים את השבת אפילו אם נאנס ולא עשאו או שעשאו ונאבדו ואפילו איסור דברי סופרים לא התירו לצורך מצות מילה אפילו אם תדחה המילה לגמרי בשביל כך כגון להביא איזמל מחצר שאינה מעורבת או לישא התינוק דרך שם שהעמידו חכמים את דבריהם אפילו במקום כרת.

ולומר לנכרי לעשות אם הוא דבר שאם עשהו ישראל אין בו איסור אלא מדברי סופרים אומר לנכרי ועושהו שלא גזרו על שבות דשבות במקום מצוה כמ"ש בסי' ש"ז ואם הוא דבר שאסור לישראל לעשותו מן התורה כגון לתקן האיזמל או להביאו דרך רשות הרבים גמורה לא יאמר לנכרי לעשותו ויש מתירים אמירה לנכרי במקום מצוה אפילו בדבר האסור מן התורה כמ"ש בסי' רע"ו ואף שאין לסמוך על דבריהם בשאר מצוה כמ"ש שם מכל מקום במילה שהיא עצמה דוחה שבת יש לסמוך על דבריהם אף לענין מכשיריה אם אי אפשר למול היום בענין אחר:

ח

יש אוסרין להוציא התינוק מביתו לבית הכנסת דרך כרמלית או חצר שאינה מעורבת אפילו ע"י נכרי שאין בהוצאה זו צורך מצוה שהרי אפשר למולו בביתו ויש מתירין בזה משום ברב עם הדרת מלך ויש להנהיג כן במקומות שנוהגים להביא התינוק לבית הכנסת ע"י שאחד נותנו לחבירו וחבירו לחבירו בפחות מד' אמות שיוציאוהו מרשות היחיד ע"י נכרי ויכניסוהו ע"י נכרי או יעשו כמו שיתבאר בסי' שמ"ז אבל לא יוציאוהו ויכניסוהו ע"י שנים שזה עוקר וזה מניח אע"פ שהוא פטור מכל מקום הרי הוא אסור מדברי סופרים:

ט

אין עושין לה חלוק והוא שיקוב חתיכה של בגד כדי שתכנס המילה באותו הנקב ויכרוך שאר הבגד על האבר ויהדקנו שם כדי שלא יחזור עור האבר לכסות המילה אבל כורך עליה סמרטוט ואם לא הזמינו

מבעוד יום מביא אפילו מחצר אחרת שלא עירבו ובלבד שיכרכנו על אצבעו ויביאנו כדי לעשות בשינוי וכן מותר להביאו דרך כרמלית ע"י שינוי אבל לא דרך רשות הרבים:

י

איזמל של מילה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו אלא לצורך המילה ולא כדי להצניעו ואפילו לצורך גופו ומקומו וכל שכן שלא לצורך כלל כמ"ש בסי' ש"ח ומכל מקום בעודו בידו כשמל בו רשאי לטלטלו לכל מקום שירצה להצניעו שמה כמ"ש שם אבל אסור לרחצו אפילו בעודו בידו שאין מדיחין כלים בשבת אלא לצורך היום כמ"ש בסי' שכ"ג:

יא

בימי חכמי התלמוד אם לא היו רוחצין הולד לפני המילה ולאחריה ובשלישי למילה במים חמין היה מסוכן ואם היו צריכים להחם בשבת לצורך רחיצה שלפני המילה היה דינו כדין תיקון האיזמל שנתבאר ואם היו צריכים להחם לצורך רחיצה שלאחריה היה דינו כדין שחיקת סמנים שנתבאר וכן שלישי למילה שחל בשבת מחמין לו חמין אפילו ע"י ישראל אם לא הכינו מאתמול מפני שסכנה היא לו.

אבל עכשיו לא נהגו ברחיצה כלל בקצת מדינות ודינו לרחוץ בשבת אם רצו כדין רחיצת כל אדם שאסור אפילו בחמין שהוחמו מבעוד יום אלא פניו ידיו ורגליו בלבד כמ"ש בסימן שכ"ו ובמדינות אלו נוהגים לרחצו לפני המילה בחמין שהוחמו מאתמול ולאחר המילה במוצאי שבת וכן אם היה יום ג' בשבת ורואים שיש צורך לרחצו מכינים חמין מבעוד יום ורוחצין אותו בשבת וכל זה מן הסתם אבל אם רואים שיש לחוש לסכנה אם לא ירחצו אותו אחר המילה מרחיצין אותו ומחללין עליו שבת כמו על שאר חולה שיש בו סכנה:

יב

כשרוחצים אותו לפני המילה יזהרו שלא ישרו סדין במים ששריית בגד זהו כיבוסו אלא ישים נכרי הסדין תוך המים שכיון שאינו מתכוין לכיבוס אלא שפסיק רישיה הוא מותר ע"י נכרי כמ"ש בסימן רנ"ג אבל אם נשפכו החמין לא יאמר לנכרי להחם בשבילו:

יג

אדם שלא מל מעולם לא ימול בשבת שמא יקלקל ונמצא מחלל שבת אבל אם מל כבר פעם אחת מותר למול בשבת ואפילו הוא אבי הבן שעליו מוטל למול בנו ונוח לו מה שבנו ניתקן בשבת ע"י מילה זו וכן מי שמל ולא פרע מעולם אסור לפרוע בשבת:

יד

אם מלין בן המומר או מומרת או הקראים בשבת נתבאר בי"ד סי' רס"ו ושם נתבאר אם מותר שיהיה אחד מוהל ואחד פורע:

שלב – שלא לילד הבהמה בשבת ובו ג' סעיפים:

א

אין מילדין את הבהמה ולא אפילו מסעדין דהיינו לאחוז בולד שלא יפול לארץ וכן שאר צרכי הולד שהתירו לטרוח בהם ביום טוב כמ"ש בס"י תקכ"ג אסור לטרוח בהם בשבת:

ב

אין מפרכסין לבהמה גלדי מכה ולא סכין מכתה בשמן שאסור לטרוח בשביל בהמה במה דברים אמורים בגמר מכה שאינו עושה לה אלא לתענוג בעלמא אבל כשלא נתרפאה המכה שיש לה צער ממנה מותר לטרוח בשבילה:

ג

אם אכלה כרשינין הרבה ומצטערת יכול להריצה בחצר כדי שתתייגע ותתרפה ואע"פ שזהו רפואה לה ועל כל רפואה גזרו משום שחיקת סמנים מכל מקום ברפואת בהמה לא גזרו מפני שאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו שיבא לשחוק סמנים וכן אם אחזה דם יכול להעמידה במים כדי שתצטנן ואם הוא ספק שאם לא יקזזו לה דם תמות מותר לומר לנכרי להקיז לה שמתוך שאדם בהול על מיתת בהמתו אם לא נתיר לו ע"י נכרי יבא להקיז בעצמו:

שלב – שלא לפנות אוצר בשבת ובו ו' סעיפים:

א

אוצר של תבואה או של כדי יין אע"פ שמותר להסתפק ממנו ואין בו משום מוקצה אסור לפנותו לדבר הרשות מפני הטורח אבל לדבר מצוה כגון להכניס שם אורחים או שאר סעודת מצוה או לקבוע שם בית המדרש מותר לפנותו אפילו בענין שיש בו טורח יתר כגון להגביהם ולשלשלם בחלונות שבכותל או להורידם בסולמות או לטלטלם מגג לגג:

ב

כיצד מפנני(ים) הוא אם היה האוצר גדול מפנה ממנו ה' קופות שבכל קופה ג' סאין דהיינו ט"ו סאין לא היה בו אלא ה' קופות מפנה ממנו ד' קופות אבל כולו לא יפנה שמא יראה גומות בקרקעיתו וישווה אותן:

ג

כשמפנה אלו ד' או ה' קופות לא יחלקן בקופות קטנות להוליכן בהרבה פעמים כדי להקל משאו מפני שמרבה בהילוך (עיין סי' שכ"ג):

ד

ד' או ה' קופות שאמרו לאורח אחד או לתלמיד אחד שישב שם במקומן אבל אם יש לו הרבה אורחים מפנה כשיעור זה לכל אורח ואורח ובלבד שלא יגמור את האוצר ולא יפנה אחד לכולם אלא כל אחד יפנה לעצמו או אחר יפנה לו לבדו:

ה

חביות של יין שהובאו על עגלה אסור להורידם בשבת אם לא להושיב שם אורחים או לצורך מצוה והוא שאין בהן יותר מט"ו סאין כמו שנתבאר במפנה את האוצר ואף אם צריך לשתות מהן בשבת ימשוך משם וישתה ולא יורידן אפילו ע"י נכרי אלא במקום הפסד גדול כמ"ש בס"י ש"ז אבל אם אי אפשר למשוך משם מותר להוריד אפילו ע"י ישראל כמה שצריך לו לאותה שבת:

ו

כשם שהתירו כאן לצורך אורחים כמו לצורך דבר מצוה כך בכל מקום שהתירו איזה דבר לצורך מצוה מותר ג"כ לצורך אורחים ואינן נקראים אורחים אלא שבאו מעיר אחרת בין שנתארחו אצלו בין שזימן אורחים שנתארחו אצל אחרים אבל כשזימן חבירו שבאותה העיר שיסעוד אצלו אינו נקרא אורח וסעודת הרשות היא אלא אם כן זימנו לבא אצלו לכבוד האורח שיש לו שאז גם חבירו בכלל אורח לענין זה:

שלד – דיני דליקה בשבת ובו כט סעיפים:

א

נפלה דליקה בשבת גזרו חכמים שלא יצילו כלום מפניה אפילו למקום המותר בטלטול וחפצים המותרים בטלטול ואפילו אוכלים ומשקים לא יציל אלא מה שצריך לו לאותה שבת בלבד כגון אם נפלה ליל שבת קודם הסעודה מציל מזון ג' סעודות הראוי לאדם הראוי לבהמה ובהמה ובשחרית מזון שתי סעודות ובמנחה מזון סעודה אחת שאם יהיה מותר להציל כל חפציו יש לחוש שמחמת טרדת ההצלה שהוא בהול ונחפז להציל ישכח שהיום שבת ויבא לכבות הדליקה:

ב

במה דברים אמורים בבית שהדליקה בו אבל בתים הקרובים ויראים שתגיע להם הדליקה יכולים להציל כל מה שירצו לפי שהם אינן בהולין כל כך שישכחו השבת מחמת טרדת ההצלה.

ואפילו מעות או שאר דברים המוקצים החשובים מותר להם להציל והוא הדין שמוותר לטלטלם כדי להצילם מפני הלסטים או מפני עבדי המושל הבאים לחפש בתיבתו וכיוצא בענין זה לפי שלא גזרו כלל על טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה אלא אם כן אפשר להציל בענין אחר כגון מי שישכח ארנקי ברחוב שאסור להביאה לביתו אפילו בעיר המעורבת מפני שיכול להושיב שם שומר או לשמור בעצמו כמ"ש בס"י רס"ו וכן כל כיוצא בענין זה אבל יש אוסרים טלטול מוקצה ואפילו במקום הפסד מרובה ואי אפשר להציל בענין אחר וכן עיקר.

ואף על פי כן יש אומרים שמותר להציל מעות וכיוצא בהם מפני הדליקה או מפני הליסטים לפי שאדם בהול על ממונו ובודאי יצילם מהפסד ואם לא נתיר לו להציל ע"י טלטול מוקצה יבא לידי איסור חמור שיכבה הדליקה או שיחפירם ויטמינם בקרקע וכיוצא בענין זה (ואף שיכול להצילם בלבד מכל מקום מחמת שהוא בהול ונחפז בהצללתם ימהר להצילם בכל הצלה שתזדמן לו יותר במהרה אף שהיא באיסור חמור כי יאמר איך שאציל לא אציל בהיתר משא"כ כשהתירו לו להציל ע"י טלטול לא יציל ע"י איסור חמור).

ומטעם זה יש מתירין אפילו להוציא דרך כרמלית כמ"ש בס"י ש"א אבל לפי שהרבה חולקין על היתר זה לפיכך אין להקל אלא באיסור טלטול שיש אומרים שלא גזרו כלל טלטול מוקצה במקום הפסד מרובה אבל בכרמלית אין להקל כלל וגם אפילו בטלטול לבד אין להקל אלא בבתים הקרובים לדליקה אבל בבית שהדליקה בו אפילו מזונות אסור להציל יותר מג' סעודות וכל שכן מעות.

וכל זה בדליקה ולסטים וכיוצא בזה שהדבר בהול (ונחפז הוא) מאד (להציל מפניהם) אבל אם ירדו גשמים על סחורה המוקצה כיון שאין הדבר בהול כל כך אין לחוש שיבא להציל על ידי איסור חמור אם נאסור לו הטלטול ולכן אין היתר בזה וכל כיוצא בזה אלא לטלטל על ידי נכרי אם יש שם הפסד גדול כמו שנתבאר בס"י ש"ז:

ג

הציל פת נקיה לשלש סעודות לא יחזיר ויציל פת הדראה אבל אם הציל פת הדראה יכול לחזור ולהציל פת נקיה כי יכול להערים ולומר בפת נקיה אני חפץ וכן יכול להערים להציל שלש סעודות מכל מין שאם הציל בשר שלש סעודות יכול להציל אחר כך דגים שיכול לומר בדגים אני חפץ וכן שאר כל המינים ואפילו יש לו מה יאכל במקום אחר כל השבת רשאי להציל ג' סעודות מהדליקה לפיכך אפילו אם הציל הוא הרבה רשאים בני ביתו להציל כל אחד ג' סעודות אע"פ שיש להם מה יאכלו ממה שהציל הוא:

ד

מצילין מיום הכיפורים לשבת כגון אם חל יום הכיפורים בערב שבת ואף שעכשיו לפי הקביעות שבידינו אי אפשר שיהיה יום הכיפורים בערב שבת מכל מקום גם אם חל בה' ויודע שלא ימצא לקנות בערב שבת מצילין בו ג' סעודות לשבת אבל אין מצילין משבת ליום הכיפורים ויום טוב ולא לשבת הבאה אבל ביום הכיפורים למוצאי יום הכיפורים מצילין מזון סעודה אחת מפני עגמת נפש:

ה

מצילין לחולה ולזקן ולרעבתן כבינוני:

ו

לא אסרו להציל יותר מג' סעודות אלא כשמוציא וחוזר ומוציא אבל כשמוציא הכל בפעם אחת מותר והוא שלא יהיו בכלים הרבה אלא בכלי אחד לפיכך מצילין סל מלא ככרות אע"פ שיש בו מאה סעודות ועיגול של דבילה וחבית של יין ואפילו אם פירש טליתו והביא אוכלין והניח לתוכו וחזר והביא והניח מותר אע"פ שטורח לאסוף ולכנוס הרבה פעמים אין בכך כלום שכיון שמוציא הכל בפעם אחת הצלה אחת היא

ואפילו היו האוכלין בכלים ומערה אותם לתוך הטלית מותר אבל להניח הרבה כלים מלאים אוכלים תוך הטלית ולהוציאם בבת אחת אסור כיון שהם בכלים מחולקים ולא התירו להציל אלא בכלי אחד:

ז

כשם שהוא אינו רשאי להציל יותר מג' סעודות כך אחרים אינם רשאים להציל לו אבל מותר לו לומר להם בואו והצילו לכם אע"פ שיודע בהם שיחזירו לו ובלבד שלא יצילו כל אחד יותר מג' סעודות בכלי אחד ואע"פ שאינם בהולים כל כך על הדליקה שיבאו לכבותה אעפ"כ לא חלקו חכמים בגזרתם.

ואם הם רוצים יכולים לזכות לעצמן במה שהצילו כיון שהוא אמר להם הצילו לכם הרי הפקיר להם וזכו מן ההפקר ואם הם יראי שמים ואינן רוצים לזכות כיון שיודעים שלא מרצונו הפקיר אלא רוצים להחזיר לו ולקבל שכר על טורח הצלתם הרשות בידם ואין בזה משום שכר שבת שהרי הכל שלהם שזכו בו מן ההפקר אלא שהם מוחלים לו המותר על כדי שכרם אבל עד כדי שכרם אינן מוחלין לו ושלחם הוא שזכו בו מן ההפקר ואינו נקרא שכר שבת כלל ומדת חסידות שלא ליטול שכר על טורח הצלה שבשבת אע"פ שאינו שכר שבת כי החסיד יש לו לוותר משלו בכל דבר שיש בו נדנוד עבירה.

אבל אם לא אמר להם הצילו לכם אינם יכולים לזכות לעצמן כלל אם רצו אע"פ שהוא אינו רשאי להציל יותר כי אינו הפקר בשביל כך מפני שלא נתייאש ממנו עדיין כי יכול לומר אני הייתי ממציא לי אנשים שהיו מצילין לעצמן ומחזירים לי ולפיכך אין הללו שהצילו רשאים ליטול שכר מפני שהוא שכר שבת כיון שלא זכו בו מן ההפקר:

ח

מותר לו להציל כלי תשמישו הצריכים לו היום (לג' סעודות הללו) כגון כוסות וקיתוניות (וכיוצא בה משאר כלי סעודה):

ט

כל הצלה שאמרנו אינה אלא לחצר אחרת המעורבת עם חצר זו אבל לא לשאינה מעורבת ואין צריך לומר לכרמלית שלא התירו איסור דברי סופרים בשביל ג' סעודות של שבת אלא ההצלה בלבדה:

י

וכל זה במזונות וכלי תשמישו הניטלים ביד אבל בגדים שיכול ללבשם מותר לו ללבוש ולעטוף כל מה שיכול לעטוף ומוציא ופושט וחוזר ולובש ומוציא אפילו כל היום כולו שכיון שלא התירו להציל אלא בדרך לבישה זכור הוא ולא יבא לכבות ואפילו לרשות הרבים מותר לו להוציא בדרך לבישה (אפילו לובש בו בענין שאין דרך ללבוש כן בחול כגון ב' חגורות זו על גבי זו ואע"פ שיש אומרים שהשני הוא כמו שנתבאר בס' ש"א מכל מקום בדליקה הקילו) ויכול לומר לאחרים בואו והצילו לי והם לובשים כל מה שיכולים ללבוש ועוטפים כל מה שיכולים לעטוף ומוציאים ופושטים וחוזרים ולובשים ומוציאים:

יש אומרים שלא אסרו להציל יותר מג' סעודות וכלי תשמישו הצריכים לו היום אלא כשמציל לחצר המעורבת או למבוי המעורב שהן סמוכים לרשות הרבים וגם אינן מקורין ודומה קצת לרשות הרבים אבל לבית אחר שעירב עמו יכול להוציא כל מה שירצה ואף לחצר לא אסרו אלא לחצר חבירו שהיא צריכה לערב עמו אע"פ שעירב עמו אבל לחצר שלו שאין צריך עירוב כלל יכול להוציא כל מה שירצה.

ויש אומרים שאין חילוק כלל בכל זה שכיון שטעם האיסור הוא משום חשש כיבוי מה לי [ל]חצר מה לי לבית מה לי לחצר חבירו מה לי לחצרו ויש לחוש לדבריהם:

כל כתבי הקדש מצילין אותם מפני הדליקה ובימי חכמי התלמוד לא ניתנו ליכתב אלא כ"ד ספרים אבל לא תורה שבעל פה ולא כל הברכות והתפלות שתיקנו חכמים אלא היו בעל פה ואף כ"ד ספרים לא ניתנו ליכתב אלא על עור בהמה טהורה ובכתב אשורי ולשון הקודש ובדיו אבל לא על הנייר ולא בכתב או לשון אחר אפילו תרגום אלא היו מתרגמין בעל פה ולא במיני צבעונים כמ"ש בס"ל"ב גבי תפילין ואם נכתבו בכתב או לשון אחר אפילו בחול אסור לקרות בהם אלא מניחם במקום התורפה והם מתאבדים מאליהם עם האזכרות שבהם הכתובות ג"כ באותו כתב או לשון ולפיכך אין מצילים אותם בשבת מפני הדליקה ולא (ממים) או שאר דבר המאבדם מפני שהם אסורים בטלטול (וגם בחול אין להצילם אלא יניחם שיאבדו) אבל אם כתובים בלשון הקודש וכתב אשורי על נייר או במיני צבעונים אע"פ שאסור לקרות בהם אפילו בחול אעפ"כ מצילין אותם מפני הדליקה בשבת מפני האזכרות שבהם חוץ ממגילת אסתר שאין בה אזכרות מפני שנשתלחה ליכתב בדתי פרס ומדי ולפיכך אין בה קדושה אלא אם כן כתובה כהלכתה.

וכל זה בימיהם אבל עכשיו משום עת לעשות לה' הפרו תורתך התיירו לכתוב כל הספרים אפילו של תורה שבעל פה וכל הברכות והתפלות מפני שנתמעט הלב ונתרבה השכחה ולכן מצילין אותם מפני הדליקה ומכל מקום התורפה בשבת.

וכן התיירו משום עת לעשות לה' וגו' לכתוב אפילו כ"ד ספרים תרגום וכל לשון ובכל כתב על הנייר מפני שאין כל אדם יכול לכתוב אשורית וגם אין הכל מבינים לשון הקודש וגם אין ספק ביד הכל לקנות הקלף ולכן מצילים אותם ג"כ מפני הדליקה ומכל מקום התורפה.

אבל מכל מקום אסור לכתבם במיני צבעונים אפילו בזמן הזה מפני שבקל יוכל לקנות דיו כמו מיני צבעונים ואם נכתבו אסור לקרות בהם אפילו בחול ואעפ"כ מצילין אותן מפני הדליקה ומכל מקום התורפה מפני האזכרות שבהם חוץ ממגילת אסתר שאין בה אזכרות.

במה דברים אמורים כשנכתבו בכתב אשורית ולשון הקודש אבל בכתב או לשון אחר מותר לכתבם אפילו במיני צבעונים וקורין בהם ומצילין אותם.

וכל זה בכ"ד ספרים של תורה שבכתב אבל שאר ספרים מותר לכתוב במיני צבעונים בכל ענין וקורין בהם ומצילין אותם:

יג

לא התירו בזמן הזה לכתוב בשאר לשונות אלא כשאותו העם בקי אין באותו לשון אבל אם אין מבינים אותו אסור לכתוב ואין קורין בו ואין מצילים אותו (בין בכ"ד ספרים בין בשאר ספרים של תורה שבעל פה) שהרי לא התירו אלא משום עת לעשות לה' וכשאינן העם מבינים לא שייך עת לעשות לה'.

(וכן אסור לכתוב שמות שאינן נמחקין או פסוקים בקמיעות או בשאר מקומות שלא שייך בהם עת לעשות לה') ואפילו כותב אשורית ולשון הקודש ובדיו על הקלף הרי לא ניתנה תורה ליכתב אלא ספר שלם ולא פרשיות פרשיות אלא משום עת לעשות לה' כמ"ש בי"ד סי' רפ"ג] ולפיכך אין קורין בהם ואין מצילין אותם בשבת מפני הדליקה שהרי אין בכלל כתבי הקדש (אבל מצילים אותם ממים או שאר דברים המאבדם שהרי אינם אסורים בטלטול כמ"ש בס"ח שאפילו קמיע שאינו מומחה מותר לטלטלו) ומכאן אמרו חכמים כותבי קמיעין וכל כיוצא בהם מדברים שלא שייך לומר בהם עת לעשות לה' הרי הם כשורפי תורה שהרי לא יצילו אותם מפני הדליקה בשבת ויניחום לשרף.

ויש אומרים שמותר לכתוב ולהציל שכיון שניתן רשות לכתוב אזכרות בברכות וכן פסוקים שבסידורי תפלות ותחנונים משום עת לעשות לה' הוא הדין שניתן רשות לכתבם בקמיעות או שאר מקומות אע"פ שלא שייך בהם עת לעשות לה' ובלבד שלא יכתבם במקום שיוכלו לבא לידי בזיון כגון באגרות כמ"ש בי"ד סי' רע"ו והעיקר כסברא הראשונה:

יד

תורה שבכתב קודמת להציל לתורה שבעל פה:

טו

ספר תורה שבלה או נמחק ויש בו ללקט פ"ה אותיות אע"פ שאין בהם אזכרה הרי הוא עומד בקדושתו ומצילין אותו לפי שכן מצינו ספר שלם בתורה שאין בו אלא פ"ה אותיות דהיינו פרשת ויהי בנסוע הארון שנחשבה לספר בפני עצמו והוא שפ"ה אותיות אלו הן תיבות שלמות אע"פ שהן מפוזרות אבל תיבה שנחסר ממנה אות אחת אין הנשאר ממנה מצטרף לעלות לחשבון פ"ה ואם יש בספר תורה זו אזכרה אחת שלימה מצילין אותה בשבילה לבדה אע"פ שהשאר כולה נמחק ובלה:

טז

תיבות של תרגום שבמקרא כגון יגר שהדותא וכדנא תימרון להום שכתבו בלשון הקודש אעפ"כ הן מצטרפות ועולות לחשבון פ"ה:

יז

כל דבר שמצילים אותו מפני קדושתו מצילין אותו אפילו לחצר שאינה מעורבת או למבוי שאין בו שיתוף ובלבד שיהיו כל תיקוניו קיימים דהיינו ג' מחיצות ולחי או קורה שלא הקילו בכתבי הקדש אלא לענין חסרון תיקון העירוב או השיתוף בלבד אבל לא לענין חסרון תיקון אחר בין במבוי בין בחצר:

יה

מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפילין עם התפילין אפילו לחצר שאינה מעורבת אע"פ שיש בתוכם מעות ולא הצריכוהו לנער המעות מהם כי שמא בתוך כך תתחזק הדליקה ולא יוכל להצילם כלל וכן אם הניח תפילין בארנקי מלאה מעות יכול להצילה מפני הדליקה או מפני הגנבים והגזלנים למקום שיכול להציל התפילין ואין מחייבים אותו להוציא התפילין ממנה אפילו הניח בתוכה בשבת (ע"י נכרי) שע"י ישראל אסור להצניע תפילין בתוכה שאי אפשר שלא יטלטלנה קצת והיא בסיס להמעות שבתוכה אבל לכתחלה אסור להניח תפילין לתוכה בשעת הדליקה כדי שיציל אגב התפילין שהרי לא התירו אלא מחמת חשש שמא לא יוכל להציל התפילין כלל אם יצטרך להוציאם ממנה ואיך יניח שם לכתחלה אבל מותר להניח בתוכה תפילין מערב שבת כדי שיוכל להצילה עמהן בשבת לחצר שאינה מעורבת אם תפול דליקה או מפני גנבים והגזלנים כיון שמניחן בשעת היתר והוא הדין למזוזה או ספר.

אבל אם מניח (טבעת או) אוכלין לתוך ארנקי אינן מועילין שיוכל להצילה על ידי כך מבית שהדליקה בו אפילו לחצר המעורבת כי אין (הטבעת או) האוכלין חשובים לגבי הארנקי והן בטלין אצלה ולפיכך אף אם אי אפשר לנערן ממנה אינו רשאי ליטול את הארנקי בשבילן אלא יניחן לישרף עם הארנקי.

ויש מתירין להניח עליה אפילו לכתחלה בשעת הדליקה ככר או תינוק או שאר דבר שמותר להצילו לחצר המעורבת אע"פ שהארנקי חשובה ממנו הרבה ונוטלה ומצילה על ידי כך מבית שהדליקה בו לחצר המעורבת ואף שלא אמרו ככר או תינוק אלא למת בלבד כמ"ש בס"י שי"א מכל מקום מפני הפסד הדליקה הקילו גם כן כמו במת שתהא הארנקי טפלה לדבר המותר שעליה והרי זה כמציל דבר המותר בלבדו ויש לסמוך על זה להקל בדברי סופרים במקום הפסד מרובה.

וכל זה בבית שהדליקה בו אבל בבתי הקרובים יש מתירין לטלטל אפילו מוקצה בלבד אם יש בו הפסד מרובה והוא הדין מפני הלסטים כמ"ש למעלה:

יט

יש מתירין לומר לנכרי להציל ספרים אפילו דרך רשות הרבים שלא גזרו על שבות אמירה לנכרי במקום בזיון כתבי הקודש ואף שלא התירו להצילן לכרמלית אע"פ שאין איסורה אלא שבות מדברי סופרים מכל מקום אינו דומה שבות הנעשה ע"י ישראל לשבות אמירה לנכרי:

כ

הגליונים שלמעלה ושלמטה ושבין פרשה לפרשה ושבין דף לדף ושבין ספר לספר אין מצילין אותם אם נחתכו מן הספר או שנמחק הספר ולא נשתירו בו פ"ה אותיות:

כא

המינים דהיינו האדוקים בעבודה זרה וכן מומרים לעבודה זרה שכתבו להם כתבי הקדש אע"פ שכתובים אשורית בלשון הקודש על הקלף ובדיו אין מצילין אותם ואף בחול שורפם עם האזכרות שבהם מפני שכיון שהם אדוקים בעבודה זרה בודאי כתבו אותן לשם עבודה זרה ומכאן יש להזהיר על אותן מטבעות של זהב וכסף שיש עליהן שם בן ד' אותיות שטבעו אותן המינים לשם עבודה זרה שאסור

לתלותם וגם אין להחזיק אותן ברשותו אלא יתיכם מיד כדי שלא יהיה זכרון למעשיהם שעשו לשם עבודה זרה שמטעם זה צריך לשרוף הספרים שלהם עם האזכרות שבהם:

כב

תיבה שאחז בה האור מצדה האחד מותר ליטול עור של גדי המותר בטלטול ע"ד שנתבאר בסי' ש"ח ולפרוס אותו עליה סמוך לאור כדי שלא יתפשט האור יותר שהעור הוא מתחרך ואינו נשרף ומגין על התיבה.

ומותר לעשות מחיצה בכל הכלים בין ריקנים בין מלאים להפסיק הדליקה ואפילו בכלי חרס חדשים מלאים מים אע"פ שהם אינם יכולים לקבל את האור ומתבקעים ומכבים את הדליקה לא גזרו במקום הפסד על גרם כיבוי כזה שבשעה שנותן המים יש דבר המפסיק בינם לאור דהיינו דופני הכלי שנותנם בתוכו והאור הוא שמבקע את הכלי ומכבה את עצמו והאדם הנותן מים אינו אלא גורם בעלמא כמו שנתבאר בסי' רס"ה:

כג

טלית שאחז בה האור מצד אחד מותר ליתן עליה משקין רחוק קצת מן האור כדי שיכבה האור כשיגיע לשם ואף על פי שאין כאן דבר המפסיק בינם לאור מכל מקום הם אינם מכבין כלל מה שנדלק כבר אלא שמונעים האור מלדלוק יותר והוא כבה מאליו.

במה דברים אמורים במשקים שאינם מלבנים אבל מים או שאר משקים המלבנים אסור ליתן על הטלית משום גזרת סחיטה או משום ששריית הבגד זהו כיבוסו כמ"ש בסי' ש"ב ושי"ט:

כד

טלית מקופלת שאחז בה האור פושטה ומתכסה בה כדי שלא יתפשט האור יותר ואף אם על ידי זה נכבה מה שנדלק כבר אין בכך כלום כיון שאינו מתכוין לכך ולא פסיק רישיה הוא ולכן לא ירוץ ויקפוץ וינענע אותה אנה ואנה כדי שיכבה אלא מתכסה בה כדרכה וכן ספר תורה שאחז בו האור פושטו וקורא בו כדי שלא יתפשט בו האור יותר ואף אם על ידי זה נכבה מה שנדלק כבר אין בכך כלום ובלבד שלא ינענע אותו אנה ואנה:

כה

אסור לומר לנכרי לכבות הדליקה משום הפסד ממונו אפילו להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים והכיבוי היא מלאכה שאינה צריכה לגופה כמ"ש בסי' רע"ח ובמקום הפסד גדול יש להתיר אמירה לנכרי בדבר שאינו אסור לישראל אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ש"ז מכל מקום כאן בדליקה שהדבר בהול ונחפז הוא מאד להציל ממונו ואין לבו עליו ואם נתיר לו כלום אף הוא לא יתן דבריו לשיעורים ויבא לכבות בעצמו (ומטעם זה אסור ג"כ להציל ע"י נכרי בבית שהדליקה בו יותר מג' סעודות וכלי תשמישו הצריכים לו היום כמ"ש למעלה) אבל מותר לומר לו לכבות מפני ספרים אם אי אפשר בענין אחר:

כו

נכרי שבא לכבות מעצמו אין צריך למחות בידו לפי שהנכרי יש לו שקול הדעת ששוקל בדעתו שכך ראוי לו לעשות מפני שישתכר בו עכשיו או לאחר זמן ולהנאת עצמו הוא מתכוין ואפילו הוא עבדו המושכר לו לזמן אין צריך למחות בו מטעם שנתבאר בסי' רמ"ד.

אבל קטן שבא לכבות צריך למחות בידו אפילו לא הגיע לחינוך ואפילו אין אביו שם לפי שהקטן אין לו שקול הדעת שיתכוין להנאת עצמו אלא כיון שיודע שדליקה זו היא הפסד לאביו (או לישראל אחר) הרי הוא מכבה מן הסתם בשבילו כדי לעשות לו נחת רוח אבל קטן המחלל שבת להנאת עצמו אין צריך למחות בו אלא אביו בלבד אם הגיע לחינוך כמ"ש בסי' שמ"ג:

כז

בדליקה התירו לומר בפני הנכרי כל המכבה אינו מפסיד ואם אינו כאן יכול לקרותו לכאן ולומר כן בפניו כמ"ש בסי' ש"ז:

כח

יש אומרים שכל מה שאסרו חכמים בדליקה לא אסרו אלא בימיהם שלא היו שרויים בין הנכרים ואפילו בגלותם היו להם מקומות לעצמם אבל בזמן הזה אותם ששרוים בין הנכרים ויש חשש סכנת נפשות כשהדליקה מתגברת שאז הם חוטפים ושוללים וכשאדם מעמיד עצמו על ממונו יבאו להרוג אותו מותר לכבות הדליקה בשבת אפילו הדליקה היא בבית נכרי כי יש לחוש פן תתגבר הדליקה ויבאו לחטוף ולשלול ולהרוג וכל הזריז לכבות הרי זה משובח ומכל מקום הכל לפי הענין שאם הם בטוחים בודאי שלא יהיה להם סכנה בדבר אסור לכבות אבל בחשש ספק סכנת נפשות מותר לכבות וכן נוהגין.

ומכל מקום לא הקילו אלא בכיבוי הדליקה שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה ויש חשש סכנה אם לא יכבה אבל משום הצלת ממונו אסור לחלל שבת אפילו במלאכה שאינה צריכה לגופה ואפילו בדבר שעיקרו מדברי סופרים כגון איסור תחומין.

ואם עבר וחילל צריך כפרה והכפרה הסכימו האחרונים שיתענה מ' יום אע"פ שאינן רצופים אלא ב' וה' ולא יאכל בשר ולא ישתה יין בלילה שאחר התענית ויתן י"ח פשוטים לצדקה במקום חטאת אם נתחייב בה והוא שיעור סלע של תורה וכמה שיעור סלע במטבעות שלנו יתבאר בי"ד סי' ש"ה ע"ש ואם ירצה לפדות התענית יתן בעד כל יום לערך י"ב פשוטים אם אפשר לו והעשיר יתן יותר הכל לפי עשרו שהרי טעם הפדיון ששקול צער הממון כנגד צער התענית ובעשיר דין מאה מנה כדין פרוטה לעני ואם יוכל לדחות התענית לימות החורף יתבאר בסי' תקס"ה].

וכל זה במחלל שבת בשביל הצלת ממון אבל המכבין הדליקה במקומות שיש שם חשש סכנה בדליקה ורוצים להחמיר על עצמן ולעשות תשובה על זה אין מניחין אותם כדי שלא ימנעו מלכבות:

כט

גחלת של מתכת לא שייך בה כיבוי מן התורה הואיל ואינה בוערת אבל אסור לכבותה מדברי סופרים ואם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בה מותר לכבותה שבמקום היזק הגוף של רבים לא גזרו אבל

גחלת של עץ שייך בה כיבוי ואף אם היא מונחת במקום שרבים ניזוקים בה אסור לכבותה להמחייבים מלאכה שאינה צריכה לגופה שאיסור של תורה לא הותר לעולם אלא במקום פיקוח נפש בלבד אבל להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדברי סופרים מותר לכבות אפילו גחלת של עץ המונחת במקום שרבים ניזוקים בה שבמקום היזק הגוף לא גזרו אף על פי שגזרו במקום הפסד ממון וכן עיקר (ואעפ"כ כל בעל נפש יש לו להחמיר לעצמו):

שלה – דין חבית שנשברה ובו ה' סעיפים:

א

חבית של יין או שמן שנשברה גזרו חכמים שלא יציל ממנה אלא לצורך אותה שבת בלבד כגון אם נשברה בליל שבת קודם אכילה מציל ממנה לג' סעודות ובשחרית לשתי סעודות ובמנחה לסעודה אחת שאם יהיה מותר לו להציל הרבה יש לחוש שמא מחמת טרדת ההצלה שהוא בהול ונחפז להציל ישכח שהיום שבת ויביא כלים דרך רשות הרבים להציל בהם מהחבית ואף עכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים אין להקל כי יש לחוש שמא מחמת שכחת שבת יבא לתקן החבית.

ואף אם כבר נשברה החבית לגמרי ונשפך היין לארץ לא יקלוט מן הארץ יותר מלצורך השבת גזרה שמא יספוג דהיינו שישים ספוג ביין הנשפך לחזור ולהטיפו בכלי ודבר זה אסור מדברי סופרים אף אם יש לספוג בית אחיזה שאין לחוש בו לסחיטה בפסיק רישיה במקום אחיזת ידו מכל מקום מעשה חול הוא וזלזול לשבת וגם יש לחוש אם יעשה בשבת כדרך שהוא עושה בחול שמא יבא לסחוט הספוג במתכוין ולכן אסרו לעשות כן אף במה שמציל לצורך השבת וכן אסרו מטעם זה לטפח בשמן דהיינו להכניס ידו בשמן ולקנחה בשפת הכלי שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול.

ולא אסרו להציל יותר מג' סעודות אלא בכלים הרבה אבל בכלי אחד בפעם אחת יכול להציל אפילו ק' סעודות שהכל הצלה אחת היא כמ"ש בס' של"ד לענין דליקה ויכול לומר לאחרים בואו והצילו לכם כל אחד ג' סעודות אע"פ שיודע בהם שיחזירו לו כמ"ש שם.

וכל זה כשנשברה החבית שהוא בהול ונחפז להציל אבל אם נסדקה והיין עושה טיף טיף שאינו בהול כל כך אין לחוש שישכח שבת ומותר להציל כולו אפילו בכלים הרבה.

וכל זה להציל מחצר לחצר שיש כאן טורח רב בהולכת כלים הרבה ויש לחוש שעל ידי כן ישכח השבת ויבא לתקן החבית אבל לחצר זו עצמה שאין כאן טורח כל כך יכול להציל כמו שירצה אפילו בכלים הרבה (כמ"ש בס' של"ד שיש מקילין כן גבי דליקה ואף ששם יש להחמיר בזה מכל מקום כאן יש להקל בזה הואיל ועיקר גזרת חכמים בזה היתה משום שמא יביא כלי דרך רשות הרבים ועכשיו יש אומרים שאין לנו רשות הרבים כלל):

ב

אם נשברה בראש גגו מביא כלי ומניח תחתיה ובלבד שלא יביא כלי אחר ויקלוט לקבל מן הקילוח באויר לאחר שירד מן הגג ולא יביא כלי אחר ויצרף אותו לראש הגג שיזוב היין מן הגג לכלי גזרה שמא יביא כלי דרך רשות הרבים ואם מציל בכלי אחד בלבד מציל אפילו קולט או מצרף שכיון שלא התירו לו אלא כלי אחד אין לחוש שישכח השבת ויביא כלי דרך רשות הרבים:

ג

נזדמנו לו אורחים מביא כלי אחר וקולט כלי אחר ומצרף ולא יקלוט ויצרף ואח"כ יזמין האורחים אלא מזמינם תחלה ולא יערים לזמן אורחים שאינם צריכים לאכול ולשתות כדי שיותירו לו ואם עבר ועשה שקלט וצירף ואח"כ הזמין אורחים (ואפילו אורחים שאינם צריכים לאכול ולשתות) מותר:

ד

אם יזוב תירוש מסדק שבגיגית של ענבים שעדיין לא נדרכו שנמצא אותו הדלף אינו ראוי בשבת שהרי המשקין שזבו בשבת אסורים כמ"ש בסי' ש"כ ואינו רשאי לשום כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו כיצד יעשה יניח שם מטתו או שלחנו ויקבע שם ישיבתו ואז יהיה אותו הדלף לפניו כגרף של רעי מפני שמלכלך את הקרקע ועושה טיט ויוכל להניח שם כלי לקבל להדלף כדי שלא יעשה טיט ואין כאן ביטול כלי מהיכנו מפני שכשיתמלא הכלי יוכל לטלטלו לשפכו ולהחזירו תחת הדלף לקבלו כדי שלא יעשה טיט ואין בזה משום איסור טלטול כמ"ש בסי' ש"ח בכל גרף של רעי שהתירו בו הטלטול מפני כבודו של אדם ואף שאין עושין גרף של רעי לכתחלה מכל מקום משום הפסד התירו כמ"ש שם וכשיתמלא הכלי לא ישפכנו לכלי אחר שלא יבטלנו מהיכנו אלא מריקו בתוך הגיגית שזבו המשקים ממנה שהיא מבוטלת כבר מהיכנה ע"י משקין שבה האסורים משום שזבו בשבת.

ואם הוא רוצה יכול ליתן כלי עם מים תחת יין הדולף כדי שיתבטל היין במים ראשון ראשון ואז מותר לטלטל הכלי ולשפכו ולהחזירו בלי שיקבע שם ישיבתו ואף שאח"כ מתרבה היין על המים אין לחוש לפי שיש מקילין בזה אפילו לענין יין נסך כמ"ש בי"ד סי' קל"ד ויש לסמוך על דבריהם על כל פנים לענין טלטול ואף שישן זה הוא דבר שיש לו מתירין אעפ"כ הוא מתבטל במים שלא אמרו דבר שיש לו מתירין אינו בטל אלא כשנתערב מין במינו אבל לא בשאינו מינו כמ"ש בי"ד סי' ק"ב:

ה

נתפזרו לו פירות בחצר אחת הנה ואחת הנה מלקט מעט מעט ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אבל אם נפלו במקום אחד נותן אפילו לתוך הסל והקופה אלא אם כן נפלו לתוך צרורות ועפרורית שבחצר שאז מלקט אחד אחד ואוכל ולא יתן לתוך הסל ולא לתוך הקופה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול:

שלו – אם מותר לילך ע"ג העשבים וכן באילן ובו כב סעיפים:

א

אין עולין באילן בין לח בין יבש ואין נתלין בו (ואין נשענים עליו) ואין משתמשיין בו שום תשמיש כגון להניח עליו חפץ או ליטלו ממנו או לקשור בו בהמה וכן כל כיוצא באלו והכל משום גזרה שמא יעלה ויתלוש ממנו פירות או עלין או ענפים וגזרו בכל האילנות אף ביבשים שאין בהם פירות ועלין וענפים משום סייג וגדר.

אבל בור עמוק אפילו מאה אמה מותר לו לירד ולעלות בו ומטפס ויורד ומטפס ועולה ואין חוששין שמא יעקור קרקע במתכוין בירידתו ועלייתו (ויתקן מדרגה ויתחייב משום בונה) לפי שהאדם נזהר בזה יותר מבתלישה מהאילן:

ב

לא יעלה באילן מבעוד יום וישב שם כל השבת כולה שהישיבה שיושב שם תשמיש הוא שמשתמש באילן ואם עלה מבעוד יום מותר לירד משחשכה וכן אם עלה בשבת בשוגג מותר לירד ואף שבירידה זו הוא משתמש באילן אין לאסור בשביל כך הואיל ואף בישיבתו שם הוא משתמש באילן אבל אם עלה משחשכה במזיד קנסוהו חכמים להיות שם כל השבת ואסור לו לירד ויש אומרים שאפילו אם עלה מבעוד יום במזיד על דעת שישאר יושב שם משחשכה קנסוהו חכמים ולא התירו לו לירד משחשכה כשעלה מבעוד יום אלא כשעלה על דעת לירד מבעוד יום ונשתהה שם בשוגג ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ג

וכל זה באדם שעלה שם שיש איסור בעמידתו שם לכן התירו לירד אף שמשתמש באילן בירידה זו אבל אם הניח עליו חפץ אפילו מבעוד יום אסור ליטלו משחשכה לפי שבנטילה זו הוא משתמש באילן וכשהחפץ מונח שם אין הוא משתמש באילן:

ד

וכל זה באילן וכיוצא בו אבל קנים הרכים כירק מותר להשתמש בהם אף על פי שמחוברים בקרקע מפני שלא גזרו אלא על אילן אבל בירק וכיוצא בו לא הזכירו חכמים שבות והרי הם כעשבים שהתירו להלך עליהם כמו שיתבאר ומכל מקום צריך לזהר כשמשתמש בירק וכיוצא בו שלא יזיזם בידיו מפני שהם מוקצה כדין כל מחובר וכמ"ש בס' שי"ב אבל קנים שהוקשו קצת ואינם רכים כירק אף שאינם קשים כאילן אסור להשתמש בהם והחמירו בהם חכמים יותר מבאילן לענין שיתבאר בסימן ת"ט:

ה

שרשי אילן הגבוהים מן הארץ ג' טפחים כמו שהוא באילנות הזקנים הרי הם כאילן ואסור להשתמש בהם אף על פי שאין לחוש בהם שמא יתלוש לפי שלא חלקו חכמים בזה כמו שנתבאר אבל אם אינם גבוהים ג' טפחים הרי הן כקרקע ומותר להשתמש בהם וכן הדין בקלחי כרוב שהוקשו:

ו

וכן הדין בענפים הגדלים בעיקרו של אילן פחות מג' טפחים או אפילו גדלים למעלה מג' טפחים ונכפפים למטה מג' טפחים מותר להשתמש בהם במקום שאינם גבוהים ג' טפחים אבל לא במקום שגבוהים ג' טפחים ואף על פי שראש זה הנכפף למטה ואינו גבוה ג' טפחים הוא גדל ובא ממקום האסור דהיינו מגבוה ג' טפחים וכשהיה שם מתחלה היה אסור להשתמש בו אף על פי כן כשגדל יותר ונכפף למטה הותר מפני שנעשה כקרקע שכל פחות מג' טפחים סמוך לארץ הרי הוא כארץ ואין צריך לומר שמותר להשתמש

בעיקרו של אילן פחות מג' טפחים סמוך לארץ אף על פי שהאילן הוא גבוה מאד שהרי מקום זה שהוא פחות מג' טפחים לא נאסר מעולם:

ז

היו גבוהים ג' טפחים וחלל תחתיהם משלשת צדדיהם ומצד א' אין חלל תחתיהם שהקרקע גבוה שם והרי הם שוים שם לארץ אסור להשתמש אפילו בצד השווה לארץ אבל אם מב' צדדים הם שוין לארץ ומב' צדדים הם גבוהים ג' טפחים מהארץ מותר להשתמש אפילו בצדדים הגבוהים עד כנגד מקום שמותר להשתמש בצדדים השוים:

ח

מותר לילך על גבי עשבים בשבת ואפילו הולך יחף ואפשר שידבקו עשבים בקשרי אצבעותיו ויתלשו מכל מקום דבר שאין מתכוין הוא ומותר:

ט

המשקה מים לזרעים חייב משום חורש ומשום זורע מפני שמרפה ומרכך את הקרקע כמו החורש והוא שמתכוין להצמיח הזרעים כמו הזורע ולפיכך מי שאוכל בגינה צריך ליזהר שלא ליטול ידיו על העשבים מפני שמשקה אותם ואף שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא ואף אם אוכל בגנת חברו או אפילו של נכרי שאין לו חפץ כלל בגידול העשבים שבה והרי הוא מלאכה שאינה צריכה לגופה מכל מקום אסור מדברי סופרים אבל מותר להטיל עליהם מי רגלים או יין ושאר משקים מפני שהם שורפים אותם ואין מצמיחים אותם אלא מים בלבד וראוי ליזהר אף במשקין.

וטוב שלא לאכול כלל בגינה אם ישתמש שם עם מים מפני שבקושי יוכל ליזהר שלא יפול שם מעט מים:

י

יש ליזהר מלהשליך זרעים במקום ירידת גשמים שסופן להצמיח שם ואם ישליך לתרנגולים לא ישליך אלא כשיעור שיאכלו בו ביום או ליומים ואם הוא במקום דריסת רגלי אדם מותר שאין סופן לצמוח ואין בו משום זורע:

יא

עשבים שעלו על אذن הכלי מלחות הכלי חשובים כמחוברים לקרקע כיון שזהו דרך גידולן והתולשן חייב משום עוקר דבר מגידולו וכן התולש כישות ממקום גידולו אף על פי שאינו מחובר לקרקע אבל התולש זרעים שנזרעו בעציץ שאינו נקוב פטור מפני שאין דרך זריעה שם אבל אסור לתלוש ממנו מדברי סופרים אפילו הוא מונח בעלייה:

יב

התולש מעציץ נקוב חייב מפני שהוא כמחובר לקרקע לפי שיונק מן הקרקע על ידי הנקב שמריח לחלוחית הקרקע דרך שם ואפילו הוא מונח על גבי יתידות שיש אויר מפסיק בינו לקרקע הרי הוא כמחובר לפי שיונק קצת מן הקרקע דרך האויר ולפיכך אם היה מונח על גבי קרקע והניחו על גבי יתידות אינו חייב משום תולש מן התורה הואיל ועדיין כמחובר הוא וכן אם היה מונח על גבי יתידות והניחו על גבי קרקע אינו חייב משום נוטע מן התורה אבל מדברי סופרים אסור ליטלו מעל גבי קרקע להניחו על גבי יתידות משום שדומה לתולש וכן אם היה מונח על גבי יתידות אסור להניחו על גבי קרקע משום שדומה לנוטע.

וכל זה בעציץ נקוב אבל בשאינו נקוב מותר.

במה דברים אמורים בשל עץ אבל של חרס אפילו שאינו נקוב הוא כנקוב שאין החרס עומד בפני השרשים והם מפעפעים ויונקים מן הקרקע דרך החרס ויש אומרים בהיפך שבמה דברים אמורים בשל חרס אבל של עץ הוא מתלחלח מהקרקע ואינו עומד בפני השרשים אף שאינו נקוב ויש לחוש לב' הסברות וליזהר בין בשל עץ בין בשל חרס אף על פי שאינן נקובים:

יג

עשבים שתחבן בעפר מבעוד יום כדי שיהיו לחים אם מקצת עלין מגולין מותר לאחוז בהם ולהוציאם על דרך שנתבאר בסי' שי"א:

יד

יחוד של אילן שנפשח מערב שבת מן האילן ובו פירות מותר לתלוש ממנו הפירות בשבת:

טו

צנור המקלח מים מן הגג ועלו בו קשים ועשבים שסותמים ומעכבים קילוחו ומימיו יוצאים ומתפשטים בגג ודולפים לבית מותר למעכו ברגליו בצנעה שכיון שמתקן על ידי שינוי הוא שאינו עושה אלא ברגליו לא גזרו בזה במקום הפסד:

טז

אתרוג ותפוח וכל דבר הראוי לאכילה אסור להריח בו בעודו מחובר גזרה שמא יקוץ אותו כדי לאכלו אבל הדס מחובר מותר להריח בו שהרי אין הנאתו אלא ריחו וזה יכול לעשות אפילו בעודו מחובר ולמה יקצצנו מה שאין כן דבר הראוי לאכילה ואף אם יאכלנו בעודו מחובר אין לך תלישה גדולה מזו ואף שאין דרך תלישה בפיו אלא ביד בלבד ופטור הוא מן התורה (כמו שהיונק בפיו פטור כמ"ש בסי' שכ"ח) מכל מקום אסור מדברי סופרים:

יז

השורה חטים ושעורים וכיוצא בהם במים כדי שיצמחו הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהוא והוא ששורה זמן ארוך אבל מותר ליתן שעורים למים להאכיל לבהמות לאלתר (ואף אם ישאר במים מאכילתם אין בכך כלום לפי שבשעה שנתנם למים לאו פסיק רישיה הוא שיצמיחו שאפשר שהבהמה תאכל את כולם):

יח

ענפי אילנות שהוכנו לתשמיש מבעוד יום בענין שיש תורת כלי עליהם ומותרים בטלטול כמ"ש בס"י ש"ח מותר להעמידם במים בשבת ובלבד שלא יהיו בהם פרחים ושושנים שהם נפתחים מלחלוחית המים וצריך ליזהר שלא ליתן מים אל כלי כדי להעמידם שם אלא יעמידם במים שהיו בכלי מכבר ואפילו העמידם במים מבעוד יום אסור להוסיף עליהם מים בשבת ויום טוב מפני שטורח לתקן כלי עיין ס"י תרנ"ד:

יט

תאנים שיבשו באיביהם וכן שאר האילנות שיבשו פירותיהם בהם התולש מהם בשבת חייב אע"פ שהם כתלושים לענין טומאה:

כ

אסור להשתמש בצדדי האילן אבל בצדי צדדין מותר כיצד סולם הסמוך לצדדי האילן אסור לעלות בו בשבת שבעלייתו הוא משתמש בצדדי האילן שהוא סמוך בהם אבל אם יש יתד תקוע בצדי האילן מותר לסמוך הסולם ביתד ולעלות עליו שהיתד הוא צדדין והסולם צדי צדדין וכן אם נעץ יתד באילן ותלה בו כלכלה היתד נקרא צדדין והכלכלה צדי צדדין ומותר ליטול חפץ מהכלכלה אבל הכלכלה עצמה אסור ליטול מפני שבנטילה זו הוא משתמש ביתד שהוא צדדין ואם הכלכלה תלויה באילן עצמו היא נקראת צדדיו ואסור ליטול ממנה חפץ ואם פי הכלכלה צר שכשנוטל החפץ מהכלכלה מניד האילן אסור בכל ענין מפני שמשתמש באילן עצמו:

כא

(מותר להשען באילן בריא אבל בתש אסור מפני שמנידו והרי זה משתמש באילן):

כב

מותר ליגע באילן ואסור להנידו (מפני שהוא מוקצה ואסור בטלטול):

שלז – דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכוין ובו ה' סעיפים:

א

כל דבר שאינו מתכוין מותר אפילו אפשר בלעדיו כגון מטה כסא וספסל בין גדולים בין קטנים מותר לגררן על גבי קרקע ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ ואף אם נעשה חריץ מאליו אין בכך כלום כי דבר

שאינו מתכוין הוא ואע"פ שהקטנים אפשר לו ליטלן בידיו ואין צריך לגררן לא הצריכו לכך וכן בכל דבר שאינו מתכוין.

אבל הגדולים מאד אסור לגרור שבודאי עושין חריץ ופסיק רישיה ולא ימות הוא ואע"פ שחופר כלאחר יד הוא ואינו חייב אלא כשחופר במרא וכיוצא בו מהכלים שדרך לחפור בהם וגם מקלקל הוא קרקעית הבית וגם מלאכה שאינה צריכה לגופה היא אף על פי כן אסור מדברי סופרים ואפילו בקרקע המרוצף בשיש וכיוצא בו שאי אפשר לעשות בו חריץ אסור לגרור גזירה משום שאינו מרוצף:

ב

מותר לרבע הבית כיון שאינו מתכוין להשוות הגומות אלא שלא יעלה האבק ולא פסיק רישיה הוא.

אבל אסור לכבד הבית דפסיק רישיה הוא ואם הוא קרקע מרוצף באבנים וכל שכן בקרשים שאין לחוש בו להשוואת גומות מותר לכבדו (ולא גזרו בו משום שאינו מרוצף לפי שהכבוד הוא דבר שיש בו צורך היום) ואפילו יש בו עפרורית וקליפי אגוזים וכיוצא בהם מהדברים האסורים בטלטול מותר לכבדם מפני שהם לו כגרף של רעי שהתירו לו להוציאו לאשפה מפני כבודו ויש מתירין אפילו בשאינו מרוצף דלאו פסיק רישיה הוא שישווה גומות.

ויש מחמירין אפילו במרוצף גזרה משום שאינו מרוצף וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות אבל נוהגים להקל לכבד ע"י בגד או מטלית או כנף אווז הקלים ואינן משוין גומות וע"י נכרי מותר בכל ענין שכל פסיק רישיה מותר ע"י נכרי כמ"ש בס' רנ"ג:

ג

אסור לכבד הבגדים במכבדות העשויים מקסמים שלא ישברו קסמיהם בפסיק רישיה והרי זה סותר כלי ואף שמקלקל פטור מכל מקום אסור מדברי סופרים עיין ס' שי"ד (וכן מכבדות העשויין מענפי אילן אסור לכבד בהם מטעם זה אפילו בקרקע המרוצף לדברי המתירין ולא התירו המתירין אלא במכבדות של תמרה שאינה נשברת):

ד

אין סכין את הקרקע ואין מדיחים אותו ואין נופחים הקרקע שמא יבא להשוות גומות ואפילו במרוצף אסור אף לדברי המתירין בכיבוד לפי שדברים אלו אין בהם צורך כל כך כמו בכיבוד לפיכך לא רצו לחלק בהם בין מרוצף לשאינו מרוצף ואסור הכל:

ה

אסור לצדד חבית מלאה על הארץ שכיון שהיא כבידה יבא להשוות גומות ודאי בצדדיה ופסיק רישיה הוא וכן לא יכריע חבית וישפוך ממנה אלא מגביהה מן הארץ ושופך שאם לא כן יחפיר מן הארץ בודאי ואף שמקלקל הוא וגם מלאכה שאינה צריכה לגופה היא וגם חופר כלאחר יד הוא אף על פי כן אסור מדברי סופרים:

שלה – דברים האסורים בשבת משום השמעת קול ובו ט' סעיפים:

א

אסור להשמיע קול של שיר אלא בפה בלבד אבל לא בדבר אחר גזרה שמא יתקן כלי שיר ואיזהו קול של שיר כל שמתכוין להשמיעו בנעימות קצת כדרך שיר כגון מה שנותנים מים בכלי מלא נקבים ומטיף על כלי מתכת כפוי טיף אחר טיף כדי שישמע קול נעים בשביל החולה שישן שקול נעים מרדימו אסור לעשות כן אלא לחולה בלבד אבל לא לבריא מפני שהוא כעין קול של כלי שיר ויש לגזור שמא יתקן כלי שיר אבל אם מטיף בחוזק כדי שיקץ הישן מותר אף לבריא שאינו כעין קול של כלי שיר כיון שאינו בנעימה ובנחת וכן להקיש על הדלת כדי שיפתחו לו וכן כל כיוצא בזה מקול שאינו דרך שיר מותר להשמיעו.

ויש אומרים שאף על פי כן אסור להשמיעו בכלי המיוחד לכך גזרה שמא יתקנו כגון להקיש על הדלת בטבעת הקבועה בה אף שאינו מכוין לקול של שיר ולכן אסור לשמש להכות על הדלת לקרא לבית הכנסת ע"י כלי המיוחד לכך אלא מכה בידו על הדלת וכן נוהגין ויש מקומות נוהגין שמכה בשבת בכלי אחר שאינו מיוחד לכך.

ומכל מקום אין אסור בזה אלא כשצריך לקול זה והוא מתכוין להשמיעו בכלי המיוחד לכך אלא שאינו מכוין לקול של שיר אבל אם אינו מתכוין להשמיע קול כלל באותו כלי מפני שאינו צריך לו כלל אלא שהקול נשמע מאליו כשנוטל הכלי כגון זוג שיש בו עינבל וטבעת שיש בה עופרת משמיע קול מותר ליטלן ולהניחן אף שמשמיעים קול על ידי זה ואפילו לילך לבוש בבגד שקבוע בו זוג המשמיע קול של שיר מותר כיון שאינו מתכוין לכך.

ומטעם זה מותר לתלות בשבת על הפרוכת רצועה שבה תלויים פעמונים כדי להשמיע קול לאנשי בית הכנסת בשעה שמוציאים הספר תורה כדי שישמעו ויקומו שאף שזה התולה הפעמונים מתכוין שישמיעו קול בשעת פתיחת הארון מכל מקום אותו הפותח הארון אינו מתכוין כלל כדי להשמיע קול ואף אם היה מתכוין לכך אין לאסור כיון שהוא צורך מצוה שישמעו העם ויקומו והרי אפילו לצורך חולה שיישן התירו להשמיע אפילו קול של שיר וכל שכן לצורך מצוה ואינו קול של שיר שהרי אינו בנעימה ובנחת אלא שהוא בכלי המיוחד לכך בלבד:

ב

וכל זה במשמיע קול ע"י מעשה אבל בפיו מותר להשמיע קול של שיר אפילו אינו כדרך שירה בפה אלא כקול כלי זמר או כקול צפור כגון אלו שקורין לחביריהם ומצפצפין כצפור אע"פ שבאותו הצפצוף רגילין להנעים בשיר מותר לעשותו בשבת לפי שאין לגזור שמא יתקן כלי שיר אלא במשמיע קול ע"י איזה מעשה אבל לא ע"י פיו:

ג

יש מתירין לומר לנכרי לנגן בכלי שיר בחופות משום כבוד חתן וכלה לפי שהוא צורך מצוה שזהו עיקר שמחת חתן וכלה ובמקום מצוה לא גזרו על אמירה לנכרי בדבר שאינו אסור לישראל אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר בס"ז אבל אם נפסקה נימא בכנור אסור לומר לו שיתקנה שתקין כלי הוא אסור של

תורה ואסור לומר לנכרי אפילו במקום מצוה כמ"ש בסי' רע"ו (עיין שם שאין למחות ביד המקילים) ושלא במקום שמחת חתן וכלה אסור אפילו לומר לו לנגן בכלי שיר ועכשיו נהגו להקל בזה ואין למחות בידם מטעם שיתבאר בסי' של"ט:

ד

זוג המקשקש לשעות עשוי ע"י משקולת אסור לערכו בשבת משום שמשמיע קול של שיר (ועוד שהוא כלי המיוחד לכך) והוא צריך לקול זה ומתכוין לו אבל מבעוד יום מותר לערכו ולהכינו כדי שילך ויקשקש כל השבת כמ"ש בסי' רנ"ב:

ה

המשמר פירותיו וזרעיו מפני חיה ועוף לא יספוק כף אל כף ולא יטפח כפיו על יריכו ולא ירקד ברגליו כדי להבריחם כדרך שהוא עושה בחול גזרה שמא יטול צרור ויזרוק להם לרשות הרבים כדי להבריחם ועכשיו שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים גמורה אפשר שיש להקל בזה שאין גוזרים גזרה לגזרה כמו שנתבאר בסי' רנ"ב:

ו

אין שוחקין באגוזים ולא בתפוחים וכיוצא בהם על גבי קרקע גזרה שמא יבאו להשוות גומות שבקרקע במתכוין להכין דרך לגלגל האגוז או התפוח אבל מותר לשחוק על גבי השלחן או על גבי מחצלת אבל לא על גבי קרקע אפילו המרוצף כמ"ש בסי' של"ז גבי סיכת קרקע.

ומותר לשחוק בעצמות (שקורין טשי"ך) אע"פ שמשמיע קול הואיל ואינן מתכוונים לשיר וכל זה בשוחק דרך צחוק בעלמא אבל בשוחק כדי להרויח אסור אפילו בשוחק בתם וחסר (שקורין גרא"ד או או"ם גרא"ד) מפני שדומה למקח וממכר.

ומכל מקום אין למחות בנשים וקטנים אפילו שוחקין באגוזים על גבי קרקע לפי שבודאי לא ישמעו ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים.

ולשחוק בכדור נתבאר בסימן ש"ח:

ז

אסור לשאוב מים בגלגל שמתוך שממלא בו בלא טורח יש לחוש שמא ימלא בו לגנתו ולחורבתו או למשרה של פשתן לפיכך אם אין שם בסמוך לא גנה ולא חורבה ולא בריכה לשרות בה פשתן מותר ואע"פ שהגלגל משמיע קול אינו קול של שיר.

ויש אומרים שלא אסרו אלא בגלגל גדול שמוציא מים הרבה ביחד בלא טורח והם גלגלים הקבועים בהם דליים הרבה סביב אבל בגלגלים שלנו שאין ממלאים בהם אלא מעט מותר אף אם יש שם גנה או חורבה או בריכה בסמוך לו ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים:

ח

מי שיש לו פירות בראש הגג ורואה מטר שבא אסור לשלשלם בשבת דרך ארובה שבגג מפני שטורח בדבר שאינו לצורך שבת ומעשה חול הוא וזלזול לשבת אע"פ שביום טוב מותר כמ"ש בס' תקכ"א אבל מותר לכסותן מפני המטר ואפילו לבינים הסדורים לבנין שהם מוקצים מותר לכסותן בפני הדלף בכלים המותרים בטלטול שהכלי ניטל לצורך דבר שאינו ניטל כמו שנתבאר בס' רע"ז:

ט

מותר ליתן כלי תחת הדלף בשבת ואם נתמלא שופכו ומחזירו למקומו והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה על כל פנים אבל אם אינו ראוי לכלום והרי הוא מוקצה ואסור בטלטול אסור ליתן כלי תחתיו מפני שמבטלו מהיכנו ואם עבר ונתנו מותר לטלטלו במים המאוסים שבו כדי להוציאו משם אם הוא עומד במקום ששיבתו קבועה שם מפני שהוא כגרף של רעי שהתירו לטלטלו להוציאו לאשפה מפני כבודו אם הוא במקום ששיבתו קבועה שם כמ"ש בס' ש"ח ואף על פי כן אסור ליתנו שם לכתחלה על סמך שלבסוף יוציאנו וישפכנו ולא יבטלנו מהיכנו לפי שלא התירו בגרף של רעי אלא בדיעבד אבל לכתחלה אסור לעשות גרף של רעי אלא במקום הפסד כמו שנתבאר שם:

שלט – כמה דינים פרטיים הנוהגים בשבת ובו יא סעיפים:

א

אין רוכבין על גבי בהמה גזרה שמא יחתוך זמורה להנהיגה כמ"ש בס' ש"ה ואין שטין על פני המים גזרה שמא יעשה חבית של שייטין דהיינו כלי של גומא שאורגין אותו ועושים כמין חבית ארוכה ולמדן לשוט בו במה דברים אמורים בנהר אבל בכלי מותר שאין דרך לעשות חבית לשוט בה בכלי אבל לבריכה שבחצר אסור מפני שכשהמים נעקרים כששט הרי הם יוצאים חוץ לבריכה והרי זה דומה לנהר ואם יש לה שפה סביב מותר לשוט בה שאפילו נעקרו המים השפה מחזרת אותם למקומם והרי זה דומה לכלי:

ב

אין מספקין כף על ירך ואין מטפחין כף אל כף בין לשמחה אפילו בנשואין בין לאבל גזרה שמא יתקן כלי שיר לשורר או לקונן אלא אם כן מספק ומטפח כלאחר יד אפילו להכות באצבע על הקרקע או על הלוח או אחת כנגד אחת כדרך המשוררים כגון אלו שמכין באמה על הגודל ועושין בזה תנועות עריבות או לקשקש באגוז לתינוק או לשחק בזוג כדי שישתוק כל זה וכיוצא בו אסור גזרה שמא יתקן כלי שיר וכן אסור לרקד מטעם זה אפילו בנישואין אבל בשמחת תורה מותר לרקד בשעה שאומרים קילוסים לתורה משום כבוד התורה.

ועכשיו שנהגו ההמון לספק ולטפח ולרקד בכל מיני שמחה אין מוחין בידם לפי שבודאי לא ישמעו ומוטב שיהיו שוגגים ואל יהיו מזידים ויש שלמדו עליהם זכות לומר שעכשיו אין אנו בקיאים בעשיית כלי שיר ולא שייך לגזור שמא יתקן כלי שיר שדבר שאינו מצוי הוא כלל:

ג

אין דנין דיני ממונות גזרה שמא יכתבו ואין עונשין בשבת ולכן אסור לתפוס ולהכניס לבית הסהר מי שנתחייב איזה עונש כדי שלא יברח וכל שכן שאסור להלקותו (שזהו בכלל דין) ואם יברח אין עלינו כלום ואין מסדרין טענות בשבת אבל לקבול ולהציע דברים כגון על טענות בתולים מותר כמ"ש באה"ע סי' ס"ב.

ותיקן רבנו גרשום מאור הגולה שלא לבטל התמיד בשבת אם לא בשביל טענות הקהל.

ואסור לקבוע מקום לחליצה מפני שנראה כאלו יושבים לדון:

ד

אין מקדשין את האשה ולא חולצין ולא מגרשין גזרה שמא יכתוב ושכיב מרע שתקף עליו החולי ורוצה לגרש אשתו כדי שלא תיזקק ליבום התירו לו לגרש בשבת ע"ד שיתבאר באה"ע סי' קל"ו כדי שלא תטרופ דעתו עליו אם לא יעשו רצונו:

ה

וכן אין מייבמין ולא כונסין אשה לחופה אפילו קידשה מבעוד יום מפני שעל ידי כך קונה אותה ליורשה ואסור לקנות קנין בשבת מפני שהוא בכלל גזרת מקח וממכר שגזרו משום שמא יכתוב כמ"ש בס"י ש"ו.

ויש מתירים לקדש ולכנוס למי שאין לו אשה ובנים משום מצות פריה ורביה ואף שאין זה עיקר מכל מקום סומכין על זה בשעת הדחק כי גדול כבוד הבריות כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא ביום ו' עד הלילה ועושין החופה והקידושין בליל שבת הואיל וכבר הוכנו לסעודה ולנשואין והיה ביוש לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז ומכל מקום לכתחלה צריך ליזהר שלא יבא לידי כך וכמה עבירות באין ממה שמאחרים החופה וכל ירא שמים יחמיר לעצמו שלא לעשות כלל נישואין בשבת כמ"ש באה"ע סי' ס"ב:

ו

וכן אין מעריכין ולא מקדישין ולא מחרימין שום דבר לגבוה מפני שדומה למקח וממכר כמ"ש בס"י ש"ו.

וכן אין פודין את הבן אפילו בכלי ששוה ה' סלעים מפני שדומה למקח וממכר ואין לו ליתן המעות לכהן בערב שבת לפי שאז לא יוכל לברך שכיון שעדיין לא חלה עליו המצוה איך יאמר וצונו ובשבת שהוא זמנה ג"כ לא יוכל לברך כיון שאז אינו עושה כלום לכן ימתין עד יום א' בשבת ואפילו אם כלו לו כ"ט י"ב תשצ"ג ביום ו' שהוא חדש לא יפדהו ביום ו' לפי שחדש שבתורה הוא שלשים ימים שלימים ולכן צריך שיגיע ליום ל"א בשעת הפדיון:

ז

ואין מפרישין תרומות ומעשרות מפני שהוא כמתקן דבר שלא היה מתוקן.

וכולן שנעשו בשבת בין שוגגין בין מזידין בין מוטעין מה שעשו עשוי אלא שאם הפריש תרומות ומעשרות במזיד לא יאכל מזה בו ביום לא הוא ולא אחרים כדין העושה כל דבר האסור מדברי סופרים במזיד שאסור ליהנות ממנו אפילו לאחרים עד למוצאי שבת ובמוצאי שבת מותר מיד אפילו לו כמו שנתבאר בס' שי"ח:

ח

הכונס את האלמנה לא יבא עליה ביאה ראשונה לא בשבת ולא ביום טוב לפי שאין חופה לאלמנה לקנותה על ידי כך אלא על ידי ביאה או על ידי יחוד הראוי לביאה הוא שקונה אותה ואין קונין קנין בשבת.

ואפילו אם נשאה בליל ה' ונתייחדה עמו כבר יחוד הראוי לביאה טוב להחמיר שלא לבא עליה ביאה ראשונה בשבת או יום טוב לפי שיש אומרים שיחוד הוא הנקרא חופה ולא חופה שלנו ואין חופה לאלמנה אלא על ידי ביאה בלבד הוא שקונה אותה וכל שכן אם היתה טמאה בליל ה' ונתייחדה עמו על ידי ב' שומרים שאין זה יחוד הראוי לביאה ואינו קונה באלמנה אפילו לפי סברא הראשונה ולכן אין לה לטבול בליל שבת ואם מותרת לטבול במוצאי שבת יתבאר ביו"ד ס' קצ"ז.

וגם בבתולה שחופה קונה בה יש ליחדן אחר החופה יחוד גמור הראוי לביאה קודם השבת או לא יתייחדו יחוד גמור כל השבת כולה כדי לחוש לסברא האחרונה שיחוד גמור הוא הנקרא חופה ולא חופה שלנו ואסור לעשותו בתחלה בשבת וכן ביום טוב:

ט

אסור לאדם להשיט דבר בנהר להוליכו מאצלו או להביאו אצלו מפני שזהו ג"כ בכלל הגזירה שגזרו שלא לשוט בשבת ולכן קסמים שעל פני המים אסור להפצילן לכאן ולכאן כדי לנקות המים שיהיו יפים וכל זה בנהר אבל בכלי או בבריכה שיש לה שפה לא גזרו כלל כמו שנתבאר למעלה:

י

ספינה אם היא יושבת בקרקע הים ממש ואינה שטה כלל מותר ליכנס בה ואם לאו אסור אלא אם כן נכנס לתוכה מבעוד יום כמו שנתבאר בס' רמ"ח ואם היא קשורה כמנהג הספינות העומדות בנמל אע"פ שהיא שטה על פני המים מותר ליכנס בה וצריך שיהא [קרש] קשור בראשו האחד בספינה ובשני ביבשה:

יא

ספינה העומדת בקרקע הנהר אסור להערים ליכנס לישן בתוכה ויודע שהנכרי יוליכנה לעבר השני ותלמיד חכם מותר לו להערים בכך ועכשיו אין לנו תלמיד חכם לענין זה עיין ס' שי"ד:

שמ – כמה דינים מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות. ובו יח סעיפים:

א

הגוזז בין מן החי בין מן המת בין מן בהמה וחייה אפילו מן העור המופשט חייב והוא מאבות מלאכות שכן במשכן היו גוזזין עורות התחשים ואילים.

אבל התולש צמר בידו מן הבהמה או מהעור פטור שאין דרך גזיזה בכך וכן הנוטל שערו וצפרניו בידיו או בשיניו פטור אבל אסור מדברי סופרים ליטול ביד אפילו לאחרים אע"פ שאינו יכול לאמן ידיו ליטול יפה בלא כלי לאחרים.

אבל אם חתכן בכלי חייב אפילו על ב' שערות בלבד ועל אחת פטור אבל אסור מן התורה כשאר חצי שיעור ומלקט לבנות מתוך שחורות שלא יהא נראה זקן אפילו באחת חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה שתרגומו לא יתתקן גבר בתקוני אתתא:

ב

אין הגוזז והחותך צפרנים בכלי חייב אלא אם כן צריך לצמר או לשער או לצפרנים שחתך אבל אם אינו צריך להם הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה ולפיכך אשה ששכחה מערב שבת ליטול הצפרנים ובשבת הוא ליל טבילתה יש מי שמתיר לה לומר לנכרית לחתכן לה שכל דבר שאינו אסור אלא מדברי סופרים מותר לעשותו ע"י נכרי לצורך מצוה כמ"ש בס' ש"ז ושכ"ה.

אבל יש אומרים שאף אם אינו צריך לצמר ושער וצפרנים חייב (שעיקר המלאכה היא העברת השער והצמר מהעור והצפרנים מהאצבעות והרי הוא צריך לגוף העברה זו ועוד) שגם במשכן היו גוזזים עורות התחשים אע"פ שלא היו צריכים לשערן ולכן אין להתיר לומר לנכרית לחתכן שזהו שבות גמור ולא התירוהו לצורך מצוה כמ"ש בס' רע"ו אלא תאמר לה ליטלן ביד או בשינים שזהו שבות דשבות.

ואף שהיא מטה אצבעותיה אליה ומסייעה עמה קצת אין בכך כלום שמסייע אין בו ממש (ומותר גמור מן התורה ואף מדברי סופרים אין איסור לסייע אלא לעושה מלאכה גמורה או לדבר האסור משום שבות שלא במקום מצוה אבל במקום מצוה לא גזרו על הסיוע כמו שלא גזרו על האמירה לנכרי לפי שהוא אינו עושה כלום ואף בסיוע אינו עושה מאומה שמסייע אין בו ממש באמת אלא שהחכמים גזרו עליו גזרה שמא יבא לעשות בעצמו אבל העושה מעשה אסור אפילו הוא שבות דשבות במקום מצוה כמ"ש בס' של"א):

ג

אסור לחתוך יבלת מגופו בין ביד בין בכלי בין לו בין לאחרים בין יבלת לחה בין יבישה ואם חתך יבלת לחה בכלי חייב משום גוזז להמחייבים משום גזיזה אף אם אינו צריך למה שגזז:

ד

הכותב והמוחק על מנת לכתוב במקום שמחק מאבות מלאכות הן שכן היו כותבין על קרשי המשכן לסימן לידע איזה בן זוגו ופעמים שטעה והיה מוחק מה שכתב וחוזר וכותב במקומו אבל למחוק שלא על מנת לכתוב לא היה במשכן ואין זו מעין מלאכה כלל.

והואיל וחייב המוחק הוא משום שעושה כן על מנת לכתוב דהיינו שמתקן מקום לכתובה לפיכך אפילו לא מחק אותיות אלא טשטוש דיו בלבד או שעה שנפלה על הפנקס דהיינו לוחות חקוקין וטוחין בשעה וחוקקים עליהם בעט ברזל ונפלה עליה שעה אחרת ומחקה והסירה משם כדי לחקוק במקומה על השעה שתחתיה הטוחה בלוח חייב והוא שיהא במקומו כדי לכתוב או לחקוק ב' אותיות וכן הכותב או המוחק אותיות אינו חייב אלא על ב' אותיות אבל על אות אחת פטור אבל אסור מן התורה כשאר חצי שיעור וכן הדין במוחק ומסיר שעה מן הקלף כדי לכתוב במקומה.

והוא הדין המסיר שעה שנטפה על האותיות דמה לי מתקן מקום לכתובה ומה לי מתקן אותיות הכתובות ואדרבה זהו תיקון יותר ויש מקילין בזה.

ומדברי סופרים אסור אפילו למחוק שלא על מנת לכתוב ולכן אסור לשבור עוגה שעשו עליה כמין אותיות אע"פ שאינו מכיין רק לאכילה מפני שהוא מוחק אבל מותר ליתנה לתינוק לפי שקטן העושה להנאתו א"צ להפרישו כמ"ש בס"י שמ"ג.

ואותן ספרים שכתוב עליהם אותיות בראשי חודי הדפים יש אוסרין לפתחן בשבת משום מוחק וכן לנעלן משום כותב ואף שאינו מתכוין לכך פסיק רישיה ולא ימות הוא ויש מתירין לנעלן לפי שכיון שהאותיות הן כתובות כבר אלא שמחוסרין קריבה בעלמא אין בזה משום כותב כיון שאפשר להקריבן בקל בלי עשיית מעשה חדש הרי הן כמקורבים ועומדים ואינו עושה כלום בקריבה זו וכן מותר לפתחן מטעם זה ואינו כמוחקן כיון שכתבתן קיימת ואפשר להקריבן בקל והרי הן כמקורבין וכן נוהגין:

ה

המגיה אות אחת כגון שנטל לגגו של חי"ת ונעשו שני זייני"ן חייב (והמגיה אות אחת אחרת כגון שנטל לגגו של ד' ועשאו ר' פטור אבל אסור מן התורה):

ו

אינו חייב אלא כשכותב בדבר המתקיים על גבי דבר המתקיים אבל מדברי סופרים אסור אפילו בדבר שאינו מתקיים על גבי דבר שאינו מתקיים כגון לכתוב במשקין ומי פירות על גבי עלי ירקות וכיוצא בהן ולכן צריך ליזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השלחן או לחקוק באפר או בשומן קרוש או בדבש אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות כיון שאין רשומן ניכר כלל והוא הדין על השלחן שלא במשקין שגם בזה אין רשומן ניכר כלל ואע"פ שעל ידי כך מלמד ומאמן ידו לכתובה אין בכך כלום וכן מותר לראות אומנות בשבת אע"פ שלומדה:

הקורע על העור כתבנית כתב חייב שהרי חקיקה היא בכלל כתיבה אבל הרושם על העור כתבנית כתב פטור שאין זה דבר המתקיים אבל אסור מדברי סופרים גזרה משום דבר המתקיים.

אבל אם אינו תבנית כתב ואינו רושם אלא לסימן בעלמא ולא כמין אותיות מותר אפילו לכתחלה ולכן מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמין לסימן במקום שיש טעות במה דברים אמורים בקלף שהוא קשה והרושם שבו אינו מתקיים אבל בנייר אסור לרשום מפני שהרושם שבו מתקיים זמן מרובה ואע"פ שאינו תבנית כתב אסור מדברי סופרים גזרה משום תבנית כתב שחייבים עליו כשהוא מתקיים.

ויש אוסרים אפילו בקלף לפי שסוברים שאפילו הרושם לסימן בעלמא ולא כתבנית כתב חייב אם הוא דבר המתקיים שכן היו רושמין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוגו ולפיכך אם שרט שריטה אחת על גבי שני נסרים או ב' שריטות על נסר אחד לסימן כמו שעשו בקרשי המשכן חייב ובשריטה אחת על נסר אחד פטור אבל אסור מן התורה מפני שהוא דבר המתקיים והרושם על הקלף שאינו מתקיים אסור מדברי סופרים גזרה משום המתקיים וירא שמים יחמיר לעצמו כדבריהם:

ח

וכל זה כשאינו תבנית כתב כלל אבל כל שהוא תבנית איזה כתב אפילו אינו אשורי ואפילו אינן אותיות ידועות אלא שרגילין לסימן בעלמא כגון הסימנים שרגילין לעשות בהם המספר הרי זה נקרא תבנית כתב וחייב עליו אם עשאו בדבר המתקיים ובדבר שאינו מתקיים אסור מדברי סופרים לדברי הכל.

והכותב אשורית וחיסר הזיונין משעטנ"ז ג"ץ פטור עליהן מפני שלא נגמרה מלאכתן וכן כל כתב מאיזו אומה שלא גמר אותיותיו כתיקונן פטור עליו אלא שאסור מדברי סופרים ולכן הכותב כתיבה דקה שקורין משיט"א יש אומרים שפטור עליה מפני שנלקחה מכתב אשורי והרי זה ככתב אשורי שלא נגמר כתיקונו וכמו שיתבאר בסימן תקמ"ה:

ט

אם תוחב אותיות של כסף בבגד נקרא כתב ואסור לעשותו בשבת:

י

הרושם רשמים וצורות בשטר וכיוצא בהם כדרך שהציירים רושמים חייב משום תולדת כותב וכן המוחקה:

יא

דרך הרצענים כשהוא בא לחתוך העור משרטטו תחלה כפי מה שהוא רוצה להאריך להרחיב ולקצר החיתוך ואחר כך מעביר הסכין דרך השרטוט וכן עשו בעורות המשכן כשחתכום ולכן שרטוט זה הוא מאבות מלאכות וכן המשרטט אפילו הקלף או הנייר כדי לכתוב ביושר חייב:

יב

התופר ב' תפירות וקשר או ג' תפירות אעפ"י שלא קשר חייב אבל ב' תפירות ולא קשר פטור מפני שאינו מתקיים אבל אסור מדברי סופרים ואם קשר חייב גם משום קושר:

יג

בגד שהוא תפור ועומד והניח החוט ארוך ונתפרדו שתי חתיכות הבגד זו מזו במקצת וחוטי התפירות נמשכים ומותח את ראש החוט כדי להדקן ולחברן זו היא תפירתן וחייב אע"פ שלא קשר אם נתחברו כשיעור ג' תפירות.

ואותן שמהדקין הבגדים סביב זרועותיהם ע"י החוט שמותחים אותו ומתהדק אסור למותחו בשבת משום תופר (ואף שאינה תפירה של קיימא שהרי אינו מהדקו אלא בשעה שלובשו ובשעה שפושטו מרפה אותו מכל מקום אסור מדברי סופרים מפני שדומה לתופר) אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה ובעיגול שאז אינו דומה לתופר.

ואז אפילו אם החוט תחוב במחט נקובה מותר לצאת בה כיון שהיא מחוברת לעולם בחוט והחוט בבגד והרי היא תשמיש הבגד.

ואם אין הבגד מהודק כל כך ע"י חוט זה שיהא צריך לרפותו כשפושטו אלא לפעמים נמלך ומניחו כך לעולם מפני שיכול לפשטו כך כמות שהוא מהודק קצת אסור להדקו בשבת בכל ענין שמא ימלך להניחו כך לעולם ונמצא עשה תפירה של קיימא ובתפירה של קיימא אין מועיל מה שהנקבים רחבים ומתוקנים בתפירה ובעיגול:

יד

מוכין שנפלו מן הכסת מותר להחזירם אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת מפני שעכשיו עושהו כלי עיין סי' שי"ז:

טז

המעמר הוא מאבות מלאכות שהיה במשכן בסמנים הזרועים ואין עימור אלא כשמאספו במקום גידולו כעין קמה קצורה שמגבב השבלים במקום גידולן וכן המאסף פירות ומקבצן יחד במקום שנפלו מן האילן אבל אם נתפזרו במקום אחר מותר לקבצם כמ"ש בס"י של"ה.

ואין עימור אלא בגידולי קרקע אבל מדברי סופרים אסור אף שלא בגידולי קרקע לקבצם במקום גידולם כגון לקבץ מלח ממשרפות המים ששורפתן ונעשים מלח וכן בכל כיוצא בזה.

(ויש אומרים שהמדבק פירות עד שנעשו גוף אחד חייב משום מעמר אפילו שלא במקום גידולם כגון) המקבץ דבילה ועשה ממנו עיגול או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו ונעשו גוף אחד הרי זה תולדת מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה (וצריך להחמיר כדבריהם):

טז

הנותן זרע פשתן או שומשמיין במים וכיוצא בהם חייב משום לש מפני שמתערבים ונתלים זה בזה:

יז

אף על פי שחתיכת תלוש מותרת לכתחלה כשאינו מקפיד לחתכו במדה כמ"ש בסי' שי"ד מכל מקום אם על ידי זה מתקנו להשתמש בו איזה תשמיש חייב משום תיקון כלי אם מחתכו בסכין כמ"ש בסי' שכ"ב גבי קטימת קיסם ושלא בסכין פטור אבל אסור לפיכך אין שוברין את החרס ואין קורעין את הנייר המותרים בטלטול כדי להשתמש בהם איזה תשמיש מפני שהוא כמתקן כלי עיין סי' תק"ח.

(אבל משום קורע אין איסור אלא כשקורע ומפריד גופים רבים שנתחברו כגון קורע בגד הארוג מחוטים הרבה אבל הנייר שהוא גוף אחד אין בפסיקתו וחיתוכו משום קורע ומטעם זה מותר לקרוע עור שעל פי חבית של יין כמ"ש בסי' שי"ד מפני שהעור הוא גוף אחד ולא שייך בו איסור קריעה אלא איסור החיתוך אם מקפיד לחתכו במדה כמ"ש שם).

אבל המפרק ניירות דבוקים הרי זה תולדת קורע והמדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדות תופר וחייב במה דברים אמורים כשדיבוק זה נעשה לקיום אבל דפי ספרים שנדבקו זה לזה ע"י שעוה או בשעת הקשירה מותרים לפתחן בשבת שכיון שלא נעשה לקיום ועוד שנעשה מאליו בלא מתכוין לפיכך אינו דומה כלל לתופר ואין בו משום קורע:

יח

מחט שנתעקמה אפילו מעט אסור לפשטה (משום תיקון כלי):

שמא – היתר נדרים בשבת ובו ד' סעיפים:

א

מתירין נדרים בשבת אם הם לצורך השבת כגון שנדר שלא לאכול בשר או שלא לשתות יין או שנדר ממלבוש הצריך לו היום ואפילו היה לו פנאי להתירם קודם השבת מותר אבל נדרים שאינם לצורך השבת אין מתירים בשבת אפילו לא היה אפשר להתירם קודם השבת אבל הבעל יכול להפר נדרי אשתו אפילו שאינם לצורך השבת וכן האב לבתו לפי שאם לא יפר לה ביום שמעו לא יוכל עוד להפירם:

ב

מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד זמן פלוני ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן ואותו יום בא בשבת ואי אפשר לעשותה בשבת ויש לו פתחים להתיר נדרו משבועתו מתירין לו אפילו בשבת מפני שאם לא יתירו לו היום אי אפשר להתירו לו למחר:

ג

התרת חרמים דינה כהתרת נדרים ואין מתירין אלא לצורך השבת אבל נהגו להתיר חרמי הקהל אפילו אינם לצורך השבת לפי שאין דרך להיות כנופיא אלא בשבת ואם לא יתירוהו בשבת לא יתאספו ביום אחר ונמצא שאין לו היתר לעולם.

אבל אין מחרימין בשבת כי אם מדבר שהוא לצורך שבת וכן למי שחילל שבת אבל לא למי שעבר עבירה אחרת אבל דבר שיש בו תיקון המדינה ואם לא יחרימו בשבת לא יתאספו ביום אחר ויגרע התיקון אזי מותר להחרים כמו שמוותר להתיר הנדר או החרם מטעם זה ולכן אין למחות במה שנהגו בירידים שהשמש קורא מתוך הכתב מי שהוא מוחרם על פי בית דין משום חובותיו מפני שצריך להכריז בשבת שמתאספים כולם ויודעים לכופו בעירו לשלם ולולי זה היו נפסדין החובות וכל משא ומתן וכן מי שביזה החכם יכול לנדונו לכבודו מפני שזהו ג"כ תיקון המדינה להעמיד המשפט על תילו וגם דבר מצוה הוא משום כבוד התורה ואין צריך לומר שמוותר להחרים בשבת בדבר הנוגע על הכלל כמו שהחרימו בשבת את העוסקים בספרי הטבע כל ימיהם:

ד

מי שנדוהו בחלום מתירין לו בשבת:

שמב – בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזרה ובו סעיף אחד:

א

כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים לא גזרו עליהם אלא בעצמו של יום אבל בין השמשות מותרים והוא שיהא שם דבר מצוה כגון לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר או שהוא טרוד ונחפז ונצרך לדבר זה אפילו הוא צורך דבר הרשות אלא שהוא צורך גדול או הפסד מרובה (או שהוא צורך גמור לשבת אע"פ שאינו צורך גדול כגון לערב עירובי חצרות כדי שיוכל לטלטל מבית לחצר) כמו שנתבאר כל זה בס' רס"א.

ויש מי שהיה מסתפק אם התירו כל זה גם במוצאי שבת בין השמשות כי שמא מספק לא פקעה קדושת עצם היום ויש להקל (עיין מגן אברהם סוף סי' תר"כ) [ג' וס' תקפ"ח]:

שמג – דין קטן בשבת ובו יא סעיפים:

א

קטן העובר על דברי תורה להנאתו כגון שאוכל נבלות או שמחלל שבת לצרכו אין בית דין מצווין להפרישו אבל אם עושה בשביל גדול צריך למחות בידו מדברי סופרים כמ"ש בס' של"ד ואם הוא דבר המתפרסם לרבים ויש לחוש שיטעו השומעים לומר שדבר זה מותר הוא צריך למחות בו אע"פ שעושה לדעת עצמו כגון שתוקע בראש השנה שחל להיות בשבת שהקול נשמע לרבים ויבאו לטעות ולומר שתוקעין גם כשחל בשבת:

ב

וכל זה באחרים אבל אביו כיון שהוא מצווה מדברי סופרים לחנך את בנו או בתו אפילו במצוות עשה משהגיעו לחינוך כל שכן שמחוייב מדברי סופרים לגעור בהם ולהפרישם מלעבור על לא תעשה ואפילו על איסור של דברי סופרים ואם איננו מפרישם מאיסור של תורה צריכים הבית דין למחות בידו אבל אם אינו מפרישם מאיסור דברי סופרים אין צריך למחות בידו:

ג

ושיעור החינוך במצוות עשה הוא בכל תינוק לפי חריפותו וידיעתו בכל דבר לפי עניניו כגון היודע מענין שבת חייב לשמוע קידוש והבדלה היודע להתעטף כהלכה חייב בציצית כמ"ש בס"י י"ז וכן כל כיוצא בזה בין במצות עשה של תורה בין בשל דברי סופרים.

אבל החינוך בלא תעשה בין של תורה בין של דבריהם הוא בכל תינוק שהוא בר הבנה שמבין כשאומרים לו שזה אסור לעשות או לאכול אבל תינוק שאינו בר הבנה כלל אין אביו מצווה למנעו בעל כרחו מלאכול מאכלות אסורות או מלחלל שבת אפילו באיסור של תורה כיון שאינו מבין כלל הענין מה שמונעו ומפרישו.

וכן אם הוא כהן אינו צריך להוציאו מבית שהטומאה בתוכו אלא אם כן הוא בר הבנה אזי אביו מצווה להוציאו:

ד

אבל אמו אין מצווה עליו כלל בין במצות עשה בין בלא תעשה:

ה

וכל זה לענין להפרישו מאיסור אבל לספות לו איסור בידיים אסור לכל אדם מן התורה אפילו אינו בר הבנה כלל שנאמר לא תאכלום ופירשו חכמים לא תאכלום לקטנים ואפילו דברים האסורים מדברי סופרים אסור להאכילו אפילו הוא צריך לכך ואפילו הוא חולה כל שאין בו סכנה כמו שאסור בגדול וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד אפילו בדברים האסורים משום שבות.

ונכרי המאכיל איסור לתינוק שאינו בר הבנה אין אביו צריך למחות בו אבל אסור לכל אדם לומר לנכרי שיאכילנו שהאמירה לנכרי אסורה בכל האיסורים שבתורה וכל שכן שאסור לומר כן להתינוק.

ואם התינוק צריך לכך כגון שהוא קצת חולה מותר לומר לנכרי להאכילו שצרכי קטן דינם כחולה שאין בו סכנה שהתירו בו אמירה לנכרי אפילו באיסורי תורה כמו שנתבאר בס"י שכ"ח וכן אם צריך לשתית יין ואין שם יין ישראל אלא סתם יינם של נכרים ואין היין חזק כל כך שיכשירנו ע"י מזיגת ששה חלקים מים ואחד יין כמ"ש בי"ד סי' קל"ד מותר לומר לנכרי להשקותו לו:

ו

ויש אומרים שכל שהוא לצרכו של תינוק כגון אכילה ושתייה לא גזרו בו חכמים כלל ומותר להאכילו בידיים כל דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים אם צריך לכך אע"פ שהגיע לחינוך אבל אם אינו צריך

לכך אסור להאכילו אפילו אינו בר הבנה (ואביו צריך למחות בו אם הוא בר הבנה) אפילו באיסור דברי סופרים שהרי אסור להניקו חלב אמו אחר כ"ד חדש אע"פ שאין איסור חלב אשה אלא מדברי סופרים הואיל ואינו צריך לו אחר כ"ד ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים אם הוא צריך לכך ואין שם נכרי להאכילו על ידו.

ואף אם אין התינוק צריך לכך אלא שהגדול צריך לכך שיעשה לו תינוק איזה דבר האסור מדברי סופרים אין איסור לפי סברא זו ליתנו לו שיעשהו לו אלא כשנותנו לו בקביעות תדיר שיש לחוש שמא יתרגל התינוק ויסרך בעשיית דבר זה ויבא לעשותו אף כשיגדיל אבל כשנותנו לו באקראי בעלמא אין לחוש לכך רק שיהא בענין שאין בו איסור מה שעושה בשבילו כמ"ש בס"י של"ד כגון לצורך מצוה.

לפיכך מותר להטעים לתינוק שהגיע לחינוך מכוס של קידוש שמקדשין בבית הכנסת אף על פי שהתינוק אינו צריך כלל לטעימה זו ויכול הוא להמתין מלטעום עד שישמע הקידוש שבמקום סעודה בבית אביו המחנכו לזה אעפ"כ כיון שאיסור הטעימה קודם הקידוש הוא מדברי סופרים ויש לנו צורך בטעימה זו ואין לאסרה אלא משום שמא יסרך בה התינוק וזה אין לחוש בקידוש שבבית הכנסת שאין מטעימים להתינוקות בקביעות בכל שבת ושבת שלפעמים יש אורחים השובתים ואוכלים בחדרי בית הכנסת ושומעים הקידוש משם ואז אין צריך כלל להטעים לתינוקות כמו שנתבאר בס"י רס"ט:

ז

וכל זה כשמאכילים איסור לתינוק לצרכינו וכן אם אומרים לו לעשות לנו איזה דבר האסור אפילו מדברי סופרים אבל כל שהוא צרכו של תינוק ותקנתו לא חששו בו שמא יסרך בכך ויעשה כן לכשיגדל לפי שידוע לו שבשביל שהוא קטן מתירין לו צרכיו ולא יטעה מזה לעשות כן כשיגדל ולכן מותר להאכילו קודם קידוש אם הוא רוצה לאכול וכן לשתות ואסור לענותו וכן כל כיוצא בזה בשאר כל איסורי דברי סופרים:

ח

כל דבר שהוא משום חינוך מצוה מותר לספות לו איסור בידים כגון להאכיל פסח לקטן שהגיע לחינוך אע"פ שלא נמנה עליו ואין הפסח נאכל אלא למנויו אעפ"כ כיון שמתכוין לחנכו במצות מותר.

אבל מצוה שלא שייך בה חינוך דהיינו שלא יוכל לעשותה כשיגדל שזהו עיקר טעם החינוך כגון להטעימו מכוס של מילה ביום הכיפורים כדי שלא תהא הברכה נראית לבטלה אע"פ שזהו צורך מצוה מכל מקום כיון שכשיגדל יאסור לו לכן גם עכשיו אסור משום שמא יסרך בכך ויטעום ממנו גם כשיגדל כמו שיתבאר בס"י תרכ"א.

ולכן כל שבות שמותר לעשותן על ידי נכרי לצורך מצוה אסור לעשותו ע"י קטן משום שמא יסרך בכך אם לא באקראי בעלמא כמו שנתבאר למעלה:

ט

אסור ליתן לתינוק חגב חי טמא לשחוק בו שמא ימות ויאכלנו ונמצא מאכילו איסור בידים כיון שהוא נתן לו האיסור וכל שכן דבר האסור הראוי לאכלו כן ואפילו דבר שאין בו איסור אלא משום בל תשקצו

אסור ליתן לו אם יש לחוש שיאכלנו אבל מותר ליתן לו עוף טמא לשחוק בו מפני שאף כשימות אינו ראוי לאכילה כך:

י

(וכל זה באיסורי מאכלות ואפילו הוא איסור שהזמן גורם) אבל מותר ליתן לתינוק בשבת חפצים שיכול לעשות בהם מלאכה לעצמו ואפילו אם ידוע שיעשה בהם כגון ליתן לתינוק עוגה שכתובים עליה אותיות שאסור לאכלה בשבת כמ"ש בס"מ אף על פי שהתינוק יאכלנה בודאי כיון שמתכוין הוא להנאת עצמו אין צריך להפרישו כמו שנתבאר למעלה רק שלא יתן גדול לתוך פיו של תינוק:

יא

קטן שהכה אביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אע"פ שאינו צריך תשובה כשיגדל מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה דבר לתשובה ולכפרה אף על פי שעבר קודם שנעשה בר עונשין ולענין דבר שבממון יתבאר בח"מ סי' שנ"ט:

שדמ – דין ההולך במדבר בשבת ובו ב' סעיפים:

א

ההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת מונה ז' ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו ומקדש שביעי בקידוש והבדלה לזכרון בעלמא שיהא לו שם יום חלוק משאר ימים ולא תשתכח תורת שבת ממנו אבל מותר לילך בו אפילו כמה פרסאות כדי למהר לצאת מן המדבר.

ואם יש לו ממה להתפרנס אסור לו לעשות שום מלאכה גמורה אפילו בששת ימי החול שלו עד שיכלה מה שיש לו מפני שכל יום ספק שבת הוא ודברים האסורים בשבת מדברי סופרים מותר לעשותם בכל ימי החול שלו מפני שכל ספק דברי סופרים להקל אבל בז' שלו כיון שחל עליו שבת מדברי סופרים אסור בכל שבות כמו יום טוב שני שהוא ג"כ ספק ואסור בכל שבות מטעם זה.

ולאחר שיכלה כל מה שיש לו מותר לו לעשות מלאכה אצל בני השיירא להשתכר כדי פרנסתו בכל יום ויום אפילו בשביעי שלו מפני פיקוח נפש ולא יעשה אלא כדי פרנסה מצומצמת שיוכל לחיות בה אותו היום בלבד אבל לא מיום לחבירו אפילו מששי לשביעי שלו כי שמא הוא עושה משבת לחול ואין בזה צורך לפיקוח נפש שהרי יוכל לעשות גם למחר בחול ואם יש לו לחם לאכול אינו רשאי לבשל לו מפני שאין בזה פיקוח נפש:

ב

היה יודע מנין יום שיצא בו כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי ליציאתו אבל אינו יודע באיזה יום מימי השבת יצא מותר לו לעשות מלאכה כל כמה שירצה ביום שמיני ליציאתו שביום כזה לא יצא מביתו כי בודאי לא יצא בשבת וכן ביום ט"ו וכמו כן ביום כ"ב וכן לעולם:

שמה – דין ארבע רשויות לשבת ובו כז סעיפים:

א

ארבע רשויות לשבת רשות היחיד ורשות הרבים כרמלית ומקום פטור.

איזו היא רשות היחיד מקום המוקף מחיצות גבוהות עשרה טפחים ויש בחללו ד' טפחים על ד' טפחים שזהו שיעור מקום חשוב הראוי להשתמש בו.

וכן חריץ עמוק עשרה טפחים שנמצא חללו מוקף במחיצות גבוהות עשרה אם רוחב חללו הוא ד' טפחים על ד' טפחים שהוא שיעור מקום הרי הוא רשות היחיד גמורה בתוכו אפילו הוא ברשות הרבים.

וכן עמוד או תל שהוא גבוה עשרה ורחב ד' על ד' הרי הוא כמוקף מחיצות גבוהות עשרה שהלכה למשה מסיני היא שאנו אומרים גוד אסיק דהיינו שאנו רואים את ד' צדדי העמוד הגבוהים י' טפחים כאלו נמשכו והועלו למעלה על ראשו ועומדים כמחיצות סביב לו ונמצא ראשו מוקף מד' צדדים וחללו ד' על ד':

ב

תל שהוא משופע והולך ומתלקט בגבהו מעט מעט אם הוא מגביה י' טפחים מתוך הילוך ד' אמות הרי הוא כאלו זקוף ביושר ורשות היחיד הוא במקום גבהו אם מגביה כן מכל רוחותיו אפילו הוא עומד ברשות הרבים כיון שאין נוח להלוך בו אבל אם מתלקט גובה עשרה מתוך הילוך ה' אמות הרי ההילוך בו נוח וקל ולפיכך הוא כרשות הרבים גמורה אם הוא ברשות הרבים או ככרמלית אם הוא בכרמלית:

ג

עמוד גבוה עשרה שיש בראשו ד' על ד' ומתקצר והולך למטה וכשמגיע ג' טפחים סמוך לארץ יש בו ג' טפחים על ג' טפחים הרי הוא רשות היחיד על ראשו לפי שהלכה למשה מסיני היא שאומרים גוד אחית דהיינו משוך את ראש העמוד מכל צדדיו והורד למטה עד לארץ והרי זה כאילו מחיצות מקיפות אותו מכל צדדיו עד ראשו וכיון שבראשו יש ד' על ד' הרי הוא שם רשות היחיד גמורה ואפילו אם כשהגיע לפחות מג' טפחים סמוך לארץ אין בעביו ג' טפחים על ג' טפחים אין בכך כלום שכל שהוא פחות מג' טפחים לארץ כלבוד הוא וכאילו הגיע לארץ.

אבל תחת ראשו ועד הארץ אע"פ שאנו רואים כאילו מחיצות מקיפות שם אין זה מועיל לעשות שם רשות היחיד לפי שאין שם ריוח ד' על ד' שיהא ראוי להשתמש שם שהרי תחתית העמוד מפסיק שם:

ד

עמוד שיש בעביו ד' על ד' במשך גובה עשרה ואח"כ מתמעט והולך אע"פ שכשמגיע לג' טפחים סמוך לארץ אין בעביו ג' טפחים או אפילו אם כבר אין בעביו ג' טפחים למעלה הרבה יותר מג' טפחים סמוך לארץ הרי הוא רשות היחיד על גבה משום שאומרים גוד אסיק גובה י' טפחים של צדדיו למעלה כמו שנתבאר.

אבל למטה תחת השיפוע אינו רשות היחיד כיון שאי אפשר לומר שם גוד אחית מחמת בקיעת הגדיים כי כל מחיצה שאינו מגעת ג' טפחים לארץ אינו מחיצה לחלוק רשות בפני עצמה לפי שהגדיים יכולים

לבקוע תחתיה אבל פחות מג' טפחים שאינן יכולין לעבור שם אפילו אין בה אלא ז' טפחים ומשהו אנו אומרים לבד וכאלו הגיע לארץ:

ה

כל מקום שיש לו שם ד' מחיצות אע"פ שאינן שלימות אלא פרוצות באמצען ואין בהן אלא אמה לכאן ואמה לכאן בכל זזית כגון ד' קורות הנעוצים ברשות הרבים לארבע זזיות וכל אחת עביה אמה על אמה שנמצא שלכל רוח יש מחיצה ברוחב אמה מזזית זו וברוחב אמה מזזית זו אם אין ביניהם אלא י"ג אמות ושליש הרי זה רשות היחיד מן התורה והזורק לתוכה מרשות הרבים חייב אבל מדברי סופרים אינן חשובות מחיצות להתיר הטלטול בתוכו אפילו הן בכרמלית הואיל והפרוץ מרובה על העומד אלא לעולי רגלים בלבד התירו לעשות כן סביב הבריאות שברשות הרבים כדי שיהיו מים מצויים להם בשבתות:

ו

וכן מקום המוקף ג' מחיצות גמורות אלא שפרוץ ופתוח לגמרי ברוח רביעית או אפילו אין בו אלא ב' מחיצות ולחי שלחי זה נדון כמחיצה ג' ע"ד שיתבאר בסי' שס"ג הרי הוא רשות היחיד גמורה מן התורה והזורק מרשות הרבים לתוכו חייב אבל חכמים אסרו לטלטל בו יותר מד' אמות ושלא להוציא ולהכניס מתוכו לרשות היחיד ולא לרשות הרבים כדין הכרמלית שיתבאר.

במה דברים אמורים כשמקום זה הוא פרוץ ופתוח לכרמלית אבל אם הוא פתוח לרשות הרבים הזורק לתוכו פטור שאינו כרשות היחיד מן התורה מפני שלפעמים נדחקים רבים לתוכו כשיש דוחק רב ברשות הרבים:

ז

כתלים המקיפים את רשות היחיד הרי על גביהם רשות היחיד אע"פ שאינן רחבים ד' ואפילו אם גם החלל שביניהם אין בו ד' שאינו רשות היחיד שם מכל מקום על גבי הכתלים למעלה אם יש שם ד' על ד' בהצטרפות כולם עם החלל שביניהם הרי הוא רשות היחיד שם ואף על פי שאינו ראוי להשתמש שם על גבי כתלים שאין בהם רוחב ד' בכל אחד מכל מקום הרי אפשר להניח שם על גביהם דף הרחב ד' על ד' כמדתם עם החלל שביניהם ולהשתמש עליו:

ח

חורים שבכתלי רשות היחיד שכלפי רשות היחיד הם רשות היחיד ואפילו הם מפולשים כלפי חוץ לרשות הרבים והם למטה מי' טפחים ששם הוא אויר רשות הרבים ובני רשות הרבים משתמשים בהם אעפ"כ כיון שאפשר להשתמש בהם מרשות היחיד הרי הם בטלים אצלה ונחשבים כמוה אבל אם הם כלפי חוץ ואינם עוברים כלפי פנים אינם בטלים אצלה והרי הם נדונים לפי גבהם ורחבם כמו שיתבאר:

ט

אזר רשות היחיד הוא רשות היחיד עד לרקיע ולכן אם נעץ קנה ברשות היחיד אפילו גבוה מאה אמה על גביו רשות היחיד וכן כל מה שיש ברשות היחיד בין רחב בין קצר בין גבוה בין נמוך דינו כרשות היחיד שכן דרך לבנות ברשות היחיד עליות זו למעלה מזו קטנות וגדולות:

י

ואפילו כלי העומד ברשות הרבים אם יש בו כדי לרבע ד' טפחים על ד' טפחים והוא גבוה י' טפחים כגון תיבה או כוורת או מגדל הרי הוא רשות היחיד בתוכו ועל גבו עד לרקיע מפני שכל שהוא גבוה עשרה ורחב ד' הוא חולק רשות לעצמו.

אבל אם אינו גבוה עשרה אף על פי שרחב ד' אינו חולק רשות לעצמו ואף על פי שחכמים גזרו על כל דבר שרחב ד' ואינו גבוה עשרה לעשותו רשות בפני עצמו דהיינו כרמלית כמו שיתבאר מכל מקום בכלים לא רצו חכמים לגזור לבטלם מתורת כלי לעשותם רשות בפני עצמם הואיל והן כלים ודינם כמקום פטור ויש אומרים שדינם כרשות הרבים שהם עומדים עליה וכל שכן אם אינו רחב ד' והוא למטה מ'.

וכלים המחוברים לקרקע אין עליהם תורת כלי לענין זה וגזרו עליהם לעשותם כרמלית אם רחבים ד' ואינם גבוהים י':

יא

איזו היא רשות הרבים רחובות ושווקים הרחבים ט"ז אמה על ט"ז אמה שכן היה רוחב הדרך במחנה לזים שבמדבר.

והוא שאינם מקורים ואין להם חומה סביב ואפילו יש להם חומה אלא שהם מפולשים משער לשער דהיינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה הרי יש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רשות הרבים אם הוא רחב ט"ז אמה שהרי אין לו אלא ב' מחיצות משני צדדיו בלבד (אם מחיצות אלו אינן רחוקות אמה ברוחב רשות הרבים מכנגד חלל השער) והוא שאין הדלתות ננעלות בלילה כמו שיתבאר בסימן שס"ד.

וכן דרכים שעוברים בהן מעיר לעיר ורחבים ט"ז אמה וכן מבואות רחבים ט"ז אמה המפולשים מרחוב לרחוב או מרחובות לדרכים הרחבים ט"ז אמה הן רשות הרבים גמורה.

ויש אומרים שכל שאין ששים רבוא עוברים בו בכל יום כדגלי מדבר אינו רשות הרבים אלא כרמלית.

ועל פי דבריהם נתפשט המנהג במדינות אלו להקל ולומר שאין לנו עכשיו רשות הרבים גמורה ואין למחות בידם שיש להם על מי שיסמכו (וכל ירא שמים יחמיר לעצמו):

יב

מבואות הרחבים ט"ז אמה אפילו שמתקצרים בקצתן ואין בהם ט"ז אמה הרי הן רשות הרבים לפי שאי אפשר לרשות הרבים להתלקט במלקט ורהיטני לפיכך מבואות המפולשים לרשות הרבים מב' ראשיהם וארכן לאורך רשות הרבים אע"פ שאין ברחבן ט"ז אמה הרי הם רשות הרבים גמורה לפי שהן כרשות הרבים ארוכה שנתקצרה בקצתה כיון שארכן לאורך רשות הרבים אבל אם ארכן מפולש לרוחב רשות

הרבים אינן רשות הרבים ויש אומרים שאינן רשות הרבים אלא אם כן רחבים י"ג אמה ושליש (ואז הם רשות הרבים אפילו הם מפולשים לרוחב רשות הרבים) וכבר נתבאר שעכשיו יש אומרים שאין לנו רשות הרבים בכל ענין:

יג

כל דבר שהוא ברשות הרבים אם אינו גבוה ג' טפחים אפילו הם קוצים או צואה שאין רבים דורסים עליהם חשובים כקרקע והרי הם רשות הרבים (ואפילו הם כלים).

ואם הוא גבוה ג' ומג' ועד ט' ולא ט' בכלל אם הוא רחב ד' על ד' חלק רשות לעצמו מדברי סופרים והוא ככרמלית והוא שאינו כלי ואם אינו רחב ד' על ד' הוא מקום פטור (ואם הוא כלי נתבאר לעיל).

ואם הוא גבוה ט' טפחים מצומצמים שראוי לכתף עליו שאינו לא גבוה ולא נמוך ורבים מכתפים עליו הרי הוא כרשות הרבים גמורה אפילו אינו רחב ד' שכיון שהוא צריך לרבים רשות הרבים הוא בין רחב בין קצר אבל אם אין רבים מכתפים עליו אע"פ שראוי הוא לכתף עליו אינו רשות הרבים ופחות מט' אפילו אם מכתפים עליו אינו כלום מפני שאינו ראוי לכיתוף ויש אומרים שמט' ועד עשרה ראוי הוא לכיתוף ורשות הרבים הוא אם מכתפים עליו אפילו אינו רחב ד'.

אבל מעשרה ולמעלה אף אם ראוי הוא לכיתוף ומכתפים עליו הרי נשתנה לרשות אחרת שאם הוא רחב ד' על ד' הוא רשות היחיד ואם אינו רחב ד' הוא מקום פטור (אפילו הוא כלי) ואפילו יש בו מקום כדי לחוק להשלימו לד' כגון חור שבכותל כלפי רשות הרבים והוא גבוה עשרה ואין בתוכו ד' על ד' הרי הוא מקום פטור ואין אומרים רואים כאלו נחקק מן הכותל במקומו כשיעור ד' על ד':

יד

גומא ברשות הרבים אם אינה עמוקה ג' טפחים הרי הוא רשות הרבים משלשה ועד עשרה אם רחבה ד' על ד' הרי הוא כרמלית ואם לאו הוא מקום פטור אפילו היא עמוקה עשרה טפחים ויותר ואפילו אם לפעמים מניחים בה רבים חפציהם עד שישבו מכל מקום תשמיש ע"י הדחק הוא ואינו חשוב תשמיש לעשותה רשות הרבים בשביל כך ואם היא עמוקה עשרה ורחבה ארבעה הרי זו רשות היחיד שהרי יש לה מחיצות בתוכה והוא שיהא העומק עשרה מתלקט מתוך הילוך ד' אמות:

טו

היתה הגומא מליאה מים אין המים מבטלים המחיצות והוא הדין שאר דברים צלולים שאדם מסתכל בהם ורואה בתוכם ונראים המחיצות אבל מליאה פירות אינה רשות היחיד שהפירות מבטלים המחיצות מן התורה אפילו דעתו לפנותם היום הואיל ועכשיו אין המחיצות ניכרות.

(ואפילו במליאה מים או אפילו בריקנית אינה רשות היחיד אלא אם כן העומק עשרה הוא מתלקט מתוך הילוך ד' אמות כמו שנתבאר למעלה).

(ואפילו הוא עמוק עשרה מתוך הילוך ד' אמות) אינו רשות היחיד (מדברי סופרים) אלא כרמלית כמו הימים והנחלים שאינן רשות היחיד מדברי סופרים אפילו עמוקים עשרה מתוך הילוך ד' אמות הואיל ועוברים עליהם כמו שיתבאר).

והוא הדין לרקק שבכרמלית.

(ואין צריך לומר אם הוא עמוק עשרה מתוך הילוך יותר מד' אמות שאז אינו רשות היחיד מן התורה ואעפ"כ אינו רשות הרבים אעפ"י שהרבים מהלכים בו לפי שכל מים שהן עמוקים עשרה אין נוח להלוך בהן כלל):

טז

רקק מים שברשות הרבים שאינו עמוק עשרה בטל הוא לגבי ר"ה אם רגילים הרבים להלך בו אף על פי שהוא הילוך שעל ידי הדחק ואפילו אם אינו רחב ד' שאין מהלכים בתוכו אלא מדלגים עליו הרי הוא רשות הרבים כיון שהרבים בוקעים בו ועוברים עליו ואין מקיפים אותו כמו שמקיפים את הבור שברשות הרבים וכן דף המונח על גבי הרקק (או על הבור) הוא רשות הרבים כיון שרבים בוקעים בו אבל רקק שאין רבים בוקעים בו אינו רשות הרבים אע"פ שאינו עמוק עשרה אלא כרמלית הוא אם הוא רחב ד' ואפילו הוא עמוק ט':

יז

אזיר רשות הרבים אינו רשות הרבים אלא עד עשרה טפחים אבל למעלה מי' טפחים מקום פטור הוא לענין דבר שאינו מסויים כגון פני כותל שברשות הרבים אם איזה דבר נדבק שם או קולט מן האזיר מותר להוציא משם לרשות היחיד אבל דבר מסויים כגון חור שבכותל או ראש עמוד אם אין בו ד' על ד' אפילו למטה מעשרה מקום פטור הוא ואם יש בו ד' על ד' גם למעלה מעשרה אינו מקום פטור אלא רשות היחיד גמורה הוא:

יח

חורים שבכתלים כלפי רשות הרבים ואינם מפולשים לפנים אם הם (רחבים) [גבוהים] ג' טפחים אינם כרשות הרבים אלא נדונים לפי מדותיהם אם יש בהם ד' על ד' והם למטה מי' טפחים הם כרמלית ואם הם למעלה מי' טפחים הם רשות היחיד ואם אין בהם ד' על ד' הם מקום פטור בין שהם למעלה מעשרה בין שהם למטה מעשרה:

יט

איזו היא כרמלית מקום שאינו הילוך לרבים וגם אינו מוקף מחיצות כהלכתן וזהו כארמלית כלומר כאלמנה שאינה לא בתולה ולא נשואה כך זה אינו מוקף מחיצות כרשות היחיד ואינו הילוך לרבים כרשות הרבים.

ומקום זה הוא מקום פטור מן התורה שמותר להוציא ולהכניס מתוכו לרשות היחיד ולרשות הרבים ומהם לתוכו מפני שהוא בטל אצל כל אחד מהן בין שיש בו ד' בין שאין בו אלא שחכמים חלקו ביניהם שכשאין בו ד' על ד' הוא מקום פטור וכשיש בו הוא מקום חשוב ואינו בטל אצלן ועשאוהו רשות בפני עצמו וקראוהו כרמלית.

כגון מקום שיש בו ד' על ד' המוקף מחיצות שאינן גבוהות י' טפחים וכן תל או עמוד שיש בו ד' על ד' ואינו גבוה עשרה וכן חריץ שיש בו ד' על ד' ואינו עמוק עשרה.

וכן הימים והנחלים שאף שהם עמוקים עשרה והמים אינם מבטלים המחיצות מכל מקום אין העומק עשרה מתלקט מתוך הילוך ד' אמות וגם אינן רשות הרבים אע"פ שרבים מהלכים בהם בספינות לפי שאינו נוח תשמיש הליכתן כמו ביבשה ואינו דומה לדגלי מדבר.

ואף אם יש בהם גומא שעומקה מתלקט י' טפחים מתוך הילוך ד' אמות שהיא רשות היחיד גמורה מן התורה והזורק לתוכה מרשות הרבים חייב מכל מקום (ב)gt; ; מדברי סופרים אינה רשות היחיד אלא כרמלית (הואיל ועוברים על מחיצותיה מלמעלה כאלו לא היו שם מחיצות כלל):

כ

וכן הבקעה דהיינו שדות זרועות או קצורות שאינן מוקפות גדר גבוה י' טפחים וכן קרן זוית הסמוכה לרשות הרבים כגון מבואות שיש להם ג' מחיצות ואין להם לחי או קורה ברוח רביעית הפתוחה לרשות הרבים וכן רשות הרבים שהיא מקורה שאינה דומה לדגלי מדבר הן כרמלית:

כא

וכן האסטוונית דהיינו מקום פנוי שלפני החנויות שיושבים שם הסוחרים על אצטבאות ומקום זה אינו עשוי להילוך רבים וכרמלית הוא וכן העמודים שברשות הרבים שבהם תולים התגרים פרקמטיא וגם אצטבאות סדורות לפנייהם לישב שם התגרים הרי אצטבאות אלו הן כרמלית אם הן רחבות ד' על ד' וגבוהות משלשה ועד עשרה כמו שנתבאר לעיל בתל ועמוד שברשות הרבים.

אבל מקום פנוי שבין העמודים הוא רשות הרבים כיון שרבים בוקעים שם ואע"פ שבין עמוד לעמוד אין שם רוחב ט"ז אמה כשיעור רוחב רשות הרבים ואפילו אין שם אפילו י"ג אמה ושליש כשיעור מבוי המפולש מרשות הרבים אע"פ כ' כיון שרבים בוקעים בהם הם טפלים לרשות הרבים הרחבה ט"ז אמה משא"כ במבוי שהוא מקום חשוב בפני עצמו ואינו טפל ובטל לרשות הרבים:

כב

בית נמוך שאין תוכו י' טפחים בגובה וקירויו משלימו לעשרה אם יש בו ד' על ד' הרי על גביו רשות היחיד כמו על גבי עמוד הגבוה עשרה ורחב ד' משום גוד אסיק אבל תוכו הוא כרמלית כיון שאין שם מחיצות גבוהות עשרה.

ואם חוקק בהם ד' על ד' אפילו באמצע רחוק מן הכתלים ג' טפחים או יותר נעשה כולו רשות היחיד לפי שבמקום החקק עצמו ששם הוא גבוה עשרה שם הוא רשות היחיד גמורה והשאר נעשה כחורי רשות היחיד שהם כרשות היחיד.

ואע"פ ששפת החקק מצטרף עם הכתלים שבתוכו להשלימם לעשרה אע"פ שהוא רחוק מהם ג' טפחים או יותר מכל מקום ע"י צד החיצון של הכתלים ששם הם גבוהים י' נעשה חקק זה רשות היחיד הואיל ויש בו חלל גבוה י' טפחים ואף על פי שהכתלים רחוקים מחללו ג' טפחים או יותר אין בכך כלום לפי שלענין שבת א"צ רק שתהא הרשות משתמרת ע"י המחיצות ואפילו הן רחוקות ממנה הרבה נקראת רשות היחיד והשאר נעשה כחורי רשות היחיד שהם כרשות היחיד.

אבל כשלא חקק בו אין תוכו נעשה רשות היחיד ע"י צד החיצון של הכתלים הואיל ואין בתוכו חלל גבוה י' טפחים.

ואם אין הכתלים גבוהים עשרה אפילו בצד החיצון שלהם אין החקק נעשה רשות היחיד אלא אם כן הוא סמוך לכתלים פחות מג' טפחים שאז מצטרף שפתו לגובה הכתלים להשלימם לעשרה ואע"פ שאין הכתלים גבוהים י' אפילו בצד החיצון מכל מקום מצטרפים:

כג

גג הבולט על מחיצות הבית בענין שאין מחיצות הבית ניכרים ונראים לעומדים על הגג כשמסתכלין תחת רגליהם כגון גגין שלנו אין אומרים במחיצות אלו גוד אסיק ולכן על גבי הגג אינו רשות היחיד אפילו הוא גבוה ורחב הרבה אלא כרמלית הוא ואם חלון פתוח לו מן הבית נעשה כולו כחורי רשות היחיד ורשות היחיד הוא.

וכן זיזין הבולטים מן הכותל ויש בהם ד' על ד' הם כרמלית אלא אם כן חלון הבית פתוח להם לפי שאף שהם גבוהים עשרה אין אומרים בהם גוד אחית מחיצה למטה עד לארץ הואיל והגדיים יכולים לבקוע תחתיהם כמו שנתבאר למעלה.

ויש מי שאומר שגג הבולט אינו כרמלית אלא אם כן בולט ד' טפחים לתוך רשות הרבים או כרמלית שאז בליטה זו היא כרמלית כמו זיזים הבולטים ושאר הגג הוא פרוץ במילואו לבליטה זו שמחיצות הבית אין אומרים בהם גוד אסיק להפסיק בין בליטה זו לשאר הגג הואיל ואינן ניכרות למי שעומד על הגג אבל אם אין בבליטה ד' טפחים אינה כרמלית אלא מקום פטור ושאר הגג אע"פ שאין לו אלא מחיצות הבית ואין אומרים בהם גוד אסיק מכל מקום כיון שהבית שתחתיו רשות היחיד הרי רשות היחיד עולה עד לרקיע ולא הוצרכו לומר גוד אסיק אלא בדבר שתחתיו אינו רשות היחיד גמורה בהיקף מחיצות סביבה כגון עמוד ברשות הרבים וכיוצא בה (אלא שכיון ששאר הגג פרוץ במילואו לבליטה שהיא מקום פטור אף הוא נעשה מקום פטור אם הבליטה היא מקום פטור מב' רוחות הגג כגון שרשות הרבים או כרמלית מהלכת מב' רוחות הבית שגג זה לא עדיף מבית שנפרץ במילואו מב' רוחותיו שאינו רשות היחיד אלא כרשות שנפרץ לו) ויש לסמוך על דבריו להקל בדברי סופרים:

כד

(חורים שבכתלים $gt;(ג);lt(ג)$; כלפי כרמלית אינם כרמלית אם הם למעלה מג' טפחים אלא אם כן יש בהם ד' על ד' והם למטה מעשרה כמו שנתבאר בחורי רשות הרבים):

כה

כרמלית הקילו בה מקולי רשות היחיד ומקולי רשות הרבים מקולי רשות היחיד שאין כרמלית בפחות מד' על ד' ומקולי רשות הרבים שאין כרמלית למעלה מעשרה אלא מקום פטור הוא לענין דבר שאינו מסויים כמו שנתבאר ברשות הרבים אבל דבר מסויים כגון ראש עמוד העומד בכרמלית אם יש בו ד' על ד' רשות היחיד הוא ואם אין בו ד' על ד' אף למטה מעשרה אינו כרמלית אלא מקום פטור.

ויש אומרים שאין מקום פטור בכרמלית אלא ברשות הרבים אבל בכרמלית אנו אומרים מצא מין את מינו וניעור דהיינו המקום פטור מצא את הכרמלית שהיא מינו שהיא ג"כ מקום פטור מן התורה וניעור ונתחזק ע"י מינו להצטרף עמו ולהיות כמוהו ולכן כל דבר שאין בו ד' על ד' שאינו חולק רשות לעצמו בטל הוא אצל הכרמלית ונעשה כמוה אם הוא למטה מעשרה אבל אם הוא למעלה מעשרה מקום פטור הוא שאין כרמלית תופסת למעלה מעשרה אבל בור העומד בכרמלית אפילו עמוק מאה אמה הוא כרמלית אלא אם כן יש בו ד' על ד' שהכרמלית תופסת עד התהום ואין מקום פטור נוהג שם וכן עיקר.

ולדברי הכל אין מקום פטור ברשות היחיד אלא כל מה שיש ברשות היחיד הוא רשות היחיד:

כו

בימים ונחלים מודדים אלו העשרה טפחים של כרמלית מעל פני המים ולא מן הקרקע לפי שהמים נחשבים כארץ עצמה ולכן כל המים וי' טפחים למעלה על פני המים הם כרמלית למעלה מעשרה הוא מקום פטור:

כז

איזהו מקום פטור כל מקום גבוה שברשות הרבים שאין בו ד' על ד' והוא גבוה משלשה ולמעלה עד לרקיע או חריץ שאין בו ד' טפחים רוחב ועמוק משלשה ועד התהום אפילו הוא ארוך אלף אמה וכן מחיצות הגבוהות משלשה ועד לרקיע ואין ביניהם ד' על ד' הרי ביניהם מקום פטור אם הם ברשות הרבים אבל בכרמלית אין שם מקום פטור כלל אלא למעלה מי' טפחים וכל שכן ברשות היחיד כמו שנתבאר:

שמו – דיני עידובין מן התורה ובו יג סעיפים:

א

מן התורה אינו חייב אלא כשמוציא חפץ ברגליו מרשות היחיד או מכניסו מרשות הרבים לרשות היחיד או שעומד ברשות היחיד וזורקו או מושיטו לרשות הרבים או להפך וחכמים אסרו ההוצאה וההכנסה והזריקה והושטה מכרמלית לרשות הרבים או לרשות היחיד או מהן לכרמלית אבל מקום פטור מותר להוציא ולהכניס ממנו לרשות היחיד ולרשות הרבים ומהן לתוכו וכן לזרוק ולהושיט.

אבל המוציא מרשות היחיד לרשות הרבים או המכניס מרשות הרבים לרה"י דרך מקום פטור כגון המוציא מחנות לרה"ר דרך אסטוונית או להיפך חייב כיון שלא נח החפץ במקום פטור ואע"פ שהולך ברגליו במקום פטור והרי הניח רגליו שם בכל פסיעה אין זו חשובה הנחה אלא אם כן עמד שם למוש אבל אם עמד שם לתקן משאו הרי עמידה זו צורך הילוכו ואינה חשובה הנחה ואין צריך לומר שהמושיט או זורק מרשות היחיד לרשות הרבים או להפך דרך מקום פטור שהוא חייב:

ב

וכן העומד במקום פטור ונוטל חפץ מרשות היחיד או מיד מי שעומד ברשות היחיד ונותנו ברשות הרבים או ביד העומד ברשות הרבים או להפך ולא נחה ידו כלל במקום פטור כשהולכה דרך שם חייב אבל אם נחה ידו שם קצת פטור.

אבל אסור לעשות כן מדברי סופרים אפילו ע"י שנים כגון שאחד עומד ברשות היחיד ונוטל משם חפץ ומניחו במקום פטור והעומד ברשות הרבים נוטלו מפני שמזלזל באיסורי שבת לגרום לכתחלה הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים או להפך וגזרה שמא יבואו להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים או להפך בלא הנחה במקום פטור בינתיים:

ג

במה דברים אמורים ברשויות של תורה שהן רשות היחיד ורשות הרבים גמורה אבל ברשויות של דבריהם כגון מקום פטור העומד בין ב' חצרות שלא עירבו מותר לעמוד עליו וליטול מחצר זו ולהניח בחצר זו וכן במקום פטור שבין רשות היחיד לכרמלית ע"ד שיתבאר בסימן (שנ"ז) [שנ"ה] (שכיון שאף ברשויות של תורה אין איסור בזה אלא משום גזרה א"כ ברשויות של דבריהם היא גזירה לגזירה).

ויש אוסרים אפילו ברשויות של דבריהם מטעם שיתבאר בסי' (שנ"ג) [שנ"ב] ויש להחמיר כדבריהם:

ד

(וכל זה כשעומד במקום פטור ונעשית שם הנחה כמו שנתבאר וכן אם עומד ברשות היחיד ומניח חפץ במקום פטור וחוזר ועוקרו משם לכרמלית או לחצר שאינה מעורבת אבל אם מושיט או זורק דרך מקום פטור בלי הנחה בינתיים לדברי הכל אסור שהרי כיוצא בזה ברשויות של תורה חייב חטאת לכן ברשויות של דבריהם אסור מדבריהם ואין כאן גזרה לגזרה) ויש מי שמתיר גם בזה ואין לסמוך על דבריו כמ"ש בסי' שנ"ג.

ולדברי הכל אסור להוציא מרשות היחיד למקום פטור אפילו דרך רשויות של דבריהם כגון כרמלית או חצר שאינה מעורבת אפילו בלי הנחה בינתיים וכמו שאסרו מרשות היחיד לרשות היחיד דרך כרמלית כמ"ש בסי' שמ"ז והוא הדין מכרמלית לכרמלית דרך רשות היחיד כמ"ש שם אבל מכרמלית לכרמלית דרך מקום פטור מותר תוך ד' אמות:

ה

הלכה למשה מסיני שהמעביר חפץ ד' אמות ברשות הרבים חייב וחכמים אסרו להעביר ד' אמות בכרמלית אבל מקום פטור מותר להעביר בו בכולו אפילו הוא ארוך אלף אמה ומותר לטלטל מכרמלית זו לכרמלית אחרת תוך ד' אמות כגון מים לבקעה וכיוצא בהן משאר הכרמליות:

ו

אפילו מקום שהוא רשות היחיד גמורה מן התורה אלא שחכמים אסרו לטלטל בו אלא תוך ד' אמות כמו שאסרו בכרמלית גמורה כגון קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ע"ד שיתבאר בסי' שנ"ח שמן התורה הוא רשות היחיד גמורה אפילו ארוך ורחב כמה מילין כיון שיש לו מחיצות אלא שמחוסר דיוקן והזורק מתוכו לרשות הרבים חייב אעפ"כ מותר לטלטל ממנו לכרמלית גמורה תוך ד' אמות כגון לבקעה העוברת לפניו ולא גזרו כאן כמו שגזרו על טלטול משאר רשות היחיד לכרמלית לפי שחששו כאן אם יהיה אסור לטלטל ממנו לכרמלית יטעו לומר שהוא אין לו דין כרמלית כלל ויבואו להתיר הטלטול בתוכו יותר מד' אמות:

ולמה חששו יותר לאיסור הטלטול בתוכו מלאיסור הטלטול ממנו לכרמלית גמורה לפי שהטלטול בתוכו מצוי יותר מהטלטול ממנו לכרמלית גמורה ולכן בטלו זה מפני זה שהם אמרו והם אמרו:

ח

ולכן מותר ליקח מפתח מכרמלית שלפני גינה לפתוח ולנעול הגינה או להטמינו בתוכה ולחזור וליטלו ממנה כשהוא עומד בחוץ אע"פ שהגינה היא רשות היחיד גמורה מן התורה אלא שהיא ככרמלית מד"ס אם היא יתירה על בית סאתים.

ובלבד שלא תהא מפסקת ביניהן אסקופה שהיא רשות היחיד כגון שהיא גבוהה עשרה ורחבה ד' או אפילו אינה גבוהה כלל אלא שיש לה מחיצות $(א)$; מן הצדדים הרחבות ד' טפחים דהיינו מזוזות הפתח מכאן ומכאן אם יש בהן ד' וגם יש עליה משקוף מלמעלה הרחב ד' שיש תורת תקרה עליו ואומרים בו פי תקרה יורד וסותם וכמו שיתבאר בסי' שס"א ושס"ה והרי זה כאלו היתה מחיצה לפני האסקופה ועל ידי כן נעשית רשות היחיד ואסור לטלטל דרך עליה מפני שמטלטל מכרמלית לכרמלית דרך רשות היחיד:

ט

ואם אסקופה זו שנעשית רשות היחיד ע"י פי תקרה יורד וסותם הוא לפני רשות היחיד גמורה שמותר לטלטל בתוכה כגון בית וחצר מן הדין היה מותר לטלטל מהאסקופה לפנים או להפך שהרי מטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד אלא שיש לאסור משום שאין הכל בקיאים לדקדק אם יש ברוחב המשקוף ד' שכשאינן בו ד' אין אומרים בו פי תקרה יורד וסותם והרי יש לאסקופה זו דין כרמלית אם אינה גבוהה עשרה ואע"פ שאינה רחבה ד' ואין כרמלית בפחות מד' הרי כל רשות הרבים שלנו הן כרמלית ואין מקום פטור בכרמלית אלא כל דבר שיש בה אפילו אין בו ד' על ד' הוא בטל אצלה ונעשה כמוה כמו שנתבאר בסי' שמ"ה שכן עיקר ואף אסקופה זו בטלה אצלה ולא אצל רשות היחיד שבפנים הואיל ויש דלת מפסקת ביניהן ואף בזמן שהפתח פתוח אין האסקופה כלפנים אלא כלחוץ הואיל והוא עשוי לחזור ולינעל:

י

ולכן יש ליזהר בבית שפתחו פתוח לכרמלית שלא לטלטל מן הבית ולחוץ רק עד מקום שקיפת הדלת ולא יותר אפילו משהו כי שמא לא יהיה במשקוף רוחב ד' ומשקיפת הדלת ואילך הוא כרמלית ואעפ"כ אין לטלטל מהכרמלית עד מקום שקיפת הדלת מבחוץ כי שמא יהיה במשקוף ד' ואז כל רוחב האסקופה הוא רשות היחיד אף משקיפת הדלת ואילך נמצאת למד שהאסקופה משקיפת דלת ואילך כלפי חוץ מטילין עליה מספק חומר רשות היחיד וחומר כרמלית.

(וכן בחלל שעליה עד גובה י' טפחים מן הארץ אבל מי' ולמעלה הוא מקום פטור אף בכרמלית) (כמ"ש סי' שמ"ה):

ולכן באותן מקומות שאסור הטלטול שם מחמת שאין שם עירוב ופתח בית הכנסת הוא לצד הרחוב ואין שם חדר לפני הפתח והנכרי מביא המפתח יש להזהיר לשמש שלא יקח המפתח מידו עד שיהיה עמו תחת המשקוף שעל הפתח כי שמא תחת המשקוף הוא רשות היחיד ויטלטל מכרמלית שלפני בית הכנסת לרשות היחיד על כן יקח המפתח ממנו תחת המשקוף אחר כך יפתח המנעול ולא יפתח הפתח עד שיסיר המפתח תחלה ואחר כך יפתח הפתח כי שמא תחת המשקוף הוא כרמלית ונמצא מכניס המפתח מכרמלית לרשות היחיד בפתחת הפתח לפני עם המפתח על כן יסירו תחלה ויתנו להנכרי או יטמינהו בין המזוזה להמשקוף או בין המזוזה לאסקופה לפני שקיפת הדלת.

אבל במה שמכניס המפתח לחור שבדלת לפותחה בו אין בזה משום מכניס מכרמלית לרשות היחיד כי חור זה אינו כלפנים הואיל ואי אפשר להשתמש בו מבפנים אלא מבחוץ וכיון שאין בו ד' על ד' מקום פטור הוא.

(ולהאומרים שיד האדם שהיא גבוהה למעלה מ' טפחים מן הארץ הוא מקום פטור כמו שיתבאר בס' ש"ז יכול לעמוד על האסקופה וליקח המפתח מיד הנכרי בעוד שהוא בכרמלית אם יד הנכרי היא גבוהה מעשרה ואח"כ אין צריך להסיר המפתח מחורו שבדלת טרם יפתחנה אם חור זה הוא למעלה מעשרה מהארץ כיון שכל העברת מפתח הכל הוא דרך למעלה מעשרה.

אבל כשיוצא מבית הכנסת וסוגרו אסור להוציא עמו המפתח דרך מעלה מעשרה לתוך חלל שתחת המשקוף ולהטמינו שם בחור שהוא למעלה מ' כיון שנחה קצת בידו לפי שלגבי עצמו אינו מועיל מה שמוציא למעלה מעשרה כמ"ש שם).

וראו לאותו קהל לעשות איזה חדר קטן לפני פתח בית הכנסת ושוב לא יהיה חשש כלל:

וכל זה בתחת משקוף שיש לו מחיצות מן הצדדים אבל תקרה שאין לה מחיצות מן הצדדים אפילו היא רחבה הרבה אין אומרים בה פי תקרה יורד וסותם כמ"ש בס' ש"א ולכן החלל שתחתיה דינו לגמרי כרשות המהלכת לפניו (אם כרמלית כרמלית ואם רשות הרבים רשות הרבים) ואין להסתפק בחלל שתחתיה כלל ברשות היחיד.

ולכן צריך להזהיר מאד לרבים שנכשלים בגגין שלנו הבולטים לפני הבתים שמטלטלים תחתיהן מהבתים וזהו איסור גמור לא יעשה כן בישראל שהרי לבליטה זו אין לה מחיצות כהלכתן שאף שעמודים תחובים כנגד הבית והגג נתון עליהם והרי זה צורת הפתח שהיא כמחיצה כמו שיתבאר בס' ש"ב מכל מקום מן הצדדים אין שם מחיצה כלל ולכן יעמיד קנה אחד אצל כותל הבית מקצה מזה וקנה אחד מקצה מזה מכוונים כנגד העמודים שבקצוות ויהיה הקנה עם העמוד שכנגדו מצד זה נדון משום צורת הפתח וכן בצד השני ויהיה צורת הפתח מכל הג' צדדים וכותל הבית הוא מחיצה רביעית.

ואף שמן הדין אין צריך אלא ג' מחיצות וברביעית אומרים פי תקרה יורד וסותם כמו שיתבאר בס' ש"א מכל מקום טוב להחמיר ולחוש לדברי האומר שגם ברביעית צריך איזה תיקון.

ואם בתים רבים עומדים זה אצל זה די להעמיד קנה אחד בקצה הבית העומד מקצה מזה וקנה אחד בקצה הבית העומד מקצה מזה ויערבו יחד כל הבתים.

ויש מי שאומר שאין צורת הפתח מועלת להתיר הטלטול בבליטה זו שלפני הבתים הואיל והפרוץ שבה מרובה על העומד אבל העיקר כסברא הראשונה כמו שיתבאר בס' ש"ב:

יג

אם גיפופים בולטים מן קצה הכותל כמין עמוד עד פחות משלשה סמוך לארץ אין צריך קנה כלל כמו שיתבאר בס' ש"ג:

שמז – על איזה הוצאה חייב מן התורה וכו' סעיפים:

יא

מן התורה אינו חייב אלא כשעוקר חפץ מרשות היחיד ומניחו ברשות הרבים או להפך אבל העומד באחת משתי רשויות אלו ופשט ידו לרשות השנייה וחפץ בידו ונטלו ממנו חבירו העומד שם שזה עקר מרשות זו וזה הניח ברשות השנייה שניהם פטורים שנאמר מעם הארץ בעשותה העושה את כולה ולא העושה את מקצתה יחיד ועשה אותה חייב שנים ועשו אותה פטורין אבל אסורים לעשות כן מדברי סופרים גזרה שמא יבאו כל אחד ואחד מהם לעשות מלאכה שלימה בשבת:

יב

היה עומד באחת משתי הרשויות ופשט ידו לרשות חבירו ונטל החפץ מידו והוציא לרשות שעומד בו אפילו לא הניחו בארץ הואיל והוא מונח בידו הרי הוא כמונח בארץ שהיד נגדרת אחר הגוף והגוף הוא עומד בארץ (ואפילו אם הוא עומד ברשות הרבים $gt;(x);lt;$ וידו שהחפץ בתוכה היא למעלה מ' טפחים שהוא מקום פטור הרי זה חייב שכן היה משא בני קהת שהיו נושאים הארון על כתפיהם והיה הארון כולו למעלה מ' טפחים מהארץ):

יג

אבל זה שניטל החפץ ממנו פטור ומותר משום איסור שבת שהרי לא עשה כלום אבל אסור מן התורה משום שמכשיל את חבירו ונותן לו חפץ להוציאו מרשות לרשות ועובר על לפני עור לא תתן מכשול ואם החפץ היה מונח בענין שאף אם לא היה נותנו לו היה יכול ליטלו בעצמו אינו עובר על לפני עור מן התורה אבל מדברי סופרים אסור ליתנו לו אפילו הוא נכרי ואפילו בכרמלית כמו שנתבאר בס' שכ"ה מטעם שנתבאר שם ובישראל יש עוד איסור מדברי סופרים מפני שמסייע לעוברי עבירה ולכן אסור להושיט למומרין דבר איסור אפילו יכול המומר ליטלו בעצמו:

יד

וכן אסור להשאיל כלי מלאכה בשבת לישראל החשוד לעשות מלאכה בשבת אפילו הוא כלי המצוי לו לשאול במקום אחר ואם יש לתלות שיעשה בו מלאכת היתר מותר להשאילו אם הוא כלי המצוי אבל אם אינו מצוי אסור להשאילו לו אלא אם כן יש בו משום דרכי שלום אבל אם אין לתלות שיעשה בו מלאכת היתר אסור להשאילו לו אפילו במקום שיש בו משום דרכי שלום.

וכן מי שעוסק במלאכת איסור אסור לומר לו תצלה מלאכתך אף על פי שדרך ארץ לומר כן לכל עוסק במלאכה ואפילו לעכו"ם משום דרכי שלום מכל מקום לישראל אסור משום שמחזיק ידי עוברי עבירה:

ה

כשפשט ידו לרשות שניה וחפץ בידו והניח ביד חברו העומד שם הוא חייב שעשה עקירה והנחה וחבירו פטור ומותר משום איסור שבת ואסור מדברי סופרים אפילו בכרמלית משום שמסייע לעוברי עבירה:

ו

ואם הוא עומד ברה"י וחבירו ברשות הרבים והניח החפץ ביד חברו והיא גבוהה למעלה מעשרה שהוא מקום פטור שניהם פטורים שאף שלגבי חברו עצמו אין יד שלו נחשבת לו מקום פטור לפי שנגררת אחר גופו העומד על קרקע רשות הרבים כמו שנתבאר מכל מקום לגבי אדם אחר גם גופו הוא מקום פטור למעלה מעשרה.

אבל מכל מקום אסורים לעשות כן מדברי סופרים אלא אם כן חברו מוליך החפץ דרך מעלה מעשרה ומניחו במקום פטור הגבוה למעלה מעשרה אבל אם מניחו בארץ הרי נעשית על ידי שניהם הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים דרך מקום פטור ויש בזה איסור מדברי סופרים אפילו בכרמלית כמ"ש בס"י שמ"ו.

ואפילו אם מניחו במקום פטור שהוא למטה מעשרה הרי נעשה ע"י שניהם טלטול מרשות היחיד למקום פטור דרך אויר רשות הרבים ואפשר שיש בזה ג"כ איסור של דבריהם כמו במטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך אויר רשות הרבים כמו שיתבאר.

ואם מוליכים דרך מעלה מעשרה לאיזו רשות היחיד הרי זה חייב מן התורה שהרי לגבי עצמו אין ידו נחשבת לו מקום פטור שהיא נגררת אחר גופו וכשעקר גופו ללכת הרי עקר החפץ מרשות הרבים והניחו אח"כ ברשות היחיד.

ויש אומרים שגם לגבי אחרים אין ידו או שאר גופו נחשבים מקום פטור כמו שאין נחשבים לגבי עצמו וכן שאר בעלי חיים אינם מקום פטור אפילו הם גבוהים מעשרה אלא הרי הם כקרקע רשות הרבים שהם עומדים עליה וכן אם עומדים על גבי דבר שהוא כרמלית ברשות הרבים או בכרמלית ממש הרי הם כרמלית אפילו הם גבוהים הרבה אבל אם עומדים על גבי דבר שהוא מקום פטור הם מקום פטור לדברי הכל:

ז

העומד בפנים ופשט ידיו או אחד משאר איבריו לחוץ אפילו הן למטה מעשרה הן מקום פטור לדברי הכל אפילו לגבי אותו האדם עצמו לענין שמותר לו להכניס לתוך ידו חפץ המונח ברשות הרבים שאין ידו נגררת אחר גופו להיות רשות היחיד כמוהו הואיל והן ברשויות מוחלקות וגם אינו כרשות הרבים שהיא בתוכה הואיל ואגודה בגופו העומד ברשות היחיד לפיכך הוא מקום פטור.

(ומה שאסור לו ואפילו לאחר ליתן חפץ לידו מרשות הרבים שיכניסנו לרשות היחיד אף על פי שמכניס ממקום פטור לרשות היחיד איסור זה הוא משום גזירה שמא יבא לעשותו בעצמו עקירה מרשות הרבים והנחה ברשות היחיד שאסור מדברי סופרים לגרום הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד אפילו דרך מקום פטור כמו שנתבאר בס' שמ"ו).

אבל אם הוציא חפץ בידו מרשות היחיד אפילו אם נחה ידו תחלה באויר רשות הרבים אין זו חשובה הנחה במקום פטור ואם אח"כ הניח החפץ ברשות הרבים חייב לפי שהנחה על היד אינה חשובה הנחה אלא לחפץ שהונח עליה ממקום אחר אבל חפץ שהיה עליה בתחלה ברשות זו והושיטה לרשות ב' כיון שאין הושיטה זו חשובה כאן הנחה ליד עצמה שהרי היא תלויה כאן באויר הוא הדין שאינה חשובה הנחה להחפץ שבה שהושטת היד אינה דומה לעמידת גופו שכשעומד לפוש עמידה זו חשובה הנחה גם להחפץ שעל גופו או שעל ידו לפי שהגוף עצמו עומד ונח על גבי קרקע משא"כ בהושטת ידו לבדה שהיא תלויה ונחה באויר.

ויש אומרים שיידו הפשוטה לרשות אחרת הרי היא לגמרי כאותה רשות אם רשות היחיד רשות היחיד אם רשות הרבים רשות הרבים והוא הדין לאחד משאר אבריו אע"פ שאגודים בגוף העומד ברשות אחרת.

[הגה"ה: ומה שהפושט ידו מרשות לרשות וחפץ בידו אינו חייב עד שיניח הוא החפץ על גבי קרקע או ליד חברו העומד שם אבל אם חברו נטלו ממנו אף הוא פטור אף על פי שהחפץ מונח בידו שהיא חשובה כאותה רשות לגמרי והרי הוציא מרשות לרשות זהו לפי שלא היתה עדיין הנחה לחפץ זה באותה רשות שהנחת החפץ ביד אינה חשובה הנחה הואיל והיה בה מתחלה כמו שנתבאר].

לפיכך אם שלשל ידו למטה מג' טפחים סמוך לארץ באותה רשות שהכניסה לשם בין שהיא רשות היחיד בין שהיא רשות הרבים חייב אע"פ שלא הניח החפץ בארץ שכל פחות מג' סמוך לארץ הוא כארץ וכאילו נחה ידו בארץ עצמה וידו היא כאותה רשות לגמרי.

(ולדברי הכל אם ידו פשוטה מרשות היחיד לרשות הרבים למעלה מעשרה היא מקום פטור).

ולכן יש להתיר במילה בשבת להוציא התינוק מרשות היחיד לכרמלית על ידי שיעמדו שתי נשים בפנים ואחת מהן תושיט ידיה לחוץ למעלה מעשרה שהן מקום פטור לד"ה והשניה תטול התינוק מבפנים ותושיטנו לחוץ ותניחנו על ידי האשה הפשוטות לחוץ למעלה מעשרה והרי זו הנחה במקום פטור כיון שהתינוק הונח על ידיה ממקום אחר ואח"כ תניח אפילו היא עצמה את התינוק על ידי אשה אחרת העומדת בחוץ שהן ג"כ למעלה מעשרה שיש אומרים שהן מקום פטור לגבי אדם אחר כמו שנתבאר למעלה ויש לסמוך על דבריהם להקל בענין זה בכרמלית שאיסורו מדברי סופרים שבדברי סופרים הלך אחר המיקל ועוד כיון שיש מתירין לגמרי לטלטל מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור כמו שנתבאר בס' שמ"ו.

(אבל העומדת בחוץ לא תטול מעל ידי העומדת בפנים שהרי לגבי עצמה אין ידיה חשבות מקום פטור וכשנוטלת התינוק בידיה הרי זה כאלו הניחתו בארץ כמו שנתבאר למעלה והרי נעשית כאן ע"י שלשתן הוצאה מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור ויש אוסרים בזה ויש להחמיר כדבריהם כמו שנתבאר שם ומשום צורך מצוה אין מתירין שום איסור קל ע"י ישראל כמו שנתבאר בס' של"א).

ואח"כ תחזור העומדת בחוץ ותניחנו על ידי חברתה וחבירתה על ידי חברתה בפחות פחות מד' אמות והכל למעלה מעשרה ואין לגזור שמא תעמוד אחת לפוש בעוד התינוק על ידיה והרי זה כאלו הניחתו

בארץ כמו שנתבאר למעלה לפי שאף אם תעשה כן לא נעשית כאן אלא הוצאה מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור ואין לנו לגזור כל כך בהוצאה זו כיון שיש מתירים אותה לגמרי.

וכשיגיעו לפני חצר בית הכנסת שהיא רשות היחיד תחזור אשה אחת ותעמוד בפנים ותושיט ידה לחוץ למעלה מעשרה והעומדת בחוץ תניחנו על ידה שהן מקום פטור לדברי הכל ונמצא שהעבירו התינוק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור למעלה מעשרה שהוא מותר אפילו לדבר הרשות אם שתי הרשויות הם של אדם אחד שאין צריך עירוב כלל.

אבל אם הן של שנים ואי אפשר לערב אסור כמ"ש בס' ש"ג ולכן אף כאן אם אין שום אדם דר בחצר בית הכנסת מותר על דרך שנתבאר אבל אם אדם דר שם הרי אסור להביא לשם שום דבר מחצר אחר שאינה מעורבת והעירוב שבבית הכנסת אינו מועיל כלום כשאסור לטלטל במבוי כמו שיתבאר בס' ש"ו לפיכך אין שום היתר בעולם להביא התינוק לבית הכנסת ע"י ישראל ואפילו בזה עוקר וזה מניח כמ"ש בס' של"א ועל איסור זה של חצר שאינה מעורבת אמרו שהעמידו חכמים דבריהם במקום כרת לדחות המילה למחר אם אי אפשר להביא הסכין ע"י הנכרי לפי שאין שום תקנה להביאו על ידי ישראל בלי עירוב במקום שצריך לערב ולא כיש מי שמתיר בזה משום צורך מצוה:

ח

הזורק מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע פטור כיון שלא היתה הנחה ברשות הרבים אבל אסור מדברי סופרים גזרה שמא יבא לעשות הנחה ברשות הרבים ואפילו דרך כרמלית אסור במה דברים אמורים בזרק דרך מטה מעשרה אבל דרך מעלה מעשרה שהוא מקום פטור מותר לכתחלה ע"ד שיתבאר בס' ש"ג:

ט

במה דברים אמורים בזרק אבל המעביר מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים אפילו למעלה מעשרה טפחים אסור מדברי סופרים שמא יעמוד לפוש ברשות הרבים ויתחייב אף על פי שהמשוי למעלה מ' טפחים כמו שנתבאר למעלה ואפילו דרך כרמלית אסור וכן אסור מדברי סופרים להעביר או לזרוק מכרמלית לכרמלית דרך רשות היחיד:

י

וכל זה בזרק (ומעביר ברגליו) אבל העומד ברשות היחיד ומושיט מרשות היחיד זו לרשות היחיד אחרת שבצדה ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהן כגון זיז הבולט מהכותל לרשות הרבים גבוה עשרה ורחב ד' שהוא רשות היחיד וזיז אחר כמוהו בולט בצדו ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהם אף על פי שהוא למעלה מעשרה ומקום פטור הוא אעפ"כ אסור להושיט מזה לזה ואם הושיט חייב שכך היתה עבודת הלויים במשכן שתי עגלות זו אחר זו ברשות הרבים ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהם והיו מושיטים הקרשים מזו לזו אבל לא היו זורקין אותן מפני כובדן והעגלות היו רשות היחיד שהיו גבוהות עשרה ורחבות ד' אבל אם רוחב רשות הרבים מפסיק ביניהם כגון שאינם זה בצד זה בדיוטא אחת אלא זה כנגד זה שאחד יוצא מכותל שבצד זה של רשות הרבים והשני מכותל שבצד שכנגדו ורוחב רשות הרבים

ביניהם המושיט מזה לזה פטור שהושתה זו לא היתה במשכן ואפילו לכתחלה מותר ע"ד שיתבאר בסי' שנ"ג כיון שמושיט דרך מעלה מעשרה שהוא מקום פטור:

שמח – דין המושיט כלי מרשות לרשות ובו ג' סעיפים:

א

היה עומד ברשות היחיד והוציא ידו מליאה פירות לרשות הרבים בתוך עשרה (או אפילו לכרמלית) אסור להחזירה אפילו דרך מעלה מעשרה עד למוצאי שבת ;gt&(א);lt& שקנסוהו חכמים להיות ידו תלויה כך עד למוצאי שבת על שעבר על דבריהם ועשה ;gt&(ב);lt& עקירה מרשות היחיד לרשות הרבים או לכרמלית:

ב

במה דברים אמורים כשעשה כן במזיד אבל בשוגג לא קנסוהו חכמים ומותר להחזירה לאותה חצר שהוא עומד בה אבל אסור להושיטה לחצר אחרת אפילו שתיהן שלו שאין צריך עירוב ואפילו הוא בענין שאין בו משום מושיט מרשות היחיד לרשות הרבים כגון שחצרות אלו הן זו כנגד זו ורוחב רשות הרבים מפסיק ביניהן או אפילו הן ;gt&(ג);lt& בדיוטא אחת אלא שאין אורך רשות הרבים מפסיק ביניהן כלל שרשות הרבים מהלכת לפנייהן ולא ביניהן והמושיט מרשות היחיד לרשות היחיד אינו חייב אלא כשרשות הרבים באמצע כמו שהיה במשכן אף על פי כן אסרו חכמים כאן כדי שלא תתקיים מחשבתו שנתכוין לפנות הפירות מחצר זו שאם נתיר לו להושיטן לחצר אחרת הרי נתקיימה מחשבתו ויש לגזור שמא פעם אחרת ישליכן לרשות הרבים אבל כשמחזירה לאותה חצר כיון שלא נתקיימה מחשבתו אין לגזור כלום בזה:

ג

במה דברים אמורים כשהוציאה לרשות הרבים אבל אם הוציאה לכרמלית מותר להושיטה אפילו לחצר אחרת שבכרמלית לא גזרו גזרה זו משום שהיא גזרה לגזרה:

שמט – דין ארבע אמות ברשות הרבים ובו ו' סעיפים:

א

כל אדם יש לו ד' אמות ברשות הרבים שיכול לטלטל בהם שנאמר שבו איש תחתיו ולמדו מפי הקבלה שזה נאמר לענין טלטול שלא יטלטל כל אדם ברשות הרבים אלא כמדת תחתיו דהיינו כמדת אורך גופו שהוא ג' אמות ואמה כדי לפשוט בה ידיו ורגליו לפיכך מודדים לו באמה שלו דהיינו (ממרפיקו) (שקורין עלינבוגין"ן בל"א) עד ראש אצבע הארוכה הנקראת אמה על שם זה).

הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו שהרי בד' אמות שלו יש בהן כדי פשיטות אורך גופו וידיו ורגליו ואם הוא ננס באיבריו דהיינו שאמתו קטנה וגופו גדול ונמצא שלא יספיקו לו ד' אמותיו נותנים לו ד' אמות בינוניות של כל אדם שכל אחת מהן ששה טפחים.

ובין שמודדין לו אמות בינונית ובין שמודדין לו אמות שלו מודדין אותן מצומצמות להחמיר:

ב

ארבע אמות שאמרו הן ואלכסונון דהיינו אלכסון של ד' על ד' שהוא ה' אמות וג' חומשי אמה לפי שבמגרשי הערים שהן מרובעים ויש להם זווית שהרי נאמר בהם את פאת נגב וגו' ופאה היא זווית נאמר בהם זה יהיה להם וגו' ודרשו חכמים כזה יהיה כל שובתי שבת כגון רשות היחיד שהוא ד' על ד' יהיה ג"כ מרובע שתהיינה בו זוויות וכן אלפים של תחום שבת הן מרובעות ולא עגולות כדי שישתכר הזוויות וגבי העברה ד' אמות ברשות הרבים שלא שייך ריבוע ועיגול צריך שיהא שם האלכסון של ריבוע שהאלכסון הוא העודף שיש במשך המרובע מחמת הזוויות.

ויש מי שאומר שמד' אמות עד ה' וג' חומשים פטור אבל אסור מדברי סופרים [ו]יש לחוש לדבריו אבל תוך ד' מותר לכתחילה אפילו ליטול מתחלת ד' ולהניח בסוף ד' רק שלא יוציא חוץ לד':

ג

המעביר ד' אמות ברשות הרבים אינו חייב אלא אם כן העביר בהליכה אחת אבל אם עמד בתוך ד' אמות וחזר והלך פטור במה דברים אמורים כשעמד לפוש אבל עמד לתקן משאו הרי זה כמהלך.

ומדברי סופרים אסור להוציא חפץ חוץ לד' אמות אפילו בעומד או יושב לפוש תוך ד' אמות או אפילו מניח החפץ בארץ תוך ד' אמות וחוזר ומוליכו חוץ לד' אמות גזרה שמא יעבינו ד' אמות בהליכה אחת.

ואפילו בכרמלית גזרו על זה בעצומו של יום מטעם שיתבאר בסי' שנ"ב אבל בבין השמשות לא גזרו על זה בכרמלית אפילו לדבר הרשות אבל ברשות הרבים גזרו על זה אפילו בבין השמשות אפילו לדבר מצוה לפי שבקל יוכל לבא לידי איסור של תורה שיעבינו ד' אמות בהליכה אחת.

וכן מטעם זה גזרו על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים ע"י זה עוקר וזה מניח אפילו בבין השמשות לדבר מצוה וכן על הוצאה כלאחר יד כמ"ש בסי' ת"ט:

ד

וכל זה כשאדם אחד מוציא החפץ חוץ לד' אמות אלא שעושה הנחה בינתיים אבל מותר לו לאדם לעקור חפץ מרשות הרבים וליתנו לחבירו שאצלו בתוך ד' אמותיו וחבירו יתננו לחבירו שאצלו אע"פ שהחפץ הולך כמה מילין ברשות הרבים כיון שכל אחד אינו מעביר ד' אמות.

ובלבד שלא יוציאו החפץ חוץ לתחום העיר שקנה בה החפץ שביתה אלא אם כן הוא חפץ של הפקר שאינו קונה שביתה כלל:

ה

ומכל מקום אין היתר זה שנותנו לחבירו וחבירו לחבירו מועיל אלא לענין טלטול חוץ לד' אמות בכרמלית או ברשות הרבים אבל לא לענין טלטול מרשות היחיד לרשות הרבים או לכרמלית (אפילו אם אחד עומד בפנים ואחד בחוץ וזה שבפנים מושיט החפץ וזה שבחוץ נוטלו מידו שזה עוקר וזה מניח אעפ"כ אסור מדברי סופרים

אפילו בכרמלית ואפילו לדבר מצוה כמו שנתבאר בס' של"א אלא אם כן משום בזיון כתבי הקודש כמו שנתבאר בס' ש"א):

ו

היו שנים מקצת אמותיו של זה בתוך של זה כגון שיש ביניהן ו' אמות מביאין ואוכלים באמצע ובלבד שלא יוציא כל אחד מתוך שלו לתוך של חברו היו שלשה והאמצעי מובלע ביניהם כגון שבין ב' החיצונים שמונה אמות האמצעי מותר עם כל אחד מהחיצונים במה שד' אמות שלו מובלע בתוך שלהם והם אסורים זה עם זה:

שג – דין המוציא ראשו ורובו מרשות לרשות ובו ד' סעיפים:

א

עומד אדם ברשות היחיד ומוציא ידו לרשות הרבים ומטלטל שם חפצים שנוטלן מכאן ומניחן כאן ואין חוששין שמא ישכח ויביאם אליו לרשות היחיד ובלבד שלא יעבירם ד' אמות ברשות הרבים ואע"פ שהוא עומד במקום אחד ברשות היחיד רק שבידו מוליך החפץ ד' אמות ממקום שהיה מונח חייב וכן עומד אדם ברשות הרבים ומטלטל חפצים ברשות היחיד ואין חוששים שמא יביאם אצלו:

ב

במה דברים אמורים שאין חוששים לכך כשהם חפצים שאינם צריכים לו ברשות שהוא עומד בה אלא ברשות שמטלטל בה בלבד כגון שעומד ברשות זו ופושט ידו לרשות השניה ונוטל שם מפתח ופותח בו שם שאין המפתח צריך לו כאן ברשות שעומד בה אלא שם בלבד ברשות שהוא פותח בה וכן כל כיוצא בו משאר חפצים שאינם צריכים לו כאן אלא שם.

אבל לא יעמוד אדם ברשות היחיד ויוציא ראשו לרשות הרבים וישתה שם או להפך (א); אלא אם כן הכניס ראשו ורובו למקום שהוא שותה שכיון שהוא צריך לאלו המים יש לחוש שמא ישכח ויביאם אליו וכן בכל כיוצא בזה.

אבל מותר לעמוד ברשות היחיד או ברשות הרבים ולשתות בכרמלית או להפך שלא גזרו גזרה לגזרה.

(ואף על פי שעוקר המים מרשות זו ושותה אותם ונכנסים למעיו שהם ברשות זו ושם נעשית הנחתן ונמצא מוציא מרשות לרשות אין בכך כלום כיון שכבר נחו המים מעט בפיו קודם שנכנסו למעיו ופיו הוא מקום פטור כיון שהוא עומד ברשות זו ופיו הוא ברשות האחרת וכמ"ש בסמ"ש שיש סוברים כן ולא אסרו להכניס מכרמלית לרשות היחיד אפילו דרך מקום פטור כמ"ש בס' ש"ו אלא משום גזרה שמא יבא להכניס כך בלי הנחה בינתיים במקום פטור כמ"ש שם אבל כאן לא שייך לגזור כלל שאי אפשר כלל שלא ינחו המים מעט בפיו טרם שיבלעם.)

ואף אם תמצי לומר שפיו אינו מקום פטור אלא הוא כאותה רשות שהוציאו (משם) [לשם] כמ"ש בס' ש"ו שיש סוברים כן ונמצא שנחו המים באותה רשות וכשבולעם ומכניסם למעיו שברשות אחרת הרי הוא מוציא מרשות לרשות מכל מקום י"ל שבליעת המים זו היא הנחתן לגמרי ואין לחוש כלל מה ששוב נכנסים למעיו לפי שכיון שנבלעו בגופו הרי הם בטלים לגבי גופו):

ג

לא יעמוד אדם ברשות היחיד וישתין או ירוק לרשות הרבים או להפך ואם השתין או רק חייב. ואם הוציא אמתו לחוץ והשתין שם הרי זה ספק אם הולכים אחר עקירת המי רגלים מחלל של גוף ברשות היחיד ונמצא שהוציא מרשות היחיד וחייב או אחר יציאתם מן האמה שהוא ברשות הרבים ופטור וספק של תורה להחמיר ואפילו מרשות היחיד או מרשות הרבים לכרמלית או להפך אסור. וכן אם הוציא ראשו לחוץ ורק שם הרי זה ספק ואסור אפילו מרשות היחיד או מרשות הרבים לכרמלית או להפך ואף שהרוק נח מעט בפיו קודם שרקק ויש אומרים שפיו שברשות האחרת הוא מקום פטור מכל מקום אין זו חשובה הנחה במקום פטור הואיל ולא הונח שם ממקום אחר אחרי שהוציאו לרשות האחרת כמו שנתבאר בס' שמ"ז:

ד

רוק שנתלש מפיו ומוכן לזרקו יש מי שאומר שלא יהלך בו ד' אמות ברשות הרבים עד שירוק והוא הדין בכרמלית ומכל מקום אין למחות ביד המקילין בכרמלית כי יש מתירים אפילו ברשות הרבים:

שנא – דין המושיט ידו לצינור ברשות הרבים לשתות ובו ב' סעיפים:

א

לא יעמוד אדם ברשות הרבים ויחבר ידו או כלי למזחילה שהיא כעין צנור ארוך מונחת לאורך הגג בתוך שלשה טפחים סמוך לגג ולקבל המים ממנה לפי שהמחבר ידו או כלי אליה הוא כשואב ממנה והואיל והיא (מונחת כולה) בתוך ג' טפחים לגג והרי היא חשובה כגג עצמו משום תורת לבוד נמצא שהוא כשואב ומוציא מהגג עצמו שהוא רשות היחיד לרשות הרבים ולפיכך אפילו אם המזחילה אינה גבוהה עשרה ואינה רחבה ד' שאינה רשות היחיד מצד עצמה אסור לחבר ידו או כלי אליה והוא כשואב ומוציא מהגג.

אבל מותר לקלוט מן האויר אפילו ידיו תוך ג' למזחילה אין אומרים בהם לבוד (לענין זה שיהא נחשב כשואב ממנה) ואפילו אם הוא גבוה עשרה ורחבה ד' שהיא רשות היחיד מותר לקלוט ולקבל מן האויר המים הנוטפים ממנה והוא הדין לנוטפים מהגג עצמו בין שקולטן למעלה מעשרה בין למטה מעשרה מפני שלמעלה מעשרה אויר מקום פטור הוא ולמטה מעשרה רשות הרבים הוא:

ב

היתה מזחילה בולטת ג' טפחים מן הגג וכן סתם צנור שהוא ארוך ובולט ג' טפחים מן הגג אינם חשובים כגג עצמו ומותר לחבר ידו או כלי אליהם לקבל המים והוא שאין בהם ד' על ד' והם למטה מעשרה שאם יש בהם רוחב ד' אפילו הם למטה מעשרה עכ"פ הם ככרמלית וכשמחבר ידו או כלי אליהם הרי הוא כשואב ומוציא מכרמלית לרשות הרבים ואם הם למעלה מעשרה אף שאין בהם ד' אסור משום גזירה שמא יהא בהם ד' שאז הם רשות היחיד גמורה. ואע"פ שהגדיים בוקעים תחתיהם מכל מקום הואיל והם

בולטים ויוצאים מן הגג שהוא רשות היחיד הרי הם נדונים כחורי רשות היחיד שהם כרשות היחיד כמו שנתבאר בסימן שמ"ה:

שנב – הקורא בספר ונתגלגל מרשות לרשות ובו ד' סעיפים:

א

הקורא על האסקופה בספר מספרי הקודש העשוי בגלילה כספר תורה ונתגלגל ראש האחד מהספר מידו לרשות הרבים שלפני האסקופה וראש השני נשאר בידו גוללו אצלו אפילו נתגלגל חוץ לד' אמות ואע"פ שהאסקופה היא רשות היחיד שיש עליה משקוף רחב ד' התירו משום בזיון כתבי הקדש שרבים דורסים על האסקופה שאין בגלילה זו איסור תורה הואיל וראש השני נשאר בידו וכל הזורק דבר לרשות הרבים וראש השני בידו אם יכול להביאו אצלו על ידי זה פטור שאין כאן הנחה ברשות הרבים ולכן מותר לחזור ולהביאו אצלו מן התורה אלא שחכמים אסרו זה בשאר דברים גזרה שמא יפול כולו מידו לרשות הרבים ויביאנו אצלו אבל במקום בזיון כתבי הקודש לא גזרו גזרה זו.

אבל אם נפל כל הספר מידו אפילו נפל לכרמלית אסור להביאו אצלו שלא התירו שבות גמור כזה משום בזיון כתבי הקדש:

ב

ובשאר דברים אפילו נפל לכרמלית וראש השני בידו אסור להביאו אצלו (ולא אמרו שבכרמלית לא גזרו גזרה מפני שהוא גזרה לגזרה אלא בדבר שאין בו דרך מלאכה כגון העומד ברשות היחיד ושותה ברשות הרבים שנתבאר בסי' ש"נ או הזורק מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור שיתבאר בסי' שנ"ג או היוצא לרשות הרבים מבעוד יום סמוך לחשכה וחפץ בידו שנתבאר בסי' רנ"ב אבל דבר שהוא דומה למלאכה גזרו אף בכרמלית ולכן יש אוסרים להוציא מרשות היחיד לכרמלית דרך מקום פטור כמו שנתבאר בסי' שמ"ו ולכן אסרו לטלטל פחות פחות מד' אמות בכרמלית כמ"ש בסימן (ש"ג) [שמ"ט] ולכן אסרו מלאכה שאינה צריכה לגופה בכרמלית כמ"ש בסי' שי"א והוא הדין להוצאה כלאחר יד וכן כל כיוצא באלו):

ג

היה קורא בו על הגג שהוא רשות היחיד ונתגלגל (הספר) מידו ראשו האחד עד שלא הגיע לעשרה טפחים התחתונים הקרובים לארץ גוללו אצלו שאויר מקום פטור הוא ואפילו נח על גבי זיז אם אינו רחב ד' הוא גם כן מקום פטור ואפילו אם רחב ד' הוא רשות היחיד (או כרמלית ע"ד שיתבאר בסימן שנ"ג גם כן אין איסור בהבאתו אותו מכרמלית לרשות היחיד כיון שראשו האחד בידו וכמו שיתבאר) אבל אם הגיע ל' טפחים התחתונים שהם אויר רשות הרבים אם הכותל משופע בענין שנח עליו אסור לגללו אצלו גזרה שמא יפול כולו שמה ויביאנו אצלו ויתחייב.

ולא אמרו שלא גזרו גזרה זו בכתבי הקדש אלא באסקופה שדרך רבים עוברים עליה שזהו בזיון גדול שרבים דורסים שם אבל כאן שאין דריסת הרגל עוברת שם אע"פ שהספר מוטל כך ברשות הרבים שזהו בזיון לו אסור לגוללו אצלו אלא יהפכנו על הכתב כדי למעט הבזיון שכשהכתב מגולה הוא בזיון יותר.

במה דברים אמורים כשרבים מכתפים על שיפוע הכותל שאז דינו כרשות הרבים גמורה כמ"ש בסימן שמ"ה אבל אם אין רבים מכתפים עליו כרמלית הוא ובכרמלית לא גזרו גזרה זו בכתבי הקודש שמוטלים בבזיון.

ואם אין הכותל משופע אע"פ שהוא ברשות הרבים ורבים מכתפים עליו כיון שלא נח הספר עליו מותר לגלל[ו] אצלו כל זמן שלא הגיע לארץ שאין לגזור שמא יפול כולו ויביאנו לפי שאף אם יפול כולו לרשות הרבים ולא ינוח שם אלא יהא תלוי באויר רשות הרבים מותר לקולטו מן האויר ולהביאו לרשות היחיד מן התורה אלא שאסור מדברי סופרים בנפל כולו ובנפל מקצתו לא גזרו במקום כתבי הקדש המוטלים בבזיון:

ד

אבל בשאר דברים אפילו לא נפל אלא מקצתו לאויר רשות הרבים ולא נח שם אסור להביאו אצלו אבל אם נפל לאויר כרמלית ולא נח שם מותר להביאו אצלו אם ראשו האחד נשאר בידו (והוא הדין שמותר להוציאו לכתחלה לאויר כרמלית אם ראשו האחד בידו שהיא ברשות היחיד ואינה פשוטה לחוץ):

שנג – דיני זיזין ברשות הרבים ובו ה' סעיפים:

א

שני בתים בשני צדי רשות הרבים והם של אדם אחד או של שנים (א); ועירבו יחד (ע"ד שיתבאר בסי' שע"ג בגזוזטראות) מותר לזרוק מזה לזה דרך מעלה מעשרה שזהו מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור.

ואם היה גג זה גבוה מגג זה אסור לזרוק מגג זה לגג זה בין מהגבוה להנמוך ובין מהנמוך להגבוה לפי שהזרוק מגבוה לנמוך או להיפך צריך לאמן ידיו ושמא לא יוכל לאמן ידיו ויפול החפץ לרשות הרבים וישכח ויביאנו לרשות היחיד.

ולפיכך אם הם כלים הנשברים כשנופלים כגון כלי חרס וזכוכית וכיוצא בהם מותר לזרקם מזה לזה שאם יפלו וישברו אין לחוש שמא יביא שבריהם לרשות היחיד ובמה שנפלו והונחו ברשות הרבים אין בזה איסור הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים מן התורה הואיל ולא נתכוין לזרוק לרשות הרבים.

וכל זה כשרשות הרבים עוברת ביניהם אבל אם היתה כרמלית עוברת ביניהם מותר בכל ענין שלא גזרו גזרה זו בכרמלית משום שהיא גזרה לגזרה:

ב

זיז דהיינו דף הבולט מן הכותל לרשות הרבים אם הוא למעלה מעשרה וחלון הבית פתוח לו מותר להשתמש עליו מן הבית דרך החלון מפני שהוא כחורי רשות היחיד וכמ"ש בסי' שמ"ה.

והוא שהחלון פתוח עליו בסמוך לו תוך [גובה י' טפחים] [שלשה] אבל אם אינו סמוך לו אינו נדון כחורי רשות היחיד וכרמלית הוא אם יש בו ד' על ד'.

ואם הזיז הוא למטה מעשרה מן הארץ כיון שהוא באויר רשות הרבים (b); זכו בו רבים ואוסרים הם על בעל הבית להשתמש בו דרך חלונו אע"פ שהוא פתוח לו תוך שלשה בין שיש בו ד' על ד' בין שאין בו והוא הדין אם הוא בולט לאויר כרמלית תוך עשרה לארץ:

ג

אם היו ב' זיזין זה למטה מזה והם של ב' אנשים אע"פ ששניהם למעלה מעשרה אם יש בזיז העליון שלפני החלון רוחב ד' על ד' אסור להשתמש עליו בכלים ששבתו בתוך הבית מפני שהוא רשות בפני עצמו והזיז שתחתיו רשות ואוסרים זה על זה לענין כלים ששבתו בבית בלבד כדין שתי גגות או שתי חצרות של שני אנשים וכל כיוצא בהן שאין תשמישן תדיר כתשמיש הבית כמו שיתבאר בסי' שע"ב:

ד

ואפילו אם זיז התחתון אין בו ד' אוסר הוא על העליון אם יש בו ד'. אבל אם אין בעליון ד' וגם בתחתון אין ד' משתמש בשניהם ובכל הכותל עד עשרה טפחים התחתונים. ואם התחתון יש בו ד' והעליון אין בו ד' אין משתמש בעליון אלא כנגד חלונו בלבד ששם הוא כחורי חלונו אבל בשאר הזיז שבשני צדדי החלון אסור להשתמש מפני זה הזיז שתחתיו שחלק רשות לעצמו שהרי יש בו ד' על ד':

ה

כל זיז היוצא על אויר רשות הרבים שמותר להשתמש עליו כשהוא משתמש אין נותנים עליו ואין נוטלים ממנו אלא כלי זכוכית וכלי חרס וכיוצא בהן שאם יפלו לרשות הרבים ישברו אבל שאר כלים אסורים שמא יפלו לרשות הרבים ויביאם אבל אם הוא יוצא על אויר כרמלית מותר בכל הכלים שלא גזרו גזרה זו בכרמלית ואפילו ברשות הרבים לא גזרו אלא בזיז וכיוצא בו שהוא יוצא לאויר אבל אם הוא דבר רחב כגג שהמשתמש עומד שם עם הכלי מותר להשתמש בו בכל הכלים:

שנד – דין בור ואשפה ברשות הרבים ובו ג' סעיפים:

א

בור ברשות הרבים העומד בתוך ד' טפחים לרשות היחיד מותר למלאות ממנו לרשות היחיד זו שהבור גם כן רשות היחיד שעמקו עשרה ורחבו ד' ונמצא מוציא מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מקום פטור שהמקום פנוי שביניהם מקום פטור הוא הואיל ואין ברחבו ד'.

ואע"פ שכל מקום שאין בו ד' על ד' שברשות הרבים אינו מקום פטור אלא אם כן גבוה ג' טפחים מהארץ אבל פחות משלשה רשות הרבים הוא לפי שרבים דורסים עליו אבל הפסק זה שבין הבור לרשות היחיד אין רבים בוקעים בו לפי שאינו נוח תשמיש הליכתו הואיל ואין בו רוחב ד'.

אבל אם יש בו רוחב ד' רשות הרבים הוא ואין ממלאים מבור זה לרשות היחיד זו שאצלו אלא אם כן יש לבור חוליא גבוה י' טפחים סביבו שאז מותר למלאות ממנו מרשות היחיד דרך חלון הגבוה י' טפחים לפי שהדלי שהולך ברשות הרבים מן החלון על החוליא הוא הולך למעלה מעשרה שהוא מקום פטור.

והוא שלא יהא הבור ורשות היחיד זו בדיוטא אחת ואורך רשות הרבים מפסיק ביניהם אלא רוחב רשות הרבים כמ"ש בס' שמ"ז.

אבל אם החוליא אינה גבוה עשרה אסור למלאות אפילו מחלון גבוה עשרה לפי שהדלי הולך בתוך עשרה שהוא אויר רשות הרבים ואע"פ שראש השני של החבל הקשור בדלי הוא בידו אסור כמ"ש בסימן שנ"ב אבל בכרמלית מותר בענין זה כמו שנתבאר שם:

ב

אשפה ברשות הרבים גבוה עשרה ורחבה ד' מותר לזרוק לה מרשות היחיד הקרוב לה פחות מד' טפחים או שזרוק דרך חלון הגבוה י' טפחים כמו שנתבאר ואין לחוש שמא יתגלגל ממנה לרשות הרבים מה שזרק לה ויביאנו לפי שאין זורקים לאשפה אלא דברים שאין צריכים להם כלל:

ג

במה דברים אמורים באשפה של רבים אבל בשל יחיד אסור לזרוק לה כלום מרשות היחיד לפי שהיחיד עשוי לפנות אשפה שלו ויבואו לזרוק שם כדרכן גם אחר שתניטל האשפה ונמצאו זורקים לרשות הרבים (ואפילו בכרמלית אסור):

שנה – דיני גזוזטרא ובית הכסא ובו יז סעיפים:

א

גזוזטרא שהיא למעלה מן המים וחלון פתוח לה מן הבית שאז היא רשות היחיד אף על פי שאין לה מחיצות כמ"ש בס' שמ"ה אסור למלאות ממנה מים לפי שהמים הם כרמלית אלא אם כן עשה לה מחיצה גבוהה י' טפחים כל סביבה והוא ממלא בנקב החקוק באמצעייתה שאז מותר משום גוד אחית דהיינו שאנו רואים המחיצות שסביבה כאלו נמשכו למטה עד התהום ונמצאו המים שתחתיה מוקפים מחיצות ורשות היחיד הם או יעשה המחיצה סביב הנקב והוא שיהא בנקב ד' על ד' שכל מחיצה העשויה לפחות מחלל ד' אינה מחיצה ואין חילוק בין אם יעשה לה מחיצה זו למטה מחובר לה תחת כל סביבה או מחובר תחת סביבות הנקב ובין אם יעשנה על גבה מלמעלה בענין זה ובלבד שיעשנה בשביל כך כדי להתיר מילוי המים אבל אם עשאה לצורך אחר אין אומרים בה גוד אחית מטעם שיתבאר.

וכיון שעשה לה מחיצה מותר גם לשפוך ממנה דרך הנקב שבה אע"פ שהשופכין הולכים לחוץ להלאה מכנגד המחיצה כיון שאינו מתכוין לכך:

ב

וכן ההולך בספינה שהיא עמוקה עשרה ורחבה ד' שהיא רשות היחיד אינו יכול למלאות מהמים או הנהר שהוא כרמלית אלא אם כן יעשה דף ד' על ד' ועושה בו נקב וממלא דרך שם ואינו צריך לעשות מחיצה סביבו אלא אנו אומרים גוד אחית דהיינו שאנו רואים צדדי הדף כאלו נמשכו וירדו למטה עד התהום ונמצאו המים שתחתיו מוקפים מחיצה שהקילו בספינה יותר מבגזזטרא שבבית מפני שאינו יכול לעשות בספינה מה שיכול לעשות בבית:

ג

במה דברים אמורים כשדופני הספינה אינם גבוהים י' טפחים מעל פני המים מבחוץ אלא בתוכה בלבד היא עמוקה עשרה אבל אם הם גבוהים י' טפחים מעל המים שנמצא כשממלא דרך מעלה מהדפנות הולך הדלי דרך מעלה מעשרה מעל המים שהוא אויר מקום פטור אין צריך לעשות דף ד' אלא די בזיז כל שהוא להיכר בעלמא שלא יבא לטלטל מרשות היחיד לכרמלית שלא בדרך אויר מקום פטור ולפיכך אין צריך לעשות נקב בזיז למלאות דרך שם אלא יכול למלאות בכל הספינה ע"י היכר זיז שעשה במקום אחד מהספינה.

ואפילו האוסרים לטלטל מרשות היחיד לכרמלית אפילו דרך הנחה במקום פטור בינתיים כמ"ש בס"י שמ"ו כאן שיש זיז כל שהוא להיכר מודים שמותר שהרי טעם האיסור אינו אלא משום שמא יבא לטלטל שלא בדרך מקום פטור בינתיים כמ"ש שם וכאן הרי יש לו היכר בזיז כל שהוא.

(ולדברי האומרים שמותר לטלטל מרשות היחיד לכרמלית דרך הנחה במקום פטור אבל לא דרך אויר מקום פטור אין היכר זיז מועיל למעלה מעשרה כמו שאינו מועיל למטה מ' טפחים ולכן צריך לעשות כאן בתחלה הנחה להדלי על הזיז שהוא מקום פטור ואח"כ ישלשלנו למים וכן בהחזרתו):

ד

וכל זה למלאות מהים לספינה אבל לשפוך שופכין מהספינה לים או לזרוק ממנה עצמות וקליפין אין צריך לא דף ולא זיז אפילו אם דופני הספינה אינם גבוהים י' טפחים מעל פני המים מבחוץ אלא שופכין או זורקן על חודי דופני הספינה מלמעלה ששם הוא אויר רשות היחיד כמו שנתבאר בס"י שמ"ה שמחיצות של רשות היחיד על גביהן רשות היחיד ומשם הם יורדים דרך דפנותיה לים ואף על פי שאין נחים כלל על הדופן אלא יורדים מיד לים ולכך הוא מתכוין מכל מקום כיון שאינו שופכין וזורקן בידיו לים אלא לדופן ומכחו הם באים לים וכחו בכרמלית לא גזרו.

אבל אם (אינו) רוצה לשפוך על הדופן ממש אלא מרחוק קצת לתוך הים ממש צריך ג"כ היכר זיז או דף ד' על ד' נקוב וישפוך דרך הנקב ע"ד שנתבאר במילוי:

ה

וכל זה כשדופני הספינה הם גבוהים י' טפחים שאז היא רשות היחיד אבל אם אינן גבוהים עשרה כרמלית היא אע"פ שהיא כלי ומותר למלאות לשפוך ממנה לים בכל ענין בלא דף ובלא זיז שהרי מותר

לטלטל מכרמלית לכרמלית ולא אמרו שאין כרמלית בכלים אלא בכלי העומד ברשות הרבים שהוא בטל לרשות הרבים ונעשה כמוה אבל כשעומד בכרמלית כרמלית הוא:

ו

לפיכך יש לזהר שלא לטלטל בתוכה יותר מד' אמות כדין כרמלית ואם יש בית בספינה אסור להוציא מהבית לספינה:

ז

וכן ספינות קטנות (א); שמתקצרות למטה עד כחודו של סכין והקצר שלהן גבוה ג' טפחים שאין רוחב ד' טפחים למטה בעוד שלא הגביהו ג' טפחים מקרקעיתו אין מטלטלים בתוכו יותר מד' אמות אפילו יש במחיצותיה גובה י' טפחים ממקום שהרחיבו ד' ולמעלה שכיון שבמקום הקצר אין לה מחיצות כלל שכל מחיצה העשויה לחלל פחות מד' טפחים אינה מחיצה כמ"ש למעלה א"כ ממקום שהרחיבו (המחיצות) ד' טפחים ולמעלה הן כמחיצות התלויות באויר שאין להם דין מחיצה ואין אומרים בהן גוד אחית אלא אם כן נעשו להתיר טלטול במים כמו שיתבאר.

אבל אם עד שלא הגביהו ג' הרחיבו ד' הרי הן כמו שקרקעיתן עולה עד כאן ומחיצותיהן מחיצות וכן אם מילא קנים בקרקעיתן עד מקום רחבן הרי הן מחיצות כשרות (למעלה) אם יש בהן י' משם ולמעלה:

ח

ב' ספינות סמוכות זו לזו שאין ביניהם ד' טפחים כשיעור כרמלית מטלטלין מזו לזו.

ואם הם של ב' בני אדם אין מטלטלין מזו לזו אלא אם כן עירבו יחד ואין העירוב מועיל אלא אם כן הן קשורות זו בזו שאם אינן קשורות זו בזו הרי הן יכולות לנווד ולהתפרד זו מזו ותהא כרמלית מפסקת ביניהם ואין זה עירוב רשויות.

ואם היו קשורות ונפסקו בשבת בטל העירוב ואין אומרים בזה שבת כיון שהותרה הותרה עיין סי' (שמ"ט) [שס"ב]:

ט

ואם דופני הספינה גבוהים י' טפחים מעל פני המים מבחוץ מותר לטלטל מזו לזו אפילו מופלגות זו מזו הרבה שהרי הוא מטלטל מרשות היחיד לרשות היחיד דרך מעלה מעשרה שהוא מקום פטור ואפילו הן של שנים מותר בלי עירוב להמתירים לטלטל דרך אויר מקום פטור ברשויות של דבריהם כמו שנתבאר בסי' שמ"ו וכבר נתבאר שם שהעיקר כהאוסרים בזה:

י

בית הכסא שעל פני המים מותר ליפנות בו על ידי מחיצה תלויה שיעשנה למטה סביבו על דרך שנתבאר בגזוזטרא שבמחיצה זו אומרים בה גוד אחית הואיל והיא עשויה בשביל כך כדי להתיר ליפנות שם בשבת אבל במחיצות בית הכסא עצמן הואיל ואינן עשויות להתיר אלא לצניעות אין אומרים בהם גוד אחית

לפי שמן הדין לא היה ראוי להתיר כלל משום גוד אחית אפילו במחיצה תלויה למטה שהרי במחיצות התלויות ביבשה הגבוהות ג' טפחים מן הארץ אין אומרים בהם גוד אחית לפי שהגדיים יכולים לבקוע תחתיהם כמו שנתבאר בסי' שמ"ה וכאן במים אף שאין הגדיים יכולים לבקוע שם מכל מקום הרי דגים יכולים לבקוע שם ומפני זה אין הגוזזטרא רשות היחיד אלא אם כן חלון פתוח לה אלא קל הוא שהקילו חכמים במים לומר גוד אחית הואיל ואין בקיעת הדגים נראית ולא הקילו אלא כשעשה המחיצה לשם המים כדי להתיר בהם הטלטול שיש לו בזה היכר וזכרון שהמים שתחתיהם כרמלית הם ואין הטלטול מותר שם אלא ע"י מחיצה אבל מחיצה שלא נעשית בשביל כך אין בה היכר כלל:

יא

ואם עשה דף או אפילו קנה דק שתפול הצואה עליה קודם שתפול למים אין צריך למחיצה כלל אם הם בפחות מג' לנקב שכלבוד הם והרי הם כחורי רשות היחיד שנידונים כרשות היחיד ונמצא הוא מוציא הצואה מרשות היחיד לרשות ומכחו היא נופלת למים שהם כרמלית וכחו בכרמלית לא גזרו והוא הדין אם בית הכסא עשוי כך שהצואה נופלת על צדי הכותל שבבית הכסא שהוא רשות היחיד ואחר כך מתגלגלת ונופלת למטה בכרמלית וכל זה בכרמלית שחוץ לעיר כמו שיתבאר בסי' שנ"ז.

ואם נשבר הקנה או הדף בשבת מותר ליפנות שם שמשום כבוד הבריות לא גזרו על איסור הכרמלית כמו שנתבאר בסי' שי"ב:

יב

אם בית הכסא בולט חוץ לחומת העיר וצואה נופלת בחפירה שסביב העיר שיש בחפירה זו יותר מבית סאתים והרי היא כרמלית כמו שיתבאר בסי' שנ"ח אינו מותר ע"י מחיצה תלויה מלמטה שלא התירוה אלא במים מטעם שנתבאר אבל לא ביבשה אבל ע"י דף או קנה מותר שכוחו מותר בכל כרמלית שאינה בתוך העיר.

ולפי דברי המתירים לטלטל מרשות היחיד לכרמלית דרך אויר מקום פטור אין צריך מחיצה כלל ולא דף או קנה בכל בית הכסא שהיא למעלה מעשרה מקרקע הכרמלית וכבר נתבאר שהעיקר כהחולקים עליהם.

ויש אומרים שאם היתה שם צואה מבעוד יום בכרמלית והוא נפנה עכשיו עליה מותר בכל ענין ואע"פ שאח"כ נופלת מעליה לקרקע הכרמלית לפי שהצואה שמבעוד יום היא מקום פטור (אם אין בה ד' על ד') (והיא גבוהה ג' או אפילו אינה גבוהה ג' אלא שרחבה ד' שאין רבים פוסעים ומדלגים עליה אלא מקיפין אותה) אבל לפי מה שנתבאר בסי' שמ"ה שהעיקר כהאומרים שאין מקום פטור בכרמלית אין להקל בזה.

ולפי מה שנתבאר שם שלדברי הכל אין מקום פטור ברשות היחיד א"כ בית הכסא העומד בין ב' בתים אם לא עירבו יחד אסורים ליפנות שם לדברי הכל אפילו היתה שם צואה מבעוד יום אם לא ע"י דף וקנה שאז מותר אף על פי שהיא בתוך העיר לפי שבחצר שאינה מעורבת לא גזרו על כחו אע"פ שהיא בתוך העיר כמ"ש בסי' שנ"ז:

יג

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד ששכחו ולא עירבו מותר משום כבוד הבריות:

יד

הולכי ספינות נהגו לעשות צרכיהם מן המשיטה לים הואיל והמשיטה אינה גבוהה עשרה מהמים אע"פ שרחבה ד' אינה אלא כרמלית ומוציא מכרמלית לכרמלית:

טו

(לא התירו במים מחיצה תלויה אלא כשאין $gt&(ג);lt&$; דריסת הרגל עוברת שם בהם מחמת עמקם אע"פ שאינם עמוקים עשרה אבל) מים שהרבים בוקעים בהן אין מחיצה תלויה מתרת בהם (אפילו אם הם עמוקים עשרה ואפילו הם בכרמלית) לפי שבקיעת הרבים מעכבת מלומר גוד אחית וכן אם יבשו המים אין מחיצה תלויה מתרת שם מעכשיו שאין מחיצה תלויה מתרת ביבשה אפילו בחריץ עמוק כמ"ש:

טז

היו ב' גזזטראות זו למעלה מזו בין אם עומדות תוך י' טפחים זו לזו בין יש ביניהן גובה יותר מעשר אמות ועשו לעליונה המחיצה והנקב ולא עשו לתחתונה ובשבת זורקין בני התחתונה דלי שלהם על מחיצות העליונה ויורד לנקב ומשלשל ומושך ועולה כגון שזו משוכה מכנגד זו מעט ואינה תחתיה ממש הרי שתיהם אסורות למלאות עד שיערבו מפני שרשות שתיהן שולטת שם.

וכגון שעשו אותה מחיצה בשותפות אבל אם העליונה עשתה המחיצה לבדה אין התחתונה אוסרת עליה אפילו היא רגילה להשתמש בה גם בחול כיון שמשתמשת בה שלא כדין.

וכן אם עשו לתחתונה ולא עשו לעליונה אין העליונה אוסרת עליה אלא אם כן עשתה עמה בשותפות ואם עשו בשתיהן אפילו עשו בכל אחד בשותפות (ומכל מקום כל אחת משתמשת בשלה) (וצריך עיון טעמא דגילוי דעת) אין אחת אוסרת על חברתה ומה שעשאוה בשותפות הוא מאיזה טעם אחר:

יז

וכל זה כשזו אינה משוכה מכנגד זו אלא מעט דהיינו פחות מד' טפחים אבל אם משוכה מכנגדה ד' טפחים בין שעשו לעליונה ולא לתחתונה בין שעשו לתחתונה ולא לעליונה מותרות שניהם למלאות בלי עירוב ואין אותה שאין בה אוסרת על אותה שיש בה לפי שכיון שהיא משוכה מכנגדה ד' טפחים ברוחב הרי אינה יכולה להשתמש בה אלא ע"י זריקת הדלי לאויר ברוחב ד' טפחים ואין אדם אוסר על חבירו דרך אויר ברוחב כמ"ש בס' שע"ו לפי שתשמיש שעל ידי זריקה באויר ד' טפחים ברוחב אינו חשוב תשמיש כלל:

שנו – דין אמת המים העוברת בחצר ובו ד' סעיפים:

א

אמת המים העוברת בחצר עמוקה י' טפחים ורחבה ד' אין ממלאים הימנה אלא אם כן עשה עליה לרחבה מחיצה גבוה י' בכניסתה וביציאתה ויהיה טפח ממנה משוקע במים ואם היתה המחיצה כולה יורדת בתוך המים צריך שיהא טפח ממנה יוצא למעלה מן המים כדי לחלוק בין המים שבחוץ שהם כרמלית למים שבפנים לפי שכיון שהאמה אינה מתעכבת בחצר אלא עוברת מצד לצד אינה בטלה לגבי החצר וחולקת רשות לעצמה הואיל והיא עמוקה עשרה ורחבה ד' שזהו שיעור חילוק רשויות זו מזו וכיון שאינה בטילה לחצר הרי היא כרמלית בחצר כמו שהיא כרמלית קודם כניסתה לחצר ואחר יציאתה ממנה ולכן צריך לעשות לה מחיצות המפסיקות בין המים שבחצר להמים שבחוץ.

ואע"פ שאעפ"כ הם מחוברים תחת המחיצה או על גבה אין בכך כלום שהקילו חכמים במים להיות מחיצה תלויה מועלת בהם משום גוד אחית כמו שנתבאר בסימן שנ"ה ומכל מקום כותל החצר שעובר שם עליהם אינו מועיל כלום אף אם היה משוקע במים טפח לפי שלא הקילו במים אלא במחיצה הנעשית לשם המים כדי להתיר הטלטול בהם כמו שנתבאר שם:

ב

אבל בחצר עצמה מותר לטלטל אפילו לא עשה מחיצות לאמה שבתוכה והרי האמה היא כרמלית אף על פי כן אינה אוסרת את החצר אע"פ שהן פרוצות זו לזו במילואן ואין ביניהן מחיצה לפי שחפירת האמה עצמה נעשית מחיצה בין המים שבה ובין החצר שהרי היא עמוקה עשרה וכל חריץ שהוא עמוק עשרה נדון משום מחיצה ואפילו אם אינה עמוקה עשרה בשפתה אלא בשיפוע אם השיפוע מתלקט עומק עשרה מתוך ד' אמות נידון משום מחיצה אבל אם מתלקט כן מתוך יותר מד' אמות אינה נידון כמחיצה כמ"ש בסימן שמ"ה וכשהוא נדון משום מחיצה לחצר מותר לטלטל בה אפילו נפרץ כותל החצר ברוחב האמה בכניסתה וביציאתה ופרצה זו היא יותר מי' אמות שהיא אוסרת את החצר אם לא חפירת האמה שבה שנידונה לה כמחיצה והרי יש לה ד' מחיצות מצד האמה מכאן וד' מחיצות מצד האמה מכאן:

ג

אם התחיל לעשות המחיצה אצל השפה מכל צד לרוחב האמה ולא חיבר אותה באמצע רחבה והניח מקום פנוי באמצעית המחיצה של כניסה ויציאה כדי שיהיו המים נכנסים ויוצאים דרך שם אם אין שם ביניהם ג' טפחים מותר משום לבוד ואם יש ביניהם ג' טפחים אסור ואם הנקבים שהאמה נכנסת ויוצאת בהם אינם רחבים ג' טפחים אפילו מחיצה א"צ שהרי הם כסתומים לגמרי משום לבוד:

ד

חצר שנפרצה ולשון ים עובר על הפרצה אם לא נפרצה במילואה ואין בפרצה יותר מעשר אמות שפרצה זו אינה אוסרת החצר מלטלטל בה מפני שהיא לה כפתח כמ"ש בסי' שס"ב מותר למלאת מהלשון שנכנס בה ולהכניס המים לבית ואע"פ שעמקו עשרה ורחבו ד' אינו חולק רשות לעצמו שכיון שנכנס לחצר ואינו

יוצא ממנו הרי הוא כבור שבחצר ומחיצות החצר מתירות אותו ואינו נאסר מחמת שפרוץ לים שהוא כרמלית.

אבל אם נפרצה במילואה או שיש בפירצה יותר מעשרה אסור למלאת ממנו לחצר כיון שאין מחיצה על גביו בינו לבין המים שבחוץ שהרי שם נפרצה החצר במילואה או יותר מעשר וצריך להזהיר לרבים שנכשלים בזה במקומות שנהר מהלך סמוך לחצרות.

אבל בחצר עצמה מותר לטלטל אם הלשון הוא עמוק עשרה מתוך ד' אמות שהוא נחשב למחיצה וכגון שהוא רחוק משפת הים או שגידודיו גבוהים ביותר בענין שאין לחוש בו שמא יעלה הים שירטון ויתמעט עמקו מעשרה ויטלטלו בחצר כבתחלה כמ"ש בס' ש"ג.

ואם במקום שנפרץ כותל החצר נשארו שם למטה גידודין גבוהים עשרה והמים מכסים אותם מותר למלאת ממנו מים לחצר אבל אסור להכניסם לבית אלא אם כן עשו לו מחיצה גבוהה עשרה על המים מפני שהגידודים המכוסים במים חשובים מחיצה לגבי החצר אבל לא לגבי הבית לפי שבחצר פעמים שהם ניכרים ונראים כשהמים שוקעים אבל בבית אין ניכרים ונראים לעולם ולכן אסור לטלטל שום דבר מחצר לבית אם אין הלשון עמוק עשרה:

שנז – דיני חצר פחות מארבע אמות וביב ובו ח' סעיפים:

א

חצר שהיא פחותה מד' אמות על ד' אמות וסמוכה לרשות הרבים אין שופכין לתוכה מים בשבת בימות החמה שכיון שאין בה ד' אמות אין סאתים מים שאדם רגיל להשתמש בכל יום ראויים ליבלע בה והרי זה כאלו שופכן לרשות הרבים.

ואף על פי שאין בשפיכה זו שמחצר לרשות הרבים איסור של תורה (אם אינו שופכן סמוך לרשות הרבים ממש אלא ברחוק מעט בענין שיציאתן לרשות הרבים היא מאליהן ואיננה כח שפיכתו ממש אלא כחו הוא גורם בלבד) ומכל מקום מדברי סופרים אסור (בכל ענין) גזרה שמא ישפכנו לרשות הרבים (או בחצר סמוך לרשות הרבים) ממש.

לכך צריך לעשות גומא שתהא חללה מחזקת סאתים שיוכלו מי תשמישו לירד לתוכה ולא יהיה כאלו שופכן לרשות הרבים בין אם יעשנה בחצר בין אם יעשנה ברשות הרבים סמוך לחצר ממש אלא שאם יעשנה בחוץ צריך לכסות בנסרים שאם תהא מגולה פעמים שיהיה רפש וטיט בתוכה ולא תהא עמוקה עשרה ותהיה כרמלית אבל כשהיא מכוסה ופיה לרשות היחיד הרי זה חורי רשות היחיד שהם כרשות היחיד:

ב

וכיון שיעשה גומא סאתים מותר לשפוך בה ובחצר כל מה שירצה אפילו כור ואפילו כוריים ואפילו נתמלאה הגומא מערב שבת דכיון שתקנו לו חכמים זכר לשבת שלא ישכח וישפכם ברשות הרבים הוא בעצמו שוב אין לחוש אם הם יוצאים מאליהם לרשות הרבים (רק שיזהר שלא ישפכם סמוך לרשות הרבים ממש שלא אצל הגומא בענין שיציאתן לרשות הרבים היא כח שפיכתו ממש שיש בזה איסור של תורה כמו במגלגל

חפץ מרשות היחיד לרשות הרבים) אבל אם אינה מחזקת סאתים לא ישפוך בה אפילו מעט גזרה שמא ישפוך הרבה יותר ממה שהיא מחזקת:

ג

וכל זה בימות החמה שאדם מקפיד על לכלוך חצירו וחפץ הוא שיצאו המים ממנה לחוץ וכשהם יוצאים הרי נתקיימה מחשבתו ויש לגזור שמא ישפכם בעצמו החוצה אבל בימות הגשמים שאין אדם מקפיד על לכלוך חצרו ואינו מתכוין שיצאו המים ממנה לחוץ אין לחוש לכך ומותר לשפוך בה כל מה שירצה אפילו היא קטנה מאד (ואפילו שופכן סמוך לרשות הרבים ממש אם הוא בענין שאינו פסיק רישיה שיצאו לרשות הרבים מיד מכח שפיכתו ממש):

ד

ולמה אין חוששים למראית העין שהרואה שהצנור שבקרקעות חצירו מקלח מים בשבת יאמר שהוא עצמו שפכן לרשות הרבים (או בחצר סמוך ממש ליציאתן לרשות הרבים במתכוין כדי שיצאו לרשות הרבים) לפי שבימות הגשמים סתם צנורות מקלחים הם מי גשמים ויאמר הרואה שמי גשמים הם ואפילו שלא בשעת הגשם יאמרו מי גשמים הם שמתמצים והולכים מן הגשמים שעברו:

ה

ואם יש בחצר ד' על ד' אפילו אינה מרובעת אלא ארוכה וקצרה כגון שארכה שמנה אמות ורחבה ב' מותר לשפוך בה כל מה שירצה אפילו בימות החמה מפני שהסאתים שאדם רגיל להשתמש בכל יום אין לגזור בהם בחצר זו שהרי ראויים ליבלע בה ואם כן כששופכן אינו שופכן כדי שיצאו לחוץ ואף אם אירע שיוצאין אין כוונתו לכך ולא נתקיימה מחשבתו ביציאה זו ואין לגזור בה שמא ישפכם הוא עצמו ברשות הרבים לפיכך אף אם רוצה להשתמש בה יותר מסאתים לא גזרו שדבר שאינו מצוי הוא וכן אף אם היא מליאה מים מערב שבת שזהו גם כן דבר שאינו מצוי ולא רצו לגזור בשביל זה בלבד כיון שבסאתים שרגילים להבלע בה אין לגזור בהם (ומכל מקום צריך לזהר שלא לשפוך סמוך לרשות הרבים ממש כמו שנתבאר):

ו

וחצר ואכסדרה שאין בכל אחת מהן לבדה ד' אמות אלא בהצטרפות שתיהן הרי אלו מצטרפות לד' אמות להתיר לשפוך בהן והוא הדין שתי דיוטאות שלפני ב' עליות ועליהן מעזיבה רבה שראוים המים ליבלע בה ואין בכל אחת מהן לבדה ד' אמות מצטרפות זו עם זו אם הן סמוכות זו לזו בתוך ד' טפחים שתשמישן נוח מזו לזו והרי הן כדיוטא אחת:

ז

וכל זה בחצר הסמוכה לרשות הרבים אבל הסמוכה לכרמלית אפילו היא קטנה מאד א"צ גומא ומותר לשפוך בה כל מה שירצה אפילו בימות החמה אף על פי שמתכוין שיצאו לחוץ שכיון שאינו שופכן בידיו לכרמלית או סמוך לכרמלית ממש אלא מכחו הם באים לכרמלית וכחו בכרמלית לא גזרו כמו שנתבאר בסי' שנ"ה.

ויש אומרים שאין חילוק כאן בין רשות הרבים לכרמלית ולא אמרו שכחו בכרמלית לא גזרו אלא בימים ונהרות שאינם מתחלפים ברשות הרבים או אפילו כרמלית שביבשה אלא שהיא חוץ לעיר שג"כ אינה מתחלפת ברשות הרבים גמורה שאין דרך להיות רבים מצויים כל כך חוץ לעיר כשיעור בקיעת הרבים ברשות הרבים גמורה אבל כרמלית שבתוך העיר מתחלפת ברשות הרבים גמורה ואפילו בזמן הזה שיש אומרים שאין לנו רשות הרבים גמורה מפני שאין ששים רבוא בוקעים בה מכל מקום מתחלפת היא בעיר גדולה שיש בה ס' רבוא. ומה שהתירו בגזוזטרא שע"פ המים לשפוך דרך הנקב אף על פי שהשופכין הולכין מכחו להלאה מכנגד מחיצת הגזוזטרא כמו שנתבאר בס' שנ"ה הוא משום שאינו מתכוין לכך כמ"ש שם אבל כאן כששופך לחצר שאין בה ד' אמות בימות החמה מתכוין שיצאו לחוץ משום לכלוך חצרו. וכן עיקר.

ולדברי הכל בחצר שאינה מעורבת לא גזרו על כחו ומותר לשפוך בחצר זו במתכוין שיצאו ממנה לחצר זו אף על פי שלא עירבו יחד ועיר המוקפת חומה ולא עירבו בה כחצר שאינה מעורבת היא כיון שיש לה מחיצות אלא שמחוסרת עירוב:

ח

ביב והוא חריץ העשוי לקלח שופכין שבחצר לרשות הרבים ומושך והולך במשך רשות הרבים הרבה אם הוא מכוסה בר"ה ד' אמות הסמוכים לחצר ויש ברחבו ג"כ ד' אמות מותר לשפוך אפילו על פי הביב שבחצר סמוך ממש לרשות הרבים אפילו בימות החמה אף על פי שהמים יוצאים מיד מידו לרשות הרבים לחוץ מד' אמות המכוסים מפני שד' על ד' אלו של ביב המכוסים ברשות הרבים שהם כחורי רשות היחיד דינם כחצר שיש בה ד' על ד' שמותר לשפוך בה אפילו בימות החמה לפי שבד' על ד' של ביב ראוי גם כן ליבלע סאתים כמו בחצר.

ובלבד שלא יהא סילון של עץ שאין המים ראויים ליבלע בו אבל אם עשוי כעין רצפה של אבנים ראוי ליבלע בו ומותר.

וכל זה לרשות הרבים אבל לכרמלית אפילו בסילון של עץ מותר לפי סברא הראשונה ואף שאין זה עיקר מכל מקום יש לסמוך על דבריהם להקל בצנור המקלח למעלה מ' בכרמלית שמותר לשפוך בו אפילו במתכוין שירדו המים לכרמלית כיון שהם עוברים דרך אויר מקום פטור שיש מתירים בזה בכרמלית כמו שנתבאר בס' שמ"ו:

שנח – דין איזה מקומות נקראים מוקפים לדירה ובו כב סעיפים:

א

כל היקף מחיצות שלא הוקף לדירת אדם לכניסה ויציאה תמיד כגון רחבה שאחורי הבתים והקרפף והוא היקף גדול להכניס בו עצים לאוצר והגינה והפרדס המוקפים גדר גבוה י' טפחים וכל כיוצא בהן מהמקומות שיתבאר בס' ש"ב אסרו חכמים לטלטל בתוכן יותר מד' אמות כמו ברשות הרבים ואף על פי שהן רשות היחיד גמורה מן התורה והזורק לתוכן מרשות הרבים חייב שהרי מחיצות גמורות הן אלא שמחוסרין דירין הרי הן ככרמלית מדברי סופרים שכיון שאינן עשוין לדירה מתחלפין הן ברשות הרבים

אם הן היקף גדול אבל היקף קטן אינו מתחלף ברשות הרבים ומותר לטלטל בתוכו אף על פי שלא הוקף לדירה:

ב

וכמה הוא היקף קטן עד בית סאתים ועד בכלל כחצר המשכן שהיה מאה אורך ונ' רוחב שהן ב' פעמים נ' על נ' ונ' על נ' הוא בית סאה שהוא ב' אלפים ות"ק פעמים אמה על אמה וסאתים הן ה' אלפים אמה על אמה וכל מקום שיש בו כשיעור זה בין שהוא עגול בין שהוא מרובע ממש כגון שארכו ע' אמה וב' שלישי אמה ועוד משהו ולא חשו חכמים לדקדק בו וכן רחבו בין שהוא ארוך וקצר כגון שארכו מאה ורחבו חמשים מותר לטלטל בכלו ובלבד שלא יהא ארכו יתר על פי שנים ברחבו אמה אחת כמו שחצר המשכן לא היה ארכו יתר על פי שנים ברחבו אפילו אמה אחת אבל פחות מאמה אינו כלום ואינו אוסר:

ג

וסמכו חכמים שיעורים אלו לשיעורי חצר המשכן לפי שכל מלאכת שבת והלכותיה אנו למדין ממשכן וחצר המשכן גם כן לא היה מוקף לדירה והיו מטלטלין בכלו לפיכך לא רצו חכמים לאסור עד שיעור זה ועד בכלל אבל יותר משיעור זה אפילו משהו אסור לטלטל בו אלא בד' אמות וכן להוציא מחצר לתוכו ומתוכו לחצר:

ד

ואפילו בפחות משיעור זה אינו מותר לטלטל מתוכו לחצר או מחצר לתוכו אלא כלים ששבתו בתוכו או בחצר אבל כלים ששבתו בבית והוציאם לחצר אסור לטלטל לתוכו וכן כלים ששבתו בתוכו והכניסן לחצר אסור לטלטל לבית (ואפילו כלים ששבתו בחצר והכניסם לבית או לתוכו אסור לטלטל מזה לזה אלא אם כן יניחם בחצר בינתיים) לפי שמקום זה שלא הוקף לדירה הוא רשות בפני עצמה מוחלקת מהבית שהוא מקום דירה ממש.

אבל עם החצר הוא רשות אחת אף על פי שהחצר נקראת מוקף לדירה ואפילו החצר הוא של אדם אחד והקרפף וכיוצא בו ממקומות שלא הוקפו לדירה הוא של אחר ולא עירבו יחד מותר לטלטל מזה לזה כמו שיתבאר בס' שע"ב.

אבל לטלטל מהבית לקרפף וכיוצא בו או ממנו לבית אין עירוב מועיל ואפילו הם של אדם אחד אסור מדברי סופרים מפני שהוא כמוציא מרשות לרשות חוץ מן הרחבה שאחורי הבתים שהוא רשות אחת עם הבתים כמו שיתבאר בס' שנ"ט:

ה

כל מקום שהוקף לדירה דהיינו לכניסה ויציאה תמיד כגון דיר וסוהר וחצר אפילו יש בו כמה מילין מותר לטלטל בכלו ומתוכו לבית ומבית לתוכו וכן גג הבית שהוא רשות היחיד ע"ד שנתבאר בס' שמ"ה מותר לטלטל בכלו אפילו יש בו יותר מבית סאתים ומגג לבית שתחתיו או להפך.

ומותר לטלטל מהגג לקרפף וכיוצא בו כמו מהחצר וכיוצא בה לקרפף:

ו

ואפילו קרפף וכיוצא בו אם הקיפו מחיצותיו לדירה דינו כחצר לכל דבר בין להתיר הטלטול בתוכו יותר מד' אמות אפילו הוא יותר מבית סאתים ובין מתוכו לבית ומבית לתוכו.

ומהו הוקף לדירה זו שעשה בו תחלה סוכת שומרים שדר בה השומר ביום ובלילה או שבנה בו תחלה בית דירה אף על פי שאינו דר בה בקביעות ואחר כך הקיפו מחיצות או אפילו פתח תחלה פתח בלבד מביתו (או שהיה הפתח פתוח מכבר) ואחר כך הקיף עוד ג' מחיצות סמוך לכותל הבית שבו הפתח הרי זה מוקף לדירה שכיין שהוא פתוח לבית דירה חשוב כבית דירה כמו חצר הבית רק שצריך שבשעת עשיית מחיצותיו תהא עשייתן לדירה:

ז

לפיכך אם הקיפו מחיצות ואחר כך בנה בו דירה או שפתח לו אחר כך פתח מביתו לא הועיל כלום ואפילו אם בשעת עשיית המחיצות היה בדעתו שעושה לשם כך לבנות בו ולפתוח לו אחר כך אין זה מועיל כלום.

ומכל מקום א"צ שכל מחיצותיו תהא עשייתן לדירה אלא אפילו הקיפו ג' מחיצות שלימות רק שברביעית היה פרוץ יותר מעשר אמות שפרצה זו מבטלת המחיצות כמו שיתבאר בס"ב וקודם שגדר היתר מעשר עשה בו סוכה או בית דירה או פתח מבית דירה ה"ז מוקף לדירה ואם בנה דירה אצל פרצה זו וגודר היתר על עשר ומניח העשר שהן פתח מדירה זו ה"ז ג"כ מוקף לדירה.

וכן אם היה מוקף כבר כולו שלא לדירה פורץ בו יותר מעשר וגודרו לדירה או יגדור היתר על עשר בלבד והעשר אמות הן פתח:

ח

ואם פורץ אמה וגדרה לדירה וחזר ופרץ אמה וגדרה וחזר ועשה כן עד שהשלימו ליתר מעשר מותר כאלו פרץ בבת אחת מפני שפנים חדשות באו לכאן כמו בפורץ בבת אחת וגודר אחר כך ואם פרץ יותר מעשר ועשה שם צורת הפתח לדירה מועיל כמו הגודר לדירה:

ט

ואם קשה עליו לפרוץ הכותל יש אומרים שיש תקנה על ידי שיניח עפר אצל הכותל משני צדדיו בגובה פחות מ' טפחים ורוחב העפר ד' טפחים או יותר באורך יותר מעשר אמות באורך הכותל ואם אין הכותל גבוה כ' טפחים שנמצא אין י' טפחים בגובה הכותל שמגובה העפר ולמעלה הרי הוא נחשב כפרוץ שם במקום העפר שהרי יש שם דריסת הרגל מקרקע עולם על גבי העפר הואיל ואין בגבהו י' טפחים וכל פחות מ' טפחים הוא כפרוץ ופתוח לגמרי ומן העפר יש דריסת הרגל על גבי הכותל ששם אינו גבוה עשרה והרי הוא כפרוץ שם לגמרי ויהא העפר מונח כך לפחות שבת אחת וקודם שיחזור ויפנהו משם יעשה בתוכו בית דירה או יפתח לו פתח מבית דירה ואחר כך כשמפנהו משם ונעשה הכותל גבוה עשרה הרי זה כבונהו מחדש לדירה ואף על פי שזו היא מחיצה הנעשית מאליה על ידי פינוי העפר שחוצה לה אין בכך כלום כמו שיתבאר בס"ב.

ויש חולקין על זה ואומרים שזה שביטל העפר להיות מונח שם שבת אחת אין זה מועיל כלום לבטל הכותל שיהא נחשב כפרוץ הואיל ודעתו לחזור ולפנותו מכאן לאחר זמן ואין העפר יכול לבטל הכותל אלא אם כן ביטלו שם להיות מונח שם לעולם ואם כן במה יגדרנו לדירה לפיכך אין העפר מועיל אלא אם כן יש בגבהו י' טפחים והרחיקו מן הכותל ג' טפחים שאז הוא נעשה מחיצה חדשה ומבטל מחיצה הראשונה שאצלו באורך יותר מ' אמות כמו שיתבאר ואז אין צריך להיות ברחבו ד' טפחים וגם אין צריך להניחו מב' צדדי הכותל אלא מצדו שבפנים בלבד אבל בצד החוץ אין מועיל כלום ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

י

יש אומרים שסתם קרפיפיות שלנו מוקפין לדירה הם כי רגילין לפתוח פתח תחלה ואחר כך להקיף ויש אומרים עוד שכל קרפף שהוא בתוך התחום נקרא מוקף לדירה כי דעתו עליו בשבת ואין זה עיקר כמו שנתבאר למעלה ברחבה שאחורי הבתים שכשהיא יתירה מבית סאתים כרמלית היא וכמו שיתבאר בס' שנ"ט:

יא

תל גבוה י' טפחים דינו כקרפף שעד סאתים מותר לטלטל בכולו משום שאומרים גוד אסיק מחיצתו למעלה י' טפחים והרי הוא מוקף ויותר מבית סאתים אין מטלטלין בו אלא בד' אמות שהרי לא הוקף לדירה:

יב

קרפף יותר מבית סאתים שנטע בו אילנות למעט אוירו אין זה מיעוט שכן דרך הקרפיפות להיות בהם אילנות לפיכך אפילו היו האילנות גבוהים עשרה ורחבים ד' שחולקין רשות לעצמן אין ממעטין וכן הבורות שבגינות אפילו עמוקים עשרה ורחבים ד' תשמיש הגינה הם להשקותה ואין ממעטין אבל דבר אחר שאינו צורך הגינה (ואין דרכו להיות בתוכה) ממעטת:

יג

בנה עמוד בקרפף ונתמעט בכך אם הוא רחב ג' טפחים הרי זה מיעוט פחות מכן בטל במיעוטו:

יד

בנה מחיצה באורך יותר מעשר לפני מחיצה הראשונה לבטלה שתהיה כמו שאינה ויהיה מוקף לדירה על ידי מחיצה זו כגון שעשה בו בית דירה או פתח בו פתח מבית דירה קודם שעשה מחיצה זו אם הרחיקה מהראשונה ג' טפחים מותר ואם לאו לא עשה ולא כלום שכל פחות מג' טפחים כלבוד דמי ואינו אלא מוסיף על עובי הראשונה ואין זה מועיל אלא אם כן נתמעט אוירו מבית סאתים כמו שיתבאר לקמן:

טז

טח טיט על מחיצות הראשונות למעט אוירו ונתמעט מבית סאתים אם הטיט עב שאם תינטל המחיצה ראוי הוא לעמוד בפני עצמו ממעט ואם לאו אינו ממעט:

טז

בנה מחיצות לדירה ע"ג מחיצות הראשונות מלמעלה אינו מועיל כלום כיון שמחיצות הראשונות מלמטה קיימות אלא שמגביהן ואם נבלעו התחתונות ונשארו העליונות נותר על ידן אף על פי שמחיצה העשויה מאליה היא אבל תל יותר מבית סאתים שעשה עליו מחיצות לדירה הועיל אפילו לא הרחיקן ג' טפחים משפתו ושם אנו אומרים גוד אסיק ממחיצותיו למעלה על שפתו סביב והרי מחיצות על גבי מחיצות מכל מקום הואיל והוא דר באויר מחיצות אלו שלמעלה שעשאן עתה לדירה הרי זה מוקף לדירה ואפילו לא עשה אלא מחיצה אחת ביותר מעשרה:

יז

קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה ונטע רובו אילנות אפילו אינם עשויות שורות שורות אינם מבטלים הדירה שדרך הוא להסתופף בצל האילנות תמיד אבל אם נזרע רובו הזרעים מבטלים הדירה אפילו אין בהם בית סאתים לפי שאין דרך לדור בזרעים והמיעוט שלא נזרע בטל לגבי רוב הנזרע ונאסר כולו כאילו לא הוקף כלל לדירה.

נזרע מיעוטו אם אין בזרוע אלא בית סאתים מותר לטלטל בכולו שאף שבמקום הזרוע נתבטלה הדירה הרי אין בו יותר מבית סאתים והשאר שלא נזרע אינו מתבטל אצל הזרוע להצטרף עמו להשלים ליותר מבית סאתים כיון שהזרוע הוא המועט אבל אסור לטלטל מקרפף זה לבית ומבית לתוכו שהרי במקום הזרוע שבו נתבטלה הדירה ודינו כקרפף שלא הוקף לדירה שאין מטלטלין ממנו לבית כמו שנתבאר למעלה ואם כן גם בהמותר שלא נזרע אסור שהרי אין מחיצה מפסקת ביניהם והם פרוצים זה לזה במילואם ויש מתירין בהמותר שלא נזרע אלא אמרו פרצה במילואה אוסרת אלא כשנפרצה למקום האסור מצד עצמו כגון כרמלית גמורה אבל כאן שמקום הזרוע האסור אין איסורו אלא מחמת הבית אינו אוסר על השאר שלא נזרע אף על פי שהוא פרוץ לו במילואו ויש להחמיר כסברא הראשונה.

אבל אם מיעוט הנזרע הוא פחות מבית סאתים מותר לטלטל אף מתוכו לבית ומבית לתוכו ואף על פי שכל קרפף בית סאתים ופחות מבית סאתים שוים הם שאם לא הוקפו לדירה אין מטלטלים מהם לבית מכל מקום כאן שהרוב אינו זרוע ומוקף לדירה הוא הרי המיעוט בטל אצלו אלא אם כן יש בו סאתים כחצר המשכן שאז הוא מקום חשוב ולא בטל ויש אוסרים לטלטל לבית ממקום הזרוע ומתירים ממקום שאינו זרוע ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל.

ואם המיעוט הזרוע הוא יותר מבית סאתים אסור לטלטל בכל הקרפף כי אם בד' אמות שהרי הזרוע הוא כרמלית כדין קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה והשאר שלא נזרע הוא פרוץ לו במילואו.

וכל זה בקרפף יותר מבית סאתים שנזרע אבל אם אין בו אלא בית סאתים ונזרע אפילו כולו יש להסתפק אם הזרעים מבטלים הדירה וכן יש להסתפק בחצר או רחבה שאחורי הבתים שנזרע רובה אם הזרעים

מבטלים דירתן כי שמא אינם מבטלים אלא דירת קרפף יותר מבית סאתים שאינו חשוב דירה כ"כ אף על פי שהקיפו לדירה ויש להחמיר בכל זה.

לפיכך מי שיש לו גינה זרוע בחצירו ואין ביניהן מחיצה כהלכתה אם הזרוע הוא רוב החצר אפילו אין בית סאתים בכל החצר עם הזרוע לא יטלטל מהזרוע ומהחצר לבית ומבית להם כי שמא הזרעים מבטלים דירת החצר והמיעוט בטל לגבי הרוב והרי כל החצר כקרפף שלא הוקף לדירה שאפילו הוא פחות מבית סאתים אין מטלטלין ממנו לבית ואם כל החצר עם הזרוע הוא יותר מבית סאתים אין מטלטלין בכל החצר כי אם בד' אמות כדין קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואף שהחצר היא מוקפת לדירה מצטרפת היא עם הזרוע שבה להשלימו ליותר מבית סאתים הואיל והיא בטלה אצלו במיעוטה.

ואם הזרוע הוא מיעוט החצר אם יש בו לבדו יותר מבית סאתים אוסר כל החצר שלא לטלטל בה אלא בד' אמות הואיל והיא נפרצה לו במילואה ואם יש בו בית סאתים בלבד יש להחמיר שלא לטלטל מכל החצר לבית ואם אין בו בית סאתים יש להקל אפילו לטלטל מהזרוע לבית או להפך:

יה

אבל אם יש ביניהם מחיצה כהלכתה אין הזרוע אוסר על החצר כלל אלא אם הזרוע הוא יותר מבית סאתים אסור לטלטל מחצר לתוכו אפילו בתוך ד' אמות ואם הוא בית סאתים או פחות מותר בכלים ששבתו בו או בחצר אבל לא בכלים ששבתו בבית על כן ראוי שלא לאכול או לשתות בגינה בשבת כי אי אפשר ליזהר בזה והיקף לדירה אינו מועיל בגינה שהזרעים מבטלים הדירה כמו שנתבאר:

יט

קרפף יותר מבית סאתים שהוקף לדירה ונכנסו בו מים אם ראויים לשתיה אין מבטלים הדירה שאין לך דירה מעולה מזו ואפילו אם המקום שנתפשטו שם הוא יותר מבית סאתים אפילו הם עמוקים הרבה. ואם אינם ראויים לשתיה דינם כזרעים והוא שיש בעמקם י' טפחים אבל אם אין בעמקם עשרה טפחים הרי הם כטיט ורקק שאין חולקין רשות לעצמם.

וכשיש בעמקם י' טפחים אם מתלקט י' טפחים בתוך הילוך ד' אמות הם עצמם נחשב למחיצה בינם לשאר הקרפף כמו שנתבאר בס"י שמ"ה] וס"ו שנו"ו ואין שאר הקרפף נאסר מחמת שפרוץ לו במילואו:

כ

קרפף בית ג' סאין שלא הוקף לדירה וקירה בית סאה מותר לטלטל בכולו (שאנו רואין את פי התקרה כאילו היא מחיצה יורדת וסותמת ומפסקת בין הב' בית סאין לשלישית) ואפילו אם הקירווי הוא משופע (שאין אומרים בו פי תקרה יורד וסותם כמ"ש בסימן ש[ס] "א כאן הקילו) מכל מקום רואין כאילו היתה מחיצה גמורה בסוף הקירווי:

כא

קרפף בית סאתים מצומצמים שלא הוקף לדירה שנפרץ במילואו לחצר הקרפף אסור מפני שמקום המחיצה שנפרצה מייתרו ונעשה יותר על בית סאתים והחצר מותרת אם פרצה זו אינה לה במילואה

ואינה יותר מ'אמות' (וכגון שהקרפף הוא קצר כאן ולהלאה הוא מתרחב והולך שאם לא כן הרי יהא ארכו יתר על פי שנים ברחבו ואין מטלטלין בו אלא בד' אמות אפילו לא נפרצה כלל).

אבל אם לא נפרץ במילואו אלא נשארו בו גיפופין מכאן ומכאן אין מקום הפרצה מייתרו לפי שחודן הפנימי של הגיפופין יורד וסותם ומחודן הפנימית ולחוץ הוא רשות בפני עצמו שמטעם זה אסור לטלטל מבית לאסקופה אם אין עליה משקוף רוחב ד' כמו שנתבאר בס' ש"ו.

(ואפילו נפרץ במילואו אינו אסור אלא אם כן כתלי ארכו בולטים ונכנסים לתוך חלל החצר והם מופלגים שם ג' טפחים מכתלי אורך החצר שאם לא כן נותר הוא בגיפופי החצר כמו שיתבאר בס' ש"ס):

כב

קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואחר כך פתח בו פתח מבית דירה שפתח זה אינו מועיל כלום ואחר כך עשה מחיצה שניה יותר מעשר והותר על ידי מחיצה זו שנעשית אחר פתיחת הפתח שעל ידיה בטלה המחיצה הראשונה שלא היתה עשייתה לדירה ואחר כך נפלה מחיצה זו השניה חזר לאיסורו ואין אומרים בו הואיל והותר הותר ותועיל לו עכשיו מחיצה הראשונה:

שנט – דין רחבה שאחורי הבתים ובו ב' סעיפים:

א

רחבה שאחורי הבתים יתירה על בית סאתים ולא הוקפה לדירה אין מטלטלין בה אלא בד' אמות כדין קרפף שלא הוקף לדירה אבל אם אין בה אלא בית סאתים אין לה דין קרפף ומותר לטלטל מתוכה לבית ומבית לתוכה לפי שאינה רשות מחולקת מן הבית כמו קרפף אף על פי שלא הוקפה לדירה:

ב

ואם פתח בה פתח מביתו ואחר כך הקיפה אפילו אם יש שם גורן בינה לבית אין אומרים שבשביל הגורן הוא שנפתח פתח זה ואין כאן פתח לרחבה אלא סתמא נפתח לרחבה והרי הוא מוקפת לדירה ומותר לטלטל בכולה אפילו היא יותר מבית סאתים.

ומה שאין אנו נזהרים מלטלטל בחצרות שאחורי הבתים משום שבזמן הזה סתמן מוקפת לדירה כמ"ש בסימן שנ"ח גבי קרפף:

שס – דין היקף מחיצות לשבת ובו ה' סעיפים:

א

יחיד ששבת בבקעה והקיף מחיצות גרועות כגון שתי בלא ערב או ערב בלא שתי על דרך שיתבאר בס' ש"ב שהן מועילות לעשותה רשות היחיד גמורה מן התורה אפילו יש בו כמה מילין והזורק לתוכו מרשות הרבים חייב אף על פי כן מדברי סופרים אין מועילות להתיר הטלטול בתוכן ומתוכן לרשות היחיד גמורה אלא כשאין בתוכן רק בית סאתים ואז מותר אפילו עשה כן בישוב אף על פי שאפשר לו לעשות

מחיצות גמורות אבל אם יש בתוכן יותר מבית סאתים אין מטלטלין בתוכן אלא בד' אמות כמו בכרמלית אבל המקיף במחיצות גמורות מותר לטלטל בתוכן אפילו יש בתוכן יותר מבית סאתים ואינן כקרפף שלא הוקף לדירה שהרי הקיפן לדור בהן בשבת:

ב

אבל שיירא שחנתה בבקעה והקיפיה מחיצות גרועות אפילו הוא היקף גדול מאד מטלטלים בכולו שמתוך שהם רבים התירו להם לטלטל כל צרכם ואין רבים פחותים משלש ובלבד שלא יקיפו יותר מדאי מכדי צרכם שלא ישאר בית סאתים פנוי שא"צ להם לתשמיש כליהם ובהמתם אבל אם נשאר בית סאתים פנוי אין מטלטלין בכל המוקף אלא בד' אמות שהרי הוא פרוץ במילואו למקום האסור דהיינו לבית סאתים הפנוי.

במה דברים אמורים כשהקיפו יותר על שש סאין אבל אם לא הקיפו יותר על שש אף על פי שנשאר בית סאתים להם פנוי שא"צ להם אלא ד' סאין מותר כיון שהם שלשה ולכל אחד יש לו סאתים ויש חולקין ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ג

אבל שנים שחנו בבקעה דינם כיחיד ואין לשניהם יחד אלא בית סאתים בלבד אף על פי שהן צריכים ליותר.

ואם יש עמהם נכרי אינו מצטרף עמהם להיות שיירא ויש אומרים שהוא הדין לקטן:

ד

היו שלשה והקיפו כל צרכם יותר מבית סאתים ומת אחד מהן בשבת מותרים כל השבת כולה כיון שנכנסה שבת בהיתר והואיל והותרה הותרה.

היו שנים והקיפיה יותר מבית סאתים וניתוספו עליהם בשבת אסורים כיון שנכנסה שבת באיסור שהשבת גורמת:

ה

היו שלשה והקיפו כל אחד לעצמו זה בצד זה לדור בהם בשבת ועירבו יחד אם החיצונים רחבים והאמצעי קצר שנמצא האמצעי פרוץ במילואו להחיצונים והחיצונים אינם פרוצים במילואם לאמצעי אלא יש להם גיפופים עודפים עליו מכאן ומכאן הרי דיורי החיצונים מושלים באמצעי דהיינו שאנו רואים כאלו הם גם כן דרים בתוכו והרי יש שלשה ביחד שהרי אין מחיצה לחצוץ בינו לבינם כיון שנפרץ להם במילואו והרי הוא כקרן זווית להם שאינו חולק רשות לעצמו ולפיכך מותרים לטלטל באמצעי אפילו הוא גדול הרבה כיון שנעשו בו שיירא ואף בחיצונים מותרים לטלטל לפי שהם נחשבים כחצר להאמצעי שהוא בית דירה להם שנעשו בו שיירא ויש אומרים שהחיצונים אינם מותרים אלא עד סאתים שהרי הם אינם רשות אחת זה עם זה מפני גיפופיהם המפסיקין ביניהם ואם היקף אחד מהם יותר מסאתים גם האמצעי אסור שהרי הוא פרוץ במילואו למקום האסור אבל החיצון השני שאין בו אלא סאתים מותר ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ואם האמצעי רחב מהחיצונים שנמצאו החיצונים פרוצים במילואם לאמצעי והאמצעי יש לו גיפופים עודפים עליהם מכאן ומכאן אם יחיד בזה ויחיד בזה אין נותנין לכל אחד בית סאתים שהרי דיורי החיצונים אינם באמצעי כיון שהוא אינו פרוץ במילואו אלא האמצעי הוא בכל אחד מהם שהם פרוצים לו במילואם ונמצא שאין בכל אחד מהם אלא שנים הוא והאמצעי שהחיצונים אינם מצטרפין זה עם זה מפני גיפופים האמצעי המפסיקין ביניהם ואם אחד מהחיצונים יותר מבית סאתים הוא לבדו אסור והאמצעי אינו נאסר כיון שיש לו גיפופין המפסיקין ואין צריך לומר החיצון השני.

ובלבד שלא תהא הפרצה שבין אמצעי לחיצונים יתירה מעשר אמות שהיא פרצה אוסרת כמ"ש בס' שס"ב.

אבל אם האמצעי יותר מבית סאתים גם החיצונים אסורים כיון שהם פרוצים לו במילואם.

אבל אם יחיד בכל אחד מהחיצונים ושנים באמצעי או שנים בכל אחד מהחיצונים ויחיד באמצעי נותנים לשנים החיצונים כל צרכן שאנו רואים כאלו דיורי האמצעי הם בכל אחד מהם והרי הם שלשה ביחד בכל אחד מהם וגם באמצעי מותרים כל צרכן לפי שהוא נחשב כחצר לחיצונים לפי סברא הראשונה שנתבאר:

וכל זה כששני כותלי אורך הקרפף הקצר הפרוץ במילואו הם בולטים ונכנסים לתוך חלל הרחב שאם לא כן אין זו פירצה במילואה שאינו נקראת פרצה במילואה אלא אם כן נפרץ כל כותל רחבו של קרפף או חצר או בית אבל אם היה כותל הרוחב ארוך מחלל הרוחב ובולט טפח לכאן וטפח לכאן ונפרץ כמדת החלל ונשתייר ממנו הפס טפח שמכאן ופס טפח שמכאן אף שאין הפסין בולטין לצד הפנים לתוך החלל שבין כתלי אורך אלא לצד חוץ אין זו פרצה במילואה הואיל ונשתיירו גיפופים קטנים מהכותל הנפרץ ואף שגיפופים אלו אינן נראין למי שעומד בפנים בתוך הקרפף או החצר או הבית הנפרץ במילואו כיון שהם נראים למי שעומד בחוץ נדונין משום פסין לפרצה כמו שהלחי הנראה מבחוץ ולא מבפנים נידון משום לחי למבוי כמו שיתבאר בס' שס"ג ואם כן גם כן כאן הרי העומד חוץ לקרפף הקצר דהיינו בתוך קרפף הרחב נראין לו אלו גיפופים הרחבים העודפים מכאן ומכאן לפרצה כאלו הם שיורין וגיפופין מכותל הרוחב של הקצר ולא נפרץ אלא באמצעו בלבד מה שאין כן כשכתלי ארכו של הקצר בולטים ונכנסים לתוך החלל הרחב אזי ניכר ונראה שהגיפופים הללו אינם מכותל רחבו של הקצר.

והוא שראשי כתלים אלו הבולטים שמה הם מופלגים שם ג' טפחים ברוחב מן כתלי אורך קרפף הרחב שבצדם כגון שגיפופים אלו יש באורך כל אחד מהם ג' טפחים אבל אם אינם מופלגים מהם ג' טפחים הרי הם כלבדים וסניפים שם לצד כתלי אורך הרחב והאזיר שביניהם הוא כסתום ונמצא שיש שם גיפופים לקרפף הקצר דהיינו מראשי כתלי ארכו עד כתלי אורך הרחב שהם פחות מג' טפחים מכאן ופחות מג' טפחים מכאן ואין כאן פרצה במילואה:

ח

וכל שאין שם פרצה במילואה הרי כל אחד ואחד רשות לעצמו ואין נותנים להם בכל אחד מהם אלא בית סאתים ואם יש באחד מהם יותר מבית סאתים הוא לבדו אסור והשאר מותרים כיון שאינם פרוצים זה לזה במילואם ואין בפרצה יותר מעשר:

שסא – דין גג הסמוך לרשות הרבים ובו ו' סעיפים:

א

גג הסמוך לרשות הרבים ואינו גבוה י' טפחים בצדו שברשות הרבים ובשאר צדדין שבחצר הוא גבוה עשרה רשות היחיד גמורה היא מן התורה.

ואף על פי כן הואיל והוא בתוך עשרה לרשות הרבים ורבים משתמשים בו שמניחים בו כובעים וכלים קטנים הרי זה כרשות הרבים ואסור לבעל הגג להשתמש בו מחצר עד שיעשה לו סולם קבוע מחצירו שאז גילה דעתו שסילק לגג זה מכח רשות הרבים אלא נוח לו להשתמש בעצמו עליו אבל סולם עראי אין כאן סילוק שכיון שסופו ליטול הסולם כמו שאינו הוא:

ב

ואיזהו סולם קבוע כל שקבע[ו] שם בין לשבת בין לחול אבל אם קבעו לשבת ולא לחול או להפך אין זה קבוע:

ג

אבל אם מצדו שברשות הרבים הוא גבוה אפילו סולם אין צריך.

אבל אם אינו גבוה עשרה בין מצד רשות הרבים בין מצד החצר אף על פי שהבית שבתוכו יש בו י' טפחים אינו נקראת על הגג רשות היחיד אלא כרמלית הוא ואין סולם מועיל לו כלל:

ד

חצר שנפרצה במילואה או ביתר מעשר אמות לרשות הרבים מקום מחיצה נידון כצדי רשות הרבים שהן כרמלית ומותר לטלטל מתוך החצר למקום המחיצה אבל לא לרשות הרבים ולא לרשות היחיד ולא לחוץ לד' אמות מפני שתוך החצר שנפרצה לרשות הרבים נעשה גם כן כרמלית שהרי הוא כקרן זוית הסמוכה לרשות הרבים שנתבאר בסי' שמ"ה.

ואם נפרצה לכרמלית הרי הוא כרמלית מדברי סופרים (ואף על פי כן אף שהוא רשות היחיד מן התורה מותר לטלטל ממנו לכרמלית גמורה מטעם שנתבאר בסי' שמ"ו).

אבל אם הפרצה היא פחות מעשר ואינה במילואה אינה אוסרת מפני שהיא כפתח:

ה

אם נפרצה בקרן זזית ממש דהיינו שהפרצה תופסת משתי רוחותיה אצל הזזיות אפילו בפחות מעשר אסור לפי שאין דרך לעשות פתח בקרן זזית.

וכן בית שנפרץ בקרן זזית ממש לרשות הרבים או לכרמלית אפילו בפחות מעשר אסור אם גם הקירוי נפרץ מעל הזזית עד שהנשאר הוא באלכסון מכותל זה לכותל שאצלו שאז אין אומרים בו פי תקרה יורד וסותם לפי שהטעם שאומרים פי תקרה יורד וסותם הוא משום שדומה לפתח ובקרן זזית אין דרך לעשות שם פתח כלל.

אבל פתח שאינה בקרן זזית אומרים בה פי תקרה יורד וסותם אפילו היא יתירה מעשר רק שאינה במילואה.

ויש אומרים שאפילו היא במילואה אפילו נפרצו ב' מחיצות זו אצל זו במילואם ונשאר קירוי עליהם אומרים בו פי תקרה יורד וסותם אם נשאר שם ב' מחיצות דבוקות זו בזו אבל אם נפרצו ב' מחיצות זו כנגד זו במילואה או ביותר מעשרה ונשאר ב' מחיצות שלימות זו כנגד זו כיון שיש ביניהם פילוש וקפנדריא מפרצה זו לפרצה שכנגדה אין אומרים בהן פי תקרה יורד וסותם וכן עיקר ואף על פי כן טוב לחוש לסברא הראשונה כמו שנתבאר בס' שמ"ו:

ו

יש אומרים שאין פי תקרה יורד וסותם אפילו לפרצה שמרוח אחד אלא אם כן יש ברוחב הקירוי ד' טפחים.

ויש אומרים שצריך גם כן שלא יהא פי התקרה משופע כגגין שלנו שאז אין בהם פה ולא אמרינן אלא פי תקרה יורד וסותם:

שסב – איזה מחיצה קרוי מחיצה לטלטל ובו כב סעיפים:

א

כל מחיצות שלא נעשו כדי לדור בתוכן דהיינו לכניסה ויציאה תמיד (עיין סי' שנ"ח גבי קרפף) אלא לשמור מה שיניחו בתוכן או לישב בתוכן לשמור השדות שאינו דר בה יומם ולילה אלא מסתופף בצלה בלבד כשהחמה עומדת עליו (אבל סוכה שדר בה השומר יומם ולילה דירה מעולה היא כמו שנתבאר בס' שנ"ח) וכן מחיצות העשוין לצניעות בעלמא כגון הבנאים שבונים בחמה ועושין מחיצה להגן עליהם מפני החמה וכן האכסדרה שבונים בתוך הפרדס (שתשמיש מחיצה זו ג"כ אינו קבוע להתלונן בצלה אפילו יום ולילה אחד בקביעות אלא כשהחמה קודרת בלבד אבל מחיצה העשויה ליום ולילה אחד דירה מעולה היא כמו שנתבאר בס' ש"ס).

וכל מחיצות אלו אף על פי שהן מחיצות גמורות מן התורה והזורק לתוכן מרשות הרבים חייב אפילו יש בתוכן כמה מילין מכל מקום מדברי סופרים אין מטלטלין בתוכן אלא בד' אמות אם יש בתוכן יותר מבית סאתים מפני שהן אינן חשובות מוקפות לדירה אבל עד בית סאתים ועד בכלל מותר לטלטל בכל המוקף:

ב

לפיכך אילן שענפיו יורדין למטה כל סביבו אם אינם גבוהים ג' טפחים מן הארץ ועיקרן במקום שמחוברים לאילן הוא גבוה י' טפחים הרי הם חשובים מחיצה ומותר לטלטל בתוכן אף על פי שלא נעשו לדירה.

והוא שימלא האויר שבין הענפים בעצים או בקש ויקשרם שם כדי שלא ינידם הרוח שכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה.

והוא הדין אם אין גבוהים י' טפחים במקום שמחוברים לאילן אלא שבאמצע הם גבוהים עשרה שעשויים כקשת וצריך שיהא ביניהם ד' על ד' בכל גובה עשרה שאם אין ביניהם ד' אלא מלמטה מעשרה ואילך הרי הן ככרמלית:

ג

וכל זה עד בית סאתים אבל יותר מבית סאתים אסור ואפילו נטע האילן מתחלה לשם כך כדי שיהיו ענפיו מחיצות סביבו להתיר שם הטלטול אין זה מועיל כלום כיון שאינו עשוי לדור בו אלא להסתופף בצלו לשמור השדות אבל אם הוא עשוי לדור בו ואפילו לא נטעו מתחלה כדי לדור בו אלא שמילא קש בין הענפים כדי לדור בו אם רוב הדופן מן הקש הממלא שם לדירה הרי זה כאלו כל הדופן עשוי לדירה ומטלטלין שם אפילו ביותר מסאתים (ואפילו שאין ברוחב הקש יותר מעשר מותר ואם יש ברחבו יותר מעשר אף על פי שאינו רוב הדופן גם כן מותר כמ"ש בס"י שנ"ח):

ד

תל שגבוה ה' טפחים ועשה עליו מחיצה ה' טפחים הרי זה על גביו רשות היחיד גמורה לכל דבר שהרי יש כאן מחיצה י' טפחים היינו ה' טפחים מן גובה עצמו שאומרים בו גוד אסיק מחיצה למעלה כמ"ש בס"י שמ"ה וה' טפחים מן המחיצה שהמחיצה וגוד מצטרפין.

מחיצה העומדת מאליה דהיינו שלא נעשית לשם מחיצה כשרה לכל דבר:

ה

מחיצה שנעשית בשבת בשוגג כשרה לכל דבר במזיד מחיצה היא להחמיר לחייב הזורק מתוכה לרשות הרבים אבל לא להקל להתיר הטלטול בתוכה משום קנס במה דברים אמורים כשלא היתה שם מחיצה כלל בתחלת השבת אבל אם היתה שם והסירה וחזר ועשאה אפילו במזיד חזרה להתירה הראשון:

ו

וכל זה כשהמחיצה היא ברשות הרבים או בכרמלית ועל ידה נעשה שם רשות היחיד אבל אם גם בלא מחיצה זו יש שם עוד מחיצות שעל ידן נעשה שם רשות היחיד גמורה מן התורה אלא שהיה אסור לטלטל שם מדברי סופרים מועלת מחיצה זו להתיר לטלטל שם ואפילו לא היתה בתחלת השבת ונעשית בשבת במזיד.

ואם היתה שם בתחלת השבת ונפלה אחר כך מותר אפילו לא חזרה ונעשית כלל שכיון שגם מבלעדיה יש שם עוד מחיצות הרי אנו אומרים שבת כיון שהותרה הותרה:

ז

כיצד כגון שנים או שלשה שהקיפו במחצלאות סביבותיהם ברשות הרבים או בכרמלית והבדילו גם ביניהם ולא עירבו יחד והיה כל אחד מותר לטלטל בשלו ובשבת נגללו המחצלאות שביניהם אנו אומרים שבת כיון שהותרה הותרה כיון שגם מבלעדי המחצלאות שביניהם היתה רשות היחיד גמורה על ידי מחצלאות הראשונות.

ואם קודם השבת לא היו מחצלאות פרוסות ביניהם ונפרסו בשבת אפילו במזיד מותר.

אבל מחצלאות החיצונות שנפרסו בשבת במזיד אינן מועילות אלא אם כן היו כבר פרוסות בתחלת השבת ונגללו וחזרו ונפרסו ואם לא חזרו ונפרסו אין אומרים בהם שבת כיון שהותרה הותרה הואיל ואין כאן מחיצות המפסיקות בין רשות הרבים או כרמלית גמורה.

(אבל קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה אף על פי שהוא ככרמלית מדברי סופרים כיון שמן התורה הוא רשות היחיד גמורה אומרים בו שבת כיון שהותרה הותרה כמ"ש בס"ש"ס):

ח

וכן שתי ספינות שבים שהן קשורות זו בזו ועירבו יחד ובשבת נפסקו אין אומרים בהן שבת כיון שהותרה הותרה לפי שכשנפסקו הרי זה כאלו הים מפסיק ביניהן כמ"ש בס"ש"ה והים הוא כרמלית גמורה אבל אם חזרו ונקשרו אפילו במזיד חזרו להתירן הראשון כיון שמבלעדי זה היו שתיהן רשות היחיד:

ט

ספינה מותר לטלטל בכולה אפילו היא יותר מבית סאתים מפני שחשובה למוקפת דירה ואין אומרים מחיצותיה להבריח מים נעשו שלא לדירה.

ואין צריך לומר אם כפאה לדור תחתיה שכפייתה זו היא עשיית מחיצתה לדירת מטה ונעשה ע"י כן מוקפת לדירה גם על גבה מלמעלה משום גוד אסיק.

אבל אם כפאה לזופתה אין מטלטלין בה בין תחתיה בין עליה אלא בד' אמות אם היא יותר מסאתים מפני שבטל מחיצותה מתורת דירה בכפייתן זו שאינן עומדות כל זמן כפייתן לא לדירת מטה ולא לדירת מעלה:

י

בכל עושין מחיצה מבעוד יום אפילו בכלים ואוכפות הגבוהים י' טפחים אף על פי שסופן להנטל אחר השבת ואפילו מחיצות של ערב בלא שתי כגון של חבלים המתוחים על גבי יתידות סביב חבל על גבי חבל בגובה י' טפחים או של שתי בלא ערב כגון קנים הגבוהים עשרה הנעוצים בארץ זה אצל זה הרי זה מועלת עד בית סאתים אפילו ליחיד בישוב כמו שנתבאר בס"ש"ס.

ובלבד שלא יהיה בין חבל לחבירו או בין קנה לחבירו ג' טפחים וכל אויר שהוא פחות מג' טפחים נחשב כסתום לגמרי אבל אם יש אפילו בין חבל אחד לחבירו ג' טפחים אינו מחיצה כלל (אלא אם כן האויר של ג' טפחים הוא באמצע) ויש מחבל העליון של ג' טפחים הללו עד חבל העליון שבראש גובה המחיצה יותר מג' טפחים סתום בחבלים ומחבל התחתון של ג' טפחים אויר הללו סתום גם כן בחבלים עד פחות משלשה סמוך לארץ שאם אין מחבל העליון של ג' טפחים הללו עד חבל העליון שבראש גובה המחיצה אלא ג' טפחים סתומים בחבלים הרי האויר שמצד זה ומצד זה לג' טפחים הללו הסתומים דהיינו האויר העליון שעד חבל שבראשי גובה המחיצה עם האויר של ג' טפחים הללו באים ומבטלים הג' טפחים סתומים שביניהם אבל אם הסתום יותר מג' טפחים אזי אין אויר זה מבטל הסתום שעליו הואיל והוא מרובה ממנו.

וכל זה בין חבל לחבל אבל אם יש אויר ג' טפחים מהארץ עד חבל התחתון אפילו משם ואילך סתום לגמרי יותר ממאה אמה אין זו מחיצה הואיל והגדיים יכולים לבקוע תחתיה כמ"ש בס' שנ"ה:

יא

וכל זה בחבלים אבל בקנים אם יש בין קנה אחד לחבירו ג' טפחים או יותר עד עשר אמות אין המחיצה נפסלת בשביל זה אלא אם כן הפרוץ מרובה על העומד כמו שיתבאר ואפילו אם יש אויר סמוך לקצה המחיצה ולא נשאר שם עומד יותר מעשר עד הקצה אין אומרים שיבא אויר זה עם אויר העולם שחוץ לקצה ויבטלו עומד הנשאר מאויר זה עד הקצה לפי שאין אומרים שהאויר מבטל העומד אלא באויר שהוא נחשב כסתום על ידי העומד כגון האויר שבתוך המחיצה והאויר שלמעלה עד לרקיע שהוא נחשב ג"כ כסתום כשיש תחתיו עומד גבוה עשרה אבל אויר העולם שחוץ לקצה המחיצה אין נחשב כסתום כלל על ידי העומד ולכן אינו מבטלו כלל:

יב

אפילו מבעלי חיים עושים מחיצה שיעמיד שם בהמה לדופן מבעוד יום ומותר לטלטל שם בשבת ובלבד שתהא קשורה שם ע"ד שיתבאר בס' ש"ג ואם החלל שבין הרגלים גבוה ג' טפחים צריך לגדור שם בקנים:

יג

ואפילו בשבת מותר לעשות מחיצה מהאנשים העומדים זה אצל זה בפחות מג' טפחים לפי שאין דרך בנין בכך (שהרי האדם הוא בן דעת ועומד לדעת עצמו מה שאין כן בהמה שהיא כעץ בעלמא והעמדתה למחיצה דומה לבנין) ואפילו כשהם מהלכים חשובים מחיצה וביניהם רשות היחיד גמורה (אם הוא בענין שיש מהם כד' מחיצות מקיפות לחלל שביניהם):

יד

במה דברים אמורים שמותר להעמידם בשבת אלא כשהם אינם יודעים שלשם מחיצה הוא מעמידם שם (שכיון שהם אינם מתכוונים למחיצה והם בני דעת ועומדים לדעת עצמן אין בזה משום עשיית מחיצה בשבת)

אבל אם אפילו אחד מהם יודע אסור להעמידם ואם עבר והעמידם במזיד דינם כמחיצה הנעשית במזיד בשבת שנתבאר למעלה.

ואפילו אם לא הודיעם עתה שעושה מהם מחיצות אם קרוב הדבר שידעו כגון שעשה מהם מחיצה פעם אחת ונודע להם כבר לא יעשה הוא מהם מחיצה עוד שמא ירגישו בדבר טרם שיספיקו לגמור עשיית המחיצה ואח"כ יגמרוה ונמצא נעשית באיסור אבל יש להסתפק אם אדם אחר רשאי לעשות מהם מחיצה עוד (וספק דברי סופרים להקל):

טו

ואפילו כשעושה מהם מחיצה פעם ראשונה אם מעמידם תחלה כמחיצות ואח"כ מוליכם כך כדי לטלטל ביניהם כשהם מהלכים קרוב הדבר שירגישו בדבר קודם שיגמור הולכתם אותם כמחיצות כיון שהעמידם תחלה ואח"כ מוליכם והוא הולך ביניהם ולא התירו לטלטל ביניהם דרך הילוכם אלא כשהם מהלכים מעצמם:

טז

אם באו תחלה שלא לדעת אף על פי שאח"כ הרגישו בדבר לאחר שנעשה מהם המחיצות קודם שהספיק לטלטל ביניהם אין בכך כלום כיון שבשעת עשיית המחיצה היתה שלא לדעת:

יז

אין לעשות מחיצה של בני אדם אלא בשעת הצורך ובשעת הדחק ואם שכח חפץ ברשות הרבים יותר טוב להוליך שם תינוקות והם יגביהו החפץ מאליהם ויביאוהו לבית משיעשה מחיצות של בני אדם ויביאנו גדול.

והוא שאין התינוק יודע שחפץ זה הוא של אביו ולהנאת עצמו הוא מתכוין בהבאתו אותו שסבור שמצא חפץ ברשות הרבים אבל אם יודע שחפץ זה של אביו הרי הוא מתכוין מן הסתם בהבאתו בשביל אביו וצריך כל אדם למחות בתינוק זה שלא יביאנו כמו שנתבאר בסי' של"ד וכל שכן שלא יוליכנו שמה כדי שיביאנו (והוא הדין אם החפץ הוא של אחר והתינוק יודע ומכירו ויביאנו אליו).

וכל זה באחרים אבל אביו מצווה לחנכו ולגעור בו ולהפרישו כשרואהו מחלל שבת אפילו להנאת עצמו ואפילו באיסורי דברי סופרים כמ"ש בסימן שמ"ג וכל שכן שלא יוליכנו שמה כדי שיביאנו אפילו אין החפץ שלו:

יח

כל היקף מחיצות שהפרוץ שבו מרובה על העומד אסור וכאלו כולו פרוץ אלא אם כן כל פרצה מהם פחותה מג' טפחים אבל אם הפרוץ כעומד שווה בשווה מותר (בין במחיצות של שתי בין במחיצות של ערב) שכן היא הלכה למשה מסיני שלא יהיה הרוב פרוץ ולא שיהא צריך הרוב עומד ובלבד שלא יהיה במקום אחד פרוץ יותר מעשר אמות אבל עד עשר ועד בכלל מותר מפני שהוא כפתח:

יט

אם עשה צורת פתח אפילו לפרצה יתירה מעשר מותר מפני שאין כאן פרוץ כלל במה דברים אמורים בחצר ומבוי שיש בהם דיורים ומקיפים אותם לדירה ולא בשביל היתר טלטול בלבד לכן מועיל בהם כשהיקף דירתם הוא על ידי צורת פתח מד' רוחות אבל בבקעה שבא לעשות בה היקף כדי להתיר לטלטל בתוכו אינו מועיל מדברי סופרים כשכל הד' רוחות מוקפות על ידי צורת פתח בלבד אבל אם ההיקף הוא כתיקונו אלא שיש בו פרצות יתירות על עשר מועיל בהן צורת פתח אפילו אם הפרוץ מרובה על העומד.

ויש אומרים שאין צורת פתח מועיל לפרצה יתירה מעשר אפילו בחצר אלא אם כן עומד מרובה על הפרוץ או ברוח שלישית של מבוי כמ"ש בס"י (שס"ג) [שס"ד] אבל לפרצת עשר מועיל צורת פתח אפילו פרוץ מרובה על העומד ואפילו כל הד' רוחות הן על ידי צורת פתח ואין בהן אלא עשר על עשר מותר אפילו בבקעה וטוב לחוש לדבריהם אף על פי שהעיקר כסברא ראשונה:

כ

מהו צורת פתח קנה מכאן וקנה מכאן אפילו אחד רחוק מחבירו וקנה על גביהם אפילו אינו נוגע בהם אלא יש ביניהם כמה אמות ובלבד שיהא גובה הקנים שמכאן ומכאן י' טפחים ויהיו מכוונים כנגד קנה העליון שאז דומה לפתח שהמשקוף ניתן על המזוזות אבל אם הם מרוחקים מכנגדו אפילו כל שהוא פסול שאינו דומה לפתח וכן אם חיבר קנה עליון לשני הקנים או לאחד מהם מן הצד ואינו נתון על גבו מלמעלה שאינו דומה לפתח שהמשקוף ניתן על גבי המזוזות מלמעלה ג"כ פסול.

ואם עשה גם קנה אחר מכוון תחת העליון מכל מקום יש לשלוף קנה הפסול מפני מראית העין.

ואם עשה חבל על הקנים יש אומרים שאם הוא כרוך בראשי הקנים ממש שאינו בולט כלום מהקנים למעלה מהחבל כשר אף על פי שאין החבל נתון על גבי ראשי הקנים ממש אלא כרוך שם על צדיהם וטוב להחמיר לכרכו על גבי ראשי הקנה ממש:

כא

הקנים שמכאן ומכאן צריכים שיהיו חזקים לקבל דלת כל שהוא אפילו של קש או של קנים אבל קנה העליון די בכל שהוא ואפילו הוא של גמי:

כב

שער העשוי בעיגול ככיפה אם יש גובה י' טפחים ברגליו דהיינו קודם שיתחיל להתעגל מתיר משום צורת פתח:

שסג – דיני מבוי ולחי ובו מד סעיפים:

א

כבר נתבאר בס"י שמ"ה שמן התורה כל מקום שיש לו ג' מחיצות ופרוץ במילואו ברוח רביעית הוא רשות היחיד גמורה אם פרוץ לכרמלית שאין רבים בוקעים שם ואף אם פרוץ לרשות הרבים שדינו

ככרמלית הרי מותר לטלטל בכרמלית מן התורה כמו ברשות היחיד אלא שחכמים אסרו הטלטול בו בין שפרוץ לרשות הרבים בין שפרוץ לכרמלית מפני שדומה קצת לרשות הרבים כיון שפרוץ במילואו.

לפיכך התירו כשעשה איזה תיקון במקום הפרצה אפילו תיקון שאינו מועיל מן התורה כגון להניח קורה רחבה טפח על פתח המבוי הפתוח לרשות הרבים או לכרמלית שבקורה זו אין אומרים בה מן התורה פי תקרה יורד וסותם הואיל ואין ברחבה ד' טפחים אין שם תקרה עליה כמ"ש בס' שמ"ו ואף על פי כן מועלת במבוי מדברי סופרים הואיל וגם איסור הטלטול בו אינו אלא מדברי סופרים מפני שדומה קצת לר"ה וכיון שיש קורה על פתחו יש בזה היכר וזכרון לרואים שיכירו וידעו שתקנת חכמים היא קורה זו במבוי זה ולא יתחלף להם ברשות הרבים.

וכן הקילו במבוי להתירו בלחי שעביו ורחבו כל שהוא וגבהו י' טפחים שיעמידנו בפתח המבוי אצל אחד מהכתלים שלחי זה נידון משום מחיצה גמורה מן התורה בכל מקום שיש לו ב' מחיצות שלימות ולחי זה כמ"ש בס' ש[מ]מ"ה אלא שחכמים אסרו בב' מחיצות ולחי והתירו בג' מחיצות ולחי:

ב

לא התירו בג' מחיצות ולחי אחד או קורה רחבה טפח אלא במבוי אבל חצר שהיא פרוצה במילואה ברוח רביעית אינה ניתרת אלא בפס רחב ד' טפחים שיעמידנו בצד אחד במקום הפרוץ ואם ירצה לתקנה בשני צדדי הפרצה די בשני פסין שרחבן משהו רק שיהיה גבהם י' טפחים.

והוא הדין אם נשתייר מכותל רביעית עצמו בנוי כשיעור ד' טפחים מצד אחד או אם נשתייר משני הצדדים טפח מכאן וטפח מכאן אבל בפחות מטפח אין כל כך היכר בהמשוייר מהכותל כמו בפס גמור שמעמידו לשם כך:

ג

ולמה החמירו בחצר יותר מבמבוי מפני שכל שהוא עשוי יותר לדירה ולתשמישי הצנע צריך מחיצות יותר גמורות ולפיכך החצירות שזרכן של בעלי בתים להשתמש בהן יותר בתשמישי הצנע ולאכול בהן צריכות מחיצותיהן להיות יותר גמורות שיהיה שם רשות היחיד עליהן מהמבואות שאין משתמשין בהם בתשמישי הצנע:

ד

ואפילו חצר שאין בפרצת מלואה ד' טפחים צריכה תיקון זה אלא אם כן אין בה ג' טפחים שכל פחות מג' טפחים הוא כסתום וא"צ תיקון כלל אבל מבוי שאין ברוחב פתחו ד' טפחים יש מתירין כמו שיתבאר.

ואם יש בפרצה יותר מעשר אמות אפילו אינו במילואה אלא נשתיירו או העמיד לו גיפופין מכאן ומכאן ואפילו הגיפופים יתירים על הפרצה צריך לתקנה בצורת פתח כמ"ש בס' ש"ב בין בחצר בין במבוי כמו שיתבאר:

ה

בכל עושיין לחיים אפילו מבעלי חיים ובלבד שיקשרנו שם בחבלים לכתלי המבוי ביתידות שיוצאין מן הכתלים בענין שאינו יכול לרבוץ כדי שלא יתמעט גבהן מי' טפחים ויטלטלו במבוי באיסור על סמך לחי זה.

ואפילו אדם העומד שם נידון משום לחי והוא שקשרו שם אם לא הודיעו שהעמידו לשם לחי שהרי בודאי ילך לו שלא יעמוד שם כל היום ויטלטלו במבוי באיסור אבל אם הודיעו שמעמידו לשם לחי אין חוששין שילך לו (אלא שאז צריך להעמידו מערב שבת שהרי לחי נדון משום מחיצה ואסור לעשות מחיצה מאדם בשבת אלא אם כן שלא לדעתו כמ"ש בסימן שס"ב):

ו

אם יש קצת כותל ברוח רביעית עולה משום לחי ובלבד שיהא בו רוחב טפח משום היכר כמו שנתבאר למעלה ואפילו אבנים היוצאים מן הכותל זו למעלה מזו פחות מג' טפחים עולין משום לחי אם רחבן טפח:

ז

לחי שרוח מצוייה יכול להנידו אף על פי שאינה יכולה להפילו אינו חשוב משום לחי שהלחי הוא כמחיצה וכל מחיצה שרוח מצויה מנידתה אינה מחיצה כמו שנתבאר בסי' שס"ב:

ח

אם הרחיק הלחי מן הכותל ג' טפחים בין לתוך חלל רוחב המבוי בין להלאה לצד חוץ לא עשה ולא כלום אבל פחות מג' טפחים כלבוד הוא:

ט

לחי אפילו שברים ושברי שברים מדובקים כשרים בו כל שיכולים לעמוד ברוח מצויה ולכן עושים לחי מסיד (תחוח) טחוי בכותל שעל ידי הכותל הוא ראוי לעמוד ובלבד שיזהר שלא יתמחה ג' טפחים סמוך לארץ שלחי הגבוה ג' טפחים מן הארץ פסול כמו שיתבאר ואף שלאחר שנתמחה נשאר שם מראיהו ניכר על פני הכותל אין זה מועיל כלום כי צריך שיהא הלחי קצת דבר ממש ועב קצת בולט מן הכותל:

י

לחי שעשאו מעצי אשרה כשר ואף על פי שהלחי צריך שיהא בו שיעור דהיינו גובה י' טפחים ורוחב ועובי כל שהוא וכל דבר הצריך שיעור אין עושיין אותו מעצי אשרה מפני שעומדים לשריפה וכאלו נשרפו ונעשו אפר ונכתת שיעורם מכל מקום אילו היה מדבק כתיתותם דהיינו שהיה מגבל האפר היה יכול לעשות ממנו גובה י' טפחים ועובי משהו לפיכך הוא כשר:

יא

בין שנראה בליטת הלחי לעומדים בתוך המבוי ואינה נראית לעומדים חוץ למבוי כגון שהעמיד הלחי רחבו לצד ארכו של מבוי ולא משך קצה רחבו קימעא כלפי חוץ אלא השוה חודו החיצון לעובי כותל המבוי ודומה כמי שמוסיף על עובי הכותל ואינו נראה מבחוץ כלחי אבל חודו הפנימי נראה לעומדים שם בפנים כזה.

ובין שנראית בליטתו לעומדים בחוץ ולא לעומדים בפנים כגון שמשך כל הלחי לחוץ וחודו הפנימית נכנס בעובי הכותל ואינו נראה מבפנים כלחי אלא דומה כמוסיפו על אורך הכותל אבל מבחוץ ניכר שאינו מכותל המבוי שהרי נמשך להלאה מעובי הכותל כזה כשר.

ויש אומרים שהלחי הנראה מבחוץ ולא מבפנים אינו כשר אלא אם כן נראה לעומדים בחוץ נגד חלל המבוי בסמוך לו כגון שהלחי שמשכו לחוץ וחודו הפנימי נכנס בעובי הכותל לא העמידו לשפת עובי של צד המבוי בענין שלהעומדים בפנים נראה כמוסיף על אורך הכותל שאז גם להעומדים בחוץ נגד חלל המבוי בסמוך לו נראה להם כן אלא העמידו לשפת עובי של צד אחורי המבוי כזה (וכן עיקר):

יב

הגביהו מהארץ ג' טפחים פסול שהלחי הוא כמחיצה ומחיצה הגבוה ג' טפחים מן הארץ אינה מחיצה מפני שהגדיים יכולים לבקוע תחתיה ואם הגביהו פחות משלשה אף על פי שאין בו אלא ז' ומשהו כשר לפי שכל לבוד רואין אותו כמלא:

יג

אפילו לא העמידו שם לשם לחי אלא שנזדמן לו שם מאליו כשר שהלחי הוא משום מחיצה ומחיצה העומדת מאליה כשרה ובלבד שיסמכו עליו מערב שבת אבל לא סמכו עליו מערב שבת כגון שהיה שם לחי אחר ונפל בשבת ובאים עכשיו לסמוך על זה אינו מועיל.

אבל לא היה שם לחי אחר מערב שבת אף על פי שלא סמכו על זה בפירוש הרי זה כאלו סמכו עליו מן הסתם.

אבל אם בפירוש לא סמכו עליו כגון שלא היה שם לחי אחר ולא טלטלו בשבת שעברה על ידי לחי זה אינו מועיל לשבת הבאה עד שיסמכו עליו מערב שבת בפירוש:

יד

לחי העומד מאליו ובולט ד' אמות לתוך המבוי ברוחב אע"פ שסמכו עליו מערב שבת אינו נידון משום לחי מפני שד' אמות הוא שיעור מבוי ואין כאן היכר שהוא לחי ואע"פ שהלחי כמחיצה גמורה מכל מקום צריך שיהא בו ג"כ היכר קצת וצריך לחי אחר להתיר מבוי זה ויעמידנו ברוח שכנגד לחי זה ואם ירצה להעמידו אצלו יעשנו מעט עב או דק ממנו כדי שיהא ניכר שהוא משום לחי ולא יהיה כמוסיף על הראשון.

במה דברים אמורים במבוי הרחב יותר מח' אמות אבל מבוי שאינו רחב אלא ח' אמות אין צריך לחי אחר להתירו אע"פ שלא סמכו עליו מערב שבת אלא ניתר בעומד כפרוץ דהיינו לחי העומד מאליו שיש בו ד'

אמות כמו שיש בהפרוץ שממנו לכותל שכנגדו ועומד כפרוץ מתיר ברוח רביעית של מבוי כמו שמתיר בד' רוחות של חצר כמ"ש בס"ש שס"ב.

וכל זה בלחי העומד מאליו אבל אם העמידו לשם לחי אפילו יש בו יותר מד' אמות נידון משום לחי מפני שיש לו קול שתקנוהו לחי למבוי זה ויש בו היכר אף שרחב הרבה:

טו

לחי המושך ברחבו עם אורך דפנו של מבוי שהעמיד חודו כנגד עובי הכותל מבחוץ שאין חודו מכסה את כל עובי הכותל אלא מקצת עביו של צד החלל המבוי לפי סברא הראשונה שנתבאר למעלה (סעיף יא) או מקצת עביו של צד אחורי המבוי לפי סברא האחרונה שנתבאר שם דהיינו שאין הלחי נראה וניכר אלא להעומדים בחוץ אבל להעומדים בפנים נראה הוא כאלו הוא מכותל המבוי לפי סברא הראשונה או שנראה כן לעומדים אחורי המבוי לפי סברא האחרונה אם יש ברוחב לחי זה ד' אמות נעשה כמבוי ויצא מתורת לחי אע"פ שהועמד לשם לחי פחות מד' אמות נידון משום לחי ואין משתמשין אלא עד חודו הפנימי שהרי משם ואילך אין כנגדו כותל בצד השני:

טז

(אעפ"י שהלחי צריך שיהא בו היכר מכל מקום עיקרו משום מחיצה וא"צ אלא קצת היכר ולכן מועיל כשהוא בתוך ג' טפחים לכותל המבוי אפילו מבחוץ אבל) קורה המתרת במבוי (אין התירה אלא משום היכר לפיכך) צריך שיניחנה על כתלי המבוי אבל אם נעץ ב' יתידות בכותלי המבוי בחוץ אפילו בסמוך לו ממש והניח הקורה עליהן פסולה:

יז

וצריך שיניחנה כדי להתיר המבוי אבל אם לא הונחה שם בשביל כך אפילו סמכו עליה מערב שבת פסולה ואינו דומה ללחי שהלחי הוא משום מחיצה אבל הקורה הוא משום היכר בלבד ואם לא הונחה בשביל כך אין בה היכר כל כך:

יח

קורה זו שאמרו צריכה שיעור ולפיכך אם עשאה מעצי אשרה פסולה שכיון שלשריפה עומדת הרי היא כאלו כבר נשרפה ונכתת שיעורה:

יט

שיעור הקורה כדי לקבל קירוי של אריחים ואריח הוא חצי לבנה של ג' טפחים על ג' טפחים נמצא אורך אריח ג' טפחים ורחבו טפח ומחצה דיה לקורה שתהא רחבה טפח שאז היא ראויה לקבל אריח לרחבו טפח וחצי טפח הנשאר יוכל לחבר כאצבע ממנו בטיט מכאן וכאצבע ממנו בטיט מכאן ועובי הקורה די בכל שהוא רק שתהא חזקה לקבל אריחים שוכבים עליה בכל ארכה כשיעור רוחב פתח המבוי מודבקים שם בטיט כפי מה שצריך להם שאם לא כן לא יהיה בה היכר כי סבורים בני רשות הרבים שלפי שעה ניתנה שם אבל כשהיא בריאה ועבה לקבל בנין כזה ניכר ומפורסם לכל שלקביעות הונחה שם.

מכל מקום א"צ שתהא ראויה לקבל אריחים שוכבים בכל ארכה ממש אלא כפחות מאמה משיעור רוחב פתח המבוי כגון אם רחבו עשר אמות דיה אם תקבל אריחים באורך ט' אמות וב' משהויין שהן י"ח אריחים לארכן לפי שקורת ט' אמות וב' משהויין מתרת במבוי עשר אמות מדין לבוד דהיינו שלא תגיע פחות מג' טפחים לכותל זה ופחות מג' טפחים לכותל זה כמו שיתבאר ואם הקורה רחבה ד' טפחים א"צ להיות חזקה לקבל אריחים:

כ

מעמידי הקורה דהיינו אם היא נסמכת על היתידות היוצאים מן הכותל לתוך רוחב המבוי ואין ברחבן טפח שאם לא כן הרי הן עצמן תורת קורה עליהן ואין בארכן ג' טפחים שאם לא כן אין הקורה שעליהן מתרת המבוי כמו שיתבאר יש אומרים שמעמידים אלו צריכין שיהיו חזקים כדי לקבל הקורה עם האריחים ויש אומרים שאינן צריכים להיות חזקים אלא כדי לקבל הקורה בלבדה שהרי אין נותנים עליה כלל אריחים ובקורה בלבדה הוא שצריך קביעות כדי שתהא היכר מעולה אבל מעמידה אין היכר תלוי בהם כלל (ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל):

כא

היתה הקורה עגולה צריך שיהיה בהקיפה ג' טפחים שאז יש בה רוחב טפח:

כב

היתה עקומה ועקמימותה נוטה לחוץ למבוי ששם אין מקום הנחת קורה כמו שנתבאר למעלה או שנוטה למטה מ' טפחים או למעלה מכ' אמה ששם ג"כ אין מקום הנחת קורה כמו שיתבאר רואין כל שאלו ינטל העקמומית ואין בין זה לזה ג' טפחים כשרה משום לבוד ואם לאו פסולה:

כג

היתה יוצאת מכותל זה ואינה מגעת לכותל שכנגדה או אפילו אינה מגעת לשניהם כגון שהניחם על עמודים סמוך לכתלים פחות מג' טפחים וכן ב' קורות אחת יוצאה מכותל זה ואחת יוצאה מכותל זה ופגעו זו בזו באמצע המבוי ואין ביניהם ג' טפחים כשרה יש ביניהן ג' טפחים פסולה:

כד

הניח ב' קורות זו אצל זו לא בזו רוחב טפח ולא בזו רוחב טפח אם יש בשתייהן רוחב טפח ואין בין זו לזו שלשה טפחים א"צ להביא קורה אחרת ואפילו היתה אחת למעלה ואחת למטה רואין את העליונה כאלו היא למטה ואת התחתונה כאלו היא למעלה ובלבד שלא תהא העליונה למעלה מעשרים אמה ולא התחתונה למטה מעשרה טפחים מן הארץ ולא יהיה ביניהן ג' טפחים לא בגובה ולא במשך דהיינו כשרואין אותן שירדה זו ועלתה זו עד שנעשו זו בצד זו לא יהיה מזו לזו ג' טפחים אבל יש ביניהם ג' טפחים בגובה אין רואין אותן כאלו ירדה זו ועלתה זו לפי שאין רואין כן אלא בדבר שיש בו רוחב טפח כמו שיתבאר ס' תרל"א מה שאין כן פחות מג' טפחים כלבוד הוא.

יש אומרים שאפילו הן זו בצד זו ובשוה אינן מצטרפין לרוחב טפח אלא אם כן הן קרובות זו לזו בתוך טפח שאף שכל פחות מג' טפחים כלבוד הוא מכל מקום הרי אינן ראויות לקבל אריח לרחבו אלא אם כן הן בתוך טפח זו לזו שאז יכול להניח רוחב האריח על שתיהן כאצבע ממנו על זו וכאצבע ממנו על זו וטפח באמצע ואם הן זו למעלה מזו פסולות בכל ענין כיון שאינן ראויות לקבל אריח ואין כאן היכר כלל שלקביעות הונחו שם ויש להחמיר כדבריהם:

כה

פירש על הקורה מחצלת ואינה מגעת עד הקרקע אלא היא גבוה ג' טפחים פסולה שהרי כיסה את הקורה ואינה נראית ובטלה מהיות קורה כיון שאין בה היכר לרואים והמחצלת אינה כמחיצה אף אם חיברה שם בענין שאין הרוח מנידה כיון שגבוה ג' טפחים מן הארץ.

אבל אם הניח הקורה עבה ביותר שיש בעוביה י' טפחים מלמעלה למטה לא בטלה מתורת קורה אף על פי שגובה עצמה הוא כשיעור גובה מחיצה שהוא י' טפחים ואין אומרים שהיא כמחיצה גבוה מן הארץ שלשה רק שתהא כולה למעלה מי' טפחים מן הארץ אבל קורה שמקצתה בתוך עשרה פסולה שכיון שהחלל שתחתיו אין בו עשרה אין שם מבוי עליו והקורה צריכה להיות על גבי מבוי:

כו

נעץ ב' יתידות עקומות על כתלי המבוי ועקמימותם נוטה לתוך המבוי להיותן סניף להאריך הקורה מב' צדיה כשתנתן עליהן והן עצמן אינן ראויות להכשר קורה שאין בהן רוחב טפח אם אין בנטיית עקמימותן ג' טפחים שיש לומר לבוד מראשי הקורה ולכתלים ואין בגובהן של יתידות ממעל לכתלים ג' טפחים כשרה שאנו רואים כאלו היא מונחת על כתלי המבוי אבל אם יש בנטייתן ג' או שיש בגובהן ג' אין רואין אותה כאלו היא על הכתלים אף על פי שכל דבר שיש בו רוחב טפח אומרים בו שאנו רואים כאלו ירד למטה אפילו ביותר מג' טפחים כמו שיתבאר בסי' תרל"א מכל מקום כאן בקורה שצריך להיות על גבי המבוי ממש אין אומרים כן אלא בפחות מג' טפחים שהוא כלבוד:

כז

מבוי הרחב בפתחו יותר מעשר אמות אינו ניתר בלחי וקורה אלא בצורת פתח.

וכן מבוי שאין כתליו גבוהים י' טפחים (אף על פי שהוא רשות היחיד על ידי כתלי הבתים והחצירות) אין שם מבוי עליו ואינו ניתר בלחי וקורה (אלא בצורת פתח).

וכן מבוי שאין בארכו ד' אמות אין שם מבוי עליו אלא דינו כחצר שאינה ניתרת בלחי וקורה אלא בפס ד' או בב' פסין של ב' משהויין.

ואלו י' טפחים של גובה וד' אמות של אורך צריכין להיות מרווחות ולא מצומצמות והעשר אמות של רוחב מודדים אותן מצומצמות הכל להחמיר ושיעור העודף של המרווחות על המצומצמות הוא חצי אצבע לאמה:

כח

מבוי שיש בגובה חללו יותר מעשרים אמה מצומצמות אינו נותר בקורה שהקורה היא משום היכר וביותר מכ' אמה אין בה היכר מפני שאין העין שולטת שם אבל נותר הוא בלחי.
ואם רוצה להכשירו בקורה צריך שיעשה בה ציור וכיור שעל ידי כן הכל מסתכלים בה.
אבל אם גובה חללה אינו אלא כ' מצומצמות אף על פי שהקורה היא למעלה מעשרים כשירה:

כט

מבוי הגבוה יותר מכ' ובנה בנין תחת הקורה בקרקעית המבוי למעט חללו שם די בבנין רחב טפח כרוחב הקורה וה"ה אם יתן שם עפר ברוחב טפח רק שצריך ליזהר כשנדרס ברגלים שלא יתמעט שיעור הצריך למעט גובה חלל המבוי.
אבל מבוי שאינו גבוה י' טפחים וחוקק בו להשלימו צריך לחוקק ד' אמות לתוך אורך המבוי על פני כל רחבו שכיון שאין לו מחיצות עשרה ואין שם מבוי עליו כלל ובא לעשות לו מחיצות צריך לעשותן כשיעור אורך מבוי שהוא ד"א מה שאין כן בגובה למעלה מכ' ששם מבוי עליו אלא שצריך למעטו משום היכר בלבד די שיתמעט תחת הקורה בלבד שבמיעוט זה יהיה בה היכר כשנכנסים תחתיה למבוי:

ל

אין מבוי נותר בלחי וקורה עד שיהיו פתוחים לתוכו שתי חצירות ולכל חצר שני בתים אבל פחות מכן דינו כחצר שאינה ניתרת אלא בפס ד' או בב' פסין של ב' משהויין לפי שכל שדירין מועטים הם משתמשים בו יותר בתשמישי הצנע שאינן בושים כל כך לאכול בו או שאר תשמישי הצנע וכל שמשתמשים בו יותר צריכין מחיצותיו להיותן יותר גמורות כמ"ש למעלה.

ואפילו אם הרבה בתים בלא חצירות פתוחים לתוכו וגם הרבה חצירות שבית אחד בכל חצר אין כל זה מועיל כלום עד שיהיו ב' חצירות שיש בהן ב' בתים פתוחים לתוכו שלא רצו חכמים לתת דבריהם לשיעורים לחלק בין ב' חצירות בלבד שאינן מועילות אלא אם כן ב' בתים בכל אחת מהן ובין יותר מב' חצירות שיועילו בבית אחד בכל חצר ואפילו אם הבתים עצמן פתוחים למבוי ולכן כל מבואות שלנו יש להם דין חצר כמו שיתבאר.

ומבוי שפתוחים לתוכו ב' חצירות שפתוחים להם ב' בתים צריך שלא יהיה בכל פתח מאלו פחות מרוחב ד' טפחים שאז אין עליו שם פתח כלל וגם צריך שיהיו דיורים אוכלים בכל בית שמקום הפת גורם ולא מקום לינה.

ואפילו היה הבית האחד לאב והשני לבן אף על פי שהבן מקבל פרס משולחן אביו ואוכל בבית שלו הרי הם נידונים כשנים וניתר המבוי בלחי או קורה ואע"פ שלענין עירובי חצירות הם כאחד ואינם אוסרים זה על זה מכל מקום כיון שעירובן הוא מדברי סופרים הולכין בהן כאן וכאן להקל.

וכן מבוי שצדו אחד חצר של נכרי וצדו אחד של ישראל נותר בלחי וקורה ואף על פי שדירת הנכרי לא שמה דירה להחמיר ולאסור על הישראל כמו שיתבאר בס' שפ"ב מכל מקום להקל שמה דירה:

לא

יש אומרים ששתי חצירות אלו שעל ידן ניתר המבוי בלחי וקורה צריך שלא תהיינה פתוחות זו לזו שאז אינן יכולות לערב יחד אבל אם הן פתוחות זו לזו כיון שהן יכולות לערב יחד ולטלטל מזו לזו שלא בדרך המבוי הרי הן כחצר אחת והוא הדין הבתים שבחצר אם הם פתוחים זה לזה שיכולים לערב יחד ולטלטל מזה לזה שלא בדרך החצר הרי הם כבית אחד ואין המבוי ניתר על ידן בלחי וקורה ויש מתירין וכן עיקר:

לב

אין המבוי ניתר בלחי וקורה אלא אם כן ארכו יתר על רחבו אפילו משהו אבל אם ארכו כרחבו או רחבו יותר על ארכו אין שם מבוי עליו ודינו כחצר שאינה ניתרת אלא בפס ד' או בב' פסין של ב' משהויין.

וחצר שארכה יתר על רחבה אפילו משהו דינה כמבוי וניתרת בלחי או קורה ואע"פ שאין חצירות ובתים פתוחין לתוכה שלא הצריכו כן אלא במבוי שהוא פתוח וקרוב לרשות הרבים או לכרמלית אבל לא בחצר שהיא רחוקה מרשות הרבים או הכרמלית שהיא פתוחה למבוי והמבוי פתוח להן.

ולפיכך כל מבואות שלנו שיש להן דין חצירות הואיל ואין חצירות של ב' בתים פתוחים לתוכם אע"פ שארכם יתר על רחבם אינם ניתרים בלחי או קורה הואיל והן פתוחים לרשות הרבים או לכרמלית אלא צריכים פס ד' או ב' פסין משהויין אם אינם רחבים מעשר אמות.

וכל שכן בעיר המוקפת חומה שיש להעיר דין חצר וצריך לתקן המבואות שבין ישראל לנכרים כדין הבא לחלוק חצר אחת לב' רשויות שלא תאסור רשות זו על זו בלא עירוב שלא די בלחי וקורה אף אם ארכה יותר על רחבה שהרי אפילו לחי וקורה שבמבוי גמור אין מועילין לענין שלא יאסרו דירין שמצד זה של הלחי על דירין שמצד הב' אם הלחי הוא באמצע המבוי ויש ג"כ לחי אחר בפתחו כמו שיתבאר.

ומבואות הרחבות יותר מעשר אין פסין מועילין בהם כמ"ש למעלה גבי חצר אלא צריך לתקנם בצורת פתח.

והמנהג הפשוט במדינות אלו לתקן כל המבואות ע"י חבל הקשור לרחבו של מבוי מגג לגג וחבל זה אינו משום קורה שהרי אין בו רוחב טפח אלא הוא משום צורת פתח שדיה אפילו בגמי כמ"ש בס' ש"ס"ב ואף שא"צ צורת פתח בפחות מעשר אעפ"כ נהגו בצורת פתח כדי להתיר גם במבואות המפולשים שצריכים צורת פתח כמ"ש בס' ש"ס"ד.

ועל כן צריך ליזהר להעמיד ב' קנים גבוהים י' טפחים מכוונים ממש תחת החבל וזה מועיל בכל מקום שצורת פתח מועלת ואע"פ שיש אויר הרבה בין קנים לחבל אין בכך כלום כל שהם מכוונים תחתיו כמו שנתבאר שם.

ויש מי שאומר שצריך שלא יהיה ביניהם אלא הפסק אויר בלבד אבל אם הקנים עומדים תחת הגג והחבל קשור על גבי הגג אין זו צורת פתח שכל צורת פתח דרכו להיות המשקוף על המזוזות בלי הפסק דבר אחר בינתיים לפיכך צריך שיפתח נקב גדול בגג למעלה מהקנים בענין שיהיו מכוונים תחת החבל בלי הפסק דבר אחר בינתיים:

לג

אבל כשאין קנים תחת החבל אין כתלי המבוי נחשבים במקום קנים להיות צורת פתח שאם לא כן למה הצריכו קורה רחבה טפח הלא בקנה כל שהוא שעל גבי כתלי המבוי יש צורת פתח ומ"מ אם יש עמוד בולט בכותל או שיוצאים ממנו חיפופים פחות פחות מג' טפחים עד פחות מג' טפחים סמוך לארץ יש לסמוך עליהם (מערב שבת) לשם קנים של צורת פתח ובלבד שיהיו מגולים למעלה תחת החבל לדברי המצריכין כן:

לד

מבוי שתוכו רחב הרבה ומתקצר והולך עד שאין בפתחו ג' טפחים א"צ תיקון כלל מפני שהוא כסתום מתורת לבוד ויש אומרים שכל שאין בפתחו ד' טפחים שהוא שיעור מקום א"צ שום תיקון כלל ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

לה

מבוי הפתוח לרשות הרבים או לכרמלית ומתוקן שם בלחי או קורה ובראשו דהיינו ברוח שכנגד הפתח יש שם מחיצה מהחצרות הפתוחות לתוכו ובצדו האחד יש מחיצה מאשפה הגבוה ל' טפחים ובצדו הב' יש מחיצה מהים שעמקו ל' טפחים סמוך לשפתו מתלקט מתוך ד' אמות הרי זה מותר ובלבד שתהא אשפה של רבים שאינה עשויה להתפנות אבל באשפה של יחיד חוששין שמא יפנה אשפתו ויטלטלו במבוי כמתחלה.

ויש אומרים שהים אינו עולה משום מחיצה למבוי גזרה שמא יעלה הים שרטון שכן דרך הים שמתקצר ונעשה קרקע ומעלה שם חול ואבנים ובטלה מחיצתו שנתמעט שיפועו שם ואינו מתלקט ל' טפחים מתוך ד' אמות ויטלטלו במבוי כמתחלה וכן עיקר.

אבל בשאר נהרות אין חוששין שיעלו שירטון אלא אם כן אותן נהרות שדרכן להתייבש בקיץ ולהעלות שם חול ואבנים.

ואם נקרש הנהר ונגלד בימות החורף בטלה מחיצתו ואסור לטלטל במבוי כל ימי קרישתו.

ויש מי שאוסר כל השנה משום שמא יבואו לטלטל גם בחורף כמו שאסרו בים כל השנה מחשש שמא יטלטלו כשיעלה הים שירטון וכן בנהרות שדרכן בכך בקיץ וטוב לחוש לדבריו.

וכל זה כשאין מדרון בנהר אלא במקום המים בלבד אבל אם יש על שפתו ביבשה מדרון המתלקט עשרה מתוך ד' אמות הרי זה נחשב למחיצה בכל ענין.

וכל זה כשנהר או המדרון שעל שפתו הוא סמוך ממש למבוי אבל אם רחוק ממנו ביותר מעשר אמות אינו מועיל כלום (אלא אם כן יתקן שם בצורת הפתח) שהרי אותו מקום הוא כפרצה למבוי זה ואפילו אינו רחוק ממנו אלא ד' טפחים אם רבים בוקעים שם אסור כמו שיתבאר בסימן שס"ה בפרצת מבוי מצדו.

(וכל זה כשאין הנהר מקיף כל העיר אבל אם הוא מקיף כל העיר מסביב אינו מועיל לה כלום אלא אם כן ישבה ולבסוף הוקפה ממנו כמו שיתבאר):

לו

מבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר אפילו אין צד הארוך עודף על הקצר ד' אמות כשיעור מבוי אינו מניח את הקורה על צד הארוך אלא כנגד הקצר אבל לא יניחנה באלכסון ולהשתמש בצד הארוך עד הקורה לפי שהקורה היא משום היכר ובאלכסון אין כאן היכר לפי שהרואה בני המבוי נמשכים ומשתמשים ברשות הרבים או בכרמלית חוץ מכנגד כותל הקצר אומר מותר להשתמש ברשות הרבים או בכרמלית לפי שאין אותו העודף דומה שיהא מן המבוי.

אבל אם ירצה יעשה שם צורת הפתח באלכסון ויהא מותר להשתמש גם כן באלכסון בארוך כנגד הארוך ובקצר כנגד הקצר.

אבל אם יעמיד לחי אחד אצל הארוך ולחי אחד אצל הקצר אינן מועילים להשתמש באלכסון שאף שהלחי אינו משום היכר בלבד אלא משום מחיצה מכל מקום לחי שבצד הארוך אינו מועיל להתיר להשתמש אצלו הואיל ואין שם מחיצה כנגדו:

לז

לא אמרו שהקורה המונחת באלכסון אין בה היכר אלא כשהיא בקצה המבוי שצדו אחד ארוך וצדו אחד קצר ומטעם שנתבאר אבל תוך המבוי יכול להניח הקורה באלכסון ולהשתמש בארוך כנגד הארוך ובקצר כנגד הקצר:

לח

העמיד לחי באמצע מבוי אם מן הלחי ולחוץ כלפי פתח המבוי יש שם חצירות פתוחות למבוי ועשו גם לחי לפתח המבוי אין לחי הפנימי מועיל לחלק המבוי שלא יצטרכו חצירות החיצונות והפנימיות לערב יחד כמו בשאר מבואות שאין להם אלא לחי אחד לפתחם שצריכים כל בני המבוי לערב יחד כמו שיתבאר ולא אמרו שלחי נידון משום מחיצה אלא לענין להשלים החסרון מנין המחיצות הצריכות לרשות היחיד גמורה אבל מכל מקום אינה מחיצה גמורה שיוכל לחלק רשות אחת לשתיים שלזה צריך מחיצה גמורה.

אבל אם לא עשו החיצונים לחי לפתח המבוי כיון שהם אינם יכולים לטלטל מחצירותיהם למבוי אפילו אם יערבו הרי כמו שאין להם חלק כלל במבוי בשבת ואינם אוסרים על הפנימי אף על פי שלא עירבו עמהם ומותרים הפנימים להשתמש מן הלחי ולפנים אם עירבו ביניהם והוא שיהא באותו החצי המבוי הפנימי תורת מבוי שלא יהא ארכו פחות מד' אמות ויהיו בתים וחצירות פתוחים לתוכו ע"ד שנתבאר וכן הדין אם הניחו קורה על אמצע המבוי.

אבל אם העמידו באמצע המבוי שני פסין של ב' משהויין אחד מצד זה ואחד מצד זה או פס רחב ד' טפחים מצד אחד אם אין המבוי רחב יותר מעשר או שעשו צורת פתח אף על פי שרחב יותר מעשר הרי זו מחיצה גמורה ומועלת לחלק המבוי שלא יצטרכו החיצונים והפנימים לערב יחד אע"פ שגם החיצונים עשו תיקון לפתח המבוי ומותרים לטלטל בו אם עירבו ביניהם.

ואפילו החצר שיש בה דיורין הרבה יכולים לחלקה בענין זה שלא יצטרכו כולם לערב יחד אלא אלו לעצמן ואלו לעצמן.

וכן עיר המוקפת חומה שרוצים לחלקה או להכשיר חציה ולהניח חציה יתבאר בסי' שצ"ב:

לט

מבוי שהוא רחב כ' אמה ורוצה להכשירו בלחי או קורה כיצד יעשה עושה פס רחב ד' אמות וגבוה י' טפחים ומעמידו באמצע הפתח רחבו לארכו של מבוי ונחשב כל צד מצדי הפס כמבוי בפני עצמו כיון שארכו ד' אמות כשיעור מבוי ויתן הקורה על ראש הפס או תוך ג' טפחים שהרי פס זה הוא כותל המבואות והקורה שהיא מופלגת ג' טפחים מכותלי המבוי פסולה.

וצריך שיהיה בכל מבוי משני (מבואות) אלו שהפס מפסיק ביניהם בתים וחצירות פתוחים לתוכו וכל תנאי מבוי שנתבאר למעלה.

ומן הפס עד הכותל אמצעי של המבוי צריך לעשות שם צורת הפתח אפילו אין שם יותר מעשרה לפי ששם מפולשים ב' מבואות אלו כל אחד לחבירו ופילוש זה דינו כפילוש לרשות הרבים כמו שיתבאר בסימן שס"ד במבוי עקום ויש אומרים שאין צריך לעשות שם צורת הפתח אלא אם כן יש שם יותר מעשרה ויש להחמיר כסברא הראשונה:

מ

אבל אם ירצה להעמיד רוחב הפס לרוחב המבוי אף על פי שנשאר רוחב המבוי פחות מעשרה הרבה מצד זה ופחות מעשרה הרבה מצד זה אינו מועיל כלום לפי שהאוויר של רוחב המבוי שמצד זה ומצד זה מבטלים את הפס שבאמצעם ואלא כיצד יעשה ירחיק שני אמות מכותל זה ויעמיד שם פס רחב שלשה אמות וגבוה עשרה טפחים וכן יעשה אצל כותל השני וישאר פתח רחב י' אמות בין פסים הללו שאז אין האוויר שבין הפסים עם האוויר שבין פסים לכתלים באים ומבטלים הפסים שביניהם הואיל וכל פס מרובה על האוויר שבינו לכותל שאצלו או ירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה וירחיק אמה ויעשה פס אמה ומחצה וכן יעשה בצד השני או ירחיק ב' אמות וב' טפחים ויעשה פס ב' אמות וד' טפחים וכן בצד השני וכן כל כיוצא בזה ובלבד שהפס יהא יתר על האוויר שבינו לכותל שאצלו מטעם שנתבאר.

ולבד מפסים אלו צריך לעשות גם כן לחי למבוי שהפסים אינם נחשבים ללחי הואיל והם רחוקים מהכתלים ג' טפחים.

וצריך לזהר שלא יניחו בני המבוי את פתח הגדול שבין הפסים שהלחי מתוקן בו וילכו להם דרך פתח קטן שבין פס לכותל שא"כ נתבטל תורת הפתח מן הגדול ובטלה הלחי המתוקן בו ונמצא מבוי זה בלא תיקון אלא א"כ יעשה צורת הפתח להקטן אבל מן הסתם אין חוששין שמא יניחו הגדול וילכו בקטן שחזקה אין אדם מניח פתח גדול ונכנס בקטן:

מא

פסים אלו אינם צריכין להיות פסים שלמים אלא שיהא כל אחד עשוי מקנים קנה קנה פחות מג' טפחים שכסתום ושלם הוא מתורת לבוד:

מב

מבוי ששוה מתוכו ונעשה מדרון בפתחתו לרשות הרבים דהיינו שקרקע המבוי גבוה מרשות הרבים והוצרך לשפיע אצל פתחו לצד רשות הרבים או ששוה לרשות הרבים ונעשה מדרון לתוכו דהיינו שקרקע רשות הרבים גבוה מקרקע המבוי ותחלת כניסת המבוי מן הפתח ולפנים ג"כ גבוה מרשות הרבים ואח"כ משפיע ויורד לצד דופן האמצעי ונעשה מדרון הרי מבוי זה א"צ שום תיקון בפתחו לפי שתל זה שבפתחו נחשב לו למחיצה והוא שיהיה בשפועו גבוה י' טפחים מתלקט מתוך ד' אמות כמ"ש בסימן שמ"ה.

ומכל מקום אם רבים בוקעים עליו אסור (ואף על פי שמן התורה אין בקיעת רבים מבטלת ממנו שם המחיצה ואלו היה [ברחבו] ד' על ד' גבוהים [י'] טפחים מן הארץ מכל צדדיהם היתה שם רשות היחיד גמורה מן התורה והזורק לשם מרשות הרבים חייב מכל מקום מדברי סופרים אסור לטלטל כשרבים בוקעים שם ולכן אין נידון ג"כ משום מחיצה למבוי מדברי סופרים.

ומכל מקום לא אסרו חכמים אלא בבקיעת רבים כעין רשות הרבים אבל כשאין רבים בוקעים כל כך בתל זה מותר ולא גזרו בו משום תל שרבים בוקעים בו כמו שגזרו בכל כרמלית שאין רבים בוקעים בה משום רשות הרבים גמורה שרבים בוקעים בה לפי שכל כרמלית היא שלא נגמרו מנין מחיצותיה ודומה במקצת לרשות הרבים אבל כאן אין שום דמיון כלל לרשות הרבים אלא כשרבים בוקעים עליו בלבד.

ולהאומרים שאין בקיעת הרבים חשובה לעשות רשות הרבים אלא אם כן הם ששים רבוא כמו שנתבאר בסי' שמ"ה אף כאן אין בקיעת הרבים מבטל ממנו שם מחיצה (מדברי סופרים) אלא אם כן בוקעים בו ששים רבוא בכל יום):

מג

(וכל זה כשהתל הוא מחיצה רביעית למבוי אבל) אם כל העיר מוקפת תל והיקף זה היה קודם בנין העיר אין תל זה עולה למחיצה למבואות העיר לפי שהיקף התל לא הוקף לדירה כיון שהיה קודם בנין הבתים ואם כן כל העיר היא יושבת בתוך היקף שאינה לדירה שאסור לטלטל בו כשהוא יותר מבית סאתים.

וכתלי החצרות שנעשו אחר בנין הבתים אינם מועילים אלא לעשות מה שבתוכם מוקף לדירה דהיינו החצרות עצמן אבל המבואות שבהן אינם נקראים מוקפים לדירה על ידי כתלי החצרות שהם כתלי המבוי.

(שאינו דומה לתל יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה ואחר כך בנה או פתח לו בית דירה ואח"כ עשה על גבה מחיצה יותר מעשר אמות לדירה שעל ידי מחיצה זו נעשה כולו מוקף לדירה כמ"ש בסי' שנ"ח לפי שמחיצה זו עשאה כדי שיתבטל ממנו היקף הראשון שלא היה לדירה וע"י כן יעשה מוקף לדירה כמ"ש שם אבל כתלי החצרות לא נעשו בשביל שיהיו המבואות מוקפים לדירה ויתבטל מהם היקף הראשון של התל שלא היה לדירה.

ולכן צריך לבטלו על ידי צורת פתח שהיא מועלת לעשות על ידה מוקף לדירה כמו על ידי מחיצה גמורה כמ"ש שם וכמו שיתבאר בסי' ת"א.

או אפילו על ידי פס ד' או ב' פסין של ב' משהויין שאף שהם אינם מועילים לעשות על ידם מוקף לדירה מכל מקום הם מועילים לחלק רשויות כמו מחיצה גמורה כמו שנתבאר למעלה ואם כן נחלקים המבואות מהיקף התל על ידי פסים אלו כמו שהם נחלקים ממנו אלו היו מוקפים מכל צדדיהם בכתלי חצרות אע"פ שגם כתלי החצרות אינן מועילות לעשות המבואות מוקפים לדירה מטעם שנתבאר):

(וכן הדין בנהר שמקיף כל העיר קודם שנבנית).

ואפילו תל ונהר שאינן מקיפים כל העיר אינן עולין אלא למחיצה רביעית למבוי שאינו מפולש אבל מבוי המפולש משני ראשיו לנהר או לתל שאינו עשוי בידי אדם אינן מועילות להתירו בלא תיקון בשום אחד מראשיו לפי שאם היו ששים רבוא בוקעים במבוי זה היה רשות הרבים גמורה וכיון שאין לו אלא ב' מחיצות מב' צדדיו שמחיצות הנהר מבטלת אותן בקיעת הרבים שבמבוי שהואיל ואינן עשויות בידי אדם אינן חשובות מחיצה כל כך שלא תבטל אותן בקיעת הרבים שבמבוי.

שאף שבמקומן הן מחיצה גמורה ואין עליהם דין רשות הרבים אף אם רבים בוקעים עליהם כמו שנתבאר למעלה מכל מקום אינן חשובות כל כך לבטל המבוי שרבים בוקעים בו מדין רשות הרבים ואם כן אף אם אין רבים בוקעים במבוי אסור מדברי סופרים גזרה משום רבים בוקעים בו כמו שאסרו כל כרמלית שאין רבים בוקעים בה גזרה משום רשות הרבים שרבים בוקעים בה.

אבל מחיצה רביעית של מבוי הקילו בה חכמים להיות דיה בנהר ותל כיון שבמקומן הן מחיצות גמורות ואינם גרועים מלחי כל שהוא שמועיל ברוח רביעית של מבוי משום מחיצה שהרי הלחי אינו מועיל לחלוק רשויות כמו שנתבאר למעלה והתל מועיל וכיון שהוא מועיל לחלוק רשות המבוי מרשות הרבים שלפניו דיו בכך שהרי הקורה אינה מועלת למבוי אלא מפני שעל ידה ניכר ונראה שהמבוי חלוק מרשות הרבים שלפניו וכל שכן התל שבאמת הוא חלוק ביניהם:

שסד – דין מבוי המפולש ועשוי כנדל ובו ט' סעיפים:

א

מבוי המפולש בשני ראשיו לרשות הרבים והוא עצמו אינו רשות הרבים כגון שאין רבים בוקעים בו או שאין ברחבו ט"ז אמה וע"ד שנתבאר בסימן שמ"ה וכן המפולש בראשו א' לרשות הרבים ובראשו השני לכרמלית או אפילו שני ראשיו פתוחים לכרמלית אינו ניתר בלחי וקורה מכאן ולחי וקורה מכאן אלא צריך צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן אם אינו רחב מעשר אמות לפי שצורת פתח היא כמחיצה גמורה ונמצא שאינו פתוח אלא מצד אחד ואינו נקרא מפולש.

אבל אם ראשו אחד פתוח לרשות הרבים וראשו השני לחצר שאינה מעורבת א"צ אלא לחי או קורה בשני ראשיו שהרי ראשו הפתוח לחצר אינו מחוסר מחיצה שם שמחיצות החצר מתירות אותו וא"צ תיקון שם אלא מפני שפרוץ שם במילואו למקום האסור מחמת חסרון עירוב ולא מחמת חסרון מחיצות לפיכך די שם בתיקון כל שהוא.

ויש אומרים שבראש הפתוח לחצר צריך שיהא שם לחי ולא קורה כדי שיהא נראה שם כסתום שהלחי נידון משום מחיצה מה שאין כן בקורה (ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל).

וכל זה כשהחצר אינה רגילה במבוי זה כגון שיש לה פתח למבוי אחר אבל אם היא רגילה בו אפילו צורת פתח ודלתות אינן מועילות להתיר שם אם לא נשתתפה במבוי זה עם שאר החצירות הפתוחות לו.

ואם נשתתפה בו אין צריך לערב כלל כמו שיתבאר בסימן שפ"ז:

ב

וכל זה במבוי אבל חצר שאין ארכה יתר על רחבה שאינה ניתרת אלא בפס ד' או בב' פסין של משהו וכן מבוי שחסר אחד מתנאי מבוי בענין שאינו ניתר בלחי וקורה אלא בתיקון החצר אין פילוש אוסר בהם אלא אפילו הם מפולשים לרשות הרבים בשני ראשיהם והרבים נכנסין מכאן ויוצאים מכאן די להם בתיקון החצר מכאן ומכאן:

ג

ומבואות שלנו אף על פי שדינם כחצר שאינן ניתרים בלחי וקורה הואיל ואין בתים וחצרות פתוחים לה כראוי מכל מקום לענין פילוש אינם כחצר אלא כמבוי המפולש שצריך צורת פתח מכאן ולחי או קורה מכאן ולא די להם בתיקון החצר מכאן ומכאן הואיל ולעולם הם קרובים לרשות הרבים או לכרמלית יותר מהחצר שרוב החצרות הם פתוחות למבוי והמבוי לרשות הרבים או כרמלית לפיכך החמירו בתיקונם יותר מתיקון החצר לענין פילוש כמו שמטעם זה החמירו בתיקונם יותר מתיקון החצר לענין ארכם יתר על רחבם כמו שנתבאר בסימן שס"ג:

ד

(אע"פ שצורת פתח היא כמחיצה גמורה ואם עשה צורת פתח על גבי ד' קונדסין רשות היחיד גמורה היא מן התורה אפילו עשה כן באמצע רשות הרבים גמורה כמו שנתבאר בסי' שס"ב אעפ"כ מדברי סופרים אין צורת פתח מועלת לרשות הרבים גמורה אם נשלמו בה כל תנאי רשות הרבים שנתבאר בסי' שמ"ה אלא) הבא להכשיר רשות הרבים להתיר בה הטלטול צריך לעשות לה דלת מכאן ודלת מכאן והוא שנעלות בלילה שנעילת הדלתות עושה אותה כחצר אחת של רבים ומערבין את כולה על דרך שיתבאר בסי' שצ"ב ושוב אין מבואותיה צריכין שום תיקון.

ויש אומרים שא"צ שיהיו נעולות בלילה רק שיהיו ראויות לינצל שאם משוקעות בעפר מפנה אותן ומתקנן שיהיו ראויות לינצל ויש להחמיר כסברא הראשונה אף על פי שהעיקר כסברא האחרונה.

וכבר נתבאר בסי' שמ"ה שיש אומרים שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה:

ה

מבוי עקום כמין ד' ומפולש בב' ראשיו לרשות הרבים או לכרמלית דינו כאלו היה מפולש בעקמומיתו לרשות הרבים או לכרמלית וצריך לעשות לו תיקון בעקמומיתו לפי שהתיקון של מבוי מפולש צריך שיהא נראה לכל בני המבוי וא"כ התיקון שבראש זה אינו מועיל להדרים בראש זה וצריך שיעשה צורת פתח בעקמומיתו כדי שיהא הצורת פתח שהוא תיקון של מבוי מפולש נראית להדרים כאן ולהדרים כאן ובשני ראשיו יעשה לכל א' לחי או קורה וכל שכך אם יעשה צורת פתח בכל אחד מב' ראשיו ולחי או קורה בעקמומיתו ואם עשוי כמין ח' צריך צורת פתח בשני עקמומיותיו ולחי או קורה בשני ראשיו.

ולאחר שעשה צורת פתח בעקמומית יכולין לחלק עירובם שהדרים מצד זה של צורת פתח יערבו לעצמן והדרים מצד זה יערבו לעצמן או אם שבני צד זה עירבו ביניהם ובני צד זה לא עירבו אין אוסרים אלו על אלו אלא אלו אוסרים בחלקם ואלו מותרים בחלקם שצורת פתח חולקת רשויות כמ"ש בסי' שס"ג:

ו

מבואות הפתוחים אלו לאלו הרי כולם במקום פתיחתן זה לזה דינם כמבוי עקום וצריכים שם תיקון שנתבאר שכיון שהחיצון פתוח לרשות הרבים או לכרמלית הרי אותו מבוי שפתוח אליו חשוב כפתוח לרשות הרבים או לכרמלית מטעם שנתבאר במבוי אחד שמתעקם וכן מבוי הפתוח לאותו מבוי וכן כולם:

ז

מבוי העשוי כנדל דהיינו מבוי גדול שהרבה מבואות קטנים פתוחים לו משני צדדיו כעין שרץ הנקרא נדל שיש לו שורה של רגלים מצד זה ומצד זה וראשי השניים של מבואות הקטנים פתוחים לרשות הרבים או לכרמלית עושה לכל אחד במקום פתיחתו לגדול צורת פתח לפי ששם הוא כמבוי עקום.

ואפילו אם המבואות הקטנים שבצד זה הם מכוונים ממש כנגד אותם שבצד זה שנמצא כל אחד מהם עם אותו המכוון נגדו בצד השני הם כמבוי אחד מפולש ואין כאן עיקום כלל מכל מקום הרי כל אחד מהם הוא כמבוי עקום עם הגדול שהרי מה שפתוח לגדול הוא כפתוח לרשות הרבים הואיל ואי אפשר לראות בו התיקון של הגדול כמו שנתבאר במבוי אחד שמתעקם ואצ"ל אם המבואות שבצד זה אינם מכוונים כנגד אותם שבצד זה ואצ"ל אם אין שם מבואות אלא מצד אחד בלבד:

ח

ובראשי השניים של מבואות הקטנים הפתוחים לרשות הרבים או לכרמלית יעשה לחי או קורה ובמבוי הגדול אם הוא מפולש עושה צורת פתח בראשו האחד ובראשו הב' לחי או קורה ואם אינו מפולש עושה לחי או קורה בראשו:

ט

וכל דיני מבוי עקום הם במבוי שבתים וחצירות פתוחים לתוכו כראוי אבל מבואות שלנו שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכו כראוי ודינם כחצר אינם צריכים שום תיקון בעקמומיתם כמו שא"צ בחצר עקומה. ואף שלענין פילוש לרשות הרבים או לכרמלית אנו מחמירים בהם כמו במבוי גמור זהו לפי שהם קרובים שם לרשות הרבים או לכרמלית מה שאין כן עקמומיתם שאינו קרוב לרשות הרבים אין מחמירים בו יותר מבחצר:

שסה – דין מבוי שנפרץ ובו י' סעיפים:

א

מבוי שנפרץ אחד מצדדיו לרשות הרבים או לכרמלית אע"פ שלא נפרץ במילואו וגם אין בפרצה יותר מעשר אם היא בפחות מד' טפחים לראשו המתוקן בלחי או קורה דהיינו שלא נשאר עומד ד' טפחים בכותל המבוי שבסיום הפרצה והיא יתירה מג' טפחים שאינה כלבוד אסור שמא יניחו בני המבוי פתח המבוי המתוקן בלחי וקורה וילכו להם דרך פרצה זו לרשות הרבים או לכרמלית שהמבוי נפרץ להן כדי

לקצר דרכם ויתבטל ממנו שם פתח מבוי כיון שאין בני המבוי הולכים שם ויתבטלו ג"כ הלחי והקורה שבו לפי שהם צריכים להיות בפתח המבוי והוא אין שם פתח מבוי עליו.

אבל כשנשאר פס ד' טפחים עומד מהכותל לא נתבטל שם פתח מבוי ממנו לפי שהוא עדיין פתוח לד' טפחים הללו שיש שם מבוי עליהם שלא אמרו שיעור מבוי ד' אמות אלא הבא לעשות הכשר מבוי בתחלה אבל מבוי שהיה כשר מתחלתו אינו נפסל ומתבטל מתורת מבוי עד שלא נשתייר בו ד' טפחים. לפיכך אם לא נשתייר עומד ד' טפחים ורוצה להעמיד שם פס ד' טפחים אינו מועיל כלום עד שיהא בפס ד' אמות כיון שכבר נפסל המבוי ובא להכשירו.

וכיון שיש שם מבוי על ד' טפחים שנשתיירו או על ד' אמות שהעמיד הרי הלחי או הקורה מתוקנים לפתח מבוי כראוי והפרצה אינה אוסרת כלל אם אינה יתירה מעשר אמות שהיא כפתח ג"כ ואין המבוי נפסל בפתחים הרבה.

והוא שאין רבים בוקעים בפרצה זו כגון שפרוצה למקום מטונף או מקולקל בטיט ואין דרך רבים לעבור באותה פרצה וכל שכן אם נשתיירו גידודים מהכותל שנפרץ שהם מעכבים ההילוך אבל אם רבים בוקעים שם אפילו אין שם בפרצה אלא ד' טפחים צריך לתקנה (בצורת פתח כדין מבוי מפולש שהרי מבוי זה מפולש הוא מפתח זה לפתח הגדול שבו הלחי או הקורה):

ב

ומבואות שלנו אע"פ שדינם כחצר שאינה ניתרת בלחי וקורה ובחצר אין פרצה אוסרת אע"פ שרבים בוקעים בה אלא אם כן יתירה מעשר אע"פ"כ יש להחמיר בזה במבואות שלנו שיש בהם פרצה ד' טפחים ורבים בוקעים בה לעשות שם תיקון.

וכן עיר המוקפת חומה שנפרצה פרצה ד' טפחים בחומתה ורבים בוקעים שם יש להחמיר לעשות שם תיקון (אע"פ שאין בעיר מבוי שבתים וחצרות פתוחים לתוכו כראוי אבל אם יש בעיר מבוי שבתים וחצרות פתוחים לתוכו כראוי מן הדין צריך לעשות תיקון לפרצת חומתה או למבוי ההוא):

ג

מבוי שנפרץ במילואו לחצר ונפרצה החצר מצד השני לרשות הרבים ולא עירבו בני החצר עם המבוי חצר מותרת אפילו פרצה של רשות הרבים היא כנגד הפרצה של מבוי והרבים נכנסין בזו ויוצאין בזו אין בקיעת הרבים אוסרת בחצר רק שלא יהיו הפרצות יתירות מעשר.

ומפני שלא עירבה עם המבוי אינה נאסרת שאין המבוי אוסר על חצרות הפתוחות לו אלא החצרות הן שאוסרים עליו כשרגילות בו שדריסת רגליהן עליו.

והמבוי אסור שהחצר אוסרת עליו כיון שלא עירבה עמו ואע"פ שאינה רגילה בו שהרי עכשיו הוא שנפרץ לה מכל מקום כיון שנפרץ במילואו למקום האסור לו בלי עירוב נאסר כולו מה שאין כן החצר אינה פרוצה לו במילואה אלא נשארו בו גיפופין מכאן ומכאן עודפים על המבוי שהיא רחבה ממנו.

וכגון שכתלי אורך המבוי נכנסין בתוך החצר ומופלגין שם מכתלי אורך החצר ג' טפחים שאם לא כן הרי גיפופי החצר מועילים גם למבוי משום נראה מבחוץ ושוה מבפנים כמו שנתבאר בסי' ש"ס ואינו קרוי

פרוץ במילואו ואין החצר אוסרת עליו אף אם היא רגילה בו ואף שכל חצר הרגילה במבוי אוסרת עליו כשלא עירבה עמו אע"פ שלא נפרץ לה המבוי כלל אלא היא פתוחה לו בפתח גמור מכל מקום חצר זו כיון שיש לה דרך אחרת לילך בה לרשות הרבים שלא דרך המבוי דהיינו דרך פרצתה שנפרצה לרשות הרבים כופין אותה על מדת סדום שלא תעבור בשבת דרך המבוי ותאסר עליו:

ד

ואם ערבו בני החצר עם בני המבוי ופרצת החצר שלרשות הרבים או לכרמלית אינה מכוונת כנגד פרצת המבוי לחצר גם המבוי מותר.

אבל אם הפרצות הם מכוונות זו כנגד זו הרי זה נראה כאלו המבוי הוא מפולש לרשות הרבים או לכרמלית שכנגדו וצריך לתקנו שם בצורת פתח אצל פרצתו.

ואפילו כשאין הפרצות מכוונות אינו מותר אלא כשפרצתו לחצר היא באמצע רוחב החצר ולא מצד רחבה סמוך לכותל ארכה שכיון שרחבה של חצר עודף על המבוי מכל צד נראה שהמבוי לחצר הוא כלה ואינו מושך עד רשות הרבים או כרמלית שכנגדו ואינו כמפולש אבל אם פרצתו לחצר היא מצד החצר שכותל אורך המבוי שוה לאחד מכתלי אורך החצר הרי זה נראה כמבוי ארוך עד כותל שכנגדו ומשוך שם בעקמומית עד רשות הרבים או כרמלית והרי הוא נראה כמבוי מפולש בעקמומית.

ואפילו אם פרצתו לאמצע החצר אינו מותר אלא כשהחצר היא של רבים אבל בחצר של יחיד חוששין שמא ימלך ויבנה בתים בחצרו ברוחב העודף על המבוי ותהא פרצת המבוי מצד החצר ויטלטלו בו כבתחלה:

ה

ואם נפרץ לרחבה שאחורי הבתים שאינה יתירה מבית סאתים או יתירה מבית סאתיים והוקפה לדירה דינו כאילו נפרץ לחצר אבל אם יתירה על בית סאתים ולא הוקפה לדירה דינו כנפרץ לכרמלית וצריך שם תיקון בכל ענין.

ואם צד השני של הרחבה פתוח לשביל שיש לו מחיצה מכאן ומכאן ועולה עד שפת הנהר ודרך הרחבה והשביל מוליכין בני המבוי את בהמתם לנהר להשקותם יעשו לחי בראש זה של המבוי שנפתח לרחבה וצורת פתח בראש השני הפתוח לרשות הרבים או לכרמלית וע"י לחי זה נעשית הרחבה מוקפת לדירה שהלחי נידון משום מחיצה וכאלו עשה מחיצה להרחבה להקיפה לדירה דהיינו להשתמש בה מהמבוי דרך פתח זה שנפתח לה המבוי שפתח נחשב כדירה כמו שנתבאר בסי' שנ"ח.

ואע"פ שלחי אינו מועיל להקיף לדירה ואפילו צורת פתח ואפילו מחיצה גמורה אינן מועילין אם אינן יתירים מעשר כמו שנתבאר שם מכל מקום כאן מתוך שהלחי הזה מועיל להמבוי להכשירו מועיל ג"כ להרחבה להקיפה לדירה ולהתיר לטלטל בה.

ומותר לטלטל ג"כ מתוכה למבוי וממבוי לתוכה שאין הרחבה אוסרת על המבוי בלי עירוב לפי שאין בה דיורין.

אבל בשביל אסור לטלטל בו אלא בד' אמות אם אין בשפת הנהר גובה י' טפחים שתהא נחשבת מחיצה לו וכן עומק הנהר שלצד השביל אינו מתלקט עשרה מתוך ד' אמות אפילו אם מעבר הנהר יש שם גידודים גבוהים עשרה ואין עשר אמות ברוחב הנהר המפסיק בין השביל להגידודים אעפ"כ אינן עולין לו למחיצה גזרה שמא יבאו להתיר שביל אחר שאין שם גידודים כלל מפני שלא יעלה על דעתם כלל ששביל זה ניתן בגידודים שמעבר הנהר.

אבל נהר המהלך סמוך למבוי ואין בשפתו גובה י' טפחים וגם עמקו שלצד המבוי אינו מתלקט עשרה מתוך ד' אמות אלא שמעבר הנהר יש שם גידודים גבוהים י' או שעומק הנהר עצמו שבצד השני מתלקט עשרה מתוך ד' אמות יש להסתפק אם עולים למבוי למחיצה רביעית כי שמא לא גזרו גזרה זו אלא בשביל שאין בני אדם מצויים בו כל כך.

במה דברים אמורים כשאין יותר מעשר אמות רוחב משפת המבוי עד מקום המתלקט או עד הגידודים אבל אם יש שם יותר מעשר אמות אין להסתפק כלל שאינם מועילים כלום למבוי כמו שנתבאר בס"ג ש"ג:

ו

מותר להשתמש בפתח המבוי כנגד הלחי לפי שאף שחודו הפנימי הוא שסותם כמחיצה מכל מקום כיון שאין ברוחב מקום זה ד' טפחים מקום פטור הוא.

וכן מותר להשתמש תחת הקורה לפי שאף שהקורה היא משום היכר לבני המבוי ובחודו הפנימי הוא שיש להם היכר מכל מקום כיון שאין ברוחב מקום זה שתחתיה ד' טפחים מקום פטור הוא.

במה דברים אמורים במבוי הפתוח לרשות הרבים אבל בפתוח לכרמלית אסור להשתמש בין כנגד הלחי בין תחת הקורה לפי שמקום זה שאין בו ד' מצטרף הוא להכרמלית ונעשה כמוה שמצא מין את מינו וניעור כמו שנתבאר בס"מ שמ"ה ואף החולקים שם מודים כאן הואיל ואין בגובה מקום ג' טפחים.

ואם הקורה רחבה ד' טפחים ובריאה לקבל מעזיבה הרי שם תקרה עליה ואומרים פי תקרה החיצון יורד וסותם [ומותר] להשתמש תחתיה אף על פי שפתוח המבוי לכרמלית:

ז

אף על פי שמותר להשתמש כנגד הלחי או תחת הקורה לא ישב אדם בפתח המבוי וחפץ בידו שמא יתגלגל החפץ לרשות הרבים וישכח ויביאנו כיון שאין היכר בינו לרשות הרבים.

אבל בפתח החצר בין שפתוח לרשות הרבים בין שפתוח לכרמלית מותר לפי שיש היכר והוא הדין בפתח מבוי המתוקן בצורת פתח ומכל מקום בצורת פתח שלנו שהוא גבוה מאד יש להחמיר אפילו בפתוח לכרמלית:

ח

נשים היושבות על פתח המבוי וכדיהן בידן אין ממחין בידן לפי שבודאי לא ישמעו לנו ומוטב שיהיו שוגגות ואל יהיו מזידות:

ט

מבוי שנפלו לחיו או קורתו בשבת אף על פי שהותר כבר למקצת שבת אסור משם ואילך ואין אומרים בו שבת כיון שהותרה הותרה כיון שהוא פתוח לרשות הרבים או לכרמלית כמו שנתבאר בס' ש"ב.

אבל עיר המוקפת חומה ונפל התיקון שבמבוי בשבת הותר לכל שבת זו שהרי החומה מפסקת בינו לרשות הרבים או כרמלית שחוץ לעיר וכל העיר היא רשות היחיד גמורה מן התורה אלא שחסרה עירוב שדירת הנכרים מבטלת עירוב הישראלים כשנפל תיקון המפסיק ביניהם ובזה אומרים שבת כיון שהותרה הותרה כמו שנתבאר שם.

ואם ספק אימתי נפל אם בשבת אם מבעוד יום הולכים להקל שספק דברי סופרים הוא.

וכל זה כשהיה התיקון ראוי לעמוד כל השבת אבל אם מערב שבת היה עומד ליסתר בשבת כגון במקומות שמצויים נכרים שמקלקלים אותם בליל שבת וקרוב לודאי הוא שיקלקלוהו אסור לאחר שנסתר:

י

מבוי שעירבו בו כל חצרותיו עירוב אחד ביחד והוא הנקרא שיתופי מבואות ונשברה הקורה ונאסר המבוי בטלטול מתוכו לחצרות ומחצרות לתוכו הרי אותו החצר שהשיתוף מונח בה וכן חצרות הפתוחים לה מותרות בטלטול מתוכן ומזו לזו אע"פ שיש דיוורין הרבה בכל אחת מהן ולא עירבו ביניהן עירוב אחר מלבד השיתוף הרי סומכין על השיתוף במקום עירוב כמו שיתבאר בס' שפ"ז.

אבל חצרות שאינן פתוחות לחצר שהשיתוף מונח בה אפילו הן עומדות בצדה רק שאין לה מהן פתח או חלון שהוא בתוך י' טפחים אסורות שהרי אין השיתוף אצלן ואינן יכולות להביא אותו אצלן דרך המבוי כיון שנשברה הקורה.

وهוא שנשברה מבעוד יום אבל אם נשברה בשבת אומרים שבת כיון שהותרה הותרה.

וכשהוא בענין שהן אסורות אסור לטלטל בהן אפילו בבית אחד מחדר לחדר אם בכל חדר דר אדם אחד בפני עצמו כמו שיתבאר בס' ש"ע וצריך להזהיר על זה במקומות שאין להם לחי או קורה.

(וגם צריך להזהירם שלא יעשו עירובי חצרות בפסח בבית הכנסת אלא אם כן יש ב' בתים בחצר בית הכנסת או בחצר הסמוכה לבית הכנסת בענין שיוכלו להביא העירוב אצלם דרך פתח או חלון בשבת).

וגם במקומות שיש שם לחי או קורה או צורת פתח ונשבר התיקון באותו מבוי של בית הכנסת אם נשבר בחול כל המבואות אסורים אפילו יש להם תיקון בפני עצמו אלא אם כן הוא בענין שיכולין להביא אצלם העירוב מבית הכנסת:

שסו – דין עירוב לחצר שהרבה בני אדם דרים בתוכו ובו יח סעיפים:

א

חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכה מן התורה מותרים לטלטל בכל החצר ומבתיהם לחצר שהרי רשות היחיד גמורה היא אבל חכמים אסרו לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערבו מפני שהבתים הם רשויות

מיוחדות לכל אחד שלו והחצר היא רשות משותפת לכולם ודומה קצת לרשות הרבים ואם היו מוציאים מהבתים לחצר יאמרו שמותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים אבל התירו ע"י עירוב שגובין פת מכל בית ובית ונותנים אותם באחד מבתי החצר שעתה אנו רואים כאילו כולם דרים באותו בית לפי שדעתו של אדם ודירתו במקום מזונותיו היא וכאילו כל החצר מיוחדת לאותו בית ואינה דומה לרשות הרבים.

ואפילו מבית לבית שלא בדרך החצר אסור לטלטל בלי עירוב שעשו סייג לתורה להרחיק שלא להוציא מרשות של זה לרשות של זה אע"פ ששתיהן רשות היחיד כדי שלא יבואו להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים אבל כשהניחו עירוב באחד הבתים ונעשו כאילו כולם דרים באותו בית בשותפות הרי אין כאן אלא דירה אחת ושאר הבתים הם כחדרי דירה זו והכל רשות אחת.

והוא הדין והוא הטעם בטלטול מחצר לחצר שאצלה לענין כלים ששבתו בבית כמו שיתבאר בסי' שע"ב:

ב

יושבי אהלים או סוכות וכן מחנה שהקיפוהו מחיצה אין מטלטלין מאהל לאהל עד שיערבו כולם אלא אם כן הולכים למלחמה שאז פטרום חכמים מעירובי חצרות ומנטילת ידים (ואפילו היא מלחמת הרשות).
במה דברים אמורים במחנה הקבוע ועומד שם ימים אבל שיירא ההולכת לדרכה ונחו שם מפני השבת פטורים מלערב מפני שאין אותם אהלים קבועים להם שם וכמעורבים הם:

ג

בתים שבספינה צריכים עירוב אף על פי שיש לספינה מחיצות ורשות היחיד היא אבל אותם שאין להם בתים הרי הם כשרויים בחצר אחת ואינם צריכים עירוב (וכן אינם אוסרים על הדר בבית שבספינה ואין צריך לערב אלא אם כן הם שנים בשני בתים שאז הם אוסרים זה על זה בלי עירוב).

ואימתי הספינה היא רשות היחיד ודין הטלטול ממנה לים נתבאר בסי' שנ"ה:

ד

הבית שמניח בו העירוב אין צריך ליתן פת שהרי העירוב אינו אלא שנחשבים כאלו כולם דרים שם והרי בעל הבית זה דר שם.

ואין צריך שיהיה בעירוב שוה פרוטה כדי שעל ידו יהיה נקנה להם בית זה לדור בו אלא די במה שנחשבים שהם דרים בו אף על פי שאינו קנוי להם לדור בו.

ולפיכך מניחין עירוב אפילו בבית של קטן אף על פי שהקטן אין לו דעת להקנות להם ביתו וכן קטן יכול לגבות העירוב ולקבצו ולהניחו בבית ואף על פי שאין במעשה הקטן כלום מכל מקום העירוב נעשה מאליו כשהונח בבית ואפילו הונח שלא לשם עירוב כמו שיתבאר.

ומכל מקום ע"י נכרי אסור לקבצו לכתחלה (שהנכרי אינו נאמן עליו):

ה

הואיל והעירוב הוא משום דירה אין מניחין אותו אלא בבית הראוי לדירה אבל לא באכסדרה ומרפסת ולא בבית שער שאע"פ שהוא בית גמור אינו ראוי לדירה מפני העוברים דרך עליו.

ולא בבית שאין בו ד' אמות על ד' אמות שאין דירתו חשובה דירה (ואפילו הוא ארוך הרבה אם אין ברחבו ד' אמות אינו חשוב דירה כמ"ש ביו"ד סי' רפ"ו) ולכן אינו אוסר בחצר ובמבוי אעפ"י שלא עירב עמהם:

ו

והמנהג בזמן הזה להניח העירוב בבית הכנסת אף על פי שבית הכנסת אינו ראוי לדירה מפני קדושתו אף שהוא בית גמור שהרי הדירה הוא מקום האכילה ואסור לאכול בבית הכנסת אם לא הלומדים שם כמו שנתבאר בס' קנ"א.

ויש שנתנו טעם למנהג לפי שעירובין שלנו יש להם דין שיתוף מבואות דהיינו שכל החצרות והבתים שבמבוי משתתפין יחד בעירוב זה ושיתופי מבואות אין צריך להניחו כלל בבית דירה רק שיהא במקום המשתמר בלבד כמו שיתבאר בס' שפ"ו.

ומקומות שאין להם לחי או קורה למבואותיהם או שבית הכנסת אינו במבוי המתוקן בלחי או קורה שאין מניחים שם עירוב בבית הכנסת כמו שנתבאר בס' שס"ה אעפ"כ מותרים לטלטל בבית הכנסת (וממנו לחצר בית הכנסת ואפילו אם יש שם דירה אחת בחצר בית הכנסת אלא אם כן יש בה שתי דירות שאז הן אוסרות זו על זו עד שיערבו ביניהן ואם לא ערבו אסור לכל אדם לטלטל בחצר בית הכנסת אבל אם אין בה אלא דירה אחת ניתנית כולה לדירה זו) ואין אנשי בית הכנסת אוסרים עליה הואיל ובית הכנסת אינה בית דירה (וכמ"ש בס' שע"ו גבי חורבה שאצל בית דירה) וכל בני העיר נעשו כאורחים לגבי דירה זו ומותרים ג"כ לטלטל מחצר לבית הכנסת ולדירה זו כמו שמותרים בשאר חצרות שאין בהם אלא בית אחד:

ז

אם רגילין ליתן תמיד את העירוב בבית ידוע אין להם לשנותו וליתנו בבית אחר מפני דרכי שלום ואפילו יש קצת טעם לשנותו אין משנין אבל אם יש טעם גדול משנין ואם בתחלת הנחתו שם התנו לשנות מותרים לשנות.

ואם מת בעל הבית זה או שמכר ביתו לאחר אף על פי כן אין משנין כשלא התנו מפני שענין הדרכי שלום בכאן הוא משום חשד שלא יסברו שחושדין בעל הבית זה שגונב פת מן העירוב ולכך מוציאים אותו ממנו לבית אחר ושמא מתוך כך יבוא לידי מחלוקת עמהם ולזה יש לחוש גם בלוקח ויורש.

וכל זה בעירוב שמניחין אותו בבית בחנם וכן כל כיוצא בזה אבל דבר שצריכין ליתן מעות לזה יכולין לשנות ליתן לאחר.

ובכולן אם עברו ונתנו בבית אחר אין מוציאים ממנו:

ח

צריך שלא יקפיד שום אחד מהם על עירובו אם יאכלנו חבירו ואם מקפיד אינו עירוב כי מה שמו עירוב שמו שיהיו כולם מעורבים ומרוצים בו שלא ימחה אחד בחבירו אלא שותפות נוחה ועריבה.

ולכן צריך ליזהר שלא לערב בדבר שתיקן לצורך השבת שהרי אם יבקשנו חבירו ממנו לא יתננו לו:

ט

צריך ליתן כל העירוב בכלי אחד ואם חלקו ונתנו בשני כלים אינו עירוב שהרי עירוב שמו שיהיו מעורבים והוא שחלקו מדעת מאיזה טעם שיהיה אבל אם נתמלא כלי האחד יכול ליתן המותר בכלי שני והוא שיהיו שני כלים בבית אחד:

י

אין מערבין בפרוסה אפילו היא גדולה הרבה שמא יבואו לידי מחלוקת שאחד יתן שלימה ויאמר אני נותן שלימה ואתה פרוסה והעירוב צריך להיות שותפות נוחה ועריבה ואפילו אם כולם ירצו ליתן פרוסות אסור שמא יחזור הדבר לקלקולו שאחד יתן שלימה ויבואו לידי מחלוקת.

אבל בשלימה מערבין אפילו היא קטנה מאד ובלבד שיהיו שם ככרות הרבה שיהא בהן כשיעור שיתבאר בס' ש"ח.

ואם לא ניטל ממנה אלא כדי חלת נחתום שהוא חלק א' ממ"ח מערבין בה אפילו לא היתה טבולה לחלה כשניטל ממנה חלק זה לפי שהשכנים אינם יודעים שלא היתה טבולה לחלה ויסברו שחלתה היא שניטלה ממנה ולא יבואו לידי מחלוקת.

ואם נפרסה וחיברה בקיסם שהכניס קצה אחד בפת וקצה השני בפרוסה אם אינה ניכרת שנפרסה מערבין בה (ואע"פ שאינה כשלימה גמורה כמו שנתבאר בס' קס"ח מכל מקום כיון שאינה ניכרת לשכנים לא יבואו לידי מחלוקת).

ואם אחד מזכה לכולם משלו יכול לערב אפילו בפרוסה שכאן אין לחוש למחלוקת.

ויש שפירשו מה שאמרו אין מערבין אלא בשלימה שזהו כל העירוב ביחד שיהיה פת שלימה (אע"פ שכל אחד לא נתן שלימה) ולכן נהגו לקבץ מכל בית ובית מעט קמח ועושין חלה אחת שלימה ומערבין בה וצריך להזהיר להשמש שיהא בחלה כשיעור שיתבאר בס' ש"ח.

ואע"פ שנשתייר מן הקמח ולא נעשה מכולו חלה אין בכך כלום לפי שעל דעת כן נתנו קמחם מתחלה שלא תיעשה החלה מכל הקמח והרי זה כאלו נתנו כל אחד קמחו לחבירו במתנה שאם תיעשה החלה מקמחו יזכה בה כל הקהל שהרי אי אפשר שיהיה עירוב בענין אחר ואע"פ שהנותן עירוב בעד חבירו צריך לזכות לו ע"י אחר כמו שיתבאר מכל מקום כאן כשנותן כל אחד קמחו להשמש לערב בו אנו חושבין כאלו נותנים לו שיזכה בו בשביל כולם ואין השמש צריך לזכות להם ע"י אחר (או ע"י עצמו בפירוש).

ויש מי שאומר שאם לא זיכה השמש להם ע"י אחר (או ע"י עצמו בפירוש) אינו עירוב וטוב לחוש לדבריו לכתחלה ובפרט אם השמש עשהו מקמח שלו (ונטל קמח הקהל לעצמו) וכן נוהגין שהשמש נותן העירוב להרב שיזכה בו בשביל כל הקהל.

ונוהגין לעשות העירוב במצה בערב פסח לכל השנה מטעם שיתבאר בסי' שס"ח.

ואם חשכה ליל יום טוב ולא זיכה להם אסור לזכותו ביום טוב אלא על תנאי כמו שיתבאר בסי' שצ"ג ואם יום טוב אינו סמוך לשבת אין לזכותו ביום טוב על תנאי אלא ימתין עד ערב שבת ואם שכח לזכותו עד שבת מותרים לטלטל בעיר שבדיעבד יש לסמוך על סברא הראשונה (ומכל מקום אחר השבת יזכנו להם בלא ברכה):

יא

אין מערבין עירובי חצרות אלא בפת ומערבין אפילו בפת של אורז או עדשים אבל לא בפת דוחן:

יב

אחד מבני החצר יכול ליתן פת בשביל כולם אפילו שלא בפניהם ובלבד שיזכנו להם ע"י אחר דהיינו שהאחר יגביהנו בשביל שיזכו בו כולם בהגבהה זו כאלו הגביהוהו בעצמן ששלוחו של אדם כמותו ואף שהם לא עשאוהו שליח מכל מקום זכין לאדם שלא בפניו אבל ע"י עצמו אינו יכול לזכותו להם שכל זמן שהוא בידו לא יצא מרשותו.

וכמה יגביהנו טפח ואפילו אם הניחו לו על ידו המוגבהת ותלויה באויר צריך שיגביה ידו טפח.

וכשהוא מזכה אם בקי בהלכה הוא צריך לזכותו לכל בני החצר או המבוי ולכל מי שיתוסף עליהם מיום זה ואילך שאל"כ פעמים שיתוספו דיורין ויאסרו עליהם ויש אומרים שעכשיו שמערבין בתחלת שנה לכל שבתות השנה אע"פ שניתוספו דיורים אין צריך להוסיף בעירוב בשבילם שבתחלה מתכוונים לזכותו לכל הבא ואע"פ שאין מזכין להם בפירוש לב בית דין מתנה עליהם (ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד להקל בדברי סופרים).

ואם ניתוספו דיורין אחר שנתמעט העירוב משיעורו אע"פ שכל שנשתיר ממנו כל שהוא כשר הוא ששיורי עירוב כל שהוא ואין צריך שיעור אלא בתחלתו כמו שיתבאר בסי' שס"ח מכל מקום צריך להוסיף עליו מחמת הדיורין שניתוספו עתה שלהם הוא תחלת עירוב ואפילו זיכוהו להם בפירוש בתחלתו מכל מקום כל זמן שלא היו דרים כאן לא היה להם עירוב כלל שעירוב הוא משום דירה:

יג

כשמזכה להם ע"י אחר לא יזכה ע"י בנו ובתו הקטנים אפילו אינם סמוכים על שלחנו ולא ע"י עבדו ושפחתו הכנענים מפני שידן כידו ולא יצא העירוב מרשותו אבל מזכה הוא ע"י בנו ובתו הגדולים אפילו הם סמוכים על שלחנו ואע"פ שידן כידו לענין מציאה שמציאתן לאביהם זה אינו אלא משום איבה שלא ימנע מהם מזונות אם תהא מציאתן לעצמן אבל במה שהאב רוצה לזכות לאחרים ע"י בנו זוכים הם לאחרים כשאר כל אדם וע"י עבדו ושפחתו העברים אפילו הם קטנים שהקטן זוכה אפילו לאחרים בדבר שאינו אלא מדברי סופרים וע"י אשתו אע"פ שמעלה לה מזונות שמציאתה ומעשה ידיה שלו וידה כידו מכל מקום כיון שאם נתן לה אדם אחר מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה זכתה בה הוא הדין שבעלה עצמו יכול לזכות על ידה.

ויש אומרים שאינו מזכה ע"י בנו ובתו הסמוכים על שלחנו אפילו הם גדולים הואיל ומציאתם שלו וידם כידו ולא ע"י בתו אפילו אינה סמוכה על שלחנו כל זמן שלא בגרה שמציאתה ג"כ שלו משום איבה שלא ימסרנה למנוול ומוכה שחין ולא ע"י אשתו שמעלה לה מזונות או שאמר לה צאי מעשה ידיך במזונותיך שמציאתה ג"כ שלו ואפילו יש לה בית בפני עצמה בחצר זו או במבוי זה אין אומרים מתוך שהיא זוכה בעירוב זה לעצמה בשביל ביתה זוכה היא ג"כ לאחרים לפי שהיא אינה זוכה בו כלל לעצמה מפני שאינה צריכה לו כלל שכיון שהוא מזכה משלו לאחרים בודאי העירוב יהא מונח בביתו וא"כ אינה אוסרת על בעלה אף על פי שלא עירבה עמו כמו שיתבאר בסימן ש"ע אבל מזכה הוא ע"י בנו שאינו סמוך על שלחנו אפילו הוא קטן כיון שמציאתו שלו וע"י בתו שבגרה ואינה סמוכה על שלחנו וע"י אשתו שאינו מעלה לה מזונות ואפילו אין לה בית בחצר כיון שמציאתה שלה.

ולענין הלכה במקום שאפשר טוב לחוש לדברי שניהם להחמיר בבנו קטן שאינו סמוך על שלחנו כסברא הראשונה ובבנו גדול ובתו בוגרת הסמוכות על שלחנו ובנערה אפילו אינה סמוכה על שלחנו ובאשתו שמעלה לה מזונות כסברא האחרונה וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד סומכין על דברי המיקל בעירוב (ואפילו לכתחלה במקום שאי אפשר בענין אחר יש להקל כסברא הראשונה שהוא עיקר):

יד

ולדברי הכל גדול שיש לו אשה אין ידו כיד אביו ואף על פי שסמוך על שלחן אביו יכול לזכות לכתחלה על ידו וכן אחר הסמוך על שלחנו כגון מי שמגדל יתום בביתו יכול לזכות על ידו לדברי הכל מפני שאין ידו כיד בעל הבית ומציאתו שלו מטעם שיתבאר בח"מ סימן ע"ר:

טו

המזכה לאחרים משלו אינו צריך להודיע להם קודם השבת שעירב עליהם אלא מודיעם בשבת והם מותרים לטלטל ואע"פ שבשעת קניית העירוב שהוא בין השמשות (כמו שיתבאר בסימן שצ"ג) לא ידעו ממנו כלל אין בכך כלום שקניית עירוב זה זכות הוא להם וזכין לאדם שלא מדעתו:

טז

בני החצר שהיו מסובים לאכול בבית אחד מהם וקידש עליהם היום הפת שעל השלחן סומכין עליו משום עירוב אפילו הוא פת של בעל הבית לבדו ואע"פ שהמערב משלו צריך לזכות בכאן סתמו כפירושו שכל שזימן לאכול על השלחן הרי זיכה להם את הכל ואף על פי שלא הונח הפת על השלחן לשם עירוב אין בכך כלום.

והוא שמסובין בבית שהוא מקום הראוי להנחת עירוב אבל אם מסובין בחצר אינו עירוב שהרי העירוב צריך להיות בבית דירה.

וכן בני החצר שיש להם פת בשותפות לסחורה אינם צריכים לערב כלל אם הפת מונח בבית דירה אע"פ שלא הונח שם לשם עירוב כלל:

יז

אפוטרופוס של קטן יכול לערב בעד הקטן אפילו משל הקטן שלא מדעתו מפני שהוא לו כבן בית שיכול לערב משל בעל הבית שלא מדעתו כמו שיתבאר בס' ש"ז:

יח

מצוה לחז(ו)ר אחר עירובי חצירות כדי שלא יבואו לטלטל באיסור.

וצריך לברך עליו אקב"ו על מצות עירוב כמו שצריך לברך על כל מצות של דבריהם.

ואומר בדין עירובא יהא שרא לנא לאפוקי ולעילוי מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים ומבית לבית לכל הבתים שבחצר ונוסח שלנו יתבאר בסימן שצ"ה.

ואימתי מברך בשעה שמקבץ אותו מבני החצר או בשעה שמזכה להם מפני שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן.

ולמנהג מדינות אלו שהשמש עושה העירוב בחלה שאופה מהקמח שקיבץ אם אינו מזכה להם הרי הברכה היא אחר שנעשה העירוב ממילא כשנאפה החלה ואעפ"כ היא עובר לעשייתן מפני שכל שלא נכנס שבת עדיין לא קנה עירוב שקניית עירוב היא בין השמשות (ולפי זה אדם אחר שאינו דר בעיר זו אינו יכול לברך ברכה זו שכיון שאינו שייך בעירוב זה על מה יברך ואינו דומה לשאר מצות שהעושה מצוה לאחרים יכול לברך על עשייתה מפני שהוא עושה אותה להם אבל כאן אינו עושה כלום שהעירוב נעשה כבר ממילא) אבל העיקר כמו שנתבאר למעלה שהשמש יזכה להם העירוב ויברך בשעה שמזכה או הוא או הזוכה להם (ואפילו אינו דר בעיר זו).

ואם גבו העירוב ולא ברכו עליו ולא אמרו עליו כלום אין הברכה והאמירה מעכבת ומותרים לטלטל מבתים לחצר:

שסז – דין אם אשה יכולה לערב ובו סעיף אחד:

א

אשתו של אדם מערבת עליו משלו שלא מדעתו אפילו אם מיחה בה שלא לערב ואפילו אינו רגיל לערב עמהם.

במה דברים אמורים כשאוסר עליהם החצר אם לא יערב עמהם כגון שאין ביתו פתוח אלא לחצר זו בלבד ואין לו דרך אחרת לצאת מביתו לרשות הרבים אלא דרך חצר זו אבל אם הוא פתוח לשתי חצירות באחת הוא רגיל לצאת ולבא תדיר שאוסר עליהם ובאחת אינו רגיל לצאת ולבא תדיר שאינו אוסר עליהם כלל אלא שאוסר לטלטל ממנה לביתו באותה שרגיל בה מערבת עליו אשתו בעל כרחו ואפילו איננו רגיל לערב עמהם אבל באותה שאינו רגיל בה אינה מערבת עליו בעל כרחו אלא אם כן הוא עצמו היה רגיל לערב עמהם אבל אם לא הורגל עדיין לערב עמהם אינם יכולים ליטול עירובו שלא מרצונו ברצון אשתו כיון שאינו אוסר עליהם.

והוא שגילה דעתו בפירוש שאינו רוצה אבל כל זמן שלא אמר כן בפירוש יכולה אשתו ליתן להם עירובו אע"פ שאינו אוסר עליהם ואינו רגיל לערב עמהם לפי שמן הסתם נוח לו בעירוב אשתו.

אבל אינה יכולה לזכות משלו לאחרים שלא בידיעתו אפילו לבני חצר שאוסר עליהם ורגיל לערב עמהם אבל יכולה היא לזכות להם ממזונותיה שהוא שלה.

ואם אין הבעל והאשה בעיר יכולים בני הבית לערב משלו שלא בידיעתו שמן הסתם לא יקפיד עליהם והוא שאין הבית פתוח אלא לחצר אחת שעירוב זה בודאי זכות הוא לו ואין לו בו צד חובה וזכין לאדם שלא מדעתו אבל אם הוא פתוח לשתי חצירות אין כל אחת מהן יכולה לערב עליו משלו ממה שנותנים לה בני ביתו שלא בידיעתו כי עירוב זה איננו זכות לו ודאי כי שמא לא יחפוץ לערב עם חצר זו אלא עם זו ומכל מקום אם הוא רגיל לערב באחת מהן יכולה היא לערב עליו שלא מדעתו ממה שנותנים בני ביתו כי מן הסתם חפץ הוא בעירובה גם היום כמו עד עתה.

אבל מי שעירב כבר עם בני החצר ועירובו קיים ואח"כ חזר בו מעירובו אין חזרתו כלום ועירובו עירוב בעל כרחו אם אוסר עליהם או שרגיל לערב עמהם אבל אם אינו אוסר עליהם ואינו רגיל לערב עמהם ועירב עמהם באקראי ואח"כ חזר בו הרי נתבטל עירובו ואם רוצה לחזור ולערב צריך לחזור ולזכות בעירובו:

שסח – אם אחר שעירבו נתקלקל העירוב ובו ד' סעיפים:

א

עירבו ואח"כ נתקלקל העירוב ונתמעט משיעורו קודם שנכנס השבת ובא אחד מבני החצר לתקנו להוסיף עליו עד כשיעור אם בא לערב ממין הראשון אין צריך להודיע להם אפילו מערב עליהם משלהם ובלבד שלא יטול פתם מבתיהם שלא מדעתם אלא בני הבית יתנו לו ואפילו אם כלה הראשון לגמרי ובא לערב מחדש משלהם אין צריך להודיעם ואפילו מי שצריך להודיע לו בתחלת העירוב ואין מערבין בתחלה שלא מדעתו כגון שביתו פתוח לשתי חצירות שאין העירוב הזה זכות לו בודאי וכמו שנתבאר בס' ש"ז אין צריך להודיע לו כשנתקלקל וחוזר ומתקנים אותו שכיון שכבר נתרצה בו בתחלה מן הסתם גם עכשיו יתרצה בו.

אבל אם בא לערב ממין אחר (כגון שמתחלה היה פת חטים ועכשיו בא לעשותו מפת אורז) אם כלה מין הראשון לגמרי צריך להודיע לכל מי שצריך להודיע לו בתחלת עירוב שגם עכשיו הוא כתחלת עירוב כיון שכלה מין הראשון לגמרי ושמא לא יתרצו במין זה.

והוא שמערב משלהם אבל אם מזכה להם משלו אין צריך להודיעם אפילו כלה מין הראשון לפי שבודאי יתרצו שיערב עליהם בכל המינים שירצה כיון שהם אין נותנים כלום.

ואם לא כלה מין הראשון לגמרי אלא נתמעט משיעורו קודם שנכנס השבת ובא להוסיף עליו יכול להוסיף אפילו ממין אחר ואין צריך להודיעם אף על פי שמערב משלהם:

ב

וכל זה אם בא להוסיף מחמת שנתקלקל אבל אם בא להוסיף מחמת שניתוספו דירין בחצר אפילו אם מזכה להם משלו צריך להודיע לכל מי מהם שצריך להודיע לו בתחלת עירוב דהיינו כל מי שביתו פתוח

לשתי חצרות לפי שהוספה זו היא תחלת עירוב להם ובתחלת עירוב אין מערבין שלא לדעת לכל מי שביתו פתוח לשתי חצרות אפילו אם מזכה לו משלו כי שמא אינו חפץ כלל לערב בחצר זו אלא באחרת:

ג

כמה הוא שיעור העירוב בתחלתו בזמן שהם י"ח או פחות שיעורן כגרוגרת פת לכל אחד ואם הם יותר מי"ח אפילו הם אלף או יותר שיעורו מזון ב' סעודות שהם י"ח גרוגרות שהם כששה ביצים בינונית פת ויש אומרים שב' סעודות הן כשמונה ביצים.

וכל זה בתחלת העירוב אבל שיורי עירוב דהיינו עירוב שהיה בו כשיעור ונתמעט אחר שנכנס שבת ראשונה ונשת"ר בו אפילו כל שהוא כשר אף לשאר שבתות.

ואפילו אם המשו"ר אינו ככר שלם אלא פרוסה ולא אמרו שאין מערבין בפרוסה אלא בתחלת העירוב ואפילו אם נפרס קודם כניסת השבת כשר אם שיעורו קיים עד כניסת השבת שהרי לא הצריכו שלם אלא בשביל שלא יבואו לידי מחלוקת וא"כ דיו כשהוא שלם בשעת הנחתו אבל אם נתמעט משיעורו קודם כניסת השבת אף אם המשו"ר הוא ככר קטן שלם פסול שתחלת העירוב הוא תחלת כניסת השבת:

ד

אם נתעפש פת העירוב ונפסל מלאכול הרי הוא כמו שכלה לגמרי וצריך לערב מחדש ולכן נהגו במדינות אלו לעשות העירוב בערב פסח מחלת מצה שאינה ממהרת להתעפש ועוד שיכולין לשומרה בימי הפסח ויכולין לשמור העירוב כל השנה וזה טוב יותר מלערב כל ערב שבת כי שמא ישכחו מלערב פעם אחת זהו טעם המנהג אבל באמת יותר טוב לערב כל ערב שבת כי רוב פעמים מצה של עירוב מתקלקלת ומתעפשת מאורך הזמן ואינה ראויה לאכילה והרי היא כמו שכלתה לגמרי וכל המערב בכל ערב שבת יש לו לאכול העירוב למחר כמו שיתבאר בסי' שצ"ד.

והרוצה לעשות על צד היותר טוב יערב משלו בכל ערב שבת ויזכהו לכל הקהל ע"י אחר ובזה אין חשש אם יתקלקל העירוב שבבית הכנסת ולא יברך על שלו כיון שיש עירוב בבית הכנסת ושמא הוא כשר והברכות אינן מעכבות:

שס"ט – באיזה אופן מקנין העירוב ובו סעיף אחד:

א

הנותן מעות לנחתום ואמר לו אם יבואו בני החצר לקנות ממך ככר לעירוב זכה לי בעירוב שיהא לי חלק עמהם בשביל מעה זו אינו עירוב לזה שמעות אינן קונות עד שימשוך ואפילו אם זיכה הנחתום הככר לכל בני החצר כולם בכלל ע"י אחר במתנת חנם והרי גם זה הוא מכלל בני החצר ונתכוין הנחתום שגם זה יזכה ויהיה לו חלק בככר זה מכל מקום לא נתכוין הנחתום שיזכה בו זה ע"י הזוכה שיהא נעשה שלוחו כמו שנעשה שליח לכל שאר בני החצר שמזכה להם הנחתום במתנת חנם אלא דעת הנחתום הוא שזה יש לו כבר זכות בככר זה בשביל המעה שנתן לו ולשאר בני החצר שנתן להם מתנת חנם להם בלבדם הוא שעושה את הזוכה שליח שיזכה בשבילם אבל לזה אינו עושה שליח כלל ונמצא שאין לו חלק בעירוב (אבל אם יש בדעתו שיהיה הזוכה שליח לזה כמו לשאר בני החצר קנה עירוב).

ואם אמר לו ערב לי קנה עירוב בכל ענין אם זיכה לכל בני החצר כולם בכלל שהרי עשאו שליח לערב לו בענין שיועיל וכיון שאי אפשר להיות לו עירוב אלא אם כן יזכה לו ע"י אחר כמו לאחרים שלא נתנו מעות הרי זה כאלו אמר לו שיזכה לו ע"י אחר כמו לאחרים ולא יזכה במעה בלבדה וחזקה שליח עושה שליחותו.

ואפילו אם אמר זכה לי אם נתן לו כלי שיקנה לו בתורת קנין סודר קנה עירוב.

ואם נתן מעה לבעל הבית ואמר לו זכה לי בעירוב קנה עירוב לפי שאין דרך בעל הבית למכור פת משלו ולדעת שיקנה לו במעותיו פת מן השוק אמר לו כן וכאלו אמר ערב לי שעשאו שליח לערב וחזקה שליח עושה שליחותו ומן הסתם קנה לו וזכה בשבילו או זיכה לו ע"י אחר משלו:

שע – דיני שיתוף בעידוב. ובו י' סעיפים:

א

הדר בבית שער אע"פ שיש לו ד' מחיצות כיון שרבים עוברים דרך שם לבתיהם אין עליו תורת בית אלא תורת חצר ואין צריך לערב עם שאר הבתים וכן הדר באכסדרא ומרפסת שבחצר אינו אוסר על בני החצר שאינן חשובות דירה וכן סוכת החג בחג אינה חשובה דירה לאסור אבל הדר בבית התבן בבית הבקר בבית האוצר בבית העצים אוסר עד שיערב לפי שראויים לדור בהם וחשובים דירה אע"פ שעשויים מקנים וכיוצא בהם:

ב

בעל הבית שיש לו הרבה בתים בחצרו והשכירן לאחרים או שהשאלים (לזמן בענין שאינו יכול לסלקם תוך הזמן בעל כרחם) הרי הם אוסרים עליו בחצר כאלו היו בתים שלהם עד שיערבו וכן אסור לטלטל מביתו לבתיהם עד שיערבו.

ואם יש לו בכל אחד מהם דברים שאינם ניטלים בשבת מחמת איסור שאסור לטלטלם אפילו לצורך גופם או מקומם כיון שלא סילק עצמו מבתים אלו מכל וכל אלא יש לו בהם תפיסת יד נעשה כאלו דר בהם ואין הדברים אוסרים עליו לפי שנעשו כולם כאורחים אצלו ולפיכך גם הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נתנו עירוב כמו שמוותרים אורחים שמתארחים בביתו להוציא מביתו לחצר בלי שיערבו עמו אבל אם אין לו בהם אלא דברים שמוותר לטלטל לצורך גופם או מקומם אין זו חשובה תפיסת יד כיון שיכול להוציאם משם כשיצטרך להם (או למקומם) ויש אומרים שאם אינן ניטלין מחמת כובדן חשובין תפיסת יד אע"פ שמוותרים בטלטול (ויש להחמיר בזה).

ואין תפיסת יד מועלת אלא בבתים שהם שלו בין שהם קנויים לו בין שהם שכורים או שאולים אצלו וחזר והשכירם או השאלים לאחרים אבל מי שיש לו תפיסת יד בבית שאינו לא קנוי ולא שכור ולא שאול אין זה מועיל כלום ואוסר עליו בחצר וכן לטלטל מביתו לביתם:

יש אומרים שאין תפיסת יד מועלת אלא כשאין עמהם דיורין אחרים בחצר ואז אין צריך לערב כלל ביניהם או אפילו יש דיורים בחצר אלא שאותן דיורים מביאים עירובן ומניחין אותן בביתו של בעל הבית זה שיש לו תפיסת יד או באחד מבתים אלו שיש לו בהם תפיסת יד ואז אין כל בתים אלו צריכים ליתן כלל לעירוב פת לפי שכל בתים אלו הם כבית אחד ובית שהעירוב מונח בו אין צריך ליתן את הפת אבל אם העירוב מונח באחד מבתי הדיורין הרי כל הבתים אלו צריכים כל אחד ליתן פת לעירוב שמתוך שבתים אלו הוזקקו לעירוב עכ"פ בשביל בית שדר בו בעל הבית צריכים גם הם ליתן בשביל בתיהם אע"פ שיש לבעל הבית בהם תפיסת יד והרי דינו עמהם כדין אחים המקבלים פרס מאביהם שיתבאר:

אחד ששכר בירה מן הנכרי ודר בה עם חברו זה בחדר זה וזה בחדר זה ויש להשוכר תפיסת יד בחדר חברו אם מתחלת השכירות ששכרה מן הנכרי הסכימו לדור יחד ולדעת כן שכרה מן הנכרי אע"פ שהוא לבדו שכרה מן הנכרי הרי חברו שותף עמו בה ואינו יכול לסלקו כל זמן משך השכירות מן הנכרי שכיין שלדעת כן שכרה מן הנכרי כדי שידורו ביחד הרי נעשה הוא שליח לחברו לשכור בעדו מן הנכרי ולפיכך אין תפיסת יד מועלת לו בשל חברו כיון שאינו שלו אבל אם מתחלת השכירות שכרה לעצמו ואחר כך נמלך והשכיר לחברו מועיל לו תפיסת יד בשל חברו:

חמש חבורות ששבתו בטרקלין וחלקוהו במחיצות לחמשה חדרים וכל אחד מהם פתוח לחצר אם המחיצות מגיעות לתקרה או בתוך ג' טפחים סמוך לתקרה הרי כל אחד ואחד חדר בפני עצמו אפילו הן מחיצות עראי כגון של יריעות וצריכות כל אחד ואחד מהחבורות ליתן עירובן.

במה דברים אמורים כשיש עוד דיורין בחצר ועירוב כל החצר מניחין אותו באחד מדיורין ההם או בחצר אחרת שעירבה עם זו שמתוך שטרקלין זה הוזקק לעירוב מחמת הדיורין צריכה כל חבורה ליתן עירוב אבל אם דיורין ההם נתנו עירובן בזה הטרקלין אינם צריכים ליתן עירוב כלל שכולם דרים בבית זה ובית שמניחין בו העירוב אינו צריך ליתן פת להעירוב ואף שטרקלין זה מוחלק במחיצות לה' חדרים והעירוב הוא באחד מהם אין בכך כלום הואיל ואינן אלא מחיצות עראי וכן אם אין דיורין אחרים כלל בחצר אין צריך עירוב כלל שאינן אוסרים כלל על זה הואיל וכולם בבית אחד שאינן מוחלק אלא במחיצות עראי.

חלקוהו במחיצות שאינן מגיעות לתקרה אפילו אם יש דיורין בחצר ועירוב כל החצר מניחים באחד מדיורין ההם אין צריכים כל החבורות אלא ליתן עירוב אחד כאלו אין ביניהן מחיצות כלל ואם מקצתן עשו מחיצות המגיעות לתקרה ומקצתן לא עשו אותן שעשו הם מחולקים ואותן שלא עשו הן כמשותפין.

וכל זה כשעשו מחיצות עראי לפי שעה אבל אם שבתו בחדרים ועליות ממש והם פתוחים לחצר אוסרים זה על זה אפילו אין דיורין אחרים בחצר וצריכות כל חבורה וחבורה ליתן עירוב אפילו מניחין העירוב בזה הטרקלין.

וכל זה כשכולם פתוחים לחצר אבל אם אין פתוח לחצר אלא החיצון בלבד וכולם עוברים דרך עליו אפילו הם חדרים ממש אין צריך ליתן עירוב אלא שנים הפנימיים שהם בלבדם חשובים דירות ואוסרים בחצר זה על זה וכן לטלטל מזה לזה אבל כל האחרים חשובים כבית שער להם כמו שיתבאר.

וכל זה כשכולם שוין בטרקלין זה אבל בעל הבית שיש לו מלמד או סופר בביתו וכן תלמידים הלומדים בפני הרב ודרים בביתו אע"פ שיש לכל אחד חדר מיוחד פתוח לחצר וגם לרשות הרבים ואוכל וישן בחדרו אין צריך לערב בחצר כלל מפני שאין אוסרים כלל לא בחצר ולא לטלטל מחדריהם לבית או מחדר לחדר אפילו אין לו בהם תפיסת יד לפי שאינו משאיל להם רשותו לאסור עליו ולא לאסור זה על זה והרי יכול לסלקם בכל עת.

אבל אם החדרים קנויים להם או שכורים (או שאולים בענין שאינו יכול לסלקם תוך זמן שאילתם אין לומר שאינו משאיל להם רשותו לאסור עליו כיון שכבר השאיל להם ואין בידו לסלקם ובע"כ הם) אוסרים עליו אלא אם כן יש לו בהם תפיסת יד ואפילו הם משתמשים באפייה ובישול בבית גדול של בעל הבית אין זה מועיל כלום כיון שאוכלים בחדריהם אלא אם כן תלמידים המקבלים פרס מרבן כמו שיתבאר:

ו

עיקר דירת האדם היא מקום אכילת פת ולא מקום השינה ולינה לפיכך אנשי החצר שהיו כולם אוכלים בבית אחד בשבת אע"פ שכל אחד אוכל משלו על שלחן בפני עצמו ויש לכל אחד חדר בפני עצמו בחצר שדר שם כל היום וכל הלילה אינם צריכים עירוב מפני שהם כאנשי בית אחד ואינן אוסרים זה על זה.

וכן אם הוצרכו לעשות עירוב עם חצר אחר עירוב אחד לכולם ופת אחד בלבד מוליכין לאותו מקום שהם מערבין עמו ואיזה מהם שירצה יתן הפת ואפילו בני ביתו של בעל הבית יכולין ליתן הפת משלהם ואם היה העירוב בא אצלם אין צריך ליתן פת כלל כמו הבית שמניחים בו העירוב שאין צריך ליתן הפת שכל אלו הבתים כבית אחד הם חשובים כיון שאכילת בעליהם היא בבית אחד בלי מחיצה מפסקת ביניהם.

ואפילו אם לפעמים פורסין וילון לפנייהם לצניעות אינו חשוב מחיצה לחלוק ביניהם אפילו אם מגיע לתקרה הואיל ואינו פרוס שם תמיד כל זמן שהם בבית אלא כשרוצין לעשות שם דבר צניעות פורסין אותו ואח"כ מסלקין אותו משא"כ בחבורות ששבתו בטרקלין שהיריעות שפרסו ביניהן הן פרוסות שם כל זמן שביתתן שם.

ומי שיש לו שתי בתים בשתי חצרות באחת הוא אוכל ובשניה הוא דר כל היום וכל הלילה הרי זה אוסר באותה שאוכל אם אוכל שם בשבת וצריך לערב עמהם אבל בשניה אינו אוסר ואין צריך לערב ומותר להשתמש שם בשבת לפי שנעשה שם כאורח אצלם:

ז

האחים שיש להם בתים בחצר אביהם ומקבלים פרס מאביהם ואוכלים בבתייהם בין שהפרס הוא לחם בין שהוא מעות לקנות בו לחם אם יש עוד דיורים בחצר ומניחים עירוב כל החצר באחד מדיורין ההם צריכים האחים עם אביהם ליתן כל אחד עירובו שמתוך שבתים אלו של האב ובניו הוזקקו לעירוב צריכים ליתן כל אחד ואחד אבל אם אין עמהם דיורין בחצר אין צריך עירוב כלל שאינן אוסרים זה על זה הואיל ואוכלים פרס אביהם נעשו כבני ביתו או אפילו יש עמהם דיורין אלא שמניחים העירוב באחד מבתים

אלו של האחים או בבית אביהם אינן צריכין לערב כלל לפי שכולם כבית אחד שמניחים בו העירוב שאין צריך ליתן את הפת.

וכן בנשים המקבלות פרס מבעליהן ובעבדים המקבלים פרס מאדוניהם ובתלמידים המקבלים פרס מרבן:

ח

עשרה בתים זה לפנים מזה ואין פתוח מהם לחצר אלא החיצון בלבד וכולם עוברים מזה לזה ויוצאין דרך החיצון לחצר שנים הפנימים לבדם צריכים ליתן עירוב שהם לבדם תורת בית עליהם ואוסרים בחצר וכן לטלטל מזה לזה וכן מהם לבתים שלפניהם ולחצר אבל שאר הבתים שלפניהם תורת חצר עליהם לפי שכל אחד מהם הוא בית שער להפנימי ממנו וא"כ בית השלישי מהפנים הוא בית שער לב' הפנימים ונקרא בית שער של רבים ואינו חשוב דירה כיון שרבים עוברים עליו אבל בית השני אינו בית שער אלא לבית אחד הפנימי ממנו ובית שער של בית אחד אינו מתבטל מתורת בית:

ט

המתארח בחצר אפילו נתארח בבית בפני עצמו ואוכל וישן שם בביתו אם לא נתארח דרך קבע אלא לשלשים יום או פחות אינו אוסר על בני החצר והוא והם מותרים לטלטל בחצר בין מביתו בין מבתיהם ואפילו אם האורחים רבים ובעל הבית אחד כולם טפלים אצלו ונעשים כאנשי ביתו אפילו אם הבתים שמתארחים בהם אינם שלו אלא של נכרים או של ישראלים שאינם דרים שם.

ויש אומרים שהאורח שמתארח בבית או חדר בפני עצמו אינו טפל לבעל הבית להיות כאנשי ביתו אלא שכל שלא נתארח בדרך קבע אין לו חלק בחצר ואינו אוסר על בעל הבית לטלטל מביתו לחצרו אבל לטלטל מבית האורח לחצר אסור בין לו בין לבעל הבית שכיון שהשכירו לו בית זה לאיזה זמן שכירות ליומו ממכר הוא והרי זה בית שלו וכשמוציא משם לחצר בעל הבית הרי זה כמוציא מרשות לרשות (והוא הדין אם השאילוהו לו בענין שאינם יכולים לסלקו תוך משך זמן שאלתו ואינו דומה לאנשי חצר ששכח אחד מהם ולא עירב שכשמתבטל להם רשות ביתו מותר גם הוא להוציא מביתו לחצר מפני שנעשה אצלם כאורח כמו שיתבאר בס' ש"פ לפי שהמתבטל סילק עצמו מרשות ביתו ונתנו להם משא"כ אורח שלא ביטל ולא סילק עצמו ובני החצר ג"כ אינם יכולים לסלקו הרי רשות ביתו מיוחדת לו ורשות חצר מיוחדת להם ואסור להוציא מרשות זו לזו עד שיערבו):

י

אבל לאחר שלשים יום אוסר על בני החצר אם הוא בענין שאינם יכולים לסלקו תוך משך זמן שכירותו או שאלתו.

ומכל מקום אפילו אם קובע ליותר משלשים יום אינו אוסר עד לאחר שלושים יום אבל לא תוך שלשים אפילו אם רגיל לבא לכאן ולקבוע לעולם ליותר משלשים במה דברים אמורים באורח ישראל אבל אכסנאי נכרי רגיל לקבוע אסור מיד כמו שיתבאר בס' ש"פ ד' ויש אומרים שגם ישראל רגיל לקבוע אסור מיד ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל.

וכל זה כשיש בעל הבית אחד קבוע בחצר שאז האורחים שבבתים אחרים שבחצר זו בטלים אצלו אבל אורחים לבדם ביחד אוסרים זה על זה מיד אם יש לכל אחד חדר מיוחד לאכילה ואם יש נכרי דר בחצר צריכים לשכור ממנו רשותו כמו שיתבאר בס' שפ"ב.

וכל זה במקום שאין שם עירובי חצרות של רבים אבל במקום שהקהל מערבים עירובי חצרות בתחלת שנה לכל השנה אין האורחים המתוספים שם אוסרים עליהם ולא זה על זה מפני שלב בית דין מתנה עליהם שיהא להם חלק בעירוב כמו שנתבאר בס' שס"ו:

שעא – כשאחד מבני חצר נפרד משם או מת ובו ו' סעיפים:

א

דירה בלא בעלים אינה דירה ואינה אוסרת בחצר וגם מותר לטלטל ממנה לחצר שיש בה דיורים אחרים שעירבו ביניהם ואינו כמוציא מרשות לרשות לפיכך אחד מבני חצר שהניח ביתו והלך עם כל בני ביתו ושבת בחצר אחרת אפילו היתה סמוכה לחצרו אם הסיח לבו ואין דעתו לחזור לביתו בשבת הרי זה אינו אוסר על בני החצר שביתו שמה אם עירבו ביניהם אע"פ שהוא לא עירב עמהם ומותרים לטלטל גם מביתו לחצר.

ואפילו אם אח"כ נמלך וחזר לביתו בשבת אינו אוסר שכיון שכבר הסיח מלבו בכניסת השבת הרי שבת זו כיון שהותרה הותרה ושוב לא תאסר כמו שנתבאר בס' שס"ב.

במה דברים אמורים כשהלך מביתו מבעוד יום אבל אם הלך משחשכה אוסר כשחוזר.

ונכרי שהלך מביתו יתבאר בס' שפ"ג:

ב

אחד מן השוק שהיה לו בית בחצר שלא היה דר בה ולכן לא עירב בה ומת והניח רשותו לאחד מבני אותה חצר אם מת מבעוד יום אין הזוכה אוסר לפי שהעירוב שעירב על בית שלו מתיר גם בית שירש מבעוד יום שאף שהעירוב נעשה קודם הירושה מכל מקום הרי קניית העירוב הוא בכניסת השבת ואז ירשו כבר אבל אם מת משחשכה אוסר הזוכה בו על בני החצר וגם הוא אסור לטלטל בחצר בין מבית שלו בין מבית זה ואע"פ שעירב עמהם אינו מועיל לזה שירש בשבת אחר קניית העירוב ואפילו אם זה הזוכה לא נכנס עדיין בבית זה לדור בו אין זו דירה בלא בעלים שכיון שהוא דר בחצר זו וראוי להשתמש בבית זה שירשו אנו חושבין אותו כאלו נכנס לדור בו.

ואע"פ שבכניסת השבת כשהיה מורישו חי ולא היה דר בו היתה דירה בלא בעלים ולא היתה אוסרת על בני החצר אין אומרים בזה שבת כיון שהותרה הותרה לפי שאין אומרים כן אלא כשבשעה שהותרה היה הדבר ברור שלא תחזור ותיאסר כגון מי שהלך מביתו מבעוד יום והסיח מלבו שלא לחזור עד מוצאי שבת שבשעה שהסיח מלבו הדבר ידוע בודאי שלא יחזור והותרה אז לכל השבת ולכן אינה חוזרת ונאסרת כשנמלך אחר כך וחזר אבל כאן אין הדבר ידוע בודאי בכניסת השבת שלא יבא בעל הבית זה לביתו בשבת ואין אומרים שכיון שלא בא בכניסת שבת הסיח מלבו ובודאי לא יבא כל השבת:

ג

אחד מבני החצר שמת בשבת ולא הניח בני בית בביתו אם עירב אפילו ירשו אחד מבני השוק ונכנס לדור בו בשבת אינו אוסר אף על פי שהוא לא עירב בחצר זו לפי ששבת כיון שהותרה בעירוב המוריש הותרה ובלבד שלא היה המוריש גוסס מבעוד יום כמו שיתבאר.

ואם המוריש לא עירב וירשו אחד מן השוק כל זמן שאינו בא לדור בו אינו אוסר בא לדור בו בשבת אוסר שלא שייך כאן שבת כיון שהותרה הותרה (כיון שלא הותרה בתחלתה ועוד) מטעם שנתבאר למעלה.

ואם ירשו אחד מבני החצר אוסר אף על פי שלא נכנס עדיין לדור בו מטעם שנתבאר למעלה ואפילו אם עירב עם בני החצר בשביל בית שלו אין עירוב זה מועיל לבית זה שירשו בשבת אחר קניית העירוב.

במה דברים אמורים כשהיורש דר בבית אחר בחצר זו אבל אם היה דר בבית זה עם המוריש ונתן לעירוב משלו בשביל בית זה של המוריש הרי זה מועיל כמו שנתבאר בסימן ש"ע שבני ביתו של אדם יכולים לערב משלהן בעד ביתו.

ואם מבעוד יום מת המוריש וירשו אחד מן השוק שאינו מערב עם בני החצר הרי זה אוסר אם נכנס לדור בו בשבת אפילו אם המוריש עירב כבר בחייו לפי שכיון שמת בטל עירובו:

ד

ישראל וגר שהיו דרים בחצר ועירבו יחד ומת הגר מבעוד יום והחזיק ישראל אחר בנכסיו אפילו לא החזיק עד שחשכה אוסר עד שיבטל רשותו כשאר יורש שיוכל לבטל כמו שנתבאר בסי' שפ"א ואע"פ שבכניסת השבת כל זמן שלא נכנס ישראל זה בביתו של גר היתה דירה בלא בעלים ולא היתה אוסרת אין אומרים בה שבת כיון שהותרה הותרה הואיל והיתה ראוייה להחזיק בה מבעוד יום והיתה תלויה ועומדת ולא היה אז התירה ברור שתהא מותרת כל השבת.

אבל אם משחשכה מת הגר אין המחזיק אוסר שכיון שבכניסת השבת היה מותר מחמת עירובו של גר אנו אומרים שבת כיון שהותרה הותרה ובלבד שלא היה גוסס מבעוד יום כמו שיתבאר:

ה

אחד מבני החצר שהוא גוסס אע"פ שאינו יכול לחיות בו ביום אוסר עד שיזכו לו בפת ויערבו עליו ואם מת בשבת אין אומרים בו שבת כיון שהותרה הותרה כיון שאין העירוב ראוי להתקיים כל השבת שרוב גוססין למיתה ולפיכך אם ירשו אחד מבני החצר שלא עירב עמהם אוסר אפילו אם לא נכנס עדיין לדור בו או אם ירשו אחד מן השוק ונכנס לדור בו:

ו

וכן קטן אוסר אף על פי שאינו יכול לאכול כזית.

אבל אורח אינו אוסר כמו שנתבאר בסימן ש"ע:

שעב – דין שיתופי הדירות לעירוב ובו כב סעיפים:

א

לא אסרו לטלטל מרשות היחיד של זה לרשות היחיד של זה בלי עירוב אלא בבתים שתשמישן מיוחד ותדיר אבל הגגות שהן סמוכין זה לזה בלי הפסק רשות הרבים ביניהם וכן החצרות הסמוכות וכן הקרפיפות וכן כל כיוצא בהם מהמקומות שאין תשמישן מיוחד ותדיר כולן רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכם שמוטר לטלטל ממקום זה שאין תשמישו תדיר למקום אחר שאין תשמישו תדיר אפילו הם של בעלים הרבה ולא עירבו יחד ובלבד שלא יטלטל מתוכם לבית בלי עירוב אם הם של בעלים מחולקים לפי שהבית חלוק מהם ואינו רשות אחת עמהם וכן מהבית לתוכם.

כיצד מטלטל הוא מחצר זו לחצר אחרת אע"פ שלא עירבו יחד ואפילו אם גם כל אחת ואחת בפני עצמה ג"כ לא עירבה או מחצר זו לגג של בית אחר שאינו בחצר זו ולא עירבו יחד והוא שיטלטל על הגג ממש מלמעלה אבל על תקרת הבית תחת גג העליון דינו כשאר חדרים או מחצר לראש הכותל שבין שתי חצרות שראש כותל זה דינו כגג או מחצר של זה לקרפף של אחר והוא שאינו יותר מבית סאתים או שהוקף לדירה אפילו הוא יותר מבית סאתים או מחצר למבוי המתוקן בלחי או קורה אע"פ שלא נשתתפו בו שדינו ג"כ כחצר שאינה מעורבת ולא ככרמלית כמו שיתבאר בסימן שפ"ח וכן מטלטל מגג זה לגג של אחר הסמוך לו אפילו גבוה או נמוך ממנו הרבה או מגג של זה לחצר של אחר או למבוי שלא נשתתפו בו או לקרפף של אחר וכן מקרפף של זה לקרפף של אחר.

וכל זה בכלים ששבתו באחד מרשויות אלו אבל כלים ששבתו בבית והוציאן לאחת מרשויות אלו אפילו בהיתר כגון לחצר מעורבת של בית זה ואפילו הוציאם בדרך מלבוש אסור לטלטלם לחצר אחרת או לגג של אחר או לקרפף המוקף לדירה של אחר (שהכלים ששבתו בבית בכל מקום שהם דינם כאלו הם בבית שאסור לטלטלם ממנו למקום אחר שלא עירבו עמו).

אבל לקרפף שלא הוקף לדירה אפילו הוא פחות מבית סאתים אין עירוב מועיל שאפילו הוא שלו אסור להוציא לתוכו כלים ששבתו כמו שנתבאר בסי' שנ"ח.

וכן כלים ששבתו באחת מרשויות אלו אסור להכניסם לבית אחר שלא עירב עם רשות זו ששבת הכלי בתוכו.

ואפילו הכניסם דרך מלבוש לרשות שעירבה עם הבית כגון לחצר מעורבת של בית זה אסור לטלטלם משם לבית כיון ששבתו ברשות שאינה מעורבת עם הבית.

(ואפילו שבתו ברשות המעורבת עם הבית והוציאם ממנה לרשות אחרת שאינה מעורבת עם הבית אסור להכניסם מאותה רשות לבית או להיפך אם לא שיניחם תחלה ברשות המעורבת עמו ומשם יכניסם לבית וכן להיפך).

וכן כלים ששבתו בבית והוציאם בדרך מלבוש לרשות שאינה מעורבת עמו אסור לטלטלם לבית אם לא יניחם תחלה ברשות המעורבת עמו) וכן להיפך:

ב

קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה כרמלית הוא ואסור לטלטל ממנו לקרפף אחר כמוהו להכניס ולהוציא מזה לזה כי אם ב' אמות בזה וב' אמות בזה כמו בשאר ב' כרמלית כמו שנתבאר בס' שמ"ו:

ג

שתי חצרות שרוצות לערב יחד להתיר לטלטל מזו לזו אף כלים ששבתו בבתים אין צריכין עירוב אחר אלא העירוב שעשו כבר כל אחת לעצמה יוליכנו אחד מבני החצר בשביל כולם ויתננו באחד מבתי שניה והוא שעירבו בני חצר השניה לעצמן ובני חצר השניה ג"כ אין צריכין פת אחר כדי לערב עם זו אלא העירוב שעשו כבר מתירין:

ד

ואם ירצה יוליך שם אפילו פת משלו וכולם מותרים הואיל והוא כבר עירב עם חביריו קונה לצורך כולם והוא הדין אם הוא עם חביריו הם בענין שאינן צריכין לערב כלל ביניהם כגון אב עם בניו המקבלים פרס ממנו השרויים לבדם בחצר אחת וכן כל כיוצא בהם כמו שנתבאר בסימן ש"ע הרי אחד מהם מוליך פת בשביל כולם אפילו משלו לחצר הסמוכה להם לערב עמה:

ה

אין ב' חצרות יכולים לערב יחד אלא א"כ יהיה ביניהם פתח רחב ד' טפחים או חלון שיש בו ד' על ד' ויהיה קצתו בתוך י' טפחים הנמוכים לארץ ואז אם רצו מערבים יחד ומותרים לטלטל אפילו דרך חורים וסדקים ואם רצו מערבין כל אחד לעצמו ואסורים לטלטל מזו לזו דרך פתחים וחלונות או חורים וסדקים או על גבי הכותל כלים ששבתו בבית אבל אם כל החלון הוא למעלה מ' טפחים אינו מועיל כלום כיון שיש תחתיו מחיצה גמורה החולקת בין החצר ואי אפשר להן לערב יחד.

ואם אין ברחבו ד' טפחים אפילו הוא ארוך הרבה אינו מועיל כלום.

ואם הוא עגול צריך שיהא בהקיפו י"ז טפחים פחות חומש כדי שנוכל לרבע בו ד' על ד' שהאלכסון של מרובע זה שהוא ה' טפחים וג' חומשין הוא רוחב של העיגול שהוא שלישי הקיפו וג' פעמים ה' טפחים וג' חומשין הם י"ז פחות חומש כזה וצריך שיהא משהו מן מרובע זה תוך י' טפחים לארץ:

ו

חלון שבין ב' בתים שרוצים לערב יחד כגון שלא עירבו החצרות זו עם זו יכולים לערב אפילו הוא גבוה למעלה מ' טפחים לפי שהבית כיון שהוא מקורה הרי הוא כמלא והרי זה כאלו אין החלון גבוה י' טפחים כיון שהבית כולו ממולא והוא הדין לארובה שבין בית לעליה שאע"פ שהיא למעלה מעשרה אם רצו מערבין יחד ואפילו אין שם סולם לעלות בו ובלבד שיהא בארובה ד' על ד'.

ואם עשו סריגה לפני החלון נתבטל מתורת חלון שאין הנקבים מצטרפים לד' טפחים וכן בארובה:

בית שבין שתי חצרות והוא פתוח לשתייהן ועירב עם שתייהן אבל החצרות לא עירבו זו עם זו אין לטלטל כלים ששבתו בבתים מחצר לחצר ע"י בית זה:

ח

היה בין ב' חצרות כותל גבוה י' טפחים על פני כל ארכו או שהיה קרקעה של אחת מהחצרות גבוה מחבירו ה' טפחים ועשה עליו מחיצה ה' טפחים להשלימו לעשרה והוא הדין כשגבוה מחבירו עשרה בלא מחיצה אין יכולים לערב יחד.

ואם היה הכותל גבוה לשתייהן עשרה והיה בראשו פירות הרי בני ב' החצרות יכולים להוריד הפירות לחצירות וכן להעלות עליו מפירות ששבתו בחצר זו ולהורידם ממנו לחצר האחרת אע"פ שלא עירבו זו עם זו בין שראש הכותל רחב ד' טפחים בין שאינו רחב שהרי ראש הכותל דינו כגג ושתי החצרות כולן רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן אע"פ שלא עירבו.

אבל פירות ששבתו באחת מבתי חצר זו או זו אסור להעלותם עליו או להורידם ממנו מפני שהוא רשות של שתייהן והן אוסרות זו על זו לענין כלים ששבתו בבית עד שיערבו ואפילו פירות ששבתו עליו או בחצרות אסור להורידם ממנו להכניסם לבית שעם הבית אינו רשות אחת אלא א"כ עירבו.

במה דברים אמורים כשהוא רחב ד' טפחים בראשו אבל אם אינו רחב ד' טפחים מקום פטור הוא ובטל לכאן ולכאן ואלו מעלין עליו מכאן פירות ששבתו בבית ואלו מכאן וכן אלו מורידין מכאן פירות ששבתו עליו ומכניסים לבתייהם ואלו מורידים מכאן ומכניסים לבתייהם.

אבל פירות שהעלו אלו מבתייהם והניחו בראשו אסורים אלו להוריד לחצרם לפי שע"י שניהם נעשית כאן לפירות אלו ששבתו בבית הוצאה לחצר אחרת שלא עירבה עמו ואע"פ שהונחו במקום פטור בינתיים אין זה מועיל כלום כמו שנתבאר בסימן שמ"ו שיש להחמיר בזה כדברי האוסרים:

ט

ואם היה הכותל גבוה לאחת מהחצרות י' טפחים ולשניה אינו גבוה עשרה כגון שקרקעה של אחת מהן גבוה משל חברתה מי שאינה גבוה לו עשרה מותר להשתמש בו אף בכלים ששבתו בבית אם עירבה חצר זו לעצמה והשני אסור להשתמש בו אף בכלים ששבתו בחצר לפי שתשמיש כותל זה למי שגבוה לו עשרה הוא תשמיש בקושי נותנים אותו לזה שתשמישו בנחת לפיכך נותנים כותל זה למי שאינו גבוה לו עשרה שישתמש בו אף בכלים ששבתו בבית ומונעים אנו את מי שגבוה לו עשרה להשתמש בו אף בכלים ששבתו בחצר כדי שלא יאסר על זה שאינו גבוה לו עשרה להשתמש בו בכלים ששבתו בבית לפי שכותל זה אין דינו כגג אלא כחצר הואיל ואינו גבוה עשרה מקרקעית חצר של זה וא"כ אם גם השני יהיה לו רשות להשתמש בו איזה תשמיש תהא רשות שניהם שולטת בכותל זה והוא אסור לזה להוציא כלים ששבתו בבית לחצר שניהם.

והוא שיהא הכותל רחב ד' אבל אם אינו רחב ד' מקום פטור הוא ומותר לשניהם להשתמש בו אף מן הבתים (אפילו) [אם] ערבה כל חצר לעצמה אע"פ שלא עירבו ביחד:

י

נפרץ הכותל שביניהן עד עשר אמות ועד בכלל הרי הוא כפתח ואם רצו מערבין כל אחת לעצמה והוא שאינו פרוץ במילואו (אלא נשתיירו פס משהו מכאן ומשהו מכאן או פס ד' טפחים מצד אחד) ואם נפרץ יותר מעשר חשובות שתיהם כחצר אחת וצריכות לערב יחד וכל מקום מהכותל שאינו גבוה י' טפחים כפרוץ הוא:

יא

כותל שבין ב' חצרות גבוה עשרה לשתיהן והעמיד אצל הכותל סולם רחב ד' טפחים וכן כנגדו בחצר השנית אפילו אין הסולמות מכוונים זה כנגד זה אלא מרוחקים זה מכנגד זה פחות מג' טפחים הרי הם מכוונים וחשובים כפתח לכותל ואם רצו מערבין שתי החצרות יחד ואפילו אם הם מרוחקים זה מכנגד זה הרבה אם הכותל רחב ד' טפחים עדיין חשובים הם כפתח שיכול לעלות בסולם זה ולילך על הכותל עד סולם השני ולירד.

באיזה סולם אמרו בסולם שיש בו ד' שליבות שאינו ניטל בשבת מחמת כובדו אע"פ שעתידי ליטלו אחר השבת אבל פחות מכאן הואיל וקטן הוא ונוח ליטלו כנטול הוא ואינו חשוב פתח אלא א"כ זרועותיו ושליבותיו גסות וכבידות.

ואם אין הכותל גבוה אלא עשרה והעמיד סולם גבוה שבעה ומשהו ורחב ד' אצל הכותל זקוף ביושר כיון שלא נשאר שלשה עד ראש הכותל הרי זה כמגיע לראשו ממש ומועיל בין לערב יחד אם העמיד כן גם בחצר השנית ובין להתיר להשתמש על הכותל בכלים ששבתו בבית לזה שהעמיד הסולם בחצרו ואם בחצר השנית אין שם סולם לכותל זה שאז נעשה כותל זה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה ונותנים אותו לזה שתשמישו בנחת:

יב

עקר חוליא מראש הכותל למעטו מגובה עשרה אם יש משך ד' באורך מה שנתמעט (אע"פ שאין בו ד' על ד' כגון שאין בעובי הכותל ד') מועיל בין לעשותו פתח לכותל זה לערב החצרות יחד אם נתמעט כן כל עובי הכותל ובין להשתמש בכל הכותל בכלי הבית אם לא נתמעט בכל עוביו אלא מצד אחד ונעשה לזה תשמישו בנחת למי שנתמעט מצדו שנוח לו לעלות במקום המיעוט וממנו יעלה על ראש כל הכותל ולהשני תשמישו בקשה.

ואם אין בו ד' אינו חשוב כפתח לערב יחד וכן אינו מועיל להשתמש בכל הכותל בכלי הבית אלא במקום שנתמעט בלבד ששם הוא תשמישו בנחת לזה שנתמעט מצדו שעומד בקרקע ומשתמש עליו בנחת אבל אינו נוח לעלות דרך עליו לראש הכותל הואיל ואין בו ד':

יג

בנה אצטבא למטה אצל הכותל למעטו מגובה עשרה שאין ממנה לראשו י' טפחים שנוח לו לעלות במקום המיעוט וממנה יעלה על ראש כל הכותל אם יש בה ד' על ד' מועלת להשתמש בכל הכותל שהרי

נוח לעלות דרך עליה על ראש הכותל הואיל ואין ממנה לראשו גובה עשרה אבל אינה חשובה כפתח לכותל זה לערב יחד אפילו עשה כן גם בחצר השניה הואיל ויש ממנה לראשו ג' טפחים.

ואם אין בה ד' על ד' אינה מועלת אפילו להשתמש על הכותל כנגדה ממש לפי שאין נוח לעמוד עליה ולהשתמש כשארין בה ד' על ד' ואין זה תשמיש בנחת:

יד

כפה ספל שיש בו ד' על ד' וגבוה כל שהוא ומיעט בו גובה הכותל מעשרה שאין ממנו לראשו עשרה מועיל להשתמש בכל הכותל כמו אצטבא אף על פי שעתידי לטלו ובלבד שיחברנו בטיט לארץ חבור שאי אפשר לשומטו עד שיחפור בדקר שאז אי אפשר לנטלו משם בשבת אבל אם הטיט מונח כך על אוגניו הכפויים לארץ מותר לטלו בשבת שלא נעשית בסיס לדבר האסור שהרי אין כוונתו שיהא הספל משמש להטיט אלא הטיט משמש להספל לחברו לארץ וכל דבר הניטל בשבת אינו ממעט שכנטול הוא.

בנה אצטבא על אצטבא אם יש בתחתונה ד' על ד' או אין בה ד' ויש בעליונה ד' על ד' ואין בין זו לזו ג' טפחים הרי הן כאצטבא אחת שיש בה ד' על ד' מלמעלה שמועלת להתיר להשתמש בכותל אבל לא לעשות פתח לערב יחד:

טו

זיז היוצא מן הכותל בפחות מ' טפחים מראשו ויש בו ד' על ד' וסמך לו סולם כל שהוא שאין ברחבו ד' מועיל להתיר לו תשמיש הכותל לפי שנוח לו לעלות בסולם ולעמוד על הזיז ולהשתמש על הכותל אבל לעשותו פתח לערב יחד אינו מועיל אלא א"כ הזיז הוא בפחות מג' טפחים לראש הכותל.

והוא שלא תהא שליבה התחתונה גבוה מן הארץ ג' טפחים ולא יהא בין שליבה לשליבה ג' טפחים שאז נעשה הזיז עם כל השליבות הכל אחד והרי יש ד' על ד' מלמעלה וכאלו היא אצטבא אחת שיש בה ד' על ד' מלמעלה שמועלת להתיר תשמיש הכותל אעפ"י שקצרה מלמטה.

והוא שסמך ראש הסולם בזיז ממש אבל אם סמכו בכותל אצל הזיז אין סולם זה מדרגה לזיז ולא נעשו הכל אחד.

וכל זמן שאינו גבוה הכותל כ' טפחים די לו בזיז אחד שמניחו באמצע שהרי אין גבוה עשרה עד הזיז ולא גבוה עשרה ממנו עד ראש הכותל ואם הוא גבוה כ' צריך שני זיזין אחד בתוך עשרה התחתונים ואחד בתוך עשרה העליונים בפחות מ' טפחים לתחתון שאם היה הזיז גבוה עשרה מהארץ וכן אם העליון גבוה י' טפחים מהתחתון לא די לו בסולם כל שהוא שאין ברחבו ד'.

והוא שלא יהיו הזיזין מכוונים זה תחת זה אלא יהיו משוכים זה מכנגד זה כדי שיהא ראוי להעמיד סולם מזה לזה שהסולם שיעמיד מהתחתון להעליון יהא סמוך בעליון ממש ולא אצלו בכותל:

טז

העמיד ב' סולמות זה בצד זה ולא היה במשך שניהם רוחב ד' והרחיקם זה מזה כדי שיהא בשניהם ד' ומילא האויר שביניהם בקש שעשאן כעין שליבות אינו מועיל לא להתיר תשמיש בכותל ולא לערב יחד לפי שמקום מעמד הרגלים הוא לעולם באמצע הסולם וכאן אין ראוי לעלות בקש.

ואם העמיד הסולם באמצע והקש מן הצד מועיל בין להתיר לו תשמיש הכותל בין לערב יחד אם מגיע לפחות מג' טפחים לראש הכותל ועשה כן גם בחצר השנית לפי שכף הרגל עולה בסולם והקש שמן הצד ראוי להחזיק בו בידי ולעלות:

יז

אין הסולם רחב ד' וזקפו בכותל ביושר וחקק אצלו בכותל מכאן ומכאן להשלים רחבו לד' כגון שהכותל עב ובולט מצד הסולם די לו (שיחזיק) [שיחוק] בגובה עשרה שזהו שיעור גובה פתח ואע"פ שהכותל גבוה הרבה ושם אין הסולם רחב ד' אין בכך כלום שהרי יכול לעלות לראש הכותל בסולם אע"פ שאין ברחבו ד'.

אבל אם לא העמיד סולם כלל אלא חקק בכותל כמין שליבות לעלות בהם צריך שיחוק ברוחב ד' בכל גובה הכותל ואז מועיל בין להתיר תשמיש בין לערב יחד אם עשה כן גם בחצר השנית:

יח

היה אילן בצד הכותל ועשהו סולם לכותל מועיל לערב יחד אבל אם עשה מעצי אשירה סולם לכותל אינה מועלת מפני שאסור לעלות עליה מן התורה שהרי אסורה בהנאה משא"כ שאר אילן שאין איסור לעלות בו בשבת אלא מדברי סופרים ובבין השמשות שהוא שעת קניית העירוב לא גזרו על שבות של דבריהם לצורך מצוה כמו שנתבאר בס' רס"א ועירובי חצירות הוא ג"כ דבר מצוה כמו שנתבאר בס' שס"ו:

יט

חריץ שבין שתי חצירות עמוק עשרה ורחב ד' אין יכולים לערב יחד אפילו הוא מלא קש ותבן כל זמן שלא ביטלם שם (לפי שהוא דבר הניטל בשבת וכל דבר הניטל בשבת אינו ממעט מגובה עשרה אבל אם נתמעט מעשרה בדבר שאינו ניטל בשבת אף על פי שלא ביטלו שם ועומד לפנותו אחר השבת מועיל לעשות פתח לערב יחד אם ירצו כמו שנתבאר למעלה בסולמות וספל כפוי אבל אינו מועיל לבטל מחיצות החריץ לגמרי שיהיו צריכים לערב יחד אלא אם רצו מערבים כל אחת לעצמה וכן הדין אפילו בדבר הניטל בשבת אלא שביטלו בפירוש לשבת זו שלא יטלנו מכאן עד למוצאי שבת שאפילו ביטל לשבת אחת בלבד מועיל לעשות פתח).

ואם נתמעט מעשרה בעפר וצרורות שנפלו בו אפילו בסתם שלא ביטלם שם צריכים לערב יחד שסתם עפר וצרורות שבחריץ מבוטלין הן ונתבטלו מחיצותיו אבל אם עתיד לפנותם ממנו לאחר זמן אע"פ שביטלם לאיזה זמן אינם מבטלים מחיצות החריץ ויכולים לערב כל אחת בפני עצמה (ואף שיש אומרים שאפילו ביטול לשבת אחת מועיל לבטל מחיצה כמו שנתבאר בס' שנ"ח מכל מקום מדברי סופרים הלך אחר המיקל ויש לסמוך על דברי האומרים שאין מחיצה מתבטלת אלא בדבר שמבטלו שם לעולם כמו שנתבאר שם):

כ

נתן עליו נסר כמין גשר משפת החריץ אל שפתו לרחבו אם הנסר הוא רחב ד' חשוב כפתח ויכולים לערב יחד אם ירצו והוא הדין אם מילאו כמין גשר רחב ד' בדבר המבטלו שם (אפילו לשבת אחת או בדבר שאינו ניטל בשבת).

ואם נתן הנסר לאורך החריץ אפילו אין בו אלא כל שהוא חשוב כפתח שהרי מיעט רוחב החריץ מד' והוא שיהא באורך נסר זה ד' כדי שיהא רוחב הפתח ד'.

ואם יש בארכו יותר מעשר אמות אינן יכולים לערב כל אחת בפני עצמה אלא צריכות לערב יחד שהרי הן פתוחות זו לזו ביותר מעשר כיון שאין ברוחב החריץ ד' בכשיעור ארכו של נסר זה (והוא שאין דעתו ליטול הנסר מכאן לאחר זמן שכל שאינו מבטלו כאן לעולם אינו מבטל מחיצה להחמיר):

כא

אם החריץ עמוק לאחד עשרה ולשני אינו עמוק עשרה או שהוא שווה לשתייהן דינו ככותל:

כב

גדיש של תבן שבין ב' חצירות שאין ביניהן מחיצה אם הוא גבוה עשרה בכל משך אורך החצרות שמפסיק ביניהן אינן יכולים לערב יחד אלא כל אחת מערבת לעצמה נתמעט מעשרה בחול צריכות לערב יחד ואם עירב[ה] כל אחת לעצמה אוסרות זו על זו כיון שאין ביניהן מחיצה גבוה עשרה ולא עירבו זו עם זו ואם נתמעט בשבת אינן אוסרות ששבת כיון שהותרה הותרה וכמו שיתבאר בס' שע"ד.

ובעוד שלא נתמעט וכן אם נתמעט בשבת ולא מבעוד יום אסור לשום אחד מהם ליתן מן התבן לתוך קופתו להאכיל לבהמתו מפני שהתבן שלמטה מעשרה הוקצה מאתמול למחיצה שהרי עירבה כל אחת לעצמה על סמך שהגדיש הוא מחיצה ביניהם ומטלטלין בחצר על סמך זה (אם כן הסיחו דעתן ממנו לגמרי מלהסתפק בו בשבת) וכאלו הקצהו בידים ואף שנמלכו אחר כך אינו מועיל כלום (שמתוך שהוקצה בין השמשות הוקצה לכל השבת) (ועוד שכיון שסמכו עליו למחיצה להתיר טלטול יש איסור בסתירתו מדברי סופרים כמ"ש בס' שט"ו ומתוך שהוקצה בין השמשות מחמת איסור סתירה הוקצה לכל השבת) ואסור ליטלו בידים וגזרו גם על מה שלמעלה מעשרה שמא יהא ניטל והולך עד למטה מעשרה ואפילו להעמיד שם הבהמה שתאכל מעצמה אסור כמו שאסור להעמידה על כל מוקצה משום גזירה שמא יטול בידיו ויאכילנה אבל יכול לעמוד בפניה כדי שלא יהא לה דרך לנטות אלא דרך שם ותאכל מעצמה כמו שנתבאר בס' שכ"ד.

במה דברים אמורים בגדיש שבין ב' חצירות אבל בגדיש שבין ב' בתים כגון בית שבין ב' חצירות ושתייהן פתוחות לו ויש גדיש של תבן באמצעיתן וחולקות לשנים וכל חצר משתמשת בחצי בית הפתוח לה ואף על פי שהחצירות לא עירבו יחד אינן אוסרות זו על זו בבית שביניהן לפי שהגדיש הוא מחיצה ביניהן ואעפ"כ מותרים ליטול ולהאכיל לבהמתם בידים אלו מכאן ואלו מכאן מן התבן (הסמוך לתקרה) (שלמעלה מעשרה) ואין חוששין שמא יהיו נוטלין והולכין עד (למטה מ') (שיפחות מג' טפחים) לפי שכיון שהגדיש הוא בבית שיש לו תקרה ניכר הדבר הרבה כשהוא נפחת והולך.

ויש אומרים שבנטילת התבן אין בו משום מוקצה ולא משום סתירת מחיצה הואיל ולא נעשה מתחלה לשם מחיצה אלא מה שאסרו ליטול מגדיש שבין ב' חצירות הוא משום שמא יטול וילך עד שיתמעט מעשרה ותבטל המחיצה ויטלטלו בחצר כמתחלה ואין החשש שמא יפחת מעשרה בשבת שהרי שבת כיון שהותרה הותרה אלא אסרו ליטול ממנו בקופה לעולם בין בשבת בין בחול משום שמא יפחת מעשרה בערב שבת סמוך לבין השמשות ולא ירגיש בדבר ויטלטלו בשבת באיסור אלא יסלקנו כולו בבת אחת ולכן אסרו ג"כ להעמיד הבהמה שם אע"פ שבאכילת הבהמה אין לחוש לזה שאין דרכה לאכול

הרבה כ"כ בפעם אחת עד שיתמעט מעשרה מ"מ גזרו שמא יאכיל בקופה אבל בגדיש [שבין ב' בתים] לא גזרו כלל אפילו בשבת מטעם שנתבאר (והעיקר כסברא הראשונה):

שעג – דיני שתי גזוזטראות בשתי עליות ובו סעיף אחד:

א

שתי גזוזטראות הבולטות מב' עליות זו כנגד זו ונתן ביניהן נסר כמין גשר מזו לזו וקבעו שם במסמר שלא יוכל להינטל בשבת (או שביטלו בפירוש לכל השבת) אם הוא רחב ד' הרי הוא כפתח ומערבין יחד ואם רצו כל אחת מערבת לעצמה אבל אם היו זו שלא כנגד זו אפילו אם זו ברוח זו וזו ברוח שכנגדו כגון שזו בצפון וזו בדרום אלא שאחת משוכה למזרח ואחת למערב ואינן מכוונות זו כנגד זו אינן יכולים לערב יחד מפני שהנסר שיתנו מזו לזו יבא מקרן זוית של זו לשל זו ואינו חשוב כפתח שאין דרך לעשות פתח בקרן זוית במה דברים אמורים כשהן משוכות זו מכנגד זו ג' טפחים אבל פחות מג' טפחים אינו כלום וכמכוונות הן ואפילו אם הן מכוונות ממש אם האחת גבוה מחברתה ג' טפחים אינו חשוב פתח.

וכל זה כשהן רחוקות זו מזו אבל אם אין המרחק שביניהן ד' אף שאין שם נסר כלל מערבין יחד מפני שנוח לפסוע משפת זו לשפת זו וכאלו הן סמוכות זו לזו ממש ולכן אינן יכולים לערב כל אחת לעצמה ולטלטל זו בשלה וזו בשלה מפני שהן אוסרות זו על זו כיון שהן קרובות זו לזו בתוך ד' אלא אם כן קירוב זה שביניהן אינו במילואו אלא באמצע רחבן בלבד שיש שם בליטה אבל בקצותיהן הן רחוקות זו מזו ד' וגם אין בקירוב זה יותר מעשרה אמות.

במה דברים אמורים לטלטל בגזוזטראות עצמן אבל העליות שאצלן יכולה כל אחת לערב לעצמה עם הבתים שבחצרה אע"פ שגזוזטראותיהם סמוכות זו לזו רק שלא יטלטלו בגזוזטראות ואם ירצו יכולים אפילו כל הבתים שבחצר עליה זו לערב עם כל הבתים שבחצר עליה זו לפי שהגזוזטראות הן פתח ביניהן רק שיהיו סולמות כדינם מהבתים לעליות והוא הדין אם הגזוזטראות רחוקות אלא שנתן נסר מזו לזו:

שעד – נסתם בשבת פתח או חלון במקום שעירב בו ובו ד' סעיפים:

א

ב' בתים או ב' חצרות שעירבו יחד ע"י שהיה ביניהם חלון או פתח ונסתם בשבת מותרים להשתמש מזה לזה דרך גובה כותל וחוריו ששבת כיון שהותרה הותרה.

אבל אם נסתם מבעוד יום אפילו חזר ונפתח בשבת אסורים לפי שעדיין לא קנו עירוב מעולם שקניית העירוב הוא בין השמשות וכאן לא היה עירוב בין השמשות כיון שהפתח סתום ומשחשכה לא קנו עירוב שאין מערבין משתחשך.

ואפילו עירבו כבר לפני שבת שעברה ואותו עירוב נשאר עדיין קיים אינן יכולים לסמוך עליו בשבת זו אחר שנפתח הפתח הואיל וכבר נתבטל מבעוד יום ואינו חוזר וניעור משתחשך אבל אם מתחלה עירבו לשבתות הרבה אפילו עירבו לשנה או יותר וקנו עירוב בבין השמשות של שבת ראשונה שהיה הפתח פתוח ואח"כ נסתם הפתח ונפתח בשבת אחרת אפילו בסוף השנה חוזר העירוב וניעור ואפילו סתמו

במזיד ויש מי שחושש להחמיר אם סתמו במזיד הואיל וגילה דעתו בסתימה זו שאינו חפץ בעירוב אינו חוזר וניעור כשנפתח ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ב

היה כותל בין [שתי] חצרות ועירבה כל אחת לעצמה ונפרץ הכותל בשבת מותרים לטלטל כל אחד בחצירו עד מקום הכותל אפילו כלים ששבתו בבית ששבת כיון שהותרה הותרה.

אבל חצר שנפרצה בשבת לרשות הרבים או לכרמלית פרצה האוסרתה אין אומרים שבת כיון שהותרה הותרה כמו שנתבאר בסי' שס"ב:

ג

חצר קטנה שנפרצה מבעוד יום במילואה לגדולה ואין בפרצה יותר מעשר אמות גדולה מותרת להוציא כלים ששבתו בבית לחצרה אם עירבה לעצמה ואע"פ שלא עירבה עם הקטנה אין הקטנה אוסרת עליה מפני שפרצה זו היא לגדולה כפתח שאין לה במילואה אלא נשתיירו בה גיפופים עודפים על פרצת הקטנה מכאן ומכאן והקטנה אסורה להוציא כלים ששבתו בבית לחצרה הואיל ונפרצה במילואה להגדולה אלא אם כן עירבה עם הגדולה.

במה דברים אמורים כשנכנסין כתלי אורך הקטנה לתוך הגדולה ומופלגין שם ג' טפחים מכתלי אורך הגדולה שאל"כ אף הקטנה ניתרת ע"י גיפופי הגדולה משום נראה מבחוץ ושוה מבפנים כמו שנתבאר בסי' ש"ס:

ד

וכן גג קטן המוקף מעקה סביבו גבוהה עליו עשרה שנפרץ שם במילואו לגג גדול המוקף ג"כ כמוהו ולא עירבו הבתים יחד קטן אסור להעלות עליו כלים ששבתו בבית אם מחיצותיו נכנסות לתוך הגדול הואיל ואין לו מחיצה להפסיק בינו לגדול שלא עירב עמו וגדול מותר מפני שיש לו גיפופים עודפים על פרצת הקטן.

וכן אפילו אם אינן מוקפים מעקה כלל אלא שמחיצות הבית סביב ניכרות ונראות למי שעומד על שפת הגג כשמסתכל תחת רגליו שאז אומרים בהן גוד אסיק וכאלו הן עומדות למעלה על שפת הגג כמו שנתבאר בסימן שמ"ה אבל מחיצות הבית שבין קטן לגדול אין אומרים בה גוד אסיק הואיל ואינה נראית למי שעומד שם מלמעלה שהרי הגגין מחוברין זה לזה ומכסים על פרצת הקטנה ואין רואים אותה ומקום מחיצה זו למעלה היא כפרצה במילואה מהקטן להגדול ולהגדול אינה במילואו שהרי כותל בית הגדול עודף מכאן ומכאן ונראה למי שעומד על שפת הגג ולפיכך גדול מותר וקטן אסור אם נכנסים כתלי ביתו לתוך הגדול.

אבל אם גם מחיצות הבית סביב אינן ניכרות ונראות למי שעומד על שפת הגג כגון שהגג בולט עליהן כרמלית הוא כמו שנתבאר בסי' שמ"ה אלא אם כן חלון ד' על ד' פתוח לו מהבית (ואז הוא רשות היחיד כמו שנתבאר שם) אבל מכל מקום אם לא עירבו יחד אף הגדול אסור בכלים ששבתו בבית לפי שאין לו גיפופים עודפים מכאן ומכאן שהרי כותל הבית אין אומרים בו גוד אסיק הואיל ואינו ניכר למי שעומד למעלה:

שעה – מה הם הדברים השדויים בחצר שאינם אוסרים ובו ה' סעיפים:

א

מרפסת ארוכה שלפני העליות ועומדת בחצר ועולין לה בסולם ובני העליות יוצאין לה דרך פתחיהם הפתוחים לה ויורדין ממנה בסולם לחצר ועוברים לרשות הרבים הרי מרפסת זו לעליות כחצר לבתים ואם לא עירבו יחד אסורים להוציא לה כלים ששבתו בעליות שבני העליות אוסרים אותה זה על זה הואיל והיא משמשת לכולם וכולם פתוחים לה כמו הבתים לחצר.

אבל אין צריך לערב עם בני החצר שאף שהם עירבו לרשות הרבים דרך החצר אינם אוסרים אותה עליהם הואיל ואינן פתוחים לה אלא למרפסת וסתם מרפסת גבוה עשרה וכל גבוה עשרה רשות בפני עצמו הוא ומוחלקת מרשות שאצלה.

ומכל מקום אם רצו לערב עם בני החצר כדי שגם הם יהיו מותרים להוציא לחצר כלים ששבתו בעליותיהם יכולים לערב על ידי הסולם שמחצר למרפסת שהוא נידון כפתח כמו שנתבאר בס' שע"ב והרי הן כב' חצרות ופתח ביניהן שאם רצו מערבים יחד ואם רצו מערבת כל אחת לעצמה ואף שהסולם תורת פתח עליו אף על פי כן אין העליות חשובות כפתוחות לחצר לפי שהסולם אין תורת פתח עליו אלא להקל שיכולים לערב יחד על ידי סולם שביניהן כמו על ידי פתח אבל לא להחמיר.

במה דברים אמורים שבני המרפסת דהיינו בני העליות אינם אוסרים בחצר כשיערבו הם יחד שהם מותרים במרפסת שלהם והרי זו רגל המותרת במקומה שאינה אוסרת שלא במקומה כמו שיתבאר בס' שע"ח אבל אם לא עירבו כיון שהם אסורים במרפסת שלהם הרי זה רגל האסורה במקומה ואוסרת שלא במקומה עד שיערבו שם כמו שיתבאר שם:

ב

אם עירבו בני המרפסת לעצמן ולא עירבו עם בני החצר ויש בחצר תל או עמוד שהוא של בני החצר ושל בני המרפסת בשותפות ושניהם משתמשים בו בחול אם הוא גבוה עשרה מקרקעית החצר ואינו נמוך עשרה ממרפסת נותנים אותו לבני המרפסת שהם מותרים להשתמש בו בשבת בכלים ששבתו בעליות ולא בני החצר בכלים ששבתו בבית לפי שלהם הוא תשמישו בנחת כיון שהוא תוך עשרה להם ולבני החצר תשמישו בקשה שאין דרך להשתמש בו בחצר אלא לכתף עליו משוי כבד וכיון שגבוה עשרה אינו ראוי לכיתוף משוי אלא בקושי וכל שלזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה נותנים אותו לזה שבנחת.

במה דברים אמורים כשהוא סמוך למרפסת אבל אם הוא מופלג מכנגדה ד' טפחים כיון שאינה יכולה להשתמש בו אלא ע"י זריקה באויר ברוחב ד' טפחים ה"ז ג"כ תשמישו בקשה ולכן אוסרים זה על זה ושניהם אסורים בו בכלים ששבתו בבית עד שיערבו.

ואם הוא תוך עשרה לשניהם או יותר מעשרה לשניהם אם הוא מופלג מכנגד המרפסת ד' נותנים אותו לחצר שתשמישו לה בנחת יותר מלמרפסת ואם אינו מופלג ד' שניהם אסורים.

ואם הוא תוך עשרה לחצר ויותר מעשרה למרפסת נותנים אותו לחצר בכל ענין אע"פ שאינו מופלג ד' מכנגד המרפסת:

ג

בור שבחצר של בני החצר והמרפסת בשותפות ומקיפתו חוליא גבוה י' וסמוכה למרפסת אע"פ שבני החצר משתמשים בו בשלשול ובזריקה שזורקין דלי למעלה מן החוליא ומשלשלין אותו לבור ובני מרפסת משתמשים בשלשול בלבד אע"פ כ' אוסרים זה על זה למלאות בדלי ששבת בביתו או בעליות או להביא המים בכלים קלים להצניעם שמה ואין נותנים אותו לבני המרפסת הואיל וגם להם תשמישו בקשה ע"י שלשול י' טפחים ואפילו אם הבור מלא מים עד גובה החוליא סמוך למרפסת אסור משום גזירה שמא יחסרו המים בשבת וישתמשו בו כבתחלה אבל אם היה הבור מלא בדבר שאינו ניטל בשבת הרי הוא כעמוד או תל גבוה עשרה מחצר ותוך עשרה למרפסת שנותנים אותו למרפסת אם אינו מופלג מכנגדה ד':

ד

היתה מצבה גבוה ד' טפחים לפני המרפסת אין המרפסת אוסרת על בני החצר אפילו תל ועמוד הסמוכה לה שכיון שעשו הפסק לפני המרפסת גילו דעתם שסילקו עצמן מהחצר:

ה

זיזין היוצאין מן הכתלים והם מבני החצר והעליות בשותפות כל שהוא למטה מעשרה הרי זה נחשב מהחצר ובני החצר משתמשים בו וכל שהוא בתוך י' טפחים העליונים הסמוכים לעליה אנשי עליה משתמשים בו והנשאר בין עשרה התחתונים עד תחלת עשרה העליונים מן הזיזים היוצאים שניהם אסורים להשתמש בהם בכלים ששבתו בבתים אלא אם כן עירבו יחד בני החצר עם בני העליות:

שעו – בור ובאר שבין שתי חצירות ובו ד' סעיפים:

א

בור שבין ב' חצירות ואין ביניהן פתח או חלון שיוכלו לערב או שיש ביניהן ולא עירבו אין ממלאין ממנו בשבת שהרי רשות שניהן שולטת שם אלא אם כן עשו לו מחיצה עשרה טפחים למעלה מן המים להיכר הפרשה בין רשות זו לזו שבמחיצה זו אומרים גוד אחית למטה עד קרקעית הבור כמו שנתבאר בסימן שנ"ה הואיל ויש בה היכר וזכרון שלא יבואו לטלטל מחצר לחצר במקום אחר שלא במקום מילוי מים שבמים בלבד הקילו לומר גוד אחית מטעם שנתבאר שם אבל כותל החצר שמהלך על גבי הבור אינו נידון משום מחיצה לפי שאין בו היכר כלל הואיל ולא נעשה בשביל כך.

ואם המחיצה היא כולה בתוך המים צריך שיהא טפח יוצא ממנה למעלה מן המים כדי שתהא ההפרשה ביניהן ניכרת ואם היא כולה למעלה מן המים צריך שיהא טפח ממנה משוקע במים למנוע הדלי מלילך ולחצוב מים מרשות חבירו ואף שגם עכשיו הולך הדלי מתחת המחיצה לרשות חבירו אין בכך כלום שקל הוא שהקילו חכמים במים שלא להצריך בהם מחיצה גמורה להבדיל בין מים למים לגמרי אלא שיהא נראה כמובדלים ולא יהא נראה שזה דולה מרשות חבירו אלא כאילו כל אחד דולה מרשותו.

וכן אם הניחו על פני הבור קורה רחבה ד' טפחים זה ממלא מצד זה וזה ממלא מצד זה שהקילו במים לומר פי תקרה יורד וסותם משתי רוחותיה וכאילו פי התקרה הוא מחיצה יורדת עד קרקעית הבור וכאן

אין לחוש שיהא נראה שזה דולה מרשות חבירו לפי ששיערו חכמים שאין דלי מהלך יותר מד' טפחים וא"כ לא יחצוב מים מצד הב' של הקורה שהוא רשות חבירו ואף שחוצב מתחת הקורה ושם רשות שניהם שולטת אין בכך כלום שהקילו חכמים במים ולא חששו אלא שלא יחצוב הדלי מצד הב' שאז נראה לעין שחוצב מרשות חבירו משא"כ תחת הקורה אינו ניכר כ"כ שרשות חבירו שולטת שם ואין נראה כחוצב מרשות חבירו וכן הקילו במים ולא חששו מה שהמים מתערבים והולכים מצד זה של המחיצה או הקורה לצד הב' והלה דולה אותם שם.

וכל זה למלאות המים ולהכניסם לבית או אפילו ישתמש בהם בחצר אלא שדולה בדלי ששבת בבית אבל אם שבת בחצר אין צריך שום תיקון לבור למלאות ממנו לחצרות שהרי כל החצרות רשות אחד הן לכלים ששבתו בתוכן אעפ"י שלא עירבו כמו שנתבאר בס"י שע"ב:

ב

ואם אין הבור קרוב לב' החצרות אלא רחוק מכל אחד ד' טפחים כגון שיש שביל קטן בין כתלי ב' חצרות והבור בתוכו אם אין שום חצר פתוחה לו בפתח גמור אלא ממלאין ממנה דרך חלונות הפתוחים לו משתי החצרות אם יש מן החלונות למים י' טפחים שתשמיש מילוי זה הוא תשמיש בקושי שניהם מותרים למלאות ממנו בשבת ואינן אוסרים זה על זה אפילו הוא של שניהם בשותפות כיון שאינן משתמשים בו אלא בזריקת הדלי באויר ברוחב ד' טפחים ואין אדם אוסר על אויר חבירו דרך שהוא ברוחב ד' טפחים לפי שאין זה חשוב תשמיש כלל ואינו כדאי לאסור על חבירו אלא א"כ הוא בתוך עשרה עיין ס"י שע"ה.

אבל אם חצירות פתוחות לשביל רשות שניהם שולטת בו והרי הוא כחצר של שניהם ואסורים בו עד שיערבו.

במה דברים אמורים כשהשביל הוא רשות היחיד אבל אם הוא כרמלית כגון שמפולש בשני ראשיו לכרמלית אפילו אם הבור מופלג מכתלי החצרות ד' טפחים אסור למלאות ממנו אא"כ מקיפתו חוליה גבוה עשרה כמו שנתבאר בס"י ש[נ]ד:

ג

שתי חצרות וביניהן ג' חורבות שאין בעליהן דרין בהן ומוקפות מחיצות הן מכל רוחותיהן והרי הן רשות היחיד גמורה אלא שהן פרוצות זו לזו (במילואן או ביותר מעשר אמות) ויש לכל אחת מהחצרות חלונות פתוחים לחורבה שאצלה הרי כל אחד מותר באותה שאצלה להשתמש בה דרך חלונו ע"י שלשול וזריקה הואיל ואין לו בה תשמיש גמור בחול שאין לו פתח פתוח לה אלא חלון אין פרצת המחיצה אוסרת.

ומותר להשתמש בכולה וחבירו אינו אוסרה עליו ואעפ"י שגם חבירו משתמש בה בחול שזורק דרך אויר שלו בפרצה עד תוך חורבה זו מכל מקום כיון שלחבירו אין לו בה אלא ע"י זריקה באויר ברוחב ד' טפחים ויותר אינו יכול לאוסרה עליו ונותנים אותה לו שיש לו בה תשמיש נוח בשלשול סמוך לחלונו ואין חבירו יכול להשתמש בה בשבת על ידי זריקה באויר מפני שהוא אוסרה על חבירו.

אבל חורבה האמצעית כיון שהיא רחוקה משניהם ואין לשניהם בה אלא תשמיש ע"י זריקה באויר ברוחב ד' טפחים אינן אוסרים זה על זה ושניהם מותרים בה בשבת אע"פ שלא עירבו יחד.

ואם שלשתן סמוכות לבתים כגון שהאמצעית היא כנגד השתים כג' רגלי הקנקן כל אחד מותר בחורבה שאצלו והשלישית הקרובה לשניהם שניהם אסורים בה לפי שיש לשניהם בה תשמיש נוח בשלשול סמוך לחלון ואוסרים זה על זה.

וחורבות אלו אף על פי שיש להם בעלים מותרים בני חצרות הסמוכות להן להשתמש בהן ואין הבעלים אוסרים עליהן הואיל ואינן דרים בהם ודירה בלא בעלים אינה אוסרת כמו שנתבאר בסי' שע"א:

ד

בית הכסא שבין ב' בתים וכל אחד נפנה לו מביתו או אפילו עומד בין ב' חצרות וכל אחד נפנה לו מחצרו אם הוא של שניהם בשותפות ולא עירבו יחד אסורים לפנות לו לכתחלה בשבת לפי שהוא כחצר של שניהם והצוואה היא ככלים ששבתו בבית ואסור להוציאם אפילו מחצר לחצר עד שיערבו יחד או יעשו לו תיקון:

שעז – דין ב' עליות זו כנגד זו הפתוחות לחצר ובו סעיף אחד:

א

שתי דיוטאות של עליות זו כנגד זו הפתוחים לחצר קטנה שאין בה ד' אמות על ד' אמות שאין שופכין לה מים בשבת אלא א"כ עשו בה גומא מחזקת סאתים כמו שנתבאר בסימן שנ"ז והעליות שבדיוטא זו עשו גומא בחצר סמוך למרפסת שלהן והדיוטא שכנגדה לא עשו אם עירבו ב' הדיוטאות עם בני החצר כולן מותרים לשפוך בחצר על סמך גומא שעשתה דיוטא האחת לפי שגומא אחת מתרת אפילו לאלף דיורין שבחצר מטעם שנתבאר בסימן שנ"ז.

ואם עירבו לעצמן ולא עירבו עם בני החצר שהם אסורים להוציא לחצר כלים ששבתו בעליות כמו שנתבאר בסימן שע"ה אעפ"כ אותה דיוטא שעשתה גומא בחצר סמוך למרפסת שלה מותרת לשפוך מימיה במרפסת שלה והמים יורדים ממרפסת לגומא הסמוכה לה לפי שלא גזרו על כחו בחצר שאינה מעורבת כמו שנתבאר בסי' שנ"ז אבל אותה דיוטא שלא עשתה גומא סמוך למרפסת שלה אסורה לשפוך אפילו במרפסת שלה שירדו המים ממנה לחצר ולגומא שכיון שהגומא אינה סמוכה למרפסת שלה וצריכים המים לילך בחצר עד שיגיעו לגומא יש לחוש שמא יחוסו על קלקול החצר ויוליכו המים בידם לחצר ולגומא בכלים ששבתו בעליות.

וכן אם דיוטא הב' לא עירבו העליות שבה ביחד שהם אסורים במרפסת שלהם בכל כלים ששבתו בעליות מפני שאוסרים זה על זה והרי זו רגל האסורה במקומה ואוסרת שלא במקומה דהיינו בחצר כמו שנתבאר בסי' שע"ה ולכן אותה דיוטא שעשתה גומא אפילו אם עירבה עם בני החצר אינה מותרת להוציא לחצר כלים ששבתו בעליות ואעפ"כ מותרת לשפוך מהעליות על מרפסת שלה והמים יורדים לגומא הסמוכה לה אבל דיוטא הב' שלא עירבה לעצמה יש אומרים שאסורה לשפוך אפילו בעליות משום גזירה שמא יחוסו על קלקול העליות וישפכו במרפסת האסורה להם להוציא להם מעליותיהם:

שעה – דין החצרות הפתוחות זו לזו ובו ה' סעיפים:

א

ג' חצרות הפתוחות זו לזו ופתוחות כולן ג"כ למבוי או לרשות הרבים ועירבה כל אחת מהחיצונות עם האמצעית והחיצונות לא עירבו זו עם זו הרי החיצונות אסורות זו עם זו להוציא כלים ששבתו בבתים מזו לזו דרך האמצעית והאמצעית מותרת עם כל אחת מהן והן מותרות עמה.

במה דברים אמורים כשאמצעית נתנה עירובה בזו ועירובה בזו שאז דיורי האמצעית בחיצונות שהעירוב הוא משום דירה ואין דיורי החיצונים באמצעית שהרי אין עירובן בה או אפילו נתנו החיצונות עירובן באמצעית לערב עמה אלא שלא נתנוהו שתיהן בבית אחד שבאמצעי אלא זו נתנה בבית זה וזו נתנה בבית אחר שבאמצעית שאז ג"כ לא נתחברו דיורי החיצונות זו עם זו שדיורי זו הם בבית זה ודיורי זו בזה ולכן הן אסורות זו על זו אבל אם נתנוהו בבית אחד באמצעית הרי נתחברו דיורי שלשתן בבית זה ומעורבות הן וכולן מותרות זו עם זו:

ב

ב' חצרות זו לפנים מזו וחיצונה פתוחה למבוי ופנימית לחיצונה ולא למבוי ועל ידי כך יש לה דריסת הרגל על החיצונה שאין לה דרך לצאת למבוי אלא דרך החיצונה עירבה פנימית לעצמה והחיצונה לא עירבה כלל או שעירבה ואין עירובה מועיל כגון ששכח אחד מאנשי החצר ולא עירב עם בני החצר שהוא אוסר עליהם החצר עד שיבטל רשותו כמו שיתבאר בס' ש"פ הרי הפנימית מותרת להוציא לחצרה כלים ששבתו בבתים ואין החיצונה אוסרת עליה הואיל ויש מחיצה ביניהן ואין לחיצונה דריסת הרגל עליה.

עירבה חיצונה לעצמה ולא עירבה הפנימית כלל או ששכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות שכיון שפנימית אסורה בחצרה ויש לה דריסת הרגל על החיצונה אוסרת אותה שרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה כשיש לה שם דריסת הרגל.

עירבה כל אחת לעצמה כל אחת מותרת בחצרה ואין הפנימית אוסרת על החיצונה אע"פ שלא עירבה עמה הואיל והיא מותרת בחצרה ורגל המותרת במקומה אינה אוסרת שלא במקומה:

ג

עירבו הפנימית והחיצונה ביחד ונתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות שכיון שהפנימית אסורה בחצרה אוסרת גם החיצונה שיש לה עליה דריסת הרגל.

אבל אם שכח אחד מן החיצונה ולא עירב חיצונה אסורה ופנימית מותרת דכיון שעירובה אצלה ואין לחיצונה דריסת הרגל עליה אלא בשביל עירובה שמרגילה לתוכה תסלקנה מעליה ותשאר לבדה בעירובה שאצלה ותהיה מותרת.

אבל אם נתנו עירובן בחיצונה אפילו שכח אחד מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות שאף אם הפנימית תסלק את החיצונה מעליה הרי אין עירובה אצלה ובמה יתערבו דיוריה:

ד

אם יחיד דר בפנימית ויחיד בחיצונה או אפילו שנים דרים בחיצונה ועירבו ביניהם אין היחיד שבפנימית אוסר על החיצונה אע"פ שלא עירבו יחד הואיל והיא רגל המותרת במקומה שאין שם מי שיאסר עליו. והוא הדין רבים שהם כיחיד שאינן אוסרים זה על זה ואינן צריכים לערב ביניהן כגון האב עם בניו שמקבלים ממנו פרס וכל כיוצא בהם ממה שנתבאר בסי' ש"ע:

ה

וכן ג' חצרות זו לפנים מזו ויחיד בכל אחת אע"פ ששנים הפנימים עוברים על החיצונה אינן אוסרים עליה מפני שהיא רגל המותרת במקומה ואם היו שנים בשלישית הפנימית ולא עירבו ביניהם אוסרים על היחידים שבאמצעית ושבחיצונה מפני שהיא רגל האסורה במקומה:

שעט – דין חצרות ובתים ביניהם ובו ב' סעיפים:

א

ב' חצרות וג' בתים ביניהן פתוחים זו לזו ורוצין כולן לערב יחד הרי בן חצר זו בא דרך בית הפתוח לחצרו ונותן עירובו בבית האמצעי ועושה את בית הפתוח לחצרו כבית שער לחצרו לעבור דרך עליו להאמצעי וכן בן חצר האחרת בא דרך בית הפתוח לה ונותן עירוב בהאמצעי ועושה את בית הפתוח לחצרו כבית שער לחצרו ואין אחד מג' בתים אלו צריך ליתן פת לעירוב כי שנים הסמוכים לחצרות הם כבית שער ובית שער אינו אוסר והאמצעי הוא בית שמניחים בו את העירוב ואינו צריך ליתן את הפת ויש אומרים שאפילו נתנו עירוב באחד מבתים הסמוכים לחצרות או אפילו באחד מבתי החצרות עצמן אין ג' בתים אלו צריכים ליתן פת לפי שנעשו כולם כבית שער לאותה חצר המולכת עירובה דרך עליהם לחצר האחרת:

ב

ב' חצרות וב' בתים ביניהם ולא עירבו יחד אלא כל אחת לעצמה וכל חצר לא נתנה עירובה בבית הפתוח לה אלא עשאתו בית שער ובא דרך בית שאצלו ונתן עירובה בבית הסמוך לחצר האחרת וכן עשה בן חצר השניה שגם הוא הניח עירובו בבית הסמוך לחצר האחרת לא קנו עירוב שכל אחד הניח עירובו בבית שער של חצר אחרת ואינו עירוב כמו שנתבאר בסימן שס"ו:

שפ – דיני ביטול רשות ובו ז' סעיפים:

א

אחד מבני החצר ששכח ולא עירב עמהם אוסר עליהם מה תקנתם יבטל להם רשות שיש לו בחצר שיאמר רשותי מבוטלת לכם או רשותי קנויה לכם ואין צריך לקנות בקנין סודר ויכול לבטל משתחשך ואף ע"פ שאין קנין קנין בשבת מכל מקום כאן אין צריך שיקנו הם רשותו אלא שהוא יסלק עצמו מרשותו וממילא אין מי שיאסר עליהם ולסלק עצמו מרשותו מותר אף בשבת.

ואם דר עם ד' או ה' צריך לבטל לכל אחד ואחד שיאמר רשותי מבוטלת לכולכם ולא די שיבטל לאחד מהם אע"פ שזה שמבטל לו כבר עירב עם השאר ואם לא עשה כן אף למי שביטל לו אסור ויש אומרים שלא די שיאמר רשותי מבוטלת לכולכם אלא צריך שיפרש ויאמר מבוטלת לך ולך ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ב

אם ביטל להם רשותו סתם לא ביטל אלא רשות שיש לו בחצר לפיכך הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר וגם הוא לפי שהוא נעשה אצלם כאורח בעלמא אבל אסורים להוציא מביתו לחצר וכן להכניס שהרי ביתו הוא מיוחד לו והחצר להם והרי זה מוציא מרשות לרשות ואפילו הוא שביתו שלו וגם בחצר הוא כאורח אצלם אע"פ כ"אסור לו להוציא מביתו לחצר (וכן להכניס) לפי שאין אומרים שהוא כאורח אצלם אלא לענין תשמיש מבתיהם לחצר אבל תשמיש שמביתו או לביתו אין לומר שהוא אורח ויש אומרים שצריך לנעול ביתו כדי שלא יבא להוציא באיסור ולא יפתחנו אלא כשרוצה לצאת ולבא וינעלנו מיד אחר צאתו ובואו והמיקל לא הפסיד כי יש לו על מי לסמוך:

ג

אם ביטל להם גם רשות ביתו מותרים גם בביתו להוציא ממנו לחצר וכן להכניס כמו בבתיהם וגם הוא מותר בביתו כמו בבתיהם לפי שנעשה אורח גמור אצלם כיון שלא נשאר לו שום רשות שלא ביטלה להם רק שיזהר שלא יוציא מביתו לחצר קודם שיוציאו [ה]ם מבתיהם לחצר כדי שיחזיקו הם בחצר תחלה ולא יכניס מחצר לביתו קודם שיכניסו הם מחצר לביתו כמו שיתבאר בס' שפ"א:

ד

אם אינו רוצה לבטל להם רשותו אלא להשכירו יש אומרים ששכירות מועלת בישראל כמו שמועלת בנכרי לפי שהשכירות אינה גרוע מהביטול שהיא מתנה בחנם ויש אומרים שלא תיקנו שכירות אלא בנכרי שאין ביטולו מועיל אבל לא בישראל ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ה

אם בני החצר שעירבו מבטלין רשותם לאחד שלא עירב עמהם הוא מותר להוציא מביתו לחצר ולא מבתיהם אלא א"כ ביטלו לו בפירוש גם רשות בתיהם.

והם אסורים אפילו מביתו לחצר ואע"פ שרשות אחד הן לאחר שביטלוהו לו מ"מ כיון שחצר זו היתה שלהם א"כ כשחוזרין ומוציאים לתוכה הרי זה כאילו חוזרים בהם ורוצים לזכות בה שאין לומר שהם משתמשים בה כאורחים בעלמא לפי שהרבים לגבי יחיד אינן דומין כאורחים אצלו ואפילו אם כבר החזיק הוא בחצר אין זה מועיל שלא יוכלו הרבים לחזור בהם.

אבל מותרים להכניס מחצר לביתו לפי שאין נראה חזרה אלא כשמכניסים לרשות שלהם שביטלוהו דהיינו לחצר אבל כשמוציאים מרשות זו ומכניסים לרשות אחרת אין זו נראית חזרה.

אבל אסורים להכניס מחצר לבתיהם אפילו אם ביטלו לו גם רשות בתיהם שנעשה הכל רשות אחד שלו מ"מ כיון שהם אינן כאורחים לגבי היחיד א"כ כשמכניסים לבתיהם הרי זה כאלו חוזרים וזוכים בבתיהם

ואין צריך לומר שאסורים להוציא מבתיהם לחצר אפילו ביטלו לו גם רשות בתיהם כמו שאסורים להוציא אפילו מביתו ממש לחצר:

ו

וכן אם היו שנים לבד דרים בחצר ולא עירבו וביטל אחד מהם לחבירו דינו כרבים לגבי יחיד שאף היחיד אינו נעשה אורח לגבי יחיד אלא לגבי רבים ואין רבים פחותים משנים וכן רבים שלא עירבו שביטלו רשותם לרבים שעירבו אינם נעשים אורחים אצלם ודינם כרבים לגבי יחיד:

ז

רבים שלא עירבו יכולים לבטל רשותם בין ליחיד שלא עירב בין לרבים שעירבו ביניהם ובלבד שכל אחד מהמבטלים יבטל לכל אחד מהם כמו שנתבאר למעלה ביחיד המבטל אבל לרבים שלא עירבו אפילו לשנים שלא עירבו אין מבטלין להם בין שהמבטלים הם רבים שעירבו בין שהוא יחיד שלא עירב שהרי אף לאחר שיבטלו להם הם שנים ואחד אוסר על חבירו.

ואפילו אם חזר האחד וביטל לחבירו אינו מועיל כלום שכיון שבשעה שביטלו הראשונים החצר לזה החוזר ומבטל לא היה לו אז בה זכות של היתר טלטול מפני שאסורים זה על זה א"כ ביטול זה לא הועיל כלום וכשחוזר ומבטל לזה אינו יכול לבטל רשות שלהם שהרי לא זכו בה ואפילו כשביטלו לו הראשונים אמרו לו אנו מבטלים לך על מנת שתחזור ותבטל לחבירך שנתנו להם רשות לבטל לו אינו מועיל כלום שכיון שלא זכה בחלק שביטלו לו בענין שיוכל לטלטל בחצר אינו יכול להקנות לחבירו:

שפא – דיני המבטל רשותו ועבר והוציא ובו ז' סעיפים:

א

המבטל רשותו ועבר והוציא אח"כ מביתו לחצר בשוגג אינו אוסר במזיד אוסר שהרי חוזר בו מביטולו שביטל להם חלקו שבחצר ואין אומרים כאן שבת כיון שהותרה הותרה שכיון שחוזר בו א"כ בודאי לא הסיח לבו לגמרי מתחלה ולא הותרה שבת מעולם.

ואינה נקראת חזרה אלא כשמוציא מביתו לחצר אבל אם מכניס מחצר לביתו אין זו חזרה שכיון שביטל להם החצר מפנה הוא את חפציו ממנה לבית ואינו אוסר עליהם בהכנסה זו (אבל מכל מקום אסור לו להכניס מחצר לבית שהרי ביתו מיוחד לו והחצר להם ונמצא מוציא מרשות לרשות).

במה דברים אמורים כשלא ביטל להם אלא רשותו שבחצר בלבד אבל אם ביטל להם גם רשות ביתו והכניס מחצר לבית הרי זו חזרה מביטול הבית ואוסרו עליהם.

וכל זה כשמוציא או מכניס קודם שהחזיקו הם ברשות שביטל כגון קודם שהוציאו מבתיהם לחצר או הכניסו מחצר לבתיהם כשביטל להם רשותו שבחצר או קודם שהוציאו מביתו לחצר או מחצר לביתו כשביטל להם גם רשות ביתו אבל לאחר שהחזיקו ברשותו בין בהוצאה לבדה בין בהכנסה לבדה שוב אינו יכול לחזור בו ואע"פ שהכנסה אינה נקראת חזקה לענין חזרה שאין זה חוזר ומחזיק ברשותו

כשמכניס ממנו חפציו לביתו אעפ"כ נקראת חזקה לענין שלא יוכל לחזור בו שכל שעשו דבר ברשותו שהיו אסורים לעשותו אם לא ביטלה להם הרי זו חזקה ואינו אוסר עליהם כשחוזר בו.

אבל הוא אסור להכניס ולהוציא בחצר אף לאחר שהחזיקו בה אלא א"כ ביטל להם גם רשות ביתו שאז נעשה כאורח גמור אצלם כמו שנתבאר בסי' ש"פ.

ואין חזקה מועלת אלא כשהחזיקו משחשכה אבל מה שמוציאים ומכניסים מבעוד יום אין זו הוכחה שהיא רשות שלהם שהרי אף אם לא ביטלה להם היו רשאים להוציא ולהכניס מבעוד יום ויש אומרים שאף חזקה שמבעוד יום מועלת אע"פ שאינה מוכחת ובלבד שתהא אחר הביטול (ויש להחמיר כסברא הראשונה לכתחלה ובדיעבד יש להקל בדברי סופרים):

ב

יש ביטול רשות מחצר לחצר אפילו אינן אוסרות זו על זו כגון ב' חצרות ופתח ביניהן ועירבה כל אחת לעצמה ולא עירבו יחד יכולה כל אחת לבטל רשותה לחבירתה שתהא חבירתה מותרת להשתמש בה ולא היא.

ואין צריך לומר אם אוסרות זו על זו כגון ב' חצרות זו לפניו מזו ועירבה החיצונה לבדה והפנימית לא עירבה כלל שאוסרת היא על החיצונה כמו שנתבאר בסי' שע"ח יכולה היא לבטל לה רשות שיש לה בה להשתמש ולדרוס בה שלא תשתמש ולא תעבור עליה אלא בשעה שצריכה לצאת ולבא ותהיה החיצונה מותרת להשתמש בחצרה אף על פי שהפנימים עוברים עליה כשצריכים לצאת ולבא (ו)העברה לבדה אינה אוסרת אלא כשמשתמשים שם לעשות צרכיהם שזה שאמרו שהפנימית אוסרת בדריסת רגלה על חיצונה אין הכוונה שדריסת והעברת הרגל בלבדה תאסור אלא דריסת הרגל כשדורסת שם ומשתמשת בצרכיה בדרך תשמיש החצר לבתים היא אוסרת אותה כמו שאוסרים אותה הבתים שבה אם לא עירבו בה ולכן כשביטלה לה זכות זה ואינה משתמשת בה בשבת אינה אוסרת אותה אעפ"י שעוברת עליה.

וכן אם עירבו הפנימית והחיצונה ביחד ושכח אחד מהפנימית ולא עירב ששתיהן אוסרות כמו שנתבאר שם יכול הוא לבטל להם רשותו וצריך שיבטל לכל אחד מהפנימית ולכל אחד מהחיצונה ואז הוא לבדו אוסר וכולם מותרים אבל אם לא ביטל אלא להפנימית אף הפנימית אוסרה שהחיצונה אוסרתה ואעפ"י שאין להחיצונה דריסת הרגל עליה מ"מ העירוב שעירבה עמה מרגילה לתוכה וכאלו היא דרה בה שעירוב משום דירה.

אבל אם שכח אחד מן החיצונה ולא עירב אין צריך לבטל להפנימית שאף אם לא עירבה החיצונה כלל אלא הפנימית לבדה אין החיצונה אוסרת את הפנימית הואיל ואין לה דריסת הרגל עליה ואין העירוב מרגילה לתוכה מפני שיכולה לומר לה לתיקוני שתפתך עמי ולא לעיוותי משא"כ כששכח אחד מן הפנימית ולא עירב אינה יכולה לומר כן כיון שהעיוות הוא ממנה:

ג

יש ביטול רשות בחורבה שאם היו ב' בתים וחורבה ביניהם שהיא של שניהם (או שאינה של שניהם אבל שניהם משתמשים בה בתשמיש נוח שהם אוסרים זה על זה כמו שנתבאר בסי' שע"ו) ושכחו ולא עירבו יכול אחד

לבטל לחבירו להיותו מותר בה ואין אומרים שלא הקילו חכמים בביטול רשות אלא בחצר שלפני הבתים שבה הוא עיקר תשמישם:

ד

יש ביטול רשות מבית לבית שאם היו ב' בתים פתוחים זה לזה ולא עירבו יחד אחד מבטל רשות ביתו לחבירו ואפילו המבטל מותר להוציא מביתו לבית חבירו שהרי הכל של חבירו כיון שביטלו לו ואפילו קודם שהחזיק חבירו בביתו יכול הוא להוציא ממנו לבית חבירו.

ואינו דומה להמבטל רשות חצירו שאין לו להוציא מביתו לחצר אפילו ביטל גם רשות ביתו עד שיחזיקו הם תחלה ואפילו אם החזיקו אינו מועיל אלא ביחיד שביטל לרבים אבל לא ביחיד ליחיד כמו שנתבאר בס' ש"פ לפי שכיון שהיה לו חלק בחצר אלא שביטלו להם א"כ כשמוציא מביתו לחצר נראה כחוזר מביטולו ומחזיק בחלקו שבחצר ולכן צריך שיחזיקו הם תחלה ואז נעשה הוא כאורח אצלם אם הם רבים אבל לא יחיד אצל יחיד משא"כ כשמוציא לבית חבירו שלא היה לו בו חלק מעולם ולא ביטלו אינו נראה כחוזר ומחזיק ברשותו בהוצאה זו:

ה

אבל אינו יכול להכניס מבית חבירו לביתו שכשמכניס לביתו נראה כחוזר ומחזיק ברשותו ואפילו החזיק בו כבר חבירו אינו מועיל להתיר גם לו כיון שאינו נעשה כאורח אצל חבירו מפני שהוא יחיד אצל יחיד ואם הוא יחיד אצל רבים עכ"פ לא יכניס לביתו מבתיהם עד שיחזיקו הם תחלה בביתו.

ואם יש לו חדר פתוח לביתו וביטל רשות ביתו בלבד בלי החדר אסור להוציא מהחדר לביתו שהחדר מיוחד לו והבית לחבירו ונמצא מוציא מרשות לרשות ואפילו הוא יחיד אצל רבים אינו נעשה כאורח אצלם לענין הוצאה והכנסה מחדר לבית כמו שהמבטל רשות חצירו ולא רשות ביתו אינו נעשה כאורח אצלם לענין הוצאה והכנסה מביתו לחצר כמו שנתבאר בס' ש"פ.

אבל יכול להכניס מבתיהם לביתו אפילו קודם שהחזיקו הם בביתו כמו שהמבטל רשות חצרו יכול להוציא מבתיהם לחצר קודם שיחזיקו הם שאינה נקראת חזרה אלא כשמוציא מביתו אבל לא מבתיהם.

ויש אומרים שאין לבטל רשות מבית לבית אלא אם כן ישאיר לעצמו חדר אחד שלא יבטלנו לפי שיש לחוש שלא תשתכח תורת עירוב מבתיים אלו הפתוחים זה לזה שכולם יבטלום בעליהם לאחד וגם הם יהיו מותרים להוציא כל אחד מביתו לבית חבירו הואיל ואינו נראה כחוזר ומחזיק ברשותו בהוצאה זו מה שאין כן כשמשאיר חדר אחד שאסור להוציא ממנו לבית ואם היה עירוב היה מותר נמצא משתכר הוא בעירוב ושוב אין לחוש שיבטלו הכל ותשתכח תורת עירוב.

והעיקר כסברא הראשונה שהרי אף אם אינו משאיר שום חדר משתכר הוא בעירוב שיהא מותר לו להכניס לביתו מבית חבירו שביטל לו ביתו שאסור לו עכשיו אפילו לאחר שהחזיק בו חבירו אם הוא יחיד אצל יחיד ואצל רבים אצל יחיד ואעפ"כ טוב להחמיר לכתחלה להשאיר חדר אחד:

ה*

הביטול הוא במקום עירוב שמבעוד יום לפיכך במקום שלא היו יכולים לערב מבעוד יום אינם יכולים לבטל משתחשך כגון ב' בתים בב' צידי רשות הרבים והקיפום נכרים מחיצה בשבת בענין שיש ביניהן כמו חצר שב' בתים אלו פתוחים לה והרי הם אוסרים זה על זה אינם יכולים לבטל אחד לחבירו כיון שלא היו יכולים לערב מבעוד יום:

ו

אבל מי שירש בית בשבת ונכנס לדור בו שאוסר הוא על בני החצר כגון שלא עירב עמהם המוריש יכול לבטל להם רשותו ואף ע"פ שלא היה יכול לערב עמהם מבעוד יום שהרי לא היה דר בבית זה מבעוד יום מכל מקום היורש במקום מורישו הוא עומד והרי מורישו היה יכול לערב לכן יכול הוא לבטל:

ז

מבטלין וחוזרין ומבטלין כלומר שמבטלין רשותן בני חצר זו לבני חצר אחרת שעירבה לעצמן או לאחד מבני חצר עד שיציאו מה שירצו וחוזרים ומבטלים רשותם לאותם שביטלו להם עד שיציאו גם הם מה שירצו אבל אם לא היו חוזרים ומבטלים להם לא היו מותרים להוציא אפילו ביטלו גם רשות בתיהם הואיל והם רבים ואינם נעשים אורחים כמו שנתבאר בס' ש"פ:

שפב – אם דירת גוי מעכבת בעירובו ובו כג סעיפים:

א

דירת נכרי כדירת בהמה לפיכך הדר עם הנכרי בחצר אינו אוסר עליו עד שיהיו ב' ישראלים דרים בשני בתים ואוסרים זה על זה וצריכים לערב יחד אזי גם הנכרי אוסר עליהם ואין עירובם מועיל עד שהנכרי ישכיר להם רשותו שבחצר ולא משום שדירתו דירה אלא מפני שחששו חכמים שמא ילמדו הישראלים ממעשה הנכרי כשידורו בחצר אחת ובקשו עילה למנוע דירת הישראל עם הנכרי ולכן אמרו שאין עירוב מועיל במקום נכרי ואין ביטול רשות מועיל בנכרי עד שישכיר והנכרי לא ירצה להשכיר מפני שיחוש לכשפים ויקשה בעיני הישראל דירתו עמו מפני איסור טלטול ויצא משם ולפי שאינו מצוי שידור ישראל אחד עם נכרי בחצר מפני שיחוש לעצמו שמא יהרגנו כי הנכרים חשודים על שפיכת דמים לכן לא הוצרכו לאסור עליו הטלטול משום דירת הנכרי כדי שיצא משם אבל ב' ישראלים אינם יראים ממנו ודרים עמו וילמדו ממעשיו.

ומכל מקום אם ישראלים רבים דרים בבית אחד אינו אוסר עליהם אע"פ שאינם יראים ממנו כי לא רצו חכמים לחלוק בין בית שדר בו אחד לבית שדרים בו הרבה והתירו בבית אחד בכל ענין ולא עוד אלא אפילו בתים הרבה שבחצר והם כבית אחד שאינם אוסרים זה על זה כגון האחין שדרים כל אחד בבית בפני עצמו ומקבלים פרס מאביהם הדרים עם הנכרי בחצר וכל כיוצא בהם ממה שנתבאר בס' ש"ע שאין צריכים לערב ביניהם אין צריכים ג"כ לשכור רשות מנכרי הדר עמהם בחצר:

ב

ישראל שהשכיר או השאיל בית לנכרי בחצר אינו אוסר עליו אע"פ שיש עוד ישראל דר עמו בחצר לפי שלא השכיר או השאיל לו ביתו על דעת שיאסור עליו (ואע"פ שבמשכיר או משאיל לישראל אין אומרים כן כמו שנתבאר בסימן ש"ע גבי נכרי הקילו).

אבל אם הבית של נכרי ושכרו ישראל ממנו והנכרי דר עמו בחדר בפני עצמו בענין שאוסר עליו כמו שיתבאר אין שכירת הבית מועלת לענין שכירות להתיר טלטול אלא צריך לחזור ולשכור ממנו כדי להתיר טלטול (שאל"כ לא יקשה בעיניו דירתו עמו ולא יצא משם):

ג

ישראל שיש לו ב' בתים בחצר שנכרי דר בה והוא דר באחד מהם והשני השאיל או השכיר לישראל אחר ויש לו בו תפיסת יד דהיינו כלים שאינם ניטלים בשבת אף על פי שהם אינם צריכים לערב ביניהם כמו שנתבאר בסי' ש"ע צריכים לשכור מהנכרי לפי שתפיסת יד אין לה להועיל יותר משאלו עירבו ביניהם שאינו מועיל לערבם ולשתפם שיהיו כיחיד במקום נכרי שאין הנכרי אוסר עליו:

ד

אם ביטלו הישראלים רשותם לאחד מהם כדי שיחשב כיחיד במקום נכרי אינו מועיל לו שיש לחוש שבכל שבת יעשו כך ותתבטל תורת עירוב מאותה חצר ואם יערבו יש לחוש שיטעו לומר עירוב מועיל במקום נכרי:

ה

אם אין לנכרי דריסת הרגל על הישראלים אינו אוסר כגון ב' חצירות הפתוחות זו לזו ואין להן דריסת הרגל זו על זו דהיינו שאין זו לפנים מזו אלא זו בצד זו ושתיהן פתוחות למבוי ובאחת מהן דר נכרי ובשניה דרים ב' ישראלים או יותר מכניסים ומוציאים מזו לזו דרך פתחים וחלונות שביניהן ואינם צריכים לשכור מהנכרי אלא א"כ רוצים להשתתף במבוי שאז הוא אוסר עליהם במבוי כיון שיש לו בו דריסת הרגל:

ו

השוכר מן הנכרי סתם מועיל ואינו צריך לפרש לו שהוא להתיר הטלטול ואינו צריך לכתוב שום כתיבה על השכירות:

ז

שוכרים מן הנכרי אפילו בפחות משוה פרוטה לפי שלגבי בן נח אפילו פחות משוה פרוטה נחשב לו ממון אבל ישראל שאינו רוצה לבטל רשותו אלא להשכיר אין פחות משוה פרוטה נחשב לו ממון כלל אע"פ שהוא מתרצה בו ואע"פ שאם היה מבטל בחנם היה מועיל מכל מקום כיון שאינו רוצה אלא להשכיר ושכירות אין כאן וביטול אין כאן שהביטול הוא שמסלק עצמו מרשות וזה לא סילק עצמו אלא להשכיר:

ח

מותר לשכור מן הנכרי אפילו בשבת ואין בזה משום מקח וממכר שהרי אינו קונה רשות מן הנכרי אלא שוכרה ואף ששכירות ג"כ אסורים בשבת משום שדומה למקח וממכר שנותן לו דמים בעד החפץ ששוכר כמו שהלוקח נותן בעד המכר מ"מ כאן כיון שאינו שוכר רשותו כדי להשתמש בה אלא להתיר הטלטול בלבד א"כ הדמים שנותן לו אינו אלא מתנה בעלמא ואינו דומה למקח וממכר שנותן לו בעד המכר הנקנה לו להשתמש בו.

אבל לקנות רשות בשבת אסור אף שאינו קונה אלא להתיר טלטול ואפילו במתנת חנם כמו שנתבאר בסי' ש"פ וכמו שיתבאר בסי' תקכ"ח:

ט

כל זמן שאין הנכרי חוזר בו מועלת השכירות ואפילו לזמן מרובה ואינו יכול לחזור בו משכירותו עד שיחזיר הדמים אם חוזר בו קודם שבת ראשונה.

ואם החזיקו בחצר קודם שחזר בו שוב אינו יכול לחזור בו לשבת זו אע"פ שמחזיר הדמים והוא שהחזיקו אחר כניסת שבת כמו שנתבאר בסי' שפ"א.

אבל לשבת האחרת יכול לחזור בו אף ע"פ שאינו מחזיר הדמים כיון שכבר הועילה שכירותו לשבת אחת. במה דברים אמורים כששכרו ממנו סתם ולא פרשו לו זמן אבל אם שכרו ממנו לזמן אינו יכול לחזור בו בתוך הזמן עד שיחזיר הדמים לפי ערך אורך הזמן הנשאר (וכן אם שכרו ממנו לעולם בפירושו):

י

אם שכרו מהנכרי לזמן ידוע כשיכלה הזמן צריך לחזור ולשכור ממנו שנית וצריך לחזור ולערב שאין עירוב הראשון חוזר וניעור שכבר נתבטל בכלות הזמן (ואינו דומה לעירב לשנה ונסתם הפתח בחול ונפתח בשבת שהעירוב חוזר וניעור כמו שנתבאר בסימן שע"ד לפי שבשעת עשייתו נעשה אף לשבת זו ולא היה עומד להתבטל בתחלת שבת זו שהרי הפתח שהיה פתוח אז לא היה עומד להיות נסתם בתחלת שבת זו משא"כ כאן שבשעת עשיית העירוב היה עומד להתבטל כשיכלה זמן השכירות עד שיחזרו וישכרו שנית והרי זה דומה לבא נכרי בשבת שיתבאר בסימן שפ"ג):

יא

אם שכרו מן הנכרי לזמן ידוע ובתוך הזמן השכיר הנכרי דירתו לנכרי אחר די בשכירות הראשון שלא נתבטלה במה שהשכירה לאחר לפי שבזה לא סילק נפשו ממנה כיון שלאחר זמן תחזור לו והרי זה כאלו לא זזה ידו ממנה כלל והרי היא אף עכשיו ברשותו אבל אם מת או שמכרה לאחר בתוך הזמן צריך לחזור ולשכור מהיורש או מהלוקח שכבר פסק רשות הראשון ונתבטלה שכירותו כמו שהישראל שעירב ומת נתבטל עירובו כמו שנתבאר בסימן שע"א:

יב

חמשה הדרים בחצר אחד אינם צריכים כל אחד לשכור מהנכרי הדר עמהם אלא אחד שוכר בשביל כולם ואינו צריך לפרש לו גבי שכירות שישכיר לכולם אלא שוכר לעצמו וכולם מותרים שכיון שהוא עירב עמהם הרי כולם כאיש אחד ודי שישכיר לאחד מהם כמו שלענין עירוב אם הם רוצים לערב עם חצר אחרת די שאחד מהם יתן הפת אפילו משלו וכולם מותרים כיון שכבר עירב עמהם כמו שנתבאר בסימן שע"ב:

יג

אם שכרו ממנו בעל כרחו אינו מועיל אפילו היה רגיל להשכיר מקודם ואינו דומה לעירוב שישראל הרגיל לערב נוטלין ממנו עירובו בע"כ לפי שהישראל אנו יכולים לכופו לקיים דבר מצוה שהורגל בה משא"כ בנכרי:

יד

אבל מאשתנו או בני ביתנו או אפילו משכירו ולקיטו (שבביתו) שוכרים אע"פ שהוא מוחה שכיון שדירת הנכרי אינה אוסרת אלא כדי שלא ילמוד ממעשיו הקילו בה להיות אפילו שכירו נחשב כמוהו לפי שלפעמים גם השכיר לא ירצה להשכיר ויצא הישראל משם ומזה הטעם אפילו שכירו של שכירו יכול להשכיר כמו השכיר עצמו ואפילו אם השכיר [ו]בעל הבית מוחים:

טו

אם אין הנכרי רוצה להשכיר יתקרב לו אחד מבני החצר ויעשה אוהבו עד שישאיל לו הנכרי מקום ברשותו שיהא לו רשות להניח בו שום דבר ואז אנו רואים כאלו ישראל זה הוא דר אצל הנכרי אע"פ שעדיין לא הניח אצלו שום דבר רק שקנה ממנו באחד מהדרכים שקרקע נקנה בהם ונעשה ישראל זה כאלו הוא שכירו או לקיטו (שבביתו) ומשכיר שלא מדעתו ויש אומרים שאינו צריך להשכיר אלא נותן עירובו עם בני החצר בשביל ביתו ודיו בכך גם בשביל בית הנכרי שכיון שעירב עמהם נעשו כולם כאיש אחד וכיון שהוא נעשה שכירו שהוא נחשב כבעל הבית בבית הנכרי הרי יש לכולם חלק ברשות הנכרי כמוהו כמו שאחד מבני החצר השוכר רשות מהנכרי יש לכולם חלק בשכירות זו ולכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה:

טז

אם השאיל לו מקום מיוחד בענין שלא יוכל (לסלקו ממקום זה) ולהשתמש בו בעצמו שנמצא הנכרי מסולק מהישראל במקום זה שיחד לו והישראל מסולק מהנכרי משאר הבית שאין לו רשות להניח שם חפציו אע"פ שלא מנעו ממנו בפירוש אלא שלא נתן לו רשות אינו יכול להשכיר שלא מדעתו (ואפילו הוא שכירו או לקיטו ויחד לו חדר בביתו לדור בו אם הוא בענין שאינו יכול לסלקו ממנו ולהשתמש בו בעצמו אינו יכול להשכיר שלא מדעתו שהרי הנכרי מסולק ממנו והוא מהנכרי).

לפיכך אם ישראל ונכרי דרים בבית אחד כל אחד בחדר בפני עצמו צריך לשכור מהנכרי ולערב עם הישראל ואין הישראל יכול להשכיר רשות הנכרי הואיל ואין הנכרי יכול לסלקו והוא אין לו רשות להניח חפציו בחדר הנכרי.

והוא הדין בנכרים הדרים בענין זה בבית אחד צריך לשכור משניהם:

יז

שכרו משכירו ולקיטו לזמן ידוע אע"פ שסילקו תוך הזמן מהיות שכירו ולקיטו מותרים עד תום הזמן אבל אם שכרו ממנו סתם כיון שסלקו נתבטל השכירות ואע"פ שבשעה שהוא שכירו יש לו כח להשכיר כבעל הבית בעצמו והמשכיר ושותק כל זמן שאינו חוזר בו מועלת שכירותו אפילו לזמן מרובה מ"מ מאחר שאין כחו בשכירותו אלא מצד בעל הבית ששכר אותו לשרתו ונחשב כאלו הוא בעל הבית א"כ כשסלקו בעל הבית הרי זה כאילו חוזר בו בעל הבית משכירותו והמשכיר סתם יכול לחזור בו אחר שבת ראשונה אע"פ שאינו מחזיר הדמים (משא"כ במשכיר לזמן כמו שנתבאר למעלה).

והוא הדין אם שכר מגזבר המלך ונסתלק הגזבר והוא שסלקו לגמרי ששוב אינו אוכל פרס המלך אבל אם לא סלקו אלא מהגזבראות ועדיין הוא אוכל פרס שלו הרי הוא כשכירו ולקיטו ושוכרין ממנו לכתחלה וכל שכן שלא נתבטלה שכירות הראשונה והוא הדין כל עבד מעבדי המלך הקטנים (שבביתו) שוכרים מהן כמו ששוכרים משכירו ולקיטו של בעל הבית (והוא הדין ששוכרים מעבדי עבדיו כמו ששוכרים משכירו של שכירו):

יח

נכרי שיש לו ה' ישראלים שכירים ולקיטים דרים בחצרו כל אחד בחדר או בית בפני עצמו אינן אוסרים זה על זה כיון שאין דירתם שלהם אלא של הנכרי והוא יכול לסלקם ואינו משאיל להם רשותם שיאסרו זה על זה כמו שנתבאר בסימן ש"ע ואין דירתם חשובה דירה אלא להקל שיכולים להשכיר שלא מדעתו אבל לא להחמיר שיאסרו זה על זה.

וכן אם שכרו מן הנכרי רשותו אין שום אחד מהם צריך ליתן עירוב (וכל שכן אם הם השכירו רשות הנכרי שהרי גם דירתם בכלל):

יט

נכרי שהשכיר ביתו לנכרי אחר אם נשאר לו למשכיר רשות בביתו שיוכל להניח בו שום כלים יכולים לשכור ממנו ולא משכיר בלבד אלא כל אדם שיש לו רשות בבית נכרי להניח בו שום דבר יכול לשכור ממנו מפני שנעשה כשכירו ולקיטו כמו שנתבאר אלא שדברו חכמים בהווה שסתם משכיר משאיר לו רשות בביתו להניח בו חפציו.

אבל אם לא נשאר לו רשות בביתו אם יכול המשכיר לסלק את השוכר מביתו תוך זמנו יכולים לשכור ממנו ואם לאו אינו מועיל אלא אם כן ישכרו מהשוכר:

כ

שתי חצרות זו לפנים מזו וישראל אחד ונכרי בפנימית וישראל אחד בחיצונה הפנימי מותר בחצרו שאין הנכרי אוסר על ישראל יחידי אבל בחיצונה אוסר הוא עד שישכיר (להם רשות דריסת רגלו בה) (שהרי רגלי ב' ישראלים ונכרי מצויים בה) וכן אם ישראל אחד בפנימית וישראל אחד ונכרי בחיצונה ואפילו אם נכרי בפנימית וב' ישראלים בחיצונה ועירבו אוסר הנכרי עליהם אע"פ שאם היה ישראל לא היה אוסר עליהם בדריסת רגלו הואיל והיא רגל המותרת במקומה כמו שנתבאר בסימן שע"ה:

כא

חצר שישראל אחד ונכרים דרים בה ויש בית אחד של ישראל אצל ביתו של זה ואינו פתוח לחצר זו אלא לבית זה הוא פתוח בחלונות ולא בפתח גמור אינו יכול לערב עמו ע"י החלונות שביניהם כדי להוציא כליו לחצר זו דרך בית זה הפתוח לחצר זו לפי שאסור לעשות סיוע ליחיד שידור עם נכרי שלא ילמוד ממעשיו לפיכך אמרו שלא יערב זה עמו ולא ישתמש עמו בחצרו כדי שיהיה יחידי בחצרו ויטיירא מהנכרי שלא יהרגנו ויצא משם אבל אם הם פתוחים זה לזה בפתח גמור מותר לערב עמו לפי שאף אם לא יערב עמו ולא ישתמש בחצרו לא יטיירא מהנכרי לפי שנראה לו כאלו דר עם ישראל זה בביתו כיון שבתיהם פתוחים זה לזה בפתח גמור:

כב

חצר שישראלים ונכרי שרויים בה וחלונות פתוחים מבית ישראל זה לבית ישראל זה ועירבו ע"י החלונות שביניהם אע"פ שהם מותרים להוציא מבית לבית דרך החלונות הרי הם אסורים להוציא דרך פתחיהם (הפתוחים לחצר) מפני הנכרי (שאוסר עליהם החצר) עד שישכיר (להם רשותו שבחצר):

כג

ספינה שיש בה ישראלים רבים ויש להם בתים מיוחדים לכל אחד בספינה צריכים לערב יחד ולשכור רשות מנכרי בעל הספינה (אם יש גם לו בית מיוחד בספינה ולא נתן רשות לישראלים אלו להניח שום דבר בביתו וגם אין לו רשות להניח שום דבר בבתיהם שאז הם מסולקים זה מזה כמו שנתבאר למעלה) או יבליעו שכירות היתר טלטול בשכר הספינה אבל אם לא הבליעו לו בפירוש אין שכירות הספינה מועלת להתיר טלטול כמו שנתבאר למעלה:

שפג – כשאין הנכרי בבית אינו מעכב ובו ג' סעיפים:

א

נכרי הדר עם שני ישראלים בחצר אחת ואין הנכרי בביתו (ולא שום אחד מבני ביתו) אינו אוסר ויערבו ויהיו מותרים ואפילו אם הלך למקום קרוב שאפשר שיחזור לביתו בשבת מכל מקום כל זמן שאינו בביתו אין דירתו אוסרת שדירה בלא בעלים אינה דירה כמו שנתבאר בסי' שע"א.

ואם בא הנכרי בשבת אוסר והעירוב בטל ואין אומרים שבת כיון שהותרה הותרה הואיל ובשעה שהותרה לא היה הדבר ברור שלא תחזור ותאסר כי שמא יבוא הנכרי בשבת אם לא שידוע בבירור מדעת הנכרי בכניסת שבת שלא היה אז בדעתו לחזור לביתו בשבת ונמלך אחר כך:

ב

ואפילו אם רוצים לשכור ממנו לאחר שבא בשבת אינו מועיל אלא לכשיבטל אחד לחבירו אחר ששכרו ממנו יהיה חבירו מותר אבל העירוב אינו חוזר וניעור כששכרו ממנו הואיל וכבר נתבטל מיד בבואו ואינו דומה לספינות שהיו קשורות זו בזו מבעוד יום ועירבו יחד ונפסקו בשבת ונתבטל עירובן וחזרו ונקשרו שחזרו להיתרן הראשון כמו שנתבאר בסימן שס"ב (וכן ב' חצירות שעירבו פעם אחת לשנה או יותר ע"י פתח שביניהם ונסתם הפתח בחול ונפתח בשבת שהעירוב חוזר וניעור כמו שנתבאר בסימן שע"ד) לפי שבשעה שעירבו הספינות הקשורות לא היו עומדות ליפסק בשבת ולהתבטל עירובן (וכן בשעה שעירבו החצרות לשנה או יותר לא היה הפתח שביניהם עומד אז לסתום בשנה זו או אחר כך ולהתבטל עירובן) משא"כ כאן שכיון שבא הנכרי בשבת אם כן מתחלה כשנעשה העירוב לא היה סופו להתקיים כל השבת שכשיבא הנכרי יתבטל (ואפילו אם הלך בדרך למרחוק יכול הוא לילך ממקומו בחול ולבא בשבת):

ג

אבל אם היה הנכרי בביתו ושכרו ממנו מבעוד יום ועירבו ומת הנכרי בשבת ושכרו בו ביום מן היורש הרי העירוב חוזר וניעור הואיל ובשעת עשייתו לא היה הנכרי עומד למות בשבת שיאסר עליהם יורש כיון ששכרו ממנו.

אבל אם עירבו בלא שכירות שהיו אסורים ומת הנכרי בשבת ויורשו אינו דר שם שאינו אוסר עליהם אעפ"כ אסורים עד שיבטל אחד לחבירו ויהיה חבירו מותר אבל העירוב אינו חוזר וניעור הואיל ובשעת עשייתו לא היה הנכרי עומד למות בשבת וגם לפי שעדיין לא קנו עירוב מעולם (עיין סימן שע"ד).

ואינו דומה לישראל המבטל רשות לשנים שעירבו שהם מותרים שעירובם חוזר וניעור לפי שכשעירב מבעוד יום היה גם זה ראוי לערב עמהם לפיכך אינו מבטל עירובם כששכח ולא עירב עמהם משא"כ נכרי שאינו ראוי לערב עמהם הוא מבטל את עירובם כשלא השכיר להם רשותו שבחצר וכיון שנתבטל מבעוד יום אינו חוזר וניעור משחשכה שאין מערבים משתחשך:

שפד – נכרי אכסנאי אם מעכב ובו סעיף אחד:

א

נכרי הנכנס לאחד מבתי החצר לשם אכסנאות אם נכנס שלא ברשות אינו אוסר לעולם ואם נכנס ברשות שהשכירו או השאילו לו חדר מיוחד לאכילה אם הוא רגיל לבא אוסר מיד בבואו ואם אינו רגיל אינו אוסר עד לאחר שלשים יום כמו שנתבאר בסימן ש"ע באכסנאי ישראל ונכרי שיש לו חוב על הבית נקרא נכנס ברשות.

ואנשי חיל המלך שנכנסו בבתי היהודים מהם בחזקה ומהם ברצון אם יש לבעלי בתים באותם חדרים שנכנסו בהם הנכרים כלים שאינם ניטלים בשבת אינם אוסרים עליהם בכל ענין ואם לאו אוסרים בחצרות

שנכנסו בהן ברשות לאחר ל' יום אע"פ שאינם רגילים לבא שם אבל הנכנסים בחזקה אינם אוסרים לעולם.

(וכל זה באכסנאים שאינם קבועים שם אבל המשכיר ביתו לנכרי לדור בו בקביעות שנה או שנתיים אינו אוסר בכל ענין שבדאי לא השכיר לו ביתו על דעת שיאסר עליו בקביעות כל השנה כולה וכמ"ש בסימן שפ"ב):

שפה – דין צדוקי ומומר בעירוב ובו ד' סעיפים:

א

הצדוקים הם כישראל ומבטלים רשות ואין צריך לשכור מהם כדי להרחיק דירתנו מהם הואיל והם שומרי שבת ואינם עובדים אלילים אבל עירוב שלהם אינו מועיל כיון שאינם מודים בעירוב:

ב

כותי הרי הוא כשאר נכרים ואין לו תקנה אלא בשכירות:

ג

ישראל מומר לע"ז או לחלל שבתות בפרהסיא אפילו אינו מחללו אלא באיסורי דברי סופרים הרי הוא כנכרי לכל דבריו וצריך לשכור ממנו ואינו דומה לצדוקי שהם מחללים ג"כ באיסורי דברי סופרים בפרהסיא לפי שהצדוקים אנוסים הם שמעשה אבותיהם בידיהם ואם אינו מחללו אלא בצנעא אפילו מחללו באיסורי תורה הרי הוא כישראל לכל דבריו ומבטל רשות (או מערב).

ואינו נקרא מומר לחלל שבתות בפרהסיא אלא כשרגיל בכך ואינו נזהר כלל אבל לא כשחיללו פעם באקראי בעלמא כשהיה דחוק לפי שעה:

ד

ישראל שהמיר ויש לו בית בשכונת היהודים שעירבו לכל השנה וגם הוא עירב עמהם אם אין לו פתח אחרת כלל אלא לשכונה זו הרי הוא אוסר בכל שבת שחל לאחר שהמיר עד שישכיר שכבר נתבטל עירובו כשהמיר לע"ז אבל אם יש לו פתח אחר לשכונת הנכרים אפילו הוא פתח קטן וצר (שאינו רגיל בו לעולם ואפילו אינו פתח גמור אלא חלון ד' על ד') אינו אוסר עליהם (לפי שבאותו פתח או חלון הפתוחים לשכונת הנכרים הוא חפץ בהם יותר מבפתח הגדול של שכונת היהודים כיון שהמיר לדתם ונעשה פתח זה כאלו אינו רגיל לילך בו כלל לשכונת היהודים ואינו אוסר עליהם אע"פ שמכניס ומוציא דרך עליהם גמלים וקרונות כל היום כולו כמו שיתבאר בסי' שפ"ט):

שפו – דיני שיתוף בעירוב ובו ט' סעיפים:

א

מבוי המתוקן בלחי ואין צריך לומר בצורת פתח רשות היחיד גמורה היא מן התורה ואפילו המתוקן בקורה שאינה כמחיצה אלא משום היכר בעלמא וכשהמבוי פתוח לרשות הרבים אינו רשות היחיד מן התורה כמו שנתבאר בס' שמ"ה מכל מקום מן התורה אינו אלא מקום פטור ומותר להוציא ולהכניס ממנו לחצרות אע"פ שהן רשות היחיד גמורה אלא שחכמים אסרו להוציא ולהכניס ממנו לחצרות מפני שהחצרות הן מיוחדות כל אחת לבעליה והמבוי משותף לכולם ודומה קצת לרשות הרבים ואם יוציאו מחצרות למבוי יאמרו שמוותר להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים אבל התירו ע"י שיתוף שגובין פת או דבר אחר ממני מאכל או משקה מכל חצר וחצר ונותנים אותנו באחת מהחצרות ואנו רואים כאלו פתוח כל המבוי לאותה חצר בלבדה שכל החצרות שבמבוי נעשו כאחת ע"י שיתוף זה.

ואין שיתוף זה דומה לעירוב שאינו אלא בפת בלבד לפי שעירובי חצרות הוא משום דירה לערב דירתם לעשותן כאחת ודירתו של אדם אינה נמשכת אלא אחר מקום פתו אבל שיתוף שבמבוי אינו אלא לשתף החצרות ולא הבתים וחצר לאו בית דירה היא לפיכך אין צריך להניח השיתוף בבית הראוי לדירה כמו עירובי חצרות אלא יכולים להניחו אפילו בבית שאין בו ד' אמות על ד' אמות או בבית שער אכסדרה ומרפסת או אפילו באויר החצר במקום המשתמר כיון שאינו אלא לשתוף החצרות אבל אין מניחים אותו באויר מבוי מפני שאינו מקום המשתמר והוא הדין בכל מקום שאינו משתמר:

ב

השיתוף צריך להיות מונח בחצר שבמבוי זה אבל לא שבמבוי אחר שלא נשתתף עם זה לפיכך ישראלים שדרים בב' וג' מקומות חלוקים ורחוקים זה מזה שמפסיק ביניהם מקום האסור בטלטול מפני שאינו מתוקן בלחי או קורה או צורת פתח או מפני שדרים שם נכרים ולא שכרו מהם רשותם והשמש גובה קמח מכולם ועושה ממנו עירוב אחד ונותנו במקום אחד ובמקום אחד לא עירבו יתבאר בסימן שצ"ב) שהרי אי אפשר מקום ומקום בפני עצמו (ואם עירבו במקום אחד ובמקום אחד לא עירבו יתבאר בסימן שצ"ב) שהרי אי אפשר להם להשתתף יחד כיון שאסורים לטלטל מזה לזה וא"כ אי אפשר לשתף מקום זה ושיהא השיתוף מונח במקום אחר שאינו משותף עמו:

ג

ככל משפטי עירובי חצרות ושיעורו ושאותו מערבת בשבילו ושמערבין שלא לדעת אם אין הבית פתוח אלא לחצר א' ושקטן יכול לגבות את העירוב ושיכול אחד לזכות לכולם ושואם היו שותפים בפת אינם צריכים לערב כך דיני שיתוף.

ואפילו אם היה משותף עם שכניו בסחורה לזה וליזו בשמן אינם צריכים להשתתף והוא שיהיו השמן והיין בכלי אחד כמו שעירובי חצרות צריך להיות בכלי אחד:

ד

משתתפים בכל מיני מאכל ואפילו ד' וה' מיני מאכל מצטרפין למזון ב' סעודות שהוא שיעור השיתוף בתחלתו אפילו לאלף בני אדם כמו שנתבאר בעירובי חצרות.

בכל מיני מאכל מערבין חוץ מגודגדניות שהוקשו לזרע ותבלין ופולין יבשים ולא בעלי הבצלים שלא גדלו אורך הזרת ולא בכמהין ופטריות ולא בכפניות ולא בעדשים חיים ולא בחטים ושעורים חיים ולא בירק שהוא בשיל ולא בשיל מפני שכל אלו אינן ראויים לאכילה אבל בירק חי משתתפים כמו שיתבאר והוא הדין לפתות שלנו שנאכלין ג"כ חיים ואינם גרועים מבשר חי משתתפים בו כמו שיתבאר:

ה

בכל מיני משקים משתתפים חוץ מן המים לבדם וכן מלח לבדו לפי שאינן זנין הגוף כלל אבל אם עירב מים ומלח ביחד מזון הוא לטב(ו)ל בו פתו ומשתתפים בהם:

ו

כל דבר שרגילים ללפת בו את הפת שיעורו כדי ללפת בו פת הנאכל לב' סעודות שהן כששה ביצים כמו שנתבאר בסימן שס"ח וכל דבר שאין מלפתין בו את הפת שיעורו כדי לאכול ממנו בעצמו ב' סעודות.

ובשר חי אינו ראוי לליפתן וצריך כדי לאכול ממנו ב' סעודות והוא שיהא מליח והוא הדין לדג מליח אבל בשר צלי ליפתן הוא ושיעורו כדי ללפת בו ב' סעודות ואפילו אם יש כמה בני אדם שאוכלים בלא פת בטלה דעתם אצל כל אדם.

וחומץ שיעורו כדי לטבל בו ירק מזון ב' סעודות אם היה אוכל הירק לבדו בלא פת.

ויין מבושל לקינוח סעודה הוא בא (ולא לטבל) לפיכך שיעורו כדי שמביאים ממנו לקינוח ב' סעודות וכן כל כיוצא בזה.

ויין חי שיעורו ב' רביעיות לשתות רביעית בכל סעודה וכן שיעור שאר כל המשקים:

ז

משתתפים בשני ביצים אפילו חיים בשני רמונים בחמשה אפרסקין (בעשרה אגוזים ואתרוג אחד) בליטרא ירק בין חי בין מבושל בפולין לחים מלא היד בתפוחי יער מלא הקב (והוא הדין לתפוחי פרדס) וכן תמרים או גרוגרות מלא הקב ודבילה משקל מנה (והוא ליטרא):

ח

משתתפין אפילו באוכל שאינו ראוי לו אם ראוי לשום אדם מישראל כגון לנזיר ביין ולישראל בתרומה בזמן שהיתה נאכלת לכהנים אבל עכשיו אין תרומה טהורה ראויה לשום אדם שכולנו טמאי מתים שאין לנו אפר פרה.

וכן הנודר מאוכל או נשבע שלא יאכלנו משתתף בו כיון שראוי לישראל אחר ואפילו נדר ונשבע שלא יהנה ממנו לא נאסר בו בהנאה זו מה שמשתתף בו לפי שלא נתכוין אלא שלא להנות ממנו בדרך הנאתו

ויש אומרים שהנודר מאוכל אפילו לא נדר אלא מאכילתו ולא מהנאתו אינו משתתף בו לפי שהנודר הוא שאוסר את החפץ עליו שאומר קונם אוכל פלוני עלי דהיינו שאותו אוכל יהא נאסר עליו כקרבן ומתחלף הוא בהקדש שההקדש הוא ג"כ שהחפץ מתקדש ונאסר על האדם ובהקדש לדברי הכל אין משתתפים לפי שאינו ראוי לשום אדם ויש להחמיר כדבריהם.

אמר כבר זו היום חול ולמחר תהא קדש או קונם משתתף בה שבין השמשות עדיין לא נתקדשה ודאי ומספק לא חל עליה קדושה לענין עירוב ושיתוף ואף על פי שאי אפשר לאוכלה בין השמשות שהיא שעת קניית העירוב והשיתוף מכל מקום כיון שראויה לאכילה מבעוד יום וגם בבין השמשות לא חל עליה קדושה ודאית עדיין מערבין לו בה אבל אם אמר היום קדש ולמחר חול שתהא מחוללת על מעות שיש לי אין מערבין ומשתתפים בה שמספק לא נפקעה קדושה והרי אינה ראויה עד שתחשך:

ט

חצר הפתוחה לב' מבואות ושיתפה עם שניהם מותרת בשניהם לטלטל מבתיה לכל אחת מהם ובלבד שלא תטלטל כלים ששבתו באחד מבתי מבוי זה למבוי הב' דרך חצרה שהרי המבואות לא שיתפו יחד ואם נתנו ב' המבואות שיתופם בחצר זו בכלי אחד הרי כולם משותפים יחד כמו שנתבאר בס' שע"ח ומותר לטלטל מזה לזה.

ואם לא שיתפה עם שום אחת מהם אם היא רגילה בשניהם לצאת ולבא בחול דרך עליהם אוסרת על שניהם ואם רגילה באחת ובשני אינה רגילה זה שרגילה בו אוסרת וזה שאינה רגילה בו אינה אוסרת אע"פ שעוברת עליו בשבת.

ואם שיתפה עם זה שאינה רגילה בו הותר הרגיל לעצמו אם שיתפו ביניהם שכיון שחצר זו שיתפה עם השני הרי סילקה עצמה מזה שהיתה רגילה בו ואינה ואין צריך לומר אם רגילה בשניהם ושיתפה עם אחת מהם שהותר השני לעצמו אם שיתפו ביניהם.

ואם המבוי שרגילה בו שיתפו ביניהם ואותו שאינה רגילה בו לא שיתפו ביניהם והיא לא שיתפה לא עם זה ולא עם זה דוחין אותה אצל זה שאינה רגילה בו שלא נשתתף ותסתלק מזה שרגילה בו שנשתתף שלא תעבור עליו בשבת כדי שיהא מותר לעצמו כיון שהיא אינה מפסדת בדבר שהרי לא שיתפה עמו ואסורה להשתמש בו ויש ריוח לאחרים שע"י זה יהיו מותרים להשתמש במבוי כופין אותה על מדת סדום שתעבור בשבת דרך מבוי שלא נשתתף אע"פ שאינה רגילה בו ואין צריך לומר אם רגילה גם בו שאין לה לעבור בשבת על השני שנשתתף ולאסור עליו.

ולא אמרו שהעברה ברגל לבד בלי תשמיש אינה אוסרת אלא בב' חצרות זו לפנים מזו שאין הפנימית אוסרת על החיצונה בהעברת רגליה עליה לבד הואיל ועיקר חצר חיצונה הוא לתשמיש בני חיצונה אבל המבוי הואיל ותשמישו שוה לכל החצרות הרגילות בו הרי הן אוסרות זו על זו אפילו בהעברה ברגל לבד בשבת אע"פ שמסלקת את עצמה מלהשתמש בו מחמת איסור מפני שלא עירבו יחד.

אבל חצר שסילקה עצמה מלהשתמש במבוי ועשתה מעשה המוכיח על סילוקה שבנתה איצטבא גבוה ד' טפחים על פתחה שוב אינה אוסרת על בני המבוי אף על פי שעוברת דרך עליהם בשבת ואפילו אין לה פתח למבוי אחר לעבור דרך עליו לרשות הרבים:

שפז – שותפין במבוי צריכים לערב בחצירות ובו ב' סעיפים:

א

המשתתפים במבוי צריכים לערב בחצירות בכל חצר שיש בה ב' בתים ואע"פ שהם מעורבים ומשותפים כבר אין סומכין על שיתוף זה בחצר שלא עירבו בה כדי שלא ישכחו התינוקות שבחצר זו תורת עירוב שהרי אין התינוקות מכירים מה נעשה במבוי ויאמרו אבותינו לא עירבו.

אבל חצרות הפתוחות זו לזו אינם צריכים לערב זו עם זו ששיתוף המבוי מחברן ומטלטלין מזו לזו בין דרך המבוי בין דרך פתחיהם.

ואם נשתתפו במבוי בפת סומכים עליו בחצרות ואין צריך לערב כל חצר לעצמה לפי שהתינוקות מכירים בפת שנשתתפו בה במבוי שמתוך שהפת היא חיי האדם עיניהם תלויות בה.

ולכן אין נוהגין עכשיו לעשות עירובי חצרות בשום חצר שיש בה בתים הרבה לפי שסומכין על השיתוף שבבית הכנסת הנעשה מפת שמועיל גם לחצרות אם מותר לטלטל מהן לבית הכנסת ולכן נוהגין לתלותו בבית הכנסת כדי שיהא מפורסם לתינוקות:

ב

מבוי שעירבו כל חצרות שבו כל חצר לעצמה ואחר כך נשתתפו כולן במבוי ביין או מין אחר שאינו פת ושכח אחד מבני החצר ולא עירב עם בני חצירו לא הפסיד כלום שהרי כולם נשתתפו במבוי ועל השיתוף סומכין ולא הצריכו לערב בחצר עם השיתוף אלא שלא לשכח התינוקות והרי עירבו (בחצרות וגם בחצר זו עירבו) (רוב בני החצר ומפני המיעוט שלא עירבו לא תשתכח תורת עירוב).

ואם שכחו כולם מלערב בחצרות אם אין מקפידין על פרוסתן שבבתיים אם זה יאכל משל זה (כשיעור ב' סעודות של עירוב) הרי הן כמעורבין וסומכין על השיתוף שבמבוי בשבת ראשונה בלבד ואין מתירין להם דבר זה אלא מדוחק:

שפח – דין אם לא עירבו החצירות יחד וגם לא נשתתפו במבוי ובו סעיף אחד:

א

כל שיתופי מבואות אינם אלא להתיר להוציא לתוכו כלים ששבתו בבתיים אבל כלים ששבתו בתוכו או בחצירות מותר לטלטלם בו ביותר מד' אמות וממנו לחצירות ובלבד שלא יכניסם לבית אפילו עירבו הבתים שבחצר.

ובלבד שיהא המבוי מתוקן בלחי או קורה כהלכתו שאז אינו כרמלית אע"פ שלא נשתתפו בו ורשות אחת הוא עם החצרות לכלים ששבתו בתוכן בין שעירבו החצירות לעצמן בין שלא עירבו.

וכלים ששבתו בביתו והוציאם למבוי שאינו משותף או לחצר שאינה מעורבת בדרך מלבוש או באיסור מותר לטלטלם שם ביותר מד' אמות אבל אסור לטלטלם מחצר למבוי או להיפך כמ"ש בס' שע"ב:

שפט – נכרי שיש לו חלון פתוח למבוי ובו סעיף אחד:

א

נכרי הדר במבוי ויש לו חלון אחורי ביתו פתוח לבקעה או לקרפף אפילו אין בחלון אלא ד' טפחים על ד' טפחים אינו אוסר על בני מבוי אפילו מכניס ומוציא גמלים וקרונות דרך המבוי כל היום מפני שחפץ יותר באותו שפתוח לו מאחוריו לבדו שיש לו אויר הרבה שם ונעשה פתחו למבוי כאילו אינו רגיל בו שאינו אוסר והוא שיש בבקעה או בקרפף יותר מבית סאתים שאוירו רב אבל בית סאתים קטן הוא ואינו נוח לו יותר מהמבוי.

וישראל שיש לו פתח למבוי ופתח מאחוריו לקרפף ושכח ולא עירב אם הקרפף יותר מבית סאתים אוסר על בני מבוי לפי שאין הקרפף ראוי לו להשתמש בו בשבת שאין מטלטלין בו אלא בד' אמות ואם הוקף לדירה אפילו הוא יותר מבית סאתים אינו אוסר [ואם הוא בית סאתים אף שלא הוקף לדירה אינו אוסר] כיון שהקרפף ראוי לו להשתמש בו בכלים ששבתו בתוכו אבל כלים ששבתו בבית אסור להוציאם לתוכו כמו שנתבאר בס' שנ"ח ושע"ב:

שצ – מבוי שצדו אחד נכרי וצדו אחד ישראל ובו ב' סעיפים:

א

מבוי שדרים בו נכרי וישראל אחד שמותר לטלטל במבוי כמו שיתבאר בס' שצ"א ויש בית אחד אצל ביתו של זה ואינו פתוח למבוי זה אלא למבוי אחר או לרשות הרבים ויש חלון בינו לישראל הדר במבוי זה אינו יכול לערב עמו ע"י החלון שביניהם כדי להוציא כליו למבוי זה דרך ביתו של זה הפתוח למבוי זה לפי שאסור לעשות סיוע ליחיד הדר עם נכרי כמו שנתבאר בס' שפ"ב ואפילו אם ישראלים רבים דרים בחצר אחת הרי הם כיחיד לענין טלטול במבוי כמו שיתבאר בס' שצ"א אבל אם יש פתח ביניהם יכול לערב עמו כמו שנתבאר בס' שפ"ב:

ב

מבוי שדרים בו ישראלים ונכרי בענין שהנכרי אוסר עליהם במבוי ויש חלונות פתוחות בשכונות הישראלים מבית לבית או מחצר לחצר ועירבו יחד ע"י החלונות שביניהם אף על פי שנעשו כאנשי בית אחד ומותרים להוציא ולהכניס דרך חלונות מבית לבית ומחצר לחצר הרי אלו אסורים להשתמש במבוי דרך פתחיהם עד שישכרו מן הנכרי שע"י עירוב אינן נעשים כיחיד במקום נכרי כמו שנתבאר בס' שפ"ב:

שצא – דין ביטול רשות לאותן ששכחו לערב ובו ג' סעיפים:

א

ככל משפטי ביטול למי ששכח ולא עירב בחצירו כן הוא במבוי שאם שכחה חצר אחת ולא נשתתפה מבטלת רשותה לשאר בני המבוי או הם לה וכשהיא מבטלת להם היא נעשית כאורח אצלם אע"פ שיש בה דיורים הרבה ואין הרבים נעשים אורחים מכל מקום לענין טלטול במבוי כל הדיורים שבחצר נחשבים

כדירה אחת כיון שכולם יוצאים למבוי בפתח אחד דהיינו בפתח החצר ובפתח זה הוא שאוסרים במבוי ולכן נעשית החצר לענין לאסור במבוי כאלו הוא בית אחד שדרים בו רבים.

לפיכך ככל משפטי ישראל עם הנכרי בחצר כן הוא במבוי או בעיר המוקפת חומה שאין איסור לטלטל במבוי או בעיר של נכרים עד שיהיו שתי חצירות של ישראל פתוחות לתוכן והן אוסרות זו על זו אזי צריך לשכור מן הנכרים אבל בחצר אחת של ישראל אפילו יש בה הרבה בתים הם חשובים כיחיד לענין טלטול בעיר ואין צריך לשכור מן הנכרים.

והוא שתהא העיר מוקפת לדירה כמו שנתבאר בסי' שס"ג וסתם עיירות מוקפות לדירה שבונים בתים תחלה ואחר כך מקיפים אותם אבל סתם מבצרים (שקורין שלא"ס) אינן מוקפים לדירה:

ב

כשיש בעיר ב' חצרות של בתי ישראל צריכים לשכור מכל חצר וחצר של נכרי ואין מועיל מה שישכרו משר העיר.

במה דברים אמורים בשר שאין הבתים שלו וגם אין לו רשות להשתמש בבתי בני העיר כלל ואפילו בשעת מלחמה שצריך להושיב אנשי המלחמה וכלי מלחמתם בבתי בני העיר אינו נעשה על פי השר אלא על פי עצה והנהגת יועצי המדינה כמנהג קצת עיירות שאין למלך ולשר עליהם שררה ושולטנות כי אם לגבות מיסים ידועים ולשפוט משפטיהם אבל שאר צרכי העיר אינם נעשים רק על פי יועצי המדינה ומנהיגיה אבל עיירות שצרכיהן אינם נעשים אלא על פי המלך או השר והנהגתם או על פי הממונים שלהם ודאי ששכירות מהשר ההוא או מהממונה או אפילו משכירו ולקיטו (שבביתו) מועיל שהרי יש לו רשות להושיב אנשיו וכלי מלחמתם בבתי בני העיר בשעת מלחמה שלא מדעתם וכל מי שיש לו רשות להניח חפציו בבית הנכרי או בחצרו נעשה כשכירו ולקיטו ויכול להשכיר רשותו שלא מדעתו ואפילו שכירו ולקיטו של זה הנעשה כשכירו ולקיטו יכול להשכיר כמו שנתבאר בסימן שפ"ב:

ג

ישראלים הדרים בחצר אחת בעיר של נכרים המוקפת חומה ועברו ישראלים אחרים דרך שם ונתאכסנו בחצר אחרת של נכרי אינם אוסרים בעיר עד לאחר ל' יום כמו שנתבאר בסימן ש"ע באורח שנתארח בחצר אלא שהאורחים יש אומרים שהם אסורים לטלטל מחצירן למבוי שישראל הדר בעיר אוסר עליהם כל מבואות העיר מטעם שנתבאר שם.

אבל ישראל אחד הדר בחצר שדרים בה נכרים מותר לישראל אחר שאינו מתאכסן בחצר זו להוציא ולהכניס מבתי הנכרי או מבית הישראל לחצר ואין ישראל הדר שם אוסר עליו הואיל והוא אינו שובת כלל בחצר זו ואורח גמור הוא אצל זה:

שצב – דיין עירובין לעיר ובו ט' סעיפים:

א

עיר שהיתה קנין יחיד שבנאה יחיד לעצמו שישכירנה לרבים שאין זו דומה כלל לרשות הרבים גמורה אם הכשירו מבואותיה כהלכתם בלחי או קורה או צורת פתח או בדלתות כמו שנתבאר בסימן שס"ד הרי הם יכולים להשתתף כולם שיתוף אחד ויטלטלו בכל העיר ואינם צריכים לשייר ממנה כלום אפילו נעשית של רבים שמכרה אחר כך לרבים וכן אם בנאה להושיב בה דיורין ושייר לעצמו דרכים ופלטיות כדרך שהמלכים עושים הרי זו עיר של יחיד ומשתתפים כולם שיתוף אחד (אפילו מכרה אח"כ לרבים) וכן אם היתה של רבים מעולם ואין לה אלא פתח אחד אין זו דומה לרשות הרבים ומשתתפין כולם שיתוף אחד.

אבל אם היתה של רבים ויש לה ב' פתחים שהעם נכנסים בזו ויוצאים בזו שהיא דומה לרשות הרבים אע"פ שהכשירו מבואותיה כהלכותיה אין מערבין את כולה אפילו נעשית אח"כ של יחיד כי שמא תחזור ותיעשה של רבים אלא משיירין ממנה מקום אחד אפילו בית אחד ומשתתפים השאר ויהיו אלו המשתתפים מותרים בכל העיר חוץ מאותו מקום ששיירו שאסורים להוציא לשם כלים ששבתו בבתיהם ויהיו אותם הנשארים מותרים במקומם בשיתוף שעושים לעצמם אם הם רבים ואסורים בשאר כל העיר בכלים ששבתו בבתיהם ודבר זה משום היכר הוא כדי שידעו שהעירוב התיר להם לטלטל בעיר זו שרבים בוקעים בה ודומה לרשות הרבים שהרי המקום שנשאר שלא נשתתף עמהם אין מטלטלין בו אלא אלו לעצמן ואלו לעצמן אבל אם לא היה שיוור היה העירוב משתכח והיתה משתכחת תורת רשות הרבים ע"י שרואין שמטלטלין בעיר זו הדומה לרשות הרבים.

ולדברי האומרים שכל רשות הרבים שאין ס' רבוא בוקעין בה בכל יום אינה רשות הרבים גמורה שבפחות מס' רבוא אינה נקראת בקיעת רבים אין צריך לעשות שיוור לעיר של רבים אלא א"כ ששים רבוא בוקעים בה בכל יום וע"ז סומכין עכשיו שאין נוהגין לעשות שיוור לשום עיר:

ב

עיר של רבים שיש לה פתח אחד וסולם במקום אחר בחומתה אין הסולם שבחומה נחשב כפתח להצריכה שיוור שהסולם אינו נחשב כפתח אלא להקל אבל לא להחמיר כמו שנתבאר בסי' שע"ה ואפילו העמיד הרבה סולמות זה בצד זה ברוחב יותר מעשר אינם מבטלים החומה אשר שם מתורת מחיצה.

ואם יש לה שני פתחים ויש אשפה לפני אחד מהם (שמונעת בקיעת הרבים שם) הרי זו כאלו אין לה אלא פתח אחד:

ג

הבתים שמניחים אותם שיוור לעיר אע"פ שאינם פתוחים לעיר אלא אחוריהם לעיר ופניהם לחוץ ואין להם חלונות לעיר שאפילו אם רצו להשתתף יחד אינן יכולים ואפילו הוא רק בית אחד ואפילו הוא בית הבקר או בית התבן שאין צריך לערב כלל עושים אותם שיוור ומערבים את השאר.

אבל בתי הנכרים יש אומרים שאינם מועילים לעשותם שיוור לעיר ויש מתירין:

ד

עיר שנשתתפו כל יושביה חוץ ממבוי אחד הרי זה אוסר על כולם ואם בנו איצטבא גבוהה ד' טפחים על פתח המבוי אינו אוסר עליהם שהרי סילק עצמו מלהשתמש במבואותיהם ואע"פ שעובר בהם בשבת אין העברה ברגל בלבד אוסרת כיון שסילק עצמו מתשמיש כמו שנתבאר בסי' שפ"ו.

אבל אם נשתתפו כל המבואות אע"פ שלא נשתתפו יחד אלא מבוי מבוי בפני עצמו אינן אוסרים זה על זה מפני שהיא רגל המותרת במקומה ואינה אוסרת שלא במקומה בהעברה בלבד כיון שאינה משתמשת שם בשבת שהרי לא עירבה עמהם.

וכשמערבין מבוי מבוי בפני עצמו אין צריך לשייר כלום שאין לך שיור גדול מזה שכל אחד נעשה שיור לחבירו.

במה דברים אמורים בעיר שהיתה של רבים מעולם שמעולם הוצרכו לשיור אבל עיר שהיתה של יחיד אפילו נעשית של רבים כיון שאין צריכין לשיור והורגלו לערב כל המבואות יחד בשיתוף אחד הרי נעשו כולם כמבוי אחד ואי אפשר להם ליחלק ולערב מבוי מבוי בפני עצמו אלא א"כ יבנה כל אחד איצטבא על פתחו לחלוק רשותו מהם כדי שלא יאסור על כולם:

ה

ואפילו עיר שהיתה של רבים מעולם אם היא מוקפת חומה גבוה י' טפחים ויש לה דלתות להתיר רשות הרבים שבתוכה אין מערבין אותה לחצאין לארכה דהיינו שמבואות שבצד זה של רשות הרבים יערבו עירוב אחד והמבואות שבצד הב' יערבו עירוב אחד ואפילו בני צד האחד רוצים ליתן כל רשות הרבים לצד הב' שהם ישתמשו בה בשבת מבתיהם ולא הם אין זה מועיל כלום שהרי גם הם צריכים לעבור ברשות הרבים בשבת ואוסרים אותה על בני צד הב' בדריסת רגלם והוא הדין אפילו בני מבוי אחד אין יכולים לחלוק המבוי לארכו שבני צד זה יערבו לעצמן ובני צד זה לעצמן כיון ששניהם עוברים בו בשבת ואוסרים זה על זה בדריסת רגלם כל שלא סילקו עצמן מתשמיש דהיינו שיבנה כל אחד איצטבא על פתח חצרו כמו שנתבאר בסי' שפ"ו.

אבל יכולים לחלוק העיר לרוחב דהיינו שב' הצדדים של רשות הרבים שאצל פתח זה מערבין לעצמן וב' הצדדים שאצל פתח השני מערבין לעצמן.

ובלבד שיעשו צורת פתח באמצע רשות הרבים או באמצע המבוי במקום שמתחלקים בעירובן כדי לחלוק רשות זו מזו שלא תהא כל אחת פרוצה במילואה למקום האסור לה שהרי אלו אסורים להשתמש מבתיהם לכאן ואלו אסורים לכאן כיון שלא עירבו יחד ואם אמצע המבוי או אמצע רשות הרבים במקום שמתחלקים שם אינו רחב יותר מעשר אמות די בפס רחב ד' טפחים או ב' פסין של ב' משהויין שהם מועילים לחלק רשויות כמו שנתבאר בסי' שס"ג אבל איצטבא אינה מועלת במקום דריסת הרבים.

(וכשעשו צורת פתח או ב' פסין משהויין או פס ד' ונחלקו רשות זו מזו אזי אע"פ שעוברים זה על זה בשבת אין בכך כלום מפני שזה דומה לב' חצרות זו לפנים מזו שפנימית שהיא רגל המותרת במקומה אינה אוסרת על החיצונה בדריסת רגלה בלבד בלא תשמיש הואיל ועיקר תשמיש החיצונה הוא לבני החיצונה ואע"פ שהפנימית יש לה ג"כ רשות להשתמש בה בחול מ"מ כיון שעכשיו בשבת מסתלקת היא מלהשתמש בחיצונה מפני שלא עירבה עמה הרי זה מועיל לשלא תאסר על החיצונה בהעברה ברגל בלבד הואיל ואין תשמיש החיצונה שווה לשניהם אלא הוא לבני החיצונה יותר

מלבני הפנימית כמ"ש בסי' שפ"ו אף כאן כיון שנחלקו רשויות ובני רשות זו סילקו עצמן להשתמש ברשות זו בשבת הרי זה מועיל הואיל ואינן שוות לשניהם שכל אחת היא צריכה לאותם הדריים שם ואינה צריכה כל כך להדריים אצל רשות השניה שהרי יש להם רשות שלפניהם שיכולים להשתמש בה כל חפצם ויש להם ג"כ פתח לצאת בו אם ירצו לפיכך אין אותם שאין דרים שם אוסרים על הדריים שם בדריסת רגלם בלבד.

ואפילו מבוי שאין לו אלא פתח אחד וחלקוהו לרחבו בצורת פתח או בפסין אין הפנימים אוסרים על החיצונים כמ"ש בסי' שס"ג מפני שדומה לב' חצרות זו לפנים מזו שתשמיש החיצונה אינו שווה לשניהם.

משא"כ כשחלקוהו לארכו שתשמיש המבוי שבאמצע הוא שווה לבני ב' הצדדים לכן הם אוסרים זה על זה אפילו בדריסת רגל בלבד אע"פ שסילקו עצמן מתשמיש מחמת שלא עירבו עד שיעשו סילוק במעשה דהיינו איצטבא על פתח כל חצר וחצר כמו שנתבאר בסי' שפ"ו).

וכן כשעושין שיור לעיר של רבים אם השיור אינו מבוי שלם אלא משיירים מקצתו בלבד שמערב לעצמו צריכים לחלוק שם רשויות בצורת פתח או בפסין אם אינו רחב יותר מעשר.

ואפילו בעיר של יחיד מועילים פסין וצורת פתח לחלוק רשויות שיערבו אלו לעצמן ואלו לעצמן אף על פי שהורגלו כבר לערב יחד שיתוף אחד.

אבל לחי וקורה שבפתחי המבואות אף על פי שהם מועילים להכשיר המבואות אינן מועילים לחלקם ולסלקם זה מזה לענין עירוב שיערבו אלו לעצמן ואלו לעצמן בעיר של יחיד או אפילו בעיר של רבים לענין שאם מבוי אחד לא שיתף אפילו לעצמו שלא יאסור על כולם בלא איצטבא:

ו

במה דברים אמורים כשכל המבואות הם מוכשרים במחיצות כהלכתן בין שהכשירם על ידי לחי או קורה בין שהם בענין שאינם צריכים לתיקון כלל כגון עיר המוקפת חומה ויש לה דלתות שאין מבואותיה צריכים לתיקון אבל עיר שמבואותיה צריכים לתיקון יכולים להכשיר מקצת מבואות העיר ולהניח השאר בלא תיקון ואין המבואות שאינם מתוקנים אוסרים על המתוקנים אפילו אין ביניהם צורת פתח או פסין אלא לחי או קורה ואפילו היא עיר של יחיד ומתחלה הורגלו לערב עירוב אחד שהיו כל המבואות מתוקנים ואחר כך נפרצו ואפילו מבוי אחד יכולים לחלק לרחבו על ידי לחי שיעמידו באמצעיתו כמו שנתבאר בסימן שס"ג ואין שאר בני המבוי שחוץ ללחי אוסרים על הפנימית מחמת שלא עירבו עמהם כיון שהחיצונים אוסרים לטלטל במבוי ואי אפשר להם לערב כלל.

(ומטעם זה אפילו אם המבואות שאינם מתוקנים יש להם דריסת רגל על המתוקנים אינם אוסרים עליהם כיון שאינן יכולים לערב עמהם והוא הדין אם כולם מתוקנים אלא שמפסיק ביניהם מקום האסור בטלטול מחמת שאינן מוקף מחיצות כהלכתן אף על פי שמקצתם לא עירבו אין אוסרים ולא אמרו שרגל האסורה במקומה אוסרת שלא במקומה אלא בב' חצרות זו לפנים מזו שיכולות לערב יחד).

ועיר המוקפת חומה ויש לה דלתות ננעלים רק שבפתח אחד אין לה דלת וגם אין שם משקוף שיהא נדון משום צורת פתח אלא מזוזות בלבד הרי מזוזות אלו אינן גרועים מלחי שמועיל למבואות המפולשים לרשות הרבים וא"כ אם אין בעיר רשות הרבים אע"פ שמבואותיה מפולשים לסרטיא שהיא רשות הרבים הרי היא ניתרת בלחי שמכאן ודלתות שמכאן ושוב אין שאר מבואותיה צריכים לתיקון ואי אפשר

להם ליחלק בעירובם אלא על דרך שנתבאר ואם יש בה פרצה האוסרת בטל הכשרה ויכולים לערב חציה ולהניח חציה בלי הכשר:

ז

(וכל זה כשבני המבואות עוברים זה על זה בשבת אבל ב' מבואות הפתוחים זה לזה ופתוחים ג"כ לרשות הרבים שרוצים להסתלק זה מזה שלא לעבור זה על זה בשבת אלא כל אחד ילך לרשות הרבים דרך פתחו יש אומרים שיכולים לערב כל אחד לעצמו אף על פי שאין ביניהם צורת פתח או פסין אלא לחי או קורה אם אין שם רוחב יותר מעשר שכיון שאינן עוברים זה על זה אינן אוסרים זה על זה כמו שהחצר הפתוחה למבוי ואינה עוברת בו בשבת אינה אוסרת אם יש לה פתח אחר למבוי אחר כמו שנתבאר בסי' שפ"ו.

ולפי זה אם מבוי אחד עירב לעצמו והשני לא עירב כלל כופין אותו על מדת סדום שלא יעבור בשבת על זה שעירב כדי שלא יאסר עליו כיון שיש לו פתח אחר לצאת לרשות הרבים כמו שכופין את החצר שלא עירבה במבוי שלא תעבור בו בשבת אם יש לה פתח למבוי אחר לעבור דרך עליו לרשות הרבים כמו שנתבאר שם.

ואין צריך לומר אם עירבו ב' המבואות זה לעצמו וזה לעצמו ובשבת בא אחד לעבור על חבירו שיכול לעכב עליו כיון שכבר גילה דעתו שסילק דריסת רגלו מעל חבירו במה שעירב לעצמו.

במה דברים אמורים בעיר שמבואותיה צריכים תיקון ותיקוני מבואות אלו בצורת פתח לצד רשות הרבים ולחי או קורה ביניהם כדין מבוי עקום שנתבאר בסי' שס"ד אבל עיר המוקפת חומה בענין שאין מבואותיה צריכים תיקון מפני שנעשית כולה כחצר אחת של רבים כמו שנתבאר אינן יכולים לחלוק מבואותיה לערב אלו לעצמן ואלו לעצמן אלא בצורת פתח או בפסין כמי שרוצה לחלוק חצר אחת לשתיים אבל לחי וקורה אינן מועילות אפילו אם לא יעברו זה על זה בשבת שאינן אוסרים בדריסת רגלם מ"מ אוסרים זה את זה במה שכל אחד פרוץ במילואו למקום האסור לו שהרי אסור לטלטל מבתי מבוי זה למבוי אחר שלא עירב עמו ולתקן פרצת חצר צריך צורת פתח או פסין כמו שנתבאר בסי' שס"ג משא"כ עיר שמבואותיה צריכות תיקון אזי כל מבוי המתוקן בפתחו בלחי או קורה יש תורת פתח עליו ולא שם פרצה לפיכך מועיל בו סילוק דריסת הרגל כמו שמועיל בחצר הפתוחה כמו שנתבאר):

ח

עיר של רבים שנתמעטה ועמדה על חמשים דיורין מערבין כולה ואין צריך שיור:

ט

המזכה בשיתוף לכל בני העיר אם מערב עירוב אחד לכולם אינו צריך להודיע להם שזכות הוא להם. ודין מי ששכח ולא נשתתף עם בני העיר או מי שהלך לשבות בעיר אחרת או נכרי שדר עמהם בעיר דין הכל כדינם בחצר ובמבוי:

שצג – דין עירוב [ב]יום טוב שחל בערב שבת ודין בין השמשות לעירוב ובו ג' סעיפים:

א

אין מערבין עירובי חצרות ושיתופי מבואות ביום טוב שחל להיות בערב שבת מפני שנראה כמתקן דבר. ואם חלו ב' ימים טובים ביום ה' וביום ו' ושכח ולא עירב מערב יום טוב יערב ביום טוב על תנאי שיאמר ביום טוב א' אם היום חול יהא זה עירוב ואם היום קדש אין בדברי כלום ולמחר יאמר אם היום קדש הרי עירבתי אתמול ואם היום חול יהא זה עירוב ועצה טובה שיערב למחר בפת שעירב בה אתמול שאם יערב בפת אחרת יאסר לאכול שתיהן קודם שחשכה ליל שבת.

במה דברים אמורים בב' ימים טובים של גליות אבל בב' ימים טובים של ראש השנה אינו יכול לערב על תנאי מפני שהם כיום אחד ארוך כמו שיתבאר בס' ת"ד:

ב

אחד עירובי חצירות ואחד שיתופי מבואות מערבים אותם בין השמשות מטעם שנתבאר בס' רס"א. ואפילו אם כבר קיבל עליו תוספת שבת ויש אוסרין אם קבל עליו תוספת שבת (והעיקר כסברא הראשונה בקבלת תוספת שבת בלבד אבל אם התפלל תפלת ערבית של שבת הרי קבל עליו שבת עצמה כיון שהתפלל תפלת ליל שבת ונאסר בכל השבותים כמו בשבת עצמה לבד ממה שנעשה ע"י אחר כמו שנתבאר בס' רס"א ורס"ג ואפילו אם הוא לא התפלל אם רוב הציבור התפללו המיעוט נמשכים אחריהם בעל כרחן ולא משגמרו התפלה אלא אפילו משהתחילו אותה דהיינו עניית ברכו כמו שנתבאר שם):

ג

העירוב אינו צריך להיות קיים אלא בין השמשות ויכול לאוכלו כשודאי חשכה (שכיון שנקבעה דירתו במקום עירוב בבין השמשות שהוא תחלת כניסת השבת שוב אינה נפקעת משם כל השבת אע"פ שנוטל משם עירובו). ויש לבצוע עליו בשבת שחרית (או בסעודת הלילה אם סועד משחשכה ודאי) דהואיל ונעשית בו מצוה אחת יש לעשות בו ג"כ מצוה אחרת.

ואפילו נאכל עירובו בבין השמשות קנה עירוב (ובדיעבד) כי בין השמשות הוא ספק לילה ושמא נכנס כבר תחלת השבת וספק דברי סופרים להקל.

ואפילו עירב לשנים לאחד עירב מבעוד יום ונאכל עירובו בין השמשות ולאחד עירב בין השמשות ונשאר עירובו קיים עד שחשכה שניהם קנו עירוב שלאותו שנאכל עירובו בין השמשות אנו חושבין שבין השמשות הוא לילה ולאותו שעירב לו בין השמשות אנו חושבין שבין השמשות הוא יום שאין מערבין משתחשך ואע"פ שעירב לשניהם בבין השמשות אחד והרי הן ב' קולות הסותרות זו את זו אין בכך כלום כיון שהם לשני בני אדם אבל אם עירב לאחד בין השמשות ונאכל העירוב בין השמשות לא קנה עירוב ואין מקילין כל כך לומר שברגע שעירב היה עדיין יום וכשנאכל היה כבר לילה וכבר קנה עירוב:

שצד – ספק עירוב מה דינו ובו ג' סעיפים:

א

ספק עירוב כגון ספק אם היה קיים בין השמשות אם לאו מותר שספק דברי סופרים להקל והוא שהניחו שם ואירע בו ספק אבל ספק אם הונח שם אם לאו אסור:

ב

צריך שיהא העירוב בין השמשות במקום שראוי ליטלו ולאוכלו לפיכך אם נפל עליו גל ואינו יכול ליטלו עד שיחפור במרא וקרדום אינו עירוב מפני שחפירה זו היא מלאכה גמורה של תורה ואסורה אפילו בבין השמשות אבל דבר שהוא משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות לצורך מצוה כמו שנתבאר בס' רס"א והעירוב ג"כ הוא צורך מצוה כדי שלא יטלטלו באיסור כמו שנתבאר בס' שס"ו:

ג

נתנו במגדל ונעל בפניו ואבד המפתח קודם שחשכה אם אי אפשר להוציא משם העירוב אלא א"כ יעשה מלאכה גמורה הרי זה כמי שאבד ואינו עירוב שהרי אי אפשר לאכלו.

ואם נמצא המפתח בשבת אם היה במקום שיכול להביאו בלא מלאכה של תורה הרי זה עירוב ואע"פ שלא היה המפתח בידו בין השמשות כיון שמצוי הוא שימצאונו אנו חושבים אותו כשמצאו כאלו היה בידו למפרע:

שצה – דיני ברכת עירוב ובו סעיף אחד:

א

מצוה לחז(ו)ר אחר שיתופי מבואות כמו אחר עירובי חצרות.

ומברך עליו על מצות עירוב ואומר בזה השיתוף יהא מותר לכל בני המבוי להוציא ולהכניס מחצרות למבוי.

ואם משתתפים בפת וסומכין על שיתוף במקום עירוב ואין מערבין בחצרות כלל כמו שנתבאר בסימן שפ"ז יאמר ג"כ מחצרות לבתים.

אימתי מברך עליו בשעה שמקבץ אותו מבני המבוי או בשעה שמזכה להם כמו שנתבאר בס' שס"ו.

ואם לא בירך ולא אמר עליו כלום אינו מעכב כמו שנתבאר שם:

שצו – דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת ובו ד' סעיפים:

א

שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי יש אומרים שזו אזהרה ליוצא חוץ לתחום ושיעור תחום של תורה הוא י"ב מיל כשיעור מחנה ישראל שהיתה י"ב מיל על י"ב מיל וחכמים אסרו לצאת יותר מאלפים אמות שהן מיל א'.

ויש אומרים שאין לתחומין עיקר מן התורה כלל אלא אפילו יותר מי"ב מיל אינו אסור מן התורה כלל וזה שנאמר אל יצא איש ממקומו זו היא אזהרה על הוצאה שהזהיר משה שלא לצאת עם הכלי מרשות היחיד לרשות הרבים ללקוט המן ושבו איש תחתיו קבלו חכמים שזו אזהרה שלא לטלטל ברשות הרבים אלא כשיעור תחתיו של אדם שהוא ד' אמות כמו שנתבאר בסי' שמ"ט.

אלא שחכמים סמכו איסור התחומין של דבריהם למקרא זה אל יצא איש ממקומו שלא יצא יותר מאלפים מהמקום ששבת בו כי עד אלפים נקרא מקומו כמו שמצינו בערי מקלט שנאמר ושמתי לך מקום וגו' והן קולטות אותו גם כשהוא חוצה להן שנאמר ומצא אותו מחוץ לגבול עיר מקלטו ונאמר להלן ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה וגו' מה חוץ האמור להלן אלפים אף חוץ האמור כאן אלפים.

ושבו איש תחתיו כשיעור תחתיו מכאן סמכו חכמים שכל אדם יש לו ד' אמות בכל מקום שהוא אפילו יצא חוץ לתחום יכול להלך שם ד' אמות וכן יכול לטלטל בהן וכן כשמודדים אלפים ממקום שבייתו מודדים חוץ מד' אמות אלו שהן כשיעור תחתיו (ויכול לטלטל בהן לפיכך) אם שבת דהיינו שקדש עליו היום במקום המוקף מחיצות בענין שמותר לטלטל בכלו הרי כולו נחשב לו כד' אמות ונותנים לו אלפים סביב להיקף זה ע"ד שיתבאר בסי' שצ"ט אפילו יש בו כמה מילין.

והוא שיהא מוקף לדירתו מתחילתו אע"פ שאין בו עתה דירין ואין משתמשין בו כלל כמו שיתבאר בסי' ת"ח או אפילו אינו מוקף לדירה אלא שאין בו יותר מבית סאתים אבל אם יש בו יותר מבית סאתים כשם שאין מחיצותיה מועילות שיהא מותר לטלטל בכלו כך אינן מועילות שיהא כולו נחשב כד' אמות לענין תחומין:

ב

ד' אמות אלו שלענין תחומין בין ד' אמות שבמקום שבייתו בין ד' אמות שיש לו כשיצא חוץ לתחום יש אומרים שהן כד' אמות שברשות הרבים שלענין טלטול שהוא בורר לו ד' אמות לאיזו רוח שירצה וכשהלך לרוח אחת ד' אמות שוב אינו יכול לחזור ולילך לרוח השנית (שכנגדה) אפילו כל שהוא אם הוא חוץ לתחום כמו שאינו יכול לטלטל חפץ אחד יותר מד' אמות שאין נותנים אלכסון לענין טלטול אלא מפני שאין שם ריבוע כמו שנתבאר בסי' שמ"ט וכן במקום ששבת בו אם הלך לרוח אחת ד' אמות ואלפים שוב אינו יכול לילך לרוח השנית (שכנגדה) אלא אלפים ואם לא נטל לו כל ד' אמות לרוח אחת יכול להשלימן ברוח הב' (שכנגדה).

ויש אומרים שד' אמות אלו שלענין תחומין אינו כד' אמות שלענין טלטול אלא הן ד' אמות לכל רוח שהן ח' על ח' מרובעות בין במקום ששבת בו בין כשיצא חוץ לתחום (ולפי סברא זו כל שכן שאין מודדים לו ד' אמות

עם אלכסונם לכל רוח שכיון שנותנים לו ח' על ח' מרובעות הרי יש בהן אלכסון ממש של ד' אמות לכל רוח דהיינו מאמצעיתו לארבע הזוויות משא"כ בד' אמות שלענן טלטול שמודדים לו ד' אמות ביושר אל עבר פניו לאיזו רוח שירצה וכיון שלא שייך בהן אלכסון ממש צריך ליתן לו הן ואלכסונם כמ"ש בס"י שמ"ט) ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים:

ג

ד' אמות אלו שלכל רוח ורוח שהן שיעור תחתיו של אדם מודדים אותו לכל אדם באמה שלו ואם הוא ננס באברים שגופו גדול ואמתו קטנה נותנים לו ד' אמות בינונית של כל אדם שכל אחת מהן ו' טפחים כמו שנתבאר בס"י שמ"ט.

וכבר נתבאר שם שד' אמות אלו מודדים אותן מצומצמות ויש אומרים שמודדים אותן מרווחות ויש לסמוך על דבריהם בד' אמות אלו שלענן תחומין שעיקרן אינן אלא מדברי סופרים:

ד

שבת בתל גבוה י' טפחים אם אין בו אלא בית סאתים הרי כולו נחשב לו כד' אמות מפני שהוא כמוקף מחיצות מלמעלה כמו שנתבאר בס"י שמ"ה אלא שאינן מוקפות לדירה.

וכן אם שבת בקמה קצורה ושבלים גבוהים י' טפחים מקיפים אותה והוא שקשר השבלים יחד בענן שאין רוח המצויה מנידה אותן שכל מחיצה שהרוח מנידה אינה מחיצה כמו שנתבאר בס"י שס"ב.

אבל השובת בעיר כל העיר נחשבת כד' אמות אע"פ שאינה מוקפת מחיצות כהלכתן כגון שיש בה פרצות הרבה במילואן וביותר מעשר דהואיל ובתי העיר מובלעים בתוך שבעים אמה ושירים של זה הרי כולם כדירה אחת כמו שיתבאר בס"י שצ"ח:

שצז – דין שביתת היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה ובו כ' סעיפים:

א

כל אדם יש לו חוץ מד' אמות או מהמקום ששבת בו אלפים אמה לכל רוח מרובעות כטבלא מרובעת כמו שיתבאר בס"י שצ"ט:

ב

קדש עליו היום בבקעה הרחק מן העיר שאין שם תחומי שבת מסומנים ואינו יודע לשער תחום שבת מהלך אלפים פסיעות בינוניות כדרך הליכתו של אדם וזהו תחום שבת כי דרך הליכתו של אדם אמה מראש גודל רגל זו עד ראש גודל רגל זו שמרחיק כחצי אמה בין רגל לרגל ומקום מצב הרגל עם המנעל הוא ג"כ כחצי אמה:

ג

כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת ויום טוב אלא אלפים אמה לכל רוח חוץ למקום שביתתו כך כליו ובהמתו אין יכולים שום אדם להוליכם חוץ לאלפים של בעליהם מפני שקנו שביתה במקום שביתה בעליהם אע"פ שלא היו שם כשקדש היום ואם עירבו בעליהם לרוח אחת אין שום אדם יכול להוליכם לרוח האחרת אפילו פסיעה אחת במקום שאין הבעלים יכולים להלך:

ד

המוסר בהמתו לבנו הרי היא כרגלי האב שאין שום אדם יכול להוליכה אלא במקום שהאב יכול להלך ולא במקום שהבן יכול להלך אע"פ שמסרה לו מבעוד יום לפי שדרך בני אדם להפקיד חפציהם ביד בניהם ואין כוונתם למסור ברשותם:

ה

אבל המוסר בהמתו לרועה אפילו מסרה לו ביום טוב ולא מבעוד יום הרי היא כרגלי הרועה בין שהוא ישראל בין שהוא נכרי לפי שמן הסתם גם מאתמול היה בדעתו למסרה לו היום וקנתה שביתה במקום שביתה הרועה ואפילו הוא נכרי כמ"ש בס"ת"א ואם מסרה לב' רועים הרי היא כרגלי בעליה מפני שלא קנה אחד מהם ואפילו אם מסרה לשניהם מערב יום טוב ולא בירר דבריו וביום טוב בירר דבריו שמסרה לאחד מהם ואליו נתכוין מערב יום טוב אעפ"כ כיון שבשעה שקדש היום לא היה מבורר עדיין לאיזה מהם מסרה לא קנו שניהם ונשארה ברשות הבעלים ולכן היא כרגליו:

ו

שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר שאפילו עירב הרועה לרוח אחת אינו מעכב על אחד מבני אותה העיר שלקחו ממנו ביום טוב מלהוליכו אלפים לרוח האחרת מפני שמאתמול מעמידו ברשות בני העיר לפי שרגילים ליקח ממנו אבל אם אחד מעיר אחרת שעירב לעיר זו לקחו ממנו ביום טוב אינו יכול להוליכו לעירו:

ז

אבל שור של פטם הוא כרגלי מי שלקחו לשחטו ביום טוב אפילו הוא מעיר אחרת וכן אם שחטו בעליו ביום טוב ומכר בשרו הרי כל אחד מהלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך אפילו הוא מעיר אחרת מפני שדעת בעליו למכרו גם לאנשים אחרים חוץ מאנשי אותה העיר מפני שהוא מפוטם והכל שומעים שמעו ובאים לקנותו:

ח

כלים המיוחדים לאחד מהאחים שבבית הרי הם כרגליו ושאינם מיוחדים אינם יכולים להוליכם אלא למקום שכולם יכולים להלך:

ט

שנים ששאלו מערב יום טוב חלוק אחד זה לילך בו יום טוב שחרית וזה לילך בו ערבית הרי הוא כרגלי שניהם דהיינו שאין יכולים להוליכו אלא למקום ששניהם יכולים להלך ואם עירב זה לסוף אלפים למזרח וזה לסוף אלפים למערב לא יזיזוהו ממקום שביתתם שהרי זה שעירב למזרח אינו יכול להלך למערב ממקום שביתתו אפילו פסיעה אחת וזה שעירב למערב אינו יכול לילך למזרח אפילו פסיעה אחת כמו שיתבאר בסי' ת"ח:

י

ב' שלקחו בהמה בשותפות ושחטוה ביום טוב אף על פי שחלקוה ולקחו כל אחד מנתו הרי כל הבשר של זה וזה כרגלי שניהם לפי שבין השמשות ינק כל אחד מחבירו כשהיתה הבהמה בחייה אבל אם לקחו חבית של יין בשותפות מערב יום טוב וחלקוה ביום טוב הרי חלקו של כל אחד מהם כרגליו לפי שבשל דבריהם יש ברירה דהיינו שאנו אומרים שהוברר הדבר למפרע שזה היה חלקו המגיע לו מערב יום טוב וקנה שביתה במקום שביתתו:

יא

השואל כלי מחבירו מערב יום טוב אפילו לא לקחו עד הלילה הרי הוא כרגלי השואל שכיון שאמר לו מבעוד יום להשאילו העמידו ברשותו שיוליכנו למקום שירצה אבל אם שאלו ממנו ביום טוב הרי הוא כרגלי המשאיל ואפילו דרכו לשאלו ממנו בכל יום טוב אין אומרים שמאתמול העמידו ברשותו לפי שכיון שלא בא לשאלו ממנו מערב יום טוב סבור המשאיל שמא מצאו אדם אחר שהשאיל לו ולא ישאל ממנו:

יב

האשה ששאלה מחבירתה ביום טוב מים או מלח לעיסתה ותבלין לקדרתה הרי העיסה והתבשיל כרגלי שתיהן ואין אומרים שיבטלו המים ומלח בעיסה מפני שהוא דבר שיש לו מתירין ואף על פי שדבר שיש לו מתירין אינו בטל אלא במין שנתערב במינו אבל בשאינו מינו בטל הוא אף על פי שיש לו מתירין מכל מקום כיון שהמים ומלח באים לתקן העיסה הרי הם עמה כמין במינו לענין זה:

יג

לקח מחבירו ביום טוב גחלת לא יוליכנה אלא כרגלי הנותן אבל אם הדליק נר או עץ שלו משלהבת חבירו הרי הוא כרגלי זה שהדליק:

יד

בור של יחיד הרי הוא כרגלי בעלים ושל אותה העיר כרגלי אנשי אותה העיר.

ואם מי שהוא מעיר אחרת בא ומילא עמהם אינו מוליכם אלא כרגלי אנשי אותה העיר דהיינו אלפים לכל רוח אם כולם לא עירבו ואם אחד מהעיר עירב לצפון ואחד לדרום זה מוליך לצפון כרגליו וזה לדרום כרגליו שהרי הם שותפים בבור ויש ברירה כמ"ש בחבית של יין (בסעיף י) אבל אם מי שהוא מעיר אחרת בא ומילא מהם לעצמו לא יזיזם ממקום שביתתם אם זה עירב לסוף אלפים לצפון וזה לסוף אלפים לדרום

שהרי מים אלו הם לו כרגלי שניהן שגם משלהם הוא ממלא ואין שייך לומר בו יש ברירה כיון שאין לו חלק כלל בבור זה אבל אם אחד מבני העיר מילא ונתן לו מוליכן כרגלי הממלא שהרי מחלקו מילא ונתן לו שיש ברירה.

ובור של הפקר כרגלי הממלא ראשון שאף שלא קנו המים שום שביתה בבין השמשות שחפצי הפקר אינה קונים שביתה מכל מקום כשבא זה ומילא וזכה במה שמילא מן ההפקר הרי קנו אז שביתה כשביתתו:

טו

וכל זה במים מכונסים שהם קווים ועומדים כגון מי גשמים אבל נהרות המושכים אף על פי שאינם נובעים הואיל והם נדים ונעים לא קנו שביתה אפילו הם של יחיד וכן מעיינות הנובעים ואע"פ שאין יוצאין ממקום נביעתם לימשך להלאה הואיל ואינם נחים לא קנו שביתה אפילו הם של יחיד ולפיכך הם כרגלי הממלא ראשון שאז קנו שביתה כשביתתו כיון שנפסקו אז ממקום נביעותם או ממקום הילוכם:

טז

היו באים מחוץ לתחום לתוך התחום ממלאים מהם בשבת ואין צריך לומר ביום טוב הואיל ולא קנו שביתה כלל חוץ לתחום:

יז

גשמים היורדים ביום טוב בתוך תחום העיר הם כרגלי אנשי אותה העיר וכל שכן כשירדו לתוך העיר עצמה מפני שלא קנו שביתה באוקיינוס או בעבים הואיל והם נדים ונעים שם:

יח

מילא מים מבור של הפקר לצורך חבריו הם כרגלי הממלאים ואע"פ שבשעת המילוי זכה בהם חבריו שהמגביה מציאה לחבירו קנה חבריו מכל מקום זכיה זו אינה אלא משום שאם היה רוצה היה זוכה בהם לעצמו יכול לזכות בהם ג"כ לחבירו וכיון שלא זכה אלא מכחו הרי הם כרגליו:

יט

מי שהיו לו פירות מופקדים בעיר אחרת שחוץ לתחום ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו.

במה דברים אמורים כשהנפקד יחד לו קרן זוית שאמר לו הניחם בזוית זו שאז לא קבל עליו שמירתן כלל רק כוונתו היא הרי ביתי לפניך הנח לך בזוית זו ושמור לך (ואצ"ל אם אמר לו בפירוש הנה הבית לפניך הנח לך במקום שתדע שלא קבל עליו שמירתן כלל כמ"ש בח"מ סי' רצ"א) אבל אם כשהפקידם אצלו קיבלם ממנו סתם הרי קבל עליו שמירתן והרי הם כרגליו כיון שהם מסורים בידו לשמרן:

כ

מי שזימן אצלו אורחים ביום טוב לא יוליכו בידם מנות למקום שאין בעל הסעודה יכול לילך אלא א"כ זיכה להם במנות אלו ע"י אחר מערב יום טוב:

שצח – דין היאך מודדין אלפים אמה ובו יד סעיפים:

א

הבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר אם יש לעיר ד' זוויות אפילו אינה מרובעת ממש שאין רחבה כארכה אלא ארוכה וקצרה או שהיתה מרובעת ולא לריבוע העולם ויש לה ד' זוויות מניחים אותה כמות שהיא ומודדין לה אלפים אמה מכל רוח מד' רוחותיה.

אבל אם היא עגולה שאין לה זוויות לא ימדוד לה מחומתה סביב אלא רואים אותה כאלו היא בתוך מרובע שארכו כארכה ורחבו כרחבה ומודדים חוץ מצלעות אותו מרובע שנמצא משתכר הזוויות כזה שלמדו חכמים ממגרשי הערים שהיו מרובעים כמ"ש בס"י שמ"ט.

וכן אם העיר היא משולשת או שיש לה צלעות רבות וזוויות רבות מרבעים אותה ריבוע שארכו כארכה ורחבו כרחבה היותר גדול ואח"כ מוציאים החוט חוץ למרובע אלפים אמה לכל רוח.

וכשהוא מרבע מרבעה לריבוע העולם כדי שתהא כל רוח ממנה משוכה כנגד רוח מרוחות העולם ומכוונת כנגדה ולא תהא באלכסונו של עולם:

ב

וכן עיר שאינה מוקפת חומה חלקה אלא בתים סמוכים ומחוברים ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו או יוצא ובולט מן העיר יותר מחבירו וכן עיר המוקפת לה חומה ואין כל החומה ישרה אלא יש בה מקומות בולטין ממנה רואים כאלו חוט מתוח על פני כולה כנגד מקום החיצון הבולט ממנה ומודד מן החוט ולחוץ אלפים כדי שיהא התחום שווה ביושר כנגד כל העיר ואפילו יש לה בליטה לצד מזרח ולצד מערב רואין כאלו חוט מתוח עליהם בכל צד כזה:

ג

עיר העשויה כמין ג"ם או כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מד' אלפים אמה שתחום ראשה זה נבלע בתוך תחום ראשה השני נעשית עיר אחת ומודדין לה מן היתר ורואין את כל הרוחב שבין היתר והקשת כאלו הוא מלא בתים (ואם היתר שמראש זה לראש זה בעיר העשויה כמין ג"ם יהיה מתוח לאלכסונו של עולם מוסיפין עליו ריבוע וכן בעיר העשויה כקשת):

ד

ואפילו אם יש מאמצעית היתר ולקשת יותר מאלפים שהיוצא מביתו שבקשת צריך לילך תחום שלם עד שיגיע ליתר אעפ"כ מודדין לו מן היתר לפי שאם היה רוצה היה יכול להלך דרך הבתים סביב הקשת עד שיגיע לאחד מן הראשים ומשם יכול להלך בכל אורך היתר אפילו לראש השני שהרי תחומיהם

נבלעים זה בזה וכיון שבהיתר יכול להלך למקום היתר שוב אין מקום החלק אוסר עליו ורואים אותו כאלו הוא מלא בתים וחצרות ואם אין מאמצעית היתר ולקשת יותר מאלפים אפילו יש בין ב' הראשים יותר מד' אלפים אמה מודדין לה מן היתר שהרי יכול להלך בהיתר דרך היתר מראש זה לראש זה כיון שהיתר הוא מובלע בתחום הקשת והרי זה כמהלך דרך בתי הקשת*:

[*משא"כ בס"ח. ושפיר מקשה התם רבא מיותר מאלפים דהכא לתוך אלפים דהתם. ואביי אינו צריך לתרץ כתירוץ ראשון של התוס' שם אלא כתירוץ ב' ואפ"ה חשש הטור לסברת תירוץ הא' כמו שחשש לסברת תירוץ הג' אע"ג דא"צ כלל אלא דסברא הוא ה"נ סברא הוא דליכא למימר מלי (ולפי זה אפילו בפחות מד' אלפים אסור לאמצעית כיון דליכא למימר מלי ולא דרך בתים ליתר עי' רש"י וכאילו אינה כלל דהבלעת תחומין כה"ג לאו מלתא היא. ורבה בר רב הונא ס"ל מלי בקשת ואפ"ה אסור בד' אלפים כמו שצ"ל לתירוץ הב') ודו"ק דמוכרח הוא בלאו הכי דאל"כ אף שיש להאמצעי יותר מאלפים לישתרי משום מלי אף דליכא למימר אתי דרך בתים ואף לפי תירוץ הא' והג' עכ"פ לחיצונים לישתרי].

ה

אבל אם יש מאמצעית היתר לקשת יותר מאלפים אמה ובין ב' הראשים יש ד' אלפים אמה מודדין לה מן המקום שנתקצר שם הקשת שאין בין ב' ראשים ד' אלפים או שאין מאמצעית היתר לקשת יותר מאלפים אמה ומכל מקום אפילו בני אותה הקשת ממש הולכים כל ריבוע של קשת ועיגולו עד ראש השני ומשם ואילך אלפים אלא שאסורים לבא דרך היתר שביניהם הארוך ד' אלפים ואינו מובלע בתחום הקשת:

ו

כל בית דירה שהוא יוצא מהעיר אף על פי שאין דרים בו עתה אלא שהוא ראוי לדירה שיש בו ד' אמות על ד' אמות אם אין בינו ובין העיר אלא ע' אמה ושירים שהם ב' שלישי אמה ועוד משהו שזהו שיעור צלע אחד מצלעות בית סאתים המרובעות ממש הרי זה מצטרף לעיר ונחשב ממנה וכשמודדין לה אלפים אמה מותחים חוט על פני כל רחבה חוץ לבית דירה זה ומשם מודדים לה אלפים אמה.

ויש אומרים שמרחיקים משם עוד ע' אמה ושירים ומתחילים למדוד ואצ"ל שאם אין בית דירה סמוך לעיר ומודדין מהעיר עצמה שמרחיקים מחומתה ע' אמה ושירים שכל ע' אמה ושירים הסמוכים לעיר נקראים עיבורה של עיר ונחשבים כעיר ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים.

אבל בית אחד אפילו גדול הרבה אין לו דין עיר לתת לו ע' אמה ושירים כעיר אם אינו עומד בתוך ע' אמה ושירים לעיר:

ז

היה בית קרוב לעיר [ב]ע' אמה ובית שני קרוב לראשון בע' אמה ובית ג' קרוב לב' בע' אמה וכן עד מהלך כמה ימים הרי הכל כעיר אחת וכשמודדים מודדים מחוץ לע' אמה מבית האחרון.

ואם היו בתים כאלו כנגד ב' ראשי העיר בלבד ומכנגד אמצעה הוא חלק ויש מבית האחרון שכנגד ראש זה עד בית האחרון שכנגד ראש זה ד' אלפים אמה ומהם לעיר יותר מאלפים אמה אינן מצטרפין זה עם

זה להיות עיר אחת ולמתוח חוט מזה לזה על פני כל העיר ולמדוד משם אלפים מכל העיר כמ"ש בעיר העשויה כקשת.

ואם אין בתים כאלו יוצאים אלא כנגד ראש אחד בלבד ובית האחרון רחוק מן העיר יותר מאלפים אין מותחים חוט כנגדו על פני אורך כל העיר אם יש בארכה יותר מאלפים שאז מה שהוא חוץ לאלפים באורך העיר כיון שמקום החלק שכנגדו אינו מובלע בתוך תחום בתים היוצאים כנגד ראש העיר הרי היא עולה לו מכלל אלפים של תחום שבת לפי שאינו נחשב מכלל העיר אבל מקום החלק שבתוך אלפים לבתים שכנגד ראש העיר הוא נחשב מכלל העיר והדרים כנגדו מודדים אלפים חוץ ממנו דהיינו כנגד בית האחרון מבתים היוצאים כנגד ראש העיר:

ח

כל בית שאינו עשוי לדירה אם דרים בו מצטרף לעיר אם הוא בתוך שבעים אמה ושירים לעיר כגון בית הכנסת שיש בו דירה לחזן הכנסת ובית עבודה זרה שיש בו דירה לכהניה והארוות של סוסים והאוצרות של תבואה שיש בהן דירה להשומר.

וכן בית הקברות שהשומר דר במחיצותיו אף על פי שאין שם בנין מיוחד להשומר שבנין המיוחד לכך בית גמור הוא ואפילו אין דרים בו עתה מצטרף לעיר אם יש בו ד' אמות על ד' אמות כמו שנתבאר.

וכן גשר שיש בו דירה להמוכס כגון שיש לו כתלים תחתיו אלא שהכיפה חלולה ויש בכתלים פילוש שיעברו שם המים והמוכס דר בכתלים אלו.

(וכן) ג' מחיצות אף על פי שאין עליהם תקרה (ודרים ביניהם או שנשארו מבית גמור) חשובות כבית גמור אם גבוהות י' טפחים והוא שיהא בהן ד' אמות על ד' אמות וכן ב' מחיצות שיש עליהן תקרה ומעזיבה (וג' מחיצות שיש עליהן תקרה ומעזיבה אף על פי שאין דרים שם בית גמור הוא) אבל ב' מחיצות שאין עליהם תקרה אע"פ שדרים ביניהם וכן השובך והבור ושיח ומערה אע"פ שדרים בהן אין דירתן כלום ואינן מצטרפים לעיר.

ואם יש בנין על פני המערה הרי כל המערה חשובה דירה ע"י בנין שעל פיה ואין מתחילין למדוד אלא מסוף המערה אם הבנין הוא בתוך שבעים אמה לעיר והוא שיש בו ד' אמות על ד' אמות ואם אין בו ד' אמות המערה משלימתו לד' אמות אם יש בו רוב הד' אמות:

ט

בית הבנוי בים שעשוי לפנות בו את הכלים שבספינה מצטרף לעיר אם הוא בתוך ע' אמה ושיריים אבל הבית שבספינה העומדת סמוך לעיר אינו מצטרף לעיר מפני שאינו קבוע שם שפעמים הוא בתוך [ע' אמה] לעיר ופעמים שאינו.

וכן הבורגנין שעושין שומרי הפירות בגנות ופרדסים או שומרי העיר חוץ לעיר אינן מצטרפין עמהם מפני שהם עראי מפני הגנבים ומפני הגשמים ששוטפים אותם אם הוא מקום שמצויים בו גנבים או גשמים ששוטפים הבורגנים אבל במקום שאינן מצויין הרי אלו מצטרפין לעיר ויכול להלך אפילו כמה פרסאות על ידי בורגנין המובלעין זה בתוך ע' אמה של זה וכן בכל אלו שמצטרפין לעיר:

בית שאין ברחבו ד' אמות אף על פי שארוך מאד אינו נקרא בית:

יא

היו ב' עיירות זו סמוכה לזו קמ"א אמה ושליש (ועוד דבר מועט) כדי שיהיה ביניהן ע' אמה ושיריים לזו וע' אמה ושיריים לזו חשובות שתיהן כעיר אחת ונמצאת כל עיר מהן מהלכת את כל העיר השניה וחוצה לה אלפים אמה וכן חומת העיר שנפרצה מב' רוחותיה זו כנגד זו וחרבו הבתים שביניהן עד שנעשו כב' עיירות אם אין ברוחב מקום החלק אלא קמ"א אמה ושליש דינו כסתום.

אבל בית אחד אפילו גדול הרבה מאד אע"פ שאין בינו לעיר קמ"א אמות אינו מצטרף עמה עד שיהיה לה בתוך שבעים אמה ושיריים לפי שאין נותנים שום עיבור לבית אלא לעיר בלבדה:

יב

היו שלשה כפרים משולשים כשלש רגלי הקנקן אם אין בין האמצעית לכל אחד מהחיצונים יותר מאלפים אנו רואין אותו כאלו הוא מובלע ביניהם ואם כשהיה מובלע ביניהם לא היה ממנו לכל אחד מהחיצונים יותר מקמ"א אמה ושליש והרי כולם כעיר אחת הרי הם עכשיו ג"כ כעיר אחת ומודדים להם אלפים לכל רוח מחוץ לשלשתן ואפילו אם יש בין החיצונים יותר מד' אלפים אמה מצטרפים זה עם זה אם האמצעי הוא גדול כל כך עד שאם היה מובלע בין החיצונים לא היה ממנו לכל אחד מהם יותר מקמ"א ושליש שכיון שאנו רואים כאלו האמצעי מובלע בין החיצונים מה לנו למרחק שבין החיצונים.

ואינן דומים לעיר העשויה כקשת שאם יש בין ב' הראשים ד' אלפים אינן מצטרפים זה עם זה לפי שאי אפשר לראות כאלו הקשת מובלע במקום היתר בין הראשים שהרי הקשת הוא גדול מהיתר לפיכך אם כפר האמצעי הוא גדול מהמרחק שבין החיצונים אין רואין אותו כאלו הוא מובלע ביניהם ומודדים לכל אחד לעצמו.

ואף על פי שאין ממנו לכל אחד מהם יותר מאלפים אינו מצטרף עמהם (אם יש בין החיצונים ד' אלפים) ואינן דומים לעיר העשויה כקשת שאם אין מקשת לאמצעית היתר יותר מאלפים מצטרפים הראשים זה עם זה ונעשה הכל עיר אחת (אפילו יש ביניהם יותר מד' אלפים) לפי שהמהלך ביתר מראש זה לראש זה הוא מהלך בהיתר כאלו מהלך בבתי הקשת כיון שהיתר הוא מובלע בתחומן משא"כ כאן שהמהלך מחיצון לחיצון אף אם תחשבהו כאלו מהלך דרך האמצעי הוא מובלע בתחומיו אינו מהלך בהיתר (שאפילו אם אין מחיצון לחיצון יותר מאלפים מכל מקום כיון שגם אם היה מהלך דרך האמצעי לא היה זה מועיל לו שלא יהיה זה עולה לו מן המדה שיהא יכול לילך עוד אלפים חוץ לחיצון לכן גם עכשיו שמהלך שלא בדרך האמצעי הרי זה עולה לו למדת תחומו משא"כ בעיר העשויה כקשת שאם היה מהלך דרך בתי הקשת לא היה זה עולה למדת תחומו לכן גם כשהלך ביתר אינו עולה לו במדתו הואיל והוא מובלע בתחום הקשת).

ומטעם זה אם יש מאמצעי לחיצונים יותר מאלפים שאין רואין אותו כאלו הוא מובלע ביניהם אין החיצונים מצטרפים זה עם זה אפילו אין ביניהם ד' אלפים כל שיש ביניהם יותר מקמ"א ושליש ואינן דומים לעיר העשויה כקשת שאם אין בין ב' הראשים ד' אלפים מצטרפים זה עם זה אע"פ שיש בין יתר

לקשת יותר מאלפים לפי שאם היה רוצה היה יכול לילך דרך בתי הקשת כמו שנתבאר למעלה משא"כ כאן שאין בתי לחברם.

ויש אומרים שאף שאין מהאמצעי לחיצונים אלפים אין רואים אותו כאלו הוא מובלע ביניהם אלא לענין שהחיצונים מצטרפים זה עם זה ועם האמצעי אבל האמצעי מודדים לו אלפים מחומתו לפי שאם נראה אותו כמובלע ועומד בין החיצונים יפסיד כל כך לרוח השנית שאינה לצד החיצונים (ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל ומודדים להאמצעי אלפים מחוץ לחיצונים ואף על פי כן לא הפסיד לרוח השנית):

יג

עיר שיושבת על שפת הנחל שרוב העתים הוא יבש שאינו מלא אלא בשעת הגשם אם יש לפניה מצבה רוחב ד' אמות על שפת הנחל כדי שיעמדו עליה וישתמשו בנחל נמצא הנחל בכלל העיר ומודדים לה אלפים אמה משפת הנחל הב' ונעשה הנחל כולו מכלל העיר מפני המצבה הבנויה בצדו ואם אין במצבה רוחב ד' אמות אין תשמישם עליה בנחל נוח מפני שמתיראים שלא יפלו בנחל ואין מודדים להם אלא מפתח בתי החיצונים הסמוכים לנחל ונמצא הנחל נמדד מן האלפים שלהם ויש להסתפק אם בכל מקום שמשתמשים שם בני העיר בתשמיש נוח נתחיל למדוד משם:

יד

יושבי צריפים דהיינו שיושבים באהלים שעושין מהוצין וערבה ואינן קבועים במקום אחד אלא יושבים כאן זמן מה עד שיכלה המרעה ואח"כ הולכים למקום אחר מודדים לכל אחד ואחד מפתח אהלו ואע"פ שכל אהלים סמוכים זה לזה אין מודדים מאהל החיצון כמו בעיר שמודדים מבית החיצון אע"פ שאינה מוקפת חומה שכיון שאין האהלים קבועים אין להם דין עיר.

ומכל מקום אם הם מוקפים כולם במחיצה גבוה י' טפחים או בחריץ עמוק י' טפחים שהוא נחשב כמחיצה הרי כל ההיקף נחשב כד' אמות אם הוקף לדירה כמו שנתבאר בס' שצ"ו.

ואם יש שם ג' חצרות של ב' ב' בתים קבועים של אבן או של נסרים הרי אלו עושין את כל האהלים קבע ויש להם דין עיר ומרבעים אותה ונותנים לה אלפים לכל רוח כשאר העיירות.

עיר שהוקפה ולבסוף ישבה אם אינה מיושבת כולה עד החומה כשבא למדוד תחומיה לא ימדוד מהחומה אלא מחוץ לע' אמה ושיריים מהבתים שהחומה היא כאלו אינה לפי שע"י החומה לא נעשה ההיקף שבתוכה כד' אמות הואיל ולא הקיפוה לדירה ומכל מקום אם יש בחומה בית דירה והיא בתוך ע' אמה ושיריים לשוב בתי העיר מודדים מחוץ לע' אמה ושיריים מבית דירה זה כמו שנתבאר למעלה אבל אם ישבה ולבסוף הוקפה הרי זה הוקף לדירה ומודדים מחוץ לשבעים מחומתה בכל ענין:

שצט – במה מודדין התחומין ומקום המדידה ומי הוא המודד ובו טו סעיפים:

א

אין מודדים תחום העיר אלא בחבל של פשתן של חמשים אמה לא פחות מפני שהוא נמתח ביותר כשהוא קצר ומאריך המדה ללא צורך (וכן של שאר מינים נמתח ביותר) ולא ארוך יותר מפני שאינו נמתח כראוי שכובדו מכפילו ומתקצר באמצעיתו ומקצר מדת התחום:

ב

אם יש לפניו לסוף ע"ה אמה מהעיר נהר שהוא רחב יותר מכ"ה אמה שאינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה כשימדוד בו מסוף חמשים מהעיר מקום שנסתיים החבל פעם אחת כיצד יעשה לאחר שמדד נ' אמה מהעיר חוזר לאחוריו כ"ה אמה כדי שיהא החבל של נ' אמה נשלם עד הנהר:

ג

לא ימדוד אלא כנגד לבו שקבעו לו חכמים מקום לשום כנגדו ראש החבל שלא יתן זה כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והחבל מתקצר והתחומין מתמעטין:

ד

וצריך למתוח החבל בכל כחו מפני שהוא מכביד באמצעיתו:

ה

לא ימדוד אלא כנגד העיר אפילו אם יש הרים וגיאות כנגדה לא ילך מכנגדה לצדה שהוא ישר וימדוד שם ויחזור אח"כ כנגד העיר לפי מדה שמדד שם אלא ימדוד כנגד העיר כדי להבליע ההרים וגיאות שכנגדה או למודדה בדרך שיתבאר:

ו

הגיע להר אם הוא זקוף כל כך שאם יורידו חוט המשקולת מראשו לא יתרחק מכנגדו למטה בשיפולו ד' אמות א"צ למדוד כלל הירידה והעליה אלא אם יש מישור בראשו מודדו ואם אין מישור בראשו אינו מודדו כלל אלא מדלגו לגמרי אף על פי שיכול להבליעו בחבל של נ' אמה.

ואם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו ד' אמות ומתלקט י' טפחים מתוך יותר מד' אמות דהיינו שבהילוך יותר מד' אמות של שיפוע עולה י' טפחים בגובה אז רואים אם אין משפתו אל שפתו אלא חמשים אמה ביושר אם היו נוקבים אותו בשיפולו אצל שפתו והיו מודדים דרך הנקב אזי צריך להבליעו בחבל של נ' אמה שזוקף עץ גבוה בשפתו מזה ועץ אחר כנגדו בשפתו מזה ומותח חבל מזה לזה.

ואם אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה מודדו בחבל של ד' אמות וכך יעשה אחד עומד ברגלי ההר למטה ואחד למעלה ממנו ברחוק ד' אמות ונותן התחתון את החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו ועולה התחתון

למקום שעומד העליון והעליון עולה ד' אמות ומודדים כבתחלה וכן יעשה עד שימדדו כל ההר מב' צדדיו
ונמצא מתמעט מדרונו בכל ד' אמות יותר מן חצי קומת אדם כמו שמלבו ועד רגליו:

ז

ואם הוא משופע יותר שמתלקט י' טפחים מתוך ד' אמות כיון שאינו נוח תשמיש הליכתו וטורח הוא
לעלות ולמתוח חבל מעץ שבשפתו מזה לעץ שכנגדו אזי לא הטריחוהו חכמים בכך אלא ישער באומד
כמה יהיה בחבל שימתחו עליו מעץ לעץ אם היו מעמידים אותם בשפתיו מזה ומזה והולך לו למדוד להלן
להשלים מדת תחומו.

ואם ישער בדעתו שיהיה בו יותר מנ' אמה כיון שאם לא היה משופע כל כך היה צריך למדוד כל שיפועו
בחבל של ד' אמות גם כשהוא משופע כל כך לא הקילו בזה לשער באומד דעתו כמה יהיה בחבל המתוח
אלא צריך למדוד כולו בחבל של ד' אמות:

ח

וכל זה בהר וכן בכותל בין שהוא זקוף בין שנפל ונעשה כהר אבל אם הגיע לגיא אם יכול להבליעו בחבל
של נ' אמה צריך להבליעו ולא לשער באומד דעתו אפילו מתלקט עשרה מתוך ד' אמות לפי שבקל יכול
להבליעו שאחד יעמוד מכאן ואחד מכאן ואין צריך להעמיד עצים כלל ומטעם זה אפילו אם אין חוט
המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ד' אמות צריך להבליעו.

אבל אם אינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה אם חוט המשקולת מתרחק מכנגדו ד' אמות מודדו כולו
בחבל של ד' אמות כמו בהר.

והוא שלא יהא עמוק יותר מאלפים אבל אם הוא עמוק יותר מאלפים מודד הירידה והעליה של כל
השיפוע מדידה יפה כמו קרקע חלקה אפילו אם יכול להבליעו בחבל של נ' אמה.

ואם אין החוט מתרחק מכנגדו ד' אמות אינו מודד כלל השיפוע של ירידה ועליה אלא המישור של מטה
בלבד אם אינו יכול להבליעו ואפילו אם עמוק יותר מאלפים:

ט

הגיע להר או לגיא וכל מה שממנו כנגד העיר הוא רחב מחמשים אמה שאינו יכול להבליעו ומן הצד הוא
מתקצר והולך כגון שהוא במזרח העיר וכל אורך מזרח אינו יכול להבליעו אם יכול להבליעו בתוך אלפים
של צד צפון או דרום ילך לשם ויבליעו כיון שהוא עדיין בתוך התחום של צד העיר ויחזור אח"כ כנגד העיר
לפי מדה שמדד שם אבל אם אינו יכול להבליעו בתוך אלפים של צד העיר לא יתרחק יותר להבליעו גזרה
שמה יאמרו הרואים שמדת תחומין באה לכאן:

י

אין סומכין אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע מדת הקרקע:

יא

היו לנו תחומי שבת מוחזקין ובא מומחה ומדד ריבה בתחום מהם ומיעט בתחום מהם שומעים לו אף בתחום שריבה אע"פ שהוא להקל לפי שתולין לומר שהראשונים לא מתחו החבל כל צרכו שצריך למתחו בכל כחו:

יב

מדד ומצא מדתו במזרחית צפונית יתירה על שכנגדה במזרחית דרומית מותח החוט של סימן התחום מזו לזו באלכסון ואין אומרים שטעה באחת מהן אלא תולין שזו שנתקצרה הוא מחמת הרים וגיאות שיש שם והוצרך למודדן בענין שנתקצר התחום ויש אומרים שתולין בטעותו והולכין להקל לומר שטעה בזו שנתקצרה אצלו ומוציאין אותה להלאה עד כנגד הארוכה (והעיקר כסברא הראשונה):

יג

אם באו ב' מומחים ומדדו את התחום אחד ריבה ואחד מיעט שומעין למרבה להקל בדברי סופרים ובלבד שלא ירבה יותר ממדת אלכסונה של קרן העיר כיצד בעת שירבה זה נאמר שמא הא' מקרן אלכסון של עיר מדד האלפים ג"כ באלכסון וכן מקרן שכנגדה ונמצא כשמותחים חוט מסוף תחום שמקרן זו לסוף תחום שמקרן זו יהיה בין חוט זה לעיר פחות מאלפים והאחרון מדד כהלכה מצלע העיר ואין מחזיקין על הראשון שטעה ביותר משיעור זה ולפיכך אם ריבה האחרון יותר משיעור זה אין שומעים לו.

ושיעור זה הוא שיעור עודף שיש בצלע ארוך אלפים על צלע מרובע שאלכסונו הוא אלפים שהרי מן העיר עד החוט המתוח מסוף האלפים שבאלכסון הוא צלע מרובע שאלכסונו אלפים ושיעור צלע זו הוא אלף ותכ"ח אמה בקירוב לפי החשבון של חכמי התלמוד שהוא בקירוב ולא בצמצום בכל אלכסון שהוא עודף על צלעות ריבועו ב' חומשין מאורך הצלע ונמצא שמאלף ותכ"ח עודף אלכסונו אלפים ותתנ"ז חומשין שהם תקע"ב אמה פחות ד' חומשים תנם על אלף ותכ"ח יהיו אלפים אמה פחות ד' חומשים אבל לפי חשבון חכמי המדות שדקדקו וצמצמו החשבון בכל אלכסון יהיה עודף זה תקפ"ה אמה בקירוב:

יד

עושין התחומין סביב העיר כטבלא מרובעת דהיינו שמוודד על פני כל אורך העיר למזרח אלפים אמה לחוץ וכן לצפון ואחר כך רואים כאלו היתה טבלא מרובעת אלפים על אלפים בקרן למלאותה ונמצא התחום בקרן אלפים ואלכסון שהם אלפים ות"ת וכן יעשה בשאר הקרנות אבל לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים באלכסון וכן בקרן שכנגדה ויתן החוט מזו לזו שא"כ מפסיד הת"ת שבקרן וגם לא יהיה התחום כנגד העיר אלא אלף ותכ"ח ולפי חשבון חכמי המדות אלף ותט"ו:

טו

אפילו עבד ושפחה כנענים שקבלו עליהם מצות שהאשה חייבת בהן נאמנים לומר עד כאן תחום שבת שלא אמרו חכמים את הדבר להחמיר אלא להקל.

אבל קטן אינו נאמן בעודו קטן אבל נאמן הגדול לומר זכור אני שעד כאן היינו באים בשבת כשהייתי קטן וסומכים על עדותו:

ת – מי שישב לו בדרך לנוח ולא ידע אם הוא בתחום אם לאו ובו סעיף אחד:

א

מי שהיה בא בדרך ליכנס לעיר וישב בדרך לנוח וחשכה לו ולא ידע שהוא בתחום העיר ואח"כ מצא עצמו בתחומה קנה שביתה בעיר ונכנס לתוכה בשבת ומהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח ואע"פ שנתכוין לקנות שביתה במקומו כיון שאלו היה יודע שהעיר בתוך תחומו לא היה חפץ לקנות שביתה אלא עם בני העיר הרי הוא כאלו קנה שביתה עמהם.

אבל אם לא היה בדעתו כלל ליכנס לעיר זו קנה שביתה במקומו ומשם יש לו אלפים אמה לכל רוח ואם כלים אלפים ממקום שביתתו בחצי העיר אינו מהלך בעיר יותר מחציה ואם כלים בסוף העיר כל העיר נחשבת לו כד' אמות כמו שיתבאר בס' ת"ח.

ואפילו אם מבעוד יום היה בדעתו ליכנס לעיר זו ובין השמשות אמר בפירוש שביתתי במקומי הרי עקר שביתתו מאנשי העיר וקנה שביתה במקומו:

תא – מי שישן בדרך וחשכה לו קונה אלפים אמה לכל רוח ובו ב' סעיפים:

א

כל אדם קונה שביתה במקום שקדש עליו היום ויש לו משם אלפים לכל רוח אף על פי שלא אמר שביתתי במקומי שכיון שאם היה רוצה היה אומר הרי זה כמו שאמר ואפילו מי שישן בדרך וחשכה לו קנה שביתה במקומו אם הוא חוץ לתחום העיר ויש לו משם אלפים לכל רוח אע"פ שלא נתכוין לקנות שביתה כלל שהואיל ואם היה ניעור היה קונה קונה ג"כ כשהוא ישן וכל חפציו כמוהו.

אבל חפצי הפקר שאין להם בעלים שיוכלו להקנות להם שביתה לא קנו שביתה מאליהם אלא הרי הם כרגלי הזוכה בהם תחלה שיכול להוליכם למקום שילך הוא ואפילו חוץ לתחום העיר אם עירב לשם.

אבל חפצי הנכרי קונים שביתה במקומן אף על פי שבעליהם לאו בני שביתה הם שגזרו על חפצי הנכרי גזירה משום חפצי ישראל ואם הוציאם הנכרי חוץ לתחום אין להם אלא ד' אמות אלא הביאם לעיר דינם כמו שהוציאוהו נכרים חוץ לתחום ונתנוהו בעיר שכל העיר נחשבת לו כד' אמות הואיל ויצא באונס כמו שיתבאר בס' ת"ה.

והוא שתהא העיר מוקפת מחיצות לדירה שכל מקום שאינו מוקף לדירה אינו נחשב כד' אמות כמו שנתבאר בס' שצ"ו.

(ואינו דומה לשבת בעיר שכולה נחשבת לו כד' אמות אע"פ שאינה מוקפת מחיצות כלל לפי שאין מתחילין למדוד לו אלפים אלא מבית החיצון הואיל וכל בתי העיר מובלעים זה בתוך ע' ושיריים של זה אבל מכל מקום אין כל העיר נחשבת לו כד' אמות ממש אלא ביתו שקנה בו שביתה בלבד ושאר הבתים הם מובלעים זה בתוך ע' אמה ושיריים של זה ואין מתחילין המדידה מהם אבל ליוצא חוץ לתחום אין כל העיר נחשבת כד' אמות עד שתהא מוקפת מחיצות לדירה).

וסתם עיירות מוקפות לדירה שבונים בתים תחלה ואח"כ מקיפים אותם אבל סתם מבצרים אינן מוקפים לדירה:

ב

ולכן יש לזהר שישראל שהשאל כליו לנכרי והחזירם לו בשבת שלא לטלטלם בעיר חוץ לד' אמות מהמקום שהניחם שם הנכרי אם אין העיר מוקפת מחיצות כגון אם טלטלם אחד ב' אמות לא יטלטלם השני יותר מב' אמות.

אבל אם הניחם בחצר מותר לטלטלם בכולה שכולה כד' אמות וכן מבואות שלנו המתוקנים בצורת פתח נקראים מוקפים לדירה שהרי בונים בתים תחלה ואח"כ עושים צורת פתח (והוא הדין אם מתוקנים בלחי או קורה שהם כד' אמות לענין יוצא חוץ לתחום כמו שהם כד' אמות לענין טלטול שמותר לטלטל בכולם):

תב – דין חריץ מים שבין ב' תחומין ובו ב' סעיפים:

א

חריץ מלא מים מכונסים שהוא בין ב' תחומי שבת מקצתו בתחום עיר זו ומקצתו בתחום עיר אחרת שתי העיירות אסורות למלאות ממנו אע"פ שכל אחד ממלא מתוך תחומו לפי שכל מה שהוא בתחום העיר אינו קונה שביתה במקומו להיות לו משם אלפים לכל רוח אלא אחר העיר הוא נגרר וקונה שביתה בעיר ואם הוא בסוף תחומה אין יכול לזוז משם ולחוץ וא"כ מים אלו חציים קנו שביתה בעיר זו וחציים בזו והם מתערבים אלו באלו ואין דין מים אלו כדן חפצי הפקר שאינם קונים שביתה כלל לפי שכיון שהם סמוכים לעיר דעת אנשי העיר עליהם והרי הם כגשמים הסמוכים לעיר שהם כרגלי אנשי העיר כמו שנתבאר בס' שצ"ז ואין בני תחום זה יכולים למלאות מתוך תחומן מפני עירוב מים של תחום אחר.

וצריך לעשות מחיצה גבוהה י' טפחים בסוף התחומין שבחריץ להבדיל בין מים למים ואפילו היא של קנים סמוכים זה לזה פחות מג' טפחים שהמים מעורבים בין קנה לחבירו ואפילו היא תלויה שאינה מגעת עד קרקעית החריץ שהמים מעורבים מתחתיה אין בכך כלום שקל הוא שהקילו במים שאין צריך רק שיהיו נראים כמובדלים כמו שנתבאר בס' שנ"ה ושע"ו ואם המים מושכים או נובעים א"צ שום תיקון שאינם קונים שביתה כלל והרי הם כרגלי הממלא ראשון כמו שנתבאר בס' שצ"ז:

ב

בור של תבן העומד בין שני תחומין אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן ואין חוששין שמא אלו יקחו מתחום של אלו:

תג – דין בקעה שהקיפיה נכרים ובו סעיף אחד:

א

שבת בבקעה והקיפיה נכרים בשבת מחיצות לדירה אע"פ שהיא רשות היחיד גמורה לענין טלטול שכל מחיצה הנעשית בשבת בשוגג שמה מחיצה וכל שכן כשנעשית ע"י נכרים אעפ"כ אם היא יתירה מאלפים אינו יכול להלך בה אלא עד אלפים ממקום ששבת בו שאין מחיצות אלו מועילות לעשות כל ההיקף שבתוכן כד' אמות הואיל ולא שבת באויר מחיצות אלו ולא קנה בהן שביתה שכשקדש עליו היום לא היה כאן מחיצות ולא קנה אז שביתה אלא עד אלפים.

ואינו דומה למי שהוציא והו נכרים חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות.

ומותר לטלטל בכולה ע"י זריקה שיכול לזרוק אפילו לחוץ לאלפים.

ובתוך אלפים דעת ר"י בתוספות שם שאין לטלטל אלא בד' אמות דלענין טלטול כי אורחיה חשבינן כנפרצה למקום האסור לה ודעת הט"ז שאין זה דומה לנפרצה למקום האסור כיון שאין איסור בטלטול חוץ לאלפים אלא מחמת שאינו יכול לילך לשם ולטלטל אבל הטלטול בעצמו אין בו איסור שהרי רשות היחיד גמורה היא ולכן אינו אוסר את מקום הפרוץ לו שיכול לילך בו ולכן מותר גם לטלטל כיון שאם היה יכול לילך חוץ לאלפים היה ג"כ מותר לטלטל משם ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים:

תד – דין אם יש תחומין למעלה מעשרה טפחים ובו ד' סעיפים:

א

המהלך חוץ לתחום למעלה מי' טפחים כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהים י' טפחים ואין בכל אחד מהם ד' טפחים על ד' טפחים או אפילו עמוד אחד גבוה ואין בו ד' טפחים על ד' טפחים שעומד מקצתו בתוך התחום ומקצתו חוץ לתחום ומהלך על גבו משפתו אל שפתו הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מי' טפחים או לאו מפני שאפשר שהילוך גבוה י' טפחים אינו נקרא הילוך אבל עמוד שיש בו ד' טפחים על ד' טפחים כיון שנוח תשמיש הליכתו אין בו ספק שהילוך גמור הוא והרי זה כמהלך בארץ שרואין את העמוד כאלו הוא מגוף הארץ שהיא עבה כאן ובולטת כמו עמוד אבל פחות מד' טפחים כיון שאינו נוח להלך בו הרי זה כמהלך באויר ויש בו ספק.

וכן המהלך בקפיצה ע"י שם למעלה מי' טפחים וכן ספינה ההולכת למעלה מי' טפחים מקרקעית המים דומה לקפיצה באויר כיון שאינה נחה בהליכתה על הארץ כמו שנח אדם ההולך ברגליו:

ב

וספק זה אין הולכין בו להחמיר אלא בשל תורה כגון מתוך י"ב מיל לחוץ לי"ב מיל לדברי האומרים שתחום י"ב מיל הוא מן התורה.

והוא שיהיו כל הי"ב מיל רשות הרבים גמורה מן התורה ע"ד שנתבאר בס' שמ"ה כדי שיהיו דומים לדגלי מדבר שהיו רשות הרבים גמורה שמשם למדו איסור התחומים מן התורה כמו שנתבאר בס' שצ"ו אבל אם חסר אחד מתנאי רשות הרבים בענין שמן התורה מותר לטלטל בכולו אין צריך לומר שמוותר להלך בכולו.

וכבר נתבאר בס' שמ"ה שנהגו כהאומרים שעכשיו אין לנו רשות הרבים גמורה:

ג

אבל כשספק זה הוא בשל דבריהם הולכין בו להקל והואיל ואין בימים ובנהרות איסור תחומין של תורה לדברי הכל אפילו ביותר מי"ב מיל לפי שאינן דומים לדגלי מדבר לפיכך מי שבא בספינה בשבת והגיע לנמל אם משנכנס השבת עד שהגיע לנמל לעולם היתה מהלכת למעלה מי' טפחים מקרקע הים או הנהר

אין לו דין יוצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות לפי שעדיין לא קנה שביתה ובמקום שפגע בו למטה מי' טפחים סמוך לנמל שם הוא קונה שביתה ויש לו אלפים לכל רוח.

ואפילו אם הוא ספק אם היתה מהלכת למעלה מי' טפחים הולכים להקל.

אבל אם ידוע שהיתה במקום אחד למטה מי' טפחים משנכנס השבת והפליגה משם חוץ לאלפים אין לו משם אלא ד' אמות כדין יוצא חוץ לתחום שהרי קנה כבר שביתה במקום שהיתה למטה מי' טפחים אלא שכל הספינה נחשבת לו כד' אמות כמו שיתבאר בסי' ת"ה] ואצ"ל אם יצא פעם אחד ליבשה ממש משחשכה.

ומכל מקום אם הוא בענין שמותר לו לצאת מן הספינה לנמל וליכנס לעיר כגון שהגשמים יורדים עליו או שהחמה זורחת עליו ומצערתו או שצריך לנקביו ואין לו מקום צנוע עד שיכנס לעיר שמותר לו ליכנס כמו שיתבאר בסי' ת"ו הרי כל העיר לו כד' אמות אם היא מוקפת מחיצות לדירה ומהלך את כולה כיון שנכנס לתוכה ברשות והוא הדין אם נכנס באונס כגון שדחפוהו נכרים לתוך העיר ואצ"ל אם נכנסה הספינה עצמה לתוך העיר שהיא חשובה כד' אמות אם מוקפת לדירה.

במה דברים אמורים כשהפליגה חוץ לתחום מהמקום שהיתה שם למטה מי' טפחים אבל אם עדיין לא הפליגה מאותו מקום אלפים ונכנסה לעיר וכלתה מדתו בחצי העיר אסור להלך יותר מחציה אף על פי שנכנס לה ברשות לפי שאין העיר נחשבת כד' אמות אלא ליוצא חוץ לתחום אבל לא למי שמוודד אלפים ממקום שביתתו כמו שנתבאר בסי' ת"ג:

ד

הבא בשבת מחוץ לתחום מותר לילך ביום טוב שלאחריו חוץ לד' אמות מפני ששתי קדושות הן ואין בזה איסור הכנה משבת ליום טוב במה שמהלך כאן ביום טוב יותר מד' אמות ע"י שכבר קנה כאן שביתה בשבת הואיל ובשעת קנייתו שביתה כאן בשבת לא אמר כלום:

תה – דין היוצא חוץ לתחום ובו ט' סעיפים:

א

מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס להיות כבני העיר ואין לו אלא ד' אמות מעמידת רגליו לכל רוח (שירצה) כמו שנתבאר בסי' שצ"ו ואע"פ שתחום זה של ד' אמות שנתנו לו חכמים כשיצא חוץ לתחום הוא מובלע בתחוך תחום אלפים שיצא ממנו אין הבלעת תחומים אלו מועלת לומר כיון שנכנס ברשות בתוך תחום שיצא ממנו שיהיה כאלו לא יצא ממנו כלל אלא א"כ יצא ממנו ברשות כגון להציל נפשות כמו שיתבאר בסי' ת"ז והוא הדין אם יצא שלא לדעתו כגון שהוציאוהו נכרים או איזה אונס אחר מועלת הבלעת תחומין אלו שיהיה כאלו לא יצא מתחומו מעולם ויש לו אלפים לכל רוח מהמקום ששבת בו:

ב

היתה רגלו אחת תוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס להיות כבני עירו שכיון שאין חוץ לתחום אלא רגלו אחת עדיין רובו בתוך התחום:

ג

מי שקידש עליו היום והוא חוץ לתחום העיר אפילו אמה אחת לא יכנס להיות כבני העיר ואינו מהלך אלא אלפים אמה לכל רוח ממקום שקידש עליו היום (ויכול להלך בעיר ג' אמות שהרי יש לו אלפים חוץ מד' אמות שהן מקום שביתתו כמו שנתבאר בסימן שצ"ו) עיין לקמן בס' ת"ח:

ד

מי שהפליגה ספינתו בים מהלך את כולה הואיל ושבבת באויר מחיצות ואם נפחת דפני הספינה בשבת אם היא מהלכת מהלך את כולה ואם היא עומדת אינו מהלך בה אלא ד' אמות ואם בראשה אין לה מחיצות עשרה ויש בקרקעיתה לחקוק ולהשלימה לעשרה מהלך את כולה:

מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת מותר לעשות לו מחיצה של בני אדם שעירבו לאותו רוח ויכולים לילך שם ויעשה סביביו כמו מחיצה ויכנס ביניהם (עד תוך התחום או עד פחות מד' אמות לתוך התחום שמשם יכול לילך גם בלא מחיצה לתוך התחום) וכיון שנכנס תוך התחום ברשות מפני שכל ההיקף שתוך המחיצה נעשה לו כד' אמות הרי זה כאלו לא יצא כלל מתחומו כיון שיצא שלא לדעת והוא שלא ידעו אותם שנעשית מהם המחיצה שלשם כך נקראו כמו שנתבאר בס' ש"ב.

ואפילו אם ההיקף שבתוך מחיצה זו הוא יותר מאלפים אמה נחשב כולו כד' אמות לזה שיצא חוץ לתחום אע"פ שאינו נחשב כד' אמות למי שלא יצא חוץ לתחום הואיל ונעשית המחיצה בשבת כמו שנתבאר בס' ת"ג (ע"ש הטעם).

אבל אם יצא חוץ לתחום לדעת אסור לילך אפילו בתוך מחיצה יותר מד' אמות כמו שיתבאר:

ה

מי שהוציאוהו נכרים חוץ לתחום או שיצא מעצמו ע"י שאחזתו רוח רעה ונטרפה דעתו או שיצא ע"י שאר כל אונס או ששגג ויצא אין לו אלא ד' אמות החזירוהו לתוך התחום כאלו לא יצא והרי כל העיר לו כד' אמות כבתחלה וחוצה לה אלפים אמה לכל רוח אבל אם חזר לדעת לתוך התחום אין לו אלא ד' אמות וכן אם אפילו חזר שלא לדעת אלא שיצא לדעת.

ומכל מקום אם חזר לעירו כל העיר חשובה לו כד' אמות אם היא מוקפת מחיצות לדירה ואפילו אם יצא לדעת וחזר לדעת הואיל ושבבת באויר מחיצותיה אלא שאסור לצאת חוצה לה:

ו

במה דברים אמורים כשחזר לעיר ששבבת בה אבל בעיר אחרת אין לו אלא ד' אמות אפילו מוקפת מחיצות לדירה ואפילו בחצר או בבית אין לו אלא ד' אמות ואין כולו נחשב לו כד' אמות הואיל ולא שבת באויר מחיצות אלו.

במה דברים אמורים כשיצא חוץ לתחום לדעת או שנכנס לדעת בעיר זו או בבית זה שהן חוץ לד' אמות שנתנו לו חכמים אבל הוציאוהו נכרים חוץ לתחום ונתנוהו הם בעיר המוקפת לדירה או בדיר או בסהר או במערה (שהיא לדירה או שאין בה יותר מבית סאתים) או שנאנס בשאר אונס לצאת חוץ לתחום וליכנס לאחד ממקומות אלו או ששגג ויצא חוץ לתחום ונכנס לאחד מאלו ונזכר והוא בתוכו מהלך את כולו שכולו נחשב לו כד' אמות הואיל ומוקף מחיצות לדירה אף על פי שלא שבת באוירו כיון שהוא אנוס:

ז

וכן מי שבא בספינה בשבת ונכנסה הספינה לתוך עיר המוקפת לדירה מהלך את כולה ואין זה כיצא לדעת כיון שהיה כבר בספינה מבעוד יום שהיא שעת היתר לצאת חוץ לתחום ובשבת הוציאתו הספינה חוץ לתחום והוא לא עשה כלום אבל אם לא נכנסה לעיר המוקפת [ל] דירה אסור לצאת מהספינה אם היתה במקום למטה מ' טפחים משנכנס השבת והפליגה מאותו מקום יותר מאלפים כמו שנתבאר בס' ת"ד.

במה דברים אמורים כשהיה בספינה מבעוד יום (ולא יצא ממנה ליבשה משנכנס השבת או שיצא ממנה במקום שלא היה אפשר לו להשאר שמה עד למוצאי שבת שהספינה של נכרים ולא ימתינו עליו והוצרך לחזור לספינה שזהו אנוס הוא בחזירתו לספינה וביציאתו בה חוץ לתחום מאותו מקום) אבל אלו שקונים שביתה בספינה ויוצאים ממנה לבתייהם ללון ולמחר נכנסים לספינה ומפליגים הרי זה כיוצא לדעת ואם נכנס לעיר המוקפת [ל] דירה אינה חשובה לו כד' אמות כיון שלא שבת באויר מחיצותיה ואסור לצאת מהספינה לעיר אף אם לא היתה לעולם למטה מ' טפחים לפי שאף את"ל שאין תחומים למעלה מ' טפחים ולא קנה שביתה בין השמשות כשהיה בספינה מכל מקום הרי קנה שביתה אחר כך בביתו.

אבל מכל מקום הספינה כולה נחשבת לו כד' אמות אפילו אם היתה מהלכת הכל למטה מ' טפחים ויכול להלך בכולה אף לאחר שהפליגה חוץ לתחום הואיל ושבת באויר מחיצותיה אבל אסור לצאת מספינה לספינה ומכל מקום יכול ליכנס לספינה קטנה לעשות צרכיו ולחזור לספינה גדולה כמו שיתבאר בס' ת"ו.

ואם נפחתו דפני הספינה בשבת ואינן גבוהים י' טפחים אינו מהלך בה יותר מד' אמות ואפילו אם לא יצא ממנה משנכנס השבת אלא שהיתה במקום אחד למטה מ' טפחים משנכנס השבת והפליגה מאותו מקום יותר מאלפים שכיון שאין לה מחיצות אין כולה כד' אמות.

(ואפילו במקום שהיא עומדת למעלה מ' טפחים אינו מהלך בה יותר מד' אמות שלא אמרו אין תחומין למעלה מעשרה אלא בהילוך הספינה על פני המים שהוא דומה לקפיצה באויר ואינו נקרא הילוך כמו שנתבאר בס' ת"ד אבל הילוך האדם בתוך הספינה הילוך הוא כמו המהלך בארץ.

במה דברים אמורים כשהיא עומדת אבל כשהיא מהלכת מהלך את כולה בכל ענין מפני שטרם שיספיק להלך (ד' אמות) אפילו פסיעה אחת נוטלתו הספינה מד' אמות אלו ומניחתו בד' אמות אחרות על כרחו ויש לו שם ד' אמות אחרות כמו מי שהוציאוהו נכרים מד' אמות ונתנוהו בד' אמות אחרות שיש לו שם ד' אמות וכן מאותו ד' אמות לד' אמות אחרות וכן לעולם).

ואם באמצעה יש לה מחיצות עשרה ובראשה אין לה כגון שהיא עמוקה באמצעיתה ובראשה היא משופעת והולכת כלפי מעלה קצת כדרך ספינות קטנות אעפ"כ כולה כד' אמות אפילו כשעומדת מפני

שכולה רשות היחיד היא שראשיה הם כחורי רשות היחיד שנידונים כרשות היחיד כמו שנתבאר בס' שמ"ה.

ואפילו אם גם באמצעיתה אינה עמוקה עשרה אלא שיש בה לחקוק להשלימה לעשרה דהיינו עובי הנסרים שבקרקעיתה שיש בה כדי להשלים גובהה לעשרה הרי הם מצטרפים להשלימה ונעשית כולה כד' אמות שהרי יש לה מחיצות שהן גבוהות עשרה מבחוץ שעובי קרקעיתה שמן הצדדים כלפי חוץ מצטרף הוא עם המחיצות אשר עליו (לפי שאף עובי זה שמן הצדדים הוא אותו כאלו עומד כמחיצה על גבי קרקעיתה משום תורת גוד אסיק כמו שנתבאר בס' שמ"ה) והרי זה דומה לחצר שקרקעיתה גבוה מחצר אחרת ה' טפחים וכותל גבוה ה' טפחים מפסיק ביניהם ואין כותל זה גבוה י' טפחים אלא לחצר הנמוכה אבל להגבוהה אינו גבוה י' ואעפ"כ היא מחיצה גמורה לשתייהן כמו שנתבאר בס' שע"ב הואיל שאף לחצר הגבוהה הוא גבוה י' מבחוץ ועוד שכיון שבקרקעיתה יש כדי לחקוק להשלימה לעשרה אנו רואים כאלו הוא חקוק כי יש מי שאומר שבכל מקום אומרים חוקקים להשלים ויש לסמוך על דבריהם לענין תחומין שהלכה כדברי המיקל בהם:

ח

אם נכנס לספינה על דעת שלא להפליג חוץ לתחום ויצאה הספינה חוץ לתחום וחזרה לאחוריה לנמל שהפליגה משם הרי הוא כאלו לא יצא שנעשה כמו שהוציאוהו נכרים חוץ לתחום והחזירוהו לתחומו ואפילו אם נכנס על מנת להפליג אלא שנכנס מבעוד יום ולא יצא ממנה משנכנס השבת אע"פ שהיתה למטה מ' טפחים שקנה שם שביתה מכל מקום אם אח"כ חזרה לתוך תחום המקום שקנה שם שביתה הרי הוא כאלו לא יצא שכיון שנכנס לה מערב שבת הרי זה כיוצא שלא לדעת כמו שנתבאר:

ט

פירות שהוציאתם חוץ לתחום והחזירם לתחומם אפילו במזיד הרי הם כאלו לא יצאו מה טעם אנוסים הם ביציאתם ובחזרתם והרי כל העיר להם כד' אמות כבתחלה וחוצה לה אלפים לכל רוח אם הוא יום טוב שההוצאה מרשות לרשות מותרת בו ואם הוא שבת מותרים עכ"פ באכילה במקומם.

ואפילו לאותו ישראל שהחזירם לצרכו אין דינם כשאר דבר הבא מחוץ לתחום שאסור למי שהובא בשבילו הואיל ופירות אלו היו כבר בתחום זה בשבת זו ואפילו המחזיר עצמו שעשה איסור אין קונסין אותו שלא יאכלם בשבת.

(ואינו דומה להמעשר פירות בשבת שקנסו אותו שלא יאכל מהם לפי שע"י עשיית האיסור נתקנו לאכילה שלא היו ראויים כלל מקודם לכן מפני שהם טבל אבל פירות אלו היו ראויים לו כשהיה עמהם חוץ לתחום ולא הועיל לו כלום לאכילתם במה שהחזירם לתחומם ואינו נהנה מן האיסור באכילתו אותם.)

ואינו דומה להמבשל בשבת פירות הנאכלים חיים שאסורים מפני שעשה בהם איסור של תורה אבל תחומין הם מדברי סופרים).

וכל זמן שלא הוחזרו והם חוץ לתחום אם הוציאתם בשוגג מותרים לאכלם ואסור לטלטלם חוץ מד' אמות ואם הוציאתם במזיד אסורין אפילו למי שלא הוציאתם בשבילו ואינו דומה לבא מחוץ לתחום ע"י נכרי שמותר למי שלא הובא בשבילו שכיון שנעשה האיסור ע"י ישראל החמירו יותר לאסור לכל אדם.

ואעפ"כ מותר לטלטלם תוך ד' אמות ואין להם דין מוקצה אע"פ שאינם ראויים באכילה לשום אדם מישראל כיון שאין איסורן אלא משום קנס לא רצו לקנוס אלא באכילה ולא בטלטול:

תו – מי שיצא חוץ לתחום שלא לדעת ובו ג' סעיפים:

א

מי שיצא חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות והוצרך לנקביו יכול לצאת מהן עד שימצא מקום צנוע לפנות שגדול כבוד הבריות ועצה טובה לו שיתקרב לצד תחומו שיצא ממנו שאם לא ימצא מקום צנוע עד תחומו יכול ליכנס ולאחר שנכנס הרי הוא כאלו לא יצא כיון שנכנס ברשות אבל אם מצא מקום צנוע קודם לא יכנס אלא יפנה שם ויתרחק ממקום שנפנה עד שיכלה הריח ושם יש לו ד' אמות ואם נתרחק מהריח ונכנס בתחומו כאילו לא יצא כיון שנכנס ברשות חכמים שחסו על כבודו ולא הצריכוהו לעמוד במקום מטונף או ריח רע במה דברים אמורים כשיצא שלא לדעת אבל אם יצא לדעת אף על פי שנכנס ברשות לתוך תחום שיצא ממנו אין לו שם אלא ד' אמות אלא א"כ נכנס לעיר שישבת בה כמו שנתבאר בס' ת"ה:

ב

זה שאמרנו בהוצרך לנקביו יש אומרים אפילו לקטנים ויש אומרים שלא הקילו משום כבוד הבריות לצאת חוץ לד' אמות אלא בגדולים אבל בקטנים אין כבוד הבריות כל כך שהרי משתינים מים בפני רבים וגם אין לחוש שיעמוד במקום מטונף מפני שבמי רגלים אין כל כך טינוף שנבלעים במקומם (ויש להחמיר כדבריהם) דבתראי ניהו:

ג

לא בהוצרך לנקביו בלבד הקילו כן אלא אפילו אם גשמים יורדים עליו או שהחמה זורחת עליו ומצערותו כמו שנתבאר בס' ת"ד:

תז – מי הם שיכולים לילך חוץ לתחום ובו ג' סעיפים:

א

מי שיצא חוץ לתחום משום פיקוח נפש כגון חכמה הבאה לילד וכיוצא בזה יש לו אלפים אמה לכל רוח ממקום שהגיע לו כדי שלא תהא מכשילו לעתיד לבא שימנע מלילך אם לא יהיה לו שם אלא ד' אמות ואם הגיע לעיר הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים לכל רוח חוץ לעיר:

ב

היה יוצא ברשות והוא הולך בדרך ואמרו לו כבר נעשית המצוה שיצאת לעשות יש לו ממקומו אלפים לכל רוח ואם מקצת התחום שיצא ממנו ברשות הוא מובלע בתוך אלפים אלו שיש לו ממקומו הרי זה חוזר לעירו וכאלו לא יצא שהבלעת התחומים מועלת כשיצא ברשות כמו שנתבאר בס' ת"ה:

כל היוצאים להציל נפשות מישראל מיד נכרים או מן הנהר או מן המפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ממקום שהצילו בו ואם היתה יד נכרים תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו בו הרי אלו חוזרים בשבת למקומם ובכלי זינם:

תח – דין הנחת עירוב וקנין שביתה ובו סעיף אחד:

מפני שתחומין מדברי סופרים הקילו בהם והתירו למי שצריך לילך ד' אלפים אמה לרוח אחת מרוחות העיר שיניח מזון ב' סעודות בסוף אלפים מן העיר וזהו הנקרא עירובי תחומין שמערב התחומין זה עם זה ויתכוין לקנות שביתתו במקום עירובו או סמוך לו במקום שיוכל להביא לשם עירובו בבין השמשות ולאכלו אם היה רוצה להיות שם עד בין השמשות ולאכלו שמתוך כך מועיל לו עירובו לקנות שם שביתה בבין השמשות שנחשוב אותו כאלו שבת שם אע"פ שאינו שם בין השמשות לפי שדעתו של אדם ודירתו במקום מזונותיו הוא וכיון שמזונותיו מונחים שם בין השמשות הרי זה כאלו הוא עצמו שבת שם ויכול להלך למחר ממקום עירובו אלפים אמה לכל רוח אע"פ ששבת ולן בבית.

ומכל מקום אף שמשתכר בעירובו אלפים אמה שעכשיו יכול להלך מן העיר ד' אלפים לרוח אחת אלפים עד עירובו ואלפים להלאה מעירובו הרי הוא מפסיד בו אלפים שמן העיר לרוחות אחרות כגון אם הניח עירובו לסוף אלפים למזרח העיר אין לו ממקום עירובו אלא אלפים לכל רוח עם ד' קרנים שכל קרן הוא ג"כ אלפים כמו שנתבאר בסי' שצ"ט נמצא שהאלפים שלמערב הם בצד מזרח העיר ואינו יכול להלך חוץ לשער העיר לצד צפון ולצד דרום אפילו פסיעה אחת ואין צריך לומר לצד מערב העיר ואפילו לצד מזרח אינו יכול להלך על פני כולה אם היא רחבה יותר מד' אלפים וד' אמות שזהו שיעור של מערב עירובו אלפים של רוחב קרן צפונית מערבית ואלפים של רוחב קרן מערבית דרומית וד' אמות ביניהן כשיעור רוחב מקום קניית שביתתו שקונה לו עירובו שכל המניח עירוב יש לו שם ד' אמות כמו שיתבאר בסי' ת"ט כשמודדים לו אלפים לכל רוח מעירובו מודדים מחוץ לד' אמות אלו ואח"כ ממלאים הקרנות:

מהדו"ב לסי' רמג

רשב"א (סוף פרק י"ו), שדחה ראיית התוספות דנכרי המלקט עשבים מעצמו ומאכיל לבהמת ישראל אדעתא דנפשיה קעביד וא"צ למחות מדתנן נכרי שבא לכבות כו', דשאני התם דבדליקה התירו כו'. ור"ל דאף על גב דאמרינן התם בגמ' דנכרי אדעתא דנפשיה קעביד מ"מ לא מיקרי אדעתא דנפשיה אלא לגבי קטן העושה על דעת אביו לגמרי (ועי' שם ברשב"א דאף שאין ראייה משם מ"מ אפשר שהוא כן, ומשו"ה פסק כן בתשובה שבב"י סי' ד"ש, כשיטת התוס' דאי"צ למחות אבל אסור ליהנות ע"ש). וזהו ג"כ דעת הר"ן שלא הביא היתר זה דהתוס' כמו שהביאו המגיד משנה והרא"ש. ומשום הכי נמי כתב הר"ן בפ"ק דנכרי שהדליק

הנר אדעתא דישראל קעביד אבל כל שקצץ כו' ע"ש. דלא כמ"א סי' רנ"ב סק"י] א"א שהשיאו לדרך אחרת, משום שלא ראה מ"ש הרשב"א.

ומכל

מקום הדין דין אמת גם לספר התרומה וסיעתו הנמשכים אחר התוס', דהעושה מעצמו אדעתא דנפשיה קעביד, ואפילו הכי אסור להשתמש לאורו משום שגוף הישראל נהנה כו', משום דהיינו דוקא כשהנכרי מכוין להנאתו כמ"ש התוס' (ס"פ י"ז). והנה הנאה זו פירש בספר התרומה (סי' רכ"ב) דדוקא שנהנה מיד. וכן דקדק רמ"א בלשונו סימן רע"ו. דלא כאל"י רבה ריש סי' רמ"ד שהרעיש בחנם. וגם מה שכתב והא דהקשה מאגרת היינו כמ"ש המרדכי וספר התרומה כו' כמו בבית ישראל כו', הנה במרדכי זה אינו כלל ואפ"ה הקשה מאגרת, וכן בספר התרומה סי' רנ"ב לא הוזכר זה כלל, וגם בסי' רכ"ב לא נתכוין במ"ש וכן הא דתנן כו' לומר דחד טעמא וחדא מילתא היא אלא שהדין אחד בשניהם לאסור מה שהתירו כהאי גוונא באגרת (ולפי הא"י רבה דגופו נהנה לא מיתסר אלא בבית הישראל מכלל דכשאין גופו נהנה שרי גם בבית ישראל, אמאי אסרו עורות לעבדן סתם בבית ישראל, ה"ל להתיר כשאין דעתו לתפור מהן מנעלים לעצמו אלא למוכרו לנכרים וכן כל כהאי גוונא. וכן בירושלמי אסרו סתם כל תלוש בבית ישראל. ועיקר קושייתו דנר ומדורה הן בבית הישראל ול"ל דגופו נהנה כו', לק"מ דלא שייך לאסור בבית ישראל אלא באומנים כלשון הירושלמי, משום שכל השנה אינן בביתו מש"ה איכא בהו חשדא דמראית העין לנכנס לביתו בשבת לומר שהן שכירי יום, ומשה"נ לא מהני קצץ כמו שכתוב בספר התרומה שם, מה שאין כן בעבדו השכור לשנה דמיירי ביה בספר התרומה*, שממנו מקור דין זה, כל הרגלים בביתו יודעים שהוא שכיר שנה דמקרי קצץ ודינו כקבלן לפי דעת ספר התרומה), אבל הן תרי טעמי, דלתקן כלים בביתו אף שאין גופו נהנה מהן מיד שאין נגמרים כלל בשבת, ע"כ היינו טעמא דבביתו ממש לא מהני קצץ, ושילוח אגרת שהוא רק כתב ישראל הוא דמהני קצץ. ואף דמדמי להו בספר התרומה מכל מקום לא דמי לגמרי, אלא כוונתו לדוגמא בעלמא כמו כלים כו' כן כתב כו', תדע דבביתו כתב דמינכר טובא וגבי אגרת לא כתב טובא. ומיהו לדידן אין צריך לידחק לחלק בכך. דספר התרומה הוכרח בזה לשיטתו שפירש הטעם דבעינן קצץ באגרת משום שניכר כתב ישראל כו', ור"ל משא"כ בעורות לעבדן כו' שלא הזכירו בגמ' קצץ, וכמ"ש באגודה בהדיא, וכן בספר התרומה וסמ"ג לא הזכירו כלל. דלא כאל"י רבא שרצה להשוותם עם התוס' שלנו וסיעתם, ע"פ מ"ש מהרש"ל, (ועיין ב"י בשם הגהות מרדכי, דבלאו הכי יש חולקין על התוס' שלנו, אלא דאפ"ה ס"ל שאין חילוק בין אגרת לעורות כו' ואגרת אצטריך ליה משום דלפעמים דרך לישא בחנם כשיש לו דרך לשם כמ"ש בתשובת מהר"ם סימן ר"ב, ולא ס"ל כב"י ושו"ע סי' רמ"ז). וגם מאי מייתו התוס' ורשב"א והמגיד משנה ראייה מאגרת לכלים לתקן שאני אגרת דניכר כתב הישראל אלא ודאי פליגי.

*הג'ה

: עי' סמ"ג והגהות אשר"י פ"ק גבי הדליק את הנר שלא הזכירו שכיר שנה אלא קצץ לכך. וכן כתב רמ"א סימן רע"ו. וגם אין לחלק בין מעשה אומן למעשה הדיוט דבאגודה בשם ראב"ה סוף פ' ט"ז כתב סתם להתיר כל מלאכה (לא קשה מידי דסתם שכיר שנה אינו אומן שהאומן עושה רק אומנתו שהיא ביוקר יותר משכירות לשנה). וכן משמע סי' ד"ש. ומשה"נ אין לחלק בין דבר ששם הישראל נקרא עליו ככלים לכובס ובגד ארוג מצמרו לעורות העבדים ועוד דגבינות שבהג"מ] נמי שמו נקרא עליהן כבגד].

והשתא

אתי שפיר מ"ש רמ"א סי' רנ"ב ס"ב בהג"ה אסור בערב שבת, ומ"ש המ"א שם צ"ע מנא ליה לרמ"א לחדש חילוקים חדשים שאין להם זכר בפוסקים וגם לא הזכירם. ולפי מ"ש אתי שפיר, דיש לסמוך אספר התרומה וסיעתו, ברביעי וחמישי עכ"פ. וכהאי גוונא כתב רמ"א סס"י רמ"ז. והשתא אתי שפיר נמי הא דפשיטא ליה לספר התרומה דשכיר שנה שרי משום דקצץ, אע"ג דבירושלמי לא התירו אלא קיבולת דעדיפא שהמלאכה שלו כדאיתא בגמרא ריש פ"ב דמועד קטן, אלא ודאי משום דס"ל לספר התרומה דקצץ וקיבולת שני ענינים הם, וקיבולת דעדיפא התירו אף בלא קצץ, והתירא דקצץ מילתא אחריתי היא, וילפינן לה משילוח אגרת דלא מהני קיבולת וקצץ מהני. ופשיטא ליה דמהני נמי בלא קיבולת, מהא דתנן אין אומרים לו אל תכבה דאדעתא דנפשיה קעביד שיודע שלא יפסיד, אע"ג דלא הוה כקבולת ואין המלאכה שלו, וכל שכן בקצץ ממש. וממילא ע"כ צ"ל דשכירות שבירושלמי היינו דוקא שכירי יום ולא שכירי שנה, כדאשכחן חילוק זה בברייתא ריש פ"ב דמועד קטן כמו שיתבאר לקמן. אי נמי כמ"ש המגיד משנה והרמב"ם. דלא כהמ"א שהשיא דעתו לדעת אחרת כדרך השרים כו', וזה אינו, כמבואר מלשון הרמב"ם שם הל' י"ד ששכרו לשנה או לשתים לבנות לו חצר או ליטע לו כרם כו', דלא שייך למימר הכי בכל עת שיצטרך לו ליטע כרם יטע לו דכמה כרמים יכול ליטע בשנה וכמה חצרות יוכל לבנות, וגם הל"ל כרמים וחצרות או ליטע בכרם. וגם לשון רמ"א בהג"ה או ספר כו', וכן הוא בב"י, לא משמע הכי כלל. וכן דעת הב"י וט"ז גבי מרחץ, שעיקר האיסור משום מראית העין, כהאוסרים בשדה בסי' רמ"ד. והיינו לפי דעת הרמב"ם דס"ל כספר התרומה. אלא דאפשר דמיירי במלאכה מיוחדת דוקא כמ"ש ב"י סי' רמ"ד. ולטענת הראב"ד י"ל דכיון שהנכרי אדעתא דנפשיה קעביד אע"ג דמטיא הנאה לישראל ממילא שרי, כמ"ש הר"ן סוף פ"ק דע"ז ולזה נתכוין הב"י סימן רמ"ג במ"ש ואע"פ שיש לדחות כו'. ומ"ש המ"א שם שאף אם לא יעשה בשבת יצטרך לשלם כו' זה אינו במהר"י אבוהב שבב"י אלא הוספה מדעת עצמו, לדחות דעת הרמב"ם להבנת המגיד משנה וב"י וט"ז. ולא קשה מידי, דהא אם לא יעשה בשבת בלי מחאת ישראל ודאי דאין לנו לחייב ישראל בחיוב מדינא לשלם לו לפי הפסיקה שביניהם בשעת השכירות (ותלמוד ערוך הוא בפרק הזהב דף נ"ח ע"א), אלא מרצונו הטוב לקיים דברי חכמים שלא יחשוב עמו יום כמ"ש הרמב"ם, ומה לו להנכרי בזה. וגם להישראל איסורא הוא ולא דינא, ואיך יומשך מזה איסור להניחו להנכרי לעשות כרצונו, ולפסוק הדין שאין לנכרי ריוח בעשייתו ובעבודתו בשבת, מאחר שהיה יכול לנכות לו בעד השבתות שמבטל בלי רשות ישראל ע"פ הדין והאמת, לפי הפסיקה שפסק עמו בתחלת השכירות. ועוד אפשר שגם חכמים לא אסרו לחשוב עמו אלא באמצע שנה, לפי שע"ז יהא נזהר לעשות להבא, אבל אם הנכרי שבת כל השבתות השנה בלי רשות ישראל מנ"ל לחייבו לשלם שלא כדין, דמה בצע לחכמים בזה להוציא ממנו ממון להנכרי מאחר שכבר עברה השנה. וע"כ צ"ל שכוונת המ"א אם לא יעשה בשבת מפני מחאת ישראל. אבל גם זו אינה טענה מוכרחת לחייבו למחות, מאחר שכשעושה עכשיו קודם שמוחה עביד אדעתא דנפשיה.

ושאני

שכיר יום, דכיון שכל יום מתחשב לבדו הרי הנכרי שכירו של ישראל בשבת ונעשה כשלוחו ממש, דהא לענין דין שליחות אין חילוק בין בחנם בין בשכר מדאורייתא בישראל, והוא הדין מדרבנן בנכרי. משא"כ כששכרו לשנה לא נעשה שלוחו לשבת, מאחר שהשכירות יכולה להתקיים בימות החול א"כ אינו עושה בשבת בשביל שכירות ישראל ושליחותו. ואף דישראל כהאי גוונא מיקרי שלוחו, היינו משום דיום

השבת יוכל להכלל ג"כ בכלל שכירותו, אבל בנכרי לא אסרו אלא היכא דמיחזי כשלוחו, דמיחזי דייקא, ולא מה שיוכל להיות נכלל בכלל. ואף דגם בשכיר יום כששכרו לימים סתם הרי לא פירש לו יום השבת, אלא שכשעובד בו נכלל ג"כ בכלל שכירות זו, מ"מ כיון שמחשב עמו חשבון הימים, או אפילו משלם לו סתם לפי חשבון בלי הזכרת החשבון בפירוש, לא מקרי הבלעה בכהאי גוונא, אלא כשמבליע בשעת השכירות כגון לשבוע כמ"ש בסי' ש"ו. וכיון שיום השבת משתלם להנכרי בפני עצמו אין לך מיחזי כשלוחו גדול מזה, מאחר שנראה לעין שמשלם לו בעד יום השבת כפי סך הפיסוק שפסק עמו בעד כל יום בשעה ששכרו לימים, ולא כמי שמשלם למי שעשה מלאכה מעצמו יום אחד בלי שום שכירות ושליחות כלל, שבודאי דרך בעל הבית שלא לשלם לו כל כך כמו אילו שכרו לו. וז"ש הרמב"ם שלא יחשוב עמו יום יום, יום יום דייקא, ולא יחשוב דייקא, שלשון יחשוב משמע חשבון הפירעון לומר לו שינכה בעד כל יום שבטל לפי ערך סכום הימים שבשנה שנמצא שכר יום השבת משתלם לו שלא בהבלעה, וקמשמע לן שאף שבשעת השכירות היתה בהבלעה אם אחר כך חוזר ומחשב יום יום אסור.

אבל

אם אינו מחשב עמו לנכות לו משכרו אף שמקפיד עליו וגוער בו על העבר לא מיתסר לפי דעת הרמב"ם, דקאי בשיטת ספר התרומה (כמ"ש במגדל עוז שם). דספר התרומה התיר בהדיא לומר לעבדו ושפחתו השכורים מדוע לא עשית האש למה לא הדלקת הנר כו', עיי"ש בסימן רנ"ב. ור"ל שלא להשתמש לאור הנר ולהתחמם כנגד המדורה אלא ליהנות מרחוק, דשרי כמ"ש סימן רע"ו סוף ס"א בהג"ה (ומ"ש המ"א שם בשם הגהות מרדכי, היא דעת רבינו שמחה דפליג אספר התרומה כמו שיתבאר לקמן), והוא מהירושלמי הובא בספר התרומה שם סי' רמ"ט. והא דסתם ספר התרומה סי' רנ"ב ולא פירש כן בהדיא, משום דלא פסיקא ליה, דהא משכחת לה נמי דשרי גם להשתמש לאור הנר אם היה נר אחד דלוק בבית, וכן להתחמם אם היתה אש מועט, כמ"ש שם לפני זה בסמוך, ומשום הכי לא חש להאריך, וסמך אמה שהביא הירושלמי בסימן רמ"ט. ובסימנים שלא הביא הירושלמי, הרי שינה לשונו שבפנים סי' רנ"ב וכתב להשתמש במקום ליהנות שבפנים. ומשום הכי נמי לא הוצרך להביא הירושלמי, דמהיכי תיתי לאסור בשאינו משתמש (וגם אפשר דקאי אדסמך ליה ואם היה כבר מעט אש כו' או נר אחד כו', כדאיתא בהדיא באגודה סוף פ"ק מדוע לא הרבית כו'. וכן מצאתי בהדיא בספר התרומה כתב יד ישן נושן סימן רכ"ב. ובדפוס נשמט כדמוכח בסימנים שם). ומשום הכי נמי שינה הסמ"ג לשון ספר התרומה וכתב סתם מדוע לא עשית כך כו'. והא דלא הזכיר קבולת ולא קצץ, משום דמיירי בסתם גוי משרת לישראל בשכירות. ומ"ש אח"כ לומר לעבדו כו', היינו הקנוי לו, כדמייתי מפ"ב דכריתות, ע"ש בגמ' וב"י סימן ד"ש.

אלא

דבהא דהתיר ספר התרומה בשכיר לכל המלאכות שיצטרך, אפשר דפליג הרמב"ם ולא התיר אלא בשכיר שנה למלאכה מיוחדת כמ"ש הב"י, מדנקט לכתוב כו'. וטעם ההפרש ביניהם משום דלמלאכה מיוחדת י"ל דדמי קצת לקבלן, מאחר שקבל עליו מלאכה זו לעשותה כל השנה או חדש או שבוע ויום השבת מובלע ביניהם, משא"כ בשכיר יום לימים רבים, דמאחר שיכול לחזור בסוף כל יום הרי השבת מקבל עליו בפני עצמו ונעשה שלוחו בשבת עצמה.

וחילוק

זה בין שכיר יום לשכיר חדש אשכחן בהדיא גבי אבל (בברייתא ריש פ"ב דמועד קטן), דשכיר יום אפילו בעיר אחרת לא יעשה, אע"ג דלא שכו האבל בתוך ימי האבלות, דבכהאי גוונא אפילו בקבלנות אסור, אלא שהיה עובד שם בשכירות יום יום קודם שנעשה אבל, ומשום הכי לא יעשה משום דכל יום זמניה הוא, משא"כ בקבלנים דברישיא שהם שכירי שנה, וכדפירש רש"י שם, וכמו שיתבאר לקמן. וכן בחמרים וספנים המושכרים לו לחדש מקודם לכן לחמר ולספן בחמורו וספינתו להוליך פרקמטיא שלו, מותרים לעשות לפי דעת הרמב"ם בפירוש הברייתא, ולפי הגהות מיימוניות שם ברמב"ם אות י', דעלה קאי (ומ"ש בסוף אות ט' לגירסא שלנו הכל אחד. ולגירסת הב"י צ"ל כמ"ש המרדכי עיי"ש בדרכי משה. וצ"ל הר"ם, והוא הר"ם מאינגלטייר"א שחיבר הלכות שמחות ולא רבו דהגהות מיימוניות). עיי"ש בהלכות אבל פ"ה שלא כתב אצל אחרים כלשון הברייתא, משום דבברייתא מיירי בחמרים שנשכרו לאחרים עם חמור שלו מקודם לכן (וברישא מיירי כשלא נשכרו מקודם, וגם הם עצמם אינם מושכרים להאבל כלל, אלא שבכל עת שמשכיר חמורו לרכוב לאחרים הרי חמרים הללו מחמרים אחריו להנהיגו, וכן הספנים מנהיגים ספינתו הטעונה פרקמטיא של אחרים, מש"ה נקראים חמרים וספנים שלו). ולפ"ז צ"ל בסיפא דמוחכרים, דהיינו כשמוליכים תבואות וכהאי גוונא על החמורים וגמלים ובספינות נוטלים חלק בתבואה, וגם צריך להוסיף ולומר דמושכרים ומוחכרים הם ובהמתם. אבל באמת הוא הדין אם החמרים והספנים מושכרים לו לזמן קצוב בין להוליך תבואות שלו (ובכהאי גוונא אתי שפיר דמוחכרים ומושכרים אחמרים וגמלים לבדם) בין להשתכר אצל אחרים ועדיין לא נשכרו (ובכהאי גוונא אתי שפיר טפי מוחכרים אפילו נשכרו לאחרים לרכיבה וכהאי גוונא דהחמרים נוטלים חלק בשכר), מותרים לעשות בימי אבלו שלא יפסידו שכרם, דמדינא יכול לנכות להם מאחר שאירעו אונס ולא חייבוהו חכמים לשלם מאי דפטור מדינא, ומש"ה סתם הרמב"ם ולא פירש אצל אחרים דוקא אלא תפס דרך קצרה (וגם א"צ להוסיף כלום). אלא דמהר"ם רבו של הגהות מיימוניות ס"ל שלא התירו להם אלא משום הפסד שלאחר ימי אבלו, ומשמע דבימי אבלו מחוייבים להפסיד מאחר שאירעו אונס, אבל ברמב"ם לא התנה שיכלה הזמן כמה ימים אחר ימי אבלו, אלא אפילו בתוך ימי אבלו, ומשום הפסד ימים הללו. דמהר"ם לא כתב דבריו כלל על דברי הרמב"ם אלא תלמידו ההגהות מיימוניות סמכו ענין לו לפרש דברי הרמב"ם מתוך דברי מהר"ם. ותדע דכתבו הם או בהמתם כו', וברמב"ם מיירי בבהמה שלו. ועכ"פ לדינא שוין הם, דגם מהר"ם ס"ל שהאבל א"צ להפסיד לשלם מה שפטור מדינא, שהרי כתב יפסידו גם שכר כו', וזה ודאי אין להם להפסיד כו', מכלל דימי אבלו מפסידים, והרמב"ם ס"ל דגם ימי אבלו א"צ להפסיד, וכמו במושכרים אצל אחרים דבברייתא דקתני סתמא, דמשמע אפילו יכלה הזמן תוך ימי אבלו, ואינם צריכים האחרים להפסיד. ולא ס"ל להרמב"ם לחלק בין שכירות החמרים להאבל לשכירות הבהמות לאחרים מאחר דשכירות לא קניא, ואף דשכירות ליומא ממכר הוא, מ"מ במקום אונס נפקע חיוב המשכיר, וה"נ אי הוה אסרי רבנן אונס הוא. אלא דלא רצו לאסור משום פסידא דאחרים, דאי לאו הכי ה"ל לאסור בבהמתו עכ"פ משום שביתת בהמתו, כדפירש רש"י שם, מאחר דשכירות לא קניא. ומשה"נ סתם הרמב"ם וכתב שכיר יום אפילו בעיר אחרת כו', דמשמע אפילו בתלוש, דומיא דחמרים וגמלים דסמיך ליה, ואפ"ה שכיר יום לא יעשה ומשמע ממילא דשכיר יעשה.

והראב"ד

דס"ל הכא גבי שבת דשכיר שנה וחדש אינו כקבלן מודה להרמב"ם גבי אבל דשרי, מדלא אסר שם אלא בכלה זמנו קודם האבילות, גבי בהמתו המושכרת, עיי"ש ברא"ש וטור. אלא דהראב"ד אזיל לשיטתיה

שם דס"ל דאפילו שכיר יום שרי בתלוש, ובברייתא מיירי במחובר דוקא. והא דקתני ברישא הקבלנים, דהיינו שמקבל מעות דבר קצוב בשכרו כדפרש"י שברי"ף, וכדמוכח ברא"ש בשמו (דלא כפרישה שנמשך אחריו הש"ך, אלא דריטב"א שם פירש כהפרישה), י"ל דהיינו דוקא בשדה, דשכיר שנה בשדה הוא קבלן ממש לעשות כל המלאכות המצטרפות כמ"ש המ"א סי' רמ"ג. אבל להרמב"ם א"צ לידחק בזה. וכן דעת הטור יו"ד סי' ש"פ דדקדק להוסיף בלשונו גבי מלאכתו ביד אחרים בקבלנות דוקא, דמשמע בהדיא דבשכיר יום אסור כמו בקרקע דלעיל. וכ"מ במרדכי בהדיא דכתב דין זה בין בקרקע בין בתלוש. וכן כתב הריטב"א שם. דלא כב"ח שנדחק בפ"י הטור.

וממוצא

דבר נשמע הטעם דשכיר שנה וחדש דמי לקבלן, משום דבעל הבית אינו יכול לחזור בו שלא באונס כבשכיר יום יום, ונמצא שמלאכת כל השנה והחדש היא קנויה לו ושלו היא (כמו בקבלן) לענין שכרו שלא יפסיד אם יהיה בעל הבית מוכרח לבטל בימי אבלו מחמת אונס תקנת חכמים ומשה"נ לא הכריחוהו חכמים ע"ז מאחר שהמלאכה קנוייה להשכיר שאינו אבול. והוא הדין והוא הטעם בשבת לענין שכיר נכרי שאינו מצווה על השבת, והילכך ס"ל להב"י ורמ"א וט"ז דהיינו דוקא בשכיר למלאכה מיוחדת לעסוק בה תמיד כל הימים כל זמן שכירותו, די"ל בה שנעשה כאילו מסרה לו בקבלנות, דכמו שלהקבלן נקנית המלאכה במשיכת החפץ שהמלאכה נעשית בו כך להשכיר נקנית בדבור עד מלאת הימים, מאחר דשויין (לענין) שאין בעל הבית יכול לחזור בו מרצונו. אבל בשכיר לכל המלאכות שיצטרך לא שייך כלל שהמלאכות קנויות לו לשכרו, מאחר שאין שכרו משתלם אלא לפי משך הזמן ולא לפי המלאכות כלל, דכמה שעות שאין לו מה לעשות ואנוס הוא בעל הבית, ואפילו הכי אינו יכול לנכות לו כלום, דלכך שכרו מתחלה. ומהאי טעמא נמי הכריחוהו ומנעוהו חכמים שלא לעשות לו בשבת, כי מאחר שבהכרח ואנוס זה אין מפסידין כלום להשכיר, אילו היה ישראל ובעל הבית היה אבול, משום דלא עדיף אונס זה מאונס דאין לו מה ליתן לעשות, א"כ אין המלאכות קנויות לו לשכרו ושפיר מנעוהו, וה"ה לנכרי בשבת.

וגם

י"ל משום דאפילו קנין גמור אינו חל אלא על דבר מיוחד ומסוים, ושכיר שנה דשניהם אינן יכולים לחזור היינו טעמא משום דהשכיר גופו משתעבד למלאכות וגוף בעל הבית ליתן המעות. ואף דעל מלאכה מיוחדת נמי אין קנין חל אלא א"כ מסר לו חפץ לתקנו, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם ושאינו ברשותו, וגם אין קנין חל אלא על דבר שיש בו ממש, מ"מ כיון ששכרו לדבר מיוחד ומסויים י"ל דלענין מחזי כשלוחו באבילות ושבת דמדרבנן עשאוהו כאילו אותו דבר קנוי לו, כדאיתא בגמרא אפילו בקבלנות כדידיה דמי, דמי דייקא. דבאמת אין לו קנין בו אפילו לשכרו, אע"פ שמסרו לו ומשכו לרשותו, למ"ד אין אומן קונה בשבח כלי, ודינו כשכיר יום, כדפרש"י בקידושין (דף מ"ח ע"ב), אלא דלענין אבילות וכהאי גוונא כדידיה דמי הואיל ואין בעל הבית יכול לחזור בו כשכיר יום, כדפירש רש"י בד"ה שכיר יום כו', לפמ"ש התוס' (בב"מ דף י') דגם ר' דוסא ס"ל דיכול לחזור בו אלא דידו על התחתונה, ור' דוסא מיירי בקבלנות בפרק האומנין, והכי קיי"ל בחו"מ סי' של"ג (ותדע ממ"ש מהר"ם במרדכי גבי מכס דמיקרי קבלן כשקובע שכרו לפי חשבון הליטרות, וק' ליטרין לאו דוקא, דהוא הדין ק' דינרין, כמ"ש בש"ע, והוא הדין מכל עשרה דינרין, אע"פ שגובה כמה פעמים ק' דינרין בשבת ויכול לחזור בו בסוף כל ק' לפחות. אלא דהתם גם בעל הבית יכול לחזור בו וצ"ל כמ"ש לקמן). וגדולה מזו אשכחן לענין איסור ריבית, דמהני אפילו קנין כל דהו דמחייבו לקבל מי שפרע, ומיקרי קנין, וכדידיה דמי לאפקועי איסור ריבית דדבריהם ולומר דברשותיה הוא דאייקור, אף שהלה יכול לחזור

בו אם יקבל מי שפרע, משא"כ אם הלה א"צ לקבל כלל מי שפרע לאו כדידיה דמי. והלכך במלאכה מיוחדת נמי י"ל כדידיה דמי, מאחר שאין בעל הבית יכול לחזור בו עד מלאת הימים להשביתו ממלאכתו בע"כ כדי לפחות משכרו, וגם אם ירצה להחליף לו מלאכה זו באחרת אינו יכול בע"כ של השכיר, הילכך כדידיה דמי מלאכה זו.

וגם

את"ל דהיינו טעמא דקבולת דכדידיה דמי, שאף שיכול לחזור בו מ"מ כל כמה דלא הדר ביה כדידיה דמי, מאחר שקבל עליו לגמרה, מ"מ בשכיר למלאכה מיוחדת נמי י"ל דכדידיה דמי מלאכה זו בכל משך זמן זה מאחר שקיבל עליו לעשותה כל משך זמן זה. אבל בשכיר לכל המלאכות מאחר שיכול ליתן לו איזו מלאכה שירצה בכל עת ובכל שעה, ליכא למימר בכל מלאכה ומלאכה שיעשה השכיר מעצמו דכדידיה דמי מלאכה זו, מאחר שביד הבעל הבית להחליפה לו באחרת. ומשום איסור שבת דרביעא עליה דבעל הבית לא נעשית המלאכה של השכיר עכ"פ. וכהאי גוונא ממש כתב הריטב"א פ"ק דקידושין לחלק בין עבד עברי שחלה שנסתחפה שדהו דבעל הבית שכל המלאכות הן שלו, לשכיר לדבר ידוע שחלה דהמלאכה של השכיר. ומ"ש הש"ך בחו"מ סי' של"ג משום שעבד עברי גופו קנוי לו, זה אינו במשמע כלל בריטב"א שם. והשתא אתי שפיר מ"ש רמ"א בסוף סי' רמ"ז סתם להתיר במיוחד להולכת אגרות, דמשמע אפילו בשכיר שנה, דמסתמא אינו מוליך כל השנה כולה אלא בכל עת שיצטרך לו, אף דשכרו משתלם רק לפי משך הזמן בלבד, ואפילו הכי דינו כקבלן דכדידיה דמי (לכל משך הזמן והשבת היא בהבלעה משא"כ בשכיר יום וכמש"ל). ולא דמי לשכיר לכל המלאכות הואיל ואין בעל הבית יכול להחליפם באחרת.

וספר

התרומה וסיעתו שהתירו גם בשכיר לכל המלאכות ס"ל דקצץ מהני גם אם לא הוה כקבלן דכדידיה דמי, כיון דקצץ עביד אדעתא דנפשיה, ולא גרע מנכרי העושה מעצמו שאינו צריך למחות אע"ג דאינו קבלן כדתנן נכרי שבא לכבות כו', לשיטתם דלא ס"ל דבדליקה דוקא הקילו, וכמ"ש הרשב"א והרא"ש סוף פרק כל כתבי גבי ליקט עשבים. והערמה דאסרו התם, היינו בדאיכא חשש אמירה לנכרי, כדמייתי מפרק הפועלים ע"ש בגמרא וקא עברי משום ולפני עור כו'. וכן הוא בהדיא בהגהות אשר"י מאור זרוע שם. וע"ש בתוס' ד"ה מיחלפי כו'. ואף דבספר התרומה כתב שלא יערים לומר לעשות לעצמו כו', ומשמע דקאי אבריייתא מאכיל אחריו כו' דמיירי בליקט לבהמתו, וכ"מ בהדיא מלשון וכ"ש כו', וכ"מ ג"כ מסיום לשונו מאכיל את בהמתו של ישראל מוקצה כו', דמשום מוקצה בלחוד נגע בה ולא משום איסור הלקיטה כלל לפי שהיא בשביל הנכרי. מ"מ ממילא משמע, מדמייתי ממתני' דנכרי שבא לכבות כו', מכלל דלא ס"ל כמ"ש הרשב"א לדחות דבדליקה דוקא הקילו. אלא דאפ"ה ס"ל לספר התרומה כיון דמאכיל לבהמת ישראל ניכר בזה שמתכוין בשביל ישראל כמו במדליק במסיבה שרובה ישראל, אלא דכיון דאיכא למימר נמי דעביד אדעתא דנפשיה כמו בנכרי שבא לכבות יש להקל בבהמתו, שאין גופו ממש נהנה כמו במשתמש לאור הנר שהדליק את הנר במסיבה. ולא מהני האי טעמא לספר התרומה אלא כשלא הערים הנכרי בלקיטתו לרבות בשביל ישראל, אבל אם ריבה בשבילו לא מהני האי טעמא שאין גופו נהנה, דהא תנן בהדיא ואם בשביל ישראל אסור, אע"ג דעביד אדעתא דנפשיה, משום דמה שמאכיל לבהמתו ה"ל כגופו נהנה, אף שאינו מעמידה בידים אלא דקאי באפה ואזלה ואכלה, וליקט עשבים דמי להדליק נר דאסור אפילו במסיבה, ומה שהנכרי מאכיל לא עדיף מקאי באפה לספר התרומה, אלא בליקט לבהמתו, דעלה קאי וכתב וכל שכן כו', ודיו לבא מן הדין כו'. אבל הרשב"א והרא"ש ס"ל דאף [ש]המאכיל לבהמת

ישראל דמי למסיבה שרובה ישראל, מ"מ כיון דהנכרי אדעתא דנפשיה עביד לא מיקרי גופו נהנה כלל דהנאה ממילא אתיא מהנכרי דעביד לנפשיה (דהרשב"א נמי ס"ל לחלק בין גופו נהנה בשבת כמ"ש בתשובה שבב"י סי' ד"ש), משא"כ במסיבה דאסרו להשתמש לאורו כמ"ש לעיל. וספר התרומה ס"ל דלא מהני הא דעביד אדעתא דנפשיה אלא לענין איסור מוקצה בליקט לבהמתו, ולא בליקט גם בשביל ישראל למימר דלא מיקרי גופו נהנה משום הכי, מאחר דדמי למסיבה שעושה בשביל ישראל, אף שמתכוין לטובת עצמו ומיקרי אדעתא דנפשיה בגמ'. אבל בעלמא היכא דאינו נהנה כלל בשבת מודה ספר התרומה להרא"ש ורשב"א בשם התוס', וכן הוא בהדיא בתוס' שלנו בשם ר"ש הזקן.

והכי

נמי ס"ל למהר"ם בהגהות מיימוניות פ"ח, דנכרי העושה מעצמו אין לאסור מהא דאפילו בערב שבת אין נותנים כו', פי' דאף דבית הלל אין מתירים אלא בקצץ דוקא כמו באגרת, דהתם אמירה לנכרי כו', פירוש דאף שלא א"ל לעשות בשבת מ"מ כיון דאמר לו לעשות הרי מחמת אמירה זו עושה בשבת (ונעשה כשלוחו וכאלו אמר לו לעשות בשבת), דכיון דלא קצץ ולא סמכא דעתיה לקבל שכר עביד אדעתא דישאל שצוהו לעשות, אבל העושה מעצמו לא עביד אדעתא דישאל מסתמא מאחר שלא אמר לו כלום אלא אדעתא דנפשיה, דהיינו נכרי דעלמא שיודע שלא יפסיד, כדפרש"י דף קכ"א, ושפחה השכורה לשנה להשלים קבלנותה שקבלה עליה לעבוד כל השנה בכל המלאכות הצריכות בבית. והיינו דוקא בדליכא אמירה דישאל כלל, אבל בדאיכא אמירה דישאל אמרינן דעביד אדעתא דישאל למהר"ם בשכיר שנה, שאינו מצפה לקבל שכר נוסף בעד מלאכה זו של שבת, ולא ס"ל התירא דספר התרומה (עיין תשובת מהר"ם סי' תקנ"ט בהג"ה בשם מהר"ם) לומר מדוע לא עשית בשבת שעברה כו', אלא בנכרי דעלמא, שיודע שלא יפסיד ומצפה לקבל טובת הנאה בודאי בעד עמלו בלי שום ספק ודעתו סומכת ע"ז, שאל"כ לא היה עושה בשבת מעצמו בלא אמירת הישראל היום מאחר שאינו אדון לו לצוות עליו, ואין חוששים שמא מכניס את עצמו לספק קבלת פרס אלא כשהישראל אמר לו בפירוש לעשות, כמו בכלים לכובס ושליחת אגרת ולא קצץ, דאף שלא אמר לו לעשות בשבת והוא עושה מעצמו למהר מלאכתו (להשלים קבלנותו) אין זה מועיל כלום, הואיל וכל עשיית המלאכה אינה אדעתא דנפשיה בודאי, כל שאין דעתו סומכת עליו לקבל שכרו בודאי, אלא אדעתא דישאל לקיים מאמרו ולמלאות בקשתו, ומשום הכי מיקרי עשייתו בשבת אדעתא דישאל, משא"כ בשליחת אגרות כשיש לו דרך לשם בלאו הכי. אבל את"ל דס"ל למהר"ם לגמרי כדעת ספר התרומה, שהתיר אפילו בשכיר שנה לומר מדוע לא עשית כו', אע"ג דע"י אמירה זו הוא כמוכרח קצת לעשות בשבת דוקא, מאחר דלא אמר לו לעשות בשבת בפירוש, א"כ כל שכן שיש להתיר בקבלנות אע"ג דלא קצץ, מאחר דלא הזכיר לו כלל לעשות בשבת אפילו ברמז והוא עושה מדעתו ורצונו לגמרי. ואין לומר דשאני שכיר שנה דמקרי קצץ וקצץ עדיף, כמו שנתבאר לעיל לספר התרומה, א"כ העיקר חסר מן הספר בדברי מהר"ם. אלא ודאי כמשמעו דהעיקר הוא משום דעושות מעצמן וליכא אמירה כלל, משום דס"ל למהר"ם דשכיר שנה לא מקרי קצץ כלל, ולא עדיף כקבלנות, משום דקבלנות מיירי בקצץ כמ"ש הרא"ש תלמידו, וכמ"ש התוס'. ומהר"ם ס"ל דהלכה כתוס' בכל מקום אפילו נגד הרי"ף.

וגם

הסמ"ג שלא הזכיר קצץ בקבלנות, אפילו הכי אפשר דלא סבירא ליה בזה כספר התרומה דשכיר שנה עדיף כקבלן, אע"ג דקצץ וקבלן לא קצץ, אלא דינו כשכיר יום, דאע"ג דקצץ אסור להיות שכירו מאחר

דשכרו משתלם לפי משך הזמן ולא לפי המלאכה, כמ"ש לעיל לפי דעת הרמב"ם, וכיון דאינו שכירו בשבת לא מקרי קצץ ואדעתא דישאל קעביד, אלא א"כ עושה מעצמו לגמרי בלי שום אמירה, דבהא אפשר דס"ל כמהר"ם. וזהו ג"כ דעת הטור סי' ש"ז, שהעתיק לשון הסמ"ג, ששינה לשון ספר התרומה וכתב נכרי סתם במקום עבדו ושפחתו שבספר התרומה. ובסי' רמ"ד העתיק לשון הרמב"ם שם, ובסי' שכ"ה דברי הרא"ש בליקט עשבים. וכן משמע ג"כ בהגהות מיימוניות פ"ו בשם הר"מ דלא ס"ל כספר התרומה (אך א"כ איך סתם בריש פ"ו נגד דעת רבו מהר"ם) שהתיר לומר לעבדו למה לא עשית האש כו' (והיינו משום דאין צריך לצאת מביתו כמ"ש לעיל), דלספר התרומה לא ה"ל להחמיר כ"כ לעשות מסגרת לתנורו. דמ"ש שם דברים המותרים כו' היינו משום דהכל חולים אצל הקור, ולא משום דס"ל כספר התרומה שהתיר בכהאי גוונא גם בארצות שאין הקור גדול כל כך ע"ש.

והנה

מהר"ם ראה תשובת רבינו שמחה (רבו של האור זרוע) שהעתיק בהגהות מיימוניות, דפליג על התוס' וספר התרומה וסיעתם, שלמדו מנכרי שבא לכבות כו' דכל שעושה מעצמו אדעתא דנפשיה עביד, דשאני התם שאין צריך רשות מישראל, אבל כשעושה בשל ישראל צריך ליטול רשות ממנו והוא ראה ושתק אדעתא דישאל קעביד. והוסיף עוד לאסור אפילו בבית הנכרי, כמו בקבולת בחנם, דהיינו בטובת הנייה כדאיתא בירושלמי ע"ש (דלמסקנתו אין לחלק אף בעושה לעצמו בין בית ישראל לבית הנכרי, דעושה בשלו גם בבית ישראל אין מטריחין כו', והא דצריך לגרשו היינו כדי שלא יעשה בשל ישראל). ומיהו אפשר דבבית הנכרי לא אסר כהאי גוונא אלא כשגופו נהנה, כדמייתי ונקט הא דפרק כל כתבי בשביל נכרי כו' ע"ש. ומהר"ם נמי ס"ל הכי, דראה ושתק בעושה בשל ישראל לא עדיף מנתן כליו לנכרי מערב שבת דצריך למחות כשעושה בטובת הנאה, אע"ג דה"ל כקצץ מדשרי בעושה מעצמו לפי שידוע שלא יפסיד דהיינו טובת הנאה, דהתם נמי לאו דוקא נתן מיד ליד אלא שנטל מדעתו, וא"כ הוא הדין וכל שכן אם לא נטל מערב שבת אלא בשבת עצמה נוטלת החלב של ישראל ועושה גבינות לעיניו ורואה ושותק. ואין לחלק ביניהם אלא משום דהתם היתה שליחות ואמירה לנכרי לעשות מלאכה זו בעצמה בפירוש, משא"כ בשפחות העושות הגבינות דליכא אמירה כלל. ולספר התרומה ס"ל דעבדו שכירו ה"ל כקצץ ממש, שאינו צריך למחות כשרואהו, כדאיתא בירושלמי. ומשום הכי נמי ליכא למיחש למראית עין בבית ישראל, דכ"ע ידעי שהוא שכירו לשנה וקצץ, משא"כ בקבולת יאמרו שהוא שכיר ימים. ולפ"ז נכרי דעלמא הבא לעשות מעצמו בבית ישראל אפשר דצריך למחות לספר התרומה, ומשום הכי לא הביא ספר התרומה התירא דעושה מעצמו כי אם בליקט עשבים בשדה לבהמתו ומאכיל לבהמת ישראל מוקצה. ואת"ל דלא ס"ל כלל היתר זה כי אם במוקצה ולא במלאכה גמורה, משום דאע"ג דעשה מעצמו ואדעתא דנפשיה עביד שידוע שלא יפסיד מ"מ אינה רק טובת הנאה וטובת הנאה לא דמי לקצץ כדאיתא בירושלמי, א"כ אתי שפיר טובא מ"ש לעיל דלספר התרומה לא בעינן קצץ בנתינת כלים, דמפורש הכי בירושלמי בהדיא. ואפ"ה לדינא נקטינן בעלמא כמהר"ם והרא"ש ורשב"א בשם התוס' גבי ליקט עשבים. אלא דבליקט עשבים לחוד יש להחמיר כספר התרומה ומרדכי, כמ"ש המ"א שם, מאחר שנהנה בשבת באכילת בהמתו, דה"ל כגופו נהנה אם ליקט לישראל, כדתניא התם בהדיא וכמ"ש לעיל. ולפי זה הא דמחלק בירושלמי בין טובת הנאה לעוסק בשכר, צ"ל כפירוש רבינו שמחה משום שלא יוכל למחות. ומשום הכי בשכיר שנה שיוכל למחות הוצרך מהר"ם לחלק משום דהתם היתה אמירה בערב שבת (ואפ"ה באינו רואהו שרי וה"ה לאגרת בחנם), משא"כ בגבינות, וכל שכן בנכרי דעלמא שבא לעשות מעצמו בשביל טובת הנאה, א"צ למחות, ולא דמי לירושלמי מאחר שלא היתה אמירה (ולומר מדוע לא עשית כו' אינה חשובה אמירה בנכרי

דעלמא, שאינו שכירו ואינו עובדו רק על מנת לקבל פרס וטובת הנאה, מיד או למחר או כבר קיבל ממנו, א"כ אמירת מדוע כו' אינה אזהרה וגערה אלא דרך שאלה כלומר כי בוודאי לא היית מפסיד טרחן, וא"כ אדרבה בטוח הנכרי יותר לקבל טובת הנאה).

ומהאי

טעמא אפילו בבית ישראל שרי למהר"ם וסיעתו, כדמשמע מלשון הר"ם שבמרדכי סוף פרק כל כתבי (וכן הוא בהגהות מיימוניות פ"ב בתחלת לשונו. ומ"ש הכלבו בשם הר"ם היינו משום שנהנה, וגם אינו מהר"ם, מדהגיה עליו הר"פ ומיהו כו' עיי"ש) כשנכרי בא לכבות כו' וטועים בזה כו' אצ"ל אל תכבה כו' (ומשום דלא ס"ל כמ"ש הרשב"א לדחות דבדליקה דוקא הקילו כמ"ש לעיל), ולא הזכיר עבדו שכירו כלל, ולא חיישינן למראית עין אע"ג דעביד בשביל ישראל שישן או כחס על השמן והעצים, אלא שידע שלא יפסיד טרחו או שכבר קיבל טובת הנאה. וכ"מ בהדיא מלשון הטור וש"ע סי' רע"ו ס"ד בהג"ה, ומ"ש המ"א דמיירי בשל נכרי, זה אינו במשמע הלשון כלל דמיירי שהנכרי מוסיף שמן שלו בנר של ישראל, וכל כהאי גוונא ה"ל לפרש ולא לסתום כל כך וליתן מכשול, אלא ודאי דאף בשל ישראל א"צ למחות, כיון דעושה מעצמו אדעתא דנפשיה קעביד לקבל טובת הנאה. אלא דלא מהני אדעתא דנפשיה כשגופו נהנה, משום הכי נקטו הטור וש"ע להוסיף שמן בכהאי גוונא דשרי ליהנות ע"ש בטור, וכן בהדליק הנר מיירי נמי בכהאי גוונא דהוסיף נר. ולא ס"ל כמ"ש לעיל לפי דעת ספר התרומה דאינו צריך למחות אפילו בהדליק הנר במקום חשך משום דאינו צריך לצאת, אלא כמ"ש לעיל בשם האגודה. וטעמא דלא חיישינן למראית העין בבית הישראל בעושה מעצמו, משום דהרואה אותו מכבה או מדליק רואה שעושה מעצמו בלי אמירת הישראל עכשיו, ומהיכי תיתי לחשדו שאמר לו מקודם או מבעוד יום, מאחר שיכול להיות שעושה מעצמו לקבל טובת הנאה או שכבר קיבל, דומיא דשפחות העושות הגבינות לעצמן כדי לקבל שכרם שכבר קצץ להם (ועיין תשובת רשב"א שבב"י סי' ד"ש וניכר הדבר שאינו עושה לדעתו כו', ור"ל דעביד אדעתא דנפשיה אע"פ שהישראל רואה, דאי אינו רואה לא שייך לומר דא"צ להפרישו, וא"כ כשם שניכר לו כך יכול להיות שניכר לעין כל רואה וליכא חשדא בכהאי גוונא), ולא חיישינן לחשדא אלא כשבאמת עושה בשבת ע"י אמירת ישראל, אלא שלא אמר לו לעשות בשבת.

אי

נמי התם לאו משום חשדא דמראית עין נגעו בה, אלא דכיון דעושה מלאכת ישראל בביתו מחזי כשלוחו, וכאילו אומר לו לעשות בשבת אע"פ שאין אומר ואין דברים. דכהאי גוונא ממש אשכחן לשון מחזי כשלוחו גבי משכיר כליו לנכרי בערב שבת, וכן בקבולת ולא קצץ מערב שבת, אע"פ שאין חשש מראית העין וחשד כלל אפילו הכי מחזי כשלוחו וכאילו אומר לו כו' ע"ש ברא"ש. וכהאי גוונא כתב הר"ן לפירושו שם. אלא דלפ"ז לא ה"ל לאסור שלא בבית ישראל אף שניכר שהיא מלאכת ישראל כגון חלוקים שלנו, וכן כתב הריטב"א ריש פ"ב דמועד קטן בהדיא ואפילו לכובס שמכבס ע"ג נהר ובכלים מפורסמים לבעליהן כו' משום דאמרינן בקבולת עביד כו' ע"ש, אבל הר"ן כתב סוף פ"ק דע"ז וסוף פרק כל כתבי שלא התירו אלא בצנעה בתוך ביתו של נכרי, וכן כתב בפ"ק דשבת דלא מינכר כו', וכן כתב הרא"ש סוף פ"ק דע"ז. וגם ממ"ש התוס' והרא"ש להקשות גבי מחובר דה"ל לאסור משום דהוה ביתו של ישראל אע"פ שאינו דר שם, מוכח דהיינו טעמא נמי דאסור בביתו משום מראית עין, ולא משום דמחזי כשלוחו וכאילו אמר לו, מאחר שאינו שם כלל כל יום השבת ודר בריחוק מקום משם, ומנא ליה להקשות ולהוכיח מזה דין חדש איסור סיתות האבנים בבית הנכרי עיי"ש. וכן כתב הב"י בהדיא סוף סי' רמ"ד גבי מכס. וגם

לפי דעת מהר"ם והטור ע"כ צ"ל כן, משום דלהאי טעמא דמחזי כשלוחו דוחק לחלק בין היתה אמירה מבעוד יום לעושה מעצמו בשל ישראל ובביתו, כגבינות מחלב ישראל שהתיר מהר"ם, והוספת שמן שבטור סי' רע"ו. וגם רבינו שמחה בהגהות מיימוניות לא אסר משום דמחזי כשלוחו, דהא מדמי לה למרחץ, וגבי מרחץ משמע בגמרא בהדיא דמשום מראית עין נגעו בה, מדפריך מרחץ נמי אמרי ביה ע"ש.

והנה

לפי מ"ש בדעת מהר"ם, דלא ס"ל כספר התרומה גבי שכיר שנה, אתי שפיר מ"ש המרדכי בשמו גבי מכס והיכי דמי קבולת כו', דע"כ היינו טעמא דמחלק בין שכירות לקבלנות כשקובע לו מלאכתו בשבת דוקא, משום דבקבלנות כדידיה דמי, אע"ג דהתם שניהם יכולים לחזור בהם כמה פעמים בשבת בסוף כל ק' ליטרין או דינרין שבש"ע שם, אלא משום דשכרו משתלם לפי סכום המלאכה ולא לפי סכום משך הזמן כדידיה דמי (אבל לספר התרומה לא בעינן כלל דכדידיה דמי כמ"ש לעיל) טפי מבשכיר ליום, אע"ג שהיא מלאכה מיוחדת, שהרי אם יחזור בו בעל הבית באמצע היום וימנעהו ממלאכתו יצטרך לשלם לו כפועל בטל עכ"פ ולא יפסיד כל שכרו, ועוד שהנאת הבטלה חשובה כתשלום השכר מדמנכין לו וא"כ אינו מפסיד כלל, משום הכי לאו כדידיה דמי לגמרי כקבלנות ששכרו מתרבה ברבוי המלאכה. אי נמי דמקרי עביד אדעתא דנפשיה טפי מבשכיר יום, ואע"ג דמקרי קצץ ממש, מ"מ כשקובע מלאכתו בשבת, דאין להתיר אלא משום פסידא, צריך למעט האיסור כל מאי דאפשר ולחזור אחר ההיתר יותר, דהיינו בקבולת דעביד אדעתא דנפשיה. אבל בעלמא י"ל דמודה מהר"ם להרמב"ם דבמלאכה מיוחדת עכ"פ עביד אדעתא דנפשיה וגם כדידיה דמי (ולפי זה י"ל דס"ל ג"כ כספר התרומה). אלא שזה דוחק קצת בלשון המרדכי, שלא הזכיר כלל פסידא בתחלת לשונו ע"ש.

עי'

אליה רבא סי' ש"ה, שהבין במ"א דמיירי לענין לאכול הגבינות בשבת, וכן משמע מלשונו שהעתיק מ"ש בהגהות מיימוניות כל הני כו' בשביל נכרי כו' דמיירי לענין ליהנות בשבת. וס"ל דבהא לא פליג ספר התרומות ארבינו שמחה, דס"ל כמ"ש לעיל בשם האגודה בפירוש ספר התרומה. ומשום הכי נמי העתיק תשובת רבינו שמחה בסי' רע"ו לענין הנאה דוקא, והיינו טעמא משום דגם מהר"ם שעשה מסגרת נמי ס"ל הכי. וגם אם אין כוונתו כן, הרי חזר בו בסיומן שכ"ה סק"ל שנהנה כו'.

מהדו"ב לסי' רנט

עיין

רשב"א פ"ד בשם הגאונים דסבירא להו דהטמנה במקצת הטמנה היא, והם רבינו האי ור"ח שהביא ריש פ"ג, ודברי ר"ח הובאו גם כן ברא"ש מכלל דסבירא ליה נמי הכי. ומה שכתב ר"ח אבל הטמנה על גבי גחלים כו', לפי מה שכתב הרשב"א בשמו רוצה לומר, שכל על גבי גחלים הטמנה היא במקצת על כל פנים, שהרי הרשב"א ריש פ"ג העתיק גם כן כלשון זה ממש בדברי ר"ח. ולא קשה מידי מ"ש הב"ח שם וסוף סי' רנ"ז על הב"י (ולפירוש הב"ח למה ליה למנקט כסא של ברזל כו' לוקמה בלי הטמנה בבגדים). וכן דעת הר"ן שלא העתיק כלל לשון הטמנה מדברי ר"ח, עיין שם במשנה דלא כב"ח. וכן הוא בהדיא בר"ן ריש פ"ד והכי נמי שולי הקדרה מוטמנים בכהאי גוונא כו'. וסבירא להו לגאונים דהא דאמר ר' זירא קופה שטמן

בה הוא לרבותא, לאשמועין שאין הקופה מפסקת כמו אורא עיין שם בר"ן. ומה שכתב הטור בס' רנ"ז בשם הרא"ש לחלק בין דרך הטמנה כו', היינו דוקא כמו שכתב שם הטור שלא היתה נוגעת בשום דבר כו', ר"ל לא בבגדים ולא בגחלים, וקרקע הכירה אינה ראוי להטמנה ואין לגזור בו כמו שכתב הרא"ש, וכן הוא בתוס' טעם זה לבדו. אלא שהרא"ש לא רצה לסמוך על זה הטעם לבדו אלא בצירוף עוד טעם, דשאני התם שנתן הקדרה בקופה לשם הטמנה כו'. ומשום הכי נמי לא הביא הטור דברי הרא"ש אלו, שלא ללמוד מהם להקל בטעם זה לבדו שאין ראוי להטמין בתוכו, וסגי ליה להטור במה שכתב היתר חפירה גדולה כו' וגורפין כו', דהכא נמי איכא ב' טעמים יחד להתירא, שמאחר שיש אויר הרבה לא דמי להטמנה, וגם אינו ראוי להטמין בתוך הקרקע. ומשום הכי כתב וגורפין כו', כדי שלא להעמיד על גבי גחלים שראוי להטמין בהם. ומה שכתב אח"כ שיש תחת הקדרה אש כו', היינו מלמטה ויש אויר ביניהם, כי הקדרה נתונה על גבי הכירה מלמעלה עיין שם, ולא הוצרך לפרש כן מאחר שכבר פירש כן בס' רנ"ג לאסור בנוגעת בגחלים. וגם לפירוש הב"ח דבהטמנה דוקא, הא הכא נמי בהטמנה מיירי.

ומיהו

בספר התרומה ובפרט סוף סי' רל"א לא אסרי רבנן כו' על כירה שיש מלח וסיד שרו כו', משמע בהדיא כמו שכתב הב"ח דדוקא בהטמנה אסרו על גבי גחלים. דדוחק לומר דמיירי במפסיק אורא, דאם כן הוי ליה להביא ראיה לאסור בהטמנה, דהא בגמרא אמר ר' זירא אסור להניחה ע"ג גפת, ואי לא סבירא ליה לחלק כלל בין מיפסק אורא הוה ליה לאסור גם בלא הטמנה. ובלאו הכי נמי משמעות הלשון הוא כמו שכתב הב"ח (ומיהו האור זרוע במרדכי קאי ודאי בשיטת רבו ראבי"ה, דהא אפילו בטמונה כולה בגחלים שרי לדידיה כמ"ש בהגהות מרדכי פ"ד עיין שם בשארית יוסף. ובכהאי גוונא גם הספר התרומה מודה כמו שיתבאר לקמן, וכדמוכח ממתניתין דנוער את הכיסוי כו').

וכן

משמע מלשון הרב רבינו יונה בר"ן ריש פ"ד, דלא סבירא ליה כמו שכתב הרשב"א להוכיח מזה דר' זירא מיירי דוקא במפסיק אורא, מדכתב דאפילו מפסיק אורא כו'. וכן משמע מלשון הרשב"א שתלה בדעת עצמו וכתב נראה לי כו' ולא תלה ברבו, מכלל דרבו סבירא ליה דאפילו לא מפסיק אורא לא אסר אלא בהטמנה. וכן משמע בהדיא ממה שכתב הרב רבינו יונה גבי כוזא אפומא דקומקמא דאפילו צונן אסור אפילו להפשיר בדרך הטמנה, והיינו אפילו להפיג צינתם כמו שכתב שם הרשב"א בשמו, וכן כתב הרשב"א פ"ג דאין חילוק כלל בין הפשר להפיג צינתם. ואם כן אמאי מותר להפשיר פך של שמן בכלי שני אפילו לגירסת הגאונים דהפשרו לא זהו בישולו. ועל כרחך דלא מיקרי דרך הטמנה אלא כשכולו טמון. ואם כן נתנו דבריהם לשיעורין, דלא כרשב"א (ואין לומר דרשב"א מודה בדבר שאינו מוסיף הבל דבעינן כולו דוקא, ואפומא דקומקמא עיקר האיסור הוא משום ההטמנה בבגדים. דהא למד כן ממשמעות המשנה, ומשם יש ללמוד גם כן לאינו מוסיף שלא התירו אלא מבעוד יום. ובלאו הכי נמי דוחק לחלק ביניהם נגד משמעות לשון הגמרא סוף פרק במה מדליקין מפני מה אמרו כו'. וגם אם כן על כרחך נתנו שיעור. ובר מן כל דין, מבואר כן בהדיא מלשון הרשב"א ור"ן פ"ג הובא בש"ע סי' רנ"ז דדוקא שלא יתנף כו'). ואתי שפיר נמי הא דלא אסור להפשיר בכהאי גוונא אלא בשבת כמו שכתב הטור סי' רנ"ח, וכדמשמע מלשון הסוגיא מאי שנא ממיחם כו' דמיירי בשבת, והוי ליה למימר ליה דהכא אפלו מבעוד יום אסור, והיינו טעמא משום דלא הוי מטמין ממש בדבר המוסיף אלא כמטמין כו', משום דבמקצת לאו הטמנה היא, אלא דבדבר שאינו מוסיף לא התירו להטמין את הצונן בכהאי גוונא שחום ההפשר נולד בו מדבר המוסיף שהוא המיחם. ואם כן הוא הדין לכלי שני דלענין הפשר

אין לחלק כלל ביניהם, כמו שכתב הרשב"א להקשות על גירסת רש"י דהפשוטו זהו בישולו. וגם לפי מ"ש שם לפי דעת רש"י לא אתי שפיר הכא. חדא דהכא מיירי במים ולא בשמן כדמוכח בגמרא. ועוד דעל גבי מיחם מלמעלה ודאי דלא מיקרי כלי ראשון דלא עדיף מאילו עירה ממיחם לכוזא. ועוד דהרב רבינו יונה לא פליג אר"י הזקן לאסור להניח במקום שיוכל לבא לידי בישול, שהרי גם הגאונים סבירא להו הכי וכן הוא בירושלמי כמו שכתב הרשב"א פ"ג.

ומיהו

בלא פירוש הרב רבינו יונה לא קשה מידי להרשב"א מהא דמניחים מיחם ע"ג מיחם, ולא דמי לע"ג גחלים וגפת שאסור משום הטמנה במקצת, דיש לומר דסבירא ליה דמיחם לא מיחלף כלל ברמץ, כמו שכתבו התוספות דף ל"ט גבי סודרין, וכהאי גוונא כתבו ריש פ"ד לענין קרקע הכירה. ולא סבירא ליה שם כמו שכתב בספר התרומה שם משום דחום ע"י דבר אחר לא דמי לגפת, דספר התרומה אזיל לשיטתיה דפירש שם דהא דאסר רבה בביצה משום גזירת הטמנה ברמץ היינו בשבת דוקא ולא מבעוד יום מהאי טעמא גופיה עיין שם. אבל הרשב"א שם סבירא ליה כהרב רבינו יונה שפירש דהיינו טעמא דרב יוסף, ורבה פליג עליה ופסק כרבה, ומשום הכי אסר שם בסוף הסוגיא להטמין קיתון של צונן בתוך אמבטי של חמי טבריא אפילו מבעוד יום אע"ג דתולדות חמה כו', ור"ל דכל שכן בתולדות האור, כמו שכתב הרשב"א שם בד"ה א"ר חסדא כו' דמאי אמרת גזרה שמה יעשה כן מערב שבת בתולדות האור כו', מכלל דפשיטא ליה לאיסורא.

והא

דהתיר רבי להניח הפך בכלי שני אע"ג דהטמנה במקצת שמה הטמנה לדעת הרשב"א. ואין לומר דכלי שני לא מיקרי דבר המוסיף, חדא דלא גרע מאבק דרכים שאסרו בסתם אף שלפעמים אינו חם אפילו כחום כלי שני, ועוד דאם כן מנא ליה למימר שמע מינה דשמן יש בו משום בישול, דלמא אסר בכלי ראשון משום הטמנה, שנוהג אף בתבשיל שנתבשל כל צרכו בענין שאין בו משום בישול כמו שכתב שם הרשב"א גבי פנאד"ש. אלא היינו טעמא, דסבירא ליה לרשב"א בפשיטות דאיסור מוסיף הבל לא גזרו כלל בלהפשיר לבד כעובדא דרבי, כי אם בקדרה חמה, ואפילו בצונן לחמום חום שהיד סולדת בו דומיא דביצה בחול ובאבק דרכים כדי שתצלה דוקא. ולרב יוסף נקט שתצלה משום דבצלויה בלאו הכי אסור משום הטמנה בשבת אפילו בשאינו מוסיף וכמ"ש בפני יהושע שם. וכן מעשה דאנשי טבריא נמי מיירי בכהאי גוונא, מדאסרו להם בשתיה כהוחמו בשבת, ולהפשיר מותר לכתחילה. וגם לשון מוסיף הבל משמע הכי דעיקר הגזרה בדבר שיש בו הבל חם ומטמין בדבר המוסיף, אלא שיש בכלל מאתים מנה וכל שכן להחם הצונן ע"י הטמנה. אבל מכל מקום דוקא דומיא דתוספת הבל בחמין, שתוספת זו גם כן היד סולדת בו ודמי לרמץ (ועוד שעיקר הגזרה היתה על מבעוד יום וממילא נאסר גם בשבת במכל שכן. ולרב יוסף לפי דעת התוס' לא גזרו כלל בשבת עיין שם דף ל"ט. ומבעוד יום ודאי דאין לאסור להפיג צינה בלבד, כדמשמע מחררה שטמנה בגחלים דהיינו שכבו מבעוד יום בכהאי גוונא דלא דמי לרמץ, רק שנשארה טמונה בהם שלא תתקרר. והא דפירש רש"י בעירובין שכבו בשבת, היינו משום דאזיל לשיטתיה דשהייה והטמנה דינם שווה להתיר בכמאכל בן דרוסאי לחנניה, דהיינו שיקרמו פניה מבעוד יום, אבל לדידן צריך לומר שכבו מבעוד יום בענין שאין מוסיף הבל). ואין צריך לומר לגירסת הגאונים ור"י דגזרה שמא ירתיח מחמת רבוי ההבל, והא ודאי לא שייך אלא בקדרה חמה ולא בצונן להפשיר לבד. ומשמעות הרשב"א ושאר פוסקים דלדינא לא פליגי וליכא נפקא מינה. ואיסור שאינו מוסיף הבל לא שייך גם כן בעובדא דרבי, שהרי סתם במשנה ממלא אדם קיתון כו', ופלוגתא

דלהטמין צונן היא בדבר שדרכו להטמין שהוא תבשיל דוקא כדפירש רש"י שם, ובהא דוקא אמרינן התם דאדם חשוב שאני.

והא

דהסכים הרשב"א פ"ג גבי פנאד"ש לפירוש הרב רבינו יונה ריש פ"ד וכתב שנראין דבריו, אי הוה טעם האיסור משום דבכהאי גוונא לא התירו להטמין הצונן, באמת הוה אסור אפילו במקצת כמו שאסרו בקדרה חמה, אלא טעם האיסור הוא משום הטמנה בדבר המוסיף, ולא שמטמין ממש בדבר המוסיף, שאז היה גם כן אסור אפילו בהטמנה במקצת דהיינו אפילו להניח על גבי מיחם לבד בלא הטמנה, וגם היה אסור אפילו מיחם על גבי מיחם, אלא שבאמת לא שייך כלל במיחם הטמנה אפילו במקצת מאחר דלא דמי כלל לרמץ, ומשום הכי סלקא דעתא דרבי זירא להתיר לגמרי, משום שההטמנה בבגדים שלמעלה היא דבר שאינו מוסיף ולא גזרו בצונן, והמיחם שמלמטה שהוא דבר המוסיף לא דמי לרמץ, ולא שייך בו הטמנה אפילו במקצת מדמניחין מיחם על גבי מיחם, ואמר ליה רבה דאפילו הכי יש לאסור משום הוספת הבל מדבר המוסיף בהטמנה, אף שהיא דבר שאינו מוסיף, והלכך אין לאסור בזה בהטמנה במקצת, דלא אמרינן הטמנה במקצת הטמנה היא אלא בעיקר גזרת חכמים, בין בדבר המוסיף ומבעוד יום ובין בדבר שאינו מוסיף ובשבת, שלא רצו להתיר בטמונה כולה ומקצת פיה מגולה משום שמא יחתה ושמא ירתיה, ולא נתנו דבריהם לשיעורים כמו שכתב הרשב"א, משא"כ איסור זה אינו מעיקר גזרת חכמים ממש, מאחר דמיחם לא דמי לרמץ ולא לגפת וכיוצא בו מדברים שגזרו עליהם חכמים במנין, אלא שהוא איסור יוצא מכלל גזרתם מסברא, ולא שייך לומר בו לא נתנו דבריהם לשיעורין. אלא שזה דוחק, דאם כן הכא נמי הוי להו לאסור במקצת פיה מכוסה עכ"פ ולהתיר בכל פיה מגולה, וכל כהאי גוונא הוי ליה לרשב"א לפרש. ובלאו הכי נמי כל כהאי גוונא הוי ליה לפרש, כי היכי דלא תקשי מעובדא דרבי.

והנכון

בדעת הרשב"א, דסבירא ליה בפשיטות דאין להוסיף על דברי חכמים, ואין לך אלא מה ששנו חכמים בלשון המשנה באיסור ההטמנה, דגבי איסור באינו מוסיף שנו במשנה לשון כיסוי דוקא לא יכסנו משתחשך כו', וגבי איסור בדבר מוסיף שנו לשון הטמנה סתם אין טומנין כו', ובמקצת נמי הטמנה היא בלשון המשנה, וכדהוכיח הרשב"א. ואף שבגמרא סוף פ"ב נזכרו שתיהן לאיסור בלשון הטמנה, לא נחית התם רבה לפרש חילוקי דיני איסורן אלא טעמיהן לבד, בשגם דבשתיהן הטמנה במקצת הטמנה היא, אלא דמכל מקום הך כי אורחה והך כי אורחה. דבדבר המוסיף עיקר פעולת ההטמנה היא ודאי מלמטה תחת הקדרה וגם סביבותיה ולא על גבה מלמעלה כנודע שטבע ההבל לעלות למעלה, ואף שמתפשט גם כן לצדדים עד ג' טפחים כדתנן ריש פ"ב דבבא בתרא, מכל מקום עיקרו עולה למעלה, ואפילו דשומשמין דאמרינן דלא מסקי הבלא, היינו משום שהקופה מפסקת. ותדע דברי פ"ב דבבא בתרא לא מפלגינן בין גפת לגפת, ומשום הכי גזרו אף שלא נתן דבר המוסיף על גבי הקדרה מלמעלה. משא"כ בדבר שאינו מוסיף רק שמעמיד ההבל החם שבה שלא יצא החוצה העיקר הוא על פיה מלמעלה, שאם תהא פתוחה למעלה לא יועילו כלום המוכין וגיזין שתחתיה וסביבותיה, וגם אם מועילים קצת אין דרך בני אדם לעשות כן כלל, והעושה בטלה דעתו ולא גזרו כלל על דבר שאינו מצוי כלל, כמו שכתבו התוס' פ"ב דבבא בתרא, ואם כיסה למעלה ולא למטה וסביבותיה, אמרינן נמי הטמנה במקצת שמה הטמנה, וכדתנן סתמא לא יכסנו משתחשך (וגבי כוזא אפומא דקומקומא עיקר האיסור הוא משום הולדת חום בדרך הטמנה דוקא כמו שכתב הרשב"א פ"ג גבי פנאד"ש, ור"ל דהטמנה בדבר שאינו מוסיף לא התירו בצונן בכהאי גוונא דמוליד חום אלא במשמר

החום במיחם על גבי מיחם או להפג צינה בצונן שאינו מוליד חום כלל, אבל לא במוליד חום אף דלא מקרי מוסיף הבל ממש מאחר שאינו רק להפשיד כדלעיל, וכמו שיתבאר לקמן, והלכך אין לאסור אלא באיסור הטמנה באינו מוסיף, דבכיסוי תליא מלתא, משא"כ בעובדא דרבי. והא דאסר הרב רבינו יונה ליתן קיתון תוך אמבטי ואפילו מבעוד יום, היינו להחם ממש עיין שם). ותנן נמי ממלא אדם קיתון ונותן תחת הכר כו' תחת הכר סתם, משמע אפילו מגולה מעט סביבותיה למטה, ואפילו הכי צונן דוקא שרי. ועוד דעל כרחך ודאי לא בעי כולו טמון, שהרי אין הכר תחת הקיתון לפי משמעות לשון המשנה, ואם כן לפי הוכחת הרשב"א שלא נתנו דבריהם לשיעורים באין פיה מכוסה בדבר המוסיף, אם כן ממילא מוכח דבאינו מוסיף אסור בפיה לבדה מכוסה דומיא דתחתיה במוסיף, ודו"ק.

וגם

ספר התרומה וסיעתו יש לומר דמודים באינו מוסיף, כמשמעות לשון המשנה תחת הכר כו' דבכיסוי לחודיה אסור. וכדמשמע גם כן מלשון ספר התרומה וסיעתו גבי כסהו ונתגלה. ואע"ג דבדבר המוסיף סבירא להו שנתנו חכמים דבריהם לשיעורים דלא כרשב"א, דהיינו דסבירא להו דאיסור דבר המוסיף הוא כשעיקר ההטמנה הוא בדבר המוסיף, לאפוקי גחלים מועטים סביב הקדרה ותחתיה לא מיקרי עיקר עיין שם סי' רל"א (והא דנקט התם נמי שוגג דוקא היינו משום איסור להניח קופה שטמן על גבי גפת משום אסוקי הבלא עיין שם). ולפי זה תלי בריבוי הגחלים ומיעוטן (וכן הוא בירושלמי רבת רקביבותן כו' עיין שם). ואפשר דתלי בהטמנת רוב הקדרה. ועכ"פ אין פיה מגולה מדבר המוסיף מועיל כלום, מדלא משני התם בספר התרומה בפשיטות דלא דמי למעשה טבריא שכולו טמון בדבר המוסיף, והלכך לא קשה מידי דמ"ש הרשב"א ריש פ"ד ממתניתין נוער את הכיסוי כו'. ואפילו אם אין גם כן גחלים תחתיה רק כל סביבה לא מהני כדמשמע מלשוננו סוף סי' רל"א מסביב מכל צד כו', והטעם שכיון שכל צדדיה או רובן ככולן טמונים בדבר המוסיף מיקרי עיקר ההטמנה בדבר המוסיף, גם אם פיה מכוסה בדבר שאינו אפילו מעמיד אלא ככל כיסוי קדרות וכן הקרקע מלמטה, משום שהצדדים הם הרוב ועיקר. משא"כ באינו מוסיף רק שמעמיד שלא יצא ההבל החוצה העיקר תלוי בפיה, שכשפיה מגולה יוצא ממנו הבל יותר בכפלי כפלים מיציאתו מדופניה המגולים, משום הכי כיסוי פיה מיקרי עיקר ההטמנה גם לספר התרומה. וזהו דעת רמ"א שלא הגיה כלום בש"ע סי' רנ"ז אמאי דמבואר מלשוננו דכיסוי פיה לחוד כדי להחם ולא כדי שלא יתנגף אסור (אלא דרמ"א אפשר דסבירא ליה דגם בדבר המוסיף תלוי בהטמנת פיה דוקא, ומכל מקום זה אינו מוכרח בלשונו).

והנה

להרשב"א דהטמנה במקצת הטמנה היא ואפילו בשולי הקדרה לבדן על גבי גחלים, צריך לומר דהא דתנן ולא חררה על גבי גחלים כו', וכן בשר בצל וביצה מוקמינן בבישרא אגומרי, אע"ג דהוי ליה הטמנה ובהטמנה אפילו נתבשל כל צרכו אסור, היינו דוקא בקדרה, אבל ע"ג גחלים ודאי לא יחתה שלא יתחרך ויפסיד כמו שכתב הרשב"א סוף פרק קמא בפשיטות. ואע"ג דמצטמק ורע לו נמי אסור בהטמנה, פשיטא ליה להרשב"א דלא דמי כלל מצטמק ורע לו למתחרך שנפסד לגמרי (ומה שכתב הרמב"ם שהן כמצטמק כו', היינו משום דמצטמק נמי שרי התם בשהייה). ובפרט לפי מקור דברי ר"ת (שהביא הרשב"א ריש פ"ד) בספר התרומה דהיינו טעמא דהטמנה אסור בכמאכל בן דרוסאי לחנניה מפני שמקפיד על חומה, ור"ל דגלי דעתיה שמקפיד מאחר שמכסה מכל צד כמו שכתב הר"ן ריש פ"ד בשם הרב רבינו יונה, ומשום הכי חיישינן לחיתוי אפילו במצטמק ורע לו כי החום נוח לו יותר שאם יתקרר לא יאכל כלל, משא"כ בצולה על גבי גחלים אין כאן גילוי דעת כלל שמקפיד על החום כל כך, לחוש שיחתה ויפסידו בשביל כך. ומשום

הכי שרי אפילו במטמין כולו בגחלים לצלותו, כדמשמע בהדיא מחררה שטמנה בגחלים בברייתא ריש פי"ז. ועיין רש"י עירובין רפ"ז דמוקי לה בכבו בשבת, אבל לאוקמה שכבו מבעוד יום זה אינו במשמע לשון גחלים סתם, עיין תוס' פסחים דף ע"ה (ואפילו עוממות וקטומות מוסיפים הבל לתוס' וסיעתם החולקים על פירוש רש"י ריש פ"ג, וכבויות לגמרי מיקרו פחמין). ומשום הכי לא הוצרך הרשב"א לפרש דלא קשה מידי מחררה ע"ג גחלים דבמתניתין דלא אסרו משום הטמנה במקצת, מאחר דאפילו בכולה שרי התם, ואין צריך לחלק כלל בין מתחרך למצטמק ורע לו. ואתי שפיר נמי גם להרא"ש ריש פ"ג בשם הרב רבינו יונה דלא סבירא ליה לחלק בין צלי על האש לקדרה (וכהרז"ה שם שהשיג על הרי"ף), דהא דלא אסרו הטמנה בחררה היינו טעמא משום דמיירי לחנניה כדאיתא ליה ולרבנן כדאיתא להו בגוונא דשרי לאפות מבעוד יום דלא חיישינן לחיתוי משום דלאו מצטמק ויפה לו הוא, ולא אסרו הטמנה במבושל כל צרכו אלא משום גילוי דעת שמקפיד על החום, וכאן אין גילוי דעת שהטמינה מתחלה כדי לאפותה ואח"כ שב ואל תעשה הוא.

ומיהו

זה אינו, כמו שהוכיח הרמב"ן הובא ברשב"א סוף פ"ד ובר"ן פ"ג ממעשה טבריא דאפילו צונן חי אסור להטמין מבעוד יום, וכן כתבו התוס' בשם הרב רבינו יונה. וחמין מצטמק ורע להן נינהו. וכן כתב הרשב"א שם פ"ג במסקנא בשם הרב רבינו יונה לאסור להטמין קיתון של צונן באמבטי של חמי טבריה אפילו מבעוד יום. וצריך לומר דחררה שטמנה בגחלים מיירי בכבו מבעוד יום (ורש"י אזיל לשיטתיה שאין חילוק בין שהייה להטמנה) ולא דמי לרמץ, ונקט גחלים משום דהם אסורים בטלטול, משא"כ האפר, כמו שכתב ב"י סי' ש"י, ובשעה שהטמין מבעוד יום גדול היתה אש בהן ולכן נקט גחלים, אלא דמסתמא הטמין בהיתר דהיינו שידע שיכבו מבעוד יום (אי נמי סבירא ליה כמ"ש בירושלמי לחלק בין תבשיל לפת שאין דרכה ליאכל ורתחת כתבשיל, דפת חמה חמתה בצדה וכו'), ומתניתין דסוף פרק קמא דשרי בקרמו פניה מבעוד יום, היינו טעמא משום דבמקצת לאו הטמנה היא להרב רבינו יונה כמו שנתבאר לעיל (ולהרא"ש יתבאר לקמן), והיינו טעמא דליכא גילוי דעת שמקפיד על חומה, דהיינו טעמא דחיישינן לחיתוי טפי בהטמנה מבשהייה להרב רבינו יונה שבר"ן ספ"ד.

אבל

אין לומר דסבירא ליה להרב רבינו יונה ורא"ש דלא שייך ולא גזרו איסור הטמנה במטמין גוף האוכל לצלותו או אפילו לחממו מבעוד יום או אפילו בשבת כי אם בקדרה או כלי אחר, מדתנן כל שבא בחמין מלפני השבת שורין כו', וכן מדאמרינן סוף פרק קמא ואי שדא ביה גרמא חייא שפיר דמי, אע"ג דנטמן ומתכסה תוך הרוותחין. דאם כן אמאי גזרו בביצה משום הטמנה, ולהרב רבינו יונה ברשב"א שם אפילו מבעוד יום. ודוחק לומר משום שהיא בקליפתה כמו בתוך כלי, דכל כהאי גוונא הוי ליה לפרש (ועוד שגם לפי זה צריך לומר דבצל סתם שבמשנה סוף פרק קמא דמיירי בסתמא אפילו בקליפתו, היינו על גבי גחלים דוקא, לרב אשי דמוקי לה בבישורא אגומרי, ומשום דבמקצת לאו הטמנה היא). והא דתנן שורין כו', בלאו הכי צריך להבין לפי דעת רש"י דבמים במים שייך הטמנה (ר"ל צונן בחמין דכלי ראשון דחמי טבריא, דבכלי שני שרי בהדיא בברייתא דף מ"ב), וגם התוס' לא פליגי אלא משום שהצונן מתערב בחמין.

על כן צריך לומר דהא דתנן שורין כו', משום דהתם לא מיקרי הטמנה כלל, כי המליח נראה תוך החמין, וגם אם אינן צלולין כל כך, מכל מקום לא דמי לרמץ שמכוסה וטמון לגמרי (אלא אם כן נותן כלי תוך החמין

כסילון דטבריא שהמים שבסילון מכוסים וטמונים לגמרי, ואף שהסילון נראה הרי גזירת ההטמנה היא על אוכלין ומשקין ולא על כלים לגמרי, והיינו טעמא נמי דגרמא חייא שפיר דמי ליתן ברוטב רותח. משא"כ מים במים שנעלמים מן העין ונטמנים ומתכסים הצוננים בחמין, ומשום הכי נכללים בגזירת איסור הטמנה לפירוש רש"י, וגם הר"ן חושש לדבריו עיין שם. ור"י בתוס' סבירא ליה דאף שנטמן ונכסה מן העין יפה כברמץ ממש אפילו הכי לא דמי לרמץ, שברמץ אין הנטמן בו מעורב בו כלל משא"כ במים שמתערבים במים, אלא א"כ הם בתוך כלי כסילון דטבריה שאינם מעורבים וגם הם טמונים ומכוסים מן העין, ואף שהסילון נראה הרי גזרת הטמנה היא על אוכלים ומשקין ולא על כלים.

והשתא

אתי שפיר להרא"ש דבשר וחררה על גבי גחלים לא דמי לקדירה על גבי גחלים, משום דכשגוף האוכל או המשקה מגולה לא שייך כלל הטמנה אפילו במקצת אלא כשהוא בקדרה דוקא. ואף אם פי הקדרה מגולה הרי גם בסילון היה פיו מגולה, עכ"פ קצהו הראשון שבו נמשכין המים לתוכו, אלא דהתם כולו טמון בדבר המוסיף והכא בקדרה דהדבר המוסיף אינו אלא תחתיה, ואפילו הכי הטמנה בדבר המוסיף מיקרייא, מדאמר ר' זירא קופה שטמן בה אסור כו' משום דמסקי הבלא ומרתיח הקדרה, ואם כן הוא הדין בקדרה לבדה בלי קופה, מאחר שהאוכל טמון בה והגחלים מוסיפים בה הבל ומרתיחים אותם. ואתי שפיר לשון הרא"ש בשם ר"ח אבל הטמנה על גבי גחלים כו', דכהאי גוונא מקרי נמי הטמנה, והיינו משום דהתבשיל כולו טמון בקדרה והקדרה טמונה במקצת בדבר המוסיף, ולא נתנו דבריהם לשיעורים. והיינו נמי מה שכתב הרא"ש ריש פ"ד שמא יטמין בתוכה, דחד טעמא הוא, דמהאי טעמא לא נתנו דבריהם לשיעורים. וכשאינו ראוי להטמין בתוכו כגון קרקע הכירה הוא דאיכא לפלוגי בין דרך הטמנה ממש בבגדים וכהאי גוונא דאסור בכל ענין, מאחר שבגרמא לא פירש האי טעמא משום גזרה אלא אסרו סתם אסוקי הבלא. ומשום הכי כתב הטור שגם על ההטמנה של אדוני אבי יש לפקפק מההיא דאמר ר' זירא כו' אלא שהיה מחלק כו', משמע שזהו חידוש שחידש הרא"ש לחלק כן. אבל בדברי ר"ח אין הכרע כל כך, דאדרבה מדנקט סתם כסא של ברזל כו' יש לומר דאגרופה נמי קאי, אלא דמילתא דפסיקא נקט על גבי גחלים שמוסיפים הבל בודאי, אבל קרקע הכירה אם בישלו עליה מעט מזער לאו מילתא דפסיקא היא שמוספת הבל, כדמשמע מלשון הרא"ש ריש פ"ד. אלא דהרא"ש סבירא ליה הכי, שאין להוסיף על דברי חכמים שאמרו קופה שטמן בה כו', אבל בלי הטמנה ממש אין לאסור משום אסוקי הבלא בקדרה, אלא אם כן נוגעת בגחלים (שלא לחלק על דברי ר"ח ורבי האי. ומשום הכי נמי לא העתיק הטור דברי רבי זירא להלכה ערוכה בפני עצמה רק הביאם דרך גררא ופלפול, משום דרבי זירא נקט קופה כו', ובאמת לפי דעת הגאונים אף בלי קופה אסור, ולכן הביא דברי ר"ח לבד במקומם בסי' רנ"ג), והטעם כמו שכתב הרא"ש גזרה שמא יטמין בתוכה, והלכך אף בלי קופה אסור משום גזרה זו.

ולא

דמי לבשר ובצל שהם מגולים ואין לגזור במגולה אטו מכוסה וטמון, משא"כ בטמון בקדרה דמקרי נמי הטמנה אף שהיא דבר קשה, דלא גרעה מכיסוי קדרה שהוא גם כן דבר קשה ויש בו משום הטמנה אילו היה נותנו כדי להחם. דהא מדמסיק הרשב"א והר"ן וכל שכן כו' רחב שלא יגע כו', מכלל דמירי בדבר קשה ולא בכר וכסת וכהאי גוונא. וטעמא כדמפרש בירושלמי סוף פ"ד כל הדברים מועילים כו'. והא דלא שרי ליתן כר על הכיסוי, היינו משום דאינו עשוי אלא לשמור, כמשמעות לשון הרשב"א כשומר ונותן כיסוי כו', וכן צריך לומר בר"ן. וגם אם מתכוין להחם יש לומר דליכא הכירה במילתא מאחר דאורחיה גם

כן לשמור. ומהאי טעמא נמי לא מהני הקדרה גופה, גם אם תמצי לומר דדבר שאינו מוסיף דמי לדבר המוסיף דלאו בכיסוי לחוד תליא מילתא, משום דליכא הכירא דהטמנה כלל לשמור החום, שזהו דרך בישול לחוד לבשל בקדרה וזו היא עצמה שבישל בה, דהא פינן ממיחם למיחם מותר, ונמצא שלא עשה שום מעשה מבעוד יום להטמנה לשמור החום. ומשום הכי לא מיקרי הוספה רק הטמנה מחדש. ומהאי טעמא נמי לא מקרי הטמנה ממש לענין איסור אסוקי הבלא מקרקע הכירה כמו שאסרו בקופה שטמן בה. ובנוגע בגחלים היינו טעמא דאסור, משום גזרה, דהיינו שלא נתנו דבריהם לשיעורין.

והשתא

אתי שפיר נמי מה שכתב הטור סימן רנ"ח ואין זה כטומן בדבר כו', דלכאורה משנה שאינה צריכה היא, דמהיכי תיתי למיקריא הטמנה, דהא הטור לא הזכיר כלל שנותן תחת הבגדים כפירוש הרב רבינו יונה אלא על קדרה חמה בלבד. וגם ברישא ר"ל על ההטמנה מלמעלה כגון שמקצת מגולה, שהרי גם הרא"ש לא הזכיר רק פירוש ר"י בההיא דכוזא כו', וגם הטור נמשך אחריו בסי' שי"ח ובנוסחאות אחרות גם בסי' זה כמו שכתב ב"י. וכל שכן בהרמב"ם שממנו לקוחים דברי הטור אי אפשר לפרש כלל כפירוש הרב רבינו יונה אלא כפירוש ר"י, כמו שכתב המגיד משנה שם. ולפי מה שנתבאר אתי שפיר, דסלקא דעתך אמינא מאחר שהקדרה מוספת הבל כקרקע הכירה גרופה ולשום תבשיל בתוך כלי מקרי גם כן הטמנה לענין נוגע בגחלים, משא"כ בבישורא אגומרא, קמ"ל דלא מיקרי דרך הטמנה ממש בכהאי גוונא. ועובדא דרבי להרא"ש אתי שפיר כמו שנתבאר לעיל להרשב"א, משום דלהפשיר לא גרע מכלי שני דלא מיקרי מוסיף הבל, כמו שנתבאר לעיל בשם רש"י. אלא דלפי זה לא אתי שפיר כל כך לשון הטור סי' רנ"ח ואין זה כטומן כו', כיון דמיירי להפשיר.

והנה

ברמב"ן במלחמות גבי אנשי טבריא מבואר בהדיא דלהפשיר נמי אסור אפילו מבעוד יום בדבר המוסיף. אלא דיש לומר דהרמב"ן לשיטתיה אזיל דפירש שם שהסילון היה פתוח ואם כן אי אפשר שיתחממו שהיד סולדת בו מדי עברם לבד. אבל להרשב"א שם דפירש שהיה סתום יש לומר דהוחמו ממש, כפשט לשון המשנה כחמין שהוחמו בשבת כו' שהן חמין ממש גם לרמב"ן (דאם לא כן אמאי אסורים בשתיה הא אפילו לכתחלה מותר להפשיר לשתיה, אלא שעשאו הפושרין שנפשרו באיסור הטמנה כאלו הוחמו ממש בשבת. ואתי שפיר נמי דלא קשה מידי מאי פריך בגמרא אילימא רחיצת כל גופו כו' לפי דעת רמב"ן דמיירי מפושרין, ופושרין של ערב שבת ודאי שרו דהא אפילו מי הנהר בקיץ מיקרי פושרין או בחורף שעמדו מעט בבית, ועיין שם ברשב"א שאין חילוק בין להפג צינתם ובין פושרין בכל הסוגיא (דלא כספר התרומה), וכן כתב הר"ן בהדיא דדוקא משום שהופשרו בשבת אסור להתחמם כנגד המדורה, אלא דאכחמין שהוחמו כו' פריך שהן חמין ממש מדאסורין בשתיה). וכן כתבו התוס' שהיה מוקף מכל צד כו', ור"ל מכל צד גם מפיו, ונמצא שהמים שבסילון נכנסו בתוכו מבעוד יום, אלא שלא הוחמו כל צרכן לרחיצה מבעוד יום, דאז אין לאסור בדיעבד אפילו בהטמנה כמו שכתבו רשב"א ור"ן בשם רמב"ן, אלא גמר חימומן היה בשבת, ולולי איסור הטמנה אין לאסור כלל מה שהוחמו בשבת מאחר שהובאו בתוכו בהיתר. ולא דמי למה שכתבו התוס' לפירוש רש"י וליכא למילף כו', דהתם לפירוש רש"י מים אלו נכנסו בשבת והוחמו מאליהן, ואסורים ברחיצה ושתיה ככל מלאכה הנעשית מאליה בשבת, כמו פירות הנושרין ומשקין שזבו דאסרו ליהנות שמא יעשה המלאכה בעצמו, וכנכרי שליט בשביל ישראל, משא"כ לפירוש התוס' דהמים הובאו מבעוד יום אין לאסור כלל כשהובאו בהיתר, כמו שהתירו קדרה שנתבשלה כמאכל בן דרוסאי מבעוד יום, ואפילו קידרא חייתא

שמתבשלת כולה בשבת והתירוה באכילה ולא חיישינן שמא יבשל בשבת לבית הלל או אפילו לבית שמאי, והיינו משום ששופת קדרה זו בידיים מבעוד יום והבישול יהיה ממילא, משא"כ במים שנכנסו בסילון ובאמה לפירש"י לא נעשה בהם שום מעשה מבעוד יום, דקמאי אזלי כו' (וחילוק זה מצינו בהדיא בסנהדרין דף ע"ז דכפתו בחמה חייב, דסוף חמה לבא ובבידקא דמיא בכח שני גרמא בעלמא הוא, עיין שם). ואתי שפיר דלא קשה מידי מ"ש בפני יהושע על התוס' מראש ועד סוף, עיין שם.

והנה

לרמב"ן לכאורה יש לומר דהיינו טעמא דבעובדא דרבי ליכא משום הטמנה במקצת, משום דסבירא ליה דאפילו כלי ראשון לא מיקרי מוסיף הבל, דמוסיף הבל היינו להרתיח כלי ראשון כעין האש כמו שכתב הרמב"ם, ואמה דטבריה היינו טעמא משום דהוה ככלי ראשון שעל גבי האור, מאחר שאינה מצטננת לעולם משום שמחוברת למקורה. אלא דבר"ן לא אתי שפיר כלל, דסבירא ליה כפירוש רמב"ן שהסילון פתוח, וסבירא ליה לחוש לפירוש רש"י לאסור משום הטמנה בכלי ראשון משום חמי האור. וגם זה דוחק מה שהעתיק הרשב"א סוף פ"ד לשון הרמב"ן בסתם לאסור להטמין צונן בכל דבר המוסיף בסתם, דמשמע אפילו מלח וסיד וגפת שאינן מחממין ממש שהיד סולדת בו אלא מפשירין, והודה לו הרשב"א.

הילכך

מחזורתא דסבירא להו להרמב"ן והרשב"א ורא"ש (עיין שם בד"א שהוגה כגירסת הגאונים הפשוט לא זהו בישולו) דבעובדא דרבי שייך נמי הטמנה במקצת (אף על גב דהוה להפשיר, דכיון שחום כלי ראשון מבשל מקרי מוסיף הבל, מה שאין כן כלי שני אין חומו מוסיף הבל בסתם קדרות הטמונות שהן כלי ראשון, ומשום הכי קתני כדי שתצלה לאשמועין דבעינן חום הראוי לבישול דוקא), אלא דהיינו דוקא אי שמן יש בו משום בישול ובכלי ראשון דוקא, אבל אי אין בו משום בישול אין לאסור משום הטמנה, מאחר ששנינו כחמין שהוחמו כו', אם כן אין להחמיר יותר מאילו עשה כן בשבת. ובהא אתי שפיר דלא קשה מידי מ"ש מהר"ם מלובלין על התוספות ד"ה אלא למאן דאמר כו', דלרב יוסף אין לאסור כלל מבעוד יום בדיעבד על כל פנים, או אפילו לכתחלה להטמין הצונן בתולדות חמה, מאחר דשרי בשבת, וכן בגפת ומלח, אלא בקדרה רותחת דאסור בשבת להטמין אפילו באינו מוסיף אסרו מבעוד יום במוסיף על כל פנים. ואף להחולקין על זה בחידושי הרשב"א שם, היינו דוקא בדבר שיש בו משום בישול אלא שהוא בתולדות חמה. ואף גם זאת משום דלא סבירא להו כמו שכתבו התוס' לרב יוסף דבשבת לא גזרו איסור הטמנה, אלא סבירא להו דבשבת נמי גזרו, אלא דחול ואבק לא הוה דבר המוסיף, עיין שם ברשב"א. אבל בשמן אי אין בו משום בישול כלל לכולי עלמא אין לאסור משום הטמנה אפילו בשבת, כמו שאין לאסור בו חזרה על גבי כירה בהניחו על גבי קרקע או אפילו ליתנו לכתחלה, שאין לאסור משום שנראה כמבשל מאחר דשרי לבשלו, רק שלא יהיה חשש חיתוי, וחזרה והטמנה דמו להדדי כי הא דתניא אין מחזירין מטמונה לכירה ומכירה לטמונה כו'. והילכך לא דמי לאינפנד"ה שהיא דבר יבש שאין בה משום בישול ואפילו הכי אסור להטמינה אפילו באינו מוסיף אם היא חמה או תחת הבגדים בצוננת עיין שם ברשב"א, משום דאינפאנד"ה אסור ליתנה על גבי כירה משום שנראה כמבשל עיין שם, והיינו טעמא דמחזי כמבשל במבושל כל צרכו שאין בו גם כן משום בישול, על כרחך צריך לומר דמחזי כמבשל מתחלה ולא נתבשל עדיין כל צרכו, ואם כן הוא הדין לאינפאנד"ה, משא"כ בשמן. וכמו דלא הוה בכלל גזרת חכמים בכירה, הוא הדין דלא הוה בכלל גזרתם בהטמנה אפילו בדבר המוסיף, כי לא רצו לגזור אלא שיהיה המטמין כאילו הוא מחמם ממש חום שהיד

סולדת בו בשבת, אבל שיהיה מותר לחמם ממש ולא להטמין יהיה כי חוכא בעיני העם ובוודאי לא גזרו על זה, וכדקתני בהדיא כאילו הוחמו בשבת כו'.

(ומה)

שכתב הט"ז סי' רנ"ח לחלק בין לשעות הרבה כו', היא סברא הפוכה ממש מהירושלמי סוף פ"ד דלשעה מועטת קיל טפי מלשהות. וגם הדבר תמוה מצד עצמו דאיך יהיה האיסור לשעה מועטת נהפך להיתר כשמשהה עוד, והרי מתחלה נאסר לו להטמין שם כלל אפילו לפי שעה קלה ורגע אחד. ומיהו לדינא לא קיי"ל כהירושלמי מדלא הביאוהו הפוסקים, והיינו משום דגמרא דילן מתרץ בענין אחר על קושיית הירושלמי עיין שם):

מהדו"ב לסי' רנב וסי' דש

עיין

רמב"ם סוף פ"כ מהלכות שבת במי נאמר וינפש בן אמתך והגר זה גר תושב שהוא שכירו ולקיטו של הישראל כמו בן אמתו שלא יעשה מלאכה לישראל רבו וכו'. הנה דקדוק לשון כמו בן אמתו כו' לישראל רבו כו' מורה באצבע בדוקא נקט שכירו ולקיטו (דהיינו שמשו כמ"ש בהל' עירובין), כמו שהבין הרשב"א דלא כמגיד משנה. ותדע עוד שהרי לא הזכיר עדיין הרמב"ם איסור עשיית עבד ואמה התושבים שקבלו ז' מצות שלא יעשו לישראל רבן, שהוא מבואר מסוגיא דריש פ"ב דכריתות, אלא כללו כאן בסוף עם איסור דגר תושב ביחד, וסמכו ענין לו דהכל ענין אחד. דס"ל כמ"ש התוס' ורא"ש סוף פרק החולץ דקיום ז' מצות אינו ענין לאיסור מלאכה בשבת אלא משום שהוא שכירו ולקיטו דומיא דבן אמתו כמ"ש הרא"ש שם, וזהו עיקר האיסור. ומה שהזכיר הרמב"ם ז"ל מצות בני נח גבי עבד ואמה, היינו משום דבלאו הכי אסור לקיימן כלל אפילו בחוץ לארץ ובזמן הזה, לשיטתו בפ"א מהלכות מילה ובפ' י"ד מהל' איסורי ביאה. וגם הראב"ד לא פליג שם אלא אם קיבל עליו ז' מצות בזמן הזה שאין היובל נוהג, אבל אם לא קיבל עליו לא פליג על הרמב"ם בפ"א מהל' מילה אלא על מ"ש שם יהרג מיד, אלא ימכר מיד. ודלא כרמ"א ביו"ד סי' רס"ז ס"ד בהג"ה שסתם כהמרדכי והטור. וע"ש בדרישה דהב"י לא גרים הכי בטור, ודעתו בש"ע לפסוק כהרמב"ם, אלא דלא דק במ"ש בשם הראב"ד. וע"ש בש"ך שתמה על רמ"א.

ועיין

רא"ש שהוסיף תנאי שנתגדל בבית הישראל כמו שכירו כו', וטעמו ונימוקו דמוכרח לומר כן, כי מאחר שאין קבלת הז' מצות גורמת האיסור רק משום דומיא דבן אמתך, א"כ אילו היה שכירו כיון שאין גופו קנוי ה"ל למשרי משום דקצץ, כמו שכתב ספר התרומה. והנה באמת דעת ספר התרומה וסיעתו דמצות שביית עבד ואמה נוהגות גם בעכו"ם השכורים לשנה, כמבואר בהדיא מלשוננו פי"ו סי' רנ"ב מותר להניח עבדו כו' ואין כאן איסור למען ינוח כו' אע"ג דשכורים אליו והוי כמו קצץ כו' ואיסור למען ינוח כו', וכן כתב בפ"ק סי' רכ"ב או אם עשה האש אפילו קצץ או עבדו ושפחתו השכורים כו' אבל מותר כו' אבל לצורך ישראל לא אע"פ שקצץ כו' (וכ"ה באגור בשם המרדכי, ובמרדכי שלפנינו חסר תשלום הלשון כמ"ש בהגהות שעל הגליון, וכ"ה בהגהות מרדכי סוף פרק כל כתיבי בשם מהר"ם, וכ"ה בתשובת מהר"ם סי' תקנ"ט בשם אבי"ה. ופשוט הוא דלא מקרי קצץ אלא בשכורים, אבל לא בקנויים שקונים מהשרים שהמוכר קבל המעות, וגם המוכר את עצמו מאחר שכבר קבל המעות). דס"ל (כמ"ש לעיל להרמב"ם) דהא דנקט גר תושב בברייתא סוף פרק החולץ היינו משום

דקרא מיירי כשישראל שרויים על אדמתם, כדכתיב התם בכוליה פרשתא שש שנים כו' והשביעית כו' ולא יראו פני כו', ואזי אין מקיימין ביניהם עכומ"ז עד שיקבל ז' מצות, דמשום הכי נקרא גר תושב שמותר להושיבו בינינו, כמ"ש הרמב"ם פ' י"ד מהל' איסורי ביאה ופ' י' מהל' עכומ"ז. ואף הראב"ד לא פליג שם אלא בשיבת עראי, אבל בקבע תנן בהדיא סוף פ"ק דע"ז דאין משכירים להם בתים כו', ואף למי שאינו מז' אומות ע"ש בגמ'. אבל עיקר האיסור משום שהוא שכירו כמ"ש הרמב"ם ורא"ש, אלא דס"ל שלא אסרה תורה רק כשעושה ליהנות הישראל מיד כהדלקת הנר וכהאי גוונא, משום דשכירו ממש הוה ליה קצץ ושרי ע"ש היטב בסי' רכ"ב ורנ"ב.

וקרוב

לומר שגם הרא"ש נתכוין לזה במ"ש לבשל או להדליק כו', אלא דסבירא ליה לדוחק לומר דמהאי טעמא לחוד שגופו נהנה יהיה איסורא דאורייתא ובלאו הכי שרי לגמרי אפילו מדרבנן, משום הכי הוסיף הרא"ש שנתגדל בביתו וכמו שכירו כו', פי' דאינו שכיר ממש הבא בשכרו, דעביד אדעתא דנפשיה שנשכר מתחלת השנה לכל השנה סתם, ואילו היה נשכר מלבד השבתות היה פוחת לו משכרו ודאי, כי היה יכול להשתכר לעצמו בשבתות באיזו עבודה לנכרים שבעיר, או באיזו מלאכה שיעשה לעצמו או למכרה אח"כ, ועכ"פ ודאי היה מנכה לו כפועל בטל, מש"ה ה"ל קצץ לפי דעת ספר התרומה וסיעתו, אבל כשנתגדל בביתו כמו בן אמתו, שזנו ופירנסו בעד פעולתו שעבד בביתו ועודנו עובד וסר למשמעתו בכל אשר צוה ומצוה עליו בלי שום פיסוק שכר, והילכך כשאין הישראל אומר לו כלל לעשות בשבת לא יגרשנו מביתו ודאי כשלא יעשה בשבת מעצמו, ונמצא דלא עביד אדעתא דנפשיה כמו בקצץ אלא אדעתא דישאל לעשות לו קורת רוח. ומשום הכי פריך בגמרא בפשיטות אדעתא דישאל מי שרי, משום דהוה איסורא דאורייתא, ומשני נכרי אדעתא דנפשיה עביד, והיינו בנכרי דעלמא דוקא, וכדפירש"י שם שיודע שלא יפסיד, אבל זה שנתגדל בביתו אינו מצפה לתשלום איזה שכר עודף בעד מלאכת השבת שעושה לעצמו.

אבל

הרמב"ם סוף פרק כ' שכתב והוא שכירו, לכאורה י"ל דאזיל לשיטתיה בפ"ו שלא התיר בשכיר שנה אלא במלאכה מיוחדת כו'. אלא שזה דוחק גדול לחלק כן בדאורייתא, ומנ"ל להתיר לגמרי אפילו בדרבנן במלאכה מיוחדת אם שכיר שנה סתם אסור מדאורייתא, ועוד דלקיטו היא מלאכה מיוחדת ללקוט תבואה בזמן האסיף כדפירש"י בעירובין דף ס"ד. אלא ודאי סבירא ליה להרמב"ם דהיינו טעמא דשכיר שנה שרי מדאורייתא (כדמשמע מלשון הגמרא אמירה לנכרי שבות סתם אפילו שכירו, ובחולה שאין בו סכנה אומר לנכרי סתם אפילו שכירו, ובברייתא תניא והגר זה גר תושב, ותושב עדיף משכיר כדתניא ביבמות דף ע' וכמ"ש לקמן) משום שהוא לזמן, ולא הוי דומיא דבן אמתך שהוא עבד עולם, אבל גר תושב (עיין יבמות דף ע' תושב קנין עולם כו', ולא דוקא נרצע אלא אפילו גר תושב סתמו הוא עובד לישראל, כדכתיב גבי פסח בפרשת בא, וכמ"ש הרמב"ן על פסוק כשכיר כתושב יהיה כו') שנתיישב לגור על אדמת ישראל להיות שכירו ולקיטו, כי בחנם ממש ודאי לא נתן לו הישראל אחוזת קרקע לשבת בה, כי אם שהתנה עמו להיות שכירו כל זמן ישיבתו על אדמתו, או לפחות להיות לקיטו בכל עת האסיף מדי שנה בשנה כל זמן ישיבתו, ומאחר שדעתו להשתקע על דעת לעבוד לישראל לעולם והוא כבוש תחת ידו ומוכרח בעבודתו הרי זה כעבד עולם לענין שבת (וכל שכן אם קנה או בנה בית דירה על אדמת ישראל, עיין מרדכי פ"ק דב"ב שדעתו להשתקע מהני כאלו קנה בית דירה דתנן התם במתניתין) מריבויא דוהגר. דאי נמכר ממש לעבד עולם למה לי קרא דוהגר, מאחר שהוא עבדו ממש

כמו בן אמתך. ואפילו השכיר עצמו בפירוש לעולם, לא גרע מעבד הנלקח לנכרי (ואי משום השכר שנותן לו, הרי זה כמוכר עצמו למעשה ידיו על מנת לשלם לו מדי שנה דהוי קנין מעליא, כמו בשדה כהאי גוונא דנקנית בכסף כעבדו, ועוד דשכירו לא נזכר בגמ' כלל) דלא קני ליה רק למעשה ידיו ומצווה על שביתתו לכ"ע, אי לאו דעובד ע"ז ולא קבל ז' מצות כמ"ש במגיד משנה סוף פ"כ. ודוחק לומר דמיירי שקנאו בדינא דמלכותא, דכל כהאי גוונא ה"ל לפרש. וכן משמע מסתימת לשון הטור סי' ד"ש ושאר פוסקים. ואין לומר דהיינו מקרא דוהגר, דהא המגיד משנה וסיעתו לא ס"ל הכי. אלא עיקר הטעם דדמי לעבדו ובן אמתו, משום שהוא מוכרח בעבודתו להיות שכירו ולקיטו לעולם להישראל שהוא תושב על אדמתו והוי כמו כבוש תחת ידו, כדאמרינן בפרק קמא דפסחים דף ה' ע"ב דנכרי השרוי עמך בחצר דמי לנכרי שכיבשתו, ע"ש בפירוש רש"י (ובב"י סימן ד"ש בשם תשובת הרשב"א), והילכך הויא עבודתו זו שעובדו כשהוא שכירו ולקיטו כמו עבודת עבד ממש לענין שבת מריבויא דוהגר, ולא דמי לשכירים ולקיטים דעלמא שאינם תושבים על אדמת ישראל דאינן כבושים תחת ידו לעולם אלא לזמן קצוב. זהו דעת הרמב"ם בבירור, ואתי שפיר קרא כפשטיה. ואין צריך לאוקמי כשנתגדל בביתו דוקא כמו שכתב הרא"ש.

והנה

הטור שלא הביא דברי הרא"ש אלו להלכה, סבירא ליה דזה אינו נוהג אלא בזמן שישראל שרוים על אדמתם ויד ישראל תקיפה על האומות שבארצם, ואז לא היה יכול הנכרי שנתגדל בבית ישראל לצאת חפשי מעצמו בלי רשות הישראל, משום הכי דמי לבן אמתך שהוא עבד עולם, אבל בזמן הזה שיד האומות תקיפה ובדיניהם ודאי לא יוכל להשתעבד בו לעולם בעל כרחו אלא א"כ קנאו בדמים ממש וכותב ומעלה בערכאות. אבל לפי דעת הרמב"ם אפשר דמשכחת לה גם האידנא, כשישראל מניח לנכרי לדור בחצרו הקנויה לו בתנאי שיעבדנו איזה עבודות הרי זה כלקיטו. ואי משום שאין הישראל יכול לעכב שלא יעקור דירתו ממנו, הרי בגר תושב לא הזכיר הרמב"ם תנאי שהתנה עמו להיות שכירו ולקיטו לעולם דוקא, משום דבקרא כתיב והגר סתמא, וסתמא דמילתא כל זמן שהוא גר ודר באדמת ישראל נעשה כעבד לו באיזה עבודות כמו בן אמתו, ולא בחנם לגמרי נותן לו אחוזת קרקע לגור בה וכל שכן להשתקע, כדתניא בברייתא זה גר תושב, ותושב משמע להשתקע כדכתיב גר ותושב אנכי כו', אבל אינו מתנה עמו תנאי מפורש שלא יעקור דירתו ממנו אלא לרצונו כמ"ש הרמב"ן שם. וא"ל דשאני כשישראל שרויים על אדמתם שאימתם מוטלת על התושבים וידם תקיפה לכופם לעבוד כמדובר ביניהם ואפילו ע"י הכאה, משום הכי דמי טפי לבן אמתך דנידון בדין יום או יומים, משא"כ האידנא, דא"כ אפי' שכיר שנה ה"ל לאסור מדאורייתא בזמן שישראל שרויים על אדמתם, מהאי טעמא דיכול לכופו לעבוד כמדובר אפילו ע"י הכאה. ואדרבה התושב אי אפשר לכופו ע"י הכאה מאחר שלא נשכר לזמן קצוב ויכול לעקור דירתו כמ"ש רמב"ן שם, דעובד לרצונו, וכל זמן שאינו עוקר דירתו הרי זה כשכיר תוך שנתו, ולא שייך לומר דלא דמי לשכיר משום שדעתו להשתקע בכהאי גוונא שהוא מסרב מלעבוד ומשנה המדובר ויכול הישראל ג"כ לשנות ולגרשו.

ומיהו

י"ל דבאמת אפילו שכיר שנה אסור מדאורייתא כשעושה בשביל ישראל כשישראל שרוים על אדמתם, ולא הוצרכו להזכיר זה בתלמוד מאחר שכבר גלו וידם תקיפה. ואתי שפיר סתימת לשון הרמב"ם גבי גר תושב דשכירו ולקיטו סתם, אפי' שלא להשתקע דווקא לעולם אלא לשנה או לעת אסיף אחד. ואע"ג דתושב מקרי המשתקע לעולם, היינו שדעתו להשתקע לעולם בארץ ישראל פעמים גר על אדמת

ישראל זה ופעמים בא לגור אצל אחר והכל לגור ולא להשתקע, ואברהם אבינו נמי נשתקע בארץ ישראל אבל פעם גר בחברון ופעמים בבאר שבע ומשום הכי אמר גר ותושב אנכי, והיינו טעמא דדמי לבן אמתך משום שמושל על גופו בזמן שישראל שרויים על אדמתם וידם תקיפה, ויכול לכופו ע"י הכאה כדין עבדו בן אמתו. ואף דיכול לצאת מרשותו, מ"מ כל זמן שלא יצא ועדיין דר בחצרו, או אפילו אינו דר כלל בחצרו אלא שנשכר לזמן או לעת האסיף, הרי שכירות ליומיה ממכר הוא. ולפי שמושל בגופו להשתעבד בו כמו בבן אמתו ממש תוך זמן זה, הקפידה תורה עליו תוך זמן זה שלא לעשות לרבו בשבת מרבויה דוהגר כמו בן אמתו, משא"כ האידנא.

ומיהו

מאחר שדעת ספר התרומה וסיעתו לאסור גם האידנא אפילו בשכיר שנה כשגופו נהנה, יש לחוש לדבריהם בכהאי גוונא, עכ"פ כשדר בחצרו להשתקע, מאחר שגם לשטת הרמב"ם אין הדבר ברור ומוכרח בגמרא להתיר בזה (ובפרט לפי דעת הב"י והאחרונים בח"מ ס' ת"כ, דאסרו להכות אפילו עבד כנעני שלו, ולוקה כעל בן חורין, ע"ש דאשתמיט לכולהו מ"ש הרמב"ם סוף פ"ב מהל' רוצח), וגם ברמב"ם לא נזכר כלל שנשכר מזמן קצוב ובסתם הוא עובד לרצונו כמ"ש לעיל בשם רמב"ן, וגם אם דר בחצרו אם אינו עובד כראוי יגרשנו ולא יכנו שהרי מצווה להחיותו, אלא (חסר):

מהדו"ב לסי' שא

מה

שכתבו ספר התרומה וסמ"ג וסיעתם דמחט שראשה אחד עב מקרי תכשיט, לכאורה הוא נגד מסקנת הגמרא דטס של זהב יש בראשה כו'. ואמאי השמיטו אוקימתא זו. וגם אמאי השמיטו ההיא דאוגרת בה שערה, ללמוד ממנה למחט שמעמדת קישוריה, כמו שכתב הרא"ש.

אך

באמת לא קשה מידי, דאדרבה הא ודאי על כרחך הא דאוגרת בה שערה אין בה טס וכהאי גוונא, ואפילו הכי היא שנויה בכלל תכשיטים דמשנתנו לרב יוסף. וגם אביי לא פריך עליה אלא דתהוי כמו בירית דלא מיקרי תכשיט בכל ענין אף אם היא של כסף או זהב, דומיא דאצעדה שבזרוע שהיו רגילין גם בשל זהב כדכתיב בקרא, אלא משום שהיא עשויה לבתי שוקיים ה"ל כטבעות הכלים, וא"כ הוא הדין לאוגרת בה שערה שעושים לשבכה כמו שכתבו התוס' <א>, אבל בלאו הכי הוה מודה לרב יוסף. והיינו טעמא משום דראשה אחד עב ועגול כתכשיט, והיינו בכל מחטין דעלמא שראשן אחד עגול ואפילו הן של ברזל, וכמשמעות הגמרא ופירוש רש"י דף נ"ב. וגם ספר התרומה וסיעתו קרו לה אישפיגל"א, דלא כמג"א, מדתניא סתמא דלענין טומאה דא ודא אחת היא, אלמא דלא משכחת לה כלל מחט שאינה נקובה שאינה מקבלת טומאה אלא בגלמי. וכמו שכתבו התוספות במסקנא, ור"ל שם, דלמסקנא מחט שאוגרת שערה אינה במציאות כלל כמו שכתב מהרש"א שם. ומשום הכי נמי לא כתב ספר התרומה וסיעתו דין זה כלל, מאחר שנדחה מציאות למסקנא.

וגם

אין ללמוד ממנו למחט שבצעף לפי דעת ספר התרומה וסמ"ג וסיעתם דסבירא להו לאסור משום תכשיט לדינא דגמרא (ומה שכתב במג"א להיתר, היינו לדין שנהגו היתר בתכשיטין כמו שכתב הב"ח, ומבואר הוא בהדיא בספר התרומה). והיינו טעמא, משום דס"ל דדוקא בעשויה לבתי שוקים לא מקרי תכשיט, <[ב]> וכן לשבכה, משום שהבתי שוקים עצמן וכן השבכה עשויין רק לצניעות ולא לנוי כלל, כי הן במקום צנוע ואין דרכן להיות בגלוי אלא לכסות עליהן למעלה בבגדיה והצעף על השבכה, ומשום הכי נמי גם הבירית שהיא טבעת הכלי ומשמשת לבתי שוקים לא חשיבה תכשיט, וכן מחט לשבכה לאביי, משום דבטילי לגבייהו, משא"כ כבלים שאין משמשין לבתי שוקים (אבל הצעף ומפתחי חלוק שהן בגלוי עשויין גם לנוי).

ומיהו

כל כהאי גוונא הוי ליה לספר התרומה גבי בירית לפרש. אלא משמעות לשונו שם דמשום הכי לחוד לא חשיבא תכשיט ונוי אף שהיא של זהב וכסף, משום שהיא טבעת הכלים דהיינו לבתי שוקים שלא יפלו דוקא, כמ"ש שם בספר התרומה ובסימנים, וכן הוא בסמ"ג פן ישתלשלו כו', דלא כגירסא שלנו בסמ"ק וטור, וכן בשבכה שלא יפלו שערותיה לחוץ, שנמצא עיקר פעולת ותועלת השבכה לאגור השערות בל יראו השערות הוא ע"י המחט, משום הכי נמי ה"ל כטבעת הכלים. משא"כ במחט שסוגר בה מפתחי החלוק בצוארו, שלא יפול החלוק כלל בלי המחט, ואף אם יתגלה קצת מצוארו מכל מקום אין זה כדאי למקרי טבעת הכלים, אלא היא משמשי אדם ומקבלת טומאה ודאי, כדתניא סתמא דלענין טומאה דא ודא אחת היא. וכן צעפי הנשים <[ג]> (ותדע מדאסר לאשה בצעיפה מדינא דגמרא משום תכשיט מכלל דלא דמי לטבעת הכלים) היו צנופים היטב סביב הראש, וקצה אחד כורכת סביב הצואר ותוחבת הקצה ממש תחת הכרך, ואין הצעף נופל מהראש בלי שום מחט אלא שהוא רפוי על הראש. אי נמי שכורכת מטפחת על הצעף סביב הראש כנהוג במדינות אלו (ותדע דאם אי אפשר כלל להיות הצעף על הראש בלי מחטים א"כ לדינא דגמרא אי אפשר לה להתכסות בצעף כלל בשבת, וא"כ הוי ליה לספר התרומה וסיעתו לאשמועינן חידוש דין זה בפירוש, דמדינא דגמרא אסור לילך בצעף לרשות הרבים והאידינא שרי).

והא

דלא מוקמינן מתניתין במחט שבצעף וחלוק, יש לומר שבימיהם לא נהגו הנשים בצעף שלנו על השבכה, כדמשמע בברייתא רפ"ו וכן משמע בכלים פרק כ"ד, אלא רדיד דהיינו כעין סודר כשיוצאת לרשות הרבים, כמ"ש רמב"ם פרק כ"ד מהל' אישות ור"ש פרק כ"ד דכלים משנה י"ו בשם הערוך. ומפתחי חלוקה ג"כ לא היו מחוברים במחט אלא בקשירה כדתנן פרק אלו קשרים, משום הכי פריך למאי חזיא לאשה עכ"פ. וגם באיש יש לומר שלא היו משתמשים בימיהם באינה נקובה לצורך לבישה כלל. וטומאתה היא משום כלי מעשה, שהיו משתמשים בה לצורך רקימה וכהאי גוונא, עיין רמב"ם פירוש המשנה פרק י"ג דכלים ובחבורו פרק י"א הל' ט"ו שם. וכן משמע מלשון דא ודא אחת היא, דטומאתן שוה ממש משום כלי מעשה. וספר התרומה וסיעתו למדו דין מחט שאינה נקובה מאוגרת בה שערה לרב יוסף, ואביי מודה ליה בצעף ומפתחי חלוק.

והשתא

אתי שפיר מ"ש בספר התרומה פרק י"ז דאיסור מחט נקובה הוא משום דלאו תכשיט היא כאינה נקובה ומשוי הוא, ומאי שנא מרצועות ומשיחות של בתי שוקים דשרי כמו בירית. ואין לומר משום דמיוחדות ואורחא לכך משא"כ במחט דלאו אורחא כמו שכתב ב"י סי' ש"ג, דזה אינו במשמע לשון ספר התרומה כלל, אלא דבעי תכשיט דוקא, עיין שם גבי נושק"א ובסימנים. ולפי מ"ש אתי שפיר, דה"ל כטבעת הכלים דמשמשים לצורך לבישה שלא יפלו הבתי שוקים לגמרי, משא"כ במחט. ואין חילוק כלל בין אשה לאיש, כמ"ש בסמ"ג דף י"ח ע"ד ול[כ]רוך רצועה ולמתוח כו', והא דנקטו אשה, היינו משום שבאיש קבועים ותלויים משיחות באבנט דמכנסים להגביה הבתי שוקים עיין ספר התרומות. גם אין לומר <ד> <ה> דמשיחה היא דרך מלבוש כמו שכתב ספר התרומה ריש פ"ו גבי חוטי צמר מה שאין כן במחט, דהא <ה> <ה> כבלים נמי מיקרי דרך מלבוש בספר התרומה. והשתא אתי שפיר נמי דפורפת על המטבע אף שאינו מיוחד לכך ועומד להסירו משם וכמו מחט נקובה, אלא דאפילו הכי שרי אם פרפה מבעוד יום, משום דמשמש להך לבישה כטבעת הכלים שבלעדו <ו> <ו> היה המלבוש נופל לגמרי. והא דנקט ספר התרומה לשון איסורא לחוד גבי מחט נקובה ולא חיובא כדתנן במתניתין, וגם בפ"ו לא הזכירו ספר התרומה בכלל חיובי חטאת שצריך ליהרהר בהם גם האידנא עיין שם, יש לומר דסבירא ליה כירושלמי דמוקים למתניתין באשה גדלת דוקא, לרבנן דפליגי אדרבי מאיר באומן דרך אומנתו, אבל בשאר נשים ואנשים הוצאה שלא כדרכה היא. ולפי זה מיירי מתניתין בתחובה בבגדה באיזה מקום שיהיה, וכמו שנתבאר לעיל דבימיהם לא היו הנשים מתכסים בצעיפים ע"י מחטים ולא במפתחי החלוק. ואיסור זה בצעיף ומפתח החלוק נלמד מאוגרת בה שיערה לרב יוסף, דדוקא באינה נקובה פטורה אבל בנקובה חייבת (והיינו לר' מאיר בכל הנשים ולרבנן בגדלת כדאיתא בירושלמי משום שדרך הוצאה היא להן ותחוב בבגדיהן, וא"כ הוא הדין אם תחובה בשבכה לאגור השער לא גרע ומקרי דרך הוצאה). והיינו טעמא דחייבת בנקובה משום דלאו תכשיט הוא כמו אינה נקובה, לרב יוסף דסבירא ליה שהיא תכשיט אף שאוגרת בה שיערה (ומה שנתבאר לעיל דאוגרת דמי לפורפת על האבן ולבירית, היינו לאב"י).

והנה

לפי זה נסתר ג"כ הטעם שכתב בב"י סי' ש"ג גבי מחט נקובה משום דלאו אורחא כו', דא"כ הוה ליה שלא כדרכה. ואין לומר דלפעמים יוצאה כן כדאיתא בגמרא גבי טבעות פעמים כו', דהתם דוקא דרך הוצאת משוי היא כמשמעות רמב"ם. ולהב"י צריך לומר דהכא נמי הכי הוא לפעמים נושאתה תחובה בבגדה כאומן דרך אומנתו לר' מאיר, וכמו שכתבו התוס' דף י"א דר' מאיר מודה לרבי יהודה גבי אשה וכמו שכתב הרע"ב.

והנה

לפי זה במחט שניטל חורה לא מהני יחוד, דמכל מקום לאו תכשיט היא. וכן משמע ג"כ בסימני ספר התרומה פ' י"ז <ז>. ומה שכתב המרדכי בשם ר"י, אינו ר"י הזקן רבו של ספר התרומה אלא ר"י הבחור או ר"י אחר. והנה המרדכי לפי שיטתו שהביא תשובת ר"י זו להלכה בפ"ד, משום הכי לא העתיק כלל דעת ספר התרומה וסמ"ג בפרק ו' ובפרק י"ז לאסור מחט נקובה לנשים, אלא שהעתיק כל דבריהם בדין התכשיטין וכהאי גוונא בפרק ז', משום דס"ל לתשובה זו דמתניתין איירי בתחובה בבגדה, ובגדלת או מפני שהיא כאומן דרך אומנתו לר' מאיר, וגם רב יוסף סבירא ליה הכי, ולא קאי סיפא ארישא, כמו דלא

קאי הכי למסקנא דרבא. ולפי זה פסקי השלחן ערוך סותרים זה את זה. <[ח]> אך אפשר דמ"ש בגליון המרדכי פרק י"ז העתקת לשון ספר התרומה בסימנים לאסור מחט נקובה הוא נשמט מגוף המרדכי, וס"ל דגם לתשובת ר"י שבפ"ד יש מקום לאסור נקובה אפילו לצורך לבישה כמו אוגרת לרב יוסף, ואפשר אפילו לאב"י. והיינו טעמא, משום דלאו אורחה לייחודי לכך ועומדת למלאכתה, משא"כ כשניטל חורה או עוקצה דמיא למשיחה דבתי שוקים ולבירית וכבלים. ולפ"ז אין צריך לחלק בין שלא יפול לגמרי כו'. ופורפת על המטבע היינו טעמא, דכיון שהמטבע אינו נראה כלל וכלל וכולו פרוף ומכוסה בבגד מיקרי דרך מלבוש ותכשיט ולא דמי למחט כלל <[ט]>.

ושיטה

זו מוכרחת לפי דעת רמב"ן ורשב"א בשם הגאונים דאיש חייב במחט נקובה כאשר ודרך אומנתו פטור, וע"כ צריך לומר לצורך לבישה גרע טפי דאורחה הכי לפעמים <[י]>, ומקרי דרך הוצאת משוי משום שאין אדם רשאי להוציא כל מה שצריך לו אלא מה שהוא דרך מלבוש, ומחט נקובה לא מקרי דרך מלבוש ותכשיט משום דלאו אורחה לייחודי להכי כבירית וכבלים. ומשום הכי תנן סתמא חייבת אף אם הוא בענין שיפול הבגד לגמרי בלי המחט, וכן באיש. ולא דמי לפורפת, דהמטבע מכוסה ואין נראה רק בגד דהוא דרך תכשיט כדפירש רש"י ריש פרק ו'. והמשיחה אורחה לייחודי להכי, ומשום הכי גם אם משיחה זו לא יחדה לכך מכל מקום לאו משוי הוא כיון שדרכה לייחודה, מה שאין כן מחט מאחר שאין דרכה לייחודה לכך מיקרי משוי, <[יא]> כי לא מקרי דרך מלבוש אלא מה שדרכו כך תמיד כמו כל המלבושים. ואפילו הכי א"צ ליזהר שלא לכרוך בתי שוקיים במטפחת, מאחר שהוא מלבוש גמור, ולא דמי כלל למחט ובירית ומטבע. והיינו טעמא דרמב"ם גבי משיחה שעל גבי המכה, לפי שבמקום זה אין דרכה של משיחה זו להיות משמשת צורך לבישה, רק מחמת מקרה שאירע כאן מכה במקום זה, ולא דמי לאגד שתורת בגד עליו. אבל אין לומר דרמב"ן ורשב"א סבירא להו כרש"י ורמב"ם דבירית הוא תכשיט, דהא הרשב"א דף ס כתב בהדיא כפירוש התוס'.

אבל

בשיטת רי"ף ורמב"ם יש לומר דהיינו טעמא דאיש חייב באינה נקובה משום שהיא תכשיט דאשה, ודמיא לטבעת שאין עליה חותם דפעמים שהאשה נותנת לבעלה כו', וכן משמע ברמב"ם. ובחיובא דנקובה יש לומר דלא רצו לשנות לשון המשנה להוסיף ביאור, אלא מיירי בתחובה בבגדה שלא לצורך לבישה, ומשום שהנשים דרכן בכך כמ"ש בירושלמי אליבא דרבי מאיר דקיי"ל כוותיה לרמב"ם, אבל בצורך לבישה לא מיירי כן לא באשה ולא באיש. <[יב]> אלא שזהו דוחק גדול, והוה ליה לפרש בין באיש בין באשה שתחובה בבגדו כמ"ש שם גבי אומן (הלכה כ"א), אבל לא יצא סתם משמע אפילו לצורך לבישה. ועל כרחק ס"ל נמי כשטה זו דלא דמי לפורפת שהמטבע מכוסה, ובירית היא תכשיט לרמב"ם ככבלים, ואפשר דמיירי בשל כסף, וחוטי צמר ופשתן שבראשי הבנות דרכן לייחדן לכך. ולפי זה אין היתר לנחבשים לצאת בכבלים, דלא דמי לאגד אלא למשיחה שעל גבי המכה דאסור משום דלאו אורחה אלא במקרה המכה, והכי נמי מקרה הוא, ולא דמי לכבלים דבתולות שהוא דבר קבוע כמה שנים עד הנישואין בכל בתולה שחוששת לזה ולאו מקרה הוא כלל וכלל.

מה

שנתבאר לעיל הא דבגמרא לא מוקמינן מתניתין דאינה נקובה בצעיפים וכהאי גוונא, יש לתרץ בפשיטות לפי דעת ריב"א במרדכי פ"ד דתפירה שאינה של קיימא חייב, א"כ במחט כשעושה ב' ראשיה לצד אחד מיקרי ב' תפירות, ואפשר דלא בעיא קשירה משום שמתקיים כך. ועיין ערוך דנקיט בסיכי (במנחות מ"א) תפירה גמורה היא. ואוגרת בה שערה לפירוש רש"י שתוחבת בשבכה, וגם להתוספות יש לומר בכהאי גוונא:

הגהות הרב למהדורא בתרא

[א]

ועיין שם בתוס' דאפילו יש לה טס של זהב אינה חשובה תכשיט כשאוגרת בה שערה כל שאינה כנגד פדחתה. ואפילו בכנגד פדחתה היינו טעמא משום דיש לה ב' ראשים והטס בראשה בענין שהוא כנגד פדחתה קובע מקום לעצמו להיות תכשיט, אבל מן הצדדים לא חשיב כל כך ובטיל לגבי ראש הב'. ומיהו יש לומר דפדחתה לאו דוקא אלא לאפוקי שבכה שתחת הצעיף, וכן בירית בבתי שוקים שתחת מלבושיה, משום הכי לא הוו תכשיט, משא"כ במחט שבצעיף ובמפתחי חלוקה בצוארה מקרי תכשיט. והשתא אתי שפיר שאין צריך לידחק כמ"ש לקמן לחלק בין יפלו לגמרי כו'. ומיהו צ"ע מכבלים. וגם לשון ספר התרומה גבי בירית לא משמע כן רק כמ"ש לקמן. ואתי שפיר נמי איסור מחט נקובה.

[ב]

זה אינו מוכרח, דשבכה מזוהבת אין עליה צעיף, כדמשמע מלשון הקבועים בה ולא התלויים בה. וכן כתב רבינו ירוחם שהיא כובע של נשים:

[ג]

אין צריך לידחק בכך, אלא במדינתם היו מתכסות בצעיף על הראש, כדכתיב ברבקה ותמר, בענין שלא היה נופל מעל הראש גם בלי מחט זו, רק המחט היא לסגרו על צוארה מלפניה או מלאחריה על העורף. ותדע ממ"ש בספר התרומה סי' ר"מ ובמרדכי גבי עיר של זהב דלא תגלה הצעיף. וא"כ למה אסרו במחט שאינה נקובה מדינא דגמרא אפילו בצעיף עיין שם, אלא ודאי משום שלא יפול מעליה בהסרת המחט. והאי טעמא מהני נמי דלא דמי לטבעת הכלים ומקרי תכשיט. והיינו טעמא נמי דאצעדה, מאחר דלא דמי לטבעת הכלים לא בטילי לגבי החלוק. ומקרי משוי אם אינו תכשיט. (וכן משמע בהדיא בספר התרומה) גבי נושקא, דהיתר מחט שסוגרת החלוק כאפיק"א הוא משום תכשיט דוקא, עיין שם בסימנים. והמרדכי פ"ד יש לומר דמיירי בכהאי גוונא שהמחט מעמדת הצעיף. אבל מה שכתב הב"י סי' ש"ג משום דלאו אורחה במחט נקובה, א"כ הוי ליה הוצאה שלא כדרכה. ואם לפעמים דרכה כך לישתרי. ולא דמי לטבעת שיש עליה חותם, שדרכה לפעמים להוציאה באצבעה דרך הוצאת משוי ולא להתקשט כלל, דאם לא כן לא מיקרי דרך הוצאה אם היתה מתכוונת אז לתכשיט, אבל כל שלפעמים דרכה לצאת באיזה אופן, אי מהני רגילות זו למהוי הוצאה כדרכה אמאי לא מהניא למהוי דרך לבישה בכהאי גוונא, אי סלקא דעתך דלא בעינן תכשיט. ואף אם תמצי לומר דלדרך לבישה בעינן רגילות טובא, מכל מקום מדמחייבת משום דלפעמים דרכה לצאת בנקובה מכלל דאותו פעם נמי מיקרי דרך הוצאת משוי כאומן דרך אומנתו ולא

דרך לבישה כלל. וע"כ צריך לומר דלא דמי למשיחה וכמ"ש בפנים לספר התרומה. ותדע עוד מפורפת על האבן כו' דמותר לכל אדם אף שהמנהג אינו אלא במדי, ושרי אף לאנשים כמ"ש בספר התרומה וסמ"ג. וא"כ גבי מחט נקובה צריך לומר משום דאינה תכשיט ומלבוש כלל מאחר שאינה מכוסה בבגד. ולהב"י מאי פריך בגמרא איש מאי איכא כו'. וכן לא קשה מידי מ"ש הרא"ש על הרי"ף. אלא ודאי כוונת הב"י דלאו אורחא לעולם לצורך לבישה רק לפעמים אורחא דרך אומנתו, ועיין רש"י גבי גזברית דלא מקרי תכשיט רק מה שדרך נשים להתקשט. והשתא לא פליג ב"י על ספר התרומה (ע"כ הג"ה):

[ד]

זה אינו, דמחט שאוגרת בה תוכיח, אלא ודאי משום דמשמשי כלים לא מקרי רק בכהאי גוונא דווקא (ע"כ הג"ה):

[ה]

אין צריך לזה, ואדרבא משום הכי הן מלבוש משום דגופו מינטר בהו וכמו בבהמה, אבל מחט אם אינה תכשיט לא דמי למשיחה דשם מלבוש עליה כמו סמרטוט דפרק ר' אליעזר דמילה (זה אינו, דמחט שאוגרת בה תוכיח) (ע"כ הג"ה):

[ו]

זה אינו, דהא בספר התרומה וסמ"ג נקטו נמי סרבלו סתמא, אף אם יש לו בתי זרועות, וגם בטלית אפשר שלא תפול בלי פריפה זו, אלא ודאי משום שמכוסה בבגד מקרי תכשיט ודרך מלבוש (ע"כ הג"ה):

[ז]

זה אינו מוכרח שם, דלא הוזכר שם יחוד, ולהתוס' לא מהני יחוד.

[ח]

לא קשה מידי, דמיירי כשהמחט מעמדת הצעיף שלא יפול לגמרי כמו שנתבאר לעיל:

[ט]

אי נמי יש לומר (כן עיקר) דגם ר"י זה סבירא ליה לחלק בין שלא יפול לגמרי כו'. וצ"ע.

[י]

זה אינו מוכרח כלל, דלא איירי בנקובה בדרך לבישה בהדיא, אלא הניחו המשנה כסתמא ולא פירשו כלום, וא"כ יש לומר דס"ל כפירוש הירושלמי וכרבנן דר' מאיר דאומן כו'. ומה שכתב המגיד משנה דנחלקו על הרי"ף ורמב"ם, היינו באינה נקובה בדרך לבישה, ובנקובה שלא לצורך לבישה נחלקו על הרמב"ם עכ"פ:

[יא]

זה אינו, דמחט שאינה נקובה דרכה לכך ולמה ליה לספר התרומה לפרש הטעם משום שהיא תכשיט. ואין לומר דאיש לאו אורחיה, דאם כן אינה תכשיט לו כמו שנתבאר לעיל:

[יב]

זה אינו, דדומיא שאינה נקובה באשה תכשיט עיין שם:

סימן רמב

(א)

בכלל מקראי כו'. בלאו הכי נמי משמע, מדאיקרי קודש ואתיא במכל שכן מיו"ט. וכן מוכח מפרש"י על פסוק זכור וגו' שפירש כבית שמאי, מכלל דלכבדו במנה יפה הוא מדאורייתא, משום דקודש הוא לקדשו במאכל כו'. משא"כ להרמב"ם ז"ל שאין מצוה אלא שלא להתענות בו, כמבואר בב"י סי' תי"ח, ונפקא ליה מדכתיב אכלוהו היום כי שבת היום לה' מכלל דבשבת אסור להתענות. ולא חשיב לה בתרי"ג, משום דנפקא מכלל מצות אכילת המן שאינה נוהגת לדורות. וביו"ט שנאמר מקרא קודש יהיה וגו' ודרשו בספרי לקדשו כו', ס"ל דאסמכתא בעלמא היא, שהרי במנין המצות מנה שש מצות לשבות ממלאכה בששת ימים טובים מדכתיב מקרא קודש בכל חד וחד ע"ש, וזהו כמ"ש הב"י סי' תפ"ז, ולא מנה לקדשו במאכל כו'. וגם בשבת אי הוה סבירא ליה דהא דאסור להתענות הוא מדרשת הספרא לקדשו כו', א"כ גם לכבדו בכסות נפקא מלקדשו, ומנא לן לחלק ביניהם מסברא, ובהדיא מבואר ברמב"ם דלכבדו בכסות הוא מדרבנן:

(ב)

העונג והשמחה כו'. ר"ל עונג שיש בו שמחה, כגון בשר ויין, שאין שמחה אלא בבשר ויין, כמבואר ברמב"ם סוף פ"ו מהלכות יו"ט. אבל העונג בשאר דברים משמע שם דאינו אלא מדברי סופרים, כמו בשבת, ועיין במ"א סי' תקכ"ט ס"ק ג' ודו"ק:

(ג)

בערב שבת הבא כו'. זה פשוט. ונלמד מדתנן שבת נותנין ג' סעודות ודג וירק, כמבואר ביו"ד סי' ר"ן, מהטעם המבואר בתוס'. ואם כך הוא בעני העובר ממקום למקום כ"ש בעניי העיר, דעניי עיר קודמין לעניי עיר אחרת. ומ"ש ביו"ד סי' רנ"ו דנותנים לכל אחד מזון ז' ימים, אפשר שהם ט"ו סעודות עם דג וירק לשבת. ואף אם הם מזון י"ד סעודות, כמו מזון ז' ימים דסמיך ליה, יש לומר דהטור וש"ע נמשכו בזה אחר לשון הרמב"ם, שהעתיקו לשונו שם, והרמב"ם לא ס"ל כסברת התוס' הנ"ל, כמ"ש (הבהיר) [הבית הלל] סי' רנ"ה ע"ש. אבל הט"ז שם סוף סי' רנ"ג העתיק סברת התוס' לפסק הלכה, וכאן כתב דכשאינו נותנים לו מהצדקה רק שתי סעודות לא יטול סעודה שלישית, ולכן היה הטור פטור מסעודה ג' לפי שהיה מוטל הכל על הצדקה וצ"ע.

והנה דברי הטור יש ליישב אף לפי סברת התוס', דספיקו של הטור היה אם נאמר דהמעט שיש לו משלו כמי שאינו, כיון שאינו מספיק לו, ומה שאחרים נתנו לו לא הספיק אלא לעשות שבת כחול, דהיינו בג' סעודות ודבר מועט, שזה נקרא גם כן חול כמבואר בהדיא בפסחים דף קי"ג אף על פי שאמר רבי עקיבא כו' אבל עושה הוא כו'. שבדאי עיקרא דמילתא דרבי עקיבא לא נאמר במי שיש לו י"ד סעודות שלא יטול מהקופה, שהרי איסור גמור הוא זה, ומאי ואל תצטרך, שמשמע שאם היה רוצה היה נוטל (ועוד דלמה הזהירו על דבר מועט לצמצם לזה משאר הימים כמ"ש הט"ז ולא הזהירו על סעודה שבמוצאי שבת שיאכלנה בשבת לשיטת התוס' ודו"ק). וכן מוכח בהדיא ברמב"ם שכתב ואינו חייב להצר עצמו כו' עשה שבתך כו', משמע דעצה טובה היא ומדת חסידות היא זו, ולא הזכיר שם י"ד סעודות אלא מיירי שיש לו יותר וחייב בג' סעודות, אלא שאין צריך לבקש מתנות מאחרים שלא מהקופה להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול אלא די בדבר מועט כמ"ש אף על פי שאמר ר"ע כו', וזה ברור לפי דעת הרמב"ם. וכן דעת הטור כיון שהיה מתפרנס מאחרים ולא היה פרנסתם מספקת לו להרבות במאכלים הרבה יותר מבחול אם כן די בדבר מועט, דמן הסתם היה בענין שאם היה מרבה בהוצאות שבת והיה חסר לו בחול היו האחרים ממלאין לו, שעליהם מוטל למלאות כל מחסורו, לכן היה ראוי ונכון לו לעשות שבתו כעין חול שלא להטיל שבתותיו על הבריות. ומהמעט שלו אפשר שפטור הוא לכבד ממנו שבת, כיון דאפילו מצדקה פטור הוא כל שאין לו שיעור המבואר ביו"ד סי' רנ"ג, ומותר לו לקבלה. דהטור בודאי לא היה מתפרנס מהקופה, שלא נהגו בה בדורות האחרונים כמ"ש הסמ"ק הובא בש"ך ליו"ד סי' רנ"ג, אלא מנדבת יד אחרים שהיו מספיקים אותו. ואחר כך פשיט ליה מפירוש רש"י שצריך לזרז עצמו לכבד יותר מדבר מועט (וכן מוכח בהדיא במ"א סק"א ודו"ק), כמ"ש הב"י דמדתנא דבי אליהו שמעינן שאף שהשעה דחוקה לו ביותר צריך לעשות דבר מועט ומפירוש רש"י בבן תימא שמעינן שצריך לזרז את עצמו ביותר מתנא דבי אליהו דהיינו יותר מדבר מועט אף על פי שהוא יותר מכדי יכולתו ע"ש. וסיים הטור על כן כל אדם כו', ר"ל כל אדם יזרז את עצמו יותר מכדי יכולתו, מי שפרנסתו מספקת לו לעשות דבר מועט יצמצם בשאר ימים לעשות יותר מכדי יכולתו ומי שאין פרנסתו מספקת אפילו לדבר מועט אלא לפת בלבד כמו בחול עכ"פ יצמצם בשאר ימים כדי לעשות דבר מועט. ולכן לא הזכיר השו"ע כלל ההיא דדבר מועט אלא סתם וכתב דיצמצם בשאר ימים. אבל הלבוש והט"ז לא כתבו כן (לכן סתמתי בפנים):

(ד)

נכון לתקן כו'. הנה בנו של הבית הלל כתב בהג"ה דדוקא עד שלישי דהידור מצוה עד שלישי, וסיים דדגים הוא חיוב גמור מדאורייתא ע"ש, והוא תמוה מאוד, שהרמב"ם והשו"ע השמיטו חיוב דאורייתא, ועוד מי כתיבי דגים באורייתא, וגם מדרבנן אין טעם בדרך הנגלה שיתקנו דוקא דגים, ומה שהזכירו דגים בגמרא בכמה מקומות היינו למצוה מן המובחר, ולכן מי שאין ידו משגת פטור. וכיון שכן הוא אין דמיונו עולה יפה מהידור מצוה עד שלישי, דהתם אתרוג הראשון מחויב הוא לקנותו חיוב גמור, לכן צריך להוסיף שלישי על חיוב זה משום הידור מצוה, אבל הכא עיקר חיוב הדגים הוא משום הידור מצות עונג, שהרי יכול לענג ג"כ בדברים אחרים חשובים, ואף אם הדגים יותר חשובים מכל מקום נקרא זה הידור מצוה, ומנין לנו להוסיף עוד שלישי על ההידור (לכן לא העתקתי דבריו):

(ה)

ברבית של דבריהם. הנה ירושלמי זה הובא בתשובת מהרי"ל סימן ל"ז ללמוד ממנו להלוות צדקה ברבית, והוא הדין למעות יתומים עיין שם, ואנן קי"ל ביו"ד סימן ק"ס דאין להלוות צדקה ומעות יתומים

אלא ברבית דרבנן. וע"ש בב"י דאף הרשב"א לא עלה בדעתו להקל בצדקה אלא משום דאין לה בעלים מיוחדים. וע"ש בט"ז סי' קע"ב סק"ג דאין להתיר ברבית קצוצה משום דבר מצוה, וכן הוא בש"ך שם סק"ח. ורמ"א שם שהביא דעת המקילין להלות על מקומות בית הכנסת בלא נכייטא, היינו משום דס"ל דבלא נכייטא היא אבק ריבית ע"ש, ובסי' ק"ס סעיף כ"ב בהג"ה כוונתו שהקהל סומכין על המתיר אפילו ברבית קצוצה, אבל אין לסמוך על זה כי אם לצורך גדול שהוא כפקוח נפש כמ"ש הט"ז שם.

וע"ש בט"ז ס"ק כ"א דלפקוח נפש מיירי שהמלוה הוא רשע, ומשמע דהוא הדין לדבר מצוה. ומה שמתירין להלוות על מקומות בית הכנסת היינו שהרבית היא המצוה (ואעפ"כ לא העתקתי כן כאן, לפי שיש לומר דהני מילי ברבית קצוצה, אבל באבק רבית אפשר דלא גזרו כלל לדבר מצוה אף על המלוה):

סימן רמג

(א)

אם שכרו לימים כו'. אף שבשו"ע כאן י"ל דצוהו לעשות בשבת, וכן משמע קצת מלשון הרמב"ם הועתק בשו"ע סי' רמ"ד ס"א, מכל מקום הרי פירש שם המ"א סק"ג כלומר ששכרו לימים (ור"ל כמ"ש בפנים כאן). וכך הוא בהדיא בריא"ז סוף פ"ק. וכן משמע בכל הפוסקים הובאו ב"י סי' רמ"ד שהביאו הירושלמי לחלק בין שכיר יום לקבלנות, ואי כשצוהו לעשות בשבת אף בקבלנות אסור כמבואר בסי' רנ"ב. ועיין בב"י שם שכתב ודומה כאילו כו' משמע בהדיא כמ"ש. וכן מוכח בהדיא בספר התרומה סי' רכ"ב ע"ש. וכ"מ בהדיא במרדכי הובא ב"י סוף סי' רמ"ד, דאף כשקובע לו לעשות בשבת יש חילוק בין שכיר יום לקבלנות. וכן פסק בש"ע שם. וע"כ הוא מהטעם שכתבתי בפנים.

ולפי זה הטעם אתי שפיר מ"ש בסי' רמ"ז ס"ג, דכהאי גוונא מקרי קבלן משום דהתם קבל עליו כל המלאכה, שבודאי לא יחזור באמצע הדרך. והוא הדין במרחץ אם שכרו לשנה ומשלם לו בעד כל היסק והיסק ואינו מקפיד עמו מתי יסיק, בזה צדקו דברי בעל תוספת שבת. וכן אפילו אם אינו משלם לו בעד כל היסק אלא בעד כל יום רק שקיבל עליו כל מלאכות הצריכות, אינו דומה לשכיר יום שלא קיבל עליו לגמור המלאכה אלא לעמול כל היום בלבד, אבל זה שקיבל לגמור המלאכות הרי זה נקרא קבלן כמבואר בב"י לגירסא דבקבלנות, ואף שמשלם לו בעד כל יום לא נפיק מתורת קבלן בהכי כמ"ש בסי' רמ"ז ס"ג, ולהכי הוצרך הרא"ש לפי גירסא זו לאסור כששכרו לימים משום שכר שבת ולא משום שכיר יום. וכן כשהתירו ספר התרומה והגהות מרדכי להניח לשכיר שנה שיעשה בשבת היינו שקיבל עליו לעשות כל המלאכות שיצטרך לו בתוך שנתו כמ"ש הב"י סי' רמ"ד, אלא דמטעם אחר לא קיי"ל הכי. אבל אם לא היה כקבלן לא היה מועיל מה שהוא שכיר לשבת בהבלעה, שהבלעה אינה מועלת אלא לשכר שבת בלבד כמו שיתבאר בסי' (רמ"ה) [רמ"ו].

ובהא אתי שפיר מ"ש הב"י סי' רמ"ה על הגהות אשרי גבי מטבע כיון שאינו שוכרו אלא לשבת כו', ר"ל שאם היה שוכרו לשבוע או לחודש היה אפשר לומר דס"ל כספר התרומה וסיעתו, דזה נמי קבל עליו כל המלאכות והעסקים המצטרפים בבית המטבע בתוך משך זמן שכירותו.

והא דהצריך מהר"ם גבי מכס שיתן לו מכל מאה, ולא די לו ששוכרו לכל המלאכות המצטרפות באותו יום, היינו לפי שהמלאכה הצריכה אין לה גמר והפסק כלל מצד עצמה, ואין לה גבול וסכום ידוע לומר כך וכך מכס תקבל, אלא גמר מלאכה הוא גמר היום, שכשיצא היום ששכרו לו פטור הוא מלהתעסק עוד,

ואין חיובו אלא ביום ששכרו לו, וכיון שיום זה הוא שבת הרי שכרו לשבת ממש ואסור אפילו במקום הפסד מרובה. משא"כ כששכרו לכל המלאכות הצריכות לחדש או לשנה, שגמר סכום המלאכות הוא גמר השנה וחדש, והרי הוא שכור לשנה ולחדש לעשות כל המלאכות המצטרפות בהם, והרי הוא דומה לקבלן. אבל כשאומר לו מכל מאה אתן לך כך וכך הרי הוא שכור לסכום המאות, אלא שקובע לו סכום המאות בשבת, וזה התירו משום פסידא ודו"ק:

(ב)

שקנסוהו נו'. הנה דעת הב"י ורמ"א להחמיר אף אם לא עבר אלא על מראית עין. ואף המ"א שהעתיק דעת הב"ח מודה בכאן שעשה איסור מעיקר הדין. ולא דמי למ"ש בס' רמ"ד ס"ג דאין איסור בדיעבד מעיקר הדין אף בשכיר יום כמשמעות הט"ז, דיש לומר כמ"ש המ"א סי' שכ"ה ס"ק ל"א דכיון דקצץ שרי מדינא, משא"כ כאן דאין קציצה זו מועלת כיון שאף אם לא יעשה לא ינכה לו כלום מקציצתו כמ"ש המ"א. וכששכרו לימים ג"כ אסור בדיעבד בלאו הכי משום שכר שבת כמ"ש הב"י לגירסא שניה ע"ש:

סימן רמד

(א)

ובכך הוא חפץ נו'. דלא כתוספת שבת סי' רמ"ג דאוסר אם צריך אליו במוצאי שבת מיד משום דהישראל מרויח, דבהדיא מבואר בס' רנ"ב ס"ד ובהג"ה שם דכשצריך אליו מותר ללובשו בשבת ולא חיישינן להרוחה זו (ואין סברא כלל לומר דמיירי בעבר ונתן, שאין זה במשמע דבריהם כלל. ועוד דהוה ליה לאסור ללובשו כדי שלא ירויח ולא יעשה איסור למפרע, דכהאי גוונא מצינו בכמה מקומות. עיין במ"ש לקמן גבי סיתות אבנים). וכן משמע בהדיא בט"ז סי' ש"ז סק"ג ובמ"א סי' רמ"ז סוף ס"ק ב שאסרו לומר לנכרי שצריך אליו שתגמר מלאכתו במוצאי שבת מיד בענין שיצטרך לעשות בשבת, משמע שאם אינו אומר כך להנכרי, אף שבאמת הוא צריך לה במוצאי שבת מיד אין בכך כלום, דאין זו נקראת הרוחה אלא הנאה בעלמא, ומותר ליהנות ממעשה שבת כשצריך לכך בשבת, או במוצאי שבת לאחר שהמתין בכדי שיעשה אף שבאמת עשה בשבת, או אפילו מיד במוצאי שבת אם אין ידוע לו בבירור שעשה בשבת. והרוחה שאסרו הראב"ד והרא"ש ומהרי"א וב"י סי' רמ"ג ורמ"ז, היינו הרוחת נכסיו שמתרווחין ומתרבין על ידי כך, דכיון שיש לישראל ריוח נכסים ממש ממלאכה זו אזי מחזי כעושה בשליחותו כמבואר ברא"ש סוף פרק קמא דשבת, אבל בהנאה בעלמא לא מחזי כעושה בשליחותו כיון שלו עצמו יש ריוח נכסים ממש עביד אדעתיה. ומ"ש המ"א כאן סק"א דאין קפידא נו', היינו לאפוקי אם היה מקפיד שתיעשה היום לפי שלא תוכל להעשות כלל למחר ויפסיד מלאכה זו לגמרי, שאז כיון שיש ריוח ממש מחזי כעושה בשליחותו אף דעביד אדעתא דנפשיה.

ומיהו צריך עיון בדברי המ"א, שבס' רמ"ג סק"ב כתב וליכא למימר דאדעתא דנפשיה קעביד נו', משמע בהדיא דהיכא דעביד אדעתא דנפשיה לא מתסיר משום ריוח הישראל, ואמאי אסר כאן בקבלנות דעביד אדעתא דנפשיה. ועוד קשה דכאן בס"ק ט"ז כתב טעם האיסור כששכרו לכל המלאכות משום דמשתרשא ליה, משמע לכאורה דאף אם מקרי קציצה אסור כמ"ש בראש הסימן, ואילו בסוף סי' רמ"ז כתב טעם המתירים (והיינו הגהות מרדכי בשם רא"ם. ואף שבב"י כתב דאפשר דדוקא בדליקה התיר, מכל מקום בספר התרומה סי' רכ"ב מבואר בהדיא דהוא הדין לכל המלאכות ע"ש. וכן משמע למדקדק היטב בהגהות מיימוניות פ"ו

ובהגהות מרדכי פרק קמא. עיין מ"א סי' רנ"ב סוף ס"ק ט' ובסי' רע"ו סק"ד ודו"ק) משום דזה מקרי קצץ, משמע דטעם האוסרים משום דלא מקרי קצץ אבל משום הרוחה לא מיתסר אי הוה מקרי קצץ, וכמ"ש בסי' רמ"ג. וצריך לומר דס"ל למ"א עיקר כמ"ש בסי' רמ"ג, ואתי שפיר מ"ש בסוף סי' רמ"ז. ומ"ש כאן בס"ק ט"ו ט"ז נמי אתי שפיר משום דכאן הרי קצץ, אלא משום שהוא שכיר שנה ולא היה מנכה לו כלום ונמצא שאין לו ריוח במלאכה, מכל מקום מקרי עביד אדעתא דנפשיה (כמ"ש ספר התרומה והגהות מרדכי), אלא משום דכיון שלהישראל יש ריוח ולו אין ריוח מחזי כעושה בשביל ישראל ולא אדעתא דנפשיה כאלו לא קצץ כלל. וז"ש המ"א וליכא למימר דעביד אדעתא דנפשיה, ר"ל שירוויח בזה שלא יפסיד שכרו שהרי יצטרך לשלם לו, נמצא שאין לו ריוח בזה וא"כ אסור משום ריוח הישראל, אבל אם גם לו היה ריוח לא מתחזי כלל כעושה בשביל ישראל. ואף שברא"ש שם מבואר דאף בקבלנות לא התירו אלא כשאין שם ריוח, היינו לענין ליתן לכתחלה בערב שבת, דהא מוכח לה משכירות כלים שאסור להשכיר בערב שבת לפי שיטתו משום דמחזי כו', והיינו כשנותן לו בערב שבת דוקא דמחזי כאומר לו לעשות בשבת, אבל בד' וה' מותר ליתן לו, כ"ש כשהנכרי מסיק המרחץ מאליו בכל שבתות השנה. זהו דעת המ"א בסי' רמ"ג. ומ"ש כאן דאין קפידא כו', י"ל דכוונתו שאם היה לו ריוח בזה היה אסור ליתן לו בערב שבת, דבבא זו כתבה הרמב"ם במקום מתניתין דאין נותנים כו', כמ"ש המגיד משנה ע"ש. דאף שהרמב"ם וב"י חולקים על הרא"ש גבי שכירות כלים, היינו משום שהשוכר עושה המלאכה לעצמו, ובשביל ריוח הישראל לא מחזי כשלוחו, משא"כ בקבלנות שעושה לישראל אפשר דכולי עלמא מודו, וגם בלאו הכי הא קי"ל כהרא"ש.

ועוד

יש לומר והוא עיקר דסבירא ליה דאף להרא"ש גרע קבולת משכירות (וכן משמע ברא"ש שלמד דמותר ליתן עורות לעבדן בד' וה' מהא דמותר לשלוח איגרות בד' וה' ולא משכירות כלים), דקבולת אם היה בה ריוח לישראל אף אם לא מחזי כעושה בשליחותו כגון שנתן לו בד' וה' מכל מקום מחזי כעושה בשבילו, כיון שבמה שהיא נעשית בשבת יש לו בזה ריוח נכסים, או ריוח מלאכה זו גופה אם היה בענין שאי אפשר לה להעשות בשבילו אלא בשבת כגון היוצא לדרך במוצאי שבת מיד ונותן כליו סמוך לחשכה. משא"כ בשכירות כלים שמשכיר לו בין שיעשה בין שלא יעשה, כמ"ש המ"א סי' רמ"ג לענין שדה, ואין לו ריוח מיום השבת אלא בשעה שמשכיר לו שמרבה לו דמים גם בעד השבת, לפיכך אין האיסור תלוי אלא בשעת השכירות ולכן מותר בד' וה', וגם אח"כ אין צריך למחות כשעושה בשבת, שאח"כ אין לו ריוח כלל ולא מחזי כשלוחו ולא כעושה בשבילו. משא"כ בקבולת שבשעת עשיית המלאכה בשבת יש לו ריוח ממנה, ומחמת ריוח זה הוא חפץ ורוצה ומקפיד שתיעשה בשבת, והנכרי אין לו ריוח וקפידא בזה אלא שעושה לפי תומו להשלים פעולתו, שאילו התנה עמו הישראל שלא יעשה עד לאחר השבת לא היה לו שום מניעת ריוח בשביל זה, הלכך כיון שכל ריוח עשיית השבת הוא לישראל ולא לנכרי מחזי כעושה בשבילו וצריך למחות בידו, אע"פ שעיקר המלאכה עכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד. אבל אם גם עשיית השבת היא אדעתא דנפשיה, כגון גבי מרחץ אילו היה מנכה לו משכרו לא מחזי כלל כעושה בשבת בשביל ישראל כי אם בשבילו. והוא הדין גבי עושי מלח וברזל וזכוכית דלקמן, והוא הדין גבי אריסות שדה שבסי' רמ"ג ס"א בהג"ה. ובזה נסתלקה קושיית שו"ת תודת שלמים על הראב"ד וסייעתו ע"ש. וכן משמע בהדיא בסי' רע"ו שהעתיקו שם ב"י ורמ"א ומ"א דברי התוס' וספר התרומה וסייעתם דגבי נר אסור אפילו קצץ, ועיקר הרבותא בע"כ היא בענין דגבי איגרת שרי בכה"ג דלא משתרשא ליה לישראל, וגבי נר אסור משום שגופו נהנה כו'. ולכן גבי שכירות פירש המ"א שם שנותן לו בכל יום כך וכך, ור"ל בעד

הדלקת נרות, דאף שיש לישראל ריוח ממלאכה זו גופה שבלייל שבת צריך הוא לנר, מכל מקום לנכרי יש ג"כ ריוח ידוע, שאם לא ידליק בליל זה לא ישלם לו בעד ליל זה והילכך עביד אדעתא דנפשיה (ואין לאסור משום שהוא שכיר יום, כיון שקבל עליו כל המלאכה דינו כקבלן כמ"ש בס' רמ"ג. וגבי קבלנות נמי אפשר דמיירי כשמשלם לו בעד כל הדלקה והדלקה. או אפשר דעיקר הרבותא היא משום שכירות, דהתם טעמא הוא משום שגופו נהנה, וקושטא דמילתא נקט דאף בקבלנות אסור אף אי הוה משכחת ביה גוונא דהתירא גבי איגרת). ומהאי טעמא נמי שרי כשאין לישראל מעשיית השבת אלא הנאה בעלמא, שצריך אליו במוצאי שבת מיד, או בשבת להאומרים דאין צריך כדי שיעשו, לפי שעכו"ם אדעתא דנפשיה קעביד, שגם לו יש הנאה מקדימת השלמת הפעולה בכל מה דאפשר ולא מחזי כעושה בשביל ישראל.

(ועוד)

יש לומר בענין אחר קצת, דאפשר דהא דאסר הראב"ד כשמרויח אף שעושה לטובת עצמו, היינו משום דכיון דמעיקר הדין אסור שיהיה לישראל הרוחה ממלאכת הנכרים בשבת גזרה שמא יאמר לו לעשות, הילכך כשהנכרי עושה מאליו מחוייב הישראל להשתדל שלא יעשה ולא יהיה לו הרוחה, דהיינו דכשהגוי עושה לטובתו חייב הוא למלאות טובתו של הנכרי בענין ששוב לא יעשה בשבילו. למשל ישראל ששכר לו נכרי לשנה שהוא עושה אדעתא דנפשיה לקבל שכרו שקצץ לו הישראל, כמ"ש ספר התרומה והגהות מרדכי, מחוייב הישראל למחול לו שלא יעשה ולא ינכה לו כלום משכרו כדמשמע במ"א ריש ס' רמ"ג, לפי שבמחילה זו אין בה חסרון כיס כיון שכבר קצץ לו שכר לזה מתחלת השנה בין שיהיה לו מה לעשות בין שלא יהיה*, ואין בה אלא מניעת ריוח אותה מלאכה ואסור להרויח ממלאכת גוי בשבת, אבל אינו מחוייב להפסיד מכיסו למלאות טובתו של הגוי כדי שלא ירויח לו במלאכת עצמו בשבת, למשל גוי העושה מלח בקבולת דהיינו שמשלם לו כך וכך בעד כך וכך מלח, אף שהישראל מרויח בזה כמ"ש לקמן, מכל מקום כיון שאינו מחוייב להפסיד מכיסו לשלם להם אף אם לא יעשו א"כ מותר להניחו שיעשה בשביל טובתו, ואף שיגיע לו ריוח מזה אין בכך כלום כיון שהגוי מתכוין לטובתו והוא אין בידו למלאות לו טובתו במניעת הרויח בלבד, שבמניעת הרויח מחוייב הוא שאסור להרויח בשבת ממעשה נכרי, ואף שהוא עושה לטובתו מכל מקום על ידי מניעת הרויח שחייב בה מן הדין לא יעשה הגוי לטובתו, אבל אם אף על ידי מניעת הרויח יעשה הגוי לטובתו אין צריך למחות בידו ומותר לו להרויח ממה שהגוי עושה לטובתו. ולכן באריסות שדה שאף אם לא יטול הישראל חלקו בפירות יעשה הגוי בשביל חלק שלו לפיכך אין צריך למחות ולא להמנע מהרויח, אבל נכרי המושכר לשנה לכתוב אם הוא בענין דמלאכה זו משתרשא ליה, שאפשר לגוי להפטר ממנה לגמרי אם לא יעשה בשבת לפי שאחר השבת יצטרך עוד לכתוב ולא יוכל לעשות שניהם כאחד, חייב הישראל להמנע מחשש ריוח ולמחול לו מלאכה זו היום, ואף שהגוי עושה לטובתו שלא יצטרך לעשות למחר שאינו יודע שלמחר יהיה עוד, מכל מקום בין היום בין למחר אינו עושה אלא בשביל השכר שקצץ לו, וחייב הישראל למחול שלא יעשה ושלא ינכה לו משכרו כלום, כיון שכבר קצץ לו השכר אף אם לא יצטרך לעשות כלל אם כן אין במחילה זו הפסד מכיסו אלא מניעת הרויח של אותה מלאכה אם לא יוכל לעשותה למחר, ודבר זה מחוייב הוא כמו שנתבאר):

[*הגה"ה מהרב עצמו: זה אינו מדוקדק, דא"כ בשוכר לכתוב תמיד לישתרי. אלא דהתם היינו טעמא דאסור כדי שישכרנו לבד משבתות, דלא מהני הבלעה אלא בשכר שבת, והיינו טעמא משום דשליח בשכר מקרי שליח בישראל. עד כאן הגה"ה].

(ב)

אף שמקצת כו'. הנה לפי הטעם שכתב המ"א אם הוא בפרהסיא אסור אף אם מקצת יודעים (אבל אם עושה בצנעא אף שאירע שנתפרסם לרבים לא גזרו כמ"ש הב"י ס' רנ"ב), ועל זה כתב וכן משמע בס"ד, ר"ל דשם

מבואר דכשעושה במקום פרהסיא כגון ספינה שבונים על שפת הנהר כמ"ש המ"א שם צריך למחות בידו. ולפי זה מבואר דעת המ"א בסי' זה דבספינה וכיוצא בה אסור אף במקצת יודעים. ומ"ש השו"ע בסי' רנ"ב ס"ג שהמלאכה מפורסמת שהיא של ישראל, אבל אם אינה מפורסמת רק שקצת יודעים משמע משם שמותר אע"פ שהיא במקום מפורסם, היינו משום דהתם לא מיירי דומיא דספינה אלא מיירי בדבר שאין שם הישראל נקרא עליו רק שיצא הקול שעשאו לצורך ישראל, דאין איסור כלל מדינא כמ"ש המ"א שם, אלא שטוב להחמיר לחוש לרנן לשעה כמבואר בתשובת הרשב"א שהביא הב"י שם, ואליה רמז המ"א שם במ"ש כמ"ש בסי' תרס"ד. ואף שהרשב"א מיירי לענין דיעבד, מכל מקום הוא הדין והוא הטעם לענין למחות בידו, שטוב לחוש לרנן הבריות כיון שנעשה בפני רבים, אבל היכא שאין מפורסם לרבים רק שקצת יודעים אין להחמיר כלל אם אין שם הישראל נקרא עליו. אבל בדבר ששם הישראל נקרא עליו אף בקצת יודעים אסור.

זהו דעת המ"א בסימן זה (ועיין במ"ש לקמן מהו דבר ששם הישראל נקרא עליו לדעת המ"א), דאכתי לא אסיק אדעתיה לחלוק על הש"ע בסי' רנ"ב ס"ג, שכתב שם טוב להחמיר כו', משום דס"ל להש"ע דשם מיירי בדבר שאין שם הישראל נקרא עליו, וכן הוא דעת המ"א בסי' זה. אבל שם סוף ס"ק י' חלק על הש"ע שם, וכתב דהאמת יורה דרכו דשם מיירי ג"כ דומיא דסי' רמ"ד ס"ד, ר"ל דומיא דספינה דהיינו דבר ששם הישראל נקרא עליו, ומדינא אסור, ולכן צ"ע על השו"ע כו'. ע"ש שזהו כוונת המ"א בלי ספק. וכן הבין דבריו בשו"ת תודת שלמים ח"ב סי' [ג]. ולפי זה מבואר דאף בדבר ששם הישראל נקרא עליו אין לאסור כשקצת יודעים אלא כשמפורסם לרבים, דהא בסי' רנ"ב ס"ג מיירי בכה"ג, ואפילו הכי התנה אם המלאכה מפורסמת כו' ועושה במקום מפורסם כו'. וכן פסק בשו"ת תודת שלמים הנ"ל (אלא שהוסיף עוד להקל ולא קי"ל הכי כמ"ש לקמן) (וע"כ צריך לומר הטעם כמ"ש בפנים):

(ג)

בספינה וכיוצא כו'. הטעם הוא דבעינן דומיא דמרחץ דלא מיתסר משום מראית העין אלא מפני ששם הישראל נקרא עליו. ועוד דבירושלמי לא אסר אלא מחובר, וכל מחובר נקרא שם הישראל עליו לפי שהוא בקרקע הישראל. והוא הדין לכל תלוש הנעשה ברשות ישראל אומרים עליו דבר זה של פלוני כיון שנעשה ברשותו, אבל תלוש שאינו ברשות הישראל אינו דומה למחובר, אלא אם כן מפורסם שהוא של פלוני, ולא שנעשה בשביל פלוני. ועיין בשו"ת תודת שלמים סי' הנ"ל שהאריך בראיות להוכיח כדברי המ"א, אלא שהבין שאין נקרא דבר ששם ישראל נקרא עליו רק ספינה בלבד שאי אפשר לה להעשות אלא בפרהסיא, ומחמת כן הכל יודעים וקורין אותה ספינה של פלוני ע"ש. אבל מדברי המ"א שם סק"ט מבואר דדוקא מנעלים שעושה בשביל ישראל לא נקרא עליהם שמו כיון שעדיין לא באו לרשותו, אבל בגדים לכובס נקרא שמו עליהם אלא שאין ידוע לרבים (וכן משמע בהדיא בתוס' ורא"ש ור"ן ושאר פוסקים שחילקו בין מחובר לתלוש דתלוש לא מיפרסמא מילתא ולדברי בעל שו"ת תודת שלמים הנ"ל אף אי מיפרסמא מילתא שרי כיון דלא משכח דבר תלוש ששם הישראל נקרא עליו לבד מספינה אלא ודאי דזה אינו).

ולפי זה החלוקים הניכרים שהם של ישראל נקרא שם ישראל עליהם. ומ"ש המ"א שם סק"י ודוקא כו', קאי על הש"ע שכתב טוב כו'. ומה שהתיר שם הב"י בשם רבינו ירוחם בכלים לכובס אף במקום מפורסם, היינו משום דאין ידוע שהוא של ישראל ולא נקרא שם ישראל עליו, אבל אם ידוע שהוא של ישראל הרי נקרא עליו שם ישראל ואסור אפילו אין מפורסם לרבים רק שקצת יודעים כמ"ש לעיל. ואפשר שצריך

שיהיה שם בעליו נקרא עליו ולא שם ישראל סתם, דומיא דסי' שכ"ה סי"ד, ע"ש במ"א ס"ק ל"א ודו"ק, ובהכי אתי שפיר טפי מ"ש המ"א ודוקא כו' אחר שכתב דין החלוקים, וצ"ע:

(ד)

לפסול האבנים וכו'. כן דעת התוס' והרא"ש וסמ"ג והגהות מיימוניות וטור ושו"ע, ודעתם לאסור אף כשאינו מפורסם שהוא של ישראל כמ"ש לקמן, והכלבו יחיד הוא כנגדם, ולא הביאו רמ"א אלא לסמוך עליו בדיעבד במקום הפסד מרובה ובשעת הדחק, דכהאי גוונא סמכינן איחיד במקום רבים בדרבנן. וכיון דאנן קי"ל כמ"ש הב"ח והט"ז ומ"א דבדיעבד סמכינן על ר"ת, אין לנו נ"מ כלל מזה (הילכך לא העתקתיו). ובפרט שמהלבוש משמע שאף רמ"א לא התיר אלא בדיעבד. ואף שבדרכי משה משמע קצת דהכלבו לא פליג כלל על הרא"ש וסיעתו, מכל מקום בהגהותיו חזר בו וכתב בלשון יש אומרים, שברוב הפעמים אין דרכו לכתוב יש אומרים כשאפשר לעמוס בשו"ע דלא פליגי אף דבאמת פליגי אהדדי כמ"ש האחרונים בכמה מקומות. אלא ודאי דכאן אי אפשר לומר שטעם האיסור משום פרסום, שהרי כתב הב"י סי' רנ"ב דבביתו של נכרי מותר אף שמפורסם. ועוד שהרי הרא"ש והטור והש"ע אסרו אף בדיעבד לשקעם בבנין (וחילוק התוספת שבת אין לו שחר דהרי יפסיד האבנים לגמרי ולפעמים הוא הפסד מרובה), ואם נבנה בית באיסור אין איסור מדינא אלא שנכון להחמיר כו' (ואין לומר משום דהבית אין כולו איסור אלא מקצתו שנבנה בשבת, דלא משמע הכי מדברי הפוסקים, ובט"ז כתב הטעם משום דלא אשכחן בגמרא איסור דיעבד עיין שם אם כן הוא הדין לאבנים, ובהדיא מבואר הטעם במ"א משום דקצץ ע"ש). וע"כ צריך לומר דהכא עיקר האיסור משום שאח"כ כשישקעם בבנין יתפרסם למפרע שהן של ישראל. וכה"ג מציינו חשד למפרע גבי שכירות שדה כמ"ש הר"ן ומגיד משנה עיין במ"א סק"ה. לכן לא ישקעם ולא יתפרסם שהן של ישראל, שעכשיו עדיין אין הדבר מפורסם שהן של ישראל שהוא עושה רחוק מהחומה או בביתו, שהרי אף מלאכת מחובר ממש אינו מפורסם שהוא של ישראל אלא מפני שהוא בקרקע הישראל כמו שכתבו התוס' והר"ן בסוף פ"ק דשבת ע"ש:

(ה)

ויש שלמדו כו'. אף שבמ"א כתב הטעם משום דברבים ליכא חשדא, מכל מקום הרי הרי"ף והרמב"ם והרמ"ה חולקין על זה, כמבואר ביו"ד סימן קמ"א. ועוד עבודה זרה חמירא, כמו שהאריך בזה בשו"ת תודת שלמים הנ"ל ובס' הלכה ברורה וכן עיקר:

(ו)

מי ששכר לו כו'. הש"ע הביא סברת הרמב"ם בסתם וסברת הראב"ד בלשון יש מי שאומר, מכלל דס"ל דהעיקר כהרמב"ם, ובפרט להקל בדברי סופרים (ובפרט שדעת ספר התרומה וסיעתו להקל במשטרשא ליה), וכן פסק רמ"א בדרכי משה בשם הטור וכן פסק בתשובת תודת שלמים הנ"ל:

(ז)

שבמקום הפסד גדול כו'. משמעות לשון רמ"א דבמקום פסידא לא גזרו כלל על מראית העין, ולא משום חשש שמא יעשה איסור גדול מזה דאדם בהול כמ"ש הט"ז, דע"כ לא הוצרך מהר"מ לזה אלא משום כשקובע לו בשבת, ואף שאינו אומר לו לכתוב מכל מקום הרי דעת הגמ"ר לאסור שבות דשבות אף

במקום הפסד, אבל איסור מראית העין פשיטא ליה דלא גזרו במקום הפסד בלא טעמא דאדם בהול (הלכך לא העתקתיו):

(ח)

חשש הפסד מרובה כו'. לפי שהיד אהרן חולק על זה, לכך אין להקל אלא בהפסד מרובה, אף שהעיקר כהט"ז. עיין במ"א סי' ש"ז סקי"ג דאין איסור אלא כשמוכחא מילתא שמכין את עצמו לדבר האסור בשבת ואפילו הכי לשמור מותר. אלא שצ"ע לפי זה למה אסר כאן מהר"מ, הא כאן לא מוכחא מילתא דאפשר שיושב רק לשמור בלבד:

(ט)

מקפיד עליהם כו'. עיין בשו"ת פנים מאירות סי' ל"ח שהאריך בזה, ותורף דבריו שיש שני טעמים לאיסור א' מפני שהרמב"ם מודה לראב"ד דהיכא דמשתרשא ליה אסור והכא משתרשא ליה, ב' דהרמב"ם לא התיר אף לפי דעת הראב"ד אלא כשאינו מקפיד על ביטולו והכא מקפיד על ביטולו משום דכשיגיע סוף שנתו יפחות לו השבתות, ורש"ל התיר בכה"ג שאינו מקפיד על ביטולו עכ"ל.

והנה

תשובת רש"ל לא היתה לפניו רק מה שהעתיק המ"א כמבואר שם בדבריו, ובודאי אילו ראה אותה לא כתב כן, דמבואר שם דעיקר שאלת השואל היתה אם נתיר מחמת פסידא דומיא דמכס, ואם לא היה מקפיד כלל על ביטולו לא דמי כלל למכס דשרי משום דאדם בהול כו', וכאן אינו בהול כלל שאינו מקפיד כלל, ואף רש"ל לא דחה זה אלא מטעמים אחרים ע"ש. אלא ודאי דלהקפדה לא חיישינן אלא כשהנכרי עושה רק מחמת קפידת הישראל, כגון בנדון דהרמב"ם ששכרו לשנה, ואם לא היה הישראל מקפיד על ביטולו והיה משלם לו כל שכרו משלם אף אם היה מבטל בשבת ולא היה לו עליו תרעומות כלל ודאי שלא היה עושה בשבתות, רק מחמת שהישראל מקפיד על ביטולו הוא עושה גם בשבת, נמצא שהוא עושה אדעתא דישראל ולא אדעתא דנפשיה, אבל הכא שמשלם לו כך וכך בעד כך וכך מלח או כך וכך ברזל אדעתא דנפשיה קעביד להרבות בשכרו, שאם לא היה מקפיד עליו אפשר שג"כ היה עושה כדי לקבל שכר הרבה. וכה"ג ממש מחלק המ"א ריש סי' רמ"ג.

אלא שאם ידוע להישראל שלולא קפידתו היו נחים בשבת ולא היו חפצים לא בטורח ולא בצער אז צריך לומר להם שאינו מקפיד עליהם ויעשו כרצונם. ומן הסתם אפשר דאין לחוש לזה כי הוא מילתא דלא שכיחא שהרי לכך הושכרו, ולפיכך סתם רש"ל ההיתר ולא הזכיר אמירה זו. ומכל מקום מאחר שהפנים מאירות מחמיר טוב לחוש לדבריו בדבר שאין בו הפסד כלל, שהרי אם באמת אין עושה רק מחמת קפידתו באמת צריך למחות בידו. ובאמירה זו די אף לבעל פנים מאירות, כיון שמסלק קפידתו ממנו והוא עושה אעפ"כ לדעת עצמו הוא עושה להרבות שכרו. ולא דמי להא דהרמב"ם מודה במקפיד על ביטולו דצריך למחות ולא די באמירה, משום דהתם אף כשמסלק קפידתו ממנו הוא עושה בשבת לטובת הישראל למהר מלאכתו, או כדי לעשות מלאכה אחרת למחר, דודאי אינו מתכוין כלל לטובת עצמו, דמה טובה תהא לו בזה שעושה מלאכה זו היום בשביל כך לא ישב בטל למחר, דהיום מחל לו הישראל ולמחר שמא יקפיד עליו, משא"כ כאן כשהישראל מוחל לו מסתמא עושה לטובת עצמו להרבות שכרו. ומה שלא הזכיר הפנים מאירות אמירה זו היינו משום דאכתי אסור משום טעם הא' דמשתרשא ליה. ועיין

ברש"ל שזו היתה עיקר שאלתו של השואל אם יש לאסור משום שהישראל מרויח בעשייתו בשבת, ועל זה השיב לו דאין בכך כלום דכל קבולת דתלוש שרי דגוי אדעתא דנפשיה קעביד (ואפשר שדעתו כספור התרומה וסיעתו להקל לגמרי). וכן כתב הט"ז בסי' רמ"ג, על מ"ש הב"י שם דיש לדחות דברי מהר"י אבוהב גבי שכיר שנה, שכוונתו היא דנכרי אדעתא דנפשיה עביד. ואף הט"ז לא חלק שם אלא משום מראית העין ע"ש היטיב. וכן דעת הב"ח שם להקל. וגם המ"א לא סתר זה אלא משום דאף אם לא יעשה בשבת לא ינכה לו משכרו, אבל הכא אף שהוא שכיר שנה מכל מקום שכרו משתלם לפי רבוי מלאכתו ואדעתא דנפשיה קעביד כמ"ש לעיל (ע"ש במ"ש בשם התודת שלמים):

(י)

ובלבד שלא נו'. איסור זה מפורש בריש פ"ב דמועד קטן סיוע הוה מסייע בתיבנא, ועיין ט"ז סק"ד דאיסור זה הוא מדינא. והיינו כשמוסר להם בשבת, אבל אם מסר להם מערב שבת ודאי דלא עדיף מעיקר הדבר שהמלאכה נעשה בו שאין שם איסור כשמוציא מרשות ישראל בשבת אלא מפני מראית העין כמבואר בהדיא ברמב"ם פ"ו. עיין מ"א סי' רמ"ו סק"ו. ולא כמ"ש בתוספת שבת סי' רנ"ב בשם המ"א שאסור משום דעביד אדעתא דישאל כשרואהו ושותק, והמ"א לא נתכוין מעולם לזה (אלא כמ"ש בפנים). עיין בהגהות מרדכי ותמצא כן בהדיא, והתוספת שבת לא עיי"ש. ועיין במ"ש בסי' רנ"ב דאנן קיימא לן דקבולת אף שישראל רואה ושותק עביד אדעתא דנפשיה עיין שם:

סימן רמה

(יא)

אבל אם באו נו'. לכאורה יש בזה ג' שיטות.

דעת רש"י וספר התרומה וסמ"ג ורבינו ירוחם וטור דאפילו באו לחשבון שרי כשהתנו, אלא דאינהו מיירי בשדה, שהחשבון בשדה אינו סותר התנאי, שאף לפי התנאי יכולין לבא לחשבון לחלוק בשוה כיון שעבד הישראל יום שלם כנגד השבת. וגם רב שרירא והראב"ד אפשר דמודים בזה, דעיקר הטעם הוא משום דאיגלאי מילתא למפרע דהערמה בעלמא הוה התנאי שהתנו שהשבת יהיה להנכרי בין רב בין מעט, וזה לא שייך בשדה. ובהא אתי שפיר דלא תיקשי ממ"ש בטור יו"ד למ"ש כאן ודו"ק.

והמגיד משנה והב"י והט"ז כאן וביו"ד סי' רצ"ד בשם הב"ח, והש"ך שם הוסיפו, דאף שהתנו שהשבת יהיה להנכרי הן רב הן מעט אפילו הכי שרי לבא לחשבון.

ודעת רב שרירא והראב"ד (והט"ז ביו"ד) דאם באו לחשבון אחר שהתנו אסור, ומשמע מלשון רב שרירא דבסתמא מותר, וכן פסק בשו"ע, וכן דעת מהרי"א אלא שנסתפק בסתמא, וכן דעת הפרי חדש הל' פסח סי' ת"ן (אלא שמשמע מדבריו שכן הוא גם דעת הש"ך וזה אינו), וכן פסק בטור ושו"ע יו"ד סי' רצ"ד דלא כש"ך שנדחק מאד לישבם לפי שיטתו, ופשט דבריהם לא משמע הכי, והדבר ברור שהרב ב"י בשו"ע חזר בו ממ"ש בב"י כאן לדעת הרמב"ם כדעת המגיד משנה, ולכן כתב כאן בשו"ע ס"ב אם נתרצה כו' דמשמע אם באו לחשבון אסור אפילו אחר שהתנו, ולכן דלג ביו"ד שם תיבות אם התנו כזה שברמב"ם:

ולענין

הלכה אין לזוז ממשמעות פסק הש"ע להחמיר בבאו לחשבון, כדעת רב שרירא והראב"ד ומהרי"א והטור יו"ד, ואפשר דגם רש"י וכל סיעתו מודים בזה דאינהו מיירי בשדה. ואף אם פליגי מכל מקום אין לזוז מפסק השו"ע כיון שכן הוא ג"כ דעת המ"א והט"ז ביו"ד והפרי חדש וטור ושו"ע ביו"ד. אבל בשדה יש להקל, דאפשר דכולי עלמא מודו בהא לרש"י וסיעתו. ואף אם פליגי מכל מקום יש לסמוך בזה על הכרעת הב"י וט"ז כאן והש"ך להקל בדברי סופרים, כיון שלא נמצא בשו"ע הפך מזה בשדה. דמ"ש כאן בס"ב פשיטא דלא קאי אשדה, דבשדה לא שייך אם נתרצה לחלוק בשוה דע"כ צריך לחלוק בשוה, והמ"א לא איירי בשדה כמבואר בלשונו ע"ש (ובב"ח ובש"ך ובט"ז ביו"ד בשם הב"ח וצ"ע):

(ב)

לא הזכיר כו'. הנה במ"א סק"א מבואר דלא שרי אלא בהבלעה. וכן כתב ב"י בשם הריב"ש דאין תקנה ליטול שכר כנגד השבת אלא אם כן יחלוק עמו שכר כל השבוע יחד כדי שיהיה בהבלעה, ולא מצא תקנה שיטול סתם שכר יום אחד לעצמו כנגד שכר השבת אלא שלא יאמר כן בפיו, כדמשמע לכאורה מלשון רבינו ירוחם שהעתיק במ"א סק"ג, אלא ודאי דזה אסור משום שכר שבת שלא בהבלעה (וכן משמע בהדיא בתוס' שלא עשה ר"ת תקנה זו). דאין לומר דהתם מיירי אליבא דהרמב"ם, דהא במ"א סי' רמ"ו סקי"ג כתב בשם דרכי משה דלא סמכינן על הריב"ש אלא בהפסד מרובה, דאז סמכינן על הרא"ש דסתמא מותר ע"ש בדרכי משה. ועיין ברבינו ירוחם דמיירי בשדה, ובשדה פירש בספר התרומה וב"י ומ"א דטול בשבת היינו בשעת הקציר כנגד עמלך בשבת כו', ולפי זה בסתמא אף לפי פירוש הרבינו ירוחם דהיינו שהנכרי מעצמו לקח כנגד השבת והניח לישראל כנגד החול אפילו הכי אין בו משום שכר שבת כלל, כמבואר להדיא מפרש"י שפירש על אם באו לחשבון דגלי דעתיה דגוי שלוחו הוה ושכר שבת קא שקיל עכ"ל, משמע דלא הוה שכר שבת אלא כשהגוי הוה שלוחו, והיינו כשגילה הישראל דעתו כשבא לחשבון, אבל בלאו הכי כיון דלא הוה שלוחו אין כאן שכר שבת כלל, שהרי אינו נוטל שכר בעד העבודה שעבד הגוי בחלקו בשבת, אלא בעד השכר שנטל הנכרי בעבור עבודתו, ואין זה שכר שבת כלל אלא אם כן הנכרי היה שלוחו, שאז נוטל הישראל השכר בעד עבודה שעבד הנכרי בשבילו. משא"כ בשותפים במלאכה וסחורה ותנור ורחיים ומרחץ, שכשהנכרי נוטל כל השכר של יום השבת הרי זה כאילו השכיר לו הישראל חלקו ליום השבת והנכרי נותן לו שכר על זה מחלקו, כמ"ש התוספות שהביא במ"א סק"ג (אבל בשדה לא שייך לומר שהנכרי נותן לו שכר בעד שהניחו לעבוד בחלקו), לפיכך אין היתר אלא בהבלעה כמ"ש הריב"ש. והיינו בעיא דסתמא לפי נדונים אלו דמלאכה וסחורה ודומיהם, ונלמדת מבעיא דשדה, דצד האיסור בשדה אינו משום שכר שבת לפירש"י שפירש סתמא היינו שחולקים בשוה והיינו בהבלעה (אבל לפירוש רבינו ירוחם יש לומר שהאיסור הוא משום שכר שבת כמ"ש לקמן), אלא האיסור בסתמא הוא כמ"ש לקמן בפנים עיין שם:

(ג)

נמצא שלמפרע וכו'. ממה שכתב המ"א דבתנור שאין עושין בו מלאכה בעצמן מותר לחלוק סתם, ור"ל אף לדעת הרמב"ם דאוסר בסתם, מזה מוכח שטעמו של הרמב"ם הוא משום דהוה כשלוחו. והא דאוסר הש"ך ביו"ד שם בסתמא גבי ערלה דלא מיתסר משום שליחות, היינו משום דגבי ערלה לא שייך היתר דהבלעה כמו בשכר שבת. ומ"ש הש"ך שהוא מבעיא דלא איפשטא, י"ל דס"ל כמ"ש המ"א בשם רבינו ירוחם דהבעיא היא כשלקח הנכרי בשביל שבת והניח כנגד זה לישראל, ומיירי בכהאי גוונא דאין כאן

הבלעה שהנכרי מפרש להישראל שנותן לו שכר כנגד השבת, והבעיא היא אי אמרינן דדוקא בעינן דגלי דעתיה כשבאו לחשבון אבל בלאו הכי אין כאן שכר שבת, או דילמא אפילו לא גלי דעתיה מכל מקום כשנוטל שכר כנגד השבת נמצא שלמפרע כו' (כמ"ש בפנים), ואיכא שכר שבת כיון שהנכרי היה כשלוחו, וממילא בערלה אסור לפי ב' צדדי האיבעיא, אפילו כשבאו לחלוק סתם בשוה, דהא בערלה לא שייך הבלעה, וז"ש הש"ך מוכח מבעיא ודו"ק:

(ד)

אסור לו ליטול כו'. אע"פ שלא אמר לו בפירוש טול אתה בשבת, דאל"כ למה לא עשה ר"ת תקנה זו ועיין מ"ש לעיל:

עייז

בהגהות אשר"י שכתב דלא מהני מה שהתנו שיהא התנור קנוי (משמע קנין גמור בגוף התנור) לנכרי בשבת אלא אם כן מקנה לו חלק בתנור שיהא שלו לעולם בשבת עכ"ל. ומ"ש לעולם אינו מלשון עולמית עד עולמית עד, דהא קי"ל מתנה על מנת להחזיר שמה מתנה לכל מילי בר לענין חמץ, כמ"ש הגהות מיימוניות פ"ו מהל' שבת, עיין מ"א סי' תמ"ח. ועוד דבתוס' לא זכרו הכלל. ועוד דשדה שקבלה מאחר אין קנין לנכרי בשבתות לעולם אלא עד כלות שנה, ומאי איכפת לן הכא כשלאחר זמן מה ישאר התנור כולו לישראל. אלא ודאי דמ"ש לעולם ר"ל בין שיסיק לישראל בחול בין שלא יסיק יהיה קנוי לו בשבת, וזה נקרא שמקנה לו חלק בתנור, לאפוקי כשאינו מקנה לו חלק בין שיסיק בין שלא יסיק אלא אם יסיק הוא קנוי לו. אף שבאמת הוא נקרא קנין כמשמעות לשון הגהות אשר"י, מכל מקום כיון שהוא בתנאי שיסיק בחול הרי הוא נוטל שכר ומרויח במלאכת השבת, שאם לא היה מסיק בשבת לא היה מסיק לו בחול כמ"ש המ"א בסק"ו, הרי זה דומה לשכירות לענין איסור שכר שבת, ואינו דומה לקנין גמור שאין בו משום שכר שבת כמ"ש המ"א סוף סי' רמ"ד. ועל זה כתב המ"א דבהבלעה מותר אם התנו, דהיינו שהקנה לו בתנאי כמשמעות לשון הגהות אשר"י, אבל אם לא התנו דהיינו שלא הקנה לו אפילו בתנאי אלא השכיר לו ממש לשבת בעד היסק החול הרי זה כאילו מעמיד פועל בידים כמבואר בתוספות. לכן צוה ר"ת לקבל החוב ויהיה התנור כולו של הנכרי ואחר כך ילוננו ויתנה עמו שיטול בשבת, דהוה ליה כאומר שלא יהיה לי חלק בתנור בשבת, כמ"ש הב"י, ונמצא שכולו של הנכרי בשבת ואז לא מחזי כאילו מעמיד כו', דלא אמרינן הכי אלא כשעושה בתנור של ישראל אבל לא כשעושה בתנור שלו. ומ"ש בשו"ע דאין תיקון אלא למכור לאחר, ולא די במה שיקנה להנכרי בשבת, משום דהתם המלאכה מוטלת על שניהם. ומה שצוה לקבל החוב, ולא צוה להקנות לו באחד מדרכי הקנייה, לטובת הישראל, שכשמקבל ממנו וחוזר ומלוה לו יש לו שעבוד על כל פנים גם על החצי של הנכרי, מה שאין כן אם לא היה מלוה לו והיה מקנה לו החצי לא היה לו שום שעבוד עליו שכבר פרע חובו בגביית התנור.

ועוד יש לפרש שר"ת עשה כן כדי שלא יהיה חלק להישראל מעולם בתנור בשבת, אבל אם היה מתחלה שלו, אף שמקנהו לו לימים שהשבת בתוכם ה"ל כאילו מעמיד כו', כיון שאומר טול אתה שלשה ימים ואני אטול כנגד זה שלשה ימים הרי כאילו אומר לו שיעשה אף בשבת. ובאמירה פשיטא שיש איסור אם יש הנאה לישראל בעשיית המלאכה בשבת, דדמי לנותן בשר שיבשל לו בשבת כמו שיתבאר בסימן ש"ז (ע"ש במ"א), כיון שנותן לו התנור שלו. מה שאין כן כשלא היה לו חלק בו מעולם אינו נותן לו כלום משלו, וה"ל כאומר לו עשה בשלך שאין בזה משום איסור אמירה אף שיש בזה הנאה לישראל, לדעת

המ"א שפירש בסי' ש"ז דאף כשנותן לו אין איסור אלא כשיש לו הנאה מזה, מכלל דכשאומר לו עשה בשלך שרי בכל גוונא. ואף אם אין כן דעת המ"א, מכל מקום כשאינו נותן ומקנה לו כלום משלו לא מחזי כמעמיד פועל בידים. ומה שהתירו הרמב"ם והשו"ע להתנות גבי שותפין בסחורה, אף שנותן לו משלו. י"ל דהתם מיירי בענין שכשהתנו מתחלה אין לישראל שום ריוח במעשה שבת, שאף אם לא יתעסק הגוי בשבת לא יפסיד חלקו בחול, ואין בזה איסור משום אמירה לדעת המ"א בסי' ש"ז, ואף לדעת הש"ך ביו"ד סי' רצ"ז, י"ל דכיון שאין לו ריוח לא מחזי כמעמיד פועל (וכהאי גוונא כתב הרא"ש סוף פ"ק דשבת, ויתבאר בריש סי' רמ"ו לענין השכרת כלים. אלא דהתם אין הריוח אלא בשעת ההשכרה, שמשכיר לו ונותן לו רשות שאם ירצה שיעבוד אף בשבת, אבל אח"כ לא איכפת ליה שאף אם לא יעשה בשבתות לא ינכה לו כלום, כמ"ש המ"א ריש סי' רמ"ג, לכן אין איסור אלא כשמשכיר בערב שבת, אבל כאן שכשמגיע השבת והגוי מסיק יש ריוח לישראל שייסק לו כנגדו בחול, לכך מחזי כעושה שליחותו שאמר לו טול אתה כו', עיין מ"ש בסי' רמ"ד), דההיא ברייתא ששינונו לא יאמר טול כו', וכן מה שהוסיפו הפוסקים בתנור ומרחץ כו', הכל מיירי בכהאי גוונא שאין לישראל ריוח במעשה שבת לאחר שאמר לו טול כו', ולהכי הוצרכו לטעם לפי שהמלאכה מוטלת על שניהם. ור"ת שאסר אף כשאינה מוטלת על שניהם לדעת התוס', ולמד ממרחץ ששניהם שותפין בו. אף את"ל דס"ל דלעולם הוה כמעמיד אף שאין לישראל ריוח, דומיא דשותפין שירשו מרחץ שאין להם תקנה כלל, וגם אף שאין המלאכה מוטלת על שניהם כמעשה דתנור. מכל מקום אנו קי"ל כהפוסקים המפרשים טעם האיסור משום דמוטלת על שניהם דוקא, מיהו עכ"פ כשאין ריוח לישראל, אבל כשיש ריוח לא מצינו חולק על התוס' בזה.

ומיהו לפי זה אפשר דלא בעינן שלא יהיה לישראל חלק מעולם בשבת, דאף אם עשה כן ר"ת לדעת התוס', היינו משום דס"ל דאף כשאין ריוח אסור משום דה"ל כמעמיד בידים, כמו שדקדקו התוס' לכתוב תיבת בידים, להורות דאף כשאין ריוח וגם לא ס"ל הא דהמלאכה מוטלת כו' אפ"ה אסור, ועל כרחך צריך לומר משום דהוה כמעמיד ממש בידים, הילכך אין מועיל מה שמקנה לו אח"כ לשבתות אפילו בהבלעה, כיון דהוה ליה כאומר ממש לעשות בשבת ומקנה ונותן לו במה לעשות, שאסור לדעת התוספות וסיעתם שהביא הש"ך שם, אף על פי שאין ריוח לישראל מזה. אבל לדידן דקי"ל דכשאין ריוח לא מיתסר אלא משום שהמלאכה מוטלת כו', ולא ס"ל דהוה כאומר ממש לעשות, אלא דכשיש ריוח מחזי כאומר כו' או מחזי כעושה בשבילו כמ"ש בסי' רמ"ד, א"כ אפשר דלא אמרינן הכי אלא כשעושה בשל ישראל, שלא הקנה לו אלא השכירו לו לשבתות, אבל כשהקנה לו אפילו בתנאי לא מחזי כאומר לו ולא כעושה בשבילו כיון שעושה בשלו. ומ"ש בספר התרומה שר"ת צוה לקבל החוב כו', ס"ל דהמעשה היה שגבה חצי תנור כמ"ש הרא"ש, וא"כ המלאכה מוטלת על שניהם, לכן אין מועיל מה שמקנה אח"כ, וכן משמע בהדיא מדבריו שם. ואף להמ"א דלא ס"ל כהתוס' שהביא הש"ך שם, מ"מ יותר נראה דס"ל כפירוש הראשון דלעיל, דבהגהות אשר"י מבואר דלא מהני התנו משום דלא הקנהו לו לעולם, וע"כ לא מיירי בשעת קניית ישראל את התנור, שהרי לא נזכר שם כלל מענין קנייה זו, וגם לא שייך לשון יקנה לו חלק כו', ואפילו הכי כתב על זה המ"א דלא מיתסר אלא משום שכר שבת ובהבלעה שרי. ועוד אי אפשר לומר כלל כשלא היה לישראל חלק מעולם הוא שאסר המ"א בשם התוס' משום שכר שבת, הרי התוס' כתבו בפירוש כל התנור של ישראל הוה ליה כמשכיר כו' ע"ש, אלא ודאי דלדעת המ"א די במקנה אח"כ (וכמ"ש בפנים).

ועיין

בתוספת שבת שפירש טעם התנאי שצוה ר"ת הוא, שכשמחליף משכורתו מחזי כמעמיד פועל, אף שאין המלאכה מוטלת עליו משום דה"ל כמחליף, אבל כשמתנה בתחלת השותפות ה"ל כמשכיר בהבלעה ושרי, אף שאין לו כלום בגוף התנור ע"ש. וצ"ע דבהדיא כתב המ"א סק"ו דהוה ליה כמשכיר, ולא כתב דהוה ליה כמחליף. ועוד צ"ע שכתב כיון דמתחלה היה נוטל חצי שכר כל יום ויום ואח"כ החליף משכורתו כו', דבתוספות מבואר שאף בתחלה היה לאופה כך וכך ימים ולישראל כך וכך. ועוד דמשמע מלשונם שלא נטל עדיין אלא שהיה לו ליטול, ורשות ביד הישראל ליתן לו איזה ימים שירצה, ואין זה מחליף כלל. ואף כשנטל כבר במה זכה באותן הימים דוקא שהיה הישראל כמחליף בשביל כך, אם הישראל הניח לו מרצונו ליטול באותן הימים בשביל כך לא זכה בהן הנכרי לעולם, דכיון שלא התנה עם הישראל שיטול דוקא באותן הימים, אף שהחזיק בהן הוה ליה חזקה שאין עמה טענה. ועוד דמאי מועיל התנאי שמתנה בתחלת השותפות, כיון שאם לא היה מסיק בשבת לא היה מסיק לו בחול כמ"ש המ"א, א"כ הוא מרויח בהיסק השבת. ובהדיא כתב המ"א ריש סי' רמ"ג טעם היתר השכירות הוא משום שמשכיר לו בין שיעשה בין שלא יעשה. ועוד דמלשון הגהות אשר"י מבואר בהדיא דהחילוק בין התנו דבשותפות להתנו דהכא, דהתם מקנה לו לעולם והכא אינו מקנה לו לעולם חלק בתנור, משמע בהדיא דהכא ג"כ מקנה לו חלק בתנור אלא שאינו לעולם. ואין לומר דלרבותא נקט הכא דאסור שלא בהבלעה, אבל בהבלעה אין צריך להקנות כלל דקיל משותפות, א"כ מנ"ל לר"ת לאסור כלל בלא התנו, וכיון דהכא קיל משותפות דמיירי ביה בתוספתא דדמאי שממנה ראייתו. אלא ודאי דשקולין הן, או דר"ת לא ס"ל שהמלאכה מוטלת כו' לדעת התוס', וא"כ התנו דהכא דומה ממש להתנו דשותפות לר"ת. והכא קי"ל לענין גוף התנאי אבל לא לענין זמן התנאי, חדא דאפשר דאף ר"ת מודה בהא דלא דמו להדדי משום דהתם המלאכה מוטלת על שניהם, ואפילו הכי לענין גוף התנאי דמו להדדי, דגם הכא כאילו מעמיד פועל כמו התם ממש, דהתם המלאכה מוטלת כו' אבל אין הישראל מרויח והכא הישראל מרויח אבל אין המלאכה כו', לכך מדמה להו ר"ת להדדי לענין גוף התנאי. ואף שזה דוחק, מכל מקום ע"כ צריך לומר כן לדעת המ"א כמ"ש.

ולענין פסק הלכה אין לנו להחמיר יותר, שאף אם דעת התוס' אליבא דר"ת הוא כפירוש הב' דלעיל, מכל מקום אפשר דלדידן לא קי"ל הכי כמ"ש, ובפרט שבספר התרומה וסמ"ג ורא"ש ורבינו ירוחם כתבו מעשה דר"ת בשותפות, ועוד שאף לדעת התוספות וסיעתם שהביא הש"ך אפשר דאין איסור אלא בשבת עצמו אבל קודם השבת אין איסור, ואף אם תמצי לומר דאסור אפשר דהיינו כשנותן לו רק כדי לעשות בשבת אבל כאן אם היה מסיק לו בחול בלא שיסיק בשבת היה נוח לו, ועוד דהתם אומר לו בפירוש לעשות אבל הכא אי הוה מיחשב כאומר בפירוש הוה אסור אף כשאין ריוח לישראל כגון שותפין בסחורה אף להתנות בתחלה כמ"ש לעיל, וגם משום ריוח לחוד כיון דעביד אדעתא דנפשיה אין איסור כלל, עיין בסי' רמ"ג ס"א בהג"ה ובמה שכתבתי בסי' רמ"ד:

סימן רמו

(א)

הנכרי דר כו'. באמת בלשון המ"א יש לדחוק דלרבותא קאמר דאפילו הכי אסור, אבל בדעת הט"ז צריך לומר כמ"ש בפנים, דבהדיא מבואר בספר התרומה סי' [רכא] דבית שמאי סבירא להו דאף בהולכה ברשות

הרבים חיישינן למראית העין, ובית הלל אליבא דר' יוסי בר' יהודה סבירא להו דלא חיישינן למראית העין אלא בשעת יציאה מבית ישראל. וכן משמע בהדיא ברמב"ם ע"ש. וע"כ צריך לומר דהתם לא חיישינן שילך אחד אחריו משעה שיצא מבית ישראל מבעוד יום עד שיהיה חשכה, שהוא זמן מה, אבל הכא משכחת לה בלא שילך אחריו זמן מה כלל וכמ"ש בפנים:

(ב)

שהנכרי יוליכנו נו'. הנה המ"א סוף סי' ש"ה לא הסכים בזה עם ר"מ אלשקר. אלא בתחלה העתיק דברי הגהות מרדכי דמה שהנכרי מוליכה ה"ל כקורא לה נו', והיינו אפילו בשבת עצמה כמ"ש בס' ש"ו ס"ב], וכמבואר בהגהות מרדכי וב"י ודרכי משה, ואחר כך כתב ענין בפני עצמו שהלבוש מחמיר ב"ב מיל למאן דאמר תחומין י"ב מיל דאורייתא, אבל בהגהות מרדכי מתיר, ועל זה כתב המ"א וכן משמע בר"מ אלשקר דכתב נו', ור"ל מדהתיר למקומות המחמירין לפי שהוא מנהג בטעות, ולא חייש למאן דאמר י"ב [מיל] מדאורייתא, ואם כן אף ביום א' אסור אם אדם מצווה על תחום בהמתו בתחום דאורייתא כדעת הלבוש. ועיין בתשובות רלב"ח סי' כ"ח מבואר שם דלא אסר אלא להוציא חוץ לתחום על ידי נכרי דהיינו אמירה, אבל להשאילו והוא מוציא חוץ לתחום לעצמו אין שום איסור, ובסוף התשובה לא השיג על הגהות מרדכי, אלא על אותן הראיות דמוכח מהן דאף אמירה שרי עיין שם היטב. וכן משמע קצת ממ"ש האחרונים בסוף סי' תקפ"ו ובסי' תרנ"ה והמ"א בס' תקט"ו ס"ק י"ט להתיר לדבר מצוה לשלוח על ידי נכרי חוץ לתחום משום דהוה שבות דשבות, ומשמע מסתימת לשונם דמותר למסור לו, ולדעת הט"ז ור"מ אלשקר יש כאן שבות אחד דהיינו המסירה האסורה אף בלא אמירה.

אבל אמירה בלבדה בלא מסירה לדברי הכל אינה אסורה אלא כשאומר בפירוש להוציא חוץ לתחום, אבל בלאו הכי לא גרע מקורא לה והיא באה ע"י קריאתו, וה"נ היא יוצאה ע"י אמירתו. דאין לומר דשייך הכא דיש שליחות לנכרי לחומרא כמ"ש בהגהות מיימוניות פ"ו והוה ליה כמוליכה בידיים, דזה אינו, שהרי לא אמר לו להוליכה חוץ לתחום ומעצמו הוא מוליכה, ואף בישראל לא אמרין בהא שלוחו כמותו.

ומיהו בנדון ר"מ אלשקר יש לחוש לדבריו (לדין דקי"ל דאמירה אסורה, דלא כהגהות מרדכי, כדמוכח מס' תקט"ז ותקפ"ו ותרנ"ה), דכיון שאומר לו לרעותה וידוע שירענה חוץ לתחום, אע"פ שדעתו שלא יהיה שלוחו אלא לרעות תוך התחום אבל מה שירעה חוץ לתחום עושה כן מעצמו, ואין דעת הישראל מסכמת שיהיה שלוחו לזה אלא שאינו רוצה למחות בידו, מכל מקום הוה ליה דברים שבלב ואינן דברים כיון שלא אמר לו בפירוש שירענה תוך התחום, דדמי ממש לאומר הבא לי מן החלון והביא לו, אע"פ שלא היה בלבו מזה אלא מזה ה"ל דברים שבלב בריש פ"ו דמעילה. ואף דהתם היה שוגג והכא יודע שיש איסור חוץ לתחום, ואנן סהדי דהתירא נחא ליה נו', אין זה מועיל כלום. עיין בתוס' דקידושין דף מ"ט ע"ב. ולא כתב כן הטור ושו"ע סימן תמ"ח אלא כשאינו אומר כלום בפיו, דבכה"ג מיירי בהשוואל, שמשם למד הטור דינו. אבל כאן בנידון דידן שהנכרי מוציאו חוץ לתחום לצורך עצמו פשיטא דלא הוה שלוחו כמ"ש בהגהות מרדכי פ"ד (ועיין במ"ש בס' רנ"ב ורס"ג ועיין סוף סי' ש"ה), דאל"כ למה לי טעמא דמראית העין. עיין ב"י בשם ספר התרומה:

(ג)

וטוב לחוש נו'. אף שרמ"א בדרכי משה ובהגהות ביו"ד סי' קנ"א כתב יש להחמיר, אפשר שכוונתו ג"כ שטוב להחמיר כלשון הגהת אשר"י, אבל אין חיוב בדבר, כמו רוב יש להחמיר שבדברי האחרונים שהוא

חיוב גמור דוק ותשכח. או אפשר משום חומרא דעבודה זרה החמיר טפי, אבל העיקר ודאי דשכירות לא קניא כלל כמ"ש המ"א מההיא דישאל ששכר כו'. ומ"ש דהתוס' בעבודה זרה פירשו בשם ר"י דמיירי כשמזונותיה על הכהן, מכל מקום הרי רש"י שם והרא"ש והרע"ב פרק י"א דתרומות והתוס' ביבמות דף ס"ז ע"ב כולם פירשו דמיירי אף כשמזונותיה על הישראל.

והא דלא פריך מרישא, י"ל דהוה מצי למימר טעמא כדרב ספרא ביבמות שם מי קתני והן שלו הואיל וחייב באחריותן, בכחשא ופחתא, אע"ג דאינן שלו אכלי בתרומה, והכא נמי ישראל ששכר מכהן דכחשא ופחתא על הכהן אכלה בתרומה אפילו אי שכירות קניא, אבל לענין שבת לא תלי באחריות אלא בהן שלו, דדוקא בתרומה קתני הואיל כו', ולא ילפינן מינה בעלמא לפי הס"ד דהיינו אחריות גניבה ואבידה, דהא בפסחים דף ה' ע"ב פריך בפשיטות הניחא למ"ד גורם לממון דמי ואנן קיי"ל כמ"ד דלאו כממון דמי, ושאני הכא דכתיב לא ימצא ע"ש, והוא הדין למסקנא באחריות דכחשא ופחתא. וזהו טעמן של האוסרים בסעיף ד כשאין הנכרי יכול להוציאה, ונסתלקה מעליהם תמיהת בעל שו"ת תודת שלמים ח"ב סימן כ' ע"ש, וגם נסתלקה בזה תמיהתו על הפנים מאירות סי' י' גבי ישראל ששכר מכהן, שאינו נגד הגמרא ודו"ק.

מיהו אנן לא קיי"ל הכי אלא כמ"ש רמ"א סוף סי' זה להקל אף כשכולה של ישראל, כתיקון תשובת ריצב"א דס"ל כהמתירין בסעיף ד, כמבואר בב"י סי' רמ"ה, ואחריו נמשך המ"א בסוף סי' זה, ע"ש מ"ש שדעת רמ"א להקל אף בסעיף ד (ועיין בתשובת תודת שלמים סי' הנ"ל שתירץ קושית המשנה למלך ופנים מאירות על הב"י). וטעם המתירין הוא משום דביבמות שם מסיק רבא דכיון דמחוסרא גוביינא אתי הקדש וחמץ ומפקיע מידי שיעבוד, ולפי זה לא ס"ל כרב ספרא דמי קתני והן שלו כו' אלא הן כשלו אף לענין הקדש וחמץ, והוא הדין לענין שבת, דמאי שנא שבת מחמץ. דהא דחמץ מפקיע מידי שיעבוד היינו אפילו כשאחריות החמץ הוא על מי שהחמץ משועבד לו, דלא מיתסר משום דכתיב לא ימצא לרבות כשאחריות על ישראל, אלא משום דמחוסרא גוביינא כדמפרש רבא בעצמו שם, ע"ש ובפרש"י שפירש בנכרי שהלוה כו' מוקים רבא כשהרהינו כו', ועיין היטב בסוגיא פרק כל שעה גבי הא דפריך תנן נכרי שהלוה כו' בשלמא לאביי כו', ע"ש דבלא הרהינו אף שהאחריות על הנכרי אסור לרבא כשלא אמר לו מעכשיו, דבלאו הכי אף לאביי אסור משום האחריות דכתיב לא ימצא כמ"ש התוספות ורא"ש שם, ומ"ש הרא"ש במסקנא דבלא הרהינו אסור משום האחריות, היינו כשאמר לו מעכשיו ע"ש היטב ודו"ק. אלא דהתם החמץ לא היה של הנכרי מעולם, הילכך מקרי מחוסר גוביינא אצלו אף שאחריותו עליו מגניבה ואבדה, וכחשא ופחתא בלבד על הישראל, או אפילו כשהכל על הנכרי, משא"כ בשום שהכניסה לחתן שהיה שלה אינו נקרא מחוסר גוביינא אלא אם כן גם אחריות כחשא ופחתא על בעלה, ובלאו הכי הוה ליה כפקדון ושאלה דהיכא דאיתיה ברשותא דמריה קאי גם לענין הקדש וחמץ ושחרור, אבל כשאחריות כחשא ופחתא עליו דמי כאילו שיעבד לה בעלה זה השום ולא היה שלה מעולם, ולהכי מקרי מחוסר גוביינא, דאי לא תימא הכי האיך שייך לומר רבא לטעמיה, דהתם מיירי בשעבוד בעלמא, אלא ודאי דהכא נמי דמי ממש לשעבוד דמיירי ביה רבא ואמר דהקדש וחמץ מפקיעין מידי שיעבוד, ולא משום דכתיב לא ימצא כמו שיתבאר, אלא משום שהן שלו כיון דמחוסר גוביינא, והוא הדין הכא כשאחריות כחשא ופחתא עליו הן כשלו משום דמחוסר גוביינא אצלה. והוא הדין בנידון דידן כשאחריות כחשא ופחתא על הנכרי הן כשלו לענין שבת, משום דמחוסר גוביינא לישראל לפי המסקנא דרבא.

ולפי זה אין לנו לחלק בין תרומה לשאר דברים כגון הקדש וחמץ ושחרור ושבת, דהא דתנן עבדי צאן ברזל יאכלו היינו משום דמחוסר גוביינא, ובהקדש וחמץ ושחרור נמי דינא הכי, ואם כן ישראל ששכר פרה

מכהן דאכלה בתרומה ע"כ צריך לומר דשכירות לא קניא, דאי קניא אף שאחריות כחשא ופחתא על הכהן מכל מקום היא מחוסרת גוביינא אצלו. דהא דמצרכינן שיהא עליו אחריות כחשא ופחתא לענין שום שיהא מחוסר גוביינא אצלה, אף שהוא משועבד לבעל יותר משכירות לשוכר, היינו משום דקיי"ל דשכירות לא קניא, ולא אמרינן ליומא ממכר הוא כיון דהדרא בעינא, והוא הדין לקבלת צאן ברזל לא אמרינן ליומא ממכר הוא כיון דהדרא בעינא, אבל אי שכירות קניא דליומא ממכר מיקרי מחוסר גוביינא לכהן אף שאחריות כחשא ופחתא עליו. ודמי ממש לישראל שהלוה לנכרי על חמצו, דאסור לאביי אף שלא אמר לו מעכשיו, משום דקניא ליה למפרע, אף שאחריות על הנכרי אף מכחשא ופחתא, דאם אחריות כחשא ופחתא דהיינו יוקרא וזולא והפסד באונס על ישראל אסור בלאו הכי, דאחריות אלו עדיפי מאחריות דגניבה ואבדה, דהא ס"ד דמקשה בע"ז דלא פריך מרישא הוא משום דאחריות כחשא ופחתא על הכהן, אע"ג דאחריות גניבה ואבדה על ישראל, אלא ודאי כיון דקני ליה לאביי לא משגחינן באחריות כלל, אף אם לא הרהינו אצלו דמחוסר גוביינא, וכ"ש הכא דלא מחוסר גוביינא לישראל. ואף לרבא לא בעינן הרהינו אם אמר ליה מעכשיו דקני ליה למפרע. אלא משום דמסתמא סיפא דומיא דרישא, להכי מפרשי רש"י והרא"ש דאף כשהרהינו אצלו מיירי, ואפילו הכי צריך לומר מעכשיו לרבא. ועוד דעכ"פ גבי אם הרהינו כתב הרא"ש דמיירי שאין האחריות על הישראל, דאל"כ אף כשאין המשכון שלו אסור ע"ש, ובודאי לפי זה אף אחריות דכחשא ופחתא אינן עליו כמו שנתבאר, ואפילו הכי אסור משום דקניא ליה. והוא הדין לשכירות אי ליומא ממכר הוא, ומדאכלה בתרומה ודאי דשכירות לא קניא אפילו לחומרא. אבל מכל מקום המקשה לא יוכל להקשות מרישא, די"ל כדרב ספרא דבאחריות דכחשא ופחתא אכלה אע"פ שאינה שלו, כמו כהן ששם פרה מישראל. אבל לרבא י"ל דשאני הכא דמחוסר גוביינא לישראל.

ובזה יתורץ קושית הרי"ף על רבותיו ביבמות שם, שלא נתעלמה מהם סוגיא דשמעתא ודו"ק. ומכל מקום הרי"ף השיג, דליתא לדיוקא דדקו כו', ר"ל שדקדקו כן ממתניתין וזה אינו לרב ספרא. ומדקדוק לשון הרי"ף שם שכתב דמקשינן למ"ד דכל היכי דמחויב באחריות אכלי בתרומה, משמע נמי דלא קי"ל הכי אלא אם כן מחוסר נמי גוביינא לישראל וכמו שנתבאר. עיין בתוספת שם ד"ה עבדי צאן ברזל כו' וברמב"ם הלכות עבדים:

(ד)

א"כ מן הסתם כו'. עיין במה שכתבתי בסימן תמ"ה [ה] בס"ד.

(ה)

וההקנאה שהן כו'. לחילוק זה נתכוין המ"א בשם הצמח צדק, והוא מבואר שם בסוף ע"ב דף מ"א דעד כאן לא התיר הריצב"א כו'. ואף שהדיוקים שם סתרי אהדדי תפס המ"א דיוקא דרישא עיקר, כדמוכח מסוף דבריו שם דאף כשמקנה לכל משך זמן שכירות אם הוא תמיד כו', אלמא דיוקא דסיפא לאו דוקא א"כ דיוקא דרישא עיקר. וכן משמע בש"ע, דבסעיף ג' לא התיר אלא בדיעבד ובסעיף ד' וסעיף ה' הביא דעת המתירין אפילו לכתחלה ולא חשש למראית העין. ועוד דגבי הוראת ר"י בי רב הצריך לכתוב בערכאות משום מראית העין משום דלא הקנה לו אלא לשבת כמ"ש בב"י אחריות שבת כו', משא"כ בהיתר הסמ"ג וריצב"א לא הצריך לכתוב בערכאות משום שלא הקנה לשבת בלבד. ומ"ש שיפרסם כו', היינו לרווחא דמילתא שכל מה שאפשר לו להוציא את עצמו יותר מידי חשד יש לו לעשות. אבל משום פרסום זה לבד אין היתר, שהרי בדרכי משה פסק בהדיא גבי שכירות גרידא דאין מועיל שיפקיר לשבת

בפני ג', אף שיתפרסם. והא דמהני ערכאות היינו משום דכתיבה בערכאות יש לה קול ופרסום יותר מפרסום בעל פה אפילו בפני מאה איש, כדמוכח מהמלוה בעל פה אפילו בפני מאה עדים לא גבי ממשעבדי משום דלית לה קלא ובשטר גבי אפילו הנעשה בערכאות של גוים.

אבל אין לומר שהמ"א נתכוין למ"ש הצמח צדק בתחלת דבריו, דדוקא מכירה גמורה שרי משום פסידא אבל לשבת בלבד ליכא פסידא, כמו שהבין בעל תוספת שבת, דזה אינו שהמעייין היטב בצמח צדק יראה דדוקא בנידון שלו שמלאכה של ישראל ליכא פסידא, שאם לא ילך בשבת לא יפסיד מכיסו, והתם אף אם מקנה לכל ימי השבוע אסור מהאי טעמא, שהרי כתב כן על דברי הריצב"א, אבל כשמשכיר לנכרי לעשות מלאכתו איכא פסידא אם לא יקנה לו, שלא ירצה לשכור ממנו לבד משבתות, ולכן אף כשאינו מקנה רק לשבת שרי, כמו שהתיר בהגהות מרדכי בשם סמ"ג ומהר"י בי רב. ועוד דהמ"א לא סבירא ליה כלל בהא כהצמח צדק, שהרי בסוף סי' זה התיר למכור הסוסים לנכרי, דלא כצמח צדק, וטעמו ונימוקו עמו, דהצמח צדק נמשך אחר התוס' ורא"ש שאין היתר עכשיו למכור להם בהמה גסה אלא משום פסידא, ולכן המציא מלבו טעם ההיתר שנוהגין לקנות כדי למכור, משום שאותם הנוהגין כן במדינתו אין דרכם כלל להשאיל ולהשכיר וגם הם אינם בקיאים בקלא, ומתוך כך העלה לאיסור בנידון שלו ע"ש. אבל מלשון ספר התרומה שהביאו האחרונים בי"ד סימן קנ"א, וכתב שם הש"ך שכן דעת הש"ע וכן נהגו ע"ש, מבואר שם מסיום לשונו דאף שקונה לצורך עצמו (דהתם לא איירי בקונה כדי למכור, שהר"ן הוא שכתב כן על ספר התרומה ע"ש בר"ן ובספר התרומה) לא בקיאים האידנא בקלא, וגם אין דרכנו להשאיל ולהשכיר. אלא שאם אירע במקרה שמשכיר התיר הסמ"ק בהפקר, ולא משום פסידא כמ"ש הצמח צדק, דהא בב"י מבואר דאף להשאיל שרי להסמ"ק, וכן משמע באמת מלשון הסמ"ק דף ס' ע"ב ע"ש. ומ"ש הצמח צדק ולפי זה אתי שפיר כו', זה אינו, דאפילו בכלים אסור בערב שבת, והטעם הוא משום דנראה כשכר שבת, כמ"ש הב"י ריש סי' זה לשיטת התוס', שכן הוא ג"כ דעת סמ"ק. ומיהו לענין גוף הדין של הצמח צדק יפה הורה במדינתו שהיה דרכם לקנות כדי להשאיל ולהשכיר כמבואר מלשונו שם:

(ו)

תתייקר כו'. זהו פירוש למ"ש סמ"ג וש"ע יוקרא כו'. וכן כתב בהדיא בשו"ת פנים מאירות סי' יו"ד כיון דשבח הפיטום דידיה הוה קנין כספו. ואף שהוא כתב כן לשיטת האוסרין כבר השיג עליו בשו"ת תודת שלמים שם, ולדינא יפה חילק בנדון שלו, ולדידן דקי"ל כהמתירין לאו דווקא פיטום אלא יוקרא. ובנדון שלו לא קיבל עליו יוקרא וזולא ואפילו קיבל עליו אחריות מיתה אפילו באונס אסור, ואתי שפיר דלא פליג על המשאת בנימין סי' ל"ה, כמ"ש עליו בשו"ת תודת שלמים שם, דהמשאת בנימין מודה למהרי"ו (שהובא ברמ"א בי"ד סוף סי' ש"ף) היכא שלא קיבל עליו רק אחריות גניבה ומיתה כמבואר במשאת בנימין שם, ומלשון המשאת בנימין שם שכתב ואין להנכרי חלק כו' משמע נמי דעיקר ההיתר בצאן ברזל הוא משום שהשבח שלו ולא משום שכל הפסד חל עליו (ועיין בתודת שלמים סי' הנ"ל דשבת ובכורה שוין בזה לדעת המתירין, וכן הוא בפנים מאירות שם. ועיין מ"ש לעיל דשבת דמי לחמץ, ובמ"ש בסי' תמ"ח דבכורה קילה טפי).

ואף דבגמרא דיבמות שם לא הוזכר רק כחשא ופחתא ולא השבח, היינו לרב ספרא, דמשום אחריות לחוד אכלי בתרומה אע"פ שאינן שלו, דמשום שכל הפסד כחישותן עליו הרי הן כקנין כספו, וא"כ יותר תלוי בהפסד מבהשבח, שהשבח הוא דבר העודף על העיקר ואינו בדין שיאכל העיקר משום העודף שהוא כספו, משא"כ בהפסד שהפסד העיקר חל עליו ולכן יאכל כספו (והא דפירש"י שם יוקרא וכו' קושטא דמילתא קאמר, ואם בדוקא קאמר כ"ש שהאמת אתנו). אבל המתירין דס"ל דצאן ברזל הן שלו, יותר תלוי

בהשבח מבההפסד, שההפסד אפשר שיקבל על עצמו מחמת הנאתו והרווחתו בחילוק ולדותיה או במלאכתו, אבל כשבח גופה שלו מכלל דגופה קנוי לו, עיין בריש פרק המפקיד:

(ז)

יש לו לפרסם כו'. אין לומר דרמ"א קאי אכולה שלו, אבל בשותפות לא שייך מראית העין כמו בריש סי' רמ"ה, דהא הש"ע הצריך ערכאות בשותפות. ואין סברא כלל לומר דשאני התם דהקנה לשבת לחוד, דמכל מקום שמענין שיש מראית העין גם בשותפות, ולא דמי כלל לסי' רמ"ה וק"ל. וא"כ רמ"א קאי אכל צדדי היתר דבשותפות ובתוכם נזכר בש"ע גם מכירה גמורה:

סימן רמז

(ח)

כשמשלחו מופלג כו'. הנה ספר התרומה קאי בשיטת התוספות דברייתא קמייתא דלא ישכיר כו' אתיא כבית הלל ובד' וה' שרי, ותני בסיפא כיוצא בו כו', משמע דאפילו בלא קצץ שרי בד' וה' כשיטת הרא"ש. ואפילו הכי כתב שיאמרו שבשבת כו', אלמא דאף לפי זה שרי בד' וה' ולא חיישינן שיאמרו שבשבת כו', וע"כ צריך לומר שלא החמירו כל כך. ולכאורה יש לומר דדוקא לשיטת הרא"ש צריך לומר הכי, אבל להרי"ף ורמב"ם בלאו הכי אתי שפיר, דס"ל דאף מופלג לפני שבת דלא מחזי כאומר לו לילך בשבת אפילו הכי אסור כשלא קצץ משום שטורח בשביל ישראל, וא"כ הכי נמי כשילך בשבת אחר האיש טורח הוא בשביל ישראל. אלא שמלשון הב"י ריש סי' רנ"ב מבורר דלכולי עלמא טעם האיסור בלא קצץ הוא משום דמחזי כשלוחו, אלא דלהרא"ש לא מחזי רק בערב שבת ע"ש. וא"כ כשיש שהות להגיע לשם הוה ליה למשרי אף לרי"ף ורמב"ם (כמ"ש בפנים). וכן דעת המ"א שהביא דברי ספר התרומה בדברי המחבר ולא בדברי רמ"א:

(ט)

יש להחמיר כו'. אף אם פירוש המ"א דחוק בלשון מהר"י אבוהב וב"י, מכל מקום הרי בתשובת מהר"ם סי' ר"ב מבואר בהדיא לאיסור, ואין שומעין לאחרונים נגד גדולי הראשונים כשלא הביאו דבריהם וחלקו עליהם. ואף הראב"ן שמיקל לפי פירושו היינו משום דס"ל דלא קיי"ל כבית הלל דאמרי עד שיגיע לבית הסמוך לחומה אלא כרבי עקיבא דאמר שיצא מפתח ביתו כמבואר בדבריו ע"ש, וא"כ לפי מ"ש כל הפוסקים דגבי איגרת קיי"ל כבית הלל צריך להחמיר בזה אף לפי פירושו, זהו כוונת המ"א.

ועיין בב"י סי' שי"ח וסי' של"א דלהוסיף במלאכה יש אומרים שאינו אלא מדברי סופרים, והיינו כשמוסיף בשר קודם שיתן הקדרה על האש, ויש אומרים שאסור מן התורה, ובערובין גרסינן ע"י נכרי ע"ש, אלמא דלהוסיף ע"י נכרי לא שרי אלא לצורך מילה. וא"כ הוא הדין לענין לא קצץ דמחזי כשלוחו אין להקל מהאי טעמא, דהכי נמי מחזי כשלוחו בהוסיפה שמוסיף במשא או איגרת זו כמ"ש המג"א:

סימן רמח

(א)

ואם אי אפשר כו'. הנה הב"י ודאי לא ס"ל כמ"א שהרי דחה בסוף סי' זה דברי ר"ת, משום שא"כ למה הוצרכו למצוא היתר למפליגים בערב שבת הלא הכל מפליגים לדבר מצוה, ומאי קושיא הלא עינינו רואות שאין פוסקים לשבות כלל, לפי שאי אפשר, שהספינה הולכת רק בשביל הנכרים. ואין לומר דא"כ אפילו קודם ג' ימים נמי כמ"ש ראב"ן סימן ס' דגם בזה צריך לפסוק, שהרי משמעות הפוסקים אינו כן, ובפרט בש"ע שהיפך לשון הברייתא ודו"ק. וכן קשה גם כן ברמ"א סוף סי' זה. ועיין במ"א סימן תרי"ג דמשמע שם דאף אם תתבטל המצוה לגמרי לא יפליג כשאי אפשר לו לפסוק ואם גם כאן נתכוון לזה באמת שהדבר תמוה מאוד לשיטת הש"ע שהטעם משום עונג וכשהולך לדבר מצוה פטור ממצות עונג שבת אם כן איך יבטל מצותו משום עונג שבת. ועיין בש"ך י"ד סוף סי' רס"ו דס"ל גם כן דלא כמ"א דאם לא כן לא השיג כלום על הרשב"ץ. וראיה ברורה לדעת הבית יוסף וש"ך מדתניא אין צרין על עיירות כו' ובמלחמת מצוה מותר אף שיבטלו מעונג להרי"ף וסייעתו וגם יחללו שבת להרז"ה וסיעתו, מכלל דלדבר מצוה שרי לגמרי ואין צריך לפסוק אלא היכא דאפשר לרווחא דמילתא לחומרא בעלמא שלא יהיה נראה כמבטל עונג שבת וכמחללו בידים שלא לצורך מצוה ופקוח נפש (ואפשר שלזה העתיק הטור ברייתא זו בסימן רמ"ט להוכיח ממנה דהלכה כרשב"ג, והפוסקים כרבי סבירא להו דהיכא דאפשר שאני).

וע"כ צריך לומר דהמ"א לא כתב כן אלא כשיודע שאפשר לעשות המצוה כשיפליג אחר השבת כמו כשיפליג קודם השבת דאז אין לו לבטל מצות עונג בודאי אלא בספק דהיינו שיפסוק עמו דאפשר שיקיים אמונתו וישבות אבל בלא"ה אין לדחות מצות עונג שהיא מצוה עוברת מלפני אותה מצוה שאינה עוברת, כמו שכתב רמ"א סוף סי' תרפ"ז, ולא חלק עליו המ"א שם אלא משום שהמת מצוה מוטל בבזיון, אבל הכא דמי למ"ש בסי' ע"ב דאין מוציאין המת סמוך לקריאת שמע ע"ש, אבל כשיש חשש שמא תתבטל המצוה אחר השבת אין לו ליכנס לספק מחמת מצות עונג שבת שהרי העוסק כבר במצוה פטור ממצוה אחרת אפילו היא ודאי עוברת אע"פ שאפשר לו לקיים שתיהן אינו צריך לטרוח אחריה כמ"ש בסי' ל"ח, אלא שמדברי סופרים יש לו לכתחלה להתחיל בעוברת אבל כשהשניה היא ג"כ ספק עוברת אין לו להניחה כיון שבאה לידו ראשונה אין מעבירין על המצות, ואמרו מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה, הילכך צרין על עיירות כשהן מוכנים לכך שמא אחר השבת יארע איזה סבה ולא יהיו יכולין להתחזק לצור כמו עכשיו (אבל אין לומר דהתם שאני דבכל יום ויום שהם מוכנים לצור ואינן צרין עוברים על מצות כי החרם תחרימם, וכן בנדון הש"ך אסור להניחו ערל, דא"כ בכל המצות שאין קבוע להם זמן נמי נימא הכי דכל שעה שיש בידו לקיימן ואינו מקיימן עובר על צווי המחייבו לקיימן. ועוד דבהדיא מבואר במ"א סימן תמ"ד סקי"א משא"כ במילה כו'. ומיהו צ"ע ממ"ש בסי' רמ"ט ותקס"ח.

ואיך שיהיה מכל מקום לדינא הדבר ברור להקל בשעת הדחק או שיש חשש שמא תתבטל המצוה, דאף אם תמצוי לומר דהמ"א ס"ל גם בזה להחמיר מכל מקום כל כהאי גוונא יש לסמוך על הטור והב"י ורמ"א והש"ך להקל בדברי סופרים בשעת הדחק או במקום חשש ביטול מצוה:

(ב)

ויש מתירין כו'. עיין בב"ח שדעתו להקל לגמרי. ואף רא"ם לא החמיר אלא כשיושב למטה מי' טפחים ע"ש. והמ"א סתר דברי הב"ח, אבל דברי רא"ם אין לנו לסתור להחמיר בדברי סופרים שכל המחמיר בדברי סופרים עליו להביא ראיה וטעם לדבריו כדתנן בפ"ד דידיים.

והמ"א לשיטתיה אזיל דס"ל בסי' רס"ו דכשהסוס מהלך בארץ הוה ליה כאילו הוא מהלך בארץ וה"נ מה שהספינה מהלכת למטה מי' טפחים הוה ליה כאילו הוא מהלך שם. אבל הב"י שם לא סבירא ליה הכי. וכן דעת אבן העוזר סימן רמ"ו עיין שם שסתר דברי המ"א מהירושלמי דברכות דאזלא מחמתיה כדאיתא בפרק קמא דבבא מציעא לא אמרינן הכי כ"ש בספינה. וכיון שהרא"ם וב"י ואבן העוזר מקילין כדאי הם לסמוך עליהם בעת הצורך להקל בדברי סופרים.

וגם המ"א עצמו בתחלת דבריו שם לא אסר בסוס אלא משום דניחא תשמישתיה והוה כארעא סמיכתא כמו קרון להב"י שם. ואף שמלשון רש"י משמע דכל שאינו נח כמו עמוד לא הוה כארעא סמיכתא מכל מקום הב"י שם סמך על הריטב"א דס"ל דאף קרון הוה כארעא סמיכתא ע"ש בריטב"א והובא ג"כ ברלב"ח סימן כ"ח לפסק הלכה. ולפי זה הא דספינה לא הוה כארעא סמיכתא ע"כ היינו משום שאינה מהלכת בארץ כמו קרון וסוס וא"כ אין לחלק בין למעלה מי' טפחים בין למטה מי' טפחים אלא בין למטה מג' טפחים בין למעלה מג' טפחים דנפק מתורת לבוד ולא הוה כמהלכת בארץ.

ולא דמי למ"ש בסי' שנ"ו וסי' שע"ו דהתם קל הוא שהקילו במים כדאיתא בגמרא בדוכתי טובי וזהו דעת האגודה שהביא המ"א בסי' שס"ו סק"ה דס"ל דהלכתא כרב הונא ורב יוסף, ואביי דיחוייא בעלמא קמדחי ורב א[ש]י אינו אלא מפרש דיחוייא דאביי אבל מכל מקום הילכתא כרב הונא לגבי רב נחמן שהיה גדול ממנו הרבה. ולפי זה דוקא לענין היתר טלטול במים אמרינן גוד אבל לענין טלטול בתוך הספינה לא אמרינן בה גוד. ואפילו להחמיר לא אמרינן כמבואר בטור וש"ע בסי' שנ"ה שהקילו בגזוזטרא אלא אם כן חלון פתוח לה ע"ש במ"א ובתוס' ורא"ש ריש פרק כל גגות ודו"ק וא"כ בנידון דידן י"ל ג"כ דלא אמרינן גוד.

ואף אם תמצי לומר דאמרינן גוד וכן אף לפי מ"ש המ"א בתחלת דבריו בסי' שס"ו כרב נחמן מכל מקום בנידון דידן ע"כ צריך לומר דאפ"ה לא הוה כארעא סמיכתא לענין תחומין דאם לא כן אף שהיא מהלכת למעלה מי' טפחים נמי מאי שנא מקרון אי אמרינן גוד.

ולפ"ז אף כשמהלכת למטה מג' טפחים לכאורה אפשר דלא מיתסר להרא"ם, דהא דמחמירין בכהאי גוונא גבי עמוד בהזורק משמע דמשום גוד נגעו בה דאין להחמיר מתורת לבוד דהא לא אמרינן לבוד להחמיר כל כך שיהא נחשב כהגיע לארץ ואפ"ה יעלה למנין י' טפחים כמ"ש המ"א סוף סי' תרל"ב אבל בגוד אין צריך שיהא כהגיע גופו לארץ אלא מושכין חודו כו'. ואפילו להחמיר, שהזורק על גבי גזוזטרא חייב. ומ"ש בסי' תרל"ב ס"ק ב' היינו משום דחבוט רמי הוא שמגיע גופו למטה.

ומיהו בפ"ק דעירובין גבי חבלים ובהזורק דף צ"ז ובכמה דוכתי מבואר דמשום לבוד נגעו בה אפילו להחמיר לחייב הזורק לשם מרשות הרבים גמורה. וצריך לומר שלא כתב כן המ"א אלא גבי סכך פסול, דעיקר הלבוד שם אינו אלא בשביל להחמיר בלבד לצרף הפסולים, אבל כאן אין עיקרו בשביל להחמיר בלבד. ולפ"ז בנידון דידן יש להחמיר כשמהלכת למטה מג' טפחים משום תורת לבוד. דאף אם תמצי לומר דנידון דידן דמי כעיקרו להחמיר בלבד, מכל מקום הא כתב המ"א סי' תק"ב דכהאי גוונא אמרינן לבוד אפילו להחמיר ע"ש ובסי' תרל"ב ודו"ק:

(ג)

לא רצו להחמיר. כן הוא במהרי"ק. ואף שמלשון הדרכי משה ומ"א סק"ג אפשר ללמוד דדוקא כשיש חשש סכנה אם יצא ממנה בשבת שרי דומיא דסעיף ד', מכל מקום מסתימת לשון רמ"א בהג"ה משמע דבכל גוונא שרי, שהרי לא הזכיר כלל שיצטרך, עד אח"כ. וכן בדרכי משה משמע שהסכים למהרי"ק לדינא, אלא משום שבמהרי"ק מבואר דלהרי"ף דאינו מחלק בין תוך ג' לקודם ג' לענין תחומין ע"כ סבירא ליה דאין איסור כלל משום תחומין בספינה כדעת רשב"ם כיון שהספינה הולכת מאליה, והשיג עליו הב"י מתשובת הרמב"ם, וכן באמת אנן לא קיימא לן כרשב"ם, מכל מקום איסור זה אינו מדאורייתא אף גבי קרון, אף למ"ד י"ב מיל דאורייתא, דלכולי עלמא לא שייך תחומין כשהספינה הולכת כמבואר במהרי"ק לשיטת ר"י. והב"י חלק עליו במ"ש להקל קודם ג' אף מדרבנן דלא גזרו כל כך, וכוונתו דכיון דההליכה מצד עצמה אין בה איסור משום תחומין אלא שחכמים גזרו שלא ליכנס לתוכה שתהא מוליכה אותו בשבת חוץ לתחום, וקודם ג' ימים לא גזרו כדעת ר"ח, שהרי"ף שחלק על ר"ח סבירא ליה כרשב"ם דמותר ליכנס, ועל זה חלק הב"י דהרי"ף לא ס"ל כרשב"ם. ועל זה כתב בדרכי משה דאעפ"כ העיקר כדעת ר"ח דקודם ג' לא גזרו, והביא ראיה ממה שלא גזרו להפליג למקום סכנה קודם ג' אף שיודע שיחלל בידים, וכל שכן הכא דלא גזרו קודם ג' אף שיודע שהספינה יוליכנו חוץ לתחום. וראיה ברורה מרבן גמליאל ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא שהלכו בספינה חוץ לתחום ברקק שאין בו י' טפחים, אף אם תמצי לומר שהפליגו קודם ג' מכל מקום סתם רקק אין בו סכנה לשבות בשבת. ואין לומר שפסקו עמו לשבות ולא שבת, דמכל מקום לכתחלה איך סמכו על הפסיקה אם היה איסור בדבר הרי אין הנכרי נאמן על זה כמ"ש סי' רמ"ו (ואין לומר דבפניו שאני שהרי הוכיח סופו שלא שבת) וכן משמע בהדיא ברי"ף ורא"ש דאף לדבר מצוה שפוסק לשבות אעפ"כ אין היתר אלא כשעמוק י' טפחים. והשגת הב"י על מהרי"ק לדעת הרי"ף צע"ג ודו"ק:

(ד)

יצא ממנה כו'. אבל אם לא יצא ממנה מותר לצאת מספינה לספינה כדאיתא בהדיא ריש פ"ד דעירובין בקופץ מספינה לספינה. ומ"ש המ"א סוף סי' של"ט היינו לדעת הרב בהג"ה דמיירי כשיצא ואין היתר אלא משום דה"ל כביתו לכן איסור בספינה אחרת:

(ה)

או אפילו כו'. עיין ברלב"ח שהתיר אף בלא קניית שביתה (וכן כתבו המגיד משנה וב"י ודרכי משה בשם מהרי"ק), ועל זה כתב המ"א דאין להקל, אבל על ידי קניית שביתה מנא לן למחות בשבת יותר מבערב שבת, כיון דלדבר מצוה חשבינן להו ולכך פטורים מעונג, וכן אף אם יצטרך לחללו לא גזרו לדבר מצוה כיון שבשעת יציאתו אינו מחללו כלל, א"כ אף בשבת מנא ליה למחות. ובפרט לפי מ"ש המ"א לבה"ג דה"ל כנכנס לביתו:

(ו)

לטייל בלבד כו'. עיין מ"א סוף סי' של"ט דכתב הא דר"י הלוי לענין להפליג בשבת בלא קניית שביתה. אבל כאן אם כוונתו לאיסור לדעת ר"ת צ"ע, דמשמע מר"ת שכל שאינו הולך לטייל לא מקרי דבר הרשות. וכן כתב באור זרוע בפשיטות. ועוד דהא להרויח נמי אינו יודע אם ירויח כדאמרינן בפ' מקום שנהגו שאין

אדם יודע במה משתכר. ועוד דהא ר"ת יליף לה מחול המועד ובחול המועד ודאי שרי משום ספק פסידא אפילו לעשות מלאכה גמורה שלא לצורך המועד משום דה"ל ספק דבר האבד עיין מ"א סי' תקל"ז, וכ"ש לספר ולכבס במועד דשרי אפילו כשיצא להרויח, דבכהאי גוונא אסור לעשות מלאכה גמורה שלא לצורך המועד משום הרווחה בעלמא ואפילו פרקמטיא אסורה עיין סי' תקל"ז וצ"ע:

(ז)

ולא בתחומין כו'. בש"ע לא הזכיר כלל חוץ ל"ב מיל, ואפ"ה כתב המ"א דאין להקל, דהיינו למחות בידם. וגם אם הולכים יותר מ"ב מיל אין בנו כח למחות לפי מ"ש התוספת שבת, כיון שרוב הפוסקים חולקים על הרמב"ם בזה, וגם אם נושאים משאות בידם הכל מדרבנן במדבר שהוא כרמלית בזמן הזה עיין סי' ש[מ]מ"ה:

(ח)

לארץ ישראל לסחורה כו'. וכ"ש אם מתכוין כדי לילך בה ד' אמות שמתכוין לדבר מצוה שאין בנו כח למחות בידו הואיל ויש לו על מי לסמוך. ואף לסחורה אין בנו כח למחות הואיל ורמ"א כתב כן אף בחוץ לארץ. אבל לטייל יש להסתפק כיון שאינו מתכוין כלל למצות ההליכה בארץ ישראל וצ"ע בכהאי גוונא:

סימן רמט

(ט)

מן השייכים כו'. עיין בשל"ה שרבו דימה דין זה לסעודת מילה שבשבוע של תשעה באב. ואף ששל"ה השיב לו, הרי רבו סתר תשובתו והודה לו של"ה ע"ש. אלא שלפי דעת המ"א להקל בבעל ברית כמו שהביא מסוף סי' תקנ"ט, לכן נתחכם להביא תשובת של"ה בלבד, כדי להודיענו דהדין היה עמו, כיון שהיה רבו סנדק שהוא מבעלי ברית. וגם בשבוע של תשעה באב כתב המ"א סי' תקנ"א דיכולים להקל כדעת הלבוש ליקח מנין לבד הקרובים הפסולים לעדות, וכל שכן לבד בעלי ברית שיו"ט שלהם הוא, ואינן צריכין להשלים בתשעה באב שנדחה משא"כ בקרובים. וגם כאן יש להקל בקרובים דומיא דשבוע של תשעה באב לדעת הגהות מנהגים ולבוש וט"ז סי' תקנ"א. ואף שבשל"ה משמע דהתם קיל מהכא, ולהכי כתב דקל וחומר הוא, מכל מקום קל וחומר פריכא הוא, כיון דמדינא שרי בסעודת מצוה הכא אין ללמוד קל וחומר להמנע ממצוה מחמת מנהג שנהגו בשבוע של תשעה באב, דהיכא דנהוג נהוג והיכא דלא נהוג לא נהוג, וכיון שעדיין לא נהגו אותו מנהג בערב שבת כדמשמע מלשון רמ"א ולבוש אין חיוב עלינו להנהיג כן, שאין אנו חייבים אלא שלא לבטל מנהג אבותינו משום שנאמר ואל תטוש תורת אמך, אבל להתחיל המנהג אין שום חיוב בדבר אף אם ראוי ונכון לנהוג כן. ולכן רבו של של"ה לא הורה כן לאחרים אלא החמיר לעצמו. ומכל שכן היכא שגם בשבוע של תשעה באב מקילים כגון בקרובים שאין להחמיר בערב שבת. ובפרט שמשמעות רמ"א ולבוש להקל בכל הקרואים, וכן פסק אליה זוטא:

(ב)

בלי קביעות כו'. הנה בב"י העתיק דברי המגיד משנה בשם המפרשים דדוקא דרך מקרה שרי, ובש"ע השמיטו, וכן רמ"א וט"ז ומ"א לא הביאוהו. וטעמם ונימוקם עמם, שהמפרשים כתבו כן כדי לחלק בין

סוגיא דערבי פסחים לגמרא דגיטין, ולדידהו כל היום בכלל האיסור כשאינו דרך מקרה. עיין במגיד משנה שהראב"ד הוא שמיקל קודם המנחה אף שאינו דרך מקרה, אבל הרמב"ם וש"ע לא סבירא להו כלל חילוק זה, מדהוצרכו לחלק בין סעודה שרגיל בה בחול לשאינו רגיל דבכה"ג מיירי בגיטין, אע"ג דודאי לא הוה דרך מקרה דאמרינן התם ב' משפחות כו' משמע שכל המשפחה רגילה בכך, וגם לשון ועל דקבעי כו' הוא לשון הוה משמע שרגילין בכך, ואפילו הכי אין איסור אלא בסעודה שאין רגיל בה בחול:

(ג)

לאחר שקיבל כו'. הנה הדרכי משה התיר מבעוד יום, והיינו לאחר קידוש כדמייתי מעובדא דרבינו קלונימוס. ועל זה תמה המ"א דאף האור זרוע מודה מבעוד יום, דודאי בשביל שקיבל שבת לא נאסר באכילה מועטת, כיון דקיימא לן אוכל והולך עד שתחשך מה לי קיבל שבת מה לי לא קיבל, והיינו כשיאכל סעודת שבת משתחשך, אבל כשאוכלה גם כן מבעוד יום הרי דינה כשתחשך ממש שאסור אפילו אכילה מועטת לדעת האור זרוע ומגן אברהם. ומה שכתב המ"א ולאפוקי מרבינו קלונימוס, דלכאורה הוא תמוה דלמא רבינו קלונימוס אכל גם כן מבעוד יום, כדמשמע לישנא דתשובות אור זרוע דבערב שבת כו'. וחילוק זה בין אוכל מיד לאוכל לאחר זמן מוכרח הוא ג"כ ממ"ש המ"א בסי' רע"ג, דכשאוכל מיני תרגימא יוצא ידי קידוש, ולא כתב דעכ"פ מצוה שלא לעשות כן, וע"כ צריך לומר דמיירי אף כשאינו רוצה לסעוד מיד אלא לאחר זמן, ולא פירש כן בהדיא דסמך על מ"ש כאן, והתם עיקרא דדינא אתי לאשמועינן. ובהא אתי שפיר מ"ש בטור וש"ע שם לחם ויין דוקא, משום דאינהו מיירי באוכל מיד, דאל"כ אף שיאכל באותו מקום לא יצא כמ"ש רמ"א שם ס"ג בהג"ה.

ומיהו לפי מ"ש ב"י בסי' תע"א כרשב"ם, וע"ש ברשב"ם שפירש פרפרת דברכות (ע"ש בגמרא דמיירי בשבת) כפירש"י שם, ולדידן קיי"ל כתוס' שם, עיין סי' קע"ו. וע"כ צריך לומר דשאני התם שאוכל סמוך לסעודה ממש כל מילי פותחים בני מעיים ומושכים לבו למאכל, משא"כ בערב פסח שאוכל מבעוד יום, אף שפותח מעיו מכל מקום מיד שגמר נסתמה האצטומכא ונשאר שבע אם אוכל מין דגן המשביע עיין מ"א סי' רצ"א. ואי אפשר לומר שבשבת יהיה להפך מבערב פסח.

ומיהו י"ל כמ"ש הרשב"א בברכות (דף י"ז ע"א, ע"ג) שפרפרת היא פת הבאה בכסנין שנאכלת לתענוג ולמתיקה להנאת עצמם ולא להשביע (וכן משמע בשלטי גיבורים שם דדוקא מיני מגדים גוררים או קיוהא כירקות), ולא סתם מזון מה' מינים. ולפי זה יפה נהגו לאכול מיני מתיקה (או מרקחת שיש בה קיוהא) לפני הסעודה, לפי שהם כפרפרת דמתניתין דמיירי בשבת כמבואר בגמרא שם. וע"ש ברשב"א (דף ט"ז ע"ג) דבפרפרת אין לחוש ג"כ לקדימת המוציא כיון שהוא צורך הפת. והאוכלים הגרימזי"ל ודאי לא היו ממשיכים לבם על ידי כן לאכילה למזון ולשובע, לכן אסר להם האור זרוע, ופליג על רבינו קלונימוס. אבל לשינוי קמא יש לומר דאור זרוע מיירי זמן מה לפני הסעודה משא"כ רבינו קלונימוס אכל אחר הקידוש וצ"ע:

(ד)

אין למחות כו'. הוזקתי לכך לפי שהמנהג פשוט לאכול מיני מתיקה ומרקחת קודם הסעודה ולא מיחו בהם רבנן קשישאי. וטעמם ונימוקם עמם לפי שאין דרך לאכלם כלל בתוך הסעודה אלא אליבא ריקנא, וא"כ אין כאן איסור משום ברכה שאינה צריכה, עיין מגן אברהם סוף סי' רט"ו דכשאינו חפץ לאוכלו בתוך הסעודה אין בו משום ברכה שאינה צריכה. וכן אין בו משום קדימת הלחם לפניו, שהרי מחמת הקדימה

אינו חייב לאכול דבר שלא היה חפץ לאוכלו עכשיו בלא הקדמה כמ"ש רמ"א סי' רי"א ס"ה בהג"ה, והכי נמי אינו חייב מחמת הקדימה לאכול בתוך הסעודה שלא היה חפץ לאוכלו אז בלא הקדימה, וכל שכן שאינו חייב שלא לאוכלו כלל מחמת הקדימה, דאם אינו חייב לאכול דבר שאינו חפץ לאוכלו עכשיו אע"פ שהוא חביב עליו עכשיו כ"ש שאינו מחויב שלא לאכול דבר שהוא חביב עליו וחפץ לאוכלו עכשיו וזה ברור. ועיין במ"א סוף סי' רט"ו דאף שחפץ לאכול תוך הסעודה אלא שחפץ לאכול ג"כ אחר הסעודה, כיון שנמנע מלאכול הכל תוך הסעודה מחמת חפצו ותאותו אין בזה משום ברכה שאינה צריכה. ולפי זה הוא הדין בנידון דידן אם אוהב יותר לאוכלו קודם הסעודה מלאוכלו בתוך הסעודה אין בזה איסור משום ברכה שאינה צריכה. ואפשר דגם משום קדימה אין כאן, דאיסור ברכה שאינה צריכה חמורה שחוזר עליה מעורכי המלחמה, כדאיתא בהקומץ לפי מ"ש התוס' והרא"ש בהלכות קטנות, ולא אשכחן הכי בקדימת ברכה לחבירתה. וכן כתב בהדיא בס' הזכרונות בהשגתו על מהר"ם גלאנטי שהתיר שלא להביא הפירות לפניו בבת אחת בשבת שאז לא נפטרו אף שברכותיהם שוות, דמתניתין דקתני היו לפניו מינים הרבה דוקא קתני היו לפניו, ועל זה כתב בספר הנ"ל דמתניתין לענין קדימה שהיא קלה דוקא מתנייא אבל לא לענין לאפושי בברכות. ולפי זה צריך לומר שמה שכתב המ"א בסי' רי"א סק"ט ובסי' רי"ב סק"ג דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה אף שהוא חביב, היינו כשהחביבות שוה לו בין שיקדימו בין שיאחרנו, אבל כשחפץ ומתאוה להקדימו דוקא אין בזה איסור משום ברכה שאינה צריכה כמ"ש סוף סי' רט"ו, והוא הדין משום קדימה הקלה.

ומיהו מספר הנ"ל אפשר לדחות, משום דמסיום לשונו מבואר דס"ל דאף כשאין כולם לפניו בשעת הברכה נפטרים בה (אם דעתו עליהם) דדמי לאמת המים ע"ש, אם כן י"ל דהתם דוקא דהוה ברכה לבטלה ממש, שהרי נפטרו כולם בברכה אחת, הילכך הקדימה קלה ממנה (אבל משום גרם בלבד ס"ל דאין איסור כלל). והכי ס"ל ג"כ למהר"ם גלאנטי סי' ל"ח עיין שם, שלא הזכיר כלל שיביאו בני ביתו לפניו, אלא אף הוא עצמו יביאם על השלחן אחד אחד, ולא אסר שם בבת אחת אלא משום דהוה ברכה לבטלה ואסור לענות אחריו אמן עיין שם, וא"כ כשנוטל אחד אחד ממקום הנחתן דמי ממש להביאו כולם לפניו ואוכלן אחד אחד בהפסק ברכת המזון בינתיים. ושם חלוק המגן אברהם סוף סימן רט"ו על השל"ה, ועל מהר"ם גלאנטי לא חלק. וגם בלא"ה קשה מה הפרש בין מצוה לבני ביתו שלא יביאו כלל בין מניח אותם בעצמו עד לאח"כ, סוף סוף אפשר לפטרם בברכה אחת ואינו פוטר. ועוד קשה למה אסרו התוס' לחלק סעודת שחרית, לא יביאו על השלחן רק חצי סעודה. ועוד קשה למה לא כתב המ"א ומיהו אף בחול כו' לעיל על דברי של"ה. ועוד קשה למה כתב כאן לאפוקי מרבינו קלונימוס, דילמא לא היה הלחם לפני רבינו קלונימוס, דאין צריך להיות הלחם על השלחן בשעת קידוש כשאוכל מיני תרגימא מיד. ומכל זה אפשר לחלק, דכשחפץ לאכול כל הפירות היום אף בלא ריבוי הברכות, דבכהאי גוונא מיירי בשל"ה דסתמא דמילתא כשהביאום לפניו מצדו לא יבצר לאכול כולם מיד אלא שמניחם בשביל לברך עוד, הרי זה גורם ברכה שאינה צריכה, לאפוקי כשאם לא ריבוי הברכות לא היה אוכל כלל פירות אלו היום, וזה אין איסור כלל לאכול בשביל הברכה, שהרי רב חייא בריה דרב אויא דממלא להו במיני מגדים משמע שלא היה אוכל רק בשביל הברכה, וא"כ אין כאן שום איסור לא במה שיאכלם אח"כ בשביל הברכה ולא במה שאינו אוכלם עכשיו שאינו מחויב לאכול דבר שאינו חפץ כמ"ש המ"א, ובכהאי גוונא מיירי במהר"ם גלאנטי וספר הזכרונות ע"ש. ולכן כתב על זה המ"א מיהו אף כו', פירוש דאף בחול כהאי גוונא שאינו חפץ כו' אלא דבשבת כו', ר"ל דבשבת בשביל להשלים ק' ברכות חפץ לאכול אח"כ אף שאינו מתאוה לאכול כלל.

ואף אם אין כן כוונת המ"א, אלא שכתב כן מחמת שלא ראה גוף התשובה של מהר"ם גלאנטי וגוף ספר הזכרונות רק מה שהעתיק בכנסת הגדולה משמם, מכל מקום לדינא יש להקל עכ"פ כשאינו אוכל כלל רק מחמת הברכה, דלכל הפחות בכהאי גוונא התירו מהר"ם גלאנטי וספר הזכרונות, כיון דבלא"ה דעת של"ה ואבן העוזר בסי' רי"ב להקל, וכן משמע בדרכי משה סי' קע"ז בשם הכלבו. ואף הדרכי משה בסי' רי"א לא חלק עליו אלא משום הקדימה, ולא משום גרם ברכה שאינה צריכה. וכן פסק כאן כרבינו קלונימוס. ואף האור זרוע אינו חולק על רבינו קלונימוס אלא משום אכילה לתיאבון, אבל בהא מודה ליה דאין איסור משום גרם ברכה שאינה צריכה ולא משום הקדימה, לפי שלא היה חפץ לאכול כלל הגרימז"ל אלא בשביל הברכה כמ"ש. או אפשר דאור זרוע לשיטתיה אזיל לפי מ"ש בס' אבן העוזר בסי' רי"ב לדעת האור זרוע ע"ש.

ועיין

במ"א סי' רצ"א (סק"ח) דהא יש אומרים כו', והיינו התוס' (ואף שבתוס' מיירי קודם חצות, מכל מקום ס"ל לדעתם דהוא הדין אחר חצות, ובפרט כיון שאפשר לקיימה אח"כ), אבל להרא"ש ס"ל דשרי אף בכה"ג. שהרא"ש לא התיר משום דמצות סעודה שלישית דוחה איסור גרם ברכה שאינה צריכה, שהרי היה אומר שיותר טוב לעשות כן כו' (כמ"ש הטור), משמע דגם אם לא יעשה כן יוצא ידי חובתו אלא שעכשיו הוא יותר טוב, וכן משמע ג"כ בש"ע שם ונכון הדבר כו', משמע שאין חיוב גמור בדבר, משום דבלאו הכי נמי נפיק ידי חובתו אף שיאכל אכילה גסה, אם אינו קץ במזונו עיין מ"א סי' תע"ו סק"ב ואפילו הכי לא חיישינן לברכה שאינה צריכה. ומשום הכי נמי כתב המ"א שם וריש סי' תמ"ד בשם השלטי גיבורים לחלק סעודת שחרית לשתיים, אף שרבו האומרים שאינו יוצא בזה, ואי הוה איסור לדידהו משום ברכה שאינה צריכה מה תקנה יש בזה. דאין לומר משום דאיסור זה מדברי סופרים וספק דברי סופרים להקל, דהא אינו ספק שקול, דהא בודאי העיקר כתוספות ורא"ש וטור ושו"ע וכל סיעתם שחלקו על בה"ג דאינהו בתראי והמה הרבים. אלא ודאי סבירא ליה שאין טעמו של הרא"ש משום דהמצוה דוחה את האיסור (או משום דעל ידי כן הוה ליה ברכה הצריכה), וחזר בו ממ"ש בסוף סי' רט"ו, משום דכשהגיע לעיקרא דמילתא בדוכתא דקדק מלשון הרא"ש וטור ושו"ע שם כמ"ש, אלא טעמו של הרא"ש הוא משום דכיון שמתכוין בשביל כבוד שבת כו' (ע"ש בב"י), ר"ל כיון שהוא מתכוין בשביל כבוד שבת אף שאינו מוכרח לזה הכרח גמור אין כאן (וצ"ע בתשובת הרא"ש) כו'.

(וטעמא דמילתא אפשר משום דלא גרע כשמתכוין לשם שמים, אף שאינו אלא להידור מצוה מן המובחר, ממה שמתכוין לחפצו ותאותו דאז אין איסור משום גרם ברכה שאינה צריכה כמ"ש לעיל. והיינו דוקא בברכת הנהנין שתלויין בחפצו ורצונו לא גרע חפצי שמים אף אם אינן אלא כדי לצאת לדברי הכל, ואף שאין הלכה כדבריהם מכל מקום כיון שהוא חפץ ומתכוין לכך לא גרע ממתכוין בשביל הנאתו, אבל בפ' בא לו גבי ספר תורה שאין הדבר תלוי ברצונו, שהרי מחוייב הוא לקרות ובעשור מתקנת חכמים, שאם לא כן היאך היה מברך על ספר תורה ב', להכי איכא התם איסורא בגרם ברכה שאינה צריכה אף שמתכוין לשם שמים, שאין הדבר תלוי בכוונתו וחפצו. ומשום הכי למדו מכאן לענין שח בין תפלה לתפלה דאין לענות אפילו אמן יהא שמייה רבא וקדושה, משום דמחוייב הוא לתוכפן זו אחר זו בלאו הכי, כמ"ש מהרא"י וב"י סימן (ל"ב) [כ"ה]. והרשב"א שם דלא ס"ל הכי ומתיר לענות ולא חש לגרם ברכה שאינה צריכה, כמו בספר תורה שהתירו בעל פה מהאי טעמא, ומנ"ל לחלק בין חיוב עניית אמן יהא שמייה רבא וקדושה לאיסור אמירה בעל פה, ולפי מ"ש אתי שפיר. ולפי זה איכא נ"מ לדינא דבין שחיטה לשחיטה מותר לענות אמן יהא שמייה רבא וקדושה לדברי הכל ודו"ק).

וא"כ כשמתכוין להשלים ק' ברכות שהוא הכרח גמור מדינא דגמרא דתניא חייב אדם לברך ק' כו' (ודינו של הרא"ש אינו דינא דגמרא, דהא קיי"ל כר' יוסי בפרק ערבי פסחים דאוכל והולך עד שתחשך, ולא הצריכוהו לאכול סעודת שבת מיד אלא אם רצה מפסיק עכשיו וחוזר ואוכל לאחר זמן כמו לרבי יהודה ע"ש, דעכ"פ לרבי יהודה שרי למיעבד הכי ולא פליג רבי יוסי בהא).

ויצא דינו של של"ה ברור לפי דעת הרא"ש וטור וש"ע החולקים על התוס', וכן הוא ג"כ דעת רבינו קלונימוס ואור זרוע ודרכי משה כאן, מהר"ם גלאנטי וספר הזכרונות ובעל כנסת הגדולה שהעתיקם, הילכך הסומך על כל הני רבוותא נגד המ"א אין מזחיחים אותנו:

(ה)

ולא כו'. כן משמע בפרי חדש ריש סי' תרפ"ו במה שהביא ממר בריה דרבינא. ואף שאין משם ראיה כלל, שהרי אף בשבת עצמו היה מתענה, וע"כ צריך לומר דעונג היה לו כדר"י החסיד, או דפליג אדרבא, או דתענית חלום הוה כמ"ש הרשב"א, עיין סי' רפ"ח ותר"ד. מכל מקום בתוספות סוף פ"ג דעירובין מבואר דבני בי רב תענית רשות הוה יתבי (דלא כמ"ש הט"ז סי' תרפ"ו לדעת המגיד משנה, אלא כוונת המגיד משנה היא כואם תמצוי לומר של הט"ז). ודוחק לומר דאתענית צדיקים קאי, כיון שתענית זה לא הוזכר כלל בכל התלמוד, ופשיטא תענית ערב ראש חדש שנתפשט בדורות האחרונים. ואם כן קשה מתענית אסתר שנד[ח]ה ואנשי המעמד. וצריך לומר (כמ"ש בפנים) דאיסור קל הוא ואין חוששין לו לדחות התענית לגמרי אלא לקובעו ביום אחר, ובני בי רב היו מתענים כל השבוע ולא היו חייבים לבטל תעניתם לגמרי, אבל אנשי המעמד לא רצו להתענות בו, כיון שהדבר היה תלוי ברצונם לא רצו לדחות אפילו איסור קל הזה בתעניתם, אף על פי שאם היו רוצים היו יכולים ואינן חייבים למנוע מחמת איסור קל הזה מכל מקום הם לא רצו לדחות האיסור הזה:

סימן דג

(א)

רגיל כו'. כן הוא משמעות לשון סדר היום שבמג"א. ומ"ש אח"כ או שלומד כו' היינו אפילו אם אינו רגיל בזה בכל יום. דאין לומר דהיינו אפילו דבר שאין קצבה, דא"כ למה מנע לימוד הישיבה הרי לומד עם רבים. ודוחק לומר דלומד עם רבים היינו מלמד לרבים ולימוד הישיבה היינו הישיבה שלומד בחבורתא והם אינם צריכים להכין, דא"כ למה אין קובעין ישיבה בקושטאנדינ"א. ודוחק לומר דכנסת הגדולה וסדר היום פליגי אהדדי:

(ב)

אפילו מי כו'. עיין בריש פ"ב דקידושין דלגבי קידושי אשה מצוה בו יותר מבשלוחו מהא דרבא ורב ספרא, ומשמע דליכא חיובא במילתא אלא יתרון מצוה בעלמא דומיא דקידושי אשה, ועיין סי' רמ"ט דמצוה בעלמא משכחת לה אף בדבר שמותר גמור מן הדין.

והרמב"ם בפ' ל' שכתב חייב כו', וכן משמע מלשון הטור וש"ע (דלא כמג"א), ולא הזכירו הא דרבא ורב ספרא כלל, אלא למדו חיוב זה משאר אמוראי שזלזלו את עצמם כל כך בקביעות בכל שבת ושבת מכלל דחיובא איכא במילתא כמ"ש לקמן בסמוך, ולכן הוזקק לטעם אחר שזהו כבוד השבת ולא משום יתרון

מצוה בעלמא, מדלא הזכירו בגמרא היאך היו נזהרים כן בשאר מצות אלא בשבת בלבד שנצטוינו לכבדה במאד, והיו מחבבין אותה כל כך עד שקורין אותה כלה ומלכתא שלא מצינו כן בשאר מצות, וכבוד שבת הוא מצוה בפני עצמה למר מן התורה ולמר מדברי קבלה. אבל בשאר מצות לא נצטוינו אלא שלא יהיו בזויות עלינו, וגם זה אינו נחשב למצוה בפני עצמה. ועוד דכל מי שתורתו אומנתו וגריס בה יממא ולילי כהני אמוראי אי אפשר לו לקיים כלל יתרון מצוה זו דמצוה בו יותר מבשלוחו, שהרי אסור לו להתבטל מתורתו לעשות מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים כמ"ש בי"ד סי' ר"מ, ואפ"ה כולהו הני אמוראי ביטלו תורתן בכל שבת ושבת, מכלל דחובת הגוף היא להתעסק דוקא בעצמו משום שזהו כבודו של שבת כמ"ש הרמב"ם. וכיון שהטעם הוא משום כבוד שבת די בדבר אחד לבד כמ"ש הטור וש"ע שבזה ניכר כבודו.

ורבא ורב ספרא בכל שבת ושבת בודאי היו נזהרין לעשות דבר אחד כיון שהוא חיוב גמור, אלא שכשנזדמן רישא לרבא ושיבוטא לרב ספרא כדפרש"י, מתוך שמין זה היה חביב עליהם והיה להם ענג ממנו כיון שבו הם מקיימין מצות ענג שבת לכן בו היו מתעסקין בעצמן, ולא היה די להם בתיקון דבר אחר שהיו מתעסקין בו בשאר שבתות, אף על פי שבעסק ההוא היו ג"כ יכולין לצאת ידי חובתן, מכל מקום בחרו העסק במין שמקיימין בו מצות ענג, לפי שרצו לקיים עוד יתרון מצוה דהיינו מצוה בו יותר מבשלוחו, ואותו יתרון מצוה בודאי שראוי לעשותו ביתרון גוף המצוה דהיינו תיקון המין שמתענג בו יותר. ושפיר דייק תלמודא מינייהו דמצוה בו כו', דאי משום חיובא להתעסק בעצמן כמ"ש הרמב"ם עבדו הכי, וכשלא נזדמן להם רישא ושיבוטא נתעסקו בדבר אחר, א"כ גם כשנזדמנו להם למה בחרו דוקא בהם ולא באותו דבר שהיו רגילין להתעסק בשאר שבתות. ומכאן יצא להטור וש"ע דבדבר אחד סגי, דאל"כ לא דייק מידי ודו"ק:

סימן רנא

(א)

פרקמטיא כו'. עיין מג"א סק"א. ואף שראיה שניה סתורה מדברי עצמו בסק"ד], ובסי' רנ"ו ג"כ דבריו סותרין זה את זה לכאורה, מכל מקום ראיה ראשונה קיימת. דבסוף פ"ק דשבת פירש"י דמצוה לצידון מהלך יום, וא"כ הגיעו שם קרוב ללילה והסתחרו שם עד תקיעה שניה שהיא שעה קודם צאת הכוכבים, או אפילו עד סמוך לבין השמשות כמ"ש לקמן בסמוך. ומכל שכן למ"ד מנחה גדולה, אי אפשר לומר כלל דהגיעו לשם קודם מנחה גדולה הרבה שהיה להם שהות להסתחר קודם מנחה גדולה, דא"כ מאי רבנותא אשמעינן ברייתא דשרי להפליג כיון שאין שם מהלך חצי יום. והוא הדין למ"ד מנחה קטנה שרי, דבהא לא פליגי. ואף שראיה זו היא לפירוש רש"י, ולא לפירוש הרמב"ם שנתבאר בסי' רמ"ח], ורש"י ס"ל מנחה קטנה, מכל מקום הטור דס"ל מנחה גדולה ס"ל כפירוש רש"י ולא כפירוש הרמב"ם, מדלא הביא זה בסי' רמ"ח ודו"ק. וגם לרש"י דס"ל מנחה קטנה ע"כ צריך לומר דעובדא דבני בישן מיירי דוקא לאחר מנחה קטנה, לפי מ"ש הר"ן בריש פ"ד דפסחים דבשאר ערב יו"ט ושבתות אף אם נהגו באיזה מקומות לאסור מלאכה קודם המנחה אינו כלום ע"ש.

וגם ראיה שניה עולה יפה למ"ד מנחה גדולה. דלדידיה צריך לומר דתקיעה שניה היתה במנחה קטנה להבטיל העיר ממלאכות המותרות, כגון שצריך לו השכר להוצאת שבת כמ"ש הט"ז, או מלאכה שהיא לצורך השבת אלא שהן מלאכות שיש בהן עסק רב ויש לחוש בהן דילמא אתי לאמשוכי, כמ"ש המג"א

סי' רל"ב לענין תפלת המנחה שזמנה עד צאת הכוכבים ואפ"ה ממנחה קטנה ואילך אסורין מלאכות אלו, והוא הדין לענין שבת. והמתירים מלאכות המותרות ע"כ מיירי בכהאי גוונא דליכא למיחש דילמא אתי לאמשוכי, דאל"כ מאי שנא מתפלת המנחה. או אפשר דתקיעה ב' היתה חצי שעה קודם זמן קבלת שבת, דאז פשיטא דיש לאסור אפילו מלאכות המותרות אם יש לחוש בהן דלמא אתי לאמשוכי, כמו שאסרו אותן ואת האכילה חצי שעה קודם זמן תפלת המנחה וערבית. ולפי שזמן קבלת שבת חצי שעה לכל הפחות קודם צאת הכוכבים כמ"ש רמ"א סי' רנ"ו, דהיינו מעט קודם בין השמשות, שהוא כמו שלישי או רביע שעה עיין סי' תנ"ט, להוסיף מחול על הקדש, עיין מג"א סי' רס"א, לכן כתב המג"א בסי' רנ"ו דעכ"פ שעה קודם צאת הכוכבים ראוי לסגור החנויות, אע"פ שהיא מלאכה המותרת מכל מקום דילמא אתי לאמשוכי כי ראיתי גודל המכשלה כו', והיינו שראוי לעשות כן אפילו למי שירצה להקל בדברי סופרים כמאן דאמר מנחה גדולה. אבל המג"א ס"ל כמ"ד מנחה קטנה, לפי שדוחק בעיניו לאוקמי ברייתא במלאכות המותרות, אלא סבירא ליה דתקיעה שניה היתה במנחה קטנה כמ"ש בסי' רנ"ו להבטיל מלאכות האסורות, ואפילו בכהאי גוונא דליכא למיחש דילמא אתי לאמשוכי, ולסגור החנויות משום דילמא אתי לאמשוכי שלפעמים בא שר אחד כו'. אבל שאר פרקמטיא שהיא בענין שאין לחוש בה לאמשוכי מותרת כל שיכול לגומרה קודם קבלת שבת. ותקיעה ראשונה היתה קודם מנחה קטנה, כדי שיכנסו עם שבשדות לעיר קודם מנחה קטנה ויהיה להם שהות להתעסק בצרכי שבת ב' שעות ומחצה שממנחה קטנה ואילך כמו בני העיר, דהא מהאי טעמא אסרו המלאכה ממנחה קטנה ואילך.

אבל להטור דס"ל מנחה גדולה אי אפשר לומר כן, שהרי כתב בסי' רנ"ו דתקיעה ראשונה היתה במנחה, וגם אין סברא כלל לומר דתקיעה ראשונה היתה הרבה קודם מנחה גדולה. ומלשון הרמב"ם שכתב בהל' יו"ט פ"ח שלא יעשה מלאכה בערב יו"ט מן המנחה ולמעלה כמו בערב שבת, ובהלכות שבת לא הזכיר כלום אלא כתב השש תקיעות בסוף פ"ה, וסיים שם דתקיעה ראשונה במנחה, משמע קצת דאיסור מלאכה אפילו בעיר נמשך מתקיעה ראשונה ואילך, שהרי לא הזכיר שדה בהל' יו"ט. וגם בברייתא ריש פרק מקום שנהגו לא הוזכר שדה, והוא תלאה בתקיעות. וסתם מנחה בלשונו היא מנחה קטנה כמבואר מדבריו בהל' תפלה, וכדמוכח מהא דסתם גבי ערב פסח ע"ש, ודומיא דלא יאכל מן המנחה ולמעלה שבפ"ו מהל' יו"ט דהיינו מנחה קטנה. וצריך לומר דתקיעה שנייה להבטיל העיר ממקח וממכר, כדפירש הר"ן לפי נוסחא שלפנינו אם אין בה חסרון. ולפי זה אין בנו כח לסגור החנויות אף למ"ד מנחה קטנה, עד חצי שעה קודם זמן קבלת שבת כמ"ש בסי' רנ"ו:

סימן רנב

(א)

אם ייחד כו'. עיין מג"א שכתב ועיין מ"ש סי' רמ"ו ס"ב דבשאלה יש להקל כו', וע"כ צריך לומר דמיירי בעיר המוקפת חומה כדמסיק, דאם לא כן אינו ענין כלל למ"ש בסי' רמ"ו ס"ב. ואם תמצוי לומר שדעתו כאן להקל בשאלה בייחד לו מקום בכל גוונא, מכל מקום לא קאי הכי. שהרי כאן פירש טעם האיסור דהא מכל מקום הרואה כו', ואם כן מדינא אסור, ובס"ק ה' פירש הטעם שלא להרגיל כו', וגם חזר שם לכתוב דעת המתירין כפי משמעות הגהות מרדכי דלא כמשמעות לשונו בס"ק ג'. וע"כ צריך לומר שבס"ק ג' ד' כתב טעם ההיתר והאיסור לפום מאי דמשמע לכאורה במרדכי עיין שם, ולכן אפשר שהיקל בשאלה כדעת המתירין, אבל במכירה גם המתירים מודים, דאף שנעשו חפצים של עכו"ם וליכא למיחש למראית

העין דהוצאה כמ"ש המג"א ריש סי' שכ"ה, מכל מקום יש לחוש שיאמרו שבשבת מכרו לו. אבל לאחר העיון בהגהות מרדכי (ע"ש) חזר וכתב ס"ק ה' טעם האוסרין והמתירין פעם ב', ולפי טעם ההוא אנו לא קיי"ל כהמתירין בלאו האי טעמא, אלא במכירה משום דשכירות לא קניא כו' וגם בשאלה ומתנה קיי"ל לאיסור בסימן שכ"ה ובסי' שמ"ז. ולכן חזר המג"א וסיים בס"ק ה' דאין לסמוך כלל על המתירין, ור"ל אף בשאלה ומתנה, דומיא דסי' שמ"ז שהביא משם דקי"ל לאיסור:

(ב)

לא יניחנו כו'. לא העתקתי מ"ש הט"ז להקל לצורך גדול, לפי דלפי מ"ש המג"א בסק"ה דטעמיה דראבי"ה המתיר הוא משום דס"ל גבי פשט העני פטור ומותר לגמרי, א"כ יחידאה הוא לגבי התוס' ורא"ש ור"ן ומרדכי בשם ר' יואל וריב"א ושאר פוסקים שהובאו ב"י סי' שכ"ה, ולא סמכינן איחיד במקום רבים אפילו בדרבנן בשעת הדחק אלא אם כן יש שם ג"כ הפסד מרובה כמבואר בכללי ההוראה, ובהפסד מרובה בלאו הכי שרי לדין דלית לן רשות הרבים אפילו לשלוח ע"י עכו"ם, עיין סי' שכ"ה דהוה ליה שבות דשבות דשרי במקום הפסד מרובה, כמ"ש המג"א בסי' ש"ז, ואף מי שירצה להחמיר ברשות הרבים שלנו כהאומרים שיש לו דין רשות הרבים, מכל מקום כדאי הם המקילין לסמוך עליהם בהפסד מרובה שהמה הרבים ופשט המנהג כמותם, וכ"ש שאין לחוש למראית העין של הבריות, ובפרט שהם נוהגים כמ"ד דלית לן רשות הרבים ואין חוששים שהם לא ידעו מההפסד מרובה ושעת הדחק, כמו שאין חוששים שהם לא ידעו מהדרכי שלום ומאלמות הנכרי מהדבר מצוה ומהטעם שיתבאר בסמוך עיין סימן שכ"ה:

(ג)

יש להקל כו'. אף שהמג"א לא היקל אלא כשיחד לו מקום, מכל מקום אף אם אירע שלא ייחד לו יש להקל כהט"ז, שבדברי סופרים הלך אחר המיקל, ובפרט בשעת הדחק כזה. ועוד דבסי' שכ"ה ס"ב מבואר בהדיא דבנכרי אלם מותר אפילו לשלוח לו, וכ"ש שאין לחוש למראית העין. ולהמג"א צריך לומר דשאני התם דמיירי לדין דלית לן רשות הרבים והוה ליה שבות דשבות, משא"כ כאן יחשדו שעובר על שבות גמור של מקח וממכר. ומיהו יש לומר דגם גזירה זו של מראית העין לא עדיפא משבות, והוה ליה ג"כ שבות דשבות. וכ"ש לפי מ"ש העולת שבת בסי' שכ"ה דאפילו ברשות הרבים גמורה לא גזרו על מראית העין במקום דרכי שלום ואפילו לשלוח לו שרי ע"ש:

(ד)

לא גילה כו'. כן משמע בט"ז סימן ש"ז סק"ג] שכתב תחלה ואמר לו ראה שאני צריך כו' ואח"כ כתב ואמר לו שילך לדרכו משמע אעפ"י שלא אמר לו ראה שאני צריך אלא מכיון שאמר לו שילך לדרכו הרי גילה דעתו שצריך אליו:

(ה)

ושמא יחשדוהו כו'. הנה הבית יוסף כתב ומשמע מדברי כולם, דהיינו רש"י ורמב"ם ורא"ש ותוס' וסמ"ג וספר התרומה וסיעתם, דכל כהאי גוונא לא מינכר מילתא כו'. וכוונתו משום חשדא (כמו שכתבתי בפנים) דומיא דמחובר דבסימן רמ"ד, שהרי הרמב"ם לא הזכיר בפירוש אלא דין המחובר, וברש"י מבואר כן בהדיא, אלא שפירש טעם החשד שיאמרו שבשבת נתן לו (וכן כתבתי בפנים גבי חלוקים שאין דרך לכבס על

ידי שכירי יום), והתוספות והרא"ש וסיעתם פירשו גבי מחובר משום שכיר יום, משום דמיתסר אף שראו אותו עוסק בבנין מערב שבת. ולדינא תרוייהו איתנהו כל חדא היכא דשייכא. והוא הדין לבתוך ביתו שג"כ הטעם משום חשדא דומיא דמחובר. דאם יש טעם אחר לאסור כמ"ש לקמן, וע"כ צריך לומר דאותו טעם משכחת לה גוונא דלא שייך במחובר, כגון שאין המלאכה נעשית אצל דירתו של ישראל שאין הישראל רואהו ולא יודע ממנו כלום בשבת (וגם לא מינכרא מילתא שהיא מלאכת ישראל, אי תמצוי לומר שכן הוא כוונת הב"י ולא משום חשדא), דאל"כ למה לי טעמא דחשדא גבי מחובר הלא כל מחובר הוא ברשות הישראל כמ"ש התוס' ורא"ש וסמ"ג וספר התרומה, וגם היכי שרינן בגמרא בחוץ לתחום, וא"כ היאך הוכיחו התוס' ורא"ש וסמ"ג וספר התרומה דרבי שמעון בן אלעזר אוסר אפילו בסיתות אבנים, וכן פסק בטור ושו"ע, משום דמחובר ממש לא הוה פליגי רבנן דהא ברשות ישראל הוא, דלמא רבי שמעון בן אלעזר מוסיף לאסור במחובר כהאי גוונא דלא שייך טעמא דאיסורא דגבי בתוך ביתו, אלא ודאי דזה אינו. וכן כתב בהדיא בט"ז ריש סי' רמ"ד.

ועיין שם שאוסר אפילו עושה בשבילן מהאי טעמא, כדעת רבינו שמחה החולק על ספר התרומה (שהובא לשונו גם במרדכי ובהגהות מרדכי פ"ק) כמבואר בהגהות מיימוניות פ"ו. ולפי זה מ"ש הטור ושו"ע סוף סי' רע"ו דמותר למחות כו', משמע דאין צריך למחות, ומיירי בבית ישראל כמפורש בראש דבריהם, וכן כתב הט"ז סוף סי' דמותר אפילו להשתמש לאורה כשמדלקת להדחת כלים וכל שכן שאין צריך למחות, וכן כתב בהדיא בהגהות מרדכי סוף פ' ט"ז בשם הרא"ש דנכרי העושה מדורה לעצמו בבית ישראל אין צריך למחות, צריך לומר דשאני נר ומדורה שהגוף נהנה ממלאכתו מיד בשבת עצמה, וא"כ כשעושה בשביל עצמו ומשתמש לאור נרו ומתחמם כנגד מדורתו ניכר הדבר שעשאה בשביל עצמו וליכא מראית העין. ואם עשאה בשביל ישראל צריך למחות בלאו הכי, כמ"ש הב"י סי' רע"ו בשם הכלבו בשם הר"ם. ומסתימת לשונו שם משמע דהטור שם ושאר פוסקים שהביא ב"י שם בסמוך שכתבו ומותר למחות, דמשמע דאין צריך, מיירי כשעושה בשביל עצמו. ולא כשעושה בשלו כמ"ש רמ"א, שהרי המרדכי שהביא ב"י שם מיירי בכיבוי נר ומדורה של ישראל, דהאיך יכול למחות כשמכבה שלו. ועוד דבהגהות מיימוניות פ[י]ב מבואר בהדיא דמיירי בעבדיו המכבים נרותיו. ומכל מקום גם זה דוחק בלשון המרדכי והגהות מיימוניות ע"ש.

והאמת יורה דרכו, דהמרדכי כתב כן בשם הר"ם רבו, דהיינו מהר"ם מרוטנבורג רבו של הרא"ש והגהות מיימוניות כנודע, ואינו הר"ם שבכלבו שהגיה עליו הר"פ, אלא מהר"ם לשיטתיה אזיל שכתבו הגהות מיימוניות בשמו בפ"ח, הובא ב"י סוף סי' ש"ה, דכשהנכרי עושה מעצמו לא דמי למתניתין דאין נותנים עורות, ור"ל דלא בעינן קצץ ושלא יעשה בביתו כי התם, ודעתו כמ"ש תלמידו הרא"ש סוף פ' ט"ז דכשהנכרי עושה מאליו אדעתא דנפשיה קעביד אע"ג דלא קצץ כמו נכרי שבא לכבות, וכן כתב הרשב"א שבב"י סי' ש"ד. ולא ס"ל למהר"ם חילוקו של ר' שמחה שבהגהות מיימוניות והגהות מרדכי בין דליקה דאין צריך ליטול רשות מישראל ובין מבעיר מעצי ישראל, כמ"ש מג"א סק"ט, ולכן התיר גבי גבינות. ואף דמסתמא עושות בבית הישראל, דאין כאן מראית העין, שכל הרואה אותה עושה מאליה (וכן משמע מהא דאין מביאין כלים מבית האומן אפילו ע"י גוי מפני מראית העין, וכשהאומן מביא מאליו אין כאן מראית העין) יודע דאדעתא דנפשיה קעבדא, שיודעת שלא תפסיד כדפרש"י גבי דליקה (ואם היא שפחתו השכורה לו צריך לומר דס"ל כרא"ם שבהגהות מרדכי, דמתיר גבי דליקה כמ"ש מג"א סי' של"ד, והוא הדין בשאר מלאכות כמ"ש בס' רמ"ד בשם ספר התרומה והמרדכי. וכן דעת הגהות מרדכי והגהות מיימוניות, עיין מג"א סי' רע"ו ס"ק ד. וכן משמע בהדיא בהגהות מיימוניות ריש פ"ו. עיין במ"ש בס' ש"ז. ובהא אתי שפיר טפי מ"ש הגהות מיימוניות פ"ב בעבדיו

המכבים נרותיו. אבל להמרדכי דנקט גוי סתמא צריך לומר כמו שכתבתי. ומ"ש בהגהות מרדכי סוף פ' ט"ז דעושה מדורה לעצמו, היינו בעבדו שגופו קנוי לו, כדמייתי מברייאת דכריתות ע"ש, ובס' ד"ש. ועוד יש לומר דמיירי שניכר שאינה כו' כמ"ש בש"ע ס' ד"ש ע"ש בב"י ודו"ק), ואין חוששין למראית העין אלא כשהאמת הוא שהוא נתן לו המלאכה או אמר לו לעשותה, שאז יש לחוש שמא יתברר להם האמת (עיי' מג"א סק"ד) שאמר לו ויחשדוהו שמא אמר לו בשבת, לפירש"י בריש פ"ב דמועד קטן, או שמא הוא שכיר יום לפירוש הרא"ש וסיעתו. וכהאי גוונא צריך לומר לפי מ"ש המג"א ריש ס' שכ"ה דלא חיישינן אלא בחפצים של ישראל, ומנא ידעי שהם שלו, הלא מותר ליתן כלים לכובס אע"פ שמכבסן על גבי הנהר משום שאין ידועין שהן של ישראל כמ"ש ב"י בשם רבינו ירוחם, וכן כתב הריטב"א פ"ב דמועד קטן, וכן כתב המאור שם, ופשוט הוא בש"ע ס"ג ומג"א סק"י, לפי מ"ש בס' רמ"ד ע"ש דדוקא בספינה אסור במקום פרהסיא, אלא ודאי משום שכשיתברר האמת שהם של ישראל יאמרו שבשבת מסר לו, משא"כ כשהאמת אינו כן לא חיישינן שיאמרו כלל שהם של ישראל. ומהאי טעמא נמי אתי שפיר מ"ש המג"א בס' רע"ו ס"ק י"ד דמיירי בשל נכרי ולא מיתסר משום מראית העין, אע"ג דעושה בשביל ישראל ובביתו, וכן בס"ק ד' שם ציין על רמ"א דמיירי בבית ישראל ואפילו הכי לא אסר אלא בשל ישראל, אף דמיירי בשביל ישראל ע"ש בטור וב"י (דלא כתוספת שבת שם). ומיהו מ"ש בשם הגהות מרדכי ואפילו בקבולת כגון ששכרו כו', אליבא דהגהות מרדכי כתב כן וליה ס"ל דבלאו הכי אסור בשכיר שנה כמ"ש בס' רמ"ג ובס' ש"ה ס"ק י"ג, ולא העתיק זה אלא לאשמועינן דבבית ישראל אסור לכ"ע, אבל שלא בביתו הוה שרי למ"ד דהוה כקבולת גמורה.

ובא וראה כמה נתחכם המג"א בלשונו, שהעתיק דברי הגהות מרדכי ולא העתיקן כהווייתן. כי המעיין היטב בתשובת ר"ש זו שבהגהות מרדכי ובהגהות מיימוניות פ"ו שהשיב לאסור מה שהשפחות השכורות עושות מדורה בבית אדוניהם, יראה שמתחלה סתר היתר שלמדו ספר התרומה וסיעתם שהביא ב"י ס' שכ"ה דנכרי העושה מאליו אדעתא דנפשיה קעביד מהא דנכרי שבא לכבות כו' (דמיירי אף שניכר כו' כמ"ש בס' ד"ש), ועל זה כתב דלא דמי לדליקה כו', וסיים דדמי לאומנים שעושים בבית ישראל שאסור אפילו בקבולת, ור"ל דהתם נמי טעמא משום שהישראל רואה ושותק לו ואינו מגרשו מביתו, דאף דאינו יכול למחות שלא יעשה כלל בשבת כמ"ש שם בסמוך, מכל מקום כשמניחו לעשות בביתו דמי ממש לעושה בשלו מאליו דיוכל למחות, וא"כ כמו שבביתו אסור אע"פ שקצץ ה"נ כשרואה עושה מאליו דקצץ עדיף כמו עושה מאליו, וז"ש ואין לחלק בין בחנם בין בשכר. ואח"כ הוסיף דבחנם גרע מבשכר, דאפילו בבית הנכרי צריך למחות כשעושה בחנם אפילו עושה בטובת הנאה כדגרסינן בירושלמי כו' הדא אמרה בטובת הנאה אבל שכיר בעבידתיה עסיק, פירוש ולא יוכל למחות (ר"ל דכיון שעל פי דין אינו יכול לכופו שלא לעשות בשבת שהקבלן מלאכה ידיה הוא לעשותה מתי שירצה, כדאמרינן בפ"ב דמועד קטן, א"כ אף אם ידו תקיפה עליו או שיאבה לו וישמע אליו אין צריך למחות דבעבידתיה עסיק), אלמא בחנם צריך למחות עכ"ל. כוונתו דדוקא בשכיר שלא יוכל למחות, אבל בחנם אף שעושה בטובת הנאה שקיבל כבר או שיודע שלא יפסיד ויקבל טובת הנאה דהיינו מעליותא דעושה מאליו כדפרש"י, מכל מקום כיון שיכול למחות חייב למחות.

והנה לפי דעתנו ז"ל דדוקא משום שלא יוכל למחות, ולהכי בבית הישראל שיוכל לגרשו מביתו אסר בירושלמי אפילו בקצץ, שפיר סיים שם דאפילו בשביל נכרי צריך למחות כשיכול, דהיינו כשעושה בשל ישראל או שעושה בבית ישראל. אבל המג"א לא העתיק אלא תחלת דבריו, לאסור כשעושה בשל ישראל ובשביל ישראל, אף שעושה מאליו דעבד אדעתא דנפשיה שיודע שיקבל טובת הנאה בעד זה, דכהאי גוונא אסר הירושלמי שהביאו ג"כ הב"י ופסקו בש"ע. ולא קיי"ל כחילוק מהר"ם דלעיל, אלא

כשאינו רואה או שאינו עושה משל ישראל, דבכהאי גוונא מיירי הרא"ש הנ"ל, ולכן חלק על הש"ע בסי' ש"ה (דאין סברא כלל לחלק בין דעתו על טובת הנאה שקיבל כבר ובין דעתו על מה שיקבל. ועוד דהעושה מאליו ג"כ יכול להיות דעתו על מה שקיבל כבר כמ"ש רמ"א בסי' רמ"ז סעי' ד' בהג"ה). אבל בקבולת משמע מהמג"א דשרי שלא בביתו, וכ"ש כשעושה בשביל נכרי, משום דגם בביתו אין טעם האיסור משום דרואה ושותק, אלא כמ"ש הב"י בסי' זה דדעת רש"י ותוס' ורא"ש וסמ"ג וספר התרומה דהטעם משום חשדא וכמ"ש לעיל, מכלל דמשום רואה ושותק לא מיתסר בקבולת גמורה כגון שקצץ אע"ג דיוכל למחות, משום דודאי עביד אדעתא דנפשיה אף שרואה ושותק, וכ"ש כשעושה בשביל עצמו דלא כהגהות מרדכי (וכן משמע בט"ז סוף סי' רע"ו, דמסתמא מדלקת השפחה נר של בעל הבית להדחת כליו). וכן משמע בהדיא ממ"ש המג"א בסי' ש"ז ס"ק כ"ט דאף כשהנכרי עושה בשל ישראל אין איסור אמירה אלא כשמגיע לו הנאה שמרבה לו שכר בעד זה ע"ש. וכן פסק רמ"א בי"ד סי' רצ"ז ס"ד בהג"ה. ואף החולקין שהביא הש"ך שם לא אסרו אלא האמירה אבל לא למחות כשרואהו. וכן דעת כל האחרונים בסי' רמ"ג גבי קבלנות דמרחץ שתלו בנוסחאות הרא"ש וטור, ומדברי כולם משמע דכשעבד אדעתא דנפשיה שרי, אם לא משום שהישראל מרויח או משום מראית העין דמחובר ע"ש היטב, ולא חששו כלל לעצי הישראל, דודאי השכיר שנה מסיק בעצי בעל הבית, וגם מלאכת ההסקה נעשית במרחץ של בעל הבית. ואין לומר דכיון ששכרו לכך אין צריך ליטול רשות, שהרי קבלן העושה בטובת הנאה בבית נכרי דאין צריך ליטול רשות ואפילו הכי צריך למחות. ואף דבשכירות אין צריך, מכל מקום החילוק ביניהם הוא משום דכאן יכול למחות וכאן אינו יכול, וא"כ גבי מרחץ נמי דיכול למה אין צריך (ולרבינו שמחה צריך לומר דגם בקבלנות צריך רשות לעשות בשבת, ולהכי לא דמי לדליקה, וא"כ הוא הדין במרחץ). אלא על כרחך צריך לומר לדעת האחרונים דהחילוק ביניהם הוא משום דבשכירות אף שרואהו ושותק דעתו על שכרו, דהא ניחא ליה טפי מניחותא דבעל הבית. וא"כ כ"ש כשעושה בשביל עצמו לגמרי. ומה שהניח המג"א בסי' ש"ה את דברי הש"ע שם סעיף כ"א בצ"ע, היינו משום דהתם מיירי שעושות בשביל אדוניהם ע"ש בב"י, וגם מסתמא עושות הגבירות בבית אדוניהם. ומיהו כל זה כשעושה בשל ישראל, אבל כשעושה בשלו אף בשביל ישראל ובבית ישראל אין צריך למחות, כמ"ש המג"א סי' רע"ו. ואף מלשון הגהות מרדכי והגהות מיימוניות שהעתיק בסי' ש"ה סקי"ד משמע דאף בבית ישראל לא מיתסר אלא בשל ישראל. ואף שבהגהות מיימוניות והגהות מרדכי סיימו להחמיר אף בשלו, לא קיי"ל הכי, משום דספר התרומה ומרדכי והגהות מרדכי פרק קמא והר"ם שבהגהות מרדכי סוף פ' ט"ז וטור ושו"ע סוף סי' רע"ו הנ"ל ושאר פוסקים שבב"י שם פליגי עליה, עכ"פ בעושה משלו לפי דעת המג"א. והוא הדין בעושה מדורה ומדליק נר בשביל עצמו בשל ישראל בבית ישראל, כמשמעות הטור ושאר פוסקים לפי דעת הב"י והט"ז סוף סי' רע"ו וכמ"ש לעיל. אבל במלאכה אחרת אין להקל נגד הט"ז ריש סי' רמ"ד, אע"פ שספר התרומה מתיר, וכן משמע בהגהות מיימוניות שאין מסכימים עם ספר התרומה בזה ע"ש:

(1)

אלא כשאין מגיע כו'. עיין במ"ש בסי' רמ"ד שיש שני מיני ריוח ריוח שרכושו מתרבה וריוח מלאכה זו גופה. הראשון נזכר לאיסור בדברי הרא"ש, על כל פנים לענין ליתן לו בערב שבת, ובזה ודאי לא חלק הט"ז, דבסימן רמ"ו קיי"ל כהרא"ש בהא. אבל בריוח מלאכה זו גופה שלא נזכר אלא בהשגת הראב"ד פ"ו, דלאחר שבת יעשה עוד בלא"ה ויפסיד מלאכה זו לגמרי אם לא יעשה אותה היום, וכן כתב מהר"י אבוהב בסי' רמ"ג ע"ש בב"י. והב"י שם ובסי' רמ"ד שכתב האיסור במרחץ משום מראית העין מכלל דלא פסיקא ליה מלתא לאסור בשביל כך כיון דקעביד אדעתא דנפשיה, וכן כתב הט"ז בסי' רמ"ג. ודעתם בזה

דלא כהראב"ד אלא כהרמב"ם, דהם לא פירשו ברמב"ם כמ"ש המג"א כדרך השרים כו', דלדעתו כולי עלמא מודו במשתרשא ליה דאסור ולא פליגי אלא אי מיקרי משתרשא ליה ע"ש, אבל הב"י וט"ז לא פירשו כן, דוק בלשונם שם ותשכח דהכי הוא. אלא שהב"י ספוקי מספקא ליה, ולפי ספיקו דאפשר דהרמב"ם מודה בשכיר שנה צריך לומר כפירוש המג"א, אבל הט"ז אפשר דפשיטא ליה דלא כרמ"א שם. והשתא אתי שפיר מ"ש בסי' ש"ז סק"ג] דאסור שיאמר לו שילך לדרכו במוצאי שבת מיד, דמשמע כשאינו אומר לו כן שרי, אף שהאמת כן הוא שילך במוצאי שבת מיד ויטול ממנו מעותיו אם לא יקנה, או שאף אם יקנה אח"כ לא יהיה לו חפץ במקחו לאחר זמן כשיחזור מן הדרך, דעל כרחך מיירי בכהאי גוונא, דאל"כ היאך יבין הנכרי לקנות בשבת דוקא, הלא אינו אומר אליו כלל שצריך במוצאי שבת מיד, כמ"ש שם לעיל בסמוך, וא"כ משתרשא ליה מלאכה זו גופה ואפ"ה שרי. וכן משמע ממ"ש בסוף סי' ש"ה בשם חמיו דבשכיר שנה שרי. עי' שם במג"א שהקשה על זה מסי' רמ"ד ס"ה] בהג"ה, אבל לפי מה שנתבאר דהט"ז חולק על רמ"א לא קשיא מידי.

ומיהו זהו דוחק גדול לומר דהט"ז יחלוק בבירור על רמ"א ולא יזכיר מחלקותו באותו פרק באותו מקום שהגיה רמ"א, ובפרט שציין באותו מקום וכתב שם מה שהיה נ"ל לחדש ולא זכר חידוש זה דלא קי"ל כרמ"א שסתם דברו בלי שום חולק. וממ"ש בסי' רמ"ג אינו ראיה, דשם מפרש כוונת הב"י דיש לדחות דברי מהר"י אבוהב, אבל אנו נמשכין אחר רמ"א, ולא הוצרך לזכור זה שם שאין שם מקומו. ומסי' ש"ה אין ראיה דאין כוונתו להתיר שלא יצטרך למחות, כדמשמע מהמג"א שם, שהרי אף מהר"ם המחמיר לקנות החלב, מתיר אפילו לומר לכתחלה כמבואר בהדיא במרדכי סוף פרק כ"ד ע"ש, אלא משום שאמירה זו דחוויה היא ולא הותרה, שצער בעלי חיים דוחה שבות דרבנן, הילכך כל מאי דאפשר עבדינן, דהיינו שיקנה החלב כדי שיהיה טורח בשביל עצמו, שאף שהותרה אפילו האמירה מכל מקום כיון שאפשר שיעשה בשביל עצמו למה יעשה בשביל ישראל, יעשה בשביל עצמו כדי להקל איסור האמירה, שנעשה כאומר לו עשה מלאכתך, כמ"ש בהגהות מרדכי סוף פ"ד לענין לקצוץ לנכרי בשבת לדבר מצוה שיעשה בו ביום דשרי לדעתו, ובלא קציצה אסור דקעביד אדעתא דישאל ע"ש, אבל אם באמת עושה בשביל עצמו כגון שכיר שנה דקעביד אדעתא דנפשיה כמ"ש ספר התרומה ורא"ם, ואף להאוסרין אין טעם האיסור משום שהוא מתכוין לטובת ישראל בלבד, דא"כ בלא ריוח הישראל נמי ליתסר כמו בקבלנות ולא קצץ, אלא ודאי הטעם הוא משום דכיון שיש ריוח להישראל ולו אין ריוח מחזי כשלוחו, כמ"ש בסי' רמ"ד, א"כ אין לאסור כאן שהשליחות עצמה מותרת. ובמ"ש בסי' ש"ז יש לומר (כמ"ש בפנים) דבהוא אפילו המג"א מודה כיון שגם להנכרי יש ריוח, וע"ש בסי' רמ"ד.

ואיך שיהיה כוונת הט"ז בסי' ש"ז אין לנו להקל נגד רמ"א סי' רמ"ד ס"ה], כיון שהט"ז לא חלק עליו שם בפירוש, ובפרט שהמג"א הסכים לאיסור. ואם משכחת גוונא דאית ביה שעת הדחק בלאו הכי יש לסמוך על ספר התרומה וסיעתו כמו לענין דליקה בסי' של"ד, ע"ש במג"א ס"ק ל' ובסוף סי' רמ"ז. ומיהו ממ"ש המג"א בסי' זה ס"ק ח' אין קפידא כו' משמע דבלא"ה אסור אפילו להרא"ש בד' וה', ובסוף סי' רמ"ז גבי שכיר שנה שרי בד' וה', מכלל דהכא חמיר משכיר שנה כיון שאין המלאכה יכולה להגמר אלא אם כן תיעשה גם בשבת, משא"כ בשכיר שנה שמלאכה זו יכולה להעשות אף בחול אלא שיפסיד מלאכה אחרת, א"כ אפשר אף שספר התרומה וסיעתו מודו הכא, וצ"ע:

ומכל מקום אם רואה כו'. דוקא רואה אבל יודע אין צריך למחות אפילו כשלא קצץ כשנתן לו בד' וה', דאל"כ האיך מותר לשלוח אגרת בד' וה' הא ודאי לא יעמוד בשבת באמצע הדרך. וכן כתבו בהדיא בעולת שבת סי' זה ס"ג ובט"ז ריש סי' רמ"ח ופשוט הוא. ועוד דמשנה שלימה שנינו נכרי שבא לכבות אין אומרים לו אל תכבה, אע"ג דהוה ליה כעושה בטובת הנאה כמ"ש לעיל. דאם אין היתר בערב שבת בטובת הנאה אלא כשאפשר שלא יעשה בשבת א"כ מה הפרש יש בין טובת הנאה ללא קצץ, ממ"נ אם תולין להקל שלא יעשה בשבת אף בלא קצץ לישתרי ואם יעשה אף בטובת הנאה אסור, אלא ודאי דזה אינו, דכל שאינו רואהו עביד אדעתא דנפשיה, כדמשמע בהדיא בהגהות מרדכי הנזכר לעיל, ומשמע שם (עמ"ש לעיל) שהכל תלוי במה שהנכרי רואה מדעת הישראל שאינו מוחה בידו שעושה בלא רשותו, ולהכי בדליקה שאין צריך רשות קעביד אדעתא דנפשיה. וגבי קבולת בבית נכרי, צריך לומר דמכל מקום לעשות בשבת בשל ישראל צריך רשות (כמ"ש בפנים). ואפשר דאף שאינו רואהו ממש אלא שהנכרי יודע בבירור שהישראל יודע מעשייתו בשבת ויכול למחות בו בקל כגון שעובד סמוך לביתו ואינו מוחה בו א"כ גלי דעתיה דניחא ליה ואדעתיה קעביד, ואפשר דלא אמרינן דעביד אדעתיה אלא אם כן רואהו ממש שאז מה שהוא עושה בשעת ראייתו אותו הוא מתכוין שתהא לרצון לפני הישראל הרואהו וצ"ע.

ומיהו

כל זה כשיכולה המלאכה להעשות בחול, דאז אע"ג דלא קצץ דלא עביד עיקרא דעבידתיה אדעתא דנפשיה, מכל מקום מה שעושה בשבת עביד אדעתא דנפשיה להשלים קבלנותו שכבר קיבל ונתחייב לעשות, להכי אין צריך למחות כשאינו רואהו כשנתן לו בד' וה' להרא"ש וסיעתו. אבל כשאי אפשר לה להעשות בחול בגלל הישראל אזי מקרי עשיית השבת בשבילו אע"ג דקצץ, וצריך למחות אף שאינו רואה, כדמשמע מלשון המג"א סי' רמ"ד ס"ק א', דהתם מיירי בצנעה בביתו של נכרי ולא נזכר שם כלל שרואה אותו. ואף שנתן לו בד' וה', כמ"ש המג"א בסי' זה ס"ק ח' לענין ליתן לכתחלה, וכ"ש לענין למחות כמבואר בס"ק ט'.

ואפילו כשאפשר לה להעשות בחול אלא דמשתרשא ליה עשייתה בשבת להראב"ד וסיעתו צריך למחות אף שאינו רואהו, שהרי ברמב"ם לא נזכר כלל שרואהו ואפילו הכי השיג הראב"ד. ואף אם מסר לו המלאכה בד' וה' אוסר הראב"ד, שהרי ברמב"ם לא נזכר כלל ערב שבת ואפילו הכי השיג עליו. וכן משמע מסתימת האחרונים בסי' רמ"ד ס"ה]. וכן משמע ממ"ש הב"י סי' רמ"ג בשם מהר"י אבוהב, והסכים עמו המג"א לאסור משום ריוח הישראל, והצריכו למחות כל השבתות של שנת שכירותו, ולא די בשבת הראשון אם שכרו בערב שבת ההוא. וכן משמע ממ"ש רמ"א בדרכי משה סי' זה דהרמב"ם מיירי כשלא נתן לו כלום ואפילו הכי אוסר הראב"ד בכל שבתות השנה, ופסק רמ"א כדבריו בשכיר שנה בסתם ולא פירש כשנתן לו בכל ערב שבת וערב שבת. אלא ודאי דלא דמי לאיגרת בסוף סי' רמ"ז, דכשנתן לו בד' וה' אע"ג דמשתרשא ליה לא גרע מלא קצץ כלל דשרי בד' וה' כיון שאינו רואהו, משום דכיון שקיבלה להוליכה למחוז חפצו נעשה עכשיו עליה כקבלן, שעשייתו בשבת היא אדעתא דנפשיה להפטר מחיוב שקבל על עצמו להגיע האגרת למחוז חפצו, ואם ילך בשבת וישלים קבלנות זו לא יצטרך להשלים זה בחול, וכיון שמצד הישראל היתה יכולה להעשות בחול א"כ עשיית השבת אינה בשבילו. משא"כ במרחץ, שאף אם יעשה בשבת לא יפטר בזה משום קבלנות, שאף שלא היה עושה בשבת לא היה מצטרף לעשות זה בחול, א"כ עשיית השבת היא בשביל הישראל שיש לו ריוח ממנה ולא להנכרי. וכן

בסי' רמ"ד ס"ה] לא מיירי כלל כשנתן לו קבולת בד' וה', דהא לא אצטרך לאשמעין דשרי, דהא כתבו בפירוש בסי' רנ"ב. וכי סלקא דעתך מפני שהוא שכיר שנה גרע מנכרי דעלמא דלא קצץ, ומהאי טעמא שרי בסוף סי' רמ"ז גבי איגרת, משום דלא גרע מנכרי דעלמא דלא קצץ כלל. דאף דגבי שכיר משתרשא ליה, מכל מקום הוא עביד אדעתא דנפשיה, כמ"ש ספר התרומה ורא"ם]. ומ"ש המג"א סי' רמ"ג ואין לומר דעביד כו', היינו שאין לו ריוח ולהישראל יש ריוח ומחזי כעושה בשבילו כמ"ש בסי' רמ"ד ע"ש. והתם אף דמכל מקום עביד אדעתא דנפשיה צריך למחות בכל גווני, משום שאינו משלים ופוסט מעליו חיוב קבלנות בעשייה זו שבשבת, שקבלנות שקיבל בתחלת שנתו אינה נשלמת עד סוף שנתו, וגם אינה מתחלקת לחלקים שנאמר שפטר חלק ממנה, שאף אם לא היה עושה היום לא היה עושה למחר כפליים.

וחילוק זה שבין משלים קבלנות לאינו משלים הוא מוכח בהדיא מדין מוכר מנעלים בשבת בעיר שרובה ישראל שכתב המג"א בס"ק ט"ו, או מיני מאכלים ביו"ט, שאסור אפילו על דרך היתר מכירה בשבת, ואפילו שנותן לו משכון דודאי עבד אדעתא דנפשיה לקבל המשכון מיד והמעוות למחר ואפ"ה אסור, ואילו בקצץ מותר גבי מנעלים, או גבי מאכלים אם דמו למנעלים כמ"ש המג"א ריש סי' תקט"ו, ואף דבתרומהו אדעתא דנפשיה קעביד, ע"כ צריך לומר שהחילוק ביניהם הוא משום שזה עושה להשלים קבלנותו וזה עושה מאליו בלא קבלנות. ולא דמי כלל למ"ש מהר"ם דקבולת גרע מעושה מאליו כמ"ש לעיל, משום דכשעושה מאליו עביד לגמרי אדעתא דנפשיה. וכן משמע בסי' שכ"ה במג"א ס"ק ל"א ע"ש ודו"ק:

(ח)

אינו עושה בפרהסיא כו'. עיין במ"ש בסי' רמ"ד.

ואין להקשות על עיקר דינו של המג"א ממ"ש בדרכי משה, דהרמב"ם מיירי שלא נתן לו כלום ואפ"ה בעינן קצץ, דזה אינו, דהדרכי משה כתב כן על הסיפא בשוכר לזמן ושם לא נזכר קצץ, וברישא ודאי מיירי כשעושה משל ישראל אף להדרכי משה:

(ט)

נרו בשבת. עיין במ"ש לעיל:

(י)

מפני מראית כו'. כן הוא בהדיא בנימוקי יוסף ובב"י ובמג"א סי' תקל"ד] ע"ש בדרכי משה ובר"ן סוף פ"ד דפסחים. אלא שבב"י כאן לא כתב כן להר"ן, והעולת שבת כתב כן בשם הב"י, לכן השיג עליו המג"א, אבל באמת גם להר"ן היא מפני מראית העין כמ"ש סוף פ"ד דפסחים. ועיין בב"י דלפירש"י שרי גם בשבת לצורך שבת א"כ אין לומר בענין אחר לדידן דקיי"ל לאסור אלא כמ"ש:

(יא)

ומכל מקום השמן כו'. המג"א כתב כן בפירוש הש"ע, אם כן ודאי אין דעתו למ"ש הרא"ש, שהרי בב"י פסק כרי"ף ורמב"ם, וכמ"ש הר"ן ומגיד משנה. וגם בש"ע לא העתיק כלשון הטור ודוקא שנידוכו כו' גבי

בוסר ומלילות. וגם ממ"ש המג"א ליכא חיוב חטאת משמע דאיסורא איכא, ולדעת הרא"ש וטור לא משכחת לה כלל, דבמחוסרין שחיקה יגמור בידים לדעתם כמ"ש המג"א בס"ק י"ט ע"ש:

(יב)

הבוסר נו'. עיין מג"א מ"ש גבי מלילות. צ"ע מסי' שי"ט ס"ו בהג"ה דיכול להוציא הפרי מהאגוז בעודו בקליפתו הירוקה ולא חשיב מפרק, הכי נמי בנידון דידן כיון שבלא השבלים אין בו משום מפרק מה שסוחט המוהל מהחטה, שלא חייבה תורה אלא בזיתים וענבים, א"כ אף שסוחטה בעודה בשבולת אין בה משום מפרק. ואף אם תימצי לומר דשאני התם דמיפקד פקיד הפרי בקליפה, מכל מקום צ"ע הא לא מיקרי משקה אלא היוצא מזיתים וענבים ואוכלא דאפרת הוא, עיין במ"ש בריש סי' ש"ך. ואף לפי פירש"י דזיתים וענבים היינו טעמא דמחייב עליהו משום דאורחיהו בהכי, אבל בלאו הכי אע"ג דמפרק לא מחייב, א"כ גבי מלילות צריך לומר נמי דאורחיהו בהכי, וזה ממש כמ"ש התוס' דקיימי לסחיטה, וכן גבי בוסר, ואפשר דהוא הדין שום. ועוד צ"ע דלא דמי כלל לזיתים וענבים שרובן לסחיטה כדפירש"י שם דף קמ"ג, אבל הני דמו לתותים ורמונים, עיין מג"א סי' ש"ך.

ועיקר תמיהתו לא קשיא מידי, דהא תותים ורמונים היוצא מהן אסור כמ"ש בסי' ש"ך, וע"כ צריך לומר גזירה משום זיתים וענבים וכולהו חדא גזירה היא, כדאיתא בריש פ"ק דביצה. ואינך אמוראי לא פליגי על רבי יצחק אלא בביצה דלאו משקה היא כמו שכתב הרא"ש שם, וכן משמע בהדיא בגמרא ופירש"י שם ד"ה אם לאוכלין. משא"כ כשריסקן מבעוד יום אף בזיתים וענבים לא גזרו בכהאי גוונא. וכן הוא בהדיא בריא"ז סוף פ"ק עיי"ש אלא שיש שם חסרון וטעות סופר (וצ"ע):

(יג)

הפסד נו'. מלשון רמ"א שכתב כמו שנתבאר בסי' רמ"ד משמע שצריך הפסד מרובה כי התם. ולכאורה העולת שבת הקשה יפה, דבסי' רמ"ד גבי מכס משמע דלא גזרו כלל למראית העין במקום הפסד מרובה, ולא משום מחלוקת הפוסקים מקילינן התם. ולדעת המג"א שהשיג על העולת שבת צריך לומר דסבירא ליה, דשאני התם שלא יחשדוהו אלא על שבות דלית ביה מעשה דהיינו שעושה ע"י נכרי, אבל הכא יחשדוהו שעושה מלאכה בעצמו. ולפי זה י"ל דלא בעינן הפסד מרובה וצ"ע:

(יד)

מצוה על נו'. עיין מג"א, וכוונתו דמוקצה חמיר מכרמלית כמ"ש בסי' שי"א, וגבי מוקצה גזרינן גזרה כדאיתא בדף קכ"ב ובסי' שכ"ה סי"א. אבל אין צריך לזה דכאן אין גזרה כלל אלא ספק גמור שמא יש כבר חפץ אצלו, כיון שרגיל בזה כל ימות החול, ולא אמרינן ספק דברי סופרים להקל כיון שיכול להתברר מיד דמיא לחסרון ידיעה, ועוד שאין עושין ספק דברי סופרים לכתחלה כמ"ש המג"א בסי' יו"ד ס"ק י"א ע"ש:

סימן רנג

(א)

ואם נתקורר כו' שם בתוכו כו'. אף שסיים המג"א דבתוכו אסור, היינו להחזיר, אבל להשהות אין שום סברא כלל לחלק בין תוכה לגבה, כדאיתא בהדיא בסוגיא דף ל"ז ע"א עיין שם:

(ב)

אבל בדיעבד כו'. זה פשוט לפי מ"ש הב"ח והמג"א סי' רנ"ד להקל בדיעבד בתנור מכוסה ולא שריק כדעת ספר התרומה וסיעתו, אף דרבים פליגי עלייהו כמ"ש שם, וגם לא הוזכר דעתם כלל בשו"ע. וכל שכן הכא שהשו"ע עצמו ביורה דעה סי' קי"ג] כתב דהוא שלישי בישולו, וכאן אינו אלא חומרא בעלמא משום חומרא דשבת כמו שכתב המג"א, פשיטא דיש להקל בדיעבד כרבים החולקים על הרמב"ם, דהיינו רש"י ור"ן סוף פרק קמא והרשב"א והטור יורה דעה שם ומהר"ם בהגהות מרדכי ושאר פוסקים:

(ג)

תבשיל ישן כו'. כן משמע בהדיא במג"א סוף סי' רנ"ט והוא פשוט, דכיון דאפילו באינו גרוף דלכולי עלמא אסור על גבה שרי לסמוך, כל שכן כשהניחה על גבי קרקע דלרבי יוחנן בגמרא שרי אפילו על גבה. ואפילו להניח לכתחלה מתיר בהדיא בהגהות מרדכי בסמוך לחשכה לפי שיטתו דאסור על גבה, עיין שם היטב. ומשמעות רמ"א בסוף סימן צ"ע:

(ד)

דהיינו שאם כו'. אף שבב"י ובמג"א מיירי בצונן, מכל מקום אפשר הוא הדין לחם לענין חזרה בסמיכה לאינו גרוף. ואפשר דשאני התם דמיירי באיסור בישול, שהרי בסמיכה לתנור שלנו שרי לגמרי כמו שכתב רמ"א סוף סי' זה, אבל הכא מיירי בשמא יחתה ותלוי בחום התנור. וכן הוא משמעות לשון הגהות מרדכי ורמ"א. וכן עיקר (וצריך למחוק זה בפנים):

(ה)

הגרופה כו'. כן משמע בהדיא במג"א שהצריך דבר המפסיק על גבה משום שאינו גרוף, ובסק"ט כתב דרך אפשר בעלמא וכשכתב אח"כ ומיהו כו' נסתר זה, לפי מה שכתב בסק"ל"ה דהיתר תוכה הוא משום שהסירו משחשכה. ומה שכתב כיון שלא הטמינו בו היינו כי היכי דלהוי כגרוף עיין שם, משמע דבלא גרוף אסור אף שאין היד סולדת בו דבהכי מיירי רמ"א התם בהג"ה, וממילא משמע דלתוכה אף בגרוף אסור אע"פ שאין היד סולדת בו אם הסירו מבעוד יום, דאם לא כן למה לי התירא דהר"ן עיין שם. וזהו שכתב המג"א בסוף סק"ט ומיהו לתוכה כו' ודו"ק:

(ו)

ולכן טוב כו'. בודאי אין כוונת המג"א להזהירנו על תנורים שהיו בימיהם, שהרי אינו מחדש לנו הלכה אלא למעשה בא להזהירנו, ותנור שלנו אף אותו שאופין בו יש עליו מעזיבה. אלא ודאי דסבירא ליה

עיקר כהאומרים דלא מהני, שהמה הרבים. וכן כתב בהדיא בס' רנ"ט דלא נהגו היתר אלא כשלא הוסק עדיין עיין שם:

(ז)

לדברי הכל אע"פ כו'. היינו משום דהרי"ף ורמב"ם לא סבירא להו כלל כפירוש התוס' וסייעתם בלהחזיר כמו שכתב הב"י, והתוס' וסייעתם פסקו כחנניה. ועיין בכללי ההוראה:

(ח)

לדברי הכל שבחי כו'. מדברי הט"ז מבואר דאיסור החזרה בגרוף הוא גם כן משום חיתוי. וכן משמע קצת מלשון הרא"ש סימן יו"ד. ואפשר דהמג"א סבירא ליה נמי הכי, ולהכי התיר בחי. אבל לפי מ"ש (בפנים בשם) הר"ן דהטעם הוא משום דמחזי כמבשל לכתחלה אין להקל בחי סמוך לחשכה, אלא אם כן נאמר דלא גזרו כלל סמוך לחשכה בהנחה על גבי קרקע ואין דעתו להחזיר, ולא משמע הכי מדברי הפוסקים (ועיין רא"ש פ"ד סי' ב' שסותר למה שכתב בפ"ג סוף סי' ב' וצ"ע) ומלשון רמ"א, עיין הגהות מרדכי. ומיהו כיון דלהר"ן בלאו הכי שרי מתרי טעמי, חדא דלא סבירא ליה כלל לאסור מבעוד יום, ותו דגם בשבת מתיר אם סילקה משחשכה וכן המנהג, אם כן פשיטא דאין להחמיר בזה סמוך לחשכה (ולכן סתמתי בפנים):

(ט)

אם עבר כו'. עיין מג"א ס"ק ל"ז שלא התיר בדיעבד אלא כשעשה כן נכרי, ובס' רנ"ד סוף ס"ק י"א משמע שאף בישראל יש להקל דומיא דהתם, אף שיש לחלק ביניהם דהתם קעבר אדרבנן והכא אדאורייתא כמבואר מלשונו. וצ"ע לדינא:

(י)

מה שמותר כו'. אף שהמג"א למדה לכאורה מס"ג בש"ע, והתם לא שרי אלא בתנאים המבוארים גבי חזרה שעודה בידו ושתהיה רותחת אף לרמ"א אם נטלה מבעוד יום, מכל מקום ממה שכתב המג"א וכן משמע בס' שי"ח ס"ח וסט"ו מבואר דאפילו תבשיל קר שרי דבהכי מיירי התם, ואם כן הוא הדין להניחה על גבי קרקע דלא מיתסר אלא משום שמושיב לכתחלה בשבת, והתם שרי אפילו לכתחלה. וכן כתב המג"א בהדיא סוף סי' רנ"ט דאפילו תבשיל קר שרי בדבר המפסיק, ומשמע אפילו לכתחלה, מדלא הצריך שיסירו מהכירה משחשכה, וגם בלאו הכי כיון שנצטנן לגמרי הרי זה כמושיב בתחלה כמו שכתב המג"א בסק"ל"ו, והוא הדין לסלקא דעתך השתא אפילו בלא דבר המפסיק. ולהכי הזכיר כאן המג"א מגיד משנה פכ"ב, להודיענו דדמי למה שכתב המגיד משנה שהעתיק המג"א בסק"ל"ג דאפילו לכתחלה שרי התם.

והא דהכא בס"ג בש"ע לא התיר אלא חזרה, יש לומר כמו שכתב המג"א סי' שי"ח סקכ"ו לחלק בין תבשיל חם שיש בו רוטב לצלי דהיינו שאין בו רוטב אע"פ שנצטנן לגמרי, דבהכי מיירי התם בס"ח והכא בס"ה (דמהכא הקשה המג"א, וטעות סופר נפל שם וצ"ל בסימן רנ"ג ס"ה, דעל ס"ג לא תירץ כלום, ועוד דמס"ג לא קשיא מידי שלא התיר אלא בתנאי החזרה ושם בס"ז לא מיירי כלל בחזרה עיין שם במג"א סקכ"ד. ואפשר לקיים הגירסא ולומר דראיתנו מס"ג אינה אלא להוכיח דהוה כגרופה, ואם כן אמאי אסר בס"ז, דאין לומר משום דמניחו לכתחלה, דהא

בס"ח הכריע להקל בזה, אבל לענין גרופה אפשר דאין ראייה מס"ח דבתבשיל קר לחממו שאינו ראוי להתבשל שם שהרי אין בו רוטב והוא קר אין לחוש לחיתוי שאף בלא חיתוי יתחמם, אבל בתבשיל חם שיש בו רוטב חיישינן שיחתה להוסיף בבישולו, ועל זה תירץ לחלק לענין לכתחלה בין ס"ח לס"ז וסי' רנ"ג ס"ג. אלא דלפי זה לשון צלי אינו מדוקדק, דבס"ח מיירי בתבשיל אבל כאן בס"ה מיירי באפוי ונקרא צלי).

ואיך שיהיה, מכל מקום לפי מה שהעלה המג"א שם להקל בין בתבשיל קר בין בתבשיל חם, אם כן הוא הדין על גבי מעזיבה המפסקת או דבר אחר המפסיק על גבי תנור, וכמשמעות דבריו בסוף סי' רנ"ט. דאף אם תימצי לומר שאף לפי מסקנת המג"א שם בסי' שי"ח אפילו הכי בס"ג לא שרי אלא בתנאי חזרה, משום דתוך הקדרה הריקנית גרע טפי מעל גבי קדרה הטמונה או על גבי המיחם שעל האש, ולא מהני הקדירה הריקנית אלא לענין דהוה ליה כגרופה אבל לא לענין להושיב בתחלה, מכל מקום על גבי התנור ודאי דפשיטא דדמי טפי לעל גבי המיחם מדדמי לתוך הקדרה הריקנית. ואף אם תימצי לומר דהא דגרע טפי בקדירה ריקנית היינו משום שהיא ככירה, שהכירה הוא מקום הראוי לבישול בתחלה ואיסור הושבה בתחלה הוא משום שנראה כמבשל לכתחלה כמ"ש רז"ה ור"ן, מכל מקום על גבי תנור פשיטא דאינו מקום הראוי לבישול כלל בתחלה ודמי ממש למיחם שעל האש, אם לא משום הכירא כמו שכתב המג"א:

(יא)

ואפילו לכתחלה כו'. כן משמע בהדיא במג"א שלא אסר אלא להישראל עצמו משום פסיק רישיה, ובנכרי לא מחמירין משום פסיק רישיה. ואף שכתב המג"א סוף סי' רנ"ד דחיישינן שמא יחתה היכא דקבעי להו להדחת כלים, ובכל דבר דאיכא למיחש לחיתוי אף על ידי נכרי אסור כמשמעות לשון כללו של רמ"א, יש לומר דבסוף סי' רנ"ד מיירי אחר שהוסק, אבל קודם שהוסק אין חוששים כל כך שמא יחתה אח"כ, שהרי נהגו להקל מהאי טעמא בעל גבי התנור וכמו שכתב המג"א סוף סי' זה. ואף שמלשונו משמע שסומכין על זה שיש לומר דהמעזיבה מפסקת, מכל מקום גם כאן יש לומר דדמי לתוך הקכלי"ן שכתב המג"א סוף סי' רנ"ט דמהני דבר המפסיק, אם כן קודם שהוסק שרי למנהג העולם אף בלא דבר המפסיק.

ומיהו זה דוחק, דעל כרחק מדלא נתן לתוך הקכלי"ן והקדירה דין סמיכה מכלל דמיירי בכהאי גוונא שהם בולטין על הגחלים, ואם כן כשנותן במים בקדרה הרי זה כשופת קדרה על גבי כירה ממש שאין דבר מפסיק בין גחלים לקדירה דמאי שנא קדרה זו משאר קדירות, בשלמא על גבי התנור ותוך הקכלי"ן אף אם גוף התבשיל נוגע בקרקעיתה יש לומר דאין דרך בישול בכך כמו שכתב המגיד משנה לענין תבשיל על גבי קדירה, שמשם למד המג"א להקל על גבי התנור עיין שם בסקל"א ול"ג ובסי' שי"ח ס"ק כ"ו ובמה שנתבאר לעיל, אבל במים שבקדרה זו דרך בישולם הוא כן כל השנה ולא דמי כלל לעל גבי תנור שנהגו להקל קודם שהוסק. ואפשר דהכי נמי אין להקל קודם שהוסק משום גזירת חיתוי אף בלא איסור בישול, כגון בערב שבת סמוך לחשכה.

ואפילו הכי שרי לומר לנכרי אף בשבת, שהרי ליתן על גבי תנור בית החורף שאסר רמ"א לישראל אפילו קודם שהוסק משום שמא יחתה כמו שכתב המג"א סקמ"ג ואפילו הכי התיר על ידי נכרי, אלא על כרחק צריך לומר דכשהנכרי מושיב הקדרה לא חיישינן שיחתה הישראל, אלא דכיון שאסרו לישראל להושיב מאיזה טעם שיהיה החמירו בהושבה זו לעשותה כמלאכה גמורה של המבשל ואסרוה גם ע"י נכרי כמבשל ממש, אבל בגוונא דאין לאסור משום מבשל ממש כגון על ידי נכרי קודם שהוסק גם משום חיתוי אין לאסור.

ואם תימצוי לומר דאף כשהנכרי מושיבה חיישינן שמא יחתה, על כרחך צריך לומר לדעת רמ"א שאין סברא כלל לאסור בכהאי גוונא דבבישול גמור שרי. והא דהוצרך המג"א כאן לאסור לישראל משום פסיק רישיה ולא משום שמא יחתה, היינו למיסר אפילו בכי האי גוונא דלא בעי להו להדחה, אי נמי משום דמהאי טעמא אסור לדברי הכל, אבל בלאו הכי יש מקום לבעל דין לחלוק ולומר דמשום הדחה גרידא לא אתי לחתויי ולתרץ בסוף סי' רנ"ד כתירוץ הראשון, אי נמי משום שיש מקום לבעל דין לחלוק מחמת המנהג שנהגו להקל להעמיד על גבי התנור קודם שהוסק ואין חוששין שמא יחתה אח"כ, ומה"ט אפשר להקל בדיעבד כמ"ש בפנים בסוף סי' רנ"ד. אבל לאחר שהוסק משמע במג"א סוף סי' רנ"ט שאין להקל עיין שם.

הנה

במג"א סקל"ב הזהיר ליתן הקטניות לבסוף לרוטב ולא לערות על הקטניות שהוציאו בכף והם בכלי שני, עיין שם דעל כרחך מיירי שהקטניות נגובים קצת בענין שאי אפשר לשופכן אלא להוציאן בכף, דאם לא כן יערה הקטניות על הרוטב. ולכן לא העתקתי זה משום דלפי מ"ש רש"ל וש"ך ביורה דעה סי' צ"ד] דבדבר גוש לא שייך כלי שני אם כן יש לעשות איפכא, לערות הרוטב על הקטניות שלא יחממו הקטניות את הרוטב שבכלי שני, וכן המנהג פשוט.

וסעיף ד' שבשולחן ערוך לא העתקתי משום דלא קיימא לן הכי כמו שכתב המג"א עיין שם:

סימן רנד

(א)

מודים הם כו'. ואף שהט"ז כתב דאף אצל האש שרי להטור, מכל מקום במג"א משמע שהסכים למה שהעתיק בשם המאור דדוקא בתנורים שבימיהם והאידינא לא שייך זה (לכן לא העתקתי). בשגם כי המעיין בסיום דברי המאור גבי בישראל אגומרי יראה לעינים דמיירי קודם מאכל בן דרוסאי כפי שיטתו ריש פרק כירה דלא כהרי"ף. ובאמת שלפי פירושו בקשיא ליה זיקא, דהיינו שהתנור צר לחתות בו בעוד הצלי בתוכו שלא יקטום הצלי (פירוש שלא ישבור כמו נקטם ראשו) ויצטרך להוציאו לחוץ וקשיא ליה זיקא עיין שם, אין סברא כלל לחלק בין הגיע למאכל בן דרוסאי ללא הגיע, כמו שבאמת שגם המאור לא חילק ביניהם, ואם כן אי אפשר לומר כלל שהטור וסיעתו יסברו כפירוש המאור.

והדבר ברור שהטור עומד בשיטת אביו הרא"ש שכתב בהדיא ריש פרק כירה בשם הרב רבינו יונה דמתניתין דאין צולין דאוקמיה כמאכל בן דרוסאי אתי שפיר לכולי עלמא, להמחמירים מיירי שיגרוף הגחלים ולחנניה אף בלא גריפה עיין שם. ומה שסתם הטור כאן משום דסבירא ליה כהרא"ש דפסק כחנניה כמו שנתבאר בסימן רנ"ג.

הילכך הרוצה לחוש לדברי הרי"ף וסיעתו אין היתר אלא (כמ"ש הר"ן ומגיד משנה) על גבי הגחלים ממש, ובעטרת זקנים כתב שכן הוא גם דעת הטור, אבל שאר פוסקים העומדים כאן בשיטת הטור דהיינו רש"י תוס' רז"ה ספר התרומה סמ"ג וסמ"ק אין מהם ראייה כלל לשיטת הרי"ף שכולם פסקו כחנניה, אבל מהרמב"ן במלחמות והרב רבינו יונה והרא"ש והר"ן יש ראייה שכאן לא סבירא להו כפירוש הרמב"ם ואפילו הכי החמירו לשיטת הרי"ף וסיעתו:

(ב)

גדי מנותח כו'. המג"א אפשר דכלל זה במה שכתב וכן כל כיוצא בזה, ועוד דאתי במכל שכן, שהמתירין בתנור מכוסה לא נזכרו כלל בש"ע, שדחאום בעלי הש"ע מהלכה, משום דהרי"ף והרמב"ם ותוס' והרא"ש ור"ן וטור פליגי עלייהו, ומהר"ם כתב דלעולם יש לפסוק כהרי"ף לבר היכא דהתוס' פליגי עליה, והכא גם התוס' מסכימים הכי, ואפילו הכי בדיעבד סמכינן עלייהו, כל שכן דעת הרמב"ם דפסק כמותו בש"ע. ואף רמ"א לא סיים אחר המחמירים כדרכו בכל המקומות שמכריע נגד הרמב"ם, אבל כאן סיים והכי נהוג, והיינו לכתחלה כמשמעות לשון מנהג, אבל בדיעבד אין לנו הכרעה, וממילא הלך אחר המיקל בדברי סופרים. והב"ח משום שהשו"ע אינו ספוק בעיניו מלחלוק עליו ולסתור פסקיו כדרכו לכן לא היקל בזה, דהרמב"ם יחידאה הוא. אבל אנו הנמשכים אחר הש"ע בכל מקום שאין רמ"א חולק עליו בפירוש, פשיטא שיש להקל כאן בדיעבד. וגדולה מזו כתב רמ"א סימן רנ"ז ס"א בהגה"ה עיין שם:

(ג)

לצורך שתיה. מה שכתב המג"א דהכא מיירי צ"ע היכא מיירי, שהרי כל הפוסקים לבד הרמב"ם פירשו הכא כפרש"י דוק ותשכח, והרמב"ם לא סבירא ליה כרשב"ם בפירות חיים, וכמ"ש (הב"י סוף סי' רנ"ז ו) המג"א ס"ק י"ב דהרב ב"י בסעיף ד מיירי אליבא דהרמב"ם בסמוך לגחלים אבל הכא הקדירה מפסקת. ובגוף הדין משמע בהדיא במרדכי ריש פרק כירה דמים לא דמי לפירות אלא לביצה. ואין סברא כלל לדחוק ולומר דמיירי בהדחה, דהוה ליה לפרש, ומסתמא מיירי דומיא דביצה. וגם בגמרא דף ל"ז ע"ב דאמר רב ששת דסבירא ליה כחנניה דמשהין חמין שלא הוחמו כל צרכן ומשמע בהדיא דלא הוחמו כלל לא. גם כן דוחק גדול לומר דמיירי בהדחת כלים, דאמורא הוה ליה לפרש, ומסתמא מיירי דומיא דתבשיל. ובר מן כל דין מצינו מפורש במשנתנו מעשה שעשו אנשי טבריא כו' שאסרו בשתיה, ומשמע אף אם הוחמו (ואף אם הוחמו בשביל רחיצה אין לאסור בשתיה לפי סברא זו) בשביל שתיה ולא משום הטמנה כמפורש שם בגמרא, ורשב"ם עצמו שהמציא היתר הפירות מתיר גם בהטמנה וכן דעת המרדכי ריש פרק כירה, מכלל דסבירא להו לחלק בין פירות למים:

סימן רנה

(א)

של קנים כו'. כן דעת הרי"ף ורמב"ם ור"ן ומגיד משנה, והמה הרבים נגד הרא"ש וטור. וכן דעת השו"ע שהביא סברא הראשונה בסתם וסברא הב' בלשון יש אומרים. ואף שרש"י הוא מכריע ביניהם, מכל מקום הכרעה שלישית היא לפי דעת התוספות דף מ' ובסוף פרק קמא דפסחים, ועוד שלא הוזכרה סברא זו בש"ע כלל:

סימן רנז

(א)

חזר והחזירו כו'. מה שכתב המג"א דאפשר להתיר כשנתקרה בכלי ראשון, באמת שכן משמע לשון הרמב"ם. אבל צ"ע דבהדיא מבואר בש"ע סי' רנ"ג ס"ה דאסור להחם תחת הבגדים, והטעם מבואר בר"ן דאסור להטמין בדבר שאינו מוסיף הבל וצ"ע (עיין שם במקור הדין ברשב"א דלא קשיא מידי ודו"ק). ומיהו אם פינהו לכלי שני והחזירו לכלי ראשון אפשר דלכולי עלמא שרי, דכל שהיה בכלי שני לא גזרו חכמים כמו שלא גזרו בכלי שני עצמו, ולא משום שנתקרה:

(ב)

למעלה כו' היא כטמונה. ומיהו היינו דוקא בדבר המוסיף הבל, שכיון שהתחתון מעלה הבל למעלה ומוסיפו בקדרה גזרינן דילמא אתי לאטמוני ברמץ, משא"כ כשאינה נוגעת כלל בדבר המוסיף כולי עלמא מודו דלא דמי כלל לרמץ ולא גזרינן. אבל כשדבר המוסיף נוגע בה בין מלמעלה כגון הבגדים שמוסיפים הבל מחמת האש שתחתיהם בין מלמטה שנוגעת בגחלים שהגחלים מעלים הבל למעלה דמי לרמץ. שאף שברמץ יש אפר וגחלים גם מלמעלה, מכל מקום כיון שהגחלים שלמטה מעלים הבל למעלה יבאו לטעות להטמין אף ברמץ, שעיקר הטעות להטמין ברמץ שחששו לו חכמים הוא בא מחמת הוספת ההבל ולא מחמת ההטמנה שמכסה כולו מלמעלה ומלמטה, שהרי בדבר המעמיד מותר להטמין כולו לפי שלא יטעו ממנו לרמץ.

אבל בשבת בדבר שאינו מוסיף לכולי עלמא לא מיתסר אלא כשמטמין כולו*.) דאף שמפך של רבי אינו ראיה כל כך דרבי התיר להטמין הצונן. מכל מקום בפירוש שנינו מניחים מיחם על גבי מיחם כו', וכמו שכתב הטור בסי' רנ"ח ושי"ח. ומכאן למדו הרמב"ם ומגיד משנה סוף פ"ד] דלא מיקרי הטמנה בכהאי גוונא. ואף הרא"ש וטור וש"ע מודים בזה, דדוקא בדבר המוסיף החמירו משום שמא יטמין ברמץ כמו שנתבאר.

(*

הגהת הרב עצמו. עיין רשב"א דזה אינו, ומיהו הרב רבינו יונה על כרחך סבירא ליה הכי עיין רשב"א בשמו פ"ג גבי תברינהו.

וכן משמע בהדיא בב"י גבי בגדים המוסיפים הבל מחמת האש שנלמדו לאיסור מקופה שעל גבי גפת. ואין סברא כלל לומר דגם שם הטעם משום גזרה שמא יטמין בתוך הגחלים, דאם כן למה ליה להב"י להוסיף מלבד שהבגדים מוסיפים הבל מחמת האש שלא הוזכר כלל בדברי הפוסקים שהביא שם, ולא סגי ליה כדפרש"י גבי גפת שתחת הקופה (שממש למדו הפוסקים לענין גחלים) שהגפת מעלה הבל ומרתיח את הקדרה. אלא ודאי דסבירא ליה להב"י, דמכיון שאין איסור אלא כשהיא טמונה למעלה כמו שכתבו הטור והר"ן וכמשמעות לשון הפוסקים שהביא, אם כן על כרחך צריך לומר שהבגדים הם המוסיפים הבל ואסור משום שמטמין ממש בדבר המוסיף הבל. דאי לא תימא הכי אלא הטעם הוא משום גזרה, אין סברא כלל לחלק בין טמונה בבגדים לאינה טמונה, סוף סוף הגחלים מעלים הבל בהקדרה ויש לגזור שמא יטמין בתוכם ממש. ועוד שכיון שאינה נוגעת בגחלים כמ"ש הרא"ש ור"ן וטור סימן רנ"ג (אבל בספר

התרומה וסמ"ג ותוס' יש לומר דמיירי בנוגעת, וכן משמע מסיום לשון סמ"ג שהובא במרדכי ריש פ"ד. ולא הביא הב"י בסי' רנ"ג דברי הגהות מיימוניות בשם ספר התרומה וסמ"ג אלא לאפוקי דעת רש"י ואור זרוע. ולכן בסיום דבריו שם כתב כמ"ש הרא"ש ור"ן עיין שם) אין סברא כלל לגזור שמא יטמין בתוכם, דהא אית ליה הכירא, דאסרינן ליה אפילו על גבה ממש. ובפרט אם תימצא לומר דאיסור הנגיעה בגחלים הוא גם כן משום גזירה, שבמאור פ"ג למד איסור זה (אבל ברשב"א (סוף) [ריש] פ"ד לא כתב כן עיין שם) מדין הקופה שעל גבי הגפת, אם כן על כרחך צריך לומר דכשאינה נוגעת לא גזרינן משום דאית ליה הכירא, אם כן אף שהיא טמונה למעלה אין לגזור, שהרי אין גזירה זו תלויה בטמונה, דהא על גבי גחלים ממש אף במגולה גזרינן.

ובר מן כל דין משמע עוד בבית יוסף בהדיא כמ"ש, שהרי כתב על מה שכתב הטור על הטמנה של אדוני אבי יש לפקפק כו', שאף על פי שלא היו גחלים בכירה מכל מקום מחמת חום הכירה כו', עיין שם דמבואר בהדיא דכשהיא טמונה למעלה אסור אף על פי שאין שם גחלים, הפך מה שכתבו התוס' ורא"ש דשרי בכהאי גוונא משום דליכא למיגזר שמא יטמין בתוך קרקע הכירה. ועוד שמלשונו משמע שהאיסור הוא משום שהחום שבחלל הכירה הוא מוסיף הבל, ולא שייך בו הטמנה כלל. אלא ודאי דסבירא ליה שהתוס' ורא"ש לא כתבו כן אלא ליישב מנהג יש מקומות, אבל הטור לא סבירא ליה הכי (ומשום הכי לא העתיק זה) דהטעם משום גזרה, מדמחלק בין טמונה למעלה לאינה טמונה אף על פי שאינה נוגעת בגחלים. וגם מדאסר בנוגעת בגחלים אף בשאינה טמונה, ואי סבירא ליה טעם האיסור גבי קופה שעל גבי גפת הוא משום גזרה ומשם למד לאסור בטמונה למעלה אף על פי שאינה נוגעת דומיא דקופה שהיא מפסקת (עיין ר"ן) ואפילו הכי אסור משום שטמונה למעלה, אם כן מנא לן לגזור באינה טמונה אף על פי שהיא נוגעת הלא קיימא לן דאין לגזור גזירה מדעתנו (ובר"ן שלא הזכיר כלל גזירה זו. באמת הדבר תלוי במחלוקת שבריש פ"ד, דלמ"ד דהיכא דמיפסקא אורא שרי והקופה אינה מפסקת מפני ששולי הקדרה טמונים בתוך הגפת אם כן הוא הדין בקדרה שעל גבי הגחלים. וזהו גם כן דעת הרז"ה בפרק ג' שלמד האיסור מקופה, ומשמע שם שאף שהיא טמונה אין איסור אלא על גבי גחלים ממש, ועיין שם בר"ן. אבל להרב רבינו יונה שבר"ן ריש פ"ד סבירא ליה דאף שהשוליים טמונים אין זה הטמנה כיון שמגולה למעלה, שהרי שם לקמן גבי כוזא אפומא דקומקומא פירש הרב רבינו יונה דהקומקום נקרא דבר המוסיף הבל, ואפילו הכי מותר לחמם בתוך כלי שני כדאמר ליה רבי לר' יצחק טול בכלי שני ותן, ואפילו בכלי ראשון אין איסור משום הטמנה עיין שם, וע"כ צריך לומר משום שהפך היה מגולה למעלה מן המים אף ששוליו טמונים אין בכך כלום. ומה שכתב הר"ן בריש פ"ג לאסור על גבי גחלים, היינו לפי דעת המתירין היכא דמיפסקא אורא, כדמסיים היתר זה בסתם בסוף כללי השמועה הביאו הב"י. אבל הרא"ש וטור לא סבירא להו כהרב רבינו יונה בהא דכוזא אפומא דקומקומא כמ"ש סוף סי' רנ"ח ושי"ח, והלכך סבירא להו דאף שמגולה למעלה מקרי הטמנה מה ששוליה נוגעים בגחלים, שהם מעלים ומוסיפים הבל למעלה כדפרש"י גבי גפת. ולכן הוצרך הב"י סוף סי' רנ"ח לפרש הטעם משום שהקדרה אינה מוספת הבל, ולא סגי ליה במה שמגולה למעלה].

וכן משמע בהדיא מלשון הב"י בסי' רנ"ג וממ"ש עליו בדרכי משה ומג"א שם. וכן משמע מלשון הב"י סוף סי' רנ"ח. ועוד דהתם אי אפשר לומר כלל הטעם משום גזרה שמא יטמין בתוכה, דהא אפילו בשבת אין איסור להטמין בתוכה משום הטמנה, כמבואר בגמרא ובסי' שיי"ח דבכלי שני שרי, יהיה מאיזה טעם שיהיה על כל פנים, למה ליה להבית יוסף לפרש כאן הטעם, וכתב ופשוט הוא, אף שהרב רבינו יונה חולק, והלא אין לאסור אלא משום גזרה והכא שרי אפילו בתוכה. ואף לפי מה שכתב הט"ז בסי' רנ"ח ושי"ח דלא שרי אלא כשקצת דופנותיה יוצאים למעלה מן המים, מכל מקום על כרחך צריך לומר דלא גזרינן שמא יטמין כולה. אלא ודאי כפשוט לשונו כן הוא דעתו דהוה ליה כהטמנה ממש, וכמ"ש בפנים לדעתו.

ולפי זה צריך לומר הטעם דלא אסרו בטמונה למעלה אלא על גבי קטומה או שנתן בה חתיכה חיה ולא על גבי גרופה (כמבואר בהדיא בש"ע, דאיכפל תרתי תלת זמני לאשמעינן הדרכים שנתבאר בסי' רנ"ג, מכלל דלא משכחת לה אלא על גבי גחלים, ועל גבי גחלים בלאו הכי אסור אף בשהוי, לכן הוצרך לומר על פי הדרכים כו') הוא, משום דהכירה אינה מוספת הבל כמ"ש התוס' ומרדכי. ובאמת שלדעת הטור הוא דוחק גדול לחלק בין קדרה חמה שבסימן רנ"ח לכירה או חפירה שהוחמה גם כן מחמת האש והולכת ומתקררת.

(ומכל הלין טעמי לא כתבתי בפנים הטעם משום גזרה. בשגם שאין ממנו נפקא מינא לדינא, עיין במה שיתבאר לקמן בסמוך ודו"ק):

(ג)

דבר המיטלטל כו'. כן הוא במרדכי ריש פ"ד ובשלטי גיבורים שם בשם תוס', ובהגהות מרדכי פ"ג, ובהגהות מיימוניות פ"ג בשם ספר התרומה ור"ת ורא"ם ור"י ורבנו שמשון וסמ"ג. וכן העתיק המג"א בסי' רנ"ג בשם התוס' והטור (והוא ג"כ לשון הרא"ש), ומכלל דסבירא ליה דדיוקא דרישא עיקר בלשונם שהרמץ נוגע בקדרה סביב. וסביב הוא מד' רוחותיה, ודלא כט"ז. והא דסיימו שיש אויר, היינו משום שהקדרה היא רחבה באמצעיתה ואי אפשר ליגע בכל דופנה, ונגיעה במקצת אינה אלא כמו שוליה שאף שהם נוגעים לגמרי אין בכך כלום. וזה החילוק שיש בין דבר המיטלטל שהוא מודבק סביב כו' לאינו מיטלטל שאי אפשר לו לידבק סביב.

וכל זה כשהקדרה מכוסה למעלה כדי להחם, אבל אם היא מגולה לגמרי כמנהגינו (ואף שנותנים עליה כיסוי כדי שלא יתטנף בעפרורית אין בכך כלום) אין מקום כלל למה שכתב הט"ז, לפי מה שכתב רמ"א בסי' רנ"ג דבמגולה למעלה לא שייך הטמנה, והיינו אפילו כל דופנותיה טמונים כמבואר במרדכי ריש פ"ד שהביא המג"א שם עם פירוש השארית יוסף. ועיין שם בשארית יוסף שפירש בהדיא שכל דופנותיה טמונים עד שאי אפשר לסלקה שלא יחתה בגחלים, ופשוט הוא דבלאו הכי לא הוי פסיק רישיה. ובהג"ה שם במרדכי משמע בהדיא דאפילו כולה מוטמנת בגחלים עד שאין לו מקום לתפוס הקדרה אין איסור משום הטמנה, ועל כרחק משום שפיה פתוח, דלא כמ"ש הט"ז בסי' רנ"ח.

ובלאו הכי דבריו תמוהים שם, דבטור ושו"ע סימן שי"ח משמע בהדיא דאף שנותנו בשבת כדי להתחמם בלבד, ולא לשעות הרבה, שהרי לא הוזכרו שם כלל, ואפילו הכי אין איסור אלא כשיכול להתחמם עד שהיד סולדת בו, אבל בפחות מכן אף שנתחמם יותר ממה שהיה בתחלה אין זה מוסיף הבל, שאף דבר שאינו מוסיף הבל מחמם קצת כמבואר בר"ן סוף פ"ד. ובודאי משום הכי הוצרך הט"ז לסיים דכוונת הטור וש"ע היא משום שהוא מגולה, אבל זה אינו, דלהטור ושו"ע אף שמגולה למעלה הוה ליה כהטמנה כמ"ש בסי' רנ"ג, עיין שם בב"י ודרכי משה וכמו שנתבאר לעיל. אלא ודאי דסבירא להו דלעולם אין הקדרה נקראת דבר המוסיף הבל, כפשט לשון הב"י סימן רנ"ח (ובדבר שאינו מוסיף הבל לא הוה ליה כהטמנה כמו שנתבאר לעיל). ואמת החמין של טבריא שנקראת דבר המוסיף כדמוכח במשנה וגמרא, היינו כשהיא במקום הילוכה שאינה מתקררת לעולם, אבל כשהם באמבטי או בכלי שני אין בהם איסור משום הטמנה כדמוכח בעובדא דרבי משום דמתקררים והולכים, דהא שרינן בהו כלי שני עיין שם בתוס' ד"ה וש"מ כו'. ודו"ק:

סימן רנח

(א)

להטמין כו'. עיין במה שנתבאר בסימן רנ"ז דהטור ושו"ע לשיטתייהו אזלי, שאף שהקדרה מגולה מיקרי הטמנה, ולכן הוצרך הב"י לפרש שאין הקדרה מוספת הבל. ומכל מקום הדין דין אמת אף לדין דקיימא לן דכשהקדרה מגולה למעלה לא מיקרי הטמנה, כמ"ש רמ"א סי' רנ"ג והט"ז כאן, וכן דעת הרמב"ם ומגיד משנה סוף פ"ד, וכגון שהיא טמונה למעלה. ולאפוקי מדברי הרב רבינו יונה שהביא הר"ן שפירש ההיא דכוזא כו' בכהאי גוונא ולאיסור, אלא ס"ל בהדיא כפירוש התוס' ורא"ש וטור ושו"ע בסי' שי"ח (ובהא אתי שפיר מה שנוהגין להטמין מבעוד יום מיני עיסה בקדרה קטנה תוך גדולה אע"ג דהוה ליה הטמנה ממש עיין סי' שכ"ו).

ולא העתקתי מה שכתב המג"א כאן, משום דבהדיא מבואר בש"ע סי' שי"ח ס"ח שהכריע להקל דלא דמי לכירה כמו שכתב המג"א עצמו שם עיין שם בס"ק כ"ו, דאף במיחם על גבי מיחם שיש תבשיל ורוטב בהעליון דבכהאי גוונא מיירי הכא והתם בס"ז נקטינן נמי כדברי המיקל, עיין במה שנתבאר בסי' רנ"ג ודו"ק:

סימן רנט

(א)

מקפיד כו'. לכאורה אין ללמוד זה ממוקצה מחמת חסרון כיס דבעינן שיקפיד עליו, דהתם תורת כלי עליו, אבל הכא אם לא ייחדן להטמנה, כיון דודאי עתיד להחזירן להפתק כדפרש"י שוב אין תורת כלי עליהם, כדמשמע בהדיא ברש"י ור"ן גבי מוכין עיין שם, ואם כן יש לומר דאף אם אינו מקפיד למיזגא עליהו (עיין בגמרא), דעל כרחק בקפידא כזו מיירי המג"א מדמייתי מס' ש"ח, מכל מקום כיון שאינם עומדים לכך אלא לסחורה אסור לטלטלם, כמו [נ]דבך של אבנים, שאף שבודאי אין מקפידים עליהם לישבה בעלמא (דאם לא כן הוה להו להפוסקים לפלוגי בהכי בין חריות לאבנים ולמה כתב המגיד משנה שלהרי"ף נדחה דין האבנים לגמרי מדין החריות ולהרמב"ם חילק בענין אחר כמ"ש הב"י בסי' ש"ח), ואפילו הכי אסור לטלטלן משום דלא קיימי להכי, כמ"ש המגיד משנה וב"י ומג"א סי' ש"ח.

ואף אם תימצא לומר דהמג"א סמך על הרמב"ם נגד רש"י ור"ן דכתב בפרק כ"ו דגיזין אסורין משום מוקצה מחמת חסרון כיס, מכלל דסבירא ליה דמשום קפידתו לא פקע תורת כלי מהן הואיל והן ראוין למיזגא עליהו, רק שאסורים מחמת קפידתו, ואם כן הוא הדין להפתק לדין כשטמן בהן. זה אינו, דבהפתק מודה הרמב"ם, דכיון שהקצם לסחורה ביטלם מתורת כלי אף שאין מקפיד להשתמש בהם גם כן תשמיש אחר, מידי דהוה אליבני דשרגינהו, שאין האיסור בהם אלא משום דביטלם מתורת כלי בסידורם, (ולא) משום מוקצה מחמת חסרון כיס, דאין דרך להקפיד לישב עליהם למעלה, במכל שכן מנדבך של אבנים דחשיבי מינייהו כמבואר במלחמות פרק י"ז. ועוד דבהדיא פירש המג"א עצמו שם בס"ק ל"ז משום דליכא תורת כלי עליהו, ואם כן הוא הדין לגיזין שהקצם לסחורה אף אם אינו מקפיד עליהם כלל. וכן המג"א עצמו בסימן ש"ח סק"ג ומ"ח לא הזכיר קפידא כלל.

אלא שלכן נתחכם המג"א להביא ראיה מס' ש"ח סכ"ה, ולכאורה אינו ענין לכאן, אבל כוונתו למה שכתב רמ"א שם דעורות של דקה דלא חזו למיזגא עליהו אם חשב עליהם מבעוד יום מותר לטלטלם, אע"פ

שאינן תורת כלי עליהם, שהרי אינן ראויין אפילו למיזגא עלייהו, וגרועין מגיזין שהקצם לסחורה אבל ראויין למיזגא עלייהו, ואלו אינן ראויין, ואפילו הכי מהני בהו מחשבה בעלמא. ואף אם תימצי לומר דרמ"א שם לשיטתיה אזיל דגם באבנים סבירא ליה דמהני מחשבה, אבל להב"י דסבירא ליה גבי אבנים דבעינן יחוד אם כן הוא הדין לגיזין, מכל מקום גם בגיזין כיון שטמן בהם עשה בהם מעשה כמו שכתב הב"י כאן. והמג"א לשיטתיה אזיל, שבסי' ש"ח ס"ק מ"א מ"ב (עיין שם ודו"ק) סבירא ליה כהמגיד משנה דהסידור הוה מעשה (דלא כב"י שם ודו"ק) ומועיל גם באבנים בלא ייחוד, ואם כן למה צריך יחוד בגיזין ואמאי קתני כיצד הוא עושה כו', עיין סי' ש"ח בפנים ודו"ק (אלא שלא רצה המג"א להביא ראיה מדברי עצמו, אלא מהשו"ע, ולכן הביא מסעיף כ"ה שם) (והשתא אתי שפיר הא דבסי' ש"ח לא הזכיר קפיד, משום דהתם לא מיירי בטמן בהם ודו"ק), אלא על כרחך צריך לומר דהכא שאני דקפיד עלייהו והוה ליה מוקצה מחמת חסרון כיס.

ואף אם תימצי לומר דמוקצה מחמת חסרון כיס נמי סגי במעשה זו, מכל מקום מעשה חדא לא עבדא תרתי לאעיולא תורת כלי ולאפוקי ממוקצה דחסרון כיס. דמחשבה גרידא לא מהני למוקצה מחמת חסרון כיס, דכיון דקפדי עלייהו בוודאי לאו אורחיה לייחודיה להכי, ובכהאי גוונא לא מהניא מחשבה עיין סי' ש"ח. וכן משמע בהדיא סי' ש"י ס"ז בהג"ה דבעינן מעשה עיין שם במג"א. ולא דמי לנסרים של אומן, משום דלא אתעביד בהו מעשה של הקצאה. אי נמי משום דאיהו הוא דקפיד אבל בעל הבית דאינהו רובא דאינשי לא קפדי, ונמצאת קפידתו באה ע"י מחשבתו שחשב עליה למוכרה, לכך היא נפקעת ג"כ ע"י מחשבה בעלמא, כמ"ש המגיד משנה והשלטי גיבורים, מה שאין כן דרובא דאינשי מקצי להו לסחורה, כשעדיין לא טמן בהם. ואף לר"ן דפליג צריך לומר דמודה, בנסרים שאני לענין אורחיהו ליחודי, דכיון שמצד עצמם ראויות ליחודי לתשמיש כמו של בעל הבית, אלא שהאומן מקפיד עליהם, לכך נפקע ע"י מחשבתו כמו בחריות, ולא פליג אלא במידי דאורחיה, דסבירא ליה דכל שכן הוא.

(ומיהו ממה שכתבו האחרונים גבי סכין של מילה דאסור להחזירו לביתו אלא אם כן עודו בידו, עיין מג"א סי' של"א שכתב כן בשם הרמב"ן ורבינו ירוחם, אף שמא תמול היתה דעתו להחזירו לביתו, לא מוכח מידי דגבי מוקצה מחמת חסרון כיס לא מהני מחשבה בעלמא, דהתם לא חשב עליו להשתמש בו כלום. עיין ב"י ומג"א סימן ש"ח סקי"ח):

(ב)

ומסירו כו'. זהו כוונת הש"ע שדרכו לקצר לשון הטור וכאן הוסיף דהיינו לומר כו' ואע"פ שהם עליה כו', ר"ל דלא תימא דוקא שיטה הכיסוי על צדו כדי לנער מעליו המוקצה, אלא נוטלו בידו ואע"פ שהם עליה לא איכפת לן בה. וכן בדין, דהא כל דלא נעשה בסיס דינו כשוכח או כאילו נעשה בסיס לאיסור ולהיתר, דכל כהאי גוונא בצריך למקומו מטלטלן ועודן עליו כמבואר בסי' ש"ט ס"ג וס"ה ואין צריך לנער כלל. ומ"ש במשנה והן נופלות, אורחא דמילתא קתני, עיין ברמב"ם בפירוש המשנה. וברז"ה פרק י"ז משמע דאהטמנה שסביבות הקדרה קאי שננער ע"י נטילת הכיסוי מעל הקדרה לפי פירושו ופירוש ר"ת שהקדרה בלועה בכיסוי. והכי קיימא לן לדעת המג"א בס"ק ט' שהעתיק מהר"ן שכתב כן לפירוש הרז"ה. ומה שכתב הט"ז כאן צע"ג:

(ג)

בתוך הכיסוי כו'. כן הוא בהדיא בשלטי גיבורים. וכן משמע בהדיא בגמרא ופוסקים וטור וש"ע סוף סי' ש"א גבי פגה שטמנה בתבן. ומשמע בהדיא דאסור לנער התבן בכוש וליטול הפגה בידים, דאם לא כן למה ליה ליה כוש וכרכר שראשן חד ידחפנו בקנה או בדבר אחר, אלא ודאי דדוקא קתני והן ננערות מאליהן,

אבל לא שיטלטלם הוא ע"י דבר אחר. וכן משמע בהדיא ברי"ף ור"ן סוף פרק ט"ז גבי צואה. וכן משמע בהדיא בסי' תמ"ו. וכן כתב הט"ז שם ובסי' שי"א סק"ב. וזהו גם כן כוונת התוס' שהביא המג"א בסק"ח. ומה שכתבו אילך ואילך, היינו לאפוקי אם ע"י דוחק החזרת הקדרה היה המוקצה מתצמצם ומתרחק לצדדים מאליו בלא שירחיקנו הוא בידים על ידי הקדרה. וכן הוא בהדיא בתוספות ורא"ש ור"ן בשם הראב"ד ורשב"א סוף פ"י ובר"ן פ"ב דביצה ומגיד משנה פכ"א, דטלטול על ידי דבר אחר לא שרינן לה אלא משום כבוד יו"ט לדעת הר"ן פ"ב דביצה. ומה שכתב הט"ז סי' ש"ח סקי"ח צע"ג. וכן משמע בהדיא מלשון הרמב"ם פכ"ה, ומלשון הר"ן שהובא בב"י סי' שי"א לפסק הלכה שכתב ודבר המותר הוא שמטלטל אלא שאי אפשר לו לטלטלו אלא אם כן יטלטל עמו המוקצה בטלטול מן הצד כו', וברז"ה פ"ז מבואר דהיינו מן הצד של היתר עיין שם, אבל כאן עיקר טלטולו הוא דבר האסור, ואינו מטלטל מן הצד של היתר אלא מטלטלו כדרכו על ידי היתר, שההיתר נעשה לו כידא אריכתא, דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה בסי' תרנ"א.

ולא דמי לאבן שעל פי החבית שמותר להגביה, לפי שמכיון שהחבית לא נעשית בסיס לאבן אם כן היא חשובה בפני עצמה, והוא מטלטל אותה בלבדה שהיא דבר המותר ואינה משמשת כלל להאיסור, וגם היא אינה מטלטלת את האבן אלא הוא מיטלטל מאליו (ומגמרא ריש פרק נוטל לא קשיא מידי, דלא מצריכים געגועים אלא משום דאין צריך לתינוק כמו שכתבו התוס' שם ודו"ק). וכן גבי מת שבמטה שצריך למקומו, שמכיון שהמטה לא נעשית בסיס למת אם כן היא חשובה בפני עצמה והוא מטלטל אותה בלבדה, ואינו חשוב כמטלטל את המת על ידי המטה כיון שהיא חשובה בפני עצמה ואינה משמשת כלום להמת, שאם היתה משמשת לו היתה בסיס לו. משא"כ כאן, שהכוש או הקדרה משמשים לטלטל ההטמנה הרי זה טלטול ע"י דבר אחר כדרכו ולא מן הצד של היתר, שההיתר נעשה כידא אריכתא דידיה.

משא"כ בטלטול הקש ע"י גופו כשצריך למטה להר"ן דליכא למימר הכי, הוי כעין טלטול ע"י דבר אחר שלא כדרכו, ודמי ממש לטלטול מן הצד של היתר דשרי בצריך למקומו להר"ן, ולכך הוסיף הר"ן גבי טלטול על ידי גופו שהוא כלאחר יד, משום דבלאו הכי לא דמי לטלטול מן הצד. ומהאי טעמא נמי שרי לעשות שביל באוצר ברגלו שמפנהו לכאן ולכאן, כמו שכתב הר"ן בריש פי"ח ועיין שם במלחמות ובמג"א ריש סי' ש"ח, משום דהוי כלאחר יד דאין דרך טלטול בכך. אבל ע"י דבר אחר שבידו דרך הוא לטלטל. וכהאי גוונא ממש מצינו בין נסך ביו"ד סי' קכ"ד דנגיעה ושכשון ע"י דבר אחר שבידו מיקרי שכשון כדרכו אפילו לענין ניסוך ואוסר בהנאה לכולי עלמא, וכל שכן לענין טלטול בעלמא, אבל ע"י רגל רבו המתירים שם. וכן היכי דאוריק אורוקי דדמי ממש למת המיטלטל ממטה שרי התם בהנאה לכולי עלמא דאין דרך שכשון בכך:

(ד)

יש להתיר כו'. הש"ע כתב דעת האוסר בלשון יחיד ודעת המתיר בלשון רבים, לאשמעין דיחיד ורבים הלכה כרבים. וכן פסק בדרכי משה. ועוד, דלכבוד שבת כהאי גוונא סמכין בדרבנן איחיד במקום רבים, עיין ש"ך יו"ד סי' רמ"ב:

סימן דס

(א)

שהצפרנים נו'. מ"ש הט"ז שכן הוא בגילוח שערות הוא תמוה שהרי המלך מסתפר בכל יום וצ"ע:

(ב)

טוב שישאל נו'. באמת שאינו חיוב גמור כיון דקי"ל אוכל והולך ואח"כ מפריש אפילו לכתחלה, וכן כתב בשו"ת כנסת יחזקאל סוף חלק אורח חיים דמהאי טעמא אין נזהרין בזה עכשיו, אבל מכל מקום טוב ליזהר, שכבר נהגו כל ישראל מדורות הראשונים להפריש דוקא קודם אכילה שמא ישכח אח"כ, כמ"ש הרשב"ץ חלק ב' סי' רצ"א, וכן כתב מהרש"ל, עיין במ"ש בסימן תנ"ז וא"כ לכתחלה טוב ג"כ להזהירם על זה מהאי טעמא:

סימן דסא

(א)

מטעם שנתבאר נו'. היינו אפילו יש לו כבר מעט תבשילים טמונים ורוצה להרבות ולהטמין עוד שאין מזה צורך גדול, ואף שהוא לשבת אין זה נקרא דבר מצוה לענין לדחות שבות בשבילו, כמ"ש הב"ח והעולת שבת והט"ז סי' שמ"ב לענין מעשר ע"ש. אבל אם אין לו תבשילים אחרים מיקרי דבר מצוה וצורך שבת כמ"ש המג"א בס"ק (י"ב) [ו'], דהא אפילו שבות בנין עראי ביו"ט דחינן בשביל הטמנה כמ"ש בסי' רנ"ט ס"ו. וא"ל דקיל איסורו שנדחה מפני כבוד בשר ודם, דהא אפילו מוקצה וכרמלית נדחית בשביל זה.

ואפשר דכל שהוא צורך גמור לשבת ולא סגי בלאו הכי כי אם בדוחק קצת שרי אע"פ שאינו צורך גדול, דצורך גדול אפילו שלא לצורך שבת שרי כמ"ש רש"ל, ולהכי לא הזכיר הרמב"ם צורך גדול אלא סתם וכתב ונחפז ונצרך נו', ולא החמירו הב"ח והט"ז והעולת שבת גבי פירות אלא משום דאפשר זולתם בלא דוחק, והוא הדין לתבשילים יתירים, אבל כל שיש דוחק קצת לשבת דמי ממש לעירובי חצרות דשרי להכסף משנה מהאי טעמא, ולכן לא הזכרתי צורך גדול כי אם בשלא לצורך שבת, ועייין בט"ז סוף סי' שמ"ב:

(ב)

קונה שם נו'. לא סגי למג"א בפרש"י, משום דרש"י לשיטתיה אזיל דסבירא ליה דאתי כמ"ד דגזרו על השבות ובעירובי חצרות קיל אבל בערובי תחומין חמיר כמו מעשר, אבל לפי דעת הרמב"ם וש"ע דגם גבי מעשר שהוא מן התורה לגמרי בתירוש ויצהר ואפילו הכי מעשרין לדבר מצוה, א"כ ע"כ צריך לומר דההפרש בין עירובי חצירות לעירובי תחומין אינו משום דעירובי תחומין חמיר, דהא סתמא דמילתא אין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, אלא ההפרש הוא כמ"ש בסי' תקכ"ח:

כבר קבל כו'. אף שבשו"ע סי' שצ"ג ס"ב הביא דעת האוסרים בלשון יש אומרים ודעת המתירין בסתם, אף על פי כן העיקר כהאוסרים כמ"ש כאן, שכן הוא הסכמות האחרונים כאן ובסי' תקכ"ז ע"ש במג"א וט"ז (וממ"ש בסי' רס"ג יתבאר שכן הוא דעת התוס' ורשב"א ור"ן ע"ש). ואף שהט"ז בתשובה שהועתקה בסוף סי' ת"ר מיקל בזה, וגם בסי' שצ"ג סק"ד הניח דברי האוסרים בצ"ע, מכל מקום לא מלאו לבו לחלוק עליהם, ובסי' תקכ"ז סק"ג הסכים לזה בפירושו, שלא היקל אלא ביו"ט קודם תפלת ערבית ע"ש. ואין לומר כאן דבדרבנן יש לסמוך בשעת הדחק על המקילים, כיון שעיקר המחלוקת היא בשעת הדחק או לדבר מצוה לפי דעת הש"ע, והכי קי"ל דרבי לא שרי שבות בבין השמשות אלא בכה"ג, א"כ לא שייך כאן לומר כדאי הוא לסמוך עליו בשעת הדחק כמ"ש בחלקת מחוקק סי' י"ז ס"ק ל"א.

ומ"ש בתשובת חכם צבי סי' י"א דמהתוספתא אין ראייה משום דהטמנה תדירה בכל שבת ומעיקרא תקנתא דרבנן כו', וכוונתו שלא התירו אלא מחמת הדחק אבל לא לעשות כן תדיר, מאד תמוהין דבריו, דהא אסיקנא סתם קדרות בין השמשות רותחות הן, א"כ כל שכן קודם לכן אין לגזור כלל על ההטמנה כי מה הוא עושה בה, ואפילו שלא לצורך שבת כלל, דהא אפילו למ"ד גזרו על שבות בין השמשות אף לצורך מצוה ושעת הדחק בהטמנה לא גזרו. אלא ודאי צריך לומר כיון שקיבל עליו שבת גרע מבין השמשות ומיתסר בהטמנה כמו בשבת עצמה, ולא משום גזרה שמא ירתיח בתוספת שבת, דהא ודאי לא חמירא תוספת מבין השמשות כמ"ש החכם צבי, וגם ליכא למיגזר כלל כמ"ש, אלא כיון שקיבל השבת קיבל כל חומרותיה וסייגיה השייכים לעיצומו של יום אע"ג דלא שייכי האידינא. א"כ אף לצורך מצוה ושעת הדחק מנא לן להתיר עירובי חצירות ושאר שבותים יותר משבת עצמה. ואדרבא ק"ו הדברים מה אם ההטמנה שהיא מותרת לגמרי בבין השמשות בלא שום מצוה שתדחה אותה, דהא אפילו למ"ד גזרו על שבות בבין השמשות לא גזרו בהטמנה, משום שאין מקום כלל לאוסרה בבין השמשות שסתם קדרות רותחות הן, וכל שכן קודם לכן, ואפילו הכי אסרינן אפילו קודם לכן כשקיבל שבת, אע"ג דההטמנה מיקרי דבר מצוה כמ"ש לעיל, עירובי חצירות ושאר שבותים שלא הותרו לגמרי בבין השמשות אלא דחיות הן מחמת המצוה או מחמת הדחק אינו דין שיאסרו בקבלת שבת. ומ"ש עוד שם, דהרמב"ם אפשר דסבירא ליה דהתוספתא משבשתא היא, זה אינו, דגם בגמרא שלנו אמרו כן סילק המסלק והטמין המטמין, משמע בהדיא דאח"כ אסור להטמין, וזה העתיק גם הרמב"ם. וכן כתב הר"ן בהדיא גבי נר חנוכה קודם לנר שבת, דלפי שיטתו בה"ג לכן ההדלקה היא אחרונה משום שאח"כ אסור להטמין, והוא הדין לדין אחר תקיעה ששית. ואין לחלק בין לכתחלה לדיעבד כמ"ש המג"א סוף סי' ר"ס, דהתם היינו טעמא משום דלא התירו אלא משום מצוה, משא"כ בהטמנה שסתם קדרות כו'.

ולפי מ"ש שהטעם אינו משום תוספת אלא משום שקיבל עליו חומרת עיצומו של יום, יש לתרץ דברי הש"ע שכאן פסק להחמיר ובסי' שצ"ג ס"ב משמע דס"ל להקל. ולפי זה אתי שפיר נמי מ"ש הט"ז שם על האוסרים דהא קתני צריך כו', ואמאי צריך הא אפשר שיוסיף בלי קבלת עיצומו של יום, משום ששם דקדק לכתוב קיבל עליו תוספת כו' וכאן דקדק לכתוב אחר עניית ברכו קבליה לשבת כו', דהתם לא הזכיר כלל ברכו ולא תפלת ערבית אלא שקיבל עליו סתם תוספת שבת, כמו שמצות התורה היא להוסיף מחול (על הקדש) אף בלא תפלה, ודומיא דתוספת יום הכיפורים שהיא בקבלה בלבד עיין סי' תקנ"ג בטור וב"י, ולהכי לא מיתסר בשבותים, דלא עדיף התוספת שהוא עשה מבין השמשות שהיא ספק כרת כמ"ש החכם צבי. ועוד שגם הבין השמשות הוא בכלל התוספת בעל כרחו אף אם הוא יום כיון שהוא סמוך לחשכה ממש, ואף שלא קבלו הרי מקובל ועומד הוא מהר סיני, ואפילו הכי התירו השבותים, כל שכן

בתוספת שמקבל מדעתו. ועוד דכל המקבל תוספת אדעתא דתוספת דרחמנא קא מקבל ולא יותר. אבל כשהתחיל ערבית של שבת קיבל עליו עיצומו של יום ולא תוספת (ע"י ס' תקנ"ג דקבלה לא תליא בתוספת דהא אף בט' באב מועלת ע"ש ט"ז ומג"א), שהרי אף להרמב"ם דלא ס"ל תוספת כלל לשבת ואפילו הכי מיתסר במלאכה אחר תפלת ערבית (ואפילו בחול חשיבא קבלת לילה שלאחריו ע"י סוף ס' ל', ואפילו בתפלת הצבור לבדה בדאורייתא ע"ש במג"א, וע"י בתרומת הדשן ס' רמ"ח דתפלת ערבית מיקרי קבלת עיצומו של יום ע"ש), דודאי לא פליגי אסתמא דגמרא דאמר ליה מי בדלת, וכולה סוגיא התם בברכות, וע"כ צריך לומר דכיון שמתפלל תפלה השייכת לעיצומו של יום הרי קיבל עליו עיצומו של יום (וכן הוא לשון הגמרא עירובין דיומא קבליה עליה ולא תוספתו), ולפיכך חלו עליו כל חומרותיו ולהכי מיתסר אף בשבותים. והרי אפילו בט' באב שאין בו תוספת אם קיבל עליו אפילו תעניתו לבד נאסר בכל חומרותיו כמ"ש הב"ח וט"ז ומג"א סימן תקנ"ג:

סימן רסב

(א)

וטוב ליזהר כו'. בודאי שאין איסור גמור בזה מדינא, כיון שמהרי"ו מתיר לגמרי כדמשמע מסתימת לשונו. וגם בדרכי משה כתב ואם כיונו לזה נכון לעשותו, משמע דאין איסור מדינא. וכן משמע בהדיא בגמרא (סוף פרק כ"א) דרב ששת זריק להו אל עבר השלחן כדפרש"י ולא הזכירו שהיה מכבד אח"כ בדבר המותר, ובפרט שכיבוד בדבר המותר לא הוזכר כלל בשום מקום בגמרא, בודאי שלא סמכו כאן על סברא החיצונה וליתן מכשול לפנינו. ועוד דהא היתר כבוד בדבר המותר אינו אלא לפי דעת הרמב"ם וסיעתו האוסרים כיבוד משום משוה גומות בלבד, אבל לפי דעת התוספות ורא"ש סוף פ"י והראב"ד שהביא הר"ן דיש בכיבוד איסור משום טלטול מוקצה, א"כ גם בדבר המותר אין היתר כלל לכבד הגרעינין, שהם מוקצה אליבא דרבי יהודה לפי דעת הרא"ש, או לפי שאינן ראויין כלל לפי דעת הרמב"ם. ועוד דגם לפי דעת הרשב"א וסיעתו דמתירין טלטול בכיבוד משום דהוה ליה כגרף של רעי, מכל מקום היכי עביד הכי רב ששת לכתחלה דהדרא קושיא לדוכתה וכי עושין כו', ע"ש בגמרא ובמגיד משנה דמהאי טעמא צריך לזרוק אחורי המטה, א"כ לרב ששת צריך לומר שכשזרקן לעבר השלחן לא היה מקפיד עליהם כל כך שיהיו כגרף של רעי, ובפרט שהיה סגי נהור. ואיך שיהיה עכ"פ כיון דלכל הני רבוותא אין איסור מדינא ולא מצינו חולק עליהם בזה א"כ אין בזה אלא זהירות בעלמא כמשמעות לשון הדרכי משה (והמג"א לא דק בלישניה):

סימן רסג

(א)

ועיקר כו'. הטור ושו"ע שהזכירו לעשות נר יפה, ודאי קיימו אנר שמברך עליו ואוכל לאורו, ולא על נרות שמדליק שלא יכשל בעץ ואבן, מדסיימו לעשות שתי פתילות דהיינו שתי נרות לדידן, וזה אין עושין כי אם על השלחן (ומיהו דיני מהרי"ו לא כתב כן):

(ב)

ותתנה כו'. המג"א השמיט תיקון זה במתכוין, משום דצריך לקבל שבת מיד, כמ"ש התוס' ורא"ש. ואף ששוהה כדי לצלות דג קטן, ומה שכתב הש"ע מיד לאו דוקא תיכף ומיד אלא לאלתר, מכל מקום שיעור זה פחות הרבה מרביע שעה, כדמוכח משיעור מליחה שהוא כשיעור צלייה אף לחתיכה גדולה, וכאן היא שוהה בחופה הרבה. ולדעת העולת שבת צריך לומר כמ"ש בפנים, דהא ודאי האשה אינה אלא שלוחו של הבעל, כמ"ש העולת שבת בס"ג, וכן בדין, דעיקר הטלת שלום בבית עליה דידיה רמיא שהוא הבעל הבית, ועוד שהיא בכלל בני ביתו עיין מ"ש לקמן, א"כ אם הוא מקבל שבת מיד הוא נפטר בהדלקתה והיא לא בירכה לבטלה, אע"פ שהיא לא היתה נפטרת בהדלקה זו אם היתה חייבת בה חיוב בפני עצמו. דכהאי גוונא ממש אשכחן במברך על השופר והולך לו, עיין ב"י ס' תקפ"ה:

(ג)

ומכל מקום בדיעבד כו'. המג"א לא סבירא ליה כתשובת מהר"י ברונא שהעתיק בעולת שבת, לפי שסומך בדיעבד על מהר"ש ומהר"ם. והנה לפי מ"ש המג"א בס' קנ"ח (וכן הוא בגמרא פ"ז דברכות) דדוקא כשראו לברך קודם עשייה ולא בירך לא יברך אח"כ אבל כשלא היה אפשר לברך תחלה יכול לברך אח"כ, ומהאי טעמא י"ל שאף שהפסיק הרבה יכול לברך דאיזה גבול יש לדבר (וכמו לרבינא אחר גמר הסעודה ע"ש בדף נ"א), א"כ הוא הדין כאן שאי אפשר לברך בתחלה לפי המנהג, א"כ אף שהפסיקה הרבה אח"כ אין בכך כלום. ובפרט דהכא י"ל דמיקרי עובר לעשייתו, שאינה נהנית מן האור עד לאחר הברכה כמ"ש רמ"א.

ואין להקשות ממ"ש הט"ז ביו"ד ס' ק"ך דכשהנכרי עושה המצוה אין לישראל לברך עליה, וכן משמע במנחות (דף מ"ב) [ע"ב] דקאמר בישראל צריך לברך משמע אבל לא ע"י נכרי (ודברי הזהב מזוקק שם תמוה מאד דבמסקנא לא קאי הכי ע"ש), די"ל הני מילי במצוה שעשיית הנכרי היא גמר מצותה כגון מילה וטבילת כלים, אבל הכא אין ההדלקה גמר המצוה אלא ההנאה לאורה, כמבואר במרדכי בהג"ה, דמהאי טעמא לא היה ר' משולם רוצה לברך עליה והשיב עליו ר"י דשאני הכא שרואין בה מיד להשתמש כו' ע"ש, א"כ אף לדין דמברכים אינו אלא משום שנהנה בה מיד, והנאה זו היא לישראל ולכן יכול לברך, דלא גרע משירי מצות דיכול לברך עליה, כגון נענוע הלולב אע"פ שכבר קיים עיקר המצוה בלא ברכה, ואף החולקין שם מודו הכא דזהו עיקר המצוה. ודמי ממש לעושה סוכה אפילו ע"י נכרי שמברך על ישיבתה, אלא דהתם מברך לישב ולא לעשות, משום שהעשייה בלבדה אינה המצוה, ומהאי טעמא ג"כ אינו מברך כלום בשעת העשייה, אבל כאן יכול לברך על ההדלקה, לפי שגמר המצוה נמשך מאליו אחר ההדלקה ואינו מחוסר מעשה כלל, כמ"ש ר"י שרואין בה כו', ר"ל אף שאין צריך עכשיו ברגע זו לשום תשמיש שהרי מברכין בכל ענין מכל מקום רואין בה לשמש כו', כלומר שעל ידי כן יכול להשתמש לכשירצה וכל הראוי לבילה אין כו'. וכן לפי מ"ש רש"י ור"ן שמצטערים בני ביתו לישב בחשך, הנאה זו נמשכת מאליה אחר ההדלקה, ואי אפשר לברך עליה שאין בה ממש אלא על הדלקה שממנה נמשכה, ואף שהנכרי הדליק יכול לברך להדליק, והכוונה שיהא נר דלוק, אי נמי שצונו להדליק אם אינו דלוק כדי ליהנות ועכשיו שהוא דלוק אנו נהנים ג"כ, והנאה זו היא עיקר ציוויו (עיין בתוס' ורא"ש ור"ן דאף למאי דסלקא דעתך דסגי בדלוקה ועומדת אפילו הכי מברך להדליק).

ולא דמי לכסהו הרוח שאינו מברך, דהתם נגמרה המצוה ע"י הרוח, אבל הכא עיקר המצוה נעשית בהנאת הישראל. ודמי ממש לנכרי הנותן לידים שהישראל מברך, דאל"כ לא היו מתירין לכתחלה עיין ס' קנ"ט ס"א, והטעם משום שהמצוה נעשית בגוף הישראל, וה"נ כן הוא לפי פירש"י ור"ן. ואף לפירוש ר"י י"ל

כן. אלא די"ל דשאני התם שהישראל פושט ידיו, אע"פ שמסייע אין בו ממש עיין סי' שכ"ח ס"ג, אפשר דלענין ברכה מהני אפילו סיוע בעלמא. הילכך אין לסמוך על זה אלא בדיעבד, ומסתברא לברך אז על הדלקת הנר, עיין סי' ח' בדרכי משה ודו"ק:

(ד)

ונזכרה בבין השמשות כו'. בודאי באמירה לנכרי מיירי המג"א, מדמסיים ומכל מקום בנר אחד סגי, וגם הצריך לעיין בסי' רע"ו ס"ב בהג"ה ע"ש, וא"כ ע"כ איירי בבין השמשות. ומ"ש ששכחה מלברך, היינו לברך ולהדליק, שכן הוא נקרא בלשון העולם. והא דשביק לפרש דין בדיעבד מאם שכחה והדליקה בלא ברכה, משום דלא שכיח כולי האי (ולכן לא העתקתיו בפנים):

(ה)

סמוכה כו'. זה פשוט דבני ביתו אינם צריכים נר לכל אחד ואחד, דאפילו בנר חנוכה אמרו איש וביתו, והמהדרין שם היינו משום פרסומי ניסא, ובנר שבת לא אשכחן הידור זה בגמרא, אם כן אין לברך עליו כיון שאינו חיוב בדבר מחמת עצמו (שאם היה חיוב בדבר היאך נפטר הבעל בהדלקת אשתו, הלא היא צריכה נר בפני עצמה, ולא אשכחן חיוב שתי נרות אלא שיש מכוונים כן כנגד זכור ושמור כמו שכתבו הטור ושו"ע, ומשמע שם בהדיא דבלאו הכי סגי בנר אחד לכל בני ביתו, וכן משמע מלשון הרמב"ם וש"ע ס"ג, ואין להאריך בדבר הפשוט ומבואר להדיא מלשון המשנה (ששנינו הדליקו את הנר ולא הדליקו נרות) והגמרא דף כ"ג ע"ב ודף ל"ה ע"ב וכל הפוסקים). ואף שפוטר בזה הבעל הבית מחיובו, אין בכך כלום, כמ"ש החק יעקב סי' תל"ב והעולת שבת סי' תקפ"ה ס"ב ע"ש, ובמ"ש בסי' תל"ב שכן הוא ג"כ דעת הרא"ש וטור ושו"ע שם.

ומיהו פשטא דלישנא דרא"ש וטור משמע ודאי להיפך. שמ"ש החק יעקב שם שגם שלא יברכו כולם אין נכון, הוא דוחק (אף שהוא מוכרח לדעת הש"ע שם כמ"ש שם), שכיון שבעל הבית בירך כבר ולהם אי אפשר לברך מנא ליה להרא"ש (ומסי' ק"מ אין ראייה, דהשני אינו פוטר הראשון אלא גומר המצוה המוטלת על כלל הצבור וגם הוא בכלל. ועוד דהתם איכפת לן בקריאת הב' שאינו מברך לפניו ואינה מצטרפת לקריאת הראשון משום דכתיב תמימה כמ"ש בירושלמי, אבל בעלמא לא איכפת לן ודו"ק) להמציא מלבו חיוב זה שישמעו הברכה. אלא ודאי כוונתו כפשוטו שאחד מברך לכולם היינו משום שמצוה היא שאחד יברך לכולם כמ"ש המג"א סוף סי' רי"ג, ודומיא דמתניתין הסיבו אחד מברך לכולם, ואיתא נמי בתוספתא פ"ד, ודומיא דסוף פ"ה בתוספתא גבי מאור אחד מברך לכולם, שהוא חיוב משום ברב עם כמ"ש בגמרא. וכן משמע בהדיא בתשובת הרא"ש כלל כ"ו שכתב כן אפילו בב' מילות. וכן כתב סוף פ"ו דחולין גבי שחיטות. ועיין מ"ש בסי' רי"ג. ולפי זה מבואר מדעת הרא"ש וטור דהם חייבים בברכה, והטעם משום דהם מצווים במצוה זו מדין ערבות (לכך הם צריכים לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו. משא"כ בריש סי' ק"מ שאינו מברך וצונו שכבר בירך בשחר, אלא משום כבוד התורה לבד תיקנו לברך לכל קריאה וקריאה, עיין במ"ש סימן קמ"ג להשו"ע וט"ז, וכיון שהוא גומר קריאתה דיו בברכת האחת), ואף שהבעל הבית נפטר בברכה אחת לכל החדרים מכל מקום הן צריכים לברך על מצות שעושין שהם חייבים בעשייתם, דמה לי שחייבים מחמת עצמן ומה לי שחייבים מחמת ערבות, שהרי המחויב מחמת ערבות נקרא מחויב בדבר להוציא אחרים ידי חובתן המחויבים מחמת עצמם כמ"ש הרא"ש פ"ג דברכות, א"כ למה לא יברך על חיוב זה כמו שמברך המחויב מחמת עצמו. וכן משמע מסתימת לשון הב"י בסי' תקפ"ה, דדוחק גדול לאוקמי שלא היה בשעת הברכה והיה בתחלת

התקיעות, דהוה ליה לפרש, אלא ודאי אף שלא היה בתחלתן ויצטרך אח"כ לשמוע על הסדר או ששמע כבר אפילו הכי מברך עכשיו, דלא כעולת שבת שם.

ולהכי אין למחות ולבטל המנהג שנהגו בהדלקת הנרות, כיון שיש להם על מי שיסמכו. אבל גבי שופר ובדיקת חמץ שאין שם מנהג העתקתי דברי העולת שבת והחק יעקב, כיון שלא מצינו לאחרונים שיחלקו עליהם בפירוש, וגם ספק ברכות להקל, ובפרט שכן הוא מוכרח לדעת הש"ע כמ"ש בסימן תל"ב:

(ו)

חשכה ממש כו'. ע"כ צריך לומר כן, לפי מ"ש המג"א דאפילו בחול דינא הכי. וכן הוא בהדיא בתלמידי רבינו יונה. וכן משמע מלשון רש"י, הביאו ב"י. ומכל מקום לא העתקתי דברי המג"א גם בחול, לפי שצ"ע ג' לדינא, דהא לר' יהודה דמי ממש לטעה וסבר להתפלל באמצע והרי הוא תחלת הלילה, שהרי כיון שמגיע פלג המנחה נעשה לילה מאליו לענין תפלה בלא דעתו ומחשבתו של אדם כלל, וכיון דמספקא לן אי הלכתא כוותיה אין צריך לחזור ולהתפלל אי עביד כוותיה אף בלא מתכוין, משא"כ בקבלת שבת דברצונו תליא מילתא אף לר' יהודה, דכשאינו רוצה לקבל שבת אלא להתפלל תפלת שבת אף שהגיע פלג המנחה, ואפילו בדיעבד כשלא היה בדעתו לקבל תוספת שבת והתפלל תפלה של שבת, דמי ממש למתפלל של שבת בחול, שאף שהוא בזמן תפלה לא יצא, ולהכי כשהוא חושב שהוא לילה ובאמת אינו לילה הרי אין שבת כלל במחשבתו, שמחשבה זו שבטעות אינה כלום שהיא שקר, והתוספת אינו עולה על דעתו כלל, ועוד שהוא בטעות, ונמצא שהתפלל של שבת בחול. ומיהו מ"ש ב"י וש"ע סי"א ואפילו אינו רוצה כו', משמע דיוצא ידי חובת תפלה. ולפי זה הא דאינו יוצא כאן אינו משום דטעה בקבלת שבת אלא משום שטעה ביום, וא"כ הוא הדין בחול לא יצא, אבל צ"ע למה:

(ז)

ויש חולקין על זה כו'. אף שהם תלו בהדלקה, היינו משום דסבירא להו כבה"ג כמבואר במרדכי ע"ש, אבל אנן לא קיי"ל הכי אלא בנשים, ואין צבור לנשים דמאה נשי כו'. ואף שלכתחלה טוב להתנות גם באיש, מכל מקום כאן שרבים מקילים בלאו הכי פשיטא דאין להחמיר כלל, ובפרט דהכא מיקרי דיעבד.

והנה מ"ש הט"ז לסתור דעתם מ"ש רמ"א הוא תמוה מאוד, ומבואר במג"א שזהו דעת רבים, ובפרט שהגאונים הכי סבירא להו. אבל מ"ש דלא קיי"ל כהמחמירים בנגיעה, כן פסק גם בד"מ, והאליה זוטא יחידאה הוא, אף לפי מ"ש המג"א, שהרי מסתימת כל הפוסקים גבי שמן המטפטף מן הנר לכלי שתחתיו שאסרו להסתפק ממנו בשבת כמ"ש בסי' רס"ה, ולא אסרו ליגע בכלי או בשמן, אע"פ שהוא מוקצה מחמת מצוה כמו שכתבו התוס' דף מ"ב ומ"ד. ועוד דמוקצה מחמת מצוה אינו חמור ממוקצה דגרוגרות וצמוקים שמותר ליגע בהם, ואין איסור אלא לטלטלם, דכללא כ"ל רמ"א בריש סי' ש"ח דכל מוקצה מותר בנגיעה, אפילו הראוי לאכילה ולא גזרינן שמא יאכלנו:

(ח)

שלחבירו מותר כו'. גם לפי מ"ש הר"ן וב"י ומג"א צ"ל כן, שהרי אין צד היתר מתיר האמירה לעשות בשבת אלא לעשות אחר השבת, כמ"ש בסימן שכ"ה ס"ח וס"י וכמ"ש המג"א בסי' ש"ז, אלא ודאי שגם הר"ן סבירא ליה דהכי עדיף טפי מלומר לכרך פלוני אני הולך, שאינו מותר אלא מחמת שלמחר הוא יום

המותר, אבל הכא כיון שלחבירו מותר הוא אף היום דינו כאומר לעשות ביום מותר ושרי כשיש צד היתר, [ו]להתוס' ורשב"א וט"ז אף בלא צד היתר.

אבל צ"ע, דהא אבל אסור לומר לחבירו לעשות לו מלאכה אע"פ שלחבירו מותר, ואין לומר דשאני הכא דחבירו ג"כ בר שבייתה ואעפ"כ אינו שובת, דהא בתחומין לית לן הכי (ועוד קשה הלא כל נכרי אינו מצווה כלל על השבת ואפילו הכי אסור לומר לו. ואין לומר דשאני הכא דאף לישראל אחר מותר וכמ"ש מהרי"ו, דמכל מקום טעם זה שכתבו התוס' ורשב"א כיון שלחבירו מותר הוא אין באמירתו כלום מופרך הוא). ועוד קשה דהיכי שרינן ליה למימר לחבירו הא קי"ל שלוחו של אדם כמותו וידו כידו והרי זה כעושה בעצמו. בפרט לפי מ"ש תלמידי רבינו יונה בפ"ד דהמקבל תוספת שבת מיתסר מדאורייתא ע"ש, א"כ מה מועיל צד היתר לאיסורא דאורייתא, דהא מילתא דמיא ממש לאומר לאשה אקפי לי קטן שחייב מלקות כדאיתא בבבא מציעא דף י' ע"ב, ע"ש ברא"ש, אף שהיא אינה מוזהרת כלל מן התורה בבל תקיף, והיא מותרת לגמרי לעשות זה מדאורייתא משום לאו דבל תקיפו, ואפילו הכי סופג הוא ארבעים משום לאו זה משום שעשתה בשליחותו ונעשה כעושה בעצמו, והכא נמי לא שנא. ואף אם תימצי לומר דהכא ליכא אסורא לדידיה אלא מדרבנן, מכל מקום גם השליחות לחבירו ליתסר מדרבנן כיון דהוה ליה כעושה בעצמו ממש. ואף לפי דעת הב"י ומג"א שיש כאן צד היתר, מכל מקום כיון שלעשות בעצמו אסור גם השליחות הוה כעושה בעצמו. ולא דמי לשמירת פירות, דהתם אין חבירו עושה שום מלאכה כלל שהולך בתוך תחומו, ואף שהולך ע"י אמירתו של זה הרי זה כאלו זה הולך אותו שם (כמ"ש התוס' ורא"ש פ"ז דבבא מציעא) או נשאו אותו שם בתוך תחומו של חבירו, שלא היה עושה איסור בהולכה זו או במשא זו אלא משום עצמו שלו אסור להלך שם, אבל עכשיו שהוא עצמו אינו מהלך שם רק שחבירו מהלך שם ע"י אמירתו לא נעשה שום מלאכה בשליחותו, אף אם נכנה התחום בשם מלאכה. אבל כאן מה שחבירו מבעיר בשליחותו הרי זה כאילו אוחז ידו של חבירו ומבעיר בה שנעשית כידו אריכתא, כמו שנעשית יד האשה המקפת (ועוד קשה קצת לשון התוס' ורשב"א אין באמירתו כלום, הוה ליה למימר אין באמירתו איסור כלל ומאי כלום). וצריך לומר דודאי איסור שליחות אין כאן כלל.

והענין הוא דהנה ב' מיני אסורים יש בעושה מלאכה ע"י אחר, א' משום שהאחר עושה בשבילו וזה אסור בנכרי אפילו בלא אמירה אליו שצריך למחות בידו כדאיתא בדף קכ"א אדעתא דישאל מי שרי. ואין הטעם משום גזרה שמא יאמרו לו, כמו שמטעם זה אסור ליהנות ממלאכתו כמ"ש בסמ"ק ותקט"ו, דהא גבי מכס בסי' רמ"ד התירו לקבוע לו המלאכה בשבת והצריכו בקבלנות כדי שיעבוד אדעתא דנפשיה ולא אדעתא דישאל, וכן בהגהות מרדכי סוף פ"ד לענין לקצץ לנכרי לדבר מצוה דשרי לדעתו, ובלא קציצה אסור דקעביד אדעתא דישאל, אלמא דהא חמירא מאמירה עצמה, והטעם משום דכשעושה בשביל ישראל נעשה שלוחו ושלוחו כמותו דיש שליחות לנכרי לחומרא כמ"ש הגהות מיימוניות פ"ו, ואפשר דכולי עלמא מודו בזה לענין שבת וכיוצא בה. אבל כשעושה בשביל עצמו אין בה משום שלוחו כמותו, אלא שהאמירה אסורה בשבת עצמה משום ממצוא חפצך, וזהו איסור ב', דהיינו כל שאסור לו לעשות בעצמו אסור לדבר מעניינו וכן להזמין את עצמו לכך, דהיינו להחשיך על תחום וכיוצא בזה, דתרווייהו נפקא מהאי קרא עיין בתוס' דף קי"ג ע"ב, ובתרווייהו שרי בלשמור פירות, דהתם לא שייך איסור שליחות אלא מפני שמתעסק בדבר האסור לו.

ולמדו מזה התוס' לענין קבלת שבת, דהא פשיטא להו דהמקבל שבת מבעוד יום על עצמו, אף שמסתמא קבל עליו כל חומרות וסייגים השייכים לשבת כמו שנתבאר בסי' רס"א, מכל מקום לא קבל מסתמא אלא איסורים התלויים בגופו אבל לא התלויים חוץ לגופו, כגון אחר העושה בשבילו שלא יצטרך למחות, והוא

הדין לענין אמירה שאין בה משום איסור שליחות דהיינו מה שעושה בשבילו, שאיסור זה נולד בשעת עשיית מלאכה שעושה בשבילו שנעשית ידו כידו, ואיסור הבא מאליו הוא והוא אינו עושה שום מעשה בזה, וזה ודאי לא קבל עליו כמ"ש הלבוש, ומטעם שכתב מהרי"ו (והוא הדין במוצאי שבת אינו חפץ מסתמא שתומשך עליו חומרא ז). אלא דעל עצמו קבל ודאי כל השבותים, ובאמירתו עובר על שבות בעצמו שמתעסק בדבר האסור לו, ולא סגי בטעמא דמהרי"ו אלא לאותו דבר שנעשה על ידי אחרים, אבל אותו דבר שעושה בעצמו מה לי שעושה באחד משאר איבריו ומה לי שעושה בפיו, דעקימת שפתיו גופא יש בה איסור שמתעסק בדבר האסור כמו רגליו המהלכין להחשיך על התחום לדבר האסור לו. ועל זה הביאו ראייה משמירת פירות דכיון שלחבירו מותר אין באמירתו כלום, ר"ל שאין מתעסק כלל בדבר האסור אלא בדבר המותר. ולפי זה עולין דברי התוס' עם מהרי"ו בקנה אחד, ואין צריך למה שנדחק המג"א בס' רס"א לחלק בין יחיד לצבור, וגם בדרכי משה משמע דמהרי"ו מיירי ביחיד ע"ש.

והשתא לא קשיא מידי מאבל דאסור משום שליחות, וכן לנכרי, אפילו אמר לו לעשותו אחר השבת, דכיון דלעשות בשבת אסור א"כ כשאומר לו לעשות למחר הרי מתעסק בדבר האסור לו היום, דהיינו עשיית הנכרי בשבילו שהיא עצמה אסורה משום דיש שליחות לחומרא, או מאיזה טעם שיהיה, ולכן אסור לדבר ממנה אע"פ שהיא למחר (ומהאי טעמא מותר לומר לו עשה מלאכתך), אלא אם כן יש צד היתר היום ע"י בורגנין, ור"ל שאיסור המלאכה אינו מחמת עצמה אלא דבר אחר גורם האיסור, ויוכל להצטייר שיסתלק אותו גורם ויעשה המלאכה בהיתר היום בדמותה כצלמה כמו שרוצה לעשותה למחר, אזי מותר להתעסק בה אע"פ שלא נסתלק הגורם עדיין, וגם אי אפשר להסתלק היום בפועל ממש, מכל מקום הוא אינו מתעסק כלל לעשותה דוקא באיסור אלא לעשות דבר שהוא מותר בעצמו, לאפוקי מלאכה האסורה מחמת עצמה, או שאי אפשר להצטייר שיעשה אותה בהיתר אלא אם כן לא יעשה כמו שהוא רוצה לעשותה למחר, אסור להתעסק לה היום, שהרי מתעסק בשבת כדי לעשות רצונו למחר בענין שאי אפשר להצטייר שיעשהו היום בהיתר. והילכך אם לא הבורגנין אין מועיל מה שהיה יכול לילך לקרוב משם מאתמול, שאז לא היה הולך כל כך למחר כמו שילך עכשיו, והוא מתעסק היום להליכה של עכשיו שהיא אסורה היום. ובזה נסתלקה תמיהת הט"ז מעל הר"ן וב"י ומג"א.

אבל

לפי מה שכתב הט"ז צ"ע, דהא אי אפשר לעשות בורגנין ומחיצות בשבת, ואם ע"י נכרי, א"כ גם פירות המחוברים אפשר לתולשן על ידי נכרי, ומה הפרש יש ביניהם לפי דעתו. ועוד קשה דמכל מקום בשעת אמירתו עדיין אין בורגנין ומחיצות, וא"כ בשעה שמתעסק אין צד היתר, ומה יתן ומה יוסיף אם שיהיה צד היתר אח"כ, בלאו הכי אינו מתעסק אלא לעשות למחר שהוא יום המותר, ואין שום טעם כלל לתלות האיסור בשעות שנשארו ביום אחר התעסקותו אם יוכל להמצא אז צד היתר שאז הוא אינו עושה מאומה. ועוד סמוך לחשכה שאין שהות ביום לעשות בורגנין ומחיצות הרבה מאוד יהא אסור. וגם עיקר ההיתר כשאין בורגנין ומחיצות הוא הלכתא בלא טעמא לפי דעתו וצ"ע. ומכל מקום מ"ש דגבי שמירת פירות אין הטעם משום בורגנין, כן משמע בהדיא מפרש"י ור"ן במשנה, ובטור וש"ע ס' ש"ז, ע"ש בב"י שהעתיק לשון רש"י. אלא שמלשונם משמע טעם אחר לגמרי, הפך מ"ש התוס' והרשב"א דהשמירה אסורה לזה, אלא סבירא ליה דכיון שהשמירה עצמה מותרת גם לזה אם היו בתוך התחום, אלא שאי אפשר לו לילך לשם הרי זה כמו שהפסיקו נהר, כיון שהוא אינו אומר לו רק לשמור שהיא [א] מצד עצמה מותרת גם לו. וכן משמע בהדיא בהרמב"ם ריש פרק כ"ד. וא"כ אין ראייה כלל לקבלת שבת. אלא שלזה

הקדים הר"ן שם לפרש שמור לי היינו שאומר לו לך למקום פלוני ושמור כו', וא"כ אומר לו לעשות דבר האסור לו דהיינו הליכה למקום פלוני, ואפילו הכי שרי.

ולדינא

אף רש"י מודה דשרי אפילו בכהאי גוונא, אלא דקושטא דמילתא נקט לפי פירושן, דהא תנן בפ"ד דעירובין היו שנים כו' מביאים ואוכלים באמצע, ומשמע דזה מותר לו לומר שיביא, והרמב"ם וטור ושו"ע כתבוהו בס"ט שמ"ט אפילו לענין [רשות] הרבים דאורייתא (ועוד דאם היה איסור באמירה היה אסור לאכול עמו, כמו פירות שהובאו מחוץ לתחום או דרך רשות הרבים עיין ס' שכ"ה ס"ט, שאסורים משום גזירה שמא יאמר לו להביא, אע"פ שיש לדחות). וכן בסוף פ"ה דביצה גבי פירותיו שבעיר אחרת שהם כרגלי מי שהופקדו אצלו ומותר להביאן לו שיאכלם ביו"ט, משמע שמותר לו לומר להביאם לו, אי מטעמו של הרשב"א אי מטעמו של הר"ן. אבל ע"י נכרי ודאי אסור בכהאי גוונא, דהא אם הביא מחוץ לתחום אפילו היה בבין השמשות אמה אחת חוץ לתחום אסור למי שהובא בשבילו משום גזרה שמא יאמר לו, אע"פ שאם היה ישראל היה מותר לו להביא עד סוף תחומו שהוא סמוך לעיר, וא"כ אין איסור אלא מה שהביא הנכרי מסמוך לעיר לתוכה, ובשביל זה אין לאסור כלל בדיעבד כמ"ש בס"י שכ"ה ע"ש במג"א (וגם לכתחלה היה יכול לילך חוץ לעיר עד תוך תחום הפירות ולומר לנכרי להביאם לו לשם, ומשמעות הגמרא והפוסקים דאפילו בדיעבד לא משכחת שום היתר למי שהובא בשבילו, ועכ"פ לפי דעת ר"ת לא משכחת כלל איסור בבא מחוץ לתחום שהיה יכול למצו את התחום ולאכול ודו"ק), אלא ודאי דמה שהנכרי מביא מחוץ לתחום העיר לתוך תחומה יש בזה איסור כשעושה בשביל ישראל, אע"ג דלישראל הוי שרי כהאי גוונא. ואלו גבי קבלת שבת אף לנכרי שרי כדמשמע בהדיא במג"א סימן רס"א, וצ"ע:

סימן רסד

(א)

כל השמנים שמדליקין כו'. כן הוא לשון הב"י וש"ע. ואפשר שכוונתו למעט אף לצרי ועטרן, שאף את"ל שאין חשש שמא יסתפק ושמא יניחנו ויצא, בתערובת כל שהוא, מכל מקום יש לגזור להפך שמא יתן הרבה. וגם י"ל שהצרי אינו נמשך אחר הפתילה כמ"ש התוס' דף כ"ו בד"ה חדא כו', וגם בעטרן י"ל כן כמ"ש התוס' שם בד"ה רבי ישמעאל כו' ע"ש:

(ב)

אפילו המהותך כו'. הוא הדין אם משכחת לה בשמן כשר לגמרי, כדמשמע בהדיא ברא"ש וס' התרומה בשם ר"ת דפתילה פסולה אסורה בכל ענין, ואי ס"ד דבשמן כשר שרי משכחת גוונא דהתירא. והמג"א העתיק לשון הטור שכתב כן לרבותא להמתירים ע"ש. ועוד דבשמנים כשרים השכיחים בינינו לא משכחת שמן שיהא ראוי לכורכו כשיקרוש, ואפשר שבכל מקום לא משכחת לה, דנפט הוא מין לח הנמדד בכלי וכדתניא ביומא דף ל"ט בא למדוד נפט כו' (לכך סתמתי בפנים):

(ג)

שמנים שאורן וכו'. משמעות הב"י והדרכי משה, שהיו קרוב לזמן הב"ח, והיו מדליקים ג"כ בשעוה בלא פסולת, ואף על פי כן כתבו שנוהגין כהמתירין, מכלל דלא ס"ל לחלק. ובאמת שדבריו צ"ע אף לפי דעתו, דלמה לא גזרו על שעוה בלא פסולת אטו שעוה עם פסולת, כמו שגזרו על חלב מהותך אטו שאינו מהותך. ואף שאין מדמין גזירות זו לזו, מ"מ בענין אחד מדמין, כמ"ש התוספות דף י"א ע"ב. וממ"ש התוספות בדף כ[א] דשעוה היינו שאינה מתוקנת עדיין, אין ראייה כלל, דהתם מפרש בהדיא פסולתא דדובשא, והכא מפרשים בגמרא בהדיא דהיינו קירותא, וקירותא היא שעוה קשה כמבואר בעירובין דף נ"ג ע"ש בפרש"י, וצ"ע בב"ח:

סימן דסה

(א)

ימלך כו'. לא העתקתי מה שכתב הט"ז ס' תקי"ד, לפי שצ"ע ג, דהא בנר ליכא למיחש דבדיל מיניה משום איסור שבת. ואין לומר שיטעה להתיר גם מהנר שיאמר מאי שנא משפופרת, זה אינו דהא אנן לא אמרינן שיתירו לו להסתפק ממנה, אלא למה אסרו להניחה כלל על הנר, יתירו בהנחה ויאסרו להסתפק, וכיון שאסרו כן שוב לא יבא לעולם להסתפק מהנר, שהרי משום איסור שבת בדיל מיניה. ולא דמי לשאר גזירה לגזירה שיש לחוש שיעבור הכל ויבא לאיסורא דאורייתא, מה שאין כן הכא, וצ"ע.

ועיין ברמב"ם פ"ה שנתן טעם אחר משום מוקצה מחמת איסור (עיין שם בלחם משנה שפירש דלא שייך כאן כיבוי והיינו כדעת המתירין בסימן תקי"ד, וחזר בו ממה שכתב בפירוש המשנה). וצ"ע דמאי שנא מחטים שזרען בקרקע, שאף שהקצם לאיסור דהיינו לזריעה שישרשו שם ויאסרו משום איסור תלישה, אפילו הכי קודם שהשרישו דעדיין אין בהם איסור תלישה לא הוו מוקצה, והכי נמי השמן שלא ירד עדיין לנר למה יאסר. ודוחק לומר דשאני הכא דכבר חל שם מוקצה על כולו מחמת איסור כיבוי שאם יטלנו כולו יתחייב משום מכבה, דמכל מקום כל מעט ומעט שנוטל אין בו איסור מוקצה עדיין, ובדרבנן אמרינן אפילו ברירה, וכל שכן הכא דא"צ כלל לברירה, וצ"ע.

והנה אף שיש לומר כאן שהוקצה למצות נר שבת ואף רבי שמעון מודה ביה כדאיתא בדף מ"ה, לא רצו רש"ל וט"ז לתרץ כן, לפי דמתניתין סתמא קתני בכל הנרות אף אותן שאין מדליקין בשביל מצות נר שבת דלא אמרינן בהו מוקצה מחמת מצוה, כדמשמע במג"א סימן רע"ט סק"ב וסימן תקי"ד סק"ז:

(ב)

שאפשר לנער כו'. עיין במ"ש סימן רס"ו:

(ג)

באחד משני כו'. במג"א סק"י משמע שכן הוא ג"כ דעת הסמ"ג דבעינן הפסק כלי. וכן הוא דעת המג"א בסימן תקי"ד סק"י שלא התירו אפילו גרם כיבוי אלא למנוע שלא ישרף יותר. ועיין שם בט"ז שתחייב הנר למים הוה כיבוי ממש ובחול אינו אלא מונע שלא ישרף יותר. וזהו ג"כ דעת המג"א שהתיר שם בחול אפילו ביו"ט ואסר כאן במים אפילו מבעוד יום.

ולהט"ז שם צריך לומר דסבירא ליה כמו שכתבו התוס' כאן בתחלה דחיישינן שמא יפלו הנצוצות בשעת נתינת המים, ולהכי שרי התם. אבל לפי מה שכתבו התוס' אחר כך לגירסת ר"ח והסכים לזה המגיד משנה, וכל שכן לתירוץ האחרון של התוס' שהסכים לו הר"ן, אין היתר כלל בזה. וכל שכן לפי מה שכתב רמ"א בסימן של"ד כר"י דגרם כיבוי לא שרי אלא במקום פסידא, עיין שם. הילכך אין להתיר אלא לצורך גדול, אבל בלאו הכי פשיטא דאין לסמוך על הט"ז נגד ר"ח והתוס' והר"ן ומגיד משנה ורמ"א ומג"א. ובפרט שיש אוסרים אף בטלית שאחזה בו האור ליתן מים מן הצד כמו שכתב ב"י סימן של"ד:

(ד)

לכיבוי כדי כו'. לפי מה שכתב הט"ז הרי זה מבואר בהדיא בסמ"ג שהעתיק המג"א, אבל לפי דעת המג"א שהקשה על רמ"א צ"ע:

סימן רסו

(א)

אינה שלו כו'. לא העתקתי מה שכתב המג"א לענין שכירות, משום דקיי"ל דהעיקר כמ"ד שכירות לא קניא אפילו לחומרא כמ"ש בסימן רמ"ו ועיין במ"ש שם, אלא שטוב לחוש באיסורא דאורייתא לדברי המחמיר מספק ע"ש, אבל הכא חומרא דאתי לידי קולא היא לפום מאי דקיי"ל דלא קניא כלל, וצריך ליתן דוקא עליה, ולא לנכרי כמ"ש המג"א:

(ב)

שם חשש כו'. זה נלמד מדין האוכף שלא הסכים להתיר, וכתב עיין סי' של"ד ס"ב, וכונתו ששם הניח בצ"ע אם יש להתיר מי שהחשיך בזמן הזה להאוסרים שם, ואף להמתירים שם היינו ג"כ כדי שלא יבאו לידי איסורא דאורייתא עיין שם במג"א, וכן כתב הט"ז שם שמא יעשה איזו מלאכה להצניע הממון עיין שם, אם כן הכא דלא שייך למימר הכי, שבודאי אם יבא לעבור על דברי תורה מחמת חמדת ממון לא יצניענו בדרך אלא ישאנו עמו במחיצתו, שהיא שמירה המעולה כי יתן בכיס עינו, ואם כן אף אם תמצוי לומר להתיר מי שהחשיך אף בזמן הזה, על כרחך היינו שלא יבא להרבות באיסור דברי סופרים, כמו שכתב ב"י סי' של"ד בשם מהרי"א וכן כתב העולת שבת שם, אם כן ברכיבה אין שום היתר לפי זה, דאף רכיבה היא גזירה משום מלאכה דאורייתא שמא יחתוך זמורה, ואדרבא עדיפא מינה לפי דעת השו"ע סוף סי' שמ"ח [ה] דהושיט ידו לכרמלית לא גזרו אפילו במזיד ובעלה באילן גזרו עיין סי' של"ו.

אבל בלא רכיבה משמעות כל האחרונים כאן שיש להתיר אף בזמן הזה, עיין ט"ז סוף סימן זה. וכן משמע בהדיא במג"א סקי"ח וסק"כ ועיין שם בשלטי גיבורים. וכן משמע בהדיא בט"ז סק"ד. וכן לפי מה שכתב המג"א בסק"ג דזה תלוי בפלוגתא שבסימן של"ד ס"ב, אם כן לפי מה שכתב שם המג"א בשם הב"ח כהמתירים הוא הדין הכא. אלא דלפי הטעם המבואר שם במג"א וט"ז, צריך לומר הכא כמו שכתב העולת שבת שם. וכהאי גוונא ממש כתב הט"ז עצמו בסימן רמ"ד סק"ו עיין שם, דזהו ממש כמ"ש בפנים. וכן משמע בהדיא בריש סימן שי"א דאין צריך חשש דאורייתא דוקא למאי דקיי"ל מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור עיין שם אלא איסור חמור של מדברי סופרים, ואם כן יש לומר דהוא הדין נמי לכיבוי איסור דברי סופרים.

והוא דהוצרכו בסימן של"ד לומר דיש חשש שיבא לאיסורא דאורייתא, היינו משום דהתם מיירי בכהאי גוונא דליכא אלא חשש שמא כו', כמבואר שם בלשונם בהדיא עיין שם (והיינו משום דהם רצו ליתן טעם להתיר אם הוא בענין שיכול להחביא המעות בלי מלאכה דאורייתא דבכהאי גוונא מיירי התם, ואם כן מהיכי תיתי לומר שיעשה מלאכה דאורייתא מחמת שנאסור לו לטלטלם, דזהו דבר שאינו עולה על הדעת כלל שאם היינו מתירים לו לטלטל היה מחביאם בטלטול וכשאנו אוסרים הטלטול יטלטל ויחפירם גם כן בקרקע וכיוצא בזה, דלמה יעשה כן. בשלמא במי שהחשיך כשאי אפשר לו לעמוד בהיתר ועושה באיסור, לא יעלה על דעתו כלל להקל ממשא טורח העיון מאיסור חמור לאיסור קל, ועושה כאוות נפשו ומהלך כדי למהר הליכתו, וגם לא יתננו לנכרי, ששמירת עצמו היא מעולה לו משמירת אחרים כי יתן בכיס עינו שאדם עשוי למשמש כו'. וכיון שבענין זה יפה לו יותר, ואף אם לא היה יפה לו יותר כיון שעושה כך מבעוד יום שנושאו בעצמו, בודאי לא ישנה בשבת ולא ירצה לחלק בין איסור לאיסור, אלא בין איסור להיתר כשנתיר לו. משא"כ התם רצו ליתן טעם להתיר בכל גוונא אף שאין לו שמירה מעולה משמירה זו שיש לו בהחבאה שבטלטול גרידא, אם כן מהיכי תיתי יעשה מלאכה. ואין מקום לומר אלא שמא מחמת שהוא בהול ונחפז מאד מהדליקה והלסטים ימהר להצילם מפניהם באיזו הצלה שתזדמן לו יותר במהירות, ושמא תזדמן לו במהרה הצלה על ידי מלאכה ולא ילך כלל להחביאה במחבוא שיש לו, לפי שיאמר בין כך ובין כך הוא אסור. ואם כן אין כאן ודאי ולא אפילו קרוב לודאי שיעשה מלאכה כיון שיש לו מחבוא טוב, אלא ספיקא בעלמא הוא, ספק תזדמן לו במהרה הצלה על ידי מלאכה ויעשה אותה, וספק ילך להחביאה במחבוא שלו ולא יעשה מלאכה, מפני שאפשר שיתעכב בה יותר מהליכה לשם או מפני שירצה להתעלם מיד מהליסטים בהליכתו מביתו למקום המחבוא, ואם המחבוא בביתו כל שכן שלא ימהר כלום בטורח המלאכה ולא יעשה אותם בחנם, דהתם לא מיירי בחשש שכחת שבת עיין שם), והלכך לא חיישינן אלא לאיסורא דאורייתא (וגבי כיבוי למאן דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה פטור, צריך לומר משום דהכיבוי יפה לו יותר וכיון שבין כך ובין כך אסור יכבה כדרכו בחול). אבל מחמת חשש שמא ירבה באיסורי דברי סופרים לא נתיר לו איסור דברי סופרים אף על גב דבלאו הכי יעבור עליו בודאי, דכמו שאין אוסרים דבר המותר מחשש שמא יבא לידי איסור דברי סופרים, אם לא במקום שפירשו חכמים בהדיא, כך אין להתיר האסור מחשש זה, ותהא ידינו מסולקת הימנו, והדברים קל וחומר. מה שאין כן הכא קרוב לודאי הוא, ואפשר ודאי גמור, שכשנאסור לו ולא יעמיד עצמו על ממונו ילך עם כיסו כדרכו בחול, ולא יעמוד לפוש בכל פחות מד' אמות, וגם לא יתננו לנכרי, לפי שיאמר כיון שבין כך ובין כך הוא שלא בהיתר גמור אעשה בדרך היפה לי יותר לשמרו בעצמו ולילך במהרה לביתו, או לא יעלה על דעתו כלל לבקש איסורים קלים ולעשות על דעת שאין בו איסור כל כך, אלא יעשה כמו שעשה מבעוד יום, אלא אם כן אנחנו נמציא לו הדרך ילך בה והמעשה אשר יעשה שלא יפסיד ממונו.

וחילוק

זה הוא מוכרח ממה שכתב המג"א בסי' ש"א [א] ס"ק מ"ה לדעת מהרי"ל וכן כתב בסי' של"ד דדוקא כשהוא בהול שרינן ליה, והרי מי שהחשיך אינו בהול כלל כמבואר בר"ן ריש פרק כ"ד לפי שיטתו, ואין אפשר לחלוק עליו במציאות (ואין לומר משום דברי הזיקא, חדא דל"ל הכי ולא משום בהול, ועוד דבסי' של"ד מיירי גם כן דברי הזיקא ואפילו הכי אסור משום דאינו בהול). וע"כ צריך לומר כמ"ש, דשאני הכא שהדבר קרוב לודאי שילך עם כיסו כדרכו מבעוד יום. מה שאין כן התם בסי' ש"א, ממה נפשך, אם יעלה על דעתו לבקש איסורים קלים ודאי יוציאם לחוץ דבכהאי גוונא לא יבא לידי הפסד כמבואר שם, ואם לא יעלה על דעתו כלל אם כן יעשה כמו שעשה מבעוד יום שהיה נושאם אצלו ולא חפרם ולא תפרם מפני שהיה די לו בשאתם אצלו, ובודאי לא ישנה בשבת מדרך החול. וכן בסי' של"ד בסחורה הנפסדת מגשמים, אף בחול אין דרך להצילה במלאכה דאורייתא כמו שכתב הלבוש שם, אלא בטלטולם למקום אחר או לכסותם

במקומם, ואין דרך למלאכה בכאן אלא אם היה בהול ונחפז, אזי אפשר לו לבא לידי איזה מלאכה כדי למהר ההצלה אם נאסור לו הטלטול, שיאמר בין כך ובין כך אי אפשר לי להציל בהיתר, כן צריך לומר לדעת המג"א.

אבל באמת אין צריך לכך, דמה שהקשה המג"א מפירות המוקצים לא קשה מידי לפי מה שכתבו שם הב"י וט"ז לחלק בין מיני מאכל למעות, ובשביל שהוקצו הפירות לא נחשבו להפסד מרובה יותר. ואף אם לפעמים אין במעות הפסד מרובה כמו בפירות לא קשה מידי, עיין ט"ז סוף סי' רמ"ד] גבי היתר מכס הנלמד מהיתר כיסו, שמשם למדו גם כן לענין זה. ובגמרא לא מיקרי הפסד מרובה אלא לגבי טלטול דבר המותר לגמרי לר' יצחק בפ"ה דביצה, או אפילו לכולי עלמא לענין ביטול כלי למקצת השבת בפכ"ד דשבת עיין שם בר"ן, ובמלחמות מבואר דכמה מיני הפסד מועט יש והוא הדין להפסד מרובה:

(ג)

להם מבעוד יום. עיין מג"א. ואין לומר שדעת רמ"א דאף בבהמה אין צריך לעשות כן אלא כשמניחו עליה כשחשיכה, כדמשמע לכאורה מקושית הרא"ש על רש"י, דזה אינו דהרא"ש לא כתב כן אלא על קושית והלא מחמר, אבל מכל מקום למסקנא אי אפשר דלא קיימא להשתין כו', א"כ אף מבעוד יום הדין כן מהאי טעמא, כמשמעות המגיד משנה. וכן כתבו בהדיא בספר התרומה והמרדכי והגהות מיימוניות. וכן הוא דעת הרמב"ם שהצריך שלא יהיה לא עקירה ולא הנחה, אם כן אף מבעוד יום אף דעקירה לא הוי מכל מקום צריך שלא יהיה אפילו הנחה לבדה. ואף הרא"ש מודה בזה לפי המסקנא דכשהיא עומדת כו'.

ובזה נסתלקה תמיהת השלטי גיבורים מעל ספר התרומה גבי יכול לרוץ. אלא דמכל מקום גבי כרמלית דרבנן יש לסמוך על דבריו, כיון שהוא דיעבד שאי אפשר בענין אחר, ואם לא נתיר לו הנחה בלבדה כלאחר יד יעשה עקירה והנחה כדרכה. ולא הצריך הרמב"ם ליטלו קודם שתעמוד אלא לכתחלה, אפילו פשיטא שאם לא הספיק ליטלו עד שעמדה בודאי לא ישליכנו ארצה, מעתה אתי לידי איסורא דאורייתא. אלא דמכל מקום ברשות הרבים אין להקל גבי ריצה כשעקר משחשכה, כיון שיש חולקים לגמרי על היתר זה, והמתירין עצמן הזכירו מבעוד יום, מנא לן להקל משחשכה, דיש לומר דלא רצו להתיר עקירה בידים כדרכה וגם הנחה בידים אפילו שלא כדרכה, דשמא יעמוד מעט ונמצא עושה איסור סקילה במזיד על פי היתר חכמים, ומוטב להניחו שיעשה כרצונו שמא יעמיד עצמו על ממונו. מה שאין כן בבהמתו כשכבר עמדה ועשתה הנחה בלא עקירה קודם שהספיק ליטלו ממנה מותר לחזור ולהניחו עליה, לפי שלא נולד עכשיו חשש יותר לאיסורא דאורייתא ממה שהיה בתחלה כשהניחו עליה משחשכה. ומכל מקום בכרמלית יש להקל כדעת השלטי גבורים, שהרי כן דעת הט"ז סוף סימן זה, וגם המג"א נתכוין להעתיק היתר זה אלא שקיצר בלשונו, דמה שכתב בכל ענין בודאי אין כוונתו אף אם אינו מתירא, דהא בסק"כ לא כתב כן, ובהדיא מבואר בשלטי גבורים שכוונתו אף משחשכה עיין שם. וכן משמע בהדיא במג"א סק"כ א דאף משחשכה יש להקל:

(ד)

יכול לרוץ כו'. עיין מ"ש לעיל. ועיין בשלטי גיבורים שכתב שהרמב"ן וסיעתו מודים היכא דאי אפשר בענין אחר שמתירא כו', לכך לא העתקתי דעתם. ובפרט דעכשיו אין נפקא מינה לפי מה שכתב המג"א אלכלולי עלמא שרי בכרמלית (אבל בשלטי גבורים זה אינו והמ"א כתב כן מדעתו). וכן הט"ז בסק"ו הכריע להקל:

(ה)

פטור. בודאי אין כוונת המג"א להשמיענו כאן חיובי ופטורי דהוצאת שבת שאין כאן מקומם, וגם למה ליה להביא ראיה מפירוש רש"י תלמוד ערוך הוא בפרק קמא ובכמה מקומות, אלא ודאי דכוונתו דגם הכא שרי בכהאי גוונא, ולהכי אפקיה בלשון פטור ולא מותר משום דלא שרי אלא כשאי אפשר בענין אחר:

(ו)

ולא ידע כו'. לפי מה שכתב המג"א צריך לומר דלשון ושכח והוציא שבש"ע הוא דומיא דשמא ישכח ויוציא שבסוף סי' רנ"ב, שפירושו ישכח להסירו ולהצניעו עיין שם במג"א.

ומה שכתב המג"א בסק"כ דאם מתיירא כו', אי אפשר לומר דמיירי סמוך לחשכה ממש שפשע בזה, דאם כן מאי איכא בין החשיך בדרך לפושע, שהרי היתר הריצה הוא דוקא כשאי אפשר פחות פחות מד' אמות ברשות הרבים על כל פנים כמו שכתב המג"א בסקי"ח, אם כן מכלל דהיתר פחות פחות מד' אמות הוא יותר קרוב להתיר, ובפושע לא התירו אפילו פחות פחות מד' אמות אף על פי שאי אפשר בענין אחר, דכשאפשר בענין אחר גם בהחשיך בדרך לא התירו, אלא ודאי דהתם מיירי כשלא פשע. וכן משמע מסתימת לשון האגודה ורמ"א דמיירי כששכחו עליו ביציאתו, ולא כשיצא בו דוקא במזיד סמוך לחשכה ואחר כך שכחו, דהוי להו לפרש ולהזכיר סמוך לחשכה, אלא ודאי מיירי בכל גוונא ואפילו הכי אסור. ואף הט"ז שחלק והתיר לרוץ כמו בחבילה, מכל מקום גם בחבילה המתירין עצמן דהיינו ספר התרומה והנמשכין אחריו התנו בפירוש כשאי אפשר בענין אחר שמתירא כו', ובכי האי גוונא מודה רמ"א, כמ"ש המג"א. ולא אסר אלא משום דבעיר מסתמא אפשר לשומרו, כמבואר בהדיא בספר התרומה, שנתן טעם בזה לההיא דס"פ נוטל פעם אחת שכחו דסקיא כו' הובא ב"י סי' של"ד ומג"א שם, וכן כתב הר"ן. ומכאן הוציא האגודה דבריו. והנה לפי טעם הראשון של ספר התרומה, שאני הכא דפשע בשכחה, בודאי אין כוונתו לפי שהוציאו לשם סמוך לחשכה, דהא בגמרא לא נזכר כלל סמוך לחשכה, ואפשר דמבעוד יום הוה, ועוד דלפי זה עיקר הפשיעה מה שיצא סמוך לחשכה ולא השכחה, ומדקאמר שפשע בשכחה מכלל דאף כששכח מבעוד יום מיירי, ואפילו הכי אסור מב' טעמים. ואנן קיי"ל ל"כטעם הב', שכן כתב גם הר"ן, ואם כן כשאי אפשר בענין אחר שרי לדעת המג"א וט"ז. ואף לספר התרומה צריך לומר דטעם הב' עיקר, או תרופתו דווקא קאמר, דלטעם הראשון בלבדו קשה מגמרא דעבודה זרה דף [ע'] ע"א. דאין לומר דשאני התם שהכיס עליו ואין בו משום טילטול מוקצה אלא איסור פחות פחות מד' אמות, דזה אינו שהרי בא לתרץ מארנקי שבחצר שאין שם אלא מוקצה לחוד, ואיסור פחות פחות מד' אמות לחוד ודאי חמיר מאיסור מוקצה לחוד, שהרי פחות פחות מד' אמות אסור אפילו בבין השמשות גבי עירוב בסי' שמ"ט, עיין שם בב"י שכתב כן בשם התוס' והמרדכי שכתבו כן גבי עירובי תחומין, וטלטול מוקצה שרי בבין השמשות גבי עירוב כמבואר בעירובין דף ל"ה גבי נפל עליו גל וכמ"ש בסי' שצ"ד (ובלאו הכי מבואר בספר התרומה ובהגהות מיימוניות ומרדכי ריש פרק כ"ד דאף במי שהחשיך בדרך ומטלטל פחות פחות מד' אמות איכא נמי איסור מוקצה, עיין במ"ש בסי' ש"א).

אבל יש להסתפק בדעת האגודה ורמ"א, דאפשר שלא אסרו אלא כשאפשר לשמרו על ידי נכרי, אבל אם יצטרך לשמרו בעצמו עד למוצאי שבת אפשר דגם כן אין אדם מעמיד עצמו על זה, כמו בהושיט ידו מלאה פירות בסי' שמ"ח. והתם אמרין דאי אפשר כלל אבל הכא על כל פנים אפשר דאין אדם מעמיד. וספק זה הוא בלשון ספר התרומה שכתב או ליתן לשומר כו', אם דוקא תרופתו קאמר או לא, דאף אם

אי אפשר חייב לשמור בעצמו וכן משמע בהדיא בר"ן. אלא דלפי זה צ"ע בגמרא דעבודה זרה היה להם להחשיך שם בשוק, אף אם תמצי לומר דלא היה מזדמן להם שומר. ודוחק גדול לומר דבנהרדעא היו שכיחי לסטים כ"כ בשוקא דיהודאי עד שאי אפשר להחשיך שם עם כיסו, אבל לצאת עמו לפי שעה אפשר, וגם ר' יצחק מיירי בכהאי גוונא, דאמורא הוי ליה לפרש. וצריך עיון:

(ז)

המעורבת אסור כו'. לכאורה היה אפשר להתיר טלטול מוקצה גרידא על ידי נכרי, שהרי הרמב"ם התיר אפילו טלטול פחות פחות מד' אמות, והרמב"ן ושאר פוסקים לא חלקו אלא מחמת שפחות פחות מד' אמות חמורה מנתינה לנכרי, ואף הרא"ש לא הזכיר אלא טלטול הישראל. אלא דכיון דסבירא להו להפוסקים דלא התירו שום איסור במציאה משום דאדם מעמיד עצמו עליה, אם כן ממילא דינם כשאר מוקצה שיש אוסרים אפילו על ידי נכרי אפילו במקום הפסד כמו שכתב המג"א בס"י ש"ז עיין שם בשם הר"ן וריב"ש ורשב"א והגהות מרדכי, אלא שלהפסד גדול אפשר להקל וכאן אינו אלא מניעת הריוח. וכן משמע מלשון המג"א שכתב אסור ליטלו משמע אפילו להצניעו אצלו, מדלא קאמר להביאו כלשון רמ"א, דבנטילה גרידא אין בה אלא משום מוקצה ולא משום הוצאה, אף על פי שהנכרי נושא בעצמו דמדעתיה דנפשיה קעביד ואינו שלוחו שלא צוהו בכך, ואינו צריך למחות משום שעושה בשביל ישראל כמו שיתבאר לקמן.

ומיהו לשמור ודאי אפילו לישראל שרי כמבואר ברמב"ם להדיא, ולא נחלק שום אדם בזה עיין שם במגיד משנה. ובהדיא אמרינן בדף ק"ז נכנסה לו צפור תחת כנפיו יושב ומשמרה כו', אע"פ שהוא מציאה דלא אתיא לידיו מבעוד יום והיא מוקצה. ומשמעות לשון הרמב"ם בפרק כ"ד הלכה ח' צ"ע. ואם כן כל שכן שמותר לשמרה על ידי נכרי, דמי איכא מידי דלישראל שרי ועל ידי נכרי אסור:

(ח)

מעצמו כו'. בודאי אין טעמם של אגודה ורמ"א שלא הצריכו למחות כשמביאו משום הפסד כיסו, דאם איכא איסורא במה שאינו מוחה למה התירוהו שלא לצורך, דהא מיירי כשאפשר לשמרו כמו שנתבאר לעיל. אלא ודאי שאף בלא הפסד כלל אין צריך למחות כלל, דכיון שצוהו לשמור והוא מביאו מיד אדעתא דנפשיה קעביד להקל טורח שמירתו כל היום. ואף אם עושה בשביל ישראל אין צריך למחות כשעושה מעצמו לפי דעת הרבה פוסקים כמו שנתבאר בס"י רנ"ב עיין שם:

(ט)

כשיגיע לחצר כו'. כן הוא לשון הרמב"ם, וכן משמע מלשון הטור וש"ע דדוקא קתני, מדנקטו המשתמרת מכלל דמהשתמרת ואילך אסור. וצ"ע מאי שנא מחבילה דהתירו עד ביתו. ואין לומר דהתם אינו עושה איסור כלל ולהכי שרי אפילו בהפסד מועט כמו חבילה, דזה אינו, דהא כהאי גוונא בכיסו לא התיר בספר התרומה ומרדכי והגהות מיימוניות אלא אם כן אי אפשר בפחות פחות מד' אמות, מכלל דפחות פחות מד' אמות קיל טפי ושרי גם כן עד ביתו, וכן כתבתי בפנים, ופחות פחות מד' אמות חמיר מעל גבי חמורו.

ובאמת במתניתין יש לומר דלאו דוקא קתני, אלא דומיא דמתניתין סוף פרק כ"ב הגיע לחצר החיצונה שוטחן כו' דלאו דוקא קתני, שהרי לא העתיקו הפוסקים איסור זה עיין סי' ש"א סמ"ה, דאף דלא קיי"ל כמתניתין בהא דשוטחן כו', מכל מקום בהא דמסירו מעליו כשיגיע לחצר החיצונה לא אשכחן תנא דפליג עיין שם בגמרא, אלא ודאי דאורחא דמילתא קתני, והכא נמי יש לומר כן שאין אדם חפץ ליכנס בשבת לתוך רחוב העיר עם בהמתו טעונה. וצ"ע לדינא:

(י)

ולכתחלה יטלם כו'. הרמב"ם בפירוש המשנה כתב שיזרוק כלאחר יד והיינו בכיסו אבל בסיפא לא פירש כלום, וממהרש"א מבוואר דהנחה בלא עקירה לא איכפת לן, וזה אינו לפי דעת הרמב"ם וספר התרומה והגהות מיימוניות שהצריכו ליטול וכן לזרוק קודם העמידה כדי שלא תהא הנחה, ולפי זה בסיפא פורק ג"כ בעודה מהלכת בחצר. ומה שסתמו הפוסקים הוא משום שסמכו על מ"ש כללא כשהיא מהלכת מניח וכשהיא עומדת נוטלו, ונכלל בזה גם כן הכניסה לחצר.

ולמ"ש המג"א צ"ע היאך יעשה איסורא דאורייתא בבהמתו דאי אפשר דלא קאי פורתא, דזה אינו חומרא בעלמא, מדפריך כל כך בפשיטות סוף סוף כו', דלמא לא החמירו באדם כמו בבהמה, ומנ"ל להקשות להחמיר חומרא שאינה מעיקר הדין, אלא ודאי אין כאן חומרא אלא אי אפשר כו'. וגם אשתמיטתיה מה שכתב הרמב"ם ומהרש"א ותוס' יו"ט. וצ"ע:

(יא)

במה דברים אמורים בשקין כו'. מלשון רש"י משמע קצת שצריך לשמטן, אבל אם מקצה מדעתם שיהיה שם כל היום הרי זה מבטל כלי מהיכנו. וכן כתב בהדיא במאור, עיין שם שכתב דההיא דקורה שסומכים בספסל ברפי מיירי שדעתו לשמטו אחר כך אבל אם הקצהו לכך אסור עיין שם. והר"ן הביא גם כן דעתו בתחלה, ואחר כך הביא דעת אחרים דאף אם דעתו לנער אחר כך לא שרי אלא בפסידא משום ביטול כלי למקצת שבת, דהיינו שהקצהו מדעתו למקצת שבת, ובהכי מתרץ ההיא דבולסא עיין שם.

אבל מלשון הרי"ף והרמב"ם סוף פרק כ"ה וטור וש"ע סי' שי"ג ס"ז משמע שכיון שאם רוצה ליטלו היה יכול שרי אף שאינו נוטלו. ואף שכך הוא גם כן לשון הגמרא, ואפילו הכי פירשו המאור שיהיה דעתו כן, מכל מקום הפוסקים לא הוה להו לתפוס לשון זה שיכולים לפרשו כפשוטו שתלוי ברצונו, אלא ודאי שכן הוא דעתם באמת. וכמו שכתבו התוס' דף מ"ג לענין ביטול לשעה, שכשיכול להפריחם אין כאן ביטול אף שאינו מפריחם, והוא הדין לענין ביטול לכל היום. ולפי דבריהם בשליפי זוטרי אין כאן ביטול כלל משום שבידו לשלוף מיד, דבלאו הכי אסור אפילו בהפסד מרובה לפי דעתם שלענין ביטול כלי אין חילוק בין איכא הפסד מרובה או לא, ואי איכא בשליפי זוטרי ביטול לפי שעה לפי דבריהם מאי קאמרי שם ע"ב בד"ה כבר דמה חששו כו', והלא לעיל כתבו דאף לרבי שמעון מיתסר משום דמבטל בשעה שהנר דולק, אלא ודאי סבירא להו דהכא אין כאן ביטול כלל שמיד יכול לשלוף. והנה המג"א בסי' רס"ה סק"ו וסק"ב] סבירא ליה גם כן כהתוס', ולהכי התיר בנר של שעה ואפילו הכי אסור כאן בשליפי זוטרי שלא במקום הפסד מרובה, וע"כ צריך לומר דכאן אינו יכול לשלוף מיד כמ"ש בפנים. וכן צריך לומר אף להר"ן, דלמה לא התירו גם בבולסא להביא כרים ולשלוף מיד דומיא דאפרוחים שיורדים על הסל ומהסל לארץ, והכא נמי כן הוא, אלא ודאי שאי אפשר, אבל גבי נר אפשר מידי, וכן גבי פחמים אי הוה אפשר הוה שרי אע"פ שאין דעתו לנערם.

ואפשר דאף הרז"ה ור"ן מודים דבכה"ג שאינו חושש לנערם, ולא אסרו אלא כשמקצהו מדעת. והא דאיצטריך הרז"ה להתנות גבי קורה שיהיה בדעתו כן, היינו משום דהתם לא שייך למימר שאינו חושש להסירו משם דהא צריך לו שיהיה דוקא שם, ולכן צריך שיהיה בדעתו כן בפירוש ובלאו הכי אסור, כמו בביצה ושמן שתחת הנר. אבל להרמב"ם פכ"ה וטור וש"ע שלא כתבו כן שם, צריך לומר דשאני ביצה ושמן שבשעת נתינת הכלי ניכרת מחשבתו שאין דעתו לנער אחר כך שלא להפסידם, כמו שכתב הגהות אשר"י, שהרי עיקר נתינת הכלי הוא בשביל כך, ואם ינער אחר כך אם תשבר הביצה וישפוך השמן לארץ (דאין לומר שינער לכלי אחר, דאם כן יבטל אותו כלי ומאי אולמיה דהאי מהאי כמו שכתב מהרש"א שם בתוס' הנ"ל) מה הועיל בתקנתו, מה שאין כן בקורה אינה ניכרת מחשבתו בשעת נתינת הספסל שדעתו לכל השבת דשמא יסירו אחר כך כשיצטרך לו לישב עליו, ואף שתשאר הקורה כשהיתה מכל מקום הועיל לפי שעה, שבכל שעה היא מכבדת ויכולה להוסיף השבר, וכיון שבשעת נתינת הספסל אין מחשבתו ניכרת לא מחזי כסותר אותו בנתינה זו לכל השבת אלא לפי שעה ושרי משום פסידא דקורה והבית. ואפשר שאף המג"א שהעתיק כאן דעת הר"ן, אפילו הכי לענין גוף הביטול אי הוה במחשבה בעלמא לא פליג על משמעות הרמב"ם וטור וש"ע סי' שי"ג, ומה שכתב כאן דאין לבטל לפי שעה אין כוונתו במחשבה בעלמא, אלא דומיא דשליפי זוטרי דלא סגי בלא בטול למקצת שבת, או כגון שניכרת מחשבתו כגון שרוצה לקבל איזה מוקצה בתוך כלי, ואף שדעתו לנער אחר כך מכל מקום לפי שעה ודאי ניכרת מחשבתו שרוצה לבטלו, דאם ינערו מיד למה מקבלו כלל.

ולהכי סתמו הטור וש"ע סי' ש"י ס"ו ולא הזכירו ביצה ושמן, משום דאף לפי שעה לא שרי אלא במקום הפסד מרובה. וכן משמע בהדיא בש"ע סי' של"ח דכשאין הדלף ראוי אסור, ולא התנה דדוקא כשמקצה לזה לכל השבת אבל אם דעתו לנער אחר כך שרי, אלא ודאי דזה אינו. וכן הוא כוונת המג"א סי' רס"ה שכתב שיש ליישב קושיית הר"ן שהקשה לדלף עיין ר"ן. ומה שכתב המג"א כאן בתחלה מדהשמיטו הא דבולסא כו', זה אינו, דאף לפי דעת הרז"ה לא הוי להו להשמיט, עיין שם בסוף דבריו. ואין לומר דס"ל כתחלת דבריו, זה אינו דהא לא קיי"ל כר' יצחק, ומהאי טעמא כמ"ש הרי"ף ורא"ש. וכן לפי מה שכתב הרמב"ן במלחמות לא הוי להו להשמיט, דהיא הלכתא רבתא לשבתא עיין שם. אלא ודאי שסמכו על מה שכתבו כלים דוקא וכמו שכתב המג"א, אם כן אין הכרח דסבירא להו כרז"ה, ומסתמא הרמב"ם קאי בשיטת הרי"ף רבו, וגם הב"י אין דרכו לסתום לגמרי דלא כרמב"ם:

סימן רסז

(א)

המתפלל כו'. לאפוקי ההמון שמתפללין מבעוד יום כל השבוע, ואין חוזרים וקורין בלילה ב' פרשיות כמ"ש המג"א סימן רל"ה, ואפילו המחמירים לקרות ב' פרשיות על מטתם אוכלים מבעוד יום כמ"ש המג"א שם, משום דסומכים על דעת רש"י, וטעמיה דרש"י מבואר בט"ז שם סק"ג. והיינו דוקא מי שרגיל לעולם להתכוין לצאת בקריאת שמע שעל מטתו לקרות ב' פרשיות, אבל המתפלל כל השבוע בצאת הכוכבים, שאינו מתכוון לצאת בקריאת שמע שעל המטה, אסור לאכול בערב שבת קודם קריאת שמע שבצאת הכוכבים מיד. ולזה נתכוין המג"א כאן. והוא הדין להותיקין שכתב המג"א שם שנוהגין לקרות בצאת הכוכבים כל השבוע, צריכים ליזהר ג"כ בערב שבת:

סימן דסח

(א)

שלא קבע כו'. מה שהניח המג"א כאן בצריך עיון תירץ בסימן תפ"ז ע"ש ובמה שכתבתי שם:

(ב)

כולם ביחד כו'. לפי מ"ש הט"ז היחיד א"צ לעמוד, שהרי אין לו להתכוין לשם עדות. ואין כן דעת המטה משה והמג"א כאן והשו"ע סי' רע"א שהצריכוהו לעמוד. וכ"מ בב"י שם בשם ארחות חיים שלא הקפידו כל כך כו', משמע שמהראוי היה להקפיד לעמוד דוקא אע"פ שאין שם עדה שלמה, והכי נהוג עלמא:

סימן דעא

(א)

וחל יו"ט כו'. זה פשוט דאם חל במוצאי שבת בלא"ה שבת קודם, כמ"ש בתשובת הרדב"ז לענין החבוש בבית האסורים שאין מעבירין על המצות. ואף להחולקים שם, היינו דוקא היכא דמקודש טפי, אבל לא היכא דכי הדדי נינהו, עיין שו"ת חכם צבי סי' ק"ו:

(ב)

לחם משנה. אף שבמג"א סי' רנ"ד סקכ"ג מבואר דאינו חובה כל כך, מכל מקום כאן יש להורות כהט"ז, הואיל ואפשר לקדש על הפת. ואפשר דאף המג"א מודה בהא, דעכ"פ לחם משנה יש לו אסמכתא מדאורייתא, מה שאין כן ביין שלא נזכר בתורה. דהא מהאי טעמא חמירא עירובי תחומין מעירובי חצרות לפרש"י ותוס' בשבת דף ל"ד עיין סי' רס"א:

(ג)

כשיגיע בין השמשות כו'. כן משמע בהדיא בברייתא (דף ק"ב סוף ע"א) לפי נוסחתנו, וכמ"ש שם הר"ן, וכן הוא דעת הרי"ף והר"ן והרמב"ן במלחמות ע"ש שכתבו כן בשם ר"ח והגאונים שכל דבריהם דברי קבלה. ואף הרא"ש לא חלק אלא על מה שהוסיף העיטור דבודאי חשכה אף בהבדלה יפסיק, דזה אינו מוזכר כלל בגמרא, אף לפי גירסת הרי"ף ופירושו, ולכן לא כתב כן על הרי"ף. ותדע דהא לפי מ"ש הכסף משנה לדעת הרמב"ם, דמפרש הסוגיא בספק חשיכה כפירוש הרי"ף ור"ן, ואפילו הכי לא הצריך להפסיק בהבדלה כשיצא השבת דהיינו ודאי חשכה, עיין פרק כ"ט מהל' שבת, אלא ודאי דזה אינו מוכרח לגירסת הרי"ף, ומסתמא הרמב"ם בשיטת הרי"ף קאי. וגם המגיד משנה לא הזכיר מחלוקת זו שביניהם. וגם הטור אין דרכו לעולם להשמיט לגמרי דעת הרי"ף. אלא שהסמ"ג הוא דס"ל הכי כדעת הרי"ף, אבל אין זה מוכרח. ואם כן אפשר דאף הרא"ש ס"ל כהרי"ף לענין בין השמשות של קידוש, או בהבדלה לענין התחלה כמ"ש הב"ח ומג"א. ומ"ש היכ"א [א] אשכחן כו', היינו דלא אשכחן, אבל אינו מוכרח להפך. ומ"ש שם בשם הרז"ה, היינו לאפוקי מתחלת השקיעה, ע"ש ברז"ה מבואר כן בהדיא, אבל בין השמשות אפשר לו להיות בכלל חשכה כיון שהוא ספק ונתקדש היום מספק, ולכן סתם הטור משתחשך. והא דלא

פירש כן בהדיא משום דאינו מפורש בגמרא בהדיא, כמ"ש הרא"ש דהיכא אשכחן כו' (ומ"ש הרא"ש בס"י י"ג מיירי מבעוד יום, ר"ל קודם מנחה, כמ"ש התוס', עיין הגהות מרדכי).

ואף אם תמצי לומר כמ"ש הט"ז ס' רצ"ט, דלהרא"ש והטור בספק חשכה שרי בהבדלה, משום דכיון דלדידהו זה אינו מפורש בגמרא מנא לן לאסור בבין השמשות שהיא קודם זמנה, שהרי אי אפשר לו להבדיל בין קודש לחול לגמרי בבין השמשות שהוא ספק, אבל בקידוש אדרבה זהו עיקר זמנה שהוא התחלת השבת, כדאיתא בהדיא בריש פ"ק דברכות שזהו נקרא קידוש היום (ומהאי טעמא כל מוקצה דאתקצאי בבין השמשות אתקצאי לכולה יומא, וכן בעירובי תחומין ועירובי חצרות הכל תלוי בבין השמשות מפני שהוא התחלת השבת). והרמב"ם ושאר פוסקים שכתבו סתם וקדש עליהם היום, מסתמא נתכוונו גם כן ללשון הגמרא שממנה העתיקו דבריהם.

ואיך שיהיה כיון שדברי ר"ח והרי"ף והגאונים ורמב"ן ור"ן וסמ"ג מפורשים לאסור בבין השמשות לענין התחלה בהבדלה, ובקידוש אף להפסיק, וכן דעת מהרי"ק כמ"ש הב"י ס' רצ"ט, והב"ח ומג"א שם וס"ל הכי אף להרא"ש והטור, בודאי שאין לסמוך על הכסף משנה וט"ז להקל נגדם. אלא שלענין התחלה בהבדלה, כיון שכבר נהגו להקל, והט"ז לימד עליהם זכות מדעת הרא"ש וטור, וכן הוא דעת הרמב"ם [ם] לפי דעת הכסף משנה, אין למחות בידם כיון שיש להם על מי שיסמכו, אבל בקידוש אין להקל כיון שלא נהגו, וגם יש חילוק גדול ביניהם כמ"ש:

(ד)

ברכה שא"צ כו'. זהו כוונת השו"ע ששינה לשון הטור וכתב אינו חוזר ומברך, דמשמע שיש איסור בדבר. וזהו גם כן כוונת רמ"א שכתב מפלוגתות כו' (כן היא הגירסא בעולת שבת), והיינו שתי הפלוגתות, דמשום פלוגתא א' א"צ לנהוג כן כשהוא מיסב יחידי בלא זימון, לפי מנהגנו שאין מברכין על הכוס ביחיד. והטור שכתב אין צריך, עיקר דינא אשמועינן, ונפקא מינה אם אינו רוצה לקדש ולאכול מיד אלא לאחר זמן, דאז אין איסור משום ברכה שאינה צריכה. עיין ס' רצ"א:

(ה)

שותין מבעוד יום כו'. לפי מ"ש הכסף משנה דהרמב"ם מפרש הסוגיא דשבת קובעת על ידי אמירה, ע"כ צ"ל דהכי קאמר, כשם שהשבת קובעת למעשר, שאם אמר פירות אלו לשבת חל עליהם שם שבת מיד ואסור לאכול מהם עראי מיד, כמו בשבת עצמה, כדתנן פ"ד דמעשרות משנה ב ובפ"ד דעדיות משנה [י] לפי פירוש הרמב"ם, כך היא קובעת לקידוש שאם אמר באו ונקדש קידוש של שבת חל עליו שבת מיד, ואסור לטעום כלום קודם קידוש כמו בשבת עצמה. ואם כן אפילו מבעוד יום נמי כמ"ש המג"א, דומיא דמעשר דמיירי ודאי אפילו מבעוד יום. ועוד דבין השמשות אי אפשר לו לייחד פירות טבליים לשבת, שהרי אי אפשר לעשרן בבין השמשות, ואף אם מייחדן אין בדבריו כלום, ולא חל עליהם שם שבת כיון שאינן ראויין כלל לשבת ודו"ק. ועיין ברמב"ם שסיים דבהבדלה א"צ לחזור ולברך כו', ולפי זה דמיירי באמירה קודם זמנה ע"כ ר"ל דכל שכן שמוותר לשתות. וכן הוא בט"ז ומג"א ס' רצ"ט לפי מ"ש שם דהרמב"ם מיירי דמסובים לאכילה ואפילו כשיגיע זמנה א"צ לפסוק, וכן כתב במגדול עוז ע"ש. ומדבריהם למדנו דגבי קידוש אף שמסובין לאכילה השבת קובעת קודם זמנה באמירה בעלמא, ופשוט הוא בסוגיא, לפי מ"ש הכסף משנה (וכן כתבתי בפנים לטעום כלום):

(1)

בבהכ"נ כו'. כן הוא עיקר הגירסא במג"א, דלגירסת הבאר היטב למה הצריך לעיין בס' רס"ט, ואין שם ענין לכאן. ועוד דממ"ש המג"א בס' קפ"ב סק"ה] משמע דדוקא קידוש חמיר מברכת המזון, אבל הבדלה סגי בשכר אפילו לכתחלה, כמו בברכת המזון:

(2)

או שיצא כו'. הכי מסתברא לפי דעת המג"א דעקירת חדר דמי להיסח הדעת כדפירש רשב"ם (דף ק' סוף ע"ב), ונתבאר בס' קע"ח. והארחות חיים נתכוין לזה, ולמד ממנו המג"א להיסח הדעת:

(3)

מוכן לשתות כו'. אפשר דאף המג"א מודה בזה, ומיירי כשהביאו לו ואפילו הכי אין צריך לברך אם היה דעתו עליו. ומ"ש בס' ר"ו סק"ז, היינו לפי דעת הטור אבל לפ"ד ר"ת אינו כן כמבואר בהדיא בהגהות מיימוניות ע"ש בב"י ובט"ז ס"ק ח' וט' ודו"ק. ואף אם תמצו לומר דהמג"א חולק על זה קיי"ל ספק ברכות להקל:

סימן ערב

(4)

מן הסתם כו'. אף אם כוונת המג"א שם כרמ"א שם, דאי אפשר ליקנות יין בכל סעודה, מכל מקום הטור כתב כן בקידוש. ואף שטעם זה אינו מפורש בדבריו, מכל מקום כיון שהדבר מבואר מלשון הרמב"ם ומדעת סמ"ג ובית יוסף שם שהכל תלוי ברוב אנשי העיר שמתמשים את השכר במקום תשמישו של יין, ולפי דעתם אף שהיין מצוי בחנות אין בכך כלום אם הרוב משתמשים בשכר במקום יין, וכן הוא גם כן לפי דעת הטור בשם יש מפרשים, העתקתי דעתם ביחד לסמוך עליהם המנהג, וכן בדעת המרדכי.

אבל דעת ראבי"ה שהובא בהגהות מיימוניות שהביא המג"א, היא כרשב"ם, דלא מיקרי חמר מדינה אא"כ אין יין מצוי כלל בעיר, ובברכת המזון דוקא סבירא ליה להקל כשרוב העיר קובעים עליו סעודתם, ולא משום דמיקרי חמר מדינה אלא משום דהכי גרסינן בהדיא בגמרא ולא אמרן כו'. עיין בהגהות מיימוניות פרק ז' מהלכות ברכות.

ומסתימת רמ"א בסימן רצ"ו, ובסימן תפ"ג כתב אין לו יין כו', משמע אפילו יש יין בעיר, מדלא כתב שם כמו הכא ואם יין בעיר כו', אלא ודאי דמ"ש בס' קפ"ב] ואי אפשר לקנות כו', לרווחא דמילתא כתב כן, לצאת אף להרשב"ם. או כיון דלא אפשר לברכת המזון גם להבדלה אין צריך, דמאי שנא מברכת המזון, שהרי בברכת המזון אין צריך אפילו פעם אחת בשבוע, אע"ג דאפשר, וע"כ משום דמאי שנא פעם זה משאר הפעמים, אם כן הוא הדין להבדלה. וכל זה לקיים המנהג אבל לדינא צ"ע. ועיין במ"ש בס' תפ"ג:

(ב)

וישתו אחרים כו'. המג"א יחיד הוא בדבר זה, וכל האחרונים מסכימים לדעת רמ"א. ואף המג"א עצמו חזר והודה לרמ"א בסי' רצ"ט סק"ח, שכתב עיין סי' ער"ב ס"ט כו', וכן כתב ג"כ בסוף סי' תקנ"ו ע"ש. ומה שהביא כאן ראייה מסי' רע"ג אינה כלום, דבטור שם מבואר בהדיא דאקידוש קאי שאינן יודעים לקדש, אבל כיון שיכול לומר הקידוש בשבילם יכול גם כן לברך בורא פרי הגפן.

ואין לומר דשאני התם שאי אפשר שהם יאחזו הכוס ויברכו בורא פרי הגפן ויחזירוהו לקדש עליו, לפי שכל דבר הטעון כוס היינו שטעון לברך עליו בורא פרי הגפן, כדמשמע בשו"ת חכם צבי סי' קס"ח, דזה אינו, דאין כוס של ברכה תלוי כלל בברכת בורא פרי הגפן, שהרי המקדש באמצע סעודתו אינו מברך בורא פרי הגפן כמ"ש סי' רע"א, וגם ברכת המזון לא היה רב אשי מברך בורא פרי הגפן על הכוס כדאיתא בפרק ערבי פסחים. ושאיני זמן, שאין שם טעימה כלל, ואם לא יברך על היין אין כאן היכר כלל שמברך על היין. ועוד יש לומר בענין אחר. ואיך שיהיה עכ"פ סברת המג"א שתורה מכל צד, דאם תמצוי לומר כמ"ש החכם צבי, א"כ הא דבברכת המזון סגי בטעימת אחר כמבואר בסי' ק"צ היינו שהמברך יברך בורא פרי הגפן וישתו האחרים אף על פי שיודעים בעצמם לברך.

ואף אם תמצוי לומר שגם בסי' רע"ג צריך שלא יהיו יודעים גם ברכת בורא פרי הגפן, אין משם ראייה לכאן, דיש לומר הכא כיון שהוא חייב בקידוש ואי אפשר לו לצאת ידי חובתו בלא טעימה כמ"ש האחרונים בסוף סימן רע"א, אם כן כשאחר טועם ומוציאו ידי חובתו למה לא יוכל הוא לברך על אותה טעימה שהיא גם כן בשבילו. דבשלמא מי שיצא כבר ידי חובתו, שאינו מחוייב בדבר אלא מדין ערבות, לכן כיון שהחייב בעצמו יכול לפטור חובו בעצמו אין להערב לפוטרו, מה שאין כן כאן שהוא חייב בעצמו בטעימה זו לבד מהערבות בעד חבירו הטועם. ואף שהוא אינו חייב אלא בהטעימה ולא בהברכה כשאינו טועם, מכל מקום כיון שהוא חייב לטעום אם כן כשחבירו טועם ונעשה כאלו הוא טועם, ואי אפשר לחבירו לטעום בלא ברכה אם כן הברכה שחבירו צריך לברך הוא מחוייב בה מחמת עצמו, כמו שמחוייב בה מדין ערבות מחמת שאי אפשר לחבירו לטעום בלא ברכה כדפרש"י, שהרי בהברכה עצמה אין בה דין ערבות אלא מחמת הטעימה, והוא הדין לענין חיוב מחמת עצמו גם כן, שכיון שאי אפשר לחבירו לפוטרו מחיובו בלא ברכה אם כן יכול הוא לברך אע"פ שחבירו יודע, ולא הצריכו שיברך חבירו בעצמו אלא כשאין לו שום צורך בברכת חבירו רק מחמת ערבות בלבד.

ואף גם זאת אינה חובה גמורה כי רבים חולקים עיין ב"י סי' תקצ"ד בשם המרדכי והר"ן והגהות אשר"י וכן כתב רמ"א שם וכן כתב הפרי חדש:

סימן ערה

(א)

שצריך עיון הרבה כו'. כן הוא בהדיא ברמב"ם וטור ושו"ע סוף סי' זה, דלא ס"ל כמ"ש הר"ן הביאו המג"א שהתירו מפני הנקיות, דהא בהדיא כתב הטור הילכך כו' וצריך עיון רב כו', וכן הוא בהדיא ברמב"ם אלא בעיון הרבה כו' לפיכך כו', וכ"ד הש"ע דהא לא ס"ל כמ"ש הר"ן שבדוק הכוס אם הוא נקי וכמ"ש המג"א שם, וא"כ לא שייך לומר מפני הנקיות. והירושלמי מסייע להו, דהא בקניבת ירק לא שייך לפלוגי בין

שמש קבוע לאינו קבוע ואפילו הכי שרי, מכלל דהכא לא מיירי בגוונא דאית ביה משום נקיות. ובלא"ה כיון שרמב"ם וטור וש"ע מקילין הכי נקטינן להקל בדברי סופרים:

(ב)

הכרוך כו'. מ"ש הט"ז משום מלאכה שאינה צריכה לגופה דרבנן צע"ג, הלא משנה שלימה שנינו לא יקוב אדם כו' ופרש"י ורא"ש פ"ב דביצה וטוש"ע סי' רס"ה וט"ז עצמו סי' תקי"ד משום גזרת כיבוי, אף שאינו עוסק כלל בכיבוי, ופשיטא דגם התם הוה מלאכה שאינה צריכה לגופה, כחם על השמן דר' יוסי פוטר משום דס"ל כרבי שמעון, וכ"כ בהדיא במגיד משנה פי"ב הביאו המג"א סי' רס"ה. וכ"ש לפי מה שכתב הט"ז סימן תקי"ד הוה אפילו גזירה לגזירה ע"ש ובמ"ש סימן רס"ה. ועוד קשה דכולי פרקין דכל כתבי איירי בהא דאי שרית ליה אתי לכבויי, אף על פי שאינו עוסק כלל בכיבוי. ואפילו לדין קיי"ל הכי כמבואר בסי' של"ד, ע"ש בב"י בשם המרדכי פ"ב דביצה והר"ן בפ' חבית, וע"ש בר"ן דאפילו על ידי נכרי אסור להציל, ואם כן הוא הדין כאן אם היה מקום לגזרת כיבוי לא היה לנו להתיר משום שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה, והטעם מבואר בר"ן שם ובסוף פ"י ע"ש. וכ"מ בסי' שי"א דמלאכה שאינה צריכה לגופה לא דמי לשאר איסור דרבנן, ע"ש בב"י בשם ר"ח (ובר"ן ספ"י ודו"ק), וכן סתם בתחלה בש"ע שם (ע"ש), וכ"כ בט"ז שם.

והנה הרמב"ן במלחמות פי"ו ס"ל כר"ש במלאכה שאינה צריכה לגופה, וכ"כ גם להרי"ף, ובריש פ"ב אסר של שעה שמא ימחוט, וכ"כ גם להרי"ף ג"כ ע"ש. אלא דלמ"ד בסוף סי' תקי"ד דיש איסור דאורייתא במחיתת הנר אף ביו"ט משום כיבוי (ע"ש במג"א ובמ"ש שם בסי' תצ"ה), א"כ צריך לומר הא דלא אסרו לקרות לאור הנר ביו"ט, וכן להדליק בשמנים הפסולים, חוץ משמן שריפה, ע"כ היינו משום דלא גזרו כלל שמא ימחוט אלא שמא יטה בלבד, שההטיה קלה יותר מהמחיטה ולא גזרו אלא על דבר שקל לעשותו, כמ"ש התוס' (וספר התרומה) ספ"ו וריש ביצה. ולזה נתכוין ג"כ הט"ז בתחלת קושייתו על הב"י. וכן למ"ד בסוף סי' תקי"ד דע"י כלי יש איסור דאורייתא ואפילו הכי שלא בכלי שרי מדינא (אלא שנהגו להחמיר) ולא גזרינן אטו כלי, כ"ש שאין לגזור על הקריאה בלבדה שמא ימחוט אפילו שלא בכלי. ועוד דאם היה מקום לגזרה זו היה ראוי לגזור ג"כ שמא ימחוט בכלי המיוחד לכך כדרכו בחול, ומחיטה זו קלה יותר מבידיו, וליתסר מהאי טעמא לקרות לאורו ביו"ט ולהדליק בשמנים הפסולים, אלא ודאי דלא גזרינן גזרה זו כלל לדעתם. וזהו ג"כ דעת רש"ל וב"ח, ועל זה יש לסמוך במקום הצורך להקל בדברי סופרים:

(ג)

ואף כשקורא כו'. כן משמע בשבלי לקט שהביא בב"י, דהיתר זה דומה להיתר שאחד מעיין בו דשרי בכל גוונא, דאל"כ לא שייך לומר ועוד, כיון דלא שרי מהאי טעמא אלא בעיין ראשי פרקים והשאר על פה, וגם אין המנהג כן ובדרכי משה כתב שכן המנהג, וכ"מ בט"ז שלא אסר אלא ללימוד שצריך עיון ע"ש. אבל בספר התרומה והגהות מיימוניות ומרדכי כתב ויגמור בחוץ, וכ"מ בב"י וצ"ע:

סימן רעו

(א)

הדלקה והדלקה כו' הדלקה והבערה כו'. עיין במ"ש בסי' רמ"ד:

(ב)

בתוך בית כו'. עיין במ"ש בסי' רנ"ב ויתברר כל מ"ש כאן מעניינים ההם:

(ג)

הם סוברים כו'. עיין בתוס' ריש דף מ"ד, שהביאו ההיא דאמרי בי רב, דהיינו קש על המטה, שמשם הביא הרא"ש לחלק בין טלטול גופו לשאר טלטול מן הצד בשם הר"י, ולא בשם ר"י בעל התוס', כי התוס' תירצו זה במ"ש דשאני טלטול דמת מכולן, ור"ל דדוקא דומיא דמת אסור שהטלטול אין בו שום צורך לדבר המותר משא"כ בקש שעל המטה לשכב עליו (דמסתמא לא פליגי התוס' על פרש"י שפירש כן, דלא כהר"ן, אם לא שיזכירו מחלקותם עליו בפירוש ומדשתקו לו בב' מקומות בפ"ד ובספ"כ מסתמא הודו לו). וכ"ה גם כן דעת ספר התרומה וסיעתו כמ"ש בסי' ש"א וידוע שת"רם תרומתו מהתוס'. וכן הוא ג"כ דעת ר"ת, דאי ס"ל כהרא"ש לא היו התוספות משמיטין דעתו לגמרי, בפרט שהביאו שם ראיה מפירושו שפירש בסנהדרין. והדברים מראין שהרב רבינו יונה שהיה אחר התוס' הוא חידש חילוק זה דטלטול גופו, אבל ר"ת והתוס' לא עלה על דעתם חילוק זה, דאי ס"ל הכי לר"ת, וגם כאן כוונתו ע"י טלטול גופו, הרי תלמוד ערוך מנגדו (בדף ק"נ) גבי תיבנא סריא שאין שום צד היתר להביאו אף אם יש מחיצות, היפך דעת ר"ת, וע"כ משום דלא חזי למידי בשבת ואינו מביאו אלא לשומרו עד אחר השבת ל[ג]בלו בטיט כדאיתא בביצה רפ"ד שהוא דבר האסור בשבת, ואף בפירות מוקצים כמ"ש בטוש"ע סי' ש"ז כיון שאין ראויים בשבת ומביאים לשמרם ולהצניעם עד אחר השבת, ה"ז כבשביל שלא יגנב הנר שגם כן דעתו להשתמש בו בחול. וא"ל דאף להרא"ש יש חילוק בטלטול גופו בין שלא יגנב ובין לשכוב עליו, דא"כ מנ"ל להקשות ממת לקש ע"ש. וכ"מ בהדיא בסי' ש"א עיין במ"ש שם. ופשיטא דא"ל דר"ת ס"ל כהר"ן גבי קש, דא"כ אין שום היתר לטלטלו לצורך גופו. אלא ודאי כמ"ש, דר"ת ותוס' תופסים שיטה שלישית גבי טלטול מן הצד.

והנה מלשון הגהות מיימוניות משמע שהיתר זה מישך שייך בהיתר אחר, דאי בעי מייתו בלא נר, אלא דאין להקל כל כך והמחמיר תבא עליו ברכה. אבל לפי דעת הרא"ש וסיעתו, שחלקו על ר"ת בהיתר זה דאי בעי אפילו בדיעבד, גבי מילא מים וליקט עשבים, יש לפקפק גם בהיתר הראשון. אף על פי שיש לחלק ביניהם כמ"ש לקמן, מ"מ מנא לן להמציא היתר חדש וחילוקים חדשים שאין להם רמז וסמך כלל בתלמוד. בשלמא לר"ת ניחא שדקדק מדקתני לבהמתו. אלא דהא דאי בעי מייתי בלא נר, דמיירי בדיעבד לפ"ד טור וב"י ע"ש, אפשר דלא דמי לאי בעי אזיל להתם ושתי, שיש יתרון לאור מן החשך, להכי המחמיר תבא עליו ברכה. אבל אי בעי שקיל מן הצד דמי ממש להתם, ועדיפא מיניה כמו שיתבאר לקמן, להכי שרי אפילו לכתחילה לפי מ"ש בהגהות מרדכי (ואפשר שזהו ג"כ מ"ש רמ"א סי' שכ"ה ס"י) ויש מתירין אף לכתחלה). אלא דכיון שלא מצינו להרא"ש וסיעתו שיחלקו בפירוש גם על טלטול הנר, יש לנו לסמוך על דעת ר"ת ולחלק בין דין זה למה שחלקו עליו גבי מילא מים, דהתם אין היתר לישראל לעשות המלאכה עצמה שעושה הנכרי בשבילו אלא שיוכל לשנות בלא עשיית מלאכה (משא"כ הכא שעיקר המלאכה היא הבאת הנר ומה איכפת לו בין שיטלטלו כדרכו או מן הצד). וחילוק זה הוא מוכח בהדיא בגמרא גבי בורגנין כמ"ש בסוף סי' רס"ג ע"ש. ומכל מקום לא העתקתי בסי' ש"ז מ"ש הט"ז שם לדעת ראב"ה שבהגהות מרדכי, אף על גב דהכא מקילינן בכה"ג, מכל מקום התם אי אפשר לו לעשות מחיצות מבני אדם לכתחילה כמ"ש בסי' שס"ב ס"ז דצריך שאחר יעשה לו שלא מדעתו, א"כ אי בעי לא הוי מצי, שברצונו לא יעשה, אלא שאם יארע לו שאחר יעשה שלא מדעתו, ואין זה מועיל כיון שעדיין לא עשה לו ע"ש בט"ז, ומה גם שאפשר שירגיש אחד מהם ולא יועיל כלום כמבואר שם, ונמצא שאין ההיתר תלוי בדעתו ואין ההיתר

ברור כמו הכא דאי בעי מטלטל מן הצד. ומהאי טעמא אפשר שאף לפ"ד הרשב"א שחולק על ס"ז אין להקל. ואפשר שאף בדיעבד אין להקל מהאי טעמא. ועוד י"ל דשאני הכא שאינו אומר לו אלא לטלטל שהוא דרבנן כמ"ש הט"ז בסי' שכ"ה סק"י ע"ש. וכ"מ מסתימת הפוסקים בסי' שכ"ה שלא חלקו בין יש לו בני אדם לאין לו ע"ש במג"א סוף ס"ק כ"ו. וכ"מ ממ"ש רמ"א בסי' שס"ב ס"ז שלא הזכיר תקנה ע"י נכרי, אף דהתם מיירי שיש לו בני אדם ע"ש במ"א:

(ד)

מהדחה זו כו'. אף (את"ל) שכוונת הט"ז מנר זה, מכל מקום לפי מ"ש המג"א בסק"ו דלצורך שניהם אסור, ועיין במ"ש בסי' תקט"ו, א"כ הטוש"ע בס"ג מיירי דלצורכם בלבד הדליקוהו ולא נתכוונו כלל לבעל הבית (ומ"ש שגם הם כו', היינו משום כך הדליקוהו ולא משום בעה"ב. א"נ דלא ס"ל כסמ"ג, אלא כפרש"י כאן, ומכל מקום הדין צ"ל לדידן), דאל"כ בלא"ה אסור, ואפילו הכי [אסור] כיון שעיקר ההליכה בשביל ישראל. וע"כ דלא דמי להדחת כלים משום שגופו נהנה מהליכה זו. דמשום שנהנה מהנר אין סברא כלל לאסור כיון שלא נתכוונו כלל בשבילו, והרי גבי הדחה מותר גם כן ליהנות מנר זה, וצ"ע:

(ה)

ולעת כו'. הט"ז שכתב לצורך גדול, היינו לפי דבריו שספר התרומה וסמ"ג ומרדכי והגהות מיימוניות המתירין במדורה אינן מחלקים כלל בין קודם שכלו עצים הראשונים לאחר שכלו, לפי שאי אפשר כלל לידע מתי כלו לפי דעתו, והילכך כיון שהש"ע מחמיר בנר אחר שכבה הראשון, אם כן ה"ה למדורה אף קודם שכבו, כיון שאי אפשר לידע מתי כלו לפי דעתו, ולכן אין להקל אלא לצורך גדול כיון שהש"ע חזר וסתם לאיסור. אבל לפי דעת הב"ח והמגן אברהם דגם במדורה יכולים לידע מתי כלו, וכן דעת הבית יוסף שהרי במדורה יש מחלוקת ובנר אחר שכבה הראשון ס"ל דלכ"ע אסור. ולפי זה לא סתם הש"ע לאיסור בזה בס"ד, ואדרבה הביא דעת המתירין בסתם בס"א ודעת האוסרים בלשון יש אוסרים, מכלל דס"ל עיקר כהמתירין, וכן בדין שהמה הרבים, אם עדיין לא הרבה, עיין ב"י. ואם כן על כל פנים במקום הצורך יש לסמוך עליהם, דבדברי סופרים הלך אחר המיקל אף אם הם שקולים, אלא דשלא לצורך יש לחוש לדעת הב"ח, עיין שם, כיון דלהט"ז ס"ל דהש"ע חזר וסתם לאיסור.

ולהכי לא העתקתי מחלוקת האחרונים כשאין מכירו, דשלא במקום צורך יש לחוש לדעת הבית יוסף וט"ז להחמיר. אף שדברי הט"ז תמוהים, שכשיוסף הנכרי בשביל שנחסר לו מחמת הישראל הרי זה מוסיף לעצמו, שהרי אינו מכירו והישראל נהנה מאליו ואין בזה שום איסור כלל, לא במה שגורם מלאכה להנכרי שיעשה לעצמו ובפרט שעושה משלו עיין סימן ש"ז, ולא במה שנהנה הוא מזה עיין סי' רמ"ג] ס"א בהג"ה כיון שהנכרי אינו מתכוין להנאתו שאינו מכירו אלא להנאת עצמו למלאות מה שנחסר לו מחמתו (ואם עושה משל ישראל כמשמעות פשט לשון הטור, דמסתמא מיירי דומיא דחולה שהנכרי הוא משרתו ומדליק עצי בעה"ב, אם כן אף אם אינו מכירו אין להתיר בפשיטות, דע"כ לא הצריכו מכירו אלא במילא מים וליקט עשבים שהם שלו על ידי מילואו ולקטתו הם שלו ולא יטרח עבור ישראל שאינו מכירו, אבל הכא שהעצים של בעה"ב, ולהניחם על המדורה אפשר שאין זה נקרא טורח כלל, ולא הקילו המקילין אלא בעצים של נכרי, וצ"ע).

אבל לאחר שכלו עצים הראשונים וכבה נר הראשון אלא שהוא צורך גדול (וצ"ע בט"ז דלצורך גדול גבי מדורה היינו דומיא דארצות הקרות דמותר אפילו אמירה, וצ"ע), אף שדעת הב"י וב"ח ומג"א להחמיר, מכל מקום כיון

שהוא צורך גדול בשבת הרי זה נקרא שעת הדחק שסומכים בדרבנן אפילו על יחיד במקום רבים, וכ"ש שמשמעות סתימת לשון ספר התרומה וסמ"ג ומרדכי והגהות מיימוניות מורה כמ"ש הט"ז:

סימן רעז

(א)

שמה יכבנו כו' שמה תהא כו'. עיין בכסף משנה פכ"א בשם הריב"ש שתמה על הרמב"ם שכתב גבי כיבוד הבית שמה ישוה גומות אם כן אינו פסיק רישיה עיין שם. אם כן גם על הטור וש"ע יש לתמוה כן. אבל באמת יש לומר גבי כיבוד הספק הוא שמה יש גומות בבית ואי אפשר שלא ישוה והוי ליה פסיק רישיה, ואם כן כשאינו ידוע הוי ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא. ולא דמי לשאר דבר שאינו מתכוין דספיקא הוי ושרי, דהתם הספק הוא שמה יעשה גומא והכא הספק הוא שמה יש כבר ואי אפשר שלא ישוה, ולא גרע משאר ספיקא דאורייתא. והוא הדין כאן בנידון דידן הספק הוא שמה ברגע זו שיתחיל לפתוח ינשב רוח בחזקה ואי אפשר שלא תכבה כשיפתח, ונמצא עושה איסור דאורייתא במה שפותח שע"י כן הרוח מכבה בודאי כיון שכבר יש רוח, והוא לא ידע ואשם שסבור כשמתחיל שאין שם רוח, לפי מה שכתב המג"א בס' תקי"ד דהכא באין שם רוח עסקינן ואפילו הכי אסור, ושייך שפיר לשון שמה כמ"ש. וכהאי גוונא יש לומר בנקישת הדלת שמה ינקש בידים בחוזק ויהיה אז פסיק רישיה שאז אין ספק כלל, והספק הוא כשפותח כדרכו בלא זהירות שמה ינקש פעם בחוזק, לכך צריך ליזהר לעולם. וכן צריך לומר במה שכתב רש"י פ"ד דביצה והעתיקום האחרונים סוף ס' תק"ח דאין זה על מנת לתפור, ותיפוק ליה משום שאינו מתכוין ואינו פסיק רישיה מדקתני שמה תקרע, ובאמת כן משמע ברמב"ם פכ"ב, אבל רש"י סבירא ליה דחיישינן שמה יפצע בחוזק עד שאי אפשר שלא תקרע. וכן צריך לומר במה שכתב רמ"א סימן רס"ה בשם אור זרוע פן יתנדנד כו'. ובאמת התיר שם ר"ת מהאי טעמא עיין שם בדרכי משה, אבל דעת אור זרוע משום דהנדנד בא ע"י נגיעה בחוזק וכשנוגע ברפיון לא יתנדנד, וזהו הספק פן יגע בחוזק ואי אפשר שלא יתנדנד. וכן צריך לומר בגמ' דף קמ"א לא ליהדק כו' דלמא כו', והיינו בפסיק רישיה כמו שכתב המרדכי שם. וכן צריך לומר בש"ע ס' ש"ב ס"ט פן כו'.

ואף לפי מה שכתב הט"ז בס' שי"ו סק"ג דספק פסיק רישיה שרי, וכן משמע בהדיא ברמב"ן במלחמות ור"ן פרק כירה גבי צירוף והובא ב"י ס' שי"ח, היינו להתיר בשעת הספק בלבד כשאין שם חשש ודאי כלל, אבל אם יש לחוש שמה יהיה ודאי ואף על פי כן יעשה מה שיעשה, הרי זה דומה לשאר חששות וגזירות שחששו חכמים ואינו בכלל ספק פסיק רישיה, כמבואר בהדיא בתוס' דסנהדרין דף פ"ה ע"א סוף ד"ה [ור"ש] עיין שם. וגבי פתיחת הדלת נמי יש לומר כהאי גוונא, דאם יהיה פתוח ברוחב טפח על דרך משל חיישינן שמה מיד כשפשט ידו לדלת לפתוח ברגע זו בתחלת הפתיחה ינשב רוח בחוזק, ונמצא שפתיחה ברחב טפח היא אחר שכבר נשב בתחלת הפתיחה רוח חזק כל כך שאי אפשר שלא יכבה כשיפתח טפח או פחות, ונמצא עושה איסור אחר שהוא ודאי פסיק רישיה:

(ב)

נגד החלל כו'. על כרחך צריך לומר כן אם מה שכתבו הב"ח ומג"א נגד פתיחת הדלת ממש הוא בדוקא מכוון ממש, שהרי בטור וש"ע ס' תר"פ כתבו באחורי הדלת צריך לחוץ כו', ונר חנוכה הוא בטפח הסמוך לפתח וכשהוא אחורי הדלת אינו מכוון ממש נגד הפתיחה הגדולה:

(ג)

ואין איסור כו'. עיין בטור ס' תר"פ ובהגהות מיימוניות שלא תירצו כלום על בסיס, משום דסגי להו בהא דהדלת חשיבא כמחוברת ואין כאן טלטול כלל. אבל התוס' ומרדכי שתירצו דלא ליהוי בסיס מכלל דלא סבירא להו הכי, אלא שייך בו טלטול בו בעצמו אבל אינו חשוב טלטול לענין הנר במה שמטלטל הדלת, ואפשר דהוי ליה טלטול מן הצד דשרי כשמתכוין לדבר המותר, דהיינו הכניסה והיציאה. והטור והגהות מיימוניות אפשר שבאו לתרץ אם מתכוין לנעול בשביל הנר חנוכה שלא יהיה מוצנע אחורי הדלת הפתוחה ויהיה פרסומי ניסא, וצ"ע:

סימן דעט

(א)

איסטניס כו'. לפי הגהת הב"ח במרדכי צריך לומר דאסטניס קאי שבודאי אינו סותר דברי עצמו תוך כדי דיבור, וכן דעת רמ"א לחלק בין איסטניס לאינו איסטניס, וכן דעת ט"ז שלא להקל באינו איסטניס, אבל על האיסטניס אין לו ראיה מנר ישן של נפט דמייירי בסתם כל אדם, וכיון שדעת רמ"א וט"ז והמרדכי להחמיר באינו איסטניס עכ"פ אין להקל נגדם:

סימן דפד

(א)

כמשפט כו'. המג"א עצמו חזר בו בסימן של"ד סקי"ח שמסיים שם דאין קורין אפילו בזמן הזה כשכתובין בסם וסיקרא, וזהו דלא כריא"ז שבשלטי גיבורים דסבירא ליה כתחלת דברי התוס', אבל במסקנא לא קאי הכי בתוס' אלא אף בשאר ספרים בעינן ספר ודיו לקרות בו עכ"פ בזמניהם, וכן כתב המג"א עצמו שם בתחלת דבריו לענין דיו, והוא הדין לענין ספר כמבואר בתוס'. ועיין שם במג"א דלפי מה שכתב שם בתחלת דבריו לפי דעת המרדכי ורמב"ם וטור דמודה רב הונא כו', אם כן אין ראיה כלל מהרי"ף דסבירא ליה כריא"ז, דאף למסקנת התוספות אתי שפיר כמו להרמב"ם שכתב כהרי"ף, וכן הוא בספר התרומה ושאר פוסקים כמו שכתב הש"ך.

ואף דהאידינא אין נפקא מינה מזה לענין ספרים עצמם, מכל מקום נפקא מינה לענין הפטרות, דלפי מה שכתב המג"א כאן הוא עזר כנגדו, דכיון שהספרים בזול ליתסר להדפיס הפטרות בלבדם. ולפי מ"ש אתי שפיר. ולא דמי לסם וסיקרא דאסור אף האידינא, משום דיש בהם ריעותא וזלזול לתורה שנמחקין מהר שאינן מתקיימים כדאיתא בגמרא וכן כתב הרמב"ם פכ"ג, אבל לענין פרשיות פרשיות אין להקפיד, דאף כשהיא כולה כתובה בקונטרסים, דכיון שכבר פקע ממנה עיקר קדושתה להיות כתובה על הספר בגלילה אלא קדושתה היא משום עת לעשות שוב אין להקפיד על פרשיות פרשיות, שלא הקפידו על זה אלא בעיקר קדושתה. והוא הדין אף בימיהם היו יכולים לכתוב ההפטרה אף על הנייר, כדמשמע בט"ז כאן דכיון שכבר פקע עיקר קדושתה להיות ספר שלם אלא משום עת לעשות שוב אין להקפיד על הקלף, שגם הנייר הוא מתקיים כדתנן פ"ב דגיטין עיין תוס' מדלא בעי ריש גלותא על הנייר. ואיך שיהיה, עכ"פ בזמן הזה ההיתר ברור אפילו לכתוב מהאי טעמא, וכן משמע באליה זוטא בשם התוס' יו"ט.

וכל זה לענין אם ניתן לכתוב ולהדפיס. אבל מחמת קריאת ההפטרה בלבדה, אין צריך לעת לעשות, אלא שאין מקפידין בה כלל על ספר, כמו שכתב הרשב"א. וכן משמע בגמרא דרבה ורב יוסף איצטריכו לטעמא דלא ניתן לכתוב ולא סגי להו בטעמא דמיחסר במילתיה כדלעיל בספר תורה, ועל כרחך אינהו בצבור מיירי מדנקטו שבת, אלא ודאי שאין מקפידין בהפטרה על ספר כמו שכתב הרשב"א. ובלאו הכי נמי דוחק לומר דמשום עת לעשות יברכו עליה, דהא ברכות אינן מעכבות ומה גם אותן שלא הוזכרו בתלמוד:

סימן רפה

(א)

ונפעם ג' נו'. על כרחך צריך לומר כן לפי מה שכתבו הטור והאחרונים דנהגו כפירוש רש"י בעטרות ודיבון, אם כן אינו יוצא בפירוש רש"י אלא אם כן קורא ג' פעמים במקרא באותם פסוקים שרש"י אינו מפרש שם מחמת פשיטותם, וכן בכל פסוק יש כמה וכמה תיבות שאין עליהם פירוש רש"י לפי שאינו צריך והאיך סתמו דיוצא בפירוש רש"י, אלא ודאי דמיירי שלומד פעם הג' עם פירוש רש"י דיוצא בו במקום פירוש התרגום במקומות הצריכים פירוש. וכן הבין גם כן רמ"מ שהביא המג"א, דאם לא כן מאי אשמועינן, וכי סלקא דעתך דסגי בפעם אחת מקרא ופעם אחת פירוש רש"י לחוד בלא מקרא וכי עדיף מתרגום, וכל שכן אם הוא טעות סופר וצ"ל ג' פעמים נו', וכן הוא בהדיא ברמ"מ עיין שם, וכן כתב בח"ה ח"ב פט"ו עיין שם:

סימן רפו

(א)

וי"א שאפילו נו'. מ"ש המג"א כאן צע"ג, דמדמי לה לאכילה, א"כ לפי דעת התוס' דסעודה קטנה שרי, עכ"פ יותר מחצי שעה קודם מנחה קטנה למה אסרו כאן. ואם מדמי לה לסעודה גדולה, א"כ לא מהני קריאת השמש כמ"ש בסי' רל"ב. ואף שיש לחלק, מכל מקום עיקרא דמילתא תמוה מאד מאי אימשוכי שייך בתפלה, בודאי לא ימשך בתפלתו כשש שעות, ואי חיישינן שיכוין הרבה בכח ב"ד לא ירגיש לקול השמש. ועוד קשה שהמג"א עצמו הזהיר בסי' תר"כ גבי יום הכיפורים, והתם עדיפא מקריאת השמש שהצבור ודאי לא ישכחו ויזכירו זה את זה יותר מהזכרת השמש. ועיין ברא"ש שהביא הירושלמי לשיטת התוספות, ומבואר שם דעיקר זמן תפלת מנחה הוא מנחה קטנה, ואפילו הכי לתלמודא דידן צריך להתפלל מנחה תחלה, ע"ש במעדני מלך.

ומש"כ המג"א דאם אין שהות נו', צע"ג דאישתמיטתיה דברי הירושלמי שהביא הרא"ש, דבכה"ג פשיטא דמנחה עדיפא דתדירה אף לדחות לגמרי ע"ש:

סימן רפח

(א)

יש להורות כו'. המג"א לא סתר דברי הב"ח אלא במ"ש דעל ג' אלו יש להתענות, אבל במ"ש דעל שאר חלומות מתענים ג"כ אם נפשו עגומה אין סתירה על זה לא מהרשב"א ולא מהריב"ש, ואדרבה פשטא דתלמודא והפוסקים שלא ביארו על איזה חלום מתענין משמע דלא סבירא להו כספרים קדמונים, אלא מסתמא כשמתענה בשבת נפשו עגומה עליו מאד, דאל"כ מי מכריחו להתענות הלא תענית חלום רשות. ולפי זה אין לנו נ"מ מכל חלוקי דיעות שבחלומות, שאם נפשו עגומה יכול לסמוך על דברי הב"ח וט"ז אם הוא רוצה מחמת עגומת נפשו, ואם אין נפשו עגומה אין להקל באיסורא דאורייתא נגד הריב"ש ומג"א, ומשמעות הטור כאן שתלה ההיתר משום שמתענג בתעניתו, ונגד רב עמרם ורב קלונימוס שבטור סי' תקס"ח, בפרט שבחלומות עצמן איכא כמה חילוקי דעות:

(ב)

רחמים מיד כו'. צ"ע בתשובת מהר"ם היכי מיירי, דאם לא כה"ג צ"ע מאי שנא מחולה שאינו מסוכן בו ביום שאסור לברכו. וא"ל דהתם ברבים, דהא אפילו כשמבקרו ביחיד אסור לבקש רחמים, עיין מג"א סקי"ד. ועוד קשה מאי מייתי מתענית חלום, התם הוא צריך להתענות היום דוקא, שיפה תענית לחלום בו ביום, משא"כ הכא אף אם יש סכנה אפשר לבקש רחמים למחר כמו בחולה המסוכן שאינו סכנת היום. ואי מיירי כשיש סכנת היום אפילו בצבור שרי כמ"ש בש"ע זועקים כו' לברך כו' עיין מג"א סקי"ד. וכן א"ל כדמשמע מט"ז סק"ד] דבנרדף שרי אף שאינה סכנת היום, וה"נ מיירי בכה"ג, דא"כ אף בצבור לישתרי כי התם. ולפי מ"ש אתי שפיר וצ"ע:

סימן רצא

(א)

אא"כ נמשך כו'. מ"ש המג"א אם יודע כו' כמ"ש רס"י תע"א כו', את"ל שכוונתו אף בסעודת שחרית שאינו מתכוין לצאת בה ידי סעודה ג' אפילו הכי אסור, משום דהוה כמתחיל באיסור אחר מנחה כמ"ש רס"י תע"א (וכ"ש אם מתכוין ג"כ לצאת בה דאיכא תרתי לריעותא), וע"כ צ"ל דהאיסור משום תפלת מנחה, א"כ צע"ג ממ"ש בס"י רל"ב דאפילו סעודה גדולה אין איסור אלא חצי שעה קודם מנחה גדולה אבל קודם לכן שרי להתחיל אף שתמשך אחר מנחה גדולה, שכשאפשר לגמרה בחצי שעה הרי זו סעודה קטנה. וכן משמע בב"י ס"י רל"ה לפי דעת התוספות דמותר להתחיל סמוך לערב, וכ"פ הט"ז שם, ולא הצריך שיוכל לגמור קודם צאת הכוכבים. ומס"י תע"א אין ראיה כלל, דהתם שיש איסור באכילה מחמת עצמה במה שאוכל כשהגיע הזמן, דמחמת אכילה זו לא יוכל לאכול לתיאבון בלילה, ולהכי אף שהתחיל בהיתר, דהיינו שאותה האכילה שקודם הזמן אינה מפסדת התיאבון בלילה, אפילו הכי אסור אם יודע שתמשך לאחר הזמן ויהיה הפסד לתיאבון שבלילה. ואדרבא יש הפסד יותר כשאוכל הרבה מקודם הזמן עד לאחריו משאם לא היה אוכל אלא אחר הזמן בלבד, אלא שבדיעבד לא הטריחוהו כשמגיע הזמן אבל לכתחלה צריך ליזהר שלא יבא לידי כך. אבל כאן שהאכילה אחר מנחה אינה אסורה מחמת עצמה, שהרי יש עדיין שהות הרבה ביום להתפלל אחר גמר הסעודה, כמ"ש המג"א בס"י רל"ב, ולא אסורה חכמים

אלא מחמת חשש שמא ימשך בה, ולא רצו לאוסרה מחמת חשש זה אלא למר ממנחה קטנה ולמר ממנחה גדולה, אבל קודם חצות לא רצו לגזור מחמת חשש זה, וא"כ אף אם יודע שתמשך אחר מנחה גדולה אין איסור כלל, דכל שמתחיל קודם חצות לא גזרו כלל, וזה ברור ופשוט, וכוונת המג"א במ"ש מריש סי' תע"א צע"ג.

ועיין בעולת שבת שהקשה על הלבוש שכתב הטעם משום דזמן סעודת שחרית נמשך עד מנחה גדולה, והלא מחצות אסור להתחיל, ותירץ דמכל מקום נמשך זמן אכילה עד מנחה גדולה, ר"ל שדרך להאריך בסעודת שחרית עד עבור הצהרים שהיא עלות המנחה. וכוונת המג"א צ"ע. אבל באמת דלא קשה מידי, שעיקר זמן סעודה ג' הוא ג"כ מחצות כמו תפלת מנחה גדולה, אלא לפי שאין בקיאין הילכך אפילו בדיעבד לא יצא, כמו בתפלת מנחה גדולה כמ"ש המג"א בריש סי' רל"ג, ע"ש בפרי חדש, אבל לענין איסור אכילה חצי שעה קודם זמן התפלה, די באותה חצי שעה שאינו יכול להתפלל מחמת שאין אנו בקיאין. ומכל מקום באמת עיקר הטעם הוא משום דעד חצות נקרא שחרית אף לר' יהודה, עיין סי' פ"ט, לכן הסעודה שסועד אז נקראת סעודת שחרית כמ"ש הלבוש:

(ב)

בבקר טוב לו כו'. עיין במ"ש ריש סי' רמ"ט:

סימן רצג

(א)

וכן ק"ש וכו'. עיין סי' רס"ז מבואר בב"י דאף הנוהגין כרבנן יכולים ג"כ לברך ברכת ק"ש מערב שבת מבעוד יום. וכן דעת המג"א שם, אלא שאוסר לאכול סמוך לצאת הכוכבים. וצריך לומר הטעם כמ"ש הר"ר יונה ריש פ"ק דברכות דזמן ברכות קריאת שמע הוא בזמן תפלת ערבית. ואף שכתב כן לרבנן ולאחר שקיעת החמה, ר"ל תחילת שקיעה, וכפי שיטתו בריש פ"ד, מכל מקום הוא הדין לדידן אליבא דר' יהודה מפלג המנחה ולמעלה. ובהשכיבנו לא תירץ הר"ר יונה שם כלום. וצ"ל דלא דמי לקודם צאת הכוכבים שכבר עבר זמן השכיבה לרוב העולם איך (כאן חסד) סי' רל"ה. וכ"ש לדידן שהציבור נוהגין לגמרי כר"ת, שטוב ליחיד לסמוך גאולה לתפלה בזמן קריאת שמע של הציבור כמ"ש הדרכי משה. ודברי המג"א צ"ע:

סימן רצו

(א)

ולענין הלכה כו'. כן הוא ג"כ דעת הש"ע ריש סי' קפ"ב, ע"ש בטור וב"י שזה נלמד מהבדלה.

ומ"ש המג"א שם צע"ג, דבהדיא מבואר ברא"ש, וכן הוא ברשב"א פרק אלו דברים בשם הראב"ד, דדוקא כשאינו מצפה כו' אז מותר לו לאכול בשביל שיברך ברכת המזון על הכוס, וכ"כ בטור וש"ע כאן, משמע דכשמצפה לכוס למחר תדחה הסעודה למחר. והכריחם לזה משום דאי אפשר לומר כלל שכוס ברכת המזון ידחה איסור אכילה קודם הבדלה, שאיסור זה הוא חמור כ"כ שצריך לדחות זמן סעודה אחת,

מחמת איסור שאינו צריך לדחות בשבילו כוס ברכת המזון, אלא ודאי דגם בשביל כוס ברכת המזון צריך לדחות הסעודה במכל שכן.

ומ"ש המג"א דלקדש אריפתא כו', י"ל כמ"ש הר"ן פ"ב דשבת דאי לא משום שלום ביתו עדיף הוה דחינן נר שבת משום דמצוה מן המובחר לקדושי אחמרא אע"ג דאפשר בריפתא, וכ"כ המג"א בסי' רע"א ס"ק כ"ה בשם התוס' ואגודה. ואף לפי דעת הטור וש"ע שם, י"ל דבהבדלה בלא כוס מדחינן לגמרי הילכך היא עדיפא מקידוש דלא מידחי לגמרי, אבל ברכת המזון לא מידחי לגמרי אלא שחיסר מצות הכוס הילכך קידוש עדיף, שעיקר תקנתו שמדברי סופרים לזכרהו על היין לבד מתפלה. ולא למד הטור לדחות הסעודה בשביל כוס ברכת המזון משום דברכת המזון חמורה כהבדלה לענין כוס, דזה אינו כמו שנתבאר, אלא לענין לדחות הסעודה מוכרח הוא בהדיא בברייתא, דאם אין לו אלא כוס אחד דשרינן ליה למיכל קודם הבדלה בשביל כוס ברכת המזון, דאלמא דכוס ברכת המזון עדיף מאיסור טעימה קודם הבדלה שמחמתו דוחין הסעודה, וכ"ש מחמת כוס ברכת המזון. דאף דלענין עיקר מצות הכוס הבדלה חמירא מברכת המזון כמו שנתבאר, היינו משום דבלא כוס אי אפשר להבדיל כלל ומדחיא מצות הבדלה זו לגמרי משא"כ בברכת המזון, אבל לענין לדחות הסעודה אדרבא הוא להיפך, דבהבדלה אם יאכל ואח"כ יבדיל לא חיסר כלום ממצות הבדלה, משא"כ בברכת המזון אם יאכל ויברך בלא כוס חיסר מצות הכוס לגמרי, ולהכי מכ"ש שצריך לדחות הסעודה. ואין מקום למ"ש המג"א אלא לפי דעת הר"ר יונה דאמימר מחמיר על עצמו היה וברייתא דאם אין לו כו' מיירי אף במצפה, שבדברי הר"ר יונה לא הוזכר כלל שאינו מצפה, ואפילו הכי לא דחינן סעודתיה כמ"ש המג"א. הילכך במקום הצורך אפשר להקל כהר"ר יונה, כיון שכן דעת המג"א אף שלא נתכוין לכך.

ומה שכתב המג"א דא"ל משום כבוד שבת כו' כמ"ש הרי"ף כו'. אין ראיה כלל מהרי"ף, דס"ל כפירוש הירושלמי שהביא שם דמיירי ביושב ואוכל מבעוד יום, אבל בלא"ה לא שרינן למיכל קודם הבדלה בשביל כוס ברכת המזון אף אם אינו מצפה לו למחר, וא"כ י"ל דאיסור טעימה קודם הבדלה חמיר מכוס ברכת המזון, ולהכי דחינן סעודת יו"ט בשביל איסור זה, ולא בשביל כוס ברכת המזון. אבל לפי דעת הרא"ש וסיעתו דכוס ברכת המזון עדיף וחמיר מאיסור זה, באמת דגם בהבדלה לא הוה דחינן סעודת יו"ט במכל שכן. אלא דלא משכחת לה לדין דקי"ל כמ"ד שאומרים יקנה"ז על הפת, ואף הרא"ש הכי ס"ל מדינא אלא דיותר טוב כו', והיינו כשיש לו שכר. והרי"ף לשיטתיה אזיל דס"ל שאין אומרים יקנה"ז על הפת. ומהלין טעמי לא העתקתי כאן מ"ש המג"א בסק"ח, וכוונת המג"א בזה צ"ע.

והנה

לפי מה שנתבאר לפי דעת הרא"ש וטור דכוס ברכת המזון חמיר מאיסור טעימה קודם הבדלה, א"כ לפי מ"ש הטור ריש סי' קפ"ב גבי כוס ברכת המזון דאין צריך אלא לעבור זמן סעודה אחת ולא שתים, כל שכן שהוא הדין לענין הבדלה וא"צ לעבור אלא סעודת הלילה ולא זמן סעודת היום, וא"כ אפשר דבחצות היום מיד שרי לאכול דכבר עבר סעודה אחת של לילה, ואם לא יאכל קודם חצות הרי יעבור זמן סעודה ב', דמכאן ואילך כזורק אבן לחמת, וגם נחשב כבר לתענית כמ"ש ריש סי' רפ"ח, וכמו דמי שאין לו כוס לברכת המזון דסעודת היום דמשמע מלשון הטור וש"ע דלערב רשאי לאכול מיד, ועכ"פ בחצות לילה, עיין מג"א סוף סי' רפ"ט, והוא הדין בחצות היום וצ"ע:

(ב)

ולענין כו'. כהאי גוונא מצינו במג"א סי' רצ"ט סק"ז לענין שתיית כוס ברכת המזון קודם הבדלה, דמדבריו שם משמע דלמאן דאמר דאינה טעונה כוס אסור לשתותו. דאין לומר דלכולי עלמא שרי אם נזהר לעולם, אלא למי שאינו נזהר לפעמים, דא"כ למה ליה להמג"א למימר דס"ל כמ"ד כו', כיון שאינו תלוי בשום מאן דאמר אלא בזהירות. וגם בלא"ה הוא דוחק לתלות איסור גמור מדינא במה שאינו זהיר כל השנה אם באמת הוא מותר לדברי הכל. ולא דמי כלל למ"ש המג"א סי' תקנ"א ס"ק מ"א מכמה טעמים ודו"ק. אלא ודאי דתליא בפלוגתא דאם טעונה כוס, ואסור לנהוג תרי קולי דסתרי אהדדי.

וכן משמע בהדיא ברמב"ם שהצריך לברך ולהבדיל על כוס אחד אף אם יש לו עוד יין, ועיין במגיד משנה שנתן טעם לדבריו על מה שאומר ב' קדושות על כוס אחד כשאפשר בב', ועדיין לא תירץ למה לא יאמר על ב', וה"ל להרמב"ם לומר יכול להבדיל עליו, אלא ודאי דלמ"ד א"צ כוס אסור לשתות, ודעת הרמב"ם בפ"ז מה' ברכות דאין צריך כוס אלא שהוא מנהג חכמים, ואף על פי כן אם מברך על הכוס צריך לנהוג כל הדברים הנאמרים בכוס של ברכה שטיפה כו' ע"ש, ושתיית הכוס היא עיקר כל הדברים שנאמרו בו, ולכן כדי שישתה ממנו מבדיל עליו ולא על אחר. וגבי גמר סעודתו עם הכנסת שבת אינו שותה מהראשון עד אחר שתיית השני כמ"ש המג"א סי' רע"א סק"ו. ומשום דהתם א"א על כוס אחד אין בו משום מעביר על המצות, משא"כ בהבדלה דאפשר על כוס א' אין להעביר על המצוה. אבל אין לומר דסבירא ליה דאף דאין צריך כוס אפ"ה שרי לשתות מכוס ברכת המזון כשאי אפשר בענין אחר כגון גבי קידוש, וגבי הבדלה היינו טעמא משום דאפשר להבדיל מיד. דזה אינו, דגם גבי קידוש אפשר לעשות כמ"ש המג"א ולית לן למשרי איסורא. וכן מ"ש הרשב"א בריש פ"ח דברכות דאף למ"ד אין צריך כוס כשאין לו אלא כוס אחד מברך ומבדיל, י"ל דכשיש לו ב' עושה כמ"ש המג"א. ולפי מ"ש לדעת הרמב"ם אתי שפיר מה שלא הזכירו במשנה אין לו אלא כוס אחד כמו בברייתא, ע"ש ברשב"א ובמגיד משנה ודו"ק:

(ג)

הנשים עצמן כו'. מה שכתב הט"ז צע"ג מהלל דראש חודש ולולב בשאר ימי החג, וממ"ש התוספות ורא"ש גבי סומא שמברך ברכת ההגדה למ"ד בזמן הזה דרבנן וצ"ע:

סימן רצז

(א)

אין ליטלם כו'. עיין ב"י, דהרשב"א לא פסיקא ליה איסורא אלא שטוב ליזהר, משום דאפשר דנקטינן בעיא דריש לקיש לקולא, ואף דאנן קיי"ל בסי' י"א לחומרא, מכל מקום הא קיימא לן דבעיא דריש לקיש אינה אלא לכתחלה, כמ"ש המג"א סי' תקפ"ו סק"ו ע"ש:

(ב)

אבל ברכת כו'. הן אמת שמהמג"א אין ראייה לחלק בין נר לבשמים. אלא לפי שלא מלאו לבו לסתור דברי הש"ע לגמרי, לכן סיים דעכ"פ מי שהבדיל כו', כיון שיכול לצאת לדברי הכל לחזור ולהריח יחזור ויריח ויוצא בזה ידי ספק. אבל לפי דעת רבינו אפרים שתלה האיסור משום דאינו אלא מנהג, ועל כרחק היינו

משום דאין מחזרין עליהם, פשיטא דהוא הדין לנר כמ"ש האליה זוטא. אלא דלפי מ"ש המג"א לסתור מברכת ירקות משום דאינה אלא להנאתו, א"כ בנר דאינו משום הנאתו כמ"ש הרא"ש, לא נסתרו דברי ב"י. אבל לפי מ"ש הט"ז לסתור מברכת ירקות משום דהכא אין מחזרין כו', א"כ הוא הדין לנר. אלא די"ל דבנר לא קשה מידי מברכת הלחם של סעודת שבת, ע"ש בט"ז. והדבר שקול, לכן טוב לחוש לדברי אליה זוטא המיקל בספק ברכות כדעת רבינו אפרים:

סימן רחצ

(א)

מסיבת כו'. הט"ז שלא הסכים לזה להלכה היינו בישראל שהדליק מנכרי, דאתוספת דהתירא קמברך, אבל באמת במגיד משנה מיירי בנכרי שהדליק, שאחר הדלקתו נאסר במסיבתם משום עבודת אלילים ע"ש. אבל צ"ע מס"פ כל כתבי ונתבאר בסי' רע"ו, דמשמע דכ"ש אם כל המסיבה גוים שרי, וצ"ע לישב שלא בדוחק. ועיין בב"י בשם הרא"ש דביצה דכתב הטעם לאסור לברך משום גחלת אע"פ שמברך אשלהבת כו', וא"כ י"ל דווקא לברך אסור, דומיא דכתב הרשב"א גבי פלפלין שמישימין בקנקנים כו', אבל להשתמש שמישתמש בשלהבת אף על פי שיש עמה גחלת שרי (וז"ש הרא"ש ואע"ג דשריא). ולא דמי למ"ש הטור בסי' תרע"ז, דדמי לשלהבת של הקדש:

סימן רצט

(א)

(כשמגיע בין השמשות כו' אבל העיקר כו'. עיין במ"ש בסי' רע"א):

(ב)

שנח והתחיל כו'. מה שכתב המג"א דסבירא ליה הבדלה דאורייתא, בודאי לא פסיקא ליה לרמ"א הכי, מדאסור לנשים להבדיל לעצמן בסוף סי' רצ"ו, עיין מגיד משנה ריש פרק כ"ט, ולמה פסק בפשיטות להפסיק בלי שום חילוק. אף שיש לדחות שכ"כ ג"כ בסוף סימן רצ"ט, מכל מקום למה לא התנה דוקא אם לא התפלל ערבית, ואדרבה כשישב לאכול מסתמא התפלל כבר וא"כ לכ"ע גם בקידוש אינו אלא מדרבנן. ועוד קשה דרבנן דבי רב הוו סברי דאף להבדלה קובעת אף בהתחיל בהיתר, אף למ"ד דהבדלה דרבנן, ולא נדחו דבריהם אלא בהתחיל בהיתר אבל לא כשהתחיל באיסור.

ולא דמי לשאר מצות דרבנן, משום דקידוש והבדלה איתקין דוקא בתחלת הלילה בכניסתו ויציאתו כמ"ש המג"א בסי' רל"ה סק"ד] לענין טעימה, והוא הדין לענין הפסקה, דכי הדדי נינהו כמבואר מסוגיא דשבת דף ט' ע"ב, דפריך אהפסקה מר' יהושע בן לוי דמיירי בטעימה (עיין בהרב רבינו יונה פ"ד דברכות שפירש כמשמעות פשט הסוגיא שם דמיירי בטעימה דומיא דתפלת המוספים). והא דאצטריך הר"ן לפרושי טעמא דצריך להפסיק לקידוש בהתחיל בהיתר משום דמקמי סעודה איתקן, ע"ש בב"י סי' רל"ה, ולא סגי ליה בטעמא דהמג"א, היינו משום דבהבדלה א"צ להפסיק בהתחיל בהיתר, אע"ג דאיתקן בתחלת הלילה. והמקשה דפריך מטעימה להפסקה, היינו משום דמשמע ליה דמתניתין מיירי אף בהתחיל באיסור, כמ"ש התוספות שם ע"ש:

(ג)

לכן טוב כו'. מה שכתב המג"א גרע טפי כו', ע"כ לא סגי ליה בהאי טעמא לחוד, שהרי כתב בית יוסף בשם מהרי"ק דלהרי"ף וסמ"ג פשיטא שצריך לברך משום שנאסר בשתיה ע"ש. וצ"ל דס"ל צירוף ב' טעמים. ואם כן כיון שהזהיר המגן אברהם שלא להפסיק ולהבדיל, ואינו חושש כלל לדעת הרי"ף וסמ"ג, מה ספק יש כאן בברכה זו, פשיטא דא"צ, ואם כן אם ירצה להבדיל למה ימנע מחשש שמא צריך ברכה שספיקה להקל, ויאכל עוד שהוא ספק איסורא לחומרא, אם חוששים להרי"ף וסמ"ג. ואדרבה יותר טוב להבדיל בלא ברכה לצאת לדברי הכל, שברכות אינן מעכבות, כמו שאנו עושין בכל הספיקות. גם מה שכתב המגן אברהם מברכת המוציא מסימן רע"א זה אינו, דהתם איתסר ליה למיכל אבל הכא דשרי ליה בלא הבדלה מה ספק יש אחר ההבדלה, וצ"ע:

(ד)

מי שאסור כו' אם אין לו כו'. כן משמע בהדיא בסוגיא ריש פ"ח דברכות, דאף אי סברי ב"ש א"צ כוס אפ"ה אמרי נר בשמים מזון והבדלה, עכ"פ כשאין לו, וכן כתב הרשב"א שם בהדיא, אלא שכתב לשון רשות, למאי דסבירא ליה למ"ד אינה צריכה כוס, ולדידן דיש מצוה מן המובחר לכו"ע כמ"ש רמ"א ריש סי' קפ"ב, והוא הדין לענין טעימת הכוס שהיא חובה למ"ד טעונה ומצוה מן המובחר לכ"ע, ולהכי כשאין לו אלא כוס א' התירו לומר עליו ב' קדושות משום דאי אפשר בענין אחר.

אע"ג דאפשר שיאחר ההבדלה לאחר זמן מרובה ולא ליהו מצות חבילות חבילות, כדמוכח מהאי דהקשו התוס' והרא"ש על פירוש רבינו נסים מהא דש"מ טעם מבדיל, ולא הקשו מקמייתא ש"מ ברכה טעונה, דלמא משום דמצוה מן המובחר לדברי הכל כמ"ש הרשב"א בשם הראב"ד בריש פרק אלו דברים. ועוד מהא ש"מ טעמו פגמו, דילמא משום מצוה בכוס מלא. אלא ודאי דמשום הכי לא הוה שרינן ב' קדושות על כוס אחד, משא"כ אם יבדיל עליו מיד ויניחנו ג"כ לברכת המזון אין כאן חבילות ודו"ק. ואפילו הכי התירו להבדיל מיד אף למ"ד אינה צריכה כוס, וע"כ היינו משום טעימת הכוס.

וא"כ כשיש לו ב' דלא התירו, ע"כ היינו משום דאפשר לשתות מהראשון אחר ההבדלה על השני, כמ"ש התוספות גבי ברכת נשואין, והמג"א בס' רע"א ס"ק ט"ז], וכמ"ש בפנים, ועיין במ"ש בס' רצ"ו:

סימן שא

(א)

אם אין שם רפש כו'. אף אם תמצי לומר שכוונת הגהות אשר"י לאפוקי מאמת המים שבס"ג. מכל מקום משם מתבאר שהתירו אפילו לדלג שלא ירבה בהילוך, וא"כ פשיטא שאם יש לפניו מעט רפש וטיט ויש לו צער קצת לטנף רגלו שרשאי לפוסעו בפסיעה גסה שלא להרבות בהילוך, דאין סברא כלל לומר שאסור לו להרבות בהילוך גם כן, אלא חייב לילך באמצע רפש לקצר דרכו. ועוד שהתירו לקפוץ לבחורים המתענגים שאין זה שוה לכל נפש, כל שכן צער רפש וטיט שהוא שוה לכל נפש, ושרי אף אם אין חשש סחיטה, ולא הוצרך רבא לאיסור חשש סחיטה אלא כדי להקשות קושיא אלימתא אדרב הונא, דאיסור זה פשוט בפרק בתרא דיומא, שהצריכו שלא להוציא ידו מתחת שפת חלוקו כו' אף בהולך לדבר מצוה, א"כ לדבר הרשות אין לילך כלל במים, ואפילו אי אפשר לו להקיף, ואפילו אינו חושש ללכלוך גופו במים.

ואף אם תמצוי לומר שמניעת צער אינו חשוב ענג, מכל מקום יש להקל בזה, שהרי (דעת התוספות ואגודה וכן) משמעות הרמב"ם שאין איסור כלל בפסיעה גסה, שכתב ואסור לדלג כו', משמע דוקא דילוג ולא פסיעה גסה, שהוא מפרש (כפירוש התוס' ואגודה) דפסיעה גסה שבגמרא היינו דילוג (וקפיצה), וכמבואר ברי"ף גבי אמת המים ע"ש:

(ב)

לרוץ כדי לראות כו'. מה שכתב הט"ז תמוה מאד, דאף בלא ענג אין איסור כלל מדינא לראות ולהרהר בדברים חיצוניים, שאפילו בפיו מותר לחשב חשבונות של מלך רק שלא ירבה בהם כמ"ש המגיד משנה פכ"ג]. והרב רבינו יונה לא אסר אלא בעסקיו כשיש לו טרדת לב ונדנדוד דאגה. והטור הוסיף דמצוה שלא להרהר כלל בעסקיו אע"פ שאין איסור מן הדין (עיין סי' רמ"ט שיש מצוה להמנע מדבר שאין בו איסור מדינא) ע"ש.

ומה

שכתב המג"א צ"ע היכי מיירי, אי בדיוקנא עצמה, ממה נפשך אי ס"ל דאף בחול אסור א"כ משום ענג שבת מי שריא איסורא דאל תפנו אל האלילים שמדרבנן אין זה מענג אלא מנאין, ואי ס"ל כתוס' ורא"ש דבחול שרי א"כ אף בשבת מנ"ל לאסור. ואף אם תמצוי לומר לאסור כמו בכתב שתחתיה, וכן אם תמצוי לומר דמיירי בכתב שתחתיה ג"כ, צע"ג היכי שרי משום עונג שבת גזרה דשמא יקרא בשטרי הדיוטות כדפרש"י ורא"ש. עיין שם ברא"ש דאיסור שטרי הדיוטות הוא ממצוא חפצך, דמהתם נפקא לן ג"כ איסור מקח וממכר כמ"ש התוס' ורא"ש פט"ו, וא"כ נשרי נמי מקח וממכר לצורך ענג שבת כשאי אפשר לקנות בדרך היתר בהקפה, וח"ו ישתקע הדבר, שלא התירו משום ענג אלא דברים שאיסורם הוא משם דרך חול, כגון שלא יהא דיבורך (עיין סי' ש"ז ס"א בהג"ה) והילוכך בשבת כבחול, דכשמתענג בהם יש כאן ענין ענג שבת ולא דרך חול, אבל שאר כל האיסורים היוצאים מפסוק זה אם תשיב כו' אפילו הגזרות שגזרו חכמים בשבילם לסייג פשיטא דלא דחינן להו משום מצות ענג שהיא מצוה הבאה בעבירה. וכל שכן להרמב"ם דס"ל בשטרי הדיוטות שמא ימחוק, עיין ט"ז סי' ש"ז דאסור אף בכתב שתחת הצורה אף אם מתענג כי שמא יבא לקרות בשטרי הדיוטות ולמחוק. הילכך מחוורתא כפשט לשון הסמ"ק וכמ"ש הב"י (וב"ח) ואליה רבה:

(ג)

שמכתו כו'. לא העתקתי דעת רש"ל, דכיון שאין לנו עכשיו רשות הרבים פשיטא שאין להחמיר כלל נגד רוב הפוסקים. עיין סי' ש"ג שרבים מקילים בכל ענין:

(ד)

מפתחי כו'. עיין סי' ש"ג בב"י דפטור אבל אסור גבי אשה היינו כשעשויה לתכשיט ומשום דלמא שלפא ומחויא אבל בלאו הכי הוה מותר. ולכן כהאי גוונא באיש התיר הסמ"ג עיין שם. וזהו ג"כ כוונתו במה שכתב שם בש"ע לאסור כשאינה מעמדת קישוריה, אבל כשמעמדת ס"ל כרש"י דלא שלפא, עיין שם במג"א שכן הוא דעת הש"ע, ובחנם נדחק שם הט"ז. אלא דלדינא הסכימו המג"א וט"ז לאסור אף במעמדת משום דלמא שלפא. אבל כשאינו תכשיט שרי, דלא כב"ח. ולפי זה באיש כהאי גוונא הוה שרי

אף בתכשיט כמו שכתב הסמ"ג, אם לא משום דקיי"ל לאסור בתכשיט המיוחד לאיש ולאשה. אבל בשאינו תכשיט כלל אם הוא צורך לבישתו דומיא דמפתחי חלוקו שבסמ"ג שרי לגמרי כמו מעמדת קישוריה שבאשה, דהא השתא קיימינן לשיטת הגאונים דאיש שווה לאשה לגמרי בדין המחטים. ובפרט לדעת רש"י דאף באשה מיקל יותר מהתוספות והרא"ש. ולהמג"א כאן צריך לומר דמיירי שלא לצורך לבישה וקישוט אלא שתחב במקום שדרך לתחוב לפעמים בחול להוליכה לאיזה מקום ועל זה נחלקו. אבל לפי זה דין האשה בשאינה נקובה לא נזכר בשום מקום וקשה קושית הגמרא למאי חזיא. וגם המג"א חזר בו ופירש בסי' ש"ג סק"ז מתני' דמחט נקובה במעמדת קישוריה, וא"כ כהאי גוונא באיש לצורך לבישה חייב בנקובה ופטור בשאינה נקובה. ולדינא הכל אמת:

(ה)

לפיכך כיון כו'. עיין ב"י שהעתיק לשון רש"י דמשוי הוא, וכן משמע בש"ע כמו שכתב האליה זוטא. ואף שהתוספות ור"ן לא כתבו כן משום דמסקינן בפרק בתרא דיומא דלכולי עלמא מנעל הוא, מכל מקום אנן לא קיי"ל הכי, אלא כרי"ף שהתיר ביום הכיפורים אפילו במנעל של עץ כמו שיתבאר בסי' תרי"ד, עיין שם בב"י, והטעם פירש הרמב"ן שם דכולי עלמא היינו ר' מאיר ור' יוסי אבל רבנן פליגי דלאו מנעל הוא. ועיין שם בר"ן דאפילו הכי מותר לצאת בהם לרשות הרבים ביום הכיפורים, ושאר שבתות אין היתר לפי טעמו. וכאן פסק [ר]מ"א להקל, והוא מרבינו ירוחם שכתב שאין המנהג כהאוסרים. וצ"ע דרבינו ירוחם אזיל לטעמיה דגבי יום הכיפורים כתב שהמנהג להחמיר במנעל של עץ כמו שכתב ב"י שם בשמו, והאין נקטינן קולי דסתרי אהדדי כמבואר בפ"ח] דיומא שהקשו משבת ליום הכיפורים.

וצריך לומר דס"ל להב"י ורמ"א דעל כרחק לא הקשו בגמרא משבת ליום הכיפורים אלא מקיטע לר' יוסי, דעל כרחק ס"ל דאין שם מנעל עליו, דאם לא כן לא ליתסר אף שאין צריך להילוכו אלא שלא יראה חסר רגל, דכל דבר שיש עליו שם מלבוש או תכשיט מותר ללבוש או להתקשט בו אפילו לאצולי מטינוף דלא חשיב כלל, אבל כשאין עליו שם מנעל עץ בעלמא הוא ואינו תכשיט כלל שאין מתקשטין בבקעת עץ. אבל מי שאינו קיטע, אף שאין עליו תורת מנעל, כיון שהרגל נכנסת בו ומהלך בו שרי, דמלבוש שלו הוא לכף רגלו. דאפילו במקל החיגר כתב הרא"ש בפ"ג דביצה דהוה כמנעלו, אע"ג דס"ל בפ"ח] דיומא דאין מנעל של עץ, אלא דהכא כיון שצורך הילוכו הוא שרי. ואין הטעם משום דאי אפשר לו בענין אחר, דהא אין ביציאתו מצוה גדולה כל כך לדחות שבת, אלא דכיון שאי אפשר לו לילך בענין אחר הרי כל סמיכת גופו בהליכתו על מקלו, ובהא תליא מלתא, כמבואר מפירש"י גבי מקל של זקנים שמשם הביאו הפוסקים לענין שבת, וא"כ הוא הדין במנעל של עץ שמהלך בו שכל גופו נסמך עליו בהליכתו דשרי אף שאפשר זולתו, כמשמעות לשון הרא"ש שלא כתב כרגלים דמו ליה אלא כמנעלים דמו, וכן משמע בש"ע שכתב ואין עושה זה להלך בו משמע דאם היה מהלך בו הוה שרי.

והנה בש"ע לא העתיקו להתיר במחופה עור, משום דאף דכהאי גוונא מקרי מנעל לכולי עלמא אף לרבנן דפליגי אר' מאיר ור' יוסי, מכל מקום קיי"ל כר' יוסי לגבי ר' מאיר דאף מנעל אסור משום דילמא מיפסק. ואין היתר במחופה עור אלא היכא דמיהדק על ידי כך, כמו שכתבו התוס' שהעתיקתי בפנים (וכן כתב הרשב"א הביאו המג"א, והתם מיירי שהרגל נכנסת, ולמדו מקב המחופה מבפנים, אבל בקיטע מודה הרשב"א להתוס' דצריך לקשור מלמעלה אם הוא רחב על רגלו שהחיפוי הוא מלמעלה), ובכהאי גוונא ליכא רבותא כלל, ואתי במכל שכן ממה שכתב רמ"א בשם רשב"א. וכן כתב האליה זוטא.

אלא שמה שכתב דאינו מחופה אסור מדאורייתא לדעת רש"י אינו מוכרח, דיש לומר דמקרי שלא כדרך המוציאים. ואפשר שזהו כוונת הרמב"ם לפי דעת המג"א:

(1)

להחזיק א"ע כו'. עיין ט"ז, וצריך עיון דבהגהות מיימוניות מבואר בהדיא דאף אם מתיירא פן יפול אסור ומביא ממקל של זקנים, והתם פירש רש"י דאין כל גופו נסמך עליו, וע"כ צריך לומר דהכא אף שסמוך עליו פן יפול מכל מקום אין כל גופו נסמך עליו אלא שמחזיק את עצמו ע"י סמך קצת, אי נמי יש לומר דאין נסמך עליו בכל הליכתו אלא בעת שמתירא ליפול.

ולפי זה יש לומר דהט"ז מיירי שנסמך עליו בכל הליכתו. ואפילו הכי צ"ע להתיר כשאין כל גופו נסמך עליו, דלא דמי למנעלים דידיה, שהרי הרא"ש דאסר בזקן הנשען ונסמך על מקלו מחמת תשוות כחו משמע דהיינו בכל הליכתו, שלא הזכיר כלל פן יפול. בשגם כי ראייתו מפרק אין צדין תמוה, דהתם מיירי שרבים צריכים לה כמו שכתבו התוספות שם וכן הוא בסימן תקכ"ב. ואף גם זאת ביו"ט דווקא ולא בשבת לפי דעת הש"ע שהשמיט דבר זה כאן, וכן דעת המג"א, דלא כב"ח. וגם עיקר דין זה הוא מילתא דלא שכיחא שיזמין ויניח שם מקל מבעוד יום, דמקל בעלמא בלאו הכי אסור עיין סימן תקכ"ב ס"ד]:

(2)

החשובים כו'. מה שכתב המג"א לאסור באיש דעלמא במבוי המעורב משום זילותא דשבת כמ"ש סימן תקכ"ב, אם כן לפי מה שכתב הט"ז בסימן תקכ"ב דאין לאסור אלא בכרמלית הוא הדין הכא, דלענין זילותא במבוי המעורב משום דרך חול אין לחלק כלל בין יו"ט לשבת. ואף לפי מ"ש הב"י מפרש"י דאף בבית המדרש אסור היינו בכיתוף דמיחזי כרוצה להוליך הרבה כדפירש"י. ודמי למפשיל הקופה לאחוריו דהוי עובדין דחול מהאי טעמא כדפירש רש"י בריש פרק המביא, ומדקתני התם וכן כו' משמע דדמי לרישא בנותן כדים בסל, דאף בחצר אסור לדעת הר"ן, כמו שכתב הב"י בסימן שכ"ג]. אבל מקל בעלמא לא הוה עובדין דחול אלא ברשות הרבים כמ"ש רש"ל וב"ח וט"ז סי' תקכ"ב. ובפרט דמסתמא אינו מוציאו לשמרו ולא לצורך מקומו אלא לצורך גופו, דשלא לצורך כלל בלאו הכי אסור אפילו לטלטלו דלא עדיף מכלי שמלאכתו להיתר בסי' ש"ח.

והא דחצבא זוטא הוה בעי לשנויי, היינו נמי ברשות הרבים. ואף דפירש רש"י בריש פרק שואל דמתני' דהמביא קא דייק, מכל מקום לא דמי לגמרי, אף לדעת הר"ן דאסר התם אף בחצר, דהא התם אפויש בהילוך עדיף והכא לא עדיף, אלא ודאי דלא דמי להדדי לגמרי עיין שם בתוס' ריש פרק שואל וריש פרק מפנין. וכן משמע בגמרא דלא מקשה ליה אלא מיו"ט, ולא משבת במבוי המעורב, שהיה כן דרכם ברוב המקומות כדאיתא בפ' הדר, ובפרט לפי הגירסא שבריש פרק שואל דרב חנן מקשה לאב"י גם בחצבי דאפומא דמבואה בשבתא, ולמה הקשה קושיא ראשונה ביו"ט דוקא, אלא ודאי דבמבוי המעורב לא צריך שינוי בכהאי גוונא, דלא מיחזי כנושא משאות כמו בכדים בסל, ולא כמוליך הרבה כמו במפשיל הקופה והכיתוף לפי פרש"י.

ומלשון הרמב"ם וש"ע סי' תק"י משמע דאין צריך שינוי אפילו בכדים בסל אלא במקום ששייך בו איסור הוצאה שלא לצורך. וכן משמע בהדיא בתוס' ריש פרק המביא שפירש משום מראית העין. וכן כתבו בטור וש"ע שם. וברמב"ם משמע מסידור לשונו דאף מקל וכסא מיירי בכהאי גוונא, עיין שם בפרק ה'

שהתחיל שלא יעשה כו'. וכן כתב במקל וכסא שלא יעשה כו'. ועיין במ"ש בס' תקט"ז. ועיין מג"א סי' שכ"ג] שרמ"א לא סבירא ליה כהטור שם:

(ח)

כל אורך כו'. הנה המג"א כאן לא פירש עד כמה מיקרי דרך לבישה, וכן בש"ע סעיף כ"ט הדבר סתום ושקול, שמתחלה כתב למטה מכתפיו ואח"כ הוסיף גם גופו ולא פירש כמה ומסתמא רובו ככולו, וכיון שהט"ז פירש כן בהדיא ואין הש"ע ומג"א חולקין עליו בפירוש יש להחמיר כדבריו.

ומה

שכתב מהרי"ל שהביא המג"א כאן, היינו שדעתו להחמיר במרזב משום תקוני מנא. אבל הש"ע ורמ"א ומג"א ושאר אחרונים שאנו נמשכים אחריהם שהשמיטו איסור זה, משום דרש"י יחידאה הוא בפירוש זה דמרזב, שרוב המפרשים והפוסקים פירשו בענין אחר. ולפי דעתם הדבר ברור ופשוט שאין לאסור כלל משום איסור הוצאה בנדון שכתב הט"ז ס"ק כ"ה. ואם נתכוין הט"ז לפרש"י הרי לא הזכירו כלל לעיל ואיך כתב כמ"ש לעיל. וגם לא הו' ליה למימר הנח להם כו' כיון שיש להם על מי שיסמכו. וגם מה שכתב בס"ק כ"א דכל הפוסקים כו', הוא תמוה מאוד, שבפירוש הרי"ף והרא"ש ותוס' וסיעתם לא נזכר כלל איסור זה, שלפי דעת הרי"ף והרא"ש אין איסור אלא כשנעשה כמרזב על השדרה, ולפי דעת התוס' וסיעתם אין איסור אלא כשהוא על כתפו בלבד ואינו מגיע על הזרוע עיין שם, וכן כתב הטור להדיא, והרמב"ם בלבד הוא שפירש לאסור גם על ידו, ונקט בלישניה המעוטף בטליתו כו' משמע דמיירי בחתיכה מרובעת שמתעטפין בה. ועוד שכיון שלפי דעת רוב הפוסקים אין לנו לאסור כלל בעל ידו כיון שלא נזכר בגמרא, אלא שאנו אוסרים מחמת שפסק הש"ע כרמב"ם, אם כן כיון שהש"ע עצמו מיקל במלבושים דידן אין לנו להחמיר כלל בדברי סופרים, בפרט שכמה אחרונים שאנו נמשכים אחריהם הסכימו עמו.

אבל על כתיפו פשיטא שיש לחוש לדעת הט"ז, כיון שלפי דעת רש"י ור"ן יש בזה חיוב סקילה לדעת הט"ז. ובפרט שגם הש"ע לא הזכיר כלל היתר על כתיפו, מכלל שחזר בו ממה שכתב בב"י, כמו שחזר בו לאסור בחתיכה מרובעת לתפוס קצתה, שבב"י התירה משום דלא דמי למה שכתב הרמב"ם וקפלה כו', שכשכנפיה מקופלין על ידו אין שם כלום מלבישת הטלית מן ידו עד הארץ ונראה לנו שאין משוי על ידו כמו שכתב הב"י בעל כתפו, משא"כ כשתופס למעלה משוליה אזי יש שם עוד מלבישת הטלית למטה מן ידו בדרך מלבוש, וכן כשתופס בשוליה ומגביה למעלה שמתקפל הטלית למטה וקיפול זה הוא למטה מידו בדרך מלבוש. ואפילו הכי בש"ע חשש להחמיר, שלא רצה לסמוך על סברתו אלא להקל במלבושים דידן בדבר שאין איסורו מפורש אלא בדברי הרמב"ם:

(ט)

להחמיר לפושטו כו'. זהו בודאי כוונת רמ"א, שאם כוונתו כדמשמע קצת בלבוש שכתב וכן כו', למה כתב כאן יש להחמיר, דמשמע דאין האיסור ברור מדינא, מאי שנא מכשאינו צריך לצאת שכתב סתם לא יצא משמע דאסור מדינא. וכן בדין, דהא אין היתר אלא משום פסידא. וכן כתב רמ"א בהדיא בס' ש"י ס"ז. (ואין לומר) דהתם דוקא שחייב כשמוציא לרשות הרבים בכיס התפור בבגד, אבל הכא פטור אבל אסור אף ברשות הרבים. דזה אינו, דרמ"א הוציא דבריו מב"י סוף סי' ש"ט, ובב"י למדה מדין המפתח שבסי' ש"ג סי"ז, ושם כתבו הב"י ומג"א, וכן הוא במגיד משנה, דהאוסרין אזלי לשיטתייהו דגבי תכשיטין

דהא בהא תליא. ואף דלכאורה הוה משמע דכולי עלמא מודים במפתח וכיוצא בו דחייב, דחיישינן שמא ישכח ויצא מהא דחנניה אומר חייב אדם למשמש כו', אם כן כל שכן בשבת שלא יתלה בו או יניח בו לכתחלה בענין שיוכל לבא לידי חיוב כשישכח עיין סוף סי' רנ"ב, וע"כ לא הוצרכו הרשב"א וסיעתו לומר שאין דרך לשלוק תכשיטין כשיוצא לרשות הרבים, אלא משום דבלאו הכי הוי ליה גזרה לגזרה כמבואר בר"ן דאנן סהדי כו' שאין דרך כו', אבל בנידון דידן אפשר דכולי עלמא מודו דחיישינן לספק שמא ישכח לשלפו. אבל זה אינו דבספר התרומה וטור סימן ש"ג מבואר בהדיא שאף בנידון דידן אין איסור אלא בכרמלית לפי שיטת המתירין בתכשיטים, והטיבו אשר דברו הב"י ומג"א דלטעמייהו אזלי. ובר מן דין משמע מלשון רמ"א בסי' ש"י ס"ז שכוונתו כאן כמ"ש, שאם לא כן לא נזכר כלל מזה בסעיף זה, ואין כתב כדלעיל סי' ש"א סל"ג:

(י)

לשאת המעות כו'. אף דרמ"א כתב מנוקבים דוקא, מכל מקום אם אירע שאינן מנוקבים, כיון דאיכא הפסד מרובה פשיטא שיש לסמוך על היש אומרים שהתיר מהרי"ל אף שאינן מנוקבים, דבדרבנן סמכינן בהפסד מרובה אפילו איחיד וקטן במקום גדול. וכל שכן הכא דאינו אלא חומרא בעלמא, שהרי ניקוב כזה אינו מועיל כלום בטלטול גמור, ועל כרחק עיקר ההיתר משום טלטול כלאחר יד, וכדעת הרא"ש שהתיר טלטול בגופו אף לצורך המוקצה, אם כן אף בלא ניקוב כלל נמי. אלא טעמיה דמהרי"ל הוא משום דלא רצה לסמוך על סברת הרא"ש בלבד וחשש לשיטת רבינו תם והתוספות דפליגי עליה כמו שנתבאר בסימן רע"ו, לכן צירף לזה היתר הניקוב. אבל אם אירע שאינן מנוקבים כדאי הרא"ש לסמוך עליו בהפסד מרובה, וכל שכן לדידן דקיי"ל לגמרי כהרא"ש כמ"ש בסימן שי"א.

ואפילו הכי לא שרי הכא בלא הפסד מרובה, משום חשש שמא ישכח ויצא, שחששו (חסר כאן איזה תיבות) לא נתפשטו עדיין ספרי הרשב"א, וקאי בשיטת התוס' וספר התרומה וסיעתם דלא סבירא להו חששא זו, מכל מקום בלא חשש הפסד לא רצה לסמוך על הרא"ש נגד התוס'. וכן דעת ספר התרומה והגהות מיימוניות פ"כ] ומרדכי ריש פרק כ"ד, עיין שם שכתבו דגבי מחשיך בדרך ומוליך כיסו עליו פחות פחות מד' אמות שייך נמי איסור מוקצה. ואין לומר שכיסו בידו, דמנ"ל להוכיח משם דילמא מיירי כי אורחא דמילתא שאין אדם אוחז כיסו כל הדרך בידו ממש. ובספר התרומה גופיה וכן במרדכי העתיקו יביאנו עליו. וזהו גם כן דעת האגודה שבבית יוסף סוף סימן ש"ט ומג"א סי' רס"ו סקי"ט, שלא התיר אלא משום שהוא כבר עליו ולא משום שהוא טלטול בגופו כמו שכתבו האחרונים כאן, דאין לחלק בין כיסו תלוי בחגורו שהיא הוצאה כדרכה ובין מעות צרורים לו בענין שיש חיוב חטאת דבכהאי גוונא מיירי הכא שהיא ג"כ הוצאה כדרכה, ואפילו הכי לענין טלטול לא מיתסר אלא בידו ממש.

ומיהו לענין מה שמבואר מספר התרומה וסיעתו דאף שישנו עליו כבר שייך איסור מוקצה, על כרחק לא פליגי עם האגודה בהא, שהרי בספר התרומה בסימנים סי' פ"ד ובסמ"ג והגהות מיימוניות שהביא ב"י סוף סי' תנ"ז מבואר כמו שכתב האגודה, וע"כ צריך לומר דשאני בין מטלטלו בבית להצניעו והוא הדין בין נושאו מרחוב לבית ובין נושאו בדרך עד שיגיע לעיר ולבית. ועוד דאף ברחוב מיד שנזכר צריך לילך בודאי ואינו רשאי לעמוד עוד כאן. דפשיטא דאינו יכול להניחו עליו כל השבת כולה כמבואר כאן במג"א דאם אין חשש סכנה אסור, וא"כ איזה שיעור יש לדבר, אלא ודאי דאפילו שהייה מועטת בעמידה לפוש שאינה צורך הליכה אסור, שלא להתירו אלא לטלטלו לכל מקום שירצה שלזה יש גבול וסוף, אבל לא לעמוד כמו שירצה, שלזה אין גבול שיכול לעמוד כל היום. ומשום הכי מי שהחשיך דעומד לפוש בכל

פחות פחות מד' אמות מודה האגודה דאיכא נמי איסור טלטול כמו שכתב ספר התרומה. מיהו בסמ"ג והגהות מיימוניות שהביאו התוספתא דסוכה דאפילו נר בידו מניחו על הארץ משמע דפליגי על האגודה, ולכן טוב להחמיר אם הוא בידו ממש, וכמו שיתבאר בס"ח. אבל אם הוא תלוי עליו או אצלו בחיקו כמ"ש בס"רס"ו הדבר פשוט להתיר, לפי מה שכתבו האחרונים כאן דהוי טלטול כלאחר יד, ואפילו לצורך המוקצה מותר. עיין במה שנתבאר בס"רע"ו:

(יא)

כשהפסד נו'. עיין במ"ש בס"רס"ו וסימן של"ד:

(יב)

מי שמיקל נו'. בספר התרומה והגהות מיימוניות כתבו שמא מותרין, דלא פסיקא להו להתיר, והמג"א כתב כן בפשיטות כדי ליישב המנהג. אבל לפי מה שכתב הט"ז וליישב המנהג אין צריך לזה. והנה המג"א נתחכם להביא תחלה לשון הרמב"ם שהכובע הוא קשה ביותר, משום דבלאו הכי אי אפשר להתיר כלל בשיפוע, דאם כן מאי קאמר דלא מיהדק דהיינו שהוא נכפף תיפוק ליה משום שאינו עומד בשוה אלא בשיפוע, ואין לומר דהכי נמי קאמר, דאם כן הוי ליה למימר הכי בהדיא לאשמועין דאף אם מיהדק שרי בשיפוע, אלא ודאי צריך לומר לפי זה דכשלא מיהדק שרי אף שעומד בשוה שקשה קצת שיוכל לעמוד בשוה, אבל אינו קשה ביותר כמו גג כמו שכתב הרמב"ם. אבל מלשון התוס' ורא"ש מבואר דכל שאינו נכפף כגלימא מיקרי מיהדק. וכן דעת הט"ז שאסר בטלית של גרא"ב גרי"ן מחמת שעומד בשוה אע"פ שאינו קשה ביותר. וכן משמע מלשונו בס"ר שט"ו ומלשון שאר אחרונים דלא קיי"ל כרמב"ם אלא כמשמעות תוס' ורא"ש, הילכך לא הזכירו היתר השיפוע שכתבו ספר התרומה והגהות מיימוניות.

ועיין בס"ר שט"ו שכתב עוד היתר ממה שכתב הר"ן גבי סדינים שע"ג המטות שלנו עיין שם. וזה אינו, דשאני התם דאין איסור כלל בעשיית מחיצות לגג העשוי מתחלה, דהוי ליה מלמעלה למטה דשרי אפילו במחיצות שמגיעות לארץ כמבואר שם בס"ג. ומה שכתב הר"ן כיון דבפריסה כו', היינו שאם היה זה נקרא אהל היה שם אוהל גם על היוצא כמו בכילה שם, אי נמי קושטא דמלתא נקט ולאפוקי כשיש בין חבל לחבל ג' טפחים ולא היה עליה כר מבעוד יום שכתב שם הר"ן לעיל מיניה דאסור אף במטה שלנו. ותדע שהרי במגיד משנה דילג תיבות אלו מכלל שאינן עיקר טעם ההיתר כמו שכתב הט"ז. אבל בגג האהל איפכא שמעינן להרא"ש סוף פ"ק דסוכה והכי קיי"ל בסוף סי' תרל"א דכשמקצתו קרוי אהל נעשה כולו אהל. ואף שכאן אין לומר שיעשה כולו אהל, מכל מקום על כל פנים הא לא אמרינן מדמקצתו אינו אהל לא יהיה כולו אהל, דהא התם לא אמרינן הכי אף בכהאי גוונא כדמוכח בטור סוף סי' תרל"ג עיין שם במג"א ובמ"ש שם ודו"ק:

סימן שב

(א)

ויש לחוש נו'. לפי דעת המג"א, פסק הש"ע כאן ובס"י שי"ט כהמתירין. ואף רמ"א הביא דעת המתירין בסתם והאוסרים בלשון יש אוסרים ובס"י שי"ט לא הגיה כלום על הש"ע שם סט"ז ע"ש במג"א. ואף שבס"י של"ד פסק הש"ע כהטור, הרי פירש המג"א סי' שי"ט ס"ק י"א גם דעת הטור כמהתירין. אבל מכל

מקום דעת הש"ע לא היתה כן בפירושו הטור, כמבואר בב"י כאן ובסי' שי"ט ושל"ד. וא"כ נתכוין הש"ע בסי' של"ד לפסוק כהאוסרין. ואף את"ל שחזרה היא ממ"ש כאן ובסי' שי"ט, יש להחמיר כן דאחרונה היא. אבל באמת גם בסי' שי"ט ס"י פסק כן לפי מ"ש בב"י שם. וכאן לא כתב אלא האסור אליבא דכולי עלמא ולא ירד למחלוקת. ואעפ"כ גם כאן חשש להאוסרים גבי ניגוב ידים. ומ"ש טוב כו', היינו משום שהתוס' ורא"ש מקילים אף לפי דעת האוסרין כמבואר בב"י.

ומ"ש בסי' שי"ט סט"ז, צריך לומר כמ"ש האליה זוטא שם. ובב"י שם נקט סברת המתירין שהיא מפורשת ברא"ש, משא"כ היתר מים מועטים לפי דעת האוסרים. אבל מכל מקום כן משמע בטור שכתב היתר זה כדי להתיר אף לפי דעת מהר"ם דס"ל כרא"ש שהוא מן האוסרים כמבואר בהגהות מיימוניות. וכן משמע בהדיא בסמ"ג שהזכיר היתר זה כדי להתיר לכולי עלמא (דאין לומר שכוונתו משום גזרת סחיטה, דמאי ואינו מתכוין כו'. ועוד דהא אפילו ברחיצת כל גופו שיש ריבוי מים כמ"ש הרא"ש לא גזרו על זה כמ"ש בסוף סי' ש"א, ועל כרחק הוא מטעם שכתב הר"ן שם. אלא ודאי שיש לחלק בין קינוח כל גופו מרחיצת הזיעה שהוא דרך לכלוך, לניגוב הידים (אם היו מים מרובים) שהיו נקיות קודם הנטילה. והיינו לפי דעת המתירין. דלענין סחיטה אין לחלק בכה"ג, דאף בדרך כלל חיישינן לסחיטה בריבוי מים כמבואר מדין ההולך להקביל כו'. ומשום הכי הוצרך המג"א לפרש דברי מהר"ם בענין אחר ע"ש בס"ק כ"ז). וכן משמע בהדיא ג"כ בהגהות מיימוניות בשם רא"ש גבי ניגוב ידים, ע"ש שכתב הילכך כו' במים הרבה כו'. ואין לומר שבמים הרבה אין זה דרך לכלוך שמים רבים אין מתלכלכים בידיים, דזה אינו דרא"ש לא ס"ל כלל היתר דרך לכלוך, ומוקי ההיא דההולך כו' ודנדה מערמת וכו' בבגדים של עור כמבואר בהדיא בס' יראים, העתיקו בהגהות מרדכי ספ"ז ע"ש:

והנה

מלשון הסמ"ג שכתב משום דאין שם רק מעט מים ואינו מתכוין ללבן משמע, דאף שעל כל פנים מלבן קצת וחצי שיעור אסור מן התורה אפילו משהו, מכל מקום כיון שהוא אינו מתכוין לליבון כלל וליבון זה מחמת עצמו אינו חשוב לכלום, כיון שהוא דבר מועט ואין דרך כלל להחשיב ליבון משהו בבגד גדול, ואיסור הליבון הוא משום חזותא וחזותא לאו מילתא היא אלא אם כן דרך העולם להחשיב חזותא זו (כי עיקר חזותא היא למראה עיני הבריות ואם אין מביט אל מראהו מחמת גריעותו אין כאן חזותא ולא עשה ולא כלום). וכמבואר במג"א סוף סי' ש"כ לענין צביעה, דדבר שאין דרך העולם לצובעו אין בו משום צובע ומותר אפילו לכתחלה. אלא דהתם אין איסור אפילו במתכוין, משום שהוא דבר שאין בו צביעה לעולם, אבל הכא הוא דבר שיש בו ליבון אם לא היה דבר מועט, להכי מהני כוונתו לאיסור, דכשמתכוין לכך אחשביה איהו לליבון זה. אלא שכל שהוא פחות משיעור המפורש ברמב"ם פטור, מפני שאין דרך העולם לעשות כן, שזהו טעם כל שיעורי שבת כידוע. ולפי זה מתורץ מ"ש המג"א סימן שי"ט ס"י דא"כ משמרת נמי ליתסר, די"ל דמשמרת נמי כיון דלא איכפת כלל בליבונה לשום אדם אין ליבונה חשוב כלום, והויא כמו דבר מועט שנתבאר. וכן משמע בהדיא בגמרא דף ע"ה ע"ב במאי ניחא ליה כו' והא רב כו' יהודה ס"ל דמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, והוא הדין בפסיק רישיה אע"ג דלא ניחא ליה כמבואר מתוספות דף ק"ג ע"א ד"ה באגם וד"ה בארעא ובדוכתי טובא, אלא ודאי דשאני חזותא דלאו מילתא היא כלל כשאין לו חפץ בה כלל, וגם אין דרך העולם לחפוץ בה כלל. והא דאסור ליגע בידיו צבועות במפה, היינו משום שהמפה דרכה בצביעה, ואילו היה עושה כן שלא בדרך לכלוך היתה מלאכה גמורה והיה מתקן, ועכשיו הוא ג"כ עושה המלאכה עצמה באותה מפה עצמה אלא שהוא מקלקל, ומכל מקום מעין מלאכה

הוא עושה לכן אסור מדברי סופרים, אבל משמרת אין דרכה בליבון כלל (ולענין דבר מועט נמי י"ל דשאני צביעה אע"ג שהיא מועטת מכל מקום אותו מעט שנצבע צביעתו ניכרת יפה למראית העין הילכך דינו כחצי שיעור שאסור אפילו במקלקל, אבל גבי שרייה מועטת אותו מעט עצמו אין ליבוננו ניכר יפה למראית העין מפני שהוא בטל במיעוטו לגבי הבגד הילכך אין כאן חזותא כלל, אלא אם כן אחשבינהו איהו במחשבתו וכוונתו). ותדע דאל"כ אסור לאשה שפירסה נדה בשבת ליתן שום מוך שהתקינה לנידתה משום צובע, כמו שאסור ליתן בגד על המכה, ובהדיא כתב הב"ב בס' ש"ג דלדעת הרמב"ם וסיעתו מותר ליתן לכתחלה בשבת, והתוספות לא נחלקו אלא לענין הוצאה לרשות הרבים, אבל משום צביעה לית מאן דחש לה, ועל כרחך משום דתנן במוך שהתקינה לנדתה, דהיינו שהוא מיוחד לכך. והוא הדין למשמרת לענין ליבון. ועוד דאל"כ לר' יהודה שאסר דבר שאינו מתכוין לא מצינו בדיקת ז' נקיים, שאסור לבדוק בשבת לפי דעת האוסרים משום צביעה, ולפי דעת ר' עקיבא בפ' בתרא דנדה דף ס"ח ע"ב אי אפשר כלל להיות ז' נקיים לעולם שיום השבת סותר למפרע, ולפי דעת ר' יהושע שם לא משכחת לה אלא ח' נקיים.

ולפי דעת התוס' בריש פ"ק [דכתובות, והר"ן סוף פי"ד, והמרדכי בפ"כ], ושאר פוסקים דמשמע מדבריהם, דאף במסוכריא ואודרא דבי אישישא שייך ליבון במים אף שלכך הם עשויים, צריך לומר דס"ל לחלק בין צביעה לליבון. או דס"ל להתיר צביעה בדרך לכלוך כמו בכיבוס שדעתם להתיר, עיין מג"א סוף סי' ש"כ. ואף הר"ן דעתו כן, שכתב שאין המסוכריא מתלבנת מפני שאין דרך ליבון בכך, משמע דס"ל דכל שאינו סוחט בידיו בדרך נקיות לא מקרי דרך ליבון אף שסוחט ממש, וכל שכן בשרייה בעלמא בדרך לכלוך. וכן כתב בהדיא בפ' בתרא דיומא דלא מיתסר אלא בדעביד דרך ליבון (ומשום הכי מסננין את היין בסודרין אע"ג דס"ל שהיין מלבן. אבל משום שאין שם טינוף, כאידך שינויאי שבפ' בתרא דיומא, לא מיתרצא שפיר ההיא דמסוכריא שסוחט ממש). והא דלא חיישינן שמא יסחוט, לפי מ"ש דאף בדרך לכלוך חיישינן שמא יסחוט במים מרובים, כבר תירץ בריש פרק המביא דמיירי בסודרין המיוחדין לכך. אבל אנן דקיי"ל בס' ש"ט להתיר בכל סודר, על כרחך צריך לומר דאין היין מלבן. וההיא דלאכלה ולא לכביסה על כרחך צריך לומר דמיירי בחמר חווריין (כמ"ש הט"ז סוף סי' ש"כ ע"ש):

סימן שג

(א)

קלועין בתוך כו'. לפי מה שכתבו הב"ח ומג"א וכן כתב במגיני שלמה דדעת רש"י משום שמא תרפם (אבל מה שכתב הט"ז אינו עולה יפה לפי מה שכתב הרא"ש דמתרת מבעוד יום, משום דאם לא כן לא קשה מידי, דהא חיישינן שמא תשכח ואם כן תתיר גם כן בשכחתה, ומבעוד יום אי אפשר לה לסמוך על שבות דשבות, שלא התירוהו אלא בדיעבד), ואם כן אנן דקיימא לן ביו"ד סי' קצ"ח דאין רפיון מועיל אין מקום להחמיר כלל כאן, בשגם עכשיו בזמן הזה דלר"ת וסיעתו מותר בכל ענין, כמבואר במרדכי עיין שם:

(ב)

שתהא דבוקה כו'. לפי דעת התוספות וספר התרומה וסמ"ג וסמ"ק וט"ז ומג"א ס"ק ח' אין לחלק כלל בין זרוע לשוק, ובשגם שר"ת וסיעתו מתירים בכל ענין:

סימן שה

(א)

במה דברים אמורים כשאמר כו'. אף שלפי דעת המג"א בסי' רע"ו שפסק כר' שמחה דבעושה משל ישראל צריך למחות אף שעושה מאליו, יש לומר דהכא נמי עכ"פ צריך לקנות החלב כי היכי דליעבד אדעתא דנפשיה. מכל מקום כיון שהמג"א מיקל כאן לגמרי, וכן משמע מלשון הש"ע וב"י שדעתו להקל, אין להחמיר כלל, כי בלאו הכי רבים החולקים על ר' שמחה כמו שנתבאר בסי' רנ"ב. ובפרט שכן משמע מפשט לשון הרשב"א וש"ע סימן ד"ש דאף שרואהו עושה משלו אין צריך להפרישו עיין שם בב"י. וכן משמע בסי' ש"ז ס"ב, ומקור הדין שם מספר התרומה דפליג עם ר' שמחה בהגהות מיימוניות עיין שם.

ובשגם שיש לומר, שאף המג"א לא החליט בסי' רע"ו לאיסור אלא במדורה וכהאי גוונא שגוף הישראל נהנה, ואף שאסור לו ליהנות מכל מקום הנכרי מתכוין שיהנה גוף הישראל בשבת ואדעתא דהכי עביד, ומהאי טעמא אסור ליהנות עיין סי' רנ"ב במג"א ס"ק י"א, ויש לומר דמהאי טעמא נמי צריך למחות, עיין מג"א סי' שכ"ה ס"ק כ"ט. ובהא אתי שפיר מ"ש בהגהות מיימוניות דמותר למחות בעבדים המכבים נרותיו, ומשמע דאינו צריך למחות כמ"ש המג"א סי' רע"ו, והיינו משום שאין גוף ישראל נהנה מכביה כמו מהדלקה, ומשום הכי כאן בסעיף כ"א הניח בצ"ע ולא החליט לאיסור כמו בסי' רע"ו. אבל אין לומר דר' שמחה נמי לא אסר אלא במדורה, דהא מיייתי ראיה מירושלמי דאיירי בכביסת כלים עיין במ"ש בסי' רנ"ב:

(ב)

בשבת עצמה כו'. מה שכתב המג"א כיון דאינה ראויה לאכילה הוי מוקצה צע"ג, דבהדיא אמרינן בריש ביצה שבת דעלמא תשתרי אי לא משום גזירה, וכן פסקו הרי"ף ורא"ש ושאר פוסקים, וכן כתב מג"א עצמו ריש סי' שכ"ב, ומאי שנא חלב מביצה, עיין שם בר"ן ובהגהות אשר"י. ועוד מאי שנא מבהמה עצמה שנשחטה דלא הוי מוקצה משום דלא דחיא בידים כמבואר בסי' שי"ח [ה] עיין שם בב"י, וכל שכן בחלבה, דהא אפילו הר"ן שמחמיר בבהמה עצמה כמבואר בב"י שם מיקל בחלבה, כמבואר בדבריו ריש פרק קמא דביצה עיין שם ובפרק חבית.

ומשום משקין שזבו אין לאסור בלתוך האוכלין, דאם לא כן אף ביו"ט ליתסר כמו ביצה שנולדה ביו"ט לר' יהודה בפרק קמא דביצה. ואין לומר דשאני הכא דאיכא למיגזר שמא יחלוב בעצמו, דהא אף אם יחלוב בעצמו ליכא איסורא דאורייתא והוי ליה גזירה לגזירה. וצ"ל דכולה חדא גזירה היא עם משקין שזבו, א"כ ביו"ט נמי כמו ביצה למאן דסבירא ליה כולה חדא גזירה היא. ועוד דלשמא יחלוב לא חיישינן כלל בשחלבה נכרי, דאפילו בסחיטה ותלישה לא חיישינן אלא במידי דאתי ממילא כמו שכתב הר"ן ספ"ו, והכי קי"ל כמ"ש בסי' שי"י, אלא דאסור משום שלא תחלוק במשקין שזבו בין מאליהן לע"י נכרי, כיון דלהישראל אתי ממילא כמ"ש שם, וא"כ לתוך האוכלין ודאי לא הוי בכלל משקין שזבו מדשרו ביו"ט. וכן הוא בהדיא במלחמות בשם הגאונים והרי"ף בתשובות כמ"ש שם.

ועיין בעירובין דף מ"ו ע"א בתוספות ד"ה כ"ש כו' דאפילו לר' שמעון לא הוי שרי במשקין שזבו אף בלא גזירת שמא יסחוט אם לא משום דמעיקרא נמי אוכלא עיין שם, ואפילו הכי שרי ר' שמעון בשמן של בדדין, אע"ג דלר' יהודה הוי נולד משום דאינו ראוי מחמת הקורה כמו שכתבו התוספות (בשבת די"ט ע"ב).

וע"כ צריך לומר דהקורה אינה מונעת מלהיות ראוי לאכילה אלא לענין נולד דר' יהודה דאינו דבר חדש ממש, אבל לא לענין נולד דר' שמעון שהוא דבר חדש ממש, וזה אינו חדש ממש כיון שהיה יכול להגביה הקורה אע"פ שהסיח דעתו מלהגביהה בבין השמשות. ואם כן יש לומר הכי נמי בנידון דידן, דאף שביצה שנולדה ביו"ט נקרא נולד לבית שמאי בתרנגולת העומדת לגדל בצים אף לס"ד דלית להו מוקצה ואית להו נולד דר' יהודה עיין ר"ן ומהרש"א ריש פ"ק דביצה ותוס' שם, מכל מקום לענין נולד דר' שמעון אוכלא דאפרת הוא כמו שמן של בדדין, ולהכי שרי ביו"ט אבל לא בשבת, כדמוכח בתוספות בשבת שם גבי צואה, דאי לא הוי מאתמול במעיו לא מהני דעתיה עילויה. ואף שכתב כן לרבי יהודה, מכל מקום הוא הדין לרבי שמעון דדמי לאפר שהוסק ביו"ט בס"י תצ"ח. וצ"ע:

סימן שו

(א)

הוא ספק כו'. איברא שבודאי כן הוא בכל ההולכין להציל בכלי זיינן דבסי' שכ"ט, שבודאי אינן יודעים אם ינצחו הנכרים וכן אין יודעין אם יצילו הספינה עיין שם. וע"כ צריך לומר דלא דמי לרפואה דבעינן שתהא ידועה או על פי מומחה, כמ"ש רמ"א ביו"ד סוף סי' קנ"ה ומג"א ריש סי' שכ"ח, וכדמשמע במתניתין דיומא (פ"ג) ע"ש בפירוש רש"י ורמב"ם, אלא דמי לרפואה שהיא ודאי מרפאת בשאר פעמים אלא שעכשיו בחולה זה אינו ידוע אם תועיל לו דמחללין, כמבואר בר"ן פי"ד גבי מחמין להברותו. ואפשר שלזה נתכוין הט"ז בסימן שכ"ח סק"ה] שכתב לחלל ברפואה אפילו בספק, כי היכי דלא ליפלוג על רמ"א ביו"ד.

ומכל מקום הכא בהצלת עבירה (צ"ע) אם מחללין מספק, דהא אמרינן בגמרא פרק בתרא דיומא דדוקא מוחי בהם מוכח דמחללין מספיקא אבל משום שאמרה תורה חלל עליו כו' לא ידעין בספיקא עיין שם. ומיהו בר"ן פרק יום הכיפורים מבואר בהדיא דמחללין אפילו בעובר מהאי טעמא. ואפשר דלבתר דגלי לן קרא דמחללין מספק גבי פיקוח נפש אם כן הוא הדין בשביל שישמור שבתות הרבה, שהוא חשוב גם כן כפיקוח נפש. ומיהו בר"ן דוחק לומר כן, שהרי מותר להרגו. וצ"ע:

סימן שמה

(א)

(א) **ד' טפחים כו'.** הנה רמ"א כאן נתכוין לדעת ר"ת ולא לדעת רשב"ם כמבואר ממה שכתב כמ"ש בס"י שמ"ט ושם פסקו בש"ע דלא כרשב"ם. והנה כר"ת נמי לא קי"ל כמבואר גבי תחומין בסוף סי' שצ"ט ע"ש בטור והא דבסי' שמ"ט קי"ל כוותיה ע"ש בב"י היינו כדפרש"י דגבי העברה ליכא למיתב פאות כו' משא"כ בתחומין וא"כ ה"ה למקום ד' על ד' כדפרש"י בהדיא. עי' בתוס' ורא"ש וכן דעת הרמב"ם ורשב"א ורבינו ירוחם ומגיד משנה וטור וש"ע כמ"ש האליה זוטא וכן דעת הלבוש שהשמיט הג"ה זו:

(ב)

מד"ס אינה נו'. מ"ש המג"א סוף ס"ק י"ד כמו קרפף ותל אפשר דלדוגמא בעלמא נקטינהו דיש רשות היחיד שהיא כרמלית אבל אין כוונתו דוקא כי התם ביותר מבית סאתים דהא בס"ק י"א כתב בשם הרמב"ם דאפילו ברחבה ד' הויא כרמלית אם עמוקה י' וכ"כ רש"י.

וע"כ צ"ל דהא דמשמע מפירוש רש"י בעירובין דף פ"ז גבי ימה של טבריה שיש לה אוגנים דמשום שהוא יותר מבית סאתים הוא דהויא כרמלית היינו משום שעל האוגנים שהן שפה גבוהה כדפרש"י שם אין עוברים עליהם כלל משא"כ ברקק.

ולא תימא דוקא רקק שרשות הרבים מהלכת בו דהא אפילו אמת המים העוברת בבקעה אם עמוקה י' היא כרמלית כדתנן בעירובין שם ע"ש בפרש"י במתניתין ואין לומר משום דאין מחיצות מועילות כלל לאמה דהא מחיצות החצר מועילות לה אם הנקבים אין רחבים ג' כמ"ש בס"י שנ"ו ס"א בהג"ה ומחיצות עצמן שבבקעה חוץ לחצר אין מועילות ע"ש בט"ז ואע"פ שאין רבים עוברים עליהם אלא ודאי כיון שהן פרוצות לכל עובר שם לעבור עליהן (כדאמרין כהילוכך של חול כו' היה הולך ופגע באמת המים לא יעבור כו' אלא ידלג כו' ע"ש ובטור ש"ע סי' ש"א סעיף ג' ד' דבחול נמי לאו אורחה להקיף אלא לדלג או לעבור במים) אינן כלום מדברי סופרים משום דדמיא קצת לרשות הרבים שהיא גם כן פרוצה לכל עובר כמו חצר שנפרצה מרוח אחת במילואה שאסורה מדברי סופרים מהאי טעמא אף על גב דהויא רשות היחיד מדאורייתא וגם לא בקעי בה רבים.

והא דהים נדון משום מחיצה וכן תל המתלקט גבי מבוי אף על גב דדרסי ביה אלא דלא הוו ששים ריבוא כמ"ש המ"א סוף סי' שס"ג היינו ברוח רביעית למבוי דבלאה"נ לא הוה המבוי רשות הרבים אף אם כאן בהתל ושפת הים היו ס' ריבוא בוקעים והוה ניחא תשמישתיה וכיון שיש לו למבוי ג' מחיצות גמורות דסגי מדאורייתא לכולי עלמא לאפוקי מרשות הרבים הלכך כשאין שם ששים ריבוא ולא ניחא תשמישתיה לא גזרו כלל אבל הכא כיון דאי הוה ניחא תשמישתיה דהילוך זה שמהלכין קצת במקום זה והוו בקעי בהו ששים ריבוא הוו רשות הרבים לכן עכשיו נמי הוה כרמלית דמאי שנא משאר כרמלית דאף על גב דלא ניחא תשמישתיה ולא דרסי עליה רבים אלא מעטים גזרו עליה כרמלית אטו רשות הרבים דניחא תשמישה ובקעי בה רבים כגון אצטבא מג' ועד ט' דלא דרסי עליה רבים (עי' דף ז' וח').

ואפילו את"ל שלא כדעת המג"א שם כי דבריו שם בסק"ל וסק"מ צע"ג דבגמרא שם מבואר בהדיא דאף שהרבים בוקעים על המחיצה עצמה לא מבטלו לה לרבנן דקיי"ל כוונתייהו כמ"ש הרמב"ם ואפילו אינה עשויה בידי אדם שהרי גובה מעלת בית מרון וגובה שבילי בית גלגול אינו עשוי בידי אדם. והמג"א דילג בהתוס' תיבות כולי האי ע"ש בתוס' שהקשו דהוא הדין אפילו לאלף כורים דמה שיעור יהיה ותירצו דכל שאינה עשויה בידי אדם לא חשיב כולי האי ואתו רבים כו' וכוונתם שאף שבמקומה היא מחיצה גמורה והזורק עליה חייב (דהא תל אתי שם במכל שכן מפסי בראות ע"ש) אף אם היו רבים בוקעים עליה ממש כמבואר בגמ' מ"מ לא חשיבה כולי האי לבטל בקיעת הרבים במקום שלהלאה ממנו שלא יהיה שם רשות הרבים מחמת שהים מקיפתו אלא אדרבה בקיעת הרבים שם מבטלתה שם.

והיינו דוקא כשנשלמו שם כל תנאי רשות הרבים אבל כשחסר אחד מתנאיה בענין דבלא"ה לא הוי שם רשות הרבים מהני מחיצה זו לעשות שם רשות היחיד מן התורה אע"ג דבקעי שם רבים כמבואר מדברי רא"ם שבמג"א כאן ס"ק י"ד דאי לאו שהים אינו נוח תשמיש הליכתו מיקרי רבים בוקעים בו ואפילו הכי אי הוה מתלקט עשרה מתוך ד' אמות הוי רשות היחיד הואיל וחסר ניחא תשמישתיה וא"כ י"ל נמי דהוא

הדין אם חסר אחד משאר תנאי רשות הרבים ועוד שמבוי שיש לו ג' מחיצות מיקרי ג"כ לא ניחא תשמישתיה דהיינו קרן זווית לפירוש הרמב"ם וטור ש"ע עיין בגמרא ועוד דכל שאין שם פילוש לא מיקרי בקיעת רבים דבקיעת רבים היינו כעין קפנדריא כדפרש"י בסוף פ"ק דסוכה עיין במ"ש בסי' שמ"ו והכי משמע בפ"ק דעירובין גבי חצר שהרבים כו' וכיון שלהלאה מהתל אין שם בקיעת רבים המבטלת מחיצה דאורייתא עכ"פ א"כ י"ל דמחיצה זו מועלת ברביעית של המבוי אע"ג דבקעי בה רבים כיון שבמקומה היא מחיצה גמורה. ולפי זה ה"ה למחיצת הרקק הגבוהות י' טפחים ואף אי הוה בקעי בהו ס' רבוא לא הוי רשות הרבים.

אפילו הכי שאני הכא שלהלאה יש ג' מחיצות גמורות משא"כ ברקק ואמת המים שעוברים בין מחיצות אלו והן אינן מועילות מדאורייתא להמקום שביניהן אילו היו רבים בוקעים שם והוה ניחא תשמישתיה.

ועוד דהא קשה לכאורה על המג"א שם שלא די שדבריו הם נגד הגמ' אלא שסותרים זה את זה שכאן העתיק דברי רא"ם שמבואר להדיא מדבריו במסקנא דמה שהספינות עוברים בים מיקרי בקעי ביה רבים אלא דלא הוי רשות הרבים משום דלא ניחא תשמישתיה וא"כ הוא הדין לנמל ותל המתלקט דלא ניחא תשמישתיה (כמבואר בגמרא דעירובין שם) אף אם ששים ריבוא בוקעים בו לא מבטלי מחיצתא.

וע"כ צ"ל דעת המג"א שכיון שעכ"פ מדרבנן אתו רבים ומבטלי מחיצתא בין בים דעכ"פ הוי כרמלית דרבנן ובין בתל דלא אמרינן אלא שאין חייבים עליו כו' אבל איסורא מיהא איכא ע"ש בפרש"י ד"ה ומחתנא כו' ובתוס' ד"ה מני כו' א"כ למבוי ברביעית נמי לא מהני כיון שמקום מחיצה זו ג"כ היא עכ"פ כרמלית מדברי סופרים הואיל ודומה לרשות הרבים מחמת בקיעת הרבים בו כמו ברשות הרבים גמורה אע"פ שאינו דומה לה מחמת המחיצות עיין במה שכתבתי בסי' שס"ג משא"כ כשלא בקעי בה רבים לא מיבעי בתל שהוא עצמו רשות היחיד גמורה אפילו מדברי סופרים כמשמעות הטור ושו"ע ושאר פוסקים משום דאין לגזור מתלקט אטו אינו מתלקט שגובה התל הוא דבר הניכר לעין ולא גזרו על שיעורו שמא יטעו כמו שלא גזרו על שארי שיעורי רשויות שבת שמא יטעו בהם ויכשלו בדאורייתא אלא אפילו בגומא שבים שהיא כרמלית מדברי סופרים משום שאין העומק ניכר לעין שהוא עמוק עשרה ומתחלפת היא בגומא שאינה עמוקה עשרה שהיא רשות הרבים גמורה אם רשות הרבים מהלכת בה ולכן גזרו בכל גומא אפילו שבים וכן אמת המים שבבקעה אטו פחות מ' שרשות הרבים מהלכת בה כמו שגזרו בכל כרמלית דלא ניחא תשמישתיה ולא בקעי בה רבים אטו רשות הרבים גמורה אפילו אם יש לה ג' מחיצות דסגי מדאורייתא כמ"ש לעיל אפילו הכי גבי מבוי כיון שיש לו ג' מחיצות בלא זו לא גזרו לא בקעי רבים.

וצ"ע גבי מבוי שכלה לרחבה אטו בקעי רבים וכמבואר מדין פרצת מבוי מצדו בעשר בסי' שס"ה ע"ש דלא גזרו גזרה זו במבוי כלל.

אבל כשבקעי רבים הוי כרמלית דרבנן אף במקום המחיצה עצמה אע"ג דלא ניחא תשמישתיה כמו שהתל המתלקט הוא כרמלית דרבנן אי בקעי ביה רבים אע"ג דלא ניחא תשמישתיה כמשמעות פשוט לשון הגמרא אין חייבים כו'.

ובזה סליקו כל דברי המג"א כהוגן להלכה אף אם לא נתכוין לזה:

(ג)

כלפי כרמלית כו'. עי' ברא"ש דבמופלאין לא איצטרך לאשמועין דהיינו שינויא דרבינא אלא בסמוכין מיירי הפוסקים.

עיין במגיד משנה שבב"י וע"כ מיירי למטה מי' דלמעלה פשיטא הא לאו חורי כרמלית נינהו אלא חורי מקום פטור וא"כ לפי מה שסתם רמ"א בהג"ה סי"ח ובסי' שמ"ו דאין מקום פטור בכרמלית הרי חורי כרמלית ככרמלית הם ואינם נדונים לפי רחבם כלל וגם לא לפי גבהם אלא גובה עשרה משום דלמעלה מי' לאו כרמלית היא כלל אבל גובה ג' ורוחב ד' אינו מעלה ומוריד כלל ולא דמי כלל לחורי רשות הרבים דלא כמגיד משנה וב"י.

או אפשר דבחורין כ"ע מודו דלא בטילי לגבי כרמלית דכמו שלפי דעת רש"י צריך לחלק בין קרקע חלקה דבין לחיין דאמרינן מצא מין כו' בעירובין דף ט' ובין דבר גבוה ג' שהוא דבר בפני עצמו ואינו בטל לכרמלית כך י"ל להר"ן וסיעתו שדבר הגבוה ג' שבטל היינו כשהוא כולו באויר הכרמלית לאפוקי חורין שמוקפין בכותלין מכל צד רק שמרוח אחת לבד פתוחים לכרמלית לא בטילי לגבה.

ומ"ש רמ"א בסוף סי' זה על מחיצות שאין ביניהם ד' וכל זה כו' אבל כו' אף על גב דמוקפות בין החלל שביניהם לאויר הכרמלית יש לומר דמיירי בענין שגם המחיצות עצמן הן מקום פטור על גבה אפילו בהצטרפותן עם החלל שביניהם. אבל לפי מ"ש המג"א על לשון ואין ביניהן כו' אי אפשר לומר כן דהא על גבה הוה רשות היחיד בכהאי גוונא כמו שנתבאר לעיל בפנים וצ"ע לדינא:

סימן שמו

(א)

מן הצדדים כו'. עי' בתוס' דף ט' דכותל האמצעי של מבוי מצטרף לג' מחיצות על אסקופה שבאמצע כותל שכנגדה (וכ"מ ממ"ש הב"י וט"ז סי' שס"ה בשם הרשב"א גבי קורה הרחבה ד' ע"ש דמבואר דלא כמג"א).

ואף דהכא בגינה כותל ההוא לא הוקף לדירה וככרמלית הוא אין בכך כלום דהא באמת אפילו בב' רוחות אמרינן פי תקרה ובזה כנגד זה היינו טעמא דלא אמרינן משום דהוי מפולש כמ"ש התוספות ורא"ש מהגמרא סוף פ"ק דסוכה והתם פירש"י דאיסור הפילוש משום קפנדריא ובקיעת רבים א"כ כשיש מחיצה ג' באמצע אע"פ שהיא מחיצת כרמלית מכל מקום כיון שחוסמת היא את העוברים שוב אין כאן פילוש ואף שרחוקה היא אין בכך כלום לענין שבת כמ"ש התוס' ורא"ש שהביא מג"א סי' שמ"ה.

אבל מכל מקום אינה מצטרפת לענין ב' מחיצות הדבוקות לפי שלענין פי תקרה בעינן מחיצות סמוכות לתקרה כמ"ש התוס' בעירובין דף צ"ד ע"ב דאפילו ברוח אחת לא אמרינן כו' והיינו רוח אחת מרוחות דבעיא בהו מחיצה דהיינו שם ד' לשמואל ושתי דבוקות לרב אבל לענין פילוש ודאי מהני כמו דמהני אפי' בכל הד' מחיצות לעשות שם רשות היחיד אפילו באמצע רשות הרבים כמ"ש בס' שמ"ה.

וכהאי גוונא י"ל ג"כ גבי דלת לפי מ"ש הרשב"א שהדלת מעכבת בקיעת הרבים גבי רשות הרבים בס' שס"ד אבל לפי דעת רש"י וסיעתו שבמג"א שם צ"ל כמו שכתבתי אבל לענין ב' דבוקות אפשר דגם הרשב"א מודה שהדלת אינה כמחיצה גמורה הואיל ועשויה להפתח ואינה מועלת אלא לענין פילוש

ובקיעת הרבים הואיל וננעלת בלילה וחוסמת היא את העוברים אז אבל מכל מקום אינה מחיצה גמורה להתיר הואיל והיא פתוחה או נפתחת כל היום.

ואעפ"כ אינה ג"כ כפרצה ממש להתיר הואיל וננעלת ג"כ או שראויה לינעל עיין סי' שס"ד שאם היתה כפרצה ממש היה מותר לטלטל על אסקופת כל הבתים משום חורי רשות היחיד ועוד שפי תקרה העליונה הוא פי המשקוף אפילו אם אין התקרה מונחת על הכותל אעפ"כ הכל אחד לענין טומאה כל שאין סדק מפסיק והוא הדין לענין שבת שהיא כתקרה עבה שמגעת עד כאן ומחיצותיה הן מחיצות הבית שהן עבות במקום זה ומגיעות עד המזוזות ועד בכלל ולא אמרו שדופן עקומה היא הלכה למשה מסיני אלא בגובה אבל לא בכהאי גוונא אלא ודאי משום שהדלת סותמת ואין שם מחיצות ד':

סימן שמז

(א)

וידו שהחפץ נו'. אף שבתוס' עירובין דף ל"ג ע"א איתא דר' אלעזר לא מיירי אלא כשלא היתה ההנחה למעלה מעשרה לא קי"ל הכי דהתם נמשכו אחר פירש"י בההיא דהעבירו דרך עליו כמבואר מראייתם משם אבל התוס' שם סתרו פרש"י ולפי פירושם אין ענין שם לכאן כלל ואתיא מימרא דר' אלעזר כפשטה אפילו לא הניח אחר כך על גבי קרקע אלא עמד ועמידת גופו כעמידת חפץ כדאיתא בדף ה' ע"ב.

וכ"מ בהדיא בפירש"י דף צ"ב ע"א שחילק בין זורק בכותל למעביר ולהתוס' דעירובין אין חילוק ביניהם כלל ושאני זורק בכותל דנח שם אלא ודאי דגם ר' אלעזר מיירי כשעמד ברשות הרבים ועמידת גופו כעמידת חפץ ואפילו הכי חייב.

(וכ"מ גם כן בסוגיא דהזורק דף צ"ז דמאי פריך מר' אלעזר הא השתא ס"ד דר' עקיבא סבר במעביר אף על גב דלא הונחה כמי שהונחה דמיא לאפוקי למעלה מעשרה דאף בהונחה פטור ואף את"ל דס"ד דטעמא דר"ע משום דמרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים חשיבא ליה מלאכה חשובה מכל מקום י"ל נמי דהיינו דוקא למטה מי' ולא למעלה שהוא מקום פטור אלא ודאי דר' אלעזר מחייב אף בעמד והשתא דס"ד לפלוגי בין מעביר לזורק ע"כ היינו כסברת בן עזאי בפ"ק דמהלך כעומד ועל זה פריך דאם כן למעלה מי' נמי ליחייב כדר"א ודו"ק).

וכ"מ בהדיא ממתני' פ"ג דכריתות דמייתי לה בסוף פרק הבונה ע"ש בתוס' ואף לפי תירוץ קמא מכל מקום הוא הדין לכתופו וידיו דלא קביע גם כן ודלא כדמשמע לכאורה מתוס' דעירובין.

וכ"מ בהדיא בריש פרק כ"ד גבי היתה חבילתו על כתיפו דמיחייב כשעקר והניח (וכן בריש פרק קמא חוץ לד' אמות לפוש חייב לכתף פטור ולכתף משמע שהמשוי על כתיפו כדפרש"י שם ואפילו הכי חייב בלפוש) וכן גבי כיסו על בהמתו מניח עליה כו' ע"ש בגמ' ריש פרק כ"ד אע"ג דסתם בהמה גבוה י' טפחים כדאיתא בפרק הפרה ומבואר משם דאף בעקירת החפץ שלמעלה מעשרה חייב.

וכ"מ בהדיא ממתניתין פ"י דעירובין ונתבאר בסי' ש"ן ס"ב ע"ש במג"א דהעומד ברשות הרבים ורוקק לרשות היחיד חייב אע"פ שהרוק נח תחלה בפיו כמ"ש הרא"ש שם.

וע"כ צ"ל שדעת התוס' לחלק בין הנחה ממש שהונח כאן ממקום אחר ובין הנחה שע"י עמידת גופו כי גופו עומד בארץ וכן בעקירה ודו"ק וכהאי גוונא מבואר ברא"ש שם והביאוהו בתוס' בדף כ' לענין שהוא במקום אחד ופיו או ידו במקום אחר דלא חשיבה הנחה במקום פטור אלא א"כ הונח שם ממקום אחר

והתוס' דהכא ס"ל כן מטעמא אחרינא גם אם הם במקום אחד למעלה מעשרה וכן ס"ל ג"כ לתוס' בשבת דף ה' ע"א ד"ה כאן כו' וכמ"ש המגיד משנה ומג"א.

ומ"ש התוס' בעירובין דף כ' והרא"ש בפרק י' שם כיון שהוא במקום אחד ופיו כו' היינו אפילו למטה מעשרה (אינמי) היינו מקמי דנחתו לחילוק זה דאז מוכח מכמה דוכתי דכשהם במקום אחד לא הוה מקום פטור אפילו למעלה מ' כמו שנתבאר אבל לבתר דנחתו לחילוק זה מעתה י"ל דכשהם במקום אחד נמי הוה מקום פטור למעלה מ' לדבר שהונח שם ממקום אחר ולפי זה אתי שפיר הכל ודו"ק.

והנה לפי דעת התוספות אין צריך ליזהר מי שהחשיך להניח כיסו על גבי בהמתו כשהיא מהלכת כו' אם היא גבוה עשרה וצ"ע לדינא:

סימן שמח

(א)

שקנסוהו כו'. משמעות הש"ע שהעיקר כסברא הראשונה שהביא בסתם כנודע. ובשגם דעכשיו שאין לנו רשות הרבים ולא שייך למיחש שיבא לידי איסור סקילה. וליכא למימר יציבא בארעא כו' דהא מבעוד יום אסור אע"ג דמשחשכה שרי עיין תוס'. ובשגם שהמג"א סי' ש"נ סק"ב כתב כרש"י ורא"ש פ"י דעירובין ושם מבואר ברא"ש דלא שרו הכא אלא כשהוציא ידו דרך חור קטן. מכל הלין טעמי סתמתי כאן בפנים:

(ב)

עקירה כו'. אי אפשר לומר דדוקא על שחשב לעשות איסורא דאורייתא קנסוהו דהא לפירוש הרמב"ם חשב להוציא לחצר אחרת. ועוד שעל המחשבה אין לקנוס ומשום הכי לא קנסו בלמעלה מעשרה אף לפי מ"ש המג"א דמיירי נמי שחשב להוציא לרשות הרבים וא"כ היה מתחייב אף שהוציא דרך מעלה מ' כיון שלא היתה שם הנחה מ"מ כיון שלא עשה איסור בפועל כמ"ש רש"י ותוס' לא קנסינן ליה.

אבל מ"ש התוס' בתירוצם לא משמע הכי בדברי הפוסקים. ואף התוס' לא כתבו כן אלא להס"ד דככרמלית דמיא ולא משום קנס וכמ"ש ר"י בתוס' ד"ה מי כו' וכמו שסיימו כאן ולא קנסינן ליה אבל למסקנא קנסינן ליה ודו"ק:

(ג)

בדיוטא כו' (לכרמלית כו'). לפירוש המג"א בהתוס' צע"ג דמ"מ אסור מדרבנן עיין טור סוף סי' זה ומג"א סוף סי' שנ"ד ובב"י שם.

בשלמא בזה כנגד זה י"ל דלא אסרו רבנן אלא להוציא מזה לזה לכתחילה אבל כשכבר הוציא לרשות הרבים מה לי רשות היחיד זו או רשות היחיד זו. ומ"ש הלא הרבה פעמים כו' לק"מ עיין בר"ן סוף פרק המצניע שחילק בין היכא דליכא סרך מלאכה למידי דדמי למלאכה והכא ליכא סרך מלאכה טפי בהכנסה מכרמלית לחצר אחרת מבהכנסה מכרמלית לאותה חצר:

סימן שג

(א)

משמעויות הש"ע לפסוק כסברא הראשונה שהביא בסתם והיא דעת רוב הפוסקים עיין ב"י ומכללם הרי"ף והתוס'. וידוע מ"ש מהר"ם שבכל מקום פוסקים כו' עיין סמ"ע סי' כ"ה ובשגם שעכשיו שאין לנו רשות הרבים אין נ"מ מפלוגתא זו הילכך לא העתקתיה.

והנה המג"א העתיק דברי הרא"ש על אלא א"כ הכניס כו' וברא"ש מבואר דאראשו בלבד קאי. ואמת שהתוס' בשבת דף י"א הקשו כן על ראשו ורובו אבל לא תירצו כהרא"ש אבל תירוץ הרא"ש צ"ע אם שייך בראשו ורובו דאפשר דתנו לא הוה פיו מקום פטור אלא הרגלים הוא שהן מקום פטור ולא כרשות שהן שם מפני שנגררין אחר ראשו ורובו עיין דף ג' ע"ב אבל ראשו ורובו הן לגמרי כאותה רשות שהן שם דהא לרבא דף צ"ב אפילו ידו בלבדה אינה נגררת אחר הגוף והרגלים והיא כאותה רשות לגמרי לפי שיטת רש"י שם ואף אביי לא פליג עליה וכן לפירוש ר"י בתוס' שם אף אליבא דרבה אלא בידו בלבדה אבל לא בראשו ורובו נגד הרגלים. ואפילו הכי לא קשה מידי לפי דעת הרא"ש די"ל דכשרוב גופו באותו רשות גם המים נחו באותו רשות שהאצטומכא שהם נחים בה היא למעלה בחצי העליון של האורך שמכתפו ועד עקיבו:

סימן שג

(א)

ועירבו כו'. מ"ש המג"א בזה צע"ג דא"כ אין זו רשות הרבים כלל שהרי יש לה ג' מחיצות ב' מהבתים והג' פתח מבוי הנכשר בלחי שנידון משום מחיצה.

ואפילו אם הכשירו בקורה מ"מ דופן אמצעי של המבוי נידון מחיצה גם לרשות הרבים אע"פ שרחוק ממנו כיון שמשתמר על ידו וגם אין כאן פילוש משער לשער שהוא קפנדריא עיין במ"ש בסי' שמ"ו.

ועיין ט"ז סי' שע"ג דנסר שבגזוזטראות שבתקרה מועיל גם לחצר אע"פ שגבוה עשרה מקרקע החצר וכ"מ מפירש"י שם שפירש שהנסר הוא מתקרת העליה ואפילו הכי מועיל לעליה. עכ"פ יתפ[ר]ש דמיירי שיש סולם לעלות בו לגזוזטראות ואורחא דמילתא הכי הוא בגזוזטראות ולא הוצרכו לפרש וסולם נידון כפתח כמ"ש בסימן שע"ב. ומיהו סוף פרק הזורק ובסי' שנ"ה משמע שעירוב מועיל בכהאי גוונא וצ"ע:

(ב)

זכו כו'. עין מג"א ולא קשה מידי דדמי למ"ש בסי' שס"א וי"ל דדוקא עשיית סולם הוה גילוי דעת ע"ש בב"י וט"ז אבל לא פתיחת החלון דבלאו תשמיש הזיז פותחין חלונות להאיר.

ועיין אליה זוטא שחלק בין חורין לזיז ומוכרח הוא מסי' שס"א וממ"ש ב"י בשם הריטב"א דתשמיש הרבים אוסר על בעל הבית אלא דס"ל הכי אפילו בלמעלה מי' בב' זיזין ואנן לא קי"ל הכי.

ועיין בגמרא דף פ"ה ע"ב דס"ד דאזכר רשות הרבים שלמטה אוסר למעלה למ"ד אדם אוסר על חבירו דרך אויר אלא דקיי"ל דאינו אוסר דרך אויר דהיינו בזריקה כגון למעלה מעשרה אבל למטה מעשרה אף

למסקנא אסרי בני רשות הרבים כל דבר שהוא באויר רשות הרבים משא"כ חורין דבסי' שמ"ה שאינן באויר רשות הרבים:

סימן שנה

(א)

וכן ספינות קטנות כו'. משום דרב הונא גדול מרב נחמן ואביי דיחויי בעלמא קמדחי ורב אשי מפרש דיחויי אבל לדינא קיי"ל כת"ק דרב יהודה דבעי מחיצות להתיר ולא מהני גובה י' טפחים אף לטלטל כמ"ש התוס' סוף ד"ה וזרק כו' לרב נחמן ואביי. ולדידהו אי ס"ל כת"ק צ"ל כתירוץ הראשון ע"ש ובמהרש"א ואנן לא קיי"ל כתירוץ ההוא לחלק בין על גבה למלמטה גבי טלטול מדהוצרכו התוס' ורא"ש לאוקמי מתניתין כשחלון פתוח לה וע"ש שב' האוקימתות הם על פי חילוקי דיעות שבסוגיא זו בבקיעת דגים וכיון דקי"ל כאוקימתא ב' ש"מ דהלכה כרב הונא ודו"ק:

(ב)

לפי שמן כו'. עי' תוס' בשבת דף ק"א ד"ה וזרק כו' שכתבו ב' טעמים לפי הס"ד למה לא אמרינן גוד אחית בלי עשיית מחיצה מכלל דלפי המסקנא שם אתי שפיר דהיינו דאף דמסקינן דהקילו במים משום דבקיעת דגים לאו שמה בקיעה מ"מ לא רצו להקל בשביל כך אלא בעשיית מחיצה דוקא.

וכ"מ מדקדוק לשון הרא"ש בפ"ח דעירובין דכתב דלא שרי רב נחמן אלא משום דליכא אלא בקיעת דגים משמע דבקיעת דגים מיקרי בקיעה עכ"פ לענין דבעינן קורה ד' או מחיצה לשם מים כדמסיק הרא"ש שם.

וכ"מ בהדיא ממ"ש בפרק כל גגות והכי קיי"ל דעל גבי הגזוזטרא אינה רשות היחיד אלא א"כ חלון פתוח לה ואי בקיעת דגים לא שמה בקיעה לגמרי א"צ חלון כמבואר שם בהדיא לתירוץ הראשון אלא ודאי דלתירוץ הב' ס"ל דלא אמרינן בגמרא דלא שמה בקיעה אלא לענין שתתיר מחיצה תלויה אבל לא להתיר בלא מחיצה כלל.

דאין לומר דלתירוץ הב' ס"ל דבלא מחיצות לא אמרינן גוד אחית משום דלא הדרן מחיצתא כמ"ש התוס' בדף פ"ו בקושייתם דהא בדברי הרא"ש לא הוזכרה קושיא זו וסברא זו כלל וגם התוס' דשבת דף ק"א לא ס"ל סברא זו דאל"כ לא הקשו כלום להס"ד ואין צריך כלל לתירוץ דהא דהדרן מחיצתא תלמוד ערוך הוא בפ"ג דעירובין ובודאי לא נעלמה זאת מלפניהם שם אלא ס"ל כפירש"י שם בעירובין דהדרן מחיצתא היינו שיהא ד' על ד' בלי שיצטרך חקיקה להשלים דתרתיה לא אמרינן גוד וחוקקין ע"ש.

ומזה מבואר דלדין אי אפשר לומר כב' התירוצים שבתוס' דשבת לפי הס"ד שם דתירוץ הראשון אינו מועיל לעל גבי גזוזטרא שהוא כרמלית לדין בלא חלון. ותירוץ השני ג"כ לא משמע הכי מלשון הטור ושו"ע סי' שמ"ה שעל גבי הזיזין יהיה רשות היחיד מן התורה אלא מדברי סופרים אסור דהא וכן קתני התם דומיא דגג שהוא כרמלית גמורה מדאורייתא משום דלא אמרינן התם גוד אסיק. וגם לא היה מותר לטלטל מתוכו לים ולהפך בלא חלון עיין מג"א ריש סי' זה.

דלא דמי לשאר כרמלית דרבנן שהיא גדולה ושייך למיגזר דלמא אתי לטלטולי בכוליה יותר מד' אמות דהא שכיחא טפי מטלטול מתוכו לים כדאיתא בפרק הדר ונתבאר בסי' שמ"ו משא"כ הכא בגזוזטרא מנא לן לגזור בקטנה אטו גדולה שאין מוסיפין בגזרת חכמים מדעתינו כנודע ועוד שאין טלטול בגזוזטרא גדולה כל כך יותר מד' אמות ואלכסונן שכיחא טפי מכל גזוזטראות דעלמא לכרמלית שתחתיהם בין בים בין ביבשה וגם טלטול מרשות היחיד לתוכה אינו שכיח טפי מטלטול מתוכה לכרמלית ולהכי לא הזכירו בפרק הדר אלא חששא דטלטול בתוכה בלבד ודו"ק:

(ג)

דריסת נו'. לכאורה אפשר שכל שאין המים רשות הרבים גמורה הקילו בהם במחיצה תלויה ורבים בוקעים בהם היינו ששים ריבוא כמ"ש המג"א סי' שס"ג. אבל זה אינו שכל שבוקעים תחת המחיצה אף שאינם ששים ריבוא אי אפשר לומר גוד אחית דלא גרע מבקיעת גדיים שאינם ששים ריבוא ואפילו בחורבה שבכרמלית אסרו מחיצה תלויה ואפילו בארץ ישראל שאין מגדלין בה בהמה דקה כלל אלא כל שהגדיים יכולים לבקוע במקום זה אלא שהמניעה היא מצד אחר ולא מחמת זה המקום אסור (וכמו שאסרו מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אפי' בבית עיין סי' תר"ל) וכל שכן אדם שלא הזכירו גדיים אלא להחמיר אפילו בג' טפחים ולא הקילו במים אלא משום שהמקום גורם שאין גדיים ואדם בוקעים שם אבל כשבוקעים פשיטא דבקיעה מבטלת גוד אחית דאף אי הוה בעינן ששים ריבוא לבטל גוד אחית הרי אין המניעה מחמת זה המקום אלא מחמת שאין ששים ריבוא בעיר אבל באמת אין צריך ששים ריבוא אלא לרשות הרבים אבל מ"מ רשות היחיד אין כאן לפי שאין אומרים גוד אחית ואין כאן מחיצות.

דגוד אחית לא דמי לגוד אסיק דהתם אפילו ששים ריבוא בוקעים לא מבטלי מחיצה מדאורייתא ואפילו עשויה בידי שמים כדאיתא בעירובין דף כ"ב הילכך גם מדרבנן לא מתסיר בפחות מששים ריבוא לפי מ"ש המג"א בסי' שס"ג (ואין ראייה כלל לכאן עיין במ"ש בסימן שמ"ה) מה שאין כן הכא דאפילו גדיים מעכבי מדאורייתא כדאיתא בדף ק"א.

ועיין גמרא ריש פרק ט' דעירובין דאפילו גוד אסיק לא אמרינן עכ"פ מדרבנן במחיצה נדרסת בעירובין דף כ"ב ע"ב סוף ד"ה ואיזהו כו' דהיינו דוקא בדניחא תשמישתיה היינו לאפוקי כשאין העבד כו' דאפילו ששים ריבוא בוקעים לא הוה רשות הרבים משא"כ ברקק פחות מעשרה ודוק היטב:

מצות – פסח

יש

בכללן שמונה מצות. שלש מצות עשה וחמש מצות לא תעשה וזהו פרטן:

א

שלא לאכול חמץ ביום י"ד מחצות היום ולמעלה:

ב

לבער חמץ מן העולם מחצות היום ולמעלה:

ג

שלא יראה חמץ כל שבעה:

ד

שלא ימצא חמץ כל שבעה:

ה

שלא לאכול חמץ כל שבעה:

ו

שלא לאכול כל שבעה תערובת חמץ שיש בו כזית בכדי אכילת פרס מהתערובת אף על פי שבאכילת התערובת אין טועמים כלל החמץ שבתוכו ואין נותנים בתוכו את החמץ אלא לקיוהא בעלמא כגון כותח (פירוש נסיובא דחלבא) הבבלי שמפררין בתוכו פירורי לחם חמץ להחמיצו שאין בכותח טעם הלחם אלא חמיצות הלחם החמיץ את הכותח שכיוצא בזה בשאר איסורין אין כאן איסור מן התורה אבל בחמץ בפסח החמירה תורה ואמרה כל מחמצת לא תאכלו אפילו תערובתו אבל כרת אינו חייב אלא אם כן יש בתערובתו טעם חמץ כמו בשאר איסורים וכמ"ש בס' תמ"ב וביו"ד סי' צ"א:

ז

לאכול מצה בליל ט"ו בניסן:

ח

לספר ביציאת מצרים באותו הלילה:

תכט – מנהג ימי ניסן ובו יש סעיפים:

א

חכמים הראשונים תקנו בזמן שבית המקדש היה קיים שיתחילו הדרשנים לדרוש ברבים הלכות הרגל שלשים יום לפני הרגל דהיינו שמפורים ואילך ידרשו הלכות פסח ומחמשה באייר ואילך ידרשו הלכות עצרת ומי"ד באלול ואילך ידרשו הלכות החג לפי שכל אחד ואחד הדר בארץ ישראל חייב להביא ברגל ג' קרבנות עולת ראייה ושלמי חגיגה ושלמי שמחה וכל קרבן צריך להיות נקי מכל מום ומשאר דברים הפוסלים את הקרבן לפיכך תקנו חכמים לדרוש הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי להזכיר העם את הרגל שלא ישכחו להכין בהמות הכשרים לקרבן ויהיה להם שהות כל שלשים יום:

ב

ותקנה זו לא נתבטלה מישראל אף לאחר שחרב בית המקדש שכל חכם היה שונה לתלמידיו הלכות הרגל שלשים יום לפניו כדי שיהיו בקיאים בהלכותיו וידעו המעשה אשר יעשון ולהמון עם היו דורשים הלכות הרגל בשבת שלפניו שבשבת זו היו מתקבצין כל העם מכל הכפרים לשמוע הלכות הרגל מפי החכם לפיכך נהגו בדורות האחרונים שהחכם דורש הלכות פסח בשבת שלפניו אם אינו ערב פסח והלכות החג דורש בשבת שובה (אבל עצרת אין בו הלכות מיוחדות שכל איסור והיתר הנוהגין בו נוהגין גם כן בפסח וסוכות). והעיקר לדרוש ולהורות להם דרכי ה' וללמד להם המעשה אשר יעשון ולא כמו שנוהגין עכשיו:

ג

ובדורות הללו שאין החכם שונה לתלמידיו הלכות (לפי שהכל כתוב בספר) מצוה על כל אחד ואחד שילמוד הלכות הרגל קודם הרגל עד שיהיה בקי בהם וידע המעשה אשר יעשה:

ד

משה רבנו עליו השלום תיקן להם לישראל שיהיה כל חכם העיר דורש לבני עירו בכל רגל בענינו של יום נס הנעשה בו ביום כגון בפסח ביציאת מצרים ובעצרת במתן תורה ובחג בהיקף ענני כבוד וגם כן ידרוש לעם בכל רגל הלכות הצריכות לבו ביום שיודיע להם האסור והמוותר בו ביום הלכות פסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג אף על פי שדרש להם הלכות הרגל שלשים יום לפניו. ועכשיו אין נוהגין לדרוש הלכות בחג עצמו (לפי שהכל כתוב בספר) אלא דורשין באגדה מענינו של יום כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט:

ה

מנהג פשוט בכל ישראל שכל קהל וקהל משימים מס על בני עירן לצורך חטים לפסח לקנותם ולחלקם לעניי עירן וכל מי שדר בעיר י"ב חודש נעשה כבני העיר וחייב ליתן מס עמהם לזה ואפילו תלמידי חכמים הפטורין ממס נותנין חלקם לפי שצדקה היא זו וכל עני הדר בעיר י"ב חדש נעשה כעני העיר וחייבין בני העיר ליתן לו חטים לפסח ועכשיו מרוב הגלות נהגו העם דין שלשים יום שכל מי שדר בעיר שלשים יום נעשה כבני העיר וכופין אותו ליתן עמהם לצורך חטים לפסח וכן כל עני הדר בעיר שלשים יום נעשה כעני העיר וחייבים בני העיר ליתן לו חטים לפסח:

ו

וכל זה שבא לעיר לגור שם ואומר שאינו רוצה להשתקע שם אבל מי שבא לעיר להשתקע שם נעשה כבני העיר מיד וכופין אותו ליתן עמהם לצורך חטים לפסח וכן עני שבא לעיר כדי להשתקע שם נעשה כעני העיר וחייבים ליתן לו חטים לפסח:

ז

ועני שאין דעתו להשתקע בעיר ולא שהה שלשים יום אע"פ שאין בני העיר חייבים ליתן לו חטים מכל מקום חייבים ליתן לו מצה בפסח כדרך שחייבים ליתן לו פת בכל ימות השנה מזון שתי סעודות לכל יום ויום מימות החול שהוא שוהה בעיר ובשבת מזון שלש סעודות כמ"ש ביורה דעה ס' רנ"ו ע"ש:

ח

נוהגין במדינות אלו שבכל חדש ניסן אין אומרים תחנון ולא והוא רחום בב' וה' ולא יהי רצון שאחר קריאת התורה ולא צו"צ שבמנחה בשבת ואין מזכירין נשמות כלל (והוא הדין שאין אומרים אב הרחמים) חוץ מביום האחרון של פסח.

ואין אומרים צדוק הדין וקדיש שלאחריו אפילו היה המת תלמיד חכם מופלג וגדול הדור אלא דורשין עליו ואומרים קדיש אחר הדרשה אם הוא תלמיד חכם אפילו אינו מופלג אבל אם אינו תלמיד חכם אין דורשין עליו ואין מספידין עליו שאין מספידין בכל החדש אלא לחכם בפניו דהיינו בעוד שלא נקבר:

ט

ואין מתעניין בכל חדש ניסן אפילו תענית יחיד ואין צריך לומר שאין גוזרין תענית על הציבור בכל החדש. וכל דברים אלו אינם מעיקר הדין אלא הם מנהג שנהגו בדורות האחרונים וסמכו על מה שאמרו חכמים שבא' בניסן התחילו הנשיאים להקריב את קרבניהם לחנוכת המזבח נשיא אחד ליום עד י"ג בניסן וכל נשיא ביום שהקריב קרבנו היה יום טוב שלו וערב פסח הוא יום טוב לכל ישראל שהיו מקריבין הפסח ואין כאן פנוי אלא יום י"ג שלא היה בו יום טוב ואח"כ ח' ימי הפסח הן ימים טובים אם כן יצא רוב החדש בקדושה לפיכך נוהגין לעשות כולו קודש כעין יום טוב.

ואין מתעניין אפילו בערב ר"ח אייר ואפילו תענית יום שמת בו אביו ואמו (שקורין יאר צייט) אין מתעניין בכל החדש אבל החתן והכלה ביום חופתם נוהגין להתענות אפילו בר"ח ניסן מטעם שיתבאר בסימן תקע"ג:

י

ולפי שאיסור התענית בכל חדש זה חוץ משבתות וימים טובים ור"ח וחולו של מועד אינו אלא מנהג לפיכך המתענה בו תענית חלום (שאפילו בשבת ויום טוב מותר להתענות תענית חלום כמ"ש בסימן רפ"ח) אין צריך לישב בתענית בחדש אייר כדי שיכופר לו על מה שחטא שהתענה בחדש ניסן על חלומו כמו שצריך לעשות מי שמתענה תענית חלום בשבת ויום טוב ור"ח וחולו של מועד שהוא צריך לישב בתענית על תעניתו כמ"ש בסימן תי"ח:

יא

מי שהתענה תענית חלום בשבת שבחדש ניסן מותר להתענות למחר ביום ראשון על מה שהתענה בשבת כיון שאיסור התענית זה אינו אלא מנהג ואפילו אם חל ר"ח ניסן באחד בשבת ובשבת שלפניו

התענה תענית חלום מותר לו לישב בתענית בר"ח ניסן על מה שהתענה בשבת כמ"ש בס"י רפ"ח עיין שם הטעם:

יב

בכל החדש אף שאין אומרים תחנון אומרים למנצח יענך וגו' ובב' וה' אומרים אל ארך אפים אבל בערב פסח אין אומרים למנצח ואל ארך אפים ואין ערב פסח דומה לשאר ערב יום טוב כי הוא עצמו יום טוב כמ"ש בס"י תס"ח:

יג

בערב פסח וחולו של מועד אין אומרים מזמור לתודה מטעם שנתבאר בס"י נ"א ע"ש:

יד

ליתן חרם בבהכ"נ לאיזה צורך גדול מותר בכל חדש ניסן אף על פי שאסור בתשרי מטעם שיתבאר בסימן תר"ב:

טו

נוהגין מראש חודש ואילך לקרות פרשת הנשיא שהקריב בו ביום וביום י"ג פרשת בהעלותך עד כן עשה את המנורה שהוא נגד שבט לוי:

טז

בערב פסח שחרית משכימין לבהכ"נ כדי שיגמור סעודתו קודם שעה ד' עיין ס"י תמ"ג:

יז

כל העושה איסור (פירוש אגודה) לחג באכילה ושתיה דהיינו שמרבה קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג ועושהו טפל לחג מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר אסרו חג בעבותים (ופי' בהמות עבות ושמיות) עד קרנות המזבח לפיכך נוהגין במדינות אלו להרבות קצת באכילה ושתיה ביום שלאחר החג בכל שלש רגלים ואין מתענין אפילו חתן וכלה ביום חופתם ולא תענית יום שמת בו אביו ואמו כמ"ש בס"י תקס"ח ותקע"ג ואיסור זה אינו אלא מנהג אבל מעיקר הדין אין איסור כלל להתענות בו אלא שהמונע הרי זה משובח כמו שנתבאר:

יח

במה דברים אמורים ביום שלאחר הפסח ושלאחר הסוכות אבל ביום שלאחר חג השבועות מן הדין אסור להתענות בו מטעם שיתבאר בסימן תצ"ד:

יט

יש מגדולי המורים שהיה מנהיג לבני דורו שיהיו מפרישין מעט קמח מן הקמח שנטחן לפסח ויעשו ממנו פת או תבשיל ויאכלוהו קודם הפסח וטוב ליתן לעניים שיאכלוהו קודם הפסח וטעם מנהג זה הוא כדי שאף אם יש חשש חמץ משהו בתוך הקמח הזה נוכל לתלות ולומר שאותו החשש חמץ היה כולו בתוך המקצת שנאכל כבר קודם הפסח (כמ"ש בסי' תנ"ג ותס"ו) ומכל מקום מנהג זה אינו אלא חומרא בעלמא שמעיקר הדין אין אנו מחזיקין ריעותא לחוש שמא יש בקמח חשש חימוץ משהו:

תל – מנהג שבת הגדול ובו ג' סעיפים:

א

שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול שפסח מצרים היה מקחו מבעשור לחדש כמו שכתוב בעשור לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות וגו' ואותו היום שבת היה שהרי בה' בשבת יצאו ישראל ממצרים כמ"ש בסי' תצ"ד וכיון שט"ו בניסן היה בה' בשבת א"כ עשרה בניסן היה בשבת וכשלקחו ישראל פסחיהם באותו שבת נתקבצו בכורי אומות העולם אצל ישראל ושאלום למה זה הם עושין כך אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים הלכו בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את ישראל ולא רצו ועשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם וזה שכתוב למכה מצרים בבכוריהם וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת וקראוהו שבת הגדול ולמה לא קבעוהו בעשירי לחדש סתם בין שחל בשבת בין שחל בחול כדרך שנקבעו כל המועדים לפי שבעשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית כשחל בחול כמ"ש בסי' תק"פ ע"ש:

ב

נוהגין במדינות אלו שבשבת הגדול במנחה אין אומרים ברכי נפשי אלא אומרים עבדים היינו וכו' לפי שבשבת הגדול היתה התחלת הגאולה והנסים ואפילו שבת הגדול הוא ערב פסח אומרים עבדים היינו:

ג

נוהגין במדינות אלו כששבת הגדול הוא ערב פסח מפטירין בו במלאכי וערבה וגו' לפי שבאותו פרשה כתוב הביאו המעשר אל בית האוצר וגו' והרי זה מעין המאורע שבערב פסח הוא זמן הביעור דהיינו שבערב פסח של שנה הרביעית שבשמיטה ובערב פסח של שנה שביעית שבשמיטה חייב כל אדם להוציא מביתו כל המעשרות שהפריש מתבואתו כל הג' שנים שעברו מהשמיטה והיו המעשרות שהפריש מונחים בביתו ובערב פסח זה מחויב להביאן לבית הלוי (ואע"פ שיש אומרים שזמן הביעור אינו בערב יום טוב הראשון של פסח אלא בערב יום טוב האחרון של פסח וכן עיקר כמ"ש ביורה דעה סי' של"א מכל מקום נתפשט המנהג על פי סברא ראשונה):

תלא – זמן בדיקת החמץ ובו יא סעיפים:

א

אף על פי שאין אדם עובר על חמצו בבל יראה ובל ימצא אלא מליל ט"ו בניסן ואילך כמ"ש שבעת ימים שאור לא ימצא בבתים וגו' ולא יראה לך שאור בכל גבולך שבעת ימים וגו' אבל קודם שבעת ימים אינו עובר בלא תעשה כששהה החמץ בביתו מכל מקום עובר על מצות עשה מחצות יום י"ד ואילך בכל רגע ורגע שאינו מבער החמץ מן העולם שנאמר שבעת ימים מצות תאכלו אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם וגו' ומפי השמועה למדו שיום ראשון זה הוא י"ד בניסן ונקרא ראשון לשבעת ימי הפסח כלומר קודם להם וכוונת הכתוב לומר שבעת ימים מצות תאכלו וביום שקודם שבעת ימים תשביתו שאור וגו' ראייה לדבר זה ממה שאמרה תורה לא תשחט על חמץ דם זבחי כלומר לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים וזמן שחיטת הפסח הוא בי"ד מחצות היום ולמעלה מכאן אתה למד שזמן השבתת החמץ הוא בזמן שחיטת הפסח דהיינו מחצות יום י"ד ולמעלה:

ב

ומה היא השבתה זו שאמרה תורה הוא שישבית ויבער החמץ מן העולם לגמרי עד ששום אדם לא יוכל עוד להנות ממנו ועל דרך שיתבאר בסי' תמ"ה אבל אם רוצה לבטלו ולהפקירו אין זה מועיל כלום.

במה דברים אמורים לאחר שהגיע זמן איסור אכילתו והנאתו מן התורה דהיינו מחצות היום י"ד ולמעלה שהאוכל או הנהנה אז מן החמץ עובר בלא תעשה שנאמר לא תאכל עליו חמץ כלומר על קרבן הפסח ולא בא הכתוב להזהיר שלא לאכול חמץ בשעת אכילת הפסח דהיינו בליל ט"ו שהרי כבר נאמר ולא יאכל חמץ אלא בא להזהיר שלא לאכול חמץ בשעת שחיטת הפסח דהיינו מחצות יום י"ד ולמעלה וקבלו חכמים שאיסור חמץ בי"ד דומה לאיסורו כל ז' ימי הפסח שכשם שכל ז' ימי הפסח הוא אסור אפילו בהנאה מן התורה שנאמר ולא יאכל כלומר לא יהא בו היתר המביא לידי שום אכילה אפילו של היתר דהיינו היתר הנאה שסתם הנאה באה לידי אכילה שלוקח בדמים מאכל כך מחצות יום י"ד ולמעלה הוא אסור אפילו בהנאה וכיון שאסור לו להנות ממנו הרי אין לו שום זכות בו ואינו שלו כלל ולפיכך אינו יכול לבטלו ולהפקירו אבל קודם שהגיע זמן איסור הנאתו יכול הוא לבטלו ולהפקירו ומוותר לו מן התורה להשהותו עמו בבית כל ימי הפסח שאינו עובר מן התורה בבל יראה ובל ימצא אלא על חמץ שלו שלא הפקירו שנאמר ולא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל הפקר:

ג

אבל חכמים גזרו שאין ביטול והפקר מועיל כלום לחמץ אף קודם שהגיע זמן איסור הנאתו אלא הוא צריך לחפש אחריו במחבואות ובחורים (אם דרך להשתמש שם כל השנה כמו שיתבאר בסי' תל"ג) ולבדוק ולהוציאו מכל גבולו ולעשות לו כמשפט שיתבאר בסי' תמ"ה:

ד

ומפני ב' דברים נזקקו חכמים לכך הא' לפי שהביטול וההפקר תלוי במחשבתו של אדם שיפקירנו בלב שלם ויוציאו מלבו לגמרי ולפי שאין דעת כל בני אדם שוין ואפשר מי שיקל בדבר ולא יפקירנו בלב שלם

ולא יוציאנו מלבו לגמרי לפיכך גזרו שאין ביטול והפקר מועיל כלום עד שיוציא את החמץ מכל גבולו (עיין סי' תמ"ה) הב' לפי שהאדם רגיל בכל השנה בחמץ ומחמת רגילותו קרוב הוא לשכחה שישכח את איסורו ויאכל ממנו אם יהיה מונח בגבולו בפסח לפיכך הצריכו לחפש אחריו ולבדוק ולהוציא מכל גבולו קודם שיגיע זמן איסור אכילתו:

ה

וזמן בדיקה זו מן הדין היה ראוי לקובעה ביום י"ד בתחלת שעה ששית כדי שישלים כל אחד בדיקתו בסוף שעה ששית ויבער החמץ בתחילת שעה ז' כמשפט האמור בתורה וכמו שיתבאר בסי' תמ"ה אלא לפי שביום רוב בני אדם אינם מצוים בבתייהם אלא טרודין בעסקיהם בשווקים וברחובות וכשתגיע שעה ששית קרוב הדבר שישכחו חובת הבדיקה לפיכך תקנו חכמים זמן הבדיקה בליל י"ד שבלילה כל אדם מצוי בתוך ביתו אלא שאף בעודו בתוך ביתו יש לחוש שמא יתעסק באכילה ושתיה ושינה או במלאכה או בתורה אם הוא תלמיד חכם ועל ידי כן ישכח חובת הבדיקה לפיכך היה ראוי לתקן ולקבוע זמן הבדיקה תיכף ומיד בכניסת האדם לתוך ביתו סמוך לערב שברגע זה הוא פנוי מכל עסקים אלא לפי שצריך לחפש אחריו בחורים ובסדקים וחיפוש זה אי אפשר אלא לאור הנר שנאמר בעת ההיא אחפש את ירושלים בנרות וגו' מכאן סמכו חכמים שאור הנר יפה לבדיקת חמץ ואין הנר מאיר ומבהיק יפה ביום כי אם בלילה לפיכך איחרו זמן הבדיקה עד זמן הבהקת הנר דהיינו צאת הכוכבים [כשיש עדיין אור היום קצת].

ובאותו זמן שבין כניסת האדם לביתו ובין זמן הבדיקה דהיינו צאת הכוכבים (א) ושיעור אותו זמן שביניהם כמו חצי שעה אסרו לו לאכול וללמוד אפילו פרק אחד אע"פ שיוכל לגמור הפרק קודם צאת הכוכבים מכל מקום יש לחוש שמא ע"י עיונו בלמודו ישכח חובת הבדיקה וילמוד יותר או שמא יבוא לו עיון חדש בלמודו וישהה בעיונו עד זמן מה לאחר צאת הכוכבים (כשיש עדיין אור היום קצת) וכן אסרו בחצי שעה זו לעשות כל הדברים האסורים לעשותם קודם תפלת מנחה או תפלת ערבית כמו שנתבאר סי' רל"ב ורל"ה ומי ששכח ולא בדק בליל ארבעה עשר ונזכר ביום ארבעה עשר הרי הוא אסור בכל הדברים הללו עד שיבדוק:

ו

ואפילו אם היה עוסק באחד מכל הדברים הללו קודם שהגיע זמן הבדיקה חייב להפסיק כשיגיע זמנה ואפילו היה עוסק בהיתר דהיינו שהתחיל לעסוק קודם חצי שעה לפני צאת הכוכבים ואפילו הוא עוסק בתלמוד תורה שאם לא יפסיק לבדוק מיד בתחלת כניסת הלילה אע"פ שיבדוק אח"כ הרי זה מבטל תקנת חכמים שתקנו לבדוק בצאת הכוכבים מיד כשיש עדיין אור היום קצת.

ואף על פי שעדיין לא קרא ק"ש של ערבית וק"ש היא מצות עשה של תורה וגם היא תדירה בכל יום ויום ב' פעמים וכל התדיר מחבירו קודם את חבירו אעפ"כ צריך להקדים את הבדיקה לפני ק"ש ותפלה לפי שהיא מצוה עוברת שאם לא יבדוק מיד בצאת הכוכבים הרי הוא נקרא עובר על תקנת חכמים אבל בק"ש אף על פי שמצוה מן המובחר לקרותה בתחלת הלילה מכל מקום אינו נקרא עובר על תקנת חכמים אלא אם כן קורא אותה אחר חצי הלילה כמו שנתבאר בסימן רל"ה:

ז

במה דברים אמורים במי שרגיל להתפלל ק"ש ותפלה של ערבית כל השנה בתוך ביתו אבל מי שרגיל להתפלל כל השנה עם הצבור מבעוד יום ועכשיו לא התפלל עמהם יקרא קריאת שמע ויתפלל מיד בצאת הכוכבים ואח"כ יבדוק דכיון שאינו רגיל כל השנה להתפלל ערבית בביתו יש לחוש שמא ע"י טרדתו והשתדלותו בבדיקת החמץ ישכח על ק"ש ותפלה:

ח

וכל זה בתפלת יחיד אבל אם יש עשרה שמתפללים ערבית בזמנו דהיינו צאת הכוכבים יתפללו מיד בצאת הכוכבים ואח"כ ילכו לבתיהם לבדוק החמץ שאם ילכו לבדוק קודם תפלת ערבית יהיה טורח לקבצם אח"כ להתפלל בעשרה ותתבטל מצות תפלת הצבור לגמרי מחמת הקדמת הבדיקה אבל אם יתפללו בעשרה קודם הבדיקה לא תתבטל מצות הבדיקה לגמרי:

ט

וכן במקומות שיש חבורות שיש להם שיעור קבוע ללמוד הלכות פסוקות בבהכ"נ אחר התפלה אל יבטלו למודם בלילה זו מחמת בדיקת חמץ שהרי אפשר לבדוק אחר כך ולא תתבטל מצות הבדיקה לגמרי ואין לחוש שמא ימשכו בלמודם עד שישכחו חובת הבדיקה שהרי מוכרחים הם לבוא אל בתיהם ללון שבוודאי לא ילינו בבית הכנסת וכשיבא כל אחד מהם לביתו יזכור חובת הבדיקה:

י

במה דברים אמורים כשעוסקין בדבר הלכה בלא פלפול אבל אסור לעסוק בפלפול אפילו בבהכ"נ שיש לחוש שמא ימשוך כל כך בפלפול עד שיהיה לבו טרוד באותו פלפול וישכח חובת הבדיקה אף בבואו לביתו:

יא

אם הוא יושב ולומד קודם צאת הכוכבים (ב)it> ואומר לחבירו שאינו לומד שכשיגיע זמן הבדיקה יזכיר אותו ויפסיקו מלמודו הרי זה מותר אף אם הוא תוך חצי שעה לפני צאת הכוכבים:

תלב – דין ברכת בדיקת החמץ ובו יב סעיפים:

א

קודם שיתחיל לבדוק צריך לברך כמו שמברכין על כל מצות מדברי סופרים ומה הוא מברך בא"י אמ"ה אקב"ו על ביעור חמץ ואע"פ שבשעה זו אינו מבערו עדיין מכל מקום כיון שלאחר הבדיקה מיד הוא מבטל ומפקיר כל החמץ שנשאר בביתו שלא מצאו בבדיקה זו הרי ביטול זה נקרא ביעור כדינו לחמץ שאינו ידוע לו שלא מצאו בבדיקה והחמץ הידוע לו הוא מצניעו עד למחר שיאכל ממנו עד שעה ה' והמותר מבערו מן העולם וביעור זה שביום י"ד וביטול זה שבלייל י"ד אין מברכין עליהם כלום והן נפטרין בברכה שבירך על הבדיקה שהיא תחילת הביעור לפיכך מברכין עליהם על ביעור חמץ:

ב

ולמה אין מברכין על בדיקת חמץ שהוא מתחיל בה מיד לפי שאין הבדיקה תכלית המצוה שהרי מי שבדק ולא ביער את החמץ שמצא בבדיקה לא עשה ולא כלום וכן אם לא ביטל חמצו אחר הבדיקה עדיין לא נגמרה מצות ביעור חמץ:

ג

ולמה אין מברכין שהחיינו קודם הבדיקה והרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן לפי שמצוה זו היא לצורך הרגל לתקן הבית ולבער החמץ מתוכו לצורך המועד לפיכך היא נפטרת בברכת שהחיינו שמברכין ברגל בקידוש לילה:

ד

אם בירך אקב"ו לבער חמץ יצא ואין צריך לחזור ולברך וכן כיוצא בזה בשאר מצות שמברכין עליהם בלשון על כמו על אכילת מצה על אכילת מרור אם בירך עליהן בלמ"ד לאכול מצה לאכול מרור יצא וכן כל המצות שמברכין עליהן בלמ"ד לקבוע מזוזה לקרוא את הלל אם בירך בלשון על קביעת מזוזה על קריאת הלל יצא אבל לכתחלה צריך לברך על כל מצוה ברכה שתקנו לה חכמים וטעם שינוי הנוסחאות בברכת המצות הוא מבואר בראשונים ע"ש:

ה

אם שכח לברך קודם התחלת הבדיקה אם נזכר קודם שגמר את הבדיקה לגמרי דהיינו שנשאר לו עדיין לבדוק מקום אחד או אפילו זוית אחת ואפילו חור אחד (אם הוא בענין שיש לחוש שמא יש שם בחור כזית חמץ עיין סי' תמ"ו) חייב לברך קודם שיגמור בבדיקה זו אבל אם נזכר לאחר שגמר בדיקתו לגמרי לא יברך כלום שכל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן אבל לאחר גמר עשייתן היאך יברך וצונו לעשות מצוה פלונית ואינו עושה כלום שכבר עשה (א); ויש מי שאומר שאף על פי כן יברך למחר בסוף שעה ה' כששורף את החמץ שמצא בבדיקה שהרי שריפה זו עיקר ביעור חמץ והיה ראוי לברך עליה אלא שפוטרין אותה בברכת על ביעור חמץ שמברכין בשעת בדיקה וזה שלא בירך בשעת בדיקה צריך לברך בשעת השריפה ויש לחוש לברך אותה בלא שם ומלכות:

ו

אסור להפסיק בשום דיבור בין הברכה לתחלת הבדיקה כדרך שאסור להפסיק בשאר כל המצות בין הברכה לתחלת עשיית המצות ולכתחילה יזהר שלא ידבר בינתיים כלל אפילו מעניני צרכי הבדיקה אלא אם כן הוא בענין שאי אפשר לו להתחיל לבדוק אם לא ישיח אבל אם עבר ושח בינתיים בצרכי הבדיקה אין צריך לחזור ולברך אפילו היה אפשר לבדוק בלא שיחה זו אבל אם שח בינתיים שיחה שאינה מענין הבדיקה כלל צריך לחזור ולברך:

במה דברים אמורים כששח קודם שהתחיל לבדוק אבל אם שח לאחר שהתחיל לבדוק אין צריך לחזור ולברך כיון שכבר התחיל במצוה שבירך עליה (עיין סי' תקצ"ב) וכן אם הולך ובודק מחדר לחדר ומבית לבית אין הליכה זו שבאמצע מצוה חשובה הפסק להצריכו לחזור ולברך כמו שאין השיחה שבאמצע מצוה חשובה הפסק.

ומכל מקום לכתחלה אין להשיח שום שיחה באמצע הבדיקה אפילו בדברי תורה כי אם מעניני צרכי הבדיקה לפי שיש אומרים שאף המשיח באמצע המצוה הרי זה הפסק וצריך לחזור ולברך כשיגמור המצוה ואינו דומה למשיח באמצע סעודתו כשיושב בסוכה שאין צריך לחזור ולברך לישב בסוכה לפי שאינו מוכרח בישיבה זו שלאחר השיחה שאם ירצה שלא לאכול עוד ושלא לישב בסוכה הרשות בידו אבל בבדיקת חמץ מוכרח הוא לגמור את הבדיקה שלאחר השיחה שחייב לבדוק בכל המקומות שמכניסין בהן חמץ ואלו היה שוכח לברך בתחילת בדיקתו היה חייב לברך בגמר בדיקתו לכן גם עכשיו חייב לחזור ולברך כיון שהפסיק בשיחה אחר ברכה הראשונה וכן כיוצא בזה בשאר כל מצות שהן חובה ואי אפשר לאדם לפטור את עצמו מהן:

ח

חובת הבדיקה היא על בעה"ב אבל בני ביתו האוכלים משלו אין חיוב הבדיקה חל עליהם כלל (אלא אם כן אין האיש בביתו כמ"ש סי' תל"ו) כיון שאין החמץ שלהם.

אבל אם בעה"ב רוצה לעשות בני ביתו שלוחים לדבר מצוה שיבדקו הם הרשות בידו ויברכו הם ברכת על ביעור חמץ.

ומכל מקום נכון הדבר שיבדוק הוא בעצמו שכן הוא בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו ואם אינו יכול לטרוח בעצמו לבדוק בכל החדרים ובכל המקומות יבדוק הוא אחד או זוית אחת ויעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שמברך על בדיקתו ויכוין להוציאם בברכתו והם יענו אמן אחר ברכתו ויתכוונו לצאת בברכתו ויתפזרו לבדוק איש איש למקומו ויזהרו שמיד אחר ששמעו הברכה יתחילו לבדוק בחדרים הסמוכים לבית ששמעו הברכה בתוכו אבל לא ילכו מיד לבית אחר לבדוק לפי שההליכה מבית לבית חשובה הפסק בין הברכה לתחלת עשיית המצוה כמו שנתבאר בסימן ח' ע"ש:

ט

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שעברו והפסיקו בין שמיעת הברכה לתחלת הבדיקה או אפילו לא שמעו כלל את הברכה מבעה"ב אינן צריכים לברך על בדיקתם כיון שהם עצמם אינם חייבים בבדיקה זו ואינן בודקין אלא כדי לפטור את בעה"ב מחיובו (ב) <gt; ; וכיון שבעה"ב בעצמו אם היה בודק גם אותן המקומות שבני ביתו בודקין לא היה מחויב לחזור ולברך על אותן המקומות כיון שכבר בירך פעם אחת לפיכך גם בני ביתו שעושים שליחותו אינם חייבין לברך ומכל מקום לכתחלה אין להם לבדוק בלא שמיעת הברכה שהרי הם עושים מצוה ואין לעשות מצוה בלא ברכה לפנייה:

י

כשהוא רוצה לעשות שליח לבדיקת חמץ יכול לעשות אפילו עבד או אשה או קטן שיש בו דעת ויכולת לבדוק ככל משפטי הבדיקה שיתבאר בס' תל"ג שהכל כשרים לבדיקת חמץ והכל נאמנים על הבדיקה ואין חוששין שמא יתעצלו לבדוק יפה וישקרו לומר יפה בדקנו דכיון שבדיקת חמץ אינו אלא מדברי סופרים שמן התורה די בביטול בלבד כמו שנתבאר בס' תל"א לפיכך האמינום חכמים והם אמרו לבדוק והם אמרו שהללו נאמנים על הבדיקה (ואע"ג דכל היכא דאתחזק איסורא דרבנן אין הקטן נאמן לומר תקנתא האיסורא כמ"ש ביורה דעה סי' קכ"ז והכא נמי אתחזק איסורא שהבית הוא מלא חמץ כל השנה אפילו הכי נאמן הקטן לומר בערתי החמץ מן הבית הואיל והיה בידו לבער וכל דבר שהיה בידו לעשותו נאמן לומר שעשאה כמו שנתבאר ביורה דעה שם ובס' ק"כ ע"י שם).

ומכל מקום מצוה מן המובחר שלא לסמוך לכתחלה בבדיקתו אלא על אנשים בני חורין שהגיעו לכלל המצות דהיינו מי"ג שנה ואילך לפי שהבדיקה כהלכתה יש בה טורח גדול ויש לחוש שמא יתעצלו ולא יבדקו יפה:

יא

הנוהגים להניח פתיתי חמץ בבית בכמה מקומות קודם בדיקת הבודק יזהרו להניח חמץ קשה שאינו מתפרר שמא יתפרר ממנו מעט וישאר ממנו בבית בפסח וגם יזהרו לשמרו שלא יגררו ממנו עכברים או קטנים ועל דרך שיתבאר בס' תל"ד ומעיקר הדין אין צריך כלל להניח פתיתים הללו קודם בדיקה שאף אם יבדוק הבודק ולא ימצא שום חמץ בבדיקתו אף על פי כן לא בירך לבטלה שכך המצוה לבדוק החמץ ולחפש אחריו שמא ימצא ממנו מאומה ואם לא מצא אין בכך כלום וכבר קיים המצוה כתיקונה אבל כבר נתפשט המנהג להניח ומנהגן של ישראל תורה היא:

יב

יש מהמדקדקים ליטול ידיהם קודם הבדיקה ואע"פ שהנוטל ידיו במקום שלא תקנו החכמים הרי זה מגסי הרוח מכל מקום מאחר שבדיקת חמץ היא באה לטהרת הרגל כמ"ש למעלה א"כ מצוה חשובה היא וראויה להיות בנקיות:

תלג – דיני בדיקת החמץ ובו מג סעיפים:

א

הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר ולא לאור הלבנה ולא לאור החמה כגון אם עבר ולא בדק בליל י"ד וחייב הוא לבדוק ביום י"ד כמו שיתבאר בס' תל"ה לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר שאור הנר יפה לבדיקה וחיפוש במחבואות בחורים ובסדקים:

ב

במה דברים אמורים בחדר מקורה שיש לו ד' מחיצות ואין אור החמה נכנס לתוכו אלא דרך חורים וחלונות אבל חדר שאין לו אלא ג' מחיצות אע"פ שהוא מקורה והוא הנקרא אכסדרה כיון שאורו רב מאוד יכול לבדקו לכתחלה ביום בלא אור הנר אפילו ביום המעונן:

ג

ואפילו חדר שיש לו ד' מחיצות אם יש שם ארובה בגגו (פירוש שגגותיהן היו שוין ולא היה עליהם עוד גג אחר משופע מלמעלה) וארובה זו היא פתוחה לגמרי שאין בה מחיצה של זכוכית מותר לבדוק בקרקעית החדר שכנגד הארובה ביום בלא אור הנר אפילו הוא יום המעונן אבל שאר קרקעית החדר שאינה כנגד הארובה ממש צריך לבדוק לאור הנר:

ד

וכן חלון שבכותל אם אין בה מחיצה של זכוכית כל מה שמכוון כנגדו ממש אין צריך בדיקה לאור הנר אם הוא בודק ביום אפילו הוא יום המעונן:

ה

וכל זה כשעבר או שכח ולא בדק בליל י"ד אבל לכתחלה אפילו אכסדרה ושכנגד ארובה וחלון אין לבדוק כי אם בליל י"ד לאור הנר ואפילו אם רוצה להקדים ולבודקם ביום י"ג לאור החמה אינו רשאי שמבטל הוא תקנת חכמים שתקנו לבדוק בלילה בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ומכל מקום אם עבר ובדק את האכסדרה ביום י"ג או בשאר ימות השנה ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ יצא ואין צריך לחזור ולבודקה בליל י"ד לאור הנר:

ו

אבל שאר כל החדרים שיש בהם ד' מחיצות אם עבר ובדקו ביום י"ג לאור הנר צריך לחזור ולבודקו בליל י"ד לפי שאין אור הנר מבהיק יפה ביום ואפילו אם בדק חדר אפל ביום י"ג לאור הנר שהחשך בתוכו שוה ביום ובלילה אף על פי כן צריך לחזור ולבודקו בליל י"ד לפי שאין הבהקת הנר ביום אפילו בחדר אפל דומה להבהקתו בלילה:

ז

אבל אם רוצה לבדוק כל חדריו בליל י"ג או בשאר לילות השנה לאור הנר ולהזהר שלא להכניס לשם עוד חמץ הרשות בידו רק שלא יברך על בדיקה זו כמו שיתבאר בסימן תל"ו לפיכך נכון הדבר שישיר חדר אחד לבודקו בליל י"ד ולברך על בדיקתו שלא להפסיד ברכה בידים ומכל מקום אף אם בדק כל חדריו ולא שייר כלום צריך הוא לחזור ולבודק פעם אחרת לא פחות חדר אחד בליל י"ד כיון שבלילה זה חל חיוב הבדיקה על כל ישראל שלא בדקו עדיין חל החיוב גם על זה שבדק כבר שלא לחלק בינו ובין כל ישראל.

ויש חולקין על זה ואומרים שאין צריך לחזור ולבודק כלום בליל י"ד כיון שכבר בדק כל חדריו כדינם בלילה לאור הנר ויש לחוש לדבריהם שלא לברך כשחוזר ובודק חדר אחד בליל י"ד:

ח

אין בודקין לאור האבוקה אלא לאור נר קטן יחידי לפי שאור האבוקה אין יכול להכניסו לחורים וסדקים וגם הוא מתיירא שלא ישרוף בו הבית ויהא לבו טרוד ביראה זו ולא יבדוק יפה.

ולכתחלה יש להזהר שלא לבדוק כי אם בנר של שעוה אבל לא בנר של חלב לפי שהוא מתיירא שלא יטיף ממנו על כלים כשרים ולא בנר של שומן לפי שמתיירא שלא יטיף ממנו על הבגדים ויטנפם וגם אינו יכול להכניסו יפה לחורים ולסדקים אבל בדיעבד שכבר בדק (ב) $gt;it;$ באחד מנרות הללו יצא ואין צריך לחזור ולבדוק בנר של שעוה וכן אם הוא שעת הדחק שאין לו נר של שעוה הרי זה כדיעבד ויבדוק לכתחלה בנרות אחרות ומכל מקום אם אפשר לו בנר של שומן לא יבדוק בשל חלב שכשהוא בודק בשל שומן אינו מתיירא רק שלא יטיף על כלי חלב אבל לא על כלי בשר מה שאין כן בשל חלב ואם אין לו של שומן ויש לו של חלב יבדוק בו ולא יבדוק בשל שומן שאינו יכול להכניסו יפה לחורים ולסדקים כמו של חלב:

ט

אם עבר ובדק לאור האבוקה לא יצא וצריך לחזור ולבדוק לאור הנר ויש מי שאומר שאין צריך לחזור ולבדוק ויש לחוש לדבריו שלא לברך כשחוזר ובודק:

י

נר של שמן שדולקין בתוכו ב' פתילות דינו כאבוקה שאפילו עבר ובדק בו צריך לחזור ולבדוק וכן אם הדליק ב' נרות של שעוה וסמכן זו לזו ובדק בהן לא עלתה לו בדיקה ואפילו קלען יחד ועשאן כעין נר אחד (או שדיבק וחיבר זו לזו עד שנעשו נר אחד) מכל מקום כיון שיש כאן ב' פתילות דולקות הרי זו אבוקה:

יא

אין בודקין לאור העצים שהעץ אינו דולק יפה כשהוא יחידי ושני עצים אפילו הם דקים מאד דינם כאבוקה ואפילו מין עץ שדולק יחידי שקורין (בלשון אשכנז ק"ן) אין לבדוק בו לכתחלה (אם יש לו נר של שעוה) דכיון שריחו רע וגם ניצוצות מנתזין ממנו כשדולק יש לחוש שעל ידי כן לא יבדוק היטב:

יב

כבר נתבאר בסימן תל"א שמן התורה כשמבטל את החמץ ומפקירו קודם זמן איסורו דיו ואם אינו רוצה לבטלו ולהפקירו $gt;it;$ חייב הוא לבדוק ולחפש אחריו מן התורה כשיגיע זמן איסורו ולבערו מן העולם לגמרי וכשהוא עושה כך אם בתוך הפסח מצא כזית חמץ בביתו שלא מצא בבדיקתו לא עבר עליו למפרע בבל יראה ובל ימצא שהרי אנוס הוא כיון שבדק כדינו.

ואינו חייב לבדוק מן התורה אלא במקומות שרגיל להשתמש בהן חמץ כל השנה בתדירות כגון הבית וחדריו שרגיל לאכול בהן חמץ כל השנה ואי אפשר שלא נתפרר ונפל שם פירור חמץ שיש בו כזית ועובר עליו בבל ימצא מן התורה אע"פ שאינו נראה לו (עיי' ס' ת"מ) כל ימי הפסח אבל שאר החדרים שאינו רגיל להשתמש בהן חמץ בתדירות וקרוב הדבר שלא נשתייר בהן חמץ כזית אין צריך לבדוק מן התורה אע"פ שלא ביטל:

יג

אבל מדברי סופרים אף על פי שביטל כל חמצו חייב הוא לבדוק ולחפש אחריו בכל המקומות שיש לחוש ולהסתפק שמא הכניס לשם חמץ באקראי לפיכך כל חדרי הבית והעליות אפילו אותן שברי לו שלא אכל בהן חמץ מעולם הרי הם צריכים בדיקה כדינה בלילה לאור הנר לפי שלפעמים אדם קם מתוך סעודתו ופתו בידו ונכנס לחדרו להשתמש בהן תשמישיו כגון חדר המשכנות שלפעמים נכנס לתוכו באמצע הסעודה להוציא משם משכון להחזירו לבעליו ויש לחוש שמא שכח שם את פתו או שמא נתפרר ממנו שום פירור חמץ:

יד

אבל אותן חדרים שאין דרך האדם ליכנס בהן בתוך הסעודה כגון אוצרות יין ושכר שאין מסתפק מהן לשותותן או למכור מהן וכן בית התבן אין צריכים בדיקה אלא אם כן ידוע לו שהכניס לשם חמץ פעם אחת:

טו

אבל אוצרות יין ושכר שמסתפק מהן צריכין בדיקה שלפעמים באמצע הסעודה הם כלים על השלחן והולך השמש להביא מהן ופתו בידו וכן החדרים שמשמין בהם מלח או גבינות או מיני כבושים או נרות הרי הם צריכים בדיקה שלפעמים הם כלים באמצע הסעודה והולך השמש להביא מהן ופתו בידו:

טז

אבל אותן חדרים שמשמין דברים שיש קבע לסיפוקן דהיינו שהשמש יודע קודם הסעודה כמה צריכין לסעודה זו והולך ומביא ואין צריך להביא עוד באמצע הסעודה כגון אוצרות של שמן וכיוצא בו דברים שאין רגילין בהן תדיר ואין דרך לימלך ולהביאן עוד על השלחן באמצע הסעודה אין צריך בדיקה ואם הוא מקום שרגילין להדליק בו נרות של שמן צריך בדיקה אם דרך להסתפק ממנו לנרות:

יז

חורים שבכותל הבית וכן זיזים הבולטים מהכתלים אם אינן גבוהים יותר מדאי ולא נמוכים יותר מדאי הרי הן צריכין בדיקה לפי שדרך להשתמש בהן (אבל חורים קטנים מאד וכן הסדקים קטנים שבכותלים שאין ראוי לשום תשמיש אינם צריכים בדיקה) ויש לחוש לשמא נשתמש בהן חמץ ונשאר מונח שם פירורי חמץ אבל אם גבוהים כל כך עד שאין יד אדם מגעת לשם וכן אם הם נמוכים למטה מג' טפחים סמוך לקרקע הבית אינם צריכים בדיקה שמן הסתם לא נשתמשו בו אבל אם ידוע לו שנשתמש בהן חמץ אפילו פעם אחת הרי הן צריכין בדיקה ובבית שהתינוקות מצויין בו אפילו הנמוכים מג' טפחים צריכין בדיקה שמא הצניעו שם התינוקות מעט חמץ:

יח

וכל זה בחורים שבכותלים אבל החורים וסדקים שבקרקעית הבית צריכין בדיקה אף על פי שאין תינוקות מצויין שם שיש לחוש שמא נפל ונתגלגל לשם מעט חמץ:

יט

ואם קרקעית הבית היא מרוצפת בנסרים ויש ביניהם חורים קטנים עמוקים ואין יכול להכניס את ידו לתוך החור לבדוק אין צריך לקעקע את הנסרים לבדוק תחתיהם (ד)it> ואפילו אם ראה שנפל חמץ לחור זה הקטן ואם לא יוציאנו משם יהיה מונח שם כל ימי הפסח אעפ"כ אין מטריחין אותו להוציאנו משם אלא מבטלו ודיו שהרי עיקר תקנת בדיקת החמץ אחר שביטלו אינה אלא משום גזירה שמא יבוא לאוכלו בפסח וזה החמץ שהוא מונח במקום שאינו יכול להכניס ידו לתוכו בודאי לא יאכלנו בפסח:

כ

וכן הדין בחור שהוא רחב ויכול להכניס ידו לתוכו אלא שהוא עמוק מאד ואין יד אדם מגעת לבדוק ככולו בין שהחור הוא בכותלי הבית בין שהוא בקרקעיתו הרי הוא בודק בתוכו עד מקום שידו מגעת והשאר די לו בביטול אפילו יש שם ודאי חמץ עיין סוף סי' תל"ח:

כא

כותל עב מאד שהוא מחיצה בין ב' בתים של ב' בני אדם והחור עובר בתוכו מעבר אל עבר זה בודק מצד זה עד מקום שידו מגעת וזה בודק מצד זה עד מקום שידו מגעת ושאר אורך החור שבאמצע הכותל יש לחוש שמא נתגלגל לתוכו חמץ מצד זה ושמא נתגלגל לתוכו חמץ מצד זה לפיכך שניהם חייבים לבטל כל חמץ שיש בו אפילו אינן יודעים בבירור שיש שם חמץ:

כב

ואם זה הכותל הוא מחיצה בין ביתו של ישראל לביתו של נכרי לא יבדוק הישראל כלל את חורי הכותל העוברים בתוכו מעבר אל עבר ואפילו אם יש שם חמץ ודאי בתוכו אין צריך לבדוק ולהוציאנו משם בליל י"ד מפני חשש סכנה שכשיראה הנכרי את הישראל שהוא ממשמש בחור לאור הנר יאמר כשפים הוא עושה לי ומכל מקום למחר ביום י"ד יבדוק בו לאור היום עד מקום שידו מגעת אפילו אין שם חמץ ודאי שכשמשמש בו לאור היום אין כאן חשש סכנה שהרי כך היה משתמש בו כל ימות השנה לאור היום (שכל חור שאין דרך להשתמש בו כלום אין צריך בדיקה כלל כמו שנתבאר למעלה) והשאר די לו בביטול אפילו יש שם ודאי חמץ:

כג

גג המשופע כמו גגות שלנו אין צריך בדיקה מפני שאינו ראוי לשום תשמיש (אבל גג השוה שתחת גג המשופע אם דרך להשתמש צריך בדיקה אלא אם כן הוא מיוחד לתשמיש שאין דרך להשתמש בו באמצע הסעודה כגון שעשאו אוצר ליין או שכר ואינו מסתפק ממנו כלל לא לשתות ולא למכור וכל כיוצא בזה כמו שנתבאר למעלה) ואפילו גג משופע שהוא נמוך מאד ואפילו הוא עומד בתוך הבית כגון גג המגדל (פירוש כגון אלמע"ר או שאפ"ע בל"א ומצניעים בתוכו כלים ואוכלים) אין צריך בדיקה אבל תוך המגדל וכן תוך התיבות צריכים בדיקה שהוא משתמש בהם חמץ לפעמים:

כד

רפת של בקר אין צריך בדיקה שכל חמץ שנפל שמה יש לתלות שהבהמות אכלוהו והרי יש כאן ספק ספיקא שמא לא היה שם חמץ מעולם ואם תמצא לומר היה שמא אכלוהו הבהמות וספק אכילת הבהמות מוציא מידי ספק חמץ:

כה

וכן לול של תרנגולים אין צריך בדיקה שכל חמץ שהיה שם יש לתלות שהתרנגולים אכלוהו (ה);gt; וכן בית שהתרנגולים מצויין בו אין צריך בדיקה בקרקעיתו במה דברים אמורים כשסמוך לפסח דהיינו כל שלשים יום לפני הפסח נזהר שלא לאכול חמץ בתוך זה הבית אבל אם לא נזהר מלאכול בתוכו חמץ בתוך שלשים יום לפני הפסח הרי קרקעיתו צריך בדיקה כדינה בלילה לאור הנר דכיון שאכלו שם חמץ א"א שלא נפל שם חמץ על הקרקע והרי יש כאן ודאי חמץ וספק אכלוהו התרנגולים וספק לא אכלוהו ואין ספק מוציא מידי ודאי (ו);gt; אבל כל חמץ שנפל לתוכו זמן רב קודם פסח דהיינו קודם ל' יום יש בו ב' ספיקות להקל שמא אכלוהו (ושמא לא הכניסו לשם חמץ) ואם תמצא לומר שלא אכלוהו התרנגולים שמא נתעפש באורך הזמן או נמאס עד שנפסל מאכילת כלב ואין צריך לבערו כלל כמ"ש בס"י תמ"ב *:

[* ואע"פ שחייב אדם לבדוק בכל החדרים שיש לחוש בהם לשמא הכניסו לשם חמץ פעם אחת אף שיש כמה ספיקות להקל, שמא לא הכניסו שם חמץ מעולם ואם תמצא לומר הכניסו שמא חזרו ונטלוהו כולו משם ולא נשתייר ממנו שם כלום ואם תמצא לומר נשתייר ממנו מעט שמא היה זמן רב קודם הפסח ונתעפש באורך הזמן או נמאס עד שנפסל מאכילת כלב, היינו לפי שעיקר תקנת חכמים שתקנו לבדוק ולחפש אחר החמץ אינה אלא על הספק שמא יש שם חמץ, ומן התורה אין לחוש כלל לספק כזה שכלל גדול בתורה אין מחזיקין ריעותא כמבואר ביורה דעה ס' ל"ט, אלא שחכמים מחמת חומר איסור החמץ החמירו לחוש אף לספק כזה ולכן התקינו מצות הבדיקה, ואם כן מה לי ספק אחד ומה לי כמה ספיקות. אבל ספק הרגיל מאד, שרגילות היא שהתרנגולים וכיוצא בהן אוכלין כל מה שמוצאין והוא קרוב לודאי, אלא שספק זה בלבד אינו יכול להוציא מידי ודאי גמור, דהיינו חזקת חמץ שהיה שם, שודאי גמור עדיף מקרוב לודאי, אבל אם יש להסתפק עוד ספק אחר דהיינו שמא נפסל מאכילת כלב באורך הזמן, אף על פי שספק זה אינו קרוב לודאי, מכל מקום על ידי ספק זה הורע כוחו של הודאי גמור, דכיון שיש להסתפק ספק אחר הרי אינו ודאי גמור ואינו אלא כקרוב לודאי שיש כאן חמץ, ויוכל ספק של אכילת תרנגולים שהיא קרוב לודאי להוציא מידי קרוב לודאי. ועיין בסימן תמ"ד שאפילו בית הצריך בדיקה בקרקעיתו אין צריך לבדוק ולחפש אלא אחר פירורין גדולים קצת, אבל פירורים הדקין אפילו רואה אותם מונחים על גביו אין צריך להגביהם ולבערם אם הם מונחים במקום דריסת רגלי בני אדם שמאליהם הם מתבערים על ידי דריסת הרגלים, אלא אם כן רואה אותם מונחים שם לאחר שהגיע שעה ששית שאז הוא חייב לבערם מן העולם מיד שיראם עיין שם].

כו

וכן הדין בכל החדרים שאין צריך בדיקה כלל מחמת שאין דרך להכניס בהן חמץ מעולם וראה קודם שלשים יום שהכניס עכבר בהם חתיכות חמץ אין צריך לבדוקן בליל י"ד מטעם שנתבאר אבל אם ראה תוך שלשים יום צריך לבדוקן בליל י"ד וע"ד שיתבאר בס"י תל"ח ועיין בס"י תס"ה:

כז

וכן $(ז)$; רפת של בקר ולול של תרנגולים אם ידוע לו שהיה בהם וודאי חמץ בתוך ל' יום לפני הפסח אלא שאינו יודע היכן הוא מונח שם הוא חייב לבדוק ולחפש בהם את החמץ בליל י"ד לאור הנר ולהוציאו משם.

ואם הוא רוצה ליתן לפני הבהמות ותרנגולים לאכול זה החמץ או חמץ אחר צריך הוא לעמוד עליהם עד שיגמרו לאכול ולעיין עליהם שלא ידחפו ויגלגלו מן החמץ כלום למקום אחר צנוע שאינו נראה שמא יהא מונח שם עד כניסת הפסח ויעבור עליו בבל ימצא ואם נשתייר מעט חמץ מאכילתם יטלנו משם ולא יניח לפניהם שמא ישאר מונח שם עד כניסת הפסח ואפילו אם דעתו לילך אליהם כשתגיע שעה ששית ולראות אם מונח שם מעט חמץ שיבערנו מכל מקום יש לחוש שמא כשתגיע שעת הביעור חמץ ישכח על החמץ שנתן לפניהם לפי שלא יעלה על דעתו אז לחוש שמא נשתייר מעט חמץ מאכילתם לפיכך צריך הוא בשעה שהוא נותן לפניהם לאכול שלא לזוז מהם עד שיגמרו לאכול ויצניע המשווייר כדרך שיתבאר בסימן תל"ד שאז בודאי לא ישכח לבערו בשעת הביעור כמו שאין שוכח לבער כל חמץ הידוע לו:

כח

קרקעית החצר אין צריך בדיקה לפי שעורבין ושאר עופות מצויין שם והם אוכלים כל חמץ שנופל ואפילו אם ידוע לו שיש שם בחצר ודאי חמץ אין צריך ליטלו משם בשעת בדיקת ליל י"ד ואפילו לכתחלה יכול להשליך חמץ לחצר קודם שתגיע שעה ששית וכשתגיע שעה ששית ילך לראות החמץ בחצר ואם עדיין הוא מונח שם שלא אכלוהו העורבים חייב לבערו מן העולם לגמרי מיד שיראנו כמו שיתבאר בסימן תמ"ה.

ואין חוששין שמא ישכח לילך ולראותו כשתגיע שעה ששית שאף אם ישכח עליו אין כאן איסור שבודאי נטלוהו העורבין קודם שהגיע שעה ששית והולכוהו למקום שבאו משם ואף על פי שנתבאר למעלה ויתבאר בסימן תל"ח ותל"ט שאין ספק אכילה מוציא מידי ודאי חמץ מכל מקום $(ח)$; נטילת העורבים וכיוצא בהם וגרירת החולדה והעכברים וכיוצא בהם היא ודאית אלא שהאכילה היא ספק כי שמא לא היו רעבים באותו שעה לפיכך גבי עכברים וכיוצא בהם משאר מיני חיה הגדלים בבית אנו מחמירים בודאי חמץ שאף אם גררוהו הרי הוא טמון בבית או בחצר ועובר עליו בבל ימצא ואין כאן צד היתר אלא לתלות שמא אכלוהו ואין ספק מוציא מידי ודאי אבל עורבים וכיוצא בהם שאינם בני תרבות וממקום אחר הם רגילין לבוא לכאן א"כ כשנטלוהו בוודאי הולכוהו למקום שבאו משם אלא שלכתחלה אין לסמוך על זה כשמגיע זמן הביעור דהיינו תחלת שעה ששית דכיון שהיה יכול לילך לחצר ולראות אם החמץ מונח עדיין שם ילך ויראנו:

כט

החורים שבכותלי החצר אם אינן גבוהים יותר מדאי ולא נמוכין יותר מדאי הרי הם צריכין בדיקה אם דרך להשתמש בהם לפי שהעורבים אינם מצויים בחורים:

חמץ שנפלה עליו מפולת (פירוש גל של אבנים ועפר) אם אין הכלב יכול להריח ריחו ולחפש אחריו דהיינו שיש עליו גובה ג' טפחים הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי ואינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה אף על פי שלא בטלו $g(u);it$; ואפילו לכתחלה יכול להפיל עליו מפולת מן התורה אף לאחר שהגיע זמן הביעור ובכך הוא מבוער מן העולם ולאחר הפסח יכול לפקח את הגל ולחזור ולזכות בחמץ הטמון אבל מדברי סופרים אפילו אם נפלה עליו מפולת מאליו צריך לבטלו קודם שתגיע שעה ששית גזירה שמא יתפקח הגל בתוך הפסח ויתגלה החמץ ויעבור עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה אם לא היה מבטלו קודם שעה ששית שמשעה ששית ואילך אינו יכול לבטל עוד דכיון שאינו יכול עוד ליהנות ממנו מחמת גזירת חכמים שאסרוהו בהנאה מתחלת שעה ששית ואילך הרי אין לו שום חלק וזכות בו ואינו נקרא שלו שיוכל לבטלו ולהפקירו.

ואם לא בטלה קודם שעה ששית יש אומרים שאף על פי שעבר על מצות חכמים אין קונסין אותו לפקח את הגל להוציא את החמץ משם ולבערו מן העולם.

ויש חולקין על כל זה ואומרים שאף שנפלה עליו מפולת גבוה ג' טפחים אינו כמבוער מן העולם לגמרי אלא הרי הוא כטמון בבורות שיחין ומערות שעובר עליו בבל ימצא מן התורה כמו שיתבאר בסימן ת"מ לפיכך אם אינו רוצה לפקח את הגל להוציא החמץ ולבערו בזמן הביעור הרי הוא חייב מן התורה לבטלו קודם שתגיע שעה ששית ובביטול זה הוא יוצא ידי חובתו אף מדברי סופרים שהרי עיקר גזירת חכמים שגזרו שאין ביטול והפקד מועיל לחמץ אינה אלא כדי שלא ישכח ויבא לאכול ממנו בפסח אם יבטלנו ולא יבערנו מן העולם לגמרי וחמץ זה שנפלה עליו מפולת גבוה ג' טפחים שאין הכלב יכול להוציאו משם ולהניחו במקום מגולה אין לחוש בו שמא יבוא אדם לאכול ממנו בפסח כיון שכל ימי הפסח יהיה טמון ומכוסה מן העין אבל אם לא ביטלו קודם שעה ששית חייב הוא מן התורה לפקח את הגל להוציא החמץ משם ולבערו ואם יש חשש סכנה לפקח בגל בידיים כגון שהוא מקום שמצוים שם עקרבים (אבל נחש לא ברי היזקא עיין ס' ק"ד) באשפות ובגלים הרי הוא $g(i);it$; חייב לשכור פועלים שיפקחו את הגל ע"י מרא וקרדום וכיוצא בהם בענין שאין בו חשש סכנה עד שיוציאו את החמץ משם.

ולענין הלכה $g(a);it$; יש להחמיר בשל תורה כסברא אחרונה ומכל מקום אם נפל עליו גל גדול שאי אפשר לפקחו אפילו על ידי מרא וקרדום והרי זה החמץ אבוד מבעליו ומשאר כל אדם הרי זה כמבוער מן העולם לגמרי לדברי הכל ואפילו לכתחלה $g(b);it$; אינו צריך לבטלו כלל שהרי אמרה תורה ולא יראה לך חמץ שלך אי אתה רואה וחמץ זה אינו נקרא שלך דכיון שאינו יכול להוציאו מן הגל הרי אין לו שום זכות בו:

לא

ואם נפל עליו גל קטן בענין שהכלב יכול להריח ריחו ולחפש אחריו ולהוציאו משם דהיינו שאין עליו גבוה ג' טפחים אע"פ שביטלו והפקירו חייב הוא לפקח את הגל ולבער החמץ בזמן הביעור גזרה $g(g);it$; שמא כשיוציאו משם הכלב לאכלו ישייר מעט מאכילתו ויניחנו מגולה וכשיראה אדם ישכח ויאכלנה ואם יש חשש סכנה לפקח בגל בידיים חייב הוא לפקח את הגל על ידי מרא וקרדום בענין שאין בו סכנה:

לב

במה דברים אמורים כשברי לו עכשיו בזמן הביעור שיש ודאי חמץ בתוך הגל אבל אם לא ברי לו עכשיו בשעת הביעור שיש בגל ודאי חמץ כגון חורים שבכותל שנשתמש בהם חמץ ואח"כ נפל הכותל ונעשה גל שיש להסתפק ולומר שמא כבר ניטל החמץ מהחורים קודם שנפל הכותל ולא נשתייר ממנו מאומה בהחורים ועכשיו בזמן הביעור אין מן החמץ כלום בתוך הגל ולפיכך אם כבר ביטל את החמץ הזה או שיכול עדיין לבטלו שאף אם יש עדיין בתוך הגל אינו חייב להוציאו משם ולבערו מן התורה אלא מדברי סופרים לא הטריחוהו חכמים להוציאו משם ע"י מרא וקרדום כיון שאפשר שאין שם חמץ כלל וגם לא הצריכוהו לבדוק ולחפש בגל בידים ולבטוח על הקב"ה שלא יזיקנו עקרב ששלוחי מצוה אינן ניזוקין (והא דחיישינן לסכנה גבי חור שבין ישראל לנכרי התם שכיחא היזקא והיכא דשכיחא הזיקא לא סמכינן אניסא אפילו כשעוסק במצות המקום שנאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאלו והרגני ויאמר ה' עגלת בקר תקח וגו' אבל הכא לא שכיחא הזיקא שמא אין כאן עקרב כלל בגל ואם תמצא לומר יש בו שמא לא יגע בו בידיו כשיבדוק ויחפש בגל ואם תמצא לומר יגע בו שמא לא יזיקנו כי לא יוכל מחמת שהוא מוטמן בגל ואין כאן אלא חששא בעלמא ולא חיישינן לה אלא לאחר שהשלים המצוה כמו שיתבאר) לפי שחשו חכמים שמא תאבד לו מחט בגל זה קודם בדיקה זו (שבשעת הבדיקה בודאי לא יאבד ממנו כלום ע"י טרדתו בבדיקה ששלוחי מצוה אינן ניזוקין לא בגופם ולא בממונם) ולא ירצה לחפש אחריה קודם בדיקה זו לפי שיתירא מעקרבים המצויין שם רק בשעת בדיקה שאז הוא עוסק במצוה יחפש גם אחר המחט ויש לחוש שמא גם אחר גמר הבדיקה יחפש גם כן אחר המחט ואז אין עוסק במצוה כלל ויוכל לבא לידי סכנה*.

[* אבל בשעת הבדיקה אפילו מחפש גם אחר המחט הוי ליה עוסק במצוה כמו האומר הרי סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן עולם הבא דהוי צדיק גמור במצוה אף שמתכוין גם להנאתו ולא אמרינן שלא לשמה הוא עושה אלא קיים מצות בוראו שצוהו לעשות צדקה ומתכוין בה אף להנאת עצמו שיחיה בנו או שיהיה בן עולם הבא.]

אבל אם לא ביטלו וכבר הגיע שעה ששית שאין בידו לבטלו חייב הוא לפקח (יד) ע"י מרא וקרדום ולבדוק ולחפש שמא יש שם מן החמץ שנשתמש בחורין תוך ל' יום לפני הפסח אבל החמץ שנשתמש בהם קודם ל' יום יש בו כמה ספיקות להקל שמא ניטל כולו מהחורים ושמא נתעפש באורך זמן (ושמא יש עליו גבוה ג' טפחים שהוא כמבוער מן התורה) ואין צריך לבערו אלא מדברי סופרים וחכמים לא הטריחוהו לפקח הגל על ידי מרא וקרדום כיון שאין שם חמץ ודאי:

לג

וכל זה כשהוא בענין שיש להסתפק שמא יש שם חמץ מונח בגל ואין עליו גבוה ג' טפחים אבל אם ברי לו שאם יש שם חמץ בגל יש עליו בודאי גבוה ג' טפחים אין צריך לטרוח ולפקח בגל ע"י מרא וקרדום אע"פ שנשתמש חמץ בחורים תוך ל' יום דכיון שיש כאן ספק שמא אין מן החמץ שנשתמש בחורים כלום בתוך גל זה שכבר ניטל כולו מן החורים קודם שנפל הכותל לכך יש להקל כהאומרים שהחמץ שנפלה עליו מפולת גבוה ג' טפחים אין צריך לפקח בגל כלל כדי לבערו אע"פ שלא ביטלו ואין בידו לבטלו:

לד

חמץ שנפלה עליו מפולת גבוה ג' טפחים וביטלו קודם שעה ו' כמשפטו ולאחר הפסח נתפקח הגל ונתגלה החמץ הרי הוא מותר (טו);gt&it& ; אפילו באכילה שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא

משום קנס שקנסוהו חכמים על שעבר בבל יראה ובל ימצא מן התורה או מדברי סופרים כמו שיתבאר בסי' תמ"ח וחמץ זה שנפלה עליו מפולת לא עבר עליו כלום אין לנו לקונסו (ועי' בסי' תל"ז שאם בשעה שנפלה עליו המפולת על החמץ היה בדעתו לפנות הגל לאחר הפסח ולזכות בחמץ שתחתיו הרי זה אסור בהנאה ע"ש הטעם):

לה

דרך אוצרי יין ושמן לסדר חביותיהן שורות שורות עד שממלאין כל קרקע המרתף בשורות של חביות וחוזרין ומניחין חביות על חביות כשורות התחתונות על פני כל אורך ורוחב המרתף וחוזרין ועושין כן כמה פעמים עד שנתמלא כל המרתף חביות מקרקעיתו עד תקרתו על פני כל ארכו (פירוש מן הכותל שבו פתוח הפתח ועד הכותל שכנגדו נקרא אורך ומן הכותל שבצד זה ועד הכותל שבצד זה נקרא רוחב) ועל פני כל רחבו כשהוא בא לבדוקו מחמץ (וכגון שדרך להסתפק ממנו שהוא צריך בדיקה כמו שנתבאר למעלה) אין צריך לבדוק בכולו אלא בודק בין החביות שבשתי שורות העליונות הסמוכות לכותל שבו הפתח דהיינו שורה אחת על פני כל רוחב המרתף מהכותל שבצד הפתח עד הכותל שכנגדה והוא אורך שורה זו ורחבה הוא אורך חבית אחת ושורה זו היא סמוכה לכותל שבו הפתח והיא עליונה על גבי כל השורות הסמוכות לכותל זו ועוד בודק בשורה שתחת שורה זו ודיו שבשתי אלו שורות רגיל השמש להניח פתו בשעה שמוזג יין מן החביות:

לו

בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה בליל י"ד לאור הנר מפני שהתינוקות מכניסין בהן חמץ כל השנה.

והשמשים אינם נזהרים לבדוק בלילה אלא מכבדין היטב ביום ולא יפה הם עושים וצריך להזהירם על כך שיקיימו מצות חכמינו כתיקונה (ויכולין לברך על בדיקה זו) אבל א"צ לבטל אחר הבדיקה לפי שאין יכולים לבטל ולהפקיר חמץ שאינו שלהם שאין אדם מפקיר דבר שאינו שלו:

לז

אם עבר ולא בדק בתי כנסיות ובתי מדרשות בליל י"ד יכול לבדוקם לכתחלה ביום י"ד לאור היום ואין צריך לבדוק לאור הנר לפי שדרך להרבות בהם חלונות ויש בהם אורה גדולה והרי דינם כדין אכסדרה שנתבאר למעלה וכן שאר בתים וחדרים שיש בהם חלונות הרבה ואורה גדולה דינם כאכסדרה:

לח

כל חדר הצריך בדיקה צריך לכבדו קודם הבדיקה לפי שקודם הכיבוד יש עפרורית הרבה ואינו יכול לבדוק יפה ויזהיר כל אדם את בני ביתו שיכבדו גם תחת המטות שמא נתגלגל לשם מעט חמץ:

לט

ואחר שכיבדו היטב בכל המקומות צריך הוא לחזור ולבדוק בכל המקומות לאור הנר בחורים ובסדקים הצריכין בדיקה שמא יש שם מעט חמץ שהכיבוד אינו מועיל כלום למה שבחורים וסדקים:

מ

ואפילו τ ; תחת המטות צריך הוא לבדוק לאור הנר אחר הכיבוד אלא אם כן תרנגולים מצויין שם שאז יש לתלות שהם אכלו כל החמץ שנתגלגל תחת המטות:

מא

אבל τ ; תחת הספסלים צריך לבדוק לאור הנר אף אם מצויין שם תרנגולים לפי שאי אפשר שלא נפל לשם חמץ אם הוא חדר שאוכלין בו והרי יש כאן חמץ ודאי תחת הספסלים ואין ספק אכילת התרנגולין מוציאה מידי ודאי חמץ:

מב

ויזהר כל אדם לבדוק ולנער הבתי ידים והכיסים של הבגדים שלו ושל התינוקות לפי שלפעמים מכניסין בהן חמץ ואין צריך לבדוק בליל י"ד שהרי למחר כשיאכל חמץ אפשר שיחזור ויכניס בהן חמץ ומה הועיל בבדיקתו אלא יבדקם וינערם למחר בשעת הביעור ואף אם רוצה להחמיר על עצמו ולבודקם בליל י"ד צריך לחזור ולבדקם למחר בשעת הביעור שמא חזר והכניס בהם מחמץ שאכל אחר הבדיקה:

מג

וכל זה במי שדרכו לפעמים ליתן חמץ לתוך הבתי ידים והכיסים של הבגדים אבל מי שלעולם אין דרכו בכך אין צריך בדיקה כלל לא בליל י"ד ולא בשעת הביעור ומכל מקום המחמיר תבא עליו ברכה:

תלד – דינים הנוהגים תיכף אחר הבדיקה ובו טז סעיפים:

א

כשבודק אדם ומחפש אחר החמץ בליל י"ד מוציאו מן החורים ומן הסדקים ומן המחבואות ומן הזויות ומקבץ הכל ומניחו במקום אחד ואינו מבערו מיד אלא צריך להמתין עד למחר בסוף שעה חמישית מטעם שיתבאר בסימן תמ"ה.

וצריך הוא להזהר בו לשומרו שלא יתגרר ממנו מאומה על ידי קטנים או עכברים ויצטרך לחזור ולבדוק פעם אחרת כשיתברר לו שגררו ממנו כגון שלא ימצא כל כך חתיכות α ; כמנין חתיכות שהיה בו בשעה שהניחן שם מיד אחר הבדיקה ובודאי נחסר ממנו על ידי תינוקות או עכברים שגררו ממנו ויש לחוש שמא הניחוהו באחד מחורי הבית ולכך צריך לחזור ולבודקו פעם אחרת ושמא ישכח או שמא לא יהיה בקי בהלכה שאינו יודע שצריך הוא לחזור ולבדוק לפיכך β ; הטילו חכמים על כל איש שיזהר בחמץ שמצא בבדיקה שישמרנו יפה מפני התינוקות והעכברים וכיצד ישמרנו מפניהם מצניעו בתיבה וכיוצא בה מקום שאין התינוקות ועכברים יכולין ליטול משם או יתלנו באויר או יכפה עליו כלי רחב ויניחנו במקום גבוה קצת שלא יוכלו התינוקות ליטלו משם ולא יכפה עליו כלי קטן וצר מפני שהעכברים יכולין לגלותו:

ב

וכן החמץ המוכן ומונח בבית או בשאר חדרים הצריכים בדיקה לאכול ממנה בלילה ולמחר עד שעה ה' צריך הוא להצניע כדרך שנתבאר.

ואימתי מצניעו קודם שיתחיל לבדוק שאם לא יצניע מקודם יש לחוש שבשעת הבדיקה עצמה כשבדק זוית אחת והולך ממנה לזוית אחרת שמא יראה בעיניו שעכבר או חולדה נטלה מעט חמץ מן החמץ המוכן לאכילה ויצטרך לחזור ולבדוק פעם אחרת אותה זוית שבדק שמא גררו את החמץ שנטלו והניחו בזוית זו.

ומטעם זה צריך להזהר כשהולך לבדוק מזוית לזוית שישמור יפה את החמץ שמצא בזוית הראשונה ויוליכנו עמו או יצניעו כדרך שנתבאר:

ג

והעולם אין נזהרין אלא להצניע החמץ שמוצאין בבדיקה אבל שאר החמץ מוליכין אנה ואנה בתוך החדרים הבדוקים ואינן נזהרים בו לשמרו שלא יתגרר ממנו מאומה ולא יפה הם עושים וצריך ללמדם ולהזהירם שלא יעשו כן:

ד

אם הצניע את החמץ כדרך שנתבאר ואח"כ מצאו חסר או שניטל לגמרי אין צריך לחזור ולבדוק מה שבדק כבר שבדאי אדם נטלו משם ולא תינוקות ועכברים:

ה

ואם עבר ולא הצניעו כלל אלא הניחו מפוזר ומפורד בתוך הבית ולא נזהר לשמרו כלל וגם אינו יודע מנין החתיכות שהיה בו ואפשר שנחסר ממנו כמה חתיכות וגררום התינוקות והעכברים אף על פי כן אין צריך לחזור ולבדוק פעם אחרת דכיון שאין ברור לו שנחסר ממנו אין אנו מצריכין אותו לחזור ולבדוק מה שבדק כבר בשביל חששא בעלמא שמא גררו העכברים מן החמץ (פירוש חתיכה גדולה שאין העכבר יכול לאכלה כולה אבל אם היה גורר חתיכה קטנה היינו תולין לומר שאכלה כולה כמו שנתבאר בס' תל"ג שספק אכילה מוציא מידי ספק חמץ עיין שם) והניחוהו באחד מחורי הבית שאם נצריכוהו לחזור ולבדוק בשביל חששא כזו אין לדבר סוף שאי אפשר שיגמרו כל ישראל את בדיקת חמצם ברגע אחד וכשאחד גמר בדיקתו קודם שגמר חבירו לבדוק את כל חדריו יש לחוש שמא ברגע זה נטל העכבר חמץ מחדרים של חבירו שאינן בדוקין עדיין ויש בהן חמץ לרוב וגרר את החמץ והוליכו לחדרים הבדוקים של זה שגמר בדיקתו ויצטרך לחזור ולבדוק ואין לדבר סוף:

ו

ואחר הבדיקה מיד יבטל כל חמץ שיש בכל גבולו שלא מצאו בבדיקה וביטול זה תקנת חכמים היא.

ולמה תקנוהו חכמים והלא אף אם נשארו כמה פירורים חמץ בזויות ובחורים ובסדקים שלא מצאם בבדיקה הרי הם בטלים מאליהם ואין צריך לבטלם ולהפקירם שמאליהם הם הפקר שהרי אינם חשובים

כלל בעיני בני אדם ואף אם היה מוצא אותם בבדיקתו לא היה נוטלם ואוכלם אלא היה משליכם למקום הפקר או שורפם ואם כן למה תקנוהו חכמים ביטול זה אלא לפי שחששו שמא נשארה גלוסקא יפה של חמץ באחד מן הזויות או באחד מן החורים שלא מצאה בבדיקה ואלו היה מוצאה היתה חשובה בעיניו ולא היה מפקירה ולכך אינה בטלה מאליה כמו פירורין ויש לחוש שמא ימצאנה בפסח ויעבור עליה בבל יראה ובבל ימצא (אבל קודם שמצאה אינו עובר בבל ימצא אע"פ שהיתה טמונה בביתו כמו שנתבאר בס' תל"ג ע"ש הטעם) ואע"פ שמיד שימצאנה יבערנה מן העולם לגמרי יש לחוש שמא ישהה מעט קודם שיתעסק בביעור ועל שהייה זו עובר בבל יראה ובל ימצא אבל כשביטל כל חמץ שלא מצאו בבדיקה אף אם ימצא גלוסקא בפסח ולא יבערנה מיד לא יעבור עליה בבל יראה מן התורה אלא מדברי סופרים:

ז

ועיקר הביטול הוא בלב שישים בלבו כל חמץ שברשותו הרי הוא כאלו אינו ואינו חשוב כלום והרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל וכשגומר בלבו כך הרי הסיח דעתו מכל חמץ שברשותו ונעשה הפקר גמור ושוב אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא כמו שנתבאר לעיל בס' תל"א.

ומכל מקום $gt;(ג);lt$ תקנו חכמים שיוציא דברים הללו בפיו ויאמר כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא בערתיה לבטל ולהוי כעפרא דארעא (פי' לפי שהזהב נקרא גם כן עפר שנאמר ועפרות זהב לו כמ"ש ביו"ד ס' כ"ח לכך צריך לפרש עפרא דארעא).

ואע"פ שמי שרוצה להפקיר נכסיו ואמר הרי נכסי כעפר אין זה כלום מכל מקום כיון שזה החמץ בשעה שעובר עליו בבל יראה אינו שלו כלל ואין לו שום חלק וזכות בו שהרי אסור לו ליהנות ממנו אלא שהכתוב עשאו כשלו שיהא שמו נקרא עליו שיעבור עליו בבל יראה ובבל ימצא לפיכך אין צריך להפקירו בלשון הפקר גמור אלא כשהוא מסיח דעתו ומבטל בלבו ומחשבו כעפר דיו בכך להפקיע שמו מעליו שלא יהא נקרא שלו ולא יעבור עליו כלום.

ומכל מקום כל מדקדק במעשיו יפרט בפירוש הביטול בלשון ארמי לשון הפקר גמור ויאמר להוי הפקר כעפרא דארעא:

ח

ולמה $gt;(ד);lt$ נתקן נוסח הביטול בלשון ארמי מפני עמי הארץ שאינם מבינים בלשון הקודש כי אם בלשון ארמי לפיכך בארצות הללו שאין עמי הארץ מבינים גם לשון ארמי צריך ללמדם ולהזהירם שיאמרו נוסח הביטול בלשון שהם מבינים שהרי עיקר הביטול הוא בלב לפיכך צריך להבין בלב מה שהוא מוציא בשפתיו.

ואם עבר ואמר הביטול בלשון שאינו מבינו כלל אם הוא יודע כוונת הביטול שכוונתו הוא לבטל החמץ ולהפקירו אף על פי שאינו מבין פירוש המילות שהוא מוציא בשפתיו יצא ידי חובתו אבל אותן עמי הארץ וכן נשים שאינן יודעים כלל ענין הביטול וכוונתו ונדמה בעיניהם שהם אומרים איזה תחינה ובקשה אף על פי שאמרוהו בלשון ארמי או בלשון הקודש לא יצאו ידי חובתן שהרי עיקר הביטול וההפקר הוא בלב שאם אינו מפקירו בלבו אף על פי שהוא אומר שמפקירו אין זה כלום שכל הפקר צריך להיות פיו ולבו שוין:

ט

כשאומר הביטול בלשון הקודש צריך להזכיר חמץ ושאור שיאמר כל חמץ ושאור שיש ברשותי כו' שהרי על שניהם עוברים בב"י וב"י אם לא ביטלם שנאמר ולא יראה לך חמץ ולא יראה לך שאור וגו' והוא הדין כשמבטל בשאר לשונות יזכיר שניהם בפירוש אבל כשמבטל בלשון ארמי אין צריך להזכיר כי חמירא כולל חמץ ושאור שאף החמץ נקרא חמירא לפעמים.

ומ"מ ראוי לכל מדקדק במעשיו שלא יסמוך על זה ויזכיר שניהם בפירוש אף שמבטל בלשון ארמי שיאמר כל חמירא וחמיעא דאיכא וכו':

י

כשמבטל החמץ בליל י"ד מיד אחר הבדיקה אינו מבטל אלא החמץ שאינו ידוע לו שלא מצאו בבדיקה אבל חמץ הידוע לו שדעתו לאכול ממנו בלילה ולמחר עד שעה ה' אף אם ביטלו אינו מבוטל שעיקר הביטול הוא בלב שיסיח דעתו ממנו לגמרי וחמץ זה ששייר למאכלו הרי לבו ודעתו עליו לאכול ממנו ואינו מופקר אצלו:

יא

ולפי שיש לחוש שמא נתגלגל כזית מחמץ זה שאכל ממנו עד שעה ה' ונפל לאחד מן החורים או לאחת מן הזוויות וכשיגיע הפסח ימצאנו ויעבור עליו בבל יראה ובל ימצא (אם ישהה מעט קודם שיתעסק בביעורו שכזית אינו דומה לפירורין לפי שאינן חשובים אבל כזית חשוב הוא ואינו בטל מאליו) לפיכך נכון הדבר שבשעה שהוא מבער מן ביתו את החמץ ששייר למאכלו יחזור ויבטל פעם שנית כל חמץ שיש ברשותו כדי שיבוטל גם כן החמץ שנתגלגל מחמץ זה ששיירו למאכלו ולא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא כשימצאנו בפסח:

יב

וכיון שהוא צריך לבטל בשעת הביעור (מטעם שנתבאר) צריך הוא ליזהר ולבער קודם שתגיע שעה ששית שמתחלת שעה ו' ואילך אין בידו לבטלו כמו שנתבאר בס' תל"ג.

ובביטול זה שבשעת הביעור יאמר כל חמירא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה דבערתיה ודלא בערתיה וכו' שהרי מבטל הכל ואינו משייר כלום לעצמו מה שאין כן בביטול הלילה שאין דעתו לבטל אלא החמץ שלא ראה ולא מצא בבדיקה לכך הוא אומר דלא חזיתיה ודלא ביערתיה:

יג

ואין לאדם לסמוך על ביטול זה בלבד שלא יבטל בלילה מיד אחר הבדיקה לפי שביטול זה שלאחר הבדיקה הוא תקנת חכמי הגמרא שתקנוהו מיד לאחר הבדיקה כדי שיהיה לו זמן קבוע שאם לא היה לו זמן קבוע היה נשכח מלב בני אדם העלולין לשכחה ולא רצו לקבוע זמנו בשעת הביעור לפי ששעת הביעור מעיקר הדין הוא בתחלת שעה ששית כמו שיתבאר בס' תמ"ה ואז אינו יכול לבטלו ולא רצו לקבוע ביום י"ד קודם שעת הביעור דכיון שאין האדם עוסק אז בביעור חמץ ולא בבדיקתו יש לחוש שמא ישכח לבטל שעל ידי מה יזכור אבל בלילה שעוסק בבדיקה יזכור גם כן לבטלו.

ובביטול זה בלבד הוא יוצא ידי חובתו ואין צריך לחזור ולבטל פעם ב' ביום מעיקר הדין שמן הדין אין לחוש שמא נתגלגל כזית מחמץ ששיירו למאכלו שהחמץ המשויר לאכילה מצניעין אותו במקום משומר ונזהרין בו שלא יתגלגל ממנו כלום כמו שנתבאר למעלה.

ועכשיו בדורות אחרונים שנהגו להחמיר ולבער חמץ בסוף שעה ה' ולבטלו בשעת הביעור לא באו אלא להוסיף על תקנת חכמים ולא לגרוע שהרי אם לא יבטל מיד לאחר בדיקה יש לחוש שמא ישכח מלבער החמץ עד שתגיע שעה ששית ואז אינו יכול לבטלו:

יד

טוב לזהר שלא לבטל החמץ פעם ב' ביום עד שיבער תחלה מן ביתו כל החמץ הידוע לו כדי שיקיים מצות ביעור חמץ בחמץ שלו שלאחר הביטול אין החמץ שלו שהרי בטלו והפקירו:

טז

יש אומרים שבין בביטול הלילה ובין בביטול היום אינו יכול לעשות שליח שיבטל חמצו אלא יבטל בעצמו שהרי האומר לחבירו צא והפקר נכסי אין בכך כלום עד שיפקרם הוא בעצמו ויש אומרים שהביטול אין צריך להיות דומה ממש להפקר בדבר זה שהרי החמץ בשעה שעובר עליו בבל יראה ובל ימצא אינו שלו כלל אלא שהכתוב עשאו כשלו שיהיה שמו נקרא עליו שיעבור עליו לפיכך בגילוי דעת בלבד שהוא מגלה דעתו אפילו ע"י שליח שאינו חפץ בו כלל די בכך להפקיע שמו מעליו שלא יעבור עליו וכן עיקר ואף על פי כן טוב לחוש לכתחלה לסברא הראשונה:

טז

אפוטרופוס של יתומים חייב לבדוק ולבטל חמץ של יתומים כמו שהוא חייב לעשות להם כל שארי מצות בין של תורה בין מדברי סופרים כמו שנתבאר בחו"מ סימן ר"צ:

תלה – דין מי שלא בדק בליל י"ד ובו ד' סעיפים:

א

מי ששכח או הזיד ולא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד לאור הנר ויברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ ואחר הבדיקה יבטל אם עדיין לא הגיע שעה ששית:

ב

עבר כל יום י"ד ולא בדק יבדוק בתוך הפסח לאור הנר דהיינו מתחלת ליל ט"ו עד סוף יום טוב האחרון שהוא יום אחד בארץ ישראל ובגולה ב' ימים חייב הוא לבדוק (מיד באותה שעה שנזכר עי' ס' תל"א) ככל משפטי הבדיקה שנתבאר סימן תל"ג.

וקודם (א)it> הבדיקה חייב לברך על ביעור חמץ אפילו אם כבר ביטל כל חמצו קודם הפסח שאינו מצווה לבערו מן התורה מכל מקום מדברי סופרים חייב הוא לבדוק ולחפש אחריו ולבערו מן העולם לגמרי שחששו חכמים אם לא יבדוק ויחפש אחריו לבערו שמא ימצאנו מאליו וישכח ויאכלנו אבל בשעה

שהוא מחפש אחריו אף אם ימצאנו לא ישכח ויאכלנו שהרי כל עצמו אינו מחזר אחריו אלא כדי לבערו מן העולם ואיך ישכח איסורו ויאכלנו:

ג

וכשהוא בודק ומחפש אחר החמץ ביום טוב עצמו בין ביום טוב הראשון בין ביום טוב האחרון אפילו ביום טוב האחרון של גליות ומצא חמץ בבדיקתו לא יגע בו אלא יכפה עליו כלי עד הערב כדי שיהיה מכוסה מן העין ולא יבוא לאכול ממנו ולערב יבערנו כמו שיתבאר בס' תמ"ו ע"ש כל פרטי דין זה (אבל בשבת שבתוך הפסח לא יבדוק כלל שאין בדיקה אלא לאור הנר ובשבת אסור לטלטל את הנר ע"י תמ"ד):

ד

עבר כל הרגל ולא בדק חייב לבדוק לאחר הרגל לאור הנר כדי לבער (מן העולם לגמרי ע"ד שיתבאר בס' תמ"ה) כל חמץ שימצא בבדיקתו שהוא אסור בהנאה משום שעבר עליו הפסח כמו שיתבאר בס' תמ"ח ואם לא יבדוק ויחפש אחריו כדי לבערו יש לחוש שמא ימצאנו מאליו וישכח ויאכלנו.

ועל בדיקה שלאחר הרגל לא יברך כלום כי איך יברך וצונו על ביעור חמץ והרי הוא אוכל חמץ ומה שהוא מצווה ומחוייב לבער חמץ זה שעבר עליו הפסח אינו אלא משום חשש תקלה שלא יבא לאכול אבל הביעור הזה מצד עצמו אין בו מצוה כלל שהרי אף אם משהה אותו בביתו ואינו מבערו אינו עובר על שהייה זו מצד עצמה בבל יראה ובבל ימצא אפילו מדברי סופרים אלא שנקרא עובר על דברי חכמים שאסרו לשהותו שלא יבא לידי מכשול אכילה אבל אם לא היינו חוששין שיבא לידי מכשול אין בשהייה זו מצד עצמה איסור כלל ולכך אין לברך על ביעור זה (כמו שהממית עופות שנדרסו שאסור להשהותן משום חשש תקלה כמו שנתבאר ביורה דעה סי' נ"ז ואין מברך על ביעורן מביתו) מה שאין כן כשהוא בודק ומבער בתוך הפסח שאז יש בביעור מצוה מצד עצמו שנאמר תשביתו שאור מבתיכם ואם אינו מבערו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא ואף אם כבר ביטל כל חמצו קודם הפסח שאינו מצווה לבערו מן התורה מכל מקום כיון שגזרו חכמים שאין ביטול מועיל כלום (ב)it>gt; מטעמים ידועים הרי חמץ זה כאלו לא נתבטל ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא מדברי סופרים וגם יש בו מצות תשביתו מדברי סופרים ולכך מברך וצונו על ביעור חמץ:

תלו – דין המפרש בים והיוצא בשיידא ובו כג סעיפים:

א

היוצא מביתו (א)it>gt; לעיר אחרת קודם הפסח ודעתו שלא לחזור לביתו עד לאחר הפסח או שדעתו שלא יחזור לביתו לעולם ואינו מניח בביתו אדם שיוכל לבדוק כשמגיע זמן הבדיקה אם הוא יוצא בתוך שלשים יום לפני הפסח כיון ששואלין ודורשין בהלכות פסח חל עליו להזהר ולקיים כל מצות חכמים לפיכך חייב הוא לבדוק כל חדריו בלילה שלפני יציאתו לאור הנר ואם שכח ולא בדק בלילה יבדוק ביום לאור הנר.

ומיד (ב)it>gt; אחר הבדיקה יבטל כל החמץ שאין ידוע לו שלא מצאו בבדיקתו כתקנת חכמים שתקנו לבטל תיכף ומיד אחר הבדיקה מטעם שנתבאר בסימן תל"ד ע"ש.

ועל בדיקה זו לא יברך על ביעור חמץ כדרך שמברכין על בדיקת ליל י"ד כיון שאינה בזמן העיקרי שתקנו לה חכמים דהיינו ליל י"ד (וממנו ואילך עד סוף הרגל כמ"ש בסי' תל"ה).

וברגע שקודם יציאתו חייב הוא להוציא החמץ מכל גבולו שבעיר זו שהוא יוצא ממנה ואם יש לו בנים קטנים בביתו וצריך הוא להניח להם חמץ לאכול יוציאנו מביתו לבית אדם אחר ושם יניח חמץ לאכול ויסגור את ביתו ואת כל חדריו הבדוקים שלא יכניס $gt;(ג);lt;(ד)$; שום אדם עוד חמץ לשם שאם לא יעשה כן אין בדיקתו שוה כלום:

ב

אבל אם הוא מניח בביתו אשתו ובניו ובני ביתו הגדולים שיש בהן דעת ויכולת לבדוק ככל משפטי הבדיקה שנתבאר בסימן תל"ג אין צריך לבדוק כלום קודם יציאתו אלא יצוה לאחד מהם $gt;(ד);lt;(ד)$; וימנה אותו שיבדוק ויבטל החמץ כשמגיע הזמן ששלוחו של אדם כמותו *:

[*ועיין בסימן תל"ב שלכתחילה טוב להזהר שלא לעשות אשה שליח לבדיקת חמץ. ועיין בסימן תל"ד שנכון הדבר שיבטל גם הוא בעצמו במקום שהוא שם כשמגיע זמן הביטול עיין שם.]

ג

ואם שכח ויצא מביתו ולא צוה לאחד מהם שיבדוק אף על פי כן חייבים הם לבדוק אפילו אותן חדרים שלא הכניסו בהם חמץ אחר יציאת בעה"ב מביתו ואפילו אותן החדרים שהם לא יכנסו בהם בפסח כלל ולא יבואו לאכול מהחמץ שבתוכם דכיון שבעה"ב נתחייב בבדיקת כל החדרים הצריכין בדיקה חייבין הנשארין בביתו לפוטרו מחיובו שכל ישראל ערבים זה בזה:

ד

ואחר הבדיקה טוב שיבטלו גם כן אף על פי שאין ביטולם מועיל כל כך כיון שאין החמץ שלהם והבעל הבית לא צוה להם לבטל ולא עשה אותם שלוחים לכך * * מכל מקום יש לחוש שמא ישכח בעה"ב לבטל במקום שהוא כיון שאינו עוסק שם בבדיקת החמץ ובביעור הוא קרוב לשכחה ולא יבוטל החמץ כלל ומוטב שיבטלו הם ממה שלא יבוטל החמץ כלל וראוי להזהירם על כך כדי לצאת ידי ספק:

[* * ואע"ג דמסתמא ניהא ליה מכל מקום צריך הוא לגלות דעתו בפירוש ואם לאו אין ביטול השליח מועיל כלום כמ"ש בסוף סימן תל"ד ע"ש.]

ה

ואם יוצא קודם ל' יום אפילו אינו מניח בביתו מי שיבדוק אם דעתו שלא לחזור לביתו עד לאחר הפסח אין צריך לבדוק כלום קודם יציאתו שעדיין לא חל עליו להזהר בצרכי הפסח וכשיגיע ערב פסח יבטל כל החמץ שיש לו בכל גבולו ולא יברך על ביטול זה לפי שעיקר הביטול הוא בלב כמו שנתבאר בסי' תל"ד ואין מברכין על דברים שבלב:

במה דברים אמורים (ה)gt;: באותן חדרים שחיוב הבדיקה בהם בליל י"ד אינו אלא מדברי סופרים שמן התורה אין חוששין כלל שמא יש שם כזית חמץ כגון אוצרות יין ושמן שמסתפק מהן לסעודה וכיוצא בהן ושאר כל החדרים שאין רגילות להשתמש בהן חמץ בתדירות ואין צריך לבדוק כלל מן התורה אפילו לא ביטל חמצו אלא שחכמים תקנו לבדוק בהן והן אמרו שהיוצא מביתו קודם ל' יום לא חלה עליו עדיין תקנתו ומעמידין אותו על דין תורה אבל הבית וחדריו שרגילות לאכול בהן חמץ כל השנה ואי אפשר שלא נתפרר ונפל שם פירור חמץ שיש בו כזית והרי הוא חייב לבדוק ולבער החמץ שבתוכם מן התורה כשיגיע חצות יום י"ד שנאמר אך ביום הראשון תשביתו וגומר וזה שיוצא מביתו ולא יחזור קודם הפסח שכשיגיע חצות יום י"ד לא יוכל לבדוק ולבער החמץ שבביתו הרי בשעה זו שהוא מפליג מביתו חל עליו מצות תשביתו מן התורה שמן התורה אין חילוק בין תוך שלשים יום לקודם שלשים וכיון שחל עליו מצות תשביתו חל עליו גזירת חכמים שגזרו שהשבתה זו אינה מתקיימת בביטול והפקר בלבד אלא עד שמוציא את החמץ מביתו ומכל גבולו.

ויש חולקין על זה ואומרים שאפילו יש ודאי חמץ הרבה מאד בתוך ביתו אינו זקוק לו אם יוצא קודם ל' יום ודי לו בביטול שיבטל במקום שיהיה שם כשיגיע ערב פסח וגם ביטול זה אינו אלא מדברי סופרים שמן התורה אינו עובר כלל בבל יראה ובל ימצא על החמץ שבביתו כיון שאין מצוי אצלו בימות הפסח והתורה אמרה לא ימצא מי שמצוי בידך והרי חמץ זה נחשב אצלו כחמץ שנפל עליו מפולת וכדברי האומרים שהוא כמבוער מן העולם לגמרי ואין צריך אפילו לבטלו מדברי תורה אלא מדברי סופרים שמן התורה אינו עובר עליו כלל בבל יראה ובל ימצא אף חמץ זה שאינו מצוי אצלו בימות הפסח הרי הוא אצלו כמבוער אלא שחכמים גזרו שאין יוצא ידי חובתו לכתחלה בביעור כזה אלא חייב הוא לבערו ביעור גמור כדינו קודם שיצא מביתו אם יוצא בתוך ל' יום אבל קודם ל' יום לא חלה עליו גזירת חכמים ומן התורה יכול הוא לבערו לכתחלה בביעור כזה דהיינו במה שמפליג מביתו שכשיגיע הפסח לא יהא החמץ מצוי אצלו ויהיה אצלו כמבוער.

ולענין הלכה (ו)gt;: יש לחוש לכתחלה לסברא הראשונה אבל בדיעבד כגון ששכח ויצא מביתו ולא ביער החמץ ממנו ונזכר בדרך וטורח לו לחזור ולבער יש לסמוך על סברא האחרונה ואין צריך לחזור לביתו לבער אם יצא קודם שלשים יום:

אבל אם שכח ויצא מביתו תוך ל' יום ולא ביער החמץ שבו ונזכר כשהפליג בדרך מהלך כמה ימים שיש טורח גדול והפסד מרובה לחזור לביתו אף על פי כן אם ידוע לו בבירור שיש כביצה חמץ בביתו חייב הוא לחזור לביתו או לשלוח שליח לביתו שיבער החמץ ממנו אלא אם כן הולך לדבר מצוה כמו שיתבאר בסוף סי' תמ"ד ע"ש כל פרטי דין זה:

וכל זה כשאין דעתו לחזור עד לאחר הפסח או שאין דעתו לחזור לעולם אבל אם דעתו לחזור בתוך הפסח אפילו יוצא מביתו בתחלת השנה דהיינו אחר פסח העבר חייב הוא לבדוק קודם יציאתו את כל החדרים הצריכים בדיקה בליל י"ד אפילו אותן שאינן צריכים בדיקה אלא מדברי סופרים שהרי יחזור

לביתו בתוך הפסח ויש לחוש שמא ישכח ויאכל מהחמץ שימצא בביתו ובשאר חדריו שדרך להכניס בהם חמץ לפעמים:

ט

אבל אם דעתו לחזור קודם הפסח אפילו אם יש ודאי חמץ הרבה מאד בתוך ביתו אין צריך לבערו קודם יציאתו ; אפילו יוצא בתוך שלשים יום שהרי יכול לבערו כשיחזור לביתו* ואין חוששין שמא יבא לביתו בערב פסח סמוך לחשיכה ולא יהיה לו פנאי לבער קודם יום טוב לפי שמן הסתם כיון שדעתו לחזור קודם הפסח בודאי ימהר ויחיש חזרתו ויקדים לבוא קודם י"ד כדי שיוכל לבדוק חדריו בליל י"ד כתקנת חכמים ולבער החמץ בזמן הביעור:

[*ואם לאחר שיצא מביתו והפליג בדרך נמלך שלא יחזור לביתו קודם הפסח אלא בתוך הפסח אין צריך לשלוח שליח לביתו שיבער החמץ שבו אפילו אם יש שם ודאי חמץ הרבה אלא די לו בביטול שיבטל במקום שיהיה שם כשיגיע ערב פסח כיון שיצא מביתו בהיתר שאז היה בדעתו לחזור קודם הפסח.]

י

במה דברים אמורים ביוצא לדרך אבל המפרש מן היבשה לים והיוצא בשיירא ללכת למרחקים אפילו יוצא מביתו מתחלת השנה ודעתו לחזור זמן רב קודם הפסח חייב הוא לבדוק קודם יציאתו כל חדריו אפילו אותן שאינן צריכים בדיקה אלא מדברי סופרים לפי שהמפרישים בים והיוצאים בשיירא למרחקים רגילות הוא להזדמן להם כמה סיבות וענינים בדרך ויש לחוש שמא ישתהה הרבה בדרך ולא יחזור לביתו עד ערב פסח סמוך לחשיכה ולא יהיה לו פנאי לבער קודם יום טוב ויש חולקין על זה ואומרים שדין המפרש לים והיוצא בשיירא ; כדין שאר יוצא לדרך ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק כגון ששכח ויצא מביתו ולא ביער החמץ ממנו ונזכר לאחר שהפליג מביתו ואי אפשר לו לפרוש מן הספינה או מן השיירא:

יא

כל מקום שהוא חייב לבדוק קודם יציאתו ושכח או עבר ויצא מביתו ולא בדק אע"פ שהוא חייב לבטל במקום שיהיה שם כשיגיע ערב פסח ויש אומרים שביטול זה הוא מן התורה כמו שנתבאר למעלה אף על פי כן לא יברך על ביטול זה מטעם שנתבאר למעלה:

יב

כל חדר הצריך בדיקה בליל י"ד בין שצריך בדיקה מן התורה בין שאינו צריך אלא מדברי סופרים ורוצה לעשותו אוצר (פירוש שרוצה לאצור בתוכו פירות או עצים או שאר דברים ומחמת זה לא יוכל לבדוקו כדינו בליל י"ד) אם דעתו לפנות האוצר בתוך הפסח חייב לבדוק זה החדר מתחלה בלילה לאור הנר ואח"כ מכניס לתוכו אוצרו אפילו הוא תחלת השנה דהיינו מיד אחר פסח העבר ואם עבר או שכח והכניס אוצר לתוכו קודם שבדקו חייב הוא לפנות האוצר ולבדוק תחתיו מיד שנזכר אפילו יש בדבר טורח גדול וחסרון כיס:

יג

אבל אם דעתו לפנות האוצר קודם הפסח אפילו יש בחדר זה ודאי חמץ הרבה אינו זקוק לו ומותר לו להניח האוצר עליו אפילו הוא תוך ל' יום לפני הפסח וכשיגיע ליל י"ד יפנה ויבדוק תחתיו ויש אומרים שאפילו אם דעתו לפנותו קודם הפסח חייב לבדוק מתחלה אפילו הוא תחלת השנה ואפילו הוא חדר שאינו צריך בדיקה אלא מדברי סופרים לפי שחששו חכמים שמא יתחיל לפנותו קודם ליל י"ד ולא יגמור לפנותו אלא ישאר ממנו פחות מגובה ג' טפחים מכוסה על החמץ (שאם היה נשאר עליו גובה ג' טפחים היה כמבוער לגמרי כמו חמץ שנפלה עליו מפולת גבוה ג' טפחים וכמו שנתבאר) ואחר כך כשיגיע ליל י"ד ישכח על החמץ שתחת האוצר כיון שהוא מכוסה מן העין ולא יתן אל לבו להוציאו משם ואף שביטלו הרי עובר על תקנת חכמים שתקנו שאין ביטול והפקר מועיל כלום ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אלא אם כן יש הפסד מרובה כגון שכבר הכניס אוצרו לתוכו קודם שביער החמץ ממנו ויש חסרון כיס לפנותו מיד ולחזור ולהכניסו שאז יש לסמוך על סברא הראשונה:

יד

ואם דעתו שלא לפנות האוצר עד לאחר הפסח אם הוא בתוך ל' יום לפני הפסח כיון שחל עליו לקיים תקנת חכמים שתקנו בגלל הפסח חייב הוא לבדוק זה החדר מתחלת הלילה לאור הנר ואח"כ יכניס אוצרו לתוכו ואם הוא מקודם ל' יום אין צריך לבדוקו מתחלה אלא די לו בביטול שיבטל כל חמצו בליל י"ד:

טז

ואפילו אם הוא חדר הצריך בדיקה מן התורה ובדבר שהוא מן התורה אין לחלק בין תוך ל' יום לקודם ל' יום כמו שנתבאר למעלה עיין שם מכל מקום כיון שהוא עושה אוצר על החמץ שבחדר זה הרי חמץ זה שתחת האוצר דומה לחמץ שנפלה עליו מפולת שהוא כמבוער לגמרי מן התורה ואפילו לבטלו אין צריך אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר בסימן תל"ג אלא שהחכמים גזרו שלכתחלה אין לבערו בביעור כזה אלא אם כן נפלה עליו מפולת מאליה אבל אין להפיל עליו מפולת בידים ולא לאצור עליו אוצר תוך ל' יום אע"פ שמבטל ומפקיר זה החמץ בפיו ובלבו אבל קודם ל' יום לא חלה עליו גזירה זו.

ולדברי האומר שחמץ שנפלה עליו מפולת אינו כמבוער מן העולם לגמרי ואם לא ביטלו עד שהגיע חצות יום י"ד הרי הוא חייב מן התורה לפקח הגל ולהוציאו ולבערו מן העולם לגמרי כמו שנתבאר בסי' תל"ג א"כ חמץ זה שתחת האוצר שלא יוכל לבערו ביום י"ד מחמת האוצר שעליו שאין דעתו לפנותו קודם הפסח הרי עכשיו בשעה שמכניס עליו האוצר חלה עליו חובת ביעורו בחדר זה מן התורה אע"פ שהוא קודם ל' יום וחל עליו גם כן גזירת חכמים שגזרו על ביעור האמור בתורה שאין מתקיים על ידי ביטול והפקר בלבד אלא בביעור ממש כמו שנתבאר למעלה.

ולענין הלכה יש להחמיר לכתחלה כסברא האחרונה אבל בדיעבד שכבר הכניס אוצרו לשם אפילו יש תחתיו ודאי חמץ הרבה אין צריך לפנותו ולבדוק תחתיו אלא מבטל ודיו שלאחר ביטול החמץ אין צריך לבערו אלא מדברי סופרים ובדברי סופרים הלך אחר המיקל כסברא הראשונה:

טז

אבל אם עבר או שכח והכניס אוצרו לשם תוך ל' יום אפילו אין שם ודאי חמץ והוא חדר שאין צריך בדיקה אלא מדברי סופרים אף על פי כן חייב לפנות האוצר ולבדוק תחתיו מיד כשנזכר:

יז

ואם אצר והכניס לבור חטים שאינם מחומצות ואח"כ מחמת לחות הבור נתחמצו החטים שבקרקעית הבור ושבקירותיו אע"פ שאצרן בבור בתוך ל' יום אין צריך לפנות הבור בליל י"ד להוציא החטים המחומצות שבתוכו אלא די לו בביטול דכיון שבשעה שעשה אוצר זה עשה בהיתר שלא היה שם עדיין חמץ הרי דינו כאלו עשה קודם ל' יום שאין צריך לפנות האוצר לבער החמץ שתחתיו אפילו יש שם ודאי חמץ כמו שנתבאר:

יח

ואם בשעה שאצרן בבור היו כבר חטים מחומצות באוצר זה עצמו באמצעותו אלא שיש עליהם חטים טובים בגובה ג' טפחים (שהוא שיעור גובה המפולת שנפלה על חמץ שהוא כמבוער כמ"ש בס' תל"ג) אם נעשה אוצר זה בתוך ל' יום חייב להוציאו משם ולברור החמץ מתוכו אפילו אינו חמץ ברור אלא ספק חמץ ואם נעשה קודם ל' יום אינו זקוק לו כשמגיע הפסח אפילו יש שם ודאי חמץ הרבה אלא מבטלו ודיו.

וכשהוא מפנה את הבור לאחר הפסח ומוצא חטים בקרקעיתו אסורות בהנאה וחייב לבערו כדין חמץ שעבר עליו הפסח ואינן דומות לחמץ שנפלה עליו מפולת שלאחר הפסח הוא מותר אפילו באכילה לפי שהמפולת (ט) $gt;$ בשעה שנפלה על החמץ לא היה בדעתו לפנותה ולפקחה אחר הפסח אלא מאליו נמצא החמץ לאחר הפסח לפיכך אין לנו לקונסו ולאוסרו כמו שנתבאר בסימן תל"ג עיין שם הטעם אבל חטים הללו בשעה שהכניס האוצר לבור היה בדעתו לזכות בהם לאחר הפסח כשיפנה את האוצר (אם היינו מתירין לו להנות מהן לאחר הפסח) והרי זה דומה למבער את החמץ ומכוין לחזור ולזכות בו אחר הפסח שאין זה ביעור גמור כמו שיתבאר בס' תמ"ה לפיכך אסרו חכמים להנות מהן לאחר הפסח:

יט

במה דברים אמורים כשמצא חטים מבוקעות אז אסור לו להנות מחטים הללו שמצא וכן אם ידוע לו בבירור שיש בבור זה חטים מחומצות חימוץ גמור אזי אסור לו למכור כלום מן האוצר אפילו לנכרי עד שיברור ממנו החטים המחומצות אבל מן הסתם שאין ידוע לו בבירור שיש חטים מחומצות חימוץ גמור מותר לו ליקח חטים מן האוצר ולמכור אפילו לישראל ואינו חושש שמא יש בתוכן חטים מבוקעות שאף אם נתבקעו מקצתן קרוב הדבר לומר שאין זה חימוץ אלא עיפשות והפסד שכן דרך החטים שבקרקעית הבור ושבקירותיו להתבקע מחמת עיפוש והפסד ואינו חמץ כלל וגם יש לתלות שלאחר הפסח נתחמצו וכל ספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר בהנאה כמו שיתבאר בס' תמ"ח *:

[* ואין צריך לומר שמותר ליקח חטים מן האוצר ולטחנן ולאכלם ואפילו אם ראה בהם חטים מחומצות חימוץ גמור אין צריך להסיר קודם הטחינה שעל ידי הטחינה מתערב כל הקמח ונבלל יפה קמח החמץ בתוך שאר הקמח ומתבטל ברוב או בס' עיין סימן תמ"ז ובסימן תנ"ג ובסימן תס"ז.]

ישראל שהיה דר בבית של נכרי ורוצה לצאת ממנו לדור בבית אחר בעיר זו או באחרת (וי)gt; והנכרי יכנס לביתו קודם הפסח אפילו הוא יוצא בתוך ל' יום לפני הפסח שכבר חל עליו חובת הביעור אף על פי כן אין צריך לבדוק את בית הנכרי שהוא יוצא ממנה ואפילו יש שם ודאי חמץ הרבה אין צריך לבערו משם שהרי יוכל לקיים מצות ביעור באותו בית שידור בו בפסח ואפילו אם ידור בבית אחר עם אדם אחר ואותו אדם הוא הבעה"ב ויבדוק את ביתו ויבער החמץ בעצמו מכל מקום כיון שאותו בעה"ב יבדוק ויבער גם החמץ שנשתמש זה בביתו מיום בואו עד הפסח הרי אותו בעה"ב הוא שלוחו של זה לבדוק ולבער חמצו ושלוחו של אדם כמותו והרי זה כאילו בעצמו ביער חמצו ועל חמצו שנשאר בבית הנכרי אינו עובר עליו כלום אף אם יהיה מונח שם כל ימי הפסח דכיון שיצא מבית הנכרי ועזב שם חמצו ולא נטלו עמו הרי נתייאש ממנו והפקירו שהרי בודאי יטלנו הנכרי לעצמו.

ולא גזרו חכמים שאין ביטול והפקר מועיל לחמץ אלא כשהחמץ לאחר שהפקירו הוא מונח בפסח בגבול המיוחד לישראל זה בעל החמץ או בגבול המיוחד לישראלים אחרים או אפילו בגבול המיוחד לנכרי אלא שאין הנכרי יודע שהפקירו הישראל ולא יטלנו לעצמו אבל כשהדבר ידוע שהנכרי יטלנו לעצמו כשימצאנו בגבולו * הרי אין לך הפקר גדול מזה ולא גזרו חכמים אלא שמה שהאדם מפקיר החמץ בפיו ובלבו זה אין מועיל כלום אבל כשהחמץ הוא הפקר מאליו כגון שהניחו ברה"ר או שהניחו ברשות המיוחדת לנכרי בענין שהוא מופקר מאליו לנכרי זה בעל הרשות בהפקר גדול כזה לא גזרו חכמים אם הפקירו קודם שעה ששית בערב פסח עיין סימן תמ"ה:

[* אף אם כשהגיע הפסח עדיין לא מצאו הנכרי או שמצאו ולא נטלו עדיין כיון שאם היה רוצה ליטלו היה נוטלו בין שהיה נוטלו מחמת שהוא יודע שנתיאש ממנו הישראל והפקירו ובין שהיה נוטלו מחמת שהוא תקיף ואלם.]

כא

אבל אם לאחר שיוצא מבית זה דעתו לפרש לים או לצאת בשיירא קודם הפסח בענין שלא ידור בבית בפסח ולא יוכל לקיים מצות תשבתו שאור מבתים יש אומרים שהוא חייב לבדוק בית הנכרי שהוא יוצא ממנו ולבער החמץ מתוכו אם הוא יוצא ממנו בתוך שלשים יום ואין ישראל אחר נכנס תחתיו לדור בבית זה שהוא יוצא ממנו אלא הנכרי בעל הבית בעצמו או נכרי אחר (אבל אם ישראל אחר נכנס תחתיו האחרון חייב לבדוק ולבער חמצו של ראשון כמו שיתבאר בסימן תל"ז עיין שם) אף על פי שלאחר בדיקתו יכנס הנכרי לתוכו ויכניס בו חמץ כל ימי הפסח אין בכך כלום שאין הישראל מוזהר שלא יהיה חמץ בבתי הנכריים בפסח ואין הישראל בודק ומבער החמץ מבית זה שהוא יוצא ממנו אלא כדי לקיים מצות תשבתו שאור מבתים שכבר נתחייב בה משהגיע ל' יום שלפני הפסח אם לא יוכל לקיימה כשיגיע הפסח שכל ל' יום אלו חייב הוא להזהר בצרכי הפסח דהיינו שכל מצוה ממצות הפסח שלא יוכל לקיימה כשיגיע זמנה ואפשר לו לקיימה בתוך ל' יום אלו חייב הוא לקיימה מדברי סופרים.

ויש אומרים שאין צריך לבדוקו כלל ואפילו יש שם חמץ ודאי הרבה אינו זקוק לו שאף שהגיעו ל' יום לא חלה עליו מצות תשבתו וגו' כיון שיהיה פטור ממנה כשיגיע הפסח ולא ידור בבית שמצות תשבתו אינה חובת הגוף שיתחייב אדם להיות לו בית לבער החמץ מתוכו אלא אם יש לו בית ובתוכו חמץ יש עליו מצות תשבתו ואם אין לו בית אין עליו מצוה כלל ואף אם בתוך ל' יום יש לו בית ובתוכו חמץ וידוע לו שכשיגיע הפסח לא יהיה לו אינו מחוייב אפילו מדברי סופרים לבער החמץ מביתו קודם זמן שתיקנו

חכמים כיון שכשיגיע הפסח לא יהיה עליו מצות תשביתו כלל ואם יהיה לו אז חמץ בלא בית יבערנו אז כמצותו.

(ולענין הלכה יש להקל כסברא האחרונה ומי שרוצה להחמיר יחמיר על עצמו אבל לא יורה כן לאחרים):

כב

וכל זה (יא);gt;< כשהנכרי נכנס לתוכו קודם הפסח שכשנכנס הנכרי לביתו נעשה חמץ של ישראל המונח שם הפקר מאליו לנכרי זה שכשירצה ליטלו יטלנו אבל אם לא יכנס לתוכו עד לאחר הפסח או עד תוך הפסח או עד שתגיע שעה ששית בערב פסח שאז אף אם נעשה החמץ הפקר לנכרי זה בכניסתו לביתו אין זה מועיל דכיון שכבר הגיע שעה ששית קודם שנעשה הפקר מאליו הרי כבר נתחייב חמץ זה בביעור מן העולם לגמרי ואין הפקר מועיל לו עוד כמו שיתבאר בס' תמ"ה.

לפיכך חייב הישראל לבדוק בית הנכרי שהוא יוצא ממנו אף אותן חדרים שאין צריכים בדיקה כי אם מדברי סופרים אפילו אם ידור בבית בפסח בעיר זו או בעיר אחרת שאף שיוכל לקיים שם מצות תשביתו מכל מקום אם לא יבדוק ומבער החמץ מבית זה שהוא יוצא ממנו יעבור עליו בפסח בבל ימצא מדברי סופרים שגזרו שמה שהאדם מבטל ומפקיר החמץ בפיו ובלבו אין מועיל כלום*:

[* ואימתי יבדקם אם יוצא לדור בבית בעיר אחרת או שהוא מפרש לים או יוצא בשיירא חייב לבדוקה בלילה שלפני יציאתו מבית הנכרי אם הוא יוצא ממנה בתוך ל' יום שאז חל עליו חובת ביעור ואם הוא נכנס בבית לדור בעיר זו אפילו הוא יוצא מבית הנכרי קודם ל' יום הרי הוא חייב לבדוקה בשעה שהוא חייב לבדוק ביתו שיודור בו בפסח דהיינו בליל י"ד כדי שלא יעבור על החמץ שבתוכה בבל ימצא מדברי סופרים].

כג

כל שלשים יום לפני הפסח טוב ליזהר ולעיין בכל דבר שעושה שלא ישאר דבוק בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל כשיגיע ערב פסח:

תלז – המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור ובו ז' סעיפים:

א

המשכיר בית לחבירו קודם תחלת ליל י"ד (א);gt;< וקנאו השוכר באחד מהדרכים ששכירות בית נקנה בו דהיינו בכסף או בשטר או בחזקה או בקנין סודר והמשכיר יצא מן הבית וסגרו ולא מסר את המפתח ליד השוכר עד לאחר שכבר נכנס ליל י"ד חייב המשכיר לבדוק את הבית שהשכיר אע"פ שהוא לא יכנס בו כל ימי הפסח ואם כן לא יבא לאכול מחמץ שבתוכו וגם אינו עובר עליו בבל ימצא לפי שבדאי נתייאש ממנו והפקירו כשיצא מן הבית ועזב שם חמץ מכל מקום כיון שגוף הבית של המשכיר (ואינו קנוי להשוכר אלא לדור בתוכו וגם החמץ היה שלו ובתחלת ליל י"ד שאז הוא עיקר זמן חיוב הבדיקה כמו שנתבאר בס' תל"א) היה הבית עדיין מעוכב אצל המשכיר שלא היה השוכר יכול ליכנס לתוכו מחמת שהמפתח היה עדיין ביד המשכיר לפיכך בשעה זו דהיינו תחילת כניסת הלילה חל חיוב הבדיקה על המשכיר ושוב לא נפקע ממנו אף לאחר שנכנס השוכר לתוכו.

ולאחר שיגמור המשכיר מלבדוק יבטל כל החמץ שלא מצא בבדיקתו ואעפ"י שכבר הפקירו בלבו כשיצא מן הבית אעפ"י כן חייב הוא לחזור ולבטלו בפירוש אחר הבדיקה כתיקון חכמים שתקנו להוציא הביטול בפיו.

וגם השוכר חייב לבטל כל החמץ שבבית ואפילו אם אינו נכנס לדור בתוכו עד אחר הפסח לפי שמיד שקנה הבית באחד מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו זכה גם כן בחמץ שעזב שם המשכיר שהרי כבר הפקירו המשכיר וכל דבר הפקר המונח בבית המושכר לשוכר זכה בו השוכר כמ"ש בחו"מ סי' ר"ס וא"כ מה שהמשכיר מבטל אין מועיל כלום לצאת ידי חובת תקנת חכמים שתקנו לבטל אחר הבדיקה שהרי אין החמץ שלו אלא של השוכר לפיכך חייב השוכר לבטלו:

ב

אבל אם מסר לו המפתח קודם כניסת תחלת ליל י"ד אפילו אם חזר השוכר (ב);gt; והפקיד המפתח אצל המשכיר מחויב הוא ליטלו מיד המשכיר ולבדוק אפילו אם לא יכנס לדור בו עד לאחר הפסח כיון שאין המשכיר מעכב על השוכר מליכנס לבית שהרי כבר מסר לו המפתח וכן אם הוא בית שאינו נעול שאין צריך מפתח חייב השוכר לבדוק.

ואחר הבדיקה יבטל (ג);gt; כתקנת חכמים וגם המשכיר יבטל בפירוש אף שכבר הפקירו בלבו:

ג

וכל זה כשכבר קנאו השוכר באחד מהדרכים ששכירות בית נקנה בו קודם כניסת ליל י"ד שהוא עיקר זמן חיוב הבדיקה אבל אם לא קנאו עד לאחר כניסת ליל י"ד ואפילו קנאו קודם הלילה אלא ששכרו לצורך יום י"ד וממנו ואילך דהיינו שמיום י"ד ואילך הוא רשאי לכנס להבית ולדור בתוכו עד סוף משך זמן שכירתו ונמצא שבבית י"ד שהוא עיקר זמן חיוב הבדיקה לא היה עדיין הבית קנוי להשוכר כלל לפיכך חל על המשכיר חובת הבדיקה:

ד

וכל זה במשכיר אבל המוכר בית לחבירו ויצא מהבית וסגרו והלוקח קנאו באחד מהדרכים שהבית נקנה בו קודם ליל י"ד אע"פ שלא מסר המפתח ליד הלוקח עד לאחר כניסת ליל י"ד אף על פי כן לא חל על המוכר חובת הבדיקה כיון שכבר נקנה גוף הבית להלוקח הוא חייב לבדוק ולבטל והמוכר די לו בביטול בלבד:

ה

השוכר בית מחבירו ביום י"ד או בתוך ליל י"ד לאחר שכבר עבר זמן שהיה יכול המשכיר לבדוק ביתו באותו זמן והשוכר אינו יודע אם בדקו המשכיר אם לאו אם המשכיר או אשתו ובני ביתו בעיר ישאל להם אם בדקו אע"פ שדרך הכשרים לבדוק בתחלת ליל י"ד כתיקון חכמים וכל אחד ואחד מישראל בחזקת כשר הוא ומן הסתם בדק כבר אף על פי כן חייב לשאול לפי שכל השנה היה הבית בחזקת שיש בו חמץ ובחזקה זו שמן הסתם בדקו אתה בא להוציא מחזקת חמץ אין אנו סומכין על החזקה לכתחלה במקום שאפשר לברר.

ואם אין המשכיר ולא אחד מבני ביתו בעיר סומכין על החזקה ואין צריך לבדוק אלא מבטלו ודיו.

ואם יש מבני ביתו בעיר אפילו אם ידוע לנו שהמשכיר בעצמו לא בדק ואחד מבני ביתו אומר שבדק הוא אפילו הוא עבד או קטן שיש בו דעת לבדוק או אשה הרי אלו נאמנים ואין צריך לחזור ולבדוק דכיון שבדיקת חמץ הוא מדברי סופרים האמינום חכמים:

ו

במה דברים אמורים כשהשוכר ביטל כל החמץ שבתוך החדרים המושכרים לו אבל אם לא ביטל וכבר הגיעה שעה ששית שאינו יכול עוד לבטל אין לו לסמוך על בדיקת נשים ועבדים וקטנים וחייב הוא לחזור ולבדוק בכל החדרים הצריכים בדיקה מן התורה (עי' סי' תל"ג).

ואע"פ שהנשים נאמנות אפילו באיסורי תורה כל שהיה בידן לתקן האיסור כגון נדה נאמנת לומר שטבלה הואיל והיה בידה לטבול וכן נאמנת על השחיטה ועל הניקור לומר ששחטה ונקרה כהלכתם הואיל והיה בידה לשחוט ולנקר כהלכתם מכל מקום אינה נאמנת לומר שבדקה כהלכות הבדיקה אע"פ שהיה בידה לבדוק כהלכה לפי שהבדיקה כהלכתה יש בה טורח גדול והנשים עצלניות הן והן בודקות קימעה ואומרות יפה בדקנו לפיכך לא האמינו להן חכמים אלא במקום שאין צריך בדיקה כי אם מדברי סופרים:

ז

המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק דהיינו שהתנה עמו בפירוש על מנת שהוא בדוק ונמצא שאינו בדוק אף על פי שהשכיר לו ביום י"ד ונמצא שכבר נתחייב המשכיר בבדיקה אפילו הכי אם אומר המשכיר איני רוצה לעשות מצוה או שאינו לפנינו שהלך לדרכו חייב השוכר לבדוק ואינו יכול לחזור ממקחו ולומר שמקחו היה בטעות אפילו אם הוא מקום שאין נוהגין שם לבדוק כל איש בביתו אלא שוכרין להן אנשים אחרים שיבדקו להם ונמצא ששוכר זה יש לו מזה הפסד ממון שיצטרך לשכור מי שיבדוק לו בית זה אף על פי כן אינו יכול לחזור בו לפי שודאי בדעתו היה שאף אם לא יהיה בדוק יתקיים המקח שמן הסתם נוח לאדם לעסוק במצות בין בגופו (ד)it& ; בין בממונו ומה שחזר בו עכשיו הוא מפני דבר אחר.

ויש אומרים שמכל מקום חייב המשכיר להחזיר מה שיצטרך להוציא שכר בעד הבדיקה הואיל והתנה עמו בפירוש שיהא בדוק ואע"פ שדעתו היה שאף אם לא יהיה בדוק יתקיים המקח מכל מקום לא היה בדעתו למחול שכר הבדיקה שאין נוח לאדם לעשות מצוה בגופו או בממונו אלא במקום שאין חסרון כיס כגון לברך על טלית שלו אבל בחסרון כיס אין נוח לו כלל.

ולענין הלכה יכול המוחזק לומר קים לי כסברא הראשונה:

תלח – עכבר שנכנס למקום בדוק וכבר בפיו ובו יב סעיפים:

א

עכבר שנכנס לבית בדוק וכבר בפיו ונכנס אחריו ומצא פירורין (ואם מצא כר שלם יתבאר בסי' תל"ט) אפילו מצא כדי כל הכר צריך לחזור ולבדוק כל הבית או עד שימצא אותו הכר שהכניס העכבר (פי' שמכיר

בטביעות עין שזהו הככר שהכניס) לפי שאין דרכו של עכבר לפרר ואלו פירורין בודאי היו שם מתחלה ולא מאותו ככר הן.

ואפילו אם הככר שהכניס היה קטן מאד שיש לתלות ולומר שהעכבר אכלו ואפילו אם כבר ביטל חמצו שאין כאן אלא ספק דברי סופרים אף על פי כן אין ספק אכילת העכבר מוציא מידי ודאי חמץ שראינו שהכניס לשם:

ב

ומכל מקום (א);
 על פי שפתוחים לאותו חדר אינם צריכים בדיקה אם כבר ביטל כל חמצו או שעדיין לא הגיעה שעה ששית ורוצה עדיין לבטל שאז הבדיקה אינה אלא מדברי סופרים וספק דברי סופרים להקל ותולין לומר שלא נכנס העכבר עם הככר אלא לאותו חדר שראינו שנכנס לשם ואם בדק כל אותו החדר ולא מצא הככר אין חוששין שמא גררו לשאר חדרים הבדוקים אלא תולין לומר שגררו משם לרשות הרבים או לחצר או לשאר מקומות שאינן בדוקין כלל הסמוכים לאותו חדר או שגררו באותו חדר עצמו לחור עמוק שאינו יכול להתגלות משם ולא יבא לאכלו בפסח:

ג

ואם הככר היה קטן בענין שיש לתלות שמא אכלו העכבר כולו אפילו אם לא ביטלו וכבר הגיעה שעה ששית שאינו יכול עוד לבטלו אף על פי כן אין צריך לבדוק שאר החדרים מפני שיש כאן ב' ספיקות להקל שמא לא הכניס העכבר מעולם את הככר לשאר החדרים ואם תמצא לומר הכניס שמא אכלו כולו ולא נשתייר ממנו כלום וכל ב' ספיקות הולכין בהם להקל אף בשל תורה:

ד

ואם נכנס אחריו (לאותו חדר) ומצא ככר ומכיר בטביעת עין שזהו הככר שנטל אע"פ שנחסר ממנו קצת אנו תולין שהעכבר אכל קצתו ואין צריך לחזור ולבדוק אפילו אם לא ביטל:

ה

כלב ותרנגול דינם שוה לעכבר שאין דרכם לפרר.

אבל אם תינוק נכנס לבית בדוק וככר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין אין צריך לחזור ולבדוק אפילו אם לא ביטל דכיון שמיד נכנס אחריו ומצא פירורין הרי רגלים לדבר שאכלו התינוק ואלו הפירורין הן שנפלו ממנו בשעת אכילה שדרך התינוק לפרר ויש אומרים שאם אין בפרורין כדי כל הככר צריך לחזור ולבדוק אם הוא תינוק שאין בו דעת מפני שאין דרך התינוק לאכול אלא לפרר (אבל אם הוא תינוק שיש בו דעת ישאלנו ואם אומר שאכל נאמן ועל דרך שנתבאר בסי' תל"ז) ויש להחמיר כדבריהם אם לא ביטל שיש כאן ספק איסור של תורה אבל אם כבר ביטל או שעדיין יכול לבטל יש לסמוך על סברא הראשונה שהיא עיקר:

ו

אם נכנס עכבר לבית בדוק וככר בפיו ויצא עכבר משם וככר בפיו אין צריך לחזור ולבדוק אפילו אם לא ביטל ואינו יכול עוד לבטל דכיון שראינו עכבר נכנס עם ככר ועכבר יצא עם ככר הרי רגלים לדבר שהראשון שנכנס הוא האחרון שיצא:

ז

אבל אם היה הראשון שחור והאחרון לבן צריך לחזור ולבדוק אפילו כבר ביטלו ואין תולין לומר שהאחרון חטף הככר מפי הראשון ויצא שאין דרך העכברים ליטול זה מזה כלום:

ח

וכן אם עכבר נכנס לבית בדוק וככר בפיו ויצאת משם חולדה וככר בפיה צריך לחזור ולבדוק אפילו אם כבר ביטלו ואין תולין לומר שהחולדה חטפה הככר מפי העכבר שאם היה הדבר כן גם העכבר עצמו היה נמצא בפי החולדה:

ט

ואם יצאת משם חולדה ובפיה ככר מכאן ועכבר מכאן הרי הדבר ספק שיש סברא לומר שזהו ככר אחר שאם היה הראשון שהיה בפי העכבר שנטלתו חולדה עם הככר שבפיה היה לו להככר להמצא בפי העכבר והעכבר בפי החולדה או אפשר שזהו ככר הראשון שהיה בפי העכבר ומה שלא נמצא עכשיו בפי העכבר הוא מחמת אימת החולדה על העכבר נפל הככר מפיו ונטלתו החולדה עם גוף העכבר לפיכך אם כבר ביטלו או שיכול עדיין לבטלו אין צריך לחזור ולבדוק שכל ספק דברי סופרים להקל אבל אם לא ביטלו ואינו יכול עוד לבטלו צריך לחזור ולבדוק.

אפילו אם היה ככר קטן מאד אין תולין לומר שאכלו עכבר לפי שכל ספק של תורה הולכין בו להחמיר ואין כאן ב' ספיקות להקל שספק הראשון הוא שמא זה הככר שהוציאה החולדה הוא ככר הראשון שהכניס העכבר ונמצא שאין כאן עוד חמץ בבית זה וספק השני הוא שמא אכל העכבר את ככר הראשון ולא נשתייר ממנו כלום ונמצאת שאין כאן עוד חמץ בבית זה והרי ב' הספיקות הן שם אחד שמא אין כאן עוד חמץ בבית זה ואין ספק אחד מוסיף על חבירו כלום ולכך אינם נידונים כספק ספיקא ולא אמרו שספק אכילת העכבר נחשב לספק שני להיות נידון כספק ספיקא אלא כשספק הראשון הוא שמא לא נכנס מעולם חמץ לחדר זה אחר שנבדק ואם תמצא לומר נכנס שמא נאכל כולו ולא נשתייר ממנו כלום שב' ספיקות הללו הן שמות מחולקים ספק אחד שמא לא נכנס חמץ לכאן וספק שני שמא לא נשאר כאן חמץ מה שאין כן כשבודאי נכנס לכאן חמץ אחר הבדיקה אלא שיש ב' ספיקות בהוצאת החמץ מכאן אינן נחשבים אלא לספק אחד דמה לי שנאכל החמץ ולא נשאר ממנו כלום בבית זה או שהוציאתו החולדה ולא נשאר ממנו כלום בבית זה הרי הכל ספק אחד וכן כל כיוצא בזה כמו שיתבאר בסי' תל"ט:

י

נחש שנכנס לבית בדוק וככר בפיו אין צריך לשכור חבר להוציא הככר מפיו אם כבר ביטלו או שיכול עדיין לבטלו שאז אין צריך לבערו אלא מדברי סופרים ולא הטריחוהו חכמים להוציא ממון על כך כיון שאפשר שיאכל הנחש את כל הככר או שיוציאנו מבית זה:

יא

כזית (ב) <math>gt;lt;math> ; חמץ שהוא מונח בתוך הבית למעלה על הקורה אף על פי שכבר ביטלו מחייבין אותו להביא סולם להורידו בליל י"ד מפני שלפעמים יפול מהקורה ושמא ישכח ויאכלנו אבל אם היה חמץ בבור בין שיש בו מים ובין שאין בו אם אין דרך לירד בתוכו להשתמש בו כל השנה אין חוששין שמא ירד לתוכו בפסח ויאכל מהחמץ לפיכך אין מטריחין אותו להביא סולם להעלות החמץ משם אלא מבטלו ודיו:

יב

במה דברים אמורים כשהניח חמץ בבור על דעת לפנותו משם קודם הפסח או שנפל מאליו אבל אסור להטמין שם חמץ על דעת שישאר שם עד אחר הפסח אפילו ביטלו.

ואם הטמינו שם אין מועיל לו כלום וצריך להוציאו ולבערו בי"ד אפילו אם הטמינו שם <math>gt;lt;math> ; קודם ל' יום לפני הפסח עיין סימן תל"ו:

תלט – דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח ובו ט' סעיפים:

א

תשעה צבורים של מצה ואחד של חמץ שהיו מונחים לפנינו ובא עכבר ונטל מהם ככר אחד בפנינו ולא ידענו אם חמץ נטל או מצה נטל ונכנס לבית בפנינו צריך לחזור ולבדוק ואין אומרים כל דפריש מרובא פריש ומצה נטל דכיון שראינו שנטלו א"כ נולד לנו הספק על ככר זה אם הוא חמץ או מצה כשהיה עדיין במקום קביעות החמץ והמצה דהיינו בשעה שנטל העכבר וכל הקבוע דינו כמחצה על מחצה כמו שדרשו חכמים ממדרש הפסוקים.

ואפילו אם כבר ביטל כל חמצו שאין כאן אלא ספק דברי סופרים ואפילו אם הככר שנטל העכבר היה קטן <math>gt;lt;math> ; שיש לתלות שאכלו העכבר והרי יש כאן ב' ספיקות להקל והיה לנו להקל אף אם לא ביטל אף על פי כן החמירו חכמים כאן אף אם ביטל לפי שלא הקילו חכמים בספק אחד אם ביטל ובב' ספיקות אם לא ביטל אלא בבית שהוא עומד בחזקת בדוק שמעמידין אותו בחזקתו ולא הטריחוהו לחזור ולבדוק פעם ב' אבל כל חדר שלא נבדק אע"פ שיש כמה ספיקות לפוטרו מן הבדיקה אין זה מועיל כלום שכך הוא עיקר תקנת הבדיקה לבדוק אפילו במקומות שאין בהם חמץ ברור אלא ספק וספק ספיקות כמו שנתבאר בס' תל"ג ובית זה כיון שראינו שהכניס עכבר ככר לתוכו הרי הוא עומד בחזקת שאינו בדוק שאף שככר זה הוא ספק חמץ ספק מצה מכל מקום כיון שבודאי נכנס ככר זה שהוא ספק חמץ לבית זה אחר בדיקתו הרי נגרעה חזקת בדיקתו והספק שהוא מצה והספק שאכלו העכבר אינם מועילים כלום שכך היא תקנת חכמים לבדוק בכל מקום שאינו בחזקת בדוק אע"פ שיש בו כמה ספיקות להקל.

ויש חולקין על זה ואומרים שאם הככר היה קטן בענין שיש לתלות שאכלו העכבר או שיאכלנו עדיין עד שיגיע זמן הביעור אין צריך לחזור ולבדוק אפילו אם לא ביטלו כיון שיש כאן ב' ספיקות להקל שמא מצה נטל ושמא אכלו כולו ויש לסמוך על דבריהם אם כבר ביטל או שיכול עדיין לבטל שאז הבדיקה אינה אלא מדברי סופרים ובדברי סופרים הלך אחר המיקל:

ב

ואם פירש הככר ממקום קביעתו שלא בפנינו ומשם נטלו העכבר בפנינו ונכנס לבית בדוק כיון שנולד הספק על ככר זה אם הוא חמץ או מצה לאחר שפירש ממקום קביעות החמץ והמצה שהרי פירש שלא בפנינו הרי אנו הולכין אחר הרוב דכל דפריש מרובא פריש ומצה הוא ולפיכך אפילו לא ביטל וכבר הגיע שעה ששית ואינו יכול לבטל אף על פי כן אין צריך לחזור ולבדוק אפילו אם הככר הוא גדול:

ג

וכן אם נתערבו הצבורים במקום קביעותם אפילו נטל עכבר מהם בפנינו אין צריך לחזור ולבדוק שאין זה נקרא קבוע כיון שאין החמץ עומד בפני עצמו אלא הוא מעורב עם המצה:

ד

שני צבורים אחד של חמץ ואחד של מצה ושני בתים אחד בדוק ואחד שאינו בדוק ובאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה וכל אחד נכנס לבית אחד ואין ידוע לאיזה בית נכנס זה שנטל חמץ אם כבר ביטלו או שיכולים עדיין לבטל שאין כאן אלא ספק דברי סופרים או שהוא ככר קטן שיש כאן ב' ספיקות להקל אין צריך לחזור ולבדוק ואף על פי שבשעה שנכנס כל ככר לבית אחד נולד לו הספק על כל ככר אם הוא חמץ או מצה וא"כ הרי ידוע לנו שלכל בית נכנס ככר ספק חמץ אף על פי כן אין הבית עומד בחזקת שאינו בדוק ולא נגרעה חזקת בדיקתו על ידי ספק חמץ שנכנס לתוכו אלא אם כן נולד לו הספק כשהיה הככר במקום שקבוע שם חמץ ודאי שהספק הנולד במקום קביעת החמץ כיון שהחמירה בו תורה שלא לילך בו אחר הרוב שאף שהרוב הוא מצה אף על פי כן נידון כמחצה על מחצה החמירו בו חכמים גם כן ואמרו שספק זה מגרע חזקת בדיקת הבית אבל שאר ספיקות שלא נולדו במקום שקבוע שם חמץ ודאי לא החמירו בהם חכמים כל כך שיוציא הבית מחזקת בדיקתו:

ה

שני בתים בדוקים וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאיזה בית נכנס אם הבתים הן של שני בני אדם ובאין לשאול זה אחר זה שניהם אין צריכין לחזור ולבדוק אם ביטלם או יכולין לבטל וכל אחד יכול לתלות החמץ בבית חברו.

אבל אם לא ביטלו ואינן יכולין עוד לבטלו שניהם צריכין לחזור ולבדוק אפילו אם היה ככר קטן ואין כאן ב' ספיקות להקל לפי שספק זה שמא לא נכנס לבית זה או שמא לא נכנס לבית זה אינו נחשב לספק כלל מן התורה שבודאי נכנס לאחד מהן וכיון שאינו ידוע איזהו שניהם צריכין בדיקה דהי מנייהו מפקת ואף שבאו לשאול זה אחר זה אין זה מועיל כלום מן התורה אלא אם כן ביטלו שאז אין צריך לבדוק אלא מדברי סופרים וחכמים הקילו בספק דבריהם ואמרו שאם באו לשאול זה אחר זה כיון שאפשר לומר לכל

אחד שהוא אין צריך לבדוק לפי שהחמץ הוא בבית חבירו אומרים כן אבל אם באו לשאול בבת אחת או שאחד מהם שואל עליו ועל בית חבירו כיון שאי אפשר לומר להם ששניהם אין צריכין לבדוק שהרי בבית אחד יש ודאי חמץ אם כן שניהם צריכין לחזור ולבדוק דהי מינייהו מפקת:

ו

עכבר שנכנס לבית ונכנס אחריו ובדק יפה ככל הלכות בדיקה ולא מצא כלום אפילו לא ביטל אין צריך לחזור ולבדוק כיון שלא מצאו ודאי אכלו העכבר או גררו למקום שאין יכול להתגלות משם ולא יבא לאכלו בפסח.

ואם בדק קצת הבית ומצא ככר אין צריך לחזור ולבדוק שאר הבית אם ביטל או שיכול עדיין לבטל שאנו תולין לומר שזהו הככר שנטל העכבר אבל אם הגיע שעה ששית יש להחמיר ולבדוק כיון שאינו יכול לבטל הרי הוא ספק של תורה ואפילו אם היה ככר קטן אין כאן ב' ספיקות להקל מטעם שנתבאר בסמ"ח תל"ח:

ז

אם הניח עשרה ככרות חמץ קשורים ומצא ט' ואינו מכיר אם הן הן הככרות שהניח צריך לבדוק כל הבית או עד שימצא עשרה ככרות לפי שאנו אומרים מה שהניח נטלו קטנים או עכברים שאי אפשר להם להתיר הקשר ולפיכך אפילו ביטל צריך לחזור ולבדוק כל הבית או עד שימצא עשרה ככרות אבל אם לא היו קשורים יחד אין צריך לבדוק אלא עד שימצא ככר אחד אם ביטל או שיכול לבטל:

ח

אבל אם הניח תשע ומצא עשר אפילו לא היו קשורים צריך לחזור ולבדוק כל הבית או עד שימצא עוד תשע ככרות אפילו כבר ביטל כל התשע ככרות שהניח לפי שאי אפשר לתלות להקל ולומר שהן הן התשע ככרות הראשונים וככר העשירי הביא איש אחר והניחו כאן שאין דרך בני אדם להניח ככרותיהם אצל ככרי חבריהם אלא מיחדים להם מקום לעצמן שלא יתערבו לפיכך אנו אומרים שבא איש אחר שהיו בידו עשרה ככרות והניחן כאן שלא היה מונח כאן כלום כי הט' הראשונים כבר לקחו מכאן שגררום קטנים או עכברים ולכך צריך לחזור ולבדוק כל הבית או עד שימצא עוד תשעה ככרות:

ט

הניח ככרות בזוית זו ומצא בזוית אחרת צריך לחזור ולבדוק כל הבית שמא אלו אחרים הן כיון שמצאן במקום אחר והראשונים נטלום קטנים או עכברים והניחום במקום אחר באותו הבית במה דברים אמורים כשאנו יודע מנין הככרות שהניח אבל אם יודע מנין הככרות ומצא בזוית אחרת כמנין שהניח אין צריך לבדוק אם ביטל או שיכול עדיין לבטל כיון שהבדיקה אינה אלא מדברי סופרים אנו תולין להקל שמן הסתם הן הן הככרות שהניח כיון שהן שוין במנינם:

תמ – דיין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל ובו יז סעיפים:

א

כתוב בתורה לא יראה לך חמץ יכול אם טמן אותו בבור עד שאינו נראה או שהפקיד אותו ביד נכרי לא יהיה עובר עליו שהרי אינו נראה לו כל ימי הפסח תלמוד לומר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם אפילו הטמינו או הפקידו בין ביד נכרי בין ביד ישראל אפילו אם הנפקד קיבל עליו אחריות שאם יגנב או יאבד ממנו יתחייב לשלם לו דמי חמצו ונמצא שהנפקד עובר עליו בבל יראה כמו שיתבאר אף על פי כן עובר עליו גם המפקיד בבל יראה ובל ימצא כיון שגוף החמץ הוא שלו ואע"פ שנאמר לא ימצא בבתיכם וחמץ זה אינו בביתו מכל מקום כיון שהנפקד קיבל הפקדון מדעתו ונותן לו רשות להניחו בתוך ביתו הרי השאיל להמפקיד את המקום שהחמץ מונח עליו והרי מקום זה קנוי להמפקיד לפיכך עובר הוא על החמץ המונח שם כאלו היה מונח בביתו שהוא דר בו שהרי אמרה תורה לא יראה לך שאור בכל גבולך כל מקום שהוא גבולו אע"פ שאינו ביתו שהוא דר בו.

אבל מי שהטמין חמצו בחצירו של חברו $(א)$; שלא מדעתו שלא השאיל לו חברו מקום בחצירו להניח שם חמצו אינו עובר עליו מן התורה כיון שאינו מונח לא בביתו ולא ברשותו של בעל החמץ.

ומכל מקום $(ב)$; מדברי סופרים חייב לבערו או למכרו לא"י בערב פסח קודם שעה ששית כיון שגוף החמץ הוא שלו אלא שאינו מונח ברשותו ואם לא מכרו עד שהגיע שעה ששית חייב לבערו מן העולם לגמרי וכל רגע ורגע שאינו מבערו הוא עובר עליו בבל ימצא מדברי סופרים ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי חמץ זה אסור באכילה ובהנאה לכל אדם מישראל כדין חמץ שעבר עליו הפסח בבית ישראל:

ב

הואיל והאדם עובר על חמצו אע"פ"י שהוא מופקד ביד אחרים או שהוא טמון שאינו נראה לו א"כ למה אמרה תורה לא יראה לך לומר לך שאף החמץ הנראה לך והוא מצוי בביתך אף על פי כן אין אתה עובר עליו אלא אם כן אני קורא בו לך כלומר שהוא שלך פרט לחמצו של נכרי המופקד ביד הישראל אפילו הוא עמו בביתו שהוא דר בו בפסח הרי זה מותר מפני שאינו שלו ואפילו החמץ הוא של גר תושב שיד הישראל שולטת עליו ועל נכסיו ואפילו הוא שרוי בחצירו של ישראל והוא וכל אשר לו כבוש תחת יד ישראל אף על פי כן כל זמן שאין שם הישראל נקרא על זה החמץ אין צריך לבערו:

ג

ומכל מקום מדברי סופרים נכרי שהביא חמצו לישראל בתוך הפסח כדי להפקידו אצלו לא יקבל ממנו הישראל אע"פ שאינו נוגע בהחמץ בידו אלא הוא אומר להנכרי הנה הבית לפניך הנח במקום שתרצה אף על פי כן אסור גזירה שמא ישכח ויאכל ממנו שאין הנכרי משמר חמצו שלא יאכל ממנו הישראל כיון שכבר הפקידו אצלו הרי סמך על נאמנותו.

אבל אם הנכרי אינו מפקיד אצלו החמץ מותר לו להניחו שיכנס לביתו וחמצו עמו ואף על פי שהישראל רואה אותו אין בכך כלום שהרי נאמר לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים.

ומכל מקום אם נכרי זה הוא עבדו או פועלו שמזונותיו עליו אין להניחו שיכנס לבית לאכול חמץ אף על פי שהחמץ הוא של הנכרי מכל מקום יש לחוש למראית העין שיחשדו אותו שהוא מאכיל את עבדו חמץ בפסח אבל נכרי אחר שאין מזונותיו עליו מותר להניחו ליכנס לבית לאכול מחמצו.

אבל אסור להניחו שיאכל מחמצו על השלחן בשעה שישראל אוכל על זה השלחן אפילו אם זה הישראל אין לו שום הכירות עם זה הנכרי שאין לחוש שמא יאכילנו הנכרי מחמצו מכל מקום כיון שחמץ בפסח במשהו רחוק הדבר שלא יתערב פירור אחד של הנכרי בשל ישראל ואפילו אם הישראל הוא אוכל על מפה מיוחדת אף על פי כן יש להחמיר שלא יאכל על השלחן שהנכרי אוכל עליו חמצו משום לך לך אמרינן לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב:

ד

אבל מותר להניחו לאכול חמצו על השלחן בשעה שאין ישראל אוכל עליו רק שיזהר הישראל לנקות השלחן יפה אחר אכילת הנכרי שלא ישארו שם פירורין מחמצו.

וכן צריך לזיזהר כשילך הנכרי מביתו שיטול כל חמצו עמו ולא ישתיר ממנו מאומה בבית הישראל גזירה שמא ישכח ויאכלנו כיון שהוא רגיל בחמץ כל השנה יש בו לחוש לשכחה יותר משאנו חוששים בשאר איסורי תורה שאדם בודל עצמו מהם ואינו שוכח איסורו כיון שאינו רגיל בהם אבל כל זמן שהנכרי בבית אין לחוש שמא יסתפק הישראל מחמצו שהרי הנכרי הוא משמרו בעצמו:

ה

ואם הלך משם הנכרי והניח חמצו מונח בבית ישראל שלא מדעתו ואין הישראל רוצה (ג) ויטול להתגרות עם הנכרי להשליך חמצו מן ביתו לרשות הרבים צריך שיעשה לפניו מחיצה גבוהה י' טפחים כדי שיהיה לו היכר ולא ישכח על איסור חמץ ולא יבא להסתפק ממנו וצריך שתהא המחיצה עשויה מדבר קבוע שחוסמת היא העוברים שם אבל לא מסדין וכיוצא בו כיון שיכולין לילך ולבא תחת הסדין יש לחוש שמא יבואו להסתפק מן החמץ המונח שם ואם הוא שבת או יום טוב שאי אפשר לעשות מחיצה מדבר קבוע יכפה עליו את הכלי עד הערב כדי שיהיה מכוסה מן העין ולא יבואו לאכול ממנו ולערב מיד יעשה לפניו מחיצה כהלכתה ולא יסמוך על כפיית הכלי גזירה שמא ינטל הכלי לצורך תשמישו ויתגלה החמץ וישכח ויאכלנו:

ו

ואם הדבר ברור וידוע שלא ישתהה הנכרי חוץ לביתו של הישראל שחמצו מונח בתוכו רק כחצי היום ואח"כ יחזור לבית הישראל ליטול חמצו משם א"צ לעשות לפניו מחיצה אפילו הוא חולו של מועד שמותר בעשיית מלאכה (שאינה מעשה אומן כמו שיתבאר בסימן תק"מ) אלא די לו בכפיית כלי עד שיבא הנכרי ויטול חמצו דכיון שלא ישתהה הנכרי רק כחצי היום אין חוששין שמא ינטל הכלי בחצי יום זה:

ז

וכל זה כשכבר הלך לו הנכרי ונשאר חמצו מונח בבית הישראל שלא מדעת הישראל אבל לכתחלה לא יניחנו הישראל לילך מביתו אלא אם כן יטול חמצו עמו אפילו לא ישתהה שם חוץ לביתו רק שעה אחת ואפילו רוצה לעשות לפניו מחיצה כהלכתה:

ח

במה דברים אמורים בתוך הפסח או בערב פסח משעה ששית ולמעלה אבל קודם שעה ששית מותר לקבל פקדונות חמץ מן הנכרי אע"פ שיהיה הפקדון בביתו כל ימי הפסח אין בכך כלום רק שיעשה לפניו מחיצה כהלכתה כמו שנתבאר:

ט

במה דברים אמורים כשאין אחריות הפקדון על ישראל מגניבה ואבידה באונס דהיינו שאם ישמרנו הישראל כדרך השומרים ואח"כ יגנב או יאבד ממנו לא יתחייב הישראל לשלם לו מדין תורה ולא מדין המלך וחוקיו על עמו כגון שקיבל ממנו הפקדון בסתם ולא אמר לו הישראל שיתחייב לשלם לו אם יגנב או יאבד ממנו באונס אבל אם אחריות הפקדון על הישראל שאם יגנב או יאבד ממנו באונס יתחייב לשלם לו מדין תורה אע"פ שלא פשע בשמירתו כגון שאמר לו הישראל אם יגנב או יאבד ממני אשלם לך וקנה ממנו הנכרי בקנין סודר שלא יחזור בו או אפילו לא קנה ממנו אלא שדין המלך הוא שישלם לו כיון שאמר לו כן בפירוש בשעת הפקדון ועל סמך זה הפקידו אצלו הרי פקדון זה נחשב להישראל לענין ביעור חמץ כאלו הוא שלו ממש כיון שהוא חייב באחריותו וחייב לבערו בערב פסח מן התורה ואם לא ביערו עובר עליו בלא תעשה שנאמר לא ימצא בבתיכם ולא נאמר לא ימצא לכם בבתיכם פרט לשל אחרים אלא על כרחך אף בשל אחרים עובר עליו אם הוא מופקד אצלו ואי אפשר לומר אף כשלא קיבל עליו אחריות יעבור עליו שהרי כבר נאמר לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים הא אין הכתוב מדבר אלא כשקיבל עליו אחריות כיון שאלו היה נגנב או נאבד חל ההפסד על הישראל הרי הוא כשלו ממש לענין ביעור חמץ בלבד מגזירת הכתוב:

י

אבל אם לא קיבל עליו הישראל אחריות גניבה ואבידה באונס * ואפילו אם הנכרי הוא אלם ויכפהו לשלם לו אף אם יגנב או יאבד ממנו באונס מכל מקום כיון שהישראל לא קיבל עליו אחריות האונס והוא פטור מדין תורה ומדין המלך אין החמץ נחשב כשלו עד שמתחייב באחריותו בגזילת הנכרי:

[* אף על פי שקיבל עליו לשמרו שמירה מעולה כדרך השומרים ואם יפשע בשמירתו ולא ישמרנו כדרך השומרים יתחייב לשלם לו אין זה נקרא קבלת אחריות להיות הפקדון נחשב כשלו על ידי כן כיון שקבל עליו אחריותו אלא זה נקרא קבלת השמירה בלבד שקיבל עליו שישמור חמצו של נכרי ואם יפשע ולא ישמרנו יפה חייב לשלם לו שהפושע הוא כמזיק בידים כיון שקיבל עליו לשמור כדרך השומרים והמפקיד סמך עליו ולא שמרו בעצמו].

וכל זה כשקיבל ממנו הפקדון בסתם שלא ייחד לו מקום להניח בו הפקדון אלא נטלו הישראל מיד הנכרי והניחו באיזה זווית שבביתו ורשות בידו לטלטלו ולפנותו מזווית זו ולהניחו בזווית אחרת כיון שלא הבטיח להנכרי ליחד קרן זווית אחת לחמצו וכן אם אמר להנכרי הרי כל ביתי לפניך הנח פקדונך באיזה מקום שתרצה בבית דכיון שלא ייחד לו הישראל זווית מיוחדת לחמצו הרי החמץ מסור ביד הישראל לפנותו מקרן זווית זו ולהניחו בזווית אחרת כמו חמץ שלו ממש לפיכך אם קיבל עליו אחריותו הרי הוא נעשה כשלו ממש ועובר עליו.

אבל אם בשעה שהפקיד אצלו ייחד לו זווית מיוחדת שיהיה חמצו מונח שם עד שיבא הנכרי ליטלו משם והניחו הנכרי בעצמו באותה זווית שייחד לו הישראל או שהניחו שם הישראל (ד) $gt;$ במעמד הנכרי והבטיח לו שזווית זו תהא מיוחדת לחמצו עד שיבא הנכרי ויטלנה משם כיון שאין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו ולפנותו מזווית זו למקום אחר שהרי כבר מסר אותה זווית להנכרי אין צריך לבערו אף שקיבל עליו אחריות מגניבה ואבידה באונס (רק שיזהרו לעשות לפניו מחיצה כהלכתו כמו שנתבאר) שנאמר לא ימצא מי שמצוי בידך יצא זה שאינו מצוי בידך שהרי הוא מונח בזווית המיוחדת לנכרי והרי זה דומה למקבל עליו אחריות חמצו של נכרי המונח ברשות הנכרי שאינו עובר עליו אע"פ שהחמץ של ישראל ממש המונח ברשות נכרי הרי זה עובר עליו כמו שנתבאר למעלה מכל מקום חמץ זה הוא של הנכרי אלא שאחריותו הוא על הישראל לפיכך אין לו דין חמצו של ישראל ממש ואינו עובר עליו אלא אם כן הוא מסור בידו לטלטלו ולפנותו לכל מקום שירצה כמו חמץ שלו ממש:

במה דברים אמורים כשהחמץ הזה בשעת הביעור דהיינו שעה ששית בערב פסח הוא מונח באותה זווית שייחד לו ולכך אין צריך לבערו וכן בכל ימי הפסח כל זמן שהחמץ הוא מונח בזווית שייחד לו אינו עובר עליו מטעם שנתבאר אבל אם פינה הישראל את החמץ מזווית זו שייחד לו לזווית אחרת שבבית או שבכל מקום שברשותו וכשהגיע שעת הביעור הוא מונח באותו זווית האחרת חייב לבערו או שיחזירונו מיד למקומו.

ואפילו (ה) $gt;$ נטל הישראל את החמץ הזה קודם שהגיע זמן הביעור והוליכו לנכרי אחר והפקידו אצלו בביתו אף על פי כן כשיגיע זמן הביעור חייב לילך וליטלו מיד הנכרי ולבערו או שיחזירונו לאותו זווית שייחד להנכרי המפקיד.

במה דברים אמורים כשהנכרי הנפקד השני לא קיבל עליו אחריות החמץ כדרך שקיבל עליו הישראל אבל אם כל האחריות שהיה על הישראל קיבל עליו גם כן הנכרי הנפקד השני אין צריך לבערו אע"פ שחמץ שהוא של ישראל ממש המופקד אצל נכרי אף שקיבל עליו הנכרי אחריות אין מועיל כלום לפטור את הישראל שלא יעבור עליו בבל יראה כמו שנתבאר למעלה מכל מקום חמץ זה שהוא של נכרי אלא שאחריותו הוא על הישראל וע"כ נעשה כאלו היה שלו וכיון שנכרי אחר קיבל עליו אחריות שהיה על הישראל אין לישראל חלק ונחלה בחמץ זה ואין צריך לבערו כלל אף אם הישראל לא ייחד זווית מיוחדת לנכרי המפקיד:

יג

ויש חולקין על כל זה ואומרים דכל שאחריות החמץ הוא על הישראל אפילו לא קיבל עליו אלא אחריות של גניבה ואבידה הבאים מחמת פשיעותו שלא שמר כדרך השומרים ולא באחריות של גניבה ואבידה הבאים באונס וכן אפילו אם לא קיבל עליו אחריות כלל בין מחמת פשיעה בין מחמת אונס אלא לשמור בחנם ונמצא שהנכרי הוא אלם ופרע ממנו אם יגנב ויאבד ממנו מחמת (ז);
פשיעותו בשמירתו הרי חמץ זה הוא כשלו ממש וחייב לבערו בערב פסח מן התורה וכן אפילו אם השכיר לנכרי חדר (ח);
מיוחד בביתו שיניח שם חמצו שאינו נפטר מחיובו בשביל זה (אלא) שאין החמץ מסור ביד הישראל לטלטלו ולפנותו למקום שירצה:

יד

וכן אפילו (ט);
אם נטל הישראל את הפקדון והוליכו לבית נכרי אחר והפקידו אצלו וקיבל עליו הנכרי השני כל האחריות שהיה על הישראל אף על פי כן חייב לבער דכיון שאם יגנב או יאבד מהנכרי השני הרי נכרי המפקיד חוזר על הישראל שישלם לו חמצו ואין לו כלום על הנכרי השני שהרי לא הפקיד בידו מאומה לפיכך נחשב חמץ זה להישראל כאלו היה שלו ממש שהוא חייב לבערו אף אם הוא מופקד ביד נכרי וקיבל עליו הנכרי אפילו אחריות של גניבה ואבידה באונס כמו שנתבאר למעלה.

אבל אם הנכרי המפקיד לא הפקיד כלל את החמץ ביד הישראל אלא הפקידו ביד הנכרי אחר והישראל קיבל עליו אחריות הפקדון אינו עובר עליו אפילו אם הנכרי הנפקד לא קיבל עליו שום אחריות שהרי נאמר בבתיכם וזה החמץ אינו בביתו וברשותו של הישראל שהרי נכרי הנפקד לא השאיל להישראל את המקום שהחמץ מונח עליו בביתו אלא להנכרי המפקיד אצלו הוא שהשאילו.

ואף מדברי סופרים אין צריך לבערו דכיון שגוף החמץ אינו שלו אלא ע"י שאחריותו עליו הוא נעשה כשלו לפיכך לא גזרו עליו חכמים בשלא הפקידו הוא בעצמו ביד הנכרי:

טו

ואין צריך לומר (י);
שאם אחר שהפקיד הנכרי בעל החמץ את חמצו ביד הישראל וקיבל עליו הישראל אחריות חזר הישראל והוליכו לבית בעליו הנכרי והפקידו אצלו אע"פ שהתנה עמו הנכרי שיהיה עליו עדיין אחריות הפקדון כמו שהיה מקדם אף על פי כן אינו עובר עליו אפילו מדברי סופרים כיון שאינו בביתו ולא ברשותו של הישראל:

טז

ולענין הלכה בכל ד' דברים שיש בין סברא הראשונה לסברא האחרונה יש להחמיר לכתחלה כסברא האחרונה דהיינו שיחזיר הפקדון לבעליו (יא);
או שימכרו לנכרי אחר קודם שתגיע שעה ששית בערב פסח אבל בדיעבד שכבר הגיע שעה ששית שאי אפשר למכרו לנכרי כמו שיתבאר בס' תמ"ג וגם הנכרי בעל החמץ אינו בעיר שיחזירנו לו יש לסמוך על סברא הראשונה בכל זה ואין הישראל חייב לבערו מן העולם לגמרי אלא מותר לו להשהות חמץ זה עד שיבא בעליו הנכרי לעיר אפילו בא בתוך הפסח יחזיר לו חמצו מיד בבואו (רק שיזהר שלא יגע בו בידיו כמו שיתבאר בס' תמ"ד) כדי לצאת מחשש איסור של תורה

שיש בשהייה זו לפי סברא האחרונה ואחר הפסח מותר חמץ זה אפילו באכילה אפילו לא החזירו לבעליו עד אחר הפסח:

יז

אבל כל מקום שהוא חייב לבערו אף לפי סברא הראשונה ושכח או נאנס ולא ביערו אף על פי שגוף החמץ הוא של הנכרי מכל מקום כיון שעבר עליו ישראל בבל יראה ובל ימצא (יב);gt< הרי הוא אסור באכילה ובהנאה לכל אדם מישראל כדין חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח שיתבאר בסי' תמ"ח.

ומכל מקום אם בא הנכרי בעל החמץ ליטול חמצו בין שבא בתוך הפסח בין שבא לאחר הפסח רשאי הישראל ליתנו לו ואין זה כפורע חובו מאיסורי הנאה שהרי לא נתחייב הישראל כלום להנכרי כיון שחמצו הוא בעין הרי אומר לו הרי שלך לפניך.

ואע"פ שיש לחוש שמא ימכור הנכרי את החמץ הזה לאחר הפסח לישראל אחר שאינו יודע שעבר עליו ישראל בבל יראה ועל ידי כן אסור באכילה ובהנאה ויאכל ויהנה ממנו (יג);gt< מכל מקום מפני חששא זו אין לנו לכופף את הישראל הנפקד שיבער חמצו של נכרי וישלם לו דמיו מכיסו ולא אסרו מפני זה אלא למכור לנכרי חמצו ממש אם הוא בענין שאפשר לבא תקלה לישראל אחר שיקח חמצו מן הנכרי כמו שיתבאר בסי' תס"ז אבל זה אינו מוכר לו כלום אלא שאינו קונה ממנו אין לנו לכופף אותו על כך רק אם ירצה מעצמו לעשות הטוב והישר לבער ולשלם להנכרי דמיו כדי שלא תבא תקלה לישראל אחר על ידו (יד);gt< תבא עליו ברכה:

תמא – דין מי שהלוה על חמץ ובו טז סעיפים:

א

ישראל שהלוה לישראל חבירו ונתן לו הלוה משכון של חמץ בין שמשכנו בידו בשעת הלוואה בין לאחר כך ואמר אם לא אפרע לזמן פלוני תגבה חובך ממשכון זה שבידך אע"פ שקבע לו זמן פרעון לאחר הפסח אף על פי כן כשיגיע הפסח חייב לבער משכונו מן התורה ואם אינו מבערו עובר עליו בבל יראה אע"פ שהתנה עם הלוה שאם יגנב ממנו המשכון או יאבד קודם שיגיע זמן פרעון לא יתחייב באחריותו ויפרע לו כל חובו משלם מכל מקום כיון שכל זמן שהמשכון הוא ביד המלוה הוא קנוי לו והרי הוא כשלו לכל דבר לקדש בו את האשה ולקנות בו עבדים וקרקעות כמו שנתבאר באבן העזר סי' כ"ח שישאל מישראל קונה משכון מגזירת הכתוב לפיכך הוא עובר עליו כאלו היה שלו ממש (וכיצד יתנהג בביעורו עיין בסי' תמ"ג):

ב

נכרי שהלוה לישראל ונתן לו הישראל משכון של חמץ ואמר לו מעכשיו יהא כל חמץ זה שלך במתנה או במכירה גמורה בעד המעות שנתת לי אם לא אפרע אותה לך לזמן פלוני אף על פי שהתנה עמו הנכרי שאם יגנב ממנו המשכון או יאבד לא יתחייב באחריותו ונמצא שכל זמן שלא פרע לו הוא באחריות הישראל אף על פי כן כשיגיע הפסח אין הישראל צריך לפדותו מהנכרי כדי לבערו אף על פי שזמן הפרעון שקבע לנכרי הוא לאחר הפסח וכל ימי הפסח עדיין החמץ הוא באחריות הישראל מכל מקום אם עכשיו

בזמן ביעור חמץ דעת הישראל הוא שלא לפדות חמצו מיד הנכרי בזמן שקבע לו לפדותו ממנו נמצא שלמפרע היה כל החמץ של הנכרי משעה שמשכנו בידו ואילך שהרי אמר לו הישראל מעכשיו יהיה כולו שלך אם לא אפדנו ממך בזמן פלוני ולפיכך הרי זה דומה למקבל עליו אחריות על חמצו של נכרי המונח בביתו של נכרי שאינו עובר עליו כלום כמו שנתבאר בסימן ת"מ:

ג

ואם נמלך הישראל לאחר הפסח ופדאו ממנו בזמן שקבעו לו נמצא שלמפרע היה חמץ זה של הישראל כל ימי הפסח ועבר עליו בבל ימצא לפיכך הוא אסור באכילה ובהנאה לכל אדם מישראל כשאר חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח:

ד

אבל אם לא אמר לו הישראל מעכשיו יהיה כולו שלך אלא משכנו אצלו בסתם ואמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהיה כולו שלך אע"פ שכבר הגיע זמן הפרעון קודם הפסח ולא פרע לו ונמצא שכבר נחלט החמץ להנכרי קודם הפסח שהרי אף אם הישראל רוצה לפדותו מיד הנכרי לאחר שעבר הזמן אינו יכול להוציאו ממנו בעל כרחו בדיניהם מכל מקום כיון שבדיני ישראל יכול לפדותו אף לאחר הזמן דכיון שלא אמר לו מעכשיו יהא שלך הרי זה אסמכתא בעלמא * ונמצא שחמץ זה אינו קנוי להנכרי מדין תורה שהרי הישראל יכול לפדותו ממנו לעולם ואין לו בו אלא שיעבוד על חובו וגוף החמץ הוא של ישראל שהנכרי אין קונה משכון מישראל.

[* פירוש שסמך בדעתו שבודאי יפדנו ממנו בזמנו ועל הסמך זה אמר שאם לא יפדנו בזמנו יהא קנוי לו לחלוטין ואם היה יודע שלבסוף לא יהא סיפק בידו לפדותו בזמנו לא היה אומר לו כך ונמצא שהקנאתו היתה בטעות ומעולם לא גמר בלבו להקנותו לו לחלוטין משא"כ כשאמר לו מעכשיו בודאי גמר בלבו להקנות לו אם לא יפדנו בזמנו מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' ר"ז עיין שם.]

לפיכך חמץ זה לאחר הפסח הוא אסור בהנאה לכל אדם מישראל דהיינו שאסור לכל אדם לקנותו מן הנכרי שהרי הישראל בעל החמץ עובר עליו בבל ימצא והרי דינו כשאר חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אבל ישראל בעל החמץ חייב לפדותו מהנכרי ולבערו מן העולם לגמרי שהרי הוא חייב להנכרי מעות ועל ידי חמץ זה האסור בהנאה שנחלט ביד הנכרי הוא נפטר מחובו נמצא שהוא פורע חובו מאיסורי הנאה:

ה

וכל זה כשהחמץ הוא שזה יותר ממה שהוא חייב להנכרי שאז יש בו דין אסמכתא אבל אם אין החמץ <math>gt(x);lt\> ; שזה אלא כדי חובו יש אומרים שאין בו דין אסמכתא מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' ר"ז ולפיכך אם כבר הגיע זמן פרעון קודם הפסח ולא פרע לו בזמנו הרי כבר נקנה החמץ להנכרי מדין תורה והרי זה כחמצו של נכרי שעבר עליו הפסח שהוא מותר אפילו באכילה ויש לסמוך על דבריהם באיסור חמץ שעבר עליו הפסח שאינו אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר בסי' תמ"ח:

ו

ואם הקנה (ב);it> ישראל את החמץ הזה לנכרי קודם הפסח בקנין גמור המועיל שיהיה כולו חלוט לו בעד חובו ולא יכול לפדותו ממנו בעל כרחו לעולם כגון שאמר לו קודם הפסח כל חמצי שתחת ירך הריני נותנו לך במתנה גמורה או במכירה בעד המעות שהלוית לי או שאמר לו יהא כולו שלך בעד חובי שבאמירה זו נקנה כל החמץ להנכרי אף שהוא יותר מכדי חובו כמו שנתבאר בחושן משפט סי' ע"ג לפיכך אפילו אם לא הגיע זמן פרעון עד לאחר הפסח והלך ישראל בעל החמץ ופדה חמצו מיד הנכרי שנתרצה להחזירו לו הרי חמץ זה מותר אפילו באכילה שהרי כל ימי הפסח היה קנוי להנכרי לחלוטין:

ז

וכל זה כשחמץ הזה היה מונח ברשות הנכרי כל ימי הפסח אבל אם היה מונח ברשות ישראל שלא משכנו ביד הנכרי מעולם אע"פ שאמר לו מעכשיו יהא כולו שלך אם לא אפרע לך לזמן פרעון ואפילו הגיע הזמן קודם הפסח ולא פרע לו וכבר נקנה החמץ לנכרי לחלוטין מכל מקום כיון שהוא מונח ברשות ישראל הרי הוא חייב באחריותו מדין תורה שאם יגנב או יאבד ממנו יתחייב לפרוע לו כל חובו משלם שהרי לא אמר לו לא יהא לך פרעון רק מזה החמץ אלא לזה ממנו בסתם ובהלואה זו נשתעבדו כל נכסי ישראל לפרעון חובו ואף על פי שהישראל הקנה לו החמץ באם שלא יפרע לו בזמנו מכל מקום בהקנאה זו לא נפקע שיעבודו משאר נכסיו וכיון שאם יגנב ממנו החמץ או יאבד חל הפסד על הישראל הרי הוא כשלו וחייב לבערו בערב פסח מן התורה ואם לא ביערו הרי הוא אסור בהנאה לאחר הפסח כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ואם בא הנכרי ליטול אותו מחוייב הישראל לפדותו מידו ולבערו ולא יניחנו ליטול אותו שלא יהא פורע חובו באיסורי הנאה כמו שנתבאר:

ח

אבל אם התנה הישראל עם הנכרי שאם יגנב ממנו החמץ או יאבד לא יתחייב הוא באחריותו אלא הנכרי יפסיד חובו אינו צריך לבערו והרי דינו כאלו היה מונח ברשות הנכרי כל ימי הפסח ועל דרך שנתבאר למעלה:

ט

ואם הקנה הישראל את החמץ להנכרי קודם הפסח בקנין גמור המועיל להקנותו להנכרי את החמץ שיהיה קנוי לו לחלוטין אף כשהוא מונח עדיין ברשות הישראל כגון שהקנה לו על ידי (ג);it> קנין סודר או אגב קרקע (כמ"ש בחושן משפט סי' קצ"ה ור"ה ור"ב וע"ש בסי' קצ"ד) הרי דינו כאלו לא היה חמצו של הישראל מעולם כיון שכבר נקנה להנכרי לחלוטין קודם הפסח.

ולפיכך אע"פ שבשעה שהלוה לו הנכרי אמר לו הישראל אם לא אפרע לך לזמן פלוני תגבה ממני חובך מאותו זמן ואילך והמותר יהיה שלי ולא הגיע זמן עד לאחר הפסח וכשהגיע זמן פרע לו חובו ונתרצה הנכרי להניח לו חמצו הרי חמץ זה מותר בהנאה כיון שלא עבר עליו הישראל כלום שהרי כבר הקנה אותו להנכרי בקנין גמור קודם הפסח בעד פירעון חובו אם כן כבר נסתלק ממנו ה[ישראל] מכל וכל ושוב אין אחריות החמץ מגניבה ואבידה באונס על ישראל מן הסתם אלא אם כן קיבל עליו בפירוש אחריות החמץ

מגניבה ואבידה באונס דאז נאסר החמץ בהנאה כשאר חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח כמו שנתבאר בס' ת"מ.

ואם התנה ישראל עם הנכרי שלא יתחייב באחריות משעה שהקנה לו ואילך אפילו מגניבה ואבידה מחמת פשיעה שלא ישמרנו יפה כדרך השומרים אפילו לכתחלה מותר לו להשהות חמץ זה בתוך ביתו רק שיזהר לעשות לפניו מחיצה גבוה י' טפחים כמו שנתבאר בס' ת"מ ע"ש:

י

ישראל שהלוה לנכרי ומשכן הנכרי את חמצו ביד ישראל ואמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהא חמץ זה קנוי לך מעכשיו והגיע הזמן ולא פרעו אף על פי שלא הגיע הזמן עד לאחר הפסח וכל ימי הפסח היה החמץ באחריות הנכרי שהתנה עמו הישראל שאף אם יגנב ממנו או יאבד לא יפסיד את חובו בשביל כך הרי חמץ זה אסור בהנאה אפילו היה מונח כל ימי הפסח בבית הנכרי בעליו שחזר הישראל והפקידו אצלו אף על פי כן כיון שהגיע הזמן ולא פרעו הרי נקנה החמץ להישראל למפרע קודם הפסח משעה שמשכן אצלו הנכרי ואמר לו מעכשיו יהא שלך אם לא אפרע לך לזמן פלוני הרי זה כחמצו של ישראל המופקד ביד נכרי כל ימי הפסח (שהוא אסור בהנאה כמו שנתבאר בס' ת"מ) לפיכך חייב הישראל לבער זה החמץ בערב פסח כחמץ שלו ממש שמא לא יפרע לו הנכרי בזמנו ונמצא שלמפרע היה החמץ שלו ועבר עליו בבל ימצא:

יא

ואם עבר ולא ביערו ובא הנכרי תוך הפסח לפדותו רשאי לקבל ממנו המעות ולהניחו שיטול חמצו ואין זה משתכר באיסורי הנאה דכיון שהנכרי פודהו נמצא שלמפרע לא היה של ישראל מעולם:

יב

ואם לא משכנו ביד הישראל קודם הפסח אלא משעה שהלוה לו עד לאחר הפסח היה מונח החמץ בבית הנכרי ואחר הפסח הוליכו הישראל לביתו אע"פ שהזמן פרעון שקבע לו כבר הגיע קודם הפסח ולא פרע לו ונמצא שכבר נחלט לו החמץ מהנכרי קודם הפסח שהרי אמר לו מעכשיו יהא שלך אם לא אפרע לך ואין כאן אסמכתא אפילו בדינינו מכל מקום כיון (ד) $gt;$; שלא משך הישראל את החמץ לביתו קודם הפסח לא קנה אותו בדמים בלבד דהיינו באותן מעות שהלוה לו על חמצו לפי שישראל מנכרי ונכרי מישראל אינו קונה שום דבר בכסף בלבד אלא במשיכה מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' קצ"ד ע"ש ולפיכך חמץ זה לאחר הפסח מותר אפילו באכילה.

ואפילו משכנו בידו קודם הפסח אם לא אמר לו מעכשיו יהא שלך אלא אמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהא שלך מאותו זמן ואילך ולא הגיע הזמן עד לאחר הפסח וכל ימי הפסח היה החמץ באחריות הנכרי מגניבה ואבידה באונס שלא התנה עם הישראל שאם יגנב ממנו החמץ או יאבד יפסיד חובו ומדין תורה הישראל אינו חייב באחריות המשכון של נכרי שבידו מגניבה ואבידה באונס שאף באחריות המשכון שמושכן אצלו מישראל חבירו אינו חייב אלא מדין שומרין שהוא עליו כשומר שכר מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' ע"ב ואין דין שומרין לממון של נכרי שהרי אמרה תורה כי יתן איש אל רעהו פרט לשל נכרי לפיכך אע"פ שהגיע זמן הפרעון ולא פרע לו ונחלט החמץ ביד הישראל מכל מקום כל ימי

הפסח היה עדיין של הנכרי ולא היה הישראלי מחוייב לבערו מעיקר הדין כיון שלא היה חייב מדין תורה באחריות מגניבה ואבידה באונס והרי דינו כחמצו של נכרי שעבר עליו הפסח שהוא מותר אפילו באכילה.

ואפילו ראה הישראלי מדעתו של הנכרי קודם הפסח שהוא רוצה לשקוע חמצו בידו לחלוטין שלא לפדותו ממנו לעולם אין בכך כלום ואין הישראלי עובר עליו בב"א אלא אם כן הקנה לו הנכרי את חמצו קודם הפסח בקנין גמור המועיל שלא יוכל לחזור בו מדין תורה כגון שאמר לו חמצי שתחת ידך הריני נותנו לך במתנה או במכירה גמורה בעד המעות שהלוית לי או שאמר לו יהיה שלך בעד חובי שבאמירה נקנה החמץ לישראל כמו שנתבאר בחושן משפט סי' ע"ג:

יג

אבל אם כבר הגיע זמן הפרעון קודם הפסח ולא פרע לו בזמנו הרי כבר נקנה החמץ להישראלי בקנין גמור קודם הפסח שהרי אמר לו הנכרי אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהיה כולו שלך.

ואע"פ שלא אמר לו מעכשיו יהיה שלך אין כאן דין אסמכתא אף על פי שהחמץ הוא שוה הרבה יותר מכדי חובו דכיון שבדיניהם זכה הישראלי בכל החמץ ואין הנכרי יכול לפדותו ממנו בע"כ שהרי בדיניהם אין דנין דין אסמכתא אם כן אף (ה) < > ; בדינינו זכה הישראלי שכך הוא דין התורה אם באו לפניך ישראל ונכרי לדין אם יכול אתה לזכות את הישראלי בדין תורה אמור להנכרי כך הוא בדינינו ואם אתה יכול לזכותו בדיניהם אמור לו כך הוא בדיניהם ולפיכך חייב הוא לבערו בערב פסח מן התורה ואם לא יבערו עד לאחר הפסח הרי הוא אסור בהנאה כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח:

יד

ואפילו לא הגיע זמן הפרעון עד לאחר הפסח וגם לא אמר לו מעכשיו יהיה שלך אף על פי כן צריך הישראלי לבערו בערב פסח שהרי אם יגנב או יאבד ממנו מחמת פשיעותו בשמירתו יתחייב באחריותו שלא אמרו אין דין שומרין לממון של נכרי אלא לענין גניבה ואבידה הבאים באונס אבל לא (ו) < > ; לענין הבאים ע"י פשיעה שהפושע הוא כמזיק בידים וכבר נתבאר בסימן ת"מ שלכתחלה צריך לבער בערב פסח אף אם אינו חייב אלא באחריות גניבה ואבידה הבאים על ידי פשיעה:

טו

ואם התנה עם הנכרי שכל ימי הפסח לא יתחייב אפילו באחריות גניבה ואבידה הבאים ע"י פשיעה אפילו לכתחלה אין צריך לבערו אם לא הגיע זמן הפרעון עד לאחר הפסח ולא אמר לו הנכרי מעכשיו יהיה שלך רק שיזהר לעשות לפניו מחיצה גבוהה י' טפחים:

טז

ישראל שנתן חמצו לנכרי במתנה על תנאי שהתנה עמו אם לא אעשה לך דבר פלוני לזמן פלוני יהיה כל החמץ קנוי לך מעכשיו אע"פ שכבר הגיע הזמן קודם הפסח ולא עשה אותו דבר וכבר נחלט החמץ להנכרי מכל מקום כיון שבדינינו לא זכה הנכרי בחמץ הזה שהרי אסמכתא בעלמא היא זו שסמך הישראלי בדעתו שבודאי יוכל לעשות לו אותו דבר לזמן פלוני ועל סמך זה נתן לו ואסמכתא אינו קונה במתנה אע"פ שאמר לו מעכשיו יהא שלך שאין אמירת מעכשיו מועלת להוציא מדין אסמכתא אלא לגבי משכון בלבד

מטעם שנתבאר בחושן משפט סי' ר"ז ולפיכך חמץ זה הוא לאחר הפסח אסור בהנאה דהיינו שאסור לכל אדם לקנותו מהנכרי שהרי ישראל בעל החמץ עבר עליו בבל ימצא אם לא חזר ונתנו לנכרי במתנה גמורה קודם הפסח בלי שום תנאי ועל דרך שנתבאר למעלה.

ואם החמץ הוא עדיין ברשות הישראל שלא נתנו עדיין ליד הנכרי אסור לו ליתנו לו כדין כל איסורי הנאה שאסור ליתן אותו לנכרי אבל אם כבר נתנו ליד הנכרי קודם הפסח אע"פ שהוא אסור בהנאה לאחר הפסח אף על פי כן אין הישראל מחוייב לפדותו מהנכרי כדי לבערו מן העולם שהרי אין מגיע לו שום הנאה ממה שחמצו נחלט ביד הנכרי כיון שלא נתנו לו בעד חובו אלא בתורת מתנה:

תמב – דין ביעור תערובת חמץ קודם הפסח ובו לד סעיפים:

א

כזית חמץ דגן גמור שנתערב במין מאכל אחר אם יש בתערובת הזה טעם חמץ חייב לבערו בערב פסח מן התורה ואם לא ביערו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא אף על פי שיש בזה התערובת יותר מכדי אכילת פרס (פירוש ג' ביצים שהן חצי ככר) ונמצא שבפרס מהתערובת אין בו כזית חמץ ואם כן אפילו אכל כל התערובת בפסח אינו לוקה מן התורה לפי שכזית החמץ הוא מעורב בכל התערובת ונמצא ששהה באכילת כזית חמץ כדי שהיית אכילת כל התערובת שיש בו יותר מפרס והלכה למשה מסיני הוא שכל ששהה באכילת כזית יותר משהיית אכילת פרס בצמצום אינו חייב באכילה זו מכל מקום לענין בל יראה ובל ימצא עובר עליו אף שכזית החמץ הוא מפוזר בכל התערובת שיש בו יותר מפרס אף על פי כן כיון שכל חלקיו הן מונחין בכלי אחד ומעורבין במין מאכל אחד הרי הן מצטרפין זה עם זה לשיעור כזית ואינן בטלין בהתערובת כיון שנרגש בו החמץ:

ב

ואם שכח ולא ביערו בערב פסח ונזכר בתוך הפסח חייב לבערו מן העולם לגמרי אע"פ שכבר ביטל את החמץ הזה קודם הפסח ויברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ כמו שיתבאר בס' תמ"ו:

ג

ומדברי סופרים אפילו פחות מכזית חמץ שנתערב ויש בהתערובת טעם חמץ חייב לבערו בערב פסח גזירה משום כזית שלם.

ואם שכח ולא ביערו בערב פסח ונזכר בתוך הפסח חייב לבערו מן העולם לגמרי (אבל לא יברך על ביעור זה שכל שאינו מבער ממשות חמץ כזית אין צריך לברך אם כבר ביטל את החמץ הזה קודם הפסח כמו שיתבאר בס' תמ"ו).

ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי כל התערובת הזה אסור באכילה מפני שיש בו טעם חמץ שעבר עליו הפסח אבל מותר ליהנות מכל התערובת רק שיפדה את האיסור שבו דהיינו שישער את החמץ שנתערב כמה דמים הוא שוה ויטול סכום דמים אלו וישליכם לאיבוד כגון לים או לנהר עמוק שלא ימצאנו שום אדם.

ואפילו $(א)$; יש בתערובת הרבה חמץ יותר מכזית שהוא חייב לבער מן התורה ועבר עליו הפסח ולא ביערו הרי הוא מותר בהנאה על ידי שיפדה את החמץ שבו דכיון שהחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור בהנאה אלא משום קנס שקנסוהו חכמים על שעבר עליו בבל יראה וזה שמשליך דמי החמץ לאיבוד ואינו נהנה ממנו אין לנו עוד לקונסו.

וכן $(ב)$; יכול למכור כל התערובות לנכרי חוץ מדמי איסור דהיינו שלא יטול ממנו דמים רק מה שהתערובת הוא שוה בלא החמץ שבתוכו דנמצא שאינו נהנה כלל מהחמץ ולא התירו לעשות כן אלא לאחר הפסח שאף החמץ עצמו שהוא בעין שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדברי סופרים אבל בפסח אסור למכור שום תערובת חמץ האסור אלא אם כן נתערב יבש ביבש כמו שיתבאר בסימן תמ"ז:

ד

וכל זה כשיש בתערובת טעם החמץ דהיינו שאין בו ששים כנגד החמץ אבל אם יש בו ששים שבודאי אין החמץ נותן טעם בששים פעמים כמותו אם נבלל החמץ בהתערובת יפה יפה שלא נשאר בו חמץ משהו עומד בעינו בתוך התערובת מותר אפילו לאכול כל התערובת בתוך הפסח כמו שיתבאר בסימן תמ"ז ע"ש כל פרטי דין זה:

ה

אבל לכתחלה אסור לבטל חמץ בששים קודם הפסח $(ג)$; במתכוין כדי לאכול בתוך הפסח מפני שהוא כמבטל איסור בידים ואע"פ שקודם הפסח עדיין שעת היתר מכל מקום כיון שהוא עושה כן כדי לאכול בשעת איסורו דהיינו בתוך הפסח הרי זה כמבטל איסור אבל מותר לבטל החמץ בס' קודם הפסח $(ד)$; כדי להשהותו עד אחר הפסח דכיון שהוא מבטלו בשעת היתר כדי לאכול בשעת היתר אין כאן מבטל איסור:

ו

במה דברים אמורים בדבר שאין דרך $(ה)$; תיקון עשייתו על ידי תערובת חמץ רק שהוא רוצה לערב בו חמץ באקראי בעלמא כדי שלא יצטרך לבערו אבל דבר שדרך עשייתו הוא על ידי תערובת חמץ כגון מורייס (פירוש שומן דגים) שמשימין בו לחם קלוי אע"פ שיש בו ס' כנגד הלחם מכל מקום כיון שדרך תיקון המורייס הוא על ידי לחם הרי הוא חשוב ואינו בטל במורייס אפילו באלף ולפיכך חייב לבערו מדברי סופרים קודם הפסח ואם לא ביערו ועבר עליו הפסח אסור אפילו בהנאה אלא אם כן פודה את החמץ שבתוכו או מוכר לנכרי חוץ מדמי איסור שבו כדין חמץ שנתערב בפחות מס' ועבר עליו הפסח:

ז

וכל זה כשיש בתערובת ממשות החמץ אלא שנבלל יפה יפה ואינו ניכר אבל אם אין ממשות החמץ כלום בתוך התערובת אלא טעמו בלבד כגון תבשיל שנתבשל בכלי אחד עם חמץ וקיבל טעם החמץ ואין בו כלום מממשו אע"פ שאסור לאכול מן התורה אין צריך לבערו מן התורה שהרי נאמר לא יראה לך וטעם חמץ זה המובלע בתבשיל $(ו)$; אינו נראה לך*.

[* מה שאין כן כשיש ממשות החמץ בתוך התערובת הרי גוף החמץ נראה לעין אלא שאין מכירין אותו מחמת שנשתנית צורתו על ידי התערובת.]

ומכל מקום מדברי סופרים אסור לקיימו בפסח אפילו יצניענו בחדר מיוחד שאינו רגיל לילך לשם גזירה שמא ישכח על איסור חמץ שהרי רגיל בו כל השנה וילך ויאכלנו.

ואם שכח ולא ביערו בערב פסח ונזכר בתוך הפסח צריך לבערו מן העולם לגמרי אבל לא יברך על ביעור זה כיון שאין צריך לבערו ;gt&(ז);lt& רק משום חשש תקלה שמא יאכל ממנו אבל הביעור מצד עצמו אין בו מצוה לא שייך לברך על מצות ביעור.

ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי הוא מותר בהנאה דכיון שלא עבר על איסור של תורה במה שהשהה אותו עד לאחר הפסח לא קנסוהו חכמים לאסרו בהנאה ואף באכילה יש להתיר אם הוא בענין שיש הפסד מרובה אף אם לא נאסר אותו אלא באכילה ואם אין בו הפסד מרובה אף אם נאסר אותו בהנאה טוב להחמיר ולאסור אף בהנאה כדי לחוש לדברי האומרים שכל תערובת שיש בו טעם חמץ כשם שאסור מן התורה לאכלו בתוך הפסח כך הוא חייב לבערו מן התורה ולפיכך אם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי הוא אסור בהנאה כי אם על ידי פדיון או שימכרנו לנכרי חוץ מדמי טעם חמץ שבו דכיון שעבר על איסור של תורה קנסוהו חכמים:

ח

וכל זה בתבשיל שקיבל טעם החמץ עצמו אבל תבשיל שנתבשל קודם הפסח בקדירה שבישל בה החמץ בו ביום אע"פ שאין בתבשיל ס' כנגד חמץ שנפלט לתוכו מן הקדירה מותר להשהותו עד לאחר הפסח לפי שיש מתירין אפילו לאכלו בפסח מטעם שיתבאר בסימן תמ"ז ואע"פ שאין לסמוך על דבריהם להתירו באכילה מטעם שיתבאר שם מכל מקום יש לסמוך על דבריהם להשהותו עד לאחר הפסח ויזהר להצניעו בחדר שאינו רגיל לילך לשם כמו שיתבאר בסי' תנ"א:

ט

זיעה היוצאת מחמץ הרי היא כעצמו של חמץ לפיכך יי"ש הנעשית מתבואה חמוצה שקורין מאל"ץ אין דינו כתערובת חמץ אלא כממשו של חמץ עצמו וכן יי"ש הנעשה משמרי שכר של שעורים או של חטים דינו כממשו של חמץ עצמו לפי ששכר הנעשה משעורים או מחטים יש בו כזית חמץ בכדי שתית פרס מהשכר והלכה למשה מסיני הוא בכל איסורין שבתורה שכל כזית איסור שנתערב באכילת פרס מהיתר הרי כל הפרס של היתר ;gt&(ח);lt& נתהפך להיות כגופו של איסור עצמו וכל האוכל כזית מפרס הזה אע"פ שבכזית הזה אין בו כזית שלם של איסור הרי הוא חייב כאלו אכל כזית שלם של איסור כיון שגוף ההיתר נעשה איסור וכיון ששכר הזה שיש בו חמץ כזית בכדי שתית פרס נעשה כולו חמץ והשותה כזית ממנו חייב כרת כמו על עצמו של חמץ לפיכך גם יי"ש הנעשה משמרים של שכר זה דינו כעצמו של חמץ שהרי השמרים יש בהן יותר חמיצות מבשכר עצמו לפי שגוף קמח השעורים או החטים חמוצים הוא נצלל למטה בשמרים*:

[* (הגהה מאחיו מהרי"ל):]

וצריך לבערו מן התורה ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי זה אסור אפילו בהנאה. ומכל מקום אם יש בזה הפסד גדול מאוד יש לסמוך על האומרים (תוס' ר"ף רא"ש ר"ן) שאפילו אם יש בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת או שתיית פרס אלא שהוא דבר חריף וחזק שאי אפשר לאכול או לשתות פרס מהתערובת אם לא שישיהה בינתיים ונמצא שאינו אוכל או שותה כזית מהחמץ בכדי שיעור אכילת או שתיית פרס מהתערובת מותר להשהותו בפסח מן התורה אם אין החמץ נותן טעם בתערובת ואין נותנין בו את החמץ אלא לקיוהא בעלמא (טור) דהיינו לחריפות ולחמיצות ואין צריך לבערו קודם הפסח אלא מדברי סופרים (תוס' ר"ן מ"א) ולפיכך אם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי זה מותר בהנאה (ר"ן) כמו שיתבאר בסוף סימן תמ"ז. ולדבריהם אף י"ש זה שנעשה מתבואה חמוצה או משמרי שכר אף על פי שיש כזית חמץ בכדי שתיית פרס מהתערובת מכל מקום כיון שהי"ש הוא דבר חריף וחזק שאי אפשר לשתות פרס ממנו בלי הפסח שהייה בינתיים ואין החמץ נותן טעם בתערובת שהרי הי"ש הנעשה ממיני קטניות שקורין גריקע או ממי דבש טעמו שוה ליי"ש הנעשה מתבואה חמוצה ואין ביי"ש זה אלא כח החמץ שנעשה על ידי כן חריף וחזק שהוא רק קיוהא בעלמא ולפיכך אין צריך לבערו אלא מדברי סופרים ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו מותר בהנאה. ויש לסמוך עליהם במקום הפסד גדול מאד כיון שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא מדברי סופרים לדברי הכל כמו שיתבאר בסימן תמ"ח ויש להתיר בהנאה דהיינו שימכרנו לנכרי. רק שיזהר שיהא בענין שלא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל וישתה ממנו ובשתייה אסור לכל ישראל אפילו למי שאין החמץ שלו. אבל אם אין שם הפסד גדול מאד אין להתיר אפילו בהנאה.]

י

וכן י"ש הנעשה אפילו מתבואה שאינה חמוצה אלא שהעמיד אותה בשמרי שכר וכן גבינה שהעמיד אותה בשכר או בחומץ של שכר או ביי"ש הנעשה מתבואה שהעמידה בשמרי שכר אף על פי שיש ביי"ש וגבינה ס' כנגד דבר המעמידו אף על פי כן חייב לבערו בערב פסח מדברי סופרים ואם עבר עליהם הפסח ולא ביערם אסורין אפילו בהנאה לפי שכל דבר המעמיד אפילו באלף לא בטל.

ולא עוד אלא שכל דבר המעמיד הרי הוא חשוב כאילו הוא בעין ממש ולפיכך מי דבש שהעמידוהו בשמרי שכר ובשמרי מי דבש זה העמידו מי דבש שני ובשמרי מי הדבש השני העמידו מי דבש שלישי וכן לעולם הרי הוא חייב לבער אפילו מי דבש האחרון דכיון שמי דבש הראשון הועמד בשמרי שכר הרי הוא נעשה כולו חמץ וגם שמרים [של מי דבש השני] נעשה כולו חמץ מחמת שהועמד בשמרי מי דבש הראשון וכן לעולם.

ולפיכך אם לא ביער את כולם עד לאחר הפסח הרי הן אסורין בהנאה אפילו אם רוצה לפדות את דבר המעמיד דהיינו להשליך דמי השמרים לים המלח לפי שאין פדיון מועיל אלא להתיר איסורי הנאה שנתערבו ואינן עומדין בעינן אבל כל דבר המעמיד כיון שהוא חשוב כאילו הוא עומד בעינן אין פדיון מועיל לו ויש חולקין על זה ואומרים דפדיון מועיל לדבר המעמיד להתירו בהנאה כמו בשאר תערובות וכן יכול למכרו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו אם הוא דבר שאין לחוש שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל ויאכלנו כגון גבינה וכיוצא בה שאם היא של נכרי אסור לאכלה ויש לסמוך על דבריהם במקום שיש הפסד מרובה.

ויש מי שאומר שמי דבש <math>gt(u);lt\> הרביעי שהועמד בשמרי מי דבש השלישי הוא מותר אפילו בשתייה בלא פדיון לפי שכבר כלה כח שמרי השכר בג' מי דבש הראשונים ויש לסמוך על דבריו אם הוא בענין שיש הפסד מרובה אם נאסור אותו בשתייה:

יא

וכל זה כשמי דבש הראשון הועמד בשמרי שכר בלבד (וכן מי דבש הב' בשמרי מי דבש הא' בלבד וכן כולם) אבל אם בשמרי שכר בלבד לא היה די להעמידו וערבו בו גם דבר אחר המעמיד שאינו חמץ ובהצטרפותם הועמד הרי הוא מותר אף בשתיה אם יש בו ס' כנגד שמרי השכר דכל זה וזה (פירוש איסור והיתר) גורם להעמידו הרי זה מותר אם אין כח באיסור בלבד להעמידו כמו שיתבאר ביורה דעה סי' פ"ז:

יב

חומץ שנתחמץ בשמרי שכר אף על פי שיש בו ששים כנגד השמרים חייב לבערו מדברי סופרים שכל דבר המחמץ אפילו באלף לא בטל ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי הוא אסור בהנאה ואין פדיון מועיל להתירו בהנאה לפי שכל דבר המחמץ כיון שפעולתו ניכרת בגוף דבר המחומץ הרי הוא חשוב כאילו הוא עומד בעינו ואין פדיון מועיל לדבר שהוא בעין ויש חולקין על זה ואומרים דפדיון מועיל אף לדבר המחמץ ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על דבריהם:

יג

חמץ שנתערב ונבלל מין במינו כגון קמח מתבואה חמוצה שנתערב ונבלל תוך קמח הרבה מתבואה שלא נתחמצה כיון שאף לאכלה בתוך הפסח אין אסור אלא מדברי סופרים שמן התורה מין במינו בטל ברוב כיון שאינו נותן בו טעם שהרי טעמם שוה כל שכן שאין צריך לבערם מן התורה אלא כיון שמדברי סופרים אסור לאכלם בתוך הפסח חייב גם כן לבערם בערב פסח גזירה שמא ישכח ויאכל מהם בפסח ואם שכח ולא ביער בערב פסח ונזכר בתוך הפסח צריך לבערם מן העולם לגמרי (אבל לא יברך מטעם שנתבאר למעלה).

ואם עבר הפסח ולא ביער הרי הן מותרין אפילו באכילה דכיון שבשהייה זו לא עבר על איסור של תורה לא קנסוהו חכמים:

יד

חמץ שנתערב מין במינו יבש ביבש שאין נבללים זה בתוך זה כגון שנפלו חטים שנפלו עליהם מים ונתבקעו ונתנגבו ונתייבשו ואין ביקוען ניכר ונתערבו בחטים יבישים כשרים הרבה מהם מותר להשהותם עד לאחר הפסח לפי דברי האומרים שכל איסור שנתערב ברוב היתר יבש ביבש מותר לבשל כל התערובת בקדירה אחת ולאכלם ביחד בבת אחת לפי שהאיסור שנתבטל ברוב נתהפך להיות היתר גמור אף מדברי סופרים כמ"ש ביורה דעה סי' ק"ט אם כן גם כאן נתהפכו החטים החמוצים להיות כמו חטים כשרים ממש ולפיכך אין איסור כלל להשהותם בפסח.

ואע"פ שאסור לאכלם לפי שהאיסור שנתבטל קודם הפסח חוזר וניעור בפסח כיון שלא נבלל בתוך ההיתר קודם הפסח מכל מקום כיון שאיסור אכילה זו אינו אלא חומרא שהחמירו בחמץ בפסח שאינו מתבטל לעולם אבל בשאר כל האיסורים כיון שנתבטל האיסור ברוב מותר לאכלו לפיכך לא החמירו בו כל כך לאסור אף להשהותו כיון שנעשה התערובת קודם הפסח שאז הוא מתבטל ברוב כמו שאר איסורים לענין שמוותר לאכלו בערב פסח משעה ה' עד הלילה כמו שיתבאר בסימן תמ"ז:

טז

אבל להאומרים שכל איסור שנתערב ברוב היתר יבש ביבש אסור לאכול כל התערובת ביחד בבת אחת לפי שהאיסור שנתבטל ברוב לא נתהפך להיות היתר גמור מדברי סופרים ואינו מותר אלא לאכלם בזה אחר זה שכשאוכל כל אחד ואחד יש לומר שזהו ההיתר וכשאוכל האחרון יש לומר גם כן שזהו היתר גמור והאיסור כבר אכלו ולכך הקילו חכמים בדבר זה לפי שמן התורה כבר נתבטל האיסור ונעשה היתר גמור אבל כשאוכלם בבת אחת יש באכילה זו איסור ברור למראית עין גזרו עליו חכמים גזירה משום תערובת מין בשאינו מינו שיש איסור מן התורה אם אין שם ס' אם כן גם חטים חמוצים הללו שנתערבו בחטים כשרים לא נתהפכו להיות היתר גמור מדברי סופרים אף שיש בכשרים יותר מאלף כנגד החמוצים ולפיכך אסור להשהותם בפסח (שאיסור השהיה הוא דומה לאיסור אכילה בבת אחת כמו שנתבאר למעלה).

ומכל מקום אם שכח או עבר והשהה אותם עד לאחר הפסח מותרין באכילה דכיון שבשהיה זו לא עבר על איסור של תורה לא קנסוהו חכמים אבל אם נזכר בתוך הפסח צריך לבערם מן העולם לגמרי (או ימכרם לנכרי חוץ מדמי איסור שבהם כמו שיתבאר בס' תמ"ז ע"ש) ואם אי אפשר למכרם לנכרי ויש הפסד מרובה בדבר יש לסמוך על סברא הראשונה ואין צריך לבערם אבל אם אין הפסד מרובה יש להחמיר כסברא האחרונה כמ"ש ביורה דעה שם:

טז

וקודם הפסח מותר לו לטחון כל החטים ביחד כדי שיתערב קמח החמץ בקמח הכשר ויתבטל בתוכו בששים שהן נבללין זה בזה ושוב אינו חוזר וניעור בפסח ומותרין אפילו באכילה וטוב שיאפה המצות קודם הפסח כמו שיתבאר בסימן תנ"ג ע"י שם (ואם אין בחטים הכשרים ששים כנגד החמוצים $gt\&(i);lt\&$ יכול להוסיף עליהם עוד חטים כשרים עד שיהיה ס' כנגד החמוצים ויטחון הכל ביחד כדי שיתבטל קמח החמץ בס' ויהיו מותרין באכילה בפסח) ואין זה מבטל איסור בידים כיון שכבר נתבטל האיסור ברוב היתר מאליו וכיוצא בזה בשאר איסורים אין איסור אלא לאכול כל התערובת בבת אחת אבל לאכלו כולו בזה אחר זה הוא היתר גמור אף מדברי סופרים אם כן אין זה מבטל איסור אלא מבטל היתר הוא שהרי מבטלו בשעה שדין ביטול החמץ הוא כדין ביטול שאר איסורים דהיינו קודם הפסח:

יז

ואם אין לו עוד חטים כשרים ישער באומד דעתו כמה היו החטים החמוצים ויטול כל כך חטים מהתערובת ויבערם מביתו דהיינו שימכרם קודם הפסח או לנכרי או אפילו לישראל אחר קודם הפסח והשאר מותר לו להשהותם עד לאחר הפסח וכן אותנו הישראל שלקח ממנו החטים מותר לו להשהותם עד לאחר הפסח שהרי איסור השהיה דומה לאיסור אכילה בבת אחת לשאר איסורין ובשאר איסורין אין איסור לאכול בבת אחת אלא לאדם אחד אבל שני בני אדם מותרין לאכול כל התערובת אפילו ברגע אחד כמו שנתבאר ביורה דעה שם:

יח

ויש חולקין על זה ואומרים כיון שאסור לאכול בפסח כלום מזה התערובת ואפילו מכר כל התערובת לנכרי קודם הפסח ולא שייר ממנו אלא משהו אסור לאכול בפסח אסור גם כן להשהותן גזירה שמא יבא

לאכלו ואם שכח ולא ביערו קודם הפסח ונזכר בתוך הפסח צריך לבערו מן העולם לגמרי ויש לחוש לדבריהם אם אין שם הפסד מרובה:

יט

וכל זה כשיש בחטים הכשרים רוב כנגד החמוצים אבל אם היה שווה בשווה לדברי הכל אסור להשהותם בפסח* ואם (לא הוסיף עליהם כלום ו) שכח והשהה אותם עד לאחר הפסח הרי הן אסורין בהנאה אלא אם כן פודה את האיסור שבהן או שימכרם לנכרי חוץ מדמי איסור שבהן כמו שנתבאר למעלה.

רק שיזהר לתקן בענין שלא יחזור הנכרי וימכרם לישראל אחר דהיינו שיטחנם ויעשה מהם פת וימכור הפת לנכרי חוץ מדמי איסור שבו אם הוא מקום שנוהגין איסור בפת של נכרי ובמקומות שנוהגין היתר צריך לחתוך כל הפת לחתיכות ואחר כך ימכרם לנכרי חוץ מדמי איסור שבהם שאסור ליקח מנכרי חתיכות פת כמו שנתבאר ביורה דעה סי' קי"ב וכן בכל מקום שנתבאר שלאחר הפסח הוא אסור באכילה ומותר בהנאה צריך ליזהר כשמוכרו לנכרי שימכרנו לו בענין שאין לחוש שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל אחר ויאכלנו עיין סי' תס"ז:

[* ואסור להוסיף עליהם עוד חטים כשרים ולטחנן כדי שיתבטל החמץ בס' ויהיה מותר באכילה בפסח דכיון שלא נתבטל החמץ ברוב מאיליו הרי זה מבטל איסור בידים אבל מותר להוסיף עליהם ולטחנן כדי להשהותם עד לאחר הפסח ואין זה מבטל איסור כמו שנתבאר למעלה.]

כ

אין אסור מן התורה אלא חמץ גמור שהוא ראוי לאכילה אבל עיסה שהתחילה להתחמץ ולא הגיעה לחימוץ שיתבאר בס' תנ"ט אף כשיאפו אותה לא תהא ראויה לאכילה מחמת חמיצותה שלא גמרה כל צרכה וכן אותו בצק שהסופרים מדבקין בו ניירותיהם שעושין אותו מעפר הרחיים שאינו ראוי לאכילה כשיאפו אותו וכן כל כיוצא בזה הרי זה נקרא חמץ נוקשה ומותר לאכלו בפסח מן התורה שאין זה חמץ כלל.

אבל חכמים אסרוהו באכילה ובהנאה והצריכו גם כן לבערו בערב פסח גזירה שמא ישכח ויאכל ממנה בפסח שעל ידי הדחק הוא ראוי לאכילה ואם שכח ולא ביערו בערב פסח ונזכר בתוך הפסח צריך לבערו מן העולם לגמרי אבל לא יברך מטעם שנתבאר למעלה ואם עבר עליו הפסח ולא ביערו הרי הוא מותר בהנאה דכיון שלא עבר עליו על איסור של תורה לא קנסוהו חכמים אבל אסור לאכלו כיון שיש עליו שם חמץ שעבר עליו הפסח:

כא

ואינו נקרא חמץ נוקשה אלא אם כן שמשעה שנתחמץ לא היה ראוי לאכילה מעולם כי אם על ידי הדחק אבל אם היה ראוי לאכילה משנתחמץ ואחר כך נפסל מאכילת אדם כגון הפת של חמץ או של שאור שעיפשה ומלוגמא (פירוש מלא לוגמא שלועס חטים ונותנם על גבי מכתו) שנסרחו ונתקלקלו מאכילת אדם חייב לבערם מן התורה אלא אם כן נפסלו מאכילת כלב קודם שעת הביעור דהיינו קודם שעה ששית דכשיגיע זמן הביעור אין עליהם תורת אוכל שיתחייב לבערם והרי הן כעפר בעלמא.

אבל אם נפסלו מאכילת כלב אחר שעת הביעור בין שנתחמצו אחר שעת הביעור בין מקודם חייב לבערו מן העולם לגמרי מן התורה דכיון שהיה עליהם שעה אחת שם חמץ לאחר זמן איסורו אינו נפקע מהם לעולם עד שיעשה להם כתורת חמץ:

כב

וכל זה בחמץ שהוא עומד בעינו שאינו מעורב בדבר אחר אבל חמץ גמור שהיה ראוי לאכילה שעירב אותו בדבר שאינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם כגון התריאק"ה שאינו מאכל אלא לחולים מותר לקיימו בפסח ואפילו יש בתערובת הזה חמץ הרבה יותר מכזית בכדי אכילת פרס מכל מקום כיון שאינו ראוי לאכילה הרי נפסדה צורת החמץ שבתוכו ואין עליו תורת חמץ כלל אבל אסור לאכול מזה התערובת בפסח ואפילו אין בו אלא חמץ כל שהוא אם דרך עשייתו הוא על ידי תערובת חמץ כגון התריאק"ה (יא);$gt;$ וכיוצא בו אינו בטל בתוכו כמו שנתבאר למעלה:

כג

עריבת העבדנין שנתן לתוכן קמח ועורות אפילו נתן שעה אחת קודם הביעור הרי זה מותר לקיימן בפסח שכשהגיע זמן הביעור כבר הסריח הקמח מחמת העורות שבתוכו ונפסל מאכילת אדם ונעשה כחמץ נוקשה וכיון שהוא מעורב בדברים אחרים שבעריבה אין צריך לבערו שכבר נפסדה צורתו על ידי התערובות אבל אם נתנן בפחות משעה לשעת הביעור חייב לבער.

ואם לא נתן העורות לתוך העריבה ונתן הקמח בתוכה קודם ג' ימים לשעת הביעור מותר לקיימן בפסח שכבר נבאש ונפסד אבל אם נתן הקמח תוך ג' ימים לשעת הביעור חייב לבער:

כד

כל דבר (יב);$gt;$ שמותר לקיימו מותר להנות ממנו בפסח כגון למוכרו לנכרי או שאר מיני הנאות:

כה

בגדים המכובסים בחלב חטה אף על פי שנראה בהן ממשות החמץ מותר לקיימן בפסח שכבר נפסדה צורתו וכן ניירות שדבקו אותן בבצק שממשות החמץ נראה מבחוץ אין צריך לגררו ולבערו שכבר נפסדה צורתו.

במה דברים אמורים (יג);$gt;$ כשנכבסו הבגדים ונדבקו הניירות קודם שלשים יום לפני הפסח שכשהגיע זמן הביעור כבר נתקשה החמץ שבהן ונפסדה צורתו אבל אם נכבסו ונדבקו תוך שלשים יום אם נראה בהן ממשות החמץ צריך לגרור מה שנראה אם יש ממנו כזית בבגד אחד או בנייר אחד אף על פי שהוא מפוזר על פני כל הנייר ואין ממנו כזית במקום אחד הרי הנייר מצרפן ואם דיבק ניירות הרבה בחלון אחד ואין מן החמץ כזית במקום אחד (יד);$gt;$ אין החלון מצרפן דכיון שהוא מחובר לבית הרי הוא כבית ואין הבית מצרף את חצאי זיתים המדובקים בכתליו כמו שיתבאר ויש אומרים שאפילו נכבסו ונדבקו תוך ל' ונראה בהן ממשות החמץ אין צריך לבערו מפני שכבר נפסלו מאכילת הכלב והרי הוא כעפר בעלמא וטוב לחוש לסברא הראשונה:

כו

בגדים המכובסים בחלב חטה אע"פ שאין נראה בהן ממשות החמץ (טו); אסור להניח בתוכן קמח של פסח דלפעמים יש בהן קצת ממשות מקמח חלב חטה ואינו נראה ויש לחוש שמא יפרך מהן לתוך הקמח של פסח (עיין סי' תס"ו) וכן אסור להציע אותן הבגדים בפסח על השולחן שאוכלין עליו שמא יפרך קצת מהן לתוך המאכל וגם צעיפי נשים הרגילים לתקנן עם קמח עד שנעשין עבין קצת שדרך ליפרך מהן יש להסירן בשעת אכילה (וגם יש למנוע מלשחוק בפסח בקלפין הנקראין קארטין על השלחן שאוכלין עליו שמא יפרך מחמץ נוקשה שבהן לתוך המאכל):

כז

בצק המונח בסדקי עריבה אם יש ממנו כזית במקום אחד אע"פ שמודבק שם בחוזק ועשוי לחזק שברי העריבה או לסתום נקב חייב לבערו ולגרדו אף על פי שביטלו או יטיחנו בטיט דכיון שיש בו כזית הרי הוא חשוב ואינו בטל לגבי העריבה להיות נחשב מכלל דפנותיה אלא אם כן טחאו בטיט.

אבל אם אין ממנו כזית במקום אחד אע"פ שיש בעריבה הרבה חצאי זיתים בהרבה סדקים אם הן עשויים לחזק שברי העריבה או לסתום נקבים הרי הן בטלין לגבי העריבה ונחשבין מכלל דפנותיה ולפיכך אין העריבה מצרפתן לכזית בין שהן מדובקין בה בחוזק בין שהן מונחין בה ברפיון (ואינו צריך לבערו אם כבר בטלו או שהוא רוצה עדיין לבטלו כגון שהוא קודם שעה ששית בערב פסח).

ואם יש בה סדק ארוך ומונחין בו שני חצאי זיתים בצק לחזק שבריה או לסתום נקביה וחוט של בצק הולך בתוך הסדק מחצי זית זה לחצי זית זה רואין אנו כל שאלו ינטל החוט ביד ינטלו עמו גם ב' חצאי זיתים הרי הן חשובים כמחוברין יחד על ידי חוט זה המחברן וחייב לבערן ולגורדן אע"פ שביטלן ואם אין ניטלין עם זה החוט אין מצטרפין זה עם זה לכזית:

כח

אבל אם אינן עשויין לחזק שבריה ולא לסתום נקביה (זט); אם הן מדובקים בעריבה הרי העריבה מצרפתן לכזית וחייב לגורדן ולבערן.

ואם אף כשנצרף כל הבצק שבעריבה שאינו עשוי לחזק ולסתום לא יהיה בו כזית אין צריך לבערו אלא די לו בביטול דכיון שאין בו כזית אינו חשוב והוא בטל לגבי העריבה אם הוא מודבק בה.

אבל אם אינו דבוק בה אלא הוא מונח בסדקים ברפיון ואין צריך לומר אם אינו מונח בסדק חייב לבערו אף על פי שכבר ביטל ואע"פ שמן התורה אפילו אם לא ביטלו אינו חייב לבערו אלא אם כן יש בו כזית שנאמר לא תאכל עליו חמץ וגו' ולא יראה לך שאור וגו' מה אכילה בכזית (זי); אף ראייה בכזית (יח); מכל מקום מדברי סופרים אפילו פחות מכזית חמץ שהוא עומד בעינו ואינו מודבק לדבר אחר חייב לבערו גזרה משום כזית.

ואפילו נתערב בדבר אחר ויש בתערובות טעם חמץ חייב לבערו אע"פ שביטלו גזירה שמא ישכח ויאכל ממנו בפסח ויש כאן איסור מן התורה שבכל איסורי מאכלות אפילו פחות מכזית אסור מן התורה שנאמר כל חלב וגו' כל לרבות חצי שיעור.

לפיכך אם הוא מטונף קצת שאינו ראוי לאכילה אין צריך לבערו אפילו הוא עומד בעינו כיון שאין בו כזית וכבר ביטלו:

כט

וכל זה בבצק שבעריבה או שבשאר כלים אבל בצק הדבוק לכותל הבית או לקרקעיתו או לקורותיו אם אין ממנו כזית במקום אחד אין הבית מצרפן אלא די לו בביטול מן התורה.

ומכל מקום מדברי סופרים אם ב' חצאי זתים דבוקים בבית אחד אפילו הם בב' כתלים הרחוקים זה מזה חייב לבערן מפני שלפעמים הן מתקבצין ביחד על ידי כיבוד הבית ונדבקין זה בזה.

אבל אם היו כחצי זית בצק דבוק בבית זה וכחצי זית אחר דבוק בבית שלפנים הימנו או באכסדרה שלפניו או בעליה שעל גביו כיון שב' החצאי זיתים אינם דבוקים בחדר אחד אין חוששין שמא יתקבצו ביחד ולפיכך די לו בביטול כמו לחצי זית בלבד המדובק בבית או בכלים אבל אם לא ביטלן וכבר הגיע שעה ששית שאין בידו לבטלן אפילו אם אין שם אלא פחות מכזית והוא דבוק בבית או בכלי חייב לבערו מן העולם לגמרי גזירה משום כזית שהוא עובר עליו מן התורה אם לא ביטלו:

ל

וכל זה מעיקר הדין אבל ישראל קדושים הם ונוהגין להחמיר על עצמן וגוררים כל החמץ הנמצא אפילו משהו והוא דבוק בבית או בכלי ומחמירין עוד לגרור הספסלים והכסאות והכתלים שנגע בהן חמץ ואם יש חמץ בסדק שאינו יכול לחטט אחריו יטיח עליו מעט טיט:

לא

ועריבה שלשין בה חמץ כל השנה אפילו מעיקר הדין צריך לטוחה בטיט או ליתנה לנכרי קודם הפסח אם היא מנסרים רבים שיש חריצין בין נסר לנסר ואי אפשר לנקר היטיב כל הבצק שבחריצים שלא ישתייר ממנו כזית אם נצרף מה שיש ממנו בכל העריבה שהעריבה מצרפת לכזית.

אבל עריבות העשויות מחתיכה אחת שאין בהן סדקים וחריצים יוכל לנקר החמץ מהם ולרחצם היטיב ויטמינם בחדר שאינו רגיל לילך לשם כל ימי הפסח כמו שיתבאר בסי' תנ"א וכן יעשה בעצי מגלגלין ושאר הכלים ששימשו בעיסה ואין בהם סדקים וחריצין.

אבל סלי נצרים שמניחין בהם חמץ כל השנה כיון שאי אפשר לנקרם היטיב טוב להחמיר וליתנם לנכרי במתנה גמורה קודם הפסח ויחזור ויטלם ממנו אחר הפסח וכן טוב לעשות בכלים שמניחין בהן קמח כל השנה אף על פי שאינו רוצה להשתמש בהן בפסח.

ודין העריבה ושאר כלי הלישה וכן הסלים וכלי הקמח שרוצה להשתמש בהן בפסח יתבאר בסי' תנ"א ותנ"ג:

לב

חמץ שנתעפש ונפסל מאכילת כלב או ששרפו באש קודם זמן הביעור ונחרך עד שאינו ראוי לכלב אע"פ שמותר לקיימו בפסח אסור לאכלו בפסח ואף על פי שאינו נחשב לאוכל כלל מכל מקום כיון שהוא רוצה

לאוכלו הרי הוא מחשיבו לאכילה והרי הוא נחשב לו מדברי סופרים כאוכל גמור על ידי מחשבתו שהוא מחשב לאכול ממנו:

לג

במה דברים אמורים כשהוא מתכוין לאכול אבל אם הוא מתכוין לאכול מאכל אחר אף על פי שנתערב בתוכו חמץ זה שנפסל מאכילת כלב קודם זמן הביעור אם יש במאכל זה רוב כנגד חמץ זה מותר לאכול ואינו חושש לחמץ זה שבתוכו כיון שאין מתכוין כדי לאכול שהרי לא עירבו בתוכו בכונה אלא מאליו נפל שמה או שנתערב שם בשוגג הרי לא נחשב לו חמץ זה כאוכל גמור והרי זה כאוכל עפר שהרי אין עליו תורת אוכל כלל אלא על ידי מחשבתו שמחשב עליו לאכילה:

לד

דיו שבשלו נכרי בשכר בתוך הפסח אסור לכתוב בו במועד גזירה שמא יתן קולמוסו לתוך פיו ואף על פי שהשכר שבדיו זה נפסל מאכילת כלב מכל מקום כיון שלא נפסל עד לאחר זמן הביעור כבר נאסר בהנאה קודם שנפסל ואין איסור זה נפקע ממנו לעולם אבל אם נתבשל בשכר קודם זמן הביעור מותר לכתוב בו במועד דאף אם ישכח ויתן קולמוסו לתוך פיו אין בכך כלום כיון שאין מתכוין לאכול:

תמג – דין חמץ בערב פסח לאחר שש ובו יג סעיפים:

א

אף על פי שמן התורה אין חמץ אסור באכילה ביום י"ד אלא מסוף שעה ששית ולמעלה כמו שנתבאר בס' תל"א מכל מקום כדי שלא יבואו לטעות ביום המעונן אסרוהו חכמים ב' שעות קודם חצות היום דהיינו חמישית וששית.

אלא שכל שעה ה' לא אסרוהו אלא באכילה ואפילו דבר שאיסור אכילתו בתוך הפסח אינו אלא מדברי סופרים אסור לאכול משעה ה' ואילך אבל מותר להנות ממנו כל מיני הנאות בשעה ה' אפילו הוא חמץ גמור האסור בהנאה מן התורה מחצות היום ואילך אף על פי כן לא רצו חכמים לגזור עליו איסור הנאה בשעה ה' ולפיכך יכול למכרו לנכרי אפילו הרבה ביחד אע"פ שבודאי לא יאכלנו הנכרי קודם הפסח:

ב

וכן יכול להאכילן כל שעה ה' לבהמה חיה ועוף ובלבד שיזהר לעמוד עליהם עד שיגמרו לאכול קודם שעה ששית ויראה שלא יצניעו ממה שהן אוכלין בחצירו וישאר מוצנע שם לאחר זמן הביעור ויעבור עליו בב"י ומה שישתייר מאכילתם יבערנו כשתגיע שעת הביעור ואף אם מאכילם קודם שעה ה' צריך ליהדר בזה כמו שנתבאר בס' תל"ג ע"ש:

ג

אבל מתחלת שעה ששית ולמעלה אסרוהו גם בהנאה ולפיכך אינו יכול למכרו לנכרי ולא ליתנו לו במתנה ולא להפקירו ולא להאכילו לבהמה חיה ועוף אפילו אינן שלו אלא של הפקר ואפילו חמצו של נכרי אסור בהנאה (לפיכך אסור להריח פת חמץ של נכרי משעה ששית ואילך):

ד

שעות הללו משערין אותן לפי ענין היום כגון בשנת העיבור שהיום ארוך נחשב כל שעה משעות הללו שעה ורביע משעות בינונית שהן כ"ד למעת לעת לפי שהיום דהיינו מנץ החמה עד שקיעת החמה הוא נחשב לעולם ל"ב שעות בין שהוא ארוך בין שהוא קצר ולפיכך אין לאכול חמץ אלא עד שליש היום דהיינו ב' שעות ומחצה קודם חצות בשנת העיבור ואין למכרו לנכרי אלא עד שעה ורביע קודם חצות היום ואם לא מכרו עדיין ויש הפסד מרובה יש לו שהות למכרו עד שעה קודם חצות לפי שיש מי שאומר דב' שעות הללו שאמרו לענין חמץ דהיינו חמישית וששית משערין אותן בשעות בינוניות שהן כ"ד למעת לעת ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על דבריו.

(חמץ הנשאר ביום י"ד אסור ליתנו לעבדו ושפחתו הנכרים אם החמץ רב שאי אפשר שיאכלוהו קודם זמן איסורו בהנאה דכיון שהוא חייב במזונותיהם הרי זה כפורע חובו מאיסורי הנאה):

ה

אם יש מת בערב פסח ואחר הקבורה לא יהיה שהות לאכול חמץ מוציאין אותו לבית הקברות קודם האכילה ומלויין אותו כל העם וחוזרין לבתיהם לאכול חמץ ואחר כך מקברין אותו כראוי ואף על פי שאין לאכול סעודת קבע בעוד שלא נקבר המת מכל מקום (א)it>; כיון שכבר הוציאוהו לבית הקברות כדי לקברו יש להקל ובפרט בשעת הדחק כזה שצריכין רבים ללותו ואחר כך לא יהיה להם שהות לאכול ואע"פ שאם התחילו בהוצאת המת אין מפסיקין אפילו לק"ש כמו שנתבאר בסי' ע"ב היינו שאין מפסיקין באמצע הליכה לבית הקברות וכן אם הביאוהו לבית הקברות והקבר הוא מוכן צריך לקוברו מיד אבל כשעדיין לא הכינו הקבר או שאר כל צרכי קבורה מותר בין הבאת המת לבית הקברות להכנת הקבר ושאר צרכי קבורה שכל אחד ואחד הוא דבר בפני עצמו ואין זו הפסקה באמצע עסק המצוה:

ו

ישראל שהיה מופקד בידו חמצו של ישראל אחר חבירו (או שהיה ממושכן אצלו) ימתין מלמכרו עד שתגיע שעה ה' בערב פסח שמא יבא בעל חמץ ויקחנו ממנו ואם הוא דבר שלא ימצא לו קונים בריוח בשעה ה' ויצטרך למוכרו בזול מותר לו למוכרו קודם לכן ומכל מקום אם הוא בענין שיוכל למכרו לנכרי המכירו שיודע בו שיחזיר לו אחר הפסח אסור למכרו מכירה חלוטה:

ז

ואם לא מכרו כלל עד שהגיעה שעה ששית חייב לבערו מן העולם לגמרי אפילו הוא בענין שאין עובר עליו בבל יראה כגון שאין אחריות החמץ עליו אפילו מגניבה ואבידה הבאים ע"י פשיעה מכל מקום צריך הוא לבערו כדי שלא יעבור עליו בעל החמץ בבל ימצא שכל ישראל ערבים זה בזה ואף על פי שאפשר

שבעל החמץ מכר חמץ זה לנכרי במקום שהוא והקנה אותו לו באחד מדרכי הקניות שיתבאר בס' תמ"ח כיון שיש כאן ודאי חמץ וספק מכרו בעליו לנכרי וספק לא מכרוהו אין ספק מכירה מוציא מידי ודאי חמץ:

ח

אם בא בעל החמץ אחר הפסח ותובעו בדין על שלא מכר את החמץ לנכרי קודם זמן הביעור אינו חייב לשלם לו לפי שלא קיבל עליו אלא לשמור את החמץ שיהא שמור לבעליו ולא יחסר ממנו מאומה עד שיחזירו בשלימות לבעליו אבל לא קיבל עליו למכרו בערב פסח שאין זו בכלל שמירה
שהרי במכירה זו מוציאה מרשות בעליו ואינו חייב כלל למכרו בערב פסח מחמת שקיבל עליו לשומרו אלא מחמת מצות השבת אבידה לבעלים דכיון שהגיעה שעה ה' שהוא קרוב לאסור בהנאה הרי הוא כאבוד מבעליו וחייב כל אדם הרואה אותו נאבד למכרו לנכרי כדי לקיים מצות השבת אבידה.

(ואם חמץ זה שביערו מן העולם לגמרי היה ממושכן אצלו בין שכבר הגיע זמן הפירעון קודם הפסח ולא פרע לו בין שלא הגיע עד לאחר הפסח אם היה המשכון שוה יותר מכדי חובו הרי יש למלוה דין שומר על זה המותר כמ"ש בחו"מ סי' ע"ב) ולפיכך אינו חייב לשלם ללוה על מה שלא מכר מותר הזה לנכרי קודם הפסח כמו שהשומר אינו חייב מטעם שנתבאר אבל מכל מקום הפסיד חובו ואין הלוה חייב לשלם לו כלום אף על פי שגם על מה שכנגד חובו אין למלוה אלא דין שומר ואם נאנס ממנו לא הפסיד חובו מכל מקום ודאי דעת כל ממשכן הוא שעל מנת כן ממשכן לו שכל זמן שלא יחזיר לו המלוה משכונו לא יוכל לתבוע ממנו חובו אלא אם כן יהיה המלוה אנוס באבידת המשכון כגון שיגזלנו ממנו לסטים מזויין וכיוצא בו משאר האונסים (שנתבאר בחושן משפט סי' ש"ג) שאין כח ביד המלוה להנצל מהם אבל כאן שהיה אפשר להמלוה למכרו קודם הפסח ולא מכרו הרי עצלותו גרמה הפסד המשכון שנאסר בהנאה ונתחייב בביעור ובודאי לא היה דעת הלוה כשמשכנו אצלו שישלם לו חובו אם לא יחזיר לו משכונו מחמת שנפסד ולא היה המלוה אנוס מלהצילו מאותו הפסד.

ואם לא ביערו המלוה לאחר זמן הביעור והשהה אותו עד לאחר הפסח אע"פ שכבר נאסר בהנאה כדין חמץ שעבר עליו הפסח מכל מקום אם הוא מחזירו ללוה חייב הלוה לקבלו מידו ולפרוע לו חובו מפני שהמלוה יכול לומר לו הרי שלך לפניך שלם כמו שנתת לי (ואע"פ שעכשיו הוא אסור בהנאה חסרון שאינו ניכר הוא):

ט

חמץ בפסח אף על פי שהוא אסור מן התורה בכל מיני הנאות ואסור למכרו או להחליפו מכל מקום אם עבר ומכרו או החליפו אין איסורו תופס את דמיו וחילופיו שיהיו אסורין בהנאה כמוהו אלא מותר ליהנות מדמי החמץ או מחליפיו אע"פ שמכרו או החליפו בתוך הפסח מפני שעבודה זרה היא גם כן מאיסורי הנאה והיא תופסת את דמיה וחילופיה שהן אסורין בהנאה כמוהו שנאמר והיית חרם כמוהו ודרשו חכמים כל מה שאתה מהוה ממנה דהיינו דמיה וחילופיה הרי הן חרם כמוהו ואמרה תורה באיסור עבודה זרה כי חרם הוא ודרשו חכמים הוא חרם ותופס את דמו וחילופיו אבל שאר איסורי הנאה כגון ערלה וכלאי הכרם ובשר בחלב וחמץ בפסח אינן תופסין את דמיהן וחילופיהן:

י

וכל זה מן התורה ;gt&(ג);lt& אבל מדברי סופרים אסור לו ליהנות מדמי החמץ או מחליפיו שמכרו או שהחליפו מתחלת שעה ששית ואילך דכיון שאלו הדמים או אלו החליפין באו לידו על ידי החמץ הרי זה משתכר באיסורי הנאה אבל אחרים מותרין ליהנות מדמים וחילופין אלו כיון שהנאה זו אינה באה להם על ידי החמץ שהרי לא היה שלהם הרי אינן משתכרין באיסורי הנאה:

יא

וכל זה כשמכרו והחליפו ישראל בעל החמץ בעצמו או על ידי שלוחו בין שהוא ישראל בין שהוא נכרי אבל אם מכרו והחליפו אדם אחר שלא מדעת בעל החמץ הרי דמים וחליפין אלו מותרין אפילו לבעל החמץ עצמו אבל אסורין הן לאותו האיש שמכר או שהחליף:

יב

ואם משך הנכרי הלוקח תחלה את החמץ לרשותו ואח"כ נתן דמיו או חליפיו הרי הן מותרין אפילו מכר והחליף הוא בעצמו דכיון שמשך הנכרי את החמץ לרשותו נקנה לו החמץ מיד על ידי משיכה זו והרי הן כשלו ממש ומה שנותן אח"כ דמיו או חליפיו הרי הן כמתנה בעלמא ואינן נקראין דמי החמץ וחליפיו.

ויש חולקין על כל זה ואומרים דאפילו מכרו והחליפו בעל החמץ בעצמו ונטל דמיו או חליפיו ואח"כ משך הנכרי את החמץ לרשותו מותר לו ליהנות מדמים וחליפין אלו ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה אבל במקום שאין הפסד מרובה יש להחמיר אפילו לא מכרו והחליפו עד לאחר הפסח שאינו אסור בהנאה אלא מדברי סופרים:

יג

וכל זה בדמי החמץ וחליפיו אבל החמץ עצמו לעולם הוא עומד באיסורו שאסור לכל אדם ליקח אותו מהנכרי אפילו לא מכרו לו הישראל עד לאחר הפסח ואם נתנו הנכרי במתנה לאחר הפסח חייב לבערו מן העולם כדין חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח שנתבאר בסימן תל"ה:

תמד – דין ערב פסח שחל להיות בשבת ובו כ' סעיפים:

א

י"ד בניסן שחל להיות בשבת כיון שאי אפשר לבדוק בליל שבת שהרי אסור לטלטל את הנר לבדוק לאורו וגם ביום אי אפשר לבדוק כמו שנתבאר בסי' תל"ג לפיכך מקדימין הכל לבדוק בליל ששי שהוא ליל י"ג ומברכין על ביעור חמץ ומבטלין כל חמץ שנשאר ברשותו שלא מצאו בבדיקה זו ונזהרין בחמץ הנמצא בבדיקה ובחמץ שמשירין לאכילה להניחו במקום מוצנע שלא יגררו ממנו קטנים או שרצים כמו שנתבאר בסי' תל"ד:

ב

וביום ערב שבת צריך לבער כל החמץ שברשותו ולא ישייר ממנו רק מזון ב' סעודות לשבת אבל סעודה שלישית כיון שזמנה הוא אחר חצות היום אי אפשר לאכלה רק מצה עשירה דהיינו מצה שנילושה ביין או שמן או דבש או חלב או שאר משקין ומי פירות שכל אלו אינן נקראין לחם עוני ואין אדם יוצא בהן ידי חובת אכילת מצה בפסח ולפיכך מותר לאכלו בערב פסח אבל כל מצה שאדם יוצא בה ידי חובתו בפסח אסור לאכלה בערב פסח כמ"ש בס' תע"א:

ג

ובמדינות אלו שאין נוהגין כלל לאכול מצה עשירה בערב פסח משעה ה' ואילך מטעם שיתבאר בס' תס"ב יקיימו סעודה שלישית בבשר ודגים וכיוצא בהן בשאר מיני לפתן שהרי יש אומרים שבדברים אלו אדם יוצא ידי חובת סעודה שלישית בכל שבתות השנה כמו שנתבאר בס' רצ"א:

ד

ואם אין לו מיני לפתן יקיימנה במיני פירות שהרי יש אומרים שגם בזה יוצא ידי חובת סעודה שלישית כמו שנתבאר שם.

והיה ראוי לקיימה במצה מבושלת שלא נימוחה לגמרי בבישולה אלא פרוסותיה קיימין דהיינו שיש בכל אחד מהן כזית בענין שמברכין עליהן המוציא וברכת המזון ויכול לקיים בה סעודה ג' לדברי הכל שהרי מותר לאכלה בערב פסח כיון שאין אדם יוצא ידי חובתו בפסח במצה מבושלת (כמו שיתבאר בס' תס"א) אלא שאין נוהגין לעשות כן.

ומי שנוהג כן וכן במקומות שנוהגין לאכול מצה עשירה צריכין ליזהר שיאכל סעודה ג' זו קודם שעה עשירית שמכאן ואילך אסור לאכול פת עד הערב כמו שיתבאר בס' תע"א:

ה

כשמבער החמץ בערב שבת אע"פ שמן הדין יכול לבערו סמוך לחשיכה ואין צריך לבערו קודם חצות היום כמו בשאר כל השנים שהרי מותר לאכלו עד למחר בשעה ה' מכל מקום טוב ליזהר לבערו בערב שבת קודם חצות היום כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער גם כן אחר חצות היום בערב פסח:

ו

אבל אין צריך לבטל בערב שבת בשעת הביעור כמו בשאר השנים שהרי כבר ביטל בליל ו' כל החמץ שברשותו שלא מצאו ואינו יודע ממנו ומה שיש ברשותו מן החמץ הידוע לו אי אפשר לו לבטלו בערב שבת שהרי צריך הוא לאכול ממנו בשבת:

ז

יש להזהיר לש"ץ שלא יאריך בתפלה בשבת שחרית משום אכילת חמץ שלא יבואו לידי איסור:

ח

אין לבשל לשבת זה מיני הריפות או מיני קמחים או שאר כל מיני תבשילין שדרכן לידבק בקדרה או בקערה כדי שלא יצטרך להדיחן בשבת אחר גמר האכילה להסיר את החמץ הדבוק בהן שהרי הדחה זו אינה לצורך השבת ואסור להדיח כלים שלא לצורך השבת כמו שנתבאר בס"ש כ"ג.

ואם עבר ובישל מינים אלו ונדבקו בכלים בענין שאי אפשר לקנחם היטיב שלא ישאר בהם מאומה מותר להדיחם בשבת כיון שיש בהדחה זו צורך מצוה להעביר החמץ מהכלי כדי לבערו וטוב להדיחם אפילו אין בהם אלא מעט חמץ בענין שאין צריך לבערו מעיקר הדין כמו שנתבאר בסימן תמ"ב אבל אם אפשר לו לקנחם היטיב אסור להדיחם בשבת:

ט

אחר שגמר מלאכול סעודת שחרית בשבת זה קודם שעה חמישית ינער היטיב המפה שאכלו עליה מן הפרורין הדקין שנשארו בה והקדירות והקערות והכפות ושאר הכלים שנשתמש בהן חמץ יקנחם היטיב באצבעו שלא ישאר בהם חמץ בעין (ויטמין המפה עם שאר כלי החמץ בחדר שאינו רגיל לילך לשם כל ימי הפסח כמו שיתבאר בסימן תנ"א) וישליך הקינוח והפרורין הדקים במקום דריסת הרגלים אפילו בתוך ביתו דכשתגיע שעה ששית כבר הן מבוערין על ידי דריסת הרגלים.

אבל אם נשארו לו פירורין גדולים צריך ליתנם לנכרי במתנה גמורה ואף על פי שאסור ליתן בשבת מתנה שאין בה צורך השבת כמו שנתבאר בסימן ש"ו עיין שם מכל מקום כיון שהוא עושה כן כדי לבער החמץ מרשותו שלא יעבור עליו בפסח בבל יראה הרי יש בנתינה זו צורך מצוה ומותר ליתן מתנה לצורך מצוה כמו שנתבאר שם.

ומכל מקום צריך לזהר שלא יאמר לו להוציאן מביתו למקום שאסור לטלטל בו בשבת מן התורה ואף על פי שהוא יודע שהנכרי יוציאנו ועל מנת כן הוא נותן מכל מקום (א);$gt;$ כיון שאינו אומר לו בפירוש שיוציאנו הרי הנכרי עושה כן מדעת עצמו ואינו שלוחו של ישראל.

וכן צריך לזהר שלא יתן לו אלא דבר מועט דהיינו מזון סעודה אחת שאם היה הנכרי רוצה היה יכול לאכלה כולה בבית הישראל ואם הוציאנו הנכרי וחזר ובא לבית הישראל יכול לחזור וליתן לו מזון סעודה אחת וכן אפילו מאה פעמים אבל אסור ליתן לו בפעם אחת יותר ממזון סעודה אחת דכיון שאינו יכול לאכול כולו עכשיו בבית הישראל הרי ניכר הדבר שנותן לו על מנת להוציאנו והרי כאלו אמר לו בפירוש להוציאנו:

י

וכל זה כשהנכרי מוציאנו דרך רשות הרבים שאסור לטלטל בו מן התורה אבל אם הוא מוציאנו דרך כרמלית שאין איסורו אלא מדברי סופרים מותר ליתן לו הרבה בבת אחת ולומר לו בפירוש שיוציאנו שבמקום מצוה התירו לומר לנכרי לעשות בשבת דבר שאין איסורו אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר בס"ש ז':

יא

ואם אין נכרי ליתן לו או שכבר הגיע שעה ששית שאסור ליתנה לנכרי יכפה עליו כלי עד מוצאי יום טוב ויבערנו כמו שנתבאר בס' תמ"ו עיין שם כל פרטי דין זה:

יב

אם שכח להפריש חלה בערב שבת מלחם חמץ שאפה לשבת זה ולא נזכר עד שחשכה ליל שבת אע"פ שאם אירע כן בשאר שבתות השנה יש תקנה ללחם זה אם הוא בחוץ לארץ שמותר לאכול בלא הפרשת חלה רק שישיר ממנו שיעור חלה ועוד משהו כדי שלאחר השבת יפריש חלה מן המשויר הזה גם על הלחם שאכל בשבת שהקילו חכמים בחלת חוץ לארץ להיות אוכל והולך ואח"כ מפריש אבל בשבת זה אי אפשר לעשות כן שהרי צריך ליתן המשויר הזה לנכרי במתנה גמורה קודם שתגיע שעה ששית ואסור לו להזהיר את הנכרי שלא יאכלנו ושיחזירנו לו לאחר הפסח כמו שיתבאר בסימן תמ"ח ואם לא יחזירנו לו הנכרי לאחר הפסח להפריש ממנו חלה נמצא שלמפרע אכל טבל בשבת זה לפיכך אין לטבל זה תקנה אלא צריך ליתנה כולה במתנה גמורה לנכרי קודם שעה ששית:

יג

מותר לטלטל חמץ בשעה חמישית בשבת זה אע"פ שאינו ראוי לו שהרי הוא אסור באכילה מכל מקום הרי הוא יכול להאכילו לבהמה חיה ועוף או ליתנו לנכרי והרי דינו כבשר נבילה וטריפה שאינו ראוי אלא להאכילו לכלבים או ליתנו לנכרי ומותר לטלטלו בשבת כמו שנתבאר בסימן שכ"ד עיין שם.

אבל משעה ששית ואילך שהוא אסור בהנאה הרי הוא מוקצה כעצים ואבנים כיון שאינו ראוי לו לכלום ולפיכך אסור לטלטלו אפילו על ידי דבר אחר כגון לדוחפו בקנה אלא אם כן הוא צריך למקומו שאז מותר לדוחפו בקנה כמו שנתבאר בס' שי"א אבל ליגע בו בידיו אסור אפילו חל ערב פסח בימות החול אלא בשעה שמתעסק בו לבערו מן העולם כמו שיתבאר בסימן תמ"ו עיין שם הטעם:

יד

אפילו לא נשאר לו שום חמץ ברשותו אחר סעודת שחרית שבת זה אף על פי כן כשתגיע סוף שעה חמישית צריך לחזור ולבטל כל חמצו כדרך שמבטל בשאר ערבי פסחים שאומר כל חמירא וחמיצא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה כו' כמו שנתבאר בסימן תל"ד:

טו

מי שהלך מביתו בארבעה עשר שחרית בין שחל בחול בין שחל בשבת וקודם שהגיע זמן הביעור נזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו שלא ביערו ואין דעתו לחזור לביתו עד לאחר שיגיע זמן הביעור אם הוא הולך לדבר מצוה שזמנה כל היום כגון למול את בנו או שהלך לסעודת מצוה כגון סעודת מילה ופדיון הבן וסעודת אירוסין ונשואין של בת תלמיד חכם לתלמיד חכם ובת עם הארץ לעם הארץ אבל בת תלמיד חכם לעם הארץ או בת כהן לישראל כיון שאין זיווגן עולה יפה אינה נקראת סעודת מצוה ואפילו הסעודה שעושין כשהחתן משלח סבלונות לכלתו שקורין אותה סעודת קנין גם היא נקראת סעודת מצוה אין צריך לחזור לביתו ולבער החמץ אלא אם כן יש שהות ביום שיחזור לביתו ויבער החמץ ויוכל לחזור לילך

ולקיים המצוה אבל אם אין שהות ביום כל כך יבטלנו במקום שהוא שהרי אחר הביטול אין צריך לבערו אלא מדברי סופרים ובמקום מצוה העמידו חכמים על דברי תורה:

טז

אבל אם לאחר שהגיע זמן הביעור נזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו שאז אינו יכול לבטלו כמו שנתבאר בסי' תל"ד חייב לחזור לביתו מיד כדי לבער החמץ מן העולם לגמרי אם הוא חול ואע"פ שאחר כך לא יהיה לו שהות לילך ולקיים המצוה מכל מקום אין שום מצות עשה דוחה מצות עשה דהשבתת חמץ שהרי כל רגע ורגע שאינו מבער החמץ הוא עובר על מצות עשה של תשבתו שאור מבתים מה שאין כן בשאר כל מצות עשה.

חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין והוא מוטל על פני השדה בבזיון שכל הפוגע בו חייב לקוברו מיד אע"פ שנזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו והוא בתוך הפסח שאינו יכול לבטלו והוא עובר עליו בבל יראה ובל ימצא ואפילו יש שהות ביום שיוכל לחזור לביתו ולבער החמץ ולחזור וליילך ולקברו בו ביום אף על פי כן אסור לו לזוז ממנו עד שיקברנו שגדול כבוד הבריות שדוחה את כל מצות שבתורה בשב ואל תעשה (כלומר שאינו עובר על לא תעשה בידים אלא מאליה היא מתבטלת על ידי שהוא מתעסק בקבורת המת):

יז

היה הולך להציל מן הנהר או מן הדליקה או מן המפולת או מן הלסטים וקודם שהגיע זמן הביעור נזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אע"פ שיש שהות ביום שיוכל לחזור לביתו ולבער החמץ ולחזור וליילך ולהציל אף על פי כן לא יחזור לביתו אלא יבטל החמץ במקום שהוא דכיון שהוא הולך להציל נפשות העמידו חכמים על דין תורה שדי לו בביטול בלבד אבל אם נזכר אחר שהגיע שעה ששית שאינו יכול לבטלו צריך לחזור לביתו לבערו אם יש שהות ביום שיוכל לחזור וליילך ולהציל והוא שברי לו שיוכל להציל כל כך כשילך אח"כ כמו שיציל כשילך עכשיו אבל אם יש להסתפק שמא כשילך עכשיו יוכל להציל יותר ממה שיוכל להציל אחר כך לא יחזור לביתו אפילו הוא בתוך הפסח שהוא עובר עליו בבל יראה ובל ימצא לפי שכל ספק נפשות דוחה אפילו שבת החמורה:

יח

ואם הולך לדבר הרשות ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו אפילו לא הגיע עדיין זמן הביעור שהוא יכול עדיין לבטלו אף על פי כן חייב הוא לחזור לביתו מיד ולבער כמצות חכמים שאין דוחין מצות חכמים מפני דבר הרשות.

ואפילו הוא הולך ללמוד תורה אצל רבו הרי זה כדבר הרשות אצל ביעור חמץ שהיא מצוה מדברי סופרים לפי שמעשה המצות הוא גדול מהתלמוד כשאי אפשר לקיים המצוה על ידי אחרים ואף על פי שמצות הלימוד הוא בכל רגע ורגע ונמצא שבעשיית מצוה מדברי סופרים הוא מבטל מצות עשה של תלמוד תורה ואפילו אם גם המצוה היא של תורה הרי שניהם שקולין ואיזה שירצה יעשה שכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת מכל מקום כיון שהמצוה היא עוברת שאם יעסוק בתורה ולא יקיימנה תתבטל המצוה לגמרי ובעשיית המצוה לא תתבטל מצות עשה של תורה לגמרי שהרי יכול ללמוד אחר כך לפיכך

תלמוד תורה נדחה מפני כל המצות אפילו הן מדברי סופרים כשאי אפשר לעשותן על ידי אחרים כמו שנתבאר ביו"ד סי' רמ"ו:

יט

ואפילו הולך לדבר הרשות ממש אין צריך לחזור אלא אם כן יש בתוך ביתו כביצה חמץ אבל אם אין שם כביצה לא הטריחוהו חכמים לחזור מיד אלא די לו בביטול אם לא הגיעה שעה ששית.

אבל אם הגיעה שעה ששית שאינו יכול לבטל צריך לחזור מיד אפילו אין שם אלא כזית חמץ שהרי כל זמן שאינו מבערו מן העולם לגמרי הוא עובר על מצות עשה של תורה אבל אם אין שם אלא פחות מכזית שאינו עובר עליו מן התורה אלא מדברי סופרים לא הטריחוהו חכמים לחזור אף על פי שאינו יכול לבטלו אלא ילך לדרכו וכשיחזור לביתו יבערו מיד בבואו ואם הוא יום טוב או שבת יכפה עליו את הכלי עד הערב כמו שיתבאר בסימן תמ"ו:

כ

כבר נתבאר בכמה מקומות שמהגיעה שעה ששית בערב פסח אין אדם יכול לבטל חמצו לפי שאינו שלו כיון שנאסר בהנאה במה דברים אמורים כשכבר נתחמץ החמץ אבל קודם שנתחמץ יכול לבטלו כדי שלא יעבור בבל יראה ובל ימצא מן התורה לאחר שנתחמץ לפיכך מי שיש לו עיסה של מצה בתוך ביתו משעה ששית ולמעלה והוא טרוד במקום אחר ואי אפשר לו לבא לביתו מיד לאפותה ומתיירא שמא תחמיץ עד שיחזור לביתו יבטלנה קודם שתחמיץ שמתחמיץ אין בידו לבטלה ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה:

תמה – דין ביעור חמץ ובו יב סעיפים:

א

כשם שמן התורה אע"פ שמתחילת שעה ז' הוא מצוה שלא ימצא חמץ ברשותו וכל רגע ורגע שנמצא חמץ ברשותו ואינו מתעסק לבערו הוא עובר על מצות עשה של תורה אף על פי כן אינו מחוייב לבערו בסוף שעה ששית כדי שלא ימצא בתחילת ז' אלא מתחילת ז' ואילך הוא שמחוייב לבערו כך מדברי סופרים אע"פ שמתחילת שעה ששית ואילך הוא מצוה שלא ימצא חמץ ברשותו וכל רגע ורגע שנמצא חמץ ברשותו ואינו מתעסק לבערו הוא עובר על מצות עשה מדברי סופרים אף על פי כן אינו מחוייב לבערו בסוף שעה חמישית כדי שלא ימצא ברשותו בתחילת שעה ששית אלא מתחילת שעה ששית ואילך הוא שמחוייב לבערו (ומכל מקום טוב לנהוג לבערו בסוף ה' כמו שנתבאר בסימן תל"ד).

ואם רוצה לבער קודם שעה ששית אינו צריך לבערו מן העולם לגמרי אלא די לו במה שמבערו מרשותו דהיינו שימכרנו לנכרי או יתננו לו במתנה גמורה ואפילו אם כשמגיע זמן הביעור דהיינו שעה ששית עדיין הנכרי מחזיק חמצו בבית הישראל אין בכך כלום ועל דרך שנתבאר בסימן ת"מ.

וכן אם קודם שהגיע זמן הביעור הוציא החמץ מרשותו והפקירו והניחו במקום שהוא מופקר לכל כגון בדרכים וברחובות שרשות לכל אדם לעבור שם וליטול החמץ אפילו אם לא נטלו שום אדם והרי הוא

מונח שם כל ימי הפסח ובעליו רואין אותו מונח שם אין צריך לבערו כיון שאינו שלו שכבר הפקירו וגם מונח במקום שאינו שלו והתורה אמרה בכל גבולך וגבול זה אינו שלו אלא הפקר לכל עיין סימן תל"א:

ב

אבל אם הפקירו והניחו במקום שאינו מופקר לכל כגון שהניחו בחצר שהיא מיוחדת לאנשי החצר הדרים שם בלבד ואין שום אדם יכול לעבור שלא ברשותם אף על פי שמן התורה אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא שהרי כבר הפקירו ואינו שלו כשמגיע זמן הביעור מכל מקום מדברי סופרים חייב לבערו דכיון שאם לא היה מפקירו קודם שהגיע זמן הביעור היה מחוייב מן התורה לבערו כשיגיע זמן הביעור שהרי הוא מונח במקום שאינו מופקר לכל והרי זה כאלו היה מונח במקום שהוא שלו ממש מטעם שנתבאר בסי' ת"מ לפיכך גם עתה שהפקירו לא נפטר מגזירת חכמים שהרי גזרו חכמים שאין ביטול והפקר מועיל לחמץ הידוע כמו שנתבאר בסי' תל"א.

ואפילו הניחו במקום המופקר לכל צריך שיפקירנו לגמרי בפיו ובלבו (א); ולא יהיה בדעתו בשעת הפקר לחזור ולזכות בו לאחר הפסח אם לא יקדמו אחר שאם יש בדעתו כן אינו הפקר גמור והרי הוא כשלו ממש כל זמן שלא זכה בו אחר כיון שהוא יושב ומצפה שמא לא יזכה אחר ויזכה בו הוא:

ג

ואם הוא מבער חמץ בזמן הביעור דהיינו מתחילת שעה ששית עד כלות ימי הפסח צריך לבערו מן העולם לגמרי ולא די במה שמוציאו מרשותו ומניחו במקום הפקר שהרי משהגיע שעה ששית כבר נאסר בהנאה ואינו שלו כלל ואף על פי כן התורה עשאה אותו כאלו הוא שלו שיעבור עליו בבל יראה ובל ימצא ולפיכך אף כשמוציאו מרשותו הרי הוא עובר עליו בבל יראה ובל ימצא שעשאתו התורה כאלו הוא מונח ברשותו ממש ואין לו תקנה אלא שיבערנו מן העולם לגמרי דהיינו (ב); שישליכנו לאיבוד בענין ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו ואע"פ שבריות אחרות יכולות ליהנות ממנו מכל מקום כיון ששום אדם לא יוכל ליהנות ממנו הרי זה נקרא ביעור מן העולם:

ד

כיצד מבער שורפו עד שנעשה פחמים (אבל אם לא נעשה פחם אע"פ שנחרך ונפסל מאכילת כלב אסור להשהותו בפסח כיון שלא נפסל מאכילת כלב עד לאחר זמן הביעור כמו שנתבאר בסי' תמ"ב) או פוררו לפירורין דקים וזורה אותו לרוח או פורר וזורק לנהר אם הוא פת וכיוצא בו שאם לא יפררנו ויזרקנו לנהר או לים הרי הוא שט על פני המים ויוכל אדם המהלך בספינה ליהנות [ממנו] אבל כשמפררו לפירורין דקים וזורקו למים הרי הן נימוסין ונימוחין בתוך המים אבל אם היה החמץ פירורין פירורין כגון חטים וכיוצא בהן אין צריך לפררן עוד אלא משליכן מן השק לתוך המים והן מתפזרים מאליהם על פני המים ולא יהנה מהן שום אדם.

ויש מחמירין (ג); בחטים או שאר מיני תבואה לחתוך כל אחד ואחד לב' או לג' חתיכות ואחר כך ישליכם למים כיון שהם קשות ואינן נימוסין בתוך המים וטוב לחוש לדבריהם במקום שאפשר כגון שאין שם אלא מעט חטים שיוכל לחתכן בשעה מועטת אבל אם הן הרבה שיצטרך לשהות הרבה בחתיכתן או עד שיטחנם אין להשהות החמץ בשביל כך (ובפרט אם נתחמצו לאחר זמן הביעור שלא היו בכלל הביטול שמבטל

כל אדם את חמצו בסוף שעה חמישית כמו שנתבאר בסימן תל"ד ואם כן יש איסור מן התורה להשהותם) ויש לסמוך על סברא הראשונה:

ה

ואם משליכו לבית הכסא הרי הוא כמבוער מן העולם לגמרי כיון ששום אדם לא יוכל עוד ליהנות ממנו ואין צריך לפררו קודם שמשליכו אפילו הוא פת וכיוצא בו ובלבד שלא ישליכנו שם לפני חזיר שאסור להאכיל לבהמה אפילו היא של נכרי או של הפקר כמו שנתבאר בסי' תמ"ג אבל כשאינו משליכו שם לפני חזיר אע"פ שסופו לאכול ממנו אין בכך כלום כיון שאינו נותן לפניו לאכול:

ו

מי שיש לו מים מכונסין ובהם דגים לא ישליך לשם החמץ שצריך לבערו אפילו הוא מפררו קודם שמשליכו שהרי הוא נהנה במה שהדגים יאכלוהו:

ז

ויש חולקין על כל זה ואומרים שהחמץ שצריך לבערו מן העולם לגמרי אין ביעורו אלא בשריפה שאנו למידין מנותר מה נותר ישנו בבל תותירו וטעון שריפה אף חמץ שישנו בבל תותר (פירוש בלי יראה ובל ימצא) טעון שריפה והלכה כסברא הראשונה שהרי נאמר ושרפת את הנותר באש ודרשו חכמים הנותר טעון שריפה ואין כל איסורי הנאה שבתורה טעונים שריפה ואף על פי כן המנהג במדינות אלו כסברא האחרונה.

ולפיכך נוהגין שהחמץ שמוצאין בבדיקת ליל י"ד אין שורפין אותו מיד בלילה אלא מצניעין אותו לשורפו למחר ביום כדי לדמותו לנותר שמצותו לשורפו ביום שנאמר והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף ולא בלילה אך אם ירצה לשרוף החמץ מיד אחר הבדיקה כדי שלא יגררוהו קטנים או חולדה ועכברים הרשות בידו.

ואם לא מצא שום חמץ בבדיקתו טוב לשרוף הכלי שלקח לבדיקה כדי שלא ישכח חובת הביעור לשנה הבאה וגם כדי שלא ישכח לבטל ביטול השני שנתבאר בסי' תל"ד:

ח

כששורף החמץ לאחר שהגיע שעה ששית שהוא אסור בהנאה צריך לעשות לו מדורה בפני עצמו ולא ישליכנו לתוך התנור שמסיקו לאפות או לבשל בתוכו לפי שאסור ליהנות מהחמץ אף בשעת ביעורו לאפות או לבשל עליו או להשתמש לאורו או להתחמם כנגדו וכיוצא בהן משאר מיני הנאות ואף הפחמים והאפר של החמץ אסורים בהנאה אבל הפחמים והאפר של העצים ששרפו בהן החמץ מותרים בהנאה אם הוא מכירן שידוע בבירור שהן מהעצים ולא מהחמץ אבל אם נתערבו אלו באלו שאינו מכירן הרי כולן אסורים בהנאה ואין הפחמין והאפר של החמץ בטלין אפילו באלף של היתר שהרי יש להם היתר הנאה בלא ביטול דהיינו להשהותן עד לאחר הפסח וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף לא בטל.

אבל מותר לכסות דם חיה ועוף באפר שריפת החמץ שמצות לאו ליהנות ניתנו כלומר שלא נתנו המצות לישראל להיות קיומם הנאה להם אלא לעול על צוארם ניתנו:

ט

ואם הוסק התנור בחמץ ואפה בו את הפת או שבישל בו תבשיל בין שאפה ובישל על גבי הגחלים בין שאפה ובישל בחומו של תנור לאחר שגרף את הגחלים הרי פת ותבשיל זה אסורין בהנאה.

ואם נתערבו באחרים כולן אסורין בהנאה ואין להם תקנה על ידי פדיון דמי הנאת החמץ שישליך הדמים לאיבוד מטעם שנתבאר ב"ד סי' ק"י אבל מותר למכרן לנכרי חוץ מדמי איסור שבהן דהיינו שינכה דמי הנאת החמץ שהסיק בו התנור מדמי הפת והתבשיל שנוטל מהנכרי דנמצא שאינו נהנה כלל מהחמץ שהסיק בו רק שיזהר לפרר הפת קודם שימכרנו לנכרי אם הוא מקום שנוהגין היתר בפת של עכו"ם מטעם שנתבאר בס' תמ"ב.

ואפילו לא נתערבו פת ותבשיל זה באחרים מותר למכרם כך $(ד)$; ויש מי שאוסר אם לא נתערבו $(ה)$; וטוב לחוש לדבריו אם אין שם הפסד מרובה ולא שעת הדחק:

,

וכל זה כשהוסק חמץ הרבה בתוך התנור שיש בהיסק זה בלבד בלא הצטרפות עצים כדי לאפות הפת שאפה בו או כדי לבשל התבשיל שבישל בו אף על פי שהסיק בו עצים הרבה כדי שתאחוז בו האור יפה מכל מקום כיון שלאחר שאחזה בו האור $(ו)$; יש בהסיקו כדי לאפות הפת או כדי לבשל התבשיל הרי הן אסורין בהנאה אבל אם אין בהיסק החמץ כדי לאפות ולבשל אלא בהצטרפות העצים אף על פי שגם בהעצים בעצמם אין לאפות ולבשל אלא בהצטרפות היסק החמץ מכל מקום כיון שהיתר ואיסור גורמין לאפות או לבשל הרי פת ותבשיל זה מותרין אפילו באכילה.

במה דברים אמורים כשאפה או בישל מתחלת שעה ששית עד הלילה אבל אם אפה או בישל מליל ט"ז ואילך כיון שחמץ בתוך הפסח אוסר במשהו כמ"ש בס' תמ"ז לפיכך אף על פי שהיתר עם איסור גורמין לאפות ולבשל הרי הפת והתבשיל אסורין בהנאה (אלא אם כן מוכרן לנכרי חוץ מדמי איסור שבהם כמו שנתבאר) שהרי על כל פנים יש הנאת משהו מהחמץ תוך הפת ותבשיל ויש חולקין על זה ואומרים דאין חילוק בין אפה ובישל תוך הפסח לאפה ובישל קודם הפסח משעה ששית ואילך ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או בשעת הדחק כגון לצורך שמחת יום טוב שאין לו מאכלים אחרים:

יא

וכל זה כשמבער החמץ אחר שהגיעה שעה ששית אבל כשמבערו קודם שעה ששית שהוא מותר בהנאה אין צריך לעשות לו מדורה בפני עצמו אלא מותר להסיק בו התנור ולבשל עליו וכל שאר מיני הנאות ואפילו לאחר שהגיעה שעה ששית מותר ליהנות ממנו אם כבר נתחרך ונפסל מאכילת כלב קודם שעה ששית.

ומכל מקום נוהגין לעשות לו מדורה בפני עצמו אפילו כששורפין אותו קודם שהגיעה שעה ששית:

יב

יש נוהגין לשרוף את החמץ בערבה שחבטו אותה בהושענא רבה לפי שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת נכון לעשות בה מצוה אחרת ויש נוהגין לעשות היסק מערבות הלולב בפי התנור בשעת אפיית המצות:

תמו – מי שמוצא חמץ בתוך המועד ובו ח' סעיפים:

א

המוצא בפסח חתיכת חמץ שלא מצאה בבדיקת ליל י"ד בין שמצאה בביתו בין שמצאה בכל מקום שהוא ברשותו אם הוא חול המועד חייב לבערו מן העולם מיד שיראנה ויברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ אע"פ שכבר ביטל כל חמצו בליל י"ד מכל מקום חייב לבערו מדברי סופרים שמא ישכח ויאכלנה וחייב לברך כמו שמבין על כל מצות מדברי סופרים.

(ואע"פ שכבר בירך על ביעור חמץ בליל י"ד ובברכה זו נפטר מלברך על ביעור ביום י"ד כמו שנתבאר בסי' תל"ב) מכל מקום לא נפטר אלא כשמבער את החמץ שמצא בבדיקה או את החמץ שקנה לאכילת י"ד לפי שכל זמן שלא ביער את החמץ שמצא בבדיקה הרי עדיין לא נגמרה הבדיקה שבירך עליה שבדיקה בלא ביעור אינה שוה כלום ולפיכך כל חמץ שמבער קודם שגמר לבער את החמץ שמצא בבדיקה אין צריך לברך עליו לפי שעדיין לא נגמרה מצות הבדיקה שבירך עליה ואפילו לא מצא שום חמץ בבדיקה אין צריך לברך כשמבער ביום י"ד את החמץ שהיה ידוע לו בשעת הבדיקה שיצטרך למחר לבערו שגמר הבדיקה הוא זה ואפילו כשמבער חמץ אחר שלא היה ידוע לו בשעת הבדיקה כגון שהיה טמון בחור בשעת הבדיקה ובדק ולא מצאו ואח"כ נתגלגל משם ומצאו או שנמלך למחר וקנה חמץ או שנמלך לאפות לחם חמץ אין צריך לברך על ביעורו אם מבערו קודם שגמר לבער את החמץ שהיה ידוע לו בשעת הבדיקה שיצטרך לבערו כיון שעדיין לא נגמרה מצות הבדיקה שהרי בירך עליה על מצות ביעור ועדיין לא גמר לבער את החמץ שהיה ידוע לו בשעת הבדיקה שיצטרך לבערו אבל כשמבער החמץ שמצא לאחר שגמר לבער את החמץ הידוע לו בשעת הבדיקה שיצטרך לבערו חייב לברך עליו שהרי כבר נגמרה מצות הבדיקה שבירך עליה:

ב

במה דברים אמורים כשמבערו לאחר שהגיעה שעה ששית אבל כשמבערו קודם שעה ששית אין צריך לברך עליו אע"פ שכבר גמר לבער כל החמץ שהיה ידוע לו בשעת הבדיקה לפי שכל זמן שלא הגיעה שעה ששית עדיין לא נגמרה מצות הבדיקה שהרי אינו בודק אלא כדי לבערו מן העולם וכל זמן שלא הגיעה שעה ששית אין צריך לבערו ונמצא שלא עשה כלל מצוה בבדיקתו וביעורו עד שהגיע שעה ששית ואין חמץ נמצא ברשותו אזי למפרע עשה מצוה בבדיקתו וביעורו.

ואפשר שאף כשמבער משעה ששית ואילך עד הלילה אין צריך לברך עליו אלא אם כן מבערו בתוך הפסח דכל שלא הגיע הפסח עדיין לא נגמרה מצות הבדיקה והביעור שהרי אינו עובר עליו בבל יראה ובבל ימצא עד הלילה ולא צותה תורה לבער החמץ בערב פסח מחצות היום ולמעלה אלא כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא בתוך הפסח כמו שנתבאר בסי' תל"ב ונמצא דכשמגיע הפסח נגמרה למפרע מצוה מן התורה במה שבדק וביער את החמץ מרשותו וספק ברכות להקל:

ג

(וכל זה) כשיש כזית בחתיכת חמץ זו שמצא בתוך הפסח אבל אם אין בה כזית לא יברך על ביעורה
$gt;(א);lt$; לפי שיש אומרים שפחות מכזית חמץ אין צריך לבערו כלל אם כבר ביטלו קודם הפסח כמו
שיתבאר בסי' תנ"ט ויש לחוש לדבריהם שלא לברך על ביעור פחות מכזית חמץ שכל ספק ברכות להקל:

ד

במה דברים אמורים כשמצא חמץ שנתחמץ קודם הפסח שכבר ביטלו כשאמר כל חמיעא כו' אבל אם
נתחמצה לו עיסה בתוך הפסח שאין בידו לבטלו עכשיו אע"פ שאין בה כזית חייב לבערו לדברי הכל גזירה
משום כזית שלם שעובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה ולפיכך חייב לברך על ביעורה.

במה דברים אמורים כשנתחמצה חימוץ גמור שיתבאר בסימן תנ"ט אבל אם לא נתחמצה חימוץ גמור
וכן חטה הנמצאת בתבשיל או שנשרת במים שאף על פי שנתבקעה אינה חמץ גמור כמו שיתבאר בסי'
תס"ז לא יברך על ביעורה אע"פ שנתחמצה בתוך הפסח:

ה

ואם מצא חתיכת חמץ בביתו ביום טוב או בשבת אפילו יש בה כזית לא יבערנה בו ביום אלא יכפה עליה
כלי עד הערב לכסותה מן העין שלא ישכח ויאכלנה ובערב יבערנה.

במה דברים אמורים בחמץ שנתחמץ קודם שביטל חמצו בי"ד שאינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן
התורה אבל בחמץ שנתחמץ בפסח הרי זה מבערו אפילו ביום טוב כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל
ימצא וכיצד מבערו אם יש לפניו נהר יפררנו וישליכנו לנהר ואל ישרפנו כדי למעט בחילול יום טוב ואם
אין לפניו נהר ישרפנו או יפררנו ויזרה לרוח ואע"פ ששבתת יום טוב יש בה מצות עשה ולא תעשה כמו
שיתבאר בסי' תצ"ה וביעור חמץ בפסח אין בו גם כן אלא מצות עשה תשביתו שאור וגו' ולא תעשה בל
יראה ובל ימצא ואין דוחין עשה ולא תעשה מפני עשה ולא תעשה מכל מקום כיון שמלאכת ההבערה
והזרייה לרוח הותרה ביום טוב מן התורה לצורך אכילה הותרה לגמרי אפילו שלא לצורך אכילה ובלבד
שיהיה בהן צורך יום טוב כגון לצורך מצוה עוברת שזמנה בו ביום כמו שיתבאר בסי' תצ"ה וביעור חמץ
ג"כ היא מצוה עוברת שהרי כל רגע ורגע שמשהה אותו ואינו מבערו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא.

ויש חולקין $gt;(ב);lt$; על זה ואומרים דאפילו נתחמצה בפסח לא יבערנה ביום טוב ואפילו יש לפניו
נהר לא ישליכנה לשם דכיון שהחמץ אסור בהנאה בפסח הרי הוא מוקצה ואסור לטלטלו ביום טוב שהרי
אינו ראוי לכלום ואע"פ שאיסור טלטול המוקצה אינו אלא מדברי סופרים וביעור חמץ שלא ביטלו קודם
הפסח הוא מן התורה שעובר עליו בבל יראה ובל ימצא מכל מקום חכמים העמידו דבריהם במקום עשה
ולא תעשה שיש כח ביד החכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה כלומר שאינו עובר מצות
התורה בידיים אלא הוא יושב ובטל והיא מתבטלת מאליה $gt;(ג);lt$; ואפילו לשרפה במקומה אסור
אע"פ שאינו מטלטלו ומלאכת השריפה הותרה לצורך אכילה אין אומרים שמתוך שהותרה לצורך אכילה
הותרה לצורך מצוה כיון שמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חילול יום טוב דהיינו שישליכנו לנהר או
לבית הכסא שהרי טלטול המוקצה אינו אסור אלא מדברי סופרים וכן יכול מן התורה לפרר ולזרות לרוח
ולא אמרו שהזורה הוא מאבות מלאכות אלא בזורה תבואה כדי להפריש ממנה את המוץ שהוא בורר
(אוכל מתוך הפסולת) (פסולת מתוך האוכל) אבל כשזורה כל האוכל לרוח אין כאן איסור מן התורה ולפיכך

אסור לשרוף החמץ ביום טוב מן התורה ואי אפשר לחכמים להתיר דבר האסור מן התורה אלא כופה עליו כלי עד הערב ועל שהייה זו שמהה את החמץ עד הערב אינו עובר בבל יראה ובל ימצא כיון שהוא רוצה לבערו אלא שחכמים מונעים אותו הרי הוא אנוס ולא הזהירה תורה בל יראה ובל ימצא אלא למי שיש בידו לבער:

ו

ולענין הלכה במקום שנוהגין כסברא הראשונה אין למחות בידם אבל במקום שאין מנהג יש להחמיר כסברא האחרונה.

ומכל מקום יכול לומר לנכרי שישליכנה לנהר או לבית הכסא ואפילו בשבת יכול לומר כן רק שלא יעבירנה במקום שאסור לטלטל מן התורה ואפילו נתחמצה קודם שביטל חמצו בי"ד שאינו עובר עליו מן התורה מכל מקום מדברי סופרים מצוה לבערה וכבר נתבאר בסי' ש"ז שכל דבר שאסור לעשותו בשבת מדברי סופרים מותר לנכרי לעשותו אם יש בו צורך מצוה *.

[* אבל לא יאמר לנכרי לפרך ולזרות לרוח אפילו ביום טוב כיון שיש אומרים שיש בזרייה זו מלאכה גמורה מן התורה כמו שנתבאר בסימן שי"ט עיין שם ואפילו נתחמצה בתוך הפסח שיש כאן מצות ביעור מן התורה אף על פי כן חכמים העמידו דבריהם ולא התירו לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה לצורך שום מצוה ממצות התורה חוץ ממצות מילה כמו שנתבאר בסימן של"א.]

במה דברים אמורים ביום טוב ראשון שהוא מן התורה אבל ביום טוב שני של גליות שאינו אלא מדברי סופרים יש לסמוך על סברא הראשונה כשנתחמצה בתוך הפסח ויש בה כזית שעובר בבל יראה ובל ימצא מן התורה ומכל מקום אם אפשר לו להשליכה לבית הכסא או לנהר לא ישרפנה ולא יזרנה לרוח כדי למעט בחילול יום טוב וכן אם אפשר על ידי נכרי לא יעשה על ידי ישראל.

וכשהוא מבער על ידי נכרי לא יברך כיון שהוא בעצמו אינו מקיים המצוה ועכשיו אין נוהגין לבער על ידי נכרי אפילו לומר לו להשליכו לנהר ואפילו ביום טוב שני של גליות לפי שחוששין לסכנה שלא יאמר הנכרי כשפים הוא עושה לי:

ז

גגו של נכרי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל החמץ מגגו של נכרי לגגו של ישראל אם הוא חול המועד או ערב פסח משעה ששית ואילך הרי זה דוחפו בקנה לגגו של נכרי או לרשות הרבים גזירה שמא יבא לאכול ממנו כשיעלה על גגו להשתמש שם אבל לא יטלטלנו בידיו להחזירו לגגו של נכרי כדי שיהיה לו היכר על ידי דחיפת הקנה ולא ישכח על איסור חמץ ולא יבא לאכול ממנו עכשיו בשעה שמחזירו לגגו של נכרי ומטעם זה אסור ליגע בחמץ של נכרי כל ימי הפסח אבל מותר ליגע בחמץ של ישראל בשעה שמתעסק לבערו מן העולם בערב פסח או בחול המועד ואין לחוש שמא ישכח ויאכלנה כיון שכל עצמו אינו מתעסק בו אלא כדי לבערו מן העולם היאך ישכח ויאכלנה.

ואם מצא בשבת או ביום טוב חמצו של נכרי שנתגלגל לגגו לא ידחפנו בקנה שהרי מטלטל מוקצה שאסור לטלטל מוקצה אפילו על ידי דבר אחר כמו שנתבאר בסי' שי"א אלא יכפה עליו כלי עד הערב ואז ידחפנו בקנה לגגו של נכרי או לרשות הרבים:

מצא פת בביתו בפסח ואינו יודע אם חמץ או מצה הרי הוא מותר אפילו באכילה שבודאי מצה היא שהרי בדק כל הבית קודם הפסח וביער כל החמץ שהיה בו ואפילו מצא פת זו בגומא או בחור אין חוששין שמא לא ראה אותה בשעת הבדיקה שמן הסתם בדק כדינו בחורין ובסדקים כמו שנתבאר בסי' תל"ג ע"ש במה דברים אמורים כשהגומא היא מגולה שבודאי ראה אותה כשבדק ומן הסתם בדק בתוכה אבל אם מצא פת בגומא שאינו נראית לכל כגון שמצא בחריץ שבשולי התיבה והיא מכוסה בקרשי שולי התיבה ואין נראה לכל שיש שם חריץ יש לחוש שמא פת זו היא חמץ וחייב לבערו מן העולם מיד.

ואפילו מצא פת באמצע הבית אלא שהיא מעופשת אם היא בענין שאי אפשר לה להתעפש משנכנס הפסח (או משעה שאפה מצות בזמן הזה שאופין קודם הפסח) הרי ניכר הדבר שבודאי היא של חמץ וחייב לבערה מיד אבל אם עברו כל כך מימי הפסח (או משעה שאפה המצות) בענין שיש לתלות שנתעפשה בשהייתה משנכנס הפסח (או משעה שאפה המצות) עד עתה תולין להקל ומותרת אפילו באכילה כיון שבדק את הבית קודם הפסח ואם נוהגין באותו בית לאפות בפסח פת חמה בכל יום תולין להקל אפילו אם פת זו שמצא היא מעופשת הרבה שאנו אומרים פת חמה אפה בכל יום ויום והניח פת החמה על פת זו שמצא ולכך הרבתה להתעפש:

תמז – דין תערובות חמץ בתוך הפסח ובו סג סעיפים:

אף על פי שכל איסורין שבתורה שנתערבו אינן אוסרין תערובתן אלא כדי ליתן טעם בתערובות דהיינו עד ששים אבל חמץ שנתערב בתוך הפסח דהיינו מליל ט"ו עד מוצאי יום טוב האחרון של פסח כיון שהחמירה בו תורה לענוש כרת ולעבור עליו בבל יראה ובל ימצא ובני אדם מחמת שהן רגילין בו כל השנה הן קרובין לשכחה לפיכך החמירו בו חכמים שאוסר תערובתו במשהו בין באכילה בין בהנאה $(א)$; בין שנתערב יבש ביבש (פי' שנתערב צונן בצונן או חם בחם בלא רוטב אבל אם הן מונחין ברוטב רותח היינו לח בלח שהרי נפלט טעם האיסור בתוך ההיתר כמו שיתבאר) כגון פרוסת פת של תבואה מחומצת שנתערב באלף פרוסות של מצה ובין שנתערב לח בלח כגון שכר מתבואה מחומצת שנפל לתוך מי דבש של פסח בין שנתערב בשאינו מינו ובין שנתערב במינו דהיינו ששניהן שוין בטעמן כגון חתיכת פת שנילושה מקמח של תבואה מחומצת שנפלה לקדירה מצה מבושלת ואפילו אין בתערובת כלום ממשות החמץ כגון שהוא מכיר את חתיכת חמץ שנפלה לקדירה והסירה מן הקדירה מיד אף על פי כן טעם משהו שנפלט ממנה לתוך הקדירה אוסר בהנאה אפילו את המצה ששזה לה בטעם.

ומכל מקום אם אין ממשות החמץ כלום בתערובת אפילו משהו יש מתירין למכור לנכרי כל התערובת (אם הוא דבר שאין לחוש שמא יחזור הנכרי וימכור התערובת לישראל אחר שאינו יודע שיש בו תערובת חמץ ויאכלנה בפסח כמו שנתבאר בסי' תמ"ב) שהרי אין הנכרי מוסיף לו דמים בעד טעם החמץ משהו שבתוכו ונמצא שאינו נהנה כלל מהחמץ.

רק שיזהר למכור כל התערובת תיכף ומיד שנתערב בו החמץ שאוסר להשהות בפסח (אלא אם כן הוא יום שמיני של פסח כמו שיתבאר בסי' תס"ז) שמא ישכח ויאכלנו ואע"פ שכל מאכלות אסורות מותר להשהותן זמן מועט כמו חודש או שני חדשים ואין חוששין שמא ישכח ויאכלנו כמו שנתבאר ביו"ד סי' נ"ז מכל

מקום חמץ כיון שהוא רגיל בו כל השנה יש לחוש יותר לשכחה ולפיכך החמירו בו חומרות הרבה וגדרו כמה גדרים כדי להתרחק ממנו ולכך אין ללמוד ממנו לשאר איסורי תורה.

אבל אם יש בתערובות משהו ממשות חמץ והוא מעורב בו כעין תערובות לח בלח שהן נבללין יפה שאי אפשר להפרידן זה מזה כגון קמח מתבואה חמוצה שנתערב ונבלל עם קמח של תבואה שאינה חמוצה שהקמח הוא נימוח ונבלל בכל הקמח של היתר ואי אפשר למעט קמח מן התערובת שלא יהיה בו משהו מן קמח של איסור אסור למכור לנכרי כל התערובות אפילו חוץ מדמי איסור שבו דהיינו שלא יטול ממנו דמים רק מה שהתערובת היה שוה קודם שנתערב החמץ בתוכו.

לפי שלא התירו חכמים לעשות כן אלא בחמץ שנתערב יבש ביבש דהיינו ככר של חמץ שנתערב עם שני ככרות של מצה שהאיסור וההיתר אינן נבללין זה בזה אלא כל אחד ואחד עומד בפני עצמו רק שאין אנו מכירין את האיסור ואילו היינו מכירין אותו היה אפשר להפרידו משם ולפיכך כשמוכרו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו כיון שאינו נוטל דמים בעד האיסור הרי זה כאלו מפרידו מן ההיתר אבל כל שהאיסור מעורב בהיתר כעין תערובות לח בלח שאי אפשר להפרידן זה מזה לא התירו חכמים לעשות כן אלא צריך לבער כל התערובות מן העולם מיד אלא אם כן אין בתערובות כלום ממשות החמץ אלא טעם משהו שנפלט ממנו לתוך התערובות.

ויש אומרים דקמח שנתערב אין לו דין תערובת לח בלח שאסור למכור התערובת לנכרי חוץ מדמי איסור שבו אלא יש לו דין תערובת יבש ביבש אלא אם כן נתערב תבואה מחומצת בתבואה שאינה מחומצת וטחן את התערובת אזי יש להקמח היוצא ממנו דין תערובות לח בלח שעל ידי הטחינה מתערבין ונבללין יפה הקמח של איסור עם הקמח של היתר ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה:

ב

אבל יש חולקין על כל זה ואומרים דאפילו אין בתערובות כלום ממשות החמץ אלא שנפלט לשם טעם חמץ משהו אסור למכור לנכרי אלא שורפין כל התערובות מיד וכן נוהגין במדינות אלו ואין לשנות המנהג אלא אם כן יש הפסד (ב) $gt;$ גדול (מאד) שאז יש לסמוך על סברא הראשונה.

אבל בתערובות (ג) $gt;$ יבש ביבש לדברי הכל יכול למוכרו לנכרי חוץ מדמי איסור שבו כמו שנתבאר.

אבל אסור לו ליטול מהנכרי דמי כל התערובות עם החמץ שבתוכו ולהשליך דמי החמץ שבו לים שאין תקנה זו מועלת אלא בעבודה זרה אבל לא בשאר איסורי הנאה כמו שנתבאר ב"ד סימן ק"י ע"ש הטעם:

ג

כלים שנתבשל בהן חמץ בפסח משפשפן ומדיחן היטב שלא יהא חמץ נראה בהן בעין שהחמץ הבלוע בדפנות אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא שהרי אינו מצוי לך לפיכך מותר להשהותן עד לאחר הפסח שאז מותר לבשל בהן בלא הגעלה והכשר כלל רק שיזהר להצניען במקום צנוע כל ימי הפסח כמו שיתבאר בס' תנ"א וכן מותר למכרן אפילו בתוך הפסח וכן להניח בתוכן דבר צונן דרך עראי או להחם בהן מים חמין לרחיצה ולכביסה דרך עראי מותר אפילו בפסח כדין כלי שנתבשל בו חמץ קודם הפסח כמו ש[י]תבאר בס' ת"נ ולא חשו חכמים אם ישהה אותם עד לאחר הפסח שמא ישכח ויבשל בהן בתוך הפסח כמו שחששו במאכל הנאסר באכילה בפסח משום חששא זו:

ד

במה דברים אמורים שחמץ בפסח אוסר תערובתו בפסח במשהו כשנבלל ונתפשט טעם החמץ בכל ההיתר כגון משהו חמץ שנפל לתוך תבשיל חם שהיד סולדת בו בין שנפל לתוך הרוטב בין שנפל על גבי חתיכת בשר שמונחת מקצתה בתוך הרוטב שהרוטב מוליך טעם החמץ משהו בכל הקדירה אלא שבשאר איסורין מתבטל טעם משהו זה בששים אבל חמץ בפסח אינו מתבטל אפילו באלפי אלפים ולפיכך נאסר כל מה שבקדירה:

ה

אבל אם לא נתפשט טעם החמץ בכל ההיתר אלא במקצת ממנו אין אוסר אלא המקצת שנתפשט בו והשאר מותר אפילו באכילה כיצד ככר חמץ שהיד סולדת בו שנגע בככר מצה חם שהיד סולדת בו אינו אוסר אלא מקום מגעו דהיינו שיסיר מהמצה את המקום שנגע בו החמץ ויסיר אותה בעומק כרוחב אגודל והשאר מותר אפילו באכילה שהרי לא נפלט לשם טעם חמץ כלל אפילו משהו דכיון שאין שם רוטב להוליך את טעם החמץ אין טעם החמץ הולך מעצמו בטבעו יותר ממקום מגעו.

ואם בישל את המצה שנגע בה חמץ ולא הסיר מקום מגעו אפילו אם אפשר להסירו עכשיו שהוא מכיר את מקומו הרי כל מצה זו עם כל מה שנתבשל עמה בקדירה הכל אסור לפי שטעם החמץ שהיה בלוע במקום מגעו נתפשט עכשיו בכל התבשיל על ידי הרוטב ואוסר את הכל שחמץ בפסח במשהו:

ו

וכל זה כשההיתר שנגע בו החמץ הוא כחוש כמצה וכיוצא בה אבל אם ההיתר הוא שמן כגון מצה המשוחה בשמן או בשר שמן צלי או מבושל והוא מונח כולו חוץ לרוטב הרי השמנונית של היתר שבמקום מגעו הוא מפטם ומשמין את טעם החמץ משהו הנפלט ועל ידי כן מפעפע טעם משהו זה ומתפשט בכל ההיתר כמו שהוא דרך כל דבר שמן לפעפע ולהתפשט כשהוא חם כל כך עד שהיד סולדת בו וכיון שנתפשט טעם חמץ משהו בכל ההיתר הרי הוא אוסר את כולו שחמץ בפסח בכל מקום שישנו אינו מתבטל לעולם:

ז

ובמדינות אלו נוהגין להחמיר בבשר חם שנגע בו חמץ חם לאסור את כולו אפילו הוא כחוש לפי שאין אנו בקיאים לחלק בין כחוש לשמן שלפעמים הבשר נראה כחוש מבחוץ והוא שמן מבפנים לפיכך נוהגין להחמיר בכל דבר ששייך בו שמנונית לאסור את כולו בהנאה אם נגע בו חמץ ושניהם חמין אף על פי שאין שם רוטב ואין אנו מקילין אלא בחמץ שנגע במצה וכיוצא בה מדברים שאי אפשר למצוא בהם שום צד שיהיה בהם שמנונית כמו שיתבאר בסימן תס"א ותס"ז ע"ש כל פרטי דינים אלו:

ח

אף על פי שחמץ בפסח אוסר במשהו שאין טעם החמץ נרגש בתערובתו מכל מקום אם החמץ נותן טעם לפגם בהתערובת אינו אוסר כלל אפילו באכילה בין שנתערב ממנו הרבה בענין שיש בו כדי ליתן טעם לפגם בהתערובת בין שלא נתערב ממנו אלא מעט שאין טעמו פוגם התערובת לפי שאינו נרגש

כלל לפי שכל טעם שפוגם בתערובת אינו נקרא טעם כלל וכאלו לא נפלט כלל לתוך התערובת ויש חולקין על זה ואומרים כיון שחמץ בפסח אוסר במשהו ואין לך ביטול טעם יותר ממהו באלפי אלפים ואף על פי כן אסור והוא הדין לנוטן טעם לפגם בין שיש בו כדי ליתן טעם לפגם בין שאין בו ואפילו משהו שנתערב באלפי אלפים אוסר הכל באכילה ובהנאה וכן נוהגין במדינות אלו אבל במקום שאין שם מנהג ידוע יש להורות שהמיקל כסברא הראשונה לא הפסיד אבל המחמיר תבא עליו ברכה:

ט

אף על פי ששאר איסורין אינן אוסרין את ההיתר אלא אם כן נתנו טעם בהיתר אבל אם אין בהיתר כלום מטעם האיסור אף על פי שנקלט בו ריח האיסור אין ריח זה אוסר את ההיתר כמו שנתבאר ביו"ד סי' ק"ח אבל חמץ בפסח כיון שהוא אוסר תערובתו במשהו אף על פי שאין טועמין טעם החמץ בתערובת לפיכך גם ריחו אסור כגון ככר חמץ שנאפה בתנור ובעת אפייתו הוא נצלה בתנור בשר שמן בין שנצלה בשפוד בין שנצלה בקדירה מגולה הרי ריח השמנונית של הצלי נכנס בהככר ומפטם את ריחו וחוזר ריח השמנונית ומוליך עמו ריח הכחוש של החמץ ויבליעו בצלי.

והוא שהתנור קטן שאינו מחזיק י"ב עשרונים של מצה (דהיינו שאין יכולין לאפות בקרקעיתו בבת אחת י"ב ככרות של מצה של עשרון עשרון ועובי כל ככר הוא פחות מטפח משהו כדין אפיית המצות שיתבאר בס' ת"ס) ופי התנור הוא סתום אף על פי שאינו סתום לגמרי אלא פתוח קצת מן הצד וכן יש בתנור נקב פי פתוח למעלה במקום שהעשן יוצא אף על פי כן כיון שעיקר פיו הוא סתום אין מקום להריח להתפשט לחוץ ונקלט בהיתר.

במה דברים אמורים בצלי שמן אבל אם הוא כחוש ואין צריך לומר פת מצה שנאפית בתנור אחד עם ככרות של חמץ אפילו החמץ מרובה מהמצה הכל מותר אפילו אם התנור סתום לגמרי מכל צד ואין בו שום נקב פתוח ואפילו נשתהו החמץ וההיתר בתוכו כמה ימים כיון שהם כחושים אין ריחם נודף כלל ואפילו אם הככרות הן נילושין בשומן או בשמן אף על פי כן הן נקראין כחושים.

ומכל מקום המקום שנאפה שם החמץ צריך היסק להכשירו לאפות שם מצה אבל שאר כל התנור אין צריך שאין בליעת החמץ מתפשטת בכולו בלא רוטב:

י

וכן אם בעת אפיית החמץ נתבשל בתנור בשר שמן בקדירה אינו נאסר אפילו נשתהו ביחד בתוך התנור כמה ימים לפי שדבר המתבשל אין ריחו נודף כל כך כמו ריח הצלי ואין בו כח לפטם את ריח החמץ ולחזור ולהבליעו בתוכו.

במה דברים אמורים כשלא היה התנור סתום לגמרי אלא היה סתום לגמרי ולא היה בו שום נקב פתוח ונשתהו בתוכו זמן מרובה אפילו תבשיל של חמץ שנתבשל בתנור אחד עם תבשיל של היתר ואחד מהם הוא שמן בין שהאיסור הוא שמן בין שההיתר שמן ושניהם מגולין בתוך התנור והתנור הוא סתום לגמרי ואין בו שום נקב פתוח ונשתהו התבשילין בתוכו זמן מרובה כמו שהוא דרך להטמין חמין לשבת בתנור סתום ושוהין בתוכו הרבה הרי הכל אסור באכילה ובהנאה שהרי עינינו רואות שחמין הטמונים לשבת יש להם ריח חזק אבל אם מבשלין בחול שעה או שתים וסותמין התנור לגמרי לפי שעה אין לחוש שמא

נקלט ריח האיסור בהיתר אף על פי ששניהם שמנים וכן אם אחד מהן מכוסה אין הריח שלו יוצא ממנו ולא ריח אחר נקלט לתוכו.

ויש חולקין על זה ואומרים שריח החמץ בלבד אינו אוסר כלל כיון שלא נקלט בהיתר מטעם החמץ כלום אפילו משהו ולפיכך אף על פי ששני התבשילין הן שמנים והם מגולין בתוך התנור שהוא סתום לגמרי ונשתהו בתוכו כמה ימים ונקלט ריח החמץ בתבשיל או בצלי של היתר מותר לאוכלו בפסח.

ובמקום הפסד מרובה או בשעת הדחק כגון לצורך שמחת יום טוב שאין לו מאכלים אחרים יש לסמוך על דבריהם וכן נוהגין ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה:

יא

וכל זה כשהאיסור וההיתר שניהם אינן מדברים החריפים אבל אם אחד מהם הוא דבר חריף ושניהם מגולין בתוך התנור אפילו בשאר איסורין אסור אפילו אם התנור גדול ופתוח כמו שנתבאר ביו"ד סי' ק"ח ע"ש כל פרטי דין זה:

יב

וכל זה כשריח החמץ אינו פוגם בהיתר אבל אם הוא לפגם בהיתר יש להתיר בכל ענין אפילו אין שם הפסד מרובה כיון שיש מתירין אפילו טעם לפגם וכן עיקר כמו שנתבאר למעלה:

יג

אם סתמו פי התנור בפסח בדף שסותמין בו התנור כל השנה אף על פי שלא הדיחו הדף כלל קודם שסתמו בו אף על פי כן כל מה שבתנור מותר:

יד

חמץ בפסח שנתערב יבש ביבש כגון חתיכת חמץ באלף חתיכות מצה ונאבדה אחת מהחתיכות מן העולם לגמרי כגון שנאכלה בשוגג או שנשרפה הרי כל התערובת מותר אפילו באכילה שאנו תולין לומר אותה החתיכה של חמץ היא שנאבדה מן העולם כיון שמה שחמץ בפסח אינו מתבטל ברוב אינו אלא מדברי סופרים וספק דבריהם להקל ועל דרך שנתבאר ביו"ד סי' ק"י ע"ש הטעם עם כל פרטי דין זה:

טו

ואפילו לא נאבדה שום חתיכה מהן אלא שנתערב מיעוטן ברוב חתיכות אחרות של מצה ומתערובת זו השניה נתערב מיעוטן ברוב חתיכות אחרות של מצה הרי התערובת זו השלישית מותרת באכילה בתוך הפסח מטעם שנתבאר ביו"ד סי' ק"י ע"ש כל פרטי דין זה:

טז

וכל זה ביבש אבל לח בלח שנתערב בתוך הפסח אפילו נאבד רוב התערובת מן העולם הרי השאר עומד באיסורו כמו שהיה וכן אם נתערב מקצת תערובת זה בתערובת שנית ומתערובת השנית לתערובת

שלישית ומשלישית לרביעית וכן לעולם כגון תבשיל שנאסר מחמת חמץ משהו ונפל מעט רוטב מתבשיל זה לתבשיל אחר ומתבשיל שני לתבשיל שלישי ומשלישי לרביעי וכן לעולם כולם אסורין באכילה ובהנאה וכן חתיכת בשר שנתבשלה באחד מתבשילין הללו שנאסרו ונאסרה היא עמהם ואחר כך נתבשלה עם תבשיל אחר אף על פי שיש באותו תבשיל ששים כנגד אותה החתיכה הרי היא אוסרת את הכל לפי שמהו חמץ שנבלע בתבשיל ראשון נתפשט בכל חלקי התבשיל ואין משהו בתבשיל שלא יהיה בו משהו מטעם החמץ שמהו אין לו שיעור ויכול הוא להתפשט ולהתחלק לאלפי אלפים משהוין וכשנפל מעט רוטב מתבשיל זה לתבשיל אחר נפל עמו גם משהו מטעם החמץ ונתפשט משהו זה בכל חלקי התבשיל וכן לעולם וכן חתיכת בשר שנתבשלה באחד מתבשילין הנאסרים קבלה משהו מטעם החמץ משהו שבתבשיל וכשבשלה בתבשיל אחר היא פולטת מעט מטעם חמץ משהו שבתוכה ואוסרת כל התבשיל.

ואפילו נתערבה חתיכה זו באלף חתיכות יבש ביבש כולן אסורות באכילה אלא ימכרם לנכרי חוץ מדמי איסור שבהן כמו שנתבאר למעלה ויש מתירין אפילו באכילה אם נתערבה בב' חתיכות אחרות יבש ביבש כיון שאין בחתיכה זו אלא טעם משהו חמץ ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או שעת הדחק ויסיר חתיכה אחת לפי המנהג שנתבאר ביו"ד סי' ק"ט:

יז

וכן כף שהגיס בו אחד מהתבשילין הללו ואחר כך הגיס בו ביום (ולמנהג מדינות אלו שאוסרים נותן טעם לפגם בפסח אפילו הגיס בו אחר מעת לעת להגסה ראשונה הדין כן) תבשיל אחר אף על פי שיש בו ששים כנגד הכף הכל אסור בהנאה וכן כל הכלים ששמשו באותו תבשיל כשהוא חם שהיד סולדת בו צריך להצניען עד לאחר הפסח.

ואם נתערב אחד מהכלים הללו באלף כלים אחרים צריך להצניען כולן עד לאחר הפסח שחמץ בפסח אין לו ביטול לעולם בשום ענין ויש אומרים שאם נתערב אחד מכלים הללו בשני כלים אחרים הרי הוא בטל ברוב כיון שלא נאסר אלא מחמת משהו ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או שעת הדחק ויסיר כלי אחת לפי המנהג שנתבאר ביו"ד סי' ק"ט:

יח

וכל זה בתוך הפסח אבל קודם הפסח אפילו בערב פסח משעה ששית עד הלילה שהחמץ אסור אז באכילה ובהנאה מן התורה מכל מקום כיון שאין בו כרת לא החמירו בו חכמים יותר מבשאר איסורי תורה ולפיכך הוא מתבטל בששים כשאר איסורין אם נתערב לח בלח ואם נתערב יבש נתבטל ברוב כמו בשאר איסורין (ואינו נקרא דבר שיש לו מתירין דהיינו לאחר הפסח כיון שאף לאחר הפסח אין לו היתר אלא על ידי שנתבטל ברוב שהרי החמץ שהוא עומד בעינו שעבר עליו הפסח אסור בהנאה) וכן אין ריחו אוסר לדברי הכל וכן נותן טעם לפגם מותר בו לדברי הכל כמו בשאר איסורין וכן הדין בחמץ נוקשה אפילו בתוך הפסח דכיון שאין חייבין עליו כרת הרי דינו כחמץ גמור בערב פסח משש ולמעלה:

יט

עיסת חמץ שנפלה למים צוננין אף על פי שנשרית בתוכן מעת לעת מותר לשתותן בערב פסח משש ולמעלה אחר שסיננן מפני שמן הסתם עיסה של חמץ הוא נותן טעם לפגם במים וכן שעורים נותנים טעם לפגם במים שהן מבאישין אותם:

כ

ככר שלם של חמץ שנתערב אפילו באלף ככרות של מצה אינו מתבטל בתוכם ואסור לאכול מהתערובת בערב פסח משעה חמישית ואילך לפי שככר שלם הוא דבר שבמנין (פירוש שצריך למכרו במנין מחמת חשיבותו ואינו נמכר באומד כמו שדרך למכור דברים שאינן חשובין) וכל דבר שבמנין אפילו באלף לא בטל כמו שיתבאר ביורה דעה סי' ק"י:

כא

במה דברים אמורים כשהככר הוא אסור מחמת עצמו שהוא חמץ אבל ככר של מצה שנאסר מחמת שנבלע בו איסור כגון שמצאו בו חטה המוצה שנאפית בתוכו והסירה ממנה וצריך להסיר ממנה עוד מצה וכן מצה שנתכפלה מקצתה ואחר שחתך ממנה מקום הכפול שהוא חמץ צריך להסיר ממנה עוד כדי נטילה כמו שיתבאר בסימן תס"א מפני שנבלע בה טעם החמץ ואם קודם שהסיר ממנה כדי נטילה נתערבה באחרות כולם מותרין ומותר לאכלם בערב פסח עד הלילה ואין צריך להסיר מהם כלום שאותה מצה הבלועה מאיסור נתבטלה ברוב אף על פי שהוא דבר שבמנין אף לאחר שנחתך ממנו מעט מכל מקום הרי היא בעצמה מותרת היא והאיסור שבתוכה אינו דבר שבמנין:

כב

אפילו ככר שנחתך ממנו הרבה ונתבטל חשיבותו ואח"כ נתערב בפרוסות אחרות של מצה אסור לאכול וליהנות מהתערובת בתוך הפסח מליל ט"ו ואילך ואפילו להשהותם עד לאחר הפסח אסור כמו שנתבאר בסי' תמ"ב ואע"פ שכבר נתבטל האיסור ברוב קודם הפסח כיון שאין גוף האיסור נבלל בגוף ההיתר אלא הוא עומד בפני עצמו בתוך התערובת לפיכך כשמגיע הפסח הרי הוא חוזר וניעור ואוסר את כל התערובת כאלו נתערב עכשיו בפסח (ויש חולקין ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק כמו שיתבאר).

אבל חמץ שנתערב בהיתר לח בלח שהן נבללין ונתבטל קודם הפסח בס' או מחמת שהוא נותן טעם לפגם מותר לאכלו בתוך הפסח דכיון שגוף האיסור בלול בגוף ההיתר ונתבטל בתוכו הרי הוא כמי שאינו בעולם כלל ואינו חוזר וניעור בפסח ויש חולקין על זה ואומרים כיון שיש משהו ממשות החמץ בתוך התערובת אע"פ שהוא בלול בגוף ההיתר הוא חוזר וניעור בפסח ואוסר את התערובת ויש מחמירין עוד דאפילו אם אין בתוך התערובת כלום ממשות החמץ אפילו משהו אלא שנפלט לשם טעם משהו חמץ ונתבטל בתוכו קודם הפסח הרי הוא חוזר וניעור בפסח כגון תרנגולת מבושלת שמצא בה חטה מחומצת והסיר ממנה החטה קודם הפסח אסור לאוכלה בתוך הפסח מפני שטעם משהו שנפלט מן החטה לתרנגולת חוזר וניעור ואוסר את כל התרנגולת והלכה כסברא הראשונה ומי שרוצה להחמיר כאחת משתי סברות האחרונות יחמיר לעצמו אבל לא יורה כן לאחרים.

אבל אם לא הסיר החטה מן התרנגולת עד שנכנס הפסח אע"פ שהוציא את התרנגולת מהקדירה קודם כניסת הפסח והניחה בקערה בלא רוטב אם כשנכנס הפסח היתה התרנגולת עדיין חמה בכדי שהיד סולדת בו אפילו לא היתה חמה אלא רגע אחד הרי באותה רגע שבתוך הפסח חזרה החטה ופלטה טעם משהו לתוך התרנגולת ואוסרת את כולה אם התרנגולת היא שמינה ואם היא כחושה צריך להסיר ממנה במקום החטה כעובי רוחב גודל ולמנהג מדינות אלו שאין מחלקין בין כחושה לשמינה הרי כל התרנגולת אסורה בכל ענין:

כג

כלי שהיא בלוע מחמץ שנתערבה בכלים אחרים אינו מתבטל בתוכם אפילו הן אלף וצריך להגעיל את כולם אם רוצה להשתמש בהן בחמין לצורך אכילת הפסח או לצורך אכילת ערב פסח משעה ה' ואילך דכיון שעל ידי הגעלה אפשר להפריד מן הכלים את האיסור הבלוע בכלי הרי זה כדבר שיש לו מתירין שאינו בטל לעולם (ואע"ג דבשאר איסורין לא קיימא לן הכי כמ"ש ביו"ד סי' ק"ב מכל מקום בחמץ בפסח מחמירין טפי).

לפיכך אם היה כלי זה שנבלע בו חמץ כלי חרס שאינו נכשר בהגעלה הרי הוא מתבטל ברוב כלי חרס אחרים של היתר ומותר להשתמש בכל הכלים בחמין בערב פסח עד הלילה ומותר לאכול חמין הללו בתוך הפסח אבל אסור להשתמש בהן בחמין בתוך הפסח כדין יבש ביבש שנתבטל ברוב קודם הפסח שהוא חוזר וניעור בפסח:

כד

פרוסת פת שנפל ליין צונן אע"פ שנטלה משם קודם הפסח מכל מקום יש לחוש שמא נתפררו ממנו פירורין דקין ונשארו בתוך היין ולפיכך אם לא סיננו את היין עד שנכנס הפסח הרי נפלט טעם הפירורין לתוך היין בפסח על ידי שנכבשו בתוכו מעת לעת דהיינו משעה שנפל לתוכו עד שעה שמסננו בתוך הפסח שבסוף המעת לעת נעשה כמבושל כמ"ש ביו"ד סי' ק"ה ואז הוא פולט והולך טעמו לתוך היין ונאסר כל היין אפילו בהנאה ואסור להשהותו עד לאחר הפסח.

במה דברים אמורים כשסיננו בתוך הפסח ומצא בו פירורין דקין אבל אם עדיין לא סיננו מותר להשהותו עד לאחר הפסח וכן מותר ליהנות ממנו בכל מיני הנאות בתוך הפסח כיון שכבר הסיר ממנו קודם הפסח את הפת שנפל לתוכו ואין בו אלא חשש בעלמא שמא נשארו בו פירורין ודי לאסור אותנו בשתיה ואם נתערב מיין זה ליין אחר גם הוא אסור בשתיה.

ואם סינן אותו* קודם הפסח מותר לשתותו בפסח בכל ענין אפילו יש כמה ימים משעה שנפל הפת לתוכו עד שעה שמסננו שאף שנפלט טעם הפת לתוך היין הרי כבר נתבטל בס' קודם הפסח ואינו חוזר וניעור:

[* ואפילו אם סיננו בתוך הפסח ולא מצא שום פירור על המסננת אף על פי כן יש לחוש שמא היה בו פירור דק מאד שאינו נרגש בראות העין מחמת שהוא מעורב בלחלוחית יין שעל פי המסננת ונפלט טעמו בפסח לתוך היין.

ומכל מקום אם אין מעת לעת משעה שנפל הפת לתוך היין עד שעה שמסננו בתוך הפסח אין לחוש שמא נפלט טעם הפירורין לתוך היין כמו שהוא צונן ואף על פי שיש מחמירין בחמץ בפסח אפילו נשרה החמץ בצונן כמו שיתבאר בסימן

תס"ז מכל מקום כיון שאין כאן חמץ גמור אלא ספק שמא נשארו בו פרוין דקין יש להקל בדבר ואפילו אם כשסיננו בתוך הפסח מצא פירורין על פי המסנת שבודאי היו בתוך היין בפסח מכל מקום אם הוא שעת הדחק כגון שהוא צריך ליין זה לארבע כוסות או לקידוש ולהבדלה יש לסמוך על האומרים שחמץ בפסח אינו אוסר בפחות ממעת לעת.

כה

וכשמסננו בין קודם הפסח בין תוך הפסח צריך ליזהר לסננו בבגד עב קצת שלא יוכל שום פירור דק לעבור תוך נקבי הבגד לפיכך אם נפל פת לתוך מי דבש אם הוא עב קצת שלא יוכל לעבור בגד שהוא עב קצת אין לו תקנה לשותותו בפסח אע"פ שהסיר ממנו את הפת שנפל לתוכו שמא נשארו שם פירורין דקין:

כו

כל מיני מלוחים מותר לאכלם בפסח מן הדין בלא שום שרייה והדחה כלל אע"פ שלא נזהרו בהן מחימוץ דהיינו שלא בדקו את המלח מפירורי חמץ שדרך להמצא בו שהרי אע"פ שהיו בו פירורי חמץ כבר נימוסו ונימוחו ונתבטלו בס' קודם הפסח.

ואפילו נמלחו בתוך כלי של חמץ בן יומו דהיינו שנשתמשו בו חמץ בחמין תוך מעל"ע למליחה שעדיין לא נפגם חמץ הבלוע בכלי אף על פי כן אין המלח מפליטו מן הכלי ומבליעו באוכל הנמלח בתוכו לפי שאין כח במלח אלא להפליט מוהל מן האוכל שהוא רך אבל לא מן הכלי שהוא קשה:

כז

במה דברים אמורים במיני מלוחים יבשים כגון גבינה מלוחה ודגים מלוחים שאינן שרוים במים או בציר מעת לעת בתוך כלי חמץ אבל אם היו שרוים במים או בציר מעת לעת אפילו לא היה הכלי בן יומו בשעה שנתנו המליח לתוכו אסור (ועיין ביורה דעה סי' ק"ה דלא נאסר אלא מה שמונח ממנו בתוך המים והציר אבל המקצת שיוצא חוץ מהמים והציר לא נאסר) לאכלו אפילו ביום טוב האחרון של גליות אע"פ שהוציא מהכלי של חמץ קודם הפסח והדיחו יפה יפה בכלי של פסח מן המלח הדבוק בו מכל מקום כיון שנכבש מעת לעת בתוך כלי של חמץ הרי נפלט טעם החמץ מן הכלי לתוכו על ידי כבישה זו שכל הכבוש מעת לעת הרי הוא כמבושל.

ואע"פ שהכלי לא היה בן יומו ונפגם טעם החמץ שבתוכו מכל מקום כשהטעם נבלע לתוך המליח שהוא חריף וחזק מחמת טעם המלח שנכנס בו הרי טעם פגום זה נהפך בו לשבח שהחריפות מבטל את פגימתו:

כח

במה דברים אמורים במליח שהוא מלוח הרבה מאד כמו שהוא דרך למלוח בשר או דגים כדי שיתקיימו זמן מרובה ומרבים בהם מלח ולפיכך אף שהן שרוין במים אין המים מבטלין חריפותן אבל אם אינו מלוח כל כך אינו נקרא דבר חריף כיון שהוא שרוי במים הן מבטלין את חריפותו ולפיכך אפילו אם היה הכלי בן יומו בשעה שכבשוהו לתוכו מותר לאכלו בפסח שהרי לא נפלט החמץ מהכלי לתוכו עד סוף מעת לעת

משעה שנכבש וברגע ההיא שבסוף המעת לעת כבר יש יותר ממעת לעת משעה שנבלע החמץ לתוך הכלי וכבר נפגם טעמו:

כט

במה דברים אמורים כשנתן עליו המים קודם שנראה הציר בתוך הכלי של חמץ שנכבש בתוכו או אפילו לא נתן עליו את המים עד לאחר שנראה ציר בתוך הכלי אלא שלא שהה הציר בתוך הכלי (קודם שנתן עליו מים) כשיעור בישול דהיינו בכדי שאם היה נותן הכלי עם הציר שבתוכו על גבי האור היה הציר מתחיל להרתיח אבל אם לא נתן עליו מים עד לאחר ששהה הציר בתוך הכלי כשיעור בישול אם היה הכלי בן יומו אסור לאכול מהמליח שנכבש בתוכו אפילו ביום טוב האחרון לפי שהציר הוא דבר חריף כיון שהוא יוצא מהמליח על ידי כח המלח שעליו הרי כל כח המלח בציר ודינו כרותח גמור כמ"ש ביורה דעה סי' ס"ט וצ"א וכיון ששהה הציר בכלי כשיעור בישול הרי הוא כאלו נתבשל בתוכו ונבלע חריפות הציר בתוך הכלי ועל ידי כן נעשה טעם החמץ הבלוע בכלי חריף מעט על ידי חריפות הציר שנכנס בתוכו וכיון שטעם החמץ הבלוע בכלי נעשה חריף מעט בעודו משובח דהיינו בעוד שהכלי הוא בן יומו אינו נפגם לעולם אפילו לאחר כמה ימים:

ל

ומכל מקום אם הוא יודע שיעור המקום מן הכלי שהיה בו הציר קודם שנתן בו המים וברור לו שיש ששים במליח הנכבש עם מי הכבישה כנגד אותו מקום מן הכלי בכל עוביו מותר לאכול מליח זה בפסח שהרי לא נכנס חריפות הציר אלא באותו מקום מן הכלי שהיה מונח עליו ושאר החמץ הבלוע בשאר הכלי הוא נותן טעם לפגם בשעה שנפלט לתוך המליח דהיינו לאחר מעת לעת משעה שנכבש המליח במים בתוך כלי זה:

לא

ומכל מקום לפי מנהג מדינות אלו שאוסרין נותן טעם לפגם בפסח אסור לאכול בפסח בכל ענין אלא אם כן הוציאו קודם הפסח מן הכלי של חמץ שהיה שרוי בתוכו אבל כשהוא שרוי בתוכו בתוך הפסח אף על פי שלא עבר עדיין מעת לעת משעה שנשרה בתוכו עד שעה שהוא רוצה לקנותו ולאכלו בפסח וכל צונן שהוא שרוי בכלי אינו מפליט כלום מהכלי פחות [מ]מעט לעת כמו שיתבאר בסי' תס"ז מכל מקום לכתחלה טוב ליזהר מלקנותו אם אין שם שעת הדחק אבל אם יש שעת הדחק מותר לקנותו ולאכלו בפסח אם עדיין לא עבר מעת לעת משעה שנשרה בכלי של חמץ עד שעה שמוציאו מתוכו בפסח.

אבל אם כבר עבר מעת לעת אסור לאכול בפסח אפילו על ידי שרייה והדחה ואפילו אם כלי זה של חמץ זה שנכבש בתוכו לא נבלע בו מעולם כל כך חמץ שלא יהיה בדבר שנכבש בתוכו ס' כנגד החמץ הבלוע בכלי מכל מקום כיון שהוא כבוש בתוכו בתוך הפסח וחמץ בפסח במשהו ואין לו ביטול לעולם אפילו הוא נותן טעם לפגם לפי מנהגינו:

לב

אבל אם הוציאו מהכלי של חמץ קודם הפסח אף על פי שהוא מלוח הרבה מאוד והיה כבוש בתוך הכלי כמה ימים מכל מקום אם לא נבלע מעולם כל כך חמץ בכלי זה שלא יהיה במליח זה ס' כנגדו מותר לאכלו בפסח שאף אם נפלט החמץ מהכלי לתוכו הרי נתבטל בס' קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח:

לג

בשר שמלחוהו בתוך כלי של חמץ אפילו הוא בן יומו ונכבש בתוכו כמה ימים בתוך הציר שנפלט ממנו אף על פי שנמלח הבשר הרבה מאד והרי חריפותו מבטל פגימת טעם החמץ שנפלט לתוכו מכל מקום אם אחר כך נתייבש הבשר כמו שהוא דרך לייבש בשר כדי שיתקיים לזמן מרובה מותר לאכלו בפסח דכיון שנתייבש נתבטל טעם החמץ שבתוכו:

לד

ואם בשר יבש זה היה תלוי בחדר שמרקדין שם קמח אין שרייה והדחה מועיל לו להתירו בפסח שהקמח אינו עובר ע"י הדחה ואדרבה הוא מתדבק ונעשה פירורי בצק דקין מאד ונדבקין מאד בבשר:

לה

וכן שאר אוכלין ומשקין וכלים של פסח צריך להזהיר לעם שלא ירקדו קמח בסמוך להם מקום שאבק הקמח יכול להגיע אליהם:

לו

וכל זה מעיקר הדין אבל כבר נהגו במדינות אלו להחמיר לכתחלה שלא לאכול בפסח עד יום טוב האחרון של גליות כל מיני מלוחים שלא נזהרו לבדוק המלח מפירורי חמץ הנמצאים בו לפי שאנו חוששין שמא יש עליהן עדיין פירור דק של חמץ בעין שנדבק בו מן המלח ומחמת דקותו אינו נראה לעין ואפילו אם הוא רוצה לשרותן במים ולהדיחן יפה ונמצא שאף אם היה עליהם משהו חמץ בעין כבר יעבור על ידי שרייה והדחה אף על פי כן אסור גזירה שמא ישכח ויאכלנה בלא הדחה.

במה דברים אמורים במיני מלוחים שדרך לאכלם בכל השנה בלא הדחה כגון דגים לחים מלוחים שנמלחו מזמן קרוב ומיני קישואין (שקורין אוגרקעס) ולימוני"ש מלוחים וכבושים וגבינה מלוחה וכל כיוצא בהן אבל מיני מלוחים שבכל השנה אינן נאכלים בלא הדחה כגון דגים יבישים או המלוחים בחבית (שקורין הערינג) שהן מלוחין מזמן מרובה ואינן נאכלין בלא הדחה ובשר מלוח אפילו הוא לח ואפילו נמלח מקרוב אין דרכו להאכל בלא הדחה ולפיכך אין לחוש שמא ישכח להדיחו ומותר לאכלו בפסח על ידי הדחה שישרנו שלש פעמים במים (ואם ישרנו בתוך כלי של פסח וגם ידיחנו יפה) [קודם הפסח בתוך כלי של פסח וידיחנו יפה] ויעבור מעליו משהו חמץ הדבוק בו [והמחמיר בכל ענין] הרי זה משובח:

לז

אבל כרכשות יבישות שנמלחו במלח שלא נבדק מהחמץ אין שרייה והדחה מועיל להן להתירן לאכלן בפסח אפילו אם המולייתא שבפנים הוא מבשר שנמלח ונכשר לשם פסח מכל מקום הרי בשעה שמלחו

הכרכשות להכשירן מידי דמן מלחו אותן בצד החיצון שלהם מקום שהשומן דבוק שם כמו שנתבאר ביורה דעה סימן ע"ה ואח"כ מהפכין אותם וצד החיצון שנמלח הוא מבפנים והאיך תועיל לו הדחה שמבחוץ:

לח

וכל מנהגים אלו הן לכתחלה אבל בדיעבד שכבר בישראל אחד מדברים הללו בלא שום הדחה ושרייה ואי אפשר לקיים אותם עד לאחר הפסח שלא יתקלקל מעמידין על עיקר הדין ומותר לאכול בפסח ואין צריך לומר אם נתערב אחד מדברים הללו בדברים אחרים אפילו בפחות מס' מותר לאכול כל התערובות בתוך הפסח אפילו אפשר לקיימו עד לאחר הפסח:

לט

אם הוא שעת הדחק שאין לו בשר אחר ליום טוב רק כרכשות הממולאים בבשר שנמלח במלח שלא נבדק מפירווי חמץ וגם נחתך דק דק בסכין של חמץ אע"פ שזמן הסתם לא היה הסכין מקונח יפה קודם שחתך בו הבשר ויש אומרים שכל סכין של חמץ שאינו מקונח יפה אי אפשר שלא יהא משהו חמץ דבוק בו ואם כן יש לחוש שמא על ידי דוחק הסכין בבשר בחתיכתו נפרד משהו חמץ מן הסכין ונדבק בבשר וכשמגיע הפסח עדיין החמץ משהו בעין בתוך הבשר שבכרכשות כיון שהוא שעת הדחק יש לסמוך על דברי האומרים דסתם סכין שמחתכין בו מקונח הוא מן החמץ הדבוק בו שהחמץ אינו דבר הנסרך ונדבק ובקינוח מעט הוא נפרד מהסכין:

מ

במה דברים אמורים כשאין במילוי שבתוך הכרכשות לא שום ולא בצל ולא שאר דבר חריף אבל אם יש בו אחד מהדברים החריפים אסור לאכול כרכשות אלו אפילו ביום טוב האחרון של גליות ואם נפל מהם לתוך התבשיל אם הוא בתוך הפסח הרי הם אוסרין את התבשיל במשהו שהרי הדבר החריף שבתוכו בוודאי נחתך בסכין של חמץ [כיון שלא היתה כוונתו לאכול מהן בפסח וכל דבר חריף שנחתך בסכין של חמץ] אפילו היה מקונח ונקי ולא היה בן יומו אסור לאכול אפילו ביום טוב האחרון ואוסר את תערובתו במשהו בתוך הפסח כמו שיתבאר:

מא

במה דברים אמורים בשום ובצל שבתוך המולייתא אבל שום שחותכין אותו דק דק ומערבין אותו במלח שמולחין בו בשר לייבש כדי שיהיה ריח השום נודף לתוך הבשר מותר לאכול הבשר בפסח על ידי שרייה והדחה שאף שהשום נחתך בסכין של חמץ מכל מקום על ידי שרייה והדחה נופל עיקר כל ממשות השום מעל גבי הבשר ולא נשאר בו אלא ריחו וריח זה אינו אלא מהשום בלבדו ואין בו כלום מריח חמץ הבלוע בסכין שנחתך בו השום:

מב

אם הוא שעת הדחק שאין לו בשר ליום טוב רק דגים מלוחים או בשר מלוח שנמלחו במלח שלא נבדקו מפירווי חמץ ולא הדיחם קודם הפסח מותר לשרותם ולהדיחם בתוך הפסח ואפילו בתוך כלי של חמץ

אם אין לו כלי של פסח ובלבד שלא ישרה בתוכו מעת לעת שבפחות ממעת לעת אין מים צוננין מפליטין כלום מהכלי כמו שיתבאר בס"ת תס"ז:

מג

אסור לאכול בפסח עד יום טוב האחרון מהשומן שהתיכוהו קודם הפסח אם לא נתכוונו בהתכתו כדי לאכלו בפסח שבוודאי לא נזהרו בו מחימוץ בשעת התכתו ויש לחוש שמא נתערב אז בתוכו פירור חמץ משהו ועדיין הוא עומד בעינו בתוך השומן שהרי הפירור אינו מתערב ונבלל יפה בתוך השומן שיתבטל בס' קודם הפסח.

ומכל מקום אם נתערב במאכלים אחרים בתוך הפסח אינו אוסר תערובתו במשהו אלא מתבטל הוא בס' כיון שאין בו אלא חשש משהו חמץ ובמקום הפסד מרובה או בשעת הדחק יש להקל אפילו אם נתערב בפחות מס'.

ואם חזר והתיך שומן זה קודם הפסח וסינן אותו בבגד עב קצת כדי לאכלו בפסח הרי זה מותר כמו שנתבאר למעלה אבל בפסח אין סינון מועיל לו שהרי צריך להתיכו קודם הסינון ונמצא שאם היו בתוכו פירורי חמץ אף על פי שסיננו מתוכו הרי כבר נתבטלו בתוכו ונפלט טעמן לתוכו וחמץ בפסח במשהו וגם יש לחוש שמא היו בתוכו פירורי חמץ ונימוחו על ידי הבישול:

מד

ואפילו הוא אומר ברי לי שלא נתערב בזה שום פירורי חמץ בשעה שהתיכוהו קודם הפסח אין זה כלום לפי שאין זוכר אלא דבר שעשה במתכוין ודבר שנתכוין נזהר לעשותו אבל זה שבשעה שהתיך את השומן לא היה דעתו על הפסח ולא נתכוין להזהר בו מפירורי חמץ א"כ אף אם נתערב בו פירור משהו לא היה דעתו עליו ולא השגיח בו ואינו נזכר מזה לאחר זמן:

מה

אבל אם נתכוין בהתכתו כדי לאכול ממנו בפסח ונזהר בו מפירורי חמץ אע"פ שהתיכו בתוך קדירה של חמץ בת יומה מותר לאכלו בפסח שהרי אין בו אלא נותן טעם בן נותן טעם של היתר כלומר שלא נפלט לתוך השומן שום טעם מן החמץ עצמו אלא מן החמץ נפלט לקדירה ומקדירה לשומן והרי יש כאן [נותן טעם] בן נותן טעם ועדיין הכל היתר כיון שעדיין לא הגיע הפסח ולא נאסר החמץ כלל ולפיכך מותר לאכלו בתוך הפסח דכל טעם שאינו נפלט ממשות המאכל עצמו הוא קלוש מאוד וכשהוא נבלע בתוך מאכל אחר בשעה שטעם זה מותר עדיין באכילה אין בו כח לאסור אחר כך כשיגיע זמן איסורו.

ויש חולקין על זה ואומרים שלא התירו נותן טעם בן נותן טעם של היתר אלא כשהיתר והאיסור הן שמות מחולקין שאין שמותיהן שוין זה לזה כגון בשר בחלב שבשר לבדו הוא היתר גמור ושמו בשר ונותן טעם בן נותן טעם שלו מותר לאכלו בחלב דכיון שטעם הבשר נקלש כל כך אין בו ממשות כל כך שיוכל לחול עליו שם חדש של איסור דהיינו שם בשר בחלב אבל נותן טעם בן נותן טעם של חמץ אף על פי שקודם הפסח הוא עדיין של היתר מכל מקום כשמגיע זמן איסורו לא חל עליו שם חדש שהרי מתחלה אף על פי שהיה קלוש מאוד היה שמו חמץ ועכשיו שמו חמץ אלא שעד עכשיו לא אסרו הכתוב ועכשיו הוא כחתיכת נבילה וכיון שאין כאן שם חדש אלא איסור הבא מאליו יכול הוא לחול אפילו על טעם קלוש

כזה כיון שמאליו הוא נאסר ולפיכך אסור לאכול משומן זה אפילו בערב פסח משעה חמישית ואילך ואפילו ביום טוב האחרון.

אבל אם קודם הפסח עירה שומן זה כשהוא רותח לתוך כלי אחר מותר להשתמש באותו כלי בפסח בלא הכשר דכיון שטעם חמץ שבשומן הוא קלוש מאוד אין בו כח להקרות שם חמץ לאותו מעט שומן שנבלע בתוך הכלי כדי שיאסר כשיגיע הפסח.

במה דברים אמורים בשומן וכיוצא בו בדברים שאינם חריפים אבל דבר חריף שנתבשל בכלי חמץ אף על פי שלא היה בן יומו ועירה אותו כשהוא רותח לתוך כלי אחר של פסח אסור להשתמש בו בפסח בלא הכשר אפילו ביום טוב האחרון לפי שהחריפות מוציאה את עיקר גוף הטעם הבלוע והרי זה כאלו היה מקבל הדבר חריף את טעם החמץ מן ממשות החמץ עצמו ולא על ידי הכלי ונמצא שדבר החריף הוא נותן טעם ראשון של החמץ והכלי של פסח שעירוהו לתוכו הוא נותן טעם שני ועדיין יש עליו שם טעם חמץ ונאסר כשמגיע הפסח.

ולענין הלכה יש להחמיר לכתחלה כסברא האחרונה אבל אם בתוך הפסח נתערב השומן זה במאכלים אחרים אינו אוסר במשהו כמו שאם היה בלוע בתוכו טעם ממשות החמץ עצמו אלא מתבטל הוא בס' כיון שלפי סברא הראשונה מותר לאכלו בלא שום ביטול ויש אומרים שאפילו ס' אין צריך לבטלו לפי שבדיעבד סומכין לגמרי על סברא הראשונה ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או שעת הדחק:

מו

וכן הדין ביין מבושל ומי דבש וכיוצא בהן שנתבשלו בכלי חמץ בן יומו קודם הפסח שאסור לשתותן בפסח אפילו ביום טוב האחרון של גלויות ואפילו אם אינו יודע אם נתבשלו בכלי שהוא בן יומו או בכלי שאינו בן יומו וסתם כלים אינן בני יומן מכל מקום משום חומרת חמץ יש להחמיר ולחוש שמא היה הכלי בן יומו ואין לשתות שום משקה שנתבשל בסתם כלי אלא אם כן בידוע שאינו בן יומו.

והוא שלא יהיה דבר חריף אבל אם הוא דבר חריף כגון מרקחת שנעשה מדבר קיוהא וחריף אין לאכלו אפילו ביום טוב האחרון שהחריפות מבטל את פגימות הטעם שנפלט מהכלי שאינו בן יומו ונעשה בו טעם לשבח* וכן מי דבש שנתבשל ביורה שבישלו בה יי"ש אפילו יש כמה ימים בין ב' הבישולים אסור לשתותו אפילו ביום טוב האחרון שהיי"ש הוא חריף מאד ומחמת חריפותו אין טעמו (הבלוע ביורה) נפגם אפילו לאחר כמה ימים והוא נותן טעם לשבח במי דבש לפיכך אין ליקח ביום טוב האחרון מי דבש של כל השנה אלא מישראל שיודע שלא בישלו ביורה שבישלו בה יי"ש וגם נזהר מלהחמיצו בשמרים של שחר:

[* לפיכך אם העמיד גבינה קודם הפסח בחלב (צלול) הנמצא בתוך הקיבה שהוא חריף וחמוץ ומעמיד בן גבינות וזה החלב היה מעת לעת בתוך כלי של חמץ אפילו לא היה בן יומו אסור לאכול גבינה זו בפסח אפילו ביום טוב האחרון אלא אם כן יש בחלב שהעמיד ממנו הגבינה ס' כנגד החלב של קיבה שהעמיד בו או שיש בו ס' כנגד הכלי של חמץ שחלב הקיבה היה בתוכה מעת לעת דנמצא שטעם חמץ שבחלב הקיבה נתבטל בס' בתוך חלב הגבינה קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח ולא אמרו דבר המעמיד אפילו באלף לא בטל אלא כשהדבר המעמיד הוא אסור מחמת עצמו אבל אם אינו אסור אלא מחמת שנבלע בו איסור כגון טעם חמץ הבלוע בחלב הקיבה הרי הוא מתבטל בס' כמו שנתבאר ביו"ד ס' פ"ז שהרי איסור הבלוע אינו מעמיד כלל.]

מז

דבר שאינו חריף שנתבשל בכלי חמץ שידוע שלא היה בן יומו כגון שבישלו לשם הפסח וקודם הפסח עירה אותו מהכלי חמץ לתוך כלי של פסח מותר לו לשתותו בפסח כמו שנתבאר למעלה שכל נותן טעם לפגם שנעשה קודם הפסח אינו חוזר וניעור בפסח.

ומכל מקום לכתחלה אסור לבשל לשם פסח בכלי של חמץ שאינו בן יומו שאסור לעשות נותן טעם לפגם לכתחלה כמו שיתבאר ביו"ד סי' ק"ג.

אבל אם לא בישלו לשם הפסח אע"פ שהוא אומר ברי לי שלא היה הכלי בן יומו מבליעת החמץ בשעה שנתבשל בו אין זה כלום ואין לשתות ממנו עד יום טוב האחרון דכיון שבשעה שבישלו לא היתה דעתו על הפסח ולא היה צריך לדקדק אם הכלי אינו בן יומו ואף לפי דבריו שאומר שברי לי שלא היה בן יומו הרי הוא לא נתכוין לכך ואין אדם זוכר מה שנעשה שלא במתכוין כמו שנתבאר למעלה.

אבל אם בשעה שבישלו דקדק ונזהר שלא לבשלו בכלי שהוא בלוע מחמץ אע"פ שלא היתה כונתו לשם הפסח אלא מחמת דבר אחר נזהר בזה כגון שבישלו בכלי חדש לרפואה וכיוצא בזה מותר לשתותו בפסח ומכל מקום מחמת חשש שמא נתערב בו פירור חמץ משהו צריך לסננו קודם הפסח ואם לא סיננו קודם הפסח צריך לסננו בתוך הפסח ואם לא מצא שום פירור חמץ על פי המסננת מותר לשתותו ואין אנו חוששין שמא יש פירור דק שאינו נראה כיון שלא ראינו מעולם שנפל לתוכו חמץ:

מח

המבשל מי דבש לצורך הפסח ורוצה להחמיצו לא ישכנו לתוך כלי המיוחד לכך (שקורין קוואסניק בלשון רוסיא) שהוא מחמץ כל מי דבש ששופכין לתוכו לפי שהכח המחמץ הבלוע מאותו כלי הוא מחמת שמחמיצין בתוכו מי דבש כל השנה והן חמץ גמור שנתחמצו בשמרי שכר וגם נתבשלו ביורה של שכר או של יי"ש:

מט

יש נוהגין להחמיר שלא להסתפק בפסח מחומץ יין שמסתפקין ממנו כל השנה אע"פ שנזהרו שלא לשאוב ממנו בכלי חמץ מכל מקום חוששין שמא החזירו לתוכו חומץ שנשאר מסעודה ולפעמים יש בחומץ זה מפירורי לחם שנפלו בתוך הסעודה ובמקומות הללו שאין חומץ יין מצוי אין נוהגין להחמיר בזה כיון שאי אפשר למצוא חומץ אחר בקל:

נ

במקומות שמערבין צוקר בחומץ יין אין להסתפק ממנו בפסח אלא אם כן סיננו קודם הפסח עיין סימן תס"ז:

נא

יש נזהרין כל שלשים יום לפני הפסח שלא לשאוב בכלי חמץ מן יין וחומץ המוצנע לפסח אלא א"כ הכלי חמץ הוא מורק ושוטף שאין בו שום ליכלוך חמץ ואם לא נזהרו ושאו בו ממנו בכלי חמץ שאינו מורק

ושוטף נזהרין שלא לשתותו בפסח אבל מעיקר הדין אין כאן חשש איסור שהרי סתם כלים הן נקיים ואין בהם ליכלוך בעין כמו שנתבאר ב"ד סי' צ"ה ומה שבלוע בדופני הכלי אינו נפלט בצונן אלא ע"י כבישה מעת לעת כמו שיתבאר ב"ד סי' ק"ה:

נב

יין לבן שהוכה מראיתו ורוצים לתקנו ע"י שמימיין לתוכו מעט חלב בהמה ומעט חלב חטה צריכין להזהר שיהיה בהיין ששים כנגדן גזירה שמא ישתה ממנו בפסח או שמא ישתה אותו עם בשר כיון שאין החלב ניכר בו אבל כשיש בו ס' אין כאן חשש איסור ואע"פ שאסור לבטל איסור בידים בס' מכל מקום כיון שאין כוונתו לתקנו כדי לשתותו עם בשר או כדי לשתותו בפסח אלא כוונתו לתקנו כדי לשתותו לבדו קודם הפסח או לאחריו א"כ אינו מבטל שום איסור כלל.

ואחר שנתבטל החלב בס' בתוך היין מותר לשתותו עם בשר אבל אסור לשתותו בפסח (אלא אם כן סינו קודם הפסח) לפי שיש לחוש שמא אין כל חלב חטה בלול יפה יפה בתוך היין אלא נצלל ממנו מעט וירד למטה והוא עומד בעינו בתוך היין בפסח ונפלט ממנו טעם משהו לתוך היין:

נג

חבית של יין שיש בה משהו בצק שדבקו בו נסרים אע"פ שבצק זה הוא חמץ נוקשה אסור לשתות מיין של חבית זו בפסח לפי שנפלט ממנו טעם משהו לתוך היין בפסח ואינו מתבטל בס' כיון שהוא נתן היין בידים לתוך חבית זו שיש בה בצק דבוק הרי זה כמתכוין לבטל איסור בידים ולפיכך אין לו ביטול עולמית כמ"ש ב"ד סי' צ"ט.

ואף שאז בשעה שנתן את היין שם היתה שעת היתר אכילת חמץ מכל מקום אין זה מועיל אלא להתערובת שנעשה בשעת היתר דהיינו הטעם שנפלט מהבצק לתוך היין קודם הפסח הוא מתבטל בס' ואינו חוזר וניעור בפסח כיון שכבר נתבטל בשעת היתר אבל התערובת שנעשה בשעת איסור דהיינו הטעם שנפלט מהבצק בתוך הפסח אינו מתבטל אפילו באלף כיון שתערובת זה נעשה בידים על ידי שנתן היין בחבית זו שיש בה בצק ואף שאז היתה שעת היתר מכל מקום על ידי כן נעשה תערובת גם בשעת איסור:

נד

ואם בצק זה דבק ב' חדשים קודם הפסח בודאי כבר נתקשה כשהגיע הפסח ואין נפלט ממנו שום טעם ולכך מותר לשתות יין זה בפסח.

ומכל מקום אם יש מבצק זה כזית במקום אחד מסדקי החבית חייב לבערו כשמגיע הפסח או שיטיח עליו טיט כמו שנתבאר בס' תמ"ב עיין שם כל פרטי דין זה:

נה

כל דבר שהוא חריף כגון מלח או בוסר וכיוצא בהן מדברים החריפים שיתבאר ב"ד סימן צ"ו שנידוכו במדוכה של חמץ אפילו אינה בת יומה והיא מודחת ונקיה שאין בה משהו בעין אסור לאכלם בפסח אף על פי שנידוכו קודם הפסח לפי שעל ידי חריפותם ועל ידי דוחק הדיכה הן בולעין מחמץ הבלוע במדוכה.

ומכל מקום במדוכה שלנו שאין רגילין לדוך בהן חמץ ואין בהם חשש אלא שמא נידך בהן משהו חמץ בתוך התבלין החריפים שנידוכו בהם כל השנה ואם כן אף אם נפלט מהם טעם משהו חמץ לתוך המלח או תבלין החריפים שנידוכו בהן כבר נתבטל טעם זה בס' קודם הפסח ולפיכך מותר לאכול מלח ותבלין הללו בתוך הפסח:

נו

מלח הנתון בכלי של חמץ אף על פי שמן הדין מותר לאכול בפסח אם הכלי היה נקי ואפילו אם אינו יודע אם היה נקי הרי סתם כלים נקיים הן ואין המלח מפליט מה שבלוע בתוך הכלי אלא א"כ נידוך בתוכו מכל מקום המחמיר [שלא] להשתמש בפסח במלח שהיה מונח בכלי הבלוע מחמץ אפילו לא היה בן יומו והיה מודח ונקי תבוא עליו ברכה לפי שיש מי שאומר שהמלח יש לו כח להפליט מה שבלוע בתוך הכלי.

ומכל מקום מלח הנתון בכלי שאין רגילין להשתמש בו חמץ בחמין כגון מדוכה וכיוצא בה אין להחמיר:

נז

כל דבר שאינו חריף שנידוך בכלי הבלוע מחמץ אפילו הוא בן יומו מותר לאכול בפסח אפילו נידוך בתוך הפסח לפי שאין הדיכה מפלטת מה שבלוע בתוך הכלי כשהנידך אינו דבר חריף.

במה דברים אמורים בסתם כלי שמן הסתם הוא נקי ואין בו לכלוך חמץ בעין אבל אם נידך בכלי שהוא מלוכלך קצת מחמץ אפילו נידוך קודם הפסח אסור לאכול בפסח אפילו אם רוצה להדיחו יפה לפי שעל ידי דוחק הדיכה נבלע בתוכו קצת מן הלכלוך שהיה בעין ע"פ הכלי ואינו נפלט ממנו על ידי הדחה:

נה

כל דבר שאינו חריף שנחתך בסכין של חמץ אפילו הוא בן יומו מותר לאכול בפסח על ידי שידיחנו יפה במקום החתך (ועיין ביורה דעה סימן צ"ו דבקשואים אין הדחה מועלת כלום וצריך לגרור מקום החתך עין שם הטעם).

במה דברים אמורים כשנחתך בביתו שהוא אקראי בעלמא אבל דבר שנחתך בסכין של חמץ בקביעות ביד הנכרי כגון חתיכת דג (שקורין לאקסין) שמוכרים הנכרים בפסח והוא נחתך בפסח בסכינים שלהם שחותכין בהן פת טוב להחמיר משום חומרת חמץ שלא לאכול בפסח אפילו על ידי הדחה.

אבל כשחתכוהו קודם הפסח אין צריך להחמיר ומותר לאכול בפסח על ידי הדחה.

ואם לא הדיחוהו ונפל לתוך התבשיל בפסח הרי כל התבשיל אסור אף על פי שיש בו ס' כנגד אותו דבר שנחתך בסכין של חמץ ואפילו נחתך בביתו באקראי בעלמא בסכין שידוע לו שלא היה בן יומו מכל מקום אם לא קנח את הסכין יפה קודם שחתך אותו דבר מן הסתם היה מעט חמץ דבוק בו וכשנחתך בו אותו דבר על ידי דוחק הסכין בחתיכתו נפרד משהו חמץ מן הסכין ונדבק בדבר שנחתך וכשנפל אותו דבר עם משהו חמץ הדבוק בו לתוך התבשיל נאסר כל התבשיל מחמת המשהו חמץ ויש חולקין על זה ואומרים שלא אמרו חכמים סתם סכין אינו נקי אלא מן שמנונית שהוא דבר הנדבק ונסרך אבל חמץ שאינו דבר נדבק ונסרך לו בקינוח מעט הוא נפרד מהסכין הרי כל סתם סכין נקי הוא ממנו ולפיכך כל דבר שאינו חריף שנחתך בסכין של חמץ אפילו נחתך בקביעות ביד הנכרי בתוך הפסח וקודם שהדיחו נפל לתוך התבשיל הרי התבשיל מותר באכילה אף על פי שאין בו ס' כנגדו ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד

מרובה או בשעת הדחק כגון לצורך שמחת יום טוב שאין לו מאכלים אחרים כל צרכו כמו שנתבאר למעלה:

נט

כל דבר חריף שנחתך בסכין של חמץ אפילו אינו בן יומו והוא נקי ומקונח יפה ואפילו נחתך קודם הפסח אסור לאכלו בפסח לפי שעל ידי חריפותו ועל ידי דוחק הסכין בחתיכתו נפלט טעם החמץ הבלוע בסכין ונבלע בנחתך ועל ידי חריפותו מבטל את פגימת הטעם מחמת שאינו בן יומו ונעשה טעם לשבח:

ס

זיתים מחמת מרירותן הן נקראין דבר חריף ואם חתכן בסכין של חמץ אפילו אינו נקי והוא בן יומו ואחר כך כבש אותם במלח ומים בכלי של חמץ בן יומו הרי מי הכבישה מותרין בפסח לפי שכבר נתבטל בהן החמץ בס' קודם הפסח אבל הזיתים עצמן אסורין אפילו לא היה הסכין בן יומו כיון שהן חריפים ואע"פ שאם נצרף כל הזיתים שנחתכו בסכין זה יש בהן ס' לבטל פליטת הסכין אף על פי כן כולם אסורין לפי שיש לחוש שמא כל זית וזית נבלע משהו מפליטת הסכין ולא נתפשט משהו זה בכל גוף הזית שיתבטל בתוכו בס' אלא כל משהו זה נבלע במקום החתך וסמוך לו מעט בענין שיש במשהו זה כדי ליתן טעם חמץ גמור באותו מקום מהזית שהוא בלוע בתוכו וכן יש לחוש בכל זית וזית ולכך כולם אסורין אפילו ביום טוב האחרון ואפילו אם רוצה להסיר מכל זית את מקום החתך וסמוך לו מעט ולאכול המותר אין זה מועיל כלום דאפשר שבכמה זיתים נתפשטה בהן פליטת הסכין בכל גופן ולפי שאין אנו יודעין אותו לפיכך כולם אסורין (ואפילו אם בס' זיתים מהן יש כדי לבטל פליטת כל הסכין בס' ויש כאן עוד הרבה זיתים מאד כדי לבטל הס' זיתים ברוב אין זה כולם שכבר נתבאר שכל יבש ביבש שנתבטל ברוב קודם הפסח הוא חוזר וניעור בפסח).

ואם חזר וביישל כל זיתים אלו יחד קודם הפסח מותר לאכלן בפסח לפי שעל ידי הבישול נפלט טעם החמץ ממקום שהיה בלוע בכל זית וזית ונתפשט בכל גוף הזיתים ונתבטל בס' קודם הפסח ואינו חוזר וניער בפסח אבל אם לא בישלן אע"פ שהן כבושין במים כמה ימים וכל כבוש הוא כמבושל מכל מקום אינו כמבושל ממש ואין סומכין על הכבישה שעל ידי כן יהא איסור נפלט ממקום שנבלע בו כמו שסומכין על הבישול שהרי הכשר כלים האסורין הוא על ידי הגעלה בחמין ולא על ידי כבישה במים צוננין אפילו כמה ימים.

ויש אומרים שאפילו בישל כל הזיתים ביחד קודם הפסח ואפילו בישל עמהם עוד דברים אחרים שיש בהם ס' כנגד כל הזיתים אף על פי כן הזיתים עומדין באיסורן בפסח לפי שכל זית וזית לא נפלט ממנו טעם החמץ לגמרי על ידי הבישול אלא נשאר בו משהו ואף על פי שמשוהו זה נתפשט על ידי הבישול בכל גוף הזית ונתבטל בתוכו בס' מכל מקום כיון שקודם שבישלו היה נרגש טעם החמץ במקצת הזית דהיינו במקום החתך וסמוך לו מעט והיה נקרא שם חמץ על אותו טעם הבלוע באותו מקצת כיון שלא נפלט ממנו החמץ לגמרי הרי טעם זה נקרא טעם חמץ כמו שהיה נקרא קודם שבישלו שהיה בו כדי ליתן טעם מורגש באותו מקצת וכיון שיש שם חמץ על טעם משהו זה הבלוע באותו מקצת הרי הוא חוזר וניער בפסח ואוסר את המקצת הזה שהוא בלוע בתוכו והחמץ בפסח אין לו ביטול לעולם כל זמן שיש שם חמץ עליו ולפי שאין אנו יודעים כמה הוא שיעורו של המקצת הזה שהיה נרגש בו טעם חמץ קודם שנתבשל לפיכך כל הזית אסור שאפשר שהיה נרגש בכלו וכן כל זית וזית יש להסתפק בו שמא היה נרגש טעם החמץ בכלו.

אבל חמץ גמור שנתערב קודם הפסח בפחות מס' לח בלח כגון שכר לתוך מי דבש ואחר כך נפל לתוכו עוד מי דבש קודם הפסח בענין שיש בין הכל ס' כנגד השכר שבתוכם מותר לשתות הכל בפסח ואין השכר חוזר וניער אע"פ שנתערב תחלה בפחות מס' והיה טעם שכר נרגש בתערובות ונקרא עליו שם חמץ אין אומרים כיון שנקרא עליו שם חמץ שוב אינו נפקע ממנו מטעם שנתבאר ביו"ד סי' ק"ו ע"ש.

ולענין הלכה כיון שאיסור משהו בפסח מדברי סופרים יש להקל כסברא הראשונה ומכל מקום המחמיר שלא לאכלם עד יום טוב האחרון תבוא עליו ברכה.

וכל זה כשנחתכו בסכין של חמץ אפילו הוא מקונח ונקי ואינו בן יומו אבל אם נזהר לחתכם בסכין חדשה או שלא נשתמש בה חמץ בחמין מעולם מותר לאכלם בפסח מעיקר הדין אפילו נכבשו קודם הפסח במלח ומים בקדירה של חמץ שלא היתה בת יומה לפי שהחמץ שנפלט מהקדירה לזיתים קודם הפסח הוא נותן טעם לפגם ואף על פי שבדבר חריף אין אומרים נותן טעם לפגם מכל מקום כיון שנתן המים על הזיתים כבר הוחלש כחן ונתבטל חריפותן (על ידי המים שנבלעו בהם על ידי כבישה זו) והוא שהמים הן הרבה מהזיתים כמו שנתבאר ביו"ד סימן קי"ד.

ואם נכבשו בכלי חמץ בן יומו דינו כשאר מיני מלוחים וכבושים שאין מרבים בהם מלח שנמלחו ונכבשו בכלי של חמץ בן יומו כמו שנתבאר למעלה:

סא

חמץ דגן גמור של ישראל שעבר עליו הפסח בין בשוגג בין במזיד ונתערב לאחר הפסח בשוגג בין במינו בין בשאינו מינו בין לח בלח בין יבש ביבש הרי הוא בטל ברוב ומותר אפילו באכילה דכיון שחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס שקנסוהו חכמים על שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא לפיכך אינו אסור אלא כשהוא עומד בעינו כמו שהיה בשעה שעבר עליו אבל אם נתערב אחר כך ברוב היתר כיון שנשתנה מכמו שהיה בשעה שעבר עליו הפסח לא קנסוהו חכמים.

ומכל מקום אסור לערבו בידיים ברוב היתר שאין מבטלין איסור לכתחלה ואם עבר ועירבו במזיד דהיינו שידע שאסור לערבו ואף על פי כן עירבו ברוב היתר כדי לבטלו דינו כשאר מבטל איסור במזיד שאסור לו ולאנשי ביתו ומותר לאחרים כמו שנתבאר ביורה דעה סי' צ"ט עיין שם כל פרטי דין זה.

ויש אומרים שחמץ שעבר עליו הפסח כיון שהוא אסור מדברי סופרים הרי דינו כשאר איסורי דברי סופרים שאינן בטלין בפחות מששים אם התערובות הוא לח בלח בין שנתערב במינו בין שלא במינו בין שיש בתערובת ממשו של איסור בין שאין שם אלא טעמו בלבד כגון חתיכת חמץ שעבר עליו הפסח שנפלה לתבשיל דותח של חמץ שנתחמץ לאחר הפסח ואין בתבשיל ס' כנגד החתיכה הרי התבשיל אסור באכילה ובהנאה אף לאחר שהסיר החתיכה ממנו.

ומכל מקום מותר למכרו לנכרי שהרי אין הנכרי מוסיף לו דמים בעד טעם החתיכה שנפלט לשם ונמצא שאינו נהנה כלל ממנה אבל אם יש בהתערובת ממשות חמץ שעבר עליו הפסח צריך ליזהר שלא יקבל דמים מהנכרי רק מה שהתערובת היה שוה קודם שנפל החמץ לתוכו או שיקבל ממנו כל דמי התערובת עם החמץ שבתוכו וישליך דמי החמץ לאיבוד כגון לים או לנהר עמוק דנמצא שאינו נהנה כלל מחמץ זה ואפילו הוא עצמו מותר לאכול כל התערובת על ידי שיפדה את החמץ שבתוכו דהיינו שיטול ממעותיו

סכום דמי החמץ זה וישליכם לאיבוד דנמצא שאינו נהנה כלל במה שעבר הפסח על חמץ זה ושוב אין לנו לקונסו שלא יאכלנו כיון שכבר נתערב בהיתר.

ואם התערובת הוא יבש ביבש הרי הוא בטל ברוב כמו בשאר איסורין ומותר אפילו באכילה.

ואם אין בתערובת רוב כנגד חמץ זה כגון שנתערב אחד באחד או שנים בשנים צריך לפדות את החמץ ואחר כך יאכל את כל התערובת או שימכור הכל לנכרי ולא יקבל ממנו רק מחצית הדמים דהיינו דמי היתר בלבד.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אבל אם הוא הפסד מרובה או שעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה (כי כן עיקר):

סב

עיסה שנתחמצה לאחר הפסח בשמרי שכר שעבר עליו הפסח אע"פ שיש בה ס' כנגד השמרים הרי היא אסורה אפילו בהנאה דכיון שהשמרים העמידו אותה וכל דבר המעמיד הרי הוא כאלו הוא עומד בעין הרי כאלו כל העיסה היא שמרים.

לפיכך אם הוא רוצה למכרה לנכרי ולא יקבל ממנו רק כמו שהיתה העיסה שוה קודם שנתן לתוכה השמרים אין זה מועיל כלום כיון שאנו רואים כל העיסה כאלו היא שמרים וכן אם הוא רוצה לפדות את השמרים אין מועיל כלום שאין פדיון מועיל לדבר שהוא בעין וכן הדין אם העמיד גבינות בחומץ של שכר שעבר עליו הפסח או שהעמיד מי דבש בשמרי שכר שעבר עליו הפסח וכן כל כיוצא בזה ויש חולקין על זה ואומרים שפדיון מועיל לדבר המעמיד וכן יכול למכרו לנכרי ולא יקבל ממנו דמי דבר המעמיד ובמקום הפסד מרובה יש לסמוך על דבריהם:

סג

אם לקח שאור מעיסה שנתחמצה בשאור שעבר עליו הפסח ומעיסה זו השניה לקח שאור וחימץ בו עיסה שלישית ומעיסה זו השלישית לקח שאור וחימץ בו עיסה רביעית הרי עיסה זו הרביעית מותרת אפילו באכילה בלא שום פדיון אבל עיסה הב' והג' דינן כעיסה הראשונה וכן אם לקח שמרים ממי דבש שהעמידוהו בשמרי שכר שעבר עליו הפסח והעמיד בהם מי דבש ב' וממי דבש הב' לקח שמרים והעמיד בהם מי דבש ג' וממי דבש הג' לקח שמרים והעמיד בהם מי דבש ד' הרי מי דבש הד' מותר אפילו בשתיה לדברי הכל עיין סימן תמ"ב וכן כל כיוצא בזה:

תמח – דין חמץ שעבר עליו הפסח ובו לא סעיפים:

א

חמץ דגן גמור של ישראל שעבר עליו הפסח בין שעבר עליו כל הפסח ובין שלא עבר עליו אלא מקצת הפסח אפילו מקצת יום טוב האחרון של גליות הרי הוא אסור בהנאה לכל אדם מישראל לפי שקנסוהו חכמים לבעל החמץ על שעבר עליו בבל יראה ובל ימצא ולא רצו חכמים לחלוק בגזירתם ואסרוהו על כל

אדם ולא עוד אלא אפילו היה בעל החמץ אנוס שלא היה יכול לבערו או שלא היה יודע ממנו כלל עד לאחר הפסח אף על פי כן אסרוהו בהנאה כדי שלא יניח כל אדם חמצו עד לאחר הפסח ויאמר אנוס הייתי:

ב

אבל חמצו של נכרי שעבר עליו הפסח מותר אפילו באכילה אם הוא בצק או פת במקום שנוהגין היתר בפת של נכרי דכיון שלא נעשה בו עבירה בשהייתו עד לאחר הפסח לא אסרוהו חכמים:

ג

נכרי שהביא לישראל דורון של חמץ אפילו הביאו ביום טוב האחרון סמוך לחשיכה לא יקבלנו הישראל מידו שהרי בקבלה זו נקנה לו הדורון בקנין גמור ונעשה חמצו של ישראל ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא ברגע זו שעד הלילה וכן לא יאמר לו הישראל שיניח הדורון במקום צנוע וכיוצא בדברים כאלו שניכר מהן שהוא חפץ בדורון שאם הוא חפץ בו הוא נקנה לו על ידי שהוא מונח בביתו או בחצרו שכל הדבר המונח בחצירו של אדם נקנה לו כאלו הוא מונח בידו ממש שחצירו הוא כשלוחו לכל דבר אבל כשאין ניכר מתוך דבריו או מעשיו שהוא חפץ בהדורון אין חצירו קונה לו לפי שמן הסתם אין נוח לאדם לקנות לו דבר האסור לו לקנותו וכיון שאין נוח לו לקנותו אין חצירו נעשה כשלוחו לקנות לו דבר שאין נוח לו שאין אדם נעשה שליח לחבירו בעל כרחו:

ד

ומכל מקום טוב להחמיר ולפרש בפיו שאינו רוצה שיקנה לו חצירו את הדורון של הנכרי.

וצריך לזהר לכפות עליו את הכלי עד הערב אם הוא שבת או יום טוב אפילו יום טוב האחרון כמו שנתבאר בסימן ת"מ אלא א"כ הביאו ביום טוב האחרון סמוך לחשיכה שבשעה מועטת אין לחוש שמא ישכח ויאכלנו ואם הוא חול המועד צריך לעשות לפניו מחיצה גבוהה י' טפחים כמו שנתבאר שם עיין שם כל פרטי דין זה:

ה

וכל זה בדורון וכיוצא בו שאין האחריות על הישראל אם יגנב החמץ או יאבד אבל אם הנכרי מביא לבית הישראל למכור או להפקיד אצלו צריך הישראל לומר בפירוש להנכרי שאינו רוצה לקבלו כדי שלא יתחייב באחריותו כלל ולא יוכל הנכרי לכפותו לשלם אף אם הוא אלם ואם אינו אלם ואין הכרח כלל לישראל שיקבל פקדונו לא יניחנו שיניח החמץ ברשותו בכל ענין אלא אם כן הוא סמוך לחשיכה ביום טוב האחרון עיין סימן ת"מ:

ו

ישראל שיש לו חמץ הרבה בערב פסח ורוצה למכרו לנכרי המכירו ומיודעו או ליתנו לו במתנה אע"פ שהוא יודע בהנכרי שלא יגע בחמצו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ואז יחזירנו לו הרי זה מותר דכיון שאם לא היה הנכרי רוצה להחזירו לו לא היה יכול לתבוע ממנו בדין שיחזירנו לו אם כבר קנהו הנכרי

באחד מדרכי הקנייה שיתבאר נמצא שכל ימי הפסח החמץ קנוי להנכרי בקנין גמור ואחר הפסח שהוא מחזירו לו מתנה הוא שהוא נותן לו:

ז

ומכל מקום צריך לזהר שלא ימכרו ויתנו לעבדו הקנוי לו לצמיתות אע"פ שהוא דר מחוץ לבית הישראל ומושך את החמץ מרשות הישראל לרשותו אף על פי כן אין החמץ קנוי לו כלל שכל מה שקנה עבד קנה רבו אבל אם אין גוף העבד קנוי לו לצמיתות אלא שהוא שכיר אצלו מותר למכרו לו וליתנו לו אע"פ שהוא דר בבית הישראל.

ובלבד שימשוך הנכרי את החמץ מרשות הישראל לרשותו או לרשות של הפקר כדי שיקנה את החמץ במשיכה זו.

ואפילו אם קנה הנכרי את החמץ באחד משאר דרכי הקניות שיתבאר אף על פי כן אם אפשר טוב הוא שיוציא הנכרי את החמץ מרשות הישראל קודם הפסח שאם ישאר החמץ מונח ברשות הישראל יהא נראה כאלו קבל הישראל את החמץ בפקדון מיד הנכרי ואחריות הפקדון על ישראל אבל מעיקר הדין אין לחוש לזה ומכל מקום אם הוא בענין שאם לא יוציאנו הנכרי מרשות הישראל יתחייב הישראל באחריותו דהיינו שאם יגנב ממנו החמץ או יאבד יתחייב להחזיר להנכרי דמי המכירה שנתן לו בעת קנייתו ממנו את החמץ צריך הישראל להזהיר את הנכרי שיוציא את החמץ מרשותו כדי שלא יתחייב להחזיר לו דמיו אם יגנב ממנו או יאבד:

ח

ומכל מקום אף על פי שהוציא הנכרי את החמץ מרשות הישראל לרשותו או לרשות של הפקר אף על פי כן לכתחלה צריך שיטול ממנו הישראל כסף או שוה כסף כפי שיווי כל המקח של כל החמץ בשער שבשוק או שיקח ממנו מעט כסף או שוה כסף ובעד השאר יעמיד לו ערב קבלן בעד כל המעות שישלם לו לזמן פרעון שקבע לו בענין שלא יהיה לו שום טענה ומענה על הנכרי בעד המעות כי אם על הערב קבלן לפי שיש אומרים שהנכרי אינו קונה מטלטלין במשיכה אלא בכסף.

אבל בדיעבד שלא קנה הנכרי את החמץ אלא במשיכה בלבד או בכסף בלבד ועבר עליו הפסח הרי זה מותר אפילו באכילה וכן אם נזכר לאחר שהגיעה שעה ששית שאז אינו יכול להקנותו לנכרי כמו שנתבאר בסימן תמ"ג אין צריך לפדותו מהנכרי ולבערו מן העולם ואע"פ שיש אומרים שהנכרי אינו קונה מטלטלין בכסף בלבד אלא במשיכה כמו שנתבאר בח"מ סימן קצ"ד וזה שלא משך את החמץ מרשות הישראל לא קנהו כלל אע"פ שנתן לו כל דמיו והרי הוא חמצו של ישראל מכל מקום (הרי יש אומרים שהנכרי קונה מטלטלין אפילו בכסף בלבד או במשיכה בלבד כמו שנתבאר ביו"ד סי' קל"ב ויש לסמוך על דבריהם להקל בחמץ שעבר עליו הפסח שאינו אסור אלא מדברי סופרים שבדברי סופרים הלך אחר המיקל ועוד) כיון שהחמץ לאחר שהגיע זמן ביעורו אף אם לא היה מוכרו לנכרי לא היה ברשותו של הישראל ולא נקרא שלו כלל שהרי אין רשאי ליהנות ממנו אלא שהתורה העמידה את החמץ ברשותו להיות שמו נקרא עליו שיעבור עליו בבל יראה ובל ימצא אם לא הוציאו מרשותו קודם שהגיע זמן הביעור ולא ביערו מן העולם לאחר שהגיע זמן הביעור לפיכך בגילוי דעת בלבד שהוא מגלה דעתו קודם שהגיע זמן הביעור שאין רצונו כלל שיהיה

החמץ שלו די בזה להפקיע מעליו איסור בל יראה ובל ימצא וגילוי דעת זה הוא מה שמקנה אותו לנכרי אע"פ שאינו קנין גמור המועיל מדין תורה שלא יוכל אחד מהן לחזור בו ולבטל המקח:

ט

וכל זה כשמוכר חמצו אבל אם נותנו במתנה לנכרי אין צריך אלא משיכה בלבד לדברי הכל שלא אמרו שקניינו של נכרי הוא בכסף אלא במכר שהנכרי צריך ליתן כסף מקנתו להמוכר ובזה נקנה לו המכר אבל במתנה שאין שם כסף מקנה די במשיכה בלבד:

י

אם אותו הנכרי שהוא מקנה לו חמצו לא משך בעצמו את החמץ מרשות הישראל אלא צוה לישראל אחר או לנכרי אחר שיביא לו את החמץ מרשות הישראל אין זה כלום מפני שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו אלא בישראל שנעשה שליח לישראל כמו שנתבאר בחו"מ סי' קפ"ח:

יא

לפיכך אם היה החמץ רב שאי אפשר להנכרי בעצמו להוציא את כולו מרשות הישראל קודם הפסח וכן אם אין הנכרי רוצה להוציא מרשות הישראל וכן אם אין החמץ כאן אצל הישראל שיוכל הנכרי למשכו כגון שהוא בעיר אחרת או על הדרך צריך להקנותו להנכרי באחד משאר דרכי הקניה שהן קנין גמור המועיל שלא יוכל אחד מהן לחזור בו כגון בכל דבר שנהגו הסוחרים לקנות בו דהיינו על ידי הרושם שנהגו בקצת מקומות שכשהלוקח רושם על המקח כדי שיהיה לו סימן ידוע שהוא קנוי לו קנין גמור או על ידי תקיעת כף או על ידי נתנת פרוטה במקומות שנוהגין שכשהלוקח נותן פרוטה למוכר או שמכין בכפיהן זה על גבי זה נגמר המקח ואין אחד מהם יכול לחזור בו או על ידי שימסור הישראל להנכרי את המפתח מן החדר שהחמץ מונח בתוכו אם הוא במקום שנוהגין שמסירת המפתח קונה קנין גמור.

או על ידי אגב קרקע דהיינו שימכור להנכרי גם החדר שהחמץ מונח בתוכו ויאמר אגב החדר תזכה החמץ שבתוכו אבל אם אינו אומר כלשון הזה אע"פ שמתחלה מכר לו את החדר ואח"כ מכר לו את החמץ שבתוכו אין החמץ נקנה להנכרי על ידי שהוא מונח בחדרו של נכרי שלא אמרו חצרו של אדם קונה לו אלא בישראל שהחצר הוא כשלוחו ושלוחו של ישראל כמותו אבל אין שלוחו של נכרי כמותו כמו שנתבאר:

יב

כשמוכר להנכרי את החדר צריך שיטול מהנכרי כסף או שוה כסף בעד כל דמי המכירה או שיקח מעט כסף או שוה כסף ובעד השאר יעמיד לו ערב קבלן שישלם לו לזמן פרעון שקבע להנכרי וגם יכתוב לו שטר מכירה שאין הנכרי קונה קרקע לא בכסף בלבד ולא בחזקה אלא בשטר עם הכסף כמו שנתבאר בח"מ סי' קצ"ד (ועיין שם בס' קצ"א האין יכתוב לשון המכירה בשטר).

אך כל איש אשר יראת ה' נגע בלבו לצאת ידי כל הדעות במכירת חמץ שתהיה מכירה גמורה לדברי הכל יכתוב השטר מכירה כנוסח הכתוב בסידור:

יג

אפילו אם הקנה את החמץ להנכרי באחד משאר דרכי הקניה ולא מכר לו את החדר אעפ"כ צריך למסור להנכרי את המפתח מן החדר שהחמץ מונח בתוכו כדי שיוכל הנכרי ליכנס להחדר וליטול את חמצו בכל עת שירצה מכל ימי הפסח וכן צריך לזהר שלא יניח הישראל את חותמו על החמץ כדי שיירא הנכרי ליטול מן החמץ כלום שלא מדעת הישראל ואפילו בדיעבד אסור החמץ בהנאה לאחר הפסח אם לא מסר לו את המפתח קודם שעה ששית או שהניח חותמו על החמץ קודם מכירתו או בשעת מכירתו דכיון שבשעת מכירה גילה הישראל דעתו להנכרי שאין רצונו שיטול הנכרי את החמץ מרשות הישראל שלא מדעתו הרי לא מכר לו כלום ואין זה אלא הערמה בעלמא.

אבל אם מכר לו החמץ כדינו במסירת המפתח ואח"כ הניח הישראל חותמו על החמץ אף שאסור לעשות כן וצריך למחות ביד העושה כן מכל מקום בדיעבד לא נאסר החמץ לאחר הפסח דכיון שמכר החמץ להנכרי כדינו מיד נקנה החמץ להנכרי קנין גמור והרי הוא כשלו ממש ואף שאח"כ חתמו הישראל בחותמו לא יצא החמץ מרשות הנכרי על ידי כך והרי זה כאלו חתם את החמץ שהוא של נכרי ממש ולא היה להישראל חלק וזכות בו מעולם שבודאי לא נאסר החמץ בשביל כך כי כל אימת ומתי שהנכרי רוצה הוא מסיר את החותם ונוטל מן החמץ כל מה שירצה:

יד

(אבל אם לאחר שמסר את המפתח לנכרי בשעת מכירה חזר ונטלו ממנו בעל כרחו כדי שלא יכנס הנכרי לתוך החדר ויטול כלום מהחמץ הרי חמץ זה לאחר הפסח אסור בהנאה לכל אדם מישראל דכיון שלא הניח את הנכרי ליכנס לתוך החדר שהחמץ מונח שם הרי נפטר הנכרי מאחריות החמץ שאם יגנב משם החמץ חל ההפסד על הישראל דהיינו שלא יצטרך הנכרי לשלם לו חובו שחייב לו בעד החמץ שמכר לו וכל חמץ שייגע ממנו הפסד לישראל אם יגנב או יאבד עובר עליו ישראל בכל יראה ובל ימצא ולאחר הפסח הוא אסור בהנאה כחמצו ממש שעבר עליו הפסח כמו שנתבאר בס' ת"מ):

טו

צריך להזהיר להמון עם שיאמרו להנכרי הריני מוכר לך את כל החמץ שיש לי ולא יאמר לו הריני מוכר לך את המפתח שזה אינו כלום ואפילו בדיעבד אסור החמץ בהנאה לאחר הפסח שהרי לא מכרו כלל:

טז

ערב פסח שחל בשבת ושכח ולא מכר חמצו לנכרי בערב שבת לא ימכרו לנכרי בשבת אפילו אינו לוקח ממנו מעות כלל אלא קוצץ עמו סכום המקח או מוכרו לו כשער שבשוק בלא קציצת סכום מקח ומקנה לו החמץ באחד מדרכי הקנייה הרי זה אסור אפילו במקום הפסד מרובה אע"פ שמכירה זו היא לצורך מצות ביעור חמץ לא התירוה חכמים בשבת כמו שנתבאר בסימן ש"ו שמקח וממכר גמור לא התירו אפילו לצורך מצוה עיין שם אלא כיצד יעשה יתננו במתנה גמורה לנכרי המכירו ומיודעו שהוא יודע בו שיחזירו לו לאחר הפסח ויזהר להקנות לו החמץ בהגבהה או במשיכה שימשכנו הנכרי לרשותו אם אין צריך להעבירו דרך רשות הרבים כמו שנתבאר בס' תמ"ד עיין שם ואם החמץ רב שאי אפשר למושכו

יזהר להקנות לו במסירת המפתח ואע"פ שאסור ליתן מתנה בשבת מ"מ לצורך מצוה התירו כמו שנתבאר בסימן ש"ו עיין שם:

יז

רשאי ישראל לומר לנכרי בשעה ה' בערב פסח או קודם עד שאתה לוקח חמץ מנכרי או מישראל אחר במנה קח ממני במאתים ואקחנו ממך לאחר הפסח ואחזיר לך מעותיך ואוסיף לך עוד ריוח על זה ואע"פ שהנכרי הוא מוכר להחזיר לו החמץ לאח"פ שהרי לקח ממנו ביותר מכדי שויו מכל מקום כיון שכבר מכר לו את החמץ במכירה גמורה והקנה לו בקנין גמור הרי הוא כשלו ממש כל זמן שלא חזר הישראל ולקחו ממנו:

יח

אף על פי שבכל התורה כולה הנותן מתנה על מנת שיחזירנה לו לאחר זמן הרי היא מתנה גמורה והרי היא כשלו ממש בתוך הזמן מכל מקום לענין חמץ בפסח החמירו חכמים ואסרו ליתן החמץ במתנה לנכרי על מנת שיחזירו לו לאחר הפסח ואפילו אם אינו אומר לנכרי על מנת שתחזירו לי אלא נותנו לו ואומר לו ראה שתחזירו לי לאחר הפסח ואף אם לא תחזירו לי הרי הוא שלך במתנה גמורה כל ימי הפסח אעפ"כ כיון שהוא אומר להנכרי בפירוש שיחזירו לו החמירו בו חכמים מחמת חומרת חמץ ואין ללמוד מכאן למקומות אחרים:

יט

ואפילו ליתן או למכור על תנאי כגון שאמר לו הריני מוכרו או נותנו לך במתנה לחלוטין מעכשיו על מנת שתעשה דבר פלוני בתוך הפסח או לאחר הפסח אף על פי שכשיעשה הנכרי אותו דבר בזמן שקבע לו נמצא שלמפרע היה החמץ שלו מקודם הפסח מכל מקום לכתחלה אסור לעשות כן ויש כאן ספק איסור של תורה שמא לא יעשה הנכרי אותו דבר בזמן שקבע ונמצא שלמפרע לא נקנה החמץ לנכרי מעולם והרי זה כחמצו של ישראל המופקד ביד נכרי שעובר עליו הישראל בבל יראה ובל ימצא כמו שנתבאר בסימן ת"מ:

כ

אבל אם לא אמר לו מעכשיו אלא נתנו לו בסתם ואמר לו אם תעשה דבר פלוני בתוך הפסח או לאחר הפסח יהיה החמץ שלך אע"פ שעשה הנכרי אותו דבר בזמן שקבע לו אף על פי כן לא נקנה לו החמץ אלא מאותו זמן ואילך וקודם אותו זמן היה החמץ כמופקד ביד הנכרי ועבר עליו הישראל בבל יראה ובל ימצא ולפיכך חמץ זה לאחר הפסח אסור בהנאה ואסור לכל אדם מישראל לקנותו מן הנכרי:

כא

וכן אם אמר לו הריני מוכרו לך על מנת שתחזירנה לי כשיהיה לי דמים לפדותו ממך אין זו מכירה כלל אף אם נתן לו הנכרי כל דמי החמץ שהרי בכל יום ויום מימי הפסח אם יבא הישראל לפדות חמצו אין הנכרי יכול לעכב על ידו נמצא שאין החמץ קנוי להנכרי כלל ואינו כשלו ממש ולפיכך חמץ זה לאחר הפסח אסור בהנאה שהרי עבר עליו הישראל בבל יראה ובל ימצא:

כב

אבל אם אמר לו על מנת שתחזירהו לי לאחר הפסח כיון שכל ימי הפסח לא היה מחויב להחזירו להישראל הרי הוא כשלו ממש כל ימי הפסח ולפיכך לאחר הפסח הוא מותר אפילו באכילה כיון שלא עבר עליו הישראל בבל יראה ובל ימצא אלא שלכתחלה אסור לעשות כן כמו שנתבאר:

כג

אבל מותר לומר לו לכתחלה הריני מוכרו לך במכירה גמורה לחלוטין אבל זכות זה שיירתי לי בו שאם תרצה למכרו לא תמכרנו לשום אדם חוץ ממני וטוב שכל אדם המוכר חמצו לנכרי יאמר לו כן בפירוש ויועיל בזה ששום אדם חוץ ממנו לא יוכל לקנות חמצו מן הנכרי לאחר הפסח ומכל מקום אף אם לא אמר לו כן בפירוש אין שום אדם יכול לקנותו מן הנכרי שבודאי היתה דעתו כן כשמכר לנכרי שישאר לו זכות זה בחמצו ששום אדם לא יוכל לקנותו מן הנכרי:

כד

אבל לא יתנה עם הנכרי בשעת מכירה שעל מנת כן אני מוכר לך שלא תמכרנו לשום אדם חוץ ממני שמא יעבור הנכרי על תנאי זה וימכרנו לאדם אחר ונמצא שלמפרע לא היה החמץ קנוי להנכרי מעולם ועבר עליו הישראל בבל יראה ובל ימצא ויאסור החמץ בהנאה:

כה

אם אין הנכרי רוצה להחזיר לו החמץ לאחר הפסח אלא רוצה להחזיקו לעצמו ולשלם דמיו לישראל אסור לתבוע אותו בדיניהם או לכופו בשאר כפיות עד שיחזירנו לו שהרי כבר נמכר לו לחלוטין:

כו

אין למכור את החמץ למומר שאף על פי שחטא ישראל הוא וחמצו שעבר עליו הפסח אסור בהנאה כחמצו של ישראל ואם עבר ומכר לו חמצו בדבר מועט מפני שהוא מכירו ויודע בו שיחזירנו לו לאחר הפסח שלא היה יודע שהחמץ יהא אסור בהנאה אם יש הפסד מרובה בדבר יש להתיר לו שיאמר להמומר שיחליף את החמץ עם נכרי על חמץ אחר או על דבר אחר או שימכרנו לנכרי והחליפין או המעות מותרין לישראל כמו שנתבאר בסימן תמ"ג ע"ש:

כז

ישראל ונכרי שהיה להם שותפות בחמץ ועבר עליו הפסח אע"פ שהחצי של ישראל נאסר בהנאה והוא מעורב עם החצי של הנכרי אף על פי כן כשיחלוקו אחר הפסח הרי החצי של נכרי מותר אפילו באכילה וחצי של ישראל אסור אפילו בהנאה:

כח

ישראל שהיה לו בבית הרחיים תבואה שאינה מחומצת לטחנה קודם הפסח ולא נטחנה עד שהגיע הפסח שאז טחנה הנכרי בעל הרחיים ואפה ממנה פת ולאחר הפסח הביא את הפת לישראל להראות לו

טובתו מותר לישראל ליקח דמים מן הנכרי בעד התבואה ואין זה נהנה מחמץ שעבר עליו הפסח לפי שהנכרי בשעה שעשה ממנה עיסה וחימצה הרי זה כאלו שרפה שהרי אינה ראויה עוד להישראל וקודם שחימצה היתה עדיין מותרת לישראל א"כ דמי היתר הוא מקבל מן הנכרי.

ואין מחייבין את ישראל ליקח הפת מן הנכרי ולבערו מן העולם כדי שלא ימכרנו הנכרי לישראל אחר שאינו יודע שהוא חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח ויאכלנו לפי שאין הישראל מחויב להפסיד ממונו מפני תקלת אחרים כיון שהוא אינו נותן לפנייהם תקלה שהרי אינו מוכר החמץ להנכרי אלא הנכרי משלם לו נזקו וממילא נשאר החמץ להנכרי עיין סימן ת"מ:

כט

חמץ הנמצא ברשות ישראל לאחר הפסח מיד וידוע שעבר עליו הפסח אע"פ שבדק בליל י"ד כתקנת חכמים וביטל כל חמצו שנשאר ברשותו שלא מצאו בבדיקה ונמצא שלא עבר בבל יראה ובל ימצא אפילו מדברי סופרים על חמץ זה שנמצא ברשותו לאחר הפסח אף על פי כן הוא אסור בהנאה אפילו יש לו עדים שביטל כל חמצו או שהפקירו בפניהם בלשון הפקר ממש שאם יהא מותר בהנאה יש לחוש שמא יניח כל אדם חמצו עד לאחר הפסח ויאמר שהפקירו קודם הפסח כדי שנתיר לו ליהנות ממנו ואפילו חמץ שנמצא מושלך במקום הפקר שהשליכו שם ישראל קודם שעה ששית בערב פסח כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא בפסח כמו שנתבאר בסי' תמ"ה שמוותר לעשות כן לכתחלה מכל מקום לאחר הפסח אסור לכל אדם מישראל ליהנות ממנו:

ל

במה דברים אמורים כשידוע שהוא של ישראל או שרוב עוברי מקום ההוא הן ישראל שמן הסתם נפל שמה מן הרוב אבל אם רוב עוברי מקום ההוא הן נכרים או אפילו מחצה על מחצה תולין להקל לומר שמן נכרי נפל שמה ומותר אפילו באכילה שכל ספק דברי סופרים להקל.

וכל זה כשנמצא מיד לאחר הפסח שאי אפשר לתלות שנפל שמה לאחר הפסח אבל אם אפשר לתלות שנפל שמה לאחר הפסח מותר באכילה בכל ענין אפילו נמצא בתוך ביתו של ישראל שכל ספק דברי סופרים להקל.

לפיכך יש להתיר לקנות מן המומר אחר הפסח שכר וי"ש ושאר חמץ אם יש לתלות שנעשה אחר הפסח ולא עבר עליו אפילו מקצת הפסח.

ויש מחמירין בכל ספק חמץ שעבר עליו הפסח לאסרו באכילה ויש לחוש לדבריהם במקום שאין שם הפסד מרובה אבל בהנאה מותר לדברי הכל:

לא

חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור להאכילו אפילו לבהמות נכרים או של הפקר כמו שנתבאר בסי' תמ"ג לענין חמץ בפסח עיין שם:

תמט – דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים נכרים או בהיפך ובו ג' סעיפים:

א

חנות ומלאי (פירוש סחורה כגון פת ויין הנמכר בתוכה) שבתוכה של ישראל ופועלים המשתדלים בה במכירת המלאי הן נכרים חמץ הנמצא בחנות זו לאחר הפסח אסור אפילו בהנאה שבודאי הוא מן המלאי של ישראל ואין תולין להקל לומר שמן נכרים הפועלים נפל שמה כיון שהמלאי קבוע בחנות תמיד והפועלים אינן קבועים תמיד אלא נכנסין ויוצאין:

ב

חנות ומלאי של נכרי והפועלים הם ישראל חמץ הנמצא שם לאחר הפסח מותר אפילו באכילה שבודאי הוא מן המלאי של נכרי:

ג

וכל זה כשיש חמץ במלאי הנמכר בתוך החנות שאפשר לתלות שחמץ זה הנמצא הוא מן המלאי אבל אם הוא בענין שאי אפשר לתלות שחמץ זה הוא מן המלאי הרי הכל הולך אחר הפועלים אם הן ישראל אע"פ שהחנות ומלאי של נכרי הרי החמץ אסור אפילו בהנאה שבודאי מן הפועלים נפל שמה ואע"פ שכשיצאו הפועלים מן החנות קודם הפסח בודאי כבר נתיאשו מן החמץ שנפל מהם בתוך החנות של נכרי שהנכרי ימצאוהו ויאכלהו וא"כ היה חמץ זה כל ימי הפסח הפקר גמור ולא עברו עליו הפועלים בבל יראה ובל ימצא מכל מקום הרי כבר נתבאר בסי' תמ"ח שאף חמץ של ישראל שהפקירו קודם הפסח אסור בהנאה לאחר הפסח ואם הפועלים הן נכרים אע"פ שהחנות ומלאי של ישראל הרי החמץ מותר אפילו באכילה ואע"פ שכשיצאו הפועלים מן החנות קודם הפסח בודאי נתיאשו מן החמץ שנפל מהן ונעשה החמץ הפקר גמור וכל דבר הפקר המונח ברשותו של אדם מישראל זכתה לו רשותו ונקנה לו ההפקר ונעשה כשלו ממש אף על פי כן לא נקנה להישראל חמץ זה שהיה בחנותו כל ימי הפסח מטעם שנתבאר בסי' תמ"ח עיין שם:

תג – דין ישראל ונכרי שיש להם שותפות ובו כז סעיפים:

א

ישראל שלוח ככר של חמץ מחבירו ולא פרע לו עד שהגיע הפסח חייב לפרוע לו לאחר הפסח ויש בו משום גזל אם אינו פורע לו כיון שהלוח לו בשעת היתר ואם בא לפרוע לו בתוך הפסח במעות או בשאר דברים רשאי המלוה לקבלם ממנו וליהנות מהם אפילו בפסח ואע"פ שהוא לוח ממנו ככר של חמץ שיפרע לו ככר של חמץ ונמצא שמעות אלו הן חליפי הככר של חמץ שהוא חייב לפרוע לו ואסור ליהנות מחליפי חמץ בפסח אפילו לאחר הפסח כמו שנתבאר בסי' תמ"ג מכל מקום כיון שבשעה שהלוח פורע המעות להמלוה אין ברשות הלוח שום ככר של חמץ שיוכל ליתנו להמלוה בפרעון חובו לכך אין שם חליפין נקרא על מעות הלוח שלשון חליפין אינו נופל אלא כשמחליף דבר על דבר שהוא בעין:

ב

ואפילו אם יש ככרות של חמץ בעין ברשות הלוח בשעה שהוא פורע המעות להמלוה בתוך הפסח כגון שהלוח הוא נכרי אף על פי כן מותר להמלוה לקבל ממנו המעות בעד הכר שהוא חייב לו אע"פ שכבר עבר מקצת הפסח על ככר זה שהוא חייב ונאסר בהנאה אם היה ברשות הישראל וגם חליפיו היו אסורין כדין חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח מכל מקום עכשיו שהוא ברשות הנכרי דינו כחמצו של נכרי שעבר עליו הפסח.

ואע"פ שהוא משועבד לישראל שהרי לוח ממנו ככר שיפרע לו ככר מכל מקום כיון שלא נתייחד שעבודו על ככרות אלו שמונחים ברשות הנכרי בפסח שהרי הנכרי יכול לקנות ככר מן השוק ולפרוע לו חובו וככרות אלו שמונחים ברשותו בפסח יכול הוא לאכלם ולהוציאם לכל מה שירצה שלא מדעת הישראל נמצא שאין לישראל שום זכייה בככרות המונחים ברשות הנכרי בפסח שיהיו נאסרין משום חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח ואין לו על הנכרי אלא חוב של חמץ בלבד והחוב של חמץ אינו נאסר מחמת שעבר עליו הפסח כיון שגוף החמץ הוא של נכרי ואין להישראל שום זכייה בו:

ג

ומטעם זה ישראל שהלוח מעות לנכרי ברבית של חמץ שכל זמן שלא יפרע לו מעותיו יתן לו בכל שבוע ושבוע כמה ככרות של חמץ מותר לו לקבל מן הנכרי לאחר הפסח את הככרות שמגיע לו בעד שבוע של פסח ואפילו נותן לו ככרות שנתחמצו בפסח או שנתחמצו קודם הפסח והרי הן חמץ שעבר עליו הפסח מכל מקום כיון שכל ימי הפסח היו ברשות הנכרי ולא היה להישראל שום זכייה בהן הרי דינם כחמצו של נכרי שעבר עליו הפסח.

ולפי שיש חולקין על טעם זה לפיכך לכתחלה צריך להתנות עם הנכרי קודם הפסח שלא יתן לו לאחר הפסח בעד שבוע של פסח ככרות שנתחמצו בפסח או קודם הפסח אלא יתן לו מעות או קמח או ככרות שנתחמצו לאחר הפסח כדי שכל ימי הפסח לא יהיה לו שום שעבוד על חמצו של הנכרי וכיון שהתנה עמו תנאי זה אפילו אם לאחר הפסח נותן לו הנכרי ככרות שנתחמצו בפסח או קודם הפסח מותר לו לקבלם ממנו ולאכלם לפי שככרות הללו הן חליפי המעות שהתנה עמו לתת לו בעד שבוע של פסח אבל בדיעבד שלא התנה עמו תנאי זה קודם הפסח ולאחר הפסח הביא לו הנכרי בעד שבוע של פסח ככרות שנתחמצו בפסח מותר לו לקבלם ולאכלם שהעיקר כסברא הראשונה:

ד

וכן הדין בישראל שקנה חוק הכומרים (פירוש שהמלך נותן לכומרים לחם חקם בכל שבוע ושבוע והן מכרו לישראל בתחילת השנה כל הלחם שינתן להם בכל שבוע ושבוע כל השנה) שלכתחלה צריך ליזהר שיתנה עמהם קודם הפסח שלאחר הפסח לא יתנו לו בעד שבוע של פסח לחם חמץ שנתחמץ בתוך הפסח אלא מעות או שאר דבר שאינו חמץ או חמץ שנתחמץ לאחר הפסח וכשמתנה עמהם כך אף אם לאחר הפסח יתנו לו הכומרים בעד שבוע של פסח לחם חמץ שנתחמץ בתוך הפסח יהיה מותר לו לקבלו ולאכלו ובדיעבד שלא התנה עמהם כלום ולאחר הפסח נתנו לו בעד שבוע של פסח לחם חמץ שנתחמץ בתוך הפסח מותר לו לקבלו ולאכלו מטעם שנתבאר:

ה

ישראל שיש לו תנור ואפה בו נכרי חמץ בפסח שלא מדעת הישראל אסור לו לקבל מעות מן הנכרי בעד שר התנור אפילו לאחר הפסח.

ואם עבר וקבל מעות מן הנכרי אפילו בתוך הפסח מותר לו להנות מהם אע"פ שהנכרי נותן לו מעות אלו בעד אפיית החמץ שאפה בתנורו בפסח בשעה שהחמץ אסור בהנאה ונמצא שהוא נהנה מאיסורי הנאה מכל מקום כיון שמעות אלו אינן לא דמי החמץ ולא חליפי החמץ אלא שחמץ גורם למעות שיבאו ליד הישראל לפיכך אין כאן איסור מן התורה אלא מדברי סופרים שאסור להשתכר באיסורי הנאה לכתחלה ולכך אסרו לקבל המעות לכתחלה אבל אם כבר קבלם לא קנסוהו להפסיד מעותיו אלא בשכר יין נסך בלבד כמו שנתבאר ביו"ד סי' קל"ג.

אבל אם הביא הנכרי לאחר הפסח בעד שר התנור ככרות של חמץ שאפה אותם בפסח בתנורו של ישראל אפילו עבר הישראל וקבלם אסור לו ולכל ישראל להנות מהם דכיון שדרך כל שוכרי תנור ליתן לבעל התנור בשכרו ככר מן הככרות שאופין בתנורו נמצא שבשעה שאפה הנכרי בתנור של ישראל כבר זכה הישראל בככר מן הככרות של נכרי שאפה אותן בתנור והרי זה חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה לכל אדם מישראל:

ו

לפיכך ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות לא יאמר להנכרי טול אתה בלבדך שר התנור ממה שיאפו בו הנכרים חמץ בשבוע של פסח ואני אטול בלבדי כנגד זה שבוע שלאחר הפסח דכיון שיש לישראל חלק בגוף התנור אם כן מתחילת השותפות זכה הישראל במחצית החמץ שיקבל הנכרי בעד שר התנור בפסח ומה שאומר להנכרי אחר כך שיטול הוא בלבדו בשבוע של פסח והוא יטול כנגדו בשבוע שלאחר הפסח הרי זה כמחליף חמצו שזכה בו בפסח על חמץ אחר.

ואין היתר אלא שבתחלת השותפות יתנה עם הנכרי שיטול הוא בלבדו בשבוע של פסח והוא יטול כנגדו בשבוע שלאחר הפסח דנמצא שלא זכה הישראל מעולם במחצית החמץ של פסח כיון שכבר סילק את עצמו ממנו בתחילת השותפות:

ז

ואם לא התנה עמו כך בתחלת השותפות (ועיין בסימן רמ"ה שיש עוד תקנה לזה) יש לו תקנה שקודם הפסח ימכור את מחצית התנור שלו להנכרי על כל ימי הפסח דהיינו שכל ימי הפסח יהיה כל גוף התנור של הנכרי ויקבל דמים מן הנכרי בעד מחצית תנורו קודם הפסח או יקנה להנכרי את מחצית תנורו באחד מדרכי הקנייה שיתבאר בחושן משפט הלכות מקח וממכר ויתנה עמו שלאחר הפסח יתן לו בעד מחציתו מעות או שארי דברים שאינן חמץ או חמץ שנתחמץ לאחר הפסח וכשהתנה עמו כך אף אם לאחר הפסח נותן לו הנכרי לחם חמץ שנאפה בפסח בתנורו מותר לו לקבלו ולאכלו שהרי לא זכה הישראל בלחם זה קודם שנתנו הנכרי לידו כיון שהתנה עמו שיתן לו מעות או שארי דברים:

ח

אסור להשכיר לנכרי חמור להוליך עליו חמץ בפסח או חדר לשום בתוכו חמץ בפסח מפני שאסור להשתכר באיסורי הנאה אבל מותר להשכיר לו חמור על שבוע של פסח בסתם שאין הנכרי מפרש לו שיוליך עליו חמץ בפסח אע"פ שהוא יודע שהנכרי יוליך עליו חמץ אין בכך כלום דכיון שאף אם לא יוליך עליו כלום יצטרך לפרוע לישראל כל שכרו משלם כיון שהשכירו לו לשבוע בין שיוליך עליו כל ימי השבוע (חוץ משבת ויום טוב כמ"ש בס"י רמ"ז) בין שלא יוליך עליו כלל אם כן אין הישראל משתכר כלום במה שהנכרי מוליך עליו חמץ בפסח:

ט

וכן מותר להשכיר לו חדר שידור בו בפסח אע"פ שידוע שיכניס לתוכו חמץ מכל מקום הישראל אינו נוטל ממנו שכר הכנסת החמץ אלא שכר הדירה שאף אם לא יכניס חמץ לתוכו כל ימי הפסח לא ינכה לו כלום משכרו:

י

אבל אסור להשכיר לו תנור לאפות בו בפסח אע"פ שאין הנכרי מפרש לו שיאפה בו חמץ מכל מקום סתם אפיית הנכרי הוא חמץ והרי זה כמפרש לו שיאפה בו חמץ ונראה כמשתכר באיסורי הנאה לפיכך צריך הישראל להתנות עם הנכרי בשעה שמשכיר לו שלא יאפה בו חמץ בפסח אלא יבשל בו תבשילו ויאפה בו מצה וכשמתנה עמו כך אע"פ שהנכרי אופה בו חמץ בפסח אין צריך למחות בידו ומותר לקבל ממנו שכר התנור אפילו בתוך הפסח ואין זה משתכר באיסורי הנאה כיון שאף אם לא היה הנכרי אופה בו כלום היה צריך לפרוע לישראל כל שכרו משלם שהרי השכירו לו לשבוע בין יאפה בו הרבה בין לא יאפה בו כלום א"כ אין הישראל משתכר כלום במה שהנכרי אופה בו חמץ אלא שלכתחלה צריך להתנות עמו כך כדי שלא יהא נראה כמשתכר באיסורי הנאה כיון שהדבר ידוע שאין הנכרי שוכר התנור אלא כדי לאפות בו חמץ:

יא

וכל זה כשמשכיר לו בתוך הפסח או בערב פסח אפילו קודם שעה חמישית אבל קודם ערב פסח מותר להשכיר לנכרי בין חמור בין תנור בין חדר אף על פי שהנכרי מפרש לו שישתמש בהן חמץ בפסח ועל מנת כן הוא שוכרם ממנו דכיון שהנכרי יכול להשתמש יום אחד בהם חמץ בשעת היתר דהיינו משעה שמשכירם לו עד שעה ששית בערב פסח א"כ השכר שנוטל ממנו הישראל אינו ניכר ונראה שהוא בעד שעת איסור דהיינו בעד שבוע של פסח אלא בעד שעת היתר דהיינו בעד מה שהנכרי יכול להשתמש בהן חמץ משעה שמשכירם לו עד שעה ששית בערב פסח:

יב

במה דברים אמורים בחמור וחדר ותנור וכיוצא בהן שאין שום הנאה מגעת לישראל ממה שהנכרי ישתמש בהן חמץ בפסח אבל אסור להשכיר לנכרי כלי שמבשלין בו על גבי האור כגון קדירה ויורה וכיוצא בהן אפילו כמה ימים קודם הפסח אם ידוע לו שיבשל בו חמץ בפסח אע"פ שאין הנכרי מפרש לו שיבשל

בו חמץ ואפילו להשאיל לו בחנם אסור לפי שאם יבשל בו חמץ בפסח יגיע להישראל הנאה מהחמץ שהרי אם הנכרי היה מערה מן הכלי את החמץ שמתבשל בתוכו על גבי האור והיה הכלי נשאר ריקן על גבי האור היה הכלי מתבקע מחמת האור ועכשיו שהחמץ מתבשל בתוכו על גבי האור אין הכלי מתבקע נמצא שמגיע לישראל קצת הנאה מהחמץ בפסח.

אבל אם אין ידוע לנו שהנכרי יבשל בו חמץ מותר להשכיר לו אפילו בתוך הפסח אע"פ שהכלי לא הוכשר לשם פסח והרי הוא בלוע מחמץ הרבה שאסור בהנאה מכל מקום גוף הכלי לא נאסר בהנאה ואין הנכרי שוכר ממנו ונותן לו דמים בעד החמץ הבלוע בכלי אלא בעד גוף הכלי המותר בהנאה:

יג

ומטעם זה מותר להחם חמין בפסח בכלי הבלוע מחמץ כדי להשתמש בחמין אלו לרחיצה ולכביסה ולחוף בהן את הראש שהרי אינו נהנה אלא מן הכלי ולא מן חמץ הבלוע בתוכו אע"פ שהוא נפלט מן הכלי לתוך חמין הללו ויש בהן טעם החמץ מכל מקום כיון שאינו עומד לשתיה אלא לרחיצה וכביסה הרי אינו נהנה כלום מן טעם החמץ שנפלט לתוכן.

במה דברים אמורים בכלי המיוחד לרחיצה ולכביסה שאין דרך להשתמש בו לאכילה ולשתיה אבל כלי שדרך להשתמש בו לפעמים לאכילה ושתיה צריך להצניעו במקום צנוע שאינו רגיל לילך לשם כל ימי הפסח כמו שיתבאר בס' תנ"א ואין להשתמש בו אפילו לרחיצה וכביסה ואפילו על ידי צונן גזירה שמא ישכח וישתמש בו לאכילה ושתיה.

במה דברים אמורים כשרוצה להשתמש בו בפסח בקביעות אבל להשתמש בו דרך עראי במקרה על ידי צונן מותר אפילו לצורך אכילה ושתיה אם אינו כלי חרס או אפילו על ידי חמין לצורך רחיצה וכביסה אפילו הוא כלי חרס כמו שנתבאר בס' תנ"א ע"ש כל פרטי דין זה:

יד

מי שמחזיק יורות ממושל העיר ויש לו חוק קבוע מהמושל על כל בני העיר שכל מי שמבשל ביורות אלו צריך ליתן לו מדה אחת מכל בישול אם הוא בענין שכשמתיישנים היורות או שמתקלקלין צריך ישראל זה הנוטל שכרן לתקנם או לעשות חדשים הרי יורות אלו הן כשלו ממש ואסור לו להניח להנכרים שיבשלו בהן חמץ בפסח מטעם שנתבאר למעלה.

ואם אין לו כח למנוע אותן והן מבשלין חמץ בעל כרחו על כל פנים אסור לו ליטול לאחר הפסח את המדות של בישולי חמץ שהפרישו הנכרים בעד שכר היורות שבישלו בהן חמץ בפסח ואפילו אם עבר או שכח ונטל מדות אלו אסור ליהנות מהן דכיון שדרכן לעולם לתת מדה מן הבישול בעד שכר היורות הרי זכה הישראל במדה זו בשעת הבישול בתוך הפסח ונעשה חמצו של ישראל שעבר עליו הפסח ואפילו מעות אסור לו לקבל לאחר הפסח בעד שכר היורות שבישלו בהן חמץ בפסח כדי שלא ישתכר באסורי הנאה אלא שאם עבר וקבלם מותר לו להנות מהם כמו שנתבאר למעלה.

וכיצד יעשה ישראל זה כשיגיע הפסח ימכור לנכרי על כל ימי הפסח את כל היורות עם כל המדות באחד מדרכי הקנייה שנתבאר בחושן משפט הלכות מקח וממכר ויתנה עמו שלאחר הפסח יתן לו בעד זה

מעוות או שארי דברים וכשמתנה עמו כך אף אם לאחר הפסח נותן לו הנכרי את המדות של חמץ שקיבל בפסח בשכר היורות מותר לו לקבלם ולאכלם כמו שנתבאר למעלה:

טו

אבל אם אינו מוטל על הישראל לתקן היורות כשמתקלקלין או כשמתיישנין הרי הן ברשות המושל ואין הישראל מוזהר שלא יבשלו בהן נכרים חמץ בפסח שהרי אין לו שום הנאה מן החמץ המתבשל בתוכן שאף אם ינטל החמץ מתוכן וישארו ריקנין על גבי האור ויתבקעו לא יצטרך הישראל לתקן.

ואם הוא יודע ומכיר את הנכרים שיבשלו חמץ בפסח יתנה עמהם קודם הפסח שלאחר הפסח יתנו לו בעד שכר היורות מעוות או שארי דברים שאינו חמץ או חמץ שנתחמץ לאחר הפסח כדי שכל ימי הפסח לא יהיה להישראל שום חוב של חמץ וכשהתנה עמהם תנאי זה אף אם לאחר הפסח נותנים לו הנכרים המדות מן הבשולים של חמץ שבישלו בפסח מותר לו לקבלם.

ואין זה משתכר באסורי הנאה כיון שגוף היורות הן של המושל לגמרי ואין להישראל שום זכייה בהן שלא שכר גוף היורות אלא חוק המגיע בלבד והנכרים המבשלים אינן נותנין מה שנותנין אלא בעד שכר היורות שבישלו בהן את החמץ וכיון שהיורות הן של המושל נמצא שהמושל זכה בשכרן מיד שבישלו בהן והוא המשתכר באיסורי הנאה והישראל חוזר וזוכה מן המושל ואינו משתכר כלל בעד איסורי הנאה אלא בעד המעוות שנתן או שיתן להמושל:

טז

אבל בדיעבד שעבר או שכח ולא התנה עמהם תנאי זה קודם הפסח ולאחר הפסח נותנין לו הנכרים המדות מן הבשולים של חמץ שבישלו בפסח מותר לו לקבלם וכן אם אינו יודע איזה נכרי יבשל חמץ בפסח שיתנה עמו תנאי זה קודם הפסח הרי זה כדיעבד.

ומכל מקום אם אפשר טוב למכור לנכרי קודם הפסח כל המדות של פסח שיפרישו המבשלים בפסח על דרך שנתבאר למעלה או יצוה לנכרים המשרתים בבית היורות וממונים להפריש המדות מן הבשולים שלא יפרישו כלום מבישול חמץ שיבשלו בפסח אלא יכתבו שם המבשלים ויגבו מהן המדות לאחר הפסח שכל זמן שלא הפרישו המדות לא זכה בהן הישראל שהרי לא קנה מהמושל אלא המדות שיפרישו מן הבישולים שיבשלו ביורות של המושל:

יז

מי שמחזיק רחיים ממושל העיר ויש לו חוק קבוע מהמושל על כל בני העיר שכל מי שיטחון תבואה ברחיים אלו יתן לו מדה אחת קמח מקמח הנטחון דינו בפסח לענין טחינת תבואה מחומצת שקורין (מאל"ץ) כדין מי שמחזיק יורות לענין בישולי חמץ וכמו שנתבאר:

יח

אסור ליתן בהמתו לנכרי להאכילה בימי הפסח אם ידוע לו שהנכרי יאכילנה פסולת של שעורים שהוא חמץ לפי שאכילת הבהמה היא הנאת האדם שעל ידי כן היא מתעלה ומשבחת ומתוספת בדמים ואע"פ שאם היתה אוכלת דברים אחרים שאינן חמץ היתה גם כן מתעלה ומשבחת מכל מקום עכשיו ששבח

ועילוי זה בא לה על ידי חמץ בפסח הרי זה אסור אע"פ שהחמץ הוא של נכרי (ועיין בי"ד סי' ס' וסי' קמ"ב שאם עבר הישראל והאכילה בעצמו חמץ בפסח שמותר לשחטה ולאכלה בפסח ואין צריך להשליך דמי הנאת החמץ לאיבוד ע"ש הטעם) ומכל מקום אם אין ידוע לו בודאי שיאכילנה חמץ מותר ליתנה לו ואין חוששין שמא יאכילנה חמץ:

יט

אבל מותר לומר בפסח לעבדו נכרי הילך דינר זה וקנה ואכול אע"פ שהוא יודע שהעבד ילך ויקנה חמץ ויאכל לפי שאכילת העבד אינה חשובה הנאה לרבו כמו אכילת הבהמה מטעם שנתבאר ביו"ד סימן רכ"א:

כ

אבל לא יאמר אדם בפסח לנכרי בין שהוא עבדו בין שאינו עבדו הילך דינר זה וקנה לך חמץ מן החנוני ואכול דכיון שהישראל בעצמו אסור לו לקנות חמץ בפסח אסור לו לומר לנכרי לקנותו ואע"פ שהנכרי קונה אותו לעצמו ולא בשביל הישראל מכל מקום כיון שהישראל נותן דינר להנכרי ואומר לו שיקנה בו חמץ והנכרי קונה אותו בדיבורו של ישראל הרי זה נראה כשלוחו מטעם שנתבאר בסימן ש"ז אבל מותר לומר לו קנה לך חמץ בדינר שלך ואכול:

כא

וכן מותר לומר בפסח לנכרי אפילו הוא עבדו שמזונותיו עליו לך וקח עלי חמץ מן החנוני ואכול ואני אפרע לו ומותר לו לפרוע לחנוני אפילו בעוד שהחמץ בעולם שעדיין לא אכלו העבד ואין החמץ נקנה לישראל בפרעון זה כיון שבשעה זו אין החמץ ביד הישראל אלא ביד העבד (ואע"פ שהעבד הניח החמץ בחצרו של הישראל מ"מ אין חצירו של אדם קונה לו דבר שאין נוח לו כגון חמץ בפסח כמו שנתבאר בסי' תמ"ח) וגם בשעה שמשך העבד את החמץ מן החנוני לא נתכוין במשיכתו אלא לזכות בו לעצמו ולא בשביל הישראל וגם החנוני נתכוין להקנות החמץ להעבד במשיכתו ולא להישראל רק שיחזור על הישראל שיפרע לו בעד עבדו נמצא שחמצו של חנוני הוא שאוכל העבד ולא חמצו של הישראל רבו:

כב

אבל אסור לישראל להקדים דינר לחנוני נכרי ולומר לו שיתן מזונות לעבדו בפסח ואחר הפסח יעשה עמו חשבון שמא יתן לו חמץ וחמץ זה הוא של ישראל כיון שכבר נתן עליו דינר להחנוני (ואפילו לדברי האומרים שישראל אינו קונה מטלטלין מנכרי בכסף בלבד מכל מקום כיון שהחנוני כבר קיבל הדינר מן הישראל הרי דעתו להקנות להישראל מזונות כנגד דינרו וכשהחנוני נותן אחר כך חמץ להעבד אינו נותן לו בתורת מכירת חמץ שלו אלא בתורת נתינת חמץ של ישראל והוא עושה שליחות הישראל שצוה לו ליתן מזונות לעבדו):

כג

אבל אם אינו מקדים לו דינר מותר לומר לו תן חמץ לעבדי ואני אפרע לך שכל שלא פרע לו הישראל קודם שנותן החמץ לעבדו הרי הוא נותנו לו בתורת מכירת חמץ שלו והישראל יפרע לו בעדו (ועיין ביורה דעה סי' קל"ב שאם הוא חייב ליתן לעבדו מזונות של חמץ ואינו יכול לפטור את עצמו במה שיתן לו מזונות אחרים שאינן חמץ בעל כרחו של העבד אסור לו לומר לחנוני נכרי פטרני ממזונות עבדי ותן לו חמץ בפסח ואני אפרע לך לאחר הפסח).

וכל זה מעיקר הדין אבל יש אומרים שמחמת חומרות חמץ יש להחמיר שלא לומר לנכרי בפסח קנה לך חמץ מן החנוני ואני אפרע לך] ואין צריך לומר שלא יאמר לחנוני תן חמץ לנכרי זה ואני אפרע לך וטוב לחוש לדבריהם:

כד

לפיכך מי שיש לו תינוק חולה קצת שהוא צריך לאכול או לשתות חמץ יזהר שלא יאמר לנכרי תן חמץ לתינוק זה ואני אפרע לך אלא יבקש ממנו שיתן החמץ במתנה להתינוק ואם אי אפשר למצוא בקל מי שיתן במתנה יש לסמוך על סברא הראשונה ומותר לפרוע לו אחר שנתן החמץ ליד התינוק או אחר שהניח חמץ בבית הישראל שכבר יצא החמץ מרשות הנכרי קודם הפירעון ולרשות הישראל עדיין לא בא אע"פ שהניחו בביתו שאין חצירו של אדם קונה לו בעל כרחו וגם הנכרי לא מכר את החמץ לו אלא להתינוק.

אבל אסור לקבל החמץ ביד מן הנכרי אפילו קודם הפירעון אלא אם כן זכה בו כבר התינוק בהגבהה שכל זמן שלא זכה בו התינוק אפילו הניחו הנכרי בבית הישראל וחזר ונטלו הרי הוא שלו כשהיה וכשנוטלו הישראל מידו הרי זה כקונה חמץ בפסח:

כה

ואפילו לאחר שזכה התינוק בחמץ אסור לישראל גדול להאכילו ולהשקותו את החמץ גזירה שמא ישכח הגדול על איסור חמץ ויסתפק ממנו שהרי אפילו ליגע בחמץ אסור מחמת גזירה זו כמו שנתבאר בסימן תמ"ו אלא יאמר לנכרי או לקטן אפילו ישראל שיאכיל וישקה את החמץ להתינוק.

אבל מותר להשהות חמץ זה בתוך הבית אף על פי שיש לחוש שמא ישכחו ויסתפקו ממנו מכל מקום כיון שהתינוק הוא חולה ואי אפשר להוציאו מן הבית וגם מן הסתם אי אפשר למצוא נכרי שיביא מעט חמץ בכל פעם ופעם שירצה התינוק לאכול או לשתות לפיכך התירו לו להשהות חמץ בביתו בפסח ומכל מקום אם אפשר טוב לעשות בפני החמץ מחיצה גבוה עשרה טפחים או לכפות עליו כלי אם הוא שבת או יום טוב.

וכל זה כשאי אפשר למצוא נכרי שיביא מעט מעט בכל פעם ופעם שירצה התינוק לאכול ולשתות וכן אם אי אפשר להאכילו ולהשקותו על ידי נכרי או קטן מותר להאכילו ולהשקותו על ידי ישראל גדול אבל אם אפשר להביא לו חמץ על ידי נכרי מעט מעט בכל פעם ופעם שירצה לאכול ולשתות אין להביא הרבה בבת אחת ואם אין התינוק חולה כל כך בענין שאי אפשר להוציאו מן הבית יוציאנו מביתו לבית הנכרי ושם יאכילוהו וישקוהו חמץ ואל יכניס חמץ לביתו כלל:

כו

וכל זה בחולה שאין בו סכנה אבל בחולה שיש בו סכנה אין לדקדק בכל זה ואפילו לקנות חמץ מן השוק מותר כדי למהר באכילתו אם הוא צריך לאכילת חמץ ואין חוששין ללאו של בל יראה ובל ימצא שהקונה את החמץ עובר עליו שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ועל דרך שנתבאר בסימן שכ"ח ובי"ד סימן קנ"ה ע"ש:

כז

אסור להיות שליח לנכרי לקנות לו חמץ בפסח אפילו במעותיו של נכרי ואפילו אינו מושך את החמץ מרשות המוכר אלא נותן לו דמים בלבד בפסח לפי שיש אומרים שישראל קונה מטלטלין מנכרי בכסף בלבד ונמצא שהחמץ נקנה להישראל בפסח ועובר עליו בבל יראה ובל ימצא ואף על פי שהוא מפרש להמוכר שאינו קונה את החמץ לעצמו אלא בשביל הנכרי ששלחו אף על פי כן נקנה החמץ לישראל שנתן המעות מידו ליד המוכר ואין אומרים כיון שהמעות הן של נכרי והישראל נתנם בשליחותו הרי זה כאלו נתנם הנכרי בעצמו שאין אומרים שלוחו של אדם כמותו אלא בישראל שנעשה שליח לישראל חבירו כמו שנתבאר בחושן משפט סימן קפ"ח:

תנא – דיני הגעלת כלים ובו עה סעיפים:

א

כל הכלים שאינו רוצה להכשירן לפסח על ידי הגעלה או ליבון וכן כל כלי חרס שאין להם הכשר על ידי הגעלה וליבון אם הוא רוצה להשהותן עד לאחר הפסח צריך לשפשפן (עיין סימן תמ"ד) היטיב קודם שעה ששית בערב פסח ולהדיחן מעט בענין שלא יהא חמץ ניכר בהן ויצניעם במקום צנוע שאינו רגיל לילך לשם כל ימי הפסח כדי שלא ישכח וישתמש בהן בפסח ואע"פ שכל הכלים הבלועים משאר איסורין מותר להשהותן עמו בבית ואין חוששין לשכחה מכל מקום חמץ כיון שהוא רגיל בו כל השנה יש לחוש בו יותר לשכחה וטוב לסגרם בחדר מיוחד ולהצניע המפתח שלא ילך לשם כל ימי הפסח:

ב

ומכל מקום דרך עראי ומקרה מותר להוציאן ממקום שהצניען ולהשתמש בהן דבר צונן בין לח ובין יבש רק שיזהר להדיח את הכלי היטיב קודם שמשתמש בו שלא יהיה שום משהו חמץ דבוק בו בעין (ולענין דיעבד עיין ס' תמ"ז) ואפילו היא קדרה של חרס שנתבשל בה חמץ כל השנה די לה בהדחה להשתמש בה צונן בפסח מעיקר הדין (אבל המנהג הוא שלא להשתמש כלל בפסח בכלי חרס ישנים אפילו בצונן כמו שיתבאר) ואם הוא סכין צריך לנעצו עשר פעמים בקרקע קשה קודם שמשתמש בו צונן בפסח אבל אסור להשתמש בהן בקביעות משעה ה' בערב פסח ואילך אפילו בצונן עד שיכשירם לפסח על ידי הגעלה או ליבון על דרך שיתבאר גזירה שמא ישכח וישתמש בהן בחמין:

ג

אם שכח בערב פסח ולא שפשף את הכלים מחמץ הדבוק בהן ונזכר בתוך הפסח אם הוא חול המועד (אבל בשבת ויום טוב אסור ליגע בהחמץ אפילו כדי לבערו כמו שנתבאר בסימן תמ"ו ע"ש) צריך לשפשפן מיד שנזכר ואין חוששין שמא ישכח ויאכל מהחמץ בשעה שנוגע בו כשמשפשפו מטעם שנתבאר בס' תל"ה ואם עבר הפסח ולא שפשפן צריך לשפשפן לאחר הפסח להעביר מהן החמץ הדבוק בהן שהוא אסור בהנאה מפני שעבר עליו הפסח:

ד

יש נוהגין לסדר כלי בדיל של חמץ בתוך הבית בגובה הכותל במקום שאין יד אדם מגעת לשם והם סדורין שם כל ימי הפסח לנוי ואין למחות בידם ואע"פ שכל דבר שגזרו עליו חכמים מחמת חשש שמא ישכח וישתמש בו לא חלקו בגזירתם ואסרו אפילו הגביה אותו דבר עשר קומות כמו שנתבאר בסימן רע"ה וסי' ש"ז מכל מקום כיון שאיסור זה שאסור להשהות כלי חמץ בתוך הבית בפסח לא גזרו עליו חכמי הגמרא אלא חכמי הדורות האחרונים הוא שהחמירו כן לפיכך אין להחמיר בו כל כך ובפרט שעל פי הרוב אין הכלים בני יומן מבליעת החמץ בשעה שמסדרין אותם בערב פסח בגובה הכותל זהו טעם המנהג ומכל מקום המחמיר להצניען במקום צנוע תבוא עליו ברכה:

ה

נכרי המוכר כלים חדשים בשוק בין של חרס בין של מתכות בין של זכוכית לוקחין ממנו כל כלי שהוא נראה חדש ואין חוששין שמא נשתמש בו הנכרי פעם אחת שכל כלי העשוי למכור אין משתמשין בו כלל.

אבל אם נכנס לבית הנכרי ליקח ממנו כלים חדשים לא יקח אלא כלי חדש שמכיר בו היטיב שלא נשתמש בו עדיין אבל אם יש להסתפק שמא נשתמש בו פעם אחת אף שהוא נראה חדש אין ללקחו אלא אם כן הנכרי מסיח לפי תומו שלא נשתמש בו עדיין או שהוא לוקח כלי אחד מתוך הרבה כלים כמו שנתבאר ביורה דעה סימן קכ"ב ע"ש לפי שיש לחוש שמא עשאו הנכרי לצורך עצמו וכבר נשתמש בו פעם אחת ואחר כך נמלך למכרו לישראל הבא אליו.

ומכל מקום בכלי זכוכית יש להתיר לקנות הצלולים אפילו אין הנכרי מסיח לפי תומו ואינו לוקח כלי מתוך הכלים דכיון שהם צלולים בודאי לא נשתמש בהם עדיין:

ו

כל כלי חרס שנשתמש בו חמץ בחמין שהיד סולדת בו בענין שכיוצא בו בשאר כלים צריכין הגעלה אבל כלי חרס אין לו תקנה על ידי הגעלה שהתורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דופיו (פירוש גיעול הנבלע בו) לעולם אפילו יגעילנו כמה פעמים אלא לעולם פולט הוא מעט מעט בכל הגעלה ועיקר גיעול הבלוע בתוכו אינו נפלט ממנו לגמרי וכשיבשלו בו היתר אפילו אחר כמה הגעלות יפלוט מעט מהבלוע שבתוכו לתוך התבשיל והיכן העידה תורה כך גבי כלים הבלועים מנותר שאמרה תורה וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר למדנו מכאן שאין הגעלה מועלת לכלי חרס:

ז

ומכל מקום קבלו חכמים שיש לכלי חרס הכשר על ידי ליבון באור דהיינו שיסיקנו כל כך עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנה שאז נשרף ונכלה כל האיסור הבלוע בתוכו:

ח

במה דברים אמורים כשמסיקו מבפנים (פירוש בתוך חלל הכלי) וגם דרך היסקו כל השנה הוא מבפנים כגון תנור של חרס וכיוצא בו אבל כלי חרס שדרך היסקו כל השנה הוא מבחוץ כגון קדרה ומחבת וטפקא של

חרס דהיינו כלי חרס שמסיקין אותו תחתיו מלמטה ואופין על גביו מלמעלה אף אם הוא רוצה להכשירו ע"י היסק מבפנים כגון שימלאנו גחלים בוערות אין זה מועיל כלום גזירה שמא יחוס עליו שלא יתבקע מחמת הגחלים כיון שאין זה דרכו בכל השנה ולא ימלאנו גחלים בוערות ויסיקנו מבחוץ והיסק חיצון אינו מועיל כלום מן התורה שהרי האיסור נשתמש ונבלע בפנימית הכלי וצריך להפליטו גם כן דרך פנימית הכלי דכבולעו כך פולטו כמו שיתבאר וכשמסיקו מבחוץ אין האיסור נפלט דרך פנימית הכלי על ידי היסק חיצון זה:

ט

ואפילו אם רוצה להסיקו מבפנים ומבחוץ כגון שמכניסו ריקן לתוך התנור מלא אש ששלהבת עולה מכל צדדי הכלי ומלבנו יפה מבפנים ומבחוץ אין זה מועיל כלום גזירה שמא יחוס עליו שלא יתבקע ויוציאו מן התנור טרם שיתלבן יפה יפה עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו אבל אם מחזירו לתוך כבשן מלא אש שמצרפין בו כלי חרס חדשים הרי זה מותר להשתמש בו בפסח דכיון שמכניסו להיסק גדול כזה בודאי אינו חושש עליהם אם יתבקעו:

י

וכל זה בכלי חרס אבל בכלי מתכות שאינו נפקע מחמת חום האש הרי הוא יכול למלאותו גחלים מבפנים וישהה אותם בתוכו עד שאם יגע אדם בצד החיצון של הכלי יהיה היד סולדת בו מחמת שנתלבן הכלי מן הגחלים שאז בודאי נשרף כל החמץ הבלוע בתוכו אע"פ שלא נתלבן כל כך עד שיהיו ניצוצות ניתזים ממנו שהרי כלי מתכות הן נכשרין על ידי הגעלה וליבון קל הזה אינו גרוע מהגעלה:

יא

בוכיא (והוא כלי העשוי מלבנים ועפר ומסיקין אותו מבחוץ ואופין ומטגנין בתוכו) אם הסיקו מבחוץ אינו נכשר לפסח על ידי היסק זה כמו שנתבאר אבל אם מלאוהו גחלים מבפנים או שהסיקו מבפנים עד שנתלבן כדינו ועל דרך שיתבאר בסימן תס"א מותר להשתמש בו בפסח ואין לחוש שמא לא ילבנו יפה יפה מחמת שיחוס עליו שלא יתבקע דכיון שהוא עשוי מלבנים ועפר אין לחוש בו שמא יתבקע:

יב

לפיכך לבנים שנשתמש בהן חמץ כל השנה מותר ללבנם באור ולהשתמש בהן בפסח במה דברים אמורים בלבנים שנצרפו בכבשן אבל לבנים שנתייבשו בחמה אם לא נשתמש בהן חמץ על ידי האור כמו צלייה ואפייה אלא שנשפך עליהם תבשיל רותח של חמץ אין צריכים ליבון ודי להם בהגעלה כשאר כלי אדמה כמו שיתבאר ומותר לאפות ולצלות עליהם בפסח:

יג

אבל אם נשתמש בהן חמץ על ידי האור וכן שאר כל הכלים אפילו של מיני מתכות שנשתמש ונבלע בהן חמץ על ידי האור בלבד שלא על ידי משקה כגון השפודים והאסכלאות שצלו עליהם מולייתא של חמץ שגוף החמץ נוגע בהן בשעת צלייתו ואין ביניהם שום משקה (טופח) שיוליך טעם החמץ לתוך השפוד והאסכלה אלא על ידי חום האש בלבד נבלע בהם טעם החמץ לפיכך אינו נפלט מהם על ידי

הגעלה במים רותחים דכבולעו כך פולטו וכלי שנבלע בו חמץ על ידי משקה נפלט ממנו על ידי הגעלה במים רותחים אבל כל כלי שנבלע בו החמץ על ידי חום האש בלבד שלא על ידי משקה אינו נפלט ממנו אלא על ידי חום האש בלבד דהיינו שילבנו באור יפה יפה עד שיהיו ניצוצות מנתזין ממנו או עד שתשיר קליפתו העליונה שאז בודאי נשרף כל האיסור הבלוע בתוכו*.

[* וכן הדין בכלים שנבלע בהן שאר איסורי תורה או איסורי דברי סופרים על ידי האור בלבד שצריך ללבנם יפה יפה כשיעור שנתבאר אלא שבשאר איסורין אין צריך ליבון אלא כשנבלע בהם דבר איסור אבל אם נבלע בהם על ידי האור דבר היתר ואחר כך נעשה איסור כגון שנצלה עליהם בשר לבדו שהוא היתר ואחר כך נבלע בהן חלב הרי הן נכשרין על ידי הגעלה ואף על פי שטעם בשר הנבלע בהן על ידי האור אינו נפלט מהם לגמרי על ידי הגעלה מכל מקום אותו מועט טעם בשר הבלוע מאד בתוכם עד שאינו נפלט מהם רק על ידי האור קלוש הוא מאד ואינו כדאי שיחול עליו שם חדש דהיינו שם בשר בחלב לפיכך די להם בהגעלה כדי להפליט מהם עיקר טעם הבשר עם עיקר טעם החלב שהן אסורין מחמת שהן כדאי להקרא עליהם שם בשר בחלב והן נפליטין על ידי הגעלה לפי שאינן בלועין מאד ומותר טעם הבשר עם מותר טעם החלב שהן בלועין מאד הרי הן קלושין מאד ואינו כדאי להיות נקרא עליהן שם בשר בחלב כיון שטעם הבשר היה קלוש מאד קודם שנבלע בו החלב אין שם חדש יכול לחול על טעם קלוש הזה מה שאין כן כשנצלה עליהם חמץ קודם הפסח אין הגעלה מועלת להם להכשירן לפסח אף על פי שהחמץ בשעה שנבלע בהם היה מותר באכילה מכל מקום כיון שהיה עליו שם חמץ לא נפקע שם זה גם מטעם הקלוש שנבלע מאד בתוכם על ידי האור וכשמגיע הפסח ממילא נאסר טעם קלוש הזה שבתוכם כיון שכבר נקרא עליו שם חמץ משעה שנפלט ונתפרש ממשות החמץ שנצלה עליהם].

ויש חולקין על זה ואומרים שכל הכלים שבלעו חמץ קודם הפסח אפילו על ידי האור בלבד הרי הן נכשרין על ידי הגעלה דכיון שבשעת בליעתן בלעו דבר היתר ואח"כ כשמגיע זמן איסורן כבר אין האיסור בעין אלא הוא בלוע בתוכן לפיכך הקילו להכשירן על ידי הגעלה בלבד.

והעיקר כסברא הראשונה ואפילו בדיעבד שנשתמש בחמין באותן כלים הבלועים מחמץ על ידי האור בלבד והוגעלו קודם הפסח ולא ליבנם באור יפה יפה כשיעור שנתבאר הרי חמין הללו אסורין בפסח אלא אם כן יש הפסד מרובה או מניעת שמחת יום טוב שאז יש לסמוך על סברא האחרונה וכן במקום שיש עוד צד אחר להקל יש לצרף גם סברא האחרונה ולסמוך עליהם לכתחלה להכשיר בהגעלה את הכלים הבלועים מחמץ על ידי האור וכמו שיתבאר:

יד

מצוה מן המובחר לכל מי שאפשר לו שיקנה לו סכינים חדשים לפסח אבל מעיקר הדין אפילו אותן סכינים שמשתמשין בהם חמץ בחמין כל השנה די להם בהגעלה לפסח ואע"פ שסכינים הבלועים משאר איסורין יש אומרים שצריך ללבנם באור כדי להשתמש בהן בחמין כמו שנתבאר ביורה דעה סימן קכ"א מכל מקום כיון שיש אומרים שאפילו כלים הבלועים מחמץ על ידי האור בלבד די להם בהגעלה לפסח וגם יש אומרים שסכינים אין להם דין כלים הבלועים על ידי האור בלבד כמו שנתבאר ביורה דעה שם לפיכך יש להתיר לכתחלה להכשיר סכינים בין גדולים ובין קטנים על ידי הגעלה בלבד.

והוא שיגעילם ברותחין בכלי ראשון וכלי ראשון נקרא הכלי שהרתיחו בו המים אצל האש אפילו אם עכשיו בשעה שמגעילין בתוכו אינו עומד אצל האש הרי זה נקרא כלי ראשון ומגעילין בתוכו כל כלי

הצריך הגעלה בכלי ראשון אם המים שבתוכו הן עדיין רותחין דהיינו שמעלין רתיחה כמו שיתבאר בסימן תנ"ב:

טז

וקודם הגעלה צריך לשוף את הסכינים במשחזת או ברחיים או בדבר אחר המסיר את כל החלודה שבהן וכן שאר כל הכלים צריך להסיר כל החלודה והטינופת שבהן קודם שמגעילין שנאמר בפרשת הגעלת כלי מדין אך את הזהב וכו' כלומר רק את הזהב וגו' דהיינו כשאין שם חלודה רק זהב בלבד מועלת הגעלה להפליט הבלוע אבל כשיש שם חלודה או שאר טינופת יש לחוש שמא יש שם משהו מממשות האיסור בעין תחת החלודה והטינופת ואין הגעלה מועלת למה שהוא עומד בעינו ואינו בלוע בתוך דופני הכלי:

טז

ואם אינו יכול להעביר החלודה או שאינו רוצה לטרוח ולהעבירה ישים גחלים בוערות על מקום החלודה וישהה אותם שם עד שאם יגע אדם בצד השני של הכלי במקום שכנגד החלודה יהיה היד סולדת בו מחמת שנתלבן הכלי מן הגחלים שאז בודאי נשרף כל ממשות איסור שתחת החלודה והעולם נהגו להחמיר להשהות הגחלים כל כך על החלודה עד שיהיה קש או חוט נשרף מצד השני (דהיינו שקושרין קש או חוט סביב הכלי מצד השני נגד הגחלים שעל גבי החלודה ומשהה את הגחלים כל כך עד שישרוף הקש או החוט שכנגדן בצד השני) ואחר כך מגעילין את הכלי ואם לא עשה כן קודם הגעלה יעשה כן אחר ההגעלה:

יז

וכל זה כשהחלודה הוא בצד הפנימי של הכלי במקום שמשתמשין בו בקבע אבל אם הוא בצד החיצון של הכלי שלא נשתמש שם חמץ ואע"פ שלפעמים מגיע תשמיש החמץ גם מבחוץ מכל מקום כיון שרוב הפעמים אין מגיע תשמיש החמץ עד לשם לפיכך אין חוששין שמא יש שם ממשות החמץ בעין תחת החלודה ואין צריך להעבירה כלל:

יח

וכל זה בחלודה שיש בה קצת ממשות (שקורין ראש"ט) שכשגורדין אותה משם יש בה כמה עפרורית שאז יש לחוש אם לא יגרדו אותה משם שמא יש תחתיה משהו ממשות האיסור בעין ואינו נראה לעין מחמת שהחלודה מכסהו אבל אם אין בחלודה ממשות כלל רק מראה בלבד כמו שנמצא לפעמים שיש שחרות או אדמימות בצד הפנימי של הכלי שאף אם יגרדו אותם לא יהיה שם שום עפרורית אין לחוש כלל שמא יש שם משהו חמץ שאינו נראה וכן הדין באותן כתמים הנעשים בכלי בדיל (שקורין ערד פלעקי"ן) שאין מעכבין את ההגעלה כיון שאין בהם ממשות רק מראה בלבד:

יט

סכין או אחד משאר כלים הצריכין הגעלה שיש בו גומא או סדק או נקב שאינו יכול לחטט בתוכו לנקרן ולנקותן היטיב אין הגעלה מועלת להם אם הן במקום שמשתמשין בו בקבע דהיינו מצד הפנימי של הכלי לפי שיש לחוש שמא יש שם משהו ממשות החמץ בעין ואין הגעלה מועלת למה שהוא בעין לפיכך צריך להניח גחלים בוערות על הסדק והגומא וישהה אותם שם עד שאם יגע אדם כנגדן בצד החיצון של הכלי

יהיה היד סולדת בו שאז בודאי נשרף כל ממשות אוסור שבתוך הסדק או הגומא והעולם נהגו להחמיר להשהות שם כל כך את הגחלים עד שיהיה קש או חוט נשרף בצד החיצון ואחר כך מגעילן ואם לא עשה כן קודם ההגעלה יעשה כן אחר ההגעלה:

כ

לפיכך אותם סכינים שידותיהן תחובין תוך בית יד והן קבועין שם במסמרים קטנים אין הגעלה מועלת להם כי יש גומות דקות הרבה במקום (סביב) המסמרים ואין צריך לומר אם גוף הבית יד נעשה מב' חלקים מדובקין ויש ריוח מעט ביניהם להכניס לשם את הסכין שעל פי הרוב אי אפשר לנקר שם היטיב שלא יהיה שום טינופת דבוק שם ואין הגעלה מועלת אלא לכלי זך ונקי כמו שנתבאר וכן אם יד הסכין דבוקה בבית יד על ידי דבק אין הגעלה מועלת לה דכיון שהדבק מתקלקל במים רותחין יש לחוש שמא יחוס על הדבק ולא ירתיח את המים יפה יפה וכן אם הבית יד היא עשויה מקרן וכן שאר כל הכלים העשויין מקרן אין הגעלה מועלת להן שהקרן מתקלקל במים רותחין ויש לחוש שמא יחוס עליו:

כא

וכל זה בבית יד של סכין שמשתמשין חמץ בגוף הסכין ורוב הפעמים מגיע תשמיש החמץ גם בהבית יד של סכין אבל שאר כל הכלים שיש בידותיהן גומות וסדקים וחלודה אין צריך לנקרן כלל ואפילו אם לא הגעיל כלל את הידות ותחבן בפסח לתוך התבשיל הרי זה מותר באכילה כיון שאין דרך להשתמש חמץ בידות הכלים ומכל מקום לכתחלה צריך להגעיל גם את הידות ע"י עירווי מכלי ראשון לכל הפחות לפי שלפעמים כשמדיחין את הכלים מלכלוך חמץ שבהן בתוך מים חמין נבלע קצת מלכלוך החמץ לתוך הידות:

כב

ואם לא הגעיל כלל אפילו את גוף הכלי ותחב את יד הכלי לתוך התבשיל יש אוסרין את התבשיל אם הכלי וידו הן של מתכות לפי שכשנשתמש חמץ בחמין בגוף הכלי נבלע החמץ גם ביד הכלי שכל מתכת שחם מקצתו חם כולו וכמו שנבלע החמץ בהיד על ידי גוף הכלי כך הוא נפלט ממנו על ידי גוף הכלי אבל כשלא הגעיל אפילו את גוף הכלי הרי נשארה בליעת החמץ בתוך היד ונפלט ממנו לתוך התבשיל ויש חולקין על זה ואומרים שאף על פי שכל מתכת שחם מקצתו חם כולו אף על פי כן הבלוע שבמקצתו אינו מתפשט בכולו על ידי חום זה ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או במקום מניעת שמחת יום טוב:

כג

הנדן של סכינים שמכניסין לתוכו סכין של חמץ כל השנה אין הגעלה מועלת לו להכשירו להכניס לתוכו סכין של פסח לפי שאי אפשר לנקרו ולנקותו היטב מן החמץ בעין שנדבק בו כי עמוק עמוק הוא מי ימצאנו אלא א"כ פותח את התפירות ומגרדו יפה יפה (שאז אפילו הגעלה אין צריך):

כד

חצובה (שקורין דרייפוס) והוא כלי שיש לו ג' רגלים ומעמידין עליה קדירה או מחבת בתנור על האור כל השנה אם רוצה להשתמש בה בפסח צריך ללבנה באור לפי שלפעמים נשפך עליה עיסה ונבלע בה טעם חמץ על ידי האור שלא על ידי משקה:

כה

אחד כלי מתכת ואחד כלי עץ ואחד כלי גללים וכלי אבנים וכלי אדמה (פירוש כלי חרס שלא נצרפו בכבשן אלא נתייבשו בחמה) ואחד כלי עצם (חוץ מקרן כמו שנתבאר למעלה) ומה שקורין פערי"ל מוט"ר שנשתמש בהן חמץ על ידי משקין חמין כדרך שנשתמש בהן כך צריך להכשירן על ידי הגעלה.

כיצד כלים שנשתמש ונבלע בהן חמץ כל השנה על ידי חום כלי ראשון כגון קדירות ואלפסין ויורות וכן כף שהוא מיוחד להגיס בו הקדירה כשהיא אצל האש או אפילו לאחר שהעבירה מן האש אלא שהתבשיל בתוכה חם בכדי שהיד סולדת בו וכן כף שהוא מיוחד להוציא בו התבשיל מהקדירה לתוך הקערה כל אלו וכיוצא בהן שדרך להשתמש בהן חמץ כל השנה על ידי חום כלי ראשון צריך להגעילן בתוך כלי ראשון רותח ועל דרך שיתבאר בסימן תנ"ב.

ונקרא כלי ראשון אפילו לאחר שהעבירוהו מן האש כמו שנתבאר למעלה.

ויש אומרים שכל כלי שנשתמש בו איסור על ידי חום כלי ראשון כשהיה הכלי ראשון אצל האש צריך להגעילו גם כן בתוך כלי ראשון העומד אצל האש דכבולעו כך פולטו ולכתחלה יש להחמיר ולחוש לדבריהם בשאר איסורים אבל בחמץ אפילו לכתחלה יש לסמוך על סברא הראשונה שהרי יש אומרים שאפילו כלים שנשתמש בהן חמץ על ידי האור בלבד מועלת להם הגעלה בכלי ראשון לאחר שהעבירוהו מן האש ואין צריך לומר כשמגעיל כלי הבלוע מבשר וחלב שלדברי הכל יכול להגעילו בכלי ראשון לאחר שהעבירוהו מן האש אף על פי שטעם הבשר והחלב נבלעו בו על ידי האור אם לא נבלעו בו בבת אחת אלא בזה אחר זה מטעם שנתבאר למעלה:

כו

וכלים שנשתמשו בהם חמץ על ידי עירו מכלי ראשון כגון קערות אין צריך להגעילן בתוך כלי ראשון אלא די להם שיערו עליהם רותחין מכלי ראשון כדרך תשמישן (ואף על פי שלפעמים כופין קערה על גבי אלפס שאצל האש ועולה ההבל מהתבשיל שבאלפס ונבלע בהקערה ונמצא שנבלע בה חמץ לפעמים על ידי חום כלי ראשון מכל מקום כיון שרוב תשמיש הקערות הוא לערות לתוכן מכלי ראשון הרי נכשרין גם כן על ידי עירו מכלי ראשון שאנו הולכים בכל כלי אחר רוב תשמישו).

ויש חולקין על זה ואומרים כיון שלפעמים משתמשין חמץ בקערות על ידי חום כלי ראשון צריך להגעילן גם כן בתוך כלי ראשון כי איך תועיל הגעלת עירו מכלי ראשון להפליט מן הקערה מה שבלוע בה לפעמים על ידי חום כלי ראשון עצמו:

כז

ולענין הלכה יש להחמיר לכתחילה כסברא האחרונה וכן נוהגין ואין לשנות.

ואם הקערה היא גדולה שאי אפשר לו להגעילה בתוך כלי ראשון יתן עליה אבן מלובן ויערה עליה מים וותחין מן כלי ראשון ויעביר עליה האבן על פני הקערה כדי שירתיה את כל המים שעירה עליה ויהיה חומם כל כך גדול כחום כלי ראשון וכן יעשה בכל הצריך הגעלה בכלי ראשון.

אבל כלי קטן שיכול להכניסו בתוך כלי ראשון וכן קערות קטנות אין להגעילן על ידי עירווי ואבן מלובן לפי שיש חולקין על זה ואומרים שהגעלה כזו אינה חשובה כהגעלה בתוך כלי ראשון.

ואפילו קערה גדולה אם יש לה אוגנין ובליטות כעין כפתורים ופרחים אין לה תקנה על ידי עירווי ואבן מלובן שאי אפשר להעביר האבן על פני כולה:

כח

וכל זה לכתחילה אבל בדיעבד שכבר הגעיל את הקערות וכיוצא בהן על ידי עירווי מכלי ראשון בלבד בלי אבן מלובן והשתמש בהן בפסח בחמין יש לסמוך על סברא הראשונה ומותר לאכול חמין הללו בתוך הפסח.

והוא שהגעילן על ידי עירווי מכלי ראשון עצמו או שהכניס כלי ריקן לתוך כלי ראשון וותח ואחר שנשאבו המים לתוך הכלי ריקן השהה מעט את הכלי ריקן בתוך הכלי ראשון עד שהמים שנשאבו לתוכו העלו רתיחה בתוכו ואחר כך הוציאו מתוך הכלי ראשון ועירה ממנו על הקערות שדין עירווי זה כעירווי כלי ראשון עצמו (דכיון שכלי זה שהה בתוך הכלי ראשון עד שהמים שנשאבו לתוכו העלו רתיחה בודאי נתחממו דופני כלי זה חום גדול ואף לאחר שהוציאו עם המים שבתוכו מתוך הכלי ראשון הרי דפנותיו מעמידין את חום המים שבתוכו ולפיכך דין כלי זה כדין כלי ראשון עצמו) אבל אם לא שהה בתוך הכלי ראשון כשיעור הזה יש להסתפק בו אם דינו ככלי ראשון עצמו או לאו והולכין בו להחמיר כמו שנתבאר ביורה דעה סי' ק"ז לפיכך אם עירו מהרותחין שבתוכו על קערות שנשתמש בהן על ידי עירווי מכלי ראשון עצמו לא עלתה להם הגעלה ואוסרין את החמין שנשתמשו בהן בפסח:

כט

ואפילו אם עירה על הקערה מכלי ראשון עצמו לא עלתה להם הגעלה אלא אם כן נזהר שלא יפסוק הקילוח מן הכלי ראשון קודם שנגע הקילוח בגוף הקערה שכל קילוח שנפסק ואינו מחובר לכלי ראשון הרי נתקרר ונתמעט חומו מחום קילוח שהוא מחובר לכלי ראשון לפיכך אין קילוח זה מפליט מן הקערה מה שנבלע בה על ידי קילוח המחובר להכלי ראשון שהוא מקלח ממנו:

ל

אבל כשמגעיל על ידי אבן מלובן אין נוהגין ליזהר בכל זה שאף שנפסק הקילוח קודם שמגיע להקערה ונתקרר מעט הרי הוא חוזר ומרתיח על ידי אבן המלובן וכן אם אפילו אינו מערה על הקערה מהכלי ראשון עצמו אלא מערה מהכלי ראשון לכלי אחר ומאותו כלי מערה על הקערה הרי זה מותר שאבן המלובן הוא מרתיח את המים ומחמם אותם חום גדול כחום כלי ראשון ומכל מקום לכתחלה טוב להחמיר וליזהר בכל זה אף כשמגעיל על ידי אבן מלובן שהרי יש אומרים שאבן המלובן אין לו כח להרתיח את המים ולחמם אותם חום גדול כחום כלי ראשון:

לא

וכל זה כשהקערה אינה בת יומה מתשמיש כלי ראשון דהיינו שלא כפוח על אלפס רותח בתוך מעת לעת להגעלה זו שכל מה שנבלע בה על ידי כלי ראשון קודם מעת לעת להגעלה זו הוא נותן טעם לפגם ואין צריך להגעילה ולהפליטה כלל מן הקערה מן התורה אלא מדברי סופרים וחכמים הקילו לילך אחר רוב תשמיש הכלי לפי סברא הראשונה אבל אם היא בת יומה מתשמיש כלי ראשון צריך להגעילה בתוך כלי ראשון ממש לדברי הכל ואפילו בדיעבד אוסרת החמין שנשתמשו בה בתוך מעת לעת לתשמיש כלי ראשון אם הגעילה על ידי עירווי בלא אבן מלובן:

לב

וכלים שנשתמש ונבלע בהן חמץ כל השנה על ידי חום כלי שני כגון כפות שאינן מיוחדין להגיס הקדירה או להוציא בהן תבשיל מהקדירה אלא רוב תשמיש המיוחד להם הוא לאכול בהם מהקערה שהיא נקראת כלי שני (לאחר שנפסק הקילוח מהכלי ראשון) הרי הן נכשרין על ידי הגעלה בכלי שני דהיינו שיערה רותחין מכלי ראשון לתוך כלי שני וישים הכפות בתוך הרותחין שבכלי שני.

ולהאומרים שאין הולכים בכלים אחר רוב תשמישן צריך להגעיל כל כף וכף בתוך כלי ראשון שלפעמים מגיסין בו הקדירה או מוציאים בו תבשיל מהקדירה וכן נוהגין ואין לשנות:

לג

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אפילו לא הגעיל כלל את הכפות ותחבן בפסח לתוך כלי ראשון יש להתירו באכילה אם יש הפסד מרובה או מניעת שמחת יום טוב לפי שיש לסמוך על סברא הראשונה שהולכין בכל כלי אחר רוב תשמישו ועל דברי האומרים שכל הכלים שנבלע בהם איסור על ידי חום כלי שני אין צריך הגעלה כלל לפי שחום כלי שני אין בו כח להבליע כלל.

ומכל מקום אין להקל אלא כשאין הכפות בני יומן שאז יש לסמוך על האומרים שנותן טעם לפגם מותר אף בפסח כי כן עיקר אבל אם הן בני יומן מבליעת חמץ אין להקל:

לד

במה דברים אמורים בחום כלי שני עצמו דהיינו הכפות שבלעו חמץ על ידי חום כלי שני דהיינו בתוך הקערה שהוא כלי שני אבל עירווי מכלי שני כגון רוטב חם שהיד סולדת בו של חמץ שבתוך הקערה שנשפך על דבר היתר בפסח אין להחמיר בו ודי לו בהדחה אף על פי שאין כאן נותן טעם לפגם ואין צריך לומר שחום כלי שלישי ורביעי אינו אוסר בפסח אף שהיד סולדת בו.

ומכל מקום אין להקל בזה אלא אם כן יש הפסד מרובה או מניעת שמחת יום טוב כיון שיש מחמירין אף בשאר איסורים בכל חום שהיד סולדת בו אף שהוא כלי שלישי ורביעי שאף שאין לו כח לבשל מכל מקום יש לו כח להבליע ולהפליט אם כן על כל פנים בחמץ בפסח יש לנהוג כמותם שהרי יש מחמירין בחמץ בפסח אפילו בצונן כמו שיתבאר בס' ת"ס ז:

לה

סלים שמולחים בהם בשר כל השנה במלח שלא נבדק מחמץ (בין סלים מנוקבים שמולחין בהן בשר לקדירה להכשירו מדמו ובין סלים שאינם מנוקבין שמולחין בהם הבשר לאחר שהכשירוהו מדמו) אם רוצה למלוח בהן בשר לפסח טוב להחמיר ולהגעילן על ידי עירווי מכלי ראשון להפליט מהם טעם פירור חמץ משהו שבין המלח שנבלע בהן על ידי מליחת הבשר בתוכם כל השנה שטעם משהו זה הבלוע בתוך גוף הסל אינו מתבטל בתוכם בס' מטעם שנתבאר ביורה דעה סימן צ"ט.

ומכל מקום אם לא הגעילן כלל ומלח בהן בשר בפסח מותר לאכול בשר זה בפסח אפילו אם ידוע לו שנבלע בהן חמץ הרבה פעמים ע"י מליחה או על ידי חמי האור אף על פי כן מותר לאכול בשר זה בפסח שאין המלח מפליט מה שבלוע בתוך כלים כמו שנתבאר בס' תמ"ז עיין שם כל פרטי דין זה:

לו

מחבת שמטגנין בה עיסת חמץ כל השנה בשמן או בשומן יש אומרים שצריכה ליבון גמור כדינו להשתמש בה בפסח לפי שלפעמים נשרף ונכלה השמן או השומן שתחת כל העיסה או שתחת מקצתה ונבלע בה טעם העיסה במחבת על ידי האור בלבד שלא על ידי משקה וטעם זה אינו נפלט ממנה על ידי הגעלה אלא על ידי ליבון דכבולעו כך פולטו.

ויש חולקין על זה ואומרים שאם באנו לחוש לזה אם כן כל קדירות של מתכות שמבשל בהן חמץ כל השנה לא תועיל להן הגעלה כי לפעמים מקדיח הרוטב ונחסר הרבה עד שהתבשיל נשרף ונדבק לדופני הכלי והטעם שאין אנו חוששים לזה לפי שאע"פ שהתבשיל נשרף ונדבק לדופני הכלי מכל מקום לחלוחית משקה יש בתוכו ובפנימיותו ולא נתייבש אלא צד החיצון שאצל דופן הקדירה וגם שם יש קצת לחלוחית משקה אלא שהוא יבש ואין הקדירה נקראת בשביל כך תשמישה על ידי האור להצריכה ליבון והוא הדין והוא הטעם למחבת שמטגנין בה.

אבל מחבת שאפו בה עיסה אף על פי שמשח את המחבת בשמן או בשומן תחת העיסה כדי שלא תשרף אין זה נקרא טיגון אלא אפייה כיון שאין העיסה רוחשת בשמן או בשומן והרי נבלע בה החמץ על ידי האור בלבד וצריכה ליבון גמור כדינו וכן הדין באגנות שאופין בהן עוגות:

לז

ולענין הלכה במחבת הבלוע משאר איסורין יש להחמיר לכתחילה כסברא הראשונה אבל מחבת הבלוע מחמץ יש להקל כסברא האחרונה שהרי יש אומרים שכל הכלים אפילו תשמישן על ידי האור בלבד די להם בהגעלה לפסח.

ואם המחבת היא ארוכה ואי אפשר להכניסה כולה כאחת בתוך כלי ראשון יכניס חציה והופכה ומכניס חציה האחרת ואם היא ארוכה ביותר שאף אם יכניסנה חצאין ישאר באמצעיתה מקום שלא נגעל ילבן אותו מקום באור או ישים עליו גחלים עד שאם יגע אדם בצד החיצון כנגד אותו מקום יהיה היד סולדת בו וכן יעשה בשאר כל הכלים שהן ארוכין ביותר:

לח

כל כלי שיש בו טלאי (אם הטלאי הוא בצד פנימי של הכלי) אינו נכשר בהגעלה עד שיסיר את הטלאי קודם ההגעלה לפי שהבלוע שבעובי הכותל תחת הטלאי אינו נפלט לגמרי מן הכלי על ידי הגעלה שהטלאי מעכב על הרוותחים שבתוך הכלי ואין בהם כח להפליט הבלוע שמעבר לטלאי (ואפילו אם מכניס כל הכלי לתוך רותחין ונמצא שהרותחין מגיעין גם בצד החיצון של הכלי שאין שם טלאי אף על פי כן אין בהן כח להפליט הבלוע משם לפי שכבולעו כך פולטו והאיסור נבלע בצד הכלי מצד הפנימי שלו ששם הוא דרך תשמישו וצריך להפליט האיסור גם כן מצד הפנימי של הכלי על ידי הרוותחין שבתוך הכלי וכיון שיש שם טלאי אין כח ברוותחין שבתוך הכלי להפליט כל האיסור שמעבר לטלאי) בפעם אחת אלא נפלט הוא מעט מעט ועל ידי הגעלה זו נפלט מעט וכשישתמשו בו בפסח יהיה חוזר ונפלט מעט ולפיכך אין לו תקנה אלא שילבן מקום הטלאי ליבון גמור כדינו שהאש שורף את כל הבלוע אף שמעבר לטלאי שבתוך הכלי ואם הוא כלי של עץ אין לו תקנה עד שיסיר הטלאי קודם ההגעלה.

במה דברים אמורים כשקדמה בליעת האיסור בכלי להטלאי דהיינו שקודם ששמו הטלאי בכלי כבר נשתמש ונבלע איסור בכלי במקום הטלאי ואותו בלוע כשמישמיין עליו טלאי אינו נפלט לגמרי מן הכלי על ידי הגעלה אבל אם קדם הטלאי לבליעת האיסור בכלי דהיינו ששמו הטלאי בכלי כשהיה הכלי חדש שלא נבלע בו איסור עדיין או אפילו נבלע בו איסור אלא שהגעילו והכשירו קודם ששמו בו את הטלאי ואחר כך חזר ונשתמש בו איסור וכן אפילו אם לא הגעילו עד לאחר שימת הטלאי אלא שבשעה שהגעילו ליבן את מקום הטלאי כדינו ואח"כ חזר ונשתמש ונבלע בו איסור כל זה נקרא קדם הטלאי לבליעת האיסור בכלי והרי הוא נכשר על ידי הגעלה ואף הבלוע שתחת הטלאי נפלט על ידי הגעלה זו כיון שהוא נבלע שם כשהיה הטלאי כבר שם מודבק בכלי הרי הוא נפלט גם כן כשהטלאי מודבק בכלי דכבולעו כך פולטו ומכל מקום אם אין הטלאי מודבק לכלי יפה אלא יש שם קצת סדק וגומא בענין שיש לחוש שמא נכנס שם תחת הטלאי קצת משהו מממשות האיסור צריך להניח גחלים בוערות על הטלאי (וישהה אותם עד שאם יגע אדם בצד החיצון כנגד אותו מקום יהיה היד סולדת בו או עד שאם יניח שם קש או חוט יהיו נשרפין לפי המנהג שנתבאר למעלה) כדי שישרוף ממשות האיסור שתחתיו אם ישנו שם או ירחיב הסדק הרבה כ"כ עד שיוכל לנקר בתוכו יפה ולהוציא כל מה שבתוכו.

ויש אומרים שאפילו אם קדמה בליעת איסור להטלאי הרי הוא נכשר בהגעלה שההגעלה מפלטת אף הבלוע שמעבר לטלאי אלא שאם קדם תשמיש האיסור בכלי להטלאי והטלאי הוא במקום שמישתמשין בו בקבע דהיינו מצד הפנימי של הכלי אנו חוששין שמא נשאר משהו ממשות החמץ בכלי תחת הטלאי ולפיכך אף אם הוא מודבק יפה להכלי צריך להניח גחלים על הטלאי כדי שישרוף ממשות האיסור שתחתיו או יגביהנו מעט בענין שיוכל לנקר תחתיו יפה אבל אם קדם הטלאי לבליעת האיסור בכלי אין צריך להניח עליו גחלים אלא אם כן אינו מודבק יפה להכלי.

ולענין פסק הלכה יש להקל כסברא האחרונה ומכל מקום במקום שאפשר טוב לחוש לסברא הראשונה:

לט

וכל זה בטלאי שהוא כעין טס ומודבק לכלי על ידי מסמרים כמו שהוא דרך להמצא ביורות ובאלפסין אבל טלאי שלא נדבק בכלי על ידי מסמרים אלא על ידי האש כמו שהוא דרך לעשות בכלי בדיל שנקבו שמטיפין עליהם בדיל שניתך באש הרי הם נכשרים בהגעלה ואין צריך להניח גחלים על הטלאי אף אם

קדמה בליעת האיסור בכלי לפי שעל ידי חום הבדיל נשרף כל ממשות האיסור שתחתיו אם ישנו שם וגם הבלוע שמעבר לטלאי נפלט בהגעלה ואין הטלאי מעכב כלל כיון שאינו מודבק לכלי על ידי מסמרים אלא על ידי חום האש הרי נעשה הכל גוף אחד וכלי אחד ממש.

ואין צריך לומר אם בעת שימת הטלאי ליבן את מקום הטלאי באור כמו שהוא דרך לעשות בכלי ברזל שניקבו שמשמין חתיכת ברזל על הנקב ועל ידי האש מתחברת חתיכה זו לגוף הכלי ונעשה הכל גוף אחד שאז אין צריך להגעיל כלל את המקום שנתלבן באור אם לא נשתמש בו איסור אחר כך:

מ

רושם שהאומנים עושים בתוך הכלי להכיר מעשה ידיהם הרי הוא נכשר בהגעלה מאחר שנעשה כשהכלי היה חדש הרי קדם הוא לבליעת האיסור בכלי וכבולעו כך פולטו ובלבד שינקר אותו היטיב או יניח עליו גחלים:

מא

כיסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה כל השנה צריך הגעלה בכלי ראשון דכיון שהוא מזיע מחום התבשיל שבקדירה הרי נבלע בו החמץ על ידי חום כלי ראשון וכבולעו כך פולטו.

ואם לא הגעילו ושכח ושמנו בפסח על הקדירה שיש בה תבשיל רותח אם נזכר מיד והסירו מן הקדירה וראה שהוא יבש עדיין שלא התחיל להזיע מחום התבשיל שבקדירה הרי התבשיל מותר אפילו באכילה אם לא נגע בו הכיסוי וגם הקדירה מותרת אע"פ שנגע בה הכיסוי שאין איסור יוצא מכלי לכלי בלא רוטב כמו שנתבאר ביורה דעה סי' ק"ה אבל אם שהה הכיסוי מעט על הקדירה בענין שיש לחוש שמא כבר התחיל צד הפנימי של הכיסוי להזיע עד שהיד סולדת בו בזיעה זו וחזר ונתייבש מחמת חום ואין צריך לומר אם כשמסיר הכיסוי מהקדירה רואה בו קצת לחלוחית שהיד סולדת בו שהזיע מחום התבשיל שבקדירה הרי התבשיל והקדירה אסורין (אם הכיסוי הוא בן יומו או אפילו אינו בן יומו לפי מנהג מדינות אלו שאוסרין נותן טעם לפגם בפסח או לפי מנהג קצת מקומות שמחמירים בכיסוי קדירה אפילו בשאר איסורין ואוסרין אף שאינו בן יומו כמו שנתבאר ביורה דעה סי' צ"ג עיין שם) לפי שההבל העולה מהתבשיל להכיסוי הוא מחבר את זיעת הכיסוי עם התבשיל ונעשה כאלו נתערבה הזיעה בתבשיל וזיעה זו יש בה טעם חמץ שהוא נפלט מן הכיסוי כשהוא מזיע:

מב

כיסוי של ברזל שמשמין על חררה כשנאפת על הכירה צריך ללבנו ליבון גמור כדינו לפי שברוב הפעמים הוא נוגע בגוף החררה שתחתיו ובולע ממנה טעם החמץ שלא על ידי משקה אלא על ידי חום האש בלבד:

מג

כל הכלים אפילו של חרס שנשתמש בהן חמץ כל השנה בצונן מותר להשתמש מצה בפסח אפילו בחמין דכיון שלא נשתמשו בהם אלא בצונן לא בלעו כלום ודי להם בהדחה להעביר מה שדבוק בעין לדופני הכלי חוץ מבית שאור דהיינו כלי שהאשה שורה (ומנחת) בו את השאור ליתנו בעיסה ופעמים שהשאור

שוהה הרבה באותו כלי ומחמת חריפותו נבלע טעמו באותו כלי אפילו בצונן ולפיכך אסור להשתמש בו מצה בחמין.

אבל בצונן מותר כגון ליתן בתוכה מצה אפויה צוננת או שאר דבר צונן אפילו לח דרך עראי ומקרה (אבל אין להשתמש בו בקביעות כי אם לכביסה ולרחיצה כמו שנתבאר בסימן ת"נ) שהצונן אפילו הוא לח אינו מפליט מה שבלוע בתוך הכלי אלא אם כן שוהה בתוכו מעת לעת כמו שנתבאר אבל אסור ללוש בתוכו מצה אף על פי שתשמיש בצונן הוא מכל מקום ריח החמץ הבלוע בכלי גורם למהר חימוץ העיסה הנילושה בתוכו קודם הגעלה.

אבל לאחר הגעלה מותר להשתמש בו אפילו בחמין שהגעלה מפלטת כל טעם וריח החמץ הבלוע בכלי אלא אם כן הוא של חרס שאין הגעלה מועלת לו להשתמש בו בחמין או ללוש בתוכו.

ועכשיו בדורות האחרונים נהגו כל ישראל שלא להשתמש כלל בפסח בכלי חרס כי אם בחדשים אבל כלי חרס הישנים אפילו לא נשתמש בהן חמץ מעולם כי אם בצונן אין משתמשין בהם בפסח אפילו בצונן:

מד

ובית חרוסת דהיינו כלי שנותנין בו חומץ ושאר דבר שיש בו קיוהא וחריפות ורגילין ליתן בתוכה קמח והוא מתחמץ מחמת הקיוהא ועשוי לטבל בו בשר ומחמת חריפות החרוסת (פירוש כל דבר קיוהא נקרא חרוסת) נבלע גם טעם החמץ בתוך הכלי ולפיכך דינו כדין בית שאור שאין משתמשין בו בחמין ולא לשין בתוכו אלא לאחר הגעלה אם אינו כלי חרס.

ויש אומרים שאין הגעלה מועלת כלום לבית שאור ובית חרוסת הואיל וחימוצן קשה שנבלע בהן על ידי חריפות החרוסת או השאור לפיכך אין לו תקנה והעיקר כסברא הראשונה שהבליעה שמחמת החריפות אינה גדולה וחזקה מהבלוע שמחמת חמי האור שהיא נפלטת על ידי הגעלה ברותחין וכל שכן הבליעה בצונן שמחמת החריפות ומכל מקום המנהג במדינות אלו להחמיר כסברא האחרונה במקום שאפשר כגון שהוא כלי של ברזל או נחושת וכיוצא בהם שאפשר ללבנו באור מחמירין ללבנו ליבון קל דהיינו שיהא קש או חוט נשרף עליו מבחוץ אבל כלי חרוסת של בדיל או של עץ שאי אפשר ללבנו די לו בהגעלה בכלי ראשון אבל בית שאור דינו כשאר כל כלי הלישה שנוהגין להחמיר שלא להשתמש בהם בפסח אפילו על ידי הגעלה כמו שיתבאר:

מה

מדוכה שרגילין לדוך בתוכה שומים ושאר דברים חריפים עם פירורי לחם חמץ הרי דינו כבית חרוסת ואם הוא של בדיל או של עץ די להם בהגעלה בכלי ראשון אלא שאם היא של עץ יש לקלפה בכלי אומנות להחליקה קודם הגעלה לפי שמצויין בה גומות ובקעים ואם היא גדולה מאד שאינו יכול להכניסה לתוך כלי ראשון להגעילה ימלאנה מים רותחין ויכניס בתוכה אבן מלובן עד שיגברו המים וירתיהו ויעלו ויכסו על כל שפתה דכיון שהרתיהו המים מחמת האבן המלובן שבתוכם הרי חומן גדול כחום כלי ראשון (אבל שאר כל הכלים הגדולים שאינן של עץ ובדיל טוב שירתיה מים בהן עצמן ויעשה כמו שיתבאר בסוף סי' תנ"ב ואל יערה לתוכו רותחין מכלי ראשון אחר ואבן מלובן לפי שיש אומרים שהאבן המלובן אין לו כח לחמם המים חום גדול כחום כלי ראשון ולפיכך אין זו הגעלה חשובה כהגעלת כלי ראשון) ואם היא של ברזל נוהגין ללבנה ליבון קל:

מו

אבל מדוכות שלנו שלעולם אין דכין בהם פירורי לחם ולא שאר חמץ אפילו היא של ברזל ונחושת אין צריך ללבנה כלל ואף להגעילה אין צריך מעיקר הדין אלא שלפי שיש לחוש שמא נפל לתוכה פירור חמץ פעם אחת ואחר כך דכו בה תבלין חריפים ונידך גם הפירור חמץ עמהם ומחמת חריפותם נבלע גם הוא עמהם בתוך המדוכה לפיכך טוב להחמיר ולהגעילה בתוך כלי ראשון.

ואם דכו בה תבלין בפסח בלא הגעלה ונתנם בתבשיל מותר לאכול התבשיל בפסח עם התבלין שבתוכה דכיון שבמדוכות שלנו אין בהן אלא חשש שמא נפל לתוכה פירור חמץ ובשביל חשש זה אין לאסור בדיעבד שמעיקר הדין אין לחוש כלל לזה שאין מחזיקין איסור מספק כמבואר בורה דעה ס' ל"ט (ומ"מ אם עדיין לא נתנם בתבשיל טוב שלא יתנם בתבשיל עד לאחר הפסח דכיון שאפשר להצניעם עד לאחר הפסח הרי זה לכתחלה אבל אם קודם הפסח דכו בה תבלין בלא הגעלה מותר לאכלם בפסח מטעם שנתבאר בס' תמ"ז ע"ש):

מז

עריבה שלשין בה ומשהין בה העיסה עד שתחמיץ הרי היא כבית שאור שבולע אפילו בצונן ולפיכך אין לשין בה מצה עד שיגעילנה בכלי ראשון וכן הדף שעורכין עליו החמץ כל השנה בתדירות דינו כבית שאור ואין עורכין עליו מצה עד שיגעילנו בכלי ראשון (אבל השולחנות שאין עורכין עליהם חמץ בתדירות אלא לפרקים אין דינם כבית שאור כמו שיתבאר).

ואפילו אם רוצה לקלפו בכלי אומנות אין מועיל לו ולא לשאר כלי עץ הצריך הגעלה לפי שהגעלה מפלטת ממנו כל הגיעול הבלוע בכל עביו מעבר לעבר משא"כ קילוף בכלי אומנות:

מח

ובמדינות אלו נוהגין שלא ללוש ולערוך בדפים ועריבות של כל השנה אפילו ע"י הגעלה לפי שחוששים לדברי האומרים שאין הגעלה מועלת לבית שאור ועוד שמן הסתם אי אפשר לנקרם היטב שלא יהיה שום משהו חמץ דבוק בהן בעין ואפילו אם רוצה לקלפן ולהחליקן בכלי אומנות ולהגעילן אחר כך אין מועיל להם ולא לשאר כל הכלים ששמשו בעיסה כגון עצי מגלגלין וכיוצא בהן ואין לשנות המנהג (ואם לא קלפן ויש בהן בקעים וחריצים טוב לטוחם בטיט או למכרם לנכרי קודם הפסח כמו שנתבאר בסימן תמ"ב).

ואם משים סדין בעריבה או על הדף לאחר שהגעיל מותר להניח מצות חמות על הסדין בין שקלפן בין שלא קלפן לפי שהסדין מפסיק בין המצות ובין פירורי החמץ שבתוך הגומות ובקעים אבל מצה צוננת מותר להניח על הסדין דרך עראי ומקרה אפילו קודם שהגעילן אבל אין ללוש ולערוך על הסדין כיון שכובד הלישה והעריכה מגיע אל גוף העריבה והדף הרי זה כלש ועורך על העריבה והדף עצמם שיש כאן איסור מעיקר הדין אם לא הגעילן ואף אם הגעילן אין להקל בדבר לפי המנהג שנתבאר:

מט

כל הכלים ששמשו בקמח כל השנה אפילו להגעילן אין צריך מעיקר הדין כדין כלים שנשתמש בהם חמץ בצונן שמותר להשתמש בהם בפסח אפילו בחמין בלא הגעלה ואין צריך לומר שמותר ללוש בהם או להשתמש בהם שאר תשמישי צונן רק שיזהר להדיחם ולשפשפם במים יפה יפה קודם שישתמש

בהם ואפילו הנפה שריקדו בה קמח של חמץ כל השנה שאף שהיא כולה מלאה נקבים וחריצים אף על פי כן מותר לרקד בה קמח בפסח בלא הגעלה אלא שצריך לדקדק בה מאוד לנקותה מן הקמח של חמץ הדבוק ונסרך בנקבי אריגת הנפה והדבוק בעץ המסבב את האריגה וידיח וישפשף אותם במים יפה יפה והוא הדין לשאר כל כלי הקמח וכלי הלישה שהשפשוף בהם עיקר גדול:

ג

וכל זה מעיקר הדין אבל כבר נהגו במדינות אלו שלא להשתמש בכלי עץ שהיה בו קמח תמיד אפילו על ידי הדחה ושפשוף והגעלה שחוששין שמא נשאר משהו קמח דבוק בכלי.

אבל אם קודם הפסח החזיק בו מים איזה זמן נוהגין להשתמש בו על ידי הגעלה שהמים ששהו בתוכו הדיחו והעבירו כל החמץ הדבוק בו וכן כלי עץ שהיה בו משקה העשוי ממי סובין (שקורין בארש"ט במדינות רוס"א) אין משתמשין בו אפילו על ידי הדחה ושפשוף והגעלה אלא אם כן החזיקו בו מים איזה זמן.

אבל אם הוא כלי נחושת או בדיל או שאר מיני מתכות נוהגין להשתמש בהם על ידי הגעלה אף שלא החזיקו בו מים לפי שהוא יכול להעביר החמץ מהם על ידי הדחה ושפשוף:

גא

וכן נוהגין שלא להשתמש בסלים ארוגים שהיה מונח בהם פת או שאר חמץ ודאי (אבל אם נשתמש בהם דבר שאין בו אלא חשש חמץ כגון שמלח בהם בשר במלח שלא נבדק מחמץ מועלת להם הגעלה כמו שנתבאר למעלה) אפילו נשרו במים ימים רבים לפי שחוששין שמא נשאר פירור חמץ בין נקבי האריגה ולכך אפילו הגעלה אינה מועלת להם להשתמש בהן בחמין או אפילו בצונן בלא פריסת סדין בתוכם (אבל אם פרס סדין בתוכם מותר להניח מצה צוננת על הסדין קודם הפסח אבל בתוך הפסח טוב שלא להשתמש בהם כלל אלא ימכרם לנכרי או יטוחם בטיט קודם הפסח כמו שנתבאר בס' תמ"ב ע"ש):

גב

וכן כל כיוצא בזה משאר כלים הנקובים כגון הכיס של רחיים או הנפה נוהגין שלא להשתמש בהם אפילו על ידי הדחה ושפשוף והגעלה.

ואפילו נפה חדשה שהתחילו לנפות בה קמח לפסח ונפל עליה מים אפילו על מקצתה אין לה תקנה להשתמש בה עוד אפילו על ידי הגעלה אלא צריך לקנות נפה אחרת חדשה:

גג

ואם עבר וריקד קמח לפסח בנפה של חמץ על ידי הדחה ושפשוף בלא הגעלה אפילו ריקדו בתוך הפסח הרי זה מותר אפילו באכילה שבדיעבד מעמידין על עיקר הדין וכן אם הוא שעת הדחק כגון שאי אפשר למצוא נפה חדשה וגם אי אפשר ללוש בלא ריקוד הקמח כגון שאין הרחים טוחנות יפה ואם לא ירקדו הקמח ימצאו בהעיסה חטים שבורות הרי זה כדיעבד ומעמידין על עיקר הדין ומותר לנפות בנפה ישנה על ידי שפשוף והגעלה:

נד

וכן נוהגין שלא להשתמש במורג חרוץ (שקורין ריב אייזן) אפילו על ידי הדחה והגעלה אלא אם כן ליבנו באור ואפילו בדיעבד שהגעילו והשתמש בו בתוך הפסח יש לאסור באכילה מה שנשתמש בו לפי שלפעמים מגררין עליו לחם חמץ ואי אפשר שלא נשתייר פירור משהו בתוך נקביו וגם התמכא (שקורין קרי"ן) שגררו עליו כל השנה נחתך בסכין של חמץ והתמכא הוא דבר חריף עיין סי' תמ"ז אבל מה שנשתמש בו קודם הפסח אף אם נתערב בתוכו פירור חמץ הרי הוא מתבטל בתוכו בס' (ומותר לאכלו בערב פסח עד הלילה אבל כשהגיע הלילה הרי הפירור חוזר וניעור ואוסר במשהו כמו שיתבאר בס' תס"ו[נ]).

דין השקים של קמח יתבאר בס' תנ"ג ע"ש:

נה

הרחת (שקורין שוב"ל) שמכניסין בה הלחם לתנור ומוציאים בה מן התנור אינה נכשרת על ידי הגעלה לפי שהיא בולעת מן החמץ על ידי חום האור בלבד בלי שום משקה ולפיכך צריך ללבנה באור ליבון גמור כדינו כבולעו כך פולטו ואם היא של עץ אין לה תקנה וצריך לקנות חדשה ואפילו אם רוצה לקלוף הישנה בכלי אומנות ולהגעילה אחר כך אין מועיל כלום.

אבל אם רוצה להשתמש ברחת של פסח העבר אם ידוע לו שלא נשתמש בה חמץ כל השנה שהצניע אותה במקום מיוחד ונזהר לשמרה לפסח הבא אין צריך אפילו להגעילה אם בשעה שגמר להשתמש בה בפסח העבר נזהר לנקרה היטיב שלא יהיה משהו בצק דבוק בה וגם עכשיו בשעה שרוצה להשתמש בה רואה אותה שהיא נקייה ומי שרוצה להחמיר על עצמו ולהגעילה לא טוב הוא עושה מפני הרואים שיראו אותו כשהוא מגעילה ואינן יודעין שהיא של פסח העבר ויאמרו שהגעלה מועלת לרחת של חמץ אלא אם רוצה להחמיר על עצמו יקנה לו חדשה ונכון לעשות כן למי שאפשר לו כי יש מחמירין ומי שאי אפשר לו יגעילנה בצנעה:

נו

אם הוציא מצה חמה מהתנור ברחת של חמץ אפילו הוא תוך הפסח די בקליפה שיקלוף תחתונת המצה שנגע ברחת ואף על פי שאם נגע ככר של חמץ בככר של מצה חם צריך ליטול מקום מגעו בעובי כרוחב גודל מכל מקום כאן שאין החמץ בעין אלא בלוע בתוך הרחת די בקליפה לפיכך אם לא היתה הרחת נקיה ומודחת יפה אלא היה בה לכלוך חמץ בעין צריך ליטול בכל תחתונת המצה בעובי כרוחב גודל ואם הוציא ברחת זו עוד מצות מן התנור אין צריך ליטול מהן כרוחב גודל אלא די להם בקליפה לפי שהלכלוך שעל פני הרחת כבר נתקנח במצה הראשונה ואם יש בכללך זה חשש שמנונית כגון שאפו ברחת זו עוגות של חמץ עם שומן הרי מצה הראשונה כולה אסורה אף אם יש בעוביה הרבה יותר מרוחב גודל מטעם שנתבאר בסימן תמ"ז והאחרונים די להם בקליפה.

ואם נתערבו בהרבה מצות אחרות כשרות הרי הן בטילות ברוב אם נתערבו בערב פסח או קודם ורוצה לאכלם קודם כניסת ליל ט"ו (פירוש שרוצה לבשלם קודם שיאכלם שאסור לאכול בערב פסח מצה שאין מבושלת) כמו שנתבאר כל זה בס' תמ"ז:

גז

מצה שנתחמצה חימוץ גמור והוציאה מן התנור ברחת של פסח הרי נתחמצה הרחת ואסור להוציא בה עוד מצות אחרות ואם עבר והוציאם צריך לקלפם כמו שנתבאר אבל אם המצה לא היתה חמוצה חימוץ גמור אלא שמחמירין לאוסרה כגון מצה נפוחה או שנתכפלה בתנור שיתבאר בסי' תס"א אף שלכתחלה אין להשתמש בה עוד מכל מקום בדיעבד שעבר והוציא בה עוד מצות מהתנור אין צריך לקלפם וכן אם הוא שעת הדחק שאי אפשר למצוא בקל רחת אחרת חדשה הרי זה כדיעבד ומותר להוציא בה עוד מצות אחרות לכתחלה:

גח

השולחנות שאוכלים עליהם כל השנה והתיבות שדרך להצניע בהן אוכלים כל השנה נהגו כל ישראל להגעילן על ידי עירו מכלי ראשון לפי שלפעמים נשפך עליהם מרק מן הקדירה וכבולעו כך פולטו וצריך ליזהר בכל משפטי העירו שנתבאר למעלה ועכשיו נוהגין במדינות אלו להגעילן על ידי עירו עם אבן מלובן לפי שלפעמים מניחים עליהם פשטיד"א חמה (פת חמה) אבל סתם תיבות שאין דרך להצניע בהן מאכלין חמין אין צריך להגעילן:

גט

נוהגות הנשים שלא להשתמש בפסח בקדירה שעירו ממנה רותחין תחת האבן ויש שנתנו טעם למנהג זה לפי מה שנתבאר ביורה דעה סי' ק"ה שלכתחלה אסור לערות מכלי כשר שיש בו שומן כשר לתוך נר דולק משומן טריפה לפי שההבל עולה מהתחתון לעליון דרך עמוד הנצוק המחרם והוא הדין כאן הבל החמץ הנפלט מכלי התחתון הנגעל עולה להעליון דרך עמוד הנצוק המחרם (ולפי טעם זה אין לאסור אלא כשמערה על כלי הנגעל מתוך הקדירה עצמה ולא נפסק הקלוח) ואם עבר והשתמש בפסח באותה קדירה הרי התבשיל מותר אפילו באכילה:

ס

כל הכלים שנשרה ונכבש בהן חמץ כ"ד שעות רצופים אפילו נכבש במשקה צונן כגון ששרה פתיתי לחם במים צוננים ושהו מעת לעת בתוך הכלי הרי זה כאלו נתבשלו בתוכו שכל הכבוש הוא כמבושל וצריך להגעילו בתוך כלי ראשון (מעיקר הדין אם הוא בן יומו מבליעת האיסור כמו ש[נ]תבאר ויש אומרים אפילו אינו בן יומו) ואין צריך לומר אם עמד בתוכו משקה של חמץ כגון שכר של חטים ושעורים וכיוצא בו שצריך להגעילו בכלי ראשון אם עמד בתוכו כ"ד שעות רצופים (והוא בן יומו או אפילו אינו בן יומו אלא שרוב תשמיש כלי זה כל השנה הוא להשהות משקה חמץ בתוכו מעת לעת או יותר ויש אומרים שאפילו רוב תשמישו אינו כן ואינו בן יומו הדין כן כמו שנתבאר) ואפילו הוא כלי מזופף מתוכו מועלת לו הגעלה.

ואם חושש שלא יתרפה הזפת ע"י הרותחין ורוצה להכשירו בלא הגעלה יכשירנו על ידי מילוי ועירו שלש פעמים דהיינו שימלאנו מים אפילו צוננן על כל גדותיו וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין או יותר ואח"כ יערה ממנו את המים וימלאנו מים אחרים וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין או יותר ואח"כ יערה אותם ממנו ויחזור וימלאנו מים אחרים וישהו בתוכו כ"ד שעות רצופין או יותר וג' מעת לעת הללו אינם צריכים להיות רצופין אלא אפילו מפוזרין כמו שנתבאר ביורה דעה סי' קל"ה עיין שם כל טעמי דין זה:

סא

ואפילו הוא כלי חרס מועיל לו מילוי ועירווי או הגעלה ולא אמרו שכלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם אלא כשנבלע בו האיסור על ידי חמין או על ידי חריפות דהיינו על ידי מליחה או שהוא בית שאור ובית חרוסת שחריפות המלח או השאור וחרוסת דומה לרותח וכן שאר כל הכלים שנבלע בהן איסור על ידי חמין או על ידי חריפות אין מועיל להם אלא הגעלה וליבון אבל כשנבלע בהן האיסור בצונן על ידי כבישה מעת לעת הוא נפלט גם כן בצונן על ידי מילוי ועירווי ואפילו הוא כלי חרס מועלת לו הגעלה אף אם שהה החמץ בתוכו בצונן ימים ושנים כגון חבית של שכר.

וכיצד יגעיל את החבית שאינו יכול להכניסה בתוך כלי ראשון ילבן אבנים ויכניסם לתוך החבית וישפוך לתוכה על האבנים מים רותחין ועל דרך שנתבאר למעלה ויגלגל החבית כדי שיגיעו המים על כולה.

וקודם ההגעלה ידיחנה במים יפה יפה ואם היא של עץ יפתח אחד משוליה כדי לנקר ולהסיר כל הזוהמא שבין נסר לנסר ועכשיו נהגו להחמיר שלא להשתמש בפסח בחבית של שכר אפילו על ידי מילוי ועירווי והגעלה לפי שאי אפשר לנקר היטיב בין הנסרים שלא ישאר שם משהו זוהמא בעין והוא חמץ גמור.

אבל חבית של מי דבש שנתבשל ביורה שבישלו בה שכר אפילו היתה בת יומה מבישול השכר מכשירין החבית לפסח על ידי הגעלה או מילוי ועירווי שהרי יש מתירין לשתות המי דבש עצמו בפסח לפי שהוא נותן טעם בן נותן טעם כמו שנתבאר בס' תמ"ז ע"ש (ולפי מה שנתבאר שם היתה החבית מותרת בלא שום הכשר רק שינקרה היטיב שהרי מה שבלוע בה הוא נותן טעם בן נותן טעם והוא מותר לדברי הכל כמו שיתבאר בסימן תנ"ב אלא שלפי שיש לחוש שמא פעם אחת היה שכר בחבית זו או שמא נתחמץ מי דבש זה בשמרים של מי דבש שנתחמץ בשמרי שכר או שנתבשל ביורה של י"ש עיין ס' תמ"ב ותמ"ז לכך צריך להכשירה):

סב

ונהגו שלא להשתמש בפסח בכלים שהיה בהן י"ש תמיד כגון חביות ונודות שדרך להכניס בהן י"ש לקיום ואין טעם וריח י"ש נפלט מהן אפילו על ידי הגעלה בכלי ראשון וגרועים הם מבית שאור וחרוסת ומכל מקום אם בישל אותם היטיב במים עם אפר עד שנסתלק מהם הריח לגמרי מועלת להם הגעלה אחר כך:

סג

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד ששכח והכניס מי דבש של פסח לתוך חבית של י"ש שהגעילה כדינו אפילו הכניסו לתוכה בתוך הפסח ושהה בה כמה ימים מותר לשתותו בפסח (אם אין מרגישין בו ריח י"ש עיין סימן תמ"ג) ומכל מקום מיד שנזכר יערה אותו מחבית זו לחבית אחרת של פסח.

אבל אם הכניסה לתוך חבית של י"ש שלא הוגעלה כדינה אפילו הכניסו לתוכה קודם הפסח ושהה בתוכה מעת לעת אסור לשתותו אפילו ביום טוב האחרון של גליות אף אם לא היתה החבית בת יומה מבליעת הי"ש שטעם הי"ש אינו נפגם אפלו לאחר כמה ימים והוא נותן טעם לשבח במי דבש.

אבל אם הכניסו לתוך חבית של שכר שלא הוגעלה כלל רק שהדיחה היטיב תחלה מן השמרים הדבוקים בדפנותיה ושוליה אפילו שהה בתוכה כמה ימים מותר לשתותו בפסח (אפילו היתה החבית) בת יומה

מבליעת השכר שהרי בשעה זו שהמי דבש בולע טעם השכר מן החבית דהיינו בסוף מעת לעת אחר כניסתו לתוכה אזי ברגע ההוא יש יותר ממעת לעת לבליעת השכר בתוך החבית וכבר נפגם בלוע זה.

ואין צריך לומר אם הכניס יין לחבית של שכר שלא הוגעלה אפילו היא בת יומה שמותר לשתותו בפסח אפילו שהה בתוכה כמה ימים שכל שכר הוא נותן טעם לפגם ביין.

במה דברים אמורים כשעירה היין או המי דבש מחבית זו לחבית אחרת קודם הפסח שכל נותן טעם לפגם שנעשה קודם הפסח אינו חוזר וניער בפסח אבל אם לא עירה אותם עד כניסת הפסח אסור לשתותו אפילו ביום טוב האחרון של גליות לפי מנהגנו שאנו אוסרין נותן טעם לפגם בפסח כמו שנתבאר בסימן תמ"ז:

סד

במה דברים אמורים כשלא הוגעלה החבית כלל אבל אם הגעילה והדיחה היטב קודם ההגעלה אף על פי שלא פתח אחד משוליה לנקר ולהסיר הזוהמא שבין הנסרים אין זה מעכב בדיעבד לאסור בשביל כך את היין או מי דבש אשר בתוכה.

ואפילו לא הגעילה בתוך כלי ראשון אלא על ידי עירווי מכלי ראשון בלא אבנים מלובנות יש להתיר בדיעבד (במקום הפסד מרובה או שעת הדחק) שיש לסמוך על האומרים שאף לכתחלה די לה בעירווי מכלי ראשון כיון שבליעתה היתה בצונן עיין ביורה דעה סי' קל"ה:

סה

תנור של בית החורף (פירוש תנור גדול המוקף קכלי"ן סביב שמחממין בו בית החורף) אסור להניח בפסח שום דבר על גביו מלמעלה או בתוך התנור קטן שבתוכו (פירוש כמו שעושין במקצת תנורי בית החורף שמניחין חלל בין הקכלי"ן ומקיפין אותו בקכלי"ן מג' רוחותיו ועושין כיסוי מלמעלה על אותו חלל ונעשה כתנור קטן) כדין כלי חרס שנשתמש בו חמץ בחמץ שנתבאר למעלה שהרי כל השנה רגילות להניח שם פשטיד"א ושאר חמץ בשעה שהתנור מתחמם ונבלע שם טעם חמץ על ידי חום האור ואינו יוצא מידי דפיו לעולם ואפילו אם רוצה להסיק את התנור היסק גדול אף על פי כן אין החמץ נפלט משם על ידי היסק זה שהוא בתוך חלל התנור שהרי אין החמץ נבלע שם דרך חלל התנור אלא דרך גביו וכבולעו כך פולטו כמו שנתבאר למעלה.

ומי שרוצה להשתמש בפסח על גבי התנור מניח עליו חתיכת ברזל או שאר דבר שאין משתמשין בו בפסח ועל גבי זה הדבר המפסיק מותר להניח אפילו מאכלים חמים בשעה שהתנור מתחמם בפסח אבל אם הניח סדין עליו אין להניח על הסדין אלא מאכל צונן בשעה שהתנור צונן כמו שנתבאר למעלה.

אבל בתוך התנור קטן שבתוכו אין להניח תבשיל (רותח) אפילו על גבי חתיכת ברזל ואפילו התנור הוא צונן לפי שאף גגו של תנור קטן זה הוא בלוע מחמץ שהרי כל השנה מניחין בתוכו קדירות רותחות ועולה ההבל מהתבשיל שבקדירות ונבלע בגגו ואף על פי שגג זה לא הזיע זיעה חמה שהיד סולדת בו ולפיכך אינו אוסר בדיעבד אם העמיד תחתיו קדירה רותחת שהעמידו תחתיו בפסח מכל מקום לכתחלה אין להעמידה שם אלא אם כן הטיח בטיט את כל התנור קטן זה מתוכו ואת גגו ואת קירותיו סביב ואת קרקעיתו ויהא עובי הטיט כרוחב גודל כמו שיתבאר בסימן תס"א:

סו

ואם שכח והניח מצה חמה בתוך תנור קטן זה או על גבי תנור בית החורף בלי שום דבר המפסיק בינתיים צריך לקלוף תחתונות המצה שנגע בגוף התנור (דכיון שהאיסור הוא בלוע בתנור אינו אוסר יותר מכדי קליפה אפילו בתוך הפסח כמו שנתבאר למעלה) אפילו היה התנור צונן ואם היה התנור חם אף על פי שהמאכל שהניח עליו היה צונן צריך ליטול ממנו כדי קליפה.

ואם הוא מאכל שמן כולו אסור ולמנהג מדינות אלו שאין מחלקין בין כחוש לשמן בכל ענין כולו אסור אלא אם כן הוא מאכל שאין שייך בו שמנונית כגון מצה וכיוצא בו כמו שנתבאר בס' תמ"ז:

סז

אבל אם הניח שם תבשיל בקדירה אפילו היה התנור חם התבשיל מותר אפילו אם מקום מושב הקדירה היה מלוכלך מחמץ בעין אף על פי כן אם אין בו חשש שמנונית אינו אוסר יותר מכדי קליפה ובעובי שולי הקדרה יש יותר מכדי קליפה.

וגם הקדירה יש להתיר אם ברי לו שמקום מושבה היה נקי שלא היה שם משהו חמץ בעין שהאיסור הבלוע בתנור אינו נפלט לקדירה שעליו כמו שנתבאר ביורה דעה ס' צ"ב שאין איסור בלוע יוצא מדופן לדופן בלא רוטב עיין שם:

סח

וכן אם הניח קדרות רותחות בפסח בתוך התנור של בית החורף לאחר שהוסק כבר אף על פי שלפעמים מניחין שם קדירה של חמץ הרי התבשיל מותר אפילו באכילה וגם הקדירה מותרת אם היה מקום מושבה נקי מחמץ בעין ואף על פי שגג התנור הזיע תחתיו מבפנים מחמת חום התבשיל שתחתיו ובזיעה זו יש טעם חמץ שנפלט לתוכה מגג התנור שנבלע בו טעם חמץ על ידי הזיעה שהזיע כשהיו תחתיו קדירות רותחות מכל מקום כיון שכבר הוסק התנור הרי נתלבן גגו על ידי השלהבת ונשרף כל החמץ הבלוע בו ואף על פי שכשהסיק את התנור לא נתכוין להכשיר גגו לפסח על ידי הסיק זה אין כונה זו מעכבת בדיעבד עיין סימן תס"א:

סט

כלי חרס המצופים מתוכם בהיתוך זכוכית שקורין (גיגליזר"ט) אין דינם ככלי זכוכית שיש מכשירין אותם בלא הגעלה לפי שאינם בולעים כלום אלא הרי הם ככלי חרס שאפילו הגעלה אינה מועלת להם אם נשתמש בהן חמץ בחמין דכיון שהזכוכית הוא מחופה על החרס ונצרך עמו בכבשן הרי הוא בולע כמוהו.

ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בפסח בכלי חרס המצופים בתוכם בזכוכית אפילו הם חדשים שלא נשתמש בהן חמץ מעולם לפי שמקצת האומנים עושים פעולת הציפוי על ידי סובין והרי יש כאן חמץ בלוע בתוך הציפוי אבל כלי חרס שאינם מצופים אלא שניטף עליו מעט זכוכית מציפוי כלי אחר מותר להשתמש בו אם הוא חדש לפי שאחר כך מכניסין אותו לכבשן או לתנור מלא אש ונשרף הסובין שבו שאין האומן חס עליו לשורפו ולצרפו היטב כיון שאינו מצופה בזכוכית אינו מתקלקל כלום באש אבל

אותו כלי חרס שהוא מצופה בזכוכית חס עליו שלא יתקלקל הזכוכית שבו מחמת חום האש ולכך ממחר הוא להוציאו מן האש ולפיכך מחמירין שלא להשתמש בהם בפסח:

ע

ומכל מקום אין להחמיר אלא במקומות שנהגו להחמיר וגם באותן מקומות אם ברי לו שכלי חרס זה לא עירב האומן סובין בציפוי יש להקל להשתמש בו בפסח אם אין שם מנהג ידוע להחמיר גם בזה ולפיכך נוהגים בקצת מקומות שלא להשתמש בהן בפסח אפילו הם חדשים אלא אם כן עמד הישראל על גבי האומן לראות שלא יתקן ציפוי הבדיל והצבע על ידי סובין ואין להחמיר בזה אלא במקום המנהג שמעיקר הדין אין לחוש לזה שהרי אין הבדיל או הצבע מתדבקין בכלי אלא על ידי ליבון הכלי באש ואזי נשרף כל ממשות הסובין.

ולא עוד אלא אפילו כלי מתכת ישן שנתבשל בו חמץ כל השנה ואחר כך חיפהו בבדיל יש להתיר מעיקר הדין להשתמש בו בפסח בלא הגעלה לפי שהליבון שמלבנים אותו בשעת ציפוי מפליט האיסור ממנו כמו שאם היה מגעילו שהרי האש מחממו כל כך מבחוץ עד שהבדיל ניתן בתוכו מבפנים וליבון כזה אינו גרוע מהגעלה כיון שהיד סולדת בו משני עבריו מבית ומחוץ בכל שטח הכלי אלא לפי שלפעמים עושים זה הציפוי במהירות ואינו עולה בכל שטח הכלי לפי שלא הרתיחו אותו יפה וזה מצוי מאוד לפיכך נכון להורות שיגעילו אותם אחר הציפוי (ואם האומן שציפהו הוא נכרי צריך להטבילו בלא ברכה אחר הציפוי קודם ההגעלה כמו שנתבאר ביורה דעה סימן ק"כ).

אבל כלי חרס ישן המחופה בבדיל או עופרת אפילו הגעלה וליבון אין מועילין לו להכשירו כדין כלי חרס שאינו נכשר על ידי הגעלה וליבון ואף על פי שחיפהו כשהיה חדש שעדיין לא נשתמש בו ולא נבלע כלום בהחרס עד לאחר שחיפהו בעופרת ואז עופרת הוא מפסיק בין החרס ובין החמץ שנשתמש בתוכו אין זה מועיל כלום להיות נדון ככלי מתכות הנכשרים על ידי הגעלה לפי כשנשתמש בו חמץ בחמין נבלע החמץ בכל עובי הכלי ונבלע גם בחרס שתחת העופרת ושוב אינו נפלט ממנו לעולם:

עא

כלי עץ המצופים בסממנים דינם ככלי חרס שאין הגעלה מועלת להם אם נשתמש בהם חמץ בחמין שהסממנים מעכבים על מי ההגעלה שלא יפליטו מה שבלוע בתוך העץ שתחתיהם (אבל אם לא נשתמש בהם חמץ אינם אסורים בפסח אלא במקום שנהגו להחמיר כמו שנתבאר למעלה):

עב

כל כלי השתיה בין כוסות בין צלוחיות בין קנקנים אפילו הם של חרס כיון שתשמישן בצונן כל השנה הרי לא נבלע בהם כלום ולפיכך אין צריך להגעילן כלל אלא די להם בשטיפה מעיקר הדין (אבל המנהג הוא שלא להשתמש בפסח כלל בכלי חרס ישנים כמו שנתבאר למעלה) דהיינו שידיחם וישפשפם היטב במים כדי להסיר ולמרק האיסור הדבוק בהם בעין ואחר כך חוזר ושוטפן במים בלי שפשוף כמו שיתבאר ביורה דעה סי' קכ"א ומותר להשתמש בהן אחר כך אפילו בחמין.

ואף על פי שלפעמים מניחין אותם אצל האש לחמם בהן יין ונותנים פתיתי לחם חמץ ביין החם שבתוכן וגם כוסות של עץ לפעמים מערין לתוכם שכר חם עם שכר צונן ולפעמים שוהה בתוכם מעת לעת ונעשה

כבוש כמבושל כמו שנתבאר למעלה מכל מקום כיון שרוב תשמישן כל השנה הוא בצונן פחות ממת לעת לא החמירו בהן חכמים להגעילם אם אינו בן יומו מבליעת החמץ שנבלע בהן על ידי חמין או על ידי כבישה מעת לעת.

אבל כלים שרוב תשמישן כל השנה הוא להשהות משקה חמץ בתוכם מעת לעת או יותר כגון חבית וכדים של שכר צריך להכשירם על ידי מילוי ועירווי או על ידי הגעלה בכלי ראשון אף אם אינם בני יומן. ולדברי האומרים שאין הולכים בהגעלת כלים אחר רוב תשמישן אף כוסות וצלוחית צריך להכשיר על ידי מילוי ועירווי או על ידי הגעלה בכלי ראשון וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות אבל אם עבר ולא הכשירם כלל רק שהדיחם ושפשפם היטב והשתמש בהן בפסח אפילו בחמין הרי חמין הללו מותרין לפי שבדיעבד סומכין על סברא הראשונה:

עג

כל כלי זכוכית אפילו נשתמש בהן חמץ בחמין כל השנה ואפילו אותם ששהה משקה חמץ בתוכם כמה ימים ושנים כגון צלוחיות שפיהם צר שדרך להכניס בהם שכר לקיום אין צריכים שום הכשר לפסח אלא די להם בשטיפה כדינה לפי שהם חלקים וקשים ואינן בולעים כלום.

ויש אומרים שאפילו הגעלה אינה מועלת לכלי זכוכית שנשתמש בהן חמץ בחמין או על ידי כבישה מעת לעת דכיון שתחלת ברייתן הוא מן החול הרי הן ככלי חרס וכן המנהג פשוט במדינות אלו.

לפיכך נוהגין שלא להשתמש בפסח בשום כלי זכוכית שיש לחוש בו שמא עירו לתוכו משקה חמץ חם או שמא נשתהה בתוכו משקה חמץ מעת לעת אבל אם עבר והשתמש בו בפסח אפילו בחמין בלא שום הכשר הרי חמין הללו מותרין אם רוב תשמישן כלי זה כל השנה הוא בצונן פחות מעת לעת אבל אם רוב תשמישו כל השנה הוא בחמין או אפילו בצונן אלא שרוב הפעמים דרך להשהות משקה חמץ בתוכו מעת לעת או יותר כגון צלוחיות שפיהם צר שדרך להכניס בהן י"ש לקיום אף בדיעבד אסורין החמין שנשתמשו בו או המשקה שעמד בו מעת לעת אלא אם כן הכשירו קודם שנשתמש בו על ידי הגעלה או על ידי מילוי ועירווי:

עה

כלי כסף המצויירים בצד הפנימית שלהם בהיתוך זכוכית (שקורין גישמעלצ"ט) אין להשתמש בו בפסח לכתחלה אפילו על ידי הגעלה לפי מנהג מדינתנו שמחמירין כהאומרים שאין הגעלה מועלת לזכוכית אבל אם הוא בצד החיצון של הכלי מותר להשתמש בו בפסח על ידי הגעלה או על ידי מילוי ועירווי שהרי ההיתוך זכוכית שמבחוץ לא בלע כלום מהחמץ שנשתמש בו מבפנים.

ואף שלפעמים עירו לתוכו חמץ רותח וכלי מתכות שחם מקצתו חם כולו ונתחמם גם צד החיצון של הכלי ונבלע שם טעם החמץ בזכוכית הקבוע שם (כמ"ש למעלה שיש סוברין כן) מכל מקום כשישתמש בו בפסח לא יהיה נפלט כלום מהזכוכית למשקה שבתוכו אף אם יהיה משקה רותח ועל ידי כן יתחמם גם צד החיצון של הכלי שכלי מתכות שחם מקצתו חם כולו מכל מקום מקצת חום זה שאינו חם אלא מחמת חום מקצת השני אין לו כח להפליט גיעול הבלוע שם ולהוליכו למקצת השני כמו שנתבאר ביו"ד סי' צ"ד

(ואין חוששין שמא ירתיח בו משקה אצל האש בתוך הפסח ויתחמם צד החיצון של הכלי חום גדול מחמת האש ויפלוט טעם החמץ הבלוע בהיתוך זכוכית הקבועה בו לפי שאין דרך כלל להרתיח אצל האש כלי כסף חשובים המצויירים):

עו

עופות שנצלו בפסח בשפוד ישן שכל השנה צלו בו בשר מלוח במלח שלא נבדק מפירורי חמץ שדרכם להמצא בין המלח הרי עופות הללו מותרין כיון שאין בשפוד חמץ ודאי אלא חשש ספק פירורי חמץ שבין המלח ומספק אין לאסור בדיעבד כי אין מחזיקין איסור מספק אבל אם פעם אחת צלו בשפוד זה מולייתא או שאר חמץ אפילו משהו ובפסח צלו בו בשר בלא הכשר בינתיים הרי בשר זה אסור אפילו בהנאה (אם השפוד הוא בן יומו ולמנהגנו אפילו אינו בן יומו) שמשהו חמץ שנבלע בשפוד קודם הפסח לא נתבטל בתוכו בס' מטעם שנתבאר ביו"ד סימן צ"ט ע"ש:

עז

נוהגין להדיח הברזות שבחביות של יין שמסתפקין מהן כל השנה ורוצה להסתפק מהן בפסח לפי שכל השנה משתמשין בברזות בידיים המלוכלכות מחמץ:

עח

העצים שתוחבים בהם כלי שתיה של שכר בודאי נתלכלך העץ מלכלוכית השכר שבתוך הכלי כיון שהעץ נתחב לתוך חלל הכלי ולפיכך אין לתחוב בו כלים בפסח אלא אם כן הדיחו יפה:

תנב – סדר וזמן הגעלת כלים ובו ל' סעיפים:

א

סדר הגעלה לוקח יורה ומרתיח בה מים ומכניס לתוכה כל כלים הצריכים הגעלה בכלי ראשון.

וכלי גדול שאינו נכנס כלל לתוכה יעשה שפה של טיט סביב לפיו כדי שיקבל מים רבים ויעברו המים על כל שפתו ואחר כך ימלאנו מים על כל שפתו וירתיחם בתוכו אצל האש ונמצא שגם שפת הכלי הוגעל על ידי הרותחים שעברו על גביו ואף על פי שהרותחין אינן מתעכבין הרבה על שפת הכלי שמיד הן זבין ויורדים משם דרך הטיט מכל מקום הרי גם כל השנה לא נתעכב החמץ על גבי שפת הכלי ולא נבלע בו החמץ אלא על ידי ניצוצות הניתזים מהתבשיל לשפת הכלי ומכל מקום אם לא יעשה שפה לפיו כדי שיעברו הרותחין על שפתו אין הגעלה עולה לשפתו ע"י ניצוצות הניתזין על גביו מהרותחין שבתוכו לפי שיש לחוש שמא עכשיו בשעת הגעלה זו לא יעלה ניצוצות על (כל) שפתו משא"כ האיסור שנתבשל בתוכו פעמים הרבה אי אפשר שלא העלה ניצוצות על (כל) שפתו פעם אחת.

ואם אינו רוצה לעשות לו שפה ימלאנו מים היטב וירתיחם בתוכו אצל האש ויקח אבן רותח או לפיד אש וישליכנו לתוך הרותחין ומתוך כך ירתיחו יותר ויגברו ויעלו על כל שפתו:

ב

(ולאחר שהגעילו על ידי שפה או על ידי אבן ולפיד ישפוך הרותחין מתוכו וישטפנו במים קרים ויחזור וימלאנו מים וירתחם בתוכו ויגעילנו כמשפט הראשון על ידי שפה או אבן ולפיד אש אם הוא מגעיל בערב פסח משעה חמישית ואילך והכלי הוא בן יומו כמו שיתבאר).

וכל זה בכלי שלא נשתמש בו חמץ אלא מתוכו כדרך תשמיש כל הכלים ולכך הוא נכשר על ידי הגעלת הרותחין שבתוכו דכבולעו כך פולטו אבל כלי שנשתמש חמץ גם בצד החיצון שלו כגון כלי ששואבין בו רותחין מכלי ראשון וכן קערה שמכסין האלפס בצד החיצון שלה אינן נכשרין על ידי הגעלת הרותחין שמתוכן אלא צריך להכניסן כולם לתוך יורה גדולה כדי שיעלה הרותחים על צד החיצון שלהם:

ג

וכשמכניס הכלים ליורה צריך ליזהר שיהיו המים מעלין רתיחה דהיינו אבעבועות בשעת כניסת הכלים לתוכם שהגעלה אינה אלא ברותחין שמעלין אבעבועות אבל לא בחמין אף על פי שהיד סולדת בו.

ואם מכניס ליורה כלים הרבה זה אחר זה ורגילות כשמכניסין כלי אחד לתוך הרותחין מיד נחים מרתיתתם צריך להמתין שלא יכניס כלי השנייה עד ישובו המים ויעלו אבעבועות וכן ימתין בהכנסת כל כלי וכלי.

ומאוד צריך להזהר בזה שאם לא נזהר בזה הרי הפסיד הגעלה לגמרי אבל העולם אינן נזהרין בזה ויש שלימדו עליהם זכות לפי שאין דרך להגעיל רק כפות שרוב תשמישן הוא בכלי שני וקערות שרוב תשמישן הוא על ידי עירו מכלי ראשון וכוסות שרוב תשמישן הוא בצונן וכלים הללו וכיוצא בהם אין צריך להגעילן ברותחין אלא די להם בחמין שהיד סולדת בו אבל כלים שרוב תשמישן הוא על ידי חום כלי ראשון אפילו בדיעבד אוסרין את החמין שנשתמשו בהם אם הגעילן בחמין שלא העלו רתיחה:

ד

יש מצריכין להשהות הכלים בתוך הרותחין באומד הדעת בכדי שיפליטו כל גיעולם ולא נהגו כן ומנהגן של ישראל תורה הוא כי מי יודע לשער מתי יפליט הכלי כל גיעולו שאם באנו לומר שישהה אותו כל כך ברותחין כדרך ששהה בו האיסור כשנבלע בו לא היתה הגעלה אחת מועלת לו כלל שהרי נשתמש בו איסור זה כמה ימים והאיך יפלוט כולו בהגעלה אחת אלא ודאי כך קיבלו חכמים שבהגעלה אחת הוא פולט את הכל ואם כן אין חילוק בין אם ישהה הרבה ברותחין או אם יוציאנו מיד.

ומכל מקום טוב להשהותו מעט מזעיר בכדי שיהיה פנאי להרותחין ליכנס לתוך עובי הכלי ולהפליט הגיעול משם שאף שהפליטה נעשית כרגע מכל מקום צריך קצת שהייה כדי כניסת הרותחין לתוך עובי הכלי וכדי יציאת הגיעול לחוץ:

ה

ולאחר הגעלת כל כלי וכלי נהגו כל ישראל לשוטפו תיכף ומיד במים קרים כדי שלא יבלע מלכלוך מים רותחים שעל גביו שגיעול פליטת הכלי נתערב ברותחין ואף שכבר נתבטל בתוכם בס' אף על פי כן נוהגין לכתחלה להעבירו מעל גבי הכלי על ידי שטיפה בצונן:

ו

ולאחר גמר הגעלת הכלים ישפוך הרוותחין שביורה החוצה שאסור להנות מהם לכתחלה לפי שגיעול פליטת הכלים מעורב בהם ואף על פי שנתבטל בתוכם בס' מכל מקום כיון שהמגעיל מכניס הכלי בידים לתוך הרוותחים כדי להפליט האיסור מן הכלי לתוך הרוותחין הרי זה כמבטל איסור בתוך ההיתר בידים אם יהנה מהרוותחין שהאיסור נתבטל בהם אבל אם לא יהנה מהם אינו כמבטל איסור בידים כיון שאין כוונתו רק להפליט האיסור מן הכלי ולא להנות מהמים שהאיסור נפלט לתוכם (ואפילו אם הכלים הנגעלים לא היו בני יומן שהגיעול הנפלט מהם הוא נותן טעם לפגם אף על פי כן אין להתיר ליהנות לכתחילה מן המים שביורה שלא התירו נותן טעם לפגם אלא כשעבר ובישל בקדירה שאינה בת יומה שהתבשיל מותר באכילה אבל לכתחלה אסור לבשל בקדירה שאינה בת יומה וזה שמכניס הכלי בידים לתוך המים כדי להפליט האיסור הפגום מן הכלי לתוך המים הרי זה כמבשל בקדירה שאינה בת יומה אם יהנה מן המים שהאיסור הפגום נפלט לתוכם):

ז

וכל הכלים אפילו שולחנות ותיבות הצריכין הגעלה יש ליזהר להדיחם ולשפשפם יפה קודם ההגעלה כדי שלא יהיה דבוק בהם שום משהו איסור בעין (אבל מעיקר הדין סתם כלים נקיים הם כמ"ש ביו"ד סי' צ"ה) ואח"כ ינגבם יפה ממי ההדחה שעל גביהם שהם צוננים שלא יצננו מעט את מי ההגעלה:

ח

המגעיל כלים הבלועים מחמץ לאחר שהגיע זמן איסור אכילתו דהיינו בערב פסח מתחלת שעה ה' ואילך צריך להגעיל מתחלה את היורה שמגעיל בה את הכלים וישפוך את מי ההגעלה לחוץ וישטפנה בצונן וירתיח בה מים אחרים ויכניס בתוכה את הכלים שאם לא יגעיל היורה מתחלה הרי המים שביורה נאסרין מחמת היורה שאין במים ששים כנגד כל עובי דופני היורה ושוליה וחוזרין המים הנאסרים ואוסרין את הכלים הנגעלין בתוכו שפליטת היורה שבתוך המים נבלע בכלים:

ט

וצריך שיהיה במים שביורה ס' כנגד כל הכלים הנגעלים בתוכם שאם אין במים ס' כנגד הכלים הרי המים נאסרין מחמת פליטת הכלים וחוזרין ואוסרין את הכלים שפליטת הכלים שבתוך המים חוזרת ונבלעת בהם ואוסרתן כיון שלא נתבטלה בששים בתוך המים:

י

ואפילו אם אינו מגעיל כל הכלים בבת אחת אלא מגעילן זה אחר זה לא די שיהא במים ס' כנגד כל כלי וכלי בלבדו אלא צריך שיהא בהם ס' כנגד כולם ביחד לפי שגיעול הנפלט מכלי הב' או הג' הרי גם גיעול הראשון חוזר וניער ומצטרף עם גיעול הב' וג' ואוסרין את המים שאין בהם ס' כנגדן כמו שנתבאר ביו"ד סי' צ"ט ע"ש:

יא

במה דברים אמורים כשהכלים בשעה שמגיעין הם בני יומן מבליעת האיסור אבל אם אינן בני יומן אין צריך שיהיה במים ס' אפילו כנגד כלי אחד מהם שהגיעול הנפלט מהכלים הוא פגום ואף אם חוזר ונבלע בהם הרי הוא נותן טעם לפגם ומותר כשנעשה קודם הפסח כמו שנתבאר בס' תמ"ז ואף על פי שקודם שנפלט הגיעול מן הכלים היה גם כן פגום ואף על פי כן צריך להגעילו ולהפליטו מן הכלי מדברי סופרים גזירה משום כלי בן יומו ואם כן עכשיו שהגיעול חזר ונבלע בהם מה הועיל כלום בהגעלתו מכל מקום כיון שהגיעול בעצמו הפגום מותר גמור הוא אפילו מדברי סופרים הרי יש נותן טעם בן נותן טעם של היתר דהיינו טעם פגום שהיה בלוע בכלי קודם ההגעלה הוא נותן טעם אחד של היתר וממנו נפלט הגיעול הפגום לתוך המים הרי נותן טעם ב' של היתר וכן המים חזרו ונבלעו בכלים הרי נותן טעם ג' של היתר והוא מותר גמור אף באיסורי תורה כמו שנתבאר ביו"ד סימן צ"ה:

יב

וכן אם היורה אינה בת יומה אין צריך להגעילה קודם הגעלת הכלים בתוכה לפי שיש כאן ג' נותני טעם של היתר מן החמץ ליורה ומן היורה למים שבתוכה ומן המים לכלים הנגעלים והכל של היתר כיון שהגיעול הוא פגום:

יג

וכל זה כשמגעיל בערב פסח משעה ה' ואילך וכן אפילו בכל ימות השנה אם מגעיל כלי הבלוע משאר איסורי תורה או איסורי דברי סופרים צריך לזהר שלא יהיה בן יומו או שיהא במים ס' כנגדו ואז מותר להגעיל אפילו אם מגעיל כלים הבלועים מאיסור עם כלים כשרים הבלועים מחמץ ואפילו אם מכניס ליורה כלי הבלוע מאיסור קודם שמכניס כלים הכשרים או שמכניסן ביחד בבת אחת.

אבל אם מגעיל כלי החמץ קודם שעה ה' אף אם היורה הוא בן יומו אין צריך להגעילו תחלה וכן אין צריך שיהיה במים ס' כנגד הכלים אף אם הם בני יומן דכיון שהחמץ הוא מותר עדיין באכילה הרי יש כאן ג' נותני טעם של היתר קודם שיבא לכלל איסור דהיינו קודם שיגיע זמן איסורו ולפיכך אינו חוזר ונאסר אף כשיגיע זמן איסורו כמו שנתבאר בסימן תמ"ז*:

[* ועיין שם שאף האוסרים בב' נותני טעם מודים בג' נותני טעם מטעם המבואר שם ואין הדבר דומה לדגים שנתבשלו בקדירה של בשר שיש אוסרים לאכלם בחלב אף על פי שיש ג' נותני טעם מן הבשר לקדרה ומהקדירה להרוטב של דגים שבתוכה ומהרוטב לדגים לפי שטעם קלוש של בשר המובלע בדגים יש בו חשיבות טעם קצת כי נבלע אוכל באוכל שהדגים ראוין לאכילה והבשר נתן בהם טעם לשבח לכך אסור לאכלו בחלב אם נתבשלו בקדירה של בשר אבל טעם קלוש של חמץ שנפלט מן הכלים או מן היורה וחוזר ונבלע בכלים אינו חשוב טעם כלל כשיחזור ויפלוט בפסח לתוך התבשיל.]

יד

במה דברים אמורים כשמגעיל כלי חלב לבדם או כלי בשר לבדם אבל אם מגעילים ביחד דהיינו שתוחב אותם ביורה בבת אחת ממש צריך לזהר שיהיה במים ששים כנגד אחד מהם או שיהיה אחד מהם אינו בן יומו שאם שניהן הן בני יומן ואין במים ששים כנגד אחד מהם הרי נאסרו המים מחמת פליטת הבשר

ופליטת החלב המעורבת בהם וחוזרין ואוסרין את הכלים ואת היורה אבל כשאינו מגעילן ביחד אף על פי שמגעילן ביורה אחת אלא שמכניסן זה אחר זה לא נאסרו המים כלל לפי שיש כאן נותן טעם בן נותן טעם של היתר קודם שיבוא לכלל איסור דהיינו מן הבשר או החלב לכלי ומן הכלי להמים שביורה ועדיין הכל היתר כיון שעדיין לא נפלט לתוך המים אלא טעם חלב לבדו או טעם בשר לבדו:

טז

וכל זה מעיקר הדין אבל כבר נהגו במדינות אלו להחמיר להגעיל היורה תחלה אף אם אינה בת יומה ומגעיל בתוכה קודם שעה ה'.

וכן נהגו שלא להגעיל שום כלי כשהוא בן יומו אף שהוא יחידי ויש במים יותר מס' כנגדו ואפילו רוצה להגעילו קודם שעה ה' לא יגעילנו כשהוא בן יומו גזירה שמא יטעו להגעיל כלי הבלוע משאר איסורי תורה כשהוא בן יומו ולא ידקדקו אם יש במים ס' כנגדו ויחזרו המים ויבלעו בכלי ויאסרו אותם אם אין בהם ס' כנגדו שהרי אין כאן נותן טעם בן נותן טעם של היתר אלא של איסור הבלוע בכלי:

טז

ויש חולקין על כל זה ואומרים אף כשמגעיל משעה ה' ואילך אין צריך להגעיל היורה תחילה אף שהיא בת יומה וכן אין צריך שיהא במים ס' כנגד הכלים אף אם הם בני יומן לפי שכל זמן שהכלים טרודים לפלוט הגיעול הבלוע בהם אינן בולעים כלום מהגיעול הנפלט מהם ולא הן מהגיעול הנפלט מן היורה שמחמת טרדתם לפלוט אין בהם כח לבלוע רק שצריך הוא להזהר שלא ישהה הכלים בתוך היורה יותר מדאי אלא ישהה אותם שם באומד הדעת בכדי שיפליטו כל גיעולם ויוציאם מיד שאם ישהה אותם שם לאחר שהפליטו כל גיעולם הרי הם חוזרין ובולעין מגיעול הנפלט מהם כבר או מן גיעול הנפלט מן היורה דכיון שאינם טרודין עוד לפלוט הרי הם חוזרין ובולעין ונאסרין אם הם בני יומן ואין במים ס' כנגדן או אם היורה היא בת יומה אף על פי שיש במים ס' כנגדן:

יז

וכן צריך ליזהר שלא להגעיל ביחד כלים שנבלע בהם איסור מרובה עם כלים שנבלע בהם איסור מועט כגון כפות שרוב תשמישן בכלי שני ואין צריך לומר כוסות שרוב תשמישן בצונן לא יגעילנו בבת אחת עם קערות שרוב תשמישן על ידי עירווי מכלי ראשון ואין צריך לומר עם קדירות של מתכות או עם כפות שמגיסין בהם הקדירה (אלא מתחלה יכניס ליורה הכלים שבליעתן מועטת ואח"כ יכניס הכלים שבליעתן מרובה) שממחרין לפלוט גיעול הבלוע מהם ולאחר שפלטו כל גיעולם שאינם טרודין עוד לפלוט הרי הם חוזרין ובולעין גיעול הנפלט מכלי שבליעתן מרובה.

וכן צריך ליזהר שלא להגעיל מקצת כלי אחד ב' פעמים כגון כשמגעיל כלים גדולים שאי אפשר להכניס כל הכלי בתוך היורה בבת אחת לא יגלגלו ביד סביב במים שלא יחזור ויכניס במים ממקצת שכבר הוגעל פעם אחת ופלט כבר כל גיעולו ועכשיו כשחוזר ומכניסו במים הוא חוזר ובולע גיעול שפלט כבר או גיעול שנפלט משאר כלים שהוגעלו כבר או גיעול שנפלט מהיורה כיון שעכשיו אינו טרוד עוד לפלוט אלא כיצד יעשה יכניס במים חצי הכלי או שלישיתו ויוציאנו לאחר שפלט גיעולו ויחזור ויכניס צד השני ויצמצם כפי יכולתו שלא יכניס מקצת אחד פעמיים:

יה

ויש אומרים שאין צריך ליזהר בכל זה אף על פי שמגעיל משעה ה' ואילך והכלים הם בני יומן ואין במים ס' כנגדן והיורה היא גם כן בת יומה ואין חוששין שמא יחזרו ויבלעו מהגיעול שפלטו או מהגיעול שנפלט מהיורה לפי שאמרו חז"ל שטבע הרוותחין לבלוע ולא לפלוט מה שבלעו כמו שנתבאר ביו"ד סי' צ"ב וכן אלו הרוותחין שביורה בולעין הגיעול הנפלט מהכלים ומן היורה ואינן פולטין את הגיעול שבלעו דהיינו שאינן מבליעין אותו בתוך הכלים כל זמן שהן רותחין דהיינו שמעלין רתיחה ואבעבועות ולפיכך אם קדם והוציא את הכלים מן היורה בעוד שהרוותחין מעלין רתיחה הרי לא נבלע בהכלים שום גיעול אבל אם הוציא לאחר שנחו מרתיחתן אף על פי שהיד סולדת בו הרי חזרו הכלים ובלעו גיעול שנפלט מהם או מהיורה לכך צריך לחזור ולהרתיח המים ויגעיל הכלים פעם שנית ויוציאם טרם שינוחו המים מרתיחתן:

יט

ולפי ב' סברות אלו האחרונות מותר להגעיל כלים אף בתוך הפסח (פירוש בחולו של מועד אבל ביום טוב אין להכשיר כלים אלא על דרך שיתבאר בסימן תק"ט ע"ש) אבל לפי סברא הראשונה כיון שאין תקנה להגעלה אלא על ידי ביטול בס' או על ידי היתר נותן טעם לפגם אם כן מליל ט"ו שהחמץ אסור במשהו וגם נותן טעם לפגם אסור לפי מנהגנו אין להכשיר שום כלי אלא ע"י ליבון באור שאז האיסור נשרף ונכלה לגמרי ואין לחוש בו שמא יחזור ויבלע בכלי:

כ

ולענין פסק הלכה העיקר כסברא הראשונה שרתחת המים אינה מעכבת את הכלים מבלוע וגם טרדת פליטת הכלים אינה מעכבתן מבלוע (את הגיעול שהוא רך ונסרך ונדבק ונבלע בכלי שהרי הוא דומה לציר שהוא נבלע בבשר אף כשהבשר טרוד לפלוט את דמו כמ"ש ביורה דעה סי' ע') ועוד שפליטת הכלים נגמרת במהרה מיד שמכניסין למים כמו שנתבאר ואם משהה אותם במים מעט יותר יש לחוש שמא חזרו ובלעו מה שפלטו או מה שפלטה היורה ועוד שכשמוציא הכלים מהיורה והן מלוכלכין במים חמין יש לחוש שמא ברגע זו בלעו ממים הללו שעל גביהן (שברגע זו אינן טרודין לפלוט) לפיכך אין הגעלה מועלת משעה ה' ואילך אלא א"כ יש במים ס' כנגד הכלים אם הם בני יומן ואם היורה היא בת יומה צריך להגעילה תחלה כמו שנתבאר לפי סברא הראשונה:

כא

ומכל מקום יש להחמיר ולחוש גם לסברות האחרונות ולפיכך אף אם היורה והכלים אינן בני יומן וגם יש במים ס' כנגד הכלים יזהר בכל מה שצריך ליזהר לפי סברא השניה ובמה שצריך ליזהר לפי סברא שלישית.

דהיינו שיזהר שלא להגעיל כלים שבליעתם מועטת עם כלים שבליעתם מרובה ושלא להגעיל מקצת כלי שתי פעמים ושלא להשהות הכלים יותר מדאי שלא יחזרו ויבלעו הגיעול שפלטו ואף על פי שזה הגיעול הוא נותן טעם לפגם וגם יש במים ס' כנגדו מכל מקום אם לא יזהר בדברים הללו הרי זה כמבליע הגיעול בידיים בתוך הכלים לפי סברא השניה (שכל זמן שהכלים טרודים לפלוט אינן בולעים כלום ומחמת שאינו נזהר יבלעו) ולכתחלה בודאי אין להבליעו בתוך הכלים שהרי המים שביורה אסורין להנות מהם לכתחלה

מחמת שהגיעול בלוע בהם כמו שנתבאר וכלים הללו שהוא רוצה להנות מהם ולהשתמש בהם איך יבליע בהם את הגיעול.

וכן יזהר שלא להשהות הכלים עד שינוחו המים מרתיחתם שכשמשהה אותן במים חמים שאינן רותחין הרי זה כמבליע בהם הגיעול בידים לפי סברא השלישית ומטעם זה צריך לזהר לכתחלה שלא להכניס הכלים עד שהמים יעלו ורתיחה שכשמכניסים קודם לכן יש לחוש שיפליטו ויחזרו ויבליעו ואף שאין הדבר ברור שיבליעו מה שיפליטו ואפשר שלא יספיקו לפלוט ולבלוע קודם שירתיחו המים מכל מקום כיון שלכתחלה אין להבליע בהם הגיעול אף שהוא נותן טעם לפגם ויש במים ס' כנגדו א"כ כל מה שאפשר לו לתקן שלא יבליע כלום צריך הוא לתקן וכיון שלפי סברא השלישית אם יזהר להכניס הכלים ליורה כשהמים רותחין כבר ולהוציאם מהיורה בעוד שהמים הם רותחין בודאי לא יבליעו כלום ואם לא יזהר בכך אפשר שיבליעו צריך הוא לזהר לכתחלה ולהגעיל בענין שבודאי לא יבלעו כלום ואף על פי שאף אם יבלעו קודם רתיחת המים יפליטו אחר כך כשירתיחו המים ושוב לא יבלעו כשיזהר להוציאם מהיורה טרם שינוחו המים מרתיחתם מכל מקום לכתחלה צריך לתקן בענין שלא יבליעו כלל שאין להבליע איסור לכתחלה על דעת שיגעילו ויפליטו אחר כך.

וכיון שצריך לזהר בכל דברים הללו כשמגעיל משעה ה' ואילך לפיכך טוב לו לאדם שיזהר להגעיל קודם שעה ה' כדי שלא יצטרך לזהר ולדקדק בכל דברים הללו ויש (מהמדקדקים) שנוהגין להגעיל ג' ימים קודם הפסח:

כב

ואם רוצה להשתמש בפסח ביורה זו שהגעיל בה הכלים קודם שעה ה' או אפילו אחר שעה ה' אלא שלא היו הכלים בני יומן או אפילו היו בני יומן אלא שהיה במים ס' כנגדן אינו צריך לחזור ולהגעיל את היורה אחר הגעלת הכלים בתוכה אם הגעילה כבר קודם הגעלת הכלים שהרי הגיעול שנבלע בה מפליטת הכלים כבר נתבטל במים בס' או שהוא נותן טעם בן נותן טעם של היתר כמו שנתבאר.

ומכל מקום אם בשעה שהגעיל את היורה בתחלה היתה בת יומה והגעילה משעה ה' ואילך צריך לחזור ולהגעילה פעם שנית אף אם לא היו הכלים בני יומן והיה במים ס' כנגדן (ואף אם אינו רוצה כלל להגעיל בתוכה כלים צריך להגעילה ב' פעמים) להכשירה להשתמש בה בפסח לפי שכשהגעילה בתחלה חזרו המים ונבלעו בה ואסרוה שהרי הגיעול שנפלט מן היורה לא נתבטל במים בס' כמו שנתבאר למעלה וגם אינו נותן טעם בן נותן טעם של היתר כיון שהוא בן יומו וכבר הגיע זמן איסור החמץ בשעת הגעלה אלא לפי שהמים הללו שחזרו ונבלעו ביורה אין כל גופן ממשות איסור ואין בהם איסור אלא לפי חשבון דהיינו לפי ערך גיעול פליטת כל גוף היורה נגד כל המים שביורה כגון אם יש בכל המים שביורה עשר פעמים כמו כל גוף היורה יש גם כן במים הללו שחזרו ונבלעו ביורה עשר חלקים של מים המותרים שהיו ביורה וחלק אחד עשר הוא הגיעול שנפלט מהיורה למים לפיכך כשחוזר ומגעיל היורה פעם ב' הרי חוזר ונפלט ממנה הגיעול שחזר ונבלע בתוכה בהגעלה ראשונה ועכשיו הוא מתבטל במים שביורה ביותר מס' ואף שחוזר ונבלע ביורה גם בהגעלה זו מכל מקום אינו אוסר את היורה כיון שכבר נתבטל בס'.

ולפי טעם זה כשמגעילה ב' פעמים קודם הגעלת הכלים בתוכה די בכך אבל נהגו להחמיר ולחזור ולהגעיל היורה אחר הגעלת הכלים בתוכה כדי להשתמש בה בפסח אף אם לא היו הכלים בני יומן והגעילם בתוכה קודם שעה ה' וגם היורה לא היתה בת יומה בשעת הגעלתה:

כג

ומכל מקום אם היו במים ס' כנגד הכלים אין מחמירין לחזור ולהגעיל היורה לפיכך מותר להגעיל כלי הבלוע מאיסור בתוך קדירה כשרה מלאה רותחין אם יש בהם ס' כנגד הכלי שמגעיל (רק שיזהר לשפוך הרותחין שבקדירה שאסור ליהנות מהם כמו שנתבאר):

כד

ואף אם לא היו במים שביורה ס' כנגד הכלים אין צריך לשפוך המים החוצה ולחזור ולמלאותה מים אחרים להגעילה אלא בעוד מים רותחין הללו בתוכה לאחר גמר הגעלת הכלים מכניס לתוך המים אבן מלובן או לפיד בוער ומתוך כך ירתיחו המים ביותר ויגברו ויעלו על שפת היורה וזו היא הגעלתה כמו שנתבאר למעלה:

כה

לא יניח כלים הרבה לתוך סל אחד מנוקב או לתוך שבכה אחת ויגעילם יחד אלא אם כן הם מונחים שם בריוח שאינם נוגעין זה בזה לפי שבמקום נגיעתם אין הגעלה עולה שם ואף על פי שהמים מגיעים שם שהרי לענין טבילה אין נגיעה זו חשובה חציצה מכל מקום לענין הגעלה צריך שרתיחת המים יגיעו בכל שטח הכלי ובמקום נגיעתם אין הרתיחה עולה יפה.

(אבל בתוך כלי שאינו מנוקב לא יגעיל אפילו כלי אחד אף על פי שהוא צף בתוכו ואין נוגעין זה בזה אלא אם כן משהה אותם בתוך היורה כשיעור שנתבאר בסימן תנ"א ע"ש):

כו

אם אוחד את הכלי בתוך הרותחין על ידי צבת צריך לגלגל מעט את הכלי דהיינו שיפתח את הצבת בתוך הרותחין ויאחוז הכלי במקום אחר כדי שיעלו הרותחין על מקום אחיזת הצבת ולפיכך יותר טוב להגעיל בשכבה או בסל מנוקב:

כז

חמי טבריא דינם כחמי האור להחמיר כגון לענין בליעה שאם נשתמש איסור בכלי ע"י חמי טבריא נאסר הכלי אבל אין מגעילין בתוכם כלים שנאסרו על ידי חמי האור אפילו לא נאסרו אלא ע"י חום כלי שני לפי שחמי טבריא אינן תולדות האור וכבר אמרו כבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדות האור אף פולטו ע"י תולדות האור אבל אם לא נאסרו רק ע"י חמי טבריא יכול להגעילם על ידם וכל שכן על ידי חמי האור:

כח

אין מגעילין בשום משקה רק במים לפי שיש אומרים ששאר משקים אין בהם כח להפליט כל הגיעול כמו המים ומים המעורבים עם אפר (שקורין לו"ג) דינם כשאר משקים שהאפר מבטל כח המים ובדיעבד שעבר והגעיל בהם או בשאר משקין עלתה להם הגעלה:

כט

אם הגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוב פליטת הכלים נעשו המים כציר אין להגעיל עוד באותן המים:

ל

ולפי שרבו מאד הדקדוקים בהלכות הגעלה ואין הכל בקיאין בהם לפיכך ראוי ונכון שבעל תורה הבקי בהלכות הגעלה הוא יגעיל את הכלים ולא כמו שנוהגין עכשיו:

תנג – דיני החטים וטחינתם למצות ובו לג סעיפים:

א

המצה שאדם חייב לאכול בליל ט"ו צריכה להיות מאחד מחמשת מיני דגן שהם חטים ושעורים וכוסמין ושבולת שועל ושיפון אבל אם עשה מצה מאורז או דוחן או שאר מיני קטניות ואכלה לא יצא ידי חובתו שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות וגו' דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהם ידי חובתו אם עשאן מצה יצאו מיני קטניות וכיוצא בהם שאינם באים לידי חימוץ לעולם אלא לידי סרחון שאפילו אם לש אדם קמח אורז וכיוצא בו ברותחין וכסהו בבגדים עד שנתפח כמו בצק שהחמיץ אין זה חימוץ אלא סרחון והוא מותר באכילה ולפיכך אף אם עשאו מצה אינו יוצא בו ידי חובתו:

ב

ומצוה מן המובחר לכתחלה ליקח חטים למצת מצוה ולא אחד משאר ארבעה מיני דגן וכן המנהג ואם אין לו חטים יקח משאר מיני דגן מן החביב עליו יותר כדי שיאכל מצה לתיאבון:

ג

מין הנקרא בל"א טירקשי"ן ווי"ץ אינו מין חטים רק למיני קטניות יחשב טטרק"י (או היידי"ן או גריק"ע) הוא ממיני קטניות ומותר לעשות ממנו תבשיל בפסח כמו שמותר לעשות משאר מיני קטניות מעיקר הדין.

אבל נהגו במדינות אלו שלא לאכול בפסח תבשיל של אורז ודוחן ופולין ועדשים ושומשמין ושאר מיני קטניות אפילו ביום טוב אחרון לפי שבדורות האחרונים רבו עמי הארץ שאינן בקיאין באיסור והיתר ואם יראו שאוכלים בפסח תבשיל של מיני קטניות יטעו להתיר גם כן תבשיל של מיני דגן הואיל וכל השנה דרך לעשות תבשיל ממיני קטניות כמו שדרך ממיני דגן ידמה בעיניהם שדינם שוה בפסח לפיכך נהגו לאסור הכל:

ד

ולא נהגו איסור אלא במיני קטניות שהתבשיל הנעשה מהם מתחלף בתבשיל הנעשה ממיני דגן שהם דומים זה לזה ששניהם נקראים מעשה קדירה ולכך אסרו זה בשביל זה אבל מיני זרעים כגון השבת (שקורין עני"ש) והכסבר (שקורין אלינד"ר) וזרע אקלייז"א וכיוצא בהם משאר מיני זרעוני גינה אין נוהגין בהם איסור חוץ מן החרדל לפי שגידולו הוא בשרביטין והרי הוא דומה לגידול מיני קטניות ונאסר בכללם

וחוץ מן הכמון הנמכר בחנות (שקורין קראם קימל) שמביאין אותו לכאן ממדינות אחרות וגרעיני דומה לדגן ולכך מחמירין בו כמו שמחמירין בכל מיני קטניות אבל מין כמון (שקורין פעלד קימל) שאין צורתו דומה לדגן אין מחמירין בו כלל וכן כל מיני ירקות אין מחמירין בהם הואיל ואינן דומים כלל לדגן:

ה

ואפילו במיני קטניות לא נהגו אלא איסור אכילה אם נפלו עליהם מים בענין שכיוצא בזה בה' מיני דגן אסור מעיקר הדין אבל מותר להנות מהם בפסח וכן מותר להדליק בשמנים הנעשים מהם (אבל השמנים שאינם נעשים ממיני קטניות מותרים אפילו באכילה) אפילו על השלחן שאוכלים עליו ואין חוששין שמא יפול מהשמן לתוך התבשיל שאף אם יפול לתוכו מעט שמן הרי הוא מתבטל בתוכו ברוב כיון שמנהג איסור זה אינו אלא חומרא בעלמא ואף על פי שקודם עשיית השמן כותשין אותו במכתשת ששורין בה שעורים לפעמים מכל מקום אין טעם שעורים הבלוע במכתשת נפלט לתוך השמן על ידי כתישתו בתוכה כיון שאינו דבר חריף.

וכן מותר להשהותם עמו בבית אפילו נשרו במים כגון מיני הריפות הנכתשין במכתשת ומלחחין אותן במים קודם הכתישה.

אבל מיני הריפות של ה' מיני דגן הן חמץ גמור ואם עבר עליהם הפסח אסורים בהנאה אלא אם כן ברי לו שלא נתלחחו במים קודם הכתישה:

ו

כל מיני זרעים המותרים בפסח צריכין בדיקה רבה קודם שיעשה מהם תבשיל לברור מהם גרעיני דגן שדרכן להמצא ביניהם ולפיכך המחמיר שלא לאכול כמון ושבת עד יום טוב האחרון תבוא עליו ברכה כי אי אפשר לבררם יפה:

ז

אם עירב קמח חטים עם קמח אורז ועשה מהם מצה אם יש בה טעם חטים הרי היא כאלו היתה כולה מחטים וכשאוכל כזית ממנה יוצא ידי חובתו אף על פי שרוב כזית זה הוא אורז לפי שטבע האורז להגרר אחר החטים ונשתנה טעמו לטעם חטים כשהן מעורבים עמו.

אבל אם עירב קמח חטים עם קמח דוחן או שאר מיני קטניות וכן אם עירב קמח של אחד משאר ד' מיני דגן עם קמח אורז ועשה מהן מצה אף על פי שיש בה טעם דגן אינו יוצא בה ידי חובתו אלא אם כן יש בה קמח דגן כזית בכדי אכילת פרס ממנה דהיינו שבכל פרס ממנו יש בו כזית קמח דגן שאז יוצא ידי חובתו בכזית ממנה לפי שטעם כזית דגן הנרגש בתוך הפרס של אורז או שאר מיני קטניות מהפך את הפרס להיות כמו דגן ממש והרי זה כאלו אכל כזית דגן ממש שהרי עיקר האכילה הוא הטעם וכיון שטעם טעם בכזית מצה יוצא אבל אם אין במצה זו כזית דגן בכדי אכילת פרס אין כח בטעם הדגן להפך את ממשות הקטניות להיות כמו דגן ממש.

ויש אומרים שאפילו מצה הנעשית מתערובת קמח חטים עם קמח אורז אין אדם יוצא בה ידי חובתו אלא אם כן יש בה כזית חטים בכדי אכילת פרס ואם נעשית מקמח חטים עם שאר מיני קטניות או מקמח

אורז עם שאר מיני דגן אף על פי שיש בה כזית דגן בכדי אכילת פרס אינו יוצא בה ידי חובה שאף שטעם הכזית דגן הפך את הפרס להיות כמו דגן ממש מכל מקום עיסה זו לא היתה באה לידי חימוץ לעולם אלא אם כן היה רובה דגן וכל עיסה שאינה באה לידי חימוץ אין יוצאין בה ידי חובת מצה מה שאין כן כשנעשית מקמח חטים עם האורז שהחטים גוררין את האורז וגורמין לו לבוא לידי חימוץ.

ולענין הלכה יש לחוש לכתחלה לסברא אחרונה להחמיר בשל תורה אבל בשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה כי כן עיקר:

ח

חטים שאכלו מהם עכברים ונשארו בתוכן הרבה חטים נשוכין מאכילת העכבר שיש לחוש בהן שמא נתחמצו מחמת הרוק שבפי העכבר שהרוק מחמיץ כמו מים כמו שיתבאר בס' תס"ו אף על פי כן אין צריך לברור ולהסיר החטים הנשוכים מהחטים השלמים אלא טוחן הכל ביחד ועל ידי כן מתערב קמח הנשוכים בקמח השלמים ונתבטל בתוכו בס' קודם הפסח ושוב אינו חוזר וניער אף אם יאפה ממנה מצות בתוך הפסח כמו שנתבאר בס' תמ"ז ואין זה כמבטל איסור בידים כיון שאין כוונתו לטחון כדי לבטל אלא טוחן כדי לאכול ומאליו הוא מתבטל ואם אין בחטים השלמים ס' כנגד הנשוכין לא יטחנם עד שיברור מהם הנשוכים (העודפים על המתבטלין בס').

ואם לא ביררם וטחן הכל ביחד הרי זה מותר שקמח הנשוכין אינו אוסר את קמח השלמים בדיעבד לפי שהנשוכין עצמן אין בהם חשש גמור של חימוץ שהחטים הם קשים ואינם ממהרין להחמיץ ורחוק הדבר שיתחמצו מחמת מעט רוק שבפי העכבר אבל אם אכלו עכברים משעורים (או משיפון ושבולת שועל) ואין ס' בהשלמים כנגד הנשוכין ושכח וטחן הכל ביחד יש להחמיר ולבערם קודם הפסח (עיי' ס' תמ"ב) שהשעורים (ושבולת שועל ושיפון) הם רכים וממהרים להחמיץ ויש לחוש שמא נתחמצו במעט רוק שבפי העכבר:

ט

חטים שצמחו (שקורין אוי"ס גיוואקסין) והן חמץ גמור והרי הן מעורבין בתוך חטים כשרים אם יש בהכשרים ס' כנגדן מותר לטחון הכל ביחד ולאפות מהם מצות אפילו בתוך הפסח כמו שנתבאר.

ולפי דברי האומרים שקמח המעורב בקמח יש לתערובות זה דין תערובת יבש ביבש כמו שנתבאר סימן תמ"ז אסור לאפות בתוך הפסח לפי שקמח החמץ שנתבטל בקמח הכשר קודם הפסח הוא חוזר וניעור בפסח כדין יבש שנתערב ונתבטל ביבש קודם הפסח שהוא חוזר וניעור בפסח ואוסר התערובת כמו שנתבאר בסימן תמ"ז אבל כשאופה קודם הפסח הרי נעשה כל הקמח שבכל מצה ומצה חתיכה אחת ממש ע"י האפיה ולכך אינו חוזר וניער בפסח וכל בעל נפש יחמיר לעצמו לכתחלה לחוש לסברא זו ומפני כך נתפשט המנהג במדינות אלו לאפות כל המצות קודם הפסח לפי שרוב החטים יש בהם תערובות מעט מחטים שצמחו:

י

וכל זה כשיש ס' כנגדן אבל אם אין ס' כנגדן אין להם תקנה וצריך לבערם קודם הפסח ואם עבר עליהם הפסח ולא ביערן ימכרם לנכרי חוץ מדמי איסור שבהן כמו שנתבאר בס' תמ"ב ואין לו להוסיף עליהם

קודם הפסח עוד חטים כשרים ולטחון הכל ביחד כדי שיתבטל קמח החמץ בס' בקמח הכשר שאסור לבטל איסור לכתחלה:

יא

במה דברים אמורים בחטים שצמחו שאף שנתערב בחטים כשרים ניכרין הן בתוכן ולכך אינם מתבטלים בתוכם ברוב כדין יבש ביבש שהוא בטל ברוב בכל איסורי תורה וכן שעורין הנשוכין מאכילת עכבר ניכרין הם בתוך השלמים ולכך אינם מתבטלין בתוכם ברוב אבל דגן שנתחמץ ואין חימוצו ניכר כגון שנפלו עליו מים ונתבקע (עיין סימן תס"ז) ואח"כ נתייבש ואין בקוועו ניכר ונתערב בדגן כשר הרבה ממנו הרי נתבטל בתוכו ברוב וכיוצא בזה בשאר איסורין נעשה הכל היתר גמור ואין כאן איסור כלל לפיכך מותר להוסיף עליו עוד דגן כשר הרבה עד שיהיה ס' כנגדו ואז יטחון הכל ביחד כדי שיתבטל קמח החמץ בס' בקמח הכשר קודם הפסח ויהא מותר לאכול הכל בתוך הפסח ואין זה מבטל איסור בידים כמו שנתבאר בס' תמ"ב:

יב

ואפילו חטה אחת שנפלו עליה מים ונתבקעה ואח"כ נתייבשה ונפלה לתוך כרי גדול של חטים אם אינו רוצה לטחנם קודם הפסח אסור להשהותם כדין יבש ביבש שנתבטל קודם הפסח כמו שנתבאר בס' תמ"ב כיצד יעשה אם יש הפסד מרובה או שעת הדחק יסיר חטה אחת מהכרי ויאכלנה או ישליכנה לאיבוד קודם הפסח והשאר מותר לו אפילו לטחנם בתוך הפסח ולאכול לפי שיש כאן ב' ספיקות להקל שמא החטה שנאכלה או שנאבדה מן העולם היא היא החטה המחומצת שנתערבה בכרי ואם תמצי לומר שאותה [חטה] עדיין היא מעורבת בכרי מכל מקום כשאוכל בפסח מצה הנעשית מחטים שבכרי יש להסתפק על כל חתיכת מצה שהוא בולע שמא אין בחתיכה זו כלום מאותה חטה המחומצת ואין באכילה זו שום איסור כלל ונמצא שעל כל חתיכת מצה שהוא בולע יש בה ספק ספיקא להקל ולומר שאין באכילה זו איסור כלל והקילו חכמים בספק ספיקא כזה לפי שמן התורה כבר נתבטל האיסור ברוב יבש ביבש (ואף על פי שבספק ספיקא כזה בשאר איסורים שאינם מתבטלים ברוב מדברי סופרים כגון חתיכת בשר טריפה והיא חתיכה גדולה וחשובה הראויה להתכבד בה לפני האורחים שנתערבה בהרבה חתיכות בשר כשרה ונאבדה אחת מהחתיכות שאף שמותר לו לאכול השאר בזה אחר זה משום שיש בכל חתיכה שאוכל בו ב' ספיקות להקל מכל מקום אסור לו לאכול חתיכה חתיכה לבדה אלא צריך שיאכל שתים ביחד בבת אחת דהיינו שיקח מעט מהחתיכה אחת ומעט מהחתיכה אחרת ויבלעם ביחד בבת אחת כדי שבבליעה זו יהיה בה בודאי היתר ברור שאחת משתיהן היא בודאי היתר ברור שהרי לא נתערבה אלא חתיכה אחת של איסור אבל כשאינו בולע אלא מחתיכה אחת בלבד יש לחוש שמא בליעה ואכילה זו היא כולה מהאיסור בלבד ואין בה מההיתר ולא רצו חכמים לסמוך על ב' ספיקות להקל בזה כמו שנתבאר ביו"ד סי' ק"י אף על פי כן כאן אין צריך לאכול ב' חתיכות מצה ביחד לפי שאף בחתיכה אחת שהוא בולע יש בה בודאי גם מההיתר שהרי לא נתערב בכרי אלא חטה אחת מחומצת לפיכך אם נתערבו בכרי כל כך חטים מחומצות עד שבחתיכת מצה שהוא בולע אין בה פי שנים כנגד החטים המחומצות כדי שיהיה בחתיכה זו היתר ברור כל כך כמו החשש איסור (מטעם שנתבאר ביו"ד שם) אין לו לכרי זה תקנה אפילו להשהותו עד לאחר הפסח אלא על דרך שנתבאר בס' תמ"ב:

יג

ואפילו לא נתערבה אלא חטה אחת ונאכלה או נאבדה קודם הפסח צריך לזהר שלא יטחון כל הכרי ביחד בתוך הפסח שלא יתערב כל הקמח ביחד ויהיה כולו אסור מספק שמא נשארה חטה המחומצת בתוך הכרי ונטחנה עמו ונתערב קמחה ונבלל בקמח כל הכרי שעיקר כדברי האומרים שקמח בקמח מתערב ונבלל יפה ואין מעט קמח מקמח הכרי שלא יהיה בו משהו מקמח החטה המחומצת ואין כאן עוד ב' ספיקות להקל:

יד

אין אדם יוצא ידי חובתו אלא במצה ששמרה ישראל מחימוץ לשם הפסח שנאמר ושמרתם את המצות שישמרנה ישראל לשם מצות מצה ויש אומרים לשם מצות בערב תאכלו מצות ויש אומרים לשם מצות שבעת ימים תאכלו מצות דהיינו שאם שמרה לשם מצה שיאכלנה בז' ימי הפסח יוצא בה וכן עיקר:

טו

ומהו שימור זה האמור בתורה הוא כשרואה אותה קרובה לבא לידי חימוץ ישמרנה וישתדל בה שלא תחמיץ כגון מתחלת לישתה ואילך שכבר באו עליה מים והיא קרובה להחמיץ אם לא ימהר להתעסק בה בידים בלישתה ועריכתה ואפייתה צריך ישראל בן דעת להתעסק בעסקים הללו לשם מצה אבל לא נכרי ולא חרש שוטה וקטן כמו שיתבאר בס' ת"ס.

אבל קודם שבאו עליה מים דהיינו קודם הלישה אין צריך שישמור ישראל את הדגן או את הקמח שלא יבא עליהם מים אלא כל דגן שבא לפנינו ואין אנו רואין שום חשש חימוץ מותר לטוחנו לפסח וכן כל קמח הבא לפנינו ואין אנו רואין בו שום חשש חימוץ מותר ללוש ממנו אפילו מצת מצוה ואין חוששין שמא קמח זה בא מתבואה שנפלה מים עליה ונתחמצה כי אין מחזיקין איסור מספק כמו שיתבאר בס' ת"ס:

טז

וכל זה מעיקר הדין אבל כבר נהגו כל ישראל לשמור החטים של מצת מצוה משעת טחינה ואילך לפי שאז הם קרובים לבא לידי חימוץ שהרי מקרבין אותן אל המים כשמביאין אותן לבית הרחיים של מים לטחון וגם כשטוחנין ברחיים של יד רגילות הוא בשאר ימות השנה לרחוץ החטים קודם טחינתן והן קרובין לבא לידי חימוץ לפיכך צריך שישמור ישראל ישמרם מחימוץ בשעת הטחינה אבל הטחינה עצמה מותרת אפילו על ידי נכרי כגון ברחיים של יד רק שישמור בן דעת יעמוד על גביו מתחלת הטחינה עד סופה אבל לא חרש שוטה וקטן והוא הדין כשטוחנין ברחיים של מים לא ישמור שם חרש שוטה וקטן אלא ישראל גדול שהגיע לכלל המצות:

יז

ואם הוא שעת הדחק שאי אפשר למצוא חטים לשמרם משעת הטחינה ואילך מעמידין על עיקר הדין ומותר ליקח קמח מן השוק אפילו למצת מצוה ואין חוששין שמא קמח זה בא מתבואה שנפלו עליה מים כמו שנתבאר למעלה.

ומכל מקום במקומות שנוהגין לרחוץ החטים קודם הטחינה ושוהין אותן במים איזה זמן אסור לקנות קמח מן השוק אפילו בשעת הדחק שכל דגן שנפלו עליו מים ושהו עליו כשיעור מיל הוא בא לידי חימוץ כמו שיתבאר בס' תס"ז:

יה

במה דברים אמורים כשידוע לנו שמקצת המוכרי קמח שבעיר דרכם לרחוץ החטים תמיד קודם הטחינה ואף על פי שרובם אינן רוחצים מכל מקום כיון שאין אנו מכירים אותם שאינן רוחצין אסור לנו לילך אצלם לבתייהם וליקח מהם קמח כיון שהמוכרים הם קבועים בעיר כל אחד ואחד בביתו וכל הקבוע כמחצה על מחצה וכן אסור לילך אצלם למקום שהן קבועין בשוק למכור שם אבל אם אין ידוע לנו בודאי שמקצת מוכרי הקמח רגילין לרחוץ תמיד החטים אין זה נקרא איסור קבוע כיון שאינו איסור ברור ולפיכך הולכין אחר רוב מוכרי קמח שאינן רוחצין ומותר אפילו לילך לבתייהם ליקח מהם ומכל מקום לא יקח מן הנחתומים שבודאי דרכם לרחוץ החטים אבל קמח של שאר ד' מיני דגן מותר ליקח מהם שאין דרכם לרחוץ אותם.

וכן מותר ליקח אפילו קמח חטים מן בני הכפרים המביאים בכל יום קמח מן הכפרים לפי שאין דרכם לרחוץ החטים ואף אם ידוע לנו שמקצתם רוחצים החטים הרי פירשו ממקום קביעותם והולכין אחר הרוב שאינן רוחצין וכן אפילו אחד ממוכרי קמח שבעיר שהביא קמח לבית הישראל מותר ליקח ממנו אם ידוע לנו שרוב המוכרים שבעיר אינן רוחצים החטים דכיון שפירש ממקום קביעותו אנו תולין לומר שהוא מן הרוב שאינן רוחצים.

ומכל מקום אם מוכר סולת נקיה אסור ליקח אותה ממנו שבודאי נבללו החטים במים להסיר קליפתן לעשות מהן סולת:

יט

וכל זה בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק ישראל קדושים ונוהגין להחמיר אפילו במצות של כל ימי הפסח לשמור אותם משעת טחינה ואילך ולא ליקח קמח מן השוק אפילו בדרך המותר בשעת הדחק.

אבל החטים של מצת מצוה טוב להחמיר אם אפשר לשמרם משעת קצירה ואילך שלא יפלו עליהם מים לפי שיש אומרים שמדברי סופרים אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח אלא במצה ששמרה ישראל מחימוץ מתחילת שעה שהיתה ראויה לבא לידי חימוץ דהיינו מיד בתלישת השבלים מהמחובר שאז אם היו נופלים עליהם מים היו מחמיצין (אבל בעודם במחובר אינם באים לידי חימוץ אם הם צריכים לקרקע כמו שנתבאר בס' תס"ז):

כ

מותר ללתות את החטים דהיינו שבוללין אותן במים קודם הטחינה לפי שכל זמן שבוללין אותן ועוסקין בהם בידים אינם באים לידי חימוץ שהחטים הם קשים ואינם ממהרים להחמיץ ומיד אחר גמר הלתינה צריך לטחנם שלא יהיה להם שהות להחמיץ אבל אסור ללתות את השעורים ושבולת שועל ושיפון שהם רכים וממהרים להחמיץ ויש לחוש שמא יבואו לידי חימוץ בשעת הלתינה:

כא

וכל זה מדינא דגמרא אבל הגאונים אסרו כל לתיתה אפילו של חטים לפי שאין אנו בקיאים ללתות יפה שלא יבואו לידי חימוץ בשעת הלתיתה ועוד שמא ישהו מעט אחר גמר הלתיתה קודם הטחינה ויבואו לידי חימוץ ומכל מקום לא אסרו אלא באכילה אבל מותר להשהות החטים הלתותים רק שיזהר לטחנם מיד אחר הלתיתה אבל אם לא טחנם מיד אלא שהו בלחלוח המים שעליהם כדי הילוך מיל אסור להשהותם כמו שיתבאר בס' תס"ז עיין שם:

כב

במקומות שדרך הטוחנים לרחוץ החטים קודם הטחינה יש להזהיר להמון עם שלא יקחו חטים מבעל הרחיים לפי שהוא לוקח מדות חטים מכל חטים הנתחנים אצלו כל השנה ומוכרו לאחרים:

כג

שקים שנותנים בהם קמח כל השנה אם רוצה ליתן בהם קמח של פסח לא די להם בכיבוס בצונן אלא צריכין כיבוס בחמין עם אפר וחביטה (פירוש הכאות שהכובס מכה על הבגדים בשעת כביסתן) לפי שהקמח הדבוק בשק נעשה בצק ע"י מים צוננן ומתדבק יותר בשק ואינו נפרד ממנו ואפילו יכבסנו כמה פעמים בצונן עד שיכבסנו בחמין עם אפר וחביטה וכן מפה שהיתה מונחת על שק של קמח אפילו של פסח אם רוצה לאכול עליה בפסח לא די לה בניעור ולא בכיבוס בצונן אלא צריך לכבסה בחמין עם אפר וחביטה:

כד

וקודם הכיבוס צריך להתיר כל התפירות שבקצוות השקים וכן התפירות שבאימרא שעל שפתו ואם הם מטולאים צריך להתיר כל התפירות שבטלאים קודם הכיבוס שהקמח שבתוך התפירות אינו יוצא על ידי כיבוס ואפילו שקים חדשים שנתן בהם פעם אחת קמח של פסח אם רוצה לכבסם צריך להתיר כל התפירות שבהם קודם הכיבוס ומכל מקום בדיעבד אפילו שקים ישנים שלא התיר התפירות שבהם קודם הכיבוס ונתן בהם קמח של פסח יש להתיר הקמח לפסח:

כה

וכל זה מעיקר הדין אבל מצוה מן המובחר למי שאפשר לו שיקנה לו שקים חדשים לפסח כי רחוק הדבר שלא יהיה משהו בצק דבוק באחד מנקבי השק אחר הכיבוס:

כו

צריך למהר לטחון החטים יום או יומים קודם הלישה דהיינו שאם אפשר לו יראה שיהא שהות ב' ימים בין הטחינה להלישה ואם אי אפשר לו שיהיה ביניהם שהות ב' ימים ישתדל שיהיה שהות ביניהם יום אחד מעת לעת ולפחות תהא מפסקת ביניהם לינת לילה שהלילה מקרר את הקמח שהיה רותח בשעת הטחינה אבל בו ביום שנטחן עדיין הוא רותח ואם ילוש אותו בו ביום הרי הוא מחמם את המים ועל ידי כן העיסה נוחה להחמיץ ואפילו נטחן בערב פסח אסור ללוש אותו בו ביום ומכל מקום אם עבר ולש אותו

בו ביום שנטחן אין לאסור העיסה לפסח וישמרנה היטב מחימוץ דהיינו שיעסוק בה בזריזות יותר משאר עיסות:

כז

כשמוליכין השקים שיש בהן קמח מן הרחיים או משאר מקום אסור להניחם על גבי סוס או חמור שאין עליו אוכף או עור עב תחת השקים לפי שהקמח מתחמם בגוף הבהמה כשמונח על גבה ממש ועל ידי כן הוא ממחר להחמיץ בשעת הלישה ועוד שרגילות הבהמות הוא להזיע תחת כובד המשא ויש להסתפק שמא זיעת הבהמה היא מחמצת כמו מים ומכל מקום אם עבר ונתן השקים על גבי גוף הבהמה ממש אין לאסור הקמח לפסח לפי שהדעת נוטה שזיעת הבהמה היא דומה לזיעת אדם שאינה מחמצת כמו שיתבאר בסי' תס"ו ומכל מקום צריך שיהיה שהות יום או יומים בין הולכה זו להלישה לקרר את הקמח שנתחמם מגוף הבהמה:

כח

יש לזיהר לכתחלה במקום שאפשר שלא להניח הרבה שקים עם קמח זה ע"ג זה שלא יתחמם הקמח שבשקים התחתונים מחמת כובד משא שקים העליונים שעליהם ואם עבר והניחם ימתין יום או יומים קודם הלישה כמו שנתבאר וכן טוב לזיהר לכתחלה שלא לישוב על שק שיש בו קמח של פסח שלא יתחמם הקמח מחמת כובד ישיבתו:

כט

נהגו כל ישראל לנקר הרחיים קודם שיטחנו בהם קמח של פסח לפי שלפעמים טחנו בהם תבואה לתותה לסולת וכל שכן במדינות אלו שכל השנה טוחנין בהם שעורים חמוצים (שקורין מאל"ץ) בעודם לחים קצת ונדבקים מאוד ברחיים:

ל

ונוהגין שקמח הראשון שנטחן ברחיים לאחר שנקרו אותם אין אוכלין אותו בפסח (שחוששין שמא לא נקרו אותם היטב ונשאר דבוק בהם מעט קמח חמץ ונתערב ממנו לתוך קמח זה הראשון לפיכך) מצניעין אותו עד לאחר הפסח או אוכלין אותו קודם הפסח ועכשיו שנהגו לכסות (סביב) הרחיים בבגד פשתן אחר הניקור יש להתיר גם הקמח הראשון לפסח:

לא

וכל זה כשטוחן בתוך ל' יום שלפני הפסח אבל כשטוחן קודם ל' יום יש להתיר לטחון בלי ניקור הרחיים שהרי מעיקר הדין לא היה צריך לנקרם אף בתוך ל' יום שאף אם יתערב מעט חמץ לתוך הקמח של פסח הרי הוא מתבטל בתוכו בס' קודם הפסח ואינו חוזר וניער בפסח לדברי הכל אם אופה ממנו המצות קודם הפסח כמו שנתבאר למעלה אלא שנהגו להחמיר ולנקרם וקודם ל' יום לא חל עליו חובת מנהג זה כמו שלא חל עדיין כל תקנות חכמים שתקנו בגלל הפסח כמו שנתבאר בסי' תל"ן] ואף בתוך ל' יום אם הוא שעת הדחק שאי אפשר בקל לנקר הרחיים וגם אי אפשר להמתין עד שיהיה אפשר לנקרם כי הוא סמוך

לפסח מעמידין על עיקר הדין ומותר לטחון בלי ניקור הרחיים אם טוחן קודם הפסח ומכל מקום טוב ליזהר לאפות כל המצות קודם הפסח מטעם שנתבאר למעלה:

לב

צריך ליזהר שלא יטחנו (קודם) [קמח] לפסח בבית הרחיים בשעה שטוחנין בו תבואה לתותה אף על פי שטוחנין אותה ברחיים אחרת רחוק מהרחיים שרוצים לטחון בהם קמח לפסח מכל מקום האבק שלה פורח ומתערב בקמח של פסח כיון ששניהם בבית אחד במה דברים אמורים כשידוע לנו שאותה תבואה היא לתותה אבל אם אין הדבר ידוע בבירור נהגו להקל אם טוחן קודם הפסח שהרי אף אם אותה תבואה היא לתותה ונתערב האבק שלה בקמח של פסח אין איסור בדיעבד שהרי נתבטל בס' קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח:

לג

אנשי מעשה המדקדקים במצות רגילין לילך בעצמם אל מקום הרחיים לראות הם בעצמם טחינת קמחיהם שכן הוא בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו וכך היו נוהגין גדולי חכמי הגמרא:

תנד – באיזו מצה אינו יוצא ידי חובתו ובו טו סעיפים:

א

אין אדם יוצא ידי חובתו בפסח לא בפת של סובין (פירוש קליפה הנושרת מן החטה בשעת כתישתה) ולא בפת של מורסן (פי' קליפה דקה הנשארת בנפה אחר יציאת הקמח מתוכה) לפי שאינן קרויים לחם לענין חלה (כמו שנתבאר ביו"ד סימן שכ"ד) והתורה אמרה שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם וגו' ולהלן הוא אומר והיה באכלכם מלחם הארץ וגו' ומפי השמועה למדו לחם לחם לגזירה שוה שאין אדם יוצא ידי חובתו בפסח אלא בפת הקרוי לחם לענין חלה:

ב

אבל מותר ללוש את הקמח עם הסובין והמורסן שבו ויוצא בו ידי חובתו שהרי עיסה זו חייבת בחלה אם יש בה כשיעור חיוב חלה דהיינו עשרון אבל אם הפריש את הסובין או את המורסן מן הקמח וחזר ועירבו בתוכו ולש ממנו עיסה כיון שעיסה זו אינה חייבת בחלה אלא אם כן יש בה כשיעור חלה לבד מן הסובין או המורסן אינו יוצא ידי חובת מצה אלא אם כן אכל כזית לבד מן הסובין או מן המורסן דהיינו שאין הסובין או המורסן מצטרפין לכזית מצה כמו שאינן מצטרפין לעשרון לענין חלה:

ג

מתוך שהוצרכו חכמים לומר שאין יוצאין בפת סובין לפי שאינה קרויה לחם מכאן אתה למד שהסובין יכולין לבוא לידי חימוץ כשיבואו במים שהרי אין יוצאין אלא בפת שיכול לבוא לידי חימוץ במה דברים אמורים בסובין שהוא קליפה מהחטה עצמה אבל קליפה מקש שקורין שפרייא"ר אינו בא לידי חימוץ:

ד

יוצא אדם ידי חובתו במצה העשויה מסולת נקיה אפילו היא יפה כמצתו של שלמה אף על פי שהכתוב קראו לחם עוני הרי כבר רבתה התורה מצת מצת הרבה פעמים לרבות אפילו כמצתו של שלמה א"כ מה תלמוד לומר לחם עוני פרט למצה שנעשית עשירה בידי אדם כגון שעירב בה יין או שמן או דבש או שאר כל המשקין כמו שיתבאר בסימן תס"ב:

ה

וכן אם עשאה גלוסקא גדולה כמו ששית האיפה והיא נקראת אשישה והוא דרך חשיבות וגדולה הרי זו מצה עשירה ואינו יוצא בה לפיכך טוב ליהרר שלא לעשות המצה של מצוה רחבה יותר מדאי שלא תהא נראה כעין אשישה:

ו

וכן אם חלט הקמח ברותחין קודם הלישה ואח"כ לש אותו ועשה ממנו עיסה שבלילתו עבה ואפאה בתנור כמו שאר פת אינו יוצא בה דכיון שחלטה ברותחין הרי זו מצה עשירה (שכן דרך העשירים לחלוט הקמח כדי ללבנו) אבל אם לאחר שנחלט הקמח עשה ממנו עיסה שבלילתה רכה ואפאה בתנור יוצא בה הואיל ובלילתה רכה אין זו מצה עשירה.

וכל זה במצה של מצוה אבל שאר המצות בין שבלילתן רכה ובין שבלילתן עבה לאחר שנחלט הקמח ברותחין אין בכך כלום ואין כאן חשש חימוץ לומר שמא כבר נתחמץ הקמח כשהיה בתוך הרותחין קודם שהתחיל לעסוק בה בידיים בלישה ועריכה לפי שרתחת הרותחין ממהרת לבשל את הקמח קודם וכיון שנתבשל שוב אינה באה לידי חימוץ לעולם אף לאחר שנחו הרותחין מרתחתם כמו שדבר האפוי אינו בא לידי חימוץ לעולם כמו שיתבאר בס' תס"ג:

ז

וכל זה מדינא דגמרא אבל הגאונים אסרו לנו כל מין חליטה ברותחין לפי שאין אנו בקיאים בחליטת הרותחין ויש לחוש שמא לא ירתיח את המים יפה יפה.

ואם נפלה חתיכת עיסה של מצה לתוך הרותחין שבקדירה אף על פי שהוציאה מיד הרי כל מה שבקדירה אסור באכילה אבל מותר בהנאה או להשהות עד לאחר הפסח אם יש שם ס' כנגד העיסה שאין אנו מחמירין כל כך בחליטה לאסור במשהו אפילו בהנאה או להשהותו ודי שאוסרין באכילה:

ח

עיסה שעושים בשביל הכלבים של הרועים אם נתכוין בעשייתה גם בשביל אכילת אדם כגון שהיה בדעתו שגם הרועים יאכלו ממנה כשירצו יוצאין בה בפסח אם נשמרה מחימוץ אפילו הוא פת קיבר אבל אם לא עשאה אלא בשביל הכלבים בלבד שלא היה בדעתו שיאכלו הרועים ממנה אין יוצאין בה ואפילו נעשית מסולת נקיה והרי היא ראויה לאכילת כל אדם והיא חייבת בחלה מכל מקום הרי לא נשמרה מחימוץ לשם מצת מצוה אלא לשם הכלבים.

ויש אומרים שאם אינה ראויה לאכילת הרועים כגון שעירב בה מורסן הרבה אפילו אם היה בדעתו שגם הרועים יאכלו ממנה בטלה דעתו אצל כל אדם ואין יוצאין בה אפילו אכל הרבה ממנה בענין שאכל כזית לבד מן המורסן שבה דכיון שאינה ראויה לאכילת הרועים אינה קרויה לחם כלל ופטורה מן החלה וכן עיקר:

ט

אין אדם יוצא ידי חובתו אלא במצה שלו שנאמר כאן לחם ונאמר להלן בחלה והיה באכלכם מלחם הארץ וגו' מה להלן אין אדם חייב להפריש חלה אלא כשמגלגל עיסה שלו אבל לא של חבירו אף כאן אינו יוצא ידי חובתו אלא בשלו אבל לא בשל חבירו אלא אם כן נתנו לו במתנה שאז נעשה שלו ממש אבל אם (אכל מצה של חבירו שלא מדעתו ואין צריך לומר אם) גזלה מחבירו ואכלה לא יצא שהרי אם בא הנגזל לתבוע אותו ממנו חייב להחזירה לו ואינו יכול לפטור את עצמו בדמים בעל כרחו של הנגזל נמצאת שאינה שלו:

י

במה דברים אמורים כשגזל מצה אבל אם גזל קמח ועשאה מצה ואכלה יצא שהרי אם בא הנגזל לתבוע את המצה אינו חייב ליתנה לו אלא משלם לו דמי קמחו ונפטר ממנו ואע"פ שהמצה נעשית מקמחו מכל מקום כבר קנה הגזלן את הגזילה על ידי שינוי מעשה שעשה בה דהיינו שעשה מקמח פת ועל ידי כן נעשית כשלו ממש ודמים בלבד הוא שחייב להנגזל לפיכך יוצא בו ידי חובתו.

ומכל מקום (לכתחלה אין לו לצאת בו ידי חובתו מטעם שנתבאר בסימן י"א ואם אין לו מצה אחרת על כל פנים) לא יברך עליו אפילו גזל קמח או חטים מנכרי דכיון שעל ידי עבירה באה לידו מצוה זו אין זה מברך אלא מנאץ (שנראה כמברך על עבירה שנזדמנה לידו).

במה דברים אמורים בגזלן עצמו אבל אם נתן מצה זו לאחרים מותרים לברך עליה שהרי לא ע"י עבירה באה מצוה זו לידם (ש) כיון שכבר קנאה הגזלן בשינוי קודם שנתנה להם:

יא

אבל אם גזל מצה ונתנה לאחרים אינן יוצאין בה אלא אם כן נתייאש ממנה הנגזל קודם שנתנה להם הגזלן שאז נקנית היא להם ביאוש ושינוי רשות (פירוש מרשות הגזלן לרשותם) ומותרים הם אז לברך עליה שהרי לא ע"י עבירה באה מצוה זו לידם שכבר נתייאש הנגזל ממנה קודם שבאה לידם.

ואם לאחר שנתנה הגזלן להם במתנה גמורה החזירו אותה לו ונתנו לו במתנה גמורה מותר לו לצאת בה ידי חובתו ולברך עליה שעכשיו אין המצוה באה לידו בעבירה:

יב

מי שהוציא מצה מרשות היחיד לרשות הרבים או מרשות הרבים לרשות היחיד בליל ט"ו שחל להיות בשבת מותר לו לצאת בה ידי חובתו ולברך עליה ואין זו מצוה הבאה בעבירה כיון שהיתה שלו קודם שהוציאה או הכניסה נמצא שלא באה מצוה זו לידו ע"י עבירה אלא שהוא עושה בה עבירה אבל היא לא נעשית בעבירה ולא באה לידו על ידי עבירה שעשה הוא:

יג

כשהרבה בני אדם אופין מצת של מצוה בתנור אחד טוב שיאמר כל אחד מהם כל מי שהגיע מצתי לידו הרי היא נתונה לו במתנה לפי שיש לחוש שמא יתחלפו מצת של זה לזה ואין אדם יוצא אלא במצה שלו וכן טוב לומר בשעת הטחינה כשטוחנין הרבה ביחד שלפעמים מתחלף הקמח ונמצא מברך שלא כדת:

יד

אם שאל מצה מחבירו יוצא בה ידי חובתו לכתחלה שהרי לא השאילה לו על מנת שיחזירנה לו אלא על מנת שיאכלנה ויחזיר לו מצה אחרת ונמצא מצה זו היא שלו ממש לכל דבר (עיין סי' תס"א):

טו

כשם שאין אדם יוצא במצה שאינו שלו כך אין אדם יוצא במרור שאינו שלו שנאמר על מצות ומרורים וגו' הוקשו זה לזה לכל הלכותיהם וגם עכשיו בזמן הזה שמצות אכילת מרור אינה אלא מדברי סופרים כמו שיתבאר בס' תע"ה מכל מקום כל מה שתקנו חכמים תיקנו כעין של תורה:

תנה – דין מים שלשין בהם המצה ובו לד סעיפים:

א

המצה שאדם אוכל כל ימי הפסח אין לשין אותה אלא במים צוננין אבל לא בפושרין דהיינו כחמימות הרוק לפי שבקל תוכל לבוא לידי חימוץ כשאין המים צוננין אם לא יתעסקו בזריזות יתירה מאוד ואין אנו בחזקת זריזין כל כך לפיכך אסרו לנו חכמים ללוש בפושרין ואין צריך לומר בחמין (אבל ברותחין היה מותר מעיקר הדין אלא שהגאונים החמירו ואסרו כמו שנתבאר בס' תנ"ד):

ב

ואפילו במים צוננין אסרו חכמים ללוש בהם בו ביום שנשאבו מהנהר או מהמעין אלא צריך להלינם קודם שילוש בהם וטעם לינה זו יש אומרים לפי שימי ניסן עדיין מימות החורף הן שהמעיינות הן רותחין מעט לפיכך צריך לצננם לילה אחד לאחר שנתלשו ממקום רתיחתן דהיינו לאחר שנשאבו מהמעין. ומי הנהרות שאינן נמשכין ממעיינות צריכין גם כן צינון לילה אחד לפי שהכה עליהם חום השמש ביום ונתחממו מעט:

ג

ולכתחלה יש לזהר לשאבן קודם כניסת תחלת הלילה כדי שיעבור עליהם צינון כל הלילה לאחר שנתלשו ממקום רתיחתן ובדיעבד שעבר ושאבן לאחר כניסת תחלת הלילה מותר ללוש בהם לכתחלה למחר לאחר שיאיר היום אם שאבן קודם חצי הלילה לפי שעיקר צינון הלילה הוא מחצות עד עמוד השחר שבכל שישה שעות הללו מנשבת רוח צפונית.

אבל קודם עמוד השחר אסור ללוש בהן אפילו שאבן אתמול קודם עמוד השחר שצריך שיעברו עליהם לאחר שנתלשו ממקום רתיחתן כל ששה שעות שמחצות הלילה עד עמוד השחר רצופין אבל כשרוצה ללוש בהן למחר לאחר שיעלה עמוד השחר רשאי לשאבן היום בכל שעה שירצה מהיום שהרי יצטננו כל הלילה ומכל מקום עיקר הצינון הוא בלילה שאין שם חום השמש אבל ביום אף לאחר שנתלשו ממקום רתיחתן אינם מצטננים כלל שחום השמש מחממן:

ד

אבל יש אומרים שטעם לינה זו לפי שבלילה כל מי מעיינות ונהרות הן רותחין מעט שהחמה מחממתן תחת הקרקע תדע שבעלות השחר אתה רואה עשן על הנהרות לפיכך כשרוצה ללוש בהן צריך שכל הלילה יהיו תלושין ממקום רתיחתן דהיינו שישאבם תחלת הלילה ממש ואם שאבן לאחר תחלת הלילה אסור ללוש בהן שכבר נתחממו בתחלת הלילה אבל המים שנשאבו בתחלת הלילה ממש אף שכבר נתחממו בליל אתמול מכל מקום כבר נצטננו מחימום זה כשהיו מחוברין במעיין יום תמים שהמעיינות הן צוננים ביום לפי שהחמה גבוהה מהן והקרקע שתחתיהן צוננת ומצננתן:

ה

ולפי טעם זה אין לשאוב המים ללישת המצות אלא בבין השמשות בלבד שקודם בין השמשות עדיין לא נצטננו המים מרתיחתן שהיו רותחין בלילה העבר שהרי לא עבר יום תמים מסוף לילה העבר ואחר בין השמשות יש לחוש שמא כבר הוא אחר תחלת הלילה (שאינ הכל בקיאין לצמצם תחלת הלילה ממש) וכבר נתחממו המים מעט ואין להם תקנה ללוש בהם אפילו לאחר כמה לילות שאין צינן מועיל למים לפי סברא זו אלא אם כן נצטננו במחובר לקרקע יום תמים ואין הלינה מוספת להם עוד צינן (ומה שהזכירו חכמים לינה הוא כדי ללמדנו שהלינה במחובר לקרקע היא הגורמת האיסור שבלילה המעיינות הן רותחין אבל לא ביום וממילא נשמע שצריך לשאבם בבין השמשות כדי שיעברו עליהם י"ב שעות של יום תמים במחובר לקרקע שיצטננו מרתיחתן שהיו רותחין י"ב שעות של לילה העבר):

ו

ולענין פסק הלכה לכתחלה יש להחמיר כחומר ב' הסברות דהיינו שישאבן בבין השמשות ולא ילוש בהן עד לאחר שיאיר היום למחר ואם אינו יודע לכוין לשאוב בבין השמשות ממש יקדים מעט לשאוב בשעה שברי לו שעדיין לא עבר כל אורך בין השמשות (ושיעור אורך בין השמשות עיין בס"א רס"א) ואין לחוש לו שמא עדיין הוא יום גדול שהרי לפי סברא הראשונה מותר לשאוב לכתחלה בעוד היום גדול אבל אם הוא חושש שמא כבר עבר כל בין השמשות וכבר הוא אחר התחלת הלילה לא ישאב עוד שהרי אף לפי סברא הראשונה צריך לשאוב לכתחלה בהתחלת הלילה ממש ובדיעבד שעבר ושאבן בעוד היום גדול יש לסמוך על סברא הראשונה ומותר ללוש בהן למחר לאחר שהאיר היום וכן אם עבר ושאבן לאחר תחלת הלילה מותר ללוש בהם למחר אם נשאבו קודם חצות הלילה ומכל מקום יש להמתין מללוש בהם עד שיעברו עליהם י"ב שעות מעת שנשאבו לפי שיש אומרים שאין המים מצטננים מרתיחתן שהיו רותחין בימות הגשמים עד שיעברו עליהם י"ב שעות מעת שנתלשו ממקום רתיחתן:

ז

יש לזיזהר לכתחלה כשמלינים המים שלא ילינם בתוך בית החורף ולא בחדר אחר אלא במקום מגולה כדי שיצטננו באויר העולם ואם אויר העולם הוא חם לא ילינם באויר אלא במרתף שהמרתף הוא קר בזמן החום (ואם אין לו מרתף יניחם בתוך הבית) ואם אויר העולם הוא קר לא יניחם במרתף שהוא חם בזמן הקור אלא ילינם באויר:

ח

וכשמלינם באויר צריך לזיזהר להכניסם תחת התקרה או לתוך חדר מקורה קודם זריחת השמש שלא יתחממו בחום השמש ואף ביום המעונן עובר חום השמש דרך העבים ומחמם המים ואפילו הם מכוסים אין הכיסוי מגין עליהם אם ישתהו הרבה בחמה לפיכך יותר טוב להלינם תחת התקרה שמא ישכח להכניסם קודם שיזרח השמש ומכל מקום אם הלינם באויר ולא הכניסם קודם זריחת השמש מותר ללוש בהם אפילו זרחה השמש עליהם אם לא נשתהו שם עד כדי שיוחמו המים בחום השמש אלא מצאן צוננים:

ט

כשמוליך המים ביום תחת אויר הרקיע כגון שמוליכן מן המרתף לבית הלישה יש לזיזהר לכסותן במפה אם הוא יום המעונן או שמוליכן במקום זריחת השמש שלא יתחממו מעט בחום השמש ואם מוליכן בכלי זכוכית אין מועיל מה שמכסה במפה על גביהם כי חום השמש עובר דרך דפנות הכלי (וצריך לכסות המפה על הדפנות שכנגד זריחת השמש ואם הוא יום המעונן צריך לכסות על כל הדפנות).

אבל כשמוליך המים בלילה או בבין השמשות כגון בשעת שאיבתן מהנהר או מהמעייין שמוליכן משם לביתו דרך אויר הרקיע אין צריך לכסותו כלל שהרי כבר שקעה החמה ולא יתחממו עוד אלא שנהגו לכסותן שלא יפול לתוכם שום דבר חימוץ.

ומטעם זה נוהגין לסנן המים בשעת השאיבה בבגד לבן ונקי:

י

מותר לשאוב מים בבין השמשות אחד לצורך ימים הרבה ואף שבכל יום אויר העולם הוא חם מחום השמש אף על פי כן אין המים שבתוך הכלי מתחממין כיון שהם בתוך הבית שאין חום השמש מכה עליהם ומכל מקום בכל לילה יניחם באויר תחת התקרה ואם אויר העולם הוא חם יניחם במרתף בין ביום בין בלילה עד הלישה:

יא

הנוהגים לאפות מצה של מצוה בליל ט"ו מטעם שיתבאר בסי' תנ"ח אם חל ט"ו באחד בשבת צריכים הם לשאוב המים ביום ה' סמוך לחשיכה בבין השמשות של ליל ששי שאי אפשר להם לשאוב בבין השמשות של ליל שבת אפילו מבאר שבחצר לפי שאסור להכין משבת ליום טוב אפילו בדבר שאין בו מלאכה אסורה כמו שנתבאר בסי' תי"ו ובין השמשות ספק שבת הוא:

יב

ואם שכח ולא שאב בבין השמשות של ליל ו' ישאב ביום ו' סמוך לחשיכה קודם בין השמשות מעט שיש לסמוך על האומרים שמותר לשאוב המים אפילו בעוד היום גדול.

ואם שכח ולא שאבו קודם בין השמשות ונזכר בבין השמשות ישאב ע"י נכרי (אפילו אין בור בחצירו וצריך להוליכן דרך רשות הרבים שאמירה לנכרי היא שבות ובבין השמשות לא גזרו על שבות במקום מצוה כמו שנתבאר בסי' רס"א) ואף שלכתחלה אין לשאוב המים של מצות מצוה ע"י נכרי כמו שיתבאר מכל מקום כאן שאי אפשר בענין אחר הרי זה כדיעבד:

יג

ואם יש לו בביתו מים שאובים מבעוד יום אף שלא נשאבו לשם מצוה יקח אותם ללוש בהם ולא יאמר לנכרי שישאב לו עוד מים אחרים בבין השמשות אם צריך להוליכן דרך רשות הרבים שהעיקר כהאומרים שאף המים שנשאבו מבעוד יום כשרים ללוש בהם לכתחלה וא"כ אין כאן מצוה כלל לשאוב עוד מים:

יד

אבל אם אין צריך להוליכן אלא דרך כרמלית יאמר לנכרי שישאב לו מים ויביאם בין השמשות ואל יקח המים שבביתו שנשאבו מבעוד יום ואין צריך לומר אם יש לו בור בחצירו שיאמר לנכרי לשאוב לו בבין השמשות שאיסור הטלטול בכרמלית וכן איסור הכנה משבת ליום טוב בדבר שאין בו מלאכה אינה אלא שבות מדברי סופרים וכשאומר לנכרי לעשות הרי הוא שבות דשבות ולא גזרו עליו בבין השמשות אף שלא לצורך מצוה כמו שנתבאר בסי' שמ"ט ואם שכח בבין השמשות ולא אמר לנכרי לשאוב לו מים יקח המים שאובים שבביתו שנשאבו מבעוד יום אף שלא נשאבו לשם מצוה כיון שאי אפשר בענין אחר:

טו

מי שיש לו בביתו מים שאובין ששאבן ללישת המצה ונפלה התקופה בלילה או ביום או שמת אחד בשכונתו שצריך לשפוך כל המים שבשכונה מפני חשש סכנה אף על פי כן אין צריך לשפוך מים הללו שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע ואם רוצה להחמיר ולשפכם הרשות בידו ונכון לעשות כן אם אפשר לו בקל למצוא מים אחרים שלנו או שאפשר לו בקל ללוש ביום אחר במים אחרים שישאב בבין השמשות שלפניו:

טז

במה דברים אמורים במים ששאבן ללישת המצה שאינה של מצוה שהיא קרובה לדבר הרשות שהרשות בידו שלא לאכול מצה כל ימי הפסח לפיכך רשאי להחמיר על עצמו ולשפכם אבל המים שנשאבו ללישת המצות של מצוה אף אם אפשר לו למצוא מים אחרים ומחמיר על עצמו ושופכן לא טוב הוא עושה שנראה כמזלזל במאמר הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע.

ומכל מקום לכתחלה קודם שהתקופה נופלת לא יסמוך על זה וישים לתוכו ברזל וטוב ליזהר שיהא הברזל נקי כעין מחט וכיוצא בה שלא יהא (מאומה פירוד חמץ משהו) דבוק בברזל ויפרר ממנו לתוך המים:

יז

וטוב ליזהר שלא להשהות הברזל בתוך המים אלא יוציאנו מיד לאחר שנפלה התקופה שהברזל מחמם מעט את המים וכן טוב ליזהר לקשור הברזל בחוט או במשיחה וראש השני של החוט יהיה חוץ למים כדי שיוכל לאחוז בו להוציא הברזל מן המים ולא יצטרך להכניס ידו לתוך המים להוציאו משם שהיד מחממת מעט את המים:

יח

יש ליזהר לכתחלה שלא לשאוב המים ללישת המצת של מצוה על ידי נכרי (ולא ע"י חרש שוטה וקטן) לפי שמכשירי המצוה הן כמצוה והלישה של מצת מצוה אינה כשירה כי אם על ידי ישראל (גדול בן דעת) שישמור אותה מחימוץ לשם מצוה ואף ללישת שאר המצות טוב שישאב ישראל אם אפשר:

יט

נוהגים שלא לשאוב המים בכלי חרס אלא אם כן הם חדשים אבל לא בישנים אפילו הם של פסח העבר אלא אם כן הם מצופים (עיין בסימן תנ"א) שכלי חרס ישנים שאינן מצופין אינן הידור למצוה כמ"ש בסי' תרע"ג ואין לשנות המנהג אבל בשאר כל הכלים אפילו של עץ אין להקפיד בהם אם הם ישנים.

ובלבד שלא נשתמש בהם אלא במים בלבד אבל אם היה בהם מי פירות (פירוש כל המשקין חוץ ממים נקרא מי פירות לענין זה כמו שיתבאר בסי' תס"ב) טוב ליזהר שלא לשאוב בו אלא אם כן הגעילו מקודם לפי שמי פירות כשמתערב מעט מהם במים ממהרין המים להחמיץ את העיסה שנלושה בהם כמו שיתבאר בסי' תס"ב.

ולכתחלה טוב ליזהר שלא לשאוב בכלי נחושת ואפילו הוא חדש לפי שהנחושת מחמם אבל בדיעבד אין לחוש ואפילו נשתהו המים בתוכו ימים הרבה מותר ללוש בהם:

כ

ואפילו לכתחלה נוהגין היתר ללוש בכלי נחושת ואין נזהרין אלא שלא לשאוב בו מים שהמים צריכין צינון לילה אחד וכשהם בכלי נחושת אינן מצטננין כל כך כמו בשאר כלים:

כא

נוהגין שאין לשיין המצת של מצוה במים שנשאבו ללישת שאר המצת אלא שואב מים מיוחדים ללישת המצת של מצוה ואומרים בשעת השאיבה הריני שואב לשם מצת מצוה:

כב

לכתחלה יש לשאוב מן הנהרות אם אפשר לו ולא מן הבארות לפי שמי הבארות בימות החורף הם רותחים יותר ממי הנהרות (וימי ניסן מימות החורף הן כמו שנתבאר) וכל מה שאפשר להדר אחר מים קרים ביותר מהדרין אבל כשהנהרות גדולות מהפשרת שלגים וגשמים טוב יותר לשאוב מן הבארות אם אפשר לפי שמי הגשמים ומי הפשרת שלגים הן רותחין יותר ממי הבארות:

כג

מי הבארות ומערות ומרתפות צריכין גם כן צינן לילה אחד קודם הלישה שהרי הן מעלין הבל בימות הגשמים וימי ניסן עדיין מימות הגשמים הן אבל מי הדות דהיינו בור שהוא מרוצף בבנין בקרקעיתו ובקירותיו סביב והמים שבתוכו הן כמונחין בתיבה יש אומרים שמותר ללוש בהם בו ביום שנשאבו לפי שחמימות מי הבארות והבורות בימות החורף אינו אלא מחמת שהחמה מהלכת אז בשיפולו של רקיע סמוך לארץ ועל ידי כן מתחמם כל גוף הארץ עם המים שבתוכה אלא שהאוויר שעל גבי הארץ הוא קר ומקרר גם כן מקצת עובי הארץ מלמעלה אבל גוף הארץ מלמטה הוא חם בימות החורף יותר מבימות החמה ולכך גם המים שלמטה הן חמין מעט אבל המים שבדות שהבנין מפסיק בין הארץ למים מכל צדדיהם אין חום החמה מגיע אליהם ולכך אין צריך להלינם קודם הלישה ומכל מקום אין לסמוך על סברא זו כי אם בשעת הדחק שהרי עינינו רואות שמים הללו בימות החורף הם חמים כמו מי באר:

כד

אם עבר ולש עיסה במים שלא לנו אסור לאכלה בפסח שקנסוהו חכמים והחמירו בקנס זה לאסרה על כל אדם מישראל כדי שלא יפריצו בזה במה דברים אמורים כשלוש במזיד אבל אם לש בשוגג לא קנסוהו חכמים ומותר לאכלו בפסח:

כה

בשעת הדחק שאי אפשר לו לקיים מצות אכילת מצה אלא אם כן ילוש במים שלא לנו כגון שאי אפשר לו למצוא מים שלנו וגם אי אפשר לו למצוא מצה אחרת וגם אי אפשר לו להמתין מללוש עד שישאב מים וילינם כגון שהוא ערב פסח מותר לו ללוש לכתחלה במים שלא לנו כדי לקיים מצות אכילת מצה שהוא מן התורה (ומכל מקום אם אפשר טוב לשאוב מים בערב פסח בבין השמשות של ליל יום טוב וילוש בהם מיד בתחלת הלילה שהרי יש אומרים שמים הללו הם חשובים כמים שלנו כמו שנתבאר למעלה):

כו

אפילו מים שלנו אם נתחממו מעט עד שנעשו פושרין דהיינו כחמימות הרוק אין לשין בהם בין שהיו סמוך לאש ונתחממו מעט מחום האש בין שעמדו בחמה עד שנתחממו מעט בין שהכניסן לתוך כלי שהיה עומד על האש והורד ושהו בתוכו עד שנתחממו מעט כגון שהכניסן לתוך דוד גדול של נחושת או של חרס לאחר שהורידוהו מעל האש ומחמת שהשולים שלו עבה והוא עומד תמיד על האש הוא משמר את חומו ומחמם את המים הנשפכים לשוליו אף לאחר שהורידוהו מעל האש:

כז

הפושרין שנצטננו מותר ללוש בהם אבל החמין שנצטננו יש אוסרין ללוש בהן אם נתחממו מחמת חום האש שאין צינן מועיל לחמי האור ויש חולקין ומתירין ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק או בהפסד מרובה כגון שעבר ולש בהם מצות הרבה במזיד.

אבל אם לש בשוגג אפילו לש בחמין יש מתירין באכילה (רק שיזהר לעסוק בה בזריזות יתירה כמו שנתבאר למעלה) שלא קנסו על השוגג ויש אוסרין באכילה אפילו לש בשוגג בפושרין ולא משום קנס אלא משום

חשש חימוץ שכשנילושה בפושרין היא ממהרת להחמיץ וכן עיקר (ומכל מקום בשעת הדחק יש לסמוך על סברא הראשונה להתיר באכילה אם לש בשוגג) אבל בהנאה או להשהות עד לאחר הפסח מותר לדברי הכל אפילו לש בחמין במזיד:

כח

מים שלא לנו אפילו הן פושרין ואפילו הן חמין אם נתערבו ברוב מים שלנו צוננין מותר ללוש בהן לכתחלה אם אינן פושרין עכשיו.

ואפילו לכתחלה נוהגין היתר לערב מים שלא לנו ברוב מים שלנו ואין זה כמבטל איסור לכתחלה לפי שמה שמותר ללוש בהם לאחר שנתערבו אינו מחמת שהמים שלא לנו נתבטלו ברוב אלא מחמת שנצטננו ברוב מים שלנו שהן צוננין ואף לכתחלה מותר לצננן ואף שיש חולקין על זה ואוסרין לערב בידיים מכל מקום אין למחות ביד המקילין כסברא הראשונה (אבל לעצמו טוב להחמיר ולחוש לדברי המחמירין אם אפשר בקל למצוא עוד מים שלנו או שאפשר בקל ללוש ביום אחר קודם הפסח במים שלנו):

כט

נוהגין שלא ליתן מלח תוך עיסת המצה ונכון הדבר לפי שיש אומרים שהמלח מחמם את העיסה שהרי המליח הוא כרותח ועל ידי כן העיסה נוחה להחמיץ ועוד שיש אומרים שהמלח דינו כמי פירות שכשהם מעורבין בעיסה שנילושה במים היא ממהרת להחמיץ דהיינו שהעסק שעוסקין בה בידיים אינו מציל אותה מידי חימוץ ולפיכך אין לה תקנה אלא לאפותה תיכף ומיד שנתערבו מי הפירות בתוכה כמ"ש בס"י תס"ב:

ל

ואם עבר ונתן בה מעט מלח (ונילוש המלח בתוכה שאי אפשר להסירו ממנה) יאפנה מיד ואין חוששין שמא נתחממה העיסה מן המלח לפי שיש אומרים שמעט מלח אין לו כח לחמם העיסה שהרי המליח אינו כרותח אלא אם כן הוא מלוח הרבה עד שאינו נאכל מחמת מלחו כמו שנתבאר ביורה דעה סי' צ"א עיין שם.

ואם לא אפאה מיד יש להחמיר ולאסרה באכילה ואף שיש אומרים שהמלח אין לו דין מי פירות וכן עיקר כמו שיתבאר בס"י תס"ב מכל מקום הרי יש אומרים שאף מעט מלח מחמם את העיסה ואוסרה:

לא

ואם העיסה היא נילושה במי פירות בלבד אע"פ שלא אפאה מיד מותרת אפילו נתן בה מלח הרבה עד שאינה יכולה להאכל מחמת מלחה שאף אם נתחממה אינה באה לידי חימוץ כיון שנילושה במי פירות אבל לכתחלה יש להחמיר כדברי האומרים שלא ליתן מלח בעיסה כלל אפילו מעט (ואפילו נילושה במי פירות לפי שהעיקר הוא שהמלח אין לו דין מי פירות אלא דין מים ועיסה שנילושה במי פירות אין לערב בה מים לכתחלה אפילו מעט אפילו רוצה לאפותה מיד כמו שיתבאר בס"י תס"ב):

לב

וכן יזהר לכתחלה שלא ליתן שום תבלין בעיסה (שנילושה במים) לפי שהן חריפין קצת ומחממין קצת את העיסה ואם עבר ונתנן בתוכה מותרת אבל אם נתן בתוכה פלפלין אפילו קורט אחד פלפלין שנילוש בתוך העיסה יש להחמיר ולאוסרה כולה באכילה לפי שפלפל הוא חריף מאוד ומחמם את כל העיסה אבל זנגביל וכרכום ונעגליך דינם כשאר תבלין שאינם אוסרין בדיעבד אבל קצח ושומשמין וכיוצא בהם ממיני זרעים שאין בהם חריפות כלל אפילו לכתחלה מותר לערבם בתוך העיסה (אלא שלכתחלה יש לכותשם קודם שיישימם בעיסה ואל ישימם בתוכה כשהם שלמים מטעם שיתבאר בסוף סי' ת"ס ע"ש):

לג

ומכל מקום המצה של מצוה שאדם יוצא בה ידי חובתו צריך שלא יהא בה רק קמח ומים בלבד אבל אם עירב בה קצח ושומשמין או מיני תבלין הרי זו מצה עשירה ואינו יוצא בה ולפיכך מותר לאכלה בערב פסח (עיין סי' תע"א) אבל אם עבר ונתן בה מלח אינה נקראת עשירה מחמת המלח שבה שהרי גם העני נותן מלח בעיסה לפיכך אסור לאכלה בערב פסח.

ויש אומרים שאף אם עירב בה מיני תבלין הרבה אינה נקראת מצה עשירה בשביל כך כיון שעיקר עשייתה דהיינו לישת הקמח אינו אלא במים בלבד ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא הראשונה שהיא נקראת מצה עשירה ואף על פי כן אסור לאכלה בערב פסח שיש לחוש על סברא הב' שאינה נקראת מצה עשירה (כי כן נראה עיקר):

לד

אם נפל מעט סיד בתוך העיסה ונילוש בתוכה יש להחמיר ולאוסרה באכילה שהסיד מחמם אותה וממהרת להחמיץ אבל אם נפל עליה ולא נילוש בתוכה יסירנו ממנה ומותרת וכן אם נפלו עליה פלפלין ולא נילושו בתוכה יסירם ממנה ומותרת.

ואף אם נילושו בה פלפלין וסיד או מלח הרבה אינה אסורה אלא באכילה אבל לא בהנאה וכן מותר להשהותם עד לאחר הפסח שהרי אפילו אם לשה בחמי האור אינה אסורה אלא באכילה בלבד כמו שנתבאר למעלה:

תנו – שיעור כמות לישת המצות ובו ט' סעיפים:

א

אין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה דהיינו עשירית האיפה קמח לפי שכך שיערו חכמים שהעסק שהאדם מתעסק בידו בעיסה בלישה ועריכה אינו מצילה מידי חימוץ כשהיא גדולה יותר מעשרון שאין הידים מספיקות להתעסק בה מתוך גדלה ואפילו אם רוצה להתעסק בה כל כך בזריזות עד שמתחילת הלישה עד האפיה לא יהיה שהות כדי הילוך מיל ונמצא שאף אם לא היה מתעסק בה כלל היתה מותרת שבפחות מכדי הילוך מיל אינה באה לידי חימוץ מכל מקום כיון שלכתחלה אסור להשהות העיסה אפילו רגע אחד בלא עסק כמו שיתבאר בסי' תנ"ט לפיכך אסור גם כן ללוש לכתחלה יותר מעשרון שהרי העסק שיתעסק בעיסה זו הרי הוא כאלו אינו כיון שאינו מועיל כלום להציל מחימוץ:

ב

וכמה הוא עשרון כמו מ"ג ביצים וחומש ביצה מביצים הבינוניות של ביצת תרנגולת וכיצד ישערנו יקח כלי גדול וימלאנו מים על כל גדותיו ויערה ממנו המים לתוך כלי אחר ריקן ואחר כך יתן מ"ג ביצים בתוך הכלי שעירה ממנו המים ואח"כ יחזור ויערה לתוכו את המים עד שיהיה מלא על כל גדותיו כבראשונה והמים שנשארו הן הן כמו מ"ג ביצים ויוסיף עליהם עוד מעט מים כמו חומש ביצה ויקח כלי וימלאנו במים הללו וכלי זה הוא עשרון האמור בתורה.

וימלאנו קמח בפזור כדרך המוכרים דהיינו שלא ידחוק הקמח בתוכו שאז הוא מחזיק יותר מעשרון קמח אלא יכניסנו לתוכו ברפוי ולא יגדוש הקמח על גבי הכלי אלא ימלאנו בשוה עם שפתו כדרך שמילא אותו במים הללו שלא היה בהם גודש:

ג

וטוב לצמצם בעשרון זה שהוא מודד בה קמח לפסח ולא יעשנו אלא כמו מ"ג ביצים או פחות ואם מודד הקמח בעשרון המדוד לחלה שהוא מחזיק עשרון בריוח טוב שלא ימלאנו קצת.

במה דברים אמורים כשרוצה ללוש ב' עיסות או יותר שהוא יכול להפריש חלה כשיצרף אותן יחד על דרך שיתבאר בסימן תנ"ז אבל אם אינו רוצה ללוש אלא עיסה אחת ואם יצמצם בה העשרון לא יוכל להפריש ממנה חלה בברכה מחמת חשש ברכה לבטלה ואף אם יצמצם בה כל כך עד שבודאי לא יהיה בה עשרון ותהא פטורה מן החלה גם כן אינו נכון שאסור לאדם לעשות עיסתו פחות מעשרון במתכוין כדי לפטרה מן החלה כמו שנתבאר ביו"ד סימן שכ"ד לפיכך יש לו למדוד העשרון בריוח כדי שיוכל להפריש מעיסה זו בברכה בלי שום ספק ואין בה חשש חימוץ מחמת מעט קמח שמוסיף על העשרון כשמודדו בריוח:

ד

יש ליזהר לכתחלה לאחר שנתן הקמח בתוך המדה או בתוך העריבה שלא ידחוק אותו בידיים או בדבר אחר לפי שכשהקמח הוא דחוק ומקובץ אינו נילוש יפה שאין המים נכנסין לשם יפה ונשאר קצת קמח בתוך העיסה והוא בא לידי חימוץ כשיעשו תבשיל מהעיסה לאחר אפייתה:

ה

טוב ליזהר שלא להניח היד על הקמח שלא לצורך שהיד מחממת קצת כמו שנתבאר בסי' תנ"ה:

ו

כשנותן הקמח לתוך העריבה או לתוך המדה ללישת המצות של מצוה טוב שיאמר בפיו שעושה כן לשם מצה של מצוה וכן יאמר בשעת נתינת המים לקמח עיין בסי' תנ"ה:

ז

יש אומרים שלא אסרו חכמים לעשות עיסה גדולה מעשרון אלא בזמניהם שהתנורים שלהם היו קטנים ובקל מצטננים ויש לחוש שמא יצטרכו המצות לשהות זמן ארוך בתוך התנור או חוץ לתנור ויבואו לידי

חימוץ אבל בתנורים שלנו שהם גדולים אין לחוש לזה לפיכך מותר לנו ללוש עיסה גדולה מעשרון כפי מה שיש בני אדם העוזרים בתיקון המצות ועריכתם וטוב הוא ללוש כל כך כדי שיהיו כל העוזרים כולם וכל הכלים שבידיהם עוסקים בבצק תמיד ולא יחמיץ הבצק הדבוק בידיהם ובכלים שבידיהם:

ח

ועל סברא זו סמכו העולם עכשיו שנהגו ללוש הרבה יותר מעשרון כפי שיש בני אדם העוזרים ואין בנו כח למחות בידם שיש להם על מה שיסמוכו.

אבל כל אדם יחמיר על עצמו כסברא הראשונה כי כן עיקר שאף אם יש לו הרבה עוזרים בתיקון המצות ועריכתם וגם יש לו הרבה תנורים גדולים ניסוקים סוף סוף בשעת לישת העיסה יש חשש חימוץ שהרי אשה אחת לשה עיסה אחת ואם העיסה גדולה מעשרון אין ידי האשה מספיקות להתעסק יפה בכולה שלא יצא חוץ לידה קצת.

ומכל מקום אם עבר ולש עיסה גדולה מעשרון אפילו לש במזיד מותרת באכילה ואין לקנוס על שעבר על דברי חכמים כיון שיש מתירין אפילו לכתחלה ואין לחוש שמא נתחמצה בשעת הלישה כיון שמתחלת הלישה עד שיתחילו העוזרים לערוך המצות אין שם שהות כדי הילוך מיל ובפחות מכדי הילוך מיל אף אם לא היו מתעסקין בה כלל לא היתה באה לידי חימוץ אע"פ שהיא גדולה מעשרון אבל אם היה שם שהות כדי הילוך מיל טוב להחמיר לעצמו שלא לאכלה בפסח אם אפשר לו:

ט

כשרוצה ללוש עיסה ביום טוב יש ליזהר לכתחלה למדוד הקמח בעשרון מערב יום טוב שביום טוב אסור למדוד אפילו לדבר מצוה כמו שיתבאר בסי' תק"ו ואם לא מדד מערב יום טוב יקח עשרון קמח באומדן הדעת ולא ירבה על עשרון באומדן דעתו מפני חשש חימוץ אבל מותר לו לפחות מעשרון מטעם שיתבאר בסי' תנ"ז.

ומכל מקום יותר טוב ללוש העיסה בב' פעמים דהיינו שיקח יותר מחצי עשרון וילוש ממנו עיסה אחת ואחר כך יחזור ויקח יותר מחצי עשרון קמח וילוש ממנו עוד עיסה אחת ויצרף ב' העיסות יחד על דרך שיתבאר בסימן תנ"ז ויפריש מהן חלה וכשהוא עושה כן אף לכתחלה אין צריך למדוד הקמח מערב יום טוב:

תנז – דיני הנהגת חלה בעיסת מצה ובו כא סעיפים:

א

הואיל וצריך לצמצם בשיעור כל עיסה ועיסה שלא תהא גדולה משיעור חלה ואם כן יש לחוש שמא מקצת העיסות לא היה בהן שיעור חלה לפיכך טוב ליזהר שלא להפריש מן כל עיסה ועיסה בפני עצמה שהרי חלה זו שהפריש מהעיסות שלא היה בהן שיעור חלה אינה שוה כלום ואם כן כשיאפה מהן מצות יש לחוש שמא יניח הרבה מצות ממצות הללו בכלי אחד ואז יתחייבו בחלה אם יש בהן שיעור חלה כשנצטרפ[ו] יחד שהכלי מצרפן לשיעור חלה והוא לא ישים אל לבו להפריש חלה ממצות הללו שבתוך הכלי שיסמוך על החלה שהפריש מהעיסות ונמצא אוכל טבל:

ב

אלא כיצד יעשה יפריש חלה אחת מכל שתי עיסות (או יותר) שיש להסתפק בהן שמא אין שיעור חלה בכל אחת ואחת בפני עצמו דהיינו שיקח שתי עיסות (או יותר) וידבק קצותם זו בזו עד שיהיו נושכות זו בזו דהיינו שיהיו כל כך דבוקות עד שאם ירצה להפרידן יתלש מעט עיסה מזו וידבק בחברתה ומעט עיסה מחברתה ידבק בה ועל ידי כן נחשבות כעיסה אחת ומצרפות לשיעור חלה ויפריש מאחד מהן חלה אחת ודי בכך כיון שהם נחשבות כעיסה אחת:

ג

ואם העיסות הן קשות קצת ואינן נדבקיין היטב זו בזו יניח קצה האחת על קצה השנית ויחתוך חלה אחת משתי קצות העיסה יחד ועל ידי דוחק החיתוך הן נדבקיין היטב זו בזו:

ד

ועכשיו שנהגו העולם ללוש עיסות גדולות משיעור חלה מטעם שנתבאר בס' תנ"ו (ע"ש שאין לנהוג כן) הן מפרישין חלה מכל עיסה ועיסה בפני עצמה.

ונהגו שמכל עיסה ועיסה מפרשת אשה אחרת ומברכת לעצמה אבל אם אדם אחד מפריש מכל העיסות די בברכה אחת לכולן אם אינו נמלך (עיין סימן קס"ט וקע"ז ור"ז) שאם בשעת ברכה היה בדעתו לפטור בברכה זו כל החלות שיפריש אע"פ שלא היה יודע אז כמה חלות יפריש אין זה נמלך אלא אם כן הפסיק בינתים בשיחה שאין בה צורך להפרשת חלה אבל אם השיח בדברים שיש בהן צורך להפרשת חלה שיפריש מן העיסות שילוש עוד כגון ששח מעניני לישת העיסות שילוש עוד אין שיחה זו מפסקת (עיין ס' קס"ז):

ה

יש למחות בנשים שכופלין בעיסה בשעת הפרשת חלה כדי להפריש משתי קצותיה ויש ללמדן שיפרישו מקצה אחד ואחד יערוך במגלגלת בקצה הב' שלא תהא העיסה פנויה מעסק אפילו רגע אחד:

ו

ואם המתעסקין בעיסה מתעסקין בה במהירות כל כך עד שאי אפשר להפריש חלה מהעיסה בעודן מתעסקין בה עד שיבטלו אותם ממהירותן אין צריך לבטלן אלא יפריש חלה לאחר אפייה מיד שיתן כל המצות לכלי אחד והכלי מצרפן לשיעור חלה אף אם לא היה בכל עיסה בפני עצמה כשיעור ומפריש חתיכה ממצה אחת על כל המצות שבכלי.

ואע"פ שלכתחלה מצוה מן המובחר להפריש חלה מן העיסה ולא מן הפת (פירוש בארץ ישראל מן הדין ובחויך לארץ ממדת חסידות) כמו שיתבאר שנאמר ראשית עריסותיכם בעודה עיסה מכל מקום זה שנמנע להפריש מן העיסה כדי שלא לבטל העוסקין בה ממהירותן הרי זה עושה גם כן מצוה מן המובחר ונכון לכל אדם לעשות כן:

במה דברים אמורים שצריך צירוף כלי כשמפריש ממצות הנעשות מעיסות שיש להסתפק בהן שמא לא היה שיעור חלה בכל עיסה בפני עצמה ונמצא שלא נתחייבו המצות בחלה חיוב ברור אלא אם כן נצטרפו יחד לכן צריך צירוף כלי אבל עיסה גדולה שיש בה שיעור חלה ושכח ולא הפריש ממנה בעודה עיסה ונזכר לאחר שאפה ממנה מצות אין צריך להפריש מכל מצה ומצה בפני עצמה וכן אין צריך לצרף המצות בכלי ולהפריש מאחת על כולן אלא אע"פ שלא נצטרפו יחד מפריש מאחת על כולן שהרי כבר נצטרפו ונתחייבו בחלה בעודם עיסה:

ח

ומכל מקום אם הוא בארץ ישראל צריך שיהיו כל המצות הללו מונחות לפניו סמוכות זו לזו בשעה שמפריש מאחת מהן על כולן שחלת ארץ ישראל אינה ניטלת אלא מן המוקף (פירוש מן הסמוך) כמו שנתבאר ביורה דעה ס' שכ"ג אבל אין צריך שיגעו זה בזה בשעת הפרשה אלא כיון שהן סמוכות ומקורבות זו לזו הרי זה מן המוקף:

ט

אבל בחוצה לארץ אין צריך לתרום מן המוקף ולא עוד אלא שמותר לו לאכול כל המצות הללו קודם הפרשת חלה רק שישיר חתיכה מאחת מהן ויפריש חלה מחתיכה זו על כל המצות שאכל שהקילו חכמים בחלת חוצה לארץ להיות אוכל והולך ואח"כ מפריש כמו שנתבאר ביו"ד שם:

י

במה דברים אמורים כשכל מצות הללו הן מעיסה אחת שכבר היו מוקפות ומחוברות זו לזו פעם אחת בעודם עיסה לכך הקילו בהן חכמים שאין צריך לחזור ולהקיפם בשעת הפרשת חלה אם היא חלת חוצה לארץ אבל מצות הבאות מב' עיסות שהיה בהן שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה אם רוצה להפריש מצה אחת על כולן צריך שיהיו המצות של עיסה השנית מוקפות עם מצה זו בשעה שמפריש ממנה עליהן דכיון שלא היו מוקפות ומחוברות זו עם זו מעולם לא הקילו חכמים בהן להפריש מאחת על חברתה שלא מן המוקף אפילו בחוצה לארץ אבל כשמקיפן זו לזו די בכך ואין צריך לצרפם בכלי כיון שכבר נתחייבו בחלה בעודם עיסה.

אבל מצות הבאות מעיסות שלא היה בהן שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה ונתן המצות בתוך כלי אחד לצרפם לשיעור חלה אין צריך להפריש מהן בעודן מצטרפין בכלי אלא יכול לאכול מהן ואחר כך יפריש מחתיכת מצה אחת גם על מה שאכל כבר דכיון שנצטרפו המצות לחלה בכלי אחד שהרי נעשו כמצה אחת גדולה שיש בה שיעור חלה שמותר לאכול ממנה קודם הפרשת חלה.

ויש חולקין על זה ואוסרין לאכול ממצות הללו קודם הפרשת חלה לפי שצריך לתרום מהן מן המוקף כיון שלא היו מחוברות זו בזו בעודן עיסה ואף שלאחר כן נצטרפו בכלי אחד אין צירוף זה מועיל לחברן שיהיו נחשבין כמצה אחת ממש:

יא

ולפי סברא זו אם שכח להפריש חלה ממצות הללו קודם יום טוב ונזכר ביום טוב ואי אפשר להפריש חלה ביום טוב כמו שיתבאר בסי' תק"ו לא די במה ששיייר מצה אחת להפריש חלה ממנה לאחר יום טוב גם על מצות שאכל ביום טוב אלא צריך הוא לשייר מעט מכל מצה כדי לתרום מן המוקף או יעשה כמו שיתבאר בסי' תק"ו אבל לפי סברא הראשונה די ששיייר מעט ממצה אחת אם כבר נצטרפו מצות הללו בכלי אחד קודם יום טוב.

אבל אם נצטרפו ביום טוב אין צריך לשייר מהם כלום אלא יכול להפריש מהן חלה ביום טוב שלא אסרו להפריש חלה ביום טוב אלא מעיסה שנילושה ונתחייבה בחלה מערב יום טוב שהיה אפשר לו להפרישה מבעוד יום אבל מצות הללו שהיו פטורות בערב יום טוב ונתחייבו ביום טוב ע"י צירוף כלי מותר להפריש מהן ביום טוב כדרך שמותר להפריש מעיסה שנילושה ביום טוב.

ולענין פסק הלכה העיקר כסברא הראשונה ואף על פי כן טוב לחוש לכתחלה לסברא האחרונה לתרום ממצות הללו מן המוקף אף שהיו מצורפין כבר בכלי.

וטוב להחמיר שאף שמפריש מהן בעודן מצורפין בכלי יזהר שיגעו זה בזה לפי שיש אומרים שאין נקרא מן המוקף אלא כשנוגעין זה בזה ויש אומרים שאינו נקרא מן המוקף אלא אם כן הם בתוך כלי אחד אע"פ שאינן נוגעין זה בזה וירא שמים יוצא ידי שניהם:

יב

ואין צריך לומר אם מצות הללו באות משתי עיסות שהיה שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה שהן צריכין הקפה מעיקר הדין בשעה שמפריש מאחת על חבירתה שטוב להחמיר שיגעו זה בזה בשעת הפרשה.

ואפילו מצות הבאות מעיסה אחת שהיה בה שיעור חלה שלדברי הכל אין צריך להפריש מהן מן המוקף בחוצה לארץ אפילו לכתחלה שהרי אמרו חלת חוצה לארץ אוכל והולך ואחר כך מפריש אף על פי כן מדת חסידות הוא להחמיר להפריש מהן מן המוקף שיגעו זה בזה בתוך הכלי בשעת הפרשה ולפיכך אין לאכול מהן קודם הפרשה שהרי מה שיאכל לא יהיה מוקף עם מה שיפריש וכן נוהגין עיין סימן ר"ס:

יג

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שעבר והפריש שלא מן המוקף אפילו ב' עיסות שיש בכל אחת בפני עצמה שיעור חלה ואינן סמוכות זו לזו אלא זו מונחת בבית זה וזו מונחת בבית אחר והפריש חלה מאחת מהן והיה בדעתו לפטור בחלה זו גם את השניה הרי זה פטורה ואין צריך לחזור ולהפריש גם ממנה שלא הצריכו חכמים לתרום מן המוקף אלא לכתחלה:

יד

אבל ב' עיסות שאין בהן שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה ועבר והפריש מהן חלה בלא צירוף כלי אפילו היו שתיהן סמוכות זו לזו ואפילו היו נוגעות זו בזו אם לא היו נושכות זו בזו אינן מצטרפות ולפיכך אין חלה זו שוה כלום כיון שהפרישה בשעה שהיו פטורות:

טז

מי ששכח ולא הפריש חלה מעיסה של מצת מצוה שהיה בה שיעור חלה בפני עצמה או על ידי צירוף עם עיסה אחרת של מצת מצוה ונזכר לאחר שאפה ממנו ג' מצות הצריכות לו לסדר ליל של פסח לא יפריש מאותן מצות שצריך להיות שלימות על הקערה דהיינו מצה עליונה ותחתונה שהעליונה צריכה להיות שלימה לברך עליה המוציא והתחתונה צריכה להיות שלימה לעשות ממנה כריכות עם המרור כמו שיתבאר בס' תע"ה אלא יפריש מאותה מצה שאין צריכה להיות שלימה דהיינו מצה האמצעית המזומנת לבצוע ממנה חתיכה לאפיקומן קודם אמירת ההגדה:

טז

מי שהיו לו עיסות הרבה שהיה בהן שיעור חלה בכל אחת בפני עצמה והפריש חלה ממקצת העיסות וממקצתן לא הפריש ואפה כל העיסות ביחד ונתערבו מצות החייבות עדיין בחלה עם מצות שנפטרו כבר בחיובן אינו יכול להפריש ממצה אחת על כולן אפילו אם יכניס כולן לתוך כלי אחד ויגעו זה בזה לפי שיש לחוש שמא מצה זו שהוא מפריש ממנה היא ממצות שנפטרו מחיובן ואין מפרישין מן הפטור על החיוב לפיכך צריך הוא להפריש מכל מצה ומצה בפני עצמה או ילוש עוד עיסה קטנה ויאפה אותה ויצרפה בכלי אחד עם כל המצות הללו ועל ידי כן נתחייבה בחלה אע"פ שאין בה כשיעור ויפריש ממנה על המצות החייבות עדיין.

אבל קודם שיאפה אותה אין לצרף אותה עם המצות בכלי אחד כדי להפריש ממנה עליהן שהרי הצירוף עושה אותן כאלו הן דבר אחד וחתיכה אחת ממש וכיון שהיא עיסה והן מצות אפיוות אין אפשר שיצטרפו ויהיו כחתיכה אחת ממש.

אבל אם יש בעיסה זו שיעור חלה בפני עצמה בלא צירוף כלי אין צריך לאפותה קודם הפרשת חלה ואין צריך לצרפה בכלי עם המצות מעיקר הדין אלא יקיפם יחד ויפריש מעיסה זו גם על המצות החייבות עדיין.

ואם הוא מכיר מצה אחת בטביעות עין ויודע בה שהיא ממצות החייבות אין צריך לכל זה אלא מפריש ממצה זו על כל שאר מצות החייבות אף שאינן מוקפות מעיקר הדין:

יז

אף על פי שאסור לאדם ללוש עיסתו פחות מכשיעור כדי לפוטרה מן החלה מכל מקום ביום טוב של פסח התירו לעשות כן (עיין בסוף ס' תנ"ו איך לנהוג בזה) שאם ילוש כשיעור ויפריש ממנה חלה אין לחלה זו תקנה בזמן הזה שאין מאכילין אותה לכהנים כמו שנתבאר ביורה דעה סימן שכ"ב וא"כ אסור לאפותה ביום טוב כיון שאין באפייה זו צורך אוכל נפש ולשורפה ג"כ אינו יכול שאין שורפין קדשים ביום טוב כמ"ש בסימן תק"ו ואם יניחנה כך כשהיא עיסה עד מוצאי יום טוב ואז ישרפנה יש לחוש שמא תחמיץ ויעבור עליה בבל יראה ובל ימצא ואף שנאמר לא יראה לך שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של גבוה מכל מקום חלה זו אינה נקראת של גבוה אלא שלו הואיל ויש לו בה צד היתר שאם יתחרט על מה שהפריש אותה לחלה ישאל לחכם ויתיר לו ותחזור חלה זו להיות חולין כמה שהיתה ויחזור ויפריש חלה אחרת:

יה

ואם אירע שלש שיעור חלה לא יפריש חלה מן העיסה אלא יאפה ממנה מצות ויפריש ממצה אחת על כולן.

ואם אינו רוצה לבצוע המצה אלא רוצה לאפות עוגה קטנה להפריש אותה לחלה אחר אפייתה צריך הוא ליזהר קודם אפייתה שלא יקרא לה שם חלה אלא יקראנה עוגה או מצה (וגם לא יהיה בדעתו שתחול עליה קדושת חלה עד לאחר אפייתה) שאם קודם אפייתה (היה בדעתו שזו היא חלה מן העיסה ואין צריך לומר אם) קרא לה שם חלה בפיו הרי כבר נתקדשה לחלה שהרי כל קדושת תרומות ומעשרות הן על ידי דבור (או אפילו על ידי מחשבה בלבד) ואם כן אסור לו לאפותה ביום טוב אבל כל זמן שלא נתקדשה לחלה אף על פי שיש בדעתו בשעת אפייה שיקרא לה שם חלה לאחר אפייתה מכל מקום כיון שבשעת אפייתה אין בדעתו שיהא עליה קדושת חלה ואם היה רוצה היה יכול להפריש מצה אחרת לחלה ולאכול עוגה זו נמצא שיש לו בה צד היתר אכילה בשעת אפייתה לפיכך התירו לו לאפותה ביום טוב אף שאין כאן היתר גמור שהרי בשעת אפיית עוגה זו יודע הוא שסופו שלא לאכול ממנה ביום טוב אף על פי כן התירו לו חכמים כיון שאי אפשר בענין אחר שיהיה בו היתר גמור.

(שאי אפשר לו שלא להפריש עוגה שלימה לחלה אלא יפריש חתיכה ממצה אחת ומה שישאר מאותה מצה יאכל ביום טוב ונמצא שאפיית אותה המצה היה בה גם צורך אוכל נפש ולא בשביל החלה בלבד מכל מקום גם אם יעשה כן אין כאן היתר גמור אם היה אפשר בענין אחר שהרי אמרו חכמים עיסה חציה של ישראל וחציה של נכרי אסור לישראל לאפותה כולה ביום טוב אף שעושה ממנה ככר אחד ואופאו בבת אחת ונמצא שיש באפייה זו גם צורך אכילת ישראל אף על פי כן אסרו חכמים הואיל שבאפיית חציה של נכרי אין בה צורך לאכילת הישראל שהרי יכול לחלק עם הנכרי קודם האפייה ולאפות חלקו בלבדו אף כאן הואיל שבאפיית חתיכת החלה שבאותה מצה אין בה צורך לאפיית השאר של אותה מצה שהרי אף אם היה מפריש החלה מאותה מצה קודם אפייתה היתה אותה מצה נאפית יפה כל כך כמו שנאפית עכשיו עם החלה לפיכך היה ראוי לאסור לאפותה ביום טוב אלא שהתירו חכמים כיון שאי אפשר בענין אחר).

ואם שכח או עבר והפריש חלה מעיסה זו וקרא לה שם חלה לא יאפה חלה זו ולא ישרפנה אלא יטילנה למים צוננים בשביל שלא תחמיץ שהצוננים מעכבים אותה שלא תחמיץ ולמוצאי יום טוב ישרפנה וכשרואה שהמים מתחממים קצת בעמדם בבית יזהר להחליפם במים אחרים צוננים דהיינו שישאב מים הללו מן הכלי שהחלה מונחת שם וישפוך לשם מים אחרים צוננים אבל לא יטלטל הכלי שהחלה מונחת בו כדי לשפוך מים הללו מתוכה שכלי זה נעשה בסיס לדבר האסור בטלטול דהיינו החלה שהיא אסורה בטלטול לאחר שקרא לה שם כמו שיתבאר בסי' תק"ו (עיין שם כל פרטי דין זה) אבל לכתחלה לא יקרא לה שם לחלה בעודה עיסה ולהטילה למים צוננים גזירה שמא לא יזהר יפה שיהיו המים צוננים:

יט

וכל זה כשבעל הבית בעצמו קרא לה שם חלה (או שאר כל אדם שיש לו רשות ממנו להפריש חלה מעיסתו שהרי הוא כשלוחו ועל דרך שנתבאר בורה דעה ס' ש"ח) אבל אם אדם שאין לו רשות ממנו להפריש חלה מעיסתו קרא לה שם חלה אינה חלה כלל ומותר לאפותה ביום טוב:

כ

וכל זה בחלת ארץ ישראל שאינה נאכלת לכהנים בזמן הזה שכלנו טמאי מתים ונטמאת החלה ואסורה להאכיל אפילו לכהן טהור ולפיכך אסור לאפותה ביום טוב אבל חלת חוצה לארץ שאינה אסורה אלא על מי שטומאה יוצאה עליו מגופו כגון זב או בעל קרי בין לאנסו בין לרצונו אבל כהן הטהור מזב ומקרי כגון כהן קטן פחות מבן ט' שנים ויום אחד שאינו מטמא בקרי וגם מן הסתם לא ראה זיבה כיון שהוא פחות מבן ט' (אבל אם ידוע שראה זיבה אפילו הוא בן יום אחד טמא) וכן כהן גדול שראה קרי אלא שטבל לקריו במ' סאה במים כשרים על דרך שנתבאר ביורה דעה סי' ר"א אע"פ שלא העריב שמשו רשאי הוא לאכול חלת חוצה לארץ אע"פ שהוא טמא מטומאת מת ושאר טומאות וגם החלה טמאה היא אף על פי כן הקילו חכמים בחלת ח"ל שאינה אלא להיכר ולזכרון שלא תשתכח תורת חלה כמו שנתבאר ביו"ד סימן שכ"ב לפיכך אם קרא לה שם ביום טוב של פסח רשאי לאפותה אם יש כהן קטן או גדול שטבל שיאכל ממנה ביום טוב.

וטוב לזהר שיאכל מיד אחר טבילתו ולא יטיל מים בין טבילה לאכילה שמא יטיל מים חלוקים או עכורים שיש בהן חשש קרי ויהא אסור לאכול חלה זו עד שיחזור ויטבול. וכל כהן שהוא יותר מבן ט' שנים אע"פ שהוא אומר שלא ראה קרי אין מאכילין לו החלה אלא אם כן טבל דכיון שבן ט' ביאתו ביאה הרי הוא בחזקה שראה קרי:

כא

ואם אין שם אלא כהן גדול שלא טבל לקריו יכול לאפותה ע"י שיבטלנה ברוב קודם האפייה דכיון שנתבטל ברוב מותרת אפילו לכהן טמא כמ"ש ביורה דעה סי' שכ"ג (וכל זה כשכבר קרא לה שם חלה אבל לכתחלה אין לקרות לה שם חלה בעודה עיסה אפילו יש שם כהן טהור שכבר נהגו במדינות אלו שלא להאכיל חלה לכהן מטעם שנתבאר ביורה דעה סי' שכ"ב ע"ש):

תנח – זמן וסדר לישת מצת המצוה ובו יז סעיפים:

א

נהגו כל ישראל שלא ללוש המצות של מצוה עד אחר חצות היום בערב פסח שהוא זמן הקרבת הפסח שמצות מצה הוקשה למצות הפסח שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ולפי שאין הכל בקיאים בחצות היום ממש לפיכך נכון להמתין חצי שעה אחר חצות היום כי כן היו ממתנינים בשחיטת הפסח שלא לשחטו עד לאחר שש ומחצה:

ב

וכל זה אינו אלא מנהג לכתחלה אבל מעיקר הדין אפילו מצות מצוה שנאפו כמה חדשים לפני הפסח יכול לצאת בהן ידי חובתו לכתחלה לפי שלא הוקשה מצת מצוה למצות פסח אלא לזמן אכילתה בלבד שצריך לאכלה קודם חצות הלילה כמו הפסח שאינו נאכל אלא עד חצות שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו הוקשה אכילת מצה לאכילת הפסח אבל לענין זמן עשייתן לא הוקשו כלל ויכול לאפותן מתחלת

השנה והוא שיאפה אותן לשם הפסח כמו שנתבאר בסימן תנ"ג אבל אם לא אפאן לשם הפסח מן הסתם לא נזהר יפה מחמץ בשעת עשייתן לפיכך הן אסורין לכל ימי הפסח:

ג

ובשעת הדחק מעמידין על עיקר הדין כגון אותן שאופין מצות ושולחין למרחקים מותרין לאפות אפילו כמה חדשים קודם הפסח וכן המפרשים מיבשה לים כמה חדשים קודם הפסח אופין מצות קודם יציאתם מביתם אבל שלא בשעת הדחק אין לשנות המנהג:

ד

ואם חל ערב פסח בשבת נוהגין ללוש בערב שבת אחר חצות היום ויש נוהגין ללוש במוצאי שבת דהיינו בליל יום טוב ונותנין טעם למנהגם לפי שחביבה מצוה בשעתה ואין ראוי לנהוג כן לפי שצריך למהר האכילה בליל פסח מיד בכניסת הלילה כדי שלא ישנו התינוקות כמו שיתבאר בסי' תע"ב ואם יתעסק בתחילת הלילה בלישת המצות ואפייתן בודאי ישנו התינוקות ועוד שהאופה מצות ביום טוב צריך להזהר בכמה הלכות האריך להפריש חלה מהן (שנתבאר בסימן תנ"ז) והאריך לנקות כלי הלישה מחמץ הנדבק בהן (שיתבאר בסימן תנ"ט) ואין הכל בקיאתן בהלכות אלו ויבאו לשרוף החלה ביום טוב ולגרוד ולהדיח הכלי ע"י ישראל (עיין סימן תנ"ט) ואף בחול המועד ראוי לנהוג שלא לאפות מצות אלא יאפה הכל קודם הפסח אם אפשר לו מטעם שנתבאר בסימן תנ"ג:

ה

נוהגין במדינות אלו שהג' מצות של מצוה הן נעשין מעשרון אחד קמח כעין לחמי תודה שהיו ג' חלות נעשות מעשרון אחד שהרי היו בה שלשים חלות של מצה נעשות מעשרה עשרונים נמצאו שלש חלות לעשרון לפיכך אנו עושין גם כן ג' מצות לעשרון זכר ללחמי תודה שהיוצא מבית האסורין חייב להביא תודה ואנו בפסח יצאנו מבית האסורין משעבוד מצרים לפיכך אנו עושין זכר ללחמי תודה:

ו

ומי שיש לו בני בית רבים ואין מספיק לו עשרון אחד יכול להוסיף על עשרון בג' מצות הללו דהיינו שילוש ב' עיסות שאין בכל אחת מהן יותר מעשרון ויעשה שתי עיסות ומשתיהן יעשה ג' מצות ואם בכל אחת מהן בפני עצמה אין לה עשרון מרווח יצרף שתיהן יחד על דרך שנתבאר בסימן תנ"ז ויפריש מהן חלה ואחר כך יעשה מהן ג' מצות.

ואם אינו יכול להפריש מהן בעודן עיסה מפני מהירות המתעסקין בהן יעשה מהן ג' מצות ועוגה אחת ויאפה את כולן ולאחר האפייה יצרפם יחד בכלי אחד ויפריש מן העוגה על כולן.

אבל מי שאין לו בני בית מרובים טוב שיקח עשרון מרווח ויעשה ממנו ג' מצות ועוגה אחת ויחזור וילוש עוד עשרון מצומצם ויעשה ממנו ג' מצות לצורך ליל שני ולאחר שיאפה את כולם יצרפם בכלי ויפריש מן העוגה על כולם:

ז

ונוהגין לעשות בהן סימן איזו מהן ראשונה ואיזו מהן שניה ואיזו מהן שלישית שבהראשונה עושין בה מצוה הראשונה דהיינו ברכת המוציא שברכה זו היא המצוה הראשונה שעושין במצות הללו ובשניה עושין המצוה השנייה דהיינו ברכת על אכילת מצה ובשלישית עושין מצוה השלישית דהיינו הכריכה עם המרור לפיכך כשמניחין אותן על הקערה יניח אותן גם כן על סדר הזה השלישית למטה והשניה על גבה והראשונה על גבי השניה כדי שלא יצטרך להעביר על המצות ומכל מקום סדר זה אינו מעכב שאף אם שינה כל סדרן שהניח הראשונה למטה והשניה למעלה והשלישית בראשונה אין בכך כלום בדיעבד:

ח

והסימנים שעושה בהן לא יעשה אותן כמין אותיות על ידי דפוס או בידיו (מטעם שיתבאר בס' ת"ס ועוד) שהרי צריך לשברם ביום טוב ויש אוסרין לשבור עוגה שיש בה כמין אותיות אע"פ שאין מתכוין למחקם אלא לאכלם ביום טוב כמו שנתבאר בס' ש"מ אלא עושין סימנין הללו ע"י נקבים או חריצין רק שיזהרו למהר מאד בעשייתן כמו שיתבאר בס' ת"ס ע"ש:

ט

ויזהר לאפות הראשונה קודם השניה והשניה קודם השלישית דהיינו שיכניסם לתנור זה אחר זה שאם יאפה אותן בבת אחת לא הועיל כלום בסימנים שנתן בהם דכיון שגמר עשייתם הוא בבת אחת אין לאחת קדימה ומעלה על חברתה:

י

המצה השנייה צריכה להיות יותר גדולה מהראשונה והשלישית לפי שממנה צריך כשני זיתים לכל אחד מבני ביתו כזית אחד לברכת על אכילת מצה וכזית אחד לאפיקומן:

יא

ואם נאבדה אחת ממצות הללו נכון לאפות ג' מצות אפילו ביום טוב כדי שיהיה לו ג' מצות הנעשות מעשרון אחד קמח כעין לחמי תודה לפי מנהג מדינות אלו ואפילו אם יש לו שלש מצות אחרות שנעשו מן עשרון אחד אין לו ליקח אותן לפי שיש לחוש בהן שמא נעשו על ידי קטנים דכיון שבשעת עשייתן לא היה דעתו עליהן שיהיו מצות מצוה מן הסתם לא נזהר בהם מקטנים ומשאר הפסולין להתעסק במצות מצוה ונמצא שיש בהן ספק פיסול לפיכך אי אפשר ליקח אותן לברכת על אכילת מצה שאכילתה הוא מן התורה וספק של תורה להחמיר (אבל מותר לאכול מהן אפיקומן או לעשות מהן כריכה) שאכילה זו אינה אלא מדברי סופרים וספק דברי סופרים להקל ועל דרך שיתבאר בסימן תע"ז:

יב

אבל אם נשברה אחת ממצות הללו אין צריך לטרוח ולאפות עוד אפילו עדיין לא נכנס ליל יום טוב אלא יקח השבורה וישים אותה באמצע בין העליונה לתחתונה שהאמצעית אינה צריכה להיות שלימה שהרי בוצעין ממנה חתיכה אחת לאפיקומן קודם אמירת ההגדה ואף שלכתחלה הידור מצוה הוא שכל הג'

מצות יהיו שלימות בשעה שמביאין אותן על השולחן מכל מקום אין מטריחין אותו בשביל כך לאפות עוד ואפילו נשברה מצה השלישית וכשישים אותה באמצע והשניה ישים למטה נמצא שיעשה מצה הג' משניה והרי זה כמורידה מקדושתה:

יג

ויש נוהגין לאפות עוד ג' מצות מעשרון אחד וקורין אותן מצות ספיקות כלומר שנעשו בשביל ספק שמא תחמיץ או תאבד אחד מג' הראשונות אזי יקח ג' מצות הללו.

אבל אם נשברה אחת מהן אפילו נשברה השלישית ואם יתן אותה באמצע והאמצעית למטה הרי זה כמורידה מקדושתה אף על פי כן מוטב להורידה מקדושתה מלדחות מצות הללו לגמרי וליקח את הספיקות שהרי אי אפשר לו לדחות את השבורה בלבד וליקח במקומה מצה אחרת מהספיקות כיון שלא נעשו מעשרון אחד:

יד

ויש נוהגין שאין אופין ג' ספיקות מעשרון אחד אלא מעשרון אחד אופין ד' מצות דהיינו ג' מצות מצוה וספיקא אחת (ואף על פי שעושין כעין לחמי תודה ובלחמי תודה לא היה אלא ג' מצות לעשרון מכל מקום כיון שמצה הרביעית אינה נעשית לשם מצות מצוה אלא בשביל ספק אינה עולה לחשבון) וכן אופין מעשרון השני לצורך ליל ב' ולפיכך אם נשברה השלישית של מצת מצוה אין עושין אותה אמצעית והאמצעית למטה שלא יורידנה מקדושתה אלא דוחין לגמרי את השלישית השבורה ומשימין במקומה את הספיקא שהרי היא נעשית מעשרון אחד עם המצות של מצוה:

טו

וכל דברים אלו אינן אלא מנהג וזריזות לכתחלה אבל מעיקר הדין אין צריך ליזהר כלל בכל דברים אלו שנתבאר בסימן זה:

טז

הנוהגין לאפות מצה של מצוה בליל יום טוב כשחל במוצאי שבת יזהרו שלא יאפו אז הספיקות שמא לא יצטרך להם ונמצא עושה מלאכה שלא לצורך יום טוב וכן יזהרו שלא יאפה בליל יום טוב ראשון המצות הצריכות לליל יום טוב שני:

יז

מי שלש עיסה בערב פסח סמוך לחשיכה ולא הספיק לאפותה עד שחשיכה ליל יום טוב אם אין דעתו לאכול ממנה ביום טוב ראשון אלא ביום טוב שני או בחולו של מועד שיש לו מצות לצורך יום טוב ראשון אסור לו לאפותה ביום טוב אע"פ שאם לא יאפה אותה תחמיץ ויעבור עליה בבל יראה ובל ימצא מכל מקום לא יעשה איסור בידים וכשיאפה אותה יעשה איסור בידים לפיכך אין לו תקנה להנצל מאיסור אלא שיגמור בדעתו לאכול ביום טוב ראשון כזית מכל מצה ומצה שיאפה מעיסה זו או שיאכיל לקטנים ואז מותר לו לאפותה ואע"פ שזו היא הערמה שהרי אינו צריך כלל למצות הללו ביום טוב ראשון ואין

בדעתו לאכול מהן אלא כדי להתיר לו אפייתן אף על פי כן התירו לו חכמים לעשות כן כמו שיתבאר בסי' תק"ג ותק"ז והוא שיקיים הערמתו ויאכל כזית מכל מצה ומצה ביום טוב ראשון כמו שיתבאר שם:

תנט – מקום וסדר לישת המצות ובו לב סעיפים:

א

אין לשיין העיסה של פסח במקום שהשמש זורח שם שחום השמש מחמם העיסה ובקל תוכל לבוא לידי חימוץ אבל במקום הצל מותר ללוש אפילו תחת אויר הרקיע אם אינו יום המעונן אבל ביום המעונן אסור ללוש תחת כל אויר הרקיע אפילו במקום צל לפי שהחמה בוקעת בכל מקום ואינה יוצאה דרך חלון כנגד חלונה שהעבים עומדים בפניה והיא מתפשטת עליהם ובוקעת בכל פיסוק שבהם:

ב

ואפילו בבית אסור ללוש ביום המעונן כנגד חלון פתוח אע"פ שהשמש לא יוכל לזרוח לתוכו לעולם כגון שהוא פתוח לרוח צפון:

ג

ונהגו ליזהר שלא ללוש כנגד חלון פתוח אפילו ביום שאינו מעונן וגם השמש לא יוכל לזרוח לתוכו מכל מקום יש לחוש שמא פתאום יתכסו השמים בעבים ויהיה יום המעונן והוא לא ירגיש בדבר שיסיר מיד את העיסה מכנגד החלון מה שאין כן כשלוש תחת אויר הרקיע אם יבאו עננים ותתכסה החמה מיד ירגיש בדבר ויכניס העיסה לבית מיד:

ד

וכל זה כנגד החלון ממש אבל מן הצד של חלון מותר ללוש אפילו אם השמש זורח לתוך החלון והוא לש בצל קרוב למקום זריחת השמש:

ה

וכל זה בחלון פתוח ממש אבל אם הוא סתום בזכוכית אע"פ שהשמש זורח שם מותר ללוש כנגדו (ומכל מקום צריך ליזהר שלא תחמם העיסה):

ו

יש ליזהר כשמוליך קמח של פסח ביום וכן כשמוליך המצות לתנור לאפותן ביום לא יוליכם מגולין תחת אויר הרקיע אם הוא יום המעונן ואין צריך לומר שלא יוליכם מגולין במקום זריחת השמש אלא יכסה אותן במפה ואין לכסות פעמים הרבה במפה אחת דשמה נדבק בה מעט בצק ונתחמץ (כששהה כדי הילוך מיל) כמו שיתבאר ואם מוליכן בלילה או אפילו בבין השמשות אין צריך לכסותן כלל (עיין סימן תנ"ה):

לא יתקרב ללוש אצל פי התנור מפני חום התנור שמחמם העיסה אבל מאחוריו או מצדיו מותר ללוש במה דברים אמורים בתנור שאופין בו שהוא עשוי מלבנים עבים ואין חומו שולט חוץ לדפנותיו אבל תנור בית החורף שהוסק אין ללוש בסמוך לו מכל צדדיו לפי שהוא מחזיק חומו ביותר ומתפשט חומו חוץ לדפנותיו ואף ברחוק ממנו אם מרגישים שם חום ההסקה אין ללוש באותו בית עד שיפתח הדלת והחלונות שיצא החום לפיכך נכון שלא להסיק תנור בית החורף בו ביום:

ח

עבר ולש תחת השמש או סמוך לתנור אם על ידי כן הוחמה העיסה אסורה באכילה ואם לאו מותרת אפילו לש במזיד:

ט

לכתחלה אסור להניח העיסה בלא עסק אפילו רגע אחד וכל זמן שעוסקין בבצק אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ ואם הניחוהו בלא עסק כדי הלוחך מיל הרי זה חמץ.

ואם שהה פחות ממיל וחזר ונתעסק וחזר ושהה פחות ממיל אין השהיות מצטרפות לכדי הלוחך מיל שהעסק שמתעסק בו בינתיים מבטל את החימוץ מעט שהתחיל להתחמץ בשהייה הראשונה במה דברים אמורים כשנתעסק בעסק גמור כגון בעיטת הידים בעיסה או הרידור שמרדדן המצות בעץ עגול אבל הניקור שמנקרין המצות כדי שלא יתפחו אינו נקרא עסק גמור לבטל החימוץ מעט שהתחיל כבר להתחמץ בשהייה הראשונה ומכל מקום נקרא עסק קצת לענין שאין המצה בא לידי חמץ בשעת הניקור.

אבל מה שנוהגין המון עם כשרואין מצה העשויה מונחת וא"א לאפותה מיד לפי שעדיין לא גרפו הגחלים מן התנור או מפני שאין לה מקום בתנור וכדי שלא תבוא לידי חימוץ משפשפין בה בידים אין זה מועיל כלום ואדרבה היד מחממת את הבצק וממהר להחמיץ (ולכך יש ליזהר שלא להניח היד על הבצק שלא לצורך) עיין סי' תנ"ו.

אלא כיצד יעשה (אם מתירא שלא תשהה שיעור מיל חוץ לתנור ותחמיץ) ישברנה ויעשנה חתיכת בצק ויחזור ויתקנה כבתחלה כדי שהעסק יבטל החימוץ ומכל מקום לכתחלה טוב ליזהר שלא יבא לידי כך שיש לחוש שמא כשיתקנה פעם שניה לא יערוך אותה יפה יפה שתהיה גוש ממש אלא יהיה בה סדקים וכפילות והרי זה כעין מצה כפולה שנוהגין לאסור כמו שיתבאר בסי' תס"א.

לפיכך יש להזהר לכתחלה שלא להתחיל להעריך המצות ולרדדן עד שיתחילו לגרוף הגחלים מן התנור כדי שיוכלו לאפות מיד וגם מתחלה לא יתחילו ללוש העיסה עד זמן מה אחר שהוסק התנור בכדי שמיד אחר הלישה יוכלו לגרוף התנור ולהתחיל להעריך המצות ולאפותן מיד וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אין לאסור אלא אם כן נשתהה שיעור מיל בלא עסק:

י

שיעור מיל הוא רביעית שעה וחלק עשרים שהרי אמרו חכמים מהלך אדם בינוני ביום בינוני דהיינו בימי ניסן ותשרי שהיום והלילה שוין הוא ארבעים מיל והיום י"ב שעות תחלק הי"ב שעות לארבעים מיל יגיע

לכל מיל רביעית שעה וחלק עשרים משעה שהרי עשר שעות שכשתחלקם למ' חלקים יגיע לכל חלק רביעית שעה והב' שעות כשתחלקם לארבעים חלקים יגיע לכל חלק עשרים משעה.

ויש חולקין על זה ואומרים ששיעור מיל הוא שני חומשי שעה לפי שיש אומרים שימי ניסן ותשרי שאדם יכול להלוך בהם ארבעים מיל מעמוד השחר עד צאת הכוכבים יש בהם יותר מ"ב שעות בינונית (פירוש אותן שעות שיש מהן כ"ד במעת לעת נקראין שעות בינונית לפי שיש שעות זמניות שנתבאר בסי' נ"ח) ואינן נקראין ימים בינונים אלא לפי שמהנץ החמה עד שקיעתה הוא כמו משקיעתה עד הנצה ולפי זה על כרחך יש מהנץ החמה עד שקיעתה י"ב שעות בינונית שהרי המעת לעת הוא כ"ד שעות בינונית ומהנץ החמה עד שקיעתה אין אדם יכול להלך כי אם שלשים מיל אם כן מגיע לכל מיל שני חומשי שעה שהרי ב"ב שעות יש בהם ס' חומשין תחלקם לשלשים חלקים יגיע לכל חלק שני חומשין.

ולענין הלכה העיקר כסברא האחרונה ומכל מקום יש להחמיר כסברא הראשונה אם אין שם הפסד מרובה:

יא

לא אמרו חכמים שיעור מיל אלא כשעדיין לא נתחמם הבצק על ידי עסק הידים אבל לאחר שנתחמם על ידי עסק הידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ וכן במקום חם כגון סמוך לפי התנור שאופין בו או שלש בבית שהוסק בו תנור בית החורף ומרגישיין חומו עדיין אם שהה הבצק בלא עסק יכול לבוא לידי חימוץ אפילו בפחות משיעור מיל וכן בכל מקום שמרגישיין בו חום קצת ולפי יתרון החמימות ממהר הוא להחמיץ וצריך לתת לב לפי הענין:

יב

אם התחילו ללוש ב' עיסות כאחת והחמיצה אחת מהן קודם ששהתה שיעור מיל בלא עסק כגון שנראו בה סימני חימוץ שיתבאר בידוע שהחמיצה גם השנית אם שהתה כל כך כמו חבירתה אע"פ שלא שהתה שיעור מיל וגם לא נראו בה סימני חימוץ מכל מקום כיון שנתחמזה אחת מהן בידוע שיש שם איזה חמימות שממהר להחמיץ קודם שיעור מיל:

יג

בצק שהחמיץ עד שיש בו סדקים אפילו לא נתערבו הסדקים זה בזה אלא אחד הולך הנה ואחד הולך הנה הרי זה חמץ גמור והאוכלו חייב כרת ואפילו אין סדקים נראה אלא במקצת העיסה הרי כל העיסה חמץ גמור.

ואם אין בו שום סדק אלא שהכסיפו פניו (פירוש מראה לובן הנוטה לשחרות שקורין בלייכלי"ך בל"א) כאדם שעמדו שערוותיו מתוך פחד ורתת שפניו מכסיפין דהיינו שנשתנית צורתו הרי זה אסור באכילה ובהנאה מדברי סופרים כחמץ גמור והוא נקרא חמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה מחמת חמיצותו שלא גמר כל צרכו (עי' סי' תמ"ב) וצריך למחות בהמון עם שמשהין העיסות עד שמכסיפין פניהם:

יד

אם האשה שלשה היא אופה בעצמה כשתבוא ללוש עוד לאחר שאפתה עיסה הראשונה צריכה היא לצנן ידיה במים צוננן קודם שתלוש לפי שידיה נתחממו מחום התנור ומחממים את העיסה ואם עברה ולא צננה ידיה קודם הלישה הפת מותרת:

טז

אם האשה שלשה היא מקטפת (פירוש שטחה פני החררה במים קודם האפיה) לא תקטף באותן מים שמצננת בהם ידיה מפני שהם מתחממין מחום ידיה ומחמיצין את החררה אלא יהא לה כלי אחר מלא מים שתקטף בהם ובמדינות אלו אין נוהגין כלל לקטף המצות במים ומכל מקום אם אירע כך אין אוסרין המצה באכילה:

טז

אם לש אחר זמן איסור חמץ דהיינו מתחלת שעה ששית ואילך צריך ליזהר במים שרוחצין בהם העריבה עם שאר הכלים ששימשו בעיסה ובמים שמקטפת בהן ובמים שמצננת בהם ידיה שלא ישפכם אלא במקום מדרון כדי שיבלעו מהרה בקרקע אבל אם שופכן שלא במקום מדרון יש לחוש שמא יתקבצו במקום אחד ויחמיצו קודם שיבלעו בקרקע ונמצא שיהיה חמץ ברשותו בפסח ואפילו אם שופכן לרשות הרבים ונמצאו שיצאו מרשותו קודם שנתחמצו מכל מקום כיון שכבר הגיע זמן איסור חמץ צריך הוא ליזהר לכתחלה בכל אשר יש לו שלא יבואו לידי חימוץ כלל:

יז

ולא ישפכם על גבי רצפת אבנים אפילו היא מדרון שהרי אינם נבלעין בקרקע במהרה:

יח

כבר נתבאר שלכתחלה אסור להשהות הבצק בלא עסק אפילו פחות משיעור מיל לפיכך כל הכלים המשמשים בעיסה כגון העריבות והסכין שחותכין בו העיסה ועצי מגלגלין שמרדדין בהם המצות ועצים שמנקרין בהם המצות צריך ליזהר לגרדם יפה בין כל עיסה ועיסה לנקותם מפירורי בצק הנדבקים בהם אע"פ שאין שוהין שיעור מיל בין כל עיסה ועיסה ונמצא שהבצק הדבוק בכלים אינו שוהא בלא עסק אף על פי כן לכתחלה צריך ליזהר בכך ואם אין שוהין כלל בין עיסה לעיסה אלא לש מיד זו אחר זו בלא הפסק כלל ואין הכלים פנוים ממלאכתם כלל ונמצא שהבצק הדבוק בכלים אינו שוהא כלום בלא עסק אין צריך לגורדם בין עיסה לעיסה:

כ

ואחר גמר לישת העיסות הנאפות בהיסק תנור אחד כשחוזר ומסיקו לאפות בו פעם שנית ידיה כל הכלים ששימשו בעיסה וינגבם לחזור ולהשתמש בהם פעם שנית ולא די להם בגרידה בלבד כמו שנוהגין העולם כי אי אפשר לנקותם לגמרי ע"י גרידה בלבד.

ואם הוא יום טוב שאסור להדיח כלים שאין לו צורך להשתמש בהם עוד בו ביום ידיחם ע"י נכרי שההדחה שלא לצורך יום טוב היא שבות והאמירה לנכרי הוא שבות דשבות ושבבות לא גזרו במקום מצוה דהיינו לבער ולהעביר החמץ הדבוק בכלים:

כא

ואם אין שם נכרי להדיחם די לו בביטול שיבטל ויפקיר הבצק הדבוק בכלים קודם שנתחמץ שאז הוא עדיין ברשותו לבטלו ולהפקירו ואף כשיתחמץ אחר כך אין צריך להעבירו ולבערו אם בכל כלי וכלי בפני עצמו אין בו כזית בצק דבוק כמו שנתבאר בסימן תמ"ב ע"ש ומכל מקום לכתחלה צריך הוא ליזהר שלא יבא לידי חימוץ כלל כמו שנתבאר למעלה לפיכך אם אין שם נכרי יטילם למים צוננים שהצוננים מונעים מלהחמיץ ויזהר להכבידם למטה בתוך המים ואל יצופו למעלה:

כב

וכל זה כשאין דעתו לחזור ולאפות עוד מצות ונמצא שהכלים ששימשו בעיסה אין לו עוד צורך ביום טוב עצמו ולכך אסור לישראל להדיחם (ואע"פ שלצורך מצות ביעור חמץ מותר להדיח כלים אפילו בשבת כמו שנתבאר בסימן תמ"ד מכל מקום כאן כיון שיש תקנה שלא יבא לידי חימוץ כלל לא התירו להדיח כלים שאין בהן עוד צורך ביום טוב) אבל כשדעתו לחזור ולאפות עוד מצות פעם שנית ביום טוב עצמו מותר להדיח כל הכלים אחר אפיה הראשונה כיון שהן צריכין לו עוד ביום טוב עצמו לפיכך מותר להדיח את העריבה אע"פ שאין דעתו לחזור ולאפות עוד מצות בו ביום דכיון שיש לה תוך יכול הוא ליתן בתוכה דברים אחרים בו ביום ונמצא שהיא צריכה לו ביום טוב עצמו:

כג

אבל אסור לישראל לגרוד את העריבה או שאר כל הכלים אע"פ שדעתו לחזור ולאפות בו ביום ונמצא שגרידה זו היא לצורך יום טוב עצמו אף על פי כן לא התירוהו לפי שאיסור הגרידה הוא מפני שהוא ממחך העץ כמו שנתבאר בסימן שכ"ג ומחיקה אין בה צורך יום טוב כלל שהרי אפשר להעביר הבצק מהכלים בלא מחיקת העץ כגון על ידי הדחה:

כד

יש ליזהר לכתחלה שלא ליתן העריבה שלשין בה על גבי כר או כסת של צמר בשעת הלישה לפי שהן מחממין את העריבה והיא מחממת את העיסה שבתוכה אבל מותר ליתן אותה על גבי בגד של צמר או על גבי כר או כסת של צמר לפי שאינן מחממין כל כך:

כה

אם העיסה היא רכה מאוד שנתנו בה מים יותר מן הראוי אין להוסיף קמח לתוך הלישה כדי שתהא העיסה כראוי לפי שהקמח שמוסיפין יש לחוש בו שמא אין כולו נילוש ונגבל יפה עד שיהיה כולו בצק אלא נשאר ממנו מעט קמח בעין בתוך העיסה ואפילו לאחר אפייה עודנו בעין ושמא לא נקלה אותו קמח יפה (שהקמח שנקלה יפה אינו בא לידי חימוץ כמו שיתבאר בסי' תס"ג) ויש לחוש שמא יבא לתוך התבשיל בפסח ויתחמץ.

אלא כיצד יעשה ילוש אדם אחר עוד עיסה אחרת קטנה מגיבול קשה ויבשות מים ויערב אותה עם העיסה הרכה המלוכלחת שניתוסף בה מים ויקבלו זו מזו וזו מזו לחלוחית ויבשות עד שיגיע למדה בינונית אבל אדם אחד אין לו ללוש שתיהן כאחת שאי אפשר ללוש שתי עיסות כאחת ולהתעסק בהן יפה:

כו

ובדיעבד שעבר והוסיף קמח בעיסה הרכה מותרת באכילה אלא שלכתחלה יש לזיהר במצות הללו שלא יבאו לתוך דבר לח שלא יתחמץ הקמח שבתוכן אבל כשאוכלן כשהן יבשות ואף שלועסן בשיניו אין הרוק מחמיצו כיון שאין שוהין בפה שיעור מיל אבל בדיעבד שעבר ועשה מהן תבשיל מותר באכילה שהרי אין כאן אלא חששא בעלמא שמא נשאר מעט קמח בעין ושמא לא נקלה יפה אבל מצה שיודע שנילוש בתוכה קמח יש להחמיר אפילו בדיעבד שעבר ונתנה לתוך דבר לח עי' סי' תס"ג:

כז

צריך לזיהר להרחיק המצות מן הקמח כי הקמח הנדבק בהן בא אח"כ לתוך התבשיל ומתחמץ ולכן אותו המודד קמח לתוך העריבה לא יקרב אל העיסות עד שינקה מלבושיו מקמח וידיח ידיו תחלה:

כח

המדקדקים נוהגין ללוש בספל ואחר כל עיסה ועיסה ידיח הספל וינגבו במפה אלא אם כן לש מיד בלי הפסק והמנהג הנכון להיות לו שני ספלים להחליף בין עיסה לעיסה:

כט

אותו שלש העיסה ואותן שתיקנו המצות (וכן אותו שנותן הקמח) ידיחו ידיהם בין כל עיסה ועיסה (אלא אם כן מתעסקין מיד בלי הפסק כלל):

ל

וצריך לזיהר לבער הפירורין מעל השלחן אחר כל עיסה ועיסה ואם יש בו נקב או סדק צריך לסותמן שלא יכנוס בהן בצק ויחמיץ שם ואח"כ יתערב בעיסה.

ולפי שרוב השולחנות יש בהם סדקים לפיכך יש נוהגים לעשות המצה על הסדין וסדין שעשו עליו מצות פעם אחת אם רוצה לעשות עליו פעם ב' לא די לו בהדחה לפי שהחמץ נדבק בו אלא צריך לכבסו היטב ואפילו לא עשה מצות בפעם הא' אלא על עבר אחד של הסדין אין לו להפכו לעשות על עבר השני בלא כיבוס לפי שהחמץ מבצבץ ויוצא מעבר על עבר וקודם הכיבוס צריך להתיר כל התפירות שבו כמו שנתבאר בסי' תנ"ג חוץ מן התפירות שבאימרא שאין צריך להתיר לפי שאין דרך לעשות מצות על האימרא אלא באמצע הסדין ואם עבר ועשה עליו מצות בלא כיבוס אם הוא תוך הפסח יש לאוסרן כיון שחמץ בפסח במשהו וקרוב לודאי שנתערב בהן פירור משהו אך אם הפך הסדין או שכבסו אף שלא התיר התפירות אין להחמיר ולאסור המצות:

לא

העריבה שלשין בה יש ליזהר שלא יהיה בה שום גומא וסדק שלא יוכל לנקרם אחר הלישה ואפילו על שפתה לא יהיה שום גומא וסדק שלא יוכל לנקרם לפי שהבצק הנכנס שם מתחמץ כששוהה שיעור מיל ואח"כ כשחוזר ולש בה מתערב בצק זה בעיסה וכיצד יעשה אם יש סדקים בעריבה ירחיב אותם כרוחב אצבע או פחות כדי שיוכל לנקרם היטב ואחר כך יסתמם ויחליקם להשוותם יפה:

לב

וכן המרדה שמכניסין בה הפת לתנור ומוציאין בה מן התנור תהא חלקה בלי שום סדק וגומא שלא יכנוס לשם בצק ויתחמץ אבל כשהיא חלקה אין בצק מתדבק בה כלל ולכן אין צריך להדיחה כלל אחר גמר האפייה אף שצריכה לו לחזור ולאפות בו פעם אחרת:

תס – דיני מצות המצוה ובו יב סעיפים:

א

כבר נתבאר בסימן תנ"ג שאין אדם יוצא ידי חובתו אלא במצה שישראל בן דעת נתעסק בלישתה ועריכתה ואפייתה לשם הפסח אבל אם באחד מהעסקים הללו נתעסק נכרי או חרש שוטה וקטן דהיינו שאינו שומע ואינו מדבר או שוטה דהיינו שמאבד מה שנותנים לו או קטן דהיינו שלא הביא שתי שערות אפילו אם ישראל גדול בן דעת עומד עליהם ומלמד ומזהירם שיתעסקו בה לשם הפסח אין אדם יוצא בה לפי שהנכרי אינו שומע בקול ישראל המזהירו והוא עושה על דעת עצמו ואינו מתכוין לשם הפסח וחרש שוטה וקטן אין בהם דעת לכוין לשם הפסח ואף אם הם אומרים בפירוש שמתכוונים לשם הפסח אין כוונתם ומחשבתם שוה כלום כיון שאין בהם דעת.

ויש חולקין על זה ואומרים שאם ישראל גדול בן דעת עומד ומשגיח עליהם שלא תתחמץ העיסה בידיהם אף על פי שהם אינם מתכוונים לשם הפסח שאין צריך כלל שתהא כוונת הלישה לשם פסח אלא שיהא השימור מחימוץ מלישה ואילך לשם הפסח כמו שנתבאר בסימן תנ"ג וכאן הרי ישראל בן דעת עומד עליהם ומשגיח על העיסה שבידיהם ומשמרה מחימוץ לשם פסח.

והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום בשעת הדחק שאי אפשר בענין אחר כגון זקן או חולה שאי אפשר לו ללוש ולאפות בעצמו והוא בין הנכרים ואין שם ישראל יש לסמוך על סברא האחרונה ומכל מקום נכון הדבר שילמד ויזהר את הנכרי שיעסוק בה לשם פסח וגם הוא יסייע קצת בלישתה שאז עושה הנכרי על דעת הישראל המסייעו ולא על דעת עצמו כמו שנתבאר בסימן י"א ע"ש.

ואם אפשר לו למצוא ישראל אפילו חרש שוטה וקטן מוטב שיעשו הם שהם שומעים בקולו ועושין לדעתו משיעשה על ידי נכרי שאינו שומע בקולו:

ב

הניקור שמנקרין המצות של מצוה יש להסתפק אם מותר לעשותו על ידי נכרי או על ידי חרש שוטה וקטן וטוב להחמיר לכתחלה אפילו ישראל בן דעת עומד עליהם ומזהירם שיעשו לשם הפסח אבל שאר

המצות אע"פ שישראל קדושים הם ונהגו לעשות להם שימור מחימוץ לשם הפסח מכל מקום נוהגים לנקרם על ידי קטנים כיון שגם גדולים עומדים על גביהם ומשגיחין על המצות שבידיהם שלא יבאו לידי חימוץ וזה נקרא שימור גמור לפי סברא האחרונה שנתבאר עיין סי' תע"ז:

ג

גדולי החכמים היו משתדלין בעצמן במצות מצוה ועומדין על עשייתן ומזרזין את העוסקין בהן ומסייעין בעריכתן וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא עצמו במצוה שכן הוא בכל המצות מצוה בו יותר מבשלוחו:

ד

ועכשיו שנתקלקלו הדורות ורוב המון עם אין נזהרין בכל דקדוקים שדקדקו חכמים בשמירת המצות מחימוץ ראוי לכל אדם אף בשאר המצות לעמוד על עשייתן ולא להאמין לעמי הארץ:

ה

הלש עיסה אחר זמן איסור חמץ טוב שיאמר בשעת לישיה כל פירורין שיפלו בשעת לישיה ועריכה וכן הבצק שידבק בכלים אני מבטל ומפקיר אותם וכשהוא אומר כן אף כשיתחמצו הפרורין אינו עובר עליהם בבל יראה ובל ימצא אף אם יש בהם כזית כשיתקבצו ויתדבקו יחד כיון שכבר ביטלם קודם שנתחמצו שאז הם עדיין ברשותו לבטלן ולהפקירן כמו שנתבאר בסי' תמ"ד אבל אם לא יבטלם קודם שיתחמצו יש לחוש שמא לא יבערם מן העולם מיד לאחר שנתחמצו ויעבור עליהם בבל יראה ובל ימצא מדברי סופרים אף שאין בהם כזית כמו שנתבאר בסי' תמ"ב.

(ואף שנתבאר בסי' תל"ד שהפרורים אין צריך לבטלם ולהפקירם כלל שמאליהם הם הפקר היינו פירורי הפת שאי אפשר שיתדבקו יחד וכל פירור בפני עצמו אינו חשוב כלום ובטל מאליו אבל פירורי בצק כיון שאפשר שעל ידי כיבוד הבית יתקבצו ויתדבקו והיו חתיכה אחת יש בהן חשיבות קצת ואינן בטלים מאליהם).

וכשמבטל הפירורין יאמר הפירורין יהיו הפקר או אני מפקירם ולא כמו שנוהגים המון עם לומר פירורין הפקר דמשמע שמאליהם הם הפקר ולא שהוא מפקירם ואף שיש מי שיישבו המנהג מכל מקום יותר טוב לומר בלשון המבורר יותר ועכ"פ שיאמר בלשון שמבין כמו שנתבאר בסי' תל"ד:

ו

ולאחר גמר הלישה צריך לכבד את הבית ואת השולחן שעשו עליו מצות ואת מקום הלישה כדי לבער את הפרורין שאע"פ שבטלם קודם שנתחמצו מכל מקום לאחר שנתחמצו צריך הוא לבערם שלא יהיה חמץ ברשותו בפסח והפירורין שמוצא ישרפם ולא ידרסם ברגליו בעפר שאף על פי שהם מתבערים בכך מכל מקום כיון שכבר הגיע זמן איסור חמץ אין ביעור חמץ אלא בשריפה לפי מנהג מדינות אלו לפיכך טוב שמיד שהפירורין נופלין לארץ קודם שיתחמצו ידרסם ברגליו בעפר כדי שיתבערו מיד ולא יצטרך לשורפם אחר כך:

ז

אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר במצות כמין חיה ועוף לפי שהוא שוהא עליהן לציירן ופעמים יבואו לידי חימוץ ע"י שהייה זו ואפילו המצות הן ריקים דקים שאינן ממהרין להחמיץ אף על פי כן אסרו חכמים ואפילו רוצה לעשות הציור על ידי דפוס שאינו שוהא כלום אף על פי כן לא חלקו חכמים בגזירתם לפי שהרואה שיאפה מצות מצויירות אינו יודע שנעשו על ידי דפוס ויבא להתיר לעשות בלא דפוס:

ח

אבל הניקור שמנקרין המצות כדי שלא יתפחו אף על פי שעושה ע"י מסרק ונעשה כעין ציור על המצה מכל מקום כיון שאינו מתכוין לציור ה"ז מותר ומכל מקום טוב למחר לעשותו בכל מה דאפשר שהרי כשמנקר מקצתה האחד שוהא מקצתה השני בלא עסק כלל:

ט

אם עבר ועשה ציורין על המצות מותרות באכילה אם לא שהה בציורן שיעור חימוץ ואפילו לכתחלה אדם יוצא בהן ידי חובתו:

י

אין עושין מצה עבה טפח שכשהיא עבה כל כך יש לחוש שמא לא ישלוט חום האש בתוכה ותתחמץ בתוכה בשעת אפייתה אבל פחות מטפח אפילו משהו מותר לעשות לכתחלה מעיקר הדין לפי שחום התנור שולט בתוך עוביו כשאין בו טפח ומכל מקום טוב לעשות המצות ריקין דקין שאין ממהרין להחמיץ כל כך כמו העבות כשעדיין הן חוץ לתנור ואם עבר ועשה מצות עבות טפח או יותר מותרות באכילה ומכל מקום יש לעיין בתוך עוביה אם נאפית יפה ולא נתחמזה שם ואף על פי כן טוב שלא ליקח אותה למצות מצוה:

יא

אין להקל במה שהחמירו הקדמונים שלא לעשות בפסח מיני מולייתות שקורין פאנד"ש או פלאדינ"ש דהיינו עיסות מצות ממולאות בבשר או בגבינה לפי שבשעת אפייה יוצא ליחה מהבשר והגבינה ומלחחת את העיסה ומעכבת אפייתה ועוד שליחה זו דינה כמי פירות שכשהם מתערבים בעיסה שנילושה במים היא ממהרת להחמיץ מיד כמו שיתבאר בס"ב ו"ב ואם כן יש לחוש שמא כשיצאה הליחה לתוך העיסה נתחמזה מיד קודם שהספיק חום האש לשלוט בה לאפותה.

וכן אין ליתן ביצים לתוך המצה שיתאפה עמהם לפי שהליחה היוצאה מהם מעכבת אפייתה ואפילו ביצה מבושלת אין ליתן אע"פ שאין ליחה יוצאת ממנה מכל מקום במקום הביצה אין חום האש שולט שם ואין נאפה שם יפה ואפילו בדיעבד ששכח ונתן אותה בתוך המצה יש לאסור המצה באכילה ובהנאה לפי מנהגינו שאנו אוסרין מצה שנתכפלה בתנור לפי שאין חום האש שולט במקום הכפל כמו שיתבאר בס"ב ו"ב ת"א ע"ש:

יב

אבל אם נתן לתוכה זרעונים אפילו אינם כתושים מותרת באכילה לפי שדבר קטן כזה אינו מעכב אפייתה ומכל מקום לכתחלה יש ליזהר שלא ליתן לתוכה אפילו דברים קטנים אלא אם כן הם כתושים לפי שיש מי שאומר שאפילו דברים קטנים מעכבים את האפייה:

תסא – דיני אפיית המצה ובאיזה מצה יוצא ידי חובתו ובו כט סעיפים:

א

תנור שאפו בו חמץ כשרוצה לאפות בו מצה צריך להכשירו על ידי ליבון באור כדין כלי חרס שאין לו הכשר אלא על ידי ליבון לפיכך צריך להסיקו כל כך עד שיהיו ניצוצות ניתזין ממנה שבפחות מכן אינו נקרא ליבון גמור כמו שנתבאר בסי' תנ"א.

וצריך ליזהר שילכו הגחלים על פני כולו (כדי להכשיר את כולו) ואין די לו (להכשירו) בלהבה בלבד לפי שכמו שבכל השנה כשנאפה חמץ בתוכו בולע ממש על ידי גחלים (שמפזרים אותם על גבי התנור קודם האפייה) כך הוא פולטו על ידי גחלים לפיכך אפילו אם הסיקוהו כמה פעמים קודם הפסח אינו מספיק להתיר לאפות בו מצה לכתחלה אלא אם כן כיון להתירו לצורך הפסח כי שמא לא הלכו הגחלים על פני כולו כל זמן שלא נתכוין לכך.

אבל בדיעבד שעבר ואפה בו מצות יש להתירם באכילה דכיון שהוסק כמה פעמים קרוב הדבר שהיו גחלים על פני כולו פעם במקצת זה ופעם במקצת זה אבל אם לא הוסק אלא פעם אחת ולא כיון להתירו לצורך הפסח על ידי היסק זה וספק לנו אם הלכו הגחלים על פני כולו יש לאסור אפילו בדיעבד:

ב

יש נוהגין להטיל בתנור קרקע חדשה כדי שלא יצטרכו להכשירו ע"י היסק שהחמץ הבלוע בגגו ובקירותיו הוא נפלט על ידי ליבון השלהבת כשמסיקין אותו לאפות בו המצות ומנהג יפה הוא ובלבד שיטילו בו קרקע עבה בכדי אצבע או יותר על פני כולו אבל הטחה מועטת אינה מועלת כלום שאינה מפסקת בפני גיעול חמץ הבלוע בקרקעיתו הישנה שלא יצא לחוץ:

ג

כשמכשירו על ידי היסק טוב וישר הוא לגורפו ולנקותו היטב אחר ההיסק ולהמתין עד שיצטנן קצת ואחר כך יחזור ויסיקוהו שנית לאפות בו המצות שאם לא יסיקוהו שנית אלא יאפה בו מיד לאחר שגרף הגחלים אחר ההיסק הראשון וכן אם לא ימתין בין היסק להיסק עד שיצטנן קצת יש לחוש שמא לא יסיקוהו היטב כל כך בהיסק הראשון שמסיקו להכשירו לפי שיתירא שלא ישרפו המצות שיאפה בו אחר היסק הראשון או אחר היסק השני:

ד

טפקא של חרס חדשה דהיינו כלי שמסיקין תחתיו מלמטה ואופין על גבה מלמעלה מותר לאפות עליו מצות דכיון שהאור שולט תחתיו הוא נרתח יפה אע"פ שאין השלהבת עולה על גביו והפת נאפית מיד ואינה באה לידי חימוץ אבל יש ליזהר להסיק תחתיו תחלה עד שיהיה מרותח היטב ואח"כ ידביק הפת על גביו וכן כשאופה באלפס בלא משקה [יזהר] להסיק תחתיו תחלה עד שיהיה מרותח היטב ואח"כ ידביק הפת בתוכה שאם ידביק הפת מתחלה ואח"כ ירתיחנו יש לחוש שמא קודם שיהיה מרותח היטב תחמיץ הפת ואפילו בדיעבד שעבר והדביק ואח"כ הרתיח נכון להחמיר שלא לאכלה בפסח אם אפשר לו:

ה

אם שמו מצה על הנייר בתוך התנור לאפותה עם הנייר אין להחמיר בה בדיעבד שבודאי שלט בה חום האור דרך הנייר ונאפית במהרה קודם שתספיק להתחמץ אבל לכתחלה טוב ליזהר שלא לעשות כן:

ו

טוב להחמיר ולמחות שלא יאפה חרות ברמץ וכן שלא יאפה בחמה שיש לחוש שמא יחמיצו קודם שיתחילו לאפות ואם עבר ואפה ברמץ מותרות באכילה ומותר לצאת בהן ידי חובתו אבל אם עבר ואפה בחמה אף על פי שמותרות באכילה דכיון שהחום גדול כל כך עד שיוכל לאפות אין החום מניחן להתחמץ אלא מיד הן מתחילין להאפות מכל מקום אין אדם יוצא בהן ידי חובתו אפילו בדיעבד לפי שהאפוי בחמה אינו קרוי לחם כלל והתורה אמרה לחם עוני.

אבל האפוי בחום האור קרוי לחם אע"פ שאינו נאפה בתנור אלא באלפס בלא משקה:

ז

וכן אם נאפה בקרקע כגון טרוקנין והוא שעושיין גומא בקרקע הכירה ונותנין שם קמח ומים מעורבין ונאפה שם אע"פ שבלילתה רכה מאוד ואין עליו צורת פת ולכך אין מברכין עליו המוציא אלא אם כן קבע עליו סעודתו כמ"ש בסי' קס"ח אף על פי כן אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח אפילו לכתחלה לפי שזהו לחם עוני שאין לעני תנור ואופה לחמו בקרקע:

ח

מצה שנאפית עד שאם פורסין אותה אין חוטיין נמשכין ממנה אע"פ שהיא נפרכת כשמטלטלין אותה אף על פי כן יוצאין בה אפילו לכתחלה אבל קודם שנאפית כשיעור הזה אינה נקראת לחם אלא עיסה והאוכלה לא יצא ידי חובתו.

ולכתחלה יש ליזהר שלא להוציאה מן התנור קודם שנאפית כשיעור הזה אף שיחזירנה מיד דכיון שהיא נקראת עיסה יכולה היא לבוא לידי חימוץ כשהיא חוץ לתנור ואם עבר והוציאה בין שהחזירה בין שלא החזירה כלל מותרת באכילה ויש אוסרין אפילו החזירה מיד דכיון שהמצה היא חמה יש לחוש שמא נתחמצה ברגע אחד זו שהיתה חוץ לתנור כי ע"י החמימות ממחרת להחמיץ אפילו בפחות משיעור מיל

כמו שנתבאר בסימן תנ"ט ואף המרדה שהוציאוה בה מן התנור אסורה כי שמא נתחמצה בעודה על המרדה חוץ לתנור:

ט

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה וכן נתפשט המנהג לאסור מצה שחוטין נמשכין ממנה ואם אין יכולין לעמוד עליה אם חוטין נמשכין ממנה אם לאו טוב להחמיר ולאוסרה מספק ומכל מקום אם תוחב אצבעו לתוכה ואין בצק נדבק בו אין להסתפק כלל אם חוטין נמשכין ממנה ואם עדיין לא קרמו פניה בידוע שחוטין נמשכין ממנה:

י

ואם החזירה לתנור כשהיא שלימה שלא פרסה לראות אם חוטין נמשכין ממנה יש להתירה אם קרמו פניה קצת כשהוציאה ויש לסמוך בזה על סברא הראשונה שלא להחזיק איסור מספק לומר שמא היה חוטין נמשכין ממנה:

יא

והמרדה אם הוציאו בה מצה שהיו חוטין נמשכין ממנה אין לאוסרה אלא לכתחלה שאין להוציא בה עוד מצות אבל בדיעבד יש לסמוך על סברא הראשונה שלא לאסור המצות שהוציאו בה אחר כך:

יב

יוצא אדם ידי חובתו במצה שרוייה במים לאחר אפייתה והוא שלא נימוחה ואע"פ שנתמססה במים לא יצאתה מכלל לחם כל זמן שלא נימוחה לגמרי ומכל מקום לכתחלה טוב שלא לצאת במצה שרוייה אלא אם כן הוא זקן או חולה וקשה לו לאכול מצה יבישה אז שורין לו במים.

וצריך לזהר שלא תהא נשרית במים כ"ד שעות שכל הנשרה מעת לעת נקרא כבוש והרי הוא כמבושל ואין יוצאין במצה מבושלת כמו שיתבאר.

וצריך לזהר לשרות כזית שלם ביחד אבל אם ישרה פרוסות פחותות מכזית אינו יוצא בהן ידי חובתו אם נשרו כל כך עד שנתלבנו המים מחמתן שכבר נתבטלו מתורת לחם כמו שנתבאר בסי' קס"ח.

ולא ישרה אלא במים אבל לא בשאר משקין ומי פירות ולא במרק לפי שהן מפיגין את טעם המצה שנותנין בה טעם שלהם ואף על פי שאין צריך שיטעום טעם מצה בפיו שאפילו בלע מצה ולא לעסה יצא כמו שיתבאר בסי' תע"ה מכל מקום המצה עצמה צריך שיהיה בה טעם מצה ולא שיופג טעמה על ידי טעם אחר:

יג

ומכל מקום אם הזקן או החולה אי אפשר לו לאכול מצה השרוייה במים שורין לו ביין או בשאר משקין כדי שלא יתבטל ממצות מצה כי יש אומרים שאף היין ושאר משקין אינן מפיגין טעם המצה כיון שלא נתבשלה בהן אלא שנשרית בהן אבל שאר כל אדם שאכל מצה השרויה בשאר כל המשקין חוץ ממים

לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולאכול מצה אחרת בין הכזית של ברכת מצה בין הכזית של אפיקומן כי העיקר כסברא הראשונה:

יד

אין יוצאין במצה המבושלת לאחר אפייתה אפילו בדיעבד אפילו לזקן או לחולה לפי שהבישול מבטל את טעם המצה ואפילו לא נתבשלה ברותחין אלא שנפלה לתוך מים חמין שהיד סולדת בו והסירה מיד הרי היא נקראת מבושלת ואין יוצאין בה במה דברים אמורים כשנפלה לתוך כלי ראשון אבל אם נפלה לתוך כלי שני יוצאין בה שכלי שני אינו מבשל ומכל מקום יש להחמיר לכתחלה אם לא לצורך לפי שיש מסתפקין וחוששין על הפת שמא היא מתבשלת אף בכלי שני כמו שנתבאר בסימן שי"ח:

טז

דין מצה שנאפית עם חמץ בתנור אחד או אם נגעו זה בזה נתבאר בסימן תמ"ז ע"ש:

טז

מצה שנתכפלה בתנור ונתדבקה שם במקום הכפל אם הוא קודם הפסח אפילו בערב פסח ממש שעות ולמעלה מסיר מקום הכפל שיש בו חשש חימוץ כי שמא לא היה חום האש יכול לשלוט בכח בין הדבקים להתחיל לאפות שם מיד ונתחמץ שם קודם שהתחיל לאפות שם ומסיר עוד מקום מגעו דהיינו כרוחב גודל סמוך למקום הכפל כדין חמץ שנגע במצה שאוסר מקום מגעו בעומק כרוחב גודל כמו שנתבאר בסימן תמ"ז ושאר המצה מותר באכילה אף על פי שאין בה ששים נגד מקום הכפל אבל מצה שנאפית בתוך הפסח ונתכפלה בתנור אפילו לא נתכפל אלא משהו ממנה מחמירין לאוסרה כולה דכיון שהחמץ מחובר במצה בחתיכה אחת חוששין שמא נתפשט טעם החמץ בכל המצה ואף על פי שיש במצה ששים נגדו אינה מתבטל בתוכה שחמץ בפסח במשהו אבל אם מקום הכפל הזה נתחבר בתנור במצה אחרת אפילו הן נושכין (עיי' סי' תנ"ז) אינו אוסר את כולה ודי בנטילת מקום מגעו כרוחב גודל לפי שהנשיכה אינה מחברת אותן להיות כחתיכה אחת ממש:

יז

ואם מקום הכפל הוא משוח בשומן ונגע במצה אחרת חמה שהיד סולדת בו וכן אם אותה מצה שנגעה בה היא משוחה בשומן במקום מגעה אע"פ שמקום הכפל אינו משוח הרי הוא אוסר את כולה כדין ככר חמץ שנגע בככר מצה ואחד מהן משוח בשומן שנתבאר בסימן תמ"ז ע"ש הטעם:

יח

אבל אם מצה זו שנתכפלה נגעה במצה אחרת שלא במקום הכפל אלא מקצתה השני שלא נתכפלה נגעה במצה אחרת אפילו שתיהן משוחות בשומן אין צריך ליטול במקום מגעה אלא כדי קליפה בלבד לפי שטעם הבלוע אינו יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב אפילו שתיהן שמינות אלא אם כן האיסור עצמו הוא שמן כמו שנתבאר בסי' תמ"ז ע"ש הטעם ואפילו אם שתי מצות הללו נתחברו בתנור עד שנשכו זו בזו אין הנשיכה מחברתן להיות כחתיכה אחת ממש אלא כשתי חתיכות שנגעו זו בזו ואין איסור הבלוע יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב:

יט

במה דברים אמורים כשנתחברו זו בצד זו דהיינו שעובי מצה זו נתחבר לעובי מצה זו אבל אם מקצת מצה זו היה מונח בתנור על מקצת מצה זו אע"פ שלא נתחברו זו לזו אלא שהיו דבוקין זו לזו דהיינו שהיו מונחין בתנור זו על גב זו ממש בלי שום הפסק אויר בינתיים שתיהן אסורות לפי שמקום הדבוק יש לו דין מצה כפולה שאין האש שולט שם והוא אוסר את כל מצה זו ואת כל מצה זו שהוא מחבר לשתייהן ואם הוא קודם הפסח מסיר מקום הדבוק עם רוחב גודל ממצה זו ורוחב גודל ממצה זו:

כ

ולכתחלה יש לזהר שלא יגעו המצות בתנור אפילו זו בצד זו לפי שבמקום נגיעתן אין חום האש שולט שם אבל בדיעבד מותרת אפילו נשכו זו בזו דכיון שחום האש שולט בכל שטח המצה מלמטה ומלמעלה היא נאפית יפה ואינה באה לידי חימוץ:

כא

כשמסיר מקום הכפל עם מקום מגעו ממצה כפולה בתוך הפסח או בערב פסח משעה ששית ולמעלה טוב להחמיר ולשרפם אם אפשר לו אע"פ שאין חמץ ברור אלא חשש בעלמא:

כב

אין אוסרין מצה כפולה אלא כששני צידי הכפל הם דבוקין זה לזה דהיינו מונחין זה על גב זה ממש בלי שום הפסק אויר בינתיים שאז יש לחוש שמא אין חום האש שולט שם אבל אם אינן דבוקין ממש אלא שהן סמוכין זה לזה אע"פ שכמעט הן דבוקין אין לאוסרה אפילו הן בתוך הפסח דכיון שיש מעט הפסק ביניהם חום האש שולט שם יפה ומתחיל לאפות שם קודם שיספיק להתחיל להחמיץ ומכל מקום אם שם במקום הכפל לא קרמו פניה אסורה לפי סברא האחרונה שנתבאר למעלה:

כג

נוהגין במדינות אלו להחמיר [ולאסור] מצה שהיא נפוחה באמצעיתה דהיינו שתפח גוף המצה ונעשית כהר באמצעיתה על ידי האפייה כדרך החמץ שמתחמץ ומתנשא למעלה באמצעיתה:

כד

מצה שעלה עליה קרום כדרך שעולה על הפת בשעת אפייה מותרת אבל אם עובי המצה נחלק לשנים וצד העליון עלה למעלה ויש חלל באמצעיתה הרי זו נקראת גם כן נפוחה ונוהגים לאוסרה אם החלל עלה למעלה דהיינו שהצד העליון עלה גם כן למעלה עד שהחלל שנעשה תחתיו גם כן הוא גבוה משטח פני המצה אשר סביביו:

כה

ואין אוסרין אלא אם כן החלל הוא גדול כל כך כמו אגוז לוז (שקורין האזיל נוס) או כמו אצבע גודל בינוני אז נאסרה כל המצה אפילו הוא קודם פסח ויש במצה ששים כנגד מקום הנפוח לפי שהנפוח שבמקום

אחד מגלה החמץ של כל המצה שלא נתעסקו בה עסק גמור לבטל התחלת החימוץ ולפיכך כשהושיבוה בתנור על ידי חום התנור יצא בה חימוץ לפועל ונתגלה בושטה ולפיכך נתפחה:

כו

ואם לא עלה החלל למעלה אלא שבתוך עובי המצה יש נקב חלל כשיעור שנתבאר אוסרין מקום הנקב בלבד שאותו מקום דומה למצה כפולה שאין חום האש שולט שם והשאר מותר אפילו הוא תוך הפסח ואין אוסרין אפילו מקום הנקב אלא כשיש בתוכו אבעבועות שקורין בלעזלי"ך שהם סימן לחימוץ אבל אם הוא חלק מותר ואם יש במצה שני נקבים כאחת נקב בתוך נקב חוששין לאסור כולה:

כז

וכל איסורין אלו שנתבאר במצה כפולה ונפוחה אין להם עיקר בגמרא ואינן אלא מנהג שנהגו בדורות האחרונים ואע"פ שאין לנו להקל בדבר שאבותינו נהגו בו איסור משום שנאמר ואל תטוש תורת אמך מכל מקום אין להחמיר בהם כמו בחמץ גמור שאוסר תערובתו במשהו בתוך הפסח ודי להחמיר לאסור אותה מצה עצמה שנתכפלה או שנתפחה אבל לא תערובתה:

כח

וכן אין צריך להסיק ולהכשיר את התנור במקום שישבה עליו המצה וכן המרדה שהוציאוה בה מן התנור אין לאסור אותה אלא לכתחלה אם אפשר לו באחרת כמו שנתבאר בסימן תנ"א וכן בשאר כל הכלים שנשתמשו בה ובלעו ממנה:

כט

וכן אם עבר עליה הפסח מותרת באכילה שהרי אין בה אלא חשש חימוץ וספק חמץ שעבר עליו הפסח מותר כמו שנתבאר בס' תמ"ח:

תסב – דין מי פירות אם מחמיצין ובו כב סעיפים:

א

אין נקרא חמץ בלשון התורה אלא עיסה שנילושה במים ונתחמצה על ידי שאור או שהניחוה בלא עסק עד שנתחמצה מאיליה או אפילו נתחמצה על ידי דבר אחר שאינה מינה כגון על ידי שמרי יין שנתייבשו השמרים בתנור הרי זה חמץ גמור וחייבין עליו כרת שנאמר כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וגו' ולא נאמר כי כל אוכל חמץ [אלא] לרבות נתחמצה מחמת דבר אחר.

אבל עיסה שנילושה במי פירות אפילו שהתה כל היום בלא עסק עד שנתפחה אין זה חמץ ומותר לאכלה בפסח אבל אינו יוצא בה ידי חובתו בין בלילה הראשון בין בליל יום טוב שני של גליות מפני שהיא מצה עשירה והתורה אמרה לחם עוני ועוד שאין יוצאין אלא במצה שהיתה יכולה לבא לידי חימוץ אם לא היה משמרה מחימוץ כמו שנתבאר בס' תנ"ג:

ב

וכל המשקין שבעולם שאינן מתולדות המים שיתבאר בסי' תס"ו הם נקראים מי פירות כגון היין ושמרי היין והשמן ומי תותים ורימונים ושאר כל הפירות ואפילו משקין שאינם באים מפירות כגון החלב והדבש ומי ביצים וכיוצא בהם הם בכלל מי פירות לענין זה ואפילו משקים חמוצים כגון מי תפוחים חמוצים וכיוצא בהם אם לש בהן עיסה אע"פ שנתחמצה מהם מותרת שאין זה חמץ שאסרה תורה:

ג

וכל זה כשלא נתערב בהם שום מים בעולם אבל מי פירות שנתערב בהם מים אפילו כל שהוא הרי אלו מחמיצים ע"י המים שבהם חימוץ גמור שחייבים עליו כרת ולא עוד אלא שהם ממחרים להחמיץ העיסה יותר ממים לבדם שהמים לבדם אין מחמיצין את העיסה שנילושה בהם אלא אם כן שהתה שיעור מיל בלא עסק אבל עיסה שנילושה במי פירות עם מים ממחרת להחמיץ אף אם לא שהתה שיעור מיל בלא עסק לפיכך אסרו חכמים ללוש בהם עיסה לפסח שקשה לשמרה מחימוץ ואם עבר ולש בהם צריך לאפותה מיד (אחר גמר הלישה והעריכה) שאף שעיסה הנילושה במים לבד יכול להשהותה כל היום שאינה באה לידי חימוץ על ידי כן אם עוסק בה עסק גמור אבל עיסה זו שממחרת להחמיץ אינו רשאי להשהותה כלל (אחר גמר הלישה אלא יעריכנה) ויאפנה מיד ואם עבר ולא אפה מיד אף על פי שעסק בה עסק גמור אסורה באכילה אבל מותרת בהנאה או להשהותה עד לאחר הפסח כל שלא שהתה שיעור מיל בלא עסק:

ד

אין חילוק בין אם לש עיסה במי פירות שנתערבו בהם מים קודם הלישה או בשעת הלישה ובין אם העיסה נילושה במי פירות בלבד ואח"כ נתערבו בהם מים קודם האפייה או שנילושה במים לבד ואח"כ נתערבו בה מי פירות קודם האפייה לפיכך אין מבשלין עיסת מצות אפילו במי פירות שיש לחוש שמא תמהר להחמיץ קודם שתתבשל כיון שהיא נילושה במים (אבל מותר לקטוף המצות במי פירות קודם האפייה אף על פי שנילושה במים לפי שהקיטוף הוא דבר מועט ואינה ממחרת להחמיץ על ידי כן ומטעם זה יש להתיר אם נפלו מעט מי פירות לתוך העיסה שנילושה במים ולא אפאה מיד):

ה

אע"פ שמי פירות שנתערבו בהם מים אין לשין בהם אף על פי כן מותר ללוש ביין אף שאי אפשר שלא נתערבה בו טיפה מים בשעת הבציר וגם לכתחלה רגילין לערב בו מים בשעת הבציר מטעם שנתבאר ביורה דעה סימן קכ"ו אין חוששין למים הללו דכיון שנתערבו בו בעודו תירוש שלא היה עדיין יין וכל שהוא תוסס הוא נתבטל ונעשה יין א"כ גם המים שנתערבו בו הופג טעמן ונשתנו להיות יין כדרך שנשתנה התירוש ונהפך ליין אבל בעודו תירוש אסור ללוש בו:

ו

עיסה שנילושה במים עם מי פירות אף על פי שהיא יכולה לבוא לידי חימוץ אין יוצאין בה ידי חובה אם שמרה מחימוץ ואפאה מיד מפני שהיא מצה עשירה ואפילו אם נילושה במים רבים ומעט מי פירות אף

על פי כן כיון שיש בה טעם מי פירות הרי היא נקראת מצה עשירה אבל אם אין בה טעם מי פירות דהיינו שיש בה ס' כנגד המי פירות שעירב בה מותר לצאת בה ידי חובתו אם אפאה מיד.

אבל אסור לצאת ידי חובתו במצות הקטופות במי פירות אע"פ שיש בהן ס' כנגד הקיטוף שעל גביהן דכיון שהקיטוף אינו מעורב בתוך המצה אינו מתבטל בה והיא נקראת מצה עשירה:

ז

וכל זה מעיקר הדין אבל כבר נהגו במדינות אלו להחמיר שלא ללוש אפילו במי פירות בלבד לפי שחוששין שמא נתערב בהם מים כל שהוא ואם עבר ולש אפילו אפאה מיד אין אוכלין אותה בפסח שחוששין אם נתיר לו לאכלה שמא פעם אחרת לא יאפה מיד לפי שלא יעלה על דעתו לחוש שמא נתערב בהם מעט מים ואין לשנות המנהג אם לא לחולה או לזקן הצריכים לכך כי יש מי שאומר שמעיקר הדין מי פירות הן מחמיצין ולא עוד אלא שהן ממהרין להחמיץ יותר ממים ועיסה שנילושה בהן דינה כדין עיסה שנילושה במי פירות עם מים לפי סברא הראשונה אלא שאין חימוצן חמץ גמור אלא חמץ נוקשה ואיסורו מדברי סופרים:

ח

ואפילו לקטף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעודן חמין ויש נוהגין שלא לקטף בשני ימים הראשונים אפילו לאחר אפייתן גזירה שמא יקה אותה למצות מצוה והן פסולות לפי שהמצה שאדם יוצא בה ידי חובתו צריך שלא יהיה בה תערובת שום טעם אחר אלא טעם מצה בלבד שאם יש בה תערובת טעם אחר אותו טעם הוא מפיג את טעם המצה עיין סימן תס"א סעיף י"ב:

ט

חטה שנמצאת במי פירות שלא נתערב בהם שום מים בעולם אף על פי שנתרככה החטה אין לחוש בה שמא החמיצה שהרי מי פירות אין מחמיצין לפיכך אם נתבשלה החטה עם המי פירות בתוך הפסח ונתנה בהם טעם אינה אוסרתן ואפילו אם החטה היא מבוקעת והביקוע הוא סימן חימוץ אף על פי כן אנו תולין שמחמת שנישירית הרבה בתוך המי פירות נתפחה ונתבקעה שהרי אף עיסה שנילושה במי פירות בלבד היא נתפחת ומתחמצת כשהיא שוהה הרבה אלא שאין זה חמץ שאסרה תורה ולא אמרו שהביקוע הוא סימן חימוץ גמור אלא בחטה שנמצאת במים או במי פירות שנתערב בהם מים או אפילו חטה נגובה ויבשה שנמצאת בקועה בידוע שהיתה כבר במים ונתבקעה שם שמן הסתם כל ביקוע הוא מחמת מים אבל כשנמצאת במי פירות תולין שנתבקעה לאחר שנפלה לתוכם ואין חוששין שמא כבר היתה בקועה קודם שנפלה לתוכם שאין מחזיקין איסור מספק:

י

אפילו למנהגינו שאנו חוששין בכל מי פירות שמא נתערב בהם מים אף על פי כן אין להחמיר בחטה הנמצאת בתוכם כי חששא זו אינה כדאי אלא לאסור לכתחלה שלא ללוש בהם עיסה ושלא לעשות מהם תבשיל עם קמח אבל בדיעבד לא היה כדאי לאסור בשביל חששא זו ואין אנו מחמירין אף בדיעבד אלא

כדי שלא יעשה כן פעם אחרת לכתחלה אם נתירם לו לאכלם בפסח אבל בדבר הנעשה מאיליו כגון חטה שנפלה לתוך מי פירות אין להחמיר בדיעבד:

יא

יין צמוקים דינו כמי פירות לענין חמץ כי המים ששרו בהן הצמוקים נשתנו מברייתן לאחר שנתנו בהן הצמוקין טעם יין ונתהפכו להיות הן עצמן יין ולכך מותר לומר עליהן קידוש היום כמ"ש בסומן ער"ב:

יב

במה דברים אמורים בצמוקים שהם ענבים שלימים אלא שנכמשו ועדיין כל כחם בהם כיון שלא נדרכו מעולם לפיכך כחם חזק להפך את המים שנשרו בהם להיות כמו יין ממש אבל ענבים שנדרכו ונעצרו בגת על ידי קורה ואחר כך נתן מים על החרצנים אפילו אם הוא בענין שמותר לקדש עליהן אף על פי כן לא נתהפכו להיות יין ממש אלא הרי הן כיין מזוג במים שהרי אין מקדשין עליהן אלא אם כן נתן עליהם שלשה מדות מים ואח"כ מצא ארבעה שהרביעית היא יין שיצא מן החרצנין לתוך המים והרי זה כדרך מזיגת היין שאין שותין אותו כשהוא חי אלא מוזגין אותו ג' חלקים מים ואחד יין ואין כח היין ולא כח החרצנים חזק כל כך להפך את המים להיות כמו יין ממש והרי דינם כיין מעורב במים לענין חמץ:

יג

ושאר כל הפירות חוץ מן הענבים אפילו בעודן שלימים שלא נסחט מהם כלום אין כחם חזק להפך את המים שנשרו בהם להיות דינם כמי פירות בלבד אלא דינם כמי פירות עם מים אם נסחט לתוכם מוהל מהפירות וכן משקה העשוי מדבש (שקורין מע"ד) דינו כמי פירות עם מים כיון שעיקרו מים:

יד

אבל דבש שעושין מצמוקין ששורין אותן במים תחלה ואחר כך סוחטין אותם ויוצא מהם דובש עם המים שנבלעו בהם ואחר כך מבשלים את המים הנסחטין מהם עד שנעשה דבש הרי דינו כמי פירות בלבד לפי שהמים שבו נשתנו מברייתן על ידי האור להיות דבש:

טו

שומן מהותך דינו כמי פירות בלבד אפילו אם מיד לאחר שהדיחוהו להכשירו מדמו בעודו מלוכלך במים שמוהו בקדירה להתיכו ונמצא שיש בו תערובת מים אף על פי כן אין לחוש לפי שכשנתבשל שומן בקדירה [או] באילפס בישול יפה נשרפו המים בבישול והלכו להם לגמרי.

ומכל מקום אם נמצאת חטה בשומן כשעודנו באילפס שהתיכוהו בו בין שעדיין הוא לח וצלול בין שכבר קרוש שם בתוך האילפס אם התיכוהו בתוך הפסח יש לאוסרו שיש לחוש שמא נפלה החטה לתוכו באילפס כשעדיין לא נתבשל בישול יפה בעוד שהיו בו צחצוחי מים מהמים שהודח בהם ואז נתחמצה החטה במהרה קודם שנתבשלה שם ונאסר כל השומן שבאילפס שחמץ בפסח במשהו:

טז

אבל אם הוריקו השומן מהאילפס לכלי אחר ובאותו כלי נמצאת חטה בתוך השומן אפילו הוריקוהו לתוכו כשהיה רותח ואפילו אם עדיין הוא רותח ונפלט לתוכו טעם החטה הרי זה מותר לפי שאנו אומרים כאן נמצא כאן היה דהיינו חטה זו שנמצאת עכשיו בכלי זה כבר היתה בתוכו קודם ששמו השומן לתוכו ולא היתה מעולם עם השומן בתוך האילפס כשעדיין היה בו צחצוחי מים ולא נתחמזה חטה זו מעולם ועכשיו אינה באה לידי חימוץ על ידי השומן כיון שכבר הלכו ממנו צחצוחי מים לגמרי כשנתבשל בישול יפה באילפס:

יז

וכל זה כשלא נתנגב השומן ממי ההדחה קודם ששמוהו באילפס אבל אם נתנגב לגמרי ממי ההדחה ואחר כך שמוהו באילפס ונמצאת שם חטה אפילו נמצאת קודם שנתבשל בישול יפה הרי זה מותר שאין כאן אלא מי פירות בלבד ואין החטה באה לידי חימוץ.

ואפילו אם נשרה כמה ימים במים עד שנבלעו בתוכו ואף שאחר כך נתנגב מלחלוחית מים שעליו קודם שהתיכוהו מכל מקום המים שהיו בלועים בתוכו נתערבו בו כשהותך אף על פי כן דינו כמי פירות בלבד בלא מים לפי שהמים הבלועים אין שם מים עליהם כלל עד שיתגלו ויצאו לחוץ כגון בשר יבש שמזיע בימות הגשמים מחמת המים שהודח בהם וכמו שיתבאר בסי' תס"ו ע"ש.

אבל המצה ששורין אותה במים לאחר אפייתה וסוחטין אותה ואחר כך לשין אותה בשומן אם נפלה חטה לתוכה יש להחמיר ולאוסרה לפי שאי אפשר לסוחטה כל כך ונשארה בתוכה מים בעין:

יח

לחלוחית היוצא מהמלח דינו כמי פירות שהמלח אינו מתולדות המים במה דברים אמורים במלח שחופרין מהקרקע אבל מלח שלנו שמבשלין אותה ממים דינו כמים ויש אומרים שדינו כמי פירות והעיקר כסברא הראשונה ואף על פי כן יש לחוש גם לסברא האחרונה כמו שנתבאר בסימן תנ"ה:

יט

כל אדם יש לו לבדוק התבלין והמלח קודם שיתן מהם לקדירה בפסח שמא יש חטה בתוכם ותתחמץ בתוך הקדירה ואם כשבדק התבלין מצא בהם חטה אפילו היא מלוחלחת ונתרככה ונתבקעה שורפה אם הוא משעה ששית ואילך והתבלין מותרין אפילו הוא תוך הפסח דכיון שהם יבשים לא נבלע בהם כלום מן החטה אפילו שהתה בתוכה כמה ימים:

כ

אבל אם מצא חטה במלח יש לחוש בה שמא נכנס בה לחלוחית המלח מעט מעט עד שהחמיצה ואחר כך נפלט ממנה לחלוחית לתוך המלח שכן דרך המלח לבלוע ממאכל המונח אצלו לפיכך צריך ליטול ולהסיר מהמלח מקום מגעה של החטה דהיינו כרוחב גודל סביב לה והשאר מותר אם הוא קודם הפסח ואינו חוזר וניעור בפסח אבל אם היה בתוך הפסח טוב להחמיר לכתחלה להשהות כל המלח עד לאחר הפסח אפילו מצא חטה אחת בחבית מלאה מלח אין להסתפק ממנה בפסח לכתחלה לפיכך יזהר אדם

לבדוק קודם הפסח כל המלח הצריך לו לכל ימי הפסח שבתוך הפסח דהיינו מליל ט"ו ואילך אם ימצא בו חטה אחת יפסיד את כולו:

כא

ובדיעבד שנתנו לתוך הקדרה ממלח זה שנמצא בה חטה בפסח אין לאסור המאכל שבקדירה שהרי אין שם שמנונית ולא רוטב שיוליך טעם החמץ בכל המלח אבל אם נטל מלח ממקום מגעה של החטה ונתן לתוך הקדירה יש לאסור אף בדיעבד:

כב

וכל זה כשנתלחחה החטה דהיינו שנתרככה שאז יוכל לפלוט ממנה קצת לחלוחית לתוך המלח אבל אם לא נתלחחה החטה אפילו מקום מגעה אין צריך להסיר אפילו בתוך הפסח שהרי אינה יכולה לפלוט כלום:

תסג – אם מותר לחרוך שבלים יחד ודיני כרמל ובו ה' סעיפים:

א

מותר לחרוך שני שבלים ביחד וכן מותר למלאות קדירה שבלים ליבשם בתוך התנור ואין חוששין שמא על ידי חום האור יצאו מים משבולת אחת ויפלו ע"ג חבירתה ותחמיץ לפי שמים אלו נקראים מי פירות ואינן מחמיצין ואף למנהגינו שאנו מחמירין בכל מי פירות מכל מקום אין הדבר מצוי שיצאו מים מהשבלים לפיכך אין חוששין לזה כלל כיון שאף שיארע לפעמים שיצאו מהם מים אין כאן איסור גמור של תורה שהרי אף למחמירין בכל מי פירות מעיקר הדין מכל מקום אין חימוצה חימוץ גמור אלא נוקשה ואיסורו מדברי סופרים:

ב

השבלים או החטים עצמן שנקלו בתנור או באור אם טחנן לא יבשל הקמח שלהם במים שמא לא נקלו באור יפה ויבואו לידי חימוץ בתוך המים קודם שיספיקו להתבשל שם ואפילו אם הקמח עצמו נקלה בתנור לא יבשלנו במים שמא לא נקלה יפה (ויבא לידי חימוץ) ויש מתירין לבשל קמח הקלוי לפי שחום האור שולט בו יותר ממה ששולט בהחטים ויש לסמוך על דבריהם בדיעבד שאם עבר ועשה ממנו תבשיל יש להתירו בהנאה או להשהותו עד לאחר הפסח:

ג

אבל מצה אפויה שחזר וטחנה מותר לבשל הקמח שלה ולעשות ממנה כל מה שירצה אפילו במקום שמצוים עבדים שמזלזלים באיסורים אין חוששין שמא כשיראו שמתירים לעשות תבשיל מקמח של מצה יתפרצו להתיר לעצמם לעשות תבשיל מקמח של חטים:

ד

ותיקא והוא תבשיל העשוי משמן ומלח עם קמח מותר לעשותו בפסח אם אין שם תערובת מים כל שהוא ואפילו במלח שלנו שמבשלים אותו ממים והרי דינו כמים מכל מקום כיון שהוא מועט ונשתנה צורתו מצורת המים אין בו כח עם השמן אבל אם יש שם מלח מרובה יש לחוש ולהחמיר כדין מי פירות עם מים שממהרים להחמיץ:

ה

כשמוללין את הקדירות החדשות דהיינו שמבשלים בהם קמח ומים וחומץ כדי להקשותן ולחזקן אם הוא בתוך הפסח (פירוש בחולו של מועד עיין סי' תק"ב) לא ימלול אלא בקמח של מצה אפויה אבל לא בקמח של חטים:

תסד – חרדל שנתערב בתוכו קמח ובו ב' סעיפים:

א

כל מיני טיבולים שמטבלים בהם הבשר ויש בהם חומץ ושאר דבר שיש לו קיוהא ורגילין ליתן בתוכם קמח שהקמח מתחמץ גם כן על ידי קיוהא אם נתערב שם מעט מים אסור ליתן בתוכם קמח שהרי הם כמי פירות עם מים שממהרים להחמיץ.

ואם עבר ונתן שם קמח בפסח אין לו תקנה לאכלה מיד כמו שהתירו בעיסה שנילושה במי פירות לאפותה מיד לפי שכיון שהוא אופה אותה תיכף ומיד אי אפשר לה לבא לידי חימוץ אבל מיני טבולים שמטבל בהם בשר על כרחך הוא משתהא מעט באכילתם וכיון שמי פירות עם מים ממהרים להחמיץ יש לחוש שמא כבר החמיצו מיד שהתחיל לאכלם לפיכך אין להם תקנה אלא לשורפם מיד שנתן הקמח לתוכם שהרי אסור להשהותם.

במה דברים אמורים בשאר כל מיני טבולים חוץ מן החרדל שאם עבר ונתן קמח לתוך החרדל יש לו תקנה לאכלה מיד ואין לחוש שמא כבר החמיץ הקמח מיד שהתחיל לאכול לפי שהחרדל הוא חד (יותר מפלפלין שעל ידי שהן חדין הן ממהרין את העיסה להחמיץ אבל החרדל הוא חד) יותר מדאי ועל ידי כן אינו מניח את הקמח שבתוכו שימהר להחמיץ:

ב

וכבר נתבאר בסימן תנ"ג המנהג במדינות אלו שלא לאכול כלל חרדל בפסח מטעם שנתבאר שם ואפילו אם קודם הפסח כתשו וטחנו ועירבו עם יין אף על פי כן אין אוכלין אותה בפסח דכיון שהחרדל הוא עיקר והוא ניכר ונראה אין זה נקרא תערובת שמתירין אותו אפילו בתוך הפסח כמו שנתבאר שם ועוד שלא הקילו אלא בהתערובת שנעשה מאיליו אבל המערב בידיים כדי לאכול התערובת בפסח אין מתירין לו לאכלה:

תסה – דיין מורסן בפסח ובו ו' סעיפים:

א

אין שורין מורסן במים [לתרנגולים] מתחלת שעה ששית ואילך אפילו אם הוא עומד עליהם לראות שלא ישהה המורסן לפנייהם כשיעור מיל וכל פחות מכשיעור אינו בא לידי חימוץ אף על פי כן אסור שהרי אסרו להניח עיסה בלא עסק לכתחלה אפילו רגע אחד כמו שנתבאר בס' תנ"ט:

ב

אבל מותר לחלוט את המורסן ברותחין ואח"כ נותנן לפני התרנגולים ואף על פי ששוהה כמה ימים אין בכך כלום שהחלוט אינו בא לידי חימוץ כלל אבל הגאונים אסרו כל חליטה כמו שנתבאר בס' תנ"ד:

ג

וכשהוא נותן לפנייהם שעורים או חטים משש ואילך צריך ליזהר שלא להשליכם במקום לח שיוכלו לבא לידי חימוץ.

אבל קודם שש מותר ליתן לפנייהם אפילו חמץ גמור רק שצריך ליזהר מתחלת ליל י"ד אחר הבדיקה ואילך לעמוד עליהם משעת אכילתם עד שיגמרו לאכול כמו שנתבאר בס' תל"ג ומה שמשתייר מאכילתם לא יניחנו מוטל לפנייהם אלא יניחנו במקום משומר עד זמן הביעור כמו שנתבאר שם.

וטוב ליזהר משלשים יום קודם הפסח ואילך שלא להשליך לפנייהם שעורים במקום לח (אלא אם כן עומד עליהם בשעת אכילתם עד שיגמרו לאכול ומה שנשתייר לא יניחנו מוטל לפנייהם) כי יש לחוש שמא כשיגיע זמן הבדיקה לא יעלה על דעתו שהמקום שהשליך שם שעורים היה לח ולא יבדוק שם ואף אם יבדוק שם ימצא שעורים שנשתיירו מאכילתם ולא יעלה על דעתו לבערם כיון שכבר נתנגבו ואין חמוצם ניכר.

וטוב ליזהר שלא ליתן לפנייהם מים לשתות בעוד שהשעורים מונחין לפנייהם אלא יכבד מתחלה אותו מקום היטיב ואחר כך יתן שם מים:

ד

לא תשרה האשה את המורסן במים משש ואילך לשוף בו את בשרה במרחץ אבל מותרת לשוף על בשרה מורסן יבש אפילו בעוד שמי הזיעה טופחין על בשרה לפי שזיעת האדם אינו כמים להביא לידי חימוץ אם אינו מזיע מחמת חום המים אלא מחמת חום האור כמו שיתבאר בס' תס"ו ומכל מקום צריכה היא ליזהר להעביר כל המורסן מעל כל בשרה קודם שתרחץ גופה במים בין בחמים בין בצוננן ולפי שעכשיו אין הנשים בקיאות בכך לפיכך אסור להם לשוף מורסן על בשרן אפילו הוא יבש:

ה

אם שפשו מורסן באווז לח ממים אע"פ שהוא צונן בין בעודו בעורו בין כשהופשט מעורו אסור לאכול בפסח מפני שהמורסן נכנס בנקבים שיש בעורו וגם בבשר יש בקעים בכל צד ודרך הנקבים והבקעים נבלע טעם המורסן באווז.

ואע"פ שבשאר איסורים כגון בשר צונן שנפל לתוך חלב צונן אע"פ שיש בבשר בקעים הרבה נוהגין להתיר הבשר על ידי שטיפה והדחה בהפסד מרובה או שעת הדחק כמ"ש ביו"ד סימן צ"א מכל מקום לענין חמץ בפסח שאוסר אפילו במשהו יש להחמיר ולאסור באכילה.

אבל אם שפשפו קודם הפסח אפילו בערב פסח אחר שעה ששית ואילך יש להתיר במקום הפסד מרובה או שעת הדחק אף לאכלו בתוך הפסח ובלבד שיזהר להדיחו ולשפשפו במים יפה בתוך הפסח:

ו

יש ליזהר לכתחילה שלא יתבטל העופות בפסח בקשין דהיינו זנבות השבלים כי שמא יש גרגיר דגן חמץ בתוך השבלין ויתן טעם בעופות בשעת ההבהוב.

ומכל מקום בדיעבד אין לאסור העופות ואפילו אם מצא הרבה גרגרים המחומצים בשבלים הנותרים לאחר ההבהוב אין מחזיקין איסור מספק לומר שגם בשבלים שהבהב בהם היה בהם גרגרים מחומצים אלא תולין לומר שכל הגרגרים נפלו מהם בשעת הדישה (אבל אם ידוע לנו שהיה גרגיר מחומץ בשבלים שהבהב בהם יש לאסור העופות באכילה שחמץ בפסח במשהו) וכן אם נמצא שבולת רקנית בתבשיל נימוח אין חוששין שמא היה דגן מחומץ בשבולת ונפל לתוך התבשיל ונימוח שם:

תסו – אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצין ובו טז סעיפים:

א

כבר נתבאר בסימן תס"ב שאין מביא את הדגן או את הקמח לידי חימוץ אלא מים או תולדות מים ואלו הן תולדות המים היוצא מן העין מן האוזן מן החוטם מן הפה בין של אדם בין של בהמה חיה ועוף ומי רגלים של אדם בין קטנים בין גדולים דהיינו משקין היוצאין מפי הטבעת.

אבל הצואה בין של אדם בין של בהמה חיה ועוף ומי רגלים של בהמה חיה ועוף וזיעת אדם (אבל של בהמה נתבאר בסימן תנ"ג) והחלב והשומן והחלב ומי המרה דינם כמי פירות שאין מחמיצין.

אלא אם כן נתערב בהם מים כל שהוא ואז הן ממהרין להחמיץ יותר ממים בלבד לפיכך אם נפלו לתוך העיסה שנילושה במים צריך לאפותה מיד כמו שנתבאר בסימן תס"ב אבל אם נפלו על הקמח ונתלחלח הקמח מהם ואחר כך נתנגב מותר ללוש אותה במים ואין צריך לאפותה מיד (אחר גמר הלישה) דכיון שכבר נתנגבו ונבלעו בתוך הקמח קודם שבאו עליו מים שוב אין בהם כח למהר החימוץ כשיבואו עליו מים:

ב

הטל דינו כמים.

והדם דינו כמי פירות ואם נפל לתוכו דגן ולא שהה בתוכו מעת לעת אף על פי שנתרככה בתוכה אין בו חשש חימוץ ומדיחו ומותר אפילו אם נתבקע הדגן יש להתיר כמו שנתבאר בסימן תס"ב לענין חטה שנמצאת בתוך מי פירות ע"ש.

אבל מי שרקק דם אם מצצו בשיניו כדרך הרוקקים הרי זה מחמיץ לפי שאי אפשר לו בלא צחצוחי רוק:

ג

וכיון שהרוק מחמיץ לפיכך לא ילעוס אדם חטים ויניח על גבי מכתו מפני שהן מתחמצות על ידי הרוק שבפיו כששוהין על גבי המכה שיעור מיל ועובר עליהן בבל יראה ובל ימצא ואפילו לעסן והניח על גבי מכתו קודם הפסח צריך להסירן כשתגיע שעה ששית בערב פסח אלא אם כן כבר נסרחה עד שנפסלה מאכילת כלב כמו שנתבאר בסימן תמ"ב:

ד

במה דברים אמורים בחטים של ישראל אבל חטים של נכרי שלעסן הנכרי והשאלין לישראל להניחן על גבי מכתו בפסח הרי זה מותר אם אין אחריותו על ישראל כיון שאין דעתו לזכות בהם שיהיה שלו אלא עדיין הן ברשות הנכרי ולכך אינו עובר עליהם בבל יראה ובל ימצא ואם אין לנכרי חטים יכול הישראל להקנות לו חטים וילעסן הנכרי וישאלין להישראל.

ואף על פי שהוא נהנה ומתרפא מחמץ בפסח אין בכך כלום כיון שהוא שלא כדרך הנאתו אין בו איסור אלא מדברי סופרים ובמקום רפואה לא גזרו חכמים:

ה

וכל זה במכה שאין בו סכנה אבל אם יש שם חשש סכנה מותר לישראל לעשות החמץ משלו לרפואה והוא שיהיה הרפואה ידוע או על פי מומחה כמו שנתבאר ביורה דעה סימן קנ"ה.

ומי שיש לו חולי בבטנו (שקורין היי"ב מוט"ר) שרפואתו שמבשלין שעורין או שבולת שועל ומניחין על גבי בטנו אם אירע חולי זה בפסח ויש בו סכנה מרתיחין המים היטיב ואח"כ חולטין השעורין בתוכן ושוב אינן באים לידי חימוץ לפי שכל מה שאפשר לעשות בהיתר צריך לעשות וכן אם אפשר לחלוט השעורים במי פירות לא יחליטם במים שהרי הגאונים אסרו כל מיני חליטה במים כמו שנתבאר בסימן תנ"ד:

ו

הנותן שעורים לפני בהמתו בפסח ואח"כ מצא בהם ריר שיצא מפיו הבהמה צריך לבערם שמא כבר החמיצו ואף אם לא שהה שיעור מיל מכל מקום אם לא יבערם יבואו לידי חימוץ כשישהו שיעור מיל ויעבור עליהם בבל יראה ובל ימצא ואם תאכלם בהמתו נמצא נהנה מחמץ בפסח אבל מן הסתם שאינו יודע אם יש בהם ריר אם לאו אין צריך לבערם שאין מחזיקין איסור מספק.

במה דברים אמורים בשאר מיני בהמה חוץ מן הבקר שדרך הבקר להוציא ריר בשעת אכילה ומן הסתם יש ריר במה שנשתייר מאכילתו לפיכך יש ליהרר ליתן לו לאכול מעט מעט בענין שלא ישתייר כלום מאכילתו ויש מחמירין גם בשאר מיני בהמה ליתן לפנייהם מעט מעט וטוב לחוש לדבריהם:

ז

זיעת החומה דינה כמים כי החומה מזיעה מכח המים שיש בה ואף זיעת כותל של עץ דינה כמים כי העץ מזיע מכח המים שקיבל בעודו במחובר וכן זיעת בשר יבש שמזיע בימות הגשמים דינה כמים כי הוא מזיע מכח המים שהודח בהן קודם מליחתו.

ויש חולקין על זה ואומרים שזיעת החומה ובשר יבש אף שהיא באה מכח המים אין דינה כמים אלא כמי פירות אבל זיעה ממים עצמן כגון זיעת המרחץ שהוא מזיע מהבל המים חמין שבתוכה דינה כמים אבל אם מזיע מחום האור דינה כמי פירות.

ולענין הלכה יש להחמיר כחומרי שתי הסברות לענין אכילה בפסח דהיינו שיש ליתן על זיעה זו חומרי מים שהם בלבדן יכולין להביא לידי חימוץ וחומרי מי פירות שהם ממהרין להחמיץ עם תערובת מים כל שהוא יותר ממים בלבדן ואם נפלו לתוך העיסה צריך לאפותה מיד אבל לענין להשהות עד לאחר הפסח יש להקל כקולי ב' הסברות שאם נפלה זיעה זו בלבדה על הקמח יכול להשהותו עד לאחר הפסח וכן אם נפלה לתוך עיסה שנילושה במים ולא אפאה מיד יכול להשהותה עד לאחר הפסח:

ח

אם נפלו מים על קמח יסיר מקום המלוחלח והשאר מותר אפילו נפלו המים בתוך הפסח וטוב לרקדו אח"כ וכן אם שק מלא קמח נתלחלח מקצתו ממים יאחוז בידו את מקום המלוחלח עם הקמח שאצלו עד שיריק כל הקמח שבשק ואח"כ ירקדנו.

ואם אי אפשר לעשות כן כגון שנתלחלח בצדו בהרבה מקומות ירקד כל הקמח וכל קמח שנתלחלח והיה כמו עיסה ישאר למעלה והשאר מותר אפילו הוא בתוך הפסח.

ואם הוא יום טוב שאסור לישראל לרקד כל הקמח אם אין צריך לכולו ביום טוב שהרי הוא טורח לצורך החול ירקדנו על ידי נכרי דכיון שכבר נרקד הקמח פעם אחת קודם יום טוב ויצאו ממנו כל הסובין ואינו חוזר ורוקדו אלא כדי לבער החמץ מתוכו אם כן אין כאן מלאכה גמורה אלא שבות מדברי סופרים כמו שיתבאר בס' תק"ו והאמירה לנכרי הוא שבות דשבות והתירוהו לצורך מצות ביעור חמץ שכשמסיר קמח המלוחלח משאר הקמח ומשליכו ארצה הוא מתבער מאיליו על ידי דריסת הרגלים ואם הוא רוצה יכול הוא ליתן כל הקמח שבשק במתנה גמורה לנכרי מיד שנתלחלח קודם ששהה שיעור מיל ואז לא יצטרך לרקדו כלל:

ט

במה דברים אמורים שמועיל ריקוד בזמן שהקמח מלוחלח אבל אם נתייבש הלחלוחית במקומות הרבה אין ריקוד מועיל כלום שיש לחוש על הקמח שנתייבש שמא נפרך ונעשה ממנו פירורין דקים והן יוצאין דרך נקבי הנפה ומתערבין בשאר הקמח ואינן בטלים בתוכה בששים לפי שזהו דומה לתערובת יבש בלח שהרי הקמח דינו כלח לפי שהוא נימוח ומתפשט ונבלל יפה והפירור אף שהוא דק כקמח דינו כיבש לפי שהוא גוש אחד ואינו נימוח ומתפשט ולכך אינו נבלל בתוך הקמח אלא הוא עומד שם בפני עצמו ואין זה נקרא תערובת ולפיכך אינו מתבטל שם.

ואף לדברי האומרים (ביו"ד סי' ק"ד) שהיבש שנתערב בלח בענין שאי אפשר להסירו משם כגון פירור שנפל לתוך רוטב עבה שאי אפשר לסננה הרי הוא מתבטל בס' דכיון שאי אפשר לאדם להפריד הפירור מהרוטב אף שאינן נבללין זה בזה אלא הוא עומד בפני עצמו בתוך הרוטב הרי זה נקרא תערובת מכל מקום קמח זה שיש פירור חמץ בתוכו אי אפשר לאכלו בפסח אף שנתבטל בתוכו קודם הפסח לפי שהפירור חוזר וניעור כשמגיע הפסח שחמץ במשהו שאינו דומה לתערובת לח בלח שנתבטל בס' קודם הפסח שאינו חוזר וניעור בפסח לפי שלח בלח נבללין זה בזה יפה ונעשין גוף אחד ממש ולכך אין

המתבטל חוזר וניעור כיון שכבר נעשה גוף אחד עם המבטל מה שאין כן הפירור שאינו נבלל בתוך הקמח אלא הוא עומד שם בעינו הרי הוא חוזר וניעור:

י

ואפילו אם רוצה לאפות מצות מקמח זה קודם הפסח ונמצא שנעשו הפירורין עם הקמח גוף אחד ממש על ידי האפייה קודם הפסח ושוב אין חוזר וניער בתוך הפסח כמו שנתבאר בס' תנ"ג מכל מקום יש לחוש להאומרים שיבש בלח אינו מתבטל כלל ואם כן הפירור שהוא יבש נוקשה אינו מתבטל בקמח אף לאחר הלישה והאפייה שהרי אין בעיסת המצה פירורין יבשים שיתבטלו פירורי החמץ בתוכם ברוב כדין תערובת יבש ביבש.

ויש חולקין ומתירין אם רוצה לאפות מצות מקמח זה קודם הפסח שכבר נעשו אלו הפירורין גוף אחד ונתבטלו קודם הפסח ושוב אינו חוזר וניער שאינו דומה לתערובת יבש בלח מאחר שהפירור הוא נעשה דק כקמח אלא שחוששין להאומרים דקמח שנתערב בקמח יש לו דין יבש ביבש שחוזר וניער בפסח כמו שנתבאר בס' תמ"ז שיש אומרים כן ולפיכך אם אפה קודם פסח מותר לדברי הכל.

ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק שאינו מצוי לקנות קמח אחר או לטחון חטים אחרים ומכל מקום יש להחמיר ליטול מהקמח ולאכול קודם הפסח כדי לתלות הפירורין במה שאכל כבר עיין ס' תכ"ט:

יא

ומכל מקום לדברי הכל מותר להשהות הקמח לאחר שריקדו עד לאחר הפסח שהרי אף להאומרים שתערובת לח בלח שנתבטל בס' קודם הפסח חוזר וניער בפסח ואסור לאכלו אף על פי כן מותר להשהותו כמו שנתבאר בסימן תמ"ז.

ואף שיש להחמיר כהאומרים שיבש בלח אינו מתבטל ואם כן פירורין שבתוך הקמח לא נתבטל מעולם והיה ראוי לאסור להשהות הקמח בפסח שהפירורים הם בתוכו מכל מקום כיון שאיסור שהייה זו אינה אלא מדברי סופרים (שהרי אין שם פירור כזית) וגם אין כאן חמץ ודאי אלא ספק שמא יצא פירור דרך נקבי הנפה לכך יש לסמוך על האומרים שיבש בלח מתבטל וכבר נתבטלו הפירורים בתוך הקמח קודם הפסח ולפיכך מותר להשהותו:

יב

במה דברים אמורים כשנתייבש לחלוחית הקמח קודם הפסח אף שריקדו בתוך הפסח אבל אם נתייבש בפסח אסור להשהותו אף לאחר שירקדנו שיש לחוש שמא נתפרר לתוכו פירורים דקים והרי נעשה תערובת זה בתוך הפסח שהרי קודם הפסח עדיין לא נתייבש הלחלוחית והיה אז כמו עיסה ולא היה מעורב כלל בשאר הקמח:

יג

וכל זה כשנתייבש הלחלוחית במקומות הרבה אבל אם נתייבש במקום אחד מצדי השק אפילו נתייבש בתוך הפסח יאחוז בידו את המקום שנתלחלח ונתייבש בשק עם הקמח שאצלו עד שיריק כל הקמח שבשק ואח"כ ירקדנו ואם לא ריקדו הרי זה מותר כיון שכבר הסיר את המקום שנפלו עליו מים:

יד

וכל זה כשידוע שנתלחלח ממים אבל אם יש להסתפק שמא במי פירות שאינן מביאין לידי חימוץ יש להתיר על ידי ריקוד אפילו באכילה אף אם נתייבש הלחלוחית בתוך הפסח כי יש כאן ספק ספיקא שמא נתלחלח במי פירות שאינן מביאין לידי חימוץ ואם תמצא לומר ממים שמא לא נתערב כלום בהקמח מלחלוחית שנתייבש לתוך שאר הקמח ומכל מקום אם אפשר לו בקל למצוא קמח אחר לפסח אין לסמוך על הספק ספיקא לאכול קמח זה בפסח אלא יצניענו לאחר הפסח:

טו

שק מלא קמח שנשכו בו העכברים אפילו רואה לחלוחית על הקמח במקום הנשוך שנתלחלח מרוק שבפי העכבר ואפילו נתייבש הלחלוחית בתוך הפסח יאחוז בידו את מקום הנשוך בשק עם הקמח שאצלו ויקשור שם עד שיריק כל הקמח שבשק ואחר כך ירקדנו ואין חוששים שמא הלכו העכברים בכל הקמח שבשק ואכלו שם ונתחמץ מהריר שיצא מפיהם לפי שאף אם אכלו שם הדבר קרוב לודאי שלא יצא ריר מפיהם שאין דרך העכבר להוציא ריר מפיו בשעת אכילתו אבל הקמח שבמקום הנשוך יש לאוסרו אפילו אינו רואה עליו ולא על השק שום לחלוחית ואם נענע את השק עד שהקמח שבמקום הנשוך נתערב בשאר הקמח שבשק אם הוא קודם הפסח ירקד כל הקמח וישהנה עד לאחר הפסח ואם הוא בתוך הפסח אסור להשהותו.

במה דברים אמורים כשנראה לעין שאכל העכבר קצת מן הקמח שבמקום הנשוך אבל אם נשך רק השק ויש להסתפק שמא לא אכל כלום מן הקמח מותר להשהותו אפילו נישך השק ונענע אותו בתוך הפסח ואין צריך לרקדו כלל כיון שלא נולד ריעותא בקמח עצמו אלא בשק אבל אין לאכלו בפסח אפילו על ידי ריקוד אם נענע את השק אפילו נענע אותו קודם הפסח (כי הקמח שבמקום הנשוך יש בו חשש חימוץ גמור שהדבר קרוב לודאי שעל ידי דוחק נשיכת העכבר בשק יצא רוק מפיו על ידי דוחק הנשיכה ואפשר שנפל על הקמח שאצלו ונתחמץ):

טז

קמח שנפל עליו דלף היורד מן הגג אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ שטרדת הדלף מונע מלהחמיץ את הקמח השרוי במי הדלף והוא שהיה הדלף טורד טפה אחר טפה מיד בלי הפסק כלל בינתיים ואם הוא מסופק אם הדלף טורד אם לאו אסור אפילו להשהותן מפני שהוא ספק של תורה וכשיפסוק טרדת הדלף צריך ללושו מיד ולאפותו ואם שהא שיעור מיל הרי זה אסור וכן דגן שהדלף טורד עליו אפילו כל היום כולו אינו בא לידי חימוץ וכשיפסוק טרדת הדלף צריך לטוחנו מיד:

תסז – דין חטים שנפל עליהם מים ותבשיל שנמצא בתוכו חטה ובו סה סעיפים:

א

כבר נתבאר בסימן תנ"ג שמדין הגמרא מותר ללתות את החטים שכל זמן שיבולל אותם במים אינן באים לידי חימוץ מן הסתם כל זמן שלא נתבקעו שעסק הבלילה מן הסתם הוא מונע אותן מלהחמיץ אבל אם

רואה אותן שנתבקעו בשעת הלתיתה הרי הן אסורות מן התורה שהביקוע הוא סימן שהן קרובות להחמיץ ובודאי יחמיצו תיכף ומיד חימוץ גמור שחייבין עליו כרת:

ב

אבל לאחר גמר הלתיתה ששוב אינו עוסק בהן בידיים אם הן שוהין במים שיעור מיל יכולין הן לבא לידי חימוץ גמור בלא ביקוע ולפיכך הן אסורות מן התורה מספק שמא כבר החמיצו וכן כל דגן שנפלו עליו מים אפילו מועטים ואפילו היו גשמים מזלפין עליו זליפה מועטת אם שהה לחלוחית המים עליו שיעור מיל אף על פי שלא נתרכך במים אלא הוא קשה כמו שהיה הרי זה אסור אפילו להשהותו עד לאחר הפסח אפילו שלא נתבקע.

אלא מוכרו מעט מעט לנכרים בענין שיש לתלות שיאכלוהו הנכרים קודם הפסח אבל לא ימכור ממנו הרבה לנכרי אחד גזירה שמא יחזור הנכרי וימכרנו או יתננו לישראל אחר שאינו יודע שנפלו עליו מים ויאכלנו הישראל בפסח מה שאין כן כשמוכרו מעט מעט יש כאן ב' ספיקות להקל שמא יאכלנו הנכרי בעצמו ולא ימכור ויתן ממנו לישראל ואף אם יחזור הנכרי וימכור המעט הזה לישראל אחר יש לתלות שיאכל הישראל כל המעט הזה קודם הפסח:

ג

ואם רוצה למוכרו לישראל אפילו מוכרו מעט מעט צריך הוא להודיע להקונים שנפלו עליו מים ולא יאכלוהו בפסח שאם לא יודיעם יש לחוש שמא ישייר אחד מהם מהמעט הזה לאכול ממנו בפסח אבל כשמודיע להקונים שנפלו עליו מים יכול למכור אפילו הרבה לאדם אחד ואין חוששין שמא ישכח הלוקח מה שהודיעו המוכר ויאכל ממנה בפסח:

ד

וכל זה בדגן שלא נתבקע שאין חימוצו ניכר אבל אם נתבקע שחימוצו ניכר יכול למכור אפילו הרבה לנכרי אחד ואין חוששים שמא יטחנם הנכרי ולא יהיה חימוצם ניכר ואחר כך ימכור מהקמח לישראל ויאכלנה בפסח לפי שכבר אסרו לישראל שלא ליקח מנכרי קמח לפסח כמו שנתבאר בסימן תנ"ג ויש אוסרין למכור הרבה לנכרי אחד שחוששין שמא יטחנם הנכרי ולא יהא חימוצם ניכר וימכור הקמח לישראל וישהה הישראל את הקמח עד לאחר הפסח ויעבור עליו בבל יראה ובל ימצא ויש לחוש לדבריהם אם אין שם הפסד מרובה אבל אם יש שם הפסד מרובה כגון מי שיש לו בערב פסח דגן הרבה שנתבקע שאי אפשר לו למוכרו לישראל שאין הישראל קונה חמץ הרבה בערב פסח יש לסמוך על סברא הראשונה ויכול למכרו כולו לנכרי אחד (שהרי אף אם יטחנו הנכרי וימכור הקמח לישראל אחר זמן איסור חמץ לא יעבור עליו בבל יראה לפי שהוא מקח טעות שאלו היה יודע שהקמח הוא מדגן שנפלו עליו מים לא היה לוקחו שמן הסתם אין נוח לאדם לקנות דבר האסור לו לקנותו כמו שנתבאר בסימן תמ"ח ואם ימכרנו לישראל קודם זמן איסור חמץ גם כן לא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה שהרי נהגו כל ישראל לבטל בסוף שעה ה' כמו שנתבאר בסימן תל"ד ועוד שיש אומרים שאין אדם עובר בבל יראה ובל ימצא אלא על חמצו הידוע לו אבל לא על חמצו שאין ידוע לו וקמח זה אין הלוקחו יודע שהוא חמץ).

אבל אם לא נתבקע לא ימכרנו לנכרי מכירה חלוטה אלא ימכרנו לנכרי המכירו שהוא יודע בו שלא יגע בחמצו אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזירנו לו וכמו שנתבאר בסימן תמ"ח או יבקש מנכרי אחר שיקח שוה מנה במאתים ויבטיח לו שיחזור ויקח ממנו לאחר הפסח ויתן לו ריוח כמו שנתבאר שם שמעתה אין לחוש שמא ימכרנו הנכרי לישראל אחר שבודאי לא יפסיד הנכרי מעותיו מכל מקום אין לסמוך על היתרים הללו אלא אם כן יש שם הפסד מרובה:

ה

וכל זה כשישהה לחלוחית המים על הדגן שיעור מיל אבל קודם לכן אפילו דגן הרבה שנשרה במים בתוך הפסח יכול למכרו כולו לנכרי אחד קודם שישהה שיעור מיל שעדיין לא נתחמץ ומותר בהנאה:

ו

ישראל שלקח חטים מנכרי ואחר כך היה הנכרי מסיח לפי תומו שרחץ החטים במים הרי הן מותרות שאין הנכרי נאמן בזה שאמר לאחר שמכרם ויצאו מתחת ידו אבל אם אמר כן בשעת המכר בעודן בידו נאמן אפילו לא היה מסיח לפי תומו ואם הנכרי הוא מוחזק לנאמן בעיניו אף אם אמר כן לאחר שמכרן אסורין אף על פי שלא היה מסיח לפי תומו:

ז

דגן שנטבע בנהר ושהה שם שיעור מיל או יותר אף על פי שנתרכך במים וקרוב להתבקע אינו חמץ ודאי אלא ספק לפיכך אם נתנגב ונתייבש ונתערב בדגן אחר הרבה ממנו אפילו נתערב בתוך הפסח יש מתירין התערובת אפילו באכילה שהרי בכל איסורי תורה יבש שנתערב ביבש בטל ברוב אלא שבחמץ בפסח החמירו חכמים לאסור במשהו ולא החמירו אלא בחמץ ודאי אבל לא בספק חמץ ויש חולקין על זה ואוסרין אם כבר היה מרוכך קודם שנתערב וכן המנהג במדינות אלו כמו ש[י]תבאר.

ומכל מקום במקום הפסד מרובה כגון שאי אפשר לו למצוא נכרי למכרו לו חוץ מדמי איסור שבו (כמו שנתבאר בסימן תמ"ז) יש לסמוך על סברא הראשונה להתיר להשהות התערובת עד לאחר הפסח אפילו נעשה התערובת בתוך הפסח אבל אם אין שם הפסד מרובה אין להקל אפילו נעשה קודם הפסח אלא יעשה כמו שנתבאר בסי' תמ"ב ותנ"ג בדגן שנתחמץ חימוץ גמור ואחר כך נתערב עיין שם:

ח

דגן שהיה מונח בעליה וירדו גשמים דרך הגג לתוך העליה ונתלחלו מקצת החטים אותן שנתלחלו אסור אפילו להשהותן והשאר אף על פי שיש להסתפק בהן שמא ירדו עליהם גשמים ואחר כך נתנגבו אף על פי כן הן מותרות אפילו באכילה מכח ספק ספיקא שמא לא ירדו עליהם גשמים ואם תמצא לומר ירדו שמא לא נתחמצו ומכל מקום אם אפשר לו בקל למצוא חטים אחרים לפסח אין לו לסמוך על הספק ספיקא לאכול מהם בפסח אלא ישהה אותם עד לאחר הפסח מאחר שאין לו הפסד בשהייתן:

ט

במה דברים אמורים כשראה שנתלחלחו מקצת החטים שבעליה שיש לחוש שמא נתלחלחו גם השאר ואחר כך נתנגבו אבל אם לא נתלחלחו בעליה אף על פי שיש בהן הרבה מבוקעות שנתבקעו בעודן בגדיש מחמת הגשמים שירדו עליהם מכל מקום השאר שלא נתבקעו מותרות אפילו באכילה לפי שהדבר מצוי שבשעת הגשמים עליונות הגדיש ותחתונות מתחמץ ומתבקע ואין המים נוגעין באמצעיתו כלל:

י

שנה שרבו בו הגשמים וירדו על הערימות שבשדות עד שקצת מהשבלים שעל הערימות היו מעלין צמחים אף על פי כן אין חוששין לסתם חטים של אותה השנה כל שאין רואין בהם סימן חימוץ לפי שאנו הולכין אחר הרוב ואין הרוב מחמיצין ואף אותם ערימות שראינו שנפלו עליהם גשמים תולין להקל שמא לא נכנסו הגשמים אלא בשבלים העליונים אבל לא בבטן הערימה ואם תמצא לומר נכנסו שמא לא הספיקו להחמיץ:

יא

חטים שבאו בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשתנו מראיתן אין מחזיקין בהן איסור מספק לומר שמא באו במים ואחר כך נתנגבו ונתייבשו אבל אם נשתנה מראיתן או שהן לחות אף על פי שלא נתרככו אסור אפילו להשהותן:

יב

דגן שמחובר לקרקע אם נתייבש לגמרי ואין צריך עוד לינק מן הארץ הרי הוא כתלוש ומונח בכד ויכול לבא לידי חימוץ אם ירדו עליו גשמים:

יג

ישראל שיש לו בורות מלאים חטים נתבאר בסי' תל"ו ע"ש:

יד

נוהגין במדינות אלו שלא לאכול דבש בפסח שחוששין שמא עירבו בו קמח מחטים שנרחצו במים קודם הטחינה ואפילו דבש של ישראל שרדה אותנו מכוורת שלו וידוע לו שלא נתערב בו קמח אף על פי כן אין לאכלו ולא ליתנו לתוך התבשיל ולא לעשות ממנו משקה מי דבש (שקורין מע"ד) בתוך הפסח מפני מראית העין שאינן יודעין שהוא של ישראל.

אבל קודם הפסח אפילו דבש של נכרי מותר לעשות ממנו משקה מי דבש לשתותו בפסח שאף אם נתערב מעט קמח בתוך הדבש הרי הוא מתבטל בששים בתוך המשקה קודם הפסח ואינו חוזר וניער בפסח.

ואפילו דבש בפני עצמו שבשלו קודם הפסח מותר לאכול בפסח שאף אם היה בתוכו מעט חמץ הרי הוא נתבטל בתוכו בששים כיון שאין בו אלא חשש חימוץ ויש מתירין אפילו בפחות מששים ויש לסמוך על דבריהם במקום הפסד מרובה או במקום מניעת שמחת יום טוב:

טז

וכל זה בדבש שמביאין בכלים קטנים שכבר הובדל מן השעוה ולכך יש לחוש שמא עירבו בו קמח כדי שאף הקמח יתהפך לדבש שכן דרך הדבש להחזיר את הדבר הנופל לתוכו ולהפכו לדבש אבל דבש שמביאין בחביות מן הכוורת שעדיין הוא מעורב בתוך השעוה אין דרך לערב בו קמח ולכך מותר לעשות ממנו משקה בתוך הפסח או לאכלו בעינו ויש מחמירין שלא לאכלו בעינו ושלא לעשות ממנו משקה בפסח וטוב לחוש לדבריהם שלא לאכלו בעינו אלא אם כן נתבשל קודם הפסח אבל לעשות ממנו משקה המיקל במדינות אלו שאין לנו שתיה אחרת בפסח לא הפסיד ושבח כבוד יום טוב בידו:

טז

וכל זה בסתם מקומות אבל במקומות שידוע בבירור שאין דרך לערב בדבש שום קמח יש להתיר שם אפילו הדבש שהובדל מהשעוה אף לאכלו בעינו.

ובמקומות שידוע שדרך הנכרים לערב הרבה קמח בדבש עד שיש לחוש בדבש שהובדל מהשעוה שמא עירבו בו כל כך קמח עד שאין בהדבש ששים כנגדו אין לעשות ממנו משקה אפילו קודם הפסח.

אבל מותר להשהותו עד לאחר הפסח ואם נפל לתוך התבשיל בפסח הרי הוא מתבטל אפילו בפחות מששים אם יש שם הפסד מרובה או מניעת שמחת יום טוב לפי שיש לסמוך על האומרים שכל איסור שנופל לתוך הדבש ונתהפך להיות דבש נפקע איסורו ממנו והרי הוא היתר גמור.

ומכל מקום אין לסמוך על סברא זו להקל אלא כשאין ידוע בבירור שעירבו קמח חמץ בדבש זה שרוצה להשהותו או בדבש זה שנפל ממנו לתוך התבשיל שיש בדבש זה הרבה צדדים להקל בלא סברא זו שמא לא עירבו בו קמח כלל ואם תמצא לומר עירבו שמא הקמח הוא מחטים שלא נרחצו ואם תמצא לומר נרחצו שמא לא נתחמצו שאף ששהו החטים הרבה במים אינן חמץ ודאי אלא ספק כמו שנתבאר למעלה אבל אם ידוע בבירור שעירבו קמח חמץ (עיי' סי' תנ"ג) אף שנתהפך לדבש אסור להשהותו ואם נפל לתוך התבשיל אסור תערובתו במשהו אף במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב:

יז

נוהגין במדינות אלו שלא לאכול בפסח עד יום טוב האחרון של גליות כל מיני גרוגרות וצמוקין ושאר כל הפירות שנתייבשו לפי שדרך לפזר קמח על הגרוגרות בשעה שמייבשין אותן והצמוקין רגילין לערבם עם הגרוגרות בשעה שמייבשין אותן וכן שאר כל הפירות היבשים רגילין לפזר עליהם קמח וגם יש שרגילין ליבשם בתנור ופעמים שמייבשין בו לאחר שאפו בו לחם חמץ אבל אם ידוע שאין בהם חשש חימוץ כגון שנתייבשו על ידי ישראל ונזהר בהם מחמץ אין להחמיר בהם:

יח

ואפילו נתייבשו ביד הנכרי אם נפלו לתוך התבשיל אינן אוסרין אע"פ שאין בהתבשיל ס' כנגדם.

ואף לכתחלה נוהגין היתר בקצת מקומות לעשות מהם משקה בפסח דהיינו ששורין אותם במים עד שנקלט טעמן בתוך המים ושותין המים בפסח דכיון שאין בהם אלא חשש בעלמא אין מחמירין כל כך לאסור אף מי שרייתן אבל אין מקילין כל כך לבשל אותם בפסח כדי לשתות מי בשולם בפסח לפי שעל ידי הבישול נקלט טעמם במים יותר מעל ידי שרייה ובמקצת מקומות נוהגין להחמיר במי שרייתן כמו במי בישולן אלא אם כן שראו ובשולן קודם הפסח:

יט

הצוקר העשוי ככובע (שקורין הוט צוקר) אין בו חשש חמץ ומותר להשהותו בפסח ואף על פי כן נוהגין למכרו לנכרי קודם הפסח ובדיעבד ששכח והשהה אותו עד לאחר הפסח מותר אפילו באכילה ואפילו ביום טוב האחרון של גליות מותר לאכלו ואם נזכר בתוך הפסח יכול למכרו לנכרי ואם נפל לתוך התבשיל אינו אוסר אפילו בפחות מס':

כ

אבל הצוקר המבושל הנחתך לחתיכות (שקורין צוקר קאנדיל) וכן מיני בלילות צוקר שמחפין בהם מיני פירות ובשמים יש בהם חשש חימוץ ואין להשהותם בפסח ואין לאכלם אפילו ביום טוב האחרון ומכל מקום אם נפלו לתוך התבשיל אינן אוסרין אפילו בפחות מס' אם יש שם הפסד מרובה או מניעת שמחת יום טוב וכן אם עבר והשהה אותם עד לאחר הפסח יש להתירם בהנאה ובמקום הפסד מרובה יש להתיר אפילו באכילה לפי שיש כאן הרבה צדדים להקל שמא לא עירבו בהם קמח ואם תמצא לומר עירבו שמא נתבטל בהם בס' ואם תמצא לומר לא נתבטל שמא הקמח הוא מחטים שלא נרחצו ואם תמצא לומר נרחצו שמא לא נתחמצו ואף שיש לחוש שמא בישלו הצוקר בכלים חמוצים מכל מקום הרי יש מתירין דבר שנתבשל בכלי חמץ קודם הפסח אפילו לאכלו בפסח כמו שנתבאר בס' תמ"ז:

כא

נוהגין במדינות אלו שלא לאכול צפורן (שקורין נעגלי"ך) וכרכום (שקורין זאפרי"ן) לפי שבחשין קמח עם מים ומזלפין על הכרכום בשעה שמייבשין אותם והצפורן שורין אותו במי שעורים קודם שמייבשין אותו:

כב

ואף כרכום הגדל בגינת ביתו ונזהר בו מחמץ נוהגין בו איסור מפני מראית העין שהכרכום אינו מצוי במדינות אלו ויסברו שהוא כרכום הבא ממרחקים מה שאין כן שאר כל הפירות שנתייבשו על ידי ישראל ונזהר בהם מחמץ שאין חוששין בהם למראית העין לפי שהם מצויין והכל יודעים שלפעמים מייבשין אותם על ידי ישראל:

כג

כלים הצבועים בכרכום נוהגין שלא להשתמש בהם בפסח וכרכום וצפורן שנפלו לתבשיל אינן אוסרין תערובתן אפילו בפחות מס':

כד

הטאב"ק דרך לשרותנו בשכר בקצת מקומות צריך לסוגרו בחדר או לעשות מחיצה לפניו וכן הכרכום במקומות שנוהגין בו איסור:

כה

חטה או שעורה שנמצאת בתבשיל בפסח אם היא מבוקעת ממש כל התבשיל אסור אפילו בהנאה שחמץ בפסח במשהו אבל אם אינה מבוקעת ממש אע"פ שנתרככה והיא קרובה להתבקע יש מתירין התבשיל אפילו באכילה אם יש בו ששים כנגדה דכיון שלא נתבקעה עדיין אינה חמץ ודאי אלא ספק ולא החמירו לאסור במשהו אלא בחמץ ודאי כמו שנתבאר למעלה.

ויש חולקין על זה ואומרים שכל דגן שנתרכך במים כל כך עד שהוא ראוי להתבקע הרי זה חמץ ודאי מן התורה אע"פ שלא נתבקע עדיין לפי שבודאי יבא לידי חימוץ תיכף ומיד ולפי שעכשיו אין אנו בקיאים מה נקרא ראוי להתבקע לפיכך כל שנתרככה החטה אע"פ שלא נתבקעה נאסר כל התבשיל אפילו בהנאה ואם נתערב משהו מתבשיל זה לתבשילין אחרים כולם נאסרים בהנאה וגם כל הכלים ששימשו בתבשילין אלו בעודן חמין שהיד סולדת בו צריך להצניען עד לאחר הפסח כמו שנתבאר בס' תמ"ז בחמץ ודאי ע"ש וכן המנהג פשוט במדינות אלו ואין לשנות ומכל מקום אם יש שם הפסד מרובה יש לסמוך על סברא הראשונה להתיר התערובת בהנאה או להשהותו עד אחר הפסח לאחר שיסיר משם את החטה ויבערנה.

וכל זה כשנפל לתוך התבשיל חטה או שעורה מרוככת או שנתרככה בתוך התבשיל אבל אם לא נתרככה אינה אוסרת כלל את התבשיל אפילו באכילה:

כו

ואפילו חטה מבוקעת שנמצאת בתבשיל שהתבשיל אסור אפילו בהנאה לדברי הכל מכל מקום יכול למוכרה לנכרי לאחר שהסיר החטה ממנו אם הוא חולו של מועד מטעם שנתבאר בס' תמ"ז ויש אוסרין וכן המנהג במדינות אלו ואין לשנות אלא במקום הפסד מרובה מאוד כמו שנתבאר שם.

ומכל מקום אם אין החטה בקועה יש להתיר למכור לנכרי אע"פ שאין שם הפסד מרובה מאוד אבל אם אין שם הפסד מרובה כלל אין להקל:

כז

כשרוצה למכרו צריך למכרו תיכף ומיד שנודע התערובת שהרי אסור להשהותו בפסח מטעם שנתבאר שם ואם הוא שבת או יום טוב יוכל ליתנו לנכרי במתנה לדברי המתירין למוכרו בחולו של מועד שהרי מותר ליתן מזונות לנכרי בשבת ויום טוב כמו שנתבאר בס' שכ"ה:

כח

ואם עבר והשהה אותם עד שמיני של פסח אפילו היתה החטה בקועה יכול להשהותו עד לאחר הפסח ואין צריך לומר אם נעשה התערובות ביום שמיני של פסח שרשאי להשהותו ואין צריך ליתנו לנכרי לדברי

המתירין דכיון שיום שמיני אינו אלא מדברי סופרים לא החמירו בו כל כך לאסור להשהות תערובת חמץ משהו.

אבל החמץ משהו עצמו אסור להשהותו אפילו ביום שמיני אלא יעשה כמשפט שנתבאר בסימן תמ"ז ע"ש:

כט

אף על פי שחמץ בפסח במשהו מכל מקום אינו אוסר בצונן כגון אם נמצאת חטה בקועה בפסח במים או ביין צוננים הרי הם מותרין אם ידוע שלא שהתה בתוכם מעת לעת לפי שהצונן אינו מפליט ומבליע כלום ולא נפלט מן החטה אפילו משהו לתוך היין או המים.

ומכל מקום אם נפלה לתוכם פרוסת לחם או עיסה אפילו נפלה קודם הפסח והסירה משם קודם הפסח אסור לשנותם בפסח אלא אם כן סיננם קודם הפסח לפי שהלחם והעיסה עשויין להתפרר ויש לחוש שמא נשארו פרורין בתוך המים והיין (עיין סי' תמ"ז).

ויש חולקין על זה ואומרים שהצונן מפליט ומבליע משהו ואם נמצאת חטה בקועה במים ששרו בהם בשר בפסח הבשר אסור לפי שהמים מפליטין טעם משהו מן החטה ומבליעין בבשר אף שלא שהה בתוכם ואין צריך לומר שהמים אסורים ואם בישל בה תבשיל התבשיל אסור ואפילו לא נתבקעה החטה אלא שנתרככה במים הללו שנפלה לתוכם או שנפלה לתוכם כשהיא מרוככת הרי היא כאלו נתבקעה לפי מנהג מדינות אלו כמו שנתבאר:

ל

והעיקר כסברא הראשונה ומכל מקום במקום שנהגו להחמיר אין לשנות אלא אם כן יש שם הפסד מרובה או שעת הדחק שאז יש להקל אפילו בחטה בקועה.

וכן אם יש שם עוד צד אחד להקל כגון שנמצאת החטה במים לאחר שהסירו משם הבשר שנשרה בתוכם שיש לתלות ולומר שכל זמן שהבשר היה שרוי במים לא היתה שם חטה ואחר שהסירוהו משם נפלה החטה שמה הרי זה מותר וכן אם נטל מים ממים [אלו] קודם שנמצאת בהם החטה ובישל בהם תבשיל התבשיל מותר אפילו היתה החטה בקועה:

לא

ואפילו מים חמין שנמצאת בהן חטה אע"פ שנתרככה אלא שאינה בקועה יש להתיר התבשיל שבשלו בהם קודם שמצאו בהם חטה מכח ספק ספיקא שמא אחר כך נפלה שמה החטה ואם תמצא לומר קודם לכן נפלה שמא לא נתרככה עד עתה ובלא נתרככה אין לאסור התבשיל אפילו לפי מנהגינו כמו שנתבאר:

לב

אבל חמץ גמור כגון לחם או עיסה או חטה בקועה שנמצאו במים חמים אפילו הם בתוך כלי שני יש לאסור אף התבשיל שבישלו בה קודם שנמצא בהם החמץ ואפילו במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב אין להקל ואף להשהותו אסור לפי שמן הסתם היה כבר החמץ בתוך המים כשנטלו מהם לבשל

התבשיל שכל האיסורין אנו דנין אותן כשעת מציאתן למפרע דהיינו כשאנו מוצאין איסור במקום אחד אנו מחזיקין איסור במקום הזה למפרע ואומרים כאן נמצא האיסור עכשיו וכאן היה כבר קודם לכן ואין זה נקרא ספק אלא לענין שכשיש שם עוד ספק אחד הרי זה נקרא ספק ספיקא.

ומכל מקום אם נתערב משהו מתבשיל זה בתבשיל אחר יש להתיר אותו תבשיל אפילו באכילה אם יש שם הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב:

לג

וכן בשר שנשרה בחמין הללו קודם שנמצא בהם החמץ אסור אפילו להשהותו ואם נמצא בהם חטה שאינה בקועה יש להתיר הבשר אפילו באכילה כמו שנתבאר.

ויש חולקין על זה ואוסרין הבשר שנשרה בהם או התבשיל שבישלו בהם אף שנמצא בהם חטה שאינה בקועה אלא שנתרככה לפי מנהג מדינות אלו ויש לחוש לדבריהם אם אין שם הפסד מרובה ולא מניעת שמחת יום טוב.

ואף לפי דבריהם מותר למכור הבשר או התבשיל לנכרי דכיון שיש כאן ספק ספיקא להקל כמו שנתבאר אין מחמירין כל כך לאסור אף המכירה לנכרי כיון שיש מתירין אף התבשיל שנמצא בו חטה בקועה:

לד

וכל זה בבשר בהמה וחיה או אפילו בשר עוף אלא שהחטה שנמצאת במים היא שלימה אבל אם נשרה בשר עוף במים חמין אפילו בכלי ראשון ולאחר שסילקוהו משם מצאו שם חטה שבורה אפילו היא בקועה יש להתיר העוף אפילו באכילה מכח ספק ספיקא שמא עתה נפלה החטה שם לאחר שסילקו העוף משם ואם תמצא לומר קודם לכן היתה שם שמא היה חטה זו כבר במעי העוף ונתעכל כבר במעיו עד שנשברה ושוב אין בה איסור חמץ כמו שיתבאר וממעיו נפלה לבשרו ומבשרו נפלה לתוך המים שנמצאת בהם:

לה

חטה בקועה שנמצאת בפסח בעיסה או במצה אפוייה יש רוצים להקל להתיר כל המצה והעיסה לפי שהחטה שנתבקעה אינה חמץ גמור מיד שנתבקעה אלא היא קרובה להחמין ותיכף ומיד תבא לידי חימוץ גמור וחטה זו שנמצאת בעיסה או במצה בודאי עדיין לא באה לידי חימוץ שהרי מן הסתם לא נפלה לתוך העיסה בשעה שהיה עוסק בה בלישה ועריכה שהרי היה רואה אותה ומסירה אלא בודאי נפלה לתוך הקמח קודם הלישה ואז בודאי לא החמיצה כיון שאין שם מים וגם אחר כך שנילוש הקמח במים בודאי גם כן לא החמיצה החטה שהחטה היא קשה ואינה ממהרת להחמין כמו העיסה וכיון שהעיסה לא החמיצה כל שכן החטה ואין חוששין שמא היתה החטה כבר בקועה קודם שנפלה לתוך הקמח שאין מחזיקין איסור מספק לומר שכבר באה במים ונתבקעה קודם שנפלה לתוך הקמח אלא תולין שנתבקעה מחמת המים שבעיסה זו שנמצאת בה וכיון שהעיסה לא נתחמזה גם החטה לא נתחמזה ואין חוששין שמא היתה חטה זו בתוך המים שלשו בהם העיסה וכבר נתבקעה שם בתוך המים קודם שבאה לעיסה זו לפי שרגילין ישראל לשמור יפה את המים שנשאבו ללישת המצה שלא יפול לתוכם שום דבר כמו שנתבאר בסי' תנ"ה:

לו

ויש חולקין על זה ואומרים שצריך להסיר מן העיסה או מהמצה כדי נטילת מקום דהיינו שיסיר במקום מגעה של החטה ברוחב גודל מכל סביבותיה לפי שיש לחוש שמא היתה החטה כבר בקועה כשנפלה לתוך העיסה ואוסרת את העיסה במקום מגעה ואף להאומרים שחמץ בפסח אינו אוסר בצונן מכל מקום על ידי דוחק הלישה מתמצה ונסחט מהחטה לתוך העיסה כרוחב גודל מכל סביבותיה ולפי מנהג מדינות אלו הדין כן אפילו אם לא נתבקעה החטה אלא שנתרככה.

ויש אומרים שאם נמצאת חטה בקועה בעיסה ולפי מנהג מדינות אלו אפילו לא נתבקעה אלא שנתרככה כל העיסה אסורה לפי שלא במקום אחד בלבד נגעה החטה אלא כאן וכאן במקומות הרבה דרך גלגולה של עיסה ובכל מקום ומקום יש חשש שמא נסחט לשם משהו מהחטה ולפיכך יש לאוסרה כולה אם הוא בתוך הפסח שחמץ בפסח במשהו אבל קודם הפסח אין צריך להסיר ממנה אלא כדי נטילת מקום בלבד ואף אם נמצאת בה לאחר אפייתה די בנטילת מקום בלבד (עיין סי' תס"א).

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה וכן נוהגין ומכל מקום בהפסד מרובה או שעת הדחק יש לסמוך על סברא השנייה ואף בתוך הפסח די בנטילת מקום כיון שיש אומרים שאף נטילת מקום אין צריך:

לז

ואם חתך עיסה אחת גדולה למצות הרבה ונמצאת חטה בקועה באחת מן המצות בין שנמצאת בה לאחר אפייתה בין שנמצאת בה בעודה בצק היא אסורה אם נילושה בה החטה בתוך הפסח ושאר המצות מותרות ואין חוששין שמא היתה חטה זו בתוך העיסה הגדולה ונאסרה כולה אלא תולין להקל לומר לאחר שנחתכה ממנה המצה נפלה החטה לתוך מצה אחת מהן לפי שאנו אומרים כאן נמצאת החטה עכשיו במצה זו כאן היתה בתחלה כשנפלה ולא נפלה מעולם לתוך עיסה הגדולה שאין מחזיקין איסור ממקום למקום:

לח

ואם החטה היא מלאה מים ומלוחלחת מעבר אל עבר אם כן נראה שהיתה במים ובעיסה הגדולה לכן יש לאסור כל המצות ומכל מקום אם יש לתלות שהיתה במקום אחר בלועה ממים ונפלה עכשיו לתוך מצה זו תולין להקל אם יש במה לתלות (שלעולם תולין במצוי בין להקל בין להחמיר ואינו נקרא ספק אלא כשיש לתלות בזה כמו בזה שנתבאר ביורה דעה):

לט

אבל מחזיקין איסור מזמן לזמן במקום אחד כגון מי שחתך עיסה גדולה למצות הרבה וחלקן לבני אדם הרבה ונתפזרו איש למקומו לעשותן ומצה אחת הותר בידו באותו מקום שחתך את העיסה ונמצאת בה חטה כולם אסורות שאנו חוששין שמא היתה בה החטה קודם לכן כשהיו עדיין כל המצות מחוברות עמה קודם שנחתכו ממנה ונאסרו כולם.

ומכל מקום אם אין החטה בקועה אף על פי שנתרככה יש להתיר למכור שאר המצות לנכרי כיון שיש כאן הרבה צדדים להקל שמא לא נתחמצה החטה ושמא נפלה שמה לאחר שנחתכו שאר המצות ומכל

מקום אין זה ספק ספיקא גמור להתירם אף באכילה לפי שהספק שמא לא נתחמצה הוא ספק מחמת חסרון ידיעה דכיון שנתרככה אין אנו בקיאים אם היא ראויה להתבקע אם לאו כמו שנתבאר למעלה וכל ספק שהוא מחמת חסרון ידיעה אינו נקרא ספק כלל כמו שנתבאר ביורה דעה ואינו מועיל אלא להתיר המכירה לנכרי לפי שיש מתירין אפילו בחטה בקועה:

מ

וכן כרוב מליח הכבוש בחבית ונטל מעט ציר מן החבית לתוך הקערה ונמצאת חטה בקועה בקערה הכרוב שבחבית מותר שאנו תולין שלתוך הקערה נפלה ולא היתה מעולם בחבית שאין מחזיקין איסור ממקום למקום.

אבל אם נמצאת חטה בקועה בחבית לאחר שנתן ממנה לתוך הקערה גם הכרוב שבקערה אסור שמחזיקין איסור מזמן לזמן ושמה היתה החטה בחבית קודם שנתנו ממנה לקערה ונאסר אז כל מה שבחבית אף להאומרים שחמץ בפסח אינו אוסר בצונן שיש לחוש שמא נכבשה החטה מעת לעת בתוך החבית וכל הכבוש מעת לעת הרי הוא כמבושל.

ואין להתיר מה שבקערה מכח ספק ספיקא שמא עתה נפלה החטה לתוך החבית לאחר שכבר נתן ממנה לתוך הקערה ואם תמצא לומר קודם לכן נפלה שמא לא שהיתה שמה מעת לעת דכיון שמחזיקין איסור מזמן לזמן אנו אומרים שחטה זו שנמצאת עתה בחבית כבר היתה שם בחבית מזמן מרובה יותר ממצאת לעת וממילא נאסר גם מה שנתנו ממנה לתוך הקערה בתוך זה הזמן ואין כאן ספק ספיקא כלל:

מא

וכל זה כשהחטה מבוקעת אבל אם לא נתבקעה החטה יש להתיר מה שבחבית אם יש שם הפסד מרובה מכח ספק ספיקא שמא נפלה שם תוך מעת לעת ואם תמצא לומר נפלה קודם לכן שמא לא נתרככה עד תוך מעת לעת:

מב

וכל זה כשנמצא החטה בתוך הציר שבחבית אבל אם נמצא על גבי חתיכת כרוב ואין הציר עולה על גבה אין בה דין כבוש כלל אלא דין מליח שיתבאר:

מג

מי שפרס חתיכת מצה קטנה מחתיכת מצה גדולה ונתנה לתוך פיו ונטל חתיכת בשר קטנה מהבשר צונן המונח לפניו ונתנה גם כן לתוך פיו ולעסן יחד והרגיש בפיו שיש שם חטה ונטל המאכל מפיו וראה שם חטה בקועה ואין ניכר אם היתה במצה או בבשר יש להתיר הבשר שנשאר מונח לפניו שאנו תולין שנפלה החטה עליו לאחר שהניחו לפניו ואז היה צונן וצונן יבש בלא רוטב אינו אוסר לדברי הכל ואין חוששין שמא נפלה עליו בעודו רותח בקדירה או בקערה שאין מחזיקין איסור ממקום למקום וגם חתיכת מצה הגדולה יש להתיר אף על פי שיש לחוש שמא היתה החטה בתוך המצה בפיו ובודאי לא נפלה עליה לאחר האפייה שהרי היתה מתגלגלת ויורדת אלא נפלה עליה קודם אפייתה בשעת לישתה ונאסרת כל המצה אם נאפית בתוך הפסח שחמץ בפסח במשהו (עיין סי' תס"א) מכל מקום כיון שאיסור משהו אינו אלא

מדברי סופרים תולין להקל שלא היתה החטה מעולם בתוך המצה אלא בתוך הבשר לאחר שנצטנן ושניהם מותרים ומכל מקום צריך להסיר כדי נטילת מקום מחתיכת מצה הגדולה באותו מקום שפרס ממנה החתיכה קטנה שיש לחוש שמא היתה החטה באותו מקום ונאסר שם כדי נטילת מקום מן המצה לפי שנפלט טעם החטה לשם וטעם הוא כעיקר מן התורה כמו שנתבאר ביורה דעה סי' צ"ח:

מד

וכל זה כשהבשר המונח לפניו היה צונן כבר כשהניחו במקום זה אבל אם הניחו לפניו כשהוא רותח בקערה שהוא כלי שני אסור (או אפילו לא היה שם רוטב לפי מנהג מדינות אלו כמו שיתבאר) שהרי מחזיקין איסור מזמן לזמן.

ואין להתיר מכח ספק ספיקא שמא חטה זו היתה במצה שבפיו ואם תמצא לומר בבשר שמא נפלה עליו לאחר שנצטנן שאם כן צריך אתה לאסור את המצה קודם שתתיר את הבשר ומה ראית להתיר הבשר ולומר שהחטה היתה במצה ולאסור המצה שמא היתה בבשר והמצה מותרת שכל ספק דברי סופרים להקל ואם תתיר את המצה אי אפשר להתיר את הבשר לפי שאין בו אלא ספק אחד להקל דהיינו שמא נפלה עליו לאחר שנצטנן ואין מקילין מספק זה בלבד כיון שהוא במקום אחד מזמן לזמן וכיון שאי אפשר לך להתיר שניהם שהרי בודאי היתה החטה באחד מהם צריך אתה לאסור שניהם:

מה

וכל זה בבשר בהמה וחיה או אפילו בבשר עוף אלא שהחטה היא שלימה אבל אם הוא בשר עוף והחטה היא שבורה יש להתיר הבשר מכח ספק ספיקא שמא נפלה עליו לאחר שנצטנן ואם תמצא לומר קודם לכן שמא היתה כבר במעי העוף ונתעכלה שם במעיו עד שנשברה ושוב אין בה איסור חמץ וממעיו נדבקה לבשרו וכיון שהבשר מותר יש להתיר גם המצה שאנו תולין שהחטה נפלה לתוך הבשר לאחר שנצטנן או שנתעכלה כבר במעיו ולפיכך שניהם מותרים שכל ספק דברי סופרים להקל רק שיסיר כדי נטילה מהמצה אבל מהבשר אין צריך להסיר כלום כיון שיש בו ספק ספיקא וכל ספק ספיקא מועיל אפילו באיסור של תורה:

מו

אם הגעילו יורה מחומצת קודם הפסח ושפכו מי הגעלה המחומצים וירדו לבור בתוך הפסח נאסרו המים שבבור אף להאומרים שחמץ בפסח אינו אסור בצונן שלא אמרו כן אלא כשהסיר ממשות החמץ מהצונן שאין טעמו נפלט בצונן אבל כאן המים המחומצין הן מעורבין במימי הבור ואין מתבטלין בתוכו בס' כיון שנתערבו בהם בתוך הפסח.

אבל אם ירדו לבור קודם הפסח ונתבטלו שם בס' מותרין ומכל מקום אם יש לחוש שמי הגעלה אינן מתערבין יפה במימי הבור אלא הם נקיים ועומדים למעלה אסור לשאוב מהבור בפסח אלא אם כן כבר שאב ממנו פעמים רבות קודם הפסח לאחר שירדו לשם מי הגעלה שעל ידי השאיבה מתערבים יפה מי הגעלה במימי הבור ומתבטלים בהם בס' קודם הפסח.

ואם לא שאב ממנו כלום קודם הפסח ושאב ממנו מים בפסח ובשל בהם תבשיל יש להתיר התבשיל שבודאי יש ששים במים הללו כנגד מעט מי הגעלה שנתערבו בתוכם על ידי השאיבה ומי הגעלה אינן

אוסרין במשהו כיון שאין בהם חשש חימוץ אלא מחמת שהורתחו ביורה מחומצת והרי יש בהם נותן טעם בן נותן טעם של היתר (עיין סי' תמ"ז).

וכל זה כשהיורה היתה בת יומא מבליעת חמץ בשעה שהגעילוה אבל אם לא היתה בת יומא אף אם ירדו מי הגעלה לבור בתוך הפסח ואין במי הבור ששים כנגדם מותר לשתות מהבור בפסח אף אם לא נתערבו יפה מי הגעלה במי הבור דכיון שהיורה לא היתה בת יומא הרי החמץ הבלוע בה נותן טעם לפגם במי הגעלה וכל נותן טעם לפגם שנעשה קודם הפסח אינו חוזר וניער בפסח (ומכל מקום קודם שנפלו מי הגעלה לתוך מי הבור אסור להשתמש במי הגעלה אף שהחמץ היה נותן טעם לפגם בהם מטעם שנתבאר בסימן תנ"ב):

מז

אם נמצאת חטה בקועה בבאר בפסח אסור לשאוב עוד מים מהבאר כל ימי הפסח אף להאומרים שחמץ בפסח אינו אוסר בצונן שמכל מקום יש לחוש שמא נשרית שם חטה מעת לעת.

אבל אם אין החטה בקועה אע"פ שנתרככה אם הוא שעת הדחק שאי אפשר למצוא מים אחרים אלא על ידי הדחק יש להתיר מכח ספק ספיקא אף במקומות שנוהגין להחמיר בצונן בפסח כמו שנתבאר למעלה.

ואם נמצאת פרוסת לחם או עיסה בבאר אפילו אם ידוע שלא נשתהה שם מעת לעת והוא מקום שלא נהגו להחמיר בצונן אין להשתמש במי הבאר אלא על ידי סינון אפילו נמצאו קודם הפסח כמו שנתבאר למעלה:

מח

מי שרוצה לשאוב בפסח מבארות של נכרים או מבארות של ישראל שלא נזהר בהן מחמץ כל השנה טוב שיסנן המים בבגד נקי בכל פעם ששואב אבל מעיקר הדין אין מחזיקין איסור מספק:

מט

בשר חי שנמצא עליו חטה בקועה קודם מליחתו אם החטה היא מנוגבת וגם הבשר הוא מנוגב במקום שנגעה בו החטה אפילו הדחה אין צריך אבל אם אחד מהם לח קצת במקום נגיעתן צריך להדיח הבשר במקום שנגעה בו החטה ודי לו בהדחה שמדיחו קודם המליחה להכשירו מדמו ואם נמצאת עליו חטה לאחר שהודח קודם המליחה צריך לחזור ולהדיחו קודם המליחה במקום שנגעה בו החטה ואין לו לסמוך על ההדחה שמדיחו אחר המליחה לפי שאותו משהו לחלוחית שנגע בחטה שצריך להעבירו מהבשר על ידי הדחה אם לא יעבירונו קודם המליחה הרי הוא נבלע בבשר על ידי המליחה.

ואף במקומות שנוהגין להחמיר בצונן בפסח די לו בהדחה כיון שאין בו במקום החטה אלא קצת לחלוחית ולא החמירו אלא כשיש שם רוטב הרבה והחמץ הוא נשרה בתוך הרוטב שאז נפלט טעם משהו מהחמץ לתוך הרוטב והרוטב מבליע אותו טעם משהו בתוך ההיתר:

ג

ואם נמצאת עליו החטה לאחר שנמלח בעוד שהמלח עליו צריך ליטול ממנו כדי קליפה במקום מגעה של החטה אם ידוע בבירור שלא נגעה בו אלא במקום שנמצאת בו אבל אם יש להסתפק שמא נגעה בו במקום אחר צריך ליטול כדי קליפה מכולו לפי שמן הסתם כבר היתה עליו החטה בשעה שמלחו שהרי מחזיקין איסור מזמן לזמן ומן הסתם נפל קצת מלח גם על החטה ודרך המלח להפליט ציר מדבר המלוח והציר שהפליט מהחטה נבלע בבשר במקום מגעה של החטה לפי שהוא כרותח:

גא

במה דברים אמורים כשהבשר הוא כחוש אבל אם הוא שמן במקום מגעה של החטה הרי כל אותה החתיכה שנמצאת החטה עליה אסורה אפילו להשהותה או למוכרה לנכרי לפי ששמנונית הבשר מפטם את הציר הנבלע בו ונעשה כאלו הוא עצמו שמן ואזי הוא מפעפע ומתפשט ונבלע בכל אותה החתיכה שכן דרך השומן לפעפע כשהוא רותח והציר הוא כרותח.

ויש חולקין על זה ואומרים שאין כח בשמנונית הבשר לפטם את הציר הנבלע כיון שהשמנונית הוא צונן ואף שהוא מלוח והמלוח דינו כרותח מכל מקום אינו כרותח ממש לענין זה שיהא בו כח לפטם את הציר הנבלע בו וכן עיקר.

ומכל מקום אם אין הפסד מרובה ולא מניעת שמחת יום טוב יש לחוש לסברא הראשונה שלא לאכלו בפסח אבל יכול להשהותו לאחר שהסיר ממנה כדי קליפה או למוכרו לנכרי ועכשיו שאין אנו בקיאים בין בשר כחוש לשמן כמו שנתבאר בסי' תמ"ז אף אם אותה חתיכה שנמצאת החטה עליה היא כחושה כולה אין לאכלה בפסח אפילו אם אין החטה בקועה אלא שנתרככה אלא אם כן יש שם הפסד מרובה כגון שהוא עני והיא חתיכה גדולה וחשובה או שיש שם מניעת שמחת יום טוב שאז יש להתירה לאחר שיסיר כדי קליפה:

גב

וכל זה באותה חתיכה עצמה שנמצאת החטה עליה אבל שאר החתיכות שנמלחו עמה ביחד אף על פי שהיו נוגעות בה ונבלע בהן הציר היוצא ממנה אינן נאסרות כלל אפילו אם הן שמינות וגם אותה חתיכה היא שמינה לפי שאף להאומרים ששמנונית הבשר מפטם את הציר היוצא מהחטה מכל מקום אין בציר זה כח לפעפע מחתיכה לחתיכה בלא רוטב כיון שאינו שמן מצד עצמו ונמצא שאין בשאר החתיכות אפילו משהו מציר זה שיצא מהחטה:

גג

ויש חולקין על כל זה ואומרים כיון שבכל איסורי תורה שנמלחו עם ההיתר אע"פ שהאיסור וההיתר הם כחושים אף על פי כן אנו מחמירין לאסור עד ס' אפילו הן חתיכות הרבה נוגעות זו בזו והאיסור אינו נוגע אלא באחד מהן בלבד והטעם הוא כדי שלא נצטרך להבחין לחלק בין איסור כחוש לאיסור שמן שבאיסור שמן מן הדין יש להחמיר עד ס' אפילו הן חתיכות הרבה לפי שהאיסור עצמו מפעפע מחתיכה לחתיכה כיון שהוא שמן מצד עצמו אם כן בחמץ בפסח שאינו מתבטל בס' יש להחמיר לאסור כל חתיכות שנמלחו עמה יחד אע"פ שהוא איסור כחוש.

ויש לחוש לדבריהם אם אין שם הפסד כלל כשישהה אותן עד לאחר הפסח או שימכרם לנכרי אבל אם יש שם הפסד קצת או קצת שעת הדחק והחטה אינה בקועה אלא שנתרככה יש לסמוך על סברא הראשונה כי כן עיקר.

שאינו מחמירין בשאר איסורין לשער בס' במליחה אפילו באיסור כחוש אלא באיסור ששייך בו קצת שמנונית כגון בשר טריפה כחושה שנמלח עם היתר שיש טריפה כחושה ויש טריפה שמינה לפיכך אנו מחמירין בכל טריפה אפילו כחושה כדי שלא נצטרך להבחין ולחלק בין כחושה לשמינה שאין אנו בקיאים בזה אבל איסור שלעולם הוא כחוש ואין שייך בו שמנונית כלל כגון חמץ בפסח אין להחמיר בו כמו באיסור שמן בין לענין מליחה בין לענין צלי כמו שיתבאר:

נד

וכל זה כשידוע בבירור שלא נגעה החטה אלא באותה חתיכה שנמצאת עליה כגון שנמצאת תוך תרנגולת אבל אם יש להסתפק שמא נגעה גם בשאר החתיכות כגון שנמצאת על התרנגולת מבחוץ או על שאר בשר הרי כולן צריכות קליפה מעיקר הדין.

ואפילו אם ידוע בבירור שלא נגעה אלא באחת משאר החתיכות ואין ידוע איזו היא אינה מתבטלת בתוכן ברוב כיון שהוא בתוך הפסח ולפיכך כולן צריכות קליפה מספק.

ואם הן שמינות כולן אסורות אלא אם כן יש שם הפסד מרובה או מניעת שמחת יום טוב ועכשיו שאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן אף אם הם כחושות דינם כשמינות.

ואם עבר ובשלם בלא קליפה יש לאסור כל התבשיל באכילה אפילו יש שם הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב.

אבל מותר להשהותן או למוכרן לנכרי אפילו לכתחלה בלא קליפה כיון שאין בהן אלא ספק נגיעה:

נה

וכל זה כשנמצאת החטה על הבשר קודם שהודח אחר המליחה אבל אם נמצאת עליו לאחר שהודח בודאי עכשיו נפלה עליו ולא היתה עליו בשעת מליחתו ומדיח מקום מגעה ודי שאם היתה עליו בשעת מליחתו היתה עוברת מעליו על ידי הדחה.

במה דברים אמורים כשנמצאת על גבי הבשר או על גבי התרנגולת אבל אם נמצאת בתוך התרנגולת בודאי היתה שם בשעת מליחה שהרי בודאי לא נפלה ממקום אחר לתוך התרנגולת אלא היתה שם במעיה וממעיה נפלה שם על בשרה:

נו

וכל זה כשנמצאת החטה מונחת בבשר והוא הדין בדגים אבל אם נמצאת נשרית בתוך ציר היוצא מבשר או דגים בשעת מליחתן הרי כל החתיכות המונחות בתוך הציר אפילו הן כחושות כולן אסורות אפילו להשהותן או למוכרן לנכרי אם שהתה החטה עם החתיכות בתוך הציר בכדי שאם היה נותן הציר בכלי על האש היה מתחיל להרתיח ולהתבשל דכיון ששהו בתוכו כשיעור בישול הרי הן כאלו נתבשלו ממש

בתוכו ומכל מקום אם אין החטה מבוקעת יש להתיר להשהותן או למוכרן לנכרי אם יש שם הפסד מרובה כמו שנתבאר למעלה:

נז

ואם מקצת החתיכה בתוך הציר ומקצתה למעלה מן הציר המקצת שבתוך הציר אסור אפילו להשהותה או למוכרה אפילו במקום הפסד מרובה והמקצת שלמעלה מן הציר מותר להשהותה או למוכרה אפילו אם אין שם הפסד מרובה רק שיזהר להסיר ממנה כדי קליפה במקום שהיה מחובר למקצת הב' שבתוך הציר ואם יש שם הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב יש להתירו אפילו באכילה:

נח

אם נשאר מעט שכר בכלי ונטלו בתוכו מים והדיחו בהן בשר אחר מליחתו בפסח יש להתיר הבשר אף בלא קליפה מעיקר הדין שאף שהמים נאסרו מחמת השכר שנתערב בתוכם מכל מקום הבשר לא בלע כלום ממים הללו כיון שהוא צונן שאף המחמירין בפסח בצונן לא החמירו אלא כשנשרה האיסור בתוך היתר צונן או שנשרה ההיתר בתוך איסור צונן או שנשרה האיסור וההיתר בתוך רוטב צונן אבל כאן שהאיסור עבר על ההיתר דרך העברה בעלמא לא נאסר כלל בצונן לדברי הכל.

ואע"פ שהבשר היה מלוח עדיין בשעה שהדיחו והמלוח הוא כרותח מכל מקום לא בלע כלום ממים הללו לפי שמיד שהגיעו עליו המים נתבטל רתיחתו כי המים שהדיחו בהם הם מבטלים כח המלח ואין לו כח להבליע המים בבשר ומכל מקום מחמת חומרת חמץ בפסח יש לקלוף מעט הבשר במקום שנגעו בו המים הללו והיא חומרא בעלמא:

נט

אם נמצאת חטה בקועה בפסח בתרנגולת צלויה או בשאר בשר צלי צריך להסיר מקום פעפועה לפי אומד הדעת ומן הסתם אינה אוסרת יותר מכדי קליפה שהחטה היא קטנה וכחושה ופליטתה מועטת.

במה דברים אמורים בצלי כחוש אבל אם הוא שמן במקום מגעה של החטה כולו אסור אפילו להשהותו או למוכרו ועכשיו שאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן אף אם הוא כחוש יש לאסור כולו אף אם לא נתבקעה החטה אלא שנתרככה ומכל מקום בהפסד מרובה או במקום מניעת שמחת יום טוב יש לסמוך על בקיאתינו אם הוא כחוש להתירו אפילו באכילה לאחר שיסיר ממנו כדי קליפה כמו שיתבאר ביורה דעה סימן ק"ה:

ס

וכל זה כשנצלה בקדירה או על גבי גחלים אבל אם נצלה בשפוד אפילו הוא כחוש לגמרי כולו אסור אפילו להשהותו או למכרו לנכרי לפי כשמהפכים השפוד מתפשט טעם משהו מהחטה בכל הצלי ואם נצלו תרנגולות הרבה על שפוד אחד בבת אחת והן נוגעות זו בזו ונמצאת חטה על אחת מהן כולן אסורות אפילו הן כחושות לפי שעל ידי היפוך השפוד מתפשט הטעם משהו מזו לזו ומזו לזו אבל אם אינן נוגעות זו בזו מותרות.

במה דברים אמורים כשהתרנגולת שנמצאת החטה עליה היא כחושה אבל אם היא שמינה הרי השומן מפטם את טעם משהו חמץ הבלוע בתוכו ועל ידי השפוד מפעפע ומתפשט טעם משהו זה ונבלע בכל אורך השפוד ואוסר את כל תרנגולות הצלויות בשפוד.

ומכל מקום אם אין החטה מבוקעת יש להתיר במקום הפסד מרובה למכור לנכרי או להשהות אפילו התרנגולת שנמצאת החטה עליה כמו שנתבאר למעלה:

סא

אם נמצאה חטה או שעורה בקועה בפסח בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו באור להסיר נוצת העוף מותר שהרי החטה אינה אוסרת אפילו בצלי ממש יותר מכדי קליפה וכאן הזפק הוא הקליפה שמסירין ומשליכין אותו.

ואפילו אם העוף שמן אין להחמיר בו יותר מכדי קליפה כי ההבהוב אינו דומה כלל לצלי הואיל ואינו מהבהבו הרבה במקום אחד אלא מעבירו תמיד הנה והנה כמו שיתבאר ב"ד סימן ס"ח:

סב

ואותה החטה שנמצאת בזפק צריך לשורפה אפילו לא נתבקעה אלא שנתרככה במה דברים אמורים כשהיא שלימה אבל אם היא שבורה הרי ניכר שישלט בה העכול עד שנשתברה והרי זו כפרש ונפקע איסור חמץ ממנה ואין צריך לבערה ואין צריך לומר שאינה אוסרת אפילו כדי קליפה:

סג

וכל זה בחטה ושעורה וכיוצא בהן מדברים שאפשר שבלען העוף כשהן שלימים ולא לעסן כלל ולכך אינן חשובים כמעוכלים עד שנשתברו שם במעיו אבל אם אכל מורסן וכיוצא בו מדברים רכים שבודאי נלעסו בפיו אם שהו במעיו כשיעור עיכול דהיינו מעת לעת הרי הם כמעוכלים לגמרי ונפקע מהם איסור חמץ ואם הקיאן דרך בית הרעי אפילו בתוך מעת לעת נפקע מהם איסור חמץ אבל אם בלע חטים ושעורים וכיוצא בהן והקיאן כשהן שלימים אף ששהו במעיו יותר ממעת לעת לא נפקע איסורן וכן אם בלע שאר איסורין דינו כחמץ בפסח לענין זה:

סד

כל מקום שמקילין מחמת הפסד מרובה אם יכול להשהות עד לאחר הפסח או למכור לנכרי בפסח ולא יהיה שם הפסד מרובה אין להקל:

סה

כל מקום שמקילין מחמת שמחת יום טוב יש להקל אפילו בחולו של מועד שאף הוא בכלל יום טוב לענין שמחה כמו שיתבאר בס' תקכ"ט:

תסח – שלא לעשות מלאכה בערב פסח אחר חצות ובו כג סעיפים:

א

בזמן שבית המקדש היה קיים אסרו חכמים לכל אדם מישראל לעשות מלאכה בערב פסח מחצות היום ולמעלה לפי שמחצות ואילך הוא זמן הקרבת הפסח וכל אדם שמקריב קרבן בכל ימות השנה אותו היום הוא יום טוב שלו מדבריהם ואסור לו לעשות מלאכה באותו היום כעין יום טוב לפיכך בערב פסח מחצות ואילך שהוא זמן הקרבת הפסח לכל ישראל הרי הוא יום טוב שלהם ואסור בעשיית מלאכה אף למי שפטור מהקרבת הפסח כגון שדר בחוץ לארץ כיון שהוא יום טוב לרוב ישראל המקריבים בו פסח:

ב

ואף לאחר שחרב בית המקדש ובטל קרבן פסח אף על פי כן לא נתבטל איסור עשיית מלאכה כיון שנאסר במנין חכמים על כל ישראל וכל דבר שנאסר במנין חכמים על כל ישראל אף שאח"כ נתבטל הטעם שבגללו אסרוהו אף על פי כן לא נתבטל האיסור עד שנתוועדו במנין כמנין הראשון להתירו בפירוש:

ג

ולפיכך העושה מלאכה בזמן הזה מחצות ואילך משמתין אותו כדין העובר על דברי חכמים וגם אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם שמה שהוא משתכר במלאכה זו יהיה לו הפסד כנגדה במקום אחר:

ד

ואף אם אינו עושה כדי להשתכר אלא עושה בחנם בין לעצמו בין לאחרים אפילו לצורך יום טוב הרי זה אסור לפיכך אסור לספר לישראל מחצות ואילך אף על פי שעושה בחנם ומתכוין לכבוד יום טוב ואפילו לספר את עצמו אסור אבל מותר להסתפר על ידי נכרי אף על פי שהישראל מטה ראשו אליו והרי הוא כמסייע קצת אין בכך כלום שמסייע אין בו ממש לענין זה:

ה

וכן שאר כל המלאכות נוהגין להתיר לעשות על ידי נכרי אפילו שלא לצורך המועד שלא אמרו אמירה לנכרי שבות אלא בשבת ויום טוב וחולו של מועד אבל ערב פסח אחר חצות אין בו קדושת יום טוב כלל וקל הוא יותר מחולו של מועד.

לפיכך כל מה שמותר לעשות בחולו של מועד כגון דבר האבד או שעושה מעשה הדיוט ולא מעשה אומן ויש בו צורך המועד וכיוצא בהם משאר דברים המותרים בחולו של מועד כל שכן שמותרים בערב פסח אחר חצות וכן כל אותן שהתירו לספר ולכבס בחולו של מועד כגון הבא ממדינת הים והיוצא מבית האסורים מותרין גם כן בערב פסח אחר חצות:

ו

יש אוסרין ליטול הצפרנים מחצות ואילך ויש מקילין הואיל ויש מתירין אפילו בחולו של מועד כמו שיתבאר בסי' תקל"ב וכדאי הם לסמוך עליהם על כל פנים בערב פסח שהוא קל יותר מחולו של מועד ומכל מקום לכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה ויטלם קודם חצות אבל אם שכח ולא נטלם קודם חצות יש לסמוך על סברא האחרונה ויכול ליטלם אחר חצות:

ז

לא אסרו בערב פסח אלא מלאכה גמורה כגון לעשות כלים חדשים או לתפור בגדים חדשים אבל רשאי הוא לתקן כלי ישן שנתקלקל קצת אם יש בו צורך המועד וכן בגדים שנקרעו קצת רשאי לתפורם ולתקן לצורך המועד אפילו מעשה אומן בין לעצמו בין לאחרים בחנם. אבל בשכר אסור אפילו לצורך המועד אפילו מעשה הדיוט:

ח

לכתוב ספרים לאחרים אפילו בחנם אסור שהכתיבה היא מלאכה גמורה ולא התירוה אפילו לצורך מצוה אלא אם כן בדרך שמותר בחולו של מועד אבל מותר לכתוב ספרים לעצמו דרך לימודו דכיון שדרך לימודו ולעצמו הוא כותב אינו נראית כמלאכה גמורה שבודאי אינו מתכוין לכתיבה גמורה והגונה והרי דינו כתיקון בעלמא שהתירו לצורך המועד והוא הדין צורך מצות כתיבת דברי תורה שיהיו לו לזכרון:

ט

בערב פסח קודם חצות תלוי במנהג מקום שנהגו לעשות עושין כל המלאכות אפילו שלא לצורך המועד ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין ואף בניהם אחריהם עד סוף כל הדורות הדרים בעיר הזאת אינן רשאים לשנות ממנהג אבותיהן משום שנאמר ואל תטוש תורת אמך.

ואף מי שיצא ממקום שנהגו לעשות ובא לגור במקום שנהגו שלא לעשות אם אין דעתו להחזיר דירתו לעולם במקום שיצא משם אלא דעתו להשתקע שם במקום שהלך לשם הרי הוא נעשה מיד כאנשי אותו מקום וחלו עליו כל החומרות שמחמירין באותו מקום ואסור לו להקל אפילו בצנעה ואפילו חוץ לתחומה של אותה העיר:

י

ומכל מקום כשעדיין לא הגיע לתוך תחומה של אותה העיר לא חלו עליו עדיין חומרי אותה העיר אבל משהגיע לתוך תחומה של אותה העיר שדעתו להשתקע שם אף שאחר כך הלך משם למקום אחר ודעתו לחזור לאותה העיר לא נפקעו ממנו חומרותיה.

ואם אין דעתו להשתקע לעולם באותה העיר אלא דעתו לחזור למקום שיצא משם או למקום אחר שנוהגין בו היתר אפילו דעתו שלא לחזור עד לאחר זמן מרובה מכל מקום כיון שאין דעתו להשתקע באותה העיר לעולם לא חלו עליו חומרי אותו מקום ומותר לו לעשות מלאכה בשדה חוץ לתחומה של

עיר אבל בתוך התחום אסור לשנות מנהגם מפני המחלוקת ואפילו רוצה לעשות בצנעה אסור שאי אפשר למלאכה להיות כל כך בצנעה שלא יודע הדבר לשום אדם:

יא

אבל שאר כל חומרות שאינן באיסור מלאכה שמחמירין באותו מקום שהלך לשם אם אין דעתו להשתקע שם רשאי להקל בהן אפילו בתוך העיר רק שיהיה בצנעה שלא יודע הדבר להמון עם ויבואו לידי מחלוקת.

אבל אם יודע הדבר לתלמיד חכם אין בכך כלום שהתלמיד חכם יודע שהדבר תלוי במנהג ולא יבואו לידי מחלוקת ומכל מקום לכתחלה אין לו להקל בפני התלמיד חכם אלא שאם נהגו להקל בצנעה בתוך ביתו ובאמצע בא התלמיד חכם לביתו אין צריך להפסיק מפניו אלא יכול לגמור הדבר שנוהג בו להקל בפני התלמיד חכם דכיון שהתחיל לעשות בצנעה לא יבא התלמיד חכם עמו לידי מחלוקת שהתלמיד חכם יודע שמוותר לו להקל בצנעה אבל אם אדם אחר שאינו תלמיד חכם בא לתוך ביתו צריך להפסיק מפניו שלא יודע לו הדבר ויבא לידי מחלוקת:

יב

ההולך ממקום שנוהגים בו איסור ובא למקום שנוהגין בו היתר ודעתו להשתקע שם לעולם כיון שהגיע לתוך תחומה של אותה העיר שדעתו להשתקע בה נפקעו ממנו חומרי המקום שיצא משם ומותר לו לעשות מלאכה אפילו בפרהסיא:

יג

ואם אין דעתו להשתקע שם לעולם אלא דעתו לחזור למקומו או למקום אחר שנוהגין בו איסור נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם ואסור לו לעשות מלאכה בין בצנעה בין בפרהסיא ואף על פי כן לא יתראה בפני אנשי אותו מקום שהוא בטל ממלאכה מחמת איסור כמנהג מקומו שלא יבא לידי מחלוקת אלא יהא נדמה בעיניהם שהוא בטל מחמת שאין לו מלאכה לעשות:

יד

וכן בשאר כל חומרות שמחמירין במקום שיצא ממנו ומקילין בהם במקום שהלך לשם שאף שדעתו לחזור למקומו ולא נפקעו ממנו חומרי המקום שיצא משם אף על פי כן לא יתראה בפניהם שהוא מחמיר במה שהם מקילין שלא יבואו לידי מחלוקת אלא יחמיר בצנעה שלא יודע הדבר להמון עם.

ואם הוא בענין שאי אפשר לו להחמיר אלא אם כן יודע הדבר להמון עם לא יחמיר כלל אלא ינהג היתר כמותם שגדול השלום ויש לו לעבור על מנהג מקומו מפני השלום כיון שאינו עובר על איסור של תורה (ולא על דברי סופרים) אלא על מנהג בלבד:

טו

וכל זה כשבא לעיר שיש בה מנהג קבוע להקל אבל אם אין בה מנהג קבוע להקל אף שאין בה גם כן מנהג קבוע להחמיר אף אם דעתו להשתקע בה לעולם לא נפקעו ממנו חומרי המקום שיצא משם עד שיהא נקבע בעיר מנהג קבוע להקל:

טז

אפילו במקום שנהגו שלא לעשות לא נהגו מן הסתם אלא מהנץ החמה ואילך אבל קודם לכן מותר. ואם יש מקום שיש בו מנהג קבוע בבירור לאסור אף קודם הנץ החמה אין זה מנהג חשוב כלל וכל מי שבא לשם ממקום אחר אף שדעתו להשתקע שם לא חלה עליו חומרא זו וכיוצא בה מחומרות שאין להם מנהג הגון ולא נקבעו בעיר על פי תלמיד חכם אלא העם החמירו כן מעצמם ומכל מקום צריך ליזהר שלא להקל בפני המון עם שלא ילמדו ממנו לזלזל באיסורין ויבואו על ידי כן לזלזל בשאר איסורין שהן אסורין מן הדין אבל בפני תלמיד חכם רשאי להקל.

אבל התלמיד חכם עצמו כיון שהוא מאנשי אותה העיר אסור לו להקל אפילו בינו לבין עצמו דכיון שבני העיר יודעים שדבר זה מותר הוא מן הדין ואף על פי כן נהגו להחמיר הרי חומרא זו כנדר על כל אנשי העיר ואינה ניתרת אלא בשאלה וחרטה כמו שנתבאר בירורה דעה סי' רי"ד:

יז

במה דברים אמורים באותו הדור עצמו שנהגו חומרא זו וכן בניהם אחריהם שנהגו חומרא זו שלש פעמים בחיי אבותיהם או לאחר מיתתם או אפילו לא נהגו אלא פעם אחת אלא שהיה בדעתם אז לנהוג כן לעולם הרי נעשית חומרא זו עליהם כנדר אבל אם לא היה בדעתם כן ולא נהגו כן שלש פעמים אף על פי שאבותיהם קבלוה עליהם בנדר ונהגו בה כל ימיהם אין בניהם חייבים לקיים מנהג אבותיהם כיון שהוא מנהג גרוע שלא נעשה על פי תלמיד חכם אלא שנהגו כן ההמון מעצמם ואין טעם נכון למנהגם.

אפילו במקום שנהגו שלא לעשות לא נהגו מן הסתם אלא שלא להתחיל מלאכה בי"ד שחרית אבל כל מלאכה שהתחיל בה קודם י"ד יכול לגומרה בי"ד עד חצות אם היא לצורך המועד חוץ משלש אומניות שהן החייטין והספרין והכובסין שהן יכולים אפילו להתחיל בתחלה בי"ד שחרית אם יכולים לגמור עד חצות כדי שיוכל ליהנות ממלאכתו במועד.

ולמה הקילו בשלש אומניות אלו לפי שמצינו שהקילו בהן בחולו של מועד שמלאכת התפירה התירו להדיוט שאינו אומן שמוותר לו לתפור בגדים בחולו של מועד והגילוח והכיבוס התירו למי שבא ממדינת הים וליוצא מבית האסורים בחולו של מועד ויום זה הוא קל יותר מחולו של מועד לפיכך יש להתיר התפירה אפילו לאומן והגילוח והכיבוס אפילו למי שאינו בא ממדינת הים ועוד שלש אומניות אלו הן צריכות אל העם צורך גדול לכבוד יום טוב לפיכך הקילו בהן יותר מבשאר מלאכות שאינן צריכין כל כך לכבוד יום טוב:

יה

וכל זה במקום שנהגו שלא לעשות אבל במקום שנהגו לעשות מותר להתחיל כל המלאכות עד חצות אע"פ שאין בהן צורך המועד כלל:

יט

מושיבין שובכין ליונים כל היום וכן לתקן מקום שיעמדו שם התרנגולים והתרנגולות מותר כל היום אפילו לאחר חצות אבל אסור להושיב התרנגולת על הביצים בתחלה בי"ד אחר חצות כדי לגדל אפרוחים או קודם חצות במקום שנהגו שלא לעשות אבל אם ישבה כבר על הביצים שלשה ימים או יותר ומתה מותר להושיב אחרת תחתיה בי"ד אפילו אחר חצות לפי שהוא דבר האבד שאם לא יושיב תרנגולת על הביצים שוב אינן ראויים לכלום שכבר נפסלו מאכילת אדם כשנתחממו תחת התרנגולת שלשה ימים עיין סימן תקל"ו:

כ

גורפין זבל מתחת רגלי הבהמה בי"ד כל היום ומשליכין אותו חוץ לרפת אפילו הרפת גדולה והזבל מעט ויכול לסלק לצדדין בתוך הרפת אף על פי כן רשאי להוציאה חוץ לרפת מפני שהרפת ניולה קשה אפילו אין שם אלא מעט זבל אבל הזבל שבחצר לא יוציאנה לחוץ אם אין שם אלא מעט זבל שיכול לסלקו לצדדים שהחצר אין ניולה קשה כל כך כשאין בה אלא מעט זבל מסולק לצדדיה אבל אם נתרבה הזבל בחצר (כל כך עד שנעשית החצר כרפת) מותר לו להוציא הזבל לאשפה לחוץ לרשות הרבים:

כא

מותר להוליך כלים לבית האומן בי"ד כל היום אע"פ שלא יתקנם עד לאחר המועד וכן מותר להביא כלים מבית האומן אע"פ שאין בהם צורך המועד כלל עיין סי' תקל"ד:

כב

נהגו כל ישראל שלא להקיז דם בשום ערב יום טוב ואין לשנות לפי שביום שבועות קודם מתן תורה יצא רוח ששמו טבוח שאם לא יקבלו ישראל את התורה היה טובח לדמם ובשרם לפיכך יש סכנה לדורות להקיז דם באותו יום דהיינו בערב שבועות וגזרו חכמים על כל ערב יום טוב משום ערב שבועות ומכל מקום בערב יום טוב האחרון של פסח מותר להקיז שהכל רגל אחד הוא ואינו ערב יום טוב אלא אמצע ימים טובים אבל בערב יום טוב האחרון של חג דהיינו בהושענא רבה אסור להקיז שהוא ערב יום טוב ממש ששמיני עצרת רגל בפני עצמו לענין כמה דברים ובליל ערב יום טוב מותר להקיז חוץ מליל הושענא רבה שהוא ליל דין:

כג

הקזה שקורין קע"פ זעצ"ן כיון שאינו דומה להקזת דם ממש יש להתיר בערב פסח ובערב סוכות שאין איסורן אלא משום גזרה בעלמא אבל בערב שבועות שאיסורו משום סכנה יש לזהר וכן בהושענא רבה שהוא יום דין:

תסט – שלא ליחד בשר לפסח ובו ה' סעיפים:

א

אסור לאדם שיאמר (על בהמתו) בשר זה לפסח הוא ואין צריך לומר שלא יאמר כן על גדי וטלה מפני מראית העין שהשומע סבור שהוא מקדיש אותם לפסח ואחר כך כשיאכלם יהא נראה כאוכל קדשים בחוץ אלא אפילו על שום מין בהמה חיה ועוף בין חיים בין שחוטים לא יאמר בשר זה לפסח אלא יאמר בשר זה ליום טוב שאם יאמר לפסח יהא השומע סבור שמקדיש הבשר לדמי פסח דהיינו שימכור הבשר ויקח פסח בדמיו ואחר כך כשיאכל הוא עצמו את הבשר יהא נראה כמועל בקדשים.

וכן לא יאמר אדם לשלוחו הילך מעות הללו וקח לי בהם בשר לפסח אלא יאמר קח לי בשר ליום טוב:

ב

אבל על דגים ועל כל שאר דברים שאינן מין בשר כלל מותר לומר זה יהא לפסח שבודאי לא יהא נדמה להשומע שהוא מקדיש דבר זה לדמי פסח כיון שדבר זה אין לו שייכות כלל עם פסח שהרי אינן מין בשר כלל.

ויש מחמירין שלא לומר על שום דבר זה לפסח חוץ מן החטים וכיוצא בהם מדברים הצריכים שימור מחימוץ שהשומע שהוא אומר חטים אלו לפסח יהא סבור שאומר חטים אלו אצניעם ואשמרם מחימוץ לצורך הפסח וטוב לחוש לדבריהם לכתחלה.

אבל בדיעבד אפילו אם אמר על גדי וטלה חיים בשר זה לפסח מותרים באכילה אפילו אמר כן בערב פסח אחר חצות דמשום מראית העין אין לאסור בדיעבד.

(ויש מחמירין בגדי וטלה לאוסרם באכילה לעולם בין בפסח בין קודם הפסח או אחריו אפילו אמר כן על בשר גדי וטלה שחוששים לפי שהשומע שהוא אומר בשר זה לפסח הוא סבור שכבר הקדישו מחיים לשם פסח ויהא נראה כאוכל קדשים בחוץ אבל מותרים בהנאה דמשום מראית העין בלבד אין אוסרין בהנאה כמו שנתבאר ביורה דעה סי' ה' וטוב לחוש לדבריהם אם אין שם הפסד מרובה ולא שעת הדחק וכל זה כשהגדי וטלה הן שלו או שיש לו שותפות בהן אבל אם אין לו חלק בהן אין להחמיר כלל שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו):

ג

לא אסרו אלא לומר בשר זה לפסח אבל לומר בשר זה על פסח כמו שהוא המנהג לומר כן בלשון אשכנז מותר אפילו על גדי וטלה חיים שאין כאן חשש מראית העין שאם היה מקדיש אותם לפסח היה לו לומר בשר זה לפסח:

ד

אסור לעשות גדי או טלה מקולס דהיינו לצלותו (בערב פסח אחר חצות או בליל פסח) כשהוא שלם (ראשו על כרעיו ועל קרבו) כעין צליית הפסח ואפילו בדיעבד אסור לאכלו בליל פסח אף על פי שלא פירש בשר זה לפסח (ואפילו צלאו כמה ימים קודם הפסח) כמו שיתבאר בסי' תע"ו עיין שם כל פרטי דין זה:

ה

לא יאמר אדם כמה טורח פסח זה כי רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם מה טורח זה לכם ועכשיו אין העולם נזהרין בזה ויש שלומד עליהם זכות שאינו נקרא רשע אלא כשאומר מה טורח זה על טורח הקרבת הפסח שהיא מצוה מן התורה ונראה מדבריו שמצות התורה הן עליו לטורח מה שאין כן בזמן הזה כשאומר על גודל הזהירות וחומרות יתירות כמה טורח אין איסור בדבר:

תע – שהבכורות מתענין בערב פסח ובו ט' סעיפים:

א

נוהגין הבכורות להתענות ולהשלים בכל ערב פסח זכר לנס שנצולו ממכת בכורות ומתענין אפילו הבכור מאב בלבד או מאם בלבד שבכולם היתה המכה שכולן נקראין בכורות הבכור מאב נקרא בכור לנחלה וירושה והבכור מאם נקרא בכור לענין פדיון הבן ואף בכור מאם שהוא כהן או לוי שאינו נקרא בכור לענין פדיון הבן שהרי הוא פטור מפדיון אף על פי כן צריך להתענות שמכל מקום בכור הוא אלא שהתורה פטרנו מפדיון:

ב

אשה שהפילה נפל ואח"כ ילדה בן קיימא אף על פי שאותו הבן אינו נקרא בכור לענין פדיון שהרי אינו פטר רחם שכבר נפטר רחמה מכל מקום הרי הוא בכור לענין נחלה וצריך להתענות לפיכך אם נולד לאב זה בן קיימא כבר מאשה אחרת ואם כן בן זה אינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון אין צריך להתענות:

ג

יש מי שאומר שגם הנקיבות בכורות מתענות שגם בהם היתה המכה ואין נוהגין כן במדינות אלו וכן בבתים שאין בהם בכור אין גדולי הבית מתענין אע"פ שגם בהם היתה המכה דכיון שעיקר תענית הבכורות אינו אלא מנהג לא נהגו להחמיר כל כך מפני שעיקר ההתראה והמכה הכתובה בתורה בפירוש לא היתה אלא על הבכורים הזכרים:

ד

נוהגין שהאב מתענה תחת בנו הבכור כשעדיין הוא בכור קטן עד שיגדל ואז יתענה הוא בעצמו ומי שיש לו שני בנים קטנים ושניהם בכורות הראשון הוא בכור לאביו והשני בכור לאמו הרי תענית האב עולה בעד שניהם:

ה

וכל זה כשאין האב בכור אבל אם הוא בכור וצריך להתענות בעד עצמו אין תעניתו עולה בעד בנו אלא האם מתענה תחת בנה הקטן עד שיגדל.

ויש אומרים שאין האם צריכה להתענות שתענית האב עולה גם בעד בנו כיון שתענית זה אינו אלא לזכר לנס וזכרון אחד עולה לכאן ולכאן ויש לסמוך על דבריהם במקום צער וכל שכן אם היא מעוברת או מניקה.

ואף אם אין לה בעל שיתענה בעד בנו אינה צריכה להתענות אם היא מעוברת או מניקה ויש לה צער מן התענית וכן יולדת כל שלשים יום אף שאין לה צער ומכל מקום אם התענית כבר פעם אחת בעד בנה והיה אז בדעתה לנהוג כן לעולם עד שיגדל בנה הרי תענית זה עליה כנדר וצריך להתירה על ידי שאלה וחרטה:

ו

הבכורות אומרים עננו בשומע תפלה בתפלת המנחה ואם עשרה בכורות מתפללין ביחד ואחד מהם ש"ץ מחזיר התפלה יאמר עננו בשומע תפלה כדין תענית יחידים ומכל מקום לכתחלה טוב שלא יהיה הבכור ש"ץ כשעשרה בכורות מתפללין יחד כי יש אומרים שאין נכון להזכיר התענית בצבור בחזרת התפלה כיון שהוא חודש ניסן עיין סי' תכ"ט:

ז

אם חל ערב פסח בערב שבת מתענין הבכורות בו ביום אבל אם חל בשבת נדחה ליום ה' שלפניו ואם קשה להם התענית ביום ה' כיון שבליילה בודקין את החמץ ואין רשאים לסעוד קודם הבדיקה ויש להם הרבה חדרים לבדוק יכולים לטעום מעט קודם הבדיקה שלא אסרו אלא סעודה (ושיעור טעימה עיין סי' רל"ב) או יצוו לאחר לבדוק והם יאכלו:

ח

במקום שאין שם מנהג ידוע יכולין הבכורות לאכול על סעודת מצוה ומכל מקום המחמיר תבוא עליו ברכה.

אבל במדינות אלו כבר נהגו להחמיר לפיכך מי שרוצה לאכול על סעודת מצוה צריך להתיר לו על ידי שאלה וחרטה דכיון שהתענה פעם אחת בערב פסח והיה אז בדעתו לנהוג כן לעולם אף שאז לא היתה סעודת מצוה בעיר מכל מקום מן הסתם התענה על דעת המנהג וכיון שהמנהג הוא שלא לאכול על סעודת מצוה אם כן נעשה זה המנהג עליו כנדר כיון שהיה אז בדעתו לנהוג כן לעולם והמחמיר שלא לאכול אף על ידי שאלה וחרטה תבוא עליו ברכה.

אבל בעלי הברית דהיינו המוהל והסנדק ואבי הבן כיון שיום טוב שלהם הוא יכולין לאכול (אף בלא שאלה וחרטה) על ידי שילוו התענית ויפרעו תענית אחר לאחר הפסח (או יתירו הנדר) על ידי שאלה וחרטה ומי שמתענה בעד בנו אף שאינו מבעלי הברית יכול לאכול על המילה על ידי שאלה וחרטה:

ט

מי שהוא איסטניס כל כך שאם יאכל ביום לא יוכל לאכול בלילה מצה לתיאבון יש לו להתענות בערב פסח כדי שיאכל מצה לתיאבון בלילה לקיים מצות בערב תאכלו מצות לתיאבון:

תעא – בערב פסח אחר שעה עשירית אסור לאכול פת ובו יד סעיפים:

א

כל אדם אף שאינו איסטניס אסור לו לאכול פת דהיינו מצה עשירה (כמו שיתבאר) מתחלת שעה עשירית בערב פסח עד הלילה כדי שיאכל מצה בלילה לתיאבון ובין שהיום ארוך ובין שהיום קצר לעולם אסור לו לאכול מתחלת רביע יום האחרון עד הלילה ואפילו להתחיל קודם שעה עשירית אסור אם יודע שתמשוך סעודתו עד תוך שעה עשירית:

ב

אבל מותר לאכול מעט פירות או מעט ירקות בין חיין בין מבושלין או מעט תבשיל העשוי מחמשת המינים שנתבשלו במי פירות להנוהגין היתר במי פירות או מעט בשר ודגים וגבינה וביצים וכן שאר כל המינין שלא אסרו אלא פת בלבד שסועדת את הלב שנאמר ולחם לבב אנוש יסעד ומכל מקום לא התירו משאר המינים אלא מעט אבל לא ימלא כריסו מהן.

וכן יכול לשתות כל המשקין חוץ מיין שלא ישתה ממנו מעט מפני שהוא סועד את הלב כמו פת אבל הרבה יין יכול לשתות מפני שכשהוא שותה הרבה ממנו הוא גורר תאות המאכל ומכל מקום לא ישתה הרבה כל כך עד שיהא שבע כי בודאי הוא מקלקל תאות המאכל:

ג

מי שהוא אסטניס שאף כשהוא אוכל מעט ביום משעה עשירית ואילך לא יוכל לאכול בלילה לתיאבון אסור לו לאכול אפילו מעט משאר כל המינים:

ד

קודם שעה עשירית מותר לאכול פת על דרך שנתבאר בסי' רמ"ט ומה היא הפת שיאכל שהרי חמץ אינו יכול לאכול משעה חמישית ואילך ומצה אינו יכול לאכול כל היום מעמוד השחר ואילך שאמרו חכמים כל האוכל מצה בערב פסח כאלו בועל ארוסתו בבית חמיו קודם שיכניסנה לחופה לברך עליה שבע ברכות ומכין אותה מכת מרדות הא אינו יכול לאכול אלא מצה עשירה דהיינו שעירב בה מי פירות שלא אסרו חכמים לאכול בערב פסח אלא מצה שאדם יכול לצאת בה ידי חובתו בלילה אבל מצה עשירה אין יוצאין בה כמו שנתבאר בסי' תס"ב עיין שם כל פרטי דין זה:

ה

אינה נקראת מצה עשירה אלא אם כן טעם המי פירות נרגש במצה אבל אם עירב בה מעט מי פירות ואין טעמן נרגש בה אינה נקראת מצה עשירה ואסור לאכלה בערב פסח:

ו

וכל זה במקומות שנוהגין לעשות מצה עשירה אבל כבר נתבאר בסימן תס"ב שבמדינות אלו אין נוהגין כלל לעשות מצה עשירה עיין שם הטעם:

ז

מצה כפולה או נפוחה שנתבאר בסי' תס"א שאוסרין אותה באכילה בפסח מספק שמא נתחמצה אף על פי כן אסור לאוכלה בערב פסח אפילו קודם שעה חמישית שיש לחוש שמא לא נתחמצה ומצה גמורה היא ואסור לאכול מצה בערב פסח:

ח

מצה שנאפית כתקונה ואח"כ נתפררה בין במים בין בשאר משקים ומי פירות ונתבשלה אע"פ שהפרוסות קיימות בענין שמברכין עליהם המוציא וברכת המזון אף על פי כן מותר לאכלה בערב פסח קודם שעה עשירית שהרי אין אדם יכול לצאת בה ידי חובתו בלילה כמו שנתבאר בסי' תס"א.

ואם אין הפרוסות קיימות דהיינו שאין מהם כזית בענין שמברכין עליהם בורא מיני מזונות ומעין שלש מותר לאוכלן אף משעה עשירית ולמעלה כיון שאין עליהם תורת פת כלל לענין ברכה.

מצה שנאפית כתקונה ואח"כ נתפררה אפילו לפירורין דקין מאוד אסור לאכול הפירורין בערב פסח ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח שעדיין תורת לחם עליהם לכל דבר כמו שנתבאר בסי' קס"ח:

ט

ואם חזר ולש את הפירורין הללו ביין ושמן ושאר משקין ומי פירות ולא בשלן ולא טגנן אח"כ יש להסתפק אם היא נקראת מצה עשירה כי יש לומר כיון שכבר נאפית בעוני אף שאחר כך נתעשרה אף על פי כן אני קורא לה לחם עוני שבשעה שנעשית לחם דהיינו בשעת אפייה היתה בעוני או יש לומר כיון שנתפררה ואח"כ חזר ולש אותה במי פירות הרי נשתנית ממה שהיתה ונפקע ממנה שמה הראשון ונעשית מצה עשירה לפיכך יש להחמיר שלא לצאת בה ידי חובתו בפסח כי שמא היא מצה עשירה וגם שלא לאוכלה בערב פסח כי שמא אינה מצה עשירה:

י

קטן או קטנה שאינן יודעין מה שמספרים להן ביציאת מצרים מותר להאכילם מצה בערב פסח כל היום ואפילו בלילה קודם קידוש מטעם שנתבאר בסימן שמ"ג ואע"פ שאסור להאכיל הקטן בידיים דברים האסורין אפילו אינן אסורין אלא מדברי סופרים מכל מקום דברים שאינן אסורים מחמת עצמן אלא שהוא זמן איסור כגון מצה בערב פסח או לאכול קודם קידוש מותר להאכילם בידיים אם הם צריכין לכך כמו שמותר להאכילם בידיים ביום הכיפורים ואין מענין אותם אפילו יכולין לסבול התענית.

אבל קטן וקטנה שיש בהם דעת להבין מה שמספרים להם ביציאת מצרים בלילה כמו שיתבאר בסי' תע"ב] אסור להאכילם בערב פסח שהרי נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה וכו' בעבור זה היינו מצה ומרור המונחים לפניך ואם התינוק מלא כריסו ממצה האיך שייך לומר לו בעבור זה:

יא

יש נוהגין שלא לאכול מרור בערב פסח כדי שיאכלנו בלילה לתיאבון וכן שלא לאכול ביום ראשון של פסח כדי לאכלו בליל שני לתיאבון וכן נוהגין קצת בני אדם למעט באכילת מצה ביום ראשון כדי לאכלו בליל שני לתיאבון:

יב

אבל יש נוהגין להחמיר עוד שלא לאכול פירות בערב פסח או ביום ראשון של פסח כדי לאכול חרוסת בלילה לתיאבון ואין לחוש למנהג ההוא כי החרוסת אין מצוה לאכלו אלא כדי לבטל הארס שבמרור שלא יזיקנו ואדרבה אסור לאכול הרבה ממנו עם המרור וצריך לנפצו מעל המרור שלא יבטל טעם המרור ואם כן למה לא יאכל פירות בו ביום:

יג

יש נוהגין להחמיר שלא לשבר או לפרר המצות בערב פסח שמא ישכח ויאכל מהן וגם למנהג זה אין לחוש דכיון שאינו רגיל במצה כל השנה אין חוששין שמא ישכח ויאכל ועוד דכיון שאיסור אכילת מצה בערב פסח אינו אלא מדברי סופרים אין מחמירין בו כל כך:

יד

אם התחיל לאכול מצה עשירה קודם שעה עשירית אין צריך להפסיק כשתגיע שעה עשירית אלא יכול למשוך סעודתו עד הלילה דהיינו עד בין השמשות שהוא ספק חשיכה שאז צריך להפסיק סעודתו.

ואין צריך לברך ברכת המזון מיד אלא ימתין עד שיהיה ודאי חשיכה מטעם שיתבאר בסי' תע"ב ואז יפרוס מפה על השולחן לכסות הפת עד לאחר קידוש מטעם שנתבאר בסימן רע"א ויאמר קידוש היום על כוס ראשון ולא יברך עליו כיון שהוא עומד באמצע הסעודה ואח"כ יאמר ההגדה על כוס שני וגם כן לא יברך עליו (ולפי מנהג מדינות אלו שיתבאר בסי' תע"ד צריך לברך בין על כוס ראשון בין על כוס שני מטעם שיתבאר שם) ואחר כך יברך על אכילת מצה על לחם עוני וא"צ לברך המוציא כיון שהוא באמצע הסעודה ולא הסיח דעתו כלל מהאכילה כמו שנתבאר כל זה בסי' רע"א:

תעב – דיני הסיבה וד' כוסות ובו לא סעיפים:

א

יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי להתחיל הסדר מיד כשתחשך ואף אם הוא בבית המדרש יקום מיד כשתחשך שמצוה למהר להתחיל הסדר בשביל התינוקות שלא ישנו והתורה אמרה והגדת לבנך ביום ההוא:

ב

ומכל מקום לא ימהר להתחיל הקידוש קודם שיהיה ודאי חשיכה אף על פי שבשאר ימים טובים יכול האדם להוסיף מחול על הקודש לקדש ולאכול מבעוד יום מכל מקום בפסח אינו יכול לעשות כן לפי

שאכילת מצה הוקשה לאכילת פסח שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו ובפסח נאמר ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה ממש וכיון שאכילת מצה שהיא מן התורה אינו אלא בלילה לכן גם כל הארבע כוסות שתקנו חכמים אינו אלא בלילה בזמן הראוי לאכילת מצה שכל מה שתקנו חכמים כעין של תורה תקנו וכוס של קידוש הוא אחד מן הארבע כוסות לפיכך צריך בלילה ממש ולא במה שהוסיף מחול על הקודש:

ג

מי שהוא אבל אפילו על אביו ואמו חייב להסב ואינו רשאי למנוע מלהסב מחמת האבילות שהרי משעברו שבעה רשאי להסב על מטתו אפילו בחול שאינו חייב בכפיית המטה אלא תוך שבעה ואפילו נקבר מתו בערב פסח מכל מקום מיד שהגיע הפסח בטלה ממנו האבילות שבעה אם נהג אבילות שעה אחת קודם הלילה כמו שנתבאר ביורה דעה סי' שצ"ט:

ד

אבל אם לא נהג אבילות כלל קודם הפסח בענין שעדיין לא בטלה ממש אבילות שבעה נוהגין שלא להסב בליל פסח לפי שחושבין הסיבה זו כדברים שבצינעה שהוא נוהג אותם ברגל כמו שנתבאר ב"ד שם ומכל מקום יכול ללבוש הקיטל שלובשין בשעת עשיית הסדר שבגד זה הוא בגד מתים ולובשין אותו להכניע הלב שלא תזוח דעתו מחמת השמחה והחירות שעושין בליל זה:

ה

וחייב האבל בהלל שבלילה זה אף שאין נוהגין לקרות הלל בבית האבל מכל מקום הלל זה חובה הוא:

ו

אע"פ שבכל השנה טוב למעט בכלים נאים זכר לחורבן מכל מקום בליל פסח טוב להרבות בכלים נאים כפי כחו אפילו הכלים שאין צריך לסעודה יסדרם יפה על השולחן לנוי זכר לחירות.

ואפילו כלים הממושכנים בידו מן הנכרי יסדרם על השולחן לנוי ואף אם ירצה להשתמש בהם אין בזה משום גזל הנכרי ולא משום גניבת דעת כמו שנתבאר ביורה דעה סי' ק"כ:

ז

ויכין מקום מושבו שישב בהסיבה דרך חירות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים לפי שבכל דור ודור חייב האדם להראות את עצמו כאלו הוא עתה יוצא משעבוד מצרים שנאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים ועל דבר זה צוה הקדוש ברוך הוא וזכרת כי עבד היית במצרים כאילו אתה בעצמך היית במצרים עבד ונפדית ויצאת לחירות לפיכך צריך לעשות כל מעשה לילה זה דרך חירות כמו שנתבאר:

ח

ועני שאין לו כרים וכסתות להסב עליהן מכל מקום ישב על הספסל ולא על הקרקע כבשאר ימות השנה ואם אפשר לו לסמוך על ירך של חבירו הרי זו נקראת הסיבה אבל לא יסמוך על ירך עצמו מפני שנראה כדואג ואין זו דרך חירות:

ט

וכשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו שאין זה דרך חירות אלא יטה על צדו השמאלית ולא על הימנית שאין דרך הסיבה בכך שהרי צריך לאכול בימין ועוד שאם יסב בימין יוכל לבוא לידי סכנה לפי שהושט הוא בימין והקנה בשמאל ואם יטה על ימינו יהיה הושט מלמטה וקנה מלמעלה ויהא נפתח הכובע שעל פי הקנה מאליו ויכנס המאכל דרך הקנה ויבוא לידי סכנה ולפיכך אף מי שהוא איטר שדרכו לאכול בשמאל אף על פי כן יסב על שמאלו שהוא שמאל כל אדם:

י

אשה בין נשואה בין אלמנה וגרושה אינה צריכה הסיבה לפי שאין דרך הנשים להסב ואין זה דרך חירות להן ואם היא חשובה ודרכה להסב צריכה הסיבה וכל הנשים שלנו נקראות חשובות ואף על פי כן לא נהגו להסב לפי שיש אומרים שבזמן הזה אין צריך להסב כלל כיון שאף בשאר ימות השנה אין רגילות להסב כלל בארצות הללו אלא אף המלכים והגדולים יושבין כדרכן ועל דבריהן סומכות הנשים עכשיו שלא להסב:

יא

בן האוכל אצל אביו צריך הסיבה אפילו אם אביו הוא רבו מובהק לפי שמן הסתם האב מוחל על כבודו לבנו אבל תלמיד האוכל לפני רבו אפילו אינו רבו מובהק אינו רשאי להסב בפניו משום מורא וכבוד הרב אלא אם כן נתן לו הרב רשות להסב בפניו שאז חייב הוא להסב ואין חיוב על הרב ליתן רשות לתלמידו להסב בפניו אלא אם רוצה למחול על כבודו וליתן לו רשות להסב הרשות בידו.

וכן האוכל אצל תלמיד חכם מופלג בדורו אע"פ שלא למד ממנו כלום חשוב כרבו ואין לו להסב בפניו עד שיתן לו רשות.

וכל זה כשאוכל על שולחן אחד עם הרב אבל אם אוכל על שולחן אחר חייב להסב אפילו הוא רבו מובהק וגדול בדורו:

יב

וכל זה בתלמיד של תורה אבל תלמיד הלומד אומנות אף על פי שהוא מתיירא מרבו ומכבדו ומשרתו אף על פי כן צריך להסב אפילו בפניו וכן עבדים ושפחות העברים צריכין הסיבה אע"פ שהן צריכין לילך אנה ואנה לשמש בסעודה מכל מקום בשעת אכילת כזית מצה ואפיקומן ושתית ארבע כוסות שבהן עיקר מצות הסיבה כמו שיתבאר אפשר להם להסב:

יג

כל מי שפטור מהסיבה ומיסב הרי זה נקרא הדיוט:

יד

אימתי צריך להסב בשעת אכילת כזית שמברך עליו על אכילת מצה ובשעת אכילת הכריכה מצה ומרור ובשעת אכילת אפיקומן ובשעת שתיית ד' כוסות לפי שכל דברים אלו הם זכר לגאולה ולחירות שהד' כוסות תקנו חכמים כנגד ד' לשונות של גאולה האמורים בפרשה וארא והוצאתי וגאלתי ולקחתי והצלתי והאפיקומן והכריכה הם זכר לפסח שהיה נאכל דרך חירות לפיכך הם צריכין הסיבה דרך חירות אבל שאר כל הסעודה אם רצה לאכול ולשתות בלא הסיבה הרשות בידו ואין בידינו להצריכו להסב אבל מכל מקום המיסב בכל הסעודה הרי זה משובח ועושה מצוה מן המובחר:

טו

כל מי שצריך להסב ואכל או שתה בלא הסיבה צריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה מעיקר הדין אבל לפי שיש אומרים שבזמן הזה אין צריך להסב כלל במדינות אלו יש לסמוך על דבריהם לענין שבדיעבד יצא בלא הסיבה ומכל מקום לענין אכילת מצה טוב להחמיר לחזור ולאכול בהסיבה וכן לענין כוס שני אם שתה בלא הסיבה יחזור וישתה בהסיבה ואין צריך לחזור ולברך בורא פרי הגפן כי ברכת בורא פרי הגפן שבירך על כוס שני שהוא סמוך לסעודה היא פוטרת אפילו היין שבתוך הסעודה כמו שנתבאר בס' קע"ד.

אבל אם שתה כוס ראשון או שלישי או רביעי בלא הסיבה אין לו לחזור ולשתות בהסיבה לפי שיצטרך לחזור ולברך עליו שהרי עכשיו אין דרך לשתות בין כוס ראשון לשני ובין כוס שלישי לרביעי מן הדין אסור לו לשתות מטעם שיתבאר בס' תע"ט וכן לאחר כוס רביעי אסור לשתות עוד כמו שיתבאר בסימן תפ"א ואם כן בשעה שבירך על כל כוס משלשה כוסות אלו בלא הסיבה ואחר כך כשנזכר ששתה בלא הסיבה ורוצה לחזור ולשתות הרי זה נמלך וצריך לחזור ולברך ויהא נראה כמוסיף על מנין הכוסות שתקנו חכמים לכן טוב יותר שלא לחזור ולשתות ולסמוך על האומרים שבזמן הזה אין צריך להסב כלל.

ומכל מקום לכתחלה טוב שיהיה בדעתו בתחלת הסיבה קודם שמברך על כוס ראשון שיחזור וישתה בין כוס ראשון לשני על סמך ברכה זו ואז אפילו אם יטעה וישתה כוס ראשון בלא הסיבה יוכל לחזור ולשתות בלא ברכה ולא יהא נראה כמוסיף על הכוסות כיון שהוא נפטר בברכת כוס ראשון אם כן הכל שתיה אחת היא מופסקת לשנים:

טז

צריך לשתות הד' כוסות על הסדר שיתבאר דהיינו שבין כוס ראשון לשני ובין שלישי לרביעי יפסיק באמירת ההגדה וההלל ובין שני לשלישי יפסיק באכילת מצה וברכת המזון ואם לא הפסיק ביניהם בדברים הללו אלא שתה ד' כוסות זה אחר זה לא יצא ידי ד' כוסות אלא כולן נחשבין לו לכוס אחד וחייב לשתות עוד [ג] כוסות על הסדר שיתבאר:

יז

כל אחד מד' כוסות הללו צריך שיהיה בו לא פחות מרביעית יין לאחר שימזגנו אם הוא יין חזק שצריך מזיגה ושיעור מזיגה הוא לפי דעת השוטה כדי שתהיה שתיה עריבה דרך חירות ואם שתאו חי בלא

מזיגה אם יש רביעית יין בכל כוס יצא ידי ד' כוסות ואין צריך לחזור ולשתות אבל ידי חירות לא יצא כלומר שלא קיים מצוה מן המובחר וסתם יינות שלנו אינן חזקים ואין צריך מזיגה כלל:

יה

שיעור הכוס שמחזיק רביעית ארכו כרוחב ב' גודלין ורחבו כרוחב ב' גודלין וגבהו כרוחב ב' גודלין וחצי גודל וחומש גודל ושיעור זה הוא כשהכוס מרובע על פני כל גבהו ועל דרך זה תשער בכוס עגול שהעיגול פחות ממרובע רביע (שהוא ד' חומשין וחצי) וא"כ אם הכוס הוא ב' גודלין אורך וב' גודלין רוחב צריך שיהיה גבהו ג' גודלין וג' חומשי גודלין:

יט

יש אומרים שלכתחלה מצוה לשתות כל הכוס אפילו מחזיק כמה רביעיות אף על פי שבקידוש של שאר ימים טובים ושבתות אפילו לכתחלה די בשתיית מלא לוגמיו דהיינו רוב רביעית מכל מקום בד' כוסות של פסח החמירו חכמים לשתות כל הכוס לכתחלה ובדיעבד ששתה רוב הכוס יצא אבל אם לא שתה אלא חצי הכוס אפילו שחציו מחזיק כמה רביעיות לא יצא.

ויש חולקין על זה ואומרים שאף לכתחלה די בשתיית רוב רביעית אף אם הכוס מחזיק כמה רביעיות וכן עיקר וכן המנהג פשוט.

ומכל מקום טוב לחוש לסברא הראשונה וליקח כוס קטן ולשתות כולו ובמקומות שהיין ביוקר די בשתיית רובו.

וכל זה בג' כוסות הראשונים אבל בכוס האחרון צריך לשתות רביעית שלם כדי שיוכל לברך ברכה האחרונה בלי שום פיקפוק כמו שנתבאר בס' ק"צ לענין כוס ברכת המזון עיין שם:

כ

צריך לזהר לכתחלה לשתות רוב הרביעית בבת אחת דהיינו שישתה אותו בשתיה אחת ולא יפסיקנו לשתי שתיות ולכן אין ליקח כוס שפיו צר כעין שקורין (קלו"ג גלא"ז) מפני שלא יכול לשתות רביעית בבת אחת ובדיעבד אפילו הפסיק כמה פעמים באמצע יצא.

והוא שלא ישהה מתחלת השתיה עד סופה יותר מכדי אכילת פרס ויש אומרים שצריך שלא ישהה מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתיית רביעית (עיין סי' תרי"ב) ויש לחוש לדבריהם לענין שני כוסות הראשונים שאם הפסיק כל כך באמצע השתייה עד שיש מתחלת השתייה עד סופה יותר מכדי שתיית רביעית צריך לחזור ולשתות אותו הכוס בלא ברכה אבל בשני כוסות האחרונים שאם יצטרך לחזור ולשתות יהא נראה כמסיף על מנין הכוסות כמו שנתבאר למעלה יש לסמוך על סברא הראשונה ולא יחזור וישתה אלא אם כן שהה מתחלת השתייה עד סופה יותר מכדי אכילת פרס:

כא

מי שאינו שותה יין כל השנה מפני ששונאו או שמזיקו אף על פי כן חייב לדחוק את עצמו לשתות ד' כוסות כמו שאמרו חכמים על רבי יהודה ברבי אילעי שהיה שותה ארבע כוסות של פסח ואח"כ היה צריך לחגור צדעיו עד עצרת:

כב

אבל קידוש של שאר ימים טובים ושבטות אין צריך לדחוק את עצמו לשתות הכוס אלא יכול לשמוע הקידוש מאחר כמו שנתבאר בסי' ער"ב מה שאין כן בארבע כוסות של פסח שאף בני הבית שהן שומעין הקידוש וההגדה מבעל הבית אף על פי כן חייב כל אחד ואחד לשתות ד' כוסות דרך חירות:

כג

אם אי אפשר לו לעשות הסדר בתחלת הלילה מיד והתינוקות רוצים לאכול אע"פ שמותר ליתן להם לאכול קודם שישמעו הקידוש וההגדה כמו שנתבאר בסימן רס"ט ותע"א מכל מקום ימהר לסלק המאכל מלפניהם ולא יניחם לאכול הרבה שלא ישנו בשעת אמירת ההגדה (ואפשר שמצת לחם עוני אסור להאכילם אפילו מעט קודם אמירת ההגדה מטעם שנתבאר בסי' תע"א ע"ש):

כד

ואם הכוס ששתה בעל הבית ממנו הוא גדול ומחזיק כמה רביעיות יכולין בניו ובני ביתו לצאת במה שנשתייר בכוס משתיית בעל הבית ובלבד שיגיע רוב רביעית לכל אחד ואחד ומכל מקום מצוה מן המובחר ליתן כוס לכל אחד ואחד בפני עצמו כדי שכל אחד ישתה מכוס מלא שזה הידור מצוה כמו שנתבאר בסימן קפ"ג:

כה

ואף הקטנים חייב אביהם לחנכם במצות להשקותם כוסות על הסדר שיתבאר אם כבר הגיעו לחינוך (דהיינו שהגיעו לזמן שראוי לחנכם לשמוע הדברים שאומרים על הכוסות כגון שהן יודעין מענין קדושת יום טוב ולכן ראוי לחנכם לשמוע הקידוש שאומרים על כוס ראשון (עיין סי' רס"ט) וגם יש בהן דעת להבין מה שמספרים להם מיציאת מצרים באמירת ההגדה ולכן ראוי לחנכם לשמוע ההגדה שאומרים על כוס שני וכן חייב לחנכם לשמוע ברכת המזון שאומרים על כוס שלישי וגמר ההלל והלל הגדול ונשמת שאומרים על כוס רביעי).

ואף הקטנות שהגיעו לחינוך דינם כקטנים וכן בשאר כל המצות הנוהגות בלילה זה אין חילוק בין אנשים לנשים שאף שהנשים פטורות מכל מצות עשה שהזמן גרמא בין של תורה בין של דברי סופרים אף על פי כן חייבו אותן חכמים בכל הדברים שתקנו בלילה זה לפי שאף הם היו באותו הנס של יציאת מצרים ובאכילת מצה הן חייבות מן התורה לפי שהוקשה מצות עשה של אכילת מצה למצות לא תעשה של אכילת חמץ שנאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לומר לך שכשם שהנשים מזהרות על לא תעשה של אכילת חמץ שנאמר כי כל אוכל מחמצת ונכרתה וגו' כי כל לרבות הנשים כן הן מזהרות על מצות עשה של אכילת מצה:

כו

מצוה לחזור אחר יין אדום אם אין הלבן משובח ממנו שנאמר אל תרא יין כי יתאדם משמע שחשיבותו של יין כשהוא אדום ואף על פי שבקידוש של שאר ימים טובים ושבטות נהגין כהאומרים שאין צריך לחזור אחר יין אדום אם אינו משובח מן הלבן כמו שנתבאר בסי' ער"ב מכל מקום בד' כוסות יש לנהוג כהאומר שצריך לחזור אחריו לפי שיש בו זכר לדם שהיה פרעה שוחט את בני ישראל ועכשיו שמצוים לעלות עלילות שקרים נמנעו מליקח יין אדום לפסח:

כז

כל היינות הכשרים לקידוש בשאר ימים טובים ושבטות כשרים לארבע כוסות כגון יין מבושל וקונדיטון דהיינו יין שמערבין בו דבש ופלפלין ואפילו לכתחילה יכול לצאת בהם אם אין לו יין אחר משובח כמותם כמו שנתבאר בסי' ער"ב.

וכן מי שריית צמוקים כשרים לד' כוסות אם הם בענין שכשרים לקידוש דהיינו שיוצא מהן לחלוחית קצת על ידי דריכה בלא שרייה במים ולפיכך מי שאינו שותה יין מחמת נדר יקח מי צמוקים לארבע כוסות:

כח

וכן במקומות שאין יין מצוי מצוה מן המובחר ליקח מי צמוקים אבל מעיקר הדין במקומות שאין יין מצוי דהיינו שמהלך יום אחד סביבות העיר אין גדל שם יין הרבה אלא מעט מזעיר יכול ליקח לד' כוסות שאר משקים שהם חמר מדינה באותו העיר כגון מי דבש במקומות שרגילין לשתותו בפסח ואינן חוששין לזיוף קמח ועל דרך שנתבאר בסי' תס"ז.

ואף על פי שבקידוש של שאר ימים טובים ושבטות יותר טוב לקדש על הפת מלקדש על שאר משקים אף על פי שהוא חמר מדינה כמו שנתבאר בסי' ער"ב מכל מקום בליל פסח אי אפשר לקדש על הפת שהרי חייב בארבע כוסות והראשון הוא כוס של קידוש:

כט

וכל זה במי דבש וכיוצא בו משאר משקין החשובים שהרי הם באותו העיר במקום יין אבל שאר משקין הגרועין כגון מי תפוחים (שקורין עפ"ל טראנ"ק) ומי זנגביל שקורין (אינגב"ר וואש"ר) ומי שורש שקורין (לאקרי"ץ) אע"פ שרוב שתיית הבינונים באותה העיר היא ממשקים הללו מכל מקום כיון שאינן משקין חשובין הרי הן כמו מים שאף שרוב שתיית העיר הוא מים אין נוטלין אותן לכוס של ברכה כמו שנתבאר בסימן קפ"ב:

ל

אפילו עני המתפרנס מן הצדקה ואין לו מעות לקנות יין לארבע כוסות שלא נתנו לו הגבאים חייב ללות או למכור כסותו או להשכיר את עצמו בשביל יין לד' כוסות או שאר משקים במקום שהם חמר מדינה.

ואם אין לו אלא מעט מעות ואם יקנה בהן יין לד' כוסות לא יהיה לו נר בביתו הרי נר ביתו קודם לד' כוסות מפני שלום ביתו ויעשה הסדר על הפת כמו שיתבאר בס' תפ"ג.

(ועיין שם דין מי שיש לו מעט יין ואינו מספיק לו לד' כוסות לשני הלילות איך יעשה):

לא

מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים בליל פסח קודם עשיית הסדר כדי שיראו שינוי וישאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות ואף על פי שעל שאלה זו אין לנו מה להשיב להם מכל מקום על ידי שיראו שינוי זה ויתעוררו לשאול עליו יתעוררו גם כן לשאול על שינויים אחרים דהיינו שאוכלין מצה ומרור ויושבין בהסיבה וישיבו להם עבדים היינו וכו':

תעג – דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני ובו נג סעיפים:

א

מוזג כוס ראשון ואומר עליו קידוש היום ואם אפשר טוב שלא ימוזג הבעל הבית בעצמו אלא אחר ימוזג לו שיהא לו כמשרתו כלומר דרך חירות ושררות זכר ליציאת מצרים:

ב

לאחר גמר הקידוש קודם שישתה הכוס מברך שהחיינו ואם שכח לברך קודם השתיה יברך אח"כ מיד כשנזכר ואפילו נזכר למחר ביום יברך ואפילו באמצע השוק ואם נזכר לאחר שקידש היום יום טוב שני של גליות הרי הוא נפטר בשהחיינו שיברך על הכוס לאחר הקידוש ואם שכח לברך שהחיינו בקידוש ליל שני אפילו אם בירך כבר בליל ראשון חייב לברך אימתי שנזכר בכל שבעת ימי החג דהיינו עד סוף יום טוב האחרון של גליות:

ג

אם שכח לקדש בלילה יש לו תשלומין למחר כמו בקידוש של שבת דהיינו שלמחר ביום יברך בורא פרי הגפן ואח"כ יברך ברכת הקידוש אשר בחר בנו כו' אבל מי ששכח לומר ההגדה אין לו תשלומין ביום שנאמר בעבור זה וגו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לשם חובה דהיינו בלילה הראשון אבל מכאן ואילך אכילת מצה היא רשות:

ד

אין ליטול הידים קודם קידוש אלא אם כן אין ידיו נקיות.

ואף הנוהגים בכל ימים טובים ושבטות ליטול הידים לסעודה קודם קידוש לפי שסוברין שהקידוש אינו חשוב הפסק בין נטילת ידים לסעודה הואיל והוא מצרכי הסעודה כמו שנתבאר בסימן רע"א מכל מקום בליל פסח שמפסיקין הרבה אחר הקידוש באמירת ההגדה ובתוך כך מסיח דעתו משמירת ידיו לפיכך אף אם יטול ידיו קודם הקידוש אין נטילה זו שווה כלום ויצטרך לחזור וליטול ידיו לסעודה אחר ההגדה.

ואף שנטילה זו מועלת שלא יצטרך לחזור וליטול ידיו אחר הקידוש קודם אכילת ירקות שמטבל אותם במשקה כמו שיתבאר וכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילת ידים בלא ברכה כמו שנתבאר בסי' קנ"ח מכל מקום יותר טוב שיטול ידיו אחר הקידוש קודם הטיבול שאם יטול קודם הקידוש יש לחוש שמא יטעו מקצת ההמון ויברכו על נטילה זו לפי שידמה בעיניהם נטילה זו שוה לשאר נטילות שנוטלין קודם הקידוש בכל ימים טובים ושבטות שמברכין עליהם על נטילת ידים:

ה

אם חל בשבת נוהגין לומר ויכולו קודם הקידוש כדי להוציא את בניו ואת בני ביתו שלא היו בבית הכנסת ולא שמעו כשאמרו הציבור ויכולו אחר התפלה.

(ועיין בסי' ער"ה שמותר לומר ההגדה לאור הנר):

ו

אם חל במוצאי שבת צריך לומר הבדלה לאחר הקידוש ואם יש לו נר יברך עליו קודם ההבדלה לאחר הקידוש ואחר ההבדלה יברך שהחיינו נמצא סדר הברכות יקנה"ז.

(ואם שינה הסדר שהקדים המאוחר ואיחר המוקדם יצא ולא יחזור ויברך חוץ מאם הקדים הקידוש לברכת היין שצריך לחזור ולברך ברכת הקידוש לפי שעשה כדברי בית שמאי כנגד דברי בית הלל וכל העושה כדברי בית שמאי לא יצא ידי חובתו) (עיין סימן רח"צ).

אבל אין מברכין על הבשמים בכל מוצאי שבת ליום טוב לפי שמה שמברכין על הבשמים בכל מוצאי שבת הוא כדי להשיב את הנפש שהיא דואבת ליציאת הנפש השבת מחמת נשמה היתירה שניטלה ממנו וביום טוב אין צריך לבשמים שתענוג יום טוב ושמחתו משיב את הנפש:

ז

אם שכח להבדיל ולא נזכר עד לאחר שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה עד לאחר גאל ישראל ולא ישתה הכוס מיד אלא יאמר עליו ברכת הנר וההבדלה ואח"כ ישתנו ואע"פ שאין עושין שתי מצות על כוס אחד כמו שנתבאר בסימן רע"א מכל מקום כאן אי אפשר בענין אחר שאם יבדיל על הכוס באמצע ההגדה יצטרך לברך בורא פרי הגפן על כוס ההוא לפי מנהג מדינות אלו שברכת כוס הראשון אינה פוטרת מלברך על הכוס השני כמו שיתבאר בסי' תע"ד וא"כ יהא נראה כמוסיף על מנין הכוסות שתקנו חכמים.

(והוא הדין אם נזכר קודם אמירת ההגדה מיד לאחר ששתה כוס ראשון של קידוש קודם שאכל הירקות של טיבול לא ימזוג מיד כוס שני להבדיל עליו שלא יהא מוסיף על הכוסות ומוטב לטעום הירקות קודם ההבדלה ולומר כל ההגדה עד לאחר גאל ישראל ואחר כך יאמר ברכת הנר וההבדלה וישתה הכוס).

ואם לא נזכר עד תוך הסעודה צריך להפסיק באמצע אכילתו מיד שנזכר ולהבדיל על הכוס ולא יברך עליו בורא פרי הגפן אלא אם כן שבשעה שבירך בורא פרי הגפן על כוס השני היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה עיין סי' רצ"ט וקע"ד.

(והוא הדין אם נזכר מיד לאחר ששתה כוס השני צריך למזוג מיד כוס שלישי ויבדיל עליו ולא יברך עליו אלא אם כן שבשעה שבירך על כוס השני היה דעתו שלא לשתות עוד יין בתוך הסעודה ולא קודם הסעודה).

ואם לא נזכר (עד לאחר גמר הסעודה דהיינו לאחר שאכל אפיקומן לא יבדיל על הכוס קודם ברכת המזון שלא יהא כמוסיף על הכוסות שחכמים תקנו שני כוסות אחר הסעודה והוא ישתה שלשה (משא"כ באמצע שלא תקנו כלום אין כאן הוספה) אלא ימתין עד לאחר ברכת המזון שאז יאמר ברכת הנר וההבדלה וישתה הכוס של ברכת המזון ואם לא נזכר) עד לאחר ששתה כוס של ברכת המזון ימתין עד לאחר גמר ההלל וההגדה ואז יבדיל על כוס הרביעי.

(ואם לא נזכר עד לאחר ששתה כוס רביעי יבדיל על כוס חמישי כיון שאי אפשר בענין אחר):

ח

אף שנוהגין לעמוד בשעת הבדלה בכל מוצאי שבתות לכבוד המלך שאנו מלוין אותו מכל מקום בהבדלה שבמוצאי שבת ליום טוב הואיל ואומרים אותה בתוך הקידוש אומרים אותה מיושב כמו הקידוש עיין סי' רע"א:

ט

בהבדלה שבמוצאי שבת ליום טוב צריך לחתום המבדיל בין קודש לקודש ולפי שצריך לומר מעין חתימה סמוך לחתימה לפיכך הוסיפו לומר בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת נמצא נוסח הבדלה מעיקר הדין הוא המבדיל בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ברוך אתה ה' המבדיל בין קודש לקודש.

ואין צריך לומר בין יום השביעי לששת ימי המעשה שהרי בהבדלה שבכל מוצאי שבת ויום טוב אין אומרים בין יום השביעי לששת ימי המעשה אלא כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה כמו שנתבאר בסי' רצ"ו ובמוצאי שבת ליום טוב שחותמין בין קודש לקודש וקבעו לומר בין קדושת שבת וכו' סמוך לחתימה שוב אין צריך לומר בין יום השביעי כו'.

ובדורות האחרונים נהגו לומר בין יום השביעי כו' בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ברוך אתה ה' המבדיל כו' והטעם הוא לפי שאמרו חכמים בהבדלות שבכל מוצאי שבת ויום טוב וממוצאי שבת ליום טוב הפוחת לא יפחות משלש הבדלות דהיינו בין קודש לחול אחת בין אור לחושך שתים בין ישראל לעמים שלש חוץ מן בין יום השביעי כו' או בין קדושת שבת כו' שהן אינן ממנין השלש ההבדלות שאין אומרים אותם אלא כדי שיהיה מעין החתימה סמוך לחתימה ומי שרוצה להוסיף בהבדלות יכול להוסיף עד שבעה כנגד שבעה רקיעים ולפיכך במוצאי שבת ליום טוב מחמת חובת היום נהגו להוסיף בהבדלות כדי לומר פעם אחת שבעה הבדלות דהיינו שלש שבכל מוצאי שבת ויום טוב רביעית בין יום השביעי כו' דכיון שאינו סמוך לחתימה הוא עולה מן המנין חמישית בין קדושת שבת כו' ואת יום השביעי מששת ימי המעשה דהיינו מחולו של מועד קדשת והכל הבדלה אחת שהשבת מובדל מיום טוב ומחולו של מועד הבדלת וקדשת כו' הן שתי הבדלות בין כהנים ללוים בין ליום לישראל ושתי הבדלות אלו הן מעין חתימה שהיא בין קודש לקודש:

י

אחר כוס ראשון לא יברך ברכה אחרונה אפילו שתה רביעית ויותר בין שהוא יין בין שהוא שאר משקין שהם חמר מדינה לפי שהכוס של קידוש הוא מצרכי הסעודה והרי הוא כדברים הבאים מחמת הסעודה שאינם צריכים ברכה לאחריהם לפי שהם טפלים לסעודה ונפטרים בברכת המזון שלאחר הסעודה כמו שנתבאר בסי' קע"ד וקע"ז ועוד שהוא נפטר בברכה אחרונה שיברך אחר כוס רביעי ואף על פי ששותה הרבה בינתים אין בכך כלום (שהרי כל זמן שלא נתעכל במעיו יכול לברך עליו ברכה אחרונה כמו שנתבאר בסי' קפ"ד וכל זמן שהאצטומכא פתוחה לאכול אינו מתעכל כמו שנתבאר שם):

יא

אם רוצה לשתות כמה כוסות בין מיד לאחר הקידוש בין באמצע ההגדה קודם שהתחיל ברכת אשר גאלנו כו' הרשות בידו מעיקר הדין ואף על פי כן ראוי להזהר שלא לשתות יין ולא שום משקה המשכר קודם שסיים ההגדה ושתה כוס שני אם לא לצורך הרבה שלא ישתכר וימנע מקריאת ההגדה.

אבל לאחר ששתה כוס שני יכול לשתות יין הן רב הן מעט אפילו קודם הסעודה ואע"פ שנתבאר בסי' תע"א שאסור לשתות יין מעט בערב פסח מפני כשהוא שותה ממנו מעט הוא סועד את הלב ולא יאכל בלילה מצה לתיאבון מכל מקום עכשיו ששותה ב' כוסות של קידוש ושל ההגדה אפילו כשותה עוד מעט הרי זה נקרא הרבה עם שני כוסות הללו וגורר את תאות המאכל מה שאין כן כשותה מעט בערב פסח אין אותו המעט מצטרף עם שני כוסות הללו להיות נקרא הרבה כיון שיש שהות הרבה בינתיים:

יב

וכל זה כשהוא בענין שאין צריך לברך בורא פרי הגפן על מה שרוצה לשתות כגון שבשעה שברך על כוס הראשון או השני היה דעתו לשתות עוד יין אחר כך בתוך הסעודה או קודם הסעודה אבל אם לא היה דעתו לשתות עוד יין ואחר כך נמלך לשתות עוד (קודם הסעודה) כיון שהוא צריך לברך עליו בורא פרי הגפן כדרך שהוא מברך על כל ד' כוסות לפי מנהג מדינות אלו הרי זה נראה כמוסיף על מנין הכוסות:

יג

ומכל מקום מותר לשתות שאר משקין אף שהוא בענין שצריך לברך עליהם שאינו נראה כמוסיף על הכוסות שהרי הד' כוסות הן של יין ובמקומות שאר משקין הם חמר מדינה (אע"פ שהוא שותה ד' כוסות של יין אף על פי כן) אסור לו לשתות עוד כי אם המשקה שאינו חמר מדינה אם הוא בענין שצריך לברך על מה שרוצה לשתות עוד:

יד

אחר ששתו כוס ראשון צריך כל אחד ואחד לאכול מעט ירקות בטיבול דהיינו שיטבלנו בחומץ או במי מלח או בשאר מיני טיבולים ואם אין לו יטבלנו בחרוסת ולמה תקנו חכמים דבר זה כדי להתמיה את התינוקות שיראו שינוי שאוכלין ירקות בטיבול שאין דרך לאכלם קודם הסעודה בכל ימות השנה וישאלו על שינוי זה שאמירת ההגדה מצותה לאומרה דרך תשובה על שאלות ששאלוהו שנאמר כי ישאלך בנך וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו וגו':

טו

וכיון שאכילה זו אינה אלא להתמיה את התינוקות לפיכך אין צריך כזית כשאר אכילות שבתורה שאינה נקראת אכילה בפחות מכזית אלא אפילו במשהו די להתמיה התינוקות (ואף מי שיושב יחידי ואין לפניו תינוקות שישאלו אותו אף על פי כן חייב בטיבול זה שלא חלקו חכמים):

טז

ונוהגין לחזור אחר ירק הנקרא כרפס (איפ"ך בל"א) לפי שהוא נוטריקון ס' פרך כלומר ס' רבוא עבדו עבודת פרך ואם אין לו כרפס יקח ירק אחר מאיזה מין ירק שירצה ובלבד שלא יהיה מהירקות שיוצאין בו ידי חובת מרור שאם יאכל עכשיו מהן איך יחזור ויברך בתוך הסעודה אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור כיון שכבר אכל ממנו קודם לכן:

יז

וצריך שיהיה הירק ממיני ירקות שברכתן היא בורא פרי האדמה כשאוכלן חיים כדי שיפטור מלברך בורא פרי האדמה על המרור שיאכל בתוך הסעודה ואע"פ שמפסיק בינתיים בהגדה אין בכך כלום מטעם שיתבאר בס' תע"ד ולפיכך לא יברך בורא נפשות רבות אחר ירק זה אפילו אכל ממנו כזית כדי שלא יצטרך לברך בורא פרי האדמה על המרור ואחר המרור גם כן אין צריך לברך בורא נפשות רבות אפילו אכל מהירק כזית דכיון שהמרור נפטר בברכת בורא פרי האדמה שעל הירקות לכן גם הירקות נפטרים בברכה אחרונה של המרור דהיינו בברכת המזון שהמרור הוא בא בתוך הסעודה והוא טפל לסעודה ונפטר בברכת המזון כמו שאר פירות הבאים בתוך הסעודה שאין צריך לברך לאחריו שהם נפטרים בברכת המזון ואם אירע שבירך בורא נפשות רבות אחר הירקות צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור וכן אם אין לו אלא ירקות שברכתן היא שהכל כשהם חיים צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור.

ויש חולקים על כל זה ואומרים שכיון שמפסיקין הרבה בין אכילת הירקות לאכילת המרור בהגדה והלל לפיכך אין המרור נפטר בבורא פרי האדמה שעל הירקות ומה שאין צריך לברך בורא פרי האדמה על המרור הוא משום שהמרור הוא מצרכי הסעודה שחייב הוא לאכול מרור אחר המצה מיד והרי הם כדברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה שאינם צריכים ברכה לפנייהם שהם טפלים לפת ונפטרים בברכת המוציא כמו שנתבאר בס' קע"ז וכיון שהמרור אינו נפטר בברכת בורא פרי האדמה שעל הירקות חייב הוא לברך בורא נפשות רבות אחר הירקות אם אכל כזית:

יח

ולענין הלכה יש לחוש לב' הסברות ולכן לא יאכל מהירקות כזית שלם שלא יצטרך לברך אחריו בורא נפשות רבות לפי סברא האחרונה ואם אירע שאכל כזית לא יברך בורא נפשות רבות שלא יברך לבטלה לפי סברא הראשונה ואם אירע שבירך בורא נפשות רבות וכן אם אין לו אלא ירקות שברכתן שהכל כשהן חיים אף על פי כן לא יברך בורא פרי האדמה על המרור שלא יברך לבטלה לפי סברא הב':

יט

קודם שמטבל הירק בחומץ או במי מלח וכיוצא בהם צריך ליטול ידיו בלא ברכה כמו שנתבאר בס' קנ"ח שכל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה בלא ברכה.

(ועיין בס' שכ"א שאם חל פסח בשבת יכול לעשות המי מלח בשבת ובלבד שלא יעשה אלא מעט מזעיר מה שצריך לטיבול זה בלבד ולפי שקשה הדבר לצמצם כל כך לכן יעשה המי מלח מערב שבת ואם שכח יעשה בשבת מעט מזעיר):

כ

אחר שאכל הירקות יביאו לפני מי שאומר ההגדה ג' מצות של מצוה כדי לומר עליהם ההגדה שנאמר לחם עוני ודרשו חכמים לחם שעונין עליו דברים הרבה דהיינו אמירת ההגדה ועוד נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה וגו' בעבור זה לא אמרתי אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך לפיכך צריך שיהא גם המרור לפניו בשעת אמירת ההגדה ועוד שצריך לומר עליו מרור זה כו'.

ותקנו שיהיה לפניו חרוסת בשעת אמירת ההגדה שהחרוסת הוא זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו במצרים וזכר לתפוח כמו שנתבאר לכך צריך להיות על השולחן בשעה שמספר שעבוד מצרים.

ובזמן שבית המקדש קיים היה צריך להביא גם את הפסח בשעת אמירת ההגדה ועכשיו שחרב בית המקדש תיקנו חכמים שיהיו על השולחן בשעת אמירת ההגדה שני מיני תבשילין אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה ואחד מהתבשילין (נהגו שיהיה) בשר והשני יכול להיות אפילו המרק שנתבשל בו הבשר וכבר נהגו מדורות הראשונים שהבשר יהיה מפרק הנקרא זרוע לזכר שגאלם הקב"ה בזרוע נטויה והשני יהיה ביצה לפי שהוא ביעא בלשון ארמי כלומר דבעא רחמנא למפרק יתנא בדרעא מרממא ויכול לעשותן בין צלויין בין מבושלין מעיקר הדין:

כא

ונהגו שהבשר יהיה צלי על הגחלים זכר לפסח שהיה צלי אש ואף שהפסח היה נצלה בשפוד לכתחלה מכל מקום כיון שאי אפשר לצלות הבשר בשפוד שהפסח נצלה בו שהפסח לא היה נצלה אלא בשפוד של רימון וטורח הוא לחזור אחר שפוד של רימון לפיכך צולין על גבי גחלים שאף הפסח שנצלה על גבי גחלים כשר.

והביצה עושין בין צלוייה בין מבושלת ואוכלין אותה בתוך הסעודה כמו ש[י]תבאר בס' תע"ו.

אבל הבשר אין נוהגין לאכלו בלילה הזה אפילו במקום שנוהגין היתר באכילת בשר צלי בלילה מכל מקום זה הבשר שמביאין אותו זכר לפסח אם יאכלנו בלילה זה יהא נראה כאוכל קדשים בחוץ לפיכך אם שכח לצלותן מערב יום טוב לא יצלה ביום טוב משחשכה אלא אם כן דעתו לאכלו למחר ביום אבל אם דעתו להניחו ללילה השני אסור לצלותו בלילה ראשון וכן יזהר כשצולה בלילה השני שיאכל למחר ביום ולא יניחם עד הלילה:

כב

צריך ליזהר שיהיה מעט בשר כרוך על העצם הזרוע שעצם בלא בשר אינו נקרא תבשיל:

כג

אם חל פסח במוצאי שבת אף שלא היתה חגיגה נאכלת בלילה זה לפי שאי אפשר לשחטה ולהקריבה בשבת וגם אי אפשר להקריבה בערב שבת שהרי אינה נאכלת אלא לשני ימים ולילה אחד שבין השני ימים אף על פי כן צריך להביא שני תבשילים אחד זכר לפסח ואחד זכר לחגיגה דכיון שאין מביאין אלא לזכר בעלמא אין לחוש אם לא היתה חגיגה נאכלת בלילה זה ואדרבה המדקדק בזה נראה שעושה אותן כמין קדשים ממש:

כד

כל דברים אלו דהיינו המצות והמרור והחרוסת ושני תבשילין אין צריך להביא אלא לפני מי שאומר ההגדה דהיינו לפני בעל הבית אבל בני הבית שהן יוצאין בשמיעה מבעל הבית (שכן נכון לעשות משום ברוב עם הדרת מלך כמו שנתבאר בס' ח') אין צריך שיהיו דברים אלו לפניהם לא בשעת שמיעת ההגדה ולא בשעת הסעודה שבעל הבית יחלק מצה ומרור וחרוסת לכל אחד ואחד שאף שביום טוב צריך לבצוע על לחם משנה מכל מקום כיון שהם יוצאין בברכת המוציא של בעל הבית הם יוצאים גם כן בלחם משנה של בעל הבית:

כה

ונהגו להביא כל דברים אלו לפני בעל הבית מיד אחר קידוש קודם אכילת הירקות (כדי שיהיה הקידוש סמוך להתחלת הסעודה דהיינו הבאת המצה והמרור עיין ס' רע"א) ולאחר שאכלו מהירקות יכול לסלק מעל השולחן את מה שנשתייר מהירקות והחומץ או מי המלח:

כו

כשמביא לפניו הירקות עם כל דברים אלו טוב שיסדרם לפניו בקערה בענין שלא יצטרך לעבור על המצוות דהיינו שהירקות יהיו סמוכים לו יותר מן המצה והמצה מן המרור וחרוסת והמרור והחרוסת מן שני תבשילין.

ויש שאין מקפידין על החרוסת ושני תבשילין אם יהיו סמוכים אליו דכיון שאין באין על השלחן אלא לזכר בעלמא לא שייך אצלם אין מעבירין על המצות וגם על המרור אין מקפידין אם יהיה סמוך לו דכיון שאינו חביב על האדם ואין לו דין קדימה לענין ברכת הנהנין לכן גם כאן אין מקפידין אם יצטרך לעבור עליו ולברך על הירקות בתחלה ואח"כ על המצה ואח"כ על המרור.

ועל זה סומכים הנוהגים מטעם הידוע להם לסדר כל דברים אלו על גבי המצה דהיינו לאחר שסדרו המצות בתוך הקערה כסדרן כהן מלמעלה ולוי תחתיו וישראל תחתיו מסדרין על גבי הכהן הזרוע של טלה מימין והביצה משמאל והמרור למטה מעט כנגד אמצעם כעין סגו"ל ואח"כ החרוסת מימין והכרפס משמאל והמרור של כריכה למטה מעט כנגד אמצעם כעין סגו"ל שני:

כז

אלו ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובת מרור בחזרת (שקורין סאל"ט) בלשון אשכנז ובלשון ספרד סאלאטא ושם העצם שלו הוא לטוגא בתוגרמ"א ואיטליא ואשכנז וספרד ופורטגאל ובספרי הרפואות נקרא

לאטיגא סאלאט ואינו מצוי בזמן הפסח אלא במדינות החמות ואינו ירק הנקרא זערזו"ך בלשון פולין בעולשין (שקורין אנדיבי) בתמכא (שקורין קרין או מערטך ובלע"ז מרוביאי) בחרחבינא (שקורין בערבי אלקרצינא) ובמרור (שקורין ווערמט בלשון אשכנז והוא לענה) לפי שנאמר בתורה מרור סתם וקיבלו חכמים שאין שום מין ירק מר נקרא בשם מרור סתם אלא ה' מיני ירקות אלו:

כח

חמשה מינים הללו מצטרפות לכזית ויוצאים בהם בין בעלין בין בקלחים אבל לא בשרשים דהיינו שרשים הקטנים המתפצלים לכאן ולכאן אבל השורש הגדול שבו גדלים העלים אף שהוא טמון בקרקע הרי זה בכלל קלח ומכל מקום טוב יותר ליטול העלים והקלח היוצא חוץ לקרקע לפי שיש אומרים שמה שהוא טמון בקרקע הוא נקרא שורש אבל העיקר הוא כסברא הראשונה:

כט

העלין אין יוצאין בהן אלא אם כן הם לחין אבל לא כמושים ואין צריך לומר יבשים (עיין סי' תרמ"ח) אבל הקלחים יוצאין בהם בין לחים בין יבשים ואין צריך לומר כמושים דכיון שהקלח הוא עב אין טעם מרירתו נפסד על ידי שמתייבש.

אבל אין יוצאין בקלח מבושל לפי שנפסד טעם מרירתו על ידי הבישול והכבוש הוא כמבושל דהיינו אם נשרה בציר או בחומץ חזק ושהה שם בכדי שאם היו נותנין הציר והחומץ על גבי האור היו מתחילין להרתיח וכן אם נשרה מעת לעת אפילו במים צוננים אין יוצאין בו.

ומקצת ההמון אין נזהרין ונהגו לשרות המרור יותר ממעת לעת בצונן כדי להפיג מרירתו קצת ויש מי שמיישב מנהגם לומר שאף שהשרוי במים מעת לעת נקרא כבוש והרי הוא כמבושל לענין כל איסורים שבתורה מכל מקום לענין מרור אינו כמבושל אלא אם כן כבוש בחומץ וציר לפי שטעם החומץ או הציר משנה ומבטל טעם מרירות המרור הנכבש בהם לגמרי אבל המים אין מבטלין המרירות אלא מפיגין טעמו קצת וכל שלא נכבש בחומץ וציר עדיין יש בו מרירות קצת ועוד שאף בכל איסורים יש אומרים שלא אמרו כבוש כמבושל אלא כבוש בחומץ וציר ולא במים ואף שאנו מחמירין בכל איסורים מכל מקום לענין מרור אין להחמיר שהיא חומרא הבאה לידי קולא במקומות שאין חזרת מצוי ואוכלין התמכא למצות מרור ומחמת חריפותו אין יכולין לאכול ממנו כזית ולכן שורין אותו במים יום או יומים להפיג מרירתו קצת.

ומכל מקום טוב להוציא מהמים תוך מעת לעת ויחזור וישרנו שם שכשאינו שרוי במים כ"ד שעות רצופים אינו נקרא כבוש לדברי הכל:

ל

אף על פי שכל ה' מינים אלו נקראים מרור בלשון תורה מכל מקום מדברי סופרים מצוה לחזור אחר חזרת אפילו לקנותו בדמים יקרים על דרך שיתבאר בסי' תר"ו לענין אתרוג הדור ע"ש ואף על פי שהחזרת אין בה מרירות מכל מקום כשהיא שוהה בקרקע מתקשה הקלח שלה ונעשה מר מאוד ומפני כך היא נקראת מרור ומצוה לחזור אחריה אף כשהיא מתוקה לפי שמצות מרור היא זכר למה שמררו המצרים את חיי אבותינו בעבודת פרך והם נשתעבדו בהם בתחילה בפה רך על ידי פיוסים ונתנו להם

שכר ולבסוף מררו חייהם בעבודה קשה לכן יש לאכול החזרת שתחילתה מתוקה ורכה וסופה קשה ומר
דהיינו כשהקלח שלה מתקשה כעץ ונעשה מר כלענה:

לא

ואם אין לו חזרת יחזיר אחר עולשין ואם אין לו עולשין יחזיר אחר תמכא ואם אין לו תמכא יחזיר אחר
חרחבינא ואם אין לו חרחבינא אזי יקח המרור דהיינו לענה.

ואם אין לו אפילו מרור יקח איזה ירק מר שירצה לפי שיש אומרים שכל ירק מר שראוי לאכילה נקרא
מרור בלשון תורה והוא שיש לו שרף (פירוש כשמחתיך בו וסוחטין אותו במקום חתוכו יוצא ממנו מוהל לבן כחלב)
ופניו מכסיפין דהיינו שעלה שלו אינו ירוק מאוד כעלי הכרישים ובצלים ושאר ירקות אלא נוטה קצת
ללובן הנוטה לשחרות שקורין (בלייכל"ך בלשון אשכנז) ומכל מקום לא יברך עליהם שהעיקר הוא כסברא
הראשונה.

(ואם אין לו ירק שיש לו שרף ופניו מכסיפין טוב שיאכל איזה ירק אחר שיש בו מרירות קצת לזכר בעלמא ואין צריך
כזית וכן) מי שהוא חולה או איסטניס ואינו יכול לאכול מרור טוב שילעוס מעט עד שירגיש טעם מרירות
בפיו לזכר בעלמא בלא ברכה וזהו כשאי אפשר לו כלל.

אבל חייב אדם לדחוק את עצמו לקיים מצות חכמים לאכול כזית שלם אף אם יכאוב עליו ושיעור כזית
יתבאר בס' תפ"ו ע"ש:

לב

החרוסת צריך להיות עב לפי שהוא זכר לטיט שנשתעבדו בו אבותינו ואח"כ צריך לרכך אותו במשקה
זכר לדם ויש לרככו במשקה אדום כגון חומץ או יין אדומים ויש לעשות החרוסת מפירות שנמשלו בהם
כנסת ישראל כגון תאנים שנאמר התאנה חנטה פגיה ואגוזים שנאמר אל גינת אגוז ותמרים שנאמר
אעלה בתמר ורמונים שנאמר כפלח הרמון ותפוחים זכר לתחת התפוח עוררתך שהיו יולדות שם בניהם
בלא עצב ושקדים על שם ששקד הקב"ה על הקץ לעשות ומעיקר הדין יכול לעשותו אפילו מירקות
ולרככו אפילו במים ושאר משקין אבל על כל פנים צריך ליתן לתוכו דבר שיש בו קיוהא כגון תפוחים או
יין וחומץ זכר לשיעבוד שהיו משתעבדים בישראל עד שהיו שיניהם קיהות:

לג

וצריך ליתן בתוכו תבלין הדומין לתבן כגון קנמון וזנגביל שאינן נידוכין הדק היטב ויש בהן לאחר הדיכה
חוטין קשין וארוכין קצת כמו תבן זכר לתבן שהיו מגבלין בתוך הטיט:

לד

אם חל פסח בשבת צריך ליזהר לרכך החרוסת במשקה מערב שבת ואם שכח לרככו מערב שבת ירככו
בשבת על ידי שינוי דהיינו שמתחלה יתן המשקה לתוך הכלי ואח"כ יתן לתוכו החרוסת ויכול לערבו
באצבעו או אוחז בכלי ומנענע עד שיתערב עיין סימן שכ"א:

לה

אחר שאכלו מהירקות בטיבול צריך ליקח מצה האמצעית משלש מצות המונחים לפניו בקערה ולבצוע מקצתה מטעם שיתבאר ונהגו כל ישראל שמקצת זה שבוצעים מהמצה עושין בו גם כן מצוה אחרת דהיינו שמשמרין אותו לאפיקומן ולפיכך נכון הדבר שיהיה מקצת הזה רוב המצה שאפיקומן היא מצוה חשובה שהוא לנו במקום הפסח ונוהגין להצניעו תחת המפה זכר למשארותם צרורות בשמלותם ויש שכורכין אותו במטפחת ומשימין על שכמם זכר ליציאת מצרים:

לו

ומקצתה השני צריך להחזירו לקערה וליתן אותו בתוך שתי מצות השלמות כדי לומר עליו ההגדה לפי שצריך לומר ההגדה על מצה הראוי לצאת בה ידי חובתו שנאמר תאכל עליו מצות לחם עוני ודרשו חכמים שעונין עליו דברים הרבה ומתוך שנאמר לחם עני חסר וא"ו דרשו חכמים לחם עני מה דרכו של עני בפרוסה אף כאן בפרוסה שהמצה שיוצא בה ידי חובתו לא תהיה שלימה אלא פרוסה ועליה יאמר ההגדה (ובסימן תע"ה יתבאר למה משימין אותו בתוך שתי השלימות).

אחר כך נוהגין להגביה הקערה שבה המצות ואומרים הא לחמא וכו' עד מה נשתנה ואין צריך להסיר התבשילין מהקערה קודם ההגבהה אלא יכול להגביהה עם כל הדברים שעליה:

לז

יש מדקדקים לומר כהא לחמא או הא כלחמא לפי שאין שייך לומר הא לחמא די אכלו אבהתנא שהרי אין זה הלחם ממש שאכלו אבותינו ולפיכך אף שבכל הספרים הנוסח הוא הא לחמא מכל מקום האומר כהא לחמא או הא כלחמא לא הפסיד:

לח

בימי חכמי הגמרא שהיו להם שולחנות קטנים לפני כל אחד ואחד מהמסובין הצריכו חכמים לעקור מלפני מי שאומר ההגדה את השולחן הקטן שלפניו עם המצות המונחות עליו ולהניחם בזוית אחרת כדי שיראו התינוקות וישאלו למה מסירין המצות ועדיין לא אכלנו ועל ידי כן יתעוררו לשאול גם כן שאר השאלות מה נשתנה כו' כמו שיתבאר.

ובדורות האחרונים שכל המסובין אוכלין על שולחן אחד גדול ויש טורח גדול בעקירתו נהגו לעקור הקערה שבה המצות מלפני בעל הבית האומר ההגדה ולהניחו בסוף השולחן כאלו כבר אכלו כדי שישאלו התינוקות.

ועכשיו אין נוהגין אפילו בעקירת הקערה לפי שהתינוקות יודעין שעיקר האכילה לא תהיה ממצות אלו שבקערה ולפיכך לא ישאלו כלום כשיסירן מעל השולחן:

לט

אחר כך צריך למזוג כוס שני ואין צריך שטיפה והדחה שהרי שטפו והדיחו קודם הקידוש:

מ

ואף על פי שאין צריך לאחוז הכוס בידו עד שיגיע ללפיכך כמו שיתבאר אף על פי כן צריך למזוג מיד קודם התחלת אמירת ההגדה כדי שישאלו התינוקות למה שותין כוס שני קודם הסעודה שאין דרך לשתות כן בכל ימות השנה ועל ידי כך יתעוררו לשאול גם כן שאר השאלות מה נשתנה וכו' לקיים לבניו מה שנאמר כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו וכו'.

ואם אין דעת בבן לשאול הרי אביו חייב ללמדו לשאול מה נשתנה כו' ואם אין לו בן הרי אשתו חייבת לשאול אותו ואם אין לו אשה הוא שואל את עצמו מה נשתנה כו' ואפילו אם מסובין שני תלמידי חכמים הבקיאם בהלכות פסח שואל אחד מהם את חבירו מה נשתנה כו'.

ואחר כך מתחילין שניהם עבדים היינו ואין השני צריך לומר מה נשתנה וכן כשהבן או האשה שואלין אותו אין הוא צריך לומר מה נשתנה אלא מתחיל עבדים היינו:

מא

צריך לומר אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת אבל אין לומר אין אנו חייבים לטבל אפילו פעם אחת לפי שאין יאמר הלילה הזה שתי פעמים שיהיה משמע שחייבים להטביל שתי פעמים ובאמת אין מטבילין מחמת חיוב אלא פעם אחת דהיינו המרור שמטבילין בחרוסת אבל טיבול הראשון אינו מחמת חיוב אלא כדי להתמיה התינוקות:

מב

ולפי דעתו של בן אביו מלמדו התשובה על שאלותיו דהיינו אמירת ההגדה שהיא מצות עשה מן התורה אפילו אם לא שאל אותו הבן כלום שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא וגו' ולפיכך צריך לומר ההגדה בלשון שמבינים הקטנים והנשים או יפרש להם הענין לפי דעתם אם הם מבינים הרבה יפרש להם הכל:

מג

ועיקר נוסח ההגדה שתקנו חכמים חובה על הכל הוא מתחילת עבדים היינו עד הרי זה משובח ואחר כך מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו כו' עד סוף דרוש פרשת ארמי אובד אבי ואח"כ פסח שהיו אוכלין כו' מצה זו כו' מרור זה כו' בכל דור ודור כו' ואותנו הוציא משם כו' לפיכך כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל ושאר כל נוסח ההגדה הוא מנהג שנהגו כל ישראל מדורות הראשונים:

מד

בזמן שהיו מסירין השולחן או הקערה מלפני האומר הגדה היו צריכים להחזירן לפניו כשמתחיל עבדים היינו לפי שצריך לומר ההגדה על מצה ומרור וחרוסת ושני תבשילין כמו שנתבאר למעלה ולכן יש לזהר שתהא המצה מגולה קצת עד שיגיע ללפיכך שאז נוהגין להגביה כל אחד כוסו ולאחוז בידו עד שחותם גאל ישראל ולפיכך נכון לכסות המצות שלא יראה הפת בושנתו כשנוטלין הכוס.

וכן כשאומר והיא שעמדה כו' יש נוהגין לאחוז הכוס ביד עד והקב"ה מצילנו מידם נכון גם כן שתהא המצה מכוסה עד שיעמיד הכוס על השולחן ואז יגלנה:

מה

כשיגיע למצה זו שאנו אוכלין כו' צריך להגביה המצה להראותה להמסובין שתחבב המצה עליהם ויש להגביה האמצעית הפרוסה שהיא נקראת לחם עוני ובה הוא יוצא ידי חובתו כמו שנתבאר למעלה וכן כשיגיע למרור זה צריך להגביה המרור להראותו למסובין אבל כשיאמר פסח (זה) שהיו אבותינו כו' לא יגביה התבשיל שבקערה שהוא זכר לפסח שלא יהא נראה כאלו הקדישו לכך:

מו

ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה צריך לומר הנו"ן של ונאמר בסגו"ל ויהיה פירושו שכבר אמרו לפניו משה וישראל בצאתם ממצרים שירה חדשה דהיינו שירת הים וגם יש אומרים שמשה וישראל אמרו את ההלל אבל לא יאמר הנו"ן בחולם יהיה פירושו על גאולה העתידה אם כן היה צריך לומר ונאמר לפניו שיר חדש בלשון זכר שכך אמרו במדרש כל השירות נקראת שירה לשון נקבה כי תשועתם כולדת שהמליטה זכר ונפטרה מצער הלידה ואח"כ חוזרת ויולדת בצער כך כל הגאולות היו אחריהן גליות וצרות אבל גאולה אחרונה לא תהיה אחריה צרה כלל לכך נאמר שירו לה' שיר חדש לשון זכר ולפיכך צריך לומר בברכת אשר גאלנו ונודה לך שיר חדש ולא יאמר שירה חדשה:

מז

אין מברכין על ההלל שקורין בלילה זה לפי שאין קורין אותה בפעם אחד אלא קורין מקצתו לפני הסעודה ומקצתו לאחר ברכת המזון:

מח

אף על פי שקריאת ההלל היא מעומד כמו שנתבאר בסי' ת"כ מכל מקום ההלל שבלילה זה קורין אפילו מיושב לפי שכל מעשי לילה זה הוא דרך חירות לפיכך אין מטריחין אותו לעמוד ומכל מקום לא יקרא ההלל וההגדה כשהוא מוטה על צדו אלא ישב באימה וביראה עיין סי' ס"ג:

מט

בברכת אשר גאלנו צריך לומר מן הזבחים ואח"כ מן הפסחים לפי שהזבח היא החגיגה הנאכלת בלילה זה קודם אכילת הפסח כדי שיהיה הפסח נאכל על השובע וכשחל פסח במוצאי שבת יש מדקדקין לומר מן הפסחים ומן הזבחים שהרי אין חגיגה נאכלת בלילה זה כמו שנתבאר למעלה והזבחים הם החגיגה ושלמי שמחה שמקריבין למחר ביום.

ויש שאין מדקדקין בכך ואומרים הכל נוסח אחד שהרי אנו מבקשים שיגיענו ה' למועדים הבאים ששים בעבודתו ושם נאכל לשנה הבאה כשלא יהיה פסח במוצאי שבת מן הזבחים מתחילה דהיינו מחגיגה שנאכלת בלילה זה ואח"כ מן הפסחים ואפילו אם על פי חשבון הקביעות המסור בידינו יהיה פסח הבא במוצאי שבת מכל מקום כשיבנה בית המקדש יקדשו על פי הראייה ואפשר שלא יהיה במוצאי שבת:

ג

נוהגין לזרוק מעט מן הכוס כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן וכן כשמזכיר המכות בשמותן בפרט וכן כשמזכירן בכלל דהיינו דצ"ך עד"ש באח"ב סך הכל י"ו פעמים כנגד חרבו של הקב"ה שנקראת יוה"ך והוא מלאך הממונה על הנקמה:

גא

ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבעו הסמוך לגודל שהוא נקרא אצבע סתם רמז על מה שכתוב אצבע אלהים היא ויש נוהגין לזרוק באצבע הנקרא קמיצה לפי שבאצבע זו הכה הקב"ה למצרים ויש נוהגין מטעם הידוע להם לזרוק מן הכוס עצמו שלא על ידי אצבע:

גב

סומא חייב בקריאת ההגדה או בשמיעתה מן התורה ולפיכך הוא מוציא הרבים ידי חובתן אף אם הוא סומא מעת הולדו:

גג

מעשה באחד שהיה תפוס בידי נכרים ולא ידע באמירת ההגדה בעל פה והיה לו חומש ואמר כל הפרשיות של יציאת מצרים:

תעד – על כוס שני אין מברכין ובו ג' סעיפים:

א

יש נוהגין שלא לברך בורא פרי הגפן על כוס שני לפי שנפטר בבורא פרי הגפן שבירך על כוס ראשון וכן לא יברך על כוס רביעי לפי שנפטר במה שבירך על כוס שלישי ואף על פי שהפסיק הרבה בינתיים באמירת ההגדה והלל כיון שאין כאן היסח הדעת משתיה שהרי כשבירך על כוס ראשון היה יודע שישתה עוד כוס שני וכן כשבירך על כוס שלישי היה יודע שישתה עוד כוס רביעי וגם בשעת אמירת ההגדה לא הסיח דעתו משתיה שהרי אם היה רוצה היה יכול לשתות באמצע ההגדה מעיקר הדין ואף בין שלישי לרביעי שאסור לשתות מכל מקום כיון שהכוס עומד לפניו ודעתו לשתות ממנו כשיסיים ההגדה הרי לא הסיח דעתו משתיה ולפיכך אין צריך לחזור ולברך על השתיה.

ומה שצריך לברך על כוס שלישי של ברכת המזון אף על פי [ש]כשבירך על כוס ראשון היה בדעתו לשתות עוד ג' כוסות הטעם הוא לפי שברכת המזון הוא גמר וסילוק על הסעודה שאכל הרי זו חשובה כהפסק והיסח הדעת משתיה כיון שבשעת ברכת המזון אי אפשר לו לשתות שאי אפשר לשתות ולדבר כאחד אבל אמירת ההגדה וההלל אף על פי שגם כן אי אפשר לו לשתות ולדבר כאחד אף על פי כן אינה חשובה הפסק והיסח הדעת משתיה שאמירה זו אינה גמר וסילוק על מה שקודם לכן (עיי' סימן קע"ח):

ב

ובמדינות אלו נוהגין לברך גם על כוס שני ורביעי לפי שד' כוסות אלו תקנו חכמים לשתותם דרך חירות וכל אחד ואחד הוא חירות ומצוה בפני עצמה ולפיכך אינן מצטרפין זה עם זה להפטר בברכה אחת אלא צריך לברך על כל אחד ואחד בפני עצמו:

ג

וכל זה לענין ברכה ראשונה אבל ברכה האחרונה על היין אין לברך אחר שום כוס כי אם אחר כוס האחרון ואפילו להאומרים שההלל וההגדה חשובים הפסק לענין ברכה ראשונה מכל מקום לענין ברכה אחרונה אינן חשובים הפסק וכל הכוסות נפטרין בברכה אחרונה שיברך אחר כוס האחרון.

ואפילו ברכת המזון שהוא גמר וסילוק על הסעודה וחשוב כהפסק והיסח הדעת לענין ברכה ראשונה מכל מקום לענין ברכה אחרונה אין היסח הדעת מזקיק לברך ברכה אחרונה מיד אחר האכילה או השתיה שהסיח דעתו ממנה אלא יכול להמתין עד שיהא נמלך לחזור ולאכול או לשתות ויברך אחר אותה האכילה או שתיה ויפטור גם את זו כמו שנתבאר בס' קע"ט:

תעה – יתר דיני הסדר ובו לג סעיפים:

א

אף על פי שנטל ידיו לצורך טיבול הירקות אף על פי כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה ולברך על נטילת ידים אחר גמר ההגדה וההלל לפי שבשעת אמירת ההגדה וההלל הסיח דעתו משמירת ידיו ויש לחוש שמא נגע במקום הטינופת שהידים עסקניות הן:

ב

ואף אם בשעת אמירת ההגדה וההלל לא הסיח דעתו משמירת ידיו אף על פי כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה בלא ברכה לפי כשנטל ידיו לצורך טיבול הירקות לא היה בדעתו שתעלה לו נטילה זו לסעודה וכל הנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה אין נטילה זו עולה לו לאכול לחם אם לא היה דעתו לכך בשעת נטילה כמו שנתבאר בס' קנ"ח.

ואם כשנטל ידיו לטיבול הירקות היה דעתו שתעלה לו נטילה זו גם לסעודה אין צריך לחזור וליטול לסעודה אם לא הסיח דעתו משמירת ידיו בשעת אמירת הגדה והלל ומכל מקום לכתחלה אין נכון לעשות כן כמו שנתבאר בסימן קס"ד:

ג

אעפ"י שבכל יום טוב חייב האדם לבצוע על לחם משנה כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט מכל מקום בליל פסח יש אומרים שאין צריך כי אם אחת ומחצה לפי שמה שדרשו חכמים ממה שכתוב לחם עני חסר וא"ו שתהא המצה פרוסה כדרכו של עני לא דרשו אלא לגרוע מלחם משנה שאחת מהם לא תהיה שלימה ויש אומרים שלא דרשו אלא להוסיף על לחם משנה שמלבד ב' מצות שלימות שצריך לבצוע

עליהן כמו בשאר יום טוב צריך להיות עוד פרוסה אחת משום לחם עני וכן המנהג פשוט ואין לשנות אלא בשעת הדחק כמו שיתבאר בסי' תפ"ב:

ד

וצריך שיאחז שתי השלימות בידו בשעת ברכת המוציא והפרוסה תהיה בין שתי השלימות ולא יניח הפרוסה מלמעלה לפי שבתחלה צריך לברך המוציא ואח"כ על אכילת מצה וברכת המוציא היא על השלימה וברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה שהיא לחם עני ואם הפרוסה תהיה מלמעלה יצטרך לעבור על המצות כשיברך המוציא בתחלה:

ה

ולאחר שגמר ברכת המוציא יש להשמיט השלישית השלימה מן ידו ויאחוז בפרוסה מלמטה ובהעליונה מלמעלה ויברך על אכילת מצה אבל לא ישמיט מידו מצה השלימה העליונה קודם ברכת על אכילת מצה ואין צריך לומר שלא יבצע ממנה כלום עד לאחר גמר ברכת על אכילת מצה לפי שיש אומרים שברכת המוציא היא על הפרוסה שהיא לחם עני וברכת על אכילת מצה היא על השלימה לפיכך טוב לצאת ידי שניהם ולברך בתחלה שתי ברכות אלו ואחר כך יבצע כזית מהעליונה השלימה וכזית מהפרוסה.

ואף על פי שבשביל ברכת המוציא בלבד אין צריך לבצוע כזית מעיקר הדין אלא אפילו כל שהוא יכול לברך המוציא מכל מקום כיון שבשביל ברכת אכילת מצה צריך לבצוע כזית שעל פחות מכזית אינו יכול לברך שאינו יוצא ידי חובתו בפחות מכזית ואם כן להאומרים שברכת על אכילת מצה היא על השלימה העליונה צריך לבצוע ממנה כזית ולסברא הראשונה (שהיא עיקר) שברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה צריך לבצוע כזית מן הפרוסה לפיכך לצאת ידי שניהם צריך לבצוע כזית מזו וכזית מזו:

ו

ושני כזית אלו צריך לאכלם ביחד דהיינו שיכניסם לפיו בבת אחת שאם יאכל מתחלה את הכזית של המוציא דהיינו של השלימה ואחר כך יאכל הכזית של אכילת מצה דהיינו של הפרוסה יהיה מפסיק בין ברכת על אכילת מצה לאכילת כזית מהפרוסה באכילת מצה כזית מהשלימה וכן להאומר שברכת המוציא היא על הפרוסה אם יאכל מתחלה הכזית מהפרוסה ואח"כ הכזית מהשלימה הרי הוא מפסיק בין ברכת אכילת מצה לאכילת כזית מהשלימה לפיכך יכניסם לפיו בבת אחת אבל אין צריך לבולעם בבת אחת אלא ירסקם בפיו ויבלע בתחלה כזית אחד כולו בבת אחת ואח"כ יבלע כזית השני בבת אחת:

ז

ואם אינו יכול לרסק בפיו שני הזיתים ביחד יאכל בתחלה הכזית של המוציא דהיינו של השלימה לפי סברא הראשונה (שהיא עיקר) ואח"כ הכזית של אכילת מצה ואין אכילת הכזית של המוציא חשוב הפסק בדיעבד בין ברכת על אכילת מצה לאכילת כזית מהפרוסה כיון שהוא לצורך אותו כזית דהיינו לצורך ברכת המוציא שצריך לברך גם על אותו כזית של הפרוסה:

ח

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אפילו לא אכל אלא כזית אחד בלבד בין מהשלימה בין מהפרוסה ואפילו אכל בזה אחר זה באכילות הרבה אם אין מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס דהיינו ג' ביצים (עיין סי' תרי"ב) יצא ואפילו השיח הרבה באמצע הכזית בין אכילה לאכילה אין צריך לחזור ולברך על אכילת מצה ואין צריך לומר המוציא כיון שלא השיח בין ברכה לתחלת האכילה (עיין סי' תל"ב):

ט

כשאוכל בתחלה הכזית של המוציא ואח"כ הכזית של אכילת מצה צריך להסב גם באכילת כזית של המוציא דהיינו כזית של השלימה (כדי לצאת גם להאומרים שהכזית של השלימה עליו הוא מברך על אכילת מצה ובו הוא יוצא ידי חובתו ואינו יוצא אלא בהסיבה ואף על פי שלדבריהם צריך לאכול תחלה הכזית של הפרוסה דהיינו של המוציא ואח"כ כזית של השלימה מכל מקום אם היפך אין בכאן איסור גמור אף לפי דבריהם אלא שלכתחלה נכון הדבר להקדים הכזית של הפרוסה לפי דבריהם שברכת המוציא שמברך בתחלה היא על הפרוסה אבל העיקר הוא כסברא הראשונה שברכת המוציא שמברך בתחלה היא על השלימה ולפיכך צריך להניח הפרוסה תחת השלימה קודם הבציעה שלא יצטרך לעבור על המצות כמו שנתבאר למעלה ולכן אוכל בתחלה הכזית מהשלימה ואין אנו חוששין לסברא האחרונה אלא בדבר שאין בו חשש אף לפי סברא הראשונה כגון לאכול כזית שלם מהשלימה בהסיבה):

י

יש נוהגין לטבל במלח את הכזית של המוציא ושל אכילת מצה ובמדינות אלו אין נוהגין כן לפי שפת נקיה אין צריך מלח כמו שנתבאר בסי' קס"ז ואף שבשאר ימות הפסח מטבילין המצה במלח אף שהיא נקיה מכל מקום בב' לילות אלו של פסח אין נוהגין כן מפני חיבוב מצה לצאת ידי חובתו במצה שאין עמה תערובת טעם אחר כלל אבל מעיקר הדין אין לחוש לזה (אבל לטבל המצה במשקין יש למנוע מעיקר הדין כמו שנתבאר בסי' תס"א):

יא

אחר שאכל הכזית של אכילת מצה יקח מיד כזית מרור וישקענו כולו בחרוסת כדי להמית את הקפא (פירוש מין תולעת יש במרור והוא מת על ידי החרוסת) שבמרור שלא יזיקנו ועכשיו אין נוהגין לשקעו כולו אלא בטיבול מקצתו ויש שמיישבין המנהג לפי שקפא זה אינו מצוי בינינו ואין מטבילין בחרוסת אלא משום מצוה שהוא זכר לטיט ואף על פי כן אין מברכין עליו לפי שהוא טפל למרור ונפטר בברכת המרור:

יב

ואחר שטבלו בחרוסת יברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור ולא יברך קודם הטיבול לפי שיש לתכוף הברכה לעשיית המצוה דהיינו האכילה בכל מה שאפשר וכשהוא מטבלו בחרוסת יזהר להוציאו מיד ולא ישהנו בתוכו שמא יתבטל טעם מרירתו על ידי הקיפוא שבחרוסת ומטעם זה צריך לנער החרוסת מעליו מיד לאחר הטיבול:

יג

אף על פי שאין צריך להסב באכילת מרור מטעם שנתבאר בסי' תע"ב מכל מקום אם רצה להסב רשאי:

יד

אף על פי שבמצה צריך לבלוע כל הכזית בבת אחת לכתחלה מכל מקום במרור אם קשה עליו לבלוע כזית בבת אחת יש לסמוך על מי שאומר שאין צריך לבלוע כל הכזית בבת אחת אלא יכול לבלוע מעט מעט ובלבד שלא ישהה מתחלה ועד סוף יותר מכדי אכילת פרס:

טו

מצות מרור מן התורה אינה אלא בזמן שהפסח נאכל שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו אבל בזמן הזה אינו אלא מדברי סופרים שתיקנו זכר למקדש אבל חיוב אכילת מצה בלילה הראשון אף בזמן הזה הוא מן התורה שנאמר בערב תאכלו מצות ולא הוזכר שם פסח:

טז

לפיכך אם כרך אדם כזית מצה וכזית מרור ולעסן יחד ואכלן בזמן הזה לא יצא ידי חובתו שהמרור שהוא מדברי סופרים מבטל את טעם המצה שהיא מן התורה אבל בזמן שבית המקדש קיים שהמרור הוא גם כן מן התורה יצא ידי חובת מצה וידי חובת מרור לפי שמצות של תורה אינן מבטלות זו את זו ששקולין הן כאחת שכולן קיום מצותיו של הקב"ה הן ולא עוד אלא שלפי דעת הלל הזקן אין אדם יוצא ידי חובתו מן התורה אלא אם כן כורך כזית פסח וכזית מרור וכזית מצה ואוכלן ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלוהו:

יז

ואף בזמן הזה שמרור אינו אלא מדברי סופרים ומצה היא מן התורה ואם כרכן ביחד ואכלן אינו יוצא ידי חובתו אף לפי דעת הלל שהמרור מבטל את טעם המצה ואם כן חייב הוא לאכול כזית מצה בלבדה בלא מרור לצאת ידי חובת מצה מן התורה מכל מקום אינו יוצא ידי חובת מרור לפי דעת הלל אלא אם כן נוטל עוד כזית מצה וכורכו עם כזית מרור ואוכלן ביחד שהרי מרור בזמן הזה תקנוהו חכמים זכר למקדש שהיה אז חיובו מן התורה ובזמן שבית המקדש קיים אינו יוצא ידי חובת מרור מן התורה לפי דעת הלל אלא אם כן כורכו עם המצה לפיכך גם עכשיו צריך לכורכו עם מצה:

יח

ולפי שחולקין עליו חביריו על הלל ואומרים שאין צריך לכורכם כלל לא מן התורה בזמן שבית המקדש קיים ולא מדברי סופרים בזמן הזה ולפי דבריהם אם אוכל בתחלה כזית מצה בלבדה ואח"כ אוכל כזית מרור בכריכה עם כזית מצה לא יצא ידי חובת מרור לפי שכזית מצה שבכריכה היא רשות ואין בה שום מצוה לפי דבריהם והרי הוא מבטל את טעם המרור שבכריכה כשלועסן יחד אבל לפי דעת הלל שהמצה שבכריכה היא חובה מדברי סופרים אינה מבטלת את טעם המרור שהוא גם כן חובה מדברי סופרים והן זה כזה ואינן מבטלין זה את זה.

וכיון שלא נפסקה הלכה לא כהלל ולא כחבריו לפיכך לצאת ידי שניהם צריך אדם שיאכל כזית מצה בלבד בלא מרור ויברך על אכילת מצה שבכזית זה הוא יוצא ידי חובתו מן התורה ואף לפי דעת הלל ואח"כ צריך שיאכל כזית מרור בלבד בלא מצה ויברך על אכילת מרור שבכזית זה הוא יוצא ידי חובת מרור לפי דברי חבריו ואח"כ יכרוך כזית מצה וכזית מרור ויאכלן ביחד זכר למקדש כהלל ולא יברך על כריכה זו לא ברכת המצה ולא ברכת המרור שמא הלכה כחבריו ואין בכריכה זו שום מצוה ואף לפי דעת הלל הוא יוצא בברכת המצה והמרור שבירך כבר ולכן צריך ליזהר שלא להשיח בדבר שאינו מענין הסעודה משבירך על אכילת מצה עד שיאכל כריכה זו כדי שתעלה ברכה זו וברכת המרור גם לכריכה זו לפי דעת הלל ואם עבר ושח אין צריך לחזור ולברך על כריכה זו שמא הלכה כחבריו.

אבל אם עבר ושח בין הברכה להתחלת אכילת המצה או המרור צריך לחזור ולברך אם שח בדבר שאינו מענין הסעודה ואפילו בדבר שהוא מענין הסעודה אין להשיח לכתחלה בין הברכה להתחלת האכילה.

ויש נזהרין בזה שלא להשיח בדבר שאינו מענין הסעודה משבירך על אכילת מצה עד שיאכל האפיקומן כדי שתעלה ברכה זו גם לאכילת אפיקומן וחומרא יתירא היא.

נוהגין במדינות אלו לומר קודם אכילת כריכה זו כן עשה הלל בזמן שבית המקדש קיים היה כורך מצה ומרור כו' ואין מזכירין פסח אף שהלל היה כורך גם כזית פסח בכריכה זו מכל מקום כיון שאנו אומרים כן עשה ואנו אין לנו פסח לפיכך אין מזכירין אותו ומכל מקום המזכיר לא הפסיד:

יט

המרור של כריכה זו אין צריך לטובלו בחרוסת שכבר קיים מצות חרוסת בטיבול מרור ראשון וגם אין לחוש לקפא שבמרור זה שאוכלו עם מצה בכריכה ויש חולקין על זה ואומרים שצריך לטובלו בחרוסת שהרי כריכה זו היא זכר למקדש כהלל והלל היה מקיים מצות חרוסת במרור זה שבכריכה שהרי לא היה אוכל מרור כלל קודם כריכה זו והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה אבל העיקר הוא כסברא השניה:

כ

כריכה זו יש אומרים שאין צריך הסיבה כיון שאוכלין בה מרור ומרור אין צריך הסיבה ויש אומרים שצריכה הסיבה כיון שמצה צריכה הסיבה ואף שכבר אכל מצה בהסיבה מכל מקום כריכה זו היא זכר למקדש כהלל והלל לא היה אוכל מצה קודם כריכה זו ובמצה שבכריכה זו הוא יוצא ידי חובתו והיה צריך להסב באכילתה לפיכך גם אנחנו צריכים להסב וכן עיקר כמו שנתבאר בסימן תע"ב ומכל מקום בדיעבד ששכח ואכל בלא הסיבה יש לסמוך על סברא הראשונה ואין צריך לחזור ולאכול בהסיבה:

כא

המצה והמרור שבכריכה זו צריך לבלוע אותה בבת אחת ולכתחלה יזהר לבלוע כל הכזית מצה בבת אחת עם כל הכזית מרור כשהן מרוסקים בפיו אלא אם כן קשה עליו לבלוע ב' הזיתים בבת אחת שאז יכול לבלוע מעט מכזית זה ומעט מכזית זה בבת אחת ואח"כ יחזור ויבלע מעט מכזית זה ומעט מכזית זה בבת אחת עד שיאכל כל השני זיתים:

כב

מי שאין לו שום ירקות לאכול בטיבול קודם אמירת ההגדה כי אם מיני ירקות שיוצאים בהם ידי חובת מרור יברך עליהם על אכילת מרור כשמטבילם בחומץ או במי מלח קודם אמירת ההגדה ואין צריך לאכול מהם כזית ואח"כ אחר שאכל הכזית של אכילת מצה יטביל כזית מרור בחרוסת ויאכלנו בלא ברכה שאי אפשר לו לברך על אכילה זו אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מרור כיון שכבר אכל ממנו קודם לכן ואף שמפסיק הרבה בין ברכת על אכילת מרור להכזית מרור שאוכל אחר המצה אין בכך כלום כיון שמיד אחר הברכה טעם מעט מהמרור הרי התחיל במצוה ואין כאן הפסק בין הברכה לתחילת עשיית המצוה.

ומכל מקום אפילו אכל כזית מרור או יותר בטיבול שקודם אמירת ההגדה אף על פי כן צריך לחזור ולאכול כזית אחר אכילת מצה לפי שהאכילה הראשונה אינה אלא כדי להתמיה התינוקות ובאכילה השנייה הוא שיוצא ידי חובת מרור שכך היא המצוה לכתחלה שלא לצאת ידי חובת מרור קודם שיצא ידי חובת מצה שנאמר על מצות ומרורים:

כג

וכשאוכל מהמרור קודם אמירת ההגדה יברך עליו בורא פרי האדמה קודם ברכת על אכילת מרור אם הוא ראוי לאכילה כשהוא חי כגון חזרת וכיוצא בה אבל אם אינו ראוי לאכילה כלל כשהוא חי כגון התמכא (שקורין קרין) וכיוצא בו אינו מברך עליו כי אם ברכת על אכילת מרור:

כד

וכל זה כשאי אפשר לו למצוא שאר ירקות אבל אם אפשר למוצאם טוב לחזור אחריהם שלא יצטרך לברך על אכילת מרור כשמטבלו קודם אמירת ההגדה שיש מי שאומר שאין נכון לעשות כן (ועיין ב"ד סי' רצ"ו מה הם המיני ירקות):

כה

בלע מצה ולא לעסה יצא אף על פי שלא הרגיש טעם מצה בפיו דכיון שנהנה גרונו ממנה הרי זו נקראת אכילה אבל לכתחלה צריך ללועסה עד שירגיש טעמה בפיו אבל אם בלע מרור ולא לעסו עד שירגיש טעם מרירתו בפיו לא יצא שהתורה הקפידה למרר פיו של אוכל זכר לומררו את חייהם:

כו

בלע מצה ומרור כאחד אף על פי שלא יצא ידי חובת מרור יצא ידי חובת מצה ולא אמרו שהמרור מבטל את טעם המצה אלא כשלועסן יחד שאז הוא מרגיש טעמן בפיו ולכן מבטל טעם המרור שהוא מדברי סופרים את טעם המצה שהיא מן התורה אבל כשבולען בלי לעיסה שאין מרגיש טעמן כלל אין המרור מבטל את המצה:

כז

ואפילו אם המרור כרוך סביב המצה ונמצא שהוא חוצץ בין המצה לבית הבליעה אין בכך כלום כיון ששניהם מיני מאכל הרי הן כמין אחד ומין במינו אינו חוצץ אבל אם כרך המצה בסיב ובלעה לא יצא שהסיב שאינו מין מאכל חוצץ בין המצה לבית הבליעה ואין דרך אכילה בכך:

כח

אכל מצה בלא כוונה שלא נתכוין לצאת ידי חובתו באכילה זו יצא ולא אמרו שכל המצות שעשאו שלא במתכוין דהיינו שלא נתכוין לצאת ידי חובתו בעשייה זו לא יצא ידי חובתו אלא במצות שאין בהן הנאת הגוף כלל כגון קריאת שמע (בסי' ס') ותקיעת שופר (בסי' תקפ"ט) ונטילת לולב (בסי' תרנ"א) וכיוצא בהן שכשלא נתכוין בעשייתן לשם מצוה לא קיים המצוה כלל שאינו אלא כמתעסק בעלמא ואין עשייתו נקראת עשיית מצוה אבל מצות התלויות באכילה כגון פסח מצה ומרור וכיוצא בהן כיון שיש בהן הנאה לגוף אף שלא נתכוין לצאת באכילה זו יצא ידי חובתו שהרי על כרחו נהנה הגוף מאכילה והרי זו נקראת אכילה ונמצא שקיים מצות האכילה.

ולפיכך אפילו לא רצה לאכול מצה וכפאוהו נכרים או לסטים לאוכלה יצא ידי חובתו באכילה זו כיון שבעל כרחו נהנה ממנה גופו:

כט

וכל זה כשהוא יודע שלילה זו פסח ושזו היא מצה אלא שאכלה שלא במתכוין או שלא ברצונו אבל אם לא ידע שהלילה פסח ואכל מצה אפילו ברצונו וכן אפילו אם ידע שהלילה פסח אלא שהיה סבור לאכול בשר ונזדמנה לו מצה ואכלה כסבור שזהו בשר לא יצא באכילה זו.

אבל אם אכל מרור בענין זה יצא לפי שמרור בזמן הזה מדברי סופרים וכל מצוה מדברי סופרים אין צריך כונה ויש חולקין על זה ואומרים שגם המצות מדברי סופרים צריכות כונה לפי שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה וטוב לחוש לדבריהם לחזור ולאכול מרור בכונה בלא ברכה:

ל

אבל אם אכל בענין זה בליל יום טוב של גליות אף שהוא מדברי סופרים אף על פי כן צריך לחזור ולאכול לדברי הכל שאין לחלק כלל בין יום טוב ראשון לשני בשום דבר שלא יבואו בו לזלזל על ידי כן:

לא

מי שאכל מצה כשהוא נכפה בעת שטותו ואחר כך נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא לפי שאכילה ראשונה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות:

לב

ואין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד שנאמר בערב תאכלו מצות אבל שאר כל הלילות וכל הימים אינו מוזהר אלא שלא לאכול חמץ דהיינו שאם רוצה לאכול פת שנילושה במים יזהר שלא תבא

לידי חימוץ אלא יאפנה כשהיא מצה שלא נתחמצה עדיין ועל זה אמרה תורה שבעת ימים תאכל מצות כלומר ולא חמץ אבל אם לא רצה לאכול כלל פת שנילושה במים אלא שאר מיני מאכלים הרשות בידו.

ואף שביום טוב חייב לאכול פת כמו שנתבאר בסי' קפ"ח מכל מקום יכול לאכול פת שנילושה במי פירות שהיא מצה עשירה (ועיין סי' תס"ב שבמדינות אלו אין נוהגין במצה עשירה כלל) אבל לחם עוני אין צריך לאכול אלא בלילה הראשון בלבד שנאמר ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת וגו' הרי יום השביעי הוא דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד שהרי היה בכלל שבעת ימים תאכל מצות וכאן יצא יום השביעי מכלל אכילת מצה ללמד שאין חובה לאכול מצה ביום השביעי וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא דהיינו שכל השבעת ימים אינו מוזהר לאכול מצה אלא שלא לאכול חמץ על דרך שנתבאר יכול אף בלילה הראשון כן תלמוד לומר בערב תאכלו מצות הכתוב קבעו חובה.

ומשאכל כזית יצא ידי חובתו מן התורה:

לג

ואם נאנס ולא אכל מצה בלילה זה אין לו תשלומין בשאר לילות וימים לפיכך כשאוכל מצה בשאר לילות וימים אינו מברך על אכילת מצה אף שלא אכל מצה עדיין מכניסת הפסח ולא בירך עליה:

תעו – מנהג אכילת צלי בליל פסח ובו ז' סעיפים:

א

מקום שנהגו לאכול בשר צלי בליל פסח אוכלין מקום שנהגו שלא לאכול משום גזירה שמא יאמרו פסח הוא אסור להם לשנות מנהגם ואף בניהם אחריהם אינן רשאין לשנות מנהג אבותיהם ואף מי שבא לדור שם ממקום שנהגו לאכול אסור לו לאכול עיין סי' תס"ח ובמדינות אלו נהגו שלא לאכול:

ב

ובכל מקום אסור לאכול בלילה זה גדיים המקולסין (פירוש מקולס הוא לשון מזוין שכרעיו ובני מעיו בשעת צלייתו הן תלוין למעלה מראשו או מצדו כגבור מזוין שכובע נחושת למעלה מראשו וכלי זיינו בצדו) דהיינו גדי או כבש צלוי כולו כאחד (ראשו על כרעיו ועל קרבו) ולא נחסר ממנו שום אבר שהרי זה דומה לצליית הפסח שהיה נצלה כשהוא שלם כולו כאחד (וכרעיו ובני מעיו תלוין חוצה לו) ויהא נראה כאוכל פסח בחוץ אבל אם צלה אותו כשהוא מחותך או אפילו כשהוא מחובר אלא שנחתך אבר אחד מגופו קודם הצלייה או ששלק בו אבר אחד כשהוא מחובר ואח"כ צלה אותו כולו כאחד הואיל ואינו דומה לצליית הפסח הרי זה מותר במקום שנהגו לאכול צלי בלילה זה:

ג

אפילו בשר עגל ועוף שאין הפסח בא מהם וכן כל דבר הטעון שחיטה אסור לאכול צלי במקום שנהגו שלא לאכול לפי שהעולם יטעו בין צלי לצלי ויבואו להתיר גם בשר צלוי מכבשים ועצים כיון שהכל מין

בשר אבל דבר שאינו טעון שחיטה כגון דגים וביצים מותר לאכלם צלויים לפי שאינן דומין כלל לבשר ולא יטעו בהם:

ד

צלי קדר (פירוש שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה אלא מתבשל במוהל היוצא ממנו) אף על פי שאינו דומה לצליית הפסח שהפסח שנצלה בקדירה פסול אף על פי כן במקום שנהגו שלא לאכול צלי יש לאוסרו מפני מראית העין שלא יטעו להתיר גם צלי אש ואפילו אם בשלו מתחלה במים ואח"כ עשאו צלי קדר יש לאסור מטעם זה ומכל מקום לצורך חולה קצת יש להקל בזה כי יש מי שמתיר צלי קדר אבל אם צלאו אפילו צלי אש ואח"כ בישלו מותר לפי שהבישול מבטל את הצליה וכיוצא בזה בפסח פסול:

ה

יש ליזהר שלא לאכול ולא לשתות בסעודה זו הרבה יותר מדאי שלא יאכל האפיקומן באכילה גסה דהיינו שאינו תאב כלל לאכול שאז אינו עושה [מצוה] מן המובחר שאף שהאפיקומן הוא זכר לפסח והפסח היה נאכל על השובע דהיינו שהוא שבע כבר ולכן אוכלין האפיקומן אחר גמר כל הסעודה כמו שיתבאר בס' תע"ז מכל מקום צריך שיהא לו קצת תאווה לאכול אבל כשאינו מתאוה כלל ואוכל הרי זו אכילה גסה ואין זו מצוה מן המובחר אבל מכל מקום יוצא ידי חובתו באכילה זו.

אבל אם שבע כל כך עד שנפשו קצה באכילה מרוב שובעו אף שדוחק את עצמו לאכול אינו יוצא ידי חובתו באכילה זו שאכילה גסה כזו אינה נקראת אכילה כלל כמו שיתבאר בס' תרי"ב:

ו

נוהגין בקצת מקומות לאכול ביצים בסעודה זכר לאבילות חורבן בית המקדש שכשהיה קיים היו מקריבין פסח ואוכלין בלילה זה ועכשיו אין לנו פסח לכן מתאבלין עכשיו על זה ומזה הטעם אוכלין ביצים גם בלילה השני:

ז

יש נוהגין שלא לאכול בלילה זה שום טיבול רק שני טיבולים אלו דהיינו טיבול הראשון שקודם אמירת ההגדה וטיבול המרור בחרוסת כדי שיהא ניכר ששני טיבולים אלו הם לשם מצוה:

תעז – דיני אכילת האפיקומן ובו יא סעיפים:

א

בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלין הפסח בסוף כל הסעודה כדי שיהיה נאכל על השובע דהיינו שהפסח יהא גמר כל השביעה כדי שיהיו נהנין באכילתו ותחשב להם שאכילת כל הקדשים צריך להיות דרך חשיבות וגדולה שנאמר קדשי בני ישראל לך נתתים למשחה כלומר לגדולה וחשיבות כדרך שהמלכים והגדולים אוכלים:

ב

ואין מפטירין אחר הפסח אפיקומן כלומר שלא יהיו נפטרין מאכילת הפסח באפיקומן (פירוש אפיקומן כלומר הוציאו והביאו מזונות ומאכלים על השולחן) דהיינו שלאחר אכילת הפסח לא יאכלו שום מין מזון ומאכל בעולם שלא יעבור טעם הפסח מפיו על ידי טעם אותו מאכל:

ג

ועכשיו שאין לנו פסח צריך כל אחד לאכול כזית [מצה] זכר לפסח מלבד המצה שאכל לשם אכילת מצה וצריך לאכול כזית זה לאחר גמר כל הסעודה כמו הפסח ולא יאכל אחריו שום מאכל כמו אחר הפסח וכזית זה נקרא אפיקומן.

ולכתחלה טוב לאכול שני זיתים אחד זכר לפסח ואחד זכר למצה הנאכלת עם הפסח ואם קשה עליו לאכול שני כזיתים על כל פנים לא יפחות מכזית:

ד

האפיקומן צריך לאכלו בהסיבה ויש אומרים שאין צריך ויש לסמוך על דבריהם לענין דיעבד שאם שכח ואכלו בלא הסיבה אין צריך לחזור ולאכול:

ה

יש נוהגין ליטול האפיקומן כרוך במטפחת ומשלשלין אותו לאחוריהם על כתפיהם והולכין בבית כד' אמות ואומרים כך היו אבותינו הולכין משארותם צרורות בשמלותם על שכמם ואח"כ אוכלין אותו ובמדינות אלו אין נוהגין כן אלא מוציאים אותו מתחת המפה שהצניעוהו שם ואוכלין אותו:

ו

צריך ליזהר לאכול האפיקומן קודם חצות לילה כמו הפסח שלא היה נאכל אלא עד חצות ולכתחלה טוב להקדים את עצמו לגמור את ההלל שאחר ברכת המזון קודם חצות:

ז

אם שכח לאכול אפיקומן ונזכר לאחר שנטל מים אחרונים או לאחר שאמר הב לן וניברך אף על פי שכבר הסיח דעתו מהאכילה וכשנמלך לאכול עוד צריך הוא לברך ברכה ראשונה על מה שרוצה לאכול כמו שנתבאר בסימן קע"ט מכל מקום האפיקומן יאכל בלא המוציא לפי שאין האפיקומן תלוי בדעתו כלל שבעל כרחו חייב לאכלו לפיכך אף אם הסיח דעתו מהאכילה אין בכך כלום כיון שאין הדבר תלוי בדעתו ויזהר ליטול ידיו בלא ברכה קודם אכילת האפיקומן כמו שנתבאר בסימן קע"ט:

ח

ואם לא נזכר עד לאחר שבירך ברכת המזון קודם שבירך בורא פרי הגפן על הכוס יטול ידיו (ויברך על נטילת ידים) ויברך המוציא על האפיקומן ויברך ברכת המזון ואח"כ יברך בורא פרי הגפן על הכוס.

ואם לא נזכר עד לאחר שבירך על הכוס ישתנו ויטול ידיו ויברך המוציא על האפיקומן ואח"כ ברכת המזון בלא כוס שלא יהא כמוסיף על מנין הכוסות שתקנו חכמים (וטוב שימזוג כוס קודם ברכת המזון ולא ישתנו מיד אחר ברכת המזון אלא יגמור עליו ההלל וההגדה ואח"כ ישתנו) ואף שיש אומרים שכל ברכת המזון טעונה כוס לשותתו מיד אחר ברכת המזון מכל מקום הרי עכשיו אין אנו נזהרין בכך כל ימות השנה ואנו מברכין לפעמים ברכת המזון בלא כוס לפי שאנו סומכין על האומרים שברכת המזון אינה טעונה כוס כמו שנתבאר בס' קפ"ב:

ט

וכן אם נזכר לאחר שהתחיל לגמור ההלל יגמור ההלל וההגדה וישתה הכוס ואח"כ יטול ידיו ויאכל האפיקומן ויברך ברכת המזון בלא כוס.

ומי שמחמיר על עצמו כל ימות השנה ונזהר שלא לברך ברכת המזון בלא כוס אם נזכר קודם שהזכיר את השם בחתימה שלאחר ההלל (דהיינו ברוך אתה ה' מלך מהולל כו' או ברוך אתה ה' אל מלך גדול כו' כמו שיתבאר בסימן ת"פ) יפסיק במקום שנזכר ויטול ידיו ויאכל האפיקומן ויברך ברכת המזון על כוס זה ולא ישתנו מיד לאחר ברכת המזון אלא יחזור ויתחיל לא לנו ויגמור ההלל וההגדה וישתה הכוס ואף על פי שאין עושין שתי מצות על כוס אחד מכל מקום כיון שעכשיו נתפשט המנהג כהאומרים ברכת המזון אינה טעונה כוס אם כן אינו עושה על כוס זה כי אם מצוה אחת מעיקר הדין דהיינו גמר ההלל וההגדה.

אבל אם לא נזכר עד לאחר שהזכיר את השם שבחתימה יגמור את החתימה וישתה הכוס ואח"כ יטול ידיו ויאכל האפיקומן ויברך ברכת המזון בלא כוס שלא להוסיף על מנין הכוסות ואף שהוא מחמיר על עצמו כל ימות השנה שלא לברך ברכת המזון בלא כוס מכל מקום עכשיו אי אפשר לו לעשות בענין אחר אם לא שלא יאכל האפיקומן כלל ומוטב שיניח זהירותו וינהג כמנהג הפשוט לברך ברכת המזון בלא כוס ממה שלא יאכל אפיקומן כלל.

שאי אפשר לו לאכול האפיקומן קודם שתיית כוס רביעי לפי שלהאומרים ברכת המזון אינה טעונה כוס הרי הוא עושה איסור במה שמפסיק הרבה בין גמר ההלל וההגדה לשתית הכוס באכילת האפיקומן וברכת המזון ואינו שותה מיד לאחר חתימת ההלל כתקנת חכמים והאומרים שברכת המזון טעונה כוס הרי הוא עושה איסור במה שהוא אומר ב' מצות על כוס אחד וגם במה שמפסיק באכילת האפיקומן בין חתימת ההלל לשתית הכוס שלאחר ברכת המזון (אבל ברכת המזון אינה חשובה הפסק להאומרים שאף היא טעונה כוס שהרי אומרים יקנה"ז על כוס אחד) וגם אי אפשר לו לחזור ולומר גמר ההלל וההגדה עם החתימה אחר ברכת המזון על כוס שלא יברך לברכה לבטלה דהיינו ברכת החתימה שכבר אמרה פעם אחת:

י

אם נאבד האפיקומן אם יש לו מצת מצוה אחרת בין שלימה בין שבורה יאכל ממנה (ואם אין לו עוד מצת מצוה יאכל ממצה אחרת שהיא שמורה מחימוץ משעת קצירה או משעת לישתה ואילך וכל המצות שלנו הן שמורות משעת לישתה ואילך וכשרות לאפיקומן שאף שיש לחוש שמא נעשו ע"י חרש שוטה וקטן שאין בהן דעת לשמור מחימוץ לשם מצת מצוה מכל מקום כל ספק דברי סופרים להקל ואם יש לו ג' מצות מצוה לליל ב' ישבור חתיכה מהאמצעית ויאכל בליל א') (עיין סי' תנ"ח):

יא

הנוהגין לנקוב חתיכת אפיקומן ולתלותה אין בזה איסור משום נוקב ביום טוב לפי שאיסור עשיית נקב אפילו בשבת אינו שייך באוכלין אלא בעצים ואבנים ומתכות וכיוצא בהם (משאר דברים הראוים לעשות מהן כלים עיין סי' שי"ד):

תעה – שלא לאכול אחר אכילת אפיקומן ובו ו' סעיפים:

א

אחר אכילת אפיקומן אסור לאכול שום מאכל בעולם חוץ ממצה שמורה משעת קצירה או משעת לישה כדי שלא יעבור מפיו טעם מצה שמורה של האפיקומן על ידי טעם אותו מאכל כמו שנתבאר בסי' תע"ז. אבל מותר לשתות כל המשקין שאינן משכרין (אבל משקין המשכרין אסור לשתות מטעם שיתבאר בסי' תפ"א) לפי שטעם השתיה אינו מעביר את טעם האכילה מפיו. ויש חולקין על זה ואומרים שטעם כל המשקין מבטל מפיו את טעם מצה שמורה של אפיקומן חוץ ממים וכיוצא בהם כמו שיתבאר בסי' תפ"א ויש לחוש לדבריהם אם לא לצורך גדול:

ב

לא יאכל האפיקומן בשני מקומות ואפילו בחדר אחד לא יאכלנו בב' שולחנות מקצתו בשולחן זה ומקצתו בשולחן זה לפי שהאפיקומן הוא זכר לפסח ואסור לאכול מן הפסח בשני מקומות שנאמר בבית אחד יאכל:

ג

מי שישן באמצע אכילת האפיקומן וניער משנתו אסור לו לחזור ולאכול עוד מן האפיקומן אפילו לא אכל עדיין כזית לפי שהשינה חשובה הפסק בין אכילה לאכילה וכשאוכל אחר השינה הרי הוא כאוכל במקום אחר שלא במקום הראשון ואסור לאכול האפיקומן בשני מקומות:

ד

במה דברים אמורים כשמיסב בלבד אבל בני החבורה המסובין וישנו מקצתן באמצע אכילת האפיקומן וניערו יכולין לחזור ולאכול עוד אפילו אכלו כבר כזית שאין שינתם חשובה הפסק כיון שמקצת חבורתם נשארו בלא שינה אבל אם ישנו כל בני החבורה וניערו אינן חוזרין לאכול עוד:

ה

וכל זה כשנרדמו בשינה אבל אם נתנמנו בלבד וניעורו וכן יחיד שמיסב ונתנמנו וניעור יכולין לחזור ולאכול ואיזהו מתנמנם ישן ואינו ישן ניעור ואינו ניעור כגון שאם קורין אותו והוא עונה ואינו יודע להשיב דבר שצריך להרהר קודם שישב וכשמזכירין אותו הוא נזכר כגון ששואלין אותו באיזה מקום הנחת חפץ

פלוגי ואינו יודע להרהר ולזכור בעודו מתנמנם באיזה מקום הניחו וכשמזכירין אותנו ואומרים לו הנחת במקום פלוגי הוא נזכר ואומר הן או לאו וכיוצא בזה:

ו

וכל זה כשישן לאחר שהתחיל לאכול האפיקומן אבל אם ישן קודם לכן וניעור יכול לחזור ולאכול כמה שירצה ולאכול האפיקומן אח"כ וכן יכול לאכול סעודתו בבית ולילך לאכול האפיקומן בבית אחר:

תעט – ברכת המזון על כוס שלישי ובו ט' סעיפים:

א

אחר אכילת האפיקומן צריך למזוג כוס שלישי לברך עליו ברכת המזון ואף להאומרים שברכת המזון אינה טעונה כוס מכל מקום הואיל ותקנו חכמים לשתות ד' כוסות בלילה זה יש לעשות מצוה בכל אחד ואחד ועל השלישי יברך על מזונו (ואם לא עשה כן לא יצא ידי חובת ד' כוסות כמו שנתבאר בס' תע"ב):

ב

כוס זה צריך לדקדק בו אם הוא נקי משירי כוסות דהיינו שירי יין ששרה בו פת שאם אינו נקי צריך שטיפה והדחה או לקנחו יפה כמו שנתבאר בס' קפ"ג ואף מי שאינו נזהר בזה כל השנה (לפי שברכת המזון אין צריך כוס מעיקר הדין) מכל מקום בלילה זה צריך ליזהר:

ג

אחר ששתה כוס זה אסור לשתות יין או שאר משקה המשכר עד כוס הרביעי שמא ישתכר וישן וימנע מקריאת גמר ההלל ואף ממשקה שאינו משכר יש למנוע מטעם שנתבאר בס' תע"ח חוץ ממים וכיוצא בהם כמו שיתבאר בס' תפ"א:

ד

אבל כוס זה השלישי יכול לשתותו כולו אפילו מחזיק הרבה יותר מרביעית ואפילו מפסיק הרבה פעמים באמצע שתיית הכוס אף על פי כן הכל נחשב לכוס אחד אפילו שוהה מתחלת שתייה ראשונה עד סוף שתייה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס ומכל מקום אם הכוס מחזיק הרבה יותר מדאי לא ישתנו כולו שלא ישתכר:

ה

ואפילו בכוס קטן אם שתה ממנו רוב רביעית או יותר והיה בדעתו שלא לשתות עוד ממנו ואחר כך נמלך לחזור ולשתות עוד ממנו כיון שצריך לברך ברכה ראשונה על מה שרוצה לשתות אסור לו לשתות ממנו (או מכוס אחר) אפילו אינו יין אלא שאר משקה שהוא חמר מדינה מפני שנראה כמוסיף על הכוסות שתקנו חכמים כמו שנתבאר בס' תע"ג:

ו

מצוה לחזור אחר זימון לאמירת ההלל כדי לומר הודו בשלשה דהיינו שהאחד יאמר לשנים שעמו הודו לה' וגו' והם יענו אחריו הודו לה' וגו' וכן באנא ה' וגו' כמו שנתבאר בסי' תכ"ב עיין שם הטעם והגדול שבהן הוא אומר הודו והשנים הקטנים ממנו עונים אחריו ויכול הגדול ליתן רשות לקטן ואפילו אם אותן השנים אכלו בבית אחר וכבר קראו את ההלל לעצמן מצטרפין לזימון להלל.

ומכל מקום מי שאין שנים אוכלין עמו בבית אין צריך לחזור אחר שלשה אנשים מבית אחר אלא די באשתו ובניו שהגיעו לחינוך שיענו אחריו ואף שלכתחלה מצוה מן המובחר לומר הודו ואנא בג' אנשים שהגיעו לכלל מצות מכל מקום אין צריך להקפיד כל כך בשביל זה לטרוח אחריהם ולהביאם מבית אחר אלא די באשתו ובניו שהגיעו לחינוך.

ויכול ליתן רשות לקטן לומר אנא וגו' והוא יענה אחריו אבל הודו לא יענה אחר הקטן אלא יתחיל הוא בעצמו והקטן יענה אחריו לפי שהודו הוא תחלת הפרק וכשהקטן מתחיל והוא עונה אחריו נראה כאלו הקטן הוא שלוחו ותבא לו מארה שמבזה את קונו לעשות לו שלוחים כאלו.

ומכל מקום יאמר נא ישראל ויאמרו נא בית אהרן ויאמרו נא יראי ה' אם אמרם הקטן והוא עונה אחריו הודו לה' וגו' אף בדיעבד לא יצא ידי חובתו אלא אם כן חזר ואמר גם כן בפני עצמו יאמר נא וגו' אבל אינו יוצא במה ששמע מהקטן כיון שהקטן הוא פטור מכל המצות שבתורה ואינו חייב בהם אלא (מדברי סופרים) כדי לחנכו במצות:

ז

אבל יכול ליתן רשות לאשתו לומר הודו ויאמר נא ויאמרו נא והוא יענה אחריה הודו ויצא ידי חובתו במה ששומע ממנה יאמר נא ויאמרו נא וגו' שאף שהנשים פטורות מכל הלל כמו שנתבאר בסי' תכ"ב בהלל זה חייבות ואין שום חילוק ביניהן לאנשים בכל מה שנוהג בלילה זה כמו שנתבאר בסימן תע"ב:

ח

וכל זה בהודו שבהלל זה אבל להודו שבהלל הגדול אין צריך זימון כלל וכן לברכת המזון אין צריך לחזור אחר זימון והנהגין לצאת מבתיהם לבית חבריהם לברך שם ברכת המזון בזימון הוא מנהג בורות וגם יש איסור בדבר אם יוצאין מבתיהן אחר אכילת אפיקומן שאסור להם לטעום כלום בבית שהלכו לשם ואם כן האיך יברכו שם ברכת המזון הלא ברכת המזון צריך לברך במקום גמר האכילה ואי אפשר להם לחזור ולאכול האפיקומן בבית שהלכו לשם שאין אוכלין אפיקומן בב' מקומות אפילו לא אכל במקום הראשון כזית אלא אם הם רוצים ילכו לשם קודם אכילת אפיקומן ויאכלו שם האפיקומן ויברכו שם ברכת המזון והלל בזימון או יאכלו האפיקומן ויברכו ברכת המזון בביתם ואח"כ ילכו לשם אם ירצו לומר הלל בזימון שלשה אנשים:

ט

נהגו שבעל הבית האומר ההגדה הוא מברך ברכת המזון בלילה זה אף אם יש שם אורח שנאמר וטוב עין הוא יבורך חסר וא"ו כלומר יברך ולמדו חכמים מכאן שאין נותנין לברך ברכת המזון אלא למי שהוא טוב עין ובלילה זה נקרא בעל הבית האומר ההגדה טוב עין שאומר כל דכפין ייתי ויכול.

ומכל מקום יכול ליתן רשות לברך לאחר:

תפ – סדר כוס רביעי ובו ה' סעיפים:

א

אחר ששתה כוס של ברכת המזון צריך למזוג כוס רביעי לגמור עליו ההלל וההגדה ומתחיל מלא לנו בלא ברכה עד סוף ההלל.

ואחר כך אומר עליו ברכת השיר יש מפרשים דהיינו יהללך וחותם ברוך אתה ה' מלך כו' ויש אומרים דהיינו נשמת כל חי כו' ישתבח כו' וחותם ברוך אתה ה' כו' הבוחר כו' ומנהג העולם כשני הפרושים וכמו שיתבאר.

וצריך לומר עליו גם כן הלל הגדול דהיינו מהודו לה' כי טוב עד על נהרות בבל שהם כ"ו כי לעולם חסדו ולא יאמר רננו צדיקים (ויש אומרים דהיינו מהללויה הללו את שם ה' עד על נהרות בבל וכן נהגו עכשיו).

ומנהג העולם במדינות אלו לומר הלל הגדול באמצע ברכת השיר דהיינו שמיד אחר גמר הלל אומרים יהללך עד אתה אל ואינו חותם ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות מאחר שעתיד לחתום אחר ישתבח ברוך אתה ה' אל מלך גדול (ומהולל) בתשבחות ולמה יחתום ב' פעמים בענין אחד ואם שכח וחתם ביהללך לא יחתום ברוך אתה ה' בישתבח ואח"כ אומרים הלל הגדול ואח"כ נשמת כו' ישתבח כו' וחותם ברוך אתה ה' כו' הבוחר כו'.

ויש נוהגין שלא לומר יהללך מיד לאחר גמר הלל אלא אומרים הלל הגדול מיד לאחר גמר ההלל ואח"כ נשמת וישתבח עד ועד עולם (אתה אל) ואינו חותם בחתימת ישתבח אלא אומר יהללך כולו עד סופו עם החתימה של יהללך ואם שכח וחתם בישתבח יאמר אחר כך יהללך בלא חתימה:

ב

אין צריך לגמור הלל במקום הסעודה אלא יכול לגומרה אף בבית אחר ואף שאינו שותה הד' כוסות במקום אחד אין בכך כלום:

ג

יש אומרים שצריך לשתות הכוס מיד לאחר חתימת ישתבח או יהללך שלאחר ישתבח קודם אמירת הפיוטים שנוהגין לומר שהרי תקנת חכמים היתה לגמור ההלל וברכת השיר על כוס ד' וא"כ אין להפסיק ביניהם בפיוטים שאינם מתקנה כלל אבל אין נוהגין כן במדינות אלו:

ד

נוהגין לומר שפוך חמתך וגו' קודם שמתחיל לא לנו ופותרין הדלת כדי לזכור שהוא ליל שימורים ואין מתיראין משום דבר ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך הקב"ה את חמתו על הגוים:

ה

ובקצת מקומות נוהגין שלא לנעול החדרים שישנים שם בליל פסח כי הוא ליל שמורים לכל בני ישראל לדורותם להוציאם מגלות הזה ואם יבא אליהו ימצא פתח פתוח ונצא לקראתו במהרה ואנו מאמינים בזה ויש באמונה זו שכר גדול ובמקומות שמצויין גנבים אין לסמוך על הנס כמו שנתבאר בס' תל"ג.

ונוהגין במדינות אלו למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כוס של אליהו הנביא:

תפא – שלא לשתות אחד ארבע כוסות ובו ב' סעיפים:

א

אחר ד' כוסות נהגו כל ישראל מדורות הראשונים שלא לשתות יין או שאר משקה המשכר לפי שחייב אדם לעסוק כל הלילה בהלכות פסח וביציאת מצרים ולספר בניסים ונפלאות שעשה הקדוש ברוך הוא לאבותינו עד שתחטפנו שינה ואם יהא מותר לו לשתות יש לחוש שמא ישתכר ולא יעסוק ויספר כלל אבל לאחר שחטפנו שינה מותר לו לשתות.

ויש חולקין על זה ואומרים שמעיקר הדין אסור לשתות כל משקה כדי שלא יעבור מפיו טעם מצה של האפיקומן חוץ ממים וכיוצא בהם כגון מי זנגביל (שקורין אינגבר וואשר) ומי שורש (שקורין לאקריץ) ומי תפוחים (שקורין עפיל טראנק) שמבשלים מים עם תפוחים אבל עפיל טראנק שעושים באשכנז שכותשין התפוחים בבית הבד ויש לו טעם גדול אינו כמים ואסור לשתות.

ויש לחוש לדבריהם אם לא לצורך הרבה כגון שהוא איסטניס או שתאב הרבה לשתות יש לסמוך על סברא הראשונה להתיר לו לשתות שאר המשקין שאינן משכרין ואם אין לו שאר משקין רק יין יש להתיר לו לשתות כוס חמישי ולומר עליו הלל הגדול ונשמת וישתבח עד החתימה והוא שלא יאמרם על כוס רביעי.

ובליל ב' יש לסמוך על סברא הראשונה לשתות כל המשקין שאינן משכרין אף שלא לצורך הרבה לפי שמעיקר הדין אין איסור לאכול ולשתות בליל ב' אחר כוס שלישי ואחר כוס רביעי אלא שהמהדרין נוהגין ליל ב' כליל א' והאוכל והשותה אין עליו כלום אלא שנמצא מוציא עצמו מכלל המהדרין ועובר על דברי חכמים שאמרו לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל.

אבל בשאר הדברים הנוהגין בלילה זה אין חילוק בין ליל א' לליל ב' בשום ענין:

ב

נוהגין שלא לקרות על מטתו רק ברכת המפיל ופרשת שמע שפרשה זו מוזכרת בגמרא אבל לא שאר דברים שנוהגין לקרות בשאר לילות כדי להגן כי לילה זה לילה המשומרת היא מן המזיקין ומכל מקום

אם כשקרא קריאת שמע בבית הכנסת לא היה עדיין לילה ממש צריך לחזור ולקרוא כל הג' פרשיות על מטתו כמו שנתבאר בס' רל"ה עיין שם:

תפב – דין מי שאין לו מצה שמורה ובו ז' סעיפים:

א

מי שאין לו מצה שמורה משעת לישא ואילך כי אם כזית אחד בלבד לא יאכלנו בתחלת הסעודה קודם אכילת מרור אלא יאכלנו אפיקומן אחר גמר כל הסעודה כדי שישאר טעם מצה בפיו ויברך עליו על אכילת מצה ובתחלת הסעודה יברך המוציא בלבד על לחם משנה שלימות ממצה שאינה שמורה ויאכל ממנו כזית מיד כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה כמו שנתבאר בס' רע"ג ואח"כ יברך על אכילת מרור ויאכל ממנו כזית אחד ואין צריך עוד כזית לכורכו עם מצה כיון שאינה שמורה אינו יוצא בה ידי חובת כריכה ואותו כזית השמור אי אפשר לכרכו עם מרור שלא יבטל מצות עשה של אכילת מצה מן התורה שאינו יוצא ידי חובת מצה באכילת כריכה זו לפי שמצה בזמן הזה מן התורה והמרור הוא מדברי סופרים ומבטל המרור את טעם המצה כמו שנתבאר בס' תע"ה:

ב

אבל אם יש לו כמה זיתים ממצה שמורה משעת לישא אלא שאין לו מצה שמורה משעת קצירה כי אם כזית אחד בלבד יניח אותו כזית בין שתי השלימות ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל אותו כזית עם כזית מהשלימה ואח"כ יברך על אכילת מרור ויאכל ממנו כזית אחד ואח"כ יאכל ממנו כזית שני בכריכה עם מצה שמורה משעת לישא ואחר גמר כל הסעודה יאכל האפיקומן ממצה שמורה משעת לישא.

ואף שלא ישאר בפיו טעם מצה שמורה משעת קצירה מכל מקום כיון שמעיקר הדין די בשימור משעת לישא א"כ מוטב שישאר בפיו טעם שמורה משעת לישא והשמורה משעת קצירה יברך עליה לתיאבון בתחלת הסעודה ויאכלנה קודם אכילת המרור ממה שיאכלנה שלא לתיאבון אחר גמר כל הסעודה בלא ברכה ויצטרך לברך על אכילת מצה על מצה שמורה משעת לישא קודם אכילת המרור כדי לצאת ידי חובת מצה קודם שיצא ידי חובת מרור וגם כדי לאכלה לתיאבון וגם כדי לפטור בברכה זו את הכזית מצה שמורה משעת לישא שיאכל בכריכה עם מרור דכיון שיש לו מצה שמורה משעת לישא שהיא כשירה מעיקר הדין על כן חייב הוא לאכול ממנה לתיאבון קודם אכילת המרור ולעשות ממנה כריכה וחייב גם כן לברך עליה מעיקר הדין:

ג

(מי שאין לו מצה כלל אפילו שאינה שמורה כי אם כזית אחד בלבד שמור משעת לישא או משעת קצירה וכן) חולה שאינו יכול לאכול מצה כי אם כזית אחד בלבד יאכל תבשילו ושאר סעודתו בלא נטילת ידים והמוציא ואחר גמר סעודתו יטול ידיו בלא ברכה ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויאכל אותו כזית כדי שישאר טעם מצה שמורה בפיו ולא יטעום אחר כך כלום.

במה דברים אמורים כשקידש על היין אבל אם אין לו יין ולא שאר משקה שהוא חמר מדינה וצריך לקדש על הפת כמו שיתבאר בסי' תפ"ג אם כן מתחילה יאכל אותו כזית ואחר כך יאכל תבשילו ושאר סעודתו:

ד

מי שאין לו לשני הלילות רק שלש מצות בלבד שמורות משעת לישה או משעת קצירה יברך ליל ראשון המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה שפרס ממנה כבר כזית לאפיקומן ויאכל ממנה מהשאר כזית אחד להמוציא ועל אכילת מצה וכזית שני יאכל ממנה בכריכה עם מרור וישתיירו לו שתי מצות שלימות ללחם משנה לליל ב'.

ולא יבצע פרוסה לאפיקומן בליל ב' עד לאחר ברכת המוציא קודם ברכת על אכילת מצה כדי שיברך המוציא על לחם משנה שלימות ועל אכילת מצה יברך על הפרוסה שהפרוסה היא לחם עוני ובה הוא יוצא ידי חובת מצה ולכן יאכל ממנה כזית אחד וכזית אחד יאכל מהשלימה שבירך עליה המוציא כמו שנתבאר בסי' תע"ה וכזית שלישי יאכל מהשלימה בכריכה עם מרור ולא מהפרוסה לפי שיש אומרים שגם ברכת המוציא היא על הפרוסה ולפי דבריהם לא נעשית עדיין שום מצוה במצה השלימה ולכתחלה יש לעשות בכל מצה מצוה אחת כמו שנתבאר בסימן תע"ה ואחר גמר כל הסעודה יאכל אפיקומן מחתיכה שפרס בין המוציא לעל אכילת מצה:

ה

ואם אפשר לו לשייר פרוסה קטנה כזית מליל ראשון ישייר ויניחנה בליל שני בין שתי השלימות שכן צריך לעשות לכתחלה שיהיה לו לחם משנה מלבד הפרוסה שמברך עליה על אכילת מצה כמו שנתבאר בסי' תע"ה:

ו

(וכל זה כשאין לו רק שלש מצות שמורות לשני הלילות אבל אם יש לו עוד מצה אחת שאינה שמורה לשם מצוה יניחנה לליל שני ובליל ראשון יברך המוציא ועל אכילת מצה ויבצע כזית מהשלימה להמוציא וכזית לעל אכילת מצה מהפרוסה שתחתיה מטעם שנתבאר בסימן תע"ה והאפיקומן והכריכה יעשה גם כן מהפרוסה ומה שנשאר מהשלימה העליונה עם השלימה התחתונה יניח לליל שני עם מצה השלימה שאינה שמורה כלל ויניח השמורה מלמטה ושאינה שמורה מלמעלה וביניהן יניח הפרוסה שנשארה מהשלימה של ליל ראשון לאחר שבצע אפיקומן מפרוסה זו ויברך המוציא ועל אכילת מצה ויבצע מעט מהעליונה להמוציא וכזית מהפרוסה לעל אכילת מצה והכריכה יעשה מהתחתונה השמורה):

ז

מי שאין לו רק שלש מצות שמורות לשני הלילות ואין מצה אחת מספקת לו בליל ראשון לחלק ממנה לכל בני ביתו שלשה כזיתים לאכילת מצה ולכריכה ולאפיקומן יפרוס מצה אחת חציה לאכילת מצה וחציה לאפיקומן ואחר אכילת המרור יעשה כריכה בחצי מצה ממצות השלימות וישתיירו לו מצה אחת ומחצה לליל שני ויברך המוציא ועל אכילת מצה על הפרוסה שעל גבי השלימה ויחלק ממנה כזית לכל אחד מבני ביתו דכיון שהוא שעת הדחק יש לסמוך על האומרים שבליל פסח אין צריך לחם משנה שלימות כמו שנתבאר בסי' תע"ה ומהשלימה יעשה הכריכה והאפיקומן:

תפג – דיין מי שאין לו יין ובו ו' סעיפים:

א

מי שאין לו יין ולא שום משקה שהוא חמר מדינה יקדש על הפת קודם אמירת ההגדה וקודם קידוש יבצע מצה האמצעית לשנים חציה יצניע לאפיקומן וחציה ישים בין שתי השלימות ויאחז שלשתן בידו דהיינו שיאחז בעליונה מלמעלה ובתחתונה מלמטה והפרוסה ביניהן ויברך המוציא ואח"כ יכול להשמיט ידו מתחת התחתונה ויניח שתי ידיו על גבי העליונה ויאמר קידוש היום ושהחיינו ואם חל במוצאי שבת אומר יקנה"ז ואח"כ יאחז בעליונה ובפרוסה שתחתיה ויברך על אכילת מצה ויבצע משתיהן יחד ויאכל כזית מזו וכזית מזו כמו שנתבאר בס' תע"ה עיין שם הטעם לכל זה.

ולמה אינו מברך על אכילת מצה מיד אחר המוציא לפי שקידוש היום הוא תדיר יותר מברכת על אכילת מצה שהוא נוהג בכל יום טוב ושבט וכל התדיר מחבירו קודם את חבירו:

ב

ואחר שאכל השני כזיתים מצה לא יאכל יותר קודם אמירת ההגדה אלא מיד יקח ירקות ויאכלם בטיבול ויברך עליהם בורא פרי האדמה אם הם ממני ירקות שאין דרך ללפת בהם את הפת שאין ברכת הפת פוטרם עיין סימן קע"ז ואחר כך אומר מה נשתנה וכל ההגדה עד סוף ברכת גאל ישראל ואחר כך מברך על המרור ואוכל אח"כ הכריכה.

ולמה אינו אוכל המרור מיד אחר אכילת המצה קודם ההגדה לפי שמן הדין אין נכון כלל לאכול מצה ומרור קודם ההגדה (שהרי במצות ההגדה נאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה ודרשו חכמים בעבור זה בעבור מצה ומרור המונחים לפניך ואם כבר אכל מהם האיך שייך לומר בעבור זה) אלא שמצה מוכרח הוא לאוכלה קודם ההגדה כיון שצריך הוא לקדש על הפת ואי אפשר לו לקדש אחר ההגדה לפי שלא יוכל לאכול הירקות קודם ההגדה שאסור לטעום כלום קודם קידוש:

ג

ואחר הכריכה אוכל כל סעודתו ואח"כ אפיקומן וברכת המזון וגומר ההלל וההגדה ולא יאמר הברכה שבחתימת יהללך או שבחתימת ישתבח לפי שהברכה זו לא נתקנה בליל פסח אלא על הכוס משא"כ ברכת אשר גאלנו שמברך אותה אף בלא כוס לפי שנתקנה כנגד ברכת שעשה נסים לאבותינו שמברכין על כל הנסים בלא כוס:

ד

וכל זה כשאין לו יין כלל ולא שום משקה שהוא חמר מדינה אבל אם יש לו כוס אחד יין או חמר מדינה יקדש עליו ולא יקדש על הפת אף אם בשאר ימים טובים ושבטות הוא מקדש על הפת מכל מקום בלילה זה כשתקנו חכמים ד' כוסות תיקנו לקדש על היין ולא על הפת:

ה

ואם יש לו שני כוסות יקדש על הראשון ואח"כ יאמר ההגדה בלא כוס וברכת המזון יברך על כוס השני.

ואף שאין מעבירין על המצות והיה ראוי לומר ההגדה על כוס שני מכל מקום כיון שתקנו חכמים בליל זה כוס לברכת המזון וכוס להגדה ושני כוסות הללו שקולין הן ששניהם מתקנת חכמים בלילה זה א"כ כשלא נשאר לו רק כוס אחד ראוי יותר לברך עליו ברכת המזון שאף בלא תקנה זו יש אומרים שכל ברכת המזון טעונה כוס אפילו ביחיד כמו שנתבאר בסי' קפ"ב.

אבל כשאין לו רק כוס אחד בלבד מקדש עליו ואינו מניחו לברכת המזון ומקדש על הפת לפי שיש אומרים שאין מקדשין על הפת כלל כמו שנתבאר בסי' ער"ב:

ו

ואם יש לו ג' כוסות מקדש על אחד ואומר ההגדה על אחד וברכת המזון על אחד ואינו מניח אחד להלל שלאחר ברכת המזון (כדי לומר עליו יהללוך) לפי שאין מעבירין על המצות.

ואם יש לו ארבע כוסות ישתה כולם בליל ראשון ולא יניח אחד מהם לליל שני לפי שליל ראשון הוא עיקר שאנו בקיאים בקביעת החודש ויודעין אנו שיום ראשון הוא קודש והשני חול ואין אנו נוהגין בו קודש אלא כדי שלא לזלזל במנהג אבותינו:

תפד – מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים ובו ו' סעיפים:

א

מי שרוצה לעשות הסדר בהרבה בתים לפי שאין בהם מי שיודע לקדש ולומר ההגדה והלל וברכת המזון וצריך להוציאם ידי חובתם כיצד יתנהג יעשה הסדר תחלה בביתו עד לאחר שתיית כוס ברכת המזון ואז אם ירצה לילך לבית אחר יקח כוסו של אחד מבני הבית ויברך עליו בורא פרי הגפן וקידוש היום ושהחיינו ויחזיר להם הכוס וישתנו כל אחד מכוסו אבל הוא לא יטעום כלום מהכוס שהרי כבר אכל האפיקומן בביתו וגם עדיין לא גמר ההלל בביתו ואסור לשתות יין קודם גמר ההלל.

ואף על פי כן יכול הוא לברך להם בורא פרי הגפן אף שאינו טועם עמהם כלום לפי שברכת בורא פרי הגפן זו שעל כוס של קידוש אינה כשאר ברכות הנהנין שאינן חובה על האדם ולכן אם הוא אינו נהנה כלום אינו יכול לברך כדי להוציא את מי שאינו יודע לברך כמו שנתבאר בסי' קס"ז אבל ברכת בורא פרי הגפן זו היא חובה כמו קידוש ולכן דינה כמו קידוש עצמו שיכול לקדש לאחרים שאינן יודעין לקדש אף שהוא עצמו אין צריך לקידוש זה כמו שנתבאר בסי' רע"ג ע"ש:

ב

ואחר כך יאכילם ירקות בטיבול ויברך להם בורא פרי האדמה אם אין בהם מי שיודע לברך ואף שהוא לא יטעום מהירקות שהרי כבר אכל האפיקומן אף על פי כן יכול לברך להם לפי שגם ברכת בורא פרי האדמה זו אינה כשאר ברכת הנהנין שהן רשות אלא היא כמו חובה מחמת תקנת חכמים שתקנו לאכול ירק קודם ההגדה ואי אפשר לאכול בלא ברכה ולכן דינה כבורא פרי הגפן של קידוש שיכול לברך להם אף שאינו טועם כלום עמהם:

ג

ואח"כ אומר לפנייהם מה נשתנה וכל ההגדה בלשון שהם מבינים (או יפרש להם הענין שצריך לומר מעיקר הדין עיין סימן תע"ג) ואח"כ הלל עד סוף ברכת אשר גאלנו אף אם אינן מבינים הלשון ואח"כ יברך להם בורא פרי הגפן לפי מנהג מדינות אלו שנתבאר בסי' תע"ד אם אין בהם מי שיודע לברך וישתו כל אחד כוסו ואח"כ יאכלו מצה ומרור והוא יברך להם על אכילת מצה ועל אכילת מרור שכל ברכות המצות אף מי שיצא כבר ידי חובתו יכול להוציא אחרים שאינן יודעין וגם המוציא יכול לברך להם אם אין בהם מי שיודע לברך אף שהוא אינו טועם עמהם לפי שברכת המוציא של אכילת מצה בליל ראשון הוא חובה כמו אכילת מצה עצמה ודינה כבורא פרי הגפן של קידוש כמו שנתבאר בסימן קס"ז ואח"כ יניחם לאכול הכריכה וכל הסעודה עד לאחר ברכת המזון ובתוך כך ילך הוא לבית אחר ויעשה כסדר הזה וכן לבית שלישי ורביעי.

אבל אינו יכול לברך להם ברכת המזון כיון שלא אכל עמהם והתורה אמרה ואכלת ושבעת וברכת מי שאוכל הוא יברך עיין סי' קפ"ו (כי שם נתבאר שמדברי סופרים הוא שאינו רשאי לברך להם ברכת המזון ומקרא זה אסמכתא בעלמא הוא) ע"ש:

ד

ואח"כ ילך לביתו לגמור ההלל וההגדה לבני ביתו ואח"כ ילך לבתיהם לגמור להם ההלל וההגדה והם שותים כוס רביעי והוא אינו שותה עמהם כיון שכבר שתה ד' כוסות.

(ואם הוא רוצה יכול להקדים לגמור ההלל והגדה בבתיים ויכול לשתות כוס רביעי בבית אחד מהם.)

ואם הם אינן יודעין לברך ברכת המזון יקרא הוא עמהם כל ברכת המזון מלה במלה ואינו כמברך לבטלה כיון שהן עונין אחריו כל מלה ומלה והרי הוא כמקרא את הקטן ומלמדו ברכת המזון אחר אכילתו ואח"כ ילך לביתו לגמור ההלל וההגדה לבני ביתו והם שותים כוס הרביעי והוא אינו שותה עמהם אם כבר שתה באחד מהבתים):

ה

ואם הוא רוצה יכול לגמור ההלל והגדה מתחלה בביתו ואח"כ ילך לבתים אחרים לקדש להם ולומר להם ההגדה והלל ולא יטעום עמהם אף מן הכוס רביעי אם כבר שתה כוס הרביעי בביתו.

ואם הוא רוצה להקדים לעשות כל הסדר בבתיים אחרים ולילך אח"כ לביתו להתחיל הסדר מקידוש ואילך הרשות בידו ויזהר שלא לטעום כלום בבתיים שאסור לטעום קודם קידוש והוא אינו יוצא במה שמקדש בבתיים כיון שאינו סועד שם בבתיים ואין קידוש אלא במקום סעודה:

ו

אבל אינו יכול לקדש בתחלה בביתו ולעשות כל הסדר עד לאחר הכריכה ולילך אח"כ לבית אחר לעשות כן לפי שאסור לאדם לעקור מסעודתו קודם ברכת המזון לילך לבית אחר אף שדעתו לחזור למקומו לאכול עוד ולברך אח"כ אלא אם כן הולך לדבר מצוה עוברת כמו שנתבאר בסי' קע"ח וקפ"ד וכאן אין מצוה עוברת שהרי יכול לעשות הסדר בבתיים אחרים לאחר שיגמור סעודתו ויברך ברכת המזון בביתו.

ומכל מקום יכול לעקור מסעודתו קודם אכילת האפיקומן וילך לבית אחר ויעשה להם כל הסדר ויאכל שם עמהם האפיקומן ויברך שם עמהם ברכת המזון אם היתה דעתו לכך מתחלה כשבירך המוציא שיגמור סעודתו בבית אחר ויברך שם עיין סי' קע"ח ותע"ט:

תפה – דין מי שנשבע שלא לאכול מצה ובו ג' סעיפים:

א

מי שנשבע שלא לאכול מצה בליל פסח כופין אותו לאכול שאין השבועה חלה לבטל שום מצוה ממצות התורה שכבר מושבע ועומד הוא עליהם מהר סיני.

ובין שאכל בליל פסח ובין שלא אכל היו מלקין אותו על שנשבע לבטל את המצוה דכיון שאי אפשר לו לבטלה שהרי כבר מושבע הוא לקיימה א"כ הרי זה כנשבע לעשות דבר שאי אפשר לעשותה כלל שלוקה משום שבועת שוא כמו שנתבאר ביו"ד סימן רל"ו:

ב

במה דברים אמורים כשפירש ליל פסח בין שנשבע בלילה זה בין שנשבע קודם לכן אבל אם נשבע סתם שלא יאכל מצה ולא הזכיר ליל פסח מתוך שחלה שבועתו על מצת הרשות דהיינו שלא יאכל מצה קודם לילה זה ואחריה חלה גם כן על מצת מצוה שבלי לילה זה שהשבועה חלה לבטל את המצוה בשב ואל תעשה על ידי שכולל עמה בשבועה גם דבר הרשות.

וכל זה בשבועה (ונוסח לשון שבועה מן התורה או מדברי סופרים עיין ביורה דעה סי' רל"ז) אבל אם נדר שלא לאכול מצה בליל פסח כגון שאמר אכילת מצת מצוה עלי קונם אסור לאכלו שהנדרים חלים על דבר מצוה כמו שנתבאר ביורה דעה סי' רט"ו ומכל מקום כופין אותו להתיר נדרו על ידי שאלה וחרטה כמו שנתבאר ביורה דעה שם:

ג

נשבע שלא לשתות ד' כוסות בליל פסח או שלא לאכול בו מרור בזמן הזה שהוא מדברי סופרים או שלא לאכול מצה בליל שני חלה שבועתו שהשבועה חלה לבטל מצות מדברי סופרים בשב ואל תעשה ומכל מקום ראוי לכופו להתיר שבועתו על ידי שאלה וחרטה ולקיים המצוה אף אם כלל עמה בשבועה גם דבר הרשות:

תפו – דין שיעור כזית ובו ב' סעיפים:

א

כזית האמור בכל מקום אינו לא קטן ולא גדול אלא בינוני וזה זית הנקרא אגורי ששמנו אגור בתוכו. ושיעורו יש אומרים שהוא כחצי ביצה ויש אומרים שהוא פחות מעט משליש לפי מה שנתבאר בסימן שס"ח שמזון שתי סעודות של עירוב שהוא י"ח גרוגרות יש בהן כששה ביצים אם כן הגרוגרת הוא

שליש ביצה והזית הוא קטן מהגרוגרת ולפי סברא הראשונה הי"ח גרוגרות של שני סעודות של עירוב הוא יותר מי"ח חצאי ביצה וכבר נתבאר בסימן שס"ח ות"ט שהעיקר כהאומרים שאין צריך יותר מכששה ביצים לעירוב לפי שהעירוב הוא מדברי סופרים והולכין בו להקל וא"כ במרור שהוא מדברי סופרים וכן כל דבר שהוא מדברי סופרים ששיעורו בכזית יש לסמוך על האומרים שהוא פחות מעט משליש ביצה אבל במצה שהיא מן התורה וכן כל דבר שהוא מן התורה יש להחמיר כסברא הראשונה.

אבל לענין ברכה אחרונה וברכת המזון ששיעורו בכזית ספק ברכות להקל ולא יברך עד שיאכל כחצי ביצה ולכתחלה יש לזהר שלא להכניס עצמו לידי ספק ברכה ויאכל כחצי ביצה או הרבה פחות משליש ביצה בדבר שאין צריך כזית.

וכן צריך לזהר לדקדק בשאר דבר ששיעור גדול הוא קולא ושיעור קטן הוא חומרא כגון ביעור חמץ עיין סי' תמ"ב ותמ"ד:

ב

צריך לזהר כשמשער כזית בירקות שיוצא בהם ידי חובת מרור שימעך האויר שבין עלי הירקות וישער שיעור כזית בירקות עצמם ולא באויר שביניהם וכן אם יש חלל במצה אין החלל מצטרף לכזית וצריך למעכו (אבל אם אין חלל במצה אפילו היא רכה ועשויה כספוג אין צריך למעכו):

תפז – סדר תפלת ערבית של פסח ובו ח' סעיפים:

א

בכל ימים טובים ערבית שחרית ומנחה מתפלל שלשה ברכות ראשונות ושלשה אחרונות וברכת קדושת היום באמצע דהיינו שיזכור ענין קדושת היום בתחלת הברכה ובסופה סמוך לחתימה כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה ויחתום מקדש ישראל והזמנים לפי שישראל הם מקדשין הזמנים על פי קביעות החדשים המסור בידם.

ואף אם לא אמר הנוסח ממש שתקנו חכמים דהיינו אתה בחרתנו כו' ותתן לנו כו' והשיאנו כו' יצא ואין מחזירין אותו אם (הזכיר קדושת היום באמצע הברכה כגון שהתחיל הברכה ביעלה ויבא שמזכיר שם קדושת היום לחיים ולשלום ביום חג כו' וגם) חתם מקדש ישראל והזמנים.

אבל אם (לא הזכיר כלל קדושת היום באמצע הברכה קודם החתימה או אפילו אמר כל הנוסח שתיקנו חכמים אלא שבחתימה) טעה ולא אמר מקדש ישראל והזמנים אלא חתם בענין אחר ואפילו טעה וחתם מקדש השבת אע"פ שגם יום טוב נקרא שבת אף על פי כן כיון ששינה ממטבע שטבעו חכמים בעיקר ענין הברכה לא יצא וצריך לחזור לראש אותה ברכה אם נזכר לאחר ששהה כדי דיבור אחר חתימתו אבל אם נזכר בתוך כדי דיבור יחזור ויאמר מיד מקדש ישראל והזמנים ולא יחזור לראש:

ב

אבל מי שטעה והתפלל י"ח של חול ביום טוב אם הזכיר יום טוב בברכה אחת מהן כגון שאמר יעלה ויבא בעבודה והזכיר שם יום טוב זה יצא ואין צריך לחזור לראש אף על פי שלא הזכיר יום טוב בשום חתימה

לפי שלא שינה ממטבע שטבעו בעיקר ענין העבודה שהרי מן הדין היה ראוי להתפלל כל י"ח ביום טוב ושבט כמו בחול רק להזכיר קדושת היום בברכה אחת מהן אלא שהחכמים הקילו על האדם ולא הטריחוהו ביום טוב להתפלל כל י"ח וקבעו ברכה אחת בלבד בשביל קדושת היום כמו שנתבאר בס' רס"ח אבל אם לא הזכיר בשום ברכה לא יצא אפילו ביום טוב שני:

ג

אם חל יום טוב בשבת צריך להזכיר גם קדושת שבת בתחלת הברכה דהיינו שיאמר ותתן לנו כו' את יום השבת הזה כפי נוסחתנו או את יום המנוח הזה כפי נוסחאות אחרים וסמוך לחתימה צריך לומר שבת ומועדי כו' ויחתום מקדש השבת וישראל והזמנים כפי נוסחתנו או ישראל בלא ו"ו כפי נוסחאות אחרים אבל לא יחתום מקדש ישראל והשבת והזמנים לפי שהשבת היא קדושה מאליה שלא על ידי ישראל.

ואם לא (אמר אתה בחרתנו כלל אלא התחיל ביעלה ויבא אם הזכיר בו שבת יצא אבל אם לא) הזכיר שבת בחתימה אף שאמר אתה בחרתנו והזכיר בו שבת וגם הזכירו ביעלה ויבא לא יצא וצריך לחזור לראש אם נזכר לאחר ששהה כדי דבור וכן הדין אם טעה וחתם בשבת בלבד.

ויש חולקין על זה ואומרים שאם חתם ביום טוב בלבד או בשבת בלבד יצא כיון שכבר הזכיר שניהם באמצע הברכה קודם החתימה אף שלא הזכיר שניהם בחתימה אלא אחד מהן אין בכך כלום בדיעבד שהרי מי שהתפלל י"ח של חול אם הזכיר יום טוב באחת מהן אע"פ שלא חתם בה ביום טוב יצא בדיעבד לפי שלא שינה ממטבע שטבעו חכמים בנוסח חתימת הברכה כשאומרה בחול והיתה ראויה גם כן ביום טוב כמו שנתבאר א"כ הוא הדין כשחתם ביום טוב בלבד הרי לא שינה ממטבע שטבעו חכמים בנוסח חתימת הברכה בכל יום טוב ואף שלא הזכיר בה שבת מכל מקום הרי כבר הזכירו באמצע הברכה וגם חתמה במטבע שטבעו בו חכמים בכל יום טוב וגם היום הוא יום טוב וכן כשחתם בשבת בלבד הרי חתם במטבע שתיקנו חכמים בכל שבת וגם היום שבת הוא וגם יום טוב וכן כשחתם בשבת בלבד הרי חתם לדבריהם שלא לחזור לראש שלא להכניס עצמו לידי ספק ברכה לבטלה:

ד

כשחל בשבת אין הש"ץ חוזר לומר ברכת מעין שבע אחר תפלת ערבית לפי שלא נתקנה אלא בשביל אותו שאיחר לבא לבית הכנסת שיסיים את תפלתו בעוד שהש"ץ אומר ברכה זו כדי שלא ישאר לבדו בבית הכנסת שלא יזק שם כמו שנתבאר בס' רס"ח וליל פסח אין צריך לזה כי הוא ליל שימורים מן המזיקין:

ה

כשחל בשבת יש אומרים שאין צריך להזכיר שבת ביעלה ויבא כיון שכבר הזכירו פעם אחת בותתן לנו למה יחזור ויזכירונו ביעלה ויבא שהרי יעלה ויבא לא נתקן כלל בשביל שבת אלא בשביל יום טוב.

ויש אומרים שצריך לחזור ולהזכירו לכתחלה ביעלה ויבא כמו שחוזר ומזכיר בו יום טוב (שאינו דומה לראש חודש שחל בשבת שאין מזכירין שבת ביעלה ויבא מטעם שנתבאר בסימן תכ"ה) וכסברא זו יש לנהוג לכתחלה שהרי אף לסברא הראשונה אין שום חשש איסור אם חוזר ומזכירו ולסברא האחרונה צריך להזכיר נמצא כשמזכיר יוצא ידי שניהם.

אבל בברכת המזון אין צריך להזכיר שבת ביעלה ויבא כיון שכבר אמר רצה בשביל שבת למה יזכירנו פעם ב' הרי גם יום טוב אינו מזכיר בברכת המזון כי אם פעם אחד בלבד דהיינו ביעלה ויבא שנתקן בברכת המזון בשביל יום טוב בלבד ולא בשביל שבת כמו שנתקן רצה בברכת המזון בשביל שבת בלבד ולא בשביל יום טוב:

ו

כשחל בשבת נוהגין במדינות אלו לומר שני פעמים באהבה דהיינו ותתן לנו ה' אלהינו באהבה שבתות למנוחה כו' באהבה מקרא קודש כו' אבל כשחל בחול אומרים פעם אחת בלבד דהיינו באהבה מועדים לשמחה כו' את יום חג המצות הזה זמן חירותנו כו'.

בקצת מדינות אומרים את יום חג המצות הזה את יום טוב מקרא קודש הזה זמן חירותנו זכר ליציאת מצרים כו'.

ובמוסף של חול המועד נוהגין שם לומר את יום מקרא קודש כו' ולא יום טוב לפי שחול המועד אינו נקרא יום טוב ולפיכך אין לומר בחול המועד בברכת המזון הרחמן הוא ינחילנו ליום שכולו טוב:

ז

נוהגין שאין השליח צבור מקדש בבית הכנסת בליל פסח אף במקומות שנוהגין לקדש שם בכל ליל יום טוב ושבת כדי להוציא את מי שאין לו יין בביתו לקדש עליו מכל מקום בליל פסח אין צריך לזה שאין עני בישראל שאין לו ארבע כוסות בלילה זה כמו שנתבאר בס' תע"ב.

ואף אם אירע שאין יין בעיר ולא שום משקה שהוא חמר מדינה כי אם בבית הכנסת בלבד אף על פי כן אין לקדש עליו בבית הכנסת כדי להוציאם ידי חובתם שהרי הם אינם יוצאים בקידוש זה כיון שאינו במקום סעודתם וצריכים הם לחזור ולקדש בביתם על הפת ואין מקדשין בבית הכנסת בכל ליל יום טוב ושבת אלא שלא לבטל תקנת קדמונים שתקנו לקדש בבית הכנסת בימיהם שהיו מצוים אורחים לשבות בבית הכנסת ולאכול שם סעודתם וכשאין להם יין הם יוצאים בקידוש שבבהכ"נ שהוא במקום סעודתם כמו שנתבאר בס' רס"ט ובליל פסח לא תקנו מעולם לקדש בבית הכנסת לפי שהוא דבר שאינו מצוי כלל שלא יהיה יין להאורחים כיון שאין עני בישראל שאין לו ד' כוסות:

ח

יש מקומות נוהגין לגמור ההלל בציבור בברכה תחילה וסוף בליל ראשון של פסח אחר תפלת ערבית וכן בליל שני של גליות ואין נוהגין כן במדינות אלו שאין אנו קורין כלל ההלל בבית הכנסת בלילה זה:

תפח – סדר תפלת שחרית של פסח ובו ח' סעיפים:

א

בכל ימים טובים שחרית וערבית נוהגין לקרות המזמורים שמוסיפים בשבת בפסוקי דזמרה ויש שמדלגין מזמור שיר ליום השבת ומתחילין טוב להודות לה' וגו' ואין נוהגין כן במדינות אלו לפי שגם יום טוב נקרא שבת שנאמר ממחרת השבת יניפנו וגו':

ב

בכל שלש רגלים צריך לגמור ההלל ביום ולברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו לקרות ההלל לפי שהוא מצוה מדברי סופרים מתקנת הנביאים ואין מברכין לגמור ההלל שמא ידלג תיבה אחת או אפילו אות אחת ונמצא שבירך לבטלה שהרי לא גמרו כולו ויש מקומות שאין חוששין לזה ומברכין לגמור ההלל לפי שגם לגמור הוא לשון קריאה ומכל מקום יותר טוב לברך לקרות כמנהגינו:

ג

וכל היום כשר לקריאת ההלל מעמוד השחר עד צאת הכוכבים שאם לא קרא מיד אחר תפלת שחרית יכול לקרות כל היום עד צאת הכוכבים ולכתחלה לא יקראו אותו קודם נץ החמה לפי שעדיין הוא כלילה בעיני הבריות ואם עבר וקרא יצא.

ומצוה מן המובחר לקרותו עם הציבור מיד אחר תפלת שחרית כדי שיענה עמהם הודו ואנא אחר הש"ץ ואם בא לבית הכנסת אחר שהתפללו הציבור שחרית ועומדים לקרות ההלל והוא לא התפלל שחרית יש מי שאומר שאם אין לחוש שמא יעבור זמן קריאת שמע טוב לו שיקרא תחלה הלל עם הציבור ואח"כ יתפלל אף באותן הימים שגם היחיד גומר בהם ההלל בברכה לדברי הכל עיין סימן תכ"ב ומכל מקום אם הוא עומד לאחר ברוך שאמר בשעה שהציבור מתחילין ההלל לא יפסיק לקרות עמהן באותן הימים כמו שנתבאר שם.

ולענין אם יכול להפסיק בו לשאלת שלום באמצע הפרק או בין פרק לפרק דינו כמו בקריאת שמע עיין סימן ס"ו במה דברים אמורים בימים שגומרים בהם ההלל שבימים הללו קריאתו הוא חובה ומצוה מדברי סופרים אבל בימים שאין גומרין אותו בהם כגון בששה ימים האחרונים של פסח כיון שאין קריאתו אלא מנהג כמו שיתבאר בסימן ת"צ לפיכך דינו כהלל של ראש חדש לענין הפסקה עיין סי' תכ"ב (ועיין שם אם שהה באמצע ההלל כדי לגמור את כולו בימים שגומרין או בימים שאין גומרין):

ד

אפילו עשרה בני אדם יכולין לקרות ההלל כאחד ושאר הציבור שומעין ויוצאים ידי חובתן בשמיעה ואף ששני קולות היוצאים כאחד אין שומעין יפה אפילו אחד מהם כמו שנתבאר בסימן קמ"א מכל מקום ההלל הוא חביב על הציבור ונותנין דעתם יפה לשמוע אותו ולכן יכולין לשמוע אותו יפה אף כשהרבה קולות יוצאין מכל אחד.

ומטעם זה אין למחות בב' וג' בעלי בתים האוכלים בבית אחד וממתינים זה על זה בקידוש היום ומקדשים כולם כאחד ובני ביתם שומעים מהם ויוצאים ידי חובתם לפי שהקידוש הוא חביב עליהם ונותנים דעתם יפה לשמוע אותו ומכל מקום יותר טוב שלא ימתינו זה על זה:

ה

משה תקן להם לישראל שיהיו קורין חמשה גברי בכל יום טוב מענינו של יום ורמז לזה שנאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל שתיקן להם שיהיו קורין כל אחד ואחד בזמנו ואנשי כנסת הגדולה תקנו להפטיר בנביא בכל יום טוב בענינו של יום וחכמי המשנה והגמרא ביררו ענין כל יום ויום בתורה ובנביאים וסדרו לנו לקרות ביום ראשון של פסח חמשה גברי בפרשת משכו וקחו לכם צאן וגומר ומפטיר בפסח גלגל ביהושע יש מתחילין מן בעת ההיא וגו' ויש מתחילין ויאמר יהושע אל העם התקדשו וכן נוהגין עכשיו (ואם יכול להוסיף ביום טוב על מנין הקרואים נתבאר בס' רפ"ב):

ו

המפטיר בנביא צריך שיקרא בתורה תחלה קודם ההפטרה כמו שנתבאר בסימן רפ"ב ובימי חכמי המשנה והגמרא היה קורא בתורה בענינו של יום והיה עולה למנין ה' גברי ורבנן סבוראי תקנו וכן הנהיגו הגאונים אחריהם שיקרא המפטיר בפרשת המוספין שבפנחס וסמכו להם על מה שאמרו חכמים שאמר אברהם לפני הקדוש ברוך הוא רבוננו של עולם בזמן שאין בית המקדש קיים אין להם על מה שיסמוכו מה יהא על בני כשיחטאו שמא אתה עושה להם כדור המבול והפלגה אמר לו הקדוש ברוך הוא כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקורין בהם מעלה אני עליהם כאלו מקריבין לפני קרבן ומוחל אני על כל עונותיהם.

ולכתחלה צריך להוציא שני ספרי תורות אחד לענינו של יום והשניה למפטיר ולא די בספר תורה אחד ולגלול אח"כ עד פרשת המוספין לפי שאין גוללין ספר תורה בציבור מפני כבוד הציבור כמו שנתבאר בס' קמ"ד ע"ש:

ז

נוהגין במדינות אלו שהציבור מזכיר הגשם בתפלת מוסף יום א' של פסח והש"ץ אינו מזכיר בחזרת התפלה ולאחר שפסק הש"ץ להזכיר גם הציבור אין מזכירין מתפלת המנחה ואילך כמו שנתבאר בס' קי"ד ע"ש ואף היחיד שאיחר תפלת המוסף עד לאחר שפסק הש"ץ להזכיר גם הוא לא יזכיר עוד מטעם שנתבאר ע"ש:

ח

בכל תפלת המוספין נהגו להזכיר קרבנות היום כמו שהם כתובים בתורה וקורא אותם הפסוקים מתוך הספר עיין ס' מ"ט ואם לא הזכיר כיון שאמר כמו שכתבת עלינו בתורתך יצא וכן נוהגין אפילו לכתחלה במקצת מדינות בשלש רגלים ובראש השנה ויום כפור מטעם שיתבאר בס' תקצ"א אבל במדינות אלו נוהגין לאמרם לכתחלה אפילו בשלש רגלים וראש השנה ויום כפור כמו שיתבאר שם:

תפט – סדר תפלת ליל שני של פסח וספירת העומר ובו ל' סעיפים:

א

מצות עשה מן התורה שיספן[ו]ר כל אחד מישראל שבעה שבועות ימים מיום הבאת קרבן העומר שנאמר וספרתם לכם ממחרת השבת מיום הביאכם את עומר התנופה שבע שבתות תמימות תהיינה ואומר שבעה שבועות תספר לך וגו' ודרשו חכמים תספר לך יכול בבית דין כמו ביובל שסופרין בבית דין שבע שבתות שנים ומקדשין שנת החמשים ליובל תלמוד לומר וספרתם לכם כדי לסופרה לכל אחד ואחד ואין הציבור או שליח צבור יכולים לספור בעד כולם אף אם אחד מצוה לחבירו שיספור בשבילו ועשאו שליח לכך אינו יוצא ידי חובתו כשלא שמע הספירה מפי חבירו.

אבל אם הוא בעצמו שמע הספירה מפי חבירו אם נתכוין לצאת ידי חובתו בשמיעה זו וגם חבירו המשמיע נתכוין להוציאו יצא ידי חובתו מן התורה שהשומע הוא כאומר והוא ששמע מפי המחויב במצוה זו ויש חולקין על זה ואומרים שצריך שתהא ספירה לכל אחד ואחד ממש שכל אחד יספור בעצמו ויש לחוש לדבריהם לכתחלה שלא לסמוך על שמיעת הספירה מהש"ץ.

אבל הברכה יכול לשמוע מהש"ץ לכתחלה אף אם הוא יודע לברך בעצמו שעשרה שעושין מצוה בבת אחת יכול אחד מהן לברך בשביל כולם כמו שנתבאר בסימן ח' ואחר ששמע הברכה יספור מיד:

ב

נשים ועבדים פטורים ממצוה זו מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא ובמקצת מדינות שמו הנשים מצוה זו עליהם חובה ואין חשש איסור במה שהן מברכות עליה אף שהם פטורות ממנה עיין ס' י"ז.

ומצוה זו נוהגת בארץ ובחו"ל בפני הבית ושלא בפני הבית ויש אומרים שבזמן הזה שאין בית המקדש קיים ואין מקריבין העומר אין מצוה זו נוהגת כלל מדברי תורה אלא מדברי סופרים שתיקנו זכר למקדש וכן עיקר ומכל מקום כל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה ואין חילוק ביניהם אלא בדברים שיתבאר:

ג

זמן הקרבת העומר הוא בט"ז בניסן שנאמר ממחרת השבת יניפנו וגו' וקבלו חכמים שזה הוא ממחרת יום טוב הראשון של פסח ומיום זה עצמו מתחילין לספור ולא מיום שלאחריו שנאמר מהחל חרמש בקמה תחל לספור וגו' הא למדת שזמן הספירה הוא בזמן ראשית הקצירה דהיינו בזמן קצירת העומר וקצירתו הוא קודם הבאתו ולא אח"כ.

ואי אפשר להתחיל הספירה ביום הבאתו ממש (ואין העומר קרב אלא ביום ממש) שנאמר תמימות תהיינה ואין אתה מוצא תמימות אלא כשמתחיל לספור בערב דהיינו שמתחיל הוא לספור יום הראשון בליל ט"ז קודם אור הבוקר והוא הדין ספירת שאר הימים שאינה אלא בלילה שמן הסתם ספירת כל הימים הם שוין.

וכל הלילה כשר לספירת העומר שאם שכח ולא ספר בתחלת הלילה ונזכר קודם שעלה עמוד השחר חייב לספור אבל לכתחלה מצוה מן המובחר לספור בתחלת הלילה מיד אחר תפלת ערבית.

וקודם שיספור בלילה צריך לברך כדרך שמברכין על כל המצות בין של תורה בין של דברי סופרים.
אבל אם שכח לספור בלילה ונזכר ביום יספור בלא ברכה לפי שיש אומרים שאם לא נקצר העומר בלילה
קוצרין אותו ביום ולפיכך אם שכח או הזיד ולא ספר בלילה חייב לספור ביום ולברך ויש חולקין על זה
לפיכך יספור בלא ברכה שספק ברכות להקל:

ד

הספירה צריך לברך מעומד שנאמר בקמה ודרשו חכמים אל תקרא בקמה אלא בקומה תחל לספור
ומכל מקום אם מנה מיושב יצא לפי שדרשה זו אינה אלא אסמכתא בעלמא:

ה

מן התורה צריך למנות הימים וגם השבועות שנאמר תספרו חמשים יום כלומר עד חמשים ואומר
שבעה שבועות תספר לך כיצד יספור שניהם כשמגיע לשבעה ימים יאמר היום שבעה ימים שהם שבוע
אחד וכשמגיע ליום ארבעה עשר יאמר היום ארבעה עשר יום שהם שני שבועות וכן בשאר כל סוף שבוע
ושבוע ואם לא עשה כן לא יצא ידי חובתו מן התורה:

ו

אבל בימים שבין כל שבוע ושבוע דהיינו מיום ח' עד יום י"ג ועד בכלל ומיום ט"ו עד יום עשרים וכן
הימים שבין שאר השבועות יש אומרים שאין צריך למנות בהן השבועות אלא הימים בלבד כגון ביום ח'
יאמר היום שמונה ימים ואין צריך לומר שהם שבוע אחד ויום אחד ויש אומרים להיפוך ביום ח' יאמר
היום שבוע אחד ויום אחד וביום ט"ו יאמר היום ב' שבועות ויום אחד ויש אומרים שצריך לומר בהם סכום
הימים והשבועות כגון ביום ח' יאמר שמונה ימים שהם שבוע אחד ויום אחד וכן בשאר כל הימים צריך
לומר סכום כל הימים והשבועות ומנין הימים העודפים על השבוע וכן נתפשט המנהג בכל תפוצות
ישראל ואין לשנות.

ומכל מקום אם טעה ומנה באחת מב' הספירות (הראשונות) בימים שבאמצע השבועות אין צריך לחזור
ולספור בזמן הזה שהספירה מדברי סופרים ואף בימים שהם סופי השבועות כגון יום ז' וי"ד וכיוצא בהם
אם טעה ולא מנה אלא הימים בלבד ולא הזכיר השבועות כלל יש אומרים שאין צריך לחזור ולספור בזמן
הזה שהספירה אינה אלא זכר וכיון שספר הימים יצא.

אבל אם ספר שבועות בלבד כגון שאמר היום שבוע אחד או שני שבועות ולא הזכיר מנין הימים צריך
לחזור ולספור לפי שעיקר הספירה הוא מנין הימים שבמנין הימים בלבד יכולין לספור כל המ"ט יום אבל
במנין השבועות בלבד בלא הזכרת שום מנין ימים אי אפשר לספור אלא הימים שהם סופי השבועות.

ויש אומרים שאף אם מנה הימים לבד צריך לחזור ולספור שכל מה שתקנו חכמים תקנו כעין של תורה
ויש לחוש לדבריהם לחזור ולספור בלא ברכה:

ז

אם ספר באותיות א"ב שאמר היום יום אלף או יום ב' או ג' ימים יש אומרים שיצא ידי חובתו ויש אומרים שלא יצא ויש לחוש לדבריהם לחזור ולספור בלא ברכה.

אם לא אמר היום אלא מנה סתם כך וכך ימים לעומר לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולספור בברכה דכיון שאמר כך וכך ימים הרי לא ספר את עצם היום הזה שהוא עומד בו והתורה אמרה תספרו חמשים יום שתספור היום עצמו שיאמר היום כך וכך.

אבל אם אמר היום כך וכך ולא אמר לעומר יצא שמעיקר הדין אין צריך לומר כלל לעומר אלא שנהגו כך לבאר יפה בספירה לאיזה דבר סופרים ואין זה מעכב כלל בדיעבד ויש נוהגין לומר בעומר ואין לשבש שום נוסח כי שניהם נכונים (ויש נוהגין מטעם הידוע להם לומר לעומר אחר מנין הימים קודם מנין השבועות כגון היום שמונה ימים לעומר שהם שבוע אחד ויום אחד):

ח

דרך צחות לשון הקודש לומר ימים לשון רבים משנים ועד עשרה ועד בכלל אבל מאחד עשר ואילך יאמר יום לשון יחיד וטוב לומר מנין המועט קודם מנין המרובה כגון אחד ועשרים ולא עשרים ואחד במה דברים אמורים במדינות אלו שדרך לספור מנין המועט קודם אבל במקומות שדרך לספור מנין המרובה קודם יכול לומר גם בספירה כמנהג מקומו:

ט

שבוע הוא לשון זכר ולכן יאמר שבוע אחד ולא אחת ובשבוע השני יאמר שני ולא שתי ובשבוע השלישי יאמר שלשה ולא שלש וכן בשאר השבועות:

י

מותר לספור בכל לשון שמבין אבל אם אינו מבין הלשון שסופר בו אפילו ספר בלשון הקודש אם אינו מבינו לא יצא דכיון שאינו יודע המנין אין זו ספירה כלל:

יא

אחר הספירה נוהגין לומר יהי רצון שיבנה בית המקדש כו' לפי שעכשיו אין אנו סופרין אלא זכר למקדש ואין בספירה זו עשיית מצוה כלל שהמצוה הוא לספור לעומר ועכשיו אין לנו עומר לספור לו אלא שחכמים תקנו לספור זכר למקדש לפיכך מתפללין שיבנה בית המקדש ונקיים המצוה כתקונה (ויש נוהגין מטעם הידוע להם לומר אחר כך מזמור אלהים יחננו ויברכנו ואנא בכח ורבנו של עולם):

יב

יש אומרים שמותר לברך ולספור בבין השמשות אף על פי שהוא ספק לילה וספק יום העבר ואם כן היאך יאמר היום שני ימים שמא עדיין הוא יום ראשון מכל מקום כיון שהספירה בזמן הזה מדברי סופרים ספק דברי סופרים להקל ויש חולקין על זה ואומרים שלכתחלה אין להכניס עצמו לידי ספק אפילו מדברי

סופרים ואין לספור עד צאת הכוכבים שהוא לילה ודאי וכן עושין המדקדקים וכן ראוי לכל אדם לעשות ומכל מקום המנהג ההמוני עכשיו כסברא הראשונה לספור בבין השמשות.

ומי שרוצה לדקדק לספור בצאת הכוכבים והוא מתפלל ערבית מבעוד יום עם צבור המתפללין ערבית עם סמוך לחשיכה וסופרים בבין השמשות טוב שיספור עמהם בלא ברכה ויחשוב בדעתו אם אשכח לספור בלילה הריני סומך על ספירה זו לצאת בה ידי חובתי ואם לא אשכח בלילה הרי דעתי עכשיו שלא לצאת בספירה זו שאף להאומרים שמצות אין צריכות כוונה לצאת בהן ידי חובתו מכל מקום כשמכוין בפירוש שלא לצאת בהן ידי חובתו בודאי אינו יוצא בעל כרחו ולפיכך כשיזכור בלילה יספור בברכה.

אבל אם לא התנה בדעתו בפירוש שלא לצאת בספירה זו כשיזכור בלילה אלא ספר סתם אף שלא בירך עכשיו וגם לא ענה אמן אחר ברכת הציבור לא יברך כשיספור בלילה שמא היה כבר לילה כשספר בבין השמשות וכבר יצא ידי חובתו להאומרים שמצות אין צריכות כוונה ואף להאומרים שמצות צריכות כוונה מכל מקום הספירה בזמן הזה מדברי סופרים ויש אומרים שמצות מדברי סופרים לדברי הכל אין צריכות כוונה כמו שנתבאר בס' תע"ה.

ואפילו לא ספר עמהם כלל אלא ששמע הספירה מן אחד ומן הציבור שספרו ולא נתכוין כלל להוציאו וגם הוא לא נתכוין לצאת בשמיעה זו אלא שמע לפי תומו לא יברך כשיספור בלילה שהשומע כעונה ואפילו אם היה מחשב אין אני מתכוין לצאת בספירה זו אין זה כלום להאומרים שמצות אין צריכות כוונה כלל אלא אם כן מחשב אני מתכוין שלא לצאת בה.

וכל זה הוא בבין השמשות אבל קודם בין השמשות אין מנהג כלל לספור אפילו בערב שבת שמקדימין לגמור תפלת ערבית בציבור בבית הכנסת קודם בין השמשות אין הציבור סופרין כלל בבית הכנסת אלא כל אחד סופר בביתו כשיגיע הזמן.

ואם טעו ביום המעונן ובירכו וספרו ואחר כך נתפזרו העבים ונודע שהיה קודם בין השמשות צריכין לחזור ולספור אבל לא יברך שנית אם כשספרו היה מפלג המנחה ואילך שהרי מנהג העולם לקרות קריאת שמע של ערבית מפלג המנחה ואילך לפי שסומכין על האומרים שמפלג המנחה ואילך כשם שהוא כלילה לענין תפלת ערבית לרבי יהודה כך הוא כלילה לענין קריאת שמע של ערבית וא"כ הוא הדין שהוא כלילה לענין ספירת העומר לרבי יהודה לפי דבריהם ומכל מקום צריכים לחזור ולספור כשיגיע הזמן לפי שהעיקר כהאומרים שמפלג המנחה אינו חשוב כלילה אפילו לרבי יהודה אלא לענין תפלה בלבד אבל לא לענין שאר דברים שמצותם בלילה כמו שנתבאר בסימן רל"ה:

יג

אבל המדקדקים לספור בצאת הכוכבים שטעו ביום המעונן וספרו בבין השמשות אין צריך לחזור ולספור כלל בצאת הכוכבים מעיקר הדין אפילו בלא ברכה לפי שכבר יצא ידי חובתו לגמרי מעיקר הדין במה שספרו בבין השמשות שהוא ספק לילה וספק דברי סופרים להקל (ומכל מקום כדי לחוש לדברי האומרים שספירה בזמן הזה מן התורה טוב להם שיחזרו לספור בצאת הכוכבים בלא ברכה):

יד

מי ששואל אותנו חבירו בבין השמשות כמה ימי הספירה בלילה זה יאמר לו אתמול היה כך וכך שאם יאמר לו היום כך וכך לא יוכל הוא עצמו לחזור ולמנות בברכה לפי שכבר יצא ידי חובתו במה שאמר לחבירו היום כך וכך לפי דברי האומרים שאין צריך כונה לצאת אף שלא אמר לעומר אין בכך כלום אבל השואל יכול לספור בברכה אף ששמע כבר הסיפור מהמשיב מכל מקום בשעה ששמע היה בדעתו לחזור ולספור שהרי בשביל כך הוא שומע ונמצא שהיה בדעתו בפירוש שלא לצאת בשמיעה זו אבל המשיב לא היה בדעתו בפירוש בשעת התשובה שרוצה לחזור ולספור שנית אחר כך אף שבאמת כן הוא מכל מקום כיון שלא היה בדעתו בפירוש יצא ידי חובתו להאומרים שאין צריכות כונה.

אבל אם לא אמר לו היום כך וכך אלא השיב לו סתם כך וכך לעומר לא יצא בזה לדברי הכל ויחזור ויספור בברכה ומכל מקום יותר טוב לומר אתמול היה כך וכך:

טו

וכל זה כששואלו בבין השמשות אבל קודם לכן אף אם אמר לו היום כך וכך לעומר חוזר וסופר בברכה כיון שהעיקר כהאומרים שאף מפלג המנחה ואילך אינו חשוב כלילה אלא לענין תפלה בלבד וגם להאומרים שהוא כלילה הרי יש אומרים שאף מצות מדברי סופרים צריכות כוונה לצאת בהן (ומכל מקום לכתחלה טוב ליזהר מפלג המנחה ואילך שלא יאמר היום כך וכך):

טז

מותר לספור קודם תפלת ערבית אפילו במוצאי שבת שמוסיפין מחול על הקודש שמכל מקום לילה הוא ואינו נחשב ליום העבר אלא ליום המחרת ומכל מקום ראוי להקדים תפלת ערבית לספירה שתפלת ערבית היא תדירה והספירה אינה תדירה ותדיר קודם לשאינו תדיר:

יז

ואם דרכו להתפלל ערבית מבעוד יום ולקרות על מטתו כל הג' פרשיות אף שמותר לו לאכול קודם קריאת שמע שעל המטה כמו שנתבאר בס' רל"ה מכל מקום בימי הספירה לא יתחיל לאכול אפילו סעודה קטנה חצי שעה קודם זמן ספירה דהיינו חצי שעה קודם בין השמשות גזירה שמא ימשוך בסעודתו וימנע מספירת העומר אלא אם כן הוא מקום שנוהגין שהשמש קורא לספור ספירה כשמגיע זמנה שאז אין לחוש שמא ימשוך בסעודתו כמו שנתבאר בס' רל"ב.

(ואפילו במקומות שלא נהגו כן אם עבר והתחיל בסעודה בתוך חצי שעה סמוך לזמן הספירה אין צריך להפסיק באמצע סעודתו) אבל אם התחיל הסעודה לאחר שהגיע זמן הספירה צריך להפסיק ולספור באמצע סעודתו להאומרים שספירה בזמן הזה היא מן התורה כמו שנתבאר בסימן רל"ה ואף שהעיקר כהאומרים שספירה בזמן הזה היא מדברי סופרים מכל מקום בדבר שאין בו טורח כלל דהיינו להפסיק מעט ולספור יש לחוש לסברא הראשונה:

יה

אם אינו יודע איזה יום הוא בספירה ופתח ובירך על דעת שיספור כמו שישמע מחבירו ואחר הברכה שתק ושמע מחבירו וספר כמוהו יצא ידי חובת הברכה ואין צריך לחזור ולברך שנית קודם ספירתו אע"פ שבשעת ברכה ראשונה לא היה יודע על איזה יום הוא מברך:

יט

אבל לכתחלה אין לעשות כן ולא יברך עד שיודע איזה יום הוא מהספירה כדי שידע על מה הוא מברך:

כ

אם בירך על דעת לספור ארבעה ימים לעומר שהוא סבור שהיום יום רביעי ולאחר שגמר הברכה נזכר שהיום יום חמישי אין צריך לחזור ולברך אלא סופר מיד חמשה על סמך הברכה שבירך כבר אף על פי שהברכה היתה על דעת יום רביעי אין בכך כלום לפי שדברים שבלב אינן דברים לענין זה כמו שנתבאר בס' ר"ט:

כא

אם היה עומד ביום רביעי ובירך על דעת לספור ארבעה וטעה בדיבורו וספר חמשה צריך לחזור ולספור ארבעה כיון שיצא שקר מפיו שהיום יום רביעי הוא והוא ספר חמשה בפיו אף שהיה במחשבתו ארבעה אין זה כלום שמצות הספירה היא בפה ומכל מקום אין צריך לחזור ולברך קודם שחוזר לספור ארבעה (אפילו אם טעה בתחילה בדעתו שהיה סבור שהיום יום חמישי ובירך על דעת לספור חמשה ולאחר שספר נזכר שהיום יום רביעי אף על פי כן אין צריך לחזור ולברך) לפי שיוצא בברכה שבירך כבר אם לא הפסיק בינתיים בדברים אחרים אבל הספירה הראשונה אינה חשובה הפסק כיון שנתעסק בדבר שבירך עליו אלא שלא עלה בידו כהוגן:

כב

(וכשחוזר לספור ארבעה צריך לומר היום ארבעה כו' ואם חוזר לספור בתוך כדי דבור לספירה הראשונה אין צריך לחזור ולומר היום אלא יאמר מיד ארבעה ימים לעומר):

כג

ויש אומרים שאם שכח לספור בלילה אחת אין צריך לספור כלל בשאר כל הלילות לפי שכבר הפסיד ממצות ספירת העומר לגמרי כשחיסר ממנו יום אחד שנאמר תמימות תהיינה ויש חולקין ואומרים שצריך לספור בשאר כל הלילות לפי שכל לילה היא מצוה בפני עצמה ואינן תלויות זו בזו:

כד

ולענין הלכה נוהגין לספור בשאר לילות בלא ברכה בין ששכח בלילה הראשון בין ששכח באחד משאר כל הלילות לפי שספק ברכות להקל.

במה דברים אמורים כשלא נזכר כל הלילה וכל יום המחרת אבל אם נזכר למחר ביום וספר בלא ברכה כמו שנתבאר למעלה יספור בשאר כל הלילות בברכה שהרי אף לפי הסברא הראשונה לא הפסיד מצות הספירה בחסרון לילה אחד כיון שספר למחר ביום והרי הן נקראות תמימות שסופר כל המ"ט יום ואף שיש אומרים שהספירה אינה אלא בלילה שאף אם שכח לספור בלילה אין צריך לספור ביום וא"כ אף אם ספר ביום אין ספירה זו שוה כלום להשלים מספר המ"ט יום מכל מקום הרי יש אומרים שאף אם לא ספר כלל יום אחד או אפילו ימים הרבה סופר בשאר הלילות בברכה:

כה

וכל זה כשברי לו שלא ספר בלילה אחד אבל אם הוא מסופק בדבר אף שלא ספר למחר ביום יספור בשאר לילות בברכה דכיון שיש להסתפק שמא ספר בלילה ויש להסתפק גם כן שמא כהאומרים שכל לילה ולילה היא מצוה בפני עצמה ואינן תלויות זה בזה נמצא שיש כאן ספק ספיקא להחמיר להצריך ברכה וספירה בשאר הלילות וכן בכל מקום שנתבאר שצריך לחזור ולספור בלא ברכה מחמת הספק שיש בספירה הראשונה אם לא חזר וספר יספור בשאר הלילות בברכה:

כו

במקומות שנוהגין לקדש ולהבדיל בבית הכנסת על היין סופרים העומר בליל שבת ויום טוב אחר הקידוש לפי שכל מה שנוכל להקדים קדושת היום יש לנו להקדים ובמוצאי שבת ויום טוב סופרים קודם ההבדלה לפי שכל מה שנוכל לאחר ההבדלה יש לנו לאחרה כדי שלא תהא קדושת היום נראית עלינו כמשאוי.

ובין במקומות שמבדילין במוצאי שבת קודם ויתן לך מיד אחר קדיש תתקבל [ובין במקומות שאומרים ויתן לך קודם ההבדלה סופרים מיד אחר קדיש תתקבל] לפי שיש לנו להקדים הספירה בכל מה שאפשר ומיד שנסתלקה התפלה בקדיש שלאחריה חל עלינו מצות ספירה:

כז

וכשחל יום טוב האחרון במוצאי שבת שאומרים קידוש והבדלה על כוס אחד אי אפשר לספור אחר הקידוש וקודם ההבדלה כמו בשאר ליל יום טוב ומוצאי שבתות שהרי אסור להפסיק ביניהם כלל אזי סופרים קודם הקידוש וההבדלה ולא אח"כ לפי שכל מה שנוכל לאחר ההבדלה יש לנו לאחרה (אבל יום שני של פסח שחל במוצאי שבת אין מקדשין ואין מבדילין כלל בבית הכנסת מטעם שנתבאר בסי' תפ"ז):

כח

בכל יום טוב כשחל יום ראשון בשבת נוהגין לומר בליל שני המערבית השייכים לליל ראשון שבליל שבת אין אומרים מערבית מטעם שנתבאר בסי' ער"ה חוץ מיום ראשון של פסח שחל להיות בשבת שנוהגין לומר בליל שני המערבית השייכים לליל שני משום ביכור לספירה שהוזכר בו סדר קצירת העומר שהיה נקצר בלילה זה:

אסור לאכול חדש אף בזמן הזה בין לחם בין קלי בין כרמל עד תחילת ליל י"ז בניסן שנאמר ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה וגו' עד ועד בכלל אלא שבזמן שבית המקדש קיים משקרב העומר ביום ט"ז הותר החדש מיד שנאמר עד הביאכם את קרבן אלהיכם אבל עכשיו שאין לנו קרבן הרי עצם היום מתיר דהיינו לאחר שעבר כל עצם היום.

ובגולה כשלא היו יודעים יום שנקבע בו החודש בארץ ישראל היו אסורין לאכול חדש גם כל יום י"ז עד תחילת ליל י"ח לפי שהוא ספק של תורה שהחדש אסור גם בחוץ לארץ מן התורה שנאמר בכל מושבותיכם וגם עכשיו שאנו יודעים יום קביעות החודש אין לשנות מנהג אבותינו מטעם שיתבאר:

ל

ועכשיו אין העולם נזהרין כלל באיסור חדש.

ויש שלמדו עליהם זכות במקומות שרוב התבואה נזרעת קודם הפסח או במקומות שמביאין להם תבואה ממקומות שרוב התבואה נזרעת קודם הפסח שאין בה איסור חדש כמו שנתבאר ביו"ד סימן רצ"ג ע"ש.

והמחמירים על עצמם במקומות ההם ונזהר מסתם תבואה שאינה ידועה לו שהיא ישנה אין צריך ליזהר מפליטת הכלים שנתבשל בהם ממין שרוצה לבשל עכשיו ישן לפי שמין במינו אין צריך ששים אלא מדברי סופרים ואין להחמיר כל כך בסתם תבואה שאין בה אלא חומרא בעלמא.

וגם במקומות שרוב התבואה נזרעת אחר הפסח כגון במדינות פולין שרוב השבולת שועל והשעורים שעושין מהם השכר נזרעין אחר הפסח וגם אין מביאין לשם תבואה כלל ממדינות אחרות שזורעין בהם קודם הפסח אף על פי כן אין רוב העולם נוהגין שם איסור חדש.

ויש שלמדו עליהם זכות לפי ששם הוא שעת הדחק שעיקר שתייתם הוא השכר לפיכך הם סומכים על מקצת הראשונים הסוברים שחדש בחוץ לארץ אינה אלא מדברי סופרים שגזרו משום ארץ ישראל ולא גזרו אלא במקומות הסמוכים לארץ ישראל כגון מצרים ועמון ומואב ובבל כמו שנתבאר ביורה דעה סימן של"א.

ויש שלמדו עליהם זכות אחר שסוברים שחדש אינו נוהג אלא בתבואה שהוא של ישראל בשעת קצירה אבל לא בשל נכרים ולפי זה צריך להזהיר לישראלים הדרים בכפרים שיש להם תבואה זרועה אחר הפסח בשדה של השר שינהגו בה איסור חדש.

אבל כל בעל נפש לא יסמוך על המתירים הללו ויחמיר לעצמו בכל מה שאפשר לו כהסכמת רוב הראשונים והאחרונים שהחדש נוהג מן התורה אף בחוץ לארץ ובכל מקום אף בשל נכרים כי כן עיקר.

עיינ ביורה דעה סי' רצ"ג שהנזהר מחדש יש לו ליזהר גם מיי"ש וממי דבש שהעמידוהו בשמרי שכר עיין שם כל פרטי דין החדש:

תצ – סדר תפלת יום שני ותפלת חולו של מועד ובו יח סעיפים:

א

בכל יום טוב שני של גליות מתפללין כסדר התפלה של יום ראשון וכן צריך לומר קידוש היום ושהחיינו ואף על פי שאין אנו נוהגין בו קודש אלא מחמת ספק שנסתפק לאבותינו שלא היו יודעין יום שנקבע בו החודש בארץ ישראל מכל מקום אם לא יתפללו בו תפלת יום טוב או שלא יאמרו בו קידוש היום ושהחיינו יבאו לזלזל בו לומר שאינו יום טוב כלל ועל ידי כן יבאו גם כן לעשות בו כל מלאכת עבודה:

ב

ביום טוב שני של פסח קורין בפרשת מועדות שבתורת כהנים דהיינו בפרשת אמור שור או כשב וגו' עד סוף פסוק וידבר משה וגו' והמפטיר קורא בתורה כמו ביום ראשון ומפטיר בנביא בפסח דיאשיהו מוישלח המלך עד לא קם כמוהו.

וטוב לעשות איזה דבר בסעודה ביום שני לזכר לסעודת אסתר שהיתה ביום זה שבו ביום נתלה המן:

ג

בחולו של מועד ערבית ושחרית ומנחה מתפלל תפלת החול כדרכו כל ימות החול רק צריך להזכיר מעין המאורע בעבודה דהיינו יעלה ויבא ואם לא הזכיר צריך לחזור לראש על דרך שנתבאר בס' תכ"ב לענין ראש חודש ואף אם לא הזכיר בתפלת ערבית צריך לחזור לראש ואינו דומה לראש חודש שאין צריך לחזור מטעם המבואר שם:

ד

וכן צריך להזכירו בברכת המזון ואם לא הזכירו אין צריך לחזור לראש מטעם שנתבאר בס' קפ"ח עיין שם כל פרטי דין זה:

ה

במוסף של חולו של מועד ושל יום טוב האחרון מתפלל כדרך שמתפלל ביום טוב הראשון (אלא שבמקצת מדינות אין אומרים מקרא קודש בחולו של מועד כמו שנתבאר בסימן תפ"ז ע"ש) אלא שבמדינות אלו שאומרים פסוקי קרבנות המוספין לא יאמר פסוק ובחמשה עשר יום וגו' אלא יתחיל והקרבתם וגו':

ו

לא תקנו חכמים לקרות ההלל אלא בשני ימים טובים הראשונים של פסח אבל לא בחולו של מועד וימים טובים האחרונים שאינן דומים לחולו של מועד של סוכות שתקנו לקרות בו בכל יום לפי שכל יום הוא חלוק בקרבנותיו מיום חבירו ומיום טוב הראשון והרי כל יום הוא כמועד בפני עצמו מה שאין כן בפסח שקרבנות כל הימים הן שוין לקרבנות יום טוב הראשון לפיכך כולן טפלים ליום טוב הראשון ואין שום אחד מהן כמועד בפני עצמו ולא תקנו לקרות ההלל אלא בפרקים דהיינו במועדים שהן באין מזמן לזמן ובהתחלת המועד הוא שתקנו לקרותו:

אבל נהגו כל ישראל לקרות ההלל בדילוג בחולו של מועד וימים טובים האחרונים כמו שנהגו בראש חודש ולכן דין ההלל בימים האלו הוא כדינו בראש חודש לכל דבר עיין סי' תכ"ב.

ועיין סי' כ"ה אימתי חולצין התפילין בחולו של מועד ועיין בסי' ל"א אם יש לברך על התפילין בחולו של מועד עיין שם:

ח

ביום שלישי שהוא ראשון של חולו של מועד קורין פרשת קדש לי כל בכור עד סוף הסדר וביום ב' של חולו של מועד קורין פרשת אם כסף תלוה את עמי עד בחלב אמו ביום ג' של חולו של מועד קורין פרשת פסל לך עד בחלב אמו ביום רביעי קורין פרשת במדבר סיני שבפרשת בהעלותך עד ולאזרח הארץ ושבת של חולו של מועד לעולם קורין פרשת פסל לך אפילו [הוא] יום א' של חולו של מועד ואפילו הוא חול המועד של סוכות לפי שבפרשה זו יש בה גם כן מענין שבת וגם מענין חולו של מועד שנאמר שם את חג המצות תשמור שבעת ימים וגו' ומכאן למדו חכמים לאסור בעשיית מלאכה בחולו של מועד כמו שיתבאר בסימן תק"ל אלא שבשבת מתחילין מן ראה אתה אומר אלי כדי שיוכלו לקרות שבעה קרואים ובשביעי של פסח קורין פרשת בשלח עד סוף השירה ונוהגין לקרות עד כי אני ה' רופאך וביום טוב אחרון קורין כל הבכור נמצא סימן סדר פרשיות של כל הח' ימים משך תורא קדש בכספא פסל במדברא שלח בוכרא.

וזוה הסדר לא ישתנה מחמת השבת של חולו של מועד כי אם כשחל פסח ביום חמישי שאז קורין בשבת שהוא יום א' של חולו של מועד פרשת ראה אתה שהיא פסל וביום ב' ג' ד' קורין קדש בכספא במדברא אבל כשחל פסח ביום ג' הרי קורין פרשת פסל ביזמה דהיינו ביום ג' של חול המועד שהוא שבת וכשחל פסח ביום ז' או ביום א' אין שם שבת כלל בחולו של מועד וביום בד"ו אין פסח כלל כמו שנתבאר שם בסי' תכ"ח:

ט

והטעם מזה הסדר הוא לפי שמן הראוי לקרות שמונה פרשיות אלו בשמונת הימים לפי הסדר שהם כתובים בתורה הראשונה שהיא משכו ביום א' והשמיני שהיא כל הבכור ביום ח' אלא שביום ב' שהוא יום טוב יש לקרות פרשה הכוללת כל המועדים וימים טובים וגם הוזכר בה יום חמשה עשר בפירוש מה שאין כן בפרשות הקודמות לה (וגם הוזכר בה הקרבת העומר שהיה קרב בו ומטעם זה קורין פרשה זו ביום זה אף בארץ ישראל) וביום ז' יש לקרות פרשת בשלח שהוא מענינו של יום שבו ביום נקרע הים אבל בד' ימי חולו של מועד קורין כסדר שהן כתובות בתורה.

ואם טעה והחליף פרשת יום אחד מהם בפרשת יום חבירו אע"פ שלא קרא כסדר שהן כתובות בתורה יצא כמו שנתבאר בסי' ס"ד לענין סדר פרשיות של קריאת שמע:

י

בימי חולו של מועד קורין ד' גברי אין פוחתין מהם לפי שיש בהן קרבן מוסף לפיכך הוסיפו לקרות אחד יותר ממה שקורין בשני וחמישי ואין מוסיפין עליהם כמו שמותר להוסיף בשבת ויום טוב על מנין הקרואים לפי שבחולו של מועד יש בו מלאכה לעם ובמה שהם מתאחרים בבית הכנסת יקשה בעיניהם האיחור ואסור להטריח את הציבור:

יא

ובימי חכמי המשנה והגמרא היו כל הד' קורין בפרשת היום קדש בכספא פסל במדברא ואח"כ כשתקנו רבנן סבוראי להוציא ספר תורה שניה בכל יום לקרות בו פרשת המוספין שבפינחס דהיינו והקרבתם וגו' אזי אין קורין בד' פרשיות היום רק ג' גברי והד' קורא בפרשת המוספין שהרי בחולו של מועד אסור להוסיף על ד' גברי.

ואין לומר קדיש אחר גמר פרשת היום קודם קריאת פרשת המוספין כמו שנוהגין ביום טוב לפי שביום טוב נשלם מנין הקרואים דהיינו ה' גברי בפרשת היום והמפטיר שקורא בפרשת המוספין אינו ממנין הקרואים כמו שנתבאר בס' רפ"ב לכן מפסיקין בקדיש בינתיים אבל בחולו של מועד לא נשלם מנין הקרואים דהיינו ד' גברי עד לאחר פרשת המוספין לכן אין אומרים הקדיש עד לאחר קריאת פרשת המוספין:

יב

בשביעי ושמיני של פסח נוהגין לומר בתפלה ובקידוש זמן חירותנו כמו ביום טוב הראשון ואין אומרים שהחיינו בקידוש של שתי לילות כיון שכבר אמרו בשתי לילות הראשונים של פסח:

יג

וקורא בתורה והקרבתם וגו' כמו בחול המועד ומפטיר בנביא בשמואל וידבר דוד את דברי השירה הזאת וגו' שהיא גם כן שירה כמו שירת הים שקראו בתורה וגם מדבר בה ביציאת מצרים וישלח חיצים וגו' ויראו אפיקי ים וגו' ובשמיני מפטיר עוד היום בנוב לעמוד וגו' לפי שבליל פסח היתה מפלתו של סנחריב שנאמר השיר יהיה לכם כליל התקדש חג וגו':

יד

אם יש מילה בשמיני אומרים יום ליבשה וכו' אפילו כשחל בחול מה שאין כן בשאר ימים טובים שאין אומרים אלא אם כן חל בשבת:

טו

שבת בחול המועד של פסח או סוכות ערבית שחרית ומנחה מתפלל של שבת כדרכו בכל השבתות אלא שצריך לומר יעלה ויבא בעבודה ובמוסף מתפלל של חול המועד היינו אתה בחרתנו ומפני חטאינו כו' אלא שצריך להזכיר של שבת קודם ליום המאורע דהיינו שיאמר ותתן לנו ה' אלהינו את יום השבת הזה ואת יום החג הזה כו' ואת מוסף יום השבת הזה כו' ואת יום החג הזה כו' וחותרם מקדש השבת וישראל

והזמנים ואם טעה וחתם מקדש השבת בלבד או מקדש ישראל והזמנים בלבד אין מחזירין אותו כמו שנתבאר בס' תפ"ז:

טז

בשבת שחל בחול המועד של פסח מפטירין העצמות היבשות ובשבת של חול המועד סוכות מפטירין במלחמת גוג ומגוג לפי שתחיית המתים עתידה להיות בניסן ומלחמת גוג ומגוג בתשרי.

ובשבת שחל בחול המועד פסח אין מזכיר מעין המאורע בחתימת ברכת הפטרה שחותם ברוך אתה ה' מקדש השבת בלבד ואינו אומר וישראל והזמנים כמו כשחל שבת ביום טוב שבכל יום טוב יש הפטרה אפילו כשאינו חל בשבת ואז הוא חותם מקדש ישראל והזמנים לפיכך כשחל בשבת צריך להזכירו בחתימת ברכת הפטרה כיון שאין ההפטרה באה בשביל שבת בלבד אלא גם בשביל יום טוב אבל בשבת שחל בחול המועד פסח אין ההפטרה באה אלא בשביל שבת בלבד שהרי אין מפטירין בנביא בשאר ימי חול המועד.

ומכל מקום בשבת שבחול המועד סוכות נוהגין במדינות אלו לחתום בהפטרה גם ישראל והזמנים לפי שכל יום ויום מחול המועד סוכות הוא כמועד בפני עצמו כמו שנתבאר למעלה סעיף ו'.

יז

נוהגין לקרות מגילת שיר השירים בשבת שחל בחול המועד של פסח לפי שיש בה מענין יציאת מצרים ואין מברכין שום ברכה על קריאתה לפי שחיוב קריאתה אינו נזכר בגמרא ואינו אלא מנהג בעלמא ואין יברך עליה וצונו ואלו היה בקריאתה חיוב גמור היה צריך לכותבה על הקלף כמו מגלת אסתר ואפילו מגלת אסתר שחייבים לקרותה חיוב גמור מתקנת הנביאים אף על פי כן אין מברכין עליה כשאינה כתובה על הקלף כדינה קל וחומר למגלה זו וכיוצא כגון מגלת רות בשבועות ומגלת איכה בט' באב ומגלת קהלת בסוכות:

יח

אם אין שבת בחול המועד קורין שיר השירים באחד משני ימים טובים האחרונים שחל להיות בשבת ואם חל יום ז' בשבת אומר ביוצר הפיוטים של שבת חול המועד ובשמנה עשרה מתחילין לומר הפיוטים של יום ז':

תצא – סדר הבדלה במוצאי יום טוב ובו ד' סעיפים:

א

במוצאי יום טוב בין במוצאי יום טוב לחול ובין במוצאי יום טוב לחולו של מועד צריך לומר הבדלה בברכת חונן הדעת דהיינו אתה חוננתנו כמו במוצאי שבת וצריך גם כן להבדיל על הכוס כמו במוצאי שבת אלא שאין צריך לברך לא על הנר ולא על הבשמים לפי שאין מברכין על הנר אלא במוצאי שבת ובמוצאי יום הכפורים שנאסר אור כל היום ועכשיו חוזר להיתרו כמו שנתבאר בס' רח"צ אבל ביום טוב לא נאסר האור לעולם לצורך יום טוב ועל הבשמים גם כן אין צריך לברך אלא במוצאי שבת כדי להשיב את הנפש

שכואבת על הנשמה יתירה שהיתה בו בשבת והלכה ממנו במוצאי שבת אבל ביום טוב אין לאדם נשמה יתירה כלל:

ב

בהבדלה שבמוצאי יום טוב שהוא חל בחול גם כן צריך לומר בין יום השביעי לששת ימי המעשה כמו שנתבאר בסימן רצ"ו ואף שעכשיו הוא אמצע השבוע אין בכך כלום לפי שסדר הבדלות הכתובות בתורה הוא מונה בין קדש לחול בין אור לחשך בין ישראל לעמים כו':

ג

מי שנמשכה סעודתו במוצאי יום טוב האחרון של פסח עד לאחר צאת הכוכבים מותר לאכול חמץ בסעודה אף שעדיין לא התפלל ערבית ולא הבדיל כלל לפי שאיסור חמץ אינו תלוי בהבדלה כלל דכיון שחשכה הוא לילה לכל דבר וכבר הלכה ממנו קדושת יום טוב ומה שאסור בעשיית מלאכה קודם ההבדלה אינו מחמת קדושת יום טוב אלא שהחכמים אסרוהו מטעם שנתבאר בסי' רצ"ט (ואף להוסיף מחול על הקודש אין צריך כי אם לענין שביבת יום טוב ממלאכה שזה נלמד ממה שכתוב תשבתו שבתכם כמ"ש בסי' רס"א) אבל לענין שאר דברים התלויים בקדושת היום כגון מצות מקרא קודש עיין סימן תקכ"ט אין צריך להוסיף מחול על הקודש וכל שכן לענין אכילת חמץ שאינו תלוי כלל בקדושת היום שהרי אף בחולו של מועד אסור לאכול חמץ:

ד

יום טוב שחל בערב שבת אין מבדילין שהרי קדושת שבת חמורה מקדושת יום טוב אבל יום טוב שחל במוצאי שבת צריך להבדיל על הכוס כמו שנתבאר בסי' תע"ג וגם צריך להבדיל בתפלה שיאמר ותודיענו כו' קודם ותתן לנו:

תצב – תענית שני וחמישי ושני אחר המועדים ובו ה' סעיפים:

א

נוהגין במדינות אלו להתענות שני וחמישי ושני אחר הפסח וכן אחר חג הסוכות לפי שחוששין שמא מתוך משתה ושמחת המועד באו לידי עבירה לכן מתענין לתשובה ולכפרה כמו שמצינו באיוב שלאחר שהקיפו ימי המשתה ושמחת בניו העלה עולות מספר כולם כי אמר אולי חטאו בני וגו' אבל לאחר שבועות אין נוהגין להתענות דכיון שאינו אלא ב' ימים אין לחוש שמא חטאו בו.

ודין אמירת הסליחות ועננו בין גואל לרופא וקריאת ויחל יתבאר בסי' תקס"ו:

ב

נוהגין להמתין להתענות אחר הפסח עד שיצא כל חודש ניסן מטעם שנתבאר בסי' תכ"ט ואחר הסוכות ממתנין עד שיצא כל חדש תשרי לפי שהוא מרובה במועדות ואף שנוהגין במדינות אלו שמותר

להתענות בתשרי אחר אסרו חג מכל מקום אין רוצין לקבוע בו לכתחלה תענית קבוע כיון שאפשר להמתין להתענות אחר כך:

ג

ונוהגין לברך כל מי שיתענה בה"ב אחר קריאת התורה בשבת שלפני בה"ב ומי שענה אמן על זה אין צריך לקבל עוד התענית במנחה שלפני ימי התענית ומכל מקום אם אח"כ נמלך שלא להתענות אינו מחוייב להתענות מחמת עניית אמן ואף שאז היתה דעתו להתענות על ידי אמן זה אין בכך כלום אם לא קיבל עליו התענית בפירוש בפיו כמו שיתבאר בסימן תקס"ג:

ד

ונוהגין שלא לברך בה"ב בשבת שבתוך ניסן או תשרי לפי שבאותו שבת מברכין החודש אחר קריאת התורה ואין צריך לומר שאין מברכין בה"ב בשבת שהוא ראש חודש אייר או חשוון אלא ממתנינים לברך בשבת הבא ואחר אותו שבת מתחילין להתענות בה"ב אבל אם יש מילה או חתונה באותו שבת שצריך לברך בו בה"ב מברכין בו בה"ב אלא שנוהגין לברך במנחה אחר קריאת התורה:

ה

אם אירע ברית מילה או שאר סעודת מצוה בתענית בה"ב מצוה לאכול ואין צריך התרה כלל כמו שיתבאר בסי' תקס"ח:

תצג – דינים הנוהגים בימי העומר ובו ט' סעיפים:

א

נוהגין שלא לישא אשה ושלא להסתפר בין פסח לעצרת שמתאבלין על כ"ד אלפים מתלמידי רבי עקיבא שמתו בימים הללו.

אבל מותר לעשות שידוכין בלא נשואין שמא יקדמנו אחר ומותר ג"כ לעשות סעודה לאחר השידוכין או לאחר הקידושין אבל לא יעשו ריקודין ומחולות ואין צריך לומר שלא יעשו ריקודין ומחולות של רשות אבל מותר לעשות סעודת הרשות כגון שמחת מריעות בלא ריקודין ומחולות ושמחות יתירות:

ב

מי שקפץ ונשא בימים הללו אין קונסין אותו כלום כיון שעשה מצוה אבל מי שהסתפר בימים הללו קונסין אותו על שעבר על המנהג:

ג

מי שלא קיים עדיין מצות פריה ורביה או שאין לו מי שישמשנו כיון שמותר לו לישא אפילו בתוך שלשים לאבילות אביו ואמו שחייב להתאבל עליהם מגזירת חכמים כל שכן שמותר לו לישא באבילות ימים הללו שאינן אלא מנהג בעלמא ומכל מקום במדינות אלו נהגו להחמיר:

ד

כשיש מילה בימים הללו מותרים בעלי הברית דהיינו המוהל והסנדק ואבי הבן ביום שלפני המילה סמוך לערב קודם הליכה לבית הכנסת להסתפר:

ה

ל"ג ימים יש אומרים שהם מתחילין מיום ראשון של ספירת העומר ומסיימין בל"ג בעומר שבאותו יום מתו האחרונים של הכ"ד אלף לפיכך נוהגין קצת להרבות בשמחה ביום זה ואין אומרים בו תחנון לפי שבו ביום פסקו למות ואף שמתו מקצת מהם ביום זה מכל מקום הרי לענין אבילות יום האחרון אנו אומרים מקצת היום ככולו כמ"ש ביו"ד סי' שצ"ה לפיכך כשנוהג אבילות שעה אחת או פחות ביום ל"ג דהיינו שמונע מלהסתפר עד לאחר שהאיר היום בל"ג די בכך ומותר לו להסתפר בל"ג לאחר שעברו משהו מהיום ולישא בו אשה וכן מל"ג ואילך ואם חל ל"ג באחד בשבת נוהגין להסתפר בערב שבת מפני כבוד השבת.

ומכל מקום אפילו בל"ג עצמו יזהר שלא להסתפר קודם אור היום לפי שאין אומרים אלא מקצת היום ככולו אבל לילה אפילו כולה אינה ככל היום ולא פסקה אבילות עד למחר ביום ולכן אומרים תחנון בתפלת המנחה של ערב ל"ג.

ויש מקומות נוהגין שלא לומר תחנון במנחה של ערב ל"ג לפי שסומכין שבתחלת ליל ל"ג פסקו האבילות ולכן אין אומרים תחנון במנחה שלפניו כמו שאין אומרים במנחה שלפני שאר הימים שאין אומרים בהם תחנון שלילם כיומם ולפי מנהגם מותרים ג"כ להסתפר ולישא בליל ל"ג (שלפי דבריהם אין נוהגין אבילות אלא ל"ב יום):

ו

ויש אומרים של"ג ימים אלו מתחילין מיום ב' לחודש אייר ומסיימין בערב שבועות ואע"פ שמותר להסתפר ולישא בל"ג בעומר מכל מקום כיון שאין היתר אלא לאחר שעבר מקצת היום שהוא ככולו לכן עולה הל"ג בעומר ג"כ לחשבון הל"ג ימים שנוהגין בהם אבילות.

ועל פי דבריהם יש נוהגין להסתפר ולישא בכל שלשה ימי הגבלה אלא שהם אין מסתפרין ונושאים בר"ח אייר אלא עד ר"ח בלבד ולא עד בכלל כדי שיהיו נוהגין אבילות ל"ג ימים שהן מתחילין בר"ח אייר ומסיימין ביום ראשון של ההגבלה ומקצת אותו יום האחרון הוא ככולו ולכן מסתפרין ונושאים משהאיר יום ראשון של הגבלה ואילך:

ז

אם יש לו ספק במנהג המקום אינו יכול לתפוס קולי המנהגים דהיינו שינהג היתר עד ר"ח אייר כסברא האחרונה וגם ינהג היתר מל"ג בעומר ואילך עד ערב עצרת כסברא הראשונה כיון שב' קולות אלו סותרות זו את זו אבל יכול לתפוס חומרי המנהגים דהיינו שינהג איסור מפסח ועד ערב שבועות או עד יום ראשון של הגבלה חוץ מל"ג בעומר ואף שנוהג ב' חומרות שסותרות זו את זו אינו ככסיל ההולך בחושך כיון שעשה כן מחמת הספק שנסתפק לו איזה מנהג הוא עיקר ומכל מקום אין צריך לעשות כן אלא יכול

לתפוס איזה מנהג שירצה ואין חוששין שמא מנהג מקום הזה אינו כן כיון שאבילות אינה אלא מנהג בעלמא אין להחמיר בספיקא.

אבל אם ידוע לו מנהג המקום אין לו לשנות מן מנהג המקום להקל בימים שאנשי המקום מחמירין או להחמיר בימים שהן מקילין אם אינו עושה כן מחמת חומרא בעלמא שמחמיר על עצמו לחוש לדברי המחמירין בימים אלו אלא הוא מתראה שעושה כן לפי שכן ראוי לעשות לכל אדם מפני שהעיקר הוא כהמחמירין שאז נראה הדבר כשתי תורות שהוא מחמיר ואנשי המקום מקילין או להיפך ויש בזה איסור לא לתגודדו כלומר לא תעשו אגודות אפילו אם הוא בענין שאין לחוש למחלוקת כגון שאין הוא יחידי בעיר אלא הרבה מאנשי המקום נוהגין כך והרבה מהן נוהגין כך ואין מקפידין זה על זה כלל:

ח

אף להנוהגין איסור גם עד ר"ח אייר מכל מקום אם חל בשבת כיון שיש כאן תוספת שמחה שבת ור"ח יש להתיר להסתפר בערב שבת מפני כבוד השבת וגם לישא אשה בו ביום כיון שעיקר סעודת הנשואין יהיה בשבת וראש חודש:

ט

נוהגין שלא לעשות מלאכה אחד אנשים ואחד נשים כל ימי הספירה משקיעת החמה עד לאחר ספירת העומר ורמז לזה שנאמר שבע שבתות מלשון שבות שבזמן הספירה דהיינו משקיעת החמה ואילך יש לשבות ממלאכה עד לאחר שיספור (ואותן הנשים שאינן סופרות אפשר שיש לשבות להן ממלאכה כל הלילה):

תצד – סדר תפלת חג השבועות ובו כ' סעיפים:

א

ביום חמשים לספירת העומר הוא חג השבועות הנקרא עצרת בלשון חכמים שנאמר תספרו חמשים יום והקרבתם וגו' וקראתם בעצם היום הזה מקרא קודש וגו' ולפי חשבון קביעות החדשים המסור בדינו שחודש ניסן הוא מלא לעולם וחודש אייר הוא חסר לעולם יהיה חג זה בששה בסיון שהרי ימי הספירה מתחילין מט"ז בניסן א"כ ט"ו יום שמט"ז עד סוף החודש וכ"ט יום של אייר וששה ימים בסיון הם חמשים יום לפיכך אנו אומרים בשבועות זמן מתן תורתנו שבששה בסיון נתנה התורה לישראל.

אבל בזמן שהיו מקדשין החדשים על פי הראיה היה אפשר להיות גם חודש ניסן חסר והיה חג השבועות שהוא יום חמשים לעומר בשבעה בסיון ואם היה גם חודש אייר מלא היה חג השבועות שהוא יום חמשים לעומר בחמשה בסיון אף שאינו ביום מתן תורה אין בכך כלום שהכתוב לא תלה חג הזה ביום מתן תורה ולא בכמה ימים לחודש רק בחמשים לעומר אלא שלפי חשבון המסור בדינו לעולם יהיה יום חמישים לעומר בששה בסיון שהוא יום מתן תורה.

ואף שששה בסיון שלנו הוא יום נ"א מט"ו בניסן שבו יצאו ישראל ממצרים והתורה נתנה ביום נ"ב לצאתם ממצרים שהרי בחמשה בשבת יצאו ממצרים כמו שנתבאר בסי' ת"ל והתורה נתנה בחודש השלישי ביום השבת שהוא ששה בסיון שחודש ניסן ואייר היו אז שניהם מלאים וכיון שט"ו בניסן היה חמישי בשבת היה יום ראשון של אייר בשבת דהיינו ט"ז יום לצאתם ממצרים ויום ראשון של סיון היה

ביום ב' דהיינו [מ] "י' יום לצאתם ממצרים ושבת הוא ששה בסיון דהיינו נ"ב יום לצאתם ממצרים שהוא יום נ"א לעומר אעפ"כ אנו אומרים זמן מתן תורתנו בחמשים לעומר כיון שהוא לנו בששה בסיון ובששה בסיון נתנה התורה:

ב

אע"פ שבכל ערבי יום טוב נוהגין להקדים תפלת ערבית של יום טוב מבעוד יום מטעם שנתבאר בס' רס"ז מכל מקום בליל שבועות מאחרין להתפלל לאחר צאת הכוכבים שאם יקדימו ויקבלו קדושת יום טוב בתפלה מבעוד יום הרי זה כמו שחסרו מעט ממ"ט ימי הספירה שלפני חג הזה והתורה אמרה שבע שבתות תמימות תהיינה ומזה הטעם אין לקדש גם כן קידוש היום מבעוד יום אף קודם תפלת ערבית:

ג

נוהגין הרבה להיות נעורים כל הלילה לעסוק בתורה (ומכל מקום אם הוא ליל טבילה ישמש מטתו עיין סי' ר"מ) ועיקר העסק יהיה בתורה שבעל פה וצריכים הם ליזהר שלא לברך על נטילת ידיים בבוקר עיין סי' ד' ושלא לברך על הטלית קטן שהיה לבוש בו בלילה עיין סי' ח' ואם יברכו ברכת התורה בבוקר נתבאר בסיון מ"ז ע"ש:

ד

ביום א' של שבועות אחר גמר ההלל (וכל דיני ההלל ביום זה נתבאר בס' תפ"ח) מוציאים ב' ספרי תורה מטעם שנתבאר בס' תפ"ח וקורין בספר תורה א' חמשה גברי בפרשת יתרו בחודש השלישי לצאת עד סוף הסדרה שהוא ענינו של יום שבו נתנה התורה והמפטיר קורא בספר תורה ב' בפרשת פנחס וביום הבכורים וגו' ומפטיר בנביא במרכבה דיחזקאל על שם שנגלה הקב"ה בסיני ברבוא רבבות אלפי שנאן ונוהגין לסיים בפסוק ותשאני רוח אף שאינו כתוב כלל אצל המרכבה:

ה

ונוהגין במקצת מקומות שגדול וחכם קורא זאת ההפטרה וסמך לדבר ולא במעשה מרכבה אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו:

ו

יש נוהגין לאמרה מעומד ולא המפטיר בלבד שהוא צריך לעמוד לכתחלה בכל ההפטרות מפני כבוד הציבור אלא אף כל מי שקורא אותה בלחש עם המפטיר קוראה מעומד מפני כבודה:

ז

הנוהגין לשורר אקדמות אחר שקראו בתורה פסוק ראשון אע"פ שמפסיקין באמצע הקריאה בדבר שאינו צורך הקריאה אין למחות בידם כי יש שמיישבין מנהגם אבל במקום שאין מנהג יותר טוב לשורר אקדמות קודם שיתחיל הכהן לברך לפני קריאת התורה וכן יציב פתגם ביום שני יותר טוב לומר קודם שיתחיל המפטיר לברך לפני ההפטרה וכן נהגו עכשיו בהרבה מקומות:

ח

בעשרת הדברות יש ב' מיני נגינות האחד עושה מכל דיבור פסוק אחד אף שהוא ארוך או קצר מאוד דהיינו שאנכי ולא יהיה לך ולא תעשה לך ולא תשתחוה ועושה חסד הם פסוק אחד שאנכי ולא יהיה לך בדיבור אחד נאמרו ולפיכך תיבת פני הנו"ן נקודה פת"ח ולא קמ"ץ שהרי אין שם אתנחתא ולא סוף פסוק וכן זכור וששת ימים ויום השביעי וכי ששת הם פסוק אחד ולפיכך הכ' של תיבת כל הסמוכה לתיבת ועשית היא רפויה ולא דגושה וב' תיבות לא תרצח הם פסוק אחד שלם ולפיכך הצד"י היא נקודה קמ"ץ כיון שיש שם סוף פסוק והתי"ו דגושה לפי שתיבת לא היא מוטעמת בטעם מפסיק דהיינו טפחא וכן לא תנאף הוא פסוק אחד שלם והתי"ו דגושה והאל"ף נקודה קמ"ץ וכן לא תגנוב התי"ו דגושה:

ט

והשני עושה מאנכי פסוק אחד ומלא יהיה לך פסוק שני ולפי זה הנו"ן של פני הוא בקמ"ץ שיש שם סוף פסוק וכן זכור הוא פסוק אחד וששת ימים הוא פסוק שני ולפי זה הכ"ף של תיבת כל היא דגושה לא תרצח ולא תנאף ולא תגנוב ולא תענה הכל פסוק אחד ולפי זה כל תי"ו מהם רפויה והצד"י של תרצח היא בפתח והאל"ף של תנאף היא בקמ"ץ לפי שיש שם אתנחתא:

י

וטעם ב' נגינות הוא שהראשון הוא מסודר לפי הכתוב שנכתב כל דיבור ודיבור בפרשה בפני עצמה שמאנכי עד לא תשא היא פרשה אחת סתומה ודיבור אחד לכך נעשה ממנו פסוק אחד וכן מזכור עד לא תרצח אבל מלא תרצח עד לא תחמוד נכתב בד' פרשיות סתומות והם ד' דבורים לכך נעשה מהם ד' פסוקים:

יא

והשני הוא מסודר לפי הקרי שלענין הקריאה אין מלא תרצח עד לא תחמוד אלא פסוק אחד בלבד דהיינו שאסור להפסיק קריאתו לגמרי בתוך אמצע פסוק זה אפילו כשקורא ביחיד שכל הפסקות הפסוקים הם הלכה למשה מסיני ואסור להפסיק במקום שלא פסק לנו משה מסיני וכיון שאסור להפסיק הקריאה לגמרי באמצע ד' פרשיות קטנות הללו אם כן גם כשקוראין בפעם אחד הם נקראים בנגינה המחברת אותן לעשות מכולן פסוק אחד כמו שהם באמת פסוק אחד שאין לנו בכל התורה פסוק פחות מג' תיבות וכן מאנכי עד לא תשא ומזכור עד לא תרצח הן מופסקים לכמה פסוקים לענין הקריאה דהיינו לענין שהיחיד מותר להפסיק קריאתו לגמרי באמצע פרשת אנכי וזכור רק שיהיה בסוף פסוק ואף בציבור אין איסור להפסיק שם אלא משום הנכנסין ויוצאין כמו שנתבאר בסי' קל"ח לכך הם נקראים בנגינה המפסקת אותן לעשות מהן כמה פסוקים כמו שהן באמת כמה פסוקים לענין מנין הפסוקים.

ומכל מקום בעצרת נוהגין לקרות בציבור בהראשון לעשות מכל דיבור פסוק אחד לפי שבו ביום נתנו עשרת הדברות לכך קורין אותו כמו שנתנו כל דיבור בפסוק אחד ויש נוהגין לקרות בציבור בהראשון לעולם אף בשבת פרשת יתרו ובשבת פרשת ואתחנן רק היחיד הקורא לעצמו קורא בשני:

יב

ביום טוב שני קורין חמשה גברי בפרשת כל הבכור והמפטיר קורא בתורה וביום הבכורים כמו בראשון ומפטיר בנביא תפלה לחבקוק עד למנצח בנגינותי ויש מקומות שמתחילין מן וה' בהיכל קדשו:

יג

נוהגין לקרות מגילת רות בשבועות שהוא זמן מתן תורה כדי ללמוד שלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני כמו שהיה לרות כשנתגיירה ואין מברכין כלום על קריאת מגילה זו כמו שנתבאר בס"ת צ":

יד

ונוהגין לשטוח עשבים בבית הכנסת ובבתים בשבועות זכר לשמחת מתן תורה ואף ביום טוב עצמו מותר לשטוח אפילו אם אינן ראויין למאכל ואין בהם איסור מוקצה כיון שחשב עליהן מערב יום טוב לשטוח ביום טוב עיין סי' שח.

ומכל מקום אם חל שבועות אחר השבת לא ישטחם בשבת אף שמותר לטלטלם מכל מקום כששטוח בשבת לצורך יום טוב הרי זה כמו מכין משבת ליום טוב ואסור להכין כלום משבת ליום טוב אפילו בדבר שאין בו שום סרך מלאכה כמו שיתבאר בס"ת תק"ג:

טו

נוהגין להעמיד אילנות בבית הכנסת ובבתים כדי להזכיר שבעצרת נידונין על פירות האילן ויתפללו עליהם:

טז

נוהגין בכל המקומות לאכול מאכלי חלב ביום א' של שבועות ומנהג אבותינו תורה היא כי הרבה טעמים נאמרו עליו ולפי שמצוה לאכול בשר בכל יום טוב כמו שיתבאר בס"ת תקכ"ט לפיכך צריכין להזהר שלא יבואו לידי איסור בשר בחלב ויעשו ככתוב ביורה דעה סי' פ"ח ופ"ט.

והנהגים לאפות לחם נילוש בחלב או בחמאה יזהרו כשמסיקין התנור קודם האפייה שיסיקוהו יפה בענין שיהיו נצוצות ניתזין ממנו כדי להפליט ממנו את רוטב של בשר שנשפך עליו לפעמים ונבלע בתוכו (ושיהיו הגחלים מהלכים על פני כולו עיין סי' תס"א) וכן יזהרו ליקח מרדה חדשה להוציא בה לחם זה מן התנור ולא יוציאווהו במרדה שמוציאין בה שאר כל הלחמים שאינן של חלב אפילו אם רוצים להפכה על צדה השני לפי שעכשיו היא נבלע בה טעם החלב בכל עוביה כשיוציאו בה לחם נילוש בחלב ואחר כך כשיאפו לחם אחר לאכלו עם בשר ויוציאוהו במרדה זו היא נפלט ממנו טעם החלב ויבלע בלחם (כדי קליפה כמ"ש בסימן תנ"א) ואף שאם עבר ועשה כן מותר לאכול לחם שהוא עם בשר לפי שהוא נותן טעם בר נותן טעם של היתר כמו שנתבאר ביורה דעה סימן צ"ד מכל מקום הרי לכתחלה אסור לעשות נותן טעם בר נותן טעם כמו שנתבאר ביורה דעה סי' צ"ה.

(ודין החלב שנחלב ביום טוב יתבאר בסימן תק"ה ע"ש):

יז

המחלק עשבי בשמים להציבור בבית הכנסת יזהר שלא לחלק להם מברוך שאמר עד לאחר שמונה עשרה שקודם ברוך שאמר או לאחר שמונה עשרה יכולין הן לברך על הריח המגיע להם אבל מברוך שאמר עד לאחר שמונה עשרה אסור להפסיק בדיבור ויהנה מהריח בלא ברכה שאפילו בין פרק לפרק שמותר להפסיק אפילו בשביל כבוד בשר ודם אף על פי כן אסור להפסיק לברך על הריח לפי שברכה זו אינה חובה כלל שהרי אין צריך לברך על הריח אלא כשמתכוין להריח אבל אם הריח מגיע לו מאליו והוא אינו מתכוין אליו אף שבעל כרחו נהנה ממנו אינו מברך עליו כמ"ש בסימן רי"ז א"כ זה שעומד במקום שאסור להפסיק לא יתכוין להריח ולא יפסיק לברך על הריח:

יח

אסור להתענות תענית חלום בחג השבועות לפי שהוא יום שנתנה בו התורה וצריך לאכול ולשמוח בו להראות שנוח ומקובל לישראל יום שנתנה בו התורה לפיכך אינו דומה לשאר יום טוב ושבתות שמוותר להתענות בהם תענית חלום כמו שנתבאר בסי' רפ"ח:

יט

במוצאי חג השבועות אסור להתענות מעיקר הדין לפי שהיה יום טבוח בזמן שבית המקדש קיים דהיינו שבו ביום היו מקריבין עולות ראייה שלא היו יכולין להקריב ביום טוב עצמו לפי שאין בהם שום צורך אוכל נפש ואין מחללין יום טוב בשבילם כיון שאפשר להקריבן אחר יום טוב שהעצרת יש לה תשלומין כל שבעה ואע"פ שזה הוא לדברי בית שמאי אבל לדברי בית הלל מותר להקריבן אף ביום טוב עצמו מכל מקום כיון שבדבר זה עשו ב"ה כדבריהם והרבה מישראל נהגו כמותם להקריבן אחר יום טוב ונעשה להם יום זה שהוא מוצאי יום טוב כמו יום טוב עצמו להאסר בו בהספד ותענית א"כ אף עתה משחרב בית המקדש לא הותרה ההספד והתענית בו ביום.

אבל במוצאי יום טוב האחרון של פסח ושל סוכות לא היה יום טבוח אף לדברי ב"ש שכל עולות ראייה היו נקרבות במוצאי יום טוב הראשון שהוא חולו של מועד לפיכך אין בהם איסור להתענות מעיקר הדין אלא מחמת מנהג בעלמא כמו שנתבאר בסי' תכ"ט:

כ

ונוהגין במדינות אלו שלא להתענות ושלא לומר תחנון מר"ח עד ח' בו ועד בכלל דהיינו עד אחר מוצאי יום טוב הנקרא אסרו חג לפי שמיד אחר ר"ח התחיל משה להתעסק עמהם בענין קבלת התורה שבשני בשבת היה ר"ח ובשלישי בשבת אמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגו' וברביעי אמר להם מצות הגבלה השמרו לכם עלות בהר וגו' ובחמישי אמר להם מצות פרישה שיפרשו מנשותיהן היום ומחר ויהיו נכונים ליום השלישי שהוא שבת שבו נתנה התורה:

סליק סימן תצ"ד וסליק כל הלכות פסח:

סימן תלא

(א)

ושיעור אותו זמן כו' אפילו פרק אחד כו'. כן כתב הט"ז, וכן דעת הרמב"ם וסמ"ג ומגיד משנה וכסף משנה* והלחם משנה ומ"א ופר"ח דאפילו קודם זמן הבדיקה אסור ללמוד, ועיין באלי' זוטא.

[* והחק יעקב כתב שדעת הרמב"ם וסמ"ג אפשר לפרש גם כן דאינו אסור קודם הזמן, ואישתמיטתיה דברי המגיד משנה וכסף משנה].

וכן היא על כרחך דעת הראב"ד ור"ן ורבינו ירוחם דסבירא להו זמן בדיקה הוא כשיש אור היום קצת* והב"ח והמ"א פסקו כדבריהם, וא"כ הא דאמרינן בגמרא דילמא מימשכא ליה שמעתתא ואתי לאימנועי ממצוה, היינו לומר דאפילו קודם שהגיע זמנה אסור להתחיל דילמא מימשכא ליה ואתי למנועי ממצוה, דהיינו שימנע בתחילת זמנה כמ"ש הרמב"ם ופרי חדש, דאי משהגיע זמנה אף אם לא מימשכא ליה הרי הוא עושה איסור במה שלומד בתחילת זמנה ומדחה את המצוה לאחר כך לפי דעת הראב"ד וסייעתו.

[* והיינו מיד אחר צאת הכוכבים, כמשמעות הגמרא ופירש"י ורמב"ם וטור וש"ע ושאר כל הפוסקים, וכן הוא בהדיא בט"ז ופרי חדש וחק יעקב, דלא כב"ח ומגן אברהם].

ומהאי טעמא בדיקת החמץ קודמת לק"ש ותפלה של ערבית, לפי דעת הראב"ד וסייעתו כמ"ש העולת שבת, וכן הוא בפרי חדש, והוא פשוט. וכן הוא דעת הרמב"ם וסמ"ג ומ"מ וכ"מ ולחם משנה דאסור ללמוד קודם צאת הכוכבים, וקודם זמן קריאת שמע מותר ללמוד לכל הפוסקים כדאיתא ריש פרק קמא דברכות, ונתבאר בסימן רל"ה, מכלל דהבדיקה קודמת לקריאת שמע ודו"ק.

ומה שכתב החק יעקב דתדיר קודם, זה אינו, דלא אמרינן הכי אלא כששתי המצות אינן עוברות דמצוה להקדים התדיר, וכן אם שתיהן עוברות שאינו תדיר נדחה, אבל אם שאינו תדיר מצוה עוברת והתדירה אינה עוברת פשיטא דחייב לקיים שתיהן, ואין מצות הקדמת התדיר דוחה את שאינו תדיר לגמרי. וכהאי גוונא כתב המ"א סי' תרפ"ז לענין מת מצוה, דאף שהוא קודם לכל המצות אפילו של תורה מכל מקום אם אפשר לקברו אחר כך לא דחינן את המגילה לגמרי בשביל מצות הקדמתו. ואף האחרונים לא חלקו עליו שם אלא משום דמת מצוה לא מיקרי מצוה שאינה עוברת דאדהכי והכי הוא מוטל בבזיון וגדול כבוד הבריות כו', ע"ש במג"א ס"ק ו', אבל כאן אם אינו בודק בתחילת הלילה ראוי לקרותו עברין שעבר על תקנת חז"ל לפי דעת הפוסקים הנ"ל, וכמ"ש הט"ז והפרי חדש (ועיין מה שכתבתי לקמן), והרי זו כמצוה עוברת כמ"ש הפר"ח.

ואף שלא תיקנו חז"ל תחלת הלילה אלא כדי שלא יתרשל כמ"ש הראב"ד, מ"מ ה"ז דומה לקורא ק"ש אחר חצי הלילה שנקרא עברין ואף שאינו אלא משום סייג, עיין בעולת תמיד סי' רל"ה. וכן משמע בגמרא דאמרינן וכי תימא זריזין מקדימין כו', וקשה למה תקנו חז"ל לכל ישראל שיבדקו אור ל"ד ועשו את כולם זריזים מה שלא עשו כן בכל המצות שיתקנו שכולם יהיו זריזים לקיימן בתחילת זמנן, אלא ודאי דכל המצות הקבועים להם זמן על פי התורה או על פי חכמים כגון תפלה כנגד תמידין כיון שיש לסוף זמן עשייתה זמן קבוע כגון חצות לתפלת השחר צאת הכוכבים לתפלת המנחה אין צריך לקבוע זמן לתחלת עשייתן שיעשו אותן דוקא בתחלת זמנן, דכיון שיש לסוף עשייתן זמן קבוע לא אתו למיפשע, אבל בדיקת חמץ שאי אפשר לקבוע זמן לסופה שהרי עד סוף הפסח חייב לבדוק כמו שיתבאר

בסי' תל"ה, לכך הוצרכו לתקן זמן קבוע לתחילתן דהיינו שחייבים כל ישראל להתחיל הבדיקה בזמן ידוע, וכיון שאין לבדיקה זמן מצד עצמה כמו בתפלה וקריאת שמע תקנו לה חכמים זמן, והיינו הקדמת זמן זריזין לפי הס"ד. וכיון שקבעו זמן אם כן מי שאינו בודק בתחלת זה הזמן אינו נקרא עצל אלא נקרא עברין שעבר על גזירת חכמים והוא הדין והוא הטעם לפי המסקנא.

ומהאי טעמא אם התחיל בהיתר נמי פוסק כמ"ש הפרי חדש. ואין חילוק בין לימוד לשאר דברים, וכן הוא דעת הב"ח והמג"א והעולת שבת שלא לחלק ביניהם, וכן הוא בט"ז בהדיא, דלא כחק יעקב. ולפי דבריו לא היה ראוי לאסור למי שיש לו שיעור וקצבה ללמוד פרק אחד דדמי למלאכה ושאר דברים שיש להן קץ ולא אטרחוהו להפסיק באמצע דאולי יגמור ואח"כ יבדוק כמבואר בדבריו ע"ש, ודעת יחיד היא זו, והפך מזה מבואר בכל האחרונים, ובגמרא דאמרינן דילמא מימשכא ליה כו' משמע שיש לו שיעור קבוע וחיישינן דילמא כו' כדפרש"י. ואין לומר דוקא בלימוד חיישינן לאימשוכא, א"כ היאך כתבו המ"מ והב"י דאיסור אכילה אתי במכל שכן מלימוד ע"ש. ומ"ש עוד החק יעקב ובזה יתורץ גם כן קושית בעל המאור פ"ק דשבת כו', לפי דבריו אין לנו לפסוק כמותו, שכבר פסק לנו רמ"א בסי' ק"ו סעיף ג' בהג"ה (ע"ש במג"א) דאם התחיל אינו פוסק דלא כסברת החק יעקב וכן עיקר.

ועייין במג"א שמחלק בין קודם חצי שעה כו', והחק יעקב חולק עליו, וכן משמע לשון הטור וש"ע* ורמ"א ולבוש וב"ח ועולת שבת והפרי חדש והט"ז, ע"י היטב בדבריהם ותמצא מבואר כמ"ש החק יעקב, וכן הוא בהדיא בט"ז בסוף סי' תרנ"ב ע"ש (ועוד דבסי' רל"ה סעיף ב' משמע דתוך חצי שעה נקרא התחיל בהיתר, דלא כמשמעות הר"ן שם) וכן עיקר:

[* והן אמת שיש להטור שיטה אחרת, דלא סבירא ליה כהראב"ד וסיעתו, אלא ס"ל דמותר לאכול וללמוד קודם זמנה, כמו בקריאת שמע לשיטתו בסימן רל"ה, ואף משהגיע זמנה אינו אסור אלא משום דילמא אתי לאימשוכא אבל עיקר זמנה הוא כל הלילה כמו בקריאת שמע. אלא גבי קריאת שמע שרי ללמוד קודם משום דבלימוד לא גזרינן שמא יפשע (ולהכי הרב רבינו יונה לא הצריך להפסיק, דלא דמי לאכילה קודם לתפלת ערבית דכיון דכולה ליליה זמניה הוא אתי למיפשע מה שאין כן כשלומד לא חיישינן לפשיעה) כמו באכילה, וכדאמרינן בפ"ק דשבת. אלא חיישינן שמא ישכח, ולהכי אפילו התחילו מפסיקין כמ"ש הטור שמא ישכח, מה שאין כן באכילה ודומיה שעשייתן אינה על ידי עיון השכל והזכרון כמו בלמוד לא חיישינן לשכחה כמ"ש הלחם משנה בפ"ב מהלכות קריאת שמע, ולהכי אם התחיל כבר לא אטרחוהו להפסיק, דחשש פשיעה הוא חשש רחוק ולא חששו לו אלא לכתחלה. וגבי קריאת שמע לא חיישינן לשכחה כיון שהוא רגיל כמ"ש הב"ח. וגבי לולב מיירי באכילה ולא בלימוד, אבל גבי בדיקה אפילו התחיל ללמוד כמה שעות קודם צאת הכוכבים מפסיק, דלהטור אין חילוק בין תוך חצי שעה לקודם חצי שעה דהכל נקרא התחיל בהיתר לפי שיטתו ואפילו הכי צריך להפסיק, דלא כמג"א. אבל הרמב"ם וסמ"ג דס"ל דאף בק"ש אסור ללמוד משיגיע זמנה כמ"ש הב"י בסי' רל"ה, א"כ הא דהוצרך אביי להזהיר בליל י"ד, להאומרים דהבדיקה היא קודם ק"ש, היינו לאסור בסוף יום י"ג, כמ"ש המ"מ והכ"מ. ואנן קיימא לן בסי' רל"ה כהרמב"ם וסמ"ג, א"כ בדין זה נמי קיימא לן כוותייהו, והטעם הוא שמא ימנע כו' בתחלת זמנה כמ"ש הרמב"ם וסמ"ג, ועל דרך שפירש האלי' זוטא והפרי חדש, ומטעם שכתב הט"ז, וא"כ אף אם התחיל בהיתר מפסיק כמ"ש הפרי חדש.]

(ב)

ואומר לחבירו כו'. באלי' זוטא העתיק מותר ללמוד, משמע אבל לדבר הרשות לא מהני, וכן הוא במ"א סי' ער"ה לחד שינויא, וע"ש בט"ז. וצריך לחלק בין זה להא דאמרינן בפ"ב דסוכה דלא מהני מוסר שינתו לאחרים משום דערבך ערבא צריך:

סימן תלב

(א)

ויש מי שאומר כו'. כך כתב הט"ז. ואף המג"א כתב כן, אלא דיש לומר דהמג"א מיירי מעיקר הדין דשורפין בתחלת שש, ושייך לברך וצונו שיש כאן מצוה מדבריהם, אבל למנהגנו ששורפין בסוף חמש כמו ש[י]תבאר בס' תל"ד, איך יברך על ביעור כיון שאינו מצווה עדיין לבער, והרי זה כמברך באמצע השנה. וכן כתב הרא"ש בהדיא, אלא דסבירא ליה דמשהגיע שבע עובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה ומשהגיע שש עובר בבל יראה מדרבנן, וא"כ מן הדין צריך לבערו בסוף ה' כדי שלא יעבור כשתגיע שעה ו', ואפילו הכי כתב דאין לברך על זה, וכל שכן לדידן דאינו עובר בבל יראה עד הלילה, ומשתגיע ז' הוא מצווה להתעסק בביעור מן התורה, ומדברי סופרים משתגיע ששית, אבל קודם לכן אינו מצווה כלל ואיך יברך. שהרי המפרש בים תוך ל' יום שהוא חייב לבדוק, ואף על פי כן אינו מברך, לפי שאינו זמן ביעור לרוב העולם כמו שיתבאר בס' תל"ו, וכל שכן המבער קודם שש, שאף לו בעצמו אינו זמן ביעור אלא מנהג בעלמא. ודוחק לחלק בין שעה מועטת לשעות הרבה, דאם כן נתת דבריך לשיעורין. ועוד כל שיעורי חכמים כך הוא ברגע שקודם זמן הברכה אם מברך הוה ליה ברכה לבטלה כיון שעדיין לא הגיע זמן המצוה איך יברך וצונו. והפרי חדש לשיטתו אזיל דבס' תל"ו סבירא ליה דכולי שתא זמניה הוא ומברך אבל לרמ"א שם צ"ע. ואף הט"ז לא כ"כ אלא לפי מה שכתב הרא"ש דמשהגיע ז' איכא בל יראה דאורייתא*, ואם כן קודם ו' צריך לבער שלא יעבור בבל יראה דרבנן, אבל למ"ש הרמב"ם וראב"ד ומגיד משנה וכ"מ ומ"א וחק יעקב דאינו עובר בבל יראה עד הלילה, צ"ע האיך יברך. ובפרט למ"ש הרמב"ם וכל בו דאם רצה לבער בלילה הרשות בידו וא"צ להמתין למחר עד סמוך לזמן איסורו, א"כ שמע מינה דלא סבירא ליה כהרא"ש.

[* ודוק היטב בלשונו בס' סימן ט' ובסימן י' ותשכח דהכי הוא ועיין בכסף משנה ספ"א].

וכל זה למנהגנו שמבערין בסוף ה', אבל אם מבער משיש ואילך פשיטא דמברך כדעת הט"ז ומ"א. ומ"ש החק יעקב קצת ראיה שלא לברך מהא דאינו חוזר ומברך על הביעור למאן דאמר דשיחה מפסקת באמצע הבדיקה ע"ש, הנה עיין מ"ש הט"ז סק"ב האיך יברך ברכה אחת ב' פעמים במצוה אחת כו' ובסק"ג כתב כל שלא גמר עדיין אותו חלק נקרא התחלה אצלו כו' ע"ש היטב ויתברר לך ביטול דברי החק יעקב ופשוט הוא למבין ודו"ק. ועיין בחק יעקב ס' תל"ה סק"ה כנראה שחזר בו ממה שכתב כאן והסכים שם לדעת הט"ז והמ"א שבכאן. ואף שבשיורי כנסת הגדולה לא סבירא ליה הכי, מכל מקום אנן נמשכים אחרי פסקי הט"ז ומ"א, ובפרט שטעמם ונימוקם עמם. ובר מן כל דין כיון דאנן קיימא לן בס' תמ"ז המוצא חמץ בפסח ומבערו מברך על ביעורו אף על פי שברך על הבדיקה, א"כ כל שכן כשלא בירך על הבדיקה שמברך על הביעור כשמבער משיש ואילך. ובפנים סתמתי הדברים ולא חילקתי בביאור בין קודם שש לאחר שש, מאחר שחילוק זה אינו מבואר בהדיא באחרונים אף על פי שהוא מוכרח לדעת רמ"א ס' תל"ו וכל שאר האחרונים הנמשכים אחריו כמ"ש. ועיין במה שכתבתי בס' תמ"ז בפנים:

(ב)

וכיון שבעה"ב בעצמו אם היה בודק כו'. כן מתבאר ממ"ש העולת שבת סימן תקפ"ה סעיף ב' וכ"כ האלי' זוטא שם*. וכן משמע לכאורה ברא"ש וטור שהביאו ראיה מתוספתא דעשרה שעושין מצוה אחד מברך לכולן, והתם אם רצו כל אחד מברך לעצמו כמבואר בש"ע ס' ח', ולמה הצריכו הרא"ש וטו"ש"ע להעמידם

אצלו יעשו כמו שירצו, אלא על כרחך צריך לומר כמ"ש העולת שבת ואל"י זוטא וחק יעקב דאין לברך ב' פעמים וגם לפטור בלא כלום אינו נכון כמ"ש החק יעקב * * ולכן צריכין לצאת בברכת בעל הבית, וע"ז הביא הרא"ש ראייה דיוצאים בברכתנו ולא תימא מאי מהני ברכת בעה"ב לבני ביתו.

[* שאם התחיל אחד לתקוע ולא יכול להשלים ישלים אחר אף על פי שלא שמע הברכה אם כבר יצא ידי חובתו בעצמו.

* * ולא דמי לשופר שהתקוע כבר שמע התקיעות עם הברכה, ובברכה ההיא הוא יוצא ידי חובתו גם על תקיעות אלו שהוא חייב לתקועם מחמת ערבות, שבאמצע המצוה לא שייך הפסק, מה שאין כן בני ביתו שלא בירכו כלל על שום בדיקה ודו"ק.]

ועי' ביו"ד סי' רס"ה ס"ג [ג] בהג"ה דכשחוזר על ציצין המעכבין חוזר ומברך, אלמא דמברכין על מצוה אחת ב' פעמים ויש לישב ודו"ק. ובלאו הכי לא קשי מידי, דחיוב מילה זו היא על כל ישראל ולא מדין ערבות בלבד, שהרי אפילו קטן שאין לו אב חייבין ב"ד למולו מדכתיב המול לכם כדאיתא בפ"ק דקדושין, מה שאין כן בבדיקה ושופר שזה המוציאוידי חובתו אין עליו חיוב אלא מחמת ערבות בלבד, וכיון שהמחויב עצמו יצא ידי חובת הברכה גם המוציאוידי חובתו לא יברך:

אבל בסי' רס"ג נתבאר שיש חולקין על זה עיין במה שכתבתי שם בס"ד:

סימן תלג

(א)

ג' מחיצות נו' והוא הנקרא אכסדרה נו'. עיין המחלוקת שבין המג"א להחק יעקב, ובזה נחלקו ג"כ רש"י ותוס' סוף פרק ט' דעירובין. וכיון דהתם קיימא לן כפירוש התוס', שכן דעת הר"ף והרמב"ם והרא"ש ור"ח, כמ"ש הב"י בסוף סי' שס"א, וכן פסק רמ"א שם * , א"כ ה"נ קיי"ל כהחק יעקב. וכן משמע בהדיא ממ"ש רמ"א בדרכי משה בשם המרדכי. וכ"כ הב"ח ועולת שבת דבית הכנסת ובית המדרש נבדקין לאורן ע"ש, וכ"ש חדר הפרוץ ברוח רביעית לגמרי:

[* אלא דפסק כרבינו תם דסבירא ליה דבשתי מחיצות נמי מיקרי אכסדרה אבל סתם אכסדרה היינו שיש לה שלש מחיצות.]

(ב)

בא' מנרות הללו נו'. המ"א כתב דשל שמן דינו כאבוקה, אבל שאר כל האחרונים חולקין על זה. עיין בב"ח ובעולת שבת ובאל"י זוטא ובפרי חדש ובחק יעקב, ומסתבר טעמייהו, שהרי לא נזכר איסור זה בגמרא, ואדרבא כל סתם נר שבמשנה וגמרא הוא של שמן, ובלאו הכי בדברי סופרים הלך אחר המיקל, וכל שכן שהמקילים הם רבים, ובפרט שהט"ז מיקל אפילו באבוקה שא"צ לחזור ולבדוק ע"ש:

(ג)

חייב הוא נו' מן התורה נו' לא עבר עליו למפרע נו'. אף דהפרי חדש כתב דהרא"ש והטור סבירא להו דהמוצא חמץ בפסח אחר בדיקתו עובר עליו למפרע אם לא ביטלו, ולפי זה אין בדיקה מועלת כלום מן התורה בלא ביטול, ע"ש בסי' תל"א, וכך כתב העולת שבת סי' תל"ד דלהטור הביטול שלאחר הבדיקה

היא מדאורייתא, מכל מקום לענין פסק הלכה הסכים שם העולת שבת כדעת רש"י ור"ן החולקים על הטור (ולזה הסכים ג"כ הפרי חדש). והט"ז בסי' תל"ד סק"ג הסכים גם דעת הטור לרש"י שאינו עובר עליו אלא משעת מציאה ואילך, דקודם שמצאו אנוס הוא דשגיאות מי יבין, עיין שם שהוכיח כן מדברי הרא"ש. וזהו ג"כ כוונת המ"א שם סק"ה בשם הרא"ש, דלא כפרי חדש בשם הרא"ש.

מיהו מאי דמשמע שם מהמ"א לדעת הרמב"ם והרא"ש דאף בבית שאינו בדוק אינו עובר למפרע על חמץ שמצא בתוכו, ואין צריך לומר אם עדיין לא מצאו שאינו עובר עליו אף אם ישנו שם, כיון שאינו ידוע לו היכן הוא לא קרינן ביה לא ימצא, וכמ"ש התוספות ריש פרק כל שעה, לא קיימא לן הכי, אלא כמ"ש הר"ן והפרי חדש, וכ"כ העולת שבת ואל"י זוטא בסוף סימן תל"ז, דלאחר זמן איסורו אין הנשים וקטנים נאמנים לומר אנו בדקנוהו דכיון שאינו יכול לבטל הוי ליה מדאורייתא. וכן הוא בגמרא בהדיא ע"ש. וכן משמע בהדיא בטוש"ע ואחרונים סי' תל"ט גבי צבור חמץ ולפניו ב' בתים דאם לא ביטל ה"ל ספיקא דאורייתא אף שאינו ידוע לו מקומו. ויותר מזה מבואר שם גבי ספק על ספק לא על, וכן הניח בזוית זו ולא ידע מנין הככרות שהניח ומצא בזוית אחרת, דאם לא ביטל הוי ליה ספיקא דאורייתא וצריך לחזור ולבדוק. ומכל שכן שצריך לבדוק החדרים שנשתמש בהם חמץ בקביעות כל השנה, שקרוב לודאי שיש בהם חמץ כמ"ש הט"ז סי' תל"ה והב"ח ומ"א סי' תל"ג סק"י, וכ"מ בהדיא במ"א וט"ז וחק יעקב סי' תל"ה דס"ל דאף בי"ט צריך לבדוק, והכי קיימא לן שם, ואף בלא ביטול מיירי כמבואר שם, ואם אינו עובר מן התורה על חמץ שאינו ידועה לו א"כ ממה נפשך לא יבדוק בי"ט אם לא ימצא כלום בבדיקתו א"צ לבדוק ואם ימצא יעבור עליו מן התורה. ואף לפי מ"ש הכ"מ ספ"ג דאינו עובר משום דאנוס הוא בתקנת חכמים, מכל מקום לכתחלה אין להביאו לידי אנוס, ויותר טוב שלא יבדוק ולא יעבור עליו כלום מן התורה משיבדוק וימצאו ויעבור עליו מן התורה אלא שיהא אנוס בתקנת חכמים. ועוד דגם בחול המועד לא ה"ל להצריכו לבדוק, דמיד שימצאו אם ישהה מעט קודם שיבערנו עובר עליו מן התורה, לדעת הרמב"ם ורוב המפרשים כמ"ש הפרי חדש סימן תל"א וכמו שיתבאר בסימן תמ"ו*, ויותר קרוב לבוא לידי שהייה מעט אם ימצאו משיבוא לאכלו כשלא יבדוק אחריו כלל. אלא ודאי דאף שלא מצאו עובר עליו אם ישנו ברשותו. ומ"ש הרמב"ם בפ"ג שהיה דעתו עליו כו', היינו לאפוקי אם ביטלו שהסיח דעתו ממנו כמ"ש הרמב"ם בפרק ב'**, וכך הבין הפרי חדש בדעת הרמב"ם, וכך הבינו כל נושאי כליו, מדלא פירשו מאין יצא לו דין מחודש כזה:

[* וכדמשמע בהדיא בגמרא דלמא משכחת לה לבתר איסורא כו' ע"ש, משמע דמיד קודם שיבערנה עובר עליה אם שוהה מעט אף על פי שדעתו לבערו אחר כך. ואין לומר דחיישינן שמא יחוס עליה לבערה כדפירש רש"י, דהא לשיטת התוס' לא הוזכר בגמרא דחיישינן שיחוס עליה.]

** וכן משמע מסיום לשונו שהרי לא ביער ולא ביטל.]

(ד)

ואפילו אם ראה כו' אין מטריחין כו'. זה נלמד מחור עמוק שבכותל, דהשאר די בביטול אף בודאי חמץ*.

ואין לומר דשאני חור שבכותל שיש לחוש שמא יגררו חולדה ועכברים בפסח את החמץ ויניחוהו במקום מגולה, כמו שחוששין במפולת פחות משלשה טפחים**, דאם כן בבור נמי ניחוש לחולדה וברדלס המצויים בבורות (כדאיתא בגמרא גבי שפחתו של מ[צ]יק כו') ובשפתי בורות (כדאיתא בעובדא דחולדה ובור) שמא יגררוהו משם ויניחוהו במקום מגולה, דאפילו מעיר לעיר דרכם לגרר כדאיתא במשנה וכל שכן

מהבור לשפתו. ועוד חמצו של נכרי המופקד אצל ישראל לא תועיל לו מחיצה שמא יגררו ממנו העכברים ויניחו חוץ למחיצה. אלא ודאי דלגרירה לא חיישינן, כמו דלא חיישינן שמא כבר גררו להצריך לבדוק במקומות שאין צריך בדיקה מטעם המבואר במשנה דאין לדבר סוף, הכי נמי לא חיישינן שמא יגררו בפסח משום דאין לדבר סוף, שהרי אי אפשר לבער כל חמץ שבעולם, ובתי הנכרים הם מלאים חמץ בפסח ושמא יגררו מהם. וכיון שכן אף במקום שאפשר לתקן לא מתקנינן, כמו שאין חוששין שמא גררה מזוית לזוית דיש לדבר סוף, משום דאם כן מחצר לחצר כו' ואין לדבר סוף, והלכך לא מחזקין ריעותא ממקום למקום אחר, וכיון שבמקום זה עצמו שהחמץ מונח בו בזמן הביעור אי אפשר לבוא בו לידי תקלה הלכך די לו בביטול. אבל גבי מפולת שאין בה ג' טפחים, שבאותו מקום עצמו יוכל לבוא לידי תקלה, שהמפולת אינה אלא ככיסוי על החמץ מלמעלה ואם יחטט בה הכלב יסיר הכיסוי ויתגלה החמץ במקומו:

[* ואין לחלק דהכא יש לחוש שמא על ידי מקרה שיצטרך לחפש אחר איזו אבידה שתפול לשם יסיר את הרצפה ויראה את החמץ, דהא הא דחור עמוק די בביטול נלמד משום דדמי לחמץ בבור שיתבאר בסוף סימן תל"ח, כמו שכתב החק יעקב, ושם יש לחוש גם כן שמא על ידי מקרה ירד לבור לחפש אחר איזה דבר כדאמרין בגמרא.

** לסמ"ק וסיעתו דסבירא להו אפילו אם יש עליו גובה ג' טפחים אינו כמבוער מן התורה אלא כטמון ומכוסה, ומן התורה צריך לבטל אלא שהביטול מהני אפילו מדרבנן ביש עליו ג' טפחים, שאין הכלב יכול לחפש אחריו וישאר מכוסה ולא יבוא לאכלו, אם כן הא דחיישינן כשאין עליו גובה ג' טפחים על כרחך היינו משום שהכלב יגלנו כשיחפש אחריו. דאלו לרש"י ור"ן דס"ל דמדאורייתא הוא כמבוער ביש עליו ג' טפחים ומדרבנן צריך ביטול משום שמא יתפקח הגל, י"ל הטעם דלא מהני ביטול באין עליו גובה ג' טפחים נמי מהאי טעמא שמא יתפקח הגל, אבל חולדה ועכברים אם יגררוהו יאכלוהו, וכן הכלב כשיחפש אחריו יאכלנו, ולכן היה מועיל ביטול אם לא דחיישינן שמא יתפקח הגל (אבל בלא ביטול, שמן התורה אינו כמבוער, ודאי הוי טעמא משום שהכלב יכול לחפש אחריו כדאיתא בהדיא במשנה). והא דלא חששו ג"כ ביש עליו ג' טפחים, היינו משום שהוא כמבוער מן התורה, ועל ביעור זה שאינו שכיח לא גזרו עליו חכמים שלא יועיל ביטול שלא יהא כמבוער מחמת חששא רחוקה שמא יתפקח הגל ושמא ישכח ויאכלנו, אבל כשאינו מבוער על ידי מפולת אלא ע"י ביטול והפקד, כל שהוא יכול לבא לידי אכילה אפילו על ידי חששות הרבה (וגם לסמ"ק על כרחך צריך לומר כן ודו"ק) חששו חכמים שלא לבטל גזירתם שגזרו שאין ביטול והפקד מועיל כלום, כדי שלא יניח כל אדם חמצו בביתו כל ימי הפסח וקרוב הדבר שיבא לידי מכשול. משא"כ בחמץ בחורים עמוקים שאין ידו מגעת לשם כלל, או בבור שאין דרך להשתמש שם כל השנה שהרי אין בו סולם כלל כדמשמע בגמרא, ובודאי גם בפסח לא ירד לתוכו.]

(ה)

וכן בית שהתרנגולים כו' בד"א כו' אבל אם לא נזהר כו'. כן דעת הב"ח ומ"א. ואף מהרי"ו ס"ל דזה נקרא חמץ ודאי כמו שהעתיקו האחרונים בשמו.

אלא שהמ"א בסק"ט העתיק בשמו אי ליכא שם תרנגולים כו', והוא תמוה לכאורה, דהא אין ספק מוציא מידי ודאי כמ"ש הב"ח, וגם המ"א עצמו הסכים בזה לדבריו בסק"י*. והנה במ"א ובאלי' זוטא סיימו בלשון מהרי"ו והוי כמו חמץ בבור (דלא כבאר היטב שהגיה חמץ ברור). וכוונתו דחמץ שתחת הספסלים אין דרך בני אדם להשגיח ולעיין שם, ובודאי לא יראה בפסח החמץ המונח שם ולא יבא לאכלו, אלא שיש לחוש שמא דרך מקרה ישוח ויבקש שם ויראה את החמץ, וה"ז דומה לחמץ בבור דלא אתי למיכליה אלא אם כן נחוש שמא דרך מקרה ירד לבור בפסח ויראה החמץ ויאכלנו כדאיתא בגמרא, וס"ל למהרי"ו כדעת הטור סימן תל"ח, דככר בבור צריך להוציאו אפילו קודם זמן איסורו ולא מהני מה שיבטלנו אח"כ, כמ"ש הב"י מתחלה שהוא מדוקדק בלשון הטור, והסכים לזה הדרכי משה שם. וכיון שזהו בעיא דלא

איפשטא ** *, לכן אם יש עוד ספק כגון שיש לתלות באכילת התרנגולים אפשר להקל ולומר דהוי ספק ספיקא, ולכן כתב מהרי"ו אי ליכא תרנגולים דאז אי אפשר למצוא שום צד היתר לדעתנו שפוסק כהטור. אבל לדידן דקי"ל בסי' תל"ח כהרמב"ם דכבר בבור אין צריך להוציאו, והטעם כתב המ"א בשם המגיד משנה דהוי כחמץ שנפלה עליו מפולת דדי לו בביטול ** *, ובמפולת בעינן גובה ג' טפחים כדי שלא יהיה הכלב יכול לחפש אחריו, א"כ תחת הספסלים שהכלב יכול להוציאו משם לא דמי כלל למפולת ולחמץ בבור, וצריך להוציאו משם, וספק אכילת התרנגולים אינה מוציאה מידי ודאי חמץ. ותו מדהסכימו האחרונים למהרי"ו לכל הפחות היכא דליכא תרנגולים דצריך בדיקה תחת הספסלים, מכלל דלא דמי כלל לחמץ בבור דקיימא לן בסימן תל"ח דדי בביטול, אם כן אף בדאיכא תרנגולים צריך בדיקה דאין ספק מוציא מידי ודאי, וכמ"ש בפנים בסוף הסימן:

[* ובאלי' זוטא העתיק לשון מהרי"ו ולא העתיק אי ליכא כו'.

** אלא דהטור ומהרי"ו סבירא להו דתיקו דאיסורא לחומרא אפילו באיסור דרבנן.

*** והיינו כשיטת הסמ"ק דביטול דמפולת הוא דאורייתא ומן התורה עובר בבל יטמין אם לא ביטל, דאילו לשיטת רש"י ור"ן דמפולת הרי הוא כמבוער לגמרי מן התורה אפילו בלא ביטל, ואפילו לכתחלה יכול להפיל עליו מפולת כמ"ש הפר"ח וכמ"ש בפנים, אם כן פשיטא דלא הוי כמו חמץ בבור שעובר בבל יטמין מדאורייתא אם לא ביטלו, וכ"כ הפר"ח בסוף סי' תל"ח.]

(1)

אבל כל חמץ שנפל לתוכו זמן רב כו' יש בו ב' ספיקות כו'. אף דהמ"א בסק"י כתב ספיקי טובא, אין כוונתו דוקא ג' או ד' ספיקות, וכדעת הש"ך ביו"ד סימן ק"י (בכללי הס"ס) דג' ספיקות מוציאים מחזקת איסור, דהא המ"א עצמו כתב בסימן תל"ט סק"ג דשמא גררוהו מבית זה ושמא אכלוהו אינן נחשבין לב' ספיקות אלא לספק אחד *, וא"כ החור שהכניס עכבר לתוכו חמץ קודם שלשים יום אין בו אלא ב' ספיקות להקל, דהיינו שמא אכלוהו או גררוהו וניטל מבית זה ואין כאן חמץ כלל, ואם תמצא לומר שהוא עדיין שם שמא נמאס ונפסל מאכילת כלב וכמ"ש בפנים, דזה הוי ספק ספיקא גמור ** *, ואפ"ה שרי כאן.

[* והוי ב' ספיקות משם אחד עיין בכללי הספק ספיקא להש"ך ופר"ח. ועיין בח"י.

** דשמא נתכבד לא שייך בחורים וסדקים. ותו דהיינו גררוהו עיין מ"א סי' תל"ט.]

ובס"ק י"ו כתב המגן אברהם וספיקי טובא איכא, ואפילו הכי צריך בדיקה אם לא משום סכנה. ועכצ"ל כמ"ש בפנים דעיקר הבדיקה נתקנה על הספק, כמ"ש האחרונים בסימן תל"ט בשם המ"מ. ומה שהקילו שם בספק ספיקא היינו לענין לחזור ולבדוק מה שבדק כבר, אבל תחלת הבדיקה כיון שנתקנה על הספק, והיינו ספק שאין לחוש לו מן התורה אלא שחכמים חששו לו אין חילוק בין ספק אחד לכמה ספיקות ** *, כדמוכח מחדר המשכנות ובי תמרי ובי ציבי וכמ"ש בפנים, ועיין מ"ש בסימן תל"ט.

[*** וכעין זה כתבו התוספות לענין ספק טומאה ברה"י.]

ומה שהקילו בספק אכילה היינו משום שהוא ספק הרגיל וקרוב לודאי, וכמ"ש התוספות ד"ה ואם תמצא לומר, וכמ"ש בפנים ** *. אבל חטיטת הכלב בגל אינו ספק הרגיל ואינו קרוב לודאי שיאכלנו על ידי חטיטה, אלא חיישינן שמא כשיריח ריחו יחפש אחריו ויתחיל לחטט אחריו עד שיגלנו מלמעלה ולא

יגמור לחטט עד שיאכלנו. ועוד דלא תלינן בספק אכילה בסימן תל"ט אלא בככר קטן שי"ל אכלו כולו, ועכברים ותרנגולים שכיחי הרבה, מה שאין כן חטיטת הכלב אינו ספק הרגיל כי שמא ישייר זה מאכילתו ולא יבא אחר לאכול כולו. ולא אמרינן ודאי גררוהו אלא לחורן כדפרש"י, וכן עורבים לקן שלהם, אבל הכלב כשאינו חפץ לאכול ורוצה להצניע אין לו מקום צנוע מן הגל הזה * * * * *. ובזה נתיישבו כל דברי המ"א על נכון:

[* * * * * ולכן בצירוף עוד ספק אחד מהני אפילו להוציא מחזקת איסור, וכמו שכתבתי בפנים, ואין צריך ג' ספיקות אפילו לדעת הש"ך. ואפילו הט"ז ופר"ח דס"ל אפילו כמה ספיקות אין מוציאים מחזקת איסור, מ"מ מודו הכא בספק הרגיל וקרוב לודאי. ותדע דהא כתב המ"מ דגבי בדיקה חששו להרבה ספיקות, ואפ"ה ספק הרגיל שאני.

[* * * * * ועוד דלא אמרינן גררוהו אלא כשאינו מחוסר אלא גרירה, אבל הכא מחוסר חטיטה וגרירה.]

(1)

רפת של בקר כו' לבדוק ולחפש כו' בליל י"ד כו'. הנה ליישב לשון הסמ"ק שהעתיק הש"ע כאן, עם לשון הגהות מיימוניות שהעתיק בסוף סימן תמ"ה, יש ג' שיטות. דעת רמ"א כפי מה שפירש המ"א דבריו וכן דעת הלבוש וחק יעקב, דסמ"ק מיירי בשעת הביעור אבל קודם לכן מותר להשליך כמ"ש הגהות מיימוניות, ובלבד שילך ויראנו כשתגיע שעת הביעור. ודעת הב"ח וט"ז ופר"ח, דסמ"ק מיירי ג"כ קודם זמן הביעור והיינו בליל י"ד זמן הבדיקה ומיירי בחצר שלו והגהות מיימוניות מיירי בחצר של הפקר. ודעת המ"א לחלק בין עורבים דבהא מיירי הגהות מיימוניות ובין שאר עופות המצויים בחצר דמיירי בסמ"ק, ואידי ואידי מיירי קודם זמן הביעור כדעת הב"ח.

ונמצינו למדים לפי שיטת הב"ח ומ"א וט"ז ופרי חדש דעופות המצויים בחצר שלו וכן רפת בקר ולולין צריך לבדוק בליל י"ד אם יש בהם ודאי חמץ, ואין לו להניחו שם עד שעת הביעור, עיין בט"ז סי' תמ"ה מבואר כן בהדיא. והטעם דחיישינן שמא ישכח בעת ההיא, שהרי מטעם זה תיקנו בדיקת כל החדרים בליל י"ד בשעה שבני אדם מצויים בבתיהם, ומאי שנא רפת ולולין משאר כל החדרים, וכי מפני שיש בהם ודאי חמץ יפה כחם, ואפילו אם יודע היכן מקומו הרי דעתו שהבהמות יאכלוהו, ואסור לו להאכילם אא"כ עומד עליהם לראות שלא יצניעו ולבער מה ששיירו כמ"ש בטוש"ע סימן תמ"ג. ודוחק לחלק בין מאכילם לאוכלים מעצמם. ואף ששם מיירי בשעה ה', מכל מקום בזה אין סברא כלל לחלק בין שעה ה' לקודם. ועוד שהטוש"ע הוציא זה מהרא"ש ריש פרק כל שעה, וברא"ש מבואר בהדיא דמלאחר הבדיקה ואילך דינא הכי, עיי"ש במה שהוציא דין זה ממתניתין דקתני ומה שמיירי כו', ובהמה דומיא דחיה *.

[* וע"ש בגמרא דבהמה איכא ריעותא דמשיירא ובחיה איכא ריעותא דמצנעא, ועל זה תמהו התוספות והרא"ש האין שרי להאכיל לחיה המצנעת, ותירץ הרא"ש דצריך לעמוד ולראות שלא תצניע, ובהמה מסתמא דומיא דחיה, וצריך גם כן לראות ולבער המשויר דחיישינן שמא ישכח אח"כ, דבשביל חשש זה הוה ס"ד בגמ' דאסור להאכילה אף אם עומד עליה, לפי פי' הרא"ש שם ע"ש היטב.]

ואף אם נפרש לשון הגהות מיימוניות שבסי' תמ"ה כפי' הלבוש דמיירי בחצר שלו, וכמ"ש המ"א בסי' תמ"ה שכ"מ בהגהות מיימוניות, וגם לא נחלוק בין עורבים לשאר עופות כמו שחילק המ"א, אעפ"כ אין לנו לפסוק כהגהות מיימוניות, לפי שהגהות מיימוניות ס"ל כהתוס', שדרכו להמשך אחר התוס' בכל מקום כמ"ש הבי"י בהקדמתו, והתוס' ר"פ כל שעה חולקין עם הרא"ש, ולפי דבריהם שרי להאכיל לחיה אע"פ שאינו עומד עליה, וכל שכן לבהמה, ואנן קי"ל כהרא"ש, שכ"פ הטוש"ע סי' תמ"ג:

(ח)

(ח) **נטילת העורבים כו' וגרירת העכברים כו'.** אף שמדברי הב"ח וט"ז ופרי חדש לא משמע הכי, מכל מקום יש לסמוך בזה על המגן אברהם, כיון שבלאו הכי דעת רמ"א ולבוש ועולת שבת ואל"י זוטא וחק יעקב להקל כשדעתו לילך ולראות*. ועוד שכך מבואר בהדיא בגמ' בשינויא בתרא. ואף דשינויא קמא חולק על זה, וכוותיה פסק הרמב"ם פ"ט מה' טומאת מת, היינו משום דבדאורייתא אזלינן לחומרא כשינוי קמא, אבל כאן אינו אלא חשש דרבנן שמא ישכח לילך ולראותו בשעת הביעור, ובדברי סופרים הלך אחר המיקל כשינוי בתרא דודאי גרוהו. ואף שבמ"א לא הוזכר שילך ויראנו, יש לומר דהמ"א מיירי כשביטלו או שרוצה עדיין לבטלו. ואיך שיהיה כוונת המ"א, מכל מקום לענין דינא הדבר ברור כמ"ש בפנים:

[* ולכן כתבתי בפנים ילך ויראנו, כדי לסמוך ע"ד פוסקים הללו. ואפשר שגם המ"א מודה לזה שלכתחילה אין לסמוך על החזקה כשאפשר לברר, כמו שיתבאר בסימן תל"ז.]

(ט)

ואפי' לכתחילה יכול להפיל עליו מפולת כו'. כ"כ הפרי חדש סוס"י תל"ח, וכ"מ בהדיא בגמרא בההיא דעושה את ביתו אוצר דקודם ל' יום מותר לכתחלה, ע"ש ברש"י ור"ן, ומדאורייתא אין חילוק בין קודם ל' לתוך ל' כמבואר בב"ח ומ"א סי' תל"ו ופשוט הוא. אלא שמדברי הט"ז בסוף סימן זה לא משמע הכי. וצ"ל לדבריו דאוצר אינו נקרא מטמין בידים כיון שאין כוונתו אלא לאצור הפירות ולא להטמין החמץ תחתיו, ואין הכי נמי אם יש חשש חימוץ באוצר עצמו כגון שאצר חיטים מחומצות אפילו קודם ל' אסור משום בל יטמין לדעת הט"ז, כיון שכוונתו להטמין החמץ. וכ"כ הט"ז סי' תל"ו סק"ד בהדיא ע"ש. וא"כ לדידן דלא קיי"ל כהט"ז שם אלא כרמ"א שאחריו נמשכו כל האחרונים, הכא נמי העיקר כהפרי חדש, דהא בהא תליא כמבואר ברש"י ור"ן:

(י)

חייב לשכור פועלים שיפקחו כו'. כן כתבו התוס' (הובא בב"י) לענין אין בו ג' טפחים אף על פי שביטל, והוא הדין והוא הטעם ליש בו ולא ביטל, וכל שכן הוא לדעת הסמ"ק וסיעתו שהרי יש כאן מצות ביעור דאורייתא.

והנה הטוש"ע השמיטו חיוב זה גבי יש בו ולא ביטל, משום דאזדו לטעמייהו, שבס"י תל"ח פסקו הטור וב"י בעיא דככר בפי נחש לקולא אם ביטל*, וא"כ י"ל לדעת הטור דאפי' לא ביטל עדיין אם מצא קודם זמן איסורו יבטלנו ודיו, ולא דמי לחמץ בבור שנתבאר לעיל בשם הטור, משום דבממונו לא אטרחהו רבנן כדאיתא בגמרא שם, וכמ"ש התוספות שם שיש לתלות שהנחש יאכלנו. והכי נמי יש לתלות שהכלב יאכלנו אם אין בו ג' טפחים, והיינו לסמ"ק וסיעתו דעיקר החשש הוא שמא יתגלה הגל ע"י הכלב, ודמי ממש לככר בפי נחש. ולשיטת רש"י ור"ן יש לתלות שמא לא יתפקח הגל, הלכך לא אטרחהו בממונו כמו גבי נחש, ומכל שכן ביש בו ג' טפחים דודאי יש לתלות לכ"ע שלא יתפקח. ומשום הכי השמיטו הטוש"ע חיוב זה. והתוס' ס"ל דתיקו דאיסורא לחומרא.

[* ועיין שם ברש"י ורמב"ם דלא גרסי ואם תמצא לומר ודו"ק.]

אי נמי יש לומר דלרש"י ור"ן הדבר קרוב שיתפקח הגל ואטרחוהו בממונו כמו בחמץ מגולה כמ"ש התוס' שם, משא"כ לסמ"ק וסיעתו הדבר קרוב שיאכלנו הכלב, כמ"ש התוספות דזהו ספק הרגיל, ואפ"ל מידי וודאי הוה ס"ד בגמרא דמוציא, ולכך לא אטרחוהו בממונו כמו גבי נחש. והתוס' ס"ל כשיטת רש"י שהרי לא חלקו עליו, וטוש"ע ס"ל כסמ"ק וסייעתו כמו שיתבאר בס"י תל"ו.

ולענין דינא פשיטא דיש להקל כמשמעות הטוש"ע, דבדברי סופרים הלך אחר המיקל, והיינו בביטל, אבל אם לא ביטל דיש כאן איסור דאורייתא לסמ"ק וסיעתו פשיטא דחייב לשכור, דרבנן דוקא הוא דלא אטרחוהו בממונו אבל מדאורייתא אין לחלק בין גופו לממונו. ולפ"ז אף לפי דעת החק יעקב בס"ק י"ט יש נפקא מינה בין חלוקי הדעות ודו"ק:

(יא)

(יא) **יש להחמיר בשל תורה כו'.** החק יעקב הסכים כן מטעם אחר ע"ש. וכן דעת המ"א, שכאן כתב שדעת המ"מ כסמ"ק, וכוונתו ע"ד שכתב הפר"ח בסס"י תל"ח לפרש דברי המ"מ, ומוכרח הוא ע"ש, והזכרתי למעלה. ושם בסוף ס"י תל"ח העתיק המ"א לשון המ"מ, מכלל דהכי ס"ל. עי' במ"ש בס"י תל"ז שכן הוא גם דעת הטוש"ע:

(יב)

אינו צריך לבטלו כלל וכו'. עיין מ"א. ובודאי אין כוונתו דאינו צריך לפקח הגל, דהא פשיטא מאי אית ליה למעבד כיון שאין בידו לפקחו, אלא ודאי כוונתו דאפילו לכתחלה אינו צריך לבטלו, וכן משמע להדיא בחק יעקב שלא העתיק דין זה בסקי"ט, ששם פסק דחייב לפקח בגל, והוה ליה למימיר דבגל גדול אינו צריך לפקח, אלא העתיקו בסוף סק"כ, אחר שהשלים כל דיני המפולת, מכלל דמילתא באפיה נפשה היא וקאי על כל דיני מפולת דלא שייכי בגל גדול, ונקט לא ביטלו משום שחייב זה מוזכר בגמרא בהדיא, ואפילו הכי לא שייך חיוב זה בגל גדול. ואין לומר שכוונת החק יעקב דבגל גדול מותר לאחר הפסח, דאם כן למה כתב דין זה בשם המ"א, הא במ"א אין הזכרה מזה, ע"ש שלאחר דין זה העתיק המ"א מחלוקת הפוסקים בלאחר הפסח. ובר מן כל דין הדבר פשוט, כיון שאינו נקרא שלך א"כ אין בידו לבטלו, ולמה יבטלנו בחנם, והרי גם הביטול אינו מועיל אלא משום דכיון שביטלו אינו נקרא שלך, כמ"ש התוס' ורא"ש ור"ן וכן הוא הסכמת האחרונים עיין בפרי חדש ריש ס"י תל"א:

(יג)

שמא כשיוציאנו כו'. ישייר מעט מאכילתו כו'. עי' בט"ז סוף הסימן. ועיין במה שכתבתי לעיל גבי חורים שבקרקעית הבית:

(יד)

חייב הוא לפקח הגל כו'. הנה החק יעקב חולק על העולת שבת, מטעם דרש"י ור"ן פירשו הא דצריך ביטול היינו משום גזירה שמא יתפקח הגל ובספק לא גזרינן ע"ש. ולפ"ז אין להקל אלא ביש עליו גובה ג' טפחים, דבהא פירשו רש"י ור"ן טעם הביטול משום גזרה, אבל אם אין עליו ג' טפחים לכ"ע מדאורייתא

צריך ביעור או ביטול, ובספק חמץ ה"ל ספיקא דאורייתא כמ"ש העולת שבת. ולסמ"ק וסיעתו אף ביש עליו ג' טפחים אם לא ביטל ה"ל ספק בל ימצא.

ומיהו היינו שנשתמש חמץ ודאי בחורין תוך ל' יום, דליכא אלא חד ספיקא לאפוקי מידי חזקת חמץ בגל זה, והיינו שמא ניטל בידי אדם קודם שנפל הכותל, או ע"י כלבים וכיוצא בהם לאחר שנפל הכותל, או שמא אכלוהו, והני כולוהו חד ספיקא ניהו (כמו שנתבאר לעיל בשם רמ"א ומ"א) שמא אין כאן חמץ כלל, ואינו מוציא מידי ודאי, והלכך מדאורייתא צריך ביטול או ביעור. אבל אם נשתמש קודם ל' יום, די ש' ב' ספיקות כמ"ש לעיל, והן מוציאים מידי ודאי לדעת רמ"א בי"ד סימן ק"י, אלא דמדרבנן צריך בדיקה אפילו לכמה ספיקות כמו שנתבאר לעיל, ורבנן לא אטרחוהו להוציא ע"י מרא וחצינא כמשמעות העולת שבת. אבל להאחרונים החולקים על רמ"א ביו"ד שם, אפשר דאין להקל אלא א"כ יש להסתפק שמא יש עליו ג' טפחים, דאז יש ג' ספיקות והן מוציאים מידי ודאי להש"ך שם. ואף שיש חולקין עליו, וגם להסמ"ק וסיעתו אין מועיל כלום מן התורה מה שיש עליו גובה ג' טפחים. מ"מ כיון שהרמב"ם וראב"ד ושאר גדולי הראשונים סוברים דספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא, וגם החולקים אפשר שמודים בספק ספיקא שיש לו חזקת איסור, שהספק השני אפשר שקל יותר מן התורה מן הספק ראשון שאין לו חזקת איסור, וגם משמעות החק יעקב נראה שחולק לגמרי על העולת שבת, אף באין עליו ג' טפחים, אף שאין טעמו מספיק לזה, הילכך בהצטרפות כל אלו חלוקי הדיעות הרואה יראה בעצמו שיש להקל בנשתמש קודם ל' יום וכמ"ש בפנים:

(טו)

אפי' באכילה כו'. כן הוא בירושלמי בהדיא, וכן הוא הסכמת רוב האחרונים, עיין בעולת שבת ואל' זוטא, וכן פסק הפרי חדש ובעל חק יעקב בספרו תורת השלמים שאלה וי"ו ולזה נתכוין גם כן בחק יעקב, ובדברי סופרים הלך אחר המיקל, ובפרט שהמה הרבים. ומה שחילק הט"ז בזה, כעין זה חילק בתשובת הרשב"א, הביאווה האלי' זוטא והמ"א בסי' תל"ו ושם כתבתיה בפנים:

(טז)

ואפי' תחת המטות כו'. עיין בכ"מ בשם הר"מ*. ומלשון הטור דגבי עצים ואבנים וכו' אין צריך לבדוק אלא צד החיצון וגבי נמוכה** כתב א"צ לבדוק צדה הפנימי, משמע אבל תחתיה צריך לבדוק. ואף שאח"כ כתב הטור ואפשר כו', אין ספיקו מוציא מידי ודאי של הכלבו והעולת שבת והמ"א. ועיין בפרי חדש:

[* דאם יש עצים ואבנים סדורים תחתיה פשיטא דא"צ ואם אין עצים ואבנים פשיטא דצריך.

** ובמטה שאינה חוצצת מכותל לכותל אפילו היא גבוהה הדין כן.]

(יז)

אבל תחת הספסלים כו'. עיין במ"ש לעיל.

סימן תלד

(א)

כמנין חתיכות כו'. הרמב"ם לא העתיק אלא טעם זה, לפי שיש נפקא מינה בין הטעמים, דלרבא אין צריך לשמרו אלא שלא תיטול חולדה בפניו*, ולרב מרי צריך לשמרו בענין שלא יחסר ממנו כלום אפילו שלא בפניו, והכי הלכתא:

[* דוקא אבל שלא בפניו לא חיישינן.]

(ב)

הטילו חכמים כו'. באמת דלכאורה פשטא דמתני' משמע דעצה טובה קא משמע לן, ותקנתא קתני ולא דינא, דלמה יגזרו חכמים כן כיון שאין חוששין כלל שמא תגרר חולדה שלא בפניו וכל שכן בפניו, א"כ בודאי לא יחסר לחמו. אבל מלשון הב"ח ומ"א סק"ד מבואר בהדיא דאיסורא נמי איכא. וכ"מ בהדיא בתוס' ריש פרק כל שעה וכל שכן שאסור ליתן לאכול כו', ואם מתני' עצה טובה קמ"ל לא שייך לישנא דכל שכן מעצה טובה לאיסורא. והטעם הוא, דבאמת היה לנו לחוש שמא גררה חולדה שכן דרכה לגרר, אלא משום דאין לדבר סוף כדקתני במתני', והיינו משום דמעיר לעיר אי אפשר לתקן לכך גם מבית לבית לא הטריחוהו חכמים. ומהאי טעמא נמי לכתחלה לא היו מטריחים אותנו לשמרו יפה שלא תגרר ממנו חולדה למקומות הבדוקים, שהרי חששא זו אי אפשר לתקן שמא תגרר מעיר לעיר, אלא לכך הטריחוהו חכמים שמא יתברר לו שגררה ויצטרך לבדוק (שלבדיקה זו יש סוף, שכשלא יתברר לו לא יצטרך לבדוק וגם לשמירה זו יש סוף) ושמא ישכח כו' וכמו שכתוב בפנים:

(ג)

ומ"מ תקנו חכמים שיוציא דברים הללו בפיו. כן הוא בב"י בשם הירושלמי. והפרי חדש פסק כהאומרים דלא סגי בלב בלבד. ואף דאנן לא קיי"ל הכי אלא כמ"ש רמ"א ומ"א סי' תל"ו דעיקר הביטול הוא בלב, היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן לכתחלה צריך להוציא בשפתיו כמ"ש הב"י מהירושלמי (וע' בלבוש ואל"י זוטא סי' תל"ו). וברש"י דף ד' ע"א וברי"ף ורא"ש סי' ט' משמע קצת שהיה נוסחתם כן בגמ' (כמ"ש האליה זוטא שם). ולכל הפחות תקנת הגאונים היא, ושייך לומר תיקנו חכמים. ואין לומר דתקנתם היתה שיאמר בלבו (כמ"ש הלבוש שם), דהא ברי"ף ורא"ש לא הוזכר כלל בלבו (עי' באל"י זוטא שם). וע' במ"ש ברס"י תל"ז בפנים, שכן הוא גם כן דעת המ"א שם:

(ד)

(ד) **ולמה נתקן כו'.** ובסדר היום כתב שלא יבינו המזיקין כו', ולא העתקתיו משום דזה אמרו על המלאכים שאין נזקקין ללשון ארמי, עי' סי' נ"ו וסימן ק"א, אבל המזיקין עיקר לשונם הוא ארמי, כדאיתא בזהר הובא בב"י סי' נ"ו ע"ש:

סימן תלה

(א)

וקודם הבדיקה חייב לברך כו' אפילו אם כבר ביטל כו'. אף שהט"ז מסתפק בזה אין ספיקו מוציא מידי ודאי של המ"א והחק יעקב והלכך לא שייך כאן ספק ברכות להקל ועוד שהמה הרבים:

(ב)

מטעמים ידועים כו'. עי' במ"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ו ועי' במ"ש בס"י תמ"ו.

כתב החק יעקב מי שלא ביער חמצו ומת לאחר שהגיע זמן איסורו אין היורשים מחויבים לבערו מעיקר הדין*, עיין שם שהביא ראיה מהמפקיר עבדו ומת וכו' ואיסורא לבריה לא מורית, ואף ע"ג דלית הלכתא כאמימר, מכל מקום התם היינו מדרבנן בעלמא כמ"ש הרא"ש שם, ודלא כדעת הרי"ף שם. ולא העתקתי דבריו לפי שאין דמיונו עולה יפה כמו שיתבאר, והם שמות שוין וגופין מחולקין דוק ותשכח. ואף לפי דמיונו לא קיי"ל הכי, שהרי הרשב"א בחידושו והב"י ביו"ד סי' רס"ז כתבו כדעת הרי"ף דאיסורא מוריש לבנו, וכן הוא בדרישה שם, וכן הוא שיטת הטוש"ע שם, דמדאורייתא צריך גט שחרור ולא מדרבנן כדעת הרא"ש. וכן בדין שבשל תורה הלך אחר המחמיר.

[* ומכל מקום טוב לבערו כיון שכבר נאסר בהנאה ולמה להם לקיימו, אך שאין לברך על הבדיקה וביעור כיון שאינן מחוייבים לבדוק ולבער החמץ שאינו שלהם.]

ולפי דעת החק יעקב הדין כן בכל שאר איסורי הנאה דאיסורא לא מורית, גם למ"ש החק יעקב ועוד משום דחמץ אינו ברשותו כו'**, וזהו הפך הגמרא *** בקדושין דף י"ז ע"ב דאי ירושת הגר דאורייתא אסור לו ליטול מעות חליפי ע"ז שביד (אחיו) הנכרי, לפי שמיד במיתת אביו זכה הוא בע"ז מדין ירושה, ע"ש בפירש"י. ואין לדחות שהנכרי אביו היה מותר לו ליהנות מע"ז ואינו מוזהר אלא לעבדה, שהרי בש"ך ל"ד סי' קמ"ו פסק כן גם במומר שמת והניח בן ישראל ונכרי. ואין לומר דכוונת הש"ך משום איסור רוצה בקיומו, חדא דאיסור זה לא נזכר כלל בדבריו ולא בטוש"ע באותו סימן, ותו דלא הוה ליה למימר דירושת הגר דרבנן, דאפילו אם היה דאורייתא התירו לו להיות רוצה בקיומו של איסור כדי שלא יחזור לסורו, ובגמרא לא אמרו כן בפ"ה דע"ז, אלא בקידושין דף י"ז ע"ב, ומשום איסור חליפין ודו"ק***.

[** דהא דחמץ אינו ברשותו של אדם היינו משום דאסור לו ליהנות ממנו כמשמעות הגמרא פסחים דף ו' וכפ"י רש"י בב"ק דף כ"ט ע"ש.]

*** והביאוהו הרמב"ם ור"ש ורע"ב לפסק הלכה בפרק ו' דדמאי ע"ש.

**** ואין לומר דשאני חמץ שמוזהר עליו לבערו, הרי גם ע"ז מוזהר עליה לבערה כמ"ש הרמב"ם וטוש"ע סימן קמ"ו. ועוד דמשמעות הגמרא ורש"י דלא תלי אלא באיסור הנאה.]

ותו כיון דכל איסורי הנאה אינן הפקר גמור, א"כ לא דמי כלל לעבד שהפקירו שאין לו בו שום צד ממון, לכך אינו יכול להוריש כי מה יוריש, אבל חמץ יש לו בו צד ממון, שאם עבר ומכרו מותר ליהנות מדמיו מן התורה. ומה שלא מצינו דמים לחמץ בפסח היינו משום דלכתחלה אסור למוכרו כמו שכתבו התוס' ריש פ"ק דחולין, ולשיטת רש"י שם משום דמדרבנן אסור למוכר עצמו, א"כ לאו מידי חסריה, וכדפירש רש"י

בפסחים דף ל"א סוף ע"ב. אבל על כל פנים אינו הפקר גמור עד שכל הרוצה ליטול בעבירה יבא ויטול בעל כרחו של בעלים, דאם לא כן למה ליה לרש"י למימר דלאו מידי חסריה תיפוק ליה דהפקרא הוא, וכל תרומה שהפקירה כהן ואכלה זר במזיד פשיטא דפטור מכלום. וכן מצינו בהדיא בפסחים דף ו' ע"ב ולא מצי מבטיל ליה, משמע דאי הוה מצי הוה מועיל, ואי בלאו הכי נמי הפקר גמור הוא עד שאין בניו יכולין לירשו ואפ"ה עשאו הכתוב כו' אם כן כשיפקירנו מה מועיל, אלא ע"כ כשהוא הפקר גמור לא עשאו הכתוב כו', ועכשיו שאינו הפקר אלא שאין לו זכות בגופו מחמת שאסור לו ליהנות ממנו ולכך אינו יכול להפקירו, עשאו הכתוב כאלו הוא שלו לגמרי. וא"כ לא דמי כלל לעבד שהפקירו הפקר גמור, ואפשר שבניו יורשים החמץ דירושה ממילא הוא וחיילא על כל מה ששם אביו נקרא עליו אף שאין לו זכות בגופו * * * * *, אבל אינו יכול להפקירו ולמכרו וליתן במתנה כיון שאין לו שום זכות בגופו, אף שהוא שלו ואין אחר יכול להוציא מידו בעל כרחו כמו שנתבאר. וכדמשמע בהדיא בריש פרק ו' דכריתות דדוקא משום דמיאש מהשור כשנגמר דינו נעשה הפקר, אבל מחמת שהוא אסור בהנאה לא נפקע שם הבעלים ממנו, ודוקא כשהוזמו עדי מועיל יאוש בעלים דנמצא למפרע היה מותר בהנאה ויכול להפקירו, אבל בחמץ שאין לו זכות בגופו אלא שעשאו הכתוב כו' לא מהני יאוש. וכן מצאתי בפ' הגוזל דף צ"ח ע"ב עיין שם ודו"ק. וכן מצאתי בפרק מרובה דף ס"ו ע"ב כיון דמטא זמן איסורא ודאי מיאש כו' ואפילו הכי עשאו הכתוב כו'.

[* * * * *] ואין לומר דאיסורא לא ניחא ליה דליקני, דהא ירושה בעל כרחו חיילא, ואף אם אומר איני חפץ בה לא אמר כלום, אלא א"כ אומר לאשתו בעודה ארוסה וכמ"ש בטוש"ע אה"ע סימן צ"ב, ע"ש בב"י לדעת הרמב"ן ורשב"א ורא"ש ומ"מ].

ועוד דלפי דעת החק יעקב ישראל שהיה לו ע"ז ומת יועיל לו ביטול, דאיסורא לא מורית לבריה, וכיון דמית פקע איסורא דישאל ונעשית ע"ז של הפקר ויבטלנה נכרי קודם שיזכו בה היורשים, ולא אשתמיט חד מהפוסקים לפלוגי בהכי, ואדרבה איפכא יש לדקדק ממ"ש הב"י בי"ד ריש סימן קמ"ז והש"ך שם.

ולכא לדמויי לטובת הנאה דאיכא למ"ד דאינה ממון להורישם לבניו, דהתם גוף המעשר אינו שלו כלל, אבל הכא גוף החמץ שלו אלא שאין לו זכות ליהנות ממנו.

ולפי דעת החק יעקב מי שהיה לו אחד מאיסורי הנאה הצריכים ביעור ומת ובא אחר וביערו אין חייב ליתן עשרה זהובים לבנו (חסר איזו שיטות בהעתק מחמת שנטשטש גוף הכתב):

סימן תלו

(א)

לעיר אחרת כו'. לרבותא, דאפילו יכנס בבית בעיר אחרת כשיגיע הפסח ושם יקיים מצות ביעור אפילו הכי חייב לבדוק כשיוצא מביתו, דדוקא ביוצא מבית הנכרי הוא דפטרי ליה הטוש"ע, והיינו דוקא כשהנכרי נכנס לביתו קודם הפסח כמ"ש המ"א שם, ועיין במה שכתבתי שם. והחק יעקב סוף סימן זה מחלק בהדיא בין ביתו לבית הנכרי והוא פשוט ומה שנקטו הגמרא והפוסקים מפרש ויוצא בשיירא כבר תירץ החק יעקב בס"ק י"ב ועי' בפרי חדש:

(ב)

ומיד אחר כו'. כך פסק המ"א. ואף שהחק יעקב חולק עליו אין שומעין לו נגד דעת הטוש"ע ורמ"א שדבריהם מבוארים להדיא כדעת המ"א, דמדהגיה רמ"א על קודם ל' יום וכשמגיע פסח יבטלנו, מכלל דבתוך ל' אינו מבטל כשיגיע הפסח אלא עכשיו מיד אחר הבדיקה. ומ"ש החק יעקב דרמ"א ארישא נמי קאי, מה יענה על לשון הטור שכתב הסיפא קודם הרישא, וכתב ג"כ כלשון רמ"א, מזה נראה שבמתכוין דקדקו הטור והרמ"א לכתוב דין זה בקודם ל' דוקא. ויותר מזה מבואר בהדיא בטור (וש"ע סעיף ב') שכתבו ואם הוא בתוך ל' צריך לבער ואם בדעתו לחזור אפילו מראש השנה צריך לבער ואם שכח ולא בדק יבטל כשיגיע הפסח עכ"ל, משמע בהדיא דאם לא שכח היה מבטל בשעת הבדיקה. ועוד שהרי בס' תל"ד מוסכם מכל הראשונים והאחרונים שאף עכשיו שיש לנו מנהג קבוע לבטל ביום בסוף ה' אף על פי כן חייבים אנו לבטל מיד אחר הבדיקה. שאין לנו לחוש לשכחה הואיל והוא עסוק בבדיקה כדאיתא בגמרא, מה שאין כן ביום יש לחוש שמא ישהה מעט ותגיע לשש כמ"ש המ"א שם, או מטעם שכתב הט"ז, או מטעם שכתב שם הב"י בשם סמ"ק, וכל זה שייך כאן אם יסמוך על הביטול שיבטל בשעה שיבער החמץ שיאכל ממנו בערב פסח שהרי בליל י"ד לא יבדוק כלל בספינה ובשיירא שכל החמץ שיש עמו ידוע הוא לו ויבערנו בסוף ה', וכן הכיסים ובתי ידים של הבגדים א"צ לבדוקם בליל י"ד לדעת החק יעקב בסוף סימן תל"ג אלא ביום בשעת הביעור, וכבר נתבאר שאין לסמוך על ביטול שביום. ומ"ש החק יעקב כיון דזמן הבדיקה כו', זו מנין לו, דרש"י פירש בהדיא דמחמת שעוסק בבדיקתו יזכור, ובסמוך פירש דאיכא זכרון טובא שהרי עסוק בשריפתו עכ"ל, משמע דאם לא היה עסוק שאין לו חמץ לשרוף יוכל לבא לידי שכחה אף שהוא זמן ביעור. וכך כתב מהרי"ו בהדיא בס' קצ"ג, הביאו החק יעקב בסוף סי' תל"ב ע"ש. ובהדיא כתב הרמ"א בהג"ה סעיף ב' אשתו תבדוק כו' דלמא ישכח כו', אלמא דחיישינן לשכחה, דלא כחק יעקב. והחק יעקב עצמו פירש שם דחיובא הוא. ומ"ש הש"ע בסוף סי' תל"ד טוב כו', היינו משום דבאמת אין מועיל כל כך כו', עיין במ"א, ועיין במה שכתבתי לקמן:

(ג)

שום אדם כו'. עיין בט"ז. ואף שיש לומר דאיסורא לא ניחא ליה דליקני, מ"מ לדינא אין לנו לזוז מדבריו ז"ל, ובפרט שיש לקיים דין זה מטעם אחר, ואין להאריך. ואין להקשות על הט"ז, דאם לא יסגור ויוכל אדם להכניס לשם א"כ ה"ל חצר שאינה משתמרת, ואינה קונה לו אלא א"כ עומד אצלה כדאמרין בפ"ק דב"מ, די"ל כיון שאותו אדם מפקירו הוה ליה כדעת אחרת מקנה אותו, ולא בעי חצר משתמרת לדעת הנמוקי יוסף שם, והובא בדרכי משה סי' רס"ח לפסק הלכה. ואף לדעת התוס' שם, יש לומר דכאן הוה כמתנה כמ"ש הפרי חדש בסוף סי' תל"ו ע"ש. ולא העתקתי כן שם בפנים, לפי ששם מיירי בנכרי, ובמה נקנית לו המתנה, הלא אין חצר לנכרי כמו שיתבאר בס' תמ"ח ע"ש:

(ד)

וימנה אותו כו'. כך פסק המ"א, ויש לפסוק כדבריו. ואף שבמקצת שאר אחרונים לא משמע הכי, שהרי מה שהש"ע פסק בס' תל"ד דיכול לבטל ע"י שליח היינו מטעם המבואר בב"י בשם הר"ן דבגילוי דעתא סגי ע"ש, וא"כ כשלא צוה לבדוק ולבטל, שאין כאן גילוי דעת, אף שמסתמא ניחא ליה, אין זה כלום, שהרי כל אדם מסתמא ניחא ליה שיבוטל חמצו קודם הפסח כדי שלא יעבור עליו בבל יראה ובל ימצא, ואעפ"כ אם לא ביטלו בפירוש בפיו או בלבו עובר עליו. ואף שכאן בטלו בני ביתו אין זה כלום, כיון שאין

החמץ שלהם, והוא לא גילה להם דעתו בפירוש שיבטלו*. וזהו כוונת המ"א בסוף סי' תל"ד שכתב שאין מועיל כו', דהתם מיירי שלא צוה לה הבעל כמ"ש המ"א בסי' זה ס"ק י"ד דשני הדינים ממקור אחד הן, ולדבר אחד נתכוונו. וכן מצאתי בהדיא ג"כ בפרי חדש ולכן כתבתי בפנים טוב כו' ודו"ק.

[* ולא קיי"ל כמ"ש הט"ז והחק יעקב סימן תל"ד דמסתמא זיכה לו חמצו כו', דלפי זה אין צריך לומר חמצו של פלוני כו' שהרי שלו הוא כמ"ש הט"ז שם, ואנן לא קיי"ל הכי אלא כמ"ש רמ"א שם שאחריו נמשכו שאר האחרונים, וכן כתב החק יעקב עצמו שם בשם שיבולי לקט ע"ש. ובלאו הכי דבריהם צריך עיון, דבאמירה בלבד לא קנה שליח את החמץ עד שיזכה בו באחד מדרכי הקנין, כמ"ש בסימן תמ"א ותמ"ח, ולא דמי לקדושין שהמעוות בידו הן ומיד שמחלה לו זכה בהן דמחילה אין צריך קנין.]

אך את זה צריך עיון, אם צוה לבדוק ולא הזכיר ביטול, אם ביטולו מועיל מעיקר הדין לפי דעת הר"ן וב"י, ומסתברא דמועיל, דמה שגילה דעתו על הבדיקה נקרא גילוי דעת גם על הביטול, דכיון שצוה לבדוק הרי גילה דעתו שאינו חפץ בו כלל והוא קרוב לביטול גמור, כמ"ש הרמב"ם בהדיא בפ' י"א מה' ברכות ע"ש. וכיון שביטולו מועיל חייב לבטל מעיקר הדין, שהרי בעה"ב נתחייב לבטל קודם יציאתו וחייבים אנשי ביתו לפוטרו מחיובו, כמ"ש החק יעקב בסוף ס"ק י"ד מחוייבת כו' ע"ש:

(ה)

במה דברים אמורים באותן כו'. זה פשוט לדעת המ"א שמדבריו משמע בהדיא דבמדאורייתא אין לחלק בין תוך למ"ד לקודם ל'. ועיין בפרי חדש סי' תל"א, ובמ"ש בסי' תל"ג. ועיין בכללי ההוראה:

(ו)

יש לחוש כו'. כן הבינו הר"ן וכל האחרונים בפירוש הירושלמי, וכן פסקו הכל בו והב"ח והעולת שבת והמ"א, וכ"כ בתשובה להרמב"ן בסי' קס"ח הביאה הב"י סימן תס"ז ע"ש שכתב ואפשר שיהיה צריך לבערו כו'. ועיין במ"א סק"ח.

והנה הר"ן דחה הירושלמי זה מהלכה, ואחריו נמשכו האליה זוטא והפרי חדש והחק יעקב וכך כתב בדרכי משה. ועיין בר"ן הביאו הב"י שכתב הטעם לפי שעשאוהו כחמץ שנפלה עליו מפולת דסגי בביטול בעלמא עכ"ל, וכוונתו דאף דבדאורייתא אין לחלק בין תוך שלשים לקודם, מכל מקום כאן אין דאורייתא לפי שעשאוהו כחמץ שנפלה עליו מפולת שהוא מבוער לגמרי מן התורה לשיטת הר"ן, כמ"ש בסי' תל"ג, אבל לשיטת סמ"ק וסיעתו דאינו כמבוער מדאורייתא, אין לומר דאפילו הכי קודם ל' אוקמוהו אדאורייתא, דסגי בביטול אפילו לחמץ ידוע, דא"כ למה ליה להר"ן לפרש לפי שעשאוהו כו', אלא ודאי דהעיקר כהמ"א דבדאורייתא אין לחלק בין תוך ל' לקודם אף לאחר שביטלו, וכמ"ש בפנים. וכיון דגבי מפולת קיי"ל להחמיר כסמ"ק וסיעתו, הוא הדין והוא הטעם בנידון דידן.

ובפרט שדעת הטוש"ע בסימן תמ"ג סעיף ב' נראה כמסכים לדעת הב"ח ומ"א וסיעתם, שהרי לשיטת הר"ן מי שיש לו חמץ בפסח בעיר אחרת אינו עובר עליו מן התורה שהוא כמבוער אצלו. ודוחק גדול לומר דהטוש"ע מיירי כשיצא המפקיד מכאן בתוך ל', ומחויב לבערו שלא יעבור עליו המפקיד מדרבנן, שדרך הפוסקים האחרונים לפרש ולא לסתום כולי האי. ולהר"ן יש לומר דעובדא דיוחנן חקוקאה מיירי אף קודם ל', והצריכו למכרו כדי שלא יאסר בהנאה, דלאחר הפסח ודאי אסור אף שלא עבר עליו כלום אפי' מד"ס, דלא עדיף ממי שהניח חמצו ברשות הרבים והפקירו קודם הפסח שהוא אסור בהנאה לאחר הפסח,

כדאיתא בירושלמי לפי פירוש האמיתי של המ"א והפרי חדש וכמו שיתבאר בס' תמ"ח ע"ש. אבל דעת הטוש"ע והאחרונים בסימן תמ"ג נראה בעליל שמסכמת לדעת הירושלמי והכל בו והב"ח והעולת שבת והמ"א.

ומכל מקום כיון דמידי דרבנן הוא, ודעת הטור וד"מ בס' זה והר"ן ולבוש ואל' זוטא ופרי חדש וחק יעקב להקל, יש לסמוך על דבריהם בדיעבד, אפי' אין שם שעת הדחק, וכ"כ המ"א בסק"ח לענין אוצר, וה"ה למפרש ויוצא בשיירא, דכי הדדי נינהו בכל מיליהו כמשמעות הגמרא וכל הפוסקים:

(ז)

אפילו יוצא בתוך כו'.

(ח)

כדין שאר כו'. כך כתב בהגהות סמ"ק וכך פסק הט"ז. ואף שהר"ן והש"ע חולקין על זה, וכן מצאתי בירושלמי מ"מ לענין פסק הדין בלאו הכי יש להחמיר כהרמב"ם וסיעתו, כי כן משמעות הש"ע שהביא דעה ראשונה בסתם. משמע אפילו ביטל, דלא כאליה זוטא. וכך פסק הפרי חדש, והביא ראיה מהירושלמי. וכך כתב הא"ז. אלא כיון דמידי דרבנן הוא יש לסמוך בשעת הדחק על המקילין, ובשעת הדחק יש לסמוך על הגהות סמ"ק וט"ז דמקילי טפי, דברבנן הלך אחר המיקל בשעת הדחק אפילו ביחיד נגד רבים, עיין בכללי ההוראה:

(ט)

בשעה שנפלה כו'. כן הוא באליה זוטא, וכן משמע בחק יעקב בשם הרשב"א, אבל במ"א בשם הרשב"א לא משמע קצת הכי. ובאמת שלשון תשובת הרשב"א יש לדחוק ולפרשו בשני פנים, ואפשר דרשב"א גופיה לא פשיטא ליה מילתא, כדמשמע בהדיא מלשונו, ולרווחא דמלתא נקט ב' חילוקים. והילכך יש לנו לפסוק כמ"ש הט"ז בסוף סי' תל"ג וכמ"ש בפנים:

(י)

והנכרי יכנס כו'.

(יא)

וכל זה כו'. מדברי החק יעקב מבואר שדעת המ"א להחמיר אפי' כשידור בבית בפסח, שהרי החק יעקב העמיד דבריו בנכנס לבית בפסח וכתב שזהו דלא כמ"א. ובודאי שכן הוא דעת המ"א, שהרי המ"א העמיד דבריו כ"א שהביא רמ"א, ולדבריהם אין לחלק כלל בין ידור בבית ללא ידור, דלדידהו סבירא להו דמצות ביעור אינה חובת הגוף אלא א"כ כשמגיע הפסח יש לו בית וחמץ בתוכו, עי' בט"ז ובפר"ח, ורמ"א הוציא דבריו מהטור שכתב בזה הלשון ונ"ל שא"צ לבדוק כיון שהנכרי נכנס לביתו* אף אם נשאר לישראל חמץ ודאי מתייאש ממנו ואין לך הפקר גדול מזה עכ"ל, מבואר מזה דאם אין הנכרי נכנס אינו הפקר גדול. וכן מצאתי בהדיא ג"כ בסוף דברי הפרי חדש ע"ש. וזהו פשוט דכשאינו הפקר גדול אף שיקיים מצות ביעור בבית אחר אינו כלום, שהרי חמץ זה עובר עליו בבל יראה מדברי סופרים שגזרו שאין ביטול והפקר מועיל

כלום לחמץ, כמ"ש הב"י ולבוש. וכיון שהטור ורמ"א ופרי חדש מסכימים לדעה ראשונה הכי נקטינן, דלא כחק יעקב:

[* והיינו קודם הפסח דלאחר הפסח אין כניסתו מועלת כלום.]

סימן תלז

(א)

וקנאו כו'. כך פסק הרב בית יוסף בש"ע, וחזר בו ממה שכתב בכסף משנה, וגם רמ"א לא הגיה עליו כלום משמע דהכי ס"ל, וכן מצאתי בדרכי משה, וגם הט"ז ומגן אברהם לא חלקו על הש"ע משמע דהכי סבירא להו, וכן כתב המ"מ בשם המפרשים. ומ"ש החק יעקב דראוי להחמיר כו' זה אינו, דלא שייך כאן חומרא כלל דהא קולא לזה היא חומרא לזה ומה ראית להחמיר על השוכר יותר מעל המשכיר. ואם כוונת החק יעקב כשאין המשכיר בעיר או שאינו רוצה לבדוק, בלאו הכי על השוכר לבדוק, כמשמעות הגמרא וכל הפוסקים וטו"ש"ע סעיף ב' וסעיף ג'. ואפילו אם נאמר דכשאין השוכר נכנס לדור בבית עד לאחר הפסח א"צ לבדוק, כשחל על המשכיר לבדוק ולא בדקו, מלבד שאין דבר זה מסתבר כלל מחמת כמה טעמים, אלא שאף אם יהיה כן אין לנו להחמיר נגד פסק הש"ע והסכמת רמ"א והט"ז ומ"א שלא חלקו על הש"ע. ובר מן כל דין קיי"ל בדברי סופרים הלך אחר המיקל:

(ב)

והפקיד כו'. כך פסק הפרי חדש. ואף החק יעקב שלא כתב כך, היינו לפי שלא תפס במושלם שיטת הר"ן וסיעתו, ואינו חושש לה אלא להחמיר כנראה בלשונו בס"ק א', אבל לדין הנמשכין אחר פסקי הש"ע והאחרונים שהסכימו לפסוק כשיטת הר"ן, פשיטא דמשום שהפקידו לא פקע חיוביה מיניה, דזה לשון הר"ן ועדיין הבית מעוכב אצלו כו' ובידו להיות נכנס ויוצא על השוכר לבדוק עכ"ל, והכא נמי בידו ליטול המפתח ולהיות נכנס ויוצא, ואין הבית מעוכב אצל המשכיר כלל שהרי כבר מסר לו המפתח ולא ביקש ממנו שיחזירנו לו. ואף בעל משפטי שמואל לא כתב כך אלא לשיטת התוס' שלא קנאו עדיין, אבל אם כבר קנאו אפשר דכ"ע מודו שעליו לבדוק. ועכ"פ להר"ן וסיעתו עליו לבדוק, וכבר נתבאר דהכי קיי"ל:

(ג)

כתקנת חכמים וגם המשכיר כו'. משמעות כל הפוסקים דמי שיבדוק הוא יבטל, כתקנת חז"ל שתקנו לבטל תיכף ומיד אחר בדיקה, כדי שלא ישכח כיון שהוא עסוק בבדיקה בודאי יזכור כדפירש"י דף [ו']. וכן מצאתי בהדיא בתוס' שכתבו אין לפרש כיון דחמצו דידיה ואין אדם יכול לבטלו אלא הוא עליו לבדוק כו' ע"ש. וגם במסקנתם סברא זו קיימת, ומה שבי"ג אינו צריך לבדוק היינו משום דהשוכר יכול לבטל כמ"ש האחרונים. שאם היתה כוונת התוספות להוכיח דסברא זו ליתא, א"כ משמע דלא ס"ל דהשוכר יכול לבטלו, אלא ודאי דהא דבי"ג אינו צריך היינו משום שהשוכר יכול לבטל, וא"כ סברתם קיימת. אלא דכאן גם המשכיר יכול לבטל כמו שהוכיחו התוס', והסכימו לזה האחרונים. וזו היא כוונת המ"א בסק"ג דגם המשכיר יכול לבטל וכ"מ בתוס' עכ"ל. ור"ל דאם לא כן היכן מצינו שהמשכיר יבדוק, הלא הוא כבר הפקיר חמצו וזכה בו השוכר ועכשיו אין המשכיר יכול לבטלו אלא השוכר חייב לבטלו, ומשיבטל הוא יבדוק כמו שכתבו התוס', אלא ע"כ דגם המשכיר חייב לחזור ולבטל בפירוש, כתיקון חכמים שתקנו

להוציא הביטול בפה, כמ"ש בסי' תל"ד, וכיון ששניהם חייבים לבטל לכן הדבר תלוי במסירת המפתח. זו היא כוונת המ"א. ואף שיש לדחות, מ"מ יש לפסוק כדבריו, כיון שגם החק יעקב לא חלק עליו בבירור ע"ש:

(ד)

בין בממונו כו'. עיין מגן אברהם. וכוונתו דלא תקשי ממ"ש בסימן י"ד גבי טלית שצריך לקפלה, ועל זה תירץ דהפסד הבא אחר עשיית המצוה לא ניחא ליה. ועיין בפרי חדש שהעלה לחלק בין הפסד מועט להפסד מרובה. ולהלכה אין לנו נפקא מינה מזה, דבלאו הכי לענין איסורא קיימא לן להחמיר כ"א שהביא רמ"א סימן (כ"ג) [זה ס"ג], שהסכים בדרכי משה, והוא סברת הרמב"ן ומגיד משנה ור"ן בשם אחרים. ולענין ממונא צריך לדקדק בדין זה, דכיון שיש חלוקי דיעות יכול המוחזק לומר קים לי וצריך עיון:

סימן תלח

(א)

ומכל מקום אין צריך כו'. עי' בחק יעקב מ"ש דמהרמב"ם לא משמע הכי, היינו משום דלשיטתיה אזיל דבספק עאל פסק דצריך לחזור ולבדוק ע"ש בפ"ב, אבל הטור חולק על זה, ע"ש בסי' תל"ט דפסק דאין צריך לבדוק, וכן פירש רש"י ע"ש דף י' ע"א. ומ"ש החק יעקב דכן מצא בגמרא כו', כבר פירש"י שם שהבאתיו לכאן כו', ואדרבה מהגמרא יש לדקדק להיפך כמ"ש הפרי חדש ס' תל"ט. והב"ח עצמו בסי' תל"ט פסק דספק עאל א"צ לבדוק. ומה שחילק החק יעקב בדברים המבודים מן הלב ורצה לומר דספק עאל צריך בדיקה וחצר שאני מפני שאינו בדוק תולין החמץ בו כמו בשני בתים כו', כל הרואה בגמרא יבין שאינו כן דא"כ לא דמי כלל לבקעה. ומ"ש עוד דבחצר י"ל שגררו לרשות הרבים כו' ע"ש, הכי נמי יש לומר בנידון דידן וכמ"ש בפנים ע"ש. ומ"ש עוד דבחצר יטלוהו העורבים כו', זה אינו שהרי אפי' בככר גדול א"צ לבדוק אם ביטל לדעת הטור. ודעת רמ"א שם לפסוק כדעת הטור, ע"ש בדרכי משה, וכך פסק הפרי חדש שם. והכי נקטינן שבדברי סופרים הלך אחר המיקל, ובפרט שכן דעת המ"א:

(ב)

כזית כו'. החק יעקב בשם העולת שבת פסק בפשיטות דבפחות מכזית אינו צריך. ובאמת שהעולת שבת סיים דצריך עיון לדינא, ובאמת צריך עיון מנא ליה לרמב"ם לחלק, וגם נושאי כליו לא ראו מקום כבודו של חילוק זה, ולמה לא חילק כן בשאר בעיית דסליקו באם תמצא לומר, ולכך לא העתקתי כן בביאור:

(ג)

קודם ל' כו'. כ"מ בהדיא במ"א סי' תל"ו סק"ח דאי לאו דסמכין איש אומרים הוה צריך לפנות הבור ולהוציא החמץ מקרקעיתו.

סימן תלט

(א)

שיש לתלות כו'. עיין בחק יעקב שכן הוא דעת הרמב"ם ושו"ע, וכך פסק הט"ז. עיין שם בסוף סק"ב שכתב והרמב"ם לא הביא מזה החילוק כו', משמע דאפילו בביטל מחמירינן, ופשוט הוא, כיון דלא חשיב ספק ספיקא א"כ אפי' ביטל נמי לא, להרמב"ם דמחמיר בספק אחד, ואי בכך קטן חשוב ספק ספיקא אם ביטל אפילו ככר גדול נמי, כמ"ש הט"ז, אלא ודאי דלא חשיב כלל ספק ספיקא אפי' ביטל, ומטעם שנתבאר בפנים, והוא מהפרי חדש. וברייטא דרפת ולולין מפרש הרמב"ם משום דאין דרך להכניס חמץ לשם, כמבואר בלשונו בפ"ב ה"ו אלא א"כ הכניס כו' שסתמן שמכניסין כו' ע"ש, ועי' במ"ש בסי' תל"ג בפנים. וכיון שדעת הרמב"ם ומגיד משנה והב"י בש"ע והט"ז להחמיר אפילו ביטל, יש לחוש לדבריהם אם לא ביטל, דהוה ספיקא דאורייתא. ואפשר שגם רמ"א אינו מיקל אלא א"כ ביטל, וכן משמע בתחלת דברי הט"ז ע"ש:

סימן תמ

(א)

שלא מדעתו כו'. זהו פשוט וברור לדעת הרא"ש, וכסף משנה ריש פרק ד', שכתבו הטעם משום דהוה כמונח בביתו כיון שהשאל לו כו'. ואף שהט"ז חולק על זה, ולפי שיטתו עובר בכל גווני. מ"מ אנו לא קיי"ל כשיטתו, שהרי לשיטתו כל שגוף החמץ אינו שלו אינו עובר עליו אלא א"כ הוא בביתו ממש, דלית ליה סברת הרא"ש הנ"ל, כמבואר בדבריו, ולפי זה לא הוה לן למיסר כשחזר הישראל והפקיד ביד נכרי את החמץ המופקד אצלו מנכרי כיון שגוף החמץ אינו שלו, ור' ישעיה אחרון ז"ל ורמ"א ושאר כל האחרונים הסכימו לאסור. ואין לומר דמדרבנן אסור, דמנא לן לחדש מדעתינו גזירה שלא נמצאת בתלמוד. דההיא דפרק כל שעה, דאייתי מינה הר"ן ז"ל למיסר מדרבנן לפי שיטתו, מיירי כשגוף החמץ של ישראל, דלשיטת הט"ז איכא בהא איסורא דאורייתא (וכן הוא לפי שיטת הרא"ש). וכן מוכח דעת הב"י בשם הסמ"ג והג"מ והרבינו ירוחם וטור ושו"ע סי' תל"ד שכתבו לומר דאיכא ברשותי, כדי לכלול החמץ שיש לו במקומות אחרים, ולהט"ז אף ברשותי לא היה לנו לומר כדי לכלול החמץ שברשות אחרים, אלא ודאי שמה שעובר על חמצו שברשות אחרים היינו משום דהשאלו לו כו' כמ"ש הרא"ש והכ"מ, וא"כ הוא נכלל במה שאמר ברשותי כמ"ש הפר"ח בסוף סימן זה ע"ש:

(ב)

ומ"מ מדברי סופרים כו'. כך כתב הר"ן לפי שיטתו, וכן הסכים הפרי חדש, וכן תראה שהסכים המ"א בסוף סי' תמ"ז. וכן מוכרח דעת כל האחרונים בסי' תמ"א סעיף א', דאף שהגיע זמנו קודם הפסח אם לא אמר לו מעכשיו אסור בהנאה לאחר הפסח, אף שהוא גזל ביד הנכרי, דאסמכתא לא קניא בדינינו ובדיניהם קניא, וא"כ אין הנכרי מתכוין להקנות מקום להישראל. וכן מוכח בהדיא במשנה פרק ט' בבבא קמא דחמץ של גזל אסור בהנאה לאחר הפסח. ולמאן דאמר בירושלמי (עי' בחק יעקב) דחמץ של א"י שהאחריות על הישראל מותר בהנאה, ע"כ צ"ל דהא דחמץ הגזול אסור היינו משום דהנגזל עבר עליו,

אף שהיה אנוס, וכמ"ש בעל חק יעקב בספרו תורת השלמים סימן ו', והגזלן לא השאיל מקום להנגזל, אלא ע"כ צריך לומר דהיינו מדרבנן כמ"ש הר"ן:

(ג)

להתגרות כו'. עיין במ"ש בסי' תמ"ח.

(ד)

במעמד הנכרי כו'. כך כתב הב"ח. וכן מצאתי בהדיא בספר המאור פ"ב. וכן מצאתי בהדיא במגיד משנה בשם בעל העיטור והרמב"ן ושאר מפרשים דאף שעשה לו מחיצה לא סגי אם לא ייחד לו בית, ועל כרחק הוא מטעם שכתב הב"ח. דלא כפרי חדש שחלק עליו בזה. וכן מצאתי בהדיא בטור שכתב דאם לא קיבל עליו אחריות צריך שיעשה מחיצה כו', ולהפרי חדש וט"ז אף כשקיבל עליו אחריות סגי במחיצה. וכן משמע בט"ז בסוף דבריו דאם לא כן אין הבנה לדבריו ודו"ק:

(ה)

נטל הישראל כו'. כך כתב רמ"א בשם ר' ישע' אחרון ז"ל, והסכימו לזה שאר כל האחרונים, ומשמע מדבריהם דאפילו בדיעבד אסור בזה. אע"ג דבדיעבד סמכינן על רבינו תם וסיעתו דמהני ייחד לו בית, כמ"ש החק יעקב בשם אחרונים, מ"מ בזה גם ר"ת מודה, כיון שהוא בעצמו הפקידו ביד הנכרי הרי הוא מסור בידו לפנותו למקום אחר, דגרע מייחד לו בית שאינו מסור לו שהרי אותה זוית מסורה לנכרי כדפירש"י. דלא כפרי חדש שכתב בפשיטות בלי שום ראיה דלר"ת וסיעתו שרי בהא, וזה אינו, שהרי הריא"ז שממנו מוצא דין זה סבירא ליה כר"ת וסיעתו בייחד לו בית, ואפ"ה אוסר בזה, אלא ודאי דהעיקר כדמשמע מכל האחרונים. וכיון שכן שוב אין סברא כלל להקל בדין זה בייחד לו בית, סוף סוף עכשיו הוא מסור בידו לפנותו ממקום שהוא מונח שם.

וגם אותה זוית שייחד לו אינה קנויה להנכרי, רק שהיא מסורה לו, שהרי שכירות קרקע אינה נקנית לא"י בחזקה, אף למאן דאמר שנקנית בכסף, כמבואר בב"י ח"מ סוף סי' קצ"ב מחודשין [ט]ו. וה"ה לשאלת קרקע שהן שוים בזה, כמבואר שם ובטוש"ע סי' קצ"ה סעיף ט'. ועי' בט"ז שם סי' קצ"ד ס"א בהג"ה, וכך פסק הש"ך שם בשם הב"ח, וא"כ הישראל יכול לחזור בו. אלא שכל זמן שלא חזר בו נקרא אינו מצוי בידך, כיון שכבר מסרה להנכרי. אבל כשחזר בו ומטלטלו מזוית זו לבית הנכרי, מעתה הוא מסור בידו לטלטלו לכל מקום שירצה, והיינו מצוי בידך דאמרינן בגמרא. שאף שר"ת וסיעתו פירשו דהרי זה דומה למקבל עליו אחריות על חמצו של נכרי בבית הנכרי אעפ"כ אין צריך שיקנה הנכרי את מקומו בקנין גמור, שלא הזכירו שיתן לו כסף, וכ"כ בהדיא הריא"ז ע"ש. ואף קנין סודר לא הזכירו, ועי' בש"ך בח"מ סי' קכ"ג שהכריע דאין נכרי קונה בקנין סודר, ובפרט לשיטת התוס' דשכירות ושאלת קרקע אין נקנה בקנין סודר כמ"ש הש"ך בסי' קצ"ה סק"י. אם כן לא משכחת לה קנייה לנכרי בשכירות ושאלת קרקע להב"ח והש"ך וט"ז, החולקים על מ"ש רמ"א שם בסי' קצ"ד סעיף א' בהג"ה, אלא ודאי כדאמרן. וכ"מ בהדיא בספר המאור בפ"ק ע"ש:

(1)

לשמור בחנם כו'. הנה החק יעקב כתב להקל בזה, משום דאין לנכרי דין שומרים, והעתקתי דבריו לענין שומר שכר, דיש נפקא מינה בדיעבד, אבל בשומר חנם כיון דאין להחמיר אלא לכתחלה, כמו שכתב האלי' זוטא והחק יעקב, ודאי דלכתחילה יש לחוש באיסור תורה לדעת הש"ך בחו"מ סי' ש"א שפסק כהאומרים דשומר חנם חייב בפשיעה אף בשל נכרי. אף שזהו דעת הרמב"ם שם, והרמב"ם מיקל כאן בשומר חנם, אין זה כלום באיסורי תורה, כמבואר בכללי ההוראה:

(2)

פשיעותו בשמירתו כו'. כן מוכח בהדיא ברא"ש, שכתב ובה"ג כתב דאפילו שומר חנם נמי, ומגנב ומיתבר בפשיעה קאמר, והרמב"ם כתב שאם הנכרי אלם כו' עכ"ל.

וטעמו של הרמב"ם הוא משום דמפרש בעיתו לשלומי על ידי כפיה, כמבואר במגיד משנה ע"ש, דאל"כ הוה ליה למימר נראה לי, כדרכו, ועיין בפרי חדש:

(ח)

מיוחד כו'. כן הוא דעת הרמב"ם, דאפי' באלם לא מהני יחוד, דאל"כ למה השמיט דין יחוד, שהרי מזה הוכיחו המגיד משנה והב"י דהרמב"ם פליג על ר"ת וסיעתו. וכן מוכח בש"ע שהשמיט לגמרי דין יחוד, דלא קיי"ל כר"ת, כמ"ש המ"א בסק"א. ועיין בחק יעקב דאנן לא קיי"ל הכי לענין דיעבד, אבל לכתחילה יש להחמיר דלא מהני יחוד אפי' בשומר חנם, כדעת רש"י וכמשמעות הש"ע:

(ט)

וכן אפילו כו'. כ"כ החק יעקב, דלא כמ"א, וכ"כ הפרי חדש שיש להסתפק בזה, ולכן כתבתי להחמיר לכתחילה ולהקל בדיעבד, כמו שכתבו האחרונים גבי ייחד לו בית, שהוא מחלוקת בין רש"י ורי"ף ורמב"ם ובין ר"ת ורא"ש ור' זרחיה הלוי ורמב"ן, וכך כתב האלי' זוטא וחק יעקב גבי שומר חנם, שהוא מחלוקת בין רש"י ובה"ג ורא"ש ובין רמב"ם ור"י, וכן יש לפסוק באלם, שהט"ז פסק כהמקילין והחק יעקב פסק כהמחמירין:

(י)

ואין צריך לומר שאם כו'. כן כתב המגן אברהם. ואף שהחק יעקב פקפק על זה, מכל מקום בריא"ז שממנו מוצא דין זה מבואר בהדיא כהמגן אברהם, שכתב לנכרי אחר שאינו בעליו כו', משמע דבעליו שרי. ואי אפשר לומר כמ"ש החק יעקב בת"י הב' שתפס לעיקר * דאורחא דמילתא כו', דא"כ למה לו להאריך בלשונו ולפרש, הוה ליה למימר לנכרי אחר בסתם.

[* שתירוצו הא' אין לו שחר כלל בדברי הפוסקים, שבאים לפרש ולא לסתום, דהוה ליה למימר בהדיא דאף שקיבל עליו אחריות אסור.]

וכ"מ בהדיא במתני' דפ' כל שעה נכרי שהלוה כו', שפירשוה כל המפרשים ובטוש"ע סי' תמ"א סיפא דומיא דרישא, כדמשמע לישנא דקתני אבל כו', ובסיפא מיירי שאין האחריות על הישראל כמ"ש

הרא"ש וטו"ש"ע שם, וע"כ צ"ל דברי שא נמי אפילו בכה"ג שאין האחריות על הנכרי שרי, כיון שגוף החמץ הוא של הנכרי, אף שאחריותו על הישראל, מכל מקום כיון שהוא מונח בביתו של הנכרי בעליו, אע"פ שהישראל הניחו שם שרי. ועי' במ"א סי' תמ"א סק"ג:

(יא)

או שימכרנו כו'. כן מבואר בט"ז סק"א [א] דיכול למוכרו ולבערו אף שאינו שלו. והטעם משום דגזילת הנכרי אין בה איסור אלא אם כן נתכוין לגזלו ממש על מנת שלא להחזיר דמי הגזילה, אבל אם הוא רוצה לשלם לו דמיו אינו עובר משום לא תגזול אלא משום לא תחמוד, כדאמרינן בפרק קמא דבבא מציעא דף ה' סוף ע"ב, וע"ש בתוס' ומפרשים, וכיון דגבי לא תחמוד כתיב רעך אין איסור בשל נכרי, כמ"ש הכסף משנה ריש פ"א מהלכות גזילה לענין עושק. ועוד כיון דבהיתרא אתי לידיה הרי זה דומה להפקעת הלוואתו דשרי כמ"ש הכ"מ שם. וכ"כ רמ"א באבן העזר סי' כ"ח סעיף א' בהג"ה, לפי מ"ש הבית שמואל שם. וע"ש בחלקת מחוקק [ס"ק] ג' וס"ק כ"א [א] מבואר שם בהדיא דהמוכר משכון של נכרי שבידו הרי זה מכירה גמורה וקנה הלוקח, שהרי האשה מתקדשת בו. וכ"ש בנידון דידן דישראלם לו דמיו דאין כאן בית מיחוש*:

[* אבל לבטלו אפשר שאינו יכול, כל זמן שלא נתכוין תחלה לכבשו תחת ידו שיהא שלו לגמרי, שהרי עיקר ההפקר הוא שמסלק את עצמו ממנו ומפקירו בדיבורו, והרי זה דומה להקדש שאינו יכול להקדיש בדיבורו פקדון שבידו אפילו של נכרי, דכל היכא דאיכא ברשותיה דמריה קאי, עד שיתכוין לזכות בו דאז זכתה לו חצירו, מה שאין כן כשלא נתכוין לא זכתה לו. ולא אמרו דחצירו קונה לו שלא מדעתו אלא בהפקר גמור. ואפילו בהפקר גמור אם אינו יודע שהוא מונח בחצירו אינו קונה לו, כמ"ש רמ"א בח"מ סי' רס"ח, ע"ש בשו"ך, והכא נמי אינו יודע שיש הפקר בתוך חצירו, שהרי אינו הפקר עדיין, דפיקדון ברשותיה דמריה קאי, שהרי השאיל לו מקום כמ"ש הרא"ש, ואפשר דגם מהאי טעמא אין חצירו קונה לו כל זמן שלא חזר בו משאילתו, עיין מ"ש לעיל. וכיון שקודם אמירתו לגבוה אינו שלו אינו יכול לזכות על ידי אמירה זו להקדישו על ידי כן, כדאמרינן בפרק קמא דב"מ דהקדישה אינו כתקפה, ע"ש בתוס', דאף שאם תקפה היה יכול להקדישה עכשיו שלא תקפה אינו שלו ואין הקדשו כלום, והכי נמי בנידון דידן כל שלא זכה בו לעצמו אינו יכול לבטלו ולהפקירו. וכן מוכח בהדיא בפירוש רא"ש ור"ן בנדרים דף ל"ד ריש ע"ב. דאי סלקא דעתך דיכול לבטלו למה הצריכו לבערו, יבטלנו ויעשה לפניו מחיצה ולא יבא לאכול ממנו, שהרי להתוס', וכן כתבו כל האחרונים, דהא דלא סגי בביטול לחוד היינו משום דילמא אתי למיכל מינה, על כרחך צריך לומר הא דלא סגי במחיצה היינו משום דלא בדיל מיניה כלל וישכח אף על המחיצה, מה שאין כן בחמצו של נכרי בדיל מיניה מעט ודי לו במחיצה לזכרון, וא"כ אין סברא כלל לחלק בין לא קיבל אחריות ובין קיבל אחריות דאז לא בדיל מיניה כלל כמו בשלו ממש, סוף סוף אינו שלו, ואדרבה הוא נזהר בו יותר שלא יחסר ממנו כלום כשאחריותו עליו.]

(יב)

הרי הוא אסור באכילה כו'. כך כתב המ"א. וכן מצאתי בהדיא ברמב"ם שכתב אם לא קיבל עליו אחריות מותר באכילה לאחר הפסח ע"ש, והביאו הב"י. וכ"מ בהדיא בתוס' והרא"ש פ"ב וטו"ש"ע סי' תמ"א, וכן כתבו כל האחרונים, דנכרי שמשכן חמצו אצל ישראל ולא אמר לו מעכשיו, דגוף החמץ של נכרי, ואם לא קיבל עליו אחריות מותר לכתחלה, ואם קיבל עליו אחריות אסור אפילו לאחר הפסח. וכ"כ שם עוד הרא"ש וכל האחרונים גבי נכרי שהלוה לישראל ולא משכן אצלו ואמר לו מעכשיו דגוף החמץ קנוי לנכרי ואעפ"כ כיון שהאחריות על הישראל אסור אפילו לאחר הפסח. ויצא להם דין זה מהא דאמרינן בגמרא

דלמ"ד ישראל מנכרי קונה משכון אסור אפילו אחר הפסח, אע"פ שאינו קנוי לו לחלוטין ואינו חייב באונסין לשיטת התוס' ורא"ש ורמב"ם ואינו עליו אלא כשומר שכו. וכן משמע בתוס' דף ל"א [א] ע"ב ד"ה שקונה כו', שמכאן יצא להם דין זה, לפסוק להחמיר בדבר שהוא מחלוקת בירושלמי שהביא החק יעקב דאשתמיטתיה כל זה:

(יג)

מ"מ מפני כו'. כן כתב החק יעקב. ואף המ"א כתב בלשון י"ל כו', אבל לא פשיטא ליה מילתא, שהרי בסימן תמ"א סק"ג נסתפק אם מחוייב לפדותו שלא יהא כפורע חובו מאיסורי הנאה ולא חשש לתקלה שמא ימכרנו לישראל אחר, אלא ודאי דבשביל כך אינו מחוייב לפדותו. וכן מצאתי בלקט הקמח בשם בית הילל יו"ד סי' קל"ב דלא חשש לתקלה בכהאי גוונא, וכמו שפירש החק יעקב דבריו בסי' תמ"ח סק"ד, ע"ש שכן הוא ג"כ בודאי דעת הבית הילל:

(יד)

תבא עליו ברכה כו'. בודאי שכן נכון לעשות למי שאפשר לו כדי לחוש לסברת המ"א, באשר שהמתירין אין להם ראייה ברורה, כי לשון הג"מ יש ליישבו לב' הסברות:

סימן תמא

(ט)

שזה אלא כדי כו'. עי' בח"מ סי' ר"ז ותמצא שכן דעת התוספות והרא"ש והטוש"ע, וכן הוא דעת רוב הפוסקים כמבואר שם בב"י. ורמ"א שם לא הביא דעה הב' אלא משום שיש נפקא מיניה דהמוחזק יכול לומר קים לי, אבל לענין איסור והיתר פשיטא דעיקר כהסכמת רוב הפוסקים, ומכל שכן להקל באיסור דרבנן דאף בספיקא מקילינן כמו שיתבאר בסי' תמ"ח ותמ"ט ע"ש. ואף למי שאוסר שם באכילה, יש להתיר כאן כהסכמת רוב הפוסקים. והא דסתמי הפוסקים כאן, היינו משום דסתם משכון הוא שזה יותר מכדי חובו, וכן תירץ הש"ך בי"ד סי' רכ"א ס"ק מ"ג:

(ב)

ואם הקנה כו'. זהו פשוט ומבואר בכוונת המ"א, שנסתפק אם הוא מחוייב לפדותו אחר הפסח, ולא הזכיר כלל אם מחוייב לפדותו קודם הפסח שלא יעבור עליו בבל יראה, אם כבר הגיע הזמן ולא פרעו, דאף בהכי מיירי הש"ע, כמ"ש המ"א לעיל, אלא ודאי דקודם הפסח א"צ לפדותו אלא שיקנה אותו לנכרי בהקנאה גמורה וכמ"ש בפנים:

(ג)

[על ידי] **קנין סודר כו'.** עיין בש"ך חו"מ סי' קכ"ג ס"ק ל' בשם מהר"מ מיניץ ומהרשד"ם, והסכים הוא ז"ל עמהם, והאריך בראיות דנכרי אינו קונה בקנין סודר, ויש לחוש לדבריהם לכתחלה באיסור של תורה. ולכן

לא הזכרתי קנין סודר בפנים בסי' תמ"ח, אבל הזכרתי כאן לענין דיעבד, מאחר דיש לסמוך בדיעבד על ר"ת וסיעתו וטוש"ע בחושן משפט ואחרונים כאן:

(ד)

שלא משך נו'. כך כתב החק יעקב, וכ"כ הרמב"ן במלחמות שלא קנהו אלא במשיכה דמשיכת הנכרי קונה כו' ע"ש. ואף שכך כתב לענין הנכרי, הוא הדין לענין ישראל מנכרי, דחד דינא אית להו לכל מיילי כמבואר בש"ך לחושן משפט סימן קצ"ד סק"א בשם רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים. ואף שביו"ד סי' ש"כ משמע בקצת אחרונים שם דהוה ספיקא דדינא, הרי חלק על זה הט"ז שם בשם רמ"א וכתב מדפסקו כל הפוסקים כו' מכלל דס"ל דבכסף לא קני כו', וכ"מ בתשובת נחלת שבעה הביאה החק יעקב בסי' תמ"ח. ומ"ש המ"א אפילו לא משכנו בידו אם אמר לו מעכשיו כו', ר"ל שהקנהו לו בקנין גמור בקנין סודר או אגב קרקע, כמ"ש המ"א בסק"א, וזהו שסיים המ"א וכמ"ש לעיל, ר"ל בסעיף קטן א', דאי לא תימא הכי הרי לא נזכר בדבריו לעיל כלום מדין זה. וע"כ צ"ל כן, דאם לא כן למה הזכירו כל הפוסקים ומשכנו בידו גבי ישראל כו', כמו שהקשה הרא"ש גבי נכרי שהלוח כו':

(ה)

בדינינו זכה נו'. כ"כ המ"א בסק"ג דבדיניהם דיינינן ליה, וכוונתו מבוארת דכל היכא דאיכא זכות לישראל בדיניהם דיינינן ליה בדיניהם מדין תורה, כדאמרינן בב"ק דף קי"ג בדניי אומות העולם זכהו כו', ע"ש וברמב"ם פרק י' מהלכות מלכים הלכה י"ב. ומ"ש המ"א בסי' תמ"ח דלא דיינינן בדיניהם, היינו שאין הנכרי קונה בדין תורה מישראל בקנין שאינו אלא בדיניהם, שהרי זכות הוא לו לישראל שיוכל לחזור בו כשירצה, וא"כ עובר עליו בבל יראה, והוא הדין גבי אסמכתא בנכרי מישראל דאינו קונה בע"כ של ישראל ולכך עובר עליו בבל יראה להרמב"ם וסיעתו. ואף הראב"ד וסיעתו לא חלקו עליו אלא משום דהישראל גמר ומקני כיון שבדיניהם אין דנין אסמכתא, כמה שכתב המ"א בסי' תמ"ח:

(ו)

לענין הבאים ע"י נו'. עיין במ"ש בסי' ת"מ:

סימן תמב

(א)

ואפ"י יש נו'. כן דעת העולת שבת והאלי' זוטא בשם רמ"א ולבוש, וכן משמע בט"ז וחק יעקב בסוף סי' תמ"ז, וכן הוא בפרי חדש שם. ואף המ"א לא הסכים בהדיא עם הב"ח, אלא שהעתיק דעתו בשמו והרוצה לחלוק יחלוק, ואם היה מסכים עמו היה כותב דעתו בסתם ואח"כ היה רושם בשני חצאי לבנה מבטן מי יצאו הדברים, כדרכו בכל מקום כשמסכים לדברי הפוסקים שמעתיק, אבל כאן לא עשה כן לפי שאינו מסכים עמו בבירור. ובס"ק מ"ה חלק עליו בהדיא וכתב שאין להקל נגד כו' מכלל שלא הסכים עמו במה שהעתיק דבריו. ובלאו הכי בדברי סופרים הלך אחר המיקל ובפרט שהמה רבים:

(ב)

וכן יכול כו'. הנה פרי חדש פסק כן אף בתוך הפסח לפי שכל איסורין לסתם יינן מדמינן להו כמ"ש הר"ן בפרק [ג] דע"ז שכך כתבו הראשונים ז"ל עכ"ל בסי' תס"ז סעיף [י]. אבל אנן לא קיי"ל הכי, אלא כמ"ש רמ"א שם. והוא מדברי הר"מ שהובא במרדכי פרק כל שעה והעתיקו במ"א סי' תמ"ה שכל שגוף איסור דאורייתא מעורב בו לא מהני תקנה זו דמדמינן ליינן נסך ודאי שנתערב יין ביין ע"ש. וא"כ באיסור דרבנן כ"ע מודו דלסתם יינן מדמינן להו דאף יין ביין שרי, וכ"ש בדין חמץ שעבר עליו הפסח דקיל טפי מסתם יינם, שהרי הוא בטל בס' לכ"ע ולרוב הפוסקים ברובא בעלמא וסתם יינם אוסר במשהו מדינא דגמרא. וכ"מ בהדיא במ"א וחק יעקב סי' תמ"ה דכל היכא דליכא איסורא דאורייתא לסתם יינן מדמינן להו אף בתוך הפסח.

ומה שהזכיר רמ"א בסוף סימן תמ"ז תקנתא דפדיון, ולא הזכיר תקנתא דמכירה לנכרי, היינו משום דכוונתנו למצוא היתר אף באכילה, כמ"ש המ"א שכן משמע מלשון רמ"א:

(ג)

במתכוין כדי כו'. כן כתבו הב"ח והמ"א בסי' תמ"ז ועולת שבת בסימן תס"ז וצמח צדק בסי' פו. והחק יעקב עצמו הסכים לדבריו. וכן הוא דעת הטור סי' תנ"ג שכתב ואין כאן מבטל איסור כיון שאינו מתכוין כדי לבטל, משמע דבמתכוין אסור. וכ"כ בדרכי משה שם בשם תשובת הר"ן, הביאה הב"י סי' תס"ז. וכ"כ הרשב"א בתשובה הביאה המ"א בסי' תמ"ז. וכן הוא דעת מהר"מ (אף דלא קי"ל כותיה במה שמחמיר בשאינו מתכוין), הובאו דבריו בתשובת הרשב"א סי' תתל"א. וכ"כ הפרי חדש בפשיטות בסימן תנ"ג ע"ש.

והנה לפי ראיות הט"ז יהיה מותר לערבו בידיים כמו בסוכה, וזה ודאי אינו. וכ"מ בהדיא בש"ע וכל האחרונים בסי' תנ"ג דנהגו לנקר הרחיים מקמח חמץ הנדבק בהם, ובודאי יש ס' בקמח הנטחן נגד קמח הנדבק ברחיים, ואם מעיקר הדין היה מותר לערבו בידיים לא היה מקום להחמיר לנקרו. ואם חששו להאומרים דקמח בקמח נקרא יבש ביבש, כבר נהגו מחשש זה לאפות הכל קודם הפסח כמבואר בחק יעקב שם. וכ"מ בש"ע סי' תנ"ב עיין במ"ש שם בפנים ובחק יעקב שם ס"ק י"ח ופרי חדש שם. וכן מסתבר באמת, דאל"כ יהא מותר לערב חלב בתוך קדירה שמרתיחין בה מים לבשל שם בשר במים אלו עם מעט החלב שנתבטל בס' במים קודם שנתן שם הבשר כיון שאין כאן איסור עדיין, וח"ו ישתקע הדבר ולא יאמר. ועיקר ראייתו של הט"ז היא מסי' תרכ"ו, כבר תירץ שם המ"א בשם הר"ן בטוב טעם ודעת. ופשיטא שאין לסמוך על הט"ז וחק יעקב נגד מהר"ם ורשב"א ור"ן וטור וב"י ורמ"א בדרכי משה וב"ח ומ"א ועולת שבת וצמח צדק וחק יעקב ופרי חדש:

(ד)

כדי להשהותו כו'. כן דעת הטור והב"ח סוף סי' תמ"ז, וכ"מ בפרי חדש סי' תס"ז סעיף א' לדברי האומרים דאינו חוזר וניער ע"ש. ואף המ"א בסי' תמ"ז ס"ק מ"ה כתב שכן עיקר, אלא שמסיים שאין להקל נגד הרשב"א, והיינו משום שלא היה לפניו אלא דברי הב"ח שהכריע כהטור נגד הר"ר יונה, ולא רצה המ"א לסמוך על הכרעתו כיון שהרשב"א מסכים עם הר"ר יונה, אבל אנן שיש לפנינו דברי הט"ז וחק יעקב שפסקו כראבי"ה ומרדכי להקל אפילו כדי לאכול בפסח, אף שבזה דבריהם דחויים מהסכמת רוב ראשונים ואחרונים (ומראבי"ה אין ראייה כמו שיתבאר), מ"מ לענין להשהותו לא נדחו דבריהם, והטור והב"ח והפרי

חדש מסכימים עמהם להקל, וגם המ"א כתב שכן עיקר. והדרינן לכללין שבדברי סופרים הלך אחר המיקל:

(ה)

תיקון עשייתו כו'. כן כתב הרשב"א בתשובה בשם הראב"ד, הביאה המ"א כאן בקוצר, והובאה באורך בב"י יו"ד סי' קל"ד בלי שום חולק ע"ש, ופסק כן בש"ע שם. וכ"כ הרא"ש בשם הראב"ד בפרק ה' דע"ז סי' ל'. וכ"כ רבינו ירוחם, הובא במ"א. וזהו ג"כ כוונת הרא"ש רבו (שממנו הוציא רבינו ירוחם דבריו) [ב]מה שכתב גבי אלמור"י אבל לעירובי ולשהויי לא, והובא במ"א ס"ק י"ד, וכתב על זה עיין מ"ש סעיף א', ר"ל שבסעיף א' הביא דעת הרשב"א ורבינו ירוחם, ומדבריהם נלמוד טעם למה אסור לעירובי כו', הרי הטור בסוף סי' תמ"ז מתיר לעירובי ולשהויי, וכך פסק הב"ח ומ"א ושאר אחרונים, אלא ודאי מהטעם הוא משום שדרך תיקון עשייתו כו', כמ"ש הרשב"א. והחק יעקב מפני שאין דברי המ"א חשובים בעיניו לדקדק בלשונו, לא השגיח על מ"ש עיין במ"ש בסעיף א', והשיג עליו שלא כדת ודברי המ"א ברורים.

וזהו ג"כ כוונת הב"י בשו"ע, שבשו"ע סי' תמ"ז נראה שמסכים להאומרים דאינו חוזר וניעור וכאן אסר התריאק"ה בפסח, לפי שנמשך אחר דברי רבינו ירוחם הנ"ל שהעתיק בב"י בסי' תמ"ז. ואף רמ"א לא הגיה עליו, אלא משום דהעתיק לשון רמב"ם סוף פרק ד', דמלשונו משמע אף דבר שאין דרך תיקון עשייתו כך אסור באכילה, אבל בתריאק"ה אפשר דמודה ליה, שהרי הרא"ש וטור העתיקו דברי הרמב"ם בדין התריאק"ה ובדין חוזר וניעור פליגי עליה, כמבואר בסי' תמ"ב ע"ש בטור וב"י. וכ"כ שם הפרי חדש שזהו דעת הש"ע. ואף אם נאמר דאין כן כוונת רמ"א בהג"ה, מ"מ לענין הלכה יש לנו לפסוק כרשב"א וראב"ד ורא"ש ורבינו ירוחם וטוש"ע ומ"א ופרי חדש, ובפרט שביו"ד הסכימו הכל לדברי הרשב"א, וגם הט"ז כאן אסר התריאק"ה באכילה. ואף החק יעקב לא התירו אלא משום דאשתמיטתיה כל דברי פוסקים הללו, שהרי לא הביאן כלל, ואלו ראה דבריהם לא היה משיג על המ"א כמ"ש.

ולכך השמטתי מתני' דכותח כו', שזהו נכלל במה שכתבתי שדרך תיקון עשייתו כו' כמבואר ברשב"א, והעתקתיה במקומה קודם סי' תכ"ט:

(ו)

אינו נראה לך כו'. כ"מ במ"א ריש סי' תנ"א בשם הראב"ן שכתב דתערובת חמץ אסור להשהותו משום דנראה הוא אלא שאינו ניכר, משמע מהטעם שאינו נראה שרי מדאורייתא, ואין לומר דנקרא מצוי לך, דאם יאכלנו ירגיש טעם החמץ, דא"כ אף בכלים שנבלע בהם חמץ הרבה ונותנים טעם בהמתבשל בתוכם יאסר להשהותן דנקרא מצוי לך אם יבשל בהם ויאכל התבשיל ירגיש טעם החמץ, אלא ע"כ צ"ל כיון דעכשיו בשעה שאתה מחייבו לבערו אין ממשות החמץ מצוי בעולם אלא בלוע בכלי א"צ לבערו, וכל שכן בטעם הבלוע שאין שם ממשות החמץ כלל שאין צריך לבערו מן התורה כמ"ש החק יעקב *.

[* אך אין טעם נכון מבואר בדבריו לחלק בין אכילה לביעור, לשיטת הרמב"ם ושו"ע דזה תלוי בזה, כמבואר במ"א, וכדמשמע בפרק קמא דביצה שהן למידין זה מזה. כבר תמה עליו בסי' צ"ה.]

איברא דבמ"א סימן זה סק"ח משמע קצת כמ"ש העולת שבת ואל"י זוטא. וכן הוא האמת בודאי לשיטת ר"ת וסיעתו דכל היכא דאיכא טעם האיסור אף שאין בו כלום מממשו לוקה וחייב כרת על כזית ממנו כמו על האיסור עצמו שההיתר נתהפך להיות כגוף האיסור כמ"ש התוס' והרא"ש סוף פרק גיד הנשה.

וההיא דפרק בתרא דע"ז טעמו ולא ממשו אין לוקין עליו מוקי לה במין במינו כמבואר שם, א"כ פשיטא דעובר בבל יראה ובל ימצא על כזית ממנו, כיון שחייב עליו כרת, לפי שגוף ההיתר נעשה איסור א"כ החמץ נראה ומצוי. והנה הטור בסי' תנ"ג פסק כרבינו תם, שלא הצריך כזית בכדי אכילת פרס אף בשאר מינים דלא שייך טעמא דגריא. וכ"כ הש"ך ביו"ד סי' שכ"ד ס"ק י"ז, דלרא"ש וטור א"צ כזית בכדי אכילת פרס משום דטעם כעיקר דאורייתא, והיינו משום שגוף ההיתר נתהפך לאיסור, כמבואר בהדיא ברא"ש סוף הלכות חלה ע"ש. ומה שבסימן צ"ח בטור יו"ד העתיק דעת רבינו חיים, כבר עמד בזה הפרי חדש ריש סי' זה ע"ש. ולפי זה היה נראה לפסוק כהעולת שבת. אך דעת הש"ע ומ"א בסי' ר"ח ס"ט מבואר בהדיא דלא חששו לסברת ר"ת, אף להחמיר בשל תורה אם אכל ושבע, שהרי מבואר שם במ"א דדין חלה ובהמ"ז שוין לגמרי בין להקל בין להחמיר ע"ש, וכיון שפחות מכזית בכדי אכילת פרס אינו מברך בהמ"ז אפילו אכל הרבה הוא הדין דאינו חייב בחלה, דלא כמ"ש הש"ך ביו"ד. ובלאו הכי דעת הרמב"ם ורש"י דטעמו ולא ממשו לאו דאורייתא. וגם דעת הראב"ד ורשב"א ור"ן דאינו חייב אלא אם כן אוכל פרס שלם, דלא כר"ת ודלא כרבינו חיים, וכך פסק הפר"ח.

לפיכך העיקר בדין זה להקל במקום הפסד מרובה ולהחמיר במקום שאין הפסד מרובה:

(ז)

רק משום חשש נו'. עי' במ"ש סי' תמ"ו בעז"ה:

(ח)

נתהפך נו'. זהו שיטת רבינו חיים שנראה מדברי התוספות והרא"ש שהסכימו לזה. וכן כתב הטור יו"ד סי' צ"ח. ואף שהראב"ד ורשב"א חולקין על זה, כמ"ש לעיל, מ"מ נראה להחמיר כרבינו חיים, ודלא כפרי חדש, כי כן מבואר במ"א וחק יעקב ושאר אחרונים בסי' תנ"ג, דע"י כזית בכדי אכילת פרס נתהפך ההיתר לאיסור, דאם לא כן לא היה יוצא ידי חובתו בכזית מצה עד שיאכל פרס כמ"ש הפרי חדש לשיטתו. וכן לענין בהמ"ז לא היה ראוי לברך עד שיאכל פרס כמו באכילת מצה, ולא כתבו כך הש"ע והאחרונים בסי' ר"ח סעיף ט'. וכן לענין חלה, דלהראב"ד וסיעתו אם עירב אורז עם שאר מיני דגן אינה חייבת אלא א"כ רובה דגן ויש בדגן שיעור חלה, כמבואר ברשב"ץ חלק ב' סי' רצ"א [א] פ"ה, עי' בפרי חדש סי' תנ"ג, ובאלי זוטא וחק יעקב שם, אבל אנן לא קי"ל הכי עיין ביו"ד:

(ט)

הרביעי נו'. בשו"ת פנים מאירות הביא ראיה לזה ממ"ש הב"י ביו"ד סס"י קט"ו בשם בעל העיטור, ושם מוזכר ג"כ חמץ שעבר עליו הפסח, אבל בחמץ לפני הפסח יש לומר דאפשר לא מקילינן כולי האי (דלא כשיורי כנסת הגדולה), לפי שיש לו עיקר מן התורה, דהיינו חמץ גמור להשהותו.

וכיון שחייב לבערו בערב פסח מדברי סופרים, כמו מי דבש הראשון, לפיכך גם לאחר הפסח הוא אסור בהנאה כמו מי דבש הראשון, כיון שעבר על מצות חז"ל שצו לבערו ועבר בבל יראה ובל ימצא מדברי סופרים. והרי זה דומה לפחות מכזית חמץ שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה. ולא אמרינן דהיכא דלא עבר אדאורייתא ליכא למיקנסיה, אלא בדבר שלא הצריכוהו לבער משום מצות ביעור עצמה אלא משום חשש תקלה שלא יאכלנו, כגון חמץ נוקשה ומשהו חמץ בתוך הפסח וכיוצא באלו, אבל דבר שהצריכוהו

לבער משום מצות ביעור בעצמה, כגון פחות מכזית גזירה משום כזית, וכן דבר המעמיד אף שיש ס' לבטלו מן התורה לרוב הפוסקים, כמ"ש הפרי חדש והחק יעקב, מ"מ כיון שמדברי סופרים אינו בטל הרי עבר על ביעור דרבנן ובל יראה ובל ימצא דרבנן, דאם לא כן, אף שהוא כבעין מכל מקום כיון שאינו אלא מדברי סופרים להוי כחמץ נוקשה בעינו שמותר לאחר הפסח, אלא ודאי הדבר ברור כמו שכתבתי. וזהו טעמו של (הרשב"א) [הראב"ן] שהביאו המ"א לפסק הלכה דאף מי דבש הרביעי והחמישי אסור לאחר הפסח, כיון דעבר על בל יראה ובל ימצא דרבנן. וכ"מ בהדיא ברא"ש וברבינו ירוחם וטור ומ"א בשם הרשב"א גבי אלמור"י, עיין שם.

והא דשרינן שאור הד' * היינו בתערובת שלאחר הפסח, שאף שאור הא' אין לו עיקר מן התורה, דומיא דחלב של עכו"ם. וכהאי גוונא כתב הרשב"א בתורת הבית הארוך, הביאו הב"י בי"ד סי' קכ"א, על הא דכלי חרס מגעילו ג' פעמים, דהיינו בדבר שאין לו עיקר מן התורה כמו בתרומה דרבנן ע"ש. וחמץ שעבר עליו הפסח נמי דמי לתרומה דרבנן לענין ביטול ברוב לרוב הפוסקים, כמ"ש המ"א בס' תמ"ז. לפיכך אין לסמוך על שו"ת הנ"ל אלא בהפסד מרובה. ועיין באל"י זוטא סוף סי' תמ"ז, ובשו"ת שבסוף ספר בית לחם יהודה בסס"י רצ"ג:

[* פירוש של כותים בזמן שהיה חמצן כחמצו של ישראל שעבר עליו הפסח.]

(י)

יכול להוסיף נו'. זהו פשוט לפי דעת המ"א, דמדמי דין זה לתערובת יבש ביבש כשאר איסורין לענין איסור אכילה דמותר להוסיף כמ"ש בש"ע יו"ד סי' ק"ט, ולכן גם כאן התיר המ"א לבשל עד שיהא נימוח, והוא הדין דמותר להוסיף דמאי שנא, אידי ואידי מבטל בידים הוא. עיין ביו"ד סי' ק"א ס"ו. וכ"מ עוד במ"א סי' תס"ז ס"ק ד' שכתב ולפי מש"כ בס' תמ"ז דיבש ביבש קודם הפסח בטל ברוב א"כ מותר לטוחנן ולבטלן בס' וכן הוא ביו"ד סי' ק"ט עכ"ל, וכוונתו כמו שכתבתי, ואם יש ס' בכרי נגד החטים החמוצים בלאו הכי נמי שרי, כמ"ש בס' תנ"ג דאינו טוחן כדי לבטל, וכמ"ש המ"א בס' תמ"ז ס"ק מ"ה, אלא מיירי אף אם אין ס' מותר להוסיף עד ס'. אי נמי מיירי בטוחן כדי לבטל, ואפ"ה שרי כיון שכבר נתבטל ברוב יבש ביבש, וה"ה דמותר להוסיף מהאי טעמא. ואף שאסר המ"א בס"ק מ"ה להוסיף, הרי פירש הטעם שאין להקל נגד הרשב"א, והרשב"א ביאר הטעם דילמא אית בהו גרגרים שנתבקעו נו', כלומר דלא נתבטלו ברוב קודם הטחינה, הלכך הרי זה מבטל איסור בידים*, אבל אנן איירינן דליכא בהו גרגיר שנתבקעו*. וכן דעת העולת שבת להתיר להוסיף אי לית בהו גרגיר שנתבקע, אלא שדעתו לחלק בין כדי לאכול ובין כדי להשהות, ולא קיי"ל הכי כמ"ש לעיל. ואף שמשמעות הרשב"א דלהוסיף כדי לאכול אסור אף אי לית בהו גרגיר שנתבקע, היינו משום דהרשב"א הוא בר פלוגתיה דהרא"ה המתיר להוסיף על תערובת יבש ביבש בשאר איסורין (כמ"ש הר"ן בשמו), שעל היתר זה סמך המ"א דהכי קיי"ל בי"ד שם. ולפי זה כל שכן דב' בני אדם מותרים להשהות, דבכהאי גוונא בשאר איסורים אף הרשב"א מודה, כמבואר ביו"ד שם.

[* אם מוסיף עליהם, דלא כפר"ח סימן תנ"ג.]

** ואי אית בהו יתבאר בס' תנ"ג.]

וכל זה לדעת המ"א דס"ל דמשום חוזר וניעור לחוד אין איסור להשהות, וראיתו אפשר מהסוברים דאף לח בלח חוזר וניעור ואפילו הכי מותר לקיימו. אבל בט"ז לא משמע הכי, שהרי כתב בס' תמ"ז ס"ק י"ח

אפילו מדרבנן אין האיסור אלא מצד חומרא דמשהו כו' ע"ש, ולהמ"א מעיקר הדין ראוי לאסור לדעת הרשב"א שביו"ד ס' ק"ט ולא מצד חומרא דמשהו, אלא ודאי כוונת הט"ז אף לדעת הרא"ש שם אסור מצד חומרא דמשהו דחוזר וניעור אף לענין להשהותו. וכ"כ הפר"ח בסימן תס"ז סוף ס"א ובס' תמ"ב] סוף ס"א בשם תשובת הרשב"א*. וגם הגהות מיימוניות ומרדכי הארוך דאסרי להשהות תערובת יבש ביבש, מסתמא סבירא להו כהרא"ש בשאר איסורים, שהרי המסדרים הגהות מיימוניות ומרדכי הם תלמידי מהר"ם, ומהר"ם ס"ל כהרא"ש, הובאו דבריו בתשובת הרשב"א ס' תש"ל, ובמנחת יעקב כלל ל"ט. וגם הסמ"ק ס"ל כהרא"ש, כמבואר בתורת חטאת שם. ודרך הגהות מיימוניות לימשך אחר דבריו בכל מקום.

[* אף לענין לח בלח, וכן כתב בס' תמ"ז ס"ד אף לענין טעמא בעלמא. והמ"א לא העתיק מתשובת הרשב"א אלא מאי דנפקא מינה לדידן.]

ומ"מ לענין להוסיף, כיון שהט"ז עצמו מתיר לבטל חמץ קודם הפסח וכן המרדכי הארוך מתיר לבטל עכ"פ היכא דכבר נתבטל ברוב. ואפשר דגם הגהות מיימוני ס"ל הכי. לפיכך יש להקל בזה כדעת המ"א, דבדברי סופרים אין לנו לנקוט חומרי דמר וחומרי דמר, ר"ל חומרת הט"ז דיבש ביבש חוזר וניעור גם להשהותו, וא"כ כל אחד ואחד בפני עצמו נמי אסור להשהות, וחומרת המ"א מאי דמשמע מלשונו דלא שרי לבטל בידים אלא מטעם המבואר ביו"ד ס' ק"ט, דהיינו שכל אחד ואחד בפני עצמו הוא מותר ע"ש. אבל אם לא הוסיף יש להחמיר שלא להשהות, ואפילו כל אחד בפני עצמו, דהיינו אפילו ביער כל התערובות ולא נשתייר אלא משהו לא ישהנו, כדי לחוש לדעת הרשב"א והמרדכי והגהות מיימוניות וט"ז ופרי חדש, שהרי לדעתם כשם שאסור לאכלו משום שחוזר וניעור כך אסור להשהותו מהאי טעמא. ומכל מקום בהפסד מרובה וכהאי גוונא יש להקל, שהרי דעת הש"ע בס' תס"ו ס"ד דלא אמרינן חוזר וניעור לענין להשהותו, ע"ש במ"א ובמה שכתבתי שם:

(יא)

התריאק"ה כו'. עיין במה שכתבתי לעיל. ועיין בתשובת הרשב"א שהביא הב"י ביו"ד סוף סימן קל"ד, מבואר שם שכל מאכלי הרופאים שנותנים לחולים נקרא דרך עשייתו ואינו מתבטל ע"ש:

(יב)

כל דבר כו' מותר ליהנות כו'. עיין בתוס' ריש פרק כל שעה ד"ה ר' יהודה אומר כו', (ועיין במ"ש לקמן) ובמהרש"א שם, דסותר כלל זה לכאורה. וכ"כ בתשובת חכם צבי ס' פ"ו. ויש ליישב דשם מיירי בכותח דאסור לאכלו מן התורה בפסח כמבואר בתוס' ריש פרק ג'. ואף למ"ד דאינו אסור אלא מדברי סופרים, מ"מ כשם שאסרוהו באכילה אף כשאין בו כזית בכדי אכילת פרס גזרה משום יש בו כך אסרוהו בהנאה מגזרה זו עצמה, דאיסור הנאה ביש בו הוא מן התורה, שהרי חייב עליו כרת בכזית כמ"ש הב"י והפרי חדש. ובאמת כותח אסור להשהותו מדברי סופרים אף לר"ת, גזירה שמא יאכלנו בפסח, כמ"ש הרא"ש ריש פרק ג', לחד שינויאי שבתוס' ריש פרק קמא, בשם רשב"א. וכן קיי"ל כמ"ש כל האחרונים. ור"י בתוס' ריש פרק כל שעה ס"ל כאידך שינויא, שהוא מסתם תוספות שהוא ר"י. אי נמי ס"ל לר"י כיון דלא אסור להשהותו אלא מדברי סופרים לא היה לנו לגזור שמא יסברו שנשתהה אצלו בפסח*, אבל בהנאה ס"ל כמ"ד דאסור מדאורייתא, וכמ"ש הרמב"ם דהלכה כרבי אליעזר, עיין בב"י:

[* אי לאו משום שמא יאמרו שבפסח מכרו כדמסיק.]

(ג)

כשנכנסו נו' קודם ל' יום. כן כתב המ"א שראה גאונים מחמירים לעשות צעיפי נשים קודם שלשים יום, ומבואר בדבריו דטעם המקילים הוא משום דזה לא מיקרי נראה מבחוץ, משמע בהדיא דאם באמת נראה ממשות החמץ אסור להשהותו אלא א"כ נעשה קודם ל' יום. וכ"כ בהדיא הט"ז סק"ב, דלראבי"ה יש להחמיר אף בבגדים אם נראה בהם ממשות החמץ, אלא שהוקשה לו מנהג העולם שאין מדקדקין בכך והאריך לחלוק על ראבי"ה, וכבר סתר החק יעקב את דבריו והסכים לפסוק כראבי"ה, וכ"פ מהרא"י בתרומת הדשן, וכ"מ במ"א שיש לפסוק כראבי"ה, וכן פסק רמ"א בדרכי משה בשם מהרי"ו:

(ד)

אין החלון מצרפן נו'. עיין מה שכתבתי לקמן גבי עריבה שם נתבארו כל הדברים הללו. והנה המגן אברהם מיירי שהבצק כולו הוא עשוי לחזק, כדמשמע ממה שכתב בסימן תמ"ז סעיף ה', וכוונתו להביא ממ"ש רמ"א שם בסוף ההג"ה דכשאין מן הבצק כזית במקום אחד אין צריך לבער אם הוא עשוי לחזק. והנה רמ"א שם מיירי בחבית שהוא כלי, אבל בחלון המחובר לבית אפילו יש במקום אחד בצק הרבה שאין עשוי לחזק וכן בהרבה מקומות (רק שהוא פחות מכזית במקום אחד) אין החלון מצרפן, שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע, שהרי הנוטל החלון מהבית בשבת חייב משום סותר בנין קבוע כאלו סתר הבית עצמו והבית אינו מצרף כמו שיתבאר לקמן בשם הירושלמי. אלא לפי שסתם בצק שבבית כולו לחזק, לפיכך קיצר המ"א בביאור טעם דין זה, כדרכו שאוחז דרך קצרה:

(טז)

אסור להניח בתוכן קמח של פסח נו'. הנה המ"א כתב קמח בפסח, משמע דקודם פסח שרי, אבל בחק יעקב העתיק בשמו קמחא דפסחא, משמע אפילו קודם הפסח. ואף שמותר ליתן כד של חומץ אצל כד של כותח, משום דאף אם יפול מהכותח לתוך החומץ יתבטל בס' כמ"ש ביו"ד סי' צ"ה, וה"נ יתבטלו הפירורין בס' קודם הפסח שהוא שעת היתר. זה אינו, דפרורין אינן בטלין בקמח דאינן מתערבין יפה, כמ"ש החק יעקב סי' תס"ו ס"ק י"ג. והוה כמו יבש בלח ואי אפשר לסננו כגון שנפל ברוטב עבה, דאע"פ שאי אפשר לברר האיסור משם בידיים מחמת דקותו, אעפ"כ כיון שבמקומו מובדל הוא מההיתר ויש הפרש בין זה לזה שזה לח וזה יבש ואין נבללין זה בזה לכך אינו מתבטל בתוכו*, לדעת הט"ז ביו"ד סי' ק"ד, והסכימו עמו המנחת כהן ופר"ח ומנחת יעקב כלל פ"ה ס"ק נ"ז. וה"ה בפירור המעורב בקמח שהפירור יש לו דין יבש אף שהוא דק מאד** כיון שיש בו ממשות קצת, מה שאין כן בקמח שהוא נימוח ביד כלח ממש (ולכן קמח בקמח מקרי לח בלח), וזה שכתב החק יעקב שאינן מתערבין יפה. וכיון שדינן כיבש בלח שאין נבללין זה בזה שוב אין לחלק בין תוך הפסח לקודם הפסח, ובין חמץ גמור לנוקשה***.

[* ועיין בב"י ביו"ד סי' קט"ו שנחלקו בזה הרשב"א עם הרמב"ם ע"ש.

** כמו שכתב במנחת יעקב כלל ל"ט סק"ג בשם המנחת כהן.

*** דלא מקילינן בנוקשה כי אם על ידי תערובות אבל בעיניה לא.]

ומתוך זה יתבאר לך שיפה כתב הט"ז בס"י תמ"ז סק"ן] דפירורים דקים הנשארים ביין אחר הסינון אינן בטילין, דלא כחך יעקב שכתב שדינם כלח בלח, וזה אינו, דמאי שנא מפירורים שבקמח***. ולפי זה ע"כ צ"ל דלדידן דמהני סינון ביין היינו משום דקיי"ל דע"י הסינון לא נשאר בו שום פירור אפי' דק מאד, ולכך צריך ליזהר לסננו בבגד עב קצת, כמו שכתבתי שם בפנים:

[*** ולפי מה שכתבתי לעיל דעיקר הטעם הוא כיון שבמקומו הוא מובדל כו'.]

(טז)

אם הן מדובקין כו' אם הוא מודבק כו'. הנה המ"א הביא מחלוקת הפוסקים על פחות מכזית בלבד אם צריך לבערו. והנה המחמירים הם הרי"ף והרמב"ם הסוברים (כרב הונא דאמר) סמי קילתא מקמי חמירתא. והנה הרב ב"י בש"ע ודאי נתכוין לפסוק כרי"ף ורמב"ם כדרכו, שהרי העתיק בש"ע לשון הרמב"ם אות באות, ואעפ"כ [בסעיף י"א] פסק דבעי צירוף כלי. ויותר תמוה, דבסעיף ח' העתיק לשון הרמב"ם הואיל ואלו חצאי הזתים דבוקים בכתלים כו', ופירש הוא ז"ל עצמו בכסף משנה דבדוקין דוקא, וכמו שכתב המ"א בשמו, הא לאו הכי אפילו פחות מכזית בלבד צריך ביעור. וע"כ צ"ל [בסעיף י"א] דצריך צירוף כלי היינו משום דמיירי גם כן בדבוקין, כדמשמע בהדיא בלשונו כי א"א לנקרן כו'*, ובודאי הבצק שאי אפשר לנקרו הוא דבוק בסדקי העריבה, דכהאי גוונא בבית א"צ לבער היכא דליכא למיחש דכניש להו גבי הדדי, כמו בבית והעליה, כדאיתא בהדיא בירושלמי שהביא הפרי חדש (שממנו הוציאו הטוש"ע דין צירוף כלי) הכלי מצרף ואין הבית מצרף כו', וכך פסק הרמב"ם ושו"ע. והיינו בדבוקין כמבואר בלשונם, אבל כשאינם דבוקין ס"ל להרמב"ם וש"ע כמ"ש בכסף משנה, דאפילו פחות מכזית בלבד צריך לבער, אף בכלי, דבכהאי גוונא לא שייך כלל צירוף כלי לדעת הפרי חדש בירושלמי, שמקשה על דין צירוף כלי ממתני' דפחות מכן בטל במיעוטו ומתרץ כאן בתלוש כאן במחובר, ופירש הפר"ח דמתניתין מיירי בתלוש ולכן אין הכלי מצרף.

[* והדין נותן כך דהא דפחות מכזית צריך ביעור היינו מדרבנן שמא יבא לאכלו כמו שכתבתי בפנים, והיינו דוקא כשהוא בעין, מה שאין כן כשהוא דבוק, וכ"ש כשהוא דבוק כל כך עד שאי אפשר לנקרן. ולא גרע מאילו היה מטונף קצת שאינו ראוי לאכילה.]

אלא שדברי הפרי חדש תמוהים מאד, דהא גבי כותלי הבית והקורות כתב השו"ע דבדבוקין עדיף טפי. וגם מ"ש דמתניתין מיירי בתלוש הוא דחוק, דבצק שבסדקים אינו תלוש. ועוד שבתלוש א"צ צירוף לפי דעת השו"ע סעיף [ח]. אלא ודאי דהירושלמי איפכא קאמר דבתלוש הכלי מצרף ובמחובר אינו מצרף, והיינו כקילתא, אבל לחמירתא אם אינו עשוי לחזק אף במחובר מצטרף, אבל בלא צירוף א"צ לבער. וזהו דעת ר' יחיאל מפרי"ש בהגהת סמ"ק (שהעתיק בש"ע [סעיף י"א]) ע"ש ובב"ח. ולפי זה הבית אינו מצרף במחובר ודבוק בו אף שאינו עשוי לחזק. ומשום הכי סתם הש"ע סוף סעיף ח' וכתב הואיל ודבוקים, ולא פירש דדוקא דבוקים בגומא כמו שכתב בכסף משנה והוה ליה עשוי לחזק, והיינו לפי שבחיבור ההוא לא בא אלא ליישב דברי הרמב"ם, אבל בשו"ע שירד לפסוק הלכה בכל דין ודין, פסק כסמ"ק וטור דצירוף כלי מהני לבצק הדבוק בסדקי העריבה, אם כן אי אפשר לומר כלל דהדבוק בגומות ה"ל כאלו עשוי לחזק ממש, שהרי בעשוי לחזק אין צירוף כלי מועיל, כמ"ש במשנה בהדיא פחות מכן בטל במיעוטו, ופירש המ"א לשיטת הסמ"ק וטוש"ע דהיינו כשיש כזית ע"י צירוף כלי, וכך כתב רמ"א בס"י תמ"ז סעיף ה' דבעשוי לחזק אין הכלי מצרף. וא"כ אפשר דדברי הרמב"ם וש"ע הן כפשטן דבדבוקין בבית א"צ לבער, אף שאינו בגומא, שאף שהוא בגומא אינו נקרא עשוי לחזק ממש, א"כ אין הגומא מועלת כלום, ועיקר

ההיתר הוא משום דדבוק לבית הוי ליה כמו עשוי לחזק דעריבה שאינו דבוק, אבל אינו עשוי לחזק דעריבה, אם אינו דבוק אפילו אין שם אלא פחות מכזית בלבד חייב לבער. ובהכי מיירי ברמב"ם וש"ע ס"ח וס"ז, כמ"ש כל שאילו ינטל החוט ינטלו עמו כו' אלמא דאינו דבוק הוא, ואם הוא דבוק חייב לבער לדעת הסמ"ק והר"י מפרי"ז והטור, ובהכי מיירי בש"ע סעיף [י]א. ולפי מה שכתב שם רדב"ז ושיירי כנסת הגדולה וטור ופר"ח, מוכח בהדיא מדבריהם דאף עריבה העשויה מחתיכה אחת והבצק שבה אינו בגומא ולא בסדק* אף על פי כן צריך צירוף כלי לדעת הטור ושולחן ערוך, ואף המ"א לא חלק עליהם בזה, אלא שתירץ קושייתם על הטוש"ע. וכ"מ בהדיא במ"א ס' תנ"ט סקי"ג. עיין במ"ש בפנים, והיינו משום שהוא דבוק. משא"כ בסעיף ח' דמיירי בשאינו דבוק, ובאינן דבוקין אין צריך צירוף בין בכלי בין בבית לחמירתא, והירושלמי אתי כקילתא, ובעשוי לחזק לא מהני צירוף. כן דעת הש"ע בבירור, דלא כפרי חדש.

[* דאם לא כן הוי ליה לפלוגי בין שיש בה גומות וסדקים לשאין בה, כמ"ש המ"א לתרץ קושייתם.]

וכיון שלכל הני רבוותא מבואר דעת הטוש"ע להקל כשאין כזית אפילו ע"י צירוף כלי אם הוא דבוק בכלי, אפי' אינו דבוק בגומא וסדק, הכי נקטינן להקל בדברי סופרים. דבלאו הכי דעת התוס' ורא"ש, ורמב"ן במלחמות כתב שהיא שיטת רוב ראשונים ז"ל, להקל בפחות מכזית אפי' אינו דבוק, וכך כתב מהרא"י ס' קס"ד הביאו הב"י ס' תס"ז, ופסק כן הפרי חדש, אלא דאנו אין לנו אלא כמ"ש הרב ב"י בשו"ע. אבל להחמיר בדברי סופרים יותר ממה שהחמיר בש"ע זו מנין לנו. וכל זה להלכה אבל ישראל קדושים הן כו':

(ז)

אף ראייה בכזית כו'. עיין בתשובת חכם צבי ס' פ"ו טעם נכון למה אין חצי שיעור אסור מן התורה בבל יראה ובל ימצא, כמו שאסור לאכלו. ואף שמשמע שם מדבריו דלהרמב"ם שהעתיק לשונו בש"ע אסור מן התורה, מ"מ הרי דעת המ"א והחק יעקב בסי' תמ"ד דאינו אלא מדברי סופרים, שאם היה מן התורה בודאי היה צריך לחזור כיון שיצא לדבר הרשות, דהאיך נדחה איסור של תורה מפני דבר הרשות, אלא ודאי אינו אלא מדרבנן וכיון שכבר יצא לא אטרחוהו רבנן לחזור. ובפרט לדעת התוספות שהביא המ"א בסי' תמ"ו דהמשהה חמצו ודעתו לבערו אינו עובר עליו, ועיין במה שכתב [תי] שם:

(זח)

מ"מ מדברי סופרים אפ' פחות מכזית כו'. הנה המ"א, אחר שהביא המחלוקת שבין הרא"ש להרמ"ך ומגיד משנה וכסף משנה, סיים בזה הלשון ופשוט דאפילו פחות מכזית צריך ביטול ואם לא ביטלו צריך ביעור עכ"ל. משמע מדבריו דאפילו אם הוא דבוק לבית הוי ליה כעשוי לחזק להרמ"ך וסיעתו אעפ"כ צריך ביטול, אפילו אין שם אלא פחות מכזית בלבד. ולא כתבתי כן בפנים, משום דבאמת דבריו תמוהים. עיין במה שכתבתי בסי' תמ"ז בפירוש דברי מהרא"י ס' קס"ד, וממוצא דברי מהרא"י ודברי במה שכתבתי שם נשמע, דלמ"ד פחות מכזית א"צ ביעור היינו אפי' לא ביטלו. וכדעת הט"ז כאן סק"ה למלקות כו' רגע אחד כו', וה[פ]ר"ח ס' תמ"ד ותס"ו ותס"ז שהסכים למהרא"י*. וכ"מ בהדיא מלשון הרמב"ם וש"ע ס"ח, דדוקא התם הצריכו ביטול משום דהיא בעיא דלא איפשיטא בגמ', ונקטינן לקולא כשביטל דוקא, כמ"ש המ"א שם. וצ"ע דדבריו סותרים זה את זה.

[* ועיין שם בפר"ח סימן תס"ו דמיירי באינו מבטלו דחפץ בו ליתנו על מכתו (ואם כן אסור לכולי עלמא, דהא דפחות מכזית אין צריך ביעור הוא משום דלא חשיב ובטיל ממילא כמו פירורין). והריא"ז ס"ל כמאן דאמר דפחות מכזית צריך

ביעור, וכן הר"ן לפי דעת הפר"ח. אבל באמת מלבד שי"ל דלא נחית הר"ן הכא לאשמועינן דין הביעור לכתחילה מדברי סופרים, אלא מה שעובר מן התורה, דלהכי תיקנו הביטול שלא יעבור, ומשום הכי כתב ואפילו אם ימצאם כו'. אף גם זאת יש לומר דמיירי אף בפירורין שיש בהם כזית, דדוקא גלוסקא יפיה חשובה דדעתיה עלויה ולא פירורין שבארץ, שאין דעתו עליהם אף על פי שיש בהם כזית. ואף שכתב הר"ן דגלוסקא לאו דוקא אלא כל שיצא מכלל פירורין כו', מכל מקום משכחת לה פירורין, שאף שיש בהם כזית לא יצאו מכלל פירורין, כדתניא בפ"ח דברכות נוטל את הפירורין שיש בהן כזית כו', וכן משמע מסתימת לשון הר"ן שלא פי' דגלוסקא היינו שיש בה כזית ופירורין אין בהם כזית, אלא ודאי דלאו בכזית תליא מילתא, ואפילו גלוסקא פחותה מכזית צריכה ביעור עכ"פ מדברי סופרים, כמ"ש לעיל בשם הפר"ח.]

וההיא ארבא דטבעא בחישתא (אע"ג דכל הכרי הוה כמו פחות מכזית, כיון שהם מפוזרים חטי חטי), והכלי אינו מצרף לדעת הפוסקים כקילתא, דהיינו ר"י בעל תוספות וסיעתו הפוסקים כאביי דלא ס"ל לחלק בין כלי לבית, מדהקשו על פירש"י. עי' הגהת סמ"ק. ואף את"ל דמיירי במחובר אבל בתלוש ס"ל כהירושלמי דהכלי מצרף (עיין במה שנתבאר לעיל), מ"מ ה"ל למשת[ר]י להוציאם מההוא ארבא (שהיא כמו כלי) ולהכניסם לאוצר שהוא כבית ולהשהותם. זה אינו. דא"כ אף להמ"א לא אתי שפיר, דיבטל וישהה עד אחר הפסח ולא יצטרך למכור קבא קבא כו'. כמ"ש לעיל בשם הפרי חדש דבחיבותא תליא מילתא, לענין פחות מכזית דרבנן, וה"ה לענין כזית דאורייתא, תליא הכל בחשיבותא, כמשמעות לשון המשנה פחות מכאן בטל במיעוטו, דמשמע שביטולו הוא מפני מיעוטו שאינו נחשב לכלום, ואם כן כרי של חטים מחומצות שהן חשובין ודאי עובר אליהן מדאורייתא, וה"ה אפילו אין כזית מהן במקום אחד, שאף שאינן במקום אחד ממש כבצק שהכזית הוא דבוק ומחובר על ידי המים המחברים הקמח, אלא שהחטים הם נוגעות זו בזו, מיקרי נמי מקום אחד וחשיבי ולא בטילי. ולא גריעי מכזית בצק במקום אחד השנוי במשנה סתם, ומשמע אפי' נילוש במי פירות עם מעט מים שממהרים להחמיץ, ועיקר חיבור הקמח הוא במי פירות שאינו חשוב חיבור לענין טומאה וחלה כדאיתא בירושלמי פרק [ב] דחלה, הובא ברא"ש הלכות חלה, ואפ"ה חשוב חיבור לענין ביעור, הואיל והוא חשוב חיבור בעיני בני אדם, אף שאינו חשוב חיבור ע"פ התורה, והוא הדין והוא הטעם בכזית חטים הנוגעות זו בזו. אבל אם אינן נוגעות הרי הן כב' מקומות***, וכל חד בטל במיעוטו מדאורייתא לכולי עלמא, ומדרבנן איכא פלוגתא דקילתא וחמירתא, וכן מחלוקת הפוסקים.

[** * ואפשר נמי שהן בכלל מפרר וזורה, לפי דעת חק יעקב כמ"ש בס' תמ"ה, דבחטי נמי אמרינן הכי בגמרא.]

והשתא אתי שפיר מ"ש הרא"ש, דמ"ש הרמב"ם דבוקין הוא לאו דווקא, אע"ג דהרמב"ם ס"ל כחמירתא דפחות מכזית צריך לבער. אלא דס"ל להרא"ש דהיינו דוקא בצק שבעריבה, דחשוב עכ"פ מדרבנן, אבל המושלך לארץ לא חשוב כלל, והוא בכלל פירורין דאמרינן בפרק קמא דלא חשיבי כלל ובטלי ממילא, וא"צ ביטול ולא ביעור, שהרי גבי ביעור ג"כ שנינו פחות מכן בטל במיעוטו, אלמא דכל מאי דבטיל ולא חשוב א"צ ביעור, וה"ה לפירורין דלא חשיבי*. והמגיד משנה והשו"ע דס"ל דבוקים דוקא, ע"כ ס"ל לחלק בין פירורי פת לפירורי בצק, כמ"ש ריא"ז בשלטי גבורים בשם מז"ה, וכ"כ במטה משה ושיירי כנסת הגדולה ס' ת"ס בשם ר"ז רונקי"ל (במהרי"ל), ולזה נתכוין המ"א שם, דלא כמ"ש הב"ח והט"ז שם בשם מהרי"ל דחיישינן כו'. דאין לומר שדעת המ"מ וש"ע שלא לחלק בין פת לבצק אלא בין ביטול לביעור כדעת ריא"ז, דא"כ אמאי צריך לבטל בדבוקים, כיון שאפי' בלא דבוקים דחמיר טפי א"צ לבטל, ואין אפשר שבדבוקים צריכים ביטול ולא ביעור ובמונחים על גבי קרקע צריכים ביעור ולא ביטול, זהו דבר שאין לו שחר:

[* וכעין תירוץ הב"ח בשם הר"א ממ"ץ הובא ב"י ושו"ע אם הוא מטונף קצת וכו'.]

סימן תמג

(א)

כיון שכבר הוציאוהו כו'. אף שבמ"א כתב עוד תירוץ אחר, מ"מ תירוץ זה הוא עיקר להלכה, לפי מה שכתב המ"א בסוף סי' תקכ"ו כדעת מהרי"ל שבכאן, ואין שם שעת הדחק. וגם משום שמחת יום טוב לא שייך להקל שם, שהרי כתב המ"א בשם רש"ל דאין זו שמחה לאכול ולילך אח"כ לבית הקברות ע"ש. ומה שהקשה כאן המ"א [מ]סימן ע"ב, לפי מ"ש המ"א שם צריך לתרץ כמ"ש החק יעקב. ואם נפרש שכוונת החק יעקב דכיון שנשארו בבית הקברות עוסקים בחפירה אין זו הפסקה, אין תירוץ זה עולה יפה לפי מ"ש המ"א בהלכות יו"ט, דמפשט לשונו משמע ששום אדם לא נשאר בבית הקברות אלא כולם הולכים לאכול סעודת יום טוב, וכ"מ פשט דברי מהרי"ל שבכאן, וע"כ צ"ל כמ"ש בפנים, ואפשר שזהו כוונת החק יעקב ג"כ:

(ב)

שהרי במכירה זו כו'. עיין בחק יעקב שדעתו דשומר חנם אין צריך לטרוח במכירה זו אבל שומר שכר חייב לטרוח ע"ש, ודבריו תמוהים, שהרי אף שומר חנם הרואה שקרובה לבא לידי גניבה או אונס חייב לטרוח ברועים ומקלות, שהיא טרחא יותר גדולה מהמכירה, שהיה יכול למכור לנכרי בזול. ואין שום חילוק בשמירה בין שומר חנם לשומר שכר אלא שזה חייב לקדם ברועים ומקלות אפילו בשכר וזה אינו חייב אלא כשמוצא בחנם. וגם מה שכתב בדברי ריבנות דאף כשהיה לו למכור ופשע ולא מכר אינו אלא גרמא בניזקין, ומביא ראיה מתשובת הרשב"א ע"ש, מאד תמוהים דבריו, שהרי אם לא נעל בפניה כראוי מיקרי פשיעה וחייב אף בשומר חנם, והוא הדין לאפוטרופוס אי הוה כשומר חנם, ואין לך גרמא גדולה מזו, שהרי אף הפורץ גדר בפני בהמת חבירו וגנבוה לסטים או שיצאה מאליה ונאבדה פטור משום דאינו אלא גרמא בעלמא. אלא ע"כ צ"ל דמה ששומר חנם חייב על הפשיעה אין חיובו בא מחמת הפשיעה עצמה אלא משעה שנמסר לו הפקדון נשתעבד ונתחייב להחזיר לו בשלימות כשיגיע הזמן, אלא שאם בתוך הזמן נאבדה ממנו שלא ע"י פשיעתו בשמירתו חסה עליו התורה ופטרתו דמה היה לו לעשות, ובשומר שכר החמירה יותר, ובשואל יותר, ובלוה יותר, אבל בנידון הרשב"א שהאפוטרופוס השיב כל מה שהיה לו להשיב וגם מה שמסר לאחרים עשה ברשות, רק שטען שלא כהוגן, א"כ אין לנו לחייבו אלא מחמת טענה זו בלבד, ומחמת טענה זו א"א לחייבו דגרמא בעלמא הוא. אבל כשלא מכר מה שהיה לו למכור, אם זה נקרא פשיעה, א"כ אי נשרף אח"כ חייב על מה שלא החזיר לו בשלימות כל מה שנמסר לידו.

והנה מה שאינו חייב למכור החמץ אלא מחמת השבת אבידה, כמשמעות הגמרא ורמב"ם וטוש"ע חושן משפט, ע"כ הטעם הוא כמה שכתבתי בפנים, וא"כ אף בשומר שכר יש לפטור מהאי טעמא. אבל באפוטרופוס לא שייך האי טעמא, ולכן יש לחייבו, דלא כחק יעקב. אבל במשכון מה שכנגד חובו, כיון דבזה נעשה עליו כשומר שכר, א"כ אף להחק יעקב חייב. ועל המותר יש לפוטרו אף להחק יעקב, די"ל קים לי כמ"ד דשומר אבידה כשומר חנם. ומה גם שדברי החק יעקב בזה תמוהין הן מאוד מאוד, דכיון שלא מכר החמץ איזה שומר הוא להאבידה, וכי מי שראה את האבידה בשדה ועבר ונתעלם ממנה ואח"כ

נגנבה משם הוא חייב בגניבתה לפי דעת הרמב"ם וסיעתו, וחס ושלום ישתקע הדבר ולא יאמר, שזהו הפך התלמוד והפוסקים במקומות אין מספר:

(ג)

אבל מדברי סופרים כו'. עיין בחק יעקב שחילק בין מעות לכסות וכלים, עפ"י מ"ש התוספות ריש פרק קמא דחולין, והוא מדברי רש"י פרק ד' דע"ז. ואשתמיטתיה מ"ש הרא"ש סוף פרק [ב'] דקידושין ע"ש, מבואר מדבריו דחליפין אפילו הן מעות אסורין וחליפי חליפין אפילו הן כסות וכלים מותרין. ודעת רש"י ותוס' לאסור אפילו בחליפי חליפין, אם לא משום ביטול פריה ורביה או משום שאינו דבר הניכר כמו כסות וכלים, כמו שביאר דבריהם במשנה [למלך] פ"ה מהלכות אישות ופרק [טז] מהלכות מכירה. וכן הוא בתוס' דנדרים ע"ש פירוש הסוגיא לפי שיטה זו. אבל אנן לא קיי"ל הכי, כמ"ש הש"ך ביו"ד סי' רי"ו. והוא הדין לכל איסורי הנאה, כמבואר בר"ן ובחידושי הרשב"א בנדרים, דאיבעיא זו היא בכל איסורי הנאה שאין תופסין את דמיהן אם הדמים מותרים למחליף עצמו, וכך מוכחת שם כל הסוגיא. אלא שהרשב"א ור"ן פסקו איבעיא זו לקולא, אבל אנן לא קיי"ל הכי, אלא כמ"ש הש"ע ואחרונים שם להחמיר בלי שום חולק.

עיין שם היטב בגמרא ור"ן ויתברר לך ביטול דברי הפרי חדש כאן שהכריע כהמקילין, שהרי טעם המקילין משום דפוסקין האיבעיא לקולא, ואנן לא קיי"ל הכי. ומ"ש הפרי חדש וסוגיא דנדרים כבר יישבה הרשב"א בחידושו ריש פרק קמא דחולין, ועל זה סמך להקל, הוא דלא כהלכתא, שהרי הרשב"א שם מפרש סוגיא דנדרים דאיבעיא להו אם מותר להחליף לכתחלה, והוא כעין פי' הרא"ש שם בנדרים, וכבר תמה עליו במשנה למלך פ"ה מהלכות אישות והניחו בצ"ע. וגם הרשב"א בחידושו לנדרים חזר בו, ופירש כפירוש הר"ן ושאר פוסקים. ובלאו הכי לא קיי"ל הכי אלא כמ"ש בש"ע ואחרונים ביו"ד שם, דמפרשים האיבעיא בדיעבד. וכיון דלא [איפשטא] אזלינן לחומרא כהסכמת רוב אחרונים וגדולי הראשונים ז"ל. אלא כיון דאיבעיא זו היא בדרבנן יש לסמוך בהפסד מרובה על המקילין, שהם הרמב"ם* והרשב"א ריש פרק קמא דחולין בשם הרמב"ן והר"ן בנדרים:

[* כמ"ש בעל התרומות] [ות] שער [מ] "ו בשמו. וצ"ע שהרמב"ם עצמו פסק האיבעיא דנדרים לחומרא, כמבואר ביורה דעה שם, ובגמרא משמע בהדיא דכל איסורי הנאה שוין לנדרים בזה, ע"ש דפשיט ממתניתין מכרן וקידש כו' וצ"ע.]

לא קנהו כו'. כל זה מתבאר למעיין היטב במשנה למלך פרק י"ו מהלכות מכירה בשם בעל התרומות, כפי מה שפירש דבריו במסקנתו. ועיין בחו"מ סי' קצ"ח] דכל שלא קנה הלוקח באחד מדרכי הקניות יש למוכר על המעות דין לוח, דה"ל כהלואה גמורה, ע"ש בב"י בשם הרי"ף ורמב"ם ורמב"ן:

סימן תמד

(א)

כיון שאינו אומר לו בפירוש כו'. כ"כ המ"א ופרי חדש. והוא מוכרח בדברי הש"ע כאן שפסק ליתן לו דבר מועט, ולפי מה שכתב החק יעקב דחמץ דמי לשאר חפצים דאפילו דבר מועט אסור, ועיקר ההיתר דאמר לו בפירוש על מנת שלא יוציאנו, דשרי אפילו בשאר חפצים לשטת החק יעקב, אע"פ שבודאי יוציאנו,

א"כ אפילו הרבה נמי שרי. אלא ודאי שדעת הש"ע לפסוק כי"א הב' שבמרדכי פ"ק דשבת, וכן פסקו רש"ל ורמ"א וט"ז ומ"א, וכן הוא בהדיא בב"י סי' שכ"ה. ודברי החק יעקב צ"ע:

(ב)

דרך כרמלית כו'. כן הוא הסכמת רוב האחרונים. והחק יעקב רוצה לחלוק עליהם בדברים תמוהים, שמפרש מ"ש ב"י ורמ"א סימן שכ"ה להוציא חמץ בפסח היינו בפסח ממש לאחר זמן איסורו דאיכא מצוה, ודבריו סותרים זה את זה, שהוא ז"ל עצמו בס' תמ"ו פסק דיכפה עליו כלי ולא יבערנו אפילו על ידי נכרי, והוצאה בלא ביעור בודאי אינה כלום לאחר זמן איסורו שאין בידו למכרו וליתנו במתנה ולהפקירו, דאם לא כן הוה ליה למימר תקנה זו בס' תמ"ו, ולמה פסק לכפות עליו כלי. גם מ"ש החק יעקב דקודם זמן איסורו ליכא מצוה דבריו תמוהין, דא"כ למה התירו ליתן מתנה בשבת, שאסור אם לא לדבר מצוה כמ"ש הב"י ס"י תקכ"ז בשם המרדכי, ופסק כן המ"א בס' ש"ו. וכ"כ הפרי חדש דהא דשרי לבטל החמץ ולהפקירו בשבת משום דהוה דבר מצוה. ודברי החק יעקב צ"ע:

סימן תמה

(א)

ולא יהיה בדעתו כו' לחזור ולזכות כו'. כך כתב הדרכי משה ממשמעות הפוסקים, והפרי חדש הוציא זה מתשובת הרשב"א, שהעתיקו המ"א והאלי' זוטא והחק יעקב בס' תל"ן] (הועתק ג"כ בפנים שם), וכן כתב הט"ז בס' תל"ג (הועתק שם ג"כ בפנים), וכך כתב בעל חק יעקב בספרו תורת השלמים שאלה וא"ו, דלא כר"מ מראקנטי שהביא העולת שבת בס"י תמ"ז.

ולא דמי להפקיר בהמתו בשבת בלבד שאף שדעתו לחזור ולזכות בה שרי, דהתם לא התירו אלא כשהוא כבר בידי נכרי שאי אפשר בענין אחר. דמהאי טעמא מועיל הפקר שלא בפני ג', דלא כסמ"ק שמתיר לכתחלה ע"י הפקר שלא בפני ג', דמסתמא מפקירה בלי ערמה כדי להפקיע מעליו איסור שבת כמה שכתבו התוס' בשבת דף י"ח ע"ב, ולסברא זו גם בחמץ מועיל לכתחלה הפקר שלא בפני ג' דלא חיישינן לערמה כמ"ש העולת שבת שם, אבל אנן לא סמכינן אסברא זו אלא היכי דאי אפשר בענין אחר כמ"ש התוס' שם, וכ"כ הרא"ש שם, וכן היא הסכמת הב"י וכל האחרונים בסימן רמ"ו, ולכך השמיט הרא"ש סברא זו לגמרי משום דעיקר הטעם הוא משום דאי אפשר בענין אחר לא גזרו חכמים ואוקמוה אדאורייתא.

ולהכי נמי לא גזרו על מה שאינו מפקירה אלא ליום אחד כמ"ש הב"י שם, דבעלמא גזרו דלא הוה הפקר גמור עד שיזכה בה אחר כמבואר בש"ע חו"מ סי' רע"ג סעיף י', ואף במטלטלין גזרו היכא דשייך למיגזר, דזיל בתר טעמא דפירוש"י בנדרים דף מ"ד ע"א והרא"ש בשם רא"ם ע"ש. והרמב"ם ושו"ע נקטי קרקע כלשון הברייתא דאיכא נפקא מינה למעשרות, והוא הדין במטלטלין לענין איסור שבת וחמץ שייך נמי גזירה דרא"ם ורש"י. וכל שכן לפירוש הרא"ש ור"ן דאפשר דמדאורייתא לא הוה הפקר גמור, פשיטא דהוא הדין במטלטלין. אלא דסמ"ק סבירא ליה כמשמעות פירוש רש"י ותוס' דמדאורייתא הוה הפקר גמור מיד, אלא שחכמים חששו לערמה כיון שאינו מפקירה לחלוטין כדרך המפקירים, וכאן לענין שבת לא חששו לערמה כמ"ש התוס', והוא הדין לענין חמץ. אבל אנן לא ס"ל כסמ"ק אלא היכי דאי אפשר

בענין אחר, שלא גזרו עליו חכמים להפסיד ממונו, אבל לכתחלה גזרו חכמים גם לענין שבת וחמץ ב' גזרות המוזכרות בנדרים.

הא' אם מפקיר שלא בפני ג', דכיון שאין אחד זוכה ושנים מעידים אף אם מפקירה לחלוטין יש כאן חשש הערמה, ואפי' אם ברי לו שמפקירה בלב שלם, וגם אין שם חשש מראית עין, כגון שהוא דר מחוץ לתחום ואין שום אדם יודע שמשכיר בהמתו לנכרי, אף על פי כן אסור לכתחלה, כמשמעות דיהויא קמא דתוס' ורא"ש דשבת, וכן משמע באחרונים (דלא כמשמע לכאורה מלשון הטור) דלא פלוג רבנן.

הב' היכא שדעתנו לחזור ולזכות בה לאחר זמן, דכיון ששינה משאר הפקר גזרו חכמים לענין מעשר ושבת וחמץ דלא הוה הפקר גמור. ואף דבגמ' אתמר היכא דאמר כן בפירוש, וכפירוש הרא"ם פן יטעו העולם כו', ס"ל להדרכי משה ופרי חדש ותורת השלמים דלאו דוקא הוא, דלא פלוג רבנן בגזרה זו. והכי קיי"ל לדינא, דאם לא כן למה אסרו להשכיר לכתחלה אם מפקיר בפני ג' שהוא הפקר גמור, אלא ודאי משום שדעתנו בשעת ההפקר לחזור ולזכות בה לאחר השבת, והוי ליה כהפקר הרמאים המבואר בגמ', שגזרו עליו חכמים אף במטלטלין דליכא הפקעת מעשר, כדפירש הרא"ש דף מ"ג סוף ע"ב ואגב זה תקנו בכל מקום כו', ודעתו שם כפירוש הראשון שכתב שם תחלה דמפקיר ליום אחד יש לו דין הפקר תוך ג' קודם שזכה בו אחר דלא הוה הפקר מפני הרמאין. ופשוט דכל ח' ימי הפסח דינם כיום אחד לענין רמאות ההפקר, שגזרו עליו אטו רמאות הפקר קרקע שמפקיע ממעשר. ואף אם אין הדבר כן, מ"מ כל ג' ימים הראשונים של פסח הוא עובר עליו בבל יראה מדברי סופרים לדעת הרא"ש. ולדעת הרא"ם שפירש דלמסקנא דרב[ה] תוך ג' אינו הפקר מדאורייתא, א"כ עובר עליו בבל יראה מן התורה, שכל ענייני הפקר מסר הכתוב לחכמים והם אמרו שהרמאים שדעתם לחזור ולזכות בו אינו הפקר כלל, וה"ה אם הפקר ליום אחד, דדמי לתוך שלשה, כדמוכח בפ"ה הרא"ם. וגם לדעת הר"ן שמחלק ביניהם, מ"מ כשאינו אומר כן בפיו הוא יותר גרוע לדעתו, דכשאומר בפיו ליום אחד אין כאן חשש הערמה מטעם המבואר שם, משא"כ כשאינו אומר בפיו הוא דומה וקרוב להפקר הרמאין, דאף משזכה יכול לחזור מדאורייתא לדעתו, ועכ"פ קודם שזכה, משום דאמדינן לדעתיה דכיון כו' ע"ש. וע' בתוס' שדעת ר"ת כרא"ם ודעת ר"י כרא"ש. והכי קיי"ל לענין שבת אם כבר השכירה לו, דלא גזרו עליו חכמים להפסיד ממונו. בשגם שיש לומר סברת התוספות וסמ"ק. אבל לכתחלה לא סמכינן אסברא זו לענין שבת, כהסכמת הב"י וט"ז ולבוש וצמח צדק ועולת שבת והנחלת צבי והאל"י זוטא, וכן לענין חמץ, כהסכמת הדרכי משה ותורת השלמים והפרי חדש:

(ב)

שישליכנו לאיבוד כו'. ע"י רש"י דף כ"ח ע"א ד"ה בעי פירור, ובע"ז דף מ"ג ע"ב ד"ה וזורה לרוח, מבואר מדבריו דהא דבעי פירור בחמץ ושחיקה בע"ז היינו משום חשש תקלה שלא יהנה מזה ישראל, וא"כ לכאורה הוא מדברי סופרים, אבל הרמב"ם בריש פ"ז [ז] מהלכות ע"ז כתב מצות עשה היא לאבד ע"ז ומשמישה כו' ובפ' ח' ה"ו כתב כיצד מאבד ע"ז ומשמישה כו' שוחק כו', משמע קצת דמדאורייתא קאמר, וכן משמע בטור שו"ע יו"ד סי' קמ"ו סעיף [י] ד, וכן משמע מלשונו הלכות חמץ ומצה, וכ"מ במ"א סי' תמ"ו ס"ק ב' שכתב דחיישינן שמא לא יפירנו כדינו, ואי לא בעי פירור אלא משום חשש תקלה לא הוה חיישינן כל כך להשהות החמץ בשביל כך. ומכל מקום כיון שלא ראיתי לאחד מן האחרונים שהכריע בזה בפירוש נגד דברי רש"י, לכך סתמתי הדברים בפנים כלשון השו"ע. ומהרז"ה ורבינו אפרים שפסקו לחומרא אין ראייה, כיון דלמר איכא קולא וחומרא ולמר איכא קולא וחומרא, וכ"כ הכסף משנה

בשם הרמ"ך בפ"ח מהלכות ע"ז, וכהאי גוונא אף בדרבנן נקטינן כחומרי דמר וחומרי דמר, כמה שכתבו התוס' סוף פ"ק דביצה, וכן הוא בר"ן שם לדעת הרז"ה. איברא דסוגיא דע"ז מוכחת לכאורה דאף לפירש"י הוא דאורייתא:

(ג)

ויש מחמירין בחטים כו'. איברא שכן משמע לכאורה בהדיא בע"ז דף ס"ב ע"ב, דלא אמרינן ליה שדיניהו לנהרא בעינייהו, אלא ודאי דבעי פירור טרחא יתירה. והא דלא אמרינן ליה קליניהו ושדיניהו בנהרא, היינו משום דחיישינן למאן דאמר זה וזה גורם אסור, כמה שכתבו התוספות, ואם כן בנהר נמי לא פלטינן מחששא זו, כמה שכתבו התוספות שם דף מ"ג סוף ע"ב. מכל מקום כיון שהב"י מיקל בחטים, וכן הוא ברש"י אליבא דרב יוסף, וכ"מ ברא"ש ור"ן וטוש"ע, וכן המנהג כמ"ש החק יעקב, פשיטא דאין להחמיר נגד הנך רבוותא ונגד המנהג, בחומרא דאתי לידי קולא, דעיקר טעם החומרא היא חששא רחוקה שההולך בספינה ילקט החטים, וכשישהה אותם איכא למיחש ג"כ לתקלה, שמחשש זה הצריכוהו לבער החמץ אחר הביטול, ואם לא ביערו והשהה אותו אפילו מקצת הפסח אפילו אחר הביטול קנסוהו לאסרו בהנאה לאחר הפסח, וגם חשש תקלה זו אם לא יפרנו לפי שיטת רש"י שכתבתי לעיל אינו אלא לאחר הפסח, דבודאי שום אדם מישראל לא יאכל בפסח חטים השרויים במים שהן חמץ גמור כמו שיתבאר בסיומן תס"ז:

(ד)

ויש מי שאוסר כו'. ע"י במה שכתבתי בס' תמ"ז:

(ה)

וטוב לחוש כו'. הנה במ"א משמע קצת, וכך כתב החק יעקב, דבאין אבוקה כנגדו לא מיתסר אלא מדרבנן, וזהו לדעת הב"י ביו"ד סימן קמ"ב. אבל הט"ז וש"ך שם חלקו עליו בזה, משום דהנקברין דאפילו אפרן אסור גחלתן אסורה מן התורה, ואפילו דיעבד כמ"ש הרא"ש שם הרב רבנו יונה, ע"ש בש"ך. וע"י בפרי חדש סימן תמ"ז סעיף א' וסימן תס"ז סעיף י', שנראה כחולק על הש"ך בסיומן ק"מ] ב סעיף קטן ח'. ועיין במה שכתבתי בס' תמ"ז:

(ו)

יש בהסיקו כו'. עיין היטב בש"ך יו"ד סי' קמ"ב, ותמצא שדעתו להקל בזה וזה גורם אף שהע"ז אוסרת במשהו (דלא כבאר היטב שם), וה"ה לחמץ בפסח דדמיין להדדי כמבואר מדבריו שם. וכן הוא דעת הרמב"ם בפ"ז מהלכות ע"ז, שלא כתב חדש יותן, וכמ"ש הכ"מ שם. וכך פסק בשו"ע שם סעיף ד' וסעיף ז', ולכך העתיק דברי הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות גבי קדירה שבישלה ואע"פ שזה וזה גורם כו' לענין ע"ז, משום דסבירא ליה דאף בע"ז יש להתיר אם בישלה בעצי איסור והיתר בבת אחת, כמ"ש הט"ז והש"ך. והוא הדין בחמץ, דמן הסתם אי אפשר להסיק בחמץ בלבד בלי עצים כמ"ש המ"א, וא"כ הוי ליה זה וזה גורם. ועל כרחק צריך לומר דמה שכתב הרמב"ם וש"ע כאן לאיסור, היינו כשאחר שאחזה האור בהחמץ יש בו לבדו כדי להסיק התנור, כדמשמע לישנא ולא יסיק בו כו'. ובכהאי גוונא לא שרי משום זה וזה גורם, כמו שהסכימו האחרונים ביו"ד סוף סי' פ"ז, עי"ש בט"ז וש"ך ופר"ח, וכן הוא בהדיא במשנה פרק

ב' דערלה וברמב"ם פ' [ט] "ז מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט"ז*. והמ"א בכאן נמשך אחר שיטת הט"ז ביו"ד שם, ולדבריהם צריך לחלק בין גינתא דאיזבלא בזבל ע"ז דשרינן משום זה וזה גורם, ובין כרכר שארג בה בגד או אפה הפת בעצי אשירה וחמץ, וכבר השיג על חילוק זה הש"ך בנקודות הכסף שם. ואיך שיהיה כיון שהרמב"ם וש"ע מסכימים להקל בזה וזה גורם אף באיסורין שאוסרין במשהו, יש לסמוך עליהם בהפסד מרובה. ואף להמ"א וט"ז אין לאסור אלא בתוך הפסח, אבל לא משש ואילך שבטל בס'. והמ"א שסתם דבריו, אפשר שהוא משום שיסד דבריו על הרמ"ך וכסף משנה, והם מפרשים דעת הרמב"ם, ולהרמב"ם אפילו משש ואילך אסור במשהו, משום דהוה דבר שיש לו מתירין, כמ"ש הב"י בסי' תמ"ז בשם המ"מ עיי"ש:

[* דעיסה שכבר נתחמצה ואח"כ נפל לתוכה שאור שיש בו כדי לחמץ הרי זו אסורה.]

סימן תמו

(א)

לפי שיש אומרים שפחות מכזית כו'. זהו פשוט, כיון שדעת התוספות ורא"ש ור"ן וטור ופרי חדש סי' תמ"ב שפחות מכזית אין צריך ביעור, פשיטא שיש לחוש לדבריהם שלא לברך ברכה לבטלה, ובפרט שכן הסכים גדול שבאחרונים מהר"י איסרלן ז"ל בכתביו סימן קס"ד, שהביא הב"י בסימן תס"ז (ורמב"ן במלחמות כתב שהיא שיטת רוב ראשונים ז"ל). ומ"ש החק יעקב סי' תמ"ז דעל כל פנים מדרבנן צריך ביעור, אם כוונתו דאף להרא"ש וסיעתו נמי, זה אינו, ואי אפשר להלום כלל בדברי הרא"ש, שכתב גבי חצי זית בבית וחצי זית בעליה מבטלו ולא הוה אלא ספיקא דרבנן כו', ומיירי בב' חצאי זתים שאינן דבוקין לבית כמבואר שם, משמע להדיא דאי לא הוה אלא חצי זית אחד אף מדרבנן אין צריך ביעור. והמ"א שסתם כאן, ומשמע מדבריו דחטה הנמצאת בתבשיל אלו היתה חמץ גמור היה צריך לברך, היינו משום דנתחמצה בפסח ולא היתה בכלל הביטול, ולטעמיה אזיל דסבירא ליה דלכולי עלמא צריך עכ"פ ביטול ואם לא ביטל חייב לבער, כמ"ש המ"א סימן תמ"ב סעיף קטן י"ב, ועיין במה שכתבתי שם.

והנה לתוספות ורא"ש וסייעתם דפחות מכזית בעין, אף שהוא אסור באכילה מן התורה אף על פי כן א"צ ביעור, א"כ כל שכן וק"ו לדבר שיש בו טעם חמץ ולא ממשו, [דיש אומרים] דאיסור אכילתו אינה אלא מדברי סופרים, פשיטא דא"צ ביעור (די"א) אם ביטלו. ואף להתוס' ורא"ש דסבירא להו דטעם כעיקר דאורייתא, אין לוקין עליו לשיטת רבינו חיים כהן, משום דהוה כחצי שיעור כיון שאין שם כזית בכדי אכילת פרס. ועיין במה שכתבתי בסימן תמ"ב, דהסכמת הש"ע ומגן אברהם בסימן ר"ח כרבינו חיים, לפיכך אין לברך על ביעור טעמו ולא ממשו, וכמה שכתבתי בסי' תמ"ב בפנים. ועיין ברא"ש ריש פ' אלו עוברין דמשמע שם דאלו לא היה בשכר כזית בכדי אכילת פרס לא היה צריך לבערו, והיינו אם ביטלו וכמו שנתבאר. ובטור סי' תמ"ב משמע דלדין דקיי"ל טעם כעיקר דאורייתא אף אם לא היה בשכר כזית בכדי אכילת פרס צריך לבערו, והיינו משום דהטור אזיל לשיטתיה דלא סבירא ליה כרבינו חיים, אלא כרבינו תם, דכל שיש בו טעם איסור נתהפך כולו להיות כגוף האיסור, ועל כזית ממנו חייב כרת ועובר בבל יראה ובל ימצא. אבל אנן לא קיימא לן הכי, כמו שכתבתי בסי' תמ"ב ע"ש באורך.

אבל אם אין בתערובת טעם חמץ, אע"פ שנתערב בפסח דחייב לבערו מדרבנן, פשיטא דא"צ לברך, כיון שאין מצוה בביעור זה מצד עצמו אלא משום חשש תקלה, והרי זה דומה לממית עופות הנדרסים

שאסור למוכרן ולהשהותן משום תקלה כמ"ש ביו"ד סוף סי' נ"ז, ופשיטא שאין לברך על זה. וכ"מ בהדיא במ"מ שהעתיקו האחרונים לפסק הלכה בסי' תל"ה. ומה שמברך על בדיקה וביעור חמץ שבתוך הפסח אע"פ שביטלו, ואינו צריך לבער אלא שלא יאכל ממנו, כמ"ש התוס' ריש פרק קמא, היינו כיון שחמץ זה חייב בביעור מן התורה וחכמים גזרו שביטול אינו כלום, א"כ אם אינו מבערו הרי הוא עובר בבל יראה ובל ימצא מדרבנן. והוא הדין לפחות מכזית שלא ביטלו, שעובר עליו בבל יראה ובל ימצא מדרבנן גזירה משום כזית. מה שאין כן בחמץ שא"צ לבערו אלא משום תקלה אינו עובר עליו בבל יראה מדברי סופרים, כמ"ש המ"א סוף סי' תמ"ז, עיין שם חילוק זה מבואר מדבריו להדיא לענין חמץ נוקשה, ומדבריו נשמע דעל ביעור חמץ נוקשה אין לברך, וכמ"ש בפנים בסי' תמ"ב.

וזהו גם כן ביאור דבריו בכאן שכתב בזה הלשון, ודוקא בחמץ גמור אבל חטה הנמצאת בתבשיל דאינה חמץ גמור נראה לי דלא יברך על ביעורה עכ"ל, ומדכתב דאינה כו' ביעורה כו' (בלשון נקיבה) משמע בהדיא דאחטה קאי. ומדסתם ולא פירש דמיירי בשלא נתבקעה משמע דאפילו נתבקעה אינה חמץ גמור בבירור, וכדעת הרא"ש והטור בסי' תס"ז גבי חטה שנמצאת בעיסה, ופסק שם הב"י דבהפסד מרובה יש לסמוך על דבריהם, ואף שאנו מחמירין שם, מ"מ אין לברך על כך דספק ברכות להקל:

(ב)

ויש חולקין כו' חכמים העמידו כו'. המגן אברהם נתן עוד טעם אחר, משום דהמשהה חמצו ודעתו לבערו אינו עובר בלאו דבל יראה ובל ימצא משום דהלאו דבל יראה ניתק לעשה כו'. ולא העתקתיו, משום דטעם זה אינו עולה יפה לשביעי של פסח, דאם לא יבערנו בו ביום לא יקיים עוד העשה אף אם יבערנו אחר הפסח, כיון שבשעה ההיא מותר אפילו באכילה, ולא זו הדרך מוציאתו מידי לאו דבל יראה שעבר בתוך הפסח, כמו שהאריך בזה בשו"ת חכם צבי סי' מ"ב ע"ש*.

[* ובלאו הכי הרי הרמב"ם חולק על זה כמבואר בהדיא בדבריו פרק י"ט מהלכות סנהדרין, שמנה כל חייבי לאוין הלוקים, וכשהגיע לכל לאו הניתק לעשה התנה אם לא קיים העשה ולא נתנו לעני כו' ולא שילח את האם כו', וגבי המקיים חמץ בפסח התנה ג"כ כגון שחיימץ עיסה, כדי שיהיה בו מעשה, ולא התנה ג"כ אם לא ביערו בתוך הפסח, כמ"ש החכם צבי. אלא ודאי דהעיקר בזה כמ"ש המשנה למלך ריש פרק קמא דהרמב"ם סבירא ליה דבל יראה לא ניתק לעשה. וכן הוא מוכרח ודאי להאומרים דבל יראה ובל ימצא הן ב' לאוין על איסור אחד (עיין בכ"מ ריש פ"ק), וכל היכא דאיכא ב' לאוין אף הניתק לעשה לוקה על לאו אחד, כדאמרינן ריש פ"ק דתמורה. ועיין במהרש"א ריש פ"ק דחולין.]

איברא דבמ"א גבי תרנגולת שנמצא בה חטה בשביעי של פסח לא משמע הכי. אלא דבלאו הכי דבריו תמוהין וסותרין זה את זה, שהוא ז"ל עצמו פסק בריש סי' תמ"ב דכל שמן התורה מותר באכילה אינו עובר עליו, ואינו צריך לבערו אלא משום חשש תקלה, ואפילו מדרבנן לא עבר בבל יראה ובל ימצא, ולא דמי להמשהה חמצו שביטלו קודם הפסח שעובר, וכמ"ש המ"א סוף סימן תמ"ז לענין חמץ נוקשה בעיניה, והוא הדין לתערובת משהו, דדמיין להדדי לפי דעת המ"א, כמבואר בהדיא בדבריו בסי' תמ"ב. ועיין מה שכתבתי על זה לקמן סי' תמ"ז. וכיון שא"צ לבערו אלא משום חשש תקלה מה הפרש יש בין ז' של פסח ליום א'. וכבר השיגו בשו"ת חכם צבי סי' פ"ו, וחלק על דין זה לגמרי, וכ"כ באל"י זוטא שהגאון מהר"ש לא נהג בזה כהב"ח, וכמדומה שכן נוהגין עכשיו. ולכן לא העתקתי כלל דין זה כי שב ועל תעשה עדיף במקום שיש מחלוקת בין אחרונים, ובפרט שהמחמירים אין בדבריהם טעם כלל לחלל יום טוב על דבר שאין לו שורש כלל בדברי הגמרא והפוסקים. כי מ"ש הב"ח בזה כבר חלקו עליו כל הבאים אחריו,

ע"ן במ"א וחכם צבי (וכן הוא באל"י זוטא דמה בכך כו'). ודברי המ"א בזה תמוהין, וסותרין זה את זה ממ"ש בסי' תמ"ב (כמ"ש לעיל), ששם עיקר, שכן הסכמת האחרונים, ע"ן שם בחק יעקב.

ומ"ש החק יעקב בזה הוא נגד תלמוד ערוך בע"ז דף ל"ב ע"א, ע"ש בתוס', דכל היכא דליתא לאיסורי בעיניה לא מיתסר משום רוצה בקיומו ע"י דבר אחר. ודוחק גדול לחלק בין בלוע בכלי לבלוע במאכל. ומסוף סי' ת"נ אין ראיה, דהתם החמץ הוא בעין. וע"ן במה שכתב שם. והחק יעקב אזיל לשיטתו שבספרו מנחת יעקב כלל פ"ה ס"ק ט"ו, פירש דעת הטור בסוף סימן ת"נ, דסבירא ליה דחמץ שאוסר בהנאה במשהו אסור להיות רוצה בקיומו ע"י דבר אחר אפילו היכא דליתא לאיסורא בעיניה, מה שאין כן ביין כו', והתוס' והמרדכי פרק אין מעמידין סבירא להו דחמץ אינו אוסר בהנאה במשהו כו', עד כאן תוכן דבריו. וכד נ"ם ושכיב כתבינהו להני מילי, דמדינא דגמ' גם סתם י"ן אוסר בהנאה במשהו ואפ"ה שרי. ואם כוונתו דבסתם י"נ מותר למכור לנכרי חוץ מדמי איסור מה שאין כן בחמץ, זה אינו, דגם ביין נסך מותר להיות רוצה בקיומו ע"י דבר אחר כשאין האיסור בעין, שהרי מותר ליתן שכר ושאר משקים בכלים הבלועים מיין נסך, ויין נסך אסור למכרו לנכרי כשנתערב יין ביין. וכשנתערב בשאינו מינו אף בחמץ מותר היכא דליכא למיגזר אטו מינו, כגון הבלוע בכלי דמיירי ביה הטור. ע"ן במה שכתב[תי] בסי' תמ"ז. וע"ן בחק יעקב סי' תמ"ז סק"ן] ח בשם תרומת הדשן שכל שמותר להשהותו מותר ליהנות ממנו בפסח, וא"כ כלי חמץ שמותר להשהותם מותר ג"כ למכרם, כמ"ש האל"י זוטא סוף סי' ת"נ בשם האחרונים, וכך כתב הפרי חדש שם. ובר מן כל דין אין הלשון שבמנחת יעקב משמע כלל הכי ע"ש וצ"ע. גם מה שכתב דהמרדכי סבירא ליה דחמץ אינו אוסר בהנאה במשהו, כדעת הראב"ד שברא"ש וטור, הוא תמוה מאד, דבהדיא מסיק המרדכי בפרק כל שעה דטפה לחלוחית כו' אוסר כו' ע"ש, ואף ר' יחיאל מפרי"ש לא נחלק עליו בזה אלא דלא סבירא ליה דטפה לחלוחית כו'. ובר מן כל דין קשה לחלק בין זה לדורון שבסי' תמ"ח. ע"ן במה שכתבתי סוס"י ת"נ:

(ג)

ואפילו לשרפה במקומה כו'. הנה המגן אברהם כתב שני טעמים. אחד בשם מהר"ם לובלין משום דעצים אין תורת כלי עליהם אפילו ביום טוב, והיינו כדעת הר"ן בפרק ד' דביצה שהביא הבית יוסף סימן תק"ב. אבל התוספות והרא"ש חולקין על זה, וכן פסק הטור ורש"ל וט"ז דיש תורת כלי על עצים ביום טוב ומותר לטלטלן, כדין כלים שמלאכתן להיתר שמותר לטלטלן אפי' לצורך דבר שאינו ניטל. טעם הב' כתב בשם הכ"מ, וכך כתב הפרי חדש, דאין כאן צורך היום ולא הנאת הגוף, ואע"ג דאיכא מצוה אין זה כלום, מידי דהוה אשריפת קדשים ביו"ט ע"ש, וסיים הפרי חדש כמ"ש הר"ן בפרק קמא דביצה ע"ש. וכל זה אינו עולה יפה להלכה לדין הנמשכין אחר פסקי הש"ע דפסק בסי' תקכ"ו דלא כהר"ן, אלא כהרא"ש ור"י, דלצורך מצוה הוה כהנאת הגוף כמ"ש הטור בסי' תקי"ח.

ולפי זה שריפת קדשים ביו"ט היינו טעמא דלא דחי משום דאפשר לשורפן במוצאי יום טוב, כדפירש"י בשבת דף כ"ד, וה"ה למילה שלא בזמנה, דאע"ג דאיכא למימר בה מתוך שהותרה חבורה לצורך אכילה, דהיינו שחיטה, הותרה נמי לצורך מצוה, כדאמרינן בפרק קמא דכתובות גבי בעילת מצוה, אפ"ה לא דחי משום דאפשר לקיים המצוה למחר כדפירש"י שם. וא"כ כ"ש וק"ו היכא דאפשר לקיים המצוה בו ביום בלא חילול יום טוב, כגון להשליך החמץ לנהר, דלא דחינן יום טוב. דהא אי לא הוי יום טוב עשה ולא תעשה, ולא הוי ליה קרא למעט שריפת קדשים, הוי אמינא דאתי עשה דשריפת קדשים ודחי לא תעשה דיו"ט, אף דאפשר לקיים המצוה במוצאי יום טוב, וכל מקום שאתה מוצא עשה ול"ת אם אתה יכול לקיים

שתיהן מוטב כו'. ומדאורייתא קאמר, כדמשמע בתוס' פסחים דף מ"ז, דלא כמ"ש התוס' במנחות דף מ', אלא כמ"ש הטור וב"י בהלכות ציצית סי' י"א, ע"ש דהכי קיי"ל. וע"כ צ"ל דהא דס"ד דשריפת קדשים דחי יו"ט היינו כמ"ש הרשב"א שם בחידושיו בשם הרמב"ן ז"ל, דכל שלא אפשר לקיים המצוה בו ביום אין זה נקרא אפשר לקיים שתיהן ע"ש. ואפילו הכי למסקנא די"ט עשה ול"ת אין מצוה זו דוחה יו"ט אף דאיכא למימר מתוך, וכל שכן היכא דאפשר לקיים המצוה בו ביום בלא חילול, דאף למאי דהוה ס"ד לא מחללינן, פשיטא דלמסקנא לא מחללינן אף דאיכא למימר מתוך. ואף דעכשיו דאסרו חכמים לטלטלו להטילו לנהר הוה ליה למשרי לשרפו, מ"מ אין כח ביד החכמים להתיר דבר אסור מן התורה בקום ועשה. ועיין במה שכתב[תי] בס' שי"ט דמפרר וזורה לרוח אינו חייב מן התורה לפום גמרא דילן בשבת (דף ע"ג) היינו זורה היינו בורר כו' וכך כתב הרמב"ם בפרק כ"ה מהלכות שבת:

סימן תמז

(א)

בין שנתערב יבש ביבש כו'. כן משמע בשו"ע שהביא דיעה ראשונה בסתם, וכן פסקו החק יעקב ואליה זוטא, וכן כתב הט"ז ביו"ד סי' צ"ב, וכן משמע במ"א סימן תנ"א סוף ס"ק ל"ז [ז] וסי' תס"ז ס"ק ל"ג, וכן משמע בשאר כל אחרונים. ועיין במנחת יעקב כלל ל"ט שהביא ראיות שכן דעת השו"ע, וכן הוא באליה זוטא:

(ב)

גדול מאד כו'. זה פשוט, כיון שהשו"ע מתיר לכתחלה, ואף רמ"א לא נחלק עליו אלא מחמת המנהג אבל מעיקר הדין הוא כפסק השו"ע, כמו שהאר"י המ"א בסס"י ת"נ לתמוה על המנהג זה, והעלה שטעם המנהג הוא משום דאסור להאכיל איסורי הנאה לנכרי לפיכך אסור למכרו חוץ מדמי איסור שבו. ובדאי זה אינו אלא חומרא בעלמא שנהגו להחמיר גבי חמץ, ולא בשאר איסורי הנאה, שכולם אסורים להאכילו לנכרי ואפילו לבהמת הפקר, כמ"ש ביו"ד סי' צ"ד, עיי"ש בט"ז סוף סק"ד בשם איסור והיתר ורש"ל ותורת חטאת, וכ"מ במשנה סוף תמורה כמ"ש הפרי חדש שם, ואעפ"כ מותר למכור לנכרי חוץ מדמי איסור שבהן, כגון יין נסך שנתערב בשאינו מינו ואין בתערובת ו' חלקים כנגדו שיש שם טעם ומראה יין כמ"ש רמ"א ביו"ד סי' קל"ד סעיף ה' בהג"ה, עיי"ש בש"ך, וכ"ש וק"ו בחמץ משהו.

ובפרט שיש אומרים (הר"ן בשם הראשונים והובא בפרי חדש סי' תס"ז) שכל איסורין לסתם יינן מדמינן להו דאפילו יין ביין שרי. וזהו בודאי ג"כ דעת הרשב"ם וראבי"ה, שהביא המרדכי בפרק כל הצלמים ובהגהת מימוני סוף הלכות חמץ, דהולכת הנאה לים מהני גם בחמץ, והוא הדין למכור לנכרי חוץ מדמי איסור, כדאיתא שם בהדיא בראיה שהביא ראבי"ה ורשב"ם מהירושלמי ע"ש בהגהות מיימוניות, אלמא דבלח בלח נמי מהני תקנתא דר' שמעון בן גמליאל ודר' אליעזר, משום דלסתם יינן מדמינן לה, כמו חרס הדריוני שבירושלמי שהביא ראבי"ה ראייה ממנו.

אלא דאנן לא קיי"ל הכי בלח בלח, אלא כמ"ש המרדכי בפרק כל שעה דליין נסך מדמינן לה. ואף ר"י מפרי"ז לא נחלק בזה אלא דמיקל משום שאין ממשות החטה כלום בתרנגולת, וכ"פ בש"ע סי' תס"ז, אבל בש"ע כאן בס' תמ"ז מיירי בלח בלח ממש, דאף ר"י מפרי"ז מודה בזה, כדמשמע מלשון המרדכי

שחידש דטיפה לחלוחית כו', מכלל דר"י מפרי"ז לא ס"ל הכי ולכן הוא מתיר, דו"ק ותשכח דהכי ס"ל (עיין באשל אברהם שנדחק בדברי הש"ע והשיג על הפרי חדש ולפי מ"ש ניחא).

והשו"ע הולך לשיטתו שביו"ד סי' קל"ד פסק הב"י דתקנתא דר' אליעזר ודרבי שמעון בן גמליאל לא מהני ביין ביין, וכן הוא הסכמת האחרונים שם. וזהו ג"כ כוונת רמ"א בדרכי משה שהביא בתחילה דעת הרשב"ם וראבי"ה שבמרדכי פרק כל שעה, שחולק על ר"י מפרי"ז דאפילו תרנגולת שנמצא בה חטה אסור למוכרה, ובלח בלח ממש אף ר"י מפרי"ז מודה משום דליין נסך מדמינן לה, וה"ה דאין פדיון מועיל, לפסק הש"ע ביו"ד שפסק כר"ף ורמב"ם ורא"ש, והיינו דלא כרשב"ם וראבי"ה דס"ל דאף תקנתא דרשב"ג מהני בשאר איסורין אפי' בלח בלח כמו גבי סתם יינן, כמבואר בראיה שהביא ראבי"ה ורשב"ם, עיין היטב בכל המקומות שרמזתי ותראה שכן הוא. ובזה עלו כהוגן דברי הש"ע ורמ"א ושאר כל האחרונים ז"ל, דלא כחק יעקב דאשתמיטתיה מקור הדין של רשב"ם וראבי"ה, ולא ראה אלא מ"ש באיסור והיתר בשם, כדמשמע בהדיא מלשונו, וגם אשתמיטתיה מ"ש רמ"א בדרכי משה, שהביא המרדכי פרק כל הצלמים ואפ"ה לא פסק כן מטעם שנתבאר, וזה גרם לו להשיג על רמ"א שלא כדת:

(ג)

יבש ביבש לד"ה כו' למכרן אפילו כו'. עיין במ"א סס"י ת"נ, דמשמע לכאורה, דלפי דבריו שטעם המנהג הוא משום דאסור להנות לנכרי, א"כ ה"ה ליבש ביבש אין למכור לנכרי חוץ מדמי איסור שבו (ומהשמטת אחרונים תקנה זו אין להביא ראיה לזה, שהרי השו"ע בודאי ס"ל הכי כמ"ש סימן תס"ז סעיף י', ואפ"ה לא הזכיר תקנה זו ביבש ביבש. עיין באלי' זוטא ובמנחת יעקב שדעת הש"ע דלא כיש אומרים שבסעיף ט'), וכן כלי הבלוע מחמץ אסור למכרו לנכרי בפסח דמהנה לנכרי שיהנה מטעם החמץ שיפלוט לתוך תבשילו בו ביום. ומ"מ לענין דינא פשיטא דאין להחמיר בכל זה, שהרי אף להמ"א אין זה אלא חומרא בעלמא כמ"ש לעיל. ובפרט שבמ"א אינו מפורש לאיסור, ובשאר אחרונים מפורש [ל]היתר. מכירת כלים התירו הפרי חדש ואלי' זוטא בשם אחרונים בסס"י ת"נ, וכ"כ בחק יעקב ס"ק י"ח בשם תרומת הדשן שכל שמותר להשהותו מותר להנות ממנו בפסח, וכלי חמץ מותר להשהותו א"כ מותר ליהנות מהן דהיינו למכרן לנכרי, וכ"פ הרמ"א בדרכי משה סס"י ת"נ, וזהו ג"כ כוונתו בהג"ה כמ"ש המ"א שם. ודלא כמנחת יעקב כלל פ"ה סקט"ו שכתב שדעת רמ"א להחמיר כהטור, ואשתמיטתיה מ"ש רמ"א בדרכי משה, ובלא"ה דבריו תמוהין שם מאד כמ"ש בסימן תמ"ו עיי"ש. ומכירת יבש ביבש התירו החק יעקב ס"ק מ"ד, והש"ך ביו"ד רס"י ק"י, שנתן כלל לכל איסורי הנאה (עיין בש"ך סי' ק"א סק"א וסי' ק"ט סק"ה וסי' ק"ב ס"ק י"ב וי"ג ובנקודות הכסף סי' צ"ב).

ואף דבשאר איסורי הנאה מועלת בה תקנה זו גם בלח בלח אם נתערב בשאינו מינו, כגון יין נסך במים, ואנו מחמירין לשרוף התרנגולת שנמצא בה חטה. היינו משום דסבירא לן כנוסחאות שלפנינו שבגמרא דף ל' ע"א בין במינו בין שלא במינו במשהו כרב, ולרב ודאי דאסור למכור לנכרי חוץ מדמי איסור אפילו נתערב בשאינו מינו, גזירה משום דאסור מן הדין לדעת המרדכי וסיעתו, דומיא דיינן ביין (ועיין במס' ע"ז דף ע"ד דמשמע שם דלרב אפילו בסתם יינן לא מהני תקנה זו ביין ביין עיי"ש), שהרי משהו שלא במינו אינו אסור לרב אלא מחמת גזירה זו, משא"כ ביין נסך דלא גזרינן גזירה לגזירה זו. ועיין בתוס' שם דאף לדידן דבשאר איסורין לא קיי"ל כרב מ"מ בחמץ מחמירינן כוותיה. ואצ"ל לדעת הרמב"ם והרמב"ן שטעם איסור משהו הוא משום דבר שיש לו מתירין. ואע"ג (חסר):

תצה – איזה מלאכות אסורים ביום טוב ובו טו סעיפים:

א

ששת ימים אלו שהן ראשון ושביעי של פסח וחג השבועות וראש השנה וראשון ושמיני של חג הסוכות הן הנקראים ימים טובים. וכל העושה מלאכת עבודה באחד מהן הרי זה לוקה מן התורה שנאמר כל מלאכת עבודה לא תעשו. וכל השובת בהן ממלאכת עבודה הרי זה קיים מצות עשה שהרי נאמר בהן שבתון כלומר שבות:

ב

ומהו מלאכת עבודה כל מלאכה שאינה נעשית באוכל או משקה ואין במלאכה זו צורך לאכילה ושתייה כגון שכבה את הנר או שבנה או שחפר וכל כיוצא באלו אבל כל מלאכה הנעשית באוכל או במשקה כגון הקצירה והדישה והעימור והזרייה והברירה והטחינה וההרקדה והלישה והאפייה והשחיטה והבישול והבצירה והסחיטה והצידה וההוצאה מרשות לרשות כל אלו כיון שהן נעשין בגוף האוכל ומשקה וכשאדם נהנה מהאוכל ומשקה הרי נהנה מגוף המלאכה עצמה (הנעשית לצורך אכילה או לשאר צורך יום טוב כמו שיתבאר) לפיכך נקראין כל מלאכות אלו וכיוצא בהן מלאכת אוכל נפש שהתורה התירה לעשותה לצורך אכילת יום טוב שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם.

וכן ההבערה אף על פי שאינה נעשית בגוף האוכל אף אם היא לצורך אכילה שהרי הוא מבעיר אש בעצים ומבשל עליהם מכל מקום כיון שהיא אש (א); מתקנת את האוכל שהרי ענין ההבערה הוא הוצאת האש או (ב); שמרבה האש וגוף האש זו שהוציא או שהרבה היא המתקנת ומבשלת את האוכל הרי גם היא בכלל מלאכת אוכל נפש:

ג

וקבלו חכמים שכל מלאכות אוכל נפש מתוך שהתירה התורה לעשותן לצורך אכילת יום טוב הותרו לגמרי אפילו שלא לצורך אכילת יום טוב ובלבד שיהא בהן קצת צורך יום טוב אף על פי שאינו צורך אכילה אלא צורך הנאת הגוף או צורך (ג); מצוה עוברת שזמנה בו ביום שהיא ג"כ כהנאת הגוף לענין זה והוא שתהא הנאת הגוף זו שווה לכל נפש אדם מישראל כמו שיתבאר בס' תקי"א ותקי"ב:

ד

במה דברים אמורים כשגופו נהנה מגוף המלאכה עצמה הנעשית לצורך יום טוב כגון שמוציא חפציו מרשות היחיד לרשות הרבים שהוא צריך להשתמש בהן ברשות הרבים וכן המדליק את הנר כדי להשתמש לאורו תשמישים הצריכים לו בו ביום אף על פי שאין בהם צורך אכילה וכל כיוצא בזה.

אבל אם אין גופו נהנה ביום טוב מגוף המלאכה עצמה אלא מדבר שנתקן ונתכשר להנאת האדם ע"י עשיית המלאכה כגון שמתקן שפוד לצלות בו שאין גופו נהנה מגוף השפוד אלא מהצלי שנצלה בו או שמבקע קורה לעצים דקים מאד להצית בהם האור תחת קדירתו שאין גופו נהנה מגוף העצים שנעשה בהם מלאכה אלא מהתבשיל שנתבשל על ידי מלאכה זו כל אלו וכיוצא בהן אף על פי שעושה אותן לצורך אכילת יום טוב מכל מקום כיון שאין המלאכה נעשית בגוף האוכל נפש אלא בדבר המכשירו

לאכילה הרי הן נקראין מכשירי אוכל נפש שאסור לעשותן ביום טוב מן התורה אפילו אם הוא בענין שאם לא כן $(ד)$; יפסיד אכילתו לגמרי ויתענה ביום טוב שנאמר הוא לבדו יעשה לכם הוא ולא מכשיריו.

במה דברים אמורים במכשירים שאפשר לעשותן מערב יום טוב כגון לעשות שפוד חדש שהרי אפשר לו לעשות מערב יום טוב (ואפילו $(ה)$; היה אנוס בערב יום טוב ולא היה לו פנאי לעשות השפוד מכל מקום היה אפשר לו לעשותו כמה ימים קודם יום טוב) וכן כל כיוצא בזה אבל מכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב כגון לתקן השפוד שנשבר ביום טוב או אפילו שנשבר בערב יום טוב אלא שלא היה אפשר לו לתקנו בו ביום מחמת איזה אנוס גדול מותר לתקנו ביום טוב שנאמר יעשה לכם ודרשו חכמים לכם לכל צרכיכם לרבות מכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב:

ה

וכל זה במכשירין אבל מלאכות אוכל נפש עצמן אע"פ שהיה אפשר לו לעשותן מערב יום טוב מותר לעשותן ביום טוב מן התורה.

אבל מדברי סופרים כל מלאכה שהיה אפשר לו לעשותה מערב יום טוב ולא יהיה בה הפסד ולא חסרון טעם אם היתה נעשית מבעוד יום אפילו שכח ולא עשאה או שהיה טרוד ולא היה לו פנאי לעשותה מכל מקום כיון שלא היה אנוס בדבר אסור לעשותה ביום טוב אלא אם כן משנה קצת בעשייתה מדרך החול.

אבל מותר ללוש ולאפות ולשחוט ולבשל כדרכו בחול לפי שאם עשה אחד מאלו מערב יום טוב יש בכך הפסד או חסרון טעם שאין לחם שנילוש ונאפה היום כלחם שנילוש ונאפה מאתמול ולא תבשיל שנתבשל היום כתבשיל שנתבשל מאתמול ולא בשר שנשחט היום כבשר שנשחט מאתמול וכן מותר להבעיר אש אם רוצה להשתמש באש דבר שלא היה אפשר לו לעשותו מערב יום טוב בלא הפסד וחסרון או כדי להאיר או בשאר עניינים שיתבארו בס' תקי"א ותקי"ד:

ו

אבל אסור לבשל ביום טוב דברים שאין בהם הפסד ולא חסרון טעם אם היה מבשלין מערב יום טוב כגון פירות היבשים שהם טובים יותר כשנתבשלו מאתמול וכן אסור ללוש ביום טוב דבר שאין בו שום קלקול טעם אם היה נילוש מערב יום טוב כגון מה שקורין בלשון אשכנז וורי"מזלי"ן ובארצינו לאקשי"ן שהישנים יותר טובים וכן כל כיוצא בזה:

ז

ולמה אסרו דבר זה גזרה שמא ימנע אדם מלעשות כל מלאכות אוכל נפש שאפשר לו לעשותן מערב יום טוב ויניחן לעשות אותן ביום טוב שהוא יום בטל ונמצא יום טוב כולו הולך בעשיית אותן מלאכות ויתבטל משמחת יום טוב:

ח

ומזה הטעם לא אסרו ההוצאה אף שהיה אפשר לו לעשותה מערב יום טוב ולמה לא אסרוה כדי להרבות בשמחת יום טוב ויוליך ויביא כל מה שירצה וישלים חפציו ולא יהיה כמו שידי אסורות:

ט

וכן מזה הטעם שלא יתבטל משמחת יום טוב אסרו חכמים הקצירה והדישה והעימור והזרייה וברירת מיני תבואה שדרך לבור אותם הרבה ביחד והטחינה של כל מינים הנטחנים ברחיים שדרך לטחון אותם הרבה ביחד וההרקדה והתלישה מהמחובר שהיא תולדת הקצירה וסחיטת פירות שהיא תולדת דישה שמפרק דבר מגידולו כל מלאכות אלו ותולדותיהם וכל דבר הנאסר בשבילם בשבת מדברי סופרים שמא יבא לעשות המלאכה עצמה אסור גם ביום טוב אפילו ע"י שינוי ואפילו לא היה אפשר לעשותם מערב יום טוב לפי שכל מלאכות הללו דרכן להעשות הרבה ביחד ביום אחד לצורך אכילת ימים הרבה שהרי דרך האדם לקצור כל שדהו ביחד ולבצור כל ענביו ביחד ולעמר ולדוש ולברור ולטחון הרבה תבואות ביחד ולרקד קמח הרבה ולדרוך ענבים וזתים הרבה ביחד חשו חכמים אם מלאכות אלו יהיו מותרין לו יטרח ביום טוב גם לצורך החול כיון שדרך לעשותן לצורך ימים רבים ולא יהיה לו פנאי להתעסק בשמחת יום טוב.

וכן אסרו הצידה לפי שעל הרוב אין דרך לעשותה לצורך היום אלא לצורך מחר לפי שאין האדם סומך על הספק שלא לתקן מאכלו עד שיצוד שהרי אינו יודע שמא תעלה מצודתו ריקנית אלא עיקרה מיום לחבירו הוא וכן אסרו חליבת הבהמה לפי שגם היא נעשית לצורך אכילת ימים רבים שהרי אדם חולב כל צאנו ביחד.

אבל התירו שחיקת המלח ותבלין וברירת מיני קטניות לפי שאין דרך לעשותן הרבה ביחד לצורך ימים רבים אלא מה שהוא צריך מהם לבו ביום בלבד אלא שכל שאפשר לעשותו מערב יום טוב אסור לעשותו ביום טוב כי אם ע"י שינוי כמו שיתבאר בסי' תק"ד ותק"ו:

י

כל שאסור לעשותו ביום טוב אסור לומר לנכרי לעשותו שהאמירה לנכרי היא שבות ביום טוב כמו בשבת:

יא

אין מוציאין משא על הבהמה ביום טוב ואין הטעם משום שביתת בהמתו שמוציאה המשא מרשות לרשות שהרי אף האדם בעצמו מותר להוציא ביום טוב מרשות לרשות אלא שחכמים אסרו להוציא משא על הבהמה ביום טוב משום זלזול יום טוב שלא יעשה בו כדרך שהוא עושה בחול ועוד שאין משתמשין בבעלי חיים כל עיקר כמו שיתבאר:

יב

כשם שאסור להשתמש בבעלי חיים ובמחובר לקרקע בשבת כמו שנתבאר בסימן ש"ה וש"ו כך אסור ביום טוב:

יג

כבר ביארנו בהלכות שבת דאין איסור מוקצה בשבת אלא מוקצה מחמת חסרון כיס שנתבאר בסי' (ש"ח) או מוקצה מחמת איסור שנדחה בידי אדם בין השמשות כגון נר שהדליקו בו בשבת או מוקצה כעין גרוגרות

וצמוקין שמעלין אותן לגג ליבשן ואדם מסיח דעתו מהם מפני שאין ראויים לאכילה עד לאחר זמן מרובה אבל שאר כל דבר שראוי להשתמש ממנו איזה תשמיש מותר לטלטלו בשבת אפילו מוקצה מחמת מיאוס או מחמת שעומד לסחורה וכיוצא בזה מותר לטלטלו בשבת כמ"ש בס"י ש"י ע"ש.

אבל ביום טוב נחלקו הפוסקים יש אומרים דכל שמותר לטלטלו או לאכלו בשבת מותר לטלטלו וכן לאכלו ביום טוב וכל שאסור לטלטלו או לאכלו בשבת אסור לאכלו ולטלטלו ביום טוב אלא אם כן מטלטלו לצורך אכילת דבר היתר דאז מותר לטלטלו כמו שהותרו כל המלאכות לצורך אכילה עיין ס' תק"ט].

ויש אומרים שבין מוקצה מחמת איסור שלא נדחה בידי אדם בין השמשות בין מוקצה מחמת מיאוס או מחמת שעומד לסחורה שנתבאר בס"י ש"י או דבר שהכניסו לאוצר ואין דעתו להסתפק ממנו עד לאחר זמן מרובה אסור לטלטלם ביום טוב אלא אם כן מטלטלם לצורך אכילת דבר היתר מפני שיום טוב קל משבת לפיכך אסור בו המוקצה כדי שלא יבואו לזלזל בו ולפי דבריהם בהמה העומדת לחלבה ותרנגולת העומדת לגדל ביצים ושור העומד לחרישה אסור לשוחטן ביום טוב עד שייכין אותן מערב יום טוב דהיינו שיחשוב עליהן לאכילה כמו שיתבאר וכן כל כיוצא באלו.

ויש אומרים דכל מוקצה שמותר בשבת מותר ביום טוב אבל כל נולד אסור בין בשבת בין ביום טוב ומהו נולד דבר שאינו ראוי היום למה שהיה ראוי בבין השמשות כגון כלי שנשבר בשבת או ביום טוב ואינו יכול להשתמש בשבר הכלי מה שהיה יכול להשתמש כשהכלי היה שלם אלא תשמיש אחר כגון כלי משקין שנשברו או נקבו ביום טוב או בשבת ואינו יכול להשתמש בשבריהם משקין כמקודם אלא אוכלין או דברים אחרים אסור לטלטל השברים בשבת או ביום טוב שנשברו בו מפני שתשמיש זה נולד בשבת או ביום טוב ואתמול לא היה הכלי עומד ומוכן לתשמיש זה וכן עצמות שנתפרקו מן הבשר בשבת או ביום טוב אע"פ שהן ראויין לכלב אסור לטלטלם בו ביום שנתפרקו שהרי אתמול היו מחוברין לבשר ונחשבין כבשר עצמו שעומד לאכילת אדם והיום שנתפרקו מהבשר עומדין לכלבים והרי זה נולד וכן כל כיוצא בזה.

ולענין הלכה יש להחמיר בנוולד ביום טוב כיון שיש אומרים שאפילו מוקצה אסור בו אבל בשבת יש להתיר אפילו נולד כי כן עיקר (ז);<\/p><\/div>

יד

כל מוקצה שהקצאתו אינה אלא מחמת מחשבתו של האדם שהסיח דעתו מלאכלו ומלהשתמש בו כגון בהמה העומדת לחלבה שהקצאתה ביום טוב אינה אלא מחמת שאין דעתו עליה לאכילה (ועיין בס"י תק"ה יתבאר לך דיש נפקותא מהלכה זו אפילו לדידן דמקילינן במוקצה אפילו ביום טוב) לפיכך אם חישב עליה מערב יום טוב לאכילה אע"פ שלא (ח);<\/p><\/div>

אבל כל מוקצה שהקצאתו באה לו ע"י מעשה בני אדם כגון תאנים וענבים שהעלן לגג ליבשן שיעשו גרוגרות וצמוקים אם הם בענין שמועלת להם הכנה מבעוד יום כגון שכבר הן ראויים לאכילה למקצת בני אדם שדעתם יפה אלא שלמקצת בני אדם אינן ראויים לאכילה ולכך צריך להזמין מבעוד יום כמו שנתבאר בס"י ש"י וכן שאר מיני (ט);<\/p><\/div>

מהם ביום טוב) ומיחד לו מקום אחד בתוך הפירות שמאותו מקום בלבד יטול פירות ביום טוב וירשום (פירוש שיעשה סימן) אותו המקום בתחלתו ובסופו ויאמר מכאן ועד כאן אני אוכל ביום טוב אבל אם אינו רושם מערב יום טוב אף על פי שאמר מכאן אני אוכל למחר אין אמירה זו מוציאה אותם מידי הקצאתן שהיתה על ידי מעשה דהיינו שהעלן בידי ליבשן וע"י העלאה זו הוקצו מאכילה:

טז

והכנה גמורה זו שיש בה מעשה אסור לעשות ביום טוב ראשון כדי לאכול מהפירות ביום טוב שני של גליות אף על פי שאם עבר ועשאה הועילו מעשיו ומותר לאכול מהפירות ביום טוב שני שהרי לא הנהיגו חכמים את בני הגולה לעשות יום טוב שני אלא מחמת הספק שמא יום ראשון היה חול ונמצא שפירות הללו הוכנו מחול ליום טוב מכל מקום לכתחלה אי אפשר לעשות בהם הכנה גמורה ביום טוב ראשון שהרי אי אפשר לרשום פירות המוקצין שהם אסורים בטלטול ביום טוב ואפילו ליגע בהן אסור אלא אם כן נוגע בהן לצורך דבר המותר כמו שנתבאר בסי' ש"ח אבל כל מוקצה שאין צריך מעשה בהכנתו כגון בהמה העומדת לחלבה ופירות העומדין לסחורה (שנתבאר בסי' ש"י) להאוסרין מוקצה ביום טוב מותר להכין אותם ביום ראשון של שני ימים טובים של גליות (יא) <gt; כדי לאכול מהם למחר ביום טוב שני.

ולא אסרו לעשות שום הכנה מיום טוב לחבירו (כמו שיתבאר בסי' תק"י) אלא בדבר שמתקנו ומקרבו להנאת האדם ע"י הכנה זו כגון להכניס יין מן המרתף לבית ביום טוב ראשון כדי לקדש עליו בליל יום טוב שני שאם יום שני הוא חול נמצא מכין ביום טוב הנאת החול אבל הכנת המוקצה מותרת ביום טוב ראשון בממה נפשך אם יום שני הוא קדש והמוקצה אסור בו הרי יום ראשון הוא חול ומכין מחול ליום טוב ואם יום ראשון הוא קדש הרי יום שני הוא חול ומוקצה מותר בו ואין צריך להכין כלל ונמצא שהכנה זו שמכין ביום טוב אינה מתקנת כלום ואינה נקראת הכנה כיון שאינה מכשרת ואינה מקרבת שום דבר להנאת האדם הא למה זה דומה לנוטל מין מאכל של היתר בידו בשבת או ביום טוב ואומר מאכל זה אני אוכל למחר שאין בכאן איסור הכנה משבת ויום טוב לחול:

תצו – דין יום טוב שני של גליות ובו יא סעיפים:

א

בגליות שעושין שני ימים טובים מספק כל מה שאסור לעשות בראשון אסור לעשות בשני וכל המחלל יום טוב שני במזיד בין בדבר שאסור לעשותו בראשון מן התורה בין בדבר שאסור לעשותו בראשון מדברי סופרים כגון שיצא חוץ לתחום וכיוצא בזה מנדין אותו:

ב

במה דברים אמורים ביום טוב שני שעיקרו מדברי סופרים וכשמחללו אפילו בדבר שהוא מדברי סופרים הרי עוקר לכל המצוה שהרי עיקרו אינו אלא מדברי סופרים לכן מנדין אותו אבל דבר שעיקרו מן התורה כגון יום טוב ראשון אין מנדין אותו אלא אם כן עשה בו מלאכה האסורה מן התורה אבל אם חללו בדבר שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים אין מנדין אותו אלא מכין אותו מכת מרדות.

ואם עשה על פי הוראת חכם שטעה או שעשה בשוגג אין מלקין ואין מנדין אותו אפילו חללו בדבר שאיסורו מן התורה:

ג

כל מקום שהוא חייב נדוי אם הוא תלמיד חכם אין מנדין אותו אלא מכין אותו מכת מרדות:

ד

אין חילוק בין ראשון לשני אלא לענין מת כמו שיתבאר בסי' תקכ"ו.

וכן לכחול את העין אע"פ שאין בו סכנה אם לא יכחול כגון שכבר התחילה העין להתרפאות דביום טוב ראשון אין לכחול אלא ע"י נכרי מכל מקום בשני מותר לכחול אפילו ע"י ישראל כיון שיש בו קצת חולי אף על פי שאין החולי כולל את כל הגוף:

ה

ואין צריך לומר שמותר לעשות כל שבות מדברי סופרים למי שיש לו מיחוש שמצטער וחלה ממנו כל גופו בענין שאפילו ביום טוב ראשון מותר לעשות לו שבות מדברי סופרים על ידי שינוי כמ"ש בסימן שכ"ח וביום טוב שני אין צריך שינוי כלל.

חוץ מיום טוב שני של ראש השנה שאין חילוק בינו ליום ראשון אלא לענין מת בלבד כמ"ש בסימן תקכ"ז מטעם שיתבאר בסי' ת"ר עיין שם.

אבל דבר שאיסורו מן התורה אסור לעשות לו ע"י ישראל אפילו ביום טוב שני ואפילו חלה כל גופו אם אין בו סכנה:

ו

מי שנפל ונצרר הדם אסור להקיז דם שקורין קעפפי"ן אפילו ע"י נכרי מפני שאפשר להמתין עד למוצאי יום טוב:

ז

בני ארץ ישראל שבאו לחוץ לארץ אסורים לעשות מלאכה ביום טוב שני בשוב ישראל אפילו בצנעא ואפילו במדבר אם הוא תוך התחום לעיר שישראל דרין בה ואפילו דעתם לחזור למקומם מטעם שנתבאר בסי' תס"ח ומכל מקום אם עשו מלאכה אין מנדין ואין מלקין אותם כיון שדעתם לחזור למקומן:

ח

אם חל יום טוב שני בערב שבת אינם צריכים לערב עירובי תבשילין מפני שהוא דבר שבצנעא ולכן אין צריך לנהוג בזה כחומרי המקום שהלך לשם כיון שדעתו לחזור (עיין סי' תס"ח) ומטעם זה צריכים הם להתפלל תפלת שמונה עשרה בלחש ביום טוב שני וכן להניח תפילין בצנעא כיון שדעת[ם] לחזור נותנים

עליהם חומרי המקום שיצאו משם כמ"ש בס"ח תס"ח אבל צריכים ללבוש מלבושי יום טוב מפני שהוא דבר של פרהסיא:

ט

אבל אם אין דעתם לחזור למקומן אם הגיעו תוך תחום לעיר מעיירות שבחוץ לארץ אפילו אין בעיר ישראל נעשו כבני חוץ לארץ מיד ואסורין לעשות מלאכה ביום טוב שני בין תוך התחום בין חוץ לתחום ומתפללין כבני חוץ לארץ וכן צריכים לערב עירוב תבשילין כבני חוץ לארץ אבל כל זמן שלא הגיעו לתוך התחום של עיר מעיירות של חוץ לארץ עדיין לא הוקבעו להיות כבני חוץ לארץ ומותרים לעשות מלאכה ביום טוב שני והרי הם עדיין כבני ארץ ישראל לכל דבר:

י

העוקר דירתו עם אשתו מארץ ישראל לחוץ לארץ אף על פי שדעתו לחזור דינו כמי שאין דעתו לחזור:

יא

בני חוץ לארץ שבאו לארץ ישראל אע"פ שדעתן לחזור אין עושין אלא יום אחד כבני ארץ ישראל ויש חולקין.

כל מי שאין דעתו לחזור למקומו אף על פי שאשתו נשארה במקומו נקרא אין דעתו לחזור:

תצז – דין הכנה ביו"ט ובו לב סעיפים:

א

(אין צדין דגים מן הביברין ביום טוב שהרי אפשר לצודן מערב יום טוב).

דגים המכונסים בביברים מערב יום טוב אסור ליטול מהם ביום טוב אפילו הוא ביבר קטן מאד בענין שאין צריך לבקש תחבולות כדי לצודן ע"י פריסת מאכל או ע"י מצודה אלא יכול לתפסן בידו בקל ואע"פ שהצד בשבת מביבר קטן כזה פטור לפי שאינה נקראת צידה מכל מקום מדברי סופרים אסור ליטול מהם אפילו לצורך אכילת יום טוב מפני שהם מוקצין (א); כיון שהם מכוסין מן העין ואין דעתו עליהם מן הסתם אלא אם כן הכין אותם מערב יום טוב כגון שהכניסם לארגז מלא מים או שסכר אמת המים בכניסה וביציאה מערב יום טוב דכיון שעשה בהם מעשה מערב יום טוב כדי להזמין אין זה מוקצה ומותר לצודן ביום טוב אם הוא בענין שאינו צריך מצודה אלא יכול לתופסן בידו ואפילו אינו יכול לתופסן בשחיה אחת אלא צריך לטרוח כמה פעמים עד שיתפוס:

ב

(ואפילו אם הוא בענין שיכול לתופסן בקל בידו טוב ליזהר שלא לצודן במצודה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול):

ג

ואם הם בבור עמוק אינו צריך לירד למטה כדי לתופסן בידו אלא עומד למעלה ותופסן ע"י כלי:

ד

אם בשעה שהכניס הדגים לארגז או בשעה שסכר אמת המים היה בדעתו שאפשר שיצטרך ביום טוב לכל הדגים שבארגז או שבאמת המים א"כ הרי הוכנו כל הדגים ולכן מותר לברור מהם ביום טוב מה שצריך ולהחזיר השאר למים ואין זה מטלטל מה שאינו ראוי לו כיון שכבר הוכנו כולם קודם יום טוב לצורך יום טוב.

אבל אם בשעה שהכניס הדגים לארגז או לאמת המים היה יודע שבודאי לא יצטרך ביום טוב לכל הדגים אלא למקצתן א"כ הרי לא הוכנו אלא אותם שיצטרך להם ביום טוב (ב);it> ולכן אסור לברור מהם ביום טוב מה שצריך לו ולהחזיר למים המותר שהרי הוא מטלטל מוקצה אלא צריך ליקח ולאכול כל שיעלה בידו בין טוב ובין רע:

ה

כל שאסור (ג);it> לאכלו ביום טוב מפני שהוא מוקצה בין בהמה בין חיה ועוף בין דגים אין משקין אותן ביום טוב ואין נותנים לפניהם מזונות שמא ישכח ויקחם לאכול במה דברים אמורים לפניהם ממש אבל ברחוק מהם קצת מותר ליתן מזונות או מים והן באים ואוכלים ושותים דכיון שהצריכוהו להרחיק מהם קצת יש לו היכר ולא ישכח ולא יבא ליקח אותן:

ו

כל דבר שאין ראוי לאכילה כגון בהמות טמאים ועופות טמאים כיון שאין לחוש שמא ישכח ויקחם לאכול לכן מותר ליתן מזונות לפניהם ממש ולהשקותן אם מזונותן עליו כמ"ש בס"ד עיין שם:

ז

כל דבר שאסור לאכלו ביום טוב או להשתמש בו מפני שהוא מוקצה אסור לטלטלו:

ח

כל דבר שהוא ספק אם הוא מוקצה או אינו מוקצה כגון מצודות חיה עופות ודגים שהיו פרושות מערב יום טוב ולמחר מוצא בהם ואינו יודע אם נצוד היום או אתמול אסורים בין באכילה בין בטלטול עד הערב בין שהיום הוא יום טוב ראשון בין שהוא יום טוב שני של גליות לפי שהמוקצה הוא דבר שיש לו מתירין לפיכך הולכין בספיקו להחמיר (עיין סי' תקט"ו) ואם מצא המצודה מקולקלת מערב יום טוב בידוע שניצוד בה מערב יום טוב ולפיכך נתקלקלה המצודה מחמת שהדבר שניצוד מתרפק ומתנתק לצאת:

ט

ואפילו אם ידוע שניצוד ביום טוב אינו אסור אלא ביום טוב עצמו אבל למוצאי יום טוב מותר מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו כיון שלא נעשה מלאכת איסור ביום טוב שהרי מאליו ניצוד ע"י מצודות הפרושות מערב יום טוב אבל אם חל שבת במוצאי יום טוב אסור באכילה ובטלטול עד מוצאי שבת כמ"ש בס' תקט"ו ואפילו בגליות שעושין שני ימים טובים אם ניצוד בראשון מותר בשני מיד חוץ משני ימים טובים של ראש השנה שהן קדושה אחת והן כיום אחד ארוך מטעם שיתבאר בס' ת"ר עיין ס' תקט"ו:

י

אווזים ותרנגולים ויונים שבבית וכן שאר עופות שהן בבית כיון שהן באין לכלובן לערב הרי אינם מחוסרין צידה והצד אותן בשבת אפילו חוץ לכלובן פטור ולפיכך מותר לצודן לכתחלה ביום טוב לצורך אכילה אפילו אי אפשר לתופסן אלא ע"י מצודה אבל כשאינו צריך לאכלן אסור לצודן ביום טוב כמו בשבת כמ"ש בס' שי"ו:

יא

אבל אווזין ותרנגולים ויונים שקנה מחדש ועדיין לא הורגלו בביתו ואינן באין לכלובן לערב דינן כשאר כל חיה ועוף שאינן בני תרבות ואם הן מחוסרין צידה בענין שהצד אותם בשבת חייב על דרך שנתבאר בס' שי"ו אסור לצודן ביום טוב אפילו לצורך אכילה.

ואם אינן מחוסרין צידה כגון חיה שנכנסה מערב יום טוב לביבר קטן כל כך בענין שיכולין לצוד אותה בשחיה אחת וכן עוף שנכנס מערב יום טוב לבית קטן או ביבר קטן מקורה בענין שיכול לתפסו בשחיה אחת וכן צפור דרור שנכנס מערב יום טוב למגדל שכל אלו כבר ניצודין ועומדין הן אע"פ שבשבת אסור לצודן מדברי סופרים מכל מקום ביום טוב משום שמחת יום טוב התירו לצודן לצורך אכילה אפילו לא ידע בהן מערב יום טוב ואין בהם משום מוקצה:

יב

איל או צבי שקננו בפרדס הסמוך לעיר בתוך שבעים אמה וד' טפחים וילדו בו עפרים ועדיין הן קטנים שאינם צריכים צידה מותר ליקח אותם ביום טוב אע"פ שלא זימן אותם מערב יום טוב ואין בהן משום מוקצה כיון שרואה אותם בכל יום ודעתו עליהם הרי הוא כאילו זימן אותם אבל אם הפרדס הוא חוץ משבעים אמה ודאי אין דעתו עליהם לצורך יום טוב ואסור ליקח מהן ביום טוב אלא אם כן זימן אותם מערב יום טוב:

יג

כל שמחוסר צידה בענין שהצד אותו בשבת חייב אפילו זימן אותו מערב יום טוב ודעתו עליו אין מועיל כלום ואסור ליקח אותו ביום טוב אפילו ניצוד מאליו ביום טוב כיון שבין השמשות היה מחוסר צידה הרי זה מוקצה:

יד

כל שאינו מחוסר צידה כגון חיה ועוף שהן בני תרבות וגדלין בביתו של אדם או שכבר נצודו מערב יום טוב למקום שאין צריך לצודן משם ע"י מצודה או תחבולות אחרות מותר ליקח אותן ביום טוב אפילו לא זימן אותם מערב יום טוב לפי שמן הסתם הן עומדין לאכילה אלא אם כן היה דעתו בבירור עליהם לגדל ולדות או לגדל ביצים שאז הן צריכים זימון מערב יום טוב לצורך יום טוב לדברי האוסרין מוקצה ביום טוב כמו שנתבאר בס' תצ"ה:

טו

כל אלו שאין צריך לזמן אותם מערב יום טוב מותר לברור מהם ביום טוב ליטול מה שצריך לו והוטב בעיניו ומה שלא הוטב בעיניו יחזיר למקומו ואע"פ שהוא מטלטל מה שאין צריך לאכלו ביום טוב אין בכך כלום כיון שאינו מוקצה כלל ומכל מקום כל ירא שמים יברור מערב יום טוב כל מה שיצטרך ליום טוב כדי שלא יצטרך לטרוח ביום טוב:

טז

יוני שובך ויוני עליה דהיינו יוני הפקר שבאים ומקננים בשובך ובעליה וכן צפרים שקננו בטפיחים (פירוש כלי חרס הבנויים בכותל לקנן בהם העופות) אע"פ שהן באין לכלובן לערב מכל מקום כיון שעשוין להשמט ולברוח מפני בני אדם ובורחין עד קינן וצריך לעלות אחריהן וגם שם נשמטין ממנו ויורדין ואין נוח לתפסן אפילו בכלובן לפיכך הצד אותם בשבת אפילו מכלובן חייב ולכן אסור לצודן ביום טוב אפילו לצורך אכילה ואפילו זימן אותם מערב יום טוב אין מועיל כלום ואפילו אם נוח לתפסן אסור כיון שאין מזונותם עליך לא חשיבי כמזומן:

יז

במה דברים אמורים בגדולים שיכולין לפרוח היטב אף על פי שאין יכולין לפרוח חוץ לתחום מכל מקום כיון שהם יכולין לברוח מפני בני אדם הרי הן מחוסרין צידה ולפיכך אסור לצודן ביום טוב אבל קטנים שאין מפריחין אלא מעט ואין יכולים לברוח מפני בני אדם אין בהם איסור צידה שכבר הן ניצודים ועומדים אבל יש בהן משום מוקצה שהרי אינן ברשותו של אדם ואינן מוכנין לו ולפיכך צריך לזמן אותם מערב יום טוב:

יח

וכיצד הוא הזימון עומד מערב יום טוב ובורר מהן מה שיצטרך לו ביום טוב או אומד בדעתו כמה יצטרך ביום טוב ועושה בהן סימן או טביעת עין שיכירם למחר ויאמר אלו אני נוטל למחר אבל אם לא ברר מערב יום טוב ואמר סתם מכאן אני נוטל למחר אין הזמנה זו מועלת כלום ואסור ליטול מהם ביום טוב ואפילו אם לא ירצה לברור כלום אלא רוצה ליטול מן הבא לידו הן כחושה הן שמינה אסור גזרה שמא יברור השמנות מן הכחושות ויטול את השמנות ויניח את הכחושות ונמצא טלטל את הכחושות שהן מוקצה שהרי לא היה בדעתו להזמין אלא מה שיאכל ביום טוב:

יט

ואפילו אם זימן את כל היונים שבשובך ואמר את כולם אני נוטל למחר ויודע שבודאי לא יאכל את כולם ביום טוב וכן אם אמר אלו שני זוגים אני נוטל למחר ויודע שבודאי לא יאכל ביום טוב אלא זוג אחד אין הזמנתו מועלת כלום לאותם שלא יאכל מהם ביום טוב והרי הם נשארים מוקצה ולפיכך אסור ליקח אפילו פרידה אחת מן היונים שזימן בהזמנה זו ואפילו רוצה ליטול מן הבא לידו אסור גזרה שמא יברור אבל אם אינו יודע שבודאי לא יאכל מן כל היונים שזימן אע"פ שאין ברור לו שבודאי יאכל מכל מה שזימן מכל מקום כיון שאפשר שיאכל מכולם מועלת הזמנתו לכל מה שזימן ולפיכך מותר לברור מהם ביום טוב מה שצריך לו ולהניח השאר ואף על פי שמטלטל השאר בידו אין בכך כלום שהרי אינם מוקצה כלל:

כ

זימן שני יונים ומצא שלשה ואינו מכיר אותם שזימן כולם אסורים מפני אחד שאינו מזומן שנתערב בהם ואינו מתבטל ברוב מפני שהוא דבר שיש לו מתירין ואם נאכל אחד מהן או נאבד או נפל לים הרי השנים הנשארים מותרים ועל דרך שנתבאר ביו"ד סי' ק"י ע"ש:

כא

זימן יונים שחורים בקן אחד ולבנים בקן שאצלו ולמחר מצא לבנים במקום שחורים ושחורים במקום לבנים אם הן יכולין לפרוח מעט כולם אסורים שאנו חוששים שמא אותם שזימן פרחו והלכו להם ואלו אחרים הן שבאו ממקום אחר לכאן אבל אם זימן בקן אחד שחורים בצד זה ולבנים בצד זה ומצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים הרי הם מותרים שאנו תולין לומר שהן הן הראשונים אלא שהחליפו מקומן:

כב

אם בשעה שזימן את היונים היו בתוך הקן ולמחר מצא אותם על פתח הקן מותרים אף על פי שאינו מוצאן במקומן הרי הזמין מה שיהיו בכל הקן אבל אם מצאן לפני הקן אם הן יכולין לפרוח מעט אסורים שאנו חוששין שמא אלו שהזמין פרחו והלכו להם ואלו הן אחרים שבאו ממקום אחר לכאן.

אבל אם אין היונים שהזמין יכולים לפרוח אפילו מעט אלא יכולין לדדות מעט מעט אם לא היה אתמול קינים אחרים של יונים תוך חמשים אמה סביבות זה הקן שהזמין היונים שבו הרי אלו היונים שמצאן לפני הקן מותרים כיון שאינן יכולין אלא לדדות וכל המדדה אינו מדדה יותר מן חמשים אמה ואם כן אלו היונים בודאי לא באו ממקום אחר אלא הן הן היונים שהזמין ואפילו יש קינים אחרים של יונים סביבות זה הקן אלא שהן בקרן זוית בענין שאי אפשר לראותם ממקום שלפני זה הקן שמצא בו היונים שזימן הרי אלו מותרים לפי שכל המדדה אינו מדדה אלא עד מקום שיכול לראות משם את קנו שיצא ממנו.

אבל אם אתמול בשעה שזימן אותם היו קינים אחרים של יונים מוקצים תוך חמשים אמה סביבות זה הקן וביום טוב בשעה שמצא את היונים שזימן לפני הקן (ד); לא מצא מנין יונים של מוקצה שבקינים אחרים כמו שהיה מנינם אתמול יש לחוש שמא היונים שזימן הלכו להם ואלו שלפני הקן הן יונים מוקצים שהיו מדדין והולכין עד שהגיעו עד לפני זה הקן ולפיכך הם אסורים:

כג

וכן הדין אם זימן לבנים בקן אחד ושחורים בקן שאצלו ולמחר מצא שחורים במקום לבנים ולבנים במקום שחורים אם אין יכולים לפרוח אלא לדדות ותוך חמשים אמה סביבות אלו הקינים אין שם קינים אחרים של יונים שיהיה אפשר לראותם מתוך הקינים שזימן הרי אלו היונים שזימן מותרים מטעם שנתבאר:

כד

אם זימן שלשה יונים בקן אחד ולמחר לא מצא באותו הקן רק שנים אפילו יש סביבות זה הקן קינים של יונים אחרים ויש לחוש שמא הראשונים הלכו להם ואלו השנים הן של קינים המוקצים אעפ"כ הן מותרים לפי שאנו תולין שהשלישי הלך לו והנשארים הן אותם שזימן ואפילו אם בשעה שזימן אותם קשר את שלשתן זה בזה ולמחר לא מצא רק שנים קשורים זה בזה או מותרין זה מזה הרי אלו מותרין לפי שדרך הבעלי חיים להתפרק ולהנתק מקשירתם.

ואפילו לא זימן אלא שנים בקן אחד וקשרן זה בזה ולמחר מצא שלשה קשורים זה בזה הרי כולם מותרים שבודאי אדם קשרן זה בזה ומן הסתם לא קשרן ביום טוב אלא בערב יום טוב ואם כן הרי כל השלשה מוכנין מערב יום טוב ע"י קשירה זו אבל אם למחר מצא שלשה מפורדין זה מזה הרי כולן אסורין שהרי יש כאן אחד שלא זימן אותו מערב יום טוב וכיון שאינו מכירו כולם אסורים ואם מצא שנים קשורים זה בזה והשלישי אינו קשור השנים הקשורים מותרים שאנו אומרים שהן הן אותן שזימן והשלישי שלא זימנו מערב יום טוב אסור:

כה

כל דבר שהוא מוקצה אינו אסור אלא אם כן בעליו הקצו אותו והסיחו דעתם ממנו אבל אם בעליו לא הסיחו דעתם ממנו אינו נקרא מוקצה כלל ולכן נכרי שהביא דורון לישראל בני יונה קטנים שאינם צריכים צידה משובכות שיש לו בתוך התחום מותרים לפי שאין הנכרי מקצה מדעתו כלום כמ"ש בס"י ש"י אבל אם הם גדולים כל כך עד שצריכים צידה אסורים אע"פ שלא צדן בשביל ישראל כיון שצריך לבקש תחבולות כדי לתפסן אין מועיל כלום מה שאין הנכרי מקצה דעתו מהן לפי שאין זה הדבר תלוי בדעתו שמא לא יוכל לתפסן:

כו

הבודק בהמה ביום טוב יבדקנה במקום שיהא באפשר להניחה שם אם תהיה טריפה לפי שאסור לטלטלה כשתמצא טריפה ממקום זה למקום אחר וכן חכם המורה הוראה בדבר שיהא אסור לטלטלו אם יאסר לא יורה עד שיניחוהו מקודם במקום המיוחד לו כי אחר שיאסור יהא אסור לטלטלו:

כז

השוחט בהמה ביום טוב מותר להפשיטה קודם הבדיקה ואין חוששין שמא תמצא טריפה לפי שמעמידין אותה בחזקת היתר שרוב בהמות הן כשרות.

וטוב לו שיפשיטנה קודם בדיקה שאם יבדוק ותמצא טריפה לא יהא רשאי להפשיטה שהרי הוא עושה מלאכה גמורה שלא לצורך אכילה:

כח

אם נמצאת טריפה אסור לטלטלה אפילו מחמה לצל $it\&(u);gt$; לדברי האוסרים נולד ביום טוב שהרי אתמול היתה עומדת ומוכנת לאכילת אדם ועכשיו שנטרפה עומדת לכלבים והרי זה נולד וכבר נתבאר בסי' תצ"ה שיש להחמיר ולאסור נולד ביום טוב:

כט

במה דברים אמורים בדורות הראשונים שלא היו טרפות מצויין אבל בזמן הזה שאנו מחמירין הרבה חומרות בטרפות ולפיכך הטרפות מצויין מאד ואם נאסור לטלטל הטרפה מחמה לצל כדי שלא תסרח ימנע ולא ישחוט כלל ונמצא ממעט בשמחת יום טוב לפיכך התירו לו לטלטלה מחמה לצל:

ל

וכן מטעם זה התירו לו למכרה לנכרי על דרך שיתבאר במכירה לישראל דהיינו שלא יטול דמים ולא ישקול ולא יזכור לו סכום דמים ואם אינו מאמינו יקח ממנו משכון:

לא

וכן מטעם זה התירו למכור לנכרי חלק האחורים אפילו מבהמה כשרה במקום שאין מנקר מצוי ואם אפשר להצניע עד לאחר יום טוב בענין שלא יסריח אסור למכור לנכרי טרפה או אחוריים ואם שחטה ערב יום טוב והיה לו שהות למכור לנכרי קודם יום טוב אסור למכור ביום טוב אפילו אי אפשר לשמור שלא יסריח שלא התירו למכור אלא כדי שלא ימנע מלשחוט אם נאסור לו למכור אבל כשנשחטה בערב יום טוב והיה לו שהות למכור קודם יום טוב אף אם נאסור לו למכור ביום טוב לא ימנע מלשחוט בשביל זה שהרי אפשר לו למכור קודם יום טוב:

לב

דבר שאין הטרפות מצוי בו כגון אווזין ותרנגולים אסור לטלטלו מחמה לצל אם נטרף ואפילו יסריח בוודאי וכן אסור למכרו לנכרי כיון שאין הטרפות מצוי בו לא ימנע מלשחוט בשביל כך:

תצח – דין שחיטה ביו"ט ובו לה סעיפים:

א

אין מראין סכין לחכם ביום טוב לראות אם היא ראויה לשחוט בה כמו שהיה המנהג בימי חכמי הש"ס שמא תהיה פגומה ויאמר לו שאסור לשחוט בה מפני פגימותה וילך ויחדדנה במשחזת ונמצא מתקן כלי ביום טוב אבל החכם יכול לראות סכין כדי שישחוט בה הוא בעצמו ויכול להשאילה לאחרים וכן חכם יכול להראות סכיניו לחכם אחר מפני שהחכם יודע שהשחזה אסורה ביום טוב ולא יבא להשחיזה:

ב

וכן בזמן הזה שכל שוחט בודק הסכין בעצמו אסור לו לבדוק ביום טוב שמא ישחזנה.

ויש אומרים שלא אסרו להראות הסכין לחכם משום דשמא ישחזנה אלא משום דבימיהם לא היה אפשר לו לשחוט בלא ראיית החכם את הסכין אפילו אם הסכין יפה ונמצא ראיית החכם לבד היא המכשרת את הסכין והרי זה דומה קצת למתקן כלי אבל בזמן הזה אין ראיית הסכין אלא כדי לברר הספק אם יש בה פגימה אם לאו ונמצא שאין הדבר תלוי בראייה אלא בשלימות הסכין שלא היתה פגומה (קודם שהתחיל לבדוקה) וראייה זו בעצמה אינה מכשרת את הסכין אלא מבררת את הספק בלבד ולכן אין לאסרה ביום טוב.

והלכה כסברא הראשונה ומכל מקום בשעת הדחק כגון שלא בדק הסכין מערב יום טוב ונצרך לבשר ביום טוב יש לסמוך על סברא האחרונה ומותר לבדוק הסכין ביום טוב:

ג

וכל אדם אפילו אינו תלמיד חכם מותר לבדוק הסכין אחר השחיטה משום דאף אם ימצאנה פגומה בודאי לא ישחזנה:

ד

הטבח יכול להוליך הסכין אצל הבהמה אפילו דרך רשות הרבים וכן מותר להוליך הבהמה והסכין אצל הטבח ואין חוששין שמא ימלך ולא ישחט ונמצא טרח ביום טוב שלא לצורך אפילו גדי קטן שצריך להוליך על כתיפו ואע"פ שהיה אפשר להוליכו מאתמול לפי שלא גזרו על ההוצאה שהיה אפשר לעשותה מערב יום טוב מטעם שנתבאר בס' תצ"ה:

ה

בהמות שיוצאות ורועות חוץ לתחום ובאות ולנות תוך התחום הרי אלו מוכנות ולוקחין מהן ושוחטין אותן ביום טוב אבל בהמות הרועות ולנות חוץ לתחום כל ימי הקיץ אף שנכנסים לבית בתחילת ימות הגשמים מכל מקום כל ימי הקיץ אין דעת אנשי העיר עליהם והרי הן מוקצין ואם באו ביום טוב לעיר אין שוחטים אותן ביום טוב אם בבין השמשות היו חוץ לתחום אע"פ שבאו לעיר (מאליהם) ביום טוב שלא מדעת הישראל אין שוחטים אותן:

ו

במה דברים אמורים בבהמת ישראל אבל בהמות של נכרי אין בהם דין מוקצה כמ"ש בס' ש"י ולפיכך נכרי שהביא בהמות במקולין ביום טוב אם הביאן לצורך נכרי או אפילו אם הביאן סתם לעיר שרובה נכרים שכל המביא מן הסתם לצורך הרוב הוא מביא הרי אלו מותרים אפילו אם ידוע שלנו חוץ לתחום שהרי איסור מוקצה אין בהם כיון שהן של נכרי ומשום שבאו מחוץ לתחום אין לחוש כיון שלא הביאן לצורך ישראל:

אע"פ שספק מוקצה אסור ביום טוב שני של גליות כמ"ש בס"י תצ"ז ספק תחומין מותר כיצד בהמות של נכרי שהן רגילות ללון חוץ לתחום וביום טוב שני נמצאו בתוך העיר מותר ליקח מהן ולשחטן ביום טוב שאנו תולין לומר מאמש הכניסן לתוך התחום וחויץ לחומת העיר לנו ולפיקך לא ראינו אותם אמש וכל שכן הנמצאות בעיר בבוקר שחזקה מאמש הכניסם לתוך התחום:

ח

עגל שנולד ביום טוב אם האם עומדת לאכילה מותר לשחטו ביום טוב אף להאוסרין מוקצה ביום טוב כיון שאמו מוכנת ועומדת לאכילה הרי הוא מוכן אגב אמו שאם היה רוצה היה שוחט האם קודם שנולד העגל ואוכל שניהם ביום טוב.

ואפילו אם ידוע שהאם היא טרפה מכל מקום אינה מוקצה ביום טוב שהרי היא מוכנת כבר לכלבים א"כ גם העגל אינו מוקצה שהרי הוא מוכן מערב יום טוב לכלבים אגב אמו שאם קודם שנולד היה רוצה לטלטל שניהם ולהשליכם לכלבים היה מותר וכיון שהעגל מוכן לכלבים מותר ג"כ לאכלו שהרי אינו מוקצה ומכל מקום צריך שידע שכלו לו תשעת חדשי העיבור לגסה וחמשה חדשים לדקה כדי שיצא מתורת נפל כמ"ש בי"ד סי' ט"ו (ויש מחמירין שצריך שיפריס על גבי קרקע כמו שיתבאר בסמוך):

ט

ולפי מנהג מדינות אלו שאין אוסרין מוקצה ביום טוב אלא נולד יש להתיר עגל שנולד ביום טוב אפילו אם אמו עומדת לגדל ולדות ואין לאסרו משום נולד כיון שהלידה לא עשתה שינוי בגופו כלל שהרי אף קודם לידתו היה ראוי לאכילה כמו אחר שנולד:

י

ומטעם זה אם הם שבת ויום טוב סמוכים זה לזה ונולד באחד מהם מותר באכילה ביום שלאחריו אף על פי שהוא יום טוב או שבת ואין שבת מכינה ליום טוב ולא יום טוב לשבת (עיין סימן תקי"ג) לפי שאין לידה זו חשובה הכנה כיון שהיה ראוי לאכילה קודם הלידה כמו אחר הלידה:

יא

בהמה שהיא מסוכנת והוא ירא שמא תמות אם כבר גמר סעודת יום טוב ואין צריך לה עוד ביום טוב אסור לשחטה ביום טוב שמשום הפסד ממונו לא התירו לו מלאכה גמורה שלא לצורך יום טוב שיש בה איסור מן התורה אבל אם אין במלאכה איסור מן התורה כגון שיש שהות ביום לאכול מבהמה זו כזית צלי אחר שתצא נפשה (כמ"ש בי"ד סי' כ"ז) אע"פ שאין שהות ביום כדי לבדקה קודם אכילת הכזית ואע"פ שלא יאכל שום אדם ממנה כלום ביום טוב מכל מקום כיון שיש שהות ביום כדי לאכול ממנה כזית אין איסור מן התורה לשחטה ביום טוב מפני שאם היו מזדמנים לו אורחים שלא אכלו עדיין היום ורוצים לאכול מבהמה זו היתה השחיטה מותרת א"כ שחיטה זו נקראת מלאכת אוכל נפש ולכן אף שאין לו אורחים שרוצים לאכול ממנה מכל מקום כיון שהשחיטה מתרת ומכשרת את הבשר שיהא ראוי לאכול

ביום טוב אם יזדמנו לו אוכלים אין בשחיטה זו איסור מן התורה אלא שחכמים אסרוה כל שאין בה צורך יום טוב ובמקום הפסד לא העמידו חכמים את דבריהם:

יב

ומזה הטעם התירו לו ג"כ להפשיטה אם הוא בענין שאם לא יפשיטנה יסריח הבשר כיון שמן התורה מותר להפשיטה כשם שמותר לשחטה ומן הטעם שנתבאר אלא שחכמים אסרוה ולא העמידו חכמים את דבריהם במקום הפסד:

יג

ומכל מקום העור הוא נולד כמו שיתבאר בס"ת תצ"ט ואסור לטלטלו ביום טוב אלא אם כן שייר בו אבר אחד שאז העור בטל לגבי האבר ומותר לטלטלו עמו:

יד

ויש אומרים שלא התירו לו כלל להפשיטה ביום טוב כל שאינו רוצה לאכול ממנה ביום טוב וכן השוחט עוף מפני שהוא מסוכן ואין דעתו לאכול ביום טוב אסור למרוט נוצתו ביום טוב ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום יש להחמיר כסברא האחרונה:

טו

השוחט בהמה בשדה לא יביאנה לעיר במוט או במוטה כדרך שהוא עושה בחול משום זלזול יום טוב אלא מביאה בידו אברים אברים:

טז

עוף שנדרס ברגלים ויש לחוש שמא נתרסקו אבריו ולכן צריך להשהותו מעת לעת ואחר כך ישחטנו ויבדוק אותו אחר השחיטה שמא נתרסקו איבריו הפנימיים כמ"ש בי"ד סי' נ"ח ע"ש ואם כלה כבר המעת לעת מותר לשחטו ביום טוב ואין חוששין שמא ימצא טרפה ונמצא עשה מלאכה שלא לצורך יום טוב לפי שמעמידין אותו בחזקת היתר שרוב העופות הן כשרים ומזה הטעם מותר לשחוט בהמות ביום טוב אף במקום שהטרפות מצויות כל כך כמו הכשרות לפי שאנו הולכים אחר רוב בהמות שבעולם שהן כשרות.

ויש חולקין על זה ואומרים דבמקום שהטרפות מצויות כל כך כמו הכשרות אסור לשחוט בהמה ביום טוב וכן עוף שנדרס ברגלים שצריך בדיקה אסור לשחטו ביום טוב שמא ימצא טרפה ונמצא ששחט שלא לצורך יום טוב ולפי דבריהם עגל שנולד ביום טוב אסור לשחטו ביום טוב אלא אם כן הפריס על גבי קרקע דשמא ע"י שנתרסק בבית הרחם שהוא צר ימצא בו טרפות גמור.

ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום יש להחמיר כסברא האחרונה ועכשיו נהגו העולם שלא לשחוט בהמה ביום טוב אפילו במקום שאין הטרפות מצויין שמא תמצא טרפה ולפי שזהו חומרא יתירה לכן אם צריך לה ביום טוב יש להקל והוא הדין במקום הפסד כגון מסוכנת:

יז

בכור בזמן הזה שאין יכול לשחטו בלא מום אין חכם ולא שלשה הדיוטות יכולין לראותו אם יש בו מום כדי להתירו לשחטו כיון שאפילו אם יש בו מום ולא הראהו לחכם או לשלשה הדיוטות ושחטו הרי זה אסור וא"כ ראיית החכם או שלשה הדיוטות היא המתרת את הבכור והרי זה דומה למתקן אבל מותר לראות את הבכור ולשתוק ולא להתירו ואע"פ שהוא גומר בלבו שהוא מותר אין בכך כלום שהרי אינו מתקן כלום:

יח

אם עבר וראה המום שבו והתירו אסור לשחטו ביום טוב מפני שהוא מוקצה ואפילו להמתירין מוקצה ביום טוב מודים במוקצה גדול כזה שהרי אתמול ודאי הסיח דעתו ממנו מלאכלו ביום טוב שלא היה בדעתו כלל שיעשה אדם איסור ויעבור על דברי חכמים שאסרו להתיר בכורות ביום טוב.

אבל אם נולד ביום טוב ונפל בו מום ביום טוב ועבר וראה את המום שבו והתירו מותר לשחטו ביום טוב אם כלו לו חדשיו לפי שבין השמשות שהוא התחלת כניסת יום טוב היה מוכן וראוי לאדם אגב אמו שאלו היה רוצה היה שוחט את אמו ואוכל גם את העובר שבמעיה וכיון שבין השמשות לא היה מוקצה לכן אף שחזר ונעשה מוקצה כשנולד שהרי הסיח דעתו מלאכלו ביום טוב משום דאין מתירין בכורות ביום טוב מכל מקום כשעבר וראהו והתירו הרי הוא חוזר להתירו כמו שנתבאר בסי' ש"י דאין מוקצה לחצי שבת עיין שם והוא הדין ביום טוב:

יט

אם ראה המום מערב יום טוב וראה שהוא מום קבוע שראוי לשחוט עליו יכול לחקור עליו אם נפל המום מאליו ומתירו כיון שהתירו הוא מחמת ראייתו והראייה היתה מאתמול א"כ כבר נגמר עיקר ההיתר מערב יום טוב ואינו מתקן כלום ביום טוב:

כ

בכור שנפל לבור אסור להעלותו שהרי אינו ראוי לשחטו ביום טוב והרי הוא מטלטל דבר שאינו ראוי לו ביום טוב אלא עושה לו פרנסה במקומו וgt&(א);lt& כדי שלא ימות:

כא

אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון על מנת לשחטו ואינו שוחטו וחוזר ומערים ומעלה את השני על מנת לשחטו רצה זה שוחט רצה זה שוחט דמשום צער בעלי חיים התירו לו להערים אבל עכ"פ צריך לשחוט את אחד מהן אבל אם נפלו בהמות שאינן אותו ואת בנו מותר להעלותן אע"פ שאינו שוחט אחד מהן כיון שראויות כולם לשחטן היום:

כב

בהמה שהיא חציה של ישראל וחציה של נכרי מותר לשחטה ביום טוב ואינו כשוחט גם בשביל הנכרי דכיון שאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה נמצאת כל השחיטה הוא צורך הישראל ואפילו אם יש להם

שתי בהמות בשותפות יכולין לשחוט שתיהן שאי אפשר לחלוק שיטול זה אחד וזה אחד לפי שאי אפשר שיהיו שוות בכל העניינים שאם זו גדולה וכחושה וזו קטנה ושמינה אף שהן שוות בדמים יכול לומר אי אפשר ליקח כל חלקי בקטנה או אי אפשר ליקח כל חלקי בכחושה.

אבל אם הם שוות לגמרי בכל העניינים וכל שכן אם הנכרי רוצה ליתן לו הגדולה והטובה אסור לשחוט את השניה שהרי אפשר לו לחלק.

אבל מותר לו (ב);gt; לשחוט אחד מהן ביום טוב ולחלק אותה עם הנכרי ואחר יום טוב יחלקו את השניה ואין אומרים ישחוט הישראל בהמה אחת לצרכו בלבד בלא שותפות הנכרי שהרי הן שוות לגמרי או שהנכרי רוצה ליתן הגדולה והטובה לפי שאין הישראל רוצה לשחוט בהמה שלימה לצרכו מפני שאינו צריך אלא לחציה ואם תהיה כולה שלו יפסד הבשר:

כג

השוחט בהמה ביום טוב לא יתלוש את הצמר שבמקום שחיטה כדי לעשות מקום לסכין אע"פ שאין דרך גזיזה בכך והעושה כך בשבת אינו חייב משום גוזז מכל מקום הרי הוא חייב משום עוקר דבר מגידולו לפיכך אסור לעשותה ביום טוב שהרי אין בה צורך אכילה מפני שאפשר לשחוט אף אם לא יעשה כן וכן מזה הטעם השוחט עוף ביום טוב לא ימרוט את הנוצה כדי לעשות מקום לסכין שהרי הוא עוקר דבר מגידולו ועוד שהעושה מלאכה זו בשבת יש לחייבו גם משום גוזז שהרי כן דרך העוף לתלוש נוצתו ביד.

אבל (ג);gt; מותר לפנות הצמר או הנוצה ממקום השחיטה ע"י שימשכם בידו אילך ואילך ובלבד שלא יתכוין לתלוש ואם נתלש מאליו אין בכך כלום שהרי הוא אינו מתכוין לכך ודבר שאינו מתכוין מותר אפילו באיסורי תורה במה דברים אמורים כשמפנה בידו אבל אסור לפנות ע"י סכין או כלי אחר מפני שאי אפשר לו לזהר היטב שלא יתלוש וקרוב לודאי שיתלוש ולפיכך אע"פ שאינו מתכוין לכך אסור כמו שנתבאר בס' ש"כ.

ואפילו (ד);gt; אם אי אפשר לו לשחוט אלא אם כן תלש הצמר או הנוצה בידו או ע"י שיפנה אותם ע"י שימשכם אילך ואילך ע"י כלי אעפ"כ אסור לעשותן ביום טוב מפני שמלאכות אלו רוב פעמים אפשר לעשותן מערב יום טוב עיין סי' תצ"ה:

כד

אפר כירה שהוסק מערב יום טוב מותר לטלטלו ביום טוב מפני שהוא מוכן לכל צרכי האדם לכסות בו רוק או צואה או דם חיה ועוף אבל אם הוסק ביום טוב אסור לטלטלו ואף המתירים בנולד מודים בנולד גדול כזה דמעשה חדש הוא שאתמול היה עצים ועכשיו אפר ואם הסיק ביום טוב עצים על גבי אפר של אתמול ונתערב אפר של היום באפר של אתמול בענין שאפר של היום לא היה ניכר מעולם בפני עצמו הרי הוא בטל ברוב ואין דנין כאן דין דבר שיש לו מתירין כיון שמעולם לא נקרא עליו שם איסור שהרי בתחלת הוויתו נתבטל ברוב באפר של אתמול:

כה

אפר כירה שהוסק ביום טוב והוא עדיין חם שראוי לצלות בו ביצה מותר לטלטלו לכל צרכי האדם שהרי הוא עומד וראוי למלאכתו הראשונה שהיה ראוי לה כשהיה עצים דהיינו לאפיה ולבישול וכן אם נצטנן וחזר והוחם מותר לטלטלו:

כו

גחלים עוממות אסור לטלטלן ביום טוב אפילו נתעממו מערב יום טוב שהרי אינן ראויים לכלום:

כז

אם הכניס מערב יום טוב עפר הרבה לצורך גינתו או לצורך חורבתו והוא כנוס וצבור במקום אחד מותר לטלטלו לפי שאינו מוקצה כלל שכל זמן שהוא צבור דעתו עליו לכל מה שיצטרך במה דברים אמורים כשהכניס עפר הרבה שאינו בטל אגב קרקע הגינה והחורבה אבל אם הכניס מלא קופתו עפר ושטחה בקרקעית הגינה או החורבה מאחר שהעפר מועט הרי הוא בטל לגבי הקרקע ואסור לטלטלו (ה) < > ; במה דברים אמורים בגינה וחורבה אבל אם הכניס מערב יום טוב מלא קופתו עפר ועירה את העפר בקרקעית החצר או הבית אינו בטל לגבי הקרקע ומותר לטלטלו והוא שיחד לו קרן זוית דכיון שלא שטחו באמצע החצר והבית למרמס רגלים ניכר הדבר שחפץ בו לעשות צרכיו ודעתו עליו לכל מה שיצטרך:

כח

במה דברים אמורים דמותר לטלטלו לכל מה שיצטרך כשהכניסו בסתם דמן הסתם דעתו לכל מה שיצטרך למחר אבל אם הכניסו מערב יום טוב כדי לכסות בו דם חיה ועוף שישחוט למחר אסור לכסות בו צואה שהרי אתמול כשהכין את העפר לא היה יודע שיעשה התינוק צרכיו במקום המאוס שיצטרך לכסות צואתו ולא היתה כוונתו בהכנסתו את העפר אלא לכסות דם חיה ועוף שברור לו שישחוט למחר והמכין לדבר שודאי לו אין הכנתו מועלת לצורך דבר שספק לו בשעת הכנה וכן כל כיוצא בזה:

כט

במה דברים אמורים דמותר לטלטל עפר ביום טוב כשהעפר תיחוח כל כך שאינו עושה גומא בנטילתו שמיד שנוטל העפר נופל עפר אחר תחתיו למקומו אבל אם אינו תיחוח כל כך אפילו הוא תלוש ונתון בכלי אסור ליטלו מן הכלי שלא יעשה גומא בהעפר ואף על פי שהיא מלאכה שאינה צריכה לגופה שהרי אינו צריך להגומא עצמה אלא לעפרה ומן התורה אין חייבים על מלאכה כזו מכל מקום לכתחלה אסור לעשותה מדברי סופרים אבל מותר ליטלו בענין שלא יעשה גומא בעפר כגון שהוא צבור כעין הר מותר ליטלו מן ראש השיפוע:

ל

מי שיש לו אפר הראוי לטלטלו או עפר תיחוח מוכן מערב יום טוב בענין שמותר ליטלו ביום טוב ועל דרך שנתבאר הרי זה שוחט חיה ועוף ביום טוב ומכסה דמם ומותר ליתן עפר או אפר למטה קודם השחיטה כמ"ש ביו"ד סימן כ"ח ואין חוששין שמא אחר כך ימלך ולא ישחוט ונמצא טרח שלא לצורך:

לא

אבל אם אין לו עפר או אפר הראויים לטלטול הרי זה לא ישחוט ואם עבר ושחט אם יש לו אפר כירה שהוסק ביום טוב או עפר שאינו מוכן והוא תיחוח כל כך עד שאין נעשה גומא בנטילתו ממקומו מותר לכסות בהם מפני שמצות כיסוי שהיא מן התורה דוחה איסור טלטול מוקצה שאינו אלא מדבריהם:

לב

ואם אין לו אפר שהוסק ביום טוב ולא עפר תיחוח הרבה אלא עפר תיחוח מעט והוא מונח על גבי עפר קשה בענין שאם יטול קצת מן העפר ישאר גומא במקום נטילתו אם זה העפר הוא מוכן מערב יום טוב כגון שתלשו מן הקרקע והניחו בחצרו כדי לכסות בו ביום טוב או אפילו אם הוא מחובר לקרקע אלא שנעץ בו דקר מערב יום טוב כדי לכסות בו ביום טוב הרי הזמין אותו לצורך יום טוב ואין בו משום מוקצה ולפיכך מותר לכסות בו אם כבר עבר ושחט ואם לא נעץ אלא דקר אחד ולמחר נצרך לדקירות הרבה מפני ששחט הרבה מותר לדקור כמה דקירות ביום טוב בעפר תיחוח שנעץ בו הדקר בערב יום טוב שהרי כבר הכינו לכך מערב יום טוב ואע"פ שיש כאן איסור עשיית גומא מכל מקום כיון שאינו אסור אלא מדבריהם כמו שנתבאר לא העמידו את דבריהם במקום מצות כיסוי.

אבל אם לא נעץ בו דקר מערב יום טוב כדי להכינו לצורך יום טוב אסור לכסות בו ביום טוב אפילו כבר עבר ושחט כיון שיש כאן שני איסורים איסור עשיית גומא ואיסור טלטול מוקצה לא רצו חכמים לבטל דבריהם כל כך ויש כח ביד החכמים לעקור דבר מן התורה בשב ואל תעשה:

לג

ואפילו אם נעץ דקר בעפר המחובר לקרקע שהוא תיחוח כל כך עד שאין נעשה גומא בנטילתו ממקומו אעפ"כ לכתחלה אסור לשחוט חיה ועוף ביום טוב אם אין לו אפר או עפר אחר מוכן מפני שנעיצת הדקר אין עושה הכנה גמורה ואין סומכין עליה אלא אם כן כבר עבר ושחט:

לד

אם כבר עבר ושחט ואין לו אלא גוש עפר שאין ראוי לכסות בו עד שיכתשנו כמ"ש ביו"ד סי' כ"ח הרי זה לא יכתשנו ביום טוב מן התורה שאין מצות עשה של כיסוי הדם דוחה את לא תעשה של יום טוב שיש בה עשה ולא תעשה שהרי נאמר בה שבתון כלומר שבות ממלאכה וזוהי מצות עשה:

לה

כוי שהוא ספק חיה ודמו טעון כיסוי ספק שהוא בהמה ואין דמו טעון כיסוי אין שוחטין אותו ביום טוב ואם עבר ושחטו אין מכסין את דמו ביום טוב אפילו יש לו אפר או עפר תיחוח מוכן מערב יום טוב מפני הרואים שלא יבאו להתיר חלבו שיאמרו ודאי חיה הוא דאם לא כן לא היו מטריחין מספק לכסות דמו ביום טוב ומזה הטעם אסור לשוחטו לתוך הכלי וליתן עפר מעט לתוך הכלי לקבל בו הדם כדי לכסותו לערב אע"פ שבחול מותר לעשות כן כמ"ש ביו"ד סי' י"א מכל מקום ביום טוב אסור לעשות כן שלא יבאו הרואים להתיר חלבו ואם עבר ושחטו ביום טוב ונבלע הדם בקרקע אם רישומו ניכר במוצאי יום טוב צריך לכסותו כמ"ש ביו"ד סי' כ"ח.

במה דברים אמורים שאין מכסין את דמו ביום טוב כששחטו בקרן זוית וכיוצא בזה מקום שאין בו דריסת הרגל תמיד אבל אם שחטו באמצע החצר אפילו דם בהמה יכול לכסות אם יש לו אפר או עפר מוכן מפני שהוא צריך לכסות כדי שלא יתלכלכו כליו בחצר ולכן גם הרואה שמכסה דם הכוי לא יטעה להתיר חלבו כי יודע הוא ג"כ שהוא עושה לנקר חצרו:

לו

שחט כוי וחיה ועוף או בהמה וחיה ועוף ונתערבו דמם זה בזה בענין שחייב בכיסוי כמ"ש ביו"ד סימן כ"ח אם הוא בענין שאם לא היו הדמים מעורבים היה מכסה דם חיה ועוף ביום טוב כגון שיש לו דקר נעוץ מערב יום טוב ואין צריך לומר אם יש לו אפר או עפר תיחוח הרבה מוכן מערב יום טוב הרי זה מכסה כל תערובת הדמים ביום טוב במה דברים אמורים כשיכול לכסות את הכל במעט דקירות בענין שאף אם לא היה צריך אלא לכסות את דם החיה ועוף בלבד היה צריך לכל כך דקירות אבל אם אין יכול לכסות כל דם התערובות אלא ע"י דקירות הרבה יותר ממה שהיה צריך לדם חיה ועוף בלבד ; אסור לעשות אפילו דקירה אחת ואפילו באפר או בעפר תיחוח מוכן מערב יום טוב דשמה לא יכסה דם המחוייב בכיסוי ונמצא טורח ביום טוב שלא לצורך ואין צריך לומר שאסור לכסות את כל דם התערובות שהרי בודאי הוא טורח שלא לצורך:

לז

שחט חיה ועוף בערב יום טוב ולא כיסה דמם אסור לכסותם ביום טוב אפילו בעפר מוכן שהרי אף אם לא יכסה יהא מותר לאכלם ביום טוב ונמצא טורח שלא לצורך יום טוב מה שהיה אפשר לעשותה מערב יום טוב:

לח

השוחט חיה ועוף ביום טוב על גבי קרקע קשה ושכח ולא נתן עפר תיחוח למטה אע"פ שבחול צריך לגרור את הדם וליתנו על עפר תיחוח ולכסותו כמ"ש ביו"ד סי' כ"ח מכל מקום ביום טוב אין לעשות כן אם נתייבש הדם קצת לפי שיש בכאן מלאכה גמורה שנוטל גבשושית מעל הארץ ובשבת חייב משום בונה כמו שנתבאר בס"י שי"ב:

תצט – דין הפשט ומליגה ומליחה ביום טוב ובו יג סעיפים:

א

אין מרגילין ביום טוב כיצד הוא המרגיל זה המפשיט את העור מרגליה כלפי ראשה ומוציא כל העור של הגוף שלם כדי לעשות ממנו נאד שנמצא שטורח ביום טוב שלא לצורך היום ויש אומרים דאינו אסור אלא להוציא כל הבשר מרגל אחד כדי שיוציא כל העור שלם בלי שום קרע שטורח בהפשט זו טורח גדול שלא לצורך יום טוב ויש להחמיר כסברא הראשונה:

ב

אסור למלוג כל הבהמה כדי להפשיטה על ידי כך מפני שקל יותר להפשיט מלמלוג ואפילו למלוג הגדי כדי לאכלו בעורו אסור מפני שנראה יותר כמעשה חול במליגה מבהפשט אבל עוף שאי אפשר להפשיטו מותר למולגו ולהבהב כל גופו וכן מותר למלוג הראש ורגלים אפילו של בהמה כמו שיתבאר בס' ת"ק:

ג

בהמה שנשחטה ביום טוב מותר לטלטל עורה מחמה לצל אף על פי שאין עליה בשר ומותר ליתנה במקום דריסת הרגלים שלא יפסד העור שאם לא נתיר לו ימנע מלשחוט ונמצא ממעט בשמחת יום טוב אבל אסור להגביה העור לשוטחה על גבי יתדות מפני שניכר הדבר שאינו עושה אלא לצורך העור ואם נתיר לו זה יתיר לעצמו לעשות ג"כ שאר צרכי העור דהיינו מליחה ועיבוד ולא התירו אלא ליתנה במקום דריסת הרגלים שאין ניכר שהתירו לו משום צורך העור בלבד אלא מפני שראוי לישוב עליה:

ד

ואין מולחין על גבי העור בשר לקדרה אפילו אם הוא מונח בשיפוע שאין בו איסור משום מולח על גבי כלי שאינו מנוקב אעפ"כ אסור מפני שצריך למלחו היטב ונמצא מעבד את העור אבל מותר למלוח עליו בשר מליחה קלה כדרך שמולחין לצלי שיתן המלח טעם בו דהצלי אין צריך מליחה כמ"ש בי"ד סי' ע"ו ומותר להערים ולמלוח כאן בשר מעט וכאן בשר מעט עד שימלח את כולה:

ה

במה דברים אמורים כשנשחטה ביום טוב שאם לא יתירו לו לעשות כן ימנע מלשחוט אבל אם נשחטה בערב יום טוב אפילו הופשטה ביום טוב אסור לטלטל את העור וליתנו במקום דריסת הרגלים וכן אסור למלוח עליו בשר אפילו מליחה קלה דאף אם נאסור לו לא ימנע מלשחוט בערב יום טוב דהרי יכול להפשיטה ולעשות כל צרכי העור בערב יום טוב אבל אם נשחטה סמוך לחשכה שלא היה שהות להפשיטה קודם יום טוב מותר לטלטל העור מחמה לצל וליתנו במקום דריסת הרגלים ולמלוח עליו מליחה קלה כדי שלא יפסד העור אבל אם יודע בודאי שלא יפסד העור אסור אפילו לטלטלו מחמה לצל ואפילו נשחטה ביום טוב:

ו

בגליות שעושים שני ימים טובים מספק הרי יום טוב ראשון נחשב לחול לגבי יום טוב שני לפיכך אם נשחטה ביום טוב ראשון דינה כאלו נשחטה בערב יום טוב לענין טלטול העור ומליחתו:

ז

נוצות של עוף הן מוקצים שהרי אינן ראויים לכלום ולפיכך אין לטלטלם ביום טוב אלא א"כ נשחט העוף ביום טוב דאז התירו לטלטלן להצניען כדי שלא ימנע מלשחוט:

ח

עור שהופשט מערב יום טוב דינו כמו בשבת שאם הוא לח אסור לטלטלו לפי שאינו ראוי לישיבה ואם הוא יבש מותר לטלטלו כמ"ש בס"י ש"ח] אבל אם הופשט ביום טוב אם הוא לח מותר לטלטלו מחמה לצל כדי שלא יסריח כמו שנתבאר ואם הוא יבש לדברי האוסרים נולד ביום טוב אסור לטלטלו דאיתמול היה טפל לבהמה ונחשב כבהמה עצמה ועכשיו הוא כלי בפני עצמו והרי זה נולד וכבר נתבאר בס"י תצ"ה דיש להחמיר בנולד עצמו:

ט

אע"פ שאין עיבוד באוכלין כמו שנתבאר בס"י שכ"א מכל מקום דבר שאינו אוכל גמור כגון חלבים המולחן חייב משום מעבד לפיכך אין מולחין את החלבים ביום טוב אפילו נשחטה הבהמה ביום טוב שהרי הם אסורים באכילה ונמצא עושה מלאכה שלא לצורך יום טוב ואסור למלוח עליהם בשר באויר בענין שאינו נוגע בהם כדי שיפול המלח גם עליהם ואפילו מליחה קלה אסור למלוח עליהם משום דחלבים די להם במליחה מועטת ונמצא דהרי הוא כמעבד:

י

וכן אין מהפכין את החלבים ואין שוטחין אותן באויר על גבי יתדות כדי שלא יסריחו אפילו נשחטה הבהמה ביום טוב ואין מתירין לו כדי שלא ימנע מלשחוט לפי שהדבר ניכר שעושה כן לצורך החלבים ואם נתיר לו לעשות כן אף הוא יתיר לעצמו לעשות שאר צרכי החלבים דהיינו למולחן אבל מותר לטלטלן מחמה לצל כדי שלא יסריחו או להצניען בשביל שלא יאבדו שאם לא נתיר לו ימנע ולא ישחוט כלל וכיון שאין מתירים לו (א);it> אלא טלטול בעלמא ואין מתירין לו לשטחן באויר אין חוששים שמא יתיר לעצמו אף מליחתן אבל אם הן מונחים בצל במקום המשתמר אסור לטלטלן לדברי האוסרים נולד ביום טוב שהרי איתמול היו מחוברים וטפלים לגבי הבהמה ונחשבים כבהמה עצמה ועכשיו אינן ראויים ועומדים אלא להדלקה והרי זה נולד:

יא

במה דברים אמורים כשנשחטה ביום טוב אבל אם נשחטה מערב יום טוב מותר לטלטל החלבים ביום טוב (ב);it> אם לא הקצה אותם לסחורה שהרי מאתמול הן עומדים להדלקה ואין כאן נולד כלל וכן חתיכת שיעור שיוכל להניח פתילה על גבה מותר לטלטלה ביום טוב אלא א"כ הקצה אותה לסחורה שהרי היא ראויה להדלקה (ג);it> ומכל מקום נכון ליזהר שלא לטלטלן כי אם לצורך הרבה כגון שמתירא שלא יגנבו וכיוצא בזה כמו שיתבאר בס"י תק"ב גבי טלטול עצים יבשים ע"ש:

יב

עלי שהוא דף עב וכבד וכלי הוא אלא שמלאכתו לאיסור לכתוש בו הריפות מותר לטלטלו לצורך מקומו או לצורך גופו כגון לקצב עליו בשר ולאחר שקצב עליו בשר אסור לטלטלו שלא לצורך גופו או מקומו כדן כלי שמלאכתו לאיסור כמו שנתבאר בס"י ש"ח:

יג

אע"פ שבשבת אסור לטלטל כל כלי שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס שמקפיד עליו מלהשתמש בו תשמיש אחר מכל מקום ביום טוב מותר לטלטלו לצורך שמחת יום טוב כגון לקצב עליו בשר וכיוצא בזה עיין סי' תק"ט:

תק – הנצרך לבשר ביום טוב היאך יתנהג וסדר מליחתו ובו כב סעיפים:

א

דברים רבים אסרו ביום טוב משום גזרת מקח וממכר כיצד חבורה שרוצין ליקח בהמה שלימה מהטבח אין פוסקין לו דמים עליה אלא הטבח מביא שתי בהמות שוות ואומר להם ראו שזו כזו והן לוקחין אחת מהן ושוחטים ומחלקים ביניהם בלא הטלת גורל כמ"ש בס"ש שכ"ב ע"ש ולאחר יום טוב יודעים כמה דמי השניה וכל אחד ואחד נותן דמי חלקו ולא יאמרו הלוקחין לטבח מה שאתה נוטל למחר בעד זו אנו ניתן לך בעד זו שנשחוט היום מפני שזהו סכום מקח שאסור להזכיר ביום טוב:

ב

ולא יאמר אדם להלוקחין הריני שותף עמכם בסלע דהיינו שאטול עמכם חלק בשר ששועה סלע מפני שאסור להזכיר סכום דמים ביום טוב אלא אומר להם הריני שותף עמכם לשליש הבשר או לרביע דאז אינו ניכר ונראה כמקח וממכר אלא כשותפות:

ג

אבל אסור לומר להנכרי הריני שותף עמך לשליש או לרביע שהדבר ידוע שאין רגילות להשתתף עם הנכרי וניכר שהוא מקח וממכר אף שאינו מזכיר סכום דמים.

במה דברים אמורים בדבר שאין שיעור מקחו ידוע כגון בשר שאין כל הבהמות שוות אבל דבר ששיעור מקחו ידוע כגון ביצים ואגוזים מותר ליקח עם הנכרי אם אינו מזכיר לו סכום דמים כמו שיתבאר בס"ת תקי"ז ואפילו אם מזכיר לו סכום דמים יש מתירין כמ"ש בס"ש שכ"ג עיין שם הטעם.

ויש אומרים דאפילו דבר שאין שיעור מקחו ידוע מותר ליקח אפילו מן הנכרי אם אין מזכיר לו סכום דמים וטוב להחמיר כסברא הראשונה:

ד

אין לוקחין בשר מהטבח בפיוסוק דמים שיאמר לו תן לי בסלע או בשתיים וכן לא יאמר לו הריני שותף עמך בסלע כדי שיהא נראה כשותפות ולא כמקח וממכר דמכל מקום כיון שמזכיר לו סכום דמים ניכר שהוא מקח וממכר אלא הטבח מחלק להם שלישיות או רביעיות או כפי דרך החלקים שדרך לחלק בעיר בלא הזכרת סכום דמים ומביא שתי בהמות שוות ואומר להם ראו שזו כזו ולמחר שמין הנשארת וכפי ששועה כך יפרעו לו כמ"ש למעלה:

ה

אסור לשקול ביום טוב שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ואפילו לשקול בשר בביתו לידע כמה יבשל אסור ואפילו אינו מדקדק במשקלו רק פוחת מעט או מוסיף מעט אסור וכן אסור ליקח ביד אחת המשקל וביד השניה בשר לשער משקלו וכן אסור לשקול מנה כנגד מנה שיודע כבר משקלה:

ו

ומותר לשקול בידו שלוקח החתיכה בידו ומשער כמה משקלה וטבח אומן שיודע לכוון לשער בצמצום אסור לו לשקול חתיכת בשר ביד כדי למכרה אבל אם אינו רוצה למכרה רק שהוא שוקלה לידע כמה יבשל מותר לשקלה ביד אפילו הוא טבח אומן:

ז

טבח אומן שהוא יודע לכוין בדרך חתיכתו לחתך ליטרא או חצי ליטרא חותך כדרכו ואינו חושש אפילו חותך כדי למכור כיון שאינו שוקל ביד:

ח

כלי שיש בו שנתות ונותן בו מעט מים ומניח הבשר במים וכשהמים מגיעים עד השנתות יודע כמה ליטרות יש בבשר אסור לעשות כן ביום טוב אפילו פחת מעט או הוסיף מעט מפני שניכר הדבר שמכוין למדה:

ט

אסור להניח בשר בכף מאזנים ואפילו אינו רוצה לשקלו רק שהוא מניחו שם כדי לשמרו מן העכברים אם הכף מאזנים הוא תלוי במקום שרגילין לשקול שם אסור מפני שנראה כרוצה לשקול:

י

אע"פ שאסור להזכיר שם דמים ביום טוב מכל מקום שם משקל מותר להזכיר דהיינו שיאמר לו תן לי ליטרא בשר דאינו מכוין למשקל אלא לומר לו כמה הוא צריך כמו שנתבאר גבי שם מנין בסי' שכ"ג עיין שם:

יא

אין נוקבין נקב בבשר בסכין כדי לתלותו בו כדרך שהוא עושה בחול כשמוכר בשר עושה בו בית יד ונותנו ללוקח להוליכו לביתו לפי שביום טוב צריך לשנות לעשות היכר שאין מקח וממכר מותר בו ולפיכך אין נוקבו בסכין אלא באצבעו כדי לשנות ואם רוצה לעשות בו סימן שלא יחליפנו אדם מותר לנוקבו אפילו בסכין:

יב

מולגין את הראש ואת הרגלים ברותחין כדי להסיר השיער ומהבהבין אותן באור וטומנין אותן ברמץ שכל אלו הן מלאכות שלצורך אכילה אבל אין טופלין אותן בסיד ולא בחרסית ולא באדמה מפני שנראה כמעבד ואין גוזזין אותן במספרים מפני שנראה כעושה לצורך השיער:

יג

מותר למלוח הבשר ביום טוב כדי להוציא את דמו אע"פ שהיה אפשר למלחו מערב יום טוב משום דאם היה מולחו מערב יום טוב היה צריך להשהותו במלח עד למחר דאם לא כן היה מתקלקל ודבר ידוע הוא כשהבשר שוהא במלח הוא מפיג טעמו לפיכך מותר למלוח ביום טוב הבשר שרוצה לאכול בו ביום.

ואפילו הבשר שאינו רוצה לאכול ביום טוב $gt;(א);it$ אם חושש שמא יסריח מותר למלחו ביחד עם הבשר שרוצה לאכול כיון שטורח אחד הוא טורח לכל הבשר ואינו מוסיף טרחא יתירה בשביל מליחת הבשר שאינו רוצה לאכול ביום טוב שהרי מולח הכל ביחד ואע"פ שהוא מוסיף קצת טרחא שהרי צריך להפך כל חתיכה וחתיכה בפני עצמה כדי למולחם בצד השני מ"מ כיון שאיסור מליחת בשר בשבת ויום טוב אינו אלא מדברי סופרים דמן התורה אין עיבוד באוכלין כמ"ש בס"א לפיכך הקילו בו:

יד

ואפילו אם אינו מולח הכל ביחד אלא זה אחר זה מותר ע"י שיערים על כל חתיכה לומר מזו אני חפץ לאכול היום ומולחה דהיינו לאחר שמלח חתיכה אחת לאכלה ביום טוב אומר חבירתה עריבה עלי ביותר לאכלה היום ומולחה ג"כ וכן יעשה בכל חתיכה וחתיכה שימלח ואע"פ שהיה אפשר לו למלוח מערב יום טוב ולמה התירו לו דבר זה כדי שלא ימנע מלשחוט מחמת שיחוש להפגת טעם הבשר הנמלח מערב יום טוב וירבה בשמחת יום טוב:

טו

במה דברים אמורים קודם אכילת סעודת שחרית אבל לאחר סעודת שחרית אסור למלוח בשר כדי שלא יסריח ואפילו רוצה לבשל ולאכול חתיכה ממנו ומולח זו החתיכה עם שאר החתיכות ביחד אעפ"כ אסור למלוח שאר החתיכות דכיון שאינו צריך לאכול זו החתיכה ואינו אוכלה אלא כדי להתיר לו מליחת שאר החתיכות הרי זו הערמה:

טז

במה דברים אמורים כשאינו מולח אלא משום חשש שמא יסריח אבל אם ידוע לו שבודאי יסריח מותר למלחו אפילו אחר אכילה משום הפסד ממונו ואפילו זה אחר זה ע"י שיערים על כל חתיכה לומר מזו אוכל היום ואוכל כזית מאחת מהן ולא התירו דבר זה למלוח אחר אכילה אלא כששחט ביום טוב כדי שלא ימנע מלשחוט אבל אם שחטה מערב יום טוב כיון שהיה אפשר למלוח קודם יום טוב אסור למלוח בשר שאינו צריך לו ביום טוב אלא אם כן מולחו קודם אכילה ועל דרך שנתבאר:

יז

ואפילו קודם סעודת שחרית אינו רשאי למלוח הבשר שאינו רוצה לאכלו ביום טוב אלא מליחה שהיא כדי להוציא את הדם אבל לאחר שנמלח הבשר מליחה זו אסור לו לחזור ולמלחו פעם שנית כדי שלא יסריח אפילו אם מולחו ביחד עם הבשר שרוצה לאכלו ביום טוב דכיון שהבשר שרוצה לאכלו היום אין צריך למליחה זו השניה שהרי יבשלנו מיד וא"כ אינו טורח אלא בשביל הבשר שאינו רוצה לאכלו ביום טוב אלא כיצד יעשה שלא יסריח אחר שמלחו להוציא את דמו לא ידיחנו מיד אלא ישהנו במלחו עד קרוב ל"ב שעות כמ"ש ביו"ד סי' ע' ואח"כ ידיחנו ובליל יום טוב שני יכול לחזור ולמלחו ע"י שיערים על כל חתיכה לומר מזו אוכל למחר אבל ביום טוב שני בשחרית אסור למלוח על ידי הערמה זו שהרי הבשר שרוצה לאכול יבשלנו מיד ואין צריך מליחה:

יח

מותר לנקר בהמה ביום טוב אע"פ שנשחטה מערב יום טוב והיה אפשר לנקרה קודם יום טוב לפי שהניקור אין בו מלאכה גמורה אע"פ שהוא בורר ומפריד אוכל מאוכל אין בכך כלום כיון שהכל מין אחד אלא שהתורה אסרתו באכילה ואין איסור בורר שייך אלא בבורר ומפריד שני מינים זה מזה או פסולת מתוך האוכל שהן כעין שני מינים ומכל מקום לכתחלה טוב לשנות בניקור בהמה שנשחטה מערב יום טוב והיה אפשר לנקרה קודם יום טוב דהיינו שינקר בקרדום או בקופיץ או שינוי אחר אבל אם אי אפשר לו לשנות מותר לנקר כדרכו אפילו חלק האחוריים שיש טורח רב בנקירתו כיון שהוא צורך אוכל נפש:

יט

במה דברים אמורים בבשר שרוצה לאכלו ביום טוב אבל בשר שאינו רוצה לאכלו ביום טוב אסור לנקרו ביום טוב שהרי הוא טורח לצורך חול אלא אם כן (ב)it> חושש שלא יסריח הבשר ורוצה למלחו ביום טוב ע"י הערמה ועל דרך שנתבאר ואי אפשר למלחו קודם הניקור כמ"ש ביו"ד סי' ס"ה אזי מותר לנקרו ג"כ ע"י הערמה דהיינו לאחר שניקר חתיכה אחת לאכלה היום אומר חברתה עריבה עלי יותר לאכלה היום וחוזר ומנקרה ג"כ.

ולא התירו לו דבר זה אלא כשנשחטה ביום טוב כדי שלא ימנע מלשחוט אבל אם נשחטה מערב יום טוב והיה אפשר לנקרה קודם יום טוב אסור לנקר ביום טוב אלא הבשר שרוצה לאכול היום שהרי הניקור אינו מפיג טעם הבשר כלל ואדרבה כשאינו מנוקד מסריח יותר במהרה וא"כ היה לו לנקרה קודם יום טוב.

ואפילו אם נשחטה ביום טוב אסור לנקר ע"י הערמה זו לאחר שכבר אכל סעודת שחרית מטעם שנתבאר למעלה:

כ

בשר מנוקד ששהה בלא מליחה שני ימים קודם יום טוב ויום השלישי חל להיות ביום טוב ואם לא ישרנו במים בו ביום יהא אסור לאכלו כי אם צלי כמ"ש ביו"ד סימן ס"ט מותר לשרותו במים אף שכבר אכל סעודתו ואינו צריך כלל לבשר זה ביום טוב מכל מקום כיון שראוי לאכלו היום שהרי כבר ניקרו מערב יום טוב מותר ג"כ לשרותו כדרך שמותר לטלטלו מחמת שהוא ראוי לאכילה בו ביום ואע"פ שאסור לעשות שום מעשה לצורך חול אף שאין בו מלאכה כגון להדיח הכלים ולשפשף כמ"ש בס' תק"ג ותק"ט מכל

מקום כיון שאינו מדיח הבשר בידיו רק ששורה אותו במים אינו דומה להדחת כלים שעושה מעשה בידיים שמדיחן:

כא

אע"פ שהבשר שרוצה לאכלו ביום טוב מותר למלחו אע"פ שהיה אפשר לו למלחו מערב יום טוב מכל מקום דגים שקרעו אותם מערב יום טוב אסור למלחן ביום טוב שהדגים משביחין כששוהין במלח וא"כ היה לו למלחן מערב יום טוב ומכל מקום מותר לתת מלח לתוך המחבת שמבשלין אותם בה דאין איסור במליחה אלא משום גזרת עיבוד וזה אין שייך בתבשיל שנותן המלח לתוך המים:

כב

במה דברים אמורים במיני דגים שמשביחים במלחן אבל מיני דגים שבשרם רך ומתקלקלים כששוהים במלח מותר למלחן ביום טוב אע"פ שהיה אפשר לו למלחן בערב יום טוב ודינן כמליחת בשר לכל דבר:

תקא – עצים האסורים והמותרים ביום טוב ובו יח סעיפים:

א

אין מבקעין עצים מן הקורות העומדות לבנין מפני שהן מוקצה מחמת חסרון כיס שאדם מקפיד עליהן מלהסיקן ובין השמשות לא היה דעתו עליהן להיסק (עיין סי' ש"ח [ה] סעיף כ"ז) ולא מקורה שנשברה ביום טוב משום דאתמול לא היה יודע שתשבר ולא היה דעתו עליה להיסק ואפילו להמתירין מוקצה ונולד ביום טוב מודים במוקצה גדול כזה דקורה בריאה וחזקה אינה עשויה כלל להשבר.

אבל אם היתה רעועה מערב יום טוב וקרובה להשבר כיון שהיה יודע שתשבר ודעתו עליה להסקה לכן מותר לבקעות ממנה להמתירין נולד ביום טוב אבל להאוסרים נולד ביום טוב אסור לבקעות ממנה דאתמול היה כלי שלם ראוי למלאכתו דהיינו בנין והיום היא שבר כלי והרי זה נולד ביום טוב וכבר נתבאר דיש להחמיר בנולד ביום טוב:

ב

אבל אם נשברה מערב יום טוב אם אי אפשר להסיקה בלא ביקוע מחמת גדלה ועביה מותר לבקעות ממנה חתיכות גדולות ואע"פ שהיה אפשר לו לבקעות מערב יום טוב לפי שאין בבקיעת עצים לחתיכות גדולות מלאכה גמורה ואף בשבת אינו אסור אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול ומשום שמחת יום טוב התירו לגמרי אבל אסור לבקעות ממנה חתיכות קטנות מאד כדרך שמבקעים עצים $gt;(א)$; דקים מאד כדי להצית בהן האור מפני שהעושה כן בשבת חייב מפני שהוא תולדת הטוחן כמ"ש בס' שכ"א לפיכך לא התירו דבר זה משום שמחת יום טוב לפי שזהו כמכשירין שאפשר לעשותם מערב יום טוב:

ג

וכשהוא מבקע לא יבקע בקרדום ולא במגל ולא במגירה כדרך שמבקע בחול דכיון שהיה אפשר לבקעות מערב יום טוב הצריכוהו חכמים לשנות שלא יבקע אלא בקופיץ (פירוש סכין של קצבים ויש עושים בו שני ראשים ודומה קצת לקרדום) ובצד הקצר שלו אבל לא בצד הרחב כדי לשנות ועכשיו שאין אנו בקיאים מהו קרדום ומהו קופיץ יש להחמיר שלא לבקעות אלא בסכין או ביד:

ד

במה דברים אמורים בעצים גדולים מאד שאי אפשר להסיקן כלל בלא ביקוע כגון קורה וכיוצא בה אבל עצים של הסקה שהן גדולים קצת וראויים להסקה בלא ביקוע לא יבקעם כלל אפילו בסכין כיון שאפשר להסיקן בלא ביקוע הרי זה טרחא שאינה צריכה ולכן יש להחמיר שלא לשברן אפילו ביד אפילו לחתיכות גדולות בענין שאין לאסור משום תולדת טוחן וכן לא יכניס העץ בחור כדי לשברו כיון שאפשר להסיקו כמו שהוא:

ה

והמדקדקים נוהגים לאסור הביקוע של עצים הראויים להסקה בלי ביקוע אפילו בחול המועד ומתקנים ומכינים כל העצים הקטנים הצריכים לבישול דגים קודם יום טוב דחוששין לטרחא שאינה צריכה שהרי יכול לבערם בלא ביקוע וכן נכון להחמיר ומכל מקום במקום שהעצים יקרים דיש הפסד מרובה אם נצריך להבעיר בלי ביקוע מותר לו לבקע במועד אפילו עצים שאפשר להסיקן בלא ביקוע במה דברים אמורים לבקעות בכלי אבל לשבר ביד כיון שאינו עושה כדרך שהוא עושה בחול אין להחמיר בו כלל במועד אפילו במקומות שאין העצים יקרים:

ו

עצים המפוזרין בחצר בין שהם גדולים בין שהם קטנים אסור לגבן ביום טוב מפני שנראה כמלקט לצורך חול שכן דרך לגבן היום לצורך מחר אבל אם רוצה לבשל קדרתו בחצר מותר לגבן סמוך למקום בישול קדרתו מפני שקדרתו מוכחת עליו שאינו מגבן לצורך מחר במה דברים אמורים בעצים המפוזרין אבל עצים המכונסים ברשות היחיד מותר ליטול מהן ולהוליכן אפילו לחצר אחרת ולהסיקן שם:

ז

במה דברים אמורים בחצר אבל בשדה אסור ללקט עצים אפילו רוצה לבשל קדרתו בשדה וללקט עצים סמוך למקום בישול קדרתו לפי שדרך עצים להיות גדלים בשדה והמלקט שם עצים נראה כמעמד דבר במקום גידולו (עיין סי' ש"מ) וכבר נתבאר בסי' תצ"ה שהעימור הוא ממלאכות שלא הותרו לצורך אוכל נפש ולפיכך אפילו מן המכונסים שבשדה אסור ליקח גזרה שמא יקח מן המפוזרין ונראה כמעמד:

ח

קרפף שהוא מקום המוקף מחיצות אע"פ שאינו מוקף לדירה אם יש לו מסגרת או שהוא עומד בתוך שבעים אמה וד' טפחים לעיר כיון שהוא מקום המשתמר הרי הוא כחצר ומותר להביא מן העצים

המכונסים שבתוכו אבל אם אין לו מסגרת ואינו עומד בתוך שבעים אמה וד' טפחים לעיר כיון שאינו מקום המשתמר הרי הוא כמי שאינו מוקף מחיצות כלל ואין מביאין ממנו עצים אפילו מן המכונסים שבתוכו:

ט

עלי קנים ועלי גפנים שהן מכונסים ומונחים בקרפף אע"פ שיש לו מסגרת ועומד בתוך שבעים אמה וד' טפחים לעיר הרי הן כמפוזרים ואסור ליקח מהן ביום טוב מפני שאנו חוששים שמא יפזרם הרוח בשעה שיבא ליקח אותם ויבא ללקטם ואם הניח עליהם כלי כבד מערב יום טוב שלא יפזרם הרוח מותר ליקח מהן ביום טוב:

י

עצים שנשרו מן האילן ביום טוב אין מסיקין בהן ביום טוב אפילו להמתירין נולד ביום טוב לפי שהן בכלל גזרת פירות הנושרין מאליהן בשבת או ביום טוב שאסרום חכמים בו ביום באכילה ובטלטול משום גזרה שמא יעלה ויתלוש כמ"ש בס"י שכ"ה] ואם נפלו לתוך התנור יתבאר בסימן תק"ז בעז"ה:

יא

כבר נתבאר שיש להחמיר בנולד ביום טוב לפיכך כלים שנשברו ביום טוב ואין עושין מעין מלאכתן הראשונה כמ"ש בס"י תצ"ה אין מסיקין בהן מפני שהן נולד ואסורין בטלטול ואפילו לשורפן במקומן אסור אע"פ שאינו מטלטלן לפי שהמוקצה אסור להשתמש בו וליהנות ממנו כמו שיתבאר בסימן תק"ט:

יב

וכן נכרי שחקק בית קבול בבקעת ביום טוב הרי עשאה כלי ואין מסיקין בה מפני שהוא נולד:

יג

אבל מסיקין בכלים שלמים שנעשו מערב יום טוב אע"פ שהוא נהנה מן הכלי לאחר שהודלק מקצתו ונעשה שבר כלי אין בכך כלום כיון שההנאה באה לו מאליה שאינו עושה שום מעשה בגוף המוקצה עיין סוף סי' תק"ט אבל אסור להפוך באש לאחר שהודלק מקצתו דאז נעשה שבר כלי וכיצד הוא עושה מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן דאז יכול להפוך באש אף לאחר שהודלקו מקצת מן הכלים לפי שהן בטלים ברוב עצים המוכנים כמו שיתבאר בסימן תק"ז בעז"ה:

יד

במה דברים אמורים כשאין לו עצים מוכנים כדי כל צרכו אבל אם יש לו כדי כל צרכו אסור להסיק בכלים שלמים אפילו בחול מפני שהוא עובר על כל תשחית:

טז

כלי שנשבר מערב יום טוב ואין עליו תאר כלי מותר להסיקו ביום טוב שהרי הוא כבר מוכן ועומד להסקה ואם יש עליו תאר כלי שנשבר ביום טוב אסור להסיקו ביום טוב מפני שהוא נולד:

טז

הכלים והאוכלין מטלטלין אותן לכל דבר ואין אומרים לא ניתנו הכלים אלא לתשמישן והאוכלין אלא לאכילה ולפיכך מסיקין באגוזים ושקדים ואם אכלן ביום טוב אין מסיקין בקליפיהן אפילו הן ראויים למאכל בהמה מפני שאתמול היו מחוברים וטפלים להאוכל ונחשבין כאוכל עצמו ועכשיו אין נחשבין כאוכל כלל והרי זה נולד:

יז

עץ שמחתין בו האש כיון שהוא מיוחד לכך הרי הוא כלי ואם נשבר ביום טוב אסור להסיקו כמו שנתבאר:

יח

יום טוב שחל להיות אחר שבת אסור להדליק ביום טוב שיורי הלפידים והפתילות שנדלקו וכבו בשבת אלא אם כן נדלקו וכבו פעם אחת קודם השבת מפני שהם יותר נוחים להדליק כשנדלקו כבר פעם אחת וכבו שהאור נאחז בהן היטב ונמצא שהכבייה שנכבו בשבת היא מכשרת ומכינה אותם להדלקה ביום טוב ואין שבת מכינה ליום טוב כמו שיתבאר בסי' תקי"ג ע"ש לפיכך אסור להדליק ביום טוב אפילו בצד השני שלא נדלק עדיין גזרה שמא ידלק באותו צד שנדלק כבר ונכבה בשבת וכיון שאסור להדליק ביום טוב על שיורי הפתילה דין כלי שמלאכתו לאיסור שאין לטלטלו כי אם לצורך גופו או מקומו כמ"ש בסי' ש"ח אבל שיורי הלפידים כיון שאין ראויים להסקה ביום טוב אסור לטלטלם אפילו לצורך גופן ומקומן לפי שאין עליהם תורת כלי כלל במה דברים אמורים ביום טוב ראשון אבל יום טוב שני של גלויות שחל להיות במוצאי שבת מותר להדליק בצד השני שלא נדלק עדיין דכיון שיום טוב שני אינו אלא מדברי סופרים לא גזרו שמא ידליק בצד שנדלק כבר וכיון שהן ראויים להדלקה מותר ג"כ לטלטלן כדין כלי שמלאכתו להיתר שנתבאר בסי' ש"ח.

אבל יום טוב שני שחל בשני בשבת וממנו ואילך מותר להדליק בו שיורי פתילות ולפידים אפילו באותו צד שנדלקו בו ביום טוב ראשון ואפילו (ב) $gt; ;$ ביום טוב שני של ראש השנה מותר להדליק ממה נפשך אם יום שני חול מותר להדליק בו כמו בחול ואם הוא קודש ויום ראשון חול כל שכן שמותר שהרי חול מכין ליום טוב ואם שניהם קדושים א"כ הרי הן קדושה אחת שהרי כיום אחד ארוך הן חשובים ואין שייך כאן איסור הכנה מיום טוב לחבירו כיון שהן יום אחד.

ויש אומרים דאפילו ביום טוב ראשון שחל להיות אחר השבת מותר להדליק שיורי הלפידים והפתילות שנדלקו וכבו בשבת לפי שאין כבייה זו חשובה הכנה גמורה כיון שגוף הפתילה כבר היה בעולם אלא שע"י כבייה זו היא נוחה יותר להדליק ואין בזה כדאי לאסור את גוף הפתילה והלפידים.

ולענין הלכה יש לחוש לסברא הראשונה ולעשות פתילות חדשות ואם הישנה מונחת על פי הנר מותר להוציאה משם כדי להניח אחרת במקומה דכיון דאיסור טלטול אינו אלא מדברי סופרים יש לסמוך על סברא האחרונה:

תקב – דיני האש ביום טוב ובו ט' סעיפים:

א

אין מוציאים האש לא מן העצים ולא מן האבנים ולא מן העפר כגון צפיעי הבקר ולא מן המים שמקרבים נעורת של פשתן אצל זכוכית לבנה מלאה מים שמניחין אותה כנגד עין השמש שיחזור נגהה להנעורת ותדלק כל זה וכיוצא בו אסור לעשות ביום טוב מפני שהוא מוליד דבר חדש ודומה קצת למלאכה וכיון שהיה אפשר לעשות מערב יום טוב אסור לעשות ביום טוב ואם עבר ועשה מותר להשתמש בהאש ביום טוב שלא קנסו חכמים להעושה מלאכה ביום טוב כמו שקנסו להעושה מלאכה בשבת החמורה:

ב

אין עושין פחמין אפילו רוצה להסיקן תחת תבשילו ביום טוב מפני שהוא מתקן כלי שהרי הן ראויים לצורפי זהב ועוד שהוא מכבה שבעשיית הפחם נכבה האש:

ג

אין נופחין במפוח כדי שלא יעשה כדרך שהאומנין עושין אבל נופחין בשפופרת והעולם נוהגין היתר במפוח של בעלי בתים ע"י שינוי להפכו מלמעלה למטה אבל במפוח של אומן אסור אפילו ע"י שינוי:

ד

מותר לכסות האש בכלי או בעפר מוכן כדי שישתמר האש ולא יכבה לגמרי ואע"פ שע"י כיסוי אפשר שהאש נכבה מעט מכל מקום כיון שאפשר בלא כיבוי אף אם נכבה מעט אין בכך כלום כיון שאינו מתכוין לכיבוי במה דברים אמורים כשצריך להאש ביום טוב עצמו אבל אסור לכסותו כדי שישתמר ליום טוב שני אפילו הוא ראש השנה דאין מכינין מיום טוב אחד לחבירו כמו שיתבאר בסימן תק"ג:

ה

דרך עושי מדורה גדולה לעשות ארבע שורות של עצים לארבע רוחות כעין ארבע דופני התיבה ונותנים עליהם עצים למעלה ודומה לאהל לפיכך הרוצה לעשות כך ביום טוב לא יעשה הדפנות תחלה ואח"כ יעשה עליהם הגג מפני שזהו דרך בנין ואפילו בנין עראי אסור ביום טוב אלא אדם אחד יאחוז העצים העליונים שהם לגג בידיהו באויר ואח"כ יסדרו הדפנות תחתיהם כדי לשנות מדרך חול וכן אם הוא מסדר עצים כעין גג על גבי שני אבנים העשוין כעין דפנות יאחוז העצים בידיהו באויר ואח"כ יסדרו האבנים תחתיהם וכן השופת את הקדרה על גבי שני אבנים יאחוז הקדרה בידיהו באויר ואח"כ יסדר האבנים תחתיה כדי שלא יעשה אהל עראי בלי שינוי וכן ביצים כשצולין אותן ומניחים אחד על גבי שנים והאש ביניהם יאחוז העליונה בידיהו ויתן האחרות תחתיה:

ו

במה דברים אמורים כשמניח אש בין שתי התחתונות שהרי הוא צריך לאויר שביניהם והרי זה דומה לאהל שהוא צריך לאויר שתחתיו אבל אם אין צריך לאויר שביניהם אינו דומה כלל לעשיית אהל ומותר לסדר העליונה על גבי התחתונה ולכן מותר לסדר דף השלחן על גבי רגליו אע"פ שיש להן דפנות מגיעות לארץ מארבע רוחות כיון שאין צריך לאויר שביניהן ועיין בסימן שט"ו:

ז

אגודה של עצים שהודלקה במדורה כל עץ שלא אחז בו האור מותר לשמטו מן המדורה אבל אותן עצים שאחזה בהן האור אסור לסלקן מן המדורה שהרי הוא מכחיש אורן דכשהן באגודה אחת הן דולקין יותר בטוב מכשהן נפרדין והרי זה דומה למכבה אבל מותר ליטלן מצד אחד של המדורה ולהניחן בצד אחר של המדורה או להניחן במדורה אחרת דכיון שאינו מסירן לגמרי מן האש אינו דומה למכבה ואף שלפעמים הן נכבים קצת קודם שמחזירן למדורה אין בכך כלום כיון שאפשר בלא כיבוי כלל והוא אינו מתכוין לכבוי.

במה דברים אמורים שאינו רשאי להסירן לגמרי בעצים אגודים ביחד או אפילו אם אינן אגודים אלא שהם עצים דקים דכשמסיר אחד מהם הוא קרוב ליכבות אבל עצים גסים שאינם אגודים מותר להסירן לגמרי מן האש אפילו כבר אחזה בהן האור ומכל מקום העולם נזהרים בכך ואין מסירין לגמרי מן המדורה שום עץ שאחזה בו האור וכן נכון להחמיר:

ח

אין סומכין את הקדרה ולא שום דבר אחר בבקעת של עץ ולא התירו לטלטל עצים אלא להסקה בלבד לפי שהן עומדין ומיוחדין לכך אבל שלא לצורך הסקה אסור לטלטלן אפילו לצורך גופן ומקומן מפני שאין עליהם תורת כלי כלל והרי הן כאבנים שאסור לטלטלן שלא לצורך אוכל נפש כמו שיתבאר בס' תק"ט.

אבל ענף עץ שהוא חד בראשו כקוץ וראוי לתקעו בצלי כמין שפוד ולצלות בו מותר לטלטלו כדי לצלות בו מפני שתשמיש זה דומה להסקה דמה לי לצלות בו או לצלות בגחלתו שאילו היה רוצה היה מסיקו תחת תבשילו במה דברים אמורים כשהוא יבש דראוי להסקה אבל אם הוא רטוב שאינו ראוי להסקה בלי תערובת עצים אחרים ואינו יכול לצלות בגחלתו בלבד אסור לתקעו בצלי כעין שפוד ומכל מקום מותר לטלטלו להסיק עם עצים אחרים אף על פי שאינו ראוי להסיק בפני עצמו.

ויש אומרים דעצים יבשים כיון שהן ראויים להסקה הרי הן מוכנים ליום טוב ואין עליהם דין מוקצה ומותר לטלטלן אפילו שלא לצורך הסקה ושלא לצורך צלייה אבל עץ רטוב שאינו ראוי להסקה בפני עצמו רק ע"י תערובת עצים אחרים אסור לטלטלו אפילו לצורך צלייה רק להסיקו עם עצים אחרים וכמו שנתבאר.

ולענין הלכה לכתחלה יש לחוש לסברא הראשונה אבל אם הוא שעת הדחק כגון שנצרך לו מאד להשתמש בעץ יבש יש לסמוך על סברא האחרונה:

ט

אסור לבשל בקדרה חדשה של חרס ביום טוב מפני שע"י בישול הראשון הן מתחזקין ומתקשין ומחזיקין מים בטוב וזהו גמר תיקון עשייתן ואסור משום תולדת מכה בפטיש שהוא גמר מלאכה של כל

דבר ודבר כמ"ש בסי' ש"ב ע"ש אבל מותר לבשל בכלי חרס המצופין שקורין (גיגליז"ט) לפי שהן מחזיקין מים בטוב אפילו קודם הבישול הראשון ונמצא שאין הבישול גמר מלאכתן ויש מתירין לבשל בכלי חרס חדשים שלנו אפילו אינן מצופין לפי שכל תיקונן וגמר עשייתן של כלי חרס שלנו הוא בתנור של יוצרים.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא הראשונה ולכן נהגו כשקונין קדרות חדשות בפסח מבשלין בהם פעם אחת קודם יום טוב אבל בשעת הדחק כגון שאין לו קדרות אחרות ונמצא בטל משמחת יום טוב יש לסמוך על סברא האחרונה:

תקג – שלא להכין מיום טוב לחבירו ובו יג סעיפים:

א

כל מלאכת אוכל נפש לא הותרה ביום טוב אלא אם כן עושה אותה כדי ליהנות בה ביום טוב אבל אסור לאפות ולשחוט ולבשל ביום טוב מה שיאכל בחול ואם אפה ושחט ובישל או עשה שאר מלאכות אוכל נפש ביום טוב לצורך מחר אפילו הוא שבת שחל להיות אחר יום טוב הרי זה לוקה מן התורה:

ב

במה דברים אמורים כשעשה המלאכה ביום טוב סמוך לחשכה בענין שאי אפשר כלל ליהנות ממנה ביום טוב עצמו אבל אם אפשר ליהנות ממנה ביום טוב עצמו אע"פ שאינו רוצה ליהנות ממנה ביום טוב ואינו עושה אותה אלא לצורך חול הרי זה פטור מן התורה אע"פ שאין המלאכה צריכה לו כלל ביום טוב שכבר אכל כל סעודתו הואיל אם היו מזדמנים לו אורחים שלא אכלו עדיין היום היתה מלאכה זו צריכה להם והיה מותר לו לעשותה א"כ הרי מלאכה זו נקראת מלאכת אוכל נפש ואף שאין לו אורחים אין איסור מן התורה לעשותה ומכל מקום חכמים אסרוה והעושה כן מכין אותו מכת מרדות:

ג

ואפילו דבר שאין בו מלאכה כלל כגון להדיח כלים וכיוצא בזה אסור לעשות ולהכין ביום טוב לצורך חול ואפילו לצורך שבת שלאחריו אם לא הניח עירובי תבשילין וכן לצורך יום טוב שני בגולה ואפילו לצורך יום טוב שני של ראש השנה שהן קדושה אחת ונחשבים כיום אחד ארוך להחמיר אבל לא להקל שהרי אנו בקיאים בקביעות החדש ואנו יודעים שיום אחד הוא קדש מן התורה ויום שני חול גמור מן התורה ונמצא מכין מיום טוב לחול ולכן יש ליזהר שלא להביא יין ביום טוב ראשון לצורך קידוש של ליל יום טוב שני וכן לא יחפש בספר תורה ביום טוב ראשון מה שצריך לקרות ביום טוב שני או בשבת שאחר יום טוב אע"פ שהניח עירובי תבשילין שאין עירוב תבשילין מתיר אלא תיקון צרכי סעודת שבת אבל לא שאר הכנות מיום טוב לשבת כמ"ש בסי' שצ"ג:

ד

בשני דרכים התירו חכמים לעשות מלאכת אוכל נפש ביום טוב לצורך החול אם נהנה מן מקצת מלאכה זו ביום טוב עצמו הא' שעושה כל המלאכה בבת אחת כגון שממלא חבית של מים ונותנה על האש ואין צריך לו ביום טוב אלא קיתון אחד הרי זה מותר כיון דבשעת עשיית המלאכה דהיינו בשעה שנותנה על

האש היא נעשית כולה כאחת ואינו מוסיף מלאכה לצורך החול ומכל מקום (a); אסור לומר בפה בשעת בישול המים שהמותר יהיה לחול אלא מבשל סתם.

ואפילו אם אינו צריך ביום טוב אפילו קיתון אחד של מים שמבשל ביום טוב מותר לו להערים ולומר צריך אני לקיתון אחד של מים חמין ומותר לו לבשל חבית מלאה מים כדי להשתמש בקיתון אחד של מים חמין ביום טוב והוא שיקיים הערמתו וישתמש ביום טוב בקיתון אחד של מים שמבשל:

ה

הב' שמקצת המלאכה שנהנה ממנה ביום טוב היא משבחת ומתעלה ע"י שארית המלאכה שהיא לצורך החול ולפיכך אע"פ שאין כל המלאכה נעשית בבת אחת הרי זה מותר כיצד מותר למלאות קדרה בשר אע"פ שביום טוב אינו צריך אלא חתיכה אחת ואע"פ שלאחר שהעמיד הקדרה אצל האש הוסיף בה עוד בשר ואפילו היתה קדרה קטנה ועירה ממנה לקדרה גדולה והוסיף בה הכל מותר ואע"פ שהוא מוסיף במלאכה לצורך החול מכל מקום כיון שהתבשיל יותר משתבח ומיתקן כשיש בשר הרבה בקדרה נמצא שמה שהוא לצורך יום טוב הוא מתעלה על ידי מה שהיא לצורך החול והרי כל המלאכה היא לצורך יום טוב אבל אסור לומר בפה בשעת בישול שהמותר יהיה לצורך החול אלא יבשל בסתם:

ו

אבל אם אינו צריך כלל לקדרה זו ביום טוב שיש לו אחרות ואינו מבשל אלא לצורך החול או לצורך יום טוב שני או לצורך שבת ולא הניח עירוב תבשילין אף על פי שרוצה לאכול ביום טוב גם מקדרה זו אין הערמה זו מועלת לו כלום כיון שאינו אוכל אלא כדי להתיר לו הבישול.

במה דברים אמורים כשאינו עושה כל המלאכה בבת אחת דהיינו שלאחר שנתן הקדרה אצל האש הוסיף בה בשר לצורך מחר ונמצא שהוא מוסיף במלאכה לצורך מחר ולפיכך אע"פ שמה שאוכל מקדרה זו ביום טוב עצמו הוא משתבח ומתעלה ע"י תוספת מלאכה זו אין שבח ועילוי זה מועיל כלום כיון שהוא בעצמו אינו צריך לשבח ועילוי זה כלל שהרי אינו צריך לאכול כלל מן קדרה זו ביום טוב ואינו אוכל ממנה אלא כדי להתיר לו לבשלה לצורך מחר אבל אם הוא עושה כל המלאכה בבת אחת דהיינו שמתחלה נתן כל הבשר בקדרה והעמידה אצל האש ונמצא בשעת עשיית המלאכה דהיינו עמידת הקדרה אצל האש היא נעשית כולה כאחת מותר להערים ולומר אוכל מקדרה זו היום ואע"פ שאינו צריך כלל לאכילה זו אעפ"כ מותר לו לבשלה בשביל אכילה זו לפי שלא חלקה התורה במלאכת אוכל נפש בין שצריך לאכול בין שאינו צריך לאכול ואוכל וכיון שמה שיאכל ביום טוב הוא מבשל בבת אחת עם שאר הבשר שיאכל בחול ואינו מוסיף בשביל החול הרי זה היתר גמור.

ובלבד שלא יאמר בפיו שהוא מבשל שאר הבשר לצורך החול כיון שהיתר זה הוא ע"י הערמה שהרי באמת אינו צריך כלל לאכול מקדרה זו אבל אם אינו מערים כלל אלא באמת הוא צריך לקצת בשר שבקדירה זו מותר לומר בפה שהמותר צריך לו לחול כיון שאין כאן שום חשש איסור כלל שהרי הוא צריך למעט בשר ואותו המעט הוא מבשל בבת אחת עם שאר הבשר וגם אותו המועט משתבח ומתעלה על ידי שאר הבשר:

ז

ועכשיו נהגו העולם לבשל ביום טוב ראשון בשחרית לצורך ליל יום טוב שני וטועמין מעט מתבשיל זה ביום טוב ראשון ואין נזהרין מלומר בפירוש שמבשלין לצורך הלילה וצריך להזהירם על כך וגם צריך להזהירם שלא יוסיפו בשר בקדרה אחר שכבר העמידוהו אצל האש כיון שאינו אוכל ממנה אלא מעט נמצא שהוא מוסיף במלאכה בשביל יום טוב שני ולא הותרה הערמה אלא אם כן עושה כל המלאכה בבת אחת:

ח

וגם נכון להזהירם שלא ינהגו כן אלא ביום טוב ראשון לצורך ליל יום טוב שני שהוא לצורך מצות שמחת יום טוב אבל לא יבשלו בהערמה זו ביום טוב שני לצורך החול לפי שיש מחמירין ואוסרים ההערמה לגמרי ואין היתר אלא אם כן באמת הוא צריך למעט בשר ואז התירו לו חכמים על דרכים הללו שביארנו וכל בעל נפש יחוש לדבריהם אף ביום טוב ראשון לצורך ליל יום טוב שני:

ט

ואף לסברא הראשונה אין היתר להערים אלא קודם אכילת שחרית הואיל ומבשל בשעה שכל הבשר הוא ראוי לו שאילו היה רוצה היה אוכל כל בשר הזה בסעודת שחרית אבל אחר אכילת שחרית אין היתר להערים אלא אם כן באמת הוא צריך לחתיכה אחת מותר לו להוסיף בקדרה כמה חתיכות אפילו בזה אחר זה ואע"פ שעושה כן לצורך החול מכל מקום כיון שמה שלצורך יום טוב משתבח ומתעלה על ידי ריבוי הבשר הרי הכל נחשב צורך יום טוב:

י

ואפילו קודם אכילה אין היתר להערים אלא בקדרה אחת אבל אסור לבשל מין אחד בשתי קדרות ולטעום מעט מכל אחת כיון שטעם שתי הקדרות הוא שוה א"כ כל מה שטועם משתיהן יכול לטעום מאחת ונמצא שהקדרה השנית אינה מתבשלת אלא לצורך החול אבל מותר לבשל כמה מטעמים בכמה מיני קדרות קודם אכילת שחרית (ביום טוב ראשון לצורך ליל יום טוב שני) וטועם כזית מכל אחת ואחת ואפילו מטעים לתינוק די בכך לפי סברא הראשונה שביארנו שהיא עיקר:

יא

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שכבר בישל ביום טוב לצורך החול אפילו אחר אכילת שחרית ואפילו בישל בכמה קדרות אם הם מיני מטעמים שונים בכל קדרה וקדרה הרי זה טועם כזית מכל קדרה ביום טוב ומותר לאכלם במוצאי יום טוב מיד ואינו צריך להמתין כלום ואף על פי שבישל באיסור לא קנסוהו חכמים כיון שטעם מכל קדרה וקדרה ביום טוב ולא היה בישולו לגמרי לצורך החול ואפילו לא טעם מאומה מהקדרות אלא שבשעת הבישול היה בדעתו לטעום מכל אחת ואחת אם בישל קודם אכילת שחרית מותר לאכול מהם במוצאי יום טוב מיד כיון שבישולו היה בהיתר שהיה רוצה לאכול מכל אחת ואחת:

יב

אבל אם בישל לצורך החול שתי קדרות ממין אחד שווין בטעמן אע"פ שבישל קודם אכילת שחרית על סמך היתר הערמה דהיינו שיאכל כזית מכל אחת ואחת או אפילו אכל כזית מכל אחת ואחת או שהערים לומר שמא יזדמנו לי אורחים ואצטרך לשתי הקדירות בין שאכל מהן ביום טוב בין שלא אכל הרי מאכלים הללו אסור לו ולכל (ב)it> ; אנשי ביתו לעולם כיון שהורה היתר לעצמו להערים הערמה שאסרוה חכמים יש לחוש שמא יתיר לעצמו פעם אחרת וגם אחרים ילמדו ממנו היתר זה לכך קנסוהו חכמים אבל אחרים מותרים לאכול מהם במוצאי יום טוב מיד:

יג

וכל זה במערים שסבור שעושה כהיתר חכמים אבל המבשל במזיד ביום טוב לצורך החול הרי תבשיל זה מותר במוצאי יום טוב מיד אפילו להמבשל עצמו דכיון שהוא רשע שעשה במזיד אין לחוש שמא ילמדו אחרים ממנו לעשות כמעשהו במזיד וגם הוא עצמו משים אל לבו ושב לכך לא קנסוהו חכמים וגם על מה שכבר עבר ובישל ביום טוב לא ראו חכמים לקנסו על איסורי יום טוב הקלים אלא על איסורי שבת החמורים הוא שקנסו כמ"ש בסי' שיי"ח ושכ"ג ושל"ט וכן הדין בעושה שאר מלאכות אוכל נפש לצורך החול או לצורך שבת שלאחריו ולא הניח עירובי תבשילין או לצורך יום טוב שני:

תקד – דין התבלין ביום טוב ובו ט' סעיפים:

א

דכין את התבלין במכתשת כדרכן ואין צריך לעשות שום שינוי כיון שאי אפשר לו לעשות מלאכת אוכל נפש זו בערב יום טוב בלא הפסד וחסרון טעם שהרי אם ידוך אותם מערב יום טוב יפיגו טעמן והוא הדין כל הנידוכין המפיגין טעמן כגון שום ושחליים ופלפלין אבל אסור לדוך ביום טוב דבר שאינו מפיג טעם אם היה נידוך מערב יום טוב כגון מלח וכרכום אלא אם כן הטה המכתשת על צדה בשעת דיכה או שידוך בקערה כדי שישנה מדרך הדיכה בחול ויהיה ניכר שהיום הוא יום טוב ולא יבאו לזלזל בו בשאר מלאכות.

ויש חולקין על זה ואומרים דאפילו תבלין המפיגין טעמן אסור לדוכן כדרכן ביום טוב בלא שום שינוי שמחמת קלקול טעם מועט שהיה מתקלקל אם היה נידך מערב יום טוב אין אנו מתירים לו לעשות מלאכה גמורה ביום טוב אלא אם כן לא ידע בערב יום טוב אם יצטרך כלל לתבלין ביום טוב דהיינו שלא ידע איזה מין תבשיל יבשל למחר שאין כל תבשילין צריכים תבלין ויש להחמיר כדבריהם:

ב

ואפילו אם לא ידע בערב יום טוב אם יצטרך לתבלין ביום טוב נוהגין להחמיר לשנות קצת בדיכתן כדי שמתוך כך יהיו זכורין שאסור לדוך יותר ממה שצריך ליום טוב וכן ראוי להורות להמון עם שאינן יודעין לחלק בין ידע מאתמול שיצטרך לתבלין למחר לשלא ידע אם יצטרך:

ג

ומותר להוליך תבלין או מדוך אצל מדוכה או מדוכה אצל תבלין ומדוך ואין חוששין שמא ימלך ולא ידוך ונמצא טרח ביום טוב שלא לצורך ואפילו דרך רשות הרבים מותר להוליכם אף על פי שהיה אפשר להוליכם מערב יום טוב לפי שלא גזרו על הוצאה שהיה אפשר לעשותה מערב יום טוב מטעם שנתבאר בסימן תצ"ה:

ד

וכל זה במדוכה אבל אסור לשחוק את הפלפלין ואת החרדל ברחיים קטנים שלהם אפילו שוחקן אחד אחד כיון שדרך לשחוק הרבה ביחד ביום אחד לצורך ימים רבים הרי זה דומה לעובדין דחול והוא זלזול ליום טוב ומטעם זה אסור לגרר ביום טוב התמכא שקורין קרי"ן במורג חרוץ לפי שדרך לגררו הרבה ביחד לצורך ב' וג' ימים:

ה

אבל מותר לגרור הגבינה במורג חרוץ לפי שאין דרך לגרור הרבה אלא מה שהוא צריך לשעתו ומכל מקום צריך לשנות קצת מדרך החול כיון שהיה אפשר לגרור אותה מערב יום טוב ולא היה טעמה מפיג ואפילו אם היה טעמה מפיג יש להחמיר ולעשות שינוי מעט אם היה יודע מאתמול שיצטרך לגרור למחר מטעם שביארנו למעלה לסברא האחרונה:

ו

אבל מותר לגרור כדרכו במורג חרוץ לחם האפוי כיון שהחטים כבר נטחנו פעם אחת שוב אין איסור טחינה שייך בהם שאין טחינה אחר טחינה כמ"ש בס"י שכ"א.

אבל מכל מקום צריך ליזהר שלא לברור פירוין הגדולים קצת מתוך פירוים הנטחנים ודקים כקמח לפי שהן חשובים כשני מינים שונים שאסור לברור מין אחד מתוך חבירו אפילו ביום טוב כמ"ש בס"י תק"ז ע"ש על דרך שנתבאר בסימן שי"ט ע"ש:

ז

אין כותשין הריפות (פירוש שכותשין חטים ושעורים להסיר קליפתן) במכתשת גדולה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול משום זלזול יום טוב אבל כותשין במכתשת קטנה שזהו שינוי שלהם במה דברים אמורים במקומות שרגילין כל השנה באכילת הריפות והן עיקר תבשיליהם ולכך רגילין לעשותן במכתשת גדולה ומכתשת קטנה היא שינוי להם אבל בארץ ישראל וכיוצא בה מהמקומות שאין רגילין בריפות ודי להם כל השנה במכתשת קטנה ואין להם שינוי בקטנה לכך אסור להם לכתוש ביום טוב אף במכתשת קטנה:

ח

ועכשיו כיון שאין אנו יודעים איזו מכתשת נקראת גדולה ואיזו קטנה יש לאסור הכל בכל המקומות:

ט

אע"פ שאסור למדוד ביום טוב מכל מקום מותר אדם למדוד תבלין וליתן בקדרה במדה וצמצום כדי שלא יקדיח תבשילו ועכשיו שאף בחול אין נוהגין למדוד תבלין ונותנין בקדרה באומד הדעת ואינן חוששין לקדיחת התבשיל לפיכך אף ביום טוב אסורים למדוד:

תקה – דין החולב בהמה ביום טוב ובו ח' סעיפים:

א

כבר נתבאר בסימן תצ"ה שאסור לחלוב בהמה ביום טוב אפילו רוצה לאכול החלב בו ביום במה דברים אמורים כשחולב לתוך כלי ריקן או לתוך כלי שיש בו משקין אבל מותר לחלוב לתוך כלי שיש בו מאכל לפי שמשקה הבא לאוכל הרי הוא כאוכל ונמצא שאין על החלב תורת משקה אלא תורת אוכל והרי זה כמפריד אוכל מאוכל בחליבתו ואין זה מפרק כיון שאינו עושה כדרך פריקתו שהוא הפרדת החלב שהוא משקה מגוף הבהמה שהוא אוכל:

ב

במה דברים אמורים כשחולב לתוך המאכל כדי לתקנו ע"י חלב זה או שיש בכלי פירורין והחלב נבלע בהם ומתערב עמהם יפה שאז הוא בטל לגבי האוכל ותורת אוכל עליו אבל החולב חלב הרבה לתוך כלי שיש בו מעט לחם אע"פ שמעט חלב נבלע בלחם כיון שהרבה חלב נשאר לבדו בכלי שאינו מעורב עם האוכל הרי תורת משקה עליו ואסור משום מפרק:

ג

ואפילו חולב לתוך המאכל לתקנו אין היתר אלא בבהמה העומדת לאכילה דהיינו שלא הקצוה לחלבה אלא דעתו לשחטה ואם היה רוצה היה שוחטה ואוכלה ביום טוב עם החלב שבתוכה ונמצא שאין על החלב תורת נולד כיון שאף כשהיה בגוף הבהמה היה יכול לאכול ביום טוב ואינו אלא כמפריד אוכל מאוכל המחובר לו שאין על שום אחד משניהם תורת נולד אבל בהמה שהקצוה לחלבה כיון שאין דעתו לשחטה אין עליה תורת אוכל כלל אפילו להמתירין מוקצה ביום טוב שהרי אין דעתו לאכלה ונמצא שהחלב המופרד ממנה יש עליו תורת נולד שהרי כשהיה בגוף הבהמה לא היה אוכלו ביום טוב ולפיכך אע"פ שחולבו לתוך המאכל ויש תורת אוכל עליו מכל מקום אסור <א>; לאכלו ביום טוב משום נולד למנהגינו שאנו מחמירים בנולד ביום טוב ואסור לחלוב שלא לצורך יום טוב:

ד

במה דברים אמורים בבהמת ישראל אבל מותר לחלוב בהמת הנכרי לתוך המאכל אף על פי שהיא מוקצית לחלבה דאין מוקצה שייך בשל נכרי כמ"ש בסימן תצ"ח והרי זו כאילו היתה עומדת לאכילה שמותר לחלוב ממנה לתוך המאכל:

ה

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שכבר נחלב לתוך כלי ריקן והיא עומדת לאכילה הרי חלב זה מותר באכילה בו ביום אפילו להחלוב עצמו ואין צריך לומר שאם חלבה הנכרי אפילו מדעת ישראל שהוא מותר לפי שאין תורת נולד על חלב זה כיון שהבהמה עומדת לאכילה ואילו היה ישראל רוצה היה חלבה בעצמו בהיתר דהיינו לתוך המאכל ונמצא שחלב זה הוא מוכן מערב יום טוב שהרי בידו הוא לחלוב את בהמתו בכל עת שירצה.

ויש חולקין על זה ואומרים דאפילו היא בהמת הנכרי ואפילו חלבה הנכרי לצרכו וישראל ראהו (דאם לא כן בלאו הכי אסור משום חלב הנכרי כמ"ש ביו"ד סי' קט"ו) הרי חלב זה אסור בו ביום לפי שכשהיה חלב זה בגוף הבהמה היה עליו תורת אוכל מפני שהוא טפל לגבי הבהמה ונחשב אוכל כמותה ועכשיו שנחלב לתוך כלי ריקן הרי תורת משקה עליו והרי זה דומה למשקין שזבו מהאוכלין שאסורין בו ביום משום גזרה שמא יסחוט כמ"ש בס"י ש"כ עיין שם.

ולענין הלכה כבר נהגו כסברא האחרונה ואין לשנות:

ו

וכל זה בבהמה העומדת לאכילה או שהיא של נכרי אבל אם היא עומדת לחלבה והיא של ישראל אפילו חלבה נכרי לתוך המאכל לצרכו שלא מדעת ישראל וראהו ישראל אחר הרי זה אסור משום נולד אף לסברא הראשונה שהרי אף אם הישראל היה רוצה לא היה מותר לו לחלבה אפילו לתוך המאכל כיון שהיא עומדת לחלב:

ז

וכל זה בחלב שנחלב ביום טוב עצמו אבל אם נחלב בשבת שלפניו אפילו היתה הבהמה עומדת לאכילה הרי זו כאילו היתה עומדת לחלבה כיון שאינו יכול לשחטה בו ביום ולפיכך אפילו חלבה נכרי לצרכו שלא מדעת הישראל וראהו ישראל אחר הרי חלב זה אסור בשבת (משום נולד אפילו חלבה לתוך המאכל) כמ"ש בס"י ש"ה עיין שם ואפילו ביום טוב שלאחריו אסור משום הכנה שאין שבת מכינה ליום טוב כמו שיתבאר בסימן תקי"ג עיין שם הטעם אבל מותר לאכול חלב זה ביום טוב שני של גליות שחל להיות בשני בשבת.

ואפילו נחלב ביום טוב ראשון מותר לאכול בליל יום טוב שני מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו אפילו אם חלבו נכרי מדעת ישראל לתוך כלי ריקן והיא עומדת לחלב שהרי ממה נפשך אם יום ראשון הוא קודש יום שני הוא חול ואין איסור נולד נוהג בו ואין שייך לגזור כאן שמא יאמר להנכרי לחלוב ביום טוב לצורך הלילה כדי למהר אכילתו בליל שני אם נתיר לו לאכול החלב בליל שני מיד שהרי אפילו לכתחלה מותר לומר לנכרי חלוב פרתי אפילו בשבת משום צער בעלי חיים כמ"ש בס"י ש"ה:

ח

מי שהוא מצטער מחמת רעבון מותר לינק מהבהמה ביום טוב אע"פ שאסור בשבת לפי שמפרק כלאחר יד הוא ובמקום צער לא גזרו ביום טוב שאיסור מפרק בו אינו אלא מדברי סופרים ואם יש לו מאכל אסור לינק בפיו אלא יחלוב לתוך המאכל וכן אם יש נכרי יחלוב לו הנכרי:

תקו – דיני לישה ביום טוב ובו טו סעיפים:

א

אסור למדוד ביום טוב מפני שהוא עובדין דחול ונראה כמוכר ואפילו לעצמו (שאינו מוכר כלום) אסור למדוד ואפילו מתכוין למצוה כגון שמודד קמח לעיסתו כדי לידע שיעור חלה לא ימדוד אלא יקח באומד הדעת שהרי היה אפשר למדוד מערב יום טוב:

ב

אין צריך לערות הקמח מהכלי לתוך העריבה אלא מותר ליקחו בידי מהכלי אע"פ שעושה גומא בקמח הנשאר בכלי שאין איסור עשיית גומא שייך לא בקמח ולא בפירות שהרי איסור עשיית גומא אינו אלא משום בונה ואין בנין אלא בקרקע או במחובר לקרקע:

ג

ההרקדה היא ממלאכות האסורות ביום טוב אפילו לצורך אכילה כמ"ש בסימן תצ"ה לפיכך אפילו ע"י שינוי אסור לרקד ואפילו לא היה אפשר לו לרקד מערב יום טוב.

ומכל מקום יש להתיר לרקד על ידי נכרי אם ישנה קצת לפי שיש מי שאומר שאפילו ישראל מותר לרקד ע"י שינוי קצת לכך יש לסמוך על דבריו להקל ע"י נכרי.

במה דברים אמורים בהרקדה ראשונה אבל אם כבר נרקד הקמח פעם אחת ורוצה לרקדו שנית ביום טוב כדי שיהא הפת נאה מותר לפי שאין איסור במרקד אלא משום שהוא בורר אוכל מתוך הפסולת ע"י נפה או כברה וכאן הכל יוצא מהנפה ואין שם פסולת ומכל מקום כיון שהיה אפשר לו לטרוח טרחא זו קודם יום טוב (ועוד שהיא כעין עובדין דחול) (לפיכך) צריך לשנות קצת ברקידתו דהיינו שלא ירקד על גבי עריבה כדרכו בכל השנה אלא על גב השלחן ואם אף בכל השנה הוא מרקד על גב השלחן צריך לעשות שינוי אחר:

ד

קמח שנרקד מערב יום טוב ונפל לתוכו צרור או קיסם ביום טוב אסור ליטלו משם בידי שהרי הוא בורר פסולת מתוך האוכל והבורר פסולת מתוך האוכל אפילו בידו חייב משום בורר כמ"ש בסי' שי"ט <math>gt;(x);lt;&

אבל מותר לרקדו פעם השנית ביום טוב ואינו צריך לשנות כלל שלא הצריכו שינוי אלא במקום שהיה אפשר לעשות מערב יום טוב וזה שאינו חוזר ומרקד כדי שיהא הפת נאה אלא בשביל צרור וקיסם שנפל לתוכו וכיון שלא נפל לתוכו אלא ביום טוב א"כ בערב יום טוב לא היה צריך לחזור ולרקדו:

ה

הלש עיסה ביום טוב מותר להפריש ממנה חלה אפילו אין לפניו כהן שיתן לו לאכול או שהוא במקומות שהחלה נשרפת ואין צורך אכילה כלל בהפרשה זו ואע"פ שהפרשת תרומות ומעשרות ביום טוב יש בה

משום שבות מפני שהוא כמתקן כלי ביום טוב מכל מקום כיון שהתירו ללוש ביום טוב כדי שיאכל פת חמה ואי אפשר לו לאכול בלא הפרשת חלה התירו ג"כ להפריש:

ו

אבל עיסה שנילושה מערב יום טוב אסור להפריש ממנה חלה ביום טוב שהרי היה יכול להפרישה בערב יום טוב אלא כיצד יעשה אם הוא בחוץ לארץ לא יאפה כל העיסה ביום טוב אלא ישייר מקצתה ואחר יום טוב יפריש חלה מן המשווייר ויפטור כל העיסה שאכלה ביום טוב שהקילו בחלת חוץ לארץ להיות אוכל והולך ואח"כ מפריש חלה מהמשווייר כמ"ש ביו"ד סי' שכ"ג ע"ש.

אבל אסור לאפות כל העיסה ביום טוב ולשייר מקצת הפת כדי להפריש ממנה חלה לאחר יום טוב שהרי מקצת זה אינו יכול לאכול ביום טוב ונמצא כשאפה אותו עשה מלאכה שלא לצורך אכילה ואע"פ שהתירו למלאות התנור פת אע"פ שאינו צריך לכל הפת ביום טוב מפני שהפת נאפה יפה כשיש פת הרבה בתנור כמו שיתבאר בס' תק"ז מכל מקום לא התירו לו אלא כשכל הפת שלו שאפשר לו לאכול כל פת ופת איזו שירצה ואם יזדמנו לו אורחים יכול לאכול את כל הפת אבל כשמקצת הפת אינו ברשותו לאכול כשירצה ובערב יום טוב היה אפשר לו להפריש ולחלק מקצת זה מכל העיסה אסור לאפותו ביום טוב כמו שיתבאר.

ויש חולקין על זה ואומרים דאין איסור אלא כשאפשר לו להפריש ולחלק מקצת זה מהעיסה ביום טוב בשעה שרוצה לאפותה אבל כאן שאסור לו להפריש חלה ביום טוב אע"פ שמותר לשייר מקצת העיסה שיש באותו מקצת יותר מכדי שיעור חלה מכל מקום כיון שאותו מקצת היותר על כדי שיעור חלה אין איסור לאפותו ביום טוב שהרי הוא מותר באכילה לזרים והחלה עצמה שאינה ראוייה לאכילה אסור להפרישה ולחלקה מהעיסה אף על פי שאינו קורא לה שם אע"פ שבערב יום טוב היה אפשר לו לחלקה מהעיסה מכל מקום כיון שבשעת האפייה אי אפשר לו לחלקה מהעיסה מותר לאפות הכל ביחד לפי שאפיית החלה היא ג"כ צורך יום טוב שאם לא יהא מותר לו לאפותה לא יוכל לאפות כל העיסה ויתבטל משמחת יום טוב.

ואע"פ שהעיקר כסברא האחרונה מכל מקום לכתחלה יש (ב) ; להחמיר ולחוש לסברא הראשונה:

ז

ואם הוא בארץ ישראל וכן בחוץ לארץ אם הוא רוצה יוכל ללוש עוד עיסה קטנה ביום טוב ויצרף שתי העיסות (ג) ; בכלי אחד בענין שהם מצטרפות לחלה וכיון שגם עיסה הקטנה נתחייבה בחלה על ידי צירוף זה יפריש ממנה חלה גם על העיסה שנילושה בערב יום טוב ואם רוצה ללוש עוד עיסה גדולה שיש בה שיעור חלה אינו צריך לצרפן בכלי אחד רק שיזהר שבשעת הפרשת חלה יהיו שתי העיסות סמוכות זו אצל זו כמו שנתבאר בסימן תנ"ז:

ח

במה דברים אמורים כשצריך לעיסה הקטנה ביום טוב אבל אם אינו צריך לה ביום טוב ואינו אופה אותה אלא כדי להפריש ממנה חלה על העיסה הנלווה מערב יום טוב הרי זה אסור אלא אם כן אוכלה כולה ביום טוב:

ט

המפריש חלה מעיסה טמאה או מעיסה טהורה ונטמאת החלה הרי זה לא ישרפנה ביום טוב אע"פ שיש מצות עשה בשריפתה לפי שיום טוב הוא עשה ולא תעשה ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה לפיכך בזמן הזה שכולנו טמאים ונטמאת החלה אסור לשורפה ביום טוב וגם אסור לאפותה שהרי היא אסורה באכילה וגם לטלטלה אסור שהרי אינה ראויה לכלום אבל מיד כשקרא לה שם חלה ועדיין היא בידו קודם שהניחה רשאי לטלטלה לכל מקום שירצה כמ"ש בס"ו רס"ו ע"ש ומניחה שם עד מוצאי יום טוב ואז ישרפנה:

י

במה דברים אמורים בחלת ארץ ישראל שהיא אסורה לטמאים וכן בחלת חוץ לארץ במקומות שאין נוהגים להאכילה לכהן טהור מקרי דהיינו כהן קטן פחות מט' שנים או כהן גדול שטבל לקריו או אפילו במקום שנוהגין להאכילה אלא שאין שם כהן טהור מקרי אבל אם יש שם כהן טהור מקרי מותר לאפותה ומותר לו להוליכה לו לביתו אפילו אם הפרישה מערב יום טוב והיה אפשר להוליכה לו קודם יום טוב:

יא

מותר לאפות ככרות עבות וגדולות אע"פ שככרות קטנות יש בהן טורח יותר בעריכת כל אחת ואחת אבל ככרות גדולות אין בהן טורח כל כך אין אנו מחייבין אותן לעשות ככרות קטנות כדי להטריחו ועל ידי כן לא יבא לאפות יותר מכדי צורך יום טוב:

יב

היה לו קמח או עיסה בשותפות עם הנכרי אסור לו לאפות כל הקמח או כל העיסה ולחלוק עם הנכרי אחר האפייה שהרי הוא אופה ביום טוב בשביל נכרי ואע"פ שגם חלקו הוא משתבח ומתעלה על ידי חלקו של נכרי שהפת נאפה יפה כשיש פת הרבה בתנור מכל מקום כיון שחלקו של נכרי אינו ברשותו של ישראל לאכלו אם ירצה ואין לו בו אלא מעט טובת הנאה ועיקר הנאת האפייה היא לנכרי הרי הנאה מועטת זו של ישראל בטילה אצל הנאת הנכרי שהיא מרובה ממנה והרי כל האפייה היא להנאת הנכרי וכיון שאפשר לחלוק עם הנכרי קודם האפייה אסור לו לאפות עיסתו של נכרי ביום טוב:

יג

אם יש לאדם פת נקיה הרבה מספיק לו לכל היום אסור לו לאפות עוד פת ביום טוב (אלא אם כן רוצה לאכול פת חמה) שנילושה היום) אלא אם כן יש לו בני בית שרגיל להאכילם פת הדראה אבל אם יש לו פת הדראה הרבה מותר לו לאפות פת נקיה לצורך יום טוב:

יד

אסור לעשות שאור לעיסה ביום טוב אלא ע"י שינוי מפני שהיה אפשר לעשותו מערב יום טוב שכל כך יפה הפת שנעשה שאור שלו מאתמול כמו הפת שנעשה שאור בו ביום:

טו

מותר להפריש המתנות שהם הזרוע והלחיים והקבה ומותר להוליכם לכהן אפילו נשחטה הבהמה בערב יום טוב והיה אפשר להפרישן קודם יום טוב לפי שאין שום איסור כלל בהפרשה זו אפילו בשבת שהרי אינו מתקן כלום שאף אם לא הפרישן הבהמה מותרת באכילה ועוד שמפורשות ועומדות הן שהרי ניכרין הן קודם הפרשה כלאחר הפרשה וכשמפרישן אינו עושה כלום:

תקז – דיני אפייה ביום טוב ובו כא סעיפים:

א

מותר לאפות בפורני דהיינו תנור גדול ופיו מן הצד כעין תנורים שלנו ואף על פי שהוא טורח טרחא מרובה יותר משהיה אופה בתנור קטן שפיו למעלה מכל מקום כיון שהוא צריך לכך כגון שיש לו אוכלין הרבה וצריך להרבה פת אין חוששין לטרחא מרובה.

במה דברים אמורים בפורני ישנה דהיינו שאפו בה כבר פעם אחת קודם יום טוב אבל אם היא חדשה שעדיין לא אפו בה כלל אסור לאפות בה פעם הראשונה ביום טוב שמא תפחת מחמת גודלה ויפסד הלחם וימנע משמחת יום טוב.

במה דברים אמורים בפורני גדולה אבל בקטנה מותר לפיכך יש להקל $gt;(א)$; בתנורים שלנו שאינן גדולים מאד ועוד שתנורים שלנו אין דרכן ליפחת לעולם אפילו כשהן חדשים:

ב

מותר להחם חמין באנטיכי דהיינו יורה גדולה ואין חוששים למראית העין שמא יאמרו בודאי לצורך חול הוא מחמם הרבה כל כך:

ג

אף על פי שעצים שנשרו מן האילן ביום טוב אסור להסיקן ביום טוב כמו שנתבאר בסי' תק"א מכל מקום אם נפלו לתוך התנור או שהניחם שם $gt;(ב)$; נכרי שלא מדעת הישראל אם יש בתנור עצים אחרים של היתר אף על פי שעצי האיסור הם הרבה מהם מותר להוסיף ולהניח עוד עצים של היתר בתוך התנור כדי לבטל עצי האיסור ברוב עצי היתר ואח"כ מסיקן רק שיזהר מליגע בעצי האיסור קודם שיבטל ברוב.

ואף על פי שאסור לבטל איסור בידיים וגם הוא דבר שיש לו מתירין שהרי לאחר יום טוב הן מותרים בלא ביטול וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף אינו בטל מכל מקום כיון שאיסורן אינו אלא מדברי סופרים

וגם אינו נהנה מהם עד אחר שנשרפו שאז אופה את הפת ואז אין האיסור בעין לכך הקילו חכמים לבטלן אע"פ שהוא דבר שיש לו מתירין.

ומכל מקום מותר ליהנות מהן אפילו בשעת ביעורן כגון לבשל קדרה כנגדן אע"פ שעדיין האיסור הוא בעין מכל מקום כיון שבישול התבשיל אינו עיקר הנאתו אלא אכילתו היא עיקר הנאתו ובשעת אכילתו אינו נהנה אלא מחום האש של איסור שבתבשיל וחום זה שבתבשיל הוא מופרד ומובדל כבר מן גוף האש של איסור הרי אינו נהנה כלל מגוף האיסור שהוא בעין:

ד

וכן וכן $(ד)$ מותר להתחמם כנגדן ולהשתמש לאורן אף על פי שהוא נהנה מגוף האיסור שהוא בעין לפי שעצים שנתלשו ביום טוב דינם כעצי מוקצה שמוותר להנות מהם הנאה הבאה מאליה שאינו עושה מעשה בגוף המוקצה בהנאתו ממנה כמ"ש בס' תק"ט ע"ש ואינו אסור אלא להסיקן שעושה מעשה בגוף המוקצה ועצים הללו שנפלו לתוך התנור כיון שבשעה שרוצה להסיק אינן עומדין להנאת חימום כנגדן ולהשתמש לאורן שהנאה זו היא מגוף האיסור שהוא בעין אלא כבר הן עומדין להנאת אפייה ובישול שהנאה זו היא לאחר שהאיסור אינו בעין לפיכך הן בטלים ברוב אע"פ שעכשיו בשעת הסקה עדיין האיסור בעין מכל מקום כיון שעיקר הנאתן שלכך הן עומדים ולכך הוא מסיקן אינה באה לו אלא עד לאחר שהאיסור אינו בעין לא החמירו חכמים כל כך באיסור מוקצה שאין לו עיקר מן התורה וגם עיקר הנאתו אינו נהנה ממנו בשעה שהאיסור הוא בעין:

ה

וכל זה כשעצי האיסור אינן ניכרים תוך עצי היתר אבל אם הם ניכרים אפילו באלף אינן בטילין:

ו

עצים שנתלשו מן האילן בשבת אסור להסיק בהן ביום טוב שלאחריו לפי שתלישה זו מכינה אותם להסקה ואין שבת מכינה ליום טוב כמ"ש בס' תקי"ג ואפילו ביטול ברוב אין מועיל להתירן לפי שאיסור הכנה משבת ליום טוב הוא מן התורה ולא הקילו בדבר שיש לו מתירין מחמת שאינו נהנה מאיסור שהוא בעין אלא בדבר שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים:

ז

אסור ליקח עץ מבין העצים לחתות בו האש בתנור אפילו הוא יבש וראוי להסיק בו ביום טוב מפני שהוא כמתקן כלי ביום טוב אבל אם הכינו לכך מערב יום טוב מותר:

ח

אותן המסיקין בתבן דרכן לעשות מהתבן קודם הסקה חבילות חבילות קטנות ואוגדים החבילות ומסיקין בהם וכשרוצין להסיק בתבן ביום טוב צריכים לאגוד החבילות מערב יום טוב אבל ביום טוב אסור לאוגדן מפני שהוא מתקן כלי ביום טוב:

ט

תנורים שבימיהם היו עשויים כקדרה ופיהן למעלה והיו מדבקין הפת בתוך התנור סביבות דפנותיו והעצים והאש על שולי התנור ולא היו צריכים כלל לגרוף את התנור ואם נפל לתוכו מטיח הטיט שבדפנותיו ויש בטיח זה כדי לחרך את הפת דהיינו שטיח הזה שנפל לשולי התנור הוא גדול כל כך עד שנוגע בפת הדבוק בדפנות ומחרכו מותר לגרפו מן התנור אע"פ שהוא מוקצה ואסור בטלטול שהרי אינו ראוי לכלום ביום טוב מכל מקום לצורך תיקון אוכל נפש התירו לטלטל מוקצה כמו שיתבאר בסי' תק"ט ע"ש אבל אם אפשר לאפות בתנור בענין שלא יתחרך הפת אסור לגרפו מפני שהוא מטלטלו שלא לצורך אוכל נפש:

י

וכן אם נפל מערב יום טוב וידע בו והיה לו שהות לתקנו או לגרפו ושכח או עבר ולא תקנו אסור לגרפו ביום טוב מפני שהוא כמתקן כלי והרי זה כמכשירי אוכל נפש שהיה אפשר לו לעשותן מערב יום טוב שאסור לעשותן ביום טוב כמו שיתבאר בסי' תק"ט:

יא

אבל מותר להשכיב האש והאפר החם שבשולי התנור כדי שלא יגעו בפת כלל אע"פ שהוא בענין שאף אם היו נוגעין בו מעט לא היה מתחרך לפי שהאש והאפר החם אינן מוקצין כלל ביום טוב עיין סי' תצ"ח]:

יב

וכל זה בתנורים שלהם אבל תנורים שלנו שאי אפשר לאפות בהם בלא גריפה מותר לגרפו מהאפר והגחלים (ה)it& ; אפילו במכבדת שטיבלה במים ואע"פ שהוא מכבה מכל מקום כיון שאי אפשר לאפות בלא כיבוי הרי כיבוי זה צורך אוכל נפש ומותר כמו שמוותר להבעיר לצורך אוכל נפש.

אבל אם אפשר לאפות בלא כיבוי כגון שהתנור גדול וגרף מקצת התנור ואפשר לאפות באותו מקצת אסור לגרוף שאר הגחלים שבתנור אפילו אם הוא חושש שלא יגעו הגחלים בפת ויחרך מקצתו לפי שבגריפה זו הוא מכבה מקצת הגחלים אפילו מכבד אותם במכבדת (ו)it& ; שלא טיבלה במים ואע"פ שכיבוי זה יש בו צורך יום טוב קצת שלא יחרך מקצת הפת מכל מקום כיון שאינו לצורך אוכל נפש שהרי אפשר לאפות בלא גריפה זו אסור לעשותו ביום טוב ואין אומרים מתוך שהותרה מלאכה זו לצורך אוכל נפש הותרה אפילו שלא לצורך אוכל נפש כיון שאין המלאכה נעשית בגוף האוכל נפש עצמו כמ"ש בסי' תצ"ה:

יג

ואפילו אם באותו מקצת שגרף נשאר בו גחלים דקים שאין מעכבין את האפייה ורוצה לכבדן ליפות את הפת אסור אפילו לא טיבל המכבדת במים מפני שהוא מכבד שלא לצורך אוכל נפש:

יד

במה דברים אמורים כשאין צריך להפיג חום התנור אבל אם הוסק התנור ביותר וחושש שלא תשרף הפת מותר לטבל המכבדת במים ולכבד את (כל) התנור אפילו לא נשארו שם רק גחלים דקים ואע"פ שהוא מכבה כיון שהוא צורך אוכל נפש שלא תתקלקל הפת הרי זה מותר:

טו

אבל אחר שכיבד התנור אסור לטבל המכבדת במים לכבותה שלא תשרף שהרי הוא מכבה שלא לצורך אכילה ואפילו אם הוא צריך לה עוד שרוצה לאפות עוד בו ביום מכל מקום כיון שכבייה זו אינה אלא מכשירי אוכל נפש שהרי אין גופו נהנה מכבייה זו עצמה לפיכך אם אפשר לו להשאיל מכבדת אחרת אסור לכבותה אע"פ שתשרף כולה עיין סי' תק"ט:

טז

מותר לאפות ולבשל בתנור וכיריים חדשים ביום טוב אף על פי שלא הוסקו עדיין מעולם והיסק ראשון שלהם הוא ביום טוב ובלבד שלא יפיגם בצונן אחר הסיקן כדי לחסמן (פירוש להקשות ולחזקו) מפני שהוא מתקן כלי ביום טוב.

ואם הוסקו יותר מדאי וחושש שלא תשרף הפת ורוצה להפיגן בצונן הרי זה מותר לפי שאין דרך לחסמן במים צוננין אלא מניחין אותן עד שיצטננו מאליהן אבל הצוננים פעמים שמקלקלים אותה לפיכך אינו אסור אלא אם כן מתכוין לחסמן על ידי כן:

יז

אבל אין סכין אותם בשמן להחליקן ולצחצחן ואין שפין אותם במטלית מפני שהוא מתקן כלי ביום טוב:

יח

מותר לאפות תנור מלא פת אע"פ (ז); שאינו צריך ביום טוב אלא פת אחד מפני שהפת נאפה יפה כשיש פת הרבה בתוך התנור ונמצא שאפיית כל הפת היא צורך יום טוב.

אבל אם אינו צריך אפילו פת אחד ביום טוב אסור להערים ולומר אוכל פת אחד ביום טוב כדי להתיר לו לאפות פת הרבה שלא התירו להערים אלא כשכל המלאכה נעשית בבת אחת כגון שאופה ככר אחד גדול מאד כדי שיותיר ממנו לחול אבל לא כשאופה ככרות הרבה ואוכל אחד מהן ביום טוב כיון שאין דרך להניחה בתוך התנור בבת אחת אלא בזה אחר זה וכל אחד ואחד הוא מלאכה בפני עצמה לפיכך אפילו אם רוצה לאפות כולן בבת אחת לא חלקו חכמים בין אפייה לאפייה ואסרו להערים בכל ענין עיין סי' תק"ג:

יט

וכל זה בתנורים שלהם שהיו קטנים והיו מדבקים הפת סביב דפנות התנור ומתוך שיש בו פת הרבה אין מקום לחומו להתפשט והפת נאפה יפה אבל בתנורים שלנו שמניחים הפת על שולי התנור אפילו הוא קטן מאד אסור לאפות בו יותר ממה שצריך לו ביום טוב.

ויש שאין מחלקין בין תנורים שלנו לתנורים שלהם ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק כגון מי שלא הניח ערוב תבשילין וצריך לו פת לשבת מותר לו לאפות בערב שבת (קודם אכילת שחרית עיין סי' תק"ג) לצורך השבת אם הוא צריך לפת אחד בו ביום עצמו:

כ

מותר לסתום פי התנור בטיט המוגבל מערב יום טוב ואע"פ שהוא טח וממרח פי התנור ובשבת היה חייב משום לש מכל מקום ביום טוב מותר כיון שהוא לצורך אכילה שעל ידי כן התנור מחזיק חומו והתבשיל מצטמק יפה.

אבל אסור לגבל הטיט ביום טוב שהרי אפשר לגבלו מערב יום טוב וכל מכשירי אוכל שאפשר לעשותן מערב יום טוב אסור לעשותן ביום טוב מן התורה.

ואפילו בטיט המוגבל מבעוד יום אין היתר אלא אם כן היה דעתו עליו מערב יום טוב לסתום פי התנור שאז אין בו משום מוקצה.

במה דברים אמורים בטיט התלוש מן הקרקע כגון הטיט שברחוב וכיוצא בו אבל טיט המחובר לקרקע כגון הטיט שעל שפת הנהר אפילו זימון בפה אין מועיל לו אלא צריך לנתקו מערב יום טוב ולעשות בו סימן ואז מותר ליטול ממנו ביום טוב:

כא

וכל זה בטיט אבל אפר מותר אפילו לגבלו ביום טוב ולסתום בו פי התנור לפי שאם יגבלו מערב יום טוב יתייבש ולא יוכל לסתום בו ויש חולקין על זה ואוסרין לגבל אפילו את האפר שאי אפשר לגבלו מערב יום טוב ויש לחוש לדבריהם:

תקח – דברים האסורים ביום טוב להכנת צלי ובו ג' סעיפים:

א

אין מלבנים את הרעפים ביום טוב כדי לאפות או לצלות עליהם אפילו אם אי אפשר לו לאפות ולצלות בענין אחר מפני שעל ידי הליבון הן מתחסמין (פירוש מתקשין ומתחזקין) ואפילו הן ישנים מכל מקום כל שעה שהן מתלבנים הן מתחזקין יותר והרי זה מתקן כלי ביום טוב (עיין סי' תצ"ה):

ב

הצולה דגים על גבי האסכלה הרי זה לא יחתוך חתיכת נייר כדי לשרותה במים וליתנה תחת הדג ע"ג האסכלה כדי שלא ישרף הדג וכן לא ישבור חתיכת חרס כדי ליתנה תחת הדג וכן לא יפצע את הקנה ליתן

קרום שלו תחת הדג וכן אין פוצעין את הקנה לעשותו כמין שפוד לצלות בו לפי שכל שהוא עושה ומתקן דבר הראוי להשתמש בו הרי זה כמתקן כלי ביום טוב:

ג

מותר לפצוע את האגוז במטלית ואין חוששין שמא תקרע שאף אם תקרע הרי זה מקלקל ופטור מן התורה אלא אם כן קורע על מנת לתפור.

תקט – כמה דינים פרטיים להלכות יום טוב ובו טז סעיפים:

א

שפוד שנעקם ונכפף אם יכול לצלות בו כמות שהוא בלי שיפשיטנו אסור לפושטו ביום טוב אפילו בידו מפני שהוא טורח ביום טוב טרחא שאינה צריכה ואם אי אפשר לצלות בו בלא תקון וגם אי אפשר למצוא שפוד אחר אפילו אצל אדם אחר שאפשר לו לשאול ממנו וגם לא היה אפשר לו לתקנו מערב יום טוב כגון שנכפף ביום טוב או אפילו נכפף מערב יום טוב ולא ידע ממנו עד שקידש היום או אפילו ידע ממנו סמוך לחשכה ולא היה שהות לתקנו קודם יום טוב מותר לתקנו ביום טוב אבל אין מורין כן לאחר ואדם הבא לשאול הלכה $(א)$; זו למעשה דהיינו ששואל היאך לעשות מעשה אין אומרים לו היתר זה כדי שלא יטעו להתיר אף אם היה אפשר לתקנו מערב יום טוב ושכח ולא תיקנו דאז אסור מן התורה לתקנו ביום טוב כדין כל מכשירי אוכל נפש שהיה אפשר לעשותן מערב יום טוב אבל כל אדם מותר לעשות כן מעצמו ובלבד שלא יעשה כן בפני אדם אחר שאינו יודע היתר זה דכיון שעושה לפניו הרי זה כמורה לו הלכה למעשה.

ואם נכפף ביום טוב ראשון אסור לתקנו ביום טוב שני של גליות אם יש שהות ביום טוב ראשון כדי לתקנו ואע"פ שהוא יום טוב ואסור לתקנו מכל מקום כיון שאנו עושין שני ימים מחמת הספק שמא הראשון הוא חול הרי זה כאילו היה אפשר לעשותו ולתקנו ביום ראשון:

ב

וכן הדין בכל מכשירי אוכל נפש שאם היה אפשר לעשותן ביום טוב ראשון אם היה חול אסור לעשותן ביום טוב שני של גליות.

וגם אין היתר לעשותם אלא בינו לבין עצמו בענין שלא ילמדו אחרים ממנו וכמו שנתבאר למעלה:

ג

שפוד שרוצה לצלות בו שהיה ארוך יותר מדאי אסור לחתכו או לשרפו כדי לקצרו מפני שהוא מתקן כלי ביום טוב ואם לא היה אפשר לקצרו מערב יום טוב וגם אי אפשר למצוא שפוד אחר מותר לקצרו כדין מכשירי אוכל נפש שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב:

ד

אחת סכין שנפגמה ואחת סכין שעמדה אפילו אינו יכול לחתוך בה כלל אין משחזין אותה במשחזת המיוחדת לכך מפני שהוא מתקן כלי ביום טוב ואפילו לא היה אפשר להשחזתה מערב יום טוב כגון שנפגמה ועמדה ביום טוב (ואף על פי שכל מכשירים שאי אפשר לעשותם מערב יום טוב מותר לעשותם ביום טוב; (ב) <math>gt;lt;math> מכל מקום בסכין החמירו חכמים לפי שהוא דבר המצוי אצל רוב בני אדם ורוב הפעמים אפשר לו לשאול סכין מחבירו לצורך יום טוב לפיכך אפילו אם הוא בענין שאי אפשר לו למצוא סכין אחרת לא רצו חכמים לחלק בכך ואסרו השחזת הסכין כדרכה במשחזת בכל ענין):

ה

אבל התירו לחדדה ע"י שינוי כגון על גבי סכין אחרת או על גבי עץ או על גבי אבן או על גבי חרס אפילו היה אפשר לו לחדדה מערב יום טוב ובלבד שלא יעשה כן בפני אדם שאינו יודע היתר זה שלא ילמד ממנו להקל בדבר זה ויתיר לעצמו אף במשחזת אלא אם כן אין ניכר שהוא מתכוין לחדדה אלא אפשר לומר שאינו אלא להעביר שמנוניתה שהוא מותר ואין צריך לומר שאין מורין היתר זה לאדם הבא לשאול הלכה למעשה אפילו לא היה אפשר לחדדה מערב יום טוב אלא כל אדם מעצמו מותר לעשות כן:

ו

אבל אם אינו מתכוין לחדדה אלא להעביר שמנוניתה מותר להשיאה על גבי חבירתה או על גבי עץ ואבן או על גבי חרס ומורין כן לרבים אבל להעביר שמנוניתה על גבי משחזת אין מורין כן אלא כל אדם בינו לבין עצמו מותר לעשות כן:

ז

לא התירו לחדדה ע"י שינוי אלא כשעדיין יכול לחתוך בה על ידי הדחק דכיון שחידוד ע"י שינוי מועיל לה לפיכך אין חוששין שמא יחדדנה במשחזת אבל אם אי אפשר לחתוך בה כלל אסור לחדדה אפילו ע"י שינוי דכיון שאין מועיל לה חידוד ע"י שינוי יש לחוש אם נתיר לו לחדדה ע"י שינוי שמא ילך ויחדדנה במשחזת כדרכה:

ח

עופות שממלאים אותם בבשר וביצים ביום טוב מותר לתפרם שהרי תפירה זו צורך אוכל נפש היא ובלבד שיתקן החוט למדתו (שלא יהיה ארוך יותר מדאי) וישימנו במחט מערב יום טוב כדי שלא יצטרך לחתוך את החוט ביום טוב כדי לקצרו ואם לא נתנו במחט מערב יום טוב אסור ליתנו במחט ביום טוב שמא יהיה החוט ארוך יותר מדאי ולא יוכל לתפור בו ויחתכנו כדי לקצרו ונמצא מתקן כלי ביום טוב ואע"פ שהתירו לו התפירה לא התירו לו מלאכת תיקון כלי לפי שהוא ממכשירי אוכל נפש והיה אפשר לעשותה מערב יום טוב אבל מותר לחתוך החוט הנשאר תלוי בעוף לאחר התפירה לפי שהיא מלאכה שאי אפשר לעשותה מערב יום טוב ומכל מקום נהגו שלא לחתכו אלא לשרפו אע"פ שהכל אחד שכמו כן הוא מתקן כלי (פירוש גוף העוף) בשריפת החוט כמו בחתיכתו:

ט

מוותר לחתוך או לשרוף ביום טוב אגד גדיים ועופות הקשורים בשפוד שנצלו בו וכן מותר לחתוך חוטי תפירתם ואין בזה משום קורע ואפילו בשבת מותר לחתכם כמ"ש בסימן שי"ד עיין שם הטעם:

י

כלי הצריך הגעלה או ליבון אסור להגעילו או ללבנו ביום טוב מפני שהוא מתקן כלי ביום טוב ואפילו אם רוצה להשתמש בו ביום לצורך אוכל נפש מכל מקום אם היה אפשר להכשירו מערב יום טוב אלא ששכח אסור להכשירו ביום טוב כדין מכשירין שאפשר לעשותם מערב יום טוב ואם לא היה אפשר להכשירו מערב יום טוב מותר להכשירו ביום טוב אלא שאין מורין כן כדין מכשירים שאי אפשר לעשותם מערב יום טוב:

יא

מוותר ללבן ביום טוב כלי ברזל שאפו בו מאכל של גבינה כדי לאפות בו ביום מאכל של בשר אע"פ שהיה אפשר ללבנו מערב יום טוב לפי שאינו ניכר שמתקן כלי אלא הוא מחממו כדי לאפות בו ובלבד שמיד שיעבירו מן האש יתן בו המאכל של בשר אבל אם יצטנן הכלי ואח"כ ילבנו שנית כדי לאפות בו א"כ הרי ליבון הראשון לא היה רק להכשירו ונמצא עשה הבערה כדי לתקן כלי ביום טוב:

יב

וכל זה כשמלבן מחלב לבשר או מבשר לחלב דכיון שאין צריך ללבנו היטב עד שיהא נצוצות נתזים ממנו אלא די לו בליבון קל כמ"ש בסי' תנ"א וביו"ד בסי' קכ"א אינו ניכר שמתקן כלי אלא הוא מחממו כדי לאפות בו אבל אסור ללבן ביום טוב כלי ברזל הבלוע מאיסור אם היה אפשר ללבנו מערב יום טוב אפילו רוצה לאפות מאכל של היתר מיד שיעבירו מן האש דכיון שצריך ללבנו עד שיהיו נצוצות נתזים הימנו הרי ניכר שמתכוין להכשירו ולתקן כלי ביום טוב:

יג

וכל זה בכלי שמן הדין צריך הגעלה או ליבון אבל אם אינו צריך אלא מחמת חומרא בעלמא כגון שפוד שצלו בו בשר שאינו מלוח ורוצה לחזור ולצלות בו ביום טוב מותר ללבנו תחלה אע"פ שהיה אפשר ללבנו מערב יום טוב דכיון שמן הדין אינן צריך כלל ליבון ולא הגעלה הרי אינו מתקן כלום:

יד

כשם שאין נוקבין נקב חדש בחבית בשבת מטעם שנתבאר בסי' שי"ד כך אין נוקבין ביום טוב אפילו לצורך אכילה שהרי אפשר לנקבה מערב יום טוב ואם לא היה אפשר לנקבה מערב יום טוב מותר לנקבה ביום טוב ואין מורין כן כדין מכשירין שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב:

טז

להדיח כלי אכילה ושתיה ולשפשפן ביום טוב וכן להטביל כלי חדש ביום טוב דינן כמו בשבת וכמ"ש בסימן שכ"ג ואם לא היה אפשר להטבילו מערב יום טוב מותר להטבילו ביום טוב לדברי הכל אבל אין מורין כן כדין מכשירים שאי אפשר לעשותן מערב יום טוב:

טז

מותר לטלטל מוקצה לצורך אכילה כגון אבנים המונחים על גבי פירות מותר לטלטל האבנים כדי לאכול הפירות ביום טוב לא יהא טלטול המוקצה חמור מעשיית מלאכה גמורה שהותרה לצורך אכילה.

אבל אוכלין המוקצין אסור לאכלם ביום טוב לפי שאכילת יום טוב אף על פי שהיא מצוה אינה דוחה אפילו איסור של דבריהם ואף על פי שכל מלאכות הותרו לצורך אכילת יום טוב אבל מאכלות אסורות לא הותרו וכשם שאסור לאכול את המוקצה כך אסור להשתמש בו אפילו לצורך אכילה כגון לסמוך את הקדרה באבנים או בעצים המוקצים שההנאה שהוא נהנה במה שמשתמש במוקצה היא אסורה כאכילה לפי שתשמישן של עצים ואבנים זו היא אכילתם ולא חלקו חכמים בין עצים ואבנים לאוכלין ומשקין המוקצים ואסרו להשתמש בכל דבר שהוא מוקצה.

במה דברים אמורים כשעושה מעשה בגוף המוקצה כגון שמטלטל את האבן לסמוך בה הקדירה או שמסיק בעצים המוקצים אף על פי שאינו מזיזם ממקומם מכל מקום כיון שנותן תחתיהם אש ומבעיר אותם הרי עושה מעשה בגוף המוקצה אבל מותר להשתמש במוקצה כשאינו עושה (ג); שום מעשה בגוף המוקצה כגון להתחמם כנגד המדורה הנעשית מעצי מוקצה או להשתמש לאורן ואע"פ שהוא נהנה מהמוקצה מכל מקום כיון שההנאה בא לו מאליה שאינו עושה שום מעשה בגוף המוקצה בהנאתו ממנה לא גזרו חכמים על כך אפילו בשבת כמו שנתבאר בס"ח:

תקי – כמה דברים האסורים לעשות ביום טוב ואיזו מהם מותרים ע"י שינוי ובו כא סעיפים:

א

מותר למלול שבליים של תבואה בידי כדי שיפול הזרע מן השבולת אע"פ שהיה אפשר לו למלול מערב יום טוב וכן מותר לפרך השרביטים של קטניות בידי כדי שיתלשו הזרעונים ממקום חיבורם בשרביט ויוציאם מתוכם בידי ואע"פ שהוא מפרק דבר מגידולו ואילו היה עושה כן בשבת ע"י כלי המיוחד לכך או שהיה מפרק הזרעונים בידי ממקום חיבורם היה חייב משום דש מכל מקום ביום טוב כיון שאיסור הדישה לצורך אכילה אינו אלא מדברי סופרים לא גזרו אלא על דישה גמורה שכיוצא בה בשבת חייב חטאת.

ויש חולקין על זה ואומרים דאף ביום טוב לא התירו למלול ולפרך אלא ע"י שינוי דהיינו שימלול ויפרך בראשי אצבעותיו של ידו אחת בלבד ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום אם אפשר לו לעשות כן ע"י שינוי (א); טוב להחמיר ולחוש לסברא האחרונה:

ב

הזרעונים אחר שנתפרכו מהשבליים ועדיין הם מעורבים עם המוץ מותר לנערן מידו האחת לידו השנית ולנפח מהן המוץ ולא ינפח הרבה ביחד מפני שנראה כמנפח לצורך החול אלא מנפח מעט מעט ואוכל מיד ואפילו בקנון שהוא כלי שראשו אחד רחב וראשו השני עשוי כמין מרזב קצר מותר ליתן הזרעונים בתוך הרחב ולנענע והאוכל מתגלגל דרך המרזב והפסולת נשאר בכלי אבל לא ינפה אותם בנפה וכברה אע"פ שלא היה אפשר לו לנפות מערב יום טוב ואפילו אינו מנפה אלא מעט מעט ואוכל מיד מכל מקום כיון שבכלים הללו אין דרך לנפות מעט אלא הרבה ביחד לפיכך המנפה בהם נראה כמנפה לימים רבים:

ג

הבורר קטניות המעורבים עם עפרורית או עם מוץ שלהם בורר כדרכו אפילו פסולת מתוך האוכל ואפילו בקנון ואפילו אינו אוכל מהם לאלתר אלא בורר בשחרית לאכול (ב);gt; בין הערבים ואע"פ שכיוצא בו בשבת חייב חטאת אפילו בורר אוכל מתוך הפסולת מכל מקום ביום טוב לצורך אכילה התירו לברור כדרכו אפילו פסולת מתוך האוכל ולא אמרו דהברירה היא ממלאכות האסורות ביום טוב אף לצורך אכילה אלא בברירת תבואה שדרך לבור אותה הרבה ביחד וכמ"ש בס' תצ"ה עיין שם הטעם אבל מיני קטניות שאין דרך לבור אותן אלא מה שצריך לו מהם בו ביום מותר לברור כדרכו:

ד

במה דברים אמורים כשהאוכל מרובה על הפסולת שיש יותר טורח בברירת האוכל מתוך הפסולת מבברירת הפסולת מתוך האוכל לפיכך (ג);gt; הצריכו אותו לברור הפסולת כדי למעט בטורח ביום טוב אבל אם הפסולת מרובה על האוכל צריך לברור את האוכל ולהניח את הפסולת כדי למעט בטורח וכן אפילו אם האוכל מרובה על הפסולת אלא שיש יותר טורח בברירת הפסולת מברירת האוכל כגון שהפסולת הוא דק מאוד ויש טורח ליקח אותו בידו צריך לברור האוכל ולהניח הפסולת כדי למעט בטורח וכן אם הפסולת מרובה על האוכל אע"פ שיש יותר טורח בברירת האוכל מברירת הפסולת כגון שהאוכל הוא דק מאד צריך לברור את האוכל ולהניח את הפסולת כיון שכמות הפסולת מרובה על כמות האוכל אבל אם כמות האוכל הוא שווה לכמות הפסולת ויש יותר טורח בברירת האוכל מברירת הפסולת צריך לברור את הפסולת מתוך האוכל כדי למעט בטורח ואם האוכל והפסולת שניהם שוין בכמותן ובטירחתן הרשות בידו לברור איזו שירצה:

ה

וכל זה כשלא היה אפשר לו לברור מערב יום טוב אבל אם היה אפשר לו לברור מערב יום טוב אסור לברור פסולת מתוך האוכל אפילו בידו אע"פ שהאוכל מרובה על הפסולת ויש יותר טורח בברירת האוכל מבברירת הפסולת ואפילו אוכל מתוך הפסולת אין לו לברור אלא מה שהוא צריך לאכול לאלתר כמ"ש בסמ"ט לענין שבת לפי שכל מלאכת אוכל נפש שהיה אפשר לו לעשותה מערב יום טוב ולא יהיה בכך הפסד ולא חסרון טעם אסור לעשותה ביום טוב מטעם שנתבאר בסמ"ט תצ"ה:

ו

ואפילו אם לא היה אפשר לברור מערב יום טוב אסור להניח הקטניות במים כדי שיצוף הפסולת למעלה או כדי שירד העפרורית למטה ואין צריך לומר שאסור לנפותן בנפה וכברה מטעם שביארנו למעלה:

ז

אין מסננין את החרדל במסננת שלו מפני שנראה כבורר שמשליך הסובין שלו אע"פ שאין זה בורר ממש שהרי גם הסובין ראויים לאכילה ואינן נקראים פסולת מכל מקום כיון שנראה כבורר אסרוהו חכמים שהרי אפשר לסננו מערב יום טוב אבל אם לא היה אפשר לסננו מערב יום טוב מותר לסננו ביום טוב:

ח

החרדל הוא מר ורגילין למתקו ע"י שמכבין בתוכו גחלת או אבן ניסוקת וביום טוב אסור לכבות בתוכו גחלת של עץ לפי שאין כיבוי זה צורך אוכל נפש ממש שאפשר לאכול בשר בלא חרדל ואין צריך אלא למעונגים וכל דבר שאינו שוה לכל נפש אסור לעשותו ביום טוב כמ"ש בסימן תקי"א עיין שם אבל מותר לכבות בתוכו גחלת של מתכת או אבן ניסוקת לפי שאין שייך כיבוי במתכת שאף אם לא יכבנו לא ישרף ולא יעשה פחם ואף בשבת אין איסור לכבותו אלא מדברי סופרים וביום טוב לצורך אכילה לא גזרו ומטעם זה מותר ליתן שפוד של מתכת מלובן לתוך המשקה כדי שיתחמץ אם הוא ראוי לשתותו בו ביום:

ט

משמרת שהיתה תלויה ועומדת מערב יום טוב מותר ליתן בה שמרים של יין לסננו וכן שמרים של שאר משקים טובים וחזקים בענין שאם היה מסננו מערב יום טוב לא היה המשקה היוצא מן השמרים כל כך טוב וחזק כמו שהוא עכשיו שמסנו בו ביום ששותה אותו אבל אסור לתלות את המשמרת לכתחלה ביום טוב כדי לסנן בה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול משום זלזול יום טוב שנראה כמתקן וקובע המשמרת לסנן בה יין הרבה בקבע:

י

ומותר להערים לתלות המשמרת כדי להניח בתוכה פירות ואח"כ נותן בה שמרים לסננו לצורך יום טוב והוא שנתן בה פירות קודם שנתן בה שמרים אבל אם נותן בה שמרים קודם שנתן בה פירות ניכר הדבר שתולה אותה בשביל השמרים ואסור:

יא

אין עושין גבינה ביום טוב לפי שאפשר לעשותה מערב יום טוב שהגבינה ישנה טובה מהחדשה:

יב

אין מעמידין חלב ביום טוב דהיינו שנותנין לתוכה קיבה להעמידו ואסור משום בורר שמפריד הקום מן החלב ואע"פ שהיא מלאכת אוכל נפש מכל מקום כיון שדרך להעמיד הרבה חלב בבת אחת חששו חכמים אם נתיר לו להעמיד ביום טוב שמא יעמיד הרבה לצורך החול.

ומטעם זה אסור לעשות חמאה מן שומן שצף על פני החלב שהרי הוא בורר שמפריד החלב מן החמאה שבו ואפילו ע"י נכרי אסור לעשות כדין שאר איסורי יום טוב שאסור אפילו ע"י נכרי:

יג

ירק תלוש שיש בו ראשי עלין נרקבין אין גוזזים אותם במספרים שדרך לחתכם בהם מהמחובר מפני מראית העין שהרואה (את המספרים אצל הירק) יאמר שהיום נגזזו מהמחובר:

יד

מותר לתקן את הקונדס ואת העכביות והן מיני ירקות שיש טורח הרבה בתיקונן:

טו

מותר למלוח הרבה חתיכות צנון ביחד אם רוצה לאכלם אח"כ בו ביום אף על פי שאסור בשבת שהרי אם היה עושה כן מערב יום טוב היה מפיג טעם הצנון ויש מחמירין שלא למלוח הרבה חתיכות ביחד כמ"ש בסימן שכ"א] לענין שבת שהרי אפשר למלוח כל חתיכה בפני עצמה שאין האחת משבחת במליחת חברתה וטוב לחוש לדבריהם בדבר שאין בו הפסד כלל:

טז

אע"פ שהותרה הוצאה ביום טוב אפילו שלא לצורך אכילה מכל מקום לא ישא משאות גדולות כדרך שהוא נושא בחול אלא צריך לשנות כיצד המביא כדי יין ממקום למקום לא יוליכם בסל או בקופה דהיינו שלא יתן ארבעה או חמישה כדים בסל או בקופה כדרך שהוא עושה בחול אלא יוליכם על כתפו או לפניו אחד אחד או שנים שנים כדי שיהא ניכר שלצורך יום טוב הוא מוליכם:

יז

במה דברים אמורים כשמוליכם במקום שמצויים בו רבים כגון ברחובות או במבואות אבל אם מוליכם מבית לבית בחצר אחת אין צריך לשנות כלל ומותר להוליך הרבה כדים בקופה אחת ואדרבה יותר טוב הוא להוליך הרבה ביחד משיוליך מעט מעט ויצטרך להרבות בהילוך ואסור לטרוח ביום טוב טרחא שאינה צריכה:

יח

המוליך תבן בקופה להיסק או לבהמה לא יפשיל את הקופה לאחוריו לפי שהוא גנאי יום טוב שנראה כמי שמתכוין למלאכה רבה או להוליך למקום רחוק כדרך חול:

יט

הנושא משאות שדרכן לישא אותן במוט ישא אותן על גבו מאחוריו ושדרכן לישא אותן על גבו מאחוריו ישא אותן על כתפו ושדרכן להנשא על הכתף ישא אותן בידו לפניו או יפרוש עליהן בגד אם הן משקיין שאין לחוש בהן שמא יבואו לידי סחיטה כגון ביין אדום או שאר משקיין שאין מלבנים ואף אם יסחוט אינו חייב משום מלבן כמ"ש בסימן שי"ט ע"ש:

כ

וכל זה כשאפשר לו לשנות אבל אם אי אפשר לו לשנות כגון שזימן אורחים וצריך למהר ולהביא לפניהם אף על פי שהאורחים הן מאותה העיר שאין כאן מצות הכנסת אורחים מכל מקום כיון שהוא נחפז וצריך למהר אינו צריך לעשות שום שינוי מדרך החול ומותר להוליך הרבה כדים בסל ובקופה ולהפשילם לאחוריו:

כא

אין מביאין עצים כרוכים בחבל ולא במחצלת ולא בקופה אבל מביאין כרוכים במטפחת או בחיקו:

תקיא – הבערה ולהחם מים מותר ביום טוב ובו ז' סעיפים:

א

כבר נתבאר בסימן תצ"ה דמתוך שהותרה הבערה לצורך אכילה הותרה אפילו שלא לצורך אכילה ובלבד שיהא בה צורך יום טוב לפיכך מותר לעשות מדורה להתחמם כנגדה ביום טוב וכן מותר להחם מעט מים לרחוץ בהם פניו ידיו ורגליו ביום טוב אבל אסור להחם מים רבים כדי לרחוץ בהם כל גופו.

וזה האיסור יש אומרים שאינו אלא מדבריהם לפי שמן התורה מתוך שהותרו הבערה ובישול לצורך אכילה ושתייה הותרו לצורך רחיצת יום טוב לפיכך אף מדבריהם מותר לרחוץ כל גופו במים שהוחמו מערב יום טוב ואין חוששין אם נתיר לו לרחוץ בחמין ביום טוב שמא יחם מים ביום טוב כיון שאין איסור להחם מים ביום טוב אלא מדברי סופרים אין גוזרין גזרה לגזרה במה דברים אמורים כשרוחץ חוץ למרחץ אבל בתוך המרחץ אסור לרחוץ בחמין אפילו פניו ידיו ורגליו בלבד וכ"ז בחמין שהוחמו מערב יום טוב אבל כל גופו בבת אחת אסור אפילו להשתטף בחמין שהוחמו מערב יום טוב.

וכן אסור לרחוץ כל גופו אפילו חוץ למרחץ בחמין שהוחמו ביום טוב אפילו הוחמו לצורך שתיה ואפילו אינו רוחץ כל גופו בבת אחת אלא רוחצו אבר אבר אסור.

אבל תינוק שדרך לרחצו בכל יום מותר לרחוץ כל גופו בבת אחת אפילו בחמין שהוחמו ביום טוב לצורך שתיה דכיון שהוא צרכו של תינוק לא גזרו עליו אבל אסור להחם ביום טוב בשביל רחיצתו בלבד כמו שאסור להחם בשביל רחיצת כל גופו של הגדול אלא אם כן הוא מחמם לצורך שתיה או לצורך הדחת כלי אוכל נפש דאז מותר לו להוסיף מים בקדרה בשביל רחיצת הקטן והוא שיוסיף קודם שיתן הקדרה אצל האש כמו שנתבאר בסימן תק"ג עיין שם כל פרטי דין זה ועכשיו בזמן הזה שאף בחול פעמים שאין

רוחצים את התינוק שנים או שלושה ימים אף ביום טוב אסור לרחוץ כל גופו בחמין שהוחמו ביום טוב אפילו רוחצו אבר אבר.

אבל יש חולקין על כל זה ואומרים דמן התורה אסור להחם מים רבים בשביל רחיצת כל הגוף (אלא אם כן הוא מחמם כל המים ביחד בכלי אחד עם המים שרוחץ בהם פניו ידיו ורגליו ועל דרך שנתבאר בסי תק"ג) לפי שרחיצת כל הגוף אינה צורך כל נפש אלא למעונגים ומפונקים בלבד ולא התירה התורה אפילו המלאכה של צורך אכילה אלא אם כן יש בה צורך כל נפש אבל אם אין בה צורך אלא למעונגים אסור לעשותה ביום טוב כמו שיתבאר וכיון שיש בזה איסור של תורה יש לאסור לרחוץ כל גופו ביום טוב אפילו חוץ למרחץ ואפילו בחמין שהוחמו מערב יום טוב גזרה שמא יחם מים ביום טוב בשביל רחיצת כל גופו ויעשה איסור מן התורה.

ולפי דבריהם אף תינוק שדרך לרחצו בכל יום אסור לרחצו אפילו בחמין שהוחמו מערב יום טוב כמו בשבת וכמו שנתבאר בסי' של"א גזרה שמא יחם ביום טוב בשבילו.

במה דברים אמורים לרחוץ כל גופו בבת אחת אבל לרחוץ כל גופו אבר אבר בחמין שהוחמו מערב יום טוב מותר אפילו לגדול שכל אבר ואבר שהוא רוחץ הוא רוחץ בהיתר דאין לגזור שמא יחם מים ביום טוב שהרי מותר להחם מים ביום טוב בשביל רחיצת אבר אחד ואין איסור אלא להחם בשביל רחיצת כל הגוף שאין צריך אלא למעונגים (אבל כל גופו בבת אחת אסור אפילו להשתטף בחמין אפילו הוחמו מערב יום טוב).

ואף על פי שהעיקר כסברא הראשונה בכל זה מכל מקום כבר נהגו במדינות אלו להחמיר כסברא האחרונה ואין לשנות המנהג:

ב

יש מי שאומר שאין היתר לעשות מדורה להתחמם כנגדה ביום טוב אלא בשעה שהקור גדול כל כך עד שרוב בני אדם צריכים להתחמם כנגד המדורה אבל אם אין הקור גדול כל כך בענין שאין צריך למדורה רק מי שהוא אסטניס (פירוש איש מצונן) או מעונג אין לעשות מדורה ולא להחם תנורי בתי החורף רק ע"י נכרי כיון שמלאכה זו אינה צריכה לכל נפש אבל אין המנהג כדבריו ואף לדבריו אם הקור גדול כל כך עד שהמאכלים השמנים שהוא רוצה לאכול יהיו נקרשים מחמת הקור אע"פ שאין הקור גדול כל כך שיהיו רוב בני אדם צריכים להתחמם מותר לו להחם בית החורף בשביל המאכלים שהרי הוא צורך אוכל נפש:

ג

מותר להניח בשר על גבי גחלים לצלותו אע"פ שהשמנונית הנוטף מהבשר מכבה את הגחלים וכיבוי זה אין בו צורך אוכל נפש ממש שהרי אפשר לצלותו בשפוד מכל מקום כיון שיש בו קצת צורך אוכל נפש שהרי הוא חפץ ומתאוה לאכול בענין זה התירו לו חכמים כיון שאין כאן כיבוי גמור שהרי סופו מבעיר:

ד

וכן מותר לעשן פירות דהיינו שמפזר מיני בשמים על גבי גחלים תחת הפירות כדי שיקלטו טעם הבושם ויהיו יותר טובים לאכילה ואע"פ שהגחלים נכבים קצת בתחלת הנחת הבשמים עליהם וכיבוי זה אין בו

צורך אוכל נפש ממש שהרי הפירות ראויין לאכילה בלא עישון מכל מקום כיון שהוא חפץ לאכול כך התירו לו חכמים כיון שאין כאן כיבוי גמור שהרי סופו מבעיר:

ה

במה דברים אמורים כשמפזר את הבשמים על גבי גחלים שהובערו כבר לצורך אוכל נפש או לצורך שאר דברים שמוותר להבעיר בשבילם ביום טוב אבל אסור להבעיר עצים כדי לפזר מיני בשמים תחת הפירות על גבי גחלתן לפי שהנאה זו של טעם הבשמים אינה צריכה לכל נפש אלא להמעונגים ומפונקים בלבד ולא התירה התורה לעשות שום מלאכה ממלאכות אוכל נפש אלא לדבר שהוא צריך לכל נפש שנאמר אך אשר יאכל לכל נפש וגו':

ו

ואפילו על גבי גחלים שהובערו כבר אין לפזר מיני בשמים כדי לגמר את הבית או את הכלים דכיון שאין כאן צורך לאכילה כלל לא התירו אפילו הבערה מועטת שהבשמים מתבערים על הגחלים ואע"פ שההבערה הותרה אפילו שלא לצורך לאכילה מכל מקום לא הותרה אלא אם כן יש בה צורך יום טוב וצורך זה הוא שיהיה לכל נפש כמו שנתבאר:

ז

ואפילו לעשן פירות (א);gt; אין היתר אלא כשמתכוין כדי שיקלטו הפירות טעם הבושם ויהיו יותר טובים לאכילה אבל אסור לעשן פירות כדי שיקלטו ריח הבושם ובאכילתו אותם יהנה מריחם הטוב לפי שאסור להוליד ריח ביום טוב בדבר שלא היה בו ריח שהמוליד דבר חדש קרוב הוא לעושה מלאכה חדשה ואע"פ שכל המלאכות הותרו לצורך לאכילה מכל מקום הולדת ריח זה אין בו צורך אוכל נפש כל כך ואינו שווה לכל ולא התירו לעשן אלא כשאינו מתכוין שיקלטו הפירות ריח הבושם אלא טעם הבושם ויהיו יותר טובים לאכילה ואע"פ שממילא נולד בהן ריח חדש מכל מקום כיון (שהעיקר) שהוא אינו מתכוין להוליד לא גזרו עליו ולפיכך (ב);gt; מותר להניח מיני בשמים על הבגד אם אינו מתכוין להוליד ריח בבגד אבל אם הוא מתכוין לכך אסור.

ואם כבר היה מונח מין בושם זה על בגד זה בענין שכבר נכנס ריח הבושם בבגד מותר להניח עליו ביום טוב עוד ממין בושם זה כדי להוסיף ריח בושם זה בבגד אבל אסור להניח עליו מין בושם אחר שהרי הוא מוליד ריח חדש בבגד ביום טוב.

ושלא כדין עושין במקצת מקומות שנותנין שמן שמריח (שקורין שפיגנאר"ד) לתוך המים שהכהנים נוטלין מהם לידיים לעלות לדוכן שהרי הם מתכוונים להוליד ריח חדש על ידי הכהנים ואע"פ ששופכין השמן לתוך המים מערב יום טוב מכל מקום ביום טוב כשהכהנים נוטלין ידיהן הן מולידין ריח חדש בידיהם והן נהנים מריח זה והוא נוח להם ומתכוונים לכך על כן יש למנוע מלעשות כן:

תקיב – שלא לבשל לצורך נכרי ביו"ט ובו ז' סעיפים:

א

כל מלאכות אוכל נפש לא הותרו אלא לצורך אכילת ישראל אבל לא לצורך אכילת נכרי ולא לצורך אכילת בהמה שנאמר הוא לבדו יעשה לכם ולא לנכרים לכם ולא לבהמה.

לפיכך אסור לזמן נכרי שיבא אצלו לאכול בביתו גזרה שמא ירבה לבשל עוד קדרה אחרת בשביל הנכרי אבל מותר לשלוח לו מאכל לביתו דכיון שאינו מזמינו לביתו אין חוששין שמא ירבה בשבילו.

רק שיזהר שלא ישלח לו דרך רשות הרבים אפילו שולח לו על ידי נכרי דאסור להוציא מרשות לרשות בשביל נכרי וכל שאסור לעשותו אסור לומר לנכרי לעשותו אבל מותר לשלוח לו ע"י נכרי דרך כרמלית שלא גזרו על שבות דשבות של איסור הוצאה ביום טוב שהרי אם יש בה צורך יום טוב קצת מותר לעשותה על ידי ישראל:

ב

וכן נכרי שבא מאליו לבית הישראל שלא הזמינו כלל וכן שליח שנשתלח אליו מותר להאכילו עמו ואין חוששין שמא ירבה בשבילו אלא כשמזמינו לביתו שהוא רוצה לכבדו.

במה דברים אמורים כשהישראל נותן לו לאכול בלי שום הזמנה והפצרה אבל אסור להפציר בו שיאכל אצלו אפילו כבר בישל (א); ותיקן כל צרכי סעודתו דכיון שהוא מפציר בו ורוצה לכבדו יש לחוש שמא יבשל עוד קדרה אחרת בשבילו:

ג

אף על פי שמותר להוסיף בשר בקדרה לצורך החול ועל דרך שנתבאר בסי' תק"ג מכל מקום לצורך הנכרי אסור להוסיף כלום אע"פ שאינו מזמינו שמותר להאכילו עמו וכמו שנתבאר מכל מקום כיון שהוא רוצה לכבדו ומוסיף בשר בשבילו יש לחוש שמא יבשל בשבילו עוד קדרה אחרת ונמצא עושה מלאכה ביום טוב בשביל הנכרי בלבד.

אבל מותר להוסיף בשר בשביל עבדו ושפחתו או בשביל כלבו בקדרה שמבשל בה לצורך יום טוב דכיון שאינו נותן להם לאכול בשביל כבודם אלא מחמת שמזונותם עליו אין לחוש שמא יבשל עוד קדרה אחרת בשבילם כיון שאינו רוצה ליתן להם בשר יותר ממה שמוסיף בשבילם:

ד

במה דברים אמורים כשמוסיף בשר בקדרה קודם שנתנה אצל האש דנמצא שכל מלאכת הבישול דהיינו נתינת הבשר אצל האש נעשה בבת אחת ואינו מוסיף שום מלאכה בשבילן אבל (ב); לאחר שנתן הקדרה אצל האש אסור להוסיף בה בשר בשביל עבדו ושפחתו או בשביל כלבו אע"פ שלצורך החול מותר להוסיף בשר בקדרה אפילו לאחר שנתנה אצל האש (ועל דרך שנתבאר בסי' תק"ג) לפי שהתבשיל הוא יותר משתבח ומיתתקן כשיש הרבה בשר בקדרה ונמצא שכל הבשר שבקדרה הוא לצורך יום טוב מכל מקום היתר זה אינו מועיל אלא אם כן יכול לאכול כל הבשר ביום טוב אם ירצה אבל כאן שאינו יכול

לאכול כל הבשר ביום טוב אם ירצה שהרי צריך ליתן מקצתו לעבדו ושפחתו וכלבו שמזונותיו עליו אין היתר זה מועיל כלום מטעם שנתבאר בסי' תק"ו.

לפיכך אם יש לו מאכלים אחרים שיוכל ליתן לעבדו ושפחתו או לפני כלבו מותר להוסיף בשבילם בשר בקדרה שמבשל לצורך יום טוב וכן מותר לאפות בשבילם פת בתנור שאפה בו לצרכו ואע"פ שעושה מלאכה בשבילם שהרי כל פת ופת צריך טרחא בפני עצמו מכל מקום כיון שכל הפת ראוי לו שהרי יש לו מאכלים אחרים ליתן לפנייהם וגם הפת שיאכל ביום טוב הוא משתבח ומיתקן ע"י אפייה זו שאופה בשבילם שהפת נאפה יפה בזמן שיש הרבה פת בתנור נמצא שכל האפייה היא צורך יום טוב:

ה

ישראל האופה בתנורו של נכרי וצריך לתת להנכרי בעד שכר התנור לא ייחד לו פת אחד קודם האפייה דאז נמצא שהוא אופה פת של נכרי אלא יאפה כל הפת בסתם ואח"כ יתן לו פת אחד בשכר תנורו:

ו

בני החיל שנתנו קמח שלהם לישראל לאפות להם פת אם אינן מקפידין כשהישראל נותן פת אחד לתינוק מהפת שאפה להם מותר לאפות להם ביום טוב $gt;(ד);lt$ ע"י שיתן פת אחד מהם לתינוק שהרי אם לא יאפה להם כל הפת לא יניחו ליתן לתינוק כיון שכל הקמח הוא שלהם נמצא שכל האפייה היא לצורך אכילת התינוק וכן אם אפילו הישראל נותן להם הקמח מחוק המלכות אלא שאין הישראל רשאי לאפות מקמח פת אחד לתינוק אלא אם כן יאפה להם כל הפת מותר לאפות להם ביום טוב ע"י שיתן פת אחד מהם לתינוק ואע"פ שזו היא הערמה שהרי אינו נותן הפת לתינוק אלא כדי להתיר לו לאפות ביום טוב וכבר נתבאר בסי' תק"ז שאסור להערים באפיית הפת מכל מקום מחמת הדחק התירו לו להערים שקשה להפטר מבני החיל שיש חיוב מחוק המלכות לאפות להם ולפיכך התירו להערים אפילו לאחר שכבר אכלו סעודת יום טוב (עיין סי' תק"ג) ואין ללמוד מכאן לשאר מקומות:

ז

מותר לטלטל מזונות שאינן ראויין אלא לבהמה אפילו אין לו בהמה בביתו ואם יש לו מותר לטרוח וליתן לפנייה מזונות כמ"ש בסי' שכ"ד לענין שבת.

ובלבד שיזהר שלא יעשה שום מלאכה בשבילה אפילו שבות של דבריהם כגון להוציא מרשות היחיד לכרמלית וכיוצא בזה לפיכך אסור לגבל את המורסן כי אם ע"י שינוי על דרך שנתבאר בסי' שכ"ד לענין שבת:

תקיג – דין ביצה שנולדה ביום טוב ובו י"ט סעיפים:

א

ביצה שנולדה ביום טוב שחל להיות אחר השבת או בשבת שאחר יום טוב אסורה באכילה בו ביום מן התורה לפי שכל ביצה שנולדה ביום זה כבר היא נגמרת במעיי התרנגולת ביום שלפניו ונמצא שיום

אתמול הכין את הביצה לאכלה ביום זה שנולדה בו ואם אתמול היה שבת או יום טוב נמצא ששבת או יום טוב הכין ותיקן אכילת יום טוב או שבת שאחריו והתורה אמרה והיה ביום הששי והכינו את אשר יביאו וגו' ואין הכתוב מדבר באפייה ובישול ושאר תיקון צרכי סעודה הנעשים בידי אדם שהרי כבר נאמר את אשר תאפו אפו וגו' הא אין הכתוב מדבר אלא בהכנת שמים כגון ביצה שנגמרת במעי אמה ומוכנת לאכלה למחר ואמרה תורה ביום הששי כלומר סתם ששי יום חול הוא ובו והכינו את אשר יביאו כלומר יום זה שהוא חול מכין אכילת יום קדש שלאחריו אבל יום קדש דהיינו יום טוב אינו מכין ליום קדש שלאחריו וביצה שנגמרה במעי אמה ביום טוב אסורה בשבת שלאחריו וכן שנגמרה בשבת אסורה ביום טוב שלאחריו שגם יום טוב נקרא שבת ואכילתו היא חשובה בעיני המקום להצריך לה הכנה והזמנה מיום חול כמו שבת אבל ביצה שנולדה במוצאי שבת או במוצאי יום טוב מותרת באכילה בו ביום שאין אכילת החול חשובה כלום ולא שייך בה כלל הכנה והזמנה:

ב

ומדברי סופרים שכל ביצה שנולדה בשבת שאינו לאחר יום טוב או ביום טוב שאינו לאחר השבת אפילו נולדה מתרנגולת העומדת לאכילה שאין כאן דין מוקצה כלל הרי זו אסורה באכילה עד לערב גזרה משום ביצה שנולדה בשבת שלאחר יום טוב או ביום טוב שלאחר השבת:

ג

וכיון שהיא אסורה באכילה אסורה $g\&(a);it\&$ ג"כ בטלטול שהרי אינה ראוייה לכלום בו ביום ואפילו ליגע בה אסור אע"פ שמותר ליגע בכל דבר שהוא מוקצה ואינו אסור אלא בטלטול מכל מקום כיון שהביצה היא עגולה אם יגע בה קרוב הדבר שיזיזנה מעט אבל מותר לכפות עליה כלי בשביל שלא תשבר ובלבד שלא יגע בה הכלי עיין סי' ש"ח:

ד

ואם נתערבה בביצים אחרות כולן אסורות באכילה ובטלטול ואינה בטלה אפילו באלף ביצים שהרי למחר היא מותרת בלא ביטול וכל דבר שיש לו מתירין אפילו באלף אינו בטל ואפילו אם הוא ספק אם נולדה ביום טוב או בחול כולן אסורות כיון שיכול לאכלם למחר בהיתר.

במה דברים אמורים ביום טוב ראשון אבל ביום טוב שני של גליות $g\&(b);it\&$ יש להתיר התערובת שנתערב בו ספק ביצה שנולדה ביום טוב אם הוא צריך לביצים הללו לשמחת יום טוב כיון שאף קודם שנתערבה היו כאן שתי ספיקות ספק יום טוב ספק חול ספק נולדה ביום טוב ספק נולדה בחול אבל ביום טוב ראשון יש להחמיר בספק ביצה שנולדה ביום טוב אפילו בשתי תערובות דהיינו שמן תערובת הראשון נפלה ביצה אחת לתוך אלף ביצים אחרות כולן אסורות באכילה ובטלטול דכיון שיש להם היתר אכילה למחר אין לסמוך על מה שנתבטלה ביצה האסורה בכמה תערובות ביצים של היתר:

ה

וכל זה כשאינו מכיר את הביצה האסורה אבל אם הוא מכירה אפילו אם נתבטלה עמה ונתנה בהם טעם הרי היא בלבדה אסורה ושאר הביצים מותרות אם יש בהן ששים (דהיינו ס"א ביצים כמ"ש ביו"ד סי' פ"ו ע"ש)

כנגד ביצה האסורה שלא החמירו באיסור שיש לו מתירין אלא בממשו של איסור שנתערב אבל אם אין שם ממשו של איסור אלא טעמו בלבד הוא בטל בששים כשאר כל האיסורין והוא שלא נתכוין לבטלו במזיד כמו שנתבאר ביו"ד סי' צ"ט ע"ש.

ואם ביצה האסורה היא שלימה בקליפתה אפילו ששים אינה צריכה לפי שאינה פולטת כלל מגופה שהקליפה מעכבתה מלפלוט ואם ביצה האסורה היא קלופה וביצים של היתר שנתבשלו עמה אינן קלופות אם יש בביצים של היתר עם קליפותיהם ועם המים שנתבשלו בהם ס"א כנגד ביצה האסורה מותר לאכלן ביום טוב עיין ביו"ד סי' פ"ו:

ו

וכל זה כשנתבשלה עם ביצים אחרות אבל אם נתבשלה עם בשר או שאר מיני תבשילין (ג);gt&it& אפילו נימוחה כל הביצה ונבללה בתבשיל אם יש בתבשיל ששים כנגדה מותר לאכלו בו ביום אע"פ שיש בו ממשו של איסור שיש לו מתירין לפי שלא החמירו בדבר שיש לו מתירין אלא כשנתערב מין במינו כמ"ש ביו"ד סי' ק"ב עיין שם הטעם:

ז

במה דברים אמורים (ד);gt&it& כשלא נתנה בקדרה כדי לתקן את התבשיל אלא כדי שתתבשל בקדרה זו עם התבשיל ויאכלנה בפני עצמה אבל אם נתנה בקדרה לתקן התבשיל כגון ללבנו או שמילאה בתרנגולת עם תערובת שאר מינים אע"פ שיש בתערובת ששים כנגדה אינה בטלה אע"פ שבביצה זו בלבד אין בה כדי לתקן התבשיל ולא ללבנו אלא ע"י שמערב עמה דברים אחרים מכל מקום כיון שהיא באה בתבשיל לתקנו הרי היא נחשבת מין אחד עם התבשיל וכבר נתבאר שכל דבר שיש לו מתירין שנתערב מין במינו אינו בטל אפילו באלף אע"פ שאין טעמו נרגש כלל:

ח

נולדה ביום טוב ראשון מותרת בליל יום טוב שני של גליות מיד שהרי ממה נפשך אחד מהן הוא חול אבל שני ימים טובים של ראש השנה נולדה בראשון אסורה אף בשני מפני ששני הימים הן קודש וכיום אחד ארוך הן חשובים:

ט

שבת ויום טוב הסמוכים זה לזה ביצה שנולדה בראשון אסורה אף בשני עד הערב לפי שע"י לידה זו היא מוכנת לאכילה שיותר טובה היא לאכילה ביצה שנולדה ויצאה לאויר העולם מביצה הנמצאת במעי תרנגולת השחוטה וכבר נתבאר שאין יום טוב מכין לשבת ולא שבת ליום טוב.

ואיסור זה אינו אלא מדברי סופרים שהרי ביצה זו מן התורה מותר לאכלה בו ביום שנולדה שהרי נגמרה במעי אמה מערב שבת או מערב יום טוב וכיון שמוותרת בו ביום נמצא שע"י לידה זו הוכנה לאכלה בו ביום ולפיכך היא מותרת גם ביום שלאחריו כיון שיום זה לעצמו הכין ולא ליום שאחריו ואפילו יום זה שנולדה בו שבת שאי אפשר לבשלה ולאכלה מכל מקום ראויה לגמעה חיה אלא כיון שמדברי סופרים אסור לאכלה ביום שנולדה כמו שנתבאר נמצא שיום זה שנולדה בו הכין את הביצה לאכלה ביום

שלאחריו וכיון שאין יום טוב מכין לשבת ולא שבת ליום טוב לפיכך אסור לאכלה גם ביום שלאחריו מדברי סופרים:

י

יום טוב שני של גליות הסמוך לשבת בין מלפניו בין מלאחריו דינו כיום טוב ראשון לענין זה ואם שני ימים טובים של גליות חלו להיות אחר השבת ביצה שנולדה בשבת מותרת באכילה ביום טוב שני שהרי אם יום שני הוא קדש יום הראשון הוא חול ונמצא שיום חול מפסיק בין לידת הביצה לאכילתה אבל אם שני ימים טובים של ראש השנה חלו להיות לפני השבת ביצה שנולדה ביום טוב ראשון אסורה אף בשבת עד הערב מפני ששני הימים הן קדושה אחת וכיום אחד ארוך הן חשובין:

יא

ביצה שיצאה רובה ממעי אמה וחזרה למעי אמה מערב יום טוב ואח"כ נולדה כולה ביום טוב מותרת באכילה בו ביום דכיון שיצאה רובה מערב יום טוב הרי היא כאילו כבר נולדה כולה מערב יום טוב לפיכך אפילו בדק בקינה של תרנגולת ערב יום טוב סמוך לחשכה ולא מצא בה ביצה ולמחר השכים קודם עלות השחר ומצא בה ביצה מותרת שתרגולת אינה יולדת כלל בלילה ובודאי יצאה רובה ממעי אמה בערב יום טוב ביום ואח"כ חזרה למעי אמה ולפיכך לא מצא כלום כשבדק ואח"כ בליל יום טוב נולדה כולה דכיון שיצאה רובה ביום הרי כבר נולדה ביום ויכולה לחזור ולצאת בלילה:

יב

במה דברים אמורים כשיש תרנגול זכר תוך ששים בתים למקום התרנגולת ואין מפסיק ביניהם נהר שאין בו גשר דכיון שיכולה לבא אצל התרנגול בודאי ביצה זו מהתרנגול היא וביצה הנולדת מחמת תרנגול אינה נולדת אלא ביום אבל אם אין תרנגול זכר תוך ששים בתים למקום התרנגולת או שמפסיק ביניהם נהר שאין בו גשר בענין שאין דרך התרנגולת לבא אצל התרנגול ואז דרכה להתעפר בעפר להתחמם ולילד ביצים וביצים הללו אף שרוב הפעמים דרכן להולד ביום מכל מקום פעמים שהן נולדין אף בלילה לפיכך אם בדק מערב יום טוב ולא מצא בה ביצה יש לחוש שמא נולדה בלילה ואין אנו תולין לומר שיצאה רובה מערב יום טוב וחזרה לפי שהוא דבר שאינו מצוי ואע"פ שלידתה בלילה הוא ג"כ דבר שאינו מצוי מכל מקום מידי ספק לא יצאנו שמא נולדה בליל יום טוב ואע"פ שהוא ספק דברי סופרים מכל מקום כיון שהוא דבר שיש לו מתירין החמירו בו חכמים אפילו נתערבה באחרות כמו שנתבאר למעלה:

יג

אבל אם לא בדק מערב יום טוב אע"פ שאינה יכולה לבא אצל התרנגול הביצה מותרת שאנו תולין לומר שבערב יום טוב נולדה ביום שהרי אף הביצים הנולדים בלא תרנגול רוב הפעמים דרכן להולד ביום וזה שמצא הביצה קודם אור היום מן הסתם נולדה מערב יום טוב:

יד

לפיכך מותר ליקח ביצים מן הנכרי בליל יום טוב ראשון דמן הסתם נולדו מערב יום טוב וכן הדין בליל יום טוב שני של גליות שהביצה שנולדה ביום טוב ראשון מותרת ביום טוב שני אבל ביצים הניקחין מנכרי

בליל יום טוב שני של ראש השנה וכן בליל יום טוב שלאחר השבת אסורות שמא נולדו ביום שלפני לילה זה:

טז

נכרי המביא ביצים ביום טוב ראשון ומסיח לפי תומו ואומר שנולדו מערב יום טוב מותר לסמוך עליו לפי שאיסור ביצה שנולדה ביום טוב אינו אלא מדברי סופרים ובכל איסורי דברי סופרים סומכין על נכרי מסיח לפי תומו כמ"ש ביו"ד סי' ס"ט לפיכך אם הביא ביצים ביום טוב ראשון שחל להיות אחר השבת שאיסור ביצה שנולדה בו ביום הוא מן התורה אין סומכין על הנכרי שמסיח לפי תומו ואומר שנולדה בערב שבת אבל יום טוב שני שחל להיות אחר השבת אפילו הוא יום טוב שני של ראש השנה כיון שאינו אלא מדברי סופרים כמ"ש בסי' ת"ד מותר לסמוך על הנכרי מסיח לפי תומו:

טז

ועכשיו במדינות אלו שמצויים הרבה ביצים למכור ומביאים הרבה בבת אחת ודאי רוב הביצים שמביאין למכור הן הנולדים מאתמול לפיכך אף ביום טוב ראשון שאחר השבת אין בביצים אלו איסור מן התורה שאנו אומרים כל דפריש מרובא פריש ומן הסתם הן מהנולדים $it\&(ה)>;$ מאתמול בשבת ואין כאן איסור אלא מדברי סופרים כמ"ש למעלה לפיכך אם הנכרי הוא מסיח לפי תומו ואומר שמערב שבת נולדו מותר לסמוך עליו:

יז

וכל זה כשהנכרי אינו יודע שביצה שנולדה היום אסורה לישראל אבל אם הוא יודע מזה אין סומכין עליו אע"פ שהוא מסיח לפי תומו דשמא הוא מערים כדי שיקחו ממנו אבל אם הביצים $it\&(ו)>;$ הן של הישראל ונכרי מסיח לפי תומו ואומר שנולדו מערב יום טוב או מערב שבת אע"פ שהוא יודע שביצה שנולדה היום אסורה לישראל מכל מקום כיון שלנכרי בעצמו אין מגיע שום תועלת ממה שישקר לומר שנולדה מערב יום טוב מותר לסמוך עליו כיון שהוא מסיח לפי תומו אבל אם שואלין אותו אימתי נולדה כיון שהוא יודע שרוצים לסמוך על אמירתו חוששין שמא ישקר:

יח

תרנגולת שנשחטה ביום טוב ומצא בה ביצים מותרות אפילו הוא יום טוב שאחר השבת והביצים הן גמורות עם קליפתן כמו שרגילין להיות בשעת לידתן ואין חוששין שמא אם לא היה שוחטה היו נולדין היום ונמצא שכבר נגמרו מאתמול בשבת דאף שנגמרה בשבת אין זו חשובה הכנה אלא אם כן נולדה ע"י גמר זה אבל כשלא נולדה ע"י גמר זה אין גמר זה נקרא הכנה לפי שטעם הביצה הוא שוה קודם גמר זה ואחר גמר זה:

יט

אפרוח שנולד ביום טוב אסור באכילה ובטלטול עד הערב מפני שהוא מוקצה ואף המתירין מוקצה ביום טוב מודים במוקצה כזה שעד שיצא האפרוח לאויר העולם לא היה ראוי לכלום ואף הכלבים לא היו אוכלין אותו כשהיה בקליפתו.

ואם נולד בשבת אסור ביום טוב שלאחריו מן התורה לפי שע"י לידה זו הוכן לאכילה וכיון שבשבת אי אפשר לשחטו ולאכלו נמצא שהוכן בשבת לאכלו ביום טוב שלאחריו וכבר נתבאר דאין שבת מכינה ליום טוב:

תקיד – שלא לכבות ביום טוב ובו כה סעיפים:

א

אסור לכבות דליקה ביום טוב אפילו רואה ביתו שנשרף אלא אם כן יש שם חשש סכנת נפשות שאז מותר לכבות אפילו בשבת כמ"ש בס"י של"ד ע"ש:

ב

במה דברים אמורים כשמכבה משום הפסד ממונו בלבד אבל אם יש צורך אכילה בכבייה זו כגון שעדיין לא גמר סעודת יום טוב ואם ישרף ביתו לא יהיה לו מקום לאכול שם ויפסיד סעודתו מותר לכבות שהרי כיבוי $(א)$; זה הוא כמכשירי אוכל נפש שמותר לעשותן ביום טוב אבל אם יוכל לאכול במקום אחר אפילו בבית הנכרי אסור לכבות ואם כשלא יכבה ישרפו כלי אכילה ואין לו כלים אחרים לאכול בהן ביום טוב וגם אי אפשר לשאול כלים מאחרים לצורך אכילת יום טוב ונמצא שיפסיד סעודתו אם לא יכבה מותר לכבות כדי להצילם:

ג

בקעת הדולקת ומעשנת את הבית אסור לכבותה אע"פ שאין לו בית אחר לישב שם ויצטרך לישב בעישון עינים:

ד

וכן אסור לכבות הבקעת בשביל שלא תתעשן הקדרה ויפסד התבשיל שהרי אפשר להציל הקדרה מעישון בלי כיבוי ע"י שישליך הבקעת לחוץ ואם הוא צריך לבקעת זו שמקצתה דולק יפה ומבשל בו קדרתו ואין לו אש אחרת לבשל בה רק של זו הבקעת ואי אפשר לו להציל הקדרה מעישון רק ע"י שיכבה מקצת הבקעת שהוא מתעשן מותר לכבות שהרי כיבוי זה לצורך אוכל נפש הוא ממש:

ה

אסור לכבות את הנר אפילו צריך לכבותו בשביל הנאת הגוף כגון שרוצה לשמש מטתו ואין לו חדר אחר להוציא את הנר לשם אלא יכפה עליו את הכלי ועל דרך שנתבאר בס"י רע"ז [ז] עיין שם או יעשה לפניו מחיצה ועל דרך שנתבאר בס"י שט"ו עיין שם:

ו

נר של שמן שהוא דולק אסור להגביהו קצת כדי שיסתלק השמן לאחוריו ולא יכבה את האש ואין צריך לומר שאסור להסתפק מהשמן שבנר הדולק דכיון שמסיר שמן מעט מהנר הוא גורם שהשמן הנשאר בנר מתרחק מעט מאור הדולק ועל ידי זה כהה אורו קצת והרי זה כמכבה:

ז

וכן אסור להוציא פתילה הדולקת בנר אפילו רוצה להניחה מיד בנר אחר דמיד שמוציאה הוא מכהה אורה ואין זה מועיל כלום מה שמניחה מיד בנר אחר או שמחזירה מיד לאותו הנר במה דברים אמורים כשמוציאה לגמרי מן השמן אבל מותר להוציא מקצתה העליון חוץ לשמן כדי שתאחוז האור בזה המקצת שהוציא מהשמן ותהא הפתילה דולקת יפה ואם אינו יכול לאחוז בפתילה להוציא מקצתה חוץ לשמן מחמת שהשמן סמוך מאוד לאש הדולק מותר להגביה הנר מעט כדי שיסתלק השמן מעט לאחוריו ויוכל לאחוז בפתילה ולהוציא מקצתה כדי שתאחוז בו האור ואח"כ יחזור ויקרב השמן אל האש כשהיה דכיון שבהגבהה זו אינו מכהה לגמרי את אור הנר שהרי מקצת הפתילה נשארה מונחת בתוך השמן וע"י הגבהה זו יוכל להרבות את אורו יותר ממה שהיה מקדם לפיכך אין כאן חשש כיבוי כלל:

ח

נר של שמן שהוא דולק יפה מותר להניח בתוכו עוד פתילות הרבה ולהדליקם כדי שיכלה השמן במהרה ואין זה דומה לגרם כיבוי שהוא אסור כמו שיתבאר כיון שהוא עושה כן ע"י ריבוי הבערה וכן מותר לכפול נר של שעוה ולהדליקו כדי שישרף במהרה וכן מותר להטות נר דולק של שעוה או של חלב להתך השעוה או החלב כדי שיכלה הנר במהרה אע"פ שעל ידי זה גורם למהר כיבוי מכל מקום כיון שהוא עושה זה ע"י ריבוי הבערה הרי זה מותר וכן מותר לקצרו ע"י שיבעירנו באמצעיתו עד שיחלקנו לשתי נרות דולקות אפילו אינו צריך כלל להדליק חלק השני אלא כדי שישרף הנר במהרה.

אבל אסור לקצרו ע"י שיחתכנו מלמטה בסכין (ב)gt< או בדבר אחר אפילו אם הוא נר גדול מאוד וחס עליו שלא ישרף כולו מפני שהוא גורם למהר כיבוי הנר שלא ע"י ריבוי הבערה:

ט

אבל מותר ליתן למטה סביבות הנר דבר המונעו מלהשרף בענין שיכבה כשיגיע לשם כגון לתחבו לתוך חול תיחוח בענין שאין נעשית בו גומא כמ"ש בסי' תצ"ח דכיון שאינו עושה מעשה בגוף דבר הדולק אע"פ שהוא גורם למהר כיבוי אין בכך כלום ואע"פ שאסור לגרום כיבוי אם לא (ג)gt< במקום הפסד כמו שנתבאר בסי' של"ד מכל מקום כיון שהדבר המונח סביבות הנר אינו מכבה ממש את האש אלא שהוא מונע אותו מלהשרף לפיכך לא גזרו בזה משום גרם כיבוי וכן אם מונחים הרבה חתיכות חלב או שעוה בתוך הנר מותר ליקח אחת מהחתיכות הרחוקות מהפתילה שהרי אינו נוגע בגוף דבר הדולק כיון שחתיכה שהוא נוטל אינה מחוברת עם חתיכה הדולקת:

י

אסור להעמיד נר דולק במקום שהרוח שולטת שם אפילו אין רוח מנשב כלל גזירה שמא יעמידנו שם בשעה שהרוח מנשב ונמצא בא לידי כיבוי ואע"פ שהוא אינו מתכוין כלל לכיבוי מכל מקום כיון שהרוח מנשבת אי אפשר בלא כיבוי וכן אסור לפתוח דלת או חלון כנגד נר הדולק אפילו אין רוח מנשבת כלל כמו שנתבאר בסי' רע"ז לענין שבת ע"ש אבל מותר לפתוח כנגד המדורה אפילו בשעה שהרוח מנשבת שהרי אינו מכבה אלא מבעיר:

יא

אסור לחמם נר של שעה ולדבוק בכותל או במנורה גזרה שמא ימרח דהיינו שישפשפנו להחליקו על פני שטח הכותל והוא תולדת הממחק:

יב

נר שכבה ורוצה לחזור ולהדליקו בו ביום מותר לחתוך הפחם שבראש הפתילה כדי שתהא נוחה לידלק אפילו $gt(\tau)$ בכלי המיוחד לכך אבל אם אינו רוצה לחזור ולהדליקו בו ביום אסור להסיר הפחם אפילו בידו שהרי הוא מכין מיום טוב לחול:

יג

נר של בטלה דהיינו שאינו צריך לו כלל אסור להדליקו ביום טוב שלא הותרה הבערה אפילו שלא לצורך אוכל נפש אלא אם כן יש בה צורך היום קצת אבל אם הוא מתכוין להרבות בנרות לכבוד יום טוב אין זה נר של בטלה ואפילו כבר בירך על הנרות יכול להוסיף עליהם עוד נרות להדליקן לכבוד יום טוב ואין זה נקרא נר של בטלה אלא אם כן מתכוין בנרות כדי להראות עשרו ונדיבתו ואינו מתכוין כלל בזה לכבוד יום טוב:

יד

וכן כל נר של מצוה כגון נרות של בית הכנסת אין זה נר של בטלה ומותר להדליקן אפילו ביום טוב אחר מנחה ואין בזה משום מכין מיום טוב לחול שהרי בהדלקתו יש מצוה לאותה שעה אפילו אין שם שום אדם בבית הכנסת מפני שהוא כבוד המקום כשמדליקין נרות לפניו שנאמר על כן באורים כבודו ה':

טו

אבל אסור לתקן ביום טוב ראשון מהפתילות והעששיות של נרות בית הכנסת שאינו כדי להדליקן בו ביום ואינו מתקנן אלא כדי שיהיו מזומנים לו להדליקן בליל יום טוב שני וכן אסור להעמיד הנרות של שעה כדי להדליקן בליל יום טוב שני לפי שאסור להכין שום הכנה מיום טוב לחבירו אפילו דבר שאין בו שום חשש מלאכה כמ"ש בסי' תק"ג ומכל מקום מותר לאדם להדליק נרות בביתו ביום טוב ראשון סמוך לחשכה ואין זה כמכין מיום טוב לחבירו שהרי אף באותה שעה שמדליק הוא צריך לאור הנר כיון שכבר החשיך היום:

טז

אסור להניח נר דולק על גבי אילן אפילו מערב יום טוב אם רוצה להניחו דולק שם עד הלילה גזרה שמא יטלנו מעל גבי האילן לכשיכבה ביום טוב ונמצא משתמש במחובר לקרקע ביום טוב עיין ס' של"ו:

יז

אין פוחתין נר של חרס דהיינו כשעודו רך כמו ביצים של יוצר וממעכים אותו ביד לעשות לו בית קבול וביום טוב אין לעשות כן מפני שהוא מתקן כלי וכן אסור ליטול מהנר את הקש שמימין באורו בעודו רך כדי שלא יפלו הדפנות יחד וכשמתייבש הנר נוטלין הקש ממנו וביום טוב אסור ליטלו מפני שהוא מתקן כלי שזהו גמר מלאכתו:

יח

שני כלים שהן מחוברים יחד בתחלת עשייתן כמו שדרך לעשות שתי כוסות או שתי נרות דבוקין זה בזה אין פוחתין אותם לשנים ביום טוב מפני שהוא מתקן כלי אבל אם לא נדבקו בתחלת עשייתן רק אח"כ נדבקו ממילא דרך עראי מותר לפוחתן אפילו בשבת שאין כאן תיקון כלי כיון שכבר היו מפורדין לאחר גמר מלאכתן עיין סוף ס' ש"מ:

יט

פתילה שהיא ארוכה ורוצה לקצרה אסור לקצרה ביום טוב בין בסכין בין באור ואפילו רוצה לפרק מקצתה בידו אסור מפני שהוא כמתקן כלי שעושה מפתילה ארוכה פתילה קצרה וכן אם רוצה לחלקה לשתי פתילות אסור לחתכה בסכין או בידו אלא נותן שתי ראשיה בפי שתי נרות ומדליקה באמצע דאז אין ניכר שמתכוין לתקן כלי אלא להדלקה בעלמא במה דברים אמורים כשצריך שתי הנרות להאיר או לכבוד יום טוב אבל אם אינו צריך אלא לאחת מהן ואינו מדליק השנית אלא כדי לקצר הפתילה של הראשונה הרי זה אסור:

כ

אסור לעשות פתילה דהיינו שאסור לגדלה לכתחלה ביום טוב מפני שהוא מתקן כלי אבל אם כבר היתה גדולה מערב יום טוב אלא שאינה קשה כל צרכה מותר למעכה בידו כדי להקשותה מפני שהוא תיקון כלאחר יד ומותר לשרותה בשמן קודם שיניחנה בנר רק שיזהר מלשרותה בשמן שבנר דולק שהרי ממעט מעט שמן מהנר והרי זה כמכבה כמ"ש למעלה אבל אסור להבהב (פירוש לחרוך) אותה באור כדי שתאחוז בה האור יפה מפני שהוא כמתקן כלי:

כא

יש למחות ביד מקצת ההמון הנוהגים ביום שמחת תורה להבעיר מיני נפט שקורין פולווי"ר דאף שהם מתכוונים לשמחת היום מכל מקום שמחה זו אינה שווה לכל נפש ואסור להבעיר בשבילה ביום טוב כמ"ש בס' תקי"א אבל מותר לקבוע פולווי"ר בשפופרת שתחוב בתוכה נר של שעה או של חלב דכשיגיע

האור לשם יתבער פולווי"ר מאליו ואע"פ שהוא גורם על ידי זה כיבוי הנר מכל מקום כיון שהוא מתכוין למצוה התירו לו גרם כיבוי כדרך שהתירו גרם כיבוי במקום הפסד ממונו כמ"ש בסי' של"ד:

כב

כשם שאין גודלים פתילה לכתחלה ביום טוב מפני שהוא כמתקן כלי כך אסור להתיר קליעתה ביום טוב מפני שהוא כסותר כלי וכן נר קלוע של שעה אסור להתיר קליעתה ביום טוב:

כג

אסור להסיר הפחם שבראש הנר כשהוא דולק בין ביד בכלי מפני שהוא מכבה הפחם בידיים ואע"פ שכיבוי זה הוא צורך הבערה שעל ידי כך הנר דולק יפה מכל מקום כיון שאין בהבערה זו צורך אוכל נפש ממש אלא כדי להאיר אסור לכבות בשבילו שמלאכת הכיבוי לא הותרה אלא לצורך אוכל נפש ממש כמ"ש בסימן תק"ז אבל מותר לנפץ את הפחם באצבעו כיון שאינו מכבהו בידיים ואין צריך לומר שמותר להטות באצבעו את ראש הפתילה כדי שתדלק יפה:

כד

כשם שחייב אדם להדליק בביתו נר אחד לכל הפחות בשבת כך הוא חייב ביום טוב לפיכך צריך לברך בשעת הדלקה אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של יום טוב.

ואותו נר שבירך עליו הואיל ונתכוין בו לשם מצות הדלקת נרות ביום טוב לפיכך אסור להסתפק ממה שנשתייר ממנו לאחר שנכבה כגון אם הוא של שומן אסור לאכלו ביום טוב אלא יחזור וידליקנו בו ביום או ימתין מלהסתפק ממנו עד מוצאי יום טוב.

במה דברים אמורים כשהדליקו קודם כניסת ליל יום טוב דכיון שבשעת כניסת יום טוב היה אסור להסתפק ממנו מחמת שהוקצה כולו לשם הדלקת מצוה והמסתפק ממנו בשעה שהוא דולק לשם מצוה הוא מבזה את המצוה וכיון שנאסר מחמת מוקצה בתחלת כניסת יום טוב נאסר לכל יום טוב כולו אבל אם הדליקו אחר כניסת תחילת ליל יום טוב מותר להסתפק ממנו לאחר שנכבה דאין מוקצה לחצי שבת כמו שנתבאר בסי' ש"י ע"ש ומכל מקום בשעה שהוא דולק אסור להסתפק מן השומן הנוטף מהנר לפי שבשעה זו הוא מוקצה כולו למצותו אבל מותר לטלטלו לאחר שנטף מהנר מאליו אפילו בשעה שהנר דולק שהרי הוא ראוי לחזור ולהדליקו באותה שעה ואינו מוקצה אלא מלהסתפק ממנו:

כה

וכל זה בנר שבירך עליו שנתכוין בו לשם עיקר מצות הדלקת הנר ביום טוב אבל שאר הנרות שמוסיף לכבוד יום טוב מותר להסתפק מן הנוטף אפילו בשעה שהנר דולק ואין צריך לומר שמותר להסתפק ממה שנשתייר מן הנר לאחר שנכבה אפילו נדלק קודם כניסת ליל יום טוב ואע"פ שבתחילת כניסת יום טוב לא היה יכול לחתוך אפילו מעט שומן מן הנר הדולק מפני שהוא גורם למהר כיבוי וכמ"ש למעלה וכיון שנאסר להסתפק ממנו בתחלת כניסת יום טוב נאסר לכל היום כולו מכל מקום כיון שאף בתחלת כניסת יום טוב היה לו צד היתר להסתפק ממנו דהיינו ע"י שישים סביבות הנר דבר המונע אותו מלשרוף בענין שיכבה כשיגיע לשם ויוכל להסתפק ממנו נמצא שלא נאסר מעולם:

תקטו – דין דברים הבאים ביום טוב חוץ לתחום ובו כד סעיפים:

א

נכרי שהביא דורון לישראל מיני פירות שיש מאותו המין במחובר לקרקע שיש לומר שאלו שהביא היו מחוברין לקרקע בתחילת כניסת יום טוב וכן אם הביא מיני בעלי חיים שיש מאותו המין מחוסר צידה שיש לומר שאלו שהביא היו מחוסרין צידה בתחלת כניסת יום טוב הרי אלו אסורין באכילה ובטלטול עד הערב ואפילו עבר או שכח ונתן לתוך פיו אסור לבלוע אלא יפלוט מיד כדין כל מאכלות אסורות.

ואפילו לערב אינן מותרין אלא לאחר שהמתין בכדי שיעשו (פירוש בכדי שילך הנכרי למקום שליט או צד משם ויגמור המלאכה ויחזור לכאן כמו שיתבאר) דכיון שהביא הדורון לישראל בודאי ליקט או צד לשמו וכל המביא דורון הוא מתכוין להביא מן המשובח והמובחר וביא מאותן שליט וצד היום ונמצא שעשה הנכרי מלאכה גמורה ביום טוב לצורך הישראל לפיכך הצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו שלא יהנה כלום ממלאכת יום טוב הנעשית בשביל ישראל ומטעם זה אפילו אדם אחר שלא הובא בשבילו צריך להמתין בכדי שיעשו שלא יהנה ממלאכת יום טוב.

ולפי זה הטעם אם הביא ביום טוב ראשון מותרים באכילה ביום טוב שני של גליות לאחר שהמתין לערב כניסת יום טוב שני בכדי שיעשו ואע"פ שאי אפשר לעשות מלאכה זו בערב זה שהוא יום טוב ונמצא שנהנה ממה שהביא הנכרי ביום טוב מכל מקום ממה נפשך אם ערב זה הוא יום טוב הרי יום טוב ראשון שהובא בו היה חול ואינו צריך להמתין כלל ומכל מקום קודם שהמתין בכדי שיעשו אסורין ג"כ בטלטול כיון שהיום הוא יום טוב והן אין ראויין עדיין לאכילה וכל שאינו ראוי לאכילה אסור לטלטלו ביום טוב.

אבל אם הביא לו ביום טוב שחל להיות בערב שבת כיון ששני הימים הן קדושים בודאי צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו שאם לא ימתין ויאכל מיד הרי נהנה ממלאכת יום טוב שהרי אם לא היה מביא לו ביום טוב לא היה יכול ליהנות מהן בהיתר אלא אם כן היה מביא לו במוצאי שבת לפיכך צריך להמתין בכדי שילך לשם ויביא והוא הדין ביום טוב שחל להיות אחר השבת והביא לו בשבת שאסורין עד שימתין במוצאי יום טוב בכדי שיעשו וכן הדין בשני ימים טובים של ראש השנה ששני הימים הן קדושים בודאי כמ"ש בס' ת"ר לפיכך אם הביא לו ביום טוב ראשון צריך להמתין במוצאי יום טוב שני בכדי שיעשו שלא יהנה ממלאכת יום טוב.

ויש אומרים שמה שהצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו אין הטעם מפני שאסור ליהנות ממלאכת יום טוב אלא שחששו חכמים אם נתיר לו ליהנות במוצאי יום טוב מיד מן המלאכה שנעשית בשבילו ביום טוב שמא יאמר להנכרי שיביא לו ביום טוב כדי למהר אכילתו בליל מוצאי יום טוב שאיסור אמירה לנכרי הוא קל בעיני הבריות לפיכך הצריכוהו להמתין בכדי שיעשו דאז כיון שלא ירויח כלום במה שהביא ביום טוב לא יעשה איסור בחנם.

ולפי דבריהם אין צריך להמתין בכדי שיעשו אלא מי שהנכרי הביא בשבילו וכן אנשי ביתו כמוהו אבל אדם אחר שלא הובא בשבילו מותר לאכול מהם במוצאי יום טוב מיד דכיון שלא הצריכו להמתין אלא כדי שלא יאמר להנכרי שיביא לו ביום טוב א"כ די לנו אם נאסור על מי שהובא בשבילו שהרי אם מי שהובא בשבילו דהיינו מי שיצוה את הנכרי שיביא ביום טוב יצטרך להמתין א"כ שוב אין לחוש שיאמר שום אדם לנכרי שיביא ביום טוב כדי שחבירו ימהר אכילתו בליל מוצאי יום טוב כיון שהוא בעצמו לא ירויח כלום באמירה זו אין אדם חוטא ולא לו.

ולפי סברא זו אם הביא לו ביום טוב ראשון צריכים הוא ואנשי ביתו להמתין במוצאי יום טוב שני בכדי שיעשו אף אם הוא יום טוב שני של גליות ואע"פ שממה נפשך אחד מהם הוא חול מכל מקום כיון שעכשיו אסרו לנו חכמים לעשות מלאכה בשני הימים אם נתיר לו ביום טוב שני במה שהובא בשבילו ביום טוב ראשון יש לחוש שמא יאמר להנכרי שיביא לו ביום טוב ראשון כדי שימהר אכילתו בליל מוצאי יום טוב שני.

ומכל מקום אין איסור אלא באכילה אבל לטלטל מותר מיד במוצאי יום טוב ראשון אפילו קודם שהמתין בכדי שיעשו ואפילו הוא שבת או יום טוב שני של ראש השנה דכיון שלאדם אחר מותר אפילו באכילה אין לזה דין מוקצה כלל ואף הוא בעצמו מותר לטלטל שהרי דבר זה ראוי לאכילה לכל בני אדם ואין איסור אלא לו ולאנשי ביתו.

ואם חל יום טוב בחמישי ובששי מותר לו לאכול בשבת שלאחריהן מה שהביא לו ביום טוב ראשון ובלבד שימתין בליל שבת בכדי שיעשו לפי סברא זו ואין לחוש שמא יאמר להנכרי שיביא ביום טוב ראשון כדי שיאכל מזה בשבת כיון שיש עדיין שני ימים עד השבת אבל אם הביא לו ביום טוב שני דהיינו בערב שבת צריך להמתין עד מוצאי שבת בכדי שיעשו אף לפי סברא הראשונה כמ"ש למעלה.

ולענין הלכה כבר נהגו במדינות אלו להחמיר כסברא האחרונה ונוהגין להחמיר אפילו לאדם אחר שלא הובא בשבילו שימתין עד מוצאי יום טוב שני בכדי שיעשו אף ביום טוב שני של גליות ולפיכך נוהגין להחמיר אפילו בטלטול עד מוצאי יום טוב שני כיון שאינו ראוי לאכילה לשום אדם.

ואם מוצאי יום טוב שני הוא שבת (אין מטלטלין עד שימתין בליל שבת בכדי שיעשו ומכל מקום ביום טוב שני שהוא ערב שבת) מותר לבשלו ע"י נכרי (בענין שאין בו משום בישולי נכרים ועל דרך שנתבאר ביו"ד סי' קי"ג ע"ש) לצורך אכילת שבת לאחר שימתין בכדי שיעשו כיון שאיסור הטלטול ביום טוב שני אינו אלא חומרא בעלמא לפיכך יש להקל ע"י נכרי.

במה דברים אמורים כשיש לו ממין זה בתוך ביתו לכבוד שבת אבל אם אין לו ממין זה בתוך ביתו והוא צריך לו לכבוד השבת מותר לטלטלו ולבשלו בעצמו לכבוד השבת לאחר שהמתין במוצאי יום טוב ראשון בכדי שיעשו רק שיזהר מלטעום ממנו עד שימתין בליל שבת בכדי שיעשו.

ואם יש אורחים סמוכים על שלחנו ביום טוב בין שבאו אליו קודם יום טוב בין שזימן אותם ביום טוב לאחר שהביא הנכרי אליו את הדורון אם האורחין הן מעיר אחרת שיש כאן מצות הכנסת אורחים מותר להאכילם ביום טוב שני של גליות מה שהביא לו הנכרי ביום טוב ראשון ואף הוא עצמו שהובא בשבילו מותר לו לאכול עמהם דאין זה כבודם שלא יאכל עמהם וכיון שיש כאן מצות הכנסת אורחים יש לסמוך על סברא הראשונה.

במה דברים אמורים כשאין לו ממין זה בתוך ביתו והוא צריך לו לכבוד האורחים והוא הדין אם צריך לו לצורך שאר סעודות מצוה אבל אם יש לו ממין זה בתוך ביתו שמספיק לו לכל בני הסעודה אין ליתן לפניהם ממין זה כדי שיאכיל לאנשי ביתו ממה שיש לו בתוך ביתו.

וכל זה לאחר שהמתין במוצאי יום טוב ראשון בכדי שיעשו אבל קודם שיעור זה אסור בין באכילה בין בטלטול בין לו בין לאחרים שלא הובא בשבילם כמו שנתבאר למעלה לפי סברא הראשונה כי כן הסכמת רוב המורים:

[הגהה.]

ואע"פ שבסי' שכה ביארנו דעיקר הטעם בכל מקום שהצריכו להמתין בכדי שיעשו הוא משום גזירה שמא יאמר לנכרי לעשות כמ"ש לפי סברא האחרונה, וא"כ היה ראוי שלא לאסור אלא על מי שהמלאכה נעשית בשבילו כמ"ש למעלה, מכל מקום לא רצו חכמים לחלק בגזרתם ואסרו על הכל אף על מי שלא נעשית בשבילו עד לאחר בכדי שיעשו, לפי שראו חכמים להחמיר הרבה בדבר שנעשה בו מלאכה גמורה ע"י נכרי. ומכל מקום לאחר שהמתין בליל מוצאי יום טוב א' כדי שיעשו ראוי להקל אף אם הוא יום טוב ב' של גלויות כמ"ש בסברא הראשונה, ואע"פ שעדיין לא יצאנו מידי חשש שמא יאמר לנכרי שיביא לו ביום טוב א' כדי שיוכל ליהנות מהן ביום טוב ב' אחר המתנת בכדי שיעשו, מכל מקום לא רצו להחמיר כל כך בהמתנה זו שימתין עד מוצאי יום טוב ב' בכדי שיעשו, כיון שהמתנה זו אינה אלא קנס בעלמא שלא יאמר להנכרי שיעשה כן פעם אחרת, א"כ כיון שקנסוהו ומנעוהו מליהנות מזה במוצאי יום טוב א' מיד עד לאחר שימתין בכדי שיעשו די בכך, כי בזה יהיה לו היכר זכרון שלא יאמר להנכרי שיעשה כן פעם אחרת (עד כאן הגהה).

ב

שיעור בכדי שיעשו הוא כדי שילך הנכרי במוצאי יום טוב משחשכה מביתו למקום שליקט הפירות או למקום שצד הדגים ויגמור המלאכה ויחזור לכאן ואם נסתפק לו מהיכן הביא הנכרי אין צריך להמתין רק בכדי שיבואו מחוץ לתחום אם הביא הנכרי רוכב על הסוס אין צריך להמתין רק בכדי ששהה הנכרי ברכיבה זו עד שהביאן לכאן:

ג

וכל זה בנכרי שהביא דורון לישראל דמן הסתם ליקט או צד היום בשביל הישראל שהביא לו כמ"ש למעלה אבל אם הוא בענין שיש להסתפק שמא נלקט וניצוד מאתמול וגם יש להסתפק שמא ליקט וצד לצרכו או לצורך נכרי אחר ואח"כ נמלך והביא לישראל כיון שיש כאן ב' ספיקות להקל הרי אלו מותרים באכילה במוצאי יום טוב מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו אבל אם אין כאן אלא ספק אחד שמא נלקטו וניצודו מאתמול בשביל ישראל או שמא ליקט וצד היום ובשביל נכרי ואחר כך (ב)gt;: נמלך והביא לישראל צריך להמתין בכדי שיעשו לפי שהוא דבר שיש לו מתירין דהיינו אחר שימתין בכדי שיעשו לפיכך אין אומרים כאן ספק דברי סופרים להקל:

ד

וכל זה לענין המתנת בכדי שיעשו במוצאי יום טוב אבל ביום טוב עצמו אפילו אם ידוע שליקט וצד לצורך נכרי אלא שיש להסתפק שמא ליקט וצד היום וכן פירות הנמצאים תחת האילן שיש להסתפק שמא נשרו מהאילן ביום טוב הרי אלו אסורים באכילה ובטלטול עד הערב אפילו אם הוא בענין שאין בהן משום מוקצה כגון דקל העומד בחצרו והיתה דעתו מערב יום טוב על התמרים שישיר הרוח מן הדקל ביום טוב או ששמע מנכרי בערב יום טוב שאמר למחר אתלוש פירות הללו ותלשן ביום טוב לצרכו הרי הן אסורים לישראל באכילה ובטלטול לפי שחכמים גזרו על כל דבר שנעקר מהמחובר בשבת או ביום טוב לאסרו באכילה בו ביום אם הוא דבר מאכל ולהשתמש בו אם אינו דבר מאכל משום גזרה שמא יתלוש בעצמו כמ"ש בסי' שכ"ב וכיון שאסור לאכלו ולהשתמש בו אסור ג"כ לטלטלו שהרי אינו ראוי לכלום בו ביום.

ואפילו בספק החמירו חכמים אף ביום טוב שני של גלויות ואע"פ שיום טוב שני של גלויות אינו אלא מחמת ספק ונמצא שיש כאן ב' ספיקות להקל מכל מקום כיון שכבר הנהיגו חכמים את כל בני הגולה לעשות שני ימים הרי הוא כודאי של דבריהם לענין זה שלא להתיר בו ספק מוקצה שעיקר איסור המוקצה בשבת הוא $(ג)$; סייג לאיסורי תורה שלא יעלה ויתלוש כמ"ש בסימן שכ"ב או משום גדר להוצאה כמ"ש בסימן ש"ח לפיכך החמירו בספיקו אף ביום טוב שני כדי שלא לחלק בינו לראשון אבל לענין שאר דברים אין דינו כודאי של דבריהם אלא כספק וכמו שיתבאר:

ה

אם הפירות ניכרים שלא נתלשו היום כגון שהן כמושין וכן אם ניכרים הדגים שניצודו מערב יום טוב כגון $(ד)$; שנס ליחן ואדמומית שתחת לחייהן שבודקין אותן שם מותרין אף למי שהובאו בשבילו אם ידוע שבאו מתוך התחום והוא הדין אם הובאו לו בתחלת ליל יום טוב ראשון בענין שבודאי נלקטו וניצודו מערב יום טוב:

ו

אפילו אם ידוע שנלקטו וניצודו היום אם ידוע שלא ליקט וצד בשביל ישראל מותרין לערב אפילו הוא יום טוב שני של גלויות שהרי ממה נפשך אחד מהן הוא חול אבל אם הוא יום טוב שני של ראש השנה אפילו אם הוא $(ה)$; ספק אם נתלש וניצוד ביום טוב ראשון אסור באכילה ובטלטול גם בשני עד הערב לפי ששני הימים הן קדושה אחת וכיום אחד ארוך הן:

ז

וכן ספק שנתלש וניצוד ביום טוב אפילו הוא יום טוב שני של גלויות אסור באכילה ובטלטול גם בשבת שלאחריו לפי שע"י תלישה זו או צידה זו הן מוכנין לאכילה ואין יום טוב מכין לשבת.

ואיסור הכנה זו אינה אלא מדברי סופרים שהרי מן התורה מותר לאכלן בו ביום שנתלשו וניצודו בו וא"כ יום טוב לעצמו הכין אלא כיון שמדברי סופרים אסור לאכלן ביום שנתלשו וניצודו בו אלא ביום שלאחריו נמצא שיום טוב הכין לשבת שלאחריו:

ח

וכן הדין ביום טוב שלאחר השבת שהפירות שנתלשו בשבת אסורים גם ביום טוב שלאחריו ואיסורן אינו אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר.

במה דברים אמורים בפירות הנאכלין חייב בלא בישול שיכול לאכלם בשבת עצמה מן התורה אבל בפירות שאינן נאכלין חיים כיון שאינן ראויים לאכילה בשבת עצמה שאסור לבשלן נמצא ששבת הכינה ליום טוב שלאחריו לפיכך הן אסורין מן התורה ביום טוב.

במה דברים אמורים בפירות שנתלשו בשבת אבל בדגים שניצודו בשבת אע"פ שאינן נאכלים חיים אעפ"כ אינן אסורים ביום טוב שלאחריו אלא מדברי סופרים לפי שהצידה בעצמה אינה נקראת הכנה כלל שהרי אין נעשה שום שינוי בגוף הדג ע"י הצידה אלא כיון שאם היה ניצוד ביום טוב עצמו לא היה

אפשר לאכלם בו ביום מחמת גזרת חכמים ואם הניצוד בשבת יהא מותר ביום טוב נמצא שע"י הצידה שבשבת הותר לאכילה ביום טוב והרי זה דומה כאילו שבת הכינה ליום טוב ואסור מדברי סופרים:

ט

ראש השנה שחל להיות בחמישי ובששי פירות שנתלשו ודגים שניצודו בחמישי אפילו נתלשו וניצודו בשביל נכרי או שנתלשו וניצודו מאליהן הרי הן אסורים באכילה ובטלטול גם בשבת שלאחריהן כמו שאם היו נתלשין וניצודין בששי שהיו אסורין גם בשבת משום איסור הכנה שהרי שני ימים אלו הן כיום אחד ארוך אבל במוצאי שבת מותרין באכילה מיד אפילו נתלשו וניצודו בחמישי בשביל ישראל אין צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו מטעם שנתבאר למעלה אבל נתלשו וניצודו בששי בשביל ישראל צריך להמתין במוצאי שבת בכדי שיעשו כמו שנתבאר למעלה:

י

נכרי שהביא בשבת או ביום טוב שלאחר השבת פירות שאינן נאכלין חיים אפילו אם ידוע שנלקטו בשביל נכרי אלא שיש להסתפק שמא נתלשו בשבת ונכרי זה או אחר מסיח לפי תומו שנתלשו מערב שבת אין סומכין עליו לאכלם ביום טוב שלאחר השבת שהן אסורים בו ביום מן התורה ואין סומכים על נכרי מסיח לפי תומו אלא באיסור דברי סופרים כגון לאכלם ביום טוב שני שחל במוצאי שבת אפילו הוא יום טוב שני של ראש השנה שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים או אפילו ביום טוב ראשון שחל במוצאי שבת אם הן פירות הנאכלים חיים או להתירן בו ביום שהביאן אם הביאן בשבת שאין יום טוב ראשון סמוך לו מלפניו או ביום טוב שאין שבת סמוך לו מלפניו שבכל אלו אין שום חשש הכנה של תורה ועיין בסי' תקי"ג אימתי סומכין על נכרי מסיח לפי תומו:

יא

נכרי שהביא לעיר דבר שאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה דהיינו שהביא פירות יבשים או בהמות ועופות שאינן מחוסרין צידה כגון אווזים ותרנגולים אם מתוך התחום הביאם מותרים לכל אף למי שהובאו בשבילו כמ"ש למעלה אבל אם מחוץ לתחום הביאם דהיינו שבתחלת כניסת יום טוב היו עדיין חוץ לתחום הרי אסורין באכילה בו ביום למי שהובאו בשבילו ולכל אנשי ביתו הסמוכים על שלחנו שגם בשבילם נתכוין הנכרי בהבאתו ולערב צריכים להמתין בכדי שיעשו דהיינו שישהה כל כך כמו ששהה הנכרי בהבאתו אותם ממקום שהחשיך לו היום בערב יום טוב עד שהביא אותם לתוך עיבורה של עיר של הישראל דהיינו מקום שמשם מתחילין למדוד תחומי העיר כמו שנתבאר בסי' [ש]צ"ח ע"ש:

יב

הטעם שהצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו אינו בשביל שלא יהנה ממלאכת יום טוב שהרי אינו נהנה כלל מגוף המלאכה דהיינו ההליכה מחוץ לתחום אלא הוא נהנה מהדבר שנעשה בו המלאכה אבל לא מן גוף המלאכה בעצמה ולפיכך לא היו חכמים מצריכים להמתין בכדי שיעשו ולמה הצריכו להמתין משום גזרה שמא יאמר לנכרי שיביא לו מיני מאכל מחוץ לתחום ביום טוב כדי למהר אכילתו בלילה וכיון שקנסו אותנו בשעה שמן הדין היה מותר לו לאכול דהיינו במוצאי יום טוב שוב לא יאמר לנכרי להביא לו:

יג

ואפילו אם מוצאי יום טוב הוא שבת או יום טוב שני של ראש השנה או יום טוב שני של גליות שאף שימתין בכדי שיעשו אעפ"כ יש לחוש שמא יאמר לנכרי שיביא לו ביום טוב ראשון כדי לאכול ביום טוב שני או בשבת שלאחריו לאחר שימתין בכדי שיעשו במוצאי יום טוב ראשון מכל מקום לא רצו חכמים לקנסו כל כך שלא יאכל עד מוצאי שבת או עד מוצאי יום טוב שני דכיון שאיסור תחומין הוא קל שאינו נתקן בשביל סייג לאיסור של תורה לפיכך הקילו בו ודי אם קנסוהו שלא יאכל בו ביום שהביאו לו ובכדי שיעשו ביום שלאחריו:

יד

וכל זה למי שהובא בשבילו ולאנשי ביתו אבל לשאר כל אדם מותר באכילה אפילו בו ביום שהביא מחוץ לתחום דכיון שאיסור תחומים הוא קל הקילו בו שלא לאסור אלא למי שהובא בשבילו ואפילו אם הביא הנכרי מחוץ לג' פרסאות שיש אומרים דבג' פרסאות יש איסור תחומין מן התורה אעפ"כ כיון שאי אפשר לאסור לכל בני אדם בשוה שהרי איסור תחומין הוא אינו שוה לכל בני אדם שמה שהוא חוץ לתחומו של זה הוא תוך תחומו של זה וכיון שהוצרכו חכמים לחלק באיסור זה לאסור לזה ולהתיר לזה עשו עוד חילוק בין מי שהובא בשבילו למי שלא הובא בשבילו שאין ראוי לאסור לו מטעם שנתבאר לעיל:

טו

וכיון שהוא ראוי לאכילה בו ביום למי שלא הובא בשבילו לפיכך אף מי שהובא בשבילו מותר לטלטלו ביום טוב ואין לו דין מוקצה כלל כיון שראוי לאחרים בו ביום רק שיזהר שלא יטלטלנו חוץ לד' אמות במקום שאסור לטלטל בשבת בין הוא בין אחר שלא הובא בשבילו ואע"פ שהותר לו לאכלו בו ביום מכל מקום לא הותר לו להוציא חוץ לד' אמות בכרמלית אפילו לצורך אכילה כגון שרוצה לבשלו ואי אפשר לו לבשלו אלא אם כן יוציאנו חוץ מד' אמות בכרמלית אסור לו להוציא אפילו ע"י נכרי ואפילו הובא לצורך נכרי דכיון שיצא חוץ לתחום אין לו אלא ד' אמות כמ"ש בסימן ת"א אבל במקום שמותר לטלטל שם בשבת כגון בחצר או בעיר שתיקנו מבואותיה בלחי או קורה או צורת הפתח או שהיא מוקפת חומה וכן מבצר שהוא בענין שמותר לטלטל בו בשבת כגון שידוע שישב (פירוש שבנו בו בתים לדירה) ולבסוף הוקף כמ"ש בסי' שנ"ח ות"א מותר לטלטל בהן ג"כ מה שהובא מחוץ לתחום דכל רשות שמותר לטלטל בו בשבת הרי כולו נחשב כד' אמות לענין יוצא חוץ לתחום כמ"ש בסי' ת"ה ע"ש:

טז

וכל זה כשידוע בבירור שהביא ביום טוב מחוץ לתחום בשביל ישראל אבל אם יש להסתפק שמא בתחלת כניסת יום טוב היה הנכרי כבר בתוך תחום העיר יש להקל ביום טוב שני של גליות אף למי שהובא בשבילו כיון שיש כאן ב' ספיקות שהרי יום טוב שני עיקר תקנתו מחמת הספק אבל ביום טוב ראשון יש להחמיר אף בספק כיון שהוא דבר שיש לו מתירין:

יז

במה דברים אמורים כשהנכרי שהביא הדורון הוא דר חוץ לעיר או שהוא דר בעיר אלא שפירותיו הן חוץ לעיר אבל נכרי הדר בעיר ויש לו פירות בעיר כיוצא באלו שהביא להישראל מותר אף למי שהובא בשבילו אפילו הוא יום טוב ראשון לפי שאין כאן ספק כלל אלא הוא בודאי דמן הסתם הביא מפירותיו שבעיר ואפילו יש להנכרי ב' בתים ובהן פירות אחד מהן תוך התחום והב' חוץ לתחום אין חוששין שמא הביא מאותן שחוץ לתחום אלא מן הסתם הביא מאותן שבתוך התחום שהן קרובים יותר לעיר:

יח

וכל זה בנכרי שהביא דורון לישראל אבל נכרי שהביא למכור אם רוב העיר הן נכרים בודאי לצורך הנכרי הביא ומותר ליקח ממנו (על דרך שנתבאר בס' ש"ג ע"ש) ולאכול אפילו ביום טוב ראשון אם הוא דבר שאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה ואם הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה מותר באכילה לערב מיד ואין צריך להמתין בכדי שיעשו כדין מביא לצורך נכרי דכיון שרוב העיר הן נכרים מן הסתם הביא לצורך רוב אנשי העיר.

ואם אנו רואים שאם נתיר ליקח ממנו ביום טוב ירבה להביא עוד ביום טוב אף לצורך ישראל אסור ליקח ממנו ביום טוב אף על פי שרוב העיר הן נכרים אבל מן הסתם אין חוששין שמא ירבה להביא גם בשביל ישראל ומותר ליקח ממנו בעיר שרובה נכרים.

ומכל מקום נכרי המביא דגים למכור בעיר שרובה נכרים אף בסתם יש לחוש שירבה להביא בשביל ישראל אם אנו מתירין ליקח ממנו כיון שדרך ישראל לקנות דגים לכבוד יום טוב וצריך להתיישב בדבר זה כי הכל לפי ראות עיני המורה:

יט

אבל $gt(1);lt&$; העיר שחציה נכרים וחציה ישראל נכרי המביא שם למכור בודאי לצורך שניהם הוא מביא וכיון שכוונתו גם לצורך ישראל הרי דינו כדין נכרי שהביא דורון לישראל (שאם יש במינו במחובר צריך כל אדם להמתין בכדי שיעשו אף מי שלא הובא בשבילו ואם אין במינו במחובר אלא שהובא מחוץ לתחום מותר למי שלא הובא בשבילו דהיינו מי שאינו מאנשי העיר ובא לעיר אחר שכבר היה הנכרי בתוך תחום העיר):

כ

וכל זה כשהנכרי שהביא למכור הוא דר בעיר זו שמוכר בה והביא מפירותיו שחוץ לתחום אבל אם הוא דר בכפר חוץ לעיר אפילו אם הרוב הן ישראל והביא לשם דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה דינו כדין מביא לעיר שרובה נכרים דכיון שהוא דר מחוץ לעיר אנו הולכים אחר רוב העולם ואנו אומרים שמן הסתם לקטן וצדן לצורך נכרים שהן רוב העולם ואח"כ נמלך והביאן לעיר זו לפיכך אם הביאן מתוך התחום מותר לערב מיד כדין פירות שנלקטו בשביל נכרי ואם הביאן מחוץ לתחום מותרים לערב אחר שהמתין בכדי שיעשו אף אם הוא שבת או יום טוב שני של ראש השנה או של גליות כדין דבר שאין במינו במחובר שהובא לצורך ישראל מחוץ לתחום:

כא

ישראל שקצץ דמים לנכרי שיביא לו דגים בערב יום טוב בעד סכום דמים אלו שקצץ לו ונשתהה הנכרי והביאן ביום טוב אם הוא בענין שיש להסתפק שמא ניצודו ביום טוב הרי אלו אסורין באכילה ובטלטול עד הערב כמ"ש למעלה.

אבל בערב יש להסתפק אם צריך להמתין בכדי שיעשו לפי שיש לומר שלא הצריכו חכמים להמתין בכדי שיעשו במלאכה הנעשית ביום טוב בשביל ישראל אלא אם הוא בענין שאם נאסור [ל]הישראל ליהנות ממלאכה זו עד לאחר שימתין בערב בכדי שיעשו אזי לא יעשה הנכרי המלאכה ביום טוב עד הערב בשעה שהישראל רשאי ליהנות ממנה כגון שהישראל לא קצץ עם הנכרי שיעשה מלאכה זו בשבילו אלא הנכרי מדעת עצמו הוא עושה כן לצורך הישראל ואילו היה יודע הנכרי שהישראל לא יהנה ממנה ביום טוב בודאי לא היה מזרז את עצמו לעשותה ביום טוב ונמצא כשהנכרי עושה אותה ביום טוב בודאי עושה אותה לדעת כן שיהנה ממנה הישראל ביום טוב לפיכך קנסוהו חכמים שלא יהנה ממנה ביום טוב עצמו וגם לערב עד לאחר שימתין בכדי שיעשו אבל כשהישראל קצץ עם הנכרי מערב יום טוב שיעשה לו מלאכה זו ואף אם נאסור להישראל ליהנות ממלאכה זו אעפ"כ יעשה הנכרי להשלים קציצתו וליטול דמיו מהישראל נמצא כשהנכרי עושה המלאכה ביום טוב אינו עושה אותה בשביל שיהנה ממנה הישראל ביום טוב עצמו אלא בשביל עצמו הוא מזרז את עצמו למהר מלאכתו לפיכך אפשר שזהו דומה לקצץ עם הנכרי מערב שבת שיעשה לו מנעלים והביאן לו הנכרי בשבת שהן מותרים להישראל בו ביום כמ"ש בס' רנ"ב ע"ש.

וכבר נתבאר שם דיש אוסרין ללבוש המנעלים עד שימתין במוצאי שבת בכדי שיעשו ולדבריהם אף דגים אלו אסורין עד מוצאי יום טוב בכדי שיעשו.

אבל לאחר כדי שיעשו אפשר שהן מותרים אף אם הוא יום טוב שני של גליות כמו שנתבאר לענין המנעלים.

ואם ידוע שדגים אלו ניצודו מערב יום טוב אלא שהביאן ביום טוב מחוץ לתחום כיון שאין כאן איסור מוקצה אפשר שהן מותרים אף בו ביום להמתירין גבי מנעלים וכבר ביארנו שם שבשעת הדחק (שהוא צריך למנעלים אלו בשבת) יש לסמוך על המתירין עיין שם כל פרטים אלו:

כב

ישראל ששיגר דורון לחבירו ע"י נכרי מערב יום טוב והביא הנכרי את הדורון לחבירו ביום טוב מחוץ לתחום אם ישראל השולח הוא יודע שאי אפשר שיגיע הדורון ליד חבירו אלא אם כן ילך הנכרי ביום טוב חוץ לתחום הרי זה אסור באכילה למי שהובא בשבילו (ולאנשי ביתו) ולערב צריך להמתין בכדי שיעשו כיון שנעשה איסור בשבילו.

אבל אם השולח לא ידע שילך הנכרי ביום טוב חוץ לתחום שהיה לו שהות להגיע לשם מבעוד יום ונתעכב השליח בדרך והביא ביום טוב מחוץ לתחום הרי זה מותר באכילה אף למי שהובא בשבילו שהרי אין הנכרי מביא משלו כדי שנגזור שמא יאמר לו הבא לי מחוץ לתחום אלא משל ישראל אחר הוא מביא והישראל לא ישמע אליו לשלוח לו ביום טוב מחוץ לתחום שאין אדם חוטא ולא לו רק שצריך לזהר

שלא יטלטלנו חוץ לד' אמות במקום שאסור לטלטל שם בשבת ואפילו אם לא הובא בשבילו ואפילו ע"י נכרי כמ"ש למעלה:

כג

במה דברים אמורים בדבר שאין במינו במחובר ואינו מחוסר צידה אבל אם הדורון הוא דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה אסור לקבלו מיד הנכרי ביום טוב אף על פי שהנכרי יצא מבית ישראל המשלח מערב יום טוב וא"כ דורון זה נלקט וניצוד מערב יום טוב מכל מקום יש לחוש שמא החליף הנכרי את הדורון בפירות שנלקטו היום ולפיכך אין לקבל ממנו אלא אם כן חתום בתוך חותם אחד ועל דרך שנתבאר ביו"ד סי' קי"ח ע"ש:

כד

במה דברים אמורים בישראל ששיגר דורון לחבירו משלו שמקבל הדורון אינו יודע אם מה ששיגר לו חבירו היה טוב ויפה יותר ממה שהביא לו הנכרי או לאו ולפיכך יש לחוש שמא היה טוב יותר והחליפו הנכרי ברע ממנו (שנלקט וניצוד ביום טוב) כיון שהוא נהנה בחליפין אבל ישראל שקנה מערב יום טוב דבר שיש במינו במחובר או מחוסר צידה והניחו ביד הנכרי בלא חותם עד למחר ולמחר ראה שהוא טוב ויפה כמו הראשון שהניח אצלו אף על פי שאינו מכיר בטביעות עין שזהו הראשון שהניח אצלו מותר ואין אנו חוששים שמא החליפו הנכרי כיון שאינו נהנה בחליפין שהרי זה הוא כל כך טוב ויפה כמו הראשון שהניח אצלו:

תקטז – דין איזה דברים מותרים לשלוח ביום טוב ובו ו' סעיפים:

א

מותר לשלוח לחבירו ביום טוב דרך רשות הרבים כל מיני מאכל ומשקה הראויים לבו ביום אפילו אינן ראויים אלא ע"י מעשה שיעשו בגופן כגון בהמה וחיה ועוף חיים שאינן ראויים עד שישחטם מכל מקום כיון שמותר לשחוט ביום טוב מותר ג"כ לשלוח לחבירו אף על פי שהוא יודע שחבירו לא ישחטם ביום טוב מכל מקום כיון שאילו היה רוצה היה שוחטן ואוכלן מותר לשלוח לו:

ב

וכן מותר לשלוח לו כל כלי תשמיש וכן בגדים אפילו אינן תפורין עדיין לפי שהן ראויין לישען עליהם ואפילו בגד כלאים מותר לשלוח אם הוא קשה בענין שמותר לישב ולישען עליו כמ"ש ביו"ד סי' ש"א ע"ש:

ג

ואפילו דבר שאינו ראוי לבו ביום אם הוא ראוי ליהנות ממנו בחול בלי שיצטרך לעשות מעשה בגופו כגון תפלין וכיוצא בהם מותר לשלוח ביום טוב אפילו דרך רשות הרבים ואף על פי שאסור להוציא שום דבר

שאינו צריך לו ביום טוב ואינו מוציאו אלא לצורך החול כמו שנתבאר בס' תצ"ה מכל מקום כיון שהוא נהנה ושמח במה שמשלח דורונות לחבירו הרי זה צורך שמחת יום טוב:

ד

אבל אסור לשלוח דבר שאף בחול אינו ראוי עד שיעשו בו מעשה (האסורה לעשות ביום טוב) כגון מיני תבואה שאין דרך לבשלה שלמים אלא טוחנין אותן ועושין מהם פת (וטחינה אסורה ביום טוב) אבל מותר לשלוח מיני קטניות שדרך לבשלהן שלמים בלא טחינה והרי הן ראויין אפילו לכו ביום ואין צריך לומר שמותר לשלוח יינות ושמנים וסלתות:

ה

וכל זה כשמשלח דרך רשות הרבים או $(א)$; דרך כרמלית שהוא מקום שאסור לטלטל בו בשבת וגם ביום טוב שלא לצורך יום טוב כלל אבל כשמשלח דרך מקום שמותר לטלטל בו בשבת כגון בחצר אחת או בעיר המעורבת מותר לשלוח כל דבר אפילו מיני תבואה וכיוצא בהם מדברים המותרים בטלטול:

ו

כל דבר שמותר לשלוח ביום טוב לא ישלחנו בשורה דהיינו שלשה בני אדם נושאים מין אחד והן הולכין כולן $(ב)$; כאחד זה אחר זה בשורה אחת שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול משום זלזול יום טוב לפיכך אפילו במקום שמותר לטלטל בו בשבת כגון בחצר או במבוי המעורב אם $(ג)$; רבים מצויין שם אסור משום זלזול יום טוב אבל אם כל אחד נושא מין אחד מותר אפילו ברשות הרבים:

תק"ז – באיזה אופן מותר ליקח ביום טוב מן החנוני מיני מאכל וכו' ט' סעיפים:

א

מותר ליקח מן החנוני מיני מאכל ומשקה ביום טוב ובלבד שלא יזכיר לו סכום מנין ולא שם מדה ולא שם דמים כדי שלא יהא נראה כמקח וממכר אלא כשאלה כמ"ש בס' ש"ג לענין שבת והוא הדין ליום טוב:

ב

ואם החנוני הוא נכרי אסור ליקח ממנו דבר שיש באותו המין במחובר או מחוסר צידה כגון פירות רטובים או דגים אלא אם כן ניכר בהם שלא נלקטו ושלא ניצודו היום כמ"ש בס' תקט"ו עיין שם כל פרטי דין זה וכן אסור ליקח ממנו ביצים שמא נולדו היום אבל דבר שאין במינו במחובר ולא מחוסר צידה כגון פירות יבשים ואווזים ותרנגולים מותר ליקח ממנו (על דרך שנתבאר בס' ש"ג) אפילו הובאו היום מחוץ לתחום אם היא עיר שרובה נכרים כמ"ש בס' תקט"ו ע"ש:

ג

וכן מותר ליקח ממנו קמח אפילו נטחן היום אם רוב לוקחי קמח שבעיר הן נכרים שבודאי לצורך נכרי טחנוהו ואף על פי שקמח זה נולד ביום טוב אף על פי כן הוא מותר אף להאוסרים נולד ביום טוב דכיון שגם התבואה קודם שטחנה היא ראויה לאכילה לעשות ממנה קליות או דייסא נמצא שקמח הזה אינו אלא כאוכל שנפרד מאוכל אחר ואין בו דין נולד כיון שאף כשהיה קמח זה כנוס בתוך החטה היה עליו תורת אוכל:

ד

וכן מותר ליקח ממנו פת שנאפה ביום טוב (במקום שנוהגין היתר בפת של פלטר נכרי שאפאו כדי למכרו כמ"ש ב"ד ס' ק"ב) אם רוב לוקחי פת שבעיר הן נכרים שבודאי בשבילם נטחן הקמח ואם ידוע שהקמח נטחן מערב יום טוב כגון שהביאו קמח להפלט מערב יום טוב וחתמו ישראל בחותמו מערב יום טוב כדי שלא יחליפנו הנכרי בקמח שנטחן ביום טוב ולמחר בא ישראל וראה שלא נתקלקל חותמו מותר ליקח מקמח זה אפילו אם רוב לוקחי קמח שבעיר הן ישראל וכן מותר ליקח הפת שאפה הנכרי מקמח זה אפילו אם רוב לוקחי פת שבעיר הן ישראל:

ה

פת של פלטר נכרי שנאפה בשבת אסור ליקח אותו ביום טוב שלאחריו משום איסור הכנה אם רוב לוקחי פת שבעיר הן ישראל אפילו נטחן הקמח מערב שבת שהרי פת זה אינו ראוי לישראל בו ביום שנאפה כיון שרוב הלוקחין הן ישראל בודאי בשבילם אפה נמצא שע"י אפייה שבשבת הוכן הפת לאכלו ביום טוב ואין שבת מכינה ליום טוב אבל אם רוב לוקחי פת שבעיר הן נכרים אע"פ שבשבת עצמה יש להחמיר שלא ליקח פת שנאפה בו ביום אע"פ שאפאו לצורך נכרי מטעם שנתבאר בס' שכ"ה מכל מקום ביום טוב שלאחריו יש להתירו כיון שיש מתירין אותו אפילו בשבת עצמו ודבריהם עיקר כמו שנתבאר שם:

ו

כל היתר לקיחות אלו שביארנו בס' זה ובס' תקט"ו ובס' תקי"ג הן פירות הן דגים הן קמח הן פת וכן שאר כל לקיחות שבעולם אין היתר אלא כששומת המקח ידוע ואין צריך לקצוץ דמים עם הנכרי.

ואע"פ ששומתו ידוע אסור לשלם לו המעות ביום טוב עצמו אפילו אם מראה לפני הנכרי את המעות כדי שיטול בעצמו אסור ואפילו ע"י נכרי אחר אסור לשלם לו דכל שהמעות מגיעין ליד המוכר ביום טוב ניכר הדבר שהוא מקח וממכר שאיסורו מפורש בכתוב בנחמיה ולא התירו אלא כשאינו נותן לו מעות דאזי אין נראה כמקח וממכר אלא כשאלה ועל דרך שנתבאר בסימן שכ"ג ע"ש:

ז

ואפילו בערב יום טוב אסור לומר לנכרי שיקנה לו למחר מיני מאכל אפילו הוא צריך להם לשמחת יום טוב ואפילו אומר להנכרי שיקנה לו בעד מעות שלו ואחר יום טוב יחזיר לו מעותיו הרי זה אסור שהרי הנכרי הוא שלוחו לקנות ביום טוב ואפילו בדיעבד שכבר קנה לו הנכרי בשליחותו אסור ליהנות מהם ביום טוב אם הישראל הוא רגיל לעשות כן דאם נתיר אותם באכילה ביום טוב יש לחוש שיחזור לעשות כן

כיון שהוא חשוד על כך אבל אם אינו רגיל לעשות כן אין לקונסו על זה ומותר לו לאכול אותם ביום טוב עצמו אם ידוע שהובאו מתוך התחום או שהיא עיר שרובה נכרים:

ח

לומר לחנוני מלא לי כלי זה יין דינו ביום טוב כמו בשבת כמו שנתבאר בס' שכ"ג ע"ש וכן להטיל גורלות דינו ביום טוב כמו בשבת כמו שנתבאר בס' שכ"ב ע"ש:

ט

לא ימוד אדם שעורים ויתן לפני בהמתו שאסור למדוד ביום טוב אלא משער באומד דעתו ונותן לה:

תקיה – דיני הוצאה מרשות לרשות ביום טוב ובו כב סעיפים:

א

כבר ביארנו בס' תצ"ה דמתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש הותרה אפילו שלא לצורך אוכל נפש ובלבד שיהא בה צורך יום טוב קצת אפילו אינה לצורך הנאת הגוף אלא לצורך מצוה כגון קטן למולו וספר תורה לקרות בו וכן אם הוא צריך לילך לבית הכנסת או לטייל לשמחת יום טוב ואינו יכול להניח את הקטן בבית יחידי או שהוא רוצה להוליכו עמו לבית הכנסת או כדי לטייל עמו מותר לו להוליכו שגם הטיול הוא צורך שמחת יום טוב.

וכן מותר להוליך סידורים ומחזורים לבית הכנסת כשצריך לקרות בהם בו ביום וכשם שמוותר להוליכן כך מותר להחזירן לביתו אף על פי שבחזרה זו אין בה צורך יום טוב כלל שהרי אינו מחזירן אלא כדי שלא יגנבו ויאבדו ואין זה צורך היום אלא צורך ממונו אעפ"כ התירו לו חכמים להחזירן כדי שלא ימנע מלהוליכם מחמת שיתירא שלא יוכל להחזירן.

במה דברים אמורים כשהוליכן לשם ביום טוב אבל אם הוליכן לשם קודם יום טוב אסור להחזירן לביתו ביום טוב שבשביל זה לא ימנע מלהוליכן לשם קודם יום טוב שהרי אפשר לו להחזירן קודם יום טוב.

ואין צריך לומר שאסור להוציא לרשות הרבים או לכרמלית דבר שאין בו צורך יום טוב כלל כגון מפתח של תיבתו שמעותיו מונחין בתוכה או שמונחים בתוכה שאר דברים שאינם צריך לו בו ביום אבל אם מונחים בתוכה אוכלין ומשקין הצריכים לו בו ביום או בגדים ותכשיטין הצריכים לו בו ביום מותר להוליך עמו המפתח אם אי אפשר לו להניחו בביתו שאין שם אדם נאמן לו וכן מותר להוליך עמו סכין כל היום אף לאחר שכבר גמר סעודתו לפי שהוא צריך לו כל היום שאם יזדמן לו איזה פרי יחתוך בו אבל אם ידוע לו שלא יצטרך לסכין בהליכה זו כגון שהולך לבית הכנסת אסור להוליכו עמו:

ב

וכל זה בעיר שאינה מעורבת שאסור לטלטל בה בשבת אבל אם היא מעורבת בענין שמוותר לטלטל בה בשבת מותר להוציא ולהכניס אפילו דבר שאין בו צורך היום כלל ואין צריך לומר שמוותר להוציא ולהכניס לצורך בהמה או לצורך נכרי עיין ס' תקי"ב:

ג

במה דברים אמורים להוציא ולהכניס דרך רחוב העיר או דרך מבואותיה אבל להוציא מחצר לחצר דרך פתחים וחלונות שביניהם אין צריך עירוב כלל ומותר להוציא כל דבר אפילו שאין בו צורך יום טוב כלל מחצר לחצר אע"פ שלא עירבו יחד ואין צריך לומר שמותר לטלטל בחצר שיש בה בתים הרבה שלא עירבו יחד אפילו דבר שאין בו צורך יום טוב כלל רק שיהא מותר לטלטלו ביום טוב שאין עליו תורת מוקצה:

ד

ואפילו דרך רחוב העיר ומבואותיה מותר אם הם מתוקנין בלחי או קורה או צורת הפתח (על דרך שנתבאר בס' ש"ס"ג) אע"פ שלא עשו שיתוף מבואות שלא הצריכו ערובי חצרות ושיתופי מבואות אלא בשבת שההוצאה אסורה בו לגמרי אבל ביום טוב כיון שרוב ההוצאות הן לצורך יום טוב והן מותרות אפילו ברשות הרבים לא הצריכו לערב ולשתף משום מיעוט ההוצאות שהן שלא לצורך היום כלל.

ומכל מקום במדינות אלו שנוהגין לעשות שיתוף אחד בערב פסח לכל שבתות השנה נכון הדבר לכלול בו גם יום טוב ולומר בדין יהא שרי לנא כו' לכל שבתות וימים טובים של שנה זו וכן יעשה מי שנוהג לערב ערובי חצרות לכל שבתות השנה ומי שנוהג לערב ולשתף לכל שבת ושבת בפני עצמה יאמר בשבת שלפני יום טוב לשבת זו וליום טוב הבאה עלינו ואין זה נקרא משנה את המנהג כיון שאינו עושה מעשה חדש:

ה

שפוד שצלו בו בשר אם הוא אינו מיוחד לשפוד אלא שלקח עץ חד כעין שפוד וצלה בו באקראי בעלמא אחר גמר הצלייה שומטו מלפניו בגרירה ובטלטול מן הצד עד שמעבירו מלפניו לקרן זווית כדי שלא יוזקו בו אבל אסור לטלטלו בטלטול גמור לאחר שניטל ממנו הצלי לפי שנמאס ומוקצה ואף המתירים מוקצה מחמת מיאוס ביום טוב לא התירו אלא בדבר שיש תורת כלי עליו אבל שפוד זה לאחר שגמרו בו מלאכתו אין עליו תורת כלי כלל כיון שאינו מיוחד לשפוד ולפיכך אפילו לצורך גופו או מקומו אסור לטלטלו אבל מותר לחזור ולצלות בו דלענין צלייה יש עליו תורת כלי כיון שהוא חד כעין שפוד וראוי לצלייה וכן אם צריך למקומו להעמיד שם קדירה או שאר אוכל נפש מותר לסלקו וכן הדין בכל דבר שהוא מוקצה כמו שנתבאר בסוף ס' תק"ט ע"ש:

ו

סולם של עלייה דהיינו סולם גדול שעשוי לעלות בו על גג הבית אסור לטלטלו ביום טוב כמו שאסור לטלטלו בשבת מטעם שנתבאר בס' ש"ח ואפילו אין מטלטל את כולו אלא מקצתו כגון שרוצה לנטותו מעט ממקום למקום הרי זה אסור בין בשבת בין ביום טוב כדין כל מוקצה שאסור לטלטל אפילו מקצתו כמ"ש בס' ש"ח ושי"א ע"ש:

ז

אבל מותר לעלות ולירד עליו ואין חוששין שמא יזיזנו מעט דאף אם יזיזנו הוא דבר שאין מתכוין ומותר:

ח

סולם של בית דהיינו סולם קטן שאינו ראוי לעלות בו על גג הבית ואין משתמשין בו אלא בתוך הבית מותר לטלטל מזוית לזוית בתוך הבית אבל אסור להוציאו לרשות הרבים אפילו בעיר המעורבת שאין בה משום איסור הוצאה ואפילו הוא מוציאו לצורך שמחת יום טוב כגון להוליכו לשובכו להוריד ממנו גזלות הרי זה אסור מפני מראית העין שיאמרו עליו שהוא מוציאו לחוץ כדי לעלות בו על הגג לטוח בטיט (כך היו נוהגים בימיהם שגגותיהם היו חלקים וטוחים בטיט מפני הגשמים) והרי הוא עושה מלאכה ביום טוב אע"פ שסולם זה הוא קטן ואינו ראוי לעלות בו על הגג מכל מקום אפשר שיסמכנו לזיזים היוצאים מהכתלים ויעלה עליהם להגג ואפילו עכשיו בזמן הזה שאין לנו גגים טוחים בטיט מכל מקום גזרת חכמים לא בטלה:

ט

אבל סולם של שובך דהיינו שהוא מיוחד לעלות בו לשובך מותר להוליכו משובך זה לשובך אחר אפילו דרך רשות הרבים ואין חוששין למראית העין לפי שצורתו מוכחת עליו והוא ניכר שהוא מיוחד לשובך ויודעים הכל שהוא מוציאו כדי להוליכו לשובך ולא יחשדו אותו שרוצה לעשות מלאכה ביום טוב:

,

להוציא גרף של רעי ולהחזירו כדינו בשבת כך דינו ביום טוב כמו שנתבאר בס"ש"ח:

י

בהמה שמתה ביום טוב אם היתה מסוכנת מערב יום טוב מותר לטלטלה ולחתכה לפני הכלבים ביום טוב לפי שמא תמול היא עומדת ומוכנת לכלבים שהוא יודע שתמות ביום טוב אבל אם לא היתה מסוכנת מערב יום טוב אע"פ שהיתה חולה אסור לטלטלה ביום טוב לדברי האוסרים נולד ביום טוב (כמ"ש בס"ת צ"ה) שהרי אתמול כשהיתה עדיין חיה אינה מוכנת לכלבים שלא היה יודע שתמות ביום טוב והיום שמתה הוכנה לכלבים (א); והרי זה נולד ביום טוב:

יב

עצים שהכניסן לאוצר להצניען לימות החורף אם לא הכין אותם מבעוד יום (דהיינו (ב); שיחשוב עליהם להסקה כמו שנתבאר בס"ת צ"ה) אסור להסיקן ביום טוב לדברי האוסרים מוקצה ביום טוב וכן ערימת התבן שלא היה בדעתו להסתפק ממנה למאכל בהמה עד לאחר זמן מרובה אסור להסיק ממנה ביום טוב אלא אם כן הכין אותה מבעוד יום להאוסרים מוקצה ביום טוב.

ואם אין התבן ראוי אלא להסקה כגון שהוא נרקב וסרוח שאינו ראוי לבהמה וגם יש בו קוצים שאינו ראוי לגבל בו טיט ללבון לבנים מחמת הקוצים שבו שמסרטים ידיו ורגליו אין צריך להכין אותו מבעוד יום שהרי הוא מוכן ועומד להסקה משעה שנרקב ונתערבו בו הקוצים ואפילו אם קודם לכן הכניסו לאוצר שלא להסתפק ממנו עד לאחר זמן מרובה מכל מקום כיון שבשעה שהכניסו לאוצר היה עדיין ראוי לבהמה או לטיט א"כ בשעה שהכניסו לאוצר לא הקצה אותו אלא ממאכל בהמה ומגיבול טיט אבל מהסקה לא הקצה אותו כלל שבעת ההיא לא היה יודע שירקב ויתערבו בו קוצים ולא יהא ראוי אלא להסקה ואילו היה יודע לא היה מקצה אותו כלל:

יג

במה דברים אמורים כשנרקב ונתערבו בו הקוצים קודם יום טוב אע"פ שלא היה יודע מזה עד כניסת יום טוב אין בכך כלום כמ"ש בסי' ש"י אבל אם נרקב או נתערבו בו קוצים ביום טוב אין לך מוקצה גדול מזה:

יד

וכל זה כשהתבן הוא יבש אבל אם הוא לח בענין שאינו ראוי להסיקו אלא בהיסק גדול של עצים או של תבן אחר אסור להסיקו ביום טוב לפי שהיסק גדול הוא דבר שאינו מצוי ומן הסתם אינו עומד להיסק אלא אם כן הכין מערב יום טוב:

טו

וכל זה להאוסרין מוקצה ביום טוב אבל להמתירין מוקצה ביום טוב מותר להסיק אפילו מעצים שהכניסן לאוצר וכן הדין באוצר של תבן אפילו לח אע"פ שלא נרקב ואין בו קוצים וכבר נתבאר דבמדינות אלו נהגו להקל במוקצה ביום טוב:

טז

אין נוטלים עצים מן הסוכה ביום טוב בין מן הדפנות בין מן הסכך אע"פ שאינה סוכה של מצוה מפני שהוא כסותר בנין.

ואפילו אם $gt;(ג);lt(ג)$; לאחר שגמר את כל הדפנות העמיד עוד חבילות של קנים אצל אחת מהדפנות כדי להעבותו ולחזקו ע"י הוספת קנים אלו אסור ליטול מקנים אלו ביום טוב לפי שהן בטלין לגבי הכותל ונחשבין כמותו כיון שהעמידן שם כדי להוסיף בעובי הדופן הרי הן נחשבין מכלל הדופן אע"פ שלא ארגן עמו והנוטל מהן הוא כסותר בנין:

יז

אבל אם לא נתכוין בהן להוסיף בעובי הדופן אלא $gt;(ד);lt(ד)$; כדי לחזקו ולסמכו בלבד אע"פ שהעמידן שם קודם גמר אריגת הדופן כיון שלא ארגן עם הדופן אינן בטלין לגבי הדופן ואינן נחשבין כמותו והנוטל מהם אינו כסותר בנין אלא הרי הן כשאר כל עצים ומותר ליטול ביום טוב מקנים אלו בין שהם אגודים ביחד ועשויין כחבילה בין שהן נפרדין דכיון שלא נתכוין בהן כדי להוסיף בעובי הדופן וגם לא חיברן עמו בודאי אין דעתו שיהיו עומדים כאן לעולם אלא כשיצטרך להם יטלם מכאן ויסמוך את הדופן בדבר אחר לפיכך אינן בטלים לגבי הדופן:

יח

במה דברים אמורים בקנים העומדים אצל הדפנות אבל קנים המונחים על גבי הסכך אע"פ שלא נתכוין בהן כדי להוסיף בעובי הסכך אלא כדי להצניען או כדי לייבשן אסור ליטול מהן ביום טוב דכיון שקני הסכך בעצמ[ן] אינן ארוגין ביחד ואינן מחוברים זה עם זה א"כ אין שום הפרש בין קני הסכך לקנים הללו שהניח על גביהן והכל נחשב כדבר אחד והנוטל מאחד מהן ביום טוב הרי זה כסותר אהל:

יט

אבל אם קנים הללו שהניח על גבי הסכך הן אגודין ביחד ועשויין כחבילה מותר ליטול מאגודה זו ביום טוב דכיון שלא התיר אגדן כשהניחן על גבי הסכך כדרך כל המסככין בקנים שמתירין אגדן הרי ניכר הדבר שקנים הללו אינן מכלל הסכך ואינן בטלים אצלו והרי הן כשאר כל עצים כיון שלא הניחן שם כדי להוסיף בעובי הכותל אלא כדי להצניען או כדי ליבשן (וכל זה בסוכה שאינה של מצוה אבל בסוכה של מצוה יתבאר בסי' תרל"ח ע"ש):

כ

כל עצים שאסור ליטלן מן הסוכה בין עצי הסכך והדפנות עצמן בין עצים שהוסיף עליהם בענין שאסור ליטלן מהסוכה ביום טוב ועל דרך שנתבאר אפילו אם נפלה הסוכה ביום טוב אסור לטלטלן ואפילו לשרפן במקומן אסור ביום טוב ואפילו אם הסוכה היתה רעועה מערב יום טוב ועומדת ליפול מכל מקום כיון שבתחלת כניסת יום טוב דהיינו בבין השמשות היה אסור לטלטלן מחמת איסור סתירת בנין ומתוך שנאסרו בבין השמשות נאסרו לכל היום כולו ואף המתירים נולד ביום טוב מודים במוקצה מחמת איסור שנדחה בידי אדם בבין השמשות שאף בשבת הוא אסור כמ"ש בסי' תצ"ה וסוכה זו נדחית בבין השמשות בידי אדם שבנו אותה.

ואפילו אם התנה עליה מערב יום טוב שיהיה מותר לטלטלה לכשתפול ביום טוב אין תנאי זה מועיל כלום דאף שהיה דעתו עליה מערב יום טוב ואין בה משום מוקצה מכל מקום יש בה (ה)gt; משום נולד שהרי אתמול היה עליה שם סוכה והיום נקראת שברי עצים ולפיכך אסור לטלטלה להאוסרים נולד ביום טוב:

כא

בית סתום שהוא מלא פירות מוכנין שלא הכניסן שם לאצור אותם עד לאחר זמן מרובה אלא הן עומדין לאכילה לכשיפחת פחת בבית אם נפחת הבית מאליו ביום טוב או שפחתו נכרי לצרכו שלא לצורך ישראל מותר לישראל ליטול פירות ממקום הפחת ולאכלן ביום טוב אף על פי שבתחלת כניסת יום טוב דהיינו בין השמשות לא היה דעתו כלל על אלו הפירות שהרי לא היה אפשר לו ליטול מהם מחמת איסור סתירת בנין קבוע שהוא חייב מן התורה אין אומרים מתוך שהוקצו בבין השמשות הוקצו לכל היום כיון שאף בבין השמשות לא היו מוקצים מחמת איסור עצמן וגם לא היו בסיס לדבר האסור מחמת עצמו רק שהיו במקום שלא היו יכולין לילך לשם הא למה זה דומה לפירות שהובאו מחוץ לתחום שהן מותרים למי שלא הובאו בשבילו ואינן אסורין משום מוקצה מטעם שנתבאר:

כב

אבל אם פחתו נכרי לצורך ישראל הרי הפירות אסורים באכילה ובטלטול עד הערב וגם לערב צריך להמתין בכדי שיעשו כדין נכרי שעשה מלאכה גמורה לצורך ישראל שנתבאר בסי' תקט"ו והוא הדין מי שיש לו לפתות טמונים בבור סתום ופתח נכרי את הבור ביום טוב לצורך ישראל (וצריך לזהר בזה בימי הפסח כשנכרי מביא לפתות למכור אם יודע שהנכרי פתח היום את הבור אסור ליקח ממנו) :

תק"ט – צירי דלתות מותר להסיר ולהחזיר לצורך יום טוב ובו ט' סעיפים:

א

חנויות שאינן מחוברים לקרקע אלא הן עשויין כעין תיבה או מגדל של עץ וכשהוא רוצה לפתוח החנות מסלק את הדלת ושומטו לגמרי מן החנות מותר לסלקו ביום טוב כדי שיוציא תבלין מהחנות שהוא צריך להן לשמחת יום טוב ואחר שנטל התבלין מותר ג"כ להחזיר הדלת ולקבעו בחנות כשהיה שאם לא נתיר לו להחזיר לא ירצה לפתחו שיחוש שמא יגנבו וימנע משמחת יום טוב.

במה דברים אמורים כשהחנות עומדת במקום שיש לחוש לגניבה אבל אם עומדת במקום שאין לחוש לגניבה כגון בתוך בית המשתמר אסור להחזיר הדלת להחנות אחר שסילקו ושומטו ממנו לגמרי כיון שאין בחזרה זו צורך שמחת יום טוב:

ב

וכל זה כשיש להדלת ציר אחד בולט באמצע ארכו וכשמחזיר את הדלת למקומו זה הציר הוא נכנס לתוך חור שכנגדו במזוזות החנות אבל אם יש לו צירים (פירוש כל צירים שבימיהם היינו שבולט ראש אחד מהדלת למעלה כמו יתד וראש אחד בולט מהדלת כנגדו מלמטה ובמשקוף העליון היה חור שנכנס לתוכו יתד העליון ובמפתן יש חור שנכנס לתוכו יתד התחתון) למעלה ולמטה אסור להחזירו אחר שנשמט לגמרי מהחנות אפילו חושש שלא יגנבו גזירה שמא יתקע את הציר בתוך חורו בחזקה במקבות וגרזן ונמצא מתקן כלי ביום טוב וחייב משום מכה בפטיש או משום בונה כמ"ש בס"י ש"ח ושי"ג ושי"ד:

ג

ואם אין לו ציר כלל לא באמצע ולא למעלה ולמטה אפילו הוא עומד במקום שאין לחוש לגניבה מותר להחזירו שלא אסרו אלא כשיש לו ציר באמצע גזירה משום יש לו ציר למעלה ולמטה שיש לחוש שמא יתקע ולפיכך לא התירו להחזיר אלא במקום שיש לחוש למניעת שמחת יום טוב אבל כשאין לו ציר כל עיקר לא גזרו כלל:

ד

וכל זה בחנות שאינו מחובר לקרקע אבל אם הוא מחובר לקרקע אפילו אין לדלת אלא ציר אחד באמצעו אסור אפילו לסלקו לגמרי מחורו שבחנות אפילו לצורך שמחת יום טוב ואין צריך לומר שאסור להחזירו לחורו אחר שנשמט ממנו לגמרי גזירה משום יש לו צירים למעלה ולמטה שהמסלק צירים הללו מן חורם חייב משום סותר והמחזירים חייב משום בונה אפילו אינו תוקע בחזקה כמו שנתבאר בס"י שי"ג.

אבל אם אין לו ציר כלל אפילו באמצעו אם הוא עשוי לפתוח ולנעול תדיר דהיינו שאינו עשוי לקיום שלא לפתחו רק לעתים רחוקים אלא דרכו לפתוח ולנעול בכל יום דינו כאילו אינו מחובר לקרקע שמותר לסלק הדלת לגמרי מהחנות ומותר להחזירו אפילו הוא עומד בתוך בית המשתמר ועל דרך שנתבאר בס"י ש"ח ושי"ג ושי"ז לענין שבת ע"ש:

ה

כלים שהם מפוצלים כגון מנורה של חוליות וכסא ושלחן שהם חתיכות חתיכות וכוס שהוא פרקים פרקים מותר להעמידן ביום טוב ובלבד שלא יתקע דהיינו שלא יחברם בחוזק וגבורה שלא יתחייב משום בונה או משום מכה בפטיש אבל כשאינו תוקע בחוזק מותראע"פ שבכל השנה דרכן להיות תקועין בחוזק אין חוששין שמא יתקע גם היום כמו שחוששין בשבת כמ"ש בסימן שי"ג ורע"ט לפי שיום טוב קל משבת לפיכך לא גזרו בו כל כך:

]*

ומה שאסרו להחזיר דלת שיש בו צירים למעלה ולמטה, היינו לפי ששם קרוב הוא מאד לתקוע מפני הציר שהוא למעלה ולמטה, משא"כ כאן:]

ו

נכרי שהביא כתב לישראל ביום טוב והוא חתום מותר הישראל לפתחו בעצמו שאין איסור סתירה שיין בכלים ואף על פי שבשבת אסור מדברי סופרים כמו שנתבאר בסי' ש"ז מכל מקום ביום טוב לא החמירו כל כך.

והוא שאין בחותם לא צורה ולא אותיות דאז יש איסור משום מוחק כמו שנתבאר בסימן ש"מ ע"ש:

ז

להתיר ולהפקיע ולחתוך חותמות שבכלים ושבקרקע ולשבר פותחות שבכלים כדינם בשבת כך דינם ביום טוב כמו שנתבאר בסימן שי"ד ע"ש:

ח

לקטום קש או קיסם או תבן או עצי בשמים וכן למלול עצי בשמים כדינם בשבת כך דינם ביום טוב כמ"ש בסימן שכ"ב ע"ש:

ט

קמטים שעושין הנשים בבתי זרועותיהן ובבתי שוקיהן וכן הקמטים שעושין בענק שבצואר (שקורין קאלנ"ר) אסור לעשותן ביום טוב מפני שהוא מתקן כלי ואפילו בחולו של מועד אסור לעשותן כמו שיתבאר בסימן תקמ"א:

תקכ:

א -

לכבד את הבית כדינו בשבת כך דינו ביום טוב כמו שנתבאר בסי' של"ז ע"ש:

תקכא – דיין שלשול פירות ביום טוב ממקום למקום ובו ד' סעיפים:

א

מי שיש לו חטים ושעורים או שאר פירות שטוחים על ראש גגו להתייבש וראה גשמים ממשמשין ובאים מפני הפסד ממונו התירו לו חכמים לטרוח ביום טוב ולהשליך הפירות דרך ארובה שבגג אבל אסור לטרוח ולהורידם בעצמו בסולם או במדרגה אלא ישלשלם בחבל דרך ארובה והן נופלין לארץ שאין כאן טרחא יתירה.

ואם אין ארובה בגג זה לא יוליכנו לגג אחר שיש בו ארובה אפילו הן סמוכין זה לזה והן שוין שאין האחד גבוה מחבירו וכן אם גג זה שאין בו ארובה הוא מוקף במעקה ויש חלון במעקה זו לא ישלשלם בחבל דרך זה החלון מפני שיש טורח להעלותם מן הגג עד החלון וטורח זה וכיוצא בו לא התירו לו מפני הפסד ממונו:

ב

כשהוא משלשל דרך ארובה שבאותו הגג מותר לו לשלשל אפילו הרבה קופות בבת אחת ואפילו יש בגג הרבה מאד מותר לו לפנות את הכל שלא ישאר בו מאומה ואין חוששין שמא יכבד את הגג וישוה הגומות שבו כמו שחוששין בשבת כמו שנתבאר בסי' של"ז מפני שביום טוב לא החמירו כל כך:

ג

מותר לכסות פירות או כדי יין מפני הדלף ואפילו לבנים שהם מוקצים מותר לכסותן מפני הדלף מפני הפסד ממונו התירו לו לטרוח טרחא מועטת אע"פ שאין בה צורך יום טוב:

ד

ליתן כלי תחת הדלף כדינו בשבת כך דינו ביום טוב כמו שנתבאר בסי' של"ח ע"ש:

תקכב – קצת דברים האסורים לטלטל ביום טוב ובו ד' סעיפים:

א

הסומא והזקן אין יוצאים במקל לא לרשות הרבים ולא לכרמלית מפני שהוא דרך חול וזלזול ליום טוב כיון שאפשר לו להלך בלא מקל זה ואינו נוטלו אלא לתקן ולישר פסיעותיו.

וכן אין הרועה יוצא בתרמילו לא לרשות הרבים ולא לכרמלית מפני שהוא דרך חול וזלזול ליום טוב:

ב

הקיטע ומי שנכווצו גידי שוקיו והחולה דינם ביום טוב כמו בשבת כמו שנתבאר בסימן ש"א:

ג

מותר להוציא אדם לרשות הרבים אע"פ שהוא יכול לילך בעצמו ואינו נושא אלא כדי שלא ידחקהו בני השוק או כדי שלא יטפנו בגדיו או במקום שהוא מבעית לילך בעצמו שלא יפול כיון שיש צורך קצת בהוצאה זו מותר להוציאו ביום טוב כמו שנתבאר בס' תקי"ח.

אבל אסור להוציאו על הכסא דהיינו שהוא יושב בקתדרא ובני אדם טוענין אותה מפני שהוא דרך חול וזלזול ליום טוב ואם הוא אדם שרבים צריכים אליו ביום טוב לשמוע חכמתו או שהוא הולך לפקח על עסקי רבים מותר להוציאו בכסא אפילו על הכתף (פירוש שבני אדם נושאין הכסא על כתפם דרך פרהסיא) ובתוך אפריון:

ד

אין מנהיגין את הבהמה במקל אפילו בתוך מבוי המעורב אם רבים מצויים שם ואפילו הזמין המקל מערב יום טוב וייחדו לכך שאין כאן איסור לא משום הוצאה ולא משום טלטול עצים (עיין ס' תק"ב) מכל מקום אסור מפני מראית העין שנראה כמוליכה למקום רחוק למוכרה שם שהוא צריך להנהיגה הרבה ולכך הוא מנהיגה במקל:

תקנג – דינים הנוהגים בבהמות ביום טוב ובו ד' סעיפים:

א

זבובים הנתלים בבהמה מותר להסירן ממה ביום טוב אע"פ שעל ידי כן נעשה בה חבורה מכל מקום כיון שהוא אינו מתכוין לעשות חבורה מותר כיון שזהו דבר שאינו מוכרח שיעשה בה חבורה שהרי לפעמים אין חבורה נעשה על ידי כך:

ב

אין מגרדין הבהמה במגרדת ביום טוב מפני שמשרת שער וחייב משום גוזז ואף על פי שהוא אינו מתכוין להשיר שער מכל מקום כיון שהוא דבר מוכרח דכשמגרד במגרדת הוא משיר שער הרי זה אסור כמו שנתבאר בס' ש"כ ע"ש:

ג

אין מילדין את הבהמה ביום טוב דהיינו שאסור למשוך הולד מן הרחם אבל מסעידין אותה בלידתה דהיינו שאוחז בולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן לו דד לתוך פיו:

ד

בהמה טהורה שריחקה ולדה מותר לזלף עליו מי שלייתה (פירוש ששורין את השליא במים) וליתן מלא אגרוף מלח ברחמה כדי שיכאוב לה ותזכור צער הלידה ותרחם עליו אבל אסור לעשות כן לבהמה טמאה לפי שהוא טורח ביום טוב בחנם שאין זה מועיל כלום לבהמה טמאה שאינה מקרבתו לעולם אחר שריחקתו:

תקבד – כמה דברים האסורים ביום טוב ובו סעיף אחד:

א

כשם שבשבת אין עולין על גבי אילן ולא רוכבין על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקין ולא מטפחין ולא מרקדין ולא דנין ולא מקדשין ולא כונסין לחופה ולא מייבמים ולא מגרשים ולא חולצים ולא מקדישים שום דבר לגבוה ולא מפרישין חלה ולא תרומה ומעשרות ולא פודין את הבן ואין קוננין קנין אפילו בחזקה או בקנין סודר ואין נותנין מתנה שאין בה צורך שבת כך אין עושין אחד מכל אלו ביום טוב עיין סי' של"ט וש"ו:

תקכה – דין הלואה ביום טוב ובו ב' סעיפים:

א

חנוני המקיף מיני מאכל ומשתה ביום טוב יכול לתבוע אותם למחר בדין שיפרעו לו:

ב

גבאי צדקה גובין מהחצרות מיני מאכל ומשתה ביום טוב כדרכן בחול אלא שלא יכריזו כדרך שהן מכריזין בחול שהרי אפשר לגבות בלא הכרזה אלא גובין בצנעא ונותנין לתוך חיקם ומחלקין לכל שכונה ושכונה בפני עצמה:

תקכו – דין מת ביום טוב ובו כב סעיפים:

א

מת המוטל לקברו אם הוא יום טוב ראשון לא יתעסק בו ישראל אפילו מת קודם יום טוב שאם יהיו אותו עד הערב יסריח וגם אי אפשר לקברו בו ביום ע"י נכרי אעפ"כ אין מצות עשה של קבורה דוחה את לא תעשה ועשה של יום טוב:

ב

אבל מותר לקברו ע"י נכרי אפילו מת בו ביום שאפשר להשהותו עד הערב ולא יסריח כלל אעפ"כ אסור להשהותו עד הערב כדי שיתעסקו בו ישראל אלא מקברין אותו מיד על ידי נכרי:

ג

במה דברים אמורים במלאכות גמורות האסורות מן התורה כגון לתקן לו קבר וארון ותכריכין וכן לכסותו בעפר לאחר ששמוהו בתוך הקבר שהסותם גומא בעפר חייב משום בונה כמ"ש בסי' שיי"ב אבל דברים שאינן אסורים אלא מדברי סופרים כגון לטלטלו כדי להלבישו וכדי לטהרו ולשומו בקבר מותר ע"י ישראל וכן מותר להחם לו מים ע"י ישראל כדי לטהרו וכן מותר להוציאו ע"י ישראל אפילו דרך רשות הרבים

דמתוך שהותרה הבערה והוצאה לצורך אכילה מותר אפילו שלא לצורך אכילה אם יש בהם צורך היום כגון לצורך קבורת המת שהיא מצוה שזמנה בו ביום.

וטוב ליזהר לטהרו על גבי עור או על גבי נסר ויטהרו אותו בקש ותבן או בידים אבל לא יטהרו אותו בסדינים שלא יבאו לידי סחיטה:

ד

אם במקום שמוטל שם המת אין שם בית הקברות וצריך להוליכו למקום אחר רחוק בענין שלא יוכלו להגיע לשם בו ביום ולמחר הוא שבת שאי אפשר להוליכו כלל אפילו ע"י נכרי כמ"ש בס"י שי"א וקודם שיוכלו לקברו לאחר השבת יסריח מה יעשו יקברוהו בערב שבת דהיינו ביום טוב ראשון ע"י נכרי ולאחר השבת יוציאוהו ויוליכוהו לבית הקברות או יניחוהו בארון ביום טוב ראשון ויחמרוהו בחמר ובזפת ע"י נכרי כדי שלא יסריח עד לאחר השבת שיוליכוהו לבית הקברות:

ה

כל מלאכה שהישראל אסור לו לעשותה ביום טוב לצורך המת אסור לו לומר לקראי"ם שיעשה אותה משום ולפני עור לא תתן וגו':

ו

וכל זה ביום טוב ראשון שהוא מן התורה אבל ביום טוב שני אפילו יום טוב שני של ראש השנה כיון שאינו אלא מדבריהם הרי הוא כחול לענין קבורת המת לפיכך אפילו אם מת בו ביום שאפשר להשהותו עד הערב ולא יסריח אין משהין אותו כלל אלא עושין כל צרכיו ע"י ישראל אפילו דברים שאין צריך לעיקר קבורתו ואין עושין אותן אלא להוסיף בכבודו כגון לחתוך לו הדס מהמחובר בימיהם שהיו נוהגין להניח הדס על מטתו בשביל כבודו ואין צריך לומר שחוצבין לו קבר ועושין לו ארון ותכריכים וגוזזים שערו ואם אין באותה העיר מקום קברות לישראל מוליכים אותו לעיר אחרת שיש בה שכונת קברות אפילו חוץ לתחום אם יכולין להגיע לשם ולקברו בו ביום ומשכירים לו ספינה להוליכו ממקום למקום ואפילו אפשר לקברו במקומו מכל מקום כיון שאין שם שכונת קברי ישראל אין זה כבודו להקבר שם:

ז

ואפילו אפשר לעשות כל דברים אלו ע"י נכרי יתעסקו בו ישראל לפי שחכמים עשאוהו ליום טוב שני כחול לענין קבורת המת.

ומכל מקום אינו כחול גמור אלא הרי הוא כחולו של מועד שאסור לעשות בו בפרהסיא דבר שאינו ניכר שהוא לצורך המת ויש לחוש למראית העין שיאמרו לצרכו הוא עושה כגון לחצוב אבנים כדי לבנות מהם קבר וכן לקצץ ארזים כדי לעשות מהם ארון כמו שיתבאר בס"י תקמ"ז.

אבל מותר לנסור נסרים מן ארזים הקצוצים מערב יום טוב שניכר הדבר שכדי לעשות מהן ארון למת הוא מנסרן כיון שמן הסתם ידוע לכל בני העיר שיש מת בעיר במקומות הללו שאין יהודים רבים דרים בעיר אחת וכשיש מת בעיר הוא ידוע לכל בני העיר.

ואפילו בעיר שדרים בה יהודים רבים אם המת הוא אדם מפורסם שמן הסתם הכל יודעים במיתתו ושוב אין לחוש למראית העין בדבר שניכר שלצורך המת הוא נעשה כגון לנסור נסרים אם אין לו נסרים מוכנים קטנים ולקצוץ הדס ולתפור תכריכים אם אין לו תכריכים מוכנים ואם יש לו תכריכים מוכנים אלא שנתטנפו וצריך לכבסן וכן לעשות לו ארון כל דברים אלו וכיוצא בהם מותר לעשות ואפילו בשוק בפרהסיא כיון שהכל יודעים שיש מת בעיר.

ומכל מקום אין לילך חוץ לתחום בשביל שום דבר מצרכי המת אפילו כדי להביא לו תכריכים ונסרים לארון ואפילו הוא מת מפורסם מכל מקום בהליכה זו אין ניכר שלצורך המת הוא הולך חוץ לתחום ויש לחוש למראית העין שיאמרו לצרכו הוא הולך חוץ לתחום:

ח

הכיפה שבונים על הקבר אין בונין אותה ביום טוב ע"י ישראל אפילו הוא יום טוב שני של גליות דכיון שנקבר המת בקבר למה יחללו יום טוב בחנם שלא לצורך כלל אלא יכסו הקבר בנסרים ועפר ומותר לצבור העפר על גבי הקבר עד שנעשה כמו תל לפי שגמר הקבורה הוא זה:

ט

וכל זה מעיקר הדין אבל כבר נהגו במדינות אלו להחמיר שלא לעשות ע"י ישראל שום מלאכה גמורה האסורה מן התורה כגון לחפור לו קבר ולכסותו בעפר אחר שנקבר ולתקן ארון ותכריכים אפילו ביום טוב שני של גליות כל שאפשר למצוא נכרי שיעשה אותם אבל להחם לו מים ולטהרו ולהוציאו ולשמו בקבר עושין ע"י ישראל כמ"ש למעלה לענין יום טוב ראשון ואין נזהרין לטהרו בקש ותבן כמו ביום טוב ראשון אלא מטהרין אותו בסדינים כדרך בחול כיון שאין כאן אלא גזירה שמא יבאו לידי סחיטה וביום טוב שני שהוא מדבריהם אין חוששין לכך רק שיזהרו שלא יעשו סחיטה בידים ואם אי אפשר למצוא נכרים שיתעסקו בו או שיצטרך להמתין כמה שעות עד שימצאו נכרים ומתוך כך יבא המת לידי בזיון שיהא ריחו נודף עושין הכל על ידי ישראל אפילו מלאכות גמורות כמו שהוא מעיקר הדין:

י

וכל זה כשרוצים לקברו בו ביום דכיון שהמצוה נגמרת בו ביום עשאוהו חכמים כחול לענין מצוה זו אבל אם לא יקברו אותו עד הערב אסור לחלל יום טוב שני אפילו בדבר שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים לצורך מצוה הנעשית בחול לפיכך אין מוציאים אותו ביום טוב שני אפילו לכרמלית אפילו ע"י נכרי ואין מחמין לו חמין כדי לטהרו אפילו ע"י נכרי ואע"פ שהוצאה והבערה הותרו אפילו שלא לצורך אכילה מכל מקום לא הותרו אלא אם כן יש בהן צורך היום קצת וכיון שאין מקברים אותו בו ביום אין צורך היום כלל אבל לטלטלו מותר אע"פ שאין מקברין אותו בו ביום כיון שאינו עושה בזה שום מלאכה רק טלטול בעלמא.

ויש מי שמחמיר ואוסר גם לטלטלו כיון שאין מקברין אותו בו ביום וטוב לחוש לדבריו בדבר שאין בו הפסד כלל אם אין צורך לטלטלו ואם יש צורך לטלטלו כגון מפני הכהנים שיוכלו ליכנס לבית או לשאר צורך יטלטלוהו ע"י ככר או תינוק אע"פ שאין ככר ותינוק מועיל להתיר טלטול המת בשבת לצורך החיים

אלא אם כן הוא לצורך המת כגון שהוא מוטל בחמה כמ"ש בס' שי"א מכל מקום כיון שיש צורך לטלטלו יש לסמוך על סברא הראשונה כי כן עיקר להלכה:

יא

כל דברים המותרים לעשות למת ביום טוב ע"י ישראל מותר לכל אדם לעשותן אע"פ שאינו מבני החבורה המיוחדת לכך ומותר לעשותן ע"י אנשים רבים אע"פ שאפשר לעשותן ע"י אנשים מועטים אין מדקדקים בכך כיון שיום טוב שני הוא כחול לענין קבורת מת:

יב

דיני קריאת שמע ותפלה אם מת לו מת ביום טוב ראשון או ביום טוב שני עיין בס' ע"א ושאר דיני אנינות עיין בס' תקמ"ח וביו"ד סי' שמ"א:

יג

כשמקברין המת ביום טוב שני וצריכים לקנות חתיכת בגד לתכריכים אסור להזכיר סכום מקח ולא סכום מעות (עיין סי' ש"ז ושכ"ג) ואין צריך לומר שאסור ליתן לו מעות ביום טוב אלא אם כן אי אפשר לקנות בענין אחר כגון שהמוכר הוא פושע ואינו רוצה למכור בענין אחר או שאי אפשר למצוא לקנות רק מנכרי:

יד

וכן אם אי אפשר למצוא מי שיחפור לו קבר אלא אם כן יקצצו לו שכר מותר לקצוץ לו אבל החופר הוא נקרא פושע שמונע את עצמו מהמצוה עד שיקצצו לו שכר ביום טוב.

אבל אם אין קוצצין לו שכר ביום טוב יש מי שמתיר לו לאחר יום טוב ליטול שכר טרחו ואע"פ שאסור ליטול שכר שבת ויום טוב שלא במקום מצוה מכך מקום במקום מצוה יש מי שמתיר כמ"ש בס' ש"ז לכן אין למחות ביד מי שמיקל לעצמו כמ"ש שם:

טו

מותר ללוות את המת ביום טוב ראשון תוך התחום וביום טוב שני אפילו חוץ לתחום כיון שזהו כבודו של המת הרי יום טוב שני נחשב כחול לענין זה אפילו ליווהו כמה מילין מותרין לחזור למקומן בו ביום אע"פ שבחזרה זו אין בה כבוד המת מכל מקום אם לא יהיו מותרין לחזור למקומן לא ילווהו כל כך וימעטו בכבודו ומטעם זה מותרים הקברנים להחזיר עמהם לבתיהם את כל כלי הקבורה שהוליכו עמהם חוץ לתחום:

טז

המלויים את המת אסורים לרכוב על גבי בהמה ולילך בספינה אפילו תוך התחום אפילו ביום טוב שני של גליות אע"פ שדברים הללו אינן אסורים אלא מדברי סופרים מכל מקום יש כאן זלזול יום טוב יותר מהליכה ברגל חוץ לתחום ולא התירו לזלזל בכבוד יום טוב כדי להוסיף ולהרבות כבוד המת שהרי לווה זו אינה מעיקר צרכי המת ואינה אלא כדי להרבות בכבודו.

אבל אותן אנשים הצריכים להתעסק בעיקר צרכי קבורתו אם יש להם צער לילך ברגל או שהוא טורח גדול מותרין ביום טוב שני לילך בספינה או לרכוב על גבי בהמה שהרי יום זה כחול הוא לענין קבורת המת ומכל מקום לא ירכבו בתוך העיר או כפר שיש בהן נכרים שלא יאמרו עליהן שמחללין יום טוב:

יז

אם נודע לבני עיר אחת ביום טוב שני שישראל מת מוטל על פני השדה בבזיון רחוק מכאן מהלך ארבעה או חמישה ימים מותרים בני העיר לצאת לדרך בו ביום כדי למהר קבורתו אע"פ שאין מחללין יום טוב אלא בשביל מת שיקבר בו ביום מכל מקום כיון שהוא מוטל על פני השדה יש לחוש שמא יאכלוהו כלבים קודם שיגיעו אנשי העיר לשם ולא יבא לידי קבורה כלל אבל אם המת הוא מוטל בבית המשתמר שבדאי יבא לידי קבורה אחר יום טוב אסורין לצאת ביום טוב חוץ לתחום כדי למהר קבורתו אחר יום טוב:

יח

מי שמת בעיר שיש בה שכונת קברות לישראל וקודם מותו צוה שיוליכוהו לעיר אחרת לקברו שם אצל קברי אבותיו אע"פ שמצוה לקיים דברי המת ובפרט בדבר שהוא כבודו שיקבר אצל אבותיו מכל מקום אין זה כבודו לחלל יום טוב בחנם שהרי אם לא היה מצוה על ככה היה אסור להוליכו מעיר זו שיש בה קברי ישראל לעיר אחרת נמצא שצוואתו גורמת לחלל יום טוב בשבילו ואין זה כבודו לפיכך משהין אותו עד מוצאי יום טוב ומוליכים אותו לקברות אבותיו ואם יש לחוש שמא יסריח ויבא לידי בזיון מקברין אותו במקומו ביום טוב מיד כמ"ש ביו"ד בס"י שס"ג ע"ש:

יט

תינוק שמת בתוך שלשים יום ללידתו אם גמרו שערו וצפרניו אע"פ שאין אנו יודעים אם כלו לו חדשיו הרי הוא בחזקת בן קיימא ומקברים אותו ביום טוב ראשון ע"י נכרי וביום טוב שני ע"י ישראל לפי שרוב הנשים יולדות ולד של קיימא ומן הסתם כלו לו חדשיו.

במה דברים אמורים כשמת לאחר המילה או שהיא נקבה אבל תינוק שמת קודם מילתו אפילו מת ביום טוב שני של גליות אין לקברו בו ביום לפי שצריך להסיר ערלתו בצרור או באבן קודם שיקברוהו כמ"ש ביו"ד ס"י רס"ג וביום טוב אסור להסיר הערלה לפי שדבר זה אינו מצרכי הקבורה וגם אינו בשביל כבוד התינוק כלל שנחלל יום טוב שני בשביל כך אלא הוא מטעם שנתבאר ביו"ד שם:

כ

ואם לא גמרו שערו וצפרניו או שידוע שלא כלו לו חדשיו אין מקברין אותו אפילו ע"י נכרי אפילו הוא יום טוב שני של גליות אפילו היא נקבה דכל שהולד אינו בן קיימא אין שם בזיון כלל אם משהין אותו עד הערב:

כא

אע"פ שיום טוב שני הוא כחול לענין עסקי המת אעפ"כ אין קרובים קורעים בגדיהם עד הערב לפי שדבר זה אינו מעסקי המת אלא חובת החיים היא:

כשמת בליל יום טוב שני משכימין למחר ומקברים אותו קודם תפלת שחרית ואם אי אפשר להקדים כל כך או שמת איזו שעות על היום של יום טוב שני מקברין אותו בשעה שהש"ץ אומר פיוטים ושאר דברים שאין חובה על הכל לאמרם ולשומעם וטוב לקבץ מנין בשעת הקבורה ואם המת הוא אדם חשוב שצריכים רבים ללוותו יוציאוהו לבית הקברות אחר יציאה מבית הכנסת כדי שילוהו רבים וחוזרים המלוין לבתיהם לאכול סעודת יום טוב ואחר האכילה מקברים אותו כראוי עיין סי' תמ"ג הטעם לכל זה:

(דין צידוק הדין ביום טוב ראשון וביום טוב שני עיין ביו"ד סי' ת"א ולעיל סי' ת"כ):

תקכו – דיני עירוב תבשילין ובו ל' סעיפים:

א

אע"פ שאסור לעשות אפילו כל מלאכות אוכל נפש לצורך מוצאי יום טוב מכל מקום אם חל יום טוב להיות בערב שבת מן הדין היה מותר לעשותן ביום טוב לצורך השבת שלאחריו שהרי המבשל (או עושה שאר מלאכות) ביום טוב לצורך החול אינו לוקה מן התורה הואיל והתבשיל ראוי לבו ביום (אלא אם כן בישל סמוך לחשכה שאין עוד שהות ביום לאכול ממנו) כמ"ש בס' תק"ג אלא שחכמים אסרו לטרוח ביום טוב לצורך החול כיון שאפשר לטרוח בחול עצמו אבל שבת שאחר יום טוב כיון שאי אפשר לטרוח בשבת עצמה היה ראוי להתיר לטרוח ביום טוב לכבוד השבת כיון שהוא שעת הדחק שאי אפשר בענין אחר ומן התורה אין כאן שום איסור כלל כשמבשל בעוד היום גדול שיש שהות ביום שאם מזדמנים לו אורחים שלא אכלו עדיין היום היו אוכלים מתבשיל זה שמבשל לצורך השבת כמ"ש בס' תק"ג אעפ"כ תיקנו חכמים שלא לבשל ולעשות שאר כל מלאכות אוכל נפש ביום טוב לצורך שבת שלאחריו אפילו בעוד היום גדול אלא אם כן הניח עירוב תבשילין דהיינו שיבשל תבשיל אחד מערב יום טוב ויהיה תבשיל זה שמור אצלו שלא יאבדנו ולא יאכלנו עד לאחר שתיקון ועשה כל צרכי שבת:

ב

ומפני שני דברים תיקנו חכמים דבר זה א' כדי להרבות בכבוד יום טוב שיאמרו הבריות מה אם לכבוד השבת אסור לבשל בתחלה ביום טוב אלא אם כן התחיל לבשל תבשיל אחד מערב יום טוב דמה שמבשל ביום טוב אינו אלא כגומר והולך מה שהתחיל מערב יום טוב קל וחומר שאסור לבשל ביום טוב לצורך החול אפילו התחיל לבשל מערב יום טוב הב' כדי להרבות בכבוד שבת שע"י שאתה מזקיקו לבשל תבשיל אחד מערב יום טוב בשביל תיקון צרכי סעודות השבת שלאחריו הוא נזכר על כל צרכי השבת מערב יום טוב ובורר מנה יפה לשבת ומנה יפה ליום טוב ואינו מכלה את הכל ליום טוב.

ולפי טעם הראשון אין צריך להניח העירוב בערב יום טוב ממש אלא מותר להניח עירוב תבשילין אפילו כמה שבועות קודם יום טוב ולהתנות עליו שבעירוב זה יהא מותר לו לבשל ולאפות ביום טוב הבא עלינו לשבת שלאחריו רק שיהא העירוב קיים וראוי לאכילה שלא נתקלקל בהנחתו עד יום טוב כגון שלא עירב בתבשיל אלא בבשר מעושן שמתקיים ימים רבים וכן מותר להניח עירוב אחד לימים טובים הרבה שיהיו בערב שבת אם מתנה עליו בפירוש שבעירוב זה יהא מותר לי לבשל ולאפות בכל ימים טובים של שנה

זו שיהיו בערב שבת לצורך השבת שלאחריה רק שיהיה העירוב קיים וראוי לאכילה בכל יום טוב ויום טוב.

אבל לפי טעם הב' שביארנו צריך להניח עירוב תבשילין בערב יום טוב ממש שהרי אם הניח הרבה ימים קודם יום טוב עדיין כשיגיע ערב יום טוב לא יהא נזכר על צרכי שבת ולא יברור מנה יפה לכבודו וכן אם עירב בערב יום טוב אחד ליום טוב אחר אפילו הוא סמוך לו כגון יום טוב של סוכות שחל בחמישי ובששי ושמיני עצרת ושמחת תורה ג"כ בחמישי וששי ועירב בערב יום טוב הראשון גם ליום טוב האחרון לא הועיל כלום שעדיין כשיגיע ערב יום טוב האחרון לא יהא נזכר על שבת שלאחריו.

לפיכך לענין מעשה אין לערב לכתחלה אלא בערב יום טוב ממש ליום טוב זה בלבד כמו שנתבאר לפי טעם הב' אבל בדיעבד שכבר עירב ימים רבים קודם יום טוב ובערב יום טוב ממש שכח או הזיד ולא עירב מותר לו לסמוך על עירובו ולבשל בתחלה מיום טוב לשבת אבל אם נזכר בערב יום טוב יניח עוד עירוב או יקח עירוב הראשון ויאמר עליו בדין יהא שרי וכו' אבל לא יברך עליו וכן אם כשהניח העירוב התנה עליו שבעירוב זה יהא מותר לו לבשל ולאפות בכל ימים טובים שיהיו בערב שבת לצורך השבת שלאחריו אעפ"כ צריך לערב כשיגיע ערב יום טוב שלפני השבת אלא שלא יברך עליו רק יאמר עליו בדין יהא שרא לנא כו' כמו שנתבאר ואם לא עירב בערב יום טוב סומך על עירובו הראשון כל זמן שהוא קיים וראוי לאכילה כמו שנתבאר:

ג

כיצד מצות הנחת עירוב תבשילין נוטל בידו חתיכת פת שיש בה כביצה וכזית בשר מבושל או שאר דבר מבושל שיש בו כזית כדי שבפת זו יהא מותר לו לאפות מיום טוב לשבת ובתבשיל זה יהא מותר לו לבשל מיום טוב לשבת.

ואם לא עירב אלא בתבשיל לבד ולא נזכר עד לאחר שנכנס ליל יום טוב אפילו הוא יום טוב ראשון של גלויות שחל בחמישי בשבת שיוכל לערב על תנאי כמו שיתבאר אעפ"כ אין צריך לחזור ולערב כיון שכבר עירב בתבשיל שהוא עיקר העירוב.

אבל אם עירב בפת בלבד צריך לחזור ולערב ואם לא עירב אסור לו אפילו לאפות מיום טוב לשבת שאין זה עירוב כלל כמו שיתבאר:

ד

ואחר שנטל העירוב בידו חייב לברך אשר קדשנו במצותיו וציונו על מצות עירוב כמו שמברכין על שאר כל מצות חכמים:

ה

ואחר כך יאמר בדין יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיומא טבא לשבתא ואם (א);gt<& אינו מבין בלשון ארמי יאמר בלשון שמבין:

ואם חל יום טוב בערב שבת ובשבת טוב שיפרט היתר עשיית מלאכה מיום טוב ראשון ליום טוב שני שיאמר ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת ומיום טוב לחבירו לפי שאדם מבשל תבשילין יתירים לכבוד יום טוב שחל בשבת יותר ממה שהוא מבשל לכבוד שבת בלבד ואם לא יאמר רק מיום טוב לשבת בלבד לא יהא נכלל בזה היתר בישול התבשילין היתרים שמבשל לכבוד יום טוב שני:

ואם בדעתו לשחוט מיום טוב לשבת בהמתו או שאר בעלי חיים שלו אף על פי שאינו שוחט בעצמו כיון שאם לא היה מניח עירוב תבשילין היה השוחט אסור לשחוט לצרכו לפיכך טוב שגם הוא יפרט היתר השחיטה בהנחת עירוב תבשילין שיאמר ולמישחט ולבשולי וכו' והשוחט הקבוע לרבים טוב שיאמר כן בכל ערב יום טוב שלפני השבת שמא יביאו לו לשחוט מיום טוב לשבת.

ומכל מקום אם לא אמר כן לא השוחט ולא מי ששוחט בשבילו אין זה מעכב כלל ומותר לשחוט לו לפי שהיתר השחיטה והפשט העור ומליחת הבשר נכלל במה שאמר ולבשולי שכל המלאכות שקודם הבישול נכללים בהיתר הבישול וכן כל המלאכות שקודם האפייה נכללים בהיתר האפייה והיתר הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים והכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד וכן שאר כל מלאכות אוכל נפש נכללים במה שאומר ולמעבד כל צרכנא ולא הצריכו לפרט רק האפייה והבישול לפי שהן עיקר של כל מלאכות האכילה וההטמנה והדלקת הנר לפי שאם לא היה מניח עירוב תבשילין היה יותר ראוי לאסור ההטמנה והדלקת הנר מיום טוב לשבת משאר כל המלאכות לפי שבשעת עשייתן ניכר שעושה שלא לצורך יום טוב שאין דרך האדם להטמין חמין לבו ביום אלא לצורך מחר וכן אין דרך בני האדם להדליק נר מבעוד יום אלא בערב שבת לצורך ליל שבת לפיכך כשמניח עירוב תבשילין צריך לפרט מלאכות אלו יותר משאר כל המלאכות שהן נכללים בו למעבד כל צרכנא.

ואם עבר או שכח ולא פרט אחת מארבע מלאכות אלו שהן האפייה והבישול וההטמנה והדלקת הנר יש אומרים שאותה המלאכה שלא הזכירה בפירוש אסור לו לעשותה מיום טוב לשבת לא הוא בעצמו ולא אדם אחר בשבילו והרי הוא לאותה מלאכה כמי שלא הניח כלל עירוב תבשילין ואם לא הזכיר שום אחת מארבע מלאכות הללו אע"פ שאמר ולמעבד כל צרכנא הרי הוא אסור בכל (הארבע) מלאכות ודינו (בהם) כמי שלא הניח עירוב תבשילין כלל.

אבל יש חולקין על זה ואומרים שלא הצריכו לפרט ולומר בדין יהא שרי כו' אלא למצוה מן המובחר אבל בדיעבד אפילו לא אמר כלום אלא שעשה תבשיל מיוחד לשם עירוב תבשילין או שנטל תבשיל שנתבשל כבר והפרישו לעשות בו עירוב תבשילין ולברך עליו ואח"כ שכח או הזיד ולא בירך עליו ולא אמר עליו כלום הרי עליו שם עירוב תבשילין ומותר לסמוך עליו לעשות כל המלאכות מיום טוב לשבת.

ולענין הלכה יש להחמיר בכל זה כסברא הראשונה וצריך להקנות קמחו ותבשילו לאחרים כמו שיתבאר או יחזור ויניח עירוב תבשילין כהלכתו בתנאי אם נזכר ביום טוב ראשון שחל להיות בחמישי כמו שיתבאר אבל בשעת הדחק כגון שלא נזכר עד ערב שבת ואין שם אחרים שיקנה להם קמחו ותבשילו יש לסמוך בכל זה על סברא האחרונה ואם נזכר בערב יום טוב קודם כניסת ליל יום טוב יחזור ויטול בידו את העירוב ואם עדיין לא בירך עליו יברך עליו ויאמר בדין יהא שרי כו' כהלכתו ואם כבר בירך עליו אלא שלא אמר עליו כלל בדין יהא שרי כו' או שאמר ודלג אחת מהמלאכות יאמר עליו בדין יהא שרי כו'

כהלכתו אבל לא יברך עליו שהרי לסברא האחרונה כבר הניח עירוב כשר ואין כאן עוד מצוה שיברך עליה וספק ברכות להקל:

ח

אין עירוב תבשילין מועיל אלא להתיר לעשות כל צרכי שבת ביום טוב בעוד היום גדול דהיינו שיש שהות ביום שאם היו מזדמנים לו אורחים שלא אכלו היום היו אוכלים ונהנים בו ביום קודם בין השמשות ממלאכתו שעשה ביום טוב אבל אם אין שהות ביום ליהנות ממלאכתו הרי יש כאן איסור מן התורה בעשיית מלאכה זו כמ"ש בס"י תק"ג ואין עירוב תבשילין שתקנו חכמים מועיל כלום להתיר איסור של תורה ולפי שאין הכל בקיאים בהלכה זו לפיכך נהגו כשחל יום טוב בערב שבת שמקדימין להתפלל ערבית של שבת מבעוד יום שהכל הן זריזין למהר לגמור כל צרכי שבת קודם תפלת ערבית של שבת:

ט

אע"פ שאין מערבין עירוב תבשילין ביום טוב עצמו אלא צריך להניחו מערב יום טוב מכל מקום מותר לערב בבין השמשות של ליל יום טוב אע"פ שהוא ספק לילה לפי שספק דברי סופרים להקל ואנו תולין לומר עדיין יום הוא במה דברים אמורים כשעדיין לא התפלל תפלת ערבית של יום טוב וגם עדיין לא קבלו רוב הצבור עליהם קדושת יום טוב דהיינו שעדיין לא אמרו ברכו של תפלת ערבית של יום טוב שאמירת ברכו הוא קבלת שבת ויום טוב כמ"ש בס"י רס"א אבל אם כבר אמרו רוב הצבור ברכו הרי הוא נגדר אחר רוב הצבור וחל גם עליו קדושת יום טוב ואסור לערב עירובי תבשילין כמו ביום טוב עצמו ואין צריך לומר שאם הוא בעצמו קיבל עליו יום טוב כגון שהתפלל תפלת ערבית של יום טוב אע"פ שהצבור לא אמרו עדיין ברכו שאסור לו לערב:

י

מי שהוא בבית הכנסת בערב יום טוב סמוך לחשכה ועדיין לא התפלל תפלת המנחה וזכר שעדיין לא הניח עירוב תבשילין ואם ילך לביתו להניח עירוב תבשילין יעבור זמן תפלת המנחה יתפלל מנחה ואל יניח עירוב תבשילין שהרי אפשר להקנות קמחו לאחרים כמו שיתבאר:

יא

אין מערבין עירוב תבשילין אלא בתבשיל הראוי ללפת בו הפת כגון בשר ודגים וביצים וכיוצא בהן ממיני לפתן שדרך בני אדם ללפת בהן הפת אבל אין מערבין בריפות וכיוצא בהן מדברים שאין דרך רוב בני אדם ללפת בהן הפת אפילו במקום שמלפתין בהן הפת אין מערבין בהן לפי שבטלה דעתן אצל רוב בני אדם ואפילו דברים שדרך הרבה בני אדם ללפת בהן אם יש מקום שאנשי מקום ההוא אין רגילים ללפת בהם כגון תפוחים מבושלים או שאר פירות מבושלים שיש מקומות שאין מלפתין בהן אין מערבין בהן באותן מקומות ואפילו בדיעבד שכבר עירב בהן הרי זה כמי שלא עירב כלל:

יב

תבשיל זה של עירוב תבשילין אין צריך שיהיה מבושל ממש אלא אפילו הוא צלי אפילו שלוק (פירוש מבושל יותר מדאי) אפילו מעושן אפילו הוא חי אלא שנכבש מעת לעת במים או בשאר משקים או שנכבש

בחומץ חזק או בציר אפילו לא שהה בתוכה אלא בכדי שאם היו נותנים החומץ והציר עם התבשיל שבתוכה על גבי האור היה התבשיל מתחיל להרתיח הרי הוא כמבושל כמ"ש ביו"ד סי' ק"ה ואם הוא ראוי לאכילה מערבין בו לכתחלה אבל אם לא נכבש כהלכתו אע"פ שהוא מלוח ונאכל כשהוא חי מחמת מלחו כגון דגים קטנים מלוחים אין מערבים בהם אלא אם כן נתבשלו או נכבשו כהלכתן ועל דרך שנתבאר.

אבל מין דגים קטנים הנקרא קוליית האיספנין (שקורין טונינ"א) שבשרן רך ביותר ומדיחין אותן במים חמין ועל ידי כן הם ראויים לאכלן חיים בלא בישול אם הדיחן בערב יום טוב או קודם לכן מותר לערב בהן לפי שע"י הדחה זו הן מוכשרים לאכילה כמבושלין ממש:

יג

אם אין לו בערב יום טוב שום תבשיל אלא עדשים שנשארו בשולי קדירה שאכלן קודם יום טוב אם יש בהם כזית מותר לערב בהן במקום שדרך ללפת בו הפת וכן אם אין לו שום תבשיל אלא אותו שמנונית הנדבק בסכין שחותכין בו את הצלי הרי זה גוררו מעל הסכין ומערב בו אם יש בו כזית אבל אם יש לו תבשיל אחר אין לערב לכתחלה בעדשים שנשארו בשולי קדירה ולא בשמנונית שגרר מעל גבי הסכין מפני ביזוי מצוה ואם עירב אין צריך לחזור ולערב:

יד

אע"פ שכל אדם חייב לערב בביתו מכל מקום כל גדול העיר יש לו לערב על כל בני עירו כדי שאם ישכח אחד מהן לערב או שיהיה טרוד ולא יהיה לו פנאי לערב בערב יום טוב או מי שהוא עם הארץ שאינו יודע לערב או מי שעירב ונאבד עירובו ביום טוב קודם שתיקן צרכי שבת כל אלו יוכלו לסמוך על עירובו שמערב בעד כל בני העיר.

אבל מי שהיה לו פנאי לערב ומחמת עצלותו שאינו חרד על דבר ה' שכח ולא עירב כיון שלא היה אנוס בשכחה זו אלא עצלותו גרמה לו לשכוח הרי זה פושע ואינו יוצא בעירובו של הגדול אע"פ שנתכוין לו בפרטות להוציאו בעירובו ואין צריך לומר שאם לא שכח כלל אלא שסמך על עירובו של גדול העיר או על אדם אחר שנתכוין להוציאו בעירובו שאינו יוצא בעירוב זה כלל שכל אדם חייב לערב בעצמו (ב) $gt;it;$ או יצוה לאחרים שיערבו בתוך ביתו משלו ששלוחו של אדם כמותו.

ואם הוא אינו יודע הלכה זו והיה סבור שאין צריך לערב בעצמו אלא מותר לסמוך על עירובו של גדול העיר שמערב בעד כל בני עירו הרי זה מותר לסמוך על עירוב זה כיון שהיה אנוס בטעותו אבל אם הוא תלמיד חכם ונתעלמה ממנו הלכה זו או שלא למד אותה מעולם הרי זה פושע ואינו יוצא בעירובו של הגדול ששגגת תלמוד עולה זדון:

טו

כשמערב על כל העיר אין צריך לפרט כל אחד בשמו אלא אומר בדין יהא שרי לנא כו' לנו ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת ואפילו מי שהוא חוץ לעיר אם הוא בתוך התחום כיון שיכול לבא לעיר ביום טוב הרי הוא בכלל בני העיר ויוצא בעירוב זה על דרך שנתבאר אבל מי שהוא חוץ לתחום העיר אע"פ שהניח עירובי תחומין שהוא יכול לבא לתוך העיר ביום טוב מכל מקום כיון שהוא דר חוץ לתחום מן הסתם לא

היה כלל בדעת המערב להוציאו בעירובו לפי שמן הסתם אינו נותן דעתו אלא על אותן שבתוך תחומו וכל מי שאין דעת המערב עליו להוציאו בעירובו אינו יוצא בו אפילו בדיעבד שהרי העירוב הוא של המערב אבל אם התנה המערב בפירוש שגם זה הדר חוץ לתחום יהא יוצא בעירוב הרי זה יוצא בו (ועל דרך שנתבאר למעלה) אם הניח עירובי תחומין:

טז

אפילו מי שאינו גדול העיר אם הוא רוצה לערב על אחרים אין צריך להודיע להם בערב יום טוב שהוא רוצה לערב עליהם שהרי עירוב זה זכות הוא להם וזכין לאדם שלא מדעתו אבל צריך להודיע להם ביום טוב קודם שיתקן צרכי שבת (ג); ואין הלה רשאי להתחיל בצרכי שבת עד שידע בבידור שהניחו עליו עירוב תבשילין ואל יסמוך על גדול העיר לומר בודאי הניח על כל בני העיר אלא אם כן ידוע לו שדרך זה הגדול להניח על כל בני עירו:

יז

כשמערב גם לאחרים אין צריך להוסיף בשיעור התבשיל בשבילם אלא בכזית די בין לאחד בין לאלפים ומכל מקום צריך שלכולם יהיה חלק וזכות בעירוב זה שאין מערבין לאדם אלא בשלו לפיכך צריך לזכות להם את העירוב דהיינו שיגביה אדם אחר את העירוב גובה טפח מן המקום שהיה מונח עליו (שבהגבהה פחותה מטפח אינו קונה כלום) ויאמר לו זכה בעירוב זה בשביל כל אנשי העיר כלומר שהוא יהיה שלוחם וכאלו הן בעצמם הגביהו העירוב וקנו אותו בהגבהה והרי יש להם חלק וזכות בו.

לפיכך אין המערב יכול לזכות להם העירוב ע"י הגבהה עצמו שהרי העירוב הוא שלו וכשהוא מגביהו בידו לזכות בו הרי עדיין העירוב הוא שלו כמו שהיה ואין אחרים יכולים לזכות בהגבהה זו.

וכשם שאינו יכול לזכות ע"י עצמו כך אינו יכול לזכות ע"י עבדו ושפחתו הכנענים אפילו אינן סמוכים על שלחנו אלא אוכלים משלהם ולא ע"י בנו ובתו הקטנים שהן אוכלין משלו אף על פי שאינן סמוכים על שלחנו ממש ואם זיכה על ידי אחד מאלו אין מועיל כלום אפילו בדיעבד מפני שידן כידו ממש.

אבל על ידי בנו ובתו הגדולים שאוכלין משלו ועל ידי בנו ובתו הקטנים שאינן אוכלים משלו וע"י אשתו שהיא אוכלת משלו יש אומרים שיכול לזכות על ידיהם מטעם שנתבאר בסי' שס"ו ויש אומרים שאינו יכול לזכות על ידי אחד מכל אלו מטעם שנתבאר שם לפיכך לכתחלה אין לזכות על ידי אחד מכל אלו אבל בדיעבד שכבר זיכה ע"י אחד מכל אלו וכבר נכנס ליל יום טוב שאי אפשר לזכות עוד יש לסמוך על דברי המקילין וכן אם אין לו אדם אחר לזכות על ידו יכול לזכות לכתחלה על ידי אחד מכל אלו.

וכל זה בבנו ובתו ואשתו אבל אחר שאוכל משלו אפילו הוא סמוך על שלחנו ממש בין שאוכל בחנם בין שאוכל בשכר כגון עבדו ושפחתו העברים יכול לזכות על ידיהן לכתחלה אפילו הן קטנים כמ"ש בסי' שס"ו ואפילו בנו הגדול אם הוא נשוי אשה יכול לזכות על ידו לכתחלה אע"פ שהוא סמוך על שלחנו ממש כמו שנתבאר שם:

יה

אין צריך לזכות את העירוב אלא לאחרים דהיינו כל אנשי העיר שאינן אוכלין מעיסתו ומתבשילו אבל בני ביתו האוכלים מעיסתו ומתבשילו אין צריך לזכות להם והן מותרים לעשות כל מלאכת אוכל נפש מיום טוב לשבת ע"י עירובו של בעל הבית לפי שהן טפלים לבעל הבית ונגררים אחריו כיון שהן אוכלים מאכליו (אע"פ שאין אוכלים מתבשיל אחד מכל מקום כיון שהתבשיל שהן אוכלין הוא שלו הרי הן טפלין אצלו ויוצאים בעירובו) אבל אם אחד מבני הבית אינו אוכל מתבשילין של בעל הבית אלא בעל הבית נותן לו קמח ובשר והוא אופה ומבשל לעצמו או שמצוה לאחר לבשל לו (דכיון שבשעת האכילה כבר התבשיל הוא שלו שהרי כבר נתן לו הבעל הבית במתנה גמורה הקמח והבשר) הרי זה אינו טפל לבעל הבית וצריך עירוב בפני עצמו.

לפיכך יכול הבעל הבית לזכות על ידו את העירוב אפילו הוא בנו אם אינו קטן ואע"פ שלכתחלה אין לזכות ע"י בנו גדול האוכל משל אביו מכל מקום כיון שזה אוכל בפני עצמו וצריך עירוב תבשילין בפני עצמו א"כ צריך הוא לזכות בעירוב זה לעצמו אם עדיין לא הניח עירוב תבשילין ומתוך שזוכה בו לעצמו זוכה בו אף לאחרים וכן אם הוא נותן לאשתו קמח ובשר והיא אופה ומבשלת לעצמה ואינה אוכלת מתבשילין שלו יכול לזכות את העירוב על ידה לאחרים כיון שהיא צריכה עירוב לעצמה מתוך שהיא צריכה לזכות בו בשביל עצמה יכולה לזכות אף בשביל אחרים:

יט

נוהגין שהמערב גם לאחרים מזכה להם את העירוב בתחלה ואח"כ מברך על מצות עירוב ואומר בדין יהא שרי כו' ואם ירצה לברך ולומר בדין יהא כו' בתחלה ולזכות העירוב אח"כ הרשות בידו:

כ

המזכה עירובו לכל בני עירו צריך שיאמר בדין יהא כו' מיום טוב לשבתא לנא ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת אבל אם אינו מזכה להם עירובו אף אם הוא אומר כך אין אמירה זו מועלת להם כלום וכבר נתבאר דכל גדול העיר יש לו לזכות עירובו לכל בני עירו ובפרט אם יש אלמנות בעיר שאינן יודעות לערב או שאר עם הארץ שאינן יודע לערב שאז הוא חובה על בני עירם להצילם מעון שכל ישראל ערבים זה בזה:

כא

שני ימים טובים שחלו להיות בחמישי בשבת ובערב שבת מערבין עירוב תבשילין מיום רביעי שהוא ערב יום טוב ואם עבר או שכח ולא עירב בערב יום טוב ונזכר ביום טוב ראשון מניח עירוב תבשילין בו ביום בתנאי כיצד לוקח בידו כזית תבשיל בין שנתבשל היום בין שנתבשל מאתמול וכביצה פת בין שנאפה היום בין שנאפה מאתמול (ובדיעבד או שאין לו פת די בתבשיל בלבד כמו שנתבאר למעלה) ומברך עליו אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב ואומר אם היום הוא י"ט למחר הוא חול ואיני צריך לערב כלל ואם היום הוא חול ולמחר יום טוב בעירוב זה יהא שרי לן לאפויי ולבשולי כו':

כב

במה דברים אמורים בשני ימים טובים של גליות אבל בשני ימים טובים של ראש השנה אע"פ שנזכר ביום ראשון אי אפשר לו לערב בתנאי לפי שאין כאן ספק חול בשני הימים הן קדושים בודאי והן כיום אחד ארוך כמו שיתבאר בס' ת"ר:

כג

אפילו בשני ימים טובים של גליות אסור לאפות או לעשות שאר מלאכות אוכל נפש ביום טוב ראשון לצורך השבת בין שהניח עירוב תבשילין בו ביום בין שהניח מערב יום טוב ואפילו אם היה ידוע לו בשעת הנחת עירוב שביום טוב שני (ד);it& ; יארע לו אונס ולא יוכל לאפות בו לכבוד השבת כגון שהוא יום אידם והיה בדעתו בשעה שעירב שבעירוב זה יהא מותר לו לאפות ביום טוב ראשון לצורך השבת אעפ"כ אין מועיל כלום לפי שעירוב תבשילין אינו מתיר אלא לאפות ולבשל מיום טוב לשבת הסמוך לו שאין יום חול מפסיק ביניהם אבל זה שאופה ביום טוב ראשון אם הוא קדש הרי יום טוב שני שהוא חול מפסיק ביניהם והרי זה כאופה ביום טוב שחל להיות באחד בשבת לצורך השבת שלאחריו שבודאי אין עירוב תבשילין מועיל לזה:

כד

תבשיל של עירוב תבשילין שנאכל מקצתו או שנאבד קודם שתיקן צרכי שבת אסור לו לעשות שום מלאכה מיום טוב לשבת אלא אם כן נשתייר מהתבשיל כזית שלם הראוי לאכילה. אבל אם נאכל או נאבד הפת של עירוב תבשילין אין בכך כלום ואפילו חל יום טוב בחמישי ובששי ונזכר ביום טוב ראשון אין צריך לערב בתנאי שעיקר העירוב הוא התבשיל:

כה

אבל לכתחלה צריך שיהיו הפת והתבשיל שמורים אצלו עד לאחר שתיקן כל צרכי שבת שאז רשאי לאכלם מעיקר הדין ומכל מקום מצוה מן המובחר להמתין מלאכול הפת של עירוב תבשילין עד אחד משלש סעודות השבת כדי לבצוע עליו אם הוא ככר שלם שכל דבר שנעשה בו מצוה אחת ראוי לעשות בו מצוה אחרת ויש נוהגין שלא לבצוע עליו עד סעודה שלישית של שבת כדי לעשות בו מצות הרבה שמניחין זה הככר ללחם משנה בסעודה הראשונה ובסעודה שניה של שבת ובסעודה שלישית בוצעין עליו:

כו

מי שהתחיל ללוש עיסתו מיום טוב לשבת וקודם שהספיק לגמור לישתו נאכל עירובו או שנאבד מותר לו לגמור הלישה והאפייה של עיסה זו שהתחיל בה בהיתר בעוד עירובו קיים אבל אסור לו ללוש עיסה אחרת מיום טוב לשבת אחר שנאבד עירובו ואין צריך לומר שאסור לו לבשל או להתחיל לעשות שאר מלאכות אוכל נפש מיום טוב לשבת אחר שנאבד עירובו וכן אם התחיל להתעסק בתיקוני תבשילו בעוד עירובו קיים כגון שחתך הלפתות וכיוצא בזה מתיקוני התבשילים אע"פ שלא הספיק להעמיד הקדרה אצל האש עד שנאבד עירובו מותר לו לבשל תבשיל זה שהתחיל בו בהיתר אבל אסור לו לבשל תבשילים

אחרים שלא התחיל להתעסק בתיקונם בעוד עירובו קיים ואין צריך לומר שאסור לו ללוש או להתחיל לעשות שאר מלאכות אוכל נפש מיום טוב לשבת אלא אם כן ידוע לו שיש בעיר מי שמזכה עירובו לכל בני העיר כמו שנתבאר למעלה:

כז

מי שלא עירב כלל או שנאבד עירובו קודם שתיקן צרכי סעודת שחרית של י"ט שחל להיות בערב שבת מותר לו לבשל הרבה קדירות לצורך יום טוב אע"פ שידוע שבודאי לא יאכל כולם ויותר מהם לשבת והוא שלא יהיה מין תבשיל אחד בשתי קדירות אלא בכל אחת ואחת מין תבשיל אחד שאינו דומה לחבירו ויטעום מכל תבשיל ותבשיל ביום טוב עצמו כמ"ש כל זה בסי' תק"ג (עיין שם כל ההלכות השייכות לכאן).

ואפילו אם לא בישל רק קדירה אחת לצורך יום טוב בלבד ואח"כ נמלך להניחה לשבת ולבשל אחרת ליום טוב צריך לטעום ממנה ביום טוב עצמו שאם לא יטעום ממנה ביום טוב נמצא שבישולו למפרע היה מיום טוב לשבת בלא עירוב תבשילין (ומכל מקום אם עבר או שכח ולא טעם ממנה ביום טוב אפילו בישל הרבה מיני קדירות קודם סעודת שחרית והיה בדעתו לטעום מכל אחת ואחת ביום טוב עצמו ואח"כ עבר או שכח ולא טעם מאומה מותר לאכלם בשבת כיון שבישולו היה בהיתר כמ"ש בסי' תק"ג עיין שם כל ההלכות השייכות לכאן לענין זה).

אבל אם לא נאבד עירובו עד לאחר שבישל או אפה לצורך יום טוב מותר לו להניח פת ותבשיל זה לשבת ואין צריך לטעום ממנו מאומה ביום טוב כיון שנעשה בשעה שהיה מותר לו לאפות ולבשל מיום טוב לשבת ויאפה לו פת אחר ויבשל לו תבשיל אחר לצורך י"ט:

כח

מי שלא עירב או שנאבד עירובו כשם שאסור לו לאפות ולבשל ולעשות כל מלאכות אוכל נפש מיום טוב לשבת לצורך עצמו כך אסור לו לעשות לאחרים אפילו בתוך ביתם דכיון שלא הניח עירוב תבשילין הרי יום שבת אצלו כיום חול וכל דבר שאסור לעשות או להכין מיום טוב לחול כמ"ש בסי' תק"ג אסור לו לעשות או להכין מיום טוב לשבת בין לעצמו בין לאחרים.

וכשם שהוא אסור כך אחרים אע"פ שעירבו אסורים הן לעשות או להכין מיום טוב לשבת לזה שלא עירב ואין לו תקנה אלא שהקמח שהוא צריך לאפות והתבשילין שהוא צריך לבשל והנרות שהוא צריך להדליק וכן כל דבר שהוא צריך להכין מיום טוב לשבת יתן במתנה גמורה לאדם אחר שעירב והוא אופה ומבשל ומדליק את הנרות ומכין כל צרכי שבת לזה שלא עירב והוא שיקנה את המתנה בקנין גמור כגון במשיכה לתוך ביתו או בהגבהה טפח אפילו בתוך ביתו של הנותן:

כט

ואם אין שם אדם אחר שעירב שיוכל להקנות לו קמחו ותבשילו ונרותיו או אפילו שיש אדם שעירב ואינו רוצה להקנות לו התירו לו חכמים להכין כל צרכי שבת בצמצום כדי חייו משום כבוד שבת דהיינו שיאפה לו פת אחת ויבשל לו קדרה אחת וידליק לו נר אחד שיאכל אצלו אבל בחדר שאינו אוכל שם אסור לו להדליק שם נר לצורך השבת אבל מותר לו לילך לתוך החדר מבעוד יום סמוך לחשכה לחפש איזה דבר ויוליך עמו נר דולק ויניחנו שם שיהיה דולק שם בשבת מלבד נר אחד הדולק בביתו שהתירו

לו חכמים להדליקו לצורך השבת מפני שלום בית שלא יאכל בחשיכה ואפילו בלא אכילה אין שלום בית בלא נר:

ל

כבר נתבאר דאין עירובי תבשילין מתיר לעשות מלאכות אוכל נפש מיום טוב לשבת אלא משום שמן התורה אין כאן איסור בעשיית מלאכה זו הואיל והיא ראויה לו לבו ביום אם היו מזדמנים לו אורחים שלא אכלו עדיין היום לפיכך מי שמתענה מחמת נדרו ביום טוב שחל בערב שבת כיון שאסור לו לעשות שום מלאכה לצורך אכילה ושתייה של אחרים אפילו יאכלו וישתו בו ביום כמ"ש בס"י תצ"ה אין עירובי תבשילין מועיל לו שיהא מותר לו בעצמו לעשות מלאכה ביום טוב לצורך אכילה ושתייה של שבת אלא מועיל לו עירובי תבשילין לענין שאנשי ביתו או אחרים שעירבו יהיו מותרים לעשות לו כל מלאכות שלצורך אכילה ושתייה של שבת:

תקכח – דין עירובי חצירות ביום טוב ובו ד' סעיפים:

א

אם יום טוב צריך עירובי חצירות ושיתופי מבואות נתבאר בס"י תקי"ח:

ב

כשם שאסור לצאת חוץ לתחום בשבת אלא אם כן הניח עירובי תחומין כך הוא ביום טוב וכל הלכות תחומין נתבאר בהלכות שבת:

ג

אם מניחים עירובי חצירות ושיתופי מבואות ועירובי תחומין מיום טוב לשבת נתבאר בסימן שצ"ג ותי"ו:

ד

ואם חלו שני ימים טובים של גליות בחמישי ושישי אם מערבין עירובי חצירות ושיתופי מבואות ביום טוב ראשון על תנאי נתבאר בס"י שצ"ג ואם מערבין עירובי תחומין על תנאי נתבאר בס"י תי"ו ע"ש:

תקכט – דיני שמחת יום טוב ובו יג סעיפים:

א

כשם שמצוה לכבד את השבת ולענגה כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל ימים טובים נאמר בהן מקרא קדש:

ב

איזה כבוד זה שאמרו חכמים שמצוה על האדם לגלח בערב יום טוב כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול וכן מצוה לרחוץ בחמין ולחוץ ראשו וליטול צפרניו בערב יום טוב כמו בערב שבת כמ"ש בסי' ר"ס וכן מצוה ללוש פת בביתו בערב יום טוב לכבוד יום טוב כמו בערב שבת לכבוד שבת כמ"ש בסי' רמ"ב ע"ש.

וכן מצוה להמנע מלקבוע סעודה בערב יום טוב משעה עשירית ולמעלה כדי שיאכל סעודת יום טוב לתיאבון שזהו מכלל הכבוד ואם ערב יום טוב הוא שבת שצריך לאכול סעודה שלישית יאכלנה קודם שעה עשירית ואם שכח או עבר ולא אכלה קודם שעה עשירית יאכלנה אחר כך וכן הדין ביום טוב ראשון שהוא ערב יום טוב שני של גליות או של ראש השנה אפילו בארץ ישראל:

ג

איזה עונג זה שאמרו חכמים שחייב אדם לאכול בכל יום טוב ב' סעודות אחת בלילה ואחת ביום בשחרית אבל אין צריך לאכול סעודה שלישית אלא אם כן חל בשבת:

ד

ועיקר הסעודה הוא הלחם אשר הוא אוכל לפיכך צריך להזהר שיאכל בכל סעודה פת יותר מכביצה מעט שעד כביצה נקרא אכילת עראי וצריך לקבוע כל סעודה על היין דהיינו שישתה יין באמצע סעודתו אם ידו משגת וירבה בבשר ויין ומגדנות כפי יכלתו ואל יצמצם בהוצאת יום טוב שכל מזונותיו ויציאותיו של אדם קצובים לו מראש השנה חוץ מהוצאות שבתות וימים טובים שאם פחת פוחתין לו ואם הוסיף מוסיפין לו ועיין בסי' רמ"ב:

ה

ב' מצות אלו שהן כבוד ועונג הן נוהגות גם כן בראש השנה שהרי נאמר בו מקרא קדש אבל אינן נוהגות בחולו של מועד שהרי לא נאמר בהן מקרא קדש וכבר נתבאר בסי' רמ"ב שהכבוד והעונג הן מצות מדברי סופרים ומפורשין על ידי הנביאים:

ו

ויש בחול המועד מה שאין בראש השנה והוא שכל שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג וכן ביום טוב של עצרת חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים אליו ושמחה זו היא מצות עשה מן התורה שנאמר ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך וגו':

ז

כיצד משמחן הקטנים נותן להם קליות ואגוזים והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו והאנשים בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלין בשר שלמים לשמחה ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש.

אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים ומכל מקום מצוה יש באכילת בשר ביום טוב כיון שנאמר בו שמחה והואיל ואי אפשר לנו לשמוח בו בעיקר השמחה שהיא אכילת בשר שלמים יש לנו לשמחו בשאר כל מיני שמחות.

לכך נהגו להרבות במיני מאכלים ביום טוב יותר מבשבת שלא נאמר בה שמחה וכן בגדי יום טוב צריכים להיות יותר טובים מבגדי שבת:

ח

ביום טוב שחרית מאחרין מעט לבא לבית הכנסת כדי שיכינו מקצת צרכי הסעודה קודם הליכה לבית הכנסת ולא יצטרכו להתעכב בתיקון כל צרכי סעודה בבואם מבית הכנסת וגם בבית הכנסת אין מאריכין מאד אלא ממהרין לצאת כדי לשמוח בשמחת יום טוב ויש לגעור בחזנים המאריכים יותר מחצות היום כמו שנתבאר בס' רפ"ח ע"ש:

ט

עכשיו בזמן הזה שמאריכים בפיוטים ויכולות הנשים להכין צרכי הסעודה בעוד שאומרים הפיוטים לפיכך ימהרו לבא לבית הכנסת כמו בשאר ימות השנה וצריך למחות ביד מקצת מקומות שמאחרים לבא לבית הכנסת ביום טוב וגם מאריכים בפיוטים קודם קריאת שמע ומתוך כך הם עוברים זמן קריאת שמע:

י

אף על פי שהאכילה ושתיה במועדות היא מצות עשה לא יהיה אוכל ושותה כל היום כולו שהרי כבר נאמר עצרת לה' אלהיך ואף על פי שנאמר עצרת תהיה לכם כבר פירשו חכמים חציו לה' וחציו לכם לפיכך כך היא הדת הנכונה בבקר משכימין כל העם לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ומתפללין שחרית ומוסף וחוזרים לבתיהם ואוכלין סעודת הבקר והולכים לבתי מדרשות וקורין בנביאים; ודורשין באגדה עד אחר חצות היום כדי לקיים חציו לה' ואחר כך מתפללין מנחה וחוזרין לבתיהם לאכול ולשתות ולשמוח שמחת יום טוב שאר היום עד הלילה כדי לקיים חציו לכם.

ועכשיו שמאריכים בניגונים בתוך התפלה אין זה עולה בכלל חציו לה' אלא בכלל לכם הוא:

יא

וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים שנאמר והלוי והגר והיתום וגו' אבל מי שנועל דלתי חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו ועל אלו נאמר זבחייהם כלחם אונים להם כל אוכליו יטמאו כי לחמם לנפשם טמא הוא ושמחה כזו קלון הוא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם:

יב

כשאדם אוכל ושותה ושמח ברגל לא ימשוך ביין ובשחוק ובקלות ראש ויאמר כל מי שיוסיף בזה ירבה במצות שמחה שהשכרות והשחוק הרבה וקלות הראש אינה שמחה אלא הוללות וסכלות ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל שנאמר תחת אשר לא עבדת את ה'

אלהיך בשמחה ובטוב לבב מרב כל הא למדת שהעבודה היא בשמחה ואי אפשר לעבוד את ה' לא מתוך שחוק ולא מתוך שכרות:

יג

חייבים בית דין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסבבין ומחפשין בגנות ופרדסים ועל הנהרות שלא יתקבצו שם אנשים ונשים לאכול ולשתות ויבואו לידי עבירה וכן יזהירו זה לכל העם שלא יתערבו אנשים ונשים בבתיהם לשמחה ולא ימשכו ביין שמא יבואו לידי עבירה אלא כולם יהיו קדושים:

(עד הלכות ר"ה לא באו בדפוס מעולם בשו"ע הזה כי לא נמצאו בכתבי המחבר נ"ע)

תקפב – סדר תפלות עשרת ימי תשובה וראש השנה ובו יז סעיפים:

א

כל השנה אדם מתפלל האל הקדוש בברכה ג' ומלך אוהב צדקה ומשפט בברכה י"א חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים שבהן צריך לומר המלך הקדוש המלך המשפט לפי שבימים הללו הקב"ה מראה מלכותו לשפוט את העולם.

ואם טעה ואמר האל הקדוש או שהוא מסופק אם אמר המלך הקדוש אם נזכר לאחר ששהה כדי שאילת שלום תלמיד לרבו אחר גמר הברכה ואין צריך לומר אם נזכר לאחר שהתחיל ברכה רביעית צריך לחזור לראש התפלה מפני ששלוש ברכות ראשונות חשובות כאחת:

ב

ואם נזכר קודם ששהה כדי שיעור הזה אומר המלך הקדוש ואינו צריך לחזור לראש.

וכן הדין בהמלך המשפט ואם נזכר לאחר ששהה כדי שיעור הזה שאמר מלך אוהב צדקה ומשפט אינו צריך לחזור לראש כיון שהזכיר לשון מלכות.

ויש אומרים דאם נזכר קודם שסיים תפלתו חוזר לראש ברכת השיבה ואם נזכר לאחר שסיים תפלתו חוזר לראש התפלה ועל דרך שנתבאר בסי' קי"ז משום דיש הפרש בין מלך אוהב צדקה ומשפט להמלך המשפט דבכל השנה הצדקה עיקר ולכך הקדימוה למשפט אבל בימים הללו המשפט עיקר ולכך אין מזכירין צדקה כלל.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל ולפיכך אם נזכר קודם שסיים תפלתו אין צריך לחזור לברכת השיבה כדי שלא יברך ספק ברכה לבטלה אבל לאחר שעקר רגליו טוב שיתפלל עוד פעם בתורת נדבה ואינו צריך לחדש בה דבר כיון שמתפלל אותה מחמת הספק כמ"ש בסי' ק"ז:

ג

אם אמר צ' פעמים ברוך אתה ה' המלך הקדוש או ברוך אתה ה' המלך המשפט ואח"כ נסתפק לו בתפלה אם אמר המלך הקדוש אעפ"כ צריך לחזור לראש לדברי הכל ואינו דומה למה שנתבאר בסי' קי"ד דכאן כיון שאינו רשאי לומר השם כקריאתו משום ברכה לבטלה וא"כ בתפלה כשאומר את השם כקריאתו הוא חוזר ללימודו לומר האל הקדוש:

ד

בשבת תשובה וכן אם חל ראש השנה או יום הכיפורים בשבת אומר הש"ץ בברכה מעין שבע שבלייל שבת המלך הקדוש וחיותם בשל שבת לבד ואינו מזכיר לא ראש השנה ולא יום הכיפורים מטעם שנתבאר בסי' רס"ח:

ה

יש נוהגין להתפלל בראש השנה וביום הכיפורים בכריעה וצריכין הם לזקוף בתחילת כל ברכה ובסוף כל ברכה קודם שיאמר ברוך אתה כדי שלא יהא נראה כמוסיף על תקנת חכמים שתקנו לשחות בתחלת ברכת אבות ובסופה ובתחלת ברכת הודאה ובסופה עיין בסי' קי"ג ובברכת אבות ובברכת הודאה צריך לזקוף כשיגיע לאיזה תיבות קודם החתימה ואח"כ כשיגיע להחתימה ישחה כתקנת חכמים מטעם שנתבאר שם:

ו

הגאונים תקנו לומר בעשרת ימי תשובה בברכת אבות זכרנו ובגבורות מי כמוך ובהודאה וכתוב ובשים שלום בספר ואם שכח לאומרם ונזכר קודם שסיים הברכה ששכח בה אומרם במקום שנזכר ואם נזכר לאחר שהזכיר את השם שבחתימת הברכה לא יאמר במקום שנזכר וגם לא יחזור לראש הברכה משום איסור ברכה לבטלה כיון דאינן אלא תיקון הגאונים:

ז

לחיים יאמר בשב"א תחת הלמ"ד ולא יאמר בפת"ח דלא לשתמע לאחיים כלומר לא חיים ובימים האלו שהן ימי דין צריך לדקדק ולפרט היטב תפלתו אבל בשאר ימות השנה אנו אומרים והעמידנו מלכנו לחיים בפת"ח ואין אנו חוששין לפי שאחר כוונת הלב הן הן הדברים:

ח

ולא יאמר לחיים טובים רק לחיים עד שיגיע לכתוב לחיים כו' אז יאמר לחיים טובים כי המבקש צריך לבקש תחלה דבר מועט ואח"כ מוסיף והולך:

ט

בראש השנה אומר ותתן לנו את יום הזכרון הזה ואין צריך להזכיר ראש חודש ולומר ואת יום ראש חודש הזה דכשאומר יום הזכרון גם ראש חודש בכלל שנקרא זכרון שנאמר וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וגו' ונזכרתם.

אם חל בחול אומרים בתפלה ובקידוש יום תרועה מקרא קודש ואם חל בשבת אומרים זכרון תרועה:

י

בראש השנה ויום כיפור אין אומרים מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון מפני שימים אלו לא ניתנו לשמחה ולששון וכן אין אומרים והשיאנו את ברכת מועדיך כו' לפי שדבר זה לא נאמר אלא בשלש רגלים שנאמר שלש פעמים בשנה וגו' כברכת ה' אלהיך וגו' ובמוסף אין אומרים ואין אנו יכולים לעלות ולראות לפניך אלא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו לפי שמצות ראייה אינה אלא בשלש רגלים:

יא

בחתימת הברכה אומרים ודברך אמת וכו' בין בתפלה בין בהפטרה בין בקידוש ולא יאמר ודברך מלכנו אלא ודברך אמת:

יב

שהשלטן בקמ"ץ תחת השי"ן שניה שפירושו הממשלה ולא יאמר בחירי"ק שפירושו אדם השליט:

יג

והרשעה בחירי"ק תחת (השי"ן) [הרי"ש]:

יד

אין אומרים ואז צדיקים אלא ובכן צדיקים:

טו

אין אומרים באהבה מקרא קודש אלא יום תרועה מקרא קודש ובשבת זכרון תרועה מקרא קודש:

טז

בכל הקדישים מראש השנה עד יום הכיפורים אומרים לעילא [ו]לעילא מכל ברכתא:

יז

ונוהגין שכל אחד ואחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב ואין לומר דבר זה ביום שני של ראש השנה אחר חצות היום לפי שכבר נגמרה הכתיבה של ראש השנה:

תקפג – דברים שנוהגים לאכול בראש השנה ובו [ה] סעיפים:

א

יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה כרתי סילקא דהיינו תרדין תמרי קרא רוביא דהיינו תלתן והוא הדין מה שנקרא בלשונות אחרים לשון רבוי יאכלו כל אנשי מדינה ומדינה כלשונם וכשאוכל רוביא וכיוצא בו יאמר יהי רצון מלפניך שירבו זכיותינו וכשיאכל כרתי יאמר יהי רצון מלפניך שיכרתו שונאינו וכשיאכל סילקא יאמר יהי רצון מלפניך שישתלקו אויבינו וכשיאכל תמרי יאמר יהי רצון מלפניך שיתמו שונאינו וכשיאכל קרא יאמר יהי רצון מלפניך שיקרע גזר דיננו ויקראו לפניך זכיותינו.

ויש נוהגים לאכול תפוח מתוק מטובל בדבש ואומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה ויברך על התפוח ולא על הדבש לפי שהדבש הוא טפל לתפוח:

ב

ויש אוכלים דגים לפרות ולרבות כדגים ואין מבשלים בחומץ:

ג

כל המינים שצריך לברך כשאוכלם בתוך הסעודה כגון תפוחים ותמרים יאמר הבקשה אחר התחלת האכילה מפני שאסור להפסיק בין הברכה לאכילה:

ד

ויש נוהגים לטבל פרוסת המוציא בדבש ויש אוכלין רמונים ואומרים נרבה זכיות כרמון ונוהגין לאכול בשר שמן ולשתות דבש וכל מיני מתיקה כדי שתהא השנה הזאת מתוקה ושמינה וכן כתוב בעזרא אכלו משמנים ושתו ממתקים:

ה

יש לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק ואם אין ראש איל יאכל ראש כבש ואם אין ראש כבש יאכל ראש אחר לומר נהיה לראש ולא לזנב:

ו

יש מדקדקים שלא לאכול אגוזים ולוזים (פירוש אגוזים קטנים) מפני שהם מרבים כיחה וניעה ומבטלים התפלה:

ז

ונוהגים לילך אל הנהר שיש בו דגים חיים לסימן שלא תשלוט בנו עין הרע ונפרה ונרבה כדגים ואומרים שם פסוק ישוב ירחמנו וגו' ותשליך וגו' וטוב שיהיה מחוץ לעיר ויש לילך ביום ראשון של ראש השנה אחר מנחה קודם שקיעת החמה ולומר פסוק מי אל כמוך וגו':

ח

ונוהגין שלא לישן ביום ראש השנה כדי שלא יישן מזלו והיושב ובטל הרי זה כישן ויש נוהגים לישן אחר חצות היום:

תקפד – סדר קריאת התורה בראש השנה ובו ט' סעיפים:

א

אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכיפורים לפי שהקב"ה יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו ואין יאמרו שירה ואותם האומרים תהלים בכל יום ואירע להם בראש השנה ויום הכיפורים אמירת הלל מותרים לומר כדרך כיון שאין אומרים אותן דרך שירה רק דרך תחינה ובקשה:

ב

ונוהגים לומר אבינו מלכנו על הסדר ויש שמדלגין בראש השנה אבינו מלכנו חטאנו לפניך לפי שאין אומרים ווידוי בראש השנה שלא ליתן פתחון פה למקטרג אבל לומר פסוקים שיש בהן הזכרת חטא אין קפידא כיון שאינו דרך ווידוי ואפילו ווידוי ממש אין למנוע בשעת התקיעות שהשטן הוא מעורבב ונכון הדבר להתוודות בלחש בין התקיעות בשעה שהציבור אומרים יהי רצון מלפניך וכו':

ג

צריך לומר סלח ומחל מחה והעבר חטאתינו ופשעינו כי מחילה גדולה מסליחה ופשע גדול מחטאת וצריך לבקש תחלה על המועט ואח"כ מוסיף והולך:

ד

צריך לומר רוע גזר בנשימה אחת דהיינו שיקרע הוא יתברך הרוע שבגזרה ומה שנשאר בגזירה יהיה לרחמים:

ה

אין אומרים אבינו מלכנו בשבת מפני שאסור לתבוע צרכיו בשבת ואפילו בערב שבת במנחה אין אומרים אותו:

ו

בראש השנה מאריכין בפיוטים ובתפלות עד חצות היום לכל הפחות ואם חל בשבת אין להאריך יותר מחצות אבל בחול יכול להאריך יותר במה דברים אמורים בפיוטים ובתפלות אבל בניגונים אין להאריך יותר מחצות כיון שהוא יום טוב:

ז

מוציאין שני ספרי תורה בראשון קורין חמשה מן וה' פקד את שרה עד פרשת העקידה לפי שבראש השנה נפקדה שרה ואם הוא שבת קורין בו שבעה ומפטיר קורא בספר תורה שני בפרשת פנחס ובחודש השביעי ומפטיר בתחלת ספר שמואל עד וירם קרן משיחו לפי שגם חנה נפקדה בראש השנה:

ח

ויש מקומות שנוהגים לקרות התוקע ממנין חמשה העולים לספר תורה ויש מקומות נוהגים לקרות גם המתפלל מוסף וכן ביום הכיפורים:

ט

אם יש תינוק למול בראש השנה אין ממתנינים למולו עד אחר גמר התפלה משום דזריזין מקדימין למצוה אלא מלין אותו אחר קריאת התורה קודם תקיעת שופר לפי שעל ידי תקיעת שופר הקב"ה זוכר עקידת יצחק טוב לסמוך המילה ברית אברהם ועקדת יצחק במה דברים אמורים במקום שמלין בבית הכנסת אבל במקום שנוהגים למול כל אחד בביתו מלין אותו אחר יציאה מבית הכנסת:

תקפה – סדר התקיעות מיושב ובו יא סעיפים:

א

צריך לתקוע מעומד שנאמר יום תרועה יהיה לכם ולהלן הוא אומר וספרתם לכם מה לכם האמור שם מעומד כמו שנתבאר בס' תפ"ט אף כאן מעומד ולפיכך לא יסמוך על שום דבר בענין שאם ינטל אותו דבר שסמוך עליו היה נופל שאין זו עמידה אלא סמיכה ומכל מקום אם עבר ותקע אפילו מיושב יצא ואין צריך לחזור ולתקוע מעומד לפי שעמידה זו אינה אלא מדברי סופרים כמו שנתבאר בס' ח' ובס' תפ"ט ע"ש:

ב

השומעין התקיעות אף על פי שעדיין לא יצאו ידי חובתן אף על פי כן אינן צריכים לעמוד:

ג

נוהגים לתקוע על הבימה במקום שקורין וראוי ליתן לתקוע לצדיק והגון ובלבד שלא יהא מחלוקת בדבר:

ד

קודם שיתקע יברך מעומד אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמוע קול שופר ולא יאמר בקול שופר דמשמע לציית לקול השופר ולמה אין מברכין לתקוע בשופר לפי שהתקיעה אינה עיקר המצוה אלא שמיעת קול שופר הוא עיקר המצוה שהרי התוקע ולא שמע קול שופר לא יצא כמו ש[י]תבאר בס' תקפ"ז ע"ש ומכל מקום אם עבר או טעה ובירך לתקוע בשופר או על תקיעת שופר יצא:

ה

ואחר ברכה זו יברך שהחיינו לפי שהיא מצוה הבא[ה] מזמן לזמן ואחד התוקע לעצמו ואחד מי שיצא ידי חובתו ותוקע להוציא אחרים ידי חובתן מברך שתי ברכות אלו במה דברים אמורים כשאין השומע יודע לברך אבל אם הוא יודע לברך יברך בעצמו ולא ישמע ממי שכבר יצא ידי חובתו כמו שנתבאר בס' רע"ג ע"ש:

ו

ואחר שבירך שתי ברכות אלו יתקע תשר"ת ג' פעמים ותש"ת ג' פעמים ות"ת ג' פעמים כמו שיתבאר בס' תק"צ ע"ש.

מי שנסתפק לו אם שמע קול שופר ביום ראשון של ראש השנה שהוא מן התורה צריך לתקוע אבל לא יברך שספק ברכות להקל ואם הוא ביום שני שאינו אלא מדברי סופרים אין צריך לתקוע דספק דברי סופרים להקל.

טוב לתקוע בצד ימין של פיו אם אפשר לו בכך משום שנאמר והשטן עומד על ימינו והתקיעה מערבבת השטן:

ז

וטוב שיעמיד פה השופר למעלה ולא יטנו לצדדים שנאמר עלה אלהים בתרועה וגו':

ח

אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים כל השלשים תקיעות יתקע אחר תחתיו ואם גם השני אינו יכול להשלים ישלים אחר תחתיו וכן לעולם וכולם אינם צריכים לברך לפי שכבר נפטרו כולם בברכת הראשון ואפילו אם הראשון לא היה יכול לתקוע אפילו תקיעה אחת אעפ"כ לא היתה ברכתו לבטלה כיון שכוונתו היתה בברכתו להוציא כל השומעין וא"כ התוקעין אחרונים וכל הקהל ששמעו ברכתו אינם צריכים עוד לברך.

אבל אם בא לתקוע תחתיו מי שלא שמע ברכתו צריך לברך קודם שיתקע שהרי הוא לא יצא בברכת הראשון:

ט

במה דברים אמורים כשתוקע זה לא יצא עדיין ידי חובתו שלא שמע עדיין כל התקיעות אבל אם כבר יצא ידי חובתו ששמע כבר כל התקיעות בבית הכנסת אחרת אינו צריך לברך קודם שיתקע שהרי הצבור שמעו כבר הברכה מן התוקע הראשון:

י

נוהגין שהמתפלל שחרית מקרא סדר התקיעות לפני התוקע מלה במלה כדי שלא יטעה בתקיעותיו ומנהג יפה הוא ועיין בס' תק"צ:

יא

(אסור ליטול שכר לתקוע שופר בראש השנה אפילו שכרוהו מערב יום טוב לפי שהוא נוטל שכר יום טוב ואסור מטעם שנתבאר בס"י ש"ו ע"ש ואם נטל אינו רואה סימן ברכה מאותו שכר לעולם):

תקפו – דיני שופר של ראש השנה ובו כז סעיפים:

א

שופר של ראש השנה מצותו שיהיה כפוף כדי שיכפפו את לבם להקב"ה בתפלה.

וכל השופרות הכפופין כשירים חוץ משל פרה ושל שור מפני שאינו נקרא שופר אלא קרן שנאמר בכור שורו וגו' וקרני ראם קרניו והוא הדין קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין שמם שופר שאין נקרא שופר אלא קרנים החלולים שיש להם זכרות בפנים ונקלף גידן מן הזכרות כגון של כבשים ואילים ועזים כי שופר הוא מלשון שפופרת אבל קרני רוב החיות הם עצם אחד ופסולין אפילו בדיעבד כמו של פרה ושל שור:

ב

ומצוה מן המובחר לתקוע בשופר של איל כדי שיזכור לנו עקידת יצחק אבל אם אין לו שופר של איל יוצא בשאר מינים חוץ משל פרה וכיוצא בו ואפילו בפשוט אם אין לו כפוף שלא אמרו כפוף אלא לכתחלה אבל בדיעבד אם תקע בפשוט יצא וזה שאין לו כפוף הרי זה כדיעבד:

ג

שופר מבהמה טמאה יש לפוסלו אפילו בדיעבד לפי שלא הוכשרו למלאכת שמים אלא טהורים בלבד:

ד

הגוזל שופר ותקע בו יצא אפילו לא נתיאשו הבעלים ממנו ואינו דומה ללולב ומצה וציצית הגזולים לפי שמצות השופר אינו אלא השמיעה בלבד ואין בשמיעת קול דין גזל שהרי בשמיעתו אינו נוגע בשופר כלל ולפיכך אע"פ שתקע בו באיסור גזל כיון שבעיקר המצוה דהיינו השמיעה אין בה איסור גזל יצא ידי חובתו.

ומכל מקום כיון שעל ידי גזל באה המצוה אליו לא יברך עליה כדין מצוה הבאה בעבירה שנתבאר בס"י י"א ובס"י תרמ"ט ע"ש:

ה

מותר ליטול שופר של חבירו שלא מדעתו לתקוע בו תקיעה של מצוה ומברך עליו דמן הסתם נוח לו לאדם שיעשו מצוה בממונו בדבר שאין בו חסרון כיס כמ"ש בס"י י"ד ע"ש:

ו

התוקע בשופר של עבודה זרה של ישראל כגון שהשתחוה להשופר לא יצא משום דשופר צריך שיהא בו טפח כמו שיתבאר וזה שהוא עומד לישרף שהרי עבודה זרה של ישראל אפילו אם יבטלנה גוי אינה מבוטלת כמ"ש ביו"ד סי' קל"ט וצריך לשרפה וכל העומד לישרף הרי הוא ככבר נשרף וא"כ אין בו שיעור טפח:

חסר

ז

וכן הדין אם הסדק הוא רחב וכשמדבקו בדבק ניכר הדבק בין הסדקים מפני שהוא סותם את החלל שביניהם דינו כסותם נקב בדבר שאינו ממין השופר שנתבאר למעלה:

ח

נסדק מיעוט אורך השופר ונשאר רוב ארכו שלם ולא דבקו בדבק ולא חיברם באור יש אומרים שדינם כניקב שאפילו לא נשתייר מסיום הסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר כשר כמו שנתבאר ויש אומרים שאינו דומה לניקב נקב שיש בו חסרון מגוף השופר שיש מקום להרוח שמחמת התקיעה להכנס שם דרך החסרון ויוצא החוצה ואינו מתחזק להסדיק השופר משא"כ בסדק שאין בו חסרון מגוף השופר ואין מקום להרוח לצאת שם ועל כן הוא מתחזק ומסדיק הסדק יותר וסופו להסדיק כל אורך השופר ולפיכך אפילו אם לא נסדק אלא כל שהוא פסול לפי שאין שם שופר עליו כיון שסופו להסדיק כולו ואם הדקו הרבה בחוט או במשיחה כשר שהרי החוט מעמידו שלא יתבקע יותר.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אבל בשעת הדחק שאין שופר אחר מצוי יש לסמוך על סברא הראשונה:

ט

נסדק השופר לרחבו דהיינו סביב הקיפו אם הסדק הוא מיעוט היקף השופר ונשתייר רוב הקיפו באותו מקום שלם כשר אפילו אם נשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנסדק שכל הקולות כשירים בשופר ואפילו אין בסדק חסרון מגוף השופר שאין שם מקום לרוח לצאת לפי שאין הרוח מסדיק יותר אלא אם כן נסדק לארכו.

אבל אם לא נשתייר רוב הקיפו שלם אם אין מהסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר פסול דכיון שנסדק רובו הרי הוא כאלו נחתך כולו באותו מקום וא"כ הרי נחסר השופר משיעורו ולפיכך אע"פ שלא נשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנסדק פסול אבל אם יש מהסדק עד מקום הנחת הפה כדי שיעור שופר אע"פ שנשתנה קולו מכמות שהיה קודם שנסדק כשר ואף על פי שהקול יוצא דרך החלק שלמעלה מהסדק אין פוסלין אותו משום קול שופר ודבר אחר או משום קול שני שופרות דכיון שבשעת עשיית השופר היה זה החלק מחובר לעיקר השופר ולא נפרד ממנו לעולם לכן הן נחשבין כשופר אחד לענין זה שלא לפוסלן משום שני שופרות אבל מכל מקום אינן נחשבין כשופר אחד לגמרי כדי להשלים לשיעור שופר כיון שנסדקו ונפרדו זה מזה ברוב היקף:

י

דיבק שבירי שופר זה עם זה ועשה מהם שופר אחד שלם פסול לפי שאין זה קרוי שופר ואפילו יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר שלם מכל צדדיו אעפ"כ הוא נפסל מחמת השברים הנוספים על שבר זה שהקול יוצא דרך שם והתורה אמרה קול היוצא משופר אחד ולא היוצא משני שופרות:

יא

וכן מטעם זה אם הוסיף כל שהוא על אורך השופר שלם בענין שהקול יוצא דרך התוספת ההיא בין שהתוספת ממין השופר בין שאינו ממין השופר בין שהוסיף בצד הקצר בין שהוסיף בצד הרחב פסול מטעם שנתבאר:

יב

הפכו ותקע בו לא יצא בין שהפכו כדרך שהופכין חלוק שהחזיר פנימיות השופר להיות חיצוניותו וחיצוניותו להיות פנימיותו בין שהניחו כמות שהיה אלא שהרחיב את צד הקצר שלו וקיצר את הרחב ברותחין ותקע בין בצד הקצר בין בצד הרחב שהיה קצר מתחלה לא יצא שנאמר והעברת שופר וגו' כדרך העברתו שהאיל מעבירו בראשו מחיים פרט להפך ועיין בסי' תק"צ:

יג

היה ארוך וקצרו אם נשאר בו שיעור שופר כשר.

וכמה שיעור שופר טפח כדי שיאחזנו התוקע בידו דהיינו בד' אצבעותיו בינונים ויראה השופר מכאן ומכאן שהטפח הוא ד' אצבעות גודלין כדי שלא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע ואפילו אם התוקע הוא אדם גדול ואין השופר נראה מתוך ידו אף על פי כן אין צריך יותר מטפח של אדם בינוני דהיינו ד' גודלין ומודדין במקום הרחב של הגודל כמ"ש בסי' י"א וכן הדין בכל אצבעות שבתורה:

יד

גרדו בין מבפנים בין מבחוץ עד שעשאו דק מאד כמו גלד כשר ואע"פ שאינו כדרך שהאיל מעבירו בראשו ממש מכל מקום כיון שהוא כדרך צמיחתו בראש האיל נקרא כדרך העברתו ולא מיעטו אלא אם הפכו ששינה אותו מדרך צמיחתו בראש האיל:

טו

אם הוציא הזכרות מן הקרן ועשה ממנו שופר כגון שניקב בו פסול לפי שאין נקרא שופר אלא דבר שהוא חלול בטבעו ששופר הוא לשון שפופרת והזכרות כיון שאינו חלול בטבעו אינו נקרא שופר אבל אם לא הוציא הזכרות מן הקרן אלא נקב בו נקב כשר ואפילו לכתחלה מותר לעשות כן ואפילו הזכרות מפסיק בין הקול להדבר החלול בטבעו שנקרא שופר אין בכך כלום דמין במינו אינו חוצץ והרי הוא כמו שלא היה שם זכרות כלל:

טז

צריך שלא יהא שום הפסק בין פי התוקע להשופר לפיכך אם ציפהו זהב במקום הנחת הפה כדי לנאותו אפילו אם הצפוי הוא באורך השופר אם הוא מיד סמוך לראשו בצד הקצר פסול לפי שהתוקע מכניס קצתו בפיו ושפתו מכסה עליו ונמצא הזהב חוצץ בין שפתו לשופר אבל אם הציפוי הוא רחוק מפי התוקע כשר במה דברים אמורים כשלא נשתנה קולו מחמת הציפוי או שאינו יודע אם נשתנה דמן הסתם לא נשתנה קולו בשביל ציפוי כל שהוא אבל אם יודע שנשתנה הקול מחמת הציפוי ואע"פ שהשינוי הוא מעט פסול לפי שאין קול שופר לבד אלא קול שופר וקול דבר אחר דהיינו הציפוי:

יז

במה דברים אמורים כשהציפוי הוא הוספה על עובי השופר או על רחבו אבל אם הוא הוספה על ארכו אפילו בצד הרחב שלו אם נתן שם זהב משהו על עובי השופר בענין שנתארך השופר משהו פסול אע"פ שלא נשתנה קולו כלל מטעם שנתבאר למעלה:

יח

המציירים בשופר צורות כדי לנאותו לא יפה הן עושין אע"פ שאין כולו מצופה במיני הציורין לפעמים הקול משתנה אבל מותר לחקוק בשופר עצמו צורות כדי לנאותו שאפילו אם ישתנה קולו על ידי כן אין בכך כלום שאין כאן קול מן דבר אחר אלא קול השופר לבד וכל הקולות כשרים בשופר:

יט

הרחיק את השופר מעט מפיו ונפח בו ותקע לא יצא ידי חובתו כיון שיש הפסק מעט בין פיו לשופר:

כ

נתן שופר בתוך שופר אם שמע קול פנימי לבד כגון שבצד הקצר הוא בולט יותר מן החיצון ונתן הפנימי בפיו ותקע ובצד הרחב אין החיצון בולט יותר מן הפנימי אלא הפנימי בולט יותר או ששניהם שווין דנמצא שאין בתקיעה זו שום תערובות קול מן החיצון אלא מן הפנימי לבד לפיכך יצא ידי חובתו שאין כאן אלא קול שופר אחד והוא שלא נשתנה קולו מחמת שהוא נתון בתוך החיצון אבל אם נשתנה קולו או שהחיצון בצד הרחב שלו בולט יותר מן הפנימי או שבצד הקצר שלו הם שוים דאז אי אפשר שלא שמע אלא קול שניהם לא יצא דקול שופר אחד אמרה תורה ולא קול שני שופרות:

כא

כל דבר הפוסל ביום ראשון בשופר פוסל גם ביום שני אע"פ שאינו אלא מדבריהם:

כב

שופר של ראש השנה אין מחללין עליו יום טוב מפני שיום טוב הוא עשה ולא תעשה כמ"ש בסי' תצ"ח ואין עשה דשופר דוחה את לא תעשה ועשה ואפילו בדבר שאיסורו אינו אלא מדרבנן אין מחללין עליו לפי שחכמים השוו את דבריהם לשל תורה והעמידו דבריהם לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה:

כג

כיצד היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אחר אלא הוא אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו ואם נפל עליו גל של אבנים אסור לטלטל האבנים כדי ליטלו ואין לילך חוץ לתחום כדי לשמוע קול שופר ואין צריך לומר שאין מביאין אותו מחוץ לתחום:

כד

במה דברים אמורים ע"י ישראל אבל ע"י נכרי מותר לעשות כל דבר שאיסורו אינו אלא מדברי סופרים כגון לעלות באילן ולהביאו מחוץ לתחום וכל כיוצא בזה אבל אסור לומר לנכרי לעשות מלאכה גמורה בשבילו.

ומכל מקום אם הנכרי עשה מעצמו מלאכה גמורה כגון שעשה שופר ביום טוב מותר לתקוע בו ואע"פ שעשה בשביל ישראל ואין חוששין שמא יאמר הישראל לנכרי לעשותו אין חוששין לזה אלא בדבר שיש הנאה לגוף אדם אבל המצות שלא נתנו להנאת הגוף אין חוששין שיעבור עבירה כדי לקיים המצוה:

כה

במה דברים אמורים כשעשה הנכרי השופר מקרן שלו דאין בו משום איסור נולד ביום טוב כיון שבין השמשות היה הקרן ביד הנכרי והנכרי לא הקצה דעתו מלעשות ממנו שופר שהרי בידו וברשותו הוא לעשות ממנו מה שירצה.

אבל אם עשה נכרי שופר ביום טוב מקרן של ישראל כיון שבין השמשות לא היה הקרן עומד לעשות ממנו שופר שהרי לא היה ברשותו של נכרי א"כ זה השופר הוא נולד ביום טוב ואסור הישראל לטלטלו כדי לתקוע בו שאין דוחין שבות מפני תקיעת שופר.

ומכל מקום אם אין שם שופר אחר אלא הוא מותר לתקוע בו ויש לסמוך על המתירין נולד ביום טוב כדי שלא לבטל מצות עשה של תורה:

כו

אם נכרי הביא שופר ביום טוב מחוץ לתחום בשביל ישראל אפילו הביאו מחוץ לי"ב מיל מותר לתקוע בו אף הישראל שהובא בשבילו אפילו להאומרים דחוץ לי"ב מיל יש איסור תחומין מן התורה שהרי דבר הבא מחוץ לתחום מותר בטלטול ואינו אסור אלא באכילה או בהנאה דהיינו להשתמש בו כמ"ש בס' תקט"ו וזה שתוקע בו תקיעה של מצוה אין זו חשובה הנאה כלל כמו שנתבאר למעלה.

ומכל מקום צריך ליזהר שלא יטלטלנו חוץ לד' אמות ועל דרך שנתבאר בס' תקט"ו ועיין שם בסוף הסימן:

כז

יכול ליתן בתוכו מים או יין כדי לצחצחו ואין זה כמתקן כלי ביום טוב אבל מי רגלים אף בחול אסור מפני הכבוד:

תקפז – דיין התוקע לתוך הבור ובו ה' סעיפים:

א

שמיעת קול שופר צריכה להיות בלא ערבוב קול אחר כלל אבל אם שמע הקול בערבוביא לא יצא לפיכך העומד בתוך חבית גדולה או בבור או בדות דהיינו בנין שרובו תחת הקרקע (אבל אם רובו למעלה מן הקרקע אע"פ שמקצתו בתוך הקרקע דינו כבית) וכן העומד בתוך המערה ותוקע ושמעו אחרים מבחוץ אם ברור להם ששמעו קול שופר יצאו ואם לאו לא יצאו לפי שהקול מתבלבל בהבל הבור והדות קודם שיצא לחוץ ואפשר שלא שמעו אלא קול הברה וטוב להחמיר שאף שברור לו שקול שופר שמע לא יסמוך על בקיאותו ויחזור וישמע שנית התקיעות שלא מן התוקע בבור אבל לא יברך שנית אלא אם כן ברור לו ששמע קול הברה דספק ברכות להקל:

ב

במה דברים אמורים באותם העומדים חוץ לבור אבל התוקע עצמו וכן אותם העומדים עמו בבור יצאו שבודאי קול שופר שמעו במה דברים אמורים בבור ודות ומערה אבל בחבית גדולה שהברתה גדולה אף התוקע והעומדים עמו בתוכה אפשר שישמעו קול הברה לפיכך אם ברור להם ששמעו קול שופר יצאו ואם לאו לא יצאו:

ג

אם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמר את התקיעה שהתחיל בבור יצא ידי חובתו שכל מה ששמע בין כשהיה בפנים בין כשהיה בחוץ היה בודאי קול שופר ואם כשעלה מהבור הוציא אזניו חוץ לבור קודם שהוציא השופר לחוץ לא יצא אלא אם כן ברור לו שברגע ההיא שמע קול שופר ולפי שאי אפשר לצמצם שיוציא האזנים והשופר כאחד לכן טוב שיוציא השופר תחלה קודם לאזנים דאז בודאי ישמע קול שופר כיון שהשופר הוא בחוץ במקום שאין שם קול הברה.

ואותם שהיו עומדים עמו בבור בשעה שהתחיל לתקוע שם אף על פי שלא יצאו עמו מהבור אף על פי כן הם יוצאים בתקיעות דכשאדם בבור והשופר חוץ לבור בודאי שומע קול השופר ולא קול הברה כמו שנתבאר:

ד

השומע מקצת תקיעת קול שופר ומקצת קול הברה כגון שהיה עומד חוץ לבור והתוקע התחיל לתקוע בבור ובאמצע התקיעה יצא חוץ לבור וגמרה שם וכן השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב דהיינו קודם אור היום ומקצתה אחר אור היום וכן האומר למי שמתעסק בתקיעות בלא כוונה להוציא שום אדם בתקיעתו ובאמצע התקיעה אמר לו כוון להוציאני ותקע ומשך בה שיעור תקיעה כל אלו כיון שמקצת התקיעה הוא שלא כתקנה אע"פ שבמקצתה שהיא כתקנה יש בה שיעור תקיעה שיתבאר בסימן תק"צ לא יצא ידי חובתו לפי שכל תקיעה צריכה שתהא בכשרות מתחילתה ועד סופה אפילו היא ארוכה הרבה:

ה

התוקע בבית הכנסת ויש עומדים בחוץ רחוק קצת מבית הכנסת אם אין ברור להם ששמעו קול שופר צריכים לשמוע התקיעות שנית לפי שאפשר ששמעו קול הברה אבל אם נראה להם ברור שקול שופר שמעו אינם צריכים להחמיר על עצמן ולשמוע שנית:

תקפה – זמן תקיעת שופר ובו ט' סעיפים:

א

זמן תקיעת שופר ביום שנאמר יום תרועה וגו' ביום ולא בלילה וכל היום כשר לתקיעת שופר מעלות השחר עד צאת הכוכבים אלא שחכמים הצריכו להמתין עד שתניין החמה שיצא מכלל ספק לילה שאין הכל בקיאין בעמוד השחר ומכל מקום אם עבר ותקע משעלה עמוד השחר קודם הנץ החמה יצא ואין צריך לתקוע שנית:

ב

אם שמע מקצת תקיעה קודם עמוד השחר ומקצתה אחר עמוד השחר נתבאר בסימן תקפ"ז:

ג

שמע תשע תקיעות בתשע שעות ביום או מתשע בני אדם שתקעו כאחד נתבאר בסימן תקצ"צ:

ד

יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר אע"פ שהתקיעה בשופר אינה מלאכה ואינה אסורה בשבת ויום טוב אלא מדברי סופרים משום עובדין דחול ולמה אין דוחין איסור קל כזה מפני מצות עשה של תורה כמו שדוחין אותו בכל יום טוב של ראש השנה הואיל ואין בו שבות גמור לפי שהכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאין בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירנו ד' אמות ברשות הרבים:

ה

ודין טלטול השופר בשבת זו כדין טלטולו בכל שבתות השנה שאין מטלטלין אותו כי אם לצורך מקומו או לצורך גופו דהיינו לסמוך בו את הקערה וכיוצא בזה במה דברים אמורים בשבת אבל אם חל בחול אע"פ שמותר לטלטלו אפילו שלא לצורך גופו ומקומו כיון שתוקעין בו ביום ודינו ככלי שמלאכתו להיתר שנתבאר בסימן ש"ח מכל מקום אסור להשתמש בו וליהנות ממנו בו ביום כגון לסמוך בו את הקערה וכיוצא בזה שהרי הוקצה למצותו וכמו שיתבאר בסימן תרס"ה ע"ש:

ו

קטן התוקע בשבת זו בית דין מצווין להפרישו אע"פ שלא הגיע לחינוך כמ"ש בסי' שמ"ג ע"ש.

אע"פ שעיקר מצות שמיעת שופר היא שמיעת קולו בלבד מכל מקום) אם התקוע הוא פטור ממצוה זו אינו מוציא אחרים ידי חובתן בתקיעתו ואלו הן הפטורים נשים ועבדים מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא וחרש ושוטה וקטן אע"פ שהגיע לחינוך אינו מוציא את הגדולים ידי חובתן שחייבים מן התורה:

ז

חרש השומע ואינו מדבר הרי הוא כפיקח וחייב בתקיעת שופר ולפיכך הוא מוציא אחרים ידי חובתן ואחד מהשומעין מברך והוא תוקע אבל המדבר ואינו שומע אינו מוציא דכיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא דאין המצוה בתקיעה אלא בשמיעה:

ח

סומא חייב בתקיעת שופר ואם היה מוחזק לתקוע בכל שנה וסלקוהו מפני שחששו לדברי האומר דסומא פטור מכל המצות האמורות בתורה אם אין בקי בתקיעה כמוהו יחזירוהו למינויו אבל לכתחלה אין לסלקו אע"פ שנמצא בקי כמוהו לפי שהעיקר אצלנו דסומא חייב בכל המצות האמורות בתורה:

ט

טומטום ואנדרוגינוס אין חייבין אלא מספק שמא הן זכרים לפיכך אינן מוציאין את אחרים שחייבים בודאי אבל מוציא הוא האנדרוגינוס את האנדרוגינוס כמותו שאינו חייב אלא מספק אבל אינו מוציא את הטומטום ואפילו טומטום כמותו אינו מוציא אף על פי ששניהם ספק דשמא לכשיקרע טומטום זה ימצא זכר ולכשתקרע זו תמצא נקבה:

תקפט – מי הם הראויים לתקיעת שופר ובו ט' סעיפים:

א

מי שחציו עבד וחציו בן חורין צריך שיתקע לו בן חורין להוציאו אבל אינו יוצא בתקיעתו של עצמו לפי שצד חירות שבו נתחייב בתשע תקיעות שלימות בכשרותו ואם יתקע בעצמו תהא כל תקיעה ותקיעה שיוצאת מפיו חציה פסולה מחמת צד עבדות שבו:

ב

אע"פ שהנשים פטורות מכל מקום אם רצו לתקוע בעצמן הרשות בידן ואע"פ שהתקיעה ביום טוב בחנם אסורה מדברי סופרים מכל מקום כדי לעשות נחת רוח לנשים התירו להן איסור קל כזה שאין בו אפילו משום שבות גמור אלא משום עובדין דחול.

וכן אדם אחר שיצא כבר ידי חובתו מותר לתקוע להן ומותר להוציא השופר לרשות הרבים כדי לתקוע להן.

וכבר נתבאר בסי' י"ז [ז] דנהגו הנשים לברך על כל מצות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן יברכו הנשים לעצמן אבל אנשים לא יברכו להן אם כבר יצאו ידי חובתם ואינן תוקעים רק בשביל הנשים לפי שהיא

ברכה לבטלה שהרי הנשים בעצמן אינן חייבות בברכה זו שיברך זה להוציאן ידי חובתן בברכה זו אלא שלהן בעצמן הרשות בידן לברך מטעם שנתבאר שם אבל אחר למה יברך בחנם.

והרוצה לתקוע לנשים ולברך להן יתקע להן קודם שישמע התקיעות בבית הכנסת או שיכוין בלבו שלא לצאת ידי חובתו בתקיעות של בית הכנסת דאז יכול לברך בשביל עצמו שעדיין לא יצא ידי חובתו ואע"פ שהולך להן לתקוע בבתיהן וחוזר לבית הכנסת ושומע התקיעות דמעומד שעל סדר הברכות אינו צריך לחזור ולברך עליהם ואע"פ שהפסיק בהליכה לבית הכנסת בין ברכתו לתקיעות אלו שהרי אפילו אם הפסיק בשיחה בינתיים אינו צריך לחזור ולברך מטעם שיתבאר בסימן תקצ"ב:

ג

מי שהוא מודר הנאה מחבירו שאמר קונם שאני נהנה מפלוני מותר חבירו לתקוע לו תקיעה של מצוה שאין זו חשובה הנאה כמ"ש בסימן תקפ"ו והוא שיתקע לו חבירו מעצמו אבל הוא לא יאמר לחבירו שיתקע לו דכיון שאסר חבירו הנאתו עליו אסור לו לעשות חבירו שליח לתקוע לו:

ד

במה דברים אמורים כשאסר הנאת חבירו עליו אבל אם אסר תקיעת חבירו עליו שאמר קונם תקיעתו של פלוני עליו אסור לו לשמוע אפילו תקיעה של מצוה מחבירו:

ה

כל המצות אין אדם יוצא בהם ידי חובתו אלא אם כן נתכוין בעשייתן שהוא עושה דבר זה לשם מצוה כמ"ש בסי' ס' לפיכך המתעסק בתקיעת שופר כדי להתלמד לא יצא ידי חובתו וכן השומע מן המתעסק לא יצא אע"פ שנתכוין השומע לשם מצוה כיון שהתוקע לא נתכוין א"כ תקיעה פסולה שמע:

ו

וכן התוקע לשורר ולא נתכוין לתקיעת מצוה לא יצא וכן השומע ממנו לא יצא:

ז

אם נתכוין התוקע להוציא את השומע ידי חובתו ולא נתכוין השומע לצאת ידי חובתו בשמיעה זו או שנתכוין השומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוין התוקע להוציא את השומע אלא תקע לעצמו לא יצא השומע ידי חובתו עד שיתכוונו שניהם שומע ומשמיע.

מי שתקע ונתכוין להוציא כל מי שישמע תקיעתו ושמע השומע ונתכוין לצאת ידי חובתו אע"פ שאין התוקע מתכוין לפלוני זה ששמע תקיעתו ואינו יודעו כלל אעפ"כ יצא השומע ידי חובתו שהרי התוקע נתכוין להוציא לכל מי שישמענו לפיכך מי שהיה מהלך בדרך או יושב בתוך ביתו ושמע תקיעות מש"ץ יצא אם נתכוין לצאת בשמיעה זו שהרי הש"ץ הוא מתכוין להוציא את הרבים ידי חובתן בתקיעתו:

ח

מי ששמע תקיעת מצוה ואח"כ נסתפק לו אם נתכוין לצאת בשמיעתו צריך לתקוע לו שנית מספק אבל מי שהיה מהלך ועמד כדי לשמוע התקיעות מש"ץ ואח"כ נסתפק לו אם נתכוין לצאת בשמיעתו אין צריך לתקוע לו שנית דכיון שעמד מהליכתו חזקה שנתכוין לצאת ידי חובתו:

ט

מי שבא לבית הכנסת כדי לשמוע התקיעות מש"ץ ולצאת ידי חובתו עם הציבור אע"פ שבשעה ששמע לא היה לו שום כוונה אלא שמע סתם יצא לפי שהוא נגרר אחר מחשבתו הראשונה שבא לבית הכנסת כדי לצאת ידי חובתו אבל מי שבא לבית הכנסת בסתם שלא נתכוין בביאתו כדי לצאת ידי חובתו בשמיעת התקיעות מהש"ץ ואח"כ שמע בסתם בלא שום כוונה לא יצא דמצות צריכות כוונה כדי לצאת בהן ידי חובתן:

תקצ – סדר הראוי לתקיעת שופר ובו כא סעיפים:

א

כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בראש השנה תשע תר"ת תר"ת תר"ת לפי ששלש פעמים תרועה נאמר בתורה שנים בראש השנה ואחד ביום הכיפורים של יובל ומפי השמועה למדו שהן למידין זה מזה ולכך הרי הוא כאלו כל השלש פעמים תרועה נאמרים בכל אחת מהן וכל תרועה צריכה להיות פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה והן הנקראים תקיעות סתם שנאמר והעברת שופר תרועה משמע שצריך להעביר קול פשוט ואח"כ תהיה התרועה דלשון והעברת משמע העברת קול פשוט ואחר התרועה נאמר תעבירו שופר וגו' משמע שאחר התרועה צריך ג"כ להעביר קול פשוט וכן בכל תרועה ותרועה בין של יובל בין של ראש השנה שהן למדין זה מזה:

ב

תרועה זו האמורה בתורה מתרגמינן יבבא וכתיב בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא משמע שהיבבא היא כקול שאדם משמיע כשהוא בוכה ומיילל ויש להסתפק אם יבבא זו היא כמו שדרך החולים שמאריכים בגניחותם ומשמיעים קול אחר קול ומאריכים בהם קצת וזה נקרא גנח או שהיא כמו אדם המיילל ומקונן שמשמיע קולות קצרים מאד תכופים זה לזה וזה נקרא יליל או שהיא כמו שניהם ביחד זה אחר זה היללה אחר הגניחה שכן דרך הבוכה מגנח ואח"כ מיילל.

ותיקנו חכמים כדי לצאת ידי כל הספיקות לתקוע תשר"ת ג' פעמים שמא התרועה היא גניחה ויללה ביחד ואח"כ תש"ת ג' פעמים שמא התרועה היא גניחה לבד והיו היללות הפסק בין התרועה להתקיעה שלאחריה והתורה אמרה פשוטה לאחריה בלא הפסק קול שופר שאינו פשוט בינתיים ואח"כ תר"ת ג' פעמים שמא התרועה היא היללה לבד והיו הגניחה שבסדר תשר"ת הפסק בין התרועה לתקיעה שלפניה:

ג

אם התנה בתקיעה אחרונה של ג' סדרי תשר"ת שאם סדר תשר"ת הן הן עיקר המצוה תעלה לו תקיעה זו לתקיעה אחרונה של תשר"ת ואם סדרי תשר"ת הן עיקר המצוה ובהן הוא יוצא ידי חובה תעלה לו תקיעה זו לתקיעה ראשונה של תשר"ת אינו צריך לתקוע שנית לפני תשר"ת הראשון שהרי ממה נפשך הוא יוצא בתקיעה זו וכן הדין אם התנה בתקיעה אחרונה של תשר"ת שתעלה לו לתקיעה ראשונה של תר"ת.

אבל אם לא התנה כן אין תקיעה אחת עולה לשני סדרים תשר"ת ותשר"ת ולא לתשר"ת ותר"ת לפי שמצות צריכות כוונה ואם נתכוין בתקיעה זו להשלמת סדר תשר"ת אינה עולה להתחלת תשר"ת שאם תשר"ת עיקר המצוה א"כ כשנתכוין בתקיעה זו להשלמת תשר"ת לא תקע לשם מצוה כלל וכן בתקיעה שבין תשר"ת לתר"ת:

ד

שיעור תקיעה האמורה בתורה כשיעור תרועה האמורה בתורה ושיעור תרועה האמורה בתורה כג' יבבות.

יש אומרים דהיינו ג' כחות בעלמא והם נקראים טרומיטין ועכשיו שתקנו חכמים לתקוע תשר"ת תשר"ת כדי לצאת מכל הספיקות שיש בתרועה צריך להאריך בתקיעה של תשר"ת כשיעור תרועה של סדר תשר"ת דהיינו ג' שברים בינונים שהם כג' גניחות בינוניות וכג' יללות קטנות שהרי הכל ביחד הוא תרועה של סדר תשר"ת ובסדר תשר"ת אינו צריך להאריך בתקיעותיו אלא כדי שיעור ג' שברים בינונים שזהו שיעור תרועה של סדר תשר"ת ובתקיעות של סדר תר"ת אינו צריך להאריך אלא כדי שיעור ג' יללות קטנות שזהו שיעור תרועה של סדר תר"ת.

ואם רוצה להאריך הרבה בכל תקיעה הרשות בידו להאריך כמה שירצה ולא אמרו שיעור לתקיעות אלא שלא יפחות מהשיעור וכן בתרועה יכול להאריך בטרומיטין כמה שירצה וכן בשברים אם מוסיף על ג' שברים אין בכך כלום ואינו כמפסיק בין התרועה או השברים לתקיעה שלאחריו כיון שעושה כל השברים או כל הטרומיטין בנשימה אחת.

ומכל מקום נהגו שלא להוסיף על ג' שברים אבל טרומיטין יכול לעשות כמה שירצה ויש עושים בסוף הג' שברים קול פשוט כעין תקיעה וכן עושים בסוף הטרומיטין אבל אין המנהג לעשות כן:

ה

וצריך ליזהר בשברים של סדר תשר"ת שלא יאריך בשבר אחד מהג' שברים כדי שיעור ג' שברים בינונים וג' יללות דהיינו טרומיטין שזהו שיעור תקיעה של סדר תשר"ת ואם מאריך בשבר אחד כשיעור זה יצא מכלל שבר ויקרא בשם תקיעה ובסדר תשר"ת ששיעור תקיעה הוא כג' שברים בינונים לא יאריך בשבר אחד כדי שיעור ג' שברים בינונים שלא יצא מכלל שבר ויקרא בשם תקיעה ואם לא נזהר בכך אפילו בדיעבד לא יצא (לפי סברא זו).

ולכתחלה טוב ליזהר שאפילו בסדר תשר"ת לא יאריך בשבר אחד כדי שיעור [ג'] טרומיטין לפי שזהו שיעור תקיעה של סדר תר"ת ואם יאריך כשיעור הזה יהא עליו שם תקיעת תר"ת לא שם שבר ולפיכך

טוב לקצר בכל שבר ובכל מה דאפשר רק שלא יקצר יותר מדאי כדי שיהא עליו שם גניחה ולא שם יללה דהיינו טרומיטין:

ו

ויש אומרים ששיעור יבבא היא ג' טרומיטין ושיעור תרועה כג' יבבות שהם ט' טרומיטין ושיעור תקיעה כשיעור תרועה ג"כ ט' טרומיטין ושיעור שברים בודאי לא פחות הוא משיעור תרועה ג"כ ט' טרומיטין לכל הפחות וא"כ צריך להאריך בכל שבר לא פחות מג' טרומיטין כדי שבג' שברים ביחד לא יהא פחות מט' טרומיטין כשיעור תרועה.

ולפי דבריהם צריך להאריך בתקיעות של תשר"ת לא פחות מן י"ח טרומיטין שזהו שיעור תרועה של סדר תשר"ת דהיינו ג' גניחות וג' יבבות ביחד שהם לא פחות מי"ח טרומיטין.

ויכול להאריך בכל שבר עד פחות מעט מן י"ח טרומיטין לפי שעד י"ח טרומיטין אין שם תקיעה ומכל מקום לכתחלה לא יאריך בשבר אחד כדי ט' טרומיטין שזה שיעור תקיעה בסדר תר"ת וא"כ שם תקיעת תר"ת עליו אבל בדיעבד יוצא אם האריך בשבר של תשר"ת פחות מי"ח טרומיטין כיון שבזה הסדר עדיין אין עליו שם תקיעה.

ובסדר של תש"ת צריך להאריך בתקיעות כשיעור ט' טרומיטין שזהו שיעור [תרועה] של זה הסדר ולא יאריך בשבר כשיעור ט' טרומיטין ואם האריך אפילו בדיעבד לא יצא לפי שיצא מכלל שבר ונכנס בכלל תקיעות של זה הסדר:

ז

ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה כסברא האחרונה דהיינו שיאריך בתקיעות תשר"ת כשיעור י"ח טרומיטין לכל הפחות ובתקיעות תש"ת תר"ת כשיעור ט' טרומיטין לכל הפחות ובכל שבר יאריך מעט כדי ג' טרומיטין ולא יאריך עד ט' טרומיטין אפילו בסדר תשר"ת ובכל תרועה צריך לעשות ט' טרומיטין כמו שנתבאר אבל בדיעבד שכבר תקע ושינה אחד מכל אלו אינו צריך לחזור ולתקוע מפני שיש לסמוך על סברא הראשונה.

אבל אם שינה בשני דברים בענין שלפי שתי הסברות לא יצא כגון שלא האריך בתקיעותיו כשיעור שנתבאר לפי סברא האחרונה והאריך בשבר מן השברים יותר משיעור שנתבאר לפי סברא הראשונה או שלא האריך בשבר אחד מן השברים כשיעור שנתבאר לפי סברא האחרונה דהיינו ג' טרומיטין ובשבר אחד מן השברים האריך יותר משיעור שנתבאר לפי סברא הראשונה צריך לחזור ולתקוע (כדין הטועה בתקיעותיו ועל דרך שיתבאר) ואינו יכול לתפוס קולות של שתי הסברות כיון שהן סותרות זו את זו:

ח

היבבות של תרועות וכן הג' שברים שהם במקום תרועה צריך לעשותן בנשימה אחת ואם לא עשאן בנשימה אחת לא יצא שתרועה אחת אמרה תורה ולא מופסקת לשתי תרועות.

אבל השלשה שברים ותרועה דתשר"ת אע"פ ששתיהן ביחד הן במקום תרועה אחת האמורה בתורה דשמא היא הגניחה והיללה ביחד זו אחר זו אעפ"כ אין צריך לעשותן בנשימה אחת לפי שאין דרך האדם

לגנוח וליילל בנשימה אחת אלא מפסיק ביניהם כדי נשימה דהיינו שעושה נשימה בינתיים ולפיכך גם התוקע צריך לעשות נשימה בינתיים ומכל מקום לא יפסיק יותר מכדי לעשות נשימה אחת בינתיים ולא ימתין מלהריע עד שיקרא המקרא לפניו מלת תרועה אלא יריע מעצמו אחר השברים תיכף ומיד לאחר שעשה נשימה אחת:

ט

ויש אומרים דאע"פ שאין דרך האדם לגנוח וליילל בנשימה אחת מכל מקום כיון דמה שאנו תוקעין שברים ותרועה הוא מחמת ספק דשמא זהו תרועה האמורה בתורה א"כ אין לנו להפסיק שהרי תרועה אחת אמרה תורה ולא מופסקת לשתי תרועות לפיכך אם עשאן בשתי נשימות לא יצא אלא יעשה אותן בנשימה אחת ומכל מקום יפסיק מעט ביניהם בענין שיהיו נחלקין לשתי קולות.

והמנהג במדינות אלו כסברא הראשונה ואין לשנות המנהג מפני המחלוקת אבל במקום שאין מנהג קבוע יש להנהיג לעשות בתקיעות מיושב בנשימה אחת כדי שתהיה הברכה שמברכין עליהם כהלכה לדברי הכל שאף לסברא הראשונה יש אומרים שאם עשאן בנשימה אחת יצא כמו התוקע תר"ת או תש"ת בנשימה אחת דיצא כמו שיתבאר אבל בתקיעות מעומד שאין מברכין עליהם יעשה בשתי נשימות כדי לחוש לסברת מי שאומר דלסברא הראשונה אם עשאן בנשימה אחת לא יצא.

התוקע תר"ת או תש"ת בנשימה אחת אם הפסיק מעט ביניהם בענין שיהיו נחלקין לג' קולות יצא ויש אומרים שלא יצא וצריך לחזור ולתקוע כל הג' קולות שהתקיעה הראשונה לא היה לה הפסק וסוף והתקיעה האחרונה לא היה לה ראש והתחלה שעשה הכל בנשימה אחת ואף על פי שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום יש לחוש לסברא האחרונה ויחזור ויתקע כל הג' קולות:

י

ואם משך והאריך בתקיעה האחרונה של בבא אחת (פירוש סדר תשר"ת אחת או תש"ת אחת או תר"ת אחת נקראת בבא אחת) מבבות תשר"ת או תש"ת או תר"ת כדי שיעור שתי תקיעות כדי שתעלה לו תקיעה זו לשתי תקיעות דהיינו לשם תקיעה אחרונה של בבא זו ולשם תקיעה ראשונה של בבא שלאחריה לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת דהיינו תקיעה אחרונה של בבא זו לפי שכל תקיעה צריך להיות בו ראש וסוף ואם נחלק תקיעה זו לשתי תקיעות כמו שחשב התוקע אין כאן ראש לתקיעה האחרונה ולא סוף לתקיעה ראשונה ולפיכך אין אנו הולכין אחר מחשבתו בזה אלא אנו חושבין תקיעה זו לתקיעה אחת ארוכה ועולה לו בשביל תקיעה אחרונה של בבא זו:

יא

ויש חולקין ואומרים שהכל הולך אחר מחשבתו וכיון שהוא חשב שתעלה לו לשתי תקיעות אנו חושבין אותה כשתי תקיעות ושתייהן פסולות מטעם שנתבאר ולכך אינה עולה לו אפילו בשביל תקיעה אחת וצריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו ויגמור משם ואילך על הסדר כדין מי שטעה באמצע בבא שחוזר לראש כמו שיתבאר.

והלכה כסברא הראשונה ומכל מקום טוב לחוש לסברא האחרונה:

יב

אע"פ שלכתחלה אסור להשיח מתחילת תקיעות מיושב עד סוף התקיעות מעומד כמו שיתבאר בסי' תקצ"ב] מכל מקום אם עבר התוקע ושח אפילו הפסיק כמה שעות בשיחה אפילו בין תקיעה לתרועה ובין תרועה לתקיעה ובין בבא לבבא ובין סדר לסדר אין צריך לחזור ולתקוע.

אפילו הפסיק בין הקולות שבבבא אחת בקולות אחרים כגון שלאחר שתקע או לאחר שהריע נתעסק בתקיעות או בתרועות אחרות והפסיק בהם בין התרועה של אותה הבבא להתקיעות שלפניה ולאחריה אין בכך כלום דכיון שלא נתכוין בקולות האלו שנתעסק בהם באמצע הבבא לשם מצוה אלא כמתעסק בעלמא לפיכך אינן חשובין הפסק בין התרועה לפשוטה שלפניה ושלאחריה לפי שלא הקפידה תורה אלא שלא יפסיק ביניהם בקול שופר שאינו פשוט שנתכוין בו התוקע לשם מצוה דאז אין כאן פשוטה לפניה או לאחריה אלא קול שופר שאינו פשוט לפניה או לאחריה אבל אם לא נתכוין בו התוקע לשם מצוה אין כאן קול שופר שאינו פשוט לפניה או לאחריה לפי שאין קולו נחשב לכלום ודומה לקול בהמה וחייה כיון שלא נתכוין בו לשם מצוה:

יג

וכן השומע אם שמע התקיעות בסירוגין דהיינו שהפסיק בינתיים הרבה בשיחה יצא והוא שבאמצע הבבא לא שמע קול שופר שאינו ראוי באותו מקום דהיינו שבין התרועה של הבבא להפשוטה שלפניה ושלאחריה לא שמע קול שופר שאינו פשוט לשם מצוה ועל דרך שנתבאר בתוקע:

יד

וכן אין צריך שישמע כל התקיעות מאדם אחד אלא אפילו אם שמע אותן מכמה בני אדם תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה וכן עד סוף כל הקולות יצא אבל אם שמע תקיעה תרועה תקיעה משלשה בני אדם שתקעו כולם כאחד זה תקיעה וזה תרועה וזה תקיעה לא יצא לפי שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה כיון שכולם תקעו בבת אחת ואם כל אחד ואחד משלשתן תקעו תקיעה תרועה תקיעה אע"פ שכל הקולות יוצאין בבת אחת וב' קולות היוצאין בבת אחת אין שומעין אפילו אחת מהן כמ"ש בסימן קמ"א מכל מקום בשופר כיון דחביב הוא על השומע לפי שאינו אלא פעם בשנה הוא נותן דעתו ושומע אפילו כמה קולות.

ולפיכך אפילו מקצתם תקעו בחצוצרות ומקצתן תקעו בשופר יצאו דמחמת חביבתו נתן דעתו על השופר לשמוע קולו:

טו

תוקע העומד בסדר תשר"ת ולאחר שתקע שני שברים קודם שסיים שבר השלישי טעה והתחיל להריע בין שגמר את התרועה שהתחיל בה בטעות בין שלא גמרה עדיין אלא נזכר באמצע יחזור ויתקע ג' שברים ויריע ויגמור משם ואילך על הסדר אבל אינו צריך לחזור ולתקוע את התקיעה הראשונה של בבא זו שכבר תקע קודם שטעה ואע"פ שהפסיק בשני שברים ותרועה שתקע בטעות בין תקיעה ראשונה של בבא זו לשברים ותרועה של בבא זו אין בכך כלום דכיון שהשברים תרועה שתקע בטעות הן מעין שברים תרועה שיש לו לתקוע בבבא זו אין זה הפסק הא למה זה דומה לתוקע שמתחיל להריע ואין

הקול עולה יפה ופוסק וחוזר ומתחיל להריע שאין הקול הקצר שישמעו בשופר חשוב הפסק בין תרועה לפשוטה שלפניה כיון שהוא מעין תרועה שצריך לתקוע:

טז

במה דברים אמורים בסדר תשר"ת אבל אם עומד בסדר תש"ת בין שהתחיל להריע לאחר שגמר השברים בין שהתחיל להריע קודם שגמר השברים אפילו לא עשה אלא שבר אחד בין שהתחיל להריע קודם שתקע אפילו שבר אחד צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה הראשונה של בבא זו דכיון דתרועה זו אינה מעין השברים שצריך לו לתקוע בבבא זו לפיכך היא חשובה הפסק בין השברים לפשוטה שלפניה.

ואפילו בסדר תשר"ת לא אמרו שאין צריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה אלא כשלא הפסיק בנשימה בין סיום השני שברים להתחלת התרועה שהריע בטעות אבל אם הפסיק ביניהם בנשימה צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה הראשונה של בבא זו דכיון שהפסיק בנשימה בין השברים להתרועה אין שניהם נחשבים כתקיעה הא' ואין התרועה מצטרפת כלל עם השברים והרי זה דומה למי שהריע תרועה לבדו בלא שברים קודם שתקע השלשה שברים בסדר תשר"ת דצריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו לפי שהפסיק בתרועה זו בין השברים לפשוטה שלפניהם שהרי תרועה זו אינה מעין השברים שצריכים לו לתקוע בבבא זו ואע"פ שהוא מעין התרועה שצריך לו לתקוע בבבא זו אין זו מועיל כלום כיון שלא תקע עדיין השברים של בבא זו:

יז

וכן אם לאחר שתקע שלשה שברים בין בסדר תשר"ת בין בסדר תש"ת הפסיק בנשימה וחזר ותקע שברים אחרים ואפילו לא חזר ותקע אלא שבר אחד וכן אם לאחר שגמר את התרועה דהיינו שלשה טרומיטין לפי סברא הראשונה שביארנו הפסיק בנשימה וחזר והריע אפילו לא גמר את התרועה צריך לחזור ולתקוע גם תקיעה ראשונה של בבא זו וגומר משם ואילך על הסדר דכיון שהפסיק בשברים יתירים או בתרועה יתירה בין השברים או בין התרועה לפשוטה שלאחריהן ואם יחזור ויתקע השברים או התרועה ויגמור משם ואילך על הסדר יהיו השברים היתירים או התרועה היתירה שתקע כבר הפסק בין השברים או התרועה הכשרים של בבא זו לפשוטה שלפניהן לפי שאינן מעין שברים או תרועה שצריך לו לתקוע בבבא זו שהרי אין צריך לו כלום כיון שכבר תקע אותם:

יח

כל מקום שנתבאר שצריך לחזור ולתקוע גם תקיעה ראשונה של הבבא אם לא נזכר מהטעות עד לאחר שתקע תקיעה אחרונה של הבבא אותה תקיעה אחרונה עולה לו במקום תקיעה ראשונה וגומר משם ואילך על הסדר.

ואם לא נזכר עד שעומד בבבא אחרת או אפילו בסדר אחר כגון שטעה מסדר תשר"ת ולא נזכר עד שעומד בסדר תש"ת או תר"ת גומר כל הסדר שנזכר בו ואחר כך תוקע בבא אחת תשר"ת ואע"פ שהפסיק באמצע הסדר של תשר"ת בתקיעות של תש"ת אין בכך כלום שלא הקפידה תורה אלא שלא להפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה ושלאחריה אבל אם מפסיק בין בבא לבבא אפילו בקול שופר שאינו ראוי לאותו סדר אין בכך כלום:

יט

כל מקום שנתבאר שאם טעה צריך לחזור ולתקוע תקיעה ראשונה של בבא זו שטעה בה אין חילוק בין תקיעות מעומד לתקיעות מיושב בכל אחת מהן צריך לחזור ועל דרך שנתבאר ואפילו במקום שתוקעין כל השלשים קולות בתקיעות מעומד אין אומרים שאם טעה התוקע בתקיעות מיושב נסמוך על תקיעות מעומד ולא יהא צריך לחזור דכיון שבירך על תקיעות אלו צריך לעשותן כהוגן שלא תהא ברכתו לבטלה. אבל אם טעה בתקיעות שאחר התפלה אין בכך כלום לפי שאינן רק מנהג בעלמא:

כ

אם תקע בצד הרחב של שופר לא יצא ורמז לדבר מן המצר קראתי וגו':

כא

ואחר שתקע יתחיל הש"ץ אשרי העם יודעי תרועה וגו' ויש נוהגין לומר עד תרום קרננו ואח"כ יתחיל אשרי יושבי וכו' ואח"כ מחזירין הספר תורה למקומו:

תקצא – סדר תפלת מוסף ביחיד ובו טו סעיפים:

א

אע"פ שבשבתות וימים טובים אדם מתפלל שבע ברכות דהיינו שלש ראשונות ושלש אחרונות וקדושת היום באמצע אבל בראש השנה תיקנו חכמים להתפלל במוסף של שני הימים תשע ברכות דהיינו שבברכת קדושת היום כולל פסוקי מלכיות כדי לקבל עלינו עול מלכות שמים ואח"כ אומרים ברכת זכרונות ואומר בה פסוקי זכרונות כדי שיעלה זכרוננו לפניו לטובה וע"י מה ע"י שופר לפיכך אומר אחר כך ברכת שופרות ואומר פסוקי שופרות:

ב

אע"פ שבשאר ימות השנה אין הש"ץ מוציא בתפלתו אלא את מי שאינו בקי אבל הבקי אינו יוצא בתפלת הש"ץ כמ"ש בסי' קכ"ד אבל במוסף של ראש השנה אף הבקי יוצא בתפלת הש"ץ לפי שהן ברכות ארוכות והוא שיהיה בבית הכנסת עם הש"ץ וישמע ממנו התפלה מראש ועד סוף ומי שהוא אנוס ואינו יכול לבא לבית הכנסת כגון עם שבשדות וזקן וחולה פוטר הש"ץ אע"פ שלא שמע ממנו התפלה:

ג

ועכשיו שהש"ץ מפסיק בפיוטים באמצע התפילה אין אדם יוצא בתפילת הש"ץ אפילו אם הוא לא שמע הפיוטים מכל מקום הוא שווה כדי לגמור את כל התפילה וצריך לחזור לראש כמ"ש בסי' ס"ה ואפילו אם אינו שווה כל כך מכל מקום לכתחילה אסור לפסוק אפילו מעט בתפילה:

ד

ואפילו במקום שאין אומרים פיוטים באמצע התפלה אעפ"כ מוטב שיתפלל כל אחד ואחד בעצמו כי מי שירצה לצאת בתפלת הש"ץ צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"ץ ואם חיסר אפילו תיבה אחת שלא שמע אותה מהש"ץ לא יצא ואין כל אדם יכול לעמוד בזה לפיכך נהגו כל ישראל להתפלל תפלת מוסף תשע ברכות בלחש תחלה וגם הש"ץ יתפלל עמהם כדי להסדיר תפלתו כמ"ש בסימן קכ"ד:

ה

צריך להזכיר פסוקי קרבנות המוספים בכל תפלות של מוסף בין של שבת בין של ראש חודש בין של יום טוב בין של ראש השנה ויום הכיפורים כדי שתעלה לנו הזכרתן במקום הקרבתם ואם אמר נעשה ונקריב לפניך כמו שכתבת עלינו בתורתך יצא ושוב אין צריך לומר מקראות המוספין.

לפיכך נוהגין בספרד שאין אומרים פסוקי המוספין אלא בשבת וראש חודש שרגילין בהם ולא יבאו לטעות אבל בשאר המועדים אין אומרים פסוקי המוספין שמא יבואו לטעות על ידי כך ותתבלבל תפלתם.

אבל במדינות אלו אין חוששין לכך ונוהגין לומר פסוקי המוספין אפילו ביום טוב אלא שאין אומרים פסוקי מוסף ראש חודש בראש השנה לפי שדי במה שאומרים מלבד עולת החודש וגו' שבזה נכללו כל העולות של מוסף ראש חודש וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת אומרים ושני שעירים לכפר וכן אומרים את מוספי יום הזכרון לשון רבים כדי לכלול גם מוסף של ראש חודש שנקרא זכרון כמ"ש בסי' תקפ"ב.

ואף ביום שני שאינו ראש חודש אעפ"כ אומרים את מוספי וכו' ושני שעירים לכפר כדי שלא יזלזלו ביום שני מאחר שידעו שיום שני הוא שני בחודש ואינו ראש השנה:

ו

ולמה אין נוהגין להזכיר ראש חודש בפירוש בראש השנה כדי שלא יאמרו יום שני של ראש חודש עיקר כמו בשאר ראש חודש וימנו ממנו המועדות דכיון שיזכירו ראש חודש גם ביום שני מטעם שנתבאר יאמרו שראש חודש שני ימים ועוד לערבב השטן שלא ידע שהיום הוא ראש חודש תשרי (ולא יבא לקטרג) לפיכך אין אומרים פרשת ובראשי חודשיכם קודם איזהו:

ז

אין פוחתין משלשה פסוקי מלכיות ומשלשה פסוקי זכרונות ומשלשה פסוקי שופרות פסוק אחד של תורה והשני של כתובים והשלישי של נביאים ואם פיחת לא יצא אבל לכתחלה צריך שיאמר עשרה פסוקים של מלכיות ועשרה של זכרונות ועשרה של שופרות כנגד עשרה מאמרות שבהן נברא העולם שלשה פסוקים הראשונים של תורה ושלשה פסוקים של כתובים ושלשה האחרונים של נביאים ומסיים בפסוק אחד של תורה ואם סיים בנביא שאמר ארבעה פסוקים של נביאים יצא:

ח

במה דברים אמורים כשכבר התחיל לומר פסוק אחד של מלכיות או של זכרונות או של שופרות אז צריך להזכיר כל העשרה פסוקים אבל אם לא התחיל עדיין בשום פסוק אם הוא רוצה אינו צריך להזכיר כלל הפסוקים אלא אומר ולעולמי עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך וכן כתוב בדברי קדשך וכן נאמר על ידי עבדיך הנביאים אלקינו ואלקי אבותינו מלוך על כל העולם כולו וכו' וכן בזכרונות וכן בשופרות.

במה דברים אמורים בימים הראשונים אבל בזמן הזה אסור לעשות כן לכתחלה לפי שכבר קבלו כל ישראל עליהם חובה לומר כל העשרה פסוקים ואין לשנות:

ט

אין אומרים לא במלכיות ולא בזכרונות ולא בשופרות פסוקים שיש בהן פורעניות של ישראל אבל אומרים פסוקים שיש בהם פורעניות של נכרים:

י

אין אומרים פסוק זכרונות של יחיד כגון זכרה לי אלהי לטובה זכרני ה' ברצון עמך:

יא

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד הוא עולה למנין המלכיות דמלת אחד הוא ענין מלכות כלומר שהוא יחיד ומיוחד ואין דומה לו ומלכותו בכל משלה ולפיכך אנו משלימין בו המלכיות כדי לסיים בשל תורה:

יב

תרועה הרי הוא כשופרות כגון יום תרועה יהיה לכם עולה למנין השופרות וכן תקיעה הוא כשופרות כגון ותקעתם בחצוצרות וגו' ואע"פ שכתוב בו חצוצרות אין בכך כלום כיון שיש בו לשון תקיעה עולה למנין שופרות ולפיכך אנו מסיימין בו השופרות כדי לסיים בשל תורה.

יש מדקדקים לומר ועקידת יצחק לזרעו של יעקב היום תזכור דאם יאמר לזרעו תזכור יהיה גם עשו בכלל ויש אומרים שאין לשנות הנוסחא הישנה ואע"פ שאומרים לזרעו תזכור אין עשו בכלל זה שהרי נאמר לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל ולעשו לא ניתן מכלל שאינו נחשב מזרעו של יצחק כלל וסברא הראשונה הוא עיקר משום דבתפלת ימים נוראים יש לנו לפרש בענין שלא יהא שום ספק בבקשתינו כמו שנתבאר בס' תקפ"ב ע"ש:

יג

לא יתפלל אדם ביחיד תפלת מוסף בראש השנה עד אחר שלש שעות על היום הואיל והוא אומר מלכיות זכרונות ושופרות יש לו לחוש שמא יעינינו במעשיו ותדחה תפלתו שבשעות הללו אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין לפי שעוסק בתורה שנקרא אמת אבל אחר שלש שעות הוא דן את כל העולם כולו וכיון שרואה שאין העולם יכול לעמוד בדין נכנס עמהם לפנים משורת הדין ולא תדחה תפלתו:

יד

אבל מוספין של כל השנה וכן שחרית אפילו של ראש השנה הואיל ואינן אלא שבחו של הקדוש ברוך הוא וסיפורי מעשה הקרבנות אף אם יתפלל ביחיד לא יעיינו במעשיו.

וכן תפלת שחרית של חול אף על פי שמבקש בה צרכיו ויש לחוש שמא יעיינו במעשיו מכל מקום הואיל שמן הסתם יש ציבור אחד שמתפללין בשעה שהוא מתפלל שהרי זמנה בבוקר תקובל תפלתו עם תפלת הרבים שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלת הרבים לעולם שנאמר הן אל כביר לא ימאס.

אבל בתפלת המוסף הואיל וזמנה כל היום ויש מקדימין להתפלל ויש מאחרין יש לו לחוש שמא בשעה שהוא מתפלל אין מתפללין תפלה זו שום צבור בעולם ותדחה תפלתו.

ולפיכך יש ליזהר בקיץ שלא להתפלל שחרית של חול בשעה ראשונה דבודאי אין הציבור מתפללין באותה שעה בזמן הזה וכן בחורף לא יאחר לאחר שתי שעות על היום דבודאי כבר התפללו כל המקומות וצריך היחיד ליזהר שלא להתפלל בשעה השלישית.

וכן יזהר היחיד שלא יתקע תקיעת מצוה עד אחר שלש שעות על היום מטעם שנתבאר:

טז

יש לומר ואין לפרש עילום שמך אבל לא יאמר ואין פירוש כו' כי יש פירוש לעילום שמו:

תקצב – תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות ובו יא סעיפים:

א

כשמתפללין תפלת מוסף בציבור תקנו חכמים לתקוע תר"ת למלכיות תר"ת לזכרונות ותר"ת לשופרות ולפי שבתפלת מוסף בלחש כל אחד ואחד מתפלל לעצמו ואין אחד מסיים ברכתיו בשעה שחבירו מסיים לפיכך אין תוקעין בתפלה זו כמו שאין תוקעין ביחיד כמו שיתבאר אלא ממתניין מלתקוע עד שיחזור הש"ץ את התפלה ויש מקומות שנוהגין לתקוע ב' פעמים אחת בתפלת לחש ואחת בחזרת הש"ץ אבל במקום שאין מנהג אין לנהוג כן לכתחלה:

ב

תקיעות אלו נקראים תקיעות מעומד לפי שאף השומעין צריכין לעמוד בעת שמיעת תקיעות הללו משא"כ בתקיעות מיושב שאין צריך לעמוד אלא התוקע בלבד כמ"ש בס' תקפ"ה:

ג

ועכשיו שתקנו לנו חכמים לצאת מידי כל הספיקות שיש להסתפק בתרועה כמ"ש בס' תק"צ עיין שם היה מהראוי לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות כדי לצאת מכל הספיקות של תרועה אלא לפי שאין מטריחין על הציבור אין נוהגין לתקוע אלא תשר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות שהרי בדרך זו הוא עושה כל הספיקות של תרועה ואין כאן חשש אלא (שמא התרועה אינה אלא שברים לבד ותרועה לבד ונמצא) שמא הוא מפסיק בין תרועה לפשוטה שלפניה או שלאחריה ואין אנו

חוששין לזה כיון שכבר יצאנו ידי חובה מן התורה בתקיעות מיושב שבתקיעות ההם יצאנו מכל הספיקות כמו שנתבאר בסי' תק"צ:

ד

ויש נוהגין לתקוע למלכיות תשר"ת פעם אחת ולזכרונות תש"ת ולשופרות תר"ת לפי שמן התורה בין שברים בין תרועה שלנו הכל נקרא תרועה ואיך שיעשה אדם בין שברים לבד בין תרועה שלנו לבד הוא יוצא ידי חובתו ובדורות הראשונים היו מקצת מקומות נוהגין לעשות שברים ומקצת נוהגין לעשות תרועה שלנו ואלו יוצאין ידי חובתן מן התורה אלא לפי שהיה הדבר נראה כמחלוקת בעיני ההמון לכן ראו חכמים לתקן שיהיו כל ישראל עושין מעשה אחד ולא יראה ביניהם דבר שנראה כמחלוקת בעיני ההמון התקינו לתקוע תשר"ת ג' פעמים תש"ת ג' פעמים ותר"ת ג' פעמים כדי לצאת מספיקות ההמון מחמת חלוקת מנהגים לפיכך לא הטריחו על הציבור לתקוע כדרך הזה גם בתקיעות מעומד אלא מראין בתקיעות מעומד שכל ספיקות התרועה הן נקראים תרועה ואדם יוצא בהם ידי חובתו ולכך תוקעין פעם אחת תשר"ת פעם אחת תש"ת פעם אחת תר"ת כדי להראות שכל אחד ואחד מסדרים הללו הן נכונים וכשרים:

ה

יש נוהגין לתקוע ג' פעמים תשר"ת למלכיות ג' פעמים תש"ת לזכרונות וג' פעמים תר"ת לשופרות ויש נוהגין לתקוע תשר"ת תש"ת תר"ת למלכיות וכן לזכרונות וכן לשופרות ומנהג זה הוא המובחר שבמנהגים:

ו

ונוהגים לומר בכל פעם שתוקעין היום הרת עולם וכו' ארשת שפתינו וכו' ואפילו כשחל בשבת שאין תוקעין אומרים היום הרת כו' אבל אין אומרים ארשת כו':

ז

המתפלל מוסף ביחיד אין מפסיק כדי לתקוע סדר הברכות ואפילו יש לו מי שתוקע לו אין מפסיק לשומעם שלא תקנו אלא בציבור ומכל מקום התקיעות שחייב לשמוע מן התורה דהיינו תשר"ת ג' פעמים תש"ת ג' פעמים תר"ת ג' פעמים טוב שישמע אותן קודם תפלת מוסף.

אע"פ שתקיעות מעומד הן מצוה מדברי סופרים אעפ"כ אין מברכין עליהן כמו שמברכין על כל מצוה מדברי סופרים לפי שנפטרין בברכה שבירכו על תקיעות מיושב.

וכיון שהן נפטרין בברכה אחת לכן יש ליזהר שלא להפסיק ביניהם בשיחה ולא התוקע בלבד שבירך על השופר אלא אפילו הציבור שלא בירכו לעצמן אלא שמעו ברכת השופר מהתוקע אף הן לא ישיחו מתחילת תקיעות מיושב עד אחר תקיעות מעומד.

ואם עבר ושח בין התוקע בין השומעין אין צריך לברך על תקיעות מעומד ואף שהפוסט שתי מצות בברכה אחת ושח ביניהם צריך לחזור ולברך על מצוה השנית כמ"ש בסי' ח' ובסי' כ"ה מכל מקום כיון שאלו התקיעות מעומד ומיושב הן כעין מצוה אחת שהתורה חייבה אותנו לשמוע תשע תקיעות בראש

השנה ותקנו חכמים לשמוע אותן על סדר ברכות מלכיות זכרונות ושופרות אלא כדי לערבב את השטן (פירוש כדי שיתערבב מיד בתקיעות שלפני התפלה ולא יקטרג בתפלה) על כן נהגו כל ישראל לחלק את התקיעות של תורה ושל דברי סופרים לשתי פעמים ותוקעין מיושב כדי לקיים מצוה מן התורה ומברכין עליהן וגומרין את המצוה של דברי סופרים בתקיעות מעומד שעל סדר הברכות כמו שתקנו חכמים.

וכיון שהן מצוה אחת ונראין כשתי מצות לפיכך אין להשיח ביניהם דברים בטלים אבל מותר להשיח ביניהם מעניני התפלה והתקיעות כיון שהן באמת מצוה אחת וכן אם עבר ושח אפילו דברים בטלים אין צריך לחזור ולברך דאין שייך הפסק באמצע מצוה אחת כמו שהיושב בסוכה והלבוש תפילין מותר לשוח אע"פ שכל רגע ורגע שהוא יושב בסוכה ולבוש בתפילין הוא מקיים מצות הקב"ה.

אבל אם שח בין ברכה לתקיעות מיושב אפילו שח מעניני התפלות צריך לחזור ולברך כיון שהפסיק בין הברכה להדבר שמברך עליו אבל אם שח מעניני התקיעות אינו צריך לחזור ולברך אבל לכתחלה אסור לשוח בין הברכה לתקיעה אפילו מעניני התקיעות אלא אם כן אי אפשר לו לקיים המצוה אם לא ישיח כגון שאומר תנו לי השופר וכיוצא בזה:

ח

ובשעת התקיעות עצמן בין תקיעות מיושב בין תקיעות מעומד אסור לרוק לפי שצריך לשמוע כל התקיעה מראשה עד סופה אפילו היא ארוכה הרבה כמ"ש בסי' תק"צ ולפיכך אין להביא קטנים שלא הגיעו לחינוך לבית הכנסת בעת התקיעות שלא יבלבלו דעת השומעים אך הנשים יקחו אותן אצלן שהן פטורין כמו שנתבאר בסימן תקפ"ט:

ט

נוהגין שבתקיעות מיושב עולה התוקע על הבימה ותוקע שם מפני כבוד הציבור אבל בתקיעות מעומד כיון שהן בתוך התפלה אין מטריחין אותו לעלות אלא עומד [במקומו] ותוקע:

י

התקיעות שעל סדר הברכות לא יתקע אותן הש"ץ המתפלל מוסף שמא יתבלבל ולא יוכל לחזור לתפלתו בלא טירוף דעת אבל אם הוא מובטח בעצמו שחוזר לתפלתו בלא טירוף דעת או שמתפלל מתוך הסיודור שבודאי הוא מובטח יוכל לתקוע אף אם יש אדם אחר שיודע לתקוע כמותו לפי שהתקיעה אינה הפסק כלל בתפלה כיון שצריך לתקוע על סדר הברכות א"כ הוא צורך התפלה.

ולכן התוקע תקיעות מיושב ראוי שיתקע ג"כ תקיעות מעומד שהמתחיל במצוה אומרים לו גמור אלא אם כן שהוא ש"ץ המתפלל מוסף ואינו מובטח שחוזר לתפלתו בלא טירוף דעת:

יא

במה דברים אמורים בדורות הראשונים שהיו נוהגים לתקוע בסתם וא"כ זכה מיד בכל התקיעות אפילו של סדר הברכות מטעם שנתבאר ואין להעביר המצוה ממנו אבל עכשיו שנוהגין בקצת מקומות ליתן התקיעות שמעומד לאחר א"כ מעולם לא זכה הראשון בתקיעות מעומד ומותר ליתן אותן לאדם אחר בכל מקום:

תקצג – אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו ובו ד' סעיפים:

א

שלש ברכות שאומרים במוסף של ראש השנה שהן מלכיות זכרונות ושופרות מעכבות זו את זו שאם אינו יודע כל השלש ברכות לא יאמר כלום אפילו אותה ברכה שיודע אבל ברכות של שאר ימות השנה אין מעכבות זו את זו אלא אם אינו יודע כל הברכות יאמר המקצת שיודע:

ב

סדר הברכות מעכב שאם הקדים לומר זכרונות או שופרות למלכיות או שופרות לזכרונות לא יצא:

ג

וכן התקיעות מעכבות זו את זו שאם יודע לתקוע ואינו יודע להריע לא יתקע כלום לפי שאין כאן מצוה כלל אלא אם כן תוקע ומריע ותוקע ג' פעמים כמ"ש בס"י תק"צ אבל אם יודע להריע תרועה שלנו ואינו יודע לתקוע השברים יתקע תר"ג פעמים וכן אם יודע לתקוע שברים ואינו יודע התרועה שלנו יתקע תש"ג פעמים דשמה מה שהוא יודע זו היא תרועה האמורה בתורה ונמצא מקיים המצוה כמאמרה:

ד

התקיעות שעל סדר הברכות אינן מעכבות את הברכות שאם אין בהם מי שיודע לתקוע אעפ"כ יאמר הש"ץ כל הט' ברכות וכן הברכות אינן מעכבות את התקיעות שאם אינן יודעין לברך הברכות האלו אעפ"כ יתקעו ג' סדרים.

אם התפללו בצבור הט' ברכות ולא תקעו עד לאחר שגמר הש"ץ את התפלה יצאו:

תקצד – יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציא ובו סעיף אחד:

א

אע"פ שבט' ברכות של מוסף ראש השנה אף הבקי יוצא בתפלת הש"ץ כמ"ש בס"י תקצ"א מכל מקום אם אין שם תשעה שעונין אמן אחר ברכתיו אין אדם יוצא בתפלתו אפילו מי שאינו בקי ואינו יודע להתפלל בעצמו.

ואפילו אם הוא בענין שאין צריך לענות אמן אחר ברכתיו כגון שעדיין לא התפלל תפלת מוסף בלחש ונמצא שהוא צריך להתפלל בשביל עצמו בלחש אלא שהוא מתפלל בקול כדי להוציא גם את שאינו בקי ונמצא דאף אם לא יענו אמן אחר ברכתיו אין כאן חשש ברכה לבטלה אעפ"כ אם אין תשעה שעונין אמן אין תפלתו נקראת תפילת הציבור ואין אדם יוצא ידי חובתו בשמיעה אלא אם כן שומע תפלת הציבור לפי שכך היתה התקנה בתחילה כשתקנו תפלת הציבור שיחזיר הש"ץ את התפלה בקול רם כדי להוציא מי שאינו בקי ואם אינו מתפלל תפילת הציבור אינו יכול להוציא אחרים בתפלתו שהתפלה אינה כשאר ברכות שאדם יוצא ידי חובתו בשמיעה ועניית אמן אבל בתפלה צריך כל אחד ואחד לבקש רחמים ואין נכון לבקש על ידי שליח אלא אם כן הוא שליח ציבור.

אבל בתקיעות יכול אדם לצאת בשמיעה אפילו הוא יודע לתקוע בעצמו ואפילו אם אין שם ציבור שישמעו עמו:

תקצה – מי שאינו בקי בתקיעות ולא בתפלה ובו ב' סעיפים:

א

מי שאינו בקי בסדר תפלת מוסף וגם אינו יודע לתקוע או שאין לו שופר ולפניו שתי עיירות באחת יודעין לתקוע אבל אין בקי אין בתפלת מוסף ובאחת בקי אין בתפלת מוסף אבל אין להם שופר או שאין יודעין לתקוע ילך למקום התקיעות אפילו אם של תקיעות הוא בספק לו ושל מוסף בוודאי מפני שהתקיעות הן מן התורה ותפלת מוסף מדברי סופרים וספק של תורה קודם לוודאי דברי סופרים:

ב

ואם יכול לילך למקום המתפללין ויש שהות ביום שישמע אחר כך התקיעות במקום שתוקעין כגון שהוא בתוך התחום או שיכול לשלוח נכרי אחר השופר להביאו לכאן אפילו מחוץ לתחום יקיים שתי המצוות שכל היום כשר לתקיעת שופר אבל לא ילך תחילה למקום שתוקעין ואחר כך למקום שמתפללין לפי שתפלת מוסף זמנה קצר מזמן תקיעת שופר שהרי לכתחלה אין לאחרה יותר משבע שעות כמ"ש בסי' רפ"ו:

תקצו – ובו ב' סעיפים:

א

יש מקומות נוהגין שלאחר התפלה מריעין תרועה גדולה בלא תקיעה כדי לערבב את השטן שלא יקטרג אחר התפלה שהולכים ואוכלים ושותים ושמחים לומר שאינם יראים מאימת יום הדין ויש מקומות נוהגים לחזור ולתקוע שלשים קולות לפי שחוששין שמא מקצת הציבור לא שמעו כל התקיעות כראוי וכהוגן וייצאו בשמיעת תקיעות אלו ויש נוהגין לתקוע מאה קולות דהיינו שתוקעין אחר התפלה להשלים מאה קולות עם התקיעות של מיושב ושל מעומד:

ב

אבל לאחר שכבר גמרו כל מנין תקיעות אלו אין לתקוע עוד בחנם שהרי התקיעה היא אסורה ביום טוב מדברי סופרים ולא התירוהו אלא לצורך כגון כדי לעשות נחת רוח לנשים לתקוע להן וכן הנוהגין לתקוע אחר התפלה כיון שהן צריכין לתקיעה זו מטעם הידוע להם התיירו להם חכמים לפי שאין בתקיעת שופר שבות גמור אלא עובדין דחול אבל לתקוע בחנם הוא זלזול יום טוב.

ואפילו מי שיתקע ביום שני אסור לו להתלמד ביום הראשון שהרי אנו יודעין ובקיאין בקביעת החודש ואנו יודעין שהראשון קודש והשני חול ונמצא תוקע תקיעות שאינם צריכים לו ביום טוב אלא בחול.

ואין צריך לומר שאין להוציא את השופר לרשות הרבים לתקוע תקיעה שאינו צריך לו היום שהרי הוא מוציא מרשות לרשות שלא לצורך יום טוב.

אבל מותר לומר לקטן שיתקע כדי שיתלמד בין שהגיע לחינוך בין שלא הגיע לחינוך ומותר לו לתקוע כל היום אפילו לאחר שישמע התקיעות בבית הכנסת לפי שמצוה על הגדולים ללמד את הקטנים ולחנכם במצות:

תקצז – אם מותר להתענות בראש השנה ובו ט' סעיפים:

א

יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה ובשבת תשובה כמו בכל עשרת ימי תשובה ואין הלכה כדבריהם אלא אסור להתענות בראש השנה ושבת תשובה כמו שאסור בשאר שבת ויום טוב ואפילו ראה חלום רע וספק לו אם הוא מהחלומות שמתענין עליהם בשבת לא יתענה ומצוה לאכול ולשתות ולשמוח בראש השנה כמ"ש בס' תקפ"א אמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקילו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם:

ב

יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ומשנה רגילתו ואינו מתענה אינו משלים שנתו ומכל מקום מי שאינו ירא לנפשו אין צריך להתענות כל ימיו רק צריך התרה כשאר נדר:

ג

המתענה בראש השנה צריך ללמוד כל היום או לומר תחינות שהרי כל יום טוב צריך לחלק חציו לה' וחציו לכם כדי לקיים שני פסוקים שבאחד כתוב לה' ובאחד כתוב לכם וזה שהוא מתענה ואינו מקיים המקרא שנאמר בו לכם צריך לעשות כולו לה' כדי לקיים המקרא שנאמר בו לה' ולא נאמר בו לכם ומשמע שכל היום יהיה לה' לבדו:

ד

המתענה בראש השנה או בשאר יום טוב אסור לו לבשל או לעשות שאר מלאכות אוכל נפש לצורך אחרים כמ"ש בס' תקכ"ז עיין שם הטעם:

ה

יש אומרים שקבלה בידם שהמתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום אם היה ביום ראשון של ראש השנה צריך להתענות שני הימים של ראש השנה כל ימיו אפילו כשחל בשבת הואיל והראו לו סימן רע פעם אחת בהתחלת ראש השנה בלילה הראשון רמזו לו שתעניתו חביב לפני הקב"ה בראש השנה לפיכך יעשה רצונו ויתענה כל שני ימים של ראש השנה שהן כיום אחד ארוך כמ"ש בס' ת"ר אבל אסור להתענות בלילות של ראש השנה כמו בשאר יום טוב שאף בחלומו לא רמזו לו אלא להתענות ביום כדרך כל תענית חלום שאין מתענין אלא ביום:

ו

ואם הראו לו החלום ביום שני של ראש השנה יתענה כל ימיו יום שני בלבד ולא יום ראשון ומכל מקום מי שאינו ירא לנפשו אינו צריך לחוש לקבלה זו ואינו צריך להתענות כל ימיו כלל לא ביום ראשון ולא ביום שני אף שהיה החלום ביום ראשון:

ז

המתענה בראש השנה תענית חלום אינו צריך לישב בחול תענית על תעניתו כמו המתענה בשבתות ובימים טובים וכמ"ש בס' רפ"ח שהרי יש אומרים שמצוה להתענות בראש השנה ואע"פ שאין הלכה כן מכל מקום כדאי הם לסמוך עליהם לענין שלא נחזיק תענית זו לעבירה שיצטרך להתענות בחול בשביל כך:

ח

אע"פ שמי שקיבל עליו להתענות בשבת או ב"ט אין קבלתו כלום ומותר לאכול בלא התרה כמ"ש בסימן תק"ע מכל מקום מי שקיבל עליו להתענות בראש השנה אף על פי שלא הוציאו בלשון נדר אלא בלשון קבלת תענית בעלמא שאמר הרי עלי להתענות בראש השנה צריך התרה מאחר דיש אומרים דמצוה להתענות אין זה כמקבל עליו לעבור עבירה שאין קבלתו כלום.

ט

והנוהגין להתענות בראש השנה לא יאמרו ענינו כמו שאין אומרים ענינו ביום הכיפורים מפני שהן ימי דין ואין שייך לומר ביום צום תעניתנו:

תקצח – דין צו"צ בראש השנה ובו סעיף אחד:

א

אע"פ ששאר יום טוב שחל בשבת אין אומרים צדקתך במנחה אבל בראש השנה שחל בשבת אומרים לפי שהוא יום דין וראוי לומר צדוק הדין ביום דין וכך נוהגין בספרד אבל יש אומרים שאף בראש השנה שחל בשבת אין אומרים אותו מפני שכתוב בו משפטיך תהום רבה ואין לעורר הדין ביום דין ועוד שהיום ראש חודש ואין אומרים צדקתך בראש חודש כמו שנתבאר בסימן רצ"ב וכסברא זו נוהגין במדינות אלו:

תקצט – ובו סעיף אחד:

א

ליל שני של ראש השנה שחל להיות במוצאי שבת אומרים ותודיענו קודם ותתן לנו כמו בשאר יום טוב שחל במוצאי שבת ואף על פי שמזכירין בו חגיגת הרגל וראש השנה אינו לא חג ולא רגל אין בכך כלום משום דאין הכוונה שהיום הוא רגל אלא הוא מונה סדר התיקון המתנות שנתן לנו הקב"ה קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל וכו'.

ומקדשין יקנה"ז כבשאר יום טוב שחל במוצאי שבת:

תר – ביצה שנולדה בראש השנה וסדר הקידוש ובו ז' סעיפים:

א

אף בני ארץ ישראל עושין שני ימים ראש השנה לפי שמה שהן אין עושין שאר מועדות אלא יום אחד הטעם משום שאנו בקיאים בחשבון קביעות החדשים ואנו יודעים יום שראוי לקבוע החודש ולמנות ממנו המועדות ואף בני גולה אין עושין שני ימים אלא משום שהם צריכין לקיים מנהג אבותיהם שהיו עושים שני ימים בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה שאין הדבר תלוי בחשבון כלל אלא בראיית הלבנה ולא היו בני גולה יודעין יום שהוקבע בו החודש בירושלים והיו עושין שני ימים מספק אבל בני ארץ ישראל הקרובים לירושלים לא היו עושין המועדות אלא יום אחד לפי שהבית דין שבירושלים היו שולחים שלוחים להודיע להם יום שנקבע בו החודש בניסן (ובסיון) ובתשרי ובכל המקומות הקרובים שהיו השלוחין מגיעין אליהם קודם יום טוב לא היו עושין אלא יום אחד ולפיכך אף בניהם אחריהם עכשיו אינן צריכין לעשות שני ימים כיון שאנו בקיאים בחשבון ויודעים יום שראוי לקבוע בו החודש ולמנות ממנו החודש.

וזה הטעם לא שייך אלא בשאר מועדות חוץ מראש השנה אבל בראש השנה אף בני ארץ ישראל צריכים לקיים מנהג אבותיהם שהיו עושין שני ימים בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה שלא היה הדבר תלוי בידעת החשבון אלא בקביעות הבית דין שבירושלים על פי ראיית (העדים את) הלבנה ואף על פי שהבית דין היו משלחין שלוחים להודיע לכל מכל מקום בראש השנה שהוא יום טוב אין השלוחים יכולים לצאת חוץ לתחום:

ב

ואף בגולה ראש השנה הוא חלוק משאר מועדות ששאר מועדות אף אבותיהם לא היו עושין שני ימים אלא מחמת הספק שלא היו יודעים יום שהוקבע בו החודש בארץ ישראל וביצה שנולדה ביום ראשון מותרת ביום שני שאם היום קודש למחר הוא חול ואין בו איסור מוקצה ונולד ואם למחר קדש היום חול וכבר הוכנה הביצה מערב יום טוב ולפיכך אף בניהם אחריהם היודעים בקביעות החודש ויודעים שיום ראשון הוא עיקר יום טוב ויום שני הוא ג"כ יום טוב מדברי סופרים אעפ"כ אין דין ביצה זו כדין ביצה שנולדה בשני ימים טובים הסמוכים זה לזה כגון שבת ויום טוב שאם נולדה בזה אסורה בזה כמ"ש בס' תקי"ג דכיון שהן אין עושין שני ימים אלא מחמת מנהג אבותיהם אין צריך להחמיר יותר מאבותיהם שהיה מותר להם מטעם שנתבאר:

ג

אבל בשני ימים טובים של ראש השנה אינו כן אלא הן נחשבים כיום אחד ארוך וקדושה אחת הן אף לבני ארץ ישראל וביצה שנולדה בראשון או דבר שנתלש מן המחובר בראשון או דבר שניצד בראשון כשם שאסור בו ביום משום מוקצה ונולד כך אסור ביום שני שהם כיום אחד ארוך חוץ מלענין מת ביום שני כמ"ש בס' תקכ"ו:

ולמה הן נחשבין כיום אחד והרי אנו בקיאין בקביעות החודש ואנו יודעין שראשון עיקר משום דאף הבית דין עצמן שהיו מקדשין על פי הראייה היו עושין לפעמים שני ימים כיצד בראשונה כשהגיע יום ל' באלול היו כל ישראל והבית דין נוהגין איסור מלאכה וקדושת היום מבערב דשמא יבואו עדים למחר ויאמרו שראו הלבנה בלילה זו ויהיה היום ראש חודש תשרי והוא ראש השנה ונמצא שהלילה הוא יום טוב וביום היו הבית דין יושבין ומצפים לביאת עדים רואי הלבנה אולי יבואו וכל שעה שיבואו ביום עד שתחשך היו מקדשין את החודש אותו היום והיה ראש השנה בו ביום ומאותו יום והלאה מונין ליום הכיפורים ולסוכות והיו תמיד רגילין לבוא קודם זמן מנחה דהיינו זמן הקרבת תמיד של בין הערבים פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד אחר המנחה והקריבו התמיד ונתקלקלו הלויים בשיר ואמרו שיר של חול שהיו סבורים שלא יבואו העדים עוד היום וכשבאו נמצא היום למפרע קודש ומאותו היום והלאה התקינו חכמים שלא יהיו הבית דין מקבלין את העדים אלא עד המנחה וכשיבואו לאחר המנחה יהיה אותו היום מן חודש העבר למנות אותו יום ל' של אלול ולמנות ליום הכיפורים ולסוכות מיום המחרת שיש כח ביד בית דין לעשות דבר זה שנאמר אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם אתם כתיב בלא וא"ו אתם אפילו מזדיין.

ומכל מקום אע"פ שאין מונין למועדות מיום זה וכחול הוא חשוב ויום טוב יהיה למחר אעפ"כ לא היו מזלזלים בו והיו גומרים אותו באיסורו בקדושת יום טוב עד הלילה מדברי סופרים כיון שמן הדין היה הוא ראוי להיות יום טוב מן התורה אלא שניתן רשות לבית דין לדחות ולמחר עושין יום טוב וראש השנה של תורה ואלו שני הימים הן קדושה אחת וכיום אחד ארוך ושניהם נקראים יום טוב של ראש השנה יום ראשון מדברי סופרים ויום שני מדברי תורה.

והמקומות שהן חוץ לתחום של ירושלים היו צריכין לעשות שני ימים ראש השנה בכל שנה ושנה דשמא יבואו עדים אחר המנחה ונמצא ששני הימים הן קודש וכיום אחד הן חשובים שהרי קדושה אחת עליהם דהיינו קדושת ראש השנה ואחר יום טוב כשהיו השלוחין יוצאין והיו מודיעים לכל בני ארץ ישראל יום שהוקבע בו החודש והיו הכל מונין ממנו ליום הכיפורים ולסוכות.

וכך היה הדבר נוהג תמיד עד שבטלו סנהדרין ובטל קידוש החודש על פי הראיה והתחילו לקבוע החדשים על פי החשבון ולפיכך הכל מונין מיום ראשון של ראש השנה ליום הכיפורים ולסוכות לפי שעל פי החשבון אלול לעולם חסר ואעפ"כ צריכין הן לקיים מנהג אבותיהם שהיו בזמן קידוש החודש על פי הראיה והיו עושין שני ימים טובים של ראש השנה אף בארץ ישראל והיו עושין אותו כיום אחד ארוך וקדושה אחת עליהן וביצה שנולדה בזה אסורה בזה מטעם שנתבאר שמא באו עדים אחר המנחה לפיכך אף שאין טעם זה שייך לזמן שקובעין חדשים על פי החשבון ולעולם יום ראשון הוא עיקר והוא יום טוב של תורה מכל מקום אין לזלזל ביום שני ולהקל בו מה שלא היו מקילין בו אבותינו:

אף על פי שבכל יום טוב שני של גליות אומרים זמן בקידוש כיון שעושין אותו מחמת הספק שהיה לאבותינו (בזמן שהיו מקדשין על פי הראיה) שמא היום קודש ואתמול חול אם כן לא נפטר בזמן של אתמול אבל בליל שני של ראש השנה יש אומרים שאין אומרים זמן כיון ששני הימים הן קדושה אחת וכיום

אחד הן חשובין א"כ נפטר בזמן של אתמול שהוא תחילת קדושת היום ולמה יחזור לומר זמן באמצע וכן ביום שני על השופר אין לומר זמן שכבר נפטר בזמן שאמר אתמול על השופר.

אבל יש אומרים שצריך לומר זמן בין בקידוש ליל שני בין על השופר משום שמה שהן נחשבין כיום אחד ארוך אינו אלא מחמת מנהג אבותינו שהיו בזמן קידוש החודש על פי הראיה והיו חוששין שמא באו עדים אחר המנחה ונמצא ששני הימים הן יום טוב אחד וקדושה אחת עליהם וכיון שאבותינו היו מברכין זמן ביום שני אף שהיו עושין אותן קדושה אחת וכיום אחד שהרי אם באו עדים אחר המנחה עיקר היום טוב של תורה הוא למחר ויום ראשון אינו אלא מדברי סופרים וכחול הוא חשוב לגבי יום שני שבו הוקבע החודש לפיכך גם לנו יש לברך זמן בליל שני (אף בארץ ישראל) כמו שמברכין בכל יום טוב שני של גליות כדי שלא לשנות ממנהג אבותינו:

ו

והלכה כסברא האחרונה מכל מקום לכתחלה טוב שיוציא אדם את עצמו מידי ספק ברכה וילבוש מלבוש חדש בענין שצריך לברך עליו שהחיינו בשעת הלבישה כמ"ש בס"ג רכ"ג או יקח פרי חדש ויניחנו לפניו בעת הקידוש ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על המלבוש או על הפרי ואם יש לו תירוש חדש לא יקדש עליו כדי לברך עליו שהחיינו דמצוה מן המובחר לקדש על יין ישן כמ"ש בס"ג רע"ב אלא יקדש על הישן ויניח התירוש לפניו וכשיגיע לשהחיינו יקח הכוס של תירוש בידו או יתן עיניו בו ויברך שהחיינו וישתה הכוס של יין ישן.

ואם אין לו בגד חדש ופרי חדש עם כל זה יברך שהחיינו שהעיקר כסברא האחרונה:

ז

וכן בתקיעת שופר של יום שני לכתחלה ילבש התוקע בגד חדש ויהיה עליו בשעת ברכת שהחיינו (ומנהג ספרד שלא לברך שהחיינו).

ואם חל יום ראשון בשבת שלא תקעו בשופר אינו צריך ללבוש בגד חדש בשעת תקיעות יום שני כיון שלא בירך עדיין שהחיינו על השופר:

תרא – סדר יום שני של ראש השנה ובו ב' סעיפים:

א

ביום שני מתפללין שחרית ומוסף כמו ביום ראשון.

וקורין מוהאלהים נסה את אברהם עד סוף הסדר כדי להזכיר עקידת יצחק ומפטיר קורא בתורה כמו אתמול ומפטיר בירמיה כה אמר וגו' עד הבן יקיר וגו' מפני שחובת היום להזכיר זכרונות ובאותו ענין נאמר זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי וגו':

ב

ובמוצאי ראש השנה מבדילין בין בתפלה בין על הכוס כמו במוצאי שבת אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש כמו בשאר מוצאי יום טוב כמו שנתבאר בס' תצ"א ע"ש:

תרב – סדר עשרת ימי תשובה ובו ה' סעיפים:

א

מתענין למחרת ראש השנה והוא תענית ציבור כמ"ש בס' תקמ"ט וכל הלכותיו נתבאר בס' תק"נ ע"ש:

ב

וכל הימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים מרבים בתפלה ותחנונים ונוהגים לומר אבינו מלכנו כו' ערב ובוקר מלבד בשבת וכן בערב שבת אחר מנחה אין אומרים אותו כמו שנתבאר בס' (תקצ"ב) [תקפ"ד]:

ג

ואומרים בכל יום חוץ משבת ג' פעמים ווידוי קודם עלות השחר מלבד בערב יום הכיפורים שאין אומרים אותו אלא פעם אחת:

ד

אם אירע מילה בין ראש השנה ליום הכיפורים אין אומרים תחנון ולא והוא רחום כו' אבל אומרים אבינו מלכנו (ואל ארך אפים ולמנצח):

ה

אין נותנים חרם בין ראש השנה ליום הכיפורים שלא לעורר כחות הדין בזמן ההוא וכן אין משביעין אדם בבית דין בימים האלו שלא להביא עונש שבועה לעולם ח"ו אבל לעשות דין בין אדם לחבירו בודאי מצוה רבה יש לדון ולהוציא הגזילה מתחת ידו שכשיש דין למטה אין דין למעלה ואם יש עסק שבועה ביניהם יניחוהו עד לאחר יום הכיפורים:

תרג – ובו סעיף אחד:

א

אף מי שאינו נזהר בכל השנה מפת של פלטר גוי (עיין ביו"ד סי' קי"ב) מכל מקום בעשרת ימי תשובה יש לו ליזהר ממנו ואם אינו יכול לאפות בעצמו יכשיר את התנור שאופין בו גוים שישליך ישראל בתוך התנור קיסם אחד כמו שיתבאר ביו"ד סי' קי"ב מכל מקום מי שהולך בדרך אם אין לפניו פת של ישראל עד יותר מארבע מילין ממקום שהוא עומד בו ורוצה לאכול מותר לו לאכול פת של פלטר גוי אפילו בעשרת ימי תשובה כמו שמותר בשאר ימות השנה כמ"ש ביו"ד שם.

ויש לכל אדם לחפש ולמשמש במעשיו ולשוב מהם בעשרת ימי תשובה וספק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה ודאית כי על עבירה ודאית אדם מתחרט בכל לבו אבל ספק עבירה הוא מתברך בלבבו לומר שמא לא עשיתי עבירה ואינו מתחרט עליה חרטה גמורה והרי נשאר עונש העבירה עליו ולכך היה צריך קרבן אשם תלוי הבא על הספק להיות יותר ביוקר מקרבן חטאת הבא על הודאי:

תרד – סדר ערב יום כיפור ובו ז' סעיפים:

א

ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש וגו' וכי בתשעה מתענין והלא אין מתענין אלא בעשירי שנאמר בעשור לחודש תענו את נפשותיכם ונאמר מערב עד ערב וגו' אלא ענין הכתוב הכינו עצמיכם בתשיעי לעינוי העשירי שתאכלו ותשתו בתשיעי כדי שתוכלו להתענות בעשירי והוא מאהבת הקב"ה לישראל שלא ציום להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עוונותיהם וציום שיאכלו וישתו תחלה שלא יזיק להם העינוי.

ומה שהוציא הכתוב את האכילה בלשון עינוי ולא אמר בפירוש שיאכלו וישתו בתשיעי לומר לך שהאוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו היה מתענה בו מחמת מצות הקב"ה שצוה להתענות בו שאין שכר האוכל ושותה מחמת מצות הקב"ה דומה לשכר המתענה מחמת מצות הקב"ה אבל זה שאוכל ושותה בתשיעי שכרו הרבה מאוד כאלו היה מתענה (בתשיעי ובעשירי) מחמת מצות הקב"ה שצוה להתענות (בשניהם).

דכיון שיום הכיפורים בעצמו אי אפשר לכבדו במאכל ובמשתה כדרך שמכבדין שאר יום טוב צריך לכבדו ביום שלפניו.

לפיכך אסור להתענות בו אפילו תענית חלום אע"פ שמוותר להתענות תענית חלום אפילו בשבת ויום טוב מכל מקום בערב יום הכיפורים שהאכילה נחשבת כעינוי כמו שנתבאר אין להתענות בו אלא יאכל וישתה ויחשב לו כאלו התענה על חלומו.

ומכל מקום מי שירצה להתענות על חלומו עד סעודה המפסקת אין למחות בידו לפי שערב יום הכיפורים אינו דומה לשבת שנאמר בו וקראת לשבת עונג ולפיכך אסור להתענות בו אפילו שעה אחת לשם תענית אם אינו תענית חלום כמ"ש בס' רפ"ח אבל בערב יום הכיפורים שלא נאמר בו עונג אלא שמצוה לאכול בו ואם אכל פעם אחת ביום יצא ידי חובתו:

ב

ואם עבר וטעה והתענה כל היום צריך להתענות אחר יום הכיפורים תענית א' לכפר על מה שהתענה בערב יום הכיפורים אבל אם לא התענה אלא עד סעודה המפסקת אינו צריך להתענות אחר יום הכיפורים:

ג

אם נדר להתענות בו עיין בסי' תק"ע:

ד

אע"פ שמן הדין ערב יום הכיפורים מותר בהספד שאינו יום טוב כלל ואין בו מעלה אלא שמצוה לאכול בו מכל מקום נוהגין לעשותו יום טוב ואין מספידין בו אלא על חכם בפניו או ביום שבאה שמועתו שמת שהוא כמו בפניו כמ"ש בסי' תקמ"ז ע"ש וכן אין אומרים צידוק הדין אלא על חכם בפניו.

וכן אין אומרים בו תחנון וגם אין אומרים קודם עלות השחר הרבה סליחות כבשאר ימים ויש מקומות נוהגין להרבות בסליחות לפי שאין חושבין אותו יום טוב אלא מעלות השחר ואילך אבל לא בלילה והכל לפי המנהג:

ה

מי שנוהג שלא לאכול בשר בכל ימות החול כי אם ביום שאין אומרים בו תחנון מותר לאכול בשר אפילו בליל ערב יום הכיפורים וכל שכן ביום במה דברים אמורים במקומות שאין אומרים הרבה סליחות בלילה שהן חושבין ליום טוב גם את הלילה אבל במקומות שמרבים בסליחות שאין חושבין את הלילה ליום טוב אין לאכול בשר בלילה.

ואפילו במקומות שאין מרבים בו בסליחות לא יאכל בשר קודם צאת הכוכבים של ליל ערב יום כיפור אע"פ שהתפלל ערבית מבעוד יום לפי שאין חושבין ליום טוב אלא לילה ממש שהרי אומרים תחנון אחר תפלת המנחה של ח' תשרי ובשאר ימים שאין אומרים בהם תחנון אין אומרים תחנון אפילו במנחה שלפניהם מכלל שערב יום כיפור אין מחזיקין ליום טוב אלא מצאת הכוכבים ואילך:

ו

אין אומרים למנצח יענך וגו' שאינו יום צרה ואין אומרים בו מזמור לתודה מטעם שנתבאר בסימן נ"א ע"ש:

ז

אין אומרים בו אבינו מלכנו לא בתפלת שחרית ולא במנחה ויש מקומות נוהגין כשחל יום הכיפורים בשבת שאין אומרים בו אבינו מלכנו כמו שיתבאר בסי' תרי"ט אז אומרים אותו בערב יום הכיפורים שחרית:

תרה – מנהג כפרות בערב יום כיפור ובו ו' סעיפים:

א

נוהגין באלו הארצות ליקח בערב יום הכיפורים תרנגול כפרה לזכר ותרנגולת לנקבה ואומרים עליו זה חליפתי זה תמורתני זה כפרתי וכו' (ראשי תיבות חת"ך) זה השם החותך חיים לכל חי ומחזירו סביב ראשו ויאמר בני אדם כו' ועושין כן ג' פעמים.

וסומכין עליו ידיהם דוגמת סמיכה בקרבן ושוחטין אותו מיד דתיכף לסמיכה שחיטה ויש נמנעין מלסמוך עליו ידיהם כדי שלא יהא נראה כמקדיש קדשים ושוחטן בחוץ ואין לחוש לזה כיון שהתרנגול הוא דבר שאינו ראוי למזבח אבל אם אין לו תרנגולים ולוקח שאר בעלי חיים לכפרה לא יקח תורים ובני יונה שהם ראויים למזבח ואם יסמוך ידיו עליהם יהא נראה כמקדיש קדשים ושוחטן בחוץ:

ב

ובוחרין בתרנגולים לבנים על דרך שנאמר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו במה דברים אמורים כשהלבנים מזומנים לפניו אז יבחר בהם מבאחרים אבל אם אינם מזומנים לפניו לא יחזר אחריהם בדוקא משום שזהו כעין דרכי האמורי שדרכם לחזר אחר תרנגולים לבנים להקריבן לעבודה זרה וכתוב ובחקותיהם לא תלכו:

ג

יש נוהגין לפטור כמה זכרים בתרנגול אחד וכמה נקבות בתרנגולת אחת לפיכך אין לוקחין למעוברת אלא תרנגול אחד ותרנגולת אחת דאם העובר זכר הרי יש כאן תרנגול אחד ואם העובר נקבה די לה ולאמה בתרנגולת אחת ויש נוהגין ליקח כפרה לכל אחד ואחד בפני עצמו לפיכך לוקחין למעוברת ג' שתי נקבות וזכר אחד:

ד

ונוהגין ליתן הכפרות לעניים ויותר טוב לפדות הכפרה בממון ולחלק הממון לעניים כדי שלא יתביישו העניים במה שנותנים להם התרנגולים שלקחו לכפרה:

ה

ויש מקומות שנהגו לילך על הקברות להרבות שם בצדקה ומנהג יפה הוא והצדקה שנותנים שם הוא פדיון הכפרות ולכך ראוי לתת כפי ערך הכפרות שיש לו בביתו ולא יאמר שום תחינה רק מה שמיוסד מקדמונים שהרי אין אומרים תחנון ביום זה:

ו

וזורקין הבני מעיים והכבד והכליות של הכפרות על הגגות או בחצר מקום שהעופות יכולים לקחת משם לפי שראוי לרחם על הבריות ביום זה כדי שירחמו עלינו מן השמים:

תרו – שיפיים אדם את חבירו בערב יום כיפור ובו יד סעיפים:

א

עבירה שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' גו' כלומר חטאתיכם שהם לפני ה' לבד יום הכיפורים מכפר אבל מה שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו לפיכך יתן כל אדם אל לבו בערב יום הכיפורים לפייס לכל מי שפשע כנגדו ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לילך ולפייסו ולבקש ממנו שימחול לו ובשעת בקשת מחילה צריך לפרט החטא שחטא לחבירו ואם חבירו מתבייש בזה לא יפרט החטא:

ב

ואם אינו מתפייס בפעם ראשון יחזור וילך לפייסו פעם שנית במין ריצוי אחר ואם לא נתפייס יחזור וילך פעם שלישית לפייסו במין ריצוי אחר ובכל פעם שהולך לפייסו אפילו בפעם הראשון יקח עמו שלשה אנשים ויפייסנו בפניהם ואם לא נתפייס בפעם השלישית שוב אין זקוק לו ומכל מקום צריך להודיע לרבים דהיינו עשרה אנשים שהוא הלך לפייסו ולא רצה להתפייס כדי שלא יחשדוהו הבריות שלא רצה להכניע את עצמו לפני חבירו לבקש ממנו מחילה:

ג

במה דברים אמורים כשהקניט את חבירו אבל אם הקניט את רבו אפילו אינו רבו מובהק רק ששמע ממנו דברי תורה צריך לילך אליו כמה פעמים עד שיתפייס ואפילו כשהקניט את חבירו אם רוצה להחמיר על עצמו ולילך אליו כמה פעמים הרשות בידו ובלבד שלא יהיה שם בזיון תורה:

ד

והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול אלא ימחול לו מיד אלא אם כן הוא מתכוין לטובת המבקש מחילה כדי שיכנע לבבו הערל או שחושש שלא יבא לו לעצמו איזה רעה ע"י שימחול לו דאז אינו צריך למחול לו דחיי קודמין לחיי חבירו.

ואם הוציא עליו שם רע אינו צריך למחול לו בכל ענין אפילו אם יבקש ממנו כמה פעמים משום דאפשר שיש בני אדם ששמעו הוצאת הלעז עליו ולא שמעו הפיוס וידמה להם שאפשר שהלעז הוא אמת ולא יצא עדיין אדם זה נקי מחשד ומכל מקום מדת ענוה למחול אפילו בהוצאת שם רע:

ה

ואם מת מי שפשע כנגדו מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר בפניהם חטאתי לאלהי ישראל ולפלוגי זה שפשעתי כנגדו וצריך שילך לשם יחף ואם הוא חוץ לשלש פרסאות מן קברו אינו צריך לילך בעצמו לשם אלא ישלח שלוחו שיבקש ממנו מחילה בעבור השולחו בפני עשרה בני אדם:

ו

ואפילו הוציא עליו שם רע בחייו מועיל מה שיבקש ממנו בפני עשרה בני אדם משום שאנו אומדין דעתו של המת דמן הסתם אלו היה קיים היה מוחל לו:

ז

ואם חרפו לאחר מיתה אינו צריך לילך על קברו אלא מבקש ממנו מחילה במקום שביישו:

ח

אע"פ שבכל השנה ראוי לכל אדם לפייס תיכף למי שפשע כנגדו מכל מקום בערב יום הכיפורים צריך ליזהר בזה ביותר כדי שיהיה לב כל ישראל שלם זה עם זה ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם:

ט

תקנות קדמונים וחרם שלא להוציא שם רע על המתים:

י

מי שקרא לחבירו ממזר לא פגם בכבוד אבותיו שיכול לומר אליך לבד נתכוונתי לבזותך אלא אם כן קראו ממזר בן ממזר:

יא

נוהגין לטבול בערב יום הכיפורים.

ויש אומרים שטעם טבילה זו הוא משום קרי כדי שיהיו נקיים וטהורים ביום הכיפורים ולפי טעם זה אין ענין כלל לומר וידידים במקוה וכן אין צריך לטבול אלא פעם אחת.

ומי שטבל בערב ראש השנה ולא ראה קרי אחר כך אעפ"כ צריך לטבול בערב יום הכיפורים דשמא ראה אחר כך מים חלוקים או עכורים שהרואה אותן טמא משום בעל קרי.

וטבילה זו שהיא משום קרי כשירה אפילו בארבעים סאה שאובים כשהם בקרקע אבל לא בכלי.

ומי שהוא מצטער בטבילה יכול לשפוך עליו תשעה קבין מים ורשאי לשפוך עליו משנים או משלשה כלים זה אחר זה ובין כולם יהיה תשעה קבין ובלבד שיתחיל השני עד שלא פסק הראשון וכן השלישי עד שלא פסק השני אבל מארבעה כלים אין מצטרפין לתשעה קבין ואפילו אם ממרק מכלי אחד יזהר להריק בלא הפסקה כלל ואם נכנס חציו לתוך המקוה ועל חציו שפכו ט' קבין יצא.

ואשה ששמשה תוך שלשה ימים לטבילה זו צריכה לכבד ביתה בחמין קודם שתטבול כדי להפליט כל השכבת זרע שבמקורה שלא תפליט אחר הטבילה ותהא טמאה ביום הכיפורים עיין ביורה דעה סימן קצ"ו ואם שמשה סמוך לטבילתה או סמוך לוסתה שבאלו הזמנים היא רגילה להתעבר לא תכבד ביתה בחמין שמא תשחית זרע ההריון לפיכך אינה צריכה לטבול כלל בערב יום הכיפורים:

יב

אבל יש אומרים שטעם טבילה זו הוא משום תשובה כגר המתגייר ולפי זה יש לטבול שלש פעמים ואפילו נערים ובתולדות שהם בני מצוה נוהגים לטבול אע"פ שאין קרי שייך בהן ואפילו מי שטבל בערב ראש השנה ולא ראה קרי אח"כ צריך לחזור ולטבול בערב יום הכיפורים משום תשובה:

יג

יש לטבול קודם תפלת מנחה כדי להתוודות (במנחה) בטהרה ויש טובלין אחר סעודה המפסקת כדי שיהא סמוך ליום הכיפורים:

יד

מי שמת לו מת קודם יום הכיפורים מותר לו לרחוץ בחמין ולטבול בערב יום הכיפורים מפני שיום הכיפורים דינו כרגלים שמבטלים ממנו גזירת שבעה כמ"ש בסימן תקמ"ח אלא דיש לו לאחר הרחיצה והטבילה כל מה שאפשר שיהיו סמוך לחשיכה מטעם שנתבאר שם ושאר דיני אבילות כגון ישיבה על גבי קרקע צריך לנהוג עד הלילה ממש מטעם שנתבאר שם:

תרז – סדר הווידוי במנחה בערב יום הכיפורים ובו טז סעיפים:

א

כיון שיום הכיפורים הוא יום הסליחה וכפרה כמ"ש כי ביום הזה יכפר וגו' לפיכך צריך כל אדם שיתוודה על חטאיו כי כן מצינו בכל קרבנות הבאים לכפר שנאמר והתודו את חטאתם אשר עשו.

ומצות וידוי מן הדין הוא בהתחלת זמן הכפרה דהיינו משתחשך ליל יום הכיפורים אלא שחשו חכמים שמא יארע דבר קלקלה של שכרות וכיוצא בו בסעודה המפסקת ולא יוכל להתוודות בהתחלת זמן הכפרה לכך תקנו שיתוודה כל אדם בערב יום הכיפורים במנחה קודם שיאכל בסעודה המפסקת.

ואע"פ שהתוודה במנחה צריך לחזור ולהתוודות בערבית שהיא התחלת זמן הכפרה והוא עיקר זמן הווידוי של יום הכיפורים ואע"פ שהתוודה ערבית חוזר ומתוודה בתפילת שחרית שמא אירע לו דבר עבירה אחר הווידוי של ערבית ומטעם הזה הוא צריך לחזור ולהתוודות במוסף ובמנחה ובנעילה שמא אירע לו דבר עבירה בכל היום שיום הכיפורים מכפר עד סופו עם חשיכה:

ב

ויש אומרים שזמן מצות וידוי מן הדין הוא קודם התחלת זמן הכפרה דהיינו עם חשיכה כדי שיכנס ליום בתשובה ולא יהא שהות לחטוא בין הווידוי להתחלת זמן הכפרה אלא שחשו חכמים שמא יארע לו דבר קלקלה בסעודה ולא יוכל להתוודות עם חשיכה לכך תקנו להתוודות במנחה ואע"פ שהתוודה במנחה חוזר ומתוודה עם חשיכה שהוא עיקר זמן וידוי מן הדין שמא אירע לו דבר עבירה אחר מנחה ואע"פ שהתוודה עם חשיכה חוזר ומתוודה בתפלת ערבית ובכל תפלה של היום לפי שבודאי גם ביום הכיפורים עצמו חייב להתוודות ולשוב בתשובה שלימה.

והלכה כסברא הראשונה מכל מקום ראוי לכל אדם להחמיר על עצמו כסברא השניה וכשרואה בין השמשות ממשמש ובא יעמוד ויתוודה:

ג

כשהיחיד מתוודה בין בתפלת מנחה של ערב יום הכיפורים בין בערבית שחרית מוסף מנחה ונעילה של יום הכיפורים הוא מתוודה אחר שגמר תפלתו קודם שעקר רגליו אבל הש"ץ אומר הווידוי ביום הכיפורים בתוך התפילה.

אבל בתפלת המנחה של ערב יום הכיפורים אין הש"ץ חוזר את הווידוי בקול רם דכיון שלא תקנו הווידוי במנחה אלא משום חשש שמא יארע דבר קלקלה בסעודה והש"ץ אינו מחזיר את התפלה אלא כדי להוציא את מי שאינו בקי לא רצו חכמים לתקן שיחזור ש"ץ את הווידוי שמא יארע דבר קלקלה למי שאינו בקי שמועטין הן שאינן בקיאים:

ד

אם לא פרט את חטאיו אלא אמר סתם חטאתי יצא ידי מצות ווידוי ומכל מקום לכתחלה נכון לפרט את החטא שיאמר עשיתי כך וכך מפני (שערב יוה"כ) [שעל ידי כן] הוא מתבייש יותר לפני הקדוש ברוך הוא מחטאיו ומתחרט עליהם מעומק לבו.

וכשהוא מפרט חטאיו יתוודה בלחש שאם יתוודה בקול רם אסור לו לפרט חטאיו ברבים לפי שאין זה כבוד המקום שמגלה לרבים שחטא כנגדו.

במה דברים אמורים בחטא שאין מפורסם אבל חטא המפורסם לרבים מותר לפרטו ברבים אפילו בקול רם ומכל מקום אין חובה לפרטו בקול רם אלא יפרטנו בלחש אם ירצה:

ה

ומה שאומרים על חטא על סדר א"ב אין זה נקרא פורט חטאיו הואיל והכל אומרים בשווה אינו אלא כנוסח תפלה ולפיכך מותר לאמרו בקול רם:

ו

סדר הווידוי בעל חטאים שאנו חייבים עליהם עולה ואח"כ חטאת ואח"כ קרבן עולה ויורד ואח"כ אשם ודאי ותלוי לפי שכך סדורים הקרבנות בפרשת ויקרא ואח"כ שאנו חייבים עליהם מכת מרדות ואח"כ מלקות ארבעים ואח"כ מיתה בידי שמים ואח"כ כרת ועירי ואח"כ ארבע מיתות בית דין כי צריך לבקש על הקל קל תחלה ואח"כ מוסיף והולך כמו שנתבאר בסי' תקפ"ב:

ז

יאמר לשון כפרה לחטאים ולשון מחילה לעונות ולשון סליחה לפשעים כי החטא קל מעון ועון קל מפשע והכפרה גדולה מהמחילה והמחילה גדולה מהסליחה לפיכך החטא הוא מתכפר ונמחל העון ונסלח הפשע.

וצריך להתוודות מעומד לפיכך לא יסמוך על דבר בענין שאם ינטל אותו דבר שהוא סומך עליו היה נופל כמו שנתבאר בסי' תקפ"ה וטוב לשחות בעת הווידוי כמו במודים כדי להתוודות בהכנעה גדולה.

וכשמתוודה יכה באגרופו על הלב כלומר אתה גרמת לי החטא ויש נוהגין להכות על החזה מטעם הידוע להם:

ח

אע"פ שהתוודה בתפלת לחש אעפ"כ כשהש"ץ מגיע לוידוי צריך לחזור ולעמוד ולהתוודות עמו ובוידוי זה אינו צריך לפרט החטא אלא כיון שאמר עם הש"ץ אבל אנחנו חטאנו די ורשאי לישב אח"כ ומכל מקום אין לדבר בשעה שהש"ץ מתוודה:

ט

עונות שהתוודה עליהן ביום הכיפורים שעבר אע"פ שכבר נתכפרו אעפ"כ יכול לחזור ולפורטן בוידוי ולא עוד אלא שהחוזר ופורטן הרי זה משובח שנאמר וחטאתי נגדי תמיד כלומר איני סבור שכפרת לי והרי הוא תמיד כאלו הוא נגדי עומד:

י

אין חותמין בוידוי בין וידוי של ערב יום הכיפורים של מנחה בין וידוי של היחיד אחר תפלתו בתפלות של יום הכיפורים עצמו:

יא

נוהגין שאחר תפלת המנחה בערב יום הכיפורים לוקין כל הקהל ל"ט מלקות ואע"פ שאין מלקות מועיל בזמן הזה שאין לנו דיינים סמוכין וגם אין חייב מלקות אלא אם כן התרו בו שהבית דין מלקין אותו מכל מקום נוהגין ללקות שמתוך כך יתן אל לבו לשוב מעבירות שבידו ועוד כדי להכניע לבבו ולהכינה לעבוד השם הנכבד והנורא באימה וביראה:

יב

ונהגו שהנלקה אומר וידוים בשעה שנלקה והמלקה אומר והוא רחום יכפר עון וגו' ג' פעמים שהם ל"ט תיבות נגד ל"ט מלקות:

יג

ונהגו להלקות ברצועה כל שהוא שאין זה מלקות גמור שצריכה להיות רצועה רחבה טפח:

יד

ולוקחין רצועה של עגל לעוררו בתשובה על דרך ידע שור קונוהו אבל אין צריך ליקח שתי רצועות אחת של חמור כמו שהיו במלקות גמור כיון שאין מלקות מועיל בזמן הזה:

טז

והנלקה לא יעמוד ולא ישב רק מוטה אחוריו לדרום ופניו לצפון לפי שיעקר חטא האדם הוא מחמת ממון וכתוב מצפון זהב יאתה על כן יכניע את עצמו לאותו רוח להודיע שמשם בא לו החטא:

טז

יום הכיפורים אינו מכפר אלא על השבים המאמינים בכפרתו אבל המבעט בו ומחשב בלבו מה מועיל לו יום הכיפורים זה אין יום הכיפורים מכפר לו:

תרח – סדר סעודה המפסקת ובו י' סעיפים:

א

מצות עשה מן התורה להוסיף מן החול על הקודש בין בעינוי בין באיסור מלאכה שנאמר ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם יכול יתענה בתשיעי לחודש תלמוד לומר בערב אי בערב יכול משתחשך תלמוד לומר בתשעה הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפים מחול על הקודש.

(ואע"פ שממקרא זה למדנו בסי' תר"ד שמצוה לאכול בערב יום כיפור מכל מקום פשט הכתוב משום תענית ממש כמו שנתבאר כאן אלא שמצות חכמים היא להרבות בסעודה בערב יום כיפור מטעם שנתבאר שם ומצאו להם סמך מן התורה שנאמר ועניתם וגו' בתשעה לחודש ופירשו בו חכמים שיכין את עצמו באכילת תשיעי לעינוי של עשירי).

אין לי אלא מלפניו מלאחריו מנין תלמוד לומר מערב עד ערב הוקשו שני הערבים זה לזה ואין לי אלא יום הכיפורים שבת מנין תלמוד לומר תשבתו יום טוב מנין תלמוד לומר שבתכם כל שבות שאתה שובת אתה מוסיף לה בין מלפניה בין מלאחריה.

יכול יהא ענוש כרת על התוספת תלמוד לומר וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי וגו' וכן בעינוי הוא אומר כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה וגו' על עיצומו של יום ענוש כרת אבל אין ענוש כרת על התוספת:

ב

ותוספת זה צריך שיהא קודם בין השמשות דאלו בין השמשות עצמו (ספק יום) ספק לילה הוא ואינו נקרא תוספת ואף אם לא היה הכתוב מזהיר עליו היה צריך לפרוש מספק עבירה:

ג

ותוספת זה אין לו שיעור אלא שמתחלת השקיעה שאין השמש נראה על הארץ עד בין השמשות שהוא ג' רביעי מילין קודם הלילה והזמן הזה שהוא מהלך ג' מילין ורביעי רצה לעשות כולו תוספת עושה רצה לעשות מקצתה עושה ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי מחול על הקודש:

ד

נשים שאוכלות ושותות עד בין השמשות ממש והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקודש אין ממחין בידן אם הוא ידוע שבודאי לא ישמעו לנו ויעשו בזדון דמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

וכן הדין בכל דבר איסור שאינו מפורש בתורה אלא שחכמים למדוהו ממדרש הפסוקים או שהוא קבלה בידם הלכה למשה מסיני או שהן בעצמן אסרו דבר ואדם אחד עובר על דבריהם בשגגה שאינו יודע האיסור ואף אם יודיע לו האיסור לא יקבל ממנו אינו צריך למחות בידו דמוטב שיהיה שוגג ולא יהיה מזיד:

ה

אבל דבר שאיסורו מפורש בתורה אע"פ שידוע לנו שהחוטא הזה לא יקבל ממנו אף אם נודיע לו האיסור אעפ"כ צריך למחות בידו לפי שכל ישראל ערבין זה בזה וע"י שמוחה בידו הוא מוציא את עצמו מהערבות.

ומכל מקום לא יוכיחנו ברבים אלא פעם אחת אבל לא ירבה בתוכחות ברבים מאחר שברור לו שלא יקבל ממנו ועל זה אמרו כשם שמצוה לאמר דבר הנשמע כך מצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע.

אבל חייב להוכיחו ביחיד אפילו מאה פעמים עד שינזוף בו החוטא שכיון שהודיע לו האיסור והוא עובר עליו בזדון חייב כל אחד ואחד מישראל להוכיחו שנאמר הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים.

מכל מקום אם היא עבירה שבסתר יוכיחנו בתחלה בסתר ואם לא שב מדרכו מכלימים אותו ברבים עד שישוב אבל אם עובר עבירה בגלוי מוכיחין אותו מיד שלא יתחלל שם שמים:

ו

מי שהוכיח את חברו ונזף בו חברו החוטא לא יוכיחנו עוד על עבירה זו שנאמר אל תוכח לץ וגו':

ז

אם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול אע"פ שהסכים בדעתו שלא לאכול עוד היום אעפ"כ מותר לו לחזור ולאכול כיון שלא הוציא כן בשפתיו דדברים שבלב אינן דברים ואם הוציא כן בשפתיו אסור לו לאכול מדין נדר (ולא מחמת איסור יום הכיפורים) כיון שאמר בפירוש שלא יאכל עוד היום.

אבל אם קיבל עליו תענית של יום הכיפורים בסתם ולא אמר בפירוש שלא יאכל עוד אם הוא עדיין קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום ומותר לחזור ולאכול ואם (עיי' סי' רס"א טעם על זה) הוא אחר פלג המנחה אזי מועלת קבלתו וחל עליו כל חומר של יום הכיפורים ואסור במלאכה וברחיצה וסיכה חוץ מנעילת הסנדל כמו שנתבאר בסי' תקנ"ג ושם נתבאר דטוב להחמיר ולהתנות בסעודה המפסקת שיהא רשאי לאכול ולשתות עוד אחר הסעודה:

ח

בערב יום כיפור אפילו בסעודת שחרית אין לאכול אלא מאכלים קלים להתעכל (כדי שלא יהיה שבע) כגון בשר עופות ודגים כדי שלא יהא שבע ומתגאה כשיתפלל ביום הכיפורים.

וכן אין אוכלים דברים המרבים זרע אפילו בסעודת שחרית כגון שומים וביצים אבל מאכלי חלב וחמאה אע"פ שהן מרבין זרע מכל מקום נוהגין לאכלם בשחרית כיון שהם מאכלים קלים להתעכל.

אבל בסעודה המפסקת שהוא סמוך ללילה אין לאכול אותם וכן אין לאכול בסעודה המפסקת דברים המחממים את הגוף [כגון] בשמים וכרכום שמא יבא לידי קרי בלילה:

ט

אם אכל הרבה בערב יום כיפור לא ישים אצבעו בפיו להקיא שמא יבלע מן הקיאה:

י

לא יאכל שומשמין בערב יום כיפור מפני שמעלה גרה ביום הכיפורים:

תרט – הטמנת חמין בערב יום כיפור ובו סעיף אחד:

יא

יש אוסרים להטמין חמין מערב יום כיפור למוצאי יום הכיפורים מפני שלא התירו להטמין חמין אלא לכבוד השבת אבל זה שהוא מטמין למוצאי יום הכיפורים שהוא חול לא התירו לו כלל לפי שהתבשיל מתחמם ביום הכיפורים ונמצא יום הכיפורים מכין לחול.

ויש מתירים להטמין בערב יום כיפור מפני שהוא מכין מחול לחול ואע"פ ששוהה על הכירה ביום הכיפורים אין זו חשובה הכנה כיון שאינו עושה מעשה ביום הכיפורים.

והלכה כסברא האחרונה מכל מקום נוהגין באלו המדינות להחמיר כסברא הראשונה:

תרי – הדלקת הנרות ביום הכיפורים ובו י' סעיפים:

יב

יום הכיפורים צריך לכבדו בנרות כמו בשאר ימים טובים כמו שיתבאר אלא שיש מקומות שנוהגין איסור בהדלקת נר בליל יום הכיפורים בבית שאיש ואשתו דרים בו גזירה שמא יתאוה לאשתו כשיראנה לאור הנר ויבוא לידי תשמיש אבל יש מקומות שמדליקין בבית שכיון שאסור לשמש לאור הנר בוודאי לא יבוא לידי תשמיש.

ואותן מקומות שמדליקין צריכין לברך אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של יום הכיפורים שהרי יום הכיפורים מצוה להדליק בו נרות כמו בשבתות וימים טובים:

ב

אם יש לו נר דלוק בבית צריך להדליק נר בחדר שלן בו עם אשתו בין במקום שנוהגין להדליק בין במקום שאין נוהגין להדליק שכיון שרואה את אשתו לאור הנר שבבית א"כ יש לחוש שמא יבוא לידי תשמיש בחדר שאין שם נר דולק:

ג

אפילו במקומות שאין מדליקין בבית מכל מקום מדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפילות ועל גבי החולים.

וכן אם חל יום הכיפורים בשבת חייבין הכל להדליק אף בביתו ומברכין אשר קדשנו במצותיו וציונו להדליק נר של שבת ושל יום הכיפורים:

ד

נוהגין בכל מקום להציע בגדים נאים בבית הכנסת וגם בבתיים להציע מפה יפה על השולחן כמו בשבת ויום טוב.

וכן נוהגים להרבות בנרות בבית הכנסת שנאמר על כן באורים כבדו ה' ומתרגמינן בפנסיא יקרו ה' וטוב לעשות פתילות עבות בבית הכנסת להרבות אורן.

ונהגו שכל איש גדול וקטן עושין בשבילו נר לבית הכנסת ועכשיו נוהגין שאין עושין נר אלא לנשוי בלבד:

ה

גם נהגו לעשות נר נשמה לאביו ולאמו שמתו:

ו

ואם כבו נרות אלו ביום הכיפורים אין לומר לנכרי שיחזור להדליקן ואפילו לרמז לו אסור ולא עוד אלא שאם בא להדליק מעצמו צריך למחות בידו כמו שנתבאר בסימן רע"ו וכן אין לומר לנכרי לקבל שעה הנוטף מן הנרות מפני שהישראל אסור לו לטלטל השעה מפני שהיא מוקצה כמו שנתבאר בסימן רס"ה וכל שאין היתר להישראל לטלטלו אסור לומר לנכרי לטלטלו כמו שנתבאר בסימן רע"ו ע"ש:

ז

ונהגו ליקח נכרי לשמור הנרות שלא יבא ח"ו לידי דליקה ומכח זה נהגו ההמון לומר לו לכבות ולהדליק ואין לזה היתר כלל ויש למחות בידם ובפרט ביום הדין:

ח

מי שכבה נרו ביום הכיפורים סימן רע לו ותקנתו שיחזור וידלקנו במוצאי יום הכיפורים ולא יכבנו עוד אלא יניחנו לדלוק עד גמירא וגם יקבל עליו שכל ימיו לא יכבה נרו במוצאי יום הכיפורים לא הוא ולא אחר אלא יניחנו לדלוק עד גמירא.

(לקדוש ה' מכובד זה יום הכיפורים שאין בו אכילה ושתיה אמרה תורה כבדוהו בכסות נקיה ובנרות לפיכך נוהגין להציע בגדים נאים בבית הכנסת):

ט

יש נוהגין ללבוש בגדים לבנים נקיים ביום הכיפורים כדי להיות דוגמת מלאכי השרת וכן נוהגין במדינות אלו ללבוש הקיטל שהוא בגד לבן ונקי ויש עוד טעם בלבישת הקיטל מפני שהוא בגד מתים ועל ידי זה כנע לב אדם לעשות תשובה שלימה ולפיכך גם מי שהוא אבל מותר ללבוש הקיטל.

וכן הנשים יכולות ללבוש הקיטל כדי להכניע לבן אבל שאר בגדים לבנים אין להן ללבוש כדי להיות דוגמת מלאכי השרת שאין יכולות להיות כמלאכים שנאמר עיר גבורים עלה חכם וגו' גברים כתיב:

י

הלובש שק מחמת תשובה צריך לפשטו ביום הכיפורים מפני שהוא יום טוב וצריך לכבדו בכסות נקיה כמו שנתבאר:

תריא – ליל יום הכיפורים דינו כיומו ובו י' סעיפים:

יא

ליל יום הכיפורים הרי הוא כיומו לכל דבר שכל דברים האסורים ביום אסורים בלילה ואפילו בתוספת שמוסיפין מחול על הקודש בין מלפניו בין מלאחריו אסורים כל הדברים האסורים בעיקר היום:

ב

ומה הן הדברים האסורים מלאכה אכילה ושתיה רחיצה וסיכה נעילת הסנדל תשמיש המטה אבל אין חיוב כרת אלא על מלאכה ואכילה ושתיה שנאמר וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה והאבדתי וגו' ונאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה ונכרתה וגו' וסתם עינוי הוא מניעת אכילה ושתיה כמ"ש ויענך וירעיבך ויאכילך וגו' ושתיה בכלל אכילה.

אבל רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה אע"פ שגם הם נקראים עינוי לפעמים כמו שלמדו חכמים ממדרש הפסוקים מכל מקום סתם עינוי לא נאמר ברוב הפעמים אלא על מניעת אכילה ושתיה בלבד ומכל מקום כיון שגם הם נקראים עינוי לפעמים לפיכך גם הם אסורים ביום הכיפורים מן התורה שנאמר שבת שבתון וקבלו חכמים בפירוש הפסוק שבות מכל דבר שנקרא עינוי לפעמים:

ג

ואיסור דברים אלו מסר הכתוב לחכמים והם הקילו בהם כמה קולות כמו שהיה נראה בעיניהם להקל וכמו שיתבאר לפנינו בעז"ה:

ד

מלאכה כיצד כל מלאכה שחייבים עליה בשבת חייבים עליה ביום הכיפורים וכל שבשבת פטור אבל אסור הוא ג"כ ביום הכיפורים אלא ששבת זדונו סקילה ויום הכיפורים זדונו כרת וכל איסורי הוצאות שבת נוהגין ג"כ ביום הכיפורים וכל דבר שאסור לטלטלו בשבת אסור לטלטלו ביום הכיפורים:

ה

אלא שבזה הקילו בו שהתירו לקנב ירק דהיינו לנתק העלים מן הקלחים כדי להשוותם שיהיו מוכנים לחתכם וכן להדיח אותן שיהיה מוכן לבשלו בערב מיד וכן לפצוע אגוזים כדי שיהיו מוכנים לאכילת ערב ולא יצטרך לטרוח בהן בערב וכל דברים אלו אף על פי שאסורים בשבת שהרי הוא טורח ומכין משבת לחול כיון שאין צריכים היום עד לערב מכל מקום ביום הכיפורים התירו משום פקוח נפש שלא יצטרך לטרוח בדברים אלו בערב קודם אכילתו ויהיה לו עגמת נפש בענות נפשו בעשיית דברים אלו כשהוא מעונה:

ו

ולא התירו דברים אלו אלא כשחל יום הכיפורים בחול אבל כשחל בשבת לא התירו דברים אלו גזרה שמא יעשה כן בשאר שבתות השנה שיכין ביום מה שצריך לאכילת ערב שלא יבחין שהתירו לו ביום הכיפורים משום עגמת נפש:

ז

אפילו ביום הכיפורים שחל בחול לא התירו אלא מן המנחה ולמעלה משום שאז אין לחוש שמא על ידי התעסקותו בתיקון המאכל ישכח שהוא יום הכיפורים ויאכל ממנו כיון שהוא אחר המנחה שהוא קרוב לעת היתר אכילה דהיינו צאת הכוכבים ודומה לו כמי שיש לו פת בסלו אבל קודם המנחה אסור לו להתעסק בתיקוני המאכל של ערב שמא ישכח ויאכל ממנו:

ח

עכשיו נהגו כל ישראל לאסור קניבת ירק והפצעת אגוזים והוא הדין שאר תיקוני מאכלים של ערב אפילו אחר המנחה לפי שבדורות אחרונים התחילו לקלקל למהר ולעשות דברים אלו קודם המנחה לפיכך החמירו עליהם ואסרו אפילו לאחר המנחה:

ט

במה דברים אמורים בהתעסקות בתיקוני המאכל אבל ליגע באוכלין מותר כל היום ואינו דומה לחמץ שאסור ליגע בו בפסח לפי שבפסח הוא אוכל שאר דברים חוששין שמא ישכח איסור חמץ בפסח ויאכל

גם את זה שנוגע כיון שבימים אלו איננו פרוש ומובדל כלל מאכילה משא"כ ביום הכיפורים שהוא פרוש ומובדל מאכילה לגמרי אין חוששין שמא ישכח ויאכל אלא אם כן הוא מתעסק בתיקון המאכל לתקנו ולהכשירו לאכילה אבל בנגיעה בעלמא אין חוששין לכך.

ולפיכך מותר ליתן לקטנים לאכול אע"פ שהקטנים יכולים ליטול בעצמן מבלי שיגעו הגדולים במאכל ואם אין הקטן יכול לאכול אלא אם כן יתעסק הגדול בתיקון המאכל להכשירו ולתקנו לאכילת הקטן מותר לו לתקנו כיון שאי אפשר לקטן לאוכלו מבלעדי תיקון זה:

י

ונהגו שהתינוקות משחקין באגוזים על השולחן עיין סי' של"ח ואין למחות בידם אפילו קודם מנחה:

תריב – שיעור אכילה ביום הכיפורים ושיעור כמותה ובו טז סעיפים:

א

אכילה כיצד האוכל ביום הכיפורים שיעור שכשהוא רעב תתיישב עליו דעתו באכילה זו חייב כרת שנאמר כי כל הנפש אשר לא תעונה וגו' וכשאוכל כשיעור הזה הרי אינו מעונה וקבלו חכמים הלכה למשה מסיני ששיעור זה הוא ככותבת הגסה והוא פחות מעט מכביצה ושיעור זה שווה לכל אדם בין לננס בין לעוג מלך הבשן לפי שכל אדם כשירעב תתיישב עליו דעתו באכילה כשיעור הזה אלא שעוג מלך הבשן תתיישב דעתו מעט ושאר כל אדם מתיישבת דעתם הרבה:

ב

כל האוכלין מצטרפין זה עם זה להשלים לשיעור זה אבל אוכלין ומשקין שאכל חצי שיעור ושתה חצי שיעור אין מצטרפין לפי שאין דעתו מתיישבת בכך אבל האוכל ירק עם הציר שעליו וכן בשר עם המלח שעליו הרי הציר והמלח מצטרפין להשלים לשיעור לפי שכל משקה הבא להכשיר את האוכל הרי הוא כאוכל:

ג

שתי אכילות מצטרפות כגון שאכל מעט והפסיק וחזר ואכל מעט עד שהשלים לשיעור מצטרפין והוא שלא שה[ה] מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס (פירוש חצי ככר לחם) אבל אם שה[ה] יותר מכדי אכילת פרס אין מצטרפין לפי שאין דעתו מתיישבת באכילה מופסקת כזו:

ד

שיעור אכילת פרס שאמרו ביום הכיפורים ובכל איסורי תורה בין שהן מן התורה בין שהן מדברי סופרים יש אומרים שהוא כמו ד' ביצים ויש אומרים שהוא כמו ג' ביצים שוחקות כלומר במילוי ובריוח ולא בצמצום ולענין הלכה כל שהוא בשל תורה הלך אחר המחמיר וכל שהוא בשל דבריהם הלך אחר המיקל:

ה

האוכל ביום הכיפורים אכילה גסה כגון שלאחר שאכל הרבה בערב יום הכיפורים אכל מיד ביום הכיפורים בתחלת הלילה כשהיה עדיין שבע ומלא מאכילת ערב יום הכיפורים ואינו נהנה כלל מאכילה גסה זו והיא מזקת לגופו לפיכך הוא פטור מכרת שנאמר אשר לא תעונה פרט למזיק גופו באכילה שהוא מעונה:

ו

במה דברים אמורים כשאכל מאכלים שאינם ראויים אלא למי שהוא רעב אבל אם אכל מאכלים הראויים אף למי שהוא שבע כגון מאכלים המתובלים והמבושמים שיש בהם הנאה לגוף אף לשבע חייב אף על פי שאכלן על השובע דרווחא לביסומא שכיח והוא שלא אכל הרבה כל כך בערב יום הכיפורים עד שיקוץ בכל מיני מזון אבל אם קץ במזונו אע"פ שאכל מאכל מבושם פטור ואין דבר זה תלוי אלא לפי מה שמרגיש בנפשו אם יש לו הנאה באכילה גסה זו:

ז

הנאת אכילה ושתיה אסורה ביום הכיפורים אע"פ שאינו אוכלו ושותהו כגון שטועם לחיך ופולט ואפילו דברים שאינם ראויים לאכילה כגון עצי בשמים ועץ מתוק אסור לטעום כדי ללחלח גרונו ולפלוט כמ"ש בסי' תקס"ז.

אבל מותר להריח כל מיני ריח ביום הכיפורים לפי שהריח הוא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד נהנית ממנו לפיכך לא נאסר ביום הכיפורים ואדרבא טוב להריח כדי למלאות מנין מאה ברכות:

ח

אכל אוכלים שאינם ראויים לאכילת אדם אע"פ שאכל הרבה מהם פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות:

ט

אכל עלי קנים פטור לפי שאינן מאכל אדם:

י

אכל לולבי גפנים שלבלבו קודם ראש השנה פטור דעץ בעלמא הם ואם לבלבו אחר ראש השנה עדיין הם רכים ביום הכיפורים וראויים לאכילת אדם ולפיכך אם אכלן ביום הכיפורים חייב:

יא

אכל פלפלין יבשים וזנגבל יבש פטור לפי שאינן ראויים לאכילה אכלן כשהן רטובין שאז הן ראויים לאכילה חייב:

יב

השותה ביום הכיפורים כמלא לוגמיו חייב ומשערין במלא לוגמיו של השותה עצמו כל אדם לפי מה שהוא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו ולא מלא לוגמיו ממש אלא כל שאלו מסלקו לצד אחד מפיו ויראה כמלא לוגמיו והוא פחות מרביעית הלוג באדם בינוני:

יג

כל המשקין מצטרפין זה עם זה להשלים כמלא לוגמיו:

יד

(שתה משקין שאינם ראויים לשתיה כגון ציר או מוריים (פירוש ציר של דגים) או חומץ חי (פירוש שאינו מזוג במים) שהוא חזק כל כך שאם ישליכו אותו על הארץ יבעבע אע"פ ששתה הרבה מהן פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכות מרדות אבל אם שתה חומץ מזוג במים אפילו לא שתה אלא כמלא לוגמיו חייב):

טו

שתיות מצטרפות זו עם זו כגון ששתה מעט והפסיק מעט וחזר ושתה מעט ובין שתיהן יש כמלא לוגמיו חייב במה דברים אמורים כשלא שהא מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי שתית רביעית הלוג אבל אם שהא יותר מכדי שתית רביעית אין מצטרפין.

ויש אומרים שלעולם הן מצטרפין אלא אם כן שהא מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס כמו בצירוף שתי אכילות.

ולענין הלכה יש להחמיר לכתחלה ולפסוק כסברא האחרונה כמו שיתבאר בסימן תרי"ח ע"ש:

טז

כל שיעורין הללו שנתבארו בסימן זה בין שיעור אכילה בין שיעור שתיה לא נאמרו אלא לענין חיוב חטאת (וגם לנו יש נפקא מינה לענין חולה שיש בו סכנה כמו שיתבאר שם) אבל לענין איסור אפילו אכל כל שהוא ושתה כל שהוא הרי עשה איסור מן התורה וכן הדין בכל איסורין שבתורה שנאמר בהם שיעורים שאפילו במשהו מהן יש איסור מן התורה:

תריג – איסור רחיצה ביום הכיפורים ובו כא סעיפים:

א

רחיצה כיצד כל רחיצה של תענוג אסורה ביום הכיפורים משום אשר לא תעונה וגו' לפיכך אסור לרחוץ מקצת גופו ככל גופו בין בחמין בין בצונן ואפילו להושיט אצבעו במים אסור.

אבל אם היו ידיו או רגליו או שאר מקום בכל גופו מלוכלך בטיט או בצואה או שנטף דם מחוטמו מותר לרחצו כיון שאינו מתכוין לתענוג רק שיזהר שלא ירחוץ אלא מקום המטונף בלבד:

ב

וכן בבוקר כשניער משינתו נוטל ידיו ג' פעמים כמ"ש בסימן ד' (מטעם שנתבאר בסימן תקנ"ד) ויברך על נטילת ידים ויזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו ולא יכוין להנאת רחיצה רק להעביר הרוח רעה מעל הידים ולאחר שניגב ידיו במפה מעביר המפה על גבי עיניו להעביר מהם חבלי שינה:

ג

ואם יש לכלוך על גבי עיניו ודרכו לרחצם בכל ימות השנה רוחץ אותם כדרכו ואינו חושש וכן מי שהוא איסטניס ואין דעתו מיושבת עליו עד שיקנח פניו במים מותר לו לקנח במים ביום הכיפורים אבל המנהג להחמיר שאפילו מי שהוא איסטניס אין מקנח פניו ולא עיניו במים אלא אם כן יש לפלוף על פניו או על גבי עיניו שאז מותר לכל אדם לרוחץ כדרכו בכל השנה:

ד

אם הטיל מי רגלים ושפשף בידיו להעביר הנצוצות מעל רגליו או שעשה צרכיו וקינח בידו מותר לו לרוחץ ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו להעביר מהן הלכלוך וכדי לברך אשר יצר בידים נקיות אבל אם לא שפשף ולא קינח בידו לא יטול ידיו כלל שמותר לברך אשר יצר בלא נטילת ידים כיון שלא נתלכלכו ידיו והרוצה ליטול ידיו קודם שיברך אשר יצר שפשף בידו ויקנח כדי שיצטרך ליטול ידיו וכן נכון לעשות כדי לברך אשר יצר בידים נקיות וטהורות:

ה

במה דברים אמורים בליל יום הכיפורים אחר התפלה אבל קודם התפלה או ביום שמתפללין כל היום אם הטיל מים אע"פ שלא שפשף בידיו או שעשה צרכיו אע"פ שלא קינח בידו מותר ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו שמצוה להתפלל בידים טהורות ברחיצה שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל:

ו

וכן כהן העולה לדוכן נוטל ידיו אע"פ שנטל ידיו קודם התפלה וכן הלוי במקום שנוהגין שהלוי נוטל ידיו קודם שיוצק מים על ידי הכהן מותר לו ליטול ביום הכיפורים כיון שאינו מתכוין לתענוג.

ולפיכך הבא מן הדרך ורגליו כהות מותר לרחצן כיון שאינו מתכוין אלא לרפואה וכן כל כיוצא בזה:

ז

אסור לרוחץ פיו ביום הכיפורים כמו שנתבאר בסי' תקס"ז ע"ש:

ח

ההולך לבית המדרש או להקביל פני אביו או פני רבו או מי שגדול ממנו בחכמה או לצרכי שאר מצות יכול לעבור במים עד צוארו בין בהליכה בין בחזרה ואין חושש משום איסור רחיצה ביום הכיפורים כיון שהולך לדבר מצוה ועוד שאינו מתכוין לתענוג ובלבד שיעשה שינוי מכל עובר במים בחול דהיינו שלא

יוציא ידיו מתחת שפת חלוקו כדי להגביה חלוקו מעט כמו שעושין כל עוברי במים בחול כדי שע"י השינוי
זכור שהיום אינו חול ולא יבוא לסחוט את בגדיו.

ואע"פ שבגד שרייתו במים זהו כיבוסו אע"פ שאינו סוחטו כמ"ש בסי' ש"ב אעפ"כ התירו לעבור במים
ביום הכיפורים משום שלא אמרין שרייתו זהו כיבוסו אלא אם כן היה מלוכלך קודם השרייה כמ"ש בסי'
ש"ב ע"ש:

ט

במה דברים אמורים באמת המים שאין מימיו רודפים מהר אבל נחל שמימיו רודפין מהר ושוטפין אף
בחול אסור לעבור בו אפילו אין המים מגיעין לו אלא מעט למעלה ממתניו מפני הסכנה שלא ישטפוהו
המים:

י

אין היתר לעבור במים לדבר מצוה אלא כשעובר במים עצמן אבל לעבור בספינה קטנה אסור אפילו לדבר
מצוה לפי שלא התירו לדבר מצוה אלא איסור רחיצה כיון שאין מתכוין לתענוג אבל לעבור בספינה שיש
בזה שבות גמור מדברי סופרים כמ"ש בסי' רמ"ח ושל"ט העמידו חכמים את דבריהם לבטל מצוה בשב
ואל תעשה:

יא

הרב אסור לעבור במים כדי לקבל פני תלמידו ואפילו להקביל פני חברו אסור אם אין חברו גדול ממנו
בחכמה אבל אם רוצה לשאול דבר הלכה מחברו או מתלמידו שלמד גם אצל חכמים אחרים ואין צריך
לומר אם הולך ללמוד עם תלמידים כגון שאין התלמיד יכול לבא אצלו מותר לו לעבור במים בהליכה
ובחזרה:

יב

ההולך לשמור פירותיו מותר לו לעבור במים אע"פ שאין מצוה בהליכתו מכל מקום משום הפסד ממונו
התירו לו לעבור אבל בחזרתו אסור לעבור שאין בכך הפסד ממון אם לא יחזור למקומו עד לאחר יום
הכיפורים:

יג

אף במקום שהתירו לו לעבור במים לא יעבור אלא אם כן אין לו דרך אחרת שיכול להגיע למחוז חפצו
אם לא יעבור במים אבל אם יש לו דרך אחרת להקיף את המים אפילו היא ארוכה מזו מוטב שירבה
בהילוך להקיף את המים ואל יעבור במים שיש כאן חשש רחיצה ועוד שהוא קרוב לבוא לידי סחיטה:

יד

מותר להצטנן בטיט אע"פ שיש בו קצת לחלוחית ואין בו משום איסור רחיצה אבל אם יש בו כל כך לחות עד שאם יניח עליו ידו תעלה בה לחות כל כך עד שאם ידביקנה לידו אחרת תדבק בה הלחות שקבלה מן הטיט וזהו נקרא טופח על מנת להטפוח אסור להצטנן בו מפני שזהו כרוחץ במים:

טו

ומותר להצטנן בכל מיני פירות ובתינוק ובכל מיני כלים הריקים בין שהם של כסף וזהב בין שהם של חרס שלא אסרו אלא רחיצה במים אבל אסור להצטנן בכלים שיש בהם מים אפילו אינן מלאים שמא יתנענעו הכלים וישפכו המים שבהן על גופו ונמצא רוחץ ביום הכיפורים:

טז

אע"פ שמן הדין מותר לשרות מפה במים בערב יום הכיפורים ומוציאה מן המים קודם יום הכיפורים ומתנגבת והולכת עד שלא יהא בה טופח על מנת להטפוח ואז מקנח בה פניו ידיו ורגליו כדי להצטנן אע"פ שאינו עושה להעביר הליכלוך אלא כדי להתענג אעפ"כ מותר מן הדין כיון שהיא נגובה מן המים כמו שנתבאר בסימן תקנ"ד לענין תשעה באב מכל מקום ביום הכיפורים יש להחמיר לפי שאם היה מקנח במפה שאינה נגובה מן המים יש בכאן איסור מן התורה משום סחיטה לפיכך יש להחמיר אף בנגובה מן המים שהיו עליה מבעוד יום גזירה שמא לא תתנגב יפה ויקנח בה ויבא לידי סחיטה:

יז

חולה אע"פ שאין בו סכנה מותר לרחוץ כדרכו ביום הכיפורים:

יח

הכלה אחר נישואיה מותרת לרחוץ פניה ביום הכיפורים לפי שהיא צריכה להתנאות עד שתתחבב על בעלה וכל שלשים יום לחופתה היא קרויה כלה:

יט

מי שראה קרי ביום הכיפורים בזמן הזה שבטלה תקנת עזרא שתיקן טבילה לבעל קרי אסור לו לטבול או לשפוך עליו תשעה קבין אפילו מי שנוהג כך בכל ימות השנה לא ינהג כן ביום הכיפורים שאין מנהג להתיר את האסור אלא לאסור את המותר אלא אם הקרי עדיין הוא לח מקנחו במפה ודיו ואם נתייבש כבר או שנתלכלך בבשרו רוחץ במקומות המלוכלכין שבו לבד ומתפלל:

כ

אסור לאשה לטבול בליל יום הכיפורים אפילו הגיע זמן טבילתה בלילה זו כיון שאסורה לשמש בלילה זו אין בטבילתה מצוה כלל לפי מ"ש ביו"ד סימן קצ"ז דטבילה בזמנה לאו מצוה היא אלא אם כן בעלה עמה ומשום ביטול פריה ורביה:

כא

אבל אשה הלובשת לבנים ביום הכיפורים מותרת לרחוץ קצת בין ירכותיה בין בחמין בין בצונן דכיון שע"י רחיצה זו היא ממהרת לטבול ולשמש א"כ היא רחיצה של מצוה וכבר נתבאר שכל רחיצה של מצוה מותרת ביום הכיפורים ולא אסרו אלא כשמתכוין לתענוג:

תריד – דיני סיכה ונעילת הסנדל ביום הכיפורים ובו יא סעיפים:

א

סיכה כיצד אסור לסוך מקצת גופו ככל גופו ואם היה חולה אפילו אין בו סכנה או שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש שלא אסרו אלא סיכה של תענוג אבל בלא שום חולי אפילו אינו מתכוין לתענוג אלא להעביר את הזוהמא אסור ואינו דומה לרחיצה שכל שאינו מתכוין לתענוג מותר לפי שהסיכה מתענגין בה יותר מתענוג רחיצה לפיכך החמירו בה יותר (ואסרו אף בשאינו מתכוין לתענוג) אלא אם כן שהסיכה אינה של תענוג כלל כגון שסך לרפואה:

ב

נעילת הסנדל כיצד אסור לנעול מנעל של עור וסנדל של עור אפילו ברגלו אחת ואין חילוק בין ביתו לרשות הרבים בכל מקום אסור.

ואפילו סנדל של עץ ומחופה עור אסור ואפילו מי שהוא קיטע אסור לו ללבוש קב שלו (פירוש מי שנקטעו רגליו עושה לו דפוס כמין רגל וחוקק בו בית קיבול ומניח ראש שוקו בתוכו) אם הוא מחופה עור ומי שאפשר לו טוב להחמיר בסנדל של עץ אפילו אינו מחופה עור:

ג

אבל מותר לנעול סנדל או מנעל של גמי ושל קש ושל בגד או של שאר מינים שהרי גושי הארץ מגיע לרגליו ומרגיש שהוא יחף ועוד שלא אסרו אלא מנעל וכל שאינו של עור אינו נקרא מנעל אלא מלבוש:

ד

וכן מותר לכרוך בגד קשה סביב רגליו ומותר לצאת בו אפילו לרשות הרבים אע"פ שבכל שבתות השנה אסור לצאת בו לרשות הרבים כיון שאינו דרך מלבוש מכל מקום ביום הכיפורים כיון שאסור בנעילת הסנדל ואי אפשר לו לנעול מנעל של עור נקרא זה דרך מלבוש לאותו היום.

ויש אוסרין לצאת בו לרשות הרבים אלא אם כן הולך לדבר מצוה או לשאר דבר הכרחי לו ביום ההוא והוא מפונק ואין די לו בלבישת אנפלאות מפני שהן עשוין מבגד רך אז התירו לו לצאת לרשות הרבים בבגד קשה וכרוך סביב רגליו וטוב להחמיר כסברא זו.

אבל לצאת לרשות הרבים באנפלאות של בגד מותר בכל ענין לדברי הכל כיון שלובשן דרך לבישה והוא הדין שמותר לצאת בכל מין מנעל שאינו של עור אפילו לרשות הרבים.

מותר לעמוד ביום הכיפורים על גבי כרים וכסתות אפילו הן של עור שאין זה הנאת דרך נעילה ולא אסרו אלא כשהוא מנעיל ברגליו מכל מקום המחמיר בכרים וכסתות של עור תבא עליו ברכה.

במה דברים אמורים שלא בשעת תפלת שמונה עשרה אבל בשעה שמתפלל תפלת שמונה עשרה אסור לעמוד על גבי כרים וכסתות אפילו אין של עור משום שנראה כמתגאה אם יעמוד על כרים בשעת תפלה אבל מותר לעמוד על שאר דברים חוץ מן כרים וכסתות אפילו בשעה שמתפלל תפלת שמונה עשרה אם אינו גבוה שלשה טפחים מן הארץ כמו שנתבאר בסימן צ':

ה

חיה כל שלשים יום אחר לידתה מותרת לנעול אפילו ביום הכיפורים מפני שהצינה קשה לה וכן חולה אפילו אין בו סכנה אלא שהצינה קשה לו וכן מי שיש לו מכה ברגליו מותרים לנעול:

ו

וכן אם ירדו גשמים ורוצה לילך מבית הכנסת לביתו או להיפך והוא אדם מפונק ומצטער בכלוך רגליו במי גשמים מותר לו לנעול וכשיגיע לביתו או לבית הכנסת יחלצם אבל מי שאינו מפונק אסור.

אבל אם יש שם רפש וטיט מותר לכל אדם לנעול לפי שהכל חשובין מפונקין לענין זה (ויש אומרים דאף בטיט ורפש אין היתר אלא למי שידוע שהוא מפונק אבל אין כל אדם יכול לומר מפונק אני אבל המנהג כסברא הראשונה).

אבל לא כמו שנוהגין רבים מהמון עם שהולכים ברחוב במנעלים אף שאין שם רפש וטיט וכשבאין לבית הכנסת הם הולכים ג"כ במנעלים רק בהגיעו למקומו חולץ ואלו בחשיכה יתהלכו ופושעים נקראו אם אינן שומעים לקול מוריהם:

ז

ההולך במקום שמצויים עקרבים או שאר דברים הנושכין מותר לו לנעול אפילו מנעל של עור ואפילו אינו הולך לדבר מצוה אלא לטייל מותר לנעול כדי שלא ישכנו עקרב וכיוצא בו:

ח

כשהולך מביתו לבית הכנסת במנעלים לא ילך בהן בבית הכנסת וכן לא יניחם בבית הכנסת בגלוי לפי שלכלוך שעל גבי המנעלים הוא זלזול לבית הכנסת ביום קדוש כזה שחייבים לכבדו בכסות נקיה ובכל דבר טהרה אלא יניחם במקום מוצנע בבית הכנסת שלא יראו או ישלחם לביתו אם אפשר לו:

ט

המהלך בדרך אע"פ שבתשעה באב מותר בנעילת הסנדל ביום הכיפורים אסור לפי שיעקר איסור נעילת הסנדל ביום הכיפורים הוא מן התורה כמ"ש בסי' תרי"א ע"ש לפיכך החמירו בו יותר מבתשעה באב:

י

וכן מטעם זה ההולך בין הנכרים וחושש שלא ילעיגו עליו אע"פ שבתשעה באב מותר לנעול ביום הכיפורים אסור:

יא

כל מקום שמותר לנעול טוב שיחליף מנעל של שמאל בימין ושל ימין לשמאל:

תרטו – דין תשמיש המטה ביום הכיפורים ובו ב' סעיפים:

א

כבר ביארנו שיום הכיפורים אסור בתשמיש המיטה ולפי שלבו של אדם גם עם אשתו ובקל יוכל לבא עמה לידי הרגל דבר לפיכך צריך לנהוג עמה ביום הכיפורים כל הרחקות שנוהג עמה בימי טומאת נדתה דהיינו שלא יגע בה ואין צריך לומר שלא יישן עמה במטה אחת אפילו הוא בבגדו והיא בבגדה וכן לא ירבה עמה בדברים וכן בכל הפרטים שנתבארו ביו"ד סי' קצ"ה.

ובכל דברים אלו צריך להזהר בין בליל יום הכיפורים בין ביום:

ב

הרואה קרי בליל יום הכיפורים ידאג כל השנה שמא לא קבלו תעניתו והשביעוהו במה שבידם להשביעו כעבד שבא למזוג כוס לרבו ושופך לו רבו הקיתון (פירוש קיתון של מים שממנה מוזג הכוס של יין) על פניו כלומר אי אפשר בשימושך ואם עלתה לו שנה מובטח לו שהוא בן עולם הבא שבודאי יש לו זכיות הרבה שהגינו עליו והוא יאריך ימים שכך הסימן יראה זרע יאריך ימים:

תרטז – הקטנים מתי יתחילו להתענות ובו יא סעיפים:

א

כל הדברים האסורים ביום הכיפורים משום מצות עינוי בלבד לא גזרו על הקטנים לפיכך מותר לגדול להאכיל את הקטן ולהשקותו ולסוכו ולרחצו בצונן אבל לא ירחיצנו בחמין כל גופו אפילו הוחמו מבע"י שהרחיצה בחמין אינה אסורה משום מצות עינוי בלבד שהרי בכל שבתות השנה אסור לרחוץ בחמין אלא יש בה גם משום גזירת מרחץ (פירוש שהבלנים הם חשודים להחם מים בשבת ולכך אסרו לכונוס למרחץ בשבת) כמו שנתבאר בסימן שכ"ו ולפיכך אסור לעשותה לקטן בידיים כמו שאסור להאכילו בידיים כל האיסורין של דבריהם כמ"ש בסי' שמ"ג:

ב

וכן אסור לגדול לנעול את הסנדל לקטן לפי שאין זה עינוי להקטן שאינו חושש כל כך אם לא ינעול אבל אם הקטן נועל מעצמו אם צריך למחות בידו נתבאר בסימן שמ"ג ע"ש:

ג

ועכשיו שאין נוהגין לרחוץ ולסוך את הקטן בכל יום ואין מניעת הרחיצה והסיכה ביום הכיפורים נחשבת לו לעינוי כלל אין לרחצו ולסוכו ביום הכיפורים וכן הוא המנהג:

ד

וכל זה בקטן שלא הגיע לחינוך מצות עינוי אבל אם הגיע לחינוך אסור להאכילו ולהשקותו ולסוכו ולרחצו בידים ועל דרך שנתבאר ואם הוא מעצמו עושה אחד מדברים אלו אין צריך למחות בידו חוץ מאביו שצריך למחות בידו ולחנך את בנו במצות אבל אמו אינה מצווה על כך אבל מכל מקום אסור לה ליתן לפניו לאכול דהרי זה כאלו מאכילתו בידים:

ה

וכיצד הוא חינוכו קטן הבריא בן תשע שנים שלימות (פירוש שנשלמו לו תשע שנים לפני יום הכיפורים) או בן עשר שנים שלימות אפילו הוא כחוש ותשש כח מחנכין אותו לשעות מדברי סופרים כיצד אם היה רגיל לאכול בשתי שעות על היום מאכילין אותו בשלש היה רגיל לאכול בשלש מאכילין אותו בארבע לפי כח הבן מוסיפין לענות אותו בשעות וכן הדין בקטנה הבריא אם היא בת ט' שנים שלימות או בת עשר שנים שלימות אפילו אינה בריאה:

ו

בן י"א שנים שלימות בין זכר ובין נקבה מתענין ומשלימין מדברי סופרים כדי לחנכן במצות. ויש אומרים שאפילו בנות י"א שנים שלימות ובן זכר בן י"ב שנים שלימות אינן צריכין להשלים כלל אפילו מדברי סופרים אלא מחנכין אותן לשעות ועל דרך שנתבאר דכיון שהחינוך אינו אלא מדברי סופרים לא רצו חכמים להחמיר עליהם כל כך שיתענ[ו] עד הלילה ודי להם בחינוך שעות לפי כחם. ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום בנער שהוא כחוש ותשש כח ואינו חזק לסבול התענית יש לסמוך על סברא האחרונה ומותר להאכילו אף שאין שום חשש סכנה אם ישלים:

ז

וכדרך שמחנכין אותן באיסור אכילה ושתיה הן לשעות והן להשלים וכמו שנתבאר כך צריך לחנכ[ן] באיסור רחיצה וסיכה אפילו מדין התלמוד ולא מחמת המנהג בלבד:

ח

בן י"ג שנים שלימות ונקיבה בת י"ב שלימות אם הביאו שתי שערות הרי הם כגדולים לכל המצות וחייבים להשלים התענית מן התורה אבל אם עדיין לא הביאו שתי שערות עדיין הן קטנים ואין חייבין להשלים מן התורה אבל חייבים להשלים מדברי סופרים לפי סברא הראשונה שביארנו שהיא עיקר.

ואפילו בנער שהוא כחוש ותש כח אין להקל לסמוך על סברא האחרונה שביארנו דכיון שעברו לו י"ג שנים אנו חוששין שמא הביא כבר שתי שערות ונשרו לפי שדרך הוא להביא שתי שערות מיד אחר י"ג שנים וא"כ הרי יש כאן ספק שמא הוא חייב להשלים מן התורה.

ואפילו נשלמו לו הי"ג שנים ביום הכיפורים עצמו שנולד ביום הכיפורים אעפ"כ חייב להשלים אפילו הוא כחוש ותש כח לפי שבתחלת כניסת ליל יום הכיפורים כבר נשלמו לו י"ג שנים ויש לחוש שמא הביא שתי שערות ביום הכיפורים ונשרו ביום הכיפורים וכל ספק של תורה הולכין בו להחמיר:

ט

במה דברים אמורים ביום הכיפורים שהוא מן התורה אבל בשאר תעניות שאינן אלא מדברי סופרים אין צריכין להתענות אלא אם כן ידוע שהביאו שתי שערות:

י

קטן שהוא פחות מבן תשע שנים שלימות אין מענין אותו ביום הכיפורים ואפילו אם הקטן רוצה להחמיר על עצמו מוחין בידו כדי שלא יבא לידי סכנה:

יא

מה שאין מדקדקים עכשיו שיתענה קטן כשהוא בן י"א שנים שלימות לפי שהכל לומדים עכשיו והתורה מתשת כחם ולכך אין חשובין כבריאיין לענין זה וכבר נתבאר שכל שאינו בריא אינו צריך להשלים לפי שיש לסמוך על סברא האחרונה שבארנו ועוד דבזמן הזה שירדה חולשה לעולם מן הסתם כל קטן אינו נחשב כבריא לענין זה אלא אם כן ידוע שהוא בריא וחזק לסבול:

תריז – דין עוברת ומניקה ויולדת ביום הכיפורים ובו ה' סעיפים:

א

עוברות ומניקות מתענות ומשלימות ביום הכיפורים:

ב

עוברת שהריחה מאכל ואם לא יתנו לה מהמאכל אפשר שתפיל עוברת לפי שהעובר הריח ריח המאכל ומתאוה לו ואם לא תאכל ממנו אפשר שיתעקר לצאת ונמצא שניהם מסוכנים לוחשין לה באזנה שהיום הוא יום הכיפורים אולי תוכל להתאפק ואם נתיישרה דעתה שפסק העובר מתאוותו ע"י זכרון זה מוטב.

ואם לא נתיישרה דעתה בזה אלא אומרת צריכה אני לאכול (עיין ביאור דבר זה בס' תרי"ח) או שהתחילו פניה משתנים אע"פ שלא אמרה צריכה אני לאכול תוחבין כוש ברוטב ונותנין לתוך פיה שמא תתיישר דעתה בזה ואם לא נתיישרה דעתה בכך ועדיין פניה משונים או שעדיין אומרת צריכה אני נותנין לה מן הרוטב עצמו (פחות פחות מכשיעור כמו שיתבאר בס' תרי"ח).

ואם גם בזה לא נתיישרה דעתה נותנין לה מן המאכל עצמו (פחות פחות מכשיעור) עד שתתיישר דעתה:

ג

ולא מעוברת בלבד אלא אפילו כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו מסוכן הוא אם לא יתנו לו לטעום מהמאכל לפיכך מאכילין אותו ביום הכיפורים כדרך שמאכילין את המעוברת שהריחה אבל אם לא נשתנו פניו אע"פ שאומר צריך אני לאכול אין מאכילין אותו.

אלא אם כן הוא חולה שאז אפילו לא הריח ריח מאכל והוא אומר צריך אני או שהרופאים אומרים שהוא צריך לאכול מאכילין אותו מיד שצריך לו כדי הצריך לו ולא אמרו ליתן לו תחלה מן הרוטב אלא במעוברת או מי שהריח ריח המאכל שאין להם ולא לנו אומד בישוב דעתם פעמים מתיישב ברוטב ופעמים שצריך להמאכל עצמו לפיכך מדקדקין עמהם בכל מה שאפשר אבל חולה שמאכילין אותו על פי רופאים בקיאים נותנים לו כפי מה שאומרים הבקיאים וכן אם מאכילין אותו על פי עצמו שאומר צריך אני נותנים לו עד שיאמר די.

אלא שצריך לזהר להאכיל אותו פחות פחות מכשיעור כמו שיתבאר בסימן תרי"ח:

ד

יולדת תוך שלשה ימים לא תתענה כלל אפילו אומרת איני צריכה מאכילין אותה בעל כרחי ומכל מקום יש להאכילה פחות פחות מכשיעור כמו שיתבאר בסימן תרי"ח.

משלשה ימים עד סוף שבעת ימים ללידתה אם אמרה צריכה אני לאכול אע"פ שחברותיה וכן הרופאים אומרים שאינה צריכה אע"כ מאכילין אותה מיד פחות פחות מכשיעור כמו שיתבאר שם.

מכאן ואילך הרי היא כשאר חולה שאין בו סכנה לפי שבודאי אין שום סכנה מחמת הלידה לאחר שבעה ימים ללידתה לפיכך אפילו אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת צער הלידה אין מאכילין אותה כיון שאין סכנה בדבר אבל אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת שמתכבד עלי חולי מאכילין אותה כדרך שמאכילין כל חולה שאומר צריך אני כמו שיתבאר שם ע"ש:

ה

שלשת ימים אלו וכן שבעת ימים אלו אין מונין אותם מעת לעת כגון אם ילדה בז' בתשרי אחר חצות היום אין מחשבין השלשה ימים עד אחר חצות היום של יום הכיפורים אלא מחשבין אותם לפי סדר ימי בראשית ויום הכיפורים הוא יום רביעי ללידתה.

ואם אמרה איני צריכה אין מאכילין אותה כלל אבל בסתם שאינה אומרת כלום או שאומרת שאינה יודעת אם היא צריכה מאכילין אותה אלא אם כן שחברותיה או הרופאים אומרים שאינה צריכה שאז אין מאכילין אותה אלא אם כן אמרה בפירוש צריכה אני לאכול:

תריח – דין חולה ביום הכיפורים ובו יח סעיפים:

א

חולה שהוא אומר צריך אני לאכול אע"פ שאינו אומר שאם לא יאכל אפשר שיסתכן אלא לאחר שהודיעוהו שהיום הוא יום הכיפורים או שיודע מעצמו שהיום הוא יום הכיפורים ואומר תנו לי לאכול או שאומר איני יכול לסבול התענית מחמת חולי וכיוצא בלשונות אלו שנראה מהם כוונתו שאע"פ שהוא יודע שהיום הוא יום הכיפורים אעפ"כ רצונו לאכול מאכילין אותו מיד עד שיאמר די לפי שאין אנו מחזיקים אותו לרשע ומן הסתם הוא מרגיש בעצמו שהוא צריך לכך שהלב יודע מרת נפשו.

ולפיכך אפילו מאה רופאים אומרים שאינו צריך לאכול ואפילו הם אומרים שהמאכל מזיק לו שומעין לחולה שבודאי הוא צריך לכך כיון שהוא יודע שהיום יום הכיפורים ואעפ"כ הוא מבקש לאכול:

ב

ואפילו אם החולה אומר איני צריך לאכול ויש שם רופא אפילו הוא נכרי ואומר שהוא צריך לאכול מאכילין אותו על פיו והוא שיהא בקי ואע"פ שאין הרופא אומר שאם לא יאכל יסתכן רק שאומר שאפשר שיכביד עליו חליו מאכילין אותו לפי שאנו חוששין שמא יכביד עליו חליו ויסתכן ואע"פ שהחולה בעצמו אומר שאינו צריך אין אמירתו נחשבת לכלום כדי שנחמיר עליו בשביל אמירתו דשמה מחמת טירוף הדעת הוא אומר כן שאינו מרגיש בחליו מחמת רוב חולשה וספק נפשות להקל:

ג

רופא אחד אומר שהוא צריך לאכול ורופא אחד אומר שאינו צריך לאכול אם החולה אינו אומר כלום או שאומר איני יודע מאכילין אותו שספק נפשות להקל אבל אם גם החולה אומר איני צריך אין מאכילין אותו כיון שיש רופא אחד שאומר כמותו אין אנו תולים אמירתו בטירוף הדעת:

ד

אם החולה אין אומר כלום או שאומר איני יודע ורופא אחד אומר שהוא צריך לאכול ושני רופאים אומרים שאינו צריך אין מאכילין אותו לפי שאין דבריו של אחד במקום שנים ואם האחד הוא מופלג בחכמה נגד שנים האומרים שאינו צריך חוששין לדבריו להקל ולהאכילו כיון שהוא ספק סכנת נפשות:

ה

אבל אם שני רופאים אומרים שהוא צריך לאכול אפילו מאה אומרים שאינו צריך ואפילו אם גם החולה אומר שאינו צריך מאכילין אותו ואפילו אם האומרים שאינו צריך הם יותר מומחים והן מופלגים בחכמה נגד אלו השנים אין הולכין בספק נפשות אחר רוב חכמה ולא אחר רוב מנין דעות להחמיר אלא כיון ששנים אומרים שהוא צריך לאכול והן בקיאים בחכמה הרי הן חשובין כמו חכמים מופלגים כמו שמצינו לענין עדות ששנים חשובים כמאה מגזירת הכתוב:

ו

אם הרופא הוא אשה או נכרי הרי הוא ככשר שבישראל לענין זה בין להקל בין להחמיר ונאמן להכחיש רופא הכשר שבישראל ועל דרך שנתבאר:

ז

אם החולה אומר שאינו צריך והרופא אומר שאינו יודע אם הוא צריך לאכול שאפשר שאין שום חשש וספק כלל שיכביד עליו חליו מחמת מניעת האכילה מאכילין אותו לפי שאם היה הרופא אומר שידוע לו שיש חשש ספק בדבר שמא יכביד עליו חליו היו מאכילים אותו לכן גם עכשיו שהוא מסופק בזה מאכילין אותו שכל ספק נפשות הולכין להקל אפילו בכמה וכמה ספיקות:

ח

אבל אם הרופא אומר שאינו צריך והחולה אינו יודע אין מאכילין אותו לפי שאינו יודע של חולה לאו כלום הוא שרובן של חולים אינן יודעין ובקיאין בחלי שלהן אבל אם החולה הוא בעצמו ג"כ רופא בקי והוא מכיר בחליו ואומר איני יודע אם צריך לאכול ביום הכיפורים מאכילין אותו לפי שאלו היה אומר צריך היו מאכילין אותו לכן גם עכשיו שאומר איני יודע מאכילין אותו מספק:

ט

ואם הרופא אומר שאינו מכיר את חליו הרי הוא כשאר כל אדם ואין דבריו מעלין כשאומר צריך או שאומר איני יודע שיאכל על פיו וכן כשאומר אינו צריך אין דבריו מורידין כלל ואם החולה (אומר איני יודע או שהחולה) אומר איני צריך ורופא אחד אומר צריך מאכילין אותו ואין משגיחין בדברי רופא זה שאומר אינו צריך כיון שאינו מכיר את החולי:

י

אפילו במקום שאין שם רופאים בקיאין שיאמרוהו אם הוא צריך לאכול מכל מקום אם נחלש הרבה עד שנראה לרוב בני אדם שאצלו שהוא מסוכן מאכילין אותו:

יא

אם החולה יודע בעצמו שצריך לאכול ומחמיר על עצמו ואינו אוכל עליו הכתוב אומר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וגו':

יב

כל מקום שמותר לאכול ואינו רוצה לאכול מאכילין אותו בעל כרחו:

יג

כשמאכילין את החולה שאינו אומר צריך אני לאכול ומאכילין אותו על פי בקיאים וכן כשמאכילין את המעוברת שהריחה מאכל ונשתנו פניה או כל אדם שנשתנו פניו מריח המאכל ולא נתיישרה דעתם בטעימת הרוטב וכן כשמאכילין את היולדת שאינה אומרת צריכה אני לאכול כגון תוך שלשה ימים ללידתה כל אלו מאכילין אותן מעט מעט כדי שלא יצטרף לכשיעור שנתבאר בסי' תרי"ב שחייבים עליו כרת ומלקות כדי להקל מעליהם מאיסור כרת ומלקות לאיסור בלבד לכך מאכילין אותו בתחלה פחות מככותבת דהיינו כשני שלישי ביצה בינונית או מעט יותר רק שלא יהיה קרוב לכביצה שזהו שיעור ככותבת ואח"כ ישהו כדי אכילת ארבע ביצים ולפחות ישהו כדי אכילת שלש ביצים (עיין סי' תרי"ב) ויחזרו ויאכילוהו כשיעור אכילה ראשונה:

יד

והשתיה יבדקו בחולה עצמו כמה היא כדי שיסלקנו לצד אחד ויראה כמלא לוגמיו וישקוהו פחות מאותו שיעור וישהו כדי אכילת ארבע ביצים ולפחות ישהו כדי אכילת שלש ביצים ולכל הפחות לא יפחות מלשתות כדי שתיית רביעית (עיין סי' תרי"ב) ויחזרו וישקוהו כשיעור שתייה ראשונה.

ואם אמדוהו הרופאים או שאר בקיאים (כגון ביולדת שרוב נשים בקיאות בצרכיהן ויש להן נאמנות כמ"ש בסי' ש"ל) שאין שיעורים הללו מספיקין לו או שנסתפקו בדבר מאכילין ומשקין אותו כל צרכן מיד כפי מה שיאמרו הבקיאים:

טו

אבל אם המעוברת או היולדת בתוך שבעה ימים או החולה יודעים בעצמם שצריכים לאכול אזי אין מדקדקים עמהם בכל שיעורים הללו אלא נותנים לפניהם מאכל ואומרים לו יום כיפור הוא ואם אתה יודע או שמסתפק לך שמא יש חשש סכנה אם לא תאכל כשיעור אכול כשיעור ואם לאו אכול פחות פחות מכשיעור והוא יאכל כפי מה שיראה בעיניו:

טז

מי שאחזו בולמוס והוא חולי הבא מחמת רעבון וסימנו שענינו כהות ואינו יכול לראות מאכילין אותו עד שיאורו עיניו ואם אין שם מאכל של היתר מאכילין אותו מאכל של איסור ואם יש כאן שני מיני איסורים אחד חמור מחבירו מאכילין אותו הקל תחלה שמא יספיק לו זה בלבד:

יז

אם צריך לבשר ויש כאן בהמה שצריכים לשוחטה ובשר נבלה מוכנת עיין בסימן שכ"ח:

יח

חולה שאכל ביום הכיפורים ונתיישרה דעתו בענין שיכול לברך ברכת המזון צריך להזכיר של יום הכיפורים בברכת המזון שיאמר יעלה ויבא בבונה ירושלים ואם חל בשבת יאמר ג"כ רצה אבל אינו צריך

לבצוע על שתי ככרות וגם אינו צריך לקדש על היין ולא על הפת משום שלא תקנו חכמים דברים אלו ביום הכיפורים:

תריט – סדר ליל יום הכיפורים ובו יח סעיפים:

א

ליל יום הכיפורים נוהגין שקודם שמתפללין מתירים לכל העבריינים והן העוברים על גזירות וחרמות הקהל מתירין להן כדי שנוכל להתפלל עמהם באגודה אחת שאמרו חכמים כל תענית צבור שאין בו ממושעי ישראל אינו תענית שהרי חלבנה ריחה רע ומנאה הכתוב עם סמני הקטורת.

וכיצד מתירין להם הגדול שבקהל מצרף עמו שני אנשים כדי שהם יהיו משולחים של כל הקהל להתיר להם ואם הגדול שבקהל הוא ש"ץ (קבוע בעיר) אינו צריך לצרף עמו שום אדם להתיר להם לפי שידוע שהוא שליח הצבור והרי זה כאלו כל הקהל התירו להם ויאמר בזה הלשון בשיבה של מעלה ובישיבה של מטה על דעת המקום ועל דעת הקהל אנו מתירין להתפלל עם העבריינים כלומר שהישיבות מסכימות לצרף דעת המקום לדעת הקהל להתיר להם ולא יאמר בתחלה על דעת המקום ועל דעת הקהל ואח"כ בשיבה של מעלה כו'.

ב

ואחר כך אומר הש"ץ כל נדרי כו' ויאמר מיום הכיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו לטובה כו' ונוהגין כן כדי להתננות על כל נדרים שידורו בשנה הבאה שיהיו בטלים לפי שאין העולם נזהרים בנדרים ועוברים על לא יחל דברו לכך מבטלין אותן בתחלה קודם שיחולו שהתנאי מועיל לבטל הנדר שלא יחול כלל כמ"ש ביו"ד סי' רי"א (ועיין שם כל דיני ביטול הנדר) ולכך צריך לומר איחרטנא בהון כו' כלומר כל הנדרים שאדור בשנה הבאה אני מתחרט עליהן מעכשיו ומתנה עליהן שיהיו בטלין:

ג

וגם כל הקהל יאמרו כל נדרי כו' בלחש עם הש"ץ (ועיין ביו"ד שם דצריך לומר בקול רם מעט בענין שיהא נשמע להעומדים אצלו) כדי שיתנה כל אחד ואחד בפני עצמו על נדריו שידור בשנה הבאה שאין תנאי הש"ץ מועיל לאחרים ולכך ניתקן בלשון יחיד דאינדרנא או די נדרנא או דנדרנא או דאשתבענא או דאחרמינא כו' כלומר מה שאדור ואשבע ואחרים ואאסור נכסי בין על נפשי בין על נפשות אחרות מיום כיפורים זה עד יום הכיפורים כו' (ולא יאמר די נדרנא בקמ"ץ תחת נו"ן ראשונה לפי שמשמעותה הוא שנדרתי כבר):

ד

ונוהגין להתחיל כל נדרי מבעוד יום דאין מתירין נדרים בשבת ויום טוב ואע"פ שאין אנו מתירין הנדרים שלעבר אלא אנו מבטלין הנדרים שלהבא מכל מקום הוא דומה קצת להתרת נדרים ויש לחוש שמא יטעו לומר מתירין נדרים בשבת ויום טוב ומטעם זה נוהגין להעמיד שני אנשים אצל הש"ץ בשעה שאומר כל נדרי כו' שלא יטעו לומר מתירין נדרים ביחיד:

ה

ונוהגין שהש"ץ אומר אותו ג' פעמים וכל פעם מגביה הקול יותר מבראשונה לפי שבדרך זו נשמע באימה וביראה.

וממשיך בניגונים עד הלילה כדי להתפלל ערבית בזמנה:

ו

ואח"כ אומר הש"ץ ג' פעמים ונסלח כו' והקהל אומרים ג' פעמים ויאמר ה' כו'.

ואל ישנה אדם ממנהג העיר אפילו בפיוטים או בניגונים שמנגנים שם שלא יבלבל דעת הקהל:

ז

ואח"כ אומר הש"ץ שהחיינו בלא כוס לפי שיום הכיפורים הוא דבר הבא מזמן לזמן וצריך לברך שהחיינו כמו בכל הרגלים אלא שאי אפשר לברך על הכוס מבעוד יום משום שכיון שבירך שהגיענו לזמן הזה הרי קיבל עליו יום הכיפורים ואסור לו לשתות מן הכוס וגם אי אפשר לברך על הכוס וליתן ממנו לתינוק מטעם שנתבאר בס' תקנ"ו ע"ש:

ח

ומן הדין היה נכון שכל הקהל יצאו ידי חובתן בברכת השליח ציבור ולא יברך כל אחד ואחד בפני עצמו לפי שברוב עם הדרת מלך כמ"ש בסימן רצ"ח אלא שעכשיו על הרוב אין השליח ציבור מכוין כלל להוציא אחרים לכן יברך כל אחד ואחד לעצמו בלחש ויזהר לסיים קודם שיסיים השליח ציבור כדי שיוכל לענות אמן אחר ברכת השליח ציבור וכן הדין בברכת הלל וכן הדין בברכת הלולב שבבית הכנסת:

ט

ליל יום הכיפורים ומחרתו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם לפי שאמרו במדרש כשעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד והורידו לישראל וצוה להם לאומרו בחשאי משל לאדם שגנב חפץ נאה מתוך פלטרין של מלך ונתנה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצניעא בתוך ביתך לכן כל השנה אומרים אותו בלחש אבל ביום הכיפורים שאנו דומין למלאכים כמ"ש בס' תר"י אנו אומרים אותו בקול רם בפרהסיא:

י

אם חל בשבת אומרים ויכולו אחר תפלת ערבית והש"ץ אומר ברכה אחת מעין שבע וחותרם מקדש השבת ואינו מזכיר יום הכיפורים בברכה זו מטעם שנתבאר בס' רס"ח.

ואין אומרים קבלת שבת אבל מזמור שיר ליום השבת יש לאומרו קודם ברכו:

יא

ואין אומרים אבינו מלכנו כשחל בשבת מלבד בתפלת נעילה כמו שיתבאר בס' תרכ"ג אבל שאר הסליחות והתחינות אומרים כמו כשחל בחול:

יב

אין אומרים באהבה מקרא קודש אפילו כשחל בשבת אבל באהבה הראשון אומרים אפילו בחול:

יג

ונוהגין שאין אומרים אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתנו כשחל בשבת דכיון שהוא יום עינוי אין לנו רצון כל כך במנוחתנו ואיך נתפלל שירצה הקב"ה במנוחתנו שאינה מנוחה גמורה אבל אומרים והנחילנו באהבה וברצון שבת קדשך כו' שזהו בקשה על כל שבתות השנה שאינן יום הכיפורים ואח"כ אומרים וטהר לבנו לעבדך באמת כי אתה סלחן כו' כלומר שע"י הסליחה מטהר לבנו (ודלא כמו שכתוב בקצת מחזורים בתפלת ראש השנה ויום הכיפורים וטהר לבנו כו' קודם והנחילנו כו' שאיך שייך לומר אח"כ כי אתה סלחן כו' או כי אתה אלהים אמת):

יד

בכל תפלות יום הכיפורים צריך להעמיד שני אנשים אצל הש"ץ אחד מימינו ואחד משמאלו כמו בכל תענית ציבור כמ"ש בס' תקס"ו ע"ש ועכשיו אין נוהגין כלל להעמיד שני אנשים אצל הש"ץ בכל תענית ציבור מטעם שנתבאר שם ולכן גם ביום הכיפורים אין צריך להעמיד ולכן נוהגין שתיכף אחר ברכו הולכין מעל הש"ץ האנשים שעמדו אצלו בשעת אמירת כל נדרי:

טו

יש נוהגין לעמוד על רגליהם כל היום וכל הלילה דהיינו כל זמן שהם ניעורים בלילה אין יושבין אבל מכל מקום צריכין לישן בלילה כדי שיוכלו להתפלל ביום בכוונה ולא יתנמנמו בתפלתם:

טז

ואם נחלשו יכולים לסמוך לשום דבר ומי שעמד פעם אחת כל יום הכיפורים והיה בדעתו לנהוג כן לעולם אם רוצה לשנות מנהגו צריך התרה כמו נדר כמ"ש ביו"ד ס' רט"ו:

יז

הנשים אין להם לעמוד כל יום הכיפורים לפי שאין תועלת בעמידתם שעיקר טעם העמידה הוא כדי להיות דוגמת המלאכים שנקראים עומדים וזה אין שייך בנשים כמ"ש בס' תר"י:

יה

אע"פ שבכל השנה אסור לישן בבית הכנסת מכל מקום בליל יום הכיפורים נוהגין לישן בבית הכנסת לפי שאומרים שם שירות ותשבחות רוב הלילה ויש ישינים שם כדי לשמור את הנרות ואין כאן חשש איסור כיון שהוא צורך בית הכנסת כמו שנתבאר בסימן קנ"א אך יזהרו לישן במערב רחוק מן הארון או בבית הכנסת של נשים אם אין שם נשים אבל אותם שאינם רוצים לומר שם שירות ותשבחות לא ישנו כלל בבית הכנסת והחזנים המתפללים ביום לא יעורו כל הלילה לפי שמפסידים את קולם כשאינם ישנים בלילה ואפילו כל אדם טוב לו שלא יעור כל הלילה כמ"ש למעלה.

וטוב לומר קודם השינה ד' מזמורים הראשונים של תהלים שהם שמירה לקרי וגם טוב ליזהר שלא יעטוף את עצמו בכרים וכסתות שלא יבא לידי חימום ועכ"פ יזהר שלא לכסות רגליו זכר לדבר ותגל מרגלותיו של בועז שלא יבא לידי חימום:

תרכ – מנהג יפה לקצר בתפלת שחרית ובו ב' סעיפים:

א

טוב שלא להאריך בתפלת שחרית כדי למהר בענין שיוכל להתפלל מוסף קודם ו' שעות ומחצה ואם האריך החזן יותר מדאי ואי אפשר שלא יאחרו מוסף עד לאחר ו' שעות ומחצה יש לדלג סליחות ואבינו מלכנו כדי להתחיל תפלת מוסף קודם שיגיע זמן תפלת המנחה דהיינו ו' שעות ומחצה שאז מן הדין צריך להתפלל מנחה תחלה כמ"ש בס' רפ"ו.

ומכל מקום אם אירע שאיחרו להתפלל מוסף עד ו' שעות ומחצה אעפ"כ יתפללו מוסף תחלה קודם מנחה מטעם שנתבאר שם ע"ש:

ב

טוב לומר מעט סליחות בנחת מהרבה במרוצה:

תרכא – סדר קריאת התורה ומילה ביום כיפור ובו יז סעיפים:

א

מוציאין שני ספרים וקורים בראשון ששה אנשים בפרשת אחרי מות עד ויעש כאשר צוה ה' ואם חל בשבת קורין שבעה ומפטיר קורא בספר שני בפנחס ובעשור לחודש ומפטיר בישעיה ואמר סלו סלו עד כי פי ה' דבר לפי שבפרשה זו נתבאר ענין תשובה ותענית:

ב

בברכות הפטרה אין חותמין ברוך אתה ה' מלך מוחל וסולח אלא יאמר ודברך אמת וקיים לעד ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש כו':

ג

אם יש מילה ביום הכיפורים מלין בין קריאת התורה למוסף ואחר המילה אומרים אשרי ויש נוהגין למול אחר אשרי ואם הוא במקום שמלין התינוק בביתו ולא בבית הכנסת אין מלין עד חזרת ספרי תורה להיכל משום שהוא בזיון ספר תורה להניחו ולצאת לחוץ ואחר המילה חוזרין לבית הכנסת ואומרים קדיש שלפני תפלת מוסף:

ד

ואחר המילה יש נוהגין לברך ברכת המילה בלא כוס לפי שאי אפשר לטעום ממנו וגם אין מטעימים לתינוק גזירה שמא יהיה התינוק רגיל בשתיה זו של מצוה ויורה היתר לעצמו לשתות מכוס של ברכה אף לכשיגדל ואע"פ שבתשעה באב מטעימים לתינוק ואין חוששין לכך מפני שהוא דבר שאינו מצוי כמ"ש בסי' תקנ"ט מכל מקום ביום הכיפורים שהוא מן התורה וענוש כרת החמירו יותר וחששו אף לדבר שאינו מצוי:

ה

ויש נוהגין לברך על הכוס ולהטעים ממנו לתינוק הנימול שבקטן כזה אין לגזור שמא ישתה אף לכשיגדל ואע"פ שכל כוס של ברכה צריך להטעים ממנו לקטן שהגיע לכלל חינוך ברכות כמ"ש בסי' רס"ט ותקנ"ט מכל מקום כוס של מילה שהברכה נתקנה בשביל תינוק הנימול לכן די כשנותנים לו לשתות ומכל מקום צריך לזהר שיתנו לו לשתות קצת מהכוס מלבד מה שנותנים לפיו כשאומר בדמיך חיי:

ו

ויש נוהגים שמברכים על הכוס ומטעימים לתינוקות כמו בתשעה באב ואע"פ שאין לנהוג כן לכתחלה ביום הכיפורים מטעם שנתבאר למעלה מכל מקום אין למחות ביד הנוהגין היתר:

ז

במוסף אומר הש"ץ סדר העבודה לפי שעיקר עבודת כהן גדול ביום הכיפורים היתה בקרבנות המוספים שבאמצע הקרבתם היה עובד כל עבודת היום האמורים בפרשת אחרי מות:

ח

עשרה פעמים היה כהן גדול מזכיר את השם המפורש ככתבו ביום הכיפורים ג' פעמים בווידוי ראשון אנה ה' חטאתי כו' אנה ה' כפר כו' לפני ה' תטהרו וכן ג' פעמים בווידוי שני וכן ג' פעמים בווידוי שלישי ופעם אחת בגורלות כשאמר לה' חטאת.

וכל מקום שהכהן גדול היה מזכיר שם המפורש אנו אומרים השם ואין אומרים אדני כמו בכל תפלותינו כדי שלא יהא נראה שגם הכהן גדול היה אומר בכינוי אדנות כמו שאנו אומרים לפיכך אנו אומרים השם סתם ברמז להורות שהכהן גדול היה מזכיר כאן שם המפורש חוץ מן לפני ה' תטהרו שאנו אומרים בכינוי שם אדנות לפי שאין אנו באין בכאן לומר איך היה הכהן גדול מזכיר את השם אלא כוונתנו לקרות הפסוק כמו שדרכנו לקרות בתורה דהיינו בכינוי אדנות.

וכן כשאנו אומרים לה' חטאת אנו אומרים בכינוי אדנות כמו שדרכנו לקרות בתורה שנאמר בתורה אשר עלה עליו הגורל לה' ועשהו חטאת ומכל מקום כיון שבתורה אנו קורין קצת בשינוי ממה שאומרים ביום הכיפורים שהרי ביום הכיפורים אין אומרים תיבת ועשהו לכן נכון לעשות על צד היותר טוב ולומר להשם חטאת:

ט

אבל כשאומרים הבקשה של כהן גדול דהיינו יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו כו' ועל אנשי השרון הוא אומר יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו כו' אומרים כל האזכרות שבה בכינוי אדנות שגם הכהן גדול היה אומר כאן בכינוי אדנות:

י

ואע"פ שכוונתנו באמירת בקשה זו לספר היאך היה הכהן גדול מבקש אף על פי כן אין כאן הזכרת שם שמים לבטלה כיון שגם כוונתנו הוא להתפלל על עצמינו שהרי אנו מוסיפין בה כמה בקשות שלא היה הכהן גדול אומרם כלל כמו שתעלנו בשמחה לארצנו וכיוצא בזה:

יא

ובכל שלשת ויודוים אלו אומרים בתחלה אנא ה[שם] וכו' ואח"כ אנא בשם כפר נא כו' שכשמבקש רחמים על הכפרה יש לומר אנא בשם כלומר שהקב"ה יושיע ע"י שם העצם שהוא רחמים גמורים (בלי תערובות דין כלל):

יב

ונוהגין ליפול על פניהם כשאומרים והכהנים והעם כו' וגם בעלינו לשבח אבל הש"ץ אסור לו לעקור ממקומו בשעת התפלה ולילך לאחוריו כדי ליפול על פניו ויש למחות ביד העושים כן ונוהגין שהש"ץ עומד בתחלה רחוק קצת מן התיבה בענין שלא יצטרך לעקור רגליו כדי ליפול על פניו:

יג

סדר הווידי חטאתי עויתי פשעתי לפי שהחטאים הם השגגות ועונות הם הזדונות כלומר העבירות שעשה אותם במזיד שידע שאסור לעשותן ועשה אותם להנאתו ופשעים הם המרדים כלומר שעושה להכעיס ולא בשביל הנאתו וצריך להתוודות תחלה על הקל ואח"כ על החמור:

יד

ונוהגין להזכיר נשמות ביום הכיפורים ונודרים צדקה בעבורם לפי שהמתים יש להם ג"כ כפרה ביום הכיפורים ועל כן הוא נקרא כיפורים לשון רבים לחיים ולמתים וכשנודרים צדקה בעבורם מועיל להם לכפר בעדם לפי שהקב"ה בוחן לבות ויודע שאלו היו בחיים היו גם כן נותנים צדקה אבל אם נודר צדקה בעבור מי שהיה רשע אין מועיל לו כלום:

טו

המצטער על מיתת בני אהרן ומוריד דמעות עליהם ביום הכיפורים מוחלים עונותיו ובניו אינם מתים בחייו:

טז

ומצוה ללמוד ביום הכיפורים משניות יומא כדי שתעלה האמירה במקום הקרבה גם בגמרא סוף יומא מאמרים המדברים במעלות התשובה:

יז

ואין לתלמיד חכם לעסוק בתורה ולהשמיט את עצמו מלהתפלל התפלות והסליחות והבקשות עם הציבור:

תרכב – סדר תפלת מנחה ובו ו' סעיפים:

א

אין אומרים אין כאלהינו אחר תפלת מוסף כמו שאומרים בשאר שבת ויום טוב לפי שעיקרו לא נתקן אלא כנגד ברכות אמצעות של תפלת שמונה עשרה שאין אומרים אותן בשבת ויום טוב אבל ביום הכיפורים כבר אמרו פיוטים שיש בהם הזכרות ברכות אלו כגון אהלך כו' אבל פיתום הקטורת אע"פ שגם היא נזכרה בעבודה מכל מקום פרטי סממני הקטורת לא הוזכרו שם ולכן יש לאומרים אחר תפלת מוסף:

ב

יש מקומות נוהגים לומר אשרי ובא לציון קודם תפלת המנחה כמו בכל שבת ויום טוב אבל במדינות אלו אין אומרים אשרי ובא לציון עד קודם נעילה כדי להפסיק בין תפלת מנחה לנעילה באמירת אשרי ובא לציון אבל בין מוסף למנחה מפסיקין בקריאת התורה לפיכך אין צריך להפסיק עוד באשרי ובא לציון ויש לנו למהר תפלת המנחה בכל מה דאפשר:

ג

אין אומרים ואני תפלתי אפילו אם חל להיות בשבת לפי שבכל השבתות אומרים אותו לשבח ישראל שאע"פ שאכלו ושתו אף על פי כן הם קורין בתורה ומתפללין אחר כך משא"כ אומות העולם שאוכלין ושותין ופוחזין אבל ביום הכיפורים אין שייך זה:

ד

ומוציאין ספר תורה וקורין שלשה אנשים בפרשת עריות עד סוף הפרשה שמי שיש עבירה בידו יפרוש מהן לפי שהעריות עבירה מצויה שנפשו של אדם מחמדתן ויצרו תוקפו והשלישי מפטיר ביונה לפי שיש בו כח התשובה ושאיין יכולין לברוח מאת פני הקב"ה ונוהגים לסיים ההפטרות במיכה מי אל כמוך כו'.

ואחר ההפטרה נוהגין במדינות אלו שלא לברך רק שלש ברכות אבל אין אומרים על התורה ועל העבודה לפי שכבר נגמרה עבודת היום קודם המנחה.

ונוהגים במדינות אלו שאין אומרים צדקתך כשחל בשבת לפי שכתוב בו משפטיך תהום רבה ואין אנו מבקשין משפט ביום הכיפורים אלא רחמים ולפנים משורת הדין כעין שנאמר ואל תבא במשפט כו':

ה

אם השעה דחוקה ידלגו אבינו מלכנו כדי להתחיל נעילה בזמנה שיתבאר בסי' תרכ"ג:

ו

אע"פ שאין נשיאת כפים במנחה ביום הכיפורים כמ"ש בסי' קכ"ט ע"ש אעפ"כ יאמר הש"ץ ברכת כהנים ושים שלום מטעם שנתבאר שם ע"ש:

תרכג – סדר תפלת נעילה ובו י' [ב] סעיפים:

א

במקומות שאומרים אשרי ובא לציון קודם תפלת מנחה צריכים לחזור ולומר אשרי קודם תפלת נעילה כדי להפסיק בין מנחה לנעילה מטעם שנתבאר בסי' ק"ח וק"ה:

ב

התחלת זמן תפלת נעילה הוא כשהחמה בראש האילנות דהיינו קרוב להתחלת השקיעה ונמשך זמנה עד סמוך לצאת הכוכבים לפיכך צריך הש"ץ לקצר בסליחות ופיוטים שבאמצע התפלה וגם אין לו למשוך בתפלת נעילה כל תיבה ותיבה כדרך שמושך בשאר תפלות כדי שיגמור קודם צאת הכוכבים לפי שתפלה זו היא בתענית ציבור כנגד נעילת שערי היכל שבמקדש שהיה ביום אחר הדלקת נרות של בין הערבים כעבד הרוצה לצאת מן המלך ומקודם שיצא הוא מבקש פרס ומנת המלך ויוצא ונועל השער אחריו:

ג

אבל יש אומרים שיכולין להאריך ולהמשיך בתפלת נעילה גם בלילה ואע"פ שהוא אחר נעילת שערי היכל לפי שלא תקנו כלל להתפלל תפלה זו בעת נעילת שערי היכל ומה שנקרא תפלת נעילה היינו לפי שמתפללין אותה בסוף היום והיא גמר תפלות של היום ומתפללין אותה סמוך לנעילת שערי שמים שנועלין אותם בגמר התפלות:

ד

ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה מכל מקום עכשיו שנוהגין כסברא האחרונה אין למחות בידם ומכל מקום צריכין להתחיל בעוד היום גדול וגם יזהרו לומר חרוז היום יפנה כו' קודם הערב שמש דאם לא כן הוא דובר שקרים לפני ה':

ה

ואומרים במקום כתבנו חתמנו ובמקום וכתוב וחתום ובמקום ונכתב ונחתם:

ו

ואם הוא שבת מזכיר של שבת בתפלה זו כדרך שמזכיר בשאר תפלות היום שהרי עדיין יום שבת הוא ואפילו אותם הממשיכים תפלה זו בלילה מכל מקום כיון שהתחילו מבעוד יום צריך להזכיר של שבת (כמ"ש בסי' קפ"ח).

אבל בוויודי שלאחר התפלה אין מזכירין בו של שבת כיון שכבר סיים ברכת שבת (דהיינו אתה בחרתנו שחותמין מקדש השבת) ולא מצינו הזכרה אחר סיום הברכה כמ"ש בסי' תכ"ה ע"ש.

במה דברים אמורים ביחיד אבל הש"ץ כיון שאומר הוויודי בתוך התפלה צריך להזכיר של שבת באתה הבדלת אנוש כו' כדרך שמזכיר בו של יום הכיפורים שהרי ברכת אתה בחרתנו היא מיוחדת לשבת וליום הכיפורים שהרי מזכיר בה של שבת בתחלה ותתן לנו את יום השבת הזה וכו' ובסוף חותם מקדש השבת כו' ומכל מקום אם לא הזכיר של שבת בתוך הוויודי אין מחזירין אותו כיון שהזכירו בתוך התפלה אבל אם לא הזכיר של שבת כלל אפילו בתוך התפלה מחזירין אותו בין יחיד בין ש"ץ:

ז

במקום שאומרים כתר במוסף אומרים ג"כ בנעילה ובמקומות שאומרים נעריצך במוסף אומרים ג"כ בנעילה:

ח

נושאים כפים בנעילה ולפי שנשיאת כפים הוקשה לעבודה כמ"ש בסי' קכ"ח ועבודה אינה אלא ביום לפיכך צריך הש"ץ למהר בתפלת נעילה ולדלג הסליחות אם אין שהות ביום בענין שתהא נשיאת כפים ביום קודם צאת הכוכבים.

אבל במדינות אלו אין נוהגין כן אלא אין הכהנים עולין לדוכן כלל בנעילה לפי שמאריכין בסליחות ופזמונים עד הלילה ואין נשיאת כפים בלילה אבל מכל מקום אומר הש"ץ אלקינו ואלקי אבותינו ברכנו כו' אע"פ שהוא לילה שבזה אין קפידא כל כך כיון שתפלה זו ראויה לנשיאת כפים שהרי התחלת זמנה היא מבעוד יום:

ט

ואחר התפלה אומרים אבינו מלכנו אפילו כשחל בשבת ואפילו עדיין הוא יום ואף על פי שבכל היום אין אומרים אבינו מלכנו כשהוא שבת מכל מקום עכשיו יש לאומרו לפי שעכשיו הוא גמר החתימה ואנו צריכין לבקשת רחמים ואם לא עכשיו אימתי:

י

בסוף הסליחות אומרים שמע ישראל פעם אחת ושלוש פעמים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד ואח"כ אומרים שבע פעמים ה' הוא האלהים ללוות השכינה שתעלה ותסתלק עכשיו למעלה משבעה רקיעים שבעת התפלה היתה השכינה שרויה בינינו ועכשיו תעלה למקומה:

יא

ואומרים קדיש שלם ואח"כ תוקעין תקיעה אחת ויש נוהגין לתקוע תשר"ת. ואע"פ שעדיין לא הבדילו בתפלה אעפ"כ אין כאן איסור כלל כיון שהתקיעה אינה מלאכה כלל ואין בה אפילו משום שבות גמור כמ"ש בס' תקפ"ח] ולא אסרו בשבת ויום טוב אלא משום עובדין דחול כמו שנתבאר שם לפיכך יש להתיר תקיעה זו אפילו בין השמשות אם כבר גמרו תפלת נעילה (ועיינבסי' שמ"ב):

יב

וטעם תקיעה זו היא סימן לסילוק שכינה למעלה כמו שהיה במתן תורה שכשעלתה השכינה נאמר במשוך היובל וכו' ונאמר עלה אלהים בתרועה כו' ועוד יש טעם בתקיעה זו להראות שהוא יום טוב ולהרבות בסעודה מפני שאין יום טוב זה מפורסם עשו בו תקנה לפרסמו לכן יפקדו איש את רעהו בצאתו מבית הכנסת כדרך שאומרים בשבת ויום טוב:

תרכד – סדר מוצאי יום הכיפורים ובו טו סעיפים:

א

ומתפללין תפלת ערבית שאין תפלת נעילה פוטרת של ערבית אפילו אותם הממשיכים בה בלילה כיון שהזכירו בה של יום הכיפורים. ואומרים הבדלה בחונן הדעת כמו בכל מוצאי שבת ויום טוב:

ב

וצריך להוסיף מן החול על הקודש ביציאתו כמו בכניסתו כמ"ש בס' תר"ח דהיינו שימתינו מעט אחר צאת הכוכבים. ובמקומות שמבדילין על הכוס בבית הכנסת בכל מוצאי שבת ויום טוב גם עכשיו יבדיל השליח צבור ויטעים מן הכוס לקטן או לגדול אם מתכוין לצאת בהבדלה זו ועיין בסימן רצ"ה:

ג

המבדיל על הכוס במוצאי יום הכיפורים אינו מברך על הבשמים שלא תקנו אלא במוצאי שבת כדי להשיב את הנפש יתירה שהלכה לה. אבל אם חל יום הכיפורים בשבת מברכין על הבשמים כמו בכל מוצאי שבת:

ד

אבל על האור צריך לברך אפילו כשחל בחול לפי שהוא דבר חדש שלא נהנה ממנו ביום הכיפורים שאסור בהבערה לפיכך אינו דומה לשאר מוצאי יום טוב שאין מברכין עליו לפי שאין מברכין על האור אלא בשעת חידושו דהיינו במוצאי שבת שהוא תחלת ברייתו או במוצאי יום הכיפורים שהוא כמו דבר חדש לנו כמו שנתבאר:

ה

ואין מברכין במוצאי יום הכיפורים על האור שהוציאוהו עתה במוצאי יום הכיפורים מן האבנים או מן העצים ולא על האור שהודלק מאור זה אלא על אור ששבת ממלאכה כגון עששית שהיתה דולקת והולכת מערב יום כיפור.

ואע"פ שבמוצאי שבת מברכין על האור היוצא מן האבנים ועצים היינו לפי שתחלת ברייתו במוצאי שבת היתה על דרך זה שנטל אדם הראשון שני אבנים והקישן זה בזה ויצא אור וברך עליו בורא מאורי האש לכן מברכין במוצאי שבת על כל אור שבעולם (אלא אם כן נעשה בו מלאכה בשבת כמ"ש בס' רח"צ) אפילו יצא עתה מן האבנים לפי שזהו כעין ברייתו אבל במוצאי יום הכיפורים שטעם ברכתו הוא לפי שפסקה הנאתו בו ביום ועכשיו הותר לו אין לברך אלא על אור ששבת ממש דהיינו שהודלק מערב יום כיפור ושבת כל יום הכיפורים.

ואפילו אם חל יום הכיפורים בשבת אין מברך במוצאי שבת אלא על האור שהודלק מערב יום כיפור ושבת כל יום הכיפורים כדי להראות שיום זה הוא מקודש ששבת מן האור:

ו

ישראל שהדליק מגוי במוצאי יום הכיפורים אין מברכין עליו מפני שאורו של גוי נעשה בו מלאכה שהודלק ביום הכיפורים ואע"פ שבמוצאי שבת מברכין עליו לפי שהוא מברך על תוספת שלהבת של היתר שנתוסף בנרו של ישראל מכל מקום במוצאי יום הכיפורים אין מברך עליו לפי שתוספת שלהבת זו היא נולדה עכשיו ודומה לאור היוצא מן האבנים במוצאי יום כיפור שאין מברכין עליו ולא על האור שהודלק ממנו אלא על האור שדלק מערב יום כיפור או על האור שהודלק ממנו ולכן נוהגין להדליק נר להבדלה מעששיות של בית הכנסת שדלקו מערב יום כיפור:

ז

ומכל מקום אפילו אור שהודלק ביום כיפור עצמו אם הודלק בהיתר כגון לחולה יכולים לברך עליו במוצאי יום הכיפורים כמו שמברכין עליו במוצאי שבת כמ"ש בס' רח"צ:

ח

אע"פ שמן הדין מותר לברך במוצאי יום הכיפורים על האור שהודלק מן האור ששבת דהיינו שהודלק מערב יום כיפור כמו שנתבאר מכל מקום טוב להחמיר ולברך על אור ששבת מבעוד יום ממש.

ומכל מקום לא יברך על נרות של בית הכנסת בעצמן אע"פ שהודלקו מבעוד יום לפי שלא הודלקו רק לכבוד היום ולכבוד בית הכנסת ולא בשביל להאיר ואין מברכין אלא על האור שהודלק להאיר כמ"ש בס' רח"צ אלא מדליק נר אחד מנר של בית הכנסת הדולק מערב יום כיפור ויברך על שניהם ביחד.

ואם אי אפשר לו להבדיל על שניהם ביחד יבדיל על נר שהדליק מן נרות של בית הכנסת שהודלקו מבעוד יום ולא יבדיל על נרות של בית הכנסת בלבד.

ואם עבר ובירך על נרות של בית הכנסת בלבד אע"פ שהודלקו לכבוד אעפ"כ אין צריך לחזור ולברך על נר אחר כיון שעשוין גם להאיר שהרי מתפללין לאורן:

ט

ואוכלין ושמחין במוצאי יום כיפור משום שהוא קצת יום טוב כמ"ש בס' תרכ"ג ובת קול יוצאת במוצאי יום כיפור ואומרת לך אכול בשמחה:

י

יש אנשי מעשה שמחמירין לעשות יום כיפור שני ימים כמו שאנו עושים שני ימים טובים בגולה בשאר כל המועדות ומי שנהג חומרא זו ורוצה לשנות מנהגו צריך התרה כמו נדר.

אבל אין לנהוג חומרא זו משום שיש לחוש לסכנה ועוד שהרי עכשיו שבטל קידוש החודש על פי הראיה אנו בקיאים בחשבון קביעות החדשים ואנו אומרים שאלול לעולם חסר ויום ראשון של ראש השנה הוא ראש חודש תשרי ובעשור לחודש הוא יום הכיפורים שלנו ואין אנו עושין שאר כל המועדות שני ימים אלא כדי שלא לשנות ממנהג אבותינו שהיו בזמן שהיו מקדשים החדשים על פי הראיה ולא היו יודעים יום שנראית בו הלבנה ונקבע בו ראש השנה בארץ ישראל וא"כ ביום הכיפורים אף אבותינו לא עשו אלא יום אחד מחמת חשש סכנה שאין גוזרין על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולין לעמוד בה א"כ למה לנו להחמיר ולהתענות בחנם:

יא

ואותן העושין שני ימים יום הכיפורים אפילו הם עשרה ביחד אעפ"כ לא ישנו מתפלות של חול שכל המתפלל תפלה שלא תקנוהו חכמים לזמן ההוא הרי זה מברך לבטלה אך בסליחות ופיוטים יאמרו כרצונם כיון שאין שם ברכה לבטלה ובלבד שיאמרו אותם אחר סיום תפלתם אבל לא יפסיקו באמירתם באמצע התפלה אפילו כשמתפללין בצבור שלהם:

יב

וכשחל יום הכיפורים ביום חמישי אסור להם להכין צרכי שבת אפילו ע"י אחרים או ע"י גוי כיון שהן מחזיקין יום זה ליום הכיפורים אך יאכלו בשבת עם אחרים שלא הרבו לבשל בשבילם אבל אם גוי בישל ביום זה לצרכו אם הוא מכיר אותם אסורים לאכול מבישולו אפילו אם סייע עמו ישראל בענין שאין בו משום בישולי גוים גזירה שמא ירבה הגוי בשנה הבאה לבשל גם בשבילם אבל ישראל המבשל בשביל עצמו אין לחוש שמא ירבה לבשל גם בשבילם שמן הסתם לא יעבור על לאו דלפני עור לא תתן מכשול ולא יאכיל אותם מבישולו כיון שהם מחזיקין יום זה ליום כיפור:

יג

הימים שבין יום הכיפורים לסוכות הן ימי שמחה שבהן היו מחנכין את המזבח בימי שלמה לפיכך אין מתעניין בהן אפילו יום מיתת אב ואם ואין אומרים תחנון:

יד

ביום שאחר יום הכיפורים משכימין לבית הכנסת:

טו

(כל הדברים האסורים ביום הכיפורים מחמת מצות עינוי כגון רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל מותרים מיד אחר שהוסיף מעט מחול על הקודש אפילו לא הבדיל עדיין בתפלה חוץ מאכילה ושתייה שלא אסרו קודם הבדלה אלא אכילה ושתייה ועשיית מלאכה ממש כמו שנתבאר בסי' רצ"ט ע"ש):

תרכה:

א -

בסכת תשבו שבעת ימים [גו'] למען ידעו דורותיכם כי בסכות הושבתו את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים הם היו ענני כבודו שהקיפם בהם לצל לבל יכה בהם שרב ושמש ודוגמא לזה צונו לעשות סוכות העשויות לצל כדי שנזכיר נפלאותיו ונוראותיו.

ולכן צריך כל אדם לכוין בישיבתו בסוכה שיושב בה כדי לקיים מצות הקב"ה שצונו לישב בסוכה זכר ליציאת מצרים.

ומצוה לתקן הסוכה ולבנותה כולה מיד למחרת יום הכיפורים אחר יציאה מבית הכנסת מצוה הבאה לידו אל יחמיצנה:

תרכו - העושה סוכה תחת האילן או תחת הגג ובו כא סעיפים:

א

אין אדם יוצא ידי חובתו אלא בסוכה שאינה עשויה אלא לצל בלבד דוגמת ענני כבוד אבל אם היא עשויה גם לדירה דהיינו לדור בה בקביעות ולא להסתופף בצלה בלבד או שעשויה גם להשתמש בה תשמיש של צניעות כגון לאוצר או שאר תשמיש שצריך לעשותו במקום צנוע או שהיא עשויה גם למחסה ולמסתור מזרם וממטר כל שאינה עשויה לצל בלבד אין זו סוכה אלא בית שהרי הבית הוא מיוחד לכל דברים אלו והתורה אמרה סוכה ולא בית:

ב

וצריכה שתהא הסוכה תחת אויר השמים דוגמת ענני הכבוד אבל אם עשאה בתוך הבית פסולה לפי שאין צל הסוכה משמש כלום שאף בלעדי הסכך יש כאן צל מחמת תקרת הבית וכן הדין בעושה סוכה תחת האילן או תחת שאר דברים הפסולים לסכך שיתבאר בסי' תרל"א בין שקדמה הסוכה לדבר הפסול המאהיל עליה בין שקדם הדבר הפסול להסוכה שמכל מקום עכשיו אין צל הסוכה משמש כלום כיון שהצל העליון עליו:

ג

לפיכך אפילו אם צל הסוכה מרובה מחמתה בלא צירוף צל העליון כלל דהיינו שאפילו אם ינטל צל העליון מכאן יהיה צלתה מרובה מחמתה אעפ"כ פסולה ואפילו אם צל העליון בלבד הוא מעט מזער בענין שאם ינטל צל התחתון דהיינו צל הסכך שעל גבי הסוכה תהיה חמתו של העליון מרובה מצלתו אעפ"כ פסולה דכיון שצל העליון שהוא פסול עומד למעלה הרי הוא מבטל צל הסכך שתחתיו כנגדו ממש שהרי אינו משמש כלום כיון שהעליון מיצל על מקום שהוא מיצל ולפיכך אנו רואים כאילו ניטל ונחסר מן צל הסכך הכשר כשיעור צל העליון שמיצל על הסוכה וכאלו היה המקום הזה שהעליון מיצל עליו מקום חמה ותהיה הסוכה חמתה מרובה מצלתה:

ד

אבל אם צל הסוכה הוא מרובה מאד בענין שאפילו אם ינטל ממנה כשיעור צל העליון ויהיה המקום שהעליון מיצל עליו מקום חמה ואעפ"כ תהיה הסוכה צלתה מרובה מחמתה כשרה:

ה

וכל זה כשהיה הסכך פסול למעלה על הסכך כשר אבל אם היו מעורבים זה בזה כגון אילן שהיה מיצל על הסוכה שלמטה ממנו והשפיל ענפיו למטה ועירבן אם הסכך הכשר הוא מרובה הרבה מן הסכך הפסול המעורב בו הרי הפסול נתבטל ברוב אף אם הניח סכך הכשר על סכך הפסול נקרא ערבוב ובטל ברוב ואעפ"כ שסכך הפסול הוא ניכר בין הכשר ואינו מעורב יפה והוא יכול להסירו משם אעפ"כ הוא בטל.

ואעפ"כ שבכל איסורין שבתורה אם הוא מכיר את האיסור ויכול להסירו מן התערובות אינו בטל אפילו באלף היינו שאסור לאכול את התערובות שלא יפגע בגוף האיסור עצמו שלא נתבטל כיון שיכול להסירו משם אבל כאן אינו נהנה כלל מן האיסור שהרי אף אם ינטל סכך הפסול מן הסוכה יהיה צלתה מרובה מחמתה מחמת סכך הכשר ואין אנו צריכים לבטל את הפסול ברוב אלא כדי שלא יהיה לו כח לפסול את הסכך הכשר המעורב עמו:

ו

אבל אם צל הכשר הוא מעט בענין שאם ינטל צל הפסול מן הסוכה לא יהא צלתה מרובה מחמתה הרי היא פסולה לפי שאין צל הפסול מצטרף להשלים השיעור לצל הכשר כיון שלא נתבטל עדיין ביטול גמור שהרי יכול להסירו משם:

וכל זה כשהסכך הפסול המעורב בכשר הוא בעצמו קל וקלוש בענין שחמתו מרובה מצלתו אבל אם צלתו מרובה מחמתו אין ביטול ברוב מועיל לו שלא יפסול את הסוכה בצלו כיון שצל הכשר אינו משמש כלום במקום שהפסול היה יכול להיות מיצל שם אם לא נתערב שם כיון שצלתו מרובה מחמתו ולכן אין הסוכה כשרה אלא אם כן יש בה סכך כשר הרבה כל כך עד שאם ינטל מהסכך הכשר כשיעור הסכך הפסול המעורב בו היתה הסוכה צלתה מרובה מחמתה:

ח

במה דברים אמורים כשהכשר והפסול הן מעורבין או שהפסול הוא מונח למטה מן הכשר שאז צריך שיהא בכשר רוב כנגד הפסול כדי לבטלו שלא יפסול את הסוכה בצלו אבל אם היו מונחין על הסוכה כל אחד ואחד בפני עצמו זה בצד זה ואינן מעורבין כלל אין צריך שיהיה בכשר רוב כנגד הפסול אלא אפילו אם הם מחצה על מחצה ג"כ הסוכה היא כשרה שכך היא הלכה למשה מסיני כמו שיתבאר בסימן תרל"א ע"ש:

ט

(ויש חולקין על כל זה ואומרים שאם הפסול מעורב בכשר ושניהן הן מין אחד שאין הפסול ניכר כלל כגון העושה סוכתו תחת האילן והשפיל ענפי האילן והורידן למטה וערבן עם הסכך התלוש שעל גבי הסוכה אע"פ שהוא יכול להסיר את האיסור דהיינו שיגביה את הענפים לעיקר האילן מכל מקום כל זמן שהן מעורבין יחד ואין ניכרין הן בטלים ברוב הכשר ומצטרפין עמו להשלים לשיעור צלתה מרובה מחמתה (דלא כמ"ש בדיעה הראשונה) *.

[* הג"ה: ואע"פ שבכל איסורים שבתורה אם יכול להסיר את האיסור אינו מתבטל ברוב אבל כאן הלכה למשה מסיני הוא שאין צריך להיות כל הסכך הצריך לסוכה שיהא סכך כשר אלא שיהיה הרוב כשר והשאר אע"פ שהוא פסול אעפ"כ הסוכה מתכשרת בו וא"כ אין על המיעוט שם סכך פסול אלא גם הוא חוזר להיות סכך כשר ע"י רוב הכשר שעמו ולפיכך מותר לערב ולבטל סכך פסול בכשר לכתחילה משא"כ בשאר איסורין שאין מבטלין איסור לכתחילה לפי שאין שם איסור כלל על המיעוט הפסול המעורב בכשר:]

והוא שיהא סכך פסול המעורב דק וקלוש בענין שיהא חמתו מרובה מצלתו אבל אם צלתו מרובה מחמתו אינו מצטרף להשלים לשיעור צלתה מרובה מחמתה אבל אם הסוכה היא צלתה מרובה מחמתה בלא צירוף צל סכך הפסול אינה נפסלת לעולם מחמת צל סכך הפסול אע"פ שצלתו מרובה מחמתו:

י

ואם סכך הפסול אינו מעורב עם סכך הכשר אלא הוא עומד למעלה ומיצל על הכשר אם אין צל הסוכה מרובה מחמתה בלא צירוף צל הפסול אע"פ שהפסול חמתו מרובה מצלתו אעפ"כ הרי זו פסולה שהרי סכך פסול משלימה לשיעורה אבל אם צלתה מרובה מחמתה בלא צירוף צל הפסול אע"פ שהפסול צלתו מרובה מחמתו הרי זו כשרה.

והעיקר כסברא הראשונה בכל זה ומכל מקום בשעת הדחק שאין לו סוכה אחרת וגם אי אפשר לו לתקן סוכה זו ולהכשירה יש לסמוך על סברא האחרונה שלא להתבטל ממצות סוכה:

יא

אם רוצה לקצוץ את האילן להכשירו לסיכוך יתבאר בסי' תרכ"ט שצריך לנענע את כל האילן עיין שם הטעם:

יב

מותר לעשות סוכה למטה בבית תחת הגג שהסירו הרעפים ממנו כדי לעשות סוכה אע"פ שנשארו עדיין העצים או הקורות שהרעפים מונחים עליהם ומותר לישב תחת העצים או הקורות עצמן אע"פ שהם סכך פסול שהרי לא נקבעו בגג לשם צל בלבד אלא כדי לתת עליהם את הרעפים מכל מקום כיון שעשה מעשה והסיר את הרעפים לשם עשיית סוכה לצל הרי זה כאלו עשה מעשה בגוף העצים או הקורות והתקינם לשם סוכה שהרי הם כשרים לסיכוך שהן גדילים מן הארץ ואין מקבלין טומאה ואע"פ שהן מחוברים אין בכך כלום דתלוש ולבסוף חברו כשר לסוכה כמו שיתבאר בסימן תרכ"ט וכיון שהן עצמן כשרים לסכך ע"י מעשה זו ויכול להניח עליהם עוד סכך כשר והן מצטרפין עם סכך זה להשלים לשיעור צלתה מרובה מחמתה ולכן גם עכשיו שלא הניח הסכך עליהם אלא תחתיהן למטה בבית מותר לישב תחתיהן ממש כיון שהם סכך כשר:

יג

אבל אם לא הסיר את הרעפים כדי לעשות שם סוכה אלא כך היתה מקודם בנויה בלא גג כיון שלא עשה שום מעשה בגג לשם עשיית סוכה לצל א"כ העצים או הקורות הן סכך פסול ודינו כדין סכך פסול המאהיל על גבי הסכך כשר ועל דרך שנתבאר (פירוש שכל שאין סכך הכשר הרבה כל כך עד שאם ינטל ממנו כשיעור סכך הפסול המיצל עליו יהיה עדיין צל הסוכה מרובה מחמתה פסול):

יד

במה דברים אמורים כשמסכך תחת הגג אבל אם מסכך על גבי העצים או הקורות אף על פי שהן סמוכין זה לזה בפחות משלשה טפחים הרי זו כשרה ואין אומרים כאן לבוד שיצטרפו כל העצים ויהיו נחשבים כעץ אחד רחב מסכך הפסול יותר מארבעה טפחים שהוא פוסל את הסוכה כמו שיתבאר בסימן תרל"ב שכיון שסכך כשר מונח בין עץ לחבירו הוא מפסיק ביניהם שלא יצטרפו ואין אומרים לבוד אלא אם כן אין שום דבר מפסיק בינתיים:

טו

ואם מותר לישב תחת העצים יתבאר בסי' תרל"א:

טז

אם הניח סכך פסול על גבי הסוכה שלא היה עליה שום סכך ואח"כ הניח עליה סכך כשר על גבי סכך הפסול ואח"כ הסיר סכך הפסול מעל גבי הסוכה ונשאר סכך העליון הכשר בלבדו מיצל על גבי הסוכה וכן העושה דפנות הסוכה תחת גג הבית והניח סכך כשר על גבי הגג ואח"כ הסיר את הגג מתחת הסכך המונח עליה הרי זו פסולה לפי שבשעה שעשה את הסוכה דהיינו בשעה שהניח סכך הכשר שהוא עיקר הסוכה

היתה הסוכה פסולה מחמת סכך הפסול שעליה ואח"כ כשהסיר את הפסול לא עשה מעשה בגוף הסוכה להכשירה אלא מאליה נתכשרה ע"י הסרת הפסול והתורה אמרה חג הסוכות תעשה לך וגו' ולא מן העשוי מאליו שהעשייה הראשונה שהיתה בפסול אינה נחשבת עשייה כלל:

יז

במה דברים אמורים שפסול הסוכה היה מחמת עצמה כגון בנדון שאמרנו שהניח סכך הכשר על גבי הפסול שגוף הסוכה דהיינו סכך הכשר נעשה בפסול מחמת עצמו שאינו נקרא סכך כלל כיון שיש דבר מפסיק בינו להדפנות שהרי אין צלו מועיל כלום אבל אם פסול הסוכה הוא מחמת דבר אחר הפוסל אותה כגון העושה סוכתו תחת גג הבית ואחר שסככה כהלכתה הסיר את הגג מעל גבי הסוכה הרי זו כשרה אע"פ שלא עשה מעשה בגופה להכשירה כיון שאין פסולה אלא מחמת דבר אחר דהיינו גג הבית שמיצל עליו ולא מחמת עצמה שהרי היא מסוככת כהלכתה בסכך כשר המונח על גבי דפנותיה לכך כיון שעשה מעשה הכשר בדבר הפוסלה דהיינו שהסיר את עצי הגג שהיו קבועין שם לשם דירה ולא לשם צל ולפיכך היה עליה שם סכך פסול ועכשיו שהסירן משם לגמרי נקרא עליהם שם סכך כשר ואפילו על העצים הנשארים נקרא עליהם שם סכך כשר כמו שבארנו למעלה לפיכך מועיל מעשה הכשר זה להכשיר את הסוכה כיון שלא היתה פסולה אלא מחמת הגג וכבר עשה בו מעשה הכשר:

יח

אבל אם לא עשה מעשה הכשר בדבר הפוסלה כגון שלא הסיר את הגג לגמרי ממקום קביעותו אלא עשה אותו כעין דלת לפתוח ולסגור בעת הגשם כיון שלא הסירו משם לגמרי אין זה מעשה גמור ולפיכך אינו מועיל להכשיר את העצים הנשארים ולא את הסוכה שנפסלה מחמתה (כשעדיין לא נפתחה הדלת והיתה מאהלת על הסוכה):

יט

במה דברים אמורים כשסיכך את הסוכה קודם שפתח את הדלת בגג או אפילו לאחר שפתח אלא שבשעת הסיכוך היתה הדלת סגורה והיתה מאהלת על הסוכה דכיון שעשיית הסוכה היתה בפסול שוב אין מועיל לה מה שאח"כ פתח את הדלת כיון שלא עשה מעשה בגוף הסוכה אבל אם בשעה שסיככה היתה הדלת פתוחה כהלכתה ולא היתה מאהלת על הסוכה אע"פ שאח"כ סגרה ונפסלה הסוכה בשעה שהדלת סגורה מכל מקום כשהוא פותח את הדלת הסוכה חוזרת להכשירה כיון שתחלת עשייתה היתה בכשרות בשעה שהדלת היתה פתוחה:

כ

ואם יש לדלת זו צירים שסוגר ופותח בהם הרי היא כפתח גמור ומותר לסגרה ולפתחה בשבת ויום טוב ואין בזה משום איסור סתירה ובנין:

כא

וצריך שיזהר שלא ישב תחתיה לשם מצות סוכה כשהיא סגורה שאז היא פסולה ואינו יוצא ידי חובתו בישיבה זו:

תרכז – דיין הישן בסוכה ובו ז' סעיפים:

א

צריך לישב תחת אויר הסכך שלא יהא אהל אחר מפסיק בינו להסכך כדי שיהיה יושב בצל סוכה ולא בצל אהל ואינו נקרא אהל אלא דבר שהוא גבוה עשרה טפחים מן הארץ ואע"פ שאין לו דפנות אסור לישב תחתיו לפיכך הישן תחת המטה בסוכה אם היא גבוהה[ה] עשרה טפחים לא יצא ידי חובתו:

ב

וכן הישן תחת הכילה הפרוסה סביבות המטה בשיפוע אם יש לה גג טפח דהיינו שרוחב טפח ממנו פרוס ביושר על גבי המטה ולא בשיפוע כגון שהכלונס שהוא תלוי בו ופרוסה על גביו יש בו רוחב טפח ויש עשרה טפחים מן גג טפח זה עד הארץ אע"פ שממנו עד המטה שישן עליה אין שם עשרה טפחים אעפ"כ לא יצא ידי חובתו שכל גג טפח הגבוה עשרה טפחים מן הארץ נקרא אהל ונמצא שאינו ישן בצל סוכה אלא בצל אהל:

ג

ואפילו אין לה גג טפח אם יש בפחות משלשה טפחים סמוך לגג רוחב טפח דהיינו לאחור שירדה מעל הכלונס מכאן ומכאן ונתרחבו טפח אין שם מן טפח זה עד הכלונס שלשה טפחים ביושר אסור לישן תחתיו אפילו שלא כנגד טפח זה (עיין סוף סי' תרל"א) לפי שכל פחות משלשה טפחים הוא כלבוד וכאלו יש בגגה רוחב טפח וכל דבר שיש לו גג רחב טפח כולו נקרא אהל ונמצא אהל מפסיק בינו להסכך:

ד

מי שפירס סדין על גבי קינוף דהיינו ארבעה קונדסין הבולטין מארבעת רגלי המטה ומניח כלונסות מזה לזה ופורס עליהן סדין אסור לישן תחתיו מדברי סופרים אפילו אם ראשי קונדסין אלו אינן גבוהין עשרה טפחים מן הארץ כיון שיש להם גג רחב טפח ביושר דהיינו הסדין שפרוס על גביו מלמעלה:

ה

אבל אם קונדס אחד בולט באמצע המטה מראשותיה והשני בולט כנגדו במרגלותיה ומניח כלונס מזה לזה ופורס עליו סדין כיון שהסדין פרוס בשיפוע ואין לו גג רחב טפח ביושר מותר לישן תחתיו והוא שאין הכלונס גבוה עשרה טפחים מן המטה אבל אם הוא גבוה עשרה טפחים מן המטה * אסור לישן תחת הסדין:

[* הג"ה: ומה שבכילה מודדין העשרה טפחים מן הארץ וכאן מודדין אותן מן המטה היינו לפי שהכלונס שהכילה פרוסה על גבה איננו קבוע במטה ואם תנטל המטה לא תנטל הכילה אבל כאן הכלונס קבוע בקונדסין הבולטין מן המטה ואם תנטל המטה ינטל הסדין וטעם לחילוק זה יתבאר בסוף סי' תר"ל עיין שם הטעם:]

ו

מוותר לפרוס בסוכה קרמים המצוירים וסדינין המצוירים כדי לנאותה בין סביב הכתלים בין תחת הסכך ואע"פ שהן מקבלין טומאה ופסולין לסיכוך כמו שיתבאר בסימן תרכ"ט אעפ"כ אין פוסלין את הסוכה בארבעה טפחים כדין סכך פסול וכמו שיתבאר בסימן תרל"ב.

ולא עוד אלא שמותר אפילו לישב תחתיהן ממש אף על פי שהן גבוהין עשרה טפחים מן הארץ אינן חשובין אהל להפסיק בינו להסכך לפי שהן בטלין לגבי הסכך כיון שנעשו לצורך הסכך דהיינו לנאותו ועוד שכל שלא נעשה לצל אין שם סכך עליהם ולכך אין פוסלין את הסוכה משום סכך פסול ומוותר לישב תחתיהן לפי שהן בטלין לגבי הסכך.

במה דברים אמורים כשהן סמוכין בתוך ארבעה טפחים להסכך ואז הן בטלין אצלו אבל אם הם מופלגין ממנו ארבעה טפחים אינן בטלין אצלו ופוסלין את הסוכה כדין סכך פסול ועל דרך שיתבאר בסי' תרל"ב.

ומכל מקום אע"פ שסכך פסול אינו פוסל את הסוכה אלא אם כן יש בו ארבעה טפחים אבל אם אין בו ארבעה טפחים מותר אפילו לישב תחתיו אעפ"כ יש ליזהר שלא להרחיק נויי הסוכה מן הסכך ארבעה טפחים אע"פ שאין בהן ארבעה טפחים גזירה שמא יהיה בהן ארבעה טפחים שאז אסור לישב תחתיהן:

ז

וכל זה בנויי הסוכה אבל אם פירס תחת הסכך דבר שאינו נוי לסוכה יתבאר בסימן תרכ"ט ע"ש:

תרכה – דיני סוכה שתחת סוכה ובו ט' סעיפים:

א

סוכה שעל גבי סוכה שסככה של תחתונה היא קרקעיתה של עליונה אם יש בין סכך התחתון לסכך העליון עשרה טפחים שזהו שיעור הכשר גובה הסוכה כמו שיתבאר בסימן תרל"ג ויכול להשתמש בעליונה בכרים וכסתות ולא תפול בסוכה התחתונה העליונה כשרה והתחתונה פסולה שנאמר בסכת תשבו וגו' חסר וא"ו שניה משמע סוכה אחת ולא תחת שני סככים.

אבל אם אינו יכול להשתמש בכרים וכסתות בעליונה אפילו ע"י הדחק כיון שהעליונה אינה ראויה כלל אפילו לדירת ארעי שהרי אפילו ע"י הדחק אינו יכול להשתמש בה בכרים וכסתות אינה נקראת סוכה כלל ואינה פוסלת את התחתונה משום סוכה שתחת סוכה.

וכן אם העליונה אינה גבוהה עשרה טפחים או שחמתה מרובה מצילתה אינה נקראת סוכה כלל לפסול את התחתונה:

ב

לפיכך אם התחתונה היא צלחה מרובה מחמתה בלי צירוף צל סכך העליונה אז היא כשרה בכל ענין אפילו אם סכך העליונה גבוה יותר מעשרים אמה מקרקעית התחתונה ואע"פ שסכך העליונה הוא פסול לסוכה התחתונה מפני שהוא למעלה מעשרים אמה ונמצא שסכך פסול מיצל על התחתונה וכבר נתבאר בסימן

תרכ"ז שכל סכך פסול פוסל סכך כשר שתחתיו אעפ"כ התחתונה כשרה אפילו אם סכך העליון צלחה מרובה מחמתה שלא אמרו שסכך פסול פוסל סכך כשר שתחתיו אלא בסכך שפיסולו הוא מחמת עצמו כגון מחובר או דבר שראוי לקבל טומאה אבל סכך שכשר מחמת עצמו אלא שדבר אחר גורם לו לפסול כגון שמונח למעלה מעשרים אמה אינו פוסל סכך כשר שתחתיו כיון שהוא בעצמו ראוי לסיכון בסוכה שתחתיו:

ג

אבל אם התחתונה אין צלחה מרובה מחמתה אלא ע"י צירוף צל סכך העליונה אם סכך העליונה הוא למעלה מעשרים אמה מקרקעית התחתונה פסולה שאין סכך פסול מצטרף לסכך כשר להשלים לכשיעור:

ד

העושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה אם אינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה פסולה והיושב בה אפילו בשעה שאין שם רוח כלל לא יצא ידי חובתו לפי שאינה דירה כלל אבל אם יכולה לעמוד ברוח מצויה דיבשה אע"פ שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה דים כשרה והיושב בה אפילו בשעה שהספינה מהלכת יוצא ידי חובתו שהסוכה אינה צריכה להיות דירת קבע (שתהא ראויה לימים הרבה) אלא דירת עראי:

ה

העושה סוכתו בראש הגמל או בראש האילן שראש האילן הוא קרקעית סוכתו ועשה שם מחיצות וסיכך על גביהן כשרה ואין עולין לה בשבת ויום טוב שאסור להשתמש בבעלי חיים ובמחובר לקרקע בשבת ויום טוב כמ"ש בסימן של"ז ואין דוחין אפילו שבות של דברי סופרים מפני קיום מצות סוכה מטעם שנתבאר בסימן תקפ"ו ע"ש:

ו

ואפילו אם הסוכה היא על הארץ אלא שהקנים של סכך מסומכין על האילן אסור לכנוס לתוכה בשבת ויום טוב גזירה שמא ישתמש בהסכך שיניח שם חפציו או יתלה בו שום דבר ונמצא משתמש בצדדי האילן דהיינו הסכך שסמוך על האילן נקרא צדדי האילן ואסור להשתמש בו בשבת ויום טוב כמ"ש בסי' של"ו:

ז

במה דברים אמורים בימים הראשונים שהיו רגילים להשתמש בסכך להניח ולתלות שם חפציהם אבל עכשיו שאין רגילין בכך אין חוששין לכך ולפיכך יש להתיר ליכנס לתוכה בשבת ויום טוב. ומכל מקום לכתחלה אין לסמוך את הסכך על האילן שאין מעמידין את הסכך לכתחלה אלא בדבר הראוי לסכך כמו שיתבאר בסי' תרכ"ט עיין שם הטעם:

ח

ואם ראשי הקנים של הסכך נסמכים על ראש הגמל אפילו בדיעבד פסולה לפי שאין לה קבע שהרי הגמל סופו לילך מכאן ויפול הסכך ולא הכשירו סוכה בראש הגמל אלא אם כן סיכך על גבי מחיצות שעל גבי הגמל שהסוכה מטלטלת עם הגמל:

ט

העושה מקצת קרקעית סוכתו ומקצת דפנותיה על ראש האילן ומקצת קרקעיתה ומקצת דפנותיה על דבר אחר וסיכך על גבי הדפנות אם היא עשויה בענין שאם ינטל האילן תשאר היא עומדת על הדבר אחר ולא תפול מותר לעלות לה בשבת ויום טוב בסולם שלא על דרך האילן ואם לאו אין עולין לה בשבת ויום טוב דכיון שסמיכתה על האילן נמצא כשנכנס לתוכה משתמש בצדדי האילן כמו שבארנו למעלה:

תרכט – ממה צריך להיות הסכך ובו לג סעיפים:

א

אין מסככין אלא בדבר שהוא צומח מן הארץ והוא תלוש מן הקרקע ואינו מקבל טומאה אבל אם אינו צומח מן הארץ אע"פ שאינו מקבל טומאה כגון עורות בהמה שלא נעבדו שאינן מקבלין טומאה או עפר או מיני מתכות אע"פ שלא עשה מהן כלים שאינן מקבלין טומאה. וכן כל דבר שראוי לקבל טומאה אע"פ שהוא צומח מן הארץ כגון כל מיני אוכלין אע"פ שלא הוכשרו וכל מיני כלים אפילו של עץ שיש להן בית קבול שהן מקבלין טומאה אין מסככין בהן שנאמר חג הסכת תעשה לך באספך מגרנך ומיקבך בפסולת גורן ויקב הכתוב מדבר דהיינו קשין או שבולת וקנין שאוספים אותן מן הגורן והיקב ומהן וכיוצא בהן שצומחין מן הארץ ואינו מקבל טומאה תעשה לך סוכות ולא מדברים אחרים:

ב

כל דבר שהיה ראוי לקבל טומאה שעה אחת אע"פ שאחר כך נטהר מלקבל טומאה כגון כלים שנשברו ואין בשבריהן כשיעור הראוי לקבלת טומאה וכן מטלניות שבלו ולא נשתייר בהן שלש אצבעות על שלש אצבעות ששוב אין מקבלין טומאה וכן בית יד של כלי שנשבר מן הכלי שבעודו מחובר לכלי היה מקבל טומאה כמוהו ועכשיו נטהר מלקבל שום טומאה כל אלו כיון שפעם אחת היו ראויין לקבלת טומאה גזרו חכמים עליהם שלא לסכך בהן לעולם ואם עבר וסיכך סוכתו פסולה כמו המסכך בסכך שהוא פסול מן התורה:

ג

הבית יד של חצים יש עושין אותן זכרים דהיינו שאין נוקבין בהן שום נקב אלא עושין בחץ כעין בית קבול ותוחבין את הבית יד לשם ויש עושין אותן נקיבות דהיינו שעושין נקב בראשן והחץ עשוי כמרצע ונכנס לתוך הנקב והזכרים אין מקבלין טומאה לפי שאין להם בית קבול ולפיכך מותר לסכך בהן אם עדיין לא היו קבועין בהחץ מעולם אבל הנקיבות כיון שיש בהן בית קבול אע"פ שהבית קבול עשוי למלאות ע"י החץ מלוי עולם שלא להתרוקן עוד אעפ"כ הוא מקבל טומאה ולפיכך אם סיכך בהן סוכתו פסולה:

ד

קנים הנבראים חלולים אע"פ שיש להן בית קבול אין מקבלין טומאה לפי שלא נעשה לקבלה ולפיכך מותר לסכך בהם וכן מותר לסכך בצינור לפי שלא נעשה לקבלה:

ה

סיככה בפשתי העץ שלא דרך אותן במכתשת ולא ניפץ אותן במסרק כשרה שעדיין ניכרים שהן עץ אבל אם דרך אותן במכתשת אע"פ שלא ניפץ אותן במסרק פסולה מדברי סופרים לפי שנשתנית צורתן וכאלו אינן] מגידולי קרקע והוא הדין צמר גפן או קנבוס שניפץ אותן אין מסככין בהם וכן נעורת של פשתן הנידק מן הפשתן אין מסככין בו:

ו

מסככין בחבלים של גמי ושל סיב לפי שהחבלים אין מקבלין טומאה שאין להם בית קבול אבל חבלים של פשתן ושל קנבוס אין מסככין בהן מפני שנשתנה צורתן וכאלו אינו מגידולי קרקע:

ז

מחצלת של קנים ושל קש ושל גמי ושל שיפה בין שהיא חלקה שראויה לשכיבה בין שאינה חלקה אם היא קטנה דהיינו שאין בה אלא כדי שכיבה סתמא עומדת לשכיבה וראויה לקבל טומאה אם ישכב עליה הזב ולפיכך אין מסככין בה אפילו עדיין לא שכב עליה הזב אלא אם כן עשאה לסיכוך או שלקחה מן האומן כדי לסכך בה שהאומן עושה בסתם למכרן למי שצריך להן כל אחד ואחד לפי צרכו וא"כ יש לילך אחר דעת הלוקח בעת קנייתו ואם דעתו לסיכוך אע"פ שיש לה שפה בענין שראויה לקבלה אעפ"כ אינה מקבלת טומאה וקיבול זה אינו חשוב כלום כיון שהמחצלת אינה עשויה לקבלה:

ח

אבל אם היא גדולה יותר מכדי שכיבה סתמא עומדת לסיכוך ואפילו אם ישכב עליה הזב אינה מקבלת טומאה כיון שאינה מיוחדת לשכיבה ולכן מסככין בה במה דברים אמורים כשאין לה שפה מקפת אבל אם יש לה שפה מקפת (מארבע רוחותיה) בענין שראויה לקבלה אין מסככין בה לפי שסתמא עשויה גם לתשמיש ליתן פירות על גבה (ואפילו אם ניטל שפתה אין מסככין בה כמו שאין מסככים בשברי כלים כמו שנתבאר):

ט

וכל זה במקום שאין מנהג מבורר בתשמישי המחצלאות אבל במקום שהמנהג של רוב בני העיר להשתמש במחצלאות קטנות לסיכוך מותר לסכך בהן אפילו בסתם מחצלת קטנה אלא אם כן ידוע שנעשים לשכיבה ובמקום שמנהג רוב בני העיר להשתמש במחצלאות גדולות לשכיבה כמו שהמנהג הוא במקומות האלו אין מסככין במחצלת גדולה ואפילו אם ידוע שמחצלת זו נעשית לסיכוך אין לסכך בה מפני מראית העין שאין הכל יודעין בזה ויאמרו שנעשית לשכיבה כמו שהוא מנהג רוב בני העיר:

י

וכן במקום שנוהגים לקבוע מחצלאות בגגין כעין תקרה אין מסככין בהן אפילו נעשו לסיכוך שאינן מקבלין טומאה גזירה שמא ישב תחת תקרת הבית העשויה ממחצלאות שיאמר מה בין מחצלאות אלו למחצלאות אלו ומחצלאות של תקרת הבית פסולי מן התורה שלא הוקבעו שם לשם צל אלא לשם דירה:

יא

הסולם יש להסתפק בו אם הוא מקבל טומאה לפי שאין בו בית קבול והרי הוא כשאר כל פשוטי כלי עץ שאינן מקבלין טומאה או אפשר שהנקבים שהשליבות תקועות בהן הן דומין לבית קבול ולפיכך אין לסכך בו.

ולכתחילה יש ליזהר שלא להניחה על גבי הגג כדי להניח עליו הסכך וכן שלא להניחו על גבי הסכך כדי להחזיקו שלא יפזרנו הרוח והוא הדין שאין מחזקין ואין מעמידין את הסכך לכתחלה בכל דבר שראוי לקבל טומאה כגון כסא וספסל גזרה שמא יסכך בהן:

יב

במה דברים אמורים כשהסיכוך בעצמו מונח על גבי דבר שמקבל טומאה או שדבר המקבל טומאה מונח על גבי הסכך ממש ומחזיקו אבל אם הסכך מונח על גבי כלונסאות או על גבי יתדות והן מונחים על גבי דבר המקבל טומאה אין בכך כלום ומוותר לעשות כן לכתחלה ואע"פ שדבר המעמיד ומחזיק את הסכך נסמך על גבי דבר הפסול לסיכוך אין בכך כלום שהרי כל סוכה שבעולם מעמידי הסכך הן נסמכים על גבי קרקע עולם הפסולה לסיכוך:

יג

וכל זה לכתחילה אבל בדיעבד שכבר העמיד את הסכך עצמו בדבר המקבל טומאה מותר לישב בה לכתחלה.

ואפילו לכתחלה מותר להניח את הסכך עצמו על גבי הדפנות אפילו אם הן מן הפסול לסיכוך כגון חומת אבנים לפי שאין לגזור שמא יסכך סוכתו באבנים שהכל יודעין שהאבנים פסולי לסיכוך שהרי אין זו סוכה כלל אלא כעין בית דירת קבע.

וכן מותר לכתחילה לחבר כלונסאות הסוכה שהסכך מונח עליה לדפנות הסוכה ע"י מסמרים של ברזל או לקשרן בחתיכות בגדים המקבלין טומאה כיון שהסכך עצמו מונח על גבי כלונסאות שאינן מקבלין טומאה וכשרים לסיכוך:

יד

כל פשוטי כלי עץ הרחבים קצת וראוי להניח עליהם דבר כגון שולחן ומגריפה ומרדה גזרו חכמים עליהם טומאה לפי שהן דומין לבית קבול לפיכך אין לסכך בהן וכן אין להניחן על גבי הסכך להחזיקו אפילו אם נשברו כיון שהיו ראויים לקבל טומאה שעה אחת גזרו עליהן:

טו

כל ידות האוכלין כגון קשין של שבליים וזמורות של ענבים ומכבדות של תמרים מקבלין טומאה בשעה שהן מחוברין להאוכל שנאמר טמא הוא לכם ודרשו חכמים לכם לכל דבר שהוא צורך לכם באוכל הזה דהיינו ידות הוא מקבל טומאה כאוכל עצמו.

ואינו נקרא יד אלא שלשה טפחים בקשין של מין שבליים הנקצרין במגל (אבל מין שבליים שאין דרכן להקצר במגל אלא עוקרין אותן ביד אין שיעור לידותיהן שאפילו הן ארוכין הרבה הן מקבלים טומאה משום יד) וארבעה טפחים במכבדות של תמרים ושני טפחים בזמורות של ענבים דהיינו טפח אחד מימין האשכול התלוי בזמורה וטפח אחד משמאלו אבל אם הן ארוכים יותר משיעור הזה אין מקבל טומאה אלא מה שהוא סמוך להאוכל כשיעור הזה:

טז

לפיכך המסכך סוכתו בקשין של שבליים ובזמורות ובהן ענבים ובמכבדות ובהן תמרים אם אין הקשין והזמורות והמכבדות ארוכין כל כך עד שיהא בהן רוב נגד האוכל והיד שלו הרי היא פסולה במה דברים אמורים כשקצר או בצר אותן לאכילה שאז צריך חיבור היד עם האוכל לאחוז בו את האוכל אבל אם קצרן ובצרן לסיכוך שאז אין נוח לו חיבור היד עם האוכל שהרי האוכל פוסל סוכתו ולכן אין היד מקבל טומאה שאין היד מקבל טומאה אלא מחמת שהוא טפל ומשמש לאוכל ונחשב כאוכל עצמו משא"כ אוכל זה שאין צריך לו כלל לסיכוך שבשבילו קצרו ואין היד טפל אליו ולפיכך היד מצטרף עם שאר אורך הקשין והזמורות לבטל את האוכל ברוב:

יז

ואם מתחלה קצרן ובצרן לאכילה ואח"כ נמלך עליהן לסיכוך אין המחשבה מוציאה את הידות מידי קבלת טומאה עד שיעשה בהן מעשה שניכר כשקצר או בצר שרוצה אותם לסיכוך ולא לאכילה כגון שידוש אותן במקבות או ברגלי בהמה:

יח

כל שהוא מאכל בהמה ואין בני אדם אוכלין אותן אלא לרפואה כגון פינו"גי הנקרא בערבי שומ"ר מסככין בו לכתחלה:

יט

סיכך בירקות שממהרים להתייבש תוך שבעה ימים וליפול העלין עד שישאר אויר הרי הן חשובין כאלו נפלו מיד אע"פ שעדיין לא יבשו ופוסלין את הסוכה אפילו מן הצד בשלשה טפחים כדין אויר כמו שיתבאר בס' תרל"ב ואף על פי שהן מקבלין טומאה אין דינן כסכך פסול שאינו פוסל אלא בארבעה טפחים באמצע הסכך דכיון שסופן ליבול וליפול תוך החג אין שם סכך עליהן וכאלו אינן כלל:

כ

כל דבר המחובר לקרקע אין מסככין בו לפי שאינו דומה לפסולת גורן ויקב שהם תלושים מן הקרקע ואם סיכך במחובר ואחר כך קצצו פסול שנאמר חג הסכות תעשה כו' תעשה ולא מן העשוי בפסול שהעשייה הראשונה שהיא בפסול אינה חשובה עשייה כלל כאלו לא עשה מאומה ומה שאחר כך מכשירו על ידי קציצת האילן אין זו חשובה עשייה כיון שאינו עושה מעשה חדש בהסכך דהיינו שאינו סותר כלל לפיכך אין לו תקנה אלא אם כן ינענע כל הסכך הפסול שקצצו דהיינו שמגביהו מעט וחוזר ומניחו שבשעה שמגביהו נתבטלה עשייה הראשונה שהיתה בפסול ואח"כ כשמניחן הוא עושה מעשה חדש בגוף הסוכה:

כא

יש דברים שאסרו חכמים לסכך בהן לכתחלה והם מיני עשבים שריחם רע אע"פ שאינן ראויין לאכילה ואין מקבלין טומאה וכן מיני סנה שעליהן נושרין תמיד אע"פ שלא בשעת הרוח לפי שאנו חוששין שמא מתוך שריחן רע או מתוך שעליהן נושרין יצא מן הסוכה ואם עבר וסיכך בהן כשרה ומותר לישב בה לכתחלה:

כב

חבילי קש וחבילי עצים אין מסככין בהן כשהן אגודין מפני שפעמים שאדם בא מן השדה בערב בכל ימות החמה וחבילתו על כתיפו ומניחה על גבי סוכתו שיש לו כל ימות החמה למקנהו כדי ליבשה ולא לשם סכך וכשמגיע החג נמלך עליה לסיכוך והתורה אמרה תעשה ולא מן העשוי בפסול וחבילה זו שהונחה שם שלא לשם סכך אפילו לצל אלא כדי ליבשה אין שם סכך עליה ונמצא שעשייתה של סוכה זו היא בפסול לפיכך גזרו חכמים שלא יסככה בחבילות אפילו הוא מטילה על הסוכה לשם מצות סוכת החג גזירה משום חבילות של כל ימות החמה:

כג

וכיון שלא אסרו אלא מפני גזירה זו לא הוצרכו לאסור אלא בחבילה שדרך ליבשה דהיינו שיש בה לא פחות מן עשרים וחמשה קנים אבל חבילה שאין בה עשרים וחמשה קנים מותר לסכך בה:

כד

ואם עשרים וחמשה קנים או יותר יוצאין מגזע אחד והן מפורדין בראשן השני ואגדן שם אף על פי כן כיון שעיקרן אחד אינו דומה לחבילה שדרך ליבשה ולכן מותר לסכך בה ואם אגד עמהן קנה אחד שאינה מחוברת עמהן בעיקר אחד אם יש בחבילה זו עם קנה זה עשרים וחמשה קנים נקראת חבילה ואין מסככין בה:

כה

קנים שעושין אותן חבילות חבילות כדי למכרן בשוק במנין וכשקונה אותן הלוקח מתיר אגדן מיד מותר לסכך בהן ואין בהן משום גזירת חבילה של כל ימות החמה כיון שחבילה זו אין דרך להצניעה באגדה והלוקחה כדי לייבשה מתיר אגדה מיד:

כו

חבילות שעושין מערבה וראשיהן הגסים לצד אחד וראשיהן הדקין לצד אחר ודרכן לקושרן בשני ראשיהן כיון שהתיר קשר שבראש הגס מותר לסכך בהן משום שהקשר שלצד האחר אינו חזק כל כך שיתקיים אם יטלטל את החבילה וכל אגד שאינו עשוי לטלטלו באגדו אינו נקרא אגד כלל:

כז

אבל אם קשר את החבילה באמצעה בלבד אין מסככין בה מפני שהיא מיטלטלת באגד זה:

כח

אם עבר וסיכך בחבילה מתיר אגדה והיא כשרה ואע"פ שתחלת עשיית סוכה זו היתה בפסול אין לפוסלה משום תעשה ולא מן העשוי בפסול כיון שאין פיסולה אלא מחמת גזירה בעלמא כמו שנתבאר.

אבל חבילה שהעלה אותה ליבשה וכשהגיע החג נמלך עליה לסיכוך שפסולה מן התורה שהרי לא הונחה שם לשם צל אין מועיל לה התרת האגד להכשירה כיון שפיסולה לא היה מחמת האגד בלבד אלא הנחתה שלא לשם צל גרם לה להפסול מן התורה לפיכך צריך לעשות מעשה חדש להנחתה דהיינו שיגביהנו מעט ויחזור ויניחנו לשם צל וגם צריך להתיר אגדה שאין מסככין בחבילה גזירה משום חבילה של כל ימות החמה כמו שנתבאר:

כט

נסרים שרחבן ארבעה טפחים אסור לסכך בהן לפי שרוב תקרת הבית עשויות מהן ויש לחוש שמא ישב תחת תקרת ביתו ויאמר מה לי לסכך בנסרים אלו מה לי לישב תחת תקרת ביתי אף היא מנסרים עשויה ותקרת הבית היא פסולה מן התורה מטעם שנתבאר בס' תרכ"ו:

ל

ואפילו אם לא הטיל רוחב הנסרים על גבי הסוכה אלא הפכן והשכיבן על צידן שהוא פחות מארבעה טפחים אף על פי כן פסולה דכיון שיש שם פסול עליהן נעשו כשפודין של מתכת הפסולין לסכך בכל ענין שהופכן:

לא

אבל מותר לסכך בנסרים שאין רחבן ארבעה טפחים ואפילו אם הם משופין ודומין לכלים ואע"פ שהן ראויים לשיבה [ו]גם הן ראוין להשתמש בהן להניח פירות וככרות על גביהן שהרי הן רחבין קצת אעפ"כ אינן מקבלין טומאה אם אינן מיוחדין לא לשיבה ולא לשום תשמיש אלא עומדין לבנין או לסתירה:

לב

ועכשיו בזמן הזה שמסככין הבתים בנסרים שאין בהן שלשה טפחים יש לפסול סוכה המסוככת אפילו בנסרים שאין ברחבן שלשה טפחים משום גזרה שמא ישב תחת תקרת ביתו העשויה מנסרים כאלו.

אבל מותר לסכך בנסרים קצרים מאד שקורין (לאטי"ש או שינדלי"ן) שאין דרך לעשות תקרת הבית מנסרים קצרים כאלו ומכל מקום צריך ליזהר לעשות הסכך עראי וקל בענין שיוכלו הגשמים לירד בתוכו כמו שיתבאר בסי' תרל"א ולפיכך נהגו העולם שלא לסכך בהן כלל שמא יטעו לסכך בענין קביעות שלא יוכלו הגשמים לירד בתוכו:

לג

ובשעת הדחק שאין להם במה לסכך מסככין בנסרים אפילו יש בהם ארבעה טפחים אם אי אפשר בענין אחר והוא הדין בכל דבר האסור משום גזרה:

תרלא – סוכה שחמתה מרובה מצלתה ויתר דיני הסכך ובו יב סעיפים:

א

היה הסכך כיסוי דק מאד שיש בו אויר הרבה אלא שאין שלשה טפחים אויר במקום אחד ובין הכל צלתו מרובה מחמתו שהסכך היא מרובה מן האויר הרי זו כשרה:

ב

אבל אם אין הסכך מרובה מן האויר אלא הן שוין פסולה לפי שהחמה הנכנסת באויר הסיכוך כשהיא מגיעה לקרקעית הסוכה היא מתפשטת יותר ממה שהיא למעלה באויר הסיכוך ונמצא שהסוכה למטה בקרקעיתה היא חמתה מרובה מצלתה:

ג

אבל אם למטה בקרקעיתה היא חמתה וצלתה שוין כשרה לפי שידוע שלמעלה בהסכך האויר הוא מועט מן הסיכוך וצלתה למעלה היא מרובה מחמתה והרי זה סכך גמור:

ד

ואם רוב סכך צלתה מרובה מחמתה שתי משהוין שהאויר שבו הוא מועט מאד ומיעוט הסכך חמתו מרובה מצלתו משהו בענין שאם נצרף החמה והצל של כל הסיכוך יהיה צלתו מרובה מחמתו משהו הרי

זו כשרה ומותר לישב אפילו תחת מיעוט הסכך שחמתו מרובה לפי שהוא בטל לגבי רוב הסכך שצילתו מרובה מכל מקום אם מיעוט הסכך שחמתו מרובה יש בו שבעה טפחים על שבעה טפחים כדי שיעור הכשר סוכה אין לישב תחתיו לפי שהוא מקום חשוב ואינו בטל לגבי שאר הסכך שצלתו מרובה:

ה

לכתחלה צריך לעשות את הסיכוך קל וקלוש בענין שיהיו הכוכבים הגדולים נראים מתוכו בלילה ובדיעבד אפילו היתה מעובה כמין בית עד שאין זהרורי שמש נראים מתוכה כשרה והוא שיכול המטר לירד בתוכה אבל אם היה הסכך מעובה כל כך עד שאין המטר יכול לירד בתוכה פסולה לפי שאין נקראת סוכה אלא אם כן אינה מגינה אלא מן הצל בלבד אבל אם מגינה גם מן המטר אין נקראת סוכה אלא כמין בית היא זו:

ו

היה הסיכוך מבולבל דהיינו שמקצתו עולה מעט למעלה ומקצתו יורד מעט למטה אע"פ שמתוך כך חמתה מרובה מצלתה כשרה שכיון שאם תעמוד החמה באמצע הרקיע כנגד ראש כל אדם יהיה צלתה מרובה מחמתה אין לפסול אותה מחמת חמה הבאה מן הצד באלכסון:

ז

במה דברים אמורים כשאין בגובה שבין העולה להיורד ג' טפחים שכל פחות מג' טפחים הרי הוא כלבוד ומצטרפין זה עם זה להיות נקראים סכך אחד אבל אם יש ביניהם שלשה טפחים אין מצטרפין זה עם זה ואין זה חשוב סכך כלל.

ואם יש ברוחב הסיכוך העולה כשיעור גג דהיינו טפח על טפח או יותר והוא מכוון כנגד האויר שבין התחתון אע"פ שיש ביניהם יותר מג' טפחים כשרה לפי שאנו רואים את העולה כאלו ירד למטה ומונח באויר שכנגדו והוא שיהא רוחב האויר כרוחב העולה או יותר ממנו אבל אם היה פחות ממנו וכן אם העולה אינו מכוון ממש כנגד האויר שתחתיו בענין שאם היה יורד למטה כנגדו ממש היה מקצתו נוגע בסכך התחתון אין אנו רואין אותו כאלו ירד למטה.

וכל שיעורין הללו הן הלכה למשה מסיני:

ח

קנים היוצאים מאחורי הסוכה ושתי דפנות נמשכים עמהם כגון שאחורי דופן אמצעי של הסוכה בולטין קנים מהסכך ויש בהן הכשר סוכה דהיינו שבעה טפחים על שבעה טפחים וצלתן מרובה מחמתן ויש להם שלש דפנות דהיינו דופן האמצעי של הסוכה וכל דפנות הארוכות הנמשכות עמהם הרי זו סוכה גמורה וכשרה אע"פ שדופן האמצעי לא נעשה בשבילה אלא בשביל עיקר הסוכה:

וכן קנים הבולטים מהסכך לצד רוח רביעית הסוכה שהוא פרוץ ואין בו דופן ודופן אחד נמשך מהסוכה עם קנים אלו שיש בהם הכשר סוכה הרי מקום זה נחשב ג"כ מן הסוכה ומותר לישב שם אע"פ שאין שם אלא דופן אחד.

ואפילו אם בעל הסוכה גילה דעתו שכוונתו היתה לעשות כל הסוכה בדפנות ארוכות הנמשכות עם כל אורך הסכך כגון שלאחר שעשה דופן אחד ארוך באורך כל הסכך עשה דופן שכנגדו ארוך יותר משבעה טפחים אין אומרים כיון שהיה די לדופן שלישי הזה לעשותו שבעה טפחים בלבד וזה שהאריכו יותר גילה דעתו שכוונתו להמשיך הדפנות עם הסכך שלא לישב תחת הסכך הפרוץ שאין שתי דפנות נמשכות עמה ואם כן דופן זה הנמשך עם קנים אלו הבולטים מן הסכך אין נחשב כלל מן הסוכה אלא בפני עצמו הוא עומד ונמצא שאין לקנים אלו רק דופן אחד דהיינו דופן הנמשך עמהם אין אנו אומרים כן משום שאין אנו הולכין אחר גילוי דעתו בזה (לפי שעשיית הסוכה אינה צריכה כוונה כמו שיתבאר בסי' תרל"ה) וכאלו לא גילה דעתו כלל שכל הסכך מתכשר בדופן השלישי הזה הקצר אע"פ שאינו נמשך עם כל אורך הסכך כמו שנמשך דופן שכנגדו וכמ"ש בסי' תר"ל:

י

כבר ביארנו בסי' תרכ"ו שאם סיכך בסכך פסול ובסכך כשר ואינן מעורבין זה עם זה אלא כל אחד ואחד מונח על הסוכה בפני עצמו זה בצד זה אינו צריך שיהיה בסכך הכשר רוב כנגד הפסול אלא אפילו אם הן מחצה על מחצה ג"כ הסוכה כשרה שכך הוא הלכה למשה מסיני שהסכך הצריך להסוכה אינו צריך להיות רוב מן הכשר לסיכוך אלא חצי הסכך בלבד והוא שלא יהיה מסכך הפסול ארבעה טפחים במקום אחד בסוכה גדולה או שלשה טפחים בסוכה קטנה שאין בה כי אם שבעה טפחים על שבעה טפחים כמו שיתבאר בסימן תרל"ב ע"ש:

יא

ואפילו אם סכך הכשר הוא קל וקלוש כדינו בענין שהכוכבים נראים מתוכו וסכך הפסול אין הכוכבים נראים מתוכו (כיצד כגון שסיכך בשפודין שהן סכך פסול והניח ריוח בין שפוד לשפוד כמלא שפוד ונתן שם סכך כשר קל וקלוש כדינו ונמצא שסכך הפסול הוא מרובה על הכשר כשיעור האורך שבסכך הכשר שהכוכבים נראים מתוכה מכל מקום כיון שאורך ורוחב מקום המסוכך בסכך כשר הוא כאורך ורוחב מקום המסוכך בסכך פסול) הרי זו כשרה מן התורה.

אלא שלפי שהאדם אי אפשר לו לצמצם למלאות כל האויר שבין שפוד לשפוד בסכך כשר שלא יהיה שום אויר משהו בין השפוד לסכך הכשר ונמצא שסכך הפסול הוא מרובה על הכשר שהרי אין בין שפוד לשפוד אלא כמלא שפוד בצמצום וגם מקום זה אינו מלא מסכך כשר אלא נשאר אויר משהו בינו לסכך הפסול לפיכך אין סוכה זו כשרה אלא אם כן העדיף מעט סכך הכשר ונתנו על הפסול שאז בודאי נתכסה כל האויר שבין שפוד לשפוד.

וכן אם היו השפודין נתונים שתי דהיינו לאורך הסוכה והקנים של סכך הכשר נתונים ערב דהיינו לרוחב הסוכה שאז על כרחך אם אינו נותן ראשי הקנים על השפוד הרי הן נופלים לארץ ואם כן על כרחך בודאי מתכסה כל האויר ולא נשאר אפילו אויר משהו בין השפודין לסכך הכשר:

יב

בית המקורה בנסרים שאין עליהם מעזיבה (פירוש רצפת טיט שמימין עליהם) ובא להכשירו לישב תחתיהן לשם סוכה שהרי נסרים אלו הם פסולים לסיכוך אפילו אין ברחבן ארבעה טפחים לפי שלא הונחו כאן לשם צל אלא לשם דירה כיצד מכשירן נוטל נסר אחד מבין שנים ויתן סכך כשר במקומה וחוזר ונוטל נסר אחד ויתן סכך כשר במקומה ותהיה כשרה כל הסוכה:

תרלו – דין סוכה ישנה ובו ג' סעיפים:

א

סוכה ישנה דהיינו שעשאה קודם שלשים יום שלפני החג כשרה ובלבד שיחדש בה לשם החג ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה אין צריך לחדש בה דבר:

ב

חידוש זה שאמרנו צריך שיהא בגוף הסכך דהיינו שיניח סכך חדש לשם החג ואפילו אין בסכך המחודש אלא טפח על טפח מרובע די בכך ואם אורך החידוש הוא הולך על פני כל אורך או לרוחב הסוכה אפילו אין ברחבו אלא כל שהוא די בכך וכל זה בסכך אבל בדפנות אפילו עשאן מתחלת השנה בבירור שלא לשם החג אינו צריך לחדש בהם דבר:

ג

יוצר כלי חרס שיש לו שתי סוכות זו לפני זו ושתייהן עשויות לצל ועושה קדרותיו בפנימית ומוכרם בחיצונה הפנימית אינו יוצא בה ידי סוכה אע"פ שהיא עשויה לצל מכל מקום כיון שהיא דירתו כל השנה שהוא אוכל וישן בה ועושה בה רוב תשמישו אין ניכר שהוא דר בה עתה לשם מצוה אבל החיצונה יוצא בה ידי סוכה שהרי אינו דר בה כל השנה ואפילו הפנימית אם מגביה את הסכך וחוזר ומניחו לשם סוכה כשרה שהרי אפילו תקרת הבית מתכשרת לסיכוך ע"י מעשה זו כמו שנתבאר בסימן תרל"א:

תרלז – דין סוכה שאולה וגזולה ובו יב סעיפים:

א

מי שלא עשה סוכה קודם החג בין בשוגג בין במזיד הרי זה עושה סוכה בחולו של מועד ויושב בה ואע"פ שנאמר חג הסכות תעשה לך שבעת ימים אין כוונת הכתוב לעשות סוכה הראויה לשבעה ימים פרט לחולו של מועד שאינה ראויה לשבעה ימים אלא כוונת הכתוב כל שבעת הימים תעשה סוכה אם לא עשית ביום ראשון תעשה ביום שני ואפילו בסוף יום השביעי:

ב

וכן מותר לצאת מסוכה זו ולישב בסוכה אחרת ואין צריך לישב כל שבעת הימים בסוכה אחת:

ג

אע"פ שאמרה תורה חג הסוכות תעשה לך לך משלך כלומר שתהא הסוכה שלך ולא של חבירך אעפ"כ יוצא אדם ידי חובתו בסוכה שאולה דכיון שנכנס לה ברשות הרי היא כשלו ולא נאמר לך משלך אלא להוציא את הגזולה ועל דרך שיתבאר וכן יוצא אדם ידי חובתו בסוכה שיש לו שותפות בה עם חבירו אפילו אם נכנס לה שלא ברשות חבירו ואין זה נקרא גזל כיון שעל דעת כן נשתתפו שכל אחד מהם ישתמש בה כרצונו:

ד

ואפילו סוכה הגזולה פעמים שהיא כשרה כיצד הרי שתיקן ישראל סוכתו ובא חבירו והוציאו מסוכתו וגזלה וישב בה יצא שאין הקרקע נגזלת כלומר שאין עליה תורת גזל כמטלטלין לעמוד בחזקת הגזלן וברשותו לכל דבר כגון שאם השביחה ברשות הגזלן אין השבח שלו כמו במטלטלין אלא לעולם היא בחזקת בעליה והרי היא כשאולה ביד הגזלן וכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע שאינו נקנה להגזלן אלא הרי הוא כשאול בידו ולפיכך סוכה זו שהיא בנויה על הקרקע הרי היא כשאולה ביד הגזלן ויוצא הוא בה ידי חובתו כמו שיוצאין בסוכה שאולה:

ה

ואם גזל עצים וסיכך בהם סוכתו אף על פי שלא חברן לסוכתו אלא הניחן על גבי סוכתו ולא עשה בהן שום שינוי בענין שבשאר ימות השנה חייב להחזיר העצים עצמן להנגזל שהרי לא קנה אותם כלל כיון שלא עשה בהם שום שינוי מכל מקום משום מצות סוכה תקנו חכמים שאין להנגזל אלא דמי העצים בלבד ואינו צריך לסתור סוכתו כדי להחזיר לו העצים עצמן ומותר לישב בסוכה זו ואפילו לכתחלה.

ואם אין הגזלן רוצה לתת לו דמי העצים אינו יוצא ידי חובתו בסוכה זו שהרי גזולה היא בידו:

ו

וכן אם גזל סוכה שאינה מחוברת לקרקע כגון שעשויה בראש העגלה או בראש הספינה שהרי היא כמטלטלין ויש עליה תורת גזל להיות עומדת בחזקת הגזלן לכל דבר ואינה כשאולה בידו אלא הרי היא גזולה תחת ידו ולפיכך אם ישב בה בחג לא יצא ידי חובתו.

ואפילו אם רוצה לתת להנגזל דמי סוכתו אין מועיל לו כלום שלא תקנו חכמים כן אלא אם כן טרח עליה לבנותה לשם מצוה כגון שגזל עצים וסיכך בהן אבל זה שגזל סוכה כשרה ולא טרח עליה ולא הוציא עליה הוצאות להכשירה צריך להחזירה בעיניה לבעלה:

ז

וכן אם ראובן בנה סוכה בקרקעיתו של שמעון שלא מדעתו ושמעון תקף על ראובן והוציאו מסוכתו הבנויה בקרקע שלו וישב בה לא יצא ידי חובתו שהרי גזולה היא תחת ידו ואינה כשאולה כיון שאינה עומדת על קרקע של ראובן.

ואע"פ שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע וקרקע אין עליה תורת גזילה אלא תורת שאלה מכל מקום כיון שאין הסוכה עומדת על קרקע של נגזל אלא על קרקע של הגזלן הרי היא בחזקתו של הגזלן לכל דבר כמו שאר מטלטלין שכיון שנכנס לרשות הגזלן הרי היא בחזקתו לכל דבר ואינה כשאלה בידו אלא הרי הן גזולין תחת ידו:

ח

אבל אם ראובן בנה סוכתו בקרקעו של שמעון מדעתו שהשאל לו הקרקע לשבעת ימי החג ואח"כ גזל ממנו סוכתו וישב בה יצא ידי חובתו שכל שבעת ימי החג הקרקע של ראובן וסוכתו עומדת בחזקתו אף לאחר שגזלה שמעון ממנו שכל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע שאין עליה תורת גזילה אלא תורת שאלה כמו שנתבאר:

ט

וכל זה בדיעבד שכבר ישב בה יצא ידי חובתו אבל לכתחלה אין לישב בסוכתו של חבירו שלא מדעתו ואע"פ שאין דעתו לגזלה ממנו שמא בעל הסוכה הוא מקפיד על זה שלא יראה חבירו את אכילתו ואת עסקיו בלי ידיעתו.

אבל מותר לכנוס ולישב בסוכת חבירו בשעה שאין בעל הסוכה שם בסוכתו שבודאי לא יקפיד על זה שנוח לו לאדם שתיעשה מצוה בממונו בדבר שאין בו חסרון כיס כמו שנתבאר בסימן י"ד:

י

וכן אין לעשות סוכה לכתחלה בקרקע של חבירו שלא מדעתו דשם בעל הקרקע הוא מקפיד על שהוא קובע דירתו ברשותו בלי ידיעתו ואין אומרים נוח לו לאדם שיעשו מצוה בממונו אלא כשעושיין באקראי בעלמא אבל לא כששתמש בממונו בקביעות כמו שנתבאר בסימן י"ד:

יא

וכן אין לעשות סוכה לכתחלה בקרקע של רבים כגון ברחוב העיר וכיוצא בו במקום שהרבים עוברים שם ואפילו אם כל העיר היא של ישראל והישראל הוא בודאי מוחל לו על כך מכל מקום אין לעשות סוכה ברשות הרבים שהרי יש לכל העולם הילוך בו כמ"ש בח"מ סי' [ק] ס"ב והגוים אינן מוחלין על כך והרי היא סוכה גזולה.

ואע"פ שבדיעבד יוצא בסוכה גזולה העומדת בקרקע [הנגזל] כמו שנתבאר מכל מקום לכתחלה אין לישב בסוכה העומדת בקרקע של חבירו מפני שאינה נקראת שלו ממש והתורה אמרה תעשה לך משלך ואינה דומה לשאלה ממש שהשאלה לו מדעתו והרי היא כשלו ממש ולכך יש למחות בהעושים סוכה ברשות הרבים.

וכל מקום שבארנו שאין לעשות שם סוכה לכתחלה ועבר ועשה אע"פ שהיא כשרה כמו שנתבאר מכל מקום אין לברך עליה כיון שע"י עבירה באה סוכה זו לידו אין זה מברך אלא מנאץ:

יב

לא יקצץ ישראל בעצמו את הסכך מיער של גוי אפילו מדעת הגוי אלא יקצצנו הגוי ויתננו ליד הישראל או יקצצנו ישראל אחר שלא יהיה יושב בסוכה זו שיעשו מסכך זה ויתננו לישראל בעל הסוכה מטעם שיתבאר בסימן תרמ"ט עיי"ש ושם יתבאר כל פרטי דין זה:

תרלח – סוכה ונויה אסורין כל שבעה ובו כא סעיפים:

א

כשם שחל שם שמים על הקדשים ולכך הן אסורים בהנאה כך חל שם שמים על הסוכה שנאמר חג הסוכות שבעת ימים לה' מה חג דהיינו חגיגה לה' אף סוכה לה'.

ואין נקרא סוכה אלא הסכך בלבד לפיכך אסור להסתפק מעצי הסכך כל שבעת ימי החג מן התורה בין מהסכך הצריך להכשר סוכה דהיינו ז' טפחים על ז' טפחים בין מהסכך היתר על הכשר סוכה ואפילו נפלה הסוכה ונתבטלה מצותה אף על פי כן אסור להסתפק מעצי הסכך כל שבעת ימי החג מן התורה:

ב

ומדברי סופרים אסור להסתפק אפילו מעצי הדפנות כל שבעת ימי החג אפילו אם נפלה הסוכה ואע"פ שהדפנות אינן עיקר הסוכה מכל מקום הואיל והוקצו למצות סוכה חל עליהם קדושת הסוכה להאסר בהנאה כמותה ואפילו הדפנות שאין צריך להכשר סוכה כגון שעשה ארבע דפנות שלימות אם עשה ארבעתן בסתם שלא פירש על איזה דופן כוונתו להכשר סוכה ועל איזה דופן כוונתו לעשותו דופן רביעי למצוה מן המובחר בעלמא הרי כל הדפנות מוקצות למצות הסוכה וחל עליהם קדושת הסוכה אבל אם לאחר שעשה מן הדפנות שיעור הצריך להכשר סוכה הוסיף עוד דופן שנראה מכוונתו בעשיית זה הדופן שאינו אלא למצוה מן המובחר בעלמא לא נאסר כלל זה הדופן ולא חלה עליו קדושת הסוכה מעולם *:

[* הג"ה: ועיין בס' תרס"ז שם נתבאר דבין עצי הסכך ובין עצי הדפנות ובין נוי הסוכה אסורין גם בשמיני עצרת בארץ ישראל ובחוץ לארץ אסורים אף בתשיעי עיין שם הטעם (עד כאן הג"ה):]

ג

אם לאחר שסיכך כל סכך הצריך לסוכתו הוסיף עליו עוד קנים בעובי הסכך הרי קנים אלו שהוסיף הן בטלים לגבי הסכך וחל עליהן קדושת הסוכה אבל אם הניח על הסכך חבילות של קנים מקושרים כיון שלא התיר אגדן ניכר הדבר שאינו מתכוין עליהם לסיכוך שהרי דרך העולם שכל המסכך בקנים הוא מתיר אגדן וזה שלא התיר ניכר הדבר שאינו מתכוין בהן להוסיף בעובי הסכך ולפיכך אינן בטלים לגבי הסכך ולא חלה עליהם קדושת הסוכה:

ד

אבל אם הוסיף קנים בעובי הדפנות דהיינו שזקף קנים אצל הדופן סמוך לדופן בין שהקנים הן אגודים יחד כעין חבילה בין שהן מפורדין זה מזה אם נתכוין בסמיכת הקנים לדופן כדי לחזק את הדופן או כדי

להוסיף בעביו הרי הן בטלים לגבי הדופן אע"פ שאינן מחוברין לדופן וחל עליהם קדושת הסוכה כמו על הדופן עצמו:

ה

ואפילו עצי הסכך והדפנות עצמן אינן אסורים אלא להסתפק מהן דהיינו שלא יטול מהן שום דבר אפילו קיסם לחצוץ בו שיניו שהרי כשמפריד הקיסם מהסוכה מפקיע הוא מעליו קדושת הסוכה אבל מותר ליהנות מהן הנאה להשתמש בהם כל תשמיש כל שאינו מפקיע מעליהם קדושת הסוכה כגון להניח עליהם חפציו ולהריח בהם אם הם עצי בשמים וכל כיוצא בזה:

ו

נויי הסוכה דהיינו מיני פירות ומיני מגדים שתולים בסוכה כדי לנאותה בין שהן תחת הסכך בין שהן סביב הדפנות אסור להסתפק מהם כל ימי החג ואפילו אם נפלו מהסוכה מפני שהוא ביזוי למצוה כשמסתפק מנויה וכיון שהן אסורין באכילה אסורין גם בטלטול בשבת ויום טוב שהרי אינן ראויים לכלום כל ימי החג ואפילו מפני הגנבים או מפני הגשמים אסורים לטלטלם:

ז

ואם התנה עליהם מערב יום טוב קודם כניסת יום טוב דהיינו קודם בין השמשות ואמר אין אני בודל מלהסתפק מהם כל שהות אורך בין השמשות של כל שמונת הימים ונמצא בשעה שהיתה הקדושה צריכה לחול עליהם דהיינו בבין השמשות שהיא תחלת כניסת היום בשעה זו לא חלה עליהם כלל שהרי התנה עליהם שיהיה כחו וזכותו בהם וא"כ לא הוקצו כלל למצוה ולפיכך מותר להסתפק מהם בכל החג אימתי שירצה ואע"פ שהן תלויים בסוכה אין בזה משום ביזוי מצוה כיון שלא הוקצו כלל למצוה:

ח

אבל אם אינו מתנה עליהם בלשון זה שביארנו רק אומר אני מתנה עליהם שאהא מותר להסתפק מהם כשיפלו מהסוכה אין תנאי זה מועיל כלום שהרי לא התנה אלא על שעה שלא יהיו תלויים בסוכה וא"כ בבין השמשות שהיו תלויים בסוכה חלה עליהן קדושת הסוכה וכיון שחלה שוב אינה נפקעת ע"י מה שהתנה מתחלה שאין תנאי מועיל אלא לשלא תחול הקדושה אבל כיון שחלה שוב אינה נפקעת ולפיכך אפילו אם נפלה מהסוכה אסור להסתפק מהם:

ט

וכן אם אמר איני בודל מהם כל שהות אורך בין השמשות של יום הראשון בלבד ולא התנה על בין השמשות של שאר הימים אסור להסתפק מהם מיום שני ואילך לפי שכל יום ויום נחשב לקדושה בפני עצמה וחלה עליהם הקדושה בתחלת כניסת כל יום שלא התנה עליו.

ואם התנה עליהם שאינו בודל מהם כל שהות בין השמשות שמים שני ואילך ולא התנה על בין השמשות של יום הראשון אסור להסתפק מהם אפילו מיום שני ואילך שכיון שחלה עליהם הקדושה

בבין השמשות הראשון שוב אינה נפקעת כל ימי החג לפי שהן יום אחד ארוך לענין זה להחמיר אבל לא להקל.

אבל אם התנה ואמר איני בודל מהן כל בין השמשות בסתם דהיינו שלא הזכיר בפירוש ליום הראשון ולא לשאר ימים היתה כוונתו על בין השמשות של כל ימי החג והרי זה מותר להסתפק מהן אימתי שירצה בין ביום הראשון בין בשאר ימים:

י

וכן אם לא הזכיר כלל בין השמשות אלא אמר איני בודל את עצמי מלהסתפק מהם בכל עת שארצה הרי זה מסתפק מהן אימתי שירצה שכיון שהתנה להסתפק מהן בכל עת שירצה הרי גם בין השמשות הוא בכלל התנאי ונמצא שלא חלה עליהם הקדושה מעולם:

יא

ונהגו העולם שכל דבר חשוב תולין בסוכה לנוי כגון סדינין המצויירין וכיוצא בהן ומסירין אותן מן הסוכה בכל עת שירצו כגון [מ]פני הגשמים או [מ]פני הגנבים אפילו אם לא התנה עליהם מערב יום טוב ויש שנתנו טעם למנהג דכיון שמנהג העולם להסירן מהסוכה מחמת חשש הגנבים או [מ]פני הגשמים א"כ כל אדם שתולה דברים חשובים בסוכה לנוי ודאי אין דעתו אלא על דרך המנהג דהיינו להסירן משם בעת הצורך והרי זה כאלו התנה עליהם בפירוש תנאי המועיל להסירן משם כשיצטרך דהיינו שאינו בודל מהם כל שהות בין השמשות של כל ימי החג ולפיכך מותר להסירן משם אימתי שירצה ואפילו שלא בשעת הגשם ואפילו אין שם חשש מהגנבים שהרי לא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם.

ומכל מקום לכתחלה נכון הדבר להתנות עליהם מערב יום טוב:

יב

וכל זה בנויי הסוכה אבל עצי הסכך עצמם אין מועיל להם שום תנאי להסתפק מהן אפילו לכשתפול הסוכה בתוך שמונת ימי החג שהרי איסורן הוא מן התורה כמו שנתבאר למעלה.

ואפילו עצי הדפנות שאיסורן אינו אלא מדברי סופרים הואיל והוקצו למצות סוכה חלה עליהם קדושת הסוכה אעפ"כ אין מועיל להם התנאי להסתפק מהן אפילו לכשתפול הסוכה בתוך החג שהרי כל שאינו מתנה שאינו בודל מהן כל שהות של בין השמשות אינו תנאי כלל כמו שנתבאר ומעצי הדפנות על כרחו הוא צריך להיות מובדל מהן כל שהות בין השמשות של יום הראשון שהוא יום טוב ואי אפשר לו ליטול שום דבר מעצי הדפנות עצמן משום סתירת אהל ביום טוב וא"כ בעל כרחו חלה עליהם הקדושה מיום הראשון ושוב אינה נפקעת כל ימי החג אפילו אם נפלה הסוכה בתוך החג:

יג

אבל אם לאחר שגמר עשיית הדופן הוסיף בעביו קנים זקופים סמוכים לדופן כדי לחזקו ואינן מחוברין עם הדופן בענין שמונת יום טוב ואין בזה משום סתירת אהל כיון שאינן מחוברין להדופן וכמו שנתבאר בסי' תקי"ח והתנה על קנים אלו תנאי המועיל להסתפק בכל עת שירצה

ועל דרך שנתבאר הרי זה מסתפק מהן בכל עת שירצה שהרי בבין השמשות הראשון היה יכול להסתפק מהן ונמצא שלא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם:

יד

ואם עשה סוכה בחול המועד והתנה על עצי הדפנות בתנאי המועיל להסתפק מהן בכל עת שירצה הרי זה מסתפק מהן בכל עת שירצה אפילו בשעה שהסוכה קיימת ויושב בה לשם מצוה ואין בזה משום ביזוי מצוה כיון שהדפנות לא הוקצו כלל למצוה שהרי התנה עליהם מתחלה שיהא רשאי להסתפק מהן ונמצא שלא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם:

טז

וכל איסורים האלו שביארנו בסימן זה נוהגין אפילו בסוכה שלא נעשית לשם מצוה ואפילו לא חידש בה דבר והוא שישב בה פעם אחת לשם מצות סוכה אבל קודם שישב בה לשם מצות סוכה אין עליה קדושה כלל אפילו עשאה לשם מצות סוכה ומותר להסתפק אפילו מעצי הסכך ואין צריך לומר מעצי הדפנות ומנויי הסוכה שכל מצוה שעדיין לא נשתמשו בה לשם מצוה אין עליה קדושה כלל כמו שנתבאר בסי' מ"ב:

טז

ואפילו מי שיש לו סוכה בנויה משנה לשנה אע"פ שישב בה בשנה שעברה אעפ"כ אינה אסורה עד שישב בה בחג של שנה זו דכיון שעבר החג של שנה שעברה בטלה קדושת הסוכה ואין הקדושה חלה עליה עד שישב בה פעם אחת לשם מצוה:

יז

מי שרוצה להסיר נויי הסוכה ביום טוב מפני הגשמים והגנבים יזהר שלא יקשר הנויין בסוכה בקשר גמור שהרי אסור להתירן ביום טוב אלא יענבם:

יח

אף מי שאין דעתו להסיר הנויין מהסוכה כל ימי החג מכל מקום אם יודע שהילדים יאכלו מהנויין בתוך החג יתנה עליהם מערב יום טוב:

יט

עצי הסכך אחר שעברו ימי החג אע"פ שאין צריך לגונזן ומותר להסתפק מהן ולהשתמש בהן לכל מה שירצה מכל מקום נכון ליזהר שלא להשתמש בהן תשמיש בזיון שאינה כבוד למצוה שעברה ואין צריך לומר שאין לפסוע עליהם שלא ינהוג בהם מנהג בזיון:

כ

אותן אנשים שחוקקים פסוק בסכת תשבו כו' על הדלעת ותולים בסוכה לנוי צריך למחות בידם לפי שאסור לכתוב פסוקים מן התורה אלא אם כן יש בהם ספר שלם כמו שנתבאר ביו"ד סי' רפ"ג וחקיקה היא ככתיבה לענין זה:

כא

אין לתלות שעטנז סביב הדפנות של הסוכה לנוי אלא אם כן הוא למעלה מראשותיו של אדם מטעם שנתבאר ביו"ד סי' ש"א:

תרלט – דיני ישיבת סוכה ובו כו סעיפים:

א

בסכות תשבו שבעת ימים ולמדו מפי השמועה תשבו כעין תדורו כלומר כדרך שהוא דר כל השנה בביתו הזקיקתו תורה להניח דירתו ולדור כאן בסוכה עם מטותיו ומצעותיו וכלי תשמישו מכאן אמרו חכמים כל שבעת הימים אדם עושה ביתו עראי וסוכתו קבע כיצד היה לו מצעות נאות וכלים נאים מעלן לסוכה וכן כל כלי שתיה הצריכים לו יהיו עמו בסוכה כדרך שהן עמו בביתו בכל השנה אבל כלים שמשוהין בהן קמח והעריבות וכלים של מים אינן צריכין להיות בסוכה שאף בכל השנה אין דברים אלו רגילים להיות עמו בבית דירתו אלא בית יש להם בלבדם:

ב

כלי אכילה לאחר אכילה כגון קדירות וקערות שאחר האכילה הן מאוסין צריך להוציאן מן הסוכה וכן דלי או כד ששואבין בו מים לא יכניסם לתוך הסוכה וכן לא יעשה שום תשמיש בזוי בסוכה כגון שטיפת קדירות וקערות כדי שלא יהיו מצות בזויות עליו אבל מותר לשטוף כלי השתיה כגון כוסות וצנצנות בסוכה:

ג

המנורה בשעה שהיא דולקת צריכה להיות בתוך הסוכה ואם הסוכה קטנה בענין שיש לחוש שמא יתקרב הנר לדופני הסוכה או להסכך ותאחז בהן האור ותשרף סוכתו צריך להניחה חוץ לסוכה אפילו היא של זהב.

ונוהגין שלא להכניס נר של חרס אפילו לסוכה גדולה:

ד

כיצד מצות ישיבה בסוכה שיהיה אוכל ושותה וישן ויטייל ודר בסוכה כל שבעת הימים בין ביום בין בלילה כדרך שהוא דר בביתו בשאר ימות השנה ואם הוא צריך לספר עם חבריו יספר עמו בסוכה כללו של דבר לעולם ידמה עליו סוכתו כאלו היא ביתו וכל דבר שלא היה עושה חוץ לביתו לא יעשה חוץ לסוכתו.

לפיכך כל שבעת הימים צריך לקרות וללמוד בתוך הסוכה (אלא אם כן קורא ולומד בבית המדרש) ואם הוא מבין ומדקדק כשלומד יכול ללמוד חוץ לסוכה כדי שתהא דעתו מיושבת עליו שרוחב האויר יפה לו להרחיב דעתו.

ומכל מקום הכל לפי הענין שאם יש לו מנוחה בסוכה צריך ללמוד בסוכה ואם צריך ללמוד מתוך ספרים הרבה אם אפשר לו להכין להם מקום בסוכתו בענין שלא יצטרך לפנותם מסוכתו בעת האכילה והשינה ולחזור ולהכניסן בעת הלימוד צריך ללמוד בתוך הסוכה אבל אם אי אפשר לו להכין להם מקום בקל בלא טורח רב ויש לו טורח רב לפנותם ולחזור ולהכניסם יכול ללמוד חוץ לסוכה לפי שכל טרחא יתירה שאין האדם מצטער ומונע את עצמו מטרחא זו כדי לישב בביתו בקביעות אין מחויב לטרוח כדי לישב בסוכתו בקביעות:

ה

המתפלל אם יש לו מנוחה בסוכה שיוכל להתפלל שם בכוונה צריך לכנוס לסוכה ולהתפלל שהרי בשאר ימות השנה כשאינו מתפלל בבית הכנסת הוא נכנס לביתו ומתפלל במה דברים אמורים במקום שאין שם בית הכנסת או שאי אפשר לו לילך לבית הכנסת אבל אם אפשר לו לילך לבית הכנסת ילך ואינו צריך להתפלל בסוכה:

ו

המבדיל על הכוס צריך לכנוס לסוכה להבדיל שם שהרי בשאר ימות השנה נכנס לביתו להבדיל שם:

ז

אוכלין אכילת עראי חוץ לסוכה אבל אסור לישן אפילו שינת עראי חוץ לסוכה לפי שבשינה אין לחלק בין עראי לקבע שלפעמים שאינו מנמנם אלא מעט ודיו בכך לפיכך זו היא שינת קבע שלו שחייב ליכנס לסוכה בשבילה:

ח

במקומות הקרים שיש צער לישן בסוכה מחמת הקור ואין לו כרים וכסתות כראוי אין צריך לישן בסוכה ואפילו יש לו כרים אלא שאי אפשר לו להכין להם מקום בסוכה לכל שבעת ימי החג בענין שיצטרך לטרוח להוציאן מהסוכה בשעת האכילה ולחזור ולהכניסן בעת השינה והיא טרחא יתירה ומצטער בטרחא זו בענין שאם היה לו טרחא כזו לישן בביתו לא היה ישן בביתו אינו צריך לישן בסוכה שכל המצטער בישיבת הסוכה פטור מישיבתה כמו שיתבאר בס' תר"מ:

ט

ועכשיו נהגו העולם להקל בשינה שאין ישינים בסוכה רק המדקדקים במצות ויש שלמדו עליהם זכות למי שנשוי אשה שחייב לשמח את אשתו ברגל ונשים פטורות מן הסוכה א"כ אם אינו רוצה לפרוש מאשתו מקרי דבר מצוה וכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת כמו שיתבאר בסימן תר"מ ועל כן הוא

פטור משינה בסוכה בלילה ואפילו אם אשתו אינה טהורה מכל מקום שייך שמחה כשבעלה מתייחד עמה בחדר אחד כמ"ש.

ומכל מקום טוב להחמיר שיהיה לו סוכה מיוחדת שיוכל לישן שם עם אשתו ויקיים שתי המצות:

י

הנושא בתולה שנים או שלשה ימים קודם החג בענין שנמשכו שבעת ימי המשתה שלו בתוך החג (דאלו בחג עצמו אין נושאים נשים כמו שנתבאר בסימן תקמ"ו) בימים הראשונים שהיו נוהגים שכל שבעת ימי המשתה היו מתייחדין החתן והכלה בחדר מיוחד ואין שום אדם נכנס אצלם רק בעת שרוצים לשמח אותן ולאכול ולשתות עמהם וזה החדר נקרא חופה הרי החתן והשושבינין וכל בני החופה דהיינו אותם אנשים שאוכלים עם החתן פטורים מן הסוכה כל שבעת ימי המשתה ומותרים לאכול ולשתות ולשמוח חוץ לסוכה דהיינו בחדר הנקרא חופה לפי שאי אפשר לשמוח כראוי בתוך הסוכה שאין עיקר השמחה אלא בחופה שהוא עיקר ישיבת החתן וכלה דהיינו מקום שהם מתייחדין שם ואי אפשר לעשות עיקר ישיבת החתן וכלה בתוך הסוכה לפי שכל סוכה אין לה רק שלשה דפנות ופרוצה ברוח רביעית ובוש שם החתן לשחק עם כלתו.

ולכן עכשיו שנוהגין לעשות ארבע מחיצות לסוכה אף החתן חייב בסוכה:

יא

כבר אמרנו שמותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה וכמה היא אכילת עראי כביצה שכן דרך האדם לטעום פעם אחת מלא פיו חוץ לביתו ומלא פיו הוא כביצה שאין בית הבליעה מחזיק יותר מכביצה.

במה דברים אמורים בפת העשויה מחמשת המינים או בתבשיל העשוי מחמשת המינים אבל שאר מיני מאכלים ואין צריך לומר מיני פירות אפילו אוכל מהם הרבה ואפילו קובע עליהן סעודתו מותר לאכלן חוץ לסוכה לפי שקביעת מינים אלו אינה חשובה אלא כאכילת עראי של פת:

יב

מותר לשתות כל המשקין חוץ לסוכה אפילו יין ואפילו שותה יותר מרביעית וכל המחמיר על עצמו שלא לשתות חוץ לסוכה אפילו מים הרי זה משובח.

במה דברים אמורים כששותה דרך עראי אבל אם קובע את עצמו לשתות יין או שאר משקין שדרך לקבוע עליהן כגון מי דבש ושכר במדינות אלו שרגילין לקבוע עליהן לשתות בלא סעודה צריך לכנוס לתוך הסוכה.

אבל אין צריך לברך לישב בסוכה לפי שהשתיה היא טפילה לאכילה וברכת לישב בסוכה שבירך על אכילת שחרית היא פוטרת את השתיה של כל היום וכן היא פוטרת את השינה וטיול בסוכה כל היום שאין צריך לברך עליהם שאפילו יצא חוץ לסוכתו אחר האכילה והפסיק הרבה בין האכילה להשתיה ושינה וטיול מכל מקום כיון שכולם נמשכים וטפלים לאכילה שהיא עיקר מצות הישיבה בסוכה ברכת האכילה פוטרתן.

ואפילו שותה וישן ומטייל קודם האכילה אין צריך לברך לפי שהן טפלים להאכילה שלאחריהם:

יג

ואם היה קבוע לשתייה בסוכה ונמלך לאכול אע"פ שלא היה צריך לברך לישב בסוכה על השתייה לפי שברכת האכילה שלפניה פוטרתה אע"פ"כ צריך לברך לישב בסוכה על אכילה זו האחרונה שאין אכילה זו טפילה לאכילה הראשונה אלא היא חשובה בפני עצמה.

במה דברים אמורים כשיצא מן הסוכה בין גמר אכילה ראשונה להתחלת אכילה אחרונה ושהה שם חוץ לסוכה ולא חזר לאלתר אלא לאחר שעה ושתיים או אפילו אם חזר לאלתר אלא שבשעה שיצא מן הסוכה היה דעתו לשהות הרבה חוץ לסוכה ושלא לחזור לסוכה לאלתר שאז אין הברכה שבירך על אכילה הראשונה פוטרת אכילה אחרונה כיון שהפסיק ביניהן ביציאה גמורה על דעת שלא לחזור לאלתר.

אבל אם לא הפסיק ביניהם ביציאה גמורה שלא לחזור לאלתר אינו צריך לברך על אכילה אחרונה ואפילו הוא כל ז' ימים בתוך הסוכה אם לא יצא ממנה יציאה גמורה שלא לחזור לאלתר אין צריך לברך לישב בסוכה רק בפעם הראשון שנכנס לסוכה:

יד

וכל זה כשנכנס לאותה סוכה שבירך בה באכילה ראשונה אבל אם נכנס לסוכה אחרת אפילו היא באותו חצר סמוכה לסוכה שבירך בה באכילה ראשונה כשרוצה לאכול בסוכה זו דבר שאסור לאכול חוץ לסוכה צריך לחזור ולברך לישב בסוכה אפילו אם היא בענין שאין צריך לברך ברכת הנהנין על אכילה זו כגון שהוא עומד באמצע סעודתו שאכל בסוכה שבירך בה ופוסק סעודתו והלך לאכול בסוכה אחרת צריך לחזור ולברך:

טו

ואפילו אם אינו רוצה לאכול בסוכה זו אלא שנכנס לתוכה לישן ולטייל צריך לברך לישב בסוכה שאין שינה וטיול שבסוכה זו נפטרין בברכה שבירך בסוכה אחרת אבל אם נכנס לתוכה לאכול בתוכה מיני מאכלים שמותר לאכלן חוץ לסוכה אין צריך לברך.

ואם רוצה לקבוע את עצמו שם לשתייה יין ושאר משקים שדרך לקבוע עליהם מן הדין צריך לברך שהרי אסור לשתייתן חוץ לסוכה ומכל מקום לפי שיש מפקפקין על ברכה זו לכן נכון הדבר שלא לקבוע את עצמו בשתייה רק בסוכה שאכל בה היום ובירך עליה לישב בסוכה:

טז

אם שכח לברך לישב בסוכה עד שגמר סעודתו יברך לאחר סעודתו ואע"פ שכל המצות צריך לברך עליהן עובר לעשייתן מכל מקום הרי גם הישיבה שיושב בסוכה אחר הסעודה הוא ג"כ בכלל המצוה וא"כ הרי הוא מברך קודם עשיית המצוה:

יז

אין קצבה לסעודות של סוכה אלא אם ירצה יאכל בסוכה ואם ירצה לא יאכל רק מיני מאכלים שמותר לאכלן חוץ לסוכה שאין המצוה אלא שאם יאכל לא יאכל חוץ לסוכה.

במה דברים אמורים בחולו של מועד אבל ביום טוב ובשבת שהוא בתוך החג שחייב לאכול פת יותר מכביצה כמו שנתבאר בס' רצ"א] צריך לאכול בתוך הסוכה ואם ירדו גשמים הרי זה נכנס לתוך הבית ועל דרך שיתבאר.

במה דברים אמורים מלילה הראשונה של חג ואילך אבל בלילה הראשונה של חג דהיינו ליל ט"ו בתשרי צריך לאכול בתוך הסוכה אפילו בשעת הגשם ואע"פ שהוא מצטער מחמת הגשם וכל המצטער פטור מן הסוכה מכל מקום בלילה הראשונה חייב לאכול בסוכה לפי שאנו למדין בגזרה שוה מחג המצות נאמר כאן בחג הסוכות בחמשה עשר יום לחדש ונאמר להלן בחג המצות בחמשה עשר יום לחדש מה ט"ו יום האמור להלן לילה הראשונה חובה לאכול כזית מצה כמ"ש בס' תע"ה אף ט"ו האמור כאן חובה לאכול בסוכה.

ובאכילת כזית בתוך הסוכה יוצא ידי חובה כמו שיוצא באכילת כזית מצה אבל מכל מקום חייב לאכול עוד פת בבית שהרי בכל סעודת יום טוב חובה לאכול יותר מכביצה פת אלא שבתוך הסוכה בשעת הגשם אין חובה לאכול יותר מכזית כמו באכילת מצה.

ואפילו שלא בשעת הגשם אם ירצה לאכול כזית בסוכה וכביצה מצומצמת תוך הבית הרשות בידו אלא שהמחמיר לאכול כל הסעודה בתוך הסוכה שלא בשעת הגשם הרי זה משובח כמו שנתבאר למעלה:

יח

כשאוכל בשעת הגשם בסוכה צריך ג"כ לקדש על היין בתוך הסוכה שהרי אין קידוש אלא במקום סעודה ויברך לישב בסוכה קודם שהחיינו כמו אם לא היה גשם:

יט

ויש חולקין על כל זה ואומרים שבכל סעודות שבת ויום טוב אין צריך לאכול פת רק כזית ואם כן ביום טוב ושבת שבתוך החג אם ירצה שלא לאכול רק כזית ולאכלו חוץ לסוכה הרשות בידו.

ודבר זה אנו למדין בגזירה שוה מחג המצות שחובה לאכול בסוכה בלילה הראשונה אבל אין למדין בגזירה שוה זו שיהיה חובה לאכול אף בשעת הגשם שכיון שהוא מצטער מחמת הגשמים הוא פטור מן הסוכה אף בלילה הראשונה.

ואע"פ שהעיקר כסברא הראשונה בכל זה מכל מקום בליל שני של גליות כיון שאינו אלא מנהג שהרי אנו בקיאים בקביעות החודש יש לסמוך על סברא האחרונה ואינו צריך לאכול בסוכה בשעת הגשם ומי שרוצה להחמיר על עצמו גם בליל שני כסברא הראשונה אינו צריך לקדש בסוכה אלא יקדש ויאכל כל סעודתו בתוך הבית ואחר האכילה יכנס לסוכה ויאכל שם כזית ולא יברך לישב בסוכה:

כ

וכיון שאכילת לילה הראשונה נלמד בגזירה שוה מאכילת מצה צריך להיות דומה לה בכל דבר דהיינו שלא יאכל בערב יום טוב מן המנחה ולמעלה כדי שיאכל בסוכה לתיאבון ולא יאכל בסוכה עד לאחר צאת הכוכבים ויזהר לאכול קודם חצות לילה הכל כמו באכילת מצה כמ"ש בהלכות פסח:

כא

מאימתי מותר לפנות מן הסוכה מפני הגשמים בשאר סעודות החג חוץ מלילה הראשונה משעה שירדו כל כך טיפות טיפות לתוך הסוכה שאם היו נופלים לתוך תבשיל של פול שדרכו למהר להתקלקל במים מועטים היה התבשיל מתקלקל הרי זה יוצא מן הסוכה אע"פ שאין לפניו תבשיל בסוכה ומי שאינו בקי בשיעור זה ישער אם היו יורדים כל כך גשמים לתוך הבית אם היה יוצא מן הבית יוצא ג"כ מן הסוכה:

כב

וכל זה באכילה אבל בשינה אין צריך לשער בכדי שיתקלקל התבשיל שבגשמים מועטים יש צער לישן שם ויוכל לצאת מהסוכה שכל המצטער פטור מן הסוכה.

וכשם שמותר לפנות מן הסוכה מפני הגשמים כך מותר לפנות מפני השרב או מפני היתושים אפילו אין האדם מצטער בכך אלא שהתבשיל מתקלקל בכך וכן אם העת קור שהמאכלים השמינים נקרשים בסוכה אוכל כל סעודתו בבית:

כג

כל הפטור משיבת הסוכה ואינו יוצא מהסוכה אינו מקבל שכר על אותו ישיבה ואינו אלא מן ההדיוטות:

כד

היוצא מהסוכה מפני הגשמים אל יבעט ויצא אלא יצא בהכנעה כעבד שבא למזוג כוס לרבו ושופכו לו רבו על פניו כלומר איני חפץ בשימושך:

כה

היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו לגמור סעודתו וכשישב לו לאכול פסקו הגשמים אין מחייבין אותו לחזור לסוכה לגמור סעודתו אלא גומר סעודתו בביתו:

כו

היה ישן בתוך הסוכה וירדו גשמים ונכנס לתוך הבית לגמור שינתו ועד שלא שכב פסקו הגשמים צריך לחזור לסוכה אבל אם כבר שכב בתוך הבית ואח"כ פסקו הגשמים אינו צריך לחזור לסוכה אלא ישן בביתו כל אותו הלילה ואפילו הקיץ משינתו קודם שעלה עמוד השחר אין מטריחין אותו לחזור לסוכה לגמור שם שינתו אלא מותר לו לגמור שינתו בביתו ואפילו כבר עלה עמוד השחר והוא עדיין ישן בתוך הבית אין צריכים להקיצו משינתו אלא מניחין אותו לישן עד שינער מאליו ואם הקיץ משינתו לאחר שעלה עמוד השחר ורוצה לחזור ולישן צריך לילך לתוך הסוכה ולישן שם כיון שכבר עלה עמוד השחר:

תרם – מי הם הפטורים משיבת סוכה ובו כב סעיפים:

א

נשים ועבדים פטורים מן הסוכה מפני שהוא מצות עשה שהזמן גרמא אבל מי שחציו עבד וחציו בן חורין חייב בסוכה מחמת צד חירות שבו:

ב

טומטום ואנדרוגינוס חייבים בסוכה מספק שמא הוא זכר אבל אינם צריכים לברך לישב בסוכה שכל ספק ברכות להקל אבל אם ירצו לברך הרשות בידם כמו שנתבאר בסימן י"ז ע"ש.

ואפילו נקבות וודאות אם ירצו לישב בסוכה ולברך הרשות בידם אבל מי שכבר בירך לישב בסוכה לא יחזור ויברך כדי להוציא את הנשים כיון שאין הנשים חייבות בברכה זו הרי זו ברכה לבטלה כמו שנתבאר בסימן תקפ"ט ע"ש:

ג

אע"פ שהקטנים פטורים מן הסוכה מן התורה עד שיהיו בני י"ג שנים מכל מקום מדברי סופרים כל קטן שאינו צריך לאמו דהיינו בן שש שנים שלימות ואם הקטן חכם וחרף בענין שאינו צריך לאמו אפילו כשהוא בן חמש שנים שלימות חייב בסוכה כדי לחנכו במצות אבל כשעדיין הוא צריך לאמו כשם שאמו פטורה כך הוא פטור אפילו מדברי סופרים כיון שהוא צריך לה:

ד

אע"פ שהקטן שאינו צריך לאמו חייב בסוכה מכל מקום אם הוא אוכל וישן חוץ לסוכה אין צריכין למחות בידו ולגעור בו כמ"ש בסי' שמ"ג אבל אביו חייב לגעור בו ולמחות בידו ולהכניסו לתוך הסוכה כדי לחנכו במצות אבל אמו אינה חייבת לחנכו במצות והרי היא אצלו כשאר כל אדם ומותר לה ליתן לפניו לאכול חוץ לסוכה אע"פ שיודעת שבודאי לא יכנוס לסוכה לאכול אלא יאכל במקום שנתנה לפניו אין בכך כלום כיון שאינה אומרת לו שיאכל חוץ לסוכה:

ה

לא חייבה תורה לישב בסוכה אלא כדרך שאדם דר בביתו כל השנה לפיכך מי שהוא מצטער בשיבת הסוכה וכשיצא ממנה ינצל מן הצער פטור מן הסוכה שאף בכל השנה אין אדם דר במקום שהוא מצטער במה דברים אמורים בשאר סעודות החג אבל בלילה הראשונה אף המצטער חייב לאכול כזית בסוכה כמו שנתבאר בסי' תרל"ט:

ו

איזהו מצטער זה שאינו יכול לאכול או לישן בסוכה מפני הרוח שמצער או מפני הזבובים והפרעושים וכיוצא בהן או מפני ריח רע שמריחין בתוך הסוכה וכשיצא ממנה ינצל מכל אלו.

במה דברים אמורים שנולד לו הצער במקרה אחר שעשה שם הסוכה אבל אם עשה סוכה במקום שידוע לו שיצטער אח"כ בה כגון שעשה במקום שהרוח מצויה ושולטת שם ואפילו עשה במקום שלא יהיה לו צער באכילה אלא שיהיה לו צער בשינה כגון שעשה ברחוב שאי אפשר לו לישן שם בנחת מחמת מורא הגנבים והליסטים הרי סוכה זו פסולה ואינו יוצא בה אפילו באכילה אף על פי שאין לו צער כלל בה לפי שכל סוכה שאינו יכול לאכול ולשתות ולטייל ולישן בה בנחת בלא שום צער אינה נקראת דירה כלל לפי שאינו דומה לביתו שיכול לעשות שם כל צרכו בנחת.

אבל מי שעשה סוכה ברחוב ואינו מתיירא בנפשו לישן שם בלילה אע"פ שמתירא שלא יגנבו כלי תשמישו שבסוכה הרי זו כשרה שהרי היא ראויה לו לדירה כיון שאינו מתיירא לישן בה וכלי תשמישו יכול להכניסן בלילה לתוך הבית.

ומכל מקום לכתחלה אין לעשות סוכה ברחוב כמו שנתבאר בסי' תרל"ז ע"ש:

ז

מי שעשה סוכה קטנה בענין שמצטער בה בשינה שלא יוכל לפשוט בה ידיו ורגליו הרי זו כשרה וחייב לישן בה ולכפוף ידיו ורגליו לפי שאין חשוב צער שכן דרך האדם שלפעמים ישן בכפיפת גופו ואיבריו.

המצטער אין פטור מן הסוכה אלא הוא בעצמו אבל משמשיו חייבים בסוכה דהיינו שאם הם רוצים לאכול או לישן חייבים לכנוס לתוך הסוכה.

אבל מי שהוא חולה אפילו אין בו סכנה אפילו אין לו אלא מיחוש בראשו או בעיניו וישיבת הסוכה קשה לו גם משמשיו פטורין מן הסוכה לפי שהן עוסקין במצוה וכל העוסק במצוה פטור ממצוה אחרת לפיכך אינן פטורין אלא בשעה שהם משמשים אותן שאז הן עוסקין במצוה:

ח

מי שמקיז דם חייב בסוכה שאינו מצטער כלל ואדרבה הוא שמח ומרבה באכילה ושתיה במה דברים אמורים כשאינו מקיז אלא כדי לשמור בריאותו ואינו מרגיש שום חולי בעצמו אבל אם מרגיש בו חולי (מחמת הקזה) ויש שם קצת קרירות הרי זה פטור מן הסוכה.

מכל מקום לכתחלה אין להקיז דם בתוך החג אם אפשר לו להקיז קודם החג או להתאחר עד אחר החג שאין לאדם להביא את עצמו לידי צער בחג בענין שיפטור מן הסוכה.

ומטעם זה אין לשתות סם המשלשל בתוך החג כל שאפשר לו להקדים או לאחר ואם עבר ושתה פטור מן הסוכה כיון שהקרירות קשה לו:

ט

מי שכבו לו נרותיו בסוכה בליל שבת שבתוך החג ויש לו נר דולק בתוך ביתו מותר לו לצאת מהסוכה ולאכול בתוך ביתו במקום הנר לפי שצער הוא לאדם לאכול בחושך בלא נר ואפילו יש לחבירו נר בסוכתו אין אומרים לזה שכבו נרותיו הבא סעודתך לסוכת חבירך ואכול שם לאור הנר לפי שזהו ג"כ צער לאדם לאכול בסוכת חבירו שאין ערב לאדם אלא בשלו מכל מקום אם אפשר לו לבא לסוכת חבירו בלא טורח גדול אין להקל בדבר לפי שאין זה מצטער גמור שיפטור מן הסוכה בשביל כך:

י

מותר לפרוש בגד או סדין בסוכה מן הצד בשבת או ביום טוב להגין מפני הרוח שלא יכבה את הנרות ואין איסור משום עשיית אהל בשבת וביום טוב שאין במחיצה משום אהל כמ"ש בסי' שט"ו.

אבל אסור לפרוס תחת הסכך אפילו אם הוא בענין שאם לא יעשה כך לא יוכל לאכול כלל בסוכה מחמת הרוח שיכבה את הנרות בליל שבת לפי שאין מצות סוכה דוחה את שום איסור אפילו של דבריהם מטעם שנתבאר בסוף סימן תקפ"ו ע"ש.

אבל מותר לפרוס על גבי הסכך אם (עיין סי' תרכט מ"א) הוא שאם לא יעשה כך לא יוכל לאכול בסוכה לפי שאין כאן אהל כלל כיון שאין גובה טפח בין הסדין לסכך שתחתיו.

אבל אם אין ברור לו שאם לא יפרוס שם סדין לא יוכל לאכול בסוכה אפילו בחול אסור לפרוס סדין תחת הסכך או על גבי הסכך מטעם שנתבאר בסוף סי' תרכ"ט:

יא

אין המצטער פטור מן הסוכה אלא אם כן הוא מצטער בדבר שדרך בני אדם להצטער בו אבל אם הוא מצטער בדבר שאין דרכן של בני אדם להצטער מחמת דבר זה בטלה דעתו אצל כל אדם אלא א"כ ידוע שהוא מאניני הדעת והוא מצטער בדבר שכל אניני הדעת מצטערין מחמת דבר זה אבל אין כל אדם יכול לומר מאניני הדעת אני אלא א"כ ידוע שהוא מאניני הדעת:

יב

אע"פ שהישן בסוכה בכילה שיש לה גג רחב טפח וגבוה עשרה טפחים לא יצא ידי חובתו מכל מקום אם יש יתושין בסוכה שמצערין אותו מוטב שישן בכילה זה משישן חוץ לסוכה לפי שיש מי שמתיר לכתחלה לישן בכילה זו אפילו במקום שאין שם יתושין אע"פ שאין הלכה כדבריו בדבר זה:

יג

אבל חייב בסוכה אפילו ביום ראשון ואע"פ שצער הוא לו לישב בסוכה שהאבל חפץ להיות מתבודד להיות טרוד בצערו ובאבלו אעפ"כ חייב לישב בסוכה ולהסיר האבלות מלבו בענין שלא יהיה לו צער כלל בישיבה בסוכה אבל אם אינו יכול להסיר האבלות מלבו כגון שהמת חביב לו מאוד ויש לו צער בסוכה שאינו יכול להיות טרוד שם באבלות כמו בביתו שישב שם בדד פטור מן הסוכה:

יד

סעודת ברית מילה וכן הסעודה שאוכלין אצל היולדת (כך היה המנהג בימים הראשונים) חייבים בסוכה אע"פ שצר להם המקום לשבת שם ואי אפשר להם לשמוח כראוי אעפ"כ יאכלו בסוכה ואותם אנשים שצר להם לא יאכלו כלל בסעודה זו אע"פ שסעודת ברית מילה היא סעודת מצוה מכל מקום אינה מצוה גדולה כל כך לדחות מצות סוכה בשבילה שהיא מצות עשה של תורה:

טו

המהלך בדרך בימי הסוכות אם הוא אוכל וישן על פני השדה במקום שאין שם ישוב כלל אינו צריך לטרוח ולעשות לו סוכה אפילו הוא יושב כל החג במקום אחד בשדה ויש לו סיפוק לעשות לו סוכה במקום הזה אעפ"כ אינו צריך לטרוח בשביל כך אלא אם יש שם במקום חנייתו סוכה מוכנת עשויה לשם צל הרי זה יושב בה ואם לאו אוכל ושותה וישן על פני השדה לפי שהסוכה היא כעין דירת ביתו בכל השנה ואין אדם קובע דירתו במקום שאין שם ישוב כלל:

טז

אבל כשהגיע למקום ישוב אפילו הוא ישוב גוים ורוצה לאכול או לישן שם חייב לעשות לו סוכה ויכנס לתוכה לאכול ולישן.

במה דברים אמורים כשיש לו פנאי לעשות סוכה משעה שהגיע לישוב עד שעת האכילה והשינה של עוברי דרכים כיוצא בו דהיינו שאם הוא מהלך ביום ולן בלילה בישוב ויש פנאי לעשות סוכה משהגיע לישוב עד עת האכילה והשינה של עוברי דרכים המהלכים ביום ולנין בישוב וממהרין לאכול ולישן בתחלת הלילה בענין שיוכלו לקום בהשכמה לילך לדרכם אבל אם הגיע לישוב סמוך לעת האוכל או לעת השינה של עוברי דרכים כיוצא בו בענין שאם יטריח לעשות סוכה קודם עת האכילה והשינה של עוברי דרכים כיוצא בו יהיה לו עיכוב בדרכו שלא יוכל לילך למחר בהשכמה לדרכו אינו צריך לטרוח ולעשות סוכה ומותר לו לאכול ולישן בבית.

ואין צריך לומר שאם אינו רוצה להתעכב כלל בישוב רק לאכול ולישן ולמהר לילך לדרכו שאינו צריך לטרוח ולעשות סוכה כיון שמחמת זה יהיה לו עיכוב בדרכו ואפילו אם הוא הולך לדבר הרשות מכל מקום אינו מחויב לדור בסוכה בקביעות ימי החג יותר ממה שהוא דר בקביעות בביתו כל השנה וכשם שהוא מניח את ביתו בכל השנה והולך לדרך כך מותר לו להניח סוכתו ולילך לדרך וכשם שבכל השנה כשהוא בדרך לפעמים אינו אוכל בתוך הבית כדי שלא יהיה לו עיכוב בדרכו כך מותר לו לאכול ולישן חוץ לסוכה מפני איחור דרכו:

יז

אותן ההולכים לכפרים לתבוע חובותיהם ולנים שם בכפר כיון שמן הדין הם חייבים לעשות שם סוכה כיון שהם שוהים ומתעכבים הרבה בכל כפר וכפר לכן אם אינן עושים שם סוכה אסור להם לאכול ולישן שם וצריכין הם לשוב לבתיהם בכל לילה לאכול ולישן בסוכה:

יח

וכל זה במי שהולך לדבר הרשות אבל מי שהולך לדבר מצוה כגון להקביל פני רבו או לפדיון שבויים וכיוצא בזה והגיע לישוב בעוד שלא עשה מצותו אינו צריך לטרוח ולעשות סוכה ואפילו אם יש שם סוכה בנויה אם אינה מזומנת לפניו אינו צריך לטרוח ולחזור אחריה ומותר לו לאכול ולישן בבית שכל זמן שאינו בביתו והוא טרוד במחשבת המצוה ובתיקוניה הרי זה נקרא עוסק במצוה וכל העוסק במצוה אחת אין צריך לטרוח ולחזור אחר מצוה אחרת בעוד שהוא עוסק במצוה זו ואף על פי שאפשר לו לקיים שתי

המצות בלי שום שיהוי ועיכוב להמצוה שעוסק בה מכל מקום התורה פטרתו מלטרורח ולחזר אחר מצוה אחרת כמ"ש בסי' ל"ח.

אבל אם אינו צריך לטרורח ולחזר אחר סוכה כגון שיש סוכה מזומנת לפניו חייב לכנוס לתוכה לאכול ולישן. ואם אינו יכול לאכול ולישן כל כך בטוב בסוכה כמו בבית ויהיה יגע למחר מחמת מניעת השינה ולא יוכל לעסוק במצוה כראוי פטור מלישן בסוכה:

יט

שומרי העיר ביום דהיינו כל היום הן מהלכין סביב העיר לשמרה מגייסות הבאות עליה פטורין מן הסוכה כל היום ומוותר להם לאכול חוץ לסוכה ואפילו אם יש שם סוכה מוכנת אינם צריכים לכנוס לתוכה לאכול אם הוא בענין שעל ידי כן יתבטלו משמירתן אבל חייבים בסוכה בלילה שאז אינן שומרים את העיר ואם הם שומרים בלילה ולא ביום פטורים בלילה וחייבים ביום:

כ

שומרי גנות ופרדסים שהן קבועין שם ביום ובלילה פטורין מן הסוכה בין ביום בין בלילה ואע"פ שהן קבועין במקום אחד כל ימי החג אעפ"כ אין מחייבין אותן לעשות סוכה במקום ההוא לפי שאם יעשה השומר סוכה במקום אחד ידע הגנב שיש לו לשומר מקום קבוע ויבוא ויגנוב ממקום אחר ונמצא שע"י הסוכה אין שמירתו כלום והתורה לא חייבה לעשות סוכה אלא כמו שדר בביתו וזה שמניח דירת ביתו בשביל שמירת ממונו מהפסד אין מחייבין אותו לישב בסוכה שעל ידי זה יגיע לו הפסד לממונו.

אבל אם היה שומר כרי של תבואה שיכול לשמור כל הכרי ממקום קביעתו חייב לעשות לו סוכה במקום קביעתו כיון שלא יגיע לו שום הפסד על ידי כך אע"פ שסוכה זו תהיה רחוקה מן העיר בענין שאי אפשר לו להביא לשם כל כלי תשמישו שהוא משתמש בהן בביתו מכל מקום כיון שמניעה זו אינה מחמת הסוכה שהרי אף אם לא יעשה בכאן סוכה לא ישתמש בכלי תשמישו שבביתו לכך אינו נפטר מן הסוכה בשביל כך:

כא

וכן אותן היושבין בחנות כל היום אפילו אם דרים חוץ לעיר רחוק מן חנויותיהם שבתוך העיר אף על פי כן חייבים לעשות סוכה אצל חנויותיהם לאכול שם ואסור להם לאכול בתוך החנות ואם אי אפשר להם לעשות סוכה אצל החנות צריכים לשוב לבתיהם לאכול בסוכה:

כב

ישראלים השכורים אצל נכרי בחג הסוכות לעשות בתוך כרמו את יינו פטורין מן הסוכה בין ביום ובין בלילה לפי שהן צריכים לשמור תמיד את היין ממגע נכרי.

אבל אם הוא בענין שאין צריך לשמור תמיד כגון שהיין כבר נעשה בהכשר ומונח בחצרו של הנכרי שאין הישראל צריך להיות יושב ומשמר תמיד אלא כשהישראל דר בחצר זו שהיין בתוכו די בכך כמ"ש ביו"ד בסי' קל"א ולכך חייב הוא לעשות סוכה בחצר זו ולדור בתוכה כל ימי החג:

תרמא – שאין מברכין שהחיינו על עשיית הסוכה ובו ב' סעיפים:

א

העושה סוכה בין לעצמו שישב בה הוא עצמו בחג ובין לאחרים שישבו בה בחג אינו מברך על עשייתו דהיינו שאינו מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות סוכה כמו שמברכים על עשיית שאר כל המצות לפי שעשייתה אינה גמר המצוה שעיקר המצוה הוא לישב בה בחג.

אבל שהחיינו היה ראוי לברך בשעת עשייה אם עושה אותה לעצמו שהרי היא מצוה הבאה מזמן לזמן ואם עושה אותה לאחרים היה ראוי שבעל הסוכה שישב בה בחג יברך שהחיינו בשעת עשייתה שעיקר הברכה נתקנה על השמחה שיש לאדם מן המצוה שאינה תדירה ובאה מזמן לזמן ועיקר השמחה היא לבעל הסוכה ולא להעושה הסוכה.

אבל אין אנו מברכין כלל שהחיינו בשעת עשייה אפילו אם עושה סוכה לעצמו לפי שאנו סומכין על ברכת שהחיינו שאומרים בקידוש היום שבליל יום טוב בשביל מצות קידוש היום שהיא ג"כ מצוה הבאה מזמן לזמן וברכה אחת עולה לכאן ולכאן:

ב

במה דברים אמורים כשמקדש קידוש היום בתוך הסוכה אבל אם בליל יום טוב קידש בתוך הבית אינו יוצא בברכת שהחיינו שצריך לברך על מצות ישיבת הסוכה בברכה זו שאומר בבית ולפיכך כשיכנס לסוכה לאכול סעודה אחרת משאר סעודות החג צריך לברך שהחיינו אחר ברכת לישב בסוכה אפילו אין הסוכה שלו:

תרמב – דין לילה ראשונה שחלה בשבת ובו ב' סעיפים:

א

אם חל יום ראשון של סוכות להיות בשבת ואומר הש"ץ בערבית ברכה אחת מעין שבע ומזכיר בה שבת ואינו מזכיר בה יום טוב כמו שנתבאר בס"ח רס"ח ע"ש:

ב

אין אומרים מערבית בליל ראשון שחל בשבת ובליל שני אומרים מערבית של ליל ראשון:

תרמג – סדר הקידוש ובו ה' סעיפים:

א

סדר הקידוש בליל א' של סוכות בתחלה מברך על היין ואח"כ אומר קידוש היום ואח"כ יברך לישב בסוכה שהרי על כרחך צריך היום להתקדש תחלה קודם שיתחייב בסוכה ואח"כ מברך שהחיינו באחרונה לפי שברכה זו חוזרת על קידוש היום ועל מצות סוכה כמו שנתבאר בס"ח תרמ"א ע"ש:

ב

ונוהגים שאין מדקדקים לעמוד בשעת הקידוש אלא מקדשין אפילו מיושב ואף ברכת לישב בסוכה אומרים אפילו מיושב.

ואע"פ שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן והיה נכון לברך לישב בסוכה קודם שישב לאכול שהישיבה היא המצוה שנאמר בסכות תשבו ואע"פ שאין מצוה כלל לישב ממש שתשבו הוא לשון תתעכבו כמ"ש ותשבו בקדש ימים רבים מכל מקום אין לברך אלא בשעה שניכר העכבה והקביעות דהיינו בישיבה ממש שבזה מראה עצמו שרוצה להתעכב שם אבל כל שעומד אין ניכר כלל העכבה והקביעות שאפשר שתיכף יחזור ויצא.

וכיון שעיקר המצוה היא העכבה והקביעות היה ראוי לברך קודם העכבה והקביעות דהיינו קודם הישיבה אלא שלפי שעיקר המצוה שאנו מברכין עליה היא האכילה שהרי אם יושב בסוכה ואינו אוכל אינו מברך כמו שנתבאר בס' תרל"ט לפיכך אין אנו חוששין אלא להקדים הברכה להאכילה שהיא עיקר המצוה שעליה מברכין אבל לא להקדימה לפני הישיבה והקביעות לפי שהיא לבדה בלא אכילה אינה עיקר המצוה שעליה מברכין:

ג

וכל זה בליל יום טוב או בליל שבת שיש בהן קידוש היום לכך הוא סומך ברכת הסוכה לקידוש היום אבל בשאר סעודות החג אפילו בסעודת שבת ויום טוב שחרית שמברך על הכוס כיון שאינו אומר קידוש היום אינו אומר לישב בסוכה קודם שתיית הכוס לפי שצריך לסמוך ברכה זו להאכילה שהיא עיקר המצוה שעליה מברכין:

ד

ומן הדין היה ראוי לברך ברכה זו קודם ברכת המוציא שהרי חובת ברכה זו חל עליו מתחלה מיד שישב לאכול וראוי להקדימה לברכת המוציא שאינה חובה עליו עד שרוצה לטעום.

ומכל מקום נוהגים העולם לברך ברכה זו אחר ברכת המוציא לפי שברכת המוציא היא התחלת הסעודה וראו העולם להתחיל בסעודה קודם ברכת הסוכה לפי שאין מברכין ברכת הסוכה אלא בשעת סעודה ואין ברכת הסוכה חשובה הפסק בין ברכת המוציא לאכילה כיון שברכה זו היא מצרכי הסעודה וכל שהוא לצורך הסעודה אינו חשוב הפסק כמו שנתבאר בסימן קס"ז]:

ה

אם לא בירך שהחיינו בליל הראשון ונזכר למחר אומר בשעה שנזכר אפילו שלא על הכוס ואם לא נזכר למחר וגם בליל שני שכח ולא בירך שהחיינו ונזכר באחד משאר ימי החג יברך אימתי שנזכר שברכת שהחיינו יש לה תשלומין כל שבעה כמו שנתבאר בסימן תע"ג לענין פסח אלא שבחג הסוכות כשהוא מברך שהחיינו צריך לברך תוך הסוכה כדי לפטור גם את הסוכה כמו שנתבאר בס' תרמ"א:

תרמד – סדר הלל כל ימי החג ובו סעיף אחד:

א

אחר שחזר ש"ץ תפלת השחר נוטלין הלולב ומיניו לקיים מצות עשה של תורה שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ומברכין על נטילת לולב ושהיינו וסדר נטילתו וברכותיו וניענועו יתבאר בסי' תרנ"א. ומצות עשה מדברי סופרים לגמור ההלל כל שמונת ימי החג לפי שכל יום ויום נחשב ליום טוב בפני עצמו כיון שחלוק בקרבנותיו משאר ימים משא"כ בפסח שכל קרבנות של כל הימים הן שוין לפיכך לא תקנו לגמור ההלל אלא ביום ראשון בלבד וכל משפט ההלל והלכותיו וימים שגומרין אותו כבר נתבאר בסי' תפ"ח ע"ש ובסי' תכ"ב].

ואין אומרים אל נא לעולם תוערץ בפיוטים של יום ראשון של סוכות:

תרמה – דיני לולב ובו כא סעיפים:

א

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל וגו' ודרשו חכמים פרי עץ שהעץ כפריו בטעם שוה ואיזה זה אתרוג שטעם עצו ופריו שוה:

ב

הדר שיהיה נאה והדר בתארו ובגידולו ועל דרך שיתבאר בסי' תרמ"ח.

ולפי שכל ארבעה מינים אלו כתובים בפסוק אחד הרי הוקשו זה לזה ולמדין זה מזה לפיכך כל ד' מינים אלו צריכים להיות נאים ומהודרים בתוארם ובגידולם ועל דרך שיתבאר:

ג

כפות תמרים זה לולב שהוא גדל על אילן של תמרים ומתוך שכתבה התורה לשון כפות ולא כתבה עלי תמרים מכאן אתה למד שצריך שיהיה אותן עלים הראויין לאגדן ולכפותן עם השדרה מחמת שהן עדיין רכים שהרי לא נכתבו נקודות בתורה ופירושו הוא כפות אבל אם שהה הלולב על הדקל עד שנתקשו עליו כעץ ונתרחקו ונתפרדו מהשדרה שכן הוא דרכן שכל מה שהן מוסיפים להתקשות הן מתרחקים מהשדרה ואם נתקשו כל כך עד שאי אפשר לכפותן ולאגדן עם השדרה הרי זה פסול:

ד

אבל אם לא נתקשו כל כך אף על פי שכל זמן שאינן כפותין הן עומדין מפורדין ומרוחקין זה מזה אף על פי כן הוא כשר אפילו אם לא כפתו כלל שלא הקפידה תורה אלא שיהא ראוי לכפותה אבל לא שיהא כפות ממש שהרי אין אנו קורין כפות אלא כפות:

ה

ומכל מקום מצוה מן המובחר שלא ליטול לולב שעליו פרודות זה מזה אפילו אם לא נתקשו כלל אלא שמחמת שנעקרו מעט במקום חיבורם בשדרה נתפרדו זה מזה מעט אע"פ שאין תלוין למטה כלל אלא הן עולין למעלה עם השדרה:

ו

אבל אם הן תלוין ואינן עולין עם השדרה אלא א"כ אוגדין אותן עמו הרי לולב זה פסול מן התורה אפילו אם לא נעקרו העלים לגמרי מהשדרה אלא הן מחוברים עמו מעט ואפילו אגד אותן עם השדרה אין זה הדור:

ז

פסולים הללו שבעלין שביארנו אינן פוסלין אלא א"כ הן רוב העלין של הלולב אבל אם מיעוט העלין נעשו כך ורוב העלין נשארו מחוברין בשדרה ומכסין את רוב השדרה ועל דרך שיתבאר הרי זה כשר לפי שהכל הולך אחר הרוב:

ח

אם השדרה עצמה נשברה באמצעיתה ולא נשברה לגמרי לשני חלקים אלא נתקפלה לשנים שחלק העליון תלוי למטה כשר ומכל מקום צריך לאגדו שם במקום הקפל שלא יהיה ראשו תלוי למטה:

ט

דרך בריית העלין של לולב כך היא כשהן גדילים גדילים שנים שנים זה לעומת זה משני צידי השדרה וכל עלה ועלה כפול לשנים והוא דבוק מגבו ופתוח מלפניו ואם נחלקו רוב העלין של הלולב לשנים ברוב ארכן דהיינו שרוב עלי הלולב נסדקו מגבן במקום הקפל בענין שכל עלה מהן נחלק ברוב ארכו לשנים הרי לולב זה פסול לפי שאינו מהודר וכן אם מתחלת ברייתו לא היו רוב עליו כפולים לשנים ברוב ארכן הרי זה פסול:

י

וכל זה בשאר עלי הלולב חוץ מעלה העליון האמצעי אבל עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העלין והוא נקרא ראש הלולב ודרך עלה זה להיות כפול כשאר עלי הלולב ואם לא היה כפול מתחלת ברייתו הרי זה פסול אפילו אם כל העלין חוץ מזה הן כפולין וכן אם היה כפול מתחילת ברייתו ואחר כך נחלק לשנים בכל ארכו דהיינו מראשו עד מקום שעלין יוצאין משם (שממקום זה ולמטה אינו נקרא עלה האמצעי אלא גוף השדרה) פסול.

ופסולים אלו שבעלה העליון אינו משום הידור הלולב אלא משום שנאמר ולקחתם ודרשו חכמים לקיחה תמה ושלימה וזה העלה שהוא עיקר הלולב שהאדם רואה אותו בתחלת השקפתו ודרכו להיות כפול בכל הלולבין ואם הוא חלוק לשנים הרי ניכר ונראה שאינו תם ושלם במקום הסדק:

יא

במה דברים אמורים בנחלק בכל ארכו אבל אם לא נחלק אלא מקצתו כשר.

וכל זה בדיעבד או שאין לו לולב אחר אינו צריך לברך על לולב של חבירו ביום א' של סוכות אבל לכתחלה מצוה מן המובחר לחזר אחר לולב שלא נחלק עלה העליון שלו כלל אלא הוא כפול מראשו עד מקום שעלין יוצאין משם לפי שיש פוסלין אפילו אם לא נחלק אלא מקצת עלה זה העליון ואע"פ שאין הלכה כדבריהם מכל מקום טוב לחוש לדבריהם אם אפשר:

יב

ואם נסדקה השדרה תחת עלה זה העליון דהיינו ממקום שעליה יוצאים ולמטה אם נתרקו שני צידי הסדק זה מזה עד שיראו כשנים פסול לפי שחסרונו נראה וניכר שאינו תם ושלם:

יג

דרך גידול הלולב כך הוא לאחר שיוצא עלה אחד מהשדרה מיד כשיעור שתי אצבעות עולה עוד אחד וכן הרבה זה על גבי זה עד שמתכסה כולו בעלין מצד אחד וכן מצד השני ואם מצד אחד הוא מכוסה כולו בעלין וצד השני הוא ערום בלא עלין פסול לפי שאינו מהודר:

יד

וכן אם אין לו עלין הרבה זה על גבי זה אלא מכל צד יוצא עלה אחד למטה סמוך לעיקרו ועולה עד ראשו פסול שגם זה אינו הדור:

טו

וכן אם היו לו הרבה עלין ולא היו מונחין זה על גבי זה אלא זה תחת זה דהיינו שהן מרוחקין זה למעלה מזה הרבה בענין שאין העליון מונח כלל על גבי התחתון שלמטה ממנו אם ראש עלה זה מגיע לעיקר עלה זה שלמעלה ממנו עד שנמצא כל השדרה של לולב מכוסה בעלין כשר אבל אם אין ראשו של זה מגיע לעיקרו של זה פסול שאין זה הדור:

טז

לולב שיבשה רוב שדרתו או שיבשו רוב עליו פסול שאין זה נקרא הדור.

וכמה שיעור יבישות הפוסל יש אומרים משנפרך בצפורן כשממשמשין בו ויש אומרים משכלה כל מראה ירקות שבו והלבינו פניו הרי הוא נקרא יבש אע"פ שאינו נפרך בציפורן לפי שזהו סימן שכלה הלחלוחית שבו והלכה כסברא האחרונה ומכל מקום בשעת הדחק כגון במדינות אלו שאין לולבין מצויין יש לסמוך על סברא הראשונה (אם אי אפשר למצוא לולב אחר עיין בית יוסף סי' תרמ"ט):

יז

נקטם ראשו פסול לפי שאין זה הדור ואיזהו ראשו זה עלה העליון האמצעי שהוא גבוה מכל העליון ואם עלה זה נקטם בראשו אפילו כל שהוא פסול ויש אומרים שאינו פסול אלא אם כן נקטם רוב ארכו של עלה זה העליון ויש להחמיר כסברא הראשונה ומכל מקום בשעת הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמוך על סברא האחרונה ומותר לברך על לולב שנקטם מיעוט של עלה העליון אבל אם נקטם רובו אין לברך עליו בשעת הדחק אלא א"כ במקום שנוהגים לברך על כל הפסולין גמורים בשעת הדחק וכמו שיתבאר בסי' תרמ"ט ע"ש:

יח

אם יש לו כמין קוצים יוצאים משדרתו וכן אם נצמת ונכווץ וכן אם נעקם לפניו דהיינו הצד שכנגד השדרה נעקם ונכפף עד שנעשית שדרתו כגב בעל חטוטרות פסול שאין זה הדור וכן אם נעקם לאחד מצדדיו פסול:

יט

אבל אם נעקם לאחוריו דהיינו ששדרתו נעקמה ונכפפה באמצעיתה לצד פניו כשר שזהו דרך ברייתו והדרו.

במה דברים אמורים כשנעקמה ונכפפה באמצעיתה אבל אם נכפפה בראשו כאגמון שראשו כפוף ושחוח למטה בין שנכפפה לצד פניו בין שנכפפה לצד אחוריו פסול שאין זה הידור:

כ

וכל זה כשהשדרה בעצמה היא כפופה אבל אם העליון בלבד הן כפופים אפילו נכפף גם העלה העליון האמצעי הרי זה כשר לפי שכן דרך הרבה לולבין שעליהן הן כפופים ויש פוסלין אם רוב עלי הלולב הן כפופין בראשיהן אפילו כל שהוא ויש להחמיר כדבריהם אבל אם הוא שעת הדחק שאי אפשר למצוא לולב אחר יש לסמוך על סברא הראשונה ומותר לברך על לולב זה אפילו אם כל עליו הן כפופין וכן מיום שני של חג ואילך שאין חיוב נטילת לולב בהן מדברי תורה אלא מדברי סופרים יש להקל כסברא הראשונה אם אי אפשר לו למצוא בקל לולב אחר. עיין סי' תרמ"ו:

כא

וכל זה כשלא נכפפו אלא ראשי העליון ונשאר הגוף גדול מהעליון בלי כפיפה אבל אם גוף העליון נכפפו הרבה מאד לאמצעו ונראה כמו שנכפף העלה לשנים פסול שאין זה הדור כלל:

תרמו – דיני הדם ובו יד סעיפים:

א

וענף עץ עבות דרשו חכמים שענפיו (פירוש עליו) חופין את עציו שכן הוא משמעות הכתוב וענף עץ כלומר שכל העץ הוא ענף דהיינו שהוא מחופה בעלין ע"י שהן (עשוין בקליעה) שוכבין על אפיהן עבות שעליו קלועין כמין קליעה דהיינו שהן מורכבין זה על זה כעין שלשלת ואיזה הוא הוי אומר זה הדם:

ב

ואינו נקרא עבות אלא א"כ יוצאין ממנו לפחות שלשה עלין מקן אחד כלומר שיוצאין שלשה עלין או יותר סמוכין זה לזה בעיגול אחד שאין אחד מהם נמוך מחבירו אע"פ שאין כל השלשה עלין יוצאין מעוקץ אחד כיון שהן דבוקין זה בזה ועומדין בשוה בעיגול אחד הרי זה עבות אבל אם שני עלין הן עומדין בשוה דבוקים זה בזה ועלה השלישי הוא למעלה מהם או שהשלישי יוצא למטה מהשנים ועולה ורוכב על גבי השנים אין זה עבות אלא נקרא הדם שוטה ופסול כל שבעה אפילו בשעת הדחק שאי אפשר למצוא הדם אחר ואין ליטול אותו אפילו בלא ברכה כיון שאינו מין הדם הכשר כלל. עיין סימן תרמ"ט:

ג

ולכתחלה מצוה לחזר אחר הדם שכולו עבות דהיינו שכל הקינים של עלין היוצאין בכל אורך שיעורו שהוא שלשה טפחים כמו שיתבאר בס' תר"נ יש בכל קן וקן שלשה עלין ומ"מ אם אין כולו עבות כיון שרובו עבות דהיינו שרוב קינים של עלין היוצאין בתוך אורך שיעורו שהוא שלשה טפחים יש בכל אחד ואחד מהם שלשה עלין הרי זה כשר ומותר לברך עליו לכתחלה:

ד

ואם בתחלה היה כולו או רובו עבות ואח"כ נשרו ממנו עלין אפילו נשר עלה אחד מכל קן וקן מכל הקינים של עלין היוצאין בכל אורך שיעורו ואפילו מקצת הקינים נשרו עליהן לגמרי ולא נשתייר בהן אפילו עלה אחד הואיל וברוב הקינים נשתייר בכל אחד ואחד מהן רוב שיעור עבות דהיינו שבכל אחד ואחד מהן נשתייר שני עלין שלמין שלא נשרו הרי זה כשר:

ה

הדם המצרי שיש בכל קן וקן היוצא ממנו שבעה עלין ונשרו מהן ארבעה עלין מכל קן וקן הרי זה כשר אף על פי שרוב עליו נשרו מכל מקום הרי נשתייר שיעור עבות בכל קן וקן אבל אם ברוב הקינים של עלין היוצאין ממנו נשרו חמשה עלין מכל אחד ואחד מהן אפילו אם מיעוט הקינים לא נשר מהן כלל והן שלמים שבעה עלין בכל אחד ואחד מהן מכל מקום כיון שרוב הקינים נשרו רוב עליהן וגם לא נשתייר בכל אחד ואחד מהן שיעור עבות דהיינו שלשה עלין הרי זה פסול:

ו

ובמדינות אלו שאין הדסים כשרים מצוין נוהגין לברך על הדס שאין בו שלשה עלין בקנה אחד אלא הן גדילים שנים על גבי שנים ויש שלמדו עליהם זכות שלא אמרו שכל הדס שאין בו שלשה עלין בקן אחד הרי זה הדס שוטה אלא כשעלה השלישי:

ז

והדסים האלו כיון שאין בהן רק שני עלים בכל קן לפיכך אם ברוב הקינים של עלין היוצאין באורך שיעורו שהוא שלשה טפחים נשר עלה אחד מכל אחד ואחד מהן הרי זה פסול שהרי ברוב הקינים לא נשתייר בכל קן וקן רוב שיעורי עבות דהיינו שני עלין וצריך ליזהר מאד בזה דהרבה פעמים נושרים עלין הרבה מההדס ואין משגיחין על זה:

ח

יבשו עליו פסול לפי שאין זה הדור אבל אם לא הגיעו לכלל היבשות אע"פ שכבר כמשו כשר.

וכמה שיעור היבשות כשהן נפרכין בצפורן כשממשמש בהן וגם כלה כל מראה ירקות שבהן והלבינו פניהם אז הן נקראים יבשים שהרי אפילו אם תשרה אותן במים כמה ימים לא יחזרו למראיהן והרי הן כעץ יבש שאפילו אם תשרה אותן במים כמה ימים לא יסור מעליו שם היבש אבל קודם שהלבינו פניהם אע"פ שהן נפרכין בצפורן מחמת יבישותן מ"מ אם תשרה אותן במים יום או יומים יחזרו לכמות שהיו במשמושן ובמראיתן:

ט

אם יבשו רוב עלין של כל שלשה בדי הדס ונשתיירו בכל בד ובד קן אחד שיש בו שלשה עלין לחין כשר והוא שקן הלח הזה הוא עומד בראש הבד לפי שראש הבד הוא עיקר מראית ההדס שהאדם רואה אותו בתחלת השקפתו ואם הוא יבש הרי אין ההדס הדר כלל שעיקר הדרו תלוי בראשו:

י

ואם השלשה עלין אלו שבראש הבדים אינן לחים גמורים אלא הן כמושים אע"פ שאם היו כל עלי הדס כמושים הרי הוא כשר מכל מקום עכשיו שכולן יבשים אין הכמוש מציל מיד היבש שלא יפסול אלא הלח ההדר הוא שמציל ויש חולקין על זה ואומרים כיון שכמוש כשר הרי הוא כלח לכל דבר ומציל מיד היבש שלא יפסל ויש לסמוך על דבריהם מיום שני של חג ואילך שאין חיוב נטילת לולב בהן אלא מדברי סופרים:

יא

אע"פ שכל המינים של לולב שנקטמו ראשיהן פסולין לפי שאין זה הידור אבל הדס שנקטם ראשו אפילו נקטם גוף העץ של הדס עם עליו הרי זה כשר לפי שההדס כיון שהוא מרובה בעליו הרי עליו הנשארין חופין את מקום הקטימה ואין הקטימה ניכרת ויש חולקין על זה ואומרים דאף הדס שנקטם ראשו דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעליו יוצאין ממנו כיון שראשו אינו מהודר הרי זה פסול ולפי דבריהם אפילו

אם לא נקטם ראשו אלא שהשלשה עלין שבראשו הן יבשים אע"פ ששאר כל עלין הן לחין ומהודרין מכל מקום כיון שהעלין שבראשו אינן מהודרין הרי זה פסול ויש להחמיר כדבריהם במקום שאפשר למצוא הדס אחר אבל אם אי אפשר למצוא אחר מותר לברך עליו ולסמוך על סברא הראשונה:

יב

דרך עץ ההדס לגדל פרי הדומה לענבים ואם יש באורך שיעור ההדס שהוא שלשה טפחים כל כך ענבים הללו יותר ממנין העלין הגדלין באורך זה הרי זה פסול אפילו מיום שני ואילך לפי שענבים הללו דרך מראיהן להיות שחור או אדום וההדס מראיהו ירוק והרי זה כמנומר ואין זה הידור לפיכך אם היה מראה הענבים הללו ירוק כמראה ההדס כשר אפילו ביום ראשון אע"פ שהן מרובין מעליו:

יג

ואפילו אם היו אדומות או שחורות והיו מרובות על העלין ומיעט אותם דהיינו שליטת והסיר מקצתן מההדס עד שהיו העלין מרובין על הענבין בין שמיעטן מערב יום טוב בין שעבר ומיעטן ביום טוב הרי זה כשר ומותר לברך עליו לכתחלה אבל לכתחלה אסור למעטן ביום טוב אף על פי שמותר לתלוש פירות בשבת מענף התלוש מהאילן מערב שבת כמ"ש בסימן של"ו מכל מקום כיון שעל ידי תלישה זו מתכשר ההדס למצותו הרי זה כמתקן כלי ביום טוב ואפילו אם הוא אינו מתכוין כלל להכשיר את ההדס אלא כוונתו לאכול את הענבים מ"מ הרי על כרחו מתכשר ההדס ונעשה כלי ע"י תלישה זו והרי זה כעין פסיק רישיה ולא ימות שנתבאר בסי' ש"כ ע"ש:

יד

במה דברים אמורים כשהוא צריך להדס הזה שאין לו הדס אחר אבל אם יש לו הדס אחר ואינו צריך כלל להדס הזה מותר לו לתלוש הענבים כדי לאכלן ביום טוב ואע"פ שעל ידי זה מתכשר ההדס ונעשה כלי מכל מקום כיון שהוא בעצמו אינו צריך להדס הזה כלל הרי לא תקן כלום:

תרמז – דיני ערבה ובו ו' סעיפים:

א

ערבי נחל האמור בתורה הוא מין ידוע הנקרא כן וזה סימנו קנה שלו הוא אדום ואפילו בעודו ירוק אדם יוצא בו ידי חובתו לפי שסופו להיות אדום כשתגיע עליו החמה ועלה שלו אינו עגול אלא הוא משוך כנחל ופיו של העלה דהיינו חודו הוא חלוק ואינו עשוי פגימות ורוב מין זה הוא גדל על נחלי מים ולכן נקרא מין זה ערבי נחל ואפילו מיעוטו הגדל במדבר ובהרים ג"כ הוא כשר למצות ערבה שבלולב כיון שיש בו כל סימנים הללו:

ב

ויש מין ערבה שקנה שלו הוא אדום ועלה שלו משוך כנחל אלא שפי העלה אינו חלק וגם אינו דומה למסר (פירוש מגירה שפגימותיה גדולות קצת) אלא יש בו תלמים קטנים עד מאוד כמו פי מגל קטן וגם זה כשר:

ג

אבל יש מין אחד דומה לערבה אבל קנה שלו אינו אדום ועלה שלו עגול ופי העלה הוא דומה למסר וזהו הנקרא צפצפה והיא פסולה אפילו בשעת הדחק כמו שיתבאר בסי' תרמ"ט וכל דברים אלו הן הלכה למשה מסיני:

ד

ערבה שנקטם ראשה דהיינו שנקטם ראש העץ עצמו שהעלין גדילין בו פסולה לפי שאין זה הדור ולכך צריך ליזהר מאוד כשהבדין של ערבה ארוכין יותר מדאי ורוצה לקצצן שלא יקצצן בראשם אלא למטה במקום שהן מתחברים להענף:

ה

נשרו רוב עליה פסולה וצריך ליזהר מאוד בדבר זה שלפעמים נושרים ע"י תחיבתן לתוך הלולב וגם ע"י נענוע אבל אם לא נעקרה רק מקצת עליה כשרה ומכל מקום לכתחלה אין ליקח אותה אם אפשר לו בקל למצוא אחרת שלימה שלא נשרו מעליה כלום שהשלימה היא מצוה מן המובחר:

ו

יבשו רוב עליה פסולה שאין זה הדור וכמה שיעור היבשות משהלבינו פניהם אבל אם לא הגיעו העלין לשיעור היבשות אע"פ שכבר כמשה הרי זו כשרה.

אם נדלדלו רוב העלין ונתקו ממקום חיבורם בקנה אע"פ שלא נשרו לפי שעדיין הם מחוברים קצת וכן אם נסדקו רוב העלין ונחלקו לשנים ברוב אורך העלה הרי זה כאלו נשרו רוב עליה ופסולה:

תרמח – דברים הפסולים באתרוג ובו לא סעיפים:

א

אתרוג הכמוש כשר אבל היבש פסול שאין זה הדור.

ושיעור היבשות לכשתכלה הליחה ואינו מוציא שום ליחה (כי הליחה לפרי כמו הדם לבשר החי ונאמר לא המתים יהללו כו') שכל זמן שהוא לח מוציא ליחה או מדוחק הסכין או מסחיטת הפרי אבל לאחר שיבש לא יוציא שום ליחה.

אלא שהבדיקה שלו קשה לפי שאי אפשר לסוחטו או לחותכו שלא יפסל אבל אם ניקב נקב שאין בו חסרון מגוף האתרוג כשר אם אינו מפולש דהיינו שאין הנקב מגיע עד חדרי הזרע שבתוך האתרוג א"כ

יכול לבדקו ע"י שיעביר בו מחט עם חוט ואם יש בו ליחה יתראה בחוט רק שיזהר שלא יגיע המחט עד חדרי הזרע וגם שלא יגיע לעבר שכנגדו אפילו הוא שלא כנגד חדרי הזרע שלא יעשה נקב מפולש:

ב

ומכל מקום אין חייב כלל לבדקו אלא אם כן רואין אותו שהוא כמוש ואתרוג שבירך עליו בשנה זו אין לבדקו כלל בשנה האחרת שבודאי ימצא יבש:

ג

אתרוג שניקב אפילו אם הנקב הוא רחב אלא שאין בו חסרון מגוף האתרוג כגון שתחב שם יתד עב וניקב בענין שלא חסר כלום אם אין באורך ורוחב של שטח רוחב הנקב כאורך ורוחב של שטח מטבע הנקרא איסר הרי זה כשר.

וכיצד משערין אם הנקב הוא עגול מניח האיסר על פי הנקב ואם הנקב הוא מרובע או שהוא ארוך וקצר רואין אותו כאלו היה עגול דהיינו שהיו עושין עגולה מן אורך ורוחב של שטח רוחב הנקב ואם היה גודל שטח העגולה הזאת פחות מגודל שטח האיסר הרי זה כשר.

(ועיין ביו"ד סי' ל"ד היכן משערין שיעור האיסר בזמן הזה שאין אנו יודעים אותו כלל ע"ש):

ד

במה דברים אמורים כשאין הנקב מפולש אבל אם הנקב הוא מפולש מעבר אל עבר שכנגדו אפילו לא הגיע הנקב לחדרי הזרע שבתוך האתרוג כגון שניקב בעובי הקליפה העבה (המקפת את חדרי הזרע) מצד זה לצד זה שכנגדו שלא כנגד חדרי הזרע ואפילו אין ברוחב הנקב אלא משהו ולא חסר כלום מגוף האתרוג הרי זה פסול:

ה

אבל אם אין הנקב מפולש מצד זה לצד שכנגדו אפילו ניקב כנגד חדרי הזרע ופילוש אורך הנקב עובר כל חדרי הזרע עד סמוך לקצה האתרוג שבצד שכנגדו וכן אם ניקב האתרוג משני צדדיו עד תוך חדרי הזרע וחדרי הזרע עצמן נשאר מהן קצת שלם והשלם הזה מפסיק בין הנקבים שמשני צדדיו כל זה אינו נקרא נקב מפולש:

ו

ויש חולקין על זה ואומרים דכל שהגיע הנקב עד חדרי הזרע אע"פ שחדרי הזרע וצד השני של האתרוג נשארו שלימים הרי זה נקרא נקב מפולש לפי שהקליפה העבה המקפת את חדרי הזרע אינה נחשבת עם חדרי הזרע לדבר אחד אלא היא נחשבת לדבר בפני עצמו לענין זה וכיון שניקבה כולה מצד אחד הרי זה נקב מפולש.

ולענין הלכה יש להחמיר כסברא האחרונה אבל בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר יש לסמוך על סברא הראשונה ומותר לברך על אתרוג זה:

ז

וכל זה בנקב שאין בו חסרון מגוף האתרוג אבל אם חסר מגוף האתרוג אפילו משהו הרי זה פסול אף על פי שאין הנקב מפולש ואין בו כאיסר:

ח

ויש חולקין על כל זה ואומרים דנקב שאין בו חסרון מגוף האתרוג אינו פוסל כלל ואפילו הוא רחב הרבה יותר מכאיסר ואפילו הוא מפולש ולא חלקו חכמים בין מפולש לשאינו מפולש ובין כאיסר לפחות מכאיסר אלא בנקב שיש בו חסרון מגוף האתרוג שאם יש ברחבו כאיסר פוסל אע"פ שאינו מפולש ואם אין ברחבו כאיסר אינו פוסל אלא אם כן הוא מפולש ויש לסמוך על סברא זו בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר ואז מותר לברך על אתרוג זה:

ט

וכל זה בנקב שנעשה בו לאחר שנתלש אבל נקבים הנעשים בו כשהוא מחובר כמו שרגילות הוא להעשות בו נקבים ע"י קוצים שנופלים עליו כשהוא מחובר נוהגין להכשירו אע"פ שהן נקבים שיש בהן חסרון לפי שכל נקב שבאה לו בעודו גדל באילן חוזר לבריאותו ע"י שנקרם עליו עור מלמעלה כיון שהוא עדיין הולך וגדל באילנו ואע"פ שעל גבי עור זה יש גומא וחסרון בגוף האתרוג אין בכך כלום אבל אם אנו רואים שלא נקרם עליו ויש בנקב חסרון מגוף האתרוג הרי זה פסול אף על פי שהנקב נעשה בו בעודו באילן ע"י קוץ:

י

במה דברים אמורים כשניכר ונראה שיש בו בגומא זו חסרון מגוף בשר האתרוג אבל אם יש להסתפק שמא לא נחסר כלום מגוף בשר האתרוג אלא שע"י דוחק הקוץ נתכווץ בשר האתרוג לצדדי הנקב יש להכשיר דכל שאין ברור לנו שיש חסרון מגוף האתרוג יש לסמוך על סברא האחרונה שבארנו דכל שאין הנקב מפולש ואין בו כאיסר אע"פ שיש בו חסרון אינו פסול:

יא

ואפילו אם יש להסתפק שמא הגיע פילוש הנקב עד חדרי הזרע יש להכשיר שכל שאינו ברור לנו שהגיע הנקב עד חדרי הזרע יש לסמוך על דברי האומרים שאפילו אם הגיע הנקב לחדרי הזרע אינו נקרא נקב מפולש ואינו פוסל אלא אם כן יש בו חסרון:

יב

כבר ביארנו שחסרון מגוף האתרוג פוסל את האתרוג ועל דרך שנתבאר במה דברים אמורים כשהחסרון הוא מבחוץ דהיינו שניקבה גם הקליפה החיצונה של האתרוג דהיינו הקליפה הדקה המקפת את הקליפה העבה הנקראת בשר האתרוג ויש בה טעם חריפות כשאוכלין אותה אבל אם אין החסרון אלא בפנים כגון שנימוח כל בשר האתרוג בפנים וקליפה החיצונה קיימת וגם חדרי הזרע קיימין שמרגיש במשמוש היד שלא נימוחו דבר זה נסתפק לחכמי הגמרא אם יש לדמות אתרוג לריאה שאינה נפסלת מחמת חסרון

שמבפנים כגון שנימוח כל בשרה מבפנים ועורותיה החיצונים קיימין וגם סמפונותיה שמבפנים הן קיימין שהיא כשרה כמ"ש ביו"ד סי' ל"ו ויש פוסקין ספק זה להקל לפי שהן סוברין שכל פסולין אלו (שאינן מחמת הידור כמו שיתבאר) אין פיסולן מן התורה אלא מדברי סופרים וכל ספק דברי סופרים להקל ויש אומרים שכל פסולין אלו הן מן התורה כמו שיתבאר ולפיכך הולכין בספק זה להחמיר ככל ספק של תורה ויש לחוש לסברא האחרונה במקום שאפשר:

יג

אם נסדק כולו על פני כל ארכו אפילו לא נסדק אלא מצד אחד מראשו לסופו ועומק הסדק מגיע על פני כל ארכו עד רוב עובי של קליפה העבה הרי זה פסול אע"פ שלא חסר כלום מגוף האתרוג אבל אם נשתייר באתרוג משהו למעלה ומשהו למטה שלא נסדק בעומק עד רוב עובי הקליפה העבה אפילו נסדק משני צדדיו על פני כל ארכו ונשתייר מכל צד משהו למעלה ומשהו למטה שלא נסדק כשר:

יד

וכן אם נסדק על פני היקף רחבו אפילו נסדק משני צדדיו זה כנגד זה ונשתייר משהו שלם למעלה בין שני הסדקים שמשני הצדדין ומשהו שלם למטה בין שני הסדקים שמשני הצדדים הרי זה כשר אע"פ שעומק הסדקים מגיע עד רוב עובי של קליפה העבה.

וכל פסולים אלו דהיינו ניקב חסר ונסדק אינו מחמת שאינו הדור אלא לפי שאינו תם ושלם והתורה אמרה ולקחתם ודרשו חכמים לקיחה תמה ושלמה:

טו

אם נקלף ממנו הקליפה החיצונה הדקה המקפת את קליפה העבה אם נקלף כולו פסול שכיון שכולו נקלף הולך ומתנוונה ואינו הדור ואם נשתייר ממנו כל שהוא שלא נקלף כשר שעל ידי אותו כל שהוא הוא חוזר לבריאותו ויש אומרים שאינו כשר אלא אם כן נשתייר ממנו כסלע שלא נקלף ויש לחוש לדבריהם במקום שאפשר:

טז

במה דברים אמורים כשמקום הנקלף הוא שוה במראיתו למראה גוון האתרוג אבל אם הוא משונה במראיתו ממראה האתרוג אינו כשר אלא אם כן המקום שנקלף הוא מיעוט האתרוג ואינו מפוזר בשנים ושלשה מקומות אלא כולו עומד במקום אחד ואינו עומד בחוטמו של האתרוג אלא מחוטמו ולמטה כמו שיתבאר גבי חזזית ע"ש הטעם לכל זה:

יז

יש הרבה אתרוגים שעל ראש האתרוג גדל עץ אחד שמקצתו נכנס לתוך גוף האתרוג ומקצתו בולט למעלה ובמקצת אתרוגים אין עץ זה נכנס כלל לתוך אתרוג אלא כולו בולט למעלה מראש האתרוג ונקרא פטמא או דד ועל עץ זה גדל כמין פרח שושן ונקרא שושנתא והוא (נחשב) מגוף העץ הנקרא פטמא או דד ויש הרבה אתרוגים שאין להם כלל פטמא זו ולא שושנתא שעליו והן כשרין כיון שכך היא בתחלת

ברייתם וזהו דרך גדולן וניכרין הן אותן שכך הן מתחילת ברייתם כי יש להן במקום הפטמא כמו גומא מתחלת בריאתו.

אבל אתרוג שהיה לו פטמא וניטלה פטמתו אפילו לא ניטל כל עובי הפטמא אלא מקצת העובי נשאר מחובר לאתרוג ומקצת העובי ניטל לגמרי מן האתרוג בענין שנשאר משהו באתרוג מגולה במקום שהיה מכוסה בעובי מקצת הפטמא שניטלה הרי זה פסול לפי שפטמא זו נחשבת מגוף האתרוג וכיון שהיא חסרה הרי זה אתרוג חסר אע"פ שיש אומרים שאין חסרון פוסל אלא אם כן יש בו כאיסר כמו שנתבאר מכל מקום כיון שהפטמא היא בגובה האתרוג על ראשו והחסרון ניכר בה יותר לפיכך החמירו בה שאפילו חסרון כל שהוא שבה פוסל לפי שעיקר הידורו של אתרוג תלוי בראשו שהאדם רואה אותו בתחלת השקפתו ואם נחסר שם כל שהוא אינו הדור.

אבל אם לא ניטל כלום מעובי הפטמא במקום שהיא מחוברת לאתרוג ואפילו נטלה כל הפטמא ולא נשאר ממנה רק גובה משהו בענין שמקצת ראש האתרוג הוא מכוסה בעובי פטמא משהו זו שנשתייר כמו שהיה מכוסה בתחלה כשהפטמא היתה שלימה הרי זה כשר דכיון שמקצת ראש האתרוג הוא מכוסה כמו שהיה מתחלה אין זה חסרון.

ויש חולקין על זה ואומרים דאפילו לא נטלה רק השושנתא העליונה וכל הפטמא קיימת הרי זה פסול שאינו הדור אלא אם כן הוא שלם לגמרי בראשו ואע"פ שאין הלכה כדבריהם מכל מקום טוב לחוש לדבריהם במקום שאפשר דהיינו שאם יש לפניו שני אתרוגים שוים בנוי והידור ובאחד מהן ניטל השושנתא אזי יקח אותו שיש בו השושנתא אבל אם אותו שיש בו השושנתא אינו מהודר ומפואר כל כך כמו אותו שניטלה ממנו השושנתא יקח את המהודר ואת המפואר יותר אף על פי שאין בו שושנתא שהעיקר הוא כסברא הראשונה:

יח

ניטל העוקץ והוא העץ שהאתרוג תלוי בו באילן הרי זה פסול והוא שניטל העוקץ מעיקרו ולא נשאר ממנו כלום באתרוג שאז נשאר מקומו גומא באתרוג והרי זה אתרוג חסר אבל אם נשאר ממנו כל שהוא באתרוג בענין שנתמלאת כל רוחב הגומא דהיינו שלא ניטל כלום מעובי העוקץ במקום שהוא ממלא את הגומא הרי זה כשר שהרי גוף האתרוג אינו חסר כלום.

ויש מכשירים אפילו ניטל כל העוקץ ונשאר מקומה גומא באתרוג שהעוקץ אינו נחשב מגוף האתרוג לענין שבחסרונו יפסל האתרוג משום אתרוג חסר ואע"פ שאין הלכה כדבריהם מכל מקום בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר יש לסמוך על דבריהם לברך על אתרוג זה שהרי יש נוהגין בשעת הדחק לברך אפילו על הפסולין לגמרי כמו שיתבאר בסימן תרמ"ט ע"ש הטעם:

יט

עלתה עליו חזזית (פירוש או ילפת תרגומו או חזון) והוא כמו אבעבועות דקות ויש בו ממש שמקומן ניכר במשמוש היד שהוא גבוה מן האתרוג אם הוא במקום אחד מהאתרוג בלבד אינו פסול אלא אם כן הוא רוב של כל האתרוג אבל אם הוא בשני מקומות ויש בין שני המקומות מקום פנוי (שאינו בו חזזית) לכל הפחות כשיעור חזזית אחת דהיינו שיכול להיות במקום זה טיפת חזזית משהו (דהיינו שתי אבעבועות דקות שפחות מכן אין נקרא חזזית כמו שיתבאר) ומראה אתרוג משהו כחוט השערה מפסיק בין טיפה זו להחזזית

הגדול שאצלה מצד אחד ומראה אתרוג משהו כחוט השערה מפסיק בין צד השני של טיפה זו לחזזית הגדול שאצלה הרי זה פסול אפילו אם כל החזזית ביחד אינו אלא מיעוט האתרוג שכיון שיש בתוך החזזית מקום פנוי מראה אתרוג הרי זה כמנומר ואינו הדור:

כ

במה דברים אמורים כשיש מתחלת חזזית האחת עד סוף חזזית השנית כשיעור רוב הקיפו של האתרוג כגון שאם הן עומדין לרוחב האתרוג דהיינו סביב היקף עביו ומתחלת האחת עד סוף שנית יש רוב היקף עביו וכן אם הן עומדין לאורך האתרוג ומתחלת האחת עד סוף השנית יש רוב היקף אורך האתרוג כגון שחזזית אחת עומד בצד אחד של האתרוג וחזזית השנית נמשך מעט על צד השני של האתרוג אבל אם כל החזזית הוא בצד אחד של האתרוג אף על פי שיש מתחלת האחת עד סוף השנית מחצה היקף אורך האתרוג או מחצה היקף עביו או אפילו מחצה היקף ארכו ומחצה היקף עביו כגון שיש הרבה חזזית קצת מהן נמשכים לאורך האתרוג עד חצי עביו וקצת מהן נמשכים לרוחב האתרוג סביב היקף עביו עד חצי היקף הרי זה כשר ויש חולקין על זה ואומרים דאפילו אין בו אלא שתי טיפות חזזית משהו ובין שתי טיפות אלו אין מקום פנוי שבו מראה אתרוג אלא כדי שיעור חזזית אחת הרי זה כמנומר ופסול ויש להחמיר כסברא האחרונה אבל בשעת הדחק שאי אפשר למצוא אתרוג אחר יש לסמוך על סברא הראשונה.

ואם אין בו אלא חזזית אחת גדול שנתפשט על פני חציו של כל שטח האתרוג דהיינו שכל מקום הפנוי שבו מראה האתרוג הוא מחצה על מחצה עם החזזית פסול וכן כל דבר הפוסל ברוב בכל ארבעת המינים אם הוא מחצה על מחצה פסול לפי שצריך להיות הרוב בהכשר ואין מחצה הכשר נחשב כרוב אלא לענין מחיצות של שבת ושל סוכה ולענין סכך הסוכה שבהן נאמרה הלכה למשה מסיני שהמחצה הוא כרוב אבל בכל התורה כולה צריך להיות הרוב בהכשר ויש חולקים על זה ואומרים דכל שאין בפסול רוב כנגד הכשר אינו יכול לפסול והרי הוא כאלו לא היה כאן פסול כלל ואע"פ שאין הלכה כדבריהם מכל מקום בשעת הדחק שאי אפשר למצוא מינים אחרים כשרים יש לסמוך על דבריהם לברך על מינים אלו שהרי יש נוהגין בשעת הדחק לברך אפילו על הפסולין לגמרי כמו שיתבאר בסימן תרמ"ט עיין שם הטעם:

כא

כל דבר הפוסל באתרוג משום שאינו הדור כגון יבש או חזזית או שינוי מראה האתרוג דהיינו שנקלף מקצת האתרוג ונשתנה מראיתו ממראה כל האתרוג אע"פ שכל אלו אינן פוסלין אלא אם כן יש בהן כשיעור שנתפרש בהן אבל אם היה אחד מהן על חוטמו דהיינו ממקום שמשפע משם ויורד לצד ראשו ומתחיל משם להתקצר ולהתחדד כל מקום זה אם יש בו אחד מכל אלו הדברים הפוסלים משום הדור אפילו אין בו אלא משהו הרי זה פסול לפי שעיקר ההידור של האתרוג תלוי בחוטמו שהוא נראה לעינים יותר משאר מקומות ובו אדם נותן עיניו בתחלת השקפתו:

כב

מכל מקום אפילו בחוטמו אין החזזית פוסל אלא אם כן יש בו שתי אבעבועות לא פחות (שפחות מכן אין נקרא חזזית) והוא שיהיו נראין לעין כשאווחזו בידו ולא שיהא צריך להשים עין עיונו עליהם עד שיראם וכן כל שינוי מראה אינו פוסל אלא אם כן נראה לרוב בני אדם בהשקפה ראשונה:

כג

אין החזזית ולא שינוי מראה פוסלין אלא אם כן נולדו מעצמות האתרוג אבל אם מחמת שעוקצים אותו קוצים נעשו בו מקומות אדומים ועקומים כשר וכן אותן חזזית שקורין בלא"ט מו"ל יש להכשיר אפילו יש בהן ממשות שמקומן ניכר במימוש היד שהן גבוהין מהאתרוג לפי שהן נחשבין ג"כ מראה אתרוג מאחר שרגילות הוא להיות כך הרבה אתרוגים אין זה שינוי גדול:

כד

כל מקום שנפסל האתרוג מחמת שינוי מראה או מחמת החזזית בין שלא היו אלא במקום אחד בלבד בין שהיו בכמה מקומות וקלף כל מקומות הפסולין שבו וחזר מראהן מראה כל האתרוג אם נזהר לקלפו בענין שלא נחסר כלום מגוף האתרוג דהיינו שלא קלף רק קליפה החיצונה הדקה הרי זה כשר ואפילו לכתחלה מותר להכשירו ע"י כן.

נפלו עליו מים בתלוש ותפח ואין צריך לומר אם נסרח שיש לו קצת ריח רע פסול שאין זה הידור:

כה

אתרוג המבושל פסול וכן אם היה כבוש פסול שהכבוש כאיזהו כבוש כל שנשרה מעת לעת במים או בשאר משקים ומי פירות ואפילו בדבש שדרכו להעמיד דבר הכבוש בתוכו אעפ"כ נפסל האתרוג משום כבוש במעת לעת ואם כבשו בחומץ חזק שהוא חריף מאד אפילו לא שהה בתוכו אלא שעה מועטת כדי שיתן החומץ על האור וירתיח הרי זה כמבושל כמ"ש ביו"ד סי' ק"ה עיין שם הטעם:

כו

אתרוג המנומר פסול שאינו הדור איזהו מנומר שיש בו כמה גוונים כגון שחור ולבן שאינו ממראה האתרוג ואפילו גוון אחד בשני מקומות באתרוג הרי זה כמנומר ופסול אף אם אין בהם אלא מיעוט האתרוג אבל אם גוון הפסול הוא במקום אחד בלבד אינו פסול אלא אם כן יש בו רוב האתרוג או חציו כמ"ש גבי החזזית שדין שינוי מראה כדין חזזית לכל דבר:

כז

אתרוג שמראיהו שחור אפילו מעט הרי זה פסול במה דברים אמורים באתרוג הגדל בארצות שהאתרוגים הגדלין שם הן ירוקים אבל במקומות שהאתרוגים הגדלין שם הן שחורין מעט כשרים שזהו דרך בריאתן וגידולן באותו מקום ואין זה שינוי כלל אבל אתרוג השחור ביותר כשחרות בני אדם הכושים אפילו הגדל בארץ כוש פסול לפי שאין זה הדור כלל:

כח

העגול ככדור פסול שהרי אין עליו צורת אתרוג כלל וכן מטעם זה אם גדלו בדפוס שעשו לו בעודו קטן ונתנו בתוכו כשהוא עדיין מחובר לאילן וגדל בתוכו כמדת הדפוס וכתמונתו עד שנשתנה מצורת האתרוג ונעשה כמין בריה אחרת פסול אבל אם נעשה כעין צורת האתרוג אע"פ שאינו דומה לו ממש כגון שנעשו בו כמין קרשים כעין גלגל של ריחיים ושל מים הרי זה כשר:

כט

התיום דהיינו שגדלו שנים דבוקים זה בזה כשר שאין זה שינוי כלל ונוטל שניהן ביחד כשהן דבוקין ומברך.

אין שיעור לגודל האתרוג למעלה שאפילו הוא גדול כל כך עד שניטל על הכתף הרי זה כשר אבל למטה יש לו שיעור שאם הוא פחות מכביצה פסול לפי שרוב האתרוגים אין גידולן פחות מכביצה וזה שאין בו כביצה הרי עדיין לא נגמר פריו והתורה אמרה פרי עץ שיהא פרי גמור ואפילו אם אתרוג זה לא היה גדול יותר אף אם לא היו קוצצים אותו מן האילן מכל מקום כיון שבגמר גידולו אין בו כביצה אין זה פרי חשוב אבל אם יש בו כביצה הרי הוא כשר אע"פ שהוא בוסר דהיינו שלא נגמר גידולו שהיה גדול יותר אם לא היו קוצצים אותו מ"מ כיון שיש הרבה אתרוגים שאינן גדילין יותר ממנו הרי זה פרי חשוב ונקרא גמר פרי:

ל

במה דברים אמורים כשמראהו ירוק כעין כרכום (שקורין גע"ל) כדרך כל האתרוגים שנגמר פרים או אפילו שאין כולו ירוק ככרכום שבמקצתו התחיל להוריק ככרכום שזהו סימן שנגמר פריו וסופו להוריק כולו בתלוש כשישהו אותו זמן מרובה אבל אתרוגים הבאים לפנינו כשהן עדיין ירוקין כעשבי השדה (שקורין גרי"ן) יש לחוש שמא עדיין לא נגמר פרים ולכך אין ירוקין ככרכום ומ"מ אם הם גדולים הרבה בענין שידוע וברור לנו שנגמר פרים וסופן להוריק ככרכום בתלוש מותר ליקח אותן ולצאת בהן ידי חובה אפילו כשהן ירוקין ומכל מקום כבר נהגו שלא לסמוך על בקיאות זו ואין לוקחין אלא אם כן התחילו להוריק קצת כעין כרכום:

לא

אתרוג המורכב דהיינו שהרכיבו ענף מאילן אחר לתוך אילן האתרוג וגדל מהן מין הדומה לאתרוג פסול שזה אינו אתרוג כלל אלא הוא בריה בפני עצמה וארבעה סימנים יש להבחין בין האתרוג המורכב מלימוני" לאתרוג האחד כי המורכב הוא חלק ולהאתרוג יש בליטות קטנות בכל גופו וקצת גובה להן השני המורכב עוקצו שהוא תלוי בו באילן הוא בולט ועוקץ האתרוג שוקע השלישי כי תוך של המורכב דהיינו הגוף הוא רחב ומוהל שלו רב והקליפה התיכונה דהיינו קליפה העבה שבאתרוג היא אינה עבה כל כך במורכב כמו באתרוג שהקליפה עבה מאוד ותוך שלו קצר ואין בו מוהל רב הרביעי שבאתרוג הגרעינין שבתוכו זקופים לאורך ובמורכב הגרעינין הן מושכבין לרחבו:

תרמט – דברים הפוסלים בארבעת המינים ובו כ[ה] סעיפים:

א

כל ארבעת המינים שהיה אחד מהן שאול בידו או גזול או גנוב בין מישראל בין מנכרי אף על פי שכבר נתיאשו הבעלים ממנו הרי זה פסול ביום הראשון של חג מן התורה שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון וגו' ודרשו חכמים לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול וגנוב שאינו שלו שהרי חייב להחזירו לבעליו ואינו יכול לפטור את עצמו בדמים:

ב

ומיום שני (דהיינו בארץ ישראל אבל בחוץ לארץ יתבאר לקמן) ואילך שחיוב נטילת לולב אינו אלא מדברי סופרים אדם יוצא ידי חובתו לכתחלה בשאול דכיון שלא תקנו אלא לזכר למקדש לא החמירו לפסול את השאול כיון שאין פיסולו בגופו שהרי הוא מין כשר אלא שאינו שלו:

ג

ומותר ליטול לולב של חבירו שלא מדעתו ולברך עליו בשאר הימים חוץ מיום ראשון כמו שיתבאר בסי' תרנ"ח דמן הסתם לא יקפיד חבירו על זה שנוח לו לאדם שתעשה מצוה בממונו בדבר שאין בו חסרון כיס שהרי אין הלולב מתקלקל בכך אבל אסור להוציא הלולב ממקום שהניחו בעליו למקום אחר כגון מביתו לבית הכנסת כמו שנתבאר בסימן י"ד ע"ש הטעם:

ד

אבל הגזול והגנוב אף בשאר הימים הוא פסול אע"פ שכבר נתייאשו הבעלים לפי שהוא מצוה הבאה בעבירה כלומר כשהוא מקיים את המצוה הוא מקיים אותה באיסור גזל שהרי אם באו הבעלים לתבוע שלהם חייב להחזיר להם הגזילה בעיניה ואינו יכול לפטור את עצמו בדמים ונמצא שהגזילה אינה קנויה לו כלל ועדיין היא של הנגזל ושלא כדין הוא משתמש בה:

ה

אבל אם כבר קנה הגזלן את הגזילה ע"י שינוי בין שקנאה על ידי שינוי מעשה בין שקנאה על ידי שינוי השם קודם שבא להשתמש בה לשם מצוה כגון שגזל לולב ושיפהו הרי זה כשר אפילו ביום הראשון דכיון שאפילו אם בא הנגזל אינו מחויב להחזיר לו הגזילה עצמה אלא דמים בלבד הוא שחייב לו כמ"ש בח"מ סי' שנ"ג נמצא שהיא קנויה לגמרי להגזלן והרי היא כשלו ממש לכל דבר.

ומכל מקום כיון שע"י עבירה באה מצוה זו לידו לא יברך עליה אפילו מיום שני ואילך ואף שיש חולקים על זה ספק ברכות להקל דאין זה מברך אלא מנאץ (שנראה כמברך על עבירה שנזדמנה לידו) אם לוקחו לצורך עצמו לצאת בו:

ו

וכל זה בגנב וגזלן עצמו אבל אם מכר או נתן במתנה גמורה לאדם אחר אם כבר נתייאשו הבעלים קודם שמכר ונתן הרי כבר נקנית הגזילה להלוקח ביאוש בעלים ושינוי רשות מהגזלן להלוקח שאף אם בא הנגזל אין הלוקח חייב להחזיר לו כלום נמצא שהיא קנויה לו לגמרי והרי היא כשלו ממש לכל דבר ויוצא בה ידי חובתו אף ביום הראשון ומותר לו לברך עליה שהרי לא ע"י עבירה באה מצוה זו לידו שהרי הוא לא גזל (וגם קנה אותה אחר שנתייאשו הבעלים ממנה).

אבל אם עדיין לא נתייאשו הבעלים ממנה אין הלוקח יוצא בה ידי חובתו אף בשאר הימים לפי שהיא מצוה הבאה בעבירה שהרי שלא כדין משתמש בה הלוקח כיון שעדיין היא בחזקת הנגזל שהרי עדיין לא נתייאש ממנה:

ז

וכל זה כשמכר או נתן במתנה גמורה אבל אם השאילה לאחר (או נתנה לו במתנה על מנת להחזיר אע"פ שכבר נתייאשו הבעלים אין השואל יוצא בה ידי חובתו ביום הראשון שהרי אינה קנויה לו ע"י יאוש ושינוי רשות ואין זה שינוי רשות (הגזלן) כיון שהוא מחויב להחזירה להגזלן אבל בשאר הימים יוצא בה ידי חובתו ואין כאן מצוה הבאה בעבירה כיון שכבר נתייאשו הבעלים קודם שהשאילה לו נמצא שאין על השואל שום עון אשר חטא):

ח

ישראל הלוקח מנכרי אחד מכל ארבעה מינים שבלולב הגדל בקרקעו של הנכרי לא יקצצנו הישראל בעצמו מקרקעו של הנכרי לפי שסתם נכרים הן גוזלים שדות מישראל או מנכרי אחר וקרקע אינה נגזלת כלומר אין עליה תורת גזל להיות עומדת בחזקת הגזלן וברשותו לכל דבר להתחייב באחריותה אלא לעולם היא בחזקת הנגזל וברשותו לכל דבר וישראל זה הקוצץ ותולש מקרקע זו הרי הוא הגוזל מבעל הקרקע מה שתולש ואע"פ שבעל הקרקע כבר נתייאש ממנה מ"מ יאוש בלבד בלא שינוי רשות אינו קונה והרי הוא גזל בידו אבל אם ישראל זה קוצץ כדי למכור או ליתן לאחרים שיצאו בו ידי חובתן בחג הרי זה מותר שהרי יש כאן גם שינוי רשות מהגזלן דהיינו ישראל זה הקוצץ לרשות הלוקח:

ט

וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד שכבר קצץ הישראל מותר הוא בעצמו ג"כ לברך עליו כיון שקצץ ברשות הנכרי אין אנו חוששין לספק שמא גזולה היא בידו מישראל או מנכרי אחר:

י

וכן אם נכרי בעל הקרקע שנותן רשות לישראל לקצוץ הוא מחזיק קרקע זו מיד המלך שנתנה לו אע"פ שהמלך עצמו כבש קרקע זו במלחמה מיד אחר אין זה גזל שהקרקע נקנית להגזלן בכיבוש מלחמה קנין גמור כמו שלמדו חכמים ממדרש הפסוקים.

וכל זה בחוץ לארץ אבל בארץ ישראל שחייבת בתרומות ומעשרות אם קצץ ישראל בעצמו את האתרוג הרי נתחייב אתרוג זה בתרומות ומעשרות ע"י קציצה של הישראל ואם נטלו לשם מצוה קודם שהפריש עליו תרומה ומעשר מאתרוג אחר לא יצא ידי חובתו שהרי הוא טבל וטבל פסול אפילו בשאר הימים כמו שיתבאר:

יא

כל ארבעת המינים שהיה אחד מהן של אשירה אם היא של ישראל דהיינו שקנה אותה ישראל מיד עובדיה הרי זה פסול אפילו בשאר הימים לפי שכל המינים צריך שיהיו כשיעורן המפורש בהן (דהיינו שלשה טפחים עיין סימן תר"ג) ואשירה שהיא של ישראל כיון שאין ביטול הנכרים מועיל לה להתירה בהנאה הרי היא עומדת לשריפה וכל העומד לשרוף הרי הוא כשרוף ונמצא שאין בו כשיעור המפורש בו:

יב

ואם האשירה היא של נכרי לכתחלה לא יקצוץ ממנה אחד מכל ארבעת המינים אפילו אם כבר ביטלה הנכרי ואפילו אם אילן הזה נטעוהו שלא לשם עבודה זרה ואחר שגדל עבדוהו בענין שהוא מותר בהנאה להדיוט אפילו בלא ביטול שהמחובר אינו נאסר אעפ"כ הוא מאוס לגבוה כיון שנקרא עליו שם עבודה זרה אבל בדיעבד שכבר נטל ארבעה מינים של אשירה זו לשם מצוה יצא ידי חובתו ואינו צריך לחזור וליטול.

ואפילו אם לא ביטל הנכרי אשירה זו והרי היא אסורה בהנאה מכל מקום כיון שמועיל לה ביטול להתירה בהנאה הרי אינה עומדת לשריפה שאפשר שיבטלנו נכרי ואע"פ שעכשיו עדיין היא אסורה בהנאה אין זו חשובה הנאה מה שיוצא בה ידי חובתו דמצות לאו ליהנות נתנו כמו שנתבאר בס' תקפ"ו ע"ש:

יג

במה דברים אמורים כשלא נתכוין ישראל זה שקצץ מינים אלו מהאשירה לזכות בהן לצורך עצמו אלא היה בדעתו להחזירן להנכרי בעל האשירה בשלימות ולא נטלן לשם מצוה ביום הראשון שהרי השאול פסול בו אלא נטלן בשאר הימים אבל אם נתכוין לזכות בהן לגמרי שלא להחזירן להנכרי הרי מיד בקציצה זו זכה בה הישראל ונעשית עבודה זרה של ישראל ואין ביטול הנכרי מועיל להתירה בהנאה אם לא בטלה קודם קציצתו והרי היא עומדת לשריפה לפיכך אפילו בדיעבד לא יצא:

יד

וכל זה בימיהם שהנכרים היו משתחויים לאילן אבל בזמן הזה שאין הנכרים משתחויים לאילן אלא (נוטעין אילן לפני עבודה זרה או) שנוטעים אילנות בגן של עבודה זרה ודמי פירות האילנות הוא לכהניהם מותר ליקח מהן ארבעה מינים שבלולב ועל דרך שנתבאר ביו"ד סי' קמ"ג לענין הנאת הדיוט עיין שם:

טו

אתרוג שאינו ראוי לאכילה כגון שהוא של טבל או של ערלה פסול כל ז' ימים שנאמר ולקחתם לכם ודרשו חכמים הראוי לכם לכל דרכי הנאתו ואתרוג שדרך הנאתו היא האכילה צריך להיות ראוי לאכילה. ואתרוג של ערלת חוץ לארץ אע"פ שאסור באכילה מכל מקום כיון שיש מתירין להאכיל ערלת חוץ לארץ לחבירו שאינו יודע שזה ערלה וא"כ הרי הוא ראוי לאכילה ואע"פ שאין הלכה כדבריהם כמ"ש ביו"ד סימן רצ"ד מכל מקום יש לסמוך על דבריהם להכשיר האתרוג למצוה:

טז

מי שנדר הנאה מלולב שלו או מלולב של חבירו הרי לולב זה פסול לו ביום הראשון שהרי אין לולב זה ראוי לו לכלום כיון שנדר ממנו הנאה והתורה אמרה לכם הראוי לכם לכל דרכי הנאתו ולפיכך צריך ליקח לו לולב אחר לצאת בו ביום הראשון אבל בשאר הימים כיון שאין חיוב נטילת לולב אלא זכר למקדש לא החמירו כל כך לפוסלו בדבר שאין הפסול בגופו שהרי לולב זה כשר הוא בעצמו אלא שהוא נדר ממנו הנאה:

יז

אבל שאר כל הדברים הפסולין בכל אחד מארבעה מינים שפסולין הוא מגופו פוסל בין ביום הראשון בין בשאר הימים חוץ מפסול מחמת חסרון כגון ניקב נקב מפולש ויש בו חסרון מגוף האתרוג או שניטל עוקצו ונשאר מקומו גומא אבל ניטלה פטמתו אין פיסולו מחמת חסרון בלבד אלא מחמת שאין זה הידור לפיכך פסול כל שבעת הימים כשאר כל פסולים שמחמת הידור כגון חזזית וכיוצא בו שפסולין כל ז' ימים:

יח

ואפילו חסרון אינו כשר בשאר הימים אלא אם כן נשתייר בו שלם כשיעור דהיינו כביצה באתרוג אבל אם לא נשתייר בו כביצה פסול וכן הדס וערבה שאין בהן כשיעור דהיינו שלשה טפחים ולולב שאין בו כשיעור דהיינו ארבעה טפחים פסולין כל שבעת הימים:

יט

נמצאת למד שכל הפסולין בראשון מן התורה פסולין בשאר הימים מדברי סופרים חוץ מן עשרה דברים ואלו הם.

א'

השאול בין מדעת הבעלים בין שנטל שלא מדעת הבעלים אבל לא נתכוין לגזול.

ב' הנודר הנאה מלולב ומיניו.

ג' לולב שנסדק בענין שנפסל.

ד' נחלקה עלה העליון האמצעי (ששני פסולים אלו הן מחמת חסרון כמ"ש בסימן תרמ"ה).

ה' נכפפו רוב ראשי העלין שבלולב.

ו' הדס שיבשו עליו ונשארו בו שלשה עלין כמושין בראש הבד.

ז' אתרוג שניקב אפילו יש בו חסרון ואפילו הרבה יותר מכאיסר ואפילו הוא מפולש.

ח' נימוק כל בשרו מבפנים.

ט' נסדק בענין שנפסל.

י' ניטל עוקצו.

ויש מכשירין בשאר הימים אף הפיסול מחמת שאינו הדור כגון ניטלה פיטמתו וחזזית וכיוצא בהם ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק שאי אפשר למצוא מינים אחרים שהרי יש נוהגין לברך בשעת הדחק על כל הפסולין אף ביום ראשון כמו שיתבאר:

אתרוג שנקבوهו עכברים אע"פ שהוא כשר בשאר הימים שהרי החסר הוא כשר בשאר הימים מיום שני ואילך מכל מקום לכתחלה לא יטלנו אף בשאר הימים עד שיסיר ניקור העכברים משום מיאוס אבל אם היה פיסולו מחמת שאינו הדור כגון שהיה יבש או מנומר שפסול כל שבעת הימים אין מועיל להכשירו על ידי שיחתוך ויסיר מקום היבשות או מקום המנומר הואיל ובא מכח פסול.

ואפילו לכתחלה מותר מיום שני ואילך לחתוך מן האתרוג ולאכול ויוצא ידי חובתו בהנותר אף על פי שהוא מיעוט של כל האתרוג ובלבד שיהיה בו כביצה.

במה דברים אמורים כשהתנה עליו קודם בין השמשות של ליל ראשון שאינו בודל את עצמו מלהיות כחו וזכותו בהאתרוג כל שהות בין השמשות של ליל שני דנמצא אתרוג זה לא הוקצה בבין השמשות של ליל ראשון שהוא תחלת החג למצות נטילת אתרוג שהרי לשאר ימי החג התנה עליו שיהא כחו וזכותו בו בתחלת כניסת שאר ימי החג דהיינו בין השמשות של ליל שני אבל אם לא אמר בפירוש שאינו בודל את עצמו ממנו כל שהות בין השמשות אע"פ שהתנה עליו שיהא מותר להסתפק ממנו מיום שני ואילך אסור להסתפק ממנו מיום שני ואילך דכיון שבבין השמשות של ליל ראשון שהוא תחלת כניסת החג היה מוקצה ועומד למצות נטילת אתרוג של כל שבעת ימי החג שהיה אסור לו להסתפק ממנו כל שהות בין השמשות של ליל ראשון שהרי הוא כולו מוקצה למצותו לצאת בו למחר ביום ראשון שהחסר פסול בו וכיון שבין השמשות שהוא תחלת כניסת החג כל האתרוג הוא מוקצה ואסור להסתפק ממנו אפילו משהו הרי כולו הוקצה ונאסר לכל שבעת ימי החג שכל שבעת הימים הן כיום אחד ארוך לענין זה מן הסתם אלא אם כן התנה בפירוש על שאר הימים ועל דרך שנתבאר:

כא

כל הפסולין ביום ראשון וכשרים מיום שני ואילך היינו בארץ ישראל שיום שני הוא חול המועד ובחוף לארץ שעושין יום טוב שני ימים יש אומרים שכל הפסולין הנוהגין בראשון מן התורה נוהגין ביום טוב שני מדברי סופרים דכיון שתקנו יום טוב שני מפני הספק שמא הוא יום טוב ראשון א"כ צריך לנהוג בו מחמת הספק כל החומרות של יום טוב הראשון.

ויש אומרים כיון שאנו בקיאים בקביעות החודש ויודעין אנו שהשני הוא חול ואין אנו נוהגין בו קודש אלא שלא לזלזל במנהג אבותינו שהיו בזמן שמקדשין על פי הראיה שאז לא היה הדבר תלוי בידיעת חשבון קביעות החדשים ואין אנו מצוים אלא שלא לזלזל בעיקר קדושת היום ולפיכך אנו מקדשין על הכוס ומברכין זמן ביום טוב שני כמו ביום טוב הראשון אבל דברים שאינן מעיקר קדושת היום אלא שהן מצות הנוהגות באותו היום בלבד כגון כל הפסולין ביום טוב הראשון בלבד ואף אם לא תהיינה מצות הללו נוהגות ביום טוב שני אין כאן זלזול ליום טוב השני כלל כיון שאין המצות תלויות בעיקר קדושת היום כלל שהרי מצות נטילת לולב לא תלה הכתוב חיובו מחמת שהוא יום טוב אלא מחמת שהוא יום הראשון שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון.

ולענין הלכה ספק ברכות להקל לפיכך כל הפסולין בראשון ניטלין ביום טוב שני של גליות בלא ברכה ומכל מקום אם אפשר יקח מחבירו לולב ומיניו כשרים במתנה על מנת להחזיר (כדי לחוש לסברא הראשונה דשאלו פסול ביום טוב שני) ויברך עליו ואחר כך יטול את שלו (ויאמר בו הלל עם הציבור):

כב

כל ארבעה מינים הפסולין ופיסולין ניכר בגופן כגון שפסולין מחמת חסרון או מחמת הדור אם הוא שעת הדחק שאי אפשר למצוא מינין אחרים כשרים מותר לברך על מינים הפסולים אלו אפילו ביום הראשון לפי שכל פסולים אלו לא נתפרשו היטיב בכתוב אף על פי שכתוב בתורה הדר מכל מקום לא פירש הכתוב מהו הדר ומהו אינו הדר אלא כל פסולין אלו מסרן הכתוב לחכמים והם אמרו שלא בשעת הדחק אפילו בדיעבד לא יצא כדי שיהיו ישראל זהירים במצות ויחזרו אחר מינים הכשרים אבל בשעת הדחק כיון שאי אפשר בענין אחר מברכין על אלו הפסולין שלא תשתכח תורת אתרוג מישראל:

כג

אבל כל הפסולין מחמת שאינן מינן כלל כגון הדס שוטה והצפצפה ואתרוג המורכב (או מחמת שאין שמן עליהם כגון נשרו רוב עלין) או מחמת שהן חסירין השיעור דהיינו אתרוג פחות מכביצה ולולב פחות מארבעה טפחים והדס וערבה פחות משלשה טפחים או מחמת מצוה הבאה בעבירה או מחמת עבודה זרה או מחמת שאין האתרוג ראוי לאכילה כל אלו אין ניטלין בשעת הדחק אפילו בלא ברכה גזירה שמא יטעו ויאמרו שגם מינים אלו כשרים הן ולכך הן ניטלין ויטעו להכשירן] אף שלא בשעת הדחק אבל כשהפסול הוא מחמת מום שיש בו חסרון בגופו או שאינו הדר הכל רואים את המום שההדור והחסרון הוא דבר נראה לעינים והכל יודעים שאין מכשירין אותם אלא לפי שהיא שעת הדחק שהרי בשאר כל השנים מחזירין אחר שלימים והדורים.

ויש חולקין על כל זה ואומרים דאף הפסולין מחמת מום אין מברכין עליהם לעת הדחק אלא נוטלין אותן בלא ברכה לזכרון בעלמא שלא תשתכח תורת אתרוג.

ויש מקומות שנוהגין כסברא הראשונה ובאלו המדינות נוהגין בכל הפסולין כסברא האחרונה חוץ מן לולב והדס היבשים שאם לא היו מברכין עליהם בשעת הדחק על הרוב לא היו מברכין כלל על מצות לולב שאין לולבין לחין ואין הדסים לחים מצויים במדינות אלו:

כד

ונוהגין במדינות אלו לברך על לולב והדס יבשים אף במקום שיש אחרים לחים בעיר וטעם המנהג הוא משום שגם הלחים אינן לחים גמורים רק שיש בהם מיעוט ליחות ואם כן הלחין והיבשין הן דומין כמעט זה לזה אבל במקום שיש לחין גמורין אין לברך על היבשין אפילו אינן יבשין גמורים רק יש בהם מיעוט ליחות ואם עבר וברך עליהם יש להסתפק ולומר דצריך לחזור ולברך על הלחין שהרי לא התירו לברך על היבש אלא בשעת הדחק אבל שלא בשעת הדחק אפילו בדיעבד לא יצא וכאן שהיה אפשר לברך על הלחין אם כן לא יצא ידי חובתו ביבשים ומכל מקום כיון שהיבשים אינן יבשים גמורים אפשר לומר דיצא בדיעבד ולכן יטול את הלחין בלא ברכה אבל אם בירך על היבשים גמורים במקום שיש לחין גמורין לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולברך על הלחין:

תרג – שיעור הדם וערבה ובו ב' סעיפים:

א

שיעור אורך בדי הדם וערבה אין פחות משלשה טפחים שהם י"ב גודלין ושדרו של הלולב אין פחות מארבעה טפחים כדי שיהיה שדרו של לולב יוצא למעלה מההדס וערבה טפח כדי ניענוע שטפח זה היוצא למעלה מהאגודה (פירוש שלשה מינים אלו ביחד נקרא אגודה) הוא המנענע וטפח זה צריך שיהא מהשדרה עצמה לבד מן העלין הארוכים היוצאים למעלה לאחר שכלתה השדרה.

ויש אומרים שטפחים אלו הן קטנים שאין בכל טפח רק שלשה גודלין ושליש ונמצא ששלשה טפחים אין בהם רק עשרה גודלין והלולב י"ג גודלין ושליש ויש לסמוך על דבריהם בשעת הדחק וכן בדיעבד שכבר בירך על אגודה שאין בה רק כשיעור זה יצא ואין צריך לחזור ולברך אלא יטול מינים כשרים בלא ברכה:

ב

למעלה אין להם שיעור שאם רוצה להוסיף על שיעורן הרשות בידו להוסיף כמה שירצה ובלבד שיהא שדרו של לולב יוצא למעלה מהאגודה טפח כדי נענועו:

תרגא – דין נטילת לולב וברכתו ובו יז סעיפים:

א

מצות ארבעה מינים הללו הוא שיטול כל אחד ואחד מישראל אתרוג אחד בידו אחת ובידו השנית יטול לולב אחד ושני בדי ערבה ושלשה בדי הדס.

ובשעת הדחק שאי אפשר למצוא שלשה בדי הדס יוצא ידי חובתו בבד אחד אפילו נקטם ראשו (עיין סי' תרמ"ז).

ואם נטל שלשה מינים אלו עם האתרוג בידו האחת לא יצא ידי חובתו שהרי אחרי שנאמר פרי עץ הדר נאמר כפת תמרים בלא וא"ו כלומר שלא נאמר וכפת כמו שנאמר וענף וגו' וערבי וגו' מכאן אתה למד שהאתרוג הוא צריך להיות בפני עצמו ולא יהיה באגודה אחת עם הלולב עם מיניו כמו ההדס וערבה שנכתב בהן וא"ו המוסיף על ענין ראשון ולכך מותר לאגדן עם הלולב (ואדרבה מצוה מן המובחר הוא לאגדן כמו שיתבאר).

ויש חולקין על זה ואומרים שלא מיעט הכתוב אלא שלא יהא האתרוג נאגד עם הלולב ומיניו באגודה אחת ממש אבל כל שאינו אוגדו ממש באגודה אחת אע"פ שנוטלן בידו אחת אין בכך כלום ויוצא ידי חובתו מן התורה.

ולענין הלכה יש להחמיר בשל תורה ואם בירך ונטל שניהם בידו אחת יחזור ויטלם בשתי ידיו בלא ברכה דספק ברכות להקל ושמא יצא בברכה הראשונה:

ב

ומצוה מן המובחר לאגוד הלולב עם ההדס וערבה באגודה אחת משום נוי שנאמר זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות:

ג

ומותר לאגודו אפילו בחוט ובמשיחה אע"פ שחוט האגוד הוא מין אחר ואינו ממינים שבלולב והרי יש כאן בידו חמשה מינים אעפ"כ אינו עובר משום בל תוסיף כיון שהאגוד אינו מעיקר המצוה אלא הוא הידור למצוה ולא הזהירה תורה אלא שלא להוסיף בעיקר המצוה:

ד

ומותר לאחוז את הלולב בידו במקום האגוד בשעה שאוחזו לצאת בו ידי חובתו ואע"פ שהאגוד חוצץ בין ידו ללולב ומיניו אין בכך כלום כיון שהאגוד הוא לנוי ולהידור מצוה וכל שהוא לנוי אינו חוצץ מפני שהוא בטל לגבי הלולב ומיניו וכאלו הוא מגוף הלולב ומיניו:

ה

ואפילו אם נשרו מעלי הלולב או מעלי ההדס וערבה ונשארו העלין בתוך האגוד בענין שעלין הללו חוצצין ומפסיקין בין ידו ללולב אין בכך כלום כיון שדבר החוצץ הוא ממינים שבלולב ומין במינו אינו חוצץ אבל אם דבר שאינו ממינים הללו מפסיק ביניהם לידו בשעת נטילה לא יצא ידי חובתו בנטילה זו לכך צריך ליזהר מאד להסיר החוט שרגיל להיות כרוך סביב ההדס כשמביאין אותן ממרחקים.

אבל מותר לכרוך ההדס בעלי הלולב או בעצי ערבה דקים כיון שהכרך הוא ממינים שבלולב אינו חוצץ:

ו

יש נוהגים לעשות האגד בדרך זה שכורכין סביבות שלשה מינים אלו עד שיהיו מהודקין היטב ותוחבין ראשי הכרך לתוך עיגול הכרוך סביב שלשה מינים אלו ויש מחמירים וקושרים שני ראשי הכרך בשני קשרים זה על גבי זה וביום טוב שאי אפשר לקשרן בענין זה שהרי הוא קשר של קיימא שאינו חושש להתירו עולמית אוגדין אותו בעניבה דהיינו שעושין שתי עניבות זו על גבי זו (אבל אסור לעשות עניבה על גבי קשר כיון שאינו חושש להתירו עולמית עיין סימן (שמ"א) [שי"ז]) או שתוחבין ראשי הכרך לתוך עגול הכרך כמו שנתבאר:

ז

יש נוהגין להגביה ההדס בתוך האגוד למעלה מן הערבה מעט מטעם הידוע להם:

ח

יש נוהגין לאגוד ההדס מימינו של הלולב והערבה בשמאלו והלולב באמצע:

ט

ויש נוהגין לאגוד שלשה הדסים אחד מימין הלולב דהיינו מימין האדם ואחד משמאלו ואחד באמצע נוטה לצד ימין ושתי הערבות אחד בימינו ואחד בשמאלו:

י

וטוב להשפיל ההדס וערבה תוך אגד הלולב דהיינו שיאגוד אותם בתחתית הלולב בענין שכשיטול הלולב בידו לשם מצוה יהיו בידי ג"כ ההדס וערבה (ואם לא השפיל ונטל הלולב לבדו בידו וההדס וערבה אגודין בו למעלה הרי זה מותר אע"פ שאינו נוטל ההדס והערבה בידו אין בכך כלום דלקיחה ע"י דבר אחר שמה לקיחה כמו שיתבאר):

יא

נוהגין לעשות בלולב שלש אגודות כנגד שלשה אבות דהיינו שמלבד האגד שאגוד שלשה מינים אלו ביחד עושין בלולב עצמו עוד שתי אגודות לאגוד העלין בשדרה וצריך ליזהר מאד שיהא שדרו של לולב יוצא למעלה מאגד העלין טפח כדי נענוע כמו שנתבאר בסימן תר"נ:

יב

כל ארבעה מינים הללו צריך ליטלן דרך גדילתן דהיינו שיהא ראשיהם למעלה ועיקריהם למטה ואם הפכן בשעה שנטלן לא יצא ידי חובתו בנטילה זו והאתרוג אע"פ שהוא תלוי באילן עוקצו למעלה מכל מקום דרך גדילתו נקרא עוקצו למטה וצריך ליזהר מאד בהדס שבא ממרחקים להתיר אגודתו ולראות אם מונח כתיקונו דלפעמים נותנים ראשו של בד זה בצד עיקרו של בד זה וגם לפעמים כופפין ראשי הבדין:

יג

צריך ליטול הלולב ומיניו בידו הימנית ואתרוג בידו השמאלית לפי שהלולב יש בו שלש מצות דהיינו לולב הדס וערבה והאתרוג הוא מצוה אחת ואם היפך יצא ידי חובתו ומכל מקום טוב לחזור וליטול כדינו בלא ברכה.

אפילו אם כבר יצא ידי חובת נטילה ורוצה לחזור וליטלו לשם מצוה כגון בשעת אמירת הושענות צריך ליטול הלולב בימין והאתרוג בשמאל:

יד

איטר יד נוטל הלולב בימינו שהוא שמאל של כל אדם והאתרוג בשמאלו שהוא ימין של כל אדם אבל מי שהוא שולט בשתי ידיו נוטל הלולב בימינו והאתרוג בשמאלו ככל אדם:

טו

מי שנקטעה ידו הימנית יטול הלולב בזרועו הימנית שהרי לא נאמר בתורה ולקחתם ביד ולקיחה בזרוע שמה לקיחה ואם אי אפשר ליטול הלולב בזרועו הימנית יטול הלולב בידו השמאלית שהיא חשובה לו

כימין ואתרוג בזרועו השמאלית אבל לא יטול שניהם בידו אחת בבת אחת כמו שנתבאר ואם אי אפשר לו ליטול האתרוג בזרועו השמאלית יטול הלולב והאתרוג בידו השמאלית בזה אחר זה כמו שיתבאר:

טז

וכן מי שנקטעה ידו השמאלית יטול האתרוג בזרועו השמאלית ואם אי אפשר יטול בזרועו הימנית ואם גם זה אי אפשר יטול שניהם בידו הימנית בזה אחר זה:

יז

כל המצות מברכין עליהם עובר לעשייתן דהיינו סמוך וקודם לתחלת עשייתן כמ"ש בסימן כ"ה. ומה הוא מברך על מצות נטילת ארבעה מינים אלו אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת לולב לפי שהלולב גבוה מכולן חשוב הוא ונקראת כל האגודה על שמו: תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

סימן תצה

(א)

שהיא מתקנת כו'. כן מוכרח לומר על פי מה שכתב המגן אברהם בסימן תקי"ח בשם המגיד משנה עיין שם. ועל זה קשה מהבערה כמו שכתב המגן אברהם שם. ואין לומר כמו שכתב הר"ן, דלהר"ן דמדורה היא אוכל נפש אם כן בקיעת עצים אינה נקראת מכשירין כמו שכתב המגן אברהם בסימן תק"א סוף ס"ק ג' עיין שם (ולשיטה זו יש להתיר לבקע מקורה אפילו עצים דקים, שהרי האוסרים פירשו הטעם משום דהוי מכשירין. וכן משמע בר"ן דאין איסור אלא בבוקע מעצים דקין משום מלאכה שאינה צריכה. עיין מ"ש שם), ואנן קיימא לן שם כדעת ראבי"ה ומרדכי ורא"ש וראב"ד (עיין מגן אברהם שם) והסכמת האחרונים דבבוקע קורה לעצים דקים ביו"ט חיובא איכא, ועל כרחך משום דהוי מכשירין דלא כר"ן. וכן היא דעת רש"י במתניתין דמדורה. וא"כ על כרחך צריך לומר דהטעם דהבערה אינה נקראת מכשירין ואמרינן בה מתוך משום שהיא מתקנת וכמ"ש בפנים:

(ב)

שמרבה האש כו'. הנה אף על פי שהמבעיר אינו חייב אלא אם כן צריך לאפר, אף על פי כן עיקר החיוב אינו משום שריפת וכליון העצים אלא משום ריבוי האש, כדמשמע בהדיא ברמב"ם פרק י"ב מהלכות שבת גבי חימום ברזל באור, עיין שם במגיד משנה שכל דבר שהוא עצמו נעשה אור כו'. וכן משמע בגמרא דכריתות שהביא הרמב"ם שם דהמדליק הנר אף על פי שאין צריך לאפר חייב. וכן משמע בתוס' סוף פרק האורג ד"ה בחובל עיין שם שהקשו צריך לאפרו היכי חשיב צריכה לגופה. וזה פשוט ואין צריך לפנים:

(ג)

מצוה עוברת שזמנה בו ביום. כן הוא בגמ' דשבת דף כ"ד ע"ב גבי מילה שלא בזמנה דלא אמרינן מתוך שהותרה חבורה לצורך אוכל נפש כו' כדאמרינן בפרק קמא דכתובות עיין שם, וסתמא קתני אפילו לא היה אפשר למולו קודם יו"ט מחמת חלישותו, אלא על כרחך צריך לומר משום דאפשר למולו אחר יו"ט כדפירש רש"י שם. ואע"ג דקיימא לן בסימן תקכ"ו דמותר להוציא המת לקבורה ולהחם לו חמין במתוך שהותרה הוצאה והבערה לצורך אוכל נפש כו', לא קשיא מידי דהתם הוי מצוה עוברת, דמצוה לקברו קודם שקיעת החמה כדכתיב כי קבור תקברנו ביום ההוא (והלילה הוא מיום שלאחריו), ומפסוק זה ילפינן קבורה לכל המתים בסנהדרין, וכן משמע בגמרא שם דמשהין אותו עד סמוך לשקיעת החמה עיין שם ברש"י, משמע דסמוך לשקיעת החמה ליכא למיחש לפשיעוּתא, דמצוה לקברו בו ביום, אלא שאין עובר עליו בלא תעשה עד שילינו:

(ד)

יפסיד אכילתו כו'. הנה ההפרש שבין מכשירין לאוכל נפש עצמו יש בו מחלוקת בין הפוסקים. וזה לשון התוספות פרק קמא דכתובות והרא"ש סוף פרק ב' דביצה אמאי אסור לכבות הנר מפני דבר אחר ולא שרי במתוך שהותר כיבוי לצורך אוכל נפש, כגון גריפת התנור או שלא תישרף הקדירה, דמהאי טעמא שרינן בעילת מצוה אע"ג דעושה חבורה. ויש לומר בעילת מצוה שאני. ועוד יש לומר כיבוי הנר מפני דבר אחר הוה כמו מכשירין דאפילו באוכל נפש אסור לרבנן דרבי יהודה. עד כאן צירוף לשון תוספות ורא"ש.

והנה לפי תירוץ השני דהא דלא אמרינן מתוך גבי כיבוי הנר מפני דבר אחר היינו משום דהוי מכשירין דאפילו באוכל נפש ממש אסור בכהאי גוונא, על כרחך צריך לומר דמכשירין נקרא כל שאין המלאכה נעשה בגוף הדבר שנהנה בו כגון גריפת התנור ותיקון השפוד, ולכך לא אמרינן מתוך שהותר כיבוי לגרוף התנור בשביל אפיית הפת שהרי אי אפשר בענין אחר הותרה כיבוי הנר משום דאף גריפת התנור אסורה לרבנן משום דהוי מכשירין. אע"ג דאי אפשר לאפות בענין אחר בתנורים שלנו, מכל מקום אפשר לאפות בתנורים העשויים כקדרה (עיין ברא"ש וטור וש"ע סי' תק"ז). וההיא דאופין בפורני, כבר פירש המרדכי דאתיא כרבי יהודה עיין שם. וכן הוא דעת רש"י דלרבנן אע"ג דאי אפשר לאפות בענין אחר אסור לגרוף, שהרי פירש על הא דתניא ואם אי אפשר לאפות בו כו' דאתיא כר' יהודה (עיין בט"ז סי' תק"ז ותק"ד). ומה שכתב דבתיקון מנא לא שייך היתר אוכל נפש, היינו לשיטת הר"ז ור"ן, אבל אנו לא קיימא לן הכי כמו שכתב הרמ"א ריש סי' תק"ט, ועיין מ"ש שם באורך מזה). וכן משמע קצת ברמב"ן במלחמות בפרק שני דגריפת התנור אע"פ שאי אפשר לאפות בענין אחר מיקרי מכשירין. וכן כתב המגיד משנה בשם הרשב"א והביאו הב"י בסי' תקי"ד דאף שלא תתעשן הקדרה ואין לו מקום לפנותה נקרא מכשירין. דלא כמו שכתב הרא"ש שם.

וצריך לומר דהרא"ש תופס עיקר תירוץ הראשון דגבי בעילה שאינו של מצוה לא אמרינן בה מתוך, ואם כן יש לומר דגריפת תנור שאי אפשר לאפות בענין אחר או שלא תישרף הקדרה הוה אוכל נפש ממש ושרי אף לרבנן כמו שכתב הרא"ש בפרק ב' ופרק ד', ואפילו הכי לא שריה כיבוי הנר מפני דבר אחר מחמת מתוך, ולפי זה צריך לומר דמכשירין נקרא כל שאפשר לאכול אוכל זה בלא מלאכה זו. ותיקון השפוד נמי אפשר לבשל בקדרה. ואפילו הכי שרי לרבי יהודה משום דדריש לכם לכל צרכיכם, והוא הדין לכיבוי הנר מפני דבר אחר ולכחול העין שהן בכלל צרכי האדם ואין צריך כאן למתוך. אבל בשיטה מקובצת בשם הרא"ה כתב דלכחול העין אינו נהנה מהמלאכה עצמה, ומשום הכי דמי למכשירין כמו כיבוי הנר שאינו נהנה מהכיבוי עצמה עיין שם באורך, וזהו כתירוץ השני הנ"ל. וכן כתב הרמב"ן שם דאין חילוק בין בעילת

מצוה לשאר בעילות, דלא כתירוץ הראשון של התוס', וסבירא ליה כתירוץ השני דכל שאינו נהנה מהמלאכה עצמה נקרא מכשירין, ואף באוכל נפש ממש כגון שלא תתעשן הקדרה אסור לרבנן, ולכך לא אמרינן מתוך גבי כיבוי הנר. ואף אנן דקיימא לן כרבי יהודה מחמירין בהאי כרבנן מטעם שכתבו שם הרמב"ן ור"ן עיין שם. וכן הוא דעת המגיד משנה והרשב"א כמ"ש לעיל, שאף המגיד משנה לא פליג על הרשב"א בהא דנקרא מכשירין.

וכיון שרש"י ורמב"ן ורשב"א ורא"ה ומגיד משנה מסכימים דכל שאין גופו נהנה מהמלאכה עצמה נקרא מכשירין, ואם היה אפשר לעשות מערב יו"ט אסור לעשות מן התורה ביו"ט אע"פ שאי אפשר בענין אחר, הכי נקטינן, דלא כרא"ש, דבשל תורה הלך אחר המחמיר ובפרט שהן רבים. וכן משמע במגן אברהם ריש סי' תקי"ח בשם המגיד משנה. וכן הוא דעת הרמב"ם כמ"ש לקמן. ואעפ"כ דינו של ה[ר]מ"א ז"ל ריש סי' תקי"ד קיים, שהרי שם אי אפשר מערב יו"ט. ועיין בט"ז שם. ועיין במ"ש בס' תק"ט יתבאר לך שמדעת רמ"א שם מוכח בהדיא דסבירא ליה כרמב"ן וסיעתו, עיין שם היטב.

והנה

והנה בתירוץ ב' של תוס' ורא"ש הנ"ל מבואר בהדיא דלא אמרינן מתוך אלא ממלאכת אוכל נפש למלאכת הנאת הגוף ממש, דהיינו שהגוף נהנה מהמלאכה עצמה (אליבא דרבי יהודה אמרינן נמי מתוך ממכשירי אוכל נפש ממש למכשירי הנאת הגוף, אבל אנן לא קיימא לן הכי, אלא כמו שכתבו האחרונים בס' תק"ז דבכיבוי לא אמרינן מתוך, והוא הדין לשאר מכשירין לפי מה שכתב המג"א ריש סי' תקי"ח דלא אמרינן מתוך אלא במלאכה הנעשית בגוף האוכל), אבל לא אמרינן מתוך שהותרה מלאכת אוכל נפש הנעשית בגוף האוכל שגופו נהנה מן המלאכה עצמה הותרה במכשירי הנאת הגוף שאין הגוף נהנה מהמלאכה עצמה, כגון כיבוי הנר והבקעת והבית השורף דדמיון להדדי וכולהו אסירי, אף אי הוה משכחת לה כיבוי שיש בו בעצמו הנאת הגוף, שהרי כתבו דאף באוכל נפש אסור מכשירין, משמע דמאוכל נפש ממש למכשירי הנאת הגוף לא אמרינן מתוך.

וזהו דלא כמו שכתבו התוס' סוף פרק המצניע דהבונה בית ביו"ט לצורך יו"ט אינו חייב מן התורה מתוך שהותר לגבן דהיינו בונה כו' עיין שם, דהא בנין הבית דמי לכיבוי בית השורף דהוי מכשירי הנאת הגוף דלא אמרינן בהו מתוך לרבנן, ואף לרבי יהודה לא אמרינן מתוך אלא ממכשירין למכשירין אבל לא מאוכל נפש למכשירין כמ"ש לעיל לפי תירוץ הב' של התוס' דכתובות. וצריך לומר דהתוס' דשבת ס"ל כתירוץ הא'. ולפי זה מכשירין דאסירי לא משכחת לה (בין לרבנן, בין לרבי יהודה היכא דאפשר מערב יו"ט) אלא במלאכה שלעולם אינו נעשית באוכל נפש עצמו. ולהכי מוקמינן פלוגתא דרבי יהודה ורבנן בסכין ושפוד וגריפת תנור דאיסורייהו משום תיקון כלי, שאין זה שייך באוכל נפש. ומתורץ בזה קושיית הר"ן, דלא קיימא לן כתירוץו כמ"ש בסימן תק"ט עיין שם:

אבל

אבל הרמב"ם כתב דהבונה חייב, ומשמע אפילו לצורך אכילת יו"ט כמו שכתב המגיד משנה והביאו הבית יוסף לפסק הלכה. וכן משמע במג"א סי' תקי"ח דלא אמרינן מתוך אלא בהוצאה והבערה ושחיטה ואפייה ובישול שהן מוזכרים בגמ' בפירוש, והוא הדין לשאר מלאכות כיוצא בהן שהן נעשים בגוף דבר שיש בו צורך היום קצת, ולכך לא כתבו הרמב"ם וטור וש"ע חוץ משחיטה ואפייה ובישול, דכיון שצריך שיהא צורך יו"ט קצת ובמלאכות אלו וכיוצא בהם לא משכחת לה צורך יו"ט השווה לכל נפש אלא באכילה ממש:

(ה)

היה אנוס כו'. הנה דעת הר"ן בשם התוספות וכן כתב בשיטה מקובצת דאפילו לא ידע כלל בערב יום טוב שנשבר השפוד אפילו הכי אסור לתקנו ביום טוב, דלא כרש"י ואור זרוע. ולכאורה היה נראה להחמיר בשל תורה כתוס' ור"ן, אבל כבר פסקו רש"ל ומגן אברהם כרש"י ואור זרוע, ואין לנו לזוז מדבריהם.

מכל מקום הבו דלא לוסף על דבריהם, שהרי המג"א עצמו בסי' תק"י סק"ו אוסר אם היה טרוד מערב יו"ט, אף שרש"י ואור זרוע התירו זה בפירוש, מכל מקום חשש לתוס' ור"ן. ואם כן גם באונס ממש שדעת רמ"א והמג"א להתיר, כדמוכח במגן אברהם סי' תק"ט סק"ד וסקי"ג וסקי"ד וסי' תק"י סק"ה, מכל מקום יש לומר דהיינו כשלא היה אפשר לו כלל לעשות קודם יו"ט, לא בערב יו"ט ולא קודם לכן משעה שנודע לו שהוא צריך לעשיית מלאכה זו. דבכל מקומות אלו שרשמתי מיירי מתיקון דברים ישנים שכל זמן שהישן לא היה צריך תיקון לא היה צריך כלל למלאכה זו, ומשעה שנודע לו שצריך תיקון אפשר למצוא שהיה אנוס משעה זו ואילך או שחסרו לו הדברים הצריכים לו למלאכה זו, אבל תיקון דבר חדש אי אפשר למצוא שלא היה אפשר לו לעשותה קודם יו"ט.

אף על פי שבערב יו"ט ממש אי אפשר לעשותה, מכל מקום בקרא דממעטינן מיניה מכשירין לא כתיב ערב יו"ט ממש, ומצינו בסוף פרק ה' דחולין דכל קודם יו"ט נקרא ערב יו"ט עיין שם ברא"ש. ואף על פי שיש לומר שקודם ערב יו"ט היה סבור שיתקן בערב יו"ט ובערב יו"ט נאנס, מכל מקום לא משמע הכי במתניתין דאין שוברים את החרס כו', ולא משתמיט שום פוסק למימר דאם לא היה אפשר מערב יו"ט שרי. וכן מתניתין דאין מלבנין כו'. וההפך מזה מבואר ברז"ה ור"ן עיין בר"ן פרק אין צדין, אלא דלא קיימא לן הכי כמ"ש בסי' תק"ט, עיין מ"ש שם ותבין מ"ש כאן. וגם המגן אברהם עצמו בסי' תק"ט על כל איסור הנזכר בשו"ע כתב בפירוש דאם לא היה אפשר מערב יו"ט שרי, ובסי' תק"ח הסמוך לו לא כתב כלום. ועל כרחק צריך לומר שדעתו לחלק בין תיקון דברים ישנים לתיקון דבר חדש, דלא משכחת ביה אי אפשר לעשותן בערב יו"ט אלא א"כ היה לו אחר ונאבד ומשעה שנאבד לא היה לו פנאי, וגם בזה צריך עיון כיון שמלאכה זו בעצמה היה אפשר לו לעשותה קודם יו"ט כשלא היה אנוס עדיין, משא"כ בתיקון דברים ישנים שקודם שנצטרך לתיקון זה לא היה עושה מלאכה זו עצמה שעושה ביו"ט אלא מלאכה אחרת כיוצא בה. וכן משמע ברמ"א וטור שלא התיר לעשות שפוד חדש אלא לתקן שפוד שנשבר.

ואף אם תרצה לדחות כל זה, הרי לפניך תוס' ור"ן המחמירים בשל תורה ואין להקל כנגדם בדבר שלא נמצא היתר מפורש בדברי האחרונים ז"ל. ובפרט בתיקון כלי שהט"ז בסי' תק"ז ותק"ט נראה כמסכים לדעת רז"ה ור"ן דרבי יהודה מודה בזה לרבנן, אף דלא קיימא לן הכי מפני שהרא"ש וטור ורמ"א ומג"א סי' תק"ט חולקין על זה והתירו לתקן שפוד שנשבר, מכל מקום לעשות שפוד חדש שלא נזכר בדבריהם פשיטא דאין להקל כנגד התוס' ור"ן ורז"ה:

(ו)

חולב כל צאנו כו'. הנה הרמב"ן בספר המלחמות פרק כ"ב דשבת כתב בשם הרי"ף בתשובה דלא אסרו החליבה ביום טוב לתוך הקערה משום סרך מלאכה אלא משום שאסור לאכול ביום טוב את החלב שהוא נולד עיין שם. וזהו דעת הגהות אשר"י ריש פרק קמא דביצה שיתבאר בסימן תק"ה שבהמה העומדת לאכילה שחלבה לתוך הקערה יש על החלב תורת נולד.

אבל לפי מה שכתב הרשב"א בבית יוסף שם שאין על החלב שנחלב מעצמו או על ידי נכרי תורת נולד אם הבהמה עומדת לאכילה, והביאוהו רמ"א ומג"א שם, א"כ על כרחך צריך לומר הא דאסור לישראל לחלוב בעצמו את הבהמה העומדת לאכילה היינו מטעם שכתבתי בפנים:

(ז)

אבל במוקצה כו'. כן כתב הים של שלמה. אלא שבמוקצה מחמת איסור אף שלא נדחה בידי אדם דעתו לאסור. ולשיטתיה אזיל דסבירא ליה מתניתין שמחתכין את הנבלה הוה מוקצה ולא נולד, וא"כ משכחת לה מוקצה מחמת איסור בלא נולד כגון בהמה טמאה שמתה. אבל לפי מה שיתבאר בס' תצ"ז דמתניתין דמחתכין הוה נולד, תו לא משכחת מוקצה מחמת איסור בלא נולד (דטבל מוכן הוא, כדאיתא בדף ל"ד. דו"ק ותשכח).

(ח)

הוציא בשפתיו כו'. כן הוא ברמב"ם סוף פרק א' גבי שור העומד לחרישה (ומה שכתב שם יוני שובך הוא שלא בדקדוק, כי סמך על מה שכתב בפרק ב' דצריך לומר אלו ואלו כו', אי נמי מיירי כשאין שם רק ב' יונים דליכא למימר מטלטל ושביק). וכן הוא בשבת דף נ', עיין במ"א סי' ש"ח סק"מ] שכתב כן בהדיא בשם המגיד משנה. וכן משמע משמע שם בהדיא בתוס' ורא"ש, דאי סלקא דעתך דצריך להוציא בשפתיו לא קשיא מידי. וכן משמע בגמרא, וטור ושו"ע סי' ש"ח סעיף כ"ו, וסעיף כ"ה בהג"ה, וסי' שי"א סעיף ח' בהג"ה ובמג"א סי' ש"ח ס"ק י"ח בשם הרשב"ץ. ואף דלא קיימא לן הכי לפי דעת השו"ע סעיף כ"א, היינו משום דבלא מחשבתו של אדם הן מוקצה, שהרי השעוה והאבנים אינם ראויים לכלום בשבת, וכיון שהן מוקצים מאליהן אין מחשבתו של אדם מוציאתן מידי מוקצה אלא ע"י מעשה לדעת השו"ע. אבל לדעת הרמ"א שם סעיף כ"א בהג"ה כיון שלא נדחו בידי אדם מועלת להן מחשבה להוציאן מידי מוקצה, וכמ"ש בפנים:

(ט)

פירות שהעלן כו'. הנה במגן אברהם משמע דאף אוצר נקרא אקצייה בידים, והפך מזה מבואר בגמ' דשבת דף מ"ה סוף ע"א עיין שם ברש"י ותוס', ועיין במ"ש בס' תקי"ח. ואין לחלק בין אקצייה בידים לדחייה בידים, דהרי שם מיירי בשאר פירות הראויין לאכילה דאם אינן ראויין לאכילה גם רבי שמעון מודה בהו, עיין שם גבי גרוגרות וצמוקין. ולפי זה יש לומר דגם רמ"א סבירא ליה כשיטת התוס' דביצה וכפסק הרמב"ם, דאינהו לא מיירי רק במוקצה דהיינו פירות שהעלן ליבשן כמו שפירש רש"י. ועיין בלחם משנה ודו"ק:

(י)

שישער בדעתו כו'. עיין בשיטה מקובצת שמגיה בירושלמי שצ"ל לית לן חומר בדבר שיש בו רוח חיים. וכן היא גירסת התוס' ור"ל דאקצייה בידים חמיר טפי. וכן פסק הרמב"ם וים של שלמה ומג"א. אבל הפרי חדש מקיים נוסחא הישנה דהתם חמיר טפי, דצריך לומר זה וזה אני נוטל, ואם הזמין יותר ממה שצריך לו ביו"ט הרי זה לא יטול כלום, אבל הכא אין צריך לדקדק בזה אלא מותר להזמין יותר ממה שיצטרך לו ביו"ט. והנה לפי דבריו אין הרשימה מעכבת כלל אלא האמירה מכאן כו' (אלא א"כ הוא גרוגרות וצמוקין עיי"ש), שהרי ביוני שובך דחמירי לפי שיטתו ואעפ"כ אינו צריך לרשום. אבל לפי שיטת התוס' וסיעתם

דאקצייה בידיים חמיר מבעלי חיים, ובבעלי חיים אם זימן יותר ממה שצריך לו לא הועיל כלום כמו שיתבאר בס' תצ"ז, כל שכן במוקצה דאקצייה בידיים.

אף שיש לדחות, דהתם אין הזמנתו מועלת להיתירים שאין צריך לו ביו"ט, וא"כ יש לחוש דילמא מטלטל ושביק לכך אין הזמנתו מועלת כלל, אבל הכא נהי דאין הזמנתו מועלת להיתירים, מכל מקום למה שצריך לו אפשר דמועלת. מכל מקום מלשון התוס' משמע דאקצייה בידיים חמיר לגמרי מבעלי חיים. וכן משמע בהדיא בשיטה מקובצת שכתב למה ירשום במכאן ועד כאן סגי וכו', וכיון שאינו רושם בודאי הא דלא סגי במכאן אני נוטל לחוד, היינו משום דאין הזמנתו מועלת כלל אם זימן יותר ממה שצריך לו (ואפשר דאף בתוס' צ"ל מכאן ועד כאן כמו שהגירסה היא בשיטה מקובצת). וכן משמע בהדיא במג"א דאקצייה בידיים הזמנתו צריכה להיות דומה בשוה להזמנה דאחזי ולא אחזי דאיכא למיחש דלמא מטלטל ושביק דהתם צריך שלא יזמין רק מה שצריך לו כמ"ש בס' תצ"ז, דאם אין הזמנתם דומה בשוה לא שייך לומר לשון לכולי עלמא צריך כו' שכתב המג"א, כיון דאין הכל שוין בדין הזמנה זו, כמו שפירש רש"י בפרק קמא דביצה דף י"ד ד"ה לכל דבר. ועדיין צ"ע:

(יא)

כדי לאכול מהם כו'. הנה היתר הכנה ביום טוב הוא פשוט בגמרא פרק ב' דביצה אמרינן שמוותר לערב ע"ח וע"ת. ולא אסרו עירובי תחומין אלא מפני שקונה שביתה, דהיינו קניית רשות, אבל בלאו הכי מותר ממה נפשך אם היום חול אין איסור ואם היום קדש אינו עושה כלום כמו שכתבו הכל בו ועולת שבת ופרי חדש, וכן משמעות הגמרא והפוסקים, וזה הטעם שייך בכל הכנה שאין בה קניית רשות. ומה שכתב הט"ז בכל מוקצה שאינו בבעלי חיים, כוונתו דבמוקצה דבעלי חיים צריך לברור מערב יום טוב מה שיצטרך למחר וזה אסור ביום טוב שהרי הן עדיין מוקצה. ותדע, שהרי בכל בו לא נשאלה השאלה לענין היתר הכנה ביו"ט אלא לענין אם מועלת להתיר, ועל זה השיב דמועלת בכל מוקצה לבד בעלי חיים דלמא מטלטל ושביק, עיין שם היטב ותמצא כדברי, שהרי הביא ראייה מיוני שובך ושם לא נזכר כלל מהיתר הכנה אלא דאין מועיל הכנה. ועיין ט"ז סוף סי' תקט"ו שסותר לזה, ודבריו שבכאן עיקר, שכן פסקו רמ"א ומג"א ופרי חדש ועולת שבת ושאר אחרונים, וכן משמע ברמב"ם פרק ב':

סימן תצז

(א)

כיון שהם מנוסים כו'. הנה המגן אברהם מיקל אם המים צלולים, דלא כמשמע מסתימת כל האחרונים, שהרי סתם מים הן צלולים ואפילו הכי אסרו. ובפרט לפי סברת הט"ז שהטעם הוא משום מוקצה ודאי אין טעם כלל לחלק בין צלולים לעכורים. והמגן אברהם לא כתב כן אלא לפי שיטתו שהאיסור הוא משום צידה, ולכן אסור בארגז רחב משה טפחים, אבל לפי דעת הט"ז אין לחלק כלל אלו החלוקים. ויש לסמוך על הט"ז, דבלאו הכי הרמב"ם מיקל, וכן פסקו הרב בית יוסף ופרי חדש. ועוד, דבגמרא וכל הפוסקים משמע בהדיא כהט"ז, שהרי אמרו הסוכר אמת המים כו' וכתב הבית יוסף דמשמע בגמרא דאשמעינן דאין צריך זימון דסכירת אמת המים חשיב זימון עכ"ל, עיין בגמרא התם קעביד כו'. ועוד, דאם לא כן למה הזכירו כלל הסוכר כיון שהאמה אין בה צידה ואפילו היא ארוכה הרבה מאד, כמו שכתבו המגיד משנה והמגן אברהם, אם כן סכירה זו אינה מועלת כלום לענין צידה, דבלאו הכי נמי שרי מפני שהאמה

היא צרה. אלא על כרחך צריך לומר דאם לא סכר אסור משום מוקצה, כמו יוני שובך להאומרים שאין בהם משום צידה או קטנים לדברי הכל. וכן חיה שילדה בפרדס רחוק מן העיר שאף על פי שאין בהם משום צידה אעפ"כ צריכים זימון משום דאין דעתו עליהם כיון שאינן ברשותו ממש כמ"ש בגמרא. אבל שאר חיה ועוף שאין מחוסרים צידה אינם צריכים זימון, לפי שהן דומין לאווזין ותרנגולין שאינם צריכים זימון מפני שהן ברשותו כמו שכתבו הרי"ף ורא"ש פרק קמא. ובדגים נחלקו הרמב"ם וראב"ד, מר מדמי לה לחיה ועוף שאינן מחוסרים צידה, ומר סבר כיון שמכוסים מן העין חשובים כאינן ברשותו ודומין ליוני שובך שצריכים זימון. וזה ברור ופשוט ומוכרח כסברת הט"ז דדגים שאינם צריכים צידה יש בהם משום מוקצה להראב"ד, דלא כמג"א שמתיר במים צלולין.

וכיון שהעיקר כהט"ז, א"כ אין צריך לדחוק ולומר דאמת המים מפני שאינה רחבה משה טפחים אין בה משום צידה משא"כ בביבר קטן, דזהו דבר שאין הדעת סובלתו דאמה ארוכה כמה מילין ואינה רחבה אלא ו' טפחים אין בה צידה וביבר קטן ארכו ו' טפחים ומשהו ורחבו ו' טפחים ומשהו יש בו צידה. ואין אומרים כל שיעורי חכמים כך הוא כו', אלא במקום שנזכר בגמרא בפירוש, אבל זה לא נזכר בגמרא בהדיא, דלשון אמת המים מצינו בגמרא ג"כ על יותר מו' טפחים במשנה דפאה פ"ב, וכמו שהאריך בזה הפרי חדש, עיין שם שמסכים להט"ז. וכיון שלהט"ז לא קשה מידי על הראב"ד מאמת המים, אין לנו להמציא חילוקים מלבנו ויש להתיר אפילו בארגז רחב מו' טפחים. ובפרט ביו"ט שאין איסור צידה בו אלא מדברי סופרים, יש לסמוך על המיקל. ויש לצרף דעת רש"ל שפסק דבארגז ובאמת המים שסכר אין איסור צידה מן התורה אפילו בשבת, וכן פסק הפרי חדש בשם הירושלמי דביצה. ומה שהקשה המג"א על רש"ל דהירושלמי דשבת מיירי בארגז ואפילו הכי חייב וכן הוא בגמרא דילן כו' ע"ש, לא דק, דאדרבה בגמרא מוכח כרש"ל, שהרי אמרו השולח דג מן הים חייב משום נטילת נשמה, ולא אמרו משום צד, אלא דרש"י ורמב"ם פירשו דמיירי בדג הניצוד כבר, והירושלמי לא סבירא ליה הכי. ועוד כתב הט"ז טעמים אחרים להקל בארגז לצוד אפילו ע"י מצודה קטנה, ואע"ג דלא קיימא לן כוותיה בזה, שהרי מהרי"ל ומג"א חולקין על זה, מכל מקום יש לסמוך עליו לתפוס בידו הרבה פעמים עד שיצוד כמו שכתבתי בפנים, וכמו שכתב הט"ז לענין מצודה קטנה.

ואין להקשות להרמב"ם דסבירא ליה דבדגים שאין מחוסרין צידה אינם צריכים זימון למה הוזכר הסוכר אמת כו', לא קשה מידי דלהרמב"ם ע"י הסכירה הן ניצודין כמו שכתב רש"ל עיין שם. וכן משמע לשון הרמב"ם עיין שם. ומה שמשמע בגמ' דהסכירה היא משום זימון, לא קשה מידי, דלהרמב"ם דא ודא אחת דאין איסור צידה ביו"ט אלא משום מוקצה, כמו שכתב בהדיא הרמב"ם בפ"ב וז"ל אווזין ותרנגולים הרי הן מוכנים ואינם צריכים זימון, דגים וחיה ועוף שבביברין גדולים כל שהן שמחוסרים צידה הרי זה מוקצה ואין צדין אותן ביו"ט, וכל שאין צריך מצודה הרי זה מוכן וצדין אותן ביו"ט עכ"ל, משמע בהדיא דאיסור צידה הוא משום מוקצה. וכן בפרק א' כשהזכיר מלאכות האסורות ביו"ט לא הזכיר הצידה עמהם. וכן כתב בהדיא בפירוש המשנה בפרק ג'. וכן הראב"ד שם שנתן טעם לאסור כל מלאכות שבמחובר, אין טעם נכון לאסור הצידה שהיא בתלוש. ואע"פ שאפשר לעשותה מערב יו"ט, נ"ל דסבירא ליה להרמב"ם דלא נקרא אפשר כו' אלא דבר שהוא בידו של אדם כמו הקצירה והסחיטה ודומיהן, אבל הצידה אינה בידו שהרי אפשר (אי נמי מטעם שכתב הרמב"ן במלחמות פרק ג' עיין שם) שלא ישיג את הניצוד. וכל דבר שבודאי ישיגנו ואי אפשר להשמט ממנו זה נקרא אין מחוסר צידה ואין בה איסור כלל. ואין להקשות אם כן למה הצריכו להמתין בכדי שיעשו כיון שאין כאן איסור אלא משום מוקצה, לא היא, דכיון שאסור באכילה בו ביום משום מוקצה אם כן יש כאן מלאכה גמורה צידה שלא לצורך יו"ט. והרי זה כיש במינו

במחובר, שהתלישה ג"כ אינה אסורה אלא מדברי סופרים לרוב הפוסקים. ויצא לו להרמב"ם דין זה מהא דמשמע בגמרא דאין איסור ביוני שובך ועליה אלא משום מוקצה, כמ"ש בפרק אין צדין במה דברים אמורים ביוני שובך כו' אבל אווזין כו' אינם צריכים זימון כו' עיין שם, משמע דביוני שובך מהני זימון, ואע"פ שהצדן בשבת חייב לפי שהם מחוסרין צידה. ומה שתירצו תוס' והרא"ש דמיירי בקטנים שלא פרחו, זהו דוחק גדול, דאם כן מה שהקשו בגמרא דף י"א היכי דמי אי במפורחין כו', צריך לומר דהיינו מפריחין מעט כמו שכתבו הפוסקים, וזה לא נזכר כלל בגמרא, משום הכי משמע ליה להרמב"ם דאין איסור צידה ביו"ט אלא משום מוקצה. ולכן מועיל זימון ליוני שובך ועליה כיון שהן באין לכלובן לערב, ונוח לתופסן יותר מדגים חיה ועוף שבביברין גדולים שאפילו זימון אינו מועיל להם, כיון שאין זה תלוי בדעתו שיתפסו שהרי אפשר שלא ישגם כלל, לכן אינו מועיל כלום מה שמזמן אותם ואומר זה וזה אני נוטל. וזה ברור ומוכרח בלשון הרמב"ם.

וכן מוכח דעת הראב"ד כמו שנתבאר לעיל. ועוד מדלא הגיה עליו כלום אלא כתב על לשון הרמב"ם דגים שבביברין גדולים הרי זה מוקצה כו' אמר אברהם זה אינו כו' כיון שמכוסים מן העין עכ"ל, משמע בהדיא דהראב"ד סבירא ליה כהרמב"ם דאסור משום מוקצה. וכמו שכתב הט"ז. וכן עיקר. דהא אנן קיימא לן דצידה היא ממלאכות האסורות ביו"ט כקצירה וסחיטה ודומיהן אי משום טעמיה דרש"י ז"ל אי מטעם התוס'. ואם כן על כרחך הני תרי מילתא, דהיינו מה שחילק המג"א בין מים צלולים לאינן צלולין ומה שחילק בין רוחב ו' טפחים ליותר מו' טפחים, הם סותרין זה את זה, דאם נאמר דהכל תלוי ברוחב ו' טפחים ואפילו ארוכה הרבה שרי כמו שכתבו המגיד משנה ומג"א, אם כן למה הוזכר סכירה באמת המים, ועל כרחך צריך לומר כדי לאפוקי מאיסור מוקצה, ואם כן תנו לא מהני מה שהמים צלולין.

סוף דבר יש לפסוק כהט"ז בהני תרי מילי, משום דבדין הראשון יש לומר דלא פליג מג"א על הט"ז דלשניהם הדבר תלוי אם צריך מצודה או אין צריך. ומטעם זה יש לומר דגם בדין הב' לא פליגי אהדדי, דהרי על כרחך עיקר הטעם של האוסרין ברחב מו' טפחים אינו אלא משום דהדגים נשמטים כמו שכתב רמ"א וצריך מצודה, דאם אינו צריך מצודה בודאי מותר, דמה טעם לחלק בין דגים המכוסים שאין צריכים מצודה לחיה ועוף שאין צריכים מצודה, ובצריך מצודה גם הט"ז מודה דהוא פשוט במשנה לאיסור. ועוד דהא כתב המג"א דהעולם נוהגין כהט"ז, ואף הוא ז"ל התיר ע"י נכרי מכלל דלא סבירא ליה בזה איסור ברור, וכן משמע מלשונו שכתב ויש להחמיר לעשות ע"י נכרי, משמע דאינו אלא חומרא בעלמא ולכן מותר לעשות ע"י נכרי. וכיון שהט"ז מיקל בהדיא יש לסמוך עליו באיסור דרבנן שהולכין בו להקל:

(ב)

ולכן אסור לברור כו'. כן כתב רש"ל ועולת שבת ואליה זוטא ופרי חדש. ואף המג"א לא חלק עליו בברור. ואף שהט"ז בס"ק א' חלק עליו, מכל מקום הרי בס"ק ז' חזר בו וכתב בעצמו דאסור לברור, אלא דלא חיישינן דלמא מטלטל ושביק ולכן מותר ליקח כל הבא לידו בלא ברירה ולא יחזיר המותר למים. ומה שכתב הט"ז אח"כ ויחזיר מה שלא ייטב בעיניו, אינו אלא פירוש לדברי רש"ל, אבל אין דעתו מסכמת לזה אלא כמו שכתב הט"ז תחילה, וז"ל דגבי דגים אין חשש זה דודאי אם לא ייטב בעיניו לא ישליכנו למים עכ"ל, משמע בהדיא שאסור להחזירו למים דהרי טלטול מוקצה, דאין הזמנתו מועלת אלא למה שיצטרך ביו"ט כמו שכתוב בשו"ע סעיף י"א:

(ג)

כל שאסור לאכלו מפני שהוא מוקצה כו'. כן כתב המגיד משנה. וכן כתב רש"י. וכן הוא בירושלמי עיין במגיד משנה. וכן כתב באליה זוטא. וכן משמע בלבוש סעיף ז'. וכן משמע דעת המג"א שכתב אבל במגיד משנה כו', משמע דסבירא ליה כוותיה. ובפרט לפי מ"ש לעיל דלהרמב"ם אין איסור בצידה אלא משום מוקצה אם כן אי אפשר לומר בענין אחר. עיין מג"א. ועיין מה שכתבתי בס' תצ"ח:

(ד)

לא מצא מנין יונים כו'. כן כתב הפרי חדש. וכן משמע מפירוש רש"י שפירש אם לא היה אתמול כו', משמע דביו"ט גם ברישא מיירי דאין שם יונים אחרים, ולכן אסורים אלו שמא הן הן המוקצים שלא נמצאו בקניהם. ואם כן האיך קאמר בסיפא ואם אין שם אלא הם. ומשמע דאיונים קאי ולא אקן מדקתני לשון רבים. ולכך פירש אם לא היה אתמול. ודו"ק:

(ה)

קשר את שלשתן כו'. כן כתב רמ"א ולבוש ופרי חדש, וכן דעת הש"ך ביו"ד סימן ס"ג שהרי כתב שם להתיר אם הניח עשר ומצא ט', אם כן מוכח דסבירא ליה כמאן דאמר בכיס אחד מחלוקת כדעת הטור סי' תל"ט.

ואין לומר כסברת הט"ז דמספקא ליה ובבדיקת חמץ מקילינן כמו שכתב הט"ז, דהא שם יש ספיקא דאורייתא שמא נתחלף בבשר נבילה. ועל כרחך צריך לומר כן, שהרי בבדיקת חמץ משום דהיא דרבנן מיקל הטור סי' תל"ט אם הניח במקום זה ומצא במקום אחר באותו הבית, וביו"ד סי' ס"ג קיימא לן דאם מצא הבשר שלא במקום שהניח אסור, ומשמע שם מלשון כל הפוסקים אפילו באותו בית, ועל כרחך צריך לומר משום דהוא ספיקא דאורייתא, וכן כתב החק יעקב סוף סי' תל"ט. ובלאו הכי לא מסתבר כלל להחמיר במוקצה דרבנן בספיקא דפלוגתא אלא בספק מעשה, דהא פסקו הרא"ש וסיעתו בפרק ג' דביצה דאין מוקצה לחצי שבת משום דזהו פלוגתא דאמוראי ובמוקצה דרבנן הלך אחר המיקל, וכן כתב בסוף פרק ה' גבי מדבריות עיין שם. ובפרט בנידון דידן דאף האוסר אינו אוסר אלא מחמת ספק, פשיטא דסמכינן על המיקל בספק דברי סופרים.

ומה שכתב הט"ז דכן משמע מרמב"ם וטור שלא כתבו אפילו מקושרים, לא משמע מידי, דהא במתניתין נמי סתמא קתני כלשון הרמב"ם וטור, ואפילו הכי מקשה לימא מתניתין רבי היא, ועל כרחך צריך לומר משום דסתמא משמע כל כך אפילו מקושרים עד שיש להקשות לימא רבי היא, ואם כן לא הוצרכו הרמב"ם וטור גם כן לפרש יותר. ולא אמרינן דרך הפוסקים לפרש אלא במקום שיש להסתפק, אבל כאן אילו היה מקום להסתפק לא היה הגמרא מקשה מידי. ועוד כיון שהר"ן התיר בהדיא במקושרים ולא מצינו לאחד מן הראשונים שיחלוק עליו בהדיא, אם כן פשיטא דנקטינן כוותיה. וכן מסתימת המג"א שלא חלק על רמ"א משמע דסבירא ליה כוותיה. וכן כתבו החק יעקב ופרי חדש סי' תל"ט:

(ו)

לדברי האוסרים נולד כו'. הנה דעת הרמב"ם וסמ"ג ורש"ל דכל דבר שלא נשתנה גופו ביום טוב אף על פי שאינו מוכן עכשיו למה שהיה מוכן מערב יום טוב אין זה נולד אלא מוקצה, עיין שם גבי בהמה שמתה.

אבל המגן אברהם כתב בסי' תצ"ט ס"ק ט' דבהמה שמתה הוי נולד. וכן משמע בגמרא ובתוס' שבת דף כ"ט דקליפין הוי נולד אף על גב דמעיקרא מיגלי והשתא מיגלי עיין שם בד"ה והא כו', דאם לא כן טעמא רבה איכא לחלק ביניהו דזה מוקצה וזה נולד. וכן משמע בהדיא בתוספות שם דף קמ"ג בד"ה שמואל, וכן כתב במהרש"א שם. וכן משמע בהדיא ברש"י בחולין דף י"ד ע"ב ד"ה שפיר דמי דלאו נולד כו' משמע דסלקא דעתך דהוי נולד, וכן הוא במסקנא היכא דלא הוה אוכלא דאפרת כגון שמתה או שנמצאת טרפה. וכן החלבים [ו]העור וכמו שכתב המג"א בסי' תצ"ט ס"ק ט'. וכן משמע בהדיא בגמרא דחולין שם, דאם לא כן לימא שאני התם דהוי נולד משום דנשתנה גופו, אלא על כרחך דהכל הולך אחר ההכנה, ואם נשתנית הכנתו ביו"ט הרי זה נולד. וכן משמע בהדיא ברשב"א שם בשם הר"ר יונה עיין שם. וכן משמע בהדיא במג"א סי' תמ"ו ס"ק ג':

סימן תצח

(א)

כדי שלא ימות כו'. כן כתב המגיד משנה. וכוונתו לתרץ שלא יקשה שהרי אסור ליתן מזונות לפני כל דבר שהוא מוקצה אף שאינו מחוסר צידה כמ"ש בסי' תצ"ז, ועל זה תירץ כדי שלא ימות התירו לו מפני צער בעלי חיים. ובזה נדחה מה שכתב הפרי חדש בסי' תצ"ז דלא כמגיד משנה, והוכיח ממה שכתב הרמב"ם כאן, וכבר נתבאר דלא קשה מידי:

(ב)

אבל מותר לו לשחוט אחד מהן כו'. הנה אף שהט"ז לא כתב כן, מכל מקום דעת הרב בית יוסף ולבוש כמו שכתבתי. וכן דעת המג"א שכתב אבל אם הנכרי נותן לו הגדולה והטובה אסור לשחוט השנייה עכ"ל, ועל כרחך מיירי שהוא רוצה לשחוט שתיהן ולחלוק כל אחת עם הנכרי (דאם לא כן פשיטא דאסור לשחוט השנייה שאין לישראל חלק בה). ודוקא שתיהן אסור לשחוט, אבל אחת מותר לשחוט אע"פ שיש לנכרי חלק בה והוא רוצה ליתן להישראל לבדו גדולה וטובה אפילו הכי שרי. ומה שהקשה הט"ז מהתוס', לא קשה מידי, דהתם כיון דהנכרי יכול לכופף את הישראל שיתן לו חלקו קודם אפייה, מפני שאינו רוצה לאפות היום או מאיזה טעם שיהיה או אפילו בלא שום טעם, מחויב הישראל ליתן לו חלקו קודם אפייה, אם כן כשהישראל אופה הכל ביחד הוא נהנה מחלק הנכרי, משא"כ כאן שאין הנכרי יכול לכופף את הישראל שיקח לו בהמה אחת לחלקו אלא צריך ליתן לו מכל בהמה ובהמה, שהרי הן שותפין בכל אחת ואחת, אם כן אין נהנה מחלק הנכרי אלא מחלקו, שבשעת השותפות היה לו זכות זה שיהיה לו חלק בכל בהמה ובהמה:

הנה

הנה הט"ז בס"ק ט' האריך בענין הוראה ביו"ט בדבר שאם יאסרנו אסור לטלטלו. ולא העתקתיו, משום דכל דבריו אינן אלא לדעת המגיד משנה, אבל לפי מה שכתבו רש"י ותוס' ור"ן והר"ז"ה וכן כתב המג"א דהטעם הוא משום מתקן משמע בהדיא דבלאו הכי אין לאסור כלל ודלא כסברת המגיד משנה, וכן עיקר. ועיין בחק יעקב סי' תמ"ו ס"ק ד':

הנה

הנה המג"א הניח בצ"ע אם נפלו ב' בהמות שאינן אותו ואת בנו, ואני כתבתי בפשיטות להתיר, משום דבתוספתא וירושלמי מתירין אפילו באותו ואת בנו כמו שכתבו הפרי חדש ומגיד משנה, וכדאי הן לסמוך עליהם עכ"פ אם אינן אותו ואת בנו שאינו מפורש לאיסור בשום פוסק, וגם דברי רמ"א נוטין להתיר כמו שכתב המג"א. וכן עיקר:

(ג)

אבל מותר לפנות הצמר או הנוצה נו'. כן כתב הפרי חדש בפשיטות דאף בעוף דאיכא איסורא דאורייתא מותר לפנות אילך ואילך. וכן כתב המג"א בס"ק כ"ג דלדין קיי"ל דבר שאינו מתכוין מותר אפילו באיסורא דאורייתא. והוא פשוט ומוסכם בש"ס ובכל הפוסקים בכמה דוכתי.

ואף דלכאורה לא משמע כן מדברי התוס' והרא"ש שחילקו בין בהמה לעוף שדרכו בכך. אבל כד דייקת תשכח דלא כתבו כן אלא לדעת רב דסבירא ליה דבר שאינו מתכוין אסור באיסורא דאורייתא יש לחלק בין בהמה לעוף. וכן להמפרשים שמתירין ביו"ט לתלוש ביד משום דסבירא להו דהתולש ביד הוי עוקר דבר מגידולו כלאחר יד ולא מיתסר אלא מדרבנן, כמו שכתבו התוס' בסוף ד"ה והיינו טעמא עיין שם, וכן כתב הבית יוסף לדעת הרמב"ם, דלפי דבריהם אפילו מתכוין לתלוש שרי, ולכן יש לחלק בין בהמה לעוף דאיכא איסורא דאורייתא ולא שרי במתכוין. אבל לפי מה שכתבו הטור ושו"ע לפסק הלכה דלא שרי אלא בשאינו מתכוין, שוב אין חילוק בין עוף לבהמה. וכן כתב הרא"ש בהדיא וז"ל ועוד דהא פרישנא לעיל דאפילו בצמר של בכור לא שרי אלא בשאינו מתכוין (והיא שיטת התוס'. וכן פסקו הטור ושו"ע) וכן [ביו"ט] שרי באין מתכוין עכ"ל, משמע דאפילו בעוף שרי באין מתכוין. וכן כתב המעדני מלך שם על לשון הרא"ש וז"ל ותלישת נוצה אי אפשר אלא במתכוין לתלוש דפנייתן אילך ואילך לא מהני כלום ולכן אסור עכ"ל, משמע בהדיא דכשאינו מתכוין לתלוש שרי אפילו בעוף. וזה ברור ופשוט:

(ד)

ואפילו אם אי אפשר לו לשחוט נו'. זהו האמת הברור לדעת הרא"ש דקרי ליה מכשירין שאפשר לעשותן מערב יום טוב דאסור לעשותן ביום טוב אפילו אם אי אפשר לו זולתו כמ"ש בסימן תצ"ה. הגם שלדעת המגיד משנה אינו אסור אלא מדרבנן משום שאפשר לשחוט בלאו הכי, משמע דאם אי אפשר בענין אחר שרי. ומכל מקום כיון דלדעת הרא"ש אסור מדאורייתא יש להחמיר כדבריו. ואף שהמג"א הקשה עליו, מכל מקום לא מלאו לבו לחלוק עליו, בשגם שיש לתרץ כל קושיותיו:

(ה)

במה דברים אמורים בגינה נו'. כן כתב הבית יוסף וז"ל דבטל לקרקע הגינה וחורבה משא"כ בבית וחצר עכ"ל, וכן כתב הלבוש. ולפי זה צריך לומר דמה שכתבו הטור ושו"ע הכניס עפר הרבה לביתו, לאו דוקא לביתו אלא לרשותו:

הנה

הנה, הט"ז התיר בשעת הדחק ליטול עפר שאינו מוכן ולכסות, כדי שלא לבטל משמחת יום טוב. ולא העתקתי דבריו, משום שאינן מובנים, דאי איירי בדיעבד שכבר שחט מאי שמחת יום טוב איכא הלא מותר לאכול אף אם לא יכסנו, ואי איירי לכתחלה אם כן אין לנו לפסוק כדבריו, שהרי עיקר טעמו של המתיר בגמרא הוא משום שמחת יום טוב כמ"ש בגמרא, ואפילו הכי קיימא לן לאסור דלא שרינן איסורא משום שמחת יום טוב עיין בגמרא. ואף רבו דהסמ"ג לא פסק כר"ת אלא כדי שלא לבטל מצות כיסוי דאורייתא. וכל עיקר דברי הט"ז בנויין על מה שכתב דלדין יש לומר דעשה דוחה לא תעשה כרבא דסבירא ליה דיום טוב לא הוי עשה ולא תעשה. וזה תמוה מכמה פנים, חדא דאנן קיימא לן בסי' תקפ"ז דאין דוחין אפילו שבות דיום טוב מפני מצות שופר משום דיום טוב היא עשה ולא תעשה כמ"ש בגמרא פ"ד דר"ה. ועוד דאפילו לרבא אין היתר אלא אם כן מקיים המצוה באותו הרגע שדוחה הלא תעשה כדאמרין בגמרא בהדי דכתיש קמכסי ע"ש. ועוד מה שכתב דרב יהודה דסבירא ליה דבעינן דקר נעוץ היינו למאן דסבירא ליה דאין עשה דוחה לא תעשה ועשה מדלא התיר אלא בדיעבד אבל לבית הלל אליבא דר"ת עשה דוחה לא תעשה ועשה ומותר לכתחילה, לא הבנתי. ואדרבה נהפוך הוא דבדיעבד איכא מצות עשה דכיסוי אבל לכתחילה אין כאן מצות עשה כלל, דהא דאמרין אין שמחה אלא בבשר, היינו שלמי שמחה כמו שכתב הבית יוסף בסי' תקכ"ט ע"ש. ואף שרש"ל פ"ב [ב] דביצה חלק עליו, מכל מקום מודה דאין מצות עשה זו דוחה את שום לא תעשה, כיון שהיא תלויה בדעת האדם, שהרי מותר להתענות תענית חלום ביום טוב משום דהתענית עונג לו כמ"ש בסי' רפ"ח, וכל מצוה שתלויה בדעת האדם אינה דוחה את לא תעשה, כדאיתא בפ"ג דכתובות גבי אונס ומפתה. ותדע, דהא לא שרינן צידה דאין בה אלא איסור דרבנן לרוב הפוסקים, ומשמע אפילו אם אין לו בשר אחר כי אם מה שיצוד. ועוד, דהא משום מצות כיסוי שרינן איסור מוקצה לכסות באפר כירה שהוסק ביו"ט, ובהמות מדבריות ויונים שאינם מזומנים וחיה שקננה בפרדס בניה צריכים זימון, ולא שרינן משום שמחת יו"ט אם אין לו בשר אחר. אם כן אף אם כוונת הט"ז להתיר לכסות בעפר שאינו מחוסר חפירה, מכל מקום יש לאסור משום מוקצה, לדין דלא שרינן משום שמחת יו"ט להשתמש במוקצה או לאכלו (עיין מה שכתב המג"א בסי' תצ"ט ס"ק י"א ותק"ט ס"ק ט"ו, ועיין במהרש"א דף ח' ודו"ק). וכן עיקר, שלא להתיר טלטול מוקצה גמור משום שמחת יו"ט, כדעת רש"י ורמב"ם ותוס' ורא"ש ור"ן וכל האחרונים ז"ל:

(1)

אסור לעשות אפילו דקירה אחת כו'. כן כתבו הטור וכל האחרונים ז"ל. ומה שכתב הט"ז דאין צריך לכסות אלא מקצת הדם, לדבריו קשה, אפילו נתערבו דם חיה בחיה אסור לעשות כי אם בדקירה אחת, ואפילו יש לו הרבה דקרים נעוצים מערב יום טוב, כיון דלכתחלה אסור לשחוט אפילו יש לו דקר נעוץ, מוכח דיש חשש איסור אפילו בדקר נעוץ, אם כן למה לנו לעשות איסור בחנם כיון דאין צריך רק דקירה אחת לכיסוי הרבה דמים, והוא ז"ל בעצמו התיר אם יש לו הרבה דקר נעוץ וכתב דכן מוכח מגמרא ומכל הפוסקים. אלא הדבר ברור דלא סגי בדקירה אחת, שהרי כאן מיירי שאם היה דם הבהמה מים היה מראית דם ניכר בו, דאם לא כן אין צריך כיסוי כלל כמו שכתוב ביו"ד סי' כ"ח סעיף י"ג, ומשנה שלימה שנינו בפרק ז' דמסכת מקואות נפל לתוכו יין ושינו מקצת מראיו, עיין שם דמוכח אפילו לח בלח אינו מתערב בשוה בכל החלקים מהתערובת אלא יש במקום אחד יותר במקום אחר באותו תערובת, ולכן במקום אחד יש בו מראה אדמומיות ובמקום אחד אין בו, ולכן אסור לכסות אפילו בדקירה אחת, כיון

שאנו רואים דם הבהמה כאילו הוא מים, אם כן שמא יהא הכיסוי במקום שאין בו מראה דם החיה והעוף, ונמצא טרח ביו"ט ולא קיים שום מצוה, זהו כוונת רש"ל.

ומה שהקשה הט"ז מענין ביטול בששים, לא קשה מידי, דודאי מתערב בכל התערובת ואין משהו מהתערובת שלא יהא בו משהו מהדבר שנתערב, דבלח יש בילה כמ"ש בפרק קמא דר"ה ולכן נתבטל בס', אבל מכל מקום אין כל חלקי התערובת שוין, דבמקום שנפל דבר שנתערב שם באותו חלק ממש וסמוך לו נרגש יותר דבר שנתערב מבחלקים אחרים, הן במראיתו וכמ"ש במשנה דמקואות, והן בטעמו. ומכל מקום כיון דגם בחלקים אחרים בכל משהו מהם יש גם כן משהו מן דבר שנתערב, לכן אם יש ס' פעמים כמותו נתבטל טעמו מחמת עוצם מיעוטו וקלישתו אפילו באותו חלק שנתערב שם תחלה, מחמת שהולך ומתפשט משם לחלקים אחרים רבים כל כך:

סימן תצט

(א)

אלא טלטול בעלמא כו'. כן מוכרח לדעת המג"א שמתיר לטלטלן סופן משום תחילתן, ובגמרא אמרינן דלא מהני סברא זו אלא גבי עור דחזי למיזגא עלייהו ולא מוכחא מילתא, וכמ"ש המג"א בס"ק ג'. וכן צריך לומר לדעת המרדכי ורמ"א שמתירין לטלטל נוצות להצניען אף על גב דלא חזי למיזגא עלייהו. ועל כרחק צריך לומר דלא מצריכים דבר זה אלא כשמתירין לו שום עסק, כגון לשוטחן באויר או להפכן וכן ליתן העור לפני הדורסן, אבל בטלטול בעלמא דשרינן ליה לא אתי למשרי שום עסק גמור דהיינו מליחה. ובזה נסתלקה תמיהת הפרי חדש על המרדכי ורמ"א ז"ל. ולפי זה לטלטלן מחמה לצל נמי שרי כמו שכתב המג"א בס"ק ג' בשם רש"ל. ובסי' ש"ח נתבאר דשלא יאבדו דמי למחמה לצל עיין שם:

(ב)

אם לא הקצה כו'. כן כתב הט"ז לפי שיטתו כשנשחטה ביו"ט, אבל לשיטת המג"א דלא שרי לטלטל אלא להצניע א"כ אפשר דאפילו הקצה לסחורה שרי להצניע, דאם לא כן מימנע ולא שחיט אם אינו צריך לו להדלקה אלא לסחורה, דהא אפילו להפסד מועט חששו כגון נוצות של תרנגולים דשרי לטלטלן כדי שלא ימנע מלשחוט. ולכן לא העתקתי דבריו אלא בשנשחטה מערב יו"ט, דאז אסור לטלטלם אם הקצם לסחורה אפילו להמתירין מוקצה ביו"ט, כיון שאין עליהם תורת כלי כלל, וגם מקפיד מלהדליקם ביו"ט, א"כ הרי הם כאבנים ולבינים הסדורים לבנין דאסור לטלטלן אפילו בשבת דמוקצה מותר בו לדברי הכל, וכמ"ש המ"א בסי' ש"ח ס"ק ל"ו עיין שם:

(ג)

ומכל מקום נכון ליזהר כו'. זהו פשוט דלדברי האומרים לא ניתנו עצים אלא להסקה, וכן פסק בשו"ע סי' תק"ב, ופירש הר"ן ומג"א שם הטעם משום דאין תורת כלי עליהם, א"כ הוא הדין והוא הטעם לחלב ושעוה שאין עליהם תורת כלי ואינם עומדים אלא להסקה, דהרי הם כעצים יבשים העומדים להסקה. ומה שסתם המג"א כאן דמותר לטלטלן, היינו משום דאיירי כאן אליבא דהגהות אשר"י ורש"ל דהם סוברים דמותר לטלטל עצים לכל דבר כמ"ש בסי' תק"ב במג"א וט"ז עיין שם. אבל לענין הלכה ודאי יש לחוש לכתחלה לדעת הרי"ף ורמב"ם ור"ן ומגיד משנה, שבשו"ע פסק כמותם בלי שום חולק:

הנה

הנה המג"א מסתפק דבזמן הזה שאין דרך למלוח על גבי העור אפשר דאסור למלוח על גביו ביו"ט כמו על החלבים לטעמו של הר"ן ז"ל. ולא העתקתיו, משום דלדעת הטור פשיטא דאין לחלק בהכי, דאם לא כן למה לו ליתן טעם משום דבמליחה מועטת די להו, תיפוק ליה כיון דאין דרך למלוח על גבי חלבים מוכחא מילתא. וכיון דלהטור פשיטא ליה, אין ספיקו של הר"ן מוציא מידי ודאי של הטור. ועוד שגם להר"ן יש לומר דלא חלקו חכמים בין זמן לזמן ולגמרי התירו מליחה על גבי העור ביו"ט. וכהאי גוונא ממש כתב הבית יוסף בסי' י"ג והביאו לפסק הלכה המג"א שם בס"ק ז' עיין שם:

הנה מהר"צ שפיץ השיג בכאן על המג"א, וכל דבריו אינן אלא להראות בקיאות, שידע מה שכתבו התוס' פרק נוטל כאילו נעלמו דבריהם מהמג"א. ונהפוך הוא, כי הוא לא עיין מה שכתבו הר"ף ורמב"ם ורז"ה והרמב"ן והרשב"א ומגיד משנה שהם חולקים על התוס' ומחלקין בין שבת ליו"ט, כמבואר בב"י סי' תצ"ה, וכן פסק שם בשו"ע. ואף רמ"א לא חלק עליו שם אלא במוקצה, אבל בנולד מודה דיש חילוק בין שבת ליו"ט כמ"ש המג"א שם עיין שם הטעם. וכן מוכח בהדיא בסי' תצ"ח ס"ו] ובסי' תק"א ס"א, שהשו"ע פסק להחמיר בנולד ביו"ט ולא חלק עליו רמ"א. ואין לומר שסמך על מה שכתב בסי' תצ"ה, שהרי בסי' תצ"ה לא התיר אלא מוקצה, אבל נולד משמע מדבריו שם דיש להחמיר ביו"ט כמו שכתב המג"א שם.

ומה

ומה שכתב מהר"ן שפיץ שם דרמ"א מיירי בנולד שאינו ראוי למאכל בהמה, אין בדבריו כדאי להשיב עליהם, ופירוש משובש הוא מחמת כמה תמיהות. ואחת מהן, מאי קאמר רמ"א לדבריהם, הלא אף השו"ע מודה בזה לאסור כמ"ש בסי' ש"ח סעיף כ"ז עיין שם בב"י. וכן משמע בהדיא בסי' תק"א ס"ו בהג"ה עיין שם.

וגם מה שכתב ולפי זה מתורץ הרמב"ם וטור ושו"ע כו', מלבד שאין צריך תירוץ כלל, שדין גרעין כבר הוזכר בסי' ש"ח סעיף ל', אלא שתירוצו מוכיח שלא ידע שדעת הרמב"ם ושו"ע לחלק באיסור מוקצה ונולד בין שבת ליו"ט כמבואר בסי' תצ"ה:

סימן תק

(א)

אם חושש כו'. כן משמעות הפוסקים. עיין מג"א ס"ק י"א, וכן משמע בהדיא בב"י בשם הרשב"א ומגיד משנה. עיין שם שכתב דרב אדא בר אהבה חולק על שמואל, ורב אדא לא התיר אלא משום הפסד כדמשמע מכל הפוסקים כרב אדא, וכמו שכתב הרשב"א משום הפסד כו', וכן כתב בהגהות אשר"י משום פסידא כו' עיין שם, ופסקו כן האחרונים (עיין מג"א ס"ק י"ב), ואם שמואל מתיר אף אם ידוע שאין הפסד אם כן לא פליגי אהדדי, אלא על כרחך צריך לומר דאף שמואל לא שרי אלא משום חשש הפסד. והדעת מכרעת כן, דלמה נתיר שבות דמליחה וגם טרחא שלא לצורך יו"ט כמו שכתב הרא"ש בדבר שאין בו הפסד אם לא יעשנו עד לאחר יו"ט.

והך פסידא אין צריך להיות פסידא ודאית אלא אפילו משום חשש הפסד התירו לו, דאם לא כן מאי איכא בין אחר אכילה לקודם אכילה, דבפסידא ודאית אף לאחר אכילה שרי כדמוכח בגמרא גבי מסוכנת, וכן כתב המג"א. ולפי זה צריך לומר דמה שכתב המג"א בסוף ס"ק י"ב יסריח הבשר כו', היינו אפילו שיש חשש שמא יסריח, שהרי בהגהות אשר"י נלמד דין זה מדרב אדא. והא דנקט לישנא דמשתמע לתרי אפי ולא פירש בהדיא שמא יסריח, היינו משום סיפא לאשמועין רבותא דאפילו ודאי יסריח אפילו הכי אסור אם נשחטה מערב יו"ט:

(ב)

חושש שלא יסריח כו'. נתבאר במ"ש לעיל באות א':

סימן תקא

(א)

דקים מאד כו'. כן כתב הט"ז. ואע"פ שסיים דאף שאין דקין כל כך אסור משום טרחא שאינה צריכה, היינו בבוקע מעצים הראוים להסקה בלא ביקוע דבהכי מיירי כמבואר בדבריו, אבל המבקע מקורה, כיון שהותר לו הביקוע אין לנו לחייבו שידקדק שלא יבקע רק עצים גדולים קצת הראויין להסקה בלא ביקוע, אלא מבקע כדרכו, ואף אם מבקע מהקורה עצים דקים אין בכך כלום, כל שאינו מבקע ממנה עצים דקים מאד בענין שיש חיוב חטאת על בקיעתן בשבת, והמחמיר עליו הראייה:

(ב)

ביו"ט ב' של ראש השנה כו'. הנה הטור אוסר גם בזה והעתיקו האחרונים דבריו. וכבר הקשה עליו הב"י, ותירצו האחרונים. אבל על מה שהקשה הב"י על הטור לאסור ביו"ט ב' של ראש השנה דא"כ אף בו ביום ליתסר לא תירצו כלום. ובים של שלמה ובדרכי משה ובפרי חדש תירצו דקיי"ל בסי' תק"ג דקדושה אחת הן להחמיר אבל לא להקל. והנה אגן לא קיי"ל כסברא זו, שהרי בסי' תי"ו פסק השו"ע וכל האחרונים כהרמב"ם והרשב"א ומגיד משנה דאפילו להקל הן קדושה אחת עיין שם בבית יוסף. ומסי' תק"ג לא קשה מידי כמו שכתב שם המג"א. ואדרבה לפי תירוצו שם משמע שהכל מודים לרמב"ם ורשב"א דהיכא דאיכא לומר ממה נפשך אף להקל הן קדושה אחת, א"כ בנידון דידן כיון דשייך לומר ממה נפשך אמרינן קדושה אחת אפילו להקל. וכיון שבנידון דידן הרב בית יוסף ורמ"א הסכימו להתיר בפשיטות, וכתב הב"י שכן דעת רוב הפוסקים, וגם האחרונים זולת רש"ל וב"ח לא החליטו לאיסור בזה, אלא שהט"ז כתב ראוי לצאת לכל הדיעות, וגם כל האחרונים בסי' תי"ו לא חלקו על הרמב"ם ורשב"א ומגיד משנה ושו"ע, פשיטא דהכי נקטינן, ובפרט באיסור דרבנן דקיי"ל הלך אחר המיקל.

ועוד בלאו הכי אין לנו לאסור בב' ימים טובים של ראש השנה משום הכנה, דהרי קיי"ל כסברת הרמב"ן והר"ן שכל המותר ביומו אין בו משום הכנה משום דלעצמו הכין, דלא כרש"ל סי' ג' שחלק על זה, כמו שכתב המג"א בסי' תקי"ג ס"ק ח' ע"ש. וא"כ בנידון דידן כיון שביו"ט א' ראויין הפתילות והלפידין הרי יום א' לעצמו הכין (ואפילו נכבה כשהאיר היום דשוב אין צריך לנו, מכל מקום ראוי לסמוך לחשכה בו ביום כמ"ש בסי' תקי"ד עיין שם בב"י ובמג"א ס"ק י"ד). וכן כתב בהדיא בים של שלמה שם דלדעת הר"ן הנ"ל הדבר ברור

דשרי, וסמ"ג וספר התרומה ורא"ש שאוסרים אזלי לטעמייהו דלא סבירא להו כסברת ר"ן אלא כשינוייה קמא בתוס' דף ד' ע"א ד"ה אלא כו', כמבואר בים של שלמה עיין שם היטב ודו"ק:

סימן תקג

(א)

ומכל מקום אסור לומר בפה כו' עד סוף הסי'. הנה בים של שלמה מפורש בהדיא שלא החמיר כהרוקח אלא כשאין שם היתר דחד טירחא אבל כשהוא חד טירחא מודה להטור דמותר, עיין שם בפרק [ב'] סוף סימן ט"ו. וכן הוא דעת הט"ז שבסק"ג העתיק דברי רש"ל להחמיר ובסק"ה משמע מדבריו להלכה שאין להחמיר אלא במערים. ובמה שנתבאר הוא מתורץ, דבסק"ג מיירי כשאין שם היתר דחד טירחא כמבואר שם בהדיא, ובסק"ה מיירי כשיש היתר דחד טירחא. שהרי התיר להערים ואם אינו חד טירחא אסור להערים, כמו גבי אפיית פת שהעתיק הט"ז דברי המרדכי בסוף הסימן שהתיר להערים וכתב על זה אבל בהגה"מ חולק וכן פסק ב"י עכ"ל, משמע שכן עיקר. וכן פסקו רש"ל ומג"א, וכתבו הטעם משום דאין שם היתר דחד טירחא רק היתר של שבח ועילוי בלבד. וא"כ הוא הדין והוא הטעם לנותן בשר בקדרה בזה אחר זה אחר שהעמידה אצל האש. ואין לחלק בין טרחת הבשר שהיא מועטת לטרחת הפת שהיא מרובה, שהרי עיקר טעם האיסור בפת אינו משום טירחא בלבד, שהרי בחבית גדולה של מים הוא טורח טירחא גדולה למלאותה ולהעמידה אצל האש ואינו צריך אלא לקיתון אחד, ואפילו הכי כיון שעיקר מלאכת הבישול דהיינו עמידה אצל האש נעשה כולו כאחת מותר אפילו להערים כמו שכתב המג"א, אם כן על כרחך חומרת הפת אינה משום טירחא אלא שאין מלאכת האפייה נעשיה בבת אחת, הכי נמי בקדירה דמאי שנא.

והנה לפי מה שנתבאר אם הוא חד טירחא ויש שם היתר של שבח ועילוי אלא שהוא מערים אסור לומר בפירוש כמו שכתב הט"ז, וכל שכן אם אינו מערים אלא שאין שם היתר של שבח ועילוי דאסור לומר בפירוש כמו שכתב הפרי חדש. שהרי אם אין שם היתר דחד טירחא ואין שם היתר של שבח ועילוי אסור לדברי הכל כמפורש בגמרא, ואם יש שם היתר של שבח ועילוי ואין שם היתר דחד טירחא אע"פ שהוא מערים מותר לדעת המרדכי ורבינו יואל, מכלל דמעלת של שבח ועילוי עדיף ממעלת שאינו מערים, ודו"ק:

(ב)

אנשי ביתו לעולם כו'. הנה בגמרא משמע בהדיא דמערים ביו"ט דינו כמזיד בשבת, ובמזיד בשבת קיי"ל בסי' שי"ח דאסור לו לעולם. וכתב שם המג"א דהוא הדין מי שנתבשל בשבילו דינו כלו, ואע"פ שאח"כ כתב בשם הבית יוסף להקל בזה, מכל מקום הרי בסימן רנ"ג ס"ק י"א כתב בפשיטות דאנשי ביתו דינו כמי שנתבשל בשבילו, משמע בהדיא דמי שנתבשל בשבילו אין דינו כאחרים אלא כלו בעצמו, והוא הדין לאנשי ביתו, ובפרט במערים שסבור לעשות בהיתר, דלא שייך לומר אין אדם חוטא ולא לו, כמו שכתב המג"א בסימן שי"ח סק"ב:

סימן תקה

(א)

לאכלו ביו"ט משום נולד כו'. כן כתב בהדיא בהגהות אשר"י ור"ן וביים של שלמה סי' א'. וכן משמע בגמרא קס"ד כו' דשרי במוקצה בנולד אסור כו' ולא אמרינן אוכלא דאפרת הוא. וכן כתב שם מהרש"א ע"ש. והטעם הוא כמו שכתב הר"ן כיון שאין דעתו לאכלה אין עליה תורת אוכל כלל, הילכך לא שייך לומר אוכלא דאפרת הוא והרי זה נולד גמור:

סימן תקו

(א)

ומלאכת הברירה כו'. הנה הט"ז פירש טעמו של הראב"ד לפי שאפשר לשנותו שאין שם מלאכה כמו שכתב רש"י. ולפי זה מה שכתב במהרי"ל לאסור לברור פירורי מצות הנטחנין ביו"ט, אין הטעם משום דאפשר לרקדו, דודאי איסור גמור הוא לרקדו אפילו ע"י שינוי, דלא עדיף מקטניות שאסור ע"י נפה וכברה. ובפרט לפי מה שכתב המג"א בסי' תק"ד דהדקים הן כקמח ונחשבין כמין אחר ע"ש, דלפי זה יש לאסור ההרקדה כהרקדה ראשונה של קמח. אלא הטעם הוא משום דאפשר לטחנו ולברור מערב יו"ט, וכ"מ בהדיא בט"ז סי' תק"י סק"ג] ע"ש.

אבל אין כן דעת המג"א, שהרי פירש טעמו של מהרי"ל דסבירא ליה כהאוסרין ליטול הצרור מהקמח, והכא מיירי שנפל ביו"ט כמבואר ברש"י ור"ן עיין בית יוסף וט"ז, אלא על כרחך צריך לומר דטעמם של הראב"ד ומהרי"ל הוא דסבירא להו דברירה היא ממלאכות האסורות ביו"ט כהרקדה. וכן כתב בשיטה מקובצת ריש פרק אין צדין. וכן כתב הר"ן שם בשם הירושלמי, והביאו התוס' מקצת לשונו מלישה ואילך כו' ע"ש.

ומה שהתירו ברירת הקטניות, תירץ בשיטה מקובצת בשם הרמב"ן לפי שאין דרך לבררם לימים הרבה ע"ש (ודוחק לומר דמשום טבלא פירשו הכי). ובאמת שכן הוא מוכרח ממה שכתבו רש"י ור"ן ומגיד משנה ושאר פוסקים דטעם איסור ברירת הקטניות בנפה וכברה הוא משום עובדין דחול, ולא פירשו משום דההרקדה היא ממלאכות האסורות ביו"ט (אלא על כרחך צריך לחלק בין קטניות לקמח ומיני תבואה ומטעם הנ"ל). ובזה אפשר לתרץ מה שכתב הרמב"ם בפרק א' ולא בוררים ולא טוחנים את החטים עכ"ל, ובפרק ג' כתב משנתנו הבורר קטניות כו', דאפשר דגם הרמב"ם סבירא ליה לאסור דבר שדרך לעשותו לימים הרבה כדמוכח במגיד משנה גבי נפה וכברה ע"ש. וכן משמע גבי שחיקת פלפלין ברחיים שלהם, עיין מג"א סי' תק"ד סק"ז מה שכתב בשם הריב"ש. אלא דסבירא ליה דיש קצת מלאכות שאין דרך לעשותן לימים הרבה ואעפ"כ אסרוהו חכמים, לפי שעל הרוב אפשר לעשותם מערב יו"ט.

ואיך שיהיה טעמו של הרמב"ם, מכל מקום כיון שדעת הרמב"ם והראב"ד והרמב"ן ומהרי"ל ומג"א לחלק בין ברירת קטניות לשאר ברירות מאיזה טעם שיהיה הכי נקטינן:

(ב)

להחמיר ולחוש כו'. עיין במ"ש בס' תנ"ז בעזרת ה'.

(ג)

בכלי אחד כו'. הנה המג"א כתב דאין צריך כלי אחד. ומיירי כשיש בעיסה הב' שיעור חלה, אבל כשאין בה שיעור חלה פשיטא דצריך צירוף כלי כמ"ש ביו"ד סי' שכ"ה. עיין שם בש"ך סק"ו משמע שם דדוקא כשמפריש מהגדולה שיש בה שיעור חלה אין צריך צירוף כלי אבל כשמפריש מהקטנה צריך צירוף כלי. וכן משמע בהדיא בש"ך סי' שכ"ד ס"ק י"ט ויש בעיסה ב' שיעור שחייבת בחלה כו', משמע דאם אין בה שיעור צריך צירוף כלי. דליכא למימר דאם אין בה שיעור אין תקנתו מועיל כלום, זה אינו, דהא בהדיא מבואר בר"ש ורא"ש וטור והביאו רמ"א דמועיל. וכן משמע בהדיא בטור שם דאם אין בה כשיעור צריך צירוף כלי, עיין שם שכתב ויערבנו עם זאת העיסה, ולא כתב כן קודם דין זה. ומה שכתב הט"ז בשם רש"ל, מיירי כשיש בעיסה הב' כשיעור. ועיין שם בדרכי משה בשם תרומת הדשן.

הנה

הנה המג"א העתיק דברי התוס' דאפילו לכתחלה מותר לאפות פת הדראה ואח"כ פת נקיה. וצריך עיון, דאם הוא צריך לשתייהן פשיטא דשרי, ואם הוא מערים הרי המג"א בעצמו פסק בסי' תק"ז דאסור להערים בפת, וכן כתב רש"ל, וכן כתבו ב"ח וט"ז סוף סי' תק"ג בשם הגהות מיימוניות ור"ח. ומהתוס' אין ראיה, דאפשר דסבירא ליה כהמרדכי ורבינו יואל דמתירין להערים. וכן כתב הפרי חדש כאן ובלבד שלא יערים ע"ש. וצ"ע:

סימן תקז

(א)

בתנורים שלנו כו'. כן כתוב בדרכי משה ומג"א. ואף שאח"כ מסתפק המג"א בזה וכתב ומיהו יש לומר כו', אין ספיקו מוציא מידי ודאי של רמ"א ז"ל. ועוד, דהמג"א עצמו העתיק דברי רש"ל בס"ק י"ד שאין סברא לחלק בין תנורים שלנו לשלהם מדלא חלקו הרי"ף ורמב"ם. ואע"פ שרש"י ורא"ש וטור חלקו ביניהם לא חש לדבריהם (ובמג"א שם נפל טעות סופר ודעת הרא"ש וטור מפורש כמ"ש). וכל שכן בנידון דידן שאף רש"י ורא"ש וטור וש"ע לא חלקו ביניהם. ואדרבה איפכא משמע מלשון השו"ע שכתב פורני דהיינו תנורים שלנו אסור לאפות בחדש שמא תיפחת כו', אבל משום שמחסמן ליכא. ובלאו הכי דברי המג"א תמוהין שכתב דדוקא בתנורים שלהם שהיו כקדירה של חרס כו', דזה אינו אלא בתנוריהם אבל בפורני מנין לנו (וגם תנוריהם היה להם טפלה מטיט סביב). ובשו"ע פירש בהדיא דהיינו תנורים שלנו. וכיון דפורני אמרו בגמרא שמא תיפחת, משמע דאין בהם משום גמר מלאכה. ואין לומר דמיירי שהסיקן פעם אחת בחול, דא"כ שוב אין לחוש שמא תיפחת, כיון שכבר היו בה עצים ואש ולא נפחתה. ואם בשביל שהוסיף בה פת נחושת שמא תיפחת, א"כ אפילו בישנה אם אופה בה פת הרבה לצורך נישואין וכיוצא בזה שלא אפה בה מעולם הרבה כל כך נחושת ג"כ שמא תיפחת, ואין כן משמעות הגמרא והפוסקים. אלא ודאי דעיקר החשש הוא מחמת מדורת האש, כענין שאמרו ברעפים חדשים שצריך לבדקן עיין שם בפירוש רש"י. וכן הבאר היטב לא העתיק דברי המג"א הללו:

(ב)

נכרי כו'. הנה בשיטה מקובצת כתב דוקא שנפלו בתוך התנור שהוא מילתא דלא שכיחא לכן הקילו לבטל איסור בידים אבל בעלמא לא, ולפי זה אם הניחם נכרי לתוך התנור אין מבטלין. אבל אנן לא קי"ל הכי, שהרי מכאן למדו הפוסקים לכל איסורי דרבנן שמבטלין לכתחלה כמ"ש ביו"ד סי' צ"ט עיין שם בשו"ע. ואף שהרא"ש וטור חולקין על זה וכן קי"ל, מכל מקום הרי הטור עצמו פסק בסי' תרע"ז דאיסורא דמיקלי קלי מבטלין אע"פ שהוא מילתא דשכיחא ע"ש, שהרי להתערב שמן נר חנוכה בשמן חולין מילתא דשכיחא היא.

ואין לחוש אם הניחם נכרי לצורך ישראל, דכיון שלא עשה רק טלטול בעלמא אין לאסור כמו שכתב רמ"א בסי' שכ"ה ס"י בהג"ה עיין שם בט"ז ס"ק א' וס"ק י'. ועוד דהא יש מתירין לכתחלה לומר לנכרי לטלטל מוקצה כמ"ש רמ"א בסי' רע"ו ע"ש, א"כ פשיטא דבדיעבד יש לסמוך עליהם כיון שרמ"א וט"ז סומכין עליהם לכתחלה. ובפרט בנידון דידן דמעשיו של נכרי לחוד לא הועילו כלום דאכתי מוקצה נינהו, אלא אם כן הישראל יבטלם ברוב, וגם אז כיון שהם בטלים הרי הם חשובים כאין ואפס ואינו נהנה כלל ממעשיו של נכרי, אפשר דכולי עלמא מודים בזה:

(ג)

וגם אינו נהנה כו'. כן כתב הטור סי' תרע"ז, וכן כתב הט"ז כאן וביו"ד סי' צ"ט. אבל מלשון המגיד משנה ורי"א ז"ל משמע דמפרשים דמקלי קלי כו' פירוש שהאיסור בשעה שהוא נשרף (וכן דעת הרוקח שהביא הב"י סי' תקי"ד ע"ש) הרי הוא כמבוער לגמרי מן העולם וכאילו אינו כלל, על דרך שאמרו כל העומד לישרף כשרוף כו', כל שכן בשעה שהוא נשרף. וכן משמע פשטא דתלמודא.

והנה לדידן דקי"ל ביו"ד סי' צ"ט עיין שם ברמ"א ושו"ך דאסור לבטל איסור דברי סופרים אלא א"כ מקלי קלי כו', אי אפשר לפרש אלא כפירוש הא', דלפירוש הב' איזו היתר יש לבטל איסור בידים בשעה שהוא בעין ואינו דולק כלל, אבל לפירוש הא' אתי שפיר וכמ"ש בפנים לענין היתר הסקה. וכן משמע בטור ושו"ע שכתבו דלא יגע קודם שיבטלם ברוב, משמע דלאחר שיבטלם ברוב מותר לטלטלם אע"פ שאינן דולקים עדיין. ודוחק לומר דאף לפירוש הב' שרי לפי שהן עומדים לישרף, דלא אמרינן הכי אלא באיסורי הנאה:

(ד)

מותר להתחמם כו'. כן כתב המג"א וכן משמעות כל הפוסקים. והנה לכאורה דברי המג"א סותרים זה את זה, דכאן פסק דמוקצה מותר בהנאה ובסי' תק"א ס"ק י"ב כתב דמוקצה אסור ליהנות ממנו. אבל כד דייקת במה שכתב המג"א סוף סי' תק"ט לחלק בין לכתחלה ודיעבד, שלכתחלה אסור להשתמש במוקצה אבל אם השתמש בו מותר לכתחלה ליהנות ממנו, א"כ הכל ניחא, דמה שכתב כאן ואיסור הסקה משום טלטול הוא לאו דוקא, אלא משום דאסור להשתמש במוקצה כשעושה מעשה בגוף המוקצה, אבל כשאינו עושה מעשה בגוף המוקצה שרי כמו שכתבו הרמב"ן ור"ן בסוף פרק י"ו, וכן כתב המג"א סי' ש"ח ס"ק מ"א. ולכך מותר להתחמם ולהשתמש לאורן אע"ג דאיתיה לאיסורא בעיניה כמו שכתבו התוס' בפרק הגוזל ע"ש. ואף שכתבו דלרבנן אינו נחשב איסור בעין לענין איסורי הנאה, מכל מקום אנן לא קי"ל לרבנן כמ"ש ביו"ד סי' קמ"ב אפילו לענין ביטול ואפה ובוקה כנגדו, דלענין שביעית נקרא הנאתו אחר

ביעורו כדמשמע בגמרא דוקא עצי דמשחן כו', אבל עצי הסקה אפילו אבוקה כנגדו אינו נקרא איסור בעין, וכן כתב הריטב"א בפ"ג דסוכה וכמ"ש בפנים, ולענין איסורי הנאה נקרא איסור בעין, כל שכן להתחמם כנגדן, דאפילו לענין שביעית נקרא איסור בעין לפירוש ר"ח שכתבו התוס' שם, וכל שכן להשתמש לאורן דאף לפירוש רש"י שם נקרא איסור בעין. והרוקח שהביא הב"י סי' תקי"ד שהתיר להוסיף על שמן המוקצה לבטלו ברוב, היינו משום דסבירא ליה כפירוש הב' שכתבתי לעיל, אבל אנן קיי"ל כפירוש הא' וכמו שכתב הטור בסי' תרע"ז דלהשתמש לאורן נקרא איסור בעין, ומכל מקום כאן מותר מטעם שכתב המג"א דמוקצה מותר בהנאה.

ואף דיש להקשות על זה דמה ענין מוקצה לכאן, דהכא גזרינן שמא יעלה ויתלוש, לפיכך יש לאסור אף בהנאה כדי שלא יתלוש בשביל הנאתו, כמו שכתב הטור בסי' תרנ"ה לענין בא מחוץ לתחום, משא"כ בשאר מוקצה לא אסרו כלל בהנאה. ומהתוס' דע"א אין ראיה כלל, דאזלי לשיטתייהו שכתבו בפרק קמא דחולין דאף בדלועין לא שייך שמא יתלוש לפי שאין אדם מתאוה להם כל כך, כל שכן בעצים דבעי נמי מרא וחצינא. עיין בתוס' בפרק קמא דביצה ופרק ג' דעירובין. אבל אנן קיי"ל כרי"ף ורא"ש דעצים נמי הוה בכלל גזירה שמא יתלוש (וכל קושיות התוס' לא קשה מידי על פי מה שכתב הר"ן בשם הרמב"ן ספ"ו דשבת, וכן כתב רשב"א שם דבעכו"ם שתלש פרי האדמה לא שייך שמא יעלה ויתלוש, וכן כתב בשיטה מקובצת ריש פרק קמא דביצה). וכן כתבו הטור ורש"ל ומג"א עיין שם בסי' תק"א.

מכל מקום מסתימת כל הפוסקים משמע דאין שום חילוק בין איסור מחמת גזירת שמא יתלוש לאיסור מוקצה מחמת מחובר דו"ק ותשכח. וכן משמע בהדיא ברמב"ם בפ"ב שפירש איסור עצים שנשרו משום נולד ולא הזכיר משום שמא יתלוש כמו שכתב רבו הרי"ף, מכלל דאין נפקא מינה לדינא בשום ענין. וכן משמע בהדיא ברמב"ן בספר המלחמות ריש פ"ג דביצה וז"ל והכי נמי אמרינן בעכו"ם שליקט עשבים לעצמו שמוותרים משום מלאכת שבת (פירוש שהרי שנינו מאכיל אחריו ישראל) ואסורים בטלטול משום מוקצה או שהם בכלל גזירת פירות הנושרים דהויא משום שמא יעלה ויתלוש עכ"ל, הרי לפניך דאף היכא דגזרינן שמא יתלוש אינו אסור ליהנות ממנו הנאה הבאה מאליה שאינו עושה מעשה בידים בגוף המוקצה, ולכך מותר להעמיד בהמתו על גבי עשבים הללו כיון שאינו עושה מעשה בידים בגוף העשבים, ובפרט למאי דמוקי לה בגמרא שם דקאי באפה כו'. ועיין שם בתוס' ודו"ק. ואף שבמה שכתב הרמב"ן דאף בעכו"ם שתלש עשבים שייך שמא יתלוש הוא עצמו סותר את דבריו בפ"ו דשבת וכמו שכתב הר"ן שם בשמו וכמ"ש לעיל. מכל מקום בדין זה דמשמע מדבריו דפירות הנושרים מותרים בהנאה אינו סותר את דבריו כלל. ואדרבה דאפילו פירות האילן דשייך בהן שמא יתלוש אף שתלשן עכו"ם כמו שכתב שם בהדיא אפילו הכי מותרים בהנאה, כמו שכתב הר"ן שם בהדיא בשמו דעכו"ם שעשה כבש בשבת מעצים שתלשן בשבת לעצמו יורד אחריו ישראל ע"ש (ודוחק לחלק בין פירות לעצים, דאף פירות אין נושרים אלא ע"י הרוח וגם עצים דקים דרכן להנשר ע"י הרוח כדאמרינן בגמרא עצים שנשרו לתוך התנור כו'). וכן משמע בהדיא בגמרא פ"ג דסוכה ובכל הפוסקים אתרוג במחובר אסור להריח בו, משמע דאם נתלש מותר להריח בו אם אינו מטלטלו ולא גזרינן שמא יעלה ויתלוש.

ואף שבהבא מחוץ לתחום, דמשמע במרדכי הביאו הב"י סי' תקפ"ו, ובתשובת רשב"א הביאה הטור סי' תרנ"ה דאסור בהנאה. יש לומר דוקא להשתמש בו או שאר הנאה הבאה לו על ידי שעושה מעשה בגוף המוקצה שמטלטלו וכהאי גוונא. אף שאין זה נקרא מעשה לענין הכנת מוקצה כדאיתא בגמרא פ"ד דשבת דף נ"ד, מכל מקום לענין זה נקרא מעשה שאסור לעשותו. אבל כשאינו עושה כלום רק ההנאה

באה לו מאליו שרי אפילו במוקצה ונולד כמו שכתבו התוס' דע"א, כל שכן בבא מחוץ לתחום שקל ממוקצה כמ"ש בגמרא ויתבאר בסי' תקט"ו:

כתב המג"א דעצים שנשרו ביו"ט מותר להסיקן בשבת שלאחר יו"ט ע"י נכרי ע"י ביטול ברוב עכ"ל עיין שם. וכבר נתבאר בסוף סי' רע"ו שאין היתר להסיק ע"י נכרי בשבת אלא כשהקור גדול, ובמדינתנו שאין הקור גדול כל כך בימי פסח וסוכות לא שייך דין זה ולכן לא העתקתיו. ובפרט שדברים הללו המה תמוהים, דבלא ביטול נמי שרי, כמו שמותר לעבור על שבות אמירה לנכרי בשביל חולה שאין בו סכנה, שהכל חולים אצל הקור, או בשביל שהוא מצטער לדעת הגהות מיימוניות כמ"ש המג"א בסוף סי' רע"ו, כך מותר ליהנות מאיסור הכנה שאין בו אלא איסור דברי סופרים לצורך חולה שאין בו סכנה, אם אין לו עצים אחרים כמו שכתב המג"א בסי' שכ"ח ס"ק ט"ו גבי מוקצה, או בשביל שהוא מצטער לדעת הגהות מיימוניות, כמ"ש בסי' שכ"ח סעיף ל"ג עיין שם במג"א. ואין לומר דשאני הכנה ממוקצה שאין בו אלא משום גדר מלאכה, כמ"ש בפרק י"ז דשבת אטו טלטול לאו צורך הוצאה כו', ולכן מותר כמו שמותר כל שבות מדברי סופרים, משא"כ הכנה דאיסורו הוא כמו מאכלות אסורות שאסורים לחולה שאין בו סכנה אפילו אין איסורן אלא מדברי סופרים כדמוכח בר"ן שהביא הב"י סוף סי' שכ"ח גבי בישולי נכרים, והוא הדין לאיסורי הנאה מדברי סופרים כמ"ש ביו"ד סי' קכ"ג לענין סתם יינן ע"ש. אי נמי דמיירי שיש לו עצים אחרים. זה אינו, שהרי בגמרא מוכח בהדיא דאיסור הכנה אפילו דאורייתא מותר בהנאה הבאה מאליה, ואין אסור אלא לטלטלו ולהשתמש בו. עיין שם דף ג' ע"ב גבי הא דפריך בשלמא לרבה דאמר משום הכנה הוי ספיקא דאורייתא כו', ואפילו הכי קתני אין מטלטלין לסמוך כרעי המטה, משמע דאם אינו מטלטלה מותר לסמוך עליה כרעי המטה משום דהוה הנאה הבאה מאליה. וכן משמע בסי' תקי"ג (עיין בפרי חדש יו"ד סי' ק"ב ו[מנחת] יעקב כלל ע"ד ודו"ק) דאם היתה מאיסורי הנאה בלא טעמא דלחזותא עבידא אינה בטלה שהרי נהנה ממנה. ומסוף סי' תק"א אין ראיה, דהתם כשמדליקה עושה מעשה בגוף הפתילה ומשתמש בה. וכן משמע בכלל הפוסקים שדין איסור הכנה שוה לאיסור מוקצה שאינו אסור בהנאה הבאה מאליה. ועצי היתר ג"כ הן מוקצים בשבת ואעפ"כ אומרים לנכרי לטלטלן ולהסיקן, והוא הדין לעצים אלו. דאי לא תימא הכי האיך מותר לומר לו לטלטלן כדי לבטלן, אלא על כרחך משום דמאי שנא עצים אלו מעצי היתר, דשניהם אסורים לטלטלן ולהשתמש בהן ומותרים בהנאה דהיינו להתחמם בהן:

(ה)

אפילו במכבדת כו'. כן משמע בב"י שכתב בזה הלשון ואפשר שמה שכתב רבינו אם אפשר לאפות זולתה אסור נתכוין לטיבול המכבדת פעם שנית וכו', משמע דבפעם ראשון שרי. וכן משמע בשו"ע שהעתיק לשון הרשב"א אע"פ שהוא מכבה כו' דמיירי שטובל במים, כדמוכח בבית יוסף שאחר לשון הנ"ל כתב אבל הרב המגיד כתב בשם הרשב"א כו' כדרכו בחול כו' ע"ש:

(ו)

שלא טיבלה כו'. כן משמע בט"ז שהקשה על זה ואע"ג דמצינו בגמרא כו' ע"ש, ובגמרא לא איירי כלל בטבולה במים. ובלאו הכי מוכח כן מסידור לשון הטור ושו"ע שלא הזכירו בפירוש טיבול המכבדת עד סוף סעיף ה':

(ז)

שאינו צריך ביו"ט כו'. (כ"ה במג"א) ודבריו תמוהים, לא די שהן סותרין דברי כל הפוסקים כמו שכתב הב"י, אלא שהן סותרים זה את זה, שבסעיף קטן שאחרי זה פסק בשם רש"ל דאסור להערים, משמע דאם אינו מערים אלא באמת הוא צריך לפת אחד מותר אע"פ ש[אינו] מתכוין להשביח. וכן כתב [ה]מ"א עצמו בס' תק"ג בשם הגהות מיימוניות. והמרדכי מיקל יותר ע"ש. וכן כתב בט"ז שם סוף הסימן. ומה שכתב המג"א דלאו חד טרחא היא, בס' תק"ג מבואר בטור ואחרונים דבקדירה שנותן בה בשר זה אחר זה דלאו חד טרחא הוא ואעפ"כ מותר, אפילו להערים לקצת פוסקים, אלא דאנן קיי"ל דבכהאי גוונא אסור להערים, דהיינו אם אינו צריך אפילו לחתיכה אחת, אבל אם צריך לחתיכה אחת אע"פ שמוסיף בשביל מחר שרי אע"פ שאינו מתכוין להשביח. אלא דבכהאי גוונא אסור לומר בפירוש בשביל מחר אני מבשל, אלא מבשל סתם כמו שכתב הט"ז שם סק"ג בשם רש"ל:

סימן תקט

(א)

זו למעשה כו'. כן משמע בגמרא, דלמה כיחש לו, הוי ליה למימר הלכה ואין מורין כן. אלא כיון שראה אותנו עושה מעשה אף אם היה אומר לו הלכה ואין מורין כן הרי הורה שמותר לעשות מעשה, והוא הדין בנידון דידן. ודו"ק:

(ב)

מכל מקום בסכין כו'. האחרונים פירשו הטעם דהוה ליה מתקן מנא, אבל לפי מה שכתב רמ"א בהג"ה אי אפשר לומר כן, שהרי פסק שם בהג"ה דאם אי אפשר לתקן השפוד מערב יום טוב מותר לתקנו ביום טוב אף על פי שנשבר לגמרי, ואין לך תיקון גדול מתיקון שפוד שנשבר ואף על פי כן מותר לצורך אכילה, וכל שכן חידוד הסכין שיכולה לחתוך אלא שנפגמה. והשו"ע אוסר אפילו לא אפשר להשחזו מערב יום טוב כמבואר בבית יוסף בביאורו להרמב"ם שהעתיק לשונו בשו"ע ע"ש, וכן כתב המגיד משנה.

ובאמת לפום ריהטא דברי רמ"א תמוהין מאד למעיין במקור הדין, דהרמב"ם דהיינו לשון השו"ע שבס"א [א] מפרש שנרצף היינו מעט ואף על פי כן אין מתקנין אותו, וכל שכן נשבר לגמרי, ולכן גם להשחזו הסכין במשחזת אסור מטעם זה. או מטעמו של הר"ן שהעתיק הט"ז דבתיקון כלי אף רבי יהודה מודה מטעם המבואר בר"ן, ולפי טעמו של הר"ן נרצף היינו שנשבר לגמרי ולפיכך אסור אפילו לרבי יהודה, אבל אם נכפף מותר והלכה ואין מורין כן כמבואר שם. ובין לפי טעמו של המגיד משנה ובית יוסף ובין לפי טעמו של הר"ן יש לאסור במשחזת, אפילו לדין דקיי"ל כרבי יהודה. אבל שיטת רש"י ותוס' ורא"ש דאף בתיקון כלי פליג רבי יהודה כדמוכח גבי שפוד שנרצם דהיינו שנשבר לגמרי וקשרי רבי יהודה, ובין בגריפת תנור. ולפי זה גם במשחזת פליג רבי יהודה כמבואר ברא"ש וטור, והלכה ואין מורין כן. ורמ"א פסק בשפוד כדעת רש"י ורא"ש וגבי סכין סתם בשו"ע כשיטת רמב"ם או ר"ן. דוק היטב בר"ן וברא"ש ובב"י ותשכח דהכי הוא כמה דאמינא.

ועל כרחק צריך לומר שדעת רמ"א לפסוק כשיטת רש"י ותוס' ורא"ש וטור דאינהו בתראי. ולא חשש לסברת הר"ן דבתיקון כלי אף רבי יהודה מודה, שהרי כל הפוסקים חולקים על זה, וגם הרמב"ם מכללם,

דלפי פירוש הר"ן דנרצם היינו מעט א"כ למה לא הביא הרמב"ם דין דנרצם, אלא על כרחך צריך לומר דהרמב"ם לא סבירא ליה כר"ן אלא סבירא ליה אין הלכה כרבי יהודה, כדמשמע מלשונו בפירוש המשנה פרק קמא דמגילה עיין שם בגמרא, א"כ הרמב"ם יחידאי הוא נגד כל הפוסקים. וגם הרי"ף ורז"ה ורמב"ן כולם פסקו כרבי יהודה גבי נרצם עיין שם היטב. אלא שגבי השחזת הסכין יש לחוש לסברת הרמב"ם ור"ן, ולא מטעמייהו, אלא משום דפשט לשון הרי"ף מורה כן (ולא כמו שכתב הרא"ש). ופירש הרמב"ן בפרק ב' גבי כיבוי (וכן כתב הר"ן שם) שדעת הרי"ף ור"ח לחלק בין המכשירין בין השחזת סכין דאפשר בשאלה לשאר מכשירין. וכיון שדעת ר"ח ורי"ף ורמב"ם ורז"ה ורמב"ן ור"ן ומגיד משנה להחמיר במשחזת, חשש רמ"א לדבריהם ולא הגיה כלום על השו"ע, שהעתיק לשון הרמב"ם, וטעם האיסור הוא כמו שכתב הרמב"ן, וכמ"ש בפנים:

(ג)

שום מעשה כו'. כן כתב בהדיא הרשב"א בחידושו פ"ב דשבת, וז"ל וכולי עלמא אית להו דעולא כו', אבל אי לית להו דעולא שפיר דמי אע"ג דממילא דולק והולך ונעשה שבר כלי ונהנה ממנו ומשתמש לאורו, שלא אסרו אלא לטלטל או לאכלו או להשתמש בו בידים אע"פ שאינו מזיזו כגון הדלקה או לסמוך בו כרעי המטה אפילו במקומו, אבל הנאה הבאה מאליה שפיר דמי עכ"ל. ומכל מקום מה שכתב דאסור לסמוך בו כרעי המטה אפילו במקומו שאינו מזיזו כלל לא קיי"ל כוותיה בהא, אלא כמו שכתב הר"ן בסוף פרק ט"ז דשבת בשם הרמב"ן. וכן פסק בדרכי משה בס' ש"ח ובמג"א שם ס"ק מ"א. וכן משמע בפרק קמא דביצה אין מטלטלין אותה לסמוך בה כרעי המטה, משמע דאם אינו מטלטלה שפיר דמי לסמוך בה. ועל כרחך צריכים אנו לחלק בין ישיבה על גבי האבן או לסמוך בה כרעי המטה, שאינו עושה שום מעשה בגוף האבן ואינו משתמש בגוף המוקצה ולא על גבי המוקצה, ובין הדלקת הפתילה שנעשה שבר כלי דמפורש בגמרא בהדיא לאיסור (וכן העתיק המג"א ס' רס"ד ס"ק י"ד), משום דכשמדליק עושה מעשה בגוף הפתילה שמאחז בה האור, והרי זה משתמש בגוף המוקצה:

סימן תקי

(א)

טוב להחמיר כו'. כן משמע ממה שכתב רמ"א ס' שי"ט סעיף ו' בהג"ה מאחר דאפשר לאכלן כו' ע"ש, משמע דאם אי אפשר לאכלן כך אין צריך להחמיר, לפי שהעיקר כסברא הראשונה (והא בהא תליא כמבואר בראשונים עיין ברז"ה ורמב"ן), שהיא דעת הרי"ף ורמב"ם ורמב"ן ורשב"א ורא"ש וטור ור"ן ומגיד משנה ושו"ע ורש"ל.

ומה שתמהו האחרונים שם על מנהג העולם שאוכלים שרביטי קטניות בשבת, היינו לפי שנוטלים הקטניות מתוך השרביטים ביד בלי שום שינוי ובזה יש חיוב חטאת בשבת, כדמשמע מפירוש רש"י שפירש מולל מלילות הוא דש כלאחר יד, משמע משום דמולל השבולת והזרע נופל מאליו הוי דש כלאחר יד, אבל אם היה מפרק הזרע בידו הוי דש גמור. וכן משמע ממה שכתב רש"י ולהוציא הזרע כו' דתולדת דישה הוא עכ"ל (וכוונתו שהוא שאל ממנו אם מותר להוציא הזרע ביד, והשיב לו ממולל מלילות, פירוש שכלאחר יד מותר לדוש ביו"ט, ומפרכין קטניות, פירוש שמפרך השרביטים והזרע נופל מאליו). וכן משמע ברמב"ם פ"ח שכתב סתם המפרק הוא תולדת הדש והחולב חייב משום מפרק עכ"ל, משמע דמפרק ביד חייב

משום שהוא תולדת הדש בכלי כמו שהתולש ביד הוא תולדת הקוצר בכלי כמבואר ברמב"ם שם. וכן משמע עוד ממה שכתב הרמב"ם שם הסוחט חייב משום מפרק, וסוחט היינו ביד, ובגמרא אינו חייב אלא על דריכת כו', ודריכת היינו בכלי, אלא על כרחק אין חילוק בין יד לכלי אלא שהדש בכלי הוא אב והמפרק ביד הוא תולדה.

ומה שכתב רמ"א שם ולכן אסור לפרך כו', היינו אפילו על ידי שינוי, אבל בלא שינוי לכולי עלמא אסור בשבת כמבואר בראשונים:

(ב)

בין הערבים כו'. הנה הט"ז בס"ק ג' כתב דברירה אסורה ביו"ט לפי שאפשר לעשותן מערב יו"ט, ומה שהתירו לברור כאן היינו לאכול מיד, עיין שם היטב. וזה אינו אלא לפי שיטת הטור סי' שי"ט דאף בשבת מותר לברור פסולת מהאוכל (היינו לאכול מיד) כדי לאכול לאלתר, וכן הוא שיטת התוס' סוף פרק נוטל כמ"ש בים של שלמה פרק קמא דביצה סי' מ"ב. אבל לשיטת הרמב"ם ורשב"א וש"ע סי' שי"ט דבפסולת מתוך האוכל אסור אפילו לאכול לאלתר, א"כ ביו"ט דשרי לברור כדרכו אפילו פסולת מהאוכל על כרחק צריך לומר כמו שכתב המגיד משנה דברירת קטניות הותרה לגמרי אפילו במקום שכיוצא בו בשבת חייב, ודלא כט"ז. אלא דלענין דינא קיי"ל כהט"ז, שאם היה אפשר לברור מערב יו"ט אסור לברור ביו"ט כי אם מה שצריך לאכול לאלתר, שהרי בסי' תצ"ה סתם רמ"א וכתב כלל הלכות יו"ט דיש אומרים שכל מלאכות אוכל נפש שהיה אפשר לעשותה מערב יו"ט אסור לעשותה ביו"ט, ומשום הכי לא הוצרך לחשוב כרוכלא בכל (המקומות) היתר שנזכר בש"ע דיש אומרים דהיינו כשאי אפשר לעשותה בערב יו"ט. ולכן סתם רמ"א בכאן וכתב אפילו לבו ביום, וכמו שכתב המג"א.

ולא נעלם ממני דאפשר לומר שכוונת הט"ז לאסור ברירת קטניות לבו ביום אפילו כשאי אפשר לו לברור מערב יו"ט מחמת ב' טעמים. הא', לפי שעל הרוב אפשר לברור בערב יו"ט לכן אסרו מלאכה זו לגמרי (אפילו אם יקרה פעם שאי אפשר לו לעשותה מערב יו"ט, אלא א"כ עושה בענין שבשבת אין בו חיוב חטאת כמו שכתב הרשב"א שהסכים עמו הט"ז), וכהאי גוונא כתב המגיד משנה ריש פ"א לשיטת הרמב"ם ע"ש. הב', שאין אנו הולכים כלל אחר העושה שלא היה אפשר לו לעשות מערב יו"ט, אלא כיון שהמלאכה עצמה אפשר לה להעשות מערב יו"ט אסור לעשותה ביו"ט, כמו לענין מילה בשבת, וכמו לענין מכשירין להר"ן שאוסר אע"פ שלא ידע כלל מערב יו"ט שיצטרך למלאכה זו ביו"ט, כמ"ש בבית יוסף סי' תק"ז גבי גריפת התנור ע"ש. אבל כיון שסברות אלו אינן מבוארים בהדיא בט"ז, ובמג"א מבואר בהדיא להפך, שהרי במסנת של חרדל שהוזכר בגמרא בפירוש לאיסור והמג"א התיר אם לא היה אפשר לו לסנן מערב יו"ט, אלמא דלא סבירא ליה כיון שמלאכה זו בעצמה אפשר לעשותה מערב יו"ט וגם העושה עצמו רוב הפעמים אפשר לו לעשותה מערב יו"ט היא אסור לעשותה ביו"ט, אלא אזלינן בתר העושה זה עצמו במלאכה זו בשעה זו, ואם לא היה לו שהות לעשותה מערב יו"ט מחמת אונס או מחמת טרדא מותר לעשותה ביו"ט אפילו הוא מכשירי אוכל נפש (שיש בהם איסורא דאורייתא), כמו שכתב המג"א בסי' תק"ט סק"ב וסק"ד וסק"ד. וכן דעת רמ"א והגהות אשר"י כמו שכתב המג"א בס"ק י"א. וכן הוא דעת רש"י דף כ"ח ע"ב ודף ל"ב ע"ב.

והכי מוכח בגמרא דשרינן לתקן סכין שנפגמה ביו"ט ושפוד שנרצם ביו"ט, ואי סלקא דעתך דאזלינן בתר מלאכה עצמה הוי ליה למיסר, כמו גבי מילה דמכשיריה לא דחו שבת אפילו בכהאי גוונא שנפגם איזמל בשבת, כדמוכח גבי נתפזרו סמנין קודם המילה שהסכימו רז"ה ורשב"א ומקצת האחרונים דלא דחי שבת, ואי סלקא דעתך דאפילו מכשירין כהאי גוונא דחו שבת, פשיטא דלא גרעי סמנין ממכשירין כיון

שאי אפשר למול זולתם הן מחמת סכנה הן מחמת חילול שבת להרשב"א וסיעתו. עיין ביו"ד סי' רס"ו סעיף ו' משמע בהדיא דסמנין נקרא מכשירין, וכן משמע שם בר"ן וב"י וש"ך ס"ק ו' ע"ש. ומכשירי מילה שאינן דוחין שבת היינו לפי שאפשר לעשותן מערב שבת כמבואר שם בסעיף [ב'], אלמא כיון דאזלינן בתר מלאכה עצמה אפילו בכהאי גוונא אסור. וביו"ט דשרינן כשנפגם ביו"ט מכלל דלא אזלינן בתר מלאכה עצמה אלא בתר העושה אותה, ואם לא היה אפשר לו לעשותה מערב יו"ט מותר לו לעשות ביו"ט. דלא כר"ן אלא כרש"י ואור זרוע ורמ"א ומג"א. וכן כתב רש"ל בפ"ד סוף סי' י"ג, וכתב שם שכן דעת הרי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור ומגיד משנה. דאף דלפי מה שכתבו התוס' בדף כ"ח ע"ב ד"ה גריפת אין ראייה מרי"ף ורא"ש, מכל מקום מסתימת דבריהם משמע שאין מפרשים כפירוש התוס'. ואף שאעפ"כ יש לומר שסמכו על מה שכתבו בפרק אין צדין, מכל מקום אין לזוז מדברי רוב האחרונים ז"ל שהסכימו לפסוק כרש"י ואור זרוע וטור. וכן משמע ברמב"ם, כמו שכתב המגיד משנה, אף שאין זו ראייה גמורה, דיש לומר דהרמב"ם לשיטתיה אזיל שפסק כר"י במכשירין.

ואין להקשות לפי מ"ש לעיל דלרמ"א היכא דאפשר לו לברור מערב יו"ט אסור לברור ביו"ט, א"כ ביו"ט עצמו אם אפשר בלא חילול יו"ט, דהיינו שימתין עד זמן אכילה אם אוכלם חיים ויברור אוכל מתוך הפסולת בענין שאפילו בשבת מותר, למה נתיר לו לברור לבו ביום לחלל יו"ט במה שאפשר זולתו. לא קשה מידי, דודאי מלאכת אוכל נפש הותרה לגמרי ביו"ט כמו שכתב הר"ן בפ"ב ע"ש, ואין אומרים יו"ט דחוי אצל מלאכת אוכל נפש, שהרי האכילה אינה כל כך מצוה גדולה שתדחה עשה ולא תעשה דיו"ט, אלא על כרחך יו"ט הותרה לגמרי לצורך אכילה וא"כ לא מהדרינן כלל אהתירא, כדאמרינן בפרק קמא דיומא לענין טומאה שהותרה בציבור. אלא דאם אפשר לעשותה מערב יו"ט אסור מדברי סופרים, כדי שלא יניח כל המלאכות ליו"ט שהוא יום בטל ונמצא כל היום עוסק במלאכתו ובטל משמחת יו"ט, וכמו שכתב הרמב"ם בריש פרק קמא. וקצת ראייה לסברא זו, מדאמרינן בגמרא דלמאן דשרי מכשירין מותר לכבות הנר מפני דבר אחר, ולא חלקו בין יש הרבה שמן בנר לאין שם אלא מעט דאפשר לו להמתין עד שיכבה הנר. ואע"פ שיש לדחות, מכל מקום הדבר ברור כמ"ש:

(ג)

הצריכו כו'. כן משמע בט"ז סק"ב, דאף דאיכא מלאכה גמורה בברירת הפסולת, אעפ"כ אם יש טורח יותר בברירת האוכל אסור לברור את האוכל משום טירחא שאינה צריכה, והטעם דמלאכת אוכל נפש הותרה ביו"ט ולא דחוייה כמ"ש לעיל, אבל טירחא שאינה צריכה לא הותרה מעולם:

(ד)

גחלת של עץ כו'. המג"א פירש דברי הב"ח דלשיטת רש"י יש להתיר ע"י שינוי. ולא העתקתיו דכיון שלשיטת רי"ף ורמב"ן ורא"ש ור"ן אין להתיר אפילו ע"י שינוי ויחיד ורבים הלכה כרבים, וגם הרמב"ן ורא"ש ור"ן אינן בתראי נגד רש"י. ובשגם דאף לשיטת רש"י כתב הפרי חדש סי' תצ"ה דאין להתיר אפילו ע"י שינוי עיין שם הטעם.

כתב

כתב הבית יוסף דשאר דיני סינון נראה דיום טוב שוה לשבת, וכן כתב רמ"א בהג"ה. והדבר פשוט שלא נתכוונו לכל דברים המותרים בשבת שהן מותרים ביום טוב דזהו מילתא דפשיטא, אלא ודאי נתכוונו

לדברים האסורים בשבת. וחפשי בסי' ש"ט ולא מצאתי אלא דין אחד שאינו ענין להלכות סינון שאיסורו משום בורר רק איסורו משום מלבן, דהיינו מה שנתבאר שם דאסור לסנן מים בסודרים משום מלבן, ופשיטא דאסור ביו"ט כיון שהמלאכה עצמה דהיינו הליבון אין בו צורך יו"ט כלל. וגדולה מזו כתב הר"ן גבי השחזת סכין ע"ש. אבל שאר דברים האסורים בשבת, דהיינו שאסור לסנן בסודר אלא ע"י שינוי שלא יעשה גומא וכן בכפיפה מצרית, וביו"ט פשיטא שאין צריך לשנות כלל, דעיקר טעם השינוי כדי שלא יבא לידי ברירה גמורה, וביו"ט מותר לשמר שמרים במשמרת שהיא הגדולה שבברירות. ועוד כתב שם השו"ע ומתחילים לירד ניצוצות יפסיק כו', ופשיטא דביו"ט מותר, שהרי אי אפשר לעשותה מערב יו"ט, שהיה שותה ממנה עד שהגיע להניצוצות ביו"ט. ועוד דאף בשבת מותר אם רוצה לשתות מיד שהרי בורר אוכל מתוך הפסולת כמו שכתב המג"א, וכל שבשבת מותר לברור כדי לאכול יש להתיר ביו"ט לברור כדי לאכול בו ביום, כמו גבי ברירת קטניות לשיטת המגיד משנה. ואף לשיטת הט"ז יש להתיר אם אי אפשר לעשותה מערב יו"ט כמו שהוא בנידון דידן וכמו שנתבאר:

סימן תקיא

(א)

אין היתר אלא כו'. הנה בשיטה מקובצת פירש דרב יהודה ורבה פליגי אם שייך באוכלין איסור הולדת ריח. ואנן קי"ל כרבה, דרבא נמי סבירא ליה כוותיה אלא דשרי כמאן דאמר אבישרא אגומרי, וכן משמע בכל הפוסקים. אבל מפירוש רש"י דפירש שמוליד ריח בחרס, משמע לכאורה שמה שמוליד ריח בפירות לכולי עלמא שרי, דבאוכלין לא שייך איסור הולדת ריח, וכסברת שו"ת חכם צבי סי' צ"ב. אבל אין כן דעת האחרונים ז"ל, שהרי אסרו ליתן שמן שמריח לתוך המים, והחכם צבי השיג עליהם וז"ל כי היכי דשרי ליתן תבלין לתוך התמחוי ואין חוששין שמוליד ריח באוכלין ומשקין הכי נמי שרי ליתן שמן שמריח לתוך המים לרחוץ בהם, ואין לחלק בין אכילה ושתיה לרחיצה כו' עכת"ד.

ובודאי יש לנו לקיים דברי רבותינו האחרונים ז"ל לפסק הלכה, ולומר שהעיקר לדינא הוא כפירוש שיטה מקובצת הנזכר. דלפירוש רש"י קשה, מאי טעמא דרבה דאסר והלא אינו מתכוין כלל שיכנס הריח בחרס. ואף שהוא פסיק רישא, הרי דעת האחרונים להתיר פסיק רישא בריח, שהרי הט"ז הסכים למהרש"ל. ואף המ"א, שבס' תרנ"ח הסכים לרמ"א, מכל מקום בכאן דעתו כמהרש"ל, שהרי העתיק דברי הרמב"ן ור"ן שאין כוונתו להוליד ריח אלא להכשיר אוכלין ע"ש, משמע דכשאינו מתכוין מותר אף שהוא פסיק רישא. ובאמת שעל כרחק צריך לומר כן לשיטת הרי"ף ורמב"ן ורא"ש ור"ן דגרסי בפרק רבי אליעזר דמילה התם ליכא כיבוי כו', משמע דעיקר היתר בבישרא אגומרי משום דליכא כיבוי, מוכח מזה דלאו אוכל נפש הוא כמו שכתבו הרמב"ן ור"ן ומג"א בסי' תק"י סק"ו, וא"כ אמאי שרי לאולודי ריחא, על כרחק צריך לומר משום דאינו מתכוין כמו שכתבו הרמב"ן ור"ן. וכיון שהרי"ף והרא"ש ורמב"ן ור"ן מסכימים לדעת מהרש"ל וט"ז, ואף המג"א עצמו העתיק כאן בסק"י דברי הרמב"ן ור"ן, ובסי' תרנ"ח] נמשך אחר פירוש רש"י דלמסקנא דשרי משום דס"ל דהוא אוכל נפש, ודבריו שבכאן עיקר שנאמרו במקומן, והכי נקטינן. ואף מלשון הרמב"ן ור"ן משמע דרבה דאסר היינו משום דמוליד ריח בפירות, שהרי כתבו שאין כוונתו להוליד ריח אלא להכשיר אוכלין, ומדלא כתבו סתם שאין כוונתו להוליד ריח בגחלים (כדכתב הר"ן אח"כ) אלא לעשן פירות, ומדנקטו להכשיר אוכלין, משמע דעיקר ההיתר הוא משום דכוונתו להכשירן ולמתקן שיהיו יותר טובים לאכילה ולא להוליד בהן ריח. וכן משמע בהדיא מלשון השו"ע דלא שרי אלא

כשמתכוין להשביחם לאכילה, דאם לא כן הוי ליה למימר רבותא טפי דאפילו הן טובים מאד לאכילה אלא שמעשנן כדי שיקלטו ריח הבושם אפילו הכי שרי, אלא ודאי דבכהאי גוונא אסור, שהרי אף בכהאי גוונא הוצרך לפלפל בבית יוסף ע"ש.

ואפשר להכריח דגם דעת רש"י כדעת האחרונים דבאוכלין שייך אולודי ריחא, אלא שאין להאריך בזה, דבלאו הכי אין דבריהם צריכים חיזוק. ומה שהשיג על זה החכם צבי, כבר נתברר דלא קשה מידי, דודאי מותר ליתן מיני בשמים באוכלין כדי שיקלטו טעם הבושם כמו שפירש רש"י ז"ל. ואף שממילא הוא מריח ריחם הטוב ונהנה מזה, מכל מקום כיון שבשעת נתינת הבשמים אינו מתכוין אלא להנות מטעמן ולא מריחן שרי, כדמשמע מפירוש רש"י שפירש שיקלטו טעם הבושם ע"ש משמע אבל לא ריח הבושם. וכן כתבו בהדיא הרמב"ן ור"ן, והעתיק המג"א בס"ק י' דבריהם, והיא ג"כ שיטת הרי"ף והרא"ש, וכן דעת השו"ע כמ"ש לעיל, וכן עיקר:

(ב)

ולפיכך מותר כו'. כבר נתבאר במ"ש לעיל עיין שם:

סימן תקיב

(א)

(א) **ותיקן כל כו'.** כן משמע ברמב"ם, וכן כתב הט"ז. ומילתא דפשיטא שאין לסמוך על התניא כנגד הרמב"ם וט"ז, והמג"א אינו בא אלא לפרש דבריו ולא לקבוע הלכה כמותו:

(ב)

לאחר שנתן כו'. זהו פשוט ומבואר בס' תק"ג דכשנותן בשר בקדרה זה אחר זה אחר שכבר היא אצל האש דינו כאפיית הפת, שהרי אין כאן חד טירחא, ואין היתר אלא מחמת שהתבשיל מיתתקן יותר, והיתר זה הוא ג"כ בפת כמבואר בגמרא, ואפילו הכי החמירו רש"ל וב"י ומג"א. וכן הוא בירושלמי, לפי שאינו חד טירחא. וא"כ הוא הדין והוא הטעם לנוותן בשר בקדרה זו אחר זו אחר שכבר היא אצל האש, דמאי שנא זה מזה שהרי ג"כ אינו חד טירחא, וזה פשוט וברור. ועיין בים של שלמה שם מבואר הטעם באריכות כמ"ש בפנים:

(ג)

ישראל האופה כו'. כן כתב רמ"א בשם הכל בו. ובאמת היה נראה דרמ"א לשיטתיה אזיל, דבדרכי משה אינו מחלק בין פת לקדרה ובכל ענין שרי להוסיף בשביל נכרי היכא דליכא למיחש שמא יאפה בשבילו בתנור אחר כגון שאינו מזמינו (עיין מג"א). אבל לשיטת בית יוסף ורש"ל ומג"א דפסקו כהירושלמי שאף בתנור אחד לא שרי אלא אם כן יש לו במה לפייסו, וא"כ ישראל זה שאופה בתנור של נכרי בעל כרחך צריך ליתן לו מפת זה פת אחד בעד תנורו כדרך שהוא עושה בחול. ודוחק לומר דמיירי בכהאי גוונא שיתרצה הנכרי אם יתן לו פת אחר בשכרו, שהרי המג"א סתם כרמ"א ולא פירש כלום.

וצריך לומר, דכיון שאם לא היה אופה פת המגיע להנכרי בשכרו אלא היה נותן לו בצק בשכרו לא היה הנכרי מניחו לאפות בתנורו, שכן דרך העולם ליתן בעד שכר התנור דוקא פת אפוי, וא"כ כל האפייה היא צורך יו"ט, כמו שכתבו הרמב"ם ושו"ע בס"ב]. ואף שהט"ז שם פירש דאין היתר אלא במקום שאם לא יעשה כן יהיה לו מניעה משמחת יו"ט. מלבד שיש לומר דהכא נמי אם לא יתן לו פת אפוי לא יניחנו לאפות וימנע משמחת יו"ט, דמסתמא אין לו תנור אחר כשאופה אצל נכרי. אלא דבלאו הכי לא קשה מידי, דעל כרחק לא החמיר הט"ז שם אלא כשכל האפייה היא לצורך הנכרי ואין בה צורך כלל לישראל אלא שהוא מערים ונותן פת אחד לתינוק, אבל כשכל האפייה היא לצורך הישראל ואינו מערים כלל אף הט"ז מודה דשרי בכל ענין כדמשמע מדבריו בהדיא ע"ש. וזהו כוונת הבית יוסף שכתב על דברי ארחות חיים שהעתיק רמ"א וז"ל, ואע"פ שיש לדקדק בדבריו טוב לחוש ולהזהר עכ"ל, והיינו מטעמא דפרישית.

ואל יהיה בעיניך זה לדוחק דצריך לומר דהנכרי אינו מתרצה כי אם בפת אפוי, דלא היא, דממה נפשך שרי, דאם הוא מתרצה בבצק א"כ פשיטא שיתרצה בדבר אחר הטוב מבצק, כיון שאינו מקפיד על פת דוקא כדרך מסיקי תנורים, והרי זה כמו שאפשר לפייסנהו בדבר אחר, דאף רש"ל ומג"א מודים דשרי בכל ענין כמבואר בדבריהם וכדאיתא בגמרא:

(ד)

ע"י שיתן כו'. זהו פשוט דכיון דלא שרי ליה אלא מחמת הדחק כמו שכתב הט"ז, וכן כתב בשיטה מקובצת בשם הריטב"א, אם כן כל כמה דמצי למעבד בהיתרא מחייב למעבד, וכיון שאין מקפידין אם יתן לתינוק פשיטא דצריך ליתן לו כדי שלא תהא כל האפייה בשביל נכרי, וכן משמע בט"ז שהקשה מסי' תק"ג] ממה שכתב הטור שם ולא הקשה קושיא אלימתא דכל הפוסקים לא התירו שם אלא אם כן אוכל ממש וכאן שרי ע"י שיכול להאכיל, אלא ודאי דהכא נמי לא שרי אלא אם כן אוכל ממש מטעמא דפרישית:

סימן תקיג

(א)

ג"כ בטלטול כו'. המג"א בשם רש"ל כתב כאן טעם אחר על זה. והנה רש"ל הולך לשיטתו שהוא חולק על רי"ף ורא"ש ריש פרק אין צדין, עיין מג"א סי' תקט"ו ס"ק ב', אבל לדידן דקיי"ל כרי"ף ורא"ש, כמ"ש המג"א שם והט"ז סי' (תק"ה) [ת"ה] ס"ק ו', אין צריך לטעמו של מהרש"ל, אלא הטעם הוא כמו שכתבו הרי"ף והרא"ש, וכמ"ש בפנים:

(ב)

יש להתיר כו'. אף שאין זה מפורש בהדיא באחרונים, מכל מקום מסתברא להקל בזה. שהרי אנו קיי"ל דספק ספיקא מותר אף בדבר שיש לו מתירין אם הוא לצורך כמו שכתב רמ"א ביו"ד סי' ק"י ס"ח בהג"ה, עיין שם בש"ך סקנ"ו. ומשמע שם אפילו אין שם הפסד מרובה, עיין שם בש"ך ס"ק נ"ח. ואף בלא תערובת היה אפשר להקל לצורך, אלא דמכל מקום יש להחמיר מטעם שכתב המג"א בס"י תצ"ז ס"ק ד' דיו"ט שני אין לו דין ספק לפי שלא רצו חכמים לחלק בין ראשון לשני ע"ש. ואף שהש"ך בס"י ק"י ס"ק נ"ו נראה כחולק על זה, הרי כבר השיג עליו הפרי חדש שם ודעתו כהמג"א.

אבל ע"י תערובת כיון דהרבה מן הראשונים מקילין אפילו ביו"ט א' פשיטא דיש לסמוך עליהם ביו"ט שני. ואפשר דאף החולקים ביו"ט א' מודים ביו"ט ב'. ועוד דהרי הב"ח והט"ז ביו"ד סי' ק"ב מקילין אף ביו"ט א' בב' תערובות. ואף שהש"ך ומנחת יעקב חולקין עליהם, מכל מקום כיון שהש"ך והמנחת יעקב (כלל ע"ד ס"ק כ"א) עצמן סבירא להו דיו"ט ב' קיל מספיקא פשיטא דאין להחמיר כלל. ואף לדידן דקיי"ל דיו"ט ב' אין לו דין ספק, מכל מקום ע"י תערובות יש להקל, דכיון שלא מצינו בשום פוסק שיחמיר בזה בפירוש אין עלינו לתפוס כל החומרות, ודי לנו להחמיר ביו"ט א' אפילו בב' תערובות כדעת הש"ך ומנחת יעקב, אבל ביו"ט ב' יש להקל אפילו בתערובות אחת כהסכמת הב"ח וט"ז וש"ך ומנחת יעקב.

ועיין באחרונים ביו"ד שכתבו דיש לחלק בין ב' ספיקות ע"י תערובות ובין ב' ספיקות בגופו, וכל שכן בנידון דידן דיש ב' ספיקות בגופו, דאף דמחמירין דיו"ט ב' אין לו דין ספק, היינו בלא תערובות, אבל ע"י תערובות יש להקל, כיון שהספק הראשון אינו אסור אלא מדברי סופרים, עיין ש"ך סי' ק"י ס"ק ס"ב. ואף שהוא דבר שיש לו מתירין, הרי פסק רמ"א דלצורך יש להקל אף בדבר שיש לו מתירין:

(ג)

אפילו נימוחה כו'. כן כתב המג"א, והוא פשוט, דכיון שהוא שלא במינו אף שיש שם ממשות האיסור בטל אם אינו בא לתקן את הקדרה. אבל מין במינו אם יש שם ממשות האיסור אינו בטל, כמ"ש הש"ך סי' ק"ב ס"ק ט' ופרי חדש שם ומנחת יעקב (כלל ע"ד ס"ק ח'). ומכל מקום מה שכתב המג"א כאן בשם רמ"א ביו"ד הוא ג"כ נכון לפסק הלכה, כמו שהכריע שם המנחת יעקב, עיין שם שהליץ בעד רמ"א וחילק בין טעמו לממשו, וחילוק זה מוזכר ג"כ בש"ך שם:

(ד)

במה דברים אמורים כשלא כו'. הנה המג"א כתב אם אינו ניכר במראה בטל בס' אע"פ שבא לתקן הקדירה כמו מים ומלח בעיסה עכ"ל. והנה אף אם נודה להמג"א שזהו כוונת השו"ע, מכל מקום כאן אינו עיקר מקום ביאור דיני דבר שיש לו מתירין, וביו"ד סי' ק"ב ששם עיקר מקומם וגם דבתרא הוא חזרו בהם הרב בית יוסף ורמ"א. וז"ל הבית יוסף שם, בפרק בתרא דביצה משמע כי כל דבר שצריך זה לזה כגון מים ומלח בעיסה חשוב מין במינו ואפילו באלף לא בטיל, וכן כתב רבינו ירוחם בשם המפרשים עכ"ל, ולא הביא שום חולק על זה. וכתב על זה רמ"א בדרכי משה וכן כתב הר"ן והיא סברת התוס' וכן כתב מהרא"י עכ"ל. וכן כתב שם בהגהותיו. וכן כתבו הב"ח וט"ז וש"ך לפסק הלכה. וכן כתב הפרי חדש. וכן כתב הרשב"א בתשובה הביאה הכסף משנה בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות. וכן כתב הרמב"ן בפסחים. וכן כתב המג"א עצמו סי' שצ"ז ס"ק ט'. וכן כתב בחידושי רשב"א פ"ן דנדרים. וכן כתב השבלי הלקט בשם רבינו שמחה, הביאו ב"י או"ח סי' שי"ח. וכן כתבו המג"א וט"ז שם, ואם כן פשיטא דהכי נקטינן. ואף שהר"ן בנדרים דף נ"ב תירץ קושית תוס' פרק בתרא דביצה בענין אחר, מכל מקום אנן לא קיי"ל כתיורצו כמו שכתב התורת חטאת כלל ע"ד דין ז'. וכן כתבו הט"ז וש"ך בס"י ס"ט וסי' ק"ב, וכן הוא הסכמת שאר כל האחרונים ז"ל. ומה שכתב המג"א וכן משמע ביו"ד דדוקא כשמלאו בתרנגולת דניכר במראה כו' עכ"ל, הנה הט"ז כתב שם בהדיא דמילוי התרנגולת אינו ניכר במראה ואפילו הכי כיון דבא לתקן נקרא מין במינו, וכן הוא הסכמת רוב הראשונים וכל האחרונים.

והך בא לתקן אין פירושו שיש בו כדי לתקן, דא"כ בלא זה שהוא דבר שיש לו מתירין נמי לא בטיל כיון שמתקן את התבשיל דהיינו שמבש[ם] כמו שכתבו הבית יוסף ודרכי משה כאן וביו"ד סי' ק"ב ובט"ז שם

סק"ט. ולא גרע ממתבל שיש בו כדי לתבל. ואפילו שמן הוא בכלל זה אם מתבל בו קדירתו כמו שכתב הרמב"ם בפירושו המשנה פ"ב דערלה, והסכים עמו לפסק הלכה הפרי חדש סי' צ"ח ס"ק כ"ד. ואף הט"ז שם דמיקל אם נפל שומן לתוך התבשיל לבטלו בס', והסכים עמו המנחת יעקב כלל פ"ה ס"ק ס"א, היינו אם נפל מאליו, אבל אם נתנו כדי לבשם התבשיל פשיטא דאינו בטל כמו שכתבו הרמב"ם ופרי חדש, דאם לא כן היאך מתורצת קושית הט"ז מביצה ע"ש. אלא ודאי דאם נתן הביצה בתבשיל לתקנו ויש בה כדי לתקן אינה בטלה אפילו בדבר שאין לו מתירין, כדמשמע בהדיא במרדכי פרק קמא דביצה בשם ראב"ה (עיין בפרי חדש סי' ק"ב סק"ה ובט"ז שם סק"ט ובסי' צ"ח ס"ק י"א ובמנחת יעקב כלל ע"ד סק"ה). ועוד שהוא דבר שאי אפשר, כיון שיש ס' כנגדה היאך אפשר שתתן טעם, הרי כלל אמרו בכל האיסורין שהם בטלין בס', ואף ביצה בכלל כמ"ש כאן סעיף ג' וביו"ד סי' פ"ו, והטעם משום שאינה נותנת טעם אלא עד ס' כמ"ש ביו"ד סי' צ"ח, וכיון שאינה נותנת טעם היאך אפשר שהיא בלבדה תתקן התבשיל. אלא על כרחך מיירי עם הצטרפות מינים של היתר. וכן משמע בהדיא בב"י סי' שי"ח בשם שבלי לקט דאף שאין במלח זה לבדו כדי ליתן טעם בתבשיל אעפ"כ נקרא מין במינו לענין דבר שיש לו מתירין והעתיקוהו האחרונים שם.

ועיין בש"ך סק"ב וסק"ט ובב"ח שם ובמנחת יעקב כלל ע"ד סק"ח וכן כתב הפרי חדש דדבר שיש לו מתירין אפילו טעמו לא בטיל, דלא כרמ"א שם. ועיין במנחת יעקב מה שהכריע לפסק הלכה ורמזתיו לעיל:

(ה)

מאתמול בשבת כו'. הנה דעת מהרי"ו ורש"ל וט"ז להקל במסיח לפי תומו אף ביו"ט אחר השבת, שלא כדעת תרומת הדשן ורמ"א, והמג"א כתב דבמדינות אלו יש להקל, ומשמע מדבריו דהיינו במסיח לפי תומו כדעת רש"ל וסיעתו. ובודאי שאין לנו להקל יותר ממה שהקילו רש"ל וט"ז שהיו ג"כ במדינות אלו ואפילו הכי לא הקילו אלא במסיח לפי תומו, והטעם כתב רש"ל משום דלא אזלינן בתר רובא בדבר שיש לו מתירין. אבל אנן לא קיי"ל הכי כמו שכתב רמ"א ביו"ד סי' רצ"ג בשם תוס' ומהר"מ והגהות מיימוניות ורא"ש דאף בחדש שהוא דבר שיש לו מתירין אזלינן בתר רובא, וכן משמע בגמרא כמו שכתב הר"ן עיין שם גבי בדק בקינה כו'. ומכל מקום לדינא אין לנו להקל יותר ממה שהקילו האחרונים, אלא שאנו צריכים למצוא טעם למה לא נקיל אף כשאין הנכרי מסיח לפי תומו כיון דאזלינן בתר רובא בדבר שיש לו מתירין. ויגעתי ומצאתי טעם נכון בשיטה מקובצת וכמו שכתבתי בפנים, דודאי אין סברא כלל לומר דהרוב נולדין מכמה ימים דאיזה שיעור יש בדבר. וכיון דאין נפקא מינה לדינא לא העתקתיו:

(ו)

הן של ישראל כו'. כן כתב המג"א בשם הט"ז וש"ך. והנה המג"א השמיט מה שכתב הש"ך דמשכחת לה כגון שמסיח לפי תומו לפני אחרים כו', משמע דלפני בעל הבית לא מהני, והט"ז כתב משכחת לה כגון שמספר איזה דבר אחר ומתוך אותו דבר נשמע כו', והמג"א השמיט כל זה. וטעמו, דעל כרחך לא הוצרכו האחרונים לזה אלא משום דיש לחוש שמא מתכוין לחבב את עצמו על ישראל, כדמשמע מסוף לשון הט"ז ע"ש, ולכן אסברה לה הש"ך שהסיח לפני אחרים, והט"ז אסברה לה שמספר איזה דבר, אבל בנידון דידן שהנכרי לא עשה שום מעשה ואין לו תועלת כלל באמירה זו, אם הוא מסיח לפי תומו שאינו יודע שסומכין על אמירתו, פשיטא דמהנינן ליה באיסור דרבנן:

סימן תקיד

(א)

זה הוא כמכשירי נו'. כבר נתברר במ"ש בס' תצ"ה:

(ב)

או בדבר אחר נו'. כן הוא דעת הרא"ש וטור ושו"ע, ובודאי ראוי להחמיר בשל תורה, וכן פסקו רש"ל וט"ז וכן משמע במג"א סק"ה דלא התיר אלא ליקח מהרחוקות. ואעפ"כ דינו של רמ"א ז"ל שהעיד שכן נוהגין הוא קיים על פי מה שכתב הט"ז בסק"י ע"ש, וכמ"ש בפנים:

(ג)

במקום הפסד נו'. או לשאר צורך גדול נו'. הנה הט"ז התיר אף בלא צורך גדול, משום דלא מצינו חבר לרבינו יואל שבמרדכי, אבל רמ"א בס' של"ד סעיף כ"ב בהג"ה הביא דברי רבינו יואל שבמרדכי בלי שום חולק, ואף האחרונים לא חלקו שם עליו, וכן פסק במג"א סוף סי' זה סוף סק"ט, לפיכך אין להקל בזה אלא לצורך גדול אע"פ שהוא מצרכי הרשות (או לצורך מצוה כדמוכח במג"א ס"ק י"ג ע"ש), דאז יש לסמוך על הט"ז ועל רמ"א בסוף סי' רס"ה, עיין שם במג"א:

(ד)

בכלי המיוחד נו'. הנה המגן אברהם כתב אפשר דבכלי אסור כמ"ש סעיף י' עכ"ל, וכוונתו למה שכתבו שם הרא"ש ורש"ל לדעת הרמב"ם דבכלי אסור משום תיקון מנא אבל ביד אין בו משום תיקון מנא, והוא הדין כאן. אבל לפי מה שכתב הבית יוסף שם שוב אין לחלק בין יד לכלי. וכן לפי מה שכתב הט"ז שם אין חילוק בין יד לכלי לענין תיקון מנא. וכן משמע בס' תק"ט במג"א סק"ד וסק"ט. וכן משמע בט"ז סי' זה סק"י דאסור כמו בסכין נו' ע"ש. ואף המגן אברהם בסק"ח לא התיר אלא משום שאינו מתכוין אלא שיכבה במהרה, אבל בלאו הכי שייך תיקון מנא אף בלא סכין. ואם כן כיון שהתירו לחתוך ראש הפתילה שכבתה, מכלל דאין בזה תיקון מנא כלל כמ"ש בהדיא ברא"ש, וא"כ הוא הדין דשרי בכלי. וכיון שלהרב בית יוסף וט"ז יש להתיר בפשיטות, ולפי מה שכתבו הרא"ש ורש"ל לדעת הרמב"ם יש להסתפק כמו שכתב המג"א, אין ספק מוציא מידי ודאי. ובפרט שהרא"ש עצמו חולק על הרמב"ם בזה, וכן הוא דעת הראב"ד ורשב"א כמו שכתב המגיד משנה, עיין בית יוסף, וא"כ פשיטא דמותר אף בכלי, שהרי גם בסעיף י' מותר בכלי לדעתם ז"ל:

סימן תקטו

(א)

צריך לו לכבוד השבת נו'. הנה הט"ז מיקל בכל ענין, לפיכך כשהוא צריך להם לכבוד השבת יש לסמוך על הט"ז, כמו שסמך בתרומת הדשן ורמ"א על רש"י או על הרא"ש לכבוד אורחין עיין מג"א סק"ו. אבל

בלאו הכי פשיטא דאין להקל כלל נגד רמ"א ומג"א בדבר שאין בו הפסד כלל ולא ביטול מצוה אם נחוש לדבריהם ז"ל:

(ב)

(ב) **נמלך והביאן לישראל צריך כו'.** הנה בסי' שכ"ה הביא בטור ושו"ע ב' דעות בזה ולא הכריע, אבל כאן הכריע ט"ז בסק"ד כהמחמירין. וכן הוא דעת השו"ע בסעיף ז' שפסק להחמיר אפילו בספק תחומין, והמקילין בסי' שכ"ה טעמם הוא משום דפוסקים כרש"י המיקל בספק תחומין. וכן כתב בהדיא במג"א בסי' שכ"ה ס"ק י"ד. ומה שכתב שם דבמת החמיר טפי, היינו בהלכות שבת, אבל כאן בהלכות יו"ט פסק להחמיר בכל ענין בספק תחומין, וכל שכן בשאר ספק, כמבואר בר"ן סוף פרק כ"ג דשבת ובט"ז ס"ק י"ג. וכן משמע דעת השו"ע סי' שכ"ה סעיף ז' שהביא דעת המחמירין בסתם ודעת המקילין בלשון יש אומרים, משמע שדעתו לפסוק כהמחמירין:

(ג)

סייג כו'. המרדכי כתב כן לפי שיטתו שפוסק כרש"י בספק תחומין, ואנן דקיי"ל כהגאונים צריכים אנו לטעם זה לענין יו"ט ב' של גליות, דבספק מוכן אסור כמו שכתב המג"א סי' תצ"ז סק"ד, ובספק תחומין מותר כמו שכתב המג"א סי' תצ"ח סק"ז וסי' זה סק"ד:

(ד)

שנס ליחן כו'. הנה ברש"י איתא דאף אם לא נס ליחן ואדמומיתן שרי, דהיינו כוורי דאדימי דמקילין בהו, אבל התוס' חלקו על זה וסוברים דכוורי דאדימי נקרא ספק מוכן שאסור לדין דלא קיי"ל כרבן גמליאל, אבל אם נס ליחן ואדמומיתן גם התוס' מודים דתו אין להסתפק שמא ניצודו היום:

(ה)

ספק אם נתלש כו'. וכן ספק שנתלש כו'. כל זה פשוט כיון שהוא דבר שיש לו מתירין, וכך מבואר בהדיא בסי' תקי"ג סעיף ו' בהג"ה דנכרי מסיח לפי תומו נאמן בכל זה, מכלל דספק אסור:

(ו)

העיר שחציה כו' לצורך שניהם כו'. עיין ברש"י שבת דף קנ"א [א] ע"א שדעת רש"י ורבותיו דמחצה על מחצה אינו כספק. וכן כתב הרא"ש שם, וכן כתבו סמ"ג וספר התרומה. וכן הוא מוכרח לכל העומדים בשיטת רש"י שמיקל בספק תחומין, וכן פסק רש"ל. ועל כרחך צריך לומר שמה שכתב רש"י בסוף פרק י"ו דשבת דמחצה על מחצה הוא ספק, היינו לפי גירסא ראשונה שברש"י סוף פרק שואל. ואף הגאונים ורי"ף ורמב"ם הפוסקים לחומרא בספק תחומין סבירא להו דמחצה על מחצה אינו ספק. ותניא כוותיה הוא מדפליג תנא קמא על רבי יהודה, כמו שכתבו הרמב"ן במלחמות והרשב"א בחידושו והר"ן שם. עיין שם היטב ותמצא שכן הוא:

סימן תקטז

(א)

דרך כרמלית כו'. כן משמע במג"א שכתב דרך מקום שהוא רשות אחת לשבת, משמע בהדיא דדרך כרמלית אסור. והוא פשוט, כיון שאין כאן צורך יו"ט (דאם יש צורך יו"ט אפילו דרך רשות הרבים מותר כמבואר) למה נתיר טלטול והוצאה מרשות היחיד לכרמלית לצורך החול. ועיין סי' תקי"ב דאפילו לצורך בהמה או נכרי אסור להוציא לכרמלית אע"פ שיש קצת צורך יו"ט, כל שכן תבואה העומדת לטחינה שאין בה צורך יו"ט כלל, וגם לחול אינה ראויה בלא מעשה. ואם נתיר לשלוח לפי שהשליחות בעצמה שמחה היא לו, נתיר ג"כ לשלוח לנכרי דרך כרמלית, אלא על כרחך לא שרי רק כשיגיע הנאה לישראל מדבר המשתלח אפילו בחול בלא חסרון מעשה. ודברי הט"ז צריך עיון גדול ליישבם. וכן משמע בב"י ורמ"א שכתבו אפילו דרך רשות הרבים כו', משמע בהדיא דעד השתא מיירי אף בכרמלית, דאם לא כן איפכא הוי להו למימר דוקא דרך רשות הרבים אבל בכרמלית בכל ענין שרי:

(ב)

כאחד זה אחר זה כו'. כן הוא ברמב"ם כמו שהעתיק לשונו בים של שלמה, ואף נוסחתנו כך היא מתפרשת. ומה שהקשה הים של שלמה על הרמב"ם, לא קשה מידי, דלשון שורה משמע זה אחר זה כעין שורה, ובערבוביא אין נקרא שורה כלל, ועיקר האיסור משום הרבה מבני אדם, אם כן הוי ליה למימר שלא יעשנו בג' בני אדם, אלא ודאי עיקר האיסור משום עשיית השורה, ובפחות מג' אין ניכר עשיית השורה, ולכך שרי:

(ג)

רבים מצויים כו'. המג"א כתב דאף בחצר אסור, ואי אפשר ליישבו אלא כמו שכתבתי, שהרי בין לפי מה שכתב רש"י שנראה כמוליך למכור כו' בין להרמב"ם שפירש שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול וכמ"ש בפנים, אין לאסור בחצר, שהרי אסרו לצאת בזוג לרשות הרבים משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא, פירוש למכור, ואפילו הכי מותר בחצר כמ"ש בס"י ש"ה, ועיין שם במג"א סק"ו דמשמע דדוקא במבוי אסור משום דשכיחי ביה רבים (עיין מג"א סי' תקי"א) אבל בחצר מותר. וכן משמע גבי אין מנהיגין הבהמה במקל שפירשו בגמרא דמיחזי כאזיל לחינגא, והרמב"ם פירש שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול, ומשמע שם מסידור לשון הרמב"ם דבחצר שרי, שהרי כתב (בריש פ"ה) אע"פ שהותרה הוצאה כו' צריך לשנות, כיצד המביא כדי יין כו' וכן משאות כו' אין מנהיגין כו', משמע דכולהו חד טעמא נינהו שלא יעשה כדרך כו' וחד דינא אית להו דבחצר שרי, כמו שכתבו התוס' ריש פרק המביא ורמ"א סי' תקי"א סעיף ח' בהג"ה:

סימן תקיח

(א)

והרי זה נולד כו'. עיין במ"ש לעיל בסוף סי' תצ"ז:

(ב)

דהיינו שיחשוב כו'. עיין במ"ש בס' תצ"ה דאוצר לא נקרא דחייה בידים, והטעם משום דאף פירות שמסתפקין מהם ועצים שמסתפקין מהם דרך להכניסן לאוצר להצניע, כמ"ש בפרק קמא דפסחים בי תמרי בי ציבי אוצרות יין ושמן כו' עיין שם ברש"י, א"כ עיקר הקצאתן אינה אלא מחמת מחשבתו שאין דעתו להסתפק מהן עד לאחר זמן מרובה:

(ג)

לאחר שגמר כו'. כן כתב הט"ז. וכן משמע באור זרוע והגהות אשר"י שכתבו סתם דאם נתכוין להעבותו אסור ולא חלקו בין גמר ללא גמר. אלא שרש"ל חילק בזה מדנפשיה, ואין שומעין לו להקל נגד הט"ז דבתראה הוא. ואף המג"א לא ראה כל דברי הט"ז רק מקצת כתבו הגיע לידו כנודע למדקדק היטב בב' חיבורים אלו. ועוד שעיקר יסודו של רש"ל הוא על לשון הטור וכבר ישבו הט"ז בענין אחר, א"כ שוב אין לנו להמציא קולא חדשה שאינה נמצאת בדברי הפוסקים, מאחר דבירושלמי מפורש בהדיא דאם נתכוין להעבותה אסור בסתם בלי שום חילוק. והפוסקים לא הוצרכו ירושלמי זה כיון שכתבו אלא מן הסמוך לדופן, ואם נתכוין להעבות הדופן אין זה נקרא סמוך לדופן אלא הוא מכלל הדופן עצמו:

(ד)

כדי לחזקו כו'. כן כתב הט"ז. וכן משמע באור זרוע והגהות אשר"י דאין איסור אלא אם כן נתכוין להעבותו, דאם לא כן לא שמוענין רבותא טפי דאפילו לחזקו אסור. וכן משמע בטור, שאי אפשר ליישב דבריו אלא כמו שכתב הט"ז:

(ה)

משום נולד כו'. הנה במגן אברהם לא מצא טעם ברור להרמב"ם ובית יוסף. אבל מ"ש הוא ברור בגמרא דשבת דף כ"ט ע"א דגרעינים וקליפים מיקרו נולד אף על גב דדעתיה עליהם מערב יום טוב, כמו שכתבו התוס' שם, וכן פסק בש"ע סי' תק"א, וכן מבואר במג"א סי' ש"ח ס"ק נ"ה, וכן משמע בכל הפוסקים דגרעינים נקרא נולד אע"פ שדעתו עליהם מערב יו"ט. ועיקר מעלת התנאי במקום שמועיל אינו אלא משום דדעתיה עליה, כמבואר בבית יוסף, ובתוס' שבת דף מ"ד ע"א ד"ה שבנר כו'. ואף דתנאי עדיף משום דמגלי דעתיה בהדיא, מכל מקום יש לומר דסבירא ליה להרמב"ם כמו דדעתיה לא מהני כן גילוי דעתיה לא מהני בנולד. ועיין במג"א סי' תק"א סק"ב דאפילו רעועה שנפלה מיקרי נולד.

והנה במג"א שנדחק בזה הולך לשיטתו, שכתב בס' תצ"ט סק"ט דבהמה שמתה (מאליה) נקרא נולד, וכן מעי דבר אווזא שנשחטה אפילו בערב יו"ט ונסרחו ביו"ט מדמי לבהמה שמתה, ובשניהם מועיל אם היה דעתו עליהם מערב יו"ט כמבואר בגמרא, וכן פסק בש"ע סי' תקי"ח ס"ו אף על פי שהן נולד. וע"כ צריך לומר דשאני גרעין שהוא צריך לפרי וטפל אליו לכך אין מועיל מה שדעתו עליו להסקה כיון שהפרי עצמו אינו עומד להסקה, כמ"ש התוס' שהביא המג"א, מה שאין כן במעיים ובבהמה שמתה, דאף על פי שהן נולד מועיל מה שדעתו עליהם כיון שאינן טפלים לדבר אחר, והוא הדין גבי סוכה שנפלה, זו היא שיטת המג"א. אבל על הרמב"ם ודאי לא קשה מידי, שהולך לפי שיטתו דסבירא ליה דבהמה שמתה נקראת מוקצה, וכן מעי דבר אווזא. והא דפריך בביצה פ"ד מדרבא דסבירא ליה אין מסיקין בשברי כלים אדרבא

דבר אווזא, אף על גב שזה נולד וזה מוקצה, היינו משום דסבירא ליה לגמרא אליבא דרמב"ם דהלכה כרב נחמן דמאן דאית ליה מוקצה כו'. וכהאי גוונא פריך סתמא דגמרא בשבת דף מ"ה מרב נחמן משום דהלכתא כוותיה, עיין ברא"ש סוף ביצה. ולהכי מהני מה שדעתו עליהם, אבל בנולד שנשתנה גופו לא מהני, כפשטא דסוגיא גבי גרעינין דקרו להו נולד. ומטעם שכתבו התוס' שהן צריכים כו' משא"כ במעי דאין צריך לאווזא כו'. ולחלק בין נולד לנולד לא סבירא ליה לרמב"ם, דכל שכן אם יש עליו נולד גמור שנשתנה גופו לא מהני דעתיה עלויה, כגון סוכה שנפלה אפילו היתה רעועה (ואף שבתוס' דשבת סוף פרק קמא לא כתבו כן, וראייתם מצואה דאמרינן בפרק ט"ז דשבת דמהני דעתיה עלויה אף על גב דמעיקרא מיגלי והשתא מיכסי, ועל כרחק צריך לומר משום דאין צריך לגוף האדם כדאמרינן בעלמא דפירשא בעלמא הוא. זה אינו, דלהרמב"ם בלאו הכי ניחא דנקרא מוקצה, ודמי למעי דבר אווזא דמהני דעתיה עלויה. ובלאו הכי הרי הרי"ף ורמב"ם ורא"ש לא גרסי בגמרא כלל דצואה מהני דעתיה עלויה, כמבואר בטור ושו"ע ובית יוסף סימן ש"ח).

וכן משמע בהדיא ברמב"ן בפרק כ"ב דשבת שכתב שם בשם הרי"ף בתשובה שלא אסרו לחלוב הבהמה ביום טוב אלא משום שהחלב הוא נולד ע"ש, הרי לפניך דאף שדעתו מערב יום טוב לחלוב הבהמה ביום טוב אסור לו לחלוב משום נולד. וכן הוא בהדיא בר"ן ריש פ"ק דביצה גבי ביצה ע"ש. וכן משמע בהדיא ברמ"א ושאר אחרונים בסי' תק"ה שהחלב הוא נולד, אף שדעתו מערב יו"ט לחלובה למחר על ידי נכרי כנהוג אפילו בשבת, עיין שם במגן אברהם. ואף הרשב"א לא התיר שם אלא משום שבידו לחלובה לתוך המאכל, אבל הסוכה שאין בידו לסותרה אף הרשב"א מודה.

ואף שיש לדחות כל זה, דהחלב צריך לבהמה לא מהני דעתיה כמו גבי גרעינים, אבל בלאו הכי מהני דעתיה, כמו שמועיל דעתו גבי מסוכנת מערב יום טוב, אפילו לדין דקיי"ל כהמג"א דבהמה שמתה נקרא נולד כמ"ש בסי' תצ"ז. מכל מקום לענין הלכה יש לנו להחמיר ולחלק בין נולד שלא נשתנה גופו, כגון בהמה שמתה דלהרמב"ם וסמ"ג וסיעתם נקרא מוקצה, לכן מהני דעתיה אף לדין דקיי"ל דהוי נולד, ובין נולד שנשתנה גופו, כגון סוכה שנפלה דלכולי עלמא נקרא נולד, כמו שברי כלים, דלא מהני דעתיה. כדמשמע בהדיא בשבת דף כ"ח ע"ב דהמדליק פתילה נקרא נולד, אף על פי שבידו להדליקה בכל עת שירצה, דמטעם זה התיר הרשב"א החלב שנחלב ביום טוב, אלא ודאי דלא מהני אלא בחלב שאינו נולד אלא משום דמעיקרא מיכסי כו', כדאמרינן גבי גרעינין, אבל לא נשתנה גופו ממה שהיה במעי הבהמה. אף על פי שאז היה עליו תורת אוכל לפי שהיה צריך לבהמה ועכשיו ירד עליו תורת משקה, אין זה חשוב שינוי בגופו, כמו שהגרעין היה צריך לפני וטפל אליו ועכשיו הוא עומד להסקה ואף על פי כן לא נקרא נולד, אלא דמעיקרא מיכסי כו' כדאיתא בגמרא. ואף שיש לחלק, מכל מקום על כרחק צריך לומר כן לדעת הרשב"א, שכמה מהאחרונים הסכימו עמו, וכן משמע בהדיא ברמ"א סי' תק"ה שכתב יש להקל (כהרשב"א) אך נהגו כו', משמע שאינו אלא מנהג ומדינא שרי, הואיל ובידו לחלוב מוכן הוא מערב יו"ט שדעתו לחלבה למחר כשירצה, כמו שכתב הפרי חדש שם לדעת הרשב"א. ועל כרחק צריך לומר דבשברי כלים לא מהני דעתיה. ואין לומר דדעתיה מהני, והתם מיירי שבערב יו"ט לא היה דעתו להדליק פתילה זו, שהרי הדלקת הנר בשבת היא חובה. ודוחק לומר שיש לו פתילות אחרות, דא"כ היאך העתיק כן המג"א בסתם בסוף סי' רס"ד, דסתם מדליק בבגד אין לו פתילה אחרת. ובלאו הכי נמי, כיון דבידו הוא למה לי דעתו אם איתא דדעתו מועיל.

ועוד דבסי' תק"א פסק רמ"א ושאר כל האחרונים והוא מהגמרא דשבת דהא דמסיקין בכלים היינו ע"י ריבוי עצי היתר, ולא פירשו דאם היה דעתו מאתמול להסיק בכלים אין צריך ריבוי עצים. ואף הרשב"א עצמו העתיק גמרא זו, כמו שכתב בשמו המגיד משנה בפ"ב, אע"פ שבידו להסיקם. וגם המגיד משנה

תמה על הרי"ף ורמב"ם שלא הזכירו ריבוי עצים, ומאי קושיא דילמא מיירי כשהיה דעתו עליהם מאתמול. שהרי על כרחך צריך לומר דאין לו עצים כל צרכו דאם לא כן עובר על בל תשחית כמו שכתב המג"א שם, ומן הסתם כל מי שאין לו עצים ביו"ט גם בבין השמשות לא היה לו והיה דעתו על כלים הללו שמסיק בהן. אלא ודאי האמת יורה דרכו דבנולד גמור ככלים שנשברו ביו"ט לא מהני דעתו.

ומה שפירש רש"י בפרק קמא דביצה, היינו שרוצה לתת טעם למאי דסלקא דעתיה דמקשה בפשיטות דאף רבי שמעון מודה בנולד אע"ג דשרי בכלים שנשברו כמו שכתבו התוס' שם, אבל לרבי יהודה בנולד לא מהני דעתו, שהרי הוא אוסר בקורה שנשברה אע"פ שמסתמא היתה רעועה מערב יו"ט כמו שכתבו התוס' ריש ביצה דיושב ומצפה, דומיא דמסוכנת דשרי אפילו לרבי יהודה משום דדעתיה עליה כמו שכתבו הרמב"ם ושו"ע, אבל בנולד שנשתנה גופו לא מהני דעתו, ולכך אוסר בסוכה רעועה אע"ג דיושב ומצפה כדאיתא בגמרא. ואף רש"י ור"ן ושאר פוסקים לא פירשו דלרבי יהודה מהני דעתיה אלא תנאה, דתנאה עדיפא, אבל הרמב"ם והרב בית יוסף בשו"ע סבירא להו כיון דמעלת התנאי אינו אלא משום דגלי דעתיה דדעתיה עליה, וכיון שלרבי יהודה לא מהני דעתיה אף גילוי דעתיה לא מהני, וסבירא להו דבסוכה שנפלה דאמרינן בגמרא דמהני תנאה היינו אליבא דרבי שמעון בסוכה בריאה כמו שכתב הב"י. וכן דעת המג"א להלכה, אלא שנתן טעם אחר:

סימן תקכז

(א)

אינו מבין כו'. הנה בדין זה יש להסתפק אם הוא רשות או חובה, כי בדרכי משה העתיק בשם מהרי"ל יאמרנו בלשון כו' משמע קצת שהוא חובה, ובודאי שכן הוא לפי מה שכתב רמ"א בשם אור זרוע, והסכים עמו המג"א, דאם לא הזכיר המלאכות בפירוש אע"פ שאמר למעבד כל צרכנא לא אמר כלום, לפי שצריך להתנות שבעירוב זה יותרו לו כל המלאכות, א"כ זה שאינו יודע מה שהוא סח פשיטא שאין זה כלום, אף שהוא יודע שזה עירוב תבשילין, מכל מקום אינו יודע ענין המלאכות שמתנה עליהם, ואין זה תנאי כיון שאין פיו ולבו שוין. אבל לפי מה שכתבו הט"ז ורש"ל דאמירה זו אינה מעכבת כלל כמו שהברכה אינה מעכבת, אם כן יש לומר כמו שבברכה אדם יוצא ידי חובתו אע"פ שאינו מבין פירוש המלות, כמבואר ברא"ש סוף פרק קמא דברכות בשם הראב"ד, הוא הדין באמירה זו, כיון שהוא יודע שהוא עושה עירוב תבשילין כדי שיהא מותר לו לעשות צרכי שבת ביו"ט. וצ"ע במהרי"ל:

(ב)

או יצוה כו'. הנה בדין זה יש להסתפק אם מותר לאדם לברך על עירוב תבשילין שמניח לאחרים משלהם, כי המג"א בס' ש"ו כתב דהמערב עירובי חצירות לאחרים אינו מברך לפי מנהג שלנו שאינו עושה שום מעשה שהרי המצוה נעשית מאליה ע"י גביית הקמח עיין שם בסק"כ, וא"כ הוא הדין בעירוב תבשילין לפי מה שכתבו רש"ל והט"ז דהאמירה אינה מעכבת כלל, וכן כתבו בהדיא בסמ"ג והג"מ ע"ש, וכן משמע ברמב"ם ע"ש, ואם כן אם בעל הבית הפריש דבר לעירוב תבשילין ומצוה לאחר לברך עליו אם אינו מאנשי ביתו אין לו לברך כיון שאינו עושה שום מעשה.

אבל בעל הבית בעצמו יכול לברך. ואע"פ שצריך לברך עובר לעשייתה וכבר נעשית המצוה על ידי הפרשתו לרש"ל וט"ז. ותירוץ המג"א בס' ש"ו גבי עירובי חצירות לא שייך גבי עירוב תבשילין דאין

כאן שום קניה. מכל מקום יש לומר כיון שבדעתו היה לומר עליו בדין יהא שרי כו' לא נגמרה המצוה עד שיאמר, כמו גבי הפרשת תרומה שה[י]א קדושה במחשבה לבד, ואלו היה בדעתו בשעת הפרשה לקרות לה שם אינה קדושה עד שיקרא לה שם כדאיתא בתוספתא פ"ג דתרומות. ומכל מקום לא דמי אהדדי לגמרי, שהרי אם שכח לומר עליו בדין כו' אינו מעכב כמו שכתבו רש"ל וט"ז. אי נמי יש לומר כיון דמצוה מן המובחר לומר בדין כו' נקרא עובר לעשייתו, כדמצינו גבי נטילת לולב עיין ברא"ש ור"ן פ"ג דסוכה ובבית יוסף סי' תרנ"א.

אבל לפי מה שכתבו אור זרוע ורמ"א ומג"א דהאמירה מעכבת, א"כ פשיטא דאחר יכול לברך, שהרי הוא עושה עיקר המצוה בדיבורו. ואם הוא מבני ביתו לכולי עלמא יכול לברך, כיון שהוא שייך בעירוב זה. עיין במג"א סי' שס"ו:

(ג)

ואין הלה כו'. הט"ז בשם רש"ל כתב דעכשיו מותר לסמוך כיון שהכל אומרים לנא ולכל ישראל כו', וכבר חלק על זה במג"א סוף ס"ק כ"ג משום דאינן מזכין ע"י אחר כדחזי ע"ש:

(ד)

יארע לו אונס כו'. הנה המג"א הניח זה בצ"ע, משום דלפי טעמו של הרא"ש יש להתיר. ופשיטא דאין לסמוך על זה, כיון דלבעל העיטור ומגיד משנה בשם הירושלמי ור"ן בשם הרב אפרים ורבינו ירוחם בשם המפרשים אסור בכל גווני כמו שכתב המג"א, והלכה כרבים בכל מקום:

סימן תקכט

(א)

ודורשין באגדה כו'. הנה בגמרא סוף מגילה איתא דורשין הלכות פסח בפסח, וכן הוא ריש פרק ב' דביצה בעובדא דרבי אליעזר. ומיהו היינו קודם סעודה כדאיתא שם, אבל לאחר הסעודה אין לדרוש הלכות כמו שכתבו רש"ל ומג"א, אלא דורשין באגדה מענייניו של יום כגון בפסח יציאת מצרים ובעצרת מתן תורה כמו שכתב המג"א ריש סי' תכ"ט ע"ש:

סימן א

הקדמה

תניא רבי אומר וזבחת מבקרך ומצאנך כאשר צויתך מלמד שנצטוו משה על הלכות שחיטה בעל פה (עיין פרישה) דהיכן צוהו בכתב. ואמר רב יהודה אמר [שמואל] כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה שהייה דרסה חלדה הגרמה ועקור כדלקמן סי' כ"ג:

[א]

שלא לשחוט. שלא רצו להאמינם על השחיטה הואיל ודעתן קלה. והב"י כתב דלא ראינו אינו ראייה. והש"ך כתב דבמנהג וכהאי גוונא הוי לא ראינו ראייה כמ"ש רמ"א בח"מ סימן ל"ז] ופירש שם הש"ך הטעם דכיון שהדבר שכיח אם היה הדבר מותר אי אפשר שלא היינו רואים פעם אחת כן נוהגים להתיר וגם הלכות שחיטה נוהגת בכל יום ושכיח טובא ולא ראינו מעולם שאשה שחטה או שלמדה הלכות שחיטה כדי שתוכל לשחוט ודאי בכהאי גוונא הוי לא ראינו ראייה עכ"ל:

[ב]

ועבדים. הטור כתב ועבדים משוחררים. ופירש הש"ך דהיינו משום דבעי למתני אפילו אין מכירין כו' וסתם עבדים שאין מכירין אותם הם בחזקת גנבים כו' (עיין ש"ך הארוך) (וצריכים בדיקת סכין כדלקמן סי' ב' סעיף ו') וגם יש מהם חשודים על אבר מן החי ובהמה בחזקת איסור אבר מן החי עומדת ואיך נוציאה מחזקת איסור על ידי עבדים החשודים עליו. אבל עבד שמכירים אותו שהוא כשר אלא שאין יודעים אם יודע הלכות שחיטה אמרינן ביה רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן כמ"ש הרשב"א דנשים ועבדים הם בכלל רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן. והבית יוסף [ש] השמיט תיבת משוחררים אזיל לטעמיה דסבירא ליה דגם בשאר בני אדם בעינן שיהא השוחט נאמן ולא די בחזקת כשרות של כל ישראל אלא שיוודעים ומכירים בו שהוא אדם כשר ונאמן כמ"ש בב"י בשם [ה]רמב"ם והמרדכי בשם ר"ח ולכך לא הוצרך להזכירו הכא דפשיטא דלא עדיפי עבדים משאר בני אדם עכ"ל:

ולכן (ב) כל רב שנותן קבלה לשוחט צריך לדרוש ולחקור עליו אם הוא אדם כשר ודרכיו מתוקנים ויראת ה' על פניו וגם שיהיה יודע ללמוד ולהבין בעצמו בגמרא ובפרש"י שאז יש לו לב להזהר כמו שאמרו רז"ל אין בור ירא חטא ואיכא מאן דאמר בגמרא שאם קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים דהיינו למוד הגמרא הרי זה בור וזהו דעת רב עמרם גאון הובא בב"י.

ועכשיו שרבו נותני קבלה בלי דרישה וחקירה כל מי שנגע יראת ה' בלבו לא יאכל בשר כי אם משחיטת השוחט שמכירו שהוא אדם כשר וירא שמים או שהוא בעיר שראשיה הם יראי ה' שבוודאי דרשו וחקרו אחריו הטיב או שיבדוק הסכין בעצמו אם יש לו הרגשה טובה וגם ישאל לבני עירו אם אינו רגיל בשכרות או שאר רוע מעללים ואחר יאכל (שמלה חדשה).

וכתב ב"י סוף סי' י"ח בשם הר"ר יונה ולמוכחים ינעם והעד בעם ויזהרו בתורת השחיטה בדקדוקה ויבחרו להם שוחט ירא חטא כי עם רב מישראל תלויים עליו במצות השחיטה והבדיקה וגם אמנם אמרו רז"ל רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן יש מקומות מבלי משים ואין תוכחת מצויה שם רבים מן העם הנמצאים אצל שחיטה בלתי מומחין. ועוד ראינו במקצתם שערוריה כי רבים מן המומחים רחק לבם מיראת חטא ואשר איננו ירא לבו לא יבין לדקדק בבדיקת הסכין כי צריך לכוון את לבו מאד מאד בבדיקתו הלא תראה כי יבדוק אדם פעמיים ושלוש ולא ירגיש פגימה דקה ולאחר כן ימצאנה כי הכין לבו באחרונה ובחינת חוש המישוש כפי כוונת הלב מלבד כי יפגע גבר מבלי יראה בבדיקת הסימנים אחר שחיטה ויתר

דרכים עכ"ל. וכ"כ בשם הרא"ש וטור ושלחן ערוך סי' י"ח דהרבה צריך ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת הסכין וצריך לבדוק לאט ובכוונת הלב שלא יפנה לבו לדבר אחר ולכן אין למנות על זה כי אם יראי שמים ביותר וחרדים על דבר ה' ואינם נבהלים ונחפזים בדעתם ואינם משתכרים שהמשתכרים אפילו שלא בשעת שכרותם אבריהם כבדים עליהם וצריכים הממונים לחקור אחר כל זה וגם לבדקם אם יש להם הרגשה טובה כשאר בני אדם השלימים בדעתם (שאינם נבהלים ונחפזים בדעתם) וכל המרבה לבדוק אחר השוחטים בענינים כאלו הרי זה משובח (שמלה חדשה סי' י"ח סעיף ז').

ובתשובת בית יעקב הקיל באם שהוא ירא שמים אף שמרגישיין פגימה דקה אחר בדיקתו אין בכך כלום כיון שבדקו כפי כחו מהרגשתו. וחלילה לומר כן כי מה לי בו שהוא ירא ובעל מעשה אם יש לו מעשה ואין לו מחשבה והרגשה טובה הוא מאכיל נבלות לישראל רק הדבר תלוי בשאר בני אדם אם יש מרגישיין אחריו הרי הוא פסול רק אם בני אדם שעמו אומרים שאינן מרגישיין והם (ג) חכמים וראויים לזה אף על פי שימצא אחד אומר שמרגיש אין כולם זקוקים לשמוע לזה אבל בדאיכא קצת מרגישים פשיטא שיש לאסור עכ"ל התבואות שור שם ס"ק יז:

[ג]

יתעלף. לשון עייפות וחלישות הלב שאינו יכול לראות מכת חרב וסכין אפילו בבהמות כמו (ו)תתעלפנה הבתולות (רש"י) והוא ענין סילוק הרגשה מחמת רכות לבו (שמלה חדשה) ויבא לידי שהייה (רש"י):

[ד]

לכתחילה לשחוט. פירוש על סמך שיבדקנו אחר השחיטה אם יודע הלכות שחיטה כדמסיק. ולא חיישינן דלמא מישתלי ואכיל בלא בדיקה משום דאף אם משתלי ואכיל לאו איסורא קאכיל דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן וכן אם ילך לו ולא נוכל לבדוקו סמכינן ארובא ושרי (רא"ש):

[ה]

ומוחזקין. דאף על גב דקיימא לן בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה והכא אינו יודע במה נשחטה כי שמא לא היה השוחט מומחה מכל מקום כיון דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן כמאן דאתיידע לך במה נשחטה דמי (רי"ף):

[ו]

אם נתעלף. דטעמא דעלופא משום שהייה הוא וכיון שזה יודע הלכות שחיטה ודאי אלו שהה לא היה מאכילו לנו (ב"י). ומכל מקום מהאי טעמא לחוד לא היה מותר ליתן לו לכתחילה לשחוט אי לאו משום שרוב הרגילין לשחוט הם בחזקת מוחזקים כמו שכתב השלחן ערוך לעיל משום דהוה חיישינן שמא ישהה ולא אדעתיה שהעלוף הוא ענין סלוק ההרגשה ויכול להיות שיתעלף מעט ולא ירגיש. ומכל מקום בדיעבד לא חיישינן להכי ואם היה מתעלף היה יודע שנתעלף והיה אוסרה.

והרשב"א פירש הטעם דאין צריך לשואלו אם נתעלף משום דהעילוף הוא דבר שאינו מצוי בבן דעת להכי לא חיישינן ליה כלל אפילו לכתחלה. והטור ושלחן ערוך לא סבירא להו הכי מדהוצרכו ליתן טעם להתיר לכתחלה משום שרוב הרגילים כו'. וכדלקמן בהג"ה.

והרא"ש חולק בזה וסבירא ליה דצריך לשואלו אם נתעלף לכתחלה דחיישינן שמא שכח להודיע לומר שהיא אסורה משום שנתעלף. וטוב לחוש לדבריו בדבר שאין בו הפסד:

[ז]

לבררו. דהיינו לבדקו אם הוא מומחה שכיון שאפשר לבדקו קודם שחיטה לא ישחוט על דעת שיבדקנו. אבל אם שחט אין צריך לבדקו לפי סברא זו דסמכינן ארובא בדיעבד אף על גב דיכולין לברר. והעיקר כסברא הראשונה שהיא דעת הגאונים ורוב הפוסקים (שמלה חדשה). ומכל מקום יש לחוש גם לסברא האחרונה שלא ליתן לו לכתחילה [לשחוט] על סמך שיבדקנו אחר כך כשאפשר לבדקו תחילה (ב"ח. ט"ז):

[ח]

בקי. ביד לאמן ידיו לכך (רש"י) ושלא יתעלף דאחרים שאינם מכירים אותו יכולין לסמוך ארובא וחזקה שרוב הרגילין לשחוט הם בחזקת מומחין כדלעיל:

[ט]

לא ישחוט. בינו לבין עצמו שמא יתעלף ולא אדעתיה מה שאין כן כששוחט בפני חכם המדקדק עליו ורואה אם לבו עמו (תבואות שור). ואם שחט בינו לבין עצמו שחיטתו כשרה (רמב"ם) דלא חיישינן לעלופי ולא אדעתיה אלא לכתחלה. ולהרשב"א דס"ל דהעלוף אינו מצוי ולא חיישינן ליה כלל וכן כתב הר"ן סבירא להו דאפילו השוחט עצמו שיודע שאינו מוחזק עדיין מותר לו לשחוט בתחלה אפילו בינו לבין עצמו. ולכן כתב הרשב"א בחדושו על מה שכתב הרמב"ם (שממנו מקור דברי רמ"א) שלא ישחוט בינו לבין עצמו כי חומרא היא שהחמיר בזה ליראי חטא ונכון לחוש בזה לכתחלה עכ"ל.

הלכך מי שהוא חכם שהגיע להוראה שאין צריך ליטול קבלה ורוצה לשחוט בעצמו בתחלה ואין שם מומחה לשחוט לפניו כדאי הם הרשב"א והר"ן לסמוך עליהם בשעת הדחק:

[י]

ג' פעמים. רצופים ואם קלקל שחיטתו פעם אחת צריך לחזור ולשחוט עד שיתחזק בג' פעמים רצופים בשחיטות כשירות (שמלה חדשה):

[יא]

ובקי ביד. דהיינו שישחוט לפניו ג' שחיטות כשרות רצופים כדלעיל.

והמנהג שג' שחיטות אלו הן תרנגולים שקשה בהן השחיטה מפני חשש שמוטה וצריך אומנות ביותר ואחד מהן הוא תרנגול מפני שהשחיטה קשה בו יותר מבתרנגול[ת] משום חשש שמוטה.

ואף על פי שהוחזק בתרנגולים ושאר עופות אין נוהגים ליתן לו לשחוט בינו לבין עצמו עופות הקטנים שהן צפרים ויונים הקטנים אלא למי ששחט אותם ואתמחי כבר בהם בפני מומחה (דהיינו ששוחט ג' שחיטות כשרות כדלעיל. עיין שמלה חדשה דלא דק) לפי שהניבול מצוי בהם. ומשום הכי מדקדקים מומחים גדולים מתי שבא לפנייהם עוף קטן אין שוחטין אותו לבדו אלא עם עוף אחר כדי להסתלק מחשש ברכה

לבטלה (ים של שלמה פ"ט דב"ק סי' כ"ג. עיין שם הטיב דלא כשמלה חדשה שלא עיין שם). ואם מביאים לפניו ב' צפרים או ב' יונים קטנים אין צריך יותר דכולי האי לא חיישינן שיתנבלו שניהם (ש"ך). וזה אינו מעיקר הדין אלא חומרא בעלמא ונכון ליזהר בו (פרי חדש).

ומה שנוהגים שהתרנגולים ששוחט לפני החכם נוטל החכם בשכרו וגם יש לו קצבה ושכר במה שנותן לו אחר כך רשות לשחוט מנהג רע הוא ומחמת זה באו כמה קלקולים שנותנין רשות והסכמה מחמת שכר פרנסתן אפילו למי שאינו ראוי לכך לכן כל ירא שמים יתרחק מן הכיעור והדומה לו ואל יהנה אפילו מן התרנגולים אלא יתן לעניים (רש"ל ש"ך).

ואם לא קצבו לו הקהל דבר מועט בשכרו אלא מעלה בדמים כפי רצונו יש בו גם כן משום גזל שהרי השוחט מוכרח ליתן לו שאם כן לא יניחהו לשחוט בעירו (שמלה חדשה) (ז):

[יב]

ולא בסוף. שלא שכיח כלל ששום אדם ישחוט בלא קבלה (דרכי משה):

[יג]

לפרקים. הפרקים הם הכל לפי מה שהוא אדם אם יש לו זכרון טוב (שמלה חדשה):

[יד]

שגורים בפיו נו'. אף על פי שבשאר הוראות אין צריך שידע המורה בעל פה כל הוראות בשחיטה שהיא מסורה לכל החמירו ורבים מתפרצים ואינם נותנים על לב תמיד לחזור על הלכות שחיטה על כן נהגו גדולים לחקור אחר השוחטים אף על פי שנטלו קבלה (ט"ז). ועיין סעיף ב' מה הן הלכות שחיטה שצריך לחזור עליהן ולידע אותן בעל פה:

[טו]

ודינם ומנהגם שוה. פירוש שמן הדין הוא צריך לבדקו אם יודע הלכות בדיקה משום דמיעוט שאינם מומחין שכיח כמ"ש לעיל בשם הר"ן. ולכן נהגו ליטול קבלה ולכן נהגו שאין בודקים עוד אותו. אבל לפי מ"ש לעיל בשם הרמב"ן אינו צריך ליטול קבלה לבדיקות הריאה:

[טז]

חלוקי הדינים. כגון שהייה וחלדה במיעוט סימנים דלקמן סי' כ"ג סעיף ד' ה' וסי' כ"ד סעיף י"א וכיוצא בהם דהא חכמים נמי מספקא להו כמה מילי בהלכות שחיטה הלכך אם אומר אילו בא דין זה לפני הייתי מסתפק ושואל כו' (ב"י בשם המרדכי והגהות מיימוניות):

[יז]

יודע כו'. אך שידע לתת לב בשנוי שחיטה ולשאול על ספיקם (מרדכי). דהיינו שיודע עיקר[י] הלכות שחיטה (רמב"ם) כדלקמן בהג"ה. דמדקאמר רב יהודה כל טבח שאינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול

משחיטתו ואלו הן הלכות שחיטה שהייה כו' כדלעיל כיון שאינו מזכיר אלא שהייה כו' משמע דאפילו אינו יודע אלא אלו שרגילים לבוא לידו אין צריך יותר שהרי אם יסתפק בהם יודע לשאול ואם לא ימצא לשאול משום אדם יחמיר דבזה בקי אפילו עם הארץ דספק דאורייתא לחומרא. אך צריך לידע הא דמספקא לן בגמרא אי שהיות מצטרפות וסלקא בתיקו דרגילות לבא לידי השוחט וגם צריך לידע בדיקות הסכין אבישרא ואטופרא שלא ישחוט בסכין פגומה עכ"ל הגהות אשר"י. והרמ"א הוסיף בדיקת הסימנים לאחר שחיטה, ונכלל בזה שיעור השחיטה דלקמן סי' כ"א].

והרמב"ם כלל כל אלו במה שכתב ה' דברים אלו שהם שהייה כו' וכיוצא בהם שהם עיקר הלכות שחיטה עיין שם בפרק ד' הלכות א' ב' ו' שכיון שיודע עיקרי הלכות שחיטה יודע סדר השחיטה כיצד שוחטין וכל שאר הלכות שחיטה אינם אלא לבאר משפט השנויים אם שינה מסדר השחיטה ואם יארע לו איזה שנוי ישאל על ספיקו בוודאי אבל אם אינו יודע עיקרי הלכות שחיטה דלקמן בהג"ה אינו יודע לשאול כלל והלכך לא מהני מה שאומר על דבר זה הייתי מסתפק ושואל אלא בחלוקי הדינים אבל לא בעיקר הלכות שחיטה דלקמן בהג"ה:

[יח]

האסור מותר כו'. אז מיקרי אינו יודע ואפילו בדיעבד אסור לאכול משחיטתו דחיישינן שמא בא לידו איזה ספק והוא אינו יודע והתירו (פרישה וכ"מ מלשון הטור). והיינו אפילו בדבר שאינו רגיל לבוא לידי השוחט כגון שהייה וחלדה במיעוט סימנים וכיוצא בהם דבדבר הרגיל לבא אפילו אמר איני יודע לא מהני כדלעיל:

[יט]

רס"י כ"ג כו'. שהן שהייה דרסה חלדה הגרמה ועיקור שנתבאר שם ובסי' כ"ד:

[כ]

הסכין. שיתבאר בסי' י"ח:

[כא]

בדקין כו'. אבל אי איתא קמן ובדקוהו ונמצא מומחה אין צריך לבדוק הסימנים דכיון שהוא מומחה בודאי בדק בסימנים וכן אי ליתא קמן ואי אפשר לבדוק בסימנים כגון שנחתך הראש סמכין ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ובודאי בדק בסימנים (דרכי משה הרא"ש ור"ן):

[כב]

כלל וכו'. מלשון זה משמע דאין צריך לבדוק אחריו לעולם אפילו יש זמן רב שנטל קבלה. ומשום הכי כפל רמ"א דבר זה שכבר כתבו בסעיף א' לאשמועינן דאין נוהגים לבדוק אחריו כלל בשום אופן בעולם אפילו אחר זמן מרובה ולא חיישינן דלמא שכח לימודו (וכ"מ בהדיא בדרכי משה בשם פסקי מהרי"א עיין שם במהרי"א ובראייתו מפרק אין [מעמידין]).

וטעמא דמילתא לאו משום דאוקי גברא אחזקתיה חדא דהיא חזקה העשויה [להשתנות] מעצמה אם לא יחזור על למודו ישכח מאליו ואינה מוציאו מחזקת איסור ועוד דהא רובא עדיף מחזקה ואנן לא סמכינן ארוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן היכא דאיתא קמן ואפשר לברר והיכא סמכינן אחזקה כשיש לחוש לשכחה. אלא היינו טעמא משום דלא חיישינן לשכחה כלל משום [דמלתא] דלא שכיחא היא שישכח עיקר הלכות שחיטה הרגילין לבוא מאחר שהוא עוסק תדיר בשחיטה דהא דמצרכינן בדיקה בתחלה ולא סמכינן ארוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן הוא משום דמיעוט שאינן מומחים שכיח כמ"ש לעיל בשם הר"ן וכ"כ רמ"א מדהשוה דין בדיקת הריאה לשחיטה כדלעיל. אבל אחר שנבדק ונמצא שהוא מן הרוב שהן מומחין תו ליכא למיחש למידי דשכחה מלתא דלא שכיחא היא במי שהוא עוסק בשחיטה.

אבל אם הניח ועזב עסק השחיטה זמן רב בענין שיש לחוש שמא שכח עיקרי הלכות שחיטה כיון שמלתא דשכיחא היא שישכח בזמן רב כזה חיישינן וצריך לבודקו כאילו בא לשחוט בתחלה דלא סמכינן ארוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן דלא מוקמינן אחזקתיה היכא דאפשר לברר כדלעיל סעיף א' בהג"ה:

[כג]

שחיטתו פסולה. והרי זו קרובה לספק נבלה (רמב"ם) לפי שספק נבלה הוא כשנולד בה דבר מה ואין אנו יודעים אם הדבר ההוא פוסל בה אם לאו אבל כאן לא נולד בה דבר אלא שאנו חוששינן דלמא שהה או דרס ולא ידע כדלקמן (כסף משנה). ואפילו אם אינו יודע איסור פגימת הסכין מבואר ברמב"ם דאינה נבלה בוודאי אלא קרובה לספק נבלה.

אבל במשמרת הבית כתב (חסר):

[כד]

יפה כו'. פירוש לאחר שלמדוהו הלכות שחיטה אומר כך (ב"ח ט"ז) או שאומר ברי לי שעשיתי כל מה שאתם שואלים לי (ש"ך). וטעמא דמילתא דכיון דבשעת שחיטה לא ידע הלכות שחיטה זמנין דשהה ודרס ולא ידע (גמרא) פירוש ואינו מרגיש אם נזדמנו לו דכל מלתא דלא רמיא עליה דאינש עביד ולא אדעתיה ולא מדכר כלל הלכך לא מהימן לומר לא שהיתי ולא דרסתי (רשב"א בחידושי ר"א ש):

[כה]

הלכות שחיטה כו'. דודאי אילו שהה ודרס לא היה מאכילה לנו (ב"י). ולפי זה הוא הדין אי שתק ואינו אומר כלום דמאחר שידע הלכות שחיטה ודאי אלו שהה או דרס לא היה שותק ולא היה מאכילה לנו והיה אומר ששהה ודרס (ש"ך. וכן דעת הש"ע).

ולפי דעת הרא"ש דלעיל דחיישינן שמא שכח להודיע הכא ברגיל להתעלף אסור אפילו בדיעבד אי ליתיה קמן דנשייליה. וטוב לחוש לדבריו ולהחמיר בשל תורה (תבואות שור). ומכל מקום אם הניחה במקום שאין אדם עשוי להטיל נבלתו אין לנו להחמיר עיין סעיף ד':

[כו]

סופה. אבל אם לא ראה אלא ששחט סימן אחד יפה והלך לו ולא ראהו עוד לא אמרינן מדהאי שחט שפיר אידך נמי שחט שפיר אלא האי אתרמוי אתרמי ליה אידך שמא שהה שמא דרס (גמרא):

[כז]

הלכות שחיטה. חיישינן שמא ישהה וידרוס ולא אדעתיה דהאי דעומד על גביו כי היכי דחיישינן בחרש שוטה וקטן דלקמן סעיף ה'. והשלחן ערוך סבירא ליה דלא דמי לחרש שוטה וקטן דרוב מעשיהם מקולקלים ומועדים לקלקל תמיד משום הכי חיישינן בהו להכי מה שאין כן בגדול בן דעת שאף על פי שאינו יודע הלכות שחיטה רוב מעשיו מתוקנים הם (רשב"א בחדושי).
אבל מן הסתם שאין ידוע אם יודע הלכות שחיטה אם לא לכולי עלמא מותר לשחוט כשאחרים עומדים על גביו (ש"ך). פירוש שאז אין צריך לבדוקו כלל כיון שראה ששחט יפה ולא חיישינן שמא שהה ודרס ולא אדעתייהו דעומדין על גביו כיון דרוב מצוין אצל שחיטה מומחין הן ואף על גב דלא נטל קבלה אין בכך כלום כיון שמומחה עומד על גביו כדלעיל:

[כח]

גדייו ותרנגוליו. פירוש שמכירם בטביעות עין או בסימן שהם שלו דאין בהם משום בשר שנתעלם מן העין דלקמן סימן ס"ג עיין שם (ט"ז). ולסברא האחרונה דלקמן שם סעיף ב' וכן מנהגנו כמ"ש רמ"א שם דלית לן איסור בשר שנתעלם מן העין אף המוצא גדיים ותרנגולים שחוטים שאינן שלו מותרים אם רוב העיר ישראל ורוב טבחים ישראל כדלקמן שם:

[כט]

שנגנבו. שאף על פי שחשוד על הגניבה אינו חשוד על הנבילה ושוחט או נותן לאחר לשחוט אם אינו יודע לשחוט או שאינו רוצה לטרוח בבדיקת הסכין עיין סי' ב' סעיף ו' (ש"ך שם):

[ל]

מצויים. אפילו רוב העיר והשוק נכרים אלא שבמקום שנמצא בו רוב ישראל מצויים בו במקום זה תלינן בישראל. וכן אם רוב נכרים מצויים בו אפילו רוב העיר והשוק ישראל אסור דהכל תלוי במצויים במקום שנמצא בו. ואם ישראל ונכרים מצויים שוים במקום שנמצא בו אזלינן בתר רוב השוק ואם שוים בשוק אזלינן בתר רוב העיר ואם שוים בעיר אסור. כן כתב הש"ך.

ופירש התבואות שור סי' ס"ג דהאי מצויין שוין היינו שוין למראית העין ואם אינו יודע מי מצוי יותר במקום המציאה אז אם נתברר לנו שבכלל השוק מצויים רוב ישראל אמרינן מסתמא גם כאן הוא כן. וכן אם לא נתברר בשוק מי הם רוב המצויים שם אזלינן בתר רוב העיר. אבל אם ידוע לנו שבמקום המציאה ישראל ונכרים מצויים שוים אסור ולא מהני רוב העיר והשוק דהכל תלוי ברוב מצויין במקום שנמצא בו כמו שכתב הש"ך (י).

וכתב הש"ך דהוא הדין אם רוב נכרים מצויים שם אלא שרוב הטבחים שבעיר הם ישראל מותר (ואפילו בעיר שרובה נכרים אלא שאין דרך הנכרים לשחוט כלל בבתיהם אלא ליקח ממקולין וכל בהמותיהן העומדים לאכילה הם מוכרין למקולין ואינם שוחטים בעצמן ובמקולין הם רוב טבחים ישראל אזלינן בתר רוב הטבחים שהם ישראל ותלינן שאחד מהם מצאן ושחטן אף על פי שנמצאו במקום שמצויין רוב נכרים וגם רוב העיר [נכרים כיון שרוב המצויין שם ורוב העיר] אינן שוחטין כלל בעצמן אלא הטבחים לבדן ודמי לרוב טבחים דלעיל).

ומיהו דוקא בבהמות מהני רוב טבחים ולא בעופות שדרך לשחטן בבית עכ"ל. וכן הוא בב"י דלא כתבואות שור בשם הב"י:

[לא]

ישראלים. אנגנו דוקא קאי. אבל בנאבדו לא חיישינן שמא נגנו אלא תלינן שברחו מביתו ומצאם ישראל שהיה סבור שנתייאשו הבעלים (מרדכי) ואחר כך נמלך להחזירם או שנפלו ממנו.

ובנגנו לא בעינן אלא שיהיה רוב גנבי העיר ישראלים ואף על פי שאין רוב ישראל מצויים במקום שנמצאו ואפילו רוב העיר נכרים כן כתב הש"ך. ומה שכתב רמ"א וגם כו' רוצה לומר דאז מותר בין בנגנו בין בנאבדו. ואף אם לא נתכוין לזה העיקר בזה כהש"ך שכן פסק הפרי חדש ותבואות שור.

אבל אם רוב גנבי העיר נכרים אף שרוב טבחי העיר ישראל אסור דלא תלינן שאחד מהטבחים גנבם כיון שאינן מוחזקים בגנבים וגם אין לתלות שהגנב מכרם להם כי הוא מתיירא למכור בעירו:

[לב]

מותרים. דרוב מצויים אצל שחיטה מומחין הן. ומכל מקום היכא דאפשר יבדוק בסימנים לכתחלה לראות אם נשחטו כראוי כדלעיל סעיף ב' בהג"ה (דרכי משה שמלה חדשה).

וכתב השמלה [חדשה] דעכשיו שממנים אנשים ידועים על השחיטה יש לחקור אצל השוחטים שמא יתברר שלא נשחטו על ידם ואם אי אפשר להתברר יש להחמיר בנגנו אפילו ברוב גנבי ישראל דיש לחוש שנתירא לילך להשוחט שלא תגלה רעתו בקהל ולהתיר בנאבדו והמחמיר גם בנאבד תבא עליו ברכה דכל עניינים אלו של תורה ובקל יוכל להכשיל באיסור נבלות עכ"ל:

[לג]

שבבית. בין שמצאן בדרך (גמרא ב"מ כ"ד) שאין אדם עשוי להטיל נבלתו באשפה שבבית ולא בשוק ולא בדרך אלא באשפה שבשוק (גמרא). והלכך אף על גב דאיכא הכא ריעותא שמצאן שחוטים ומושלכים וזו הוכחה שנתנבלו בשחיטתן ומפני כך השליכן שהרי אין דרך בני אדם כל כך לאבד ולא להחזיר הגניבה אפילו הכי תלינן בהכי ולא שהשליכן בכוונה מפני שנתנבלו כיון שאין אדם עשוי להטיל נבלתו אלא באשפה שבשוק. אבל בלא הוכחה לא חיישינן כלל שמא נתנבלו בשחיטה דחזקה על בן דעת שאין קילקולי שחיטה יוצאים מתחת ידו במקרה שלא ברצונו כדלקמן סי' ב' (ובתבואות שור). ובמקומות שרגילין להטיל נבלות שלא באשפה אסור (תבואות שור) (יא):

[לד]

שבשוק. אפילו אינו גבוה ג' טפחים (ט"ז ש"ך):

[לה]

מדבר. דינו כשוטה לפי שאין בו דעת נכונה וצלולה:

[לז]

שנותנים. אף על פי שאינו משליך בידו לאיבוד אלא שאינו יודע לשמור מפני שטותו כגון שמניחו במקום שיפול לאיבוד וקעביד דרך שטות (תבואות שור). והני ד' דברים אלו לאו דוקא אלא הוא הדין לעושה דבר מן הדברים דרך טרוף ושבוש הדעת בכלל שוטים יחשב (ב"י בשם הרמב"ם).

ובחושן משפט סי' ל"ה למד הב"י מדברי הרמב"ם דלא מיקרי שוטה בפעם אחת שיעשה אחת מאלו אלא כשדרכו בכך. והתבואות שור למד מדברי התוס' דבפעם אחת מיקרי שוטה כיון דקעביד דרך שטות ומה שאינו עושה עוד כן יש לומר שהבריא ונתפקח אם ידענו שמניעותו מלעשות עוד כן הוא מחמת פקחות.

[וכתב] בדרכי משה עיין בחושן משפט סימן ל"ה כל דיני שוטה עכ"ל משמע דסבירא ליה שאף הפתאים ביותר והמשתגעים ביותר והמבוהלים ונחפזים בדעתם בכלל שוטים הם לענין שחיטה כמו לענין עדות כמבואר בחושן משפט שם (תבואות שור). ועיין שם בחושן משפט כל דיני שוטה:

[לז]

דרך שטות. פירוש שנודע בבירור שאין סבה לעשייה זו כי אם מחמת שטותו ואפילו איכא למיתלי במילתא דלא שכיחא כגון הלן בבית הקברות דאיכא למיתלי שמתכוין כדי שתשרה עליו רוח הטומאה לא תלינן (גמרא. תבואות שור). ואי לא עביד דרך שטות אפילו עביד כולו לא מחזקינן ליה בשוטה (גמרא):

[לח]

אפילו אחרים עומדים על גביהם. לפי שכיון שמועדים לקלקל מתוך שאין בהם דעת ורוב מעשיהם מקולקלים חיישינן שמא יקלקלו שחיטתן בשהייה או דרסה ולא אדעתיהו דעומדים על גביהם (רש"י ורשב"א):

[לט]

אם אחרים עומדים על גביהם. וראו ששחטו יפה מתחילת שחיטה ועד סופה כדלעיל סעיף ג' דבדיעבד לא חיישינן דלמא לאו אדעתיהו דעומדין על גביהם:

[מ]

לכלבים. ושוחטין כדי להתלמד (רשב"א). וטעמא משום חשש הרואים שמוסרים להם לשחוט שלא יטעו לומר שחיטתו כשרה היא ואתו למיכל משחיטתו (תוס'). והוא הדין והוא הטעם בגדול בן דעת שאינו יודע הלכות שחיטה ואין מומחה עומד על גביו. וכשמומחה עומד על גביו מותר למסור אפילו לחרש שוטה וקטן אם רוצים להאכיל לכלבים דליכא למיחש דלמא אתו למיכל משחיטתן כיון שהיא כשרה בדיעבד בעומד על גביו (ש"ך). ומהאי טעמא מותר למסור לשחוט להאכיל לכלבים למומחה שיודעים בו שאינו מוחזק לשחוט שלא יתעלף אף על פי שאין מומחה עומד על גביו כיון ששחיטתו כשרה בדיעבד כדלעיל. ומי שאינו מומחה וצריך לו לשחוט להאכיל לכלבים או לנכרים ינחור או יעקר הסימנים כדי שיהא נראה לכל שנבילה היא ולא ישחוט אפילו בסכין פגום או שאר פסולי שחיטה שאינן ניכרים לכל משום

חשש תקלה שלא יבואו לאכול ממנה. אך אם אפשר לו לשחוט בכשרות על ידי מומחה אין לו לנבל בעל חי בידים שלא לצורך כמ"ש לקמן סוף סימן כ"ג ע"ש (תבואות שור):

[מא]

לכתחלה. והוא שיודע הלכות שחיטה לפי דעת רמ"א סוף סעיף ג' בהג"ה (פרי חדש). ובדיעבד שחיטתו כשירה באחרים עומדין על גביו אפילו אינו יודע הלכות שחיטה ואין יודע לאמן ידיו. כן דעת הש"ע ע"פ שטת הרא"ש ור"ן (יב):

[מב]

הלכות שחיטה. ויודע לאמן ידיו (הגהות אשר"י. ש"ך) שמתוך שאינו בן דעת הוא מועד לקלקל תמיד ורוב מעשיו מקולקלים אף על פי שיודע לעשותו ולכך שחיטתו פטורה מכיסוי הדם משום שהיא נבלה ודאית כדלקמן סי' כ"ח.

ואף שהוא אומר ששחט כראוי אין נאמנות לקטן (ר"ן רש"ל ותבואות שור בשם אור זרוע). ואף על פי שבידו לשחוט כראוי שהרי יודע לאמן ידיו מכל מקום כיון ששחיטה היא מדאורייתא אינו נאמן דדוקא נשים ועבדים מהימני בדבר שבידם אפילו בדאורייתא אבל הקטן אינו נאמן כי אם בדברי סופרים שאין להם סמך מן התורה כדלקמן סוף סימן כ"ז.

ומכל מקום המנהג פשוט לשלוח על ידי קטן או קטנה לשחוט ואין חוששין שמא ישחטו בעצמם לפי שהם בחזקת כשרות מן הסתם וחזקה שאינן עשוין לקלקל ולהכשיל (משמרת הבית). ולא אמרו שרוב מעשיהם מקולקלים אלא בדבר שהם עושים בו ונמסר בידיהם לעשות אבל כשאין מוסרין להם לעשות אלא להוליך לאחר שיעשה חזקה שאין עושין מעצמן כדי לקלקל ולהכשיל לפי שהם בחזקת כשרות מן הסתם. וכן אין חוששים שמא מסרו לנכרי או לשאר הפסולים לשחוט ושחט להם לפי שחזקה שאינן עשוין להכשיל הואיל והם בחזקת כשרות).

אבל קטן המוחזק ברוע מעללים אין לשלוח על ידו שמא ישחוט בעצמו כדי שיקח לו שכר השחיטה ששולחין על ידו וגם צריך שיהיה בר דעת ויודע ליזהר שאם לא כן יש לחוש שנכרי יקח מידו שכר השחיטה וישחוט לו או שאר קלקולים (תבואות שור). וכן נוהגים לשלוח קטן או קטנה החריפים שיש בהם דעת להזהר לקנות בשר מהמקולין אף על פי שרוב הטבחים נכרים ואין חוששין שמא יקחו מן הנכרי דחזקה שאינן עשוין לקלקל.

ולא אמרו שאין נאמנות לקטן אלא להעיד על מה שנעשה על ידי אחרים או אפילו על עצמו כשיש לומר שלא עשה או שעשה וקלקל בדבר שהוא מועד לקלקל ורוב מעשיו בזה מקולקלים כשחיטה דלעיל אלא שבאת לסמוך על דבריו שהוא אומר שנעשה או שעשה כהוגן ולא קלקל בזה אמרו שאין הקטן נאמן בדבורו אבל בכאן אין אנו סומכים על דבורו ועדותו אלא חזקה היא שאינו עשוי לעשות מעשה לקלקל ולהכשיל ולא מחמת אמירת הקטן ובזה לא אמרו שאין הקטן נאמן דהא לא שייך הכא נאמנות כלל (עיין פ"מ).

ומה שנוהגים לשלוח קטן לשאול איסור והיתר מחכם המורה וסומכים על אמירת הקטן היינו משום דמירתת לשקר כיון שחכם המורה יודע שמא ישאלו אותו (בית הלל).

ודוקא בקטן שהוא בחזקת כשרות סמכינן אהא דמירתת לשקר אפילו בדאורייתא אבל בנכרי או בישראל חשוד לא סמכינן אהא דמירתת לשקר פן ישאלו אחריו מאחרים ויכחישוהו כי אם באיסור דרבנן כמ"ש רמ"א סימן קי"ט סעיף י"ט. הלכך השולח על ידי נכרי לשחוט צריך השוחט לכתוב לו ששחט לו ולא סמכינן אהא דמירתת הנכרי לשקר. ולא די שיכתוב תיבת כשר לבד לפי שמצויים נכרים שיכולים לזייף ולכתוב תיבה זו. וגם צריך שיכיר השולח את העוף שלו בטביעות עין או בסימן שאם לא כן יש לחוש שמא החליף הנכרי את העוף ששחט השוחט בעוף אחר ששחט בעצמו ואם אין לו בו היכר יפה אסור (ולא מהני מה שהשוחט עושה בו סימן עד שיעשה בדרך שיתבאר בסי' קי"ח אבל לא כמו שנוהגים לחתוך איזה אצבע בעוף שהרי גם הנכרי יכול לעשות כן בעוף אחר). והמחמיר שלא לשלוח על ידי נכרי לשחוט אף על פי שמכיר העוף שלו בטביעות עין תבא עליו ברכה דשמא לא יהיה בו היכר יפה (ט"ז):

[מג]

ליזהר. מאחר שצריך ישוב הדעת ויראת ה' בשחיטה. וסמך ל"ח שנה מיאשיהו שכל דין שדן עד בן י"ח שנה החזיר לבעליו (רש"ל). ואף על גב דמדינא אין לחוש לזה מכל מקום בקעה מצאו וגדרו בה גדר (שלטי גיבורים). ומכל מקום הכל לפי מה שהוא נער כי לפעמים ימצא הנער בעל תורה וחרד ביראת ה' רגילין להרשות אותו ולהחזיקו במומחה מי"ג שנה ואילך (רש"ל ט"ז):

[מד]

הברכה. וכל הברכות צריך שישמיע לאזניו לכתחלה כמו שנתבאר באו"ח סי' ר"ו:

[מה]

כשרה. דאין הברכה מעכבת בדיעבד כדלקמן סי' י"ט (ש"ך). וגם אם היתה מעכבת הרי יצא ידי חובה בדיעבד אף שלא השמיע לאזניו כמו שנתבאר באו"ח שם:

[מו]

מברך. ומכוין להוציא [נ] ידי חובה והוא מתכוין לצאת ודוקא שהאחר שוחט גם כן ומברך לעצמו אבל אם אינו שוחט אינו יכול לברך להוציא את האלם לפי שברכת השחיטה אינה דומה לברכות המצות שהן חובה אלא לברכות הנהנין שמי שאינו נהנה אינו יכול לברך להוציא את הנהנה משום דלא לתהני ולא לברוך כמו שנתבאר באו"ח סי' קס"ז והכא נמי לא ליכול ולא לשחוט (אור זרוע ב"ח ש"ך פרי חדש):

[מז]

של לוט. דהיינו שעושה ואינו יודע מהו עושה (רמב"ם. ש"ע חו"מ סי' רל"ה):

[מח]

דרסה. על ידי שידין כבדות. וכן ראוי לנהוג. דאף על גב דקיימא לן דשכור הוא כפקח לכל דבריו היינו במידי דתלוי בדעת האדם אבל לא בזה שתלוי בכבדות אבריו דודאי אינו כפקח (ט"ז). ואם רגיל להשתכר

יש להעבירו עד שיקבל עליו בחרמות ועונשים שלא ישתכר (בית הלל) שהמשתכרים אף שלא בשעת שכרותם ידיהם כבדים ואינם יכולים להרגיש גם כן פגימה דקה (שמלה חדשה סי' י"ח).

וכן זקן מופלג ידיו כבדות. ומכל מקום הכל לפי מה שהוא אדם (שמלה חדשה).

וכל מי שידיו רותנתות בין מחמת חלישתו בין מחמת טבעו שידיו כבדות שחיטתו רובן דרסות (בית לחם יהודה):

[מט]

לכתחלה. להרשב"א שמא ישהה וידרוס ולא ירגיש ולרש"י שמא לא ישחוט רוב הסימנים כדלקמן סי' י"א:

[נ]

אותו. וריא"ז כתב דאפילו אחרים רואין אותו לא ישחוט לכתחלה (ש"ך). וטוב לחוש לדבר [יו] שלא בשעת הדחק (תבואות שור):

[נא]

שחיטתו כשרה. ובלבד שיבדקו אחריו בסימנים אם נשחטו רובן. ואם הסומא עצמו בדק במשמוש ידיו יש לסמוך עליו אם אי אפשר לבדוק אחריו כגון שנחתך הראש אבל כשאפשר [לבדוק] לא סמכין אמשמוש ידיו ומהאי טעמא אסור לשחוט לכתחלה לרש"י (עיין כנסת הגדולה):

[נב]

לברך. עד שיכסה ערותו דכתיב ולא יראה בך ערות דבר. וגם אם אחר שוחט גם כן ומהפך פניו מכנגד ערותו של זה ומברך אינו יכול להוציאו ידי חובה לכתחלה לפי שאסור לו לשמוע ולהתכוין לצאת ידי חובה מפני ששומע כעונה והרי זה כמוציא מפיו. ואף על פי שהערום מותר להרהר בדברי תורה כמ"ש באו"ח סי' ע"ה והשומע אינו אלא מהרהר מכל מקום כיון שהוא מתכוין לצאת ידי חובה בשמיעה זו מפני ששומע כעונה הרי זה כמוציא מפיו ואסור (ש"ך. ט"ז. עיין תבואות שור).

והוא הדין אם הוא לבוש אלא שאינו חגור ולבו רואה את הערוה (שמלה חדשה):

[נג]

אסורה. כי ראוי לדמותו למומר לאותו דבר דלקמן סי' ב' כיון שעבר על החרם כדי לשחוט ואף על פי שאינו חשוד לאכול דבר איסור מכל מקום מכוער הדבר וראוי לקנסו שלא יאכלו משחיטתו עכ"ל הרא"ש בתשובה. ומבואר מלשונו דמדינא ליכא איסורא אלא משום קנסא דלא הוי באמת כמומר לאותו דבר משום דחרם קיל לאינשי טובא לגבי נבילה ואף על פי שחשוד לעבור על החרם אינו חשוד על הנבילה ולפיכך בהפסד מרובה יש להתיר (פרי חדש). ואם שגג בדבר שלא ידע מהחרם אין לאסור כלל דלא הוי כמומר לאותו דבר אלא כשעובר במזיד (ט"ז). ולפי מה שכתב הפרי חדש שאינו אלא קנס אפילו אם השוחט הוא מזיד אלא ששחט אצל אחרים שלא ידעו מהחרם אין לקנסם כלל.

ואם הקהל פסלו בפירוש שחיטת כל השוחטים זולתי טבח הידוע אסור לכולי עלמא מדינא ואפילו לא הטילו חרם כי יש רשות ביד הצבור לאסור את המותר למיגדר מילתא (רא"ש ש"ם). אבל אם לא פירשו כן בפירוש אין במשמע דבריהם שתהא השחיטה נפסלת רק שהעובר ענוש יענש כדין עובר על תקנת הקהל או עובר על החרם ולא לאסור הבשר (פרי חדש ותבואות שור):

[גד]

כמו בראשונה. אף על גב דמאוד מכוער הדבר ויש עונש בדבר שרבים נמנים ומסכימים לדבר מצוה לעשות גדר וסייג למצות ה' וחוזרים ומבטלים על ידי אהבה ושלום או על ידי תגר וקנאת איש מרעהו (פסקי מהרא"י דרכי משה):

[גה]

אינו נאמן. ואפילו לא ראו העדים ששחט כהוגן דאית ליה מיגו דאי בעי אמר נתקלקלה השחיטה על ידי שהייה או פגימה וכהאי גוונא מכל מקום כיון שמה שאומר לא שחטתי הוא מוכחש מעדים שראו ששחטו ומיגו במקום עדים לא אמרינן. ודווקא כשעומד בדבורו כששואלין אותו אם לא שחטה בקלקול ואומר שלא שחטה כלל אבל אם לא אמר אלא לא שחטתיה וליתיה קמן דנשייליה יש לתרץ (ל)דבריו ולומר ששהה או דרס שכל שנפסלה השחיטה אינה קרויה שחיטה כלל. וכל שכן אם הוא עצמו מתרץ כן דבריו דנאמן (תבואות שור לדעת הש"ך ופרי חדש בשם הרשב"א):

[גו]

נאמן. ודוקא כשהכבש שלו ועשה בו סימן טרפה כדי שלא יקפצו עליו הקונים ויפצרו בו או שהכבש של נכרי ואחר שנשאר לו ליקח ממנו בשר אומר להנכרי טעיתי במה שהטרפתיו כדי שלא יהיה חלול ה' בעיני הנכרי (כנסת הגדולה). אבל אם הוא של ישראל אין זו אמתלא טובה כי עכ"פ לא טוב עשה בעמו לגרום צער וגם הפסד לישראל שלא יהיו הקונים מעלים לו בדמים ואמתלא כזאת אינה ראויה לבר ישראל הלכך לא מהימן שאין אמתלא מועלת אלא כשהיא הגונה וראויה כן כתב רש"ל.

והט"ז כתב שאין להקל [כ]פסק הש"ע בכאן מאחר שרמ"א בדרכי משה הניחו בצ"ע מהא דלקמן סי' קפ"ה דאם הוחזקה נדה בשכנותיה כגון שלבשה בגדי נדותה ואחר כך אמרה טהורה אני לא מהני אמתלא המבוארת שם דהיינו שעשתה כן מחמת בושות אמו או אחותו או משום אונס שלא היה בה כח אף על גב דאמתלא זו מהני באומרת לבעלה טמאה אני לך לא מהני בלבושת בגדי נדה דמשום בושות או אונס מיקרי ואמרה אבל לעשות מעשה כולי האי ללבוש בגדי נדה אינה לובשת והכא נמי במעשה זה שעשה בראש הכבש שהוא טרפה לא מהני אמתלא.

והב"ח שם והש"ך שם תירצו דשאני התם דדי היה לה שתאמר לבעלה טמאה אני ולמה היה לה ללבוש בגדי נדה אבל הכא לא היה אפשר לו בענין אחר. פירוש דהכבש היה של קצב נכרי דלא סגי באמירתו לנכרי שהיא טרפה [דאין נאמנות לנכרי] וצריך לעשות בו סימן שיכירו וידעו כל באי לקנות ממנו שהיא טרפה וכך היה מנהגם שהיה עושה השוחט סימן בראש הבהמה והולך לו אבל אם הכבש שלו לא שייך האי טעמא כי כל הבא לקנות ממנו יאמר לו שהיא טרפה ואף שמנהגו תמיד לעשות סימן לא הוי ליה

למיעבד הכי בכשרה (עיין פרי חדש) דלא כמ"ש לעיל בשם רש"ל (ועיין ש"ך שם שכן דעת רמ"א בתשובה דלא כט"ז):

[נז]

ולהבא. דלא שייך למימר דשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא במכאן ולהבא דדוקא גבי יין נסך וכהאי גוונא דאם נתנסך היין כדברי העד שוב אין לו תקנה אמרינן לקמן סי' קכ"ז דשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא אבל הכא לא שייך לומר הכי דהא אפילו אם יהיה כדברי העד מכל מקום אינו מוחלט לפסול עולמית בשביל כך שאם יעשה תשובה המוטלת עליו חוזר לכשרותו ונמצא דלא שוי אנפשיה חתיכה דאיסורא כלל בעדותו כיון שהדבר תלוי במחשבת השוחט אם להרע אם להיטיב במכאן ולהבא עכ"ל מהרי"ק.

והפרי חדש חלק עליו. וכן משנה למלך תמה עליו דלמה לא נימא דשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא דסוף סוף אילו אתו ב' עדים והעידו כך לא היינו יכולים לאכול משחיטתו עוד הכא נמי לגבי דידיה כב' עדים דמו ושפיר שויה [אנפשיה] חתיכה דאיסורא שלא לאכול משחיטתו מכאן ולהבא עד שישוב כדינו (טז):

[נח]

אדם. שאם אותו שוחט נכשל כבר פעם אחת אפילו ע"פ עד אחד יש להעבירו כיון שיש רגלים לדבר (מהרי"ק רש"ל).

ועכ"פ אין להעניש העד אף על פי שאינו נאמן כיון שמתכוין לאפרושי מאיסורא (ואדרבה מצוה עליו שיעיד דכל מי דמהימן ליה כבי תרי ישמע אליו כדאיתא בקידושין דף ס"ו) (מהרי"ק שם בשם סמ"ג):

סימן ב

[א]

נבילה. אבל אינה אסורה בהנאה משום תקרובת עכו"ם דלא אמרינן סתם מחשבת גוים לעבודה זרה אלא אם כן הוא מין דהיינו כומר האדוק בעבודה זרה ובזמן הזה אף הכומרים אינם אדוקים בעבודה זרה כל כך כי מעשה אבותיהם בידיהם ויש להתיר בהנאה בהפסד מרובה. וכל זה בשחיטה אבל בהריגה אין לחוש כלל למחשבת עבודה זרה (תבואות שור):

[ב]

קטן. שאינו יודע בטיב עבודה זרה ואין מחשבתו לעבודה זרה:

[ג]

אותו. ששחט יפה שחיטתו נבלה מן התורה שנאמר וזבחת ואכלת ודרשו חכמים מה שאתה זובח אתה אוכל ולא שזבח הקוף והוא הדין לנכרי לפי שאינו בתורת שחיטה ושחיטתו כשחיטת הקוף. אבל חרש שוטה וקטן הם בתורת שחיטה שהרי אסור להאכילם נבלות בידים מן התורה ולפיכך שחיטתו כשרה באחרים רואין אותו (א):

[ד]

לתאבון. פירוש למלאות תאותו כשאינו מוצא בשר כשר או שאינו מוצא בזול כל כך כמו נבלות וטרפות (סנהדרין כ"ז). לאפוקי מי שאינו חושש בשחיטה דלקמן סעיף ה' בהג"ה:

[ה]

לבין עצמו. ולא חיישינן שמא לא יזהר לשחוט יפה שלא ישהה וידרוס [משום] דלא שביק התירא ואכל איסורא כיון שבידו לשחוט יפה שזו חזקה היא אפילו במושע ישראל כשיש איסור והיתר לפניו שאינו מניח את ההיתר ואוכל את האיסור עד שידוע שיצא מחזקה זו ואינו חושש כלל באיסורין (רמב"ם תבואות שור). ואפילו לא יאכל הוא משחיטה זו מכל מקום חושש הוא שלא להאכיל איסורים כמו שלא לאכול שלא לעבור על ולפני עור וגו' כשאפשר לו שלא לעבור (תוספות ורא"ש). אלא דמטרח לא טרח לבדוק הסכין ולתקנה אם היא פגומה (רא"ש) אפילו אם יאכל ממנה משום הכי בודק הסכין ונותן לו (גמרא) (ב):

[ו]

הלכות שחיטה. דבמומר לא אמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן דכל שאוכל נבלות לתאבון ואינו טורח יש לחוש שמא אינו מומחה ולתאבה הוא שוחט (רשב"א). וצריך לבדקו תחלה קודם שחיטה אם הוא מומחה ואין ליתן לו לשחוט על סמך שיבדקנו אחר שחיטה דלמא מישתלי ולא יבדקנו וקאכיל איסורא דאפילו בדיעבד אסור שחיטתו אם אינו יודע אם הוא מומחה (ש"ך):

[ז]

בסוף. ואז הוא נאמן לומר שבסכין זו שחט ולא חיישינן שמא בסכין פגומה שחט ולאחר שחיטה נזדמנה לו זו. ודוקא בשעה או שתים שלא היה לו פנאי ללכת לדרכו ולמצוא אחרת בשוק אבל כשהיה לו פנאי יום או יומים אין סומכין עליו בזה כך הדעת נותנת אבל לדינא יש להחמיר אפילו בשעה או ב[שתים]. אבל אם באנו בגמר שחיטה או שהיה לפניו ב' או ג' בהמות שחוטות ועדיין הוא שוחט והולך (רביעית וחמישית) כיון שהוא מתעסק עדיין בשחיטה וסכינו בידו אמרינן בוודאי בזו שבידו שחט הכל (רשב"א ש"ך) (ג):

[ח]

עומד על גביו. ורואה ששוחט יפה דדלמא בסכין פגומה קשחית (גמרא). ולא דמי לכותים קודם שגזרו עליהם להיות כנכרים דבישראל עומד על גביו או אפילו יוצא ונכנס היה מותר לאכול משחיטתו בלי שיבדוק לו סכין משום דהכותי מירתת מהישראל שמא יבדוק הסכין אחריו לפי שידוע שהישראל לא יסמוך עליו הואיל והוא נבדל מעדת ישראל באמונתו שאינו מאמין בתורה שבעל פה אבל ישראל מומר לא מירתת כי הוא סבור שלא יבדקו אחריו לפי שמחזיק עצמו כישראל (תוספות):

[ט]

בסוף. דחיישינן שמא ישכח לבדוק בסוף וקאכיל איסורא שבדיקת המומר אינה כלום וסתם סכינים אינם בדוקים (ד):

[ז]

אינו נאמן. דחשוד על השבועה הוא לגבי אותו דבר שהרי הוא מושבע ועומד מהר סיני (ב"י בשם הרשב"א)

(ו):

[יא]

שביפה שחט. פירוש שאומר בזו שחטתי ואנו רואין שהיא יפה (רשב"א):

[יב]

שחט לי. דלא שביק התירא להוליך למומחה שבעיר ואכל איסורא. ולא אמרינן דמיטרח לא טרח אלא בבדיקת סכין שהיא טרחא רבה אבל טרחא זוטא כטורח ההליכה לא מיקרי טורח לו בזה למיכל איסורא בשביל זה כדאמרינן בגמרא גבי חמצן של עוברי עבירה לאחר הפסח מותר שאף על פי שאינן מבערין חמצן לפני הפסח וחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח אסור מכל מקום מחליפין הם חמצן בחמץ של נכרים שמותר לאחר הפסח ולא שביק התירא ואכל איסורא בשביל טורח ההליכה אל הנכרים. אלא שיש הפרש בין נכרים שמצויים הרבה להחליף עמהם ובין מומחין לשחיטה שבעיר שאינן אלא אחד או ב' וג' ויש לחוש שמא לא יטרח הרבה לחזור אחריהם עד שימצאם אם ילך אצלם ולא ימצאם בביתם משום הכי בעי הכא שיאמר מומחה שחט לי דאיכא עוד חדא למעליותא דמירתת לשקר שמא ישאלו את המומחה.

ואף על גב דאמרינן לעיל דמומר לא מירתת דסבור שלא יבדקו אחריו. שאני הכא שכיון ששואלים אותו מאין לו בשר זה והוא צריך לומר מומחה שחט לי אם כן רואה הוא שבדקין אחריו ואין מאמינים לו על השחיטה. וכתב הט"ז והש"ך דהיינו דוקא כשאומר מומחה פלוני שחט לי כדלקמן סי' קי"ט (גבי השולח לקנות גבינה ואמר השליח לקחתי ממי שהוא מומחה ונאמן על הגבינות דבעינן שיאמר לקחתי ממומחה פלוני אם השליח הוא חשוד על הגבינות. והטור וש"ע שלא הזכירו כאן מומחה פלוני טעמם ונימוקם עמם דהכא לא דמי דהתם דאי לא אמר פלוני אלא מומחה סתם מצי לאשתמוטי ולומר אי לדיך לא מהימן מי שקניתי ממנו לדידי מהימן כדפירש רש"י בבכורות (דף ל"ז ע"ב) מה שאין כן הכא דלא חיישינן ששחט לו מי שאינו מומחה דהא רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן אלא שמא שחט בעצמו וכיון שאמר מומחה שחט לי מירתת שמא ישאלו את [ה]מומחין שהם יחידים בעיר. ואף אם הם רבים לא מצי לאשתמוטי אלא לפי דעת הרא"ש ולא לפי דעת הרמב"ם וש"ע דלקמן סי' שי"ד סעיף ח'. עיין שם בש"ך).

ומכל מקום אהאי טעמא דמירתת לחוד לא הוי סמכינן אי לא משום דלא שביק היתרא ואכל איסורא בשביל טורח ההליכה. דלא סמכינן אהאי טעמא דמירתת לשקר פן ישאלו וידרשו אחריו מאחרים ויכחישוהו אלא בדרבנן ולא בדאורייתא כדלקמן סי' קי"ט אלא בדאיכא נמי טעמא אחרינא להקל כדלקמן סי' פ"ו. משום דבדאורייתא חיישינן חששא יתירה דלמא לא אסיק אדעתיה שישאלו וידרשו אחריו כי נדמה לו שיאמינו לו מה שאין כן בישראל יוצא ונכנס דלקמן סעיף ט' דמירתת פן יראוהו מקלקל שחיטתו ויהיה נתפס כגנב.

ועיר שיש בה טבחי ישראל קבועים בשר הנמצא ביד מומר זה מותר אפילו בלא אמירתו שחזקתו שלקח מטבח ישראל ולא שביק היתרא בשביל טורח ההליכה לבדה מאחר שהטבחים קבועים ואין לחוש שמא לא מצאם ולא טרח לחזור אחריהם (רשב"א סי' ת"ל. משמרת הבית. תבואות שור). והוא שידוע שהיו הכשירות

באותו היום בזול כמו הטריפות שאם לא כן אף באמירתו אינו נאמן לומר שלקח מהכשירות (רבינו ירוחם ש"ך). וגם צריך להיות הדבר מצוי בעיר להיות הכשירות בזול כמו הטריפות שאם אין זה דבר מצוי אף שהיה בו באותו יום שמא לא ידע הוא וסמך ארוב פעמים שהן ביוקר והלך כפעם בפעם אל הטריפות לקנות ממקולין של נכרים או ישראל שיש להם מקולין מיוחדות לטריפות ואינו נאמן אפילו באמירתו ואפילו אומר מטבח ישראל פלוני לקחתי דבדאורייתא לא סמכינן אהאי טעמא דמירתת (תבואות שור):

[יג]

צריך. אפילו לעיכוב דהיכא שלא בדקו לו הסכין לא בתחילה ולא בסוף שחיטתו אסורה (ש"ך) דכיון דחזינן שלתאותו הוא עובר על אחת מן העבירות שבתורה חיישינן דפקר (טפי) שלא לקיים שום מצוה כהלכתה עכ"ל הרא"ש. ונראה מדבריו דהכי נקטינן (ב"ח. וכ"פ רש"ל. וכן דעת הש"ע לקמן ס"ז והש"ך והט"ז שם) (יג):

[יד]

לעבירה. היינו שהוא מועד ורגיל לעבור. אבל מי שהוא פסול לעדות היינו שלא עבר אלא פעם אחת אף על פי שנפסל לעדות ממון נאמן הוא באיסורין בדבר שלא נחשד עליו דהיינו שלא עבר עליו אפילו פעם אחת. דשאני עדות ממון דכתיב אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס וכל מי שעבר עבירה אפילו פעם אחת נקרא רשע אבל באיסורין אין הרשע פסול אלא בדבר שנחשד עליו (רמב"ם פ"א מהלכות עדות. רשב"א ס' ת"ל):

[טו]

דינו כמומר. לכולי עלמא (ת"ש). וצריך לבדוק לו סכין אפילו לא יאכל משחיטה ז[נ] לפי שאינו חושש על אחרים יותר ממנו וחיישינן שלא יבדוק הסכין יפה. ולא אמרו החשוד על הדבר נאמן בשל אחרים כדלקמן סימן קי"ט אלא להעיד אבל לא דאמרינן שיטרח לאחרים יותר מלעצמו. דאדרבה יש חשודים להאכיל איסור לאחרים ולא לאכול בעצמן כדלקמן שם ס"ב (עיין כנסת הגדולה ותבואות שור דלא כש"ך):

[טז]

אחת. ולא כמומר לכל התורה כולה אף על פי שהמפיר בריתו של אברהם אבינו אין לו חלק לעולם הבא (עיין פרי חדש סימן קי"ט):

[יז]

מחמת מילה. פירשו התוספות שנימולו כשהם גדולים או ביום ח' וראו שנבלע בהן דמן דאם לא כן אמרינן שמא עדיין לא נבלע בהן דמן ולכך מתנו (ט"ז) והוי ליה מומר לערלות וצריך לבדוק לו סכין להרמב"ם. דכיון שבכל יום עובר באיסור כרת הוי ליה כמומר ורגיל בכך. והוא הדין אם אינו מל את בנו שלא לצערו הוי ליה מומר לדבר אחד (תבואות שור):

[יח]

סכין. היינו כדי להתיר בכל ענין אף אם הצדוקי אינו מומחה. שכן הוא גם כן כוונת השו"ע במה שהצריך עומד על גביו ולא סגי ביוצא ונכנס כמש"ל בשם הב"י. אבל במומחה לא בעי בדיקת סכין לא בתחלה ולא בסוף:

[יט]

כמומר.

[כ]

ויש מכשירין.

סימן יח

הקדמה

אמר רב חסדא רמז לבדיקת סכין מן התורה מנין שנאמר ושחטתם בזה ואכלתם (ומדקאמר בזה ש"מ סכין בדק להם). פשיטא כיון דכי נקב (לושט) טריפה בעינא בדיקה (דהא אי איכא פגם נקיב ונקרע וכתוב וזבחת וקריעה אינה שחיטה ונמצא שלא נשחטו הסימנים (רש"י דף י') וה"ל כמתה מאליה שאין שחיטה מועלת אלא בסימנים שלמים שלא נקבו נקב העושה טרפה מחיים כדלקמן סי' ל"ג). לחכם קאמרינן. והא אמר רבי יוחנן לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם (ואנן מקרא ילפינן לה). מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. במערבא בדקי לה בשמשא (נותנים אותה בשמש ורואין בחודה) בנהרדעא בדקי לה במיא (הופך חודה למטה ומוליכה על פני המים ונוגע מעט אם יש פגם העוקץ עושה כמין חריץ במים בהליכתה) רב ששת בדק לה בריש לישניה רב אחא בר יעקב בדק לה בחוט השערה בסורא אמרי בשרא אכלה בישרא ליבדקה (היא באה לחתוך בשר הסימנים לפיכך עיקר בדיקתה בבשר או בריש לשניה או בבשר אצבעו אם בשר זה פוגע בפגם כן יפגע בו בשר הסימן אבל בדבר אחר לא הוי בדיקה שמא דבר קשה עובר על פגם קטן ואינו חוגר או דבר שהוא רך יותר מדאי כגון מים נכנס לתוך פגם קטן אף על פי שאינו פגם לקלקל הסימנים). אמר רב פפא צריכא בדיקה אבשרא (בשר האצבע בשביל הושט שהוא רך) ואטופרא (משום קנה (תוס' ורא"ש) שלא יקרע רובו בפגימות רבות שבסכין או אפילו אין בה אלא פגימה אחת ותקרע משהו המשלים לרובו (עיין תורת הבית הארוך ובדק הבית ומשמרת הבית) דנפיק חיותא דקנה בקריעה ולא בשחיטה וכמ"ש לקמן סוף סימן כ"א ובאבישרא לחוד לא סגי דזמנין דאיכא נמי איפכא דיש פגימה שאין בשר אצבע והושט מרגישים והצפורן והקנה מרגישים) ואתלתא רוחתא (באמצע חודה ובצדדין שמא נפגם עובי חודה בצדה ונאחז הסימן בעוקץ ונקרע). רב יימר אמר אבשרא ואטופרא צריכא ואג' רוחתא לא צריכא. מי לא [א"ר זירא] אמר שמואל ליבן סכין (באור) ושחט בה שחיטתו כשרה שחדודה קודם ללבונה (קודם שיכוח הסימן בלבונה הוא נחתך בחדודה) וקשיא לן והאיכא צדדים (שנכוו בצדי הסכין קודם שתגמר השחיטה ושריפה כנקב הוא ואם ניקב הושט קודם שנשחט רובו אף על פי שניקב כנגד מה שנשחט כבר טרפה ואין שחיטה מועלת בו כדלקמן סי' כ"ו) ואמרינן בית השחיטה מירווח רווח (מתרחב החתך

מצדי הסכין מכאן ומכאן ואין נוגע בסימן אלא חדודו של סכין) הכי נמי בית השחיטה מרווח רווח (ולא איכפת לן אם יש פגם בצדי הסכין דאין צדי הסכין נוגעים בסימן) עכ"ל הגמרא ופירוש רש"י.

וּכְתַב הַמְרַדְכִי דִיש פּוֹסְקִים כְּרַב יִימַר מִיהוּ נְהוּג הָעוֹלָם לְפָסוּל כְּשֶׁנִּמְצָא פְּגִימָה מִן הַצַּדְדִים כְּמוֹ עַל חוּדָה עַכ"ל. וְכֵן פָּסְקוּ רֹב הַפּוֹסְקִים כְּרַב פּפֵּא. וְהָיָה דִשְׁמוּאֵל דְּחוּ מֵהִלְכָה וּפּוֹסְלִין בְּלִבְנֵי סַכִּין וּשְׁחַט בֵּה. וְיִשְׁ שְׁחִילְקוּ בֵּין לִבְנֵי סַכִּין שְׁאִינוּ מִתְּפַשֵּׁט לְצַדְדֵינָּה וּבֵין מוֹרְשָׁא דְּפְּגִימָה שְׁמִתְּפַשֵּׁט חוּץ לְסַכִּין בְּמִקוֹם הַפֶּגֶם וְנִאֲחַזְתָּ בְּצַדְדֵי בֵּית הַשְּׁחִיטָה וְקוֹרְעֵתָּ. וְעוֹד חִילְקוּ בֵּין יְדוּעָה שֶׁהִיָּתָה מְלוּבֶנֶת וּמְכוּיֵן שְׁלֵא יִטְנָה לְצַדְדֵינָּה וּבֵין פְּגִימָה שְׁבַצְדִּים שְׁאֵם לֹא יִבְדּוֹק תַּחֲלָה פְּעֻמִּים שִׁישׁ שֶׁם פְּגִימָה וְאִינוּ יוֹדְעִים וְלֹא יִזְהַר מִלְּהַטוֹת. וְלִפִּי זֶה אִם הָיָה יוֹדֵעַ שְׁאֶחָד מִן הַצַּדְדִים פְּגוּם וְכוּיֹון שְׁלֵא לְהַטוֹת לְאוֹתוֹ צַד שְׁחִיטָתוֹ כְּשִׁירָה. מִיְהוּ לְעַנְיֵן מַעֲשֵׂה אֵין לְהַקֵּל (ב"י סי' ט') וְלָכֵן סָתַם רַמ"א כֵּאֵן אֵף עַל פִּי שֶׁהִבִּיא סְבֵרָא זֹו בְּסִי' ט'. וְעֵינֵין מ"ש לְקַמְן סְעִיף י"א בְּשֵׁם כְּנִסְתָּ הַגְּדוּלָה:

[א]

מִן הַצַּד. וְאֵין בְּכֻלָּל זֶה רוֹשְׁמֵי הַסַּכִּין שְׁעוֹשִׂים הָאוֹמְנִים בְּשַׁעֲתָ עֲשִׂיָּה כִּיֹּון שֶׁהוּא רְחוֹק הַרְבֵּה מִן הַחוּד (רש"ל ט"ז) (א):

[ב]

נְבִילָה. פִּירוּשׁ סַפֵּק נְבִילָה וְכַדְמִסִּיק אֵלֵא חִיִּישִׁינָּה שְׁמָא כו' (ש"ך). וְהֵינּוּ בְּנִגְעָה בְּמִפְרָקָתָ אוֹ אִפִּילוּ דְּלֹא יוֹדֵעַ בְּבִירוֹר דְּנִגְעָה אֵלֵא דֵאִיכָא לְמִימַר דְּלִמָּא נִגְעָה בְּמִפְרָקָתָ וְלֹא יוֹדֵעַ הָרִי זֶה סַפֵּק נְבִילָה. דֵאֵף עַל גַּב דְּבַעוֹר נִגְעָה בּוֹדָאֵי וּבְמִפְרָקָתָ סַפֵּק וְאֵין סַפֵּק מוֹצִיא מִיָּדֵי וְדָאֵי מְכַל מְקוֹם כִּיֹּון דֵאִפְשֵׁר לְתַלּוּת בְּמִפְרָקָתָ אִיכָא לְמִימַר הָעַמֵּד סַכִּין עַל חִזְקָתָהּ וְהִשְׁתָּא הוּא דְּנִפְגְּמָה בְּמִפְרָקָתָ וְלֹא קוֹדֵם לָךְ וְאִיכָא לְמִימַר נְמִי הָעַמֵּד הַבְּהֵמָה עַל חִזְקָתָהּ וּבְהֵמָה בְּחִיָּה בְּחִזְקָתָהּ אִיסוּר עוֹמֵד עַד שִׁיּוֹדֵעַ לָךְ בְּמָה נִשְׁחַטָה הַלָּכֵךְ הוּא לֵה סַפֵּק נְבִילָה. אֲבָל אִם יוֹדֵעַ שְׁלֹא נִגְעָה בְּמִפְרָקָתָ הָרִי זֹו נְבִילָה וְדָאִיתָ דְּבְמָה נִפְגְּמָה אִם לֹא בַעוֹר. וְאֵין תּוֹלִין שְׁנִפְגְּמָה בְּמִיעוּט בְּתֵרָא לְפִי שֶׁהַעוֹר מְצוּי לְפָגוּם וְלֹא בִשְׂרָ וְלַעוֹלָם תּוֹלִין בְּמִצּוּי. כֵּן דַּעַת הַרְשָׁב"א בְּחִדוּשֵׁי (ד"ו: וד"ז: וד"ח ע"א וב' ג') לְקַמְן וְכֵן הוּא בְּמִרְדְּכִי וּבְהַגְהוֹת אֲשֵׁר"י וְכֵן דַּעַת הַר"ן כְּמוֹ שִׁיתְבָּאֵר. וְאִפְשֵׁר דְּבַכְהָאֵי גוֹנָא נְמִי מִיָּרִי הַשּׁו"ע וְכַצ"ל וְאִפִּילוּ כו'. אֲבָל הָרַא"ש סְבִירָא לֵיה דָּגַם עוֹר לֹא שִׁיִּךְ דְּפָגִים כְּמוֹ שִׁיתְבָּאֵר לְקַמְן וְהַלָּכֵךְ בְּכָל גוֹנָא ה"ל סַפֵּק נְבִילָה. וְכֵן דַּעַת הָאֵגוֹר הוֹבָא בְּש"ך ס' ק"י בְּכֻלָּלֵי סַפֵּק סְפִיקָא:

[ג]

חוֹט הַשְּׁעָרָה. כֵּן כָּתַב הַרְשָׁב"א וְא"א הָרַא"ש ז"ל פִּירוּשׁ כַּדִּי שְׁתַּחְגוֹר בְּהַ צְפּוֹרֵן עַכ"ל הַטוֹר. (ג) וְלַעֲנִין הַלָּכָה הַסְכִּימוּ לְפַסֵּק הַשּׁו"ע שְׁפַסֵּק כְּהַרְשָׁב"א דְּלֹא כְּהַרְשָׁב"ש. וְכָתַב בְּתַשׁוּבַת שְׁבוּתָ יַעֲקֹב וְאֵף שֶׁהַסְכִּימוּ הָאֲחֵרוֹנִים לְפַסֵּק כְּהַרְשָׁב"א הֵינּוּ מִשׁוּם דְּבִשְׁלַ תּוֹרָה הַלָּךְ אַחַר הַמַּחְמִיר וְכֵן כָּתַב רַש"ל בְּהִדְיָא מִשׁוּם לְהַחְמִיר בְּדָאוֹרִיָּיתָא אֲבָל עַל כָּל פְּנִים מִיָּדֵי סְפִיקָא לֹא נִפְקָא וְהַלָּכֵךְ בְּדָאִיכָא עוֹד סְפִיקָא לְקוּלָא כְּגוֹן שְׁנִגְעָה בְּעַצֵּם הַמִּפְרָקָתָ דֵאִיכָא לְמִתְלֵי בְּמִפְרָקָתָ וְאֵף עַל גַּב דְּלֹא תְלִינָּה בֵּיה הֵינּוּ מִשׁוּם דְּסְפִיקָא דָאוֹרִיָּיתָא לְחוֹמְרָא אֲבָל מִיָּדֵי סְפִיקָא לֹא נִפִיק וְהַלָּכֵךְ אִם נִמְצָאָה פְּגִימָה קְטָנָה מְכַדִּי חִגְרֵת צְפוֹרֵן אֵף עַל פִּי שְׁחוּגְרָתָ וְאוּגְרָתָ חוֹט הַשְּׁעָרָה הוּא לֵיה סַפֵּק סְפִיקָא וְלְקוּלָא (וּלְפִי מ"ש לְעִיל בְּשֵׁם הַרְשָׁב"א וְכֵן מִשְׁמַע בְּש"ך דֵאִפִּילוּ אִם אִינוּ יוֹדְעִים אִם נִגְעָה בְּמִפְרָקָתָ הוּא לֵה סַפֵּק נְבִילָה דְּשְׁמָא נִגְעָה בְּמִפְרָקָתָ יִשׁ לְהַקֵּל נְמִי בְּכַהֲאֵי גוֹנָא בְּפְּגִימָה קְטָנָה מִחִגְרֵתָ צְפוֹרֵן אִם אִינוּ יוֹדְעִים שְׁמָא נִגְעָה בְּמִפְרָקָתָ. וְאֵף לְהָאוֹמְרִים דְּכָל הִיכָא דֵאֲתַחֲזַק אִיסוּרָא לֹא אִמְרִינָּה סַפֵּק סְפִיקָא לְקוּלָא

כדלקמן סימן ק"י ובהמה בחייה בחזקת איסור עומדת מכל מקום הכא איכא נמי חזקה אחרת כנגדה דהעמד סכין על חזקתו כמ"ש לעיל בשם הרשב"א ודמי לנטל קבלה דלעיל סי' א').

אבל אם נודע שלא נגע במפרקת אין להקל משום שיש עוד ספק שמא לא שחט בסימנים כנגד הפגימה כגון שהסכין ארוכה כמלא ב' צווארים ויותר דיש לומר שלא פגעה פגימתה בסימנים כלל דבצד הבדוקה נשחט (עי' רשב"א) דהא לא הוי ספיקא מעליא דמסתמא הוליק הסכין על פני כולה כמו שהוא רגיל לעשות (נקודות הכסף סי' א') ובודאי פגעה הפגימה בסימנים ונקרעו ונעשית נבילה ודאית להאומרים ששיעור הפגימה בכל שהוא. והיינו בבהמה שהכשרה בב' סימנים אבל עוף שהכשרו בסימן אחד אם תפס הקנה לבדו בידו בשעת שחיטה בענין שידוע לו ששחט רובו על כל פנים קודם שנגע בושט אין הפגימה אפילו גדולה פוסלת בו אלא משום ספק שמא קרעה משהו המשלים לרובו כדלעיל אם כן בפגימה קטנה הוי לה ספק ספיקא. אבל אם לא תפס הקנה לבדו בידו אין להקל משום שמא נשחט רובו של קנה קודם שפגעה הפגימה בושט זה אינו ספק שקול משום דאיכא הכא ספק ספיקא לאיסורא שמא פגעה הפגימה בושט קודם שנשחט רובו של קנה ואם תמצוי לומר שמא נשחט רובו של קנה מקודם שמא קרעה המשהו המשלים לרובו. דאין לומר שזהו דבר שאינו מצוי דאם כן כשתפס הקנה לבדו בידו בעוף לא יפסילוהו פגימת הסכין אלא אם כן רובא פגום דפסיקת הגרגרת ברובא ואף ברובא פגום אם המשהו המשלים לרוב נחתך שלא במקום הפגימות כשר כדלקמן סוף סי' כ"א:

[ד]

לא ישחוט. פירוש אפילו על סמך שיבדקנו אחר כך אסור דלמא ישכח לבדוק אחר שחיטה והרי הוא כאוכל נבילה דסתם סכינים אינן בדוקין לשחיטה עכ"ל הרשב"א. ועיין מ"ש בסי' א' דלפי דברי הרמב"ם היא קרובה לספק נבילה ולפי דעת הרשב"א קרובה לודאי. והיינו בסתם סכינים דעלמא אבל סכין המיוחד לשחיטה יתבאר בסעיף [י] ד":

[ה]

בהולכה. פירוש בהולכת הסכין על האצבע שכך היו נוהגים לבדוק בימיהם וכדאמר רב פפא אבישרא ואטופרא ולא קאמר בבישרא ובטופרא ונמצא שהולכת הסכין על האצבע מראשה כלפי ידה הוא כדרך הליכתה על צואר הבהמה והבאתה אליו כדרך הובאה שעל צואר הבהמה מה שאין כן למנהגנו הוא איפכא (ט"ז ש"ך):

[ו]

ואם הביא. אפילו לא הוליק פסולה דהעוקץ פוגע בסימן וקורעו ולכתחלה לא ישחוט בה אפילו דרך הולכה גזירה שמא יביא (גמרא):

[ז]

פסולה. דכל מילתא דלא רמיא עליה דאינש עביד ולאן אדעתיה ולא מידכר כלל הילכך לא מהימן כדלעיל סי' א' סעיף ג':

[ח]

לשחוט בה. לכתחלה אבל אם שחט בה שחיטתו כשירה בדיעבד (שמלה חדשה):

[ט]

כשירה. עיין סי' כ"ג סעיף ג' וד' כל פרטי דין זה:

[י]

כנחש. דשדרתו עקומה כשמגביה ראשו וזנבו וביניהם כמו גומא:

[יא]

לכתחלה. ואפילו ב' וג' עולה ויורד בסכין שוחטין בה לכתחלה (ט"ז ש"ך):

[יב]

כלל. והן בין הכל י"ב בדיקות ואסמכתא ושחטתם בזה (רא"ש).

עיין ס' עיף י' ז:

[יג]

בצדדין. הוא לאו דווקא (תבואות שור):

[יד]

הצפורן. וכתב במשמרת הבית כתב הראב"ד דיש לרחוץ הסכין קודם בדיקה שלאחר שחיטה שהדם פעמים שנקרש בתוך הפגימה והעיד הראב"ד שכן אירע לו שבדק אחר שחיטה ולא מצא פגימה ואחר כך כששכשך במים מצא פגימה (עי"ש במשמרת הבית דלא כתבואות שור):

[טו]

כנגד הפגימה. עיין סימן ו' סעיף א' בהג"ה ובמ"ש שם:

[טז]

הצדדין. גזירה שמא ישחוט בצד הב' כדלעיל סי' ו':

[יז]

הראשונה. דחיישין שמא בעור הראשונה נפגמה וכשבדק בינתיים בדיקה זו מכשרת כל אותן שנשחטו לפניו הילכך בעינן בדיקה כהלכתא אבישרא ואטופרא ואג' רוחתא ואין לחוש להפסק בין ברכה לשחיטה שניה דצרכי שחיטה לא הוי הפסק כדלקמן סי' י"ט (ש"ך) ומנהג העולם שלא לבדוק אג' רוחתא בין

שחיטה לשחיטה ולא אחר שחיטה ואפילו נמצאת פגומה אחר שחיטת האחרונה אין אוסרין אלא האחרונה אף על גב דלא בדק בינתיים אתלת רוחתא אלא על החוד בלבד משום דבבדיקה שלאחר שחיטה כיון דאיכא למימר העמד סכין על חזקתה סמכינן אפוסקים כרב יימר דלעיל אלא אם כן ידע דנגע במפרקת דאיתרע לה חזקת הסכין כדלקמן סעיף י"ב (כנסת הגדולה) (ה):

[יה]

השחיטה. שכיון שאפשר לבדקו אין סומכין על החזקה כדלעיל סי' א' גבי רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן (ורשב"א). (ועיין מ"ש שם הטעם בשם הר"ן משום דמיעוט שאין מומחין שכיח. והכי נמי סבירא ליה הכא כמ"ש הרשב"א דעור שכיח דפגים. והרא"ש שם דסבירא ליה דמיעוט שאין מומחין לא שכיח ואפילו הכי צריך בדיקה לכתחלה להוציא מחזקת איסור דבהמה הכי נמי סבירא ליה הכא דלא שכיח שיפגום בעור ואפילו הכי צריך בדיקה לכתחלה משום חזקת איסור דבהמה):

[יט]

אחר כך. אף אם נאבדה הסכין משום דספיקא דאורייתא לחומרא הלכך יש להחמיר בזה כרב חסדא דסבירא ליה דעצם המפרקת מצוי לפגום כשבירת עצמות מדתלינן ביה אפילו לקולא ואם כן אזלא לה חזקת הסכין. ואף דלא קיימא לן כרב חסדא מיחש מיהא היישנן להחמיר כרב חסדא (עיין ר"ן ורשב"א):

[כ]

אדעתיה. היינו דוקא אם אינו יודע אם שיבר בה עצמות אבל אם יודע שלא שיבר בה לא תלינן ששיבר בה ולא אדעתיה אלא כשבדק אחר שחיטה כדלקמן ס"ז (ש"ך ס"ק כ"ז):

[כא]

כשרה. ואין חוששין שמא עם עמידתו נפגמה מעצמה כן כתב הרשב"א. והר"ן חולק על זה. והתבואות שור הכריע וחילק בין זמן מועט ערך ג' ימים ליותר מכאן שיש לחוש שמא נפגמה על ידי חלודה:

[כב]

יפגמנה. דשמא ישחוט בו בלא בדיקה ויאבד הסכין ויסמוך אחזקתו שהוא בדוק כי ישכח שנשתמש בו ושמא עשהו פגום במה שנשתמש בו. ומקור דין זה הוא מהרשב"א שבחדושיו ובתורת הבית הארוך אהא דאמרינן בגמרא הטבח צריך שיהיה לו ג' סכינים אחד ששוחט בה ואחד שמחתך בה בשר ואחד שמחתך חלבים כתב הרשב"א דהיינו טעמא שלא יחתוך בשר בסכין ששוחט בו כי לפעמים חותך בה בשר ואינו חושש לה משום פגימה לפי שאין הבשר מצוי לפגום ופעמים שיש בו עצמות בבשר ומשתלי ושוחט וסומך על בדיקה הראשונה ואסור עכ"ל. מבואר מזה שבדיעבד אין לחוש לפגימה בחתיכתו בשר בלא עצמות וכן בכל דבר רך כיוצא בו:

[כג]

לומר שנפלה על חודה. ואפילו להרא"ש דלעיל דסבירא ליה להקל בספק שיבר בה עצמות יש להחמיר כאן משום דאיכא ספק ספיקא לאיסורא שמא לא נפלה על חודה ואם תמצי לומר על חודה שמא לא נפגמה בקרקע דקרקע אינה ודאי פוגמת לפ"ד הרא"ש אלא לפ"ד הרשב"א והשו"ע (ש"ך):

[כד]

אדעתיה. פירוש דאף על גב שידע בברור שלא שיבר בה עצמות כגון שהניחו בקופסא אפילו הכי כיון שבדקו אחר שחיטה אמרינן דהוציאו מן הקופסא ושיבר בו ולא אדעתיה או אימור בדבר אחר נפגם מעצמו. ואף על גב דלעיל סי"ד לא חיישינן שמא עם עמידתו נפגם מעצמו. התם משום דאין רעותא לפנינו לפיכך מוקמינן ליה אחזקתיה אבל הכא הרי פגום לפניך ועל כרחך אמרינן עם עמידתו נפגם מעצמו בדבר אחר (ש"ך).

אבל במשמרת הבית כתב שאף על פי שבדק אחר שחיטה ומצאה יפה אם הניחה במקום המוצנע ומשתמר ונמצאת אחר זמן פגומה בודאי אסורה היא זו שאין ספק מוציא מידי ודאי שהיא פגומה לפנינו שכל שהיא ודאי פגומה לפנינו בלי שום סיבה ידועה אין תולין להקל מספק בבדיקתו הראשונה מכמה טעמים. האחד שיש לתלות בבדיקתו הראשונה במקרה של מהירות וזה יארע כמה פעמים שאדם בודק ונמצאת יפה וחוזר ובודק לשעתיה ונמצאת פגומה ולא שנתחדשה פגימה אלא שבתחלה לא נתן לב או שדלגה צפורן על פגימה קטנה או שלא הרגיש. ועוד שאין כל הצפרניים שוים ואפילו באיש אחד. ועוד שיש לפעמים סיבה מצד דבר הנדבק על הסכין דלפעמים יכנס דם בפגימה ויקרש בתוכה ולאחר הזמן ינער הדם ממנה ותתגלה הפגימה. ועל כן הצריך הראב"ד לרחוץ הסכין קודם בדיקה שלאחר שחיטה כדלעיל. ולתלות שהסכין נפגם מעצמו זהו דבר שאי אפשר לאמרו שאם כן טבח שלא הראה סכיניו לחכם ונמצאת פגומה דמעבירין ליה ומכריזין אבשרא דטרפה היא אמאי מפסדינן ליה ממונא דלמא לאחר מכן נפגמה מעצמו עכ"ל. הלכך אין להקל בזה אלא בשעת הדחק או בהפסד מרובה (שמלה חדשה):

[כה]

ומעבירין אותו. ומכריזין על בשר ששחט לעצמו בלא ראות החכם את סכיניו שהוא טריפה (רמב"ם וטור). וכתב בדרכי משה בשם מהרא"ק דאף האידינא דינא הכי עכ"ל. ומשמע מסתימת לשונו דאף האידינא מכריזין על בשר ששחט למפרע שהיא טריפה משום דדינא הוא לחוש לו ולא קנסא וכמ"ש לעיל ס' [ימן] א'. אבל השו"ע שהשמיט דין זה אפשר דסבירא ליה דקנסא הוא שקנסו בימיהם שהיו הקצבים שוחטים בעצמם אבל האידינא אין לקנוס הקצב בשביל השוחט. ואין לאסור למפרע אלא כשנראה בו קלות שהוא מיקל בבדיקת הסכין בשאט בנפש כמ"ש הרשב"א אעובדא דלקמן סעיף י"ט דמיירי בכהאי גוונא אבל לא שאירע לו מכשול שלא בדק יפה אף על פי שהוא פושע וכמ"ש לעיל סי' [ב']:

[כו]

למחול. דהרב שמחל על כבודו כבודו מחול. והיינו לרש"י ור"ן. אבל להרמב"ם וסייעתו דלעיל אינו יכול למחול (ש"ך כנסת הגדולה):

[כז]

וזריזים כו'. ומתוך כך נתבטלה בדיקת החכם לגמרי גם למי ששוחט לביתו אף כי אינו נכון כי הרבה צריך ישוב הדעת כו' (רא"ש וטור). ומלשון זה מבואר דסבירא להו כהרמב"ם דלעיל. ומשום הכי כתב אינו נכון כי הרבה כו' ולא משום כבוד החכם לחוד משום דהאידינא נמי מוחלין החכמים ע"כ וגם בימיהם אמרו צורבא מרבנן חזי לנפשיה כדלעיל:

[כח]

כמו מן הכשרות. הריב"ש והרבה מן האחרונים קראו תגר על שנהגו ליקח הכרכשות מן הכשרות ולא מן הטריפות. וכן כתב הש"ך שהוא מנהג רע. והט"ז הליץ בעדם דבשביל דבר קטן כזה לא נחשדו להאכיל טריפות. וחלקו עליו הפרי חדש והתבואות שור דבמידי דדררא דממונא אין לחלק בין הנאה מועטת להנאה מרובה. ומ"ש רמ"א סי' רמ"ו סעיף כ"א בהג"ה דשרי לתלמיד חכם למיטעם מידי מהוראתו כדי לברר הוראתו אבל ליקח מתנת דבר חשוב מהוראתו אסור עכ"ל היינו דווקא כדי לברר הוראתו ולא בתורת שכר ולא אפילו בתורת מתנה דבתורת שכר ומתנה אפילו בדבר מועט איכא חשדא ובלברר הוראתו הוא דאיכא לפלוגי בין דבר מועט לדבר חשוב דדבר חשוב אסור אפילו שלא בתורת שכר ולא בתורת מתנה אלא שמשגר לו דורון כדי שיטעום ממה שהתיר כדי לברר הוראתו דכיון שהוא דבר חשוב הוי לה מתנה בעד מה שהתיר לו ואסור משום חשדא. וכן אסור אפילו לקנות במעות ממה שהתיר אם הוא דבר הנמכר בשומא ולא במשקל וכיוצא בזה שלא יאמרו שמוזיל לו בשביל שהתיר לו כדאמרינן בגמרא אף על פי שמה שמוזיל הוא דבר מועט. אבל אם נוטל הכרכשות גם מן הטרפות אף על פי שהכשרות שוות יותר אין לחוש לחשדא במה שמפסיד משלו וכמו שנתבאר לעיל בשם הריב"ש:

[כט]

הכשרות. ואפילו יודעים בו שהוא חסיד ולא יבא להקל אפילו הכי אסור משום חשדא שיחשדוהו הבריות דכתיב והייתם נקיים מה' ומישראל (עי' תבואות שור):

סימן כג

[א]

הלכות שחיטה. עיין סימן א' סעיף ב' מה שצריך לידע עכ"ל הש"ך. וכן כתב בדרכי משה. משמע מלשונם דאף האידינא דינא הכי דלא כתבואות שור שם:

[ב]

והגביה. הוא הדין לא הגביה ושהה אלא אורחא דמילתא נקט (ש"ך). ומיהו היינו דווקא כשפסק מלשחוט (רש"ל ט"ז) דהיינו שפסק מלהוליך ולהביא על הסימנים אבל אם הביא והוליך על הסימנים אלא שלא חתך כלום כגון שהסכין רעה לא מקרי שהייה כלל מאחר שעסוק בשחיטת הסימנים ומוליך ומביא עליהם לשוחטם (רש"י ור"ן). ובהגביה הסכין קצת שאינו נוגע בסימנים ממש אף שמוליכו ומביאו תמיד על הצואר מקרי שהייה כמו שיתבאר לקמן (ואפשר דמשום הכי נקט השו"ע והגביה ידו דהא מילתא דפסיקא דבכהאי

גוונא מיקרי שהייה בכל ענין). ועוד יש לומר דמלתא דפסיקא נקט משום דאורחא דמלתא לדחוק הסכין קצת על הצואר כשאינה חדה במאד ואין בזה משום דרסה כל זמן שמוליך ומביא אבל כשפסק אפילו רגע יש בזה משום דרסה שפוסלת במשהו כמ"ש ריש סי' כ"ד. ולכן צריך להגביה ידו קצת שלא תשאר על הצואר בדוחק אפילו כל שהוא. ונפקא מינה מזה אף לדין בספק שהייה משהו שאין להקל אלא כשנזהר בוודאי מלדחוק הסכין משהו בלא הולכה והובאה והספק הוא אם הגביה הסכין משהו או הולך והביא בלא הפסק ושהייה כלל:

[ג]

אם שהה כו' וישחוט (עד) **רוב הסימנים שהוא כו'.** כצ"ל. ובפ"ב דחולין תנן דשיעור שהייה כדי שחיטה אחרת. ובגמרא אמר רב כדי שחיטת בהמה הוי שיעור שהייה לבהמה וכדי שחיטת עוף לעוף שמואל ורבי יוחנן אמרי אפילו כדי שחיטת בהמה משערים לעוף ורבי יוסי ברבי חנינא אומר כדי שיגביהנה וירביצנה וישחוט גסה לגסה ודקה לדקה (שהיית בהמה דקה משערים בשחיטת בהמה דקה דכוותה). וכתב רש"י דאף על גב דרב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן כיון דקם ליה רבי יוסי ברבי חנינא בשיטתיה דרב דאמר ודקה לדקה וממילא שמעינן דהוא הדין עוף לעוף עבדינן לחומרא עכ"ל. אבל הרי"ף והרמב"ם סבירא להו דרבי יוסי ברבי חנינא לא פליג אדרבי יוחנן ושמואל דאמרי אפילו בהמה לעוף דאף על גב דמשערין בבהמה לעוף לא משערין בגסה לדקה משום שכך הלכה למשה מסיני דאין שהייה פחותה משיעור שחיטת בהמה שהכשרה בב' סימנים והיא שחיטה גמורה מה שאין כן בכדי שחיטת עוף שאינה שחיטה גמורה שהכשרו בסימן אחד וגמירי נמי הלכה למשה מסיני דבכדי שחיטת בהמה דכוותה משערין בגסה לגסה ודקה לדקה ובעוף שאי אפשר לשער בדכוותה שאינה שחיטה גמורה משערין בדקה שבבהמה (עיין יש"ש). והא דקאמרי רבי יוחנן ושמואל כדי בהמה לעוף היינו נמי כדי בהמה דקה לעוף. והא דלא פירשו הכי בהדיא משום דלא אתו אלא לאפוקי מדרב דאמר מעוף לעוף אבל לא נחתי לפרושי כל שעורי שהייה. ומשום הכי נמי לא פירשו שיעור כדי שיגביהנה וירביצנה. אבל לשיטת רש"י דרבי יוסי ברבי חנינא ורבי יוחנן פליגי אהדדי יש לומר דפליגי נמי בשיעור כדי שיגביהנה וירביצנה דקאמר רבי יוסי ברבי חנינא. ורבי יוחנן לית ליה הגבהה והרבצה כלל אף על גב דמיקל אפילו בבהמה לעוף טפי מרבי יוסי ברבי חנינא. והכי נמי סבירא להו לרב ושמואל שלא הזכירו הגבהה והרבצה. ועבדינן לחומרא לפי דעת רש"י. וכן כתב סמ"ג בשם בה"ג. וכן כתבו סמ"ק והמרדכי והגהות מיימוניות. וזהו דעת היש אומרים שבשו"ע כמבואר בב"י שחשש לדבריהם לענין מעשה.

ומיהו כתב הרמ"א בדרכי משה בשם הר"ן דלא משערין בחתיכת הסימנים לבד אלא אף בחתיכת העור דשיעור שחיטה כדרכה גמירי שהוא שוחט העור לכתחלה עכ"ל הר"ן. ולזה נתכוין גם כן רמ"א שהגיה תיבת עד כו' לומר שלא ברוב הסימנים לבד משערין אלא מהעור עד רוב הסימנים ועד בכלל. ואין צריך לומר שמשערים בכדי שחיטת כל רוב הסימנים. ולא כמו שכתב האגודה דמשערים בקנה במשהו המשלים לרובו ומשום הכי כתב בעוף שהכשרו בסימן אחד שיעור שהייה במשהו מדינא. ולא קיימא לן הכי מדינא אף לפי דעת היש אומרים וכמ"ש השו"ע בדעת היש אומרים דשיעור שהייה בעוף הוא מועט אבל מכל מקום לא משהו ממש אלא שהמנהג הוא להטריף במשהו אבל לא מדינא. וכן אין משערים בכדי שחיטת רוב הסימנים כשתופסן ומשכיבן יחד זה אצל זה ששניהם נשחטים כאחת ואם כן היינו כדי שחיטת רוב אחד בלבד אלא כמו שהם מחוברים בגוף שהקנה הוא סמוך לעור יותר ונשחט

תחלה עיין ס"ד והיינו טעמא כמ"ש הר"ן דשיעור שחיטה כדרכה גמירי. וכתב בדרכי משה בשם הרשב"א בתשובה דלא משערינן בכדי מריטת נוצה מן העוף או מריטת שער בבהמה אלא כדי שחיטה לבד עכ"ל:

[ד]

הכשר שחיטה. אף על גב דמקילינן להצריך כדי הרבצה היינו לפי שהרבצה הוי בכלל כדי שחיטה לפי שאי אפשר לו לשוחטה עד שירביצנה אבל מששחט רוב סימנים אזלא לה הכשר שחיטה (רא"ש).
ואין להקל לשער לפי אותו הסכין ששוחט בו ולפי אותו אדם השוחט כגון אם הסכין רע ואינו חד והשוחט רפה ידים ומתעכבת השחיטה אלא משערים ברוב סכינים שהם יפים לשחיטה וברוב השוחטים שהם זריזים (שמלה חדשה) וכן משמע לקמן סעיף ד':

[ה]

בלי הגבהה והרבצה. ובבהמה רוב שנים בלי הגבהה והרבצה. ומשום הכי נקט עוף דכדי שחיטת רוב סימן אחד בעוף נעשה מהר והלכך יש ליזהר כו' כדמסיק. וכן הוא בב"י:

[ו]

שהדם יוצא. מהרי"ק ורש"ל כתבו דדוקא כשהדם יוצא חיישינן לנקיבת הושט. אבל הב"י כתב דאורחא דמילתא נקט ואף על פי שלא יצא הדם חיישינן שמא נגע בושט כיון שחתך כל העור בעוף שעורו דק ולא שייך לחלק בו בין חתך כולו למקצתו כדלקמן סוף סי' זה (ט"ז שם). וכן דעת כל האחרונים (ש"ך):

[ז]

מהושט. דאף על גב דהקנה סמוך לעור מכל מקום לפעמים שגם הושט סמוך לעור על ידי אחיזת הסימנים. דבקנה לא שייך שהייה במיעוט קמא לכולא עלמא מידי דהוה אחצי קנה פגום דלעיל סוף סי' כ"א מה שאין כן בושט דשייך שהייה במיעוט קמא שנקיבתו במשהו אבל קנה פסיקתו ברובו כדלקמן סימן ל"ד (ש"ך):

[ח]

הדם. אבל אם לא יצא הדם ואומר ברי לי סומכין עליו לכולא עלמא ועיין במ"ש לקמן סעיף ו':

[ט]

ויבדוק אותו. עיין במ"ש לקמן ביאור דין זה וכל פרטיו:

[י]

הראשונה. שהיא עיקר לפי דעת הב"י לפי שהיא דעת הרי"ף והרמב"ם שהם עמודי ההוראה בביתו ולכך סמך עליהם להקל בהפסד מרובה. אף על גב דהפסד מרובה לא מהני בפלוגתא דרבוותא אלא בדרבנן (עיין תורת חטאת בהקדמה):

ואין לשנות. אפילו בהפסד מרובה (ש"ך). וטעם חומרא זו שנהגו במדינות אלו על פי שחיטת מהרי"ז כתב הב"ח דנקטינן כשיטת רש"י וסייעתו דשיעור שהייה הוא כמו שחיטת רוב סימנים בלי הגבהה והרבצה ואם כן שיעור מועט הוא אפילו בגסה ודקה ואין צריך לומר בעוף ועל כן נתפשט המנהג לפסול כל שהייה מועטת אפילו בהפסד מרובה משום דאין אנו בקיאים לכוין השיעור בצמצום כל כך עכ"ל. והט"ז סי' כ' כתב דטעם המנהג בחומרא זו הוא משום גזירה אטו שהייה מרובה ומשום הכי לא פלגינן במדינות אלו בין שהייה מרובה למועטת והילכך אין להחמיר אלא אם הגביה הסכין אפילו משהו דכיון שעקרו מן הצואר גוזרין מגביה ושוהה קצת משום שוהה הרבה אבל אם לא הגביה כלל רק שנדחף הסכין ממקום למקום כשר אף לדידן כמו שמצינו בשוחט בב' או בג' מקומות דלעיל סי' כ"א שהוא מעשה בכל יום להכשיר משום שבזה לא שייך לגזור בו גזירה זו עכ"ד הט"ז שם ובסי' זה. ומיהו לאו דוקא הגביה הסכין אלא הוא הדין לא הגביה אלא פסק מלשחוט ושהה מעט כמ"ש הט"ז בס"ז זה בשם רש"ל אלא כשנדחף הסכין ממקום למקום לא מיקרי פסק מלשחוט דאדרבה עסוק בשחיטה הוא בדחיפה זו שדוחף ידו למקום אחר כדי לגמור שחיטתו שם ואינו מגביה להפסיק שחיטתו ולא מיקרי פסק מלשחוט אלא כשידו נחה במקום אחד משהו שלא עסקה בשחיטה כלל דבזה יש לגזור משום שהייה מרובה אבל כשנדחית ידו למקום אחר לגמור השחיטה שם לא שייך למגזר משום שהייה מרובה דלא משכחת לה כלל שהייה מרובה בכהאי גוונא (דאי הוה משכחת לה בכהאי גוונא הוה שהייה אף על גב דעסוק בשחיטה מאחר שעסק זה אינו דרך שחיטה שהיא הולכה והובאה בסכין על הסימנים לחותכן כמ"ש לעיל). אבל הש"ך בס"ז כ"א כתב בדין השוחט בב' וג' מקומות דלדידן צריך שלא ישהה אפילו כל שהוא ולא סבירא ליה לחלק בין הגביה הסכין ללא הגביהו. ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל וכל שכן בדבר שאינו אלא מנהג.

וכן בספק שהייה משהו אין להחמיר כלל (ש"ח). ובספק שהייה כדי שחיטת רוב הסימנים בלי הגבהה והרבצה בבהמה יש להקל בהפסד מרובה משום ספק ספיקא דשמא לא שהה כלל ואם תמצי לומר שהה שמא הלכה כמאן דאמר דמשערין בהגבהה והרבצה כדעת הרי"ף והרמב"ם. אבל שלא בהפסד מרובה אין להקל. משום דלרש"י וסייעתו רב ושמואל ורבי יוחנן לא ס"ל הגבהה והרבצה כדרכי יוסי ברבי חנינא והלכה כרבים.

אבל ספק שהייה בעוף כדי רוב סימני העוף ולא שהה בודאי כדי רוב סימני בהמה גסה עם העור יש להקל אפילו שלא במקום הפסד מרובה. משום דאף לרש"י וסייעתו לא הוה אלא ספיקא דהא רב ורבי יוחנן הלכה כרבי יוחנן אלא משום דקם ליה רבי יוסי ברבי חנינא בשיטתיה דרב עבדינן לחומרא הוה ליה ספק ספיקא ושרי אף על גב דבהמה בחזקת איסור עומדת כמ"ש לעיל סי' א'.

אבל בספק שהה שהייה גמורה הפוסלת לכולי עלמא הרי זה ספק נבילה לפי דעת הרמב"ם וסייעתו ונבילה ודאית לפי דעת הרשב"א וסייעתו דלעיל סימן א'. דאף על גב דרוב השוחטין מצויין לשחוט בלי שהייה ורובא עדיף מחזקה מכל מקום רובא דתלי במעשה הוא כמ"ש לקמן בס"ז כ"ה בשם הרשב"א גבי לא בדק בסימנים וספק אם נשחטו רובן. והוא הדין בספק שהה כמ"ש בפ"ג דיבמות דעליך הראיה שנעשה המעשה כו' דהיינו הולכה והובאה רצופה בלי הפסק בינתיים כמ"ש לעיל סימן א'.

טרפה. מקור דין זה מתרומת הדשן וז"ל שאלה. שחט אווזא אחת ומצא אחר שחיטה קנה של גמי רך ועגול תחוב ארכו לארכו של ושת ונשחט הקנה ההוא עם הושת יפה כשירה או לא. תשובה. יראה דאין להכשיר שחיטה זו כלל משום דקיימא לן שהיית העוף במשהו כמו שחיטתו שהרי אם מצא חצי קנה פגום והוסיף עליו כל שהוא כשר ובנידון דידן אי אפשר בלי שהייה משהו שהרי בשעה שחתך הגמי הפסיק בשחיטת הסימן. ואף על גב שעסק כל הזמן בשחיטה והולך והביא עד שגמר מכל מקום מיקרי שהייה בכהאי גוונא. וראיה פשוטה מפרק השוחט שהה במיעוט סימנים מהו והפירוש שהוא עיקר דבעי כגון ששחט בהמה בסכין רעה וכשנחתך רוב סימן הא' מאריך הוא בשחיטת מיעוט הסימן כשיעור שהייה קודם שמתחיל לחתוך בסימן הב' אי אמרינן דמה שהוא שוהה בחתיכת מיעוט סימן הא' הוי כאלו שוהה בחתיכת יד או רגל דבהמה (כדלקמן סעיף ד') וסלקא בתיקו. הא קמן דאף על גב דעוסק כל זמן בשחיטה ומוליך ומביא אם שוהה בחתיכה שאין עליה תורת שחיטה הוי שהייה וכל שכן בשחיטת גמי דאפילו מגוף הבהמה אינו. ואם תאמר מאן לימא לן דשהה בחתיכת גמי דלמא לעולם שחט הושת והגמי בבת אחת ושוה בשוה ממש ואם כן לא פסקה חתיכת הסכין אפילו רגע אחד מן הסימן. נראה דעל כרחך אין לומר הכי שהרי הסימן הוא מתוח בשעת שחיטה והגמי אינו מתוח כי איננו מחובר אל הלחי והגוף והדבר ידוע שכל דבר רך שפוגע בו חדוד הסכין והוא מתוח נחתך מהר יותר משאם לא היה מתוח ולכך הואיל והגמי גם כן רך הוא ואיננו מתוח על כרחך חדוד הסכין שהה לחתכו יותר מבחתיכת הסימנים ונמצא שלא נחתכו שוה בשוה ממש עכ"ל.

ורוצה לומר דדבר רך שאינו מתוח הוא נדחף ונכפף למטה ולצדדין מפני הסכין בפגעו בו. מה שאין כן בדבר קשה שאף שאינו מתוח והוא נדחה למטה ולצדדין מכל מקום לבסוף כשמגיע למטה לתחתית הסימן מפני הסכין והסכין חותכו שם הוא נחתך שם שוה בשוה ממש עם דופני הסימן שכנגדו שם למטה. שאף שדופני הסימן רכים ומתוחים אינם נחתכים מהר מפני הדבר הקשה שכנגדם שמעכב את הסכין כנגדם אפילו אם הוא דבר דק מאד מכל מקום אם לא נחתך בחתיכת דופני הסימן אלא נדחה ויורד למטה לתחתית הסימן מפני הסכין הרי כשמגיע שם הסכין לתחתית הסימן ודוחק על הדבר הקשה ההוא וחותכו נכפף מעט תחתית הסימן שהוא רך מפני הדבר הקשה ההוא ונעשה כדפנות מקיפות להדבר הקשה ונחתכים עמו שוה בשוה ממש ונמצא שלא שהה רגע אחד בחתיכת הדבר הקשה ההוא לבדו בלי שיחתוך ברגע ההוא גם בסימן. אבל דבר רך שנדחה לבסוף למטה לתחתית הסימן אף אם אינו דק מאוד אינו נחתך שם שוה בשוה ממש עם דופני הסימן שכנגדו שם למטה שהם מתוחים ונחתכים תחילה והוא רך ואינו מתוח ונכפף הוא מעט תחת הסכין בפגעו בו וגם לצדדין ואינו נחתך עד לאחר שנחתכים הם. וגם כשנחתך הוא אין תחתית הסימן נכפף כלל בחתיכתו להיות לו כדפנות מקיפות הואיל והוא רך כשהוא נחתך בסכין כבר כל הסימן הוא חתוך לבד תחתית הסימן במקום הנחתו ממש ומפסקת חתיכתו באמצע שחיטת הסימן דהיינו בין חתיכת דופני הסימן ובין חתיכת תחתית הסימן שבמקום הנחתו כשנחתך הוא לבסוף והוי שהייה למנהגנו שמטריפין שהייה במיעוט בתרא כדלקמן ס"ה בהג"ה. ולזה נתכוין רמ"א במה שכתב לאחר ששחט הסימן פירוש כל הסימן לבד מקום הנחת הגמי בתחתיתו שנחתך שם הגמי אחר שחיטת כל הסימן.

ואף על גב דהמוליך ומביא אפילו כל היום הסכין בסימנים לא מיקרי שהייה אף על פי שאינו חותך כלום כגון שהסכין רעה רק שמתכוין לחתוך כדלעיל. היינו דוקא כשהסכין הולך על בשר הסימן ממש לחתכו ונוגע בו אבל כאן הגמי מפסיק בין הסכין לתחתית הסימן שהוא מונח עליו וכל דופני הסימן כבר הם

חתוכים קודם שנחתך הגמי ונמצא שברגע שנחתך הגמי לא היה הסכין הולך על בשר הסימן ממש ולא היה נוגע בו רגע ההוא. ומשום הכי מדמי לה התרומת הדשן לשוחט בסכין רעה ושהה במיעוט בתרא דסימן קמא שאין הסכין נוגע אז עדיין בסימן ב'. וגם אי הוה משכחת לה שברגע שנחתך הגמי היה הסכין נוגע בסימן בהולכה והובאה ולא היה חותך בו כלל אפשר דמיקרי שהייה כיון שהסכין חד ואם לא היה הגמי מעכבו היה חותך בסימן בהולכה והובאה זו. ולא אמרו שמוליך ומביא לחתוך אף על פי שאינו חותך לא מיקרי שהייה אלא כשאינו חותך מפני הסכין שהוא רע אבל כשיש דבר אחר המעכבו מלחתוך ואילו לא היה מעכבו היה חותך בסימן מיקרי שהייה מה ששוהה בדבר אחר המעכבו מלחתוך בסימן ומתעסק בעסק אחר מה שאין כן בסכין רעה שאינו מתעסק כלל בדבר אחר רק בשחיטה לבדה. אלא דלא משכחת לה כלל בגמי וכיוצא בו שהוא רך שיהיה נחתך בסכין ההולך ונוגע גם בסימן כשחותך ולא יהיה הסימן נחתך עמו בחתיכה זו אלא בדבר קשה הוא דמשכחת לה בכהאי גוונא. ומיהו אף בדבר קשה לא חיישינן להכי למימר שמא כשחותך בקשה אינו חותך כלל בסימן אלא אמרינן שהסימן נחתך מעט מעט כמו הקשה שהקשה מעכב הסכין מלחתוך הסימן מהר.

והא דנקט התרומת הדשן עוף דווקא אף על פי דבימיו כבר נהגו להטריף כל שהייה במשהו אפילו בבהמה (עיין סי' קפ"ו). היינו משום דבעוף סבירא ליה דמדינא שהייה פוסלת במשהו כדעת האגודה דלעיל כמבואר בתרומת הדשן שהרי אם מצא חצי קנה פגום כו'. וגם במיעוט בתרא סבירא ליה כפירוש רש"י דלקמן סעיף ה' דמדינא שהייה פוסלת בו אפילו בעוף בסימן ב'. לכך אין להכשיר בנמצא גמי חתוך כיון דודאי שהה משהו בחתיכתו כמ"ש רמ"א וכמבואר בתרומת הדשן ובנידון דידן אי אפשר בלא שהייה כו'. אבל בבהמה כיון שאין שהייה משהו פוסלת לכולא עלמא מדינא אלא ממנהגא הבו דלא לוסף עלה דאין לאסור אלא כמו שנהגו דהיינו בשהייה הנכרת ונראית לעינים כשהוא שוהה בה אפילו רגע אחד דישי לגזור בה משום שהייה מרובה אבל לא בכהאי גוונא דכששהה לא היה ניכר ונראה כלל שהוא שוהה ואין לגזור בה משום שהייה מרובה הנראית לעינים. וגם יש לומר כמ"ש לעיל בשם הט"ז שאין בכלל מנהג זה אלא אם הגביה הסכין או שפסק מלשחוט וזה לא הגביהו ולא פסק מלשחוט שהרי אי אפשר לגמור שחיטת הסימן בלי שיחתוך הגמי תחלה שהוא מונח על תחתית הסימן ומקרי מתעסק בשחיטה כשוחט בב' וג' מקומות דלעיל. ורמ"א שסתם ולא פירש דדוקא בעוף דינא הכי על כרחך לא סבירא ליה לחלק בהכי. וסבירא ליה דבתרומת הדשן מעשה שהיה כך היה באוונא והוא הדין בבהמה מדמסיים אחר כך וכל שכן בגמי שאפילו מגוף הבהמה אינו. ואף הט"ז ששתק והודה לרמ"א אף על גב דסבירא ליה שאין להחמיר כמנהג זה בלא פסק מלשחוט ולא הגביה הסכין ולא עקרו מן הצואר כלל. יש לומר דסבירא ליה דבכהאי גוונא מיקרי פסק מלשחוט או דבכהאי גוונא מיקרי עקרו מן הצואר קצת מאחר שהגמי היה מפסיק בינו ובין תחתית הסימן והוא בכלל גזירת וחומרת המנהג דלא פלוג בין שהייה מרובה למועטת כל שנעקר הסכין משהו מן הצואר מה שאין כן בשוחט מן הצדדים דלעיל סוף סי' כ' שלא עקרו מן הצואר כלל משום הכי לא חיישינן התם לשהייה משהו כמ"ש שם בשם הט"ז.

ולפי זה אין להחמיר בבהמה אלא בגמי וכיוצא בה דבר שיש לו גובה קצת כגמי שהוא קנה עגול כמבואר בתרומת הדשן אבל לא בעשב דק. ומה שכתב הש"ך להחמיר אפילו בעשב דק וארוך וחלוק על הב"ח שמיקל בזה אזיל לשיטתו כמ"ש לעיל דהש"ך לא ס"ל כמ"ש הט"ז לחלק בין הגביה הסכין ללא הגביה כלל. ואפילו בעוף אפשר להקל בעשב דק וכהאי גוונא אפילו למאן דאמר דשהייה כל שהוא פוסלת בעוף מדינא. משום דשהייה במיעוט בתרא אינה אסורה אף לפרש"י אלא מספק כדלקמן סעיף ה' ובעשב דק וכהאי גוונא שהוא ספק ספיקא לפי שיש עוד ספק דשמא נחתך שוה בשוה ממש עם תחתית הסימן

שאצל מקום הנחתו כשנחתך שם או לפחות היה מוליך ומביא הסכין והיה נוגע בתחתית הסימן שאצל מקום הנחת העשב בתחתית הסימן כשנחתך שם. ולא כתב בתרומת הדשן דאי אפשר בלא שהייה אלא בקנה של גמי שהוא עגול ויש לו קצת גובה בעוביו שאף אם תמצי לומר שגובה עובי זה רך ונכפף מפני הסכין לא נעשה דק כעשב בכפיפה זו וגובה עובי זה אף לאחר שנכפף מעט יש בו כדי להגביה הסכין החותך בו מן תחתית הסימן שאצל מקום הנחתו ודופני הסימן כבר חתוכים הם. מה שאין כן בעשב דק וכהאי גוונא אף שתחתית הסימן מקום הנחתו ממש כשנחתך לבסוף אינו נחתך עם העשב בבת אחת אלא אחר כך מכל מקום תחתית הסימן שאצל מקום הנחתו ממש יוכל להיות שנחתך עמו בבת אחת מאחר שאין לו גובה כלל (ולפחות היה מוליך ומביא ונוגע בסכין). ולזה נתכוין בתרומת הדשן שדקדק לכתוב שהוא קנה עגול. ולזה נתכוין רמ"א גם כן שכתב גמי וכיוצא בו דווקא לאפוקי דבר שאינו כיוצא בו.

וכל זה כשנחתך הגמי אבל אם לא נחתך רק נמצא בתוך הסימן אפילו נמצא הושט מלא שעורים או סובין כהאי גוונא אין להחמיר כלל דיש לומר שהסכין עשה מקום לעצמו ועבר (תבואות שור).

ואם חתך השוחט באצבעו בשעת שחיטה גם כן אין להחמיר כלל דיש לומר דהאצבע והסימנים נחתכו כאחד ולא דמי לגמי דלעיל (תשובת עבודת הגרשוני צ"ו). ומה שכתבו הבודקים בספריהם להחמיר בזה מספק שמא שהה מעט מחמת ביעתותא זה אינו דאין להחמיר כלל בספק שהייה משהו. וגם התבואות שור לא הסכים עמהם אלא בעוף דסבירא ליה דשהייה משהו פוסלת בעוף מדינא. אבל גם זה אינו דהאגודה יחידאה הוא ולא קיימא לן הכי כמו שנתבאר לעיל. וכן מה שכתבו הבודקים עוד כמה חומרות משום שהייה אין להחמיר בהם אלא אם כן יש להסתפק בשהייה הפוסלת מדינא או בוודאי שהייה משהו:

[ג]

פסולה. פירוש ספק נבילה דבעיא דלא איפשטא היא בגמרא (ש"ך):

[ד]

הרי זו פסולה. הכי נמי ספק נבילה היא (ש"ך) דבעיא היא בגמרא שהה במיעוט סימנים מהו תיקו. ופרש"י במיעוט סימנים ששחט הרוב ושהה במיעוט האחרון וגמר שחיטתו מהו מי אמרינן כיון דעבד ליה רובא אתכשר או דילמא כיון דהדר וגמרה כולה חדא שחיטה היא אבל במיעוט קמא אי דגררת לאו מידי עביד ולא שהייה היא ואי דושט דנקובתו במשהו מיטרפא ממה נפשך דהא כיון ששהה אזיל ליה מעשה קמא והוה ליה נקב בעלמא וטריפה עכ"ל. והתוס' הקשו עליו מהא דתניא בתוספתא שחט רוב הגררת בעוף אפילו אם גמרו לזמן מרובה שחיטתו כשרה אלא הכי פירושו שהה במיעוט סימנים ששהה ונתעכב בשחיטת מיעוט האחרון של סימן ראשון כשיעור שהייה מפני שהיתה הסכין רעה דדילמא הא דמכשרינן בסכין רעה אפילו הולך והביא כל היום כולו (כדלעיל סי' י"ה) היינו במתעסק לחתוך הסימן אבל כאן שכבר חתך רובו הרי הוא כאלו נחתך כולו וכשמוליך ומביא במיעוט הנשאר הוי כאילו מוליך בידה או ברגלה והוי שהייה עכ"ל.

וכתב הש"ך מדלא הגיה רמ"א נמי כאן דלפי המנהג בכל ענין טריפה אפילו לא נתעכב שיעור שהייה משמע דסבירא ליה דהכא בעי שיעור שהייה דוקא אף לדין כיון שמתעסק בשחיטת הסימנים עכ"ל. ומשום הכי נמי כתב רמ"א בסי' י"ח סעיף ז' בהג"ה דבבהמה כהאי גוונא לפעמים טריפה לאפוקי לא שהה

שיעור שהייה. ומיהו לפי מ"ש לעיל בשם הב"ח דנקטינן כשיטת רש"י דשיעור שהייה הוא כדי שחיתת רוב סימנים לבד בלא הגבהה והרבעה והוא שיעור מועט ואין אנו בקיאים לצמצם כל כך יש להחמיר אפילו בדיעבד בשוחט בסכין שאינה חדה כל כך בענין שיש לחוש שמא שהה במיעוט האחרון של סימן הראשון כדי שחיתת רוב סימנים בסכין יפה. אבל לכתחלה אין לשחוט בכל ענין בסכין רעה משום ספק שהייה במיעוט האחרון של סימן ראשון שלכתחלה אין לשהות אפילו פחות מכדי שיעור שהייה. ומה שכתב השו"ע בסי' י"ח ס"ז שוחטין בו דמשמע לכתחלה היינו משום דהתם לא בא אלא ללמד דין הסכין ומיירי בגוונא דליכא משום שהייה כגון שמניח ב' הסימנים יחד זה אצל זה ושוחט שניהם כאחת (ש"ך). ואף אם אינו שוחט שניהם כאחת ממש כיון שמתחיל בשני קודם שישחוט מיעוט האחרון של הראשון אין לחוש משום שהייה (תבואות שור).

וכל זה בבהמה אבל בעוף מותר לשחוט לכתחלה בסכין רעה כל כך בענין שישהה שיעור שהייה במיעוט האחרון של סימן הראשון שהרי עוף הכשרו בסימן אחד מדאורייתא. ואף דמדרבנן צריך ב' סימנים גם בעוף לכתחלה הרי מדרבנן צריך לשחוט לכתחלה גם במיעוט האחרון וליכא למימר דהוי כאילו מוליך ומביא בידה או ברגלה אלא מדאורייתא ובבהמה דבעי ב' סימנים מדאורייתא (פרי חדש). ובמיעוט בתרא דסימן ב' אין לחוש משום שהייה בשוחט בסכין רעה אפילו בבהמה וכן בעוף בין במיעוט בתרא דקמא בין במיעוט קמא ובתרא דבתרא אף לפי מנהגו שמחמירים כפרש"י לפסול שהייה במיעוט בתרא בין בעוף בין בבהמה (ש"ך). משום דלפרש"י דבעיא דשהה במיעוט סימנים אמיעוט בתרא קיימא ובשוהה שהייה גמורה אם כן לא מצינו איסור שהייה כלל בשוחט בסכין רעה אפילו במיעוט בתרא דקמא בבהמה. אלא דקיימא לן כפירוש התוספות דהבעיא היא במיעוט בתרא דקמא בשוחט בסכין רעה בבהמה אבל במיעוט בתרא דבתרא סבירא להו להתוספות דאין שהייה פוסלת כלל וכן במיעוט בתרא דקמא וכל סימן ב' בעוף. ואם כן אין לנו להחמיר כלל בכהאי גוונא בסכין רעה על כל פנים אלא בשהייה גמורה לחוש לפרש"י (ומ"ש התרומת הדשן להחמיר בנמצא גמי חתוך בושט משום שהייה במיעוט בתרא דבתרא בעוף כמו שנתבאר לעיל ולמדה מסכין רעה. היינו לענין דאפילו שמוליך ומביא בחתיכה שאין עליה תורת שחיטה כמו מיעוט בתרא דקמא לפירוש התוספות ובגמי אין תורת שחיטה עליו לכולי עלמא. אבל לפרש"י יש לומר דתורת שחיטה עליו בודאי ואין בו משום שהייה כשמוליך ומביא לשוחטו ולא קמבעיא לן אלא כשפסק מלהוליך ולהביא ושהה שהייה גמורה במיעוט בתרא דבתרא וכן בשאר פסולי שחיטה במיעוט בתרא בין דקמא בין דבתרא כדלקמן סימן כ"ד דשמא אין המיעוט כדאי לפסול שחיתת הרוב שכבר נשחט בהכשר דהא מדאורייתא סגי ברובא ואין צריך לשחוט המיעוט אבל אם שחט גם המיעוט בהכשר ישנו בהכשר שחיטה לפרש"י ואין בשחיתתו משום שהייה שהרי מיעוט זה ראוי להצטרף לרוב להכשיר השחיטה על ידי מיעוט בצירוף מיעוט אחר המשלימו לרוב אף אם מיעוט הנשאר נשחט בפיסול או לא נשחט כלל. ואדרבה משום דמיעוט בתרא ישנו בתורת שחיטה לפרש"י מהאי טעמא דאמרן משום הכי קא מבעיא לן לפרש"י אם פוסלת בו שהייה או שאר פסולי שחיטה דלקמן סי' כ"ד):

[טו]

כלל. אם לא ניקב הושט כדלעיל אלא בושט הוא דפוסלת שהייה אם לא נשחט עדיין רוב הקנה וזהו דעת התוס' וסייעתם דלעיל:

[טז]

פוסלת שהייה. מספק דבעיא דלא אפשיטא היא לפרש"י כדלעיל. ואפילו עוף שהכשרו בסימן אחד מכל מקום כיון דהדר וגמר סימן הב' כולה חדא שחיטה היא. והוה ליה ספק נבילה דאורייתא לפי דעת הרא"ש בשם הריב"ם שמחלק בין שהייה דרסה וחלדה שהן במקום שחיטה וכולה חדא שחיטה היא ובין הגרמה שאינה במקום שחיטה ומשום הכי אינה פוסלת כלל במיעוט בתרא כדלקמן סי' כ"ד. אבל הרשב"א כתב לשיטת רש"י דמדרבנן הוא דמבעיא לן בשהה במיעוט בתרא ונקטינן לחומרא דכל שהוא עושה אפילו המיעוט בפיסול כדרך שחיטה חוששין וגוזרין אטו קודם ששחט רוב הסימנים בין בשהייה דרסה וחלדה ובין בהגרמה. דמדאורייתא ודאי דאין לחוש כלל בהגרמה על כל פנים דהא תנן ורובו של אחד כמוהו כדאיתא בגמרא דף י"ט. והתוספתא דלעיל מיירי מדאורייתא. וכן מנהגנו להטריף אפילו בהגרמה כדלקמן סי' כ"ד בהג"ה ע"פ שחיטת מהר"י ווייל והיינו מדרבנן כמבואר שם במהר"י ווייל גבי שהייה עיין שם. ומכל מקום אף לפי דעת הרא"ש יש להקל בספק שהייה דרסה וחלדה משום ספק ספיקא כמ"ש לעיל:

[יז]

להמיתו. כן כתב רש"י. וסיים בספר התרומה ובלבד שלא ישבר המפרקת עכ"ל. פירוש משום דאמרינן בגמרא השובר מפרקתה של בהמה קודם שתצא נפשה מבליע דם באברים כדלקמן סי' ס"ז ולגירסת רש"י שם בגמרא אסור אפילו לקדרה ואפילו על ידי חתיכה ומליחה. וסבירא ליה לרש"י דהיינו דוקא בשובר המפרקת ולא בשאר קירוב מיתה כמו בהכאה על הראש וכהאי גוונא. אבל יש אומרים דהוא הדין על ידי שאר קירוב מיתה אין כל הדם יוצא ונבלע באברים. אלא דסבירא להו דאף על גב דנבלע באברים אין אסור אלא לאכול הבשר חי בלא מליחה וכגירסת הרי"ף וסייעתו בגמרא. וכן פסק השו"ע לקמן סימן ס"ז. והלכך אין איסור גמור מדינא בין בשבירת המפרקת בין בשאר קירוב מיתה אם אינו רוצה לאכול הבשר חי אלא זהירות לכתחלה מאחר שמבליע הדם באברים. והביא רמ"א דעת יש אומרים אלו לקמן שם לענין זהירות לכתחלה בין בשבירת המפרקת בין בשאר קירוב מיתה כגון לתחוב הסכין בלבה כמבואר שם והוא הדין להכאה על הראש וכהאי גוונא דאין לחלק ביניהם כלל כמבואר בדרכי משה וכן דעת הט"ז והדרישה שם בזה דלא כהש"ך שם. ומכל מקום לענין מעשה ראוי לחוש לגירסת רש"י לכתחלה בשבירת המפרקת דסבירא ליה דאפילו חתיכה ומליחה לא מהני לקדרה:

[יח]

וישחוט. בסכין או אפילו בקרדום אף על פי שהוא פגום וגם אין מוליך ומביא אפילו הכי מיקרי שחיטה בפסול במיעוט בתרא (ש"ך בשם סמ"ק). ואפילו אם אין השוחט חוזר ושוחט בעצמו בסכין או בקרדום אלא איש אחר הכשר לשחיטה כולה חדא שחיטה היא לפרש"י ופסולה משום שהייה ודרסה ועיקור על ידי פגימה דמיעוט בתרא (ועיין במ"ש לקמן סי' כ"ד דבמגל וכיוצא בו שכולו פגום יש להקל בהפסד מרובה וכהאי גוונא ע"ש הטעם). אבל אם נכרי וכיוצא בו מהפסולים לשחוט אפילו בכשר עומד על גביו חוזר ושוחט אין לחוש אף לפרש"י דלא אמרינן כולה חדא שחיטה היא כיון שאינו בתורת שחיטה כלל וכדלעיל סי' ב' סעיף י' (דרישה ש"ך שם):

[ט]

במקום אחר. עצה טובה קא משמע לן דשמא מקודם לא נגע בושט ועתה אם ישחוט במקום החתך מתוך שקל לפגוע בושט יפגע בו ונמצא פוסלו שלא כדין (ב"י ש"ך) ומהאי טעמא לא כתב כן הסמ"ק] ומרדכי:

[כ]

מבפנים. שהושט אין לו בדיקה מבחוץ לפי שהוא טרפה בנקב משהו וטיפת דם נכנסת לו בפנים בנקב ואינו ניכר אבל קרום הפנימי לבן הוא וטיפת דם ניכרת בו אבל החיצון אדום (רש"י):

[כא]

וכשירה. אבל אם נמצא בו טיפת דם אפילו שלא כנגד חתך הראשון אסור מספק שמא היה חתך הראשון כנגד טיפה זו דהושט דרכו להיות גמיד ופשיט (אבל בלאו הכי אין לחוש משום קורט דם לחוד כמ"ש לקמן סי' לג.) ומהאי טעמא נמי לא מהני האי תקנתא בבהמה דכיון דצריך לשחוט בה גם הושט חיישינן שיפגע בנקב שנעשה בחתך הראשון אף שמתכוין לשחוט למטה או למעלה כיון דהושט גמיד ופשיט (ב"י. תבואות שור. וכן כתב התשב"ץ ח"ב סי' קמ"ו. דלא כש"ך בס' הארוך).

וכל זה כשאנו יודע אם ניקב הושט אבל אם יודע בבירור דלא ניקב הושט כגון שתפס הקנה לבדו בידו שחיטתו כשרה אף בלא בדיקת הושט. והלכך אף לדידן דלא בקיאין אין להחמיר בזה כדלעיל סי' כ"א (רק שיבדוק בקנה אם לא נשחט רק מיעוטו יגמור שחיטתו ואם נשחט רובו לא יגמור משום שהייה במיעוט בתרא). ולא דמי למ"ש השו"ע לעיל דאפילו אמר השוחט ברי לי שלא חתכתי כי אם העור אין סומכין עליו דהתם כיון שלא כיוון מתחילה לכך הוה ליה מילתא דלא רמיא עליה דאיניש ולא אדעתיה ודמי לדלעיל סי' י"ח ס"ד כמ"ש (ש"ך):

[כב]

כך. דשמא יחזור וימכרנו לישראל כשיתרפא מבחוץ ולא יהיה ניכר ועיין מ"ש סי' נ"ז]:

[כג]

ימיתנו. אבל לא יגמור שחיטתו (מהרי"ו. דרכי משה) משום חשש תקלה שלא יבא לאכול ממנו כמ"ש לעיל סוף סי' א':

[כד]

לנכרים. אבל אסור להשהותו בביתו כשהוא חי דילמא אתי לידי תקלה (מרדכי) אבל אם אין צריך להשהותו אלא כ"א יום שתתעבר ותלד מותר כדלקמן סימן נ"ז (ש"ך):

[כה]

לנקיבת הושט. (הש"ך כתב בשם הב"ח דבהפסד מרובה או לצורך מצוה נראה להקל ולסמוך על הגדולים האחרונים שהנהיגו והורו הלכה למעשה להתיר על ידי בדיקת הושט דדוקא לבדוק בנקב במקום שאינו ידוע הוא שאין אנו בקיאים בבדיקה. ע"ש ברש"ל סוס"י י"ד פ"ב). ורמ"א סבירא ליה דהכא נמי מיקרי מקום שאינו ידוע כיון דושט גמיד ופשיט (עי' ש"ך סי' ל"ג ס"ק ז'):

[כז]

לנקיבת הושט. אחתך העור בבהמה קאי. אבל בתלש נוצות מן העוף אין לחוש כלל לנקיבת הושט אף על פי שיצא דם אלא שנהגו הבודקים להטריף בזה משום גזירה אטו נקרע העור מן הצואר. הלכך אין להחמיר בזה כלל בהפסד מרובה וכהאי גוונא כגון לכבוד שבת או לעני. ואל תשגיח במה שכתבו בשחיטות להחמיר בזה גבי יונה כי הוא חומרא בלי טעם עכ"ל רש"ל. והסכים עמו הש"ך בס' הארוך:

[כז]

חתך. הא אם יצא דם אף על פי שלא חתך כל העור או שחתך כל העור אפילו לא יצא דם אין להכשיר אפילו על ידי בדיקה לדין לפי דעת רמ"א. אבל רש"ל הכשיר בין בחתך מקצת העור ויצא דם ובין חתך כל העור ולא יצא דם אפילו בלא בדיקה ואינו אוסר אלא בחתך כל העור ויצא דם. והסכים עמו הש"ך במה שכתב להקל בחתך מקצת העור דאפילו שיצא דם מאי חששא איכא כיון שלא חתך כל העור ודם זה דם העור הוא. אלא דאין להקל שלא במקום הפסד מרובה וכהאי גוונא דלא יהא אלא תלישת הנוצה דנוהגים להטריף ביצא דם (ולפי מ"ש בשם הש"ך בספר הארוך הוא הדין הכא). אבל בחתך כל העור אפילו שלא יצא דם אין להקל אפילו בהפסד מרובה כרש"ל אלא כמ"ש הב"י דאורחא דמילתא נקט כדלעיל (ומכל מקום על ידי בדיקת הושט שגם הבית יוסף מתיר אפילו ביצא דם אם כן יש לסמוך על כל פנים על רש"ל בלא יצא דם אף על פי שחתך כל העור להתיר בבדיקת הושט בהפסד מרובה על כל פנים. מאחר שרש"ל מתיר בהפסד מרובה בבדיקה אפילו ביצא דם ומביאו הש"ך ולא חלק עליו. ובחתך מקצת העור אף על פי שיצא דם הסומך על רש"ל להתיר בבדיקה על כל פנים אפילו שלא במקום הפסד מרובה לא הפסיד).

וכל זה כשאין השוחט אומר ברי לי שלא נגעתי בושט אבל אם אומר ברי לי אפילו חתך כל העור אם לא יצא דם כשר אפילו בלא בדיקה כלל כדלעיל. והיכא שנתכוין מתחלה שלא ליגע בושט כגון שתפס הקנה לבדו בידו אפילו חתך כל העור וגם יצא דם כשר אפילו בלא בדיקה כלל ואפילו חתך בקנה כדלעיל (ש"ך):

סימן כד

[א]

למטה. בלא הולכה והובאה (טור. רמב"ם ע"ש פ"ג הלכות שחיטה). דכתיב ושחט אין ושחט אלא ומשך שנאמר חץ שחוט לשונם (גמ'). אבל אם מוליך ומביא אף על פי שדוחק הסכין על הצואר בהליכתה והובאתה עליו אין בכך כלום (רש"י הובא ב"י) לפי שמכל מקום הסימנים נחתכים על ידי משיכת הסכין לארכה בהולכתה והובאתה עליהם שאף על פי שדוחק כלפי מטה בהולכתה והובאתה אינה יורדת למטה בשוה אלא באלכסון מאחר שמביאה ומוליכה בדחיקתה בלי הפסק ונמצא שיש כאן משיכת הסכין

לארכה בדחיקתה וחתיכתה. והוא שיש במשיכה זו שנמשכה הסכין לארכה כדי לחתוך הסימנים במשיכתה כדלקמן סעיף ב':

[ב]

בבת אחת. לאו דוקא כל הסימנים בבת אחת אלא אפילו משהו מהושט או משהו המשלים לרוב הקנה שנחתך בדרסה פסולה כדלקמן סוף סעיף ו'. אלא רוצה לומר בבת אחת היינו שלא על ידי משיכת הסכין לארכה אלא על ידי דוחק הסכין במקום אחד ממנה על הסימנים כי כל משהו מהסימנים צריך להיות נחתך על ידי משיכת הסכין שנמשכת עליה לארכה וחותרתו כדרך משיכתה ולא על ידי דוחק שדוחקה במקום אחד ממנה לבד שזה נקרא בבת אחת והיא דרסה האמורה בכל מקום:

[ג]

בבהמה. כן כתב הר"ף איכא מאן דאמר הני מילי בעוף שצוארו דק אבל בבהמה לא עכ"ל. וכתב הר"ן דברי ר"ח הם ואין להם עיקר בגמרא עכ"ל. וכן כתב המרדכי והגהות אשר"י מאור זרוע בשם ר"ח דהא דתנן אפילו כל שהוא היינו דוקא בעוף שצוארו דק אבל בבהמה בעינן כמלא צואר וחוף לצואר כמלא צואר עכ"ל. ומשמע לכאורה מלשון המרדכי ואור זרוע בשם ר"ח דאפילו בדיעבד פוסל רבינו חננאל בבהמה בפחות מכמלא צואר חוף לצואר משום הכי איצטריך ליה לר"ח לאוקמי מתניתין בעוף דווקא ולא מוקים ליה אפילו בבהמה ובדיעבד דווקא. אבל הרשב"א בתורת הבית הארוך כתב דאף ר"ח לא קאמר אלא לכתחלה אבל בדיעבד לכולא עלמא שחיטתו כשרה עכ"ל:

[ד]

משהו. טעם מנהג זה הוא לחוש לדעת ר"ח וכמשמעות לשון המרדכי והאור זרוע דאפילו בדיעבד פוסל ר"ח. ואף על גב דר"ח מצריך כמלא צואר חוף לצואר לא מחמירין כולי האי מאחר שכל הפוסקים פליגי אר"ח ולא חילקו בדבר זה בין עוף לבהמה כמבואר בב"י. ומשמעות לשון המשנה מסייע להו דכולא מתניתין מיירי בבהמה. הילכך לא חיישינן לדעת ר"ח בזה אלא לכתחלה אבל לא להחמיר כל כך לפסול אפילו בדיעבד נגד משמעות לשון המשנה מאחר דר"ח יחידאה הוא וכל הפוסקים פליגי עליה. וגם יש לומר דמודה ר"ח בדיעבד כמ"ש הרשב"א. אבל לענין משהו חוף לצואר אין הכרע כלל מלשון המשנה דיש לומר כמ"ש הכלבו בשם הראב"ד הובא ב"י סי' ח' דהא דתנן אפילו כל שהוא היינו כל שהוא חוף לצואר דומיא דרישא דקתני כמלא צואר והיינו חוף לצואר כדמפרש בגמרא (והא דמיבעיא לן בגמרא במחטא דאושכפי דהיינו מחט של רצענים לאו כששחט בפיה שהוא רחב קצת מיירי כמ"ש לעיל סי' ח' אלא כששחט בארכה שהיא חדה על פני כל ארכה משני רוחותיה כדפרש"י. אלא מפני שאין רחב כלל קא מיבעיא לן דלמא איכא למיחש לחלדה. ולא דמי לגירא שהיא רחבה קצת). הילכך חיישינן בהא לדעת ר"ח דלאו יחידאה הוא בהא. דגם בבה"ג כתב דכל שהוא דתנן היינו בעוף ולא בבהמה ולא כתב בהדיא דבהמה בעינן כמלא צואר חוף לצואר כמ"ש ר"ח הילכך אפשר דסגיא בכמלא צואר וחוף לצואר משהו כדעת הראב"ד.

ומכל מקום אנו לא חיישינן לדעת הראב"ד להחמיר אפילו בעוף בפחות מכמלא צואר וחוף לצואר משהו לפסול אפילו בדיעבד מאחר דכל שהוא דתנן היינו חוף לצואר להראב"ד. דאנן לא קיימא לן הכי אלא כמ"ש ב"י סימן ח' בשם הפוסקים דפליגי אראב"ד. אלא דבהמה מחמירים כבה"ג שכל דבריו דברי קבלה הואיל ואין חומרא זו נגד משמעות לשון המשנה מאחר שיש לומר כפירוש הראב"ד במשנה אף על גב

דלא קיימא לן כפירוש הראב"ד. זהו טעם המנהג ע"פ שחיטת מהרי"ו. אבל לענין דינא אין מקום להחמיר בבהמה בפחות מכמלא צואר בדיעבד כי היכי דלא מחמירין בפחות מב' צוארין משום שכל הפוסקים פליגי עליה והוא הדין בכמלא צואר אחד פליגי. וגם האי שיעורא אין לו מקום כלל אלא על פי פירוש הראב"ד ואנן לא קיימא לן כהראב"ד כלל מדמקילין בעוף אפילו במשהו ממש כמבואר במהרי"ו הובא בדרכי משה. וכן משמע מלשון רמ"א בהג"ה. וכן פסק רש"ל וב"ח סי' ח' ופרי חדש שם. הילכך אפשר דיש להקל בהפסד מרובה כמ"ש הב"ח וש"ך סימן כ"ה וסוף סי' כ"ג:

[ה]

ג' צוארים. והניח כמלא ב' צוארין מהסכין על גבי ב' צוארי הבהמות ומשך הסכין כמלא צואר אחד עד שכמלא צואר הג' מהסכין שהיה חוץ לצוארי הבהמות כלפי השוחט כששחט בהולכה בלבד עתה בא ונכנס לתוך צואר הראשונה שאצל השוחט וכמלא צואר הב' שהיה על צואר זה בא ונכנס לתוך צואר השני ובכך נגמרה שחיטת שניהם כאחד במשיכה זו שנמשכה הסכין כמלא צואר אחד וכל אחת מהן עברה עליה כמלא צואר שהיה עליה בתחילה וכמלא צואר שהיה חוצה לה (כן דעת הש"ך. וכן משמע בהדיא ברשב"א ור"ן. דלא כתבואות שור). והוא הדין אם שחט ד' וה' בהמות כאחת סגי בצואר אחד יוצא חוץ לכולן (ר"ן דרכי משה):

[ו]

כשרה. בדיעבד דלכתחלה אין לשחוט אפילו בהמה אחת בהולכה או הובאה לבדה כדלעיל. אבל במוליק ומביא מותר לשחוט אפילו לכתחלה כמה בהמות בשחיטה אחת דאין איסור בזה אלא בקדשים ולא בחולין (גמרא):

[ז]

שתיהן. דשתיהן בשחיטה אחת נשחטו וכיון שהראשונה בדרסה נשחטה אף השנייה כן שהרי בבת אחת ובענין אחד העביר הסכין על שתיהן עכ"ל הרשב"א בתורת הבית הארוך והר"ן. ורוצה לומר הראשונה כשהניח הסכין על גבי שתיהן ושחט בהולכה לבדה הרי בהמה הפנימית שאצל השוחט נקראת ראשונה שהסכין יוצא ממנה תחילה ונראה גמר שחיטתה תחילה ואחר כך יוצא מהשניה. ואף על פי כן גמר שחיטתן הוא בבת אחת ומקרי שוחט ב' ראשים כאחד לפי שכשיצא הסכין מהפנימית ונכנס תוך צואר החיצונה על כרחך כבר נגמרה שחיטת החיצונה בכניסה זו כמו שהיא נמצאת שחוטת ביציאת הסכין ממנה דאם לא כן לא היה עור הצואר עם הבשר והסימנים שבתוכו מצידו שאצל הפנימית חתוכים עד למטה ולא היתה כאן שחיטה גמורה כמו שהיא נמצאת גמורה ביציאת הסכין כמ"ש לעיל.

והוא הדין דמשכחת לה דהשניה על כרחך בדרסה נשחטה. כגון שלא הניח הסכין על גבי שתיהן אלא על גבי הפנימית לבד הניח ראש הסכין בקצה הצואר שאצל השוחט ממש. וכשמשך כמלא צואר אחד הגיע ראש הסכין ממש אל עבר הב' על גבי צואר זה מלמעלה ואמצעית הסכין ממש בסיום כמלא צואר אחד הגיע למטה בתחתית הסימנים מצד הצואר שאצל השוחט כשדחק הסכין כלפי מטה במשיכתה. וכשמשך עוד ראש הסכין לעבר הב' דצואר הבהמה השניה ודחקה כלפי מטה במשיכתה אזי הגיע אמצעית הסכין לעבר השני דצואר בהמה אחת למטה בתחתית הסימנים ונגמרה השחיטה בהכשר כדלעיל (עי' רא"ש). ובהמה הב' אילו לא דרס בה לא היתה שחוטת עדיין שהרי עדיין ראש הסכין ממש

ראוי להיות בעבר הב' דצואר הב' מלמעלה אלא לפי שדרס בה ודחק הסכין בכח כלפי מטה בשוה מלמעלה למטה הילכך נגמרה שחיטת שתיהן כאחת. ואפילו הכי גם הראשונה אסורה הואיל ובענין אחד העביר הסכין על שתיהן. ולא חש הרשב"א לדקדק בזה הואיל ואין בזה אלא שינוי הלשון בלבד ולא בעיקרא דדינא.

אבל אם הניח ראש הסכין על גבי הפנימית בקצה הצואר ממש שאצל השוחט והולך ומשך הסכין לתוך החיצונה ולא נגמרה עדיין שחיטת החיצונה עד שיצא ממנה הסכין כמלא צואר אחד חוצה לה וכמלא צואר ב' דסכין היה ממלא כל רוחב הצואר למטה בגמר שחיטה הרי גם השניה לא נשחטה בדרסה ושתיהן כשירות. אלא דהרשב"א ושאר פוסקים לא מיירי כלל בכהאי גוונא משום דבכהאי גוונא לא מיקרי כלל שוחט ב' ראשים כאחד שהרי הפנימית נגמרה שחיטתה תחלה מיד שיצא ממנה כמלא צואר דסכין ונכנס לתוכה כמלא צואר ב' והיה ממלא רוחב הצואר בגמר שחיטה. כן דעת הב"י ורש"ל וש"ך לדינא.

אבל אם הניח ראש הסכין על גבי כל רוחב צואר הפנימית ולא בקצהו הפנימית פסולה שהרי בשחיטת בהמה בהולכה לבדה בסכין שיוצא ממנה חוץ לצואר כמלא צואר כלפי השוחט וכמלא צואר אחד הוא על גבי רוחב כל הצואר בתחילת השחיטה צריך להיות כמלא צואר זה שעל גבי הצואר נמשך ויורד מיד כלפי מטה באלכסון כדלעיל וכאן אינו יורד מיד כלפי מטה שהרי הוא נמשך על הצואר החיצונה וראש הסכין מגיע עד עבר הב' דצוארה מלמעלה ממש בתחלת שחיטתה.

והוא הדין איפכא בכל זה בשוחט בהובאה לבדה:

[ח]

זה על זה. מתוך שזה מושך לכאן וזה לכאן ושניהם דוחקים הסכין על הצואר (רש"י). מיהו היינו דוקא בדיעבד לא חיישינן להכי אבל לכתחלה לא יאחוז אדם בסכין מצד זה והב' מצד ב' כנגדו (עי' רמב"ם ופרי חדש וכן דעת השו"ע דלא כטור):

[ט]

כ. ראב"ה במרדכי דקדק כן מפרש"י רפ"ב דחולין אהא דאמרינן התם אמר רב כהנא מנין לשחיטה שהוא מן הצואר שנאמר ושחט ממקום ששח (שכופף) חטהו (הכשרהו לאכילה וטהרהו לישנא אחרינא חטהו הוצא את דמו ונקוהו). ומסקינן דשחיטה מן הצואר הילכתא גמירא לה אלא קרא דושחט למאי אתא דלא לשוויה גיסטרא. ופרש"י שלא יחתוך כל המפרקת לשנים דהכי משמע חטהו הוצא את דמו ותו לא ולא ידך לישנא הכשר אכילתו דהיינו הסימנים ותו לא עכ"ל. וכתב על זה המרדכי בשם ר' ברוך ולא נהירא דכיון ששחט הסימנים אם שחט אחר כך גם המפרקת מאי איכפת לן. ומיהו בתוספתא תניא היה שוחט וחתך את הראש בבת אחת נתכוין לכך שחיטתו פסולה ואם לאו שחיטתו כשרה. ואמר לנו מורינו ר' מאיר שמעשה היה באחד ששחט וחתך כל המפרקת ודקדק ראב"ה מפרש"י ואסר. ולא נהירא למורנו ר' מאיר ומפרש מורנו כן פרש"י חטהו הוצא את דמו ותו לא צריך יותר עכ"ל המרדכי. ובמשמרת הבית בשם התוס' כתב דמ"ש רש"י הוצא את דמו ותו לא היינו משום דבחתית המפרקת מבליע דם באברים וקרא דושחט בקדשים כתיב דלדם הוא צריך להזיות ולזריקות.

ומבואר בב"י וש"ך דראב"ה יחידאה הוא וכל הפוסקים פליגי עליה. והט"ז הוסיף להפליא עליו ממשנה וגמרא ונתבאר לעיל סוף סי' כ' דאם החזיר הסימנים לאחורי העורף ושחט מן העורף שחיטתו כשירה

אלא שכיון שרמ"א כתב שאין לשנות מן המנהג שנהגו להטריף אין בידינו להקל דלא יהא אלא דברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור עכ"ל הט"ז. וכן כתב הש"ך דמן הדין שרי ואולי דעת רמ"א להחמיר דוקא במקום שאין הפסד מרובה וכהאי גוונא עכ"ל הש"ך.

ולפי דעת ראב"ה צריך לדחוק ולומר דבההיא דלעיל סוף סי' כ' דמיירי דוקא בלא נתכוין לחתוך המפרקת כמ"ש הדרישה ריש סי' א'. ואם כן בלא נתכוין אין להחמיר כלל אפילו שלא בהפסד מרובה. וסיים הט"ז שיש להקל בזה בכל הספיקות דאפילו רואה חתך במפרקת אין צריך לבדוק אחריו אם הוא רוב וקל וחומר כשאין המפרקת לפנינו והאי רוב המפרקת נראה לי דהעיקר תלוי בחוט שאפילו לראב"ה שפירש דברי רש"י ותו לא שאסור לחתוך אחר כך על כרחך לא קפיד אלא אחוט שהחיות תלוי בו ועל זה אמרה תורה דלא ימית הבהמה אלא על ידי הסימנים ולא בדבר אחר עכ"ל. ורוצה לומר בדבר אחר היינו בבת אחת עם הסימנים דווקא כדתניא בתוספתא דלעיל היה שוחט וחתך את הראש בבת אחת. אבל שלא בבת אחת אין איסור להמית הבהמה בדבר אחר אלא משום מבליע דם באברים כדלעיל סי' כ"ג.

ולפי דעת כל הפוסקים החולקים על ראב"ה יש לומר הא דבתוספתא דמפליג בין נתכוין לכך ללא נתכוין מיירי בשוחט בהולכה לבדה או בהובאה לבדה דכהאי גוונא מיקרי בבת אחת במתני' דלעיל. ומיירי בסתם סכין שיש בה כשיעור שנתנו חז"ל כמלא צואר חוץ לצואר. והאי שיעורא לא סגי אלא לחתיכת הסימנים עד המפרקת ולא עד בכלל כמ"ש במשמרת הבית ופרי חדש. אלא דמכל מקום כיון שיש בסכין כשיעור שנתנו חז"ל אם חתך המפרקת בלא מתכוין תלינן בחריפות הסכין כי לפעמים הסכין חריף ושוחט הסימנים בפחות מכשיעור שנתנו חז"ל כמ"ש התוס' והרא"ש לפי דעת התבואות שור.

אבל לפי דעת הרמב"ן והרשב"א והר"ן דפליגי בהא אתוס' ורא"ש וכן דעת הב"י בשו"ע (כמ"ש בקונטרס אחרון) יש לומר דבתוספתא לא מיירי כלל בחתך המפרקת אלא לחתיכת הסימנים לבדם קרי חתך הראש כדתנן במתניתין התיז הראש והיינו סימנים לבדם כמו שנתבאר לעיל. ובבת אחת דבתוספתא היינו נמי בבת אחת דמתניתין שהיא הולכה לבדה או הובאה לבדה. וקא משמע לן בתוספתא דלא מכשירנן בבת אחת אפילו בסכין שיש בה כשיעור שנתנו חז"ל שהוא כמלא צואר חוץ לצואר אלא בשלא נתכוין לכך רק שלא הספיק להביא עד שהותז הראש בהולכה לבדה כדפרש"י במתני' דלעיל אבל אם נתכוין לכך איכא למיחש לדרסה (כמ"ש בקונטרס אחרון).

ועל כן צריכים השוחטים ליזהר בזה באזהרה יתירה מאחר שיש בזה חשש דרסה אפילו בדיעבד מלבד הזהירות לכתחלה שמצוה להוליך ולהביא לכתחלה (כמו שנתבאר לעיל):

[י]

שלא יבא לידי דרסה. ומיהו זה אינו אלא זהירות לכתחלה אבל בדיעבד אין לחוש. ובמדינות אלו שנהגו השוחטים לאסור אפילו בדיעבד אולי בקעה מצאו וגדרו בה גדר ומכל מקום בהפסד מרובה וכהאי גוונא יש להקל (תבואות שור):

[יא]

מן הושט פסולה. בב"י בשם הכל בו והגהות מיימוניות בשם הר"פ בהגהת סמ"ק מבואר בהדיא דקאי אדלעיל שאם אינו אוחד אותם בטוב פעמים כו' ויבא לידי דרסה ודרסה פסולה אפילו במשהו מן הושט. אבל בקנה סבירא ליה להר"י (י"ף דאין דרסה פוסלת אלא ברובו או במיעוט המשלים לרובו. וכן דעת רוב

הפוסקים כדלקמן גבי הגרמה והחלדה. והשו"ע אף דסבירא ליה כהרמב"ם לפסול דרסה והחלדה אף במיעוט קמא דקנה כדלקמן סעיף י"א וסעיף י"ג לא רצה לשנות לשון הר"י"ף בדין זה משום דאף להרמב"ם אתי שפיר לשון זה לזיהר שלא יבא לידי דרסה משהו בושט יותר מבקנה דבושט פסולה ודאי ובקנה היא פסולה מספק כדלקמן סעיף י"א וסעיף י"ג עיין שם:

[*] קמא. עיין במ"ש בסעיף י' ובסעיף י"ב [ב] טעם המנהג:

[יב]

חלדה. לשון חולדה כחולדה זו שהיא תחובה ומכוסה בחורי הבתים והכי נמי הסכין מכוסה בסימן העליון בשעת שחיטת סימן התחתון או בשעת שחיטת העליון ממטה למעלה. ודווקא בסימן שהוא בכלל שחיטה הוי ודאי חלדה אבל אם מכוסה בדבר שאינו בכלל שחיטה כגון תחת העור מספקא ליה לרב בגמרא ואמר איני יודע ופסול מספק כדלקמן סעיף ח':

[יג]

שחיטתו פסולה. מספק דאבעיות ולא איפשטו נינהו בגמרא לרב דאמר תחת העור איני יודע תחת מטלית מהו תחת צמר מסובך מהו תיקו ופרש"י מהו דהא עור נמי לאו בכלל שחיטה הוא ומספקינן ליה בחלדה הכי נמי לא שנא או דלמא האי גופה והאי לאו גופה עכ"ל. והרא"ש כתב תחת צמר מסובך מהו כיון דצמר עומד לגוז לא הוי כעור ואם תמצוי לומר כיון דהשתא מיהא מחובר לבהמה מיקרי חלדה תחת מטלית הקשורה סביב הצואר מהו תיקו ועבדינן לחומרא (ולא הוי ספק ספיקא משום דהכל שם ספק אחד אי מיקרי חלדה בכהאי גוונא ואם לאו) אבל אם נפל טליתו על מקום השחיטה פשיטא דלא הוי חלדה דלא מיבעיא אלא בבגד שקשור תמיד בצואר הבהמה דומיא דצמר וכן כתב בה"ג דמיירי שיש מכה בצואר הבהמה ודבק עליה מטלית בשעוה ודלא כמו שכתב הרמב"ם אם פירש מטלית על הסכין ועל הצואר ושחט תחת המטלית הואיל ואין הסכין גלויה הרי זה ספק נבלה עכ"ל הרא"ש. ומה שכתב הקשור תמיד הוא לאו דווקא אלא דהוא הדין כרוך ועשוי להתקיים זמן מה (תבואות שור):

[יד]

המסובך. לאו דוקא אלא אפילו השערות מובדלות זו מזו כל שהסכין תחתיהן הוה ליה חלדה אלא אורחא דמילתה נקט בגמרא ושו"ע ורמ"א דבמסובך שאינו יכול להפרידן מכניס הסכין תחתיהן (תבואות שור). ומכל מקום מדינא סגי לפנות הצמר אילך ואילך ואין צריך לתלוש אלא משום זהירות לכתחלה. וכן בעופות נהגו למרוט הנוצות ואף על גב דאיכא צער בעלי חיים (מרדכי). ומכל מקום אם יכול לשחוט בלא זה יש לזיהר מלמרוט כמ"ש רמ"א בסי' כ"ג:

[טו]

מהעור. והוי לה חלדה ואפילו בדיעבד שחיטתו פסולה מספק כדלעיל (ש"ך):

[טז]

שאוסר. כן דעת רש"י לפירושו בהא דבעי רב פפא החליד במיעוט סימנים מהו תיקו ופרש"י החליד במיעוט סימנים לאחר ששחט רובן בהכשר מי אמרינן הא אישתחית שפיר ברוב סימנים או דילמא כולה חדא שחיטה היא ואית בה חלדה עכ"ל. והתוס' וסייעתם הקשו על פירוש רש"י כמו שהקשו על פירושו שפירש בבעיא דשהה במיעוט סימנים בכהאי גוונא ממש כדלעיל סי' כ"ג. ופירשו בעיא זו בענין אחר כדלקמן סעיף י"א. ולפירושם אין לאסור כלל חלדה אפילו במיעוט בתרא דסימן הראשון בבהמה שכיון שרוב הסימנים נשחטו בהכשר לא איכפת לן במיעוט שנשחט אחר כך בפסול. ומשום הכי כתב השו"ע סתם או מאחד מהם (עיין פרישה):

[יז]

בקנה. פירש הש"ך הטעם שמחמירים אף במיעוט קמא דקנה בין בחלדה בין בדרסה בין בהגרמה הוא משום דאין אנו בקיאים בבדיקת הושט וחיישינן שמא נגע בושט כדלעיל סי' כ"ג אבל מדינא אין לאסור לכולי עלמא במיעוט קמא דקנה בדרסה וחלדה כמו שאין לאסור בשהייה מידי דהוה אחצי קנה חתוך דלעיל סוף סי' כ"א. אבל הב"י בשו"ע סבירא ליה לאסור במיעוט קמא דקנה מדינא בדרסה וחלדה לחוש לדעת הרמב"ם כדלקמן סעיף י"ג עיין במ"ש שם הטעם:

[יח]

כדרנה. זהו פירוש התוספות בשם ר"ת והטור בשם הרמב"ם בבעיא דהחליד במיעוט סימנים דלעיל. אלא דלהרמב"ם היא בין בקנה בין בושט כדלקמן סעיף י"ג ולר"ת היא בושט לבד. והוא הדין בשהייה ודרסה במיעוט קמא דושט היא בעיא דלא איפשיטא לפירוש ר"ת והוה ליה ספק נבילה. אבל להרמב"ם לפי דעת הב"י בכסף משנה לא הוי ספק נבילה במיעוט קמא דושט אלא בדרסה וחלדה אבל בשהייה הוה ודאי נבילה. וכן דעת כל האחרונים סימן כ"ג. משום שכיון ששהה אזיל ליה מעשה קמא והוה ליה כנקובת הקוץ ונקובת הושט במשהו אבל בדרסה וחלדה כיון שהשחיטה נמשכת ושחיטה אחת היא איכא למימר הכי אגמריה רחמנא למשה לא תשחוט רובא בדרסה וחלדה אבל מיעוטא שפיר דמי משום הכי לא הוי אלא ספק נבילה (ריב"ש. ש. כסף משנה. לחם משנה):

[יט]

סימן השני. זהו פירוש התוס' בשם הר"ר אושעיא בבעיא דלעיל והסכים עמו הרא"ש ושאר פוסקים. דאיבעיא לן אף אם תימצי לומר תחת העור וצמר מסובך לא הוי חלדה היינו משום דלא חשיבי כבהמה. או דלמא אף אם תימצי לומר דהוי חלדה הכא שאני כיון שנשחט הרוב המיעוט הנשאר כחתוך דמי עכ"ל הרא"ש:

[כ]

בחלדה. כלומר בחלדה גמורה ודאי בלי שום ספק דהיינו שהחליד הסכין בין סימן לסימן ושחט מיעוט הסימן בחלדה זו. מה שאין כן בבבא הראשונה שלא החליד אלא תחת מיעוט הסימן דאיכא למימר דמיעוט סימן כיון שאינו מעכב בשחיטה דמי לעור שהיא ספק חלדה וכיון שלא שחט בספק חלדה זו

אלא מיעוט סימן איכא תרתי למעליותא. וקא משמע לן ברישא דאפילו הכי הוא בכלל בעיא דלעיל (עיין תבואות שור. וכן משמע בהדיא בב"י איני רואה כו' ע"ש ודו"ק):

[כא]

הגרמה. לשון הגרמה שמכריע ידו לצאת חוץ ממקום הכשר שחיטה (רש"י):

[כב]

רוב חלל. עיין במ"ש ריש סי' כ"א:

[כג]

שפוסל בדרסה. זהו דעת הרא"ש בשם ריב"ם דדרסה חלדה ושהייה לא דמי להגרמה ועיקור. דאף לפירוש רש"י בבעיא דהחליד במיעוט סימן דלעיל ובעיא דשהה במיעוט סימן דלעיל סי' כ"ג דהיינו מיעוט בתרא והוא הדין לדרסה במיעוט בתרא והוה ליה ספק נבילה מכל מקום בהגרמה ועיקור סבירא ליה להרא"ש שאין להחמיר כלל כפרש"י משום דפשיטא לן דאזלינן בתר רובא בהגרמה משום דלא מקום שחיטה הוא הוה ליה כאילו הוליך והביא ברגל אחר שחיטה. וכן נמי אם אחר שחיטת הרוב עקר המיעוט כיון דהוי שלא כדרך שחיטה כשר עכ"ל. וסברא הראשונה שבשו"ע הוא דעת התוס' שפירשו ב' בעיות אלו בענין אחר דלא כפרש"י משום דלא סבירא להו לחלק בין הגרמה ועיקור לשהייה דרסה וחלדה. ורש"י סבירא ליה גם כן שאין לחלק ביניהם ומשום הכי סבירא ליה לרש"י דגם בהגרמה ועיקור יש להחמיר מספק במיעוט בתרא בין דסימן קמא בין דבתרא ואפילו בעוף כדלעיל סי' כ"ג. ועיין במ"ש שם אם הוא ספיקא דאורייתא או דרבנן. וזהו מנהגינו שברמ"א:

[כד]

קמא. עיין מ"ש לעיל בשם הש"ך דטעם החומרא במיעוט קמא דקנה הוא משום שמא נגע בושט. ולפי זה היכא דתפס הקנה לבדו בידו שאין לחוש כלל שמא נגע בושט אין להחמיר כלל בדרסה חלדה והגרמה ועיקור במיעוט קמא דקנה כמו שאין להחמיר כלל בכהאי גוונא בשהייה כדלעיל סי' כ"ג. אבל התוס' כתבו דבהגרמה יש להחמיר מדינא במיעוט קמא דקנה אף בלא חששא דנקובת הושט לחוש לדעת הרשב"א דפסק כמאן דאמר בגמרא הגרים שלישי ושחט ב' שלישים פסולה והוא הדין פחות משליש משום דיציאת חיותא דבהמה ברוב סימן הוא וכשנחתך רוב הסימן לא נחתך אותו הרוב בשחיטה דהיינו במקום שחיטה. ולא דמי לחצי קנה חתוך דלעיל סוף סי' כ"א דהתם פגם וחתך ההוא במקום שחיטה הוא וכיון דאין טריפות בקנה עד שתפסק רובה הוה ליה כאלו לא נפגמה כלל ואף על גב דביציאת חיותא ברוב סימן לאו כולה רובא בשחיטה נפק מיהו במקום שחיטה נפק כולה חיותא אבל הגרמה לאו שחיטה היא ולא מקום שחיטה היא וכי נפקא חיותא ברוב סימן הראשון בפסולא נפק דשלא במקום שחיטה הויא פלגא דמיפק חיותא עכ"ל רש"י. והוא הדין לפחות מפלגא דכולה מיפק חיותא בעי במקום שחיטה והלכך אפילו הגרמה משהו פוסלת בקנה במיעוט קמא לפי דעת הרשב"א. ואפילו לא גמר השחיטה באותו מקום החתך שהגרים בו אלא הוציא הסכין מאותו מקום שהגרים ושחט תחתיו במקום שחיטה מתחלת הקנה מלמעלה לא מהני מידי דכיון דנפק פלגא דחיותא שלא במקום שחיטה תו לא הדר (כן דעת רמ"א כמ"ש. דלא כתבואות שור). ומכל מקום במקום הפסד מרובה יש להקל אפילו לא הוציא הסכין ממקום החתך

ולסמוך על דעת השו"ע דלקמן סעיף י"ג דפסק כמאן דאמר בגמרא הגרים שלישי ושחט שני שלישים כשירה (תבואות שור).

אבל בדרסה וחלדה קשה להקל בדאורייתא אפילו בהפסד מרובה נגד השו"ע דלקמן סעיף י"ג. ולא דמי לשהייה כמו שיתבאר שם.

ועיקור במקום שחיטה דינו כשהייה ושלא במקום שחיטה דינו כמו בהגרמה כמו שיתבאר לקמן סעיף י"ד:

כצ"ל:

[כה]

כשירה. דהא איכא רובא בשחיטה אף על גב דמיפק חיותא הוא ברוב ראשון ורוב ראשון לא היה בשחיטה אלא מיעוטו (גמרא):

[כז]

כשרה. כיון דאיכא רובא בשחיטה אף על גב דכי נפקא חיותא ברוב סימן בהגרמה קא נפקא (גמרא):

[כח]

פסולה. אף על גב דכי נפקא חיותא בשחיטה קא נפקא כיון דליכא רובא בשחיטה (גמרא):

[כח]

אמצעי. בקנה קמיירי כדלקמן סעיף י"ד. ואפילו הכי פסולה בוודאי בשליש אמצעי והוא הדין בפחות משליש כל שדרס או החליד במיעוט המשלים לרוב הקנה דכי נפקא חיותא ברוב הקנה בפסולא קא נפקא (ומהאי טעמא פגימה אחת פוסלת בסכין אף לשחוט הקנה לבדו בעוף כדלעיל סוף סי' כ"א). ולא דמי להגרים בשליש אמצעי מפני שהגרמה אינה מקום שחיטה ולכן כששחט שלישי ראשון ואחרון במקום שחיטה מה לנו באמצעי שהגרים כיון ששחט הרוב במקומו (כסף משנה).

ובשליש ראשון בקנה היא פסולה מספק לפי דעת הרמב"ם בבעיא דהחליד סימנים דלעיל דהיינו במיעוט קמא. והוא הדין לדרסה. וסבירא ליה להרמב"ם שהעתיק לשונו בשו"ע כאן דהבעיא היא בין בושט בין בקנה (מדנקט רב פפא סימנים לשון רבים). ולא דמי לשהייה דבמיעוט קמא דושט היא פסולה בוודאי ובמיעוט קמא דקנה היא כשירה בוודאי משום שכיון ששהה אזיל ליה מעשה קמא והוה ליה כנקובת הקוץ ונקובת הושט במשהו ופסוקת הגרגרת ברובא אבל בדרסה וחלדה כיון שנעשה הפיסול בשעת שחיטה ובמעשה שחיטה איכא למימר דכולה חדא שחיטה היא ונעשית בפיסול ופסולה מספק אף במיעוט קמא דקנה (ב"י). ומהאי טעמא נמי אינה ודאי נבלה אף במיעוט קמא דושט כמ"ש לעיל. וכל זה לפי דעת הרמב"ם ושו"ע. אבל רש"י והתוס' והרא"ש ושאר פוסקים חולקים על זה. וכן דעת הש"ך כמ"ש לעיל:

[כט]

ודאי. עיין סי' כ"ג:

[ל]

מטה. דנקיבתו במשהו כריאה כדלקמן סוף סי' ל"ד:

[לא]

פסולה. משמע וודאי פסולה. ולא דמי לדרסה וחלדה במיעוט קמא דושט דהוי ספק נבילה לפי דעת הרמב"ם ושו"ע. דהתם כיון שבדרך שחיטה הוא יש לומר דלאו נקב הוא דהכי אגמריה רחמנא למשה לא תשחוט רובא בדרסה וחלדה אבל מיעוטא שרי אבל הגרמה כיון שאינה במקום שחיטה הוה ליה נקב (ש"ך). ומיהו אינה נבילה אלא טריפה כדלקמן סימן ל"ג ול"ד.

ואם שחט הושט תחלה והגרים במיעוט בתרא לצד מעלה בתורבץ הושט טריפה מספק לפי דעת הרא"ש וסייעתו כדין ניקב התורבץ אחר שחיטת הושט קודם שחיטת הקנה דלקמן סימן כ"ו] (עיין רא"ש ריש פרק אלו טרפות). וכן אם הגרים במיעוט בתרא לצד מטה. וכן אם שחט הקנה תחלה והגרים במיעוט בתרא לצד מטה דנקיבתה במשהו כריאה והוי לה כריאה שניקבה אחר שנשחט הקנה קודם שנשחט הושט דלקמן שם. וזהו דעת השו"ע כאן שכתב בקנה לצד מטה קודם גמר הכשר שחיטה דמשמע אפילו אחר שחיטת רוב הקנה קודם גמר הושט. עיין מ"ש סי' כ"ו].

אבל בדרסה וחלדה במיעוט בתרא דושט שנשחט תחלה אין לאסור אפילו לפי דעת הרא"ש דלקמן שם כמו אם ניקב הושט אחר שחיטתו קודם שנשחט הקנה שהוא טריפה מספק לפי דעת הרא"ש כדלקמן שם. דהיינו דוקא כשניקב כנגד מקום החתך לצד מעלה או לצד מטה במקום השלם אבל מיעוט הנשאר במקום החתך עצמו מאחר שהרוב שחוט במקום הזה מיעוטא כמאן דשחוט דמי כמ"ש הרשב"א בתשובה סי' שס"ז (הובאה בספר הארוך להש"ך). ועיין מ"ש סימן כ"ו]:

[לב]

ומהבשר. אבל אם נתלש הבשר עם הסימנים מהלחי אפילו נעקרו כולן כשירה ומועלת בו שחיטה כמו שמועלת אם ניטל הלחי מעל הבשר והסימנים. כדתנן סתמא בפרק אלו טריפות ניטל לחי התחתון כשירה ומשמע דמותרת באכילה אחר שחיטה. וכדאמרין בהדיא בגמרא ריש פרק אלו טרפות אמר שמואל תורבץ הושט שניטל כולו מלחי כשר ותנא תונא (תנא דמתניתין מסייע לן) ניטל לחי התחתון כשרה (וכיון שניטל הלחי נתלשו הסימנים שבלחי התחתון הם מחוברים). מתקיף לה רב פפא והא איכא עיקור סימנים. ולרב פפא קשיא מתניתין ניטל לחי התחתון כשרה. בשלמא מתניתין לרב פפא לא קשיא הא דאיעקור עקורי (מן הלחי ומן הבשר) הא דאיגום איגומי מעילוי סימנים (שנגמם הלחי מן הבשר שמוטל על הסימנים בין הלחי והסימן דלאו עיקור הוא שהסימנים מעורים בבשר) אלא לשמואל קשיא (דלדידיה איכא עיקור סימנים דקאמר תורבץ הושט שניטל דמשמע דהושט לבדו ניתק ונתלש מן הבשר). לא תימא כולו אלא רובו. והא אמר שמואל סימנים שנדלדלו ברובן טריפה. אמר רב שישא הא דאיכפל אקפולי (שנקלף מן הבשר איכפל כמו נקלף) הא דאיפרוק איפרוקי (כדבר הנעקר בכח שנעקר כאן מעט וכאן מעט עד רובו דאותו מיעוט המחובר אינו מחובר ביחד הלכך לאו חיבור הוא דלא הדר בריא) עכ"ל הגמרא ופירש"י. וכתב הרשב"א ויש לדקדק קצת כיון דאפילו

נקלף רובו שרי אף על פי שלא נשתייר אלא מיעוטו ומיעוט זה לא אמרו בו שיעור היאך אפשר שתפסל יותר כשנשתייר בו מיעוט כאן ומיעוט כאן מכשנשתייר מיעוט אחד במקום אחד. ונראה לי דכשהוא מתפרק במקומות רבים הדבר ניכר שנתפרק בכח ומה שנשאר מחובר חיבור מדולדל הוא אבל כשנתפרק במקום אחד אותו המיעוט נשאר בחיבורו בחוזק כשהיה הילכך הוי חיבור והדר בריא עכ"ל (ומה שכתב והדר בריא היינו לפרש"י אבל הרשב"א גופיה לא סבירא ליה הכי כמ"ש לקמן).

אבל הב"ח סי' ל"ג כתב דלמסקנא דאמרינן לא תימא כולו אלא רובו אם כן הא דאמרינן ותנא תונא ניטל לחי התחתון כשר מוקמא מתניתין ברובא דווקא ולא מיפלגינן בין איעקור איעקורי לאיגום איגומי אלא אף על גב דאיגום הלחי מעלוי סימנים והסימנים מעורים בבשר לא מכשרינן אלא ברובא דוקא אבל בכולה הוה ליה עיקור והוא הדין אם נתלש הסימן עם הבשר מהלחי דלא כשו"ע. והש"ך סתם להקל כהשו"ע ולא הביא דעת הב"ח כלל. וכן דעת רוב האחרונים. אבל הט"ז הביא חומרת הב"ח. וכן פסק התבואות שור. ומכל מקום בהפסד מרובה אפשר לסמוך על רוב האחרונים. ומ"ש השו"ע שנעקר הקנה ועל זה כתב בסעיף ט"ז שאם נשתייר משהו כשר אף על גב דשמואל לא קאמר אלא תורבץ הושט שניטל רובו כשר היינו משום דרבותא אשמועינן דאף על גב דושט נקובתו במשהו אפילו הכי בניטל ממקום חיבורו אינו נקוב ולא כפסוק אלא אפילו ברובו כשר וכל שכן בקנה.

והתוספות בשם ר"ח פירשו הא דאיפרוק אפרוקי לא כפירוש רש"י שנעקר בכח ממקום חבורו אלא שנפרדו הסימנים זה מזה ברוב שיעור ארכן. והשו"ע פסק כב' הפירושים להחמיר בשל תורה ולכן פסק כאן בס' [ע"ף] ט"ז כפרש"י ולקמן סימן ל"ג כפירוש ר"ח:

[לג]

ונשמט. בטור כתב או נשמט. וצריך לומר פירושו דנעקר היינו בכח אדם ונשמט הוא מעצמה של בהמה על ידי נדנודה (ט"ז). והב"ח בקונטרס אחרון פירש דנעקר היינו דאיכא נקב מפולש ונשמט היינו שנשמט ממקומו וירד למטה וליכא נקב כלל עכ"ל. וזהו פירוש דאיכפל איקפולי לפי דעת הרמב"ם שנתקלף הסימן מקרומו וירד למטה ואף שהקרום מחובר במקום חבורו בלחי מדולדל הוא ואינו חיבור. וכן דעת הרי"ף כמ"ש בקונטרס אחרון:

[לד]

קודם גמר שחיטה. כן הוא לשון הרמב"ם. ומשמע מסתימת לשונו דאפילו נשמט אחד מהם קודם גמר שחיטת השני דהיינו קודם שחיטת רוב שנים בבהמה אף על פי שהסימן שנשמט נשחט כבר פסולה. ולשיטתיה אזיל הרמב"ם וכן השו"ע דלקמן סי' כ"ו סבירא ליה דלא אמרינן כמאן דמנח בדיקולא דמיא לאחר שחיטת רובו או אפילו כולו. ועיין מ"ש סעיף י"ח על זה:

[לה]

פסולה. בפ"ק דחולין תניא שחט את הושט ואחר כך נשמטה הגרגרת שחיטתו כשירה נשמטה הגרגרת ואחר כך שחט את הושט שחיטתו פסולה אם ספק זה היה מעשה ואמרו כל ספק בשחיטה פסולה עכ"ל ברייתא. והא דנקט התנא שחיטה בושט ושמוטה בגרגרת אמרינן בגמרא דהוא הדין איפכא אלא דאורחא דמלתא נקט משום דגרגרת עבידא לאשתמוטי. ופירש רש"י הטעם דפסולה משום דהרי נטרפה מחיים.

דסבירא ליה לרש"י דעיקור טריפה מחיים נמי הוא בקנה משום פסוקת הגרגרת ובושט משום פסוקת התורבץ. אלא שגרגרת עצמה שנפסקה שיעורא ברובא וכן תורבץ עצמו שנפסק איכא למאן דאמר בגמרא דשיעורו ברובא ואיכא למאן דאמר במשהו והכי קיימא לן ובעיקור ממקום חבורו בלחי בין בקנה בין בושט שיעורו כולו דוקא ולא אפילו ברובן. אלא אם כן מיעוט הנשאר הוא מדולדל כאן מעט וכאן מעט כדלעיל. אבל כשנעקר כולו טריפה מחיים נמי הוי כמו בנפסק הסימן עצמו. כדאמר שמואל סימנים שנדלדלו ברובן טריפה דהיינו כשאין המיעוט הנשאר במקום אחד דלא הדר בריא והוה ליה כנעקר כולו. והא דשמואל גופיה קחשיב עיקור בהלכות שחיטה בהדי שהייה דרסה כו' כדלעיל בשו"ע ס"א כמ"ש לעיל סימן א'. היינו לומר שאין שחיטה זו מועלת כלום והרי זו גם נבילה לאחר שחיטה כמו בשחיטה דרסה ואינך ולא כטריפה שנשחטה. אבל מכל מקום מחיים נמי טריפה הויא כשנעקר הסימן ממקום חיבורו כמו בגרגרת עצמה שנפסקה ברובה שהיא טריפה מחיים ונבילה לאחר שחיטה כדלקמן סימן ל"ד וכן בתורבץ שנפסק ברובו אבל במשהו אינה נבילה לאחר שחיטה אלא בושט עצמו כדלקמן סימן ל"ג. והא דנקט רש"י טריפה ולא נבילה היינו משום דקאי בעוף דסגי ליה בסימן אחד שנשחט כראוי להוציאו מידי נבילה.

אבל הרשב"א כתב שאי אפשר לומר דשמואל קחשיב טריפה בהלכות שחיטה דאם כן ליחשוב נמי נקובת הושט (ועיין במה שיתבאר לקמן בשם התוס' דלא קשה מידי על פירוש רש"י). אלא עיקור שנעקר הסימן ממקום חיבורו לאו טריפה היא כלל מחיים כנפסק הסימן עצמו שהרי אין שעוריהם שוים (עיין תוס' דף מ"ד ע"א). אלא כמ"ש התוספות לפי דעת בה"ג דהלכתא גמירי לה שאין שחיטה מועלת בסימנים עקורים ממקום חיבורם בלחי ואפילו בעוף בעינן שיהיו ב' הסימנים מחוברים וראוים לשחיטה בשעה ששוחט אחד מהם דהכי גמירי לה הלכתא. ונפקא מינה האידנא לדינא בין שיטת רש"י ובין שיטת התוס' וסיעתם בשם בה"ג לענין חלב וביצים כדלקמן בה"ג. והא דאמר שמואל סימנים שנדלדלו ברובן טריפה פירש הרשב"א דלאו טריפה ממש קאמר אלא אסורה קאמר דכל שהיא אסורה טריפה קרי לה. ונפקא מינה שאם שחט נבילה הוי ולא כטריפה שחוטתה שאין שחיטה בסימנים עקורים עכ"ל.

אבל התוס' בפרק אלו טרפות סבירא ליה דטריפה ממש קאמר בסימנים שנדלדלו ברובן דהיינו שנעקר הסימן בכח כדלעיל דלא הדר בריא ומשום הכי טריפה מחיים נמי הויא. אבל בדאיכפל אקפולי בנחת מעל הפשר אף על פי שנקלף כולו כיון שלא נעקר בכח הדר בריא ומשום הכי אינה טריפה מחיים אלא שאין שחיטה מועלת בה כשנקלף כולו אף על גב דהדר בריא כיון שעכשיו אינו מחובר כלל בבשר הלחי שכך היא הלכה למשה מסיני שאין שחיטה בסימן עקור. אבל אם לא נקלף אלא רובו כשרה לגמרי ומועלת בו שחיטה ולא אמרינן בזה רובו ככולו כיון דהדר בריא לגמרי. אבל אם נעקר בכח דלא הדר בריא וסופו ליפרק כולו אמרינן רובו ככולו דכמאן דפסק דמי ומשום הכי היא גם כן נבילה לאחר שחיטה דאין שחיטה מועלת בה. והרשב"א סבירא ליה שאינה טריפה מחיים משום דהדר בריא אלא לאחר שחיטה נבילה היא. דמה שנשאר חבור מדולדל הוא והרי זה כאלו נעקר כולו (עיין במה שנתבאר לעיל).

והר"ן בחדושו ובפירושו להרי"ף כתב בזה שיטה ד' בשם הרמב"ן דסבירא ליה דהא דאמר שמואל סימנים שנדלדלו ברובן טריפה ממש קאמר משום דלא הדר בריא וכל שכן בדאיכפול איקפולי כולו דלא הדר בריא וטריפה היא אבל מכל מקום אינה נבילה ואפילו לאחר שחיטה. והיינו כשנדלדל ונקלף שלא בשעת שחיטה אבל אם אירע לו כן בשעת שחיטה משהתחיל בסימנים אין שחיטה מועלת בו ונבילה היא. ואפילו לא נקלף אלא רובו ככולו בכל התורה כולה. וזהו עיקור דקחשיב שמואל בהלכות שחיטה שהוא הלכה למשה מסיני שאין שחיטה מועלת בו והיא נבילה. והא דאמר שמואל

תורבץ הושט שניטל רובו מלחי כשר כדלעיל דמשמע כשר לגמרי ומועלת בו שחיטה היינו כשנעקר שלא בשעת שחיטה. וטעמא דמלתא דכל שהסימנים עקורים מתחלה אפשר לאחוז בידיו בשעת שחיטה ולשוחטם כראוי ומשום הכי מהני שחיטה לטהר מידי נבילה בדבר שעושה אותה טריפה כגון שנדלדלו רובן או שנקלף כולו ואם לא נקלף כולו כשר לגמרי אבל נעקרו בשעת שחיטה אי אפשר שתשחט כראוי מפני שהסימנים מתנדנדים ומשום הכי הוי לה נבילה אפילו בדבר שאינו עושה אותה טריפה (כן הוא הגירסא בספר הארוך מהש"ך. וכן משמע בר"ן) כגון שנקלף רובו או אפילו כולו וכגון שנתלש עם הבשר מהלחי דדמי לאיגום איגומי מעילוי סימנים דלעיל דכשרה היא ואפילו הכי אין השחיטה מועלת בה כשאיירע כן בשעת שחיטה מפני שהסימנים מתנדנדים זהו העולה מדברי הר"ן פ"ק ובחידושו פרק אלו טרפות בשם הרמב"ן. והא דתניא נשמטה הגרגרת ואחר כך שחט את הושט שחיטתו פסולה אף על פי שאפשר לשחוט הושט כראוי אף שהגרגרת שמוטה היינו משום דהרי נטרפה תחלה כפירוש רש"י דלעיל. ולענין מעשה יש להחמיר כדברי כולן להחמיר בשל תורה כמו שיתבאר לקמן.

והנה בפ"ק דף ט' פירש"י דעיקור היינו הא דתנן שחט את הושט ופסק הגרגרת הרי זה נבילה. וכתב על זה התוס' תימא דאין זה שייך להלכות שחיטה דזה פסול מפני שלא שחטו ולא דמי לשאר הלכות שחיטה. ויש לומר דמיירי ששחט בסכין פגומה או במגל וזה נקרא פסק הגרגרת ופסולה היא משום דאין שוחטין אלא חונקין (כדלעיל סימן י"ח) עכ"ל. ואין כוונתם דלרש"י אין עיקור אלא בכהאי גוונא דהא בהדיא אמרינן בגמרא בסוגיא דלעיל דתורבץ הושט שניטל כולו מלחי הוי עיקור. אלא כוונתם לומר דלפירוש רש"י דשמואל לא קחשיב אלא עיקור שהוא בדרך שחיטה דהיינו בסכין פגומה דזה שייך להלכות שחיטה אבל נעקר ממקום חיבורו בלחי או שנפסק הסימן שלא בדרך שחיטה (בסכין פגומה) אינו ענין להלכות שחיטה. ואף על פי שאין שחיטה מועלת בכהאי גוונא ונבילה היא מכל מקום הטבח שאינו יודע זה מותר לאכול משחיטתו ולא חיישינן שמא היו הסימנים עקורים או פסוקת הגרגרת. כמו דלא חיישינן לנקיבת הושט שהוא במשהו ואף היודע הלכות שחיטה אי אפשר לו לבדוק הושט אחר שחיטה דדילמא במקום נקב קא שחיט אלא דאזלינן בתר רובא כדאיתא בגמרא ורוב בעלי חיים כשרים ובריאים ושלימים מכל נקב. ואם כן הוא הדין דלא חיישינן מהאי טעמא לפסוקת הגרגרת. וכן לעיקור סימנים ממקום חיבורם בלחי לפירוש רש"י דשמואל דקא חשיב עיקור בהלכות שחיטה לאסור שחיטת שאינו יודע לא מיירי בעיקור ממקום חיבורם אלא בפסוקת הגרגרת ועל כרחק צריך לומר דהיינו בסכין פגומה.

אבל לבה"ג דעיקור אינו אלא שנעקר ממקום חבורו ובהא קאמר שמואל שאסור לאכול משחיטת שאינו יודע. סבירא ליה דשאני עיקור סימנים מפסוקת הגרגרת ונקובת הושט דלא חיישינן להו ולעיקור סימנים חיישינן משום דשמוטה שכיחא וצריך לבדוק אחריה לפי דעת בה"ג כדלקמן סי' כ"ה. ואף החולקים עליו שם היינו דוקא במי שיודע הלכות שחיטה ויודע שעיקור פוסל שהוא נזהר כשתופס בסימנים ומותחן יפה לאחוז בקל שלא יבא לידי עיקור בידיים רק שבאנו לחוש שמא היו עקורים מתחלה מעצמה של בהמה על ידי נדנודה או על ידי אחיזת השוחט בה בקלות ולהא לא חיישינן להחולקים על בה"ג שם משום דסמכינן בהא ארובא דרוב בעלי חיים הם בריאים בטבעם ואין הסימנים נשמטים ונעקרים בהם מעצמן ולא על ידי אחיזה בקלות. אבל מי שאינו יודע שעיקור פוסל כלל ואינו נזהר כלל מעיקור כשתופס בסימנים למותחן יפה לכולא עלמא חיישינן שמא תפס ומתח בכח עד שבא לידי עיקור ובפרט בגרגרת דעבידא לאשתמוטי דבהמה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה וכיון שהשוחט לא ידע להזהר מילתא דלא רמיא עליה דאינש עביד ולא אדעתיה כדלעיל סימן א' אין אני קורא בו נודע לך במה נשחטה כלל מאחר שהשוחט בעצמו אינו יודע. שלא אמרו חזקה על בן דעת שאין קלקולי שחיטה

ניקרים לו אלא שלא ברצונו ובמשגיח דכל בן דעת משגיח לשחוט כהלכה כדלעיל סימן א' וב' אבל לא במי שאינו יודע להשגיח וליזהר מקלקול זה (דאדרבה מועד הוא לקלקל לפי דעת הט"ז. ואף דלא קיימא לן הכי מכל מקום מידי ספיקא לא נפקא וכל ספק בשחיטה פסול). מה שאין כן בנקובת הושט ופסוקת הגרגרת שאין לחוש בהן כלל שמא ינקוב השוחט שאינו יודע הלכות שחיטה את הושט בידים או יפסיק את הגרגרת אלא שמא היו כן מתחילה ולהא לא חיישינן דסמכינן ארובא. כמו בשאר טריפות שאין צריך לבדוק אחריהן כלל מהאי טעמא ומשום הכי נמי מותר לאכול משחיטתו של זה שאינו יודע. ואף על גב דנקובת הושט ופסוקת הגרגרת השחיטה פסולה ובהמה בחזקת איסור עומדת עד שיוודע לך במה נשחטה ולא דמי לשאר טריפות. מכל מקום כיון דסמכינן ארובא דרוב בהמות אינן נקובת הושט ופסוקת הגרגרת הרי נודע לך במה נשחטה דרובא עדיף מחזקה. ולא סמכינן מיעוטא לחזקת איסור דבהמה למהוי פלגא ופלגא משום דמיעוטא דלא שכיח הוא להיות נקובת הושט ופסוקת הגרגרת שטרופות הריאה לבדה הוא דשכיחא ומשום הכי צריך לבדוק הריאה כדלקמן סי' ל"ט ובמיעוטא דלא שכיח לא אמרינן סמוך מיעוטא לחזקה כדלעיל סימן א'. ואין להחמיר בספק נקובת הושט ופסוקת הגרגרת יותר מבספק שאר טרפות אלא בדאיתילדא ריעותא דהרי נקובה ופסוקה לפניך כדלקמן. אבל בשוחט שאינו יודע שעיקור פוסל לא שייך למיזל בתר רובא דרוב בהמות כשירות ובריאות בטבעם דלא מהני האי טעמא אלא במי שיוודע להזהר שלא לעקור בכח דלא חיישינן שמא נעקרו מעצמן או על ידי אחיזה בקלות משום דרוב בהמות בריאות בטבען ואין הסימנים נעקרים מעצמן ולא על ידי אחיזה בקלות. אבל במי שאינו יודע להזהר דאיכא למיחש ביה שמא עקר בידים לא שייך למיזל בתר רובא אלא לאוקמה אחזקתה דהעמד הסימנים בחזקתן שהיו הסימנים שלימים ולא עקורים מתחילה ומוקמינן חזקת איסור דבהמה להדי חזקה זו והוי לה ספיקא דאורייתא ולחומרא ומשום הכי אסור לאכול משחיטתו.

(ואף לרש"י כן לפי גירסא שלנו בפירוש רש"י שלא פירש בהדיא דעיקור היינו פסוקת הגרגרת אלא הא דתנן שחט את הושט ופסק את הגרגרת ורוצה לומר שפסקו ועקרו ממקום חיבורו. ולא פליג על בה"ג אלא דהא דסבירא ליה לרש"י דטריפה מחיים נמי הוי שהוא בכלל פסוקת הגרגרת דתנן בפרק אלו טרפות. והתוס' והרשב"א היתה גירסתם בפירוש רש"י שפירש בהדיא דעיקור היינו פסוקת הגרגרת ומשום הכי הקשו הרשב"א והר"ן אמאי לא קא חשיב נמי נקובת הושט והתוספות הקשו תימא כו'. עיין במה שיתבאר לקמן נפקא מינה לדינא מכל זה):

[לז]

ואנו נוהגים כו'. פירוש שאנו נוהגין דלא כמו שכתב השו"ע אבל אם שחט אחד בעוף או רובו ואחר כך נשמת השני כו' דמשמע שאפילו אם שחט גם הסימן השני אחר שנשמת כיון שנשמת אחר שחיטת רוב הסימן הראשון ועוף הכשרו בסימן אחד שחיטתו כשירה. ואין אנו נוהגים כן אלא מטריפים כל עיקור שנשחט אחר שנעקר אפילו לא נשחט אלא מיעוט בתרא אחר שנעקר כל הסימן ממקום חיבורו אחר שחיטת רובו בין בקנה שהוא סימן הראשון בין בושט שהוא סימן הב' ואפילו בעוף שהכשרו בסימן אחד ואפילו הכי אם נעקר כל הושט ממקום חיבורו אחר שחיטת רובו ואחר כך גמר שחיטתו שנמצא ששחט מיעוט בתרא דושט בעיקור סימנים נוהגים להטריף. משום דאיכא למימר דכולא חדא שחיטה היא ואית בה עיקור כדפירש רש"י בבעיא דשהה או החליד במיעוט סימנים דלעיל (אבל אם נעקר הקנה אחר שחיטתו לפני שחיטת הושט אין לחוש כמו שיתבאר לקמן). וזהו שכתב רמ"א כל עיקור רוצה לומר אפילו מיעוט בתרא דסימן בתרא ואפילו בעוף דעליה קאי וכל שכן במיעוט קמא שנשחט בעיקור כל הסימן ממקום חיבורו שנמצאת שחיטת כל הסימן הוא בעיקור. וזה פשוט ומשנה שאינה צריכה היא שכן דרך התנאים לשנות

הפשוט תחילה כמ"ש התוספות בכמה דוכתי ומכל שכן הפוסקים שדרכן לפרש ביותר. ועוד שרמ"א העתיק לשון זה משחיטת מהר"י ווייל ובמהר"י ווייל כתב תחילה עיקור היכי דמי כגון ששחט בסכין פגומה שזהו עיקור לפרש"י לפי דעת התוספות או שנעקר הסימן ממקום חיבורו שזהו עיקור לכולא עלמא ועל זה כתב שכל עיקור פסול בין במיעוט קמא כו' ורוצה לומר כל עיקור אפילו עיקור דסכין פגומה ששחט בפגימה זו מיעוט קמא לחוד אפילו הכי פסול משום שאין אנו בקיאים בבדיקת הושט ושמא נגע בושט בפגימה זו. וכן אם שחט בפגימה זו מיעוט בתרא לחוד פסול אפילו בקנה דשיעור פסיקתו ברובו משום דאיכא למימר כולה חדא שחיטה היא ואית בה עיקור דסכין פגומה לפרש"י לפי דעת התוספות שזהו עיקור דקחשיב שמואל בהלכות שחיטה בהדי דרסה ושהייה וחלדה והגרמה והלכך כמו דפסול במיעוט בתרא שנשחט בשהייה דרסה חלדה והגרמה לפרש"י בבעיא דלעיל אפילו בקנה משום דאיכא למימר כולה חדא שחיטה היא ואית בה עיקור הפוסלה לפרש"י לפי דעת התוס'. וכן כתב רבינו ירוחם והטור ברמזים. וכן במיעוט בתרא שנשחט אחר שנעקר כל הסימן ממקום חיבורו איכא למימר כולה חדא שחיטה היא ואית בה עיקור דהיינו המיעוט בתרא שנשחט בעיקור סימנים שהיא הלכה למשה מסיני שאין שחיטה מועלת בו דהיינו עיקור כל הסימן בדאקלוף איקלוף לפי דעת התוס' ורמב"ן או אפילו רובו בדאפרוק איפרוקי לפי דעת הרשב"א דלעיל אבל בפחות מכן לא מיקרי עיקור כלל.

והילכך בין מיעוט קמא בין מיעוט בתרא שנעקר בין לפני שחיטה בין בשעת שחיטה אף על פי ששחטו אחר שנעקר ליכא למימר כולה חדא שחיטה היא ואית בה עיקור דהא אין בה שיעור עיקור הפוסל כלל ואין זה עיקור דקחשיב שמואל בהלכות שחיטה בהדי שהייה דרסה חלדה והגרמה. דאם לא תאמר הכי היכי אמר שמואל תורבץ הושט שניטל רובו מלחי כשר ומועלת בו שחיטה ואפילו לא נשתייר בו אלא משהו במקום אחד כדלעיל והא קא שחט מיעוט בעיקור שנעקר מקצתו מכבר. ואין לחלק בין מיעוט בתרא שנעקר לפני שחיטה לנעקר בשעת שחיטה משום דבשעת שחיטה יש לומר כולה חדא שחיטה היא ואית בה עיקור כמו עיקור דסכין פגומה במיעוט בתרא. דשאני הכא שמוליק ומביא בסכין כדרך שחיטה אבל בעיקור שנעקר הסימן ממקום חיבורו שאינו כדרך שחיטה כלל לית לן כלל כולה חדא שחיטה היא. דהא בהדיא תניא נשחט הושט ואחר כך נשמטה הגרגרת שחיתתו כשירה ואי אמרינן כולה חדא שחיטה היא אפילו בסימן ב' דעוף אמרינן הכי כדלעיל סי' כ"ג. אלא ודאי דלא אמרינן דהעיקור דסימן ב' ושחיטת סימן אחד כולה חדא שחיטה היא משום דעיקור אינו כדרך שחיטה כלל והוא הדין דלית לן דהעיקור דעיקור במיעוט בתרא ושחיטת הרוב כולה חדא שחיטה היא. וליכא למימר אלא דשחיטת מיעוט בתרא שנשחט בעיקור ושחיטת הרוב כולה חדא שחיטה היא ובזה אין לחלק בין נעקר בשעת שחיטה לנעקר לפני שחיטה דמכל מקום כששוחט הרוב והמיעוט בבת אחת כולה חדא שחיטה היא. ואם כן מדאמר שמואל תורבץ שניטל רובו מלחי כשר ומועלת בו שחיטה בנעקר לפני שחיטה אף על פי ששוחט המיעוט בתרא בעיקור שנעקר מקצתו מכבר ולא אמרינן כולה חדא שחיטה היא שהרי שוחט הרוב והמיעוט בבת אחת מכלל דבכהאי גוונא שאין בו שיעור עיקור שנאמר הלכה למשה מסיני לא איכפת לן מאי דכולה חדא שחיטה היא. ואם כן הוא הדין במיעוט בתרא שנעקר בשעת שחיטה ממקום חיבורו אף על פי שנשחט אחר כך ואיכא למימר כולה חדא שחיטה היא לא איכפת לן כלל הואיל ואין בו שיעור עיקור שנאמר הלכה למשה מסיני. וכל שכן במיעוט קמא דקנה שנשחט אחר שנעקר הסימן ממקום חיבורו פחות משיעור עיקור שנאמר הלכה למשה מסיני. דגם בעיקור דסכין פגומה במיעוט קמא דקנה אין לאסור משום דכולא חדא שחיטה היא אף לפרש"י בבעיא דלעיל דאמרינן הכי במיעוט בתרא במיעוט קמא לא אמרינן הכי משום דלאו מידי עביד כדפרש"י גבי שהייה. וכן כתב בהדיא בתשובת הרשב"א סי' שס"ז בשם הרא"ש. והכי נמי סבירא ליה לרש"י גבי הגרמה לחלק בין הגרים

שליש ושחט ב' שלישים ובין שחט ב' שלישים והגרים שלישי דפסולה משום דכולא חדא שחיטה היא ואם כן הוא הדין בדרסה חלדה ועיקור סבירא ליה הכי.

ומה שאנו נוהגים להטריף בכולן במיעוט קמא דקנה הוא משום שמא נגע בושט. ובעיקור לא שייך חשש זה אלא בסכין פגומה ולא בעיקור הסימן ממקום חיבורו שאף שכבר שחט בושט מאי איכפת לן בעיקור הסימן ממקום חיבורו פחות מכשיעור הפוסל. ואף אם תמצי לומר טעם המנהג להחמיר בכולן לבד משהייה הוא לחוש לפירוש הרמב"ם בבעיא דלעיל דהחליד במיעוט סימנים שהוא במיעוט קמא ומשום דכולא חדא שחיטה היא. מכל מקום הא בהגרמה מודה הרמב"ם דלית לן הכי משום דלאו מקום שחיטה היא כדלעיל. וכל שכן בעיקור ממקום חיבורו דלית לן שהעיקור והשחיטה כולה חדא שחיטה היא. ולית לן אלא דהמיעוט הנשחט בעיקור כולה חדא שחיטה היא עם הרוב והא לא איכפת לן אלא כשנשחט בעיקור כל הסימן ממקום חבורו שזהו שיעור הפוסל ולא כשנשחט בעיקור פחות מכשיעור הפוסל. כדאמר שמואל תורבץ שניטל רובו מלחי כשר ומועלת בו שחיטה אף על פי שנשחט מיעוט קמא ובתרא בעיקור שנעקרו מכבר.

אלא בעיקור דסכין פגומה הוא שיש לומר כן שטעם המנהג להחמיר אפילו במיעוט קמא דקנה אינו משום חשש שמא נגע בושט בלבד אלא לחוש לפירוש הרמב"ם בבעיא דלעיל שהיא במיעוט קמא ומספקא לן דילמא כולה חדא שחיטה כמו גבי חלדה ודרסה והוא הדין עיקור דסכין פגומה לפרש"י לפי דעת התוס' שזהו עיקור דקחשיב בהלכות שחיטה בהדי שהייה דרסה כו' (וזו שאלה ששאל הרא"ש מהרשב"א בתשובת הרשב"א סי' שס"ד). ואף על גב דלהרמב"ם גופיה דסבירא ליה דעיקור הוא כמ"ש התוס' בשם בה"ג יש לומר דסבירא ליה דסכין פגומה אינה מהלכות שחיטה שאינו שוחט אלא קורע וחונק כדתנן בפ"ק ולית לן כולה חדא שחיטה היא. ותדע דלהרמב"ם סכין פגומה אינו מהלכות שחיטה ולא דמי כלל לדרסה וחלדה דהא בדרסה וחלדה איבעיא לן לפירוש הרמב"ם דילמא הכי אגמריה רחמנא למשה לא תשחוט רובא בדרסה וחלדה אבל מיעוטא שרי אפילו בושט ובסכין פגומה ליכא למאן דאמר שהפגימה אינה פוסלת בושט אפילו במשהו משום שהפגם הוא קורע ונוקב ולא שוחט ואינו מהלכות שחיטה ונקובת הושט במשהו. מכל מקום בטעם המנהג יש לומר משום דנקטינן בתרווייהו לחומרא. ואיך שיהיה טעם המנהג להחמיר בעיקור במיעוט קמא דקנה בין משום שמא נגע בושט בין כדי לחוש לפירוש הרמב"ם ולפרש"י לפי דעת התוספות על כל פנים בעיקור הסימן ממקום חיבורו לא מהני הני טעמי לאסור בפחות משיעור עיקור הפוסל אף אם נעקר כן בשעת שחיטה. ואף על גב דבשו"ע סימן זה לא הוזכר כלל עיקור דסכין פגומה. לא רצה רמ"א לשנות לשון מהרי"ו בין במיעוט קמא כיון דאתי שפיר גם בעיקור הסימן ממקום חיבורו כדלעיל. ותדע שהרי מהרי"ו כתב תחילה גם עיקור הסימן ממקום חיבורו ואפילו הכי סיים אחר כך בלשון זה וכל עיקור פסול בין במיעוט קמא כו'. כן דעת הט"ז בפירוש לשון רמ"א. וכן דעת התבואות שור להלכה.

דלא כש"ך דפירש דמ"ש רמ"א כל עיקור שרוצה לומר אפילו במשהו דמיעוט קמא שנעקר ממקום חיבורו בשעת שחיטה וכן משהו דמיעוט בתרא שנעקר ממקום חיבורו. וטעם המנהג במיעוט קמא פירש הש"ך משום שאין אנו בקיאים בבדיקת הושט ושמא נגע בושט. דסבירא ליה להש"ך דלמנהגינו שמחמירים כפרש"י בבעיא דלעיל שהיא במיעוט בתרא דל"ל כולה חדא שחיטה היא אבל במיעוט קמא לאו מידי עביד כדפרש"י שם היינו דווקא כשלא נגע עדיין בושט אבל כשנגע כבר בושט שנקובתו במשהו תו ליכא למימר לאו מידי עביד דהא בנקובת הושט נעשית נבילה שאין שחיטה מועלת בה כמו בפסוקת רוב הגררת. ואם כן כי היכי דבפסוקת רוב הגררת לא אמרינן לאו מידי עביד במיעוט בתרא

שנשחט בפסול אלא אמרינן כולא חדא שחיטה היא ואית בה פסול הכי נמי ליכא למימר לאו מידי עביד במיעוט קמא דקנה שנשחט בפסול אחר שניקב הושט כבר אלא אמרינן כולה חדא שחיטה היא ואית בה פסול. אלא דפסול דשהייה דרסה וחלדה והגרמה ליכא נפקא מינה דתיפוק ליה משום פסול דושט עצמו אלא נפקא מינה בעיקור לחודיה שאם נעקר מיעוט קמא דקנה ממקום חיבורו בשעת שחיטה אחר שנגע בושט אמרינן דכולה חדא שחיטה היא ואית בה עיקור כו' כמו במיעוט בתרא. והא דקאמר שמואל תורבץ שניטל רובו מלחי כשר היינו שנעקר שלא בשעת שחיטה אבל בשעת שחיטה אפילו בעיקור משהו יש לומר דהעיקור והשחיטה כולה חדא שחיטה היא. והא דתניא נשחט הושט ואחר כך נשמטה הגררת כשירה היינו דוקא בנשמטה מאליה דליכא למימר כולה חדא שחיטה היא כיון דלאו מידי עביד מה שאין כן בעיקור דידים דליכא למימר לאו מידי עביד יש לומר כולה חדא שחיטה היא (וזהו דעת מהר"ץ בהגהות שחיטות הובא בדרכי משה). וכן הוא בהדיא בהגהות שחיטות מהרי"ו לחלק בזה בין עיקור לשמוטה דאינו עושה מעשה. אי נמי יש לומר דהא דנוהגים להטריף כל עיקור אפילו במשהו בשעת שחיטה היינו בעיקור שעל ידי דחיקת הסכין בסימנים דאיכא למימר כולה חדא שחיטה היא מאחר שנעשה על ידי הסכין כמעשה שהביא בדרכי משה בשם מהר"ץ בשם מהרי"ו שנמצא מקצת טבעת על הסכין כדלקמן סעיף י"ט. אבל בשמוטה דממילא או אפילו בעיקור בידים שאינו בדרך שחיטה כלל ליכא למימר כולה חדא שחיטה היא. כמו בניקב הושט בידים בשעת שחיטה דלקמן סימן כ"ו כמ"ש שם בשם הש"ך שנתכוין שם לשני חילוקים אלו שיש לחלק בין עיקור לשמוטה. אבל מסתימת רמ"א כאן ושאר אחרונים מבואר דעיקור ושמוטה חדא מלתא היא לגמרי ואין חילוק ביניהם לדינא כלל. וכדעת הט"ז שחלק על הגהות שחיטת מהרי"ו שחילקו ביניהם. וכן עיקר. דלא כש"ך בין במיעוט קמא בין במיעוט בתרא (וכ"מ בהדיא בתורת הבית הארוך דאף רש"י מודה בעיקור שאינו דרך שחיטה דלא דמי לבעיא דלעיל דמספקא לן דילמא כולה חדא שחיטה היא. והילכך העיקר כהט"ז).

ואף לפי מ"ש לעיל בשם התבואות שור לחוש לדעת הרשב"א שפסק כמאן דאמר הגרים שלישי ושחט ב' שלישים פסולה דבעינן כולה מיפק חיותא במקום שחיטה ואפילו במשהו דנפק שלא במקום שחיטה פסולה. ובעיקור מיעוט קמא ממקום חיבורו כיון דכולו איכא כולה מיפק חיותא וטרפה לפי דעת רש"י ורמב"ן אם כן במשהו איכא משהו דמיפק חיותא כמו בפסוקת הגררת דמיטרפא ברובא ואפילו הכי במשהו איכא משהו דמיפק חיותא. מכל מקום בכהאי גוונא יש לסמוך אפילו שלא בהפסד מרובה אהכרעת רמ"א דלקמן דבחייה כשר וליכא מיפק חיותא כלל אפילו בכולו. אבל משום דהרשב"א גופיה סבירא ליה דבחיים כשר ורש"י דסבירא ליה טריפה לא סבירא ליה כמאן דאמר הגרים שלישי פסולה האי טעמא לא מהני להקל בדאורייתא כמ"ש בכללי ההוראה. הילכך בעל נפש יחמיר לעצמו במיעוט קמא אפילו שלא בשעת שחיטה.

וכן בנעקר כל הסימן אחר שחיטת רוב הסימן הראשון לפני שחיטת סימן ב' בבהמה אף על פי שהניח ולא שחט כלל מיעוט בתרא דקמא שאין להחמיר לאחרים משום עיקור במיעוט בתרא שהרי לא שחטו כלל ומשום ששחט סימן הב' בעיקור סימן הא' אין לחוש כיון שנעקר אחר שחיטת רובו כמ"ש לקמן. אף על פי כן בעל נפש יחמיר לעצמו לחוש לפירש"י ורמב"ן דעיקור טריפה הוא ולהאוסרים בנולדו סימני טרפה בין סימן לסימן אף אם נולדו בסימן עצמו שנשחט כמ"ש לקמן סי' כ"ו. אף על גב דמדינא יש לסמוך בכהאי גוונא אהכרעת רמ"א דעיקור אינו טריפה מאחר דבלאו הכי יש חולקין על האוסרים דלקמן שם וגם האוסרים אינם אוסרים אלא מספק כמ"ש שם.

וכן בעיקור דסכין פגומה במיעוט קמא דקנה ותפש את הקנה לבדו בידו דליכא למיחש לנקובת הושט כדלעיל סי' כ"ג. אף על פי כן כל בעל נפש יחמיר לעצמו לחוש לפירוש הרמב"ם בבעיא דלעיל שהיא במיעוט קמא ומספקא לן אי אמרינן כולה חדא שחיטה היא ולפרש"י לפי דעת התוספות דעיקור דסכין פגומה הוא מהלכות שחיטה ואיכא למימר ביה כולה חדא שחיטה היא. אבל מדינא אין לחוש. שאף שהב"י בשו"ע פסק כהרמב"ם מכל מקום כיון שרבו החולקים על פירוש הרמב"ם וגם לפירוש הרמב"ם אינו אלא ספק פשיטא דבכהאי גוונא יש לסמוך אפילו שלא בהפסד מרובה אהכרעת רמ"א דלקמן כפירוש בה"ג דעיקור ממקום חיבורו הוא מהלכות שחיטה דלא כפירש"י לפי דעת התוספות דעיקור הוא סכין פגומה. שהרי כתב רמ"א דבחיים כשר. ואם כן הא דמתקיף רב פפא אהא דאמר שמואל תורבץ שניטל כולו מלחי כשר והא איכא עיקור סימנים כדלעיל על כרחך משום דעיקור שהוא מהלכות שחיטה הוא עיקור ממקום חבורו כמ"ש התוספות בשם בה"ג. וסבירא ליה לרמ"א שכן עיקר לפי שכן דעת התוספות ריש פרק אלו טריפות והרשב"א והר"ן והרא"ש ושאר פוסקים והלכה כבתראי. וסמך רמ"א על זה להתיר החלב והביצים דאיסור מדאורייתא הוא. והא דמחמירינן בעיקור דסכין פגומה במיעוט בתרא כמ"ש במהר"י ווייל והיינו לחוש לפירש"י לפי דעת התוספות דעיקור דסכין פגומה הוא מהלכות שחיטה ויש לומר בו כולה חדא שחיטה היא. היינו משום דבהמה בחזקת איסור עומדת משום הכי נוהגים כל החומרות גבי שחיטה והיכא דנהוג נהוג והבו דלא לוסקיף עלה לאסור החלב והביצים שאינן בחזקת איסור.

או אפשר דרמ"א לא סבירא ליה להחמיר גם בעיקור דסכין פגומה במיעוט בתרא שהרי לא הביא לחומרא זו בהגהותיו ולא בדרכי משה. והא דלא כתב להחמיר במיעוט קמא משום חשש נקובת הושט היינו משום דבמיעוט קמא על כרחך מיירי שהגביה ידו מן הצואר וראה שלא שחט אלא מיעוט הקנה בלבד ואחר כך גמר שחיטתו בסכין יפה ואם כן תיפוק ליה משום שהייה דאסורה משום חשש נקובת הושט. אבל במיעוט בתרא נפקא מינה אם אין עיקור דסכין פגומה פוסל במיעוט בתרא משום דלאו שחיטה היא כלל ולית לן כולה חדא שחיטה היא אם כן מותר מיעוט בתרא במגל וכיוצא בו שכולו פגום ואין בו שחיטה כלל. ואין בזה גם כן משום שהייה דשהייה אינה אלא כששוהה בשחיטה אבל זה פסק מלשחוט. אבל בקרדום אסור משום דבין פגם לפגם יש ריוח משהו. אבל אם עיקור דסכין פגומה פוסל במיעוט בתרא אפילו במגל אסור אפילו בדיעבד. ובאמת דבר שאינו מצוי הוא לחתוך מיעוט בתרא במגל וכיוצא בו (דווקא) ובדבר שאינו מצוי לא שייך מנהג כמ"ש הרמב"ם סוף פרק י"א ואם כן מוקמינן ליה אדינא ומדינא וודאי דאין לאסור בדיעבד מאחר שהעיקר הוא כפירוש התוס' בשם בה"ג דעיקור שבהלכות שחיטה הוא עיקור ממקום חיבורו. ועוד שלפי דעת הרשב"א והר"ן אף לפרש"י אינו עיקור דסכין פגומה (וכן הוא בהדיא בתשובת הרשב"א סימן שס"ז דאף לפרש"י אין להחמיר כלל בעיקור דסכין פגומה במיעוט בתרא). וכל שכן לגירסא שלנו בפרש"י כדלעיל. ואף לפי דעת התוס' בפרש"י במיעוט בתרא אינו אלא ספק. ולפי דעת הרשב"א והר"ן הוא ספק דרבנן וכן הוא במהר"י ווייל כמ"ש לעיל סימן כ"ג והלכך בהפסד מרובה וכהאי גוונא המיקל לא הפסיד:

[לז]

דווקא נו'. אדלעיל קאי. ולא קאי דווקא אדסמוך ליה דהיינו עיקור במיעוט קמא אף לפירוש הש"ך דהיינו מיעוט קמא שנעקר דאין איסור מדינא אלא משום שאין אנו בקיאים בבדיקת הושט. אלא אפילו היכא דמדינא הבהמה אסורה אפילו הכי חלבה כשר (ש"ך):

[לה]

כשרות. ולא דמי לדלעיל סי' י"ד דמספקא לן בגמרא דלמא לא שרי לן רחמנא דאתי מאבר מן החי אלא היכא דאיכא תקנתא לאיסוריה בשחיטה ולא היכא דליכא לאיסוריה תקנתא בשחיטה. דשאני התם דליכא תקנתא בשחיטה עולמית אבל הכא כיון דבחיים כשר ואינה טריפה משום דהדר בריא ומתרפא אם כן יש לו תקנה בשחיטה לכשיתרפא כמבואר מלשון התוספות דף מ"ד ע"ן שם. ומיהו בלאו הכי נמי יש לומר דלא דמי להתם כמ"ש האחרונים ע"ן שם. ומיהו בדאפרוק איפרוקי יש לחוש להחמיר לדעת התוס' וסייעתם דטרפה מחיים הוא (ש"ך). והפרי חדש והתבואות שור כתבו להחמיר אפילו בדאיקלוף איקלופי לחוש לפרש"י ורמב"ן וכן דעת הרי"ף והרמב"ם. וכן דעת הרא"ה בבדק הבית. ומכל מקום בהפסד מרובה אין להחמיר בזה לאחרים נגד רמ"א ושאר אחרונים אלא כל בעל נפש יחמיר לעצמו:

[לט]

שמוט. בעוף מיירי. וקאי אדלעיל סעיף ט"ו אבל אם שחט אחד בעוף כו':

[מ]

פסולה. פירוש ספק נבילה (ש"ך) כדתניא בברייתא דלעיל דהוא ספק בשחיטה.

ולפרש"י דלעיל דשמוטה דפסולה בעוף הוא משום דהרי נטרפה תחילה. צריך לומר דהא דקרי לה תנא ספק בשחיטה היינו משום שנולד ספק למפרע אם כשירה היתה בשעת שחיטה כיון דאיכא ריעותא שהרי היא שמוטה לפניך. דריעותא ברורה מדאורייתא היא זו הא דהרי היא לפניך מדמצטרפת לחזקת טומאה גבי מקוה למהוי תרתי לריעותא לשוויה ודאי טמא ולשרוף עליה תרומה וקדשים כדלעיל סימן א' ולחזקת איסור דבהמה בחייה גבי סכין פגומה דלעיל סימן י"ח. והכי נמי כיון דאיכא ריעותא דהרי שמוטה לפניך שהיא ריעותא ברורה מדאורייתא מהניא ריעותא זו להיות ספק דאורייתא ולחומרא הואיל ולא היתה לה חזקת היתר ברור לאכילה אפילו שעה אחת דבחייה היתה אסורה משום אבר מן החי. ומשום הכי מיקרי ספק בשחיטה לפי דעת הרב רבנו יונה ברשב"א ור"ן (או) דמהניא ריעותא זו להיות נולד ספק למפרע מחיים שמא נשמטה. ובספק הנולד מחיים היא בחזקת איסור ממש דאבר מן החי לפי דעת איסור והיתר ורמ"א כמ"ש לעיל סימן א' (וע"ן מ"ש לקמן סוף סי' ל"ו שהרשב"א גופיה נסתפק בזה).

אבל לפי דעת התוס' בשם בה"ג וסייעתם דשמוטה אין שחיטה מועלת ואפילו בעוף שנשמט סימן אחד אין שחיטה מועלת בשני אין ראייה מברייתא זו לענין טריפות דבטריפות אפילו בספק הנולד מחיים ממש יש לומר דמוקמינן בחזקת היתר. ואף על פי שהיתה אסורה משום אבר מן החי מכל מקום משנשחטה שאיסור אבר מן החי חלף והלך לו אמרינן נשחטה בחזקת היתר עומדת. וכל שכן בספק הנולד אחר שחיטה אף על גב דאיכא ריעותא דהרי לפניך וכמ"ש לקמן. ובספק נשמטה מחיים דבברייתא זו היינו טעמא דפסולה משום שהיא בחזקת איסור עד שיודע לך במה נשחטה וזו לא נודע לך במה נשחטה. ומשום הכי לא אמרינן העמד הסימנים בחזקתן שהיו שלמים מתחלה והשתא הוא דנשמטה משום דמוקמינן חזקה להדי חזקה מאחר דאיכא ריעותא דהרי שמוטה לפניך. כמו בסכין שנמצאת פגומה דלעיל סי' י"ח. ואף לפי דעת הרשב"א דהיינו טעמא דאמרינן בהמה בחזקת איסור עומדת משום דעליך הראיה שנעשה בה מעשה המכשירה ובשמוטה לא שייך האי טעמא דאדרבה איכא למימר עליך הראיה שנשמטה קודם שחיטה כיון דאיכא לאוקמיה אחזקה. דמכל מקום כיון שהיא שמוטה לפניך ואיני יודע

מתי נשמטה איכא למימר נמי עליך הראיה שאחר שחיטה נשמטה ומידי ספיקא לא נפקא כמו בסכין דלעיל.

ואין לחלק בין סכין לשמוטה אף לרמב"ן דסבירא ליה דשמוטה טריפה ואינה חיה ורוב בעלי חיים כשרים ורובא עדיף מחזקה. דמהאי טעמא לא חיישינן לבדוק בנקובת הושט ולא שמא קשחית במקום נקב אף על גב דבהמה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה משום דאזלינן בתר רובא ורובא עדיף מחזקה. דמכל מקום גבי שמוטה לא שייך למיזל בתר רובא כלל כיון דאיכא ריעותא דהרי שמוטה לפניך כמו דלא אזלינן בתר רובא בספק שהה וספק דרס מהאי טעמא כמ"ש לעיל סי' א'. ואפילו בבא זאב ונטל בני מעיים והחזירם כשהם נקובים לא שרינן אלא משום חזקה כדאיתא בגמרא ולא משום רובא. דלא ילפינן מקרא למיזל בתר רובא אלא היכא דליכא ריעותא כלל לפנינו דאי לאו דאזלינן בתר רובא הוי חיישינן אפילו לריעותא דלא חזינן כלל כמו שמא במקום נקב בושט קא שחית וכהאי גוונא. אבל היכא דחזינן ריעותא קמן ובעינן למימר השתא הוא דאתרע זהו ענין חזקה דמוקמינן בחזקת היתר ואמרינן השתא הוא דאיתרע. והלכך בשמוטה דאיכא נמי חזקת איסור עד שיודע לך במה נשחטה מוקמינן חזקה להדי חזקה והוה ליה ספק דאורייתא. ואפילו יש לפנינו דבר לתלות בו אחר שחיטה לא תלינן מהאי טעמא לפי דעת בה"ג וסייעתו דהוא ספק בשחיטה ממש. ולא דמי לספק טריפות כלל. ואף לפי דעת המקילין גבי סכין כשיש לתלות יותר בלאחר שחיטה. היינו משום דסכין איתרעי בהמה לא אתרעי כמ"ש לעיל סימן י"ח. אבל בשמוטה דעוף גופיה איתרע לכולי עלמא לא תלינן כמו דלא תלינן בספק שהה ספק דרס. ודינה כסכין לפי דעת המחמירים שם שאין תולין אלא בשיבר עצם דודאי פוגם וליכא ריעותא כלל במה שהיא פגומה לפניך אבל לא בחתך במפרקת או אפילו שאר עצמות בדרך הולכה והובאה אף על פי שיש לתלות בהם יותר מבעור לפי שמצוים לפגום יותר אפילו הכי לא תלינן. דכיון שאינה ודאי פוגם איכא ריעותא במה שנמצאת פגומה לפניך ומצטרפת לחזקת איסור למהוי ספק דאורייתא. והוא הדין והוא הטעם בשמוטה כהאי גוונא.

ואף לפירוש רש"י דשמוטה אינה אלא טריפה בעוף ולא נבילה אין לתלות אלא כשיש לפנינו דבר ממש לתלות בו אבל לא לתלות בזריקה ופרכוס כמ"ש רמ"א ואף בגרירת דעבידא לאשתמוטי כמבואר בתשובת מהר"ן^[י] "ק דפשיטא דאין בפרכוס כח להשמיט הסימנים ממקום חיבורם שהרי דבר ידוע הוא שרוב העופות מפרכסין אחר שחיטה ופוק חזי כמה שמוטות משתכחין משום כך הלא דבר פשוט דברוב פעמים אין הגרירת נשמטת מחמת הפרכוס עכ"ל. אבל לפי דעת בה"ג אפילו משמשו בה בידים בחוזק יד דיש כח להשמיט אין תולין והכי קיימא לן (תבואות שור. דלא כתוס'). אלא אם כן משמש בחוזק כל כך שבודאי משמט דבכהאי גוונא ליכא ריעותא כלל במה שנמצאת שמוטה דדמי לשבר עצם דודאי פוגם וכן בנתעסק באותו המין אחר הטבילה דלעיל סימן י"ח. ומהאי טעמא תלינן בסכין גבי גרירת דלקמן סימן ל"ד סעיף ט' כמו שיתבאר שם:

[מא]

בשעת שחיטה. כגון שאומר שבדק אחר שחיטה בבדיקה דלקמן סי' כ"ה. וקא משמע לן דאף על גב דאתחזק איסורא ואיכא נמי ריעותא דהרי שמוטה לפניך אפילו הכי נאמן יחידי בדבר שהיה בידו ואף על גב דשמוטה אינה בידו לתקן הא לענין שמוטה לא איתחזק איסורא דאדרבה היא בחזקת היתר לענין שמוטה דרוב בהמות אינן שמוטות ואיסור אבר מן החי דאתחזק היה בידו לתקנו בשחיטה (מהרא"י). אבל אם לא בדק אחר שחיטה לא אמרינן אי איתא דהוי שמוטה הוי חזי ליה או מרגיש בו כי מי יוכל להבחין

בזה הלא הוא כעצמים בבטן המלאה (מהרי"ק). ולכן אין לסמוך על השוחט שאומר הרגשתי בשעת שחיטה שלא היה שמוט שאי אפשר להבחין בזה ואפילו אם מקום העיקור בסימן נתהפך ובא לו למקום שחיטה אפשר שמתחלה היה העיקור מונח עקור במקומו בשעת שחיטה ועתה על ידי הפרכוס נתהפך ובא לו למקום שחיטה ואינה הוכחה כלל שנעקר אחר שחיטה (תבואות שור):

[מב]

שמוט. ואינו יודע אם קודם שחיטה נשמט או אחר שחיטה. ומיירי הכא גם בבהמה כדמסיק שיביא בהמה וישחוט כו':

[מג]

תחת העור. דכהאי גוונא מהני כאלו תפס הסימנים בידו דאפשר לשמוטה שתעשה שחוטתה כשתפס הסימנים בידו. ומשום הכי חיישינן שמא נשמט קודם שנשחט ופסולה מספק מה שאין כן כשלא תפס הסימנים אי אפשר לשמוטה שתעשה שחוטתה ברוב הפעמים לפי שהסימן השמוט הוא יורד למטה מיד ברוב הפעמים ושוב לא נשחט (רש"י). אלא שלפעמים אפשר לשמוטה שתעשה שחוטתה. ומשום הכי סמכינן אהקפה שמקיף שחיטה זו לשחיטת בהמה אחרת לראות אם דומות השחיטות זו לזו כדמסיק. אבל בשתפס בסימנים ושחט שאפשר לשמוטה שתעשה שחוטתה לא סמכינן אהקפה זו דאין מקיפין מבהמה לבהמה כדלקמן סי' ל"ו (רא"ש). ואף החולקים שם מודים כאן בשתפס בסימנים שאפשר לשמוטה שתעשה שחוטתה לא סמכינן אהקפה הכא. וכן דעת השו"ע. והטעם משום דהקפה דהכא לא דמי לדהתם דהתם מקיפין לחתך דלאחר שחיטה שאין חיות בבהמה כלל ואין החתך מאדים כלל והקפה דהכא היא בחתך השחיטה עצמה שיש עדיין חיות בבהמה אף אם כבר נשמט הסימן תחילה אלא שהשחיטה שניה שלפני העיקור מאדמת יותר כמ"ש לקמן. ומהאי טעמא נמי לא מהני הקפה בהיא דלעיל סעיף י"ז להביא עוף אחר ולשחוט בו סימן אחד ולעקור סימן הב' ולהקיף השחיטות זו לזו. אלא הכא לחוד סמכינן אהקפה זו משום דרוב פעמים אי אפשר לשמוטה שתעשה שחוטתה כשלא תפס הסימנים כמ"ש הרא"ש:

[מד]

כשרה. שכמו שהשניה נשחטה קודם שנעקר הסימן כך הראשונה ולכך הם שוים באדמומיות.

ואין חילוק בזה בין סימן ראשון לשני שגם בראשון מאחר שנשחט קודם שנשמט אף אם נשמט קודם שחיטת השני כשירה. דאף על גב דבעינן שיהיו ב' הסימנים מחוברים וראוים לשחיטה כששוחט אחת מהם בעוף מכל מקום הסימן השחוט הוא כמונח בדיקולא ולא מהניא מידי לסימן השני ומשום הכי אף על גב דנשמט אחר שנשחט לית לן בה. ואף למאן דאמר דלא אמרינן דכמונח בדיקולא הוא לענין אם נולדו בו סימני טריפות בין סימן לסימן כמ"ש לקמן סי' כ"ו מודה הכא לענין לפסול שחיטת סימן הב' משום שמוטת סימן הראשון שאינו פוסל דכמונח בדיקולא הוא לענין זה לכולא עלמא אפילו אם לא נשחט אלא רובו דרובו ככולו גם לענין זה דכמונח בדיקולא כדלקמן שם. ומשום הכי נמי לא חילקו כאן בגמרא ופוסקים בין רובו לכולו. ומיהו לרש"י ורמב"ן וסייעתם דשמוטה טריפה מחיים נמי הויא לא מהני הקפה זו למאן דאמר דלא אמרינן דכמונח בדיקולא הוא לענין טריפות שנולדו בו דיש לחוש שמא נשמט

קודם גמר שחיטת סימן הב' וטרפה היא. ולא מהניא הקפה זו אלא בעוף שהכשרו בסימן אחד. וכן הוא ברמב"ם בהדיא. ולשיתתיה אזיל כמ"ש בסימן כ"ו:

[מה]

הראשונה. דרגלים לדבר שנשמט הסימן קודם שנשחט ולכך אין השחיטה שבו מאדמת כל כך. והא דאין מקיפין בסימן זה השמוט בעצמו לחתוך בו חתך אחר אחר השחיטה ולראות אם חתך השחיטה דומה לחתך זה רגלים לדבר שנשחט אחר שנשמט דכהאי גוונא מקיפין בקנה שנפסק דלקמן סי' ל"ד דשאני הכא דשמוטה לאו טריפה היא ואם כן חשוב הסימן כחיה ואפילו נשחט אחר שנשמט יאדים חתך של שחיטה יותר מחתך זה שלאחר שחיטה (רא"ש ש"ם). והפרישה כתב דאפילו נשחט אחר שנשמט יאדים יותר חתך של שחיטה שהוא בחיי הבהמה יותר מחתך שלאחר שחיטה שאין חיות כלל בבהמה והיא מתה לגמרי. ואתי שפיר אפילו למאן דאמר דשמוטה טריפה היא דמכל מקום היא חיה עכשיו אלא שאינה חיה י"ב חודש:

[מו]

כשר. שעל ידי גלגול הגרגרת נעשה כן (אגור ב"). פירוש ששחט בב' מקומות על ידי גלגול ולכך נפרד (דרכי משה). ורש"ל פירש שעל ידי גלגול הגרגרת אחר שחיטת רובה נפרד ומשום הכי חלק על זה וכתב מי יעיד שעל ידי גלגול הגרגרת שלאחר שחיטת רוב הסימן הוא בא שמא הוא בתחילת שחיטה או באמצע שחיטה וכן מסתבר למימר שבדחיקת הסכין על הגרגרת בא שקפצה חוליא אחת ממקומה עכ"ל. וטעמו ונימוקו עמו דכיון דאיכא ריעותא דהרי עיקור טבעת אחת לפניך אלא שבאת לתלות בלאחר שחיטת רוב הסימן הרי זה ספק בשחיטה דלא נודע לך אם נשחטה כראוי ודמי ממש לנמצאת שמוטה דלעיל סעיף י"ז. אבל הבית יוסף סבירא ליה כפירוש הדרכי משה דתלינן שנשחטה בב' מקומות על ידי גלגול הגרגרת ואין כאן עיקור כלל בטבעת זו. וכיון דליכא הכא ריעותא דהרי עיקור לפניך מוקמינן הגרגרת בחזקתה שלא היה בה עיקור והיתה שלימה קודם שחיטה כרוב בעלי חיים. ולא מוקמינן חזקת איסור להדי חזקה דהתירא אלא בדאתילדא ריעותא כמו שנתבאר לעיל סי' י"ח גבי סכין ומקוה אבל הכא ליכא ריעותא כלל דתלינן שנשחטה בב' מקומות כמ"ש הרשב"א הובא ב"י סי' ל"ד וברמ"א סעיף ט' שם להלכה:

[מז]

בזה. דסבירא להו דזה אינו בא על ידי שחיטה בשני מקומות אלא על ידי עיקור שנעקרה טבעת זו על ידי דוחק הסכין ומתיחת הסימן (עיי' תבואות שור. שארית יוסף סי' מ"ז) ואינו יודע מתי נעקרה. ואין חילוק בזה בין נמצאת על הסכין ובין נמצאת על הארץ בין שלימה בין חתוכה ואפילו ב' צידי החתך מונחים על ב' צידי הסכין והטבעת חתוכה על הסכין בין ברוחב הטבעת או אפילו חתוכה ותחובה לארכה שהוא הקיפה. אין בזה הוכחה שלא נעקרה אלא נשחטה בב' וג' מקומות שאם נעקרה תחילה האין נחתכה. דאפשר שמתחילה נעקר רובה ועדיין היתה מעורה במיעוט ולכך חתך בה הסכין רובה או אפילו כולה ואחר כך נעקרה כולה ובאה לה על הסכין. ופסוקת הגרגרת ברובה נבילה ואין השחיטה מועלת והרי זה ספק בשחיטה וכל ספק בשחיטה פסול ואפילו יש לתלות להקל יותר מלהחמיר לא תלינן עד שיהיה היתר ברור כדלעיל (תבואות שור וש"ך וכן דעת הב"ח דלא כט"ז).

וכל זה בטבעת שלמה או רוב הטבעת אבל מיעוט הטבעת שנמצא בכל ענין כשרה דפסוקת הגרגרת ברובא. וגם משום עיקור אין לחוש לפירוש הט"ז וסייעתו דלעיל דגם בשעת שחיטה אין עיקור פוסלו בכל שהוא דלא אמרינן כולה חדא שחיטה היא בעיקור שאינו כדרך שחיטה כלל.

ואפילו בספק אם הוא הרוב או לא כתב הט"ז להקל משום ספק ספיקא שמא לא היה הרוב ואם תמצי לומר שהוא הרוב שמא נעשה על ידי גילגול הגרגרת. ואף על גב דסבירא ליה להט"ז דספק ספיקא בשחיטה לא מהני לסתור חזקת איסור שמחיים כמ"ש לעיל סי' א'. שאני הכא דיש מתירים לגמרי בלא ספק ספיקא. ומהאי טעמא נמי התיר הט"ז בסתם ומשמע מלשונו דאפילו ישנו לפנינו וספק לנו משום חסרון ידיעה לשער אם הוא הרוב מותר משום ספק ספיקא אף על גב דבכהאי גוונא לא מיקרי ספק בעלמא.

אבל התבואות שזר כתב שאם הוא לפנינו אין להקל כלל בספק אם הוא הרוב. וגם בנאבדה צריך עיון למעשה דהא לספק אם הוא הרוב אין לו חזקה דהתירא כלל אלא חזקת איסור לחוד דבהמה בחיים. וספק דשמא נעשה על ידי גלגול הגרגרת אחר שחיטת רוב הסימן אינו כדאי להתיר שאינו ספק שקול דמסתבר טפי שבדחיקת הסכין על הגרגרת בתחלת שחיטה נעקרה חוליא אחת ברובא כמ"ש לעיל בשם רש"ל אלא שאחר כך כשהגיע הסכין אצל רובה חתכה הסכין לרחבה. ואף על גב דבעלמא קיימא לן דספק שאינו שקול מצטרף לספק ספיקא שאני הכא שספק אחד השקול עומד בחזקת איסור ואין לו חזקת היתר כלל כנגדה עיין מ"ש בסי' ק"י:

[מח]

ינעוץ רגליו בקרקע. היינו כששוחט סמוך לקרקע. וכן יזהר כששוחט סמוך לכותל. ועכשיו נזהרים בכל ענין לדחוק רגלו אחד עם הכנפיים ואפילו הכי מרחיקין מן הכותל לחומרא בעלמא שלא ידחוק רגל הב' בכותל (רש"ל [פ] "ב):

סימן כה

[א]

שחוטים רובן. וכשבית השחיטה מלא דם אי אפשר לבדוק יפה בראיה בשעת שחיטה בבהמה (שאינ מנהג בתוקף אגודל) וצריך להעביר ידו תוך חתך בית השחיטה להרגיש במשמוש היד ([ב] ה"ג הובא בתורת יקותיאל. וט"ז בשם מהרי"ל):

[ב]

אסור. ואין אומרים כיון שהחזיר הסכין על גבי כל הצדדין חזקה שנשחטו כי פעמים שהסימנין נשמטים אילך ואילך וסבור הוא שנשחטו ולא נשחטו ומן הספק אתה בא להתיר מה שהוא בחזקת איסור (רשב"א בתורת הבית הארוך). ואף על גב דרוב השוחטים מצוים לשחוט הרוב ורובא עדיף מחזקה לא אזלינן בתר רובא הכא אף על גב דלא אתיילדא ריעותא כלל משום דרובא דתלי במעשה הוא ומיעוטא לא תליא במעשה ובכהאי גוונא לא אזלינן בתר רובא (רשב"א בחדושינו). וכיון דלא אזלינן בתר רובא מוקמינן הסימנים בחזקתם שלא נחתכו רובן והיא ודאי נבילה אף לפי דעת הרמב"ם דסבירא ליה בכל ספק

בשחיטה שאינו אלא ספק נבילה כמ"ש לעיל סי' א'. אלא דלפי דעת התוס' איכא למאן דאמר בגמרא דכי לא בדק בסימנים אינה אסורה אלא מדרבנן דמדאורייתא אזלינן בתר רוב שחיטות. ויש לחוש לזה להחמיר בשל תורה כגון לענין אותו ואת בנו וכיסוי הדם (תבואות שור):

[ג]

טריפות. דלא כבה"ג דמצריך לבדוק אחר שמוטה משום דאזיל לשיטתיה דסבירא ליה שזהו עיקור דקא חשיב שמואל בהלכות שחיטה כדלעיל סי' כ"ד וכיון שהוא מהלכות שחיטה אם כן אם לא בדק לא נודע לך אם נשחטה כראוי ובחזקת איסור עומדת כמ"ש הב"ח. והרא"ש חלק על הבה"ג וסבירא ליה שאין צריך לבדוק אחר שמוטה כמו שאין צריך לבדוק אחר שאר טריפות. לבד מטרפות הריאה דשכיח. משום דסמכינן ארובא דרוב בהמות כשירות הן והכי נמי רוב בהמות אינן שמוטות ורובא עדיף מחזקה. דמהאי טעמא לא חיישינן לנקובת הושט כדאיתא בגמרא וכמ"ש לעיל סי' כ"ד.

והש"ך הכריע דבדיעבד אין לאסור אם לא בדק אחר שמוטה כדעת הרא"ש וסייעתו אבל תחלה יש לחוש לדברי בה"ג שדבריו דברי קבלה ומסתבר טעמיה משום דדמי לריאה שצריך לבדוקה לכתחלה משום דשכיח בה טריפות כדלקמן סי' ל"ט והכי נמי שכיח הוא לעשות שמוטות בשעת שחיטה כדמשמע גבי השוחט תרנגול בסוף סי' שלפני זה וכן כתב הרא"ה עכ"ל הש"ך. וכן כתב הב"ח שבעופות רגילים הסימנים להשמיט על ידי משיכתן לכאן ולכאן או על ידי נעיצת רגלי התרנגולים וכיוצא בזה ומשום הכי לא נהגו לבדוק אחר שמוטה כי אם בעופות על ידי שתוקף אגודל עיין שם בב"ח. והכי נמי אשכחן בגמ' גבי עוף דגררת עבידא לאשתמוטי.

והא דסמכינן אבדיקה זו דתוקף אגודל ולא חיישינן דילמא אידלדל אידלדולי דהיינו שנעקר הסימן ברובו בכח ומיעוטו המחובר ללחי הוא מדולדל כאן מעט וכאן מעט שאין השחיטה מועלת בכהאי גוונא לפי דעת התוס' ורשב"א ושו"ע דלעיל סימן כ"ד סעיף ט"ז ואף על פי כן נכנס הסימן לפנים אחר שהסיר אצבעו מאחר שהוא מחובר ללחי במקצת. היינו משום דמלתא דלא שכיחא היא כלל להיות נעקר בכח ברובו והמיעוט יהיה מחובר כאן מעט אלא שמוטה דשכיחא היא להיות נשמט כולו ויורד למטה (כרתי ופלתי). ומשום הכי נמי אמר בגמרא אי אפשר לשמוטה שתעשה שחוטה ולא חיישינן דילמא אידלדל תחלה ואחר השחיטה נעקר המיעוט המדולדל. עיין סי' כ"ד סעיף י"ח:

[ד]

בלא הגרמה. היינו כששחט במקום שיש לחוש להגרמה כגון למעלה או למטה ובכהאי גוונא אפילו בדיעבד אסור מדאורייתא. אפילו לפי דעת התוס' דאיכא מאן דאמר בגמרא גבי שחיטת רוב הסימנים דמדאורייתא אזלינן בתר רובא דרוב השוחטים מצויים לשחוט הרוב גבי הגרמה לא שייך למיזל בתר רובא דרוב השוחטים שוחטים באמצע הצואר וזה שינה ושחט למעלה או למטה במקום שיש לחוש להגרמה (עיין ב"ח). אבל השוחט באמצע צואר אף שאינו אמצע ממש רק שהוא מקום שאין לחוש בו להגרמה אין צריך לבדוק בסימנים שמא נאנסו ובאו לכאן מקום שאינו ראוי לשחיטה דחששא רחוקה היא (תבואות שור):

[ד]

אחר זה. פירוש לבדוק בסימנים אם נשחט הרוב. והג"ה זו צריכה להיות קודם ויש מי שאומר (ש"ך):

[ה]

העוף מידו. הואיל ודרכו לפרכס ולדלג ולקפוץ בפרכוסו ויש לחוש לכתחלה שמא על ידי זה יתרחב החתך ויהיה נראה שנשחט הרוב כן משמע בדרכי משה. ומשום הכי נקט רמ"א עוף דוקא. אבל הט"ז כתב הטעם משום שמא ישכח מלבדוק אחר כך כמו שאסרו מהאי טעמא לשחוט בלילה לפירוש רש"י לפי דעת הט"ז דלעיל סי' י"א. ולפי זה גם בבהמה צריך ליזהר לבדוק תיכף ומיד אחר שחיטה לכתחלה. וכן כתב התבואות שור:

[ו]

החתך. במהרי"ק הוכיח כן מהא דאמרין בגמרא דר' יונה שחט עופא בהדי דפרח אף על פי שהיה נופל לארץ ונחבט חבט גדול והיה מפרכס הרבה קודם שהגיע אליו ובדק בסימנים. ובהגהות שחיטות ישנים כתב בשם אור זרוע לאסור אפילו בדיעבד. וכדי ליישב דעת האור זרוע ח[נ]לק ה"ח בין דנמצא הסימן שחוט רובא דחיישינן שמא נתרחב החתך על ידי פרכוס ובין היכא דנמצא שחוט כולה דכולי האי לא חיישינן שמא לא היה שחוט רובא ונתרחב החתך על ידי פרכוס עד שנמצא שחוט כולו ועוף דשחט ר' יונה נמצא כל הסימן שחוט. והש"ך חילק עוד בין ויש לקנה דושט אין דרכו להתקרע אלא באורך ולא ברוחב כלל וכן היה בעוף ששחט ר' יונה אבל הקנה ודאי דרכו להתפרק וחיישינן דבקל נעשה רובו בפרכוס ובכהאי גוונא מיירי האור זרוע. ומכל מקום לכולו לא חיישינן אף בקנה כמ"ש ה"ח (עיין תבואות שור). אבל הט"ז כתב שזה אינו נמצא בספר אור זרוע כלל. וכן משמע בהדיא ממ"ש האור זרוע בשם בה"ג אמתניתין דהשוחט בלילה שחיטתו כשירה דלעיל סימן י"א דהיינו אם בדק בסימנים ביום וסתמא תנן ומשמע אפילו בעוף ולא חיישינן שמא נתרחב החתך בפרכוס. והש"ך בנקודות הכסף נדחק מאד לומר דמיירי שתפס העוף בידו עד למחר ביום ומסתימת המשנה והגמרא והפוסקים לא משמע הכי. הלכך בהפסד מרובה וכהאי גוונא אין להחמיר לאחרים בזה נגד רמ"א וט"ז וכן פסק הפרי חדש אלא כל בעל נפש יחמיר לעצמו לחוש לחלוקי ה"ח וש"ך להחמיר בשל תורה וכל שכן בעוף שדרכו לדלג ולקפוץ בפרכוסו אבל בבהמה אין לחוש כלל לכולא עלמא (תבואות שור):

[ז]

הרוב. שתוחבים הנוצה בסימן דרך הפה ומוציאה דרך חתך בית השחיטה טועים הם דשמא לא נשחט הרוב ובאור זרוע כתב דאפילו נשחט מיעוט הנוצה קורעת ויוצאה (ש"ך):

[ט]

הם. ותיפח רוחם שמאכילים נבילות לישראל ואסור להתעסק בקבורתם של מאכילי טריפות (הגהות אשר"י) וסמך לזה מן התורה לכלב תשליכון אותו פירוש את האוכל ואת המאכיל:

[ז]

ניקב. ואפילו יש נקבים הרבה שלא במקום שיניו תלינן כולהו בזאב כי היכי דמכשרינן היכא דמשמש ידא דטבחא דלקמן סימן ל"ו (ט"ז תוס') משום דנשחטה בחזקת היתר עומדת מכח הרוב דרוב בהמות כשירות הן עד שיודע לך במה נטרפה (גמרא ורש"י). עיין במ"ש לעיל סימן א' וכ"ד ביאור דין זה:

[ח]

בשחיטה. כגון ספק שהה ספק דרס לא אזלינן בתר רוב שחיטות כיון דאתיילדא ריעותא בבהמה זו מאחר שנולד לו בה ספק (גמרא) דכיון שנולד לו ספק מיקרי ריעותא ולא אזלינן בתר רובא דאתרע כמ"ש לעיל סי' א':

[ט]

טרפה. כלומר אסורה ועיין מ"ש לעיל סי' א' מחלוקת הפוסקים אם היא ספק נבילה או ודאי:

סימן כו

[א]

כבר. כתב רש"ל וט"ז וש"ך דהיינו דוקא קודם ששחט הרוב אבל לאחר ששחט הרוב לא מסתבר כלל שיפסול בו נקב אף על פי שהקנה קיים והוא הדין אם נפסק הקנה אחר שנשחט רובו קודם שחיטת הושט. וסיים הש"ך דאפילו לדין דפסלינן כל הלכות שחיטה במיעוט בתרא היינו במיעוט הנשאר עצמו אבל מה שנשחט כבר נכשר. ועוד דשאני הכא דלא אירע הפסול דרך שחיטה כלל עכ"ל. ומשמע מדבריו דאפילו ניקב בידים בשעת שחיטה על ידי סכין וכהאי גוונא לא מיקרי דרך שחיטה כלל וכל שכן לעיקור בידים ממש. ולחילוק הראשון שחילק בין מיעוט הנשאר למה שכבר נשחט סבירא ליה דבמיעוט הנשאר נוהגים להחמיר אפילו שלא בדרך שחיטה כלל כשנעשה הפסול בידים ולא ממילא על ידי הבהמה עצמה כשמוטה דלעיל סי' כ"ד כמו שנתבאר שם (עיין שם דלא קיימא לן הכי אלא כהט"ז שם). ולחילוק הב' אין להחמיר אפילו במיעוט הנשאר בפסול שאינו בדרך שחיטה כלל. וגם לחילוק הראשון אין להחמיר אלא ממנהגא שנוהגים כפירש"י בבעיא דלעיל סימן כ"ג דאיכא למימר כולה חדא שחיטה היא אבל מדינא משום טריפות אין חילוק בין מיעוט הנשאר למה שנשחט כבר לפי דעת רש"ל וש"ך וט"ז:

סימן ל

[א]

[א] **בזמן הזה.** שאין אנו בקיאים בבדיקה דלקמן שהיא לבדוק אם לא בצבץ המוח ויצא אלא בעוף שעצם גולגלתו רך ויכול לינקב נקב דק על ידי הכאה קלה כנשיכת חולדה וכהאי גוונא ויש לחוש שעל ידי זה ניקב נקב דק שאינו נראה לעין. אבל בבהמה שעצם גולגלתה קשה וחזק ולא יוכל לינקב אלא בהכאה גדולה ואם על ידי זה היה ניקב קרום של מוח היה הנקב גדול ונראה לעין והלכך אין צריך בבדיקה דלקמן

אלא די בבדיקה בראיית העין היטב אם אין נראה נקב בקרום של מוח. אבל אם לא בדק כלל אפילו בראיית העין היא ספק טריפה בבהמה כמו בעוף כדלקמן שכיון שניקב העצם יש לחוש שעל ידי זה ניקב קרום של מוח. ואפילו בנפחת על ידי חולי יש לחוש לנקיבת הקרום. כן כתב התבואות שור ממשמעות פרש"י. ומה שכתב רמ"א דלא חיישינן בבהמה לנקיבת קרום של מוח היינו לנקב דק שאינו נראה בראיית העין. ואף אם לא נתכוין לכך יש להחמיר כהתבואות שור אפילו בדיעבד בנתרוצץ על כל פנים על ידי הכאה שכן הוא בהדיא ברמב"ם לחוש לנקיבת הקרום בנתרוצץ. והיינו כשיש בקעות וסדקים מפולשים כמש"ל אבל כשאין בעצם סדק מפולש אין צריך בבדיקה כלל וכמש"ל בשם הש"ך:

[ב]

בכל שהוא. אבל אם נשבר העצם אף על פי שחזר ונקשר שבר אל שבר יחדיו ידובקו לא מהני. דלא מהני חזר ונקשר שבר אל שבר יחדיו ידובקו אלא כשהטריפות היא מצד שבירת העצם עצמה כגון ברגל שנשבר העצם ויצא לחוץ שאם חזר ונקשר אמרינן דודאי לא יצא לחוץ שאילו יצא לחוץ ונטרף לא היה חוזר ונקשר שבר אל שבר יחדיו ידובקו. אבל הכא שהטריפות היא משום חשש נקיבת הקרום ואף בעוף המים הטריפות היא משום שסוף הקרום ליפסק כמש"ל לא מהני חזר ונקשר. כמו דלא מהני מהאי טעמא שנשבר הרגל במקום צומת הגידין וחזר ונקשר שבר אל שבר יחדיו ידובקו להאוסרים דלקמן סוס"י נ"ו וכמ"ש רמ"א שם שכן עיקר. ודין אווזות ותרנגולות שיש להם חטוטרות בראשיהן ונקבים בגולגולתו עיין לקמן סי' נ"ד:

סימן לא

[א]

זה על זה. העליון מחובר לגולגולת מבפנים והוא חזק והתחתון הוא שהמוח מונח בתוכו והוא רך ודק מאד ונראה כמוח עצמו (רש"י ור"ן):

[ב]

כשירה. דהלכה למשה מסיני ניקב קרום של מוח טריפה. ואין נקרא קרום של מוח אלא התחתון שהמוח מונח בתוכו ולא העליון המחובר לגולגולת. ואיכא למאן דאמר בגמרא שניקב העליון לבדו טרפה שהתחתון רך ואינו מגין אבל ניקב התחתון לבדו כשירה שהעליון חזק ומגין. ומאחר דלא איפסקא הלכתא בגמרא כתב בבה"ג להטריף בשניהם וזהו דעת היש מטריפים שבהג"ה. והא דלעיל סי' ל' בעוף שנשכו חולדה שמכניס אצבעו לתוך פיו ודוחק שם ואם לא יצא המוח בידוע שלא ניקב קרום של מוח ולא חיישינן שמא העליון לבדו ניקב היינו משום שאם היה ניקב העליון שהוא חזק אז התחתון שהוא רך מאד היה נשקע בדחיקת האצבע שדוחק את המוח למעלה והיה המוח מבצבץ ויוצא דרך הנקב שבעליון (גמרא). והא דלא חיישינן שמא ניקב התחתון לבדו היינו משום שהחולדה נשיכתה מלמעלה וכן אם נגפה בעץ או באבן מלמעלה (רא"ש):

[ג]

בהפסד מרובה. רש"ל וב"ח אוסרים אף בהפסד מרובה מאחר דספיקא דאורייתא היא והובא בט"ז ובש"ך אבל הפרי חדש ותבואות שור הסכימו לרמ"א להקל בהפסד מרובה:

[ד]

שנרקב מעט. לשון הטור אם חסר מן המוח מעט כגון שנרקב כו'.

ובגמרא אמרינן גבי חוט השדרה שנפסק ברובו טריפה אמר רב הונא רובו שאמרו רוב עורו (אם נחתך רוב היקף עורו סביב אף על פי שהמוח לא נפרד כלום טריפה) מוח זה לא מעלה ולא מוריד. אמר ר' יהושע בן לוי נתמרח פסול נתמסמס פסול איזהו המרכה ואיזהו המסמסה המרכה כל שנשפך כקיתון (שנעשה המוח רך כמים בתוך הקרום ואם היו נוקבים אותו היה יוצא דרך הנקב) מסמסה כל שאינו יכול לעמוד (מפני שנעשה צלול אבל לא כל כך שיהיה נשפך כקיתון של מים אם היו נוקבים אותו אבל כשאוחזין אותו ומניח קצתו למעלה מידו היה נכפף ונופל. וכל הני נתמרח ונתמסמס בכלל נפסק החוט הן דקים להו לרבנן שמתוך לקוי זה עתיד לנקוב ולפסוק אי נמי אין פיסוק גדול מזה ואף על גב דמוח זה לא מעלה ולא מוריד הני מילי בנפרד אבל בהמרכה והמסמסה הפסק הוא (ר"ן). ולשון מסמסה פירש הרי"ף שנמס כדונג מפני האש). בעי ר' ירמיה אינו יכול לעמוד מפני כבדו (שהוא עב וכבד אבל לא נתמרח מבפנים) מאי (חולי הוא זה שמכבידו או לא) תיקו. בי רב אמרי נתמסמס פסול (כדקאמרת) נתמזמז כשר. ופירש"י נתמזמז נתרוקן מהמוח מקצתו מאליו. והרי"ף פירש נתמזמז נתנדנד ממקומו. מיתבי רבי שמעון בן אלעזר אומר בהמה שנתמזמז מוחה טריפה ההיא נתמסמס אתמר עכ"ל הגמרא ופירוש רש"י.

וכתב הרא"ש מדמקשה ממוח אחוט השדרה אלמא דהמרכה והמסמסה פוסלת במוח (כלומר דקיימא לן כרבי שמעון בן אלעזר). וכתב הרשב"א בתורת הבית הארוך הטעם דכל שהגיע המוח להפסד זה עתיד הקרום לינקב (ולמאן דאמר שנקיבת קרום העליון לבד הוא דמיטרפא כו' צריך לומר שגם קרום העליון עתיד לינקב על ידי זה). ושיעור מסמסה במוח פי' הרשב"א בתורת הבית הקצר והטור דהיינו שנתרכך כל כך שכנגדו בחוט השדרה אם היו מעמידים אותו לא היה עומד טריפה אבל אם לא הגיע לשיעור ריכוך זה אף על פי שנתנדנד כשירה עכ"ל. ורוצה לומר שנתנדנד מחמת הריכוך שנתרכך ונתמעך מעט. וכן כתב הרמב"ם ושו"ע סי' ל"ב ס"ב] שנתנדנד מחמת המיעוץ. והוא הדין אם נתנדנד מחמת נפילה שנפלה ממקום גבוה (רשב"א בתורת הבית הארוך. גמרא) בין בחוט השדרה בין במוח שבראש. וזהו כפירוש הרי"ף בנתמזמז. ובסעיף [ד'] שם פסק השו"ע גם כן כפירש"י בנתמזמז. והכי נמי הכא גבי מוח נתכוין השו"ע לשני הפירושים דנרקב היינו שחסר ממנו המוח מעט כמ"ש לעיל בשם הטור והיינו כפירש"י ונתמעך הוא כפירוש הרי"ף והרשב"א.

וכתב הש"ך דדוקא כשנחסר מעט בענין שכיוצא בו בחוט השדרה אם היה מניח הריקן למעלה מידו היה עומד ולא היה נכפף כשר אבל אם נחסר הרבה שאז כיוצא בו בחוט השדרה אלו היה יוצא הרבה למעלה מידו היה נכפף טריפה. וכן גבי חוט השדרה נמי דינא הכי ולכן כתב השו"ע סי' ל"ב ס"ד נחסר קצת מהמוח ונתרוקן כשר לאפוקי נחסר הרבה שאז טריפה דכיון שאם היה מעמידו בידו היה הריקן שחוץ לידו שוחה. אבל בנתמסמס לא חילקו לא כאן ולא בסימן ל"ב בין מעט להרבה לפי שדרכו להתמסמס הרבה עכ"ל. ולפי זה גם בנתמסמס מעט כשר כמו בנחסר מעט דהיינו כשמקום המסמוס שחוץ לידו עומד ואינו נכפף

מפני שהוא מעט מזעיר. דסבירא ליה להש"ך דמשערינן במקום המסמוס או במקום הריקן לחוד שחוץ לידו ויותר לא יהיה יוצא כלום חוץ לידו למעלה ממקום המסמוס או ממקום הריקן.

אבל התבואת שור חולק עליו וכתב דאפילו משהו שנתמסמס מהמוח שבראש אצל הקרום טריפה וכן חוט השדרה אפילו נתמסמס כל שהוא באורך החוט רק שהוא ברוב עביו והקיפו במקום אחד טריפה שהרי הוא נכפף באותו מקום המסמוס ואינו יכול לעמוד כשאוחזו בידו למטה ומניח יוצא למעלה מידו מעט כל כך בענין שאם לא היה נתמסמס כלל היה עומד ולא היה נכפף ועכשיו מפני שנתמסמס ברוב עביו במקום אחד הרי המעט שלמעלה ממקום המסמוס מכביד ונופל. ולפי זה גם בנחסר ונתרוקן קצת אינו יכול לעמוד כשמניח יוצא למעלה מידו מעט מן החוט השלם שלמעלה ממקום הריקן שהרי מעט החוט השלם הזה הוא מכביד ונופל. והא דמכשרינן בנחסר קצת היינו משום דלא איתמר שיעורא דכל שמעמידו ואינו עומד אלא לענין מסמסה והוא לקותא במוח ומתוך לקותא זה עתיד לנקוב ולפסוק אף עורו מה שאין כן בנחסר מעט שאינו לקותא כל כך אף שאינו יכול לעמוד לא איכפת לן. כמו דלא איכפת לן אם אינו יכול לעמוד מפני כובדו אם תמצי לומר שאינו חולי ולקותא כדלעיל. ומעט לאו דוקא אלא הוא הדין נחסר ונתרוקן הרבה רק שיהיה מיעוט החוט לאפוקי נתרקן רובו (עיין כרתי ופלת). וכן הדין במוח שבראש דאפילו נחסר הרבה כשירה כל שלא נחסר רובו. ולא כתב הרשב"א בתורת הבית הקצר והטור במוח שבראש באם שכנגדו בחוט השדרה אם היו מעמידים לא היה עומד טריפה כדלעיל אלא לענין שיעור הריכוך אם נתרכך כל כך ונתמסמס כשיעור ריכוך ומסמוס דחוט השדרה אבל לענין גודל המקום שנתמסמס או שנתרכך אין לשער כלל במוח שבראש שכנגדו בחוט השדרה. דאף אם תמצי לומר כמו שכתב הש"ך דשיעור מקום המסמוס הפוסל הוא כל שאינו יכול לעמוד וכן בחסרון מכל מקום במוח שבראש כיון שהוא יכול לעמוד לפי שהוא כקדירה רחבה למה יפסול. על כרחך לא נאמר שיעור דכל שמעמידו ואינו עומד אלא לענין שיעור הריכוך בלבד אבל למקום המסמוס לא נאמר בו שיעור כלל אלא אפילו בכל שהוא פסול משום דלקותא היא במוח וחולי המתפשט יותר ועתיד הקרום לינקב. מה שאין כן בחסרון או אפילו בנרקב ונתמעך כל שלא הגיע לשיעור ריכוך דנתמסמס. כן דעת התבואות שור וסייעתו לפירוש הרא"ש וסייעתו גבי נמצא מים בתוך הקרום דלקמן בשו"ע (שדבריו שם לקוחים מהרא"ש וסייעתו ואינו בגמרא). דסבירא להו הא דנתמרך ונתמסמס פסול בחוט השדרה במשהו באורך רק שהוא ברוב עביו והקיפו דומיא דנפסק החוט היינו טעמא משום שהוא חולי ולקותא וסופו לפסוק אף עורו ברובו (מה שאין כן בנתמזמז דהיינו חסרון שאינו חולי ולקותא כל כך. ומשום הכי סבירא להו להרא"ש וסייעתו להטריף גם במוח שבראש אם נתמסמס כל שהוא סמוך לקרום כדלקמן בשו"ע) משום שהוא לקותא וסוף הקרום לינקב שהרי נקיבתו במשהו.

אבל שיטת הרמב"ם כהרי"ף רבו דנתמזמז היינו נתנדנד דוקא על ידי מיעוץ קצת (או על ידי נפילה) אבל אם נתרקן ונחסר קצת ממש גרע מנתמסמס. משום דסבירא ליה דהיינו טעמא דנתמסמס פסול לאו משום שסוף העור לפסוק דהא ריאה שנשפכה כקיתון כשירה ולא אמרינן שסוף הקרום לינקב אלא היינו טעמא משום דכל שנתמסמס רואין אותו כאילו אינו כדאיתא בגמרא וכדלקמן סי' נ' והוה ליה הפסק בחוט כמ"ש לעיל בשם הר"ן דאף על גב דמוח זה לא מעלה ולא מוריד הני מילי בנפרד לחוד אבל בהמרכה ומסמסה הוה ליה נפסק החוט דאין פיסוק גדול מזה מאחר שרואין כאילו אינו. וכ"ז בנחסר קצת ממש ונתרוקן ברוב עביו והקיפו (עיין ב"ח וכנסת הגדולה). והא דנתמסמס פסול במוח שבראש היינו נמי מהאי טעמא משום דרואין כאילו אינו וניטל המוח פסול דטריפות ניקב קרום של מוח אינו אלא משום שהקרום מגין על המוח מכל הפסד וקלקול. ומשום הכי פליגי בגמרא איזו קרום פוסל בנקיבתו דלמאן דאמר קרמא

עילאה סבירא ליה שזהו המגין (עיין רא"ש) מפני שהוא חזק ומתקיים ומאן דאמר קרמא תתאה סבירא ליה שזהו המגין מפני שהוא דבוק למוח ממש. ואם כן אם ניטל המוח אין צריך לומר כלל דטריפה וכן אם נפסד ונתקלקל לגמרי עד שנשפך כמים או נמס כדונג שכל שנתמסמס רואין כאילו אינו (מה שאין כן בריאה דהא דקרומא עילאה גם תתאה מגין היינו על רוח מרחפת שבריאה ולא על בשר הריאה עצמו שאין החיות תלוי בו כלל כבמוח שבראש). ולפי זה דין המרכה ומסמסה במוח שבראש כדין נחסר ונתרוקן ובשניהם אין פיסולם אלא בכלול ולא במקצתו מאחר שאין פסול משום דסוף הקרום לינקב אלא מצד עצמו משום נטילתו וחסרונו. והרי זה בכלל כל האברים שנקיבתם פוסלת כך נטילתם פוסלת כדלקמן סי' נ' ס"ב] דהיינו דוקא בניטל כולו עיין שם. ומשום הכי נמי תנא רבי שמעון בן אלעזר בהמה שנתמסמס מוחה סתמא דמשמע כל מוחה כמו בשאר אברים ששנו בהם חכמים טריפות בסתם שאינה טריפה אלא בכלול ולא מקצתו כגון צמקה הריאה כדלקמן סי' ל"ו סעי' י"ד אלא אם כן פרשי רבנן בפירוש או דמוכח מילתא בטעמא דאין צריך לפרש כגון גבי ריאה שיבשה דלקמן שם סעיף י"ג. והא דאמר רבי יהושע בן לוי נתמרך ונתמסמס פסול בסתם גבי חוט השדרה ולא פירש דאפילו במשהו באורך רק שהוא ברוב עביו והקיפו פסול היינו משום דרבי יהושע בן לוי קאי על מתניתין וברייתא דנפסק חוט השדרה ברובו טריפה ועלה קאמר דאם לא נפסק רוב עורו אלא נתמרך ונתמסמס מוחו פסול כאלו נפסק החוט וממילא משמע דהיינו ברוב עביו והקיפו. ותדע שהרי ר' יהושע בן לוי לא הזכיר חוט השדרה כלל בלשונו ועל כרחך קאי אחוט השדרה דמתניתין וברייתא. וטעם ההפרש והחילוק שבין חוט השדרה למוח שבראש פשוט הוא משום שחוט השדרה מחבר כל החוליות שהן בנין כל הגוף מזה לזה וממשיך להם כח וחיות מן המוח ומשום הכי אם נפסק אינה חיה ולכך צריך להיות כל החוט מחובר חבור חזק ובריאה קצתו אל קצתו עד שמעמידו ומוציאו קצתו חוץ לידו הוא עומד אבל אם המקצת שחוץ לידו נכפף ונופל מאחר שאינו מחובר קצתו אל קצתו בחבור חזק ובריאה אין בו כח לחבר כל החוליות חיבור הראוי מה שאין כן במוח. ומשום הכי נמי לא כתב הרמב"ם להכשיר בנרקב אלא במוח שבראש ולא בחוט השדרה אלא בנתמעך לבד ולא בנרקב כדלקמן סי' ל"ב משום דעל ידי הרקבון נחסר מעט כמו שכתבתי לעיל בשם הטור ובחוט השדרה אין להכשיר כל שמעמידו ואינו עומד. זהו דעת הרדב"ז בפירוש הרמב"ם והרי"ף הובא בריק"ש ופרי חדש.

ומיהו לפי מה שכתבו האחרונים לקמן סי' ל"ו סעיף י"ד גבי צמקה הריאה דאף על גב דכתבו כל הפוסקים דלא מיטרפא אלא בכלול מכל מקום רובו ככולו בכל התורה. אם כן הכי נמי גם במוח שבראש לשיטת הרמב"ם והרי"ף יש לומר דרובו ככולו בין בחסרון בין בנתמסמס. והא דנרקב אפילו כולו כשר משום דעל ידי הרקבון אינו חסר אלא מעט כמ"ש הטור (ולא אמרינן דהנרקב כאלו אינו הואיל ולא נמס כדונג. ולא דמי לבשר שהרופא גוררו דלקמן סימן נ' דשאני הכא דהקרומים מגינים שכל שלא הגיע לשיעור מסמסה הדרא בריא. ובלאו הכי נמי על כרחך צריך לומר כן לכולא עלמא דהא בנחסר כולו פסול לכולא עלמא כמו שנתבאר לעיל ובנרקב כולו כשר לכולא עלמא).

ולענין הלכה אין להחמיר לאחרים בנתרוקן ונחסר מקצתו בין בחוט השדרה בין במוח שבראש נגד פסק השו"ע והש"ך וט"ז דסבירא להו כפרש"י בנתמזמז וכשיטת הרא"ש וסיעתו (דלא כב"ח וכנסת הגדולה). אלא כל בעל נפש יחמיר לעצמו בנתרוקן וחסר מקצתו בחוט השדרה לחוש להרמב"ם והרי"ף. וכן בנתמסמסה אפילו משהו סמוך לקרום של מוח אין להקל כלל אפילו בהפסד מרובה נגד השו"ע והאחרונים. אלא אם יש עוד צדדים להקל יש להקל בנתמסמס במקצתו משום ספק ספיקא כמו שיתבאר לקמן. עיין פרי חדש בשם רדב"ז:

כשיעור המים. אבל אם לא נחסר כשיעור המים לא מהני מה שהמוח מקיף סביב מקצת המים. כי מותר המים העודפים על שיעור החסרון שנחסר המוח למראית העין בודאי נתקבצו ממקומות הרבה במוח עד שלא נודע מקומן מנקבים דקים ומסמוסים הרבה באו וירדו למקום הזה שנמצאו בו ומי יודע אם מקצתם באו מסמוך לקרום וספיקא דאורייתא לחומרא. וכל שכן אם אין נראה חסרון כלל במוח ונמצאו המים בין מוח לקרום התחתון דודאי טריפה. שאין לומר שהמוח שלם ומרוב לחותו הוליד מים ולא נמס ממנו כלום דזה אינו דודאי במקום המים ליכא מוח דאי אפשר לשנים בנושא אחד וראוי הוא שהמוח ימלא כל החלל תוך הקרום דקרום התחתון הוא דבוק למוח ממש בכל בעל חי רק קרום העליון לבדו אינו דבוק כדלעיל ואם כן במקום המים על כרחך נחסר המוח ונמס והיה למים (תבואות שור. וכן דעת הט"ז. דלא כפרי חדש).

אבל יש מפרשים מה שכתב השו"ע (וכן הוא לשון הרא"ש וטור) ונחסר מהמוח כשיעור המים הוא לקולא דאם לא נחסר המוח אין לחוש כלל למים שנמצאו בו מאחר שרואין שלא נתמסמס המוח והוא שלם בכל צדדיו והמים מצד עצמן אם אינן ממסמוס המוח אלא בתולדה או שהמוח מרוב לחות הוליד מים אין בהם שום טריפות שאין מוסיפים על הטריפות שמנו חכמים (עיין כרתי ופלתי). ומה שכתב רמ"א להטריף בשלחופית המונחת בין קרום לגולגולת היינו נמי משום שודאי נחסר המוח במקום השלחופית כי המוח הוא סמוך מאוד לגולגולת ואין ביניהם כי אם הבדל מעט מזעיר במאד ולא ריוח וחלל כלל כדי שיוכל להיות שלחופית מונחת שם (עיין ריק"ש).

והט"ז סבירא ליה גם כן דהאי ונחסר המוח שבשו"ע הוא לקולא אלא דסבירא ליה דאתי דווקא לאפוקי מים שנמצאו בגולגולת אחר שהוציאו מתוכה את המוח שלם מכל צדדיו דתלינן דמתחלה היו המים מקיפים המוח בהבדל מעט מזעיר שבין הקרומים (כי קרום העליון דבוק ממש בגולגולת והתחתון במוח כדלעיל) ואחר שהוציא המוח עם קרום התחתון הדבוק בו נתקבצו המים ובאו למקום אחד ולכך אין לחוש למסמוס המוח בזה מאחר שרואין שהמוח שלם מכל צדדיו ומים אלו באו ממקום אחר בגולגולת לבין הקרומים ולא ממסמוס המוח. אבל אם נמצאו בין מוח לקרום התחתון אף אם המים מקיפים המוח ונראה המוח שלם בעיגולו סביב ואין בו פגם וחסרון כלל אין להקל לפי דעת הט"ז משום שבודאי ממסמוס המוח באו שהמוח צריך להיות דבוק בקרום ממש וממלא כל חללו בלי שום הבדל כלל ביניהם. וגם בין הקרומים אין להקל לפי דעת הט"ז אלא במעט מים אבל בשלחופית שבין הקרומים טריפה בכל ענין (כמ"ש רמ"א) אף אם המוח שלם לגמרי מכל צדדיו ואין שום פגם וחסרון כלל במוח במקום השלחופית כגון שהיא קטנה במאד לפי שאין דרך שלחופית להתהוות אלא ממסמוס המוח ולא ממים אחרים. וכל שכן אם נמצאת שלחופית קטנה בתוך המוח סמוך לקרום דאף אם המוח נראה שלם בעיגולו סביב גם במקום השלחופית שנראה לעין שתחת השלחופית אין במוח פגם וחסרון כלל אפילו משהו רק שוה בגובהו לשאר עיגול המוח אפילו הכי טריפה דודאי ממסמוס המוח נעשה השלחופית כמו שרגילות הוא להמצא שלחופית בתוך המוח כן דעת הט"ז.

והש"ך הוסיף להחמיר גם בנמצאו מים בין הקרומים לומר דודאי ממסמוס המוח באו כמו בשלחופית שברמ"א. וכן עיקר להחמיר בשל תורה (תבואות שור). ומכל מקום בהפסד מרובה יש לסמוך בזה על רדב"ז דלעיל ולהקל בזה משום ספק ספיקא.

אבל אין לסמוך על יש מפרשים דלעיל נגד הש"ך וט"ז אלא אם כן נמצאו בתחתית המוח בחלל המלא לובן. שאף אם המים נוגעים בקרום התחתון הסובב מתחת לחלל ולובן שבו אפשר להקל ולסמוך על יש

מפרשים דלעיל ולומר דלאו ממסמוס המוח באו מאחר שרואין שהמוח שלם מכל צדדיו על כרחך המוח מרוב לחותו הוליד מים או שהיו המים אלו בתולדה. וגם אם הצד הסמוך ללובן אינו שלם אלא נתמסמס וגם אם אפילו הלובן נתמסמס מקצתו או נשאר מעט לובן סמוך לקרום אפשר להקל ולומר דהוי בכלל המוח מקיף שבשו"ע דהדר בריא מאחר שהמסמוס והחסרון הוא באמצע ולא סמוך לקרום רק שהמים ירדו למטה בחלל ונדחקו בין הלובן ובין מוח המקיפו ובאו עד הקרום בתחתית הלובן:

[ו]

כשירה. דכיון שהמוח מקיף המים מכל צד הדר בריא (רא"ש):

[ז]

מגולה. אפילו מקצתה (הגהות אשר"י):

[ח]

והגולגולת. דהיינו בין קרום התחתון לקרום העליון הדבוק לגולגולת. אף על פי שהמוח שלם (ט"ז):

[ט]

טריפה. משום דודאי באו המים שבשלחופית מן המוח ממסמוסים הרבה ומנקבים דקים (ושמא מקצתם סמוך לקרום כדלעיל). כי אף שהקרום שלם אפשר ללחלוחית המים שבמוח להתלחלח ולירד מתוכו כמו שיורדים מותרות לחלוחית המוח דרך הקרום אל החוטם. ומשום הכי אפילו אין השלחופית מחוברת ודבוקה בקרום טריפה. וכל שכן אם היא דבוקה ומחוברת בו דאיכא למימר שניקב הקרום והשלחופית היא קרום שעלה מחמת מכה ואינה סתימה (עיין תבואות שור):

[י]

בלא פתיחה. ודוקא במקום דאין ריעותא לפנינו אבל אם יש ריעותא כגון שהבהמה בחייה היתה מנענעת בראשה (שקרוין שווינד"ל בל"א) פשיטא שיש לאסור עד שיתברר ההיתר בפתיחת ראשה (ט"ז ב"ח). ובחדש תמוז דשכיחי מים בגדיים וטלאים כל ירא שמים יחמיר לעצמו לכתחלה לפתוח הראש ולבדוק אם המוח מקיף אבל בדיעבד אין לחוש (עיין תבואות שור):

[יא]

בקרום המוח. פירוש בתוך קרום העליון (ש"ך סק"ח). והיינו אחר שהוציאו המוח מתוכו. והוא הדין בעודו בתוכו ונמצא מונח בו על קרום התחתון מאחר שאין בו רושם ולא קורט דם. ולא אמרינן דאי אפשר שלא ינקוב התולעת את הקרום בפיו דהא אשכחן גבי טיטוס הרשע שנכנס יתוש בחוטמו ואף על פי כן חי ז' שנים (מרדכי והגהות אשר"י לפי דעת תרומת הדשן וכל האחרונים. דלא כתבואות שור):

[יב]

התחתון. אבל בקרום העליון אין לחוש אפילו ניקב לפי דעת הב"י כדלעיל ס"א. ולפי דעת החולקים שם צריך שלא יהיה רושם ולא קורט דם גם בעליון (רש"ל ש"ך).

והא דלא תלינן דלאחר שחיטה פריש וניקב הקרום התחתון או העליון מפני שיצא לבקש חמימות כאשר אפס חום הטבעי במוות הבהמה כי היכא דתלינן מהאי טעמא בריאה שנמצאת נקובה בתולעים כדלקמן סי' ל"ו וכן בקורקבן כדלקמן סי' מ"ט. דשאני התם דסתמא דמלתא שהתולעים יצאו מבפנים לחוץ שדרכה של ריאה לגדל תולעים בתוכה וכן בקורקבן ושאר בני מעיים מצויים בתוכם תולעים הגדלים בפרש שבולעם העוף או הבהמה עם המאכל ומילתא דלא שכיחא כלל שיכנסו לתוכם תולעים מעלמא מחוץ לפנים וכיון דאמרינן שיצאו מפנים לחוץ ונקבו משום הכי תלינן בלאחר שחיטה שיצאו לבקש חמימות. אבל הכא מסתמא לא יצא מפנים לחוץ כי היא מלתא דלא שכיחא לגדל התולעים בתוך המוח עצמו או בתוך הראש (עיין שערי דורא סימן מ"ז) למעלה מקרום העליון ושכיח טפי דאתא מעלמא מחוץ לפנים דרך החוטם ומשום הכי נמצא בין ב' הקרומים. והלכך בדליכא רושם בקרום הא חזינן שעדיין לא ניקב אבל אם כבר ניקב לא ידעינן אימתי ניקב דאין לתלות בלאחר שחיטה טפי מבחיים אלא בנקב הנעשה ביציאת התולע מבפנים לחוץ דתלינן שיצא לבקש חמימות אבל בלאו הכי הוי ספק שקול ולחומר. עיין תבואות שור. עיין סימן כ"ה וסימן נ':

[יג]

נהוג. שלא לסמוך על בדיקתנו אבל אי הוה סמכינן אבדיקתנו הוי שרי אף לרמ"א שחשש לסברת האוסרים אף בניקב העליון לבדו כדלעיל סעיף א' דמכל מקום הוי שרי כשבדק גם העליון דאמרינן שנכנס התולע דרך החוטם ולא ניקב אחד מהקרומים כדאשכחן גבי טיטוס כדלעיל (עיין ש"ך):

[יד]

בחוטם. אפילו סמוך למוח ממש (מהרי"א בהגהות שערי דורא):

[טו]

מעולם. ואפילו פי התולע כלפי חוץ דנראין הדברים שהיה כבר על המוח ובקש לצאת לא מוכחא מילתא דאימר נתהפך התולע כדרך בעלי חיים ואין מחזיקין איסור ממקום למקום כמו שאין מחזיקין טומאה ממקום למקום ואף על פי שנראין הדברים להחמיר יותר מלהקל אפילו הכי תלינן לקולא והוא הדין לאיסור כן כתב מהרי"א בהגהות שערי דורא. ובתרומת הדשן כתב דאפילו אם תמצוי לומר דהוי קצת הוכחה שהיה על המוח מכל מקום יש להתיר מטעם ספק ספיקא שמא נתהפך ולא הגיע לעולם על המוח ואם תמצוי לומר הגיע על המוח שמא לא ניקב הקרום. וספק ספיקא מהני בכהאי גוונא אף על פי שספק אחד אינו ספק שקול ממש כדלקמן סי' ק"י בכללי ספק ספיקא. וכתב הט"ז דמכל מקום נכון לבדוק בקרום דמאחר שאפשר לעמוד על הבירור לא נעמיד על הספק עכ"ל.

והנה מכל זה מתבאר שקרום התחתון מקיף המוח גם במקום נקבי החוטם וקרום העליון לבדו פתוח שם. וכן נראה בחוש. וכן הוא בשבילי אמונה. והלכך אם נמצא תולע בתוך המוח עצמו אף על פי שהמוח מקיף התולע מכל צד ואינו סמוך לקרום כלל אין להקל כלל אפילו בהפסד מרובה משום דמסתמא אתא מעלמא

דרך החוטם כדלעיל ואם כן ניקב קרום התחתון בכניסתו ואף על פי שנראה שלם קרום הוא שעלה מחמת מכה. וכן הוא בהדיא בהגהות שערי דורא סי' מ"ז (וכ"ד תרומת הדשן וב"י וכל האחרונים דלא כתבואות שור):

[טז]

ב' פולין. בין בבהמה בין בעוף (גמ'):

[יז]

והפולין בכלל. פירוש מוח שכנגד הפולין (רש"י):

[יח]

ונקיבתו במשהו. פירוש נקיבת קרומו במשהו (רש"י):

[יט]

כחוט השדרה. ונקיבת קרומו ברובו כדלקמן סי' ל"ב:

סימן לב

[א]

טריפה. ואם ניקב נקבים שאין בהם חסרון סביב הקיפו מצטרפים לרוב אפילו לא נקבו במקום אחד אלא זה למעלה וזה למטה כדרך שמצטרפים לרוב להקל גבי שחיטה כדלעיל סי' כ"א וקל וחומר לטריפות להחמיר (תבואות שור):

[ב]

לארכו. על פני כולו ואפילו לא נשתייר כלום לא למעלה ולא למטה וקיל מגררת דלקמן סי' ל"ד (ב"י) דאין למדין בטריפות זו מזו ואין מוסיפין על הטריפות שמנו חכמים בפירוש (תבואות שור רוקח):

[ג]

השדרה. וידוע שלא נפסק החוט. וצריכה בדיקה (עיין [ב]ה"ג הובא בתורת יקותיאל סי' נ"ח) במכל שכן דהכה לרוחב השדרה דלקמן סעיף ו'. והא דסתם כאן השו"ע משום דמלתא דפשיטא היא דאין שבר בלא מכה ומשום הכי סמך אדלקמן סעיף ו'.

וזה דבר המצוי לפעמים בתרנגולת ששדרתה עקומה על ידי שבר ולא בתולדה ואף שנקשר שבר אל שבר יחדיו ידובקו לא מהני בלא בדיקה בחוט כמו בנשבר הרגל במקום צומת הגידין דלקמן סי' נ"ו וכמו שנתבאר לעיל סי' ל'.

וכשנמצא החוט שלם כשירה אפילו בנשברה המפרקת ונפסק גם הבשר שעליה (ט"ז סוף סי' כ"ז).

אבל אם נשברה המפרקת ונפסק החוט וגם רוב הבשר שעל המפרקת מאחורי הצואר נפסק הרי זה נבילה מחיים (גמרא):

[ד]

או שנתמעך נו'. מכאן ועד ס"ה נתבאר היטב בס' ל"א עיין שם:

[ה]

פרשה שלישית. פירוש מקום שהחוט מתפרש ומתפצל פיצולין נקרא פרשה. דהיינו כשמגיע החוט כנגד הירכים הוא מתחיל ליפצל ויוצא ראש אחד לירך זו ואחד לזו והאמצעי יורד לזנב. ולמטה מאותן פיצולין כשני אצבעות בדקה וכג' אצבעות בגסה (טור ב"ח) הוא חוזר ומתפצל עוד לשלשה ולמטה מהם עוד מתפצל וכן בהרבה מקומות עד סופו וכל מקום שמתפצל נקרא פרשה.

ואתמר בגמרא עד היכן חוט השדרה (עד היכן כוחו של חוט להיות הבהמה נטרפת בהפסקתו) אמר שמואל עד בין הפרשות (כל מקום שיפסק רובו עד בין הפרשות הללו טריפה ואם למטה מבין הפרשות הללו נפסק כבר פסק כחו והירכים מעמידים את שדרתו ואינה מתה בכך) (ובין הפרשות הוא כל אורך החוט האמצעי שבשדרה כב' או ג' אצבעות שבין מקום פצולים שמתפצלים פצולים ראשונים לפצולים שניים וכן כל אורך שבין מקום שניים לשלישיים וכן כולם והאורך שבין מקום פיצולים ראשונים ושניים נקרא בין הפרשה א' ושבין שניים לשלישיים נקרא בין הפרשה ב' וכן בין הפרשה ג') (רבינו ירוחם ב"י). ואמר שמואל עד אחת טריפה (כל מקום שיפסק מן הבהמה עד בין הפרשה ראשונה טריפה ודאי) שנייה איני יודע שלישית כשרה (נפסק בין הפרשה שלישית דהיינו כל ארכו לאחר שנתפצל פעם שלישית כשירה). בעי רב הונא בריה דרב יהושע עד ועד בכלל (והכי קאמר עד בין הפרשה ראשונה ואותו בין בכלל טריפה ודאי) או דלמא עד ולא עד בכלל (טריפה ודאי אלא בכלל איני יודע וממילא משתמע ולא אצטרך לפרושי אלא בשניה נמי איני יודע). בעי רב פפא אם תמצוי לומר עד ולא עד בכלל פי פרשה מהו (נפסק החוט הגדול האמצעי כנגד פי הפצולים הראשונים מהו בכלל טרפה הוא או בכלל איני יודע מי אמרין עד בין דוקא ופי הפרשה טרפה או לאו דוקא). בעי ר' ירמיה אם תמצוי לומר עד ועד בכלל פרשה עצמה מהו תיקו. פירוש נפסק הפיצול עצמו ברחוק ממקום חיבורו בחוט כנגד חוט השדרה שבין פצולים ראשונים לשניים שהוא בין הפרשות ראשון כך כתבו התוספות. והוא הדין דאיכא למבעי בנפסק פיצול אחד מפצולים השניים כנגד בין הפרשה שנייה אם הוא בכלל איני יודע כבין הפרשה שנייה או לאו כמו דמבעי ליה בנפסק פיצול אחד מהראשונים אם הוא בכלל ודאי טרפה כבין הפרשה ראשונה אם תמצוי לומר עד ועד בכלל. אבל בפצולים שלישיים ליכא למבעי מידי כיון דאפילו בין הפרשה שלישית כשרה.

אבל בפי פרשה שלישית איכא למיבעי אם הוא בכלל בין הפרשה ג' וכשרה או לאו ואיני יודע כמו דמבעי ליה בפי פרשה א' אם הוא בכלל בין הפרשה א' ואיני יודע אם תמצוי לומר עד ולא עד בכלל או לאו וטרפה. וספיקא דאורייתא לחומרא. וזהו דעת הר"ן ושו"ע. אבל הרמב"ם וסיעתו סבירא להו לחלק בין פי פרשה ראשונה דמבעי לן שמא אינו בכלל בין הפרשות כלל ובין פי פרשה שלישית דהוא בכלל בין הפרשות ודאי וליכא למבעי אלא אם הוא בכלל שנייה או שלישית והא ליכא למבעי כלל דודאי פי פרשה שלישית הוא בכלל שלישית ופי שנייה הוא בכלל ב'. וכן דעת רש"ל הובא בש"ך. ויש לסמוך על זה בהפסד מרובה מאחר דבלאו הכי איכא ספיקי טובא אלא דכולן שם אחד ואין נחשבים לספק ספיקא כמו שיתבאר לקמן סימן ק"י בכללי ספק ספיקא:

[1]

ובעוף. בגמרא איתמר בעופא רבי ינאי אמר עד בין האגפיים ריש לקיש אמר עד (עין רא"ש) למטה מן האגפיים. כן הוא גירסת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש. ופסק הרמב"ם כרבי ינאי לפי שהיה רבו של רבי יוחנן שהיה רבו של ריש לקיש ואין הלכה כתלמיד במקום הרב כל שכן במקום רבו דרבו. אבל גירסת רש"י ותוס' וסייעתם איפכא רבי ינאי אמר למטה מן האגפיים וריש לקיש אמר עד בין האגפיים. ועל פי גירסא זו פסקו הספר התרומה וסמ"ג וסייעתם כרבי ינאי שמחמיר ועוד שהיה רבו דרבו.

וכתבו התוס' שיש להסתפק בדרבי ינאי אם למטה ממקום חבורו בגוף קאמר או למטה ממקום ששוכבת על הגוף דהיינו למטה מסוף עצם של כנף המחובר בגוף. וכן פסק הר"ר פרץ בהגהת סמ"ק דיש להסתפק אי סוף העצם קאמר דהיינו מקום שהכנפים שוכבות על הגוף בסופן או שמא אתחילת העצם קאי מקום חיבור הכנפיים בגוף ויש להחמיר מספק עכ"ל. הובא בש"ך. (א) וכן כתב הרשב"א בתורת הבית הארוך דכל כי הא אזלינן לחומרא. וכן כתב האור זרוע. וזהו דעת יש מטריפים שבהג"ה. והרא"ש הכריע דאתחילת העצם קאי מקום חבורו בגוף ומאן דאמר עד בין האגפיים עד ולא עד בכלל וכנגד מקום חבורו כשרה ואינה טריפה אלא עד תחילת מקום חבורו ומאן דאמר למטה מן האגפיים היינו עד למטה ממקום חבורו ולא עד בכלל אלא כנגד מקום חבורו ממש טריפה. ופסק השו"ע כהכרעת הרא"ש וכמאן דאמר בין האגפיים דהוא רבי ינאי לגירסת הרי"ף והרמב"ם.

וכתב הט"ז דהא דכתב רמ"א דבהפסד מרובה אין להחמיר היינו שאין להחמיר כל כך להטריף עד מקום כלות שכיבת העצם אבל לא להקל כל כך להכשיר בנפסק כנגד מקום חבורו לגוף ולסמוך על גירסת הרי"ף וסיעתו. והש"ך בנקודות הכסף כתב דדעת רמ"א להקל בהפסד מרובה אפילו כנגד מקום חבורו כדעת הב"י בשו"ע. ומיהו רש"ל וב"ח פסקו להחמיר אפילו בהפסד מרובה עד מקום כלות שכיבת העצם. הלכך למעשה יש להורות בהפסד מרובה כהכרעת הט"ז שלא להקל בכנגד מקום חבורו לחוש לגירסת התוס' וסיעתם דבתראי נינהו ואנן גרירי בתרייהו בכל מקום. אבל אין להחמיר לאחרים בהפסד מרובה עד מקום כלות שכיבת העצם משום דהוי כמו ספק ספיקא. אלא כל בעל נפש יחמיר לעצמו לחוש לדעת רש"ל וב"ח:

[2]

הקשרים. והוא שלא הלכה ואיכא מאן דאמר דאפילו הלכה חיישינן לחוט השדרה עכ"ל הר"ן. ועיין מ"ש לקמן:

[ח]

בנת. ומרסק וכן במקום הקשרים עכ"ל הרשב"א בתורת הבית הקצר. וכן משמע בגמרא דחיישינן לריסוק. (ב) והלכך בעי שהייה מעת לעת ואחר כך ישחוט ויבדוק דבתוך מעת לעת אין הריסוק מתגלה וניכר כדלקמן סי' נ"ח.

ומיהו לא בעינן בדיקה אלא במקום ההכאה שחוששין לו ולא בכל החלל כדלקמן שם סעיף ג' בהג"ה. והילכך כיון שהכה על פי השדרה ובדק בחוט השדרה ונמצא שלם בלי ריסוק ופיסוק שוב אין צריך לבדוק יותר באברים הפנימים שתחתיו כי מאחר שלא היה כח בהכאה לרסק החוט כל שכן שלא יש בו כח לרסק איברים הפנימים שתחתיו. והוא ששהתה מעת לעת לפני שחיטה.

אבל אם הכה על הצלעות ולא על השדרה ממש בעינן בדיקה באברים הפנימיים שבמקום הקשרים וראש המקל המכה בכח אם אין שום ריסוק ופיסוק. והוא ששהתה מעת לעת.

ומיהו הני מילי דבעי שהייה מעת לעת כשלא עמדה והלכה כגון שהכה אותה כשהיתה רבוצה אבל אם הלכה ד' אמות הילוך יפה לפני שחיטה יצאה מחשש ריסוק איברים ואין צריך בדיקה כלל כדלקמן שם. והילכך גם בהכה על השדרה אין צריך בדיקת החוט משום חשש ריסוק אלא משום חשש פסיקת החוט במקום הקשרים וראש המקל לאיכא מאן דאמר שבר"ן לעיל. ולבדיקה זו לא בעי שהייה כלל ויכול לשחוט מיד ולבדוק. ובכהאי גוונא מיירי הטור וכן השו"ע. ומשום הכי לא הזכיר כי אם חששא דפסיקת החוט (דרכי משה. דלא כפרי חדש ותבואות שור). ומשום הכי נמי לא הזכיר נמי דבעינן שהייה מעת לעת. ומשום הכי נמי לא כתב רמ"א דאנן האידנא לא קים לן בבדיקה כמ"ש לקמן סי' נ"ח משום דהתם דווקא בבדיקות ריסוק לא קים לן אבל בבדיקות פסיקת החוט קים לן שפיר (עיין תשובת מהר"ם מלובלין סי' צ"ד).

ואם רואים שהשדרה שלימה שלא נשברה אין צריך לבדוק בחוט. כן משמע בט"ז. וטעמו ונימוקו עמו כדפרש"י ריש פרק אלו טרפות דפסוקת החוט על ידי שבירת השדרה היא ומשום הכי תנן במתניתין דאלו טרפות נשברה השדרה ונפסק החוט שלה.

ומיהו היינו דווקא אם לא שהתה לפני שחיטה כדי להעלות ארוכה להיות השבר חוזר ונקשר אלא יום או יומים דבכהאי גוונא מיירי הט"ז אבל אם שהתה כדי להעלות ארוכה חיישינן שמא נשברה ונפסק גם כן החוט וחזר ונקשר השבר שבר אל שבר יחדיו ידובקו. ומשום הכי סתמו כל האחרונים ולא פירשו דבבדיקת השדרה סגי. ורש"ל וב"ח ומהר"ם לובלין ותבואות שור כתבו בהדיא דבעינן בדיקה בחוט. ושיעור להעלות ארוכה הוא לא פחות מג' ימים מעת לעת. עיין סימן פ"א.

והעולם אין נזהרין עכשיו לבדוק בהכאות המצויות כמה פעמים לרוחב השדרה או באורך במקום הקשרים וראש המקל (עי' תבואות שור). ואפשר שסמכו על סברא הראשונה שבר"ן דלעיל דבהלכה לא חיישינן מידי. וכן דעת הרשב"א. ומכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו לבדוק על כל פנים אם נשברה השדרה וכמשמעות הט"ז.

כתב הכלבו שאם נפסק המקל בשעת הכאה חוששין למקום שנפסק שם לפי שבמקום שנפסק המקל עושה חבורה או מכה רבה כמו בראשו (ב"ט ט"ז):

[ט]

נקטה. משום דשגרונא שכיח ופסיקת חוט השדרה לא שכיח (גמרא):

[י]

הכי. אף על גב שאין לו אלא ב' רגלים ונמצא שאין הולך כלל. ומותר לקנות לכתחלה מן הנכרי עוף שאינו יכול לילך ואפילו אינו יכול לעמוד כלל על רגליו דתלינן בשגרונא מאחר שלא ראינוהו שנפל (הגהות מרדכי וכנסת הגדולה בשם דמשק אליעזר):

[יא]

חוששין. שמא עם נפילתה נפסקה חוט השדרה ולכך גוררת רגליה שפסיקת חוט השדרה מצוי עם כח נפילתה עכ"ל רשב"א בתורת הבית הקצר. ומשמע מלשונו דבעינן בדיקה בחוט לבדו. והקשה התבואות שור דהא כל נפילה צריכה בדיקה בכל החלל אלא אם כן הלכה ד' אמות הילוך יפה אבל אם צולע וגוררת אפילו רגל אחת צריכה בדיקה בכל החלל כדלקמן סימן נ"ח. ותירץ דהכא מיירי גם בנפלה מגובה פחות מ' טפחים דאין לה דין נפולה ואינה צריכה בדיקה אלא מקום פסיקת חוט השדרה מפני שגוררת רגליה. וחומרא יתירה היא לחוש לפסוקת החוט בפחות מ' טפחים דאם כן אפילו בגובה טפח. וכל כהאי גוונא הוה ליה לרשב"א לפרש דהא הרשב"א כתב דין זה בתוך דיני נפולה דלקמן סי' נ"ח ופירש שם בהדיא בתחלת דבריו דבפחות מ' טפחים אין לה דין נפולה כלל ומשמע מסתמא דגם דין זה אינו אלא בנפילה מגובה י' טפחים. אלא שסמך דין זה לדין דאם נפלה מדעתה שהפילה עצמה לדעת דאין חוששין לה משום דאמדה נפשה וגם מן הסתם אין חוששין אם מוצאים בהמה שנפלה מן הגג דחזקה שנפלה לדעת כדלקמן שם ואחר זה מיד כתב דין זה דגוררת רגליה לאשמועין דאם גוררת רגליה חוששין על כל פנים לחוט השדרה אם נודע שנפלה אף על פי שלא ראינוה כשנפלה אלא שמצאנו נפולה ומן הסתם נפלה לדעת ואין לחוש לריסוק איברים וגם לפסיקת חוט השדרה אין חוששין בנפלה לדעתה אם שחטה עד שלא עמדה והלכה מכל מקום אם הלכה וגוררת רגליה חוששין לפסיקת חוט השדרה דמצוי עם כח נפילתה ואף על גב דאמדה נפשה כיון דחזינן שגוררת רגליה (עיין סימן נ"ח):

סימן לג

[א]

כשירה. נתבאר היטב בסימן כ"ד סעיף ט"ו עיין שם:

[ב]

והלעטה. פירוש שתוחב המאכל לתוך גרונה בין ביד בין בכלי אלא שהמראה היא שתוחב לה המאכל למקום שיכולה להחזיר ולפלוט והלעטה שתוחב לה בעומק כל כך עד שאינה יכולה להחזיר. והוא הדין שצריך שיוכל להשקותה (עיין כנסת הגדולה). אבל אם אינה יכולה לחיות על ידי המראה והלעטה טרפה. וטרפות זו לא הוזכרה במשנה וגמרא אלא שכן פסק הרא"ש בשם הגאונים. ואף על גב דאין מוסיפין על הטרפות שמנו חכמים יש לומר שלא מנו חכמים דבר הפשוט וידוע לכל שאי אפשר לבעל חי לחיות בלי אכילה ושתיה ולכך סמכו בזו על הכלל שאמרו במשנה זה הכלל כל שאין כמוהו חיה טרפה (תבואות שור):

[ג]

חרטומו. התחתון אבל ניטל חרטום העליון דינו כניטל הלחי העליון דלקמן סעיף ב' (תבואות שור):

[ד]

טריפה. אף על פי שיכולה לחיות על ידי המראה והלעטה. לפי שלחי העליון כמו גג הוא לכסות הקנה שלא תכנס נשמת הרוח הקרה לריאה וימות החי ואם ינטל הלחי העליון נמצא פי הקנה מגולה לאויר

ומיד תכנס הרוח בכל נשימה כמו שתכנס לתוך החלון וביומה תקרר הריאה והלב ותמות הבהמה ואין לך מי שאין כמוהו חיה גדולה מזו כן כתב הרמב"ם בתשובה. והטור ורש"ל חלקו עליו דאין להוסיף על הטריפות שמנו חכמים. והרשב"א בתורת הבית הארוך כתב שדברי הרמב"ם נראין אלא שיש להתיישב בדבר שאם כן מאי טעמא לא נשנית טרפות זו במשנה ולא נזכרה בגמרא גם כן עכ"ל. ובתורת הבית הקצר כתב הרשב"א שראוי לחוש לדברי הרמב"ם כמו שכתב השו"ע. והלכך לדינא הוה ליה ספק טרפה. והתבואות שור יישב הא דלא הוזכרה טריפות זו במשנה וגמרא משום דמילתא דפשיטא היא שאין לך שאין כמוהו חיה גדולה מזו וסמכו על זה הכלל כדלעיל. ולהטור ורש"ל יש לומר שיכולה לחיות על ידי שיתקנו לה כסוי אחר כמו גג על פי הקנה. והרמב"ם סבירא ליה דכסוי אחר לא יועיל להחם הרוח הקרה:

[ה]

או תורבץ. עיין סימן כ' סעיף ב' מהו תורבץ:

[ו]

לחללו. והוא הדין דכולהו נקובי נמי במידי דאיכא חלל כגון מרה וקיבה ודקין בעינן שיהיו נקובים לחללן. ומידי דליכא חלל כגון קרום של מוח בעינן שיהיה הנקב מפולש עכ"ל הר"ן:

[ז]

נבילה. משום ושט נקט נבילה אבל בתורבץ אינה אלא טריפה לדברי הכל שהשחיטה מועלת לטהרה מידי נבילה הואיל והנקב הוא במקום שאינו ראוי לשחיטה דהיינו תורבץ כדלעיל סי' כ' ומקום שחיטה לא איתרע כלל. והב"ש בשו"ע לא דקדק בזה משום דבזמן הזה ליכא נפקא מינה כל כך בין טריפה לנבילה מחיים. דנקובת הושט היא נבילה מחיים להרמב"ם וסייעתו כדלעיל סי' כ"ז. דבין טריפה לנבילה אחר שחיטה ומחיים לא היתה טריפה איכא נפקא מינה בזמן הזה לענין חלב וביצים כדלעיל סי' כ"ד סעיף ט"ו בהג"ה. אבל נבילה מחיים החלב והביצים אסורים כמו בטרפה דביצתה אסורה מפני שגדלה באיסור וגם נבילה מחיים יכולה לגדל הביצים מאחר שהיא כחיה לכל דבר כמו שנתבאר לעיל סוף סי' כ"ו. וכן יכול להיות בה שבר אל שבר יחדיו ידובקו כמו שנתבאר לעיל סימן ל"ב (עיין מ"ש לקמן סי' פ"ו). אך האחרונים כתבו עוד נפקא מינה בין טריפה לנבילה לענין אותן ואת בנו שכל שאין השחיטה מועלת בה לטהרה מידי נבילה לאו שמה שחיטה ומותר לשחוט בנה אחריה כדלעיל סי' ט"ז. ועוד נפקא מינה לענין חשוד דלקמן סי' קי"ט דחשוד על הטריפה אינו חשוד על הנבילה שחמורה ממנה והחשוד על הנבילה כל שכן שחשוד על הטריפה עיין מה שנתבאר לעיל סימן ב'.

ועיין מה שנתבאר סוף סי' כ"ו דיש אומרים דנקובת הוושט עצמו גם כן אינה אלא טרפה לבדה ולא נבילה אפילו אחר שחיטה. ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה לענין אותן ואת בנו. ומיהו הא דנקובת התורבץ אינה אלא טריפה לדברי הכל ולא נבילה אפילו אחר שחיטה היינו דוקא בניקב או אפילו נחתך מיעוטו אבל אם נחתך רובו תלוי בפלוגתא דלעיל סימן כ"ו. ויש להחמיר בשל תורה כמו שנתבאר שם. ואפילו נחתך הושט עצמו ברובו אם חזר ושחטו בהכשר למעלה ממקום חתך הראשון אפשר דשחיטתו מוציאתו מידי נבילה ואזלינן לחומרא כמו שנתבאר שם:

[ח]

ונסתם. דקרום שעלה מחמת מכה אינו קרום דסופו ליסתר ואפילו עלתה בו סתימה עבה אינה מתקיימת (רש"י):

[ט]

אסורה. ולא דמי לקורקבן דלקמן סי' מ"ט דניקב זה שלא כנגד זה כשר דשאני וושט דאכלא ביה ופעיא ביה (צועקת בו שאף על פי שהקנה מוציא קול אי אפשר שלא יהא הושט מתפשט עמו) רווחא גמדא ליה (כווצת אותו) ופשטא ליה זימנין דמהנדזין (מתרמי דמכווני אהדדי) להדי הדדי קורקבן דמינח נייח כדקאי קאי עכ"ל הגמרא ופרש"י:

[י]

אהדדי. ואף אם הנקבים רחוקים זה מזה שאינו באפשרי דגמדא ופשטא כל כך אפילו הכי אסור כי אין שיעור לדבר כמה יהיו קרובים ואין ליתן דברי חכמים לשיעורים אם לא במילתא דפסיקא דהיינו בב' רוחות (רש"ל עיין שם בסימנים דלא ככנסת הגדולה). וב' רוחות היינו דווקא ברוח שכנגדו אבל ברוח שבצדו אכתי אפשר דליתרמו אהדדי כשמחזרת ראשה לצדדים ולאחור ומאן מפיס (תבואות שור):

[יא]

חולי. ורואין שלא שלט החולי כלל בעור הב' (רא"ש).

ובגמרא ריש פרק אלו טרפות אמר רבה ושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים למאי נפקא מינה לספק דרוסה. ופרש"י כגון הנך דאיכא למיחש להם כדלקמן (סי' נ"ז) איהו שתיק ואינהו מקרקרין ואמרינן לקמן דרוסה שאמרו צריכה בדיקה ואינה אסורה עד שיאדים כנגד החלל ובסימנים עד שיאדימו הסימנים עצמן ולא שניקב אלא שהארס מאדים הסימן ומחלחל ויורד לחללו ובושט אינו ניכר האדמומית אלא מבפנים שהעור לבן עכ"ל. אבל עור החיצון אדום כדלקמן סעיף ה'.

ובריש פרק השוחט אמרינן ההוא בר אווזא דהוה בי רבא אתא כי ממסמס קועיה דמא אמר רבא היכי נעביד נשחטיה והדר נבדקיה דלמא במקום נקב קשחית נבדקיה והדר נשחטיה הא אמר רבה ושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים אמר ליה רב יוסף בריה נבדקיה לקנה ונשחטיה לקנה ולכשריה והדר לפכוהו לושט ולבדקיה. ופרש"י ממסמס קועיה דמא מלוכלך צוארו בדם שנקרע צוארו וצריך לבדוק בסימנים שמא נפסק הקנה או ניקב הושט ומשום ספק דרוסה לא בעיא למבדקיה דתלינן בכלבא (דאין דרוסה לכלב כדלקמן סי' נ"ז) או בקניא כדאמרינן בפרק אלו טרפות ספק שונרא ספק כלבא אימור כלבא או קניא מחייה (כדלקמן סימן נ"ז):

[יב]

אפילו לא נקבו שניהן אלא ניקב רק הפנימי טריפה כו'. כן פירש הש"ך. דלא כפירוש הב"ח וט"ז דרוצה לומר דכל שכן אם ניקב החיצון לבדו. דזה אינו דהא רמ"א מסיק הטעם דושט אין לו בדיקה מבחוץ אבל אם ניקב החיצון לבדו יש לו בדיקה מבפנים.

ומיהו היינו לדינא דגמרא אבל האידינא אין אנו בקיאים בבדיקת הושט כדלקמן סעיף ח' בהג"ה. ולא הוצרך רמ"א לפרש כן דסמך אמ"ש כן לקמן בסמוך וסוף סי' ל"ד ולעיל סוף סי' כ"ג. ולא אתא לאשמועינן הכא אלא דאפילו ליש מכשירין דלקמן סוף ס"ט] בהג"ה דלא חיישינן שמא הבריא וכן נהגו בעירו של רמ"א עיין שם היינו דווקא בישוב קוץ בושט אבל אם נמצא נקב בפנימי בלא קוץ לכולא עלמא חיישינן שמא ניקב גם החיצון ואינו ניכר כמש"ל בשם הרא"ש. מה שאין כן כשנמצא נקב בחיצון לבדו אין לאסור מדינא דגמרא. אלא למאן דאמר חוששין שמא הבריא וכפרש"י והרמב"ם דהבריא היינו נתרפא כמ"ש לקמן סעיף ט' (אלא אם כן הוא תוך ג' ימים לנקיבת החיצון דליכא למימר נתרפא). אבל למאן דאמר אין חוששין אף שמודה בנקב בלא קוץ מכל מקום בבדיקה מיהא סגי בפנימי לדינא דגמרא.

ועוד יש לומר שכוונת רמ"א להקל אף לדין בניקב החיצון לבדו על ידי בדיקת הפנימי משום דרמ"א מיירי הכא בשאינו ידוע בוודאי שניקב על ידי קוץ רק שיש לחוש שמא ניקב על ידי קוץ ויש להסתפק גם כן שמא ניקב על ידי חולי. דבכהאי גוונא מיקרי ספק ספיקא גבי ניקב עור ובשר הדופן עד לחלל ספק שמא ניקב בקוץ וניקב אחד מאברים הפנימיים דתלינן להקל שניקב על ידי חולי משום ספק ספיקא שמא על ידי חולי ואם תמצוי לומר על ידי קוץ שמא לא ניקב שום אחד מאברים הפנימיים כדלקמן סי' נ"א סעיף א' בהג"ה וסי' מ"ט סעיף ד'. אלא דהכא בושט לא מקילינן מהאי טעמא בנמצא נקב בפנימי כיון דאיכא ריעותא בושט שהרי נקוב לפניך מצד אחד ואפשר שניקב גם צד הב' ואינו ניכר דאפילו לעולא מיקרי ריעותא בכהאי גוונא כמו שיתבאר לקמן בשם הרא"ש. מה שאין כן בניקב עד לחלל דליכא ריעותא באברים הפנימיים כלל ומוקמינן להו בחזקתן ותלינן בחולי (וניקב צד החיצון דקורבן דלקמן סי' מ"ט נמי לא מיקרי ריעותא כיון שנראה לעין שהפנימי קיים וניקב זה בלא זה כשר ע"ש. והא דעולא מכשיר בישוב קוץ בושט ובניקב הדופן עד לחלל מודה עולא אף על גב דושט חמור מניקב לחלל יתבאר לקמן ס"ט). אבל בנמצא נקב בחיצון לבדו ויש להסתפק שמא על ידי חולי אין להחמיר כל כך בזה שלא לסמוך על בדיקתנו אפילו למאן דאמר חוששין שמא הבריא דהיינו ניקב. ואף אם לא נתכוון רמ"א לזה מכל מקום הדין דין אמת (עיין תבואות שור) כמ"ש הש"ך סי' ל"ד ס"ק [י] "ח דאם יש עוד קצת צד להתיר יש לסמוך על בדיקתנו.

ומיהו להמפרשים שמא הבריא היינו שמא נתרפא ועלה קרום מחמת מכה וכן פסק השו"ע כדלקמן סעיף ט' גם בניקב החיצון לבדו איכא למיחש אחר ג' ימים שמא ניקב גם הפנימי על ידי קוץ ונתרפא הפנימי לבדו (ב"ח סעיף י"ח. נקודות הכסף בהג"ה עיין שם שהביא ראייה מהמסס דלא כש"ך). אלא אם כן ידוע שחולי הוא ורואין שלא שלט החולי בפנימי כלל (ט"ז ש"ך סי' מ"ח). אבל בספק אין להקל משום דהוא ספק בשחיטה למאן דאמר דנקובת הושט נבילה ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה. ואפילו בהפסד מרובה צריך עיון אם יש לצדד להקל בספק בשחיטה נגד פירוש השו"ע סעי' ט' בשמא הבריא דהיינו נתרפא ולסמוך על יש מכשירין שברמ"א שם (דאף שהם מודים בכהאי גוונא שנמצא נקב בלא קוץ היינו דבעינן בדיקה אבל לא דחיישינן שמא נתרפא כמ"ש לקמן). דבהפסד מרובה לא חיישינן שמא נתרפא גבי המסס דלקמן סי' מ"ח היינו משום דהמסס מינח ניח מה שאין כן בושט דאכלה ביה ופעיא ביה כמו שיתבאר שם ועוד שהוא ספק בשחיטה כמו שיתבאר ס' [ע"ף] ט'. ומיהו אם עור הצואר שלם מבחוץ ולא ניכר בו שום ריעותא לכולא עלמא יש להקל ולתלות בחולי (צמח צדק סי' ט'. תבואות שור סימן מ"ט).

והש"ך פירש דעת רמ"א דבניקב החיצון לבדו אפילו ידוע שנתחב קוץ או מחט מבחוץ יש לסמוך על בדיקתנו בפנימי אי לא חיישינן שמא נתרפא מאחר שאין צריך לבדוק רק כנגד נקב החיצון ממש ולא אמרינן דאין אנו בקיאים בבדיקת הושט בכהאי גוונא שהבדיקה היא במקום ידוע כנגד הנקב ממש. ולא דמי לצואר מלוכלך בדם דלקמן דלא חשיב מקום ידוע לרמ"א כיון שצריך לבדוק כנגד כל מקום המלוכלך.

והביא הש"ך ראייה דבכהאי גוונא אנו בקיאים בבדיקה ממחט שנמצאת תחובה בבית הכוסות מצד אחד דלקמן סי' מ"ח דסמכינן אבדיקתינו מצד הב'. והאחרונים חלקו על הש"ך בזה (עי' תבואות שור וכתתי ופלת) דודאי לפי דעת רמ"א אין אנו בקיאים בבדיקה אפילו במקום ידוע כהאי גוונא כדלקמן סי' ל"ט גבי סירכא במקום ידוע. והא דסמכינן אבדיקתינו במחט שנמצאת בבית הכוסות וכהאי גוונא מצד אחד היינו משום דיש אומרים שאין הבדיקה מעכבת שם כמ"ש שם. ועי' מ"ש סעיף ט' ולקמן סי' ל"ט גבי סירכא אף על גב דגם כן יש אומרים שאינה צריכה בדיקה מכל מקום המנהג נתפשט על פי האומרים שצריכה בדיקה מדינא דגמרא ואין אנו בקיאים. וכן גבי צואר מלוכלך בדם דלקמן סעיף ח' אף על גב דלריב"א אין צריך בדיקה מכל מקום המנהג נתפשט על פי המצריכים בדיקה ואין סומכין על בדיקתינו. ואם כן כל שכן בניקב החיצון לבדו דלכולא עלמא צריכה בדיקה בפנימי מדינא דגמרא דאין סומכין על בדיקתינו. דהא גם ריב"א לא קאמר דאין צריך בדיקה בצואר מלוכלך אלא משום דליכא ריעותא בסימן עצמו מה שאין כן בניקב החיצון. וכן גם הפוסקים כעולא דאין חוששין שמא הבריא לא אמרו אלא בנמצא קוץ תחוב לפנינו ולא בנמצא נקב בלא קוץ כמ"ש"ל בשם הרא"ש. ולהש"ך יש לומר דהכא נמי לאו לכולא עלמא צריכה בדיקה בפנימי מדינא דגמרא. משום דהרשב"א והר"ן לא סבירא להו בזה כהרא"ש לחלק בין קוץ לנקב אלא סבירא להו דלעולא גם בנקב אין חוששין שמא הבריא ואינה צריכה בדיקה מדינא. ואם כן יש לסמוך בזה אבדיקתינו כמו במחט שנמצאת בבית הכוסות דלקמן סי' מ"ח. ואף על פי שנהגו שלא לסמוך על בדיקתינו גם בצואר מלוכלך מכל מקום הבו דלא להוסיף עלה להחמיר גם בניקב החיצון דמיקרי מקום ידוע טפי מצואר מלוכלך בדם לפ"ד הש"ך. ועי' מ"ש לקמן ס' [ע"ף] ט' שהיה המנהג מקודם כהש"ך בזה לסמוך על בדיקתינו אפילו בחיצון וכל שכן בפנימי:

[ג]

אין לו בדיקה מבחוץ. לפי שהוא טריפה בנקב משהו ואינו ניכר כי טפת דם נכנסת לו בפנים בנקב ואינו ניכר (פירוש הדם. עיין רש"י דף מ"ג) אבל קרום הפנימי לבן הוא וטפת דם ניכרת בו אבל החיצון אדום. נבדקה לקנה שהקנה נבדק מבחוץ לפי שאינו נטרף אלא ברוב והדר נשחטיה לקנה והשחיטה כשירה בסימן אחד ואחר כך יטלו הושט כולו ויעקרוהו מן הלחי ויהפכוהו ויבדקוהו עכ"ל פרש"י.

וכתבו התוספות והרא"ש דלפרש"י הא דאמרינן בפרק אלו טרפות דתלינן בכלבא או בקניא מאי נפקא מינה כיון דאפילו קניא בעי בדיקה יש לומר דנפקא מינה דלא בעי בדיקה אלא היכא דממסמס דמא ואי הוה תלינן בשונרא הוה צריך בדיקה כנגד כל החלל וכדין כל ספק דרוסה אף על גב דליכא ריעותא אלא בסימנים (פירוש בצוואר כנגד הסימנים). אבל ריב"א פירש היכא דתלינן בכלבא או בקניא לא בעינן בדיקה כלל דלא חיישינן לנקובה ובשמעתין איירי בספק דרוסה כגון שראו חתול רודף אחריו או במקום שחתול מצוי יותר מכלבא וקניא דלעולם תולין במצוי יותר בין להקל ובין להחמיר כדלקמן סי' נ"ז (רשב"א). והשתא ניחא דקאמר עלה ושט אין לו בדיקה מבחוץ שאין אדמומית הדרוסה ניכר באדום אבל אם ניקב ניכר בחיצון כמו בלבן. וכן משמע מדקאמר בפרק אלו טרפות למאי נפקא מינה לספק דרוסה (כדלעיל) ולא קאמר לספק נקובה. ולפרש"י קשה דניקב זה בלא זה (דכשר כדלעיל בשו"ע ומשמע אפילו ניקב הפנימי) היכי משכחת לה דאם יש נקב מבפנים יש לנו לחוש שמא ניקב גם החיצון (כיון דאין לו בדיקה) כדאמרינן בגמרא גבי קוץ (שישב בושט) למאן דחייש לספק דרוסה חייש נמי שמא הבריא (פירוש נפיק לברא וניקב גם החיצון כמו שיתבאר לקמן סעיף ט'). ואפילו למאן דלא חייש בקוץ היינו לפי שמוצאים אותו תחוב בעור הפנימי לבד (פירוש שרואין ראש הקוץ שלא נתחב עדיין בעור החיצון רק בפנימי לבדו אף על פי שניקב הפנימי מעבר

אל עבר. כן דעת ב"ח ותבואות שור ורמ"א ס"ט בפירוש הרא"ש. דלא כפרי חדש וכתתי ופלת. כדמוכח ברא"ש שדימה לבית הכסות שניקב מצד אחד ודו"ק) אבל כשמוצאין נקב בפנימי (פירוש ואין קוץ תחוב בו שנפל לו הקוץ) יש לחוש שמא גם החיצון ניקב (כשהיה הקוץ שם) ואין לו בדיקה. ויש לומר דמשכחת לה כגון שניקב על ידי חולי ורואין שלא שלט החולי כלל בחיצון עכ"ל הרא"ש והתוס'.

וזהו דעת רמ"א כאן כפרש"י. וכן פסק הב"י. דלא כרש"ל דסבירא ליה עיקר כפירוש ריב"א דבכלבא וקניא אפילו בדיקה אין צריך מדינא דגמרא והוא הדין לקוץ ומחט. ולא דמי לקוץ שניקב לחלל הבהמה דבעינן בדיקה באברים הפנימים כדלקמן סי' נ"א דהתם איברים הפנימים מונחים סמוך להתחלת חלל הגוף הלכך כיון שניקב עד לחלל חיישינן שמא ניקב באחד מאברים הפנימים אבל בצואר שנקרע על ידי קוץ או כלב אין חוששינן לושט לפי' ריב"א משום דאיכא הפסק בקנה בין עור לושט (ב"ח סי' נ"ז). והא דלעיל סי' כ"ג בשחט מעט ושהה דחיישינן לנקובת הושט כשחתך העור בלבד ובעינן בדיקה מדינא אף לפי דעת רש"ל היינו משום שלפעמים גם הושט סמוך לעור על ידי אחיזת סימנים כשתופס בהם בשעת שחיטה כמו שנתבאר שם בשם סמ"ק. ומיהו גם רש"ל לא מלאו לבו לסמוך לכתחלה על פירוש ריב"א להקל בלי בדיקה כמ"ש לקמן:

[יד]

טריפה. דשניהם נטולים ממקום שהם ראויים להיות ואין לך נקובה גדולה מזו (רש"י). ואפילו הכי אינה נבילה אלא טריפה משום דרואין כאלו אינן (רמב"ם) לפי שעתידים לנקוב ולינטל (רשב"א):

[טו]

טריפה. מספק. לחוש לדעת הרא"ש שחולק על העיטור שמכשיר בזה. וכן כתב הרשב"א משום דאפילו אתה רואה אותה כנקוב ניקב זה בלא זה כשר. והרא"ש סתר דבריהם וכתב דלא דמי לנקב קטן שעור הב' מגין עליו אבל הכא שכולו לקוי אינו מתקיים על ידי הב' עכ"ל. ורש"ל הכריע שאין להטריף אלא בשניהם אדומים דמכל מקום האחד הוא לקוי אבל בשניהם לבנים מה לקוי יש כאן ופסול המראות לא תמצא אלא בריאה ומנין לנו להוסיף על הטרפות וכן כתב האור זרוע בשם ר"י עכ"ל. והביאו הט"ז להלכה. ומכל מקום למעשה אין להקל בדאורייתא נגד פסק השו"ע והש"ך.

ומיהו כתב הש"ך בשם הב"ח דהרא"ש אינו אוסר אלא בכולו אדום או כולו לבן אבל מקצת לית לן בה מיהו רובו הוה ליה ככולו כמו בכל התורה כולה ע"כ. ואפילו פנימי שהאדים במקצת לא חיישינן דלמא דרוסה היא (ט"ז) כמו דלא חיישינן בבשר שבכל חלל הבהמה שנמצא בו אדמומית לומר דרוסה היא. ואפילו אברים הפנימים עצמן הירוקים כגון כל בני מעיים אם נמצא בהם אדמומית בבהמה או בעוף וידוע שלא נפל לאור. ואפילו אם אין ידוע שלא נפל לאור דלפי דעת השו"ע סי' נ"ב סעי' ו' אם נמצא אדמומית בבני מעיים דעוף תלינן שנפל לאור אבל מכל מקום בדרוסה לא תלינן משום דלעולם תולין במצוי ואדמומית שבבני מעיים מצוי יותר על ידי נפילה לאור בעוף לפי דעת השו"ע שם. ואדמומית בני מעיים בבהמה שאינו מצוי על ידי האור תלינן האדמומית בחולי אחר או בתולדה שאין לך מן הנולדים שאין שינוי בתולדות הפרטים פעמים שזה נולד בחברבורות כנמר ופעמים בשומא שחורה או בסימן ירקרק או אדמדם. ובהכי נמי תלינן להחולקין על השו"ע שם בהג"ה גם באדמומית בני מעיים דעוף שאין ידוע אם נפל לאור משום דאחזוקי איסורא לא מחזקינן כמ"ש שם בשם הרשב"א. ובהכי נמי תלינן אדמומית הושט בפנים במקצתן בין בבהמה בין בעוף ולא תלינן לא בדרוסה ולא באור אפילו לפי דעת השו"ע שם

לפי שהסימנים קשים הם אצל האור כמו שקשים אצל נפולה ודרוסה (עיין סימן נ"ז ונ"ח) ואין חוששין להם בסתם. עיין מ"ש שם בשם הרשב"א.

וכתב בכנסת הגדולה דמלשון הב"ח והש"ך דלעיל משמע דדוקא במקצת עור אחד לית לן בה אבל אם נתחלפו שניהם אפילו במקצתן טריפה. וכן כתב התבואות שור והוסיף להחמיר אפילו אם לובן החיצון אינו כנגד אודם הפנימי משום דהוה ליה כניקבו שניהם זה שלא כנגד זה ושיעור הלובן והאודם במשהו כשיעור הנקב. ומיהו בהפסד מרובה אין להחמיר בזה לאחרים דבכהאי גוונא יש לסמוך ארש"ל וט"ז דלובן אינו ליקוי כלל. בשגם יש לומר דגם הרא"ש לא כתב דלובן הוא ליקוי אלא בשכולו לקוי או רובו שהוא ככולו אבל מקצתו אפשר דאורחא הוא לפעמים בתולדה כמ"ש לעיל בשם הרשב"א. והתבואות שור סבירא ליה עיקר כלשון ראשון שברשב"א דתלינן בחולי ולקוי הוא והילכך כל בעל נפש יחמיר לעצמו בספק דאורייתא. ומיהו אפילו אם עור חיצון כולו הפך לבן מצדו האחד לבדו ומצדו הב' הוא אדום וכן אם הפנימי אדום מצדו האחד לבד אין להחמיר כלל דצד אחד לקוי כשר (תבואות שור).

ואם נגלד (פירוש נקלף) עור אחד במקצתו כשרה אבל ברובו טרפה לפי דעת השו"ע והאחרונים אף על פי שהשני שלם לגמרי ואין בו שינוי מראה לפי שאינו מגין אלא על נקב קטן כמ"ש לעיל בשם הרא"ש (פרישה פרי חדש). ולא דמי לריאה שאפילו נגלד קרום העליון כולו כשרה שהתחתון מגין כדלקמן סי' ל"ז דהתם התחתון מתקיים ומתחזק על ידי בשר הריאה הסמוך לו מה שאין כן הכא כששניהם שלימים יעמדו יחדיו אבל נגלד אחד ברובו אין להשני על מה להתקיים וסופו לינטל (תבואות שור). (ולפי זה בריאה שנשפכה כקיתון דלקמן סי' ל"ז ס"ז אין להתיר כהאי גוונא):

[טז]

דטריפה. דכל יתר כנטול דמי והוה ליה כאילו ניטלו שני הוושטים או הקנים. והיינו לשיטת רש"י בפירוש כל יתר כנטול דמי דהיינו כאילו ניטלו שניהם. אבל לשיטת הרשב"א דכל יתר כנטול היינו כנטול היתר לבדו אין לאסור אלא כשהוושטים יוצאים זה מזה שהיתר הוא כנטול ממקום חבורו והוה ליה נקב בושט האחד. וכן כשהקנים יוצאים זה מזה ומחוברים ברובן במקום יציאתן זה מזה. עיין סי' מ"א (עיין תשובת הרא"ש כלל כ' סי' ט').

ואם יש בארכו כרוחב אגודל קודם שנחלק לב' וגם למטה חוזרים ומתחברים ונעשים ושט אחד באורך כרוחב אגודל דעת הפרי חדש להכשיר כמו בשני מעיים דלקמן סי' מ"ז. והתבואות שור כתב דאין מדמין בטרפות ואין ללמוד דין ושט וקנה שעיקר החיות תלוי בהם מדין המעיים וכיוצא בהם. וכן כתב הכרתי ופלתי. וכן הוא בהגהת הר"ן בשם רמ"א.

עוד כתב הפרי חדש דיש מיני אווזות שלפעמים בקנה שלה באמצע יוצא כעין קנה אחר אלא שאינו עשוי חוליות חוליות כדרך הקנה ועשוי כעין לול והוא חלול וחוזר ומתחבר בקנה כשרה מטעם דכתיבנא גבי ב' וושטים עכ"ל. ובזה אפשר שגם החולקים בב' וושטים מודים דלא אמרינן בזה כל יתר כנטול דמי מאחר שהיתר אינו עשוי חוליות חוליות כדרך הקנה אין לו תואר קנה. עי' סי' נ"ה ס"ד בהג"ה. והלכך יש לסמוך בזה על הפרי חדש (עיין בית לחם יהודה).

כתב עולת יצחק דרוב בר אווזות קנה שלהם מתפרד לב' חלקים למטה סמוך לגוף שהקנה מתפצל לב' צידי הריאה ויש כמין כפתור בקנה במקום שמתפצל וכשרים דאורחייהו בהכי ודוקא בזכרים אבל נקבות לאו אורחייהו עכ"ל. ובתשובת שב יעקב סימן כ"ד חלק עליו דגם נקבות אורחייהו בהכי אלא שאין ידוע

לכל לפי שאין משגיחין בהן מפני שאין להם כפתור כבזכרים שהוא שינוי גדול הנראה לעין כל. וגם אי לאו אורחיהו דנקבות אין להטריף אם נמצא כן באחד מהם כיון שהזכרים והנקבות מין אחד הם. דגדולה מזו מצינו בגמרא גבי עינוניתא דורדא דמשום דכל חייו ברייתא הכי אית להו מכשרינן גם בביתיות מאחר שכולן מין אחד הם כדלקמן סי' ל"ה (וסי' מ"ב עיין מ"ש שם) וסי' נ"ב סעיף ד'. ועוד דאין זה יותרת כלל מאחר שמראשו עד סופו הוא רק קנה אחד כמו שאר קנים רק סמוך לריאה מתפצל לשנים וכל אחד נכנס לצד אחד של ריאה והוי רק שם פיצול עליו כמו כל קנה שמתפצל והיה לג' ראשים משנכנסה תחת החזה כדלקמן סי' ל"ד אלא שבבר אווזות מתפצל למעלה מן החזה מעט ואין שם יתרת קנה עליו בשביל זה עכ"ד. עיין סי' נ"ה סעיף ד'.

[יז]

מבחוץ. פירוש קורע קצת בעור תחלה ומשם יכול לבדוק הקנה במקום שחיטה ושוחט הקנה לבדו.

ואף על גב דלכתחלה צריך לשחוט ב' סימנים אף בעוף כמ"ש לעיל סי' כ"א הכא כיון שאין לו היתר אלא בסימן אחד כדיעבד דמי (ש"ך בשם הפוסקים) דאם ישחוט גם הושט ואחר כך יבדקנו מבפנים איכא למיחש שמא היה קורט אודם ארס במקום החתך.

והא דלא חיישינן גם בושט מבחוץ שמא יש קורט אודם ארס כמו בקנה מבחוץ ובוושט מבחוץ אי אפשר לבדוק שהושט אדום מבחוץ ואין אודם הארס ניכר בו. יש לומר דרוב פעמים אפשר שתהא ניכרת טיפת דם הארס אף על הושט מבחוץ אלא להחמיר אמרו דאין לסמוך על בדיקת החוץ לבד וצריך לבדוק אף מבפנים לפי שפעמים שאינו ניכר כי הארס נתחלחל ויורד לפנים ולא נשאר מבחוץ אלא רושם אדמומית ואותו רושם אינו ניכר מחמת אדמומית הושט (מה שאין כן בקנה) אבל בעוד שלא נתחלחל הארס ועבר לפנים טיפת דם הארס ניכרת יפה בעודה מונחת על הושט עכ"ל הרא"ש. אבל הרשב"א כתב דכיון שבדק הושט מבפנים אין לחוש כלל אף אם יש עליו ארס מבחוץ דסימנים קשים אצל דריסה כדלקמן סי' נ"ז ואין סופו לחלחל בפנים. ולפי זה גם בקנה אינו בודק מבחוץ אלא במקום שחיטה לבד שמאחר שאין קורט דם הארס במקום שחיטה מבחוץ בידוע שאין במקום זה גם כן מבפנים שהרי הוא עובר מבחוץ לפנים אבל כששחט במקום שאין בו ארס הרבה מבחוץ אף שיש ארס הרבה מבחוץ שלא במקום שחיטה בודקו מבפנים אחר שחיטה ואם אין בו קורט דם מבפנים כשר לפי דעת הרשב"א (עיין שם בחדושי דף נ"ג ע"ב ובתורת הבית הארוך ובמשמרת הבית דף [מ] "ז ע"א). אבל מסתימת לשון הטור ושו"ע והאחרונים סימן נ"ז סוף סעי' ט"ז לא משמע הכי. וכן כתב התבואות שור. דלא כפרי חדש. והטעם משום דהארס סופו לעבור לפנים. דמהאי טעמא קנה דריסתו במשהו משום דסופו להתפשט ברוב הקיפו כדלקמן שם ואם כן כל שכן שיתפשט בכל עביו. וכל זה לפי דעת השו"ע אבל לדין ליכא נפקא מינה כמו שכתב רמ"א:

[יח]

תקנה. עיין סימן נ"ז סעיף י"ז:

[יט]

בבדיקה. פירוש בבדיקת דרוסה לעולם כדלקמן סי' נ"ז סעיף ט"ז בהג"ה (ש"ך):

[כ]

מבפנים. היינו כשיטת רש"י דלעיל סעיף ד'. לפי שכ"ד הרמב"ם (ע"ש פ"ג ה' כ"ב. דלא כב"ח). וכ"כ רבינו ירוחם בשם הגאונים (ב"י):

[כא]

כל החלל. אף על גב דליכא ריעותא אלא בצואר כנגד הסימנים כמ"ש הרא"ש והתוס' לשיטת רש"י דלעיל ס"ד (ועי' מ"ש סי' נ"ז):

[כב]

המלוכלך. פירש הש"ך דהיינו בושט מבפנים כנגד מקום המלוכלך בלבד. והרשב"א בתורת הבית הארוך (עיי' שם דף ל"א בהמה שמבצבץ כו') כתב דצריך לבדוק בכל אורך הושט דלא ידעינן היכא ניקב (צריך לומר הטעם דחיישינן שמא נקב הקוץ באלכסון). ובעל נפש יחוש לדבריו. והש"ך העתיק לשון הטור שכתב כן לשיטת רש"י וכמ"ש הרא"ש והתוס' דלפרש"י נפקא מינה בהא דתלינן בקנה אין צריך לבדוק אלא היכא דממסמסא דמא. וכתב הטור (בנוסחאות ישנות) דאפילו בכל הצואר אין צריך לבדוק אלא מקום המלוכלך.

ולפי זה גם בבהמה יש תקנה לשחוט למעלה או למטה ממקום המלוכלך. והא דנקט הכא עוף דוקא מילתא דפסיקא נקט דבעוף לעולם אפשר בבדיקה אפילו אם כל הצואר מלוכלך בדם שנקרע כל הצואר מה שאין כן בבהמה אין לה תקנה אלא אם כן מלוכלך במקום אחד בלבד. ומשום הכי הזכיר רמ"א בהג"ה גם בהמה משום דלהשו"ע יש להתיר לפעמים גם בבהמה על ידי בדיקה. ומה שכתב השו"ע סוף סימן כ"ג דשחט העוף ושהה בו יש תקנה בשישחוט הקנה לבדו במקום אחר ויהפוך הושט ויבדקנו והוא לשון הרמב"ם שם ומשמע דבהמה אין לה תקנה לשחוט במקום אחר למעלה או למטה וכמ"ש שם בשם ב"י הטעם משום דושט גמיד ופשיט. יש לומר דבאמת הרמב"ם לא סבירא ליה כמו שכתב הטור כאן לשיטת רש"י. ואפילו הכי העתיק הב"י כאן בשו"ע לשון הטור לשיטת רש"י לפי שדעתו להקל כאן שלא לחוש לגמיד ופשיט במלוכלך דם בלבד מאחר דלריב"א אין צריך בדיקה כלל בנקרע הצואר על ידי קניא או כלבא כדלעיל. אבל בשחט מעט ושהה גם ריב"א מודה דחיישינן לנקובת הושט (כמו שנתבאר לעיל בשם רש"י). (וטעמו ונימוקו עמו משום דלריב"א היינו טעמא דאין צריך בדיקה משום דסבירא ליה דנקרע הצואר לבד לא מיקרי ריעותא כלל ולא יצאה בזה מכלל רוב בהמות כשירות ואינן נקובות הושט על ידי קוץ וכהאי גוונא מאחר דלא חזינן ריעותא בושט עצמו כישב לה קוץ דלקמן סעיף ט'. והאי טעמא לא שייך כלל בשחט מעט בסכין של שחיטה ושהה לומר בה רוב בהמות כשירות ואינן נקובות הושט על ידי סכין של שחיטה שהרי על ידי שחיטה כולן נקובות הושט הם. ועיין מ"ש לעיל ס"ד טעם אחר). ומהאי טעמא נמי סתם השו"ע כאן ולא פירש דדוקא בשוחט תוך שלשה ימים לקריעת הצואר מהני בדיקת הושט מבפנים אבל אחר שלשה ימים איכא למיחש שמא הבריא ועלה קרום מחמת מכה מבפנים כדלקמן סעיף ט'. משום דהכא אין להחמיר כל כך מאחר דלריב"א אין צריך בדיקה כלל הואיל ולא חזינן ריעותא בסימנים עצמן אלא בצואר (עי' כרתי ופולתי).

וכל זה לפי דעת הב"י שפירש הטעם דנקט הרמב"ם דלעיל סוף סימן כ"ג גבי שהייה עוף דווקא הוא משום דבהמה חיישינן לגמיד ופשיט בושט ודלמא במקום נקב קשחית. והוכיח כן מדאמר רבא בבר אווזא דממסמס קועיה דמא היכי נעביד נשחטיה והדר נבדיקה דלמא במקום נקב קשחית כדלעיל ולא מצא תקנה לשחוט למעלה או למטה. אבל הש"ך בספרו הארוך חלק עליו בזה ופירש דבר אווזא דרבא

היה הספק בכל הושט דלמא במקום נקב קשחית. וכן דעת הרשב"א בחדושי. משום הכי נמי הביא הש"ך בחבורו לשו"ע להלכה דעת רש"ל להקל בהפסד מרובה גם בבהמה כמ"ש בהגהת סמ"ק ומהרי"ק הובא בב"י. והא דנקט הרמב"ם עוף דווקא דלעיל סוף סי' כ"ג היינו משום דבעוף פסיקא ליה מילתא בתקנה זו לשחוט הקנה לבדו ולהפוך הושט השלם ולבדוק מבפנים אם לא ימצא בו טיפת דם כדלעיל שם והיא תקנה ברורה ודאית שבוודאי לא ימצא בו דם כלל אם לא ניקב בסכין של שחיטה מה שאין כן בבהמה לא פסיקא מילתא בתקנה זו שאינה ברורה כלל בבהמה שלא ימצא טיפת דם כלל גם כנגד מקום החתך לפי שדם השחיטה יוכל להתפשט הרבה וכן משמע ברבינו ירוחם הובא בב"י. וגם כל הדמים שבבהמה נגזרים ויוצאים דרך הסימנים בשחיטתן כמ"ש לקמן סי' ע"ו בשם רשב"א (ואם הדמים נגזרים ונשפכים לבית השחיטה דרך חלל הסימנים כמו שנגזרים דרך חלל הורידין יוכל להיות ששטפו והעבירו עמהם לבית השחיטה גם הדם שיצא מנקובת הושט ולכן אין תקנה כלל בבהמה גם אם לא נמצא טיפת דם כנגד חתך הראשון). והרמב"ם סבירא ליה כפירוש רש"י בדביקת ושוט אינו אלא בטיפת דם לבד ולא במראית עין ומשמוש יד ומהאי טעמא אין לושט בדיקה מבחוץ לענין נקוב לרש"י ורמב"ם משום שאין טיפת דם ניכרת בו כשנכנסת לו בנקב משהו. אבל הר"ן פירש הטעם שאין לושט בדיקה מבחוץ לענין נקב לפי שאי אפשר להכיר במראית עין נקב במשהו בעור האדום. אבל בעור לבן יוכל לבדוק גם במראית עין כמו בבית הכסות והמסס. ואם כן יוכל להעביר דם השחיטה הנמצא כנגד מקום חתך הראשון ולבדוק במראית עין ומשמוש יד או נגד השמש (כדאיתא בגמרא דף ט'). וכן בממסמס קועיה דמא יש להקל בהפסד מרובה וצורך מצוה גם בבהמה כששחט למעלה או למטה כמ"ש הש"ך סימן כ"ג בשם רש"ל. ומיהו בממסמס קועיה אין להקל אלא כששחט מיד שלא יאכל ולא ישתה אחר שנתמסמס קועיה דמא פן יעבירו אוכלים ומשקים הדם כמו שיתבאר לקמן ס"ט.

וכתב הש"ך דמשמעות השו"ע שאפילו כל הצואר מלוכלך וצריך לבדוק בכל אורך הושט ורוחב הנקב במקום ידוע אפילו הכי יש בדיקה מבפנים ולא דמי לקוץ ומחט שנקבו עד לחלל או שנמצאו בחלל הבהמה דטרפה משום דצריך לבדוק באברים הפנימים ואי אפשר לבדוק אחר נקב משהו שאינו במקום ידוע באברים הפנימים כדלקמן סימן נ"א. דשאני התם שהמקומות רבים (רא"ש טור סימן [נ] א) אבל הכא באבר אחד לבדו מיקרי מקום ידוע ויש לו בדיקה מדינא דגמרא לכולא עלמא. והא דבודקים כל החלל בדרוסה ונפולה כדלקמן סי' נ"ז ונ"ח אף על פי שהמקומות רבים היינו משום דדוקא נקב קטן אין לו בדיקה כשהמקומות רבים אבל אדמומית הדריסה וריסוק אברים או קריעתן בנפולה ניכרים היטיב בבדיקה בכל החלל.

וכל זה מדינא דגמרא אבל האידנא איכא פלוגתא בין בה"ג לרש"י דבה"ג כתב דהאידנא ליכא למיקם אבדיקה שפיר בכל מקום שהוזכר שם בדיקה כגון בדרוסה ונפולה ושבורה ורש"י כתב דאין לדיין אלא מה שענינו רואות ומותר לסמוך עליו דכתיב אל השופט אשר יהיה בימים ההם אבל הוא יזהר יפה להביא לפניו כל הבקיאים כמו שיתבאר לקמן סי' נ"ז. ודעת השו"ע כרש"י ודעת רמ"א כבה"ג. ורש"ל פ"ג סימן (ע"ג) [ס"ו] הכריע לנהוג בדרוסה ונפולה כבה"ג משום שצריך לבדוק בכל החלל וצריכה אומנות יתירה וזריזות ובקיאיות לא סמכינן אבדיקתנו אבל בשבורה דלקמן סי' נ"ג כיון שיש אבר אחד מבורר לפנינו [נ] למה לא נבדוק אותו כפי ראות עינינו בעיון יפה כדעת רש"י. וכן אפילו בנקב משהו באבר אחד כגון בממסמס קועיה דמא שנקרע כל הצואר ואינו יודע מקום נקיבת הקוץ בושט דצריך לבדוק כל הושט מבפנים יש לסמוך על בדיקתנו. ואפילו בבהמה דעת רש"ל ריש פ"ב להקל לשחוט ולבדוק אחר השחיטה מבפנים ולא חיישינן דילמא במקום נקב קשחית משום שתופס עיקר כפירוש ריב"א דאין צריך בדיקה

מדינא מאחר דליכא ריעותא בסימנים אלא שהבדיקה היא לחומרא בעלמא ומשום הכי אין להחמיר כל כך לחוש דילמא במקום נקב קשחית ומ"מ אם המכה של הקרע שבצואר הוא במקום אחד לבד מאחר שאפשר לשחוט למעלה או למטה ישחוט. אבל גבי שהייה דלעיל סימן כ"ג שהתחיל לשחוט וחתך מעט ושהה דגם לריב"א צריך בדיקה בושט כמו שנתבאר לעיל אין תקנה בבהמה רק לשחוט למעלה או למטה רחוק קצת ממקום חתך הראשון בענין שבוודאי לאו במקום נקב קשחית ואחר כך יהפוך הושט ויבדקנו כנגד מקום חתך הראשון ולא חיישינן לגמיד ופשיט לפי דעת רש"ל ע"ש סימן [י] ד"ד בשם סמ"ק וכ"כ מהרי"ק בשם סמ"ק הובא ב"י סימן כ"ג. וסיים שם רש"ל דאפילו להמחמירים על כל פנים במקום הפסד מרובה או לצורך מצוה יש להקל ולסמוך על הגדולים האחרונים שהנהיגו והורו הלכה למעשה להתיר. והש"ך הביא קולא זו בשמו להלכה בסי' כ"ג גבי שהייה. ואם כן כל שכן בממסמס קועיה דמא במקום אחד לבד דיש להקל בכהאי גוונא אפילו בבהמה לשחוט למעלה או למטה ולסמוך על בדיקתנו במקום הפסד מרובה או לצורך מצוה. אבל בלאו הכי אפילו בעוף אין לשנות המנהג שברמ"א כמ"ש הש"ך סי' ל"ה וכ"ג.

וכן אם נראה ריעותא בצואר כנגד הסימנים שנקרע העור ויצא דם ונעשה עליו גלד שחין דאיכא למיחש לקוץ או לדקירת חץ או שאר כל כלי ברזל וניקב הושט. אבל אם אינו אלא נפוח סביב הסימנים לא חיישינן לנקובת הושט אלא תולין דמחמת חולי הוא ואפילו נצרר שם לית לן בה (ב"ח).

ואפילו אינו מחמת חולי אלא מחמת מכה שהוכתה מבחוץ ונמצא דם נצרר בפנים סביב הושט מבחוץ מאחר שהעור שלם מבחוץ אין בזה שום חשש אפילו לדין שאין בקיאין (ט"ז מעיל צדקה סימן ל"ח) דלא הוכתה בדבר דק הנוקב הואיל והעור שלם.

ואם יצא דם מחמת נשיכות התרנגולין שנושכין זה את זה דינו כיצא דם מתלישת נוצות שנהגו להחמיר אף על פי שאין לאסור מדינא כדלעיל סוף סי' כ"ג (ב"ח).

ומיהו אפילו בגלד יבש שבעור מבחוץ אם שוחט במקום אחר ורואה שאין ריעותא בעור מצד הפנימי אין לחוש אפילו לפי המנהג (ט"ז שם):

[כג]

לארכו. של וושט או אפילו לרחבו אלא שידוע בוודאי שאינו תחוב בו כלל רק שנדחק בין דופני הושט אבל אם אין ידוע בוודאי אמרינן דמסתמא היה תחוב בו מאחר שנמצא לרחבו (ש"ך).

ובגמרא אמר עולא ישב לה קוץ בושט אין חוששין שמא הבריא. ופרש"י ישב לה קוץ כגון שאכלה קוץ ונתחב לתוך הושט ואינו נראה נקובתו מבחוץ וקורט דם אין בו בפנים אין חוששין שמא ניקב היה ונתרפא והוי קרום שעלה מחמת מכה בושט ואינו קרום ואני שמעתי דהבריא לשון ניקב כמו וברא אותם בחרבותם ביחזקאל עכ"ל. ודעת הרמב"ם כפירוש א'. ודעת הרי"ף כפירוש ב' ולשון הבריא פירש הרי"ף נפק לברא. ופריך בגמרא לעולא מאי שנא מספק דרוסה. ופרש"י דמשום דעל אריה ביניהם אמרינן שמא דרס ומצרכינן להו בדיקה והכא לא אפשר למבדקה דנקב משהו בעור חיצון של וושט לא מינכר (היינו לפירוש ב' דלעיל). וכתב הרא"ש ולמאי דפרישית לעיל כפירוש ריב"א דנקב מנכר ביה פריך הכי מאי שנא מספק דרוסה דמצרכינן בדיקה והכא קאמר עולא אין חוששין דמשמע דאפילו בדיקה לא בעי. ומשני בגמרא קסבר עולא אין חוששין לספק דרוסה. יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב כהנא ואמר נמצאת איתמר

(בלא תחיבה) אבל ישב חיישינן אמר להו רב כהנא לא תציתו ליה ישב איתמר אבל נמצאת לא איצטריך לאשמועינן דכולהו חיוי ברייתא (הרועות באפר וביערים) קוצי אכלן. עכ"ל הגמרא.

וכתבו התוספות הא דפרש"י וקורט דם אין בו בפנים נראה דאין לחוש אפילו יש מבפנים אם אין מבחוץ כיון דלא חיישינן שמא הבריא. וכתבו עוד התוספות לקמן פסקינן הילכתא דחוששין לספק דרוסה ואם כן ישב לה קוץ בושט נמי חוששין שמא הבריא. ואם תאמר ואמאי חוששין נימא שנשחטה בחזקת היתר עומדת ואף שנולד הספק מחיים שהיתה בחזקת איסור אפילו הכי עכשיו שנשחטה יש להעמידה בחזקת היתר כדמוכח בפרק ב' דיבמות. ויש לומר דשאני דרוסה דשכיחא. וביבמות שם פירשו התוספות יותר דהא דחיישינן לספק דרוסה משום דשכיחא ומוכחא מילתא לאיסורא טפי מדלהתירא וכן ההיא דישב לה קוץ בושט דחיישינן שמא הבריא למאן דחייש לספק דרוסה עכ"ל. והרא"ש כתב לקמן פסקינן דחוששין לספק דרוסה הילכך פסק הרי"ף דאם ישב לה קוץ בושט חוששין שמא הבריא. וראב"ן זקני פסק כעולא והביא ראיה ממחט שנמצא בעובי בית הכוסות מצד אחד כשרה ולא חיישינן שמא הבריא. והא דחיישינן לספק דרוסה משום דרגלים לדבר וגם שכיחא ומשום הכי מפקינן לה מחזקת היתר כמו שכתב התוס'. והגמרא דקאמר קסבר עולא אין חוששין לספק דרוסה לא חשש להאריך ולחלק כמו שחלקתי. ואפשר דהרי"ף היה מחלק משום דעובי בית הכוסות הוא עב לא חיישינן שמא הבריא. ומסתברא כדברי הראב"ן דמשום עובי כל דהו אין לחלק עכ"ל הרא"ש. וגבי מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות כתב הרא"ש פירש"י דבהמסס אפילו מצד אחד טריפה מפני שדופנו דק ואפילו אם תמצי לומר שאין סברא לומר טרפה הואיל ולא ניקב אלא חצי העור מצינו למימר דחיישינן שמא ניקב כולו והבריא כדחיישינן בישב לה קוץ בושט למאן דחייש לספק דרוסה. ואין נראה לר"ת להטריף בחצי העור של המסס דלא חיישינן שמא הבריא אלא בושט דפעיא ביה וגמדא ליה ופעמים שחזר המחט לתוך הושט אבל בהמסס אם הבריא לא היה המחט חוזר לתוכו עכ"ל.

ורוצה לומר אם הבריא ועלה קרום מחמת מכה היה ראש המחט יוצא עדיין לחוץ לצד הב' כשהיה והקרום עגול מלמעלה ולא היה חוזר לתוכו לפי שעליית קרום מחמת מכה היא משום שהמכה משלחת רירין ונדבקין צדדי הנקב ברירין היוצאין מהם ונעשים קרום והקרום מחבר ומדבק צדדי הנקב זה לזה ואם היה ראש המחט שם היו הרירים נסרכים ונסבכים גם סביב ראש המחט והיה ראש המחט נדחק מאד בצדדי הנקב המתחברים ומתדבקים יחד זה לזה על ידי הרירים והקרום שעל גבו מלמעלה ועל ידי זה לא היה חוזר ראש המחט לתוך צד הפנימי דהמסס כמו שנמצא עכשיו אלא היה נראה וניכר מצד הב' והקרום על גביו מלמעלה (והיינו הוגלד פי המכה שבברייתא דף נ"א) ובבדיקה זו מצד השני שאינו נראה וניכר שם כלל סגי ליה ואמאי כתב רש"י דבהמסס אפילו מצד אחד טרפה ולא סגי בבדיקה. ולא דמי לושט דחיישינן שמא הבריא ולא סגי בבדיקה (אפילו למאן דאמר דושט יש לו בדיקה מבחוץ אצל נקב) משום דושט גמדא ליה ועל ידי זה חוזר ראש המחט לתוך צד פנימי ואחר כך עלה קרום בחיצון ונסתמו בו צדדי הנקב משום הכי לא מינכר הקרום מה שאין כן בהמסס דמינח נייח וכדקאי קאי ראש המחט בחיי הבהמה עד שהיה נסרך ונדבק בצדדי הנקב כשהבריא והיה ניכר ונראה מצד הב' והקרום על גביו מלמעלה.

וחילוק זה כתב הרא"ש לסתור דעת רש"י דסבירא ליה דבהמסס טריפה מצד אחד משום שמא הבריא ונתרפא כמו בושט לפירוש א' דרש"י דלעיל. אבל הרא"ש גופיה סבירא ליה (עיין שם פרק אלו טרפות סי' מ"ב) כפירוש ב' דרש"י דלעיל וכפירוש הרי"ף דהבריא דקאמר עולא היינו ניקב ונפק לברא. וכמ"ש לעיל בשם הרא"ש דלעולא אין חוששין שמא ניקב צד החיצון כלל ואפילו בדיקה לא בעינן מצד הב' (וכן כתב הרשב"א לעולא). ומשום הכי כתב הרא"ש דמסתברא כהראב"ן דאין לחלק בין ושוט לבית הכוסות דמצד

אחד כשירה. ומשמע להו להראב"ן והרא"ש דכשירה סתם משמע בלא בדיקה ואם כן הוא הדין לושט. דאי חיישינן שמא הבריא וניקב צד החיצון בושט וצריך בדיקה מבחוץ (לפי דעת הרא"ש דסבירא ליה כהריב"א דיש לושט בדיקה מבחוץ לענין נקב) ואי לא בדיק טריפה משום דישב קוץ ונתחב מצד אחד מקרי ריעותא לאגרועי חזקת היתר דבהמה משנשחטה דלא כעולא אם כן גם בבית הכוסות ליבעי בדיקה מצד הב' ואי לא בדיק טריפה כמו בושט. דהרא"ש לשיטתו דסבירא ליה דגם נקובת הוושט אינה אלא טריפה ולא נבילה ולא הוא ספק בשחיטה כלל כמ"ש לעיל סי' כ"ו. ואף על גב דבית הכוסות מינח ניח וכדקאי קאי ראש המחט היינו בחיי הבהמה אבל אחר שחיטה דמשמשו בו ידים בבית הכוסות בהוצאתו ופתיחתו פשיטא דאיכא למיחש פן חזר ראש המחט לתוכו קצת על ידי הנענוע ומשמוש ידים כמו בושט מאחר שהנקב פתוח ולא נסרכו ונדבקו צדדים זה לזה (דהא לא חיישינן שמא נתרפא לפי דעת הרא"ש דסבירא ליה כפירוש ב' דרש"י. וגם אי הוה חיישינן אינו אלא חששא ולא ודאי ולא מהניא להקל אלא להחמיר). אלא ודאי מדתניא בבית הכוסות מצד אחד כשרה סתם בלא בדיקה מכלל דקיימא לן כעולא דמצד אחד לא מקרי ריעותא לאורועי חזקת היתר דבהמה. משום דכיון שנמצאת המחט או הקוץ תחובים מצד אחד לבד אזלינן בתר שעת מציאתו ואחזוקי ריעותא לא מחזקינן ממקום למקום לומר שנקבו לחוץ וחזרו לתוכו. ולא דמי לספק דרוסה דלא אזלינן בתר שעת מציאתו שנמצא האריה עומד לבדו במקומו ואינו נוגע בבהמה וליכא שום ריעותא בבהמה ואפילו הכי מחזקינן ריעותא ממקום למקום לומר שדרס תחילה וחזר למקומו לדידן דקיימא לן חוששין לספק דרוסה. היינו משום דדרוסה שכיחא דהיינו כשנכנס הדורס למקום הנדרסים שכיח טפי דדרס כדרכו וטבעו ולא הוא ספק שקול אבל במחט וקוץ לא שכיח כל כך שינקבו לחוץ ויחזרו לתוכו. דאף על גב שיכול להיות שחזרו לתוכו על ידי משמוש ידים בבית הכוסות ובושט דגמאדא ופשטא ליה מכל מקום לא מוכחא מילתא לאיסורא כיון שלמראית עינינו נמצא תחוב מצד אחד לבדו משום הכי לא מחזקינן ריעותא ממקום למקום ובספק שקול כהאי גוונא מוקמינן אחזקת היתר דבהמה משנשחטה. ודוקא בכהאי גוונא אין מחזקינן ריעותא ממקום למקום אבל בנמצא נקב בלא קוץ מצד אחד מחזקינן ריעותא גם לצד הב' ואתרעי החזקה. זהו ביאור דעת הרא"ש וסייעתו על פי שיטת התוס' ביבמות דלעיל.

והא דלקמן סי' נ"א גבי קוץ שנמצא תחוב בדופן עד לחלל דמחזקינן ריעותא ממקום למקום לומר שמא ניקבו אברים הפנימים אף על פי שאינו תחוב בהם כלל. דאמרינן שעל ידי נענוע איברי הבהמה בחייה או אחר שחיטה נתרחקו קצת מהדופן לתוך החלל ונשמט מהם הקוץ אחר שנקב בהם כשנסמכו לדופן ולקוץ. וכן אם נמצא קוץ מונח בתוך החלל אף על פי שאינו תחוב באברים הפנימים מחזקינן ריעותא ממקום למקום לומר שמא נתחב תחלה באחד מאברים הפנימים שנקובתם במשהו וחזר לאחוריו ונשמטו ממנו על ידי נענוע איברי הבהמה בחייה (עיין תבואות שור סי' נ"א) או אחר שחיטה כדלקמן סי' נ"א. היינו משום דהתם נמי אינו ספק שקול דשכיחא ומוכח מילתא לאיסורא טובא וטפי אפילו מספק דרוסה משום דכיון שהקוץ נוקב הדופן בכח מבחוץ ונכנס מדוחק קרוב מאוד שנקב באיברים הפנימים הסמוכים לדופן. וגם בנמצא מונח בחלל מכל מקום בכניסתו לחלל על ידי שנקב הדופן בכח ונכנס מדוחק קרוב מאוד הדבר שפגע ונגע ונקב באחד מאיברים הפנימים הסמוכים לדופן עם כניסתו בכח ודוחק (רשב"א בתורת הבית הקצר ובחדושי דף מ"ח ע"ב). וכן ההיא דנשכתה חולדה בראשה או שנג[פ]ה בעץ ואבן דלעיל סי' [ל] לדופן בכח ובדוחק. מה שאין כן בקוץ ומחט הנמצאים בבית הכוסות או בושט בנחת (ר"ן רשב"א גבי חתיכה דכבדא וכן דעת הרא"ש שם עיין שם היטב).

והוא דמחזקין ריעותא ממקום למקום גבי מחט שנמצאת בריאה לקמן סוף סי' ל"ו דבעינן בדיקה לידע אם היא שלימה ואם לא בדק אסורה אף שנמצאת בתוך בשר הריאה ולא סמוך לקרומה כלל דחיישינן שמא נקבה הקרום וחזרה לאחוריה כמ"ש שם בשם הרא"ש ור"ן. היינו משום דהתם מקרי ריעותא דאתרעאי ריאה במה שנמצא בה מחט שהרי אין דרך הנבלעים ליכנס בריאה כלל. מה שאין כן בקוץ ומחט שבלעתן הבהמה באכילתה ונמצאו בושט או בבית הכוסות וכיוצא בהם מאברי המזון שהוא דרך כל הנבלעים להמצא שם ולא מקרי ריעותא כלל דהא כל חייו ברייתא קוצי אכלן כדאמר רב כהנא דהא לא אצטרין ליה לעולא לאשמועינן. הלכך גם כשנמצאו תחובים סבירא ליה לעולא דהא נמי לא מיקרי ריעותא כדאיתא בגמרא בהדיא משום דהא נמי אורחא לפעמים בחייו ברייתא דאכלן קוצי תמיד ולפעמים יקרה בהן שישב הקוץ בושט או בשאר איברי המזון. וגם אם אין רגילות להמצא כן מכל מקום כיון שרגילות הוא תמיד להיות שם קוצין לא מיקרי ריעותא גמורה גם אם נתחב מצד אחד כיון שמצד אחד כשרה ולא יצא בזה עדיין אבר זה מחזקת כשרות הראשונה משום הכי לא מחזקין באבר זה ריעותא ממקום למקום לומר שמא הלך הקוץ ויצא לחוץ לצד הב' וחזר לאחוריו. שהרי בהילוך זה של צד הב' אתה מוציא אבר זה מחזקתו הראשונה ומרוב בעלי חיים שהם כשרים ושלימים שאינן נקובים מעבר לעבר באבר זה ומהיכא תיתי להוציא אבר זה מחזקה ורוב מאחר דלא איתרע חזקתו עדיין ולא יצא מרוב בעלי חיים עדיין במה שנמצא תחוב מצד אחד כיון דכל חייו ברייתא קוצי אכלן ותחוב מצד אחד כשירה הלכך לא חיישינן להילוך זה שאינו ברוב בעלי חיים. מה שאין כן בריאה שנכנסה שם המחט שלא כדרך הילוך כל הנבלעים אלא על ידי כח המושך וכיון דאתרעי ריאה בכניסת המחט בה חיישינן נמי שמא בעוד שהיתה המחט בסמפונות קודם שנכנסה בבשרה היתה יוצאה ונכנסת (עיין תוס' דף מ"ח ע"ב ד"ה דלמא) דרך הסמפונות עד הקרומים ונקבתם וחזרה לאחוריה שכן דרך כח המושך למשוך פעם לפנים פעם לאחור הכל לפי רצון החי אם למשוך או לפלוט על ידי שיעול. ואין גבול לכח המושך לומר דאורחיה למשוך דוקא עד הקרומים ולא עד בכלל משום דרוב בעלי חיים אינן נקובים הריאה היינו משום שאין קוץ ומחט נבלע בהם המזון דריאה שאני דהא דרוב בעלי חיים אינן נקובים הריאה היינו משום שאין קוץ ומחט נבלע בהם לעולם כבאברי המזון. ואף על גב דהוא ספק שקול אם יצאה המחט דרך הסמפונות וניקבו הקרומים ונכנסה וחזרה לאחוריה קודם שנכנסה בבשר הריאה אם לאו לא מוקמינן אחזקת היתר כיון דאתרעאי ריאה במה שנמצא בה דבר הנוקב קרומיה. אלא אם כן נמצא בסמפונא רבא בריאה קודם שמתחלק לסמפונות דקים ההולכים עד הקרומים דלא אתרעי ריאה עדיין בזה כדלקמן סי' ל"ו. וכל שכן בשנמצאת מחט יוצאת לחוץ בכבד דאף על גב דכבד סמוכה לדקין מכל מקום לא אתרעו דקין כלל במחט שבכבד משום הכי לא מחזקין בו ריעותא ממקום למקום לומר שמא נקבתו כדלקמן סי' מ"א.

וכל זה להרא"ש וסייעתו דסבירא להו כעולא. וזהו דעת ויש מכשירין שבהג"ה. אבל הרשב"א וסייעתו פסקו דלא כעולא אלא דחיישינן שמא הבריא כי היכי דחיישינן לספק דרוסה וכפירוש הרי"ף דהבריא היינו נפק לברא וניקב מעבר לעבר. ולא דחיישינן שמא נתרפא ולא מהניא בדיקה כי היכי דלא חיישינן להכי במחט שנמצאת בריאה דמהני בדיקה כדלקמן סימן ל"ו. אלא דחיישינן שמא הבריא ובעינן בדיקה למאן דאמר דושט יש לו בדיקה מבחוץ לענין נקב. ובבית הכוסות לכולא עלמא סגי בבדיקה ובלא בדיקה לא מתכשרה אפילו בדיעבד כל שנמצאת תחובה משום דכל שהיא תחובה אפילו מצד אחד מקרי ריעותא (כמ"ש בתורת הבית הארוך ובחדושי גבי סרכא תלויה) לדידן דלא קיימא לן כעולא וחיישינן שמא יצאת לחוץ וחזרה לאחוריה כדחיישינן הכי בספק דרוסה. והא דתניא בבית הכוסות מצד אחד כשרה סתמא פירש הרשב"א דאורחיה דתנא הכי למתני כשרה סתם אף על גב דצריכה בדיקה. ומשום הכי נמי במחט שנמצאת בריאה צריכה בדיקה. ומיהו בקוץ שנקב עד לחלל או שנמצא בחלל גם להרשב"א לא

מקרי ריעותא באברים הפנימים כלל אלא משום שנקב בכח ודוחק וקרוב הדבר מאד שנקבו אברים הפנימים ולא הוי ספק שקול כמ"ש לעיל. ועיין מ"ש לקמן סימן מ"א בשם הר"ן דיש חולקין בזה לדין דלא קיימא לן כעולא.

ושיטה שלישית היא שיטת הרמב"ם ורש"י בלישנא קמא דסבירא להו לחלק בין ישב קוץ בושט דחיישין שמא נתרפא ועלה קרום מחמת מכה ולא מהני בדיקה ובין מחט שנמצאת בריאה דמהני בדיקה ולא חיישין שמא עלה קרום. משום דמוקמינן אחזקת היתר דבהמה משנשחטה אף על גב דמקרי ריעותא גמורה מדבעיא בדיקה בנפיחה להרמב"ם כדלקמן סימן ל"ט. אבל ישב קוץ בושט הוה ליה ספק בשחיטה להרמב"ם ורש"י דסבירא להו דנקובת הושט נבילה ואין שחיטה מועלת כדלעיל. ועולא דמכשיר בישב קוץ בושט היינו משום דסבירא ליה דלא מקרי ריעותא כלל כדאיתא בגמרא. ובדליכא ריעותא לא הוי ספק בשחיטה כלל משום דרובא דרוב בעלי חיים כשרים עדיף מחזקת איסור דבהמה בחייה כמ"ש לעיל סימן כ"ד. אבל לדין דקיימא לן חוששין לספק דרוסה אלמא דמקרי ריעותא בכהאי גוונא דדמי לספק דרוסה כמ"ש לעיל לשיטת הרא"ש הכא הוה ליה ספק בשחיטה וחוששין שמא הבריא ונתרפא ולא מהני בדיקה. ומשום הכי נמי פירש"י בדעולא דקורט דם אין בו מבפנים משום דסבירא ליה דגם עולא לא קאמר דלא מקרי ריעותא כלל אלא משום דכל חיוי ברייתא אכלן קוצין ואף שנתחב בושט כל שלא ניקב עור הפנימי מעבר לעבר רק נתחב בו קצת לא מקרי ריעותא. והיינו ישב דקאמר עולא ולא קאמר נמצא מצד אחד כדתניא גבי בית הכוסות משום דלא מיכשר הכא במצד אחד כולו אלא בנתחב במקצת עור הפנימי מעט מזעיר דהיינו כל שלא יצאה טיפת דם אבל אם יצאה דם מקרי ריעותא גם לעולא כדאיתא בגמרא אם אין שם מכה קורט דם מנין וכדלקמן ס' מ"ח. ומאחר דשם מכה עליה מקרי ריעותא דמעתה אינה כחיוי ברייתא שאין קורט דם ומכה. ומשום הכי נמי לא חיישין לספק דרוסה שאין נראה לעין שום רושם אדמומית בבהמה ולא הוי ליה לעולא להכשיר בכהאי גוונא כלל. דאף אם תמצוי לומר דסבירא ליה דלא חיישין כלל שמא הבריא ונתרפא מכל מקום מאחר דאיכא ריעותא דקורט דם איכא למיחש שמא עודנו נקוב דוושט אין לו בדיקה מבחוץ. וגם מבפנים אין לו בדיקה אלא בטיפת דם לרש"י ורמב"ם ולא בראיית עין ומשמוש ידיים אחר שמעביר הדם כדלעיל. אבל כשאין קורט דם מבפנים מעתה אין לחוש כלל לעודנו נקוב גם לדין דלא קיימא לן כעולא לרש"י ורמב"ם דסבירא להו דבדיקת הושט היא בטיפת דם לבד דבשאיין בו קורט דם בידוע שלא ניקב. אלא לשמא הבריא ונתרפא ונמוק הדם והלך לו כדלקמן הוא דאיכא למיחש לדין דקיימא לן חוששין לספק דרוסה דאלמא דמקרי ריעותא מה שהדורס נמצא עם הבהמה בדיר אחד או בהיקף חצר אחת בענין שאינה יכולה לברוח מפניו כדלקמן ס' נ"ז אף על גב דלא חזינן למראית עין עדיין שום רושם ומחזיקים ריעותא ממקום למקום לומר שמא דרס וחזר לאחוריו. אם כן הוא הדין בישב קוץ בושט מקרי ריעותא מה שנסמך הקוץ ונתחב בושט אפילו מעט מזעיר ואף על פי שאין קורט דם ומחזיקין נמי ריעותא ממקום למקום. וממילא יש לחוש גם כן שמא ניקב כבר ימים רבים ונתרפא ונמוק הדם והלך לו מאחר דאיכא ריעותא דקוץ תחוב לפנינו והוא ספק בשחיטה. ולא דמי לריאה שנמצא בה מחט שהוא ספק טריפות משום הכי לא חיישין בה להבריא ונתרפא. ואף על גב דדרוסה נמי טריפה היא ולא נבילה ואפילו הכי חיישין לספק דרוסה היינו משום שהדרוסה כתובה בפירוש בתורה כמו שיתבאר לקמן סימן נ"ז משום הכי החמירו בה חכמים בספיקותיה להרמב"ם טפי מבשאר ספק טריפות כהאי גוונא. ומשום הכי במחט שנמצאת בבית הכוסות לא מקרי ריעותא כלל מה שנסמכה המחט ונתחבה בבית הכוסות מצד אחד ולא דמי לספק דרוסה ואפילו בדיקה לא בעיא מדינא להרמב"ם. ולא דמי לריאה כמ"ש לעיל להרא"ש.

ושיטה רביעית היא שיטת התוס' דסבירא להו דנקובת הושט אינה אלא טריפה ואפילו הכי חיישינן שמא הבריא לדידן דלא קיימא לן כעולא והיינו שמא נתרפא משום דושט אכלה ביה ופעיא ביה גמדא ליה ופשטא ליה ומשום הכי שכיח טובא שיחזור הקוץ לאחוריו על ידי נענוע עורות הושט בחייה תמיד ואחר שחזר לאחוריו יוכל הנקב להעלות קרום וליסתם והוא מילתא דשכיחא טובא. ומשום הכי חיישינן לה אף על גב דליכא ריעותא גמורה אלא קצת ריעותא כמו בספק דרוסה דמשום דשכיחא טפי לאיסורא חיישינן לה אף על גב דליכא ריעותא גמורה כמ"ש לעיל בשם התוס'. מה שאין כן בבית הכוסות שמינח ניח בחיי הבהמה ולא שכיח כלל שיחזור ראש הקוץ או המחט לאחוריו מעצמו דאוכלין ומשקין אדרבא דוחקין אותו מבפנים לחוץ לצד הב'. ובעוד שראש הקוץ או המחט לא חזר לאחוריו לא יוכל הנקב לעלות קרום וליסתם שהקוץ או המחט מעכבים הקרום להעלות (הגהות סמ"ק). וכן אפילו ריאה אף על גב דלא ניחא בבית הכוסות מכל מקום לא גמדא ופשטא כמו וושט ומשום הכי מהניא בה בדיקה ולא חיישינן שמא עלה קרום ונסתם הנקב. אבל אי לאו האי טעמא דשמא הבריא ונתרפא בישוב קוץ בוושט אין לאסור לשיטת התוס' משום שמא ניקב גם החיצון ואין לו בדיקה מבחוץ דהתוס' סבירא להו עיקר כפירוש ריב"א דלענין נקב יש לוושט בדיקה מבחוץ:

ע"כ נמצא מדברי קדשו:

הלכות רבית והלכות עיסקא

א

מאוד מאוד צריך לזהר באיסור רבית בין מלוה לעני בין מלוה לעשיר שכמה לאוין ואזהרות הזהיר הכתוב אפילו על הלוה מה שאין כן בשאר דיני ממונות שאם אדם רוצה להניח לגוזלו רשאי וברבית מפני חומר העון הזהיר גם הלוה שנאמר לא תשיך לאחריך כלומר לא תתן נשך לאחריך נשך כסף נשך אוכל נשך כל דבר אשר ישך אפילו עצים ואבנים בין שהרבית היא ממין ההלוואה בין שהיא דבר אחר ואפילו אין בה שוה פרוטה:

ב

וכל המלוה ברבית כאלו כופר באלהי ישראל וביציאת מצרים ואינו קם בתחיית המתים ואף בעולם הזה נכסיו מתמוטטים וכלים:

ג

ואסור להתעסק בין לזה ומלוה ברבית וכל מי שהיה סרסור ביניהם או שסייע את אחד מהם או הורהו מקום ללות או להלוות הרי זה עובר משום לפני עור לא תתן מכשול אם לא היה האיסור נעשה בלעדו ואם היה נעשה בלעדו אסור מדברי סופרים מפני שמחזיק ידי עוברי עבירה.

ומי שנעשה עד ביניהם או ערב וכן הסופר עובר בלא תעשה של תורה שנאמר לא תשימון עליו נשך ואפילו היה מלוהו בלעדו (ואפילו אינו ערב אלא בעד הקרן בלבד אם לא היה מלוהו בלעדו עובר משום לפני עור וכו' ואם היה מלוהו בלעדו אסור מדברי סופרים כמו שנתבאר):

ד

וכללו של רבית הוא כל שנוטל מחבירו איזה שכר בעד המתנת החוב שהוא חייב לו אם הוא נוטל בעד המתנת החוב בלבד שלא על ידי מקח וממכר הרי זו רבית של תורה אפילו לא פסק לו בשעת הלואה אלא אחר כך כשבא לתבעו נותן לו להרחיב לו הזמן וכן אם תובעו חוב אחר שאינו מחמת הלואה ונותן לו להרחיב לו הזמן. ואם הוא נוטל שכר על ידי מקח וממכר הרי זה אבק רבית ואסור מדברי סופרים.

ואם עבר או טעה ונטל אבק רבית צריך להחזירו אם בא לצאת ידי שמים:

ה

וכל רבית אפילו של דבריהם אין מתנה ומחילה מועלת בה להתירה שאפילו אומר הלואה אני נותנה במתנה אסור לזה ליתן ולזה לקבל שכל רבית שבעולם מחילה ומתנה היא שהסוחרים ועובדי האדמה שצריכים תדיר ללות נותנים הרבית במתנה גמורה בלב שלם כדי שימצאו תמיד ללות אבל התורה לא מחלה ואסרה מחילה ומתנה זו וכן חכמים אסרוהו ברבית של דבריהם.

ואפילו נותן הרבית במתנה על מנת להחזיר אסור.

ומכל מקום אם כבר נטל רבית מועלת מחילה אפילו ברבית של תורה שאין צריך להחזירה אפילו לצאת ידי שמים:

ו

יש רבית במלאכה כגון לומר לחבירו עשה עמי מלאכה קלה ואני אעשה עמך מלאכה כבדה מזו או עשה עמי יום קצר ואני אעשה עמך יום ארוך ממנו.

וכן אסור לומר הלוני מנה על חדש ואני אלוך מנה על יותר מחדש או יותר ממנה על חדש. ויש אומרים שאפילו לומר הלוני מנה על חדש ואלוך מנה על חדש אחר הרי זו רבית גמורה של תורה שהלואה אינה דומה למלאכה שנוטלים עליה שכר ומה לי פורע במעות ומה לי פורע במלאכה כל שהיא שווה לראשונה מה שאין כן הלואה כל שנוטל שכר עליה אפילו בהלואה שווה לה הרי זו רבית של תורה אם פסק עמו כן בשעת הלואה או בשעה שהרויח לו זמן (ואם עושה כן מעצמו לחזור ולהלוותו ואינו עושה כן אלא בשביל שהלווה מתחילה הרי זה אסור מדברי סופרים משום רבית מאוחרת שיתבאר). ולענין הלכה בשל תורה הלך אחר המחמיר (ובשל סופרים הלך אחר המיקל והמחמיר תבא עליו ברכה):

ז

יש רבית מוקדמת ויש רבית מאוחרת ושתייהן אסורות מדברי סופרים לכתחלה לזה ליתן ולזה לקבל אבל אם עבר ונטל אינו צריך להחזיר אפילו לצאת ידי שמים.

כיצד נתן עיניו ללות ממנו ומשגר לו דורון בשביל שילוהו זו היא רבית מוקדמת לזה ממנו והחזיר לו מעותיו ומשגר לו דורון בשביל מעותיו שהיו בטלות אצלו זו היא רבית מאוחרת.

ואם היה רגיל לשלוח לו דורון קודם לכן מותר ובלבד שלא יתכוין עכשיו לשלוח בשביל ההלואה. ויש מתירין ליתן דבר מועט בסתם שאינו מפרש לו בשביל ההלואה אף על פי שהוא מתכוין לכך ואפילו לא

היה רגיל ליתן לו קודם לכן לפי שמתנה מועטת רגילין הרבה בני אדם לשלוח איש לרעהו ואין ניכר שהוא רבית. ולא אסרו רבית מוקדמת ומאוחרת אלא במפרש לו בשביל ההלואה על ידי שלוחו או בעצמו או במתנה מרובה שניכר שאינה מתנת חנם אלא בשביל הלואה כי אין העולם רגילין ליתן מתנה מרובה על חנם. ואפילו אם זה היה רגיל ליתן מתנה מרובה קודם לכן אין לו ליתנה לפני ההלואה ואחר הפרעון בסמוך לו קצת אפילו בסתם מפני שיש לה קול ופרסום ואסור משום מראית העין שנראית כרבית. אבל מופלג הרבה אחר הפירעון אינה נראית כרבית אפילו היא מתנה מרובה ואפילו לא היה רגיל ליתן לו שום מתנה מעולם ואף על פי שהוא מתכוין בשביל רבית רק שנותנה לו בסתם ואינו מפרש לו בשביל ההלואה מותר לפי סברא זו. ויש להחמיר לעצמו כסברא הראשונה.

ואף לסברא האחרונה אין להתיר אלא מתנה מועטת שאינה ידועה לכל ואף היודעה אינו יודע שלא היה נותן לו בלא ההלואה אבל לילך בשליחותו או לעשות לו איזה דבר כל מה שידוע לכל שלא היה עושה כלל בלא ההלואה הרי זה כמתנה מרובה ואסור בין לפני ההלואה בין לאחר הפרעון בסמוך לו קצת.

ובשעת הפירעון לדברי הכל אסור לזה ליתן ולזה לקבל אפילו דבר מועט יותר מחובו בין מעות בין דבר אחר אפילו בסתם ואפילו אינו מתכוין כלל בשביל ההלואה ואפילו רגיל ליתן לו מתנות קודם לכן שכל מה שנותן בשעת הפירעון יותר מחובו נראה כרבית:

ח

וכל זה בהלואה אבל במקח וממכר מותר לדברי הכל אם נותן לו סחורה מעט יותר ממה שחייב לו ואפילו מתכוין בשביל שהמתין לו רק שאינו מפרש לו כן אלא נותנה לו בסתם מפני שאין הדבר ניכר שהוא בשביל שהמתין לו אלא נראה כאלו מוזיל לו הסחורה מעט וכל שאינו ניכר שהוא רבית לא גזרו במקח וממכר לדברי הכל. אבל אם מוסיף לו הרבה שניכר שהוא בשביל שהמתין לו הרי זה כמפרש לו ואסור לקבלו הימנו:

ט

וכל זה ברבית מוקדמת ומאוחרת אבל כל זמן שהלוה חייב למלוה לדברי הכל אסור ליתן לו או לעשות לו שום טובה בשביל ההלואה אפילו בסתם ואפילו דבר מועט.

ואפילו הוא דבר מצוה כגון ללמוד עם בן המלוה תורה שבכתב או אפילו תורה שבעל פה כל זמן שהאב היה פורע שכר למלמד אחר ואף על פי שאינו חייב מן הדין לשכור לו מלמד לתורה שבעל פה מכל מקום כיון שנהגו הכל לשכור וגם המלוה היה שוכר הרי זה מהנהו במה שמלמד בנו חנם.

ואפילו לדבר דבור טוב בשביל ההלואה או בשביל הרחבת זמן אסור כגון להקדים לו שלום אם לא היה רגיל מתחלה להקדים לו ואין צריך לומר לקלסו בפניו או להודות ולהחזיק לו טובה או לברכו בפניו על שהלוהו או על שהרחיב לו זמן שנאמר נשך כל דבר אשר ישך אפילו דבור אסור. ואם צריך לבקש ממנו שילוהו או שירחיב לו זמן יבקש בדברי תחנונים בלבד ולא בדברי שבח וקילוס או חניפות דברים אחרים:

וכן המלוה מוזהר על ריבית דברים כגון שלא יאמר לו הודיעני אם יבא פלוני ממקום פלוני אף על פי שאינו מטריחו אלא באמירה לבדה אם לא היה רגיל עמו בזה קודם לכן ועתה סומך על הלואתו לצוות עליו מפני שהוא נכנע לו הרי זו רבית. ולא נאמר עבד לזה לאיש מלוה אלא לענין שאם המלוה אומר נלך לבית דין הגדול לדון שם והלוה אומר לדון כאן כופין את הלוה לילך אחר המלוה לילך לבית דין הגדול והלוה אינו יכול לכופף את המלוה לילך אחריו לבית דין הגדול משום שנאמר עבד לזה לאיש מלוה:

יא

וכל זה במה שלא היה רגיל לפני ההלואה אבל כל מה שהיה רגיל בו מתחלה מותר ובלבד שלא יתכוין עכשיו בשביל ההלואה. ואפילו ללמד את המלוה עצמו בחנם מותר אם היה רגיל ללמדו קודם לכן. ואפילו בזה נהנה וזה חסר מותר להנהותו בכל מה שהיה רגיל להנהותו אף על פי ששאר בני אדם אין רגילין כן כגון להשאילו סוס אף על פי שמתקלקל בדרך ואין צריך לומר שאר כלים שאין מתקלקלין שמותר להשאילו אם היה רגיל להשאילו קודם לכן.

אבל אסור להשאילו בית לדור בו אפילו הוא בענין שזה לא חסר וזה לא נהנה כגון שהבית אינו עומד להשכירו והמלוה יש לו בית אחר שיוכל לדור בו בחנם ולא יצטרך לשכרו ואפילו הם אוהבים זה לזה מעולם בענין שהיה משאילו בית אם היה צריך לו לפני ההלואה אסורים אחר ההלואה מפני שהוא דבר של פרהסיא ונראה לכל ואין הכל יודעים שהיו אוהבים כן זה לזה מקודם ונראה להם כרבית. וכן להשתמש בעבדו הוא דבר פרהסיא כדירה בבית. וכן לכבדו במצוה בבית הכנסת כגון לקרותו לספר תורה או ליתן לו מצות גלילה וכל כיוצא באלו אף על פי שהיה מכבדו באלו בלא ההלואה אסור מפני שהוא דבר של פרהסיא. אלא אם כן ידוע לכל שאינו עושה כן בשביל שהלוהו כגון שהיה רגיל לכבדו קודם לכן וכן בבית אם דר בו לפני ההלואה בחנם מדעת בעל הבית מותר גם אחר ההלואה:

יב

וכל זה כשהלוה מהנהו למלוה מדעתו אבל אסור למלוה להנות מהלוה שלא מדעתו אפילו הנאה קלה שהיה מהנהו בלא ההלואה ואפילו היה רגיל בה לפני ההלואה מדעתו שכיון שעכשיו עושה בלי רשות נראה כעושה בשביל ההלואה שהלוהו שסומך עליה שבשבילה יסבלו הבעלים (ואם אוהבים זה לזה בענין שהיו רגילים להנות זה מזה בלא רשות הנאה זו לפני ההלואה יש להתיר גם אחר ההלואה כי אינו נראה כלל שסומך על הלואתו כיון שהיה רגיל לעשות כן קודם לכן):

יג

ואפילו ליהנות מהלוה מדעתו כל מה שהוא בענין שאסור ללוה לעשות לו אסור למלוה לקבל ממנו. ואם קבל ממנו שום טובת הנאה שעשה לו מדעתו אף על פי שהוא בענין שמן הדין פטור מלשלם לו בעד טרחו אם לא היה מלוהו עכשיו שהלוהו ישלם לו שכר עמלו אם בא לצאת ידי שמים להוציא אבק רבית מתחת ידו.

ומאוד יזהר בענין רבית שלא לבקש שום צד היתר כי הוא דבר המושך לאדם ואם היום יפתח לו כחודה של מחט יוסיף מידי יום ביום עד שיפתח לו כפתחו של אולם:

יד

ואפילו טובת הנאה שאינה ממון אסור להנות ממנו כגון אם המלוה בעל מלאכה והלוה אינו בעל מלאכה אלא נותן מלאכתו לעשות לבעלי מלאכות אחרים ולא היה רגיל ליתנה למלוה קודם שהלוהו אסור ליתן לו אחר שהלוהו ואם נתן לא יקבל ממנו.

ואין צריך לומר שאסור למשרת או מלמד להלוות מעות לבעל הבית כדי שישכרהו ואפילו מערים לומר שמלוהו הלואת חן אם בעל הבית שוכרו בשביל כך הרי זו רבית גמורה ואפילו אם כבר הלוהו שלא על דעת לשוכרו אסור לשוכרו אחר כך אם לא היה שוכרו קודם שהלוהו.

(והוא הדין אם המלוה הוא עני ונותן לו הלוה צדקה שלא היה רגיל ליתנה לו קודם שהלוהו) וכן שאר כל טובת הנאה וגמילות חסדים שאין חסרון כיס כלל להלוה אסור להנהותו אלא אם כן כל אחד מחזיק טובה לחבירו פעמים הלוה למלוה ופעמים המלוה ללוה.

ואם הלוה בעל מלאכה ועושה מלאכה למלוה בזול יותר מלשאר כל אדם כדי שירויח לו הזמן הרי זו רבית של תורה ואם כבר הרויח לו הזמן ואינו תובעו כלל הרי זה אבק רבית.

[טו]

וכן אסור לכל אדם להקדים שכר המלאכה לאומן כדי שיעשה לו בזול מפני שנראה כמלוה לו היום כדי שיוזיל לו בשכרו שכיון שהאומן יכול לחזור בו מן הדין שלא לעשות כלל המלאכה לבעל הבית והמעות שקבל ממנו הן חוב עליו הרי זה כהלואה בין שעושה בקבלנות בין שהוא שכיר יום ומקדים לו השכר לפני היום שעושה בו.

אבל ביום שעושה בו מותר להקדים לו כדי שיעשה בזול אם מתחיל במלאכה מיד אף על פי שגומרה בסוף היום או לסוף כמה ימים ואפילו הוא שכיר שנה ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וזה הקדים לו כדי שיוזיל לו בשכרו אין בזה משום רבית כלל שהרי רבית אינה אלא שכר המתנת חוב אבל שכר הקדמת פריעות החוב מותר להשתכר אלא שאם אינו עושה מיד שקיבל המעות נעשה חוב עליו ונראה כאלו הלוהו ומה שמוזיל לו בשכר המלאכה נראה כאלו הוא בשכר המתנת חוב ההלואה מה שאין כן כשמתחיל במלאכה מיד ניכר הדבר שהיא הקדמת השכירות ולא נראית כהלואה בין שהוא שכור לזמן בין שהוא קבלן:

טז

במה דברים אמורים בשכירות אדם אבל בשכירות בית (או בהמה או כלים) אם מקנה לו לזמן שכירותו מיד שקבל ממנו המעות באחד מדרכי ההקנאה שהשכירות נקנית בהם שלא יוכל אחד מהם לחזור בו מן הדין (כגון בית בחזקה ובהמה וכלים במשיכה) אף על פי שאינו מתחיל להשתמש בה עד לאחר זמן אין הקדמת המעות נראית כהלואה אלא הקדמת פריעות שכירות הוא ואין בה משום רבית כלל מה שמוזיל לו השכירות בשביל הקדמתה קודם זמן חיובה שהיא לבסוף.

ולא עוד אלא שמותר להרבות בשכירות דהיינו לומר לו אם אתה פורע לי השכירות עכשיו הרי לך בעשרה סלעים ואם לבסוף או לאחר זמן מה הרי לך בי"ב סלעים שכיון ששכירות אינה משתלמת אלא לבסוף הרי הסכום שיפרע לו לבסוף זהו שיוויה של שכירות וכשיפרע לו עכשיו מוזיל הוא לו בשביל הקדמתה.

והוא שיאמר לו כן קודם שיקנה השכירות באחד מדרכי ההקנאה אבל אם כבר קנה באחד מדרכי ההקנאה על מנת שיפרע לו עכשיו עשרה סלעים אסור להרבות בשכרו ולומר אם תתן לי לבסוף או לאחר זמן מה או מידי חדש בחדשו הרי לך בי"ב סלע סלע לחדש שכיון שכבר הקנה בענין שמן הדין אין אחד מהם יכול לחזור בו שלא לפרוע מעכשיו נעשה פירעון זה חוב עליו וכשמוסיף לו בשביל שימתין לו הרי זו רבית גמורה ואפשר שאסור מן התורה אף שהיא בדרך שכירות שמוסיף לו שכירות יותר:

יז

וכן אסור להרבות בנדוניית חתנים אחר שנעשה חוב על אבי הכלה דהיינו אחר כתיבת התנאים שנתחייב בקנס אם לא ישלם הנדן אסור לו ליתן ריוח אם לא ישלם לזמן פירעון הכתוב בתנאים ורבית גמורה של תורה היא אף על פי שאינה בשביל חוב של הלואה אלא צריך לעשות בדרך היתר כמו שיתבאר:

יח

וכן במכר אחר שנגמר וקנאו הלוקח באחד מדרכי ההקנאה על מנת לשלם לו כך וכך לאלתר אסור להרבות על המקח ולומר אם תוסיף על המקח ארויח לך הזמן ורבית גמורה של תורה היא.

ואפילו קודם שנגמר המקח אסור להרבות במכר מדברי סופרים לומר ללוקח אם תתן לי מיד הרי לך בעשרה דינרין ואם לזמן פלוני בי"ב. ואפילו המקח שוה עכשיו י"ב אלא שמוזיל לו אם יתן לו עכשיו אסור משום אבק רבית. לפי שזמן תשלומי המקח אינה כזמן השכירות אלא הוא מיד שקנה הלוקח אם היה לוקח ממנו בסתם בין שהיה לוקח ביוקר בין בזול וזה שמפרש לו שיוסיף לו בעד שימתין לו לזמן פלוני נראה כנוטל שכר בעד המתנת חוב שנתחייב לו כשקנה ממנו.

ואפילו אם אינו מפרש לו כן אלא מוכר לו בסתם בי"ב לזמן פלוני רק שעכשיו אין המקח שוה י"ב ולא היה הלוקח נותן י"ב אלא בשביל שממתין לו לזמן פלוני הרי זה אבק רבית. ואפילו אם המוכר עשיר ואינו צריך למעות והמקח היא סחורה שאינה נפסדת אם היה משהה לזמן פלוני ולאותו זמן תתיקד בוודאי ותשוה י"ב ונמצא שאין ריוח כלל למוכר במכירה זו שמוכר בהקפה אין הולכין אחר המוכר להקל אלא אחר הלוקח להחמיר שהלוקח אם היה נותן דמים עכשיו היה לוקח בפחות מ"ב כמו שהוא שוה עכשיו נמצא שהוא מוסיף בעד המתנת המעות:

יט

ואפילו אם היא שוה עכשיו י"ב בעיר אחרת והלוקח מוליכה לשם ויטול עכשיו י"ב ויעשה צרכיו במעות עד זמן פרעון שקבע לו המוכר וגם המוכר היה מוליכה לשם עכשיו אילו לא קנאה ממנו הלוקח והיה נוטל שם מיד אף על פי כן אסור אלא אם כן אחריות הסחורה בהולכתה לאותה העיר עד שתמכר שם הוא על המוכר שאז הלוקח אינו אלא כשלוחו למכור סחורתו ואחר שמכרה שם הוא נעשה לזה על המעות לעשות בהם צרכיו עד שיגיע זמן הפירעון למוכר.

לפיכך צריך המוכר לשלם לו שכר עמלו ומזונו ושאר הוצאת הדרך עד שתמכר סחורתו באותה העיר שאם לא ישלם לו נמצא שטרח במכירת סחורתו של זה בשביל שילוהו המעות שיטול בעדה. ויש אומרים שאינו צריך לשלם לו שכר עמלו ומזונו בשלימות אלא די שיתן לו דבר מועט בעד עמלו ומזונו להיכר בלבד שאינו טורח בעד ההלואה שכיון שרבית שעל ידי מקח וממכר אינה אסורה אלא מדברי

סופרים די בהיכר בלבד. ומכל מקום הוצאת הדרך שעל הסחורה לדברי הכל צריך לחשב בדמי הסחורה עצמה כשמחשב לו יוקרה שבעיר האחרת.

(ולסברא הראשונה הוא הדין אם אינו מוכר לו ביוקר כלל אלא שזה ביקש ממנו מעות ללות ואמר לו אין לי מעות אלא יש לי חפץ שאני צריך למכרו טול והוליכו למקום שתוכל למכרו ומכרהו ולוה לך המעות עד זמן פלוני צריך ליתן לו שכר עמלו בשלימות שלא יהא טורח בשביל ההלואה אף על פי שטורח בשביל עצמו כיון שמגיע מזה הנאה למלוה שהיה חפץ למכור החפץ והיה צריך לטרוח בעצמו במכירתו. ולענין הלכה בדברי סופרים הלך אחר המיקל ודי בדבר מועט בכל ענין):

כ

במה דברים אמורים שצריך שתהיה הסחורה באחריות המוכר עד שתמכר באותה העיר וגם צריך ליתן לו שכר עמלו ומזונו כשמכר לו עכשיו מכירה חלוטה שלא להחזירה עוד בעיניה רק דמיה וגם לא הניח מקום ללוקח שיוכל להרויח במכירת הסחורה איזה ריוח כגון שהעלה לו בדמיה כפי כל מה שאפשר ליטול בעדה באותה העיר ואין לו ללוקח הנאה במכירה זו רק מה שילוה לו המעות לעשות בהן צרכיו עד זמן פרעון. אבל אם אמר לו הרי היא לך בכך וכך וכל מה שתטול בעדה יותר מסך זה הוא שלך ואם לא תוכל למכרה ביותר מסך זה הרי אם תרצה להחזירה לי אקבלנה ממך שנמצאת עכשיו כשמוכרה לו במקום שהיא בזול עדיין אינה מכירה חלוטה ביד הלוקח וגם כשימכרנה אפשר שיהיה לו ריוח במכירה זו הרי זה מותר לקבל עליו האחריות של הסחורה עד שתמכר וגם אין צריך ליתן לו שכר עמלו ומזונו כלל כי המוכר מניח לו ריוח זה בעד עמלו ומזונו ואף שאחריותה עליו אינה כשלו שיהיה בה משום רבית מה שישלם לו בעדה לאחר זמן יותר ממה שהיא שוה עכשיו כאן בעיר זו הואיל ולא היתה מכירה חלוטה כשלקחה ממנו בעיר זו הרי זה כשמוכרה בעיר אחרת ביוקר כאלו מוכר סחורה של המוכר. והוא הדין אם אינו מוליכה לעיר אחרת אלא מוכרה בעיר זו לאחר זמן בעת שמתיקרת סחורה זו.

אבל אם אינו מוכרה ביוקר כפי מה שמכר לו המוכר אלא בפחות כדי למהר לעשות צרכיו במעות אסור בכל ענין:

כא

וכל זה שאסור למכור סחורה בהקפה ביותר משויה עכשיו בעיר זו אינה אלא בסחורה שיש לה שער ידוע וקצוב כגון תבואה לאחר שיצא השער בשוק של עיירות שהוא קבוע ונמשך זמן רב ואינו משתנה וזה מכר בהקפה ביותר ממה שיצא השער או אפילו דבר שאין לו שער בשוק אלא ששומתו ידוע לכל כמו פלפל או שעוה שכל הפלפלין והשעוה שוין והכל קונים אותם תדיר וידועים שומתם וזה מכר ביותר משומתו הידועה. אבל דבר שאין לו שער ידוע בשוק ולא שומתו ידוע לכל כגון פרה וטלית וכיוצא בהן וכן תבואה עד שלא יצא השער שיש מוכר בזול ויש ביוקר ויש אומרים אפילו יצא אלא שלא נקבע ועתים שמוכרים בזול ועתים שמוכרים ביוקר שמשנתנה השער תדיר מותר למכור בהקפה ביותר מכמות ששוה עכשיו. ובלבד שלא יאמר לו בפירוש אם אתה פורע לי עכשיו הרי לך בי' דינרים ואם לזמן פלוני ביותר מי' אף על פי שהאמת הוא כן. שכיון שהרבית הבאה על ידי מקח וממכר אינה אסורה אלא מדברי סופרים לא אסרו בענין שאינו ניכר לכל שרבית היא כגון זה שמוכר ביוקר דבר שאין שומתו ידועה לכל.

והוא שמעלהו מעט בענין שאין ניכר לכל אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו הרי זה כמפרש ואסור.

במה דברים אמורים במטלטלין אבל בקרקעות כיון שאין אונאה לקרקעות מותר למכרן בהקפה בהרבה יותר מדמיהם. רק שלא יפרש לו אם תפרע לי עכשיו הרי לך בפחות. וכן בכל דבר שאין לו קצבה ואונאה:

כב

וכל זה כשקוצץ עמו סכום המקח כך וכך כשיפרע לו לזמן פלוני אבל אם אינו קוצץ לו סכום אלא מוכר לו בעת הזול שיפרעהו לזמן פלוני בעד דבר זה כפי השער שיהיה לדבר זה בעת ההיא בין שיהיה ביוקר בין שיהיה בזול ובעת ההיא רגיל להיות דבר זה ביוקר כגון יין שרגיל להיות ביוקר אחר הפסח והוא מוכרו לו בעת הבציר שהוא בזול שיפרע לו אחר הפסח בעד כל חבית כפי השער שיהיה אחר הפסח לכל חבית יין יש מי שמתיר אף על פי שהוא דבר שיש לו שער ידוע וכבר נקבע השער בזול הואיל ואינו קוצץ עמו שיפרע לו יותר משער של עכשיו ואפשר שלא יתייקר כלל ויש אוסרין הואיל ודרכו להתייקר ויש לחוש לדבריהם.

ואם אינו נוטל ממנו היין עכשיו בעת הבציר אלא אחר כך לאחר שנתייקר לדברי הכל מותר למכור לו בעת הבציר על מנת לשלם לזמן פלוני בעד כל חבית כפי השער שיהיה לחבית יין בעת שיטול כל חבית מרשות המוכר כי אז חל עליו החוב לשלם ולא בעת שקנה ממנו ואין כאן ריוח המתנת חוב. ולפיכך אף שאחריות היין על הלוקח מותר שאף שהיין שלו לא נתחייב לשלם דמיו למוכר כל זמן שהיין ברשות המוכר ואין כאן ריוח המתנת חוב. וכן כיוצא בזה בשאר כל הסחורות:

כג

וכשם שאסור למכור סחורה בהקפה ביותר משוויה עכשיו אם נוטלה עכשיו מרשות המוכר כך אסור לקנותם בפחות משוויה עכשיו בשביל שמקדים המעות קודם שיטלנה לפי שהמעות נעשו חוב על המוכר ליתן בעדם סחורה ובשביל שהלוקח ממתין לו החוב הוא מוכר לו בזול והרי זה אבק רבית.

במה דברים אמורים כשאין לו למוכר סחורה זו כולה בעת שמקבל המעות אבל אם יש לו כולה אפילו היתה מופקדת ביד אחרים בעיר אחרת מותר לפי שעשאו חכמים נתינת המעות כאלו הוא קנין גמור להיות רבית של דבריהם להקנות הסחורה ללוקח מיד בכל מקום שהיא ואין כאן המתנת חוב.

ואם המוכר נתן מעות על סחורה זו לאחרים שיש להם אין זה מועיל להתיר לו למכרה בזול בשביל הקדמת המעות הואיל ועדיין לא גבאה מהם אינה נחשבת כשלו שיוכל להקנותם ללוקח מיד.

ונאמן המוכר לומר שיש לו סחורה זו בעיר אחרת אלא אם כן ידוע שאין לו או שהוא בחזקת שאין לו שאז אין הודאתו לשקר מועלת:

כד

וכל זה למכור בזול סתם אבל אסור לפרש ולומר אם תתן לי המעות עכשיו אתן לך בפחות ואם תתן לאחר זמן אתן ביותר שזה כאומר שבשביל המתנת הסחורה אחר קבלת המעות מוזיל לו:

כה

וכל שאין למוכר סחורה זו כולה בעת שמקבל המעות אפילו בשויה אינו רשאי למכור שיעמיד לו לאחר זמן בשער של עכשיו אלא אם כן היא סחורה שיש לה עכשיו שער ידוע וקצוב בשוק שהכל מוכרים בשער אחד מפני שהיא מצויה הרבה בשוק אם היא סחורה הנמכרת בשוק כגון פירות ותבואה וכיוצא בהן ואם אינה נמכרת בשוק כגון שעוה וכיוצא בה אם היא מצויה הרבה כל כך בעיר זו עד שכל המוכרים מוכרים בשער אחד אבל סחורה שאין לה עכשיו שער קצוב יש מוכר בפחות ויש ביותר אסור להקדים מעות על סחורה זו אפילו בשויה עכשיו כי שמא תתייקר אחר כך והוא יטול כשער הזול של עכשיו בשביל המתנת חוב המעות שהקדים לו שנעשו עליו כהלואה הואיל ולא היתה לו הסחורה והרי זה אבק רבית מה שאין כן כשיש לה שער (אין ריוח ללוקח בהקדמת המעות למוכר שהרי היה מוצא לקנותם במעותיו מאנשים אחרים בשער הזה) שהרי היא מצויה הרבה והיה המוכר יכול לקנותה מאחר בשער הזה במעות אלו שמקבל עתה הרי זה כאילו קנאה שהקילו בזה הואיל והיא מצויה הרבה.

ולכן אם מנהג העיר שהלוקח נותן שכר הסרסור צריך שיתן גם זה הלוקח שמקדים מעותיו כדי שלא ירויח כלום בהקדמת מעותיו ואם הם פירות שדרכן להתחסר מאכילת עכברים צריך לקבל עליו החסרונות שראויים להתחסר לפי המדה ולפי הזמן שהוא מנתינת המעות עד קבלת הפירות ואין צריך לומר שאסור לקנות בפחות משער של עכשיו כל שאין למוכר כל הפירות:

כו

והשער צריך שיהיה קבוע ונמשך זמן ארוך כגון שער של שוק של כרכים שהם עיירות גדולות שהשוק שבהן הוא רב וגדול והשער שנקבע בו אינו משתנה לזמן מועט כל כך ויש מתירין אפילו אינו קבוע כגון שער של עיירות קטנות שאין רבים מוליכין להן תדיר כמו לכרכים ולפיכך השער שבשוק משתנה בהן תדיר לזמן מועט ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים.

ועיירות קטנות שאין בהן שער בשוק והן סמוכות לעיר שיש בה שער בשוק סומכות על השער שיצא באותה העיר והוא שהן מסתפקות (סחורה זו) מאותה העיר:

כז

וכל זה כשנתן לו מעות עכשיו בשעה שהיה שער הזול אבל אם היה המוכר חייב לו מכבר ובא לתבעו ואמר לו המוכר אתן לך בחובך פירות או סחורה אחרת כשער של עכשיו אסור שהרי לא היה המוכר יכול לקנות כשער הזול כיון שאין הלוקח נותן לו מעות עכשיו אלא אם כן יש למוכר עכשיו כל הסחורה כולה שאז מותר אפילו אין לה שער כלל.

וכן המלוה מעות לחבירו על מנת שאם לא יפרענו במעות לזמן פלוני יפרענו בסחורה כפי השער של עכשיו אסור אלא אם כן יש ללוה הסחורה כולה עכשיו שהרי זמן הקנין שקונה ממנו הסחורה אינו עכשיו בשעת מתן מעות אלא לאחר זמן כשלא יפרענו מעותיו:

כח

וכל המקדים מעות על סחורה אפילו נקבע השער בשוק ואפילו יש לו למוכר עכשיו כולה אם נתייקרה אחר כך ובא המוכר לפרעו במעות מפני שחזר בו או שאין לו עתה הסחורה ההיא שכבר מכרה לאחר לא יקח ממנו מעות בעדה כשער של עכשיו שהוא שער היוקר מפני שנראה כרבית שמעות נתן ומעות נוטל ונוטל יותר ממה שנתן אבל אם נותן לו סחורה אחרת מותר:

כט

וכשם שמותר להקדים מעות על פירות או סחורה אחרת על דרך שנתבאר כך מותר להקדים פירות או סחורה אחרת בתורת דמים על פירות אחרות או סחורה אחרת על דרך שנתבאר.

וכן להקדים מעות על מעות אחרות דרך חילוף ומקח וממכר. רק שבזה חלוק דין מקח וממכר של מעות במעות ממקח וממכר של מעות בפירות או פירות בפירות שהמקדים מעות או פירות על פירות אם יש לו למוכר כל הפירות עכשיו מותר להוזיל לו פחות הרבה משער של עכשיו בשביל הקדמת מעותיו מה שאין כן מקדים מעות על מעות אחרות שאף על פי שהם ב' מינים שונים כגון כסף וזהב ודרך מקח וממכר הוא אסור להוזיל לו משער של עכשיו בשביל הקדמת מעותיו אפילו יש לו למוכר כל המעות בביתו ואפילו נותנן לו מיד לאחר שעה קלה כשימצא המפתח מתיבתו שכיון שנותן לו עכשיו מעות היוצאות והוא מחזיר לו מעות היוצאות הרי זה דומה להלוואה ויש לה דין הלוואה ממש לאסור בה הרבית מן התורה ואין מועיל מה שיש לו אלא להתיר הרבית של דברי סופרים:

ל

ואפילו בפירות על פירות לא התירו להקדים אלא בסתם שהוא דרך מקח וממכר אבל אם היא הלוואה מפורשת שמלוהו מין זה לפרוע לו לאחר איזה זמן מין אחר כגון סאה חטים בסאה דוחן אף על פי שישניהם בשער אחד עכשיו אסור בכל ענין אפילו יש שער קצוב לדוחן עכשיו ואינו מוזיל לו כלום משער של עכשיו וגם יש לו ללוה כל הדוחן עכשיו שלא התירו בכל אלה בדרך מקח וממכר ולא בהלוואה מפורשת בב' מיני פירות או סחורות אחרות (ואין צריך לומר בהלוואה מפורשת במעות על מעות אחרות) כי שמא לאחר זמן ישתנה השער ויהיה המין שיפרענו שוה יותר ממין שהלוהו והרי זה אבק רבית.

אבל מין אחד מותר ללות בשעת הזול ולפרעו בשעת היוקר אם יש לו ללוה מין זה בשעת ההלוואה ואפילו אין לו אלא חטה אחת או טפת יין אחת מותר ללות כמה מדות לפי שעל כל חטה שמלוין לו רואין כאלו חטה זו נכנסת תחתיה להיות ברשות המלוה וכשנתייקרה אחר כך ברשותו נתייקרה שהקילו בזה הואיל ואין בזה רבית של תורה.

וכן אם יש שער קצוב בשוק לחטין שהרי הן מצויות לקנותן הרי זה כאלו יש לו ומותר ללוותן בשעת הזול ולפרען בשעת היוקר.

ואם אין לו חטים לפרוע יטול ממנו דמיהם כשעת הפירעון בין שהוקרו בין שהוזלו.

ועיר שאין בה שער בשוק לחטין סומכין בה על שער שבשוק עיר הסמוכה לה אם זו מסתפקת ממנה (חטים או מין אחר שמלוהו) כמ"ש למעלה.

ואם אין שער קצוב בשוק לחטים ואין לו ללוה אפילו חטה אחת יתן לו המלוה או אחר חטה אחת במתנה תחלה ואחר כך ילוהו כמה שירצה. וכן אם מלוהו מין אחר יתן לו מעט מאותו המין במתנה תחלה.

ואם יש לו ללוה מעט מאותו המין פקדון ביד אחרים הרי זה כאילו יש לו ברשותו אבל אם אחרים חייבים לו אותה המין אינו כמו שיש לו כמ"ש למעלה. ואפילו פקדון אין מועיל ללות עליו אלא כשהוא באותה העיר שבה עומדים המלוה והלוה אבל לא בעיר אחרת אלא אם כן יש דרך למלוה לילך לשם לצרכו אבל אם אין לו דרך לשם אסור בהלואה אף על פי שמותר במקח וממכר אבל נאמן הלוה שיש לו מטעם שנתבאר למעלה:

לא

וכל שיש לו ללוה ממין זה או שהמלוה נתן לו במתנה יכול להתנות עמו שלא יפרענו אלא לזמן פלוני ולא קודם לכן מפני שבזמן ההוא יהיה מין זה ביוקר יותר אבל אם אין לו ללוה כלל ממין זה אלא שיש למין זה שער קצוב בשוק בענין שמותר ללותו בשעת הזול ולפרעו בשעת היוקר הרי זה אסור להתנות עם הלוה שלא יפרענו עד זמן פלוני מפני שדרכו של מין זה להתייקר לזמן פלוני או מפני טעם אחר כל שקובע זמן לפירעון לטובתו שלא יוכל לפרעו קודם לכן אסור לפי שאין מועיל מה שיצא השער למין זה והוא מצוי לקנותו תדיר אלא כשיכול לקנות ולפרעו מיד כשירצה:

לב

וכל שאין לו ללוה כלל ואין שער קצוב בשוק למין זה אסור ללותו אפילו לשעה קלה שמא יתייקר מיד אלא אם כן עושהו דמים עליו כשווי עכשיו ואף אם יתייקר לא יפרע אלא דמיו של עכשיו וכשמתנה עמו כן הרי זה מותר גם כן ליטול דמים אלו אף אם הוזל אחר כך מה שאין כן במלוה סתם והוזל אחר כך כמו שיתבאר:

לג

ואיסור זה הוא בכל הפירות שכל הפירות יש בהם יוקר וזול אלא אם כן מלוהו דבר מועט שאינו דרך בני אדם להקפיד על יוקרו וזולו כגון ככר לחם שהאשה לווה מחברתה שלא החמירו חכמים לדקדק באיסור רבית מדבריהם כל כך.

וכל החפצים שבעולם נקרא פירות לענין זה שבכולם יש בהם יוקר וזול חוץ ממתבע של כסף היוצא בהוצאה בעיר זו שאין בה יוקר וזול ואינו נקרא פרי לעולם אלא מטבע שאף שלפעמים הוא ביוקר על מעות נחשת או על דינרי זהב ולפעמים בזול זה היוקר וזה הזול הוא במעות נחשת ובדינרי זהב שהם נקראים פירות לגבי מטבע של כסף לפיכך מותר ללות דינר כסף לפרוע דינר כסף או אפילו סלעים לפרוע דינרים או להיפך שכל המטבעות של כסף שם מטבע עליהם ולא שם פירות אבל אסור ללות דינר זהב לפרוע דינר זהב וכן מעות נחושת לפרוע מעות נחושת אפילו מיד אלא על דרך שנתבאר.

ועכשיו נהגו להקל בזה ללות דינר זהב לפרוע דינר זהב בכל ענין ויש מי שלימד זכות על המנהג לומר שאין דינר זהב היוצא בהוצאה נקרא פרי לגבי מטבע כסף אלא כשהוא כסף צרוף או לפחות רובו כסף ומיעוטו נחשת שיש בו שתי מעלות טובות שהוא חריף להוציאו וגם הוא חשוב לכך שם מטבע עליו אפילו לגבי זהב החשוב ממנו הואיל ואינו חריף כמותו אבל עכשיו שכל המטבעות של כסף רובן נחושת

ומיעוטן כסף אין בהם חשיבות כלל להקרא בשם מטבע לגבי זהב אף על פי שהם חריפים ממנו (אבל להאומרים שמטבע של כסף צרוף הוא פרי לגבי מטבע של כסף מעורב עם נחושת הואיל והם חריפים ביותר שרוב המקח וממכר הוא בהם כמ"ש במקומו אין היתר ברור ללות דינרי זהב לפרוע דינר זהב בעיר שאין בה שער קצוב לדינר זהב בשוק אפילו על מטבעות של כסף החריפים ביותר מפני שאין דינרי זהב מצויים הרבה כל כך בעיר זו וגם בעיר הסמוכה לה שזו מסתפקת ממנה דינרי זהב אין להם שער קצוב בשוק וגם הלואה אין לו אפילו דינר אחד של זהב וכן במעות נחושת וכל ירא שמים יחמיר לעצמו).

וכל זה לפרוע במטבע זה שלוחה ממנו אבל ללות על מנת לפרוע במטבע אחר משובח ממנו אפילו שניהם מין אחד אלא שאחד משובח מחבירו כל שהוא ואפילו אין נותנים פירות בעדו יותר מבעד חבירו אלא שהוא כסף צרוף טוב מחבירו אסור בכל ענין.

וכן ללות פירות על מנת שאם יוזלו לזמן פרעון יוסיף לו על המדה בענין שישוו כמות שהיו שוין בעת ההלואה אסור בכל ענין כי אין השער ויש לו מועילין כלום אלא כשפורע לו כל כך כמו שהלוהו בלא יתרון כלל רק שנתייקרו הפירות שריוח זה של היוקר אינו רבית אלא מדברי סופרים והם ראו להקל ברבית זו ביש לו או ביש להם שער אבל כשפורע לו יותר מכמות שהלוהו הרי זו רבית גמורה אפילו אין היתרון אלא כל שהוא. וכן אם הוזלו הפירות ופורע לו במעות כמו שהיו שוין בשעת ההלואה. אלא אם כן עשאן דמים עליו מתחלה לפרעו במעות כמות שהיו שוין בשעת ההלואה שהרי זה כאילו הלוהו מעות. והוא שמתנה עמו לפרעו במעות כמות שהפירות שוין בשעת ההלואה בין שיזלו אחר כך בין שיתייקרו אבל אם מתנה עמו שאם יוזלו יפרע לו במעות כמות שהיו שוין בשעת ההלואה ואם יתייקרו יפרע לו בפירות אסור בכל ענין אף אם יש להם שער ויש לו שהרי הלואה מקבל עליו אחריות והפסד הזול בשביל ההלואה שאף שאחריות האונסין מן הדין הן על הלואה מכל מקום אחריות הזול אם יהיה גם כן על הלואה וריוח היוקר למלואה ישתכר המלוה בשביל שהלוהו שיהיה קרוב לשכר ורחוק להפסד:

לד

במה דברים אמורים בהלואה שאין להמלוה להשתכר כלל בהלואתו אבל המקדים מעות על סחורה כשער קבוע של עכשיו או שיש לו כולה למוכר אינו צריך לקבל עליו אחריות ממנה עד שיתננה לו המוכר ואפילו אחריות הזול דהיינו שרשאי להתנות עמו שאם כשיתננה לו יהיה השער בזול יותר מעכשיו יחזיר לו מעותיו אם לא ירצה ליתנה לו בזול כשער ההוא לפי שעדיין היא ברשות המוכר לגמרי שיכול למוכרה לאחר וליקח מן השוק אחרת כזו וליתנה לו לפיכך אין ללוקח לקבל שום אחריות עליו.

אבל אם אינו יכול לקנות לו מן השוק כי הלוקח מתנה עמו שיתן לו ממה שיש לו ברשותו כבר מפני שהוא טוב הרי הלוקח צריך לקבל עליו אחריות הזול ואז אף ששאר אחריות הן על המוכר ואפילו אחריות אונסים המצויים כגון יין שיחמיץ הרי זה מותר הואיל ואחריות הזול על הלוקח (והוא הדין אם שאר אחריות על הלוקח אף על פי שאחריות הזול על המוכר וריוח היוקר הוא ללוקח) אבל אם כל האחריות הן על המוכר אסור אפילו אם מושך הלוקח לרשותו מיד והמוכר מקבל עליו האחריות (עד זמן שיש לחוש בו שמא תתייקר סחורה זו) מפני שהלוקח הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד במקח זה וכל מקח שהוא קרוב לשכר ורחוק להפסד מפני שהמוכר מקבל עליו כל אחריותו אסור מדברי סופרים מפני שיצא מכלל מקח ונכנס בכלל הלואה כי כל זמן שכל אחריותו על המוכר הרי הוא עדיין של המוכר והמעות שקבל נעשו הלואה אצלו וכשהלוקח משתכר במקחו מפני שנתייקר הרי הוא משתכר בשל המוכר בשביל שהלוהו:

לה

במה דברים אמורים שמועלת קבלת אחריות הזול בלבד שלא יהיה קרוב לשכר ורחוק להפסד במכר גמור אבל בשכירות כגון שהשכיר בהמה או כלי לחבירו וקיבל השוכר עליו אחריות אונסים אף על פי שאחריות הזול על המשכיר הרי זה קרוב לשכר ורחוק להפסד ואינו מותר ליטול שכר אלא מפני שהכלי נפחת ונגרע בתשמישו אצל השוכר והבהמה נכחשת במלאכתה אבל אם הוא כלי שאינו נפחת כגון כלי זהב (וכסף) אסור מפני שנעשה הלואה הואיל ורחוק מהפסד.

לפיכך אף בכלי הנפחת מתשמישו כיון שהשכירות הוא בעד פחתו אין אחריותו על השוכר לשלם אם נאנס מידו אלא כפי מה שהיה שוה בשעת אונסו אחר שנפחת בתשמישו ולא כמו שהיה שוה בשעת השכירות ולכן השוכר בהמה ואמר לו אם תמות אשלם לך יאמר לו לשלם כפי מה שתהא שוה בשעת מיתה שאם ישלם כשוויה בשעת שכירות נמצאת משעת השכירות היא שלו וברשותו נכחשה ושכרה הוא כרבית. ויש חולקין בזה. וטוב להחמיר כסברא הראשונה:

לו

וכן הנותן עיסקא לחבירו דהיינו שנותן לו סחורה או מעות להתעסק בהם למחצית שכר אין קבלת אחריות הזול בלבד על הנותן מועלת שלא יהיה קרוב לשכר ורחוק להפסד אם המקבל העיסקא מקבל עליו אחריות אונסים מכל העיסקא אלא צריך שגם אחריות אונסים מחצי העיסקא יהיו על הנותן וכן אחריות הזול מחצי העיסקא לפי שכל עיסקא חצי הלואה למקבל שהרי חצי ריוח שלו וחצי פקדון בידו שהרי חצי ריוח הוא להנותן לפיכך צריך שיהיה אחריות הזול ואונסים גם כן על הנותן על כל פנים מחצי פקדון שאם יהיה מקצת אחריות אונסים או זול על המקבל אפילו מקצת מחצי הפקדון הרי זה המקצת גם כן הלואה בידו ואין ליטול חצי השכר אפילו אם משלם למקבל שכר טרחו ועמלו בעסקא זו כל שכר עמלו בשלימות ומכל מקום אחריות גניבה ואבידה הן על המקבל אף מחצי פקדון מפני שהוא כשומר שכר עליו:

לז

ואף שמקבל הנותן אחריות אונסים וזול או אפילו אחריות גניבה ואבידה מחצי הפקדון צריך ליתן למקבל שכר עמלו וטרחו שטורח ומתעסק בחצי הפקדון שאם לא יתן לו נמצא טורח בשכר חצי ההלואה שהלווה והרי זה אבק רבית:

לח

וכמה יתן לו אם פוסק עמו מתחלה כשנותן לו העיסקא שיתן לו אפילו דבר מועט בשכר עמלו דיו ואם כבר נתן לו ולא פסק עמו בדבר מועט יתן לו ב' שליש ריוח ואם יהיה הפסד לא יקבל רק חצי ההפסד והרי חצי שליש ריוח העודף למקבל בשכר עמלו:

לט

וצריך המקבל ליזהר שלא לוותר כלום משלו בעיסקא כגון אם יש לו סחורה שקנה בזמן הזול ממועות שלו ועכשיו נתייקרה כשקבל מעות עיסקא מחבירו לא יקחנו במעות העיסקא כמו שקנה אלא כמו

שהיא שוה עתה וכן אם נתן לו סחורה בעיסקא ודרך לשכור כתף להוליכה לשוק צריך לחשב שכר הכתף מכלל הוצאות הקרן ויטלנו תחלה כשיבואו לחלק הריוח והמותר על זה הוא ריוח ויחלוקו אפילו לא שכר כתף אלא נשא בעצמו ואף על פי שקבל שכר עמלו בשלימות אין המשא בכתף בכלל זה במקום שלא נהגו כן שישא המקבל בעצמו ואינו רשאי לוותר כלום להנותן משום איסור רבית שהרי הוא לווה גמור על חצי הלואה כיון שאחריות ההפסד עליו לפיכך צריך הוא ליזהר שלא לעשות שום טובת הנאה להנותן כמו שצריך כל לווה ליזהר מלעשות למלוה:

מ

וצריכים לחלק בשוה הריוח שיהיה הן רב הן מעט ואסור לקצוץ ריוח ידוע להנותן בין שהוא רב או מעט או לא יהיה ריוח כלל. ואף על פי שמכירה היא זו שמוכר לו כל חלקו בריוח ואפילו יהיה הרבה מאוד בעד דבר קצוב וכמו שרשאי למכור כן לאיש אחר מכל מקום זה שקיבל ממנו המעות אם פוסק לו ריוח ידוע נראה כלוה ממנו ברבית ואסור מדברי סופרים אף על פי שבאמת אינו לווה על חצי הפקדון שפוסק לו בעדו ריוח ידוע. ואפילו אינו לווה כלל כגון שאחריות כל המעות על הנותן בין מאונסים בין מהפסד עיסקא שתהיה בזול ואפילו אם גם אחריות גניבה ואבידה על הנותן מכל המעות שנמצא שהמקבל אינו אלא שלוחו של הנותן להתעסק במעותיו להרויח בהם וקנה ממנו הריוח בדבר קצוב אף על פי כן מתחלף הוא במלוה ברבית הואיל ונותן לו ריוח ידוע וההפסד הוא דבר שאינו מצוי כל כך.

ויש מתירין אם כל האחריות אפילו מגניבה ואבידה הן על הנותן מכל המעות שהמקבל אינו נראה כלוה כלל ומוותר למכור לו הריוח כמו לאיש אחר וכן בכל רבית של דברי סופרים מותר לפי סברא זו אם נוטל הרבית מקבל עליו כל אחריות אפילו מגניבה ואבידה כי מעתה אינה נראית כהלואה כלל ומוותר ליטול ממנה ריוח ויש לסמוך על דבריהם להקל בדברי סופרים (אבל אם הנותן מעות למחצית שכר אינו מקבל כל האחריות אלא מחצי המעות אסור לדברי הכל):

מא

וכל זה כשקוצץ לו דבר קצוב בין שירוויח הרבה בין שלא ירויח כלום רק שאחריות ההפסד מן הקרן הוא על הנותן אבל אם קוצץ לו דבר קצוב בין שירוויח הרבה בין שלא ירויח אלא כשיעור שקצץ לו יתנו לו כולו אבל אם לא ירויח כלום לא יתן לו כלום וכן אם ירויח פחות משיעור שקצץ לו יתנו לו ולא ישלים מביתו לשיעור זה הרי זה מותר אף אם אחריות גניבה ואבידה הן על המקבל מכל המעות כדינו שהוא שומר שכר וגם אחריות הזול ואונסים על המקבל מחצי המעות שהן הלואה (לפי שאינו נראה כמלוה ברבית במה שקוצץ עמו שיתן לו דבר קצוב הואיל ולא יתנו לו מביתו אם לא ירויח כלום אלא שמוכר לו המקבל חצי הריוח שלו בעד שמוחל לו הנותן את העודף על דבר קצוב שקצץ עמו אם יהיה עודף ומכירה זו שהמקבל מוכר חלקו להנותן אינה נראית כהלואה ברבית כמו מכירת הנותן חלקו להמקבל בעד דבר קצוב וידוע שיתן לו שהיא דומה כאלו הוא מלוה ברבית).

(ויש חולקין על זה וחוששין משום רבית גמורה של תורה כל שקוצץ לו דבר קצוב אף שחצי הריוח לא יהיה כל כך. אבל המנהג פשוט במדינות אלו להקל בזה לעשות ממרנות שהם שטרי עסקא על דרך זה רק שאחריות האונסים והפסד בסחורה שהוזלה צריכה להיות על שניהם בשוה כמו שנתבאר למעלה).

ומכל מקום צריך ליזהר שלא להזכיר בשטר קצבה לריוח בשבועות או חדשים שנתחייב המקבל ליתן דבר קצוב לכל שבוע או חודש מטעם שיתבאר אף על פי שאם לא יהיה ריוח לא יטול כלום ויחשוב זה שנטל על הקרן וכן בכל דרכי היתר לקיחת ריוח שיתבאר צריך ליזהר שלא להזכיר קצבה לריוח בשבועות או חדשים (בין בכתב בין בעל פה בתורת חיוב על המקבל אלא אם ירצה לעשות כן מעצמו אחר כך להקל עליו מותר לקבל ממנו. ואפילו קצבה בשנים להתחייב ליתן לכל שנה כך וכך אסור כי אין הפרש לענין רבית בין זמן מועט לזמן רב) אלא יכתוב סתם ליתן בסוף השנה או חציה כך וכך וכשיגיע הזמן יכתוב שטר אחר או אפילו בלא שטר כלל אם נתרצו שיהיה העסק בידו עד שנה או חציה על דרך היתר זמן הראשון הרי זה מותר לקבל בסוף זמן השני ריוח כל כך כמו בעד זמן הראשון ואפילו לא דבר עמו כלל בסוף זמן הראשון או יותר מן הסתם עיכבה על דרך היתר הראשון (ואם עיכבה פחות מזמן ראשון ובא הנותן ליטול העיסקא מיידו אין להם לחשב הריוח בפירוש לשבועות וחדשים אלא יתן בסתם לפי ערך הזמן שעבר מהשנה):

מב

וכל זה כשאותן המעות שמקבל הן עצמן עיסקא שמתעסק בהן להרויח ואינו מוציא אותן ביציאותיו אבל אם הוציא יתר מחצי המעות שהן הלואה ביציאה שאין בה ריוח כגון לצורך פרנסתו או דירתו או פירעון חובו בין מדעת הנותן שנתן לו רשות להוציא בין שלא מדעתו אף שמיד החזיר מעות אחרות תחתיהן ונתעסק בהן והרויח הרי זה הריוח שלו ואם נתנו להנותן הרי זו רבית גמורה אף אם לא קצץ לו דבר קצוב אלא נותן לו חצי ריוח כל המעות בין רב או מעט לפי שמיד שהוציא ביציאותיו נעשו מעות אלו שהוציא חוב הלואה עליו ולא נשאר חצי המעות פקדון שיהיה חצי הריוח לבעל הפקדון.

ומה תקנתו אם צריך ללוות ממעות העסק לפי שעה להוציא ביציאותיו אזי כשיחזיר המעות אחרות תחתיהן יזכה אותן להנותן על ידי איש אחר שיגביהן בשבילו שזכין לאדם שלא בפניו. ובלבד שיתן לו הנותן רשות ללות מהן לפי שעה שאם ילוה מהן שלא ברשותו אין חזרה מועלת אפילו על ידי איש אחר לזכותן להנותן עד שיחזירן ליד הנותן. מלבד האיסור של תורה שעושה במה שמשנה מדעתו של הנותן ללוות מעותיו שלא ברשותו:

מג

ואם יש לו איזה סחורה בעין כדי המעות של חצי הפקדון רשאי להוציאן ביציאותיו מדעת הנותן ולהקנות לו הסחורה כפי מה שהיא שוה עכשיו ולא כמו שקנאה בזול כמו שנתבאר למעלה וליתן לו הריוח שיהיה ממנה הן רב או מעט או אם קצץ לו דבר קצוב בעד הריוח אם ירויח כן בסחורה זו לפי המנהג שנתבאר למעלה ואינו צריך להקנות לו הסחורה בקנין סודר אלא די בנתינת מעות שעשאוה חכמים כקנין גמור לענין היתר רבית של דבריהם שעל ידי מקח וממכר כמו שנתבאר למעלה. והוא הדין אם אין נותן לו עכשיו מעות כלל אלא שחייב לו מכבר אינו צריך להקנות לו בקנין סודר כל שיש לו עכשיו כולה בעין כמו שנתבאר למעלה. רק שיתעסק בה להרויח ולא יוציא ממנה או מדמיה ביציאותיו.

מה שאין כן כשאין לו סחורה בעין כדי המעות של חצי הפקדון צריך לקנותן במעות אלו עצמן או שיזכה לו מעות אחרות על ידי אחר ויקנה בהן אם נותן לו הנותן רשות ללות מהן לפי שעה. ואם אינו מזכה לו על ידי אחר הרי הריוח שנותן לו רבית גמורה של תורה שכיון שנותן לו המעות ופוסק עמו למחצית השכר ונותן לו רשות להוציא אותן ביציאותיו ועכשיו כל המעות הלואה אצלו כשיוציאן הרי הפסיקה שפוסק עמו למחצית שכר היא שכר הלואה בלבד.

ולפיכך אף אם הנותן קיבל עליו כל האחריות אפילו מגניבה ואבידה מכל המעות וכל הסחורה אף של חצי ההלוואה אסור שאין קבלת האחריות על הנותן מועלת להתיר רבית של תורה. מה שאין כן כשאינו נותן לו רשות להוציאן ואינו מוציאן ביציאותיו אלא מתעסק באותן מעות עצמן להרויח והרי הרויח העולה מהן של הנותן מן הדין אזי מועלת קבלת כל האחריות על הנותן להתיר הקציצה שקוצץ לו אף אם לא יהיה ריוח כלל כמו שנתבאר למעלה לפי שקציצה זו אינה אסורה מן התורה שהרי הוא קונה את העודף שיהיה בריוח של הנותן על הקציצה אלא מפני שנראה כלוה ברבית אסרו חכמים וכשכל האחריות על הנותן אינו נראה כלוה כלל כמו שנתבאר למעלה:

מד

והרוצה ליתן מעות בעיסקא למחצית שכר ושיהיה הקרן שלו בטוח וכל האחריות יהיו על המקבל אין מועיל לו שיוסיף להמקבל בשכר עמלו ואפילו יתן לו מתנה מרובה כדי שיקבל עליו אחריות יותר מדינו על דרך שנתבאר לפי שכל שהנותן הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד נעשה הכל הלוואה ואסור מדברי סופרים כמו שנתבאר למעלה.

אלא כיצד יעשה יתנה עמו שלא יקנה אלא סחורה פלונית ואם ישנה שיהיה כל האחריות על המקבל אף מחצי הפקדון ואפילו מאונסים וזול ואף על פי כן אם יהיה ריוח בסחורה ההיא יחלקו בשוה שכן הדין בכל שליח שמשנה שליחותו שכל ההפסד שלו והריוח למשלח והמקבל מותר לו לשנות לכתחלה לטובת הנותן לקנות סחורות אחרות שיש בהן ריוח הרבה וכל האחריות יהיה עליו ואף שהנותן דעתו גם כן שישנה וירויח הרבה ויהיה כל האחריות עליו אין בזה משום הערמת רבית הואיל וקבלת כל האחריות על המקבל אינה אסורה אלא מדברי סופרים מפני שהנותן הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד ואף שגם עתה כשהמקבל משנה וכל האחריות עליו הרי הנותן הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד מכל מקום כיון שאם לא היה משנה והיו כל האחריות על שניהם בשוה היה הנותן קרוב לשכר ולהפסד כמו המקבל מותר שהרי המקבל מדעת עצמו הוא משנה ואינו כשלוחו של הנותן בשינוי זה. וכן יכול להתנות שלא יטמין הכספים אלא תחת הקרקע ואם ישנה ויארע בהן אונס כל ההפסד עליו אף של חצי הפקדון. וכן יכול להתנות עמו שילווה אותן לנכרים ברבית על משכנות של כסף וזהב ויטמין המשכנות תחת הקרקע וכן המעות קודם שילווה ואחר שיפרעו לו שנמצא בטוח מכל ההפסד ואם ישנה ויעסוק בהן בסחורה יהיה כל ההפסד עליו בין מאונסין בין מזול. והמקבל יעסוק בהן בסחורה ויתן לו חצי הרויח וכל האחריות עליו.

(וכל זה באחריות ההפסד שבא מחמת השינוי ששינה ממה שאמר לו הנותן אבל כל הפסד שלא בא מחמת שינוי זה הרי הוא על שניהם בשוה מן הדין. ואם המקבל מקבלו עליו בלבדו יש בזה משום רבית אלא אם כן מתנה עמו בפירוש שאם ישנה יהיה כל ההפסד עליו אפילו הפסד שאינו בא מחמת השינוי):

מה

עוד יש דרך אחרת שיהיה הקרן בטוח אף שכל האחריות על שניהם בשוה אלא שקיבל עליו המקבל שלא יהיה נאמן על שום הפסד מהקרן בשבועה כדינו שהוא שומר שכר וחייב שבועה על הפסד באונס רק שיברר בשני עדים כשרים שאירע לו הפסד באונס ואם לא יברר בעדים יתחייב לשלם כל ההפסד מן הקרן ואף שהנותן הוא רחוק להפסד מותר כיון שאם יוכל לברר בעדים יהיה קרוב גם להפסד כמו לשכר. אבל אסור להתנות עמו כן על הרויח שלא יהיה נאמן בשבועה לומר שלא היה שם ריוח שכיון שהוא ספק מתחלתו אם יהיה שם ריוח אין לו לומר לו איני מאמינך (ואפילו אם מאמינו בלבו אין בכך כלום כיון שהתנה עמו

שאם לא יברר בעדים ישלם וקיבל עליו תנאי זה כל תנאים שבממון קיים ומשום רבית אין כאן כיון שאם יוכל לברר בעדים יהיה קרוב להפסד כמו לשכר):

מו

וכל דרכי היתר הללו הן בעיסקא שהמקבל אינו מוציא המעות ביציאותיו אלא מתעסק בהן ומרויח.

ויש דרך אחרת להתיר להוציא המעות ביציאותיו רק שיהיה לו סחורה בעד כל סך המעות שנותן לו ומוכרה לו בין בשויה בין בפחות משויה בעד מעות הללו ומקנה אותו לו בקנין סודר בתנאי שאם לא יתננה לו לזמן פלוני יתחייב בקנין סודר זה מעכשיו לפרוע בעדה אפילו עד הכפל משויה לזמן פלוני. וכן אם אין לו סחורה זו אלא שנקבע השער בעיר עליה בענין שמותר להקדים עליה מעות לקבלה אחר כך כשער הזה כמו שנתבאר למעלה מותר גם כן להתנות עמו ולקנות ממנו בקנין סודר שאם לא יתננה לו לזמן פלוני יתחייב מעכשיו לפרוע לו לזמן פלוני עד הכפל משויה. שכל שהקדמת המעות על הסחורה הוא בהיתר גמור על דרך שנתבאר למעלה שוב אין בזה משום רבית במה שפורע בעדה אפילו עד הכפל לזמן פלוני בשביל שלא נתנה לו בזמן שקבע לו כי אין זה שכר המתנת הפרעון אלא קנס הוא שקנס את עצמו ומיד שעבר הזמן ולא נתנה לו ברגע ההוא נתחייב בקנס כולו לפיכך אין דומה כלל לרבית שהיא ריבוי ממון שמתרבה בהמשך הזמן שבעליו ממתנינים אותו.

ואף שאמר לו לפרוע הקנס לזמן אחר רחוק מזה זו היא הרחבה שהרחיב לו זמן פריעת הקנס אבל חיובו חל מיד ברגע שעבר זמן נתינת הסחורה שאף אם המוכר רוצה ליתן הסחורה או להחזיר לו מעותיו לא נפטר מקנס. [1] כיון שפרעון זה הוא דרך קנס אין לחוש במה שפורע לו במעות כמו שחששו בזה בשאר כל מקדים מעות על הסחורה ולא נתנה לו אחר כך שאסור לפרעו בעדה במעות כמו שנתבאר למעלה וכאן מותר הואיל והוא דרך קנס.

(ולהאומרים שכל קנס יש בו משום אסמכתא אף שקנו ממנו בקנין סודר אלא אם כן קנו ממנו בבית דין חשוב וכן עיקר כמ"ש בח"מ סימן ר"ז גם כאן צריך לקנות ממנו בבית דין חשוב. או שכתוב בשטר שקנו ממנו בבית דין חשוב שזה מועיל אף שלא היו שם בית דין כלל רק שקנו ממנו בקנין סודר בפועל ממש כמ"ש שם. וצריך להזהיר זה לרבים שטועים בזה ואין קונין בקנין סודר כלל וגובין בשטרות אלו שלא כדין).

ומה שנוהגין במקצת מקומות לכתוב שטרי חובות על צד היתר כסף שההיתר הוא שהלוה מוכר לו כסף צרוף בפחות הרבה משויו ליתן מיד בו ביום ואם לא יתננו יתחייב לשלם לזמן פלוני כך וכך כפי הריוח שמתפשר עמו בדרך קנס והלוה מודה שיש לו כל הכסף ברשותו עכשיו כדי שיהיה מותר למכרו בפחות משויו בשביל שמקדים לו המעות שאם אין לו כל הכסף אסור להקדים לו המעות אפילו שעה אחת לנתינת הכסף כשמוכרו לו בפחות משויו כמו שנתבאר למעלה. אין זה מנהג יפה כי הודאה לשקר אינה מועלת כלום כמו שנתבאר שם שאף שמועלת בדיני ממונות שאם אדם מודה שהמעות שבביתו הן של חבירו זכה בהן חבירו בהודאה זו אף שידוע שאינן של חבירו מכל מקום להתיר איסור אין הודאת שקר מועלת כלום.

(ואין צריך לומר אם הלוה אינו יודע כלל ענין היתר כסף הכתוב בשטר חוב. ואף שבדיני ממונות כשהלוה חותם את עצמו בשטר מתחייב בכל הכתוב בו אף שאינו יודע כלום מכל מקום להתיר איסור רבית אי אפשר אלא על ידי קנס במקח וממכר וזה לא נתכוין למכור כלל אלא ללוות הלואה גמורה והאיך יקנה המלוה אם הלוה אינו מקנה לו. ואין צריך לומר אם המלוה אינו יודע ענין ההיתר שאינו מתכוין לקנות כסף כלל וליטול קנס בעבורו אלא להלוואה גמורה.

אלא כיצד יעשו המלוה יתנה בפירוש עם הלוח שנותן לו המעות הללו עכשיו שימכור לו בעדם כסף צרוף ויתננו לו בו ביום כפי שויו אשר ישוה הכסף בעת שיתננה לו היום ולא בזול כלל שבזה אין שום חשש איסור אף אם אין שער כלל לכסף צרוף בעיר זו מפני שאינו מצוי בה תדיר לקנותו וגם הלוח אין לו כסף כלל אף על פי כן יכול הוא להקדים ליקח מעות להתחייב להעמיד בעדם כסף היום כיון שאינו מוזיל כלל בשביל הקדמת המעות. ויקנה המלוה ממנו בקנין סודר שאם לא יתן לו כל הכסף היום יתחייב מעכשיו לזמן פלוני סך פלוני כפי הקרן עם הריח שמתפשר עמו.

ואם רוצה להלוותו לכמה שנים יתנה עמו עוד שאם לא יפרע לו כל הסך לזמן פלוני כל מה שיהיה נשאר חייב לו יהיה לו להלוה שיתן לו בעד זה כסף צרוף בו ביום כפי שויו אשר ישוה בעת נתינתו אותו ובאם שלא יתן לו הכסף בו ביום בעד סך שיהיה נשאר חייב לו בו ביום יתחייב בקנין סודר זה מעכשיו לפרוע לו לזמן פלוני שהוא סוף שנה סך פלוני כפי הקרן עם הריח שמתפשר עמו. וכן יוכל להתנות לשנים רבות רק שיקנה ממנו בקנין סודר על כל חיובים אלו ויתנה בפירוש כל הדברים האלה ויכתבם בשטר חוב או בשטר אחר ויכתוב שם גם כן שקנו ממנו בבית דין חשוב).

ויש חולקין על היתר זה שבדרך קנס ואומרים שאינו מועיל אם קובע לו זמן פרעון המעות בדרך קנס אחר זמן נתינת הסחורה אלא אם כן המלוה שהוא הלוקח אינו מחויב להמתין כלל הקרן שהן המעות שנתן על הסחורה אחר שעבר זמן נתינתה אלא יכול לתבען מיד שעבר זמן נתינת הסחורה וכשיפרענו המוכר מעותיו מיד אף על פי כן לא יפטר מהקנס לזמן שקבע לו לפרעו לו שנמצא הלוקח אין לו ריוח כלל במה שממתין לו מעותיו לזמן פרעון הקנס. אבל אם הוא מחויב להמתין הקרן לזמן פרעון הקנס שעל מנת כן נתחייב בקנס זה ואם לא ימתין לו הקרן לזמן ההוא יפטור מהקנס הרי זו רבית גמורה שנוטל שכר בעד המתנת המעות ואף שנוטלו בדרך קנס הרי היה נפטור המוכר ממנו אם לא היה ממתין לו הקרן. וכל ירא שמים יחוש לדבריהם להחמיר באיסור רבית החמורה אף שנהגו במקצת מקומות להקל כסברא הראשונה.

ומכל מקום אם הוא בענין שאם ירצה הלוח שהוא המוכר לפרעו קודם שיגיע זמן פרעון הקנס עם הקרן שקבע לו לא יתחייב לפרעו כל הקנס בשלימות והלוקח מחויב לקבל ממנו הפרעון אסור לדברי הכל שכיון שיש ריוח למלוה בהמתנת הקרן והפסד ללוה שעל ידי כן ירבה בקנס הרי זו רבית גמורה:

מז

וכל היתר זה שבדרך קנס אינו אלא כשהקנס הוא על הסחורה שמכר לו ולא נתנה לו בזמנה אבל אם הוא על מעות שחייב לו מחוב של הלוואה וקנה ממנו בקנין אגב סודר שאם לא יפרענו מעותיו לזמן פלוני יתחייב לפרוע לו כך וכך קנס אפילו אמר לו הריני חייב לך מעכשיו כך וכך אם לא אפרעך מעותך לזמן פלוני אסור משום הערמת רבית שכיון שפרעו מעות יותר ממה שהלווה נראה כמלוה ברבית מה שאין כן כשפורע לו מעות בעד סחורה.

וכן בחוב של הלוואה אם אמר לו לפרעו בסחורה יותר מחובו בדרך קנס אם לא יפרענו לזמן פרעון מותר שכיון שהלווה מעות ומקבל סחורה אין הרבית נכרת כל כך.

ומכל מקום ללוות על המשכון ששוה יותר מחובו ולומר לו אם לא אפרעך לזמן פלוני יהיה המשכון קנוי לך יש מי שאוסר ואפילו מקנהו לו מעכשיו שכיון שנותן לו יותר מחובו בשעת הלוואה ממש נראה כמלווה ברבית וטוב לחוש לדבריו. אבל שלא בשעת הלוואה ממש מותר לומר לו כן. ואם המשכון הוא בית או שאר קרקע מותר לומר כן אפילו בשעת הלוואה ממש. אבל אסור להתנות עמו שאם יבא למכור הבית לא ימכרנו לאחר אלא לו בדמים הללו שהן פחות משויה מפני שהיא רבית גמורה שמתחייב לו להוזיל לו

בשכר הלואתו. מה שאין כן כשמקנהו לו מעכשיו הרי זה כמכר וגם אינו מתחייב לו להוזיל לו בשכר הלואתו שהרי בידו למכרו לאחר ולפרעו בזמנו נמצא שאינו משתכר שכר ידוע בהלואה זו:

מח

וכל היתר שבדרך קנס אינו אלא כשחיוב כל הקנס כולו חל ברגע אחד מיד שעבר זמן פרעון המעות שחייב לו או מיד שעבר זמן נתינת הסחורה אבל אם חיובו חל מעט מעט בהמשך הזמן כגון שאמר אם לא אפרעך חובך לזמן פלוני הריני חייב ליתן לך כך וכך קנס בכל שבוע ושבוע או בכל חודש וחודש שלא אפרעך הרי זו רבית גמורה של תורה אף שהיא בדרך קנס הואיל וקנס זה מתרבה והולך בהמשך הזמן שממתין לו מעותיו. וכן במקדים מעות על סחורה אם אמר לו אם לא אתן לך הסחורה לזמן פרעון הריני חייב לפרוע לך מעותך עם קנס כך וכך או אפילו בלא קנס וכל זמן שלא אפרעך הריני חייב ליתן לך קנס כך וכך בכל שבוע או בכל חודש הרי זו רבית גמורה של תורה שמיד שעבר זמן נתינת הסחורה נעשו המעות חוב עליו ובכל חוב אסורה הרבית גמורה מן התורה כמו בחוב של הלואה כמו שנתבאר למעלה.

ואפילו אם אמר לו הריני מתחייב לפרוע לך לזמן פלוני ואם לא אפרעך שבוע אחר זמן ההוא הריני חייב לך מעכשיו בקנין אגב סודר כך וכך קנס לפרוע הקנס עם הקרן מיד אחר שבוע ההוא ואם לא אפרע עד אחר שיעבור עוד שבוע אחד הריני חייב מעכשיו בקנין אגב סודר זה כך וכך קנס לפרעו עם הקרן מיד אחר שבוע ההוא וכן מתחייב לכל שבוע ושבוע שנמצא הקנס של כל שבוע חל ברגע אחת שבסוף כל השבוע וכל השבוע ממתין בחנם שאף אם יפרענו ביום שביעי לא יתחייב בקנס של שבוע זה אין זה מועיל כלום שכיון שמתחייב ליתן דבר קצוב בכל שבוע או חודש הדבר מוכיח שהיא רבית גמורה והקנס אינו אלא הערמה.

וכן בכל דרך היתר שעושין בהלואה כגון בעיסקא וכיוצא בה צריך ליזהר שלא להזכיר בשטר שום חיוב איזה דבר קצוב מדי שבת בשבתו או מדי חדש בחדשו כמו שנתבאר למעלה לפי שאם יזכיר קצבה לשבועות או חדשים הדבר מוכיח שהיא רבית גמורה ודרך ההיתר אינה אלא הערמה וכל היתר שאינה אלא בדרך ערמה אינו מועיל כלום מן התורה.

ואינו דומה למחייב את עצמו קנס אם לא יפרענו לזמן פלוני שאינו אסור משום הערמת רבית אלא מדברי סופרים ולא מן התורה וכשפרעו מעות בעד סחורה או להיפוך מותר לגמרי לפי שכיון שאין הקנס מתרבה בשבועות ובחדשים אלא חיובו חל בבת אחת אין כאן הוכחה לומר שאינו קנס באמת אלא שחכמים אסרו מפני שנראה כהערמת רבית כשפורעו מעות בעד מעות ונותן לו יתרון:

מט

וכן האומר לחבירו הלוני מנה ואמר לו מנה אין לי חטים במנה יש לי ונתן לו חטים במנה כשער שבשוק ואחר כך חזר וקנה אותן החטים ממנו בפחות ממנה מעות שנתן לו בין שקנאן ממנו מיד בין לאחר זמן כשהחטין היו עדיין שוות מנה בשער שבשוק הרי זה אסור לפרוע חובו בעד החטים במעות משום הערמת רבית שכיון שחזר ומכר לו החטים וקיבל ממנו מעות פחות ממנה אם יפרענו מנה הרי זה נראה כהערמת רבית הואיל וגם מתחלה לא ביקש ממנו להלותו חטים אלא מעות אבל אם מתחלה ביקש ממנו להלותו חטים או שאינו פורעו במעות אלא בחטים או בפירות אחרות מותר. והוא שלא התנה עמו המלואה

כשהלוהו החטים שיחזור וימכרן לו בפחות משווין אבל אם התנה עמו כן הרי זה כמין רבית גמורה ואסור בכל ענין לפורעו יותר ממה שקיבל ממנו כשהחזיר לו חטיו:

ג

ויש דרך ישר לפני איש ירא ה' לצאת מידי רבית לכל הדעות וליטול ריוח קצוב ממעותיו מדי שנה בשנה או מדי חדש בחדשו וגם הקרן יהיה בטוח. והוא שיתן למי שיש לו בית או חנות שלא בתורת הלואה על המשכון אלא בתורת שכירות שישכור ממנו ביתו לעשרים שנה או יותר כל שנה בדבר מועט אף על פי שהוא שוה הרבה אלא שמוזיל לו בשביל שמקדים לו פרעון השכירות מיד שזהו דבר המותר כמו שנתבאר למעלה ויתן לו המעות בתורת פרעון השכירות לעשרים שנה או יותר כפי ערך המעות שנותן לו והריוח שרוצה ליטול מהן. כגון אם נותן לו עשרים דינרי זהב ושכירות הבית לשנה שוה חמשה דינרי זהב ישכור ממנו לעשרים שנה כל שנה בעד דינר אחד ויחזור וישכירנו לאחר בעד חמשה דינרים ויטול ממנו השכירות לעצמו מדי שנה בשנה או מדי חדש בחדשו. ובאם שירצה בעל הבית להחזיר לו העשרים דינרים אחר שנה או שתים אזי ינכה לו מהן דינר אחד או שנים כפי מה שמגיע בעד השכירות מהשנים שעברו והמותר ישלם לו וישוב לביתו. וכן אם יפול הבית או ישרף חייב להחזיר לו מעותיו רק שינכה מהן דינר לשנה לשנים שעברו כי כל אחריות הבית מאונסין אינן על השוכר אלא על בעל הבית.

ואם בעל הבית רוצה להיות נשאר בביתו ולפרוע השכירות בעצמו יבקש אחד מאוהביו שישכרנו לעצמו מהשוכר ויחזור וישכרנו לבעל הבית ובעל הבית יפרע השכירות לאוהבו והוא יפרע להשוכר שאם השוכר יחזור וישכיר בעצמו לבעל הבית יהיה נראה כמערים ליטול ממנו שכר מעותיו שנתן לו בהלואה ולא בשכירות כיון שחוזר ומשכירו לו מה שאין כן כשמשכירו לאחר ניכר הדבר שהיתה שכירות גמורה ולא הלואה. ובלבד שיחזיק השוכר תחלה בבית ויקנהו באחד מדרכי ההקנאה ששכירות קרקע נקנה בו קודם שישכירנו לאחר שקנאו באחד מדרכי ההקנאה הרי הוא בחזקת בעל הבית והמעות הן הלואה אצלו:

גא

וכל זה כשבעל המעות אינו יכול לכופף את בעל הבית שיפדה ביתו עד תשלום השנים ששכר ממנו שאז ישוב לביתו חנם שנמצא אין כאן שום הלואה כלל כיון שאין בעל הבית חייב להחזיר לו מעות כלל אלא אם ירצה מדעתו לפדות ביתו. אבל אם מתנה עמו שיוכל לכופו לפדות ביתו לסוף שנה או לסוף כמה שנים ולנכות לו בעד השנים שעברו והמותר יחזיר לו הרי זו הלואה גמורה ויש בה משום רבית במה שמנכה לו השכירות פחות משויה שכל המלוה לחבירו אסור לשכור דבר ממנו פחות משויו משום רבית:

גב

ואפילו המלוה לחבירו על ביתו והמלוה דר בו בעצמו צריך לנכות לו השכירות בשלימות כפי שויו ואינו רשאי להוזיל לו כלום. אלא אם כן הוא בענין שאם יפול הבית או ישרף יגיע הפסד להמלוה בנכוי זה שצריך לנכות לו בעד כל השנה אף אם לא ידור בה אלא יום אחד ולא יצטרך הלוה ליתן לו בית אחר לדור בו עד תשלום השנה שנמצא המלוה מוריד עצמו לספק הפסד במה שמתחייב לנכות לו דבר קצוב לכל שנה כי שמא ידור בו מעט שלא תשוה השכירות כל כך לפיכך אין זה ריוח ברור למלוה ולא חששו בו משום רבית בממשכן את ביתו שהוא כעין מכר קצת.

מה שאין כן במלוה לחבירו סתם אסור לשכור ממנו ביתו או דבר אחר בפחות משויו בכל ענין. וכן הממשכן שאינו לוח מעות על המשכון אלא ממשכנו בעד חוב קדום שאין זה דומה למכר כלל הואיל ואינו נוטל מעות על חפץ זה כשמוסרו לו.

ויש אומרים שאפילו הממשכן בית וכיוצא בו לחבירו שליוהו עליו מעות אסור להשכירו לו בפחות משויו אלא אם כן אין לו רשות לפדותו בתוך הזמן בעל כרחו של המלוה שאז היא כמכירה כל משך הזמן שאין לו רשות בעל כרחו ויש לחוש לדבריהם ויתנה עם הלוח שלא יוכל לפדות בעל כרחו ואז מותר אף על פי שהוא יכול לכוף את הלוח שיפדנו מתי שירצה. ויש מחמירין גם בזה. אבל כבר פשט המנהג להקל כי בדברי סופרים הלך אחר המיקל.

ואין חילוק בין משכן בית או שאר קרקע או מטלטלין שבכולן נהגו להקל על ידי נכוי דבר מועט לשנה אף שהמטלטלין נפחתין הרבה בתשמישן כגון להלוות על ספרים ללמוד בהם בניכוי דבר מועט לשנה רק שיהא בענין שאם יארע אונס למשכון יגיע הפסד למלוה בניכוי זה שיתחייב לנכות לו בעד כל השנה אף שלא ישתמש בו אלא יום אחד ולא יצטרך הלוח ליתן לו משכון אחר להשתמש בו עד תשלום השנה כמו שנתבאר. אבל אין צריך שיגיע לו הפסד בקרן שהלוח לו להפסיד חובו באבידת המשכון באונס אלא יהיה כשאר כל מלוה על המשכון שאינו מפסיד חובו כשנאנס ממנו המשכון:

נג

וכל זה כשהמלוה בעצמו משתמש במשכון או משכירו לאחר אבל אם הלוח משתמש במשכונו או דר בביתו ופורע שכירות אפילו לאיש אחר ששכרו מהמלוה אסור בכל ענין משום הערמת רבית שנראה כמערים ליטול שכר ההלוואה שהלווהו על ידי אמצעי שביניהם שנוטל השכירות מהלוה ונותנה להמלוה. ולא התירו על ידי אמצעי אלא כשאין המלוה יכול לכוף את הלוח שיפדה משכונו במעות לעולם אלא אם ירצה הלוח יהיה לו המשכון ביד המלוה בניכוי עד שיעלה הניכיון כסכום כל המעות שהלווהו שאז אין כאן הלואה כלל כיון שאין עתיד לחזור למעותיו לעולם בעל כרחו של הלוח אלא שכירות היא זו ששוכר בזול בשביל הקדמת המעות כמו שנתבאר למעלה. ואף שהלוח יכול לפדות משכונו בתוך הזמן בעל כרחו של המלוה לא נפקע שם שכירות מכל משך זמן שכבר עלה שלא פדאן כיון שפורע לו המלוה שכירות בעד הזמן שכבר עבר בניכוי שמנכה לו מחובו:

נד

במה דברים אמורים בשכירות אבל במכר אם המוכר מתנה עם הלוקח שיוכל לפדות ממכרו כשהיו לו מעות או לאחר זמן פלוני או עד זמן פלוני אין זה מכר גמור אלא המעות הן בהלוואה אצל הלוקח ואסור לו להשתמש במקחו או להשכירו כל זמן שלא פדאן המוכר מפני שהיא רבית גמורה.

והוא שהלוקח קיבל עליו תנאי זה בתורת חיוב גמור בענין שהמוכר יכול לתבוע לדין ולכופו להחזיר לו ממכרו אבל אם לא קיבל עליו הלוקח תנאי זה בתורת חיוב אף על פי שהבטיח לו להחזיר לו מדעתו ורצונו רק שלא יוכל לתבעו בדין ולכופו אין זה תנאי גמור לבטל המקח ואין בזה משום רבית.

ויש אומרים שכל שניכר מדעת המוכר שרצונו לחזור לממכרו ועל דעת כן מכר לו אף על פי שלא קיבל עליו הלוקח בתורת חיוב גמור להחזיר לו ואפילו גם לא הבטיח הבטחה נאמנה רק אמר לו דברים שמשמען הוא שיחזיר לו ממכרו הרי סמכה דעתו של מוכר על דברים אלו ועל דעת כן מכר לו מן הסתם

כיון שניכר מדעתו שרצונו לחזור לממכרו לפיכך אין זה מכר גמור והמעוות הן בהלואה אצל הלוקח ויש בזה משום רבית גמורה. ויש לחוש לדבריהם להחמיר בשל תורה ולא כרבים שנהגו להקל להלוות ברבית על משכנות כדרך מכירה שמוכרם לו הלוח וכשיגיע זמן פרעון חוזר המלוה ומוכרם לו ביותר ממה שהלוה לו שזו היא רבית גמורה לסברא האחרונה:

נה

וכן אם הלוקח מתנה שאם ירצה להחזיר לו מקחו לאחר זמן יחזיר לו מעותיו אין זה מכר גמור ואסור ללוקח ליהנות במקחו משום רבית.

וכן הלוקח בית או מטלטלין ונתן מקצת דמים אסור לו לדור בבית או להשתמש במטלטלין עד שיפרע שאר המעות אפילו הקנה לו המוכר בקנין סודר או באחד משאר דרכי ההקנאה מעכשיו כי שמא לא יפרע לו שאר המעות בזמן שקבע לו ונמצא המקח בטל למפרע אם לא זקפן עליו במלוה. וכן המוכר אסור לדור בבית אם הקנהו לו מעכשיו או בקנין סודר סתם שסתמו מעכשיו כי שמא יפרע לו בזמנו ונמצא הבית למפרע של הלוקח ודר בו המוכר בשכר המותר של המעות שהמתין לו. כיצד יעשה ישכירהו לאחר ומי שיעמוד לו הבית יטול השכירות. או אם ידור הלוקח יתנה עמו שאם לא יפרע לו בזמנו ינכה לו השכירות ממקצת המעות שיחזיר לו המוכר:

נו

וכן המוכר על תנאי אסור ללוקח לדור בבית עד שיתנה עמו שאם לא יתקיים התנאי ויתבטל המקח יחזיר לו המוכר מעותיו ינכה לו מהן שכר דירתו בביתו.

ואם התנאי הוא שאם יפול הבית או ישרף או שיוזלו בתים יחזיר לו מעותיו אסור ללוקח לדור בו בכל ענין אף אם מתנה עמו לנכות לו שכר דירתו כשיחזיר לו מעותיו לפי שכיון שהלוקח הוא קרוב לשכר ורחוק להפסד במעותיו נעשו המעות הלואה ביד המוכר ואין כאן מכר כלל אף אם לא יפול הבית ולא ישרף ולא יוזל והרי הוא דר בו בשכר הלואתו. אבל אם אחריות הזול אינן על המוכר אלא אחריות האונסין בלבד הרי זה קרוב לשכר ולהפסד ומכר גמור הוא כמו שנתבאר למעלה:

נז

וכן מי שיש לו שטר חוב ומוכרו לחבירו בפחות מסכום הכתוב בו מפני שחבירו מקדים לו המעות הרי זה אסור לקבל עליו אחריות החוב כגון אם יעני הלוח שלא יהיה לו במה לפרוע שיחזיר לו ללוקח מעותיו שנמצא הלוקח קרוב לשכר ורחוק להפסד במעותיו ואין כאן מכר כלל אלא הלואה וכשיגבה הלוקח מן הלוח יתר ממה שנתן למוכר הרי זה שכר הלואתו. אבל מותר לקבל עליו אחריות שמחמת עצמו כגון אם ימצא שכבר פרעו הלוח וכל כיוצא בזה יחזיר לו ללוקח מעותיו או אפילו כל הסכום הכתוב בשטר חוב.

ואם מוכר לחבירו מלוה על פה בפחות צריך הלוקח לזכות בה במעמד שלשתן שאם לא כן לא קנה ומעותיו הן הלואה ואסור להשתכר בה. וכל זה בחוב של ישראל אבל חוב [ש]ל נכרים אי אפשר למוכרו בדרך זה לפי שאינו נקנה בשום קנין ואין דרך להקנותו אלא בדרך מחילה כמו שיתבאר:

גח

וכשם שמותר למכור חובו לאחר כך מותר למכרו ללוה עצמו שיתן לו פחות מחובו קודם שהגיע זמן פרעון.

במה דברים אמורים כשהלוה נותן להמלוה עצמו שהרי הוא קונה ממנו חובו אבל אסור ללוה ליתן לאיש אחר פחות מחובו שהוא חייב להמלוה כדי שהאיש ההוא יפטרנו מחובו וישלם למלוה בעבורו כשיגיע זמן פרעון שכיון שאינו קונה חובו מהמלוה במה שנותן מעות לאיש אחר והמעות הן חוב על האיש ההוא עד שיפרע למלוה בשבילו הרי זה כמלוה מעות לאיש ההוא על מנת שיפרע חובו בשבילו לזמן פרעון יותר ממה שהלוה והרי זו רבית גמורה. ואפילו אם האיש ההוא יכול לפייס את המלוה וליתן לו רק כל כך כמו שנתן לו הלוה מכל מקום כיון שהלוה חייב יותר וזה פוטרו מחובו מפני שמלוהו פחות מכן הרי זו רבית. ואף על פי שאין הרבית באה לידו אלא ליד המלוה כיון שהוא נהנה בזה שנפטר בה מחובו הרי זה כאלו באה לידו:

נט

ואפילו המלוה מנה לחבירו על מנת שיתן דינר או פחות למי שאין המלוה חייב לו כלום או אפילו לצדקה הרי זו רבית גמורה של תורה כאלו נתנה לו לידו כיון שנתנה בשליחותו. ואפילו לא אמר המלוה כך בפירוש אלא הלוה מעצמו אמר כך והוא מלוה לו בשביל כך:

ס

אבל הלוה מותר לעשות לו שליח שיתן רבית בשבילו כל שאין הרבית באה משל הלוה אלא השליח נותן משלו ואין אומרים בזה שלוחו של אדם כמותו כיון שהוא נותן משלו ולא משל השולח. ובלבד שלא יאמר הלוה למלוה איש פלוני יתן לך בשבילי.

אבל כל שהרבית באה משל הלוה אסור בכל ענין אפילו על ידי נכרי וחרש שוטה וקטן שאינן בני שליחות ואין אומרים בהם שלוחו של אדם כמותו מפני שעיקר הקפדת התורה ברבית היא על ממון הלוה שלא יגיע למלוה או למקום שליחותו בשום צד בעולם אפילו על ידי קוף:

סא

ואפילו איש אחר שנתן למלוה משלו אינו רשאי לחזור וליקח מהלוה מה שנתן למלוה משום הערמת רבית ואין צריך לומר שאסור ללוה להקדים לאיש ההוא מתנה דרך שכירות שישתדל לו הלואה אצל המלוה והלה חוזר ונותן להמלוה מתנה ההיא או פחות או יותר:

סב

ואפילו אם הלה אינו נותן כלום למלוה אלא משתדל אצלו בחנם אם הוא בנו של המלוה וסמוך על שלחנו אסור ליתן שהרי זה כנותן למלוה עצמו שכגופו הוא וחוששין להערמה:

סג

אבל לאיש אחר שמשתדל הלואה אצל המלוה בחנם מותר ליתן לו מתנה.

אפילו אם הוא מכניס עצמו בערבות בעד הלוח שמותר ליטול שכר בעד ערבות אפילו להיות ערב קבלן בין בעל פה בין בשטר שכתוב בו רצה מזה גובה ורצה מזה גובה. אבל אם המלוה אינו יכול לתבוע את הלוח בדין אלא את הערב קבלן כגון שנתן שטר חוב עליו לבדו נעשה הוא מלוה של הלוח ואסור לו ליטול שכר על זה שרביית גמורה היא מה שאין כן כשגם הלוח חתום בשטר חוב ונתחייב גם הוא להמלוה אף על פי שעיקר בטחונו על הערב קבלן שהוא לוח ממנו ומלוה ללוח וכשיגיע זמן פרעון יתבענו לערב קבלן והערב קבלן ללוח מכל מקום המתנה שמקבל הערב קבלן מהלוח אינה בעד זה שאם היה מעלה דבר זה בדעתו שיבא לידי כך ודאי לא היה ערב בעדו המתנה היא בעד זה שעושה שיתן המלוה המעות ללוח על ידי שנכנס הוא בערבות ומקבל עליו אחריות המעות מחשש וספק שמא לא יפרענו הלוח מה שאין זה בדעת הלוח כלל כשנותן המתנה:

סד

במה דברים אמורים שהערב קבלן אין לו דין מלוה ללוח לענין היתר קבלת מתנה בלבד ומטעם שנתבאר אבל מכל מקום יש לו דין מלוה ללוח לענין רבית שפורע הלוח כגון שהמלוה הוא נכרי ומלוה ברבית לישראל אסור לישראל אחר להיות ערב בעדו אפילו אינו ערב קבלן כל שהנכרי יכול לתבוע בדיניהם את הערב תחלה ולהפרע ממנו קודם שיתבע את הלוח וישבע אין לי כדינינו שנמצא שהערב הוא לוח של הנכרי ומלוה לישראל ברבית וכן נכרי שלוח מישראל ברבית אסור לישראל להיות ערב קבלן בעדו להיות המלוה רצה מזה גובה.

לפיכך שנים שלוח מנכרי כאחד אסורים לחתום בשטר חוב אחד שכתוב בו רצה מזה גובה ורצה מזה גובה כל המעות.

ואין צריך לומר שאסור לומר לישראל לוח לי מעות מנכרי ברבית אף על פי שמודיעו להנכרי למי הוא לוח ואפילו שניהם חתומים בשטר חוב ואפילו הלוח בלבד חתום בשטר חוב רק שהנכרי יוכל לתבוע גם השליח מדין ערבות.

ואפילו שני שותפים שלוח אחד מהם מעות מנכרי ברבית לצורך השותפות ונותן הרבית מן השותפות אסור (אפילו שניהם חתומים בשטר חוב אם הנכרי יכול לתבוע כל המעות מזה שלוח ממנו מדין ערבות). אלא אם כן התעסק והרויח במעות אלו יכול ליטול הרבית מן הרויח תחלה ליתן לנכרי ואחר כך יחלקו הרויח הנשאר כי הרבית נחשבת להפסד מן הרויח לשניהם. במה דברים אמורים כששניהם מתעסקים בשותפות אבל אם אחד נתן מעות לחבירו להתעסק בהן למחצית שכר ולוח הנותן מעות מנכרי ברבית ונתן לו אינו רשאי לחשוב לו הרבית להפסד מן הרויח:

סה

וכן מנהיגי הקהל שלווין מן הנכרי ברבית לצורך הקהל אף על פי שיודע הנכרי שהוא לצורך הקהל כיון שאין לו עסק אלא עם המנהיגים הרי הם לווין שלו ומלוין לקהל ברבית (ואף אם הנכרי יכול לתבוע גם מהקהל כשלא יפרעו לו המנהיגים מכל מקום כיון שיכול לתבוע מהמנהיגים תחלה בדיניהם מדין ערבות יש להם גם כן דין לוח

מנכרי) ואין היתר ברור בדבר כי אף שיש שלמדו עליהם זכות לומר שהמנהיגים יש להם דין אפוטרופוס של יתומים שרשאי ללות ברבית מנכרי בשבילם ולפרוע הרבית מנכסיהם הרי אף ראייתם צריכה ראייה כי מי יגיד לנו שהאפוטרופוס רשאי לעשות כן ליתומים שמא יש כאן רבית של תורה.

ויש אומרים שיש תקנה למנהיגי הקהל או לאחד מן השותפין ההולך ללות מן הנכרי ברבית שיפרעו הרבית להנכרי מיד ממעות הקהל או השותפות שנמצאו המנהיגים או השותף כשמביאים המעות להקהל או לשאר השותפים הם מלויים להם בלא רבית והרבית שלקחו המנהיגים או השותף ממעות הקהל או השותפות ונתנו לנכרי אין בה איסור כלל כי נתנו בשליחות הקהל או שאר השותפים ושלוחו של אדם כמותו וכאלו נתנו הקהל או השותפין בעצמן ליד הנכרי ואף שלא אמרו להנכרי שהן שלוחי הקהל או שאר השותפין אין בכך כלום הואיל ומעות הרבית שנותנין לו הן מקופת הקהל או השותפים ונכון לנהוג כן לצאת מידי ספק איסור של תורה:

סו

וכל זה בלא משכון אבל מותר ליתן משכון לחבירו ולומר לו לך לווה לי עליו מעות מנכרי ברבית ומותר לשליח ליקח הרבית מישראל וליתן לנכרי כי שלוחו של אדם כמותו וכאילו הלוה נותן לנכרי בעצמו המשכון והרבית ולווה ממנו המעות בעצמו ואף שהשליח לא אמר להנכרי שהוא שליח הלוה אין בכך כלום הואיל והמשכון הוא של הלוה ולא של השליח והנכרי הוא סומך על המשכון בלבד וכל אחריות הנכרי ממעותיו אינן על השליח כלל אלא על המשכון בלבד מן הסתם אם הוא משכון טוב. ואם אינו טוב כל כך צריך לומר השליח להנכרי אינני משתעבד לך כלל וכל אחריותך על המשכון זה בלבד. וכשאמר לו כן מותר אף בלא משכון אלא שצריך לומר שהוא שליח הלוה וכל אחריותך על הלוה בלבד ולא עלי כלל וכלל לא מדין לווה ולא מדין ערב קבלן והנכרי מאמינו וסומך על הלוה בלבד.

במה דברים אמורים כשלוה המעות מהנכרי מתחלה לצורך חבירו אבל אם היה חייב לנכרי מעות מכבר ואמר לו הנכרי תנם לחבירך שמבקש ללותם ממני ברבית והפטר אתה מאחריותם מיד שתתנם לחבירך אסור ליתנם לחבירו מיד ליד מדברי סופרים אפילו נתן חבירו שטר חוב ומשכנות להנכרי שכיון שעד עתה היו באחריותו נראה כמלווה מעותיו ברבית ואף שלא יתן לו הרבית אלא להנכרי אין זה מועיל כלום כמו שנתבאר למעלה אלא כיצד יעשה יתנם ליד הנכרי או יניחם לפניו ויסתלק ויטלם חבירו משם:

סז

וכן נכרי הלוה מישראל ברבית על ידי סרסור ישראל דינו כישראל הלוה מנכרי על ידי סרסור וצריך לומר הסרסור להמלוה אינני משתעבד לך כלל לא מדין לווה ולא מדין ערב קבלן וכל אחריותך על הנכרי פלוני. ואפילו מניח אצלו משכון טוב שנתן הנכרי אין להסרסור להכנס בערבות ולומר למלוה אני אפרעך קרן ורבית לזמן פלוני אם לא יפרע הנכרי.

ואפילו אחריות המעות מאונסים בהולכה מבית המלוה לבית הלוה הנכרי ובהובאה מבית הנכרי לבית המלוה כשיגיע זמן פרעון וכן אחריות המשכון בהולכה ובהובאה משעת הלואה ואילך הכל צריך להיות על המלוה ולא על הסרסור כלל רק אחריות השומרים שומר שכר או שומר חנם אם המלוה אינו נותן לו שכר סרסרותו שאם יהיו אחריות האונסין על הסרסור יצא מכלל סרסור ונכנס בכלל לווה מהמלוה ברבית וחוזר

ומלוה לנכרי. ואם חושש שלא יכפור הסרסור ויאמר נאנסו ממני המעות או המשכון יתנה עמו שלא יהיה נאמן אלא בעדים.

וצריך שיאמר המלוה להסרסור בשעת הלואה היה אתה שלוחי להוליך מעותי להנכרי להלוותו ולהביא לו המשכון מביתו וכן בשעת פדייה תהיה שלוחו להביא לי מעותי מהנכרי ולהחזיר משכוננו כדי שיעשה הסרסור הכל בשליחותו של ישראל ולא בשליחות הנכרי שאינה מועלת כלום כי אין אומרים שלוחו של אדם כמותו אלא בישראל שנעשה שליח לישראל השולחו:

סח

וכל זה בסרסור הלואה בתחלה לצורך נכרי אבל מי שכבר הלואה לנכרי ברבית ממעותיו על משכון ובא ללות על משכון זה מישראל ברבית שיקח לו מן הנכרי כשיבא לפדות ממנו משכוננו אין מועיל כלום מה שישראל הב' פוטר את הראשון מדין לוח ומדין ערב וכל אחריותו על המשכון לבד לפי שאף שהמשכון הוא ביד ישראל הב' הרי כל הרבית העולה עליו מהיום והלאה מהנכרי הוא של הראשון שהלוה לו ונמצא הב' נוטל מן הנכרי רבית של הראשון.

ואין לו תקנה אלא בדרך מכירה שיאמר הראשון להב' כשלוה ממנו הריני מוכר לך כל כח וזכות ושעבוד שיש לי על משכון זה ואין לי עסק עמך ולא לך עמי ואף אם המשכון שוה הרבה והנכרי לא יפדנו לעולם לא יתחייב ישראל הב' להניחו להראשון שיפדה לו אלא אם כן ירצה מרצונו הטוב ולא בדרך החיוב:

סט

ומכירה זו צריכה להיות באחד מדרכי ההקנאה שהמשכון שהוא מטלטלין נקנה בהם. ואם יש לו חוב על נכרי ברבית בלא משכון אפילו יש לו שטר חוב אין דרך להקנותן לישראל שילוהו מעות ויקח לו הרבית העולה מן הנכרי מהיום והלאה לפי שחוב של נכרי אינו נקנה בשום קנין בעולם.

ומה תקנתו יאמר ישראל הב' המלוה להראשון אתה תמחול להנכרי ותפטרהו מכל וכל בעד מעות אלו שאני נותן לך ובמעות אלו אני קונה ממך כל מה שאני יכול להוציא מן הנכרי שאף שחוב של נכרי אינו נקנה בקנין הרי נסתלק ממנו ישראל הא' בתורת מחילה ואין הב' נוטל רבית של הא'.

ובלבד שלא יהא שום אחריות החוב על הא' אפילו אינו ערב קבלן ולא ערב סתם שהוא כשלא ימצא מה לגבות מהנכרי ואפילו אחריות הקרן בלבד אסור מדברי סופרים משום קרוב לשכר ורחוק להפסד כמו שנתבאר למעלה במוכר חוב של ישראל. ואם מקבל עליו אחריות הרבית העולה מהנכרי הרי זו רבית גמורה של תורה אפילו הלואה לנכרי על המשכון וחזר ומשכנו לישראל בדרך מכירה שכל שהישראל מקבל עליו לפרוע הרבית מכיסו אם לא יפרענה הנכרי הרי רבית זו מתרבה על הישראל ואף שלבסוף פורעה הנכרי הרי כשנתרבה נתרבה על הישראל ואסור ישראל השני ליטלה מן הנכרי:

ע

וכל זה בישראל שיש לו חוב על נכרי ברבית אבל נכרי שיש לו חוב על ישראל ברבית בין במשכון בין באשראי ובא ללות מעות מישראל ולהקנות לו חוב זה עם הרבית העולה לו מישראל הראשון מהיום והלאה אפילו נוטל הנכרי את הרבית מהישראל הראשון ונותנה להשני הרי זו רבית גמורה של תורה כל

שהוא בענין שאם היה ישראל הראשון פורע חובו להנכרי היום היה נפטר מהרבית מהיום והלאה שנמצאת הרבית שמהיום והלאה מתרבה להישראל הב' שקנה החוב מהנכרי ולא להנכרי שהרי לא נתחייב בה כלל להנכרי:

עא

במה דברים אמורים כשהנכרי הקנה החוב להישראל אבל אם לא הקנהו לו אלא שמסר לו משכון של ישראל הראשון שהלוהו עליו ולא מכר הנכרי לישראל הב' הזכות והשעבוד שיש לו במשכון אלא משכנו אצלו סתם ברבית העולה לו מישראל הראשון מהיום והלאה שיטלנה לו הישראל הב' מותר. ויש אוסרים להלות לנכרי ברבית על משכון של ישראל שמשכנו אצל הנכרי ואפילו משכנו אצל הנכרי בלא רבית ואפילו הנכרי בעצמו פודה המשכון אלא אם כן אמר הישראל הראשון להנכרי כשמשכנו אצלו אם לא אפרעך לזמן פרעון יהיה המשכון קנוי לך (מעכשיו) והגיע הזמן ולא פרעו ונקנה המשכון להנכרי ובעל נפש יחוש לדבריהם:

עב

וכל זה כשהנכרי הלוה כבר לישראל על המשכון ועכשיו בא ללוות עליו ברבית לצורך עצמו. אבל אסור ליתן משכון לנכרי שילוה עליו מעות מישראל ברבית ובעל המשכון יחזור וילוה המעות מן הנכרי ברבית לפי שמדברי סופרים אומרים גם בנכרי שנעשה שליח שלוחו של אדם כמותו להחמיר להיות הלוואת הנכרי ברבית בשביל ישראל כאלו לווה הישראל בעצמו. לכן אין להלות לנכרי ברבית על מלבוש שאין הנכרים רגילים בו ומן הסתם הוא של ישראל שנתנו לו ללוות עליו:

עג

וכן ישראל שהלוה לנכרי ברבית או בלא רבית ואחר כך בא ישראל אחר ומבקש ללוות המעות מהנכרי ברבית אסור לישראל הראשון לומר לנכרי להלוותם לו משום איסור שליחות אף על פי שמתחלה שלוה הנכרי לווה לצורך עצמו.

אבל אם הלוה הישראל את הנכרי בתחלה בשביל שילוה הנכרי לישראל ברבית אף על פי שהישראל פורע הרבית להנכרי והנכרי להישראל הרי זו רבית גמורה של תורה ואין הערמתו להלוות על ידי נכרי מועלת כלום הואיל ואין הנכרי לווה לצורך עצמו והרי זה כישראל השוכר לו נכרי או נותן לו חלק בריוח שילוה מעותיו לישראל ברבית שאסור מן התורה הואיל והמעות הן של ישראל ואין אחריותן על הנכרי ואפילו קבל עליו הנכרי אחריות המעות מאונסים כל זמן שהם ברשותו אינו כלום עד שיקבל עליו אחריות החובות אם יאבדו שיפרעם הוא לישראל כדין כל לווה:

עד

ונכרי השוכר לו ישראל שילוה מעותיו לישראל ברבית אף על פי שאין אחריותם על הישראל כלל אסור מפני מראית עין אפילו מודיע ללוה ולעדים שהמעות הן של נכרי אלא אם כן הדבר מפורסם לרבים שאז מותר אם אין אחריותם עליו לענין פרעון החובות בזמנם כדין ערב בדיניהם כמו שנתבאר למעלה:

עה

ומצוה מן התורה ליקח רבית מן הנכרי ואסור להלוותו בחנם שנאמר לנכרי תשיך כלומר תשוך זו מצות עשה ליקח ממנו נשך ולא להלוותו בחנם כמו שנאמר ולא תחנם לא תתן להם מתנת חנם אלא אם כן הוא נכרי המכירו כמ"ש בהלכות עבודה זרה ועובדיה:

עו

מומר שיצא מן הכלל דינו כנכרי לענין רבית שמותר להלוותו ברבית שכיון שעובד עבודה זרה מין הוא ומורידין אותו למיתה וכיון שגופו מופקר ומותר לאבדו כל שכן ממונו ומותר לאבדו והוא הדין ליטלו לעצמו באיזו תחבולה שאפשר ואין לחוש שמא יצא ממנו זרע טוב כיון שנטמע בין הנכרים. ויש אומרים שכל שאינו אדוק בעבודה זרה כגון כומר לעבודה זרה אינו מין ואין מורידין גופו והוא הדין שממונו אינו מופקר. וטוב לחוש לדבריהם אם אפשר להשמט ממנו שלא להלוותו:

עז

אבל ללות ממנו ברבית אסור לדברי הכל משום ולפני עור כו' ומשום לא תשיך לאחיק שאף שהמומר אינו נחשב אח אצלנו אנו נחשבים אחים אצלו ומוזהר שלא ליקח ממנו נשך שאף על פי שחטא ישראל הוא והנותן לו נשך עובר בבל תשיך שהיא אזהרה ללוה שלא לגרום למלוה לישוך כל שהמלוה מוזהר עליו:

עח

וישראל מין שלא נטמע בין הנכרים אלא עובר עבירות להכעיס בקרב ישראל או שכופר בתורה ובנבואה מישראל אף על פי שהוא מן המורידין אסור להלוותו ברבית לדברי הכל שאף על פי שגופו מופקר ממנו אינו מופקר שמא יצא ממנו זרע טוב ויירשנו. ואין צריך לומר למחלל שבתות בפרהסיא ומומר לכל התורה כולה חוץ מעבודה זרה שאינו מן המורידין כלל:

עט

ומומר לעבודה זרה שיש לו בן מן הנכרית הרי הבן נכרי כמוה ומותר להלוותו וללוות ממנו אף על פי שאינו מן המורידין כמו שמותר להלוות וללוות מן הנכרים.

אבל מומרת שיש לה בן מן הנכרי שהבן מומר כמוה אסור אפילו להלוותו לדברי הכל לפי שהוא כתינוק שנשבה בין הנכרים ואינו דומה למומר שיודע רבונו ומתכוין למרוד בו והרי זה מין לסברא הראשונה אבל זה לא ידע ואף על פי שאחר כך שמע שהוא יהודי וראה היהודים ודתם הרי הוא כאנוס הואיל ונתגדל בין הנכרים על דתם ואינו מן המורידין לדברי הכל.

וכן הקראי"ם אסור אפילו להלוותם ברבית לדברי הכל שאף שכופרים בתורה שבעל פה אין להם דין אפיקורס לענין מורידין לפי שאינם כופרים מדעתם אלא אבותיהם הדיחו אותם וגדלו אותם על דתם והרי הם כתינוק ישראל שנשבה ביניהם וגדלוהו על טעותם שאנוס הוא:

(ויש אומרים שהקראי"ם עכשיו קלקלו מעשיהם ביותר והם כנכרים גמורים ומותר להלוותם ברבית לפי שהם כאלו כופרים בכל התורה ואסור להחיותם ואיסור רבית תלוי במי שמצווין להחיותו שנאמר אל תקח מאתו נשך ותרבית וחי אחיך עמך. והוא הדין לבן המומרת שאסור להחיותו שלא לגדל בן לעבודה זרה מותר להלוותו לפי סברא זו אף על פי שאינו מן המורדין שהרי הנכרים גם כן אינם מן המורדין (ולענין הלכה בשל תורה הלך אחר המחמיר)):

סימן קפג

הקדמה

ואשה כי תהיה זבה דם יהיה זובה בבשרה שבעת ימים תהיה בנדתה וגו'. פרשה זו נאמרה בנדה הרואה בעת נדתה. ובפרשה שנייה נאמר ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים בלא עת נדתה או כי תזוב על נדתה כל ימי זוב טומאתה כימי נדתה תהיה טמאה היא. פרשה זו נאמרה בזבה שהיא הרואה ג' ימים רצופים בלא עת נדתה שאין רבים פחות משלשה. והיא צריכה לספור ז' ימים נקיים שנאמר בפרשה זו ואם טהרה מזובה וספרה לה שבעת ימים ואחר תטהר, ודרשו חכמים ואחר תטהר אחר אחד לכולן שלא תהא טומאה מפסקת ביניהם כלומר שלא יהא לנקיים שלה אלא אחר אחד בלבד, ואלו ראתה יום אחד בינתים ומשלמת בתר הכי הווי ליה תרי אחר, הילכך ילפינן מינה דאם ראתה בינתים סתרה מנינה ואחר כך מונה ז' ימים רצופים כדי שלא יהיה להם אלא אחר אחד (ר"ן).

אבל הרואה בעת נדתה בין שלא ראתה אלא טפה אחת בין שהיתה שופעת כל שבעה ופסקה בסוף יום השביעי טובלת לערב שהוא ליל שמיני ומשמשת שנאמר שבעת ימים תהיה בנדתה.

חזרה וראתה מליל שמיני ואילך הרי זו זבה בין שטבלה לנדתה בין שלא טבלה (עיי' גמ' נ"ד).

ואם ראתה יום אחד או ב' הרי זו שומרת יום כנגד יום ואם ראתה ג' ימים רצופים צריכה לישב שבעה נקיים שנאמר או כי תזוב על נדתה כלומר בסמוך לנדתה שהוא שמיני ותשיעי ועשירי, ומתוך שנאמר או כי תזוב מכלל שבתחלה הכתוב מדבר במופלג מנדתה. והפלגה זו קבלו חכמים הלכה למשה מסיני שאינה יותר על י"א יום, שי"א יום שלאחר שבעת ימי נדתה נקראים בלא עת נדתה ואחר כך חוזרת לעת נדתה.

ובתוך י"א יום אלו אם לא ראתה אלא יום אחד בין שראתה בתחלת הלילה בין שראתה בסוף היום ופסקה בו משמרת ליל האחרת ויומו ואם לא ראתה כלום טהורה לבעלה לערב אחר שתטבול.

וזמן טבילתה מן התורה הוא ביום ספירתה ואם לא טבלה ביום טובלת בלילה ואף על פי שטבלה ביום אינה משמשת עד הערב שמא תראה ותסתור כל היום למפרע. ראתה גם ביום ב' ופסקה בו משמרת יום ג' אם לא ראתה בו טהורה לבעלה לערב אחר שתטבול. וזו היא זבה קטנה שהיא שומרת יום כנגד יום, שנאמר טמאה היא דקרא יתירה הוא דכבר נאמר כימי נדתה תהיה אלא למעוטי שאינה משמרת אלא יום אחד בלבד לימי זוב טומאתה שאינן רבים (ר"ן):

ראתה ג' ימים רצופים אפילו לא ראתה בכל יום אלא טפה אחת פחותה מן החרדל הרי זו זבה גדולה ומאחר שתפסוק ראייתה צריכה לספור ז' נקיים חוץ מן היום שפוסקת בו וזמן טבילתה מן התורה הוא ביום ז' לספירתה ואינה משמשת עד הערב שמא תראה ותסתור ואם לא טבלה ביום טובלת בלילה.

ואין בין זבה קטנה לזבה גדולה אלא לענין ספירת ז' והבאת קרבן, שזבה גדולה צריכה לספור ז' נקיים וזבה קטנה אינה סופרת אלא יום אחד בלבד וזבה גדולה מביאה קרבן כשתטהר מזובה ולא זבה קטנה, אבל לענין טומאה ואיסור ביאה הן שווין שהבא על זבה קטנה הוא בכרת כמו הבא על זבה גדולה שנאמר כימי נדתה תהיה וגו'.

ואחר ששלמו י"א יום אחר שבעת ימי נדתה והוא יום י"ט לתחלת נדתה חוזרת לעת נדתה ואין ראייתה ביום י"ט מצטרפת לראיית י"ז וי"ח לעשותה זבה גדולה.

וסדר ספירת ימי הנדות והזיבות כך הוא כל אשה הרואה דם פעם אחת יושבת ז' לנדתה. ואחר ז' ימים אלו אם לא ראתה כל י"א יום או אפילו ראתה ב' ימים ואפילו הם י"ז וי"ח משתראה י"ט לראייתה היא נדה בתחלה, ויום אחד מימי נדתה שאינה רואה עולה לה לספירת זיבה קטנה. לא ראתה עד יום כ"ו אין מונין כ"ו ליום הראוי לזיבה אלא הרי זו תחלת נדה הואיל ולא ראתה בי"ט, שאין זיבה אלא בי"א הסמוכין לז' שראתה בהן נדות בתחלתה. אבל אם ראתה ג' ימים רצופים בתוך י"א יום שהיא צריכה לספור ז' נקיים אינה חוזרת לימי נדות עד שתספור ז' נקיים, כיצד הרי שראתה ג' ימים בסוף י"א יום ושפעה וראתה גם ביום הרביעי שהוא מן הימים הראויים לנדה, אפילו התחילו נקיים שלה וסתרה וחזרה למנותן וחזרה וסתרה אינה אלא זבה הסותרת, וכשתשלים ז' נקיים ותראה תחזור לתחלת ימי נדה, ואף על פי שלא טבלה לזיבתה (עיין רא"ש פ"ד וב"י סי' קצ"ו), כי שוב אינה סותרת מעתה (תוספות דף ל"ו ורא"ש שם).

וכל זה מדין תורה אבל רבינו הקדוש התקין שכל אשה שתראה יום אחד תשב ששה נקיים ואם ראתה ב' ימים תשב ששה נקיים ואם ראתה ג' ימים רצופים תשב שבעה נקיים ובכל ימים שתראה כך היא נוהגת כדי שלא לחלק בין ימי נדה לימי זיבה, מפני שאין כל הנשים בקיאות בחשבון ימי נדה וזיבה ויש להסתפק בכל יום שתראה בו שמא זהו תחלת נדתה ואינה טהורה לבעלה עד ליל שמיני. ואם חזרה וראתה ביום א' מז' ימים אלו יש לחוש שמא זהו תחלת נדתה ויום הראשון היה מימי זיבתה, לכך הצריכה לישב ששה נקיים וכשתשב ששה נקיים אין כאן בית מיחוש, כל שלא ראתה ג' ימים רצופים שאז יש לחוש שמא הם בימי זיבתה וצריכה ז' נקיים:

אבל בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפילו ראתה יום אחד טפה אחת כל שהיא ופסק הדם סופרת לה ז' נקיים ובין שראתה בעת נדתה יום אחד או ב' או כל הז' כולם או יותר משיפסוק הדם סופרת ז' נקיים כדן זבה גדולה. ומפני מה החמירו בנות ישראל כך על עצמן כדי שתהיינה מונות בכל זמן מנין אחד ולא ישתנה מנהגן בין ראייה אחת לג' ימים, הרי שראתה ג' ימים ונעשית זבה התחילה וספרה עד ז' נקיים וראתה בשביעי טפה כחרדל או פחות ודאי צריכה לישב ז' נקיים (מפני שסתרה מניינה) ויש שאינן בקיאות בין תחילת ראייה לסתירת הספירה ויבא הדבר לידי טעות. וחומרא זו שנהגו בנות ישראל הוכשרה בעיני החכמים ועשו אותה כהלכה פסוקה בכל מקום, לפיכך אסור לאדם להקל בה ראשו לעולם. עכ"ל הרמב"ן ז"ל.

ועיין סוף סימן קפ"ט דאיכא נפקא מיניה בזמן הזה בחשבון ימי נדה וזיבה לענין וסתות לפי דעת השפתי כהן:

ממקורה. שנאמר והיא גלתה את מקור דמיה לימד על הדמים שאינם אלא מן המקור. והוא הרחם שבו נוצר הוולד והוא שדם נדה וזיבה יוצאה ממנה ונקרא בלשון חכמים חדר לפי שהוא לפני ולפנים לצד אחוריה. וצואר הרחם כולו והוא המקום הארוך שראשו מתקבץ בשעת העבור כדי שלא יפול הוולד ונפתח הרבה בשעת לידה הוא הנקרא פרוזדור כלומר שהוא בית שער לרחם. ופתח הפרוזדור הוא באמצעו למטה ודרך שם דמים יוצאים לכותלי בית הרחם למטה ומשם לחוץ. ובשעת גמר ביאה והוא הכנסת כל האבר הוא נכנס בפרוזדור ואינו מגיע עד ראשו שמבפנים אלא רחוק ממנו מעט לפי האצבעות. ולמעלה מן החדר ומן הפרוזדור בין החדר לפרוזדור הוא המקום שיש בו שתי ביצים של אשה והשבילים שבהם מתבשלת שכבת זרע שלה ומקום זה הוא הנקרא עליה וכמו נקב פתוח מן העליה לגג הפרוזדור ונקב זה קורין אותו לול והאבר נכנס לפנים מן הלול בשעת גמר ביאה. ודם הבא מן החדר כולו טמא חוץ מדם טוהר שהתורה טהרתו ודם קושי כמו שיתבאר. ודם העליה כולו טהור שהוא כמו דם מכה שבמעיים או בכבד או בכוליא וכיוצא בהם. ודם הנמצא בפרוזדור אם נמצא מן הלול ולפנים הרי זה טמא שחזקתו מן המקור שהוא החדר וחייבים עליו קרבן ושורפין עליו תרומה וקדשים ואין אומרים שמא מן העליה ירד כאן דרך הנקב שרוב דמים הנמצאים כאן הם מן החדר (דאי מעליה אתי מן הלול ולחוץ איבעי ליה לאשתכוחי דהא כי נחית מן הלול לפרוזדור כלפי חוץ הוא יורד ויוצא דרך יציאת הדמים ואינו חוזר לצד אחוריה רש"י) נמצא הדם בפרוזדור חוץ לנקב הרי טומאתו בספק שמא מן החדר בא או מן העליה שתת דרך הנקב עכ"ל הרמב"ם. ומבואר מלשונו שכל דם שנמצא חוץ לנקב אפילו נמצא לפנים מפתח הפרוזדור כלפי אחוריה בקרקע הפרוזדור הרי טומאתו בספק. וכן כתב בפירוש המשנה בהדיא. ואם כן יש לומר דהוא הדין נמי בנמצא בכותלי בית הרחם למטה*.

[* הגהת מהרי"ל: וכ"מ מסתימת ל' הרמב"ם. דלא כרשב"ץ פ"ב. אלא דיש לומר דמיירי שברור לה שלא הרגישה, כגון שבדקה עצמה מיד אחר שבדקה עצמה ומצאה טהורה, אבל אם שהתה בינתיים בענין שיש לומר הרגישה ולא אדעתה אפילו בכותלי בית הרחם נמי טמאה טומאת ודאי להרמב"ם, דסבירא ליה חזקת הדם שבא בהרגשה כדלקמן (ועיין בקו"א ובמהדורא בתרא פלפול עמוק בזה).]

אבל <(א)> רש"י פירש דהא דאמרינן בגמרא מן הלול ולחוץ ספיקו טמא ולא ודאי טמא מיירי בנמצא להלאה מפתח הפרוזדור לצד פניה, ומשום הכי איכא לאחזוקי בדם עליה (ששתת מן הלול דרך גג הפרוזדור עד להלאה מהפתח שבאמצעו למטה ושם נפל למטה) דאי מחדר אתי לא הוי אזיל בפרוזדור עד מן הלול ולחוץ דהוה נפיק ליה ונחית דרך יציאת פתח הפרוזדור (כי החדר הוא נמוך ושוה לפרוזדור ולול שמן החדר לפרוזדור הוא בקרקע הפרוזדור ולא בגג כלול העליה), אלא דאפילו הכי מטמאין לה מספיקא דילמא שחתה ונפלה על פניה ונשתרבב הדם בכל הפרוזדור ובא מצד אחוריה לצד פניה כשיצא מן החדר עכ"ל. ולפי"ז בנמצא בכותלי בית הרחם למטה ודאי טמאה היא (וכ"כ רש"י בהדיא בבבא בתרא דף כ"ד ע"א) דכיון שהוא דרך יציאת גם דמי המקור, תלינן במקור שרוב דמים מצוים בו. וכן אם נמצא בקרקע פרוזדור מן הפתח ולפנים לצד אחוריה. וכן דעת התוספות שפירשו הסוגיא דמן הלול ולחוץ ספיקו טמא ולא ודאי טמא מיירי בגג פרוזדור. וכן דעת ספר התרומה וסיעתו כדלקמן סי' קפ"ז.

והא דמן הלול ולחוץ ספיקו טמא למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה ולא אמרינן העמד אשה על חזקתה, היינו משום דדמי העליה מועטים ולא שכיחי כל כך ודמי החדר הם רוב ומצוי, אלא משום דהעליה

מקרבא טפי לפרוזדור ומהני קורבא בצירוף החזקה למהוי פלגא ופלגא והוה ליה ספק שקול (תוס' דף י"ז)
סוף ע"ב):

[ב]

באונס. כגון שקפצה וראתה או שחמדה וראתה מחמת חימוד תשמיש (רמב"ם דלא כר"ן ספ"ב). וברצון הוא כפי טבע האשה. ואינה דומה לזב שאינו מטמא באונס, משום שנאמר כי יזוב זוב לרבות אונס כרצון בזבה. ואם כן מה תלמוד לומר דמה שמשמעה מחמת עצמה לא למעט מחמת אונס אלא מחמת עצמה ולא מחמת ולד, וזהו דם קושי שאינו מטמא בזיבה שכל אשה המקשה לילד וראתה ג' ימים רצופים בקושי לידתה אינה נקראת יולדת בזוב להצריכה ז' נקיים אחר הלידה מן התורה אלא מחומר שהחמירו בנות ישראל על עצמן כדלקמן סי' קצ"ד:

[ג]

ביציאתו. מהמקור לפרוזדור שנאמר בבשרה עד שתרגיש בבשרה. ומדרבנן אפילו יצא ממנה טפה כחרדל או פחות מכן בלא הרגשה טמאה (תוס') כמו שהחמירו בכתמים לקמן בס' ק"צ*.

[* הגהת מהרי"ל: ומכל מקום אף הבודקת בדבר שאינו מקבל טומאה או לשאר פוסקים בצבעונין שאינן מקבלים טומאת כתמים כדלקמן סי' ק"צ או שמצאה פחות מכגריס נמי טמאה משום שכבר היה בבשרה מבפנים.]

וכל <ב> דם שנמצא על העד שהכניסו בפנים ובדקה עצמה בו הרי זה בחזקת שבא בהרגשה וכסבורה הרגשת עד הוא שציערתה בדיקת העד (עיין רש"י נ"ז) והיא טועה לתלות בזה הרגשתה אבל באמת הוא הרגשת הדם שחזקת הדם שבא בהרגשה שכל אשה מרגשת בעצמה ביציאת הדם מגופה וכן ברואה מחמת תשמיש אף על פי שלא הרגישה אמרינן כסבורה הרגשת שמש הוא דחזקת הדם שבא בהרגשה כן דעת הרמב"ם וסיעתו*.

[* הגהת מהרי"ל: והיינו אם ברור לה שלא הרגישה בלתי העד כגון שבדקה עצמה מיד אחר שבדקה עצמה ומצאה טהורה אבל אם שהתה בינתיים אפילו לא הכניסו לעד בעומק שאין לומר שטעתה לתלות בהרגשה בעד מכל מקום אמרינן ודאי הרגישה כבר ולא אדעתה כי חזקת הדם שבא ודאי בהרגשה לפ"ד הרמב"ם (ועיין במה שנתבאר לעיל בהג"ה.)]

אבל דעת התוס' וסייעתם דלא אמרינן שחזקתו בהרגשה (אפילו הכניסה העד בעומק) אלא דאימא הרגישה וכסבורה הרגשת עד ושמש הוא והוה ליה ספיקא דאורייתא (מהרא"י וב"י סי' קפ"ז) (וכן אם שהתה זמן רב שלא בדקה אף על פי שלא הכניסה העד בעומק). והא דמן הלול ולפנים ודאי טמאה מיירי כשהרגישה ביציאת הדם אלא שאינה יודעת אם מן המקור או מן העליה.

ולפי דעת הרמב"ם כל היכא דאיכא למתלי דמעלמא אתא הדם על העד ולא מגופה הוא תלינן דרגלים לדבר דאם מגופה הוא היתה מרגשת ממש דכל אשה מרגשת בעצמה ביציאת הדם מגופה ולא אמרינן דארגישה וכסבורה הרגשת עד הוא אלא היכא דליכא למיתלי הדם במידי אחרינא כדלקמן סימן ק"צ סעיף ל"ד. ולפי דעת התוס' דלא אמרינן דכל אשה מרגשת בעצמה למימר דודאי הרגישה וכסבורה הרגשת עד הוא אלא אימא הרגשת עד הוא הכי נמי אף דאיכא מידי למיתלי מידי ספיקא לא נפקא. וכן פסק מהרא"י*. ואין כן דעת הב"י ורמ"א כדלקמן סי' קפ"ז וסימן ק"צ:

* הגהה: אבל משמעות התוס' שלפנינו ריש פ"ק וכן משמע בספר התרומה דאף אם ברור לה שלא הרגישה כלל נמי טמאה ודאי מדאורייתא (עיין בקונטרס אחרון בהג"ה).

[ד]

[ד] **לחויץ**. אלא נעקר מן הרחם ולא שתת (רמב"ם) הואיל ויצא מבין השיניים שהן תלתולי בשר הרחם הרי זו טמאה ואף על פי שהדם עדיין בבשרה שנאמר דם יהיה זובה בבשרה. והא דבעינן שתרגיש בבשרה כדלעיל נפקא לן מדלא כתיב בבשר מאי בבשרה שמע מינה תרתי (גמרא). ועד היכן הוא בין השיניים עד מקום דישה דהויא מקום שמגיע האבר בשעת גמר ביאה שהוא הכנסת כל האבר <ג> שממקום דישה ולפנים הוא בין השיניים שהוא כלפנים. ובזמן הזה שאין בקיאות בדבר כל שהאשה מוצאת דם בעד שלה טמאה אפילו הכניסתו בעומק הרבה לפנים ממקום דישה (רמב"ן). אבל בכל מקום דישה טמאה מדינא טומאת ספק אם הוא מן הלול ולחויץ וטומאת ודאי אם הוא מן הלול ולפנים דהאבר מגיע לפנים מן הלול כדלעיל (כ"ד הרמב"ם דלא כתוספות דף מ"ב ע"ב):

סימן קפד

[א]

לפני תשמיש. ולא לאחר תשמיש לדעת כל הפוסקים זולת הרמב"ם כדלקמן סי' קפ"ו. ושם יתבאר דין אשה שאין לה וסת:

[ב]

עצמה. בפני בעלה כדלקמן שם:

[ג]

ופורש. כיון דרואה אשתו בודקת מחשב שאם לא הרגישה לא היתה בודקת לפי שיודע שחכמים לא תקנו לבדוק ויהיה לבו נוקפו שמא היתה טפה כחרדל ואבדה בעד (תוס' ר"ן). אבל כל אדם רשאי להחמיר על עצמו לצוות לאשתו לבדוק קודם תשמיש והרי זה משובח (הגהות מיימוניות שם) שכיון שאינה בודקת אלא מפני ציוויו לא יהיה לבו נוקפו (כרתי ופלתי סי' קפ"ו). אבל לא לאחר תשמיש שאם תמצא דם יהיה לבו נוקפו ששימש עם הטמאה ופורש ממנה עוד (ר"ן):

[ד]

משובחת. אף על פי שיש לה וסת קבוע שאפשר שיבא לה דם שלא בשעת וסתה (רמב"ן):

[ה]

עונה אחת. שנאמר והזרתם את בני ישראל מטומאתם מכאן הזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן עונה שהיא רגילה לראות בה אם רגילה לראות ביום פורש ממנה כל היום ואם רגילה לראות בלילה פורש ממנה כל הלילה (גמ'). וקרא אסמכתא בעלמא היא ומדאורייתא אינה אסורה עד שתראה

ואפילו שעת הוסת ממש שהיא שעה שרגילה לראות בה ביום או בלילה אין צריך לפרוש ממנה מדאורייתא (רשב"א בתורת הבית ומשמרת הבית דלא כבדק הבית) דוסתות דרבנן ולכן הקילו בהן הרבה כדלקמן:

[ו]

בלבד. אפילו חבוק ונשוק שרי כן דעת הב"י ורמ"א וכן פסק הב"ח אלא שמסיים מיהו נראה דהמחמיר באלה תבא עליו ברכה (ש"ך). וכן דעת הט"ז להחמיר באלה משום שמביאים לידי חשק ושמא יבא עליה <(א)> (ולפי זה כל שכן שאין לישן עמה במטה אחת כדלקמן סי' שפ"ג).

וכתב הב"ח הטעם שלא אסרו אלא תשמיש המטה בלבד מדינא אף על גב דחבוק ונשוק אסור מדאורייתא בנדה משום לא תקרב מכל מקום לא חששו אלא בתשמיש דחיישינן שמא על ידי תשמיש תראה בעונה זו שהיא רגילה לראות בה (שדרכו של דם לבא בהרגל התשמיש כמ"ש הרא"ה) ולא חיישינן בשאר קריבות שמא יבא עליה כיון דביאה גופא אינה אסורה אלא מדרבנן משום חששא דשמא תראה והוי גזירה לגזירה. <(ב)> ומשום הכי לא דמי לאבילות (דלקמן סי' שפ"ג) דביאה גופא אסורה מדברי קבלה שהן כדברי תורה ולא משום גזירה וחששא ומשום הכי החמירו שם גם בחיבוק ונשוק ולישן במטה אחת:

[ז]

כולו. מנץ החמה דוקא כדלקמן סעיף ד' וה':

[ח]

בסופו. סמוך לשקיעת החמה דחיישינן שמא על ידי תשמיש ימהר הדם לבא כדלעיל:

[ט]

בתחלתו. מנץ החמה ואילך:

[י]

היום. שאף שלא ראתה בשעה שהיא רגילה לראות בתחלת היום חוששין שמא נתעכב מעט האורח וביומו יבא שכל היום זמנו הוא וחזקה שאורח בזמנו בא ונמצא משמש עם הטמאה (רשב"א):

[יא]

שלפניו. עד הנץ החמה:

[יב]

הלילה. עד הנץ החמה כי חושי הוסתות תלויים במהלך החמה והלבנה ובקביעות החדשים כדלקמן סימן קפ"ט (כרתי ופלתי). ולכן אין חילוק בזה בין ימי ניסן ותשרי לימי תמוז וטבת לעולם העונה היא יום או לילה <(ג)> ולא י"ב שעות דוקא (ב"י ממשעות הגמרא ופוסקים וט"ז ומנחת יעקב דלא כש"ך):

[ג]

אחת. פירוש שאז לא קבעה לה וסת אלא שחוששת ליום זה בחדש שלאחריו וצריכה לפרוש מבעלה אותה עונה שראתה בו בחדש זה כדלקמן סי' קפ"ט סעיף ב':

[יד]

בשינוי הגוף. יתבאר לקמן שם סעיף י"ט:

[טו]

או אחריו. יתבאר לקמן שם סוף סעיף י"ג בהג"ה:

[טז]

ולא הביאה. כלומר או לא הביאה כו' כדלקמן סי' קפ"ט סעיף כ"ז:

[יז]

סמוך לוסתה. והוא הדין שעת הוסת עצמה (ט"ז ש"ך):

[יח]

ג' פעמים. מפני שהיא מוחזקת באינה ראויה לראות משום הכי מחזקינן ראיותיה מקרה עד שתתחזק בג' פעמים (ב"י). ועיין לקמן סימן קפ"ט סעיף כ"ז אם ראתה ג' פעמים ולא קבעה לה וסת עדיין:

[יט]

ביום. דכיון דוסתות דרבנן הוי ליה ספיקא דרבנן ולקולא ואין צריך לפרוש אלא ביום שהיה ודאי בימי נדתה (רא"ש) ר"ל דאפילו ראתה קודם נץ החמה מכל מקום היום היה ודאי בימי נדתה ולפי זה אם רגילה לראות בין השמשות אינה אסורה אלא בלילה (ש"ך). והב"ח כתב על פסק הש"ע אף על גב דכך הלכה מכל מקום באיסור כרת ראוי להחמיר כיש מחמירין לאסור מספק כל היום וכל הלילה:

[כ]

הנמשך בו. ואם לא ראתה בשיעור זה בודקת ומותרת לבעלה דבתר תחלת הוסת אזלינן לאסור אותה עונה לבדה אלא דכשיעור הנמשך ביום הוא שעת הוסת עצמו ואסורה בו אף על פי שהוא בעונה שניה (ראב"ד רא"ש):

[כא]

או מזלפת. טיף אחר טיף. אבל אם פסק הדם וחזרה וראתה הרי זו קובעת לה וסת בתוך וסת בזמן הזה שהאשה קובעת לה וסת בימי נדתה כדלקמן סוף סי' קפ"ט וצריכה לפרוש גם העונה שחזרה וראתה בה אחר שפסק הדם. והוא שפסק ביום זה וחזרה וראתה ביום שלאחריו שאז יש לחוש שמא ראי

הראשונה היתה בימי זיבה והשניה התחלת נדה כדלקמן שם אבל אם חזרה וראתה ביום שפסקה אינה חוששת אלא לעונה ראשונה של הוסת.

(ומיהו אף אם פסקה וחזרה וראתה ביום שלאחריו אפשר שאין צריך לפרוש העונה שחזרה וראתה בה אלא אם כן כבר קבעה לה וסת ג' פעמים בעונה זו אבל קודם שקבעתה בג' פעמים אינה חוששת לה כמו שיתבאר בס' קפ"ט עיין שם הטעם):

[כב]

מותרת. דבתר תחלת הוסת אזלינן. ואין לאסור שאר העונות משום שעת הוסת עצמו כמו ברואה ראייה מרובה מקודם הנץ החמה עד לאחר הנץ החמה דהתם גבי דבר מועט שנמשך ביום סברא הוא להיות נחשב הכל ראייה אחת מרובה מה שאין כן הכא אין סברא להיות נחשב הכל ראייה אחת אלא שעיקר הראייה הוא תחלתה והשאר הוא תוספת דמים שנתוספו בה וכיון שנסתלק העיקר נסתלק גם כן התוספת (לבוש דרישה ט"ז).

ומיהו לא אזלינן בתר תחלת הוסת אלא לענין פרישת העונה אם לא ראתה בעונת תחלת וסתה ומשום דבהסתלק העיקר נסתלק גם כן התוספת אבל אם לא נסתלק העיקר לא אזלינן בתר תחלת הוסת לענין וסת ההפלגה לשער ההפלגה מתחלת ראייה לתחלת ראייה אלא מסוף ראייה לתחלת ראייה (תשובות מהרי"ל סי' קע"ג והגהות שערי דורא סי' ו' ותרומת הדשן סי' רמ"ז). כגון אם בוסת אחד המשיכה ראייתה ג' ימים ובסוף כ' ימים מסוף ראייה זו שהוא יום כ"ג לתחלת ראייה ראתה ב' ימים חוששת ליום כ' מסוף ראייה זו השנית אף על פי שהוא יום כ"ב לתחלת ראייה. לפי שענין וסת ההפלגה הוא שמפלגת ראייתה לזמן ידוע ואינה רואה בתוך הזמן ואם הזמן שמפלגת ואינה רואה בו הוא שוה ג' פעמים הרי זה וסת קבוע ובפעם אחת הוא וסת שאינו קבוע כדלקמן סי' קפ"ט. <ד> וכיון שההפלגה היא מה שאינה רואה אין מחשבין אותה לעולם אלא מסוף ראייה דהיינו מתחלת הנקיים שלה או מליל טבילתה שהכל חשבון אחד כדלקמן סוף סי' קפ"ו.

ועיין בס' קפ"ט דרוב נשים יש להן וסת שוה כך וכך ימים והוא המעין סתום משנסתם בסוף ראייה עד שיחזור ויפתח בתחלת ראייה שנית. ואף שהנדה מעיינה פתוח כל ז' ימי נדתה מכל מקום עכשיו שהטילו עליהם דין זבות יש להן דין זבות אף לזו משהפסיקה בטהרה:

[כג]

משהוכר עובר. דהיינו לאחר ג' חדשים שדמים מסולקים ממנה מפני שראשה ואבריה כבדים עליה:

[כד]

מת הולד. או גמלתו דמים מסולקים הימנה כל כ"ד חדש. ואם מניקתו יותר מב' שנים אין דמיה מסולקין אלא כ"ד חדש דלא קיימא לן כמאן דאמר דם נעכר ונעשה חלב אלא שאבריה מתפרקין בשעת לידה ואין נפשה חוזרת עליה עד כ"ד חדש הלכך דמיה מסולקין (גמ').

ואם חדש העבור עולה למנין תלוי בפלוגתא שבאבן העזר סימן י"ג לענין הנקת הולד כן דעת הש"ך. אבל זה אינו כיון דהכא לאו בהנקה תליא מלתא לא דמי להתם ולכולי עלמא חדש העבור עולה למנין כ"ד חדש

כיון שהזכירו חכמים חדשים ולא שנים מה שאין כן בהנקה שהזכירו גם כן שנים (בגיטין פרק ז עיין תרומת הדשן סי' רי"ו) (כרתי ופלתי):

[כה]

סמוך לוסתה. הראשון. ואם קבעה וסת בימי עבודה ומניקתה עיין סי' קפ"ט סעיף ל"ג וסעיף ל"ד:

[כז]

אינה חוששת לו. שחרדה מסלקת את הדמים (משנה) והוא שהיתה כל שעת הוסת בחרדה ולא הפסיקה ממנה (ט"ז):

[כז]

צריכה בדיקה. שמא בשעה שתזקק לבעלה יצא הפחד מלבה ויבא האורח בזמנו (ט"ז). וגם בלא תשמיש דעת רמ"א שבשעת וסתה צריכה בדיקה לכתחלה להתירה לאחר זמן כי שמא על ידי איזה היסח הדעת יסור פחדה כמעט רגע ותראה (כרתי ופלתי):

דעלמא שאינן במחבא או מעוברות או מניקות:

[כח]

כשיגיע הוסת. אפילו אינו קבוע (ב"ח פרישה מנחת יעקב סימן קפ"ט):

[כט]

עד שתבדוק. פירוש אפילו לא בדקה עד אחר זמן מרובה ולא חיישינן שמא נפל הדם לארץ בשעת הוסת (ב"י ט"ז כרתי ופלתי דלא כב"ח):

[ל]

שאינו קבוע. פירוש שאין הוסת קבוע. וצריכה לחוש ליום ל' לוסתה לפרוש מבעלה ולבדוק עצמה להתירה לאחר ל' כדלקמן סימן קפ"ט סעיף א' וד':

[לא]

לפקוד אשתו. שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך וצוו חכמים למלאות חפצה ותשוקתה ומצאו סמך מהכתוב ופקדת נוך ולא תחטא (גמרא):

[לב]

שרי. כיון דוסתות דרבנן במקום מצוה לא גזרו. ואפילו חיובא ומצוה איכא (ש"ך):

[לג]

בדברי רצוי. שיפייסנה וידבר על לבה דברי רצוי ופיוסים עד שתתרצה ותמחול לו ויוצא לדברי הכל כי מחילתה מועלת אפילו בחיוב עונה של תורה כ"ש בשל דבריהם (עיין מנחת יעקב בשם רש"ל ודו"ק):

[לד]

תבוא עליו ברכה. לפי שיש מפרשים כן לשון לפקוד אשתו שאמרו חכמים ולא הותר תשמיש כלל סמוך לוסתה לפי דבריהם:

[לה]

שרי. ואפילו חיבוק ונישוק. ואף על גב דכתבתי לעיל דהמחמיר בחבוק ונישוק תבא עליו ברכה הכא אין להחמיר כלל כיון דיש אומרים דאפילו בתשמיש חיובא ומצוה איכא (ש"ך דלא כט"ז):

[לו]

אשתו. שמא יטרד בזה ויתבטל מהמצוה (גמ'):

[לז]

עונה אחת. דהיינו י"ב שעות (ש"ך):

[לח]

להמתין. ואם הולך לדבר מצוה אין צריך להמתין ואף לדבר הרשות אם הולך לצורך גדול יוכל לסמוך על כל הפוסקים שלא פרשו הגמרא כיש אומרים אלו שברמ"א:

[לט]

לימים לבד. עיין סי' קפ"ט איזהו וסת הימים:

[מ]

לבא עליה. אחר שעברה עונת הוסת:

[מא]

וסתה. שסתם רואות מל' לל' כדלקמן סי' קפ"ט ואסור לבא עליה לאחר ל' יום עד שישאלנה כי שמא ראתה ביום ל'. אבל קודם ל' באשה שאין לה וסת קבוע או קודם שהגיע שעת הוסת באשה שיש לה וסת קבוע אין צריך שישאלנה. ומותר לבא עליה אפילו היא ישנה פירוש שאינה ערה כל כך שתוכל להשיב אם טמאה היא אבל ישנה לגמרי אסור לשמש עמה (תוס') (משום דדמיא לאנוסה דאין לך אונס גדול מזה):

[מב]

ואין צריך לשאול. שהרי ב' ספיקות הן (רמב"ן) שמא לא ראתה ואם ראתה שמא טבלה. אבל אם ודאי ראתה אסורה עד שישאלנה (גמ'):

[מג]

מוסתות הגוף. פירוש וסת המורכב משניהם שקבעה לה וסת הגוף מכ' לכ' יום:

[מד]

וכיוצא בה. כגון על ידי אכילת שום ובצל ופלפלין ליש אומרים שבסי' קפ"ט סעיף כ"ג בהג"ה שדינו כקפיצה (מנחת יעקב) (או על ידי שהכה בעלה אותה או שנשאה משא כבד (רז"ה בשם התוספתא) שכל אלו הם וסת התלוי במעשה ואם הם מורכבים בוסת הימים כגון שאירע לה מעשה אחד מאלו ג' וד' פעמים מכ' יום וראתה בכל פעם מותר לבא עליה אחר עונת הוסת קודם ששהתה כדי שתספור ותטבול ואין צריך שישאלנה דכיון שהוסת תלוי במעשה אמרינן שמא לא אירע לה המעשה ולא ראתה (ומה שהוא מורכב בוסת הימים הוא להקל שאם אירע לה המעשה קודם כ' יום אינה חוששת לה כדלקמן סי' קפ"ט).

ומה שכתב השלחן ערוך מוסתות הגוף לא דק דוסתות הגוף הן פיהוק ועיטוש וכיוצא בהן ואינן נקראים וסת התלוי במעשה ואם הן מורכבים מוסת הימים דינן כוסת הימים גרידא לכל דבר (ש"ך מנחת יעקב):

[מה]

לעונה בינונית. וצריכה לפרוש מבעלה ביום ל' לראייתה כדין אשה שאין לה וסת קבוע כדלקמן סימן קפ"ט שאף שזו קבעה לה וסת מכ' לכ' יום כיון שתלוי במעשה שאירע לה מכ' לכ' יום אינו כלום וחוששין שמא יבא האורח מעצמו בזמן שדרכו לבא לסתם נשים שהן רואות מל' לל' ואחר ל' אסור לבוא עליה עד שישאלנה כי שמא ראתה ביום ל' אלא אם כן שהתה כדי שתוכל לספור ולטבול (רשב"א ב").

ואם יש לה וסת הגוף שאינו תלוי במעשה כגון פיהוק ועיטוש וכיוצא בהם והוא מורכב בוסת הימים כגון שקבעתו ביום ידוע בחדש או מכ' לכ' יום אין צריך לחוש לעונה בינונית. ואם לא קבעתו ביום ידוע חוששת לעונה בינונית דהיינו שצריכה בדיקה ליום ל' לראייתה וגם בעלה אסור לבא עליה אחר ל' עד שישאלנה (רמב"ן) וביום שלשים צריך לפרוש ממנה (ש"ך) (כי שמא יארע לה הפיהוק בשעת תשמיש ותראה אלא אם כן קבעה לה וסת לראות בסוף הפיהוק או אחריו כדלקמן סי' קפ"ט סעיף כ"ד):

סימן קפה

[א]

טבלתי. שאף על פי שעברו ימים שתוכל לספור ולטבול אין ספק טבילה מוציא מידי ודאי טומאה (גמ'):

[ב]

נאמנת. שנאמר וספרה לה שבעת ימים לה לעצמה (גמ'). ואפילו אם ספק לו אם עברו כל כך ימים שאפשר שטבלה כגון שרגילה ללבוש לבנים ביום ו' לראייתה ועכשיו אי אפשר בכך אלא שאם טבלה היתה צריכה ללבוש לבנים ביום ה' והיא אומרת שטבלה נאמנת (ט"ז):

[ג]

כודאי טמאה. ואסור לו לבא עליה עד שתאמר לו טבלתי (ב"י):

[ד]

טהורה אני. ותחלה הייתי מכחשת ומשטה בכך דרך שחוק (רמב"ם ספר התרומה):

[ה]

כיוצא בזה. כגון שתבעה בעלה ואחותו או אמו עמה בחצר ואמרה לו טמאה אני ואחר כך אמרה טהורה אני ולא אמרתי לך טמאה אני אלא מפני אחותך ואמך שלא יראו אותנו וכן כל כיוצא בזה (רמב"ם). וכן אם אמרה סבורה הייתי להיות טמאה ועכשיו בדקתי עצמי ומצאתי שמחמת מכה או חבורה בא הדם אלי וכיוצא בזה (ספר התרומה):

[ו]

וכדומה לזה. והלחם חמודות והב"ח כתבו דמהרי"ו מריה דהאי דינא לא התיר אלא באמרה אליו תחלה מרגשת אני כאב בבני מעיים וחוששת אני לשינוי וסת אבל אם אמרה לו בפירוש טמאה אני חייב לשאול אותה למה היא באה אצלו דצריכה להוציא האמתלא בפיה. וכן דעת הש"ך דכל מאי דאפשר לברורי מבררין:

[ז]

אינה נאמנת. דמשום בושות (מפני אחותו ואמו) או אונס (שלא היה בה כח) מקרי ואמרה טמאה אני אבל לעשות מעשה כולי האי ללבוש בגדי נדה אינה לובשת (רשב"א) שהרי היה די לה כשתאמר לו טמאה אני ולמה לה ללבוש בגדי נדה. ומשום הכי לא דמי לטבח שעשה סימן בראש הכבש שהיא טרפה דלעיל סי' א' סעיף י"ג דהתם לא היה אפשר לו בענין אחר (דרישה ב"ח). והוא הדין אשה <א> שאי אפשר לה בענין אחר נאמנת כגון אשה שרצתה להסתיר עיבורה מבני ביתה ושכנותיה משום עין הרע ואמרה בפניהם טמאה אני ולבשה בגדי נדתה (ש"ך).

והיכא דאפשר לה בענין אחר אינה נאמנת לומר סבורה הייתי להיות טמאה ועכשיו בדקתי ומצאתי שמחמת מכה בא אלי הדם שכיון שתולה במכתה אם כן לא פירסה נדה אלא שמצאה כתם ולמה היה לה ללבוש בגדי נדה אדרבה היה לה ללבוש לבנים ולהתחיל למנות ז' נקיים ואין הנשים לובשות בגדי נדה אלא כשפורסת נדה שלא תלכלך בגדיה בדם נדה. ומהאי טעמא אמרינן בגמרא דהוחזקה נדה בשכנותיה בעלה לוקה עליה משום נדה ולא תלינן בכתם שאינו אסור מדאורייתא אלא אמרינן דעל כרחך פירסה נדה כדרך הנשים (עיין כרתי ופלתי בקונטרס אחרון):

[ח]

נאמן. כיון שהיא סומכת עליו ואשתכח שיקרא. אבל אם אין החכם לפנינו ועד אחד מעיד שהחכם טימא לה אינו נאמן להכחישה שכיון שהאמינתה התורה הרי היא כשנים (ט"ז):

[ט]

וטמאה היא. אבל אינו נאמן להפסידה כתובתה כמ"ש באבן העזר סי' קט"ו (ט"ז). ויש אומרים שאפילו לענין איסור אינו נאמן להכחישה ויש לסמוך עליהם באיסור דרבנן כן כתב רמ"א בתשובה סי' ס"ו. ומ"ש כאן כתם מיירי בדם שעל העד דמקרי גם כן כתם אבל בכתם ממש יש להקל (כרתי ופלתי). והבית שמואל באבן העזר שם כתב שלא התיר רמ"א בתשובה שם אלא בחמאה (של נכרים) שאיסורה קל משאר איסורי דרבנן כדלעיל סי' קט"ו:

[י]

בארץ. מפני שאם לא יעשה כן כל עוד שאינו פורש ממנה הוא נהנה (ב"י):

[יא]

ובליל התענית. היינו לילה שאחר התענית (מנחת יעקב):

[יב]

מעני. ולעני עיין או"ח סימן של"ד לענין חילול שבת דשבת ונדה כי הדדי נינהו בתשובתן (פסקי מהרא"י):

[יג]

אינה צריכה כפרה. דאנוסה היא:

[יד]

ולא היא. ואין להחמיר עליהם להצריכם כפרה דאם כן לבו נוקפו ופורש (תשובת הרא"ש וב"י):

סימן קפו

[א]

היא עיקר. כי לא הוזכרה בדיקת עדים במשנה אלא בעסוקה בטהרות שמתוך מעלתם חששו להם חכמים חששא יתירה שמא ראתה מחמת תשמיש שדרך הדם לבא על ידי תשמיש לפעמים ומיגו דצריכה בדיקה אחר התשמיש משום מעלת הטהרות צריכה נמי בדיקה לפני תשמיש לבעלה אבל כשאינה עסוקה בטהרות שאינה צריכה בדיקה אחר התשמיש אינה צריכה לפני התשמיש (גמרא ופרש"י):

[ב]

וסת קבוע. כי יש אשה שיש יום קבוע לראייתה כגון מכ' לכ' יום או יום קבוע בחדש וזה נקרא וסת הימים. ויש שאין לה יום קבוע אלא שהיא מרגשת בעצמה קודם שיבא הדם כגון שהיא מפקת או מעטשת או חוששת בפי כרסה וזה נקרא וסת הגוף. ויש אשה שאין לה וסת כלל שאינה רואה ביום קבוע <(א)> ולא מרגשת במאורעות הללו עד שיבא הדם וזו יש לה לחוש בתחלתה שמא תראה מחמת תשמיש (רמב"ן) שכיון שאין לה וסת נראה מעניינה שראיותיה באות לה כפי המקריים שקורין לה כקפיצות ואכילות וכיוצא בהם ולפיכך יש לחוש לה שמא אף מחמת תשמיש תראה משום הכי בעיא בדיקה ג' פעמים אחר תשמיש (ר"ן). ומיגו דצריכה בדיקה אחר תשמיש צריכה נמי בדיקה לפני תשמיש כמו בעסוקה בטהרות דלעיל (הג"ה פרישה):

[ג]

ואחר תשמיש. מיד לידע אם היא רואה מחמת תשמיש (רמב"ן):

[ד]

אחר תשמיש. שגם ביש לה וסת הדין כן לדעתו כדלעיל:

[ה]

לבדוק עצמן. פירוש לבדוק העדים לאור הנר אחר כל כו':

[ו]

מקנחין עצמן. והאשה צריכה להכניס העד גם לחורין ולסדקין (רשב"א ר"ן):

[ז]

שתבדוק עצמה. שאף שהתירו לשמש בלא בדיקת העד לאור הנר לא התירו אלא כשהעד קיים ותבדקנו למחר אבל כשנאבד אין כאן בדיקה כלל וצריכה לבדוק עצמה שנית ותניח העד למחר ותבדקנו (גמרא ורש"י). אבל אם לא אבדה אינה צריכה בדיקה לפני תשמיש כי די בבדיקה שלאחר תשמיש הראשון דלמה תבדוק ב' פעמים זה אחר זה (תוס'). ואף על פי שהעד שלאחר התשמיש אינה בודקתו עד למחר הרי זה מועיל גם לבדיקה שלפני תשמיש שני אבל בדיקה שלפני תשמיש הראשון צריכה לבדוקו לאור הנר קודם שתשמש (ר"ן).

ודעת רש"י ותוספות כמ"ש הר"ן בשם דלא התירו לשמש בלא בדיקת העד לאור הנר אלא בבדיקה שהוזכרה במשנה דמיירי בעסוקה בטהרות אלא משום מיגו דבעיא בדיקה לטהרות בעיא נמי לבעלה משום הכי לא עדיפא מבדיקת הטהרות דסגי שתבדוק העד למחר קודם שתעסוק בטהרות.

ורמ"א לא חש לזה משום דבלאו הכי נמי דעת רש"י ותוס' וסיעתם דאפילו אשה שאין לה וסת כלל אינה צריכה בדיקה כלל לא לפני תשמיש ולא לאחריו כשאינה עסוקה בטהרות אלא דראוי לחוש לדעת

הרמב"ם והרא"ש ולדעת הרמב"ם הבדיקה שהוזכרה במשנה אינה לטהרות דוקא ואפילו הכי הקילו לבדוק העד למחר.

ואף אם תמצי לומר דהרא"ש לא סבירא ליה הכי לא חש רמ"א לזה מאחר שרש"י ותוספות וסיעתם מקילין לגמרי וגם הש"ע לא הביא דעת הרמב"ם והרא"ש אלא שראוי לבעל נפש לחוש לדעתם אבל העיקר כסברא הראשונה שהביא בסתם כנודע (הלכך בג' פעמים הראשונים אין להקל בלא בדיקת העד לאור הנר).

והש"ך כתב שדעת הרי"ף כדעת רש"י ותוס' וסיעתם דאפילו אין לה וסת כלל אין צריך בדיקה כלל לא הוא ולא היא אפילו בג' פעמים הראשונים וכמדומה שכן עמא דבר. והמנחת יעקב כתב שבמקום שנהגו להקל יש להם על מה שיסמוכו אבל במקום שאין מנהג אין להקל כלל נגד דעת הש"ע.

ומעוברת משהוכר עוברת ומניקה כל כ"ד חדש יש להקל בהן אף אם אין להן וסת דדמים מסולקים מהן כדלעיל סי' קפ"ד והלכך אף ששופעות דם ורואות אינו אלא מקרה. ואף שחוששות לראייתן כדרך שחוששות לוסת שאינו קבוע לענין בדיקה בשעת הוסת ולפרוש מבעלה עונה אחת כדלקמן סימן קפ"ט מכל מקום לענין בדיקה לפני תשמיש ואחריו שלא בעונת הוסת יש להקל הואיל ויש מקילין בכל ענין (תשובת מהר"ם פדוואה סי' כ"ה):

[ח]

שיש לה וסת. שאף שלכל דיני וסתות אינו נקרא וסת קבוע אלא אם כן ראתה ביום ידוע וקבוע כדלקמן סי' קפ"ט מכל מקום לענין בדיקה לפני תשמיש ואחריו יש להקל יותר תדע שהרי יש מקילין בכל ענין (תרומת הדשן).

אבל אם לעולם היא רואה ביום י"ד לטבילתה לא פחות ולא יותר הרי זה וסת קבוע לכל דבר והוא וסת ההפלגה שמחשבין אותו מסוף ראיה כדלעיל סימן קפ"ד שכשהיא רואה לעולם ביום י"ד לטבילתה הרי זו רואה בהפלגה שוה מסוף ראייתה לעולם מן הסתם לפי שאסור לאשה לעמוד בימי טומאתה אפילו אין בעלה בעיר כדלקמן סימן קצ"ז ומן הסתם היא מתחלת לספור ז' נקיים מיד שפוסקת לראות ולטבול בלילה ח' ואם כן בין שתחשוב מהתחלת הנקיים ובין שתחשוב מליל טבילה הכל חשבון אחד והפלגות שוות מי"ד יום אחר הטבילות או מכ"א יום מהתחלת הנקיים או מכ"ב יום מסוף הראיות (מה שאין כן אם מחשבין ההפלגה מתחלת ראיה אם תחשוב מליל טבילה אינו חשבון אחד אם המשיכה ראייתה פעם אחת ב' ימים ופעם אחת ג' ימים או שפעם אחת שמשו סמוך לראייתה וצריכה להמתין ששה עונות כדלקמן שם ואף לפי מנהגינו שלעולם מתחילין מליל ו' לראייתה מכל מקום אם המשיכה ראייתה פעם אחת ליום ו' ונתאחרה הטבילה יום אחד אם תחשוב ההפלגה מליל טבילה זו לא תהיה ההפלגה שוה לחשבון שמתחלת ראייה) עיין לקמן סי' קפ"ז סעיף י' וי"א:

סימן קפז

[א]

ותקנח עצמה. שבכדי שיעור זה יש ספק אם יצא הדם לבית החיצון בשעת תשמיש או אחריו וחיביבין אשם תלוי על ספק זה משום הכי הטילו עליה דין רואה מחמת תשמיש דלקמן. אבל אם שהתה יותר מכדי שתושיט ידה לתחת הכר אפילו רגע ומצאה דם על העד אף די ש' לומר שהיה הדם בבית החיצון

בשעת תשמיש יצאה מכלל רואה מחמת תשמיש שהרי פטורין מאשם תלוי משום דאמרינן העמד אשה על חזקתה והשתא הוא דחזאי. ואם בדקה מיד אחר תשמיש קודם שיעור שתושיט ידה תחת הכר ולא מצאה כלום ואחר כך ראתה אפילו תוך שיעור זה פשיטא דלא מקרי רואה מחמת תשמיש (ש"ך):

[ב]

ג' פעמים. עם תשמיש זה דהיינו עוד ב' פעמים (פרישה ט"ז ש"ך). והראב"ד כתב דמשמשת עוד ג' פעמים משום דסבירא ליה דלא מקרי רואה מחמת תשמיש אלא כשבדקה עצמה קודם תשמיש דכשלא בדקה עצמה יש לומר שקודם תשמיש היה בה הדם ולא מחמת תשמיש ראתה וסבירא ליה נמי שמשראתה פעם אחת מחמת תשמיש חיישינן שתראה עוד מחמת תשמיש וצריכה בדיקה אחר תשמיש ולפני תשמיש (כדי לברר ראייתה שתראה אחר תשמיש מיד שנדע שראיה זו מחמת תשמיש היא) והלכך ראייה קמייתא דלא בדקה קודם תשמיש לאו ממניינא הוא.

והרז"ה חולק עליו וסבירא ליה דאף שראתה פעם ושתיים מחמת תשמיש אינה צריכה בדיקה כלל (אם יש לה וסת או למ"ד דאף שאין לה וסת א"צ בדיקה כלל כדלעיל סי' קפ"ו). ורואה מחמת תשמיש שאמרו בגמרא היא ראיית הרגשה שהרגישה בדם ולא ראיית בדיקה והילכך ראייה קמייתא ממניינא וכן משמע מסתימת כל הפוסקים שלא הזכירו חיוב בדיקה זו. ומשום הכי סתמו הפרישה והש"ך והט"ז דלא כהראב"ד:

[ג]

עד שלו. דבכהאי גוונא אפילו מצא זמן מופלג אחר התשמיש מקרי רואה מחמת תשמיש דעל כרחק מחמת תשמיש הוא (משנה ש"ך):

[ד]

לאחר. דתלינן שלא תראה בביאת בעל אחר לפי שאין כל האצבעות שוות (גמרא):

[ה]

אסורה לכל. שכיון שראתה בג' אצבעות הוחזקה לראות מחמת כל האצבעות. ומה שלא נאסרה על בעל השלישי וכן על השני בביאה ראשונה שראתה בה לפי שאין כל הכחות שוות ושמה ביאה זו היתה בכח מרובה ועד שתוחזק בג' כחות לג' אצבעות לא נאסרה (גמרא ורש"י):

[ו]

עד שתבדוק. בשפופרת לידע אם הדם הוא מן המקור כדלקמן סעיף ב':

[ז]

על בעלה. וכתב הש"ך צריך עיון אי מחמרינן מהאי טעמא דאין אנו בקיין לאסרה לכל העולם היכא דהוחזקה בג' אנשים כן. והמנחת יעקב כתב דבראב"ד משמע שאין לחלק (וכן משמע ברמב"ן שהשמיט זה לגמרי):

[ח]

צריכים להיות רצופים. כשור המועד וכחזקת קרקעות אבל כל שפעם כך ופעם כך אין זו חזקה כלל וסת הוא דלית לה (רשב"א ב"י) (פירוש שנתקלקל וסתה ופורסת נדה בלא עת):

[ט]

על בעלה. ומכל מקום חוששת לאחרון פעם אחת כדלקמן סעיף י"א:

[י]

סמוך לתשמיש. פירוש בידוע בודאי שראתה סמוך לתשמיש אבל אם במופלג אחר התשמיש בדקה עצמה ומצאה דם אף על גב דיש לומר שראתה בשעת תשמיש מותרת. ואפילו הרגישה בשעת תשמיש שראתה תולין להקל ולומר שטועה היא בהרגשתה שהרגשת שמש היתה ונדמה לה כאילו מרגשת בפתחת המקור להוציא דם. לפי שאשה בחזקת טהורה עומדת ואין מוציאים אותה מחזקתה אלא כשהדם לפניך ולא בהרגשה שאפשר לטעות בה ולכן הם פטורים מקרבן חטאת ואשם תלוי (גמרא תרומת הדשן). וכל שכן באשה שראתה ג' פעמים בבוקר כשקמה ממטתה מצאה ריבוי דם על כתונת שלה שהיא מותרת ואף אם תשמש עוד פעם ושתיים ותמצא מיד אחר תשמיש מותרת ולא אמרינן איגלאי מלתא למפרע שהיה הדם גם כן בשעת תשמיש אלא ימים הראשונים יפלו ומכאן ולהלאה חושבנא וכל היכא דלא מקרי רואה מחמת תשמיש אפילו ראתה כן מ' ונ' פעמים מותרת (מהר"ם לובלין ש"ך):

[יא]

רצוף לתוכה. פירוש כפול לתוכה שלא יסרט ויוציא דם. ומשום הכי אינה נוטלת של עץ אף אם הוא חלק מפני שאין יכול להיות פיו כפול לתוכו. אבל יכולה ליטול של שארי מיני מתכות שיכול להיות פיהם כפול לתוכם (משאת בנימין מנחת יעקב). והש"ך כתב דהוא הדין ברזל דלא משום דמסרט:

[יב]

מכחול. פירוש קיסם שמכניסין בשפופרת שבה הכחול לכחול העינים מקרי מכחול על שם שכוחלין בו (רש"י ע"ז דף כ').

וכתב הב"י דענין בדיקה זו מבואר הוא דמאחר שהיא למודה לראות על ידי אבר תשמיש תראה גם כן על ידי המכחול כיון שמכניסו עד מקום שהשמש דש ואילו לא היה המכחול תוך השפופרת כשהיה יוצא מלוכלך בדם לא היינו יודעים אם הוא מן המקור או מן הצדדים וכשהוא תוך שפופרת אם ימצא בו דם ודאי מן המקור הוא בא ולא מן הצדדים שהרי השפופרת היתה מפסקת בינו לצדדים. ומה שנותנין מוך בראש המכחול מפני שדם כל שהוא ניכר במוך ואינו ניכר בעץ ועוד כדי שראש המכחול לא יסרט ויוציא דם.

וכתב עוד הב"י דאיכא למידק בבדיקה זו כשלא נמצא דם על ראש המכחול אמאי אמרינן בידוע שהוא מן הצדדים הא איכא למיחש שמא מן המקור הוא רגיל לבא ומה שלא נמצא דם על ראש המכחול הוא מפני שלא היה עב כמו השמש שאין כל האצבעות שוות או מפני שלא הכניסו בכו שאין כל הכחות שוות כדלעיל. ויש לומר דלא אמרינן אין כל האצבעות או כל הכחות שוין אלא להקל ולא להחמיר וטעמא

משום דרוב נשים אינן רואות דם מחמת תשמיש הילכך כל מאי דמצי למיתלי בה להתירא שלא להוציאה מכלל שאר נשים תלינן כיון דאיכא רגלים לדבר שהרי נבדקה ולא נמצא דם על ראש המכחול עכ"ל.

וכתב הש"ך בשם משאת בנימין שאין צריך להכניס השפופרת עם המכחול והמוך רק עד מקום שהיא יכולה ומשערת בעצמה לפי אומד דעתה שהגיע עד מקום שהשמש דש ואשה בעצמה נאמנת על זה ואינה צריכה כלל לדחוק השפופרת למקום צר ודחוק ואין לנו לחוש שמא לא הכניסה כשיעור דישה דלא ניתנה תורה למלאכי השרת עכ"ל. ובמשאת בנימין סיים דמכל מקום צריך להיות השפופרת דומה לעובי האבר לכתחלה כי אף שאין כל האצבעות שוות מכל מקום צריך להיות עבה וארוכה כשיעור אבר בינוני. והש"ך לא העתיק זה. וכן כתב במשאת בנימין בשם בעל הסמ"ע שאין צריך להיות עבה רק ארוכה (וטעמא יש לומר דבאורך דוקא איכא למימר שאם היתה ארוכה כהאבר היתה נוגעת קרוב למקור יותר ועל ידי זה היה בא דם מן המקור אבל דם הבא מחמת העובי הוא בא מדוחק הצדדין בעובי האבר). ולהמשאת בנימין (וכן דעת הב"י) צריך לומר שמחמת העובי נפתח המקור ויוצא ממנו דם. והסמ"ע והש"ך לא סבירא להו הכי כי צואר הרחם רחב הוא רק על ידי משמוש האבר בו בכח קרוב למקור יוצא ממנו דם בין שהוא עב בין שהוא דק הילכך באורך וכח תליא מילתא (ולא בעובי) ועל זה אמרו שאין האצבעות וכחות שוות להקל ולא להחמיר.

וכן דעת הרמב"ם לפי מה שכתב המנחת יעקב שהשפופרת פתוחה מב' ראשיה ומכניסתה לבדה תחלה עד מקום שהיא יכולה לבד ואחר כך מכנסת בתוכה המכחול עם המוך שעל ראשו ודוחקת המכחול לבדו עד מקום שהשמש דש אף על פי שהשפופרת אינה מגעת לשם. ולהמשאת בנימין מה מועיל בדיקה זו שאף אם השפופרת עבה כעובי אבר בינוני הרי המכחול דק הרבה ממנה והוא לבדו מגיע עד מקום שהשמש דש. ומיהו מלשון המרדכי וטור וש"ע ושאר פוסקים משמע שהשפופרת פתוחה מצד אחד בלבד וארוכה כמו המכחול עם המוך שעל ראשו והיא מפסקת בין המוך לצדדים. עיין מרדכי וכ"מ בהדיא במשאת בנימין ואמונת שמואל וכן משמע מלשון מכחול בשפופרת כדלעיל בשם רש"י):

[ג]

ומותרת. לבעלה ואינה צריכה להתגרש ממנו (ש"ך בשם רוב הפוסקים דלא כרמב"ם).

וגם <א> טהורה היא (רש"י ר"ן רמב"ם ספר התרומה) ואינה צריכה ספירת ז' וטבילה לא לראיה זו השלישית ולא בכל עת שתראה מחמת תשמיש אפילו כמה פעמים (תשובת אמונת שמואל סימן א') דכמו שדם זה שנמצא שלא על המוך שבראש המכחול בא מן הצדדים כך הוא כל דם שרואה מחמת תשמיש.

ואפילו לא נמצא דם כלל על השפופרת מכל מקום מותרת לבעלה אחר ספירת ז' וטבילה לראיה השלישית ולא חיישינן שמא תראה עוד מחמת תשמיש אחר בדיקה זו משום דיש לומר דלמא נתרפאה שהרי על ידי הכנסת השפופרת רגילה לראות כמו על ידי אצבע דאם לא כן מה הועילו חכמים בבדיקה זו שמא לא תמצא דם כלל אל לא ודאי על ידי השפופרת רואה תמיד כל זמן שלא נתרפאה. כך כתב בהגהות מיימוניות בשם ריצב"א והביאו בדרכי משה וש"ך.

ועל פי זה עלה בדעת השואל בתשובת אמונת שמואל סי' א' לומר דאם חזרה וראתה מחמת תשמיש אחר בדיקה זו או אחר שעברה ושמשה ולא ראתה דעדיף מבדיקה זו כדלקמן סעיף י' בהג"ה חזרה לקלוקלה ואסורה לבעלה בפעם אחת שראתה דבידוע שלא עלתה לה רפואה כדלקמן סעיף ט'. אבל דעת הדרכי משה והש"ך (לקמן ס"ק ל"א) דעד שתחזור ותראה מחמת תשמיש ג' פעמים רצופים לא נאסרה

על בעלה. וצריך לומר דלא דמי לרפואה דלקמן סעיף ט' משום דהכא חזינן שלא בא הדם על ידי השפופרת או על ידי התשמיש.

אבל בהגהות שערי דורא כתב דכששמה פעם אחת ולא ראתה אף שראתה אחר כך ג' פעמים רצופים לא נאסרה על בעלה וקרוב לומר שאינה צריכה אפילו ספירת ז' וטבילה משום דתלינן שהדם הוא מן הצדדין דכיון שביאת הדם תלויה בגרם כחות שהרי שמה פעם אחת ולא ראתה לפי שלא בעל בכח כל כך הלכך טפי איכא למיתלי בדוחק הצדדין שהאבר דוחק בצדדין בכח מלתלות במקור שאין האבר מגיע אליו. וכן בבדיקת שפופרת שלא נמצא עליה דם כלל תלינן שראתה בשעת תשמיש על ידי דוחק האבר בצדדין (כמ"ש הרמב"ם ורמב"ן) יותר מדוחק השפופרת לפי שאינה עבה כל כך לפי דעת הסמ"ע והש"ך דלעיל. ואפילו היא עבה כל כך הרי היא מכניסתה בנחת ואינה דוחקת בכח כל כך כמו האבר ולכן לא הוציאה דם מהצדדים כמו האבר. שאילו בא הדם מן המקור על ידי נגיעת האבר בלבד בצואר הרחם סמוך למקור היה בא גם כן על ידי נגיעת השפופרת סמוך למקור שהרי היא מכניסתה עד מקום שהשמש דש אלא על כרחך לא בא הדם אלא על ידי דוחק וכח אם כן טפי איכא למיתלי בדוחק הצדדין מלתלות במקור שאין האבר מגיע אליו כלל דכל מאי דמצי למיתלי להתירה ברואה מחמת תשמיש תלינן כדלעיל. וכן כתב בתשובת אמונת שמואל סי' א' דכששמה פעם אחת ולא ראתה או שבדקה בשפופרת ולא נמצא הדם כלל נתברר הדבר שבא הדם מן הצדדין והלכך כל מה שתראה אחר כך לעולם שלא בשעת וסתה אלא מחמת תשמיש לבד טהורה ואינה צריכה ספירת ז' נקיים וטבילה.

ומיהו היינו דוקא כשאין לחוש לקביעת וסת אבל כשקבעה לה וסת החדש או ההפלגה מחמת תשמיש ג' פעמים כדלקמן סעיף י' וסעיף י"א או בביאה ראשונה שאחר טבילתה לראיית וסתה הקבוע או שאינו קבוע שוב אין בדיקת שפופרת וביאות היתר ששמה ולא ראתה מועילות כלום בין וסת לוסת. אלא עד שיגיע הוסת <ב> ותעקרנו ג' פעמים בבדיקת שפופרת אף על פי שלא נמצא עליה כלל או שעברה ושמה בשעת וסתה ג' פעמים ולא ראתה אם הוא וסת החדש או ההפלגה כדלקמן סעיף י' וסעיף י"א. ואם הוא בביאה ראשונה שאחר טבילתה לראיית וסתה שאין לה תקנה לשמש עם בעלה וצריכה להתגרש די לה שתעקרנו בפעם אחת בבדיקת שפופרת אף על פי שלא נמצא עליה כלל או שעברה ושמה ולא ראתה כדין אשה שנאסרה על בעלה בראיית ג' פעמים רצופים דדי לה בעקירת פעם אחת בבדיקת שפופרת אף על פי שלא נמצא עליה כלל או שעברה ושמה ולא ראתה פעם אחת כדלקמן סעיף י' בהג"ה. אלא שאם קבעה לה לראות בביאה ראשונה ג' פעמים בלילה אחת כגון בליל טבילתה צריך להיות בבדיקת השפופרת או התשמיש שעברה ושמה בליל טבילתה דוקא שבליילה זה קבעה לה.

ואפילו וסת החדש וההפלגה אם לא קבעתו ג' פעמים מחמת תשמיש נעקר בפעם אחת שלא ראתה אף על פי שלא שמה ולא בדקה בשפופרת כלל כדלקמן סעיף י'. אבל קודם שנעקר אפילו פעם אחת חוששת לו וצריכה לפרוש מבעלה כדלקמן סעיף י' וסעיף י"א.

והילכך צריכה גם כן ספירת ז' וטבילה לראיה זו, אף על פי שבדקה בשפופרת ולא נמצא דם כלל או שעברה ושמה ולא ראתה בין וסת לוסת, בין שהוא וסת שלא נקבע בג' פעמים ולא נעקר אפילו פעם אחת, בין שנקבע בג' פעמים ולא נעקר ג' פעמים כדינו שהגיע ולא ראתה, דלא אמרינן מן הצדדין הוא אלא מן המקור, ומה שלא ראתה בבדיקת השפופרת או בתשמיש הב' הוא מפני שלא הגיע וסתה.

כן דעת האמונת שמואל. וכן דעת הב"ח וט"ז. ויש לסמוך עליהם באיסור וסתות דרבנן שלא להוציא אשה מבעלה אחר בדיקת השפופרת שלא נמצא עליה דם או שעברה ושמשה ולא ראתה אף על פי שאחר כך חזרה וראתה ג' פעמים רצופין. אבל לענין ספירת ז' וטבילה אין להקל באיסור כרת נגד רמ"א וש"ך.

(ואף לפי דעת האמונת שמואל וסיעתו לא משכחת לה דאינה צריכה ספירת ז' וטבילה, אלא כשהגיע יום זה בחדש שלאחריו ולא ראתה בו, שאז נעקר יום זה אף על פי שלא שמשה ולא ראתה כדלקמן סעיף י', והילכך אמרינן למפרע דהדם היה מן הצדדין. אבל קודם שהגיע יום זה בחדש שלאחריו איכא למימר שמן המקור היה כיון שעדיין לא נעקר וסת החדש דוסת החדש חוששת לו בתחלתו אפילו בפעם אחת כדלקמן סעיף י'. ואפילו נעקר יום זה אם חזרה וראתה מחמת תשמיש ביום אחר חוששת ליום זה בחדש שלאחריו, וכן לעולם חוששת ליום האחרון, כי בוסתות האחרון עוקר את הראשון כדלקמן ס' קפ"ט):

[יד]

ומותרת לו. ומה ששנו חכמים הבדיקה בבעל הג' כדלעיל סעיף א' עצה טובה היא שלא תבדוק בבעל הראשון אלא תנשא לאחר בלא בדיקה שאם תבדוק ותמצא דם על המוך תאסר לכל העולם ותשאר עגונה כל ימיה דלא שרינן לאחר משום שאין כל האצבעות שוות אלא משום דהוי ספק ספיקא שמא בא הדם לראשון מן הצדדים ואם תמצי לומר מן המקור שמא לא יבא לשני שאין כל האצבעות שוות אבל כשנמצא הדם על המוך שבידוע שבא מן המקור לא שרינן לאחר משום שאין כל האצבעות שוות לחוד אבל אם היא אוהבת את בעלה ורוצה ליכנס בספק עגונה ולבדוק תחתיו הרשות בידה (ספר התרומה סמ"ג):

[טו]

אפילו בבדיקה. שלא הקילו חכמים לסמוך על הבדיקה אלא כשאין לה תקנה אחרת ותשאר עגונה אבל כל שיכולה להנשא לא הקילו (מ"מ ב"י):

[טז]

להקל. וכן הסכמת האחרונים דלא כש"ך:

[יז]

בבעל הראשון. דרגלים קצת לדבר שמן הצדדים בא הדם על ידי מכה שאם הדם מן המקור לא היה לה כאב מתשמיש <ג> דהוא כמעין הנובע (לבוש). ומכל מקום בדיקה מיהא צריכה דכאב לא דמי למכה דלקמן סעיף ה' דמכה היא בועה וחבורה וכיוצא בהן שנצטר בהן הדם ואינו דם נדה אבל מחמת הכאב שבמקור יכולה לראות דם נדה וחיישינן שמא כאב זה במקור הוא ואף אם הוא בצדדין שמא הכאב אינו גורם לדם אלא התשמיש הוא שגורם לדם מן המקור דכיון שראתה ג' פעמים בשעת תשמיש אין כאן הוכחה על כל פנים שהכאב הוא הגורם ולא התשמיש לבדו (עיין במה שיתבאר לקמן סעיף ז' בשם הט"ז):

[יח]

מחמת תשמיש. דעת הש"ך דלא תלינן בוסתה אלא כששמשה בעונת הוסת ממש שהיא או יום או לילה שרגילה לראות בהם וכגון שעברה ושמשה או באחד מדרכי ההיתר דלעיל ס' קפ"ד. ודעת הפרישה

שאם רגילה לראות בתחלת היום ושמשה בלילה שלפניו תולה בוסתה. ופירש המנחת יעקב דתלין שעל ידי התשמיש הקדים הוסת לבא מאחר שאין דרך נשים לראות מחמת תשמיש. וכן פסק בכרתי ופלתי:

[ט]

באותו מקום. פירוש אפילו במקור עצמו שדם נדה נובע משם אם יש לה שם מכה כמו בועה וחבורה שנצטר בה דם ולא דם נדה הוא תולין כו':

[כ]

בדם מכתה. וא"צ ספירת ז' וטבילה לפי שאשה בחזקת טהרה עומדת ומספק אל תאסרנה לעולם (רשב"א) ואפילו בדקה עצמה בשפופרת ומצאה על המוך שבידוע שבא מן המקור תולה במכה שבמקור ומיהו בזה צריכה לידע בודאי שהמכה היא במקור עצמו אבל בסתם אינה תולה בה (ב"ח) (אבל אם אינו ידוע שהדם בא מן המקור תולה במכתה אפילו אינה במקור דאין לחלק כלל בין מכה שבמקור לשאינה במקור לענין לתלות בה וכיון שתולין בה כשהיא במקור אף על פי שידוע שהדם בא מן המקור ולא אזלין בתר רוב דמים שבאים ממקור דמיה הטמאים כל שכן שיש לתלות בה כשאינה במקור בספק אם הדם בא מן המקור ולא אזלין בתר רוב דמים שבאים מן המקור וכן משמע בהדיא בב"ח סוף סעיף ז')

[כא]

מדם ראייתה. שהיא רואה בשעת תשמיש שעל דם זה אנו דנין לטהרו אבל לא איכפת לן כלל אם דם מכתה משונה מדם ראייתה שרואה בעת נדתה (חכם צבי דלא כצמח צדק):

[כב]

בדם מכתה. ודוקא שנתברר שהוא משונה אבל מן הסתם תולין לומר שאינו משונה לפי שאשה בחזקת טהרה עומדת (רשב"א רא"ש). ולכן אינה צריכה להראות הדמים לפני חכם לראות אם הם דומין זה לזה (ב"י). ומכל מקום אם באו ב' הדמים לפני החכם יש לו להבחין ביניהם אם הם דומין זה לזה (פרישה) כיון דאפשר לברורי אין לסמוך על החזקה לכתחלה כדלעיל סימן א' בהג"ה (ט"ז):

[כג]

מוציאה דם. פירוש שאינה יודעת כלל שדרכה של מכתה להוציא דם כלל. וטעמו של רמ"א דבברייתא תניא גבי רואה דם מחמת תשמיש אם יש לה וסת תולה בוסתה ואם יש לה מכה תולה במכתה ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור שממנה יוצא הדם. ופירש במרדכי אם יש לה זמן קבוע שהיא רואה בו תולה בוסתה שיכולה לומר שהדם שהיא רואה מחמת תשמיש טהור הוא שעדיין לא הגיע וסתה ותולה במכתה שיכולה לומר מן מכתה הוא וטהור הוא עכ"ל. ופירש הב"ח שכך היתה גירסת המרדכי בברייתא תולה בוסתה ותולה במכתה וחדא מילתא היא דאם יש לה וסת תולה שלא בשעת וסתה במכתה אף על פי שאינה יודעת אם מכתה מוציאה דם דתלין דמסתמא מוציאה דם וממכתה הוא כיון שיש לה וסת. אבל אם אין לה וסת בעינן שתדע בודאי שמכתה מוציאה דם לפעמים כדתניא בסיפא ונאמנת אשה לומר מכה יש לי במקור שממנה יוצא דם וכתב על זה המרדכי בשם ספר התרומה משמע דוקא כשיודעת שיוציא דם מן המכה תולה בה אבל אם ספק לה אינה תולה בה עכ"ל.

אבל הרשב"א כתב על ברייתא אחריתי דתניא הרוואה דם מחמת מכה טהורה מסתברא שאפילו אינה מרגשת ממש שהדם שותת ויורד מן המכה חדא דאין עיניה בין מכתה ואי אפשר לה לידע אלא בבדיקת שפופרת (יתבאר בסמוך) כדרך שאמרו ברואה מחמת תשמיש והתם משמע בברייתא דאם יש לה מכה דאינה צריכה בבדיקת שפופרת דעל ידי שפופרת בלאו הכי שריא והא דקתני התם נאמנת אשה לומר מכה יש לי שממנה הדם שותת ויורד לאו שנאמנת לומר שממנה שותת ויורד קאמר אלא כלפי שאמרו אם יש לה מכה תולה במכתה קאמר שאין אנו צריכים לדעת בבירור שיש לה מכה אלא היא עצמה מרגשת במכה ונאמנת לומר שיש לה מכה שיש שם דם ותולה במכתה שאני אומר ממנה הדם שותת ויורד עכ"ל.

והבינו הב"י ורמ"א ושאר אחרונים בדעת הרשב"א דפליג על ספר התרומה בפירוש הברייתא וסבירא ליה שאין צריך שתדע שמכתה מוציאה דם. ולכן פסק רמ"א להקל שלא בשעת וסתה כגירסת המרדכי אף על גב דיחידאה הוא בגירסא זו ופירוש זה וכל הפוסקים פירשו בענין אחר כדלעיל סעיף ד' ולקמן סעיף י"א. וכ"כ מהרא"י בפסקיו דאין לסמוך על המרדכי להקל אלא כשיש עוד צדדים להקל נוכל לצרף גם דעת המרדכי. מכל מקום סמך רמ"א על הרשב"א דסבירא ליה דאינה צריכה כלל לידע אם מכתה מוציאה דם וצירף סברתו עם דעת המרדכי להקל נגד ספר התרומה וסיעתו ביש לה וסת שלא בשעת וסתה על כל פנים בין ברואה מחמת תשמיש בין שלא מחמת תשמיש כמו שכתב רמ"א לקמן סי' קפ"ח ס"ה בהג"ה. כן כתב הב"ח וסיים שכן אנו עושים מעשים פה ק"ק קראקא.

אבל הש"ך כתב דהרשב"א מודה לדינא לספר התרומה דבעינן שתדע בודאי שמכתה מוציאה דם אלא דלא בעינן שתהא מרגשת ממש שדם זה שהיא רואה עתה מחמת תשמיש או שלא מחמת תשמיש הוא שותת ויורד מן המכה. ולכן דעת הש"ך שלא להקל ביש לה וסת שלא בשעת וסתה לטהרה לבעלה בלא ז' נקיים וטבילה לסמוך על דעת המרדכי לחוד אלא להתירה לבעלה אחר ספירת ז' וטבילה יש לסמוך על המרדכי ביש לה וסת שלא בשעת וסתה ברואה מחמת תשמיש ג' פעמים שאינה צריכה להתגרש דבכמה מקומות חשו חז"ל שלא להוציא אשה מבעלה ומשום עגונה הקילו. וכן דעת המנחת יעקב וחכם צבי בשם שער אפרים וכן דעת הט"ז להחמיר אלא שכתב שאם יש לה מכה שרגילות נשים אחרות לראות דם ממכה כזו אף על פי שזו אינה יודעת יש לתלות במכה עכ"ל.

ומה שכתב הרשב"א ואי אפשר לה לידע אלא בבדיקת שפופרת <ד> לפי דעת הש"ך הבדיקה היא בשעת ראייתה ממש כשהיא שופעת דם ואינו ידוע אם הוא מן המקור או מן המכה שבצדדין מכנסת שפופרת ומכחול ובראשו מוך ואם לא נמצא דם על המוך בידוע שדם זה ששופעת אינו מן המקור אלא מן המכה שבצדדין (חכם צבי. ועיין תוס' דף ס"ה סוף ע"ב בשם התוספתא. דלא ככרתי ופילתי ודו"ק). ולפי דעת רמ"א הבדיקה היא אף שלא בשעת ראייתה שאם נמצא דם על צדדי השפופרת ולא על המוך בידוע שמכתה מוציאה דם וממנה בא דם זה שעל צדי השפופרת ולא מן המקור הואיל ולא נמצא על המוך כלום. אבל שלא על ידי שפופרת אי אפשר לברר אלא על דרך שכתב הש"ע סעיף ז' משום דאף שנמצא בצדדין יש לומר שמן המקור בא לצדדין שהרי דם הנמצא בפרוזדור ספיקו טמא כדלעיל סי' קפ"ג מה שאין כן בשפופרת אם היה בא עכשיו מן המקור היה נמצא על המוך שבראש המכחול (ולא חיישינן שמא כבר בא מן המקור לצדדין מקודם לכן דלא מחזקינן טומאה למפרע אלא לענין תרומה וקדשים משום דאשה בחזקת טהרה עומדת. והלכך אינה צריכה לבדוק עצמה קודם הכנסת השפופרת אלא אם כן היתה טמאה נדה ודאי ולא הפסיקה עדיין בטהרה דהיינו שלא בדקה עצמה לראות אם פסק דם נדתה כדלקמן סי' קצ"ו שכל שלא הפסיקה בטהרה הרי זו בחזקת טמאה).

ומה שכתב הרשב"א שאומרת שיש לה מכה שיש שם דם ורמ"א וסיעתו לא הזכירו זה. היינו לפי שהבינו דאינו רוצה לומר שיש דם על גבי מכה מבחוץ דהיינו שהמכה מוציאה דם כמו שכתב בחכם צבי לפי דעת הש"ך וסיעתו שהרי אין עיניה בין מכתה ואי אפשר להרגיש בדם שיוצא ממכתה לפי דעת הרשב"א. <ה> <ה> דדוחק לומר דסבירא ליה דאפשר לה להרגיש כשהדם על גבי המכה ואי אפשר לה להרגיש כששותת ויורד ממנה. וגם הרשב"א לא כתב אלא שמרגשת בעצמה שיש לה מכה ולא שמרגשת בדם. ועוד שאם אפשר לה להרגיש בדם שעל גבי מכה דילמא מיירי בברייתא בכהאי גוונא דוקא שרואה כשמרגשת הדם על גבי המכה דאמרין זהו הדם ששותת ויורד עתה ומנא לן לטהר ברואה בשעה שאינה מרגשת בדם על גבי המכה אף על פי שהרגישה פעם ופעמים שהרי אין המכה עשויה להוציא דם תמיד אלא לעתים. אלא ודאי כוונת הרשב"א במה שכתב שיש שם דם היינו שהיא מכה גמורה כבועה וחבורה שהדבר ידוע שהדם נצרך בתוכן ולאפוקי כאב בעלמא דלא מקרי מכה כדלעיל סעיף [ג'] וכדלקמן סעיף ז'. וכמ"ש בתשובת חכם צבי ובתשובת אמונת שמואל והאשה מרגשת בעצמה בהלכה או בשיבתה או בשאר סברות שיש לה מכה גמורה כמ"ש בתשובת אמונת שמואל (ורמ"א סמך עצמו אדלעיל סעיף [ג'] ואדלקמן סעיף ז'). וגם אמשמעות לשון מכה דשם מכה אינו נופל אלא על מכה גמורה כבועה וחבורה וכיוצא בהן ולא על כאב בעלמא). ומכה גמורה יש בה דם נצרך בודאי כמו שאמרו אם אין שם מכה קורט דם מנין. ולא במכה שעל ידי מחט בלבד אמרו כן אלא אף במכה הבאה על ידי חולי שלא על ידי מחט כדלעיל סימן ל"ג וסוף סימן מ'. אלא שאין ידוע לה אם דרכה של מכה זו להוציא הדם חוץ למכה ובהא סבירא ליה להרשב"א שתולה במכתה שאני אומר כו'. ופסק כן רמ"א ביש לה וסת שלא בשעת וסתה. אבל אם אין ידוע לה שיש לה מכה גמורה פשיטא דאינה תולה. ולא הוצרך רמ"א לפרש זה דמבואר הוא בש"ע סעיף [ו'] דבעינן שתאמר ברי לי שיש לי מכה.

ולא עוד אלא שאפילו בכתמים אין תולין אלא בידועת שיש לה מכה ולא בספק כמ"ש המרדכי. וכל שאין ידוע שיש לה מכה גמורה הרי זה כספק אם יש לה מכה כלל. ועוד שגם במכה גמורה שאינה יודעת אם מוציאה דם היינו טעמא דתלינן בכתמים לכולי עלמא משום דסתם מכה היא מוציאה דם לפעמים כדלקמן. ובשאינה יודעת אם היא מכה גמורה לא שייך האי טעמא למימר דמסתמא היא מכה גמורה. ואין חילוק בין כתמים לרואה שלא בשעת וסתה לפי דעת רמ"א אלא בידוע שיש מכה גמורה שיש בה דם אלא שידוע שאינה מוציאה דם לחוץ מעצמה אלא שהיא יכולה להגלע ולהוציא דם על ידי דוחק וחיכוך בידים או בדבר אחר והיא אינה יודעת אם נתחככה דבכתמים תלינן דנתחככה ולא אדעתה כדלקמן סימן ק"צ מה שאין כן ברואה ממש אפילו שלא בשעת וסתה כיון דהוא ספיקא דאורייתא לא תלינן אלא אם כן בידוע שהיה שם דוחק וחיכוך במכה. כגון ברואה מחמת תשמיש שכתב הרדב"ז שאף על פי שידוע שעדיין לא יצא דם מהמכה אפשר שעל ידי כח ודוחק השמש מתמעכת המכה ויוצא ממנה דם הלכך קרוב הדבר לתלות במכה עכ"ל.

ומכל מקום למעשה אין לסמוך על רמ"א וסיעתו להקל באיסור כרת נגד הש"ך וסיעתו אם לא שיש עוד צדדים אחרים להקל והוא שעת הדחק הגדול שלא להוציא אשה מבעלה. כגון אשה שיש לה מכה במקור או בבית החיצון שיש בה דם נצרך ואינו ידוע אם מוציאה דם לחוץ לפעמים ואינה יכולה להטהר לבעלה זה ימים רבים מפני שמוצאה דם על העד שבודקת בו בימי ליבונה ואין ידוע אם דם זה מן המקור או מן הצדדין או מן המכה שבמקור או בצדדין. אם יש לה וסת יש להקל שלא בשעת וסתה כדעת רמ"א וסיעתו שסמכו על המרדכי בצירוף הרשב"א לטהרה בלא ספירת ז' מאחר שיש כאן עוד ספק שמא הוא מן הצדדין לפי דעת הרמב"ם דלעיל סי' קפ"ג בנמצא בכותלי בית הרחם שהוא מקום בדיקת העד. וגם ספק

הרגשה לפי דעת התוס' דלעיל שם. ואף דמדרבנן טמאה בלא הרגשה מכל מקום הוה ליה ספיקא דרבנן וספק ספיקא בדאורייתא דשמא הוא מן המכה ואם תמצוי לומר מן המקור שמא לא הרגישה (עיין סוף סי' ק"י בכללי ספק ספיקא).

אבל באשה שאין לה וסת אין להקל משום האי ספק ספיקא כשהמכה בבית החיצון משום דהרמב"ם וסיעתו סבירא להו שחזקת הדם שבא בהרגשה וכן דעת הש"ע כדלקמן. ואף דלהרמב"ם יש כאן ספק צדדין לא הוי ספק ספיקא ספק מן המכה ספק מן הצדדין דהכל שם ספק אחד כיון שהמכה גם כן בצדדים ולא במקור.

אבל אם המכה במקור הוי ספק ספיקא כמ"ש רמ"א לקמן. ואף דהתם מיירי ברואה מחמת תשמיש דוקא אבל שלא מחמת תשמיש לא הוי ספק ספיקא משום דלרש"י ותוספות אמרינן בנמצא בכותלי בית הרחם שחזקתו מן המקור כדלקמן. היינו ברואה ממש אבל במוצאה בבדיקת העד יש להקל כיון דלהתוס' הוא ספק הרגשה הוה ליה ספק ספיקא בדאורייתא וספק דרבנן. והרמב"ם דסבירא ליה שחזקתו בהרגשה הא סבירא ליה דאיכא ספיקא צדדין בכהאי גוונא והוי ליה ספק ספיקא (ורש"י דסבירא ליה כחומרי שניהם אפשר דסבירא ליה כהרשב"א לפי דעת רמ"א וסיעתו. לכן אין להחמיר כל כך בדבר שיש להקל בין להרמב"ם בין להתוס').

ובשעת הדחק הגדול שלא להוציא אשה מבעלה מפני שאינה יכולה ליטהר זה ימים רבים אפשר שיש להקל אף ברואה ממש בהרגשה אלא שאינה מרגשת אם הוא מן המקור או מן הצדדין והמכה היא במקור ואינה יודעת אם מוציאה דם לטהרה בלא ספירת ז' וטבילה ולסמוך על הרמב"ם דלא אמרינן שחזקתו מן המקור בנמצא בכותלי בית הרחם וספיקא הוי והוה ליה ספק ספיקא ומותרת אף שאין לה וסת כמ"ש רמ"א בסמוך וצריך עיון בזה.

אבל ביש לה וסת שלא בשעת וסתה יש להקל אפילו שלא בשעת הדחק כדעת רמ"א וסיעתו מאחר שיש עוד צד להקל דהיינו ספק ספיקא לדעת הרמב"ם. והיינו כשהמכה במקור אבל בבית החיצון שאין כאן ספק ספיקא אין להקל כי אם במוצאה בבדיקת העד כדלעיל.

וכל זה ברואה שלא מחמת תשמיש אבל ברואה מחמת תשמיש אם המכה במקור ואינה יודעת אם מוציאה דם אם ידוע שהדם מן המקור אין להקל בלא ז' נקיים וטבילה אפילו ביש לה וסת שלא בשעת וסתה נגד הש"ך וסיעתו אפילו מוצאה בבדיקה על העד בלא הרגשה.

ואם אינו ידוע שהוא מן המקור אפילו רואה בהרגשה אלא שאינה מרגשת אם הוא מן המקור או מן הצדדים יש להקל אף באשה שאין לה וסת כדעת רמ"א דלקמן שהסכימו עמו הלבוש והלחם חמודות ומנחת יעקב וכרתי ופלתי. והיינו אף בלא ספירת ז' וטבילה כמבואר בדרכי משה בשם שערי דורא הובא בש"ך (עיין שם דלא מיירי ברואה מחמת תשמיש כלל).

ואם המכה בבית החיצון אף שאינה יודעת אם הדם מן המקור מאחר שאין כאן ספק ספיקא אין להקל אפילו ביש לה וסת שלא בשעת וסתה להתירה בלא ספירת ז' וטבילה נגד הש"ך וסיעתו אפילו מוצאה על העד בלא הרגשה דאף על גב דהוא ספק הרגשה לפי דעת התוס' והוי ליה ספק ספיקא כיון דלהרמב"ם ושולחן ערוך לא הוי ספק ספיקא אין להקל כלל.

ועוד דאיכא לברורי על ידי בדיקת שפופרת אם הוא מן המקור או מן הצדדים. וגם בכל ספק ספיקא יש אומרים שצריך לברר היכא דאפשר והכא דלהרמב"ם וש"ע אינו ספק ספיקא כלל פשיטא דצריך לברר

על ידי בדיקת השפופרת שאם ימצא דם על המוך בידוע שהדם שהיא רואה בשעת תשמיש הוא מן המקור. ואף על פי כן תהיה מותרת לינשא לאחר מאחר שהמכה היא בבית החיצון. מה שאין כן כשהמכה במקור אי אפשר לברר שהדם אינו מן המכה במה שנמצא על המוך משום הכי אין צריך לבדוק כלל:

[כד]

מן המכה. הש"ך השיג על זה דבספר התרומה כתב בהדיא דאשה שיש לה מכה באותו מקום ואינה יודעת אם מכתה מוציאה דם או לא אם בודקת עצמה באותו מקום ומוצאה דם אף על פי שאינה מרגשת שהדם נופל מהרחם טמאה ואינה תולה במכתה כמו שתולה בה בכתמים דהן דרבנן עכ"ל משמע בהדיא דאף שאינה יודעת בודאי שבא מן המקור אינה תולה במכתה. ועוד דמאי ספק ספיקא הוא זה דהכל שם ספק אחד הוא שמא לאו דם נדה הוא ומה לי מן הצדדין ומה לי מן המכה שבמקור וכהאי גוונא לא מקרי ספק ספיקא להש"ך בסי' ק"י.

והמנחת יעקב חולק עליו ומסכים לרמ"א דכהאי גוונא מקרי ספק ספיקא הואיל ויש ב' צדדים להקל דהיינו דאף דאם תמצוי לומר חששא לאיסורא אכתי איכא צד להקל כדלעיל סימן ק"י והכי נמי אף אם תמצוי לומר חששא לאיסורא דהיינו דלאו מן הצדדים הוא אכתי איכא למימר דלאו מן המקור הוא אלא מן המכה שבמקור.

אבל אם המכה בבית החיצון ליכא למימר אם תמצוי לומר לאו מן הצדדין שמא מן המכה כיון שהמכה בצדדין ולא הוי ספק ספיקא אף להמנחת יעקב עיין שם בסי' ק"צ ס"ק ל"ז]. <ו> ובכהאי גוונא יש לומר דמיירי בספר התרומה שהביא הש"ך.

ועוד דמיירי ברואה שלא מחמת תשמיש וסבירא ליה כפירש"י והתוס' דלעיל סי' קפ"ג דדם הנמצא בכותלי בית הרחם שהוא מקום בדיקת העד ודאי טמא שחזקתו מן המקור וליכא ספק ספיקא כלל. ורמ"א קאי על הש"ע דמיירי ברואה מחמת תשמיש דכיון שרוב נשים אינן רואות מחמת תשמיש <ז> ויש לתלות בדוחק האבר בצדדין <ח> ספק מעליא הוא כמ"ש המנחת יעקב בסי' ק"צ. ומצטרף לספק ספיקא לטהרה בלא ספירת ז' וטבילה לרמ"א כמבואר ממה שכתב בדרכי משה בשם השערי דורא. כמו שמצטרף להתירה להנשא לאחר כדלעיל דאין לחלק ביניהם לרמ"א כמ"ש בכרתי ופלתי.

(ואף אם תמצוי לומר דספר התרומה מיירי בכל ענין דאף שהמכה במקור ורואה מחמת תשמיש לא הוי ספק ספיקא. והיינו משום דספר התרומה לשיטתיה אזיל דסבירא ליה דבעינן שתדע שמכתה מוציאה דם דאז מוקמינן לה אחזקתה הואיל והוא ספק שקול ספק מן המקור ספק מן המכה. ולא אמרינן בכהאי גוונא רוב דמים מן המקור כיון שגם המכה מוציאה דם לפעמים כמו המקור שמוציא גם כן לפעמים הלכך מהניא לה חזקה לטהרה. אבל כשאין ידוע אם המכה מוציאה דם כלל אינו ספק שקול שהרי המקור מוציא דם בודאי ומשום הכי לא מהניא לה חזקה לטהרה דלא מוקמינן אחזקתה אלא בספק שקול (והמרדכי דלעיל סבירא ליה דשלא בשעת וסתה כיון שאין דרכו של מקור להוציא דם וסתם מכה עשויה להוציא דם לפעמים תולין במצוי).

והלכך נמי אפילו ברואה מחמת תשמיש דאיכא למתלי בדוחק האבר בצדדין לא הוי ספק ספיקא לשיטה זו כיון דספק מן המכה ספק מן המקור אינו ספק שקול כמו ספק מן המקור ספק מן הצדדין דהוא ספק שקול ברואה מחמת תשמיש ולכן מצטרף לספק ספיקא להתירה לינשא לאחר שיש בו עוד ספק שקול שמא לא תראה תחתיו שאין כל האצבעות שוות.

והוא דלא מוקמינן לה אחזקתה להתירה לראשון היינו משום דספק מן המקור ספק מן הצדדין אינו ספק שקול אפילו ברואה מחמת תשמיש אלא בצירוף החזקה שמצטרפת להאי סברא דדוחק האבר בצדדין נגד הרוב דמים מן המקור למהוי פלגא ופלגא כמ"ש לעיל סי' קפ"ג בשם התוס' גבי קורבא וחזקה. ואם כן ספק מן המקור ספק מן המכה אף אם יהיה גם כן ספק שקול בצירוף החזקה לא הוי ספק ספיקא אלא שם ספק אחד כיון ששניהם אינם שקולים אלא בצירוף חזקה אחת.

(אי נמי סבירא ליה לספר התרומה דספק מן המכה שאין ידוע אם מוציאה דם כלל אפילו בצירוף חזקה לא הוי ספק שקול נגד רוב דמים שמן המקור. ולא דמי לספק מן הצדדים דהוי ספק שקול בצירוף החזקה נגד רוב דמים שמן המקור משום דרוב נשים אינן רואות דם מהמקור מחמת תשמיש כדלעיל. ואף שרוב נשים אינן רואות כלל אף לא מן הצדדין מכל מקום בזו יש לומר שמכה יש לה בצדדים כמ"ש הרא"ש (ומשום הכי נמי יש לומר דלא הוי ספק ספיקא דהכל ספק אחד הוא שמא דם המכה הוא מה לי במקור מה לי בצדדים). והשתא אתי שפיר אף לפי דעת התוס' דלעיל סי' קפ"ג דבדיקה הוי ספק הרגשה ואפילו הכי לא הוי ספיקא דרבנן וספק ספיקא בדאורייתא כמו שנתבאר לפי דעת רמ"א בדעת רשב"א דפליג על ספר התרומה).

מכל מקום לשיטת הרשב"א לפי דעת רמ"א וסיעתו דאף אם אינה יודעת אם מכתה מוציאה דם תולה בה והיינו משום דמוקמינן לה אחזקתה. ועל כרחך צריך לומר דספק שקול הוא בלא צירוף החזקה כמו בידוע שמוציאה דם. והיינו משום דסתם מכה מוציאה דם לפעמים כמ"ש בספר התרומה גבי כתמים דתלינן בה מהאי טעמא. אם כן כשיש עוד ספק שקול בצירוף החזקה דהיינו ספק מן הצדדים הוי ספק ספיקא מעליא. ועדיף כח דהתיירא דספק ספיקא לרמ"א לסמוך בזה על דעת הרשב"א לחודיה דאף בחדא ספיקא סמך על הרשב"א בצירוף המרדכי אף שרבים חולקים עליו כל שכן שיש לסמוך על הרשב"א בצירוף עוד ספק שקול.

ואף החולקים על הרמ"א ועומדים בשיטת הש"ך שלא לסמוך על הרשב"א בצירוף המרדכי לטהרה לגמרי היינו משום דהמרדכי יחידאה הוא וכל הפוסקים חולקים על פירושו וגירסתו ואינו ספק שקול כלל אבל בצירוף עוד ספק שקול מודו ליה לרמ"א ולא נחלקו עליו אלא הש"ך לבדו):

[כה]

מוציאה דם. אף על פי שאינה מרגשת עתה שדם זה בא ממכתה טהורה ואינה צריכה ספירת ז' וטבילה אף על פי שאין לה וסת (לפי שאשה בחזקת טהורה עומדת כדלעיל) (ש"ך):

[כז]

לל' יום. דהיא עונה בינונית לאשה שאין לה וסת קבוע כדלקמן ריש סי' קפ"ט:

[כח]

במכתה. להתירה בלא ספירת ז' וטבילה אבל לאסרה על בעלה משום רואה מחמת תשמיש בלאו הכי לא מיתסרא בראיה שבשעת וסתה כדלעיל סעיף ד' (כרתי ופלתי דלא כש"ך):

[כח]

לעולם. ומכל מקום אם מרגשת עתה שדם זה בא ממכתה טהורה אפילו בשעת וסתה דלא שייך לומר ככהאי גוונא דלא תטמא לעולם דהלא תהיה טמאה כשלא תרגיש ולא חיישינן שמא טפת דם נדה מעורבת בדם המכה אף על פי שהיא שעת וסתה כיון דוסתות דרבנן (תוס' ש"ך):

[כט]

בכל ענין. אפילו בשעת וסתה (ש"ך) דאפילו אינה יודעת שמכתה דרכה להוציא דם דכתמים דרבנן וסתם מכה היא מוציאה דם לפעמים (ספר התרומה):

[ל]

יוצא ממנה. נתבאר לעיל סעיף ה' מחלוקת הרשב"א וספר התרומה בפירוש לשון זה השנוי בברייתא:

[לא]

נאמנת. כשאומרת שהיא מרגשת בעצמה (מהרי"ו) ומכל מקום היכא דאפשר למיקם עלה דמילתא בבדיקה אין לסמוך עליה אלא אם כן יש עוד צד להקל (מנחת יעקב כרתי ופלת'):

[לב]

בצדדין. והיא מוצאה כתמים אלו לעולם ובשום פעם אינה מוצאה אותם רק במקום אחד שמן הצד אם כן יש הוכחה דלאו מן החדר בא שפתח החדר באמצע פרוזדור (וכשיורד ממנו לצדדים היה יורד פעם לצד זה ופעם לצד זה) לכך יש לתלות כו' (מהרא"י ב"י):

[לג]

שבאותו צד בא. ויש להקל בזה אף ברואה שלא מחמת תשמיש ואף באשה שאין לה וסת כך כתב בנקודות הכסף ובמנחת יעקב ממשמעות סתימת לשון הש"ע והרמ"א שלא הגיה עליו כלום.

ואף <(ט)> שמהרא"י שממנו מקור דין זה לא התיר אלא באשה שיש לה וסת ושלא בשעת וסתה ובצירוף דעת המרדכי דלעיל לא חששו לזה הב"י ורמ"א. <(י)> והלכו לשיטתם דלקמן סי' ק"צ סעיף ל"ד שסמכו על סברת הרמב"ם דלעיל סי' קפ"ג דסבירא ליה שחזקת הדם שבא בהרגשה דכל אשה מרגשת בעצמה ביציאת הדם והלכך כל היכא דלא הרגישה ואיכא למיתלי שלא בא הדם מגופה אלא ממאכולת או דבר אחר תלינן כמו בכתמים משום דרגלים לדבר מדלא ארגישה ולא אמרינן דארגישה וכסבורה הרגשת עד היא אלא היכא דליכא למיתלי הדם במידי אחרינא כדלעיל סי' קפ"ג ולקמן סי' ק"צ. ואם כן הוא הדין שיש לתלות במכה שאין ידוע אם מוציאה דם כמו בכתמים דמדלא ארגישה רגלים לדבר שלא בא ממקורה אלא ממכתה שבבית החיצון שנגע בה העד בשעת בדיקה ולכן לא הרגישה ביציאת הדם.

מה שאין כן כשהמכה במקור או אפילו בבית החיצון אלא שלא נגע בה העד בשעת בדיקה ליכא למימר רגלים לדבר שבא מהמכה מדלא ארגישה ביציאת הדם שהרי אף אם היה בא מהמכה היה לה להרגיש ביציאתו מהמקור כשהמכה במקור או ביציאתו מהמכה שבבית החיצון לכותלי בית הרחם למטה במקום

שהכניסה העד. דמ"ש הרשב"א שאין עיניה בין מכתה ואי אפשר לה להרגיש אם הדם יוצא מהמכה היינו דאי אפשר לה להרגיש אם יוצא מהמקור אם ממכה שבמקור אבל מכל מקום מרגשת היא ביציאת דם מגופה בין שיוצא ממכה בין שיוצא ממקורה.

ומשום הכי הצריך בספר התרומה דלעיל במוצאה על העד שבדקה בו שתדע שמכתה מוציאה דם משום דמיירי שלא נגע העד בהמכה. ואף אם תמצי לומר שלא אמרו אשה מרגשת בעצמה אלא ביציאת דם המקור ולא בדם המכה. וכן אף אם תמצי לומר דבספר התרומה מיירי אף שנגע העד במכה אפילו הכי אתי שפיר. משום דספר התרומה קאי בשיטת התוס' דלעיל דלא אמרינן שחזקתו בהרגשה אלא דאימא הרגישה וכסבורה הרגשת עד היא והוא ליה ספיקא דאורייתא ולדבריהם אף היכא דאיכא למיתלי מידי ספיקא לא נפקא כדלעיל. והכי נמי סבירא ליה למהרא"י כמבואר בדבריו להדיא ומשום הכי לא רצה להקל בלא צירוף דעת המרדכי.

והא דהצריך השלחן ערוך שתהא מוצאת הכתמים במקום אחד שבצדדין לעולם שיש הוכחה דלאו מן החדר בא. היינו משום דלא מיירי בידוע לה בודאי שיש לה מכה גמורה אלא שאין ידוע אם מוציאה דם אלא כמבואר בב"י בשם מהרא"י דמיירי כשאין ידוע אם יש לה מכה כלל וכהאי גוונא אף בכתמים לא תלינן. אלא שיש לה הוכחה שיש לה מכה מאחר שמוצאה במקום אחד לעולם. ומהרא"י לא רצה לסמוך על הוכחה זו כי אם בצירוף דעת המרדכי. והשלחן ערוך סמך עליה לבדה משום דרגלים לדבר מדלא ארגישה.

אבל בידוע שיש לה מכה גמורה שיש בה דם נצרר אלא שאין ידוע אם מוציאה הדם לחוץ דבכתמים תלינן בכהאי גוונא תלינן נמי בבדיקת העד אף בלא שום הוכחה לפי דעת הב"י ורמ"א סימן ק"צ סעיף ל"ד. ואפילו כשהכתם שעל העד משוך דלא הצריכו שם שיהיה עגול אלא לתלות במאכולת וכהאי גוונא דמשוך חזקתו מן הקינוח אבל כל שקנחה בעד במקום המכה תלינן אף במשוך שהוא מקינוח המכה.

אבל דעת הט"ז וש"ך דלא מקילינן לקמן סי' ק"צ לתלות בכל דבר שתולין בכתמים כשמוצאה בבדיקת העד אלא בכגון שעברה בו בשוק של טבחים או שנתעסקה בכתמים בצדו שיש דם בעין לתלות בו ודמי למכה המוציאה דם כדלקמן סי' קצ"ו. אבל במכה שאין ידוע אם מוציאה דם אין תולין בבדיקת העד אף על גב דתולין בכתמים דרבנן. עיין במ"ש סי' ק"צ סעיף ל"ד:

[לד]

כאב כלל. והוא שמוצאה לעולם במקום אחד שכואב לה והוא בצדדין אבל אם אינה מוצאה לעולם במקום אחד בצדדין אף על פי שמוצאה לעולם בשעת הכאב ובשום פעם אינה מוצאה שלא בשעת הכאב אין זו הוכחה שבא ממכה דכאב לא מקרי מכה כדלעיל. והרי כל אשה הרואה דם בשעת וסתה בכאב היא רואה שחוששת בפי כריסה ובשיפולי מעיה כדלקמן סי' קפ"ט. ואף אם הכאב הוא משונה אין זה כדאי להכריע שממכה הוא. ולא דמי למ"ש רמ"א לקמן סי' קצ"א באשה שמרגשת כאב בשעה שמטלת מים שקורין (האר"ן ווינ"ד) שזו הוכחה שיש לה מכה וממנה הדם יוצא. שאני התם שהדם בא אחר מי רגלים לעולם (ואין דרך דם נדה לצאת עם מי רגלים כדפרש"י אבל בעלמא חיישינן שמא אירע לה ראיית נדתה בשעת הכאב דרך מקרה ולא מחמת הכאב היא רואה אי נמי שהכאב גורם לדם המקור שיבא קודם זמנו ובלתי מבושל כראוי לו. עיין חכם צבי סי' מ"ז). ואף גם בזאת יש מחמירין שלא להתיר אלא על ידי בדיקה דלקמן שם כמ"ש רמ"א שם (חכם צבי סי' ע"ג).

אבל דעת הט"ז כאן ובסי' קצ"א דאם לעולם מוצאה בשעת הכאב מוכחא מילתא שממנו בא אף שאינה מוצאה במקום אחד לעולם אלא פעם בצד זה ופעם בצד זה רק שהוא בענין שדרך הדם לבא ממקום הכאב לכל הצדדין שבבית החיצון כגון שהכאב הוא בבטנה למעלה מאותו מקום והוא משונה מכאב שחוששות בו הנשים בשעת וסתן בשיפולי מעיהן ובפי כרסן כגון שכואב לה הרבה ודומה לה כאילו הולך שם דבר אנה ואנה או שמרגשת כאב בכליות והיא מוצאה קרטין אדומים שהם רגילים להוולד בכליות כיון שאינה מוצאה לעולם אלא בשעת הכאב או אחריו מיד מוכחא מילתא שממנו בא הדם או הקרטין ולא דם המקור הוא.

ומה <יא> שיש מחמירין באשה שמרגשת כאב בהטלת מי רגלים שלא להתיר אלא על ידי בדיקה דלקמן שם היינו משום דאף דאיכא הוכחה שהדם בא עם מי רגלים ממקום שכואב לה מכל מקום יש לחוש שמא בא גם דם מהמקור עם מי רגלים כדאמרין התם בגמרא דהדור מי רגלים למקור ואייתו דם. וכן משמע בהדיא בתשובת מהרי"ל ומהרי"ו דהיינו טעמא דבעי בדיקה.

וגם מבואר בתשובת מהרי"ל דאף בבדיקה לא משתריא אלא כשיש לה וסת ושלא בשעת וסתה הואיל ואין לה מכה מבוררת אלא הוכחה שבא ממכה כיון שבא לעולם בשעת הכאב. ומשום הכי גם הט"ז לא התיר בכל כאב אלא בשיש לה וסת ושלא בשעת וסתה כמבואר ממה שכתב בסי' קצ"א.

(ולמעשה ראוי לחוש לדעת החכם צבי שלא להקל בספק איסור כרת בכל כאב שיש לחוש בו שמא מחמתו בא דם מהמקור קודם זמנו. אבל כאב שאין לחוש בו לדם המקור שיבא מחמתו ככאב הכליות וכיוצא בהן רק שבאנו לחוש שמא אין הכאב הוא הגורם לדם לבא בזה יש לסמוך על הט"ז להקל כמשמעות תשובת מהרי"ל ומהרי"ו שלא חששו לזה כלל ועיקר גבי כאב מי רגלים והוא הדין לכל כיוצא בו כל שאין דרך דם נדה לבא על ידי כאב זה. ואפשר שגם החכם צבי נתכוין לזה במה שכתב לחלק בין כאב מי רגלים שהוא חולי (הארי"ן וויני"ד) לכאב אחר שחולי זה אין דרך דם נדה לבא מחמתו והוא הדין לכל כיוצא בזה. ואף אם לא נתכוין לזה העיקר בזה כהט"ז).

אבל במ"ש הט"ז עוד להקל אף במוצאה שלא בשעת הכאב דתלינן שמתמצית הדם שבשעת הכאב הוא בא ואפילו לא מצאה מיד אחר הכאב אלא לאחר זמן מה כמבואר מדבריו בסי' קצ"א בזה אין לסמוך עליו להתיר איסור כרת מסברא חיצונית כמו שהשיג החכם צבי שם וכן דעת הכרתי ופלתי:

[לה]

לשמש אחר כך. אף על פי שהוא ישראל ורופא מומחה ואומר לה שנתרפאה (סמ"ק ב"י) ומיהו אם רופא זה עשה רפואה זו לאשה אחת קודם שנתחזקה ונתרפאה יכולה אשה אחרת לסמוך עליו אף לאחר שנתחזקה בג' פעמים ומותרת לשמש בפעם הרביעית אחר רפואה זו (ב"ח ש"ך):

[לו]

נתרפאת. אבל נכרי אף על פי שהוא מומחה לרבים אין לסמוך עליו דקרין בהו אשר פיהם דבר שוא (הגהות מיימוניות):

[לז]

על הנכרי. והוא הדין אף אם לא עשו לה רפואה כלל אלא שהזקינה עד שפסק וסתה וחדל לה אורח כנשים אפשר שיש להתירה לשמש פעם ד' (כרתי ופלתי):

[לה]

רפואה זו. כלומר אין לעשות רפואה זו לכתחלה להתירה על ידי כן אי נמי שאם נתגרשה ואחר כך עשו לה רפואה זו אין מתירין אותה לינשא ומיהו אם עשו לה רפואה זו בעודה תחת בעלה אין מוציאין כו' (ש"ך):

[לט]

פעם שנית. ושלישית כדלעיל סעיף א'.

ומכל מקום חוששת לימי החדש שמא יום החודש גורם לה לראות מחמת תשמיש וצריכה לפרוש ביום זה בחודש שלאחריו (מהר"ם בתשובות הרשב"א סי' תתל"ט) כדין אשה הרואה על ידי מקרים שאירעו בגופה בפיהוק ועטוש וכיוצא בהם או אכילת דברים המחממים כשום ובצל וכיוצא בהם או שראתה על ידי אונס כקפיצה וכיוצא בה שהיא צריכה לחוש לוסת החדש וההפלגה כדלקמן סימן קפ"ט סעיף י"ז וסעיף י"ט בהג"ה.

אלא שוסת ההפלגה אין לחוש לו אלא כשראתה ב' פעמים מחמת תשמיש שיש ביניהן הפלגה כדלקמן סעיף י"א אבל בפעם אחת אין כאן הפלגה כדלקמן סי' קפ"ט סעיף ב' (ש"ך ס"ק ל"ה). <יב> דאין לשער ההפלגה מראייתה בעת נדתה שראתה לפני ראייתה שבשעת תשמיש עד ראייתה בשעת תשמיש שתהא צריכה לחוש לשיעור הפלגה זו אחר ראייתה בשעת תשמיש כמו שחוששת ברואה שלא מחמת תשמיש. דכיון שראתה בשעת תשמיש תלינן לקולא שהתשמיש הוא הגורם לראיה זו שלא בעת נדתה ולא בא הדם בעצמו כדרך הנשים בעת נדתן הלכך אין לחוש שתחזור ותראה אחר ראייה זו שמחמת תשמיש בכשיעור הפלגה שהפליגה אחר ראייתה עת נדתה שבא הדם מעצמו כדרך הנשים. אלא אחר שתחזור ותראה בעת נדתה שנית אזי יש לחוש שתחזור ותראה מחמת תשמיש בכשיעור הפלגה שהפליגה לראות מחמת תשמיש אחר ראייתה בעת נדתה בפעם הראשונה כדלקמן בסמוך.

ואף על גב דרואה על ידי פיהוק וכיוצא בו חוששת להפלגה בלא פיהוק כל זמן שלא קבעה וסת בג' פעמים להפלגה בפיהוק כדלקמן סימן קפ"ט סעיף י"ט משום דחיישינן שמא ההפלגה לבדה גורמת הראיה. שאני התם שהפיהוק אינו גורם לאורח שיבא אלא אדרבה האורח הוא שגורם למקרים הללו כמקרים המתילדים ממותרי הליחות והדמים כדלקמן שם אבל הכא תלינן שהתשמיש הוא הגורם לראיה זו שכן דרך הדם לבא על ידי הרגל תשמיש כדלעיל סימן קפ"ד.

אלא שכל זמן שלא הוחזקה כן ג' פעמים אמרינן מקרה הוא שקרה לה לראות מחמת תשמיש ושוב לא תראה מחמת תשמיש ואינה חוששת לתשמיש גרידא שתהא אסורה לשמש לעולם אף שלא באותו היום בחדש שלאחריו ושלא באותה ההפלגה כמו שחוששת לפיהוק גרידא כלקמן סימן קפ"ט סעיף י"ט. משום דוסתות דרבנן והם אמרו שלא לחוש לתשמיש בפחות מג' פעמים כדי שלא להוציא אשה מבעלה

שאם לא כן לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה שבפעם אחת שתראה מחמת תשמיש תצא מבעלה (כרתי ופלתי. וכן כתב הט"ז ס"ק ט"ז):

[מ]

או שתי פעמים. פירוש פעמים דומיא דפעם אחת שראתה בליל טבילה שטבלה לראיית נדתה בוסתה הקבוע לה או שאינו קבוע וכן פעם ב' ראתה בליל טבילה שטבלה לראיית וסתה ולא לראיה זו שראתה מחמת תשמיש:

[מא]

טבילה אחרת. <(יג)> פירוש שתטבול לראיית וסתה שנית או שלישית צריכה לפרוש מבעלה שמא תראה מחמת תשמיש בלילה זה כדרך שראתה בליל טבילתה הראשונה לפי שהן הפלגות שוות מסוף ראיות וסתה עד ליל טבילה כדלעיל סימן קפ"ד וסוף סי' קפ"ו שמחשבין וסת ההפלגה מסוף ראייתה שנקתה וטהרה מדמיה עד שיתאסף הדם ויתרבה ויצא בבשרה שנית כדרך הנשים שיש להם וסת שוה לימי טהרתן אחר ראיית עת נדתן והכא נמי חיישינן שמא תקבע לה וסת לראות מחמת תשמיש בשיעור הפלגה זו שמסוף ראיית וסתה שנקתה מדמיה עד שנתאסף ונתרבה בימים אלו שעד ליל טבילתה ויצא על ידי תשמיש ולכן צריכה לפרוש מבעלה בליל זה כדלקמן סי' קפ"ט בכל וסת שלא נקבע ג' פעמים שחוששת לו וצריכה לפרוש מבעלה משום חשש שמא תקבענו. וליל טבילתה לאו דוקא אלא הוא הדין ליל ב' של טבילתה כמו שכתוב בהגהות מיימוניות ובית יוסף והוא הדין ליל אחר דהעיקר תולה בהפלגות שוות כן דעת רמ"א וט"ז בפירוש דין זה דלא כש"ך ואמונת שמואל:

[מב]

חדא זימנא. דכיון שדילגה פעם אחת ולא ראתה מחמת תשמיש אף על פי שלא שמשה מכל מקום הרי אין ראיות הראשונות שמחמת תשמיש מצטרפות עם השלישית שתראה אחר כך לקבוע וסת בצירוף שלשתן לפי שהוסת הזה אינו נקבע אלא ברצופים כדלקמן סי' קפ"ט סעיף י"ח וסעיף י"ט.

וכיון שאינן מצטרפות לקביעת וסת אינה חוששת להן כי לא אמרו לחוש לוסת שלא נקבע ג' פעמים אלא משום חשש שמא תקבענו אבל כשאינו מצטרף לקביעת וסת עם הראיה שתראה אחר כך אלא צריכה עוד ב' ראיות אחרות אם כן היא נחשבת לתחלת ראיה לכך אינה חוששת לה בטרם תראה אותה כמו שאין חוששין לכל תחלת ראיה בטרם תראה אותה.

ואם ראתה ג' פעמים בלילי טבילתה שלאחר ראיית וסתה בג' וסתות רצופים קבעה לה וסת לראות מחמת תשמיש בליל זה וצריכה לפרוש לעולם בליל זה עד שתעקר ממנה ג' פעמים דהיינו שעברה ושמשה בו ולא ראתה שהוסת שנקבע בג' פעמים אינו נעקר אלא כעין שנקבע כדלקמן סי' קפ"ט סעיף י"ח וסעיף כ"ו (מנחת יעקב ס"ק ל"א).

אבל אחר ליל זה מותרת הואיל ולא ראתה ג' פעמים רצופים ממש מחמת תשמיש בלי ביאה של היתר בינתיים אלא אחר שראתה מחמת תשמיש פעם אחת בליל טבילת וסתה וטבלה לראיה זו היתה משמשת והולכת בלי דם עד שיגיע וסתה שנית וכן אחר ראיה שנית. וגם בליל טבילת וסתה לא ראתה

מיד בביאה ראשונה שבליל זה אלא בביאה שניה או שלישית שאילו ראתה בביאה ראשונה ג' פעמים אסורה לבעלה כמ"ש רמ"א בהג"ה:

[מג]

שאחר טבילתה. פירוש שאחר טבילתה שטבלה לראיית וסתה הקבוע או שאינו קבוע ואחר שראתה מחמת תשמיש טבלה לראיה זו והיתה משמשת והולכת בלי דם עד שהגיע וסתה שנית וכן שלישית:

[מד]

ולשמש עמו. פירוש כשיגיע וסתה ותראה ותטבול לראיית וסתה אי אפשר לה לשמש עמו משום דקבעה לה וסת לראות בביאה ראשונה שאחר טבילת וסתה שהיא ביאה ראשונה שאחר ראיית וסתה שלא נקתה וטהרה ממקור דמיה לגמרי בראיית וסתה אלא נשאר מיעוט דמים במקור ויוצאים ממנה על ידי תשמיש הראשון שכן דרך הדם לבא על ידי הרגל תשמיש כדלעיל סי' קפ"ד. לכך יש לתלות הדם בתשמיש הראשון לבדו יותר מבהפלגה שמסוף ראית וסתה עד ראיה שבשעת תשמיש אפילו הן הפלגות שוות בכל ג' פעמים שראתה מחמת תשמיש כגון שבכולן ראתה בליל טבילתה ואין תולין בהפלגה אלא כשלא ראתה בתשמיש הראשון.

ומיהו אפילו כשראתה בתשמיש הראשון אינה אסורה אלא כשראתה כן ג' פעמים רצופים אחר ג' וסתות בין קבועין בין שאינן קבועין אבל בפעם אחת אינה חוששת כדרך שחוששת לוסת שאינו קבוע משום דלא החמירו חכמים לאוסרה על בעלה עולמית כל שלא הוחזקה בג' פעמים כדלעיל (ט"ז ס"ק ט"ז) ותלינן לקולא למימר שאין התשמיש לבדו גורם הראיה אלא בצירוף ההפלגה ואינה חוששת אלא לשניהם יחד כדלעיל:

[מה]

שאחר לידתה. דהיינו שבג' לידות ראתה פעם אחת אחר כל לידה בביאה הראשונה שאחר טבילתה ללידתה. ואף שאחר כך טבלה והיתה משמשת והולכת ולא ראתה עוד מחמת תשמיש עד אחר לידה הב' וכן עד לאחר לידה הג' וכן עד לידה הד' מכל מקום קבעה לה וסת ללידות לראות בביאה ראשונה שאחר לידתה שלא נקתה וטהרה ממקור דמיה בעת לידתה ונשאר מיעוט דמים במקור ויוצאים ממנו בתשמיש הראשון כדלעיל בראיית וסתה. והיה לנו לאוסרה מלידה ד' ואילך פן תראה בביאה ראשונה שאחר לידה ד' כיון שקבעה לה וסת לראות כן בג' לידות. אלא שיש שכתבו להקל כדמסיק (דרכי משה נקודות הכסף מנחת יעקב):

[מו]

או ראתה. פירוש או אפילו ראתה אחר כל לידה ג' פעמים רצופים ונאסרה על בעלה ועברה ושמשה ולא ראתה בין לידה ללידה ובא השואל לשאול אחר שראתה ג' פעמים רצופים מחמת תשמיש אחר לידה הג' קודם שעברה ושמשה בלא דם דאיכא השתא תרתי לריעותא חדא דקבעה לה וסת ללידות לראות ג' פעמים מחמת תשמיש אחר לידתה והיה לנו לאוסרה אחר לידה ד' על כל פנים ועוד שראתה ג' פעמים רצופים אחר לידה הג' ונאסרה על בעלה מיד. אלא שיש שכתבו להקל משום דתלינן בחולשת הלידה

כדמסיק. אבל משום ראיית ג' פעמים רצופין שאחר לידה הראשונה ושניה וכן שאחר לידה ג' אם עברה ושמשה אחריהן ולא ראתה בלא האי טעמא דתלינן בחולשת הלידה מותרת לבעלה משום דתשמיש שלא ראתה בו עדיף מבדיקת שפופרת כדמסיק רמ"א בסמוך (דרכי משה ש"ך):

[מז]

ותלינן בלידה. אף על פי שאינו ידוע אם מוציאה דם לפי דעת הרשב"א דלעיל. ואפילו ספר התרומה דפליג התם מודה בלידה דמוציאה דם מרובה מהצדדים שהוכו ועד שנדע שחייתה המכה שלא יצא ממנה דם על ידי מגע ודוחק איכא למתלי שעל ידי מגע ודוחק השמש הדור אתא דם מן הצדדים שהוכו ולא דם טמא הוא כיון דלא ראתה אלא סמוך ללידה ואחר כך שמשה ולא ראתה.

דבלאו הכי נמי דעת ר"ח שלא אסרו אשה על בעלה ברואה מחמת תשמיש ג' פעמים רצופין אלא כשראתה כן מתחלת נשואיה שלא היה לה ביאה של היתר מבעל זה לעולם אבל אם שמשה ולא ראתה פעם אחת אחר נשואיה אף על פי שאחר כך ראתה ג' פעמים רצופים כיון דחזי בבעל זה כחות דאיסורא ודהתירא תו לא מיתסרא לבעלה. ואף דלא קיימא לן הכי כדלעיל סעיף א' בהג"ה היינו משום שנתוספו כחות של איסור והיו אחרונים ואחר שנתוספו כחותיו והוחזק בתוספות כחות לא נתיר. אבל האי גברא דאחר שנתוספו כחותיו והוחזקו באיסור דהיינו אחר שראתה ג' פעמים רצופין אחר לידה הראשונה חזרו והיו כחות של היתר כבראשונה וכן אחר לידה ב' יש לומר דלכולי עלמא לא מיתסרא לבעלה בג' פעמים רצופין שראתה אחר לידה ג' שלא לחלוק כל כך על ר"ח. כל שכן הכא דאיכא נמי למיתלי בחולשת הלידה עכ"ל הג"ה שערי דורא.

ודעת רמ"א שלא להקל כי אם בצירוף ב' הטעמים דהיינו לתלות בחולשת הלידה וגם שלא לחלוק כל כך על ר"ח כדלקמן בסמוך. והילכך אין להתיר אלא לבעלה שאינה צריכה להתגרש ממנו אבל מכל מקום צריכה ז' נקיים שהרי הר"ח לא התירה אלא לבעלה. וזה שכפל רמ"א בלשונו שכתב יש שכתבו להקל להתירה לבעלה כו'. וכן משמע בדרכי משה בהדיא. וכן כתב בכרתי ופלתי.

ובלאו האי טעמא דחולשת הלידה לא סמכינן אטעמא דשלא לחלוק על ר"ח לחוד להתירה לבעלה אחר שראתה ג' פעמים רצופים אחר לידה ג' אף על פי שהיו ביאות של היתר אחר שראתה ג' פעמים רצופים אחר לידה הא' וב' וביאת היתר היא כבדיקת שפופרת ועדיפא ממנה כדמסיק רמ"א. מכל מקום גם בבדיקת שפופרת כשלא נמצא דם כלל לא על המוך ולא על צדדי השפופרת ס"ל להרמ"א דהיינו טעמא דמהניא משום דאמרינן דנתרפאת וכ"מ בדרכי משה בשם הריצב"א והילכך כשחזרה וראתה ג' פעמים רצופים חזרה לקלקולה. מה שאין כן להאומרים דהיינו טעמא דמהניא משום שבידוע הוא שבא מן הצדדים כדלעיל:

[מח]

ג' פעמים רצופים אחר לידה. אחת בלבדה ועדיין לא שמשה בלא דם שלא היו ביאות של היתר מעולם אחר ביאת איסור דלא שייך הכא האי טעמא דשלא לחלוק על ר"ח כל כך אלא טעמא דחולשת הלידה לחוד ולא סמכינן עלה בצירוף דעת ר"ח גופיה מאחר שכל הפוסקים חלקו עליו והכי קיימא לן כדלעיל סעיף א' בהג"ה.

ודוקא כשראתה אחר ימי טוהר שהם ל"ג לזכר וס"ו לנקבה אבל בתוך ימי טוהר אף על גב דהאידינא החמירו שלא לבעול על דם טוהר אין להוציא אשה מבעלה בשביל כך (ש"ך) ומוותרת לו לאחר שתספור ז' נקיים ותטבול. ולא חיישינן שתחזור ותראה מחמת תשמיש כדרך שראתה ג' פעמים מאחר שאותן ראיות היו בימי טוהר <(יד)> ומימי טהרה לימי טומאה לא קבעה וסת לדינא דגמרא וכדי שלא להוציא אשה מבעלה אוקימנא אדינא דגמרא.

(וכן אשה שראתה מחמת תשמיש ג' פעמים רצופים ונתעברה בביאה ג' אף על פי שאסורה לו עד הלידה יש להתירה לו פעם אחת אחר הלידה בימי טוהר שאם לא תראה מותרת לו לעולם (דהא שמשה ולא ראתה עדיף מבדיקת שפופרת כמ"ש רמ"א בסמוך) דבכדי שלא להוציא אשה מבעלה אין להחמיר כל כך בימי טוהר לחוש לוסתות דרבנן. כרתי ופלתי):

[מט]

ולא ראתה מותרת. לבעלה עד שתחזור ותראה ג' פעמים רצופים דתלינן שנתרפאה לפי דעת רמ"א:

[נ]

ולא בדילוג. פירוש והלכך כשיגיע חצי שנה שנית אחר ראיית דם האחרון ולא ראתה שוב אינה חוששת לעולם ומוותרת אף כשהגיע חצי שנה שלישית לאפוקי אם קבעה בג' פעמים היתה צריכה לעקרו ג' פעמים (ש"ך):

[נא]

עונה אחת. <(טו)> וזהו וסת המורכב מהפלגה ותשמיש. והוא הדין שחוששת לוסת החדש גם בראייה זו השניה כמו בראשונה כדלעיל וכמ"ש לקמן סי' קפ"ט סעיף י"ג בהג"ה שחוששת לשניהם (ש"ך).

אלא שיש הפרש ביניהם שוסת המורכב מהפלגה ותשמיש אינה חוששת לו אלא אם כן לא ראתה בינתיים כלל אף שלא מחמת תשמיש כמ"ש בסי' קפ"ט בוסת המורכב מהפלגה וקפיצות מה שאין כן בוסת החדש כמ"ש שם. ועוד יש ביניהם שהמורכב מהפלגה אף על פי שנקבע ג' פעמים אם הגיע יומו ועברה ושמשה ולא ראתה שוב אינה חוששת לו לעולם שהרי כבר עברה ההפלגה עד שתחזור ותראה מחמת תשמיש ותמנה ההפלגה מראיה זו מה שאין כן בוסת החדש כדלקמן שם:

[נב]

עד שיעקר ג' פעמים. דהיינו שעברה ושמשה בו ולא ראתה שהוסת הקבוע אינו נעקר אלא כעין שנקבע כדלקמן סי' קפ"ט סעיף י"ח (מנחת יעקב):

[נג]

אסור להשהותה. בביתו דחיישינן שמא יבא עליה דכיון דלכשתטבול ליכא אלא איסור דרבנן קיל ליה ואתי למיעבר עליה (מהר"מ בתשובת הרשב"א):

[נד]

ע"י שלישי. פירוש שיתן לה כל צרכה ולא משום שמירה (בית שמואל סי' קי"ז). ומכל מקום אסורה להיות עמו בחצר אחת אבל בחצר אחרת בשכונה אחת אין לחוש (חלקת מחוקק שם). ואם לא קיים פריה ורביה חייב להוציאה ולישא אחרת (עיין אבן העזר סי' קי"ז):

[נה]

דם בתולים. ולא נאסרה לבעלה. אף על פי שמדין המשנה אין תולין בבתולים אלא לילה הראשונה בבוגרת אם לא ראתה עדיין בבית אביה ואם ראתה בבית אביה אין תולין אלא ביאה אחת בלבד ובנערה תולין בבתולים עד ד' לילות ולא יותר וחכמי התלמוד הוסיפו להחמיר ואמרו בועל בעילת מצוה ופורש ואפילו בקטנה כדלקמן סי' קצ"ג. <(טז)> מכל מקום לענין שלא להחזיקה ברואה מחמת תשמיש לאוסרה על בעלה עולמית תלין בבתולים כל זמן שלא כלו בתוליה דהיינו כל זמן שמרגשת צער וכאב קצת כדרך הבתולות שלא כלו בתוליהן כמו שכתב רמ"א בהג"ה שהרי תולין במכה המוציאה דם ואין לך מכה גדולה מזו כל זמן שלא כלו בתוליה. ולא החמירו חכמי המשנה והתלמוד מה שהחמירו אלא לטומאת הדם עצמו לישב עליו ז' נקיים וטבילה שאף על פי שבמכה תולין אפילו לטהר הדם עצמו בבתולה החמירו יותר לפי שאינה אלא לשעה ופעם אחת מה שאין כן במכה שאפשר שתאסרנה על ידי זה לעולם לא החמירו כל כך כדלקמן סי' קצ"ג כל שכן שאין להחמיר אפילו בבתולה לאוסרה על בעלה עולמית כל זמן שלא חיתה המכה דהיינו כל זמן שלא כלו בתוליה אפילו יותר מד' לילות ואפילו בבוגרת שראתה בבית אביה. וכל שהיא מרגשת צער וכאב קצת בשעת תשמיש בידוע שלא חיתה המכה ולא כלו בתוליה.

ואם אין לה צער כלל בשעת תשמיש אף על פי שהיא ככל הנשים כמ"ש רמ"א מכל מקום בתוך ד' לילות בנערה ולילה אחת בבוגרת שלא ראתה בבית אביה אין לאוסרה על בעלה מחמת תשמיש ג' פעמים רצופין שלא הוסיפו חכמי התלמוד להחמיר על דין המשנה אלא לטמא את הדם עצמו לישב עליו ז' נקיים וטבילה אבל לא לאוסרה על בעלה עולמית (עיין משאת בנימין סי' מ"ז [ז] וט"ז):

[נו]

מחמת תשמיש. שבידוע שכלו בתוליה דאי איתא דהוה דם הוי אתא (גמרא) והלכך אפילו יש לה צער וכאב לא תלין בבתולים:

[נז]

שאינה יכולה לטבול. שהמים הקרים מזיקים לה יעשו לה תקנה כמו שהיו עושים לכהן גדול ביום הכיפורים שהיו מחממים עששיות של ברזל ומטילין לתוך המים ואם אי אפשר בתקנה זו תצא כו' (ב"י). אם אינה רוצה לקבל גט מתירין לו לישא אשה אחרת וכן ברואה מחמת תשמיש (עיין אבן העזר סי' א').

סימן קפח

[א]

טמאים. אף על גב דמדאורייתא אין טמאים אלא ד' מיני דמים שהם ד' מיני אדמומית שאין דם אלא אדום שנאמר ויראו מואב [מנגד] את המים (מנגד) אדומים כדם וכתוב והיא גלתה את מקור דמיה וכתוב וטהרה ממקור דמיה ודרשו חכמים דמיה דמיה הרי כאן ארבע מיני אדמומיות שמנו חכמים במשנה אבל שלמטה מהם לאו דם הוא. מכל מקום האידנא לא בקיין בחזותא דדמא שאפילו בימי חכמי התלמוד יש מן החכמים שהיו נמנעים לראות דמים כל שכן האידנא שאין לאדם לישען על חכמתו ואין לטהר שום דם הדומה למראה אדמומית והלכך אפילו כמימי תלתן וכמימי בשר צלי נמי לא מטהרין (ב"י) ואפילו דיהה מהם (ר"ן):

[ב]

שחור. שהשחור אדום הוא אלא שלקה כשנעקר מן הגוף והושחר ומדאורייתא אין טמא אלא כענבים השחורים וכדיו היבש אבל כזיתים השחורים (רמב"ם) וכזפת וכעורב טהור. ועכשיו שאין אנו בקיאים במראות הדמים אפילו כזית ודיהה ממנו טמא ואפילו דיהה מן הדיהה (ר"ן) ואף על פי שנראה לעין כל שדיהה הרבה מן הדיו מכל מקום גזרת חכמים האחרונים מחכמי הגמרא או גזרת הגאונים שאחר הגמרא היא לטמא כל מראה שחורות ואדמומיות בזמן הזה שאין בקיין במראות גזרה שמא יבא אחד לטהר מראה הטמא (רמב"ם רמב"ן ש"ך):

[ג]

לבן. ואפילו אינו לבן לגמרי אלא כמראה בגד לבן שנפל עליו אבק והוכה לבנוניתו טהור דאין שחרורית כזה בא ממראה אדמומית דנימא ביה אדום הוא אלא שלקה (ב"י):

[ד]

או הזהב. או אתרוג או חלמון ביצה שיש בהם נטייה לאדמומית וכ"ש הירוק ככרתי כו' שקורין (גרין בלשון אשכנז) שאין בו נטיה לאדמומית כלל.

וכתב הב"ח דהיינו כשנשאר ירוק מתחלתו ועד סופו אבל כשנשתנה לאחר שנתייבש הכתם ונעשה אדום בקצותיו טמא דכשנעקר מן הגוף לקה ונעשה ירוק וכשנתייבש חזר למראהו קצת שהיה אדום מתחלה ולכן כשיבא מראה לבן וירוק לפני המורה בעודו לח לא יורה בו דבר עד שיתייבש עכ"ל. ואין נוהגין כן דאחזקי ריעותא לא מחזקינן כדלעיל סימן נ"ב גבי בני מעיים שאין צריך לשלקן לראות אם נשתנו מראיתן. כן כתבו הש"ך והט"ז. ובתשובת חכם צבי כתב דכל שהיה לבן וירוק ביציאתו מן הגוף אף שחזר להיות אדום או שחור אחר שנתייבש טהור דלא אמרינן אדום הוא אלא שלקה אלא בשחור ולא בלבן וירוק ומה שחזר להיות אדום אחר שנתייבש על הבגד שינוי האויר עם הבגד גרמו לו להתאדם. ובתשובת שבות יעקב חלק עליו ופסק כהט"ז וש"ך:

[ה]

טהורה. דאף על גב דהרגשה סברא דאורייתא היא כדלקמן סי' ק"צ הני מילי היכא דליכא למיתלי ההרגשה במידי אחרינא אבל כשמצאה לחלוחית דלובן או הירוק על העד אמרינן דהאי טפת לובן או ירוק הוא דארגישה דלבן וירוק נמי מהמקור קאתו (תרומת הדשן ב"י):

[ו]

טהורה. מפני שאין אנו מחזיקים אותה במשקרת לפי שהתורה האמינתה שנאמר וספרה לה כדלעיל סי' קפ"ה וכן אין מחזיקין אותה בטועה בדמיונות מן הסתם כל היכא דליכא ריעותא קמן שאין הדם לפנינו (רשב"א):

[ז]

אין סומכין עליה. דכי היכא דלדידן לא איברר לן ולא יכלינן למיקם עלה אייהי נמי לא קים לה וסברה כזה היה ואינו (רשב"א) דרגלים לדבר דטועה היא כיון דאיכא ריעותא לקמן דמספקא לן ולא יכלינן למיקם עליה (ב"ח). וכן אשה שמסופקת בדם שלה ומראה דמה לחברתה ואמרה לה חברתה כדם זה שלך הראיתי גם אני לפלוני החכם וטיהר לי אין לה לסמוך עליה שכיון שישנו לדם צריכה להראותו לחכם (רש"י) שמא היא טועה בדמיונות. אבל אשה שאומרת דם זה עצמו טיהר לי החכם נאמנת שאין מחזיקין אותה במשקרת לעולם ואין צריך לראות הדם כלל (ש"ך). וכתבו התוספות דיכול אדם לראות דמי אשתו:

[ח]

הכניסה שפופרת. עד המקור (רא"ש) פירוש ועד בכלל שהכניסתו לתוך מקור דמיה ונכנס הדם בשפופרת והוציאנו לחוץ ואין דרך נשים לראות כן ומשום הכי טהורה שנאמר דם יהיה זובה בבשרה בבשרה ולא בשפופרת וטעמא דקרא לאו משום חציצה הוא שהשפופרת מפסקת בין דם לבשר בית החיצון אלא טעמא דקרא משום שאין דרך נשים לראות דם בזה הענין ולא טמא הכתוב אלא בשרואה כדרך שהנשים רגילות לראות. ואף על פי שהכניסה השפופרת לתוך המקור ואין פתיחת הקבר בלא דם כדלקמן ודם שעל ידי פתיחת הקבר דרך נשים הוא (בכל עת לידתו) הכא מיירי בשפופרת של קנה שהוא דק ולא נפתח הקבר על ידו (ב"י) כדלקמן סוף סי' זה (אבל בשפופרת עבה שהקבר נפתח על ידו כיון שאי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם ודרך נשים הוא לראות דם על ידי פתיחת הקבר אין השפופרת מועלת לטהר הדם שיוצא על ידי פתיחת הקבר כדרך הנשים דמה לי שנפתח הקבר על ידי ולד שלם או מחותך או חתיכות בשר או שפופרת שכבר ריבה הכתוב זוב דמה לרבות רואה מחמת אונס כל שהיא רואה כדרך הנשים דהיינו שזב הדם מעצמו על ידי פתיחת הקבר או אונס אחר ולא שהוציאנו השפופרת בעצמה בכניסתה למקור שלא על ידי פתיחת הקבר כגון של קנה דק שלא נפתח הקבר על ידו). כן דעת הטור ושו"ע לפי דעת הרא"ש. ועיין לקמן דעת התוס' והרמב"ם:

[ט]

שנוגע בבשרה. פירוש לא מיבעיא אם הדם בתוך החתיכה שאינה מבוקעת שאינו נוגע בבשרה בבית החיצון דטהורה שנאמר בבשרה אלא אפילו מבוקעת שנוגע בבשרה טהורה דטעמא דקרא לאו משום חציצה אלא משום שלא טימא הכתוב אלא ברואה כדרך שהנשים רגילות לראות ואין דרכה של אשה

לראות דם בענין זה (שהחתיכה בעצמה הוציאה הדם מהמקור שלא על ידי פתיחת הקבר כדלעיל ולא יצא הדם מעצמו).

ודוקא כשהדם אינו רק בבקעים אבל אם נמצא גם כן על גבי החתיכה אפילו נמצא לחלוח דם כל שהוא על גבי החתיכה שאינו בבקעים טמאה כדלקמן סעיף ה' (משום דמהיכי תיתי למימר שראתה דם זה שלא כדרך הנשים אלא על ידי החתיכה שהוציאתו עמה ולא יצא מעצמו איפכא מסתברא שיצא מעצמו כדרך הנשים שראות ברצון דהיינו כפי טבע האשה להוציא מותרות הדמים בעת נדתה ולפעמים בלא עת כשנתרבו הדמים בגופה או מאיזו סבה אחרת ואזי כשנתעורר הטבע להוציא מותרות הדמים הוציא גם חתיכה זו או שנתעורר להוציא שניהם כאחד ומאין הרגלים לומר שהחתיכה היא שהוציאה הדם אם לא שאין על החתיכה שום דם רק שבבקעים שדם זה כבר נעקר ויצא מהמקור ונכנס בבקעים אלו בעוד שהחתיכה היתה במקור והחתיכה היא שהוציאתו ולא טבע האשה להוציא מותרות הדם מהמקור כיון שכבר נעקר ממקורו ונכנס בחתיכה זו וכן בשפופרת כיון שראתה בהכנסת השפופרת יש רגלים לדבר שהשפופרת היא שהוציאה הדם ולא שיצא מעצמו בשעה זו. וגם אין לחוש שמא היה דם זה כבר בבית החיצון מקודם לכן ונכנס בשפופרת בכניסתה או ביציאתה שהרי דופני השפופרת מפסיקין בין כותלי בית החיצון לדם שבתוכה. וכן בבקעים שבחתיכה אם היה דם זה בבית החיצון לא היה נכנס כולו לתוך הבקעים ועל גבי החתיכה אין שום לחלוח דם).

והתוספות והרמב"ם מטמאים בדם שבבקעי החתיכה כיון שנוגע בבשרה דסבירא להו דהא דאמרינן דאין דרכה של אשה לראות דם בשפופרת היינו שדרכה לראות דם שלא בהפסק בין הדם לבשר בית החיצון ומשום הכי ממעט הכתוב בבשרה עד שתראה בבשרה כדרך שהנשים רואות ולא בהפסק שפופרת או דבר אחר בין דם לבשר בית החיצון שאין דרך הנשים לראות כן והלכך כשהדם בבקעי החתיכה ונוגע בבשרה טמאה (ולדבריהם בשפופרת שהכניסתה בפרוזדור עד מקום שהשמש דש שהוא תחילת בית החיצון ויצא הדם מעצמו מהמקור ונכנס בשפופרת כגון שהיתה שעת וסתה טהורה אף על פי שלא הוציאתו השפופרת כיון שלא נגע בבשר בית החיצון וכן הוא ברמב"ם בהדיא).

וכתב הש"ך בשם הב"ח דצריך עיון אם יש להקל כפסק הש"ע. והמנחת יעקב כתב דאין לזוז מפסק הש"ע. וכן דעת הט"ז:

[1]

אפילו ראתה דם. פירוש לא מבעיא כשראתה על העד שבדקה עצמה בו כמין חתיכות בשר לבד מן המקור שנעקר ואין שם דם בעין על גבי החתיכות אלא שהוא מובלע בבקעים שבחתיכות דבכהאי גוונא אף בחתיכות בשר דעלמא שאינן מן המקור שנעקר טהורה לפי דעת הש"ע כדלעיל. אלא אפילו ראתה דם לחוד על העד שבדקה בו והחתיכות נשארו בבית החיצון תלינן שדם זה היה מובלע בבקעי החתיכות בשעה שנפלו לבית החיצון ודם טהור הוא משום שאין דרך ראייה בכך כדלעיל ואחר כך פירש מבקעי החתיכות לבית החיצון ויצא על העד. ולא חיישינן שמא דם זה יצא לבית החיצון מן המקור הנשאר במקומו לאחר שנעקרו ממנו החתיכות ודם טמא הוא דאשה בחזקת טהורה עומדת ומספק אל תטמאנה כי היכי דמהאי טעמא תלינן במכה שמוציאה דם כדלעיל סי' קפ"ז. והכא נמי אין לך מכה מוציאה דם גדולה מחתיכות המקור שבבית החיצון שהמקור הוא מלא דם נדה אלא שדם המובלע בחתיכות המקור שנעקרו ממקומן דם טהור הוא כדם המכה משום דמיד שנפלו החתיכות לבית החיצון חשוב כאילו נפלו לחוץ.

ומיהו דוקא כשבדקה עצמה בשעת נפילתן לבית החיצון ולא ראתה שום דם כלל על העד אלא שלאחר כך לא היתה פוסקת מלראות כל זמן שהחתיכות היו בבית החיצון. אבל אם לא בדקה עצמה בשעת נפילתן לא תלינן לקולא למימר שהיה דם זה מובלע בבקעי החתיכות כשנעקרו ואחר כך פירש מהן לבית החיצון דאימא הוי על גבי החתיכות ולא בבקעים או אפשר לא היו על החתיכות כלל אלא נפל לעצמו לבית החיצון כשנפלו החתיכות דבכהאי גוונא דם טמא הוא לכולא עלמא בחתיכות בשר בעלמא כדלעיל והוא הדין לחתיכת המקור שנעקר. כן דעת הב"ח הובא בש"ך.

אבל דעת רמ"א בדרכי משה וכן דעת הט"ז (עיין שב יעקב סי' ל"ז) דאף דם שלא היה מובלע בבקעי חתיכות המקור בשעה שנעקרו ונפלו לבית החיצון ואפילו לא היה על גבי החתיכות כלל אלא שנעקר מהמקור ונפל לבית החיצון בעקירת חתיכות המקור ונפילתן דהיינו חתיכות המקור כשנעקרו ממקומן הולוכו עמה לבית החיצון כל דם נדה שהיה בהן בעין שאינו מובלע בבקעים ודם זה נפל לעצמו בבית החיצון שלא על גבי החתיכות כלל אפילו הכי טהור לפי שאין דרך נשים לראות כן. ולא דמי לחתיכת בשר בעלמא שאם יצא ממנה דם שאינו מובלע בבקעים טמא משום דאמרינן שהדם יצא מעצמו עם החתיכה ולא שהחתיכה הוציאתו כדלעיל מה שאין כן בדם שבמקור שחתיכות המקור שנעקרו הן שמוליכות עמהן הדם שבהן לבית החיצון והתורה לא אסרה אלא כשהמקור נשאר במקומו והדם יוצא ממנו ולא כשהמקור עצמו מוליך עמו הדם לבית החיצון שאין דרך ראייה בכך.

(ומהאי טעמא יש לומר דאף הרמב"ם והתוס' דמטמאי בדם שבבקעי החתיכה דעלמא אף על פי שהחתיכה הוציאה הדם מהמקור מודים בדם שבחתיכת המקור שנעקרה והולוכה עמה הדם שהיה בה שהוא טהור. דבחתיכה דעלמא סבירא להו להרמב"ם ותוס' דכיון שיצא הדם לבית החיצון כדרך הנשים שהוא נוגע בבשר בית החיצון מקרי דרך ראייה דלא איכפת לן בחתיכה שיצא עמו והוציאתו מהמקור מאחר שטימא הכתוב רואה באונס כברצון וגם דרך נשים לראות על ידי פתיחת הקבר בולד שלם או מחותך ומה לי שיצא הדם מעצמו על ידי פתיחת הקבר שפתח הולד או החתיכה ומה לי שהוציאתו החתיכה. אבל חתיכת המקור שנעקרה והולוכה עמה הדם שהיה בה לכולא עלמא אין דרך ראייה בכך וטהורה אף להרמב"ם והתוס'. במכל שכן משפופרת לפי שיטתם שאם הכניסה שפופרת לפרוזדור לבד בעת ראייתו וסתה ויצא דם וסתה לתוך השפופרת טהורה הואיל ואין דרך נשים לראות כן בהפסק בין דם לבית החיצון אף על פי שעיקר הראיה שהיא עקירת הדם מהמקור הוא כדרך הנשים כל שכן בחתיכת מקור שנעקרה עם דם שבה שבעקירת הדם וגם ביציאתו לבית החיצון הכל בשינוי גדול יותר מההפסק).

ועל פי זה יש להקל במילתא דשכיחא במקצת נשים שהרחם שהוא מתקבץ כמו המסס ובית הכוסות וכאשר נחלשה האשה נפשטו הקמטים עד שהרחם בראשו כמו מעי ממנו נופל למטה סמוך למקום השתן ויש בו פה כמו מקום צאת הדמים והוא פה הרחם ומשם הדם יוצא והוא מהרחם באמת אבל שלא במקומו שמקומו למעלה מפרוזדור ובזה קצת מהרחם נופל למטה שקורין בל"א (פאר פאל) ואין כאן מכה ברחם כלל כי אם חולשת הרחם שנתפשטו קמטיו ואף על פי כן כל זמן שלא חזרה חתיכה זו למקומה כל דם שתראה משם יש לטהר אם רואה שלא בהרגשה. ויש לדמות דין זה לחתיכת מקור שנעקרה לפי דעת רמ"א וט"ז (תשובות שב יעקב ובאר יעקב). ולא שייך בזה אין פתיחת הקבר בלא דם כי אין כאן פתיחת הקבר כלל שהרחם הוא סתום כמקדם רק שירד מלמעלה למטה ומשם היא רואה (כרתי ופלתי). ומכל מקום בשעת וסתה אין להקל כלל (עיין באר יעקב דף פ' ע"ד) כדלקמן:

[יא]

מכה היא. ומכל מקום בשעת וסתה לא תלינן הדם בחתיכות אלא בוסתה כמו במכה דלעיל סימן קפ"ז
(ב"ח מנחת יעקב דלא כט"ז):

[יב]

ולא נמוחו. דאם לא כן איכא למיחש שמא דם הוא שנקרש ונעשה חתיכה כמו בצורת בריה דלקמן (ב"י).
ורמ"א בדרכי משה חלק עליו דאין צריך בדיקה מאחר שידוע שנעקר המקור. וכן משמע ממעשה שעשה
הר"ש שהביא הרא"ש שטיהר הדם שראתה כל זמן שהחתיכות היו בבית החיצון ולא הצריך להוציאן
ולבדקן בפושרים (עיין באר יעקב דף ע"ט). אבל בחתיכת בשר דעלמא מודה רמ"א דצריך בדיקה כדמשמע
ברא"ש ורשב"א בתורת הבית הארוך:

[יג]

דומיא דשפופרת. של קנה דק שבדקים כדלקמן סעיף ו':

[יד]

חתיכה גדולה. מלשון הטור ושו"ע משמע דקאי נמי אחתיכת מקור שנעקר. ואף לפי דעת רמ"א וט"ז
דלעיל שמטהרין אף בדם שנפל לעצמו בבית החיצון שלא על גבי החתיכות כלל. היינו בדם נדה שהיה
בחתיכות והוליכוהו עמהן לבית החיצון בנפילתן שמה שאין דרך נשים לראות כן אבל בחתיכה גדולה
שבעקירתה נפתח המקור הנשאר ויוצא ממנו דם מעצמו על ידי פתיחת הקבר דם טמא הוא שהוא דרך
נשים כדלעיל. ומיהו ממעשה דהר"ש שלא הצריך להוציאן ולראותן אם הן גדולות או קטנות משמע דלא
שייך כלל אי אפשר לפתיחת הקבר בלא דם במקור שנעקר. וכן משמע בלחם חמודות. דלא כב"ח (עיין
באר יעקב דף ע"ט ע"ג):

[טו]

שלא נגמרה צורתו. דהיינו פחות מבן מ' יום אף על גב דאיכא למימר מיא בעלמא הוא ואין בו משום
פתיחת הקבר וכל שכן בחתיכת בשר שהיא קשה (עיין באר יעקב דף צ"ה ע"ד):

[טז]

טמא. שנאמר דם יהיה זובה יהיה לרבות היבש. והא דכתיב זוב דמה דמשמע דמידב דייב דהיינו לח
אורחא דמילתא נקט (גמרא):

[יז]

יבחושין. או כמין עפר אדום:

[יח]

מחממתן. למי המעיין כחום מי הנהר שלא עמד בבית כלל שהחמה מחממתן (רא"ש ב"י):

[יט]

מחמימת הרוק. פירוש שאין צריך להיות יותר חמין כו':

[כ]

טהורה. לסברא הראשונה דלקמן סעיף ו' בדיקה זו היא לחומרא שאם נמוחו על כרחך דם נדה הוא שנתייבש ונעשה צורת בריה שאם לא כן לא היה נמוח לעולם אבל אם לא נימוחו אין הוכחה שאינן דם נדה שדם נדה יוכל גם כן להתייבש כל כך עד שלא יהא נמוח לסברא זו. אבל לסברא האחרונה דלקמן הבדיקה היא לקולא שאם היה דם נדה שנתייבש היה נמוח במעת לעת אלא בריה בפני עצמה היא ואינה מתולדות הדם (רא"ש) אלא מחמת מכה שהעלתה רירין ונגלד ונתייבש הריר האדום שהוא דם המכה וממנה באו הקליפות האדומות האלו והשערות באו משומא שיש לה במעיה שהיא מגדלת שערות אדומות (גמרא):

[כא]

על ידי שרייה. שדוחק המיעוך ממחה יותר משריית הפושרין מעת לעת ומאחר שלא נמוחו בדוחק המיעוך בידוע שלא ימוחו בשריית מעת לעת (רשב"א):

[כב]

טמאה. דדם הנדה אין לו שיעור אפילו כחרדל ועיין מ"ש לעיל. ואף על פי שאשה זו יש לה מכה המוציאה דם שממנה באו הקליפות האדומות שהן גלדי המכה לא תלינן הלחלוח דם במכה לפי שאין גלדי המכה נופלים ממנה מאליהן אלא לאחר שנתייבשו לגמרי ואין בהם לחלוחיות המחברן למכה (שב יעקב באר יעקב) (ועוד שכל מכה שעלה עליה קרום אף על פי שהיא יכולה להגלע ולהוציא דם אין תולין בה אלא כתם ולא דם ואפילו בכתם לא הקילו אלא בידוע שהיא יכולה להגלע ולהוציא דם ולא בספק כדלעיל סי' קפ"ז הואיל ועלה עליה קרום ולא היתה מוציאה דם ואף זו שעלה עליה גלד ולא היתה מוציאה דם ואחר כך נפל ממנה וספק עכשיו אם מוציאה דם אין תולין בה אפילו כתם משום דבכהאי גוונא לא אמרינן סתם מכה מוציאה דם כיון שעלה עליה גלד ולא היתה מוציאה דם וכי לעולם תהיה מוציאה דם וכי אין המכה עשויה להתרפאות לעולם):

[כג]

ושלא בשעת וסתה. פירוש דרמ"א לא סמך על חזקה זו שהוחזקה שדברים אלו אינן דם אלא בצירוף חזקה דאורח בזמנו בא דהיינו באשה שיש לה וסתה וראתה דברים אלו שלא בשעת וסתה דמסתמא אינו דם נדה דאורח בזמנו בא שעל חזקה זו לבדה סמך המרדכי להתירה אף בדם גמור אם יש לה מכה שאינה ידוע אם מוציאה דם כדלעיל סי' קפ"ז. אלא דאנן לא קיימא לן כהמרדכי אלא כשיש צד אחר להקל כמ"ש שם ומשום הכי נמי סמך רמ"א כאן על חזקה זו משום שיש צד להקל בבדיקה ג' פעמים

שהוחזקה שדברים אלו אינן דם (כרתי ופלתי). והאפי רברבי והש"ך מקילין אפילו בשעת וסתה כיון דוסתות דרבנן:

[כד]

קליפות ושערות. שצורתן מוכחת עליהן שהן בריה בפני עצמן שאין דרך דם להתייבש ולעשות צורות כאלו. וכמין עפר נמי אין דרכו של דם להתייבש ולצאת נפרך כעפר. אלא שלפעמים נעשה כן דרך מקרה ולפיכך צריך לבדוק בשרייה וכשלא נמוחו אגלאי מילתא דלאו דם הוא אלא בריה בעלמא הוא וכשנמוחו על כרחך לאו בריה נינהו אלא דם היה ונתייבש דרך מקרה ונעשה כן. אבל דם יבש דעלמא אפילו לא נמוח נמי דם הוא וטמא עכ"ל הרשב"א בתורת הבית ובמשמרת הבית:

[כה]

בשרייה. דכל דם יבש שאינו נמוח אינו דם אלא בריה כדרך ששינינו גבי שערות וקליפות ועפר (הרז"ה רא"ש). וכתב הש"ך דבירושלמי מוכח כסברא הראשונה. וכן דעת השו"ע שהביא סברא הראשונה בסתם והאחרונה בלשון יש אומרים דסבירא ליה עיקר כסברא הראשונה (מנחת יעקב):

[כו]

דקה מן הדקה. דמדקיימא לן רואה בשפופרת טהורה שמעינן דבשפופרת אין בה פתיחת קבר כדלעיל אלא דשיעורא דשפופרת גופא לא אתפרש לן אם עב או דק הילכך אזלינן לחומרא ולא מטהרינן אלא כשיעור שפופרת דק שבדקים (ב"י):

סימן קפט

[א]

נשים. שרוב הנשים דרכן לראות מל' לל' (רמב"ן רשב"א). <(א)> ול' יום אלו הם מתחילת ראייה לתחלת ראייה וב' ימי הראיות בכלל הל' (ב"י ב"ח פרישה לבוש של"ה ט"ז חכם צבי דלא כש"ך) דהיינו כשראתה באחד בשבת דרכה לחזור ולראות בב' בשבת בסוף ד' שבועות. הילכך חוששת ליום ל' לפרוש מבעלה מתחלת הלילה (של"ה) עד סוף היום אפילו ראתה עכשיו בלילה (כרתי פלתי וכן משמע בגמרא ופוסקים). וגם צריכה לבדוק עצמה בו ביום לכתחלה (טור וש"ע סי' קצ"ו).

ויש אומרים שעונה בינונית היא ביום ל"א (רש"י תוס' ש"ך). ויש אומרים שלא הוזכרה עונה בינונית אלא לענין בדיקה ותביעה שאסור לבא עליה עד שיתבענה ותבדוק עצמה משהגיע יום העונה שהוא יום ל' מתחלת ראייתה ואם לא בדקה עצמה ביום העונה צריכה לבדוק אחר כך פעם אחת קודם שיבא עליה אבל על ידי בדיקה מותרת אפילו ביום העונה ואינה צריכה לפרוש מבעלה (רש"י תוספות רמב"ן).

ולהלכה אין לנו אלא דברי השלחן ערוך:

[ב]

לזמן הידוע. בלבדו כל עונת הוסת כדלעיל סי' קפ"ד. ואינה צריכה לחוש לעונה בינונית אפילו שינתה וסתה פעם ושתים שצריכה היא לחוש גם ליום ששינתה בו כדין וסת שאינו קבוע כדלקמן כל זמן שלא נעקר וסת הקבוע לגמרי (אחרונים):

[ג]

היום. פירוש היום בלבד ופסקה בו שאילו המשיכה ראייתה ליום שלאחריו מחשבין ההפלגה מיום שלאחריו שהוא סוף ראייתה כדלעיל סי' קפ"ד:

[ד]

כשיגיע כ'. שמא תראה בו וצריכה לפרוש מבעלה כל עונת הוסת כדלעיל סי' קפ"ד וגם צריכה לבדוק עצמה לכתחלה בשעת הוסת או אחריו באותה עונה אף על פי שעדיין לא קבעתו כדלעיל שם סעיף ט':

[ה]

לחדש. כלומר כל אשה כשראתה פעם אחת צריכה לחוש פעם שנית לאותו יום בחדש שלאחריו (ש"ך):

[ו]

בא' או בה' בו. כצ"ל (ט"ז):

[ז]

אותה העונה. שמא תקבע לה וסת לחדשים ולאחר שראתה פעם שנית צריכה לחוש לשני ימים לוסת החדש ולוסת ההפלגות מלבד עונה בינונית כדלקמן סעיף י"ג בהג"ה:

[ח]

בפחות משלש פעמים. כדלקמן סעיף ט"ז:

[ט]

ליום ידוע. בחדש או בהפלגה שוה:

[י]

ולא לימים. כגון אחר טבילתה או שאר דברים כיוצא בזה שרגילה לראות מחמת אותו זמן (ט"ז ונסתלקה בזה השגת הרד"ה ע"ש):

[יא]

שעתה בלבד. כגון אשה שהיתה רואה כל אימת דהוה סלקא מטבילת מצוה שהיו מרגישות בה בנות עירה בכניסתה לעיר ונותנין בה עין הרי זו מותרת לבעלה טרם כניסתה לעיר (גמרא ראב"ד) וכן כל כיוצא בזה:

[יב]

ולא ראתה. דהיינו שלא הרגישה בדם כדלעיל סי' קפ"ד סעיף ט':

[יג]

מותרת. בלא בדיקה כדברי האומרים דאפילו אשה שאין לה וסת אינה צריכה בדיקה לפני תשמיש לעיל סימן קפ"ו (ולהרמב"ם והרא"ש שם עיין פרישה סימן קפ"ד וט"ז ונקודות הכסף):

[יד]

כוסת קבוע. ואסורה לשמש אחר ל' עד שתבדוק עצמה דחזקה אורח בא בזמן שהוא רגיל לבא לרוב הנשים:

[טו]

ורביעית לל"ב. וזהו כיש אומרים שבסעיף ז' דלסברא הראשונה שם בעינן הכא ע[נ]ד חמישית לל"ג שהן ג' דילוגים מל' לל"א ולל"ב ולל"ג (ט"ז ש"ך):

[טז]

של הפלגות. וחוששת אחר כך ליום ל"ג ואחר כך ליום ל"ד וכן לעולם:

[יז]

הרבה. כגון שדילגה מכ"ט לל"א ואחר כך לל"ג ואחר כך לל"ה שוב חוששת לל"ז ואחר כך לל"ט וכן לעולם:

[יח]

השוה. לאפוקי דילגה יום אחד ואחר כך ב' ימים או איפכא:

[יט]

קבעה לה וסת. והוא הדין דילגה למפרע כגון שראתה תחלה לסוף ל' ואחר כך לכ"ט ושלישית לכ"ח בכל ענין שהיא משוה דילוגה קבעה לה וסת לדילוג זה (ראב"ד תוס' ש"ך):

[כ]

ושאינם שוים. אלא שהדילוג שוה:

[כא]

ושאינם שוים. אלא שהדילוג שוה:

[כב]

באחד בשבת. פירוש דמראיה הראשונה עד השניה שוה כמשניה עד השלישית כגון שראתה באחד בשבת וחזרה וראתה בג' שבועות באחד בשבת וכן פעם ג' קבעה לה וסת בג' שבועות באחד בשבת אף שאין כאן אלא ב' הפלגות של ג' שבועות כיון שיש כאן ג' ראיות של ג' ימים שוין שהם א' בשבת קבעה לה וסת וכן בה' בשבת (ב"ח ש"ך מנחת יעקב).

וכל שכן אם ראתה ג' פעמים רצופים באחד בשבת דקבעה לה וסת ואינו נעקר אלא בג' פעמים (פרישה).

(אלא דכל זמן שלא נקבע אינה חוששת לו שהרי הוא יום טבילתה ובלאו הכי טמאה היא ואם לא ראתה בפעם אחת וטבלה נעקר בפעם אחת. וכן כשראתה פעם ב' באחד בשבת בסוף ב' או ג' שבועות אינה חוששת עד א' בשבת שבסוף ב' או ג' שבועות ומשום חשש וסת ההפלגות כי חשש וסת השבוע נעקר בפעם אחת שלא ראתה בו וכדין וסת הסירוג דלקמן סעיף י"ב. ולמאן דאמר התם דוסת הסירוג אינו נקבע בפחות מד' ראיות הוא הדין הכא וליכא נפקא מינה בוסת השבוע אלא ברצופים):

[כג]

בכך. שכל מה שבית דין של מטה עושים בית דין של מעלה מסכימים עמהם אף בכל חידושי הגוף כמו שדרשו רז"ל על פסוק לאל גומר עלי (רשב"א ש"ך):

[כד]

י"ח בתמוז. ואז תקבע וסת בחדשים לדילוג וצריכה לחוש אחר כך ל"ט באב ולכ' באלול וכן לעולם ואין חוששין מה שחדש אחד מלא ואחד חסר כדלעיל:

[כה]

ההפלגות שוות. בימי החדש אלא בדילוג ואין כאן אלא ב' דילוגים שראיה הראשונה אין שם דילוג עליה ולא קבעה וסת לדילוגים עד שתשלש בדילוגים (גמרא):

[כו]

הקבוע לה. והוא שוסתה היה בי"ד בחדש ודילגה לט"ו שהוא דילוג שוה לשאר הדילוגים שמט"ו לט"ז וי"ז והוא הדין אם לא היה לה וסת קבוע אלא שראתה בי"ד באדר ואחר כך ט"ו בניסן. ומה שכתב הש"ע וסת קבוע רבותא קא משמע לן דלא נימא דשדינן ראיית וסתה הקבוע בתר ראיות שעברו ולא תצטרף לארבע ראיות אלו שהן שלשה דילוגים קא משמע לן (ב"ח ט"ז ש"ך):

[כז]

קבעה וסת. כמו שקובעת בג' פעמים בימי החדש שוין שגם ראייה הראשונה מן המנין כדלעיל. ומכל מקום אם היה לה וסת קבוע בט"ו לכולי עלמא אין ראייה ראשונה מן המנין דשדינן לה בתר ראיות שעברו ולא קבעה לה וסת לדילוג עד שתראה פעם רביעית בי"ח בתמוז (גמרא):

[כח]

ולהחמיר. אבל לא להקל כגון בשבעה עשר בתמוז דלסברא הראשונה חוששת לו הואיל ולא נקבע עדיין וסת הדילוג והיא ראתה בשבעה עשר בסיון אבל לסברא האחרונה אינה חוששת לו הואיל ונקבע כבר וסת הדילוג וחוששת לי"ח. ולסברא הראשונה אינה חוששת לי"ח שוסת הדילוג אינה חוששת לו עד שתקבענו כדלעיל סעיף ב' ולקמן סעיף י"א. על כן צריכה לחוש לשבעה עשר ולי"ח כחומרי שניהם (ב"ח ט"ז ש"ך):

[כט]

וי"ז לחדש זה. והוא הדין בב' פעמים בב' חדשים וחוזרת חלילה ג' פעמים נמי הוי וסת קבוע כגון שראתה ט"ו בניסן וט"ז באייר וט"ו בסיון וט"ז בתמוז וט"ו באב וט"ז באלול קבעה לה וסת לדילוג חלילה וחוששת אחר כך לט"ו בתשרי וט"ז במרחשון וכן לעולם (ב"ח ש"ך). והוא הדין בד' פעמים בארבעה חדשים וחוזרת חלילה ג' פעמים (ט"ז):

[ל]

לר"ח לדילוגים. וזהו וסת הסירוג דלקמן סעיף י"ב:

[לא]

עד י"ח בנו. ומכל מקום חוששת ליי"ט בתמוז משום וסת ההפלגות מל"ב לל"ב ואם ראתה בו קבעה לה וסת ההפלגות מל"ב לל"ב כי מט"ו בניסן עד ט"ז באייר ל"ב יום שניסן מלא ומט"ז באייר עד י"ח בסיון גם כן ל"ב יום שאייר חסר ומי"ח בסיון עד י"ט בתמוז גם כן ל"ב יום שסיון מלא (ב"ח ש"ך):

[לב]

עד שתקבענו. דבשאר וסתות יש מן הדין לחוש לו בתחילתו כי שמא תקבע לה יום זה לוסת ותהיה אסורה בו הלכך אמרינן תחלתו כסופו אבל וסת הדילוג כשתקבענו הותרו כל הימים הראשונים ואינה חוששת לעולם לט"ו וט"ז וי"ז לחדש אלא לי"ח ולי"ט וכ' ומכ' ולמעלה וגם הם הולכים וניתרים שכשחוששת ליי"ט הותר י"ח ואינה חוששת לו לעולם וכן כולם ואם כן היאך יהיה תחלת הוסת חמור מסופו (ראב"ד):

[לג]

וסת הסירוג. דלעיל סעיף ט':

[לד]

ואף על פי שהרחיקה. דהכא כיון דראיותיה שוין לעולם בא' בחדש לכולי עלמא קבעה בג' ראיות כדלעיל סעיף ו' בראתה מחדש לחדש בימים שוין דמה לי מחדש א' לב' או מא' לג' (ב"ח ש"ך ט"ז). <(ב) (ג)> והפרישה כתב דלסברא הראשונה שבסעיף ז' דבעינן ג' דילוגים הכא נמי לא קבעה וסת לסירוגין עד שתראה בא' בתשרי. וכבר נתבאר לעיל שיש להחמיר כדברי שניהם.

ואם היה לה וסת קבוע מר"ח לר"ח הסמוך לו ושוב סירגה מר"ח ניסן לר"ח סיון ואב לכולי עלמא ראיית ניסן אינה מן המנין דשדינן לה בתר ראיות שעברו ואינה מצטרפת לוסת הסירוג כי היא מוסת השוה (ש"ך):

[לה]

חוששת לר"ח אייר. משום דסתם נשים וסתן כל חדש (ש"ך). וגם ביום א' דר"ח שהוא ל' בניסן חוששת משום עונה בינונית כדלעיל סעיף א' (ט"ז):

[לו]

ביום או בלילה. אבל אם ראתה בר"ח א' בלילה ובב' ביום ובג' בלילה או ביום לא קבעה לה וסת שאין האשה קובעת לה וסת אלא בעונות וכל מקום שאמרו יום בענין זה אין משמעותו אלא עונה או יום או לילה (רמב"ן).

(ואף בוסת ההפלגות מחשבין מעונה לעונה ולא מיום ליום כגון אם ראתה בלילה ובסוף כ' ביום שנמצאו מ' עונות מראיה לראיה עם עונות הראיות עצמן הרי מ' עונות השניות כלות בליל כ"א והשלישית ביום כ' מראיה ג' וקבעה לה וסת למ' עונות):

[לז]

הראשון. שנקבע בג' פעמים ואינו נעקר אלא בג' פעמים:

[לח]

האחרון. והוא נעקר בפעם אחת שלא תראה בו (ט"ז).

(אבל אם האחרון הוא ביום ושוב הקדימה לראות בליל ר"ח ונמשכה ראייתה בתוך היום לא נעקר במה שהקדימה בלבד כדלקמן):

[לט]

אחד מהן ג"פ. שנמצא אין כאן וסת קבוע כלל וכל וסת נעקר בפעם אחת הלכך אינה חוששת אלא לאחרון שעקר את כולם:

[מ]

בלבד. ואם האחרונה בלילה לא עקרה הראשונה שביום אלא בוסת החדש ולא בוסת ההפלגות כדלקמן:

[מא]

האשה. בין קודם שקבעה לה וסת בין אחר שקבעה לה וסת לחדש או להפלגה ושינתה אותו דהיינו שהגיע יומו ולא ראתה בו אלא אחר כך או <(ד)> אפילו הקדימה לראות קודם שהגיע יומו חיישין שמא תקבע לה וסת אחר ביום זה שראתה בו עכשיו והלכך חוששת ליום זה לחדש ולהפלגה כו' (גמרא ראב"ד):

[מב]

מפני ר"ח ניסן. שהוא וסת החדש. וגם ביום א' דר"ח אייר שהוא ל' בניסן חוששת משום עונה בינונית אם אין לה וסת קבוע עדיין כדלעיל סעיף [א] (ב"י דרכי משה לבוש דרישה ט"ז של"ה חכם צבי כרתי ופלתי דלא כש"ך).

ורמ"א שלא כתב כן משום דמיירי אף ביש לה וסת קבוע ושינתה דאינה צריכה לחוש לעונה בינונית כל זמן שלא נעקר לגמרי בג' פעמים כדלעיל סעיף [א]. ובאין לה וסת קבוע סמך רמ"א אדלעיל סעיף א'. ולא רצה לשנות לשון הרמב"ן שבטור. והרמב"ן לשיטתיה אזיל דאינה צריכה לפרוש מבעלה בעונה בינונית כדלעיל סעיף א':

[מג]

שראתה. שהוא וסת ההפלגה ואף על גב דוסת שלא נקבע בג' פעמים נעקר בפעם אחת אין הפלגת כ' נעקרת במה שהקדימה לראות בא' באייר כי דמים יתירים הוא דאיתוספו בה ואין שום וסת נעקר אלא כשהגיע יומו ולא ראתה בו דמהאי טעמא לא נעקר וסת החדש במה שהקדימה לראות קודם ר"ח אייר כן דעת רמ"א וט"ז.

והב"ח וש"ך דעתם לחלק בין וסת החדש שאינו נעקר במה שהקדימה לראות ובין וסת ההפלגה שהוא נעקר במה שהקדימה לראות שהרי שינתה הפלגתה להפלגה אחרת שהפלגה ראשונה היתה לכ' יום וכשראתה בא' באייר שינתה הפלגתה ל"ב ונעקרה הפלגה ראשונה ואינה חוששת לט' באייר אלא ל"ב בו.

(ואף לפי דעת רמ"א וט"ז חוששת ל"ב בו אם לא ראתה בט' בו דלא עדיף מוסת קבוע ששינתה אותו).

והנה בטור בשם הרמב"ן כתב ואם לא ראתה בא' באייר חוששת לט' בו משמע דאם ראתה בו אינה חוששת לט' בו. אלא דרמ"א בדרכי משה נדחק לפרש דרבותא קא משמע לן דאף שנעקר וסת החדש צריכה לחוש לוסת ההפלגה של כ'. והב"ח וש"ך ס"ל דדוקא לא ראתה אבל אם ראתה בא' באייר אינה חוששת לט' בו אלא ל"ב.

ובאמת דעת הרמב"ן בהלכותיו פרק ה' ופרק ו' שלא כדברי זה ולא כדברי זה אלא דאם ראתה בא' באייר אינה חוששת לט' בו אלא לכ' בו כי אף שלא נעקר וסת הפלגת כ' במה שהקדימה לראות מכל מקום אינה מונה כ' אלא מיום שראתה שנית כדלקמן סעיף י"ד (והלכך חוששת לכ' באייר אף אם אין בו משום חשש וסת החדש דניסן כגון שבניסן ראתה בב' בו ובכ"א בו) וגם צריכה היא לחוש ל"ב בו הואיל ושינתה הפלגתה

לי"ב ימים מכ' בניסן לא' באייר ושמא תקבע לה וסת להפלגת י"ב ימים (גמרא רש"י ראב"ד דף י' ע"א). ובימי רמ"א וב"ח וט"ז וש"ך לא באו עדיין הלכות נדה להרמב"ן לדפוס במדינות אלו לכן כתב[ו] מה שכתבו (עיין כרתי ופלתי):

[מד]

שהרי ראתה. שאף שראתה בט' באייר שנמצא שראתה ב' פעמים בהפלגת כ' חוששת לוסת החדש כי שמא בימי החדש תקבע לה וסת ולא בהפלגה ולכן חוששת לכ' באייר אף שלא ראתה בא' באייר שאם ראתה בו ולא ראתה בט' בו בלאו הכי חוששת לכ' בו משום חשש וסת הפלגת כ' כדלעיל. והלכך אם ראתה בא' באייר ובט' בו חוששת לי"ז בו שהיא הפלגה שוה כמא' באייר לט' בו כי שמא תקבע לה וסת להפלגת ט' ימים וחוששת גם כן לכ' בו משום וסת החדש ומשום חשש הפלגת י"ב ימים שמונין אותה מט' בו וחוששת גם כן לכ"ח בו משום חשש הפלגת כ' שמונין אותה מיום ראיה האחרונה שהיא בט' בו אם לא ראתה שוב. ובחדש סיון בא' וט' בו חוששת לוסת החדש אבל לא בכ' בו כי כ' בחדש נעקר במה שלא ראתה כ' באייר. ואם ראתה כ"ח באייר הוקבע לה וסת להפלגת כ' בג' הפלגות שמאחד בניסן לכ' בו וט' באייר וכ"ח בו ושוב אינה חוששת לשום וסת אחר שלא נקבע ג' פעמים.

כללו של דבר אשה שראתה בתחלה בהפלגה מרובה וחזרה וראתה בהפלגה מועטת וחזרה וראתה בהפלגה מועטת מהשניה וכן כמה פעמים במיעוט אחר מיעוט שלא בסדר השוה בענין שאין כאן וסת הדילוג צריכה לחוש לכל ימי ההפלגות כי לא נעקרו במה שהקדימה לראות אלא עד שיבא יומן ולא תראה ומונין אותה מראיה האחרונה וכן חוששת היא לימי החדש של כל הראיות (מלבד עונה בינונית דלעיל סעיף א') עד שתקבע לה וסת או בימי החדש שוין או בהפלגות שוות. והוא הדין אחר שקבעה לה וסת אחד לחדש או להפלגה ושינתה אותו חוששת כל חששות הללו עד שתחזור לראות בוסתה כדלקמן:

[מה]

כדינו. וסת החדש בג' פעמים או וסת ההפלגות בד' פעמים:

[מו]

שלא נקבע. עדיין כדינו בין שהוא וסת החדש בין שהוא וסת ההפלגות דאיגלאי מילתא למפרע שוסתה הקבוע הוא זה שקבעתו כדינו והראיות שבנתיים דמים יתירים הוא דאתוספו בה ולא לקביעת וסת באו:

[מז]

באייר. וגם לי"ד בו משום עונה בינונית אם לא היה לה וסת קבוע לט"ו ורמ"א סמך על מ"ש בסעיף א':

[מח]

לי"ז בו. משום וסת הדילוג אלא לי"ח בו משום הפלגת ל"ב ימים מט"ז באייר כמו מט"ו בניסן לט"ז באייר שניסן מלא ואייר חסר (ש"ך):

[מט]

לי"ח בן. היינו כסברא הראשונה דלעיל סעיף ז' דבעינן שתשלש בדלוג אי נמי מיירי הכא בהיה לה וסת קבוע קודם לכן בט"ו לחדש דאז לדברי הכל אין ראיית ט"ו מן המנין כדלעיל (ש"ך):

[נ]

ודלוגים. כלומר שדילגה בהפלגה כגון שראתה בא' בניסן ובכ' בו חוששת להפלגה זו בט' באייר מלבד חשש ר"ח אייר משום וסת החדש. דילגה ליום כ"א דהיינו שראתה בי' באייר ולא ראתה מקודם חוששת להפלגת כ"א שהוא בר"ח סיון מלבד חששת כ' באייר משום וסת החדש כדלעיל. הגיע יום הפלגת כ"א ולא ראתה מותרת לשמש ביום כ"ב ואינה צריכה לחוש להפלגה בדילוג. דילגה ליום כ"ב שראתה בב' בסיון חוששת ליום כ"ב שהוא כ"ג בסיון מלבד חששת י' בו משום וסת החדש. הגיע כ"ב ולא ראתה מותרת לשמש ביום כ"ג לראייתה שהוא כ"ד בסיון לסברא הראשונה דלעיל סעיף ז' דבעינן שתשלש בדלוג או לדברי הכל אם היה לה וסת קבוע מכ' לכ' קודם לכן כדלעיל. אירע לה ראייה ליום כ"ג קבעה לה וסת לדילוג בהפלגה ומכאן ואילך אינה חוששת אלא לדילוגה (רמב"ן ש"ך):

[נא]

כמו שנתבאר. לעיל סעיף ז' בסברא האחרונה. ולסברא זו גם בדלוג הפלגות הראשונה מן המנין אף על פי שלא היתה בדלוג אלא שבדלוג חדש הראיה הראשונה מן המנין ובדלוג הפלגות הפלגה הראשונה מן המנין ולא ראייה הראשונה שאין הפלגה פחות מב' ראיות (מנחת יעקב). ומיהו גם לסברא הראשונה דלעיל סעיף ז' יש חלוקה בין דלוג חדש דסגי בד' ראיות ובין דלוג הפלגות דבעינן חמשה ראיות כדלעיל:

[נב]

יש אומרים שחוששת. לסברא האחרונה דלעיל סעיף ז' (ב"י ט"ז):

[נג]

תחלת ראייתה. ומה שכתב רמ"א סי' קפ"ד סעיף ב' דאשה שמשנית וסתה להקדים ב' או ג' ימים או לאחר כשמגיע זמן וסתה צריך לפרוש ממנה שנים או שלשה ימים קודם או אחריו עכ"ל >(ה) אינו רוצה לומר שצריך לפרוש כל הג' ימים שהמשיכה ראייתה אלא רוצה לומר שצריך לפרוש גם קודם הוסת אותו יום שרגילה להקדים בו (פירוש אותה העונה אף שהמשיכה ראייתה עד יום וסתה הקבוע לה) דהולכין תמיד אחר תחילת הראיה כמו שכתב כאן (ש"ך).

ודין אשה זו בב' ימים אלו שהם יום וסתה הקבוע עם יום שרגילה להקדים בו לפעמים כדין כל אשה שיש לה וסת קבוע ומשנית וסתה לפעמים שוסתה הקבוע אינו נעקר אלא בג' פעמים שלא ראתה בו ושאינו קבוע נעקר בפעם אחת ואף זו יום שרגילה להקדים בו לפעמים הואיל ולא קבעתו בג' פעמים נעקר בפעם אחת ויום הקבוע אינו נעקר אלא בג' פעמים (כרתי ופלתי סי' קפ"ד לדעת הש"ך).

(ואם לא קבעה שום אחד מהן בג' פעמים אינה חוששת אלא לאחרון. וכשנעקר יום שרגילה להקדים בו אף על פי שהיתה רגילה להמשיך ראייתה כמה ימים אינה חוששת להם שכולם נעקרו בעקירת יום הראשון):

[גד]

קבוע. להפלגת כ':

[גה]

וסת הא'. שהיה קבוע ואינו נעקר אלא בג' פעמים. ומכל מקום אינה מונה כ' מיום שהיתה ראויה לראות בו אף על פי שהוא יום וסתה הקבוע לה הואיל ועכשיו לא ראתה בו ולעולם מונין ההפלגה מיום שראתה כי כך היתה רגילה להפליג מיום שראתה בו (גמרא):

[גו]

יום כ'. שאינה חוששת לו ואם חזרה וראתה בו נעקר בפעם אחת:

[גז]

יום ל'. פירוש נקבע באיסור עד שתעקרנו בג' פעמים:

[גח]

והותר ל'. כי מאחר שחזר הוסת הקבוע למקומו נעקר שאינו קבוע והוא יום ל' שלא נקבע עדיין ג' פעמים.

אבל אחר שנקבע בג' פעמים אם חזרה וראתה בסוף כ' אפילו ג' פעמים לא נעקר יום ל' במה שהקדימה לראות לפניו כדלעיל. והלכך אם חזרה וראתה ביום ל' אפילו פעם אחת חזר למקומו. וצריכה ג' פעמים לעקרו שיגיע יומו ולא תראה ג' פעמים או שתחזור ותראה ג' פעמים מכ' לכ'. אבל קודם שחזרה לראות ביום ל' אפילו פעם אחת לאחר שראתה ג' פעמים מכ' לכ' שוב אינה חוששת ליום ל' אף על פי שהיה קבוע לה ולא נעקר במה שהקדימה לראות לפניו. דמכל מקום כיון שקבעה לה וסת שני מכ' לכ' ג' פעמים אינה צריכה לחוש לוסת הראשון. שאם לא כן לעולם תהיה רואה מכ' לכ' ועדיין חוששת לל' (עיין רמב"ן) ואינה צריכה לחוש לב' וסתות אלא כשקבעה שניהם יחד כדלקמן סעיף ל"ב:

[גט]

ולא השוה אותן. אדלעיל קאי שהיתה רגילה לראות בהפלגת כ' ושינתה וקבעה לה וסת אחר לל' דהותר יום כ' לגמרי שאף אם חזרה וראתה בו דינו כוסת חדש וכאן מיירי ששינתה ג' פעמים לימים שאינן שוין דלא קבעה לה וסת אחר גם הראשון לא נעקר לענין אם חזרה וראתה בו:

[ס]

וסת הראשון. כסברא הראשונה דלעיל סעיף ז' דבעינן שתשלש בדילוגים שוין וכאן אין כי אם ב' דילוגין שוין (ב"י ש"ך):

[סא]

וסת כלל. מיהו חוששת להפלגה אחרונה שהיא לל"ד כדין וסת שאינו קבוע וגם לעונה בינונית דלעיל
ס"א (ב"י ושאר אחרונים):

[סב]

ואם חזרה לראות ביום וסתה הראשון. כלומר בהפלגה הראשונה שהיא בסוף כ' מיום ל"ד שראתה בו
(ט"ז):

[סג]

ג' פעמים. הואיל ולא קבעה לה וסת אחר חזר הראשון למקומו בפעם אחת ומכל מקום קודם שראתה
בו אפילו פעם אחת אינה חוששת לו שכבר נעקר בג' פעמים שלא ראתה בו:

[סד]

ג' עונות. שהיתה רגילה לראות בהן כגון ביום כ' לראייתה ועכשיו הפסיקה ולא ראתה כלל עד שעברו
עליה ג' פעמים כ' יום לראייתה נעקר וסת הראשון ואינה חוששת עוד ליום כ' לראייתה שתראה אחר
שעברו ג' עונות שלה (רמב"ן ונקודות הכסף דלא כט"ז) אלא לוסת החדש בלבדו מלבד עונה בינונית כדלעיל:

[סה]

הוסת הראשון. פירוש שראתה שנית להפלגת כ' מראייה זו שאחר ג' עונות שלה חזר וסתה הראשון
למקומו ואינה צריכה לחוש לוסת החדש ולא לעונה בינונית ואינו נעקר אלא בג' פעמים מאחר שלא
שינתה וסתה לוסת אחר. אבל אם לא הפסיקה מלראות ג' עונות שלה לא נעקר הוסת שלה כלל ובפעם
אחת שהיא רואה בתוך ג' עונות שלה חוששת ליום כ' מראיה זו עד שתעקרנו ג' פעמים אלא שהיא
צריכה לחוש לוסת החדש מאחר ששינתה וסתה הקבוע אבל לא לעונה בינונית כדלעיל. ומכל מקום
קודם שראתה אפילו פעם אחת בתוך ג' עונות מיד שעברה עונה אחת שלה שהוא סוף כ' ולא ראתה בו
שוב אינה חוששת לסוף כ' הב' או הג' וכן לעולם שהרי אינה צריכה לחוש אלא להפלגת כ' יום ולא
להפלגת מ' או ס' שלעולם מונים ההפלגה מיום שראתה ולא מיום שהיתה ראויה לראות בו כדלעיל (רמב"ן
ש"ך דלא כט"ז) מה שאין כן בוסת החדש דלא שייך האי טעמא כדלקמן סעיף ט"ז:

[סו]

עקירת וסת ר"ח. פירוש שצריך עקירה ג' פעמים ואם אחר כך חזרה וראתה בר"ח חזר הוסת למקומו
והוא הדין ביום אחר מימי החדש אבל לא דמי לגמרי לעקירת וסת ההפלגה כדלעיל:

[סז]

ג' ר"ח. ולא דמי לוסת ההפלגות כדלעיל:

[סח]

אינה חוששת להם. בין שלא ראתה כלל בג' חדשים אלו בין שראתה בימים אחרים בין שוין בין שאינן שוין כל שלא ראתה ביום וסתה הקבוע ג' פעמים נעקר ואינה חוששת לו אף אם הקדימה לראות בכל פעם קודם שהגיע יום הוסת אלא שלא המשיכה ראייתה עד עונת הוסת כדלעיל:

[סט]

חזר הוסת למקומו. מאחר שלא שינתה וסתה לוסת אחר אלא שלא ראתה כלל בג' חדשים אלו או שראתה בימים שאינם שוים שלא קבעה וסת בהם. אבל אם קבעה וסת בהם אף שחזרה לראות ביום וסתה הראשון בר"ח הרי הוא כתחלת וסת דבעינן ג' פעמים לעקירת הראשון והראשון נעשה שני והשני נעשה ראשון (ראב"ד):

[ע]

שקפצה וראתה. או חלתה או הכה בעלה או נשאה משאוי כבד (תוספתא רז"ה):

[עא]

לימים. ידועים וקבועים כדלקמן סעיף י"ח:

[עב]

חוששת לו. שאם חזרה וקפצה אסורה לשמש עד סוף אותה עונה וגם צריכה לבדוק עצמה לכתחלה להתירה אחר העונה כיון שכבר אירע לה שראתה ג' פעמים על ידי קפיצה.

וגם קודם שאירע לה כן ג' פעמים מיד שקפצה פעם אחת וראתה צריכה לחוש לאותו היום בחדש אם חזרה וקפצה בו כגון שקפצה וראתה בט"ו בניסן וחזרה וקפצה בט"ו באייר אסורה לשמש עד סוף אותה עונה. וכן חוששת להפלגה בב' ראיות על ידי קפיצה כגון שקפצה היום וראתה וחזרה וקפצה בסוף כ' יום וראתה וחזרה וקפצה בסוף כ' מראיה ב' חוששת עד סוף אותה עונה. לפי שמכיון שראתה ג' פעמים על ידי קפיצה ביום ידוע וקבוע בחדש או להפלגה נקבע לה וסת ליום זה בקפיצה כדלקמן סעיף י"ח אף היא צריכה לחוש לו בתחלתו שמא תקבענו בג' פעמים כמו שחוששין כן בשאר כל הוסתות בתחלתן (חוץ מוסת הדילוג כדלעיל) (ראב"ד). ועוד דלא יהא אלא שראתה בט"ו לחדש בלא קפיצה או בהפלגה מכ' לכ' בלא קפיצה דצריכה לחוש לוסת החדש ולהפלגה וכי בשביל שקפצה בתחלה יגרע הא השתא נמי קפצה בט"ו לחדש או בסוף כ' יום (ומיירי שבתוך כ' לא ראתה אף בלא קפיצה שאם ראתה בינתיים אין כאן הפלגת כ' מה שאין כן בוסת החדש כדלעיל). אבל אם השתא לא קפצה בסוף כ' או ט"ו בחדש אינה צריכה לחוש לוסת החדש ולהפלגה דתלינן לקולא למימר דמה שראתה מתחלה היה על ידי קפיצה. ולא דמי לוסת הגוף כפיהוק וכיוצא בו שחוששת מתחילתו לוסת החדש ולהפלגה אף בלא פיהוק כדלקמן סעיף י"ט בהג"ה דשאני התם שראתה שלא על ידי אונס (ש"ך):

פירוש פעמים שקבעה לה כו':

[עג]

ולא הקפיצה. ויש אומרים שתולין ראיית אחד בשבת בקפיצה של אתמול וזה שלא ראתה אתמול מפני שלא הגיע זמנה של קפיצה לראות בה שזמנה הוא בא' בשבת ולכן קבעה וסת ליום א' ולקפיצה ולא בלא קפיצה כדלקמן סעיף י"ח (ש"ך):

[עד]

ידוע. וקבוע שקבעתו בג' פעמים:

[עה]

באותו זמן. עד שתעקרנו בג' פעמים שתקפוץ בו ולא תראה שאין הוסת נעקר אלא כעין שנקבע ולכן אם לא קפצה בו ולא ראתה אינו נעקר (ראב"ד רא"ש).

והלכך לא בעינן הכא ג' פעמים רצופין באחד בשבת או בר"ח אלא אפילו עברו בינתיים כמה חדשים ולא ראתה ולא קפצה אין זו עקירה ונקבע לה הוסת ביום שקבעה לה ג' פעמים כן דעת הפרישה ס"ח.

אבל הראב"ד כתב בהדיא דבעינן רצופים דוקא (וצריך לומר הטעם דכל זמן שלא נקבע הוסת בג' פעמים תלינן לקולא כל מאי דאפשר הואיל וראתה על ידי אונס והילכך כשדילגה ר"ח אחד שלא קפצה ולא ראתה תלינן שיום החדש לבדו גרם לה הראייה ראשונה בלא צירוף הקפיצה כלל והרי נעקר יום זה במה שלא ראתה בו בר"ח השני. ומהאי טעמא נמי בקפצה מכ' לכ' וראתה ובינתיים ראתה בלא קפיצה אינה צריכה לחוש לקפיצה שבסוף כ' שלישית כמו שנתבאר לעיל לפי דעת הש"ך והראב"ד משום דתלינן לקולא שההפלגה לבדה גורמת הראייה בלא צירוף הקפיצה ואין כאן הפלגת כ')::

[עו]

דרך הגרון. מתוך המאכל שאכל:

[עז]

דרך מטה. או דרך מעלה (ש"ך):

[עח]

ובשיפולי מעיה. בית הרחם:

[עט]

אסורה לשמש. עד שתעקרום ג' פעמים מה שאין כן כשלא קבעתם בג' פעמים (ט"ז):

[פ]

של פעם אחת. פירוש שבכל ראייה מג' ראיות פיהקה או עיטשה פעם אחת:

[פא]

נקבע. כי זה דרך כל העולם ואין כאן שינוי:

[פב]

ידוע. פירוש שאין צריך זמן ידוע וקבוע לקביעתם כמו בקפיצות דלעיל סעיף י"ז דהתם עיקר הראיה אינה אלא מחמת אונס הקפיצה ואינו וסת אבל וסתות דגופה אדרבה האורח הוא דגורם למקרים הללו כמקרים המתילדים ממותרי הליחות והדמים (רשב"א):

[פג]

אינה חוששת. כלל אפילו כדין וסת שאינו קבוע (ט"ז ש"ך) ובהגיע העת ולא בא המיחוש אינה צריכה בדיקה אפילו לכתחילה (רשב"א רא"ש) להתירה אחר העונה אבל כל העונה אסורה כדלקמן סעיף כ"ה:

[פד]

אלא הפיהוק. גורם קביעת הוסת וקבעה וסת לפיהוק לבדו בלא ר"ח:

[פה]

אלא הר"ח. וקבעה וסת לר"ח לבדו אף בלא פיהוק:

[פו]

לראיה של ר"ח. פירוש לקביעת הראיה בר"ח דאף שהאורח גורם לפיהוק כדלעיל מכל מקום דרך הפיהוקים וכיוצא בהם להקדים לבא לפניו כי מלוי הדם ברחם לפני הראיה מביא לידי פיהוקים וכיוצא בהם. ומשום הכי לא דמי לקפיצות דלעיל סוף סעיף י"ז (משמרת הבית ב"ח ש"ך):

[פז]

חוששת לאותו הפיהוק. עד סוף אותה עונה אם המשיכה ראייתה בפעם הראשון עד אחר הפיהוק כדלקמן סעיף כ"ד:

[פח]

ואסורה לשמש עד שתבדוק. פירוש דלכתחלה צריכה בדיקה בשעת הוסת (ב"ח) או אחריו באותה עונה (פרישה סי' קפ"ד) כדי להתירה אחר העונה כדין שאר וסת שאינו קבוע אלא דבדיעבד אם לא בדקה באותה עונה מותרת אחר העונה בלא בדיקה כדלעיל סי' קפ"ד. אבל להתירה באותה עונה אין בדיקה מועלת כי שמא תראה בשעת תשמיש אחר הבדיקה (ב"ח פרישה).

והלחם חמודות והט"ז פירשו דאף אחר העונה אינה מותרת אלא על ידי בדיקה ולא דמי לשאר וסת שאינו קבוע כיון שדרך הטבע הוא באשה לפהק בשעת ראייתה או סמוך לה הוה ריעותא לפנינו שהיא טמאה.

ובנקודות הכסף פירש דמיירי להתירה אחר הפיהוק מיד וכגון שבפעם אחת לא המשיכה ראייתה אחר הפיהוק כלל דבכהאי גוונא אינה חוששת כלל אחר הפיהוק אפילו רגע כדלקמן סעיף כ"ד אלא דאינה מותרת אחר הפיהוק בסמוך אלא על ידי בדיקה ולא דמי לשאר וסת שאינו קבוע דמותרת בלא בדיקה אחר העונה דהתם כיון שהוסת תלוי בזמן אם כן מיד אחר הזמן דהיינו אחר אותה עונה אפילו בסמוך לה כל שלא הרגישה בדם מותרת דכבר עבר זמנו דהזמן נודע אבל אם עבר זמן מופלג אחר הפיהוק ולא הרגישה בדם מותרת בלא בדיקה אפילו באותה עונה כדין שאר וסת שאינו קבוע אחר העונה (וכן הוא בהדיא בהראב"ד דף י"א דלא כלחם חמודות וט"ז) ע"ש:

[פט]

לפיהוק גרידא. ואפילו ראתה בו אלא שפיהקה פעם שלישי בימי החדש ולא ראתה אינה חוששת עוד לפיהוק גרידא שאינו בר"ח שכל וסת שלא נקבע בג' פעמים נעקר בפעם אחת (רשב"א ב"י):

[צ]

לראש חדש. מתחלת העונה עד סופה אף בלא פיהוק:

[צא]

תקבע לראשי חדשים. לבדו בלא פיהוק. ואפילו לא פיהקה בתוך ימי החדש או שפיהקה וראתה חוששת לר"ח מתחלת העונה אף בלא פיהוק כי שמא ר"ח הוא הגורם ולא הפיהוק. וכן חוששת לעונה בינונית שמא תראה בלא פיהוק.

ואם הגיע ר"ח ולא פיהקה ולא ראתה אינה חוששת עוד לר"ח בלא פיהוק אבל חוששת עדיין לפיהוק אם לא אירע עדיין שפיהקה ולא ראתה (ב"י).

אבל אם אירע לה שפיהקה ולא ראתה שוב אינה חוששת לא לפיהוק ולא לר"ח (ולא אפילו לפיהוק של ר"ח משום דלא קבעה אלא בג' פעמים רצופים שפיהקה וראתה בג' ר"ח זה אחר אחר זה וכאן הפסיקה בר"ח אחד שלא פיהקה ולא ראתה ונעקר בזה מה שפיהקה וראתה בראש חודש העבר אף לפי דעת הפרישה דלעיל משום דשאני פיהוק וכיוצא בו שהוא וסת הגוף ממיחושיו הבאים לו מזמן לזמן לכן כשהגיע הזמן ולא בא המיחוש הרי זה עקירה לזמן הזה מה שאין כן בקפיצות אם לא קפצה אין זו עקירה לקפיצה):

וראתה:

וראתה:

[צב]

לסוף ל'. אף בלא פיהוק כי שמא תקבע להפלגת ל' גרידא:

[צג]

וסת לימים. שוין בימי החדש דכל זמן שלא נקבע לה וסת זה בג' פעמים חוששת לו לוסת החדש ולהפלגה כדלעיל סעיף י"ג בהג"ה אלא שכאן נוסף חשש פיהוק גרידא (ב"י):

[צד]

בלא ימים שוים. משום דלא חשיב אונס כמו טורח של קפיצה כיון שאין הראיה באה על ידי טורח אלא ממילא כך כתבו התוס'.

והרז"ה כתב דלא מקרי אונס אלא דבר שאינה עושה אותה מדעתה כקפיצה וכיוצא בה כגון שחלתה או הכה בעלה כדתניא בתוספתא אבל אכילת שום ובצל שהוא מאכל תאוה וכל דבר שהיא עושה אותה מדעתה אין זה נקרא אונס לענין זה:

[צה]

המשכת הוסת. שאף על פי שלא ראתה עכשיו בתחלת הוסת שמא תראה באמצעו או בסופו (רשב"א ושאר פוסקים דלא כהרז"ה):

[צו]

עונה אחת. היא עונה זו שבה הוסת בין שהוא יום או לילה בין ארוך בין קצר כדלעיל סי' קפ"ד:

[צז]

הוסת. מתחלתה עד סופה שמא יארעו לה המקרים בשעת תשמיש ותראה מיד (רמב"ן רז"ה) דאף שהיתה רגילה לראות בסוף הוסת או אחריו מכל מקום כיון שהוסת קבוע ביום ידוע לחודש או להפלגה והיום גורם הראיה נאסר כל היום דהיינו כל העונה כמו בוסת הימים גרידא דאף שרגילה לראות סמוך לערב אסורה מנץ החמה שמא תמהר לראות על ידי תשמיש והכא נמי כיון שהיום גורם הראיה חיישינן שמא יארע לה הוסת ותראה מיד על ידי תשמיש אבל אם לא אירע לה אינה צריכה בדיקה כדלעיל: הוא וסת החדש או ההפלגות:

[צח]

אינו נעקר. שאין הוסת נעקר אלא כעין שנקבע כשנקבע כבר ג' פעמים. אבל קודם שנקבע בג' פעמים נעקר בפעם אחת שבא הזמן ולא בא המקרה ולא ראתה כמו שנתבאר לעיל בשם הראב"ד. וכן כתב בנקודות הכסף:

[צט]

לימי הנעורים. הם י"ב שנה ויום אחד:

[ק]

בוסת ההפלגות. אבל קודם שקבעה וסת אינה חוששת לו כלל כדלעיל סי' קפ"ד ס"ג ואפילו ראתה יותר מג' פעמים אלא שראתה בימים שאינם מכוונים לא לחדש ולא להפלגה שלא הוקבע לה וסת בהן אינה צריכה לחוש לו כלל שמאחר שלא הגיע זמנה לראות אינה חוששת שמא תראה עד שתקבע לה וסת כדרך הנשים כן כתב בנקודות הכסף.

אבל הט"ז כתב שמכיון שראתה ג' פעמים היא מוחזקת בדם ודינה כגדולה שאין לה וסת קבוע. ומשמעות הרשב"א וטור ושלחן ערוך כנקודות הכסף. אלא דצריך עיון מנא ליה לרשב"א הא דהא לענין טומאה מטמאה מעת לעת כגדולה (כרתי ופלתי):

[קא]

כלל. אף אם הוא בענין שחוששת לו אם היא גדולה כגון שהיה לה וסת הסירוג מב' חדשים לב' חדשים שאינו נעקר אלא בששה חדשים וחוששת לר"ח רביעי או שהיה לה וסת ההפלגות מל"ה לל"ה וראתה אחר צ' יום שעדיין לא עברו ג' פעמים ל"ה בלא ראייה וצריכה לחוש לל"ה מראייה זו בגדולה וקטנה אינה צריכה (ש"ך):

[קב]

ג' פעמים. בוסת החדש או ד' ראיות בהפלגה אבל בפחות מג' פעמים אף על פי שראתה ב' פעמים בימי החדש שהיתה רגילה לראות בהן או בהפלגות שהיתה רגילה לראות בהן אינה חוששת כלל אפילו כדין וסת שאינו קבוע לפי שחזרה לקדמותה בהפסקת ג' עונות בינוניות שלא ראתה. אבל אם לא הפסיקה ג' עונות בינוניות אלא ג' עונות שהיתה רגילה לראות בהן כגון שהיתה רגילה לראות מכ' לכ' וחזרה וראתה אחר ס' יום פעם אחת וחזרה וראתה שנית בסוף כ' חזר וסת הראשון למקומו. וגם אם לא ראתה אלא פעם אחת אחר ס' יום חוששת לראייה זו לוסת החדש ולעונה בינונית כדלעיל סוף סעיף ט"ו (פרישה ש"ך):

[קג]

הותירה. פירוש שאחר שקבעה וסת לא ראתה עד סוף ג' עונות בינוניות מראייה האחרונה דהיינו ביום צ' כי ג' עונות אלו מחשבין בעונות מובדלות שלא יהיה יום ל' עולה לכאן ולכאן (חכם צבי) וחזרה וראתה בסוף ג' עונות בינוניות מראייה זו וחזרה וראתה בסוף ג' עונות בינוניות מראייה זו שצ"ל:

[קד]

ראשונה. כלומר ראייה אחרונה מג' ראשונות שראתה קודם שהתחילה לפסוק:

[קה]

מצ' לצ'. ואפילו לא קבעה לה וסת כלל שלא ראתה אלא פעם אחת כיון שכיוונה אחר כך ג' פעמים מצ' לצ' קבעה לה וסת (ט"ז):

[קי]

עונות. בינוניות (גמרא):

[קיז]

הראשון. לא לוסת החדש ולא לוסת ההפלגה כדלעיל סעיף כ"ז[ז]:

[קח]

שאינו קבוע. אם חזרה וראתה אחר שהזקינה שלא ביום שהיתה רגילה לראות בו כדלקמן סעיף ל"א:

[קט]

חוששת. פירוש שאינה מקפדת אף על פי שהיא בושה (רמב"ם רשב"א ב"י לבוש מנחת יעקב דלא כט"ז):

[קי]

זמנה לראות. לענין ראתה מג' עונות לג' עונות מכוונות ולענין ראתה בימים שלא קבעה לה וסת בהם קודם שהזקינה לא לחדש ולא להפלגה והוא וסת שאינו קבוע לה עכשיו (פרישה):

[קיא]

ורביעית בכ'. כצ"ל:

[קיב]

וסתות. דכיון שגם בג' פעמים האחרונים ראתה בר"ח לא נעקר הראשון.

והא דלא נקט בקצרה כגון שראתה ג' פעמים בר"ח ובכ' בו או בב' בו משום דהראב"ד מריה דהאי דינא סבידא ליה שאין האשה קובעת וסת גם בזמן הזה לא בימי נדה ולא בימי זיבה כדינא דגמרא דבימי נדה המעיין פתוח והיא עלולה לראות כל ז' מחמת ראייה הראשונה ובימי זיבה היא בחזקת טהרה ומסולקת דמים וראייתה בהם מקרה הוא ואין המקרה ראוי לקבוע וסת וראיית ר"ח שני היא בימי זיבה לראיית כ' ואם ראתה י"ח יום לפני ר"ח שיהיה ר"ח אחר ימי נדה וזיבה תהא ראייה זו בימי זיבה לראיית ר"ח א' אבל כשכבר קבעה לה וסת לר"ח חוזרת וקובעת גם בכ' בו.

אבל הרמב"ן כתב (פ"ה הט"ז) שבזמן הזה שהחמירו בנות ישראל על עצמן שלא יהיו צריכות למנות ימי נדה וזיבה שלא תבואנה לידי טעות הן קובעות וסת אף בימי נדה וזיבה הגע עצמן שאם ראתה בא' בחדש ובז' בו וחזרה וראתה בז' בחדש ב' פעמים אתה אומר לא קבעה וסת ושמא ראייה הראשונה שבר"ח בימי י"א היתה ושל ז' בחדש תחלת נדה וראויה לוסת ונמצאת מצריכן ללמוד פתחי נדה וזיבה ולמנות ז' וי"א דבר שנשכח מהן לגמרי עכ"ל.

וכתב הש"ך דדוקא להחמיר הוא דקבעה בימי נדה וזיבה אבל לא להקל.

והמנחת יעקב כתב דכיון דטעמא שלא להצריכה למנות ז' וי"א אין לחלק ואין להחמיר בוסתות דרבנן כולי האי ומשום הכי לא הביאו דין זה בשלחן ערוך.

(וכן משמע בהדיא לעיל סעיף י"ג בהג"ה. ומכל מקום האי טעמא לא שייך אלא בימי זיבה אבל ז' ימי נדה הכל יודעים בהם למנותם מתחלת ראייה ואם חזרה וראתה בהם שנית תדע שהיא בתוך שבעה לראייתה ולא תקבע וסת להקל אלא להחמיר לחוש לו אם כבר נקבע אבל קודם שנקבע אין להחמיר בו כל כך לחוש לו מספק שמא תקבענו כדרך שחוששין בשאר וסת שאינו קבוע הואיל ועכשיו הוא בימי נדתה. ומשום הכי סתם הש"ע סי' קפ"ד סעיף ו' וכל האחרונים שם ולא

פירושו דאם פסק הדם בינתיים חוששת גם לראיה שניה אם היא ביום אחר על כל פנים ואדרבה בב"ש שם מפורש בהדיא דאפילו פוסקת בינתיים אינה חוששת):

[קיג]

שתראה. אפילו בפעם אחת (ראב"ד רשב"א):

[קיד]

שאינו קבוע. ולכן חוששת גם כן לעונה בינונית (מהר"ם פדואה סי' כ"ה):

[קיז]

במקרה. פירוש ואינה צריכה בדיקה כווסת קבוע ונעקר בפעם אחת אבל מכל מקום חוששת לראייתה כווסת שאינו קבוע כדלעיל סעיף ל"ג (פרישה דלא כט"ז):

[קטז]

פוגעת בו. ואף אם לא ראתה בו חוששת לר"ח ב' וכן לר"ח ג' שאינו נעקר בפחות מג' פעמים דכיון שהיא ראויה לראות מצד עצמה אלא שערכה דבר הגורם סילוק דמים שראשה כבד ואיבריה מתפרקים כשנסתלק הגורם חזר האורח למקומו (רשב"א ב"י). הילכך לא דמי לזקנה ולא לאשה שעברו עליה ג' הפלגות או ג' חדשים דבעינן שתראה בעונת וסתה הראשון כדלעיל סעיף ט"ו וט"ז וסעיף ל"א כן דעת הרשב"א.

אבל דעת הראב"ד שאינה חוזרת לוסתה עד שתראה פעם אחת ומשתראה פעם אחת חוזרת לוסתה הראשון אפילו לא ראתה בזמן וסתה הראשון דכיון שהוחזקה זו עד עכשיו מסולקת דמים אינה יוצאה מחזקה זו עד שיחזרו דמים למקומן ותראה פעם אחת וכיון שראתה פעם אחת הרי זו בחזקת בת דמים ובחזקת שתחזור לוסתה הראשון ואף על פי שפעם זו ראתה שלא בזמן וסתה הרי היא כמו שהיתה רגילה לראות בכ' ושינתה ליום ל' דזה וזה אסורים עד שתעקר בג' פעמים כדלעיל סעיף י"ד. וכן דעת הרמב"ן. ולא ידעתי למה השמיט השלחן ערוך דעתם דהא רבים נינהו ועוד דהא בוסתות דרבנן שומעים להקל (ש"ך):

[קיז]

הגוף. בלא זמן ידוע או וסת הגוף לזמן כו':

[קיח]

עד שתחזור לראות. שהרי אין כאן שום ראייה שתמנה ההפלגה ממנה:

סימן קצ

[א]

לא הרגישה. פירוש אפילו ידוע שבא שלא בהרגשה טמאה מדרבנן כדלעיל סי' קפ"ג. ומיהו אפילו ראתה דם מגופה אינה טמאה אלא טומאת כתם אם ידוע שראתה שלא בהרגשה. ונפקא מינה לענין ראתה על בגד צבוע או על דבר שאינו מקבל טומאה כדלקמן סעיף [י]. ובכתם הנמצא בגופה ובבגדיה אף על פי שיש לומר שמזמן רב הוא ואימור הרגישה ולא אדעתה לא חיישינן להכי מדאורייתא אלא מדרבנן לפי דעת רש"י (דף נ"ח).

ואף אי הוה חיישינן להכי או אפילו אי לא הוה בעיא הרגשה כלל ליכא איסורא דאורייתא בכתמים שנאמר דם יהיה זובה דם ולא כתם (משנה שם). וטעמא משום דאיכא למימר אימא מעלמא אתא כתם זה (תוספות יו"ט) ולא מגופה הוא דשמא נתעסקה בכתמים ולא אדעתה כדלקמן. ואם תמצי לומר מגופה שמא מן העליה הוא. ואף לפי דעת רש"י דלעיל סי' קפ"ג דבנמצא בכותלי בית הרחם למטה תלינן במקור דרוב דמים מצויים שם ולא בעלייה דדמיה מועטין, ולא אמרינן העמד אשה על חזקתה דרובא עדיף מחזקה, מכל מקום הכא דאיכא למימר מעלמא אתא, שהרבה דמים מצויים בעולם, לכולא עלמא לא אזלינן בתר רובא דמקור נגד החזקה, ואמרינן העמד אשה על חזקתה והאי דם מעלמא אתא (עיין רש"י נ"ב ע"ב ובתוס' יו"ט סוף פ"ח).

אלא דרבנן החמירו בו לומר כאלו הוא ודאי מגופה מאחר שאין לה דבר ידוע לתלות בו כתם זה לומר שממנו בא עליה מאחר שידוע לה שלא נתעסקה בכתמים, ואין כאן אלא ספק אחד לפי דעת הרמב"ם אם מן החדר אם מן העלייה כמו בנמצא בבשרה מן הלול ולחויץ (כסף משנה):

[ב]

טמאה. דודאי יצא טפת דם כחרדל ונתקנח או נימוק דהרגשה סברא דאורייתא היא היכא דליכא למיתלי במידי אחריני כגון הרגשת שמש דלעיל סי' קפ"ז או הרגשת מי רגלים דלקמן סי' קצ"א והוא הדין אם אחר שהרגישה בדקה מיד ומצאה מראות טהורות תלינן ההרגשה בהן כדלעיל ריש סי' קפ"ח (תרומת הדשן). ונשים שהן בחזקת מסולקות דמים כגון מעוברת ומניקה אפילו הרגישה שנפתח מקורה ובדקה ולא מצאה כלום טהורה (מנחת יעקב דלא כב"י):

[ג]

מי"ב שנה. ויום אחד (ש"ך). ועיין אה"ע בסימן קנ"ה סעיף י"ד.

[ד]

ולא הביאה ב' שערות. ואין חוששין שמא נשרו כמו שחוששין לענין חליצה משום דכתמים דרבנן וספיקא דרבנן לקולא אבל כל שלא בדקה חזקה הביאה סימנין (רשב"א ב"י). ואפילו כתמים שבגופה לא גזרו בתינוקות שלא הגיע זמנה לראות (ש"ך). ואפילו סדינין שלה מלוכלכים בדם הרבה אין חוששין לה (גמרא). ואפילו אין לה במה לתלות דבשוק של טבחים לא עברה ולא נתעסקה בכתמים איכא למימר

עברה או נתעסקה ולא אדעתה דהא בגופה אין לתלות כל עיקר דכתמים דרבנן נינהו וכי גזור רבנן בהגיע זמנה דדם מצוי בה אבל בהך לא גזור הואיל ואין בה דמים (רש"י):

[ה]

בעולה. ורש"ל כתב דהאידינא כל אשה שיש לה בעל חוששת לכתמיה לכתחלה ואפילו היא קטנה ואין להקל מן המנהג עכ"ל. והש"ך כתב דאין בזה מנהג בדבר שאינו מצוי לא שייך מנהג וכן דעת רמ"א ושאר אחרונים עכ"ל:

[ו]

לכתם. דמאחר שהוחזקה בדמים הרי היא ככל הנשים ואפילו לא ראתה אותן בג' עונות מכוונות כדלקמן סעיף ג' ולא דמי לחשש וסתות דלעיל סי' קפ"ט סעיף כ"ז לפי דעת נקודות הכסף שם:

[ז]

מעט. בין שהיתה שופעת תחלה וסוף בין שהיתה מזלפת הרי ההפסק מעט עושה אותן ב' ראיות (ט"ז דלא כב"ח):

[ח]

טהור. אפילו (לא) חזרה לראות בעונות שהיתה למודה לראות בהן עד שתראה ג' פעמים:

[ט]

ועוד. משהו אבל כגריס מצומצם תלינן במאכולת דקים להו לרבנן דעד כגריס יכול להתפשט דם המאכולת ולא יותר. ומכל מקום לא תלינן אלא האדום ולא השחור (ראב"ד דלא כמעיל צדקה). ואפשר שבמקום ובזמן שהפרעושים מצויים תלינן אף השחור (קצת) בפרעוש עד כגריס ולא יותר כמ"ש בספר התרומה דהא דתלינן עד כגריס במאכולת היינו פרעוש (עיין שם סי' צ"ב ורי"ח):

[י]

כד' שערות. שהן ב' על ב' בריבוע שאף שהעדשה עגולה משערים מקום המקיפה בריבוע:

[יא]

בגופו של אדם. ולא בראשו דבגופו הן מרוחקות זו מזו הרבה מבראשו ואנן ילפינן גריס של כתמים מגריס של נגעים. דבהרת שבעור הברש שיעורה כגריס הקלקי מרובע והוא שם מקום שהפולין שבו גדולים ומרובעים במקום שמתחלקים לשנים ומחציתו נקרא גריס ושיעורו כדי לגדל ו' שערות על ו' שערות שהבהרת אינה מטמאה אלא אם כן ראויה לגדל בה שער לבן ומחית בשר חי והמחיה שיעורה כשער לבן ומיעוט שער שנים שהן ב' שערות על ב' שערות וגם צריך שהמחיה שהיא כב' שערות על ב' שערות תהיה באמצע הבהרת שיהיה שער לבן ראוי לגדל בה סביב לה מארבע רוחותיה בתוך הבהרת ומיעוט שער שנים על כן צריך להיות הבהרת כדי מקום צמיחת ו' שערות על ו' שערות. ובהרת שבעור

הבשר היא המטמאה במחיה ושער לבן ולא שבראש וזקן. ומאחר ששיערו חכמים שיעור הבהרת שבעור הבשר כגריס הקלקי אנו למדים שזה הגריס הוא כדי צמיחת ו' שערות על ו' שערות כמו שהן קבועות בגוף ולא בראש.

וכל שיערה היא עם מקום יניקתה שהיא כחצי המקום הפנוי שבין שיערה לשיערה מכאן וכחצי המקום הפנוי מכאן וכן מכל ד' רוחותיה סביב לה וכן לכל שיערה ושיערה כמו שהיו ראויות לגדל בתוך הבהרת לבנה המגדלת שער לבן ונמצא בו' שערות על ו' שערות יש כמו ו' על ו' מקומות שבין שיערה לשיערה דהיינו כמו שיש משיערה הא' עד שיערה הז' ולא עד בכלל כיון שיש לשיערה הא' יניקה חצי המקום מעבר השני ולשיערה הו' יש יניקה חצי המקום שבינה לשיערה הז' (פרישה מנחת יעקב כרתי ופלתי עיין תשובת מעיל צדקה סי' כ"ז):

[יב]

הוא ארוך. וקצר ובין הכל יש בו כגריס ועוד:

[יג]

משערים בו. דבכתמים שנו חכמים כגריס של פול סתם ולא פירשו באיזה פול הלכך משערים באיזה שיזדמן לנו ואפילו הוא גדול מן הקלקי דבכתמים הולכין להקל. ואם לא נזדמן לנו על כל פנים אין להחמיר בפחות מן הקלקי שהזכירוהו חכמים גבי נגעים בפירוש. אבל בעדשים אין לשער בגדולות אלא בבינוניות והן המצריות כדתנן פרק י"ז דכלים (תשובת מעיל צדקה שם. כרתי ופלתי). ועיין תשובת חכם צבי דהמצריות גדולות משלנו.

ועיין לקמן סעיף כ"ה וסעיף כ"ו דכחצי סלע הוא יותר מכגריס. וסלע הוא לערך שלישי טפח כדלעיל סימן ל' ומ"ח (כרתי ופלתי) ושלישי טפח הוא גודל ושלישי וגודל הוא כרוחב ז' שערות זו אצל זו בדוחק כדלקמן סי' ער"ב. נמצא שטח הסלע ט' שערות ושלישי על ט' שערות ושלישי. והעיגול הוא ג' רביעיות מן שטח המרובע והמרובע מט' ושלישי על ט' ושלישי עולה פ"ז ותשיעית נמצא מחזיק עיגול שטח הסלע ס"ד וחצי פעם רוחב שיערה על שיערה בריבוע וחצי סלע הוא ל"ב ורביע והוא יותר הרבה מכגריס מרובע שאינו מחזיק אלא לערך ה' על ה' שערות בריבוע שהן כ"ה פעם רוחב שיערה על שיערה כמצוייר בתשובת מעיל צדקה על ידי עדשים בינוניות שלנו (עיין שם סי' כ"ז):

[יד]

בשרה בלבד. שעל חלוקה לא נמצא כלום דרגלים לדבר דמגופה אתא כדלקמן סעיף י"א גבי נתעסקה בכתמים דלא תלינן בנמצא על בשרה לחוד מהאי טעמא משום כיון דמגופה קא חזיא ובגופה לחוד אשתכח רגלים לדבר וחזקה דמגופה קאתי. ומשום הכי נמי לא תלינן במאכולת פחות מכגריס ועוד לסברא זו.

ולסברא קמייתא תלינן במאכולת טפי מבנתעסקה בכתמים משום דבנתעסקה בכתמים וכהאי גוונא כל מילי דמעלמא אתא אי איתא דלאו מגופה הוא אלא מעלמא הוא על חלוקה איבעי ליה לאשתכוחי כדלקמן סעיף י"א מה שאין כן במאכולת דיש לומר דאתרמי על גופה ונתמעך שם.

(ולסברא האחרונה מאכולת נמי על חלוקה איבעי לה לאשתכוחי שבחלוק ושאר בגדים הוא שמצוייה מאכולת ביותר עד שמפני זה הקילו חכמים לתלות במאכולת עד כגריס אף על פי שלא הרגה מאכולת משום שאין לך אשה שטהורה לבעלה שאין לך כל מטה ומטה שאין בה כמה טיפי דם מאכולת כדתניא בגמרא מה שאין כן על גופה ובשרה).

ודעת הב"ח ומנחת יעקב להקל כסברא הראשונה דבכתמים שומעים להקל. אבל דעת הש"ך להחמיר כסברא האחרונה שכן משמע בגמרא:

[טו]

פשפש. שקורין וואנ"ץ בלשון אשכנז:

[טז]

ריחו. דאז תלינן ודאי בפשפש שנתמעך לכך הריחה ריחו:

[יז]

כתורמוס. הוא מין קטניות עגול כמין עדשה ורחב כמעה (רש"י ומעדני מלך בשם הערוך). ומעה היא גדולה מפונדיון שהמעה היא ב' פונדיונות ופונדיון הוא יתר על שליש טפח שהוא רוחב סלע סתם והפונדיון הוא אטלקי וגדול מסתם סלע (בכורות ל"ח).

ובמקומות שרחש הפשפש מצוי לרוב תלינן בו עד כתורמוס אף על פי שלא הרגה (ט"ז ש"ך):

[יח]

לכגריס ועוד. שעל בשרה אין תולין להקל כל כך אף לסברא הראשונה דלעיל סעיף ו'. וכן פסק הב"ח:

[יט]

עגול. כטבעת שהיא חלולה באמצעיתה אין אומרים אילו נטף מן המקור לא נמצא כזה כדמסיק. והוא שיש בין כל הדם המקיף כגריס ועוד לסברא הראשונה דלעיל סעיף ו' (טור) אבל בפחות מכגריס ועוד לסברא הראשונה דלעיל סעיף ו' או לכולי עלמא כשנמצא כזה בחלוקה טהורה דתלינן במאכולת ואין אומרים אילו שנתמעכה שם מאכולת לא היה לבן באמצע הדם.

ואפילו נמצא מין דם לבן או ירוק וקו אדום או שחור יסוב אותו בעוגל או שאר תמונה נפלאה בענין שנראה שהכל הוא כתם אחד והאדום הוא קץ וסוף של הלבן ובין הכל יש יותר מכגריס אלא שבאדום לבדו אין בו כגריס טהורה דתלינן שדם מאכולת נתערב בו בעודו לח והטבע דחה חלק האדום לצדדין. והרי גם אם בא מן הגוף על כרחך צריך לומר כן שחלק אדמומיתו נדחה לצדדין (מפני שיש בו עכירות יותר ודרך הטבע לדחות העכירות לצדדין כמו שנראה בחוש בכתם שנכתם ממי גשמים ונתייבש שקצוותיו משחרין קצת מעכירות המים שנדחו שמה) (תשובת מעיל צדקה סי' כ').

ואפילו אם ידוע בודאי שהמראה הלבן או הירוק בא מהמקור תלינן האדום או השחור שבקצוותיו בדם מאכולת כל שאין בו לבדו כגריס ועוד שכן דרכן של מאכולת להיות במקום זוהמא ולכלוך. אבל אם יש באדום כגריס ועוד אלא שיש לתלותו בדבר אחר כגון אשה שהיתה בעלת חטטין ומכות המגועלים בדם

אין תולין בהם האדום שהוא כתם אחד עם הלבן או הירוק שבא מגופה בודאי שכיון שידוע שנפתח מקורה להוציא הלבן והירוק ודאי גם האדום יצא משם מאחר שנדמה הכל לכתם אחד ואפילו לא יהא אלא ספק אם הכל כתם אחד אזלינן לחומרא דתלינן מין אחד בחבירו לחומרא. ולא תלינן לקולא אלא בדם מאכולת לפי שאין לך סדין וחלוק שאין עליהם כמה טיפי דם מאכולת ואין לך אשה שטהורה לבעלה ומשום הכי אף דאתרמי אצל מראה לבן וירוק הבא מגופה בודאי אמרינן דאגב זוהמא אתרמי שם מאכולת כן דעת רמ"א בתשובה סי' צ"ז.

אבל הט"ז חלק עליו בזה וסבירא ליה דכל שיש לתלות האודם במכה או דבר אחר תלינן דאתרמי התם במקום הלבן והירוק שמגופה אם לא בענין שנשאל רמ"א עליו שהיה נראה לעין שהאודם הוא קץ של המראה הטהור שהוא הולך ומתפשט סביביו כעין קו אז ודאי טמאה עכ"ל. והסכים עמו הש"ך בנקודות הכסף.

ואף רמ"א לא החמיר אלא בידוע בודאי שהמראה הטהור הוא מגופה אבל אם אינו ידוע בודאי אף על פי שאין לה במה לתלותו ומסתמא הוא מגופה אין לו אלא דין כתם טהור וכשם שאין תולין כתם בכתם להקל וכדלקמן סעיף מ"ג כך אין תולין כתם בכתם להחמיר כמבואר שם בתשובת רמ"א. ומשמע שם שאף בענין שנשאל רמ"א עליו שהיה נראה לעין שהאודם הוא קץ של המראה הטהור והכל כתם אחד אפילו הכי לא תלינן כתם בכתם להחמיר עיין שם:

[כ]

טיפין טיפין. בערבוב ולא כסדר זה אצל זה רק שיש בכל טפה וטפה כגריס ועוד לסברא הראשונה דלעיל סעיף ח' ואשמועינן דאין אומרים כו' כדמסיק. ולסברא האחרונה דלעיל סעיף ח' אף על פי שאין כגריס ועוד אלא בצירוף כולן:

[כא]

לא גזרו. אף על פי שאין לה במה לתלות וידוע שבא מגופה אלא שלא הרגישה. ואפילו נמצא על דבר המקבל טומאה אלא ששיעורו גורם לו שלא לקבל טומאה שהוא פחות מכשיעור הראוי לקבלת טומאה כגון מטלית שאין בה ג' אצבעות על ג' אצבעות טהורה ואפילו נמצא על גבי כלי חרס המקבל טומאה מתוכו הואיל ואין מקבל טומאה מגבו לא גזרו על הכתם הנמצא מגבו אף על פי שבא מגופה (גמרא):

[כב]

בו כתם. אף על פי שבודאי בא מגופה שהרי בדקה מקום זה קודם שישבה עליו כיון שלא הרגישה טהורה.

ודבר שאינו מקבל טומאת מת ושרץ וכיוצא בהם רק שמקבל טומאת נגעים כגון חוטי שתי או ערב של צמר או פשתן הכרוכים בכרך או פרושים ומסוכים במסכת האורגים בענין שיש בהם רוחב כגריס על כל פנים שהוא שיעור הנגע מקבל טומאת כתמים להתוס' ורא"ש. אבל הרז"ה ורשב"א והר"ן חולקים בזה.

אבל בכתם הנמצא בבנין שישבה עליו ומצאה דם לכולי עלמא אין להחמיר אף אם הוא בית שיש בו אבנים ועצים ועפר בענין שראוי לקבל טומאת נגעים הרי אין טומאה זו נוהגת בחוץ לארץ מן התורה שנאמר בבית ארץ אחוזתכם. ולכן סתם רמ"א להקל בנמצא על בנין בית הכסא. עיין כרתי ופלתי:

[כג]

צבוע. שאין הכתם ניכר בו כמראה דם גמור (רש"י).

ואין חילוק בין צבוע אדום לשאר צבעונין ובגד מנומר בגוונים רבים לבנים ומיני צבעונים ונמצא כתם אחד מקצתו על נימור הלבן ומקצתו על הצבוע אם אין על הלבן כגריס ועוד אין הצבוע מצטרף עמו אף על פי שנראה לעין שהכל כתם אחד מאחר שלא גזרו על הצבוע (שו"ת מעיל צדקה סי' ס"ב):

[כד]

על עקבה טמאה. אף על פי שלמעלה מעקבה בכל אורך שוקה כנגד העקב טהורה כדלקמן בעקבה טמאה דאפשר שנגע העקב בבית התורפה בשעת ישיבתה (גמרא) פירוש כשישבה כדרך הישמעאלים שמשימין רגליהם תחת עגבותיהם (פרישה ט"ז):

[כה]

גודל רגליה. שכשהיא מהלכת עביד דמתרמי גודלה תחת אותו מקום ונוטף עליו (גמרא):

[כו]

ממש. פירש הב"ח דהיינו דוקא גב הרגל שכנגד הגודל אבל שאר גב הרגל לצד חוץ אפילו כשהיא מהלכת לא עביד דמתרמי תחת אותו מקום. וכן כתב הט"ז דגב הרגל לא גרע מצד חוץ דשוקיה ופרסותיה אלא שאין להקל למעשה כיון שכבר הורה זקן ב"י ורמ"א מביאו אבל זה נראה להקל אם נמצא על שאר אצבעות של הרגל חוץ מן הגודל עכ"ל. וכן דעת המנחת יעקב דלא כש"ך בשם הדרישה:

[כז]

טהורה. אפילו אין לה במה לתלות ולא חיישינן שנגעה בידיה באותו מקום ונתלכלכו בדם וחזרה ונגעה בידיה במקום זה שנמצא בו הכתם דאין מחזיקים טומאה ממקום למקום (רשב"א):

[כח]

שנזדקרה. פירוש שנתהפכה ראשה למטה ורגליה למעלה:

[כט]

בכתמים. וכל שכן בנמצא למטה מאותו מקום במקום שאפשר שבא מן המקור דאף על גב דלא נזדקרה טמאה אפילו עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בכתמים שכל שנמצא על בשרה לבד במקום שאפשר לו לבא מגופה אמרינן דמגופה אתא ולא מעלמא דאי מעלמא אתא על חלוקה מבעי ליה לאשתכוחי

(גמרא). ולא למימרא דאי אפשר לדם של בית מטבחים לבא על בשרה לבד דהא אפשר שנקפלו בגדיה וניתז על הבשר ואי נמי מלמטה מבין רגליה ניתז על הבשר וכדתניא לבשה ג' חלוקות הבדוקים לה אם יש לה לתלות תולה ואפילו בתחתון כדלקמן סעיף י"ח ולא אמרינן אם איתא דמעלמא אתא אעליון מבעי ליה לאשתכוחי אלא כיון דמגופה קחזיא ובגופה לחוד אשתכח ולא בחלוקה רגלים לדבר וחזקה דמגופה אתא (רשב"א):

[ל]

וטהורה. דהכא ליכא למימר על חלוקה נמי איבעי ליה לאשתכוחי דהא כיון דלא תלינן במידי דאתא מעלמא אלא בדבר שבגופה אפשר שבא דם משם ולא נגעה בחלוקה (ב"י):

[לא]

טמאה. והוא הדין אם המכה בצדדי הצואר ואחוריה שאז אי אפשר לדם המכה לבא לרגליה מלפניה במקום שיוכל לבא שם מהמקור. אבל אם המכה על צוארה ממש אפשר לדם המכה לטפטף בין רגליה כשהיא שוחה ותולה בה (גמרא):

[לב]

עצמו. פירוש חגור הוא סינר שהנשים חוגרות לצניעות והוא כמין מכנסים קטנים כדפירש רש"י בבבא קמא דף פ"ב וכל שהוא למטה מן החגור פעמים שבא כנגד בית התורפה ואף מקום החגור עצמו כשהיא שוחה מעט בא לו נגד בית התורפה (ראב"ד):

[לג]

חוץ. לפי שהוא עשוי להקפל מה שבצד חוץ לפנים (ב"י). ואפילו לבשה ג' חלוקות זה על זה ונמצא כתם על העליון לבדו אם אין לה במה לתלות טמאה (גמרא) דאמרינן שמא נקפל התחתון למטה ונפל הדם על העליון (ראב"ד) וגם העליון נקפל צד חוץ לפנים שהבגדים עשויים להקפל:

[לד]

ועל בשרה. פירוש מה שנמצא גם על בשרה כיון שנמצא גם על חלוקה ליכא רגלים לדבר דמגופה אתא ותליא בכל מידי דאיכא למיתלי כדלעיל:

[לה]

על בשרה. דכשנזדקרה אי אפשר לדם לטפטף אלא שותת ויורד ונוגע פעמים אף בחלוק אבן שלא יגע בבשרה אי אפשר מה שאין כן בהולכת על רגליה הדם עשוי לטפטף ופעמים נוטף על חלוקה ולא על בשרה ומשום הכי מטמאים בנמצא על חלוקה לחוד מן החגור ולמטה (רשב"א):

[לו]

בית יד. שקורין (ארב"ל בלשון אשכנז) ש"ך:

[לז]

טמאות. שכיון שאי אפשר לטהר שתיהן שתיהן טמאות כדלקמן סעיף מ"ג ע"ש:

[לה]

בצוארה. היינו בצדדי הצואר שאז אי אפשר ליגע דם המכה במקום שיכול לבא מהמקור כדלעיל (ש"ך):

[לט]

למעלה מהחגור. ואינה יודעת דבר שתתלה בו שלא עברה בשוק של טבחים ולא נתעסקה בכתמים:

[מ]

מעלמא. בלא דעתה כך בא התחתון בלא דעתה. והוא שב' הכתמים הן ממין אחד שחור או אדום דאמרינן שבפעם אחת נתלכלך חלוקה למעלה ולמטה בלא דעתה אבל אם האחד אדום ואחד שחור לא תלינן התחתון בעליון לקולא דאם כן אשה שנמצא עליה שום לכלוך על חלוקה לא יטמא בה שום כתם דנימא דכי היכי דבא עליה לכלוך זה בלא דעתה הכי נמי בא עליה הכתם בלא ידיעתה עכ"ל הרא"ש:

[מא]

טבחים. ספק ניתז עליה ספק לא ניתז:

[מב]

בתחתון טהורה. כי אפשר שנקפלו בגדיה וניתז על התחתון או מלמטה מבין רגליה ניתז עליה כדלעיל:

[מג]

מטפטפת. דאמרינן שמא גלעה שלא מדעתה על ידי חיכוך וכיוצא בו (עיין ספר התרומה):

[מד]

מכה. שהיא יכולה להתגלע ולהוציא דם על ידי חיכוך (רשב"א):

[מה]

אינה תולה בהם. והוא שלא נודע בודאי שנמצא בהם דם אחר שהיו עסוקים בדם אבל אם נודע שהיה נמצא בהם דם אף על פי שעכשיו אין בהם דם תלינן שבשעה שנגעו באשה היה בהם דם (ב"ח ש"ך):

[מו]

האשה. וכל שכן אם נמצא על עד שלו:

[מז]

בבעלה. אף על גב דבבדיקה איכא חששא דאורייתא כדלעיל סי' קפ"ג מכל מקום כיון דאיכא ודאי מכה בבעל שהיא מוציאה דם ומצאה בשעת תשמיש תולה בה כמו שתולה במכתה המוציאה דם כדלעיל סי' קפ"ז [רשב"א ב"י]:

[מח]

ממש. כלומר דאיכא ספק אם דומה לו אבל אם ברור לנו שאינו דומה לו הוי ליה כאדום ושחור ואין תולין (ב"ח):

[מט]

טמאות. ולא תלינן כחצי סלע בכל אחת בדם צפור וכחצי בדם מאכולת שאין תולין במאכולת אלא כגריס וכחצי סלע הוא יותר מכגריס (דרישה).

והוא שבאו שתיהן לשאול בבת אחת או שבאה אחת מהן לשאול עליה ועל חברתה שאי אפשר לטהר שתיהן בבת אחת משום דמחזי כשיקרא (עיין ר"ן פרק ב' דכתובות) שהרי אחת מהן אין לה במה לתלות וטמאה היא. אבל אם באו בזו אחר זו שתיהן טהורות שכל אחת מהן בפני עצמה יש לטהרה מספק ולתלות בדם צפור (ב"ח נקודות הכסף. עיין כרתי ופילתי דלא כט"ז). ועיין מ"ש לקמן סעיף מ"ג:

[נ]

טמאה. ולא אמרינן שקול דם צפור שנתעסקה בו ושדי בי מצעי וזיל הכא ליכא שיעורא וזיל הכא ליכא שיעורא (גמרא):

[נא]

בכל זה. אפילו נתעסקה בכגריס ונמצא עליה כגריס ועוד טמאה לסברא זו דלא מקילין כולי האי למתלי במאכולת ובדם צפור שנתעסקה בו ודאתרמי תרוויהו בהדדי ונעשו כתם אחד (גמרא):

[נב]

כב' גריסין טהורה. כן הוא גירסת הב"י בטור בשם הרמב"ן ופירש הב"י הטעם משום דאמרינן שקול דם צפור שנתעסקה בו ושדי בי מצעי וזיל הכא ליכא שיעורא וזיל הכא ליכא שיעורא ונדחק לחלק בין נמצא עליה כב' גריסין דאמרינן הכי ובין נמצא עליה כב' גריסין ועוד דלא אמרינן הכי כדלעיל סעיף כ"ו. וגירסא משובשת נזדמנה לו וגירסא האמיתית בטור בשם הרמב"ן אם נתעסקה בכגריס ונמצא עליה כב' גריסין טהורה והיינו מה שכתב השלחן ערוך סעיף כ"ו (פרישה ב"ח ט"ז ש"ך) וכן הוא בהדיא בהלכות נדה להרמב"ן פ"ד הלכה כ"ב ע"ש:

[נג]

ומטמאין. בנמצא עליה כב' גריסין דלא אמרינן שקול דם צפור כו' וכן עיקר כדלעיל:

[גד]

הכתם. דכתמים דרבנן והולכים בהם להקל (רשב"א):

[גה]

שאמרנו. שאם נתעסקה בדם צפור כסלע תולה כתם גדול כסלע ותורמוס. ואם מצאה מאכולת מעוכה תולה כתם גדול כתורמוס וגריס.

אבל אם לא מצאה מאכולת מעוכה על הכתם אף על פי שהרגה מאכולת אין תולין כתם גדול כתורמוס וגריס. וכן אם הרגה ב' וג' פשפשין אין תולין יותר מכתורמוס אחד. וכן אם הרגה מאכולת הרבה אין תולין יותר מכגריס אחד. לפי שכיון שנתנו חכמים שיעור כתורמוס לפשפש וגריס למאכולת לא פלוג רבנן בשיעורן בין רב למעט שאפילו הרגה מאכולת גדולה ביותר או מאכולת הרבה או פשפש גדול ביותר או פשפשין הרבה שיעור אחד לכולן שמדת חכמים כך הוא ליתן קצבה לדבריהם ושיעור אחד שעליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע לעולם.

מה שאין כן בדם צפור וכיוצא בו שתולין בו כשיעור שיוכל דמו להתפשט לפי ראות עינים ולא למדת חכמים ושיעורן כלל מוסיפין שיעור זה על כגריס של שיעור חכמים ותולין יותר מכגריס כשיעור זה שיוכל דם הזה להתפשט שאין בשיעור הזה משום מוסיף על שיעורי חכמים ומדתם מאחר ששיעור זה אינו משיעורי חכמים ומדתם כלל אלא לפי ראות עינינו. והוא הדין אם הרגה הרבה מאכולת או פשפשים עד שלפי ראות עינים יוכל הדם להתפשט הרבה יותר משיעור שנתנו חכמים תולה בהן כפי מה שהרגה מידי דהוה אשוק של טבחים ונתעסקה בכתמים (תוס'):

[גו]

מן הסתם. שהכתמים דרבנן הם ולא אמרו בדבר להחמיר אלא להקל (רשב"א):

[גז]

מספק. שאין זה ספק של דבריהם שהולכין בו להקל שהרי כבר אנו יכולין לעמוד על עיקרו של דבר בבדיקה (מנחת יעקב). ולא דמי לדלעיל סעיף ל' שאין צריך להקיף הכתם דהתם כיון שיש דבר לתלות בו עדיף מספק זה דשמא צבע הוא (מנחת יעקב):

[גח]

משמותם. והוי ליה כספק הבא מחסרון ידיעה דלא מקרי ספק משום דאם זה אינו בקי ומכיר אחר יכיר כדלקמן סעיף מ"ו והכא נמי לא מהני לעשות ספק מאחר שיכול להתברר על ידי בקיאים המכירים בז' סמנים (מנחת יעקב):

[גט]

שעשתה. עד עכשיו שהלכה ושבה (רש"י):

[ס]

הדם. פירוש שמקום שבין רגליה יזדמן שם במקום הדם טמאה. ובדיקה זו לחומרא דמסתמא טהורה היא דהא לא על בשרה ולא על חלוקה אשתכח והא דאצרכוה לעבור שם ואם יזדמן בין רגליה במקום הדם מטמאין לה חומרא היא (גמרא):

[סא]

מעוכה. אין אומרים דם זה ממאכולת המעוכה שעד זה מעכה באותו מקום לפי שאותו מקום בדוק הוא אצל מאכולת (גמרא) ובודאי מעלמא אתאי מאכולת זו על העד והיתה מעוכה כבר קודם שנפלה עליו (פרישה) ודם זה אינו אלא מאותו מקום והלכך טמאה מדאורייתא (משנה):

[סב]

בקופסא. מקום שאין לתלות במאכולת (רבינו ירוחם ב"י) והוא הדין אם לא הניחתו בקופסא אלא במקום מגולה כל שאין לתלות במאכולת ולא בדם אחר כדלקמן סעיף ל"ח (ב"ה) ולא נקט קופסא אלא לאפוקי תחת הכר דלקמן סעיף ל"ד:

[סג]

הכסת. הכא מיירי בבודקת עצמה בלילה לפני התשמיש או אחריו במטתה ולמחר תבדוק העד כדלעיל סי' קפ"ו ובלילה מניחתו תחת הכר או תחת הכסת או תחת יריכה כדלקמן סעיף ל"ה:

[סד]

משוך טמאה. בכל שהוא ואין אומרים בזה דם מאכולת הוא שנהרגה תחת הכר ואף על פי שהמאכולת מצויה שם וזה חומר בעד מבחלוק שהכתם הנמצא בחלוק אף על פי שהוא בדוק בין עגול בין משוך תולין אותו בדם מאכולת עד שיהא בו כגריס ועוד (רשב"א ספר התרומה סמ"ג):

[סה]

הכר. דחזקה אם היה דם קינוח משוך היה (רשב"א) ולפי זה אף שהרגישה אמרינן הרגשת עד הוא כדאיתא בגמרא. אבל הב"י כתב הטעם דכיון שלא הרגישה רגלים לדבר שלא בא מגופה ולפיכך תולין במה שאפשר לתלות הלכך פחות מכגריס ועוד תלינן בדם מאכולת כל שנתנתו תחת הכר או טחתו ביריכה דלקמן סעיף ל"ה]. אבל כשהוא כגריס ועוד דנפק ליה מחשש דם מאכולת כיון שקנחה בו אמרינן ודאי מגופה שקנחה בו הוי וטמאה טומאת נדה שהיא מדאורייתא ולא טומאת כתמים שהיא מדרבנן וטומאת ספק בלבד דאימא מעלמא אתא כדלעיל:

[סו]

כתם. כגון שנתעסקה במיני דמים סמוך למקום שהעד היה שם וכל כהאי גוונא בענין שתולין בכתמים שבחלוקה תולין גם כן בעד אף שהיה בדוק לה דרגלים לדבר הואיל ולא הרגישה וחזקה אם היה דם קינוח משוך היה. וכתב הט"ז מכאן נ"ל דאשה שהיא רגילה להוציא דם מבית הריעי על ידי איזה סבה ובדקה

עצמה אפילו בעד הבדוק ובשעת הבדיקה נגעה גם שם דתולה בה שלא בשעת וסתה כיון שלא הרגישה בדם מן המקור ולא עוד אלא דכאן אפילו משוך טהור כיון שנעשה בקינוח ממקום טהור וכל שכן הוא דזהו כמו מכה באותו מקום דלעיל סי' קפ"ז עכ"ל:

[סז]

ביריכה. מבחוץ מקום שאין דם המקור יכול ליפול שם (תוס'):

[סח]

ועוד. דתלינן במאכולת שנתמעכה על ירכה תחת העד מטעמא דלעיל סעיף ל"ד. אבל כשהוא כגריס ועוד שאי אפשר לתלותו במאכולת או במשוך שחזקתו מהקינוח טמאה טומאת נדה ולא טומאת ספק דלא מספקינן למימר דילמא מעלמא אתא הדם על ירכה ומירכה בא על העד אפילו אם נמצא דם גם על ירכה אלא אמרינן דמהעד הוטח הדם על יריכה (תוס' לפירוש רש"י):

[סט]

בכל שהוא. טומאת נדה דלא תלינן במאכולת בירכה שאין המאכולת מצויה על בשרה כמו תחת הכר ותחת הכסת. ואף לסברא הראשונה דלעיל סעיף ו' דבכתם שעל בשרה נמי תלינן במאכולת מכל מקום בעד שבדקה בו לא תלינן במאכולת שעל בשרה שאין המאכולת מצויה על בשרה כל כך כמו על בגדיה וכרים וכסתות שבמטתה שאין לך כל מטה ומטה שאין בה כמה טיפי מאכולת כדלעיל. ופסק הב"ח כיש אומרים אלו (ש"ך).

והיינו אפילו כשנמצא דם גם על ירכה במקום שהוטח העד ואפילו הכי לא תלינן ליש אומרים אלו במאכולת שנתמעכה שם. אבל אם לא נמצא על ירכה כלום לכולי עלמא לא תלינן במאכולת דאי הכי על ירכה נמי איבעיא ליה לאשתכוחי (ר"ן. וכן דעת התוס' ודו"ק):

[ע]

ועוד. בין עגול בין משוך כדין שאר כתמים שאפילו משוך תולין במאכולת עד כגריס ועוד לפי שאף זו אינה טמאה אפילו בכגריס ועוד אלא טומאת כתמים ולא טומאת נדה הואיל ולא היה העד בדוק ושמא היה עליו דם זה מקודם לכן (ראב"ד רמב"ן).

(ומכל מקום אין לו דין כתם לגמרי כגון לטהר בדבר שאינו מקבל טומאה כדין כתמים שלא גזרו על דבר שאינו מקבל טומאה אלא לענין משוך וכיוצא בזה דתלינן להקל בכל מאי דתלינן בכתם אבל כשאין דבר לתלות בו והיא טמאה מדרבנן משום שמא מגופה הוא איכא איסורא דאורייתא אם היא מגופה דמסתמא ארגישה וכסבורה הרגשת עד הוא כדלעיל סי' קפ"ג שחזקת הדם שבא בהרגשה הלכך גזרו בזה אף בדבר שאינו מקבל טומאה).

ודין זה הוא מחלוקת בברייתא דתניא בדקה בעד שאינו בדוק לה והניחתו בקופסא ולמחר מצאה עליו דם רבי מטמא משום נדה ורבי חייא מטמא משום כתם ורבי יוסי מטהר לגמרי ופסקו הראב"ד והרא"ש כרבי חייא וכן פסקו הטור ושלחן ערוך.

(אבל הרמב"ם פסק כרבי דבנגריס ועוד טמאה נדה משום דודאי מגופה אתא כיון דנפק מחשש דם מאכולת ולא תלין בדם דמעלמא מאחר שאשה רוב דמים מצויים בה והיא בדקה עצמה רגלים לדבר וידיים מוכיחות ניהו. וכיון דטמאה נדה בעד שאינו בדוק כבעד בדוק אין להקל בו במשוך אפילו בפחות מכגריס כמו שהקילו בכתמים אלא כל שהוא משוך טמא בכל שהוא משום נדה שמשכיכותו מוכחת עליו שהוא מהקינוח ולא מדם מאכולת כמו ששינו בעד הבדוק שנתנתו תחת הכר ותחת הכסת דלעיל (רז"ה וכו"מ ברשב"א). ואף שאין לזוז מפסק השלחן ערוך מכל מקום בעל נפש יחמיר לעצמו בספק איסור כרת לצאת לכל הדעות):

[עא]

ולא מלוכלך. זה לשון הרשב"א בתורת הבית הקצר יש מרבתי שאמרו שאינו נקרא עד הבדוק לה אלא שבדקתו ולא הניחתו עד שבדקה עצמה בו אבל הניחתו אין זה עד הבדוק שאני אומר כשהניחתו נכתם. ולא נראה לי כן אלא כל שבדקתו בין היא בין חברתה ולא נודע שנכתם בו כתם מצד אחר ולא העבירתו בשוק של טבחים ולא בצד המתעסקים בכתמים הרי זה בחזקת בדוק עכ"ל.

וכן כתב בתורת הבית הארוך דהרמב"ן פירש עד הבדוק לה כגון שבדקתו ולא זז מתוך ידה עד שבדקה בו ועד שאינו בדוק כגון שהזמינה מוכין לבנים ונקיים אלא שלאחר זמן קנחה בהם ולא בדקה אותן עכשיו בשעת בדיקה ומשום הכי מטמא לה רבי משום נדה ור' חייא משום כתם אבל אם לקחה עד שאינו בדוק כלל לכולי עלמא אינה חוששת כלל דאין סברא לומר שאם לקחה בגד מן האשפה וקנחה בו שיהא רבי מטמא משום נדה ור' חייא משום כתם (וכן כתבו התוס'). ואף על גב דאם בדקה בעד הבדוק לה והניחתו במקום מגולה ואחר כך מצאה עליו דם טמאה נדה כדלעיל בשם התוס' ולא אמרינן כשהניחתו נכתם דשאני הכא דכיון דאיכא למימר כשהניחתו נכתם קודם שבדקה עצמה בו הרי לא בדקה עצמה בעד הבדוק לה ואין עד זה מוציאה מחזקת טהרתה בבדיקת עצמה בו כדלקמן בשם הרשב"א). ואינו מחוור בעיני דאם כן תקשי לן ג' נשים שלבשו חלוק אחד (בזה אחר זה ונמצא עליו כתם דכולן טמאות כדלקמן ולא אמרינן כשפשטתו הראשונה והניחתו נכתם והב' והג' למה טמאות וכי מה בין מוכין נקיים בדוקין והניחתן ואחר שעה או שתיים או אפילו מיום עד לילה הניחתם ובדקה עצמה בהם ולא בדקתם ובין חלוק שבדקתו ולבשתו ופושטתו ומניחתו ומשאלתו לחברתה אם ניחוש למוכין הללו שהגיע להם מקרה לאחר בדיקה גם לחלוק זה ניחוש. משמרת הבית) וכן פושטתו ומתכסה בו (דלעיל סעיף י"ד). אלא ודאי אחר שהיה החלוק או העד בדוק אצלה מתחלה הרי הן לעולם בחזקת בדוקין עד שתדע שיצאו מחזקתן שאין תולין לעולם במקרה שאינו ידוע. אלא נראה לי שזהו הוא עד שאינו בדוק כל שהיא נוטלתו ממקום מוצנע שדרכן של נשים להצניע ולהכין להם עדים ואין מוליכות אותם בשוק ולא מתעסקות בהן בכתמים על הרוב משום הכי הוה מטמא בהן רבי משום נדה כאילו בדקתו היא ואין אומרים שמא נתעסקה בו בכתמים או עברה בו בשוק של טבחים שאינו מצוי שיתעסקו בכתמים או שיעברו בשוק של טבחים עם העדים בדוקים (פירוש שהיה בדוק בודאי מתחלה אצל האשה שהכינה אותן לה והצניעתו במקום מוצנע זה אלא שיש להסתפק ואין ידוע לאשה זו שנוטלתו משם אם האשה שהכינה אותן לה לא עברה בשוק של טבחים או נתעסקה בו בכתמים אחר שהכינה אותן לה והצניעתן שם אלא שכבר עברו ימים רבים ושכחה ואין ידוע לה אם לא עברה בו בשוק של טבחים או נתעסקה בו בכתמים אחר שבדקתו והכינתו לה מקרי עד שאינו בדוק. ואף דבכהאי גוונא בכתמים שבחלוקה ספק עברה בשוק של טבחים או ספק נתעסקה בכתמים לא תלין כדלעיל סעיף י"ח ואם כן הוא הדין לבדקה עצמה בעד הבדוק לה ואחר כך נולד ספק זה לא תלין וטמאה נדה דלא תלין אלא במקום שתולין בכתמים כדלעיל סעיף ל"ד בהג"ה מכל מקום כשנולד הספק בעד קודם שבדקה בו מקרי עד שאינו בדוק כמ"ש לעיל לפי דעת התוס'. והא דאין תולין במקרה שאינו ידוע היינו כשידוע לה שלא העבירתו בשוק של טבחים ולא בצד המתעסקים בכתמים אין תולין

שהגיע לו מקרה שנכתם מצד אחר שאינו ידוע כדעת הרמב"ן כמבואר מלשון תורת הבית הקצר) ור' חייא חושש לה ומטמא משום כתם. אבל כשלקחה חלוק מן השוק ואינה יודעת ממני לקחתו אם מן הנכרית או מן הישראלית או מישראלית נדה או טהורה וכיוצא בזה או שקנחה בעד המזדמן לה בבית (פירוש שלא היה במקום המוצנע אף שהיה בדוק פעם אחת כיון שהדבר קרוב ומצוי שנתעסקו אצלו בכתמים) בכי הא ודאי ליכא מאן דמטמא אפילו משום כתם עכ"ל הרשב"א בתורת הבית הארוך.

ובתורת הבית הקצר כתב דאפילו יודעת ממני לקחתו וכן חלוק שבבית שאינו בדוק אין חוששין לו משום כתמים שאני אומר כבר היה בו כתם זה שהכתמים מדבריהם והולכים בהם להקל עכ"ל. והיינו משום דסבירא ליה גבי בדקה בעד שאינו בדוק לה דהלכה כר' יוסי דמטהר לגמרי משום דאשה בחזקת טהורה עומדת ועד זה שאינו בדוק אף על פי שבדקה עצמה בו לא נטמאנה מספק אלא שלמעשה לא מלאו לבו להקל בדבר וכתב דהמחמיר תבא עליו ברכה והיינו דוקא בעד שבדקה עצמה בו דאיפליגו ביה תנאי אבל כתם שבחלוק הקיל אפילו למעשה כיון דאפשר דכולי עלמא יודו בהא ואם תמצוי לומר דפליגי הא סבירא ליה הלכה כר' יוסי.

אבל לפי דעת הטור ושלחן ערוך דהלכה כמאן דאמר טמאה משום כתם בעד שאינו בדוק אם כן בכתם שבחלוק שאינו בדוק נמי יש לומר דטמאה משום כתם וכ"מ בטור וכן פסק הט"ז. אבל הב"ח והש"ך סבירא להו דאף לפי דעת הטור ושלחן ערוך כתם שבחלוקה קיל טפי מעד שאינו בדוק דכיון שקנחה עצמה בו רגלים לדבר ומשום הכי טמאה משום כתם אבל כתם הנמצא בחלוק שאינו בדוק טהורה לגמרי וכן דעת השו"ע כדלקמן סעיף ל"ט:

[עב]

מצויין שם. כאשפה וכיוצא בה אפילו היה בדוק מתחלה ואפילו הניחתו שם לפי שעה חזקתו שנתלכלך בדם המצוי שם (ב"י בשם ריטב"א). אבל עד הבדוק שהניחתו בבית לפי שעה או אפילו מיום עד לילה הרי זה בחזקתו כמ"ש לעיל בשם משמרת הבית. ודוקא מיום ועד לילה וכהאי גוונא שיודעת שלא העבירתו בשוק של טבחים ולא בצד המתעסקים בכתמים ולא המתעסקים עברו בצדו ואין לתלות אלא שהגיע לו מקרה שנכתם מצד אחר שאינו ידוע אבל אם עבר עליו זמן רב בענין שאינה יודעת אם לא העבירתו בשוק של טבחים בינתיים או בצד המתעסקים בכתמים או אם המתעסקים עברו בצדו אבד חזקתו. ולא עוד אלא כיון שהיה בבית במקום מגולה ולא במקום המוצנע גרע מעד שאינו בדוק דהכא שהוא עד בינוני דהיינו שהיא נוטלתו ממקום המוצנע ומשום הכי מטמא ר' חייא משום כתם כמ"ש לעיל בשם הרשב"א מה שאין כן כשנטלתו שלא ממקום המוצנע היינו עד המזדמן לה בבית דלעיל.

(אבל הר"ן בשם הראב"ד כתב דאפילו לקחה בגד מן האשפה ובדקה עצמה בו ונמצא עליו כגריס ועוד טמאה משום כתם לר' חייא ומשום נדה לרבי דכיון שרוב הדמים מצויין באשה והיא בדקה עצמה בו רגלים לדבר. ואף שאין לזוז מפסק רמ"א מכל מקום כל בעל נפש יחמיר לעצמו בספק איסור כרת לצאת כל הדעות):

[עג]

ביריכה. מבחוץ מקום שאין דם המקור יכול ליפול שם ונמצא דם גם על ירכה במקום שהוטח העד דאיכא למימר מעלמא אתא דם על ירכה ומירכה הוטח על העד. אלא דגבי עד הבדוק לא אמרינן הכי

כדלעיל אבל הכא כיון דאינו בדוק ואיכא למימר נמי מקמי הכי הוה הדם על העד הוה להו תרי ספיקי לקולא כן כתב רש"י.

ודעת הש"ך שלא כתב כן רש"י אלא לרבי דמטמא משום נדה דבתרי ספיקי לא מטמא אלא משום כתם אבל לטהר לגמרי אי אפשר שהרי אין כאן ספק ספיקא גמור שהכל ספק אחד הוא אם הדם הוא מגופה אם לאו. דעת השלחן ערוך כיון דלרבי נחתינן דרגא בטחתו ביריכה דאינה טמאה נדה אם כן לר' חייא דקיימא לן כוותיה אינה טמאה אפילו משום כתם. ומה שכתב הש"ך שהכל ספק אחד זה אינו כיון שיש ב' צדדים להקל כדלעיל סי' קפ"ז וסי' ק"י (מנחת יעקב).

ומיהו דוקא בנמצא דם גם על ירכה דאיכא למימר מעלמא אתא הדם על ירכה ומירכה הוטח על העד אבל אם לא נמצא דם על ירכה וכן אם הניחתו תחת הכר או הכסת אחר שבדקה עצמה בו ולא נמצא כגרים ועוד על הכר והכסת דינו כהניחתו בקופסא (ראב"ד) וכן אם הניחתו בכל מקום שאין דם שכיח כמ"ש רמ"א בהג"ה:

[עד]

הכתם. כגון במקום דשכיחי דמים תלינן כמו בשאר כתם (דרכי משה). והיינו אפילו במשוך דכיון שהעד אינו בדוק אינה טמאה אלא משום כתם ובכתמים לא פלוג רבנן בין עגול למשוך בכל מידי דאיכא למיתלי מה שאין כן בבדקה בעד הבדוק לא תלינן אלא בעגול דוקא כדלעיל סעיף ל"ד בהג"ה:

[עה]

בחזקת בדוק. עיין במ"ש לעיל:

[עו]

טהורה. פירשו הב"ח וש"ך אפילו יודעת ממי לקחתו כלומר אף על פי שלקחתו מאשה טהורה שאין לתלות בה הכתם יותר מבזו אפילו הכי כיון שלא בדקתו קודם שלבשתו תלינן שהעבירתו קודם שמכרתו בשוק של טבחים או בצד המתעסקים בכתמים. והוא הדין בחלוק שבבית שלבשתו בלא בדיקה אף על פי שהיה בדוק לה מתחלה בשעת הכבוס כיון שלא הניחתו בקופסא מיד אחר הכבוס ויש לתלות שהעבירתו בשוק של טבחים או בצד המתעסקים בכתמים כגון שעבר זמן רב בענין ששכחה ואינה יודעת אם לא העבירתו. ואפילו יודעת שלא העבירתו אלא שיש לתלות בבני הבית שנתעסקו אצלו בכתמים או שהמתעסקים עברו בצדו. ואפילו היה במקום מוצנע שאינו מצוי שיעברו בצדו תלינן שעברו בצדו כמו דתלינן לעיל גבי עד אפילו בדבר שאינו מצוי כגון שהיה במקום המוצנע שדרכן של נשים להצניע בו עדיהן ואינו מצוי שיעברו בו בשוק של טבחים ובצד המתעסקים בכתמים ואפילו הכי מקרי עד שאינו בדוק כדלעיל. אלא דהתם גבי עד שאינו בדוק טמאה משום כתם הואיל וקנחה עצמה בו והכא בחלוק כיון דבכהאי גוונא מקרי אינו בדוק טהורה לגמרי לפי דעת הב"ח והש"ך.

וכן משמע מלשון השלחן ערוך דאינו בדוק דהכא הוא דומיא דאינו בדוק דסעיף ל"ו דמיירי בעד בינוני כמ"ש רמ"א שם והיינו שנטלתו ממקום מוצנע ואפילו הכי הכא טהורה לגמרי. וכן עיקר להקל בכתמים דלא כט"ז מאחר דהרשב"א מיקל אפילו בעד שאינו בדוק.

אבל אם הניחתו בקופסא מיד אחר הכבוס ולאחר זמן לבשתו בלא בדיקה ומצאה עליו כתם טמאה אף על פי שלא בדקתו בשעת הכבוס שכיון שאין לתלות אלא בלפני הכבוס וזה יוכל להתברר על ידי בדיקה ואם אינה בקיאה בבדיקה זו חוששת להחמיר כדלקמן סעיף מ"ו (כרתי ופלתי סק"כ וכ"ד):

[עז]

בדקה חלוקה. פירוש שבדקה בתחלה ואחר כך לבשתו ואחר כך פשטתו ובדקתו ומצאתו טהור והשאלתו לחברתה. אבל בלא בדקה חלוקה אלא כשפשטתו לא אצטרך לאשמעין דהראשונה טהורה משום שמצאתו טהור כשפשטתו הא בלאו הכי טהורה כיון שלא בדקתו קודם שלבשתו כדלעיל סעיף ל"ט (ש"ך):

[עח]

טמאה. אף על פי שלא בדקתו קודם שלבשתו מאחר שבדקתו חברתה כשפשטתו ובדיקת חברתה כבדיקת עצמה וכחלוק הבדוק לה הוא (רשב"א). ואפילו אם אחר שבדקתו חברתה הניחתו מידה ואחר שעה או שתים או אפילו מיום עד לילה הניחתו ואחר כך השאלתו לה לא אמרינן כשהניחתו נכתם כמ"ש לעיל בשם הרשב"א:

[עט]

לראות. דהיינו בת י"ב שנים ויום אחד כדלעיל סעיף ב':

[פ]

וטהורה. שתולין הקלקלה במקולקלת ועומדת כדי להקל על זו שאינה מקולקלת שהכתמים מדברי סופרים והולכין בהם להקל כמו בכל איסור דרבנן דתלינן כהאי גוונא כדלעיל סי' קי"א מה שאין כן כשהשאלתו לטהורה דשתיהן טמאות משום דמאי חזית דמקלקלת להך טפי מהך כדלקמן סעיף מ"ג:

[פא]

בהן. אבל בנכרית שלא הגיע זמנה לראות אינה תולה בה לומר שבא הכתם מגופה. אבל מכל מקום יש לתלות שעברה בשוק של טבחים או בצד המתעסקים בכתמים שהנכרית אינה נאמנת לומר לא עברתי ואפילו ישראלית קטנה אינה נאמנת להחמיר אלא בדאיכא רגלים לדבר כדלעיל. אלא דהכא מיירי כשידוע שלא עברה. אבל ברישא שלבשה חלוקה הבדוק לה ואחר כך השאלתו לה אין תולין אלא אם כן ידוע שעברה כדלעיל סעיף י"ח:

[פב]

ז' נקיים. שעדיין היא בטומאתה עד שתספור ותטבול אפילו הכי תולה בנדה שלא התחילה לספור עדיין אף על פי שהיא טמאה כמותה כיון דלא מקלקלה לה מידי אבל אם התחילה לספור אף על פי שזו ספרה יום אחד וזו ספרה ימים רבים אינה תולה בה (משנה למלך):

[פג]

לבעילתה. פירוש שלא עברו עליה ד' לילות בבעילה שמן הדין היו נותנין לנערה שנשאת לשמש עם בעלה ד' לילות בין רצופין בין מפוזרין ותולין כל הדם שבד' לילות אלו בדם בתולים שהוא דם טהור ואין צריך לישב עליו ז' נקיים וכן כל הכתמים הנמצאים בחלוקה קודם שעברו ד' לילות אלו תולין בדם בתולים ובקטנה תולין בדם הבתולים עד שתחיה המכה והלכך אם אשה השאילה להן חלוקה הרי זו תולה בהן מן הדין כיון דלא מקלקלה לה מידי.

ואף שהחמירו חכמים אחר כך וגזרו לישב ז' נקיים על דם בתולים אפילו על ביאה הראשונה ואפילו בקטנה כדלקמן סי' קצ"ג ואם כן אם נתלה בה הכתם מיקלקלה אם כבר התחילה לספור ז' נקיים וכל שכן אם כבר ספרה וטבלה אפילו הכי תולה בה משום דדמים מצויים מחמת בתולים בנערה עד שיעברו ד' לילות ובקטנה עד שתחיה המכה ולעולם תולין במצוי כן דעת הרמב"ן ורשב"א.

(אבל רש"י ותוס' סבירא להו דלא אמרינן דדמים מצויים בה מחמת בתולים אלא ביום המחרת שלאחר הלילה ששמשה עם בעלה. והבית יוסף לא הביא דעתם ואפשר משום דבכתמים שומעים להקל):

[פד]

בזמן הזה. שאין בועלין על דם טהור ואם נתלה בה תקלקלנה אפילו הכי תולה לפי שמן הדין היא טהורה ואין כאן קלקול ומה שהחמירו שלא לבעול על דם טהור לעצמן החמירו אבל לענין שלא תציל על חברתה לא החמירו (ראב"ד) כי חומרא זו אינה אלא ממנהגא ולא מדינא דגמרא אבל דם בתולים חכמי הגמרא גזרו עליו משום הכי אצטריך לן התם טעמא אחרינא דדמים מצויים בה (ב"ה):

[פה]

מקולקלת. וסתרה כל מה שספרה ואפילו הכי תולה בה בעלת החלוק מפני שהיא טהורה וזו היא טמאה ותולין הקלקלה במקולקל ואפילו בשביעי לספירתה שיש בידה לטבול וליטהר מן התורה מכל מקום עכשיו שלא טבלה הרי היא בטומאתה (גמרא).

אבל אחר שעברו ז' נקיים שלה אף על פי שלא טבלה עדיין אינה תולה בה לפי שהנדה והזבה טומאתן תלויה בימים ומאחר ששלמו ימי טומאתן אף שלא נשלמה טהרתה עד שתבא במים כדלקמן סי' קצ"ז [ז] מכל מקום אם נתלה בה הכתם אנו מביאים לה טומאה מחודשת התלויה בימים עוד שבעה ומאי חזית דנטמא לזו יותר מזו (משנה למלך) מה שאין כן בתוך ז' נקיים אינה טומאה מחודשת שהרי היא סותרת כל מה שספרה אבל לאחר ז' אינה סותרת כדלעיל סי' קפ"ג (עיין כרתי ופלתי).

אבל אשה שלא התחילה לספור ז' נקיים עד שעברו יותר מז' ימים אחר ראייתה בעת נדתה אף על פי ששלמה טומאת נדתה מן התורה בסוף ז' מכל מקום עכשיו שצריכות לישב ז' נקיים כל שלא ספרה כל הז' נקיים כהלכתה על דרך שיתבאר בסי' קצ"ו לא שלמה טומאתה ותולה בה והיינו נדה דלעיל סעיף מ"א:

[פו]

לחוש. דאף על גב דבעלת הכתם מקולקלת ועומדת לא תלינן בה משום דלא ידעינן בבירור דמגופה אתא לה הכתם שבחלוקה דאימא מעלמא אתא ולא בחזקת רואה היא (רש"י). ואף על גב דבעלת הכתם אינה באה לישאל על הכתם שבחלוקה זה שהשאלתו לה כיון דהיא טמאה בלאו הכי אפילו הכי אין בעלת החלוקה הבאה לישאל תולה בה וכל שכן אם השאלתו לטהורה כדלקמן.

ולא דמי לב' נשים שנתעסקו בצפור אחת דלעיל סעיף כ"ה דאפילו כששתיהן באות לישאל בזה אחר זה שתיהן טהורות וכל שכן כשאחת באה לישאל ואחת אינה באה כלל דהתם אינה צריכה לתלות כתמה בחברתה אלא בדם צפור וחברתה תהיה טמאה ממילא אבל הכא שצריכה לתלות כתמה בחברתה ומאי חזית לתלות בהך טפי מבהך כן דעת הרשב"א. ואזיל לשיטתו דגבי ב' קדרות דלעיל סי' קי"א.

(ולחולקים שם וכן דעת הטור ושלחן ערוך באורח חיים סי' תל"ט גבי ב' בתים בדוקים צריך לומר דשאני בתים וקדרות שאין בהם דעת לישאל אלא שהבעלים דחדא מינייהו באים לשאול הלכך תלינן באידך דאינו בא לישאל אבל הנשים שיש בהן דעת לישאל אף שלא באה אלא אחת מהן אין לה לתלות כתמה בחברתה דמאי חזית לקלקל הך טפי מהך וכשאתה תולה בה אתה מקלקלה מה שאין כן בבתים וקדרות אין לחוש לקילקולם אלא כשנשאלים עליהם בעליהם אבל כשאין שואל ואין דורש לא איכפת לן שלא נתנה התורה אלא לישראל ולא לעצים ואבנים והלכך כשהבעלים דחדא מינייהו באים לישאל תלינן להו באידך שאין הבעלים באים לשאול):

[פז]

לחוש. אף על גב דהוה ספיקא דרבנן מכל מקום כיון דאי תליא בהא מיקלקלה מאי חזית דתקלקל להך טפי מהך (רש"י):

[פח]

ולא בדקתו. כשפשטתו אבל בדקתו קודם שלבשתו ואחר שפשטתו הניחתו בקופסא עד שחזרה ולבשתו בימי כו':

[פט]

נדתה הוא. ולא הגיה רמ"א כאן דבשלשה ימים הראשונים של ז' נקיים אין מקילין בכתמים לתלות בדבר אחר כדלעיל סעיף מ"א. משום דרמ"א לטעמיה אזיל דלקמן סי' קצ"ו כתב דדוקא בדבר אחר אינה תולה אבל במכה שבגופה שמוציאה דם תולה בה אם כן ימי נדותה של עצמה ודאי כמכה שבגופה שמוציאה דם דמי. אבל לפי מ"ש בס' קצ"ו דאפילו במכה שבגופה אינה תולה הכא נמי אינה תולה בימי נדותה אלא אחר ג' ימים הראשונים של ז' נקיים (ש"ך. ועיין מ"ש בס' קצ"ו):

[צ]

בעצמה. אם לבשתו קודם שהיתה מניקה וקודם שהיתה מעוברת אף על פי שהיה מונח בקופסא כל משך זמן ההוא. אבל אינה תולה בימי עבודה כדלקמן סעיף נ"ב:

[צא]

בחברתה. לקמן בסעיף מ"ט וסעיף נ"ב:

[צב]

ונתכבס. והניחתו בקופסא כדלעיל:

[צג]

כיבוס. דחזקת בנות ישראל בודקות חלוקיהן ושל חברותיהן בשעת כיבוס כלומר ואם תמצא כתם מגדת לחברתה ובזמן הזה לא חזינן דרך בנות ישראל בכך ונראה להחמיר (ש"ך) פירוש כגון שלבשה חלוק הבדוק לה ופשטתו ולא בדקתו ונתנתו לכובסת ישראלית ואחר כך השאילתו לחברתה ולבשתו בלא בדיקה ואחר כך נמצא בו כתם שתיהן טמאות ואין לסמוך בזמן הזה על חזקה שבדקתו כדי לטהר את הראשונה.

(אבל הפרישה כתב דחזקת בנות ישראל בודקות חלוקיהן ושל חברותיהן בשעת הכיבוס ואם מוצאת בהן כתם מכבסות אותן עד שיעבור הכתם. ולפי זה יש לומר דאין חילוק בין זמן הזה לזמנם ואדרבה יש לומר שבזמן הזה אפילו נתכבס על ידי נכרית או ישראלית ולא בדקתו חזקתו שנתכבס לפי שבזמן הזה מכבסים היטב ובגמרא מיירי בכיבוס קל ולא בכיבוס גמור וטוב כמ"ש התוס' דעל ידי כיבוס טוב הולך הכתם ע"ש):

[צד]

בה. ומכל מקום אם מכרת במראיתו שהוא מקדיר דהיינו שנכנס תוך הבגד בידוע שקודם כבוס היה כדלקמן ובידוע דלא בדקתו בשעת הכבוס כן דעת הרמב"ן והרשב"א במשמרת הבית ובתורת הבית הארוך והטור ושלחן ערוך סעיף מ"ז וכן כתב הש"ך דלא כמנחת יעקב וכרתי ופלתי:

[צה]

הכיבוס. שאין הכתמים עוברים על ידי הכיבוס:

[צו]

אינה לפנינו. והוא הדין אם היא לפנינו ולא סמכין על דבריה לא לאיסור ולא להיתר (ש"ך):

[צז]

להחמיר. שאין זה כספק דרבנן דספק הבא ממיעוט ההכרה אינו ספק שאם אין זה בקי ומכיר אחר יכיר (רשב"א מגיד משנה). ודוקא כשהחלוק בפנינו אבל אם נאבד החלוק כיון דלא אפשר למיקם עלה דמלתא טהורה דכהאי גוונא אמרינן ספיקא דרבנן לקולא (רא"ה ש"ך):

[צח]

וכבסתו. ולא בדקתו בשעת הכיבוס או שאין ידוע אם בדקתו דאף שחזקה שבדקתו מכל מקום אם הוא מקדיר בידוע שלא בדקתו כדלעיל אבל אם ידוע שבדקתו לא מהני מקדיר כן דעת הש"ך וכן משמע במשמרת הבית:

[צט]

והשניה טהורה. ואם אין יכולין לעמוד על הדבר שתיהן טמאות וכן אפילו נאבד החלוק דהוה ספק מעליא כדלעיל מכל מקום מאי חזית דמקלקלת להך טפי מהך. ש"ך:

[ק]

כסתה. כפול לעיל סעיף ט"ו:

[קא]

זו אחר זו. ובבת אחת יתבאר בסעיף נ"ב:

[קב]

בראויה. ואם כולן אינן ראויות אינן תולות זו בזו כדלקמן סעיף נ"ב:

[קג]

והחיצונה טהורה. שמתוך השינה הן דוחקות זו את זו וחיישינן שמא דחקה אחת מהן ונכנסה למקום חברתה הסמוכה לה אבל לשאינה סמוכה לה לא חיישינן אלא במשולבות:

[קד]

העליון. שמתכסות בו אבל סדין התחתון ששוכבות עליו אין דרכו להתהפך אילך ואילך כן דעת הרא"ש וטור ושלחן ערוך. ומהרש"ל חלק על זה וכתב דעינינו רואות שגם התחתון דרכו להתהפך. וכתב הט"ז דמכל מקום הכסת שתחת הסדין אינו מתהפך:

[קה]

ואילך. אבל לגופן אין חוששין שמא תתהפכנה מתוך שינה להיות משולבות. והעיקר לזה משום שכתמים דרבנן. אבל אשה אחת שאין לה מונע בכל מקום שימצא הדם במטה טמאה שהמטה כולה מקומה ועוד דם זה מהיכן בא עכ"ל (רשב"א):

[קי]

כל זה. דכולן טמאות בישנות במטה אחת מיירי שאחר מציאת הדם לא בדקה עצמה כו':

[קז]

הן טהורות. שתולין הדם בשלישית שלא בדקה עצמה:

[קח]

כולן טמאות. דהאי דם מהיכא אתא. (גמרא):

[קט]

שבידה. פירוש שהיה העד כבר בידה בשעת מציאת הדם במטה וקנחה עצמה בו תיכף ומיד ולא הכניסתו לחורים ולסדקים ומצאה טמאה דודאי היתה טמאה כבר בשעת מציאת הדם במטה שכבר יצא אז לבית החיצון דם זה שמצאה על העד בקינוח והלכך מחזקינן בה הדם שבמטה ואמרינן שממנה נפל עכשיו בשעה שהיא כבר טמאה ודאי ביציאת הדם לבית החיצון. אבל אם אחר מציאת הדם במטה הושיטה ידה תחת הכר והכסת ונטלה עד וקנחה בו או שהכניסה העד שבידה לחורין ולסדקין שבבית החיצון אינה טמאה ודאי בשעת מציאת הדם במטה אלא ספק כדלעיל סימן קפ"ז הלכך לא מחזקינן בה הדם שבמטה לטהר האחרות. וכן אם בדקה ומצאה טהורה לא מחזקינן לה בטהורה לומר שהדם שבמטה לא בא ממנה אלא כשהיתה טהורה ודאי בשעת מציאת הדם במטה ולא היה בה דם בבית החיצון והיינו שקנחה עצמה תיכף ומיד למציאת הדם בעד שהיה כבר בידה ולא הכניסתו לחורין ולסדקין (עיין ב"י):

[קי]

תיכף. ומיהו אף שקנחה עצמה תיכף ומיד לא מהני אלא כשקנחה בעודה שוכבת במטה או כשעומדת ממנה אבל אם לאחר שעמדה ממנה נמצא הדם במטה וקנחה עצמה תיכף ומיד למציאת הדם לא מחזקינן בה הדם שבמטה כשמצאה טמאה מאחר שלא נמצאה טמאה בעודה במטה או תיכף ומיד לעמידתה ממנה. וכן אם מצאה טהורה אין בדיקה זו מועלת לטהר עצמה מטעם זה. ולכך לא נשנית בדיקה זו אלא בג' נשים שישנות במטה כאחת ולא בג' נשים שלבשו חלוק אחד או שישבו על ספסל אחד זו אחר זו דלעיל סעיף מ"ט דהתם אין הבדיקה מועלת לטהרה לטהר עצמה ולטמאה לטהר את האחרות אלא בשלישית שקנחה עצמה קודם שפשטה החלוק או תיכף ומיד להפשיטה וכן בספסל אבל הראשונות אף שקנחו תיכף ומיד למציאת הדם אין בדיקה זו מועלת כלום מאחר שכבר פשטו החלוק ועמדו מעל הספסל קודם בדיקתן (ראב"ד רמב"ן. וכן משמע מסתימת השלחן ערוך וחזר בו ממה שכתב בב"י):

[קיא]

כיצד כו'. ודוקא בהך עניינא אבל יש לה וסת אינה תולה באין לה וסת וכן יש לה וסת ולא הגיע שעת וסתה אינה תולה בהגיע שעת וסתה (תוס'):

[קיב]

זקנה טהורה. אפילו הילדה יש לה וסת והיא שלא בשעת וסתה תלינן בילדה (ש"ך):

[קיג]

מעולם. אף על פי שהיא נשואה וכדלעיל סעיף מ"ט:

[קיד]

וכשם כו'. כפול לעיל סעיף מ"ה:

[קיז]

וטהורה. פירוש שהטהורה תולה בימי נדתה כדלעיל סעיף מ"ד:

[קטז]

זו בזו. והוא הדין אם אחת זקנה ואחת בתולת דמים או אחת זקנה ואחת מעוברת או אחת מעוברת ואחת מניקה וכל כהאי גוונא ששתיהן אינן ראויות לראות שתיהן טמאות (ש"ך):

[קיז]

שלשתן ערות. כצ"ל. פירוש שהיו נעורות ולא ישנות דבישנות חיישינן שמא מתוך השינה שהן דוחקות זו את זו דחקה אחת מהן למקום חברתה שאצלה והוא הדין בערות בכל מקום שהן נודדות ממקום מעמדן ודרכן לידחק וליכנס לפנים ממחיצתן כגון נשים שטוחנות ברחיים דלקמן:

[קיח]

ב' הפנימיות טמאות. והחיצונה טהורה דכולי האי אין דוחקין זו את זו (פרישה):

[קיט]

תחת החיצונה. פירוש החיצונה לפנימית אף על פי שהיא אמצעית (פרישה):

[קכ]

החיצונה. ואם עברו דרך החיצונה כולן טמאות כדלעיל (פרישה):

[קכא]

עוקרתו. פירוש שאם היה לה וסת קבוע ושינתה אותו ג' פעמים שלא ראתה בו אלא ביום אחר שמצאה בו כתם ג' פעמים אין הוסת נעקר בכך לגמרי לענין שאם תחזור ותראה בו אינה צריכה עקירה ג' פעמים עד שתקבענו ביום אחר בראיה ממש כדלעיל סימן קפ"ט סעיף י"ד וסעיף ט"ו או בבדיקת עד הבדוק לה כדמסיק:

[קכב]

הבדוק לה. אבל שאינו בדוק דלעיל סעיף ל"ו דקיימא לן כרבי חייא דאינה טמאה אלא משום כתם אין בו משום וסת. וכן רואה שלא בהרגשה שאינה טמאה אלא משום כתם שהרי לא גזרו בזה אלא בדבר המקבל טמאה כדין הכתמים כדלעיל סעיף ל"ב. אבל דם הנמצא בבדיקות עד טומאתו מדאורייתא להרמב"ם או ספיקא דאורייתא להתוס' כדלעיל (סי' קפ"ג):

סימן קצא

[א]

בריש פ"ט דנדה תנן האשה שהיא עושה צרכיה (פירוש שמטלת מים) וראתה דם רבי מאיר אומר אם עומדת טמאה ואם יושבת טהורה רבי יוסי אומר בין כך ובין כך טהורה. ופריך בגמרא מאי שנא עומדת דאמרינן מי רגלים הדור למקור ואייתי דם יושבת נמי נימא מי רגלים הדור למקור ואייתי דם אמר שמואל במזנקה. ופירש רש"י מזנקה מקלחת דכיון דנפיק בקילוח כי אורחא לא דחיקא ולא הדור מי רגלים למקור ואין דרך דם מקור לצאת עם מי רגלים אבל שותתת אידי דאוקמא אנפשה הוא איכא למימר הדור כאלו עומדת אבל עומדת אי אפשר לה לזנק עכ"ל. ופריך בגמרא מזנקה נמי דלמא בתר דתמו מיא אתא דם. ופירש רש"י מזנקה נהי נמי דלא הדור למקור מיהו מאן נימר לן דבהדי מי רגלים אתא דנימא ודאי לאו ממקור הוא מדאתא בהדי מי רגלים אלא ממקום מי רגלים ומכה יש בה דלמא בתר דתמו מיא אתא דם ממקור ולא מחמת מי רגלים עכ"ל. והתוס' כתבו דלמא בתר דתמו מיא פירוש אפילו במזנקה דלמא בתר שהניחה מלזנק ושותתת הדור למקורה ואייתי דם. אבל על פירוש רש"י דפירש שלאחר שכלו מי רגלים אתא דם כי אורחא קשה דאם כן בשעה שמזנקה נמי ליפרוך דלמא בא דם כדרכו כשאר אשה שהיא רואה אלא ודאי פשיטא ליה מדלא חזאי קודם עשיית צרכיה או אחר כך אם כן הדם לאו ממילא אתא אלא על ידי מי רגלים שחזרו למקור ואתא דם. ושמא בשעת זינוק אי אפשר לדם לבא כדרכו שמחמת הזינוק נסתם המעיין של דם עכ"ל. וכן דעת הרא"ש כהתוספות דלא חיישינן דאתא הדם כי אורחא אחר שכלו מי רגלים. והרשב"א ומהר"ם סבירא להו כפירוש רש"י (אלא דלהרשב"א לא חיישינן להכי אלא לרבי מאיר אבל לא לרבי יוסי דהלכתא כוותיה ומהר"ם פליג כדלקמן). ומשני בגמרא אמר ר' אבא ביושבת על שפת הספל ומזנקה בתוך הספל ונמצא הדם תוך הספל דאם איתא דבתר דתמו מיא אתא דם על שפת הספל איבעי ליה לאשתכוחי אמר שמואל הלכה כרבי יוסי עכ"ל הגמ'.

והנה לפי מה שכתב רש"י דעומדת אי אפשר לה לזנק אם כן רבי יוסי דמטהר עומדת מטהר אפילו עומדת ושותתת וכל שכן יושבת ושותתת והכי קיימא לן. וזהו דעת הרמב"ן ורמב"ם וש"ע שלא חילקו בין שותתת למזנקה. ובב"י בשם הרשב"א כתב עוד דאפילו יושבת על שפת הספל ומזנקה לתוך הספל ונמצא הדם על שפת הספל ולא בתוך הספל טהורה. ובתורת הבית הארוך ביאר הרשב"א הטעם משום דהא דפריך בגמ' דלמא בתר דתמו מיא אתא דם היינו לרבי מאיר דכיון דאיהו חייש אפילו בא בשעת צרכיה ניחוש נמי כל היכא דאיכא למיחש אבל לרבי יוסי כיון דבשעת צרכיה אתא דם חזקה עם המים בא ואפילו נמצא על שפת הספל עכ"ל. וכן פסק הב"י. דלא כמהר"ם במרדכי והגהות מיימוניות דסבירא להו דרבי יוסי לא פליג ארבי מאיר אלא בעומדת אבל ביושבת מודה ליה דאינה טהורה אלא כאוקימתא דר' אבא ביושבת כו'.

אבל התוס' והרא"ש כתבו דעומדת אפשר לה לזנק והכי פירושא דסוגיא דשמעתין יושבת נמי נימא מי רגלים הדור למקור ואייתי דם דס"ד דמתניתין איירי בכל ענין בין בשותתת בין במזנקת הלכך פריך דכי היכא דבעומדת טמאה בחדא לריעותא במה שאין רחמה נפתח שיוכלו מימי רגליה לצאת להדיא אלא נעצרין שם ואיכא למימר הדור למקור ואייתי דם ואף על גב דאיכא חדא לטיבותא דמזנקת יושבת נמי תהא טמאה היכא דשותתת כיון דאיכא חדא לריעותא ומשני כולה מתניתין מיירי במזנקת ותרתי לטיבותא בעינן לרבי מאיר יושבת ומזנקת ולרבי יוסי לא בעי תרתי לטיבותא אבל בתרתי לריעותא דעומדת ושותתת לא אשכחן דטיהר רבי יוסי דהא רבי יוסי לא טיהר אלא מה שטימא רבי מאיר ועומדת ושותתת דלא איירי בה רבי מאיר לא אשכחן דמטהר רבי יוסי. והא דמוקי הגמרא יושבת דמתניתין ביושבת על שפת הספל ומזנקת לתוך הספל היינו דוקא לרבי מאיר דמטמא ביושבת ושותתת הלכך במזנקת נמי איכא למיחש דבתר דתמו מיא ופסק הזינוק ואין המים יוצאים בגבורה הוה ליה כמו שותתת והדור מי רגלים למקור והביאו דם אבל רבי יוסי דמטהר עומדת בחדא לטיבותא דמזנקת מטהר נמי יושבת אף בשותתת עכ"ל הרא"ש. וזהו דעת היש אומרים שבהג"ה.

והב"ח דלשטה זו יש לעומדת לרבי יוסי כל דין יושבת לרבי מאיר והלכך אין לטהר אפילו בעומדת ומקלחת לתוך הספל דאיכא למיחש דבתר דתמו מיא ופסק הזינוק ואין המים יוצאים בגבורה והוה ליה שותתת חזרו למקור והביאו דם. אבל מלשון רמ"א לא משמע כן. וצריך לומר דסבירא ליה לרמ"א דכיון דהא דהחמיר הרא"ש בעומדת ושותתת הוא משום דלא אשכחן דמטהר רבי יוסי אבל לא אשכחן נמי דמטמא הלכך מידי ספיקא לא נפקא ולכן אין להחמיר אלא בודאי שותתת ולא בדאיכא למיחש והלכך אם נמצא תוך הספל שהיתה מקלחת בה מתחלה אף שהיתה שותתת אחר כך שפסק הזינוק יש לתלות הדם שיצא בקילוח ולכן לא טימא רמ"א אלא בנמצא על שפת הספל דשם אין לתלות בקילוח. וכן משמע בטור. אבל אם היתה שותתת מתחלה ועד סוף אף בתוך הספל כל שכן דטמאה כמו שכתב הש"ך בשם הב"ח.

ושיטה שלישית והיא דעת רבינו חננאל דאף רבי יוסי לא טיהר אלא משום נדה אבל טמאה משום כתם מדרבנן דאמר ר' זירא כשטיהר רבי יוסי גבי עד שאינו בדוק דלעיל סי' ק"צ לשטתו הלך שטיהר ברואה במי רגלים אם כן כי היכא דגבי עד שאינו בדוק קיימא לן כר' חייא דטמאה משום כתם כדלעיל שם הכי נמי הכא ואין לטהרה לגמרי אפילו מדרבנן אלא היכא דמטהר רבי מאיר דהיינו ביושבת ומזנקת ולא בשותתת ולא בעומדת אף על פי שמזנקת. וזהו דעת היש אומרים הב' שבהג"ה.

והב"ח דלשיטה זו אין לטהר אלא ביושבת על שפת הספל כאוקימתא דר' אבא אליבא דרבי מאיר אבל לא ביושבת באמצע הספל (ורמ"א שלא כתב כך יש לומר דסבירא ליה דלדינא אין להחמיר אלא בעומדת או ביושבת ושותתת בודאי דהיינו בנמצא על שפת הספל אבל בנמצא תוך הספל אף על פי שיושבת באמצע הספל אף על גב דאיכא למיחש דילמא בתר דתמו מיא והוה ליה כמו שותתת הדור למקור ואייתי דם כמ"ש לעיל בשם התוס' והרא"ש מכל מקום כיון דאפילו בודאי שותתת אינה טמאה אלא משום כתם לשטה זו אם כן הוה ליה ספק כתמים ולקולא. ובגמרא לא פריך הכי אלא לרבי מאיר דאמר טמאה נדה):

[ב]

בכל ענין. אף בעומדת דאף רבי מאיר דמטמא בעומדת מודה בכהאי גוונא משום דאיכא ספק ספיקא שמא מן האיש ואם תמצוי לומר מן האשה שמא ממי רגלים (גמרא). ואם כן הוא הדין ביושבת ושותתת

אף על גב דאיכא נמי חדא לריעותא ואפשר דאף בעומדת ושותתת דאיכא תרתי לריעותא סוף סוף מידי ספיקא לא נפקא והוה ליה ספק ספיקא ולקולא (עיין מנחת יעקב וכרתי ופלתי דלא כש"ך):

[ג]

כשמקנחת עצמה. ובמי רגלים לא נמצא כלום דבכהאי גוונא לכולא עלמא טמאה מדאורייתא ברואה בלא כאב כדלקמן בהג"ה הכא טהורה לגמרי מאחר דמרגשת כו':

[ד]

הטלת מי רגלים. כלומר וידוע שאין מי רגלים מן המקור כדלעיל בשו"ע הלכך על כרחך דם מכה הוא מה שאין כן בכאב אחר שאינו בהטלת מי רגלים שאף שהיא רואה לעולם בשעת הכאב איכא למימר שהכאב גורם לדם המקור שיבא ולא דם מכה הוא כדלעיל סי' קפ"ז בשם החכם צבי.

(אבל כאב שאין לחוש בו שיבא דם המקור מחמתו והיא רואה לעולם בשעת הכאב או אחריו מיד ודאי דם מכה הוא ולא חיישינן דלמא אתרמי דאתא דם כי אורחא בשעת הכאב כי היכא דלא חיישינן להכי ברואה בשעה שהיא עושה צרכיה לפי דעת התוס' והרא"ש דלעיל. ואף לפי דעת רש"י אליבא דרבי יוסי דהלכתא כוותיה כמ"ש לעיל בשם הרשב"א דכיון דבשעת צרכיה אתא דם חזקה עם המים בא ולא כי אורחא. וחזקה זו איתא נמי ברואה בשעת הכאב או אפילו אחריו מיד דהא דרואה אחר הטלת מי רגליה מיד טמאה היינו דכיון דלא נראה כלום עד אחר גמר ההשתנה ליכא למתלי במי רגלים כמו שכתב ב"י אבל בכאב איכא למיתלי שפיר שהכאב גורם לה שיבא מיד אלא שלא הספיק הדם לבא עד שפסק הכאב):

[ה]

לה וסת. אפילו אינה קבועה ביום ידוע אלא שיש לה זמן קבוע שרגילה להמתין מסוף ראיה עד תחלת ראיה לכל הפחות כך וכך ימים ובתוך ימים אלו אינה רואה לעולם ואחר כך אין לה וסת קבוע יש להתירה בתוך ימים אלו ולא אחר כך כי שמא יארע לה וסתה פעם אחת אחר הטלת מי רגליה מיד מאחר שאינו קבוע לה ויהיה דם נדה מעורב בדם המכה ונמצאת מטהר נדה גמורה. ואף דאשה שמרגשת שהדם יוצא ממכתה טהורה אף בשעת וסתה ולא חיישינן שמא דם נדה מעורב בו כדלעיל סי' קפ"ז מכל מקום בזו שאין לה מכה מבוררת אלא ידיים מוכיחות שודאי דם מכה הוא יש להחמיר. כן כתב מהרי"ל בתשובה ונמשך אחריו רמ"א. אבל הש"ך הקשה דאם בדיקה זו דלקמן חשובה בדיקה אפילו אין לה וסת נמי דכיון שלא נמצא כלום על המקור למאי ניחוש לה וכן מהרי"ו חשיב לה בדיקה מעלייתא (ויש לומר דכוונת מהרי"ל ורמ"א שלא להתיר בלא בדיקה אחר שבדקה ג' פעמים ומצאה המון נקי אלא באשה שיש לה וסת). ולפי מה שכתבתי לעיל בדעת רמ"א במרדכי לא קשה מידי עיין שם:

[ו]

להצריכה בדיקה. דאף שיש ידיים מוכיחות שהדם בא ממי רגלים מכל מקום חיישינן דלמא הדור מי רגלים למקור ואייתי דם גם מהמקור. ולסברא הראשונה ס"ל כיון דודאי בא ממקום מי רגלים למה לנו לתלות לחומרא ולומר שמא בא גם כן מן המקור הוי כאן ספק וודאי ואין ספק מוציא מידי ודאי ואפילו רבי מאיר אפשר דמודה לרבי יוסי בכהאי גוונא (עיין תשובת מהרי"ו סי' כ"ה):

[ז]

בפנים. בעומק כל מה שתוכל (מהרי"ו) למעלה מנקב שיוצאים ממנו מי רגלים כי האשה יש לה ב' נקבים באותו מקום האחד שיוצא ממנו השתן והוא למטה סמוך ליציאתם לחוץ והאחד שיוצא ממנו דם נדות והוא למעלה בעומק הרבה (מהרי"ו):

[ח]

ממי רגליה. ומדם היוצא עמהם כדי שלא יתלכלך המוך בדם בעברו שמה כשתוציאנו:

[ט]

הדם מן המקור. דאם בא מן המקור הוה ליה להמצא על המוך (מהרי"ו) וכן היא יכולה לבדוק במוך שבראש המכחול שבתוך השפופרת שתכניס למעלה מהנקב שיוצאים ממנו מי רגלים בשעה שהיא מטלת מים ואז אינה צריכה לקנח עצמה לא בתחלה ולא בסוף שהרי השפופרת מפסקת בין המוך לדם שבצדדין כדלעיל סי' קפ"ז. ולזה נתכוין הר"ן בתשובה הביאה ב"י:

[י]

ודאי טמאה. לכולא עלמא מדאורייתא דדם המקור הוא ולא ממי רגלים כיון דלא אתא עם מי רגלים (מרדכי). ומבואר מלשון רמ"א דהכא לא מהני בדיקה דלעיל דאף שלא נמצא כלום על המוך אפשר דדם אתא כי אורחא מן המקור וירד על כותלי בית הרחם ולא נקלט במוך כלל אלא יצא ובא לו על צדדי המוך. ולא מהני בדיקה דלעיל אלא דלא אמרינן הדור מי רגלים ממטה למעלה למקור ואייתי דם שאם כן לא היה המוך נקי אלא מלוכלך במי רגלים דהדור וגם בדם דאייתי שהוא מעורב במי רגלים דהדור עיין מ"ש לעיל. ומיהו בדיקת שפופרת מהניא אף הכא כמבואר ממ"ש לעיל סימן קפ"ז בשם הרשב"א וכן משמע בתשובת הר"ן. והיינו טעמא משום דהשפופרת מגיע עד מקום שהשמש דש שהוא תוך הפרוזדור ופתח החדר הוא נמוך ושוה לקרקע הפרוזדור ואילו בא דם מהחדר היה נמצא על המוך שבפרוזדור מה שאין כן במוך שאינו בשפופרת אפשר לו לירד למטה מפרוזדור:

[יא]

מי רגליה. שבתוך הספל ולא שעל שפת הספל משום דחיישינן דלמא בתר דתמו מיא לגמרי אתא דם כי אורחא מהמקור כפירוש רש"י דלעיל. דאף דבגמרא אמרינן הכי לרבי מאיר סבירא ליה למהר"ם [שהוא היש אומרים שברמ"א] דהוא הדין לרבי יוסי חיישינן להכי דלא פליג ארבי מאיר אלא בעומדת כדלעיל. ואם כן כל שכן במוצאה דם על העד שבדקה עצמה בו בתר דתמו מיא לגמרי דתלינן לחומרא דלמא אתא דם כי אורחא בתר דתמו מיא לגמרי ולא משיורי מי רגלים שבכותלי בית הרחם הוא (עיין מרדכי):

[יב]

רגלים. דלא חיישינן דלמא בתר דתמו מיא לגמרי אתא דם כי אורחא מדלא חזאי קודם עשיית צרכיה או אחר כך כמ"ש לעיל בשם התוס' והרא"ש. אלא דכשלא נמצא דם בתוך מי רגליה על כרחך הוא מן

המקור דליכא למיתלי במי רגלים מדלא נראה כלום עד אחר גמר ההשתנה כמו שכתב בב"א אבל כשנמצא גם תוך מי רגליה דאיכא למיתלי גם דם שעל העד בתמצית מי רגלים ושיוריהם שבכותלי בית הרחם תלינן לכולא עלמא. אפילו לשיטת ר"ח דלעיל דאין לטהר אפילו ביושבת אלא במקלחת לתוך הספל ונמצא דם בתוך הספל ולא על שפת הספל דהתם היינו טעמא משום דכיון שנמצא על שפת הספל על כרחך בתר דתמו מיא אתא וכיון שאין המים יוצאים בגבורה והוה ליה כמו שותתת איכא למימר הדור מי רגלים למקור ואייתי דם ולא משום דלמא אתא דם כי אורחא בתר דתמו מיא כמ"ש לעיל בשם התוס' והרא"ש. אבל הכא תלינן הדם בתמצית מי רגלים שירדו בגבורה ולא היתה שותתת כלל. והיינו טעמא דרמ"א דהביא יש אומרים אלו המקילין אף שכבר כתב לעיל והכי נהוג להחמיר כשיטת ר"ח. ואזיל רמ"א לשיטתו דלעיל דאין להחמיר לשיטת ר"ח אלא בודאי שותתת. וכן משמע במרדכי בהדיא:

[ג]

בדיקה. כדין כל וסת קבוע שנעקר בג' פעמים. ודוקא כשקבעה לה וסת למצוא על העד שבדקה בו שדם זה בא מן המקור ממילא ולא מחמת מי רגלים אבל קבעה לה לראות דם תוך מי רגלים אף על גב דאמרינן הדור למקור ואייתי דם בעומדת או יושבת ושותתת לשיטת ר"ח דלעיל או בנמצא על שפת הספל לשיטת מהר"ם] דלעיל מכל מקום לא קבעה לה וסת בהכי דעל ידי אונס הוא ונעקר בפעם אחת כדין וסת על ידי אונס דלעיל סי' קפ"ט (הגהות מיימונית ב"י שם):

[ד]

קרטין. יבשים ואין שום דם עמהם כלל (ב"י דרכי משה ש"ך):

[ט]

רק אחר מי רגלים. על העד שבדקה עצמה בו וגם בתוך המים:

[יז]

טהורה. אפילו ליש אומרים הא' דלעיל דלא תלינן דם שעל העד בתמצית מי רגלים שבכותלי בית הרחם אלא חיישינן דלמא דם המקור כי אורחא בתר דתמו מיא לגמרי הני מילי בדם ממש אבל קרטין אלו ליכא למיתלי בדם המקור מאחר שאינה מוצאה אותם בשעת וסתה או בשאר פעמים רק אחר מי רגליה הלכך תלינן במי רגליה לפי שהם מתמצין ויורדין מהכליות (עיין כרתי ופלתי) וקרטין אלו דרכן להוולד בכליות שלעולם תולין במצוי בין להקל בין להחמיר. אלא שאם לא מצאה קרטין אלו בתוך המים על כרחך מן המקור הם דליכא למיתלי במי רגלים כיון דלא אתנו עם מי רגלים ולא נראה מהם כלום עד אחר ההשתנה כדלעיל (ומיהו בקרטין דקין מאד שאינן נראין במים יש לומר דתלינן שהיו במי רגלים ולא נראו ליש אומרים הב' שברמ"א מאחר שאינה מוצאה אותן לעולם אלא אחר הטלת מי רגלים (וכמ"ש לעיל בשם רש"י ותוס' ורשב"א ורא"ש)). וכל שכן במוצאה קרטין על העד שבדקה בו שלא בשעת הטלת מי רגלים שאין תולין אותם בכליות להתיר בלא שריית פושרים דלעיל סי' קפ"ח אלא אם כן מרגשת כאב בכליות והיא מוצאה אותם לעולם בשעת הכאב או אחריו מיד כדלעיל סי' קפ"ז:

בכליות. והלכך אין צריך לבדקן בפושרין לראות אם נמוחו כדלעיל סי' קפ"ח ברואה כצורת בריה (כגון כמין עפר נפרך דהיינו חול) דהכא אפילו אם נימוחו טהורה כיון שהיא רואה עם מי רגליה (דרכי משה ש"ך). והיינו לסברא האחרונה דלעיל סוף סי' קפ"ח אבל לסברא הראשונה שם דדם נדה יוכל גם כן להתייבש כל כך עד שלא יהיה נימוח בפושרין ואין בדיקת הפושרין מועלת אלא בדברים שצורתם מוכחת עליהם דבריה בפני עצמם נינהו ואפילו הכי טמאה כשנימוחו דעל כרחק כשנימוחו לאו בריה נינהו שהבריה אינו נימוח לעולם לסברא זו אם כן הוא הדין בקרטין אלו כשנימוחו על כרחק לאו בריה נינהו ולא באו מן הכליות אלא מן המקור. אלא שלכתחלה אין צריך בדיקה כלל. וצריך עיון:

סליק

דיני תקוני המקוה ועשייתה

גודע

בשערים המצויינים בהלכה שגובה המים במקוה צריך להיות כחצי אמה ממעל לטיבורה בכדי שלא יהיו קמטים בבטנה כאשר תשוח ראשה ביותר אם היא טובלת מעומד.

ולפי שקשה הדבר מאד להטיל מים חמין הרבה כל כך למקוה לכן ההכרח הוא שתטבול במתיחת גופה לארכה תחת המים כעין דג לאורך התיבה דהיינו שתדחוק רגליה בדופן הקצר של התיבה סמוך לשוליה ובידיה תאחוז בשליבה הסמוכה לדופן הקצר שכנגדו בשליבה התחתונה דוקא הסמוכה לשולי התיבה בכדי שלא יהיה שערה צף על פני המים אפילו משהו ח"ו.

ואי לזאת צריך להיות אורך התיבה מבפנים ערך ח"י טפחים מרווחים ורוחב השליבות באורך התיבה ערך ד' טפחים ונשאר אורך י"ד טפחים להתפשטות גוף האשה תחת המים (אם היא ארוכה) וראשה יהיה על השליבה התחתונה רק שלא יהיה שערה חוץ למים כנ"ל.

ורוחב התיבה מבפנים יהיה ששה טפחים מרווחים ויותר מעט בכדי שיהיה כל שטח התיבה למטה עולה יותר ממאה טפחים טפח על טפח.

וגובה המים במקוה יותר מעט משבעה טפחים מרווחים. ושם יעשו סימן בתיבה להזהיר הבלן הממונה על המקוה שיזהר מאד בנפשו שלא לשפוך מים חמין השאובין לתיבה עד שיראה שמים הכשרים שבתיהם הם מגיעים עד הסימן ועד בכלל בכדי שיהיה מים כשרים מ' סאה בריוח ולא בצימצום.

להזהיר האומן העושה התיבה שלא יחבר השוליים אל הדפנות עד שיעשה תחלה נקב בקצה השוליים (שהיה תחת השליבות) בכדי שלא יהיה עליה תורת כלי מעולם ויהיה הנקב טפח על טפח מרובע שהוא יותר מעט ממוציא רמון לפי שאין אנו בקיאים בשיעור מוציא רמון (שיש אומרים שהם ג' אחוזים זה בזה).

ולא יכניס השולים תוך הדפנות אלא יכניס הדפנות תוך חריצים שבשוליים בכדי שהנקב שבשוליים יהיה סמוך מאד וסתום יפה בנסר חלק שישומו תחתיו כמו שיתבאר.

אחר שישפכו המים לגמרי מחפירת המקוה יקבע ב' נסרים חלקים בקרקעית המקוה על הרצפה סמוך לדופן בצד שיורידו שם התיבה. ואחר כך יורידו את התיבה לתוך המקוה לקרן זוית דהיינו שב' דפנות התיבה על כל פנים שהן דופן הארוך והקצר יהיו סמוכים ותכופים לדפנות המקוה שהן בנין קבוע מעצים. וישפילו התיבה ויורידוה עד למטה ממש על הנסרים החלקים הקבועים על הרצפה ממש. ויחברו שם התיבה במסמרים של ברזל או של עץ הנכנסים תוך הנסרים ותוך הרצפה ממש. וגם יחברוה במסמרים לב' דפנותיה הארוך והקצר לב' דפנות המקוה הסמוכים להם.

וטוב לשפוך עפר בחלל מועט שביניהם הנראה מלמעלה הגם שאינו מעכב מאחר שמחוברת היטב במסמרים קבועים אל הדפנות ואל הרצפה.

ואחר כך יכולים לשום סיד הרבה תוך הנקב שבשולי התיבה הנסתם בנסר חלק שתחתיו וכשיכנסו המים לתיבה יתקשה הסיד ויסתום יפה את הנקב שלא יכנסו בו מים צוננין שמתחת לרצפה ואף על פי כן אינה נעשית כלי על ידי סתימה זו של סיד דוקא.

וצריך להושיב שם תיכף שומר נאמן לשמור שלא יפלו מים שאובין למקוה (או לסגור המקוה) עד שיתאספו המים ויתרבו תוך התיבה עד הסימן הנ"ל מאליהם. ואפילו התיבה היא זפוחה בזפת וכנודע מהספינות המזופפות שהמים נכנסים לתוכן. אלא שאין למים אלו אלא דין מקוה כשר ולא דין מעין אף גם אם הם מי מעין הנובע לחפירות המקוה כידוע ליודעים:

הלכות ת"ת פרק ראשון

א

אף על פי שהקטן פטור מכל המצות וגם אביו אינו חייב לחנכו במצות מן התורה אלא מדברי סופרים אבל תלמוד תורה מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה אף על פי שהקטן אינו חייב שנאמר ולמדתם אותם את בניכם לדבר במ.

ומאימתי אביו חייב ללמדו משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה וגו' ופסוק ראשון מפרשת שמע ישראל ואח"כ מלמדו מעט מעט פסוקים פסוקים בעל פה עד שיהא בן חמש שנים <(א)> דהיינו בשנה חמישית שאז מלמדו לקרות תורה שבכתב מעט מעט בביתו עד שיהיה בן שש או בן שבע וקודם לכן בשנה הרביעית מלמדו אותיות התורה כדי שירגיל עצמו לקרות בתורה בשנה חמישית. וכשיהיה בן שש או בן שבע שלימות הכל לפי בוריו וכחו מוליכו אצל מלמד התינוקות לקרות בתורה כל היום כולו עד שיקרא תורה שבכתב כולה עם נביאים וכתובים כולם פעמים רבות עד שיהיה בן עשר שנים.

ובימיהם שהיו מספרים הרוב בלשון הקודש וגם התינוק כשמתחיל לדבר היה אביו מספר עמו בלשון הקודש ועל כן לא היו צריכין ללמד התינוקות <(ב)> פירוש המלות רק הקריאה בנקודות וטעמים וקרי ולא כתיב כי לא היו הנקודות והטעמים כתובים בימיהם אלא כספר תורה שלנו והיו לומדים הנקודות והטעמים בכל המקרא בעל פה והיו אז עוסקים ה' שנים בלימוד כל המקרא עם התינוקות פעמים רבות מאד.

ואחר כך ה' שנים בלימוד המשניות בעל פה שהן הלכות פסוקות בלי טעמים.

ואחר כך ה' שנים בתלמוד שהוא לידע בדרך קצרה הטעמים של ההלכות והדינים ומקורם מתורה שבכתב ב"ג מדות שהתורה נדרשת ושאר כל דרשות חכמים או בקבלה הלכה למשה מסיני או מסברא או מתקנות חכמים שעשו סייג וגדר לדברי תורה.

ואחר כך כל ימיו של אדם איש לפי שכלו ויכלתו בפלפול התלמוד בקושיות ופירוקים לירד לעמקי הטעמים ודרשות ולהבין דבר מתוך דבר לחדש הלכות רבות ודרשות פסוקים אשר על זה אמרו בן ארבעים לבינה. וכן כל דברי חכמים וחידותם שהסמיכום ודרשום על פסוקי תנ"ך הנקראים הגדות:

ב

וכל מלמד תינוקות מותר לו ליטול שכר אע"פ שאסור ללמד תורה בשכר שנאמר ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים מה אני בחנם אף אתם בחנם מכל מקום התינוקות שהם קטנים הם צריכים שימור לשמרם שלא יצאו החוצה ויעסקו בדברים בטלים ובעד זה מותר ליטול שכר.

ומי שהוא בעל מלאכה ואומנות ומניח מלאכתו ומלמד הרי זה מותר ליטול שכר גם מהגדולים שאינם צריכים שימור לפי שאינו אלא שכר בטילה הניכר ומוכח מפני שביטל ממלאכתו ואפילו אינו לומד עמהם אלא מקצת היום ומקצתו עוסק במלאכתו ופרנסתו ואם לומד עמהם כל היום ואינו עוסק בשום מלאכה ועסק כלל מותר לו ליטול שכרו מהם אפילו אינו בעל מלאכה ואומנות כלל לפי שאלו לא למד עמהם בודאי היה מוכרח לעשות איזה עסק להחיות נפשו ונפשות ביתו ועכשיו שלומד עמהם כל היום ואינו עוסק כלל אין לך שכר בטילה הניכר ומוכח גדול מזה:

ג

ושכר מלמדי תינוקות תקנת חכמים היתה לפרוע מקופת הקהל בעד כל התינוקות שבעיר בני העשירים והעניים יחד ועכשיו במדינות אלו נוהגין שכל אחד פורע בעד בנו אם ידו משגת.

ומי שאין ידו משגת <ג> חייבים הציבור לפרוע בעדו מתקנת חכמים והעניים יכולים לכופף את העשירים לפרוע בעד בניהם מקופת הקהל ואפילו העשירים יכולים לכופף זה את זה לפרוע שכר מלמדי תינוקות שלהם מקופת הקהל שנותנים בה גם מי שאין לו בנים כי כן היתה עיקר תקנת חכמים להושיב מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר בין גדולה בין קטנה ולהטיל שכר מלמדי כל התינוקות שבעיר בין עשירים בין עניים על כל הקהל שבעיר כל אחד כפי השגת ידו אפילו מי שאין לו בנים כשאר נתינות הקהל שהן לפי ממון וכל עיר שאין בה מלמדי תינוקות מחרימין כל אנשי העיר שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן שהוא הבל שאין בו חטא אלא שבמקומות שאין נוהגין כן הוא מפני שהעשירים וגם הבינונים מוחלים זה לזה אבל חלק בני העניים אין בידם למחול וחייבים הכל לפרוע בעדם עד שיהיו בני י"ג שנה שהוא הבל שאין בו חטא.

וגם הפטורים ממסים כמו תלמידי חכמים חייבים ליתן לזה כפי ממונם כמו שחייבים ליתן לפרנסת העניים שבעיר המוטלת על הקהל.

ובקהילות גדולות יש חבורות נמנים לדבר מצוה רבה זו המתנדבים שכר תלמוד תורה לבני העניים ובמקומות שאין שם חבורה זו כופין לפרוע מקופת הקהל ואמרו חכמים הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה שנאמר יזל מים מדליו.

אך אין לכופם אלא לשכור מלמד אחד לכ"ה תינוקות כבימיהם וילמדם מקרא לבד כל התנ"ך פעמים רבות כבימיהם שלמקרא די במלמד אחד לכ"ה תינוקות. ואם אותם שאין ידם משגת רוצים ללמד לבניהם משנה וגמרא שלא די במלמד אחד או אפילו שנים לכ"ה תינוקות יפרעו המותר משלהם:

ד

אך מי שידו משגת ואינו רוצה לשכור מלמד לבנו כופין אותו בכל מיני כפיות ואם אינו בעיר ויש לו נכסים אם אפשר להודיעו תחלה מודיעים אותו ואם לאו יורדים לנכסיו שלא בפניו ושוכרים מלמד לבנו כמו שנפרעים שלא בפניו לבעל חוב שלו ממש כי מן התורה האב הוא חייב ללמד לבנו בעצמו או למצוא לו מלמד שילמדנו כל התורה כולה ואם אינו מוצא בחנם אע"פ שהוא בעצמו אינו יכול ללמדו ואפילו אינו יודע ללמוד כלל בעצמו חייב הוא מן התורה לשכור לו מלמד שילמדנו היטב לידע כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה.

דהיינו תנ"ך וכל הלכות פסוקות של כל התורה עם הטעמים כי הן הן פירוש התרי"ג מצות שבתורה ודקדוקיהם בכל פרטיהם ואף שיש בהן חלוקי דעות הרי אלו ואלו דברי אלהים חיים ואפילו המצות שאין נוהגות עכשיו וגם ללמוד כל דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהן ההגדות שנאמר כי אם שמור תשמרון את כל המצוה הזאת ודרשו חכמים שלא תאמר למדתי הלכות די לי תלמוד לומר כל המצוה למוד הלכות ואגדות ומדרש שהוא התלמוד שמפרש טעמי ההלכות שבמשניות וברייתות ומקורם בדרשות הפסוקים שבתורה וההלכות שאין להן דרשה בפסוקים הן קבלה הלכה למשה מסיני או מסברא והכל ניתן למשה מסיני וכן דברי חכמים שהסמיכום על מדרש הפסוקים שהן ההגדות כמו שדרשו חכמים על פסוק ואתנה לך את לוחות האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם ומכל מקום לימוד ההלכות קודם ללימוד ההגדות.

וכן אמרו חכמי האמת שכל נפש מישראל צריכה לבא בגלגולים רבים עד שתקיים כל התרי"ג מצות במעשה דבור ומחשבה ודיבור ומחשבה הוא לימוד הלכותיהן על דרך שאמרו חכמים על פסוק זאת תורת החטאת וגו' שכל העוסק בתורת חטאת כאילו כו' ועוד אמרו חכמי האמת שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס כפי מה שהיא יכולה להשיג ולידע וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעצל ולא השיג וידע אלא מעט צריך לבא בגלגול עד שישגי וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות כי כל מה שנשמתו יכולה להשיג ולידע מידיעת התורה זהו תיקון שלימותה ואי אפשר לה להתתקן ולהשתלם בצרור החיים את ה' במקורה אשר חוצבה משם בלתי ידיעה זו ולכן אמרו חכמים אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו כדי שלא יצטרך לבא בגלגול לעולם הזה:

ה

ואל יאמר האדם איך אפשר ללמוד כל התורה שבעל פה כולה הרי התורה אין לה קץ ותכלית כמ"ש לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד ונאמר ארוכה מארץ מדה וגו' כי באמת ההלכות הנגלות לנו ולבנינו יש להן קץ ותכלית ומספר וכן המדרשים שנתגלו לנו.

רק שהתורה מצד עצמה אין קץ ותכלית אפילו לפשטי דרשותיה הצפונים בה ורבי עקיבא היה דורש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של הלכות ולא הגיע לתכלית דרשותיה עדיין וכן אין קץ ותכלית לעומק טעמי ההלכות והפלפול בטעמיהן ובדרשותיהן במדות שהתורה נדרשת ועל ידי זה יתחדשו ג"כ חידושי הלכות

לאין קץ ותכלית למי שזוכה לזה אחר שגמר תחלה כל התורה שבעל פה המסורה לנו ונגלות לעין כל כמו שאמרו חכמים ליגמר אינש והדר ליסבר שהוא עיון בעומק הטעמים וכמו שיתבאר:

ו

ובזמן הזה שכל התורה שבעל פה היא כתובה לפנינו א"צ לשכור מלמד לבנו שילמדנו כל התורה שבע"פ אלא שילמדנו להבין היטב בתלמוד ברוב המקומות גם בהלכות וסוגיות העמוקות עם רוב הפוסקים ראשונים ואחרונים ויעמידנו על עיון ההלכה למעשה שיוכל לעיין בעצמו וללמוד ולהבין ולהורות כל הלכה למעשה מתוך עיון בתלמוד ופוסקים ראשונים ואחרונים ואזי יוכל הבן ללמוד בעצמו כל התלמוד והפוסקים לידע כל ההלכות של תורה שבע"פ שהן פירוש התרי"ג מצות ודקדוקיהן בטעמיהן ומקוריהן כאלו למדו המלמד. וכן כל התנ"ך ודרשות ההגדות.

ולכן לא נהגו עכשיו ללמד להתינוק כל התנ"ך כבימיהם רק תורה לבדה כי סומכים שילמוד בעצמו כשיגדיל משא"כ בימיהם שלא היו הנקודות וטעמים כתובים אלא בע"פ. ומכל מקום צריך ללמדו ולחזור עמו פעמים רבות כל פרשיות התורה שבהן כתובות המצות והמשפטים שהתלמוד מפרשן והפוסקים והתיבות ואותיות שבהן הן נדרשין תמיד בתלמוד.

אך אם הבן אינו מגיע למדה זו שיוכל ללמוד ולהבין בעצמו בלי מלמד כל ההלכות שבתורה שבע"פ בטעמיהן או שאינו חפץ ללמוד בעצמו חייב לשכור לו מלמד שיכריחנו וילמדנו היטב כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה וגם לחזור עמו פעמים רבות עד שיהיה זוכר ויודע פעם אחת כל ההלכות שבתורה שבע"פ בטעמיהן כי גם הכפייה לכופ את הבן ללמוד ולידע כל התורה היא בכלל מצות עשה של ולמדתם אותם את בניכם שהרי הכתוב מדבר בקטנים שצריך לכופם.

ואחר שידע פעם אחת כל ההלכות בטעמיהן וחוזר ושוכח מפני שאינו רוצה לחזור על לימודו בעצמו הרי האב כבר יצא ידי חובתו כי מאחר שלמדו היטב עד שידע כל התורה כולה קיים מצות עשה של ולמדתם אותם את בניכם וגו' אך מכל מקום כל שהבן אפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק ויש יכולת ביד האב לכופו מוטל עליו מדברי קבלה לכופו לעסוק בתורה וכן להדריכו בדרך מוסר ויראת שמים בכל דרכיו והנהגותיו בעוד ידו תקיפה על בנו דהיינו עד שיהא בן כ"ד שנה שנאמר חנוך לנער על פי דרכו שכל ימיו יהא מתנהג בו חנוך לו בנערותו דהיינו מבן ט"ז שנה עד בן כ"ד שנה שקודם ט"ז שנה אין בו דעת לקבל תוכחות כל כך ואל תכביד יסורין ותוכחות ויותר מבן כ"ד יש לחוש שמא יבעט:

ז

ולא שכר לימוד לבדו מוטל על האב אלא כל הוצאות הלימוד כגון לשכור מזונות לבנו ההולך ללמוד לפני רב שבעיר אחרת ולהספיק לו כל צרכיו שם ואף על פי שאין בית דין כופין על זה כמו על שכר לימוד מכל מקום מצוה גדולה היא ומכלל מצות עשה של ולמדתם אותם את בניכם היא.

ולפיכך אפילו האב עדיין לא למד תורה וצריך ללמוד לעצמו ואם יטרח במזונות וסיפוק צרכי לימוד בנו לא יוכל ללמוד לעצמו אם בנו הוא נבון ומשכיל מה שילמוד יותר מן האב הרי לימוד בנו קודם ללימודו כי מאחר שבלימוד בנו גם הוא מקיים מצוה של תורה כמו בלימוד לעצמו והרי בנו נבון ומשכיל יותר בלימודו.

ואף על פי כן לא יבטל הוא לגמרי מתלמוד תורה אלא יקבע לו עתים כפי יכלתו ואף על פי שאין העתים מספיקים לקיים מצות עשה של תלמוד תורה כהלכתה שהיא לימוד וידיעת כל התורה.

משא"כ כשיספיק מזונות לאיש אחר נבון ומשכיל יותר ממנו אינו נפטר בזה כלל מקיום מצות עשה של תלמוד תורה כהלכתה אם יכול לקיימה בעצמו אילו לא היה טורח במזונות וצרכי האיש ההוא שאינו בנו. ואם בנו אינו נבון ומשכיל יותר ממנו הרי לימוד לעצמו קודם ללימוד בנו ואף על פי ששתיהן מצות עשה מצוה שבנפשו קודמת.

ואם בנו נבון ומשכיל יותר ויש לו אשה ובנים מצוה על אביו לפרנסן אם אפשר לו כדי שלא יהיו רחיים בצוארו ויעסוק בתורה ואפילו אינו עשיר כל כך שיתחייב בפרנסתו מדין צדקה.

ואף על פי כן תחשב לו לצדקה לענין שיכול להוציא כל הוצאות לימוד בניו הגדולים ממעות מעשר שלו או החומש אם אין ידו משגת משא"כ בשכר הלימוד (ל)עצמו כמו שיתבאר בהלכות צדקה.

אך מי שאינו מחשב הוצאה זו במעשר או בחומש שלו הרי זה זריז ונשכר כמו שאמרו חכמים כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים מה שעתידי להשתכר בשנה זו שיהא ניזון משם קצוב לו כך וכך ישתכר בשנה זו ויש לו לזהר מלעשות יציאה מרובה שלא יוסיפו לו שכר למזונות אלא מה שפסקו לו חוץ מהוצאות שבתות וימים טובים והוצאות בניו לתלמוד תורה שאם הוסיף מוסיפין לו ומ]ציאין לו שכר לשעה או לאחר שעה:

ח

ואם אין יד האב משגת לשכור מלמד לבנו וגם אינו יכול ללמוד עמו בעצמו ויד אבי אביו משגת כופין את אבי אביו לשכור מלמד לבן בנו וגם כל הוצאות תלמוד תורה של בן בנו מצוה עליו כמו על האב ממש מפני שכשם שמצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו תורה כך ממש מצות עשה מן התורה ללמד את בן בנו שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך.

אבל לבן בתו ובן בנו אין חיוב עליו אפילו לשכור מלמד ואין צריך לומר שאר הוצאות תלמוד תורה אלא מדין צדקה אם הוא אמוד וראוי לצדקה זו כי קרוב קרוב קודם כמו שיתבאר בהלכות צדקה אך אין נפרעין ממנו שלא בפניו כמו שיתבאר שם אבל אם יכול ואפשר לו ללמוד עמהם בעצמו חייב ללמדם.

ולא לאלו בלבד אלא מצות עשה של תורה על כל חכם וחכם מישראל ללמד את כל התלמידים אף על פי שאינן יוצאי יריכו שנאמר ושננתם לבניך וגו' וקבלו חכמים בניך אלו תלמידיך שהתלמידים קרויים בנים שנאמר ויצאו בני הנביאים אלא שמצוה להקדים בניו וכל יוצאי יריכו לתלמידים אחרים:

ט

ויש אומרים שאינו חייב לשכור מלמד לבן בנו אם אינו יכול ללמדו בעצמו אלא אם יכול ללמדו בעצמו ואינו רוצה ללמדו חייב לשכור לו מלמד אם אין יד בנו משגת כי המצוה מוטלת על אבי אביו כמו על אביו ללמדו בעצמו או לטרוח למצוא לו מלמד בחנם או בשכר (ולהוליכו לבית הספר אם אינו חפץ מעצמו ללך).

משא"כ לבן בתו ובן בנו אין חיוב עליו אלא להקדימו לתלמידים אחרים אבל אם אין מוטל עליו ללמד לתלמידים כלל מפני שיש בעיר גדולים בחכמה ממנו שיכולים ללמדם או מפני שלא הגיע למדה זו ללמד

לתלמידים כי צריך עדיין ללמוד לעצמו אין חיוב עליו ללמד לבן בתו ובן בנו ולא לטרוח למצוא לו מלמד כמו שאין חיוב עליו בבן חבירו שלא מיוצאי יריכו.

(וגם כשיכול ללמד לתלמידים אחרים ואין גדול ממנו בעיר אין צריך לכופו לילך ללמוד לפניו אם אינו חפץ מעצמו כמו שאין צריך לכוף לתלמידים אחרים ללמד בעל כרח[ם] משא"כ בבן בנו חייב ללמדו בעל כרחו או להוליכו להמלמד כמו בבנו [C]).

ולענין הלכה בשל תורה הלך אחר המחמיר לכך כל אדם צריך להחמיר לעצמו אך אין לכוף לאחרים להוציא ממון בכפיות מספק:

י

וכל המלמדים ואפילו מלמדי תינוקות מקרא ואפילו מלמדים בחנם צריכים ללמד כל היום כולו ומקצת מן הלילה כדי לחנכם ללמוד ביום ובלילה ולא יבטלו התינוקות כלל חוץ מערבי שבתות וערבי ימים טובים בסוף היום ובימים טובים עצמן שמצוה לשמח בהם התינוקות במה שהיא שמחה להם כמו אגוזים וכיוצא בהם כמו שנתבאר בהלכות יו"ט אבל בשבת אין קורין להם בתחלה פרשה שלא קראוה מעולם מפני טורח שבת אבל שונין להם פרשיות שקראו אותן כבר בחול ואין מבטלין התינוקות לשום דבר מצוה בעולם ואפילו לבנין בית המקדש:

יא

וכל מלמד תינוקות שהוא מניח התינוקות ויוצא או שהוא עושה מלאכה אחרת בשעת לימודו עמהם או שהוא מתרשל בלימודם הרי זה בכלל ארור עושה מלאכת ה' ברמיה. לפיכך אין ראוי להושיב מלמד אלא בעל יראה מהיר לקרות ולדקדק.

ומכל מקום אם יש כאן שני מלמדים האחד מדקדק הרבה שיקראו בלי טעות ושיבוש או לדקדק להבינם על נכון פירוש המילות בזמנינו שלומדים המקרא עם פירוש המלות אבל אינו קורא הרבה מפני שמתרשל קצת והשני קורא הרבה אלא שאינו מדקדק כל כך מושיבין אותו שמדקדק יותר:

יב

ואין למלמד להיות ניעור בלילה יותר מדאי שלא יהיה עצל ביום ללמד. וכן לא יסגף עצמו באכילה ושתיה וכל שכן להתענות. וכן לא יאכל ולא ישתה יותר מדאי. כי כל אלו הדברים גורמים שלא יוכל ללמד היטב וכל המשנה ידו על התחתונה ומסלקין אותו בלי התראה כי מותרה ועומד הוא:

יג

ותינוק שאינו רוצה לקרות לא יכה אותו המלמד מכת אכזרי לפיכך לא יכהו בשוטים ולא במקל אלא ברצועה קטנה אם קורא קורא ואם אינו קורא בהכאה זו יהיה יושב כך עם חביריו להיות להם לחברה וסופו אפשר יתן לבו ומלמד תינוקות החובט יותר מדאי מעבירין אותו והוא עובר בלא תעשה כי מאחר שמכה שלא ברשות הרי זה כמכה אחד משאר ישראל:

מי שאין לו אשה או שאשתו בעיר אחרת לא ילמד תינוקות מפני שאמותיהם מביאות את בניהם לבית הספר ויתגרה בו יצרו מה שאין כן כשאשתו עמו בעיר יש לו פת בסלו אם יבא לו הרהור ויתקפנו יצרו שלא יוכל להסיח דעתו יוכל לבא אל אשתו.

ויש מתירין למי שיש לו אשה אפילו היא בעיר אחרת ולכן אין למחות ביד המקילים:

יד

אשה אינה במצות תלמוד תורה שנאמר ולמדתם אותם את בניכם ולא את בנותיכם וכשם שאינה במצות תלמוד תורה לעצמה כך אינה במצות תלמוד תורה לבניה ופטורה משכר לימוד בניה ואין כופין אותה אלא אם כן היא עשירה ומתורת צדקה.

ומכל מקום אם היא עוזרת לבנה או לבעלה בגופה ומאודה שיעסוק בתורה חולקת שכר עמהם ושכרה גדול מאחר שהם מצווים ועושים על ידיה מה שאין כן באשה שלמדה תורה שיש לה שכר אבל לא שכר גדול כשכר האיש מפני שאינה מצווה ועושה.

ואף על פי שיש לה שכר צו חכמים שלא ילמד אדם את בתו תורה מפני שרוב הנשים אין דעתן מכוונת להתלמד ומוציאות דברי תורה לדברי הבאי לפי עניות דעתן ואם מלמדה תורה שבעל פה הרי זה כאלו מלמדה תפלות מפני שעל ידי זה נכנס בה ערמומית.

ומכל מקום גם הנשים חייבות ללמוד הלכות הצריכות להן לידע אותן כמו דיני נדה וטבילה ומליחה ואיסור יחוד וכיוצא בהם וכל מצות עשה שאין הזמן גרמא וכל מצות לא תעשה של תורה ושל דברי סופרים שהן מוזהרות בהן כאנשים.

ובימיהם היה החכם דורש הלכות המצויות ורגילות וצריכות לכל אדם לידע אותן בלשון שמבינים הנשים ועמי הארץ מידי שבת בשבתו:

הלכות ת"ת פרק שני

א

מי שלא לימדו אביו תורה חייב ללמד את עצמו כשיכיר שנאמר ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם זו מצות עשה של תלמוד תורה על כל אדם לעצמו ללמוד כל התורה שבכתב ושבועל פה כולה כמו שנתבאר למעלה שנאמר כל המצוה וגו'.

וכשלומד לעצמו כשיגדיל ויכיר ויוכל ללמוד אזי לא ילמוד תחלה כל המקרא ואח"כ כל המשנה ואח"כ התלמוד כמו שנתבאר למעלה בנערים שאין יכולין ללמוד משנה ותלמוד בתחלה כי זה שיכול אינו רשאי לעשות כן כי מי יודע כמה יחיה לפיכך חייב הוא לשלש זמן למידתו שבכל יום ויום שלישי במקרא שלישי במשנה שהן הלכות פסוקות בלי טעמים שבכל המשניות וברייתות ומימרות האמוראים שהן פירוש התרי"ג מצות שבתורה בכל תנאיהם ודקדוקיהם ודקדוקי סופרים ובזמן הזה גם הלכות פסוקות של פסקי הגאונים הפוסקים כמו הטור והשלחן ערוך והגהותיו בכלל משנה יחשבו <א> ושלישי בתלמוד המבאר טעמי ההלכות שבמשניות וברייתות ומימרות האמוראים ובזמן הזה גם בספרי הפוסקים הראשונים המבארים טעמי ההלכות פסוקות שפסקו הטור ושלחן ערוך כמו הרא"ש ובית יוסף.

כי אם אינו יודע טעמי ההלכות אינו מבין גופי ההלכות לאשורן על בוריין ונקרא בור ולכן יש אוסרין להורות אפילו לעצמו מתוך הלכות פסוקות בלי טעמים שלמד ולפיכך אינו רשאי להתאחר מללמוד הטעמים עד שיגמור ללמוד כל ההלכות פסוקות.

כי לא אמרו ליגמר והדר ליסבר אלא לסבור סברות בעומק עיון טעמי ההלכות ולהבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר להקשות ולתרץ עד שיגיע וירד לעמק הלכה שזה אין לו לעשות בתחלת למודו אלא לאחר שיגמור ללמוד כל ההלכות פסוקות בטעמיהן בדרך קצרה בלי עיון רב ופלפול להקשות ולתרץ אבל בלימוד זה לידע הטעמים בדרך קצרה מהתלמוד והפוסקים בלי עיון רב ופלפול חייב הוא לעסוק בכל יום ויום שליש זמן לימודו.

אך פירוש המקרא ודרשות ההגדות יחשבו בכלל שליש במשנה לפי שהמשנה ג"כ פירוש התרי"ג מצות שבתורה וחכמת הקבלה תחשב בכלל שליש בתלמוד:

ב

במה דברים אמורים בתחלת תלמודו של אדם אבל כשיגדיל בחכמה וירבה בה במאד ולא יהיה צריך לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ מפני שכבר חזר על לימודו פעמים רבות מאד עד שנחקק היטב בזכרונו כל התורה שבכתב ושבע"פ כולה אזי יקרא בעתים מזומנים תורה שבכתב ודברי תורה שבע"פ כדי שלא ישכח דבר מדיני התורה ויפנה כל ימיו לעיון התלמוד לסבור סברות בהלכות ולפלפל בהן בקושיות ופירוקים לירד לעומק הסברות וטעמי ההלכות להבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר ולחדש חידושי הלכות רבות לפי רוחב שיש בלבו וישוב דעתו כמו שאמרו ליגמר אינש והדר ליסבר. וכן בדרשות ההגדות להתבונן מתוכם מוסר השכל לידע את ה' כמו שאמרו חכמים רצונך שתכיר מי שאמר והיה העולם למוד דברי אגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקב"ה ומתדבק בדרכיו כי רוב סודות התורה שהיא חכמת הקבלה וידיעת ה' גנוזים באגדות.

ויש אומרים שגם בתחלת לימודו של אדם לא ישלש זמן לימודו לשלשה חלקים שוים ממש שהרי המשנה חמורה מן המקרא וצריכה זמן מרובה יותר ואצ"ל התלמוד שצריך זמן מרובה יותר מהמשנה אלא מה שהצריכו לשלש זמן לימודו הוא ליתן לכל אחד שיעור וזמן כפי הראוי לו בכל יום ויום כדי שיגמור כולו בשוה ואחר כך כל ימיו לסבור ולעיין. וטוב לחוש לדבריהם:

ג

ולדברי הכל בתחלת לימודו של אדם בין במקרא בין במשנה בין בתלמוד בכל יום לא די לו בלימוד פעם ושתים ושלש אלא צריך לחזור על כל אחד פעמים רבות מאד הכל לפי כח זכרונו של אדם כדי שיזכור היטב.

והמשנה והתלמוד שהן ההלכות פסוקות בטעמיהן צריך לחזור עליהן בכפלי כפליים יותר מהמקרא כי תורה שבכתב אי אתה רשאי לומר בע"פ משא"כ תורה שבע"פ המשנה והתלמוד שהן ההלכות בטעמיהן חייב הוא מן התורה לחזור עליהן כל כך עד שתהא משנתו סדורה ושגורה בפיו כל כך בענין שאם ישאלנו אדם איזה דבר הלכה ממה שלמד יוכל להשיב לו מיד אסור או מותר בלי גמגום שנאמר ושנתם לבניך שיהיו דברי תורה שנונים ומחודדים בפין שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד

כמ"ש אמור לחכמה אחותי את שתהא בקי בהלכה וברורה לך כמו שברור לך שאחותך אסורה לך ולכן גם עכשיו שנכתבה תורה שבע"פ ויכול לעיין בספרים אינו יוצא י"ח בזה מצות ושננתם מאחר שמגמגם לשואלו ואינו משיב לו מיד עד שיעיין ואין הלכה זו ברורה לו כאחותו שאינו צריך לעיין.

ואף שעל ידי זה לא יוכל ללמוד הלכות הרבה לא יחוש כמו שאמרו חכמים לא עליך המלאכה לגמור ולא אתה בן חורין ליבטל ממנה וכן היו עושים בימיהם שהיו לומדים בעל פה היו לומדים בתחלת לימודם רק ב' או ג' פרקים משניות או ברייתות בשבוע והיו חוזרים עליהם מאה פעמים ויותר ואמרו חכמים אינו דומה השונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה פעמים ואחת שזה נקרא עובד אלהים וזה נקרא לא עבדו כראוי.

ועכשיו שתורה שבע"פ כתובה לפנינו אין צריך לחזור מאה פעמים ואחת בשעת לימודו ממש רק שיזהר מאוד לחזור על הראשונות תמיד לפרקים קרובים בענין שתהיינה כל ההלכות שלמד עד עתה חקוקות היטב בזכרונו כל הימים שבינתיים וברורות לו בלי גמגום כבשעת לימודו ממש:

ד

וכל השוכח דבר אחד ממשנתו מחמת שלא חזר על לימודו כראוי מעלה עליו הכתוב כאלו מתחייב בנפשו וגם עובר בלאו של תורה שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך וגו' וכל מקום שנאמר השמר פן הוא לא תעשה. וקבלו חכמים שאין הכתוב מדבר בעשרת הדברות לבדן אלא הוא הדין לכל התורה כולה.

ולכן למדו חכמים ג"כ מפסוק זה שכשם שחייב האדם ללמד את בנו כך ממש חייב ללמד את בן בנו כל התורה שנאמר והודעתם לבניך ולבני בניך ומה שנכתב זה גבי עשרת הדברות כמ"ש יום אשר עמדת לפני ה' וגו' הוא ללמדך שכל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר סיני.

וגם עכשיו שנכתבה תורה שבע"פ ויכול לעיין בספרים מה ששכח אין זה מועיל כלום כי מיד ששכח עובר בלאו קודם שיעיין כמו בימיהם שעובר בלאו בשעה ששוכח אף שאח"כ יחזור וישאל מרבו וילמדנו מה ששכח ועוד שמצות התורה לא תשתנה בשינוי הדורות ולא יחליף ולא ימיר דתו לעולמים.

וגם אמרו הלומד ושוכח דומה לאשה שיולדת וקוברת וכל המשכח דבר אחד מתלמודו גורם גלות לבניו שנאמר ותשכח תורת אלהיך אשכח בניך גם אני:

ה

ואל יאמר השוכח דבר אחד אילו לא למדתי דבר זה לא נתחייבתי בנפשי ולמה אתחייב כשלמדתי ושכחתי כי באמת אלו לא למד דבר זה לא מעלה עליו הכתוב בלבד כאלו מתחייב בנפשו אלא היה מתחייב בנפשו ממש שכל מי שאפשר לו להרבות ולהוסיף בלימודו בענין שלא ישכח בזה מה שלמד כבר מפני שכבר חזר על לימודו כראוי ואינו מוסיף אף על פי שאינו מתבטל מתלמוד תורה אלא חוזר תמיד על הראשונות שלא מפני חשש שכחה אלא מפני שנח וקל לו יותר לחזור על הראשונות מלטרות בלימוד חדש הרי זה מתחייב בנפשו ממש כמו שאמרו חכמים ודלא מוסיף יסיף דהיינו שיאסף בלא זמנו שנאמר בתורה כי הוא חייכם וגו' ואומר למען ירבו ימיכם וגו' ודברי תורה נדרשים מכלל הן לאו.

ולא אמרו לא עליך המלאכה לגמור אלא לענין שלא ימנע האדם מלעסוק בתלמוד תורה מחמת שהוא אינו יכול לגמור ולידע את כולה מקוצר דעתו וכח זכרונו לזכור הרבה כל כך כמו שיתבאר או מאפס הפנאי שלו מטירדת פרנסתו וגם כל אדם לא יוכל להגיע לתכלית התורה שמצד עצמה אין לה קץ ותכלית כמו שנתבאר למעלה וגם לענין שיחזור הרבה על לימודו כראוי ולא ימעט בזה מחמת שצריך ללמוד עוד כדי לגמור התורה כי לא עליך המלאכה לגמור אבל אי אתה בן חורין ליבטל ממנה שלא להרבות ולהוסיף בלימודך אחר שכבר חזרת כראוי על לימודך שלמדת כבר ולא ישכח ממך.

ואם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה כי שכר תלמוד תורה שקול כנגד שכר כל המצות ומן השכר הרב אתה למד העונש הרב למי שאינו מרבה ומוסיף עד שיגמור כל התורה שבע"פ כולה אם אפשר לו כמו שקיבלו חכמים בפירוש הכתוב כל המצוה כמו שנתבאר למעלה:

ו

במה דברים אמורים שהשוכח מתחייב בנפשו ועובר בלאו כששכח מחמת עצלות שנתעצל לחזור על לימודו כראוי אבל מחמת אונסו כגון שטרוד הרבה בפרנסתו והעתים שקובע לו אין מספיקים לו לחזור על כל לימודו שלמד קודם שהיה טרוד אינו מתחייב בנפשו וגם אינו עובר בלאו שנאמר רק השמר לך וגו' רק למעט מחמת אונסו:

ז

וכן מי שתקפה וגברה עליו משנתו מפני שהיא חמורה עליו ולכך נשכחה ממנו ולא הועיל לו מה שחזר עליה כראוי אינו מתחייב ואינו עובר אף על פי שאינו אנוס שהיה יכול לעסוק תמיד במשניות והלכות אלו החמורות עליו ולא להסיח דעתו מהן להלכות אחרות ועל זה נאמר ופן יסורו מלבבך ללמדך שאינו מתחייב ואינו עובר עד שישב ויסירם מלבו ולכך נשכחו ממנו ולא כשנשכחו ממנו דברי תורה מפני שקצר מצע שכלו להשיגם בקל ולתפסם יפה בשכלו ומוחו וכח זכרונו שלא ישכחו ממנו לאחר שיחזור עליה פעמים רבות כל כך כמו שחוזר על הלכות אחרות שאינן חמורות עליו ולא הצריכתו התורה לעסוק תמיד בהלכות אלו החמורות עליו כדי שלא ישכחן אלא אדרבה צריך הוא ללמוד ולידע כל התורה שבע"פ כולה ולחזור עליה עד שיזכור היטב מה שאפשר לו לזכור ע"י חזרה זו שהן הלכות הקלות עליו ולא יחוש לשכחת החמורות מאחר שאינו נמנע ומניח מלחזור עוד עליהן] ולעסוק בהן תמיד אלא מחמת עסקו בלימוד וחזרה לזכור ההלכות הקלות ונמצא שאינו מסיר דברי תורה מלבו וזכרונו.

(כי מה לי הלכות אלו ומה לי אלו משא"כ במי שאינו חוזר כראוי לו גם על ההלכות הקלות עליו ועל ידי זה בא לידי שכחה אע"פ שעוסק תמיד בתלמוד תורה ואינו מסיר דברי תורה מלבו הרי זה עובר ומתחייב בנפשו כמו שדרשו חכמים על פסוק לא יחרוך רמיה צידו לא יחיה ולא יאריך ימים כו' שהרי לא נאמר ופן יסיר מלבבך אלא ופן יסורו מאליהם דהיינו שלא ישכחו מלבו כמ"ש פן תשכח ואף שחוזר על לימודו לאחר שגומר כל ההלכות או אפילו מקצתן כמה וכמה פרקים הואיל ואין חזרה זו מועלת לו כמו שדרשו חכמים על פסוק הון מהבל ימעט וקובץ על יד ירבה אם עושה תורתו חבילות חבילות מתמעטים ונשכחים רק יקבוץ על יד מעט מעט א"כ העובר על דבריהם ברצונו ודעתו שיודע ורואה בעצמו שאינו זוכר היטב כראוי ואינו רוצה לחזור ולקבוץ על יד <ב> <ב> הרי זה כמסיר דברי תורה מלבו וזכרונו ועובר על פן תשכח ופן יסורו מלבבך):

ח

וגם מי שיודע בעצמו שהוא שכחן גדול בטבעו ותולדתו שאף אם יחזור על לימודו פעמים אין מספר לא יזכור כי אם זמן מה ואח"כ ישכח מעט מעט לא יוכל לפטור נפשו מלאו זה דפן תשכח ומצות ושננתם שנתבאר למעלה כי מצות התורה שוות לכל נפש מישראל ולא ניתנה תורת כל אחד ואחד בידו שיהיה זה חייב במצוה זו וזה פטור ממנה לגמרי מחמת טבעו ותולדתו אלא כל אחד חייב לזכור דברי תורה בלבו כפי יכולתו והשגת כח זכרונו אם מעט ואם הרבה דברי תורה.

ועל זה אמרו לא עליך המלאכה לגמור כגון מי שהוא שכחן גדול ואם יהיה שונה הלכות רק פרק אחד ביום ויחזור עליו מאה פעמים ויותר ואפילו כל היום כולו לא יוכל לזכרו היטב כי אם חודש אחד על דרך משל ואח"כ אם לא יחזור עליו יתחיל לשכוח מעט מעט הרי זה חייב לעשות כן ללמוד בכל יום רק פרק אחד ולחזור עליו כל היום כולו וכן יעשה שלשים יום ואח"כ בסוף החדש יחזור על השלשים פרקים אלו כמה פעמים עד שיוכל לזכרם היטב עוד ג' או ד' שבועות על דרך משל ואח"כ ילמוד בתוך כך עוד פרק אחד בכל יום ויחזור עליו כל היום כולו ויעשה כן עד כלות הג' או ד' שבועות אלו ואזי יחזור עוד פעם או שתיים על שלשים פרקים הראשונים וגם על פרקים האחרונים שלמד בג' או ד' שבועות אלו עד שיוכל לזכור הכל עוד כמה שבועות ובתוך כך ילמוד עוד פרק אחד בכל יום. וכן יעשה להיות מוסיף והולך פרק אחד בכל יום בכל ימים שבינתיים בין חזרה לחזרה עד שילמוד כל כך הרבה משנה ותלמוד בענין כשיצטרך לחזור על הראשונות בסוף כל חדש כפי טבעו שאינו יכול לזכור היטב יותר מחדש אחד על דרך משל אזי ישהה בחזרה זו כל החדש כולו עד שיחזור על כל לימוד שלמד עד עתה וכן יעשה לעולם מידי חדש בחדשו לחזור תמיד על הראשונות.

ואף שנמצא שלא יוכל ללמוד ולידע כל ימיו רק כדי מה שיוכל לחזור בחדש אחד לא יחוש כי לא עליך המלאכה לגמור וכך היו מצויים בימיהם תלמידים שלא היו בקיאים ויודעים בעל פה רק מסכת אחת ויש מהן שתי מסכתות:

ט

אך אדם כזה מאחר שאינו יכול ללמוד דברי תורה הרבה מאד צריך שיהיה כל לימודו בלימוד המביא לידי מעשה שהן הלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן לקיים המצות כהלכתן וליזהר מליכשל באיסורים חס ושלום והם דברים שאי אפשר לישאל תמיד לחכם המורה שבעיר או שלא יהיה יודע לישאל ולהסתפק כלל אם לא ילמדם תחלה דהיינו רוב אורח חיים כמעט כולו ומיעוט יורה דעה ומעט באבן העזר וחושן משפט כל הלכה ברורה בטעמה מהתלמוד ומפרשיו כמו הרא"ש או הב"י לפחות ולחזור עליהן לעולם.

וגם מי שדעתו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבע"פ יש לו ללמוד ולחזור תחלה הלכות הללו הצריכות למעשה כי יש להן דין קדימה על שאר כל ההלכות שאין צריך למעשה כל כך.

ולימוד האגדות מביא גם כן לידי מעשה להתבונן מתוכן מוסר השכל כמו שנתבאר למעלה. ומי שלא הגיע למדה זו ילמוד בספרי מוסר שנבנו דבריהם על המדרשים וההגדות ומאמרי הזוהר.

וכל זה מלבד הקריאה בתנ"ך לעתים מזומנים כמו שנתבאר למעלה שיש לה דין קדימה על הכל:

ואם אחר שהוא בקי היטב בכל לימודו המביא לידי מעשה וחוזר עליו לעולם יוכל לקבוע לו בכל יום שעה קטנה ללימוד אחר ויספיק לו שאר היום והלילה לחזור כראוי על לימודו המביא לידי מעשה שלא ישכח ממנו לעולם ויהיה ברור לו כאחותו כמו שנתבאר למעלה אזי נכון הדבר ע"ד הקבלה לקבוע לימודו בשעה קטנה זו שבכל יום ללמוד פעם אחת כסדר כל התלמוד בבלי וירושלמי ומכילתא וסיפרא וסיפרי ותוספתות וכל המדרשים מתנאים ואמוראים שכל דבריהם היא תורה שבעל פה שניתנה למשה מסיני כמו רבות ותנחומא ופסיקתות וכיוצא בהן ומדרשי רשב"י על כולן כדי שי[וכ]ל לגמור כל התורה שבעל פה כולה פעם אחת[ת] בחייו לקיים מצות שמור תשמרון את כל המצוה וגו' כמו שנתבאר למעלה.

ואף שישכח הכל הרי לעתיד לבוא יזכירוהו כל לימודו ששכח מחמת אנסו שאי אפשר לו לחזור כל כך שלא ישכח לימוד זה שלומד רק שעה קטנה בכל יום כי שאר היום והלילה צריך לו לחזור על לימוד המביא לידי מעשה והשוכח מחמת אונס אינו עובר כמו שנתבאר למעלה וגם עתה הנה זאת התורה היא העולה למעלה עד כסא הכבוד ועד בכלל אך לא למעלה מהכסא כמ"ש כי אין שכחה לפני כסא כבודך שהוא למעלה מהכסא עולם הזכרון והזכר המשפיע (כי השכחה באה מצד הקליפה ואינה מגעת לינק אלא עד הכסא כמ"ש שאין הכסא שלם כו').

יא

אבל אם יוכל לקבוע לו שעה גדולה ללימוד אחר ויספיק לו שאר היום לחזור על לימודו המביא לידי מעשה אזי חייב להוסיף מעט מעט ללימוד בשעה זו הלכות אחרות שהן פירוש התרי"ג מצות אף מצות שאינן נוהגות כמו קדשים וכיוצא בהן ולחזור עליהן כראוי שיזכור אותן היטב לעולם כמו שנתבאר למעלה שנאמר כל המצוה וגו' ולא עליך המלאכה לגמור.

ולכן אף שאין שעה זו מספקת ללימוד הלכות אלו מהתלמוד ולחזור עליהן כל כך עכ"פ ילמוד אותן[ן] מתוך המשניות עם פירושיהן ויחזור עליהן כראוי עד שיהיה זוכרן בעל פה.

ויש לו לעסוק תחלה בסדר קדשים כמו שאמרו חכמים כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה ועל כן נכון הדבר אם אפשר לו ללימוד הלכות כל הקרבנות בשלימות וכל העבודות שבמקדש והלכות המקדש וכל כליו כמבואר באר היטב בחיבור הרמב"ם ז"ל בספר עבודה וספר קרבנות ואח"כ במשך הזמן אם יוכל להוסיף עוד בשעה זו ללימוד ולחזור כראוי יעסוק בסדר טהרות וזרעים והם קודמים לסדר מועד נשים נזיקין מאחר שכבר עסק הרבה בלימוד המביא לידי מעשה שהן הלכות השנויות בג' סדרים אלו (לבד ברכות וחולין ונדה):

יב

וכל אדם צריך ליזהר להוציא בשפתיו ולהשמיע לאזניו כל מה שלומד בין במקרא משנה ותלמוד אלא אם כן בשעת עיון להבין דבר מתוך דבר וכל מה שלומד בהרהור לבד ואפשר לו להוציא בשפתיו ואינו מוציא אינו יוצא בלימוד זה ידי חובת מצות ולמדתם אותם וכמ"ש לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו וגו' וכמו בכל המצות התלויות בדבור שאינו יוצא בהן ידי חובתו בהרהור אלא אם כן שומע מפי המדבר שהשומע כעונה בפיו.

אך אם מוציא בשפתיו אף על פי שאינו מבין אפילו פירוש המלות מפני שהוא עם הארץ הרי זה מקיים מצות ולמדתם ולפיכך כל עם הארץ מברך ברכת התורה בשחר לפני הפסוקים וכן כשעולה לספר תורה:

יג

במה דברים אמורים בתורה שבכתב אבל בתורה שבע"פ אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כלל. ואף על פי כן יש לאדם לעסוק בכל התורה גם בדברים שלא יוכל להבין ולעתיד לבא יזכה להבין ולהשיג כל התורה שעסק בה בעולם הזה ולא השיגה מקוצר דעתו:

הלכות ת"ת פרק שלישי

א

וכל מי שדעתו וכח זכרונו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה הרי זה <א> לא ישא אשה עד שילמוד תחלה תורה שבעל פה כולה שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה שהן פירוש כל התרי"ג מצות בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים ואח"כ ישא אשה ויעסוק אח"כ כפי הפנאי שלו בעיון ופלפול כל ימיו כפי כחו שאם ישא אשה תחלה יהיו רחיים בצוארו טרדת פרנסת אשתו ובניו ולא יוכל לעסוק בתורה כראוי כל כך ללמוד ולזכור כל ההלכות בטעמיהן שהן פירוש התרי"ג מצות ועיקר התורה שבעל פה ולכן נדחית מפני לימוד זה מצוה רבה של פריה ורביה אף שהיא גדולה מכל המצות והוא שאין יצרו מתגבר עליו ויוכל ללמוד בלא הרהורי עבירה רק שרוצה לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה והרי הוא פטור ממנה כי היא נדחית מפני מצות תלמוד תורה השקולה כנגד כל המצות.

ולא אמרו שמבטלין ומפסיקין מתלמוד תורה כדי לקיים מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים כמו שיתבאר אלא להפסיק לפי שעה וזמן מה שאין בו אלא ביטול מצות העסק ולימוד התורה תמיד אבל לא ביטול מצות (מ) ידיעת התורה באר היטב בפירושה שהן ההלכות כולן בטעמיהן בדרך קצרה.

ולכן בימיהם שהיו לומדים עם הנערים מבן עשר שנים ואילך חמש שנים משנה וחמש שנים תלמוד שהם הטעמים בדרך קצרה אם לא היה נושא כשעברו עליו עשרים שנה היה עובר על מצות עשה של תורה פרו ורבו ותחלת זמנה הוא מבן שמונה עשרה כי גם אחר הנישואין יוכל ללמוד ב' או ג' שנים בלי טרדה גדולה כל כך בטרם יוליד בנים הרבה:

ב

ומי שאי אפשר לו בלא אשה מפני שיצרו מתגבר עליו עד שנמצא שאין לבו פנוי ישא אשה תחלה כדי ללמוד בטהרה בלי הרהורים ואח"כ ילמוד תורה שבעל פה כולה.

ואף שיש לו בנים וצריך לעסוק במלאכה לפרנס אשתו ובניו ואינו יכול לעסוק כל היום כולו בתורה שיוכל ללמוד את כולה ולזכור היטב כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה בעשר שנים כמו העוסק בה כל היום כולו הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור וגם אי אתה בן חורין ליבטל הימנה מלהרבות ולהוסיף בה מדי יום ביום עד שילמוד ויזכור את כולה ע"י שיחזור עליה כראוי ואם לא יגמור בעשר שנים יגמור בעשרים שנה או יותר.

וחייב הוא מן התורה לקבוע לו עת גדולה לתלמוד תורה בכל יום כמו חצי היום לפחות מלבד לימוד הלילה ולא יעסוק במלאכה כל היום או רובו שנאמר ודברת בם והלא כבר נאמר ושננתם ומה תלמוד לומר ודברת בם שלא יהא כל דיבורך אלא בם כלומר שתעשם עיקר ולא טפלה ועל כן חייב לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי.

וכשיעשה כן יוכל גם כן לבא עכ"פ לידי ידיעת עיקר התורה שבעל פה כולה שהוא פירוש התרי"ג מצות כהלכותיהן בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים מה שאין כן העושה מלאכתו קבע ותורתו עראי לא יוכל לבא לעולם לידי ידיעת התורה שבעל פה כולה כי במשך ואורך הזמן יותר מדאי ישכח הראשונות ולא תועיל לו החזרה שחזר עליה כל כך כמו שחזר העושה תורתו קבע ואם יחזור עליהן הרבה יותר מדאי לא יהיה לו זמן כל כך ללמוד ולהוסיף עוד הרבה בלימודו ולחזור עליו כראוי ועוד כי להעמיד גירסתו ולימוד התורה שבעל פה כולה שלא תשתכח ממנו אין הדבר תלוי בחזרה לבדה שיחזור פעמים רבות מאד אלא גם בעזרת ה' וישועתו כי יש יגע מאד לחזור על לימודו פעמים אין מספר ואף על פי כן משכח בזמן קרוב כי הוא שכחן גדול בטבעו ותולדתו ואין הקדוש ברוך הוא עוזר לזה שעושה מלאכתו קבע ותורתו עראי אלא למי שעושה תורתו קבע ומלאכתו עראי ומשליך יתנועע על ה' כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט עסק ומלאכה וכך אמרו חכמים דורות הראשונים עשו תורתם קבע ומלאכתם עראי זה וזה נתקיים בידם ודורות האחרונים שעשו תורתם עראי ומלאכתם קבע זה וזה לא נתקיים בידם:

ג

ולכן מי שנשא לבו לקיים מצוה זו כראוי יעשה מלאכה בכל יום מעט כדי חייו בלבד ויסיר התאוות ותענוגי הזמן מלבו כמו שאמרו חכמים כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה ובתורה אתה עמל ואין לו לחוס על נפש אשתו ובניו יותר מעל חיי נפשו שהם בצער ולזה ודאי תספיק לו מלאכת עראי בישועת ה' והצלחתו בלי הזכרת מעשה נסים.

ולכן אמרו חכמים שהלל מחייב את העניים בדין שמים על שמבטלים מצות תלמוד תורה מחמת טרדתם במזונותיהם כל היום או רובו ואין עושין כהלל שהיה חוטב עצים בכל יום ומשתכר חצי דינר והיה נותן חציו לשומר בית המדרש שהיה בשדה בימיהם ומחציו היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו דהיינו ג' פונדיונות ובכל פונדיון היה ניקח בימיהם לחם כשש בצים ומזה היה מוציא גם שאר הוצאות ביתו וגם לשבתות וימים טובים ואף שאין כל אדם יכול לעשות כן ממש כהלל מכל מקום דנין על שלא רצה לעשות כעין מעשה הלל לחיות חיי צער.

וגם מי שלמד כבר כל התורה קודם שנשא והוליד וזוכרה היטב חייב לעשות תורתו קבע לחזור על הראשונות ולהעמיק בעיון ולסבור ולהבין דבר מתוך דבר כפי יכולתו ומלאכתו עראי כמו שקבלו חכמים בפירוש הפסוק ודברת בם:

ד

וכל זה בתלמיד חכם שלמד או שדעתו יפה ומצליח בתלמודו ויוכל להיות תלמיד חכם ללמוד כל התורה שבעל פה מהתלמוד והפוסקים כמו הרא"ש וב"י.

אבל מי שלא הגיע למדה זו שיוכל ללמוד טעמי ההלכות ומקורן ואפילו בלימוד המביא לידי מעשה לבדו רק הלכות פסוקות לבדן אף אם יעשה תורתו קבע מחמת קוצר דעתו ונקרא בור וכמו שאמרו על פסוק

אדם אחד מאלף מצאתי אלף נכנסים למקרא יוצאים מהם מאה מאה נכנסים למשנה כו' אינו חייב לחיות חיי צער ולעשות מלאכתו עראי כדי להרבות בלימוד שאינו מבין על בוריו שהוא לימוד ההלכות בלי טעמים כמו שנתבאר למעלה וגם עתיד לשכחו אלא אם כן עושה במדת חסידות ואהבת התורה.

אבל מן הדין יוצא ידי חובתו בקביעות עתים לתלמוד תורה לקיים מה שכתוב והגית בו יומם ולילה בקביעות עתים ביום ובלילה בכדי ללמוד ולזכור היטב לימוד המביא לידי מעשה בלבד שהוא חובה על הכל דהיינו השולחן ערוך מהלכות הצריכות לכל אדם לידע אותן בלי שאלת חכם ולימוד בהגדות ומדרשים או ספרי מוסר שנבנו על מדרשי חכמים שדבריהם תורה וקבלה ולא שכל אנושי כמו שנתבאר למעלה.

ושאר כל היום יעסוק במשא ומתן כדי שיוכל להחזיק ידי תלמידי חכמים שהם לומדי התורה יום ולילה עד שיודעים הלכותיה בטעמיהן על בוריין ויהא נחשב לו כאלו למד כן ממש בעצמו ותורתם נקראת על שמו כמו שפירשו חכמים בפסוק שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך וגם יוכל למלאות מחסורי בניו ובנותיו בהרחבה קצת כדי שיוכלו בניו לעסוק בתורה כראוי ולהדריך בנותיו בדרך ישרה כמו שיתבאר בהלכות צדקה.

ואם אירע לפעמים גודל טרדה במשא ומתן עד שלא יוכל ללמוד כל העת הקבוע לו ביום וכן בלילה יוכל לצאת ידי חובת מצות והגית בו יומם ולילה אפילו בלימוד מועט כמו פרק אחד ביום וכן פרק אחד בלילה ובשעת הדחק שהטירדה גדולה יותר מדאי ואין לו פנאי אפילו פרק אחד יוכל לצאת ידי חובתו בקריאת שמע שחרית וערבית לקיים מצות והגית בו יומם ולילה ביום ההוא שהוא שעת הדחק ואי אפשר בענין אחר.

וכן אפילו מי שדעתו יפה ויוכל ללמוד טעמי ההלכות מהתלמוד שצריך לעשות תורתו קבע ומלאכתו עראי אם אירע לו לפעמים שצריך להתעסק במלאכתו ופרנסתו כל היום כולו ואי אפשר לו ליפנות ממנה כלל בלי הפסד יקיים גם כן מצות והגית בו יומם ולילה בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית ובשעת הדחק מאד שגם זה אי אפשר לו יוכל לצאת ידי חובתו בקריאת שמע שחרית וערבית.

וכן מי שהוא בעל יסורים או שהוא זקן מופלג שתשש כחו ואינו יכול לעסוק תמיד בתורה חייב לקבוע לו עתים לתלמוד תורה ביום ובלילה כפי כחו ויכלתו ואם אינו יכול לקבוע עתים גדולים יוכל לצאת ידי חובתו בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית:

ה

וכל זה במתפרנס ממעשה ידיו ממש אבל אם מלאכתו נעשית על ידי אחרים וכן המתפרנס מהצדקה של קהל או יחידים חייב לעסוק בתורה יומם ולילה ממש בכל ענין ואינו יוצא ידי חובתו כלל מן התורה בקביעות עתים גם אם דעתו קצרה ללמוד טעמי ההלכות שהרי נאמר בתורה סתם על כל אדם מישראל ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך וגו' ופירשו חכמים לעשותם קבע ועיקר ומלאכתו עראי כשצריך למעשה ידיו אבל דברים בטלים כלל לא ואם שח עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים בטלים וזה שקובע עתים לתורה דרשו עליו חכמים שהוא מיפר תורה כמ"ש עת לעשות לה' הפרו תורתך.

ואפילו עני המחזר על הפתחים חייב לעסוק בתורה שאר כל היום וכל הלילה:

ו

וגם המתפרנס ממעשה ידיו ואפילו תורתו עראי בקביעות עתים לא הותר לו מן התורה אלא לעסוק בעסקיו שהם צרכי פרנסתו ומשא ומתן ממה שאמרה תורה ואספת דגנך אבל לא בדברים בטלים לגמרי בין לדבר בין לשמוע כי בכל עת שאינו עוסק בפרנסתו חייב לעסוק בתורה בכל עת שאפשר לו.

ואפילו כשהולך בדרך כמ"ש ובלכתך בדרך ואם מהלך יחידי ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו ושנים שמהלכין בדרך ואין ביניהם דברי תורה ראויים לישרף באש.

וכל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק עליו הכתוב אומר כי את דבר ה' בזה וגו' כלומר שדבר ה' אינו יקר וחשוב בעיניו כל כך לעסוק בו וכאלו מתלוצץ מדברי תורה ולכך כששנים יושבים יחד ואין ביניהם דברי תורה נקרא מושבם ביחד מושב לצים שנאמר בכתוב ובמושב לצים לא ישב כי אם בתורת ה' הפצו.

וכל יושבי קרנות שהוזכרו בדברי חכמים הם עמי הארץ שאינם יודעים ללמוד כלל ולפיכך אמרו ששיבת בתי כנסיות של ע[מי] הארץ מוציאים את האדם מן העולם:

ז

ולא בדברים בטלים בלבד אלא אפילו בחכמות העולם אסור לעסוק שנאמר ודברת בם שלא תערב עמהם דברים אחרים ואפילו מי שלמד כבר כל התורה כולה שמא יאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמוד חכמת אומות העולם תלמוד לומר ואת חקותי תשמרו ללכת בהם אין לך רשות ליפטר מתוכם ואין צריך לומר תלמיד חכם שחייב לקיים והגית בו יומם ולילה ממש יצא ויבדוק שעה שאינה מן היום ולא מן הלילה ויעסוק בהם ומכל מקום באקראי מותר לתלמיד חכם ללמוד בשאר חכמות שיוכל ללמוד מתוכם דברי תורה ויראת שמים ודרך ארץ אבל לא שאר העם.

ובלבד שלא יהיו ספרי מינים שהם ספרי הפלסופים מאומות העולם שהיו מינים וכופרים בהשגחה ובנבואה שאסור לקרות ולעיין בהם כלל אפילו באקראי ואפילו ללמוד מתוכם איזה מוסר ויראת שמים ולכן גם כשדבריהם הובאו בספרי ישראל צריך לזהר מהם ועליהם אמרו חכמים שהקורא בספרים החיצונים אין לו חלק לעוה"ב ולא עסקו בהם מקצת חכמי דורות שלפנינו אלא כדי להשיב עליהם ולחזק דתינו והשעה היתה צריכה לכך לתשובת המינים מאומות העולם שהיו בדורותיהם מתוכחים עם ישראל מה שאין כן בדורות אלו:

ח

אסור לתלמיד חכם לעמוד במקום הטינופת לפי שאי אפשר לו בלא הרהורי תורה ומכל מקום מותר לו ליכנס לבית הכסא או למרחץ אף מתוך פלפול והלכה שאינה פסוקה ואין חוששין שיהרהר שם בה כמו שחוששין לכך בתפלה וגם אם יבא לו הרהור בעל כרחו שלא ברצונו אנוס הוא ואפילו אם מדבר בה לאונסו מפני רוב רגילותו לדבר בה כמעשה דרבי אלעזר ברבי שמעון:

הלכות ת"ת פרק רביעי

א

בשלושה כתרים נכתרו ישראל כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות כתר כהונה זכה בו אהרן כתר מלכות זכה בו דוד כתר תורה הרי הוא מונח ועומד ומוכן לכל ישראל כל מי שירצה יבא ויטול שנאמר מורשה קהילת יעקב שהיא ירושה לכל ישראל שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר בי מלכים ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק בי שרים ישורו הא למדת שכתר תורה גדול מכולם.

אמרו חכמים ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ שנאמר יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים:

ב

ואין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה שקול כנגד כל המצוות כולם שהתלמוד מביא לידי מעשה ונמצא שניהם בידו כי התלמוד מצד עצמו הוא ג"כ מצוות עשה אף אם לא היה מביא לידי מעשה והואיל והוא מביא ג"כ לידי מעשה כל המצוות כולן שאי אפשר לקיים כל המצוות כהלכתן בתנאיהן ודקדוקיהן בלי לימוד היטב לידע כל ההלכות שהן דקדוקי המצוות ותנאיהן לכך הוא שקול כנגד כל המצוות כולן ולפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום:

ג

היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו ואפילו עוסק בקדשים וטהרות שאין נוהגים עכשיו במעשה מכל מקום מצוות עשה של תלמוד תורה מצד עצמה היא ג"כ גדולה משאר מצוות רק שאינה שקולה כנגד כל המצוות כולן אלא משום שהתלמוד מביא לידי מעשה כולן שבלעדו אי אפשר לקיימן כהלכתן.

ואם אי אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים כגון להיות מעשה לצדקה במקום שדבריו נשמעים יותר מדברי אחרים או שאין עשיית אחרים מספקת למצוה זו כגון להוצאת המת שאין לו מלווים לפי כבודו כשיעור שיתבאר במקומו יפסיק תלמודו ועשה המצוה ויחזור לתלמודו ואצ"ל למצוות שהן חובה מדברי סופרים כמו תפלה וכיצא בה שחייב להפסיק תלמודו כדי לקיימן כהלכתן בכל תנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים בתכלית השלימות כי זה כל האדם כמו שאמרו חכמים תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים ואם אינו עושה כן נמצא שלמד שלא לעשות ונוח לו שנהפכה שלייתו על פניו ולא יצא לאויר העולם.

ולא אמרו חכמים לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה אלא כשמקיים המצוות שלומד בתורה רק שאינו לומד ומקיים לשם שמים אלא מיראת העונש בעולם הבא או אפילו בעולם הזה או מאהבת השכר לקבל פרס בעולם הבא או אפילו בעולם הזה עושר וכבוד שלמשמאילים בה הניתן מן השמים או אפילו ליקח [ל] עצמו כבוד וגדולה שיקראוהו רבי ויהיה ראש ישיבה אבל אם אינו מקיים מה שלומד נקרא רשע ועליו אמר הכתוב ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי וגו' וכל תלמיד חכם המזלזל במצוות ואין בו יראת שמים הרי הוא כקל שבצבור וגרוע מעמי הארץ שזדונות נעשים להם כשגגות ולזה נעשים שגגות כזדונות ועליו אמרו חכמים לא זכה נעשית תורתו לו סם המות.

ויש אומרים שאף על פי כן <א> לעולם יעסוק אדם בתורה כי מתוך שלא לשמה יוכל לבא לידי לשמה ולמוד על מנת לשמור ולעשות שהמאור שבה מחזירו למוטב כמו שאמרו חכמים על פסוק אותי עזבו ותורת לא שמרו הלואי אותי עזבו ותורת שמרו שהמאור שבה היה מחזירם למוטב.

וכך אמרו חכמי הקבלה שכל התורה ומצות שאדם עושה בעודו רשע אף שמוסיף כח בקליפות לפי שעה מכל מקום כשיחזור אח"כ בתשובה בגלגול זה או בגלגול אחר כמ"ש כי לא ידח ממנו נידח אזי מוציא מהקליפה כל התורה והמצות וחוזרים לקדושה בחזרתו.

ולפיכך אין לו למנוע מלעסוק לעולם:

ד

אפילו תלמוד תורה של רבים נדחה מפני מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים כמו שאמרו על ר' יהודה בר אלעאי כשהיה מלמד לתלמידיו וראה את המת או את הכלה היה מפסיק מתלמודו ללות המת ולהכניס הכלה לחופה.

ויש אומרים שאם הוא בענין שאם יפסיק ויבטל לימודו לרבים עכשיו לא יוכלו להתאסף עוד ללמוד להם אחר שיקיימו המצוה אין לו להפסיק אפילו למצוה של תורה ולפיכך במקום שהרב דורש בשבת <ב> במנחה ואירע אונס שנתאחר מלדרוש לא יניח מלדרוש וכן לא יפסיק באמצע מפני קיום סעודה שלישית והוא שדורש ומורה לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון ולהכניס בלבם יראת שמים ולא כמו שנוהגים עכשיו.

ויש חולקין על זה ואומרים שבכל ענין אין תלמוד תורה אפילו של רבים דוחה שום מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים ואפילו היא מצוה קלה של דבריהם מאחר שתכלית חכמה הם מעשים טובים והתלמוד הוא גדול מפני שמביא לידי מעשה וכן עיקר.

אלא אם כן הדורש הוא אדם גדול שמחזיר העם בתשובה בתוכחתו לעזוב דרך רשע ולשוב עדהו לעבדו באמת שזה שקול כנגד מצות ידיעת התורה שנדחית מפניה אפילו מצות פריה ורביה כמ"ש למעלה וכל שכן מפני התשובה כי התשובה קודמת לידיעת התורה כי יראת חטאו צריכה להיות קודמת לחכמתו ואם אין יראה אין חכמה אבל אם הדורש לא הגיע למדה זו צריך להפסיק כדי להתחיל סעודה שלישית קודם שקיעת החמה.

וכן צריכים הרבים להפסיק לימודם למצות תפלה אם השעה עוברת אע"פ שתפלה מדברי סופרים הואיל וכולם חייבים בה מאחר שאין תורתם אומנתם כרשב"י וחביריו:

ה

ואפילו רשב"י וחביריו לא אמרו עליהם שלא היו מפסיקין מלימודם לתפלה אלא לתפלת שמונה עשרה שהיא בקשת רחמים ותחנונים לחיי שעה והתורה היא חיי עולם אבל מפסיקין היו לברכות ק"ש שחרית וערבית אע"פ שהן מדברי סופרים וכן לשאר מצות מדברי סופרים שאם אינו מפסיק נמצא שלמד שלא על מנת לעשות כמ"ש למעלה.

ואפילו בתפלת י"ח אמרו שחסידי הראשונים היו שוהין שעה אחת שלימה בכל תפלת י"ח משלש תפלות שבכל יום ושעה אחת שלימה קודם כל תפלה ושעה אחת שלימה אחר כל תפלה ונמצא שוהין ט' שעות ביום ולא היו חוששין לביטול תורה אף שתלמוד תורה כנגד כולם מפני שהיו מקשרים דעתם לאדון הכל ב"ה ביראה ואהבה עזה ודביקות אמיתית עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמיות ומצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה היא גדולה ממצות ת"ת וקודמת אליה כמ"ש ראשית חכמה יראת ה'.

ו

אך מכל מקום גם חסידים הראשונים לא היו רשאים להשהות כל כך בתפלה אלא מפני שלמדו כבר תחלה כל התורה שבכתב ושבועל פה כולה וקיימו ידיע(ו)ת התורה שמתוך שחסידי הם היתה תורתם משתמרת ומתקיימת בידם ולא משתכחת מהם.

רק שמצות תלמוד תורה היא והגית בו יומם ולילה וכנגד מצוה זו שקולה מצות הדביקות האמיתית ביראה ואהבה אמיתית ליפטר ממצוה זו כדין כל העוסק במצוה פטור מהמצוה אבל לא כנגד מצות ידיעת התורה וליפטר ממנה ח"ו.

כי תכלית היראה היא לירא ולהתבושש מגדולתו למרות עיני כבודו ח"ו לעשות הרע בעיניו לעבור על אחת מכל מצות ה' אשר לא תעשינה בין לא תעשה של תורה בין של דברי סופרים ח"ו ותכלית האהבה היא העבודה לעבדו מאהבה ובשמחה לעשות נחת רוח לפניו שאמר ונעשה רצונו בקיום מצות עשה של תורה או של דברי סופרים ואהבה בלי עבודה היא אהבה בתענוגים להתענג ולשמוח בה' והיא מעין עולם הבא וקבלת שכר קיום מצות (אבל עבודה מאהבה היא כי מאשר צמאה נפשו לה' לדבקה בו היא רוח צמאונה במי התורה וקיום מצותיה דאורייתא וקוב"ה כולא חד וע"ז נאמר הוי כל צמא לכו למים) ומאחר שידיעת כל התורה למי שאפשר לו היא מצות עשה של תורה כמ"ש למעלה והשוכח דבר ממשנתו מפני שלא חזר על לימודו כראוי כשאפשר לו עובר בלאו א"כ איך יעבור בלאו ועשה מחמת שעוסק ביראת ה' כל היום (וגם מי שאי אפשר לו ידיעת כל התורה הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור).

משא"כ מצות והגית בו יומם ולילה שהותרה מכללה במה שנאמר ואספת דגנך וגו' אמרה תורה הנהג בהן מנהג דרך ארץ ויוכל לצאת ידי חובתו בקביעות עתים ביום ובלילה ואפילו בפרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית בשעת הדחק כשאין לו פנאי מפני טרדת פרנסתו שהיא חיי הגוף וכ"ש וק"ו כשעוסק בחיי נפש לדבקה בה' חיים וע"ז אמרו חכמים שתלמוד תורה היא מדברים שאין להם שיעור:

ז

כשם שמצות תלמוד תורה שקולה כנגד כל המצות ושכרה שקול כנגד שכר כולן כך ענשה חמור ושקול כנגד כולן כמו שמצינו במקדש ראשון שויתר הקב"ה על עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על ביטול תורה שנאמר על מה אבדה הארץ וגו' ויאמר ה' על עצבם את תורתני וגו'.

ותחלת דינו של אדם אינו אלא על תלמוד תורה ואח"כ על שאר מעשיו:

ח

אע"פ שמצוה ללמוד ביום ובלילה אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה לפיכך מי שרצה לזכות זכות בכתר תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ואפילו בליל[י] תקופת תמוז יש ללמוד מעט ומט"ו באב ואילך יוסיף מעט מעט ודלא מוסיף יאסף בלא זמנו כמ"ש באו"ח סי' רל"ח.

כך אמרו חכמים אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה וכל העוסק בתורה בלילה חוט של חסד נמשך עליו ביום וכל בית שאין נשמעין בו דברי תורה בלילה אש אוכלתו:

ט

ואין דברי תורה מתקיימים במי שמרפה עצמו עליהם ולא באלו שלומדים מתוך עידון ומתוך אכילה ושתיה אלא במי שממית עצמו עליהם ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה.

אמרו חכמים דרך רמז זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת שלא תשכח אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים וכן אמר שלמה בחכמתו אף חכמתי עמדה לי חכמה שלמדתי באף היא עמדה ונתקיימה לי ועוד אמר כי מיץ חלב יוציא חמאה במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא עליה חלב שמצץ משדי אמו.

וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנאמר ואת צנועים חכמה.

וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו ותלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח שנאמר ערוכה בכל ושמורה אם ערוכה בכל רמ"ח איברים שלך משתמרת ואם לאו אינה משתמרת:

י

ברית כרותה שכל היגע בתלמודו בבית הכנסת לא במהרה הוא משכח ועל כן במקום שאין בית המדרש בעיר אין לאדם ללמוד בביתו אלא בבית הכנסת שמתפללים בו אבל כשיש בית המדרש בעיר אין ללמוד יחידי בבית הכנסת אלא בבית המדרש בחבורה שנאמר חרב על הבדים ונואלו חרב על שונאיהם של ישראל שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה ולא עוד אלא שמטפשין שנאמר ונואלו שאין התורה נקנית אלא בחבורה ואמרו חכמים עשרה שיושבים ועוסקים בתורה שכינה שרויה ביניהם שנאמר אלקים נצב בעדת אל ואין עדה פחותה מעשרה.

ויש להם להתפלל בצבור בבית המדרש במקום שלומדים שקדושת בית המדרש גדולה וחמורה מקודשת בית הכנסת כמ"ש בהלכות בית הכנסת:

יא

ולפיכך אסור להשיח שיחה בטלה בבית המדרש כמו שאסור בבית הכנסת ואפילו מי שנתעטש אין אומרים לו רפואה בבית המדרש ואפילו שלא בשעת הלימוד ואצ"ל בשעת הלימוד שענשו גדול כמו שאמרו חכמים שמאכילין אותנו גחלי רתמים:

יב

וכן אין ישנים בבית המדרש לא שינת קבע ולא שינת ארעי אלא מדוחק כגון מי שלומד יומם ולילה בבית המדרש והוא בענין שאם יצטרך לישן בביתו ימשך מזה ביטול תלמוד תורה התירו לו לישן בבית המדרש.

ואם מועיל תנאי בשעת בנין הבית המדרש להתיר שיחה ושינה נתבאר בהלכות בית הכנסת:

יג

וכופין בני העיר זה את זה אפילו יחיד את הרבים לקנות תנ"ך להניח בבית המדרש כדי שיקרא בהם כל מי שירצה מן הצבור בימיהם שלא ניתנה תורה שבעל פה ליכתב ועכשיו <ג> שניתנה ליכתב כופין לקנות גם תורה שבעל פה כולה שהם ספרי התלמוד והפוסקים ומדרש אגדות שילמדו בהם גדולים וקטנים.

וגובין לפי ממון ואפילו עם הארץ חייב ליתן לפי ממונו וגובין בכל מיני כפיות כמו לשאר צרכי הרבים.

ועיר גדולה שאין הספרים שבבית המדרש מספיקין ויש ביטול תורה מחמת חסרון ספרים שאין נמצאים לקנות ויש יחידים שיש להם ספרים הרבה יש לבית דין לכופם להשאיל ספריהם לכל מי שיתן משכון שוה כשיווי הספר על פי שומת בית דין שאם יתקלקל הספר ישלם הפחת על פי שומת בית דין.

[והוא הדין אפילו במקום שספרים מצויים לקנות אם איש עני הוא שאין ידו משגת לקנות מחוייב העשיר להשאיל לו על משכון וכופין אותו ולכך ראוי לכל ירא שמים לקנות גמרות קטנות הרבה כדי להשאיל לבני עניים ואמרו חכמים צדקתו עומדת לעד זה הכותב או קונה ספרים ומשאילן לאחרים]:

יד

ומוותר לתלמיד חכם להודיע עצמו שהוא ת"ח במקום שאין מכירים אותו אם צריך לכך ואי אפשר בענין אחר כגון שמעלילים עליו ואין ידו משגת לפייסם בממון אבל אם ידו משגת לפייס בממון אסור להודיע עצמו כדי להנצל בכבוד תורתו שכל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו מבלשצר שנשתמש בכלי קדש.

ואין צריך לומר הלומד כדי להתגדל ולהיות לו שם כשם הגדולים אשר בארץ או כדי להתפרנס במלמדות או דיינות והוראות וכך אמרו חכמים אל תעשם עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחתוך בהם שכל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם אלא דבר בהם לשמם ולשם פועלם בה'.

ואעפ"כ מי שאין בו יראת שמים לדבר לשמם אלא להתגדל או להתפרנס מוטב שיעסוק בתורה שלא לשמה משיתבטל ויפרוש כי מתוך שלא לשמה יבא לשמה כמ"ש למעלה:

טו

וגם למי שיש בו יראת שמים לא הזהירו ומנעו מלעשות קרדום אלא שלא יהיה תחלת לימודו בשביל להיות לו לאומנות להתפרנס בה שנמצא משתמש בכתר תורה תשמיש של חול לצרכו ועושהו כקרדום אבל אם למד לשם שמים ואח"כ אין לו במה להתפרנס אם לא במלמדות או דיינות והוראות הרי זה

משתמש בה לצרכה שאם לא יהיה לו מה לאכול לא יוכל לעסוק בה כראוי כשהוא מעונה ברעב ועירום או נפשות ביתו.

ואם יכול לעסוק באיזה מלאכה לפרנס את עצמו ומניח מלאכתו מלהתפרנס בה ומתפרנס מלימוד התורה לתלמידים כ"ש שהוא משתמש בה לצרכה בלבד כי כדי שלא ליבטל מתלמוד תורה הוא מניח מלאכתו שהיה יכול לעסוק בה ולהתפרנס ממנה והוא נוטל שכר בטלה ולא שכר תורה כמ"ש למעלה ואף שלא יוכל לבא לידי ידיעת התורה כולה כשעוסק במלמדות מ"מ מקיים הוא מצות ודברת במ שתעשם עיקר ולא טפלה משא"כ כשיתפרנס ממלאכתו ויעשה אותה עיקר ותורתו עראי וטפלה בקביעות עתים לבד:

טז

אך מי שחננו ה' שיוכל להתפרנס ממעשה ידיו שיעשה עראי לבד ותורתו קבע אסור לו להתפרנס מהתורה אף על פי שמניח מלאכתו ומעשה ידיו בשביל זה שהוא שכר בטלה דמוכח.

ואפילו מתמנה להורות הוראות שיש לו פנאי הרבה ללמוד ויוכל לבא לידי ידיעת התורה כולה מאחר שאם היה מתפרנס ממעשה ידיו והיה עושה תורתו קבע היה מקיים מצות ודברת במ ואף שלא היה יכול לבא לידי ידיעת התורה כולה במשך זמן כזה שיוכל לבא עכשיו הרי אמרו לא עליך המלאכה לגמור ולכך אין עליו להשתמש בכתר תורה בשביל כך.

אלא אם כן רבים צריכים לו שאין במדינה גדול בחכמה כמוהו והוא בורח מן הגדולה והגדולה מחזרת אחריו שאז עון בידו להמנע וחייב הוא להתמנות.

ומאחר שנתמנה על הצבור אסור לו לעסוק בשום מלאכה בעצמו בפני שלשה כדי שלא יתבזה והצבור מצווין לפרנסו בכבוד שלא יצטרך למעשה ידיו כלל ואפילו לעשרו כמ"ש הגדול מאחיו גדלוהו משל אחיו והוא הדין לכל גדול הדור ופרנס בכל מדינה ומדינה:

יז

אין מלמדין תורה לתלמיד שאינו הגון אלא מחזירים אותו למוטב תחלה ואח"כ מכניסים אותו לבית המדרש ומלמדים אותו ואם אי אפשר להחזירו למוטב תחלה והוא דוחק ליכנס ללמדו תהא שמאל דוחה וימין מקרבת ולא כיהושע בן פרחיה שדחה לפלוני בשתי ידים.

וכן הרב שהולך בדרך לא טובה אע"פ שחכם גדול הוא והכל צריכים לו אין למדים ממנו עד שיחזור למוטב:

יח

הרב שלמד ולא הבינו התלמידים לא יכעוס עליהם אלא שונה וחוזר הדבר כמה פעמים עד שיבינו עומק ההלכה בטעמה היטב שנאמר ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם ואומר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ולא נאמר אשר תלמדם צריך אתה לשום לפניהם טעם המיישב תלמודם ומשימו בלבם.

והתלמיד לא יהא בוש מחביריו לאמר לא הבנתי אלא שואל וחוזר ושואל אפילו כמה פעמים ועל כך אמרו לא הביישן למד ולא הקפדן מלמד:

במה דברים אמורים שלא הבינו התלמידים את הדבר מפני עמקו או מפני דעתם שהיא קצרה אבל אם ניכר לרב שמתרשלים בדברי תורה ומתרפים עליהם ומפני זה לא הבינו חייב להראות עליהם רוגז ולהכלימם בדברים כדי לזרזם ולחדדם וכענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים.

לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים ולא לשחוק בפניהם ולא לאכול ולשתות עמהם כדי שתהא אימתו עליהם וילמדו ממנו במהרה:

סליק תם ונשלם

סימן א

(א)

נשים ועבדים. דהא דאמרינן בפרק [קמא] דפסחים גבי בדיקת חמץ דכיון דמדרבנן היא הימנוהו רבנן לנשים ועבדים וקטנים בדרבנן, דאלמא הא בדאורייתא לא מהימני, הא אמרינן התם טעמא בירושלמי מתוך שהנשים עצלניות הן בודקות כל שהוא, כלומר מתוך שאין שם חמץ ידוע תולות לומר שאין שם חמץ ומקילות, ואי דאורייתא לא מהימני, אבל בשאר מילי מהימני אפילו בדאורייתא, ומעשים בכל יום שסומכין עליהם במליחה וניקור הבשר אף על פי שיש בו טורח מרובה מפני שהן יודעות מקומות החלב והחוטין, ולא אמרו בודקות כל שהוא אלא במה שאין שם איסור ידוע ויכולות לתלות עכ"ל הר"ן. וכן כתב הרשב"א בתורת הבית הארוך, והוסיף לבאר דבודקין הסכין לעצמן ושוחטין (דסבירא ליה דמקרי איסור ידוע ולא ספק איסור ולכן נאמנות אף על פי שיש בו טורח). וכן פסק רמ"א בדרכי משה סי' קכ"ז בשם איסור והיתר דאף בניקור חלב או גיד או שארי דברים שיש בהן טרחא מרובה הנשים נאמנות כל שהוא ודאי איסור ולא אמרינן דנשים דעתן קלות אלא בספק איסור והוא דאורייתא.

אבל התוספות כתבו בפרק קמא דפסחים אהא דאמרינן הימנוהו רבנן בדרבנן אף על גב דכל דבר שהוא בידם מהימנינן להו לנשים ועבדים ואפילו בדאורייתא, דמעשים בכל יום שאנו מאמינים לאשה ועבד על השחיטה ועל הניקור, מכל מקום גבי בדיקת חמץ אף על גב דבידם אי הוי מדאורייתא לא מהימנינן להו משום דאיכא טרחא יתירה וצריך דקדוק גדול, כדמוכח בירושלמי שמפרש שהנשים עצלניות הן עכ"ל. והבין רש"ל שדעת התוספות דאפילו בודאי איסור לא מהימני בדבר שיש בו טורח רב לתקנו, ועל פי זה מיישב המנהג שאין מאמינים לנשים על השחיטה לפי שיש טורח רב בבדיקת הסכין כדלקמן (עיין תבואות שור י"ט), וכן יש להחמיר בניקור האחוריים שלא לסמוך על נשים ועבדים, כי אין לך מילתא דטריחא יותר ממנו ומפני עצלותם לא יפשפשו כל כך, ומה שכתבו התוס' על השחיטה ועל הניקור, היינו לומר שהוא שחוט כראוי ומנוקד עכ"ל. ומה שכתבו התוס' ובידם, היינו שבידם להוליך להשוחט או להמנקר, וכל כהאי גוונא מקרי בידו לתקנו ומהימן עד אחד אף על פי דאתחזק איסורא, כדאמרינן ריש פרק האשה רבה גבי הקדש דידיה דבידיה לאתשולי [עליה] לחכם ומשום הכי מהימן למימר שנשאל. וכתב הנימוקי יוסף שם אף על גב דבעלמא אמרינן מי יימר דמזדקק ליה חכם, שאני הכא דסגי בג' הדיטות ומילתא דשכיחא הוא עכ"ל, והוא הדין לשוחטים ומנקרים שהם מצויים. וכ"כ בהדיא בתוס' גיטין דף ב' וז"ל ושחיטה אף על גב דהשתא אינו בידו לתקנו מעיקרא היה בידו לשחוט, ומה שאנו סומכים על הנשים

בשחיטה אף על פי שאינן יודעות הלכות שחיטה, כיון שבידה ללמוד לשחוט או להשכיר לאחרים שישחטו לה כבידה דמי עכ"ל. ומהאי טעמא לוקחים בשר מכל אדם אף שאינו יכול לשחוט בעצמו ונאמן לומר ששחט לו מומחה אף על גב דאתחזק איסורא, הואיל ובידו היה להוליך למומחה, שהמומחים מצויים. והאידנא שאין המנקרים מצוים אין אדם נאמן לומר על בשר שהוא מנוקד, לפי דעת הט"ז ברמ"א סי' קכ"ז ס"ג בהג"ה, והט"ז חולק עליו, ולפי דעת הנקודות הכסף שם אף לפי דעת רמ"א אין לחוש אלא בעדות עד אחד מן השוק שאין הבשר שלו ולא היה בידו להוליכו להמנקר, אבל מי שבידו נאמן אף על פי שאין המנקרים מצויים אלא אחד בעיר וב' במשפחה ע"ש, והוא הדין לשחיטה אף במקום שאין מומחים מצויים (וטעמא משום שבידו ללמוד לשחוט או לנקר כמ"ש התוס'). ומיהו אף במקום שמומחים מצויים אין ליקח בשר אלא ממי שמוחזק בכשרות, ולא די בחזקת כשרות של כל ישראל אלא שמכירין אותו שהוא אדם כשר ונאמן, כדעת הרמב"ם דלקמן סי' קי"ט ס"א בהג"ה, וכדלקמן בסמוך.

וכתב הרשב"א הא דשחיטה מקרי בידו לתקן ולא חיישינן שמא אירע לו קלקול בשחיטה שלא ברצונו, היינו משום דרוב מצויין אצל שחיטה מוחזקין הן ובידם לשחוט שחיטה הראויה, וכל בן דעת אין קלקול שהייה ודריסה ניקרית לו בשחיטתו, וכן רוב הפעמים הוא שוחט רוב הסימנים, ואם לא שחט קודם שיעור שהייה מתבונן על השחיטה וחוזר וגומר שחיטתו עכ"ל. ולדידן דשהייה במשהו אסורה, צריך לומר דמכל מקום כיון דרוב הפעמים הוא שוחט רוב הסימנים מקרי בידו לתקן. אלא דלענין דינא אם לא בדק בסימנים לאחר שחיטה לא מכשרינן בהאי רובא משום דתליא במעשה היא כדלקמן סי' כ"ה בשם הרשב"א:

(ב)

וזה לשון הב"י כתב המרדכי בשם ר"ח שצריך שיהא השוחט נאמן דלא חיישינן ביה שמא יאכיל נבלות וטרפות לישראל. וכתב שלא ידע מנין לו, כלומר דקיימא לן דסתם ישראל בחזקת כשרות הוא. ומדברי הרמב"ם פ"ח דהלכות מאכלות אסורות נראה שסובר כדברי ר"ח, וכבר הביא הרב המגיד סמך לדבריו עכ"ל הב"י. וכתב על זה בדרכי משה, ואינו, דהרמב"ם לא קאמר אלא בשוחט לעצמו ומוכר לאחרים אבל בשאר שוחט לא קאמר, אמנם מכל מקום נראה לי בזמן הזה שכל אחד בודק הסכין לעצמו ואינו מראה לחכם שצריך שיהיה אדם כשר כדלקמן סי' י"ח (דהרבה צריך ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת הסכין) עכ"ל.

וז"ל הרמב"ם בפרק ח' אין לוקחין בשר מכל טבח אלא אם כן היה אדם כשר ומוחזק בכשרות הוא ששוחט לעצמו ומוכר לאחרים ונאמן, במה דברים אמורים בחוץ לארץ אבל בארץ ישראל בזמן שכולה לישראל לוקחים מכל אדם עכ"ל. והובא בטור וש"ע סוף סי' ס"ה להלכה. וכתב המגיד משנה כבר נתבאר בכיצא בזה בחתיכת דג בפרק ג' והוא הדין לבשר. ובפרק ג' כתב הרמב"ם אין לוקחין גבינה וחתיכת דג שאין בה סימן אלא מישראל שהוחזק בכשרות, אבל בארץ ישראל כשהיתה רובה ישראלים לוקחים מכל ישראל שבה עכ"ל. וכן כתב בפרק י"א גבי יין. וכתב המגיד משנה שהרמב"ם למד כן מדתניא בפרק ב' דעבודה זרה שאין לוקחים דברים אלו בסוריא אלא מן המומחה, סבירא ליה להרמב"ם דלא אמרו סוריא אלא להוציא ארץ ישראל אבל כל שכן הוא חוץ לארץ, ואף ארץ ישראל בזמן הזה הרי היא כחוץ לארץ כמ"ש בפרק י"א עכ"ל.

ולפי זה מה שכתב הרמב"ם והוא ששוחט לעצמו כו', היינו בטבח שהוא הקצב דווקא, שאם אינו שוחט בעצמו אלא איש אחר שוחט לו והוא מוכר הבשר לאחרים נאמן אף על פי שאינו מוחזק בכשרות אלא בחזקת כשרות של סתם ישראל, שכיון שהשוחט יודע מכל הנבלות והטרפות שיצאו לו מתחת ידו הרי

הוא מירתת למוכרו בחזקת כשרות פן יודע הדבר על ידי השוחט כשישאלוהו, ודמי לדלקמן סי' ב' סעיף ד'. ואף על גב דבדאורייתא לא סמכינן אמירתת לחוד, וגם לא מירתת אלא כשבדקים אחריו כמ"ש שם, היינו בחשוד בודאי, אבל בסתם ישראל שהוא בחזקת כשרות אלא שאינו מוחזק לנו שהוא אדם כשר סמכינן אפילו בדאורייתא אהא דמירתת לשקר אף על פי שאין בודקים אחריו. אבל המוכר בשר ואינו קצב אלא לוקח מקצבים דעלמא, דמי למוכר חתיכת דג וגבינה ויין.

וכתב רמ"א בדרכי משה סי' קי"ט שגם הטור שם ס"ל כהרמב"ם (דלא כש"ך שם), דסבירא ליה לרמ"א דמה שכתבו הטור ושלחן ערוך שם דאין לסמוך על החשוד דווקא, היינו לאכול עמו אם נתארח אצלו או ששיגר לו דורון, דבכהאי גוונא בסתם כל אדם שאינו חשוד אף על פי שלא הוחזק בכשרות מותר, כדתניא בסיפא דברייתא דלעיל וכולן אם נתארח אצל בעל הבית מותר, ואמר ר' יהושע בן לוי שיגר לו בעל הבית לביתו מותר, מאי טעמא, בעל הבית לא שביק היתרא ואכיל איסורא (פירש"י שחנוונים שבסוריא חשידי דלא קפדי אלפני עור כו' ומזבני לישראל דברים שלקחו מן הנכרים אבל אינהו גופיהו לא אכלי איסורא עכ"ל, ולרמב"ם סוריא לאו דווקא) וכשמשדר ממאי דאכיל משדר ליה עכ"ל הגמרא שם. אבל אין לוקחין אף ממי שאינו חשוד אלא ממי שהוחזק בכשרות. וכן דעת הבית יוסף שם שהביא דברי הרמב"ם והמגיד משנה שם בלי שום חולק, ובשלחן ערוך שם העתיק לשון הטור.

ומה שלמד כאן משם לשאר שוחט דעלמא. יש לומר שדעתו דגם בשוחט דמתא הנוטל שכר מכל בהמה יש לחוש שלא ידקדק יפה להיות זהיר בבדיקת הסכין ובבדיקת הריאה וימהר לשחוט ולבדוק הרבה בשביל הנאתו להרבות בשכרו או למהרו, כמו שחוששים שיקח נבילות וטרפות מהנכרים וימכור לישראל בשביל הנאתו שישתכר הרבה ובמהרה, וגם אם יארע לו איזה קלקול בשחיטה וינבל או יטריף לא יגיד מיראתו פן יתחייב לשלם הואיל ונוטל שכר כמ"ש בחו"מ סי' ש"ו. ואף על גב דלא חיישינן שמא יארע קלקול בשחיטה כדלקמן סי' ב', היינו בשוחט דאקראי, אבל בשוחט דמתא ברבות הזמנים אי אפשר שלא יארע לו פעם אחת (ומהאי טעמא נמי חיישינן שמא יאכיל נבילות וטרפות כמו שנתבאר לעיל בשם המרדכי אף על גב דרוב בהמות כשרות עיין סי' ל"ט).

ומה שכתב השלחן ערוך בסי' ב' סעיף ו' דפסול לעדות בעבירה של תורה אין צריך בדיקת סכין אף להרמב"ם, היינו בשוחט באקראי ובחנם שאין לחוש בו לכל זה. וגם יש לומר דדמי לשיגר לו דורון דממאי דאכיל משדר ליה. וכן לפי דעת רמ"א דמשום דבזמן הזה אין מראין הסכין לחכם צריך שיהיה השוחט אדם כשר, צריך לומר דהא דפסול לעדות בעבירה של תורה אין צריך בדיקת סכין מיירי בשוחט באקראי במקום שאין שם חכם שהגיע להוראה, אבל בשוחט דמתא אף שבזמן הזה אין לנו תלמידי חכמים מכל מקום תקנת חכמים שתקנו להראות סכין לחכם לא בטלה בדורות האחרונים, אלא משום שממנין על השחיטה אנשים כשרים ונאמנים זהירים וזריזים כדלקמן סי' י"ח סעיף י"ז:

(ג)

ומה שכתב חכמים וראוים לזה, היינו שהם שלמים בדעתם כשאר בני אדם השלימים בדעתם כמ"ש בשמלה חדשה, לאפוקי הנבהלים והנחפזים בדעתם, ומשום שצריך הרבה ישוב הדעת וכוונת הלב לבדיקת הסכין כמ"ש בשמלה חדשה שם. וכן מה שכתב שאין לו מחשבה טובה, היינו שאינו מיישב דעתו ומכוין לבו הטיב. אבל מי שבדק הסכין בכוונת הלב ואינו מרגיש כלום אף שיש מי שמרגיש אחריו, בוודאי שאינו מרגיש פגימה האוסרת מדינא, דהיינו שאוגרת כל שהוא אפילו חוט השערה, אבל אינה אוגרת שום דבר, היינו דמיא לסאסאה ואינה פגימה כדלקמן סי' י"ח, וזה שבדק כהלכה ולא מצא כלום

על כרחק צריך לומר שזה שמצא אחריו לא מצא פגימה האוסרת מדינא, כי אי אפשר שתמצא פגימה האוסרת מדינא אחר בדיקה הראויה כהלכתה. דאם תמצוי לומר שהראשון אין לו חוש ההרגשה בתולדה או שלא אימן את ידיו לכך, אם כן בדיקת הסכין אינה שווה לכל נפש מישראל אלא לפי תולדות בני אדם או לפי הרגל אמון ידיהם, אם כן נתת תורת כל אחד ואחד בידו, שהרי הכל שוחטין לכתחלה, כל אחד ואחד לפי חוש הרגשתו בתולדה או באימון ידיו, ומה שאצל אלו הוא נבלה ולוקים עליה אחרים אוכלים ממנה. ועוד אם אחד ישחוט בהכשר לפי הרגשתו ויבא אחר וימצא אחריו למה נאסור. ואין לומר שהרוב מרגישים בפגימה דקה בתולדה או באימון יד ומיעוטא איכא דאין מרגישים, ולפי זה צריך לבדוק כל שוחט אם הוא מרגיש (כמ"ש בשמלה חדשה) מדינא אף אם הוא מעוטא דלא שכיחא, כמו שצריך לבדוק אם הוא מומחה אף על גב דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, ולהרא"ש הוא מעוטא דלא שכיחא. ובגמרא וכל הפוסקים משמע בהדיא דאין צריכין לבדוק אלא אם הוא מומחה ומוחזק, דהיינו שישחוט ג' פעמים בפני חכם ולא יתעלף, אבל לא לבדוק בבדיקת הסכין, רק שיודע דיני בדיקתו כדלקמן בהג"ה וס"ב בהג"ה. וכל שכן אם ההרגשה פגימה דקה תלויה באימון יד כמו שהחוש מעיד על זה כל שכן דהוי בעי למבדקיה אם אימן את ידו לכך, ואם יודע שלא אימן ידיו בפני אומן מומחה הוה לן למיסר שחיטתו אפילו בדיעבד, כי שמא הוא טועה בהרגשתו כמו שהחוש מעיד שאומנות זו צריכה לימוד שבקל יכול לטעות בה. וזה אינו כמש"ל בשם הרמב"ם. אלא ודאי שהרגשת פגימה האוסרת מדינא היא שווה בכל נפש ואינה תלויה בתולדה ולא באימון יד, רק שהוא מומחה שיודע לבדוק כהלכה, ואם נמצא אחריו אינה פגימה אלא סאסאה. אלא שעכשיו שאין אנו בקיאים בדבר ואין אנו נוהגים לשחוט בסכין כזה אלא צריך שיהיה חלק לגמרי באמת צריך אימון יד וחוש ההרגשה הגדולה בתולדה בכדי שלא ימצא אחריו כלום על הסכין ויהיה חלק לגמרי, והיינו דוקא לכתחלה כמש"ל שם:

(ד)

וגם אין יודעים בו שהוא מומחה כו'. בריש חולין תנן הכל שוחטין ושחיטתן כשרה חוץ מחרש שוטה וקטן שמא יקלקלו בשחיטתן, וכולן ששחטו ואחרים רואין אותן שחיטתן כשרה. ופריך בגמרא הכל שוחטין לכתחילה ושחיטתן כשרה דיעבד (לכתחלה לא ישחטו הנהו דאיתרבו מהכל, דכל הכל רבוייא הוא), ואיכא אוקימתא טובא, ורבינא אמר הכי קתני הכל שוחטין הכל מומחין שוחטין, מומחין אף על פי שאינם מוחזקים (שלא שחטו לפנינו ג' פעמים לראות אם יש בהם כח שאינם מתעלפין בשחיטה שיבואו לידי שהייה או אינו יודע לאמן ידו לכך), במה דברים אמורים (דחשיבי מומחין) שיודעין [בן] שיודע לומר הלכות שחיטה, אבל אם אין יודעין בו שיודע לומר הלכות שחיטה לא ישחוט, ואם שחט בודקין אותו אם יודע לומר הלכות שחיטה מותר לאכול משחיטתו ואם לאו אסור לאכול משחיטתו, חוץ מחרש שוטה וקטן דאפילו דיעבד נמי לא, שמא ישוהו שמא ידרסו שמא יחלידו. וכולם ששחטו אהייא, אילימא אחרש שוטה וקטן, עלה קאי (מינייהו קא סליק), ואם שחטו מבעי ליה (מאי וכולן, משמע דקאי נמי אאחריני), אלא אשאין מומחין, בבדקין אותנו סגי, דליתיה קמן למבדקיה. ואיכא דאמרי אמר רבינא הכי קאמר הכל שוחטין הכל מוחזקין שוחטין, מוחזקין אף על פי שאין מומחין, במה דברים אמורים ששחט לפנינו ב' או ג' פעמים ולא נתעלף, אבל לא שחט לפנינו ב' וג' פעמים לא ישחוט, ואם שחט ואמר ברי לי שלא נתעלפתי שחיטתו כשרה, חוץ מחרש שוטה וקטן דאפילו דיעבד נמי לא, שמא ישוהו שמא ידרסו ושמא יחלידו. וכולן ששחטו אהייא, אילימא אחרש שוטה וקטן, עלה קאי, ואם שחטו מבעיא ליה, אלא אשאין מוחזקין, [והאמרת] בברי לי סגי, דליתא קמן דנשייליה. וכולהו אמוראי דאוקי מתניתין באוקימתי אחריתי מאי טעמא לא אמרי כרבינא, משום

להך לישנא דאמרת מומחין אין שאינם מומחין לא רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, להך לישנא דאמרת מוחזקין אין שאין מוחזקין לא לעלופי לא חיישינן עכ"ל הגמרא.

וכתב הרא"ש בלישנא קמא דרבינא ואם שחט בודקים אותו כו' אבל לכתחלה אסור למסור לו על סמך שיבדקנו אחר שחיטה משום דלית ליה דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, ואי ליתיה קמן דלבדקיה או אישתלי ולא בדקיניה ואכיל איסורא קאכיל, הילכך לכתחילה אין מוסרים לו על סמך שיבדקנו אחר שחיטה דחיישינן דילמא משתלי ולא בדיק וקאכיל איסורא. וכולהו אמוראי דלא אמרי כרבינא משום דסבירא להו רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, ומוסרין לו לכתחילה לשחוט על סמך שיבדקנו אחר כך, משום דאי ליתא קמן סמכינן ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ושרינן ליה, וכן אי אישתלי ואכיל בלא בדיקה לאו איסורא קאכיל דסמכינן ארובא, הילכך לא חיישינן דילמא מישתלי, מיהו אי איתא קמן לא סמכינן ארובא ואסור לאכול עד שיבדקנו עכ"ל הרא"ש בשם הגאונים.

אבל רש"י פירש רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ולא מבעיא למבדקיה, כלומר משום הכי לא אמרי כרבינא דאמר ואם שחט בודקים אותו, אבל אתחילת דברי רבינא דאמר במה דברים אמורים שיודעים בו כו' לא פליגי, וכולהו סבירא להו הכי דלכתחלה לא ישחוט כו'. וכן כתב בהדיא באור זרוע העומד בשיטת רש"י בכל מקום, וזה לשונו דדוקא בדיעבד שכבר נשחטה סמכינן אף על גב דאיכא השוחט קמן לא בעי למיבדקה, אבל לכתחלה לא שבקינן ליה למישחט עד דבדקינן ליה, דכל היכא דאיכא לברר לא סמכינן ארובא עכ"ל. וכן כתב הטור בשם בעל העטור, והם היש אומרים שבהג"ה.

ואנו נוהגים לתפוס ב' הקולות, שמוסרין לכל אדם לשחוט ואין בודקין אותו לא לפני שחיטה ולא לאחריה. וכתב בדרכי משה שטעם המנהג הוא משום דבזמן הזה המנהג שכל אחד נוטל קבלה ואין שכיח כלל שלא יטול קבלה והוי כמעוטא דלא שכיחא דלא חיישינן ליה כלל עכ"ל.

והנה הרשב"א והר"ן הביאו ראיה לקבלת הגאונים מדאמרינן בגמרא כולהו כלישנא קמא דרבינא לא אמרי רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן וכלישנא בתרא לא אמרינן לעלופי לא חיישינן, ומדלא אמרינן נמי לשאין מומחין לא חיישינן כי היכי דאמרינן לעלופי לא חיישינן שמע מינה דלאו כי הדדי נינהו, דלשאין מומחין חיישינן ובדקינן ליה כל היכא דאיתא קמן, ולעלופי לא חיישינן כלל ואפילו אי איתא קמן לא צריך לשיליה, והטעם משום דהעלופי הוא דבר שאינו מצוי כן כתב הרשב"א בחדושו.

ומשום הכי סמכינן לכתחלה ארובא דרוב המצויין אצל שחיטה מוחזקים הן, כלומר שכבר שחטו פעמים רבות בפני חכם קודם ששחטו בפני עצמן, כן כתב בדרכי משה. ומשום הכי כתב שם דזה אינו מועיל אלא לאחרים שסומכים על הרוב אבל הוא עצמו לא ישחוט בפני עצמו עד שישחוט ג' פעמים בפני חכם כו', כמו שכתב כאן בהג"ה, והוא מדברי הרמב"ם:

(ה)

אם הוא מומחה ויודע כו'. והטעם פירש הר"ן דנהי דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן מכל מקום מיעוט שאינן מומחין שכיח טובא, וה"ל כטרפות דריאה דכל היכא דאיתא קמן בדקינן לה מהאי טעמא ולא סמכינן ארובא וחזקה, אבל למעוטא דלא שכיח לא חיישינן ולא בעי למיבדק כלל, כמו שאין צריך לבדוק אחר כל הי"ח טרפות דלקמן סי' ל"ט, לבד מסרכת הריאה משום דשכיחי טובא כדלקמן סימן ל"ט. והרשב"א בשם הרמב"ן פירש הטעם משום דקיימא לן בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה, והיה בדין שלא תצא מחזקתה אלא בידיעה ודאית ולא נסמוך על הרוב, אלא משום

קולא דבהמה לא אתרעי שהרי שחוטה לפניך סמכינן ארובא, ודי אם נסמוך בכך היכא דליתא קמן עכ"ל. והרא"ש כתב הא דסמכינן ארוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ולא אמרינן סמוך מעוטא דאין מומחין לחזקה דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת ואתרעי ליה רובא, משום דמעוטא דאין מומחין לא שכיח, ואפילו לרבי מאיר דחייש למעוטא למעוטא דלא שכיח לא חייש, והוא הדין לרבנן אף על גב דאיכא חזקה בהדה. ולהר"ן דסבירא ליה דמעוטא דאין מומחין שכיח, הא דלא אמרינן סמוך מעוטא לחזקה, הטעם הוא כמ"ש במשמרת הבית דף ז' ע"ב משום דאף מאותו מעוט שאין מומחין יש שלא יקלקלו בשחיטתו, וכיון שכן נמצאו המקלקלים מעוטא דמעוטא ולמעוטא דמעוטא לא חיישינן ואפילו לרבי מאיר עכ"ל.

ואם אי אפשר לבדקו כגון שאין שם מי שיודע לבדוקו, מוכח ברא"ש שאסור ליתן לו לשחוט לכתחלה, שלא התירו ליתן לו לכתחלה אלא על סמך שיבדקנו ולא כשאינן שם מי שיבדקנו. אבל לפי דעת הר"ן דמדמי לה לבדיקת הריאה יש להתיר, כמו שהתירו בריאה כשאי אפשר לבדוק, כגון בהמה המסוכנת ששוחטים אותה ביו"ט אף שאין שהות ביום להפשיטה ולהוציא הריאה ולבדוק אלא שיש שהות לאכול כזית מבית טביחתה בלא הפשט ובדיקה דשרינן ליה למיכל בלא בדיקה, כדשרינן החלב בחייה בלא בדיקה כיון דאי אפשר למיכל בבדיקה כמו שכתב הר"ן. ואף דמסוכנת לא הכשירו אלא משום הפסד, הכא נמי איכא הפסד בבהמה העומדת לאכילה [שם] לא נתיר לו לשחטה הרי מפסידין אותה הימנו. מיהו אם אפשר להמתין עד שיבוא חכם ויבדקנו או להוליך הבהמה אצל שוחט מומחה הבדוק אין להקל. וכן פסק בשמלה חדשה שאין להקל אלא לצורך גדול, שאז יש לסמוך על היש אומרים שבהג"ה. ונפקא מינה האידנא שנוטלים קבלה למי שאחר כך הניח ועזב מלאכת השחיטה זמן רב שצריך לחזור ולבדוקו כמו שיתבאר לקמן:

(ו)

(ו) **ומומחה בהלכות שחיטה.** ברמב"ם וטור לא כתבו ומומחה בהלכות שחיטה אלא בפני חכם בלבד, ורמ"א כתבו לאשמועינן דלא בעי חכם שהגיע להוראה אלא שהוא חכם בהלכות שחיטה ומומחה בה שיכיר וידע בו שהוא רגיל וזריז שלא יתעלף, אלא שלענין המנהג שנהגו לטול קבלה בעינן דווקא חכם שהגיע להוראה, לפי שעכשיו נוהגים לאכול משחיטת כל אדם בלי בדיקה אם הוא מומחה וידע הלכות שחיטה, משום שבודקים אותו בשעה שנוטל קבלה, ולזה צריך חכם שהגיע להוראה כי הוא יודע לנסותו היטב. וכן כתב התבואות שור בשם תשובת מהר"ם שתקנו הקדמונים בחרם שלא ישחוט ויבדוק שום אדם אם לא ינסהו הרב. וכן כתב הט"ז שאותם הנוטלים קבלה מן השוחטים המומחים בשחיטות לחוד שאינן חכמים בלאו הכי לא יפה הם עושים עכ"ל. ומיהו מלשון הט"ז משמע שלא בא למעט אלא אותם שאינם חכמים כלל בלאו הכי רק בשחיטות לחוד, אבל לא בעינן שהגיע להוראה. וגם רמ"א שכתב אלא אם כן נטל קבלה לפני חכם, אפשר דהיינו חכם שהזכיר תחלה שהוא חכם בהלכות שחיטה, וכן הוא בהדיא בדרכי משה דסגי מאיזה מומחה. והקדמונים אפשר שלא תקנו אלא לבני מדינתם, כמו תקנות רבות הכתובים שם שלא נתפשטו במדינות אלו ולא קבלו עליהם כמו המעשר וכיוצא בו עיין שם, (וד"מ) ולשון רמ"א ב[דרכי] משה שטרך למצוא טעם למנהג מלשון הרמב"ם ולא הביא תקנת הקדמונים בחרם. וכ"מ מלשון הט"ז שתלה הדבר בעצמו ובדקדוק לשון רמ"א שהנוטלים קבלה מן השוחטים לא יפה הם עושים, ולא כתב שעוברים על חרם הקדמונים, מכלל שלא נתפשט אז בימיהם עדיין תקנה זו בחרם ככתבה וכלשונה ליטול מן הרב דוקא. וכן משמע גם כן מלשון (רמ"א) [רש"ל] שבש"ך ס"ק כ"ח. וכן הוא בהדיא בפסקי מהרא"י סי' קע"ז. ותדע שהרי רמ"א וט"ז כתבו חכם סתם ולא הרב דוקא, ובדרכי משה

משמע בהדיא דסגי מאיזה מומחה. רק אחר כך נתפשט כן המנהג. ומזה בא קלקול גדול שנותנים קבלה לכל הפושט יד ואין מכירים אותו אם יראת ה' על פניו והרב נכנס עמו לפני משורת הדין כמ"ש בשמלה חדשה. והיה ראוי להחזיר הדבר ליושנו ליטול קבלה מן השוחטים החכמים בלאו הכי גם כן כמו שכתב הט"ז, דהיינו שיש לו לב להבין ולהורות בכל אשר ילמוד, אף שאינו עוסק להבין ולהורות אלא בהלכות שחיטה ובדיקה מפני שאינו קבוע להוראה, והוא יודע לנסותו היטב כמו הרב הקבוע להוראה, מאחר שבהלכות שחיטה ובדיקה הוא חכם כמותו או יותר ממנו, והוא מכירו ויודעו אם יראת ה' על פניו מאחר שלמדו מלאכת השחיטה והתעסק עמו ימים רבים. אלא לפי שאין השוחטים החכמים בלאו הכי מצויים כל כך על כל פנים נכון הדבר לתקן שלא יתן הרב קבלה אלא למי שמכירו ויודעו אם יראת ה' על פניו כמ"ש לעיל.

ואם שחט אחד בלי קבלה כתב התבואות שור בשם האורח [מישור] דדינו כעובר על תקנת הקהל דלקמן סעיף י"א שיש אוסרין שחיטתו אם עשה כן במזיד, ולפי מ"ש שם בשם הפרי חדש להקל בהפסד מרובה הוא הדין הכא, ואפילו בלא הפסד מרובה יש להקל בשל אחרים שלא ידעו שלא נטל קבלה שאין לגעור בהם כלל, ולא דמי דלקמן סעיף י"א שהכל יודעים מתקנות הקהל וראוי לגעור בהם כמו שיתבאר שם בשם הפרי חדש. ואין להקשות אם כן מה הועילו חכמים בתקנתם שתקנו ליטול קבלה מאחר שמכשירים שחיטתו בלא נטילת קבלה בדיעבד, יש לומר שהועילו שעל כל פנים אין אוכלים משחיטתו אם לא ינסהו הרב, ואם לא ינסהו בתחלה ינסהו בסוף, ואם אין שם מי שינסהו אסור לאכול משחיטתו מחמת תקנה זו אף על גב דשרי מדינא כדלעיל.

ובתשובת חוות יאיר הקיל לצורך שמחת יו"ט למי שלא נטל קבלה לשחוט לפני שוחט מומחה שעומד על גביו רק שאינו יכול לשחוט בעצמו מפני שהוא חולה. והתבואות שור כתב עליו שלא היה למראה עיניו חרם הקדמונים, ואי סבירא ליה דהחרם לא היה בעומד על גביו אם כן אפילו בלא דחק הוי ליה להתיר עכ"ל. וכ"מ בהדיא מלשון רמ"א שאין צריך ליטול קבלה אלא לשחוט בינו לבין עצמו, שהרי תולה הטעם למנהג נטילת קבלה, כמו שכתב הרמב"ם מי שיודע הלכות שחיטה לא ישחוט בינו לבין עצמו עד שישחוט בפניו כו', וכמ"ש בדרכי משה, וכ"מ ברמ"א סעיף ג' ובש"ך שם ס"ק ט"ו וכמו שיתבאר לקמן שם. וכן המנהג פשוט שאוכלים העופות שמתלמד עליהם השוחט לשחוט בפני המלמדו אומנות השחיטה. וכן מוכח מסתימת כל האחרונים שלא כתבו חדוש דין זה להשליך אלו העופות לכלבים אף על פי שהם כשרים רק שנשחטו קודם נטילת קבלה מהרב.

אבל מה שנוהגים עוד ומעשה בכל יום שמי שהוחזק בפני רבו באומנות השחיטה יפה רבו משלחו בכמה מקומות בעיר לשחוט ואינו עומד על גביו כלל לא אתי שפיר, אלא לפי מ"ש לעיל שתקנת הקדמונים לא נתפשטה במדינות אלו ככתבם וכלשונם מימי הראשונים, רק שמקרוב נהגו כן ליטול קבלה מן הרב דוקא ומתחלה היה המנהג ליטול אף מחכם ומומחה בהלכות שחיטה לבד, אם כן יש לומר שלא נהגו כן אלא כשהשוחט נפטר מרבו והולך לשחוט בפני עצמו, אבל לא בעירו אצל רבו ורבו משלחו לשחוט שאימת רבו והשגחתו עליו בצאתו לשחוט ובבואו על כל מה שצריך להשיג ולדרוש ולחקור על בדיקת הסכין ועל כל מה שאירע לו בשחיטה. וכן בבדיקת הריאה:

(1)

ומכל מקום בדיעבד אין לפסול הקבלות שנתנו בשכר כדין נוטל שכר להעיד שעדותו בטילה, שזהו כנוטל שכר לילך לראות איזה ענין שיהיה אחר כך עד בדבר שאינו חייב לילך לראות בחנם אלא אם כבר

ראה חייב להגיד, ואפילו לא נטל השכר לפני הליכתו מותר לטול אחר כך שכר הליכתו, כן כתב התבואות שור.

אבל באמת אין הנדון דומה לראיה, דשאני התם שהוא דבר הרשות, אבל זה שבא לשחוט כמצות התורה ואנו אוסרים לו השחיטה עד שיבדקוהו אנו מחוייבים לבדקו בחנם, כמו שאנו חייבים לראות טרפות ובכורות ולבדקן ולדון בין איש לרעהו הכל בחנם אף על פי שיש בהם טורח רב (בכורות כ"ט וברא"ש שם), וילפינן בגמרא מקרא דכתיב ראה למדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה', מה אני בחנם אף אתם בחנם, והרי מצות השחיטה בכלל החוקים והמשפטים. ולא אמרינן לא לשחוט ולא ליכול, כמו ראיית טריפות דלא אמרינן דלא ליכול. ואפילו נתנית הקבלה שאינו אלא תקנה או מנהג בעלמא, מכל מקום כיון שאין מניחים לשום שוחט לשחוט בלעדה אנו חייבים ליתנה בחנם לראויים לה שיוכלו לקיים מצות התורה. ולא דמי לעידי הגט שמותרים לטול שכר הליכה לראות אף שאי אפשר לו לגרש בלעדה, לפי שגם בגט חכם המסדר חייב הוא לסדר, שהסדור הוא למוד הוראה איך לגרש, והוא בכלל למדתי אתכם כו' כאשר צוני כו', אבל העדים אינם מלמדים ומורים כלום. אבל בנתינת קבלה אין צריך לומר שאסור לטול שכר בעד טורח הבדיקה אם הוא מומחה וראוי לשחוט שזהו בכלל למדתי אתכם כראיית בכור וכיוצא בהן, אלא אפילו העדות שמעיד עליו אינו דומה לעדות הגט אלא הוראה הוא שמורה לעם שמותר לאכול משחיטתו לפי שבדקו ומצאו מומחה, והרי זה כהתרת בכורות ממש וכשאר הוראה שמורה לעם האסור והמותר לעשות ולאכול.

וגם שכר החתימה אינו היתר כלל, שאף שאמרו רז"ל שהדיין יכול לטול שכר בעד חתימה על הפסק, היינו אם נוטל הפסק להיות בידו למשמרת לפי שאינו רוצה לכופו עכשיו לקיים הפסק שכך יפה לו, אבל אם נוטל לראיה לפני המנהיגים שיכופו לקיים הפסק חייבים הדיינים לחתום בחנם אם אינו שכר בטלה דמוכח כדלקמן, כמו שחייבים לטרוח ולכופו בעצמם לקיים הפסק אם יש לאל ידם בחרמות ונדוים ולצוות לשוטרים, שזהו עיקר מצות הדיינים כמו שכתוב שופטים ושוטרים כו'. וגם כל המצות חייב אדם לעשות בחנם כמו הזאה וקדוש בפרק ד' דבכורות והשבת אבידה ולהציל עשוק מיד עושקו אין לך מצוה רבה כזו שזהו עיקר מצות הדיין לכופו לקיימו כמ"ש בטור חו"מ סי' א', וכל טצדקי דמצי למיעבד מיחייבי בחנם. ולא דמי לשוטרים שלא צוהו הכתוב להיות שוטר אלא שוטרים תתן, אבל צוה להיות שופט שנאמר בצדק תשפוט, לכן צריך להיות בחנם, אם כן כל מה ששייך לשופט ולא לשוטר כגון לצוותם צריך להיות בחנם אפילו על ידי טורח. וחתימתו שעל הקבלה היא גם כן הוראה שמורה לעם שבעיר אחרת שאינם יודעים ואינם שומעים ממנו בעל פה אם מותר לאכול משחיטתו של זה, ואם היו שואלין ממנו איזה הוראה חייב להשיב להם במכתב בחנם והם ישלמו שכר הסופר והוא יחתום בחנם, שטורח החתימה אינו רב מטורח הלמוד בעל פה. ואם כן זה השוחט שבא להיות שוחט בעיר אחרת נעשה שלוחם וישאל בעדם אם מותר לאכול משחיטתו וחייב לחתום להם בחנם.

ואם עבר ונטל דינו כנוטל שכר לדון שדיניו בטלים אף אם דן דין אמת לאמתו, שקנסוהו לבטל מעשיו הואיל ועבר על מה אני בחנם אף אתם בחנם כמו שכתב הר"ן בסוף פרק ב' דקדושין, ולא משום חשדא. וכן בהתרת בכורות אין שוחטין על פיו עד שיתיר חכם אחר כדלקמן סי' שי"ב, והוא הדין הכא אין לאכול משחיטתו עד שיבדוק חכם אחר אם הוא מומחה, דלכולי עלמא לא אמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן היכא דאיתא קמן כדלעיל. אם לא שהוא שכר בטלה דמוכח, כגון שמניח כל עסקיו ואין לו עסק אחר רק לדון ולהורות, ונוטל שכר מבעלי דינין, הרי שכר הקבלות הוא כשכר הוראות, ואין בהם איסור דאורייתא משום מה אני בחנם כו' אלא מדרבנן משום חשדא. הילכך אין לפסול שחיטתו בדיעבד

אם אין כאן חכם שיבדוק שנית בחנם, דהא בדיקה זו אינה מדאורייתא אלא מדרבנן לכתחלה, דהא רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, וכיון שנבדק כבר אלא דחשדינן ליה לבודק שמא לא בדקו יפה הוי ליה ספיקא דרבנן ולקולא. אבל לכתחלה אין ליתן לו לשחוט, שאין עושין ספק דברי סופרים לכתחלה וכמ"ש באו"ח סי' י' עיין שם במגן אברהם ס"ק י"א. וכן אם נבדק אחר זמן ונמצא שאינו יודע אין לאסור שחיטתו למפרע כדין מי שלא נטל קבלה כדלקמן בהג"ה, משום דחשדא זו שחשדינן ליה שנוטל שכר הוא מדרבנן, דמדאורייתא אוקי גברא אחזקתיה דכל ישראל בחזקת כשרות הם ואינם חשודים להעיד שקר ולהכשיל רבים בתורה ובנטילת שכר לא הורע חזקתו אלא מדרבנן כמ"ש סי' י"ח בשם הרמב"ם, ואם כן מדאורייתא כשרה שחיטתו למפרע, ומדרבנן אין לאסור משום דהוי ספיקא דרבנן דשמא לא אירע לו כמו שיתבאר לקמן, וכהאי גוונא אשכחן בכללי ספק ספיקא דלקמן סי' ק"י:

(ח)

והנה מלשון הגהות מיימוניות בשם סמ"ג והגהות אשר"י בשם ר"ת ודרכי משה וש"ך ריש סי' כ"ג מוכח בהדיא דאפילו לכתחלה אין צריך השוחט לידע כל חלוקי הדינים. ולפי זה מה שכתב השלחן ערוך אין צריך לידע כו' לא קאי אדלעיל דווקא אבל אם הוא לפנינו צריך לבדקו כו' דהיינו לבודקו להתיר לאכול משחיטתו לפי שעה, אלא אפילו השוחט עצמו אין צריך לידע כל חלוקי הדינים אלא שישאול כל מה שיסתפק לו. ואדרבא זה נכון יותר בדורותינו אלה שכל שוחט ישאל ספיקותיו מחכם המורה ולא יורה בעצמו מתוך ספרי שו"ב שהן הלכתא בלא טעמא, ואסור להורות שום הלכה אם אינו יודע טעמה היטב, כמו שאמרו רז"ל התנאים מבלי עולם שמורים הלכה מתוך משנתם, ובפרט ספרי בדיקות החדשים אשר בהם כמה וכמה דברים משובשים, ולפעמים נותנים גם כן טעם לפגם בהלכות הערוכות בתלמוד כידוע לכל חכם לב, על כן אם בדורות אלה לא ישים השוחט לבו לחזור כל חלוקי הדינים שבספרי הבודקים רק שיודע הלכות שחיטה דלקמן בהג"ה דבר דבור על אופנו כראוי, וכן בהלכות בדיקות הריאה יהא יודע כל הדינים השכיחים ורגילים לבוא, ועל השאר יהיה מסתפק ושואל ולא יורה מעצמו תבוא עליו ברכה.

והתבואות שור כתב דהאידינא שכל הדינים סדורים לפניו ואינו זוכרם אנו רואים שאינו בקי במה שלמד ויוחלף לו כשר בפסול, וגדולה מזה מצאתי בספר בית הילל באחד שלא ידע הרמז על אורך הסכין והעבירוהו, ובוודאי הטעם הוא שכיון שהרמז מבואר בשחיטות והוא לא ידע אם כן אינו שוקד עליו ללמוד עכ"ל התבואות שור. והפרי חדש חולק על הבית הילל דכיון שבקי בדינים אף שאינו בקי ברמזים אינו מעלה ומוריד. וטעמו ונמוקו עמו, דמה שכתב התבואות שור אינו שוקד על למודו, זה אינו, דהא חזינן שבקי בדינים מפני ששם לבו עליהם לזכרם ועל הרמזים לא שם לבו כלל, ואם כן הוא הדין בחלוקי דינים שאינם מעיקרי הלכות שחיטה דלקמן בהג"ה אם לא שם לבו עליהם לזכרם מפני שיש בו דעת לשאול כל הספיקות אין עליו עון אשר חטא, רק שלא יאמר על האסור מותר כדלקמן. וכ"מ סתימת לשון רמ"א בדרכי משה ריש סי' כ"ג וש"ך שם דאף האידינא דינא הכי, דלא כתבואות שור:

(ט)

מיהו היינו דווקא שאומר על האסור שמותר לעשות כן לכתחלה, דאז חיישינן דלמא אירע שעשה כן לכתחלה, אבל אם יודע שאסור לעשות כן לכתחלה אלא אומר שבדיעבד אם עשה כן כשר יש מקום לומר שאין לאסור שחיטתו בדיעבד, דכיון שיודע שאסור לעשות כן לכתחלה הרי הוא נזהר מעשות כן ברצונו, ואין לחוש אלא אם אירע שנעשה כן במקרה שלא ברצונו והתיר ולהא לא חיישינן, דחזקה על בן

דעת שאין קלקולי שחיטה יוצאים מתחת ידו במקרה, אלא אם כן נתכוין לכך או שלא השגיח, דכל בן דעת משגיח בעת שחיטה כדלקמן סי' ב', וזה שידוע שאסור לכתחלה אין לחושדו שלא השגיח על זה כלל שהרי הוא בחזקת כשרות (עיין תבואות שור):

(*)

והפרי חדש השיג על הש"ך וכתב דאפילו נמצא בשוק שרוב ישראל מצויים בו ואפילו כל בני השוק הדרים בו הם ישראל אלא שהעיר בכללה הם רובה נכרים ודרך הנכרים עוברת בשוק זה של ישראל אזלינן בתר רוב העיר ולא בתר רוב המצויים בשוק, דקיימא לן רוב וקרוב הלך אחר רוב אפילו בקורבה דמוכח כדלקמן סי' קכ"ט סעיף י"ח. ומה שכתב השלחן ערוך כאן להתיר במקום שרוב ישראל מצויים, היינו בשכונה המיוחדת לישראל שאין דרך הנכרים עוברת ומפסקת בתוכה, שאף על פי שאין דלתותיה ננעלות בלילה הרי זה כעיר בפני עצמה, ואף על פי שרוב העיר בכללה הם נכרים לא אזלינן בתר רוב העיר אלא בתר רוב השכונה, כיון שהיא כעיר בפני עצמה, הואיל ואין דרך הנכרים מפסקת ועוברת מהעיר לתוכה כדלקמן סי' קכ"ט סעיף י"א, אבל כשדרך הנכרים עוברת ומפסקת בתוכה אזלינן בתר רוב העיר הואיל ואין המיעוט מיוחד ומובדל מהרוב להיות כעיר בפני עצמה או מקום בפני עצמו כגון בית או חצר שאין דרך הרבים עוברת בתוכה.

אבל לשון הש"ע לא משמע הכי, וכן משמע מסתימת לשון הרשב"א והר"ן וטור ושלחן ערוך ח"מ סי' רנ"ט כדעת הש"ך, דאזלינן בתר רוב מצויין במקום שנמצא בו אף על פי שאינו מקום מיוחד ומובדל בפני עצמו, וכן פסק התבואות שור. ואף על גב דרוב וקרוב הלך אחר הרוב, הכא כיון דרוב המצויין במקום שנמצא בו הם ישראל הא איכא רוב וקרוב, שאף שרוב העיר נכרים כיון שאינן מצויין במקום הזה אינן עולים בחשבון להיות רוב נגד מיעוט ישראל המצויין, לפי שכל אותן שאינן מצויין במקום זה כמאן דליתנהו דמי, ולא איכפת לן כלל במה [ששרוים] ודרים בעיר כיון שאינן מצויין במקום הזה והמצויים הם רוב ישראל. וכן ברוב נכרים מצויים. ולא אמרינן רוב וקרוב הלך אחר הרוב אלא כשאין ידוע רוב המצויים במקום שנמצא בו.

(או אפילו ידוע רוב המצויים אלא שהוא דבר שאי אפשר לתלותו בכל אחד ואחד מהמצויים שם כדי ש[נ]לך אחר רוב המצויים, כגון חלל שנמצא נופל בשדה ולא נודע מי הכהו ואין העיר הקרובה אל החלל מביאה עגלה ערופה, אלא אם כן יושבת בין ההרים שאין עוברי דרכים מצוים לעבור דרך שם, אבל כשאינה יושבת בין ההרים תלינן בעוברי דרכים שהם רובא דעלמא, ולא ביושבי העיר הקרובה אפילו נמצא סמוך לעיר במקום שבני העיר מצויים בו יותר מעוברי דרכים, ולא אזלינן בתר רוב המצויים, לפי שהוא דבר שאי אפשר לתלותו בכל אחד ואחד מהמצויים כדי ש[נ]לך אחר רוב המצויים שהרי רוב ישראלים אינם רוצחים, אלא דפריש חד מינייהו וקטיל ובעי למימר כל דפריש מרובא פריש, [ו]משום הכי אזלינן בתר רובא דעלמא ולא בתר רוב המצויים כאן, כיון שהמצויים כאן אין כולם ולא רובם רוצחים אלא דפריש חד מינייהו וקטיל וכל דפריש מרובא פריש, ורוב המצויים כאן הם מיעוטא דעלמא ומה לנו במצויים כאן שאינם רוצחים, שאנו על הרוצח באנו לידע מי הוא ואיזהו, וכיון שרוב המצויים כאן בודאי אינן רוצחים לא אזלינן בתר רוב המצויים אלא בתר רובא דעלמא.

וכן גנבים שפתחו חבית של יין בשכונה של ישראל שאם רוב העיר נכרים ודרך הנכרים מפסקת ועוברת בשכונה זו היין אסור כדלקמן סי' קכ"ט סעיף י"א, משום דאזלינן בתר רוב העיר ולא בתר רוב השכונה אף על פי שרוב המצויים בה הם ישראל, הואיל ורוב המצויים בה אינם גנבים אלא דפריש חד מינייהו וגנב משום הכי אזלינן בתר רוב העיר משום דכל דפריש מרובא פריש, אלא אם כן ידוע שרוב גנבי העיר הן ישראל. וכן בנגנבו גדייו ותרנגוליו דהכא אזלינן בתר רוב גנבי

העיר (כמ"ש רמ"א. וכ"כ פמ"ג) בשם הש"ך) ולא בתר רוב המצויים במקום שנמצאו, כיון שרוב המצויים אינם גנבים. ואפילו בנאבדו לא אזלינן בתר רוב המצויים במקום שנמצאו אלא כשמכירם שהם שלו, אבל המוצא בשר שאינו שלו במקום שרוב ישראל מצויים אזלינן בתר רוב המוכרים בשר שבעיר כדלקמן סי' ס"ג, ואם הם נכרים אסור דכיון שרוב הבשר שבעיר הוא של נכרים כל דפריש מרובא פריש ואפילו רוב העיר ישראל, כמו שכתב הרשב"א בתורת הבית הארוך דף קכ"א ע"ב, וכן כתב הדרישה. ולא התיר השלחן ערוך כאן במקום שרוב ישראלים מצויים אף על פי שרוב הבשר שבעיר של נכרים, אלא במכירם שהם שלו, דלא שייך למימר כל דפריש מרובא פריש, אלא דאיכא למיחש שמא מצאם נכרי ושחטן וממנו נפלו, וכיון שרוב ישראל מצויים במקום שנמצאו לא חיישינן להכי):

(יא)

והיינו לדינא דגמרא, אבל האידנא שנהגו לפסול כל שהייה אפילו במשהו חיישינן שמא נתנבלו ולא נשחטו רוב סימנים אף בלא שום הוכחה כדלקמן סי' ב', כגון שידוע שלא הושלכה שם בכוונה אלא שנפלה שם מישראל העובר שם (עיין בבכור שור), או שראינו אחד דשחט גדי לעצמו והניחו והלך לו ולא אמר כלום. ואין להתיר אלא במקום שאין אדם עשוי להטיל נבלתו שם אלא לפנותה משם, והיינו בגדי שיכול השוחט לבדו לפנותה משם לאשפה, אבל בבהמה גדולה אסורה:

(יב)

אבל לשיטת התוס' וסמ"ג וסייעתם אין מוסרים לקטן לשחוט לכתחלה אפילו יודע הלכות שחיטה ויודע לאמן ידיו וגדול עומד על גביו, כמו שאין מוסרים לחרש ושוטה לפי שאין בהם דעת וחיישינן שמא יקלקלו ולא אדעתיה דעומד על גביו. ואם אין יודע לאמן ידיו אף על פי שידוע הלכות שחיטה אסור אפילו בדיעבד לאכול משחיטתו אף על פי שגדול עומד על גביו, דכיון שאינו יודע לאמן ידיו חיישינן אפילו בדיעבד שמא שהה או דרס ולא אדעתיה דעומד על גביו, מה שאין כן בחרש שוטה וקטן היודעים לאמן את ידיהם לא חיישינן בדיעבד דילמא לאו אדעתיה דעומד על גביו כדלעיל (ב"ח). ויש לחוש לדבריהם אפילו לענין דיעבד להחמיר בשל תורה (ב"ח שמלה חדשה וכן פסק ש"ך [בספר] הארוך).

וכל היכא דסגי בגדול עומד על גביו סגי אפילו [באחד] אם הבהמה שלו או שנמסרה בידו לשחוט, שאף על פי שאינו יודע לשחוט בעצמו הרי היה בידו להוליכה אצל מומחה, ומשום הכי נאמן לומר שהחרש שוטה וקטן שחטוהו כראוי. אבל אם נמסר להחרש שוטה וקטן אין עד אחד נאמן במה שאין בידו ואתחזק אסורא:

(יג)

מומחה. הא דלא כתב גבי מדבר ואינו שומע אם הוא מומחה, משום דהכא אשמועינן דשוחט אפילו לכתחלה וצ"ל אם הוא מומחה, דלכתחלה לא סמכינן ארוב מצויים אצל שחיטה מומחין הן כדלעיל, אבל בדיעבד אי ליתא קמן למיבדקיה אמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, בין בחרש המדבר ואינו שומע בין באלם השומע ואינו מדבר שהרי הם כפקחים לכל דבריהם. ואי איתא קמן בודקים אותו על ידי כתב (ש"ך). ומכל מקום בדליתא קמן אין להכשיר שחיטתו אפילו בדיעבד אלא בידוע שדעתו נכונה וצלולה ולא נטרפה מחמת האלמות או החרשות, כמ"ש באה"ע סי' קכ"א ובחו"מ סי' רל"ה שבודקים אותו לגיטין ולמשאות ולמתנות אם לא נטרפה דעתו. וכן מי שידועים בו שהיה מומחה ויודע הלכות

שחיטה ואחר כך נעשה חרש או אלם, אף על פי שאין צריך לבדוקו אם יודע הלכות שחיטה אף על גב דאיתא קמן, מכל מקום צריך לבדוקו אם לא נטרפה דעתו. אבל אם אין ידוע אם היה מומחה ואיתא קמן למיבדקה אם יודע הלכות שחיטה, אין לך בדיקה גדולה מזו (תבואות שור):

(ד)

דאיסורא. כן כתב ב"י ב[שם] תשובת הרשב"א. אבל בפסקי מהרא"י סי' רכ"ו כתב דדוקא היכא דלא אתכחש בעדים אמרינן דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא ולא מהני חזרתו שחוזר בו עתה, אבל לא היכא דאתכחש בעדים. וכתב במשנה למלך בפ"ט מהלכות אישות דהרשב"א לא פליג אמהרא"י אלא מיירי כשעומד בדבורו ואינו חוזר בו, אבל כשחוזר בו אף שאינו נותן שום אמתלא לדבריו הראשונים מודה הרשב"א למהרא"י דחזרתו חזרה כיון דאיכא עדים דמסייעי ליה. ובפ"ג מהלכות יבום סתר דברי עצמו וכתב דלא מהני חזרה להרשב"א. ולענין הלכה, בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל דבריהם הלך אחר המיקל.

ואי בהא דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא הוא חב לאחרים, אף אם עומד בדבורו אינו נאמן לכולי עלמא במקום עדים, כגון אשת כהן שנשבית ואמרה טמאה אני והעדים מעידים שטהורה היא אינה נאמנת לאוסרה על בעלה כמ"ש רמ"א באה"ע סי' ז' ס"ה בהג"ה.

וה[כנסת] הגדולה סבירא ליה דטעמא דאמרינן דשויא אנפשיה חתיכה דאיסורא הוא משום דאדם יכול לאסור על עצמו דברים המותרים אף על פי שאינו מתפסין בדבר הנדור, לפי שהוא על עצמו כמו בית דין שיכולים לאסור דברים המותרים כפי ראות עיניהם לצורך שעה, וכדלקמן סימן ר"ה, ומשום הכי לא מהני הכא חזרה. ומיהו בהא מילתא דאדם יכול לאסור על עצמו נמי איכא פלוגתא לקמן סי' ר"ה, ונקטינן בדאורייתא לחומרא ובדרבנן לקולא. עיין מ"ש לקמן סעיף י"ד שדעת מהרי"ק ושי"ע שם כמ"ש בשם כנסת הגדולה:

(ט)

לאו כלום הוא. פירוש ואין לפסול השוחט, וגם אותה שחיטה עצמה מותרת לכל ישראל, אבל לא להעד דשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא. ואף על גב דעד אחד נאמן באיסורין אפילו לאסור היכא דלא אתחזק התיירא, כגון חתיכה ספק של חלב ספק של שומן לומר שהוא של חלב, ואין הבעלים יכולים לומר לו איני מאמינך כמו שיכולים לומר היכא דאתחזק היתירא כדלקמן סימן קכ"ז, וכל שכן הכא דאתחזק איסורא דבהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה, דעד אחד נאמן לומר שלא נשחטה כהוגן להעמידה בחזקת איסורא. מכל מקום כיון שהשוחט מכחישו, עד אחד בהכחשה לאו כלום ה[ו]א, וכאילו אין כאן עדות כלל לא העד ולא השוחט המכחישו, והרי זה כאלו שחט והלך לו ולא אמר כלום לא הוא להיתר ולא העד לאיסור, שהיא בחזקת היתר משנשחטה, משום דאמרינן רוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, וחזקה על בן דעת שאין קלקולי שחיטה יוצאים מתחת ידו, וכהיא דאבדו לו גדייו ותרגוליו ומצאן שחוטים דלעיל סעיף ד'. ואף אם תמצוי לומר דעד אחד בהכחשה הוי ליה חד לגבי חד וספיקא דאורייתא לחומרא, ועוד דהעמד בהמה בחזקת איסורא. מכל מקום כיון שהתורה האמינה את השוחט (להוציאה מחזקתה הואיל ובידו לתקן האיסור לשחוט כראוי כדלעיל) כב' עדים, ואין דבריו של אחד במקום ב'. כדאשכחן גבי עדות אשה שעד אחד נאמן לומר שמת בעלה להתירה להנשא, ואם לאחר שהתירה בא עד אחד לומר שלא מת לא תצא מהתירה הראשון, לפי שכל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן

שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים כמ"ש באה"ע סי' י"ז. וכן גבי סוטה שקינא לה [בעלה] ונסתרה שעד אחד נאמן לומר שנטמאה ואינה שותה, ואם אחר שהעיד בא עד אחד והכחישו אינו נאמן ואינה שותה. אלא אם כן באו להעיד בבית דין בבת אחת אבל לא בזה אחר זה, משום שכיון שהאמינה תורה לעד אחד לומר שנטמאה הרי כאן שנים ואין דבריו של אחד במקום שנים, כמ"ש באה"ע סי' ק[ע] ח. וכאן בשחיטה אפילו באו בבת אחת השוחט נאמן כשנים, שהרי התורה האמינה לכל שוחט על השחיטה הואיל והוא בידו, ולא הצריכתו לבא לבית דין להעיד כמו שהצריכה בסוטה שאין משקיף אותה אלא בבית דין הגדול שבירושלים, וכן בעדות אשה שאינה נישאת על פי עד אחד אלא בהתרת בית דין כמו שכתוב באה"ע סי' י"ז. כן דעת מהרי"ק ושלחן ערוך.

אבל רש"ל וב"ח חולקים על זה ופסקו כמ"ש בנימוקי יוסף בשם הריטב"א, דלא אמרינן כל מקום שהאמינה תורה עד אחד הרי כאן שנים אלא בדבר שצריך שנים מן התורה, כגון עדות אשה שמת בעלה ועדות סוטה שנטמאה, שהדין היה נותן להצריך ב' עדים, שאין דבר שבערוה פחות משנים, דילפינן דבר דבר מממון, שנאמר בדבר שבממון על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר, ולהלן הוא אומר כי מצא בה עדות דבר, אלא שהקילה התורה בעדות אשה משום דהיא מילתא דעבידא לגלויי ואשה דייקא ומינסבא כמ"ש באה"ע סי' י"ז, וכן החמירה בסוטה משום דרגלים לדבר הואיל וקינא לה ונסתרה, אם כן מצינו שהאמינה התורה [משום הטעמים הללו] עד אחד כב', שהיה הדין נותן להצריך משום שאין דבר שבערוה פחות משנים לולי טעמים הללו. ולפיכך כשבא אחר כך עד אחד להכחישו אמרינן שאין דבריו של אחד במקום שנים, שהשני אחד הוא, והראשון האמינתו התורה כשנים שהיה הדין נותן להצריך, מה שאין כן בשני המכחישו שלא מצינו שהאמינתו התורה כשנים. אלא כשבאו בבת אחת ומכחישין זה את זה עד אחד בהכחשה לאו כלום הוא וכאלו אין כאן עדות כלל. ואף אם תמצי לומר שיש כאן עדות אלא שהיא מוכחשת, מכל מקום יש לומר שלא האמינתו תורה כשנים אלא בעדות שאינה מוכחשת ולא במוכחשת. אבל בשחיטה ושאר איסור והיתר שעד אחד נאמן בהו מן התורה, בין לאיסור היכא דלא אתחזק התירא, בין להיתר אפילו היכא דאתחזק איסורא אלא שהיה בידו לתקנו כגון שחיטה וכיוצא בה, לא מצינו שהאמינתו כב' כלל, אלא שגם אחד נאמן בכל כיוצא בזה, ולא שייך כאן לומר אין דבריו של אחד במקום ב' אפילו באו בזה אחר זה, שהראשון הוא אחד כמו הב', שניהם שוין בנאמנותם, שכמו שהאחד שהוא השוחט האמינתו התורה להתיר אף על גב דאתחזק איסורא הואיל והיה בידו לתקן, גם הב' האמינתו לאיסור היכא דלא אתחזק התירא אף על גב דאין בידו, ושניהם אין נאמנים אלא בנאמנות עד אחד שהוא נאמן באיסורין במקום שהאמינתו התורה, ולא הצריכה ב' עדים אלא לקיים דבר, בין דבר שבערוה בין דבר שבממון, וכן כל דבר מהדברים הצריכים שני עדים, מה שאין כן באיסורין שהאמינה תורה לכל אחד ואחד מישראל על הפרשת תרומה ועל השחיטה וניקור הגיד והחלב, שנאמר וזבחת מבקרך וגו', כדפרש"י בפרק קמא דחולין ובפרק קמא דגיטין, הלכך הוי ליה חד לגבי חד והעמד בהמה בחזקת איסורא, ואסור לכל ישראל לאכול משחיטה זו.

ולענין הלכה, בשל תורה הלך אחר המחמיר. והיכא דאתחזק התירא אלא שעד אחד נאמן לאסרו מפני שהבעלים שותקין (או מפני שהיה בידו) כדלקמן סי' קכ"ז, אם עד אחד מכחישו, באנו למחלוקת זו דמהרי"ק ורש"ל כדלקמן שם. וכן היכא דלא אתחזק לא התירא ולא איסורא וב' עדים מכחישים זה את זה. אלא דלמהרי"ק יש לחלק בכל זה בין בבת אחת לבזה אחר זה כדלקמן שם, מה שאינו כן בשחיטה שהתורה מסרתה ביד השוחט להתיר והאמינתו עליה כדלעיל.

ומכל מקום אפילו למהרי"ק וסייעתו אין להקל אלא בחד לגבי חד, אבל בתרי לגבי תרי אין להקל ולומר דהוה ליה כאלו אין כאן עדות כלל שהיא בחזקת היתר משנשחטה, לפי שכיון שב' עדים מעידים לאיסור החמירו חכמים שלא להעמיד הדבר בחזקתו להתירו, דקיימא לן תרי ותרי הוי ספיקא מדרבנן ולא מוקמינן אחזקתיה. ונפקא מינה לדינא אף לרש"ל וסייעתו לענין בדיקת הריאה, שאם הבודק ואחר עמו אומרים שהיתה נקיה וב' מעידים שהיתה בה סרכא המטרפת (בודאי) דלא מוקמינן לה בחזקת היתר (כנסת הגדולה).

ומכל מקום אין לפסול הבודק בתרי לגבי תרי מלבד הבודק, משום דאוקי גברא אחזקתיה (כנסת הגדולה בשם רשד"ם). והוא הדין בשוחט שאין לפוסלו בתרי לגבי תרי מלבדו, דלענין פיסולא דגברא אין לחלק בין שחיטה לבדיקה, דמה לי איסור טריפות או איסור נבלות (וטעמא דמילתא בתרווייהו משום שאין לפסול השוחט או הבודק משום שהתיר, יותר מכת העדים שהסכימה עמו להתיר והעידה כמוהו, וכמו שאין פוסלין כת זו מלהעיד עדות אחרת, [כדקיי"ל] ב' כתי עדים המכחישים זו את זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה, ואפילו להוציא ממון מחזקתו. אף על גב דחזקת ממון אלימא טפי, דבתרי ותרי לגבי ממונא הוה ליה כספיקא דאורייתא, דמדאורייתא לא מוקמינן גברא אחזקתיה להוציא ממון, כגון ב' שהעידו על אחד שהוא פסול לעדות מפני שעבר עבירה של תורה ושנים מכחישים אות[ן], אין מוציאים ממון על פי עדות של זה כמ[ן] שכתוב בחו"מ סימן ל"ד. ואפילו הכי מוציאים ממנו על פי עדות שני כתי עדים המכחישים זו את זו, אף על פי שלדברי כת זו כת השניה פסולה, מכל מקום לעדות אחרת מעמידין כל אחת בחזקת כשרותה אפילו להוציא ממון מחזקתו (עיין ר"ן פרק ב' דכתובות), וכל שכן להעיד באיסור והיתר, כך אין לפסול השוחט ובודק זה שגם הוא בכלל כת המעידה כמוהו יחשב וכשר לעדות [אחרת]. הילכך אין לפוסלו ולהעבירו כלל מלהיות שוחט ובודק עוד:

(טז)

דבכהאי גוונא ממש כתב הרא"ש והר"ן בפ"ד דכתובות דמי שאמר בבית דין על העדים שחתמו שקר פעם אחת שוב אין עדותן מועלת לו לעולם כיון שהודה בעצמו שהם עדים פסולים שחתמו שקר פעם אחת, ולא אמרינן שאינן מוחלטין לפסול עולמית בשביל כך כמו שכתב מהרי"ק.

והתבואות שור כתב דמהרי"ק מודה לענין העד בעצמו העומד בדבורו ואינו חוזר בו, שכיון שידוע האמת ששחט שלא כהוגן איך יאכל משחיטת הרשע שידוע לו שאינו נאמן עד שיעשה תשובה המוטלת עליו, אלא מהרי"ק מיירי שאם העד ירצה לאכול משחיטתו אין צריך למחות בידו, כמו שצריך למחות בכל היכא דאמרינן דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, דתו לא מצי למיהדר ביה כי אם באמתלא מקובלת, דהכא לא שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא כיון שאינו מוחלט לפסול עולמית, שהדבר תלוי במחשבתו אם להרע אם להטיב (והשתא אתי שפיר דלא דמי למי שהודה על העדים שהם פסולים, משום דדיני ממונות הודאת בעל דין כמאה עדים ואינו יכול לחזור בו לעולם, מה שאין כן באיסור והיתר שאינו נאמן אפילו על עצמו כב' עדים, אלא שאינו יכול לחזור בו (ו)מהא דשויה אנפשיה חתיכה דאיסורא, משום שאדם יכול לאסור על עצמו דברים המותרים כמ[ן] שכתבתי לעיל בשם כנסת הגדולה, והלכך הכא שהדבר תלוי במחשבת השוחט במכאן ולהבא לא פסלו ואסרו על עצמו כלל בדבורו זה שאמר ששחט שלא כהוגן), אבל דיני ממונות אדם יכול לפסול על עצמו אפילו עדים כשרים כמו שכתבו הפוסקים גבי בטול מודעות, משום דהודאת בעל דין כמאה עדים ואינו יכול לחזור בו, מה שאין כן באיסורים, כמו שכתב רשב"א פ"ד דגיטין הובא בב"א אה"ע סי' קל"ד:

סימן ב

(א)

והא דאיכא מאן דאמר דקטן פחות מבן שש דינו כקוף לענין נטילת ידים כמ"ש רמ"א באו"ח סי' קנ"ט, היינו משום דלענין נטילת ידים בעינן כוונת נותן, וקטן בציר מבר שית אין לו כוונה והוי ליה כקוף בעלמא, אבל השחיטה אינה צריכה כוונה כדלקמן סי' ג', כן כתב הפרי חדש בקונטרס אחרון (וזהו לפי דעת רש"ל ודמשק אליעזר). אבל לפי דעת הב"י והאחרונים באו"ח שם דלנטילת ידים לא בעינן כוונת נותן כלל אלא כח נותן וכוונת נוטל, ופיסול הקוף ליתן לידים הוא משום דלא חשיב כח גברא, וקטן פחות מבן שש דאיכא מאן דאמר דדינו כקוף היינו משום דלא חשיב כח גברא כמו שכתב מרדכי הארוך בשם רש"י, אם כן הוא הדין לשחיטה כמו שכתב הבית הלל, וכן משמע במג"א שם. וצ"ע שלא העירו האחרונים בזה:

(ב)

ולא חיישינן שמא אירע לו איזה קלקול בשחיטה, כגון שהייה או דרסה או שלא שחט רוב הסימנין, והוא אינו נאמן לומר ששחט יפה שהרי הוא אוכל נבלות לתיאבון, משום דחזקה על בן דעת שאין קלקולים יוצאים מתחת ידו במקרה, אלא אם כן נתכוין לכך או שלא השגיח, דכל בן דעת משגיח הוא בשעת שחיטה. ואף על פי שלענין שחיטת רוב [ה]סימנים לא אמרינן חזקה זו, ואם לא בדק בסימנים אחר שחיטה הרי זה נבלה, משום דמעמידים הבהמה בחזקת שאינה זבוחה ולא נחתכו הסימנים כדלקמן סי' כ"ה, מכל מקום כיון שהוא משגיח בשעת שחיטה הרי הוא בודק ורואה בשעת שחיטה אם נשחטו רוב הסימנים, ואם רואה שלא שחט רוב הסימנים חוזר הוא קודם שיעור שהייה ושוחט וגומר את שחיטתו, דאינו מניח את הכשר ואוכל את האיסור במקום שאינו טורח. והיינו כשאי אפשר עכשיו לבדוק בסימנים כגון שנחתך הראש, אבל בדאפשר לבדוק לא סמכינן עליו ובדקינן, וכן בבדיקת הסכין אחר שחיטה כדלקמן (רשב"א). ואפילו לדין דלית לן שיעורא בשחיטה ואפילו שהייה במשהו אסורה, מכל מקום אינה אלא מדרבנן משום ואל תטוש תורת אמך שלא לשנות מנהג אבותינו כדלקמן סי' כ"ג (תבואות שור), פירוש וספיקא דרבנן לקולא. ועוד דלא שביק התירא דאורייתא ואכיל איסורא דאורייתא, דכל מה דמצי למעבד בהתירא פורתא עביד במקום שאינו טורח כדפרש"י והתוס' דף [ד'] ע"ב. אבל בישראל מעליא לא שייך האי טעמא, שהרי מיד שהגביה ידו מלשחוט קודם גמר שחיטה הרי הוא מסלק ידידו לגמרי ואינו גומר עוד שחיטתו לפי מנהגינו כדלקמן (סוף) סי' כ"ג. והא לא אמרינן דחזקה שלא הגביה ידו מלשחוט קודם גמר שחיטה, שהרי מעמידים הבהמה בחזקת שאינה זבוחה:

(ג)

וכל זה כשלא בדק סכין ונתן לו, אבל אם בדק סכין ונתן לו דעת הב"י שאין צריך לחזור ולבודקה אחר שחיטה, דמוקינן לה אחזקתה כדלקמן סימן י"ח. אבל דעת הט"ז ופרי חדש והש"ך כמ"ש לעיל בשם הרשב"א דצריך לחזור ולבודקה אחר שחיטה לכתחלה בדאפשר, משום דלא מוקמינן לה אחזקתה אלא כשנאבדה ולא בדאפשר לבדקה כדלקמן שם.

ואין לסמוך בזה על בדיקת המומר, שהרי אף אם ימצאנה פגומה לא יאסור שחיטתו מתאיתו לאכול בשר. ואף אם לא יאכל ממנה, מכל מקום לא יחוש לבדוק. ואף אם יבדקנה וימצאנה פגומה, ישתוק ולא יאמר כלום כדי להפריש אחרים מאיסור שהוא נוהג בו היתר. דדוקא בדאיכא התירא ואיסורא לא שביק

התירא ואכל איסורא ולא בדאיכא איסורא לחודיה, ובודאי לא יחוש על אחרים יותר מעל עצמו. ולא אמרו שחשוד על הדבר נאמן להעיד על אחרים כדלקמן סי' קי"ט, אלא כשמעיד, משום דמה לו לשקר, אבל לא לסמוך עליו להתיר מחמת שהוא שותק ואינו חושש להפריש מאיסורא כמו שסומכין בזה על סתם ישראל כדלעיל סי' א', כי על חייו לא חס על חיי אחרים לא כל שכן. ובלא בדיקת סכין תחלה אף שמעיד וא[נ]מר שביפה שחט אינו נאמן אף שלא יאכל ממנה, דכיון דמטרח לא טרח לתקנה אם היא פגומה חיישינן דמשום הכי משקר לומר שהיא יפה, כיון שקבל עליו לשחוט והוא אינו רוצה לטרוח ולתקנה:

(ד)

והר"ן כתב דחיישינן שמא יחשבו הרואים שסומכים על בדיקת המומר וימסרו לו ולא יבדקו אחריו. וכתב הב"ח ולפי זה אפילו בדק הסכין בינו לבין עצמו לא יתננה לו בפני הרואים אלא אם כן יחזור ויבדקנו בפניהם, או שיאמר בפניהם בדקתי סכין זו (ש"ך), כדי שלא ליתן מקום לטעות לפני הרואים שנותנים לו סכין בלא בדיקה, דחיישינן שמא לא יחקרו ולא ידעו שבדקוהו כבר, כמו דחיישינן שמא לא יחקרו ולא ידעו שבדקוהו לבסוף לפי דעת הר"ן:

(ה)

משחיטתו. הש"ך ופרי חדש השיגו על זה והוכיחו דאפילו בפעם אחת אסור לאכול משחיטתו עד שיעשה תשובה הראויה לו כדלקמן סי' קי"ט, ואין לו התנצלות לומר שוגג הייתי כמו שכתב הרשב"א בתשובה, הובא בב"י וש"ע סי' קי"ט סי[ז]. וביאר שם הטעם שהרי זה פושע שאינו זהיר לבדוק יפה, או שאינו חושש למיעוט הקפדתו (עיין ב"י סי' קי"ט) בין היתר לאיסור (פירוש דחיישינן דמשום הכי אינו זהיר לבדוק יפה אף שאינו טורח רב מטורח ההליכה דלעיל אלא למיעוט הקפדתו, אם לא ראינוהו דואג על מה שאירע לו כדלקמן), שאילו בדק יפה לא יצאה טריפה מתחת ידו, מאחר שדיני הלכות טריפות ידועים לו. ועוד שמצוי הוא לשקר ולומר שוגג הייתי ולעולם יאמר כן ולא יטרח כלל לבדוק יפה אף על פי שהוא טורח קל ומועט, כיון שהקפדתו בין איסור להיתר גם כן מועטת. לכך אין סומכין עליו כלל למנותו עוד [ל]טבח. ולא עוד אלא שצריך לדקדק אחריו אם ראוי לסמוך עליו אף בקבלת דברי חברות, שאם ראינוהו דואג ומתאנח על מה שאירע לו (דאז נודע לנו שמכשול הוא שאירע לו בפשיעתו ולא ברצונו למיעוט הקפדתו בין היתר לאיסור) מקבלין אותו, אבל אם כדי שלא יעבירוהו מאומנתו צריך לחוש בכך הרבה, והכל לפי מה שהוא אדם. והבא לקבל דברי חברות צריך לקבל בפני ג' חברים כדתניא בסוף פ"ד דבכורות עכ"ל הרשב"א.

ופירש בתשובת מהרי"ט חלק יורה דעה סי' ט"ו דרוצה לומר הכל לפי מה שהוא אדם, אם רמאי הוא ואנחתו על האיסור אינה אלא מיראתו פן יעבירוהו, או אם צדיק ותמים הוא, והוא שדואג ומתאנח תיכף ומיד שנודע לו, שנראה לעין שעל המכשול שיצא מתחת ידו הוא דואג ומתאנח אם אינו מוחזק ברמאי. אבל אם לאחר כך הוא דואג ומתאנח ודאי איכא למיחש לאיערומי, כדאמרינן בפרק זה בורר ההוא טבחא דנפיק טריפתא מתחת ידיה, פסליה רב נחמן ואעבריה, אזל רבי מזייה וטופריה (הגדיל שערו וצפרניו לנוול עצמו לעשות תשובה), סבר רב נחמן לאכשוריה, אמר ליה רבא דילמא איערומי קא מערים, אלא מאי תקנתא, כדאמר רב אידי בר אבין החשוד על הטרפה אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין אותו (דתשובה דהתם לאו איערומי הוא) ויחזיר אבידה בדבר חשוב (אם ימצא אבידת חבירו דכיון שמחזיר אבידה הוא ודאי הדר ביה מחמדת ממון), או שיוציא טרפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו, פירוש ששחט לעצמו, דלמכור לאחרים אי אפשר, שהרי הלך לשם לעשות תשובה ואין יעבור על גזירת בית דין שהעבירוהו מלהיות

טבח עוד (נימוקי יוסף), אבל מלשחוט לעצמו אין ב"ד מונעין אותו שכל אדם נאמן לעצמו (כמ"ש לקמן סוף סי' ס"ז סי"ח). אבל במקום שמכירים אותו אין שום תשובה מועלת להכשירו לעדות ולהיות טבח, ואפילו עינה נפשו בצומות הרבה וביזה עצמו במלקיות ברבים, אפשר שהיא תשובה של רמאות כדי שישמעו בו הב"ד ויחזירוהו לאומנתו (רא"ש בתשובה כלל נ"ח דלא כים של שלמה דאשתמיטתיה תשובה זו). ואין חלוק בכל זה בין הטבח השוחט לעצמו ומוכר לאחרים ובין טבח הממונה לשחוט לאחרים, שגם בו יש לחוש להערמה זו כדי שלא יעבירוהו או כדי שיחזרוהו לאומנתו (רמ"א בח"מ סי' ל"ד עיין שם בדרכי משה דלא כב"י שם לפי דעת הרמב"ם).

והא דאמר רב אידי בר אבין החשוד על הטרפה אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין בו ולא הזכיר תקנה דדואג ומתאנח על מה שאירע לו, היינו משום דמירי בחשוד למכור טרפה בחזקת כשרה במזיד, ודואג ומתאנח על מה שאירע לו לא שייך אלא כשאירע לו מכשול שלא במתכוין אלא בפשיעתו שלא דקדק ובדק יפה, כדאיתא סוף פרק ב' דבבא קמא שהפושע אינו לא שוגג ולא מזיד, ותיכף ומיד שנודע לו על המכשול שיצא מתחת ידו הוא דואג ומתאנח על כך והרי זה תשובה מעולה שמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו שמתחרט על העבר, וזה עיקר תשובה המועלת להכשירו כשודעים בו שנחם על רעתו כמו שכתב הרמב"ם בפרק י"ב מהלכות עדות, משום דבוודאי לא יוסיף עוד לפשוע בזה וידקדק לבדוק עוד יפה יפה מכאן ולהלאה כאשר מקבל עליו בפני ג' חברים, מה שאין כן כשמתחלה עשה כן במזיד ומתכוין אלא שאחר כך הוא דואג ומתאנח חיישינן להערמה, ואין סומכין על קבלתו דברי חברות.

ואפילו לא יצאה טרפה ממש מתחת ידו במזיד, אלא שנראה בו קלות בבדיקתו שאינו בודק יפה ונראה לעין שהוא דרך קלות שמקיל בבדיקה, ולא שאירע לו מכשול שלא בדק יפה בפשיעתו שלא ברצונו, אלא שאינו חושש לבדוק יפה בשאט נפש, אין קבלת דברי חברות מועלת לו, כמו שכתב הרשב"א בתשובה שנשאל בשני שוחטי העיר שנתן אחד מהם סכיניו לחבירו לבדוק לו ובדקו ב' פעמים מן הי"ב פעמים הצריכים לבדוק הסכין ונתנו לו והלך לשחוט בו ולא בדקו בעצמו ובא אחר ונטל הסכין ובדקו קודם ששחט בו השוחט ומצאו פגום היכול זה השוחט להתנצל שהיה בדעתו לבדוק קודם שישחוט, והשיב באמת כך נראים הדברים שזה מיקל בבדיקת הסכין, כי בוודאי כשנתן הסכין לחבירו לבדוק לו לא לבדוק לחצאין נתנו לו אלא לבדקו כדינו וכשראה שבדקו שלא כדינו וקבלו מידו והלך לשחוט מעשיו מוכיחים עליו שהיה די לו בבדיקות הללו ומיקל בבדיקות הוא, ולפיכך מעבירין אותו, כדאמרינן גבי טבחה דלא סר סכינא קמי חכם דהיכא שלא נמצאת יפה מעבירין אותו, ואפילו בפעם הראשונה משמע, ואמרינן נמי בטבח שנמצא אחריו חלב והלכתא להלקותו בכזית ולהעבירו בכשעורה, ומשמע אפילו בפעם הא'. ומיהו אם נראה בעיניכם שהיה כעין שגגה ושהוא אדם כשר מחזירין אותו, ובלבד בקבלת דברי חברות דהיינו שיקבל עליו בפני ג' חכמים והכשרים שבעיר שלא ישוב עוד לדברים אלו אלא שיבדוק בדיקה יפה, אבל אם יראה בעיניכם שהוא כמיקל ופושע ראוי שלא להחזירו אף בקבלת דברי חברות עכ"ל. ולא הזכיר כאן תקנתא דדואג ומתאנח, מאחר שהיה נראה לעין מתחלה שהוא מיקל ופושע דרך קלות, ואם כן אף שאחר כך דואג ומתאנח איכא למימר איערומי קא מערים כדי שלא יעבירוהו או כדי שיחזירוהו לאומנתו.

ומיהו היינו דווקא כמעשה שהיה שנתנו לחבירו לבדקו לו וראה שלא בדקו כהלכה ולא חזר ובדקו בעצמו, שנראה לעין שהוא מיקל בבדיקת הסכין, אלא אם כן ידוע שהוא אדם כשר ושהיה כעין שגגה, אבל מי שנמצאת סכיניו פגומה אחר בדיקת עצמו ולא נראה לעין שהיה מיקל בבדיקת הסכין ולא בדקו יפה דרך קלות, אלא שאירע לו מכשול שלא בדקו יפה, אף על פי שנקרא פושע על שפשע ולא נזהר לבדוק יפה,

מכל מקום כיון שלא עשה כן במזיד דרך קלות להקל בבדיקה בשאט נפש מועלת לו קבלת דברי חברות, אם ראינוהו דואג ומתאנח על מה שאירע לו ולא שמקבל עליו כדי שלא יעבירוהו מאומנתו, כמו שמועלת בטבח שיצאה טרפה מתחת ידו בפשיעתו שלא בדק יפה כמו שנתבאר לעיל בשם הרשב"א. וכן בטבח שנמצא אחריו חלב מועלת לו גם כן קבלת דברי חברות כמ"ש הר"ן פרק גיד הנשה בשם הראב"ד. ולפי דעת הרשב"א דלעיל היינו דווקא גם כן אם ראינוהו דואג ומתאנח ולא שמקבל עליו כדי שלא יעבירוהו מאומנתו.

וכן דעת ראב"ה בהגהות אשר"י מאור זרוע פרק גיד הנשה הובא ב"י סי' ס"ד ושאר כל האחרונים להלכה. וז"ל הגהות אשר"י כתב ראב"ה על טבח שנמצא אחריו חלב שיש להכריז עליו בבית הכנסת בה"ב פלוני הטבח העבירוהו מאומנתו מפני שנמצא אחריו חלב כשעורה ויהיה חדש ימים שלא יעסוק באומנתו, ולאחר חדש ימים יבא אצל ת"ח שבעירו או עיר הסמוכה לעירו ויאמר כך וכך עשיתי וחסטתי ותוהא אני על הראשונות ויתנו לו הדין כפי ראות עיניהם, ואחר כך יכריזו בבית הכנסת פלוני הטבח שהעבירוהו מפני שנמצא אחריו חלב כשעורה כבר תוהא ומתחרט על מעשה הרע הזה וקבל עליו מה שצוהו ת"ח ומכאן והלאה החזירוהו לאומנתו והרי הוא נאמן לסמוך עליו כבראשונה, וקודם שישמעו הכרזה זו בבית הכנסת אין לסמוך עליו ואסור ליקח ממנו בשר עכ"ל. הנה החמיר עליו כל כך לבזותו בהעברת חדש ימים והכרזות בית הכנסת ולא סגי ליה בקבלת דברי חברות לחוד כמו שכתב הר"ן בשם הראב"ד, משום דחיישינן שמקבל עליו כדי שלא יעבירוהו כמו שכתב הרשב"א. אבל כשמבזין אותו כל כך הוא ירא לנפשו מכאן ולהלאה ובוודאי מקבל עליו באמת להיות נזהר יפה יפה מכאן ולהלאה, אף על פי שלא ראינוהו דואג ומתאנח מיד שנודע לו. והא דלא מהני להווא טבחה דרבי טופרא ומזייה לנוול עצמו אפילו עינה נפשו בצומות הרבה ואפילו ביזה עצמו במלקות ברבים משום דחיישינן לאיערומי כדלעיל, היינו במזיד דוקא, אבל בפושע שאינו בחזקת רשע לעבור במזיד אלא שאינו נזהר יפה במעשים מהני ליה הבזיון שמבזין אותו בהעברה והכרזות אלו שיהא נזהר יפה מכאן ולהלאה כאשר מקבל עליו. ובזיון זה לאו דווקא, אלא הוא הדין לכל כיוצא במשקל צער בזיון זה כגון סגופים בצומות וכהאי גוונא, וגם הכל לפי ענין פשיעתו, והכל לפי מה שהוא אדם. ומשום הכי סתם רמ"א סוף סי' ס"ד וכתב הכל לפי ראות עיני הדיין, וכן כתב בסי' קי"ט סי"ח בהג"ה אם נוכל לומר שבטעות נעשה, סגי ליה בקבלת דברי חברות ויעשה תשובה לפי ראות עיני הדיין עכ"ל, ורוצה לומר דאם נראה שבאמת נעשה בטעות ושגגה היה סגי ליה בקבלת דברי חברות לחוד, ואם פושע הוא יעשה תשובה לפי ענין פשיעתו בכדי שנדע שמקבל עליו באמת להיות נזהר יפה מכאן ולהלאה.

ומיהו בזה יש לחלק בין דבר שאין בו חמוד ממון, כגון שנמצא אחריו חלב או פגם בסכין או שיצאה טרפה מתחת ידו בחזקת כשרה בשל אחרים, דלא דיינינן ליה כמזיד שאין אדם חוטא ולא לו אלא כפושע, וסגי ליה בתשובה במקומו לפי ראות עיני הדיין אם לא ראינוהו דואג ומתאנח מיד שנודע לו, שאם ראינוהו כן סגי בקבלת דברי חברות לחוד בלא תשובה, ובין דבר שיש חמוד ממון כגון טבח ששוחט ובודק לעצמו ומוכר לאחרים ויצאה טרפה מתחת ידו שבזה כתב הב"ח סי' קי"ט ופרי חדש שם דדיינינן ליה כמזיד אפילו בפעם אחת ולא כפושע, ולא סגי ליה בתשובה במקומו עד שילך למקום שאין מכירין בו. אלא אם כן נראה שהיה כעין שגגה או שראינוהו דואג ומתאנח מיד שנודע לו, שבאלו אין לחלק בין דבר שיש בו חימוד ממון לאין בו, ובשניהם סגי ליה בקבלת דברי חברות לחוד בפעם אחת.

ואם לאחר שקבל עליו דברי חברות חזר והוציא טרפות מתחת ידו, או שנמצאת שנית פגימה בסכין שהולך לשחוט בה בחזקת שהוא בדוק, או טבח שנמצא אחריו חלב שנית, שוב אין קבלת דברי חברות

מועלת לו, ואפילו אם בפעם הא' היה נראה לכל שהיה כעין שגגה ושהוא אדם כשר, שהרי הוא כמותרה ועומד מקבלה הראשונה להזהר עוד, והלכך כשלא נזהר עוד דיינינן ליה כמזיד, ואין לו תקנה אפילו אם דואג ומתאנח כדלעיל, אלא עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזיר אבדה בדבר חשוב, שתקנה זו מועלת אף אם מתחלה לא עבר מפני חמוד ממון כלל, כמו שכתב האגודה הובא בב"ח וכנסת הגדולה סי' ס"ד גבי טבח שנמצא אחריו חלב, אף שאין לו ריוח ממון בחלב כשעורה שהניח בחזקת שומן כמ"ש בתשובת שארית יוסף ובמהרי"ט שם, דמכל מקום כיון דחזינן דהדר ביה מחמדת ממון שלא לעבור על מצות קונו אמרינן דהכי נמי הדר ביה מלעבור על מצותו מפני הטורח שיטרח בבדיקות וניקור החלב יפה וכן בבדיקת הסכין והריאה, שהרי אמרו חכמים שהאוכל נבלות לתיאבון מפני שהן בזול יותר מהכשרות מטרח לא טרח בבדיקות הסכין, משום דהא בהא תליא.

ואם לא קבל עליו דברי חברות בפעם א' שיצאה טרפה מתחת ידו ואחר כך יצאה פעם ב', אם אינה אותה טרפות עצמה שהוציא בפעם א' אלא טרפות אחרת מועלת לו קבלת דברי חברות. אבל אם אירע לו ג' פעמים אף על פי שלא קבל עליו דברי חברות בינתיים כלל, שוב אין קבלת דברי חברות מועלת לו אף על פי שהיא טרפות אחרת (מהרי"ט שם). ובאותה טרפות עצמה שהוציא בפעם א' אף על פי שלא קבל עליו דברי חברות בינתיים שוב אין קבלת דברי חברות מועלת לו כשיצאה ב' פעמים, משום דבתרי זימני הוי חזקה שהוא פושע, כמ"ש באו"ח סי' תקכ"ז גבי השוכח עירובי תבשילין ב' פעמים, והוא הדין הכא אף שהיה נראה שהיא שגגה ושכחה ושהוא אדם כשר מיקרי פושע בב' פעמים ואין קבלת דברי חברות מועלת לו. אלא אם כן ראינוהו דואג ומתאנח תיכף ומיד שנודע לו, אף אם היה פושע ב' פעמים גם כן קבלת דברי חברות מועלת לו כשראינוהו דואג ומתאנח מיד שנודע לו פעם ב', אם לא קבל דברי חברות בינתיים. אבל בתלתא זימני הוי חזקה שהיא מועד לכך, וכמזיד דיינינן ליה אף שהיה כעין שגגה ושכחה כל הג' פעמים, ואין קבלת דברי חברות מועלת לו כלל אף אם דואג ומתאנח, עד שילך למקום שאין מכירין כו' (עיין פרי חדש סי' קי"ט).

וכל זה בטבח הממונה על הציבור לשחוט או לבדוק, או הממונה לנקר החלב, או ששוחט ובודק לעצמו ומוכר לאחרים, וכן המנקה לעצמו ומוכר לאחרים שהרי זה כממנה את עצמו לכך על הצבור מאחר שמוכר להם מעצמו ומשלו, אבל השוחט ובודק ומנקה לאחרים שנותנים לו לשחוט ולבודק ולנקר בחנם או אפילו בשכר ונמצאת סכיניו פגומה, או שיצאה טריפה מתחת ידו, או שנמצא אחריו חלב, אינו בחזקת פושע כל כך (ב"י סימן ס"ד בשם הרשב"א. רא"ם בשם הראב"ד) כמו הממונה על הצבור שהוא כמותרה ועומד כמ"ש בח"מ סימן ש"ו ויש לו להזהר ביותר, אבל שאינו ממונה דיינינן ליה בשוגג ולא בפושע, וסגי ליה בקבלת דברי חברות אף אם אינו דואג ומתאנח. אבל אם אירע לו כן ב' פעמים פושע הוא כמו בעירובי תבשילין, ואפילו לא קיבל דברי חברות בינתיים. אבל בג' פעמים כמזיד דיינינן ליה, ואין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירין כו' (רא"ם). ואפילו בממונה על הצבור אם ידוע שהוא ירא שמים ומדקדק במעשיו אמרינן בוודאי משגה הוא כך כתב הש"ך בשם מהרי"ו. אבל קבלת דברי חברות מיהא בעי אף אם נראה לכל שהיה כעין שגגה ושהוא אדם כשר כמ"ש לעיל בשם הרשב"א:

(1)

ואפילו להאומרים שהעובר על שבועת בטוי דלהבא דכי משתבע איכא למימר דקושטא מישתבע שבדעתו לקיימה אף על פי שעבר עליה שכפאו יצרו לא נעשה בכך חשוד על השבועה שלעבר להוציא שקר מפיו בשבועתו כמ"ש בח"מ סימן ל"ד וצ"ב, מכל מקום לאותו דבר שהוא חשוד עליו הוא חשוד

לשבע עליו, שהחשוד לדבר אחד אף שאינו חשוד לכל התורה כולה, מכל מקום לאותו דבר שהוא חשוד עליו הוא חשוד לכל אותו דבר אפילו לישבע עליו, שאנו רואין אותו כמומר גמור לאותו דבר אפילו לעבור על השבועה, שהרי כבר מושבע ועומד הוא מהר סיני. ומהאי טעמא קיימא לן דחשוד אממונא חשוד אשבועתא, לפי שמכיון שנחשד על ממון זה נחשד לישבע עליו. כן כתב הרשב"א בתשובה סי' ת"ל וס"ד. ולפי זה הוא הדין במומר לעבירה אחת משאר עבירות של תורה שצריך לבדוק לו סכין להרמב"ם כדלקמן סעיף ו' אם לא בדקו לו אינו נאמן אפילו בשבועה לומר שבדקה יפה ותקנה, שכיון שחשוד הוא על בדיקת הסכין ותיקונה חשוד הוא לישבע עליו, כמו בחשוד אממונא שהוא חשוד לישבע עליו אף על פי שאין אנו יודעים אם הוא טוען שקר אלא שחושדים אותו. וכן פסק בתבואות שור מטעמא אחרינא:

(ז)

נאמן. כן כתב הרשב"א. ולפי מ"ש לעיל בשמו שהדעת נותנת להקל אף אם לא באנו בגמר שחיטה בתוך שעה או שתים שלא היה לו עדיין פנאי ללכת לדרכו ולמצוא סכין אחרת יפה בשוק, ובהאי גוונא אמרינן כאן נמצא כאן היה וחזקה שהיתה עמו היפה בשעת שחיטה. ואף שהיתה עמו גם כן שאינה יפה מכל מקום לא שביק התירא ואכל איסורא. ומכל מקום כיון שלא באנו בגמר שחיטה ממש בעינן שיאמר ביפה שחטתי, ואף על פי שהמומר הזה אינו נאמן לנו, אין זו נאמנות גמורה שאין אנו סומכים על עדותו אלא משום שלא היה לו עדיין פנאי ללכת לדרכו (משמרת הבית), וכיון שאמר ביפה שחטתי בעינן שיאמר בזו היפה, שאם לא כן לא אמר כלום, שמא אינו יודע איזו יפה ומשום הכי קאמר יפה סתם לאשתמוטי (תבואות שור).

אבל לפי מ"ש לעיל מסקנת הרשב"א שלא להקל בשעה או ב' אלא בגמר שחיטה, וכהאי גוונא שהיה ידוע לנו שהיתה היפה עמו בשעת שחיטה אין צריך לאמירתו כלל שיאמר ביפה שחטתי, שבודאי שחט ביפה, דלא שביק התירא ואכל איסורא (ט"ז פרי חדש). ולא חיישינן כשאינו אומר כלום שמא לא בדקן כלל לפני השחיטה ולא ידע שזו יפה וזו אינו יפה ושחט באיזה שנזדמנה לו דהא מיטרח לא טרח בבדיקת הסכין, דלא אמרינן מיטרח לא טרח בבדיקת הסכין אלא דלא טרח לתקנה אם ימצאנה פגומה כמ"ש לעיל בשם הרא"ש, וכשאין לו אלא סכין אחת לא טרח נמי לבדקה כיון שאף אם ימצאנה פגומה ישחוט בה, אבל כשיש עמו ב' בודק שמא ימצא אחת מהן יפה וישחוט בה דלא שביק התירא ואכל איסורא. אבל מלשון הרשב"א בתורת הבית משמע דאף בכהאי גוונא בעינן שיאמר בזו היפה שחטתי, כדי שנדע בו שידוע איזו יפה, דחיישינן שמא לא בדקן כלל דמיטרח לא טרח אף בבדיקה לבדה (עיין תבואות שור):

(ח)

להכעיס. דשביק התירא ואכל איסורא שלא לתיאבון אלא להכעיס ולמרוד בקונו, או אפילו אינו מתכוין למרוד אלא שנזרקה בו מינות ואינו מאמין במצוה זו (רמב"ם) ומפני כך אינו מקפיד בין איסור להיתר מיקרי להכעיס, וקיימא לן כמאן דאמר דהוי מין ולא כמומר לדבר אחד אלא כמומר לכל התורה כולה וגריעא מיניה כדלקמן סי' קנ"ח וקנ"ט, הלכך הוי ליה כנכרי שאינו בתורת שחיטה, כיון שיצא מכלל ישראל ונעשה מין. אף על פי שהוא נזהר במצות השחיטה בכל דקדוקיה אלא שעבר עבירה אחרת להכעיס, בין שעבר על לא תעשה בין שבטל מצות עשה שלא מחמת עצלות שלא רצה לטרוח אלא למרוד בקונו [אן] מפני מינות שנזרקה בו ואינו מאמין במצוה זו (תבואות שור). ואפילו בפעם אחת שעבר עברה להכעיס הוי מין (הוריות י"א).

אבל אי שביק התירא ואכל איסורא שלא לתיאבון ושלא להכעיס, אלא יודע ומאמין שהיא עבירה ואינו מתכוין כדי למרוד בקונו, אלא שאינו חושש בה להזהר מחמת שהורגל בה לתיאבון וכיון דדש ביה כהתירא דמי ליה ועובר אף שלא לתיאבון, או אפילו דבר שאין בו תאוה כלל אלא שאין בו יראת שמים ויראת חטא כלל ואין לו לב להזהר, לא הוי מין, אלא הוא כמומר לדבר אחד שאינו כמומר לכל התורה והרי הוא בתורת שחיטה. אלא אם כן אינו חושש בשחיטה דלא מיקרי בר זביחה לפי דעת התוס' והרא"ש כדלקמן בהג"ה.

וכל זה בעבירות המפורשות בתורה, אבל שאינן מפורשות בה אלא בתורה שבעל פה, אף על פי שעובר מפני כפירתו שאינו מאמין בה או אפילו בתורה שבעל פה כולה, אינו כנכרי לענין שחיטה. אף על פי דמיקרי אפיקורס וגרוע מנכרי לענין שמורידין אותו לבור מה שאין כן בנכרי שלא מעלין ולא מורידין כדלקמן סי' קנ"ח וקנ"ט, מכל מקום כיון שמודה ומאמין בתורה שבכתב כולה הרי הוא כישראל בתורת שחיטה ומיקרי נמי בר זביחה, וקרינן ביה וזבחת ואכלת מה שאתה זוכה אתה אוכל, אם הוא נזהר במצות השחיטה לקיימה כהלכתה המסורה לנו בעל פה פירוש הכתוב וזבחת וגו'. (מה שאין כן כשאינו נזהר בה כהלכתה שבעל פה דלא מיקרי בר זביחה לפי דעת התוס' והרא"ש, אף על פי שהוא בתורת שחיטה לפי דעת הרשב"א והר"ן. אלא שצריך שיהיה אחר עומד על גביו כדלקמן).

וכן כל אותן שמנו חכמי הגמרא בפרק חלק בכלל אפיקורס שאין לו חלק לעולם הבא, כגון מבזה תלמיד חכם או מבזה אחרים בפני תלמיד חכם (ואינו בוש מתלמיד חכם), או הקורא לרבו בשמו, או כגון הני דאמר [י] מה אהני לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו, או כגון הני דאמר [י] מה אהני לן רבנן מעולם לא שרו לן עורבא ולא אסרו לן יונה, או כגון דאמרי הני רבנן, פירוש כאדם שאומר אותו תלמיד חכם [ד] לשון ביזוי הוא, כל אלו אינן כנכרים לענין שחיטה, אפילו למאן דאמר שדינן כאפיקורס גמור דגריע מנכרי לענין שמורידים אותו לבור כדלקמן סי' קנ"ח, מכל מקום הם בתורת שחיטה במכל שכן מאפיקורס הכופר בתורה שבעל פה לגמרי. ואין צריך לומר לפי דעת הרמב"ם דסבירא ליה שכל אלו אינם כאפיקורס גמור לענין מורידין, אלא שחכמינו כינו אותם בשם אפיקורס ואמרו שאין להם חלק לעולם הבא כמו אפיקורס, שכן דרכם של חכמים שכל עבירות הקלות בעיני הבריות כינו אותם בדומות להן מן החמורות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, על דרך חייב משום נשג"ז בבא על הנכרית וכהאי גוונא טובא (עיי' תשובת מהרי"ל סוף סי' קצ"ד) וכמ"ש לקמן סי' קנ"ח. ולא עוד אלא אפילו בדיקת סכין אין צריך לבדוק להם, אף לפי דעת הרמב"ם שצריך לבדוק סכין למומר לדבר אחד כדלקמן, הני לא חשיבי כמומרים אף על פי שהם רגילים בכך, משום דנראה בעיניהם דבר קטן וחוצפא בעלמא ולא חשידי משום הכי לעבור על שום עבירה. וכהאי גוונא אמרינן בעלמא לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו. ומיהו אם הוא צורבא מרבנן ויודע מה שאמרו רז"ל ואפילו הכי חשוד לעבור תדיר מפני הנאתו מיחשב מומר לדבר אחד (מהרי"ל סי' קצ"ד). ויש ללמוד מזה על שאר עבירות הקלות בעיני ההמון עד שלא נחשב להם לאיסור מחסרון ידיעה דאין צריכין לבדוק להם סכין (שמלה חדשה), אלא אם כן הוא צורבא מדרבנן ויודע האיסור (או שמודיעין אותו האיסור ואפילו הכי אינו נזהר):

(ט)

לעבודה זרה. אפילו לא עבד עבודה זרה אלא פעם אחת במזיד ואפילו בצנעה (ש"ך) נעשה מומר לכל התורה כולה, והרי הוא כנכרי לכל התורה חוץ מלענין קדושין, ואפילו עבר לתיאבון, כל שאינו אנוס אנוס נפשות, ולכן האנוסים שיכולים ל[ה]מלט על נפשם ולברוח ונשארים בארצותם מפני ממונם הם כמומרים

אף על פי שמקיימין כל המצות בצנעא, כי בעבודה זרה לא חילקו בין לתיאבון ובין להכעיס, אבל אם אין בידם להמלט על נפשם והם מתנהגים בכשרות בינם ובין עצמן סומכין על שחיטתן כדלקמן סימן קי"ט:

(י)

בפרהסיא. בפני עשרה מישראל, או שהדבר מפורסם והוא ידע שיתפרסם, אפילו לא חילל להכעיס אלא לתיאבון במזיד באיסורא דאורייתא (שמלה חדשה). ואפילו ראינוהו מקיים שאר מצות שחיטה הרי הוא כנכרי לשחיטה וכל התורה חוץ מקידושין. ואפילו לא עשה כן אלא פעם אחת נעשה מומר לכל התורה והרי הוא כנכרי. אלא שבאותו הפעם עצמו שנעשה בה מומר עדיין אין שם מומר עליו באותו הפעם אלא מכאן ואילך, כגון אם שחט בשבת בפרהסיא שחיטתו כשרה ומכאן ואילך שחיטתו פסולה (ש"ך), ויום הכיפורים כשבת לכל זה (שמלה חדשה):

(יא)

לכל התורה. ורובה ככולה (תבואות שור):

(יב)

להכעיס. דכיון שאינו חושש בשחיטה לא מיקרי בר זביחה ולא קרינן ביה וזבחת ואכלת מה שאתה זובח אתה אוכל כן כתב הרא"ש בשם ר"י בעל התוס', דלא כמ"ש הר"ן שכל שאינו אוכל נבילות להכעיס שאינו כנכרי אף על פי שאינו חושש בשחיטה הרי הוא בתורת שחיטה כישראל, וכן דעת הרשב"א ואפילו באוכל נבילות להכעיס, דסבירא ליה כמאן דאמר מומר הוא ולא מין, ולא קיימא לן הכי אלא כמ"ש הרא"ש בשם התוספות.

והתבואות שור נסתפק במי שאינו טורח אפילו טירחא זוטא כגון להוליך אל המומחה לשחוט דאפשר דלא מיקרי בר זביחה כלל לפי דעת התוספות, וזה אינו, דכיון דכשיש היתר ואיסור לפניו מניח האיסור ואוכל ההיתר דווקא מקרי בר זביחה, כיון שלפעמים מדקדק בזביחה, דמהאי טעמא מקרי אוכל נבילות לתיאבון בר זביחה משום דמדקדק בזביחה שלא לתיאבון (וכן מוכח ממ"ש [לעיל] סי' א' בשם האחרונים גבי מי שיצאה טריפה מתחת ידו במזיד דלמפרע לא מספקא לן באינו בר זביחה אלא ספיקא אחרינא עיין שם):

(יג)

(ואף על גב דמומר לדבר אחד לא הוי מומר לכל התורה, ולא אפילו חשוד לכל התורה, אפילו לדבר שיש הפסד ממון, וכל שכן טורח לבד, ואפילו מומר לאיסור חמור אינו חשוד לאיסור אחר אפילו קל ממנו אם הם ב' מיני איסורים, ואפילו במין איסור אחד המומר לאיסור קל אינו חשוד לאיסור חמור מאותו מין, אפילו לדבר שיש בו הפסד ממון, כדתנן בפרק ד' דבכורות דהחשוד על השביעית אינו חשוד על המעשרות, לפי שהמעשרות חמורים משביעית אף על פי ששניהם מין איסור אחד שהוא איסור מאכלות אסורות ויש הפסד ממון הרבה כדלקמן סי' קי"ט. הכא אפילו המומר לאיסור קל מאיסור נבלה, ואפילו הוא מין איסור אחר שאינו במאכלות אסורות, אפילו הכי צריך בדיקת סכין, משום דאנן לא חשדינן ליה שלא יבדוק הסכין כלל אלא שיבדקנה במהירות קצת ולא יטרח לבדקה כהלכתה לאט לאט במתון וישוב הדעת הרבה מפני קלות דעתו, שיקיל לומר שכבר היא יפה מאחר שלא מצא בה פגם

בבדיקתו הקלה, דהא חזינן שהוא קל בדעתו ואין בו יראת חטא, מאחר שהוא מומר לעבירה אחת של תורה שאין הרבים מקילים בה, דהיינו שהוא מועד ורגיל בה.

(מה)

שאינן כן כשלא עבר אלא פעם אחת יש לומר מקרה הוא שתקפו יצרו לעבירה זו ולא יצא בשביל כך מחזקת כשרות ויראת חטא של סתם כל ישראל לענין בדיקת הסכין, אפילו עבר פעם אחת עבירה חמורה מאיסור נבילות רק שהיא ממין איסור אחר כגון עריות וכהאי גוונא.

אבל אם היא במאכלות אסורות, כיון שהוא מין איסור אחד עם איסור נבילה, צריך בדיקת הסכין אפילו בדיעבד. ואפילו עבר על איסור קל מנבילה, שאף על פי שהחשוד על איסור קל אינו חשוד על איסור חמור אף על פי ששניהם מין איסור אחד, היינו לעבור במזיד, אבל להקל בבדיקת הסכין שלא לטרוח בבדיקתה לבדקה במתן ובישוב הדעת הרבה הוא חשוד, מפני שעבר על איסור קל מנבילה שאין בו טורח כל כך.

ואפילו הוא איסור דברי סופרים, כגון שלא בדק הריאה כראוי ומצא אחריו טרפות, והיה ניכר שלא חשש לבדקה יפה מפני קלות דעתו שהיה מקיל בבדיקתה ולא היה חושש לתקנת חכמים בשאט בנפש, אינו נאמן על בדיקות הסכין כהלכתה יותר הרבה מבדיקת הריאה, ויש בה צד להקל במי שהוא קל בדעתו להיות די לו בבדיקה קלה במהירות קצת כל י"ב בדיקות שהצריכו חכמים ולסמוך על הרגשתו שאין בה פגם, דהא חזינן שאין בו יראת חטא באיסורין מאחר שעבר על דברי חכמים בבדיקת הריאה בשאט בנפש, אפילו לא עבר אלא פעם אחת. והוא הדין במומר למין איסור אחר אפילו של דברי סופרים).

ומ"ש לעיל סי' א' ס"ד שאף על פי שחשוד על הגניבה אינו חשוד על השחיטה, אף על גב דלא בדקו לו סכין, וחשוד משמע אפילו מומר לכך. היינו משום דתלינן שלא שחטן בעצמו אלא נתן לאחר לשחוט ורוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן (ש"ך ט"ז).

(יד)

כותי. הוא מהאומות שהושיב סנחריב בערי שומרון ונתגיירו. ומתחלה היו גרי אמת ואחר כך נתקלקלו וכפרו בהרבה תורה שבעל פה, רק שבשחיטה החזיקו בה בכל הלכותיה שבעל פה, וכל מצוה שהחזיקו בה כותים הרבה מדקדקים בה יותר מישראל לרשב"ג, והיה מותר לאכול משחיטתם. ותנא קמא פליג ארבי שמעון וסבירא ליה כיון שהלכות שחיטה לא כתיבי אלא שנצטוו משה עליהן בעל פה כדלעיל סי' א, אין מדקדקין בהן כל כך, ואף על פי שהחזיקו בהן אין סומכין עליהן. ואפילו לרשב"ג אין סומכין עליהם אלא כשאוכלין בעצמן משחיטתן, אבל אלפני עור לא תתן מכשול לא קפדי כלל, כי הם מפרשים פסוק זה כמשמעו דוקא. ואחר כך בימי חכמי הגמרא נמנו עליהם חכמים ועשאום כנכרים גמורים לכל דבריהם, לפי שנתקלקלו הרבה, וגם מצאו להם דמות יונה בראש הר גריזין[ם] שהיו עובדין אותה, והלכך אפילו ישראל עומד על גביו וראה ששחט יפה נבילה מדברי סופרים (ש"ך):

(טו)

ובייתוסי.

מהדורא בתרא

(כתבו)

בליאדי בזקנותו אחר חיבור השו"ע שנים רבות)

מה

שכתבו בתשובות שב יעקב ובכרתי ופלתי, הטעם דבדיקה בבית החיצון טמאה מדאורייתא משום דהרגשת עד היא, ומשום הכי כתב הרמב"ם בפנים בפרוזדור דוקא. הנה בתוס' וחיידושי רשב"א ור"ן רפ"ק דנדה לא כתבו כן אלא לפרושי טעמא דשמאי בלמפרע, אבל לא לומר שזהו עיקר טעם הטמאה בבדיקה מכאן ולהבא לכולא עלמא, דהא בהדיא אמר אב"י בסוגיא דחדר ופרוזדור אימור שחתה כו', ולמסקנא שם שורפין תרומה וקדשים מה"ט דאימור שחתה בנמצא מן הלול ולפנים בגג עליה, כמ"ש התוס' שם (ע"ן שם דמוכח הכי מסוגיא דב"ב, דעליה הוי קורבא דמוכח משום שהוא שינוי מועט כו').

והנה מה שכתב הרמב"ם רפ"ט כמו שביארנו, פירשו בשב יעקב ובכרתי ופלתי, דהיינו מ"ש בפ"ה מן הנקב ולפנים ספיקו טמא שחזקתו מן המקור כו'. ואין בזה די באר שהרי לא הזכיר שם כלל זכר הרגשה. והנה גם בפתח דבריו כתב כמו שביארנו, דהיינו שמטמא בבית החיצון, ולכאורה אינו ענין לכאן כלל, שכאן הכוונה שצריכה להרגיש, ואפילו אם יצא לחוץ ממש כמו בדקה קרקע עולם כו'. אך מלשון הרמב"ם עד שתרגיש ותראה דם ויצא בבשרה כו' מעת שתראה כו', מובן דהרגשה וראיה חדא מילתא היא, דסתם ראייה דנדה שבלשון חכמים אינה ראיית העין על העד שבדקה בו, אלא ראיית הלב או עין השכל והמחשבה והדעת שמרגיש ויודע בשינוי הגוף, כהרגשת מי רגלים שנעקרו ממקומן אף שלא יצאו לחוץ, וכן הרגשת שכבת זרע שנעקרה, וכן הוא הרגשת דם נדה שנעקר ממקורו. אבל גבי דם העליה שהוא כדם מכה כתב הרמב"ם לשון שותתת, לפי שאין שינוי בתולדת הגוף בזה ששותת מפנים לחוץ, כמו במי רגלים ושכבת זרע שעכשיו נולדו ונגמרו בהרגשה זו, וכן הוא בדם נדה כשהטבע דוחהו לחוץ, מהרגשת שינוי בתולדות גופה בעקירת הדם ויצאתו ממקורו כהרגשת עקירת מי רגלים ממש. דמשום הכי אמרינן בריש פ"ק להילל כסבורה הרגשת מי רגלים היא, וכן הוא ריש פ"ח, וכמו שכתב ברמב"ם שם הרגישה גופה ונזדעזעה כו'. וכל שאינה מרגשת (א) בעקירתו מסתמא אינו דם נדה הבא מן המקור אלא דם העליה או מהצדדים, שהם כותלי בית הרחם, אם נמצא שם הדם.

אבל אם נמצא בפרוזדור (שהוא צואר הרחם שלמעלה מכותלי בית הרחם שלמטה, אף לגירסת הרמב"ם שהוציא ראשו לפרוזדור, כמבואר מלשונו (ב) ובשעת גמר ביאה האבר נכנס בפרוזדור ואינו מגיע כו'), כיון שרוב דמים הנמצאים שם הם מהמקור אזלינן בתר רובא, ואמרינן דארגישה ולא אדעתה, וכל שכן שיש לומר דכסבורה הרגשת מי רגלים היא. וגם מן הלול ולחוץ אינו ספק שקול אלא בצירוף חזקת טהרה דאשה, כמ"ש התוס' משום דדמי החדר מצויים ביותר כו', ור"ל דאף מן הלול ולחוץ רוב ומצוי מהחדר אלא דמיעוטא דמהעליה הוה מיעוטא דשכיחא, מה שאין כן מן הלול ולפנים. וגם הרמב"ם שכתב גבי מהלול ולפנים שרוב דמים הנמצאים כאן כו', יש לומר דהנמצאים היינו רוב ומצוי שבגמ' פ"ב דב"ב, ודלא כפירש"י שם שרגילין לזוב כו', דאם כן מהלול ולחוץ (בכותלי בית הרחם למטה, ורש"י לשיטתיה אזיל כמ"ש בפנים) נמי, אלא שכאן דוקא מצוי דם החדר ולא דם העליה דלא שכיח כלל כאן דוקא, משום שנזדקרה לא שכיח כמ"ש התוס'. מה שאין כן מן הלול ולחוץ אינו רוב ומצוי, שגם דם העליה יוכל לבא כדרכו אף

שלא נזדקרה, אלא רובא לחודיה, שהמקור דמיו מרובים כדפירש רש"י שם, ובצירוף חזקה דאשה הוי פלגא ופלגא.

ומשום הכי נמי לא מהני נמי טעמא דהרגשה, כמו דלא מהני להילל טעמא דהרגשה בצירוף חזקה, כי היכי דמהני צירוף זה לשמאי בריש פ"ק להך לישנא דאשה מרגשת. ואף דהתם דוקא לתרומה וקדשים ולא לחולין, מכל מקום אין הטעם משום צירוף חזקה לטעמא דהרגשה, אלא משום דמדאורייתא מהני חזקה לחודה כל כמה דלא אתרעאי, דהיינו לטהר למפרע דמוקמינן בחזקתה לומר השתא הוא דחזאי, והא דלא הרגישה משום דמעליה אתא (אי נמי מן המקור והרגישה וכסבורה הרגשת עד הוא. והיינו בקרקע פרוזדור שיוכל לבא שם בלא שחייה, אבל בגגו אם לא שחתה בבדיקתה תלינן בעליה). מה שאין כן במכאן ולהבא דאתרעאי חזקתה שהרי דם לפניך. ואף שהוא מהלול ולחוץ, ואיכא למימר מעליה אתא, מכל מקום כיון שהמקור דמיו מרובים אתא רובא ומרע לחזקה למהוי פלגא ופלגא על כל פנים, הואיל ולא הרגישה ממש ועליה מקרבא, דאי לאו הכי הוה אזלינן בתר רובא ממש דעדיף מחזקה, והוה אמרינן דהרגישה ולאזו אדעתה וגם שחתה ולאזו אדעתה, אפילו לשרוף, כמו מהלול ולפנים. וזהו שאמרו בגמרא בשלשה מקומות הלכו חכמים אחר הרוב ועשאום כודאי כו', ע"ש בתוס' י"ח ע"ב ד"ה למעוטי כו' לא הוי רוב גמור כו', ור"ל כנגד קורבא דמוכח וגם שלא הרגישה.

(ואין לתמוה אם מטמאים להבא ואמרינן דשחתה וארגישה, ומטהרין למפרע למימר דעכשיו ראתה, דסתרן אהדדי. דכה"ג ממש אשכחן בפרק ט"ו דיבמות דהאשה מותרת לינשא וצרתה אוכלת בתרומה אפילו דאורייתא, ע"ש בתוס', ובפסקי מהרא"י סי' רכ"א שפסק כן, והבין שכן הוא מסקנת התוס', משום דמ"ש לא ילפינן מסוטה היינו לומר דטעמא דבשני שבילין משום חזקה, כמ"ש התוס' בנדה וחולין, ואם כן הוא הדין לאיסורים דמוקמינן אחזקה, מה שאין כן אי ילפינן מסוטה דהילכתא גמירא לה ספק טומאה ברשות הרבים טהור, ומשום הכי מטהרין בשני שבילין שברשות הרבים, אין ללמוד משם לאיסורים. וכהאי גוונא נמי אשכחן בריש פ"ו דטהרות המסוכן ברשות הרבים כו', דכשהיה ברשות היחיד אמרינן דכבר מת וכשהוציאו אותו לרשות הרבים אמרינן דעודנו חי).

והא דלא אתרעאי חזקתה למפרע, יש לומר דכיון דקורבא דמוכח דעליה מסייעא לחזקה, לא עדיף רובא אלא מחזקה דאתרעאי כבר מאחר שדם לפניך, אבל לא למפרע. וכהאי גוונא ממש צריך לומר לשיטת התוס' בכתמים דשורפין מכאן ולהבא, דאפילו בחולין טמא כמ"ש דף ג' בד"ה והא איכא כו', ולמפרע תולין ובחולין טהור בכל ענין, אפילו ביבש דודאי מעיקרא אתא, ע"ש בתוס' ד"ה ושרצים כו', כמשמעות פשט לשון הברייתא שם דף ו' וזה וזה תולין כו', וע"כ צריך לומר דמוקמינן אחזקה בלמפרע ואמרינן דעברה בשוק של טבחים ולאזו אדעתה, כמו בתינוקות שלא הגיע זמנה לראות, וכדפריך בגמ' לשמאי ע"ש בתוס' (וכן צריך לומר גם כן בגמ' דף ה' גבי שאר נשים שדיין שעתן, שכתמן טהור למפרע אפילו יבש).

ואף לפי מ"ש לשיטת הרמב"ם דהיא דכל הטומאות כשעת מציאתן הלכתא גמירי לה אפילו במקום חזקה ברורה כקופה בדוקה, וטעמא דמודים חכמים בראוהו חי משום תרתי חזקי, כדאיתא בפ"ג דעירובין, ובאשה היינו טעמא משום דאשה מרגשת כו', אי נמי דאי איתא דהוה דם מעיקרא הוה אתי כדרבא דמודה במוך דחוק. מכל מקום יש לומר דהאי טעמא דמרגשת אי נמי דאי איתא כו' מהני כמו חזקה, והוי לה תרתי חזקה ולקולא בצירוף חזקת טהרה דאשה, כל כמה דלא אתרעאי, דהיינו למפרע דוקא ולא להבא

(והשתא אתי שפיר נמי מ"ש הרמב"ם וטומאה זו בספק שמא כתם זה מדם החדר כו', משמע דאילו הוה דם החדר טמא מדאורייתא. דאף שכוונתו בספק זה היא לקולא שלא לשרוף תרומה וקדשים כמ"ש בסוף פ"ג מהל' משכב (אי נמי לענין

ספק מגע דלהוי ספק ספיקא אף שהוא אב הטומאה. עיין סוף פי"ג מהל' שאר אבות הטומאה). מכל מקום ממילא משמע דאי הוה מהחדר היו שורפים אף שלא הרגישה, ואי אינה טמאה אלא מדברי סופרים על דברי סופרים אין שורפים כמ"ש שם ספ"ב (וששה ספיקות היינו טעמא משום דוודאן מדאורייתא, כמ"ש בה' שאר אבות הטומאה סוף פי"ג. ומ"ש בפירוש המשנה פ"ד דטהרות דשורפים אפילו על ספק אב מדברי סופרים, חזר בו בחבורו שם וכתב דדוקא בספק של תורה שורפים. ומ"ש בפרק ט"ז דספיקו טמא מכל מקום יש לומר דאין שורפים). ואף די ש טומאות שעיקרן מדברי סופרים ששורפין כמו ידים, מכל מקום מאחר שהרמב"ם שם בהלכות אלו סוף פ"ב לא הזכיר אלא אותן שאין שורפין, למה ליה למימר משום ספק, בלאו הכי נמי אתי שפיר. וגם מדכילל שם כתמים עם טומאת מעת לעת, וכן כאן כתב וכן כו', מכלל דחד טעמא הוא וכי הדדי נינהו. ובלאו הכי נמי קשה אמאי גזרו על ספק דרבנן דהא הוה ליה ספק דרבנן לקולא. ואף דאשכחן נמי לחומרא באיזהו מקומן, מכל מקום לענין טומאה אין להחמיר כבאסורין דאפושטי טומאה לא מפשינן, כדאיתא בביצה דף ז' בפ' רש"י)

להבא, דאתא רובא ומרע לחזקה, שהמקור דמיו מרובים מדם העליה. ואף שדם העליה מצוי גם כן מהלול ולחוץ כדם המקור, ולא שייך כאן שרוב דמים הנמצאים כאן הם דמי המקור כמלול ולפנים, מאחר שרגלין ומצויים כאן שני דמים אלו בשוה, מכל מקום כיון שהמקור דמיו מרובים מעליה מהני רובא למהוי פלגא ופלגא כנגד חזקת טהרה וחזקת הרגשה, דמדלא ארגשה ממש איכא הוכחה שאינו מן המקור ולא אמרינן דכסבורה כו', דמהאי טעמא מטהרין למפרע בחולין אף לבית הילל. וגם להך לישנא דאי איתא דהוה דם מעיקרא הוה אתא, משום האי טעמא ממש שייך נמי למתלי טפי בעליה, ולא לומר דכסבורה הרגשת מי רגלים היא, מדלא אתא הדם מעיקרא אלא השתא שאין לה אפילו הרגשת מי רגלים. והשתא אתי שפיר להרמב"ם דסבירא ליה דאף בקרקע פרוזדור הוי ספק מהלול ולחוץ, דליכא קורבא דמוכח כבג פרוזדור לשיטת התוס', וכמ"ש התוס' דף י"ח דבקרקע פרוזדור ודאי טמא, והרמב"ם לא סבירא ליה הכי כמ"ש בפ' המשנה בהדיא (אלא דשם כתב דבג עליה טהור, ובחבורו חזר בו ולא חילק ביניהם), והיינו טעמא, דחזקת הדם שבא בהרגשה מסייע לחזקת טהרה נגד רובא דמקור.

ומיהו היינו דוקא בפרוזדור, שאין שם לתלות רק בדמי עליה. אבל למטה בכותלי בית הרחם דשכיחא נמי דם הצדדים דכותלי הרחם, כדתניא גבי רואה מחמת תשמיש בידוע שהוא מן הצדדים, ולא קתני בידוע שהוא מן העליה כמשל שמשלו חכמים באשה החדר כו', וגם צדדים לשון רבים לא אתי שפיר כלל על העליה, ועוד שרמב"ם ורמב"ן כתבו מדוחק הצדדים ובעליה אין האבר דוחק אלא בכותלי הרחם למטה. ומדמטהרין כל מה שתראה לעולם על ידי בדיקת שפופרת פעם אחת מכלל דמילתא דשכיחא היא לראות לעולם מן הצדדים. וע"כ צריך לומר דאין דמי המקור מרובים מדמי הצדדים, דאם לא כן רובא עדיף מחזקת טהרה דאשה. אלא שכל זמן שלא בדקה בשפופרת לא תלינן בצדדים ברואה מחמת תשמיש, משום דכיון שראתה מחמת תשמיש רגלים לדבר שהשמש הוציא הדם בתשמישו ומשמושו בפרוזדור סמוך למקור, ולא תלינן בדוחק הצדדים אלא כשבדקה בשפופרת והגיע המוך מהמכחול בצואר הרחם ולא הוציאו דם במשמושם ובנגיעתם שם. ואף גם בזאת אמרינן דהשתא הוא דנתרפאה, כמבואר מלשון הרמב"ם סוף פ"ד. ע"ש במגיד משנה שכתב כן בהדיא הא דתינשא לאחרים ולא לו מיירי בנתרפאה. וכן מוכח בהדיא מלשון הרמב"ם שם שכתב כמו שביארנו בהל' אישות, ושם ביאר הטעם שמא נתרפאה כו', והיינו בבעל ראשון בלא בדיקה, ואם כן ממילא מבואר דבעל שלישי דשרינן בבדיקה לאחריה היינו נמי משום דאמרינן נתרפאה ומשום הכי אסורה לו אחר הגירושין (וקודם הגירושין הטעם כמ"ש במגיד משנה שמא כו'), אבל אי אמרינן בידוע שהוא מן הצדדים למפרע אמאי אסורה לו אחר

הגירושין (ואם הטעם שבמגיד משנה מהני לאסור לעולם אינו ענין למ"ש בהל' אישות), אלא ודאי דתלינן דהשתא הוא דנתרפאה. ויצא לו לרמב"ם זה ממתניתין דאותיות חייבים בקרבן ושורפים קדשים לעולם, גם אם אחר כך תבדוק בשפופרת בבעל שלישי, או אם עברה ובדקה מיד. וגם אמאי שורפים ומביאים חולין לעזרה ואין בודקים בשפופרת. ולא סבירא ליה כאוקימתא לעולם דארגישה כו', משום דסבירא ליה דבמסקנא דאמרינן דארגשה ולא אדעתא (והיינו אפילו מדאורייתא, מדמסיק אחר כך מודה שמואל כו', ע"ש בתוס') אם כן אתי שפיר מתניתין כפשטה, וכדמוכחא כולא סוגיא דאימור שחתה ואזדקרה דפ"ב. וכדאיתא בהדיא בפ"ב דשבועות דנמצא לבתר הכי משמע, ולא מיחייבי אפרישה, מכלל שלא הרגישה. דאם הרגישה ולא אמרה לו ולא פירש, מזידה היא ולא שב מידיעתו הוא. והיינו טעמא דאותיות רגלים לדבר שהשמש הוציא דם. דכה"ג כתבו התוס' והרא"ש ריש פ"ט אפילו לקולא גבי מי רגלים. ומשום הכי טמאה ודאי אפילו בקינות, מאחר דבלאו הכי נמי הוי ספק דאורייתא דאימור ארגשה. והא דהעתיק הרמב"ם להלכה גבי מי רגלים, מה שתירצו בגמ' לס"ד לעולם דארגשה כו', היינו משום דהתם גם למסקנא על כרחך צריך לומר דמיירי דארגשה, דהא ר' מאיר טימא משום נדה כדמסיק בגמ' דף י"ד ע"ב, ובקרקע עולם טהורה משום שאינו מקבל טומאה, ומי רגלים גם אם מקבלים טומאה ה"ל כתם ולא נדה, ומי רגלים עדיפא למיתלי בהו טפי מבקרקע עולם, דתלינן בצדדים לחוד הנוספים על דם עליה, ובמי רגלים איכא נמי למתלי גם בצדדין:

(הגדה)

א) ומיהו הוא הדין אפילו לא הרגישה שנזדעזע גופה רק שהרגישה ביציאת הדם מהמקור דוקא מיקרי נמי הרגשה, ומשום הכי סתמו הרמב"ם ושאר פוסקים ולא הזכירו זעזוע הגוף דוקא, ואין כאן מחלוקת בין הפוסקים כלל (אלא דיש לומר דממילא כשמרגשת ביציאת דם ממקורו אי אפשר שלא נזדעזע הגוף קצת). וזה שכתב הרמב"ם כמו שביארנו, ר"ל ריש פ"ה דטמאה כשנעקר מן הרחם לבד, אף שלא שתת ואין העד מגיע שם, וגם אם היה מגיע אילו בדקה הרי יצא לחוץ על ידי העד, אלא ודאי שלא בדקה כלל רק שהרגישה יציאת הדם מהמקור. ולא דמי לריש פרק האשה, דהתם מרגשת רק ביציאת מי רגלים לחוץ, ומשום הכי לא מקרי הרגשה כלל בריש פרק ח' בגמרא, דלא כתשובת שב יעקב:

(הגדה)

ב) וכן הוא בהדיא בלשונו סוף פ"ד עד שיגיע לצואר הרחם, עיין שם. אלא דאפשר שרוצה לומר שיגיע, כי למטה רח[ב] הוא ואינו נוגע בו, אבל באמת מתפשט הפרוזדור לצד חוץ ולמטה בכל אורך התורף, כמ"ש במעשה טוביה ח' אצבעות כו' עצביים כו', וכן כתב בשבילי אמונה. ותדע מדסמכין אבדיקת שפופרת, ולא חיישינן שמא אינה נכנסת כלל בפתח הפרוזדור, שבאמצעו לפרש"י (וגם רש"י מודה בזה, אלא דסבירא ליה שקרקע הפרוזדור נמשך גם כן להלאה מהפתח לצד התורף). וכן כתב תו"ט פ"ב. וכן הוא בפירוש רמב"ם פ"ה יוצא מצואר הרחם כו' (וברע"ב שם צריך לומר גמר ביאה דלא כתוספות יום טוב). ומ"ש בחיבורו בשעת גמר ביאה דוקא, היינו לצואר הרחם עצמו. ואתי שפיר נמי מ"ש ספ"ד שיגיע לצואר כו' כפשוטו. וכן מ"ש ריש פ"ט לפנים בפרוזדור, כפל לשונו, לאפוקי מקום היוצא ממנו לכותלי הרחם.

ומיהו היינו דוקא לענין לומר הרי זה בחזקת כו', והיינו מן הלול ולפנים, שהאבר נכנס שם בשעת גמר ביאה, ולשון זה כתב הרמב"ם גם כן גבי פרוזדור, שהוא צואר הרחם, וכדפרש"י [י] שהלול הוא כנגד פתח הפרוזדור, ועיין תו"ט. אבל מ"ש הרמב"ם נמצא בפרוזדור חוץ לנקב, יש לומר שכולל גם המקום היוצא

מהצואר ומתפשט ממנו, והיינו קרקע פרוזדור שבגמרא, ולא הוצרך הרמב"ם לפרש כן, מאחר שכתב חוץ לנקב, והרי נראה בחוש שהנקב כנגד הפתח, שהוא מקום המתחיל להתפשט מהצואר. ואפילו נמצא בצדדי כותלי הרחם יש לומר דהוי בכלל פרוזדור, לפי מ"ש התוספות יום טוב, וכ"מ במעשה טוביה ושביילי אמונה. ומ"ש סוף פ"ד דדם הצדדים טהור היינו כשבא מדוחק הצדדים. וכ"מ מסתימת לשונו ריש פ"ט ה"ב וכאילו מצאה לפנים בבשרה, והל"ל בפרוזדור. ואתי שפיר שלא פירש הרמב"ם דין נמצא בכותלי הרחם למטה מפרוזדור. ואדרבה מסתימת לשונו בפ"ד (דבדיקה היא בקנוח לבד, ומשמע שם מסתימת לשונו) דאפילו בנמצא לאחר אחר זמן טמאה מכאן ולהבא אפילו בקינוח לבד, ואם כן איזה שיעור יש לדבר בלאחר אחר זמן שלא לומר שהאבר הוציא דם מבפנים (אבל מפירושו ריש פ"ה אין ראייה דיש לומר דמיירי בהרגשה). וגם לא מסתבר כלל האי טעמא, ולהמציא דין חדש שלא נזכר בגמ', רק באותיות אתי שפיר האי טעמא (ואתי שפיר נמי לשון טמאים מספק דתנו), למסקנא, דמשום הכי לא בעינן דארגישה כיון דאמרינן דארגישה ולא אדעתה בכל רואה דעלמא, אם כן באותיות מוכחא מילתא שהאבר הוציא מהמקור שרוב דמים מהמקור, וגם דרך התשמיש להביא דם על ידי חימום, כמ"ש במ"ה גבי פרישת עונה. ומשום הכי נמי החמיר הרמב"ם לבדוק אפילו לבעלה. ואתי שפיר נמי דלא קשיא מידי מ"ש התוס' דף י"ח לאביי, ותירוצם דחוק.

ועוד יש לומר דלכך נקט הרמב"ם בלשונו פרוזדור בחוץ לנקב, משום דהתפשטותו הוא למטה, אבל למעלה שמו עליו עד התורף ק[צ]ה אחד ארוך, ואשמועינן דאפילו בנמצא בגגו למעלה טמא מספק, דלא כמ"ש בפירושו (דסבירא ליה דלמסקנא יש לומר, כמו דלא פליגי אדרבי חייה כך לא פליגי אדרב הונא, דנקט לישנא דר' חייה, אף שאינו לשונו ממש, ובחבורו חזר בו). ומיהו מלשונו בפירושו בפ"ב משמע דלא סבירא ליה כפירש"י, אלא יש איזה משך באורך הצואר מהלול ולחוץ עד הפתח, שנקרא בלשונו שם פה הרחם אשר יטה כו'. ולכן העיקר שכוונת הרמב"ם לאשמועינן כחא דהתיירא וקולא, והחילוק שבין מהלול ולפנים שטומאתו ודאי ובין מהלול ולחוץ דאינו אלא ספק (ולהרמב"ם כל ספק מדרבנן), ומשום הכי נקט פרוזדור לרבותא, אבל לא נחית לאשמועינן דלמטה מהפרוזדור טמאה מספק (וכן משמע מדקדוק לשונו הרי טומאתו כו', ולא כתב טמא מספק כלשון הגמרא), שסמך על מ"ש בפ"ד דבדיקה היא בקינוח לבד, ולא הוזכר שם אותיות ולא אפילו לשון לאלתר וכה"ג, וממילא אפילו אחר אחר זמן. ובריש פ"ט שנתכוין להקדים תחלה דין התורה, הזכיר בפרוזדור ולפנים דוקא, דהיינו מהלול ולפנים, כדמפרש ה"ז בחזקת כו', דאזיל לשיטתיה דכל הספיקות אינן דברי תורה, ואפילו בעריות, אלא בדאיקבע איסורא שמתחייב אשם תלוי.

ומיהו צריך עיון בבדיקה קרקע עולם אמאי טהורה לגמרי, ולא הוה ספק דאורייתא לחומרא מדרבנן, כמו בכותלי רחם דאיכא נמי למיתלי בצדדים, ואפ"ה טמאה נדה אפילו בלאחר אחר זמן בפ"ד. ואין לומר משום דכל הטומאות כשעת מציאתן ובמקום מציאתן דוקא, דזה אינו, דלא מהני שינוי מקום אלא כשיש לתלות שהמקור גורם, כמו בקופה דמעלמא נפל שם השרץ, ויש לתלותו במקום הב' דוקא דשם נפל, מה שאין כן באשה דמיקריא מקום מציאתה אף ששינתה מקומה ולא תלינן שבמקום זה דוקא ראתה, כמ"ש התוספות, וכל שכן בקרקע בדוקה דודאי מגופה אתא, והוה ליה מקום מציאתן טפי מאילו האשה עצמה שינתה מקומה, ועל כל פנים לא עדיפא מינה. ועוד דלא אמרינן הכי אלא בטומאה ולא באיסורין להרמב"ם. ודוחק לומר דאיסור נדה תלוי בטומאה, דאימא איפכא, אלא ודאי האי כדיניה והאי כדיניה. והלכך לכאורה צריך לומר דבכותלי רחם נמי ליכא אלא טומאת כתמים כמו בעל בשרה מבחוץ. והבודקת בדבר שאינו מקבל טומאה או לשאר פוסקים בצבעונים נמי טמאה משום שכבר היה על בשרה מבפנים. ומ"ש בפ"ד ה"ז נדה, היינו משום דאורחא דמילתא לבדוק מיד אחר תשמיש. ומ"ש בריש פ"ט כאילו

מצאה לפנים כו', היינו בצואר הרחם. אי נמי אפילו בכותלי רחם, ומשום דהתם מסתברא טפי דמחדר אתא שהרוב מהמקור, מה שאין כן על בשרה מבחוץ ועל בגדיה דאיכא למיתלי בדמים דעלמא המרובים טפי. ומשום הכי כתב כאילו כו', ולא משום דהתם ספק דאורייתא.

ומיהו אין צריך לדחוק בכך, דהא על כרחך לרשב"א וטור ושו"ע ושאר פוסקים דבעינן הרגשה ממש, והאי טעמא כתבו גבי כתמים (ולא משום דתלינן דמעלמא אתא), ע"כ צריך לומר משום דמיירי אפילו בכהאי גוונא דליכא למימר דארגישה ולא אדעתא, כגון בשעה מועטת אחר שבדקה עצמה ומצאה טהורה (דלכהאי גוונא דוקא הוצרכו להאי טעמא דהרגשה, ולזמן מרובה קצת אתי שפיר בלאו הכי משום דאיכא למתלי דאתא מעלמא, דעברה בשוק של טבחים ולא אדעתה. תדע מדלא מסייע לשמואל ממתני' דכתמים דרבנן), אבל לזמן מרובה קצת דאיכא למימר הכי, ודאי דלא פליגי אסתמא דגמרא דאימור שחתה ולא אדעתה, ועל כרחך דאז הרגישה גם כן ולא אדעתה. והא דבדקה קרקע עולם על כרחך מיירי בשעה מועטת, וכמ"ש התוס' לס"ד ע"ש. וכיון דלרשב"א ושאר פוסקים צריך לחלק בין זמן מרובה למועט, וסבירא להו דאימור שחתה מיירי בזמן מרובה קצת, בכהאי גוונא דיש לומר ששכחה ולא אדעתה, אם כן יש לומר דהרמב"ם נמי סבירא ליה הכא בבדקה קרקע עולם מיירי בשעה מועטת, כמ"ש התוס' לס"ד, דליכא למימר דארגישה ולא אדעתה, ואם כן מסתמא בא מהצדדים או מהעליה, שהמקור מרגשת היא, וליכא ספק דאורייתא וליכא אלא טומאת כתמים, דלא פלוג רבנן בכתמים, אפילו מצאה מיד אחר שבדקה ומצאה טהורה דמטמאה אפילו למפרע עד הפקידה ממש, ולא נתנו לה ריוח כלל אחר הפקידה. ולפי זה אין בזה מחלוקת הפוסקים בגופא דדינא דהרגשה, רק בטעמא דמילתא, דלהרמב"ם לאו גזירת הכתוב חדשה היא אלא משום דמסתמא לא אתא מן המקור. וגם אפשר דמודה למה שכתב במשמרת הבית דאימא הרגשת עד היא ומהמקור אתא, הלכך אין להקל כלל, כמו שכתב הכרתי ופילתי הנ"ל.

והנה למסקנא דסוגיא דשבועות דנמצא לבתר הכי משמע, אתי שפיר טובא לשון המשנה פ"ב [ב] דם החדר טמא כו' נמצא בפרוזדור כו', דרישא מיירי בהרגישה שבא מן החדר, וסיפא דנמצא בלא הרגשה, ומן הלול ולפנים נמי אמרינן אימור ארגישה ולא אדעתה (והא דלא פריך מינה לשמואל בריש פ"ח, משום דיש לומר דסבירא ליה כס"ד דסוגיא דשבועות, וברישא אפשר לדחוק דלאו מילתא באפי נפשה היא אלא הצעה והקדמה לסיפא). וכן צריך לומר נמי בכותלי רחם לפי דעת רש"י בב"ב דף כ"ד [ד], ורשב"ץ פ"ב דנדה, וכן כתבו התוס' דודאי טמא, משום דארגישה ולא אדעתה (ובפרוזדור צריך להוסיף עוד דשחתה ולא אדעתה). וההיא דבדקה קרקע עולם היינו בשעה מועטת. והא דכתמים דרבנן גם לזמן מרובה היינו משום דיש לומר מעלמא אתא ועברה בשוק של טבחים ולא אדעתה. ואם אין הזמן רב כל כך אין לומר דארגישה כו' וממה נפשך כו':

הלכות ת'ת פרק ראשון

(א)

דהיינו בשנה חמישית כו' בביתו כו'. עיין ב"ח שנדחק מאד לפרש פירוש זר בלשון הגמרא מקרא זו תורה, לפ"ד הרמב"ם וטור וש"ע שכתבו גם נביאים וכתובים. ואשתמיטתיה לשון הסמ"ג דפירש בהדיא דבגמרא מיירי לענין שילמדנו בעצמו קודם שיהיה בן שש או בן שבע שאז יוליכנו אצל מלמדי תינוקות ע"ש. וטעמו ונימוקו עמו, דאי אפשר לומר כדמשמע לכאורה מלשון רש"י דאין חובת בנו עליו רק מקרא לחוד, דא"כ לענין משנה ותלמוד בנו הוא כאחר ממש, ואמאי נדחית מצות תלמוד תורה לעצמו שהוא

חיוב דאורייתא בשביל לימוד בנו כשהוא נבון ומשכיל יותר. ותדע מדאמר רבי יהודא אם היה בנו כו' בנו קודמו בנו דווקא. וכן משמע מלשון הטור וש"ע סימן רמ"ו ומי שאי אפשר לו כו' ע"ש. אלא ודאי דבלימוד בנו מקיים מצות ולמדתם אותם את בניכם גם בלימוד תורה שבעל פה. ואדרבה עיקר הכתוב קאי אתורה שבעל פה, כדאיתא ריש פ"ב דברכות כי היכי דליגרסו בהו, דהיינו תורה שבע"פ שיכול לגרוס גם כשהולך בדרך משא"כ דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. ועוד איך יסתום התלמוד נגד הספרי דושננתם לבניך אלו התלמידים כו'. ובפרט דרישא דספרי דושננתם שיהיו דברי תורה מחודדים כו' הובאה בגמרא שם. ולהקדים, ודאי דגם בתורה שבע"פ מצוה להקדים, וגם לבן בתו ובן בן בנו לפי דעת הש"ך, וגם לא פריך מידי מזבולון בן דן, דעכ"פ ודאי אין איסור להקדימו גם למשנה ותלמוד. ואין לומר דמיירי בשכר, דהא בימיהם לא היו נוטלין שכר על משנה ותלמוד, כדאיתא בנדרים דף ל"ז הא קמ"ל דאפילו כו'. ומשום הכי פירש הסמ"ג העומד בשיטת הרמב"ם, דכל הסוגיא מיירי לענין ללמוד האב בעצמו עם בנו, וזה היה ענין תמוה ומילתא דתמיהא מידכר דכירי לה בימיהם עובדא דזבולון שלימדו אבי אביו בעצמו מקרא כו', ולא הולכו למלמדי תינוקות שלומדים אצלם כל הנערים שבעיר מקרא, וגם היו מלמדים ממונים וקבועים למשנה כדאיתא בירושלמי הובא בסמ"ג, וסלקא דעתא דשמואל סבירא ליה דדינא הכי דמצוה ללמוד עמו בעצמו אם יכול. ותקנת יהושע בן גמלא לא היתה אלא בשביל מי שאין לו אב, כדאיתא בגמרא. וקודם לכן מי שיש לו אב והיה מעלהו, היינו מי שאינו יכול ללמוד עמו בעצמו. ופריך מבריייתא לימדו מקרא כו'. ואמר רבא זו תורה, ולא קאמר כל התורה דוקא אלא תורה סתם, דהיינו שתחלת לימודו של הבן קודם שיגיע לבן שש שיוכל לעזוב את אביו לילך לבית הספר לכל היום, כדאיתא בעירובין ריש פ"ח הא דאיתיה לאבוה כו', ילמוד עמו אביו תורה מעט מעט כמה שיוכל שאת, עד שיהיה בן שש וילך אצל מלמדי תינוקות, ושם יקרא נביאים וכתובים משנה ותלמוד, אם כבר גמר את התורה בבית אביו, ואם לאו יגמרנה שם ג"כ. וגם אפשר דעפ"י הרוב יוכל לגומרה בבית אביו מאחר שמשנתחיל לדבר מלמדו מעט מעט, והיינו בכתב כדמשמע בסמ"ג, אבל נביאים וכתובים ודאי לא שכיחא כלל שיוכל לגמור קודם שיהיה בן שש ברוב התינוקות, ומשום הכי מפרש רבא דמקרא זו תורה הוא שמלמדו האב בעצמו. אבל משיכול לעזוב את אביו ולילך לבית הספר אין על האב רק לטרוח למצא לו מלמד שילמדנו, ואם לא מצא בחנם יתן שכר, אבל ליכא שום מצוה ללמוד עמו בעצמו דוקא, דלא שייך הכא לפסוק דין קדימה לומר דמצוה להקדים האב דוקא למלמדים אחרים, דהא איכא טובא דעדיפא מיניה, וגם בדליכא הרי לא מן הכל אדם זוכה ללמוד, דאפילו לחוץ לארץ מותר לצאת מהאי טעמא, הלכך לא שייך בזה כלל מצות קדימה למסקנא.

[ולזה י"ל שנתכוין ג"כ רש"י במ"ש שאין חובת בנו עליו כו', ר"ל ללמוד בעצמו דוקא רק ילמוד אצל אחרים. דודאי אינו ר"ל ילמד לעצמו לבדו ממש, שהרי לא נכתבה תורה שבעל פה בימיהם. ואפשר דלרש"י אין על האב אפילו לטרוח להוליכו להמלמד רק ילך לו בעצמו לרצונו, כי מלמדי משנה ותלמוד היו מצויים לרוב בחנם, כדמשמע בגמרא דמי שיש לו אב היה מעלה לירושלים כו', והיינו למקרא לבד, ואיך ילמוד עדיין משנה וגמרא, אלא ודאי דלמשנה וגמרא מצויין חכמי ישראל לרוב שמקיימין ושננתם לבניך אלו תלמידים שרוצים ללמוד, רק למקרא שהנער נער ואינו חפץ ללמוד רק מי שיש לו אב האב מעלהו לירושלים, משום שחכמים שבעיר הם עוסקים בלימוד משנה וגמרא לתלמידים. ומשום הכי ס"ל לרש"י דאין על האב לכופו, כי מאחר שאין לו דין קדימה ללמדו בעצמו א"כ אם ירצה יוכל ללמוד מהרבה חכמים שבעיר. וגם במקרא אשכחן דמאן דקרי קרי דלא קרי כו', רק שהאב חייב לעשות שלו ללמדו מקרא לקיים ולמדתם את בניכם כמשמעו ללמוד בעצמו דוקא, משום שעדיין אין דעת בבנו לילך מעצמו להמלמדים וגם אין מצויין כל כך, משא"כ במשנה וגמרא המצוה היא על האב כמו על האחרים בשוה ממש מדכתוב ושננתם לבניך אלו התלמידים. ואין דין קדימה על האב, אלא לענין שאם אינו יכול ללמוד בעצמו שאחרים פטורים לגמרי והאב חייב ליתן שכר אם ירצה הבן ללמוד, כי

מצותו עליו לענין שכר בלבד כמ"ש רמב"ם, ומשום הכי בנו קודמו אם הוא זריז כו', אבל לא לענין כפייה מדאורייתא, אלא משום חינוך מדרבנן מבר שיתסר כו'. רק במקרא צריך לקיים הכתוב כמשמעו דוקא ללמוד בעצמו, או יטרח ויוליכו למלמד דשלוחו כמותו. משא"כ בנביאים וכתובים שניתנו אח"כ ולא קאי עליהו קרא דולמדתם אותם את בניכם. ואף שניתנו למשה מסיני מ"מ היו מסורים בע"פ עד שנכתבו ע"י הנביאים, ולכך דינם כתורה שבע"פ במקום שמצויים מלמדים בחנם, ואם לאו יתן שכר כשירצה הבן ללמוד אצלם].

ועד היכן דקאמר שמואל היינו על החיוב שמוטל על אבי אביו ללמדו כזבולון בן דן, ולא כזבולון שלימדו בעצמו כל התורה, דמדינא א"צ ללמדו בעצמו אלא תורה קודם שיוכל לילך לבית הספר להיות שם כל היום, ואח"כ מוטל עליו להוליכו לשם. ומיהו אפשר דהיינו דוקא במקום שמלמדים בחנם, או אפילו בשכר אלא שאבי אביו יכול ללמוד עמו בעצמו רק שאינו רוצה מפני שחפץ ללמוד לעצמו או שאין לו פנאי מחמת טרדת פרנסתו, ומשום הכי אינו נפטר מחיובו עד שיעמיד לו מלמד ואפילו בשכר. לאפוקי בן בן בנו דינו כבן חבירו שא"צ ללמדו כשיש גדול ממנו בעיר, וגם בדליכא א"צ רק מי שהגיע למדה זו ללמד לתלמידים שכבר שימש תלמידי חכמים כל צרכו, כמו שדקדק הרמב"ם בלשונו על כל חכם כו', חכם ולא תלמיד, שלימוד לעצמו משנה וגמרא קודם בודאי מללמוד התינוקות מקרא, משא"כ בבנו שכל תלמיד חייב ללמד לבנו מקרא ומשנה שלמד כבר אם אינו מוצא מלמד אחר, והוא הדין לבן בנו (אך אם אין לו פנאי אפשר דלא עדיף מלימוד לעצמו דנפטר מחמת עסק פרנסתו. ולא דמי לאביו שחייב לשכור מלמד בכהאי גוונא מקרא יתירא כדלקמן וצ"ע). ומ"ש הרמב"ם א"כ למה נצטוו כו', ולא משני למי שאינו חכם אלא תלמיד, יש לומר דהיינו מ"ש הרמב"ם וחייב לשכור מלמד כו', ר"ל דקרא דוהודעתם וגו' ולמדתם וגו' דכתיבי סתמא, איכא לאוקמי בכל אדם בין בחכמים בין בתלמידים, בחכמים להקדים ובתלמיד שצריך ללמוד לעצמו ישכור לו מלמד (ובכלל זה משמע ממילא שהאב יוליכנו מביתו להמלמד אם אינו חפץ מעצמו לילך, מאחר שאינו לומד עמו בעצמו בביתו כמצווה עליו, משא"כ בחכם המלמד לתלמידים אחרים א"צ לכופף לכל מי שאינו רוצה לילך ללמוד כלל מחמת חיוב מצוה זו דושנתתם לבניך, וגם בתינוקות של בית רבן אמרינן דלא קרי ליהוי צוותא לחבריה, דהיינו רק שלא יניחנו לילך משם, וכמו שנתבאר לעיל לפירש"י, והאב חייב להוליכו מאחר שאינו לומד עמו בעצמו בביתו. ומשום הכי לא משני הרמב"ם האי שינוי על קושיית למה נצטוו כו', משום דזה נכלל במ"ש וחייב לשכור מלמד כו', דממילא (משמע) יתחייב להוליכו). ומשום הכי שינה הרמב"ם שפתח תחלה שחייב אדם כו' ואח"כ כתב על כל חכם וחכם כו', משום דפשיטא ליה דלבנו חייב ללמד גם מי שאינו חכם כל שיכול ללמוד עמו ואינו מוצא מלמד אחר. ולא אמרו הוא קודם לבנו, אלא בלימוד אחד ששניהם צריכין לו בשוה, כגון שגם האב לא למד עדיין דבר זה שהבן חפץ ללמוד בין מקרא בין משנה וגמרא, אבל אם האב כבר למד דבר זה ויכול ללמדו לבנו ודאי לא מסתברא שיפטר מללמדו עד שיגמור הוא כל התורה כולה ובתוך כך יהיה בנו עם הארץ (וכ"מ בהדיא בגמרא דדוקא מי שאין לו אב לא היה למד תורה, ולא מי שיש לו אב שאינו חכם כל כך שא"צ ללמוד כלל לעצמו). ולא גרעה מצוה זו ללמד לבנו משאר מצות שאי אפשר לעשות[ן] ע"י אחרים שצריך להפסיק לימודו אף אם עדיין לא למד כל התורה כולה. ולא דמי ללישא אשה שיהיו רחיים בצוארו ולא יוכל לעולם לפרקן מעל צוארו, משא"כ בלימוד לבנו כשילמדנו כל מה שלמד לעצמו אזי יוכל אח"כ לגמור כל התורה לעצמו, וגם לבנו, ואם לא ילמדנו עכשיו היא מצוה עוברת ופסידא דלא הדר מה שבנו מבטל עכשיו אף אם ילמדנו אח"כ כמ"ש התוס'. והוא הדין והוא הטעם לבן בנו.

אבל אם אינו יודע ללמוד אפשר שאין דינו כאביו ממש שחייב להשכיר לו מלמד, משום דחיובא דאבי אביו לא נפיק מחד קרא עם חיובא דאביו אלא מקרא אחרינא דוהודעתם לבניך ולבני בניך, והאי קרא מיירי להקדים בנו לבן בנו ובן בנו לאחרים, וא"כ י"ל דכמו דבן חבירו מיירי בחנם, דהא א"צ ליתן כלל שכר

בעד(ו) בן חבירו, ה"נ מיירי בכהאי גוונא דין להקדים לבן בנו בחנם דוקא. וא"ל דקרא אתא לאשמועינן ליתן שכר בעד בן בנו ולא בעד בן חבירו, דא"כ לבניך למה לי, הרי כבר נאמר ולמדתם אותם את בניכם וממילא נשמע אם אינו מלמדו בעצמו חייב לשכור לו מלמד, דאל"כ גם בבן בנו מנ"ל לחייב לשכור, אלא ודאי דממילא משמע. ומשום הכי עשה הרמב"ם פסקא אות ג' קודם וחייב לשכור כו', לאשמועינן דלא קאי בפשיטות אקרא דלעיל לפרש עוד טעם למה נצטוו כו' על בנו כו', כדמשמע בסמ"ג ובכסף משנה, אלא אפשר מילתא באפי נפשה היא (כמ"ש בלחם משנה). וגם אפשר דקאי אקרא דלעיל מדכתב וחייב כו' בוי"ו (וגם חיוב השכר לבנו אין כאן מקומו וכפול לקמן), וי"ל דאיצטריך לבניך להקדים לבן בנו ותרווייהו שמעינן מהאי קרא, משום דבהאי קרא איכא למימר הכי ואיכא למימר הכי. ומשום הכי נמי סתם הרמב"ם ולא פירש בבן בנו אם חייב ליתן שכר כמו בבנו, ולא פטורו בפירוש כי אם בבן חבירו (א"נ י"ל דס"ל לחלק בין אם יכול ללמדו בעצמו דחייב לשכור לו, לאם אינו יכול, ומשום הכי סתם בלשונו משום דלא פסיקא מילתא, משא"כ לבנו חייב בכל ענין), כנודע דרכו שלא לכתוב דבר שאינו מפורש או מוכח טובא בגמרא (והלכך לדינא קשה להוציא מיד המוחזק בכפיות בכהאי גוונא. ואפילו אי הוא אמיד צע"ג, לפי מ"ש בתשובת רשב"א ח"ג שלא היו יכולים לכוף למשה בר עזרי לזון את בני בנו רב הונא ע"ש). אך בבנו, גם אי והודעתם מיירי להקדים לחודיה בלי שכר, מכל מקום הא תנא ביה קרא עוד דכתיב ולמדתם וגו' לחייב גם שכר אפילו אינו יודע ללמוד בעצמו, דאל"כ פשיטא, דמי ביקש מידו שיתן שכר ילמדנו בעצמו. והיינו אפילו בתורה שבעל פה כדכתיב לדבר במ ובלכתך בדרך וכמו שנתבאר לעיל. ומשום הכי כתב הרמב"ם הלכה ז' לא מצא מי שילמדנו בחנם ילמדנו בשכר כו', והיינו לבנו שפתח בו תחלה ועליה קאי ע"ש. ומ"ש הכסף משנה צע"ג.

והנה לפירוש הסמ"ג דלעיל אתי שפיר טפי כפרש"י באבות פ"ה, וכן הוא בתנחומא פרשת קדושים, דבן חמש היינו בחמישית, דלפ"ז יוכל להיות הא דאמר רבא מקרא זו תורה אפילו לגמור כל התורה, לפי שקרוב הדבר מאוד ברוב התינוקות לגמור התורה בנקודותיה לפחות בלי טעמים ופירוש המלות (ובלי חזרה בשלימות לגמרי רק שזכר עתה) [בב' שנים שעד סוף בן ו', וכ"ש עד סוף ז' בכחוש, וכמ"ש התוס' בכתובות דף נ' דבר שית דומיא דבר י"ג למצות. וגם הרמב"ם ס"ל הכי (מטעמא אחרינא כדלקמן), דבכל מקום שכתב איזה דין מדיני התורה התלוי במבן כך וכך שנים ואילך דווקא ולא קודם לכן, כוונתו לעולם בלשונו בחבורו בן כך וכך שנים שלימות דוקא. כמבואר ממ"ש בהלכות שביתת עשור ספ"ב ע"ש במגיד משנה. וכן הוא בריש פט"ו מהלכות אישות לגירסא שלנו. וטעמו ונימוקו עמו, דאזיל לשיטתו פ"ב מהלכות אישות, דלא קיי"ל שלשים יום בשנה חשוב שנה, ולא מקרי בן עשרים ובת עשרים אלא כשלא נשתיירו שלשים יום. והא דאמרין בנדה דף מ"ה למ"ד שלשים יום כו', היינו דאיכא למ"ד, אבל לא קיי"ל הכי אלא כו' יוסי בן כיפר בסוף פרק יוצא דופן, וכמ"ש הרמב"ם בפירוש המשנה. דלא כטור, שלא ראה פירוש המשניות ומשום הכי כתב דטעות סופר הוא ברמב"ם. והא דקיי"ל גבי רבעי דשלשים יום חשובים שנה כמ"ש בפ"ט [ט] מהלכות רבעי, היינו משום דבתחלה י"ל כן טפי מבסוף, כדמייתא רבא בפ"ק דר"ה מתחלת נדה וסוף נדה ע"ש. ומקרבנות אין ראיה כלל מאיל בן שתים, דכבש בן שנה יוכיח דאפילו פחות מל' יום מקרי בן שנה מיום השמיני והלאה. והשתא אתי שפיר מ"ש הרמב"ם סתם בלשונו דבן ששה חייב בסוכה (לג[ירס]א שלנו בהלכות סוכה פ"ו), ויוצא בעירוב אמו (בהלכות עירובין פ"ו), דסתרי אהדדי. אלא ודאי משום דגבי סוכה דקודם לכן פטור ואח"כ חייב א"כ בן ו' היינו שלימות, כמו בן כ' בבן ובבת דלא קיי"ל ל' יום בשנה חשובים שנה, משא"כ [בעירובין] דאחר ו' אינו יוצא וקודם לכן כמ"ש דיוצא, והוה ליה כאילו קתני עד ו' שנה ועד בכלל, ולא שייך כן כי אם על שנה ששית, ולא על שביעית ומשביעית ואילך לעולם, דאפילו על שיעור גדול לא שייך עד בכלל, כמ"ש הרא"ש ריש פרק אלו טרפות, [מכ"ש על דבר שאין לו שיעור. ומאחר שהלשון מוכיח מתוכו לא הוצרך לפרש יותר, וסמך על מה שכתב או פחות,

דלכאורה הוא שפת יתר אלא לרמוז למה שכתבנו [ולגירסת המגיד משנה גבי סוכה כבן ה' כו', אתי שפיר נמי לפי זה, משום דבסוכה ודאי איתיה לאבוה, שהרי מצות חינוך היא על האב לבדו, אבל בעירוב מסתמא ליתיה לאבוה, מדיוצא עם אמו לדבר מצוה שהיא מחנכתו, דמשום הכי שרי, כמ"ש התוס' בעירובין שם]. והשתא אתי שפיר נמי הא דמכניסים להתלמד כבן ו', אע"ג דיוצא בעירוב אמו בדליתיה לאבוה, וא"כ בדאיתיה צריך לאביו, ומאי שנא תלמוד תורה מסוכה שהיא ג"כ דאורייתא. ודוחק לומר משום דחינוך לתורה דאורייתא על האב, דמכל מקום הא אפשר לקיימה כמו שנה אח"כ ולא הוה ליה לצער ולהצר להתינוק [עיין ריש פרק נוטל ובפרש"י שם שיכול לבא לידי חולי אם יש לו געגועים]. אלא ודאי כמ"ש התוס' דבר שית היינו שלימות, דלא כב"י (רק דלרמב"ם אין ויום א', אלא פחות ל' יום, כבבן ובבת). אלא דלרמב"ם ס"ל דמוכרע כן מההיא דיוצא בעירוב אמו ופטור מסוכה, ולא מההכרח שבתוס', ממשנה דאבות דומיא דבן י"ג למצות, דהא תנן נמי התם בן י"ח לחופה ולרמב"ם היינו תחלת י"ח. ומשום הכי נמי יש לומר דגם בן ה' למקרא היינו תחלת ה', כמ"ש לעיל לסמ"ג, דלא כב"י, אלא כמ"ש התוס' בכתובות דהיינו לגלגל, וכמ"ש בהג[הות מיימוניות] שאביו מלמד עמו מעט כו', אביו דוקא, כמ"ש הסמ"ג.

ומה שלא כתב כן הרמב"ם, יש לומר משום דגם קודם בן חמש מגלגל עמו ומלמדו פסוקים פסוקים, אלא שקודם שיודע אותיות התורה מלמדו בעל פה ואח"כ בכתב, משום הכי לא חש הרמב"ם להאריך ולחלק בין בכתב שהוא מבן ה' ואילך לבעל פה שקודם לכן, כנודע דרכו לקצר ולא להאריך ולבאר ביאור שאינו מבואר ומפורש בגמ'. ואף גם זאת דבן ה' למקרא היא ברייתא שלא הובאה בגמרא, ואינה משנה לגירסת הרמב"ם בפירוש המשניות, עיין שם במדרש שמואל, ויש מקום ופתחון פה לבעל דין לחלוק ולומר דפליגא אגמ' דידן בב"ב ובכתובות דבר שית למקרא, ולא הזכירו כלל חיוב גלגול במקרא קודם שית, כי אם במשנה בבבן י'. ואדרבה יש לומר דבר שית דומיא דבר י' דמיירי לגלגל, וכקושיית התוספות שם דלא הוי דומיא כו'. והא דבן י' למשנה לא דמי לבן י"ג למצות לא איכפת ל[נ]ן לרמב"ם, כמו בבן י"ח לחופה. אלא דהתוס' קאי התם ללישנא בתרא בגמ', דלמספי ליה היינו נמי לירד לחייו, אבל לשינוי קמא י"ל דבן י' למשנה היינו נמי למיספי ליה, וקרי ליה מתגלגל לגבי לירד לחייו דבן י"ח, ובר שית נמי למיספי ליה, אבל אביו מתגלגל עמו משיודע לדבר בע"פ ומבן ה' בכתב, כברייתא דאבות פ"ה, ואין לדחות מהלכה מאחר דאתי שפיר בפשיטות לשינוי קמא, וגם לשינוי בתרא איכא למימר דלא הוי דומיא כו', כמ"ש התוס'.

ולפי זה אין זכות למנהג שלא נהגו ללמד האידינא נביאים וכתובים, אלא כמ"ש בפנים. ומ"ש הש"ך משום שסומכים על תלמוד בבלי כדפר"ת כו', זה אינו, דר"ת לא קאמר אלא שסומכים לצאת בזה לענין מה שאמרו לשלש ימיו בכל יום שליש במקרא כו', משום דס"ל דשליש לאו דוקא כמ"ש הר"ן, אלא אפילו במעט יוצאים ידי חובתן כמבואר בתוס' בקידושין בשם רב עמרם שתיקן כו', וע"ז כתב[נ]ן שר"ת פירש כו', לומר דבלאו הכי נמי יוצאים ידי חובתן, אבל בתחלת לימודו מודה ר"ת דצריך לקרות כל המקרא תחלה, כדתניא במסכת סופרים ולא שידלג אדם ממקרא כו', הובאה ברא"ש סוף פ"ב דב"מ, וכדתנן סוף פ"ה דאבות בן ה' למקרא כו', וכ"כ בשל"ה מסכת שבועות לפ"ד ר"ת. אלא דר"ת לא ס"ל כמ"ש הרמב"ם דבגמ' דלעולם ישלש כו' מיירי בתחלת לימודו דוקא, משום דלשון הגמ' לעולם ישלש אדם שנותיו כו' מי ידע כו' משמע כל שנותיו לסלקא דעתא, וא"כ הוא הדין למסקנא ליומי. וכן הרמ"ה ברבינו ירוחם ס"ל בהא כר"ת דלא כרמב"ם, ואפ"ה מודה בתחלת לימודו בגירסא דינקותא, ע"ש ברבינו ירוחם נתיב ב' ח"א:

(ב)

פירוש המלות כו'. עיין ריש פ"ג דר"ה וריש פ"ב דמגילה לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאטיה במטאטא השמד כו' ולא הווי ידעי מאי סלסלה כו'. ועיין חולין דף ו' פשטיה דקרא במאי כתיב כו'. וגם רבו של יואב אילו היה מלמדו פירוש המלות ודאי לא היה טועה בין זָכַר לְזָכַר יותר משאר מקומות, אילו שמע וטעה בפירוש המלות לפרש פירוש אחר לגמרי. ומ"ש הטור ושו"ע להבינם, הוא לפי מנהג של עכשיו שאין מספרים בלשון הקודש כמו בימיהם כדאיתא בספרי. ועיין מלכים ב' סי' י"ח ארמית כו' יהודית באזני העם וגו'. ודאמרין מפורש זה תרגום, היינו לאחר שעלו מבבל. ואפ"ה אמרינן בריש פ"ק דמגילה שכחום כו', מכלל שלא היו מלמדים תרגום לתינוקות של בית רבן, אף שזה היה לשון עמי הארץ אז, מדהיו מתרגמים קריאת ספר תורה לעמי הארץ בבית הכנסת, אלא דהיינו לאחר שאמרו אונקלוס וגילהו לרבים, וקודם לכן היה נמסר ליחידים פה אל פה, כמו בשל נביאים שאמרה בת קול מי הוא זה שגילה סתריי וכו', אבל לשון עמי הארץ לא נשתנה בימי אונקלוס, אלא כל ימי בית שני היו עמי הארץ מספרים ארמית, כמ"ש בתוס' יו"ט בפ"ב דאבות. עי' סוטה דף ל"ג דלאשמועין כו'. וכדמוכח מנוסח הכתובה ושטרי הדיוטות שבימיהם, עיין ב"מ דף ק"ד. רק תלמידי חכמים לבדם היו מספרים בלשון הקודש ומלמדים לבניהם.

ועיין גיטין דף ס' דאיכא למ"ד שאין כותבין מגילה לתינוק רק חומש שלם, ומשמע שם בהדיא דחומשים שלהם היו כתיקון ספר תורה ממש, בלי נקודות וטעמים, מדלא אסרו לקרות בהם אלא מפני כבוד הצבור, והמנוקד פסול מדינא, כדאיתא סוף סי' רע"ד. ועיין חגיגה דף ו' סוף ע"ב לפיסוק טעמים כו', מכלל שלא היו הטעמים כתובים בימיהם (ועיי"ש בתוס', לכאורה הוא נגד הסוגיא ביומא דף נ"ב ע"ב). ובר מן כל דין הוא תלמוד ערוך בנדרים דף ל"ז ע"ב מקרא סופרים כו', וכל הלכה למשה מסיני היא קבלה בעל פה. ולזה נתכוין בתשובה לרמב"ן, שבב"י סוף סי' רע"ד, במה שכתב דאין לנו אלא כנתינתו בסיני, ור"ל בכתב:

(ג)

חייבים הציבור כו'. עיין דרכי משה חו"מ סימן קס"ג בשם רבינו ירוחם בעיירות קטנות שאין היחידים כו'. ולזה נתכוין בהג"ה שם סוף סעיף ג' במה שכתב במקום שבני העיר כו', דר"ל במקום שאין אביהם יכולים כו' ויצטרכו הקהל כו', ר"ל חיובא מדינא כיון שאין אביהם יכולים ולכן גובין לפי ממון כשאר עולי הקהל כמ"ש רבינו ירוחם. ומ"ש עיירות קטנות, הוא אורחא דמילתא, שהיחידים שבהן הצריכים למלמד הם מתי מעט ואין ידם משגת לפרוע שכר מלמד המספיק לו לפרנסתו, לפי מנהגו ליטול שכרו ופרנסתו מכ"ה תינוקות בימיהם, והוא הדין בעיר גדולה ויש בה עניים גמורים הרבה.

ומיהו י"ל שלא לכופ הקהל אלא לשכור מלמד אחד לכ"ה תינוקות כבימיהם. ואף שלפי סדר הלימוד הנהוג עכשיו שהעיקר הוא משנה וגמרא אי אפשר למלמד אחד ללמד יפה עם הרבה תינוקות כל כך, מ"מ מאחר שהחיוב הוא מתקנת יהושע בן גמלא אי אפשר לחייבם יותר מהתקנה, ויוצאים הקהל ידי חובתן במלמד שילמדם כסדר הלימוד שבימיהם. ואף שעכשיו אין התינוקות יודעים לשון הקודש כבימיהם, מ"מ משמעות הטור וש"ע ושאר פוסקים שגם עכשיו שצריך ללמד פירוש המלות ולהבינם יפה אף על פי כן די במלמד אחד לכ"ה תינוקות. אלא דהיינו ודאי למקרא לבד, ולא להבינם יפה משנה וגמרא. וזהו ג"כ לשון סך מקרי דרדקי שבגמרא, מקרי דוקא, משא"כ לפי סדר הלימוד של עכשיו שאין למדים מקרא רק תורה לערך ב' שנים ועיקר הלימוד משנה וגמרא. וגם י"ל דלמשנה וגמרא אי אפשר לכופ הקהל בלאו הכי, מאחר שהתקנה לא היתה כלל על זה, שבימיהם לא היו נוטלים שכר כלל כי אם

על המקרא כדאיתא בנדרים דף ל"ז מאי פסקא כו' (ומיהו דוקא למ"ד שר פיסוק טעמים, אבל למ"ד שר שימור לאו במקרא תליא מילתא אלא בשנים תליא מילתא, לכל קטן שצריך שימור שלא יתבטל כדפירש רש"י. ומיהו יותר מבן י"ג אי אפשר לכופ, מאחר שפירש הרמב"ם וטור וש"ע הטעם שאין העולם מתקיים כו'). ואפשר דהיינו טעמא דלא נהוג האידינא לפרוע מקופת הקהל משום שאין צריך לשכור אלא מלמד אחד לכ"ה תינוקות, וזה יוכלו רוב העניים לשלם בעד בנו, אלא אם כן בעיירות קטנות כמ"ש רבינו ירוחם. וגם [ב]זאת אפשר דנהוג כתוס' וסיעתם דלפחות מכ"ה אין כופין. וגם אפשר משום שאין כופין אלא למקרא, והעניים חפצים ללמד לבניהם משנה וגמרא דוקא כנהוג האידינא:

הלכות ת'ת פרק שני

(א)

ושליש בתלמוד המבאר כו'. הנה הרמב"ם שהעתיק לשונו בש"ע עשה עיקר התלמוד להבין דבר מתוך דבר ולדמות דבר לדבר, כמו שכתב ובשלש אחרים מתבונן בדעתו להבין דבר מדבר. ועוד כלל בכלל התלמוד לידע מקור ההלכות במדות שהתורה נדרשת בהן. ולא ס"ל כפרש"י שעשה עיקר התלמוד לידע טעמי ההלכות התלויים בסברא שהיו נותנים טעם לדברי המשנה כו', ע"ש בברכות דף מ"ז ע"ב, ובסוטה דף כ"ב ע"א ד"ה ולא שימש ת"ח ללמוד סברת כו' ע"ש, וע"ש בד"ה שמורין הלכה כו' דכיון דאין יודעים כו'. ואזיל הרמב"ם לשיטתו שחיבר ספרו משנה תורה בלי נתינת טעמים להלכות כלל, ועשאו להורות מתוכו לבדו כמ"ש בהקדמתו שם שלא יצטרך אדם לחיבור אחר בעולם כו' שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ כו'. דלא כמ"ש המעדני מלך בהקדמה למי שבקי (בספרי) בחדרי התלמוד תחלה כו'. ובתשובה לא כתב כן אלא לשואל סדר הלימוד בקביעות למי שתורתו אומנתו ולא לענין הוראה כלל, ע"ש ובהקדמתו לספר המצות אזכור שרש תצא ממנו השאלה כו'. והא דהמורין הלכה מתוך משנתם הם מבלי עולם, ס"ל לרמב"ם כאידך טעמא בפירש"י שם דיש משניות הרבה דיחידאה היא ולית הילכתא כו', והיינו במשניות דוקא משא"כ חיבורו שחיברו מתוך מסקנת התלמוד.

והרא"ש שכתב בתשובה כלל ל"א סימן ט' כל המורים מתוך דברי הרמב"ם כו' טועים כו' סבור שמבין כו' אינו מבין דבר לאשורו כו' אני מבין כו' אינני מבין כו', ס"ל כטעמא קמא בפירש"י שמדמין לה כו'. וכן היה המעשה בתשובת הרא"ש שלא הבין השואל כוונת הרמב"ם כלל. ומהאי טעמא אסור להורות אפילו דבר שנראה להמורה שהוא מפורש בפירוש בחבורו, כי שמא טועה בדמיונו. וכן משמע בפירש"י שם ד"ה ולא שימש כו' רשע הוא שאין תורתו על בורייה כו'. ולזה נתכוין הרא"ש, הובאה ברבינו ירוחם נתיב ב' סוף ח"ה, כל מעשה שבא אינו בגמרא כו', רוצה לומר שזו המעשה שבאה לפני המורה לא באה היא בעצמה ממש לפני חכמי הגמרא, ואף שהמורה רואה מעשה כזו ממש נפסק עליה בגמרא, שמא יש איזה חילוק ביניהם נעלם ממנו ולא ידע. וכל שכן במורה מתוך חיבור הרמב"ם שהוא בלי טעמים לגמרי. ומ"ש רבינו ירוחם שם ונ"ל דאם הוא פשוט במשנה או בגמרא כו', אזיל לטעמיה שחיבר חיבורו [כ]הרמב"ם בלי טעמים כלל, ועשאו ג"כ להורות מתוכו לבדו לכל מי שירצה לסמוך עליו ולא ירצה לטרוח לעיין במקור דין, כמ"ש בהקדמתו להועיל הגדולים אם ירצו לעיין כו', ובסוף הקדמתו לספר מישרים כתב בהדיא הן שירצה לסמוך על הדין הכתוב בספר כו'.

ולפירוש רש"י וסיעתו נחלק התלמוד לב' חלקים, כדפירש רש"י סוף פ"ה דאבות החילוק שבין ט"ז לתלמוד לבן ארבעים לבינה להבין דבר מתוך דבר וכו'. וז"ש רש"י בשבת דף ס"ג ע"א ד"ה ליגמר אינש

כו' לכולהו טעמיה, כולהו דוקא, דהיינו עמקי הטעמים, אבל [ט] עם הפשוט של ההלכות ידע רב כהנא, דהא ידע מאי טעמיה דרבי אליעזר דכתיב כו', וכדפרש"י שם ד"ה והדר וכו'.

(ב)

הרי זה [כ] מסיר דברי תורה כו'. עיין במ"ש בפ"ג:

הלכות ת'ת פרק שלישי

(א)

לא ישא כו'. מ"ש הרא"ש דקצבה לאותו לימוד לא ידענא, הנה לפירש"י והרע"ב סוף פ"ה דאבות בפירוש הראשון ובן כ' לרדוף אחרי מזונותיו, הרי הקצבה מפורשת במשנה ה' שנים משנה וה' שנים תלמוד. וכן כתב הרמב"ם בהדיא דיש קצבה לתורה שבע"פ כמ"ש ושליש בתורה שבע"פ כו' ולא לעסוק תמיד בתורה שבע"פ כו' ויפנה כל ימיו לגמרא כו'. ולפי שהגמרא (דבר שאין לו גבול וקץ כדכתיב ארוכה מארץ וגו') לפי דעת הרמב"ם אין לה קץ [ו]תכלית דסבירא ליה שהיא להבין דבר מתוך דבר ע"י עיון ופלפול בעמקי ההלכות שזהו ודאי דבר שאין לו גבול וקץ כדכתיב ארוכה מארץ וגו' הילכך אין לו ליבטל ממצות עשה דפרו ורבו בשבילה אלא יש לו לקיים מצוה זו (ג"כ לחזור על תלמודו לעתים) תחלה ואח"כ יעסוק כל ימיו בעיון הגמרא כפי הפנאי שלו. ואף שיהיו רחיים בצוארו ולא יוכל לעסוק בזה הרבה כל כך, כי צריך לו ג"כ לחזור על תלמודו לעתים, הרי בלאו הכי גם כן לא יוכל לירד לתכלית וסוף העיון ופלפול, ועל כן אין לו ליבטל ממצות עשה המוטלת עליו בשביל לימוד שאין לו קץ וסוף.

ומכל מקום אין זו אלא עצת חכמים המורים לאדם דרך ישרה שיבור לו אבל ליכא איסורא כלל במילתא אם חפץ ללמוד תורה כל ימיו ולא לישא אשה כלל כבן עזאי. ואפילו שלא בעיון הגמרא (והפוסקים) ופלפול משום דלאו בר הכי הוא, רק לחזור על תלמודו תמיד, כדמשמע מסתימת לשון הרמב"ם הלכות אישות פרק ט"ו שכל אדם שחפץ לעשות כבן עזאי אין בידו עון. והטעם פירש שם הרמב"ם תחלה שהעוסק במצוה פטור כו'. ואף שמבטלין תלמוד תורה למצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כדאיתא במ"ק דף ט' ובירושלמי דברכות פ"ק ולית ליה לרשב"י שמפסיקין לעשות סוכה ולולב כו' הלמד שלא לעשות כו', היינו להפסיק לפי שעה וזמן מה ואח"כ חוזר לתלמודו, אבל לא להיות רחיים בצוארו שהוא ביטול תמידי עולמית, ויוכל לבא לידי שכחה לשכוח דברי תורה הרבה כשלא יהיה לו פנאי לחזור על תלמודו כראוי. ואין ידיעת התורה נדחית מפני מצוה זו דפרו ורבו אף שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים, כמו שאינה נדחית בתחלת לימודו של אדם שאמרו ילמוד תורה ואח"כ ישא, ובטל ממצוה זו שנים רבות מאד אחר כ"ף, כל זמן שלומד תורה ע"ש ברמב"ם, וע"כ הטעם משום דידיעת התורה עדיפא ממעשה, דאי משום שיוכל לקיימה אח"כ אטו מי ידע כמה חיי, וא"כ הוא הדין אחר שלמד, אם ישכח תלמודו, דדומה לאשה שיולדת וקוברת. והיינו טעמא דבן עזאי להרמב"ם שלא נשא לעולם משום דלעולם יש לחוש לשכחה כל זמן שאינו עוסק בתלמוד תורה, כמ"ש בהלכות תלמוד תורה עד יום מותו שכל זמן שאינו לומד שוכח ע"ש.

ואפילו בשוכח דבר אחד מתחייב בנפשו ועובר בלאו. והא דלא מנה הרמב"ם לאו זה במנין (המצות) תרי"ג (וגם בחיבורו לא הביא איסור לאו זה כלל השנוי בברייתא וגמ' פרק י"א דמנחות), י"ל משום דס"ל דאזהרה זו דהשמר לך פן תשכח וגו' אינו לאו בפני עצמו אלא השמר דעשה נמי לאו הוא לפ"ד הרמב"ם פ"ד מהלכות

תפילין, וה"נ השמר דעשה הוא לפי דעת הרמב"ם, כמ"ש בהדיא עד אימתי חייב ללמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שאינו עוסק בלימוד הוא שוכח, וא"כ מצות עשה דתלמוד תורה כהלכתה ולא דשכחה הם דבר אחד לפי דעת הרמב"ם. והשוכח מחמת שאינו חוזר לימודו כראוי אפשר דהוי בכלל תקפה עליו משנתו לפי דעת הרמב"ם, וכדתנן שאינו מתחייב עד שישב ויסירם מלבו, וגם אינו עובר כדתניא במנחות שם, והיינו השמר דעשה. אלא דזה דוחק שהרמב"ם יפרש פירוש תקפה שלא כפשוטו כדפרש"י ורע"ב ושאר המפרשים שבמדרש שמואל. ועוד אמאי לטיוה רבנן לציד הרמאי לא יחיה כו'. ואין לומר דאף שאינו עובר בלאו בכהאי גוונא אעפ"כ יש חיוב לזכור ולא לשכוח מקרא דושננתם או מדכתיב ותשכח תורת אלהיך וגו', א"כ סוף סוף הוה ליה להרמב"ם להביא איסור זה בחיבורו. אלא ודאי דסמך על מ"ש וחייב לשלש זמן כו' כדי שלא ישכח דבר כו', דממילא משמע דגם בתחילת לימודו צריך לחזור כל כך שלא ישכח כו', שאל"כ לא יועילו לו אח"כ עתים מזומנים כו' ע"ש, וחייב זה הוא מפי השמועה, ככל דיני תורה שבע"פ. וכמו חיוב לשלש זמן כו', שכך קבלו חכמים ביאור מצות והנהגת הלימוד איש מפי איש (וכמ"ש בהקדמתו בחיבורו שכל המצות שניתנו למשה בסיני בפירושן ניתנו שנאמר וכו' והמצוה זו פירושה כו' ע"ש), שצריך ללמוד תורה שבכתב ושבעל פה בכל יום בתחלת לימודו, אע"ג דאל תקרי וישננתם כו' היא אסמכתא בעלמא, וה"נ לאו דהשמר ופן בשוכח מחמת שאינו חוזר לימודו כראוי הוא אסמכתא, לקבלת חכמים איש מפי איש שצריך לזכור כל התורה, וכדכתיב ותשכח תורת וגו', ועיקר הכתוב השמר דעשה הוא כדמסיים ופן יסורו וגו' במסירם מלבו. ומשום הכי לא מנאו במנין תרי"ג, כמו שלא מנה לאו דהשמר דעשה גבי תפילין ע"ש. וסמ"ק [סוף סי' ק"ה. ובסי' ט"ו נמשך אחר הסמ"ג] שמנאו ללאו בפני עצמו ס"ל דלאו אסמכתא היא. ומי שאינו חוזר לימודו הרי זה כמסיר מלבו מדאורייתא לסמ"ק, אבל לרמב"ם הוא מקבלת חכמים בע"פ.

אבל אין לומר דהיינו טעמא דבן עזאי דסבירא ליה שהיא מצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, כדקאמר אפשר לעולם שיתקיים כו', דלא קאמר הכי אלא לשואלים שאינו מקיים מה שדורש נאה שהוא ממעט הדמות כו', ולזה אמר שאפשר לעולם כו', לעולם דייקא, שהעולם יוכל להתקיים, אבל המצוה אינה מתקיימת ע"י אחרים כי המצוה היא על כל אחד ואחד בפרט, והיא חובת הגוף כסוכה ולולב שצריך להפסיק מתלמוד תורה ולא סגי במה שכל ישראל יושבים בסוכות.

ורבנן לא פליגי על בן עזאי (לפ"ד הרמב"ם). ומשום הכי הרשות נתונה לכל אדם החפץ לעשות כבן עזאי לפ"ד הרמב"ם. וכן פסק בש"ע אה"ע סי' א'. וגם הרא"ש שכתב כי לא יתכן כו' מודה להרמב"ם דגם עכשיו יכול אדם לעשות כבן עזאי, ומשום הכי פסק כן בש"ע בלי שום חולק, וכוונת הרא"ש היא כדסיים בלשונו שלא מצינו כו' שנפשו חשקה כו', חשקה דייקא, ור"ל מדלא מצינו כן רק בבן עזאי מכלל שאין נכון לעשות כן לכל אדם, אף שאין איסור בדבר, והיינו טעמא משום דכיון שאין נפשו חשקה בתורה כל כך טוב לו יותר לקיים המצוה רבה דפרו ורבו, ואולי יתקיימו שתיהן בידו, ואף אם יהיו רחיים בצוארו ואפשר שלא יוכל לעסוק כראוי ויבא לידי שכחה אין לו לחוש מאחר דאינו עובר בשוכח לאנסו, אלא אם נפשו חשקה ואינו רוצה לשכוח, אע"פ שלא יעבור, הרי ידיעת התורה עדיפא מפריה ורביה, ויכול לעשות כבן עזאי אע"פ שאין חיוב בדבר, אבל מי שאין נפשו חשקה כל כך רק שרוצה לצאת ידי חובתו לקיים המצות כהלכתן נכון הדבר שיקיים מצות פרו ורבו שהיא חובת הגוף, ולא לבטלה בידים בודאי משום חשש וספק ביטול מצות ידיעת התורה, שהותרה מכללה במ"ש ואספת דגן הנהג בהן מנהג דרך ארץ כו', ולא חייבה תורה להיות הכל כבן עזאי.

ולזה אמר דלא ידענא קצבה כו' משום דלא ס"ל כמ"ש בפ"ב בשם רש"י באבות פ"ה דהתלמוד נחלק לב' חלקים, אלא ס"ל שהטעמים והפלפול הכל אחד שאי אפשר לעמוד על עומק הטעם כי אם ע"י הפלפול כמ"ש בפ"א ובפ"ב. ואפשר דהרא"ש לא כתב כן אלא להלכה למעשה האידינא שהטעמים כתובים וחתומים בתלמוד, ואי אפשר לעמוד עליהם אלא ע"י פלפול ההלכה, אבל מודה הרא"ש דבימיהם שהיתה התורה בעל פה היו סדורים להם טעמים בדרך קצרה ג"כ, וכמ"ש לעיל בשם רש"י, וכדמוכח להדיא בעירובין דף נ"ד ע"ב שחייב להראות לו פנים כו', וכדפרש"י שם לתת לו טעם כו', וא"כ כמו שקבלו המשניות וברייתות איש מפי איש כך קבלו הטעמים על כל הלכה והלכה. והיינו בלי פלפול כדמוכח מדאמרין בנדרים דף ל"ח דהפלפול לא ניתן רק למשה ולזרעו. ומשום הכי נמי גם בימיהם לא היו זהירים לזכור בעל פה רק ההלכות בטעמיהן ולא הפלפול, שלא היו חוזרים עליו כל כך, כדאשכחן ברב ששת ורב יהודה דכל תלתין יומין מהדרי תלמודייהו, ואילו רב אשי גמר תלמודו פעם אחת לשלשים שנה במהדורא קמא וכן במהדורא בתרא, כדפירש רשב"ם בב"ב דף קנ"ז, והיינו משום רוב עיון ופלפול. ומשום הכי נמי נשכח כל פלפול התנאים והאמוראים הראשונים, ולא הובא ממנו בתלמוד כי אם מעט מזעיר, כדאשכחן בפ"ב דשבת ברשב"י דעל כל קושיא דרבי פנחס בן יאיר מהדר ליה כ"ד פירוקי, ולא נמצא כזה בכולי תלמוד[א], וריש לקיש הוה פריך כ"ד קושיות על כל מימרא דר' יוחנן ולא אשכחן בכל התלמוד כ"ד קושיות אמימרא דר' יוחנן כי אם ז' וח' לכל היותר, והשאר נשכחו, משום שאין חיוב לחזור עליהן מאחר שלא ניתן הפלפול רק למשה. ומשום הכי נמי לא יתאחר מלישא אשה בשבילו לפ"ד רש"י שהתלמוד נחלק לב' חלקים ולפ"ד הרמב"ם הטעם משום שהוא דבר שאין לו קץ כמ"ש ויפנה כל ימיו לתלמוד כו' וכמ"ש לעיל.

אבל מ"ש הבית שמואל סק"ה להרמב"ם, דבאמת אין קצבה כו', אשתמיטתיה מ"ש הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פ"א ואח"כ ישא אשה כו', והכי תניא בהדיא בברייתא, וצע"ג. וגם מ"ש הבית שמואל דבן עזאי הוה אפשר לו לישא ולא יהיה לו טרחא בשביל מזונות כו', זה אינו במשמע לשונו דקאמר ומה אעשה כו', דמשמע שאי אפשר לו לקיים שתיהן. וגם ע"כ צ"ל כן, דאל"כ במה יפטר ממצות עשה דאורייתא, אם לא כמ"ש הרמב"ם שהעוסק במצוה פטור כו', והיינו דוקא כשאי אפשר לקיים שתיהן, כמ"ש התוס' ורא"ש בפ"ב דסוכה. ואף האור זרוע ור"ן שם מודים בתלמוד תורה שצריך להפסיק למצוה שאי אפשר לעשות ע"י אחרים ולא מיפטר משום עוסק במצוה, כדאיתא בירושלמי ולית ליה לרשב"י שמפסיקים לעשות סוכה כו', וכדאמרין בגמרא דילן במ"ק דף ט', וכמ"ש הרמב"ם וטור וש"ע סי' רמ"ו. אם לא דיש לחוש ג"כ לשכחה ע"י רחיים בצוארו, וידיעת התורה קודמת למעשה, וכמ"ש התוס' סוף פ"ק דקידושין בשם יש מפרשים. עיין שם דמיירי על כרחך באי אפשר לעשות ע"י אחרים, דבאפשר ע"י אחרים גם אחר שלמד אין לו להפסיק, כדאמרין סתמא במ"ק דף ט' כאן במצוה כו', ובירושלמי פ"ג דפסחים ובפ"ק דחגיגה ע"ש. ואתי שפיר הא דאמר רבי אבהו התם המבלי אין קברים כו', גם אי לא היו מלווין ועוסקים כדי צרכו, משום שהיה תחלת לימודו והיה מתבטל תמיד ע"ז. ודאמרי התם רבנן דקסרין הדא דתימא כו', לא קאי ארבי אבהו אלא אהא דנמנו וגמרו סתמא שהתלמוד קודם כו' (ואת"ל דקאי נמי אדרבי אבהו, יש לומר שלא היה מתבטל הרבה כל כך עד שלא יוכל לבא כלל לידי ידיעת התורה (וגם אם אינו מתאחר כ"כ) ע"ז, אלא מקפיד היה על מה שהיה מתבטל גם כשהיו מלווין ועוסקין כדי צרכו וע"ז מתאחר לבא לידי ידיעת התורה, וגם אם אינו מתאחר אין לו לבטל. גם אם אינו מפסיק מתלמוד תורה אלא הוא מופסק ועומד בלאו הכי, מאחר דהברירה בידו להתחיל מיד בתלמוד תורה וליפטר מקיום המצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים המלווין כדי צרכו. ומ"ש הרמב"ם וטור וש"ע סעיף י"ח לא יפסיק דוקא, היינו לאיסורא, אבל הברירה היא גם כשמופסק בלאו הכי. ותדע דגדולה מזו אשכחן במי שתורתו אומנתו,

דתניא אין מפסיקין לתפלה, ואפ"ה ס"ל להתוס' שם דהוא הדין במופסק ועומד בלאו הכי, דאל"כ לא קשה מידי מפ"ב דשבת. ונימוקם עמם, משום דס"ל דוחק לאוקמי מתני' וברייתא בתפלת שחרית דוקא, וכגון שקרא ק"ש לפני נץ החמה שלא הגיע זמן תפלה עדיין, דלאחר נץ החמה, וכן בתפלת ערבית, משהפסיק לק"ש וברכותיה ה"ל לסמוך גאולה לתפלה ולהתפלל. אלא ודאי דאפילו בכהאי גוונא מקרי מפסיק מתלמוד תורה, מאחר שאפשר לו לעסוק בה. אלא דשאני תפלה שהיא חיי שעה ולא דמי לעשיית מצוה שברמב"ם וטור וש"ע סעיף י"ח). ועיין של"ה שכן דעת רש"י כיש מפרשים שבתוספות.

אלא דליש מפרשים היינו טעמא משום שמביא לידי מעשה, וא"כ בקדשים וטהרות לכאורה לית לן הכי. אבל מהא דתניא סתמא ילמוד תורה ואח"כ ישא כו', וכן כתב הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פ"א (והיינו אפילו אחר כ', כמ"ש באה"ע סי' א'), משמע אפילו זרעים קדשים וטהרות יכול ללמוד כל כך עד שיזכור בע"פ המשניות והברייתות וליבטל מפריה ורביה. ומי שנפשו חשקה כבן עזאי יכול ליבטל כל ימיו גם בשביל ידיעת זרעים קדשים וטהרות שלא ישכח דבר מהם כמ"ש לעיל. ותדע עוד דאל"כ גם רוב סדר נשים ונזיקין לא הוה ליה ללמוד קודם שישא במקום שיש דיינים הרבה זולתו, ולמיתה דבי תרי לא חיישינן, ועוד דמצוה דגופא עדיפא כדאיתא בגמרא שם, אלא ודאי דמצות ושננתם וכן לאו ופן יסורו קאי אכל התורה כולה שבעל פה, שהיא פירוש כל התרי"ג מצות שבכתב גם שאינן נוהגות עכשיו, וגם המסורות לכהנים ולמלך, וגם כל דרשות הפסוקים שאינן פירוש התרי"ג מצות והן ההגדות. ותדע עוד מדחייב אפילו ללמוד לתלמידים בחנם ואסור ליטול שכר משום מה אני בחנם כו' מכלל דחייב דאורייתא הוא, ומדתנן התם סתמא בנדרים דף ל"ה ומלמדו מדרש הלכות כו', משמע אפילו קדשים וטהרות לא דמי לפיסוק טעמים, דשרי בשכר למ"ד לאו דאורייתא ע"ש דף ל"ז (וברא"ש שם, דמדרש היינו ספרא דרובו ככולו הוא בקדשים וטהרות). וכן מוכח בהדיא ג"כ מדתנן סתמא כל השוכח דבר אחד ממשנתו כו' משמע אפילו בקדשים וטהרות, ואילו לא הוה חיובא דאורייתא ללמוד ולידע כל פרטי ההלכות לא היה מתחייב בנפשו כשלמד ושכח דבר אחד ממשנתו, אף שיודע כללות ההלכות רק ששכח פרט אחד מהן.

והנה חילוק זה שבין מצות ידיעת התורה כולה למצות והגית בו יומם ולילה (שזו נדחית מפני מצות עשה שאי אפשר לעשות[ה] ע"י אחרים ולא מצות ידיעת התורה דעדיפא מינה), הוזכר ג"כ בתוספות דמנחות דף ס"ד ע"ב ד"ה ארור כו' לענין לימוד חכמת יונית, דמי שלמד כבר כל התורה כולה כבן דמא שרי ליה דוקא [ולא למי שלא למד עדיין], למ"ד דבק"ש שחרית וערבית קיים לא ימ[ו]ן, והיינו רשב"י במנחות דף צ"ט. והשתא אתי שפיר דלא קשה מידי קושיית יפה מראה דברי רשב"י אהדדי, דבריש פ"ו דברכות פליג רשב"י אר' ישמעאל דאמר יכול דברים ככתבם כו', ע"ש בפ"ק דפאה שהניח בצ"ע. ולפי מ"ש] בשם התוספות אתי שפיר, דבברכות מיירי בתחלת לימודו שלא למד עדיין כל התורה כולה, כדקאמר התם תורה מה תהא עליה, פירוש שלא יוכל לבא לעולם לידי ידיעת התורה כולה כשיחרוש בשעת חרישה וזורע כו', ע"ש דבהכי מיירי כל הסוגיא עלתה בידם כו' זה וזה נתקיים כו' זה וזה לא נתקיים כו', דהיינו ידיעת התורה כולה, כמו תלמודו מתקיים בידו דפרק ה' דעירובין. ובמנחות מיירי דומיא דבן דמא (שסמכו ענין לו בגמ' שם) שלמד כבר כל התורה כולה ויודעה היטב, רק שצריך לקיים מצות לא ימ[ו]ן, ש, בפרק אחד לרבי אמי ובק"ש שחרית וערבית לרשב"י, ואח"כ יכול לעסוק בחכמת יונית אם יש לו צורך בה לצרכיו (עי' יפה מראה פ"ק דפאה), מפני שקרוב למלכות, אלא שאינו צורך צבור כמ"ש התוספות שם. והוא הדין שיכול לעסוק בשאר צרכיו ומשא ומתן אחר שלמד כבר כל התורה. ואתי שפיר דלא פליג ר' שמעון אברייתא דפ"ק דקדושין דחייב ללמד את בנו אומנות, אחר שלימדו תורה, ומשמע התם דליכא מאן דפליג עלה ע"ש, ובר"ש ריש פ"ק דפאה בשם ירושלמי דר' שמעון תני ובחרת בחיים כו' (והא דמוקי ר' שמעון קרא דואספת

דגנך באין עושין רצונו, היינו משום דבתחלת לימודו ע"כ מלאכתו נעשית ע"י אחרים בעושי רצונו, וא"כ אחר שלמד כל התורה בודאי ג"כ א"צ לעבוד בעצמו מאחר שיש לו כבר מי שיעשה מלאכתו). ור' ישמעאל דאסר לבן דמא ללמוד חכמת יונית, אע"ג דס"ל אפילו בתחלת לימודו הנהג בהן מנהג דרך ארץ, היינו משום דגזרו על חכמת יונית, ע"ש בתוספות במנחות ס"ד ע"ב, וביפה מראה פ"ק דפאה שנדחק מאד, ולא קשה מידי, דבאמת יש לומר דבן דמא לא רצה ללמוד יונית לצרכיו כמ"ש היפה מראה, אלא לתשובת המינים שיוכל להתוכח עמהם, שהיה דבר מצוה, או לדבר מצוה אחרת שיוכל להציל איזה ישראל כשיהיה קרוב למלכות, אלא שהיא מצוה שאפשר לעשות ע"י אחרים, כמ"ש התוס' שלא היה בו צורך צבור כל כך, ומשום הכי אסר ליה ר' ישמעאל משום לא ימוש, [ד] לא דמי כלל לאומנות שאם אין קמח כו'. ולר' שמעון דלא ימ[ו]ש יוכל לקיים בק"ש, אלא דמשום מצות ידיעת התורה אין מפסיקין למצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים, א"כ בן דמא שכבר למד כל התורה שרי ליה. וכן לר' שמואל בר נחמני במנחות. ומשום הכי קאמר ופליגא דרשב"נ כו', ע"ש דלא כיפה מראה. והשתא אתי שפיר דלא קשה מידי הא דהלל מחייב את העניים לרשב"י דבק"ש קיים לא ימוש. וגם א"כ איפה איה עונש המר והחמור על ביטול תורה שבכל הש"ס ומדרשים ומדרשי רשב"י על כולן, ובמקדש ראשון ויתר הקב"ה כו' ולא ויתר כו'. וגם השוכח דבר אחד למה מתחייב יותר מאלו לא למד כלל.

ומיהו זה דוחק קצת לומר דרשב"י דאמר סתם אפילו לא קרא אלא ק"ש כו' מיירי דוקא דומיא דבן דמא שלמד כל התורה, אלא מיירי בסתם כל בני אדם דלאו בר הכי הוא להיות ת"ח. כדאיתא בהדיא במדרש תלים הובאה בילקוט שם דמיירי בבעלי בתים שאין להם פנאי. ועיין מגילה דף ו' דלאוקומי גירסא סייעתא דשמיא הוא ויש יגע ואינו מוצא, ולא עליו תלונות רשב"י תורה מה תהא עליה, אלא על מי שיוכל להצליח בלימודו להתקיים בידו אם היה יגע כראוי ולא ינהוג מנהג דרך ארץ, אבל מי שאין מצליח ואין תלמודו מתקיים בידו לעולם גם אם יקיים לא ימוש דברים ככתבם, מודה רשב"י שיכול לנהוג מנהג דרך ארץ, וכל שכן בבעלי מקרא או אפילו בעלי משנה לבדה שאין דעתם יפה ללמוד התלמוד שהוא טעם המצוות, דודאי לא מיירי בהו רשב"י בפ"ו דברכות, דקאמר תורה מה תהא עליה, מאחר דנקרא בור, אלא במנחות מיירי בהו. והא דקתני סתמא, משום שהדין דין אמת גם בת"ח שלמד כבר כל התורה לרשב"י, שיכול לפעמים לעסוק כל היום בדרך ארץ באקראי, אבל לא בקביעות, פן ישכח דבר אחד ממשנתו, ומשום הכי נתיירא בן עזאי מרחיים בצוארו.

ולרבי ישמעאל גם ת"ח בתחלת לימודו ינהוג מנהג דרך ארץ. רק שיעשה תורתו קבע, ויוכל להיות ת"ח שתלמודו מתקיים בידו. ומשום הכי הלל מחייב העני שאמר טרוד במזונותי כו' ועשה מלאכתו קבע. ומדורות אחרונים אין ראייה דאין עונש בדבר, די ש לומר שטעו בדמיונם שדימו להתקיים בידם זה וזה, כדמשמע מדקאמר זה וזה לא נתקיים בידם מכלל שהם דימו שיתקיים, אלא שלא עלתה בידם משום דעברו אדרבי אחא בסוף פ"ק דיומא ודברת במ עשה קבע כו'. וכן הוא בספרי. ועיין רמב"ם לקיים מצוה זו כראוי כו' עם עושר וכבוד כו' תורתו קבע כו', מכלל מי שעושה מלאכתו קבע כדי לקנות עושר אינו מקיים המצוה כראוי, משום דס"ל דדרשה גמורה היא ולא אסמכתא בעלמא, דלא קיי"ל כרשב"י ורב[י] אמי דבפרק אחד שחרית כו', דהא גבי לחם הפנים נמי לא קיי"ל כו' יוסי אלא כת"ק. ומיהו היינו לקנות עושר, אבל לדי מחסורו שרי מדאורייתא, כדכתיב ואספת דגנך סתם הנהג מנהג דרך ארץ, ולא נתנה תורה קצבה ושיעור למלאכה אלא מסתמא יעשה כדי צרכו לדי מחסורו. ומ"ש הרמב"ם חיי צער תחיה כו', לאו חיובא דאורייתא הוא, אלא שזו דרכה של תורה דייקא, ומי שרוצה להיות מוכתר בכתרה אי אפשר בענין אחר, אבל מי שאינו רוצה להיות מוכתר, רק לקיים מצות עשה דאורייתא ודרבנן שהן חובה,

דלא אשכחן שחייבה תורה לסבול חיי צער (וכמו דפטור בכהאי גוונא משאר מצות עשה לחיות בצער ולפזר ממונו אפילו למצות שהן חובה כמ"ש התוספות והרא"ש בפ"ק דב"ק ע"ש), לרבי ישמעאל דואספת דגנך מיירי בעושים רצונו. וגם רשב"י לא פליג בהא כלל, אלא דס"ל דקרא מיירי באין עושין רצונו, דאז אינה נעשית ע"י אחרים והתירה התורה לעשות בעצמו, וע"ז נאמר ואספת דגנך, משום דאז אי אפשר בענין אחר, מאחר שאין זוכים ליעשות ע"י אחרים, וכי ימותו ברעב. ובכהאי גוונא נמי מיירי במנחות. אבל כל אדם ראוי לו להיות עושה רצונו ולקיים והגית יומם ולילה ככתבו, ולבטוח שמלאכתו תיעשה ע"י אחרים. ורבי ישמעאל לא ס"ל הכי שיסמוך אדם על זה. אי נמי משום דס"ל דאפילו בעושים רצונו כתיב ואספת וגו'. אבל לענין קבע ועראי לא פליגי ר' ישמעאל ור' שמעון, דכ"ע ס"ל דמדינא שרי עד שיהיה לו די מחסורו, ומשום הכי לא נתנה תורה שיעור וקצבה למלאכה ולא לתלמוד תורה. ואתי שפיר הא דתנן דתלמוד תורה היא מדברים שאין להם שיעור אפילו למטה ע"ש בירושלמי. ומשום הכי נמי פסק הסמ"ג כרבי אמי במנחות, והיינו בשעת הדחק שאי אפשר בענין אחר למצוא די מחסורו (ולא משום דכדאי ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק). ואתי שפיר נמי דדורות האחרונים לא עברו אדאורייתא ח"ו, אלא אמדת חסידות לחיות חיי צער כדי לזכות בכתר תורה, שאי אפשר אלא בתורתו קבע. ודורות הראשונים מתוך שחסידים הם היתה מלאכתן מתברכת למלאכת די מחסורן במלאכת עראי. אבל ראוי ונכון לכל אדם לקבל עליו אפילו חיי צער, גם אם לא יזכה להיות מלאכתו מתברכת כדי לזכות בכתר של תורה, שאי אפשר כלל במלאכתו קבע. ודורות האחרונים טעו בדמיונות כמו שנתבאר לעיל. ואתי שפיר נמי מ"ש הטור או"ח סי' קנ"ו דמדת חסידות לעשות תורתו קבע כו'. ומשום הכי נמי אמרו דהלל דוקא היה מחייב את העניים (ואשכחן כהאי גוונא עונש על ביטול מצוה אף שפטור מדינא, גבי ציצית כרב קטינא פרק התכלת, לפי דעת הטור וש"ע סי' כ"ד, דלא ס"ל כמ"ש המרדכי שם דדוקא במי שמחזר עלילות כו'), על שלא נהגו במדת חסידות כמותו לסבול חיי צער כדי לזכות בכתר תורה [וכהאי גוונא אשכחן בצרפית שאמרה לאליהו להזכיר עוני ולהמית כו', אע"פ שהיתה צדקת].

ומיהו היינו דוקא במי שראוי לכך שדעתו יפה להצליח בלימודו ולהיות ת"ח דומיא דהלל, וכן דורות (הראשונים) האחרונים מיירי בכהאי גוונא, מדקאמר לא נתקיים מכלל דראויים להתקיים, אבל בעל הבית דלאו בר הכי הוא לזכות בכתר תורה לעולם, אין עליו שום עונש אם לא ינהוג במדת חסידות זו. ואדרבה מוטב שירבה בסחורה להחזיק תלמידי חכמים. ואתי שפיר הא דאמר ר' יהושע בפ"י דנדה מרבה בסחורה כו', אע"ג דס"ל בירושלמי פ"ק דפאה דוהגית בו יומם ולילה כמשמעו. ואתי שפיר נמי הא דא"ר אמי ורשב"י במנחות גם שלא בשעת הדחק לדי מחסורו בצמצום לבד אלא אפילו בהרוחה, כמשמעות המדרש בתלים א' דאין לנו פנאי סתם, וכדאיתא בהדיא בתנחומא פרשת ויקהל זה רץ לזיתנו כו', דהיינו להרוחה ביין ושמן, בבעל הבית דלאו בר הכי הוא. ואין בזו מדת חסידות, דא"כ איך יתקיימו בנו חכמי ישראל, דעם הארץ גמור שונא החכמים, אלא בסתם בעלי בתים שהם במקרא ובמשנה, כדתניא בריש פ"ק דברכות אדם בא מן השדה בערב כו' רגיל לשנות שונה כו':

הלכות ת"ת פרק רביעי

(א)

עיין רמב"ם פ"ג הל' ה' לפיכך כו'. ולכאורה צ"ע הא גם בשאר מעשים נמי אמרינן הכי לעולם יעסוק בתורה ובמצות כו' שבשכר מ"ב קרבנות כו'. וגם הרמב"ם כתב כן סוף הלכות תשובה, גם בנשים

שפטורות מתלמוד תורה. אלא ודאי דבמצות אתי שפיר, שהמצוה נעשית כתקנה עכ"פ אלא שמחשבתו אינה לשם מצוה, אבל בתלמוד תורה כשלומד ואינו מקיים מה שלומד הרי עליו נאמר ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי, וסלקא דעתך אמינא שראוי לו שלא ילמוד קמ"ל דאפילו הכי התלמוד מביא לידי מעשה לבסוף עכ"פ, שהמאור שבה מחזירו למוטב, וסופו ללמוד ולקיים לשמה. והא דאין מלמדן לתלמיד שאינו הגון, יש לומר דהרב אינו צריך להכניס את עצמו לבית הספק, שמא לא יחזור בו נמצא זורק אבן למרקוליס, אבל הוא עצמו חייב להכניס את עצמו, דמה יפסיד. ואף ששגגות נעשים כזדונות אין הפסדו שקול כנגד שכרו, אם יזכה ויסור למוטב. ואם לא יזכה דמו בראשו והלעיטהו כו'. וגם הרב יש לומר דצריך להכניס את עצמו לבית הספק אם אי אפשר בענין אחר, אלא אם אפשר להחזירו תחלה למוטב, עי"ז שלא יכניסוהו לבית המדרש, מדחים אותו תחלה. ותדע דתניא לעולם תהא שמאל דוחה כו' ולא כיהושע בן פרחיה כו':

(ב)

מ"ש המג"א סימן ר"ץ בשם מדרש משלי, זה אינו לגירסת הילקוט שם דמתו בשביל שהיו עוסקים באכילה ושתיה בזמן בית המדרש. וגם במה שכתב בשם הרוקה, ע"ש באליה רבה דזה אינו. ועיין אליה רבה סימן ק"ו בשם פסקי תוס', דפליג בהדיא על הרא"ש פ"ב דברכות, וכן דעת הרב רבנו יונה בפרק קמא גבי תפילתי סמוכה כו' התחלת זמן התפלה ולא חיישינן כו' דרך הוא להתפלל כו', מכלל דאפילו [תפילה] לא דחי. ואזיל לשיטתיה גבי לק"ש כותיקין, דסבירא ליה דבלאו סמיכה גאולה לתפלה הקורא אחר נץ החמה עבר זמנה דרבנן, והיינו דאמר ליה רב לרבי חייא, בהתחלת זמן התפלה שהוא אחר נץ החמה, לא חזינה ליה כו'. ולהחולקים, יש לומר דרבי אזיל לטעמיה דס"ל סוף פ"ב דבבא מציעא, כרבי שמעון בן יוחאי בירושלמי פרק קמא דברכות דעוסק במקרא מדה ואינה מדה, ומשום האי טעמא לא הפסיק רשב"י אפילו לק"ש, ואנן קיימא לן כרבנן שם בירושלמי ע"ש:

(ג)

הנה המג"א בסימן ק"ן, ודאי לא סבירא ליה כמו שכתוב הסמ"ע בסימן קס"ג, לחלק בין זמנם לזמן הזה. ואין לומר דסמ"ע מיירי דוקא בנביאים וכתובים, חדא דמאי שנא, ותו דמסיק ומכל מקום משום ביטול תורה כו' כמ"ש הרא"ש כו', והתם מיירי בכל הספרים ולא בבעלי מקרא לחוד.

ומיהו היינו דוקא במאי דמפורש בתוספתא לכפות כל בני העיר כמו בית הכנסת דנגבה מכל בני העיר לפי ממון, אבל לכוף היחידים להשאיל לא מסתברא לכופם כשמצוי לקנות ואין קונה, מי שידו משגת וסומך על ספרים [של] היחידים שישאילום. ולזה נתכוין רמ"א סוף סי' רצ"ב, ששינה לשון הרא"ש בתשובה שכתב סתם חסרון ספרים, ורמ"א פירש וכתב שאין ספרים נמצאים, רצה לומר מלשון מצויים:

סימן יח

(א)

ולחילוק הראשון שחילקו בין ליבן סכין למורשא היוצאת ומתפשטת חוץ לסכין, אין לחוש אלא לפגימה שבצידי חודה סמוך לקצהו ממש בענין שהפגימה מתפשטת עד קצה החוד ממש ועד בכלל, שאז נדחק הסימן כשנחתך בקצה החוד ממש ונכנס בתוך הפגימה שבקצהו ממש וקורעתו, לפי שבמקום הפגימה

החוד מתקצר משהו כשיעור עומק הפגימה שבקצהו ממש, ובית השחיטה לא מירווח רווח כל כך כשיעור עומק הפגימה אפילו היא קטנה שבקטנות, משום דלא מירווח אלא משהו מן המשהו בכדי לינצל מכוויית הליבון ולא ממורשא דפגימה אפילו היא קטנה שבקטנות, אבל אם אין הפגימה בקצה החוד ממש אין הסימן נדחק ונכנס כלל בתוך הפגימה, דבית השחיטה מירווח רווח על כל פנים כשיעור עובי קצה החוד החותך בו. אלא אם כן הסכין עבה סמוך לחודה במקום הפגימה והולכת ומתעבה בשיפוע עד גבה, וגם הפגימה הולכת בשיפוע זה שמחודה עד גבה, שאז יש לחוש שמא נכנס הסימן בגובה הפגימה ששם הסכין עבה יותר מתחתית הפגימה, שאין הסימן נכנס שם משום דמירווח רווח על ידי השלם מן הסכין שלא נפגם מתחתית הפגימה עד החוד:

(ב)

בעוף. שעורו רך לא תלינן במפרקת שהרי לא חילקו בגמרא בין עוף לבהמה (ב"י).

דאיתמר השוחט בסכין (בדוקה) ונמצאת פגומה רב הונא אמר אפילו שיבר בה עצמות כל היום שחיטתו פסולה ורב חסדא אמר שחיטתו כשרה. בשלמא רב הונא כשמעתיה דאמר בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה אלא רב חסדא מאי טעמא אמר לך רב חסדא עצם ודאי פוגם עור ספק פוגם ספק אינו פוגם ואין ספק מוציא מידי ודאי. מיתבי כל ספק בשחיטה פסול כל לאתויי מאי לאו לאתויי כהאי גוונא לא לאתויי ספק שהה ספק דרס ומאי שנא התם אתיילדא ריעותא בבהמה הכא סכין אתרעי בהמה לא אתרעי. ופירש הרשב"א הא דפריך ומאי שנא כלומר כיון דאפילו בספק שהה ספק דרס אזלינן לחומרא משום חזקתה של בהמה אף על פי שרוב השוחטין מצוין לשחוט בלא שהייה ודרסה (אלא משום דרובא דתליא במעשה הוא, לומר ששחט בהולכה והובאה רצופה, לא אזלינן בתריה כבתר רובא דעלמא, כמו שנתבאר בסי' א' וב' בשם הרשב"א) בנמצא פגומה נמי איכא למימר הכי דאף על גב דעצם מצוי לפגום ועור אינו מצוי לפגום (לרב חסדא, אלא לרב הונא לפי דעת הרשב"א) אפילו הכי הוה לן למיסר משום דהעמד בהמה בחזקתה עכ"ל. ואסיקנא בגמרא והילכתא כרב הונא כשלא שיבר בה עצם והילכתא כוותיה דרב חסדא כשיבר בה עצם. מכלל דרב חסדא אף על גב דלא שיבר בה עצם אלא במאי איפגם אימר בעצם המפרקת איפגם עכ"ל הגמרא. ופירש הרשב"א דרב חסדא ב' קולי אית ליה חדא דעצם המפרקת פגמה טפי מעור ובה תלינן ועוד אחרת דאימר בעצם המפרקת נגע ולית הילכתא כוותיה בקולותיו ואפילו נגע במפרקת לא תלינן בה להקל. דלא כיש מפרשים שבר"ן, דלא איתמר הילכתא כרב הונא אלא למימר דלא תלינן אימר נגע במפרקת כדרב חסדא אבל לא בודאי נגע, אלא אפילו ודאי נגע לית הילכתא כרב חסדא. והטעם פירש הרשב"א לפי שעצם המפרקת הוא רך ואינו מצוי לפגום יותר מעור ועוד שאין הסכין מצוי לפגום אפילו בעצם דרך הולכה והובאה אלא דרך הכאה ושבירה עכ"ל. וכן כתב הר"ן. אבל הרא"ש כתב בתשובה דיותר שכיח שיפגום במפרקת מבעור שאינו מצוי לפגום לפי דעת הרא"ש כמ"ש בפסקיו. והא דלא תלינן במפרקת כתב בפסקיו הטעם כי אינו נוגע בכח במפרקת אלא לפעמים אחר שחיטת הסימנים והוורדין נוגע בסכין במפרקת עכ"ל. ולפי דעת הרשב"א אף אם חותך בכח במפרקת לא תלינן וכן פסק בש"ע סעיף ט"ו:

ומ"ש הש"ע כאן דאפילו בעוף לא תלינן במפרקת, מקורו הוא מפרש"י. ורש"י אזיל לשיטתיה דבהדיא כתב כמו שכתב הרא"ש, דהא דלא תלינן במפרקת משום דנגיעה דמפרקת לא פגמה טפי מעור שהרי אינו מכה עליו בכח עכ"ל רש"י. והלכך איכא למימר נמי דאפילו מעור העוף שהוא רך לא פגמה נגיעה בעלמא דמפרקת, שאף שהמפרקת קשה בודאי מעור העוף מכל מקום הרי עור העוף חותך בו בכח מה

שאינן כן במפרקת שאין בה אלא נגיעה בעלמא. אבל לפי מה שכתב הרשב"א הטעם משום שהמפרקת הוא רך ואינו מצוי לפגום יותר מעור, דשכיח דפגים לפי דעת הרשב"א כמ"ש לעיל, יש לפרש דהיינו דוקא בעור הבהמה אבל לא בעור העוף שהוא רך כבשר, ובשר אינו מצוי לפגום אף לפי דעת הרשב"א. אלא דלפי טעם הב' שכתב הרשב"א, שאפילו בשאר עצמות אין תולין בדרך הולכה והובאה, אף על פי שגם בעור חתך בדרך הולכה והובאה והעצמות קשות (ועיין בקונטרס אחרון):

(ג)

ומחלקותם תלויה בהא דאמר רב חסדא פגימת סכין כפגימת המזבח וכמה כדי שתחגור בה הצפורן. והשמיט הרי"ף מימרא זו בהלכותיו. ופירש הרשב"א משום דסבירא ליה דאין הלכה כרב חסדא, משום דכל הני דבדקי לה בשימשא ומיא וברישי לישניה ובחוט השערה כדלעיל כולהו לית להו דרב חסדא, דאי אית להו אמאי בדקי לה הכין דהא אפילו אי בדקי לה הכין אי לא חגרה בה צפורן כשירה, אלא סבירא להו דפגימת סכין בכל שהוא. ומיהו כל שהוא לאו דוקא דהא אוגרת קרי לה בברייתא אוגרת כשמה שאוגרת שום דבר ואפילו חוט השערה אבל אינה אוגרת שום דבר היינו דומה לסאסאה (פירוש ראש השבולת דלקמן סעי' ו') עכ"ל הרשב"א בתורת הבית. וס"ל להרשב"א כפירוש רש"י דשתחגור בה צפורן היינו שהצפורן נאספת לתוך הפגימה, והיינו אוגרת מלשון אגרה בקציר מאכלה, והיינו נמי תחגור הצפורן מלשון חגורה, שהפגימה הנקראת אוגרת יש לה ב' עוקצין וכשהצפורן נאספת לתוך העוקצין העוקצין חוגרין אותה כחגורה. והפגימה הנקראת מסוכסכת דלקמן סעיף ד', שאין לה אלא עוקץ אחד, עוקץ זה מעכב את הצפורן ומעמידה, מפני שחוגר מרוח אחת כחגורה ואינה מניחה לילך להלאה, כדפרש"י בבכורות דף ל"ז]. אבל פגימה שאין בה כחגירת צפורן אינה מעכבת ומעמדת את הצפורן, רק שהצפורן מרגשת בה בעברה עליה. והרא"ה חולק על הרשב"א, ופירש דמשתחגור הוא מלשון ויחגרו ממסגרותם, וכל פגימה שהצפורן מרגשת בה בעברה עליה היינו שהצפורן חוגרת בה ואפילו אינה אוגרת שום דבר, ודמיא לסאסאה ודאי הצפורן מרגשת בה ואף על פי כן כשירה שזה אינו מגוף הסכין ואינה פגימה כלל אלא כשמחדדים את הסכין עולה בחודה כמין חוט אחד ואותו החוט מסכסך בבשר האדם ודמיא לסאסאה דשבולתא ולפעמים מסתלק מן הסכין. ובמשמרת הבית השיב עליו, שאם כל פגימה שנרגשת בצפורן פוסל [אפילו] זו שבחוט זה תפסול, אלא אינה פוסלת עד שתהא אוגרת שום דבר. והא דבמערבא בדקי לה בשימשא, לא שתהא פגימה כל דהוא הנראית לשמש פוסלת, אלא שאם היתה נראית שם היו בודקים אותה לאחר מכאן אם תחגור שום דבר ואפילו חוט השערה ובכך היו פוסלין אפילו לאחר השחיטה עכ"ל.

ולדין דלא בדקינן בשימשא, אלא אבשרא ואטופרא כדרב פפא, כתב הפרי חדש והתבואות שור דהיינו משום דאטופרא נמי מרגישים אפילו פגימה כל דהו ולא כחגירת צפורן דוקא, וכמ"ש הרא"ה, והרשב"א נמי מודה ליה בהא. אלא דסבירא ליה להרשב"א דיש הפרש בהרגשת הצפורן בין הרגשת פגימה כל שהוא שהיא אוגרת חוט השערה ובין הרגשת הסאסאה שאינה אוגרת כלום, אף על פי שמרגישה בצפורן, ומי שאינו יכול להבחין הפרש זה בצפרנו יבדוק אם מרגיש כלום בצפרנו ואינו יודע אם היא פגימה אוגרת כל שהוא או דמיא לסאסאה, דהיינו שאם אינה מעכבת ומעמדת את השערה אף על פי שהשערה מסוכסכת ומסתבכת בה כל שאינה מעכבתה ומעמידתה לא מיקרי אוגרת, דהא דמיא לסאסאה נמי האצבע מסתבכת בה כדלקמן ס"ו (ובטור שם כתב שהצפורן מסכסך בה, וסכסוך הוא לשון דלוג וקפיצה, כדפירש רש"י בריש פ"ב דשבת). ולפי דברי הפרי חדש והתבואות שור שבצפורן מרגישים פגימה אוגרת כל שהוא, ואף על פי כן הצריכו אבשרא ואטופרא ולא סגי בטופרא לחוד, והיינו אפילו בדיעבד,

ולא לכתחלה בלבד כמבואר במשמרת הבית, אם כן לא מצינו ידינו ורגלינו היכא אכלינן בישראל בזמנינו שאין השוחטים בודקים אבשרא, מפני שאין מרגישים כלום אבשרא ואין מוצאין פגימה לעולם. ובאמת שהוא דוחק גדול לומר לפי דעת הרשב"א דיש הפרש בין הרגשת הצפורן בין פגימה שהיא אוגרת חוט השערה [ובין הרגשת הסאסאה], אף על פי שבשתייהן אין הצפורן אוגרת אלא הרגשה בעלמא, דהוי ליה להרשב"א לפרש ולא לסתום כל כך.

והפרי חדש והתבואות שור לא דקדקו בתורת הבית הארו. דשם משמע בהדיא דהא דאמר רב פפא צריכה בדיקה אבישרא וטופרא מיירי הכל בחגירה ולא בהרגשה בעלמא בין בבשרא בין בטופרא, וסבירא ליה לרשב"א דחגירת בישרא היא כפגימה כל שהיא, דכל שהיא אוגרת שום דבר גם הבשר נחגר בה אבל לא הצפורן. ומזה הוכיח שם הרשב"א דלא קיימא לן כרב חסדא דאמר שיעור הפגימה כחגירת צפורן, מדהצריכו נמי בדיקה אבישרא, דסבירא ליה שהוא נחגר בפגימה כל שהיא, כל שהיא אוגרת שום דבר, אבל שאינה אוגרת כלום אין הבשר נחגר בה אלא שמרגיש בה הרגשה בעלמא ולא כלום הוא, דהא סאסאה נמי בשר האצבע מרגיש בה. והא דהצריכו נמי אטופרא, והיא גם כן חגירה ולא הרגשה בעלמא דלא כלום היא, היינו משום הקנה דלא סגי ליה בבדיקת בישרא מפני שהוא קשה, ומשום הכי בעינן בדיקת טופרא. והלכך אף על פי שהיא כחגירת צפורן ושיעור הפגימה בכל שהוא מכל מקום בקנה שהוא קשה לא איכפת לן בפגימה שאין הצפורן חוגרת בה, שהרי גם הקנה לא יחגור בה ולא יקרע בה, שאין הסימן נקרע אלא כשהוא נחגר בפגימה, דמשום הכי שיעור הפגימה הוא כדי שתחגור שום דבר (ולפי זה בעוף אם תפס הקנה לבדו, בענין שידוע לו שלא נגע בושט עד שנשחט הקנה, ואחר כך נמצאת פגימה כל שהוא בסכין, יש להקל כשאינה כדי חגירת צפורן שהוא שיעור פגימה בקנה). ולפי ששיעור הפגימה בקנה הוא גדול משל ושוט, משום הכי לא סגי ליה לושט בבדיקת הקנה, דהיינו אטופרא שהיא חגירת צפורן. אבל כשאנו מרגיש כלום בצפורן אפילו הרגשה בעלמא אין בדיקת בשרא מעכבת בדיעבד אלא לכתחלה, שלא לחלק בבדיקות ולשנותן מתקנת חכמים, אבל בדיעבד אין לחוש כלל, שמכיון שלא הרגיש בצפורן אפילו הרגשה בעלמא בודאי אף אם היה בודק אבישרא לא היה מרגיש כלום, ולפחות על כל פנים לא היה נחגר הבשר, שהרי הצפורן מרגשת אפילו דמיא לסאסאה כמ"ש הרא"ה, והרשב"א נמי מודה לו בהא כמבואר במשמרת הבית. והשתא אתי שפיר לדין שמחמירים שלא לשחוט בדמיא לסאסאה כדלקמן סעיף ו' בהג"ה, וצריך להיות הסכין חלקה לגמרי, שאין הצפורן מרגיש בה כלום אפילו הרגשה בעלמא, הילכך אין בדיקת בשרא מעכבת.

אבל הרא"ש כתב אהא דהשמיט הרי"ף מימרא דרב חסדא, יש מפרשים דעתו משום דהנך דבדקי בשמשא ובמיא פליגי אדרב חסדא, ולי נראה דכיון דפסק דבעינן בדיקה אבישרא ואטופרא היינו כדי שתחגור בה הצפורן, דכל פגימה שהוא מרגיש בצפורן היינו שתחגור בה הצפורן, הילכך לא הוצרך להזכיר ההיא דרב חסדא עכ"ל. ופירש הפרי חדש שדעת הרא"ש כמ"ש הרא"ה דחגירה הוא מלשון ויחגרו ממסגרותם, והשיג על הטור וכל האחרונים הנמשכים אחריו שהבינו בדעת הרא"ש דמיקל טפי מהרשב"א, ואינו פוסל בחגירת חוט השערה אלא כשחוגרת ואוגרת הצפורן דוקא. אבל טעמם ונימוקם עמם, דלפירוש הפרי חדש ליכא נפקא מינה לדינא בין הרא"ש ובין הרשב"א, ולשון הרא"ש מורה דפליג איש מפרשים לדינא. ותו דהוה ליה להרא"ש לפרש דבעינן שתאגור שום דבר. ואי סבירא ליה כהרא"ה דלא בעינן שתאגור שום דבר, הוה ליה לפרש דמיא לסאסאה כמ"ש הרא"ה. אלא ודאי שזו היא כוונת הרא"ש במה שכתב דכל פגימה שהוא מרגיש כו', פי' דכל שהוא מרגיש הפגימה שנפגם ונחסר מהסכין בצפורן שיורדת לתוך הפגם ונחגרת בתוכה היינו כדי שתחגור בה הצפורן. שאם אינה גדולה כל כך כדי

לחגור ולאסוף הצפורן בתוכה אלא הצפורן עוברת עליה מלמעלה אינו מרגיש הפגם והחסרון בצפורן, אף על פי שהצפורן מרגשת בעברה עליה, דהא דמיא לסאסאה נמי הצפורן מרגשת בה כשמסכסכת בה אלא שאינה מרגשת פגם וחסרון שלא נחסר מהסכין כלום, והלכך כל פגימה שאין הצפורן נחגרת ויורדת לתוכה אלא שעוברת עליה מלמעלה אינה מרגשת בפגם וחסרון, דשמא אין שם פגם וחסרון כלל אלא דמיא לסאסאה שהצפורן מסכסכך בה. אבל כשהצפורן יורדת לתוכה, אפילו משהו מהצפורן שיורד לתוכה, הרי זה המשהו נחגר ומתעכב ונאחז בעוקץ של הפגימה שאינו מניחו לילך להלאה, ובזה מרגיש שיש שם פגם ועוקץ. מה שאין כן כשאין הצפורן יורדת אפילו משהו ממנה תוך הפגימה, מפני שעוקצי הפגימה סמוכים ותכופים זה לזה ביותר, עד שאין חוד הצפורן יכול ליכנס בתוכו כלל אפילו משהו ממנו מפני שהוא עב קצת, אף על פי שדבר שהוא דק מחוד הצפורן כגון חוט השערה יכול ליכנס בתוכו ולירד הרבה, לפי שהפגימה עמוקה הרבה, אף על פי שאין הצפורן מרגשת כלל בפגימה זו ועומק זה, ואפילו כל שהוא אינה מרגשת כלל מהעומק, כיון שאפילו משהו ממנה אינה יורד לתוך העומק אלא עוברת כולה מלמעלה, ואינה מרגשת רק במה שמסכסכת וקופצת על הפגימה, וזו היא הרגשת סאסאה הרגשת סכסוך וקפיצה מלמעלה ולא הרגשת פגימה, שהיא הרגשת ירידה לעומק הפגימה אפילו כל שהוא. זו היא כוונת הרא"ש לפי דברי הטור והאחרונים כולם, לפי דברי הדרישה והפרישה והב"ח. וכן משמע בהדיא מלשון הרא"ש דלקמן סעיף ד' (וכן דעת הרמב"ן וכן דעת סמ"ג כמ[ו] שכתוב בשלטי גיבורים עיין שם).

והנך דבדקו בשימשא ובמיא לפי דעת הרא"ש וסייעתו לא פליגי אדרב חסדא דאמר שיעור פגימה כחגירת צפורן, כמבואר מלשון הרא"ש דלעיל שכתב יש מפרשים דעתו משום דהנך כו', מכלל דהרא"ש לא סבירא ליה הכי. אלא כמ[ו] שכתב הר"ן לשיטה זו, שכל אחד היה נהוג לפי מה שהיה סבור שהיא בדיקה יותר יפה להרגיש הפגימה ולעולם שיעור הפגימה כחגירת צפורן, וכן רב פפא דאמר צריכה בדיקה אבשרא ואטופרא אידי ואידי חד שיעורא הוא והיא כחגירת צפורן, אלא שדרך ב' הבדיקות כאחד טובים משום קנה ומשום ושט, כמו הנך דבדקי בשימשא ובמיא, אף על פי דלעולם שיעור הפגימה כחגירת צפורן, כל חד סבור דהכי מיבדק טפי, הכי נמי אמר רב פפא אבשרא ואטופרא דהכי מיבדק טפי ותהיה החגירה ניכרת יותר, וזה שכתב הרא"ש דפגימה שמרגיש בצפורן היינו חגירת צפורן, כלומר אינה הרגשה כל דהו, וכיון שכן בדיקה דאבשרא דאמר רב פפא נמי לאו הרגשה כל דהו, דאם כן אמאי אצטריך תו בדיקה דאטופרא כיון דבדיקה דטופרא היא חגירת צפורן, אלא תרווייהו חגירת צפורן הן. הילכך לא הוצרך הרי"ף להזכיר ההיא דרב חסדא, משום דפשיטא ליה דבדיקת טופרא היינו חגירת צפורן, וכיון שכן אף בדיקת בישרא נמי, מדקאמר אבשרא ואטופרא עכ"ל מהרי"ט ח"א סי' ו'. ולפי זה אפשר דסגי בבדיקת טופרא לחוד בדיעבד, כיון דשיעורא הוא כחגירת צפורן, אלא משום בדיקה יפה יותר, כמו הנך דבדקו בשימשא ומיא, וכמ[ו] שכתב הרב רבי אהרן שכל אחד היה מחזר אחר בדיקה יפה יותר לכתחלה ולא לעכב. ובפרט כשאינו מרגיש בצפורן כלום אפילו הרגשה כל דהו אין לחוש כלל שמא ירגיש בבשר פגימה גדולה כחגירת צפורן, אלא שאם מרגיש כל דהו בצפורן בדקין אבשרא שמא תהא ניכרת יותר (כמבואר מלשון מהרי"ט):

(ד)

בהובאה. בפרק א' דחולין תנן בכל שוחטין חוץ ממגל קציר (שקוצרין בה התבואה שפגימותיה נוטות כולן לצד אחד בשיפוען) והמגירה והשינים (התחובים בלחי של בהמה) מפני שהם חונקים (שאינן חותכין אלא קורעין מחמת הפגימה). השוחט במגל קציר דרך הליכתה בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין (דדרך הליכתה אינה קורעת

לבית הלל מפני שראשיה כפופים מאוד). ובגמרא א"ר יוחנן אף כשהכשירו בית הלל לא הכשירו אלא לטרה מידי נבלה אבל באכילה אסורה (גזירה הולכה אטו הובאה). ת"ר סכין שיש בה פגימות הרבה תדון כמגירה (וטעמא כדלקמן) ושאיין בה אלא פגימה אחת אוגרת מסוכסכת כשירה. היכי דמי אוגרת היכי דמיא מסוכסכת א"ר אלעזר אוגרת משתי רוחות מסוכסכת מרוח אחת. ופרש"י מב' רוחות שיש ב' עוקצין לפגם אחד לראשו ואחד לסופו אוגרת לשון אגרה בקציר מאכלה לשון אסיפה שאוגרת ואוספת הצפורן לתוכה בין ב' עוקצין. ומרוח אחת שאין לפגימה אלא עוקץ אחד והשני הוחלק במשחזת ואינה אוגרת אלא מסוכסכת הסכין בבשר (של הסימנים) כמו וסכסכתי מצרים במצרים עכ"ל. ופריך מאי שנא אוגרת דמורשא קמא מחליש (עור ובשר לפני השני) ומורשא בתרא בזע (פוגע בסימן וקורעו) מסוכסכת נמי חורפא דסכינא (קודם שיגיע לפגם) מחליש ומורשא בזע (דכל עוקצי הפגם קורעין הן בבשר בין בפגעו בו בין בירידתו ממנה והלכך אפילו הוליך ולא הביא שלא פגע הסימן בעוקץ כגון שהעוקץ הוא לצד ראש הסכין ועוקץ הב' שלצד הקתא הוחלק במשחזת וכן אם הביא ולא הוליך והעוקץ הב' הנשאר שלא הוחלק הוא לצד הקתא שאין הסימן פוגע בעוקץ אלא יורד ממנו בירידתו נמי קורע) ומשני דקיימא ארישא דסכינא (שכשהגיע לעוקץ עדיין לא נחתכו העור והבשר שיקרע העוקץ את הסימן בירידתו). ופריך סוף סוף כי אזלא מחלשא כי אתא בזע ומשני כגון שהוליך ולא הביא. ופרש"י דמשום הכי לא מפליג ברישא בסכין שיש בה פגימות הרבה בין אוגרת למסוכסכת שאפילו כולן מסוכסכות פסולה משום דלא מכשרינן מסוכסכת אלא בחדא פגימה דקיימא ארישא דסכינא אבל כשיש פגימות הרבה מסוכסכות עוקץ של פגם הראשון דארישא דסכינא מחליש העור והבשר ושל הפגם הב' קורע הסימן בירידתו ממנו אף על פי שהוליך ולא הביא. והא דתנן השוחט במגל קציר ב"ה מכשירין (לטהרה מידי נבילה על כל פנים והכא תניא תדון כמגירה) מפני שמגל קציר עוקצי הפגימות כפופים מאד מאד ואין קורעין דרך הליכתם כלל אבל עוקץ שאינו כפוף קורע אף בירידתו שהסימן יורד ממנו ונכנס לתוך הפגם עכ"ל. אמר רבא ג' מדות בסכין אוגרת לא ישחוט ואם שחט שחיתתו פסולה מסוכסכת לא ישחוט ואם שחט שחיתתו כשירה (וכדאוקימנא ברישא דסכינא והוליך ולא הביא ואפ"ה לא ישחוט לכתחלה שמא יוליך ויביא) עולה ויורד בסכין (כגון שנפגמה פגם גדול והוחלקו העוקצים במשחזת והוי הסכין נמוך שם) שוחט בה לכתחלה עכ"ל הגמרא ופרש"י.

אבל הרמב"ם שהעתיק לשון הגמרא לא סבירא ליה כדפרש"י, דמסוכסכת היה לה ב' עוקצים והוחלק אחד במשחזת והב' קורע בסימן בין בפגעו בו בין בירידתו ממנו, ומשום הכי לא שרינן אלא כדקיימא ארישא דסכינא כשהוליך ולא הביא, והוא הדין בסיפא דסכינא כשהביא ולא הוליך כמ"ש רמ"א, אלא סבירא ליה להרמב"ם, לפי דעת הר"ן והב"י בשו"ע, דמסוכסכת הוא כעין מגל קציר לפרש"י, דהיינו שהעוקץ כפוף הרבה ואינו נרגש בהולכה אלא בהובאה, אם הוא עומד לצד ראש הסכין וכפיפתו כלפי הקתא. והיינו דאמרינן בגמרא כגון דקיימא ארישא דסכינא, כלומר לצד הראש, ולא ארישא ממש כפרש"י, והוא הדין אם עומד לצד הקתא וכפיפתו כלפי הראש והביא ולא הוליך. ומשום הכי לא הביאו הרמב"ם והב"י בשו"ע אוקימתא זו כגון דקיימא ארישא דסכינא, מפני שזהו מה שכתב סכין שתבדק בהולכה ולא תרגיש שיש בה פגם כו', דהיינו שהעוקץ הוא לצד הראש וכפוף כלפי הקתא כמגל קציר, אלא מתוך שפגימותיה מרובות חיישינן שמא השיב ידו מעט והביא הסכין ולא הרגיש, ומהאי טעמא נמי לא מכשרינן מסוכסכת אלא חדא ולא פגימות הרבה מסוכסכות כדלקמן סעיף ה', והיינו רישא דברייתא דקתני סכין שיש בה פגימות הרבה תדון כמגירה, ומגירה לאו דוקא, דמגירה פסולה מדאורייתא ומטמאה משום נבילה, אלא שאסורה באכילה מדרבנן כמגירה האסורה מדאורייתא.

והרא"ש אחר שהסכים לפרש"י שהעוקץ שלא הוחלק קורע נמי בירידתו, הביא לשון הרמב"ם שהעתיק בשו"ע, וכתב עליו ודבריו נכוחים שאם עוקץ הפגימה היא לצד הראש וכשהולכה על אצבעו לא הרגיש בפגימה כלל דבר ידוע הוא כמו שלא הרגיש בה באצבעו כך לא תקרע בסימן, אבל דעת רחוקה היא, כיון שזקופה היא מצד האחד האיך לא ירגיש בה באצבעו כשהוא יורד לתוכה עכ"ל. וכוונת הרא"ש לפי דעת הטור ורמ"א ושאר אחרונים היא לחלוק על הרמב"ם, דהרא"ש סבירא ליה דסכין שנפגמה בדבר הפוגמה ושוברה אי אפשר שיהיה עוקץ הפגימה כפוף כמגל קציר שפגימותיה עשויות כך במלאכת חרש וחושב, ואם כן על כרחך צריך לומר דמה שכתב הרמב"ם סכין שתבדק בהולכה ולא תרגיש שיש בה פגם כו', שהיא מסוכסכת שבגמרא, אין כוונתו שאינו מרגיש כלום, שזהו דבר שאי אפשר, שמכיון שיש שם עוקץ שהרי מרגיש בו בהובאה, אם כן אף בהולכה מרגיש על כל פנים כשיורד ממנו לתוך הפגם והעוקץ שאצלו, כיון שאינו כפוף על הפגם והעוקץ שאצלו אלא זקוף, מאחר שלא נעשה במלאכת חרש וחושב, אלא כוונתו שאינו מרגיש בפגם, כלומר שאינו מרגיש הפגם והעומק באצבעו היורדת לתוך הפגם והעומק ונחגרת שם שאין העוקץ מניחה לילך הלאה כשמוליך עליה הסכין, הרגשה זו אינו מרגיש בהולכה אלא בהובאה, אבל מכל מקום מרגיש הוא כשאצבעו יורדת מהעוקץ לתוך הפגם והעומק שאצלו כיון שהוא זקוף, ואפילו הכי שחיטתו כשירה, משום דסבירא ליה להרמב"ם דהעוקץ אינו קורע בירידתו אף על פי שמרגיש בירידת אצבעו ממנו לתוך הפגם והעומק שאצלו, מאחר שאין אצבעו נאחזת בו, שאין העוקץ קורע אלא כשהאצבע נאחזת בו בפגעו בה, שכך נאחזים בו גם כן הסימנים בפגעו בהם ונקרעים. והא דאוקימנא דקיימא ארישא דסכינא דווקא, היינו לצד הראש כלפי הקתא כדלעיל, דלא כפרש"י. והרא"ש הסכים לפרש"י דלא כהרמב"ם. וזו היא כוונת רמ"א במ"ש ויש מחמירין כו' (מעדני מלך תבואות שור).

והנה מכל זה מבואר דגם הרא"ש סבירא ליה דהרגשת הפגימה היא בירידת האצבע לתוכה ולא כמ"ש הפרי חדש דהרא"ש ס"ל כדעת הרא"ה (וגם החוש מעיד על זה, דהרגשה שמרגיש באצבע כשעוברת על הפגימה מלמעלה מרגיש גם במגל קציר, מאחר שיש ריוח משהו בין שינייה שהתבואה נאחזת בהן ונקצרת, ואף על פי שהן כפופות מאד אי אפשר שלא ירגיש כלל כשהצפורן מדלגת עליה משן לשן, אלא שזו אינה הרגשת פגימה עד שירגיש בירידת האצבע לתוכה דוקא). ולפי דעת הרא"ש הא דכל סכין צריכה בדיקה בהולכה ובהובאה כדלקמן, אף שאינו מרגיש כלום בהולכה ואם כן אי אפשר שירגיש בהובאה, מכל מקום הכי שפיר טפי, שבכוונה מועטת ירגיש בעוקץ בפגעו בו דרך עליה ממה שירגיש בו דרך ירידה ממנו, ולהרגשה זו שירגיש בירידתו ממנה צריך כוונה יתירה מלהרגיש בפגעו בה (תבואות שור). (ולפי זה אין בדיקת הולכה והובאה מעכבת בדיעבד להרא"ש, אלא לכתחלה משום בדיקה יפה יותר אם לא הרגיש כלום בהולכה, אבל להרמב"ם ושו"ע יש להחמיר אפילו בדיעבד, כגון אם נאבדה הסכין אחר שחיטה לפני בדיקתה ולפני השחיטה לא בדק אלא בהולכה או בהובאה):

(ה)

אבל האחרונה אסורה ולא תלין שנפגמה הסכין במפרקתה ואפילו נגע במפרקת כמבואר מלשון הגהות רמ"א סעיף א', משום דכיון דבהולכת והובאת הסכין על צואר בהמה זו היתה בה פגימה בודאי אף על גב דלא ידעינן אם בתחילתה דהיינו בעור אם בסופה דהיינו במפרקת נפגמה מכל מקום כיון דליכא למיתלי טפי בסופה מבתחילתה משום שאין נגיעה במפרקת עשויה לפגום יותר מעור כדלעיל משום הכי לא אמרינן הכא סכין אתרעי בהמה לא אתרעי אלא מיקרי נמי ריעותא בבהמה מאחר שהיתה הסכין פגומה בודאי בהולכתה והובאתה על צוארה ואין מקום לתלות בסופה יותר מבתחלתה וכיון דאיכא ריעותא

בבהמה אמרינן העמד בהמה בחזקת איסורא ולא אזלינן בתר חזקת הסכין לקולא דספיקא דאורייתא לחומרא. מה שאין כן בבהמה שלפני האחרונה לא מיקרי ריעותא כל כך מה שנמצאת הסכין פגומה אחר שחיטת האחרונה ואפילו לא נגע במפרקתה מאחר שיש לתלות שנפגמה בחתיכת עור האחרונה ולא היתה פגומה כלל בהולכתה והובאתה על צואר בהמה שלפני האחרונה. ואף על פי דאם נמצאת פגימה בחודה מיקרי נמי ריעותא בכל הבהמות שלא בדק אחריהן ואוסרין כולן מאחר שאין מקום לתלות בזו יותר מבזו, מכל מקום לענין פגימה שבצדדין דיש פוסקים כרב יימר יש לסמוך עליהם להקל בראשונה יותר מבאחרונה, שבהולכת והובאת הסכין בצוארה היתה פגומה בודאי ומיקרי ריעותא טפי מבראשונות שאפשר שלא היתה פגומה כלל בהן ואמרינן סכין איתרעי בהמה לא איתרעי, ומשום הכי אין מעמידין אותה בחזקת איסורא אלא אמרינן נשחטה בחזקת היתר עומדת. ויש לדמות זה למ"ש באו"ח סי' תס"ז דלא מחזקינן ריעותא ממקום למקום אלא במקום אחד מזמן לזמן, ומבהמה לבהמה יש לומר דכמקום למקום דמי, לענין פגימה שבצדדין הואיל ויש פוסקים כרב יימר. זהו טעם המנהג כפי מה שהעיד בכנסת הגדולה על מדינתו והדמשק אליעזר על מדינתו. ומכל מקום לכתחלה אין להקל נגד הש"ך אם לא בשעת הדחק שאין פנאי לבדוק אתלת רוחתא בין כל שחיטה ושחיטה. ומשום הכי נהגו עכשיו לבדוק אחר גמר השחיטה אתלת רוחתא אף על פי שלא נהגו כן מקדם כמ"ש הכנסת הגדולה והדמשק אליעזר, משום דאחר השחיטה יש פנאי ואין שם שעת הדחק לעולם.

ומכל מקום צריך להזהירם שאף בשעה שהם דחוקים ונחוצים לשחוט הרבה שיבדקו אף בין כל שחיטה ושחיטה לאט לאט ובכוונת הלב ולא במהירות כלל ועיקר שזו אינה בדיקה כלל כשמוליך הצפורן במהירות קצת היא יכולה לדלג על פגימה דקה מה שאין כן בסימנים שנדחקים מדוחק הסכין בחתיכתם ונכנסים לתוכה ואינם מדלגים עליה מלמעלה כמו הצפורן. וצריך להזהיר על זה השוחטים בערב יום הכיפורים שמרבים העם להביא הכפרות וממהרים עליהם לשחטן ומתוך כך אינם יכולים לבדוק לאט לאט והיא מצוה הבאה בעבירה חמורה ר"ל וה' הטוב יכפר בעדם (כרתי ופלתי):

(1)

לשחיטה. מיהו צריך ליזהר שלא יקחו מהנשחטים לאכול קודם בדיקת הסכין שלאחר שחיטת האחרונים. אבל אין צריך לבדוק הסכין בין שחיטה לשחיטה בשביל כך משום שמא לא יהיו נזהרים בכך ויקחו מהם ויאכלו דאוקי הסכין אחזקתיה ולא איסורא קאכלי, וכן אין חוששין שמא ישכח לבדקה אחר שחיטה כדחיישינן להכי להצריך בדיקה בתחלת שחיטה כדלעיל סעי' ג', שכיון שבדקה בתחלת שחיטה מוקמינן לה אחזקתה ולא חיישינן שמא נגע במפרקת ונפגמה בה כדלקמן, והלכך אף אם ישכח לבדקה אחר כך לא אכיל איסורא (עי' רשב"א ותרומת הדשן סי' [קפ"ד]). ומכל מקום משום בל תשחית יש לבדוק בין שחיטה לשחיטה ולא להכניס עצמו לספק זה (רשב"א תבואות שור):

(2)

אחר זה. ולא חיישינן שמא נגע במפרקת אחת מהן ונפגמה בה או שמא מתוך ששחט הרבה נפגמה, משום דלא תלינן לא בעור ולא במפרקת כל כמה דלא חזינן ריעותא בסכין. ואף על גב דבהמה בחזקת איסור עומדת עד שידוע לך במה נשחטה, מכל מקום כיון ששחט בסכין בדוקה לא שכיח שיפגם בעור או במפרקת והוה ליה כמיעוט שאין מומחין דלא שכיח, ומשום הכי לא אמרינן סמוך מיעוטא לחזקת איסור דבהמה כדלעיל סי' א' כן כתב הרא"ש. ולהרשב"א והר"ן דס"ל דעור שכיח דפגים, היינו טעמא

דכשרה בנאבדה הסכין משום דמוקמינן לה אחזקתה. ואף על גב דאיכא כנגדה חזקת איסור דבהמה, לא חיישינן לה שהרי שחוטה לפניך בסכין בדוק כדינו. ולא אמרינן אוקי חזקה להדי חזקה, אלא בדאיכא ריעותא לפניך שנמצאת הסכין פגומה אחר שחיטה ולא ידעינן אם בעור נפגמה קודם שחיטה אם אחר שחיטה במפרקת, דאז מוקמינן חזקת איסור דבהמה להדי חזקת הסכין ומצטרפת עמה ריעותא זו דהרי פגומה לפניך למהוי תרתי לריעותא, כמו במקוה כדלעיל סי' א'. אבל בנאבדה הסכין דליכא ריעותא לפניך לא חיישינן לחזקת איסור דבהמה, משום דאמרינן הרי שחוטה לפניך כיון דליכא שום ריעותא לפניך, כמו במקוה שנמדד שאין צריך למדדו ולעיין בו בכל פעם שטובל בו אלא לכתחלה ובדיעבד אמרינן הרי טבל לפניך, ולא חיישינן לחזקת טומאתו אלא בדאיכא ריעותא לפניך שנמצא חסר כדלקמן סי' ר"א:

(ח)

אחזקתיה. כן כתב הרא"ש בתשובה. וביאר שם טעמו, משום דהא דקיימא לן כרב הונא בלא שיבר בה עצמות דפסולה חומרא יתירא היא לתלות דבעור אפגים, דטפי הוה לן למימר דבעצם המפרקת אפגים, הילכך היכא דידע בודאי שלא שיבר בה עצמות תלינן לחומרא אימא בעור אפגים אף על גב דיותר שכיח שיפגום בעצם המפרקת מבעור, אבל היכא דנאבד הסכין דמספקא אם שיבר בה עצמות דנתוסף עוד ספיקא אחרת שרינן לה, וכן אם עשה שום תשמיש בסכין שראוי לפגום בו מהאי טעמא שרינן לה, דחומרא היא לתלות בעור יותר מבעצם המפרקת הלכך בקל תלינן בדבר אחר עד כאן לשונו. ולפי זה הא דקיימא לן כרב חסדא בששיבר בה עצם לאו דווקא דודאי שיבר בה אלא אפילו בספק תלינן לקולא. ואזיל הרא"ש לשיטתיה דלעיל דסבירא ליה דעצם המפרקת מצוי לפגום יותר מעור לכולא עלמא כשנוגע בו בכח כבעור, אלא משום שאינו חותך בו בכח לא תלינן ביה, ומשום הכי כתב דהיא חומרא יתירא (דמדינא הוה לן למיתלי טפי דנגע במפרקת בכח דהא מילתא דשכיחא מלמיתלי בעור דלא שכיח דפגים, ואף על גב דגם אם ידוע שנגע בכח במפרקת לא קיימא לן כרב חסדא אלא בשיבר עצמות דווקא היינו נמי משום חומרא יתירא זו דאחמור רבנן שלא לתלות במפרקת משום שאינו נוגע אלא לפעמים כמ"ש לעיל בשם הרא"ש, ולפעמים שאינו נוגע, ומשום הכי לא פלוג רבנן ואצרכו שיבר עצמות דייקא, ועצם המפרקת גם כן בכלל זה כמ"ש המרדכי והגהות אשרי, דהיינו כשיש חתך נראה במפרקת שאז נראה לכל שחתך בכח, וכשאין חתך נראה בעצם המפרקת דאינו בכלל שיבר בה, אף על פי שנודע שהולך והביא בכח על המפרקת לא תלינן לכולא עלמא משום לא פלוג. ומהאי טעמא נמי קיימא לן כרב הונא אפילו למיפסל קמייתא, אף על גב דאיכא ספק ספיקא שמא בבתייתא ואם תמצוי לומר בקמייתא שמא במפרקת כמ"ש לעיל בסימן א', דכיון שלפעמים אינו נוגע במפרקת כלל וליכא ספק ספיקא ואסורא קמייתא מדאורייתא משום הכי אחמור בה רבנן לעולם, כמו דאחמור לעולם בבתייתא או בחדא בהמה אפילו כשידע שנגע בכח במפרקת משום לא פלוג).

אבל לפי דעת הרשב"א וסייעתו דהא דלא קיימא לן כרב [חסדא] בלא שיבר בה עצם הוא משום דסבירא לן דעצם המפרקת אינו מצוי לפגום יותר מעור, אם כן אינה חומרא יתירה אלא כדינא, והילכך לא תלינן לקולא אלא בודאי שיבר עצם או כהאי גוונא כדלקמן סעיף ט"ו, ולא בספק.

ואף על גב דהשו"ע פסק לקמן סעיף ט"ו כהרשב"א שלא להקל בחתך בכח במפרקת כהרא"ש, אפילו הכי פסק כאן כתשובת הרא"ש להקל בנאבדה ונמצאת פגומה. משום דאף להרשב"א יש לומר שמיד שנאבדה אזלה לה חזקתה שהיתה בחזקת בדוקה, דאף על גב דלא ידעינן אם נפגמה מכל מקום אינה בחזקת בדוקה כשנאבדה ונתעלמה מן העין מאחר שלא ידענו מה היה לה דאימר שיבר בה עצמות המוצאה וגם כשהיא אבודה יכולה ליפגם על ידי כמה וכמה סיבות שונות ואיכא ספיקא טובא (עי' כרתי).

דכהאי גוונא אשכחן לקמן סי' ק"צ גבי עד בדוק שאבד חזקתו באבידתו מהאי טעמא. וכיון שאבדה חזקת הסכין באבידתה מוקמינן לה בחזקתה עד שעה שנאבדה ותלינן שנפגמה משנאבדה, משום דהא לא אתרעי כלל חזקת הסכין במה שנמצאת פגומה משנאבדה כיון שכבר אבדה חזקתה משנאבדה. מה שאין כן כשלא נאבדה וספק אם שיבר בה עצם לא אבדה חזקתה בספק זה, ואפילו אם נפלה על גבי קרקע ואינו יודע אם נפלה על חודה דלקמן סעי' ט"ו, ולא אזלה לה חזקתה בנפילה זו, דאדרבה כיון שהיא לפנינו ולא ראינו שנפלה על חודה מוקמינן לה בחזקתה לומר שלא נפלה על חודה ולא נפגמה, וכיון שלא אזלה לה חזקתה עד שנמצאת פגומה הילכך כשנמצאת פגומה אתרעי חזקתה למפרע בריעותא זו דהרי פגומה לפניך, דמצטרפת לחזקת איסור דבהמה למהוי תרתי לריעותא כדלעיל. וגם בנגע במפרקת דאזלא לה חזקתה כדלעיל, היינו לחומרא דווקא לחוש לדרב חסדא, אבל לקולא לא קיימא לן כרב חסדא, אלא אמרינן דמפרקת לא פגמה טפי מעור כלל לפי דעת הרשב"א. ומיהו אם מצאה במקום שנראה שנפלה ממנו במקום זה והיתה בו עד שנמצאה ואין כאן מקום לתלות הפגם שהוא יודע שלא עשה בה כלום הרי זו אסורה (שמלה חדשה), דלא תלינן ששיבר בה ולא אדעתיה אלא כשבדקה מיד אחר שחיטה ואחר כך נמצאת פגומה כדלקמן סי"ו:

(*)

כך הבין הב"י בכוונת הר"ן. והט"ז והש"ך חולקים על זה וסבירא להו דאין חילוק בין עצם המפרקת לשאר עצמות, דהא בגמרא אתמר עצמות סתם ועצם המפרקת בכלל עצמות הוא. ולא כתב הר"ן שעצם המפרקת הוא רך כמ"ש לעיל בשם הרשב"א, אלא לפי טעם הא', דהא דלא קיימא לן כרב חסדא ולא תלינן בעצם המפרקת כשנגע בו דרך הולכה והובאה מפני שהוא רך ואינו פוגם דרך הולכה והובאה, אבל לפי טעם הב' דלעיל, שאין הסכין עשוי לפגום דרך הולכה והובאה אלא דרך הכאה ושבירה, אין לחלק בדרך שבירה בין שאר עצמות לעצם המפרקת, כיון שבגמרא אתמר שיבר בה עצמות סתם. ובדרך הולכה והובאה אף הב"י מודה שאפילו בשאר עצמות יש להחמיר כטעם הב' דלעיל, וכמ"ש בשו"ע לעיל. אבל הרא"ש סבירא ליה שאפילו בדרך הולכה והובאה תלינן כשחתך בכח במפרקת, דדוקא בנגיעה בעלמא כשאינו חותך בו בכח לא קיימא לן כדרב חסדא כדלעיל. וכן דעת רש"י. וכ"כ המרדכי להקל מהאי טעמא כשנמצא חתך במפרקת, דבנגיעה בעלמא כשאינו חותך בו בכח לא קיימא לן כרב חסדא, משום דסבירא להו דמפרקת פגמה טפי מעור כשחותך בה כמו שחותך בעור, הילכך תלינן בה ולא בעור, כדאמרינן בגמרא דדוקא בספק שהה ודרס דאף על גב דאיכא למיתלי טפי בהיתרא שלא שהה ודרס כדרך רוב השוחטים לא תלינן משום דאתיילדא ריעותא בבהמה אבל היכא דבהמה לא אתרעי אלא סכין ואיכא למיתלי טפי בהיתרא תלינן. והרשב"א והר"ן סבירא להו דלא אמרינן הכי בגמרא אלא לרב חסדא, דסבירא ליה דטפי איכא למיתלי בעצם המפרקת מבעור מהאי טעמא דסכין איתרעי כו' כדלעיל, אבל לדידן דלא קיימא לן כרב חסדא אלא בשיבר בה עצמות לא מפלגינן בין ריעותא דבהמה לריעותא דסכין כיון דהא בהא תליא, והילכך אפילו ריעותא דסכין מצטרפת לריעותא דחזקת איסור דבהמה למהוי תרתי לריעותא כמו במקוה כדלעיל. ובשיבר בה עצמות היינו טעמא דתלינן לקולא, משום דכיון ששיבר בה עצם שוודאי פוגם ליכא ריעותא כלל במה שהיא פגומה לפניך, והלכך דווקא בשיבר בה עצם שוודאי פוגם אבל לא במפרקת, ולא אפילו בשאר עצמות בדרך הולכה והובאה שאינו ודאי פוגם, אף על פי שמצוי לפגום יותר מעור לא תלינן לקולא, כמו דלא תלינן לקולא בספק שהה ספק דרס (ואיכא נמי נפקא מינה לקולא לפי דברי הרשב"א, דכל היכא דליכא ריעותא במה שהוא כן לפניך תלינן לקולא אפילו היכא דלית לן סכין אתרעי כו', וכגון טבל ועלה ונמצא עליו דבר חוצץ, שאם נתעסק באותו המין אחר טבילה תולין בו כדלקמן סימן קצ"ט סי"א).

ולענין מעשה אם שיבר בה עצם המפרקת, יחזור וישבר בה במקום אחר במקום שהיא בדוקה, ואם ימצא שם פגם בידוע שברזל זה רך ועצם המפרקת פוגמו בודאי, וכל כהאי גוונא יש לסמוך אה"ט"ז והש"ך. ובהפסד מרובה יש להקל בכהאי גוונא אף בחתך בכח במפרקת לחזור ולחתוך בכח כזה לפי אומד דעתו ולסמוך על רש"י והרא"ש:

(ט)

מנדין אותו. משום אפקירותא שהחציף פניו כדקיימא לן מנדין על כבוד הרב עכ"ל רש"י ור"ן. אבל הרמב"ם וסמ"ג והכלבו כתבו הטעם לפי שיסמוך על בדיקתו פעם אחרת ותהיה פגומה וישחוט בה עכ"ל. דסבירא להו דעל כבוד הרב אין מנדין אלא כשביזהו וגינהו בדברים שהם גנאי לתלמיד חכם, אבל לא משום שאינו מכבדו כמו שהוא חייב לכבדו כגון קימה והידור, כמ"ש [בהגהות מיימוניות] הובא בב"י וט"ז סי' של"ד. אלא טעם הנדוי הוא שלא יסמוך על בדיקתו פעם אחרת, דחיישינן שלא יבדוק יפה ותהיה פגומה משום דהרבה צריך ישוב הדעת ויראת שמים לבדיקת הסכין כדלקמן, ומשום הכי הצריכו חכמים להראות סכין לחכם דוקא ולא האמינו לכל טבח על בדיקתו דחשדינן ליה בעצלות שיתעצל לתקנה ולכן לא יחמיר כל כך בבדיקתה.

והא דאמרין בגמרא לא אמרו להראות סכין לחכם אלא מפני כבודו של חכם, היינו שלולא כבודו של חכם הוי סגי ליה לטבח להראות סכיניו לפני כל יודעי דת ודין בדיקת הסכין, אף על פי שאינו חכם העיר אלא אחד מן התלמידים, או אפילו טבח אחר שאינו שותף עמו ואינו מוטל עליו תקון סכיניו של זה, אבל הטבח לבדו לא האמינוהו חכמים כלל על בדיקת הסכין. שאם הטבח לבדו היה נאמן לא היה כבוד חכמים כלל בבדיקה זו, שהיא טורח רב, כדלעיל סימן ב, שלא האמינוהו לטבח עליה משום שצריך ישוב הדעת ויראת שמים הרבה. לפיכך הרי זה כבוד חכמים שבלעדם לא ירים איש את ידו לבדוק הסכין ולהורות עליה לומר שיפה היא וליתן רשות לטבח לשחוט בה, כמו שהוא כבודם בשאר הוראות שאין לתלמיד ולא אפילו לחכם אחר להורות במקום שיש חכם העיר (ואדרבה בדיקת הסכין חמורה מהוראה, שתלמיד המורה בעיר של חכם שאינו רבו לאו בר נדוי הוא, מה שאין כן כששוחט לעצמו ומוכר לאחרים או ששוחט לאחרים ואינו מראה סכין לחכם העיר בר נדוי הוא אם אינו חכם שהגיע להוראה).

ומיהו היינו דוקא בטבח ששוחט לעצמו ומוכר לאחרים או ששוחט לאחרים, אבל בשוחט לעצמו לא הצריכו חכמים להראות סכיניו לחכם, ולא לתלמיד ולא אפילו לטבח אחר, כדאמרין בגמרא צורבא מרבנן חזי לנפשיה, וכל שוחט שידוע הלכות שחיטה הוא צורבא מרבנן לענין זה, דצורבא מרבנן הוא שם כולל לכל התלמידים, ותלמיד נקרא כל מי שישואלין אותו אפילו דבר אחד בלבד בתלמודו ואומרו ואפילו בהלכות החג שהכל בקיאיין בהם כמ"ש באה"ע סי' ל"ח [ה] סעיף כ"ז]. וטעמא משום שכל אדם נאמן לעצמו כדלקמן. ולכן גם חכמים מחלו את כבודם. אבל לאחרים לא האמינו לכל טבח, בין ששוחט לעצמו ומוכר לאחרים, בין ששוחט לאחרים בשכר, או אפילו בחנם, אלא האידנא שממנים אנשים ידועים על השחיטה והם זהירים וזריזים כדלקמן, אבל אם אינם זהירים וזריזין, אף על פי שהם בחזקת כשרות כסתם כל ישראל, מכל מקום כיון שאינן אנשים ידועים בזהירות וזריזות ויראת ה' על פניהם אין להאמינם על בדיקת הסכין יותר מבימי חכמי התלמוד, שלא האמינו לכל טבח בין שוחט לעצמו ומוכר לאחרים ובין שוחט לאחרים, שהרי לא הקלו אלא בשוחט לעצמו ואינו מוכר לאחרים, כמו שאמרו צורבא מרבנן חזי לנפשיה (ועי' מ"ש לקמן שכן דעת הרא"ש וטור כהרמב"ם וסיעתו). הילכך צריך ליזהר ביותר האידנא שיהיו השוחטים ידועים ביראת ה', כמ"ש הרמ"א סימן א' (ב) בדרכי משה שם, או שיהיה ממונה עליהם איש

אחר ירא שמים לבדוק סכינם לפני השחיטה, וכן נהגו בהרבה מקומות וכן ראוי לנהוג בכל מקום (שמלה חדשה):

(י)

הקהל. אבל מדינא מותר לכל אחד להיות שו"ב לעצמו ולמכור לאחרים, רק שיהיה מוחזק בכשרות כדלקמן סוף סי' ס"ה. ואף על פי שמפסיד כשהיא טריפה, כיון שאינו נוטל שכר ליכא חשדא. וזה היא דעת הראב"ד שהיה מתנה עם הטבחים לתת להם שכר קצוב לשנה ואחר כך היה עושה שיקבלו הכרכשות מן הכשרות בעד השכר ההוא, ונראה שהיתה כוונתו שאם היה נוטל הכרכשות בעד שכר טרחם איכא למיחש לחשדא כיון שאינן נוטלין אלא מן הכשרות, וכמו ששינונו בבכורות שהרואה בכורות צריך (להיות) שיהיה נוטל בשוה בין תם בין בעל מום כדלקמן סי' שי"ב, אבל כשהוא מתנה עמהם לדבר קצוב לכל שנה הרי יש להם שכר בהבלעה בין כשירות בין טרפות, וכשנוטלים אחר כך הכרכשות הכשירות אין זה בשכר השחיטה אלא שקנו אותן בדמים, ובהא ליכא חשדא כיון שכבר קנו אותן בדמים, והרי הוא כמו ששוחט את שלו ומוכר, ומהאי טעמא שרי מדינא למי שקונה הע[ז]ר (שהוא החוכר מן הקהל ליטול דבר קצוב מן הקצבים מכל בהמה כשירה) להיות שו"ב בעצמו במקולין דזה אינו נוטל שכר, ואף על פי שמפסיד כשהיה טריפה הוה ליה כטבח ששוחט ומוכר לאחרים אם הוא מוחזק בכשרות, ומכל מקום דומה לכיעור הוא ובעל נפש ראוי להתרחק מזה. כן כתב הריב"ש, הובא בב"י. והט"ז הקשה אמאי שרי מדינא לטבח לשחוט ולבדוק לעצמו ולמכור לאחרים, מאי שנא מהא דתנן בפ"ב דנגעים כל הבכורות אדם רואה חוץ מבכורות עצמו כדלקמן סי' שי"ב, והיינו משום חשדא כדמפרש בגמרא סוף פ"ד דבכורות ע"ש. ותיריך כמ"ש הר"ש דשאני התם דאתחזק איסורא מה שאין כן בבדיקת הריאה דנשחטה הותרה, ובשחיטה היינו טעמא דנאמן דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן ובידו לשחוט כהוגן, והילכך לא שרי מדינא אלא לשחוט אבל אם אירע לו הוראה לא יורה עכ"ד, ע"ש ובסי' שי"ב. ולפי זה אין לשום חכם להורות היתר בשלו אלא בטרפות וכהאי גוונא דאיכא חזקה דהיתרא אבל לא במידי דאתחזק איסורא כשחיטה וכהאי גוונא.

אבל אין כן דעת הריב"ש ושאר פוסקים, שהביאו ראיה לאסור לבדוקים ליטול הכרכשות מן הכשרות בלבד ממה ששינונו בבכורות שהרואה בכורות צריך להיות נוטל בשוה, ולכן קראו תגר על המנהג שאין נוהגין כן, ולא מצאו זכות למנהג דלא חיישינן לחשדא בבדיקה משום דנשחטה הותרה ובשחיטה משום דרוב מצויין אצל שחיטה מומחין הן, אלא סבירא להו לחלק בין נוטל שכר למפסיד משלו כדלעיל. והיינו שבנוטל שכר אין לחלק בין בכורות לבדיקה, אבל בשלו לא חיישינן לחשדא בכל האיסורים אלא בבכורות לבד. לפי שהתרת בכורות אינה אלא במומחה שנתן לו הנשיא שבארץ ישראל רשות ואומר לו התר בכורות במומן, ואפילו היה מום גדול וגלוי לא יתירו אלא מומחה שנטל רשות כמ"ש הרמב"ם בפ"ג מהלכות בכורות, ובזמן הזה שמתירים הבכור על ידי ג' בני הכנסת היינו משום דשליחותיהו דקמאי עבדינן שנתנו לנו רשות. וכיון שהתרת בכורות אינה אלא בנתינת רשות, דמעלה עשו בקדשים שלא יהיו מסורים לכל, ולא האמינו עליהם לכל יחיד אלא למי שהנשיא רואה בו שראוי לכך, לפיכך עשו בהם גם כן מעלה זו שלא להאמין לו על בכורות עצמו. מה שאין כן בכל האיסורים שאין צריך נטילת רשות להורות בהם היתר, כל שהגיע להוראה ואין רבו בחיים, יכול להורות אף בשלו. וכן טבח שיודע הלכות שחיטה יכול להורות היתר שיודע אף בשלו, לפי שמן התורה עד אחד נאמן באיסורין אף על פי שיש לו הנאה בעדות כמ"ש הרמב"ם. ולחשדא שיחשדוהו בני אדם ליכא למיחש, לפי שגם כל אחד הוא נאמן בשלו,

אף על גב דאתחזק איסורא כשחיטה ומליחה וכהאי גוונא, כמ"ש רמ"א סימן קכ"ז [ז] סעי' ג' בהג"ה, ואם כן למה יגרע זה המורה בעיני בני אדם שיחשדוהו שמתיר את שלו שלא כדת, כיון שהם עצמם גם כן נאמנים להתיר שלהם, ואין זה דבר חדש להם להתיר שלו שכולם מתירים שלהם והם נאמנים לנו וסומכים עליהם לאכול משלהם (ואף על גב דאינן נאמנים אלא משום שבידם לתקן האיסור וזה המורה אין בידו לתקן, מכל מקום לאו כולא עלמא דינא גמירי לחלק בין יש בידו לתקן ובין אין בידו שיחשדוהו, כי המון עם הבאים לחשוד ולהטיל דופי בחכם המורה אינם מבחינים לחלק חילוק זה שבין נאמנותם להתיר שלהם ובין נאמנות המורה להתיר שלו. וגם באמת אין לחלק חילוק זה ביניהם, דאדרבא נהפוך הוא שהם נאמנים בשלהם אף על גב דאתחזק איסורא, והמורה שנאמן להורות היתר מיקרי לא אתחזק איסורא אפילו בשחיטה וכהאי גוונא משום דהרי שחוטה לפניך. דאם לא כן אף בשל אחרים לא היה שום חכם נאמן להורות היתר בספק שנולד בשחיטה שהרי אין בידו לתקן, וכיון דאתחזק איסורא לא מהימן מדאורייתא כמ"ש בס"א).

אבל הנוטל שכר מן הכשרות לבד נגרע ערכו בעיני המון עם לחשדו מאחר שזהו דבר חדש להם. ואם אין אנו יודעים בו שהוא חסיד אפשר גם לנו לחושדו באמת שמתיר בשביל שכרו. ולא דמי למורה היתר בשלו שזהו דבר שאי אפשר לתקן, שהרי כל אדם נאמן בשלו שהתורה האמינתו לכל אחד מישראל בשלו על הפרשת תרומות ומעשרות ושחיטה וניקור כמ"ש בס"א, וגם חכמים לא עשו סייג לתורה בדבר זה שאם כן אין אדם מתארח אצל חבריו כדאיתא בירושלמי, ואם כן למה יגרע המורה מכלל ישראל לחשדו שמתיר האיסור במתכוין. שהרי אין החשד שחושדים אותו אפילו ברואה בכורות עצמו לומר שלבו אונסו להטות דעתו להתיר, כמו שנחשד דיין הנוטל שוחד, אלא החשד הוא שמתיר בכורות עצמו שלא כדת במתכוין כדמוכח בגמרא סוף פ"ד דבכורות, הילכך בשאר איסורין אין לחושדו כלל להוציאו מחזקת כשרות של כל ישראל הנאמנים להתיר שלהם. אלא אם כן הוא באופן וענין אחר משונה וחלוק מאופן וענין שנאמנים בו כל ישראל, כגון שנוטל שכר מכשרות לבד, שענין זה חלקוהו חכמים והוציאוהו מכלל נאמנות כל ישראל לחשדו באמת אם אין אנו יודעים בו שהוא חסיד, כמבואר מלשון רמ"א כאן שלא יבא להקל כו', אף על גב דמדאורייתא אוקימנא גברא אחזקתיה ולא נפסל בנטילת שכר זה מדאורייתא כמבואר בר"ן סוף פ"ב דקידושין.

וראיית בכורות עצמו אף על פי שהוא באופן וענין נאמנות כל ישראל בשלהם בכל האיסורים, מכל מקום כיון שראיית בכורות חלוקה מהם בלאו הכי, שאף חכם היודע להתיר בכורות במומן אינו רשאי להתיר בלא נטילת רשות, מה שאין כן בכל האיסורים, דמעלה עשו בקדשים, הלכך עשו בה גם כן מעלה זו וחלוקה גם כן לענין בכורות עצמו מכל האיסורים. ומעלה יתירה היא זו שאפילו אם בא להורות ולהתיר ולאכול בינו ובין עצמו אינו רשאי, אף על גב דבכהאי גוונא בכל האיסורים אדם נאמן על עצמו יותר ממאה איש, אפילו אם מכחישים אותו, כיון דיודע בעצמו שהאמת אתו. ואף על פי שאם היה נודע הדבר לבית דין היה מענישים אותו על פי עדים המכחישים אותו, מכל מקום בלא הודע שלהם רשאי להקל בינו לבין עצמו, כדאפסיקא הלכתא בגמרא ריש פ"ג דכריתות. מכל מקום לראות בכור עצמו אינו רשאי שמא יתיר שלא כדת במתכוין כדלעיל, ואף על פי שיודע בעצמו שלא יתיר. ועל כרחק צריך לומר דהיינו טעמא משום דמעלה עשו בקדשים, ולא נתנו רשות כלל לראות בכור עצמו בשום ענין, דלא פלוג רבנן בראיית בכורות משום מעלה דקדשים. ואף על פי שאין בידינו לתקן ולמחות שלא יראה בינו לבין עצמו. מה שאין כן בכל האיסורים דגדולה מזו מצינו בהם, דכל כהאי גוונא שאין בידינו לתקן הדבר כל אחד נאמן לעצמו אפילו החשוד על האיסורים, ואפילו לנהוג היתר בפנינו ולא בינו לבין עצמו בלבד, ואין מוחין בידו כלל אף על פי שאפשר למחות, כיון שאי אפשר לתקן הדבר לגמרי. כגון מומר אוכל נבילות לתיאבון ששוחט

לעצמו ואוכל, ואין צריך לבדוק לו סכין אלא להתיר לאכול משחיתתו כדלעיל סי' ב', אבל שיאכל בעצמו אין צריך לבדוק ואין מונעין אותו מלשחוט לעצמו, לפי שהוא דבר שאי אפשר לתקן, דאי בעי לאכול נבילה כמה נבילתא איכא בשוקא במקולין של נכרים דמצי למיזבן מינייהו בצנעא על ידי שליח נכרי, או שינחור בעצמו בצנעא. ומשום הכי נמי לא מנעו הטבח שיצאה טריפה מתחת ידו מלשחוט לעצמו אלא מלמכור לאחרים כדלעיל שם. והילכך אפילו לפי דעת הט"ז דלעיל שאסר להורות היתר בשחיטה לעצמו, היינו להתיר לאחרים לאכול מהוראתו, אבל לו בעצמו פשיטא דיכול להורות, דהחשוד אינו אלא שלא יתיר האסור במתכוין.

ומיהו היינו דוקא בדבר שיש לאדם תורת נאמנות עליו מן התורה, ולאחרים היה נאמן, אלא שלעצמו אינו נאמן משום חשדא שחושדים אותו באמת שמתיר לעצמו שלא כדת. אבל בדבר שאין לאדם יחידי תורת נאמנות עליו מן התורה אפילו לאחרים, אינו נאמן גם לעצמו אפילו בשלו (אף על פי שאי אפשר לתקן הדבר לגמרי. כגון דבר היתר שמסרו ליד אחר וזה שנמסר לו אומר שנאסר, כגון שאומר על היין שנתנסך וכהאי גוונא, והבעלים מכחישים אותו, דלפי דעת הש"ע לקמן סי' קכ"ז אין הבעלים נאמנים, או אפילו לפי דעת החולקים שם אלא שהוא דבר דאתחזק איסורא שאין הבעלים נאמנים עליו אלא משום שבידם לתקנו, וכיון שלא היה בידם אלא ביד אחר והוא אומר שלא נתקן, כגון שמסר בהמה אל השוחט לשוחט והשוחט אומר שנשחטה שלא כהוגן ובעל הבהמה מכחישו, דאינו נאמן לכולא עלמא, הרי זו אסורה אף לו לעצמו. אלא אם כן אוכלה בינו לבין עצמו בלי שיוודע הדבר, אבל אם יודע הדבר מענישים אותו, מאחר שאינו נאמן לנו, שאנו מחזיקים איסור בבהמה זו מספק והרי בידינו למונעו שלא יאכל ממנה, ואף שאין בידינו לתקן הדבר):

תשובת שאלה נידון סכינים מלוטשים:

סימן לב

(א)

מה שהקשה הפרי חדש סק"ו על הרשב"א, לא קשה מידי. דהא מילתא דפשיטא דלא אמרינן הלכה כתלמיד במקום רב אלא במלתא דתליא בסברא דידיה שאין סברת התלמיד ושיקול דעתו נגד סברת הרב ודעתו, אבל הא דאמר ריש לקיש לגירסת הרי"ף למטה מן האגפיים היא מילתא דלא תליא בסברא, שהרי בבהמה נמשך כח החוט עד הירכיים שמעמידים אותו ותשש כחו כדפירש רש"י, ואם כן בעוף גם כן מסתברא הכי. ואם תימצי לומר שבעוף האגפיים מעמידים אותו, אם כן הוה ליה למימר עד בין האגפיים כרבי ינאי, אבל למטה מן האגפיים היא מלתא דלא תליא בסברא כלל, אלא דהכי גמירי ליה מרביה כמו רוב הטריפות שהן הלכה למשה מסיני:

(ב)

והלכך בעי שהייה מעת לעת. הנה מה שכתב הב"י בשם הר"ן, ואחריו נמשכו כל האחרונים, דבעינן שהייה מעת לעת, לאו בפירוש אתמר בר"ן אהך דהכה במקל, אלא מכללו אתמר דכתב דכל הני דאמרינן בשמעתין כו', וסבר הב"י דגם הך דהכה במקל בכלל כל הני דשמעתין.

ומיהו היינו דוקא היכא דחיישינן לריסוק, אבל משום פיסוק פשיטא דלא בעינן שהייה, כמבואר במקור דברי הר"ן אל[ו]ן בחדושי הרשב"א, הובא בב"י סוף סי' נ"ח. עיין שם במ"ש הב"י בתחלת הסימן בד"ה

ואם שהתה כו' בשם הר"ן לפי דעת הרמב"ם והכי קיימא לן. והלכך בהלכה דאתמר בהדיא בגמרא דאין צריך בדיקה משום ריסוק, על כל פנים אין מקום לשהייה.

דאף הב"ח לא כתב להחמיר כאן בהלכה יותר מבנפלה הואיל ולא היתה המכה אלא באבר אחד, אלא לענין בדיקה משום פיסוק, וכן משום קריעה באברים הפנימים שבמקום ההכאה, אבל משום ריסוק אין לחוש כלל אפילו בעמדה לשיטת רש"י, וכמ"ש מהר"ם בגליון הרי"ף שהיא שיטה א' שבר"ן, והובא בב"י בסי' נ"ח, דאין בדיקה כלל לריסוק, וכדעת הטור שם שפרט ומנה י"ח טריפות. ואם כן לפי זה ודאי דאף בהכה במקום אחד יצאה מחשש ריסוק כשעמדה, דאם לא כן אין בדיקה והכשר לעולם. ולפי דעת הב"ח סי' נ"ח גם הרמב"ם שבר"ן שם מודה דלא חיישינן לריסוק כלל כשהתה או עמדה. וגם לשון הר"ן מורה לכאורה דעל כל פנים בעמדה מודה הרמב"ם לרש"י. אלא שבחדושי הרשב"א ותורת הבית הארוך מבואר דגם בעמדה חיישינן לריסוק. אבל בהלכה גם הרשב"א מודה לרש"י דאפילו באבר אחד אין חוששינן לריסוק, דאם תימצא לומר שהילוך אינו מוציא מידי חשש ריסוק אבר אחד אם כן כשנמצא אבר אחד מרוסק אחר ההילוך אמאי שרי הרשב"א בתשובה המובאה בב"י וש"ע שם, דלמא שלט כח הנפילה והחבטה במקום זה יותר מאחר דחזינן ריסוק, ומנא לן לתלות הריסוק בדבר אחר. אלא ודאי משום דסבירא ליה להרשב"א שבכל ריסוק המטריף, אפילו ריסוק אבר אחד, אי אפשר שתלך כמו בשאר טריפה. עיין שם בב"י בשם הרשב"א. והא דלא חיישינן לשאר טריפות כקריעה ופיסוק כשהלכה, היינו משום שהיא בחזקת בריאה כמ"ש הר"ן. ומה שכתב הר"ן שם תחלה שמחמת החבטה נטרפה כו', היינו לשיטה הא' דהבדיקה אינה אלא לשאר טרפות ולא לריסוק. ומה שכתב אחר כך ואף על פי שאפשר שנקרעו הדקין כו' בחזקת בריאה כו', היינו לשיטת הרשב"א שממנו מקור דבריו שם, דסבירא ליה כהרמב"ם דלעיל שם במשנה, עיין שם ברשב"א. ואם כן בודאי לא נתכוין הב"ח להחמיר באבר אחד יותר מבנפלה, אלא לענין בדיקה דקריעה ופיסוק.

ואף גם לזאת החומרא משמע מלשון רמ"א בהג"ה, וסתימת הט"ז וש"ך שם, דהלכה מהני לדידן בכל גווני, דאם לא כן היה להם לפרש דבאבר אחד לא מהני. וטעמם ונימוקם עמם כמו שכתב הר"ן אף על פי שאפשר שנקרעו הדקין מכל מקום כיון שהלכה כדרכה בחזקת בריאה היא. ולא דמי לחוט השדרה, שאינו בכלל הגוף ובהכאה קלה (אפילו בשבט כמ"ש הכלבו ורש"י בספרים אחרים) חיישינן לשבירת השדרה שהמקל נוגע בה ומכה בה בכח וממילא נפסק החוט, כדפירש רש"י במשנה ריש פרק אלו טרפות. והא דלא חיישינן לחוט הנפילה כשהלכה, היינו שאילו נטרפה על ידי החבטה לא היתה יכולה לילך כמ"ש הר"ן לעיל. והיינו בחבטה דנפילה דוקא, אבל אברים שבחלל הגוף ליכא למיחש בהו לקריעה ופסוקה על ידי הכאה שמבחוץ, אלא במכה רבה עד שאינה יכולה לעמוד ולילך כדרכה מחמת הכאה זו, אבל אם הלכה כדרכה בידוע שלא היתה מכה רבה ובחזקת בריאה היא כמו שנתבאר. וכ"מ בזבחים דף ע"ד מדלא מוקי בהכה במקום אחד. וכיון דאתחזק ספק טריפות אין מכניסין בעזרה לשוחטה דהקריבהו נא לפחתך, כדפי' רש"י שם, דלא ככרתי ופלתי סי' נ"ח. והא דלא מוקי בהכה בחוט השדרה, משום דאפשר לבדוק בשדרה מחיים לפי מ"ש הט"ז. והשתא אתי שפיר דלא קשה מידי מ"ש בסי' ל"א לרמ"א וש"ך דאין צריך בדיקה כלל במוח בנחבסה, משום דמסתמא הלכה. ואם לא הלכה סמך רמ"א אמ"ש בסי' נ"ח.

והנה ממה שכתב הר"ן אף על פי דאפשר שנקרעו הדקין כו', מבואר הטיב דרוצה לומר דחיישינן נמי לקריעות דקין וכיוצא בהן, ולא לחוט השדרה בלבד. וההיא עובדא דאשתכח חוט דאפסיק, אינה אלא לראיה שהילוך זה אינו מוציא מידי ספק ריסוק כמו שאינו מוציא מידי פסיקת החוט. וכן משמע גם כן בהדיא בתורת הבית הקצר מידי ספק. מעשה כו' מידי ספק כו' עיין שם. ולא יכא מאן דאמר שבר"ן אפילו

הלכה חיישינן לחוט, אין ראייה כל כך מחוט לדחות תלמוד ערוך מהלכה, לפי מה שנתבאר לחלק בין חוט לאברים הפנימים. אלא דנודע מה שכתב מהרמ"ע דלעולם סברא ראשונה שכותב הפוסק בלשון סתם הוא עיקר בעיניו. וכן משמע גם כן בתורת הבית הארוך שהביא ראייה מאין חוששין דהכה במקל לאין חוששין דכולה שמעתין, דאפילו לחוט אין חוששין, דסבירא ליה דכולהו אין חוששין דכולה שמעתין כי הדדי נינהו לגמרי. ואם כן כולהו חוששין נמי כי הדדי נינהו לגמרי, וכמו שכתב בחדושי דהא לא מפלגינן בהו בגמרא ועל נפילה דמתניתין מייתי להו כו'. ואם כן לענין הלכה נמי ליכא לפלוגי בהו. וכן משמע ממה שכתב בתורת הבית הקצר דין זה גבי נפולה ולא לגבי שבורה, דלא כטור ששינה דרכו מדרך הגמרא והרשב"א והרמב"ם, משום דסבירא ליה כאיכא מאן דאמר שבר"ן, כמ"ש הדרכי משה. ומיהו לפי זה דהרמב"ם גם כן סבירא ליה כהרשב"א, אם כן צריך לומר דמה שכתב בפ' י"א בנתרוצץ צריך בדיקה סתם, ומשמע אף שהלכה. היינו משום דנתרוצץ צריך בדיקת סדקין ובקעים מפולשים. והשתא אתי שפיר דלא קשה מידי על רמ"א וש"ך שלא הצריכו בדיקה בנחבסה, נגד דעת הרמב"ם פי"א. עיין מ"ש סי' ל"א.

מ"ש הפרי חדש שכן דעת רש"י שכתב חיישינן לחוט השדרה. לכאורה נהפוך הוא, מדלא כתב כן רש"י תחלה אלא במחיוה אפיסקיה דוקא. תדע שהרי הרשב"א בתורת הבית הקצר כתב בהדיא בראש המקל מכה בכח ומרסק וכן במקום הקשרים, ובאפיסקיה כתב חוששין שמא פסק החוט, אלמא דסבירא ליה לחלק ביניהם, משום דסבירא ליה שאינה מכה בכח אלא בראש המקל או בקשרים ולא באמצע, אף על פי שמכה לרוחב השדרה. דלא כמשמעות הש"ך, וצריך עיון:

סימן קפג

(א)

הלכות נדה

(א) **אבל רש"י כו'.** עיין ט"ז סי' ק"צ (כיון דרוב דמים מן המקור) לא נחשב זה לספק כו' (פירוש הא דשמא לאו מן המקור). לכאורה הוא נגד הסוגיא (דף י"ז וי"ח) דלכולא עלמא מן הלול ולחוץ אין שם ודאי טומאה, ולפירש"י אתי שפיר. ואף אם תימצי לומר ע"פ מ"ש התוס' (דף י"ז סוף ע"ב) דחזקה וקורבא מהני למהוי פלגא ופלגא, וסבירא ליה להט"ז דהיינו דוקא בפרוזדור דהוה קורבא דמוכח כמ"ש התוס' בב"ב (דף כ"ד), מה שאין כן בכתם, אם כן יש לומר דהוא הדין בכותלי בית הרחם למטה ליכא קורבא דמוכח, שהרי העליה למעלה מן הפרוזדור והחדר הוא נמוך ושוה לקרקע פרוזדור כדפירש רש"י (דף י"ח ע"א) והתוס' (דף י"ז ע"ב):

(ב)

וכל דם כו' וכסבורה כו'. עיין במשמרת הבית שער הכתמים (דף קע"ח) בהדיא (בעד הבדוק טמאה נדה דודאי מגופה אתא ובהרגשה אלא דקא סברא וכו'). וכ"ד רש"י (דף ג' ע"א גבי אשה מרגשת בעצמה פי' והא כיון דלא ארגשה מאתמול ודאי השתא בבדיקת עד נפק), מדתלינן בהרגשת עד אפילו לקולא שלא לטמאות למפרע מכלל דחזקה אלימתא היא, כמ"ש הרמב"ם ריש פ"ט (בחזקה שבא בהרגשה), דאף הלל לא פליג על שמאי אלא בקדשים ומדרבנן (ע"ש ע"ב בתוס' ד"ה איכא בינייהו). והתוס' שם ד"ה מרגשת לא פליגי על רש"י (דסבירא ליה דשמאי אינו חושש בהרגשת עד) * אלא דלא תלינן לקולא בהרגשת עד, ע"ש בר"ן בשם התוס', אבל לחומרא מודו. כמבואר ממ"ש בספר התרומה גבי מכה שאינו ידוע אם מוציאה דם שהחמיר בבדיקה כמו

בהרגשה (ע"ש סי' צ"ב. ויבא קצת לשונו לקמן בסמוך), ונודע שתרם תרומת מדותיו של רבו ר"י בעל התוס'. וע"ז סמך מהרא"י (סי' מ"ז), הובא ב"י (סוף סי' קפ"ז), וכתב בפשיטות דהוה ספיקא דאורייתא.

[* הג"ה ממהדורא בתרא: זה אינו במשמע כלל בלשון התוס', אלא דפליגי בהדיא על רש"י שפירש שעכשיו הרגישה וכסבורה הרגשת עד היא, והתוס' סבירא להו דאף דלא הרגישה כלל עכשיו אין לטמאה למפרע משום סייג לקדשים, משום דלא פלוג רבנן, ומדאורייתא אוקמה אחזקה. ולהבא ה"ט דטמאה משום דהך סוגיא דלא כשמואל דבעי הרגשה, וכדמוכח מדשורפים שיריים דתוך שיעור וסת לקמן דף ו' ודף ס', אף שלא היתה עדיין הרגשת עד, וגם כולא סוגיא דמן הלול ולפנים או לחוץ לא אתי שפיר לשמואל, דהא שחתה ונזדקרה קודם בדיקה והרגשת עד. ומשום הכי השמיט בספר התרומה מימרא דשמואל לגמרי דיחידאה הוא. וגם הסמ"ג לא הזכיר האי טעמא דהרגשה. ומ"ש הר"ן בשם התוס', הם תוספות אחרים. וגם בתוס' שלנו ריש פ"ח, דאמרינן הרגשה שמש ועד ומי רגלים לחומרא. ולתוס' אלו נתכוין מהרא"י בפסקיו. ובתרומת הדשן סי' רמ"ו נמשך אחר התוס' אלו שלפנינו רפ"ק.]

ועיין רש"י (דף נ"ז ע"ב שם) אמר שמואל בדקה קרקע עולם וישבה עליה כו' טהורה כו' עד שתרגיש כו' ופריך מהא דתנן עד שהיה נתון תחת הכר כו' היכי דמי אי דארגישה עגול אמאי טהור אי דלא ארגישה כו' ומשני לעולם דארגישה כו' ופרש"י ד"ה לעולם דארגישה ועגול להכי טהור כו' משמע שפירש הסוגיא כפשטה דארגישה ממש. וכן דעת הרמב"ם בפירושו הסוגיא מדכתב בפ"ה (ה' י"ז) ואפילו הרגישה גופה ונזדעזעה כו'. אלא דסבירא להו לרש"י ורמב"ם דאף המקשה דלא סבירא ליה הא דמשני אימא הרגשת עד הוא היינו להקל בדארגישה ממש אבל להחמיר בדלא ארגישה לכולא עלמא אמרינן הכי*. ואף להני לישנא דלא אמרינן אשה מרגשת בעצמה, היינו שאין זו הוכחה שלא ראתה דאימור ארגישה ולא אדעתה, כדאמרינן בגמרא (דף נ"ז ע"ב), אבל לא דחזאי בלא הרגשה. מדתנן נמצא בפרוזדור (מן הלול ולפנים ודאי) כו'. כמבואר מלשון הרמב"ם ריש פ"ט (בחזקה שבא בהרגשה) כמו שביארנו, והיינו בפ"ה (שם ביאר דין נמצא בפרוזדור), ור"ל דנמצא משמע שלא הרגישה ביציאת הדם, ומדשורפין תרומה וקדשים מכלל שחזקתו בהרגשה (ולא דאמרינן דארגישה מעיקרא ולא אדעתה, דהא אינה מטמאה למפרע לשרוף מדאורייתא אלא כשיעור וסת, שהוא רגע אחד. ועוד בדקה קרקע עולם וישבה עליה שעה ושתיים אמאי היא טהורה דלמא ארגישה ולא אדעתא). ואין לומר דהאשה טהורה והדם טמא (גבי נמצא בפרוזדור) אף שלא בא בהרגשה, ואתי שפיר נמי הא דתני ר' חייא דם הנמצא בפרוזדור חייבין עליו על ביאת המקדש, ולא קתני חיוב קרבן דבא על הנדה. דזה אינו, דהא הרגשה ילפינן מבבשרה, ושפופרת וחתיכה נמי ממעטינן מבבשרה (ולפי הר"ן בריש פ"ח המיעוט הוא משום שאינה מרגשת הדם), והתם אמרינן בגמרא דהדם אינו טמא אלא למאן דאמר מקור מקומו טמא, ורבי סבירא ליה מקומו טהור, וקתני במתני' נמצא כו'. ותו דכולה סוגיא (דף י"ח) משמע דמתניתין ככולא עלמא היא. והתוס' לא סבירא להו דקדוק לשון נמצא בכהאי גוונא. עיין כרתי ופילתי מ"ש על התוס' ריש פ"ב דשבועות (ורוצה לומר דמיירי דארגישה ממש). אי נמי סבירא ליה להרמב"ם, אם הרגישה ביציאת הדם היתה מרגישה אם מהמקור או מעליה (אלא ודאי דלא ארגשה ממש). והתוס' סבירא להו, כמו שכתב הרשב"א גבי מכה שבמקור, שאי אפשר לה להרגיש אם מהמקור או מהמכה, והוא הדין הכי נמי אפשר דאינה מרגשת.

[* כדפירש"י בריש פ"ק. אלא דאין דין הטמאה תלי בהכי כמו לשמואל, ומשום הכי נמצא על שלו חייב חטאת להמקשה ולא לשמואל. והיכי דאיכא למיתלי במי רגלים ובמאכולת יש לתלות לשמואל ולא להמקשה.]

וגם אפשר דסבירא להו להתוס' דלא בעי שתרגיש הדם ביציאתו מן המקור, כמשמעות הרמב"ם (ריש פ"ט ופ"ה ה' י"ז) ורמב"ן ומהרא"י בתרומת הדשן הובא ב"י וש"ע סי' ק"צ, אלא דאף הרגשת בית החיצון

מטמא, דהא מבבשרה ילפינן לה דהיינו בית החיצון. וכן משמע מלשון ספר התרומה וסיעתו גבי מכה שמרגשת שהדם נופל מהרחם, משמע שרוצה לומר מבית החיצון דמקרי רחם בגמרא ריש פרק קמא ובתוס' ורא"ש ריש פ"ט. דאם לא כן הוה ליה למימר שותתת או יוצא, שהרי אינו נופל באויר כיון שהוא לצד אחוריה ונמוך ושוה לקרקע הפרוזדור. ועוד דתחלה כתב אם בודקת באותו מקום כו', ובדיקה זו היא בבית החיצון (עיין ב"י סי' קצ"ו), ולמה ליה למימר תו אם מרגשת כו', הא כל שכן הוא, דמכח קושיא זו נדחק רמ"א לפרש דבדיקה זו היא במקור כמ"ש סי' קפ"ז, אבל זה אינו כמ"ש שם. ומלשון הטור וש"ע סי' זה, אינו ראייה, משום דמיירי בדם שבבית החיצון שמטמא מיד ביציאתו מהמקור. ואדרבה מדכתבו בסי' ק"צ שיצא מבשרה, ולא בבשרה כלשון הרמב"ם ורמב"ן, משמע דר"ל דאף שמרגשת ביציאתו, דהיינו בשרה דקרא מהני. אבל אין לומר דדוקא הרגשת בית החיצון בעינן, כלשנא דקרא, דאם כן למה לי למעוטי שפופרת משום שאין דרכה של אשה לראות בשפופרת, כדאיתא בגמ', וכפירוש הרמב"ם והרא"ש (עיין במ"ש סי' קפ"ח), תיפוק ליה משום שאינה מרגשת. ואפשר שמכאן יצא להרמב"ם דהרגשה היא במקור, ולא סבירא ליה כפירוש ר"ן ריש פ"ח דשפופרת ממעטינן משום הרגשה, דהא אינה מכנסת השפופרת אלא בפרוזדור כמ"ש הרמב"ם בפ"ה. ולהר"ן סבירא ליה דהרגשת בית החיצון* דוקא בעינן, דהא הרגשת יציאתו מהמקור יכול להיות גם ברואה בשפופרת.

[* עיין שם בר"ן דבעינן דוקא הרגשת דם ולא שפיר וחתיכה. ומיהו אם כן מאי פריך ברפ"ח (גבי האשה שהיא עושה צרכיה) ואי דארגישה כו', הא ודאי ארגישה מי רגלים עם דם, דדמי לחתיכה דפלי פלויי לפ"ד הר"ן. ואין לומר דשאני מי רגלים שאינם מהמקור והרגשתם לאו כלום, דהא הוא בענין דהדור למקור, אלא דהא דפריך ואי דארגישה כו' היינו הרגשת הגוף ממש, כמ"ש הרמב"ם ורמב"ן שם. וגבי שפופרת סבירא ליה לר"ן כפרש"י שהכניסה תוך המקור וארגשה השפופרת ולא הדם שבתוכה, דומיא דחתיכה שדם אגור בתוכה. אבל בפלי פלויי מקרי הרגשה לשניהם בשוה. דלא כשב יעקב בשם בית יעקב גבי דם מעורב בליחות דלא מיקרי הרגשה לדם ע"ש, דזה אינו, דמאי שנא מפלי פלויי. וגם בגמ' פ"ט בשופעת דם טמא מתוך דם טהור לא חילקו בין רב למעט. ולא דמי למי רגלים שאינה מרגשת דבהדור למקור. וגם מ"ש שם בסי' מ"א דליחות הרבה הן כמכה אם גדילות מהמקור, צריך עיון גדול, הא גם דמים טהורים באים מהמקור כמ"ש תרומת הדשן, ואין שם מכה עליהן כי דרך נשים הוא, ומאן מפיס לחלק ולהכיר אם הם גדילות מהמקור או שבאו שמה משאר אברים. וגם לחלק בין רב למעט הם דברים בדויים. וגם מ"ש דדם נדה אינו אלא הבא משאר אברים למקור ולא דם הגדל במקור צריך עיון גדול. וגם אם תימצא לומר שהליחות כמכה, אין לטהר הדם המעורב, דמאי שנא מפלי פלויי שאין לך מכה גדולה מחתיכה שהפילה, דמשום הכי אם דם חתיכה היא טהורה לכולא עלמא, אלא דת"ק מטמא בפלי פלויי משום דלאו דם חתיכה הוא אלא דם נדה שנכנס בבקעי החתיכה, והוא הדין וכל שכן בליחות. רק שבזה יפה כתב שטיפת דם המעורבת בליחות לא אמרינן חזקתו בא מהמקור, אלא ספק שקול הוא שמא מהעליה, משום דמסתמא באה הטיפה ממקום הליחות, כמ"ש בסימן קצ"א בשם התוספות והרא"ש ע"ש. ולא דמי לפלי פלויי, דהתם אמרינן שהחתיכה הוציאה עמה דם נדה ונבלע בבקעות שבה.]

ולפי דעת הרמב"ם ורמב"ן היה אפשר לומר, דדוקא בנמצא בפרוזדור אמרינן כסבורה הרגשת עד הוא, דקרוב הדבר לטעות מפרוזדור למקור, דפתח הפרוזדור הוא בעומק לפני, ומשום הכי דקדק הרמב"ם ריש פ"ט בלשונו ונקט פרוזדור. דלא כתוס' יו"ט שכתב לדעת הרמב"ם דכל בית החיצון נקרא פרוזדור, שהרי כתב בפ"ה ובגמרא ביאה (האבר נכנס לפרוזדור) כו'. ובהכי אתי שפיר לשון המשנה לאחר זמן טמאים מספק, דאף האשה אינה טמאה ודאי, משום דמיירי דומיא דרישא בקינוח ולא בבדיקה (ואפשר דאתי שפיר נמי אף להר"ן דקינוח הוא מבחוץ, וליכא למימר כסבורה הרגשת עד שבחוץ בהרגשה שמבפנים. אלא מהא דאמרינן בגמ' אותו מקום דחוק הוא, משמע דמבחוץ לאו דוקא אלא שהכניסה מעט, כמ"ש הרא"ש בפירוש, וכן הוא

ברבינו ירוחם הובא ב"ח סי' קצ"ו). והא דבר פדא (דף ס' ע"ב דאמר כל שבעלה בחטאת (כגון שבדקה כשיעור וסת למציאת הדם) טהרותיה טמאות), יש לומר דמיירי בדארגישה, ולא בשעת עסק הטהרות, כמו שצריך לומר לפי דעת התוס' דלא סבירא להו שחזקתו בהרגשה. אלא שצריך עיון אמאי תטמא אפילו בכשיעור וסת, כיון שלא הרגישה אז. וע"כ צריך לומר דמשהעד עומד בצד המשקוף ממש ואינו מחוסר הבאה כלל אפילו משהו (עיין רש"י דף י"ב) היא מרגשת בנגעו בבשרה כסבורה כו', משום שחזקתו בהרגשה כמ"ש הרמב"ם. אבל להתוס' צ"ע. ומ"ש הרמב"ם ריש פ"ט בפרוזדור, הוא משום דחוץ לפרוזדור בכותלי בית הרחם ליכא ודאי טומאה לעולם, מה שאין כן בפרוזדור דאיכא ודאי טומאה מן הלול ולפנים, והיינו משום שחזקתו בהרגשה. וכוונת הרמב"ם להביא ראיה לחזקה זו ממתניתין דנמצא בפרוזדור מן הלול ולפנים, כדמסיים כמו שביארנו. אלא שקשה הדבר לטעות כל כך בקינוח לפתיחת המקור. אבל אם תמצי לומר דסגי בהרגשת בית החיצון אתי שפיר, די ש לומר דעובי כותלי בית הרחם מבחוץ קרינן בהו בבשרה בעובים כמו בחללם מבפנים, דמקרי כותלי בית הרחם בגמרא (ועובי הוא בשר ולא עור כמ"ש בעץ חיים שער כ"ב פ"ב), מה שאין כן ממנו ולחוץ עור הוא ולא קרינן ביה בבשרה. והרמב"ם ורמב"ן, אפשר דלרבותא וקושטא נקטו הרגשת יציאתו מהמקור, דבהכי נמי טמאה אף על פי שהדם בפנים, ולא נתכוונו לדווקא כלל. ולכן כתבו הטור וש"ע סי' ק"צ מברשה סתם, דמשמע בין מקור לחודיה בין בית החיצון לחודיה וצ"ע.

והנה מאי דפשיטא ליה למהרא"י דבבדיקה הוה ספיקא דאורייתא לכולא עלמא, לבד שיש לומר שהוציא כן מלשון ספר התרומה וסיעתו דלעיל, ראה זה מצאתי שאי אפשר כלל לומר שהוא איסור דרבנן משום טומאת כתמים לחוד, דאם כן בדקה בדבר שאינו מקבל טומאה טהורה כמו בדקה קרקע עולם כו', וזה אינו, דהא עיקר הבדיקה היא בצמר גפן שאינו מקבל טומאה, כדאיתא בגמ' (דף י"ז) וכדלקמן סי' קצ"ו. וגם צמר סתם אינו מקבל אפילו טומאת נגעים עד שיהא טווי. וגם בגד פשתן דלקמן שם, הם שחקי דכיתנא דמעלי לבדיקה כדאיתא בגמ' שם, וגם הם אינן מקבלים טומאה אלא אם כן יש בהם ג' על ג'. אלא ודאי דליכא למאן דאמר דהוא מדרבנן. ואין לטעות בלשון הט"ז סי' ק"צ (ס"ק כ"ג דאין כאן ספק דאורייתא כיון שלא הרגישה בדם מן המקור), דיגיד עליו ריעו בס"ק כ"ט ומ"א מבואר להיפך (ז"ל בס"ק מ"א בעד הבדוק כו' דהוה כראיה לכל דבר, ובס"ק כ"ט כל שלא הרגישה כו' ולא ראתה על העד כו' משמע דראיית העד דמי להרגשה), ובס"ק כ"ג נתכוין למ"ש הב"י (דכיון שלא הרגישה רגלים לדבר שלא בא מגופה ולפיכך תולין במה שאפשר כו'), וקיצר בהעתקה ע"ש. ומהר"מ בהגהות מיימוניות שמיחה באשה שהיתה בודקת כו' (כיון דמדאורייתא בעינן שתרגיש כו'), אתי שפיר דווקא לפ"ד הרמב"ם, משום דממה נפשך, אי בתר חששא אזלת דילמא חזאי בלא הרגשה, הרי אינה טמאה אלא מדרבנן והם אמרו והם אמרו, ואי בתר חזקה אזלת שחזקת הדם בהרגשה, אם כן הרי רגלים לדבר דלא חזאי מדלא ארגישה ממש כמ"ש הב"י סי' ק"צ (ותדע מדלא מקרי רואה מחמת תשמיש בלאחר זמן, עיין מ"ש סי' קפ"ז). דגדולה חזקה זו שחזקת הדם בהרגשה שהרי שורפין עליה תרומה וקדשים, והיא משמשת קולא וחומרא, חומרא לשרוף קדשים מכאן ולהבא שהרי דם לפניך וחזקתו שבא בהרגשה וכסבורה כו', וקולא להך לישנא דאשה מרגשת לענין למפרע, כשלא היה דם לפניך לא חיישינן שמא היה בבית החיצון, ולכולא עלמא היכא דאיכא למיתלי דליכא דם מגופה, דלא פליגי אינך לישנא אלא למפרע ומשום דאיכא למימר ארגישה ולא אדעתה, כמ"ש התוס' ריש פ"ח, מה שאין כן בזמן מועט דתשמיש. (ובזה נסתלקה קושית התוס' ד"ה מרגשת מעל רש"י דסבירא ליה כסבורה הרגשת עד הוא, דאם כן אתמול כי שימשה נמי כסבורה הרגשת שמש ואמאי דיה שעתה לשמאי), דרש"י כהרמב"ם סבירא ליה, וכשהדם לפניך אמרינן חזקה לחומרא, וכשלא היה לפניך אמרינן לקולא, ולא אמרינן כסבורה כו' אלא כשהדם לפניך ואי אפשר לתלותו בדבר אחר כדעת הב"י (ועיין במ"ש סימן קפ"ז טעמו ונימוקו):

(ג)

שממקום דישה כו'. עיין גמ' (דף מ"ב ע"א וע"ב) דפשטא דברייתא (הנדה כו' והיולדת כולן מטמאין בפנים כבחוי) משמע בהדיא דנדה דמיא ללידה בטומאתן. וע"ש בתוס' ד"ה שהוציא (דכתב לחד שנויא שיש לחלק בין דם נדה לדם לידה). ועיין רמב"ם הל' טומאת מת (פרק כ"ה ה"ח) כיון שנפתח הרחם כו', ושם (בהל' י"ב) משיצא לפרוזדור כו', מבואר שכך היה גרסתו בגמרא שמא יצא (הולד) לפרוזדור (שמטמאה משום לידה בפנים בפרוזדור), (ולא כגל' שלפנינו חוץ לפרוזדור). ומתורצים ב' קושיות התוספות (ד"ה שהוציא, לפי גירסתנו, הא' דהא תנן דם הנמצא בפרוזדור טמא, והב' דאמרינן (בב"ק) [בבהמה המקשה] דאשמועינן גבי אשה דאית לה פרוזדור, ומאי אהני הפרוזדור כיון שיצא חוצה לו). ומשום הכי נמי כתב בפ"ה מהל' איסורי ביאה דהאבר מגיע לפנים מן הלול, דלכאורה למאי נפקא מינה ומנא ליה. אלא ודאי דנתכוין למ"ש. ומה שכתב ועד היכן כו' עד מקום דישה כו', הוא עד ולא עד בכלל (וקא נקט מבפנים לבחוי), דלא כתוספות יו"ט שלא העתיק לשון הרמב"ם ככתבו וכלשונו והשיאו לדרך אחרת.

ומה שכתב בפירושו המשנה אם יצא דם מן המקום כו', לא שיצא (ממנו) למטה קאמר, אלא שיצא על העד שבודקת באותו מקום שהרגישה בו בדם. ונפקא מינה לטומאות למפרע משעה שהרגישה. אי נמי דלא אמרינן הרגשת עד הוא אלא היכא דלא ארגשה כלל בדם, ומשום שחזקת הדם שבא בהרגשה, אבל היכא דארגישה בדם ממש אלא שהוא בפנים עדיין, והוציאתו בבדיקת העד, לא אמרינן הכי, דמהיכי תיתי להוציאה מחזקתה, ואם כן היא טהורה מדאורייתא, וגם מדרבנן אם העד הוא דבר שאינו מקבל טומאה. אי נמי כגון אם הוציאה העד בענין שלא נגע הדם בבשרה דטהורה היא, דומיא דרואה בשפופרת, לפי דעת הרמב"ם דטעמא דקרא משום הפסק בין דם לבשר שאינו נוגע בבשרה ולא אורחא בכהאי גוונא כדלקמן (סי' קפ"ח). ואף אם תימצי לומר דהפסקה ממש בעינן, ולא סגי בהפסק אויר, משכחת לה נמי בעד בכהאי גוונא שירד הדם תוך המוך, ונמצאו צדדי המוך מפסיקין בין דם לבשר בית החיצון דומיא דשפופרת, אלא שנטמאה בצאתו מהמקור עד אותו מקום שבדקה בו. ובשפופרת מיירי שהכניסתו בכל הפרוזדור עד למעלה ממקום דישה סמוך למקור, לפי דעת הרמב"ם, כדלקמן (סי' קפ"ח):

סימן קפד

(א)

ולפי זה כל שכן כו'. עיין ב"י סי' שפ"ג בשם תורת האדם להרמב"ן להחמיר אם הוא בבגדו כו' משום לך לך כו', אע"פ שהתיר בחבוק ונישוק כמ"ש ב"י בשם הרמב"ן, וכן הוא בבעלי הנפש להראב"ד (דף ד' סוף ע"ב) להדיא. וכן כתבו הרא"ש והטור (סי' שמ"ב) בשם הראב"ד אפילו באבילות דקילא ליה (דהיינו כשמת לו מת קודם החופה שהתירו לדחות ז' ימי אבילות), וכן דעת הטור וש"ע וכמ"ש הש"ך שם סק"ה, אף על גב דאסור לישן עמה אפילו הוא בבגדו כו' משום לך לך כו', במכל שכן מאבילות דחמירא ליה (שבסימן שפ"ג) כמ"ש בסימן שפ"ג. ומה שכתב רמ"א בסי' שפ"ג להחמיר בחבוק ונישוק, היינו משום לך לך כו' ולא מדינא, ומשום הכי כתב בלשון ויש להחמיר כלשון הש"ע שם גבי הוא בבגדו כו'. ואתי שפיר דלא קשה מידי מ"ש הש"ך בסי' שמ"ב סק"ה לפי דעת הש"ע, דהתם מיירי מדינא:

(ב)

ומשום הכי לא דמי כו'. ומשום הכי נמי לא דמי ליום הכיפורים וט' באב. ומ"ש הט"ז (ראייה לאיסור) מס' שמ"ב, צע"ג דהרא"ש (שם) לא כתב איפכא מסתברא, אלא לאסור היחוד ביום אבל בשאר פרישות מודה להראב"ד, עיין שם בטור ובדרישה ובש"ך סק"ה. ואף לפי מ"ש הש"ך שם בשם הרא"ש דכתובות, היינו משום דהתם אפילו יחוד אסור, כמבואר מלשון רבינו ירוחם שבש"ך שם, כי מאחר (שאסור לישן עמה ביחוד כ"ש שאסור למזוג כו') עיין שם. ועיין בהראב"ד דכתב להדיא (דף ד' ע"ד) דחבוק ונישוק שרי סמוך לוסתה, והסכימו עמו הרמב"ן ורשב"א ושאר פוסקים ראשונים ואחרונים. אם כן הדבר ברור דליכא איסורא מדינא, אלא דהמחמיר תבא עליו ברכה כמו שכתב הב"ח. ואם כן ביוצא לדרך אין מקום להחמיר כלל כמו שכתב הש"ך. ודברי הט"ז צ"ע:

(ג)

ולא י"ב שעות כו'. מה שכתב הש"ך לחשוב שעות זמניות וכהאי גוונא מצינו כו' (לענין ק"ש ולענין חמץ כו' ולענין חישוב תקופות כו'), אינו מובן לכאורה, ואדרבה היינו כדעת הב"י דלעולם היום נחשב לי"ב שעות בין ארוך בין קצר כמו לענין ק"ש וחמץ, אלא דלענין חישוב תקופות אינו כן כמו שכתב הלבוש בא"ח סימן תכ"ח. ועיין ש"ך סימן קצ"ו (סוף ס"ק ד') מבואר שהבין שעות זמניות דהכא הן כמו חישוב תקופות שהיום הוא משש שעות לפני חצות היום עד שש שעות אחר חצות וכן בלילה, ומשום הכי כלל כאן חמץ וק"ש עם חישוב תקופות, זהו דעתו בבירור, והוא פלאי, וצ"ע:

(ד)

וכיון שההפלגה כו'. עיין תוס' ב"ק (דף ל"ז) [סוף ע"ב] ובתורת הבית הארוך (דף קס"ט ע"א) ובבדק הבית ומשמרת הבית (שם) דההפלגה דמיא לסירוגין דשורים, ואם כן צריכים להיות סירוגין שוים. ומסתימת לשון הטור וש"ע, אין ראייה, שהרי לשון הרמב"ן בהלכות הוא ג"כ כלשון הטור וש"ע, והרמב"ן סבירא ליה אפילו לענין פרישת עונה שאם המשיכה ראייתה כמה ימים חוששת לכל יום בפני עצמו, שכל יום וסת בפני עצמו הוא, ואם כן פשיטא דהוא הדין לענין מנין הפלגה שאין שאר הימים טפלים לראשון. אלא אפילו הרשב"א לא נחלק אלא משום שבהסתלק העיקר כו' ולא כשלא נסתלק.

ומשום הכי פירש הרמב"ן גבי עונה בינונית, לאשמועינן דהכא דוקא מחשבים מתחלת ראייה ולא דמי לוסת ההפלגה. וטעמו ונימוקו עמו, משום דבגמרא אמרינן (גבי עונה בינונית וכמה אמר כו' שלשים יום ורבא כו') מר קחשיב ימי טהרה לבד (שהם כ"ג ימים לגירסת רבינו חננאל עיין שם בתוס' []) ומר חשיב ימי טומאה וטהרה (ולא פליגי אהדדי). ולפ"ז משמע בהדיא דלכולי עלמא מחשבינן כל ז' ימי נדתה בטומאה אע"פ שלא ראתה בכולן, דאם לא כן פליגי אהדדי. וכן בדין, שהרי בין כך ובין כך טמאה היא, וגם מעיינה פתוח כל ז', דמשום הכי לא קבעה וסת. ומשום הכי אינה צריכה בדיקה לידע וסת ההפלגה, דאין ההפלגה מתחלת בנדתה אלא מסוף ז' ימי נדתה ששוב אין המעיין פתוח, ומתחילין ימי טהרתה לגירסת ר"ח (ואתי שפיר דלא קשה מידי מ"ש בכרתי ופלתי סי' קפ"ט (ס"ק ט"ז) להב"ח והש"ך ודו"ק). ואף האידנא שיש להם דין זבות. ועוד דאף בימי נדה קובעים וסת האידנא ולא מחזקינן לה במעיין פתוח. ולענין וסת ההפלגה מונין מראיה השנית (עיין כרתי ופלתי סי' קפ"ט ס"ק ט"ז) כדלקמן סי' קפ"ט לדעת הרמב"ן שם, דלא כרמ"א וט"ז שם. מכל מקום לענין עונה בינונית שהוא וסת לרוב הנשים שהן רואות משלשים לשלשים יום לא שייך לחלק בין זמנם לזמן הזה, שמכל מקום הן רואות בסוף ל' מתחלת ראייה כמקדם, ודו"ק:

סימן קפה

(א)

שאי אפשר לה כו'. מה שכתב הכרתי ופלתי דדוקא בהסתר כו'. על כרחך הרמב"ן ורשב"א ור"ן לא סבירא להו לחלק בהכי, מדהביאו ראייה מפרק המדיר, דמיירי שכבר שימשה ומשום הכי אינה נאמנת באמתלא כמ"ש בדרישה לפי דעת הטור ע"ש:

סימן קפו

(א)

ולא מרגשת כו' וזו כו'. עיין משנה (דף ס"ג ע"א) ושם (ע"ב) ר' יוסי אומר אף ימים כו', ואף אם תימצי לומר דת"ק מודה בוסתות דימים, מכל מקום שקולים הם ואשה שיש לה וסת מקריא (אפילו בוסת הגוף בלבד דמיירי ביה ת"ק), כמבואר מלשון הרמב"ם. דהשתא אתי שפיר דלא קשה מידי מ"ש בכרתי ופלתי סי' קפ"ד דהעומדים בשטת רבנו חננאל (דאשה שאין לה וסת צריכה בדיקה) לא סבירא להו עונה בינונית כלל (דאשה שיש לה וסת חוששת לווסתה ולא לעונה בינונית ושאין לה וסת חוששת לכל יום), דזה אינו דהעומדים בשטת רבנו חננאל מוקמי למתניתין וגמרא ביש לה וסת הגוף, דחוששת לעונה בינונית כמ"ש לעיל סי' קפ"ד:

סימן קפז

(א)

וגם טהורה כו'. כן כתבו רש"י והר"ן דהדם טהור. ורמב"ן ומרדכי כתבו דהיא טהורה. וכן הוא בהגהות מיימוניות אם תמצא טהורה עיין שם. ובספר התרומה בסימנים כפל לשונו טהורה ומותרת כו' טמאה ואסורה כו'. וכן הרמב"ם כפל לשונו טהורה ומותרת כו'. וכ"מ בהדיא ברשב"א ורא"ש במחלקותם על הראב"ד, במ"ש דהאידינא אף במן הצדדין צריכה לישב ז' נקיים, מכלל דלדידהו סבירא להו דאינה צריכה ז' נקיים. דאף אם תימצי לומר דסבירא ליה להראב"ד דכיון שצריכה לישב ז' נקיים יש לאוסרה על בעלה, דאין לחלק ביניהם כמ"ש בכרתי ופלתי לדעת רמ"א, אם כן ממילא לדידהו אינה צריכה ז' נקיים (ומ"ש בכרתי ופלתי ס"ק [ז] דאלף שפופרת כו', דבריו צריכים עיין גדול, מלבד שסותרים זה את זה, שבס"ק ה' העלה שאין לחלק בין לבעלה בין לטהרה לגמרי). וכ"מ עוד בהדיא בתורת הבית הארוך (סוף שער ד'), הובא ב"י, במ"ש גבי רואה מחמת מכה דאינה צריכה שפופרת מדתניא פרק תינוקת כו'. וכ"מ עוד בתשובת הר"ן סי' מ"ט.

עיין שם שהתיר אף ברואה אחר כך. ופשוט הוא, דמאי שנא דם שתראה מדם שראתה. ומה שכתב הראב"ד, הובא ב"י (עכשיו שאין אנו בקיאים בין בראשו לצדדין כו' גם רפואה כו' מיהו אין מוציאין אותה מבעלה אחר בדיקה זו ורפואה זו) עד שתבעל ותחזור לקלוקלה, לא קאי אלא ארפואה זו. ואם תימצי לומר דקאי נמי אבדיקה זו, יש לומר משום דסבירא ליה דאף מן הצדדים טמאה בזמן הזה, כמ"ש הרא"ש והרשב"א והר"ן בשמו, הילכך אין להקל שלא להוציאה מבעלה אחר הבדיקה אלא משום שיש לומר גם כן שנתרפאת לגמרי ולא תראה עוד, הואיל ולא נמצא עכשיו על המוך כלום, ומה שנמצא על הצדדים מקרה הוא כיון שלא הוחזק בג' פעמים, ואין לאוסרה בשביל כך אף שגזרו על דם הצדדים. אבל אין לומר

דהראב"ד מיירי בבדיקה שלא נמצא כלום לא על המוך ולא על הצדדין, וסבירא ליה כריצב"א דאמרינן נתרפאה, וסבירא ליה כהרמב"ן דאפילו בפעם אחת שחזרה וראתה בידוע שלא עלתה לה רפואה כדלקמן סעיף ט'. דהא הראב"ד כתב אחר בדיקה זו, והתם על כרחך לא מיירי בכהאי גוונא, מדכתב שאין אנו בקיאים בין בראשו לצדדין מכלל שנמצא על הצדדין. ועוד דבלא נמצא כלל על כרחך סמכינן אבקיאנתנו, שהרי בדיקת הזבה להפסיק טהרה וז' נקיים בדיקה אחת ודאי הוא מדאורייתא וסמכינן עלה, כל שכן בזו שאינו אלא משום וסתות דרבנן.

והנה מדהחליט הראב"ד שלא לבדוק בשפופרת בזמן הזה, מכלל דסבירא ליה דלא מהניא בדיקה אלא כשנמצא על הצדדים ולא כשלא נמצא כלום. אבל מהרשב"א ורא"ש ור"ן דלא השיגו עליו בזה, אין ראייה דסבירא להו הכי, דיש לומר דעדיפא מינה וקושטא דמלתא קאמרי, דאפילו נמצא דם בצדדין טהורה. ומשום הכי הביא רמ"א בדרכי משה והש"ך דעת ריצב"א להלכה, ולא חששו להראב"ד, הואיל ונדחו דבריו. וכן משמע בהדיא ברמב"ם סוף פ"ד, עיין שם שכתב (גבי רואה מחמת תשמיש ג' פעמים לג' אנשים אסורה) עד שתבריא כו' (כיצד בודקין לידע) אם נתרפאה כו' (מביאין שפופרת כו'), ור"ל דכשלא נמצא דם כלל בידוע שנתרפאה, וכשלא נמצא על המוך כלום אלא על צדדי השפופרת בידוע שהוא מן הצדדים. ומשום הכי (בסיפא כשלא נמצא על המוך כתב בידוע שהדם שהיא רואה מדוחק הצדדים כו') לא כתב הדם שהיא רואה מחמת תשמיש כמ"ש בתחלה (ברישא), אלא שהדם שהיא רואה סתם, וקאי בין אשעת תשמיש בין על זה שנמצא בצדדי השפופרת. ולא הוצרך לפרט דבלא נמצא כלל טהורה, שסמך על שסתם להיתר בלא נמצא על המוך כלום, דמשמע אפילו נמצא על הצדדים, וכל שכן בשלא נמצא כלל דאמרינן דנתרפאה, כמובן מתחלת דבריו. וכבר נודע דרכו ששנה דרך קצרה וסמך על המבין. וכיון דהרמב"ם סבירא ליה כהריצב"א הוה ליה הראב"ד יחיד לגביהו, ומשום הכי לא חששו לו רמ"א וש"ך. ואף שהרמב"ן סבירא ליה נמי כהראב"ד, הרי לא פירש הטעם מפני שאין אנו בקיאים כו', ואפשר דסבירא ליה כמו שכתבו הרשב"א והרא"ש והר"ן בשם הראב"ד דאף דם הצדדים טמא האידנא.

אבל בב"י לא הביא דברי הריצב"א, וגם לא הבין כך דעת הרמב"ם, עיין שם ובכסף משנה, דמשמעות לשונו שם הוא אף שלא נמצא דם כלל (בידוע שהוא מן הצדדים), ובפרט ממה שהקשה מאצבעות וכחות (למה תלינן בשלא נמצא על ראש המוך נימא אין כל האצבעות וכחות שוות), דבנמצא על צדדי השפופרת לא קשה מידי, ואין צריך לדחוק כל כך (כמ"ש הב"י וטעמא דרוב נשים אינן רואות מחמת תשמיש), דיש לומר בפשיטות דכיון דחזינן דאתא דם מצדדין מהיכי תיתי ליחוש שמא בא גם מהמקור הוה ליה ספק וודאי כו', כמ"ש בתשובת מהרי"ו סי' כ"ה, ועוד דאשה בחזקת טהורה כו' והכא דם הצדדים לפניך, אלא שבאת לחוש לאצבעות וכחות לומר שמא תראה מהמקור, ואין להוציא אשה מחזקתה בשביל חששא, כמ"ש הרשב"א גבי מכה דמספק אל תאסרנה לעולם. ומ"ש בב"י (כיון שהיא למודה לראות על ידי תשמיש) גם כן תראה (על ידי המכחול) כו', היינו אם הדם מן המקור. ואף אם תמצי לומר שדעת הב"י אינו כן, הרי הב"ח כתב כן בהדיא. ואף דיש לומר דלטעמיה אזיל דסבירא ליה דכחות ואצבעות לא שייך במקור, הרי באמונת שמואל סימן כ"ג השיג עליו בזה, ואפילו הכי כתב בסימן א' דעל ידי תשמיש היתר נתברר שהדם מהצדדים (אלא ודאי דאפילו הכי טפי איכא למתלי בצדדים מבפנים). וכן כתב הט"ז (ס"ק ט"ו). וכן דעת הגהות שערי דורא. דאף שפתח דבריו לצרף דעת ר"ח, ור"ח לא התיר בלא שבעה נקיים, מכל מקום סיים דבריו לסמוך ע"ד הרשב"א, והרשב"א מיירי בלא שבעה נקיים. וסיים שם דאף המרדכי מודה להרשב"א בכהאי גוונא, דתלינן במכה כמו בבתולים עד שתחייה המכה, והיינו בלא נקיים. ומדכתב וכל שכן הכא, מכלל שגם מ"ש בסמוך לפני זה כשבא דם לאחר מכאן בא מן הצדדים כו' הוא לטהרה אף בלא נקיים, כמ"ש

בתשובות אמונת שמואל שם לדעת הגהות שערי דורא ע"ש. ובפרט לפי דעת רמ"א שאין לחלק בין להתירה לבעלה בין לטהרה לגמרי, כמ"ש בכרתי ופלתי סק"ה. ומלשון תלייה (שבהגהות שערי דורא) אין ראייה, דהכי נמי תניא תולה במכתה, ואפ"ה אינה צריכה ז' נקיים. וצירוף דעת ר"ח הוא כדי להורות בפשיטות שאין צריך לשאול לרבותיו כלל ע"ש. אלא שרמ"א בדרכי משה השמיט מ"ש בהגהות שערי דורא בלא תלייה אחרת כו' כשבא דם לאחר מכאן בא מן הצדדין כו', כי לא רצה לסמוך ע"ז למעשה רק בצירוף דעת הרשב"א עם דעת ר"ח, כמו שהעתיק בדרכי משה שאלולי דעת ר"ח לא הייתי מיקל כו', ואם כן אין להקל בלא ז' נקיים אף בלידה, וכל שכן בלא לידה, וכדעת ריצב"א שהביא בדרכי משה דתלין שנתרפאה ולא שבא מן הצדדין. וסתמת לשון הגמרא ופוסקים שלא פירשו ואם לאו בידוע שמן הצדדים, דמיירי דוקא שנמצא בצדדין, מסייע להו להגהות שערי דורא והב"ח והט"ז והאמונת שמואל. והלכך אף שחזרה וראתה אחר כך טהורה כמבואר בהגהות שערי דורא.

ומיהו היינו דוקא כשאין לחוש לקביעת וסת מורכב, אבל כשיש לחוש לקביעת וסת מורכב מתשמיש והפלגה או חדש חיישינן ליה, ולא אמרינן דמן הצדדים הוא אף ששמשה ולא ראתה אחר כך, דהוה ליה כבדיקת שפופרת ועדיפא מינה, כמו שכתב רמ"א בס"י זה * , מכל מקום גם שפופרת לא מהניא היכא דאיכא למיחש לוסת כמבואר בט"ז שם, וטעמו ונימוקו עמו, דבכהאי גוונא אין הוכחה דמן הצדדים הוא מדלא ראתה עכשיו בשעת תשמיש או בבדיקת השפופרת, דאימא משום דלא הגיע שעת וסתה הוא. וכן כתב באמונת שמואל סי' א'. והלכך צריכה נמי לישב ז' נקיים אפילו בפעם אחת שראתה מחמת תשמיש משום חשש וסת החדש. אלא דאם לא ספרה ז' נקיים עד שהגיע יום זה בחדש שלאחריו ולא ראתה, דשוב אינה חוששת לו אף על פי שלא שמשה כדלקמן בש"ע, שוב אינה צריכה ז' נקיים לפי שיטה זו, אחר בדיקת שפופרת שלא נמצא עליה כלום או ששמשה ולא ראתה.

[* הג"ה: והוא הדין אחר בדיקת שפופרת שלא נמצא עליה כלום. והא דלא פירשו בגמרא ופוסקים לחוש לוסת אחר הבדיקה, משום דמיירי גם בשנמצא בצדדים.]

ואין לומר דהב"י וב"ח וט"ז לא סבירא להו כמ"ש האמונת שמואל סי' א', לטהר כל הראיות שרואה אחר בדיקת שפופרת שלא נמצא עליה כלום. וטעמא משום דאיכא למיחש שמא פירסה נדה תחתיו, ולא מחמת תשמיש הוא כלל דנימא שהוא מן הצדדים, אלא שנתקלקל וסתה ואירע לה נדתה בשעת תשמיש. ואף שראתה כן ג' פעמים אין זו חזקה שראתה מחמת תשמיש, דהא קיימא לן וסתות דרבנן, והיינו להחמיר ולא להקל (ואף לפי מ"ש התוס' ריש פ"ט (דף נ"ט ע"ב) ד"ה דילמא כו' מדלא חזאי (קודם עשיית צרכיה או אחר כך אם כן הדם לאו ממילא אתי אלא על ידי מי רגלים) כו', ואם כן אף ברואה מחמת תשמיש יש לומר כן. והא דלא נאסרה בפעם אחת משום דאמרינן מקרה הוא ולא תראה עוד. מכל מקום ביאת היתר או בדיקת שפופרת אינה מועלת אלא משום חזקת וסתות, דאם לא כן איכא למימר מקרה הוא שאירע לה לראות מחמת תשמיש כמה פעמים, ולעולם הוא מן המקור אלא שבביאה זו לא אירע לה). דזה אינו, דאם כן בראיות הראשונות שראתה מחמת תשמיש נמי נימא דלמא לאו מחמת תשמיש הוא אלא שאירע לה ראיית נדה בשעת תשמיש, ואמאי אמרינן בידוע שהוא מן הצדדים. ואין לומר משום דממה נפשך מותרת לבעלה, דמכל מקום אמאי טהורה היא, כמ"ש רש"י ורמב"ם ושאר פוסקים כדלעיל. ואין לומר דהיינו בנמצא על צדדי השפופרת, חדא דהב"י לא סבירא ליה הכי, דאם כן קושייתו מאצבעות וכחות ותירוצו אינו כלום, וגם דלא כהלכתא, כיון שהעיקר תלוי משום שנמצא על צדדי השפופרת ולא משום דרוב נשים כו'. ועוד דאף שנמצא על צדדי השפופרת דילמא השתא הוא דחזאי מחמת השפופרת, אבל בשעת תשמיש אירע לה ראיות נדתה ולא מחמת תשמיש כלל, דהא קיימא לן וסתות דרבנן.

אלא ודאי צריך לומר, כמו שיתבאר לקמן, דרואה מחמת תשמיש ספק שקול הוא אם בא מן המקור או מן הצדדים, ולא דמי לשאר דם הנמצא בפרוזדור שחזקתו מן המקור. והא דלא מוקמינן לה אחזקת טהרה, יש לומר כמ"ש התוספות גבי מן הלול ולחוץ ספיקו טמא, משום דעל ידי צירוף החזקה עם קורבא דמוכח ומיעוטא דלא שכיחא הוה ליה פלגא ופלגא, והכי נמי אף מן הלול ולפנים, או בכותלי בית הרחם למטה לרש"י וסייעתו, על ידי צירוף חזקה ה"ל פלגא ופלגא, משום דאיכא למיתלי בדוחק האבר בצדדים כמ"ש הרמב"ם ורמב"ן, ומהני כמו קורבא דמוכח. דכולה סוגיא (דף י"ז) מוכחא דכל היכא דאיכא למתלי לקולא נגד הרוב תלינן בצירוף החזקה למהוי פלגא ופלגא, דמשום הכי אמרינן דילמא שחתה ודילמא נזדקרה, אלא דבמסקנא לא חיישינן להכי משום דלא שכיחא עיין שם בתוס', אבל למתלי בדוחק האבר בצדדים מילתא דשכיחא ומסתבר טפי מלתלות במקום שאינו דוחק בה * . ואף שיש לומר שלא ראתה מחמת תשמיש כלל, מכל מקום כיון שראתה בשעת תשמיש איכא סברא מעליא למתלי בתשמיש. דאף רש"י ריש פ"ט (דלא סבירא ליה מ"ש התוס' מדלא חזאי כו'), יש לומר דמודה להתוספות שם בכהאי גוונא דהוה ספק שקול (והתם מיירי לטהרה לגמרי, ואף גם זאת לר' מאיר ולא לדבי יוסי, כמ"ש בסימן קצ"א בשם הרשב"א), ולא גרע מקורבא דמהני בצירוף חזקה למהוי ספק שקול. ואם כן כשיש עוד רגלים לדבר שלא בא מן המקור, מדלא נמצא על המוך כמ"ש הב"י, שוב אינו ספק שקול, או דהוה ספק שקול בלא צירוף החזקה ומוקמינן לה אחזקתה. ועיין ש"ך בכללי ספק ספיקא דין ל"ג, ובסי' נ"ג ס"ק י"ד, דספק שאינו שקול לא מהני אפילו בספק ספיקא, דלא כמשאת בנימין סי' ס"ט (עיין מג"א בא"ח סי' תס"ז). ועיין ש"ך בכללי ספק ספיקא דין ל"ה, דספק ספיקא דרואה מחמת תשמיש צריך להיות ספק ספיקא גמור כשאר ספק ספיקא, ולא מקילינן בה משום וסתות דרבנן. אם כן מבואר להדיא דספק הצדדין הוא ספק שקול [ב]רואה מחמת תשמיש.

[* הג"ה: ועוד דרוב נשים אינן רואות מחמת תשמיש כמ"ש הב"י. אלא שאינו מובן דהא רוב נשים אינן רואות כלל אף מהצדדין, אם כן חזינן דמיעוטא היא. וצריך לומר כמ"ש הרא"ש דמן הצדדים הוא ממכה, ולא שייך רובא ומיעוטא אלא בדבר שהוא טבע בעלי חיים ולא במקריים המתילדים, כי היכא דלא אמרינן רוב בהמות עולין עליהן זכרים (בבכורות דף כ'). אלא דעל כרחק רמ"א לא סבירא ליה הכי מדחשיב הצדדים ומכה שבמקור לב' ספיקות. ועיין ר"ן שכתב גם כן דאין דרכה של אשה כו', אלא דהיינו לומר שלא תראה עוד, אבל לומר שראתה מן הצדדים אין הכי נמי חדוש הוא שחידש הב"י.]

והא דתנן נמצא על שלו כו' על שלה כו'. בלאו הכי נמי קשה לדעת הרמב"ם, דסבירא ליה דכל הפרוזדור חוץ מן הלול ספק טומאה הוא, וכל שכן בקינוח מבחוץ. אלא ודאי דמתניתין מיירי דארגשה ממש, כדאוקימנא ריש פ"ח, ואף למסקנא קיימי הני אוקימתא, כמבואר ממה שכתב הרמב"ם פ"ה ה' י"ז. והוי מצוי למימר ולטעמיך כמ"ש התוס' בכמה מקומות. ולא אמרינן אימא הרגשת שמש הוא אלא בלאחר זמן, דמסייעה חזקה שלא לטמאותה למפרע, דליכא רובא דעדיף מחזקה כנגדה, אבל לטהרה לגמרי לא אמרינן הרגשת שמש הוא לקולא כיון דליכא חזקה דמסייעא, דהא רובא עדיף מחזקה, ורוב דמים מן המקור. ולא אמרינן דהוה ספק שקול אלא בדלא ארגישה ממש, דאף שחזקתו בהרגשה לפי דעת הרמב"ם, להכי מהניא חזקה ומיעוטא למהוי פלגא ופלגא, אבל בדארגישה ממש לא אמרינן אימא הרגשת שמש הוא, אלא בדאיכא חזקה לחודה בלא רובא כנגדה. ומה שסתם הרמב"ם בסוף פ"ה מהל' שגגות (נמצא על שלה כו' וחיבים קרבן כו') ולא פירש דהרגישה, משום שסמך על מ"ש בהדיא ריש פ"ט מהלכות איסורי ביאה אין האשה (טמאה כו' עד שתרגיש) כו', ומ"ש שם הרי זה בחזקת שבא בהרגשה כו', היינו ודאי טומאה מן הלול ולפנים וספק מן הלול ולחוץ, כדמסיים כמו שביארנו, ור"ל בפ"ה שמבואר כן

בהדיא (נמצא בפרוזדור כו'), ואם כן ממילא משמע דמ"ש בסוף פ"ה מהל' שגגות דחייבין חטאת בנמצא על שלה על כל פנים היינו כשהרגישה, ואף בנמצא על שלו, יש ספק שמא הוא מן הלול ולחוץ. והשתא אתי שפיר מ"ש רש"י (דף י"ח) (דללישנא דבתר חששא כו' אפילו בקרקע פרוזדור איכא לספוקי), ולא קשה מידי מ"ש התוס' (שם) ד"ה כאן כו' (מנמצא על שלו כו') ע"ש. והתוס' סבירא להו דאף דאוקמינן בדארגישה אפשר שהוא מן הצדדים. ורש"י ורמב"ם לא סבירא להו הכי כמ"ש לעיל סי' קפ"ג:

(ב)

ותעקרנו ג' פעמים בבדיקת שפופרת כו'. עיין ש"ך ס"ק ל"ג בשם האפי רברבי. ועיין מנחת יעקב ס"ק ל"ד ב' טעמים דלא דמי לשאר וסתות. וטעם הא' הוא עיקר, כדי שלא לאוסרה על בעלה. ומשום הכי בוסת המורכב בעי' עקירה ג' פעמים, כמ"ש במנחת יעקב ס"ק ל"ח:

(ג)

דהוא כמעין כו'. משמע מלשון הלבוש דאיכא ספיקא אם הכאב בצדדים או במקור, וכן הוא בתשובת אמונת שמואל סי' כ"ג בהדיא. והשתא אתי שפיר דלא קשה מידי על הט"ז מתשובת ריצב"א זו. עיין במה שיתבאר לקמן:

(ד)

לפי דעת הש"ך הבדיקה כו' בידוע שדם כו' בידוע שמכתה כו'. דאי אפשר לפרש כמ"ש בכרתי ופלתי לשיטת רמ"א, ובתשובת חכם צבי לשיטת הש"ך, דבנמצא על המוך טהורה, דהא על כרחך בדיקת שפופרת דהכא היא ממש כבדיקה דרואה מחמת תשמיש, כמבואר בהדיא מסיום לשון הרשב"א בתורת הבית הארוך (שלא הובא בב"י) שכתב כדרך שאמרו ברואה מחמת תשמיש כו' כיצד בודקת כו' אלמא אף בלא בדיקה כו' דאף (כשיש לה מכה אי אפשר לה לדעת כו') אלא (בבדיקה) אלמא כו' עיין שם. ורמ"א אתי שפיר בפשיטות, דבודקת בשעה שאינה שופעת, ומכנסת השפופרת תוך המקור ממש כשהמכה במקור, כדתניא בברייתא, דהיינו כשהמכה היא בדופני המקור מבפנים ודם הנדה שופע לאמצע חללו, וכשלא נמצא על המוך כלום אלא על צדדי השפופרת בידוע שהוא מדם המכה שבצדדי המקור בדופניו מבפנים, וחזינן שמכתה מוציאה דם. וכן הוא גם כן להש"ך, אלא שצריך לדחוק ולומר שבשעה ששופעת ומכנסת השפופרת תחלה בלא המכחול, כמ"ש המנחת יעקב לפי דעת הרמב"ם שהשפופרת חלולה ופתוחה מב' ראשיה, היא סותמת כל השפופרת במוך שלא ירד הדם לתוכה כשמכניסותה עד תוך המקור ואחר שהכניסותה עד תוך המקור מוציאה הסתימה כמ"ש החכם צבי, ואחר כך מכנסת המכחול במוך שבראשו, ואם לא נמצא כלום על המוך בידוע שהדם ששופעת הוא ממכה שבדופני המקור מבפנים, והוא שותת ויורד על צדדי השפופרת הנוגעים בדופני המקור ומפסיקין בין הדם למוך שעל המכחול שבתוך השפופרת.

וכל זה להס"ד שברשב"א. אבל באמת קשה הדבר להכניס השפופרת אפילו עד המקום שהשמש דש, כמ"ש הש"ך בשם המשאת בנימין, כל שכן להכניסה למקור ממש. וכל שאינה מכניסה תוך המקור ממש אי אפשר לידע כלל אם הוא מהמקור או אם מהמכה שבמקור. ולכן כתב בנקודות הכסף וגם בדיקת שפופרת לא שייך כאן כו' ע"ש. ומכל מקום נפקא מינה לדידן בבדיקות אלו דלרמ"א וש"ך, כשהמכה בצדדים של בית החיצון, ואז אין צריך לסתום השפופרת במוך להש"ך, כמו שאין צריך ברואה מחמת

תשמיש, מדלא הזכירה כן הגמרא ופוסקים, מכלל שהשפופרת מגינה. והיינו טעמא נמי דבתולה השופעת (בתוס' דף ס"ה ע"ב). ומהני בדיקה זו דלהש"ך, שהיא בשעה ששופעת לטהרה אף בשעת וסתה, כיון דבכהאי גוונא מקרי מרגשת ממש שהדם יוצא עתה מן המכה לפי דעת הש"ך ברשב"א. אבל לפי דעת רמ"א זה אינו, כדלקמן:

(ה)

דדוחק לומר כו'. וגם מלשון הרשב"א דכתב כדרך שאמרו ברואה מחמת תשמיש, עיין שם, משמע דבבדיקה אחת משתריא לעולם כמו ברואה מחמת תשמיש. ועוד שגם ברואה מחמת מכה (מחמת תשמיש) סלקא דעתיה למימר הכי, עד שהוכרח הרשב"א להביא ראיה דאינה צריכה בדיקה, והוה ליה להקשות עדיפא מיניה, דאדרבה לא סגי בבדיקה אחת להתירה לעולם למאי דסלקא דעתיה. ואף גם זאת הפעם אינה מועלת כי אם בשופעת מתחלת ראותה בשעת תשמיש עד אחר בדיקת השפופרת בלי הפסק כלל, וזה אינו במשמע כלל בלשון הברייתא.

(וגם בשופעת איכא לספוקי, בין ברואה מחמת תשמיש בין שלא מחמת תשמיש, דילמא תחלת ראייתה מן המקור וסופה מן המכה. דלא אמרינן בגמרא בשופעת מתוך ז' כו' אלא משום דהתם קא משמע לן ללוי הכי דנסתם הטמא ואחר כך נפתח הטהור, כדאיתא התם בהדיא, אבל בעלמא אפשר לדם טמא לצאת עם דם טהור כאחת, כמבואר בגמרא למאן דאמר וסתות דאורייתא, דחיישינן לדם נדה אף בשופעת ומרגשת ממש שדם זה ממכתה (ואף שי"ל לסלקא דעתיה דהרשב"א לפי דעת הש"ך), אם כן למאן דאמר וסתות דרבנן נמי, נהי דלא חיישינן להכי, על כרחך משום דמוקמינן אשה אחקתה, ולא משום דאי אפשר לדם נדה לצאת עם דם המכה כאחת. וגם אין לומר משום דמרגשת מתחלת ראייה עד סופה שהדם שותת מן המכה, וכיון שדם המכה ודאי מתחלה ועד סוף ודם המקור ספק אין ספק כו', דהא בבדיקת שפופרת ליכא למימר הכי, דאינה יודעת אלא בשעת הכנסת השפופרת, אבל מקמי הכי אימא מדם המקור הוי. בפרט לפי מה שכתב החכם צבי, אפילו בשעת הכנסת השפופרת לא ידוע דפסק דם המקור. אלא על כרחך צריך לומר כיון דאיכא דם המכה ודאי תו לא חיישינן לדם המקור, אפילו מקמי הכי, משום דהעמד אשה אחזקתה ומספק אל תאסרנה לעולם, ואם כן מה לי שידוע שמכתה מוציאה דם בעת זו מה לי שידוע שמוציאה פעמים רבות לעתים אחרים שלא בעת זו, כיון שגם בעת זו אין הוכחה ברורה מסוף ראייה לתחלת ראייה לטהרה בודאי בלי שום ספק שלא נצטרך להעמידה על חזקתה. ומאחר שכן הוא לסלקא דעתיה דרשב"א, מכלל דלמסקנא לא בעינן כלל שתדע אם מכתה מוציאה דם ודו"ק).

(ועיין רש"י דף ס"ה ע"ב ד"ה מתוך ד' לילות (שם ת"ר וכולן שהיו שופעות ובאות מתוך ד' לילות לאחר ד' לילות כו' צריכות לבדוק כו'), (ופירש"י) שאין סומכות (לומר הואיל ושופעות דם מדם בתולים הוא כו'). וכן הוא בתוס' שם ד"ה וכולן כו' לא סמכינן (למימר הואיל ושופעת דם בתולים) כו' מבואר כן בהדיא, דאפילו בשופעת מספקינן דילמא תחלת ראייה מדם בתולים שהוא מן הצדדים וסופה מן המקור. ומה שהקילו בשלא נשתנו מראה דמים שלה אין ראייה, דשאני התם דשיעורין דלילה אחת וד' לילות לא כתיבי באורייתא אלא מדרבנן שעשו סייג לתורה, ומדאורייתא עד שתחיה המכה תלינן בבתולים כמו בשאר מכה, אלא דרבנן החמירו לפי שהוא איסור שעה כמ"ש הרשב"א ור"ן, עיין ב"י סי' קצ"ג, ובשופעת ולא נשתנו מראה דמים לא החמירו, כמו שלא החמירו בתוך הזמן, דכיון ששופעת מתוך הזמן לאחריה ולא נשתנו מראה דמים מוכח קצת שהכל ממקום אחד, כמ"ש המשאת בנימין סימן מ"ז, אבל אינה הוכחה ברורה, משום הכי בעיא בדיקה, אף על גב דתוך הזמן לא בעיא בדיקה לבעלה לתירוץ קמא דתוספות, וכל שכן דאינה הוכחה

ברורה לסמוך עלה בדאורייתא. וכל שכן לתירוצא בתרא דתוספות, וכן הוא בתוספתא, שצריכה בדיקה בשפופרת, ואינה טהורה אלא אם כן לא נמצא על המוך כלום אלא על צדדי השפופרת, וכל שלא בדקה אף על פי שלא נשתנו מראה דמים טמאה כאילו אינה שופעת מתוך הזמן לאחוריו, ולא מהניא כלל מה ששופעת אפילו בדרבנן, דבבדיקה משתריא ודאי אף בשאינה שופעת, כיון שלא נמצא על המוך כלום בידוע שמן הצדדים, ואפילו בנשתנו מראה דמים מהניא בדיקה לפי דעת הכרתי ופלתי. ואף לפי דעת המשאת בנימין שם דלא מהניא אלא בשופעת מתוך הזמן אבל לא ברואה אחר הזמן, כמו דלא מהניא בכל אשה דעלמא, מכל מקום הא גם בכל אשה דלא מהניא על כרחך צריך לומר דחיישינן לתחלת ראייה שהיא מן המקור אף על פי ששופעת ודו"ק).

ומה שכתב החכם צבי דאינו ספק שקול ולא מוקמינן אחזקה, זה אינו לפי דעת הרשב"א דמטהר לגמרי בעד שאינו בדוק אף שאינו מצוי שיעברו בו (בשוק של טבחים) כו', כמ"ש בתורת הבית הארוך. והיינו משום דמוקמינן אחזקה כמ"ש בתורת הבית הקצר הובא ב"י סי' ק"צ. ואדרבה משם ראייה לטהר על כל פנים בבדיקה, אף שאינה יודעת אם מכתה מוציאה דם, כמו בכתמים, דהא גבי כתמים תניא ספק עברה כו' אינה תולה, ואילו גבי עד שאינו בדוק תולה אפילו בספק עברה ואף שאינו מצוי כו', ואף על פי שהיה בדוק לה מתחלה אלא שנולד הספק בו קודם שבדקה עצמה בו כמ"ש לקמן סי' ק"צ, ומשום הכי מקילינן טפי מבכתמים שבחלוקה הבדוק לה, שנולד הספק אחר שלבשתו אם עברה בו אם לאו. ואם כן כל שכן וקל וחומר שיש לתלות בבדיקה במכה אף על פי שאינה יודעת אם מוציאה דם, דתולין בה אפילו בכתמים שבחלוקה הבדוק, אף שנולד הספק אחר שלבשתו, (משא"כ) [מכל שכן] בבדיקה כשיש מכה בגופה. לא מיבעי אם היא בבית החיצון והעד נוגע בה, דפשיטא דמקרי עד שאינו בדוק, דמאי מהני הא דבדקתו מתחלה, כיון שיש לומר שנתלכלך בדם המכה, כמו שתולין בכתמים, אלא אפילו היא בעומק שאינה נוגעת בה, או אפילו היא במקור, מכל מקום כיון שיש ספק בדם הנמצא על העד אם הוא מהמכה אם מהמקור מקרי עד שאינו בדוק, דתולין במכה מקל וחומר מכתמים. ולא מקרי עד הבדוק אלא כשלא נולד הספק עד אחר שבדקה עצמה בו. כמבואר בהדיא בגמרא (דף י"ד ע"ב), דמייתי מהאשה שהיא עושה צרכיה לעד שאינו בדוק, והתם נולד הספק בשעה שהיה הדם בבית החיצון, מכלל דלא דמי לעד הבדוק דאינה תולה בו בספק עברה, דאם כן יש לומר דאפילו ר' מאיר מודה הכא. ואין לומר משום דגבי מי רגלים איכא רובא דרוב דמים מן המקור, מה שאין כן הכא דמספקינן בשוק של טבחים. דזה אינו, כי צריך להבין לפי דעת הרשב"א האיך מדמינן עד שאינו בדוק שהאיסור שכיח טפי מההיתר, ואדרבה ההיתר אינו מצוי כלל, כמ"ש בתורת הבית הארוך שאינו מצוי שיעברו בו כו', למי רגלים שההיתר שכיח טפי, דחזקה עם המים בא, כיון דבשעת (צרכיה אתא דם) כמ"ש בתורת הבית הארוך (דף קפ"א ע"א). אלא ודאי משום דהתם איכא רובא לאיסורא, שרוב דמים מן המקור, ותרתני חזקה להתירא חזקת אשה וחזקה עם המים בא, (התם בעד שאינו בדוק) ליכא רובא לאיסורא, דדמים דעלמא מרובים מדם המקור, רק שאינו מצוי שיעברו בו כו', ומשום הכי לר' יוסי דאלימא ליה חזקת האשה למיזל בתרה נגד רובא, בצירוף חזקה דעם המים בא, אלימא ליה נמי למיזל בתרה אף שהאיסור שכיח טפי ולא בעי ספק שקול, דאי סבירא ליה דלא אזלינן בתר חזקה אלא בספק שקול, מאי אהני לה ב' חזקות, דכיון דרובא דעדיף מחזקה אחת הוה ליה ספק שאינו שקול, ולר' מאיר בעינן ספק שקול הכא והתם לאוקמה אחזקה. וכל זה כשנולד הספק תחלה, אבל אם נולד ספק אחר בדיקתה את עצמה לכולא עלמא בעינן ספק שקול, כגון לתלות במאכולת אם הוא עגול, אבל ספק עברה אכתי איכא לספוקי שמא לא ניתז עליה. ואם כן במי רגלים שאינו ספק שקול בחזקה אחת לבדה נגד הרוב, ואפילו הכי קיימא לן כר' יוסי, על כרחך צריך לומר דלא דמי לספק שאחר בדיקה אלא לספק שלפני בדיקה. והוא הדין בספק מכה שאינה יודעת אם מוציאה דם לא דמי

לספק שלאחר בדיקה, כיון שהוא בשעת בדיקה, ומקרי עד שאינו בדוק הואיל ולא ידענו מה היה לו מיד שהכניסתו בבית החיצון קודם שהוציאתו, אם נתלכלך בדם המכה אם לאו.

דזיל בתר טעמא, טעמא מאי איכא לפלוגי בין נולד הספק קודם בדיקתה את עצמה לנולד אחר כך, משום שכשנולד קודם בדיקה נולד בשעה שהיא בחזקת טהרה וכשנולד אחר כך נולד בשעה שהיא בחזקת טמאה, דכשנמצא דם על העד הרי היא טמאה בודאי למפרע משעת בדיקה, לולי שנולד ספק זה, ואין ספק זה מוציא מידי ודאי טמאה. ואין אומרים העמד אשה על חזקתה בספק זה שאינו ספק שקול לגמרי, כי אף אם עברה שמא לא ניתז עליה, או דספק עברה גופא אינו ספק שקול, דמהיכי תיתי לומר שעברה ולא אדעתה. ולא דמי לספק מאכולת בעגול שהמאכולת מצויה שאין לך כל מטה כו' כדלקמן סי' ק"צ וקצ"ו. מה שאין כן כשנולד הספק קודם הבדיקה, דכיון שאז היא בחזקת טהרה אי אפשר להוציאה מחזקתה בספק הנולד אז, אפילו שאינו שקול. ולזה נתכוין הרשב"א בתורת הבית הקצר הובא ב"י סי' ק"צ. והלכך כשנולד הספק בשעת בדיקה אינו מוציאה מחזקתה, שלעולם היא בחזקת טהרה עד שתראה הדם על העד שבדקה בו, ואינה טמאה למפרע מדאורייתא אלא בכשיעור וסת שהוא קינוח ולא בדיקה. עיין גמרא (דף ס' ע"ב) ותוס' (שם) לענין עסק טהרות, דבבדיקה עצמה יש יותר משיעור וסת מכניסת העד עד יציאתו. ושיעור וסת משערין מיציאתו למפרע. וקודם שיעור זה מיד מכניסת העד אמרינן שירד עליו דם המכה, אף על פי שאינה יודעת אם מוציאה דם. וכן במי רגלים דמספקינן דל[מ]א הדור למקור ואייתי דם, אם כן הספק הוא אם חזרו למקור אם לאו, ומשעת חזרתם אחר יציאתם מנקב מי רגלים, שהוא למטה סמוך ליציאתם לחוץ כמ"ש מהרי"ו (סי' כ"ה), עד שעת יציאתם לחוץ, יש יותר משיעור וסת, כמו שיש בבדיקה, שהוא הכנסת העד בעומק והוצאתו. וליכא שיעור וסת אלא בקינוח בלבד, אפילו בעוסקת בטהרות, שאפשר לה ליגע ביד א' בטהרות עד שתביא העד למשקוף ממש בידה הב' (עיין רש"י דף י"ב), ואז מסירה ידה מטהרות, ואפילו הכי כתבו התוספות דלא משכחת בדיקה כשיעור וסת, וכן הוא בהדיא בתורת הבית הארוך (דף קע"ט) דלעולם לא משכחת בדיקה כשיעור וסת, עיין שם:

(ו)

ובכהאי גוונא יש לומר כו' ועוד דמיירי כו'. דאף דספר התרומה מייתי מדתניא כו' נאמנת כו', ובמרדכי מציין על ברייתא זו. יש לומר כמ"ש הב"ח (סוף ס"ז) דארישא קאי בידוע שבא מן המקור כו', ועלה קתני ואם יש לה מכה כו' ונאמנת כו', דליכא ספק ספיקא כיון שידעת שהמכה גם כן במקור (עיין ב"ח ס"ה). ומייתי מינה הספר התרומה לרואה שלא מחמת תשמיש, דליכא ספק ספיקא אף אם המכה במקור, וכל שכן כשהיא בבית החיצון, דבהכי מיירי בספר התרומה שכתב ואשה שיש לה מכה באותו מקום כו' אם בודקת את עצמה באותו מקום כו', משמע בהדיא דהמכה היא באותו מקום שבודקת, והבדיקה בעד שבידה אי אפשר בשום אופן בעולם שתהיה במקור, דאפילו עד מקום שהשמש דש קשה מאד כמ"ש בב"י סי' קצ"ו. ובאמת שרמ"א הבין שבודקת את עצמה באותו מקום ר"ל במקור, דומיא דאותו מקום דברייתא דמייתי ספר התרומה. וגם מדאצטריך לאשמועינן תו אם מרגשת כשהדם נופל מהרחם, דהיינו מקור לפי דעת רמ"א, ואם הבדיקה היא בבית החיצון הוה זו ואין צריך לומר זו, דבדיקה היא ספק הרגשה כמ"ש ב"י בשם מהרא"י. אלא ודאי דלא זו אף זו קאמר, ומשום הכי לא כתב בשערי דורא אלא אם מרגשת כו' שהוא הרבותא, כן דעת רמ"א בדרכי משה. והא דנקט ספר התרומה להקל בכתמים דוקא, הבין רמ"א דהיינו להקל אף בשעת וסתה. אבל לא ראה מה שכתב ספר התרומה בסימנים, דשם אי אפשר לפרש כן. ועל כרחק צריך לומר כמו שהבין הש"ך דהבדיקה היא בבית החיצון וכמ"ש ודו"ק (והא

דזו ואין צריך לומר זו לא קשה מידי כמ"ש לעיל סי' קפ"ג עיין שם). ומכל מקום לדינא הסכימו הלבוש והלחם חמודות ומנחת יעקב וכרתי ופלתי לרמ"א וכן משמע משתיקת הב"ח וט"ז שהודו לו בזה:

(ז)

ויש לתלות כו'. עיין מ"ש לעיל, דלרמ"א לא אתי שפיר האי טעמא דרוב נשים כו'. ועיין במנחת יעקב ריש סי' ק"צ:

(ח)

ספק מעליא הוא כו'. עיין במ"ש לעיל שם:

(ט)

ואף שמהרא"י כו'. כן דעת הב"ח והט"ז במהרא"י. ופירוש הש"ך ונקודות הכסף במהרא"י צריך עיון גדול. חדא דלמה העתיק בלשון המרדכי ותולה כו' כיון דהיא מילתא באפי נפשה. ועוד דכתב בהדיא דסבירא ליה להמרדכי דתולין במכה. ותו דבמסקנא כתב בהדיא אי איתנהו לכל הני צדדים שהזכרת כו', דהיינו שהשואל כתב שכל זמן שהיא בודקת כו', ומהרא"י כתב ע"ז נראה דר"ל כו' ע"ש. ועוד דהשואל לא הזכיר כלל שיש לה מכה בודאי דהיינו שהיא מרגשת בעצמה שיש לה מכה, אלא שיש הוכחה להשואל שיש לה מכה כמבואר שם בהדיא במהרא"י, שעל זה השיב לו שאף שאם היא אומרת שיש לה בודאי לא מהני ע"ש, וההוכחה היא על זה חדא כמו שכתבת שכל זמן כו'. ובזה נדחה גם כן מ"ש הכרתי ופלתי דהשלחן ערוך לשיטתיה אזיל דסבירא ליה כרשב"א, דזה אינו, דגם הרשב"א לא התיר אלא בידעת שיש לה מכה, ואף גם זאת בשיש לה דם כדלעיל, אבל באינו ידוע אם יש לה מכה אף בכתמים אינו תולה, כפשט לשון המשנה סוף פ"ח (ע' שו"ת שבסוף ספר בית לחם יהודה), וכמבואר בהדיא במרדכי וכמ"ש לעיל:

(י)

והלכו לשיטתם כו'. עיין ט"ז סי' ק"צ סוף ס"ק כ"ג דלא בעינן עגול, אלא דבמשוך אי אפשר לתלות במאכולת, אבל כל היכא דאפשר למיתלי אף במשוך תלינן אף על גב דהוא ספק שקול, דמדלא ארגישה רגלים לדבר כמ"ש הב"י שם. וזה שכתב הב"י שם וזה הטעם בעצמו (מספיק לחלק בין עגול למשוך) כו', רוצה לומר דבספק שקול תלינן אבל משוך אי אפשר לתלות כמו שאי אפשר לתלות יותר מכגריס. וכן כתב שם הב"י בהדיא דמפני שקנחה לא נניח מלתלות כו' שחזקת משוך כו' עיין שם. וכן משמע בהדיא בתורת הבית הארוך.

ומה שכתב בתורת הבית הקצר חזקה אם היה כו', לרווחא דמילתא כתב כן. אי נמי כדי להתיר בכל ענין אף בהרגישה, כאוקימתא דגמרא שם. והב"י לא רצה לסמוך על זה, כיון דבמסקנא אין צריך לאוקימתא זו אם כן מנא לן להקל בדארגישה למימר חזקה כו'. ולא דמי להרגישה במי רגלים, דסומכין על אוקימתא זו אף במסקנא כמ"ש הרמב"ם וש"ע סי' קצ"א, היינו משום דאמר רב אשי דהוא בתראה דר' מאיר טימא משום נדה (ובפרט לפי דעת הרמב"ם שפסק כר' מאיר דאמר טמאה נדה. והא דפסק כר' יוסי במי רגלים, כבר תירץ הלחם חמודות ריש פ"ט עיין שם), עיין גמרא (דף י"ד ע"ב). וכן היא דנמצא על שלו ושלה, מדחייבין קרבן על

כרחך אף למסקנא צריך לומר דאיירי בדארגישה, וכמ"ש לעיל לפי דעת רש"י ורמב"ם. אבל בההיא דר' אליעזר בן צדוק, אדרבה מדפליגי רבנן עליה ומטהרי אף במשוח כמבואר בסוגיא דסוף פ"ח, על כרחך לא מיירי בדארגישה, דנהי דסבירא להו דאף משוח ספיקא הוי, הוה ליה ספיקא דאורייתא, ומשום חזקה אין לטהרה דרובא עדיף מחזקה. ולא דמי למה שכתב הרשב"א בתורת הבית הקצר גבי עד שאינו בדוק דטהורה לגמרי משום חזקה, דהתם אף שעל הרוב אין עוברות בו בשוק של טבחים כו' כמ"ש בתורת הבית הארוך, מכל מקום הרי על המיעוט לפעמים עוברות בו בשוק של טבחים, ודמים שבשוק של טבחים רבים מדמי המקור (דמהאי טעמא כתמים הן דרבנן אף למאן דאמר דלא בעי שתרגיש בבשרה כמ"ש לקמן סי' ק"צ, משום דלגבי דמים דעלמא לא שייך לומר רוב דמים מן המקור). והא דעל הרוב אין עוברות בו לא חשיב רובא למיזל בתריה, משום דהוה כמו רוב התלוי במעשה, דמהאי טעמא לא אזלינן בתר רוב בהמות שעולין עליהן זכרים תוך שנתן או שתים או שלש בריש פ"ג דבכורות, אלא דהוה דבר שאינו מצוי לחוד. מה שאין כן במאכולת שתחת הכר שדמי המקור רבים מהם אמרינן כל דפריש מרובא פריש, ואפילו בתר קורבא דמוכח לא אזלינן נגד רובא, עיין ב"ב דף כ"ד. ואף אם תימצא לומר דלגבי דם מאכולת לא הוי דם המקור רובא והוי ספק שקול, מכל מקום כיון דארגישה רגלים לדבר, דהא הרגשה סברא דאורייתא היא, ובהרגשה לחודה טמאה לפי דעת תרומת הדשן וש"ע סי' ק"צ, ע"ש בב"י (ולס"ד דגמרא אפשר דהא דפליגי רבנן, היינו דמטמאים אף בעגול). וגם דבר הלמד מענינו הוא, דכולי פירקין מיירי בכתמים בלא הרגשה, ומנא לן להקל בהרגישה.

והרשב"א אם כתב כן כדי להתיר אף בהרגישה, יש לומר דלשיטתיה אזיל דאלימא ליה חזקת טהרה דאשה לטהר אף משום כתם גבי עד שאינו בדוק, אף שעל הרוב אין עוברות בו כו', והרי האיסור שכיח טפי מההיתר ואינו ספק שקול כלל, אפילו הכי אזלינן בתר חזקה, הלכך אלימא ליה נמי חזקת טהרה דאשה בצירוף חזקה אם היה כו' אף בדארגישה למיתלי בהרגשת עד, אף על גב דדמי המקור הם רבים מדמי מאכולת. אבל לדידן דקיימא לן גבי עד שאינו בדוק דטמאה כתם, ולא אלימא לחזקת טהרה דאשה כל כך למיתלי לקולא היכא דהאיסור שכיח טפי, כל שכן היכא דאיכא רובא, דלא אזלינן בתר חזקה דאשה אף בצירוף חזקה דאם היה כו', כיון דארגישה ממש, והאיסור שכיח טפי מההיתר דאימא הרגשת כו'. אי נמי יש לומר דלהרשב"א הוצרך לטעמא דחזקה אם היה כו' אף בדלא ארגישה, ולא סבירא ליה כהרמב"ם שחזקת הדם בהרגשה, ואם כן ליכא למימר מדלא ארגישה רגלים לדבר כו'. ומה שכתב במשמרת הבית (דף קע"ח, כהרמב"ם שחזקתו כו'), יש לומר שאינו הרשב"א, וכדמוכח בדוכתי טובא.

ואיך שיהיה דעת הרשב"א, על כל פנים דעת הב"י ורמ"א סי' ק"צ סעיף ל"ד, ברור מללו דבדיקה דינה ככתם לתלות בכל דבר שתולין בכתם, ואם כן הוא הדין למכה שאינה יודעת אם מוציאה דם. והט"ז סימן זה ס"ק י', והש"ך בנקודות הכסף, לא סבירא להו הכי, על כרחך סבירא להו לחלק בין מכה שאינה יודעת אם מוציאה דם לשאר דברים שתולין בכתמים כגון עברה בשוק של טבחים או בצד המתעסקים, דכהאי גוונא הוה כמכה המוציאה דם. ואזלו לשיטתם דלקמן סי' קצ"ו שכתב כן הש"ך בהדיא, וגם הט"ז סבירא ליה הכי, מדהסכים עם דעת הש"ך לדינא לחלוק על רמ"א שם. אבל לפי דעת רמ"א שם דשוק של טבחים וכהאי גוונא לא דמי למכה המוציאה דם, הדבר ברור ופשוט כמ"ש:

(יא)

ומה שיש מחמירין כו'. עיין תשובת מהרי"ל (סי' ר"ג) (אם אינה רואה אלא כשכואב לה כו' טהורה כי) מי יבא אחרי המלך (מהר"מ לחלוק עליו כו') (ואך שיש לך לשאול אם אינה רואה כו') אלא ממקום מי רגלים כו', אכן (ולפי

מה שכתב כו' שצריך לשאול כו' הגיל אני לומר כו' לבדוק (דבר זה) כו'. מבואר להדיא דזה פשוט שבא ממי רגלים, כי מי יבא אחרי המלך כו', אלא דחיישינן שמא בא גם מהמקור. ובתשובת מהרי"ו מבואר יותר, עיין שם סי' כ"ה, ונ"ל דעדיף האי כו' וכיון דודאי כו' לתלות לחומרא כו', עיין שם דמבואר שם שכל פלפולו אינו אלא דלא חיישינן גם לדם המקור כדעת מהר"ח אור זרוע דסבירא ליה דחיישינן דלמא הדור מי רגלים למקור כו', ע"ש שעל זה הקוטב סובב הולך כל הענין שם, ומשום הכי הצריך בדיקה לצאת ידי כל עורר וטוען דלמא הדור כו'. אבל הא דלא חיישינן דלמא אתי דם כי אורחיה אחר מי רגלים, כדחיישינן הכי ברואה לעולם אחר מי רגלים בלא כאב, וכדלקמן סי' קצ"א, עיין שם הטעם בשם ב"י. ועיין במ"ש שם שכן דעת רש"י ותוס' ורשב"א ורא"ש. ופשיטא דלא פליג עלייהו מהרא"י. דלא כחכם צבי. דבנידון מהרא"י שהכאב בבית החיצון אם היא מוצאה הכתמים ושערות פעם בצד שכואב ופעם בצד שאינו כואב, מה יתן ומה יוסיף שמוצאה לעולם בשעת הכואב, כיון שמוצאה בצד שאינו כואב, ודם הנמצא בפרוזדור אפילו בצדדים חזקתו מהמקור, על כן לא הקיל מהרא"י אלא במוצאת לעולם בצד אחד. ואף גם זאת כתב דיש קצת סברא לטהר, דלא כחכם צבי, ולא סברא גמורה, כיון ששנינו סתם במשנה נמצא בפרוזדור חזקתו מהמקור, ואף שנמצא הכל בצד אחד דלמא אתרמויי אתרמי, או כך דרך ירידת דם זה באשה זו. ומשום הכי לא סמך על זה מהרא"י כי אם בצירוף המרדכי. והיינו הוכחה התלויה במקום, שזהו דין מחודש שחידשו מהרא"י, ויש פתחון פה לבעל דין לחלוק עליו. אבל הוכחה התלויה בזמן מפורשת היא בתוס' ורא"ש גבי מי רגלים, והוא הדין בשעת הכאב, כמ"ש מהרי"ל רבו דמהרא"י, בשם מהר"ם ומהר"ש ומהר"י הלוי ע"ש. ומתשובת ריצב"א שבהגהות מיימוניות לא קשה מידי כמ"ש לעיל עיין שם:

*

מה

שכתב החכם צבי בתשובה דהרי כל אשה חוששת בפי כריסה כו', אשתמיטתיה תלמוד ערוך בעבודה זרה דף כ"ח ע"א, לחלק (וכהאי גוונא ממש אשכחן ביו"ד סי' רס"ב ס"ב בהג"ה, עיין שם בש"ך ובנימוקי יוסף ודו"ק) בין חושש לכאיב טובא דמקרי מכה ממש. ועיין ב"ח או"ח סי' שכ"ח בפירוש לשון הר"ן שבב"י שם, ובפירוש לשון ר"ת שבהגהות מרדכי, דסבירא ליה נמי הכי דכאב גדול מקרי מכה ממש. ומ"ש שם הר"ן בשם הרשב"א דדוקא בועה וחבורה כו', לא פליג ודאי אתלמוד ערוך, ועל כרחך מיירי בדלא כאיב טובא רק חושש בעלמא כמבואר שם בלשונו, אבל כאיב טובא בודאי יש איזו בועה או חבורה. וכל שכן הכא שהדם מוכיח מאחר שבא על ידי כאב, מדרואה לעולם בשעת הכאב דוקא. ועיין במ"ש ביו"ד סי' ל"ג דאם אין הקוץ תחוב בבית הכוסות תלינן הקורט דם שמבחוץ במכה שעל ידי חולי מצד השני לבד, דאפילו נקב משהו שאינו מפולש מוציא דם על ידי חולי, ונראה בחוש אפילו בעור בשר האדם מבחוץ יוצא דם על ידי חיכוך בצפרנים, וכל שכן באברים הפנימים. ופשיטא דכהאי גוונא מקרי מכה ממש כמו בועה וחבורה ועדיפא מינייהו, דהא חבורה היא שנצרר בה דם וסופו לצאת, וכל שכן כשכבר יצא על ידי שניקב עור האשה מבפנים אף שאינו מפולש (והא דאינה טריפה, משום שאפשר לה שתחיה, ואינה טריפה רק שסופה למות בודאי, אבל מכל מקום סכנה היא באדם על כל פנים), וכמו שאמרו אם אין שם מכה (פירוש מבחוץ) קורט דם מנין. וכיון דאפשר וקרוב הדבר מאד שהדם הוא מהמכה עצמה, מאחר דמקרי מכה ודרכה של מכה להוציא דם כמ"ש המרדכי, מוקמינן אשה בחזקתה ולא חיישינן שמא הכאב גרם לדם המקור שיבא קודם זמנו,

(וגם אם גרם, יש לומר דאינו דם נדה שטימאתו התורה, דהיינו דוקא מותרות דמים, בין שיצאו בזמנן בין שלא בזמנן על ידי אונס קפיצה או ולד, אבל היוצא על ידי כאב אינו מותרות הדמים אלא דם חיותא שיצא במהלך שבילי הילוך דם נדה למקור ולבית החיצון. ולא דמי לכל אשה הרואה בכאב, דהתם הדם גורם לכאב אבל הכא הכאב גורם לדם. אלא דאין לסמוך ע"ז לבד דמאן מפיס, ושמא גורם למותרות לבא קודם זמנם כמו קפיצה ודכוותה, ומכל מקום מידי ספיקא לא נפקא. אלא דיש לומר דהמקור אינו מעבר אלא למותרות (וזהו עיקר, דמנא ליה להוסיף על דברי חכמים ששנו בלשונם מכה במקור או באותו מקום בפ"י (וגם בפ"ב מדקאמר מקור מקומו טמא. ואם תימצי לומר שגם ממעי[ם] קאתי דרך מקור, כל שכן שהדין אמת), עיין רמב"ם. וכל שכן בבית החיצון דמקומו טהור, ותלינן הדם הנמצא שם בבדיקה במכה שבאותו מקום. אבל מכה שבמקום אחר יש לומר שאין דרך כלל להדם (וכן מוכח ברמב"ם פ"ה שיוצא לחלחולת עם מי רגלים) לילך לבית החיצון אפילו על ידי המקור, כי אינו מעבר אלא למותרות ולא לדם חיותא היוצא על ידי מכה, משום הכי אזלינן בדם זה בתר רובא כבשאר דמים הנמצאים בו, לומר שהכאב גורם למותרות דמים שהוא דם נדה לילך למקור וממנו לבית החיצון) ולא לדם חיותא כלל. אך כשהכאב במקור עצמו יש לומר כן, ואם אינו במקור כל שכן שיש לומר שלא בא דם מהמקור כלל),

אלא תלינן שלא בא מהמקור כלל. וכמו דלא חיישינן אפילו בשעת וסתה שמא יצא גם מהמקור, משום דמוקמינן אחזקה. והתם תניא הרואה דם מחמת מכה כו', ומנא ידעה, וכמ"ש הרשב"א דאין עיניה כו', אלא ודאי משום שרואה לעולם כשכואב לה דרגלים לדבר, כמ"ש הרשב"א גבי מי רגלים. ומיהו מדקדוק לשון רמב"ם פ"א הי"ג, ופ"ד ה"כ שכתב בסיפא ותהיה מותרת כו', מכלל דברי שא דתולה במכתה הוא דומיא דתולה בוסתה, דעל כל פנים בעיא ספירה וטבילה, ולא מותרת לגמרי כבסיפא שאומרת שדם זה מהמכה בודאי, וכמ"ש התוס' דאם לא כן לא הוה ליה לטהר בשעת וסתה ע"ש. ומיהו שלא בשעת וסתה מודים התוס'. וגם ברמב"ם יש לומר דסבירא ליה כמ"ש הרשב"א דאין עיניה כו' (אלא דהתוספות ודאי לא סבירא להו הכי), ובסיפא וכן בפ' י"א מיירי כשמרגשת הכאב חזק לעולם בשעת ראייה, ובכל פעם שכואב מאד היא רואה לעולם, וברי שא מיירי שלפעמים כואב ואינו רואה, ולכן גם אם כואב לה לעולם בשעת תשמיש כשרואה לא מהני לטהר לגמרי. ואם אינו כואב לה רק בשעת תשמיש אפשר דלא מקרי מכה גמורה, כי אין זה רואה מחמת מכה דתניא בברייתא פרק כל היד, ולא דתניא בפרק תינוקות, דהא התם מיירי שהמכה במקור ואין האבר מגיע שם, לומר שבדוחק האבר במכה הוציא דם כנדון הרדב"ז, ואם כן אם היא מכה המוציאה דם מסתמא היא מוציאה דם גם שלא בשעת תשמיש, וכן לענין הכאב, בודאי כואב לה גם בשלא בשעת תשמיש. ומשום הכי כתב בתשובת ריב"א שבהגהות מיימונית ונראה קצת כו', דאינה מכה גמורה לסמוך עליה לטהרה לגמרי, מאחר שאינה מצטערת רק בשעת תשמיש.

והנה לשון הרשב"א בתורת הבית הארוך אי אפשר לה לדעת אם הוא מן המכה כו', מורה כפירוש הש"ך והחכם צבי, דלס"ד בעי לידע ממש שהוא מן המכה, ומיהו אפילו הכי לדינא הדין דין אמת כמ"ש רמ"א. כי מאחר שאין עיניה בין מכתה אי אפשר לה לידע גם כן אם היא מוציאה דם, אלא על ידי בדיקת שפופרת, והיינו גם כן כבדיקה דרואה מחמת תשמיש, דאם נמצא על הצדדים בידוע שהוא מהמכה שבצדדי המקור כשמכנסת השפופרת למקור, כמו שצריך לומר כן לפירוש הש"ך והחכם צבי, מאחר שהמכה במקור בברייתא דפליגי בה רבי ור' שמעון בן גמליאל, ועלה קאי הרשב"א עיין שם. ומשום הכי לא ירד הרשב"א לדקדק בזה בין הרגשת ראייה זו ודם זה, להרגשת דם אחר שיוצא לפעמים ממכה זו, כדי לידע ולהוכיח שהיא מוציאה דם, דמאן מפיס בינייהו, ומהיכי תיתי לחלק שזה דם ראייה וזה דם הוכחה, להוכיח ולידע שהיא מוציאה דם, ומשום הכי סתם הרשב"א. וגם כי אין לטעות כלל בלשונו דסבירא ליה שאין צריך שפופרת על כל ראייה וראייה, אבל פעם אחת מיהא בעי לידע שמוציאה, שזהו

טעות דמוכח בלשונו, מראייתו מרואה מחמת תשמיש ע"ש, וכמ"ש בפנים. ומיהו מ"ש הרשב"א שיש שם דם,

(עיין שם סיום לשונו תולה כו', שאי אפשר לפרש כמ"ש לעיל שעל ידי שרואה לעולם בשעת הכאב מוכח שדם זה מהמכה, דאם כן אין צריך לתלות. ואם הוכחה זו מקרי תולה, במה מרגשת שיש שם דם. ואפשר משום דכאב גדול מוכיח על בועא וחבורה שיש בה דם נצרר כמ"ש לעיל, וצריך עיון).

אפשר דאינו רוצה לומר דם נצרר, אלא בעין על גבי המכה מבחוץ, אף שאפשר שאינו יוצא לחוץ כי נגלד ונתייבש עליה, כדפרשינן גבי קליפות אדומות, או מחמת מיעוטו ומובלע וכוונס במקומות עקומים מאד שברחם כמ"ש ברשב"א, אפילו הכי תלינן אנן שממנה שותת הדם ולא נתייבש. אבל לספר התרומה בעינן שהמכה מוציאה הדם לחוץ לפעמים כדי לתלות בה ראייה גמורה, מאחר שבספר התרומה מדייק לישנא דברייתא שממנה הדם שותת ויורד, דהיינו שידוע לה כן בבירור. ולפי זה לא פליגי כלל רמ"א וש"ך לדינא. וגם אם הרשב"א רוצה לומר דם נצרר, מכל מקום יש לומר דכל שהדם נצרר מסתמא יוצא לחוץ לפעמים על גבי המכה כמ"ש המרדכי, אלא שלמיעוטו אפשר שאינו יוצא לחוץ ממש לבית החיצון, ומשום הכי לא תלינן ביה להמרדכי בראייה גמורה, ולהרשב"א תלינן. וגם הש"ך אפשר דמודה בזה, דלרשב"א לא בעינן יוצא לחוץ ממש אלא סגי במוציאה דם על גבה ממש, ולא פליג על רמ"א אלא אם אינה יודעת אם מוציאה דם כלל, ואפשר דגם רמ"א מודה בזה. אך לידע אם דם נצרר, וכל שכן אם יוצא על גבה, צריך לומר כמ"ש האמונת שמואל שמרגשת כו'. וצריך לומר דמ"ש הר"ן פי"ד דשבת בשם רשב"א, מיירי נמי שמרגיש בבועה וחבורה דוקא, וצריך לומר דלא גרס בגמרא דילמא כו', אלא פשיטא ליה לתלמודא דכאב לא מקרי מכה כלל. וצ"ע בחדושי. אך זהו דוחק גדול, דאין עיניה שם להרגיש בועא דוקא, אלא ודאי כל כאב גדול וחזק באברים הפנימיים אינו אלא מחמת קלקול כעין בועא וחבורה כנודע. וזהו שכתב הרשב"א שיש בה דם, שזהו סתם כל בועא וחבורה בודאי, ולפעמים מוציאה גם כן הדם לחוץ כמ"ש המרדכי, משום הכי תולה במכתה שהוציאה לחוץ.

ומיהו כל זה במכה שבאותו מקום, אבל שיפולי מעיה וכהאי גוונא, אף אם יש שם כאב חזק, שאי אפשר לומר שהדם גרם לכאב אלא הכאב גרם לדם, אפילו הכי אין דרך לדם זה לבא לבית החיצון, אפילו דרך המקור, אלא שהכאב גרם לדם נדה לצאת קודם זמנו כמו שכתבתי בהג"ה:

(יב)

דאין לשער ההפלגה כו'. כהאי גוונא ממש מבואר ממה שכתב הש"ך סי' קפ"ט ט"ס"ק מ"ח כגון שקפצה כו' חזרה וקפצה כו', משמע בהדיא דאם ראתה היום בלא קפיצה ולבסוף כ' יום קפצה וראתה אינה חוששת אפילו לקפיצה שבסוף כ' שנית, ולא אמרינן דלא יהא כו' עיין שם בש"ך, ועל כרחך צריך לומר דתלינן ראייה ראשונה שבסוף כ' בקפיצה ואילו לא קפצה לא ראתה ובטלה הפלגת כ', ומחמת קפיצה היא ראייה ראשונה ואין עדיין הפלגה, ומשום הכי אינה חוששת לסוף כ' שנית אף על פי שקפצה כו'. והוא הדין והוא הטעם בנידון דידן, דתלינן הראייה בתשמיש ואין כאן הפלגה:

(יג)

פירוש שתטבול לראיית וסתה כו'. הנה האמונת שמואל ומנחת יעקב וכתתי ופלתי תלו בוקי סריקי בהט"ז במ"ש ס"ק י"ד (כאן איכא חשש בביאה ראשונה שאחר טבילתה) אף על פי שהוא זמן רב (אחר הטבילה)

כו', והבינו האמונת שמואל והמנחת יעקב וכתתי ופלתתי שהביאה ראשונה היתה זמן רב כו', וזה אינו, דאם כן מאי אף על פי, ועוד הוי ליה למימר שהיא זמן רב כו', ועוד שהרי פתח דבריו בחלוקה הראשונה (בענין חשש ראית ליל טבילה (שבשו"ע) דשמה תלוי החשש באותו לילה דוקא) ואח"כ מותרת, ואם כן אין זה דבר והפוכו (מאי דסיים אבל כאן איכא כו'). אלא ודאי כוונת הט"ז דהחשש הוא בביאה ראשונה אפילו זמן רב אחר הטבילה (והחשש הוא לשון זכר), והראיה לא איכפת לן אפילו אם היתה בליל הטבילה ששמשה כל הג' פעמים בליל טבילתה תלינן בביאה ראשונה ואסורה לעולם, דלא כמו שהבינו האמונת שמואל וכתתי ופלתתי בדעת הט"ז, וכמבואר בהדיא מלשון הט"ז סוף ס"ק זה, לא שייך בליל טבילה ע"ש, וכן בס"ק ט"ז אחר לידתה כמו בליל טבילתה כו' אחר לידתה כליל טבילתה כו' ע"ש. וגם סתימת לשון רמ"א מורה כן, דאם כן הוה ליה לפרש שהביאות לא היו בלילות שוות לטבילתה, והעיקר חסר מן הספר.

ומה שכתב באר הגולה (שפירשה ליל טבילתה ואח"כ שמשה ולא ראתה מכל מקום אם אח"כ ראתה כו'), זה אינו, דבכהאי גוונא לא קבעה לה וסת אלא בליל טבילה ולא בביאה ראשונה שאחר הטבילה, מאחר שלא ראתה בביאה ראשונה שלאחר טבילה השניה. ומשום הכי נדחקו הש"ך ואמונת שמואל בפירוש לשון רמ"א כאילו ראתה כו', ולא פירשו בפירוש מרווח של הבאר הגולה. ועיין באמונת שמואל סי' כ"ג איך שהוכיח להש"ך על פניו על פירושו בלשון רמ"א והודה לו. אבל באמת גם פירוש האמונת שמואל אי אפשר לאמרו כלל בלשון רמ"א שהרי אי אפשר כו' שהרי היא כו', דלמה ליה כל האריכות הזה, תיפוק ליה שראתה ג' פעמים רצופים בלי ביאת היתר בינתיים. מלבד שהוא דרך דרש לומר ג' פעמים רצופים שברמ"א היינו שקנחה עצמה בג' עדים מיוחדים עד מיוחד לכל תשמיש ג' פעמים בלילה אחת ולמחר מצאה דם על כולן, שהוא דבר שלא נשנה ולא נזכר בשום מקום, והאיך יאמר עליו רמ"א כאילו ראתה כו'. ובר מן כל דין היא משנה שאינה צריכה כלל דמבואר הוא בהדיא בש"ע סעיף א' דנאסרה אף שלא בכהאי גוונא דוקא, וכן הוא לשון רמ"א שם כל שרואה ג' פעמים סמוך לתשמיש כו', משמע שרואה הדם סמוך לתשמיש ולא למחר. וגם מ"ש האמונת שמואל סי' א' בפירוש הט"ז הוא דרך דרש ואין לו רמז בלשון הט"ז והעיקר חסר מן הספר. והאמונת שמואל גופיה כתב שהוא דוחק. וגם מ"ש הש"ך בקונטרס אחרון בפירוש דברי רמ"א דמיירי בעברה ושימשה בינתיים, דחוק מאד דהעיקר חסר מן הספר, דהוי ליה לרמ"א לפרש, וגם מנא ליה חדוש דין זה שאין לו זכר ורמז כלל בלשון מהר"ם שבתשובת הרשב"א שממנו מקור דין זה.

והנה כל הלחץ והדחק הזה שנדחקו הש"ך ואמונת שמואל ומנחת יעקב וכתתי ופלתתי ברמ"א וט"ז, גרם להם שפירשו כשתגיע טבילה אחרת שבלשון מהר"ם בהגהות מיימוניות והשלחן ערוך, היינו כשתטבול לראיה זו שראתה מחמת תשמיש. ואין זה במשמע לשון אחרת. וגם כל עיקר לשון זה כשתגיע כו' הוא שפת יתר, דודאי קודם שתטבול טמאה היא, והוי להו למימר בקצרה שתפרוש בליל טבילתה. ובפרט בהגהות מיימוניות כפל לשונו ע"ש, אלא שהב"י קיצר בהעתקתו כדרכו. ובר מן דין אעיקרא דדינא פליאה נשגבה לחוש לליל טבילה, והיינו ברואה מחמת תשמיש דוקא, כמבואר בהדיא סעיף א' בהג"ה דמותרת לו לאחר טהרתה תמיד אם לא מצאה מיד, וכן משמע בהדיא בטור וש"ע וכל האחרונים סי' קפ"ט שכל הוסתות מנויים וגמורים שם בדבריהם עיין שם בב"י, וזה לא נמנה עמהם לחוש לליל טבילה או ליל ב' כמ"ש בהגהות מיימוניות וב"י, ואם כן הוא הדין מליל ב' ואילך. ועיין שם בטור ורמ"א סעיף י"ג שהאריכו לבאר איך האשה חוששת בתחלה לוסת החדש וההפלגה ולא הזכירו וסת שלישי שהוא וסת הטבילה. אלא ודאי שזה אינו אלא ברואה מחמת תשמיש. ואם כן יש להפליא על זה הפלא ופלא, שתהא הטבילה גורמת לראות מחמת תשמיש דוקא, אפילו בליל ב', והוא הדין מליל ב' ואילך, ואינה גורמת כלל לראות

שלא מחמת תשמיש אפילו בליל טבילתה. ויותר פליאה כששימשה בליל טבילה ולא ראתה ובליל ב' שמשה וראתה שגורמת הטבילה לראות מחמת תשמיש בליל ב' דוקא ולא בליל א', כמ"ש האמונת שמואל לגירסת הגהות מיימוניות וב"י, ואף המנחת יעקב מודה לדינא, וכן כתב בכרתי ופלתני. ולחידוש גדול כזה היה מהר"ם צריך להביא ראיה ולא לכתוב בפשיטות כל כך. וסיים כדמשמע בפרק האשה, עיין שם בהגהות מיימוניות.

אלא ודאי האמת יורה דרכו שמהר"ם לא הוציא מלבו מלין לומר ראה זה חדש הוא, כי כבר היה לעולמים ככתבו וכלשונו בפירושו רש"י בסוגיא דסוף פרק האשה (דף ס"ד ע"א) (אמתניתין אין האשה קובעת כו'. ואמר רב פפא למיחש בחדא זימנא חיישא, מאי קמ"ל כו' היכא דלא קיימא בתוך ימי נדתה אימא לא קמ"ל. פירש רש"י היכא דקאי בתוך ימי זיבתה כגון שהיתה למודה לראות ליום ט"ו לטבילה (שהן כ"ב לראיה) והקדימה וראתה בתוך ימי הזוב כגון ליום עשירי לטבילה) אימא (לא תחוש לה) דכי מטיא טבילה אחריתי (ויגיע יום עשרים) (כן הוא לגירסת מהרש"א, ומהר"ם הגיה עשירי) לא תאסר כו'. והיינו ממש כלשון מהר"ם, כשתגיע טבילה אחרת. ובפירושו רש"י צ"ל ויגיע יום עשירי, כמו שהגיה מהר"ם. דלפירושו מהרש"א (היתה למודה לראות ליום כ"ב לראיה שהוא יום ט"ו לטבילה) ושינתה ליום י"ז כו' אימא דכי תטבול ביום י"ח, ששומרת יום כנגד יום, ויגיע אח"כ עשרים יום מטבילה זו, דהוי ליה כ"ב יום מראיית השינוי כו'), כל לשון זה דכי מטיא כו' ויגיע כו' הוא שפת יתר ואך למחסור, שהרי היתה למודה בט"ו לטבילה אלא שהוא כ"ב לראיה, והוי לי' למימר נמי הכא בקצרה שיגיע יום כ[ב] לראייתה. וגם לשון אחריתי לא אתי שפיר כלל, דהוה ליה [למימר] דכי תטבול כו'. וגם לשון מטיא לא אתי שפיר שהרי למחר היא טובלת. ובר מן דין מבואר מלשון רש"י שם ד"ה הני מילי כו' יום ששינתה (בתוך ימים הראויים לנדה) כי מתנלי' כו' (שהיא למודה לראות ביום ט"ו לטבילתה שהן כ"ב לראיה כו') ושינתה (ליום כ' לטבילה שהוא כ"ז לראיה), אלמא דיום ששינתה בו הוא כ"ז או י"ז. והא דפירש רש"י דכי הדר מטיא כו', כוונתו לתרץ דלא תיקשי היכי סלקא דעתא שלא לחוש בימי זיבה הא יום ט"ו הוא בימי זיבה ותנן שניהם אסורים, לכך הקדים רש"י דט"ו הוא לטבילה ואם כן כי הדר מטי כו'. אבל הא דקאמרינן בגמרא אליבא דרב פפא הני מילי כו' אבל (היכא דלא קיימא כו'), היינו ביום ששינתה בו, כדפירש רש"י שהוא יום כ"ז או י"ז. דליום שהיא למודה שהוא כ"ב לא איצטריך רב פפא לאשמועין מסברא דנפשיה, דהא נפקא ליה זמנא חדא מדיוקא דמתניתין, כדאמר רב פפא בסוף פרק ד' נחזי אנן היתה למודה כו', והכא אשמועין ליום ששינתה בו שהוא כ"ז, או י"ז כשהקדימה לראות בי"ז לראייתה שהוא בימי זיבתה שאינן ראויין לקבוע בהן וסת. ולכן אינה מונה י"ז מראיה זו, אלא מראיה אחרת שתראה אחר זיבתה ותטבול ויגיע יום עשירי לטבילה שהוא י"ז לראיה, וזהו שפירש רש"י דכי מטיא טבילה אחריתי כו'.

וכן הוא בהדיא בהראב"ד (בספר בעלי הנפש דף י' ע"א) עוד נפרט לך כו' (אם ראתה בר"ח ניסן וראתה עוד בעשרה בו הראיה הזאת השנית אינה ראויה לקביעת וסת כו', אלא הרי היא חוששת לר"ח אייר שהוא ראוי לקביעת וסת כו', ואם ראתה בר"ח אייר חוששת ג"כ לעשרה בו כו', ואם לא ראתה בר"ח סיון כו' ואינה חוששת לעשרה בסיון כו', לפי שלא היה חשש העשירי מפני מעלת גופו כו'). והכי נמי סבירא ליה למהר"ם בהגהות מיימוניות. ולא סבירא ליה כהרמב"ן דבזמן הזה קובעת וסת בימי זיבה, אלא כהראב"ד, מדלא הגיה כלום על מה שכתב הרמב"ם דלא קבעה בימי זיבה, ולא הביאו ע"ז דברי הרמב"ן כמו שהביאו דבריו בכמה מקומות. ואי נמי סבירא להו כהרמב"ן, מכל מקום ברואה מחמת תשמיש שאין ראיה זו ראויה לקביעות וסת ההפלגה שהפליגה מראיה שלפניה שראתה שלא מחמת תשמיש כמו שנתבאר לעיל בשם הש"ך, הרי זה כראיה שבימי זיבה שאינה ראויה ג"כ לקביעות וסת. ומשום הכי אינה מונה ממנה, אלא היא נעשית זנב לראית נדתה

כמבואר בראב"ד (ד"י ע"ב) ע"ש. וזהו דעת הש"ע שהביא דברי מהר"ם להלכה, אף שבסי' קפ"ט סבירא ליה כהרמב"ן, עיין שם בטור וב"י ורמ"א סעיף י"ג בהג"ה, וכמ"ש שם בסעיף ל"ב.

היינו דוקא בוסת ההפלגה, שאין הראשונה מן המנין ואינה ראויה לקביעות וסת אלא אם כן הפליגה וחזרה וראתה שנית מחמת תשמיש, שמונין ההפלגה מראיה ראשונה לחוש לה אחר ראיה השנית כדלקמן סעיף י"א, אבל כל זמן שלא ראתה שנית מחמת תשמיש אינה מונה ממנה, אלא נעשית זנב לראיה שלפניה כמ"ש הראב"ד גבי ימי זיבה, אבל לא בוסת החדש, שהראיה ראשונה מן המנין וראויה לקביעות וסת כמ"ש מהר"ם (בתשובות הרשב"א סי' תתל"ט), וכן כתב הש"ך. ובוסת ההפלגה אף אם ראתה שנית מחמת תשמיש אינה ראויה לקביעות וסת אלא אם כן בינתיים לא ראתה שלא מחמת תשמיש, אבל אם ראתה בינתיים סתרה ראיה זו את ההפלגה, משום דתלין לקולא למימר שלא התשמיש גרם לה לראות ב' פעמים אלו בהפלגות אלו שבינתיים, אלא שאירע לה מקרה שפירסה נדה תחתיו. דמהאי טעמא בעינן ג' פעמים רצופים לקביעות וסת המורכב מחדש או הפלגה ומחמת מעשה כרואה מחמת תשמיש או בקפיצות כמ"ש הראב"ד גבי קפיצות וכמ"ש לקמן סי' קפ"ט. וגם יש לומר שאף אם התשמיש הוא הגורם, מכל מקום כיון שראתה בינתיים אין כאן הפלגה. ולקמן סעיף י"א מיירי בלא ראתה בינתיים כלל, דומיא דראתה בר"ח ובי' בו ובכ' בו דמסיק בסוף התשובה שם (בתשובת הרשב"א סי' תתל"ח), וכמבואר בהדיא מלשון הש"ך סי' קפ"ט ס"ק מ"ח דלא יהא כו', ועיין שם דמדמי לה לדלקמן סעיף י"א.

וכיון דראיה זו שראתה בינתיים סתרה להפלגה שביניהן, אם כן גם ראיה שנית שמחמת תשמיש היא כראשונה שנעשית זנב לראיית וסתה שלפניה, לחוש לה אחר שתראה ג' פעמים שלא מחמת תשמיש. ואם אחר שראתה ג' פעמים שלא מחמת תשמיש ראתה מחמת תשמיש בכשיעור הפלגה שהפליגה ב' פעמים הראשונים אחר ראיית וסתה, קבעה לה וסת להפלגה זו לראות מחמת תשמיש בהפלגה זו לעולם אחר ראיית וסתה, שהרי כלל גדול אמרו הפוסקים לקמן סי' קפ"ט סוף סעיף ה' שבכל ענין שתהא משוה ראיותיה קבעה לה וסת, ומשום הכי קבעה בשבועות וחדשים והפלגות ודלוגים וסרוגין ובמאורעי הגוף ובמורכבים, ובכולן הטעם משום שהיא משוה ראיותיה. ומהם למד מהר"ם (בתשובת רשב"א סימן תתל"ט) לתשמיש ראשון שאחר טבילה כדלקמן, וכמ"ש באמונת שמואל סי' א', והוא הדין והוא הטעם בנידון דידן. וכהאי גוונא נמי מבואר בראב"ד דקבעה לה וסת לדמים יתרים דאתוספו בה והקדימו לבא קודם וסתה הקבוע, אם הקדימו ג' פעמים ביום ידוע בחדש וכמ"ש לקמן סימן קפ"ט. והוא הדין ביום ידוע להפלגה שאינו ראוי לקביעות וסת, שאינו סותר הפלגת וסתה הקבוע או שאינו קבוע, כמבואר שם בהראב"ד גבי ימי זיבה ע"ש.

ועקירת וסת זה הוא כמו וסת המורכב מתשמיש והפלגה שהפליגה בין תשמיש לתשמיש דלקמן סעיף י"א, דאינו נעקר אלא כשעברה ושמשה ג' פעמים כמ"ש המנחת יעקב שם, דאינו נעקר אלא כעין שנקבע כדלקמן סימן קפ"ט סעיף כ"ו. דליכא למימר דהכא כיון ששימשה אחר שעברה הפלגה ולא ראתה עדיף כאילו שמשה ביום ההפלגה, שהרי נקבע לה וסת לבא הדם מחמת תשמיש כך וכך ימים, וכיון שהפליגה יותר ולא ראתה נעקר הוסת כאילו לא הפליגה יותר, דיש בכלל מאתים מנה, ולקמן סי' קפ"ט סעיף כ"ו יש לומר דמיירי בוסת החדש, אי נמי בוסת ההפלגה וכשפיהקה קודם שהגיע הזמן. דזה אינו, דאם כן לא הוי ליה להשלחן ערוך והאחרונים לסתום כל כך. ותו, דבהרא"ש שם מבואר בהדיא דוסת הפלגות דינו כוסת החדש בזה. ותו, דהכא מיד שעברה הפלגה אחת היאך מותרת לשמש אח"כ לעולם. ולומר, דלענין איסור עולם לא החמירו כל כך, הוא דוחק גדול. והוי להו להאחרונים לפרש שהקילו כאן

יותר מבשאר וסת המורכב דלקמן סי' קפ"ט. וגם מנא ליה למהר"ם לחלק כן. ואי סבירא ליה הכי מסברא דנפשיה לא הוי ליה לכתוב בפשיטות כל כך, עיין שם בתשובת הרשב"א. אלא ודאי כמו שכתב המנחת יעקב שלא הקילו כאן יותר משאר וסת המורכב דלקמן סימן קפ"ט, והשלחן ערוך והאחרונים קיצרו כאן * וסמכו על מ"ש בסי' קפ"ט. ומהר"ם באמת לא סבירא ליה הכי, כמבואר מסיום לשונו שם בהדיא דאינה צריכה [לחשוש] בראש חודש וי' וכ' בו אלא בחדש הב' ולא בחדש הג' ע"ש. ועל כרחק צריך לומר דסבירא ליה למהר"ם הכי גם בשאר וסת המורכב דנעקר בעקירת אחד מהם, משום דתלינן לקולא שהוא הגורם לדם לבא, כמו דתלינן הכי לכולי עלמא קודם שנקבע הוסת ג' פעמים כמ"ש לקמן סי' קפ"ט בשם הראב"ד והש"ך. ולא סבירא ליה למהר"ם לחלק בין נקבע הוסת ללא נקבע כדעת הראב"ד ורמב"ן. דבלאו הכי נמי לא סבירא ליה כוותייהו במה שהצריך לפרוש ג' פעמים בימי הוסת אף שהוא וסת ההפלגות, כמבואר בש"ע סעי' י"א, וכן הוא בתשובת הרשב"א שם, לפי דעת הרמב"ן בפ"ו, וכן דעת רש"ל וב"ח וש"ך סימן קפ"ט מכיון שלא ראתה ביום שהיתה למודה בו שוב אינה חוששת, שהרי אין כאן הפלגה שהיתה למודה בה אלא גדולה ממנה. ועל כרחק צריך לומר דהב"ח והש"ך שסתמו כאן, לפי שסמכו על מה שכתבו בסי' קפ"ט. וכן יש לומר ג"כ על השלחן ערוך סעיף י' שהעתיק לשון מהר"ם דכל מידי כו' אלא חדא כו', אף על גב דאיכא למידק מינה דבראיתא ג' פעמים סגי בפרישה ג' פעמים, כמ"ש האמונת שמואל והמנחת יעקב, ומהר"ם סבירא ליה באמת הכי דלא בעי עקירה כעין שנקבע, אבל השלחן ערוך לא חש למאי דאיכא למישמע מדיוקא בעלמא, נגד המפורש באר היטב בסי' קפ"ט סעיף כ"ו דבעינן כעין שנקבע דוקא.

[* הג"ה: ואין לומר דסבירא להו דאין זה וסת המורכב כלל, דכל כמה שלא ראתה ג' פעמים רצופים מחמת תשמיש לא תלינן הראיה בתשמיש כלל, כדמשמע קצת מלשון הרשב"א בתשובה שהביא ב"י סוף סי' קפ"ו, שכתב וסת הוא דלית לה, ומשמע שרוצה לומר שאירע לה וסתה בשעת תשמיש ופירסה נדה תחתיו ולא התשמיש הוא הגורם. ומהר"ם לא אתי לאשמועינן שיש איזה חדוש דין ברואה מחמת תשמיש מה שאין כן ברואה דעלמא, אלא דלא גריעה מרואה דעלמא, וכמ"ש הש"ך כהאי גוונא ממש גבי קפיצות דלקמן סימן קפ"ט עיין שם ס"ק מ"ח. ומשום הכי אשמועינן מהר"ם בתשובה דין וסת החדש. ואשמועינן נמי הכא דין וסת ההפלגה שהוא מסוף ראייה לתחלת ראייה, דהיינו מליל טבילה לתחלת ראייה כדלעיל סוף סי' קפ"ו. וטבילה אחרת דהכא היינו שתטבול לראיה זו כדעת הש"ך וסיעתו. דזה אינו, דמלבד דוחק לשון, אי אפשר כלל לומר דלא תליא הראיה בתשמיש כלל כי אם בהפלגה או חדש, דאם כן אף שראתה בביאה ראשונה בג' לילי טבילות הוה לן למיתלי בהפלגות או ימי החדש ולא לאסרה על בעלה עולמית, כיון שבינתיים היו ביאות של היתר כדלקמן].

ועיקר הדין דאשמועינן מדיוקא הוא דין אמת, דאף אם נקבע לה וסת לא חיישא ליה אלא תלתא זימנא דנעקר בג' פעמים. ולא נאסרה לעולם, מאחר שהיו ביאות של היתר הרבה עד שהגיע ראית וסתה שנית, דבהכי מיירי לפי דעת הט"ז, לכן לא הוצרך הט"ז לפרש כלל היכי משכחת לה ביאות של היתר. ולכן לא הוצרך ג"כ להגיה בשלחן ערוך ליל ב' כמ"ש מהר"ם בהגהות מיימוניות, וכן הוא בשלחן ערוך שנדפסו בלי הגהות רמ"א כמ"ש האמונת שמואל, וכוונת מהר"ם אינה כדי שתהא ביאה של היתר בינתיים אלא משום תשמיש הראשון שיהא בהיתר. כמבואר ממ"ש בתשובת הרשב"א סי' תתל"ט כל שעת תשמיש הראשון כו' ג' פעמים רצופים לג' טבילות כו'. דעל כרחק מיירי בכהאי גוונא ממש דג' טבילות הן לג' ראיות וסתה שבינתיים טבילה ושימשה, דברצופים ממש למה לה ג' טבילות, בב' סגי, ודו"ק. וגם כל עיקר דין זה משנה שאינה צריכה היא ושפת יתר, שכבר בירר מהר"ם שם דין זה בתחלת התשובה שם באורך כל הצורך, ולמה לו לכפול הענין במלות שונות ללא צורך כלל. אלא ודאי כוונתו כדעת האחרונים לאסור אף

בביאה של היתר בינתיים ועל פי מה שנתבאר, דלא ככרתי ופלתי. והשתא אתי שפיר דלא הוצרך רמ"א להגיה ליל ב' בנוסח השלחן ערוך שהגיע לידו וכן הבאים אחריו, משום שסמכו על מה שכתב בהג"ה כל פעם בביאה ראשונה כו', למימרא דעד השתא מיירי שלא בביאה ראשונה אלא בביאה ב', אף שהיא בלילה הראשון, והוא הדין בלילה אחר, וזה מובן מאליו מלשון השלחן ערוך מיהו מיחש חיישא כו' כגון כו', מבואר דזה אינו אלא דוגמא בעלמא ולא דוקא ליל טבילה. והשתא אתי שפיר מה שכתב הט"ז ס"ק י"ד דשמה החשש כו', ר"ל דכיון דמיירי שלא ראתה בביאה ראשונה כל הג' פעמים אלא שכל הג' פעמים היו בלילה אחד, לא נאסרה אלא בלילה זה ואח"כ מותרת, מה שאין כן בביאה ראשונה ג' פעמים נאסרה לעולם. והא דאינה חוששת לביאה ראשונה בפעם אחת כמו שחוששת לילה א', זה תירץ הט"ז בס"ק ט"ז (ומכח חששא כו' לא אסרינן עולמית), דלא כמנחת יעקב שלא ירד לסוף דעת הט"ז שם, ונמשך לשיטתו והבנתו בט"ז ס"ק י"ד שהביאות הראשונות לא היו בלילה אחד, דאם לא כן תלינן שהלילה הוא הגורם, ואם כן לא קשה מידי, ודו"ק (וכבר סתר דבריו בכרתי ופלתי בראיות ברורות מגמרא וכל הפוסקים):

(יד)

ומימי טהרה כו'. זהו דעת הש"ך בבירור, ומסי' קפ"ט לא קשה מידי, דהתם איסור שעה והכא איסור עולם. ומ"ש בכרתי ופלתי בשם הרשב"א, זה אינו, דהרשב"א לא קאמר אלא דלא איצטריכא ליה למימר דמימי טהרה כו', אבל לא למימרא דקבעה וסת מימי טהרה כו', וכמבואר להדיא בסיום לשונו דאפילו לרב דוקא מימי טהרה כו', אלמא דהא פשיטא ליה. ומה שהעלה בכרתי ופלתי לדינא (עיין בפנים), אתי שפיר להש"ך במכל שכן, כיון דמהני דינא דגמרא לבעול בימי טומאתה כל שכן בימי טהרתה, ודו"ק:

(טו)

וזהו וסת המורכב כו' אלא שיש הפרש ביניהם כו'. עיין במ"ש לעיל:

(טז)

מכל מקום לענין כו'. כן כתב הב"י. ועיין תשובת מהר"ם פדואה סי' י' אכן ראוי להמורה כו' ואם כן חיתה כו', מבואר שם דסבירא ליה מסברא שכל השיעורין שנתנו חכמים ד' לילות או לילה אחת כולן במרגשת צער וכאב, דאם לא כן בידוע שחיתה המכה. ונהפוך הוא ממה שכתב המשאת בנימין סי' מ"ז שכל השיעורין הם באינה מרגשת דוקא. ודבריו צריך עיון גדול, דאם כן אמאי מחמרינן האידינא במרגשת דבועל בעילת מצוה ופורש, מטעמא דכתב הרא"ש דנותנים עליה דין בוגרת שראתה בבית אביה, וכן ממה שכתב בתשובת רשב"א שהביא בית יוסף בס' קצ"ג שלא הקילו אלא במכה ולא בבתולים לפי שהוא איסור שעה, מבואר מדבריו בהדיא דאף דומיא דמכה שהיא מרגשת צער וכאב אפילו הכי החמירו בבתולים אפילו יותר מדין השנוי במשנה, וכל שכן בדין השנוי במשנה שהחמירו בו אפילו במרגשת. אלא על כרחך צריך לומר שיש חילוק בין טומאת הדם עצמו ובין להחזיקה ברואה מחמת תשמיש כמו שכתב הב"י.

וגם מה שכתב המשאת בנימין שם דשיעורי המשנה הם מן התורה, צריך עיון גדול, דכל הני שיעורי היכא רמיזא באורייתא. ולומר שהם הלכה למשה מסיני גם כן דוחק גדול, שהרי לא נמנו בכלל הדברים שהם הלכה למשה מסיני. ועוד שנחלקו בית שמאי ובית הלל ובהלכה למשה מסיני אין בה מחלוקת לפי דעת הרמב"ם בהקדמה לפירוש המשניות. ועוד שאם כן לא עשו חכמים כלל סייג לדבריהם בענין זה ומאי

שנא מכל התורה כו', כדאמרי בית הלל לבית שמאי בריש פרק קמא, ואמאי לא קאמרי להו נמי הכא. אלא ודאי האמת יורה דרכו שכל שיעורי המשנה הם מדברי סופרים לעשות סייג לתורה, ומדאורייתא בכולן עד שתחיה המכה, וכמו שכתבו הרשב"א והרא"ש שאין לך מכה גדולה מזו, אלא דרבנן החמירו משום שבעילת מצוה לכל מסורה כמו שכתב הרא"ש, או משום שהוא איסור שעה כמו שכתב הרשב"א.

וגם מה שכתב המשאת בנימין בכוונת הרשב"א הוא פלא גדול:

סימן קפט

(א)

ול' יום אלו כו'. כן הוא לשון הרמב"ן בהלכותיו (פרק ה' הלכה ה'). והלשון מורה בפשיטות דהוא יום ל' מראיה הראשונה, דיום ל"א מקרי מל"א לל"א בלשון הרמב"ן (שם הלכה כ'), והובא בטור, וכן דעת כל האחרונים, והש"ך יחידאה הוא בפירוש הש"ע. ועיין תשובת חכם צבי סי' קי"ד שהרבה להשיב על הש"ך תשובות נוצחות. רק לשון הרמב"ן שבהג"ה סעיף י"ג שהוא עיקר בנין הש"ך ויסודו אין די השיב במ"ש החכם צבי אטו כי רוכלא כו', כיון שבא לחשוב בפרוטרוט כל החששות שהזכירן כבר בפירוש.

אבל באמת כל מעיין בהלכות נדה להרמב"ן יראה לעין דלא סבירא ליה כלל דין עונה בינונית לפרוש מבעלה אלא לבדיקה ותביעה אחר העונה או ביום העונה. ותוך עונתה היינו לפני יום העונה. כמבואר בהדיא ממ"ש בפ"ב הל' י"ב. ועיין שם בפרק ה' הלכה ב' ג' ד' ה' ו' דמשמע בהדיא שם דשלא בתוך ימי עונתה מותרת בבדיקה ולא חילק בין יום העונה או אח"כ (והטור וש"ע סימן קצ"ו שהעתיקו לשונו שבפ"ב הל' י"ב סמכו על מה שכתבו בסי' קפ"ד וקפ"ט). וכן בגמרא ופירש"י מיירי בבדיקה ותביעה. אלא דהרשב"א כתב על פירש"י ושמעין מיניה כו', דמשמע ליה הכי, אבל רש"י על כרחך לא סבירא ליה הכי. דהא רש"י סבירא ליה דאפילו יש לה וסת חוששת לעונה בינונית כמ"ש הר"ן בחידושיו ובפרק ב' דשבועות, ובברייתא דף ס"ד תניא בהדיא (היתה למודה לראות כו' ושינתה כו') מי"ח ואילך הותרו כולן, אפילו י"ז וי"ח בחדש שלאחריו שהיא עונה בינונית לכולי עלמא. ואף הרמב"ן שנחלק על רש"י בזה מודה ליה שאם לא ראתה בשעת וסתה חוששת לעונה בינונית כמ"ש הר"ן שם משמו, ולמה השמיט דין זה בהלכותיו, ואדרבה סתם וכתב במה דברים אמורים באשה שאין לה וסת כו', אלא ודאי משום דכל הסוגיא לא מיירי אלא לענין בדיקה ותביעה, ובמסקנא לא קיימא לן כרבה בר בר חנה אלא דגם ביש לה וסת בעיא בדיקה אחר הוסת, אם כן ליכא נפקא מינה בדין זה כלל.

ובמשמרת הבית לא נסתייע מהרמב"ן אלא לענין עיקר חשש עונה זו ולענין פירוש הסוגיא דאינו כמ"ש בבדק הבית אלא כמ"ש בתורת הבית הארוך. תדע שהרי נסתייע גם מפירש"י, ורש"י סבירא ליה הכי אף ביש לה וסת. וגם בעיקר יום העונה לא סבירא ליה לרשב"א כרש"י, דלרשב"א הוא יום ל' כמ"ש החכם צבי וכדעת כל האחרונים, ורש"י סבירא ליה דהוא יום ל"א, לפי מה שהבינו התוס' בלשונו שכתב חזיין לסוף עונה דהיינו יום ל"א, ומשום הכי כתבו התוס' דף י"ב (ע"ב) בפשיטות דמדי חדש אינה צריכה תביעה, ואם יום העונה הוא יום ל' ואין היתר אלא קודם לכן לא שייך לשון מדי חדש, כיון שיום א' וכ"ט הם בחדש אחד, שאין חדש פחות מכ"ט יום. וכך הבינו התוס' בלשון רש"י (דף ט' ע"ב) ד"ה ימי טומאה כו' דכ' יום הם ימי טהרה, ואינה רואה ביום כ', דאם לא כן יום טמא הוא כיום ראשון, ומשום הכי לא כתבו התוס'.

דבריהם בלשון פלוגתא על רש"י. ובאמת לרמב"ן ורשב"א דוחק לישב לשון כ' או כ"ג ימי טהרה שבגמרא שם.

ועיין ר"ן ומגיד משנה דהרי"ף והרמב"ם לא סבירא להו כלל דין עונה בינונית. וכן דעת הראב"ד. וכן דעת הרא"ה. ואף ברש"י ורמב"ן לא הוזכרה פרישה כלל, רק ברשב"א, ונמשך אחריו הטור וש"ע. והלכך אין למחות ביד המקילין כיון שיש להם על מה שיסמוכו בפרט להקל בדברי סופרים.

ומה שהעתיק הטור לשון הרמב"ן (הל' כ' וכ"א) (ונמשך אחריו רמ"א סעיף י"ג) אף על גב דסבירא ליה כרשב"א. לא קשה מידי, שנודע דרכו בכמה מקומות שמעתיק לשון פוסק אחד ככתבו וכלשונו בשביל חדושי דברים שבו אף על פי שיש בכלל דבריו איזה פרט אחד דלא סבירא ליה הכי וסמך על מ"ש כבר דעתו בפירוש בפרט, וככה עשה כאן בסוף לשון הרמב"ן גבי המשיכה ראיתה כו', וילמד תחלתו מסופו. וככה עשה רמ"א אחריו, וכמבואר ממ"ש בדרכי משה. ועיין מ"ש סעיף י"ג בהג"ה:

(ב)

מה שהקשה הכרתי ופלתי על האחרונים, ועיקר יסודו להשוות ימים דמועד לימי החדש דאשה הואיל ובג' ימים נעשה מועד, ומשום הכי נמי הוקשה לו מ"ש התוס' בב"ק דאין נעשה מועד לכולי עלמא כו', ותירץ דהיינו לשמואל כו'. אשתמיטתיה מ"ש התוס' בנדה (דף ס"ד) דאפילו רב מודה כו'. אלא ודאי צריך לומר דשאני הכא דיום החדש גרם לראות בו דוקא ולא ביום אחר, אלא שבחדש הב' דילגה ליום מחרת, והוא גם כן למנין החדש וגורם לראות בו דוקא, וכן בחדש ג', משום הכי קבעה וסת לרב, מה שאין כן בשור שנגח יום א' וג' וה' שאין הימים גורמים כלל, שאף בג' ימים רצופים הוא נעשה מועד לכל הימים, שימים אלו אין גורמין כלל ליגח בהם דוקא. וכיון שהדבר ברור ומוכרח לומר שאף התוספות בסירוג דחדשים על כל פנים לרב, שהרי היום גורם, אם כן אף לשמואל יש לומר כמ"ש הש"ך דמה לי מר"ח א' לב' כו', כיון דהתוספות לא נחתו לפלוגתא דרב ושמואל כלל אלא כתבו דבריהם אליבא דכולי עלמא, דלא ככרתי ופלתי. ואם כן לא מצינו חולק על הראב"ד כלל, וגם דברי הראב"ד ורשב"א עולין בקנה אחד למתבונן היטב בהם, וכמ"ש במשמרת הבית. מיהו אין להביא ראיה ממ"ש הרשב"א והר"ן אהא דאמרין בגמרא כגון דקפצה בחד בשבת כו' דהיינו אחר ג' שבועות, והוי וסת הסירוג, וסגי בג' פעמים כמבואר בגמרא שם וכמ"ש הרשב"א בתורת הבית הארוך דף קס"ט. דיש לומר להפרישה דאזיל לשיטתיה דסבירא ליה דבקפיצות לא בעינן רצופים כמ"ש לקמן (בפנים) סעיף י"ח בשמו. ואף לפי דעת הראב"ד דבעינן רצופים, יש לומר הטעם כמ"ש שם דתלי[נן] לקולא שהיום לבדו גורם ונעקר בפעם אחת, אם כן בימי זיבה שאינו ראוי לקביעת וסת אינו סותר הוסת כמ"ש הראב"ד (דף י' ע"א):

*

מה

שהקשה הכרתי ופלתי על האחרונים, לא קשה מידי, דלכל מיני וסתות הצריכו הראשונים להביא מקורם מהגמרא, וסירוג לחודיה ודילוג לחודיה אשכחן בגמרא, אבל להוסיף וסת המורכב מסירוג ודילוג אין לנו, ודו"ק:

(ג)

והפרישה כתב כו'. מה שהקשה הכרתי ופלתי, עיין במ"ש בסעיף י"ח (בפנים) דלא קשה מידי:

(ד)

אפילו הקדימה כו'. כן הוא בגמרא ופירוש רש"י (דף ס"ד ע"א) ד"ה אבל היכא כו', והיינו אף שהיה לה וסת קבוע. ומה שכתבו הדרישה סעיף כ"ב והב"ח סעיף מ"ג לפי דעת הרמב"ן והטור, היינו דוקא לאחר שחזרה וראתה ביום וסתה הקבוע.

ועיין דרישה סעיף כ"ח ופרישה סוף סעיף כ"ט דהרמב"ן קאי אראיות שהוקבע בהן כו', וסותר דברי עצמו שבסעיף כ"ב. וכן משמע בהדיא בראב"ד (דף ט' ע"ד) שכתב דפשוט הוא מן המשנה והברייתא, דהיינו דוקא כשישנתה, אבל לא שינתה אינה חוששת אלא ליום שלמודה בו שהוא יום החדש בברייתא והפלגה במשנה, אבל כשישנתה חוששת לשניהם, וזה וזה אסורים שבמשנה וברייתא הוא לאו דוקא, דלא כהרז"ה, ואין זכר ורמז במשנה וברייתא לדין זה אם חזרה וקבעה וסת לאחר ששינתה. וגם מה שכתב הדרישה סעיף כ"ב וכן כתב הב"ח שם דחיישינן לחומרא איפכא כו', אי אפשר לומר כן בהראב"ד דף ח' ע"א לאו למימרא כו' אלא לאפוקי כו' דאתוספו בה ודלמא וסת אחרינא כו', משמע בהדיא דלאו משום דמספקא לן אי דמים יתרים אתוספו בה, דאם כן הוי ליה למימר לאו למימרא דודאי היא טפלה כו' אלא דילמא היא טפלה, ולמה ליה כל האריכות הזו לאו למימרא כו' אלא לאפוקי כו', אלא ודאי דאף דמים יתרים אתוספו בה חיישינן דלמא וסת אחרינא קא קבעה, דהיינו ב' וסתות, האחד עיקר ראייתה כדרך הנשים והב' לתוספת דמים. מה שאין כן לפירושא קמא אינה חוששת כלל לתוספת דמים שלפני וסתה כמו שאינה חוששת לתוספת דמים שלאחר וסתה בתוך ימי נדתה כמבואר שם. והיינו במעין פתוח, אבל במעין סתום לכולי עלמא חוששת לב' וסתות. כן דעת הראב"ד שם בבירור. וכמבואר בהדיא ממה שכתב בדף י' ע"ב אם תוסיף ראיות כו' תחוש לשניהם כו', והיינו אף אם לא הוסיפה כי אם פעם אחת, כדפתח שם ולחושיהן כו' ובחושיהן כו'. וכן משמע עוד ממה שכתב הראב"ד דף ט' ע"ג כי הכלל הזה בידינו שכל הענינים שהוסתות נקבעים בהם חוששת מתחלתם חוץ מוסת הדילוג, ובפוסקים למדין מכללות ובפרט במקום שנאמר בהם חוץ. ומה שכתב גבי וסת תוך וסת שראתה מתחלה ג' פעמים בראש חודש, היינו משום דבלאו הכי היה אחד מהם בימי זיבה כמ"ש לקמן (בפנים) סעיף ל"ב.

ומיהו הראב"ד לשיטתיה אזיל דף י' ע"ג, אבל לפי דעת הרמב"ן בפ"ו ה"ב שחלק עליו וסבירא ליה מכיון שחזר וסת הקבוע נעקר שאינו קבוע ואינה חוששת לו, אינה חוששת לוסת בתוך וסת מתחלתו, כמו שכתב הב"ח. דאין להשוות את המחלוקת בנידון דידן, ולומר דהראב"ד ורמב"ן לא פליגי אהדדי אלא התם לחוש ליום כ', אף על פי שיום כ' היה קבוע הרי עק(י)רתו פעם אחת שהגיע יומו ולא ראתה בו, ויום ל' לא נעקר כלל במה שהקדימה לראות לפניו. אבל בהפלגות דעלמא מודה להרמב"ן שבטור ורמ"א, לפי דעת הב"ח, דאינה חוששת לוסת בתוך וסת מתחילתו לפי שאי אפשר לה לקבוע שניהם, שהאחד עון[ק]ר את הב' לפי דעת הב"ח והש"ך. ואף לפי האמת בדעת הרמב"ן, על כל פנים אחד מבטל חבירו שסותר את המנין להתחיל ההפלגה ממנו, הלכך נדחה אחד מהם שלא לחוש לו, ומי נדחה מפני מי, על כרחך נדחה שאינו קבוע (מאחר שחזר הקבוע. אבל כשעדיין לא חזר חוששת שמא תקבע לה שאינו קבוע כדאיתא בגמרא ופירש"י). מה שאין כן בוסת החדש שאין אחד מבטל חבירו כלל על כן חוששת לשניהם מתחילתם שמא תקבע שניהם יחד. ומשום הכי כתב הרמב"ן וחוששת ליום הקדימה כו' משום דמיירי התם בוסת החדש. דזה אינו, דהא בהדיא כתב הראב"ד דף י' ע"א דאף בהפלגות דעלמא חוששת מכ' לכ' כו' וחוששת כו'.

וכיון דעל כרחך צריך לומר דהראב"ד ורמב"ן פליגי בנידון דידן ואזלי לשיטתייהו, מעתה אין לחדש דבר ולומר דבוסת החדש סבירא ליה להרמב"ן כהראב"ד, ולא פליג עליה אלא בהפלגות ומשום שאי אפשר לקבוע שניהם יחד, כיון שלא הוזכר חילוק זה בשום מקום. ואדרבה לשון הרמב"ן בפ"ו הלכה ו' כעקירת וסת כו' עד חזר הוסת למקומו עכ"ל ע"ש, משמע מסתימת לשונו דשוין הן לגמרי בכל דבר. וגם דקדוק לשונו גבי וחוששת ליום הקדימה שמא וסת אחר כו' מורה כפירוש ב"ח ודרישה סעיף כ"ב, דהוי ליה למימר שמא וסת שני כו', וגם למה ליה למימר כלל הטעם שמא כו', הלא זה הטעם הוא בכל החששות שחוששת לוסת שאינו קבוע שמא תקבענו ולמה לו לשנותו כאן, והוי ליה למימר בקצרה חוששת ליום הקדימה כמו שחוששת לוסת שאינו קבוע. אלא ודאי שהחששא היא משום מעין פתוח. ומשום הכי לא הביאו האחרונים דין זה, משום דלדין ליכא נפקותא, כיון דלדין אין חילוק בין ימי נדה לימים אחרים אף לקולא. ובדרכי משה וט"ז ס"ק י"ט מבואר בהדיא דאף במעין פתוח הדין כן.

ומסתימת הגמרא (דף ס"ד ע"א) אבל היכא כו', דלא פירש דדוקא כשלא חזרה וראתה ביום שהיתה למודה בו, אף על גב דבימי זיבה המעין סתום וגם כבר קבעה וסתה ג' פעמים. יש לומר כיון דמיחש חיישא על כל פנים לראיית זיבתה, מהניא חששא זו נמי לשלא תחזור לוסתה הראשון אף אם תראה בו כדי שלא לחוש לראיית זיבתה, ומשום הכי אף שחזרה וראתה בכ"ב לראיה ראשונה כיון שהיא תוך כ"ב לראיית זיבתה לא חזרה לוסתה הראשון שלא לחוש לראיית זיבתה שתראה אח"כ, דהא מיחש חיישא לה, ודו"ק. ועיין תורת הבית הארוך וכפי שהגיה הט"ז ס"ק כ"ח דחזר הוסת למקומו מפורש בברייתא לגירסת רשב"א. אבל הרמב"ן סבירא ליה כגירסת רש"י וראב"ד, עיין שם בריש פרק ו', ודין זה כתב מסברא דנפשיה, עיין שם שבא בטענה שאם אין אתה אומר כן תהא אשה זו כו'.

וצריך להבין טענתו דליטעון איהו לנפשיה, שהרי אם לא היה וסת קבוע מתחלה מכל' לכ' ושינתה פעם אחת ליום ל' וחזרה וראתה לכ' חוששת לל' אף להרמב"ן, ואם כן תהא אשה זו כו'. וצריך לומר דכיון שראתה ג' פעמים מכל' לכ' קבעה לה וסת מכל' לכ' אפילו היה יום ל' קבוע לה, וכל שכן כשאינו קבוע, כדמוכח בגמרא דחיישא ליום הקדימה אפילו הוא בימי זיבה, מכלל שהוא ראוי לקביעת וסת שלא בימי זיבה מיהא, דכל החששות הן שמא תקבענו, ואם כן להרמב"ן אתי שפיר דכשקבעה לכ' בג' פעמים נעקר יום ל' שאינו קבוע. ואם כן הוא הדין אף שלא קבעתו בג' פעמים כשחזרה לו אלא שהיה קבוע לה מתחלה קודם ששינתה אותו. זו היא כוונת הרמב"ן ז"ל בטענה זו, ודו"ק. ומיהו כשהיה יום ל' קבוע לה ואח"כ ראתה ג' פעמים מכל' לכ', כיון דלא (שינתה) וסת במה שהקדימה לראות לפניו, וגם לא שייך הכא מכיון שקבעה לה וסת נעקר שאינו קבוע, שהרי גם יום ל' היה קבוע לה, אם כן פשיטא דלא נעקר יום ל' לגמרי, וגם לחוש לו אי אפשר מפני טענת הרמב"ן שאם כן תהא אשה זו כל ימיה כו', אלא הרי דינו כוסת שעקרתו ג' פעמים שהגיע יומו ולא ראתה בו ולא נקבע ביום אחר, שאף שאינה חוששת לו מכל מקום לא נעקר לגמרי שלא יהא נקבע אלא בג' פעמים, אלא מכיון שחזרה לראות בו אפילו פעם אחת חזר למקומו וצריכה ג' פעמים לעקרו כמ"ש הראב"ד וכדלקמן סעיף ט"ו. והוא הדין בוסת זו שנקבע ליום אחר ולא עקרתו ג' פעמים בהגעת יומו ולא ראתה, דלעולם אין הוסת נעקר לגמרי, שאף אם תחזור לראות בו יהיה כוסת החדש שצריך לקובעו ג' פעמים ובפחות מג' פעמים נעקר בפעם אחת, אלא אם כן עקרתו ג' פעמים שהגיע יומו ולא ראתה וקבעתו ביום אחר כמ"ש הראב"ד ורמב"ן פ"ו הל' ה' ע"ש:

(ה)

אינו רוצה לומר כו'. עיין כרתי ופלתי סי' קפ"ד סק"ה, דלפי דעת הש"ך דין אשה זו כדין כל אשה שמשנית וסתה הקבוע לפעמים שחוששת לשאינו קבוע פעם אחת ולא יותר, ואף גם זאת אינה אסורה אלא עונה אחת. ואח"כ כתב ויותר נראה לומר כו', ואשתמיטתיה מה שכתב בתרומת הדשן סוף סי' רמ"ז דדין זה מבואר שלהי פרק האשה, אלמא דסבירא ליה דריצב"א בתשובה שבהגהות מיימוניות לא בא לחדש דבר באשה זו מאשה דעלמא. גם מה שכתב שאם המשיכה וסתה מכ"ז [ז] יום לל' חוששת לכל ימים אלו, והביא ראיה מסקפ"ד, הוא עזר כנגדו, ואשתמיטתיה מה שכתב הראב"ד דף ז' סוף ע"ד דאדרבה משם ראיה דלא חיישא לההיא ראיה כלל מדקרי לה תוספת, וכל שכן ראיות שבתוך נדתה, והכי קי"ל כדלעיל סי' קפ"ד. ואף היש מפרשים שבראב"ד שם, מודים בראיה שבתוך ימי נדה, משום דבהסתלק העיקר נסתלק הטפל וכמ"ש הרשב"א וכדלעיל.

ואם כן בנידון דידן לחוש ליום כ"ז במחלוקת זו שנויה, ולכ"ח וכ"ט לא חיישא לכולי עלמא, כיון שלא ראתה בכ"ז. ואף גם זאת דחיישא ליום כ"ז אינו אלא כשלא נקבע וסתה ממעין סתום ג' פעמים, ומשום דחיישינן דלמא הוא העיקר, וכמו שכתבו הב"ח והדרישה סעיף כ"ב וכמ"ש לעיל. אבל ימים שבינתיים שהם כ"ח וכ"ט אין מקום לחוש להם כלל, אף לדינא דגמרא. והאידינא דאין חלוק בין מעיין פתוח לסתום, אף לכ"ז אינה חוששת, אלא כשלא המשיכה ראיתה עד וסתה הקבוע, או שהמשיכה בלי הפסק בינתיים, דאז יש לומר דדמים יתרים הוא דאתוספו בה ולא לקביעת וסת באו, ולא חזרה לוסתה הקבוע. אבל אם הפסיקה בינתיים לדידן דקובעת וסת בימי נדתה הרי חזרה לוסתה הקבוע לה ושוב אינה חוששת לשאינה קבוע, כמ"ש לעיל בשם הב"ח ודרכי משה וט"ז, וכן הוא בלחם חמודות הובא בש"ך. ועיין מ"ש בסי' קפ"ד ס"ו [ו] (בפנים):

דיני הלואה ובו מ' סעיפים:

א

מצוות עשה להלוות לעניי ישראל (אם ידו משגת ושיעור השגת יד נתבאר בהלכות צדקה) שנאמר אם כסף תלוה את עמי את העני עמך יכול רשות תלמוד לומר והעבט תעביטנו וגו'.

ואף בלא עבוט חייב להלוותו ואף ליתן לו מתנת חנם שהרי נאמר נתן נתן לו (ואומר השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמטה וגו' והמלוה על המשכון אינו משמט על כרחך אף בלא משכון חייבך הכתוב להלוות לו). ומה תלמוד לומר והעבט תעביטנו שאם העני אינו רוצה להתפרנס משל אחרים וגם בוש ללות אומרים לו הבא משכון כדי להגיס דעתנו שלא יבוש. אין לי אלא עני עשיר שצריך ללות מנין שמצוה להלוותו לפי שעה תלמוד לומר את עמי.

ואפילו אם בא לפניו נכרי ללות ממנו בריבית וישראל עשיר בחנם הישראל קודם אם צריך להוציא המעות לפרנסתו ודי מחסורו ולא להלוותו לנכרים בריבית או בשאר משא ומתן שנאמר את עמי קודם לנכרי. ומה תלמוד לומר את העני להקדים עני לעשיר ומה תלמוד לומר עמך להקדים ענייך הקרובים לשאר עניי העיר ועניי עירך לעניי עיר אחרת כדרך שנתבאר בהלכות צדקה. ומצוה זו להלוות לעני גדולה מן הצדקה כמו שנתבאר שם:

ב

כל הנוגש את העני והוא יודע שאין לו מה יחזיר לו לא מעות ולא מטלטלין עובר בלא תעשה שנאמר לא תהיה לו כנושה. ולנכרי יש אומרים שמצות עשה לנגוש ולהצר לו שנאמר את הנכרי תגוש זו מצות עשה ולא רשות:

ג

אסור לאדם להראות לבעל חובו בזמן שיודע שאין לו ואפילו לעבור לפניו מפני שהוא נכלם בראותו למלוה ואין ידו משגת לפרוע ועל זה רמז הכתוב לא תהיה לו כנושה ולא נושה ממש:

ד

אסור ללוה לכבוש ממון חבירו בידו ולומר לו לך ושוב ומחר אתן ויש אתו שנאמר אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך:

ה

אסור ללוה שיקח הלואה ולהוציאה שלא לצורך עסק פרנסתו בענין שהוא מאבדה מן המלוה שלא ימצא ממה לגבות חובו ואם עושה כן נקרא רשע אף על פי שהמלוה עשיר גדול והוא עני שנאמר לזה רשע ולא ישלם. וכשהמלוה מכיר את הלוה שהוא בעל מדה זו מוטב שלא להלוותו משילוהו ויצטרך לנגשו אחר כך ויעבור בכל פעם משום לא תהיה לו כנושה.

אבל אם הוציאה לצורך עסק פרנסתו ואחר כך מטה ידו ואין לו לפרוע אנוס הוא ואינו חייב להשכיר עצמו ולא לעשות שום מלאכה כדי לפרוע אף על פי שנקרא לזה רשע ולא ישלם.

ומכל מקום כל ממון שיגיע לידו וכל המטלטלין היתרים על כדי סידור שמסדרין לבעל חוב חייב ליתן הכל להמלוה ולא ישאיר לעצמו רק כדי מזון ל' יום וכסות י"ב חודש לו לבדו ולא לבניו ואשתו אף על פי שחייב במזונותיה ומלבושיה. וכן לעולם כל אימת שיגיע לידו איזה ממון או מטלטלין יתנם להמלוה ולא ישאיר לעצמו רק שיהיה לו מזון ל' יום וכסות י"ב חודש מיום זה שהגיע הממון לידו. אלא אם כן ניתן לו הממון בתנאי על מנת שלא לפרוע ממנו לחוב. והמזון והכסות משערים בבינונים שבעיר אף על פי שהיה רגיל תחילה לאכול וללבוש כעשיר או כעני. ואפילו אם הוא תלמיד חכם ותורתו אומנתו חייב למכור ספריו ואפילו ספר תורה ולפרוע להמלוה ואין צריך לומר בית דירה. אלא אם כן מוחל לו המלוה מרצונו מה שמוחל לו. אבל ספרים שקנה לבניו וכן בגדי חול שקנה להם או לאשתו ואפילו בגדי שבת של אשתו שלא קנה לה הוא לא יפרע מהם חובו:

ו

המלוה את חבירו לא ילוונו אלא בפני עדים אפילו הלוה הוא תלמיד חכם ובודאי לא יכפור מדעתו אף על פי כן יש לחוש שישכח ההלואה מחמת טרדת לימודו וכפור בו. וכל המלוה בלא עדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול. אלא אם כן הלוהו על המשכון. ואף על פי כן המלוה בשטר משובח יותר שבמשכון אפשר שישכח הלוה סך ההלואה ובעדים בלא שטר אפשר שלא יהיו העדים במדינה כשיתבעוהו וכפור בו:

המלוה את חבירו אחד עני ואחד עשיר שלא על המשכון וכשהגיע זמן הפרעון בא למשכנו להיות בטוח במעותיו או לגבות חובו מהמשכון לא ימשכנו בעצמו בזרוע אלא על פי בית דין שישלחו שלוחם. ואם משכנו בעצמו בין שחטף מן הלוה בשוק בין שנכנס לביתו (א) (שלא מדעתו) ונטל משכון הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תבא אל ביתו וגו' ואין צריך לומר לנטל בזרוע אפילו בשוק.

ומה תלמוד לומר בחוץ תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה בשליח בית דין הכתוב מדבר שיכול לכפותו להוציא העבוט החוצה והוא הדין ליקח ממנו בזרוע בשוק אבל לא יכנס לביתו ליטול ממנו בתורת משכון אלא בתורת פרעון. רק כשנוטל בתורת פרעון צריך להניח לו כדי סידור בית דין שמסדרין לבעל חוב וכשנוטל בתורת משכון אין צריך להניח לו כלום.

אך צריך להחזיר לו כל כלי בעת שהוא צריך לו ויחזור ויקחנו בעת שאינו צריך לו מחזיר לו את הכר בלילה כדי לישן עליו ואת המחרישה ביום כדי לעשות בה מלאכתו וכן כל כיוצא באלו שנאמר השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש ושכב בשלמתו וגו' זו כסות לילה שמחזירה לו בלילה ואם חבול תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו זו כסות יום שמחזירה לו לכל היום עד בא השמש ואז נוטלה ומחזיר לו כסות לילה וכן כל כלי בעת שהוא צריך לו. ואף אם הלוה נתנו לו מדעתו מצוה להחזיר לו. וכלים הצריכים לו ביום ובלילה אסור ליטלם כלל כגון בגד שלובש ביום ובלילה וכלי שאוכל בו כמו קערה ושלחן ומפה וכל כיוצא באלו:

ח

וכל זה בעני ואפילו עשיר בקרקעות אלא שאין לו כלים יותר מכדי צרכו בצמצום אבל אם יש לו שני כלים ממין אחד מחזיר לו אחד מהם ואין צריך להחזיר לו השני בשביל אשתו ובניו שנאמר השב תשיב לו לו ולא לאשתו ובניו:

ט

וכלים שעושים בהם אוכל נפש אפילו יש מהם הרבה אצלו ועושה בכולן אסור ליטול אפילו אחד מהם למשכון שנאמר לא יחבול רחים ורכב כי נפש הוא חובל לרבות כל דבר שעושין בו אוכל נפש כגון יורה שמבשלין בה ועריבה שלשין בה וסכין של שחיטה וכיוצא בהם מכלים שהאוכל נעשה וניתקן בהם (אבל סכין שמחתכין בה בשר ופת הרי היא כקערה וכוס שאין האוכל נעשה בהן).

והאוכל נפש עצמו מותר למשכן ובלבד שישאיר לו כדי סידור בעל חוב:

י

האלמנה בין עניה בין עשירה אין ממשכנין אותה כלל שנאמר לא תחבול בגד אלמנה. ויש אומרים דהוא הדין לגרושה:

יא

וכל זה כשממשכן בזרוע על ידי שליח בית דין אבל מדעת הלוח מותר ליטול ממנו כל מה שנותן אפילו כלים שעושין בהם אוכל נפש ואפילו בגד שעליו ואפילו מאלמנה:

יב

וכל זה כשנוטל בתורת משכון להיות בטוח ממעותיו ואינו רוצה ליטול בתורת פירעון מפני שאינו חפץ בו רק במעות ועל ידי לקיחת משכון והחזרתו בכל יום יתבייש וימהר לבקש מעות. אבל אם בא ליטול בתורת פירעון רשאי ליטול על ידי שליח בית דין כל הכלים היתרים על כדי סידור שמסדרין לבעל חוב אף על פי שעושים בהם אוכל נפש. כי לא הקפידה תורה אלא על שביתת כלים שעושים בהם אוכל נפש שישבתו ממלאכתם כל זמן שהם ברשות המלוה שהרי אינו רשאי להשתמש בהם כל זמן שהם אצלו בתורת משכון. אפילו בגד אלמנה מותר ליטול בתורת פירעון אם הוא יתר מכדי סידור בעל חוב:

יג

וכל מי שיש לו יותר מכדי סידור בעל חוב ואינו רוצה ליתן מותר לכפותו אפילו על ידי הכאה ואין בזה משום לא תהיה לו כנושה. וגם ממה שמשאיר לו כדי סידור בעל חוב רשאי ליטול ממנו ביום כלי הצריך לו בלילה ולהחזירו בלילה וליטול כלי הצריך לו ביום ולעשות כן לעולם כדי שיבקש מעות לפרוע לו (ולא אמרה תורה לא תהיה לו כנושה אלא כנושה בו מה שאין לו כלל).

וכשנוטל בתורת פירעון רשאי השליח בית דין ליכנס לביתו ליטול חפציו אבל לא המלוה בעצמו:

יד

וכל זה בהלואה אבל בחוב אחר כגון שכר בהמתו או כליו שהיו מושכרים אצלו או שכר ביתו או שכר עצמו שנשכר אצלו או דמי גזילתו וגניבתו מותר למשכנו בעצמו שלא על פי בית דין ואף ליכנס לביתו למשכנו. ואם זקפן עליו בהלואה אסור שנאמר משאת מאומה. וכן הערב למלוה מותר ליכנס לביתו למשכנו אפילו המלוה עצמו. ואם הוא ערב קבלן דינו כלוה ואסור:

טו

וכל זה למשכנו שלא בשעת הלואה אבל בשעת הלואה אם מלוהו על המשכון מותר ליכנס לביתו וליטול ממנו אפילו כלים שעושים בהם אוכל נפש ואפילו מאלמנות ואינו צריך להחזיר לו כלל לא כסות יום ביום ולא כסות לילה בלילה:

טז

וכשיגיע זמן הפירעון לא ימכרנו עד לאחר שלשים יום.

וכן הנוטל משכון אחר שהגיע זמן הפירעון לא ימכרנו עד לאחר שלשים יום מיום נטילתו אותו אם הוא דבר שאין צריך להחזירו ללוה לא ביום ולא בלילה מפני שאינו צריך לו או שיש לו כיוצא בו.

אבל דבר שצריך להחזירו לו אי אפשר למוכרו לעולם שכיון שנוטלו בתורת משכון חייב לקיים בו מצות השבת העבוט בעת שצריך לו. ומה תקנתו יחזירנו ללוה לגמרי אף בעת שאינו צריך לו כגון כסות יום בלילה וכסות לילה ביום ויחזור ויטלנו ממנו בתורת פירעון (וימכרנו אם הוא בגד חשוב ויקח ללוה מדמיו בגד הראוי לו על פי דין סידור בעל חוב).

ויש אומרים (ב) שאף המלוה על המשכון והוא דבר הצריך לו וצריך לקיים בו מצות השבת העבוט אם היה ממשכנו אחר ההלואה אף שעכשיו שהלוהו עליו אינו צריך לקיים בו מצות השבת מכל מקום אסור למכרו לעולם עד שיפדנו הלוה או שיחזירנו לו ויחזור ויטלנו ממנו בתורת פירעון כדרך שנתבאר. ובעל נפש יחוש לדבריהם:

יז

וכשנוטל בתורת פרעון יכול ליטול ולמכור מיד שהגיע זמן הפירעון. ולא הצריכו שלשים יום אלא כשבא לידו בתורת משכון שנתנו שהות ללוה לפדותו כל ל' יום שהוא זמן הרחבת בית דין. ול' יום אלו מונין מיום שתבע את הלוה. ואין צריך שיתבענו בבית דין אלא אפילו בינו לבינו. והוא שתבעו אחר שהגיע זמן הפירעון. ואם הלוהו סתם בלא זמן סתם הלוהה היא ל' יום ואינו יכול לתובעו קודם ל' יום. ואם המשכון כלה והולך יכול למוכרו אף בתוך ל' יום לתביעה:

יח

וכל המוכר משכון לא ימכרנו אלא על פי בית דין הראויים לדון. והם יודיעו ללוה אם הוא בעיר שיבא ויטעון אם יש לו טענה ואם אינו בעיר אין צריך להמתין עליו. וגם הבית דין יושיבו שלשה אנשים הבקיאים בשומא שישומו כמה הוא שוה וימכרנו באותה שומא. ואם מכרו ביותר מהשומא היתרון לבעליו. לכך לא ימכרנו אלא בעדים כדי שלא יטעון הלוה שמכרו ביותר מהשומא. וצריך המלוה למכור המשכון ולא ליקחנו לעצמו באותה שומא (או אפילו ביותר מהשומא) מפני החשד שיחשדוהו שלקחו בזול והיה אפשר למכרו ביוקר. וגבאי צדקה שנטל משכון ממי שחייב לצדקה דינו במכירתו כדין ההדיוט לכל דבר:

יט

וכיצד שמין השמאין את המשכון או מטלטלין אחרים או קרקע שהלוה מגבה למלוה שמין כפי מה שהמלוה יוכל למכרם מיד אפילו כשיושב בביתו לפי השעה ולפי הזמן ולא שיצטרך לחזר בעיירות ובשווקים למכרם ולא להמתין אפילו על יום השוק שבעיר זו שימצאו קונים הרבה ויוסיפו זה על זה בדמים אלא שמין כמה דמים היה נותן עכשיו (ג) מי שצריך לו חפץ זה ורוצה לקנותו ובסכום זה יקבלנו המלוה כי זהו שוויו עכשיו. ואף שעכשיו אין לפנינו מי שרוצה לקנותו בסכום זה זהו מפני שרואים דחקו של הלוה שמוכר למכרו סבורים הם לדחקו יותר שימכור בזול אבל שוויו הוא כפי מה שהיה נותן עכשיו מי שצריך לו חפץ זה ורוצה לקנותו עכשיו:

כ

וכן הדין כששמים לחוב אחר שלא בא מחמת הלואה אלא מחמת נזק או גזלה וגנבה או שאלה שכירות ופקדון.

ואין חילוק ביניהם אלא לענין שאם יש לו מעות ללוה שצריך ליתנו למלוה ולא לפרעו במטלטלים אבל בחוב אחר בנזק וכיוצא בו ובגזלה ובגנבה אם אין הגזלה או הגנבה קיימת על דרך שיתבאר בהלכות גזלה רשאי לפרעו במטלטלין אפילו יש לו מעות ואפילו מטלטלין גרועים כמו סובין רק שישומו אותן על דרך שנתבאר. לבד שכירות פועלים שחייב למכור מטלטלין בעצמו אם אין לו מעות ולפרוע לפועל במזומנים ואפילו לומר לו טול מה שעשית בשכרך אינו רשאי:

כא

המלוה לעני על מרא וקרדום וכיוצא בהם יכול להשכירם שלא ברשות בעלים ויטול השכר לעצמו בפירעון חובו מפני ששכרם יתר על פחת שנפחתים במלאכה ומן הסתם נוח לבעליהם שישכירם והרי זה כמשיב אבדה. ומכל מקום לא ישכירנו לעצמו אלא לאחרים מפני החשד שיחשדוהו שישכיר לעצמו בזול.

אבל משכון אחר אינו רשאי להשכירו לא לאחרים ולא לעצמו שלא מדעת הבעלים אפילו הגיע כבר זמן הפרעון אלא ילך וימכרנו על פי בית דין.

ואפילו למשכנו אצל אחר אסור שהמשכון הוא כפקדון ביד המלוה:

כב

וכמו שצריך ליזהר בשמירת פקדון לשמרו כדרך השומרים כמו שיתבאר בהלכות מציאה ופקדון כך צריך ליזהר בשמירת המשכון ביותר מפני שהוא כשומר שכר עליו. וכשם שהנפקד אינו רשאי למסור הפקדון לאחר לשמרו כמו שיתבאר שם כך אין המלוה רשאי להפקיד המשכון ביד אחר או למשכנו שלא מדעת הבעלים.

ואפילו נתנו לו הבעלים רשות למשכנו אינו רשאי ליתן רשות להמלוה השני להשתמש במשכון אפילו בשכר אפילו אם היה לו רשות מהבעלים להשתמש בו בשכר (ואפילו אם המלוה השני רוצה להוסיף בשכרו אינו יכול ליתן לו רשות שלא מדעת הבעלים) כי שמא אין רצונם שישתמש בו אחר פן יקלקלנו ואף אם ברי לו שלא יקלקלנו אסור כמו שיתבאר שם.

ואף אם נותן לו רשות אין נתינת רשותו מועלת לו כל שהוא שלא ברשות הבעלים.

ואם אומר (ד) שהבעלים נתנו לו רשות למשכנו וליתן רשות להשתמש במשכון נאמן ומותר למלוה השני לסמוך על דבריו:

כג

וכן אומן שמניח כלי למשכון ואומר שבעליו נתנו לו רשות למשכנו מותר להלוותו עליו ואין צריך לומר אם אומר שהוא שלו.

אבל אם אומר שהוא של בעל הבית שנתנו לו לתקנו וממשכנו שלא מדעתו אסור להלוותו עליו ואם ילוח יפסיד כי בעל הבית יוציא ממנו. וכן אשה הממשכנת חפצי בעלה שלא מדעתו או בעל הממשכן חפצי אשתו שלא מדעתה אותם חפצים שאינו רשאי למוכרם כמו שיתבאר בהלכות אישות:

כד

המלוה את חברו על המשכון ורוצה להתנות עמו שאם לא יפדנו לזמן פלוני יהיה חלוט לו יאמר לו אם לא תפדנו לזמן פלוני יהא קנוי לי מעכשיו. ואם לא אמר מעכשיו יש חילוקי דיעות אם יש בזה דין אסמכתא שהלוה סמך בדעתו שיפדנו בזמנו ולא גמר והקנה מעולם אבל כשאומר מעכשיו גמר והקנה לדברי הכל:

כה

אחד שלוח משנים ביחד ואין ידוע לו אם הם שותפין בממון זה ואחר כך בא אחד מהם לתבוע חלקו או את הכל לא יתן לו כלום עד שיביא הרשאה מחבירו כי שמא אינו שותף בממון זה. אבל אם ידוע לו שהם שותפים בממון זה בשוה ובא אחד מהם לתבוע יתן לו החצי. ואם השני היה בעיר וידוע שזה תובע המעות ולא בא עמו לתבוע יתן לזה את הכל שמן הסתם אינם מקפידים זה על זה ומתרצה זה במעשיו של זה ואפילו אין ידוע לו שהם שותפים:

כו

ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו דרשו חכמים זה הבא בהרשאה. במה דברים אמורים כשהמלוה והלוה עמהם בעיר אחת והמלוה מרשה את זה מפני שהוא בעל טענות יותר ונמצא שהוא מתעבר על ריב לא לו אבל אם הלוה הוא בעיר אחרת או אפילו בעיר זו ואין המלוה יכול לטרוח בעצמו לדון עמו הרי זה עושה מצוה להציל עשוק מיד עושקו. אבל הבא בהרשאה מן הנכרי על ישראל לא טוב עושה בכל ענין. ונוסח ההרשאה צריך לכתוב כמו שכתוב בתיקוני שטרות:

כז

המורשה אסור לטעון דבר שידוע שאינו אף על פי שאומר בשם המרשה. ואפילו דבר שאינו ידוע בבירור אסור לטעון עד שישמע מפי המרשה שכן הוא. אבל אפוטרופוס של יתומים מותר לטעון דבר שאינו ידוע אפילו הוא דבר שאינו מצוי להיות כך כי שמא אם היה אביהם חי היה טוען כך. אבל אם האפוטרופוס יודע שאין הדבר כן לא יטעון שקר אף על פי שטוען בדרך שמא:

כח

אסור לאדם לטעון שקר כדי לעוות הדין או כדי לעכבו אף על פי שידוע בעצמו שהוא זכאי כגון שחייב לחבירו מנה וחבירו תובעו מאתים לא יאמר אכפור הכל בבית דין ואודה לו במנה ביני לבינו כדי שלא אהיה מודה במקצת בפני בית דין ואתחייב שבועה מן התורה. וכן שלשה שנושים מנה באחד וכפר בהם לא יהיה אחד תובע ושנים מעידים וכשיוציאו ממנו יחלוקו. וכן מי שנושה בחבירו מנה וגם יש לו עליו חוב ממקום אחר לא יתבענו מאתים כדי שיודה במנה ויתחייב שבועה ויגלגל עליו שישבע גם על החוב שחייב

לו ממקום אחר. ועל דברים אלו וכיוצא בהם הזהיר הכתוב מדבר שקר תרחק אף על פי שיגיע לו הפסד כשידבר אמת.

במה דברים אמורים כשמוציא השקר בלשון ודאי אבל בלשון איני יודע מותר כדי להנצל מתביעות שקר של חבריו כגון מי שנתחייב שבועה ובא חבריו לגלגל עליו שישבע גם על תביעות אחרות שיש לו עליו ויודע בעצמו שהאמת אתו רק שאינו רוצה לישבע אפילו באמת כי אם שבועה שאי אפשר לו לפטור את עצמו ממנו רשאי לפטור עצמו מן הגלגולים על ידי שיטעון על התביעות האחרות איני יודע ויפטר מלישבע עליהן:

כט

ואפילו אם אינו מוציא שקר מפיו כלל אסור לבקש צדדים להשתמט מבעל חובו שהוא חייב לו באמת כדי שיתרצה הלה לעשות עמו פשרה וימחול לו על השאר מרצונו ואם עשה כן אינו יוצא ידי שמים עד שישלם לו כל מה שהיה חייב לו:

ל

מי שנתחייב לו חבריו שבועה ורואה בו שמוכן לישבע יתפשר עמו ולא יתבענו לשיבע שנאמר שבועת ה' תהיה בין שניהם מלמד שהשבועה חלה על שניהם ואם תובעו לישבע הרי העומדים שם אומרים זה לזה סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה והם הנשבע והמשיביעו:

לא

מי שנסתפק לו אם לזה מחבירו וחבירו תובעו ברי חייב לצאת ידי שמים ולשלם לו אף על פי שפטור בדיני אדם. ואם תובעו בספק פטור אף לצאת ידי שמים. ואם ידוע לו שלוח ממנו או שנתחייב לו מחוב אחר ואינו יודע אם פרעו חייב לצאת ידי שמים ולשלם לו אף על פי שאינו תובעו כלל. ואם הלה משיב לו ודאי שאינך חייב לי הרי מחל לו ופטור אף אם ידוע לו שהוא חייב לו עדיין:

לב

הלוה שרצה לפרוע להמלוה על ידי שליח ונתן המעות לחבירו ואמר לו הולך מעות אלו להמלוה או לשון אחר שמשמעו בלשון הולך כגון שא מעות אלו לפלוני או יהא מנה זה לפלוני הרי זה כאילו אמר לו זכה במעות אלו לפלוני וזכה לו שזכין לאדם שלא בפניו ושוב אין הלוה רשאי לחזור בו וליטול המעות מידו של זה ולפרוע להמלוה אחר כך. ואם חזר בו ורוצה ליטלם לא יחזירם לו זה שקיבלם. ואם יחזירם לו יתחייב לשלם להמלוה אם לא ישלם לו הלוה.

ואם הלוה מאיים עליו בדבר שיש בידו לעשות לו צער הגוף אין צריך לצער גופו בשביל ממונו של חבריו כיון שהלה מצערו בשביל ממונו זה ואונסו עליו. אבל אם הלה רוצה לגזול ממנו בעד ממונו זה שאינו מחזיר לו לא יחזירנו לו שהרי אינו אונסו על ממונו זה כי מה הפרש להלה בין ממונו זה לממונו של זה ואף שממונו נתפס בשביל ממונו חבריו אין חבריו חייב בזה ואסור להציל עצמו בממונו חבריו:

לג

במה דברים אמורים שלשון הולך הוא כלשון זכה בפירעון חוב הלואה או חוב אחר שכיון שחייב מעות הללו לפלוני לכך בקל יכול פלוני לזכות בהן אבל במתנה אינו כלשון זכה. והוא הדין אם המלוה אומר הולך מעות אלו לפלוני להלוותם לו שכיון שבא לזכות עכשיו בממון שאינו שלו צריך לשון מבורר יותר ויתבאר בהלכות מתנה:

לד

שמטת כספים בשביעית נוהגת בזמן הזה מדברי סופרים בארץ ובחוץ לארץ.

וכשראו חכמים שנמנעו העם מלהלות זה את זה ועוברים על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו' עמדו ותקנו פרוזבול. דהיינו שימסור המלוה את חובו לבית דין אף על פי שאינו מוסר להם שטרו אלא שאמר להם לפני השמטה הריני מוסר לכם חובי שאגבנו כל זמן שארצה וכשאומר דברים הללו עשאו חכמים כאילו מסר שטרו לבית דין. והמוסר שטרו לבית דין לפני השמטה ואומר להם אתם גבו לי חובי אין שביעית משמטת מן התורה שנאמר לא יגוש את רעהו וזה אינו צריך ליגוש שהבית דין נוגשים בשבילו חוב זה שכבר נמסר להם לפני השמטה. ואפילו אין לו שטר כלל אלא חוב בעל פה מועיל פרוזבול:

לה

ועכשיו לא נהגו בפרוזבול במדינות אלו שנתנו טעם למנהג לומר שכיון שנהגו כן לגבות כל חוב בלא פרוזבול אחר השביעית והלוה יודע מזה הרי זה כאילו התנה עמו המלוה בשעת הלוואה על מנת שלא ישמיט הלוה חוב זה לעולם ואפילו בשביעית שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו התורה שתנאו קיים וחייב מן התורה. אבל כל ירא שמים יחמיר לעצמו לעשות פרוזבול שהוא דבר שאין בו הפסד וקל לתקן לקבץ שלשה אנשים כשרים שהם בית דין ולומר להם הריני מוסר לכם כל חובות שיש לי שאגבה אותם כל זמן שארצה.

אך אין פרוזבול מועיל אלא אם כן יש קרקע כל שהוא ללוה או דבר המחובר לקרקע אפילו אינן שלו לגמרי אלא בשכירות או בשאלה לפי שעה. ואם אין לו כלל מזכה לו המלוה קרקע כל שהוא על ידי אחר אפילו שלא בפניו:

לו

וזמן הפרוזבול הוא לכתחלה בסוף הששית לפני ראש השנה של שביעית שאף ששביעית אינה משמטת אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה יש אומרים שמשנכנסה שנת השביעית אסור לתבוע חוב שנאמר לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמטה לה' מיד שקרא שמטה לה' לא יגוש אלא כשהלוה פורע לו מעצמו אינו צריך לומר משמט אני כמו שצריך לומר אחר שביעית שנאמר וזה דבר השמטה שמוט וגו' שצריך לדבר השמטה השמטה בפה וזהו מקץ שבע שנים. ואם לא עשה פרוזבול בסוף ששית יעשה בשביעית עד ראש השנה של מוצאי שביעית. ושנת השמטה היתה שנת תקמ"ד:

לז

המלוה את חבירו למחצית שכר השביעית משמטת החצי של מלוה ולא החצי של פקדון:

לח

המלוה על המשכון אין השביעית משמטת שאין אני קורא בו לא יגוש בשביעית הואיל ואינו צריך ליגוש:

לט

המלוה את חבירו וקבע לו זמן אחר שביעית אינה משמטתו שאין אני קורא בו לא יגוש בשביעית הואיל ולא הגיע עדיין. לפיכך אין שביעית משמטת הקפת החנות לפי שדרך החנוני להקיף שנה ושנתיים ואין דרכו ליגוש מיד והרי זה כאילו קבע לו זמן אחר שביעית אבל המוכר שאר סחורה בהקפה מיד שמכרה לו נתחייב לו מעות וכשמקיף לו הרי הוא כמלוהו ושביעית משמטתו. וגם הקפת החנות אם זקפה עליו במלוה שביעית משמטתה. ונקראת זקיפה משעה שקבע לו זמן לפורעו והגיע הזמן לפני השמטה. ויש אומרים משעה שכתב בפנקסו כל החשבון ביחד. וכן שכר שכיר אינה משמטת שדרכו גם כן להקיף לבעל הבית שכר שנה ושנתיים. ואם זקפו במלוה משמטת:

מ

ערב שפרע להמלוה וקודם שפרע לו הלוה הגיעה השמטה משמטת. לכן יעשה פרוזבול:

דיני עדות ושטרות ושליש^[נ]ת ובו נג סעיפים:

א

כל מי שיודע עדות לחבירו וראוי להעידו ויש לחבירו תועלת בעדותו חייב להעיד לו בבית דין אם יתבענו שיעיד לו בין שיש עד אחד עמו בין שהוא לבדו. ומכל מקום עד אחד לא יעיד אלא בדבר שבממון שמביא לידי שבועה או בדבר איסור להפריש מאיסור אבל אם כבר נעשה האיסור לא יעיד ואינו אלא כמוציא שם רע על חבירו שעד אחד אינו נאמן להעניש אדם על פיו שנאמר לא יקום עד אחד באיש לכל עון וגו'. אבל שנים חייבים להעיד שיענישו האדם על עבירה שעבר שזו מצות עשה בתורה ובערת הרע מקרבך בעבירה שחייבים עליה מיתה וכן בשאר עבירות לעונש הראוי להן:

ב

תלמיד חכם שיודע עדות לחבירו ותבעו שיעיד לו לפני בית דין קטן ממנו בחכמה וגנאי לו לילך אצלם אם הוא עדות ממון אינו צריך לילך ולהעיד כי עשה של כבוד תורה עדיף מהצללת ממון חבירו אלא הם ישלחו לו שלשה אנשים לביתו ויעיד בפניהם. אבל אם יש בעדות זו צד הפרשה מאיסור חייב לילך ולהעיד שאין חכמה ואין תבונה נגד ה':

ג

ישראל היודע עדות לנכרי שיש לו דין עם ישראל בערכאותיהם אם יגרום בעדותו לחייב ישראל יותר ממה שהיה חייב בדיני ישראל אסור להעידו ואם לאו מותר להעידו. ואם מתחלה יחדו הנכרי לישראל להיות לו עד הואיל ויהיה חילול השם אם לא יעיד לו ילך ויעיד לו בכל ענין:

ד

כל זמן שזוכר הדבר יכול להעיד לעולם ואינו חושש שמא מתוך שנתיישן הדבר הרבה אינו זוכרו על בוריו. ואפילו אם אינו נזכר לעדות אלא מתוך הכתב שכתב בפנקסו לזכרון דברים בשעה שאמרו לו העדות ועכשיו שכח הדבר ואינו נזכר אלא מתוך הכתב יכול להעיד. והוא שאחר שראה הכתב נזכר הדבר אבל אם אינו נזכר הדבר לא יעיד אף על פי שאמת הוא הדבר שכתב בפנקסו שנאמר על פי שנים עדים ולא על פי כתבם. וכן אם נזכר הדבר על ידי אחר שהזכירו לו יכול להעיד ואפילו אם הבעל דין בעצמו מזכירו ונזכר יכול להעיד אם הוא תלמיד חכם שבודאי לא היה מעיד אם לא היה נזכר הדבר:

ה

אסור להעיד בדבר שלא ראה בעצמו אף על פי שאמר לו אדם שיודע בו שאינו משקר לעולם ואפילו אם אמר לו בא ועמוד עם עד אחד שיש לי ולא תעיד רק שיפחד בעל דיני ויסבור שיש לי שני עדים ויודה לי לא ישמע לו:

ו

עד כשר שיודע בחבירו שהוא רשע ופסול לעדות מן התורה ואין הדיינים מכירים רשעו אסור לו להעיד עמו אף על פי שהוא עדות אמת שנאמר אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס כי גזרת מלך היא שכל העדות בטלה אפילו הם רבים אם יש ביניהם פסול אחד:

ז

ואיזהו רשע שפסול לעדות מן התורה כל שעבר על דבר שפשט בישראל שהיא עבירה והוא דבר שהוא בלא תעשה מן התורה ועבר בזדון ולא עשה תשובה שהרי היה חייב מלקות אם היו מתריץ בו שני עדים והמתחייב מלקות נקרא רשע בתורה שנאמר והיה אם בן הכות הרשע. ואין צריך לומר אם היה מתחייב מיתת בית דין שנאמר אשר הוא רשע למות. אבל אם יש לתלות שעשה בשגגה או בטעות שלא ידע האיסור לא נפסל כלל לעדות אפילו מדברי סופרים:

ח

אסור ליטול שכר לילך להעיד בבית דין (שבעירו) מה שראה כבר שהרי הוא מחויב בזה מן התורה ואסור ליטול שכר על קיום המצות. אבל מותר ליטול שכר לילך לראות הענין כדי שיהיה עד בדבר אחר כך שהרי זה אינו מחוייב כלל לראות הענין. ומטעם זה מותרים עדי הגט ליטול שכר על חתימתם:

ט

קבלת עדות צריך שלשה מומחין יודעין הלכות עדות כשר ופסול וזהירים בקבלתם לכוין עדות כל אחד ואחד כמו שצוו חכמים הוי זהיר בדברין שמא מתוך דברין ילמדו לשקר. ומקורב התחילו הדיטות לקבל עדים ומטים עקלקלותם:

י

המלוה את חבירו בעדים לא יכתבו עדותם ויתנו למלוה שלא מדעת הלוה כי שמא אין רצונו של לוח שיהיה למלוה שטר חוב עליו. במה דברים אמורים כשלא קנו מידו של לוח אבל אם קנו מידו של לוח בפני המלוה בקנין סודר אפילו לא הלוה לו כלום אלא שהקנה לו בקנין סודר שהוא חייב לו מנה הרי העדים רשאים לכתוב ולחתום וליתן ליד זה שנתחייב לו אף על פי שהמתחייב לא אמר להם לכתוב לפי שסתם קנין לכתובה עומד אלא אם כן המתחייב מוחה מלכתוב.

ואפילו אם נשתהה זמן מרובה ואחר כך בא זה שנתחייב לו ומבקש מהם שיכתבו לו הרי אלו כותבים ונותנים לו בסתם ואינם צריכים לימלך בהמתחייב וגם אינם צריכים לחוש שמא פרעו. ואפילו אם מת המלוה וכבר עבר זמן הפרעון בחייו כותבין אחר מותו. ואין חוששין לפרעון שכיון שסתם קנין לכתובה עומד הרי זה כאילו תפוס שטר בידו משעת הקנין ומי שתפוס שטר והלה רוצה לפרוע צריך להוציא השטר מידו ואם לא הוציאו מידו הוא הפסיד לעצמו והמוציאו נאמן לומר שלא פרעו ואף זה כשפורע צריך להודיע לעדי הקנין שפרעו ואם לא הודיעם הוא הפסיד לעצמו. וזה שמבקש מהם שיכתבו לו ואומר שלא פרעו נאמן וכותבים לו. וכן אם מת זה שנתחייב לו כותבין ליורשיו. וכן אם מתו שניהם:

יא

וכל זה בעדים שנתייחדו לעדות אבל אחרים שלא נתייחדו לעדות לא יכתבו שלא מדעת המתחייב שאם לא כן אם היו שם הרבה בני אדם כל שנים מהם יכתבו לו שטר וגובה. וכל זה במתחייב ליתן אבל המוחל דבר לחבירו בפני עדים או פטרו מאיזה חוב שהיה חייב לו כותבין ונותנין לו שלא מדעתו בכל ענין ואפילו לא נתייחדו לעדים. וכן המודה לחבירו בפני עדים קבלתי ממך כך וכך על חובי שאתה חייב לי ואף על פי שלא אמר להם הלה אתם עדים:

יב

וכל שטר שיש בו קנין בין שטר חוב בין שטר מכירה או מתנה ויש בו תנאי ואסמכתא שסומכת דעתו שלא יתקיים התנאי ולא היה הקנין כלום ונמצא שלא גמר והקנה ולכן אף אם יתקיים התנאי אין הקנין מועיל. אלא אם כן קנו ממנו בפני בית דין חשוב שאז גמר והקנה. או אפילו לא קנו ממנו בפני בית דין אלא שצוה לכתוב בשטר שקנו ממנו בבית דין חשוב ואף על פי שהוא שקר הודאת בעל דין כמאה עדים שגמר והקנה. או שצוה לכתוב שקיבל עליו בחרם או בשבועה שהן מועילות אפילו באסמכתא כשמצוה לכתוב כן גמר והקנה אף על פי שלא קיבל עליו. צריכים העדים לזהר בכל זה שלא לכתוב כן בשטר עד שיצוה להם המתחייב אבל לא בסתם קנין ואפילו אם המנהג הוא במדינה לכתוב כן בכל שטרי קנין.

אבל כשאומר להם כתבו ותנו לו שטר אף על פי שלא אמר להם בפירוש לכתוב כל לשונות המועילים באסמכתא הרי אלו יכתבו כל הלשונות שנהגו לכותבן בשאר כל השטרות כזה באותו העיר. בין שהן

לשונות המועילים באסמכתא בין המועילים (א) לנאמנות שיהא המלוה נאמן בלא שבועה וקבלה בחרם שלא נפרע מחובו בין ביטול מודעא בשטר מכירה בין כתבוה בשוקא בשטר מתנה שלא תהא מתנה מסותרת שאינה כלום וכן שאר כל יפויי כח שנהגו לכתוב בין בשטר חוב בין בשאר שטרות. והוא שהמנהג פשוט בכל שטרות שבאותה העיר לכתוב כן וזה שמצוה לעדים סתם לכתוב שטר יודע שנהגו כן ואם לא היה בדעתו שיכתבו כן היה לו לפרש להם שלא יכתבו כמנהג העיר ואם לא פירש להם הוא הפסיד לעצמו.

וכן אפילו בסתם קנין (ב) העומד לכתיבה כותבין כל יפויי כח שנהגו בהם בשטר כזה אם המתחייב יודע שנהגו בהם שכיון שסתם קנין לכתיבה עומד היה לו לפרש להם ואם לא פירש להם הוא הפסיד לעצמו. כי אין ביפויי כח אלו דבר שקר שתצטרך להם הודאת בעל דין לקיימם עליו כמו שצריך לכתיבת קנין בבית דין חשוב או שבועה או חרם:

יג

ואם אין המנהג פשוט בכל השטרות כולן שבעיר לכתוב כן או שאין ידוע בבירור שהמתחייב יודע מהמנהג אין כותבין שום יפויי כח בלא דעת המתחייב. אלא אם כן ידוע שאין הבית דין דנין כלל על פי יפויי כח אלו מפני שנהגו לכתוב ליפות לשון השטר בלבד ולא שיהיה האמת כן שיהיה למוציא השטר כל יפויי כח אלו.

לפיכך אם בעל השטר רוצה שיהיה לו באמת איזה יפוי כח יפרשנו המתחייב בפירוש לעדים שיכתבוהו לו וכותבין כן שאמר להם כן בפירוש. כגון מלוה שרוצה שיהיה נאמן בלא שבועה וקבלה בחרם שלא נפרע מחובו יפרש כן הלוח לעדים ויכתבו כן בשטר שהנאמנות היתה מפורשת מפי הלוח להמלוה. ואם רוצה שלא יוכל הלוח להשביעו אחר הפירעון שבועת היסת שלא נפרע ממנו שתי פעמים יכתבו לו שהנאמנות הוא לו עליו לעולם. ואם רוצה שיהיה נאמן גם על יורשי הלוח יכתבו כן בשטר עליו ועל באי כחו. ואם רוצה שגם יורשיו אחריו יהיו נאמנים יכתבו כן בשטר לו ולבאי כחו. וכל זה מדעת הלוח. ואף על פי שלא קנו מידו על זה רק שהוא לפני ההלואה שעל מנת כן הוא מלוה לו:

יד

וכל שטר שיש בו קנין בין שטר חוב בין שטר מכירה או מתנה אם אינו נכתב ביום הקנין כותבין בו הזמן מיום הקנין ולא מיום הכתיבה שכותבין קנינו מפלוני ביום פלוני וכתבנו וחתמנו ומסרנו ליד פלוני. ואם אינן זוכרים יום הקנין כותבין יום הכתיבה והקנין כותבין סתם קנינו מפלוני וכתבנו וחתמנו ביום פלוני ומסרנו לפלוני. ומכל מקום אם זוכרים שקנו ממנו בתחלת חדש פלוני או בסופו או באמצעו יכתבו קנינו בשליש הראשון של חדש פלוני או באמצעו או בשליש האחרון. ואם אינן זוכרים איזה חדש היה או שאינן זוכרים אם היה תחלת חדש או אמצעו או סופו וכותבין יום הכתיבה יכתבו בשטר שטר זה איחרנוהו וכתבנוהו:

טו

וכשכותבין הזמן מיום הכתיבה כותבין גם כן שם המקום שעומדים שם בשעת הכתיבה ולא שם המקום שקנו בו ממנו. וכן כל מי שנמסרה להם עדות במקום זה וכותבים עדותם במקום אחר כותבים מקום הכתיבה. אבל אם זוכרים זמן הקנין וכותבין אותו יכתבו גם כן המקום שנעשה בו הקנין שיכתבו קנינו

מפלוני במקום פלוני וכתבנו וחתמנו ומסרנו לפלוני וכשכותבין מקום הכתיבה כותבין קנינו מפלוני וכתבנו וחתמנו ביום פלוני במקום פלוני.

במה דברים אמורים שכותבין מקום הכתיבה ולא הקנין כשאין המטבע משתנה ממקום הכתיבה למקום הקנין או אפילו אם משתנה אלא שכתוב בשטר המטבע היוצא במקום פלוני אבל אם המטבע משתנה ממקום הכתיבה למקום הקנין ואין כתוב בשטר מטבע היוצא במקום פלוני לא יכתבו אלא מקום הקנין אף על פי שאין זוכרים זמנו וכותבין זמן הכתיבה לפי שמטבע שבמקום הקנין נשתעבד ואם יכתבו מקום הכתיבה היה משתעבד ממטבע היוצא במקום הכתיבה:

טז

וצריכים העדים לדקדק בלשון הקנין שקונין מיד המתחייב ליתן איזה דבר מיד או לזמן פלוני בין מעות בין קרקע בין מטלטלין בין מזונות ומלבושים שזה הקנין אינו כלום ואין כותבין אותו אלא אם כן אמר להם בלשון חיוב על נפשו שמחייב את עצמו ליתן מיד או לזמן פלוני אבל אם לא אמר בלשון חיוב על נפשו אלא אמר אתן מיד או לזמן פלוני אף על פי שקנו מידו על זה אין זה כלום. כי קנין על אמירת אתן הוא קנין על דברים לבד והקנין אינו חל אלא על גוף החפץ הנקנה אם מקנהו לו מעכשיו ואם אינו מקנהו לו מעכשיו אלא אומר שיתננו לו מיד או לזמן פלוני אין הקנין חל על זה אלא על גופו ונפשו של הנותן שיתננו לו אם אומר בלשון חיוב שמתחייב את עצמו ליתן.

ולכן נהגו לכתוב תנאים אחרונים בשעת הנשואין ולא די בראשונים מפני שבראשונים אין שני הצדדים מחייבים את עצמם בלשון חיוב על נפשם כי שמא יחזור בו אחד מהצדדים מאיזו סבה ורוצה להפטר בקנס לבד כי החרם הכתוב בתנאים אינו כלום עד שיקבלהו בפירוש (ולא נכתב אלא לסלק דין אסמכתא מן הקנס לדברי הכל):

יז

שטר חוב שיש בו קנין מותר לעדים לכתוב ולחתום וליתן ליד הלואה אף על פי שלא ילוה בו ויתננו ליד המלוה עד אחר כמה ימים לפי שמיד שקנו מיד הלואה בקנין סודר נשתעבדו נכסיו למלוה שזכין לאדם שלא בפניו לפיכך אינו שטר חוב מוקדם. אבל אם לא קנו מידו לא יכתבו ויחתמו ללוה עד שיהא המלוה עמו וימסור השטר ליד המלוה בפניהם בו ביום כי שמא לא ימסרהו בידו עד למחר והרי הוא מוקדם ופסול. ואפילו נכתב ביום ונמסר בלילה פסול אלא אם כן כתוב בו הזמן מיום המחרת:

יח

(וטעם פיסול המוקדם הוא שמא יטרוף מהלקוחות שלקחו מיד אחר זמן הכתוב בשטר קודם שמסרו למלוה ונמצא טורף שלא כדין שהרי לא נשתעבדו נכסיו למלוה עד שנמסר לו השטר. לפיכך שטר חוב שאין גובין בו ממשועבדים אין בו פסול מוקדם ויכולים לכותבו ללוה אף על פי שאין המלוה עמו. כגון שטר חוב שאין עליו עדים חתומים לקיים הענין אלא שחתם הלואה חתימת ידו והעדים חתמו תחתיה רק לקיים חתימתו ולא לקיים הענין כגון שטרי חוב הנהוגים במדינות אלו אם אין העדים חתומים על המשמעות רק לקיים החתימה):

יט

אבל אין כותבין שום שטר חוב למלוה עד שיהיה הלוח עמו אפילו כבר קנו מיד הלוח בקנין סודר מתחלה שלא בפני המלוה שהוא חייב למלוה זה לפי שאין אומרים סתם קנין לכתיבה עומד כשקנו מידו שלא בפני המלוה. ואפילו אם אומר המלוה לעדים כתבו השטר חוב וחתמוהו ויהיה בידכם וכשיבא הלוח היום ויאמר לכם ליתנו לי תתנוהו לי ואם לאו תקרעוהו לא ישמעו לו אולי מערים הוא כי שמא יפול מידם השטר חוב וימצאנו או שמא יגנבנו מהם.

וכן אין כותבים וחותמים שובר ללוח עד שיהא המלוה עמו. אבל כותבים וחותמים שובר למלוה אף על פי שאין הלוח עמו:

כ

וכן בשטר מכירה אין כותבין וחותמין ללוקח עד שיהא המוכר עמו אפילו כבר קנו מיד המוכר שלא בפני הלוקח. ואפילו אמר הלוקח כתבוהו וחתמוהו ויהיה בידכם עד שיבא המוכר ויצוה ליתנו לי. וכן בשטר מתנה. אבל כותבים למוכר אף על פי שאין הלוקח עמו והוא שקנו מידו בקנין סודר שאין בו משום מוקדם אף על פי שלא ימסרנו להלוקח עד לאחר כמה ימים. וכן בשטר מתנה.

ואם אחר הקנין אמר המוכר סתם כתבו שטר מכירה ולא אמר שיתנוהו לידו הרי אלו כותבין וחותמין ונותנין להלוקח לפי שמן הסתם דעתו שיתנוהו להלוקח ולא לידו עד שיפרש. וכן בשטר חוב שיש בו קנין. אבל אם לא קנו מידו אף על פי שאמר להם כתבו ותנו לו צריכים לחזור ולהמלך בו אחר שחתמוהו קודם שיתנוהו להלוקח שמא חזר בו המוכר. וכן בשטר חוב שאין בו קנין:

כא

אם אין העדים כותבים בעצמן השטר אין רשאים לחתום עד שיקראוהו תחלה מלה במלה ויבינו היטב כל הכתוב בו. ואם אינן יכולים לקרות בעצמן או להבין מעצמן יקראו ויפרשו להם שנים אחרים שהם כשרים ונאמנים וראויים להעיד ואחר כך יחתמו. ואין לעשות כן לכתחלה לחתום עדים שאין יודעים לקרות ולהבין מעצמן:

כב

וצריכים העדים לחתום בעצמן ועד שאינו יודע לחתום בעצמו ומצוה לאחר לחתום חתימתו במסירת הקולמוס אין זה כלום שהרי זה כעד מפי עד (ואין צריך לומר אם מצוה לעד השני שאין כאן אלא עד אחד).

אבל אם המתחייב בעצמו חותם על השטר כמו שנוהגים עכשיו ואינו יודע לחתום ומצוה לאחר לחתום חתימתו במסירת הקולמוס ושני עדים חתומים תחתיה לקיים שזו היא חתימתו שצוה לחתום במסירת הקולמוס הרי זה שטר כשר:

כג

וצריכים העדים להזהר מאד מאד שלא לחתום אלא על דבר שראו בעיניהם בענין שיכולים להעיד בפני בית דין בתורת עדות כי חתימתם בשטר היא כאילו מעידים בפני בית דין לכך צריכים להזהר מאד שלא יהיה דבר שקר בעדותם בשום צד בעולם.

כגון מי שרוצה ללות מחבירו לאחר זמן מה ומקדים ונותן שטר חוב עליו ומאמינו שאם לא ילוהו יחזיר לו השטר חוב אסור לעדים לחתום על שטר חוב זה ואם חתמו הרי הם כמעידים שקר. וגם הלה אסור לו לקבל שטר זה ואם קבלו אסור לו להשהותו בתוך ביתו משום שנאמר ואל תשכן באהלך עולה. ולא אמרו בשטר חוב שאין בו קנין שמוטר לעדים לכתוב ולחתום וליתן ליד הלוח כשמסרו להמלוה בפניהם בו ביום אלא כשכבר הלוח או שילוהו בפניהם או שלא ילוהו כלל והוא מחייב את עצמו בשטר חוב זה בתורת מתנה מפני טובת הנאה שקיבל או שיקבל.

וכשחותמין על מסירת מודעא שכתוב בה הכרנו באונסו יזהרו מאד שלא לסמוך עליו אלא אם כן יודעים מעצמן בבירור אונסו:

כד

וכן צריכים העדים להזהר שלא יחתמו על שום שטר חוב עד שיכירו וידעו שזהו שמו של לוח ולא יסמכו עליו שאומר שכך שמו כי שמא מעלה לו שם איש אחר כדי לחייב האיש ההוא בשטר חוב זה ועשה קנוניא עם המלוה. ובשובר צריכים לידע שזהו שמו של המלוה כי שמא עשה קנוניא עם הלוח על איש אחר ששמו כן והלוח חייב לו סך כזה. וכן בשטר מכירה ומתנה צריכים לידע שזהו שמו של זה המוכר או הנותן כי שמא עשה קנוניא עם הלוקח או המקבל מתנה על איש אחר ששמו כן להוציא מידו קרקע זה:

כה

ואם אינן יודעים שזהו שמו יכולים לסמוך על אחר אפילו על אשה או קרוב שאומרים שכך שמו לפי שכל דבר שעתיד להגלות אין בני אדם משקרים בו. אבל שמו של המלוה או הלוקח או מקבל המתנה יכולים לסמוך עליו אם הוא שטר שיש בו קנין שהרי כותבים אותו לו אף בלא המלוה או הלוקח ומקבל מתנה. וכן שם הלוח בשובר:

כו

וכל מי שהוחזק שמו בעיר שלשים יום כותבים שם זה ואין חוששים שמא שינה שמו שלשים יום כדי לעשות קנוניא שאם כן אין לדבר סוף שלעולם לא נדע שמו.

ואם יש בעיר שנים ששמותיהם ושמות אבותיהם שוים יכתבו שם אבות אבותיהם אם יודעים אותם העדים שלא על פי המתחייב. או אם אחד מהם כהן או לוי יכתבו כן. או שום סימן שבגופן כגון אם זה ארוך וזה גוף וכיוצא בזה:

כז

וכן צריכים להזהר שלא יחתמו על השטר עד שידקדקו היטב בכל אותיותיו שתהיינה דומות זו לזו ויהיה הכתב מיושר ושוה בכל דבריו שלא ירחיק האותיות זו מזו יותר מדאי לפי שיכול לזייף להוסיף אות קטנה ביניהן וישתנה הענין. ואפילו אינן מרוחקות יותר מדאי אלא שהן מרוחקות במקום אחד יותר מבשאר השטר יכול לזייף להוסיף אות קטנה באותו מקום ולא תהיה ניכרת כי תהיינה האותיות מקורבות זו לזו כמו בשאר השטר. וכל שטר שיכול להזדייף פסלוהו חכמים אף על פי שלא נזדייף. ולא ידחוק האותיות זו לזו יותר מדאי פן יפסל מחשש שמא נזדייף ונתוספו בו אותיות הדחוקות אחר כך (וכן אם אין האותיות דומות זו לזו אלא אחת גדולה ואחת קטנה יש לחוש לכך). וכן צריך ליזהר בווי"ן וזייני"ן שלא יהו דחוקים בין התיבות פן יפסל מחשש שמא זייף והוסיף ו' או ז' ולא יהיו מרוחקים פן יפסל מחשש שמא מחק אות אחת כגון ה' או ח' והניח רגלה אחד מקום ו' או ז'. וכל כיוצא בזה ידקדקו בכל לשון ובכל כתב:

כח

וכל חשבונות שבכל השטרות צריך ליזהר שלא יהיו באותיות כגון ב' ג' ד' ה' ו' מפני שיכול לזייף ולעשות מב' כ' ומג' נ' ומד' ר' ומה' ח' או ק' ומו' ז' וכן כל כיוצא בהן בשאר אותיות בכל כתב. וכל שטר שיכול להזדייף פסול אף על פי שלא נזדייף.

וכן צריך ליזהר שלא יהיה בסוף שיטה חשבון משלש ועד עשר שיכול לזייף ולעשות משלש שלשים ומארבע ארבעים וכן עד עשר. ומשמנה יכול למחוק הה' ולעשות שמונים וכן אם כתוב שלשה וארבעה עד עשרה יכול למחוק ולעשות כן בסוף השיטה. ואם נזדמן לו אחת מחשבונות אלו בסוף שיטה יחזור ויכתבנו שנית בראש שיטה:

כט

ובשיטה אחרונה צריך להחזיר מעניינו של שטר מה שכבר כתוב למעלה ואין צורך בו. לפי שאין למדין משיטה אחרונה שום זכות לבעל השטר שאינו כתוב ומפורש למעלה משיטה אחרונה מפני שאין העדים יכולים לצמצם שיחתמו מיד סמוך לכתב ויש לחוש שמא הניחו שם כדי רוחב שיטה וכתב שם בעל השטר מה שרצה ועל כן אמרו אין למדין משיטה אחרונה ולפיכך תקנו שיחזיר בה מעניינו של שטר לבד. ואפילו אם חתימת העדים היא רחוקה עכשיו כדי רוחב שיטה אחת וזה אין לחוש כלל שהרחיקו שתי שיטות אף על פי כן אין למדין משיטה האחרונה וצריך להחזיר בה מעניינו של שטר לבד לפי שלא חלקו חכמים בגזרתם בין שטר לשטר:

ל

ואם יש בשטר מחקים או אותיות תלויות או תיבות תלויות או שעבר עליהן הקולמוס צריך לקיימן שיכתוב בסוף השטר תיבה פלונית היא על המחק או תלויה או עבר עליה הקולמוס. וצריך לקיימן לפני שיטה אחרונה שהרי אין למדין משיטה אחרונה:

לא

ועכשיו (במקומות) שנהגו לכתוב בסוף כל השטרות כולן והכל שריר וקיים ואם לא כתב כן השטר פסול ואין העדים חותמין עליו למדין משיטה אחרונה מה שכתוב בה לפני שריר וקיים שהרי אין לחוש כלל שבעל השטר הוסיף שיטה זו בריוח שהניחו העדים לפני חתימתם כדי רוחב שיטה כיון שאין כתוב שריר וקיים לפני שיטה זו ולפיכך מקיימים המחקים והתלויות בשיטה אחרונה לפני שריר וקיים. אבל לא כאותם שטועים לקיים אחר שריר וקיים. ואם שכחו לקיים לפני שריר וקיים יחתמו העדים תחלה ואחר כך יקיימו ויחזרו ויחתמו אחר הקיום:

לב

וצריכים העדים לדקדק בחתימתם שלא ירחיקום מהכתב רוחב ב' שיטין הן ואוירן כגון ל' בשיטה העליונה וך' בשיטה התחתונה שהן ב' שיטין וג' אוירים ואם הרחיקו כל כך השטר פסול מפני שיכול לזייף ולכתוב מה שירצה בשיטה ראשונה מב' שיטות אלו ולהחזיר מענינו של שטר בשיטה האחרונה. ואפילו כתוב שריר וקיים בסיום השטר יכול למוחקו ולקיים המחק בשיטה שלפני אחרונה ויחזור ויכתוב שריר וקיים בשיטה אחרונה.

מה שאין כן כשלא הרחיקו אלא כדי שיטה אחת אם ימחק שריר וקיים שבסיום השטר ויכתוב מה שירצה בשיטה אחרונה ויחזור ויכתוב בה שריר וקיים אין למדין מקיום המחק שנתקיים בשיטה האחרונה הואיל והמחק גדול כשיעור שריר וקיים ויש לחוש שכל אדם יעשה כן למחוק שריר וקיים שבסיום השטר ולהוסיף שיטה אחת שהרי אין העדים יכולים לצמצם שיחתמו מיד סמוך לכתב ובאותה שיטה יקיים המחק ויחזור ויכתוב שריר וקיים. ולא אמרו שמקיימין המחק בשיטה אחרונה אלא כשאינו גדול כשיעור שריר וקיים או שאינו במקום שראוי להיות בו שריר וקיים:

לג

שיטין אלו משערים בכתיבת ידי העדים שהיא גסה ולא בכתב יד הסופר שהוא מאמן את ידיו לכתיבה דקה מפני שכל המזייף אינו הולך אל הסופר אולי לא ישמע לו אלא מזייף בעצמו ואינו יודע לאמן ידיו לכתיבה דקה כמו הסופר:

לד

שטר שכתוב כולו עם כל עדיו בשיטה אחת כשר כי לא נתנו חכמים שיעור כלל לגודל השטר. אבל אם השטר כולו בשטה אחת ועדיו בשיטה אחרת פסול כי שמא היו חתומים על שטר אחר ולא צמצמו חתימתם מיד סמוך לכתב והניחו כדי רוחב שיטה ובעל השטר זה חתך כל השטר וכתב מה שרצה באותה שיטה ונמצאו העדים חתומים עליו. ואפילו אם חתימת העדים היא רחוקה עכשיו כדי רוחב שיטה אחת לא חלקו חכמים בגזרתם. ואפילו אם עד אחד חתום בשיטה אחת עם השטר ואחד חתום תחתיו בשיטה אחרת פסול כי אין בשטר זה אלא עד אחד החתום בשיטה אחת עם השטר והשני אין למדין מחתימתו כי שמא חתם על שטר אחר והניח כדי רוחב שיטה בין הכתב לחתימתו ובעל השטר חתך כל השטר וכתב כל מה שרצה בשיטה זו והחתים בה חתימת יד עד אחד. ואף שהעד אומר שזו חתימת ידו אין עד אחד נאמן להוציא ממון:

לה

לפיכך כשיש גליון בשטר לפני חתימת העדים יחתמו זה תחת זה ולא זה אצל זה בשטר אחד מפני שיכול לזייף לחתוך כל השטר ולכתוב בגליון זה שפלוני חייב לו סך שירצה ויהיה שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת. וכל שטר שיוכל להזדייף פסול אף על פי שלא נזדייף.

ואם השטר מסתיים באמצע שיטה יחתמו העדים בחצי שיטה הנשאר זה אצל זה ולא זה תחת זה. שכשיחתמו זה תחת זה יצטרכו להחזיר מעניינו של שטר לבד בחצי שיטה אחרונה ובכל השיטה שלפניה כי לא ילמדו מהן שום זכות שאינו כתוב למעלה כי שמא הניחו העדים כדי רוחב שיטה שלא יכלו לצמצם ובשיטה שניה התחילו לחתום באמצעה שאין שום חשש בזה שיש גליון לפני חתימתם כשחותמין זה תחת זה ובעל השטר כתב מה שרצה בשיטה ומחצה זו. אבל כשחותמין זה אצל זה בחצי השיטה הנשאר אין צריך להחזיר מעניינו של שטר אפילו בחצי שיטה האחרונה ולמדין ממנה כל זכות שכתוב בה שאין לחוש כלל שבעל השטר הוסיף זה שהרי אין העדים רשאים להניח חלק לפני חתימתם כשחותמין זה אצל זה:

לו

ואם לא יחתמו בחצי שיטה הנשאר אלא בראש שיטה אחרת יפסל השטר לגמרי אם לא יצמצמו לחתום סמוך לכתב מיד ויניחו כדי רוחב שיטה מפני שיכול לזייף ולכתוב בחצי שיטה הנשאר מה שירצה ויחזיר מעניינו של שטר בשיטה אחרונה וכל שטר שיכול להזדייף פסול. ואף אם כתוב שריר וקיים בסיום השטר יכול למחקו ולכתוב מה שירצה ולקיים המחק בחצי שיטה הנשאר שהיא לפני האחרונה שיוסיף כמו שנתבאר למעלה:

לז

ובכל דינים התלויים במה שאין העדים יכולים לצמצם סמוך לכתב מיד הוא הדין אם המתחייב חתם בעצמו אינו יכול לצמצם ויש לחוש שמא הניח כדי רוחב שיטה וכתב בה בעל השטר מה שרצה ולכך צריך לחזור מעניינו של שטר לבד בשיטה האחרונה אך אם כל השטר הוא כתיבת ידו אין לחוש לזה (והוא הדין בשטר בעדים וכל השטר הוא מכתב יד העדים החתומים תחתיו).

ושטרות שנוהגים בהם במדינות אלו שסך המעות כתוב בהיפוך הדף נגד חתימת יד המתחייב צריך ליזהר שיהיה נגדה ממש ולא למטה ממנה אפילו שיטה אחת מפני שיכול לזייף ולכתוב למעלה מהחתימה סך גדול ויחתוך למטה מהחתימה סך המעות שבהיפוך הדף עם חתימת יד העדים שכנגדו ולא יהיה שטר חוב בעדים אלא חתימת יד המתחייב על סך גדול ולא יוכל לטעון לא היו דברים מעולם. וכל שטר חוב שיכול להזדייף פסול. אבל אם סך המעות כתוב בהיפוך הדף למעלה מכנגד חתימת יד המתחייב שיטה אחת או שנים אין לחוש לזיוף אפילו אם סך המעות אינו אלא שיטה אחת לפי שאם יחתוך סך המעות לא ישאר חלק על החתימה כי אם שיטה אחת ואם יכתוב בה איזה סך והחתימה תחתיה אף על פי שהיא מקוימת בעדים אינה כלום מטעם שנתבאר בשטר הבא בשיטה אחת ועדיו בשיטה אחרת:

לח

עדים שחתמו על השטר ואחר כך נשרף השטר בפניהם או שנקרע באונס או שנמחק בין לאלתר בין לאחר זמן ומבקש מהם המלוה שיכתבו לו שטר אחר הרי אלו לא יכתבו ויתנו לו שלא מדעת הלוה כי לא עשאן הלוה שלוחים אלא לכתוב שטר אחד וכבר עשו שליחותם.

אבל אם לא עשו עדיין שליחותם כגון שלא הספיק השני לחתום עד שנמחק השטר או נקרע או אפילו חתמו שניהם אלא שנמצא בו טעות בסך המעות או בזמן או בשם הלוה והמלוה וכל כיוצא בהם מדברים שהם טעות בוודאי או ששכחו לכתוב בשטר איזה תנאי שהיה ביניהם כגון נאמנות וכיוצא בזה הרי אלו חוזרים וכותבים שנית שלא מדעת הלוה:

לט

ואפילו אם עשו כבר שליחותם שאינם רשאים לחזור ולכתוב לו מעצמן הרי הם הולכים לבית דין ומעידים והבית דין יכתבו לו שטר אחר ויתנו לו שלא מדעת הלוה שבזה כח בית דין יפה.

וכשהבית דין כותבין לו שטר כותבין בו זמן הראשון אבל כשהעדים כותבים שלא על פי בית דין אלא מדעת הלוה יכתבו זמן שעומדים בו עתה כי אינו יכול לשעבד נכסיו למפרע להפסיד ללקוחות שלקחו ממנו בינתים אם הוא שטר שגובים בו מהמשועבדים בין שהוא שטר חוב בין שהוא שטר מכירה באחריות על נכסיו ושעבוד שטר הראשון כבר נפקע בקריעתו או שריפתו או מחיקתו:

מ

אבל שטר מתנה או שטר מכירה בלא אחריות בפירוש יכתבו בו זמן הראשון. ואפילו שלא מדעת הנותן והמוכר כלל. ואפילו לא ראו שנאבד ממנו שטר הראשון כי לא שייך לחוש שמא יהיו לו שתי שטרות שיגבה שתי פעמים כיון שהיא קרקע מיוחדת. וגם לא שייך בה כבר עשו שליחותם כי עכשיו אינם עושים לו שום חובה שהרי כבר זכה הלוקח או המקבל בקרקע זו בשטר הראשון ושטר זה אינו אלא לראיה. מה שאין כן בשטר חוב אף שהוא גם כן לראיה הרי אינו דומה חוב בעל פה לחוב בשטר לכמה דברים ואין חבין לאדם שלא מדעתו שום חובה.

וכן מי שפרע מקצת חובו ומבקש ממנו המלוה להחליף לו השטר ישן בחדש ונתרצה לו לא יכתבו בו העדים מזמן הראשון אלא זמן שעומדים בו עתה כי שעבוד הראשון נפקע עתה בהחזרתו אותו ללוה ואינו יכול עתה לשעבד נכסיו למפרע מחדש. ושלא מדעת הלוה לא יכתבו כלל אפילו מזמן שעומדין בו עתה הואיל וכבר עשו שליחותם:

מא

מי שפרע מקצת חובו והשליש את השטר ואמר לשליש אם לא אביא לך המעות עד יום פלוני ליתנם למלוה תן לו שטרו שיגבה כולו ממני והגיע הזמן ולא הביא לו המעות לא יתן השליש את השטר ליד המלוה שזו אסמכתא היא שסמך הלוה בדעתו שיהיו לו מעות כשיגיע הזמן ולא גמר והקנה להמלוה לעולם:

מב

במה דברים אמורים בדבר הידוע שאסמכתא היא זו ולא גמר והקנה אבל אם השליש מסופק אם יש בזה דין אסמכתא או שיש ספק אם יטעון הלה טענת אסמכתא כי שמא גמר והקנה בלב שלם מפני שהוא חייב כן באמת ואפילו אם ידוע שיש לו איזו טענה אלא שאינו ידוע לשליש אם יזכה בה הלה בדין יעשה השליש כפי מה שהושלש בידו כי הוא אינו דיין בדבר רק שלישי וכשיבא הלה ויטעון יטעון לפני בית דין רק שהשליש יתן לזה את השלישות בפני עדים וטרם שיוציאנה מתחת ידו יאמר בפניהם היאך באה השלישות לידו ועל איזה תנאי והעדים יכתבו ויחתמו הענין ויתנוהו ליד השליש והשליש ימסרנו להלה כשיבא לטעון כדי שיהיה בידו לראיה היאך ומה היתה השלישות ויוכל לטעון עליה טענתו.

אבל אין לשליש להביא השלישות לבית דין ליתנה לזה בפניהם כי הם לא יניחו לו ליתנה לזה שלא מדעת הלה הואיל והלה יכול לטעון איזו טענה ובית דין טוענים לאדם שלא בפניו כל מה שיכול לטעון בעצמו והשלישות לא נמסרה לו על דעת כך אלא על דעת שיתננה למי שיזכה על פי התנאי שהתנו עמו כשמסרוהו לו:

מג

אבל אם ידוע לשליש שזכה אחד מהם בהשלישות על פי הדין לפי מה שהתנו עמו כשמסרוהו לו ואין לשכנגדו שום טענה על פי הדין והאמת יתננה למי שזכה בה בפני בית דין ויפרש להם ענין השלישות והם יכתבו ויחתמו הענין כי שמא יפול ביניהם אחר כך איזו מחלוקת והכחשה והשליש לא יהיה נאמן אז לאחר שתצא השלישות מתחת ידו לכך צריך להיות כל הענין בפני בית דין קודם שתצא מתחת ידו וכל שלישי יזהר בזה.

ואם נעשה שלישי על ידי שליח שהביא השלישות לידו יעשה כפי מה שאמר לו השליח אף אם אחר כך מכחיש המשליש את השליח:

מד

ואם הושלש בידו שטר חוב על מנת שאם לא יפרע הלוה למלוה לזמן פלוני יחזיר השליש את השטר ליד המלוה ואין ידוע לשליש אם כבר נפרע מקצתו ואחר כך עבר הזמן ולא הביא מעות להשליש הרי זה מחזירו למלוה ואינו חושש שמא פרעו להמלוה אף על פי שלא התנה עמו שיביא המעות להשליש לפי שאם היה פורע למלוה היה פורע בפני השליש והיה תובע ממנו שטרו ולא היה מניח שטרו ביד השליש:

מה

אבל קודם שהגיע הזמן אם בא המלוה לחזור בו וליטול שטרו מיד השליש לא יחזירונו לו אפילו השלישו המלוה מעצמו שלא מדעת הלוה (שכיון שהרחבה זו שהרחיב המלוה את הזמן פירעון לא היה בה תנאי כלל ואין בה דין אסמכתא זכה בו הלוה בלא שום קנין שהרי הוא מוחזק במעותיו. אבל נתינת השלישות למי שזכה בה על פי התנאי שהתנה המשליש יש בה דין אסמכתא לפעמים ויכול לחזור בו אלא אם כן קנו מידו בבית דין חשוב ופעמים שאין בה דין אסמכתא ואינו יכול לחזור בו. ולכך צריך להיות השליש בקי בדיני אסמכתא היטב):

מו

ואם שכח ענין השלישות על איזה תנאי הושלש בידו לא יחזיר לא לזה ולא לזה עד שיבא אליהו אם הם מכחישים זה את זה. וכן המוצא שטר חוב אצלו ואינו יודע מה טיבו אם המלוה הפקידו אצלו או הלוח או אם הפקידוהו אצלו בתורת שלישות ומקצתו פרוע לא יחזיר לא לזה ולא לזה ואם החזיר עבר על דברי חכמים. וכן יורשי הנפקד לא יחזירו שום שטר שנמצא ברשות אביהם אלא אם כן יודעין מה טיבו:

מז

וכן הדין בכל זה בשטר מכירה ומתנה כי אף על פי שלא שייך בהן פירעון יש לחוש להמלכה שמא נמלך המקנה מלהקנות והפקיד השטר ביד זה עד שעה שיתרצה להקנות שאז יטלנו מידו ויתננו ליד הלוקח או מקבל מתנה ועכשיו לא קנו עדיין לכך לא יתננו לידם אם המקנה אומר שהוא הפקידו:

מח

במה דברים אמורים בשטר שאין בו קנין סודר אבל אם יש בו קנין סודר והוא שטר מכירה או מתנה שלא שייך בהן פירעון יחזירנו להלוקח או להמקבל מתנה לפי שמשעה שקנו מידו נתחייב והשטר אינו אלא לראיה.

במה דברים אמורים כשאין ידוע מי הפקידו אבל אם ידוע שהמקנה הפקידו רק שלא פירש מה לעשות בו וגם עכשיו אינו כאן כגון שמת אף על פי כן לא יתננו למי שהקנה לו כי שמא התנה עם העדים שקנו מידו שיתננו השטר לידו ולא ליד מי שהקנה לו כדי שתהיה הברירה עדיין בידו ולא גמר והקנה. ואין צריך לומר אם המקנה חי וטוען כן. וגם לא יחזירנו ליורשי המקנה כי שמא לא התנה כלום עם העדים וגמר והקנה. אבל אם המקנה חי וטוען כן יחזירנו לו כיון שידוע שהוא הפקידו:

מט

שטר חוב שנמצא בשוק אם המלוה מודה ללוה שנפל ממנו יחזירנו לו אבל אם הלוח מודה למלוה שנפל ממנו לא יחזירנו לו שכיון שלא נזהר בשמירתו מן הסתם אינו שטר כשר לכן חוששים לקנוניא שמא פרעו כבר ונפל מהלוה שלא חשש לשמרו ועכשיו עושה קנוניא עם המלוה על הלוקוחות שלקחו ממנו אחר זמן כתיבת השטר. ואפילו המלוה נותן בו סימן מובהק אין מחזירים לו. אבל אם הוא שטר שאין גובין בו מהמשועבדים יחזירנו למלוה אם הלוח מודה שנפל ממנו. ואם אינו מודה לא יחזיר לא לזה ולא לזה אלא על פי סימן מובהק. ופרטי דיני סימני שטרות יש בהם חילוקים רבים לכך אין להחזיר אלא על פי הוראת בית דין. וכל זה אפילו בשטר חוב שיש בו קנין כיון שהחשש הוא משום פירעון.

אבל שטר מכירה ומתנה שיש בו קנין כיון שאין בו לא חשש פירעון ולא חשש המלכה יחזירנו להלוקח או המקבל מתנה אף על פי שאין המקנה מודה שנפל מהם.

וכתובה דינה כשטר חוב וחוששים בה לפירעון ולקנוניא (אבל שטר שמתחייב בו לזון ולהלביש בנו וכלתו או בתו וחתנו משך כמה שנים אין חוששים בו לפירעון שיפרע במעות בשנה זו בעד מזונות של שנה הבאה לכן יחזירנו להם ולא לו אם יש בו קנין שאין בו חשש המלכה):

ג

מי שפרע מקצת חובו ואין המלוה רוצה לכתוב הפירעון על השטר חוב אלא רוצה לכתוב שובר וכן אם בא לפרוע כל חובו ואמר המלוה אבד ממני השטר חוב. אם נכתב בשטר חוב נאמנות מפורשת למלוה כשני עדים יכתוב שובר בחתימת ידו ולא בעדים שכיון שהאמינו כשני עדים לומר שלא נפרע ושנים כמאה שוב אין שובר בעדים מועיל להכחישו אלא בחתימת ידו שהודאת בעל דין כמאה עדים.

במה דברים אמורים בשטר חוב שכתוב בו שם המלוה אבל אם אין כתוב בו שם המלוה כלל ונתחייב הלוה לכל מי שמוציא שטר חוב זה כמו שנוהגים עכשיו אין שובר בחתימת יד המלוה מועיל עליו אם יוציאנו אחר ויאמר קניתי מהמלוה ולא ידעתי שנפרע מה שאין כן שובר בעדים לא יוכל לטעון לא ידעתי כי העדים מוציאים הקול:

גא

ועכשיו נתפשט המנהג שמי שנאבד לו שטר חוב כזה והחתום בו מודה שחייב לו אך שאינו רוצה לשלם שמא ימצאנו אחר ויוציאו אזי יכריזו בבית הכנסת ששטר חוב שסכמו כך וכך וזמנו כך וכך והחתום פלוני בן פלוני ועדי הקיום פלוני בן פלוני ופלוני בן פלוני מי שיש לו שטר חוב כזה יבא לבית דין מיד ואם לא יבא יבטלו הבית דין השטר חוב ויתנו כתוב וחתום להחתום בו.

ועוד נהגו שאין אדם רשאי לקנות שטר חוב כזה עד שישאל בהחתום בו אם הוא פרוע. ואם אין החתום בעיר רשאי לקנותו ואינו חושש לשובר כי שובר בחתימת ידו אינו מועיל ובעדים קול יש לו:

גב

וכל שובר בין בעדים בין בחתימת ידו צריך לכתוב בו שהפירעון הוא על שטר חוב שסכמו כך וכך (כדי שלא יוכל לטעון שהשובר הוא על חוב אחר ותועיל לו תפיסה שיתפוס משל הלוה). אם זוכרים זמן כתיבת השטר יכתבו גם כן על שטר חוב שזמנו כך וכך. ואם אין זוכרים זמן כתיבת השטר יזהרו שלא לכתוב זמן כתיבת השובר בשובר כי שמא איחרו זמן כתיבת השטר בשטר ששטרי חוב המאוחרים כשרים ונמצא שלפעמים יהיה זמן השובר קודם לזמן כתיבת השטר ואינו מועיל כלום לשטר זה לפיכך אין לכתוב זמן בשובר אלא אם כן זוכרים זמן כתיבת השטר הכתוב בשטר:

גג

אסור להשהות שטר פרוע או מחול בתוך ביתו אף על פי שהלוה מאמינו משום שנאמר ואל תשכן באהלך עולה. ואפילו כתב עליו שובר. עד שיכתבנו על גבי השטר.

והוא שפרוע כולו אבל אם נשאר חייב לו אפילו פרוטה מותר לעכב השטר. ולכתוב שובר. ואם הלוה מאמינו בלא שובר מותר.

ומכל מקום אין לו לעכב השטר בשביל שכר הסופר שנתן הוא בעד הלוה. שהלוה חייב לשלם שכר הסופר אפילו לזה המחצית שכר ואם לא היו מעות ללוה ושילם המלוה בעדו אין לו לעכב השטר חוב עד שישלם הואיל והשטר חוב לא נכתב על מעות הללו אלא חוב אחר הם (ואפילו אם הנייר גם כן של הסופר ונמצא שגוף השטר שלו ואין צריך ליתנו ללוה כלל לצור על פי צלוחיתו עד שישלם בעדו מכל מקום אין לו להשהותו בביתו אלא

קרוע. ואין צריך לומר שאין לו לעכב השטר חוב בעד חוב שחייב לו ממקום אחר לגמרי). ויש מתירים (וירא שמים יחמיד לעצמו כסברא הראשונה):

דיני מכירה ומתנה ושליח ואפוטרופוס ובו יז סעיפים:

א

אף על פי שאין המקח נגמר בדברים בלבד ורשאי כל אחד מהם לחזור בו מן הדין ואפילו קללת מי שפרע אינו צריך לקבל אם לא נתן מעות הרי החוזר בו ממחוסרי אמנה ואין רוח חכמים נוחה הימנו כי ראוי לאדם לעמוד בדבורו כמו שכתוב שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב וגו'.

וירא שמים יש לו לקיים אפילו מחשבות לבו שאם חשב וגמר בלבו למכור לו בסכום זה והלה לא ידע ממחשבתו והוסיף לו על סכום זה לא יקח ממנו כי אם סכום זה שגמר בלבו לקיים מה שכתוב ודובר אמת בלבבו. וכן הלוקח שגמר בלבו לקנות בסכום כך וכך אין לו לחזור בו (וכן כל כיוצא בזה בשאר דברים שבין אדם לחבירו יש לו לקיים מחשבות לבו אם גמר בלבו לעשות איזו טובה לחבירו ויש בידו לעשותה אבל צרכי עצמו כל שאין בהם סרך מצוה אינו צריך לקיים אפילו מוצא שפתיו):

ב

וכן מי שאמר לחבירו שיתן לו מתנה ולא נתן לו הרי זה ממחוסרי אמנה. במה דברים אמורים במתנה מועטת שהרי סמכה דעתו של מקבל כשהבטיחו אבל במתנה מרובה אין בה חסרון אמנה שהרי לא האמין זה שיתן לו דברים אלו עד שיקנה אותם בדברים שהם נקנים בהם.

ומחילה אינה צריכה קנין. אלא אם כן היתה בטעות שאז אף קנין אינו מועיל.

ומכל מקום בשעה שאומר לו ליתן לו צריך לומר בדעת גמורה ולא יהא בדעתו לשנות כי לדבר אחד בפה ואחד בלב אסור מן התורה שנאמר איפת צדק והין צדק יהיה מה תלמוד לומר הין צדק והלא הין בכלל איפה אלא שיהא הן שלך צדק ולאן שלך צדק:

ג

ורבים שאמרו לאדם אחד ליתן לו מתנה אפילו היא מתנה מרובה יש בה חסרון אמנה כי לגבי רבים המתנה מרובה היא כמתנה מועטת ליחיד. ואם היו בהם שלשה ראשי הקהל מן הדין אינן יכולים לחזור בהם שכל מעשה הקהל אין צריך קנין:

ד

וכל זה לעשיר אבל האומר ליתן לעני בין מתנה מועטת בין מתנה מרובה אינו יכול לחזור בו מן הדין מפני שנעשה כנדר. ואפילו גמר בלבו ליתן צריך לקיים מחשבתו כמו שיתבאר בהלכות צדקה (א):

ה

הרוצה למכור קרקע או בית ובאו שנים כל אחד מהם אומר אני אקח בדמים אלו ואין אחד מהם בעל המצר אם היה אחד מהם מיושבי עירו והשני מעיר אחרת בן עירו קודם. היו שניהם מיושבי עירו ואחד מהם שכנו שכנו קודם. ואם השני הוא חבירו הרגיל עמו ושכנו אינו רגיל עמו כלל חבירו קודם. היה אחד מהם חבירו ואחד מהם קרובו חבירו קודם שנאמר טוב שכן קרוב מאח רחוק. אבל לשאר כל אדם קרובו קודם. חוץ מתלמיד חכם שקודם אפילו לשכנו וחבירו הרגיל אצלו. וכל קדימות אלו הן מצות חכמים לקיים מה שנאמר ועשית הישר והטוב בעיני ה' אלהיך:

ו

המוסר מעות או חפץ ליד חבירו ואמר לו תן זה לפלוני שאני נותן לו במתנה הרי זה כאילו אמר זכה לפלוני וזכה לו בקבלתו כאילו קיבלו פלוני בעצמו שזכין לאדם שלא בפניו ושוב אינו יכול לחזור בו מן הדין. ואם בא לחזור בו וליטלו מידו לא יתננו לו אלא אם כן אונסו כדרך שנתבאר בהלכות הלואה (סל"ב). אבל אם אמר הולך חפץ זה לפלוני שאני נותן לו במתנה או שא לפלוני או יהא זה לפלוני יכול לחזור בו מן הדין אם הלה הוא עשיר אלא שיש בזה חסרון אמנה אם היא מתנה מועטת. וכל זמן שלא חזר בו יש לשליח לעשות שליחותו אפילו מת המשלח קודם שעשה שליחותו ואין היורשים יכולים לבטל המתנה מיד השליח מפני שמצוה לקיים דברי המת כשמסר ליד אחר בחייו:

ז

וכן אם אמר ליורשיו שכל אשר לו מסור בידם שיתנו לפלוני חייבים לקיים דברי המת אף על פי שבחייו היה יכול לחזור בו. אבל אם לא אמר ליורשיו שיתנו אף על פי שהוא נדר או נשבע ליתן לפלוני בין עני בין עשיר יורשיו פטורים שכיון שמת בטלה שבועתו ואין כאן מצוה לקיים דברי המת כיון שלא דבר להם. ואפילו צוה להם על ידי אחרים אינם צריכים לקיים דבריו עד שיצוום בפניהם וישתקו ויקבלו את דבריו. ואם לא הניח להם ירושה פטורים בכל ענין אפילו צוה להם ואפילו אב שצוה לבנו לפרוע חובו פטור אם לא ירש כלום כי מצות כיבוד אב אינה אלא בממון של אב כמו שנתבאר בהלכות כיבוד אב ואם:

ח

אין ליתן נכסיו במתנה לאחרים ואפילו לצדקה ולהניח היורשים כך וכל העושה כן אין רוח חכמים נוחה הימנו ואפילו אין היורשים נוהגים כשורה. אבל אם מניח גם ליורשים דבר המספיק להם מותר כמו שנתבאר בהלכות צדקה. ומדת חסידות שלא לחתום עצמו עד ולא להיות בעצה בצוואה שמעבירין בה הירושה מהיורש אפילו מבן שאין נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה כי שמא יצא ממנו זרע טוב והגון. ואפילו למעט לזה ולהרבות לזה יש מי שאוסר וראוי לחוש לדבריו:

ט

מדת החסידות שלא לקבל מתנה אלא לבטוח בה' שיתן לו די מחסורו שנאמר ושונא מתנות יחיה:

י

הנותן מתנה לקטן אם יש בו דעת שנותנים לו צרור וזורקו אגוז ונוטלו זכה במתנה שנתן לו ואינו יכול לחזור בו וליטלה ממנו פחות מזה לא זכה בה ויכול לחזור מן התורה. אבל מדברי סופרים יש מי שאוסר:

יא

הנותן לחבירו מעות לקנות דבר שיש לו שער קצוב וידוע והוסיף המוכר לשליח הרי זאת התוספת מתנה ואינו צריך ליתנה כולה לבעל המעות אלא חציה כי אין הדבר ידוע למי נתן מתנה זו להשליח או להמשלח. ויש אומרים שאפילו פירש לו המוכר שנותנה לו צריך ליתן חציה להמשלח הואיל ועל ידי מעותיו באה לו הנאה זו. וירא שמים יחוש לדבריהם. וכן בכל הנאה שבאה לשליח על ידי שליחותו.

אבל אם הוא דבר שאין לו שער קצוב חייב ליתן הכל להמשלח כי אין כאן מתנה אלא מקח בזול אף על פי שכששלחו אמר לו לקנות ביוקר. וכן אם נתן לו למכור דבר שאין לו שער קצוב וידוע ומכר ביוקר ממה שאמר לו הכל גרם מזל המשלח:

יב

וכן אם נתאנה המוכר בשיווי המקח והוא נכרי שאין צריך להחזיר לו אונאתו חייב ליתן הכל להמשלח שהרי הנכרי היה סבור שאין המקח שווה יותר מן המעות שקיבל ונתן הכל לבעל המעות. ומכל מקום אם יש לו שער קצוב וידוע והנכרי טעה בו כיון שמקבל בעל המעות קצבתו דיו. אלא שכיון שעל ידי מעותיו באה הנאה לשליח יתן לו החצי לפי סברא האחרונה.

אבל אם לא טעה בשיווי המקח אלא במדה או משקל או מנין. וכן אם שלחו למכור סחורתו ומכרה לנכרי וטעה הנכרי בחשבון המעות אינו צריך ליתן כלום למשלח שהטעות בחשבון הוא דבר בפני עצמו ואינו שייך למקח כלל לפיכך אין אומרים בזה על ידי מעותיו או סחורתו של משלח באה לו הנאה זו שהרי אם היה רוצה היה מחזיר לנכרי טעותו כדי לקדש השם:

יג

וכל זה כשהתוספת אינה באותו דבר עצמו שנתן המשלח לשליח אלא בתמורתו כגון שהוסיפו סחורה בעד מעות שנתן לו או מעות בעד סחורה. אבל אם ניתותרו מעות ממעות שנתן לו מחמת שהוסיפו בסחורה בטעות אפילו הוא טעות במדה או משקל או מנין וכן אם נתותרה סחורה מחמת שהוסיפו במעות בטעות אפילו הוא טעות בחשבון חייב ליתן כל המותר למשלח לפי שלא יצא המותר עדיין מרשות משלח כלל שיזכה בו השליח כי כל זמן שהוא ברשות השליח הרי הוא כברשות משלח ממש ששלוחו של אדם כמותו בכל דיני התורה ולכך לא זכה הנכרי מעולם במותר זה. ולא יאמר השליח אחזיר לנכרי טעותו לקדש השם כי בשלו או של נכרי הוא רשאי לקדש השם ואינו רשאי לקדש השם בשל אחרים. וכן בכל כיוצא בזה:

יד

וכל זה כשנותן משלח לשליח בסתם אבל אם אמר לשליח מכור בכך וכך או קנה בכך וכך והמותר שלך הרי הכל שלו בכל ענין כי שוב אינו יכול לחזור בו המשלח כלל אף על פי שהשליח שתק ולא ענהו כלום כשאמר לו כן:

טו

ואין השליח רשאי למכור לעצמו או לקנות מעצמו מפני החשד שיחשדהו שמוזיל לעצמו אלא אם כן אמר לו המשלח סכום המקח קצוב (והמותר שלך) שאז מקחו קיים אם יתרצה לו המשלח.

וכן אפוטרופוס אינו רשאי למכור כלום לעצמו אפילו מוכר על פי בית דין. אבל מותר לו לקבל מעות של היתומים למחצית שכר או לשליש ורביע כמה שיפסקו לו הבית דין שאז אין חשד בדבר כי מה לי הוא מה לי אחר מה שאין כן במכירה שאפשר שאחר יוסיף על שומת בית דין יש חשד בדבר.

והאפוטרופוס אינו רשאי למכור אלא סחורה אבל לא קרקעות ומטלטלין אלא לפרנסתם או שנראה בעיניו שהוא תועלת היתומים לישא וליתן בדמיהם אבל למכור ולהניח המעות אסור משום שבח בית אביהם שהוא נוי וכבוד להם כשיש להם חפצים הרבה:

טז

ואסור לאפוטרופוס להכניס סחורות היתומים בספק סכנה אף על פי שהוא עושה כן בשלו. לפיכך לא ישלח סחורתם בדרך ים שהים נותן בשפע ונוטל בשפע ולא בדרך שיש בה ספק לסטים וכן כל כיוצא באלו. אלא אם כן הוא יין שאם ישהנו כאן עד שימכר יש לחוש שמא יחמיץ הרי זה עושה כדרך שעושה בשלו וכן כל כיוצא בזה:

יז

הנותן מעות לחבירו לקנות לו קרקע או מטלטלין והלך וקנה לעצמו במעות שלו הרי זה רמאי. ואם המוכר אינו מתרצה למכור למשלח מותר לקנות לעצמו. ומכל מקום צריך להודיע תחלה למשלחו כדי שלא יחשדנו. ואם חושש שמא בתוך כך יקדימנו אחר אינו צריך להודיעו תחלה אלא אחר כך. ואם קנה במעות המשלח חייב ליתן לו המקח אף על פי שקנהו לעצמו:

דיני אונאה וגניבת דעת ובו לב סעיפים:

א

אסור לאדם להונות את חבירו בין במקחו ליקח בזול ממה שהוא שוה אפילו פרוטה אחת בין בממכרו למכור ביוקר ממה שהוא שוה אפילו פרוטה אחת ואם הונה עובר בלא תעשה שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו. ולא יאמר שמא שוה כך וכך במקום פלוני או לזמן פלוני ישוה כך כי אין בזה הדבר אלא מקומו ושעתו:

ב

עבר או טעה והונה חייב להחזיר האונאה אם היא שתות שיווי מקח כגון שמכר שוה שש בשבע או שקנה שוה שש בחמש או שהיא שתות מעות כגון שמכר שוה חמש בשש או שקנה שוה שבע בשש. אבל אם אין בה לא שתות שיווי מקח ולא שתות מעות אין צריך להחזיר לפי שכן הוא דרך מקח וממכר שאין הלוקח והמוכר יכולים לכוון דמי המקח בצמצום ודרך העולם למחול טעות עד שתות אם הטעות הוא בשיווי המקח ולא במדה ומשקל ומנין הסחורה או המעות כמו שיתבאר:

ג

אבל לכתחלה חייב להודיעו טעותו אפילו על פרוטה אחת ולא יונה אותו. ואף שיש להסתפק ולומר שכל פחות משתות אין שם אונאה עליו כלל אלא דרך מקח וממכר הוא כי לפעמים הלוקח חפץ במקח ומוסיף עליו דמים יותר משיווי ופעמים שהמוכר מזלזל בממכרו מפני שאין חפץ זה ערב עליו או מפני שדחוק למעות ולכן עד שתות הוא בכלל דמי המקח ואין עליו שם אונאה כלל מכל מקום ירא שמים יחמיר לעצמו שלא יכנס לספק לא תעשה של תורה.

ואפילו אם המתאנה הוא תגר ובקי ביותר ואין דרכו לטעות אין תולין האונאה אלא בטעותו. וצריך להודיעו טעותו ולפרש לו שאף ששוה כך וכך איני חפץ למכור או לקנות אלא בכך וכך ואין לך עלי כלום:

ד

וכשמפרש כן מותר אף אם האונאה היא שתות או יותר.

ואם האונאה שמתאנה המוכר היא גדולה כל כך בכדי שאין הדעת טועה כלל אין צריך לפרש לו כי ניכר הדבר שמזלזל בממכרו מפני דוחקו למעות.

וכן בעל הבית המוכר כלי תשמישו ביוקר אין צריך לפרש שהדבר ידוע ללוקח שאילו לא הרבה לו בדמים לא היה מוכר כלי תשמישו. והוא שהלוקח יודע שזה המוכר הוא בעל הבית ולא תגר אבל אם אינו יודע צריך לפרש לו. ויש אומרים שאפילו ביודע שהוא בעל הבית אם האונאה יתירה על שתות צריך לפרש לו כי אין דרך בעל הבית למכור כליו ביותר משתות על שווין ויש לחוש לדבריהם:

ה

וכל שיעור שתות שאמרנו אינו אלא בטעות בשומת שיווי המקח שאין כל אדם יכול לצמצם בו ודרך העולם למחול עד שתות אבל אם היה טעות במדה או במשקל או במנין הסחורה אפילו פרוטה אחת יתירה חייב להחזירה לעולם בכל ענין. אלא אם כן היתרון הוא בענין שאין הדעת טועה בו כלל כגון במקום שנהגו למנות המעות שנים שנים ולא אחד אחד ומצא יתרון מטבע אחת או שלש או חמש וכיוצא בהם ממספר הנפרד שאינו זוג זוג שבזה אי אפשר לתלות בטעות המנין אלא מתנה היא שנתן לו כל היתרון או שגנב וגזל ממנו סכום כזה ומתבייש להחזיר לו והבליע לו בחשבון או שאיש אחר גנב או גזל ממנו ונתן לזה שיבליע לו בחשבון בין שהמעות הם דמי מקח וממכר בין פירעון חוב בין הלואה שהלוה המלוה

ללוח ומצא בה הלוח יתרון כזה. אבל אם נהגו למנות אחד אחד כמו שנוהגין עכשיו תולין כל היתרון בטעות במנין שטעה במנינו כמה פעמים כמספר היתרון וחייב להחזיר לו לעולם:

ו

הנושא ונותן באמונה אינו חושש לאונאה כיצד חפץ זה בכך וכך לקחתיו כך וכך אני משתכר בו אף על פי שנתאנה בלקיחתו וכל המתאנה אינו רשאי להונות אחרים בשביל כך זה מותר שהרי זה כמפרש לו שלא יסמוך על שיווי המקח אלא על הדמים שקנה הוא:

ז

הנושא ונותן באמונה לא יחשוב הרע באמונה והיפה בשווי שאם קנה עשר יריעות בעשרה דינרים ויש בהן שאינן שוות דינר ויש בהן שוות יותר לא יחשוב הרעות כל אחד בדינר והיפות בשוויין ועל זה יטול הריח שיתפטר עמו שאין זו אמונה אלא אונאה. רק יחשב הכל באמונה כמו שקנאן יחד. והוא שמוכרן גם כן ביחד אבל אם מוכר הרעות בפני עצמן והיפות בפני עצמן מוכרן בשוויין מלבד הריח שנוטל כמו שמתפטר עמו:

ח

הנושא ונותן באמונה מעלה לו על דמי המקח שכר הכתף המוליך מביתו לחנותו ושכר הגמל ושכר הפונדק אם הביא מעיר אחרת וכן שאר כל הוצאות וכוללם בדמי המקח ועל זה יטול ריח שנתפטר עמו אבל שכר טירחא לא יכלול בדמי המקח (כי הוא בכלל הריח מן הסתם בדעת בני אדם שנוטל ממנו כמו שנתפטר עמו ולא בדמי המקח הואיל ולא הוציא מעות ונמצא שאם כוללו בדמי המקח בסתם ואינו מפרש כן להלוקח הרי זה מטעהו ומאנה אותו):

ט

כשם שיש איסור אונאה במקח וממכר כך יש איסור אונאה בשכירות ובקבלנות ובחילוף מטבע.

וכן אם הסלע חסרה שתות ממשקלה יש בה איסור אונאה להוציאה בסלע יפה אם מוציאים הסלעים במנין ולא במשקל. שאם מוציאים במשקל אפילו חסרה כל שהוא עובר בלא תעשה אם מוציאה ביפה שנאמר לא תעשו עול במשפט במדה במשקל. ויש אומרים שלא אמרו שיעור שתות אלא בסחורה אבל מעות שלהוצאה ניתנו והחסרים אינם יוצאים כל כך אין דרך העולם למחול על חסרונם אלא עד חצי שתות אבל מחצי שתות ואילך וחצי שתות בכלל דרך העולם להקפיד עליו ויש בו איסור אונאה ויש להחמיר כדבריהם.

אבל בפחות מחצי שתות מותר להוציאה לכתחלה ביפה הואיל ואין בה הפסד כלל למקבלה שגם הוא יוציאנה ביפה מה שאין כן בפחות משתות בסחורה. וכל מי שאינו רוצה לקבל מטבע שנחסר פחות מחצי שתות אינו אלא נפש הרעה. והוא שיוצא בהוצאה על ידי הדחק אבל אם אינו יוצא אפילו על ידי הדחק אסור להוציאה ביפה אפילו חסר מעט. ואם הוציאה והחזירוהו לו אפילו אחר י"ב חדש יש אומרים שחייב לקבלו אם מכירו:

י

וכל מטבע שנפחת ונחסר מחצי שתות ממשקלו אסור לקיימו בביתו מפני שבקל מרמין בו להוציאה ביפה (וכמו שאסרה התורה להשהות מדה חסרה בביתו שנאמר לא יהיה לך בביתך וגו' שלא יבואו לרמות בה כמו שיתבאר). ולא ימסרנו לאנס או לתגר מפני שמרמין בו אחרים. ולא יעשנו משקל ולא יזרקנו לתוך שברי כסף שהרי אסור לקיימו שמא יבא אחר וירמה בו להוציאו ביפה. אלא יתיכנו או יקבנו באמצעו לתלות בצואר בתו אבל לא יקבנו מן הצד שמא יבא אחר ויחתוך מקום הנקב.

ואם חסר עד שעמד על חציו כגון סלע שעמד על שקל ושקל שעמד על דינר ודינר על חציו מותר לקיימו שאז אי אפשר לרמות בו מפני שהפחת שלו ניכר לכל. אבל אם עמד על פחות מחציו אסור לקיימו מפני שאפשר לרמות בו להוציאו בחציו שהוא שקל או דינר או חצי דינר כיון שהם מטבעות היוצאים.

ומטבע שאין לוקחין אותו אלא במשקל מותר לקיימן בכל ענין שכל הלוקחו ישקלנו:

יא

וכל דין אונאה אינו אלא בישראל אבל נכרי הטועה בשיווי המקח או בשיווי המטבע אין צריך להודיעו טעותו שנאמר אל תונו איש את אחיו ואחיו ולא נכרי.

אבל אסור להטעותו בין בשיווי מקח בין בחשבון כמו שיתבאר בהלכות גזלה. וכן כל מרמה שבעולם אסורה במקח וממכר אפילו לנכרי כגון אם יש מום במקחו צריך להודיעו ללוקח אף על פי שהוא נכרי שהרי זה מטעהו וגונב דעתו אם אינו מודיעו והרי זה כגונב ממנו ואסור מן התורה כמו שיתבאר בהלכות גזלה:

יב

ואפילו לגנוב דעתו בדבר שלא יגיע לו הפסד להנכרי אסור מדברי סופרים כגון למכור לו בשר נבילה בחזקת שחוטה. ואף לגנוב דעת הבריות בדברים אפילו במלה אחת של שפת חלקות או גניבת דעת או במעשה שמראה שעושה בשבילן ואינו עושה אסור מפני שמחזיקים לו טובה בחנם:

יג

כיצד לא יפתח חבית יין העומדת להפתח מיד מפני שכבר מכרה לחנוני (א) וזה סבור שפתחה בשבילו להשקותו יין חזק ונפסד על ידו הפסד גדול שהרי חבית זו שפתחה תשאר חסירה ויתקלקל יינה ויבא להחזיק לו טובה בחנם (אלא אם כן הוא חביב עליו שהיה פותח בשבילו) אלא צריך להודיעו שלא פתחה בשבילו כי מן הסתם אין לו להעלות על דעתו שכבר מכרה לחנוני. אבל בדבר שיש לו להעלות בדעתו שאינו עושה בשבילו ומטעה עצמו וסבור שעושה בשבילו כגון שפגע בחבירו בדרך וסבור זה שיצא לקראתו לכבודו אין צריך להודיעו וכן כל כיוצא בזה:

יד

לא יפציר בחבירו שיסעוד עמו והוא יודע שאינו סועד (ואילו היה סועד לא היה מפציר בו). אבל בלא הפצר מותר לומר לו פעם ושתיים בוא ואכול עמי אף על פי שאין דעתו שיאכל עמו כי זהו כבודו שמכבודו לאכול

עמו. ולא ירבה לו בתקרובת ויודע בו שאינו מקבל (ואילו היה מקבל לא היה מרבה לו. אבל אם הוא חביב עליו בענין שהיה מרבה לו אם היה מקבל וכן אם היה מפציר בו לסעוד אם היה סועד אף על פי שיודע שעכשיו לא יסעוד ולא יקבל מותר להפציר בו לסעוד ולהרבות לו בתקרובת שאין זו גניבת דעת כיון שהוא חביב עליו באמת והוא מבקש באמת להנהותו ואין מונע מצדו אלא מצד חבריו שאינו רוצה נמצא שאם יחזיק לו טובה אינה בחנם).

אבל לא יאמר לו סוך שמן מפך זה והוא ריקן לפי שיודע בו שאינו רוצה לסוך (אף שאם היה רוצה (ב) לסוך היה נותן לו שמן מכל מקום עכשיו אינו מבקש באמת להנהותו כי יש מונע מצדו שהפך ריקן ואין בו שמן ויחזיק לו טובה בחנם וכן כל כיוצא בזה).

וכן לא ילך לבית האבל ובידו כלי ריקן לפי שיודע בו שאינו צריך לו (כי הרבה הביאו לו כבר להברותו בסעודה ראשונה שהאבל אסור לאכול משלו וכל העם מברין אותו וסבור האבל שגם זה הביא לו ויחזיק לו טובה בחנם כיון שעכשיו לא הביא כלום אף שהיה מביא לו אם היה צריך לו). ואם הוא עושה כן כדי לכבדו בעיני הבריות מותר. וכן בכל דבר שעושה כדי לכבדו בעיני הבריות אין בו משום גניבת דעת:

טו

לא ישלח לחבירו חבית יין ושמן צף על פיה מפני שיסבור שהכל שמן ויזמין אורחים עליה ובטוח שיש לו שמן הרבה לצרכם ונמצא מתבייש:

טז

לא ימכור עור של נבילה בחזקת שחוטה כי עור הנבילה אינו חזק כל כך כמו עור השחוטה ונמצא מטעהו:

יז

אסור לאדם למכור לחבירו קרקע או מטלטלין שיש עליו עסק ודין לאיזה אדם עד שיודיעו ללוקח שאף על פי שהאחריות עליו אין אדם רוצה שיתן מעותיו וירד לדין ויהיה נתבע מאחרים:

יח

אסור לפרנס את האדם ובהמה וכלים העומדים להמכר אדם כגון עבד כנעני שהוא זקן וצובע שער ראשו וזקנו כדי שיראה בחור ובהמה להשקותה מי סובין שמנפחין אותה וזוקפין שערותיה כדי שתראה שמנה. וכן אסור לקרד ולקרצף אותה כדי לזקוף שערותיה. והכלים אסור לצבעם שיראו חדשים ואין השבח שמשביחם בצבע כמו העילוי שמעלה אותם בדמים מפני שסוברים שהם חדשים ונמצא מטעה ומאנה. אבל חדשים מותר לצבעם כדי ליפותם (וכן ליפותם בשאר מיני יפוי אפילו אם מתעלים בדמים יותר מן השבח שמשביחם הואיל ואין כאן טעות ואונאה שהמוסיף דמים בשביל יופיין מוחל הוא מדעתו):

יט

אסור לנפח בקרבים כדי שיראו שמנים ורחבים. ואסור לשרות בשר במים כדי שילבין ויהא נראה שמן. ואם מנהג כל הקצבים לעשות כן והכל יודעים ממנהגם יש מי שמתיר לפי שאין כאן אונאה כיון שהכל יודעים ממנהגם (ושומר נפשו ירחק מזה כי אף על פי כן יש לחוש שיסבור הקונה שהוא שמן באמת שהרי יש הרבה שמנים בעולם ובשביל כך עושים כן כל הקצבים):

כ

אסור לערב מעט פירות בהרבה פירות יפים שלא יהיו ניכרים בהם וימכור הכל בחזקת יפים ואפילו שניהם יפים אלא שאחד יפה מחבירו. וחדש וישן אסור לערב זה בזה וזה בזה כי הישן עושה קמח הרבה יותר מהחדש והחדש יפה ממנו אם הלוקח רוצה להכניסו לאוצר לישנו:

כא

התגר מותר ליקח פירות טובים ורעים מכמה מקומות וליתנם במגורה אחת למכור ממנה אפילו אין הרעים ניכרים מפני מייעוטם או מפני שדומים לטובים במראיתם לפי שהכל יודעים שהוא קונה ממקומות ויש במגורה שמוכרה ממנה תערובת טוב ורע ובחזקת כן קונים ממנו. ובלבד שלא יתכוין ליקח הרוב ממקום הטוב כדי שיצא עליו הקול שהוא קונה הכל ממקום הטוב וקונה גם ממקום הרע ומערבו עמו בענין שאינו ניכר בו:

כב

מקום שנהגו לערב מים ביין בין הגיתות שהיין תוסס והמים מתערבים בו יפה ונעשים יין מותר לערב כשיעור שדרכם לערב ולמכור סתם ואין כאן אונאה לפי שהכל יודעין שדרכם לערב כן ובחזקת כן קונים. ומי שנתערב מים ביינו יותר מכשיעור שדרכם לערב או אחר הגיתות או במקום שלא נהגו לערב הרי זה לא ימכרנו בחנות אלא אם כן הודיע לקונה שאז מותר למכרו בחנות (לקונים לשתות). אבל אסור למכרו לתגר אף על פי שמודיעו שמא ירמה בו אחרים:

כג

וכל זה במקום שאין כל הקונים יין טועמים תחלה אבל במקום שנהגו שכל מי שקונה יין טועמו תחלה מותר לערב בו מים לעולם בענין שירגיש הטועמו.

ובמקום שאין הכל טועמין אסור לערב אפילו יין קשה ברוך אחר הגיתות שהרוך יותר טוב לשתות מהקשה וגם דמיו יקרים יותר. אבל הרוך בקשה מותר. ובין הגיתות מותר אפילו קשה ברוך מפני שכשנותנין מעט קשה ברוך בין הגיתות הוא משביחו שמתקיים. אבל במקום שהכל טועמין תחלה מותר לערב לעולם בענין שירגיש הטועמו:

כד

אסור לערב שמרים ביין או שאר משקים אפילו כל שהוא ולמכור בסתם. ומכל מקום אם קנה ממנו חבית יין שלימה כל מדה בכך וכך כשבא למדוד יכול לערב השמרים עם היין ומוכר לו הכל ביחד אם אין המנהג בעיר בהפך. אבל לא יערב בו שמרים מחבית אחרת אפילו מכר לו שתיהן מפני ששמרי חבית זו מקלקלין יין שבחבית אחרת:

כה

מותר לברור הפסולת מתוך הגריסין ומן הקטניות כדי שיראו יפים ללוקח ואינו כמטעהו לפי שזהו דבר הנראה לעינים ויכול הלוקח לראות ולהבין כמה שוים יותר בשביל שהוציא מהם הפסולת וטוב לו להעלות בדמיהם כדי שלא יצטרך לטרוח ולבררם. ובלבד שלא יברור העליונים ויניח הפסולת בתחתונים:

כו

כל הפירות ותבואה וקטניות שיש בהן פסולת או מתליעות או עפרורית אפילו צרורות ואבנים ומוכרן במדה אין צריך לבררן אם נתערבו מאליהן שהרי הן נראין ללוקח. ובלבד שלא יערב בידיים. לפיכך אסור לברור צרור מתוך חטיו של חבירו שמפסידו חטין כמדת הצרור כשימכרן שיצטרך למדוד חטין תחת הצרור. ואם בירר ישלם לו הפסדו ולא יחזיר הצרור לתוך החטין שהרי אסור לערב בידיים אפילו כל שהוא:

כז

כשם שאונאה במקח וממכר כך אונאה בדברים שנאמר ולא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך זו אונאת דברים. וגדולה אונאת דברים מאונאת ממון שזו ניתנה להשבון וזו לא ניתנה להשבון וזו בממונו וזו בגופו והצועק על אונאת דברים נענה מיד לפי שהיא צער הלב וקרוב להוריד דמעות:

כח

כיצד היא אונאת דברים היו חמרים מבקשים ממנו תבואה לקנות לא יאמר לכו אצל פלוני והוא יודע שאין לו אלא שמתכוין להתל בו דרך בזיון או בחמרים. ואף על פי שיכול להתנצל לומר לו הייתי סבור שיש לך הרי זה דבר המסור ללב ועל זה נאמר ויראת מאלהיך אני ה'.

וכן לא יאמר לחבירו בכמה תמכור חפץ זה והוא אינו חפץ לקנותו או שאין לו דמים אלא שכוונתו להטעות את חבירו ואחר כך כשלא יקנה יכיר חבירו שנתכוין להטעותו ויצר לו.

ואין צריך לומר שלא יאמר לו דברי קנטור אף על פי שאין בהם גנות ודופי שיש בו עתה שזה אסור משום לשון הרע אלא שמזכיר לו מה שכבר היה כגון אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך.

או שמזכיר לו מה שהוא עתה שלא בלשון גנאי ודופי אלא בלשון תוכחה כגון אם היו יסורים באים עליו לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך וגו' זכור נא מי הוא נקי אבד וגו'. והם אמרו כן לאיוב לפי שהיה מצדיק עצמו ומרשיע מדת הדין.

או שאומר דבר אחר שעל ידי זה ניכר גנותו של חבירו כגון אם נשאלה שאלה בדבר חכמה לא יאמר למי שאינו יודע באותה חכמה מה תשיב בדבר זה או מה דעתך בדבר זה. וכן כל כיוצא בדברים אלו שהם צער הלב אף על פי שאינו מחרפו בגנאי ודופי שיש בו עתה ואינו מכנהו בשם רע ולא מביישו ברבים.

ואין צריך לומר המחרפו בדברי גנאי ודופי אפילו ברמז ואפילו הוא אמת אלא שאינו עון וחסא אשר חטא בענין שראוי לבזותו על דרך שיתבאר שיש בזה איסור אונאת דברים מלבד מן איסור לשון הרע שהוא אפילו כשאומר כן שלא בפניו.

וכן המקללו בפניו יש בו משום אונאת דברים לבד מאיסור קללה לשום אדם מישראל שהוא אפילו שלא בפניו כמ"ש לא תקלל חרש:

כט

וכן המכנה שם רע לחבירו אפילו הוא רגיל באותו כינוי ואינו מתבייש בו אם זה כוונתו לביישו אסור משום אונאת דברים. ואם ביישו ברבים אין לו חלק לעולם הבא. ואפילו שלא בפניו אסור משום לשון הרע אם מתכוין לגנותו ולבזותו.

ומאד מאד צריך לזהר שלא לבייש שום אדם מישראל בין בדבור בין במעשה. ואפילו עושה מעשה טוב ועל ידי זה באה הבושת לחבירו כמו שמצינו באחד מן החכמים שהיה רגיל להשליך מעות לעני בן טובים בכל יום בבוקר השכם בסתר אחורי הדלת שכשיפתח הדלת ימצאם פעם אחת ביקש העני לידע מי הנותנם שם והלך לראות וברח החכם מפניו עד תוך כבשן האש כדי שלא יתבייש העני שנוח לו לאדם להפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים שנאמר היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה לאמר לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ולא אמרה לו בפירוש אלא ברמז אם יודה ואלו לא תפרסמו:

ל

ואפילו המוכיח את החוטא צריך להוכיחו בינו לבין עצמו ולא ברבים שלא יתבייש. וצריך לדבר עמו בנחת ובלשון רכה ולא ידבר עמו קשות עד שיכלימונו אפילו בינו לבין עצמו שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך יכול אתה מוכיחו ופניו משתנות תלמוד לומר ולא תשא עליו חטא.

ואם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומחרפין אותו בפניו ומקללין אותו ואת יולדיו בפניו עד שיחזור למוטב. וכן כל העובר על דברי חכמים ולא חזר בו בתשובה מותר לקרותו עבריין ואין בו משום אונאת דברים שנאמר לא תונו איש את עמיתו פירשו חכמים עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות הזהירה תורה על אונאתו ולא העובר עליהן ולא חזר בו אחר שהוכיחוהו בסתר ובלשון רכה.

ומותר לקרותו רשע בן רשע אף על פי שאביו צדיק:

לא

המאנה את הגר בדברים עובר בשלשה לאוין וגר לא תונה ולא תונו אותו ולא תונו איש את עמיתו וגר בכלל עמיתו לכך צריך לזהר ביותר מאונאתו. והלוחצו ודוחקו בתביעת חוב ואין לו עובר גם כן בשלשה לאוין ולא תלחצנו וגר לא תלחץ ולא תהיה לו כנושה ולכך צריך לזהר גם מזה ביותר:

לב

וצריך לזהר מאד באונאת אשתו שלא לצערה בדברים שמתוך שדמענה מצויה פורענות אונאתה ממנה לבא. ולעולם יהא אדם זהיר בכבוד אשתו שאין ברכה מצויה בביתו של אדם אלא בשביל אשתו וכך אמרו חכמים לבני דורם כבדו את נשותיכם כדי שתתעשרו:

דיני מדות ומשקלות והפקעת שערים ובו כא סעיפים:

א

השוקל לחבירו במשקל חסר מן המשקל שהסכימו עליו בני אותה העיר או המודד במדה חסרה מן המדה שהסכימו עליה הרי זה עובר בלא תעשה שנאמר לא תעשו עול במדה במשקל ובמשורה. במדה זו מדידת קרקע לשותפין שבאו לחלק לא ימדוד לאחד בימות הגשמים ולאחד בימות החמה מפני שבימות הגשמים החבל הוא לח ומתפשט ובימות החמה מתוך יובשו מתקצר וצריך לדקדק בחשבון מדידת הקרקע על פי עיקרים המתבארים בחכמת התשבורת שאפילו מלא אצבע מן הקרקע רואים אותה כאילו היא מלאה כרכום. במשקל שלא יטמין משקלותיו במלח כדי שיקילו. ובמשורה היא מדה קטנה אחת משלשים וששה בלוג והזהיר עליה הכתוב שלא לעשות בה בענין שתעלה הרתיחה ויראה כאילו היא מלאה אף על פי שהרתיחה היא דבר מועט מאד ופחות הרבה משה פרוטה שהתורה הקפידה על המדות ומשקלות בכל שהוא:

ב

ואפילו השוקל או המודד בחסר כל שהוא לנכרי עובר בלא תעשה וחייב להחזיר וכמו שאסור להטעותו בחשבון שנאמר וחשב עם קונהו וגו' והרי הוא בכלל כי תועבת ה' אלהיך כל עושה אלה כל עושה עול לרבות העושה עול לנכרי.

ואינו דומה לאונאה שהוא רואה מה שקונה וטועה מעצמו בשיווי המקח וטעותו מותרת כאבידתו אבל זה מטעהו וגונב ממש הוא:

ג

כל מי שמששה בביתו או בחנותו מדה חסרה או משקל חסר עובר בלא תעשה שנאמר לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן גדולה וקטנה לא יהיה לך בביתך איפה ואיפה גדולה וקטנה. ואפילו לעשות המדה עביט של מי רגלים אסור שמא יבא מי שאינו יודע שהיא חסרה וימדוד בה. ואם מנהג העיר שלא למדוד אלא במדה הרשומה ברושם הידוע וזו אינה רשומה מותר להשהותה:

ד

עושה אדם מדותיו סאה וחצי סאה שהן ג' קבין ורובע סאה וקב וחצי קב ורובע הקב וחצי הרובע ושמינית הרובע אבל לא יעשה קביים שלא תתחלף ברובע הסאה שהיא קב ומחצה כי ברביעית המדה אדם יכול לטעות (ולכן אסור להשהות כל כלי שהוא חסר רביעית מאיזו מדה). ובמדת הלח עושה הין וחצי הין ושלישית הין ורביעית הין ולוג וחצי לוג ורביעית הלוג ושמינית ואחד משמנה בשמינית והוא קרטוב. ולא אסרו לעשות שלישית הין ורביעית הין אף על פי שמתחלפין זה בזה הואיל והיו במקדש מימות משה רבינו ע"ה:

ה

וצריך להשהות המדה הפוכה על כלי הלוקח אחר שנפסק ממנה הקילוח עד שיטיפו ממנה ג' טיפין. במה דברים אמורים בבעל הבית המוכר לפרקים אבל חנוני שהוא מוכר תדיר ואין לו פנאי לשהות לא הטריחוהו חכמים להטיף כלום. ואם רוצה להחמיר על עצמו שלא ליהנות משל אחרים אף על פי שמוחלים יעשה צרכי רבים ממה שיתותר לו בחבית על סכום המדות שהוציא ממנה מחמת הנשאר לו בדופני כל מדה ומדה:

ו

וצריך למדוד בעין יפה שיהיה עודף על המדה שנאמר איפה שלימה וצדק יהיה לך מה תלמוד לומר וצדק אמרה תורה צדק משלך ותן לו. וכמה שיערו חכמים אחד ממאה במדת הלח ואחד מארבע מאות במדת היבש לפי שהלח נדבק בדופני המדה ונשאר למוכר לפיכך הצריכו בו עודף גדול מהיבש:

ז

וצריך למדוד כמנהג המדינה ולא ישנה. מקום שנהגו למדוד במדה דקה כגון לוג לא ימדוד במדה גסה כגון רביעית ההין מפני שבזה יש הפסד ללוקח כי אף שהעודף הוא לפי ערך המדה מכל מקום אי אפשר לצמצם וצריך למדוד בריוח כל לוג ולוג שיהיה בכל אחד עודף כשיעור בודאי ויש בזה ריוח ללוקח יותר משימדוד לו במדה גסה ויתן לו עודף אחד לכולם. ומקום שנהגו למדוד במדה גסה לא ימדוד המודד הממונה בעיר במדה דקה מפני הפסד המוכר. מקום שנהגו לגדוש לא ימחוק אפילו ברצון הלוקח שפוחת לו בדמים. ומקום שנהגו למחוק לא יגדוש אפילו ברצון המוכר שמוסיף לו דמים. כי התורה הקפידה על עוות המדות פן תצא תקלה על ידי זה שיראה הרואה שמודדין כן וידמה לו שכך היא מדת העיר וימדוד כן לאחר שאינו יודע גם כן המנהג ויטעהו:

ח

אין עושין המחק מדלעת מפני שהוא קל ואינו נכנס כל כך במדה ורע למוכר. ולא של מתכת מפני שהוא כבד ורע ללוקח. אלא משל אגוז ושקמה ואשכורע וכיוצא בהם מעצים שהם בינונים במשקלם. ואין עושין אותנו מצד אחד עב ומצד אחד קצר מפני שהעב אינו נכנס כל כך בתבואה כקצר ושמא ימחוק בצד העב כשקונה ובצד הקצר כשמוכר אלא יעשה שני צדיו עבים או שניהם קצרים כפי המנהג. ולא ימחוק מעט מעט מפני שהוא מוחק הרבה ומפסיד ללוקח ולא בבת אחת מפני שהוא מפסיד למוכר אלא בפעם אחת במתון:

ט

הסיטון שקונה מיני מאכל ומשקה ומוכר לחנוני הרבה ביחד צריך לקנח מדת הלח אחת לשלשים יום בשביל שנקבץ בהם היין והשמן ונקרש בתוכם ומתמעטת המדה. והחנוני שהוא מוכר מעט מעט ומוכר תדיר יותר מהסיטון צריך לקנח מדותיו פעמים בשבוע שכיון שאינו צריך להטיף ג' טיפין מחמת שהוא מוכר תדיר נקרש בתוכם יותר. ובעל הבית המוכר שלו שאינו מוכר תדיר כל כך כהסיטון ולא נדבק ונקרש כל כך במדותיו די לו שיקנחן אחת לשנים עשר חדש:

י

המשקלות עושין אותם ליטרא וחצי ליטרא ורביע ליטרא אבל לא יעשה שלישי ליטרא ולא חמישית ליטרא ולא שלש רביעית ליטרא מפני שיכולים לטעות בהם:

יא

אין עושין משקלות אלא מצחיח סלע או מזכוכית ולא ממיני מתכות. יש מפרשים הטעם מפני שמעלין חלודה ומתחסרין בהמשך הזמן ולפי זה אסור בכל מיני משקל. ויש אומרים שלא אסרו אלא במשקל ששוקלין בו בשר וכיוצא בו מדברים שיש בהם לחות ונדבק במתכות ומתייבש עליהן ומכביד אבל משקל של דבר יבש מותר לעשות של מתכת וכן נהגו. ומכל מקום משקולת קטנה ששוקלין בה כסף וזהב אם היא של מתכת צריך לחפותה בעור וכיוצא בו מפני שבשחיקה מועטת מביאה לידי הפסד גדול מה שאין כן בשאר דבר יבש לא חששו בו לשחיקה מועטת:

יב

החנוני ששוקל דבר לח כבשר וכיוצא בו צריך לקנח המאזנים בכל פעם ששוקל מפני שהלחות נדבק בהם ומכבידן. והמשקל שהוא כנגד דבר הלח והוא מתלכלך בידיו המלוכלכות או במאזנים צריך לקנחו פעם אחת בשבוע:

יג

המאזנים צריך שיהיו מיושרים כל אחד לפי מה שהוא. כיצד מוכרי עששיות של ברזל וכיוצא בהם מדברים הכבדים צריך להיות הברזל החלול שהלשון עובר בתוכו והוא מחובר לקנה המאזנים ותלוי מן הגג צריך להיות ארכו ג' טפחים כדי שיהא תלוי באויר ג' טפחים מן הגג. וקנה המאזנים צריך להיות ארכו י"ב טפחים שבפחות אינו מכריע המאזנים בדבר מועט מתוך שהמשקל רב. והחוטין שכפות המאזנים תלויין בהם מן הקנה צריך להיות ארכן י"ב טפחים (א) והכפות צריך להיות גבוהין מן הארץ ג' טפחים. ושל מוכרי צמר ושל מוכרי זכוכית יהיו תלויים מן הגג ב' טפחים והכפות גבוהים מן הארץ ב' טפחים ואורך הקנה ואורך החוטין ט' ט' טפחים. ושל חנווני ושל בעל הבית המוכרים מיני מאכל ומשקים יהיו תלויים טפח וגבוהים מן הארץ טפח ואורך הקנה ואורך החוטין ו' ו' טפחים. ושל מוכרי כסף וזהב ושל מוכרי ארגמן טוב ושאר ענינים דקים יהיו תלויים ג' אצבעות וגבוהים מן הארץ ג' אצבעות ואורך הקנה והחוטין לא נתנו בהם שיעור לכן יעשה כמו שירצה:

יד

מקום שנהגו לשקול עין בעין ולא להכריע כלום צריך להוסיף אחד ממאה בדבר הלח ואחד מארבע מאות בדבר יבש כמו שנתבאר במדות שנאמר אבן שלמה וצדק יהיה לך צדק משלך ותן לו. ומקום שנהגו להכריע חייב להכריע טפח במיני מאכל ומשקה אבל בשאר דברים היקרים די בהכרעה מועטת (ובלבד שיהא בה אחד מארבע מאות). ולפחות מליטרא אף לאוכלין ומשקין אין צריך הכרעה טפח:

טז

היה שוקל עשר ליטרות אין צריך לשקול ליטרא ליטרא והכרעה אלא שוקל את כולן בבת אחת והכרע אחד לכולן. היה שוקל שלש רביעית ליטרא אין צריך לשקול רביע רביע והכרעו אלא ישקול לו ליטרא ויתן רביע ליטרא בכף שניה עם הבשר. ולא יתן חצי ליטרא ורביע ליטרא בכף אחת שאם תתיר לו לעשות כן יש לחוש שיערים ויפיל רביע הליטרא מן הכף ולא יראה הלוקח:

טז

קשה עונשן של מדות ומשקל יותר משל עריות שאי אפשר למודד או לשוקל שקר לשוב בתשובה הגונה מפני שגזל את הרבים ואינו יודע למי יחזיר. שאף שאמרו יעשה בהם צרכי רבים אין זו תשובה הגונה.

וחייבים ראשי הקהל להעמיד ממונים שיהיו מחזרים על החנויות וכל מי שנמצא אתו מדה חסרה או משקל חסר או מאזנים מקולקלים להכותו ולקנסו כנראה בעיניהם:

יז

וכן חייבים להעמיד ממונים על השערים שלא ירויח כל אחד מה שירצה שאסור לאדם להרויח בדברים שיש בהם חיי נפש כגון יינות שמנים וסלתות אלא השתנות (מלבר שהוא חומש מלגיו). וכל המפקיע השער ומוכר ביוקר הרי זה כמלוה ברבית שעובר על וחי אחיך עמך ורשאים להכותו ולענשו כפי הראוי לו.

במה דברים אמורים במוכר סחורתו מיד בלא טורח אבל חנווני המוכר מעט מעט שמין לו טרחו וכל יציאותיו ומותר עליהן ירויח שתות.

במה דברים אמורים שלא הוקר השער מעת שקנה אבל אם הוקר השער יכול למכור כפי היוקר אף על פי שנתייקר כפליים מהשער שקנה הוא.

וכל זה באוכלין ומשקין עצמן אבל במכשירי אוכל נפש כגון כמון ופלפלין וכיוצא בהם משאר התבלין וכן בביצים מותר להרויח עד הכפל ולא עד בכלל.

ודברים שאינן אוכל נפש כלל כגון הקושט והלבונה מותר להרויח בהן כמה שירצה אפילו כפלי כפלים.

ויש אומרים שביצים הם אוכל נפש ממש אלא שלפי שיש טורח בקנייתם מעט מעט מהכפרים מותר להשתכר בהם יותר משתות אבל הקונה מזה שטרח בקנייתם לא ישתכר בהן כלל אלא מוכרן בקרן בלבד לפי שהביצים אין מצויים למכור כל כך אלא איש אחד מחזר על הכפרים וקונה מהרבה בעלי בתים אחד אחד ומוכרן ואם הקונה ממנו יהיה רשאי להשתכר בהן יתייקרו מאד ויש לחוש לדבריהם.

וכל זה כשראשי הקהל משגיחין על השערים להפריש כל המוכרים מלהשתכר בכל דבר יותר משיעורו הראוי לו אבל אם אין משגיחין על זה וכל אחד מוכר ומשתכר כמו שירצה אף הירא דבר ה' אין צריך למכור לבדו בזול יותר מכל המוכרים בין שהם ישראל בין שהם נכרים (ומכל מקום לא ימכור ביוקר יותר מהם אלא על דרך שנתבאר):

יה

בארץ ישראל וכן בכל מקום שרובו ישראל אסור לקנות פירות שיש בהן חיי נפש מן השוק ולהכניס לאוצר כדי לחזור ולמכרם בעת היוקר שהרי מגיע מדבר זה צער לישראל ושמייקר השער. והעושה כן הרי זה כמלוה ברבית שעובר על וחי אחיך עמך. ועליו הכתוב אומר לאמר מתי יעבור החדש ונשבירה שבר והשבת ונפתחה בר וגו' מה כתוב אחריו נשבע ה' בגאון יעקב אם אשכח לנצח כל מעשיהם וגו'.

(ב) (ואפילו לפרנסת ביתו אין לו ליקח אלא לשנה אחת).

במה דברים אמורים בלוקח מן השוק אבל הגדל בשדותיו מותר לאצור אפילו לכמה שנים ואפילו למכור אחר כך ביוקר. ומכל מקום אם היא שנת בצורת לא יאצור יותר מכדי פרנסת ביתו לשנה אחת:

יט

אין מוציאים פירות שיש בהם חיי נפש מארץ ישראל לחוץ לארץ או לסוריא ולא מרשות מלך זה לרשות מלך זה בארץ ישראל:

כ

אסור לעשות סחורה בארץ ישראל בדברים שיש בהם חיי נפש לקנות מבעל הבית ולמכור בשוק אלא זה מביא מגרנו ומוכר וזה מביא מגרנו ומוכר בעצמו כדי שימכור בזול.

ובמקום שהשמן מרובה מותר להשתכר בשמן לקנות מבעל הבית בזול ולמכור בשוק ביוקר ובלבד שלא יכניסנו לאוצר למכרו לאחר זמן בעת היוקר:

כא

וכל זה באוכלין ומשקין עצמן אבל בתבלין כגון כמון ופלפלין וכיוצא בהם מותר להסתחר בהם ולאצור לזמן מרובה וכן להוציאם מארץ ישראל לחוץ לארץ כשאר כל הסחורות:

דיני מציאה ופקדון ובו מ' סעיפים:

א

הרואה אבידת ישראל ונתעלם ממנה עובר בלא תעשה שנאמר לא תראה את שור אחיך או את שיו נדחים והתעלמת מהם וביטל מצות עשה שנאמר השב תשיבם לאחיך.

לקח את האבדה לעצמו ביטל מצות עשה ועובר בשני לאוין על לא תגזול ועל לא תוכל להתעלם.

חזר בה והשיבה לבעליה תיקן את הכל כמו המשיב את הגזלה כי לאו של לא תראה וגו' הוא ניתק לעשה של השב תשיבם כמו שלא ש[ל] לא תגזול הוא ניתק לעשה של והשיב את הגזלה.

במה דברים אמורים כשהשיבה קודם שנתייאשו הבעלים ממנה אבל אם נתייאשו הבעלים ממנה אחר שנטלה זה הרי זה מעוות לא יוכל לתקון לא העשה ולא הלאוין לפי שהשבתו אותה מתנה הוא שנותן לבעלים משלו כי כבר קנאה ביאוש בעלים. ואינו דומה לשאר מוצא אבדה לפני יאוש שחייב להחזירה אפילו אחר יאוש כמו שיתבאר לפי שכיון שהגביה על דעת להחזירה לבעליה ולא ליטלה לעצמו הרי זו נעשית פקדון בידו וברשות בעליה עומדת לפיכך אין היאוש מוציאה מרשות בעלים שהיאוש אינו כהפקר גמור מה שאין כן זה שנטלה לעצמו ולא נעשית פקדון בידו אינה אצלו כעומדת ברשות בעליה אלא כמונחת על גבי קרקע עולם של הפקר שהיאוש מוציאה מרשות בעליה וכל המחזיק בה זכה בה לכן גם זה שהוא מוחזק בה ועומד זכה בה ואינו צריך להחזירה.

ורבים חולקים ואומרים שחייב להחזירה שכיון שבאה לידו באיסור אין יאוש מועיל בו כמו שאינו מועיל בגזל מטעם זה ובחזירתה מקיים מצות עשה של השבת תשיבם ומצות עשה של והשיב את הגזלה ומתקן הלאו של לא תגזול אבל הלאו של לא תוכל להתעלם הוא מעוות לא יוכל לתקון. והלכה כרבים ובפרט להחמיר בשל תורה:

ב

וכל זה בדיעבד אבל לכתחלה לדברי הכל אסור מן התורה להתכוין לזכות בה לעצמו קודם שנתייאשו הבעלים אפילו אם הוא דבר שאין בו סימן שבודאי מתייאשים ממנו הבעלים כשנודע להם רק שעכשיו עדיין לא נודע להם כלל שנפל מהם הרי זה צריך ליטלו על דעת להחזירו למי שיתברר שהוא בעליו על פי עדים. ואף אם נטלו סתם כל שלא נתכוין לגוזלו לזכות בו לעצמו הרי זה נעשה פקדון אצלו לדברי הכל ועומד ברשות בעליו ואינו יוצא שוב מרשותם ביאוש שמתייאשים אחר כך כשנודע להם לכך צריך להחזירו להם כשיתברר שהוא שלהם על פי עדים שראו שנפל מאיש זה.

אבל כל זמן שלא נתברר ולא נודע של מי היא זו האבדה הרי היא של מוצאה ורשאי להשתמש בה ולמוכרה עד שיתברר של מי היא ויחזיר לו בשלימות כמות שמצאה. ויש אומרים שאסור לו להשתמש בה ולא למכרה שהרי ברשות בעליה היא עומדת עד שיבוא אליהו אם אי אפשר לברר הדבר קודם ביאתו על פי עדים ובלא עדים לא יתן לשום אדם שיאמר שלי היא כי שמא יבואו אחר כך בעליה ויביאו עדים. ודבריהם עיקר להחמיר בשל תורה וגם המה הרבים:

ג

וכל זה בדבר שאין בו סימן אבל בדבר שיש בו סימן לדברי הכל אסור להשתמש בו או למכרו עד שיבא בעליו ויתן סימניו ויטלנו אפילו אם הוא בענין שבודאי יתייאשו בעליו ממנו כשנודע להם שנפל להם כגון שמצאו במקום שרוב העוברים הם נכרים רק שהוא יודע שנפל מישראל שבשעה שבאה האבדה ליד המוצא עדיין לא נתייאשו הבעלים ממנה מפני שלא ידעו מנפילתה הרי זו באה לידו באיסור ושוב אין יאוש מועיל בה ולעולם היא ברשות בעליה כמו שנתבאר למעלה. לפיכך חייב הוא להכריז ולהודיע כדי שיבא בעליה ויתן סימן ויטלנה אף אם כבר נתייאש ממנה:

ד

ואפילו ברור לו שכשיודע לבעליו שהוא נטלה אזי ישמחו ויגילו מפני אהבתם אותו אסור לו ליהנות בה בלא דעת הבעלים. (א) לפיכך הנכנס לפרדס או לגינת חבירו אסור לו ללקוט פירות שלא מדעת הבעלים אף על פי שבעל הפרדס והגינה הוא אוהבו וריעו אשר כנפשו ובודאי ישמח ויגיל כשיודע לו שנהנה זה מפירותיו מכל מקום כיון שעכשיו אינו יודע מזה הרי הוא נהנה באיסור וכן כל כיוצא בזה וצריך להזהיר לרבים שנכשלין בזה מחמת חסרון ידיעה:

ה

ומכל מקום מותר לבן ביתו של אדם ליתן פרוסה לעני או לבנו של אוהבו של בעל הבית שלא מדעתו לפי שכך נהגו בעלי בתים ומתחלה נתרצה בעל הבית בכך כשהכניס פת זו לתוך ביתו ואין זה נקרא שלא מדעת הבעלים כלל כיון שכך נהגו והבעלים יודעים מזה המנהג. ומטעם זה מותר לקבל צדקה מן הנשים דבר מועט שלא מדעת בעליהן כמו שיתבאר בהלכות גזלה הואיל ודרכן בכך ויודעים בעליהן שדרכן בכך (וכן בפרדס אם הוא רגיל בו לאכול מפירותיו מדעת הבעלים מותר) וכן כל כיוצא בזה:

ו

לפיכך המוצא תאנים בדרך תחת אילן התאנה שהוא נוטה על הדרך מותר לאכלן אף על פי שהבעלים אינם יודעים עדיין מנפילת תאנים אלו לפי שכיון שדרכן של תאנים ליפול מן האילן נתיאשו הבעלים מן הנופלים בדרך בתחלת גמר גידולן אפילו אם רוב העוברים שם הם ישראל מפני שהתאנה נמאסת בנפילתה ואינה חשובה בעיני בעליה לטרוח לחפש אחריה. אבל בזיתים וחרובים וכיוצא בהם שאין נמאסים בנפילתם אסור אם רוב העוברים שם ישראל. ותמרים דינם כתאנים שהבעלים מתייאשין מהם אפילו ברוב ישראל מפני שהבהמות והחיות אוכלים אותם מחמת מתיקותם.

במה דברים אמורים בסתם אבל אם גילה בעל הבית דעתו שאינו מתייאש מהם כגון שתיקן מקום שיפלו בו תמרים הנופלים ברוח ואין צריך לומר אם הקיף את הדקלים בגדר שלא יבאו שמה בהמות וחיות הרי גם הנופלים חוץ לגדר אסורים הואיל ועכשיו עדיין אינו יודע שנפלו אלו התמרים חוץ לגדר אף על פי שכשיודע לו יתייאש מהם:

ז

וכן אם הבעלים הם יתומים אסורים התמרים אפילו בסתם שהקטנים אין יאושם ומחילתם כלום אף על פי שבודאי יתייאשו וימחלו גם כשיגדלו (ומכל מקום אם נתן הקטן מתנה מרצונו מתנתו מתנה מתקנת חכמים כדי שישאו ויתנו עמו הבריות):

ח

ואפילו המוצא דבר שהוא ספק אם הבעלים יודעים מנפילתו חייב להכריז אם יש בו סימן אפילו מצאו במקום רוב נכרים. ואם אין בו סימן יניח עד שיבא אליהו או עד שיתברר בעדים של מי הוא ויחזירנו לו אף על פי שכבר נתייאש ממנו הואיל והוא ספק שמא בא לידו באיסור ושוב אין יאוש מועיל בו וספק של תורה להחמיר.

ומכל מקום המוצא מעות מפוזרות בלא כיס הרי הן שלו אפילו מצאן במקום רוב ישראל לפי שאדם רגיל למשמש במעותיו בכל שעה ומסתמא כבר נודע לו שנפלו ממנו ונתייאש מהם הואיל ואין בהם סימן שאין סימן במטבע לפי שהרבה טבועים במטבע אחת. ואפילו אם שמו כתוב עליה חוששין שמא כתב שמו על כמה מטבעות וזו שנמצאה אינה זו שנאבדה לו אלא אחרת היא שכתב עליה גם כן שמו והוציאה בהוצאה ונפלה מזה שנתנה לו שכל מטבע ניתן להוצאה.

אבל מטבע שנסדק אף על פי שיוצא בהוצאה הרי זה סימן שאין לחוש כלל שמא נסדקה לו מטבע אחרת לפיכך חייב הוא להכריז. וכן אם מצא מעות בכיס חייב להכריז שהכיס הוא דבר שיש בו סימן. ואפילו מצא המעות מפוזרות לפני הכיס אם מראים הדברים שמהכיס נפלו חייב להכריז ויחזיר למי שיתן סימן בכיס. וכן אם מצא צבור מעות שניכר הדבר שהונחו שם דרך הינוח לפי שעה ונשכחו הרי יש סימן במניינם או במקומם. מה שאין כן כשהם מפוזרים שניכר הדבר שנפלו דרך נפילה אין סימן במקומם שהאובד אינו יודע לכוין באיזה מקום ממש נפלו ממנו וגם על סימן מניינם אין דעתו סומכת מלהתייאש מהם כי שמא נחסר מניינם שנפלו אחת הנה ואחת הנה:

ט

וכן כל שהוא דבר חשוב כמעות ואדם רגיל למשמש בו כל שעה. וכן כל דבר כבד שנושאו על כתיפו או בתוך חיקו שמן הסתם הוא מרגיש סמוך לנפילתו שהיקל ממשאו הרי הם שלו אם ניכר הדבר שלא הונחו שם בדרך הנחה אלא בדרך נפילה שאז אין סימן במקומם ולא במניינם. וכגון שאין סימן בגופן וגם אין ראוי ליתן סימן בקשריהם שהם קשורים בהם כגון שקשורים כדרך שכל העולם קושרים אותם ואין שם שום שינוי וגם אין ראוי ליתן סימן במדתם ולא במשקלם מפני שאין דרכם בכך כלל וגם האובד אינו יודע ולכך מתייאש מהם.

ומכל מקום אם הוא דבר שיש בו טביעות עין לבעליו כגון כלי שבעליו יכולין להכירו בטביעות עין אף על פי שאין בו סימן מפני שיש הרבה כלים דומין לו בצורתו הרי זה חייב להכריז אם מצאו במקום שתלמידי חכמים מצויים כגון בבית המדרש כי סתם תלמיד חכם אינו משנה בדבורו כי אם בדברים שמותר לשנות כמו שנתבאר באו"ח סי' קנ"ו וכשיכירנו התלמיד חכם בטביעות עין ויאמר שלי הוא בודאי לא ידבר כזב ויתננו לו. ויש להסתפק בזמן הזה אם יש לתלמיד חכם חזקה זו. אבל המוצא מעות מפוזרות בבית המדרש הרי הם שלו שאין במטבע טביעות עין. ואין צריך לומר אם מצא בבית הכנסת. ואין צריך ליתן לצדקה כמ"ש באו"ח סי' קנ"ד:

י

ואפילו אם מצאן בבית חבירו אם הוא בית שרבים נכנסים ויוצאים בו הרי הן שלו ואינו צריך ליתן לבעל הבית שאף אם ממנו נפלו כבר נתייאש מהם ונעשו הפקר. ואין חצירו קונה לו דבר הפקר אלא דבר העתיד להמצא לו אם לא יקדמנו אחר אבל מעות שהם דברים קטנים יכול להיות שלא ימצאו לעולם ואין דעתו סומכת כלל על חצרו שתשמור אותם לו וחצירו של אדם אינו קונה לו שלא מדעתו אלא כשהיא משמרת לו מה שבתוכה מפני שמוקפת מחיצות:

יא

ומטעם זה אפילו אם אין רבים מצויים בבית זה אין חצרו קונה לו מעות שנמצאו בביתו והרי הן של מוצאן אם ידוע שאינן של בעל הבית. אבל בסתם תולין שמבעל הבית או מבני ביתו נפלו ובעל הבית אינו מתייאש ממה שאובד בביתו ובחצרו שסובר היום או למחר אמצא כיון שהוא מקום המשתמר ואין רבים נכנסים לשם. וכן המוצא בחנות מהתיבה ולפנים שאין רבים נכנסים לשם. וכן בשולחני מן השלחן ולפנים:

יב

וכל זה כשמצא דרך נפילה אבל המוצא בדרך הנחה שניכר הדבר שהונחו שם מדעת בין מעות בין שאר חפצים בין שיש בהם סימן בין שאין בהם סימן אם מצאם במקום המשתמר לגמרי הרי זה לא יגע בהם אפילו הוא מקום המופקר לכל אלא שהוא מקום מוצנע כגון מכוסה בתוך האשפה שברשות הרבים והיא קבועה שאינה עשויה להיפנות או בתוך גל של אבנים מכותל ישן שנפל וכל כיוצא באלו אם הם במקום שרוב ישראל עוברים שם לפי שאין זו אבדה שמוזהר עליה להשיבה כיון שמדעת בעליה הונחה שם וגם עתה אפשר שדעתם עליה ולא שכחוה כלל אלא שהטמינוה על איזה זמן עד שיחזרו למקום זה.

אבל אם ניכר הדבר ששכחוה כגון מעות שהעלו חלודה שניכרין שהן כאן מזמן רב ובוודאי שכחו הבעלים אנה הצניעו ונואשו מהן כי אין דעתם סומכת כלל שימצאם אחד ויכריז כיון שהצניען במקום צנוע ומשתמר לפיכך הרי הן של מוצאן אפילו אם יש בהם סימן בכיס.

במה דברים אמורים כשטמונים במקום פרוץ וגלוי אבל מצאן נתונים בחצר חבירו בגל או בקרקע תולין אותן בבעל הבית ולא יגע בהן אף על פי שהעלו חלודה לפי שדרך בעל הבית להניח חפציו ימים רבים טמונים בחצר המשתמרת לדעתו שהיא כביתו:

יג

ואפילו המוצא דבר שאינו טמון ומונח בענין שיש להסתפק אם בא שם בדרך הנחה או בדרך נפילה הרי זה לא יגע בו אם הוא מקום המשתמר אפילו הוא מקום הפקר רק שהוא מקום צנוע שאין דרך בני אדם לילך שם כלל.

ואפילו דברים שיש בהם סימן ורוצה ליטלם ולהכריז אינו רשאי כי שמא הצניעו בעליהם ונמצא זה מטריחם בחנם לרדוף אחריה וגם שמא לא ידעו בהכרזתו.

ואם עבר ונטל להוליקם לביתו ועדיין לא הוליקם יחזירם למקומן. ואם כבר הוליקם לביתו לא יחזירם כי שמא בתוך כך כבר באו הבעלים לאותו מקום וחפשו ולא מצאום ולא יחזרו לחפש עוד שם ואם יחזירם זה לשם נמצא מפסידם. אלא אם יש בהם סימן יכריז ואם אין בהם סימן יהא מונח עד שיבא אליהו. ולא יטלם לעצמו כי שמא לא נתייאשו הבעלים עדיין מהם כשבאו לידו ונמצא שבאו לידו באיסור:

יד

במה דברים אמורים כשמצאם במקום המשתמר לגמרי שאין זו אבדה שחייב בהשבתה אבל אם מצאם במקום שאינו משתמר לגמרי כגון אחורי הגדר בשדה או בשבילין שבשדות אף על פי שמשתמר שם קצת אם יש בו סימן נוטל ומכריז כדי להשיב אבדה לבעליה אפילו הוא ודאי הינוח.

ואם אין בו סימן לא יטול אפילו ספק הינוח שכיון שהוא מקום המשתמר קצת אפשר שהצניעהוהו בעליו לפי שעה ומיד ישובו לקחתו ולא ימצאוהו. ואם עבר ונטלו ולא הוליכו לביתו יחזירנו למקומו הואיל ואינו יכול לקיים בו מצות השבת אבדה לבעליה כיון שאין בו סימן. ואם הוליכו לביתו יהא מונח עד שיבא אליהו מטעם שנתבאר.

והיאך מצינו בהינוח דבר שאין בו סימן והלא יכול ליתן סימן במקומו מצינו בגזלות מקושרות העשויות לדדות שהאובדן מתייאש מהן שסובר שידדו ממקום ששכחן שם ואין לו בהם סימן אחר והקשר אינו סימן כגון שמקושרים בכנפיהן שכל העולם קושרין אותן כך:

טו

ואם מצא במקום שאינו משתמר כלל אם יש בו סימן נוטל ומכריז ואם אין בו סימן הרי הוא שלו אפילו הוא ודאי הינוח שהניחו ברשות הרבים להקל ממשאו ושכחו שם שבודאי נודע לו מיד שהקל ממשאו אחר שעבר ממקום זה ונתייאש ממנו. אבל אם הוא דבר שאפשר שלא נודע לבעליו שכחתו אותו גם לאחר שכבר בא ליד המוצאו יהא מונח עד שיבא אליהו:

טז

במה דברים אמורים בדבר שאפשר לתלות הנחתו בשכחה אבל אם אי אפשר לתלות בשכחה אלא מדעת הניחוהו בעליו כאן והלכו להם אף על פי שלא הניחוהו אלא לפי שעה ומיד ישובו לקחתו הרי הוא של מוצאו אפילו יש בו סימן שכיון שבעליו הניחוהו מדעת אפילו לפי שעה במקום שאינו משתמר כלל והלכו להם בודאי יש בדעתם שאם יבא אחר ויטלנו ויטלנו זה כמו יאוש והפקר ואין זו אבדה שמוזהרים עליה להשיבה כלל שנאמר אשר תאבד ולא המאבד מדעתו.

ואם הוא ספק הינוח ויש בו סימן נוטל ומכריז:

יז

וכל הכרזות שאמרנו בין במוצא בדרך הנחה בין בדרך נפילה הן כשמוצא במקום שרוב העוברים שם הם ישראל אפילו רוב העיר הם נכרים אבל במקום שרוב העוברים שם הם נכרים או אפילו רוב ישראל אלא שהוא מקום שנכרים יושבים שם בקביעות כגון נכרים השומרים בשערי העיר המוצא שם בין בדרך הנחה בין בדרך נפילה תולין הכל בנכרים והרי הוא של מוצאו. ואפילו אם בא ישראל ונתן בה סימן אין צריך להחזירה לו שמן הסתם כבר נתייאש ממנו אם הוא דבר חשוב או דבר כבד שידע כבר מפילתו או משכחתו אותו קודם שבא ליד המוצא כמו שנתבאר למעלה.

ומכל מקום אם מצא ספרים וכיוצא בהם מדברים שבודאי יבאו ליד ישראל לקנותם אין האובדן מתייאש מהם אפילו ברוב נכרים וחייב להכריז:

יח

וכל זה משורת הדין אבל טוב וישר לעשות לפני משורת הדין להחזיר אפילו ברוב נכרים למי שיתן סימן אף על פי שכבר נתייאש. אבל אין צריך להכריז ולהודיע אלא אם באו הבעלים מאליהם ותבעו ונתנו סימן מחזיר להם. ואם יודע מעצמו של מי הוא יחזירנו לו אף על פי שלא תבע. וכן בדבר שאין בו סימן

אם יודע בבירור של מי הוא יחזירנו לו אף על פי שכבר נתייאשו שהיאוש אינו כהפקר גמור שאינו מתייאש ומפקיר מרצונו:

יט

וכן המציל מהארי ומהדוב ומן הנהר ששטף ועבר אף על פי שנתייאשו הבעלים יש לו לעשות לפנים משורת הדין ולהחזיר.

אף על פי שמן הדין אינו חייב אף אם לא נתייאשו אם אין יכולים להציל אפילו על ידי הדחק שנאמר אשר תאבד ממנו ומצאתה מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם יצתה זו שאבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם כיון שלא היה באפשר להציל כלל ואף אם הוא עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים ואין משגיחין כלל על מה שאומר שאינו מתיאש כי בטלה דעתו אצל כל אדם:

כ

וכן אווזים ותרנגולים שמרדו וברחו מבית בעליהם ואי אפשר להם להחזירם כלל הרי המחזיק בהם זכה בהם כזוכה מן ההפקר. ואף על פי כן יש לו לעשות לפנים משורת הדין ולהחזיר כי לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה. ויש מי שאומר שבכל אלו אם היה המוצא עני ובעל האבדה עשיר אין צריך לעשות לפנים משורת הדין:

כא

וכל הכרזות שאמרנו צריך להיות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ובזמן שיש אנשים רעים שאומרים המציאה היא למלך מודיע לשכניו ולמיודעיו ודיו.

וכשהוא מכריז או מודיע צריך לומר מין המציאה שמצא והלה אומר סימניה ואם אמר מציאה סתם מצאתי והלה אומר מה היא אין זה סימן ולא יתן לו עד שיתן סימנים מובהקים כגון מדה או משקל או מנין או שיכוון המקום.

והרמאי אף על פי שאמר סימנים אין נותנים לו עד שיביא עדים שהיא שלו. ומשרבו הרמאים התקינו שלא יחזירו אבדה בסימניה עד שיביא עדים שאינו רמאי או לתלמיד חכם שהוא בחזקת שאינו רמאי. ואף בזמן הזה יש תלמידי חכמים לענין זה. ופרטי דיני הסימנים רבו בהם הדקדוקים לכך לא יחזיר בסימן אלא על פי שאלת חכם:

כב

הכריז או הודיע ולא באו הבעלים תהא האבדה מונחת אצלו עד שיבא אליהו ואסור להשתמש בה או למכרה.

אלא אם כן מכירתה היא טובת בעליה כגון שנפסדת מכרנה בבית דין.

וכן משתמש בה לתקנתה. כיצד המוצא כלי עץ משתמש בהם מעט לצורכן כדי שלא ירקבו. כלי נחשת משתמש בהם בחמין אבל לא ישים הכלי על גבי האור מפני שמשחיקו. כלי כסף משתמש בהם בצונן אבל לא בחמין מפני שמשחירן. קרדומות וכיצא בהם משתמש בהם בעצים רכים אבל לא בקשים מפני

שמפחיתן. כלי זכוכית לא ישתמש בהם כלל מפני שנשברים. וכן כלי זהב וכסות של פשתן מפני שאינן באין לידי קלקול על ידי הטמנה:

כג

אבל כסות של צמר צריך לנערה פעם אחת בשלשים יום. ולא ינערנה במקל ולא בשני בני אדם אלא אדם אחד בידיו. ושוטחה על גבי המטה לצרכה בלבד אבל לא לצרכו ולצרכה שמא ישכחנה על גבי המטה ותגנב. נזדמנו לו אורחים לא ישטחנה אפילו לצרכה בלבד שמא יגנבוה (או שמא יתנו בה עין הרע):

כד

ומנין שהוא חייב להשתדל בתקנת האבדה שלא תבא לידי הפסד וקלקול שנאמר והשבותו לו ראה שתשיב לו בשלימות.

וכל שעה שהוא עוסק בתקנת האבדה הרי זה עוסק במצוה ופטור מליתן פת לעני ומשאר מצות.

וכדרך שאמרו באבדה כך אמרו בפקדון שהלכו בעליו למדינת הים שחייב הנפקד להתעסק בתקנת הפקדון כדרך שמתעסק באבדה (אך שאינו רשאי למכרו מפני הפסד העתיד לבא כגון חמץ לפני הפסח שאם ימתין למכרו עד שעה חמישית בערב פסח ימכרנו בזול מאד ובאבדה בענין זה מוכרה מתחלה כדי שימכור ביוקר אבל בפקדון ימתין עד שעה חמישית שמא יבא בעליו ויקחנו וכן כל כיוצא בזה):

כה

ואם מצא ספרים או הופקדו אצלו גוללן מתחלתן לסופן כדי שיכנס בהן האויר פעם אחת בכל שלשים יום. וכשהוא פותחן לגוללן לצורכן יש לו רשות לקרות בהם אבל לא יפתחם בתחלה כדי לקרות בהם. ולא יקרא פרשה וישנה ולא פרשה שלא למדה מעולם מפני ששוהה הרבה ונוגע ומושך אילך ואילך ומקלקל הספר מה שאין כן בפרשה שלמדה אינו צריך ליגע כלל.

במה דברים אמורים בתנ"ך אבל בתלמוד השונה פרקו מאה פעמים שוה להלומד בתחלה ואדרבה הבקי יותר צריך עיון גדול יותר בהלכות הצריכות לשמועה שמעיין בה:

כו

וכשם שאסור ללמוד כך אסור להעתיק אפילו אות אחת. במה דברים אמורים באבדה או בפקדון שהופקד אצל עם הארץ אבל אם הופקדו ספרים אצל תלמיד חכם יש מתירים ללמוד ולהעתיק מהם אם אין לו כיוצא בהם לפי שכשהפקידו אצלו יודע היה שהנפקד תלמיד חכם וילמוד ויעתיק מהם ועל דעת כן הפקידו אצלו מן הסתם. אבל אם ידוע שהוא מקפיד על זה אסור.

ויש אומרים (ב) שאם הפקיד אצלו סתם ולא גילה דעתו שהוא מקפיד אף שאחר כך הוא מוחה בו בפירוש אין בכך כלום לפי שכיון שלא גילה דעתו מתחלה שהוא מקפיד בודאי נתרצה מאחר שידוע שהוא תלמיד חכם והרי זה כאילו השאיל לו כל משך זמן שהפקיד אצלו ושוב אינו יכול לחזור בו עד עת בואו ליטול פקדונו שכבר זכה התלמיד חכם בשאלה זו במשיכה.

ומכל מקום (ג) אם הלוה מעות על ספרים לדברי הכל אסור ללמוד ולהעתיק מהם אפילו תלמיד חכם משום איסור רבית. אלא אם כן היה משאילם לו אף בלא הלואה כמ[ו] שכתוב בהלכות רבית:

כז

וכל זה כשבא הספר לידו מדעת בעלים או במציאה אבל אסור לילך לבית חבירו ולקרות מתוך ספרו שלא מדעתו אפילו באקראי שמא הוא מקפיד פן יקלקלנו (אף על פי שברי לו שלא יקלקלו שכל שואל שלא מדעת בעלים הוא גזלן אף שאינו מפסיד כלל אלא שבדבר מצוה מן הסתם נוה לבעלים כשיודעים שלא יגיע הפסד לחפץ שהמצוה נעשית בו כמו שנתבאר באו"ח סי' י"ד אבל כשחוששים מהפסד הם מקפידים כמו בדבר הרשות לכך אף שבאמת אינו מפסיד כלל אסור כמו בדבר הרשות):

כח

כשם שאסור להשתמש באבדה ופקדון לצרכו כך המוצא מעות בענין שחייב להחזיר אסור להלוותם לעצמו ולא לאחר. וכן אם הופקדו אצלו. ומכל מקום אם הופקדו אצל שולחני או חנוני בסתם רשאי להוציאן שכיון שהדבר ידוע שדרכן של שולחני וחנוני לישא וליתן תמיד במעות ותמיד הם צריכים למעות וזה הפקיד אצלם סתם ולא גילה דעתו שאינו רוצה שישתמשו במעותיו מן הסתם נתרצה לכך ואינו מקפיד עליהם ונעשו המעות כאילו הן בשאלה אצלם לכשירצו להוציאן. אלא אם כן הפקידן חתומים או (צוררים) קשורים בקשר משונה שזהו גילוי דעת שאינו רוצה שישתמשו בהן. ועכשיו בזמן הזה שאין לנו שדות וכרמים וכל עסקינו במקח וממכר הרי סתם כל אדם דינו כחנוני ושולחני לפי שהכל צריכים למעות והיה לו להמפקיד לגלות דעתו.

במה דברים אמורים במעות אבל בשאר חפצים וכיוצא בהם אף על פי שכל מין הוא שוה ואין בו הפרש כלל אסור להוציאן ולשלם אחר תחתיו אף על פי שאין הפרש כלל בין זה שהוציא לזה שמשלם תחתיו כמו במעות לפי שכיון שאין הדבר ידוע למפקיד שהנפקד צריך להוציא חפץ זה אין כאן הוכחה שנתרצה לזה והרי זה שלא מדעת ושולח יד בפקדון. כי שליחות יד האמורה בתורה אינה על מנת לגזול בלבד אלא אפילו על מנת לשלם תחתיו כיוצא בו ממש הואיל והוא מוציא הפקדון לגמרי בין כולו בין מקצתו הרי זה שולח יד בפקדון.

אבל אם אינו מוציאן לגמרי אלא שמשתמש בו לצרכו ולא לצורך הפקדון ואין הפקדון נפסד ומתקלקל כלל בתשמיש זה אין בו משום שליחות יד אלא משום שואל שלא מדעת (ד) ואם יודע בבירור שאין המפקיד מקפיד עליו מותר. ואין צריך לומר אם הוא דבר שאין דרך בני אדם להקפיד כלל מפני שאין חשש הפסד וקלקול כלל מתשמיש זה להפקדון. אבל תשמיש שקצת בני אדם מקפידין עליו מפני חשש קלקול אפילו הוא חשש רחוק אסור בין באבדה בין בפקדון משום שואל שלא מדעת אפילו אם ברי לו שלא יקלקל כלל אלא אם כן ידוע לו שהמפקיד לא יקפיד כלל בזה.

ויש אוסרין בפקדון משום שליחות יד אפילו בתשמיש שאין דרך בני אדם להקפיד כלל כי איסור שליחות יד גזרת הכתוב הוא בפקדון שהופקד אצלו בדבר המותר אם לא היה מופקד אצלו ובעל נפש יחוש לדבריהם:

כט

וכל זמן שהאבדה אצלו חייב לשמרה כראוי כדרך השומרים ולא די לו שיניחנה עם חפצים שלו כי בשלו רשאי הוא להניחם במקום שירצה ואינו רשאי בשל אחרים אלא במקום המשתמר. וכן בפקדון. וכיצד דרך השומרים הכל לפי הפקדון יש שדרך שמירתו להניח בחצר המשתמרת כגון חבילות פשתן הגדולות וכיוצא בהן. ויש שדרך שמירתו להניחו בבית כגון שמלה וטלית וכיוצא בהן. ויש שדרך שמירתו להניחו בתיבה ולנעול עליו כגון בגדי משי וכלי כסף וכלי זהב. ומעות במקום שאין נוהגים להטמינם בקרקע מפני שאין גנבים מצויים כל כך. וכשמוליכן בדרך צריכים שמירה יתירה שלא יעברו מכנגד פניו עד שיגיע לביתו וינעול בפניהם כראוי. ותיבה שיש בה אוכלין לא יניח בה בגדים כי סתם תיבה היא חתורה אצל עכברים כשיש בה אוכלים וכל שכן חדר שיש בו אוכלין אלא יתלה הבגדים על הנס. ולא יניח אחרים ליכנס בחדר שהפקדון מונח שם אף על פי שאינם בחזקת גנבים רק שאין ידוע לו שהם כשרים ונאמנים:

ל

ואין הנפקד רשאי להפקיד ביד אחרים אפילו כשרים ונאמנים יותר ממנו אלא אם כן המפקיד גם כן רגיל להפקיד אצלם תמיד דבר חשוב כזה.

ומכל מקום רשאי למסור הפקדון לאשתו או לאחד מבני ביתו הגדולים לפי שהמפקיד יודע שדרכו של אדם למסור חפציו ביד אשתו ובני ביתו ועל דעת כן הפקיד אצלו. אבל לא ימסור לבנו ולבתו הקטנים ולא ליד אחד מקרוביו שאינו שרוי עמו ואינו סמוך על שלחנו אלא אם כן ידוע להמפקיד שדרכו של נפקד למסור חפציו לזה:

לא

ואם בא להחזיר הפקדון לא יחזירם ליד אחד מבני ביתו של המפקיד שלא מדעתו. וכן אם בא להחזיר חפץ שהשאילו. וכן בפריעת חובו. אבל יכול להחזיר לאשתו שמן הסתם היא נושאת ונותנת בתוך הבית והבעל מפקיד כל אשר לו בידה:

לב

ואם רוצה ליסע לעיר אחרת ואינו רוצה להוליך עמו הפקדון משום אחריות או טורח הדרך ימסרנו לבית דין והם ימסרוהו לנאמן אצלם (וכל זה בפקדון אבל באבדה בכל ענין רשאי למסרה למי שנאמן אצלו לשמרה שהרי לא נעשה שומר עליה אלא ממצות המקום ובכל המצות שלוחו של אדם כמותו):

לג

הרואה מים באים לשטוף שדה חבירו או להשחית בניינו חייב לגדור בפניהם למנעם שנאמר לכל אבדת אחיך לרבות אבדת קרקע. וכן כל כיוצא בזה אם אפשר לו להציל חבירו מהפסד חייב הוא לטרוח בכל כחו להצילו.

אבל אינו חייב להוציא ממון על זה אלא אם כן ידוע לו בבירור שחבירו ישלם לו מעצמו. לפיכך אין חיוב השבת אבדה חל על מי שהוא בעל עסק בין במלאכה בין בחנות או בשאר משא ומתן בענין שעל ידי טרוחו בהשבת אבדה יגיע לו איזה הפסד מניעת הריוח ושמא לא יחזירנו לו בעל האבדה:

לד

ואפילו הפסד הריוח שלו אינו אלא דינר והאבדה או שאר הפסד של חבירו הוא מאה מנה שלו קודם שנאמר אפס כי לא יהיה בך אביון שלך קודם לכל אדם.

ואף על פי כן יש לו לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק ולומר שלי קודם. ואם תמיד מדקדק פורק ממנו עול גמילות חסדים וסוף שיצטרך לבריות. ומכל מקום בהפסד מוכיח וברור שלו קודם. ואפילו לשל אביו ורבו. ושל רבו ושל אביו איזה מהם קודם נתבאר בהלכות כבוד רבו ותלמיד חכם:

לה

וכשם שממון חבירו נדחה מפני ממונו כך הוא נדחה מפני כבודו כגון שהוא חכם או זקן מכובד ומצא כלים פחותים שאין דרכו לישא אותם בידו בפני הבריות אינו חייב ליטפל בהם. ואומד דעתו אילו היה שלו אם היה מחזירם לעצמו כך הוא חייב להחזיר של חבירו ואם לא היה מוחל על כבודו אף אם היו שלו כך בשל חבירו אינו חייב להחזיר. היה דרכו לישא כלים אלו בשדה ואין דרכו לישא אותם בעיר מצאם בעיר אינו חייב להחזיר מצאם בשדה חייב להחזיר עד שיגיעו לרשות הבעלים ואף על פי שהרי נכנס בהם לעיר ואין דרכו בכך הואיל וכבר נתחייב בהם בשדה. ויש אומרים שלא יכניסם אלא מהשדה לעיר ויניחם. וירא שמים יחמיר לעצמו בשל תורה כסברא הראשונה.

וההולך בדרך הטוב והישר יעשה לפנים משורת הדין ומחזיר האבדה בכל מקום ואף על פי שאינה לפי כבודו. וכל אדם יש לו לעשות לפנים משורת הדין כמו שנתבאר למעלה. ויש אומרים שהחכם אינו רשאי לזלזל בכבוד תורתו אלא אם בא לעשות לפנים משורת הדין ישלם מכיסו. ולא אמרו הרב שמחל על כבודו כבודו מחול אלא בתוספת כבוד בקימה והידור אבל אינו רשאי לזלזל את עצמו בפני הבריות שזהו בזיון התורה. ולסברא הראשונה אין זה בזיון התורה כיון שמתכוין לכבוד שמים שהרי אינו עושה כן בשל אלא בשל חבירו. ובעל נפש יחוש לעצמו להחמיר בשל תורה כסברא האחרונה במקום שאפשר כגון שיודע של מי הם כלים אלו וישלם לו ויוצא לדברי הכל (אבל אם (ה) אינו יודע של מי הם אי אפשר לו לעשות כדברי הכל כי לסברא הראשונה יש לו ליטלם ולהכריז ומי שיתן בהם סימן יחזירם לו לפנים משורת הדין ולסברא האחרונה יש בזה איסור של תורה):

לו

ואפילו (ו) מי שאינו תלמיד חכם ולא זקן מכובד אלא שהוא איש נכבד מחמת מעלה אחרת כגון עושר או משפחה או דבר אחר ומפני זה הוא מתבייש מהבריות שיודעים ממעלתו ורואים אותו נושא בידו כלים אלו אינו חייב מן הדין. (ז) אבל מי שאינו חשוב בעיני הבריות רק שמגביה דעתו ומחשב את עצמו ומתבייש בזה מהבריות ובעיניהם אין זו חרפה לו הרי זה חייב מן הדין להחזירם אף על פי שאילו היה שלו לא היה מחזירם לעצמו:

לז

ואין צריך לומר אם לא היה מחזירם לעצמו מחמת הטורח שלא היה חפץ לטרוח לישא אותם לביתו הואיל והם כלים פחותים ודמיהם מועטים ולא מפני שאינם לפי כבודו שהוא חייב מן הדין לטרוח בהם

עד שיגיעו לרשות הבעלים כי בשלו הוא רשאי לוותר על ממונו מפני טורח גופו ולא בשל חבירו שהתורה לא חסה אלא על כבוד הבריות ולא על טורח הגוף אפילו טורח מרובה מאד על שוה פרוטה אחת.

אבל אבדה שאינה שוה פרוטה אינו חייב להחזיר ורשאי ליטלה לעצמו אפילו יודע של מי היא שלא אסרה תורה אלא גזל פחות משוה פרוטה שהוא עושה איסור בלקיחתו ממנו (אבל זה שרשאי להגביה האבדה מעל גבי קרקע הואיל והיא אבודה מבעליה שוב אין צריך להחזירה לו שפחות משוה פרוטה אינו נקרא ממון כלל לא לענין מצות השבת אבדה ולא לענין מצות השבת גזלה כמו שיתבאר בהלכות גזלה ולפיכך אין בזו איסור גזלה כמו שיש באבדה שיש בה שוה פרוטה כמו שנתבאר למעלה):

לח

וכן אבדת הנכרי מותרת ולא אסרה תורה אלא גזלתו שנעשה איסור בלקיחתה ממנו שנאמר לכל אבדת אחיך פרט לשל נכרי. והמחזירה לו הרי זה עובר עבירה מפני שמחזיק ידי רשעי עולם. ואם החזירה לקדש את השם כדי שיפארו את ישראל וידעו שהם בעלי אמונה הרי זה משובח. ובמקום שיש חילול השם אבידתו אסורה מן התורה וחייב להחזיר כגון אם מצאה במקום רוב ישראל והנכרי ידמה שלא נאבדה רק ישראל גבוה ממנו.

ואם מצא משכון של ישראל שהיה אצל נכרי ונאבד ממנו חייב להחזיר לבעליו הישראל בחנם כי גוף המשכון הוא של ישראל והשעבוד שהיה בו להנכרי נפקע כשנאבד ממנו. ואינו רשאי להחזירו להנכרי לקדש השם כי בשלו הוא רשאי ואינו רשאי בשל אחרים. ואם עלה הרבית על המשכון יותר משווי שאז הוחלט להנכרי אין צריך להחזירו להישראל:

לט

וישראל העובד עבודה זרה או מחלל שבתות בפרהסיא שדינו כמומר לכל התורה כולה אינו בכלל אחיך ודינו שאסור להחזיר לו אבדה. וכן האפיקורסים והם הכופרים בתורה ובנבואה מישראל. וכן המומר לכל התורה כולה או רובה חוץ מחילול שבת ועבודה זרה.

אבל המומר למקצת המצוות כגון אוכל נבלות לתיאבון או עובר שאר עבירות לתיאבון ולא להכעיס (שהעושה עבירה להכעיס אפילו פעם אחת הרי זה מין וכמומר לכל התורה הוא) מצוה להחזיר אבדתו שנאמר לכל אבדת אחיך לרבות את המומר למקצת התורה.

והמסור אם צריך להחזיר לו אבדתו יתבאר בהלכות נזקי ממון:

מ

אף על פי שממונו של חבירו נדחה מפני כבודו אינו נדחה מפני כבודו של אביו ואמו אף על פי שהוקשה כבודם לכבוד המקום שאם אמר לו אביו אל תחזיר האבדה עכשיו כי צריך אני עכשיו שתאכילני ותשקני לא ישמע לו שנאמר איש אמו ואביו תיראו אני ה' כולכם חייבים בכבודי.

אבל (ה) נדחית היא מצות השבת אבדה וכל כיוצא בה ממצוות של הצלת ממון חבירו הן נדחות מפני כבוד המקום כגון שהאבדה בבית הקברות והוא כהן לא יטמא לה. ואפילו איסור של דבריהם לא יעשה בשביל

ממון חבירו כגון להגביה מעות שמצא בשבת שאין דוחין איסור מפני ממון שנאמר אני ה' כולכם חייבים בכבודי:

דיני עוברי דרכים וצער בעלי חיים ובו יג סעיפים:

א

מי שפגע בחבירו בדרך ובהמתו רובצת תחת משאה בין שהיה עליה משא הראוי לה בין שהיה עליה יותר ממשאה הרי זה מצוה לסייעו לפרוק מעליה וזו מצות עשה שנאמר כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו וגו' עזוב תעזוב עמו.

ולא יפרוק ויניחנו נבהל וילך לו אלא יקים עמו ויחזור ויטעון עליה משאה כראוי לה שנאמר לא תראה את חמור אחיך או שורו נופלים בדרך והתעלמת מהם הקם תקים עמו זו מצות עשה אחרת. ואם הניחו נבהל ולא פרק ולא טען עמו ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר לא תראה וגו':

ב

פרק וטען וחזרה ורבצה (א) (מחמת שניתק המשא ממקומו) חייב לחזור ולפרוק המשא (ממקום זה) ולחזור ולהטעינו (במקום הראוי לו על החמור). חזרה ורבצה חייב לחזור ולפרוק ולטעון אפילו מאה פעמים שנאמר עזב תעזוב הקם תקים. לפיכך צריך לדדות עמו עד פרסה שמא יצטרך לחזור ולסייעו אלא אם כן יאמר בעל המשא איני צריך לך. אך אינו חייב לילך עמו בחנם אלא בשכר:

ג

וכן מצות טעינה אינה בחנם אלא כשהלה רוצה ליתן לו שכר אזי מחוייב הוא לסייעו ואם לאו פטור הואיל ואין כאן אלא משום ריוח בעל המשא יתן שכר.

אבל מצות פריקה היא בחנם (ב) הואיל ויש כאן גם צער בעלי חיים ואסור ליטול שכר עליה (ג) אם הוא אדם בטל. ואם הוא בעל עסק בענין שעל ידי טרחו בפריקה יגיע לו הפסד ממון אפילו הוא מניעת הריוח פטור כמו שנתבאר בהשבת אבדה ששלו קודם לכל אדם מן הדין. ומשום צער בעלי חיים לא חייבה תורה אלא להטריח גופו אבל לא להפסיד ממונו. ולכן אין אדם חייב להאכיל בהמת חבירו או של הפקר משלו.

ומכל מקום נכון להשליך חתיכה קטנה לפני כלב להדמות בדרכי הקב"ה שמרחם עליו ומשהה אכילתו במעיו ג' ימים מעת לעת הואיל ומזונותיו מועטים ויכנו במקל אחר שישליך לפניו כדי שלא ירגיל לבא אצלו:

ד

אבל לטרוח בגופו חייב להציל כל בעלי חיים מצער אפילו של הפקר ואפילו של עובד כוכבים. אלא שרשאי לתבוע שכר מן הנכרי אחר כך.

ואין צריך לומר שאסור מן התורה לצער כל בעלי חיים בידיים.

אלא אם כן הם מצערים לאדם אזי מותר אפילו להרגם שכיון שיש תועלת לאדם בהריגתם אין חוששים לצערם שהרי התירה התורה שחיטה. וכן אם צריכים להם לרפואה או לשאר דברים שהם לצורך האדם אין בו משום צער בעלי חיים. ולכן מותר למרוט נוצות מאווזות חיות אם אין לו נוצה אחרת רק שהעולם נמנעים משום אכזריות:

ה

ואין צריך לומר (ד) שאין חוששין לצער בעלי חיים משום כבודו של אדם כגון שהוא חכם או זקן מכובד ומצא בהמת חבירו רובצת תחת משאה אין צריך לפרוק ולטעון עמו הואיל ואינו לפי כבודו. וממון חבירו נדחה מפני כבודו על דרך שנתבאר בהשבת אבדה. ושם נתבאר איך לעשות הטוב והישר לפני משורת הדין:

ו

(ה) אין חיוב פריקה וטעינה אלא משיראהו ראייה שהיא כפגיעה שנאמר כי תפגע וגו' וכת[ו]ב אחריו כי תראה וגו' לומר לך שיעור ראייה כפגיעה ושיעורו חכמים שיהיה ביניהם רס"ו אמה וב' שלישי אמה שהוא אחד משבע ומחצה במיל. היה ביניהם יותר מזה אין צריך לילך אצלו אף על פי שרואהו.

(ואין צריך לומר שאין צריך לילך ולהציל בעלי חיים אלו או של הפקר מצערן יותר מרס"ו וב' שלישי אמה אף על פי שרואה אותן. ואין צריך לומר שאם אינו רואה בעיניו אף על פי שידוע מן צערן אין צריך כלל לילך אצלו אפילו פחות מרס"ו אמה שהרי נאמר כי תראה וכי תפגע וזה לא פגע ולא ראה):

ז

מצא בהמת חבירו רבוצה אף על פי שאין הבעלים עמה מצוה לפרוק מעליה ולטעון עליה שנאמר עזוב תעזוב מכל מקום הקם תקים מכל מקום. א"כ למה נאמר עמו שאם היה בעל הבהמה שם והלך וישב לו ואמר לזה שפגע בו הואיל ועליך מצוה אם רצית לפרוק לבדך פרוק הרי זה פטור אלא אם כן בעל הבהמה אינו יכול לסייעו כגון שהוא זקן או חולה שנאמר עמו.

ומכל מקום חייב הוא לפרוק משום צער בעלי חיים אלא שפטור ממצות פריקה שהיא בחנם ואסור ליטול עליה שכר וזה רשאי לתבוע שכרו ויכול ליטול ממנו שכרו בעל כרחו ואם אינו יכול אף על פי כן הוא חייב לפרוק משום צער בעלי חיים.

וכן אם דרך הבהמה לרבוץ תמיד תחת משאה לעולם פטור ממצות פריקה שנאמר רובץ ולא רבצן וכן אם היא עומדת תחת משאה ולא רבצה פטור ממצות פריקה שנאמר רובץ ולא עומד. ובשניהם חייב לפרוק משום צער בעלי חיים אלא שרשאי ליטול שכר:

ח

ולפיכך אף הנכרי מצוה לסייעו בפריקה אם אינו יכול לבדו משום צער בהמתו אלא שרשאי ליטול ממנו שכר ואם אינו נותן לו אף על פי כן חייב לפרוק משום צער בעלי חיים וכל שכן אם הנכרי אינו שם.

(וסוס המושך בעגלה והגיע למקום מקולקל או להר גבוה ואינו יכול למשוך לבדו בלי שיעזרו לו אפשר שזהו דומה לפריקה ומצוה לעזור אף לנכרי משום צער בעלי חיים שהנכרי יכה את הסוס מכה רבה להכריחו למשוך יותר מכחו וכשם שמצוה להציל בעלי חיים מצער שכבר נעשה להם אף אם נעשה על ידי אדם כגון פריקה כך מצוה להצילם מצער שהאדם עושה להם עכשיו כדין או שלא כדין).

אבל מצות טעינה אינה בבהמת נכרי אלא משום איבה ואפילו המשא הוא של ישראל כיון שהבהמה של נכרי ועליו מוטל להטעין אלא אם כן אינו שם. ובבהמת ישראל חייב לטעון עמו אפילו המשא הוא של נכרי:

ט

והואיל והנכרי אינו במצות טעינה ופריקה אלא משום צער בעלי חיים בלבד מצוה לפרוק עמו ורשאי ליטול שכר על זה א"כ מהו שאמרה תורה כי תראה חמור שונאך וגו' לא בשונא נכרי אמרה תורה אלא בשונא ישראל. והאיך יהיה ישראל שונא לישראל והתורה אמרה לא תשנא את אחיך בלבבך אמרו חכמים כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר ואינו רשאי לילך לבית דין יחידי להעיד עליו שיקבל ענשו הרי מצוה לשנאתו עד שיעשה תשובה וישוב מרשעתו. ואף על פי שעדיין לא עשה תשובה מצוה לפרוק ולטעון עמו כמו להחזיר אבידתו הואיל ועבר לתיאבון:

,

הפוגע בשנים אחד רובץ תחת המשא ואחד פרק המשא ולא מצא מי שיטעון עמו מצוה לפרוק בתחלה משום צער בעלי חיים ואחר כך. טוען במה דברים אמורים כשהיו שניהם אוהביו או שניהם שונאיו אבל אם אחד אוהב ואחד שונא מצוה לטעון עם השונא תחלה כדי לכוף את יצרו הרע אם שונאו מחמת שחטא כנגדו (בדבר שבממון) שהשנאה היא שלא כדת שנאמר לא תטור את בני עמך ואהבת וגו' אבל אם שונאו כדת מפני שראהו עובר עבירה (או שחטא כנגדו וציערו צער הגוף שאינו צריך להסיר השנאה מלבו ולמחול לו עד שיבקש ממנו מחילה כמו שנתבאר באו"ח ס' קנ"ו) הרי האוהב קודם לו:

יא

בצדק תשפוט עמיתך מה תלמוד לומר והלא כבר נאמר צדק צדק תרדוף אלא אחד לדין ואחד לפשרה שתהא בצדק במקום שאין דין. כיצד שתי ספינות העוברות זו כנגד זו ופגעו זו בזו אם שתיהן עוברות בבת אחת שתיהן טובעות אם בזו אחר זו עוברות וצריכה אחת מהן לחזור לאחוריה למקום רחב. וכן שני גמלים העולים מעלות גבוהות ופגעו זה בזה בראש ההר אם עוברים שניהם בבת אחת שניהם נופלים ואם בזה אחר זה עולים וצריך אחד מהם לחזור לאחוריו. כיצד הם עושים אם אחת מהן טעונה ואחת אינה טעונה תדחה שאינה טעונה מן הטעונה. ואם אחת מהן קרובה לנטות שבמעט שתחזור לאחוריה ימצא מקום לחבירתה לעבור ואחת מהן רחוקה לנטות תדחה הקרובה מפני הרחוקה.

היו שתיהן טעונות או שתיהן רחוקות או קרובות הטל פשרה ביניהם והם מעלים שכר זה לזה מי שיחזור לאחוריו:

יב

בני חבורה שנתחברו ליסע יחד בדרך ואירע שרגלי חמור אחד מהן רעועות ואינו יכול ללכת מהר כשאר חמורים אין בני חבורה רשאים ליפרד עם חמוריהם ולהניח את זה לבדו בדרך אבל אם נפל חמורו ואינו יכול לילך כלל רשאים ליפרד ממנו ואינם צריכים להתעכב בשבילו יותר מדאי.

וכן בני חבורה שנתחברו ליסע בעגלות הרבה ואירע איזה קלקול לאחד מהם וצריך לשהות מעט לתקן עגלתו אין חביריו רשאים ליפרד ממנו אלא אם כן צריך להתעכב הרבה יותר מדאי:

יג

וכשמגיעים למקום צר שאי אפשר להם לעבור ב' חמורים זה בצד זה וצריך אחד מהם לעמוד במקומו עד שיעבור השני תחלה ואז ילך אחריו מי מהם יעמוד היה אחד טעון ואחד ריקן יעמוד הריקן היו שניהם טעונים או שניהם ריקנים יעשו פשרה שזה יעמוד פעם אחד וזה פעם אחד (וכן בשתי עגלות ההולכות זו אחר זו וכל אחת רוצה ליסע באחרונה יעשו פשרה זו).

ועל כל כיוצא בזה נאמר בצדק תשפוט עמיתך:

דיני הפקר והשגת גבול ובו יג סעיפים:

א

המפקיר איזה דבר שאומר הרי זה הפקר אף על פי שאינו נדר שהרי הנדר הוא לעניים והפקר הוא שמפקיר בין לעניים בין לעשירים ואם הפקיר לעניים בלבד אינו הפקר אף על פי כן דינו כנדר שאסור לחזור בו כגון אם הפקיר איזה דבר ובא אחר לזכות בו אינו רשאי למחות בו לומר שלי הוא. אבל קודם שאחר זוכה בו רשאי הוא עצמו לזכות בו כשאר זוכה מן ההפקר:

ב

המדברות (א) הימים והנהרות והיערים וכל מה שבהם הם מופקרים ועומדים מאליהם וכל הקודם בהם זכה כגון לצוד חיה ועוף שבמדבר ודגים שבימים ובנהרות וללקוט עשבים שביער והעצים והפירות של אילנות יער.

(לפי שעדיין לא החזיק בהם אדם בחזקה המועלת על פי התורה לקנות בה מן ההפקר שהיו מופקרים ועומדים מששת ימי בראשית כי חזקה המועלת באילנות היא כשיעבוד עבודה המועלת לאילן ואז קנה אותו אילן בלבד שעבד בו ואם עבד איזה עבודה המועלת בגוף הקרקע קנה השדה כולה עם כל האילנות שבה וביער לא עבד אדם עבודת קרקע ולא עבודת אילנות בכל אילן לפיכך הם הפקר בין שהם בגבול נכרי בין שהם בגבול ישראל בחוץ לארץ שלא נתחלקה לשבטים על פי ה' רק שזכה בהם ישראל מהפקר אין זכייתו כלום בלא חזקה המועלת):

ג

במה דברים אמורים בישראל ונכרי הדיוטות אבל מלך אפילו נכרי שכבש איזו מדינה במלחמה קונה אותה עם כל הנהרות והיערים שבה. ואם מכר או נתן יער ממנה לאחד מעבדיו נקנה להם קנין גמור אף על פי שלא החזיקו בו לא הם ולא המלך. ואין צריך לומר אם מכר או נתן ממדינתו. לפי שזהו ממשפטי וחוק המלכות שכל הארץ כולה עם הנהרות והיערים היא ברשות המלך בין מדינתו בין מדינה שכובש במלחמה ומשפטי המלכות הם דין גמור כדין של תורה. לפיכך החוטב עצים מיערים אלו שלא ברצון בעליהם בחוזק יד הרי זה גזל גמור של תורה ואם בגנבה הרי זו גנבה גמורה. וכן הצד חיה ועוף מן היערים ודגים מן הנהרות אם המלך מכר או נתן זכות זה לישראל או לנכרי.

אבל אם אין זכות זה בא להם מן המלך אין בו משום גזל של תורה אפילו חטף דגים מן המצודה של ציד ישראל אם אין לה תוך שאינה כלי לא קנתה הדגים לבעליה מן ההפקר. ואף על פי כן אסור לעשות כן מדברי סופרים מפני דרכי שלום:

ד

וכל זה בנהרות (ויערים) אבל דגים שהם בביבין של בעלים וכן חיה ועוף שבביבין של בעלים אף על פי שהוא ביביר גדול והם מחוסרים בו צידה שצריך להביא מצודה לצוד אותם שם הם של בעל הביביר לפי שהביביר הוא כחצר המשתמרת לו לדעתו שהיא קונה לאדם כל דבר הפקר כמו שנתבאר למעלה שהרי הם משתמרים בביביר שלא יוכלו לצאת להלאה מהיקף הביביר:

ה

הזורק בקעת על אילן של הפקר להשיר ממנו פירות אסור לאדם אחר להגביה פירות אלו מהארץ לעצמו אף על פי שעדיין לא קנאם זה הואיל ולא באו לידו וזה שהגביהם זכה בהם אף על פי כן אסרו חכמים ליטלם מפני דרכי שלום:

ו

יוני שובך ויוני עליה שהם של הפקר והשובך והעליה לא קנו אותן לבעליהם מתורת חצר הואיל ואינן משתמרים בהם אף על פי כן אסור לאחר ליטלן מפני דרכי שלום. והוא הדין לנחיל של דבורים. וכל אלו שאסרו חכמים מפני דרכי שלום אם עבר ונטל הרי זה חייב להחזיר מדברי סופרים. ואפילו אם נטל קטן חייב אביו להחזיר מפני דרכי שלום:

ז

וכל מציאה והפקר שהיא בתוך ארבע אמות של אדם הרי היא שלו חכמים תקנו דבר זה כדי שלא יבאו לידי מחלוקת אם אחד יגביה מציאה מצד חבירו לכך תקנו שכל הקודם לה בארבע אמותיו זכה בה ושוב אין אחר רשאי ליטלה ואף אם נטלה צריך ליתנה לזה.

במה דברים אמורים במקום מופקר אבל בשדה חבירו לא תקנו ארבע אמות לאדם אחר אף שאין חבירו עומד שם ולא זכתה לו שדהו הואיל ואין מה שבתוכה משתמר כמ"ש למעלה.

ואף במקום מופקר לא תקנו ארבע אמות ברשות הרבים הואיל ורבים דוחקים שם ואין לכל אחד ארבע אמות מיוחדות:

ח

קטנה יש לה ארבע אמות לענין מציאה הואיל ויש לה לענין גט אבל קטן אין לו ארבע אמות ומותר ליטול מציאה מארבע אמותיו.

ואף אם הגיעה לידו אין בה משום גזל של תורה אלא אסור מדברי סופרים מפני דרכי שלום. אבל אם נתנו מתנה לקטן יש בה משום גזל של תורה שהקטן קונה כשדעת אחרת מקנה אותו:

ט

מציאת בנו ובתו הסמוכים על שלחנו אף על פי שהם גדולים הרי היא שלו חכמים תקנו לו מפני דרך שלום הואיל וזנן משלו. אבל אם אין בנו סמוך על שולחנו אף על פי שהוא קטן מציאתו לעצמו ולא להזנן לפי שלא תקנו מפני דרך שלום אלא לאב ולא לאחר הזן בתורת צדקה מפני שאם לא יזון הוא יזונו אחרים שרבים מצויים הזנים ומפרנסים בדרך צדקה. אבל בתו עד שתיבגר מציאתה לאביה אף על פי שאינה סמוכה על שולחנו וכן מעשה ידיה.

וכן מציאת אשתו ומעשה ידיה.

ואם נתנו מתנה לבנו ולבתו הקטנים הסמוכים על שולחנו הרי היא שלו אבל אם נתנו לבנו ולבתו הגדולים אף על פי שסמוכים על שולחנו הרי היא שלהם.

ועבדו ושפחתו העברים מציאתן לעצמן:

י

במקום שלא זכו ארבע אמותיו אף על פי שנפל לו עליה או שפירש טליתו עליה מותר לאחר להקדים לזכות בה בהגבהה.

ואם איש עני הוא זה יש אוסרים שעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה ממנו נקרא רשע ויש אומרים שלא אמרו כן אלא כשמהפך להשתכר אצל בעל הבית חררה בעד איזה שירות שישרתהו ובא אחר וקדמו נקרא רשע מפני שהוא יכול להשתדל להשתכר כן במקום אחר אף שיהיה לו איזה טורח בהשתדלות עד שימצא מקום אחר כזה מה שאין כן במציאה וכן עיקר. ומכל מקום בעל נפש יחמיר לעצמו.

אבל המחזר אחר דבר לקנותו בין קרקע בין מטלטלין ובא אחר וקדמו נקרא רשע שהרי היה מוצא לקנות או למכור במקום אחר על ידי טורח והשתדלות. אלא אם כן הוא קונה בזול שאינו מצוי לקנות כן במקום אחר אזי דינו כמציאה אם הראשון לא קנה עדיין באחד מדרכי הקנין שהמקח נקנה בו:

יא

וכל זה כשכבר פסקו הדמים הקונה והמוכר ואין מחוסרין אלא קנין אבל אם לא הושו עדיין בפסוק דמים שהמוכר רוצה בכך והלוקח רוצה בכך מותר לאחר לקנות שלא עשו חכמים תקנה להפסיד המוכר

שכשיבא אחד לקנות ויפסוק לו מעט דמים יצטרך למכור לו אם לא יהיה רשאי שוב שום אדם לבא לקנותו ואפילו אם המוכר הוא נכרי לא חלקו חכמים. אבל אם הושוּו בפיסוק דמים אסור לאחר להוסיף בדמים אפילו המוכר הוא ישראל אלא אם כן הלוקח הוא נכרי.

ויש אומרים שבשכירות בתים מן הנכרי יש חרם רבינו גרשם שלא להשיג גבול (אפילו אם לא הושוּו עדיין בפיסוק דמים):

יב

אסור למלמד להשכיר את עצמו לבעל הבית שיש לו מלמד אחר כל זמן שהמלמד בביתו אם לא שיאמר בעל הבית אין רצוני לעכב המלמד שלי אבל הוא אסור לפעול עם הבעל הבית שיפטרנו בכלות זמנו שהרי הוא יכול למצוא בעל הבית אחר על ידי טורח והשתדלות. והוא הדין אם אין המלמד בביתו של בעל הבית אלא כשכבר ביקש מבעל הבית תחלה אף שעדיין לא הבטיחו הרי זה כעני המהפך בחררה שאסור לאחר ליטלה ממנו.

אבל בבעל הבית ששכר מלמד אחד מותר לבעל הבית אחר לשכור אותו מלמד עצמו לבניו ואין בזה משום השגת גבול כי אפשר שאינו יכול למצוא מלמד מועיל לבניו כזה:

יג

ישראל שיש לו נכרי מכירו שהוא נושא ונותן עמו תמיד או מלוה אותו ברבית תמיד יש אומרים שמותר לישראל אחר לעסוק עם אותו נכרי ולהלוותו ולשחדו ולהוציא ממנו לפי שנכסי נכרי הן כהפקר וכל הקודם זכה שבהפקר אין בו משום השגת גבול על פי סברא האחרונה שנתבאר למעלה.

ויש אוסרין שכיון שנכרי הוא מכירו של זה ורגיל לעסוק עמו תמיד והישראל בטוח בו הרי זה כאילו בא העסק לידו של ישראל ומי שבא לפתות הנכרי לעסוק עמו הרי הוא פוסק חיותו של זה. ואפילו ישראל שהוא בעל מלאכה ורגיל לעשות תמיד אצל נכרי אחד אסור לאחר להוזיל השכר כדי שיתן לו הנכרי המלאכה לעשות הואיל וזה הוא רגיל עם נכרי זה מכבר ובטוח בו והרי זה כאילו חייו תלויים בו וזה פוסק חייו. וכן כל כיוצא בזה מדברים שאדם בטוח בהם ורגיל בהם אסור לאחר למנעם ממנו מפני שהוא כפוסק חייו.

ולענין הלכה זה תלוי במנהג מקומות יש מקומות נוהגין להקל כסברא הראשונה ויש מקומות נוהגין להחמיר כסברא האחרונה וירא שמים יחמיר לעצמו בכל מקום.

אבל מותר מן הדין לבני העיר לירד אחד בתוך אומנות חבירו כגון להושיב חנות בצד חנות חבירו וכן חייט בצד חייט מפני שיכול לומר לו מי שבא אצלך יבא ומי שיבא אצלי יבא.

ומותר לחנוני השני לחלק קליות ואגוזים לתינוקות ולשפחות השלוחות לחנות לקנות כדי שיבאו אצלו לקנות מפני שיכול לומר לו אני מחלק אגוזים ואתה חלוק שקדים. וכן מותר לו להוזיל השער או להגדיל המדה מפני שגם חבירו יכול לעשות כן לפיכך אינו כפוסק חייו.

ומדת חסידות שלא לירד לתוך אומנות חבירו שנאמר ואת רעהו לא טימא (ס"א לא עשה לרעהו רעה) ופירשו חכמים זה שלא ירד לתוך אומנות חבירו:

דיני גזלה וגנבה ובו לד סעיפים:

א

אסור לגזול או לגנוב כל שהוא דין תורה בין מישראל בין מנכרי בין גדול בין קטן. ואפילו אם הנכרי ציער את הישראל (צער שלא שייך בו תשלומין). ואף על פי שפחות משה פרוטה אינו נקרא ממון ואין צריך להשיבו הרי חצי שיעור אסור מן התורה לכתחלה.

ואם הוא דבר מועט כל כך שאין מי שיקפיד כלל עליו כגון ליטול קיסם מהחבילה או מהגדר לחצוץ בו שיניו מותר. ומדת חסידות למנוע גם מזה:

ב

ואפילו מי שהוא בסכנת מות וצריך ליטול ממון חבירו כדי להציל נפשו ממות לא יטלנו אלא על דעת לשלם שאף על פי שכל העבירות שבתורה נדחות מפני פיקוח נפש חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים אסור להציל עצמו בממון חבירו על דעת להפטר אלא על דעת לשלם כשתמצא ידו הואיל ואפשר בתשלומין.

ואף על דעת לשלם לא הותר אלא מפני פיקוח נפש אבל שלא במקום פיקוח נפש אסור אפילו על דעת לשלם דבר יפה ממנו ואפילו לרפואת חולי שאין בו סכנה או להנצל בו מאנס שאנסו ביסורי הגוף שאין בהם סכנה מפני שהוא איסור של תורה ואין מתרפאים שלא במקום סכנה אלא באיסורי דברי סופרים כמ"ש בי"ד סי' קנ"ה.

ואפילו לגנוב על מנת לשלם תשלומי כפל שרוצה להנהותו ויודע שלא יקבל ממנו.

ומכל מקום אם הגזלה הוא חפץ העומד לימכר ולא מחפצי ביתו והתשלומין בעד הגזלה הם בעין רשאי לגזול ולזכות לו התשלומין על ידי אחר שכיון שהתשלומין יפין מהגזלה הרי זה זכות להנגזל וזכין לאדם שלא בפניו. וגם אינו עובר בבל תגנובו שאין זו גנבה כיון שהאחר יודע מזה והוא אינו עושה זה בהסתר כלל:

ג

ואפילו הגונב על דעת להחזיר אותו החפץ עצמו אלא שרוצה לצערו זמן מה. ואפילו אין כוונתו לצערו כלל (א) אלא שגונב דרך שחוק הרי זה עובר בלא תעשה. (ב) ויש אומרים שאינו אסור אלא מדברי סופרים שלא ירגיל עצמו בכך:

ד

אסור לעשוק את חבירו אפילו כל שהוא שנאמר לא תעשוק את רעך. ואיזהו עושק זה הבא ממון חבירו לידו ברצון הבעלים כגון שיש לחבירו בידו הלואה או שכירות ואינו רוצה לשלם (א) (ג) שמדחהו בלך ושוב לך (ושוב). ולא זו אלא בישראל אבל לא בנכרי שנאמר רעך.

והוא שאין חילול השם בדבר כגון שלוחה מנכרי ומת הנכרי (ד) רשאי לכחש לבנו שאינו יודע בבירור שהוא משקר אבל כשהנכרי יודע שהוא משקר אסור לכחש לו שום דבר מפני חילול השם.

ואף במקום שאין הנכרי יודע אינו רשאי אלא להפקיע הלואתו או שאר חובו שהוא חייב להנכרי (ה) אבל כשהחפץ של הנכרי הוא בעין אסור לכפור בו שהרי זו גזלה ממש.

ולא עוד אלא אפילו קנה חפץ מנכרי אסור להטעותו בחשבון בנתינת מעות בעד החפץ כמו שנאמר וחשב עם קונהו שהרי אין הנכרי מקנה לו החפץ אלא בעד סכום הדמים שפסק לו והמטעהו בחשבון המעות הרי זה כגונב החפץ ולא כמפקיע חובו. ואפילו גניבת דעת שאין בה חסרון מעות אסורה במקח וממכר כמ"ש בהלכות אונאה.

ומכל מקום אם הנכרי טעה מעצמו מותר אם לא יהיה חילול השם בדבר מפני שלא יודע לו. ונכון שיאמר לו הישראל ראה שעל חשבונך אני סומך.

ואם משכן נכרי חפץ לישראל (ו) יש מתירין להשתמש בו אף על פי שבישראל כיוצא בזה הרי זה גזלן (מפני ששולח יד בפקדון בנכרי אין בו משום שליחות יד שנאמר אם לא שלח ידו במלאכת רעהו רעהו ולא של נכרי כי שליחות יד אינה גזלה לגמרי אלא שמשתמש בפקדון לצורך עצמו ומה שיתקלקל בתשמישו דעתו לשלם לו ולא אסרה תורה בנכרי אלא לגזול ממנו לגמרי שלא על דעת לשלם):

ה

כל החומד ביתו או כליו של חברו או כל דבר שאפשר שיקחם ממנו רק שאין בדעתו למכרם והוא הרבה עליו רעים או שהפציר בו בעצמו עד שמכרם לו הרי זה עובר בלא תחמוד. ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד כמו שכתוב לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך.

ומשעה שנפתה בלבו וחשב האיך יקנה חפץ זה עבר בלא תתאוה כי אין תאוה אלא בלב בלבד.

והתאוה מביא לידי חימוד והחימוד מביא לידי גזל והגזל מביא לידי שפיכות דמים הא למדת שהמתאוה לשל חברו עובר בלאו אחד והקונה דבר שהתאוה בהפציר בו או בבקשה ממנו בין על ידי עצמו בין על ידי אחרים הרי זה עובר בשני לאוין לכך נאמר לא תחמוד ולא תתאוה:

ו

מצות עשה על הגוזל להחזיר הגזלה עצמה אם היא בעינה ולא נשתנית שנאמר והשיב את הגזלה אשר גזל והוא הדין לגנב ואינו יוצא ידי חובתו בנתינת דמים אפילו אם כבר נתיימשו הבעלים. אבל אם אבדה או שנשתנית שינוי שאינו חוזר לברייתו יוצא ידי חובתו בנתינת דמיה כמה שהיתה שוה בשעת הגזלה.

ואם הנגזל הוא במקום אחר אין צריך לשלוח המעות למקומו אלא מודיעו שיבא לו וישלם לו:

ז

וכשבא מעצמו לעשות תשובה וליתן דמים צוו חכמים שלא לקבל ממנו כדי שלא ימנע מלעשות תשובה אם הוא גנב או גזלן מפורסם שעסקיו בכך ותשובתו קשה שאם יקבלו ממנו לא ישאר לו מאומה לפיכך צוו למחול לו כדי לפתוח לו פתח שיבא לעשות תשובה ולבקש שימחלו לו. ואם הוא אומר אף על

פי שמחלתם לי רצוני לשלם לצאת ידי שמים אין מוחין ביד מי שמקבל ממנו. אבל אם הגנבה או הגזלה קיימת אין צריך למחול לו כלל.

ואם הנגזל חייב לאחרים ואין לו במה לפרוע לא ימחול בכל ענין כדי שיפרע לבעלי חובות שלו:

ח

ואם מתבייש להחזיר לו יכול להבליע לו דמים אלו בחשבון כשנושא ונותן עמו. ואם אינו נושא ונותן עמו יתן לאיש אחר שהוא נושא ונותן עמו שיבליע לו בחשבון. או ישליך המעות לתוך כיסו שיש בו מעות שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה והרי מנה המעות שהחזיר לו בכלל מעותיו ומנין שלא מדעת פוטר. אבל אם החזיר לו לכיס שאין בו כלום לא יצא עד שימצאם זה בכיסו ואם נאבדו קודם שמצאם לא קיים מצות השבה.

ואם מת הנגזל יחזיר ליורשיו.

והגוזל את הרבים ואינו יודע למי יחזיר כגון המוכסים שנטלו יותר מקצבתם שנתן להם המלך וכן הגבאים הממונים מן המלך לגבות המס והם מקילים לקרוביהם ומטילים על אחרים שהרי הם גזלנים גמורים וכן ממוני הקהל שעושים כמעשיהם תשובתן קשה לפיכך יעשו צרכי רבים כגון לחפור בארות מים בכדי שגם הנגזלים יהנו מהם. ומכל מקום אותם אנשים שהם מכירים שגזלו מהם חייבים להחזיר להם ולא די במה שנהנים ממימיהם.

וכן יעשה המלוה ברבית לרבים ואינו יודע למי:

ט

אסור לקנות מהגנב החפץ שגנב ועון גדול הוא שהרי מחזיק ידי עוברי עבירה ועל זה נאמר חולק עם גנב שונא נפשו וגורם לו לגנוב גניבות אחרות שאם לא ימצא לוקח אינו גונב אף על פי שאפשר לו להוליק למקום שאין מכירין אותו שהוא גנב אין זה מצוי לו כל כך ואם כל יודעיו ומכיריו לא יקנו ממנו לא יגנוב כל כך לפיכך אסור לכל יודעיו לקנות ממנו. וכן אסור לקנות מגזלן. אלא אם כן מתכוין לטובת הבעלים להחזירה להם והם יחזירו לו מעותיו. והוא שהבעלים לא היו יכולים להציל בעצמן אם לא היה קונה הוא:

,

ואפילו אם אין ידוע שזה החפץ הוא גזול או גנוב כיון שהמוכר הוא גזלן או גנב מפורסם אסור לקנות ממנו שום דבר שיש לחוש בו שהוא גזול או גנוב. אלא אם כן ידוע שיש לו גם שלו כיוצא בו ואז מותר בין לקנות בין ליהנות ממנו בחנם ואפילו יש לו מעט שלו כיוצא בו והרבה כיוצא בו של גזל תולין להקל שזהו שלו.

אבל אם יודע שזו היא הגזלה עצמה אסור ליהנות בה בין לקנותה בין בעודה ברשות הגזלן כגון לרכוב על גבי בהמה.

ואפילו (ז) כבר נתייאשו ממנו הבעלים לפי שביאוש לבד אין הגזלה יוצאה מרשות בעליה להיותה נקנית להגזלן שיהא ברשותו כמו המציאה כיון שבא לרשותו באיסור גזל לכך לעולם היא עומדת ברשות בעליה כל זמן שהיא ברשות הגזלן.

ואפילו הנאה שגם בעליה לא היו מקפידים עליה אסור ליהנות ממנה כגון חילוף מטבע בשוויו ממועות גזולים או גנובים עצמן בודאי:

יא

וכן ליכנס בבית גזול בודאי בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים או לעבור בשדה גזולה בודאי (ולענין מצוה שלא תהא באה בעבירה מחמירים אפילו בסתם כמ"ש בא"ח סי' תרמ"ט).

ואפילו אם נתייאשו בעליה כבר ואפילו נמכרה לאחר ולשלישי ולרביעי שהקרקע אינה נגזלת ואינה יוצאה מרשות בעליה לרשות מי שהיא בידו לעולם לפי שהקרקע לעולם היא ברשות בעליה עומדת.

אבל דבר המיטלטל שנגזל או נגנב ונתייאשו ממנו הבעלים ואחר כך נמכר או ניתן הרי זה נקנה להלוקח או להמקבל מתנה ביאוש ושינוי רשות שהרי לא בא לרשותו באיסור גזל כיון שנתייאשו כבר בעליו ממנו קודם שבא לרשותו והרי זה דומה למציאה ומותר ליהנות בו הוא וכל אדם מן הדין. אלא שעשה איסור בתחלה בלקיחתו כיון שידוע שזהו גזול או גנוב ואסור בהנאה וכל האסור בהנאה אסור לקנותו ולפיכך אם בא לצאת ידי שמים ולהפקיע ממנו איסור זה יחזירנו לבעליו.

ואם גברה ידו על הגזלן או על הגנב ולקח ממנו הגזלה או הגנבה ביד חזקה אין זה נקרא שינוי רשות הואיל ולא נתנוהו לו מרצונם וחייב להחזירה לבעליה מן הדין אף על פי שכבר נתייאשו ממנה.

ובמדינות אלו המנהג להחזיר מן הדין כל גזלה וגנבה אפילו לאחר יאוש ושינוי רשות אלא שאם נתן דמים מחזירים לו דמיו ואין לשנות. ואם אינו מכיר הבעלים יכריז ויודיע כדרך שנתבאר במציאה:

יב

בני אדם שחזקתם גזלנים וחזקת כל ממונם גזל מפני שמלאכתם מלאכת גזלנים ואין להם מלאכה אחרת כלל אסור ליהנות מהם כלל בין בחנם בין לקנות מהם ואפילו למכור להם אסור כי סתם מעותיהם גזל ואפילו חילוף מטבע בשוויו ואפילו לקבל מהם צדקה אסור ואין תולין להקל שיש לו מעט משלו כיון שאין לו אומנות אחרת אלא אומנות לסטים.

ויש מתירים חילוף מטבע הואיל והיא הנאה מועטת ואין ידוע בודאי שמעות הללו הן של גזל אף על פי שחזקתן גזל (וכן לקבל צדקה הואיל ואין הגבאי נהנה בקבלתו שמצוות לא ליהנות ניתנו והעניים נהנים מיד הגבאי שכבר זכה במעות הללו לעניים ביאוש ושינוי רשות).

אבל אם ידוע בודאי שמעות הללו בעצמן הן גזולים לדברי הכל אסור להחליף מהם מטבע (ולא ליטול מהם צדקה). לפיכך אסור להחליף מטבע מתיבה שלפני המוכס שנותן בה מעות המכס לפי (ח) שמן הסתם הוא נוטל יותר מהקצבה שקצב המלך והרי כל המעות שבתובה זו הן גזל גמור (שכיון שמוסיף על קצבת המלכות אין במכס זה משום דין המלכות דין הואיל ונגבה שלא כדין והכל גזל).

ומכל מקום אם הוא חייב ליתן חצי דינר מכס ואין לו אלא דינר נותנו לו ולוקח ממנו חצי דינר מפני שהוא כמציל מידיו:

יג

(ולפיכך אף על פי שנהנה בחילוף זה כגון שהוא צריך לחצי דינר מותר. אבל חילוף שאין בו הנאה כלל לישראל מותר אף שאינו כמציל מידם. וכן כל משא ומתן שאין בו הנאה כלל לישראל כגון למכור בזול למוכס או לסטים מותר אף על פי שנותנים מעות גזולים בודאי כיון שכבר נתייאשו הבעלים מהן. אבל קודם יאוש אסור בכל ענין והבעלים יכולים להוציא בדין ממי שקבל ממעותיהם מהלסטים קודם שנתאיישו):

יד

ואם נטל המוכס את חמורו והחזיר לו חמור אחר וכן לסטים שנטלו כסותו והחזירו לו כסות אחרת רשאי ליטלה והיא שלו (אם ידוע (ט) שנתייאשו הבעלים) ואינו כנהנה מן הגזל הואיל ולא נתנוה לו אלא חליפי שלו ואינו יודע בודאי שזו גזולה היא אף על פי שחזקתה גזולה.

ואם הוא ותיק מחמיר על עצמו מחזירה לבעליה הראשונים שלא ליהנות מן הגזל (שאף שנתנוהו לו חליפי שלו הרי שלו כבר גזלו ואף אם לא היתה זו אצלם אפשר שלא היו מחזירים לו שלו ונמצא נהנה בלקיחתו אותה והיא בחזקת גזולה אף על פי שאינו יודע בודאי):

טו

וכל זה שהמוכס הוא גזלן במוכס נכרי או אפילו ישראל אלא שעמד מאליו שלא מחמת המלך או אפילו מחמת המלך אלא שאין לו קצבה שלוקח מה שירצה הוא.

אבל מכס שפסק אותו המלך ליטול דבר קצוב והעמיד מוכס ישראל לגבותו למלך ונודע שאדם זה נאמן ואינו מוסיף כלום על מה שגזר המלך אינו בחזקת גזלן לפי שדין המלכות דין מפני שכל הארץ למלך הוא ובידו לגזור שלא יהנה אדם מארצו אלא מדעתו שיתן קצבתו וכן השר בעיירות שלו (או של המלך ונתנן לו במתנה). לפיכך המבריח ממכס זה עובר על לא תגזול מפני שהוא גוזל את המלך בין שהוא מלך ישראל בין מלך נכרי.

(שאף שמותר להפקיע חובו שחייב לנכרי מכבר זה אינו כמפקיע חובו אלא גוזל ממש שנהנה מארצו שלא מדעתו (י) ומחסרו ממון שהרי היה יכול למכור הנאה זו של משא ומתן בארצו לאיש אחר. ועוד שהמלך מוחזק הוא במה שמגיע לו מעבדיו הואיל והסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדונייהם והם עבדים לו וכל אשר להם משועבד לעבודתו לפיכך כל הסחורה שמגיע ממנה המכס משועבדת למלך ליטול הימנה מכס וכאילו היא ברשותו ממש כיון שהוא בארצו ואצל עבדו והמבריחה גוזל מנת המלך שבה מרשות המלך).

ויש חולקין על זה ומתירים להבריח המכס אף על פי שממונה עליו ישראל נאמן כיון שגובה למלך נכרי. ואם הממונה יודע בהברחתו אינו רשאי לכופו ליתן המכס הואיל ומן הדין יכול הוא להפקיע חוב הנכרי. ואם יש בזה משום יראת המלך יכול לכופו.

וירא שמים יחמיר לעצמו כסברא הראשונה שלא לעבור על לא תעשה שבתורה.

ואם ישראל קנה המכס לעצמו מן המלך לדברי הכל אסור להבריח מן התורה שהרי גוזל את הישראל. אבל אם קנאו נכרי מותר לדברי הכל אפילו ידוע שאינו מוסיף כלום על קצבת המלך שהרי אינו גוזל את

המלך אלא מפקיע חובו שחייב להנכרי (לפי שאין המלך יכול למכור לו חזקתו שהוא מוחזק במכס זה כי חזקתו היא מחמת גופו שהוא מלך וכל הארץ שלו ועבדיו וכל אשר להם משועבדים לו דבר זה אינו יכול למכור כי רק אותו לבדו קבלו למלך עליהם ואינו יכול למכור רק הדין ממון שיש לו עליהם וממון זה שם חוב עליו בלבד):

טז

וכשקנאו ישראל אפילו נודע שלוקח יותר מקצבת המלך והרי הוא גזלן אסור להבריה ממנו מה שמוגיע לו על פי קצבת המלך אלא המותר כגון אם נוטל שלישי יותר על קצבת המלך לא יבריה ממנו אלא שלישי הסחורה שאסור לגזול מן הגזלן וכשמבריה קצבת המלך גזל גמור הוא.

אבל (יא) אם לא קנאו מן המלך אלא שהוא ממונה למלך לגבות ונודע שמוסיף על קצבתו לעצמו וכן ממונה מוכס נכרי שסתמו הוא מוסיף לעצמו מותר להבריה ממנו כל המכס שכולו גזל שהרי המכס אינו חוב כלל אלא מחמת דין המלכות וכיון שמכס זה נגבה למלך שלא בדין המלכות שהרי נוטל יותר מקצבת המלכות הרי כל גבייה זו גזל גמור הוא והואיל ונגבית על ידי שליח המלך שלא בדין המלכות ששליח המלך כמלך והמלך שנוטל שלא כדין המלכות כגון שהעמיד מכס שאין לו קצבה הרי זה גזל כמו שנתבאר למעלה ואף זה שנוטל יותר מקצבת המלכות הרי זה כמכס שאין לו קצבה.

מה שאין כן ישראל שקנה המכס וגובהו לעצמו ואינו שליח המלך כלל אין הוספתו שהוא מוסיף לגזול מגרעת חלק המלך כלל אלא חלק המלך מגיע למלך והמלך מכרו לישראל זה ואין חלק המלך נגרע מחמת ישראל זה שגובה יותר מחלקו שקצב לו המלך הואיל ואין למלך בגבייה זו כלום כי כבר נסתלק כשמכר קצבתו הראויה לו בדין המלכות לישראל זה והרי היתה מכירה נקיה שאין בה גזל וישראל הלוקח זכה במקחו בדין המלכות לגבות לו חוב המכס שחייבים בני המדינה ונעשה כבעל חוב אחר שנעשה גזלן וגובה יותר מחובו שאין רשאים לגזול ממנו חוב שחייבים לו:

יז

מלך שכרת אילנות של בעלי בתים ועשה מהם גשר מותר לעבור עליו אפילו צוה לכרות מכל אחד ואחד דבר ידוע והלכו שלוחיו וכרתו הכל מאחד מותר לפי ששליח המלך הוא ואינו צריך לטרוח בעצמו לכרות מכל אחד ואחד אלא הן עצמן היה להם לטרוח בזה או ישלמו לזה שכרתו ממנו.

אבל אם כרתו אילנות שלא מדעת המלך ועשו גשר אסור לעבור עליו אלא אם כן מסרוהו לרבים אחר שנתייאשו בעלי האילנות משום שאז נקנה לרבים ביאוש ושינוי רשות שבמסירתו להם קנאוהו בחזקתם בו בהילוכם עליו:

יח

וכן מלך שהרס בתים ועשה חומה או דרך מותר ליהנות בה וכן כל כיוצא בזה. והוא שיהא מטבעו יוצא באותה הארץ שהרי הסכימו עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתם שהוא אדוניהם והם עבדים לו שאם לא כן הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכל עבדיו גזלנים:

יט

וכן מלך שכעס על אחד מעבדיו ושמשיו מבני המדינה ולקח ביתו אינו גזל ומותר ליהנות בו וללוקחו מהמלך או ממי שנתנו לו שכן משפט המלכים כולם ליקח ממון שמשיהם כשכועסים עליהם.

וכן אם גזר מי שיעבור על דבר פלוני שיהיו נכסיו למלך וכיוצא בזה אינו גזל ומותר ללוקחו וליהנות ממנו. במה דברים אמורים בדבר כללי שגזר על כל בני מלכותו אבל אם גזר על אחד בלבד או אפילו על מדינה אחת בלבדה ממלכותו ושינה אותם משאר מלכותו הרי כל מה שלקח מהם הוא גזל גמור ואסור ליהנות בו אלא אחר יאוש ושינוי רשות שכיון שאינו משהו מדותיו אין זה דין המלכות כלל אלא גזלת המלכות. ומכל מקום אם גוזר על היהודים שיתנו מכס או דבר אחר יותר מהנכרים נקרא משהו מדותיו מאחר שכל היהודים נותנים בשוה.

ואפילו כשמשוה מדותיו אין דינו דין אלא בדבר שיש בו הנאה למלך או בדבר שהוא תיקון המדינה כולה אבל לא בדבר פרטי שבין אדם לחבירו שאם לא כן בטלת דיני התורה ח"ו:

כ

וכשם שאסור ליהנות בדבר הגזול בודאי אלא לאחר יאוש ושינוי רשות (יב) כך אסור ליהנות בדבר הגנוב. ואפילו אינו גנוב בודאי אלא שחזקתו גנוב כגון שומרי פירות שמוכרים פירות במקום צנוע כמו אחורי הגינה או שרוב הדבר ההוא חזקתו גנוב כגון רועי בהמות אחרים שמוכרים חלב וגבינה שרוב הרועים מוכרים מה שגונבים ולא שלהם ולא מדעת הבעלים אסור לקנות מהם או ליהנות מהם בחנם.

אבל אם השומר מוכר בגלוי על פתח הגינה והסל או המשקל או המדה לפניו מותר שהרי יש לדבר קול ויודעים הבעלים ולדעתם הוא מוכר וכן כל כיוצא בזה.

וכולן שאמרו להקונה מהם הטמן אסור ליקח מהם:

כא

בדדים העושים שמן מזתים בבית הבד לוקחים מהם שמן במדה וזיתים במדה שלדעת בעל הבית הם מוכרים אבל לא זיתים מועטים ושמן מועט שחזקתן גנבה וכן כל כיוצא בזה ואם אמרו הטמן אסור בכל ענין:

כב

החייט ששייר מהחוט כמלא מחט לארכה וחויץ למחט כמלא מחט שנמצא ראוי לתפור בו מעט או ששייר מהבגד מטלית שהיא ג' אצבעות על ג' אצבעות חייב להחזירם לבעלים פחות מכאן הם שלו שאין דרך בני אדם להקפיד עליהם (והמקפיד בטלה דעתו) אלא אם כן דרך אנשי המקום להקפיד (ואם אין דרכם להקפיד אף על יותר מכאן הרי כל מה שאין מקפידים הוא שלו).

וכן שפאין דקים שהנגר מוציא מהנסרים כשמחליקה במעצד קטן הם שלו שאין דרך בני אדם להקפיד עליהם לטרוח להביאם מהנגר ושפאין גסין שהוא מוציא במעצד גדול ואין צריך לומר מה שחותך בקרדום להקטין הנסרים חייב להחזירם לבעל הבית אלא אם כן מנהג המקום שלא להקפיד.

ואם הוא עושה בבית בעל הבית אף הנסורת שנופלת כשנוסר במגל היא של בעל הבית וכן בשאר מלאכות כל שדרך בעל הבית להקפיד עליו באותו מקום חייב להחזירו וכל שאין דרכו להקפיד עליו הוא של האומן (ואף אם בעל הבית זה מקפיד בטלו דעתו):

כג

וכל אומן שמוכר דברים שחייב להחזירם אסור ליקח ממנו דברים שהם שלו מותר ואם אמר הטמן אסור שחזקתם גנובים.

ואם נשתנה הדבר ביד האומן כגון סורק בבגדי צמר במקום שמקפידים על המוכין הנסרקין מהבגד והסורק מוכר כר מלא מוכין שחזקתו מן הבגדים הנסרקין אלא שנשתנה השם שמתחלה נקראים מוכין ועתה כר מותר לקנותו אף על פי שהוא שינוי החוזר לברייתו שהרי אפשר להוציא המוכין מן הכר ויהיה שם מוכין עליהם כבתחלה ושינוי החוזר לברייתו אינו קונה הגנבה להגנב שתהא שלו ויפטר בנתינת דמיה אלא צריך להחזיר אותה בעצמה ואסור לכל אדם לקנותה ממנו מכל מקום כאן הקילו הואיל ואינה גנבה בודאי אלא שחזקתה גנובה.

אבל גנבה ודאית שנשתנה ביד הגנב שינוי החוזר לברייתו אסור לקנותה ממנו אלא אם כן ידוע שנודע להבעלים שנגנבה מהם ונתייאשו ממנה כי יאוש עם שינוי גרוע החוזר לברייתו קונין הגנבה לגנב וכן הגזלה לגזלן ואין צריך להחזירה כלל אלא נותן דמיה לכן מותר לקנותה או ליהנות בה בעודה ברשותו.

ושינוי גמור שאינו חוזר לברייתו קונה אפילו בלא יאוש כגון הגוזל עצים ושיפן ועשאן נסרים חלקים ודבקם במסמרים ועשאם תיבה שאף אם יתפרקו יחזרו להיות נסרים חלקים ולא עצים וכן כל כיוצא בזה.

אבל אסור לכל אדם לסייעו לשנות הגזלה שהרי בשינוייה מוציאה מרשות בעליה ונעשית שלו ונמצא מסייע עוברי עבירה ואין צריך לומר שאסור לסייע לגזלן או לגנב בשום דבר הצריך להם לרשעתם.

(אפילו נכרי הבא לגזול או לגנוב מנכרי. וכן כל איסורי הנאה מגזלה או גנבה נוהגין גם בשל נכרי מנכרי כי באיסור גזלה וגנבה אין הפרש כלל בין ישראל לנכרי שלא נאמר רעך אלא בעושק לבדו שנאמר לא תעשוק את רעך ולא תגזול וגם הנכרים מזהרים על הגזל והחמס כישראל שהיא משבע מצות בני נח וחייב מיתה אפילו גזל או גנב מחבירו נכרי):

כד

אין לוקחים מהנשים ומהעבדים כנענים ומהקטנים אלא דברים שחזקתם שהם שלהם מדעת הבעלים כגון נשים שמכרו כלי פשתן בגליל שהפשתן מצוי שם בזול ודרכן של הנשים שם לקנותו ולטוותו ולארוג ממנו בגד ולמכרו לעצמ[ן] ואין הבעל מקפיד עליהם וכן בכל מקום ומקום לפי עניינו ולוקחים ביצים ותרנגולים בכל מקום מכל אדם וכולם שאמרו הטמן אסור:

כה

וכן אין מקבלין פקדונות מן הנשים ולא מן העבדים כנענים ולא מן הקטנים שמא גנבום מן הבעלים ואין מסייעים ידי עוברי עבירה.

עבר וקיבל מן האשה לא יחזיר לבעלה אלא לה שמא אדם אחר הפקיד אצלה וכן בעבד וכן בקטן שיש בו דעת כגון שהגיע כבר לעונות הפעוטות שהוא משש שנים ולמעלה ויודע בטיב משא ומתן יחזיר לו כי שמא נתנו לו מתנה ואין חוששין שיאבדנה כיון שיש בו דעת:

כו

אריס העובד בפרדס בעל הבית ונוטל חלק בפירות בעד עמלו מותר ליקח ממנו פירות אף קודם שחלקו כי יש לתלות שכשיבא לחלוק עם בעל הבית ינכה מחלקו הפירות שמכר.

ויש אוסרים שמא לא ינכה שיוורה היתר לעצמו מפני שטורח הרבה והוא שמוכר מהפרדס אבל אם הביא מביתו למכור מן הסתם מוכר ממה שהגיע כבר לחלקו ויש לחוש לדבריהם וכן כל כיוצא בזה:

כז

ואם נודע לבעל הבית שהאריס גונב פירות מהפרדס אינו רשאי לנכות לו מחלקו כשבאו לחלוק אלא על פי בית דין אבל לא יעשה דין לעצמו לגזול את האריס כנגד מה שגנב ממנו מפני שאסור לגזול או לגנוב מן הגנב או הגזלן כנגד מה שגנב וגזל ממנו אלא יתבענו בבית דין ואם ינכה לו שלא על פי בית דין הרי זה גוזל חלקו המגיע לו בפירות הנשארים ואף שכבר נטל הרבה יותר מחלקו הרי לא נטל בתורת חלוקה אלא נתכוין לגנוב משל בעל הבית ושיהיה חלקו נשאר עדיין בפירות הנשארים שהרי הם שותפים בכל הפירות כולם וכשבעל הבית מפקיע חלק האריס בפירות הנשארים בעל כרחו של האריס הרי זה גוזלו כנגד מה שגנב ממנו ואף שהדין הוא כך אינו רשאי לעשות דין לעצמו אלא על פי בית דין אם יזכה בדין שיוכל לברר שגנב ממנו ואם לאו יפסיד וכן כל כיוצא בזה:

כח

במה דברים אמורים שאינו רשאי לעשות דין לעצמו כשנוטל כנגד מה שנטל ממנו ולא גוף החפץ בעצמו שנטל ממנו אבל ליטול גוף החפץ בעצמו שנטל זה ממנו בין בגנבה בין בגזלה מותר ליטול ממנו בעל כרחו ואין זה גוזל אלא מציל את שלו ואם הלה אינו מניח לו ליטול מותר אפילו להכותו עד שיניח אם אינו יכול להציל ממנו בענין אחר ואינו מחוייב להוליכו לבית דין שבכגון זה שגוף החפץ שלו הוא בעין אדם עושה דין לעצמו להצילו ממי שגזלו או ממי שבא לגזלו או ממי שבא להזיקו בכל הצלה שיכול אפילו בהכאה ואף אם לא יגיע לו שום הפסד אם ילך לבית דין אינו צריך לטרוח כלל.

אבל לא ילך לבית הגזלן לגנוב חפץ שלו שמא יראה עליו כגנב אלא אם כן אי אפשר להצילו בענין אחר:

כט

במה דברים אמורים להציל בעצמו אבל להציל על ידי נכרי אסור בכל ענין.

וכל זה כשיכול לברר שזה החפץ שלו אם יתבענו הלה לבית דין אבל אם לא יוכל לברר אין צריך לומר שאינו רשאי להכותו שאם יכהו יענישוהו הבית דין אלא אפילו בלא הכאה אין הצלתו כלום. אלא אם כן אין עדים כשמציל מידו שאז מועלת לו הצלה זו שיהיה נאמן בשבועה לומר שלי תפסתי במיגו שהיה יכול לכפור ולומר לא תפסתי כלום מאחר שאין עדים.

אבל כשיש עדים אין תפיסתו מועלת לו אלא למשכון אם מודה לו הלה שהוא חייב לו איזה חוב והוא שהחוב הוא הבא שלא מחמת הלואה שבחוב הבא מחמת הלואה אסור למשכנו בעצמו בכל ענין כמו שנתבאר בהלכות הלואה:

ל

מי שנתחלפו לו כליו בבית האבל או בבית המשתה הרי זה לא ישתמש בהם (שהרי אף אם חבירו משתמש בשלו הרי זה כגוזל מן הגזלן ואסור לעשות דין לעצמו אלא על פי בית דין כמו שנתבאר למעלה) וכשבא בעל החפץ צריך להחזירו לו אפילו אם שלו נאבד. וכן כובסת נכרית המכבסת לרבים והביאה לאחד חלוק שאינו שלו אסור להשתמש בו וצריך להחזירו לבעליו אף על פי ששלו נאבד:

לא

המשחקים בקוביא שעושים תנאי ביניהם שכל הנוצח את חבירו באותו שחוק יקח ממנו כך וכך הרי זה גזל מדבריהם אף על פי שברצון הבעלים לקח הואיל ולקח ממון חבירו בחנם דרך שחוק והיתול הרי זה אסור מדברי סופרים. והמשחק עם הנכרי אין בו איסור גזל אבל יש בו איסור עסק בדברים בטלים שאין ראוי לאדם שיעסוק כל ימיו אלא בדברי חכמה ובישובו של עולם. ויש אומרים שהמשחק עם ישראל כמשחק עם הנכרי ואין בו משום גזל (ואף על פי כן איסור יש בדבר כמ"ש באו"ח סי' שכ"ב). ושנים שהמרו זה עם זה דינם כמשחקים בקוביא.

ומכל מקום אם לא השליש המעות רשאי לחזור בו אלא אם כן התחייב ליתן לצדקה שאמירתם לגבוה כמסירה להדיוט ואינם יכולים לחזור בהם:

לב

המסיג גבול רעהו שהכניס מתחום חבירו בתוך תחומו אפילו מלא אצבע אם בחזקה עשה הרי זה גזלן ואם הסיג בסתר הרי זה גנב ואם בארץ ישראל הסיג הגבול עובר בשני לאוין בלאו גנבה או גזלה ובלא תסיג גבול רעך וגו' בארץ וגו':

לג

מצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו אין צריך לומר אם החזיקו מההפקר אלא אפילו בשדה או בחצר מדעת הבעלים שראו ושתקו ומחלו זכו הרבים במתנה זו בחזקה שהחזיקו בה בהלכום ואסור לו לחזור ולגוזלה מהם ואפילו היתה מחילה בטעות כגון שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו וחרשה ונתן להם דרך אחרת שהרי הוא חייב להחזיר להם דרך הראשונה אפילו השנייה היא טובה וישרה מהראשונה מפני שאינו יכול להחליף עם הרבים שלא מדעת כולם כי שמא יש מי שחפצים בראשונה מפני שהיא קרובה להם יותר מהשנייה אף על פי כן אסור לקלקל השנייה שכבר זכו בה רבים ואף על פי שהיחיד אינו זוכה בענין כזה רבים זכו הואיל והחזיקו בה מתחלה מדעתו ורשותו:

לד

מי שנזכר שגנב מאחד משנים ואינו יודע מאיזה מהם ובא לצאת ידי שמים ישלם לזה ולזה אבל אם לזה מאחד משנים ואינו יודע מאיזה מהם מניח לפנייהם ומסתלק.

ואם לזה או גנב מאחד מהם ואינו יודע אם החזיר לו ובא לצאת ידי שמים יחזור וישלם אבל אם אינו יודע אם לזה או גנב פטור אף לצאת ידי שמים ואם הלה תובעו ברי שלוה ממנו חייב לצאת ידי שמים וכן בכל כיוצא בזה:

דיני נזקי ממון ובו כה סעיפים:

א

אסור להזיק ממון חברו אפילו על דעת לשלם כמו שאסור לגנוב ולגזול על מנת לשלם.

ואפילו לגרום נזק לחבירו בין במעשה בין בדבור אסור כגון ראובן שמוכר סחורה לנכרי ובא שמעון ואמר לנכרי שאינה שוה כל כך אף על פי שהאמת אתו אסור שהרי אונאת נכרי מותרת. וכן מי שרוצה לברוח שלא לשלם מה שחייב לנכרי (מפני שאין לו כדי כל החוב וחושש שמא יחבשוהו כדיניהם) אסור לגלות להם והמגלה אף על פי שאינו נקרא מסור שהרי לא גרם לו נזק אלא לשלם מה שחייב (על ידי מכירת בגדי אשתו או על ידי הלואה מאחרים) מכל מקום רעה גדולה עשה (ואף שהפקעת הלואתם אסורה כשיש חילול השם מכל מקום זה שאין לו אנוס הוא). וכל הגורם נזק לחבירו אפילו בענין שפטור מדיני אדם חייב בדיני שמים:

ב

ואפילו אם בא הנזק עליו אסור לסלקו מעליו אם על ידי זה יגרום שיבא על חברו שאסור להציל עצמו אפילו בגרם נזק ממון חברו. אבל קודם שבא הנזק עליו מותר לדחותו שלא יבא עליו אף על פי שעל ידי זה יבא על חברו כגון אמת המים הבאה לשטוף שדהו עד שלא נכנסה לשדהו מותר לגדור בפניה אף על פי שעל ידי זה היא שוטפת שדה חברו ומשנכנסה לשדהו אסור להוציאה בענין שתגיע לשדה חברו שכיון שמוטל הנזק עליו אינו רשאי לסלקו מעליו ולהטילו על חברו:

ג

וכן חיל מלך שבא לעיר ובני העיר חייבים ליתן להם אכסניא אסור לאחד ליתן שכר לשר החיל לפוטרו מליתן אכסניא כי על ידי זה יגרום נזק לישראל אחר (אלא אם כן (א) נותן לו עד שלא נכנס לעיר). וכן בכל שאר עניני מסים אסור למי שחייבים במס להשתדל אצל השר לפוטרו אם על ידי זה יכביד על אחרים והעושה כן נקרא מסור:

ד

וכן מלך או שר שמטיל איזה דבר על עשיר אחד או שנים ויש לישראל אחד כח בהיכל המלך והשר להשתדל לפוטרום אם הדבר ברור בודאי שאם יפטרם לאלו יטיל על אחרים אינו רשאי להשתדל לפוטרום.

והוא שהם אנשים ידועים למלך או השר ופרט אותם בגזרתו אבל אם לא פרט על אנשים ידועים אלא יצאה הגזירה מלפניו להטיל על שני אנשים בסתם הרי זה רשאי להשתדל על איזה איש או אנשים שרוצה שלא יהיו בכלל הגזירה אף שבודאי יכנסו אחרים תחתיהם שכיון שלא פרט על אנשים אלו עדיין לא בא הנזק עליהם ורשאי לדחותו ממי שרוצה להצילו כמו שרשאי לדחותו מעל עצמו וכן כל כיוצא בזה:

ה

אם ממון חבירו מזיק את ממון שלו ואי אפשר לו להציל שלו אלא בנזק ממון חבירו מותר ואינו צריך להיות ניזוק מחבירו ולירד עמו לדין. ומכל מקום חייב למעט בנזק חבירו כל מה שאפשר ואם אפשר לו להציל שלו בלא נזק חבירו על ידי טורח חייב לטרוח ולהציל לצאת ידי שמים אף על פי שהוא בענין שפטור על נזק זה בדיני אדם כי זו מצות עשה לטרוח בגופו להציל ממון חבירו מהפסד ובכלל השבת אבדה היא כמו שנתבאר בהלכות מציאה ולפיכך שור חבירו שעלה על גבי שורו להרגו לא ידחפנו מעליו אם אפשר לו לשמוט את שלו מתחתיו וגם כששומטו ישמטנו בנחת ולא בכח שיפול העליון וכן בכל כיוצא בזה:

ו

אסור למסור ישראל ביד נכרי בין גופו בין ממונו אפילו ממון קל בין בדבור להלשין עליו או לגלות מצפוניו אפילו אין הנכרי שואל אלא תבן בלבד אסור לומר שיש בבית ישראל פלוני בין שמראה לו באצבע תבן של חבירו וכל המוסר אין לו חלק לעולם הבא.

ואפילו רשע ובעל עבירות אסור למסרו לא גופו ולא ממונו ואפילו הוא מיצר לו ומצערו תמיד בדברים. אבל אם מסרו מותר למסרו במקום שיש חשש שיחזור וימסרנו ואי אפשר להציל עצמו אלא אם כן ימסרנו (או שלא נפטר עדיין ממסירה הראשונה ואי אפשר לו להציל עצמו בענין אחר).

וכן מי שרגיל להכות הבריות ואי אפשר להציל ממנו אלא אם כן ימסרוהו מצוה על כל אדם למסרו לנכרים שיקחו ממונו או שיקצצו ידו שלא יוסיף להכות עוד. אבל מי שהכה חבירו באקראי אסור אפילו למוכה עצמו למוסרו שאף על פי שאם עבר ומסר יש פוטרין בדיני אדם משום שאין אדם נתפס על צערו מכל מקום לכתחלה אסור לדברי הכל ומסור גמור הוא.

ואפילו ישראל אלם שאינו רוצה לבא לדיני ישראל אסור לקבול עליו לפני השר לכופו לעמוד לדיני ישראל עד שיטול רשות מבית דין וכן לכופו על ידי נכרים לקיים פסק דין ישראל צריך רשות בית דין:

ז

המוסר מותר להרגו בכל מקום אפילו בזמן הזה קודם שימסור אלא שאומר הריני מוסר פלוני בגופו או בממונו אפילו ממון קל התיר עצמו למיתה ומתרין בו ואומרים לו אל תמסור אם העיז פניו ואמר לא כי אמסרנו מצוה להרגו וכל הקודם זכה לפי שההולך למסור ממון ישראל ביד נכרים הוא כרודף אחר נפשו למסרה להם והרודף אחר חבירו להרגו ניתן להצילו בנפשו של ההורג.

ואם אין פנאי להתרות בו אין צריך התראה. ואם אפשר להצילו באחד מאיבריו כגון לחתוך לשונו או לסמות עינו אסור להרגו:

ח

עשה המוסר אשר זמם אסור להרגו. אלא אם כן הוחזק במסירות ג' פעמים שזה יהרג שמא ימסור אחרים.

ואסור לאבד ממונו של מסור בידים או על ידי מסירה לנכרים אף על פי שמותר לאבד גופו שהרי ממונו ראוי ליורשיו. אבל (ב) מותר לגרום לו הפסד ממון שכיון שגופו מופקר כל שכן ממונו ואין צריך לומר שאינו צריך להגביה אבידתו להשיבה לו. ומכל מקום אסור ליטול ממונו לעצמו (אפילו אבידתו שהגיעה לידו הואיל וראוי ליורשיו. ויש אומרים שהמסור דינו כמומר לכל התורה) ואם מצא אבידתו היא שלו ואסור להחזירה לו כמו שאסור להחזיר לנכרי לפי שאינה בכלל אבידת אחיך. וירא שמים יוצא ידי שניהם ולא יגביה מציאתו כלל:

ט

ומי שהוחזק במסירות ונראה שאין דבריו נשמעים רק מחמת עשרו וכשיעני לא יהיו דבריו נשמעים מותר לאבד ממונו או למסרו לנכרים שהרי בזה מציל אחרים ממסירותיו:

י

נכרי אנס שאנס ישראל להראות לו ממון חבירו ואפילו אונסו להביא לו ממון חבירו אם יש חשש סכנה לגופו אם לא ישמע לו אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ורשאי להציל נפשו בממונו של חבירו רק שיטול על דעת לשלם על פי בית דין שיורו לו אם חייב לשלם. אבל אם אין חשש סכנה לגוף ונפש אלא אונס ממון אינו רשאי להציל ממונו בממון חבירו אפילו על דעת לשלם כמו שנתבאר בהלכות גזלה.

במה דברים אמורים כשממון חבירו שאונסו עליו האנס אינו תחת ידו אבל אם מסרו חבירו בידו לשמרו וידע בו האנס ואונסו ליתן לו אינו חייב להציל ממון חבירו אלא על דרך שנתבאר בהלכות מציאה כי על דעת כן קבלו מן הסתם:

יא

אסור לעמוד על שדה חבירו להסתכל בה בשעה שהיא עומדת בקמותיה שלא יזיקנה בעין רעה (ואין צריך לומר שאסור להסתכל בחבירו בענין שיש לחוש שיזיקנו בעין רעה).

ואפילו בעסקיו ומעשיו של חבירו שאין בהם חשש היזק עין אם עושה בביתו וברשותו אסור לראות שלא מדעתו כי שמא אינו חפץ שידעו ממעשיו ומעסקיו.

לפיכך שנים שדרים בחצר אחת והם עניים שאין ידם משגת לבנות כותל באמצע החצר לחלקה לשנים שלא יראה אחד במעשיו ועסקיו של חבירו שמשתמש בחצר אם יכולים לקבל מן הצדקה כדי לעשות מחיצה קלה ביניהם עושים ואם לאו צריכים ליהרר בכל מה שאפשר שלא להסתכל זה בתשמישיו של זה בחצר.

ואין צריך לומר שאסור לאחר להסתכל לחצר חבירו לראות בעסקיו ואין צריך לומר לביתו שלא מדעתו ורצונו ואפילו רואהו ושותק לו שמא מתבייש לומר לו ואפילו נתן לו חבירו רשות לפתוח חלון לחצרו לא נתנה לו אלא לאורה אבל אסור לו לעמוד בחלון לראות בחצר חבירו:

יב

ולפיכך אסור לפתוח פתח כנגד פתח וחלון כנגד חלון שלא יראה אחד מעשיו של חבירו ואפילו שניהם מתרצים יש אוסרים שאין זו מדת צניעות שיראה זה תשמישיו של זה כל היום ואמרו חכמים וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה כנגד זה אמר ראויים הללו שתשרה עליהם שכינה.

ואפילו רשות הרבים מפסקת ביניהם אסורים לפתוח חלון כנגד חלון אם החלונות גבוהות שאין בני רשות הרבים יכולין לראות בהן דרך הילוכם וקרקעות בתיהם הן גבוהות מקרקע רשות הרבים שהם יכולים לראות בהם אבל אם בני רשות הרבים יכולים לראות בהן דרך הילוכם אין לחוש אפילו בחלון נגד חלון שהרי סוף סוף צריך להיות צנוע בתשמישיו מפני בני רשות הרבים העוברים שם כל היום ואין צריך לומר בפתח כנגד פתח שהם נמוכים יותר:

יג

יש אומרים שצריך אדם ליזהר מלעמוד כנגד (פתח) בית חבירו או חצירו ולראות בו אפילו ראה קלה שאינו מתכוין כלל להסתכל לידע עסקיו של חבירו אלא יחזור פניו כשיעמוד כנגד (פתח) ביתו או חצירו של חבירו כדי שלא יחשדהו חבירו שמתכוין להסתכל לידע עסקיו ויהיה נתפס כגנב כיון שאין לו טענה למה הוא מסתכל (שאף בני רשות הרבים אינם רשאים לעמוד ולהסתכל אלא כשרואים ראה קלה דרך הילוכם אין לחוש שהרי מזה אין יכול להזהר וצריך להיות צנוע בתשמישיו שראיה קלה בהם קשה עליו):

יד

אסור להזיק ממון חבירו או לגרום לו נזק אפילו כשמשתמש בתוך שלו איזה תשמיש הצריך לו וממנו נמשך נזק לשכנו הקרוב אל ביתו כגון מי שהיה כותל חבירו סמוך לחצרו לא יניח בחצרו כל דבר שיש בו חמימות ומוציא הבל חם כגון סלעים שיוצא מהם אש וזבל ומלח וסיד וכיוצא בהם אלא אם כן הרחיק מכותל חבירו ג' טפחים מפני שהחמימות מזקת לחומה וכן צריך להרחיק ממנו ג' טפחים כל דבר שיש בו לחות כגון חול לח ואפילו הוא כותל של אבנים ולא של לבנים.

וכן אסור לשפוך מים אפילו דרך מקרה בפחות מג' טפחים סמוך לכותלו ולכן צנור המקלח מים מן הגג צריך להרחיקו בענין שיפלו המים ברחוק ג' טפחים מכותל חבירו אף על פי שאינו מקלח אלא בימות הגשמים ויש מתירים במים שאינם קבועים כגון לשפוך שופכין בפחות מג' טפחים סמוך לכותל חבירו אם אין שם גומא מפני שהם כלים לאלתר ולא אסרו אלא בחול שהלחות שבו אינו מתייבש במהרה וירא שמים יחמיר לעצמו כסברא הראשונה:

טו

ולדברי הכל אסור לשפוך עביט של מי רגלים בפחות מג' טפחים סמוך לכותל חבירו ואפילו הוא כותל אבנים.

אבל להשתין סמוך לכותל חבירו דיו שירחק טפח אם הוא של אבנים ואם היו האבנים צחיח סלע משתין בצדו בלא הרחקה (ג) (ואפילו על גבי הכותל עצמו) אבל אם הוא של לבנים צריך להרחיק ממנו ג' טפחים בין לשפוך עביט מי רגלים בין להשתין בלבד שלא ימססו המים את הלבנים שהם של טיט יבש ואין צריך לומר שצריך להרחיק כן מכותל של עץ מחופה בטיט מבחוץ (אבל כותל של עץ שאינו מחופה בטיט אף אם תימצא לומר שאינו דומה לשל לבנים אלא לשל אבנים על כל פנים צריך להרחיק טפח).

אבל יש אומרים שלא אמרו להרחיק טפח משל אבנים משום האבנים אלא משום שלא תתטשטש הקרקע שאצל היסוד במים ותתרפה אבל האבנים אף על פי שאינן צחיח סלע אין המים מזיקין להן ולא היה צריך להרחיק מהן כמו מן הלבנים שהם של טיט יבש ואפילו על האבנים עצמן היה מותר אם לאו קרקעית יסודו. ובכותל של עץ שאין לחוש לקרקעיתו אם דינו כאבנים ולא כלבנים אין צריך להרחיק כלל.

וירא שמים יחמיר לעצמו כסברא הראשונה:

טז

אסור לעשות שובך בתוך העיר מפני שיפסידו היונים זרעוני הגנות שבעיר וזרעים השטוחים בגנות ובחצירות לייבש. וחוצץ לעיר צריך להרחיק חמשים אמה לתוך שדה שלו או של הפקר כי היונים אינם שטים יותר מחמשים אמה בשדה כי נתמלא כרסם במה שגדל תוך חמשים אמה (ואם רוב גנות העיר של נכרים מותר אף בתוך העיר):

יז

אסור להשליך נבלה בעיר וחוצץ לעיר תוך חמשים אמה מפני הריח שמזיק לבני העיר (אלא אם כן כולם משליכים נבלותיהם בשוק או באשפה שבשוק שבני העיר יכולים למחול זה לזה).

וכן העושה בית הכסא קבוע בחצרו צריך לעשות בענין שלא יגיע הריח לשכנו או לבני רשות הרבים.

וכן צריך ליזהר שלא יגיע להם עשן על ידי רוח מצויה מתנור וכירים שלו.

ואם יש לשכנו חולי הראש ומזיק לו קול הכאה לא יכתוש ריפות וכיוצא בהן מדברים שקול הכאתם מגיע לבית שכנו ומזיק לו:

יח

וכן לא יעשה בחצרו מלאכה שיש בה אבק ועפר בענין שרוח מצויה מוליך האבק לשכינו או לבני רשות הרבים ויזיק להם.

וכן בכל כיוצא בזה צריך לזהר שלא לגרום נזק ממעשיו לשכנו או לבני רשות הרבים אלא אם כן מוחל לו שכנו ושתיקה היא כמחילה מן הסתם אלא אם כן ידוע שאינו מוחל בלב שלם ומחילה ומתנה שאינה בלב שלם אינה כלום.

ונזק של בני רשות הרבים אין יכולת למחול אלא ביד ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אם מוחלים בפירוש ואין עוברי דרכים יוצאי ובאי דרך עירם יכולים לעכב עליהם או שפשט המנהג לעשות כן כל מי שרוצה שהרי זה כאילו מוחלים כל אנשי העיר כולם בפירוש כדי שיוכל כל אחד לעשות כן כשיצטרך לזה הוא או בנו אחריו:

יט

לפיכך מותר להוציא זיזין וגזוזטראות מתקרת הבית לרשות הרבים אפילו אין גבוהים למעלה מגמל ורוכבו שנמצא מונע את הרוכב גמל מלעבור ברשות הרבים אצל ביתו שלא כדין ועוד שנשפכין שופכין מן הזיז לאמצע הדרך לפי שכן נהגו וכולם מוחלים על זה.

וכן מותר לעשות חלל תחת רשות הרבים בחפירת ביב ששופכי הבית ומימי גשמים מקלחים בו ומכסהו ועל כיסויו הוא קרקע רשות הרבים אף על פי שמן הדין אסור לעשות כן פן יפחת הכיסוי באורך הימים הואיל וכבר נהגו לעשות כן הרי כולם מוחלים על זה ועוד שרשות הרבים היא של אדוני הארץ והוא מסרה מן הסתם לבני העיר לעשות בה כרצונם ומנהגם.

וביב שאינו עמוק ג' טפחים מותר לחפור ברשות הרבים מן הדין ואין צריך לכסותו כלל שכל פחות מג' טפחים הוא כלבוד ואינו נקרא חלל כלל:

כ

אין שורין טיט ברשות הרבים להשהותו שם זמן רב אבל גובלים שם טיט לצורך בנין לבנות מיד אבל לא לעשות ממנו לבנים:

כא

הבונה ברשות הרבים כשמכין האבנים אסור להשהותן שם אלא מביא ובונה מיד.

ואסור לזרוק אבנים או דבר אחר מרשותו לרשות הרבים שלא יכשלו בהם רבים:

כב

הגודר גדרו בקוצים סמוך לרשות הרבים צריך לצמצם שלא יצא קוץ לרשות הרבים פן יזיק ומדת חסידות להצניע אדם קוציו ושאר כל דבר המזיק במקום שלא יבא מהם תקלה כגון שישליכם לנהר או ישרפם:

כג

ביב או מרתף שיש בו מים סרוחים אסור לשופכם ברשות הרבים בימות החמה (ד) אלא על דעת לפנותם לאלתר ובימות הגשמים מותר אבל מי שופכין נקיים מותר לשופכם ברשות הרבים אפילו בימות החמה

לפי שאין שוהין ומתעכבים כלל ברשות הרבים כמו הסרוחים ועכורים אלא יורדים מיד ממקום גבוה למקום נמוך:

כד

מותר להוציא את הזבל והגללים לרשות הרבים בשעת הוצאת זבלים של כל אדם אבל שלא בשעת הוצאת זבלים אסור אלא על דעת לפנותו לאלתר:

כה

החופר ברשות הרבים אפילו ברשות או אצל רשות הרבים לא יצבור העפר ברשות הרבים (בגובה ג' טפחים) אלא על דעת לפנותו לאלתר:

דיני נזקי גוף ונפש ודיניהם ובו יז סעיפים:

א

אסור לאדם להכות את חברו ואם הכהו עובר בלא תעשה שנאמר והיה אם בן הכות הרשע וגו' ארבעים יכנו לא יוסיף פן יוסיף וגו' אם הקפידה תורה בהכאת רשע שלא להכותו יותר על רשעו קל וחומר בהכאת צדיק.

וכל המרים יד על חברו להכותו אף על פי שלא הכהו נקרא רשע שנאמר ויאמר לרשע למה תכה רעך למה הכית לא נאמר אלא למה תכה.

וכל מי שהכה חברו הרי הוא מוחרם ועומד בחרם הקדמונים ואין לצרפו למנין עשרה לכל דבר שבקדושה עד שיתירו לו בית דין החרם כשמקבל עליו לשמוע לדינם:

ב

והמכה את חברו הכאה קלה שאין בה שוה פרוטה הואיל ואין בה חיוב ממון חייב מלקות מן התורה.

ואפילו (א) אם חברו התחיל עמו במריבה וחרפו בדברים ואפילו הכהו והוא שפסק להכותו אבל אם לא פסק רשאי להכות אותו כדי להציל עצמו אם אי אפשר לו להציל עצמו בענין אחר ואם אפשר לו להציל עצמו בהכאה מועטת לא יכהו הרבה.

וכן הרואה אחד מישראל מכה חברו ואינו יכול להצילו מידו אם לא שיכה המכה מצוה להכותו כדי להפרישו מאיסור אבל אם אפשר להצילו מידו בלא הכאה אסור אפילו לדוחפו אם אפשר לשומטו בנחת.

וכן הרואה בחבירו שעושה איזה דבר עבירה אחרת והוא תחת ידו ורשותו להכותו רשאי להכותו כדי להפרישו מאיסור ואין צריך להביאו לבית דין אבל אם כבר עשה האיסור אינו רשאי להכותו אלא יביאנו לבית דין ויענשוהו:

ג

הנכנס לבית חבירו שלא ברשות יש לחבירו רשות להוציאו מביתו ואם מסרב לצאת יש מתירין אפילו להכותו כדי להוציאו אם אינו יכול להוציאו בענין אחר.

וכן מי שיש לו משרת וחושש שיגנוב ממנו רשאי להוציאו מביתו אפילו קודם שיכלה זמן השכירות ואם מסרב לצאת רשאי להכותו עד שיצא.

וכן אם חבירו בא לגזול ממנו איזה חפץ או שכבר גזלו רשאי להצילו מידו אפילו על ידי הכאה אם אי אפשר בענין אחר ואינו צריך להביאו לבית דין כמו שנתבאר בהלכות גזלה:

ד

אסור להכות את חבירו אפילו הוא נותן לו רשות להכותו כי אין לאדם רשות על גופו כלל להכותו ולא לביישו ולא לצערו בשום צער (ב) אפילו במניעת איזה מאכל או משתה אלא אם כן עושה בדרך תשובה שצער זה טובה היא לו להציל נפשו משחת ולכן מותר להתענות לתשובה אפילו מי שאינו יכול להתענות ומי שיכול להתענות מותר אפילו שלא בדרך תשובה אלא כדי למרק נפשו לה' שאין טוב למעלה מטובה זו.

(וכן מותר להכות בניו הקטנים אפילו שלא בשביל חינוך תורה ומצות אלא כדי להדריכם בדרך ארץ הואיל ומתכוין לטובתם וטובתם מוטלת עליו שהם ברשותו. והוא הדין ליתום שברשותו.)

ואם אין בניו שומעים בקולו מותר להכותם אפילו לטובת עצמו ולא לטובתם כי יכול הוא לכופם שישמעו בקולו כמצווה עליהם אבל אם שומעים בקולו אסור להכותם שלא לטובתם כמו שאסור להכות את אחרים.

ומשרתו אפילו אינו שומע בקולו אסור להכותו אלא אם כן הוא עבד כנעני. ואם התנה עמו מתחלה כששכרו שיהיה רשאי להכותו כשלא ישמע בקולו מועלת נתינת רשותו הואיל והיא לטובתו כדי שישכרהו. ומכל מקום אם חזר בו המשרת מתנאו אסור להכותו שהרי יכול לחזור בו אפילו באמצע הזמן כמ"ש בהלכות שכירות ועוד שבצער הגוף אין תנאו מועיל לשלא יוכל לחזור בו כמ"ש באה"ע סי' ע"ו לענין מחילת העונה שהיא יכולה לחזור בה משום שהוא צער הגוף ואינו ניתן למחילה עולמית אלא כל זמן שמוחלו ברצונו לבד):

ה

המבעית את חבירו כגון שצעק לו מאחוריו או שנראה לו באפילה וכיוצא בזה אף על פי שפטור מדיני אדם חייב בדיני שמים:

ו

החובל בחבירו אפילו שלא בכוונה אף על פי שנתן לו הממון שנתחייב ליתן לו בעד חבלתו אין מתכפר לו עד שיבקש ממנו וימחול לו על צערו. ולא יהיה הנחבל אכזרי מלמחול כמ"ש בהלכות יום הכיפורים.

וכן הגוזל את חבירו אף על פי שהשיב את הגזלה אין מתכפר לו עד שיבקש ממנו וימחול לו על צערו שציערו כשגזלו.

אבל המזיק ממון חבירו מיד ששילם לו נתכפר לו ואינו צריך לבקש למחול לו:

ז

הרואה את חבירו טובע בים או לסטים באים עליו ויכול להצילו הוא בעצמו או לשכור אחרים להצילו חייב לטרוח ולשכור ולהצילו וחוזר ונפרע ממנו אם יש לו ואם לאו לא ימנע ואם נמנע עובר על לא תעמוד על דם רעך.

ואפילו ליכנס בספק סכנה יש אומרים שצריך כדי להציל את חבירו ממיתה ודאית (ויש חולקין בזה וספק נפשות להקל):

ח

וכן אם שמע נכרים או מוסרים מחשבים עליו רעה או טומנים לו פח ולא גילה אזנו והודיעו או שידע בנכרי או באנס שהוא בא על חבירו ויכול לפייסו בממון בגלל חבירו ולהסיר מה שבלבו ולא פייסו וכיוצא בדברים אלו עובר על לא תעמוד על דם רעך.

ואפילו ישראל בעל עבירות כגון מומר לאכול נבילות לתיאבון מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו.

ומכל מקום אין חיוב להוציא ממון על הצלתו שכיון שהוא מומר לדבר אחד מן התורה אינו בכלל דם רעך וכן אין חייבים להחיותו ולפרנסו שאינו בכלל וחי אחיך עמך אלא טורח לבדו בלא הוצאת ממון חייבים לטרוח בשביל הצלת גופו ואפילו בשביל הצלת ממונו משום שנאמר לכל אבדת אחיך ודרשו חכמים לרבות אבדת המומר לתיאבון ושם נאמר והשבותו לו ולא נאמר והשבות לו ודרשו חכמים והשבותו אותו בעצמו שאם גופו אובד מצוה להשיבו ולהצילו וכמו שמצות אבדת ממון היא בטורח בלבד בלא הוצאת ממון אפילו לישראל כשר כמו שנתבאר בהלכות מציאה כך מצות השבת אבדת הגוף והצלתו אינה אלא בטורח בלבד למומר. אלא לישראל כשר חייבים להוציא ממון על הצלת גופו מלא תעמוד על דם רעך.

ויש אומרים (ג) שמומר לתיאבון הוא בכלל אחיך ורעך כמו שדרשו חכמים לכל אבדת אחיך לרבות המומר לתיאבון שהוא בכלל אחיך ולפיכך חייבים להוציא ממון על פרנסתו ועל הצלת גופו כישראל כשר. וירא שמים יחוש לדבריהם להחמיר על עצמו בשל תורה:

ט

וכל זה במומר שאינו עומד ברשעו תמיד כגון שאוכל נבלות לתיאבון כשאינו בשר כשר לפעמים וכן כיוצא בזה בשאר עבירות שעובר לפעמים כשיצרו תוקפו אבל מי שעומד ברשעו תמיד כגון רועי בהמה דקה בזמן שהיו רוב השדות של ישראל והיו מרעין אותן בשדות של אחרים תמיד וכן כל כיוצא בהם דינם כנכרים ואסור להצילם ממות ואסור לסבב להם המיתה אבל מותר למנוע מהם ההצלה כמ"ש בהלכות עבודה זרה:

י

וכל זה במומר לתיאבון אבל מי שעבר עבירה להכעיס אפילו פעם אחת כגון שהיו לפניו איסור והיתר שוין בטעמן והניח ההיתר ואכל האיסור להכעיס הרי זה מין והמינים מישראל והאפיקורסים מישראל והם (ד) שכופרים בתורה ובנבואה וישראל שהמיר לעבודה זרה אפילו לתיאבון אם לא היה אנוס או שיכול לברוח ואינו בורח מצוה להרגן אם יש בידו כח להרגן בפרהסיא הורג ואם לאו יבא עליהם בעלילות עד

שיסבב להם המיתה ולא בטלו דיני נפשות בזמן הזה אלא בבית דין אבל אלו מיתתם בכל אדם וכל הקודם זכה:

יא

וכן המוסר אפילו ממון קל של ישראל ביד נכרים אם הוחזק במסירות ג' פעמים מיתתו בכל אדם מפני שהוא כרודף כמו שנתבאר בהלכות נזקי ממון.

וכן הבא במחתרת לגנוב הוא כרודף שהדבר ידוע לו שבעל הבית יעמוד כנגדו להציל ממנו ולא בא אלא על עסקי נפשות שאם יעמוד כנגדו יקום עליו ויהרגו לפיכך מותר לבעל הבית להקדים עצמו ולהרוג הגנב תחלה אלא אם כן הדבר ידוע שלא בא אלא על עסקי ממון ולא על עסקי נפשות כגון שהוא אוהבו לבעל הבית ביותר כאב לבנו:

יב

ואחד הנמצא במחתרת ואחד הנמצא בגגו או חורבתו וכל מקום שרגל הבעלים מצויים שם ואחד הנמצא בלילה ואחד הנמצא ביום מותר להרגו אבל הבא במחתרת לתוך דיר וסוהר וכיוצא בו ממקומות שאין רגל הבעלים מצויים שם אסור להרגו כי חזקתו שבא על עסקי ממון לבד שלא עלה על דעתו כלל שימצאו בעל הבית.

ויש אומרים שלא התירה התורה להרוג בלא התראה אלא בבא במחתרת שכיון שטרח ומסר נפשו לחתור על דעת כן בא שאם יעמוד בעל הבית כנגדו יהרגו אבל הנכנס בגגו וחצירו דרך פתח צריך להתרות בו תחלה ולומר לו ראה שאעמוד כנגדך ואהרגך וזה יקבל עליו התראה (וכן יש אומרים שאינו נהרג אלא כשבא בלילה ולא ביום אפילו במחתרת) (ויש לחוש לדבריהם):

יג

והגנב שגנב ויצא מן המחתרת הואיל ופנה עורף אינו נהרג וכן אם יש לבעל הבית מושיעים שיושיעוהו אם יקום הגנב להרגו אינו נהרג וכן אם יש עדים שראו הגנב שנכנס וגונב והוא רואה אותם אינו נהרג שהרי יודע שיחייבוהו בתשלומין בבית דין ובודאי לא יגנב.

(וכל מקום שאסור להרגו אסור להכותו אלא אם כן אי אפשר להציל ממנו בענין אחר כי הכאה לגנב אינו דין תורה אלא שלבית דין וטובי העיר יש רשות להכותו לסייג וגדר אבל לא ליחיד):

יד

מי שעוסק בזיופים כגון חתיכת מטבעות במקום שהמלכיות מקפידות וכיוצא בזה ויש לחוש שיסכן רבים דינו כרודף ומתריץ בו שלא יעשה ואם אינו משגיח מותר למסרו למלכות ולומר שאין אחד מתעסק בזה אלא פלוני לבדו וכן יחיד שמעלילים עליו בגללו יכול לומר להם אני איני עושה זה אלא פלוני לבדו:

בזמן הזה שאין לנו דיינים סמוכים בטלו כל דיני קנסות מישראל כגון דיני גנבות וחבלות שהכה איש את רעהו וחירופים שחרפו וביישו בדברים ובהוצאת שם רע ואין לנו רשות אלא לנדות החובל או המחורף עד שיפייס לבעל דינו.

ומכל מקום שבעת טובי העיר יש להם רשות לדון דיני קנסות כפי ראות עיניהם לגדור פרצת הדור כפי צורך השעה לקנוס ממון או להכותו אם אין לו ממון וכן העובר על אחת מכל העבירות שבין אדם למקום אף על פי שבטלו דיני נפשות ומלקות יש לטובי העיר רשות לעשות כפי ראות עיניהם במלקות או בממון או בבזיונות (וכל צבור במקומו הם כגאונים ונשיאים לכל ישראל שיש להם רשות להפקיר ממון כפי ראות עיניהם) הכל לפי החוטא ולפי החטא ולפי הענין לגדור פרצת הדור כפי צורך השעה לפי שטובי העיר (שהובררו ונתמנו מדעת רוב הצבור או על פי הגורל שהסכמו עליו רוב הצבור) הרי הם עומדים במקום כל הצבור וכל צבור במקומו הם כגאונים ונשיאים לכל ישראל שיש להם רשות להפקיר ממון כפי ראות עיניהם שהפקר בית דין הפקר אם הוא בית דין הגדול שאין כמוהו וכן יש להם רשות לענוש עונש הגוף שאינו כתוב בתורה כמו שכתוב בעזרא ואכה מהם אנשים ואמרטם וגו' אף כל צבור וצבור במקומו כן:

וכל זה לצורך השעה לגדור פרצת הדור כשהדור פרוץ וכן אם החוטא הוא פרוץ יש לענוש קצת יותר מעונש הראוי לו על פי התורה אף על פי שאין הדור פרוץ ולא כל כך כמו שעונשים לגדור פרצת הדור אבל אם אין הדור פרוץ ולא החוטא פרוץ אלא שחטא דרך מקרה אין רשות לטובי העיר לענוש כלל יותר מעונש הראוי לו על פי התורה שהוא נידוי או מכת מרדות אף אם עבר עבירה שחייב עליה מיתת בית דין הואיל ולא נתנה לנו התורה רשות לדון עכשיו דיני נפשות ולא מלקות ולא קנסות ממון רק שחכמים תקנו לנדות או להכות מכת מרדות אבל לא עונשים אחרים.

וגם באלו השנים יש חילוק פעמים שמנדין ופעמים שמכין וגם יש חילוק בין תלמיד לחכם לעם הארץ וגם יש חילוק בין העובר על דברי תורה (לעובר על דברי סופרים) לעובר על המנהג וגם יש עובר על דברי סופרים ופטור מעונש שאין האיסור אלא לכתחילה ובחבלות וחירופים יש חילוקים בין התחיל במריבה ללא התחיל ופעמים שאף שלא התחיל חייב וגם יש חירופים שחייב עליהם נידוי ויש שחייב עליהם מלקות ארבעים לזכרון צער בלבד ולביישו ויש שפטור לגמרי.

לפיכך כל טובי העיר שיש בהם קצת יראת שמים לא יקנסו שום אדם מישראל בשום קנס ועונש בלי שאלת בית דין שיורו להם כדת ותהיה דעתם לשם שמים בלבד ואל יהי קל בעיניהם כבוד הבריות שהרי דוחה לא תעשה שבתורה ובפרט כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המחזיקים בתורת אמת והם כבני מלכים שירדו מנכסיהם ולא יפגעו בכבודם כי אם להוסיף כבוד המקום.

(ואם הבית דין שבעיר נתמנו מדעת רוב הצבור ידונו הם גם דיני קנסות ולא טובי העיר שאינם בקיאים בדיניהם כמותם).

וגם בעניני מסים שנמסרו לטובי העיר צריכים לירד לדין עם כל יחיד התובעם לדין ולא בשביל שהמה הרבים יהיו גזלנים:

יז

והבית דין שיעמידו טובי העיר צריכים לידע בהם שיש בכל אחד מהם שבעה דברים חכמה בתורה ענוה יראה שנאת ממון אפילו שלהם אהבת האמת אהבת הבריות להם בעלי שם טוב במעשיהם.

וכל המעמיד דיין שאינו הגון הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה שנאמר לא תכירו פנים במשפט כלומר לא תכיר פני האיש לאמר פלוני עשיר הוא או קרובי אושיבנו בדין ואסור להעמיד עם הארץ על סמך שישאל כל דין לחכם.

וכל דיין שנתמנה בשביל כסף וזהב אסור לעמוד מפניו או לכבדו בשאר כבוד ולא עוד אלא שמצוה להקל בו ולזלזל בו שעליו דרשו חכמים אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשה לך שהם כעבודה זרה שמצוה לזלזל בה:

דיני שמירת גוף ונפש ובל תשחית ובו טז סעיפים:

א

מצות עשה לעשות אדם מעקה לגגו שנאמר ועשית מעקה לגגך והוא שיהיה בית דירה אבל בית הכנסת ובית המדרש ובית האוצר ובית הבקר והתבן פטורים שאין רגילות כלל להשתמש על גגיהם ולכן גגין שלנו פטורים.

וכל בית שאין בו ד' אמות על ד' אמות [פטור] מפני שאינו ראוי לדירה ואין שם בית עליו:

ב

גובה המעקה אין פחות מעשרה טפחים כדי שלא יפול הנופל מהגג וצריכה להיות המחיצה חזקה כדי שישען אדם עליה ולא תפול:

ג

כל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנאמר ולא תשים דמים בביתך.

אחד הגג ואחד כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו האדם וימות כגון שיש לו בור בחצרו בין יש בו מים בין אין בו חייב לעשות לו חוליא גבוה עשרה טפחים סביב או לעשות לו כיסוי כדי שלא יפול בו אדם וימות.

וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך מאוד ואם הניח ולא הסיר המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מצות עשה ועבר בלא תשים דמים כגון אם סולם רעוע עומד בביתו וחצרו.

וכן המגדל כלב רע ואפילו אינו נושך אלא שמנבח כי שמא תפיל אשה מיראתו וכל המגדל כלב רע הרי הוא עומד בארור כמו המגדל חזירים ואם הוא קשור בשלשלת של ברזל מותר שאז אין מורא ופחד לאדם ממנו ובעיר הסמוכה לספר וצריכה שימור מאויבים מותר לגדלו וקושרו ביום ומתירו בלילה וכלב שאינו

רע שאינו מנבח על אדם מותר לגדלו בכל מקום ואין צריך לקשרו כלל ועכשיו נהגו להקל בגידול כלב שאינו קשור ביום ויש שלימדו עליהם זכות אם אינו נושך ונדחו דבריו לכן כל ירא שמים יזהר שיהא קשור בשלשלת של ברזל עד שעה שבני אדם הולכים לישן אפילו אינו נושך אלא מנבח:

ד

הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכל העובר עליהם ואומר הריני מסכן עצמי ומה לאחרים עלי או איני מקפיד בכך חייב מכות מרדות ואלו הם לא יניח פיו על צנור המקלח מים וישתה שמא יבלע נימא של מים והיא עלוקה וכן לא ישתה מן הנהרות והאגמים בפיו מטעם זה ולא בידו אחת מפני שממהר וזורק לפיו ואינו בודק אבל בשתי ידיו יכול לעכבם ולעיין בהם ובלילה אסור בכל ענין ואפילו על ידי סינון בכלי לא ישתה בלילה מן הנהרות והאגמים משום סכנת שברירי והיא מכת סנורים.

ואפילו ביום צריך לשפוך מעט מן המים קודם שישתה לפי שיש מים הרעים ששתו מהם השדים בנהר וזו רפואתם.

(ובליל שבת ובליל רביעי בשבת לא ישתה מים באפלה אף על פי שנשאבו מבעוד יום ונסתננו בכלי מפני סכנת רוח רעה ואם צמא מאד ישליך בהם איזה דבר ואחר כך ישתה).

ולעולם לא ישתה מים פושרין בכלי מתכות מפני שהם רעים לגוף אלא אם כן השליך בתוכה איזה דבר שדרך ליתנו במשקין כגון עשבים או תבלין או עיקרי בשמים וכיוצא בהם ואם (הרתיוחו) (הם רותחין) מותר בכל ענין ובכלי חרס מותר בכל ענין:

ה

מי שאכל או שתה או ישן או שימש מטתו או הקיז דם אחר שעשה אחת מהנה אין לו לעמוד מיד אלא ישהה מעט קודם שיעמוד והמקיז דם ומשמש מטתו קודם שיטעום מאומה אחר ההקזה דמו בראשו ואין להקיז כי אם בראשון בשבת וברביעי ובערב שבת אבל לא בשני ושלישי וחמישי:

ו

אסור לעבור תחת קיר נטוי או על גשר רעוע או ליכנס לחורבה או לילך בשאר מקום סכנה (א) (ולא יצא יחידי בלילה) ואסור לישן בבית יחידי (ב) (בלילה) וכל הישן בבית יחידי (בלילה) אחזתו לילית ואסור ללון בבית הקברות:

ז

לא יתן תבשיל או שאר אוכלין ומשקין תחת המטה מפני שרוח רעה שורה עליהם אפילו אם מחופים בכלי ברזל.

ולא יאכל שום קלוף או בצל קלוף או ביצה קלופה שעבר עליהם הלילה מפני שרוח רעה שורה עליהם אפילו הם צרורים בבגד וחתומים ואם שייר בהם עיקרם והוא השער שבראש השום והבצל או מעט קליפתם מותרים. וכן לא ישתה משקין מזוגין שעבר עליהם הלילה אחר שנמזג במים והוא שלנו בכלי מתכות או כלי נתר (ואין צריך לומר מים עצמן שעבר עליהם הלילה בכלי המתכות):

ח

לא יתן ככר לחם תחת השחי מפני הזיעה שכל זיעת האדם הם סם המות חוץ מזיעת הפנים סימן לדבר בזעת אפיך תאכל לחם ולא יתן מעות בפיו שמא יש עליהן מעט זיעה וגם יד הכל ממשמשת בהן ויש מהם חולים וזוהמתם דבקה בהן ומזקת לאדם כשנותנה לפיו.

ולא ינעוץ סכין בתוך אתרוג גדול או בתוך צנן שמא יפול אדם על חודה וימות או שמא ישב עליה ולא יתן מחט בתוך הלחם לכלב שמפסיד לו שמא ישתגע ויזיק לבריות אלא יתן לו סם המות ואין בו משום צער בעלי חיים כיון שמפסיד לו:

ט

לא יעבור איש בין שתי נשים ולא אשה בין שני אנשים מפני שרוח רעה שורה וכן הכלב בין שני בני אדם או אדם אחד בין שני כלבים וכן הדקל של תמרים ויש אומרים אף החזיר ויש אומרים אף הנחש.

ולא ישב תחת מרזב היוצא מן הגג מפני שהמזיקים מצויים שם ולא יעבור על מי שופכין יחף אלא אם כן כבר צעדו ועברו עליהם ששים צעדים או שעברה עליהם זריחת החמה או שפיזר עליהם עפר או שרקק עליהם רוק שאם אין שם אחד מכל אלו רוח רעה שורה עליהם.

ולא יישן בחצר בצל לבנה של כותל החצר מפני שהשדים דרכם להלוך בלילה ובזמן שהלבנה זורחת מתיראין לילך במקום האור והולכין במקום הצל ואם הלבנה במערב והוא ישן בצל הכותל במזרחו אין לחוש.

לא יעמוד בפני הנר ערום שכל העומד בפני הנר ערום יהיה נכפה והסורק ראשו יבש נותן עורוץ לאור עיניו וכן השותה משקה המטפטף מן החבית וכן הנוצל מנעליו בעוד שרגליו לחות ממי הרחיצה (בימיהם שהיו נועלים על רגלים יחפים וכן באנפלאות שלנו).

והשותה רתיחה העולה על גבי משקה קשה לרירין הבאין מן החוטם והמנפחה בפיו קשה לראש והדוחק אותה לצדדים קשה לעניות והשותה מים בקערה קשה לכליון עינים קערה כפויה על פי הכד קשה לעניות סובין בבית קשה לעניות פת תלויה באויר קשה לעניות אבל בשר ודגים אין לחוש הואיל ודרכם בכך פירורי פת בבית קשה לעניות (אם הם במקום דריסת הרגלים).

והרגיל לשפוך מים שהם חמין ביותר מדאי על בשרו קשה לצרעת וכן הדורך על קליפי ביצים וכן הלובש חלוק מכובס שלא עברו עליו שמונה ימים אחר שנתכבס שהכינים הראשונים חוזרים וחיים וקשין לצרעת וכן האוכל דג ובשר כאחת כמו שנתבאר ביו"ד סימן קט"ז:

י

אסור לעמוד בפני הנשים בשעה שחוזרות מן המת מפני שמלאך המות מרקד ובא לפנייהם ויש לו רשות לחבל כי עולה ומסטיץ ויורד ונוטל נשמה וכן כשהולכות אחר המת לא יפגע אותן פנים אל פנים אלא ילך מאחריהן או לפנייהן ובחזירתו ילך בדרך אחרת שלא יפגע אותן ואם פגע מה תקנתו ידלג ממקומו ד' אמות אם יש שם נהר יעברנו או אם יש שם דרך אחרת ילך בה ואם יש שם כותל יעמוד אחורי הכותל

עד שיעברו ואם לאו יחזיר פניו ויאמר פסוק ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך כו' עד שיעברו כולן (ואם אין שם שבע נשים אין לחוש כל כך):

יא

אסור לעבור בנחל שמימיו רודפים אם המים מגיעים למעלה ממתנים משום סכנה שלא ישטפוהו המים.

ואין לחתוך בשר על גבי היד שלא יחתוך היד ואין לחצוץ שינים בקרומית של קנה וכיוצא בו שכשדוחקין בו קיסמין ניתזין ומתפרשים ממנו ויכולין להזיק:

יב

אסור להוציא מפיו דבר פורענות על אדם מישראל אפילו לומר אילו היה פלוני קיים היה בא לכאן כי ברית כרותה לשפתים ואין לאב ואם לעשות מורא לתינוק בדבר טמא כגון לומר חתול או כלב יקחוהו כי יש מזיקים שלהם שמות כשמות הטמאים ההם ויוכלו להזיק לתינוק בגופו או בנשמתו שברית כרותה לשפתים וכן בכל כיוצא באלו צריך ליזהר מאד מהרגל הלשון:

יג

שלום בעיר אל יהלך אדם בצדי הדרכים מפני שמלאך המות אין לו רשות לעבור ומחביא עצמו בצדי דרכים דבר בעיר אל יהלך אדם באמצע הדרך מפני שמלאך המות מהלך באמצע הדרכים הואיל ונתנו לו רשות לעבור ויש לברוח בתחלת הדבר ואם לא ברח בתחלתו לא יברח בסופו אלא יחביא עצמו במסתרים ולא יתראה בשוק מפני המזיקים כמ"ש ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר:

יד

כשם שצריך להזהר בגופו שלא לאבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו כך צריך להזהר במאודו שלא לאבדו ולא לקלקלו ולא להזיקו וכל המשבר כלים או קורע בגדים או הורס בנין או סותם מעין או מאבד מאכלות או משקין או ממאסם (או זורק מעות לאיבוד) וכן המקלקל שאר כל דבר הראוי ליהנות בו בני אדם עובר בלא תעשה שנאמר לא תשחית את עצה וגו' (ואם הזהירה תורה על של נכרים שנלחמים עמהם קל וחומר לשל ישראל או אפילו משל הפקר).

ואפילו כוונתו כדי להראות כעס וחימה להטיל אימה על בני ביתו שאינן נוהגין כשורה:

טו

במה דברים אמורים כשעושה דרך השחתה וקלקול אבל על מנת לתקן מותר לקלקל אם אי אפשר לתקן אלא על ידי קלקול זה כגון אילן מאכל שמכחיש את הקרקע ומזיק לאילנות אחרים הטובים ממנו וכן אם צריך למקומו לבנות שם או שמאפיל על החלון מותר לקצצו וכן אם דמיו יקרים לבנין יותר מלמאכל וכן כל כיוצא באלו בקלקולי שאר דברים.

ואין צריך לומר אם מקלקלו על מנת לתקן גופו כגון ששורף כסא ושולחן להתחמם בהם אם אין לו עצים אחרים או שורף בגד לכסות דם באפר כדי שיוכל לשחטו ולאכלו אם אין לו עפר אחר כגון שהולך בספינה וכן כל כיוצא בזה:

טז

כל אילן סרק מותר לקוצצו אפילו אינו צריך לו כלל וכן אילן מאכל שהזקין ואינו עושה אלא דבר מועט שאינו ראוי לטרוח בו מותר לקצצו וכן כל כיוצא בהם בקלקולי שאר דברים.

ואילן זית שהוא עושה רובע הקב זיתים ודקל העושה קב תמרים אסור לקצצם וגם יש סכנה בקציצת אילן מאכל אלא על דרך שנתבאר למעלה:

דיני שאלה ושכירות וחסימה ובו ל' סעיפים:

א

השואל או השוכר בהמה או מטלטלין אינו רשאי לא להשאלם ולא להשכירם לאחר שלא מדעת בעלים אפילו ספרים שיש מצוה בשאלתם אין אומרים מן הסתם נוח לבעלים שתיעשה מצוה בממונם כי שמא אין רצונם שיהא פקדונם ביד אחר שאינו נאמן בעיניהם כזה אפילו הוא קל שבקלים והשני אדיר שבאדירים ואסור להעביר על רצון הבעלים. ואם דרכם להאמין תמיד להשני דבר [ח] שו[ב] כזה מותר.

ובלבד שלא ימעט בשמירתו כגון אם הוא שאול בידו רשאי להשאילו לו ולא להשכירו שהשואל חייב באונסין והשוכר פטור ואם הוא מושכר בידו רשאי להשאילו ולהשכירו אבל לא להפקידו שישמרנו בחנם שהשומר חנם פטור מגנבה ואבדה אם לא פשע בשמירתו והשוכר חייב:

ב

וכל זה בבהמה ומטלטלין אבל השוכר בית מחבירו רשאי להשכירו לאחר ובלבד שלא יהיו בני ביתו מרובים מבני ביתו של השוכר וכן השואל רשאי להשאל ואפילו להשכיר לזמן משך ימי שאילתו לפי שהקרקע בחזקת ורשות בעליה עומדת ואי אפשר להבריחה ולא שייך בה נאמנות כלל:

ג

וכן בבהמה ומטלטלין אם הבעלים עצמן נשכרים עמהם במלאכתם רשאי להשכירם לאחר שלא מדעתם מן הדין אלא שיש להם עליו תרעומת כגון השוכר חמור או ספינה להוליך סחורה למקום פלוני ומכרה באמצע הדרך רשאי להשכירו שם לאחר הרוצה להוליך משוי כזה למקום פלוני אם הבעלים הולכים עמהם אלא שיש להם עליו תרעומת משום שינוי דעת שגרם להם לסבול דעת איש אחר שלא הורגלו בו עדיין.

ואם אין הבעלים הולכים עמהם אינו רשאי להשכירו לאחר שלא מדעתם עד שילך הוא בעצמו עמהם למקום פלוני שאז מותר אף על פי שהאחר מוליך סחורה אחרת רק ששוה במשקלה (ובנפח) לראשונה

והוא הדין אם אחד מבני ביתו הולך עמהן כמו שנתבאר בהלכות מציאה ופקדון שכל המפקיד על דעת אשתו ובניו של הנפקד הוא מפקיד שיהיו נאמנים על הפקדון כמוהו ונמצא שעדיין פקדונם הוא ברשותו של זה הנאמן אצלם ולא מסרו ביד אחר ואין להם עליו אפילו תרעומת כלל:

ד

ולכן השואל ספר מחבירו רשאי להניח לאחר לקרות בו ברשותו ואינו חושש שמא אין רצונם של הבעלים שיהיה פקדונם ביד אחר כיון שעדיין הוא בביתו וברשותו וגם אין לחוש כלל שמא המשאיל אינו רוצה להשאיל ולעשות חסד אלא לזה ולא לזה שכיון שאנו רואים שעשה חסד בממונו והשאיל ספרו ללמוד לזה מן הסתם אינו מקפיד בחסד זה שעשה גם על אחר שילמוד כל ימי משך שאילתו שהשאיל לראשון. ובלבד שילמוד יחידי ולא עם אחר אפילו עם השואל כי לא השאיל אלא לאחד ולא לשנים ואין לנו לעשות חסד בממונו שלא מדעתו אפילו כל שהוא יותר ממה שראינו בעינינו שכבר עשה מדעתו:

ה

במה דברים אמורים כשהשואל נותן רשות לזה ללמוד בו כי כל משך ימי שאילתו הספר קנוי לו ללמוד בו ורשאי ליתן זכותו לאחר. אבל אסור לילך לבית חבירו לקרות שם מספרו אפילו באקראי שלא מדעתו בין שהוא שלו בין שהוא שאול בידו ואין צריך לומר להשתמש בשאר חפציו אלא אם כן ידוע לו בבירור שלא יקפיד עליו בעל החפץ או שהוא דבר שאין דרך כל בני אדם להקפיד עליו כלל מפני שאין חשש הפסד וקלקול כלל בתשמיש זה אבל דבר שמקצת בני אדם מקפידים עליו מפני חשש קלקול אף על פי שרובן אין מקפידים מפני שהוא חשש רחוק אין הולכין בזה אחר הרוב לומר שמן הסתם לא יקפיד בעל החפץ זה ואפילו אם ברי לו שלא יקלקל כלל אסור כי בעל החפץ חושש על כל פנים שמא יקלקל ואם היה יודע שזה משתמש בחפציו אפשר שהיה מקפיד ונמצא זה שואל שלא מדעת הבעלים והוא גזלן אף שאינו מקלקל כלל כמו שנתבאר כל זה בהלכות מציאה ופקדון:

ו

ומכל מקום אם אירע לאדם איזה הפסד פתאום רשאי ליטול חפציו של חבירו שלא מדעתו להציל בהם שלו ולשלם לחבירו מה שיקלקל ויפסיד חפציו ואפילו אם יפסידם לגמרי כגון שנשברה לו חבית דבש ויש לחבירו חבית מלאה יין רשאי לשפוך יינו של חבירו לארץ להציל בחביתו הדבש שדמיו יקרים מן היין ולשלם לחבירו דמי יינו. ואם חבירו כאן חייב חבירו לעשות כן כשזה מבקש ממנו וזהו תנאי מתנאים שהתנה יהושע עם ישראל כשהנחיל להם את הארץ.

ויש (א) חולקין בזה.

וירא שמים יחמיר לעצמו בדבר שאין בו הפסד (ומכל מקום אם אירע לו הפסד פתאום לא יציל שלו בקלקול חפציו של חבירו שלא מדעתו אף על פי שמשלם לו אם בעל נפש הוא לחוש לסברא האחרונה אלא אם כן ידוע לו שלא יקפיד עליו חבירו):

ז

וכל זה בחפצים שאין עומדין לשכר אבל חפץ העומד לשכר שדרכו של בעליו להשכירו תמיד לכל ואינו נשכר בעצמו עמו מותר ליטלן מביתו שלא מדעתו וליתן השכר ומכל מקום אם בני ביתו מוחין בו באמרם שהבעל הבית צריך בעצמו להחפץ להשתמש בו עכשיו אסור:

ח

מי שביקש מחבירו שישכיר לו חדרו להכניס בו פירותיו ולא רצה להשכיר לו והטעהו עד שהכניסם לחדרו שהבטיח לו איזה דבר וחזר בו כיון שעשה עמו שלא כהוגן להטעותו רשאי הוא לעשות עמו גם כן שלא כהוגן ליקח מהפירות לשכור פועלים בדמיהם להשליכם ואפילו הוא חדר העומד לשכר שמשכירו לכל. ומכל מקום אחר שהשליכם לשוק צריך להודיע לבעל הפירות שיבא ויאסוף פירותיו מן השוק ומדת חסידות להודיע לבית דין קודם שישליכם לשוק והבית דין ישכרו ממקצת דמיהם איזה חדר אחר ופועלים להוליכם שמה משום מצות השבת אבדה לבעלים אף על פי שעשה שלא כהוגן:

ט

אבל אם לא הטעהו אלא הכניסם שלא מדעתו לחצרו (ב) אם הוא חצר העומדת לשכר אינו רשאי להשליכם כלל לשוק עד שיודיעו תחלה ואם אינה עומדת לשכר רשאי להשליכם לשוק ומודיעו אחר כך אבל אינו רשאי לשכור פועלים מדמיהם.

ואם מילא חצרו כדי יין וכדי שמן שלא מדעתו הרי זה נכנס ויוצא כדרכו ואינו חושש אם משברם דרך הילוכו שלא בכוונה אבל בכוונה אינו רשאי לשבר אלא להוציאם לשוק וכן כל כיוצא בזה:

י

פועל שהוא שכיר יום צריך לנהוג בענין ההשכמה וההערבה כמנהג שכירי העיר לפי שכל הנשכר בסתם נשכר על דעת המנהג וכן המלמד ובמקום שאין מנהג ידוע יצא לפעלו אחר זריחת החמה ויעבוד עד צאת הכוכבים שזהו דין תורה כמו שכתוב תזרח השמש וגו' יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב:

יא

כשם שמצוה לתת שכר פעולת אדם בזמנו ואם איחרו עובר בלא תעשה שנאמר ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש כך מצוה לתת שכר בהמה או כלים בזמנו ואם איחרו עובר בלאו שנאמר לא תעשוק שכיר עני ואביון מאחיק או מגרך אשר בארצך בשעריך ביומו תתן שכרו וגו' מה תלמוד לומר בארצך והלא כל דבר שהוא חובת הגוף נוהג בין בארץ בין בחוץ לארץ אלא לרבות כל דבר שבארצך.

אבל על שכירות קרקע יש מי שאומר שאינו עובר שנאמר בארצך ולא ארצך:

יב

ואיזהו זמנו אם כלתה המלאכה ביום יש לו זמן ליתן השכר עד סוף היום ואם יצא היום ולא נתנו לו עבר על ביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש ואם כלתה המלאכה לאחר שיצא היום יש לו זמן ליתן השכר

כל הלילה עד הבקר ולא עד בכלל כי כיון שהגיע הבקר עבר על לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר שבשכיר יום הכתוב מדבר שהוא עובד כל היום עד הלילה ושכירות אינה משתלמת אלא לבסוף לכך לא עבר על לא תבא עליו השמש כיון שלא נתחייב כלום קודם ביאת השמש וביומו תתן שכרו ולא תבא עליו השמש מדבר בשכיר לילה שעבד עד הבוקר לכך לא עבר בבוקר על לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר.

ובזמן הזה ששכירי יום שלנו אינם עובדים עד הלילה צריך ליתן להם שכרם קודם הלילה שלא לעבור על ולא תבא עליו השמש ואם עשו מלאכה עד הלילה אף על פי שלא נתחייבו הרי זה אינו עובר עד הבוקר שכיון שכלתה מלאכתם בלילה יש לו זמן לפורעם כל הלילה.

ואם הוא שכיר לשעה או פחות או יותר אם הוא ביום יש לו זמן לפרעו עד סוף היום שאז עובר משום ולא תבא עליו השמש ואם היא בלילה יש לו זמן כל הלילה עד הבוקר ולא עד בכלל ואם נמשכה מלאכתו מביום לבלילה או מבלילה לביום הכל הולך אחר גמר מלאכה וכן שכיר שבוע שכיר חדש שכיר שנה יצא ממלאכתו ביום יש לו זמן כל היום בלבד יצא בלילה יש לו זמן כל הלילה בלבד:

יג

וכן אם נתן טליתו לאומן לתקנה בקבלנות והביאה לו ביום יש לו זמן כל היום בלבד הביאה לו בלילה יש לו זמן כל הלילה בלבד שקבלנות היא כשכירות לפורעה בזמנה אבל כל זמן שהטלית ביד האומן אף על פי שגמרה וכלתה מלאכתו אינו עובר אפילו היא אצלו כמה ימים ואפילו הודיעו שיביא מעות ויטול שלו (שכיון שיש ביד האומן משלו כנגדו שכרו (ג) אין אני קורא בו לא תעשוק וגו' ביומו תתן וגו' שאין זה עושק).

ומזה יש ללמוד שאם נותן משכון לפועל אינו עובר כלום אף אם יש לו מעות וצריך להם שאם אין לו מעות אינו צריך ליתן משכון אלא ממדת חסידות כמו שיתבאר:

יד

אין בעל הבית עובר משום בל תלין אלא בבקר ראשון ולא משום ולא תבא עליו השמש אלא בערב ראשון כי ממשמע שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך אני יודע שעד בקר מה תלמוד לומר עד בקר מלמד שאינו עובר בלא תעשה של תורה אלא בבקר ראשון.

ומכל מקום מדברי קבלה חייב ליתן מיד שתובעו לעולם וכל עת שיששה עובר בלאו של קבלה אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך והוא שמתכוין לדחותו אבל אם הוא טרוד ואין לו פנאי עכשיו רשאי לומר לו לך ושוב לאחר זמן כשיהיה לי פנאי:

טו

אין בעל הבית עובר משום בל תלין ולא תבא עליו השמש אלא אם כן תבע השכיר שכרו ממנו ויש לו מעות ליתן לו ולא נתן לו לא תבעו השכיר או שתבעו ואין לו מעות ליתן לו אפילו יש לו מטלטלין הרבה או שהמחהו אצל חנווני או שולחני ליתן לו וקבל עליו ליתן לו אינו עובר שנאמר לא תלין פעולת שכיר אתך אתך לדעתך ולא מדעתו ורצונו של השכיר שאינו תובע שכרו אתך שיש אתך שכרו ושכרו הוא מעות ולא מטלטלין כמו שנתבאר בהלכות הלואה אתך ולא שהמחהו אצל חנווני ושולחני שכבר נסתלק מאתך (וגם הם אינם עוברים שהרי אינו שכירם):

טז

אם השכיר מכיר בבעל הבית שאין דרכו להיות בידו מעות אלא ביום השוק אינו עובר עליו אפילו יש לו מעות שמן הסתם נשכר אצלו על דעת כן שלא יפרענו עד יום השוק ומיום השוק ואילך אם אינו נותן לו ומכוין לדחותו עובר משום אל תאמר לרעך וגו' ולא משום בל תלין כיון שאינו בקר ראשון.

וכן אותן שאין דרכן לפרוע לפועלים עד שיעשו חשבון עמהם אינם עוברים עד אחר החשבון ואפילו תבעו מהם דבר מועט שבודאי מגיע להם שכיון שידוע שדרכם כן על דעת כן נשכרו אצלם:

יז

האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים ושכרם ואמר להם שכרכם על בעל הבית שניהם אינם עוברים בבל תלין ולא תבא זה לפי שלא שכרם וזה לפי שאין שכרם עליו אלא אמר להם שבעל הבית יתן להם ומכל מקום בעל הבית עובר משום אל תאמר לרעך וגו' אם מכוין לדחותם ואם שכרם סתם ולא אמר להם שכרכם על בעל הבית הוא חייב בשכרם והוא עובר בבל תלין ולא תבא אלא אם כן הפועלים יודעים שאין המלאכה שלו:

יח

גדולי החכמים היו נוהגים לשכור פועלים על ידי שליח שיאמר שכרכם על בעל הבית כדי שלא יבואו לעבור בלא תעשה אם יהיו טרודים ולא יהיה להם פנאי לפרועם בזמנה.

ואם אי אפשר על ידי שליח טוב להתנות עם השכיר בשעה ששוכרו על מנת שלא יתחייב לפרועו בזמנו כי שמא יהיה טרוד או שמא לא יהיה לו מעות בריוח שיכול לפרעו אלא יהיה לו ויצטרך להוציאם ונמצא עובר בלא תעשה ואפילו לא יהיה לו כלל מדת חסידות ללות ולפרוע לשכיר בזמנו מה שאין כן כשמתנה עמו כל תנאי שבממון קיים.

ואף על פי כן אם יוכל לפרוע בזמנו טוב לפרעו ולא לסמוך על התנאי כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו ואפילו אם העני מבקש שיהיה שכרו שמור על בעל הבית טוב לפרעו תחלה בזמנו אם יכול ויחזיר ויקח ממנו בתורת פקדון (ואם אין העני מבקש להפקידו יוכל לחזור וליקח ממנו בתורת הלואה אם הוא צריך למעות רק שיפרענו תחלה):

יט

המעביר חבית ממקום למקום בשכר ונשברה בפשיעתו כגון שרץ יותר מדאי או שהלך במקום רעוע ונתקל וכל כיוצא בזה בענין שחייב לשלם מן הדין מצוה על בעל הבית להכנס עמו לפני משורת הדין ולמחול לו שנאמר למען תלך בדרך טובים ואם עני הוא ואין לו מה יאכל מצוה ליתן לו שכרו שנאמר וארחות צדיקים תשמור וזו היא אורח צדיקים לשמור דרך ה' לעשות צדקה ומשפט לפני משורת הדין:

כ

וכדרך שבעל הבית מוזהר שלא לגזול שכר העני ולא לאחרו כך העני מוזהר שלא יבטל מלאכת בעל הבית ויבטל מעט כאן ומעט כאן ומוציא כל היום במרמה אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן שהרי הקפידו

חכמים על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברכו אותה הפועלים משום ביטול מלאכתו של בעל הבית וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן לפיכך נטל שכרו אף בעולם הזה שנאמר ויפרוץ האיש מאד מאד.

לפיכך אין הפועל רשאי לעשות מלאכה בלילה ולהשכיר עצמו ביום וכן אין האדם רשאי לעשות מלאכה בבהמתו בלילה ולהשכירה ביום ואין הפועל רשאי להרעיב ולסגף עצמו שהרי מחליש כחו ולא יוכל לעשות מלאכת בעל הבית בכח וכן המלמד צריך להיות נזהר בכל זה וכן אסור לו להיות ניעור בלילה יותר מדאי מפני שיהיה עצל ביום בלימודו וכן אסור להרבות במאכל מטעם זה שהמאכל מביא השינה ועצלה. ואסור לו לעסוק בשום מלאכה אחרת עם הלימוד וכן המושיב חברו בחנות אסור לעסוק במלאכה בחנות מפני שאין עיניו על החנות:

כא

פועל העובד לבעל הבית בין בשכירות לזמן בין בקבלנות אפילו קבל כבר כל שכרו יכול לחזור בו באמצע פעולתו אם אינו גורם שום הפסד לבעל הבית שנאמר כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים שיעבדו שלא ברצונם מחמת שכבר נשכרו.

ולכן יש מי שאומר שאין לפועל או מלמד או משרת להשכיר עצמו להיות בבית בעל הבית אחד בקבע יותר משלש שנים כי עד שלש שנים נקרא שכיר כמו שכתוב בישעיה בשלש שנים כשני שכיר ונקלה וגו' ובעבד עברי נאמר כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וביותר משלש שנים יצא מכלל שכיר ונכנס בכלל עבד והתורה אמרה כי לי בני ישראל עבדים עבדי הם ולא עבדים לעבדים.

ומכל מקום (ד) אם אין לו מה יאכל רשאי אפילו למכור עצמו בעבד בזמן שהיובל נוהג שנאמר וכי ימוך אחיך ונמכר לך (אבל האשה אינה יכולה למכור עצמה משהביאה סימני נערות לכן אין לה להשכיר עצמה גם כן ליותר משלש שנים לפי סברא זו):

כב

אדם או בהמה העושים לבעל הבית בגדולי קרקע בין בתלוש בין במחובר בין בחנם בין בשכר אפילו אין עושיין ביד או ברגל אלא שנושאין מאכל על גבן הרי אלו אוכלים ממה שעושים בו בשעת עשייתן או בשעת נשיאת המשוי על גבן ואסור למנעם באיזה צד מניעה בעולם אפילו על ידי נכרי ואם אין הבהמה אוכלת מפני שהיא צמאה צריך להשקותה וכן להסיר ממנה כל מונע קודם שיעשה בה ואם יש דבר המונעה מלאכול אסור לעשות בה והמונע את הבהמה אפילו בקול מלאכול ממה שהיא עושה או נושאת הרי זה לוקה אפילו היא שלו ואפילו היא של נכרי שנאמר לא תחסום שור בדישו אחד שור ואחד כל בהמה וחייה אפילו טמאה אחד דיש ואחד כל מלאכה שבתלוש וקל וחומר לאדם העושה בתלוש ובמחובר הוא אומר כי תבא בכרם רעך ואכלת ענבים כנפשך שבעך ואל כליך לא תתן ובפועל העובד בכרם הכתוב מדבר והוא הדין לבהמה העובדת ולא בשאר כל אדם וכן כי תבא בקמת רעך וקטפת מלילות בידך וחרמם לא תניף על קמת רעך בפועל הכתוב מדבר ולא בשאר כל אדם.

ואפילו פועל אינו רשאי אלא כשעושה גמר מלאכת המחובר שהיא בצירת הענבים וקצירת התבואה וכן בשאר לקיטת שאר פירות שנאמר ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל

ולא קודם לכן ואפילו המנכש בבצלים לעקור קטנים מתוך הגדולים אינו אוכל מהקטנים אף על פי שהוא גמר מלאכתו הואיל ועיקר הניכוש לצורך הגדולים להרחיב להם מקום ואפילו בלקיטת פירות לא יאכל פרי הראשון שלוקט כי צריך תחלה ליתן לכליו של בעל הבית ואחר כך יאכל הוא:

כג

ובתלוש אינו אוכל אלא כשעושה קודם שנגמרה מלאכתו של מין זה לענין חיוב מעשר אילו היה בזמן שהמעשר היה נוהג אבל פירות תלושים שנגמרה מלאכתם למעשר אינו אוכל מהם כשעושה בהם איזה מלאכה או נושאם שנאמר בדישו מה דיש מיוחד שלא נגמרה מלאכתו למעשר עד שיתברר היטב מן המוץ אף כל תלוש שלא נגמרה מלאכתו למעשר.

במה דברים אמורים בפירות שחיוב האחרון שבהם הוא המעשר אבל חטין שהן עומדין לעשות מהן פת ויהיה בהן חיוב חלה אוכל כשעושה בהן עד שנתחייבו בחלה שהוא שעת עירוב הקמח במים וכשעושה אחר שנתחייבו בחלה כגון הלש והאופה אינו אוכל וכן הנושא פת.

וכן הבהמה דינה כפועל בכל זה:

כד

אין רשאיין לאכול אלא בשעת עשיית מלאכה ולא שישב הפועל ויאמר מנעתי עצמי עד עתה ולא אכלתי ועל כן אשב עתה ואוכל.

ולכן בהמה הנושאת משוי אינה אוכלת אלא כשהמשוי עליה עד שיפרוק מעליה אם מחזרת ראשה ואוכלת מעצמה אבל לא יטול בעליה בידו ויאכילנה שלא מדעת בעל הבית ורשאי בעל הבית להאכילה פקיעי עמיר כדי שלא תאכל הרבה ממה שהיא עושה או נושאת ורשאי בעליה להרעיבה כדי שתאכל הרבה.

וכן הפועל רשאי לטבל פתו בציר תחלה כדי שיוכל לאכול אחר כך ענבים הרבה ורשאי בעל הבית להשקותו יין שלא יוכל לאכול ענבים הרבה.

אבל אסור לפועל לאכול עם הענבים פת או דבר אחר כדי שיאכל ענבים הרבה שנאמר ואכלת ענבים ענבים ולא ענבים ודבר אחר ולכן לא יטבלם במלח.

ואסור לו למוץ הענבים שנאמר ואכלת ולא מוצץ.

ואסור לו לאכול אכילה גסה מכל מה שעושה בו שנאמר שבעך ולא אכילה גסה:

כה

השומר פירות תלושים שלא נגמרה מלאכתם למעשר כגון גיתות יין וערימת חטים רשאי לאכול מהם מהלכות מדינה שנהגו כן אבל לא מן התורה שהשומר אינו כעושה מעשה מן הדין אלא שנהגו להחשיבו כעושה מעשה ואם משמר פירות של כמה בני אדם לא יאכל הכל משל אחד אלא אוכל משל כולם לפי חשבון אבל השומר במחובר אפילו בשעת לקיטתו שלוקטים מרוח זו ושומר ברוח אחרת עד שיבאו ללקוט שם מיד אינו אוכל:

כו

החולב והמגבן אינו אוכל שנאמר בדישו מה דיש שהוא גידולי קרקע אף כל גידולי קרקע.

וכל האוכל מה שאין לו לאכול או בשעה שאין לו לאכול כגון שלא בשעת מלאכה הרי זה עובר משום לא תגזול או לא תגנוב ואם הוליך בידו לביתו ממה שיש לו לאכול או שנתן לאכול עובר משום ואל כליך לא תתן:

כז

ואינו רשאי לאכול אלא ממה שעושה בו ולא מדבר אחר אפילו שכרו לעשות בשניהם ואפילו שניהם מין אחד כגון בוצר גפן זה לא יאכל מגפן זה אלא אם כן אחד מודלה על גבי חבירו שאז נחשבים כאחד והדורך בגת עד שלא הלך שתי וערב אוכל בענבים ואינו שותה תירוש מפני שאין מלאכתו ניכרת ביין והרי זה כאוכל בדבר אחר משהלך שתי וערב אוכל בענבים ושותה בתירוש שמלאכתו ניכרת בשניהם:

כח

בהמה שהיא עושה בדבר שהוא רע לבני מעים מותר לחסמה שלא הקפידה תורה אלא על הנאתה והרי היא אינה נהנית:

כט

אסור לומר לנכרי חסום פרתי ודוש בה דישה שלך או מלאכה אחרת של נכרי אף על פי שאין הישראל נהנה בזה הואיל ונעשה איסור במה שהישראל מוסר לו משלו שהיא פרתו וכמו שבשבת אסור לומר לנכרי הילך בשר זה ובשלהו היום לעצמך ואמירה לנכרי אסורה בכל האיסורים שבתורה כמו בשבת ומועד.

ואין צריך לומר אם המלאכה היא של ישראל אף על פי שהבהמה של נכרי שהרי הישראל נהנה בחסימתה.

אבל מותר לומר לו חסום פרתך ודוש בה דישה שלך שהנכרי אינו מוזהר על החסימה.

אבל ישראל אסור לעשות בפרה חסומה אפילו מלאכת הנכרי והפרה של נכרי (ה) ואפילו חסמה הנכרי.

אבל פועל העושה אצל הנכרי (בין בתלוש בין במחובר) (ו) אסור לאכול שלא מדעת הנכרי ממה שהוא עושה כדרך שאוכל משל ישראל שנאמר רעך ולא של נכרי:

ל

פרות המהלכות על התבואה לפי שירט להן הדרך אינו עובר על לא תחסום אם חסמן אף על פי שהתבואה נידושה מאליה דרך הילוכן עליה הואיל ואינו מתכוין להעבירן שם בשביל כך וכן כל כיוצא בזה:

דיני הלואה

(א)

עיינ בדק הבית שלמד היתר באלמנה מדעתה מבשעת הלואה. וכל שכן שיש ללמוד כן לענין איסור ליכנס לביתו, שהותר מכללו בערב ואינך, מה שאין כן אלמנה:

(ב)

(עיינ שם דלכלי עלמא שבדרכי משה היינו אף לריב"א. אבל התוס' דף ק[י"ד] רע"ב ונימוקי יוסף במתניתין ורש"י דף קי"ד ע"א ד"ה ואידך ורמב"ם שהעתיק לשונו בשו"ע סי"ח פירשו טעמיה דת"ק משום מצות חזרה במ"מ ובנ"י, ואם כן במשכנו בשעת הלואתו לא שייך האי טעמא. וכ"כ הטור ברמזים בהדיא ע"ש. ומשום הכי השמיט רמ"א דעת ריב"א בהגהותיו משום דיחידאה הוא):

(ג)

וזהו כוונת הש"ע סי' ע"ג סט"ו כמוכר בשוק, שבני השוק אינם יודעים שזה נישום בחוב וכל מי שצריך לו יקנה ולא ידחוק (ואין כוונתו בשוק שיש בו הרבה קונים דהא אין מחייבים לחזר בשווקים, אלא ודאי כונתו כמ"ש. ועיינ ביו"ד סי' קע"ג ס"ב ע"ש). ובשעת המגפה גם מי שצריך לו כגון שכבר חלה חולי הדבר ונתרפא הוא קונה בזול הואיל ואין קונים אחרים מצויים, וכמו שקונים בזול שלא ביום השוק מהאי טעמא. ולהט"ז צריך עיון גדול, אם אין מי שקונה בסך זה הוה להו לשום בזול יותר, שאם ישומו שוה מנה בפרוטה בודאי ימצאו קונים, ואיזו קצבה יש להוזיל כיון שצריכים להוזיל כל כך עד שימצאו קונים בביור. ועיינ ב"מ דף צ"ט [ט] ע"ב דלהקדש משלם נ', אף על גב דאין להקדש אלא שעתו ולמכור בחנות אחד אחד צריך זמן מה. ואין לחלק בין זמן רב למעט, דהא אפילו יום השוק למחר אין ממתנין דסתמא קתני בסוף פ"ו דערכין (וע"ש בפרש"י דביתומים מחמירים. והפוסקים שלא כתבו כן ר"ל כפירוש הרמב"ם, דאף על פי שאמרו קאי אתגרים שאמרו כן ולא חכמים, עיינ שם ברמב"ם הלכות ערכין). ועל כרחק צריך לומר כיון שהוא שער ידוע אחד אחד בפרוטה לכל מי שצריך לקנות אחד או ב', רואין כאילו יש לפניו חמשים בני אדם שצריך כל אדם לקנות אחד. ולא דמי לכפר או שלא ביום השוק במרגלית ופרה, דמשום מיעוט הקונים משתנה השער לזול אם כן זהו שיוויין עכשיו, אבל כאן לקונה אחד שקונה אחד או ב' קונה גם כן אחד אחד בפרוטה כמו חמשים שבאים לקנות כל אחד קונה אחד, אם כן זהו שיוויין עכשיו אם היו חמשים לפנינו, ואף שאין לפנינו בשעה זו לא איכפת לנו דרואין כאילו באים כולם בשעה זו, הואיל וזהו השער לכל מי שצריך לקנות אחד מהן, והיינו כסברת הסמ"ע דאית ליה רואין, ודלא כט"ז, ודו"ק היטב:

(ד)

עיינ טור סכ"ז והוא לא טען שהרשה כו', ולא אמרינן מסתמא הרשהו דאחזוקי אינשי כו', דלשיטתיה בסוף סי' קל"ג אזיל, כמ"ש הש"ך שם, דאפילו במכירה לא מיקרי גנבה גמורה. וזהו דלא כמ"ש המרדכי פרק האומנין בבגדי אשתו דאחזוקי אינשי כו', ומשמע אפילו היו מונחים ברשותו וגם תיבתה ברשותו היא. ומשום הכי נמי כתב המרדכי פרק כל הנשבעין לוי היה סבור כו', והיינו טעמא משום דאחזוקי אינשי כו'. והטור אף דלא סבירא ליה הכי, לא איכפת ליה אלא לענין היתר תשמיש, אבל גוף ההשכנה אף אם היתה באיסור לא מיחייב עלה כמ"ש הש"ך. ומ"ש הש"ך סי' קל"ג דשייך תקנת השוק, היינו כשלא ידע

שהשאלו כלל, אבל אם ידע שהשאלו לא הוה ליה לתלות להקל שמכרו אחר כך, כמו דלא הוה ליה לתלות בכהאי גוונא לענין היתר תשמיש. ובהא אתי שפיר מ"ש הסמ"ע סי' ע"ב ס"ק י"ט, ולא קשה מידי מתקנת השוק ודו"ק היטב):

דיני עדות ושטרות ושלישית

(א)

ומ"ש הסמ"ע סי' ר"ז ס"ק מ"ג (וע"ש במסגרת השולחן דלא גרסינן טוב) צע"ג. ואפשר דאזיל לשיטתו בפירוש הרמ"א סי' ס"א ס"ק י"א. ועיין שם בש"ך דזה אינו. ועי' ב"י סי' ע"א תשובת ריטב"א, מבואר שם היטב דמפרשי רוצה לומר דמפרשי בשטר, ולאפוקי דלא מפרשי כלל בשטר, אבל דעת מי שקיבל עליו לא הוזכרה כלל. ואדרבה בתשובה אחרת סבירא ליה להריטב"א דלא בעינן דעתו. עיין שם בדרכי משה:

(ב)

עיין סי' ס"א סעיף ה' לשון הרא"ש שמקנה לכתוב כו', ורוצה לומר שסתם קנין הוא לכתוב, דאם לא כן אין צריך קנין להרא"ש בטור סי' כ"ב (ומשום הכי נמי לא היה פוסק הרא"ש שם על ההוצאה, דמסתמא לא פליג על רבו מהר"ם דבאמר לכתוב מהני כתיבת בית דין חשוב, דבהכי מיירי הרא"ש, דאם לא כן מאי רבותיה כולי עלמא נמי הכי דייני, כמ"ש הרא"ש פ"י דב"ב דהכי נהיגי. עיין בית יוסף סי' ר"ז מה שכתב על זה). ותדע דהא אפילו לא נכתב כנכתב דמי כמ"ש בס"מ"ב, ע"ש בש"ך ובסי' ע"א ס"ק ל"ג. וזהו כוונת הש"ך סי' ל"ט ס"ק י"ד דלכתיבה עומד לכל דבר עיין שם:

דיני מכירה ומתנה ושליח ואפוטרופוס

(א)

עיין גמרא דפריך מלוי שהוא למעשרו כעני למעשרו (ועוד דלא משני שהלוי הוא עני). ומגמרא זו למד המרדכי פ"ג דגיטין למתנות כהונה, הובא בדרכי משה סימן ר"ד, ולא חילקו בין עשיר לעני. אך בהגהות מיימוניות פ"א מהלכות זכייה לא כתב כן. וכ"מ במרדכי פרק הזהב שהביא רמ"א סימן רמ"ג. וכ"מ בהדיא ברמ"א שם סעיף א' ע"ש ובסמ"ע ובהגהות מרדכי. וכ"מ פשט לשון הטור וש"ע סי' קכ"ה. וכ"מ בירושלמי, דהא רב סבירא ליה דברים אין בהם משום מחוסר אמנה אפילו במתנה מועטת ואמאי לא הוצרכו לאמלוכי שמא יחזור בו ויתננו לאחר.

ועל כרחק צריך לומר דלא דמי כלל למעשר לוי עשיר שמצוה תלויה בדגן ולא בלוי בלבד, מה שאין כן בצדקה עיקר המצוה היא משום עניות העני ולא משום הממון שנתחייב בצדקה, שהרי אף מי שכבר הפריש חומש מממונו ואסור לו ליתן יותר, חייב לקיים מוצא שפתיו משום שהוא דבר מצוה על כלל ישראל, ומצוה זו גרמתה היא עניות העני לכן זכה בה עני זה, כיון שמצוה ליתן לו למלאות חסרונו, ואף שזה יוכל להפטר ממנה מכל מקום כל ישראל מצווים לפרנסו, נמצא שנדר דבר מצוה. מה שאין כן במעשר, כלל ישראל יכולים שלא ליתן ללוי עשיר זה ודו"ק:

דיני אונאה וגניבת דעת

(א)

עיינ תוס' דף צ"ד סוף ע"ב. ולהסמ"ע צע"ג. אלא ודאי דכוונת הטור הפתוחות, רוצה לומר הנפתחות עתה, שהוא פותחן לחנוני שמכרן לו כבר. וכ"מ ברא"ש ע"ש. וכ"מ מלשון הטור שאינו פותחן בשבילו כו' אדעתיה שמכרן כו', ולא שפתחן. וכן הוא בהדיא ברא"ש. וכן ברמזים ע"ש:

(ב)

עי' תוס' דף צ"ד ע"ב ודו"ק. אבל מה שכתב הסמ"ע צריך עיון, דבהדיא קתני בסיפא דבשביל כבודו מותר. ולחלק בין כבוד שבסמ"ע סק"ח לכבוד שבברייתא, ובכבוד שבסמ"ע בין מלא לריקן, הוא דוחק גדול, וצריך עיון:

דיני מדות ומשקלות והפקעת שערים

(א)

עיינ רשב"ם וסמ"ע ומהרש"א במתני'. ומסתימת הרמב"ם וטוש"ע לא משמע הכי, אלא לעולם אין צריך הכרעה יותר מטפח. וכ"מ בהדיא ברמב"ם ושו"ע שאין הטעם בחוטין משום הכרעה דהא אפילו בשוקל בידו בעינן הכי. וכ"מ מלשון הטור צריכין להיות מיושרין כו' כדי שיהיה כו' משמע שזהו יושר המאזנים עצמן ולא משום הכרעה שלא הזכירה עדיין. וכ"מ ממ"ש הרמב"ם וטור ושו"ע דין זה בסתם, וההכרעה אינה אלא במקום שנהגו. ונימוקם עמהם, מדלא תנא מקום שנהגו במשנה כלים פכ"ט אלא סתמא, והכא תנן היה שוקל לו כו'. וכ"מ מפשט הסוגיא בגמרא. ולהרשב"ם צריך עיון, שדבריו סותרים זה את זה, שדחה דברי המפרש משום הכרעות כפולות, משום דחד שיעורא הוא למשקל גדול וקטן, כמ"ש בסמ"ע ס"ק כ"ה. ויש ליישב בדוחק וצריך עיון:

(ב)

עיינ גמרא זיל אצור לי כו', מכלל דבשנים אחרות אסור גם לו לבד. ועוד דמ"ש רשב"ם למכור לעולם, רוצה לומר שלא בריוח, דלמה ליה למישרי בריוח להפקיע שערים. ושלא בריוח שרי מדינא כמ"ש רשב"ם. ודקתני שביעית בברייתא, על כרחך משום דכהאי גוונא אסור לאצור משנה לחברתה:

דיני מציאה ופקדון

(א)

גמ' כ"ב. עיינ תוס' ורמב"ן וריטב"א. ומ"ש התרומות הדשן סי' קפ"ח, היינו טעמא משום דרגילה כן דמיא לתאנה דידיע דנתרא, ולעבד הנותן פת לעני שכך נהגו. והתוס' וסיעתם לא פליגי על הרשב"א שבשיטה מקובצת בדינא, כי אם במציאות, דהתוספות סבירא להו דוחק לומר שכך נהגו כמ"ש הרשב"א ודו"ק. ומהא דאיתא בקידושין דף נ"ב [לא קשה מידי, דרבא לשיטתיה אזיל, כמ"ש הט"ז ביו"ד סי' של"א. ועיינ

שם סימן שכ"ח. ומה שכתב הש"ך סי' שנ"ח דלתרומה כו', צע"ג, דהמקשה לא אסיק אדעתיה דלתרומה בעינן דעת בעלים משום גם אתם, אלא תרומה תליא מילתא בחושש משום גזל לחוד, כדקתני בברייתא בהדיא (וכן גבי הכשר). ואף שהתוס' בב"ק דף ס"ו ע"א ד"ה כיון חילקו בין יאוש להפקר גמור, היינו לענין קנייה מעכשיו, אבל אי מהני למפרע במתנה והכשר מהני נמי ביאוש. עיין רש"י כ"ב ע"ב ד"ה אינן. וגם מ"ש הש"ך במה יקנה כו' אילו היה יודע כו' צע"ג דמה יענה בכרכתא ובאגא דיתמי שאם לא יטלם המוצא יאכלום רמשים, ומשום הכי מחלום לכל אדם כמ"ש סי' ר"ס סעיף ו', ואפילו הכי פריך לאביי:

(ב)

עטרת זקנים סי' י"ד. וכן דעת הש"ך סי' רצ"ב ס"ק ח. עיין שם בתוספות. והמרדכי מדמי תלמיד חכם לשולחני.

ואף שהתוס' כתבו כן לרב הונא. הא רב הונא גופיה סבירא ליה בהשואל דשואל לא קני עד שישתמש, אם כן לא מהני כלל לזה מה שהוא שואל לרב הונא, ולא לרב נחמן. אלא היינו טעמא, שכיון שבידו להוציאן, זכייה זו זכה במשיכה, וכדין לזה. והוא הדין לרב נחמן. אלא דכיון דהברירה בידו שלא להוציאן, הלכך אם נגנבו קודם שהוציאן לא הוי עדיין לזה לרב נחמן, כי אפשר שלא היה מוציאן כלל (ומשום הכי נמי לא מעל טרם שהוציא, מפני שאינו לזה עדיין עד שעה שיוציאן. ונסתלקה בזה השגת החכם צבי סי' ע"ג על הש"ך), דהא רב נחמן אמר דלמא מתרמי כו', ודלמא לא מתרמי (ועוד יש לומר טעמא דרב נחמן הואיל ואין כל הנאה שלו, דהמשאיל גם כן נהנה, שהרי הפקידם לשמרם, הלכך פטור מאונסים כמ"ש הש"ך סי' ע"ב ס"ק כ"ט ול' בשם ר"ן ורשב"א).

והנה משמעות התוס' דאף לרב הונא אינה הלואה גמורה שסתמה ל' יום, אלא צריך ליתן לו מעות אחרים, הואיל ונתן לו בתורת פקדון ומצי למתבעינהו כל שעתא ושעתא, ואפילו הכי יכול ליתן לו מיד מעות אחרים משום דעד שעתא דתבעא להו קני להו. והוא הדין לרב נחמן דשומר שכר הוא, ותשמישו זהו שכרו עד ההיא שעתא דתבע להו, וקני להו עד ההיא שעתא במשיכה לחזרה, כר' אלעזר דפליג ארב הונא וסבירא ליה דד' שומרים קונים במשיכה לחזרה ע"ש בגמ'. ובר מן דין בנידון דידן דמי לחזרה בתוך הזמן כיון שאינו נוטל פקדונו, ובתוך הזמן פשיטא דשומר שכר דמי לשוכר שאין המשכיר יכול לחזור. עיין סי' שמ"א (וסי' של"ג ושל"ד, גבי מלמד שאין בעל הבית יכול לחזור בתוך הזמן, ומלמד נוטל שכר שימור לדינא דגמרא בנדרים דף [ל"ז א'] והוה שומר שכר).

ומכל מקום לענין מעילה לא קיימי ברשותיה, כי אינו אלא שומר עליהן בשכר שיוכל ללותן כשיצטרך למזבן זבינא, וכל זמן שלא נזדמן לו זבינא אינו לזה עליהן לרב נחמן, אלא לרב הונא הוא דשואל הוי ולא שומר שכר. ועיין בב"מ צ"ט דאפילו משאיל לא מעל אלא לפי טובת הנאה. ופי' הרמב"ם במשנה פ"ה דמעילה דהוא הדין למתנה. ובשומר שכר אין למפקיד טובת הנאה. הלכך לא דמי לשוכר שברמב"ם הלכות מעילה:

(ג)

סמ"ע ש"ך סימן ע"ב. ואף הט"ז באו"ח ועטרת זקנים, על כרחך מודים בלא היה רגיל להשאיל לו בלאו הכי, כמ"ש ביו"ד סי' ק"ס ס"ז. ומשום הכי השיג החכם צבי בחו"מ סימן ע"ב ע"ש:

(ד)

סמ"ע (ולא שייך כאן שלא מדעת כיון שהקרן קיימת. וכן משמע בגמרא גבי ספר תורה מהו דתימא כו' עיין שם):

(ה)

כן הוא כוונת הטור, שלא כתב כן אלא בסי' ער"ב ולא בסי' רס"ג ודו"ק:

(ו)

ב"ח סי' ער"ב ורש"ל בחכמת שלמה (ואף הפרישה לא פליג בכהאי גוונא. וזה נכלל באדם חשוב שהזכיר שם, דרוצה לומר שחשוב בעיני הבריות איזו חשיבות שיהיה):

(ז)

דרישה סי' ער"ב (ולזה נתכוין הרמב"ם שכתב זקן מכובד, ולא מכובד סתם, לאפוקי מכובד בעיניו):

(ח)

משנה שם (עיין שיטה מקובצת בדף ל' בשם הרמב"ן ורשב"א, שדימוה לאונס דסוף פרק ג' דכתובות, וכן פירש הר"ן שם, וכן הוא בשיטה מקובצת בדף ל"ב בשם הרא"ש. והתם אפילו דרבנן. ומשום הכי לא הביא הטור דין זה דכהן בבית הקברות כי אם בסי' ער"ב, שצער בעלי חיים דחי איסור דרבנן כמ"ו] שכתב בא"ח סי' ש"ה, והוא הדין איסור דאורייתא דקיל מיניה, כגון לאו גרידא, כיון דלא תליא בדעת בעלים כלל לא שייך כאן מי דחינן איסור מקמי ממונא. עיין שם ברמב"ן ורשב"א שבשיטה מקובצת בדף ל' גבי נוסחי דוקני דגרסי פשיטא כו' ודו"ק):

הל' עוברי דרכים

(א)

סמ"ע (ובחנם דחק, דיש לומר דמכובד המשא צריכה לפוש כל שעה בפריקה ואינה יכולה לילך הרבה בבת אחת, וכעובדא דבגמרא דף ל' ע"ב עיין שם):

(ב)

עיין תוספות ד"ה מי לא עסקינן דלרבא דרשינן טעמא דקרא, מה שאין כן לרבי יוסי הגלילי בתוספות ד"ה מכלל ודו"ק:

(ג)

רא"ש. וכן משמע בהדיא בב"מ דף פ"ח דאין מצווים להחיותו, ואפילו מת בצמא אין צריך ליתן לו אפילו מעט מים אע"פ שאין בהם שווה פרוטה, ומשמע שם אפילו בשלו. וכן מוכח מדאיכא מאן דאמר ב[גיטין] פרק קמא דאפילו בעבד יכול לומר איני זנך. והא דאמרינן בשבת דמזונותם עליך, הוא מדרבנן. וקרא דואכלת כו' היא אסמכתא בעלמא, דלא כט"ז באו"ח סי' ק"ס"ז.

ולהר"ן ונימוקי יוסף וב"י, צריך לומר דסבירא להו לחלק בין צערא דממילא הבא לבעל חי בתולדתו וצער הבא לידם ע"י סבה מבחוץ. והנה מהר"ם שהתיר לחלוב ע"י נכרי בשבת, לא ס"ל חילוק זה אלא כמ"ש להרא"ש. ומשום הכי נמי אתי שפיר דלא קשה מידי ממה שאסרו להשקותה מבור שברשות הרבים ע"י נכרי, וכן לומר לו ללקוט עשבים, עיין או"ח סי' שכ"ה, משום דאף המים שיש לו אין צריך ליתן לה מדאורייתא, שיש להם דמים, אפילו הוא חלק מאה מפרוטה.

ולפי זה דהר"ן לא סבירא ליה כמהר"ם, יש לומר דגם כל האוסרים בר"ן דביצה חלב שנחלב ביום טוב, לא סבירא להו כמהר"ם, ודו"ק:

(ד)

דרכי משה נימוקי יוסף (ומה שכתב שם בשב ואל תעשה, זה אינו מוכרח כלל בסוגיא דברכות [י"ט ע"ב]), די"ל ממונא שאני. ואף לרש"י שם (דף כ' ע"א), היינו בממון חבירו, אבל צער בעלי חיים לחוד לא גרע כבודו של אדם משאר צרכיו, כמו שכתב הנמוקי יוסף גופא וכל שכן לכבודו, וגם הנימוקי יוסף מודה בזה):

(ה)

בריייתא ל"ג (עיין טור סעיף י"א שלא נתן כלל כל מקום אלא פרט כגון כו', ולא הזכיר זה. ואף רמ"א שכתב כל מקום דפטור כו', דוקא קאמר בכל מקום שהזכירו לשון פטור, רוצה לומר ממצות פריקה, אבל אין זקוק לו משמע לגמרי. וכן משמע בב"י שכתב דהר"ף ורמב"ם השמיטו פטורא דרבצן ועומד משום דחייב משום צער בעלי חיים, ואפילו הכי הזכירו ברייתא זו. וכן הרד"ה לא הזכיר ברייתא זו בהשגה. ובפרט לגירסת רי"ף ורא"ש דומדדה עמו הוא סיום ברייתא זו, ומיירי בשכר, מכלל דרישא אפילו בשכר לא. וכן משמע בהדיא בשלחן ערוך שכלל פריקה וטעינה באדם אחד בסעיף א', ועל זה כתב בסעיף ה' מאימתי כו' ולטעון כו' אינו זקוק כו', ואי זקוק משום פריקה זקוק לטעון בשכר כיון שהוא כבר שם, והשלחן ערוך סבירא ליה כרמ"א, עיין ב"י וכסף משנה. גם אי אפשר כלל לומר דיותר מרס"ו אמה וב' שלישי אמה אין צריך בחנם אלא בשכר, דהא אין לו שכר אלא שכר פסיעות עד תוך ריס, דהא אף אם היא של נכרי ולא יתן לו שכר כלל מחויב הוא לילך ולפרוק כמ"ש סמ"ע, אלא מגיע לו שכר, וכיון שהגיע לריס חל עליו חיוב פריקה בחנם ונפקע שעבודו מיד שהגיע לתוך ריס, דהא קנין השכירות הוא בשעת הפעולה כל רגע ורגע כדאיתא בקדושין דף מ"ח ע"א.

ובא"ח סימן ש"ה וסי' תצ"ח, אם תמצוי לומר דלא מיירי דוקא ברואה, יש לומר דכיון שהתורה הקפידה על צער בעלי חיים לא רצו חכמים לצערם בגזרתם. ומה שכתב מהר"ם דחי, אינו דחיה בהכרח דהא שב ואל תעשה הוא, ובכהאי גוונא לא דחינן איסורא דרבנן אפילו אמירה לנכרי במילה סי' של"א, ובשופר סי' תקפ"ו, ובערל הזאה ואיזמל פסחים דף צ"ב א', עיין ביו"ד סי' רס"ו [סעיף ה', וכן הוא בכמה דוכתי. אלא דהכא לא העמידו דבריהם ודחו דבריהם משום צער בעלי חיים, נמצא שצער בעלי חיים דחה את דבריהם):

ה' הפקר

(א)

עיין לחם משנה, שדבריו הם הפך תלמוד ערוך (בבא קמא פ"א) דלא אמרו אלא בהיזמי לחין דאין דעתיה עליהו, ומשום הכי אסרו בהמה גסה שמכלה האילנות עיין שם, וכן פסק הרמב"ם, וכן פסק רשב"ם פרק יש נוחלין גבי בני יוסף, ואם כן אין חולק על רבי שמעון בן אלעזר. וזו היא כוונת המגיד משנה שחילק בין

ארץ ישראל לחוץ לארץ, רוצה לומר דשאני ארץ ישראל שהקב"ה נתנה להם מורשה (וגם לשבטים נתחלקה על פי ה' באורים ותומים כדתניא בב"ב דף קכ"ב. ועיין שם בדף ק"ו] ע"ב). ואף שאף על פי כן לא נקנית להם אלא בחזקה המועלת, כדאמרינן בקדושין דף כ"ז במה ירשתם בישיבה, והכי נמי אמרינן בב"ב דף ק'. מכל מקום כיון שהקב"ה נתנה להם דינה כמתנה, שדינה כמכר, שהמוכר או הנותן עשר שדות בעשר מדינות כיון שהחזיק באחד זכה בכולן, עיין ס' קצ"ב. מה שאין כן בהפקר שאפילו מיצר מפסיק, הואיל ואין דעת אחרת מקנה אותו כמו במתנה עיין סמ"ע סימן ער"ה ס"ק י"ד, הילכך לא מהני הישיבה בערים להיערים אלא בארץ ישראל ודו"ק.

והא דאמרינן בב"מ דף ק"ז דאסור לקוץ עצים מהיער. ואף שהרמב"ם שם בדין ההוא נתחכם לכתוב אילן סתם, אין זה מספיק בגמרא, דאבא הוא יער צומח עצים. עיין מועד קטן דף י"ב ע"ב ובנדרים דף ס"ב. יש לומר שקנאוהו מהמלך או מבאי כחו, שכמו שהמלך קונה השביה לעבדים כמ"ש הרמב"ם פ"ט מהלכות עבדים בלא חזקה המועלת שהרי לא הזכירה כלל, ומן הסתם אין כל השביה עושה לו רחיצה סיכה כו', וגם אין הנכרי קונה בחזקה כלל, אלא חזקתו היא חזקת ידו שכבש במלחמה, כמ"ש התוס' בגיטין דף ל"ח בד"ה אבל בחזקה בשם ר"ח, כך הוא קונה כל הארץ בחזקת ידו שלא בחזקה המועלת כמ"ש התוס' שם ד"ה עמון כו' ע"ש, הלכך כל מקום שמגיע חוזק ידו זו היא חזקתו האמורה בגמרא שם, ואפילו ביערים ונהרות.

אלא דלהרמב"ם זה אינו אלא במלך, כעמון ומואב שטהרו בסיחון שהיה מלך האמורי, מדסיים הרמב"ם שם הרי דיניו כו', מכלל שמדינא דמלכותא נגעו בה, וכן הוא בכסף משנה שם. ועיין שם בשם הרשב"א דאף בדינא דמלכותא לא קני גופו, מכלל שלא בדינא דמלכותא לא קני כלל. דלמה שכתב הכסף משנה בלישנא בתרא, קשה מאי מייתי רב פפא מעמון ומואב לעבד שנשבה ושלא בדינא דמלכותא. כי מלכות סיחון מועלת לישראל, כמשמעות הרמב"ם ועבד הנלקח כו' כעבד כנעני כו', משמע אף לישראל שהוא ממלכות אחרת. דהכא אין הטעם כמ"ש הרמב"ם סוף פ"ה מהלכות גזלה שהרי הסכימו כו' והוא אדוניהם כו', דהא עיקר הקנין הוא באומה אחרת, אלא שכן הוא משפטי כל המלכים במלחמותיהם. אלא ודאי שגם עבד שנשבה מיירי בדינא דמלכותא. דסתמא דמילתא אי אפשר בענין אחר, או שנשבה בפרהסיא בחוזק יד במלחמה על מלך זה ממלך אחר, או שנשבה בגנבה והוליכוהו למלכות אחרת ופדאוהו שם, ואם היתה אותה המלכות בשלום עם מלכות זו סתמא דמלתא אפשר להוציאו בלא פדיון על פי המלך, אלא ודאי שאותה מלכות במלחמה עם מלכות זו ונותנת רשות לגנוב נפשות ממנה ולהביאן לכאן, וזו היא גם כן דינא דמלכותא כמ"ש הרמב"ם. ומכאן הוציא הרמב"ם דין זה, מדתנן סתמא עבד שנשבה, משמע אפילו בגנבה ולא במלחמת מלך דוקא, ואפילו הכי ילפינן מסיחון שקנה הארץ קנין גמור, וממלך ערד שקנה על כל פנים עבד ישראל ואפשר אפילו ישראל גופיה קנין גמור למעשה ידיו מדין תורה, מדגמרינן מיניה לעבד שנשבה הלכה למעשה. ואם כן כל שכן שקונה קרקע ישראל קנין גמור כמו שקנה סיחון. ובריש פרק לולב הגזול אמרינן בהדיא דלא קני, וכן הוא בפרק הניזקין גבי סיקריקון ובדוכתי טובא, והמג"א ס' תרל"ז הוסיף דאפילו של נכרי [לא] קני. ועל כרחק צריך לומר דמלך שאני כמו שכתב הרמב"ם.

ומיהו קנין מלך נכרי אינו אלא למעשה ידיו כדילפינן ממהם תקנו, וישראל הבא מכח נכרי הרי הוא כנכרי, ולא קני לגופו אלא ביאוש, דכיון שנתייאשו בעליו אינו עבד של ישראל כלל אלא של נכרי, וישראל הקונה ממנו קונה גם גופו כמ"ש הרמב"ם שם. ואף דלהרמב"ם לא מהני יאוש בקרקע, ועבדים הוקשו לקרקעות, שאני הכא דכתיב עבד איש עבד שיש לרבו רשות עליו כו' כדאמר שמואל שם. ואף שקיימא לן דצריך גט שחרור כדרכי יוחנן שם דף ל"ט, היינו דוקא משום דגמר לה לה מאשה (כראב"י) [כרבי יוחנן]

גופיה שם, אבל לענין חירות דרשינן עבד איש. דאם לא כן לא היה יאוש מועיל כמו הפקר כמ"ש התוס' בב"ק דף ס"ו ע"א ד"ה כיון כו' (עיין שם שכוונת קושייתם היא טעמא דגמר לה לה הא לאו הכי אין צריך גט שיחרור. דבענין אחר אין מקום לקושייתם להמעייין בסוגיא דנתייאשת. ועל זה תירצו שאין לרבו רשות וכו', והיינו דרשת שמואל, אף דהתם מיירי אליבא דר' יוחנן, ודו"ק). ושגגה יצאה מלפני הש"ך ח"מ סימן שע"א סק"א שכתב על לשון הש"ע, והוא הדין עבדים כו', וזה אינו, דיאוש מהני בעבדים והוא תלמוד ערוך. וצריך לומר שכוונת הש"ך אינה אלא גוף הדין דקרקע אינה נגזלת.

ותדע, דאף ללישנא בתרא דהכ"מ [מ] דסוגיא דהשולח מיירי שלא בדינא דמלכותא ואפילו הכי קני למעשה ידיו, גם כן אי אפשר לומר דלהכי אהני יאוש דדוקא אחר יאוש קני כפירוש רש"י, דהא יליף מסיחון שקנה קרקע וקרקע אין יאוש מועיל בה כלל להרמב"ם. ורש"י יש לומר דסבירא ליה כהירושלמי שהביאו התוס' ריש פרק לולב הגזול דיש יאוש לקרקע. אבל להרמב"ם צריך לומר דיאוש שאמרו בעבד שנשבה אינו אלא משום קניית הישראל גוף העבד, אבל מעשה ידיו קנה מהנכרי אף לפני יאוש. וכן משמע בהדיא ברמב"ם פ"ח שם, שפסק שם דלפני יאוש צריך ליתן דמיו לרבו שני, והיינו משום דקני למעשה ידיו. ולא משום דלמא מימנעי ולא פרקי, מדלא חשש לזה בפדאו לשם בן חורין שלא ישתעבד בו או יחזיר מעותיו, דהתם מפורשת חששא זו בגמרא, עיין שם היטב, ובלחם משנה שתמה על הרמב"ם. ולפי מה שנתבאר אתי שפיר, דהרמב"ם סבירא ליה, כיון שהתוספתא נשנית כאוקימתת אביי בלפני יאוש אין למדין הימנה, כיון שלא הביאה בגמרא לפשוט ממנה, כמ"ש הרא"ש פ"ב דחולין. ובפרט כאן דרשב"ג מטעי טעי בת"ק לרבא, יש לומר דהתוספתא נשנית לטעותא דרשב"ג בת"ק, דת"ק חייש למימנעי ולא פרקי כשפדאו לשם בן חורין, ואף שהלה יחזיר לו דמיו לא ירצה להיות מעותיו בטלות על חנם, מה שאין כן בפדאו לשם עבד ישתעבד בו הוא עד שיבא הלה, ורשב"ג סבירא ליה דגם בעבדים מצוה לפדות, ולא יחוש אם יהיו מעותיו בטלות עד שיבא הלה ויפדנו מידו וישתעבד בו, אבל אם לא יפדנו מידו בודאי מימנעי, דאין זו מצוה כלל ליתן מתנה. אבל באמת ת"ק לא חייש כלל לדלמא מימנעי, ואם כן לפני יאוש אף שפדאו לשם בן חורין ישתעבד בו ואין צריך ליתן לו כלום, אבל לשם עבד קני ליה למעשה ידיו מהנכרי שקנאו בדינא דמלכותא למעשה ידיו, משום הכי צריך להחזיר מעותיו, וזה צריך להחזיר העבד למי שהגוף שלו, ואני קורא בו עבד איש, עבד שיש לרבו רשות עליו קרוי עבדו, ושעבודא בעלמא הוא דאית לשני על מעשה ידיו, ודו"ק היטב:

הל' גזלה

(א)

רמב"ם (ואף אם תמצוי לומר דסבירא ליה דמדרבנן בעלמא, מכל מקום נלמד מעל מנת לשלם כפל):

(ב)

עיין לחם משנה דאסמכתא כו'. אבל המגיד משנה ריש פרק קמא מהלכות גזלה לא סבירא ליה הכי. ועיין ביו"ד סי' קפ"א דאורחיה דהרמב"ם לפרושי טעמא דקרא. וכהאי גוונא אשכחן בהלכות גנבה פ"ז ה"ג, עיין שם:

(ג)

רב חסדא ב"מ קי"א (ולא מצינו חולק עליו בפירוש, כי רב ששת לא פליג אלא משום קרבן, וגם רבא לא מיירי אלא בשכיר ולא בעלמא כמו שכתב המגיד משנה, עיין לחם משנה):

(ד)

רש"י רא"ש סי' י"ד (דלא כט"ז בי"ד סי' ק"כ. וכן הוא בהדיא במתניתין דנדרים ולמוכסין כו' המלך כו):

(ה)

עיין גמרא גבי עבד עברי, כיון שאין קנוי אלא למעשה ידיו ולא גופו כדאיתא בגיטין דף ל"ח] ובהחולץ, א"כ היה יכול לקנות את עצמו בן חורין אם היה רשאי ודו"ק:

(ו)

ט"ז ש"ך יו"ד סי' ק"כ (עיין פסחים דף ל"א דישאל מנכרי לא קני משכון וברשותיה דהנכרי קאי, ודמי לעבד עברי או למקח וממכר. ואין היתר כשמקלקל המשכון אלא על דעת לנכות מחובו, כי לגזול על מנת לשלם לא אסור אלא בישאל כדאיתא בב"ק קי"ג ע"ב בעובדא דרב אשי, עיין שם בתוס' ורא"ש, ומאי דקאמר ישראל כו' כיחש כן להנכרי. ועובדא דרבינא אי אפשר לתרוצי כלל אלא בהכי שהניח להנכרי דקים הרבה כנגד העבים בענין שיצא ידי חובת תשלומין, אבל העבים ניחא טפי לרבינא, ודו"ק):

(ז)

(דלא כתוס' קי"ג ד"ה אין כו' כל שעה כו', וכן כתב הרא"ש שם, וכן דעת הטור כאן. וכן מוכח בהדיא בתוס' ס"ז ע"ב דשרי לכתחלה, ודברי הש"ך סי' שנ"ג ס"ק ו' צע"ג):

(ח)

וכן כתב המגיד משנה (דמתניתין דאין פורטים מיירי בנכרי שמוסיף על הקצבה ונעשה כאילו אין לו קצבה והכל גזל):

(ט)

גמרא שם. ומה שכתב הסמ"ע סי' שס"ח הוא נגד הגמרא, דלדידיה לא קשה מידי ממתניתין, וצע"ג. והאמת יורה דרכו דהרמב"ם מיירי בישאל, כבהלכה שלפניה (ועיין במ"ש לקמן לגבי הברחת מכס), שסתם בני אדם מיירי בישאל, וכאוקימתא דגמרא על משנה זו דנטלו מוכסים לפי גירסת רש"י ונימוקי יוסף ורז"ה, ועיין שם ברש"י ונימוקי יוסף במתניתין (אבל אין פורטין מיירי בנכרי להרמב"ם. והא דמייתי דתניא, הוא כדי לתרוצי אף הברייתות דמיירו בנכרי, ולא קשה מידי מה שהקשה הלחם משנה). ומה שכתב אחר כך שהמוכס נכרי, הוא לענין שהוא כלסטים כמ"ש בלחם משנה בהלכה (ב') [י"א], אבל לענין יאוש סמך על מה שכתב בפ"ן] בביאור לחלק בין ישראל לנכרי, אפילו בגזלן, כמבואר בלשונו בהדיא מיד הגזלן כו'. וגם מדנקט מוכס נכרי בדווקא, מכלל דישאל העומד מאליו או שנוטל יותר מן הקצבה, שכך הם כל סתם מוכסים כמ"ש בהלכות עדות, (לא) מייאש. ודברי הש"ך צע"ג.

(וטעמיה דהרמב"ם שלא חילק בין גנב וגזלן, אפשר משום דפסק כרבי כסתם מתניתין וכדאמרין הא מני כו', ודיחויא בעלמא לאוקמה כרבי שמעון, דלית מאן דחש ליה כדאמרין בקידושין דף נ"ב. והא דאמרין לעולא הכא נמי בידוע, נדחה מסוגיא דלעיל לפי גירסת רש"י במשנה דפריך בגמרא רישא לסיפא ומשני, וכן הוא ברז"ה ובנימוקי יוסף ע"ש. וההיא דקידושין לא קשיא מידי, דמשמע התם שראוהו שחטף ולא שייך הכא דדייני במי יימר. וכן יש לומר דמיירי בפרק כ"ד מהלכות כלים. וכן בפרק ד' מהלכות תרומה, ובפרק ה' מהלכות איסורי מזבח, לא חילק בין גנב לגזלן, ופסק בכולן כרבי דסתם מתניתין כוותיה. וסתם מתניתין דכלים נמי הילכתא היא וכשראוהו. ועיין בי"ד סי' ש"א שדרכו של הרמב"ם לפסוק כסתמי דסתרי אהדדי וליישבם אף בחילוק שלא נזכר בגמרא ולא בדבריו).

וגם מה שכתב הסמ"ע סי' שס"ט סק"ח צע"ג, דהא מוכס מפורסם הוא ולא עשו בזה תקנת השוק להרמב"ם, וגם דמי לפרע בחובו ולא שייך תקנת השוק הכא כלל, ומה שאינו יודע לא מהני אלא משום תקנת השוק להסמ"ע סי' שנ"ג. ואף להש"ך שם צריך לומר דהכא גם כן לאו באיסורא אתא לידיה, ולמה ליה למימר שאינו יודע. אלא ודאי כמה שכתב הב"י דבצירוף ב' טעמים אלו נולד ההיתר, והיינו לצאת ידי שמים, אבל לענין דינא בלאו הכי היא שלו, כמו בסיפא דמתניתין דהציל מלסטים שיודע ונהנה. ותו, דהא אפילו בשינוי רשות ואח"כ יאוש דבאיסור גזלה גמורה אתא לידיה ואפילו הכי היא שלו להרמב"ם, רק שצריך ליתן דמים להרמב"ם, ולדמים לא מהני מה שאינו יודע להב"י במוכס מפורסם כמ"ש בסי' שנ"ו ובכסף משנה. אלא בסיפא מיירי במציל שכבר הציל, הלכך יש לומר דלא קתני אלא דינא, אבל ברישא דלא קתני רק שהחזירו לו וקתני הרי אלו שלו, משמע מפשטא דמתניתין דרשאי לקבלם, דאם לא כן נתן התנא מכשול בלשונו. ומשום הכי הכריח הרמב"ם כלישנא בתרא. וסבירא ליה כפירוש הרמב"ן דבלצאת ידי שמים פליגי, ולא גרס כדי בלישנא בתרא. מה שאין כן להסמ"ע מנא ליה להרמב"ם לפלוגי בין רישא לסיפא דלא שייך בה טעמא דידיה ואפילו הכי קתני הרי אלו שלו כמו ברישא, ודו"ק:

(י)

עיין במ"ש לעיל גבי שליחות יד:

(יא)

רמב"ם שלחן ערוך (עיין שם שכתבו ממכס זה. וכ"מ בהדיא במגיד משנה שכתב להרמב"ם מיירי מתניתין דאין פורטין במוכס נכרי דמוסיף על הקצבה, וכ"כ בטור, דבכהאי גוונא אסור לפרוט הימנו, מכלל שאין שם מעט שאינו גזל. וכן כתב הטור בהדיא דכל מה שיש כו'. וכן כתב הרמב"ם ושלחן ערוך שהכל כו'.

(ואף דמיירי בישראל כמ"ש לעיל. גם מוכסים ישראל סתמן כך שמוסיפים כמ"ש סי' ל"ד סעיף י"ד שחזקתן כו', וכן כתוב כאן בסעיף ה' ונודע שאדם זה כו', מכלל דאינן לא מהימני בסתמא, לכך כתבו כאן בחזקת כו'. ומה שכתב הסמ"ע סק"ז אין לו מקור בתלמוד ומנא ליה להרמב"ם, והעיקר כמ"ש בשלטי גיבורים ע"ש. והא דמוקמינן מתניתין בנכרי דוקא, היינו משום דמתניתין מתנייא קודם שהוסיפו עליהם המוכסים והגבאים בברייתא בסנהדרין דף כ"ה, עיין שם בגמרא דמעיקרא כו', ודו"ק).

וכן כתב המגיד משנה בהדיא שהוא [כמוכס] שאין לו קצבה כלל. ועל כרחק צריך לומר כן לרמ"א ומשנה למלך וכן משמע בטור שהוא גזל גמור מה שמבריה מנת המלך, אם כן היאך התירו להבריה הסחורה לגמרי, הוי ליה להבריה חציה או רובה לפי ערך ההוספה. ואף אם תמצוי לומר דלא אמרין בתר גנבא כו' אלא בישראל, היינו כשגונב רק כנגד מה שגנב ממנו, דאריסיה דרב הונא בפרק קמא דברכות גנב הרבה

יותר מחלקו כמו שכתב המרדכי פרק ג' דבבא קמא, אבל לגנוב יותר פשיטא שאסור אף אם כבר גנב הנכרי תחלה. דהא אפילו ציער את ישראל אסור לגוזלו כמ"ש סמ"ג והגהות מיימוניות פ"ז מהלכות גנבה, וצער הגוף חמור מדבר שבממון כדאמרינן ביומא דף כ"ג, כל שכן שיגנוב ישראל תחלה יותר ממה שיגזלנו הנכרי(1):

(יב)

עיינן מגיד משנה וסמ"ע (ומה שכתב הכ"מ בהלכות גזלה צע"ג, דבהלכות גנבה כתב להיפך. ולולי דבריהם יש לומר דקנייה חמירא מהנאה בחנם שאינו מחזיק כו' ואינו גורם כו' אלא בקנייה. וסבירא ליה לרמב"ם כגירסת רש"י ונימוקי יוסף ורא"ש, וכן הוא בס"א ברי"ף מאימתי מותר ליהנות ולא לקנות. וכן משמע מסתימת הש"ך סי' שנ"ג ס"ק ו' דלקנות אסור לכולי עלמא אף אם יש לו מעט משלו. וצריך עיון לדינא):

הל' נזקי ממון

(א)

עיינן דרכי משה סי' [ק]ס"ג דלמסקנת מהר"ם אסור משום דאין שותף חולק כו'. אבל לפי הסלקא דעתך דמהר"ם דהאיסור רק משום נזק האחרים בסבתו, יש לחלק בין שר העיר לאכסנייא שיכולה לילך לעיר אחרת. וצ"ע:

(ב)

טור בשם העיטור. ש"ך.

עיינן שם דלראיית רש"ל חייב לשלם נזקי ממונו בגרמי בעלמא (וכן משמע בשלחן ערוך סעיף ז' ורמ"א וסמ"ע שם, שעל האיבעיא שממנה למד הרי"ף איסור כתבו דין תפיסה, מכלל שגם בדיעבד מוציאים מידו. ואין לומר משום דבאיסורא אתא לידיה, דהא בס"י רפ"ג ס"ב בהג"ה (עיינן במ"ש ריש הלכות מציאה דכל מציאה דמיא לפקדון) אתא לידו בהתירא ואפילו הכי חלק שם הש"ך. ועוד, דגם מציאה עושה איסור בהגבהתה לעצמו לפני יאוש, אם כן כל שכן שחייב להחזיר אבדתו שהיא בעין. ולא מפטר משום דלאו אחיך הוא, שאם כן גם בניזקין ליפטר, דרעהו כתיב בהו אפילו בנזקים שבידים, כל שכן בגרמא בעלמא. אלא דמותר לאבד ממונו בגרמא אחרת, שלא יהא חמור מגופו, דמהאי טעמא איכא מאן דאמר דשרי אפילו ביד, ואידך לא פליג עליה אלא לאבדו ביד אבל באובד מעצמו לא פליג. ואפילו בדיעבד מיחייב אם הזיק ביד משום דמיקרי אחיך כמ"ש לעיל, אלא דרודף הוא עיין נימוקי יוסף ר"פ איזהו נשך, וברודף לא פטרו אלא הנרדף והרודף אחר הרודף ולא שאר כל אדם, ודו"ק).

ואזיל רש"ל לשיטתו שבפרק קמא דחולין מכשיר שחיטת מסור מכלל דבר זביחה הוא, ולא כמומר לכל התורה, כדעת ריא"ז בשלטי גבורים שם והרמב"ם ורש"י בפרק השולח כמ"ש הר"ן שם, אלא כמ"ש הר"ן בשם אחרים. וכן דעת הרמב"ן בנימוקי יוסף ר"פ איזהו נשך דמסור מיקרי אחיך ע"ש, ואם כן כל שכן דמיקרי בר זביחה. דהא מומר לדבר אחד לא מקרי אחיך לרא"ם בסמ"ג וטור ושלחן ערוך י"ד סי' רנ"א ואפילו הכי בר זביחה הוא. והלכך לרש"י ורמב"ם וריא"ז כל שכן דלא מיקרי אחיך. וכן דעת הגהות אשר"י:

(ג)

עיין תוס' ד"ה ותיובתא ובקרא כתיב בקיר. ואף הרמב"ם יש לומר דסבירא ליה הכי, ובצדו רוצה לומר צדדי הכותל עצמו, וכהאי גוונא אשכחן בדוכתי טובא במקרא משנה ותלמוד, ובלא הרחקה הוא לגלוי על בצדו שהוא בצדו ממש:

(ד)

וצריך עיון ממשנה פ"ג דשביעית עיין שם בר"ש, ורבי עקיבא סתימתאה הוא, ולא פליג עליה סתם מתניתין דבבא מציעא. ועל כרחק צריך לומר דזבל שאני שיש לו דמים ולא חיישינן שיפקירנו, ובפרט שכל עצמו מחזר עליו לזבל שדותריו שלכך הוציאו מחצירו לרשות הרבים, עיין רש"י (והיאך יניחנו שם לזמן מרובה, פן יקדימנו אחר). ועוד יש לומר, דבאמת משום הכי פריך לימא כו', משום שלא בשעת הוצאת זבלים אסור להוציא כלל לרבי עקיבא סתימתאה, וגם ר' יהודה תלמידיה הוא ולא פליג עליה. וכן כתב נימוקי יוסף בהדיא. ובפרט למסקנא דמתניתין דלא כר' יהודה, יש לומר דמתניתין מיירי בשעת הוצאת זבלים, אבל שלא בשעת הוצאת זבלים אסור לגמרי כרבי עקיבא, דהלכתא כוותיה אפילו כנגד רבי'. עיין כתובות דף פ"ד:

הל' נזקי גריג

(א)

עיין תוס' ורש"י בבא מציעא דף ע"א שחזר בו ממ"ש בקידושין. ומה שכתב מהר"מ מריזבורק דמותר להכותנו, רוצה לומר לבית דין, כדמסיק אין בהם דין, משמע דבבית דין מיירי. והרי המכה עובר בלאו חמור, ואפילו הכי אוסר מהר"ם במרדכי סוף בבא קמא, וכן הרא"ש וטור ושלחן ערוך לא סבירא להו להתיר אלא כשאי אפשר להציל בענין אחר, וזה יכול לילך מאצלו ולא ישמע חרופיו. מה שאין כן באשה רעה השרויה בביתו והכאתה זו היא הצלתו:

(ב)

גמרא צ"א, ותוס' שם ד"ה אלא תנאי וכו', וים של שלמה שם (אבל מה שכתב שם דאפילו לצורך ממון אסור לביישו, צע"ג מדאמר רב לרב כהנא פשוט נבלה כו'. וגם מה שאוסר לצער גופו, צע"ג מיעקב אבינו שאכלו חורב וקרח):

(ג)

רא"ש פרק ה' דבבא מציעא טור יו"ד סי' קנ"ט (עיין שם שתלה איסור ריבית בלהחיותו), ונימוקי יוסף בפרק ה' דבבא מציעא בשם הרמב"ן (עיין שם שתלה האיסור במי שנקרא אחיך. ואפילו מסור מיקרי אחיך, כל שכן מומר לתיאבון, מדאסור לכולי עלמא להלוות לו. ולרא"ם סבירא ליה כמו שכתב המרדכי פרק איזהו נשך בשם ר"י שההיתר הוא במכל שכן מגופו, וכן כתב בפרק ג' מעבודה זרה, וכן דעת הט"ז בי"ד סי' רנ"א, ודו"ק):

(ד)

עיינ ש"ך סי' קנ"ח סק"ו. ועיין תשובת מהרי"ל סי' קצ"ד שהקיל בהם אפילו בשחיטה, כל שכן להחמיר לענין להחיותם, דלא דמי לאפיקורס דהכא:

הל' שמירת גו'נ

(א)

וצריך עיון דבברכות (מ"ג) לא אסרו אלא לתלמיד חכם משום גנאי וחשד. וביומא (רפ"ב) לא אסרו אלא לצאת לדרך. ואפשר משום דמיירי בכל הלילות ולא בליל ד' ושבת לחוד, והגזייתא גם כן (ו) לא דברי סוסייהו אלא בליל ד' ושבתות בזמן הברייתות, ורמ"א חשש לגזייתא בכל הלילות, אחר אביי שלא הניח להם רווחא כלל, וצ"ע:

(ב)

גירסת הרא"ש, וכן מוכח בירושלמי שהביא הפרי חדש דדוקא בבית אפל איכא קפידא, ע"ש:

הל' שאלה

(א)

עיינ שם גבי דבורים, דמסתימת המשנה ורי"ף ורמב"ם משמע אף שאין חבירו שם לא יקוץ, דלא כסמ"ע, וצ"ע:

(ב)

רבינו ירוחם. ב"י. וכ"מ בגמרא דלא איצטריך טעמא דדמי לאריא ארבא אלא בחצר דקיימא לאגרא:

(ג)

עיינ ב"י גבי המחזה דמהני בעל כרחו, והיינו מהאי טעמא. ואם תמצוי לומר דהתם לא מהני, היינו משום דהתם לא יהיב ליה מידי:

(ד)

ועיין רמב"ם דהעיקר תלוי באכילה, וכסות אין לו למכור:

(ה)

עיינ גמרא דלא תדוש בחסימה אמר רחמנא:

(1)

נימוקי יוסף. ש"ך. וצ"ע בגמרא, ובשיטה מקובצת ובמעדני מלך, דלא כרש"י: